[illegible]

[illegible]

[illegible]

Яаков бен Ашер.

Арбаа турим. — Варшава, 1861 —

[Т. 1, ч. 1]: Орах хаим.

прилет: [Т. 1, ч. 2]: То же.

טור

אורח חיים

חלק ראשון

עם כל הפירושים וההגהות המבוארים בשער השני

ווארשא

שנת תרכ"א לפ"ק

בדפוס ר' שמואל בר' חיים ארגעלבראנד נ"י

ТУРЪ ОРАХЪ ХАИМЪ,

то есть

Отдѣлъ: путь къ жизни.

ВАРШАВА

Въ Типографіи С. Оргельбранда.

1861

ПЕЧАТАТЬ ПОЗВОЛЯЕТСЯ,

съ тѣмъ, чтобы по напечатаніи представлено было въ Ценсурный Комитетъ узаконенное число экземпляровъ.

Вильно 29 Марта 1860 года.

Ценсоръ Статскій Совѣтникъ и Кавалеръ А. Мухинъ.

טור

אורח חיים

הוא הטור הראשון מארבעה הטורים

חברו הגאון מורינו ורבינו **יעקב** בן רבינו **אשר** זללה"ה הנקרא **בעל הטורים**

עם פירוש וחידושי הגאון עין העדה החכם השלם ריש מתיבתא בעיר צפת תובב"א מוהר"ר **יוסף קאר"ו** זללה"ה, ואופן סדר ביאורו וחידושיו על מה ארניהם הטבעו הכל רשום בהקדמתו וממנה ישמע חכם ויוסיף לקח ונקרא שמו בישראל

בית יוסף

ובמהדורא בתרא קם הגאון הנ"ל בכבודו ובעצמו להחזיק בדק ביתו ועשה הגהות נכונות וקרא שמם **בדק הבית** ונמצאים כל אחד על מקומם הראוי כפי רצונו ובקשתו של הגאון בהקדמתו:

ועם פירוש וחידושי הגאון עין העדה ריש מתיבתא החכם השלם כמוהר"ר **יואל סירקש** זללה"ה אשר בזרוע עיונו ירד לעומק דברי רבינו יעקב בעל הטורים ודברי הפוסקים שהביא בחיבורו ובדברי הגאון מהרר"י קאר"ו זללה"ה, ונקרא שמו בישראל

בית חדש

ועם ספר **דרכי משה** מהגאון המפורסם רבן של כל בני הגולה מוהר"ר **משה איסרלש** זללה"ה

ועם פירוש וחידושי הגאון בעל ספר **מאירת עינים** ה"ה הרב הגדול גאון ישראל והדרו מרנא ורבנא **יושע ולק כ"ץ** זללה"ה, ונקרא שמו בישראל

דרישה ופרישה

ועם **חדושי הגאון מהרל"ח** אשר איון וחיקר הגאון המפורסם מוהר"ר **ליב חנליש** בספרו **ויגש יהודה**

וגם נתוספו הגהות בטור ובב"י ור"מ שהגיה הרב הגאון המפורסם מוהר"ר **יוסף** דק"ק בראניוועק

ועוד נוספות מהגאונים המפורסמים נ"ע

מהגאון בעל המחבר ספר **תפארת שמואל** על או"ח ויו"ד וח"מ, ומהגאון בעל **תוספות יום טוב** על אה"ע,

חלק ראשון

ווארשא

בדפוס ר' **שמואל** בר' **חיים ארגעלבראנד** נ"י

בשנת **תרכ"א** לפ"ק

מכתבי תהלה

מגדולי הדור גאוני ארץ אשר במדינתנו

הציע לפני ה"ה הגביר המפורסם מוה' **שמואל ארגעלבראנד** נ"י מפ"ק יצ"ו, שרצונו להביא לבית הדפוס המשובח אשר לו, ספרי **טורים** עם פירושי **הרב"י ובדק הבית ודרכי משה**, ויבקש ממני להסכים עמו, והנה יען כי הנדפסים מכבר ספו תמו, ובאו הימים תה"ל אשר רבים ישוטטו לבקש דבר ה' הלכות ברורות, ולא ימצאו ספרי **הטורים** אשר נתקבלו בכל תפוצות חכמי ישראל להיות נר לרגלי בית יעקב ואור לנתיבתם בכל עקרי הדינים וההלכות, לזאת דין הניין לי אשר הגביר הנ"ל שם לזה עינו ולבו לחזור ולהדפיסם למען יהיו מצויים לקונים לכל מי אשר בתורת ה' חפצו, ואנכי אמרתי עצתי תנחהו שידפיס **הטורים** בסדר חדש, היינו פירוש **הרב ב"י** יעמוד לימין דברי רבינו **בעל הטורים** ז"ל, ופירוש **הרב ב"ח** יעמוד משמאלו, יען הטורים הנדפסים עם פי' רבינו הב"ח נתמעטו מאד, ואינם נמצאים ממש אפי' אחד בעיר, וכשיודפסו **הטורים** באופן הזה יהיה לזכות ולטובה לבית ישראל, ואנכי אשר מזרעא דרבינו **הב"ח** ז"ל קאתינא, בל"כ אשים עיני לטובה שיודפסו בסדר נאים ועל נייר אשר יהיה הולמת שני הבתים הספונים יחד כלולים בשלמותם ומשוכללים בתכלית היופי, ויהיה בנין הבתים (**ב"י וב"ח**) נשקפים ע"פ כל נדחי ישראל בארבע כנפות הארץ, והנה הגביר הנ"ל קיבל עליו להדפיס **הטורים** כרצונו ויבקש ממני הסכמתי, כדי שלא יבא לידי נזק מאנשים הבלתי חוששים להסגת גבול, לכן הנני להודיע בשבטי ישראל נאמנה שאל יעלה על לב שום אדם במדינתנו להדפיס **טורים** במתכונתם, או אפילו עם אחד מהפירושים הללו, הן כל **הארבעה טורים** או אפי' מקצתם, משך ששה שנים רצופים מיום כלות ההדפסה שידפיס הגביר הנ"ל, ויחושו לנפשם מאיסור החמור שהחמירה תוה"ק בהסגת גבול, ולהשומע יונעם ותבא עליו ברכת טוב, ומובטחני בישרי לב כי יתנו תודות להגביר הנ"ל על כי הוד והדר פעלו,

המדבר לכבודה של תורה ולומדיה הבא עה"ח ביום ג' כ"ח שבט, תר"ד לפ"ק

דובעריש מייזילש חופ"ק ווארשא יע"א

מחזיקנא טיבותא להגביר המפורסם מוהר"ר **שמואל ארגעלבראנד** נ"י מדפיס הש"ס דפה, לאשר הוא עוסק במלאכת הקודש, והעלה על בית הדפוס שלו ספרי ראשונים ואחרונים אשר ספו תמו, גם כעת מתגדר עצמו במלאכת הקודש להעלות על בית הדפוס ספרי חמדת בית ישראל הלא המה ספרי **הטורים**, **עם ב"י וב"ח וד"מ ודרו"פ והגהות מהרל"ח** ועם הוספות מהגאונים נ"ע, מהגאון **מהרש"ק בעל תפארת שמואל על או"ח ויו"ד וח"מ** ומהגאון **בעל תוי"ט על אה"ע** אמרתי לתמוך בימינו, ולבקש מאחב"י שלא יסיגו גבולו ח"ו משך ששה שנים, מיום צאת מבית הדפוס, ונא להחזיק ידיו על הטוב אשר הוא עושה לזכות את הרבים, ובטוח אני כי שארית ישראל לא יעשו עולה ח"ו ולא ידפיסו את **הטורים** הנ"ל משך זמן הנ"ל, והקונים יתברכו בכל טוב :

הכ"ד הבא עה"ח יום ג' וישב תר"ד לפ"ק,

ישעיה מושקאט חו"ק פראגא

הימים האלה נזכרים ונעשים להריק שפע ברכה וחיים, לאיש אשר אלה לו בכפלים, יקר הערך בקבוצת נבונים וחבלי חכמים, שמו מפארים, כאשר נודע בשערים, הגביר המפורסם כבוד מוהר"ר **שמואל ארגעלבראנד** יצ'ו יהל שמש ההצלחה בזוהר מעשי ידיו להתפאר .

היות שהרבני החו"ב מוהר"ר ישראל איסר נ"י והרבני המופלג מוהר"ר בנימין ספירא נ"י מקהלתינו דרשו ממני שבסוד הדפסת הטורים אשר ידפיס רומע"ל תבוא גם נפשי, ובקהלם של הרבנים הגאונים המפורסמים אשר נתנו עטרת תפארת מכתבם עליהם תחד גם כבודי, שמעתי לדבריהם וארהיב עוז בנפשי, להיות גם ידי תכון עם כבוד הרבנים הגאונים המחזיקים בימינו על הדפסת הטורים על ידי מעלתו הרמה כי הגדיל לעשות בהדפסתו להשביע נפשות שוקקות ולהרבות תורה על ארץ רבה, הרואה אומר ברקאי לספרי הטורים עם ההרים סביב להם אשר שתו עליהם גדולי חקקי לב, להזריח אור לישרים, שמח לבי ויגל כבודי, וגם אני כהיום אאציל ברכה לראש משביר הוא כבוד מעלתו אשר נתגלגל הזכות על ידו, להפיק נוגה על פני תבל באור בהיר יקר תפארת הדפוס, כאשר עיני ראו מעשה ידי אמן בהמודעה אשר הביא אלי הרבני מוהר"ר י"א הנ"ל ועיני ראו מכתבי תהלה משלשה מיטיבי לגד גאוני פארי מדינתינו, עוד מסתיו חלף עבר משנה העברה, ואת אחיי אנכי מבקש לבל יסיגו גבולו להדפיס הטורים במתכונתו או אפילו עם אחד מן הפירושים הללו, הן כולם או מקצתם, במשך ששה שנים רצופים מיום כלות ההדפסה שידפיס הגביר מוהר"ש הנ"ל, והשומע ישכון בטח ושאנן ויתברך בברכת שמים מעל חיים וברכה עד העולם, דברי הבא עה"ח המדבר לכבוד התורה ולומדיה חבר לירא' ה' וחושבי שמו,

יום ד' צום גדליה לפרט **לו עמי שמע אלי בזה** לפ"ק.

ה"ק **מרדכי** בא"א מוה' אשר זללה"ה החונה פה"ק קאלוואריע יע"א

מודעה שניה על ספרי הטורים

שמעוני אחי בני עמי

זה כשתי שנים אשר שמתי אל לבי לכונן בית הדפוס לספרי ישראל · ותהי ראשית מלאכתי מלאכת **הש"ס הגדול**, ות"ל כי החילותי וכבר השלמתי עד היום שבעה כרכים, והשמיני הנה בא, הן מני אז לא בסתר דברתי כי לא אל הש"ס לבדו מגמת פני, אבל לכל ספרי מפרשים ופוסקים ראשונים ואחרונים רבי האיכות והכמות, וכל האנשים היוצאים ובאים בבית מסחרי, ה"ה המאספים מכל עיר ועיר ובפרט מאספי ווארשא, יעידו ויגידו כי לא כחדתי תחת לשוני מהגיד להם כי בקרוב הימים אוציא לאור ספרי **הרמב"ם והטורים** · וזה בחורף העבר אחרי אשר סלותי הדרך למלאכת **הש"ס הגדול** ואחרי הוכן כל הצורך למלאכה רבה הזאת, פניתי להחל בהכנת הדפסת **ספרי הטורים** ובבואי לפני כבוד הרב הגאון אב"ד דקהלתנו, נתן לי מכתב זכות על **הטורים**, כחפץ לבבו, ויעצני להדפיס מלבד פי' הב"י גם פי' הב"ח והדרישה ופרישה, וע"פ עצתו בחרתי גם בשני הפירושים האלה · ואנכי עוד לא אצתי להוציא המודעה עד השיגי כל הרשיון שיהי' כחפץ לבבי וחפץ לבב הרב הגאון **אב"ד דקהלתנו** והרב הגאון רבי **יצחק מאיר אלטער** נ"י, וכל המאספים החלו להריץ אלי מכתביהם על דבר הפרענומעראנטין מהרמב"ם והטורים, כי כבר יצא הקול לשמחת לבב תופשי התורה אשר עד מהרה יופיעו על ידי שני החיבורים האלה הגדולים בערכם וכמותם ואשר כל בית ישראל יהנו לאורם, והרבנים הנגידים ה"ה ר' יעקב קאלינבערג נ"י, ור' מענדיל מענדילזאהן נ"י אשר עלה בדעתם להתחיל גם כן בעסק הטורים וכבר הגיע לידם ע"ז מכתב תהלה מכבוד הרב הגאון המפורסם הרב דק"ק קאליש נ"י, בשמעם כי נכון בידי עסק הטורים, באו אלי בחפץ לבבם ומסרו לידי את הזכות מהרב הגאון הנ"ל בלי שום תגמול גמול, יען נודע להנכבדים האלה ידיעה ברורה כי אנכי זכיתי בעסק זה תחלה ·

והנה בעוד אנכי מכין את עצמי בכל ההכנות לשני ההדפסות הגדולות האלה, שמעתי כי אנשים מתנכלים עלי בתרמית לבב בעסק **הטורים**, ויחפזו להוציא מודעה בדפוס מחוץ למדינתנו על הדפסת ספרי **טורים** עם הפירושים הנ"ל כתבנית ותכנית אשר נתפרסם על ידי, ומבטיחים בשקר, לאמר כי יגדל כחם להביא לכל החתומים את הטורים שלהם על כנפי נשרים · ואחרי אשר באו האנשים האלה לפני כבוד הרב הגאון אב"ד דקהלתנו והרב הגאון רבי יצחק מאיר אלטער נ"י לבקש מהם מכתבי תהלה, והגאונים האלה השיבו להם דבר אמת ברור, שכבר נכנס בעסק זה המדפיס **ארגעלבראנד** והשיג מכתב זכות, ואין ביכלתם לתת עוד זכות על חו"ל, ושבו ריקם מאת פני כבוד הגאונים האלה, התחכמו להערים ונמשכו אחריהם לתומם מספר רבנים אשר לא הגיעו דברי אליהם, לתמוך את ידם ולגזור שלא יודפסו ספרי **טורים** זולתם, ויען כי המודעה שלהם היתה כשחוק לכל קורא, גם אנכי לא פניתי אליהם, וחזקה עלי מצות החכם מכל אדם אל תען וגו', אך אחרי ראותי כי הוסיפו סרה לבדות מלב ולהדפיס כזב ותרמית, איך שהרב הגאון רבי יצחק מאיר אלטער נ"י גם כן עמהם להחזיק בידיהם, אמרתי לא עת לחשות וע"ז בא מאמר החכם אח"כ ענה וגו' ·

והנני

מודעה שניה

והנני מודיע לכל אחינו בני ישראל כי שקר בימין האנשים האלה, וככוד הרב הגאון מוהרי"מ אלטער נ"י לא החזיק בידם מעולם לא בכתב ולא בעל פה, ונהפוך הוא כי ככוד הרב הגאון נ"י מאמץ את ידי בכל יכולתו להוציא לאור עולם שני החיבורים האלה הגדולים והיקרים בערכם, כנודע לכל באי בית הרב הגאון נ"י, כי יודע הרב הגאון אב"ד דקהלתנו והרב הגאון רי"מ אלטער נ"י שאנכי לא באתי בגבול האנשים האלה אבל המה באו בגבולי, כאשר כבר השיב להם כן ככוד הרב הגאון אב"ד דקהלתנו במכתבו · וככוד הרב הגאון רי"מ אלטער נ"י צוה להדפיס ולפרסם בשמו כי האנשים האלה שקר ענו בו ושמו כזב מחסיהם :

וגוף הענין אך כשחוק ורעות רוח, לאסור איסור על מדפיס במדינתו, הבוקע מעיינות להקיר מי התורה להשקות לכל בני תורה במדינתו, ולהכביד עליהם אכפם של מדפיסים אשר מחוץ לגבולות ארץ, ולייקר עליהם השער מהספרים הנצרכים וההכרחיים למאד לכל בני תורה · ועל מי יבטחו החתומים על אנשים יחידים אשר מעולם לא היה להם עסק בדפוס, ואין להם בית הדפוס ולא ידיעה בעסק הדפסה או על המדפיס אשר מחוץ למדינתנו מושבו זאת לא נשמע מעולם · ומני אז מדורות שלפנינו הלכה פסוקה, אין זכות מועיל ממדינה למדינה, ואם היה מקום לזה, הלא מכתבי הזכות אשר נתנו לי הרבנים הגאונים קודמים, ואנכי הייתי המתחיל בעסק זה, ואנכי פרסמתי העסק ע"י המאספים שלי · אך באמת אין רצוני לגדור לפניהם הדרך, וידפיסו המה כרצונם והנני נותן להם ברכתי שלום, אך אל נא יעיזו להתהלל בדבר כזב, ולהפאות דברים אשר לא כן להיות מלעיבים בגאוני ארץ מפורסמים אשר תמכוני במכתבי הזכות אשר מסרו לי :

ועתה הנני מודיע לכל אחי בני ישראל במדינתנו כי כבר החילותי להדפיס ספרי **הטורים** וגם ספרי **הרמב"ם**, ובעזה"ית מעשה ידי לא ארף, כי בחסדו יתב' חנני בבית הדפוס גדול, ודי כח בידי להדפסות כאלה וכאלה מבלי אסיפת החתומים, אך כל חפצי באסיפת חתומים יען כי יקל על הקונה לשלם על יד בפרוטרוט מאשר לשלם בפעם אחת · וכל יודעי שמי נכון לכם בטוח כי את אשר אתחיל אגמור בעזרתו ית' וכל עצתי אשלים · ולמען ידעו כל העם כי אך אמת יהגה חכי, הנני מעתיק בזה דברים חדשים אשר מקרוב יצאו בכתב גלוי מאת הרב הגאון אב"ד דק"ק ווארשא נ"י והרב הגאון רי"מ אלטער נ"י והרב הגאון הישיש ר' ישעיה מושקאט נ"י, והרב הגאון רבי מרדכי נ"י רב דק"ק קאלווארי, העתקה נאמנה בלי נפתל ועקש, ושפת אמת תכון לעד ועד ארגיעה לשון שקר · בטחתי כי במכתבי זה הסירותי מעלי תלונות און, ויהיו דברי אלה למנוחת לב ולשמחת נפש לכל אחב"י :

כאתי עה"ח ווארשא בחדש תשרי תרכ"א לפק

שמואל ארגעלבראנד מדפיס הש"ס בווארשא

מכתבי תהלה

מגדולי הדור גאוני ארץ אשר במדינתנו

אשר באו לאשר ולקיים הזכות אשר בידי על הדפסת ס' הטורים האלה, ולגעור בכל מערער ומשטין,

ה"ה הגביר המפורסם מוה' **שמואל ארגעלבראנד** נ"י מדפיס דפ"ק יצ"ו, הציע לפנינו „היות אחר שזכה בהדפסת ספרי **הטורים עם ב"י וב"ח ז"ל ודרופ"ר** בשלהי חודש שבט אשתקד ואחרי אשר כבר נשקע בעומק הוצאה רבה העבודה כזאת, יצאה מודעה מחוץ למדינתינו בהטלת איסור לכל יודפסו ספרי **טורים** זולת הנדפסים שמה, ונמשכו אחריהם לתומם כמה מרבני גאוני הזמן נ"י, ועתה לבות יראי ה' נוקפם אולי יש ממש בהאיסור, ועי"ז יוכל לבא לידי הפסד גדול„

והנה לא אוכל להתעלם מלהגיד דבר אמת כי הצדק והיושר יעמדו לימין הגביר הנזכר בעסק הזה, והנני לחזקו במשענת הזכות הניתן לו מאז ומקדם „ וכי לו הזכות להדפיס ספרי **הטורים** במדינתנו ואין כח בשום רב לאסור עליו איסור מפאת מדפיסי חוץ למדינתנו, יען חוק הושם לבל יובאו ספרים הנדפסים חוץ למדינתנו, מעתה יאמרו נא יראי ה', אם יודפסו הטורים רק חו"ל, ופה יהיה איסור להדפיסם הרי כאילו אמרו עלינו הגאונים הנ"ל תורתו של רבינו בעה"ט וכל נושאי כליו, וזה דבר המתמיה, וכמו שאנחנו לא נוכל לגדור בעד מדפיסי חו"ל שלא ידפיסו הספרים שמדפיסים במדינתנו, כמ"כ המה אינם יכולים למנוע מדפיסי מדינתנו שלא ידפיסו הספרים שמדפיסים חוץ למדינה.

וכבר הורה זקן הגאון הג' המפורסם מוהר"מ בנעט ז"ל אבד"ק ניקלשבורג מביאו הגאון הצדיק מוהר"מ סופר זצ"ל במכתבו על הש"ס דפוס ווילנא וז"ל אמת נכון הדבר כי בשנת קפ"ג לפ"ק כתב לי הגאון הג' מוהר"מ בנעט ז"ל כי לדעתו אין מקום לכל האיסורים וגזירות שבההסכמות, והטעם כי מדינא לא מצינו כיוצא בזה שיזכה הראשון בדין לעכב על אחר הבא אחריו, ובפרט כי לא חדש הוא ואין זה חלקו ורק עמלו שמטריח מעט ויטול שכרו מאת מכרו, ובמה שאינו מן הדין אין לשום רב ומורה לגזור על מדינתינו במה שנוגע למדינה אחרת, כמ"ש הריב"ש בתשובה עכ"ל. ואם כי הגאון הצדיק מוהרמ"ס ז"ל לא אבה להודות לו, מפני שאז היה רשות להוביל ספרי קודש ממדינה למדינה, אבל בימים האלה שאין אנחנו רשאים להכנים ספרי"ק מחו"ל, בלי ספק היה גם הוא מודה יעו"ש בדברי קדשו, ולזה עשה מעשה הגאון הישיש מוהר"ח דוד זאהן זצ"ל אבדפ"ק והורה להדפיס חדושי הגאון הגדול מרן עקיבא איגר זצ"ל על משניות אם כי בנו הרב נ"י הטיל גודא מבלי להדפיסם, ואף שהחדושים הנ"ל המה דבר חדש, מכש"כ בכגון דא הדפסת ספרי **טורים** ונושאי כליו אשר השאירו לנו ברכה כבוד הגאונים זצ"ל מורשה לקהלת יעקב, וכל ב"י יהנו לאורם, מה כח ב"ד יפה לאסור ספרים כאלה הנצרכים והכרחיים לכל בני תורה, ולמעט תורה במדינתינו ח"ו ·

ומה גם שיש להגביר הנז' מכתבי זכות עוד מקודם מכתבי תהלה של מדפיסי חו"ל, ואף כי לא פירסם הזכיות אז הלא די לנו שלא נגדור בעד מדפיסי חו"ל שלא ידפיסו המה, אבל לא שיאבד הגביר הנ"ל עי"ז כל זכותו :

מעתה כל הרואה ישפוט בצדק שאין שום מיחוש על ספרי **הטורים** הנדפסים אצל הגביר מוהר"ש **ארגעלבראנד**, ובטוחים אנחנו בצדקתם של הרבנים הגאונים נ"י התומכים בידי מדפיסי חו"ל שיתנו תודה לדברינו, וכי אין כאן מקום להטלת איסור על ספרי הטורים הנדפסים ע"י הגביר הנ"ל והש"י יתן לן ולהון ולכל ישראל שי' כתיבה יהיבה וחתימה נעימה, בחורת ה' תמימה כנפש הבא עה"ח יום ה' ב' דעשי"ת תרכ"א לפ"ק.

דובערש מייזליש חופ"ק ווארשא יע"א

הנה ענין מכתבי זכות הם להחזיק ידי עושי מצוה שיהיו הספרים מצויים ללומדי תורה, לא לאסור איסר על מדינתינו שאינו רשות על פי הממשלה להביא למדינתינו ספרים הנדפסים במדינות אחרות לזאת אני בדיעה אחת עם כבוד הרב הגאון אב"ד דפ"ק ווארשא נ"י שאין מיחוש כלל על ספרי הטורים שמדפיס הגביר מוהר"ר **שמואל ארגעלבראנד** בפרט שהתחיל זה זמן רב כמ"ש הרב הגאון אב"ד דק"ק ווארשא יע"א ·

יום ה' זיין תשרי תרכ"א לפ"ק ·

הק' **יצחק מאיר אלטער** בהרב מור"י ז"ל

האירו מול עיני, דברי גאוני דורינו, וראיתי שהם מיוסדים על צדק ומשפט ע"פ דת, אין יכולים בני מדינה אחרת לאסור איסר הדפסת הספרים מאירים עיני עדת ישראל, לזאת גם אנכי סניף לגאוני וחכמי דורינו, שה"ה הגביר מוהר"ר **שמואל ארגעלבראנד** כאשר התחיל במצוה, להדפיס ספרי **הטורים עם ב"י וב"ח וד"מ ודרו"פ והגהות מהרל"ח** יגמור ה' בעדו לבצע פרי מעללהו :

ה' תשרי תרכ"א לפ"ק ·

ישעיה מושקאט חו"ק פראגא

ועוד יש עמדי כמה וכמה מכתבי תהלה מגאוני זמנינו אך כי קצרה היריעה מהכילם לזאת לא הדפסנום ·

הקדמת רבינו יעקב בעל הטורים ז"ל

ברוך ה' אלהי ישראל אשר לו הגדולה והגבורה · לו נאה שיר ושבחה הלל וזמרה · עוז וממשלה · על כל אלהים מאוד נעלה · אם אומר אשמיע כל תהלתו ואהללה · לא אוכל כי אין בלשוני מלה · וכי הוא מרומם על כל ברכה ותהלה · ולו דומיה תהלה · שליט בכל דרי מטה ומעלה · כלם איש איש ממקומו ישתחוו לו בחילה · ראשון לראשונים אין לראשיתו ראש ותחילה · וגם את אחרונים הוא ואין לו קץ ותכלה · בראשית ברא את השמים ואת הארץ ובששת ימים עשה את מלאכתו עד אם כלה · וייצר את האדם עפר מאדמתו · את הכל עשה יפה בעתו בעבור ראשית תבואתו · ובעבור תורת קנינו ראשית נסיכתו · להנחיל לעם קדשו יעקב חבל נחלתו וזווג ראשיתו · טוב אחרית דבר מראשיתו · זווגו יפה עלה · כי אמרת ה' צרופה מקושטת בעשרים וארבע ככלה · ונתן לנו על יד נאמן ביתו · חוקי דתו ותורתו · ויבדילנו מטומאת עו"ג וקרבנו לעבודתו · ויצוה עלינו חוקים ומשפטים ללמדנו ויעש כאשר צוה וילמד חוק ומשפט לישראל לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום · וחוקי האל ותורה אשר קבל משה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה והם החזירו העטרה ליושנה וברכו במורא · האל הגדול הגבור והנורא · ותקנו כל סדר הברכות קריאת שמע שחרית שתים לפניה ואחת לאחריה וערבית שתים לפניה ושתים לאחריה וסמכום על המקרא שבע ביום הללתיך וכן כל י"ח ברכות על הסדר וסמכום על המקראות ותקנו לברך ק' ברכות בכל יום ולברך על כל דבר ודבר מעין ברכתו והם מסרוה לתלמידיהם וכן דור אחר דור עד היום · ויען כי ארכו לנו הימים בנפוצותיו ותשש כחנו · ושמם לבנו · ורפה ידינו · וכהו עינינו · וכבדו אזנינו · ונאלם לשונינו · ונטל מדברינו · ונסתמו מעיינות חכמתינו · ונשתבשו הסברות · וגדלו המחלוקות · ורבו הדעות · ולא נשארה הלכה פסוקה שאין בה דעות שונות · כי רבים מועלים בהנאתן מן העולם בלא ברכה ואמרו רבותינו ז"ל ילך אדם אצל חכם וילמדנו סדר ברכות כדי שלא יבא לידי מעילה · על כן העירוני רעיוני ומחשבותי ועם לבבי אשיחה אמרים אקומה נא ואסובבה בבתי יעבץ תרעתים שמעתים סוכתים סופרים ואבינה בספרים ואלקטה ב' ג' גרגרים בראשי האמרים מדברי המחברים · ואחבר ספר בענין התפלות והברכות ואסדר כל דבר ודבר ברכתו הראויה לו תחלה וסוף ואבררם בענין שלא ישאר בהן ספק · וישיבוני סעיפי הלא ימים ידברו ורוב שנים יודיעו חכמה · ואתה בער וצעיר לימים אתה ואין בך דעת ומזימה · ולא אתה יודע עד מה · לכן חדל לך ממחשבותיך · פן מה תעשה באחריתך · ואל יכלימוך רעיך · ואשיבם דבר לאמר אקומה נא ויהיה מה כי היא מלאכת שמים · ואשאלה עזר מאתו ויהי לי לעינים · ולשמוע בלמודים יעיר לי אזנים · ולדבר מישרים יפתח לי שפתים · ויוציא לפועל מחשבותי · ותעלוזנה כליותי · וראיתי לחבר עוד הלכות שבת ומועדים מגילה וחנוכה ור"ח ותעניות כי הם דברים ההוים ובאים לעתים ידועים ואין רצוני להאריך בראיות אלא להביא דברים פסוקים ובמקום שיש דעות שונות אכתבם ואכתוב אחרי כן מסקנת א"א הרא"ש ז"ל · וקראתי ספר זה **אורח חיים** כי הוא יסיר ממוקשי מות להולכים באורחותיו והלקתיו לג' חלקים :

החלק הראשון

סדרתי בו סדר היום איך יתנהג האדם מעת קומו עד שכבו בענין ק"ש שחרית וערבית ובענין התפלות כל אחת בזמנה והלכותיה ושאר התפלות כגון תפלת הדרך והדומין לה ואיך יתנהג במאכליו ובמשקיו במשאו ובמתנו כל בעתו · ואפרש הלכות ציצית בעת התעטפו בבקר ואחריו הלכות תפילין בעת הנחתן וכל ברכה וברכה משמנה עשרה ברכות סדרתי בה ענינה כגון הזכרה בגבורה · ושאלה בברכת השנים ונשיאות כפים בברכת השלום וכן כולם · ואחר שמונה עשרה סדרתי קריאת התורה וברכותיה ואחר כן קדושת בית הכנסת ומכירתה · ובעת הסעודה סדרתי דין נט"י מים ראשונים בתחלת הסעודה מים אמצעיים באמצעיתה ואחרונים בסופה ודין הבציעה ועל מה ראוי לבצע · וכל הלכות הסעודה · ודין כוס של ברכה · וברכת המזון · וכל מה שמוסיפין בכל ברכה וברכה ואם שכח ולא הזכירו וכל דיניו והזימון מי יצטרף ומתי נחלקים וכל דיניו וברכת הנהנין תחלה וסוף ושיעורן איזה קודם לחבירו ופוטר חבירו וכל משפטן וברכת הריח והנס וההודאה ושאר כל הברכות ושינת הצהרים וכונת האדם בהנאותיו מן העוה"ז :

החלק השני

סדר יום השבת איך יתנהג בכבודו ומיום הראשון ואילך והלכות כל ענין וענין בזמנו כגון קבולת ושכירות מרחץ שלפני שבת ושותפות עם הא"י והפלגת ספינה ושילוח אגרת ג' ימים לפני השבת · ודברים הנוהגים בע"ש כגון איסור מלאכה ושהייתה והטמנה והדלקה כל אחד בזמנו ואיזה מלאכה מתחילין ע"ש עם חשכה : ומי שהחשיך לו בדרך · ואח"כ סדר היום בעצמו והלכותיו המותרין והאסורים אבל חיוב חטאת לא רציתי להאריך בו :

החלק השלישי

סדר מועדות והלכותיהם ומגילה וחנוכה ור"ח והתענית והתחלתי בהלכות ר"ח ופירשתי בו ברכת הלבנה ומעט מהעיבור לידע המולד והתקופות וקביעות השנה ואח"כ הלכות הפסח כי לרגלים מונין מניסן וספירת העומר והלכות י"ט וח"ה ות"ב ושאר תעניות והאשמורות לפני ר"ה · ור"ה ועשי"ת וי"ה · וסוכה ולולב וחנוכה וסדר הפרשיות ומגילה · וראיתי עוד לעשות סימנים לכלול כל ענין וענין במלות קצרות ולכתבם בתחלת הספר במספר במנין למען היות נקל לבקש כל ענין וענין · ואל אלהים יודע וישראל הוא ידע כי לא בעבור מעלה עשיתי זאת כי לא עשיתי דבר שיהא בו כדי עילוי שאיני אלא כתלמיד הלומד מפי המלמד וכותב דבריו להתלמד וכלוקט המלקט מאחרי הקוצרים וכמאסף בין העמרים אחת הנה ואחת הנה לביני חטי לקוטי בתר לקוטי והיודע כל תעלומות יעזרנו להוציא לאור כל נעלמות · ויקרבנו לעבודתו · ויאיר עינינו במאור תורתו ויצילנו משגיאות · ויראנו בתורתו נפלאות · ויזכנו בביאת הגואל לראות · ויורנו דרכיו ונלכה באורחותיו · כדכתיב לכו ונלכה אל הר ה' אל בית אלהי **יעקב** : כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים : בית **יעקב** לכו ונלכה באור ה' וגו' :

שו"ת להגאון מהר"י קאר"ו ז"ל הנדפסים בסוף ספר בדק הבית

יען ראה ראינו התועלת הנמשכים למעיינים בהדפסת ספר הלז ספר בדק הבית אשר בו מביא מהרר"י קאר"ו ז"ל מה שחדש עוד על הטור ז"ל אחר שנדפס הבית יוסף שלו ובו מצרף ומלבן הטעיות אשר נפלו באו על בית יוסף הנ"ל הן מצד המעתיק הן מצד הדפוס באיזו עלה ובאיזה סי' · גם נתנו אל לבנו להדפיס קונטרס הלז משאלות ששאלו לרב הנ"ל שנראין שטעו בדברי הרב בבית יוסף שלו ובמקומות כסותרים דבריו זה לזה ומתוך מה שהשיב הרב הנ"ל יתאמת איך הוא דבר אמת נפלו כמה טעיות ותשוקתו הרמתה להשיג ידו ולהגיהו ולסקל הטעיות אשר נפלו בו :

יושב בשבת תחכמוני ראש השלישי הוא עדינו העליני רבינו נר ישראל עמוד הימיני הרב הגדול כמהור"ר יוסף קארו ניצי קא שמענא הכא יום א' של חג כשהייתי בסוכה רוב חכמי מצרים יצ"ו מנצחים זה את זה בהלכה עוקרים הרים וטוחנים זה בזה או דכו במדוכה זה ז' חדשים חדשים גם ישנים נושאים ונותנים בל' הטור קראו את המגילה באדר א' ובו ביום נראה להם לעבר השנה זה שונה וזה קורא דין מסיק ודין שרי זה מסיק וזה מורה עד יבא ויורה צדק צדיק ינוב חכמה וכל יקר ראתה עינו יוציא אור תעלומה נמוקו עמו ומשתעי בלשון חכמה ואם פרשה זו סתומה ישים שלום בין החכמים והוא שלום ומשנתו שלימה ואמינא להו אנא דרך אגב מלתא מיבן לפרוקי בלישני דנהיר ונהיר אפילו למקרי דרדקי כי היכי דלא ליתלו ביה בוקי סריקי דמלה בסלע אע"ג דבתרי משתיק . והנני כותב מה שנראה לע"ד פשוט בהבנת אותו לשון ובמה שפירש בו כ"ת ואכתוב תחילה מה שהוקשה להם דלכאורה נראה שפירוש של מר סותר לשון הטור שכתב ז"ל וכן הפרשיות שקראו בא' חוזרין וקורין אותם בשני ע"כ ובפירוש כתוב בהפך ז"ל ובגמרא דייק הא לענין פרשיות זה וזה שוין וכו' אבל פרשיות שקראו באחד א"צ לחזור ולקרותן בשני ע"כ והוא ז"ל הפך פסק התלמוד לדעת רשב"ג עוד כתב בפירוש וז"ל ואפשר לומר שאם טעו צבור בזמן הזה וקראו הפרשיות באדר א' אין צריך לחזור ולקרותן בשני ע"כ ולכאורה נראה דאדרבה איפכא מסתברא דסתמא אם השיכונו ב"ד לקרות הפרשיות כדין בא' ואח"כ נראה להם לעבר השנה כתב הטור שצריך לחזור ולקרותן בב' כ"ש בזמן הזה טעו צבור וקראוה בא' שלא כדין דלא חשובה קריאה כלל וצריך לחזור ולקרותן בב' וקריאה ראשונה אינה חשובה קריאה הואיל והיתה בטעות ויש מי שנכנס בכמה דוחקים ליישב הפירוש והטעו גירסת הטור ובמקום שכתוב וכן פרשיות וכו' צריך לחזור ולקרותו בב' הגיהו אבל פרשיות וכו' אין צריך לחזור ולקרותן בב' ושכן היתה גירסת הטור אשר מדפוס איטליא ושעל גירסא זו יתיישב הפי' אלא שהוקשה להם א"כ מה צורך א"כ לכתוב בפי' דין צבור שטעו בזמן הזה דפשיטא דהיא היא וכ"ש הוא דין זה כדכתיבנא לעיל ועוד הוקשה להם שהוא הפך פסק התלמוד דפסק כרשב"ג דפרשיות צריך לחזור ולקרותן בב' ויש מי שאומר שמה שכתוב בפירוש בגמרא דייק הוא למאי דס"ד דתלמודא מעיקרא כלומר כך היה נראה לכאורה ומ"מ אע"פ דבמסקנא בהפך מ"מ אהני לן לדין צבור שטעו בזמן הזה שאין הם צריכין לחזור ולקרותן דהא מעיקרא היה ס"ל לתלמודא הכי בדין ראו ב"ד לעבר השנה ובזה נכנסו בכמה דוחקים ואני הצעיר כשעיינתי הלשון נראה לע"ד שאין בו קושי ושכ"ת הוציא מדין הטור לפי רוחב בינתו דין מחודש לזמן הזה הפך מה שהיה נראה לכאורה והכריחו מכ"ת מדיוק הגמרא כפי סגנון שהכריח הרא"ש ג"כ דין י"ד וט"ו של אדר א' שבזמן הזה שהם מותרים בהספד ותענית הפך סברת הרמב"ם וסמ"ג והכריח זה הרא"ש מדיוק הגמרא דקאמר הא לענין פרשיות ע"כ האי דיוקא הוא לפי מאי דסבר תלמודא דסיפא דמתניתין ארישא קאי ולאו בכל השנים קא מיירי והיינו דקאמר הרא"ש אבל לא מסתבר כלל שבכל השנים המעוברות יקראו הפרשיות בב' אדרים פירוש דמשום הכי אתא מתניתין שאין בין אדר א' כו' ולאשמועינן הא לענין פרשיות זה וזה שוים ואע"ג דסדר ביה תלמודא משניא קמא דמתניתין דאין בין אדר א' וכו' ואכל החדש כולו קאמר ומיירי ג"כ לענין פרשיות ובתר הכי מסיק דמתניתין דאין בין י"ד של אדר א' וכו' ולאו כל החדש קאמר וא"כ לענין פרשיות לא קמיירי מ"מ ממשמעותא דמתני' דסיפא ארישא קיימא ולאו בכל השנים קמיירי לא הדר ביה תלמודא מיניה ולעולם מתני' דאין בין י"ד דאדר א' משמע דוקא כשנו ביום ראו ב"ד לעבר השנה ואהא קאמר תלמודא הא לענין הספד ותענית זה וזה שוין ולכן כתב הרא"ש אבל בכל השנים המעוברות יום י"ד יום ט"ו של אדר א' שהם מותרים וכפי סגנון זה נראה לע"ד שפירש כ"ת דברי הטור שכתב וז"ל קראוה באדר א' ואח"כ ראו לעבר את השנה וכו' ופירש מר וז"ל משנה בפרק קמא כלומר אע"ג דמתני' קתני אין בין י"ד של אדר א' וכו' כפי מסקנת התלמודא משמע דבכל השנים קמיירי הא ליתא אלא סיפא ארישא קאי היכא שראו בית דין לעבר השנה ומשום הכי נקט הטור רישא דמתני' ושביק סיפא דהיא היא וכולא חדא מלתא היא והכריח לזה מדיוק הגמרא דדייק תלמודא מעיקרא במלתא הא לענין פרשיות זה וזה שוים כלומר אם קראו הפרשיות באדר א' אין צריך לקרות בב' משמע מהאי דיוקא דקים ליה לתלמודא דסיפא דמתני' ארישא קאי דוקא היכא דראו ב"ד לעבר השנה דאי בכל השנים המעוברות קא מיירי לא שייך האי דיוקא דהא לענין פרשיות וכו' כדכתיבנא לעיל בדברי הרא"ש ומה שכתב בפי' דיוק התלמוד דהא לענין פרשיות זה וזה שוים וסיים וז"ל כלומר שאם קראו הד' פרשיות בא' אין צריך לקרותן בב' לא בא ללמדנו שכן הדין ח"ו אלא להכריח מכאן דסיפא דמתני' ארישא קאי דוקא כמו שכתבתי כבר ושלזה כתב הטור בפירוש המשנה דאין בין י"ד של אדר א' וכו' וז"ל קראוה באדר ראשון ואח"כ ראו לעבר השנה ע"כ · עוד פירש מר וז"ל ואפשר שכתב כן ללמדנו שאם טעו בני העיר ע"כ כלומר הא דכתב הטור דין שאינו נוהג עתה בא ללמדנו דמכלל הן אתה שומע לאו דדוקא כשראו ב"ד לעבר השנה צריך לקרות הפרשיות בשני ג"כ הא בשאר השנים המעוברות שלנו אם טעו צבור וקראום בא' אינו צריך לחזור ולקרותן בב' ומה שכתב דין זה באפשר נראה לע"ד שכתב כן לפי שיש פנים לכאן ולכאן שנוכל לומר דכ"ש הוא שחוזרין וקורין אותו בשני כמו שכתבתי לעיל ובתחלת דברי ונוכל לומר בהפך שאין צריכין לחזור ולקרותן בשני דדוקא כשראו ב"ד לעבר השנה והחדש שהוא מתחלה עתיד להיות ניסן ראו לשנותו א"כ ולעשותו אדר צריך לשנותו כשיחזרו ג"כ לחזור ולקרות בו פרשיות שקראו בא' כדי שיוכיחו שהוא חדש אחר אבל צבור שטעו בשנים המעוברות שלנו וקראו הפרשיות בא' א"צ לחזור ולקרותן בשני כדי להוכיח בהם ג"כ שהוא אדר שהרי מתחלת השנה כך היה אדר שני חדש זה וא"כ הואיל וקראו פרשיות בראשון כבר יצאו ידי חובת קריאת פרשיות של שנה זו וא"צ לחזור ולקרותן בשני בזמנם דלא שייך הכא דרשא דקרא דבזמניהם כמו בקריאת המגילה ואע"ג דדין פרשיות מרשב"ג קא גמרינן ליה ולא ממתניתין למאי דמסיק תלמודא בסיפא ורשב"ג קאמר שכל המצות הנוהגות בשני אין נוהגות בראשון דאפילו קריאת הפרשיות שנוהגות בשני אין נוהגות בראשון ואם כן אפילו צבור שטעו וקראו בא' בשנים המעוברות שלנו לאו שמה קריאה וצריך לחזור לקרותן בשני דהא סתמא קאמר רשב"ג שכל המצות הנוהגות בא' וכו' משמע דאפילו בשנים המעוברות שלנו קאמר נוכל לומר דמלתא דרשב"ג דקאמר שכל המצות הנוהגות וכו' ארישא דמלתא דת"ק קאי דתניא קראו את המגילה באדר א' ונתעברה שנה דוקא ולא בכל השנים שלנו ע"כ וכבוד תורתו כפי גודל ענותנותו יצוה לאחד מתלמידיו יכתוב לנו כפי רוחב בינתו ואביטה נפלאות מתורתו וכסא אדוני יגדל ירום ונשא כנפש הנרצה לעבודתו מקום תשובתו אני הצעיר אברהם בכה"ר יצחק אפומאדו זצ"ל :

תשובה

שאלה ותשובה

תשובה ראיתי אותותי אותות עליונות מובאות לי על מה שהוקשה לכם במה שכתבתי על דברי הטור בדין קראו הפרשיות באדר ראשון אם צריך לחזור ולקרותן בב' וקושיה ותיקון היא וראיתי מה שפלפל כ"ת להעמיד דברי מה' תהיה משכורתו שלימה והנה אגיד לכ"ת גופא דעובדא היכי הוה כי הנסחא שהיתה לפני במהדורא קמא היתה נסחא מטעית שכתוב בה אבל הפרשיות שעשו באדר א' א"צ לחזור לעשותן בשני ועל פי הנסחא ההיא כתבתי ודייק מינה בגמרא הא לענין סדר פרשיות זה וזה שוים כלומר דאי קראו בד' פרשיות בא' אינו צריך לחזור ולקרותן בב' והיתה כוונתי לתת פנים לדברי הטור כפי הנסחא שהיתה לפני לומר דסמך על מה דדייק תלמודא הא לענין סדר פרשיות זה וזה שוים דהכי הוא פשטא דמתניתין וכדמוקי לה בגמרא בתרוצא קמא כת"ק דברייתא ולא חש למאי דאמר בתר הכי ואי בעית אימא לעולם רשב"ג היא ומתניתין חסורי מחסרא והכי קתני שהוא שיכוין דמיק' טובא ולא היה כתוב בנסחא דידיה בגמרא הא דאמר רבי יוחנן הלכה כרשב"ג ולא חששתי להאריך בכל זה יען כי הוא בענין דהוא מלתא דלא שכיחא דליפוק מינה לענין מעשה ועוד שהוא מובן מעצמו מתוך דברי אכן אח"כ ה' אנה לידי ספר הטור שכתוב בו וכן הפרשיות שעשו באדר א' צריך לחזור לעשותן בשני וע"פ הנסחא ההיא הגהתי ספר טור שממנו הועתק ספר הדפוס אשר לי ואז רשמתי בהעברת הקולמוס על מה שכתבתי בביאורי וכתבתי מבחוץ כלשון הזה ודייק מינה בגמרא הא לענין סדר פרשיות זה וזה שוין כלומר שאם קראו הד' פרשיות בא' א"צ לחזור ולקרותן בשני מני מתניתין לא ת"ק ולא רשב"ג ומסיק דמתניתין רשב"ג היא דאמר אפילו סדר פרשיות קראו בראשון קורין בב' ופסק ר"י הלכה כרשב"ג ולכן הנסחא האמתית בדברי רבינו כך היא וכן הפרשיות שעשו באדר א' צריך לחזור ולעשותן בשני וכן מצאתי בספר מוגה ולאפוקי מספרים דגרסי אפכא ומ"מ יש לתמוה על רבינו למה הוצרך לכתוב דברים אלו דכיון שאנו קובעים על פי החשבון ל"ש למימר קראו את המגילה באדר א' ואח"כ ראו לעבר השנה ונראה שכתב כן ללמדנו שאם טעו בני העיר וחשבו שהיתה השנה פשוטה וקראו המגילה באדר א' ואח"כ נודע להם שהיא מעוברת חוזרים לקרות המגילה והפרשיות באדר שני והסופר המעתיק שכח מלכתוב הגה"ה זו והעתיק מה שכתבתי מקודם בפנים ולא שת לבו לרשימת עברת הקולמוס ואנחנו נקיים ת"ל ולכן אמצא חן בעיני כ"ת תגיה בספרך כלשון השני שכתבתי ומשם יוגהו שאר הספרים הנמצאים שם ושכך כפול מן השמים וכמה מדברים כיוצא באלו ארעו לגדולי עולם אשר קטנם עבה ממתנינו ואפילו בתלמודינו הקדוש נמצאו בו גרסאות חלוקות לאין מספר לסבת בלבול העתקת הסופרים ולהיותי טרוד עדין בהשלמת תקון ביאור חושן המשפט לא היה לי פנאי עשות את אשר עם לבבי לחזור להשיב ידי על הגהות כל החבור הנדפס בענין שיהיה כולו בדוק ומדוייק בתכלית אם יאריך ד' ימי לבאי מולא שפתי אשמור בעולת השל ושלום מאת הצעיר יוסף קארו :

המורה לצדק בעומקה של הלכה לן מאיר בכבודו לעולם כולו להו ולן הרב המובהק כמהר"ר יוסף קארו פתח דברי להגיד מראש · בשלום מר אדרום יגדיל עד אפסי ארץ. לשובב נתיבות לעמוד בפרץ · לרעות צאן קדשים פליטת השארית בקרב עמים · עד עמוד כהן לאורים ותומים לשלום אין קץ אחרי השלום מלאני לבי לרצות לפני שלחן חכמתו שלש דברים אשר נפעמתי ולא אבין לשון חכמתם שכתב בפירוש בטור א"ח סימן תל"ג כתב הטור וז"ל מטה החולקת כל הבית וכו' וכתב מר עלה ז"ל ופירשו התוספות דחולקת בתוך הבית וכו' תחתיה לרבותא וכו' והוסיף מר וכתב ודברי רבינו כפי' א' של תוספות הא קמן דפירוש שני של תוס' לא קאי ליישני דטור עלה גם פירוש א' דכתב מר דאתי כותיה אני בתומי בקשתי להולמו ולא נהלם לי כלל גם גירסת הספרים דכתבו התוספות אף איהו לא קיימא לליישניה דטור ולכאורה עיקר לישניה דטור לית ליה קיום אלא לפי גרסת רבינו חננאל דכתבו התוספות בסוף הדבור ומר שמיט לה ולא כתב לה : עוד כתב בטור י"ד סימן ל"ב שכתב וז"ל בהמה שהכו אותה על השדרה במקל וכו' עליו מר שם גמר' אמר ר"י וכו' הכה על ראשה וכו' ופירשו הרשב"א והר"ן כמו שכתב רבינו וכך הם דברי הרמב"ם בפרק ט' מהלכות שחיטה · הנה שמעתי ולא אבין דאי לענין פסקא דדינא דהמכה על כל השדרה כולה אין חוששין לה כל הנביאים פה אחד מסכימים ומאי אולמייהו דהרשב"א והר"ן והרמב"ם מהרי"ף והרא"ש ז"ל וכולהו רבוותא ואי לענין פי' הגמרא רואה אני את הטור נמשך אחר פירוש הרא"ש וגירסתו דלא גרים ואפילו כנגד וכו' כדלא גרים פירש"י וכן נראה בספרים אחרים גם בתורת הבית הקצר אך בשיטת הרשב"א גם הרי"ף ז"ל והר"ן עליו והרמב"ם בפרק ט' כולם פירשו בדרך אחרת בגירסא אחרת ודיוקא דליכנא מוכח דהרי"ף העתיק המימרא כלשונה וגרים בה ואפילו ועליה פירש הר"ן מה שפי' ומשמע דרב יהודה בג' מילי הכאות קאמר דאין חוששין ופירש"י נמי הכי מוכח אע"ג דלא גרים אפילו גם הרמב"ם כתב בהדיא הכה על ראשה וכו' והלכה לה המכה כלפי ראשה דמשמע נמי דלדידיה רב יהודה בתלת גווני איירי האמנם מלשון הרא"ש וגירסתו דמפרש כולה בחד גוונא והיינו לישניה דטור דלא אדכר הכאת ראש וזנב וכן נמי לישניה דת"ה הקצר ולישניה בספרים אחרים נמי מוכח הכין : עוד זאת בטור א"ה סימן קמ"א כתב הטור קטנה אפי' אין לה אב וכו' בד"א שאין לה אב ושוב חזר בו רש"י עד אלא ע"י אביה וכתב מר עליה זה לשונו וגם הרא"ש כתב בפרק התקבל שכן עיקר ולפיכך יש לתמוה על רבינו שכתב בשמו לכך נ"ל שצריך להגיה ולכתוב וכן כתב וכו' עד ולא לדברי הרא"ש ואני הלכתי בפסקים ראיתי דהרא"ש גופיה מסכים בה הכי וכיון דפליגי רבוותא ראוי להחמיר ולפי' זה וכן עיקר דקאמר ברישא להלכה ולפירוש משנה וסוגיא קאמר אך למעשה מסיק בה אפכא ומעתה יפה כתב הטור ואין מקום להגיה בהלין תלת יאיר עינינו במאור תורתו אם יעלו לרצון מזבח טוהר שלומותם ואני תמיד איחל כבוד ועוז כי ינלק מים לרמוז רגלי שומעי מדברות קדושי ולמשופטי אתמכן יפאר ענוים לצדקת תורתם בישועה כי ירצה ה' בעמו בחיי דמר ועינינו תחזינה ירושלים נוה שאנן ובכל שדי יתלונן בחכמה ודעת קדושים יתבונן כזית רענן בבית אלהים אלהינו עולם ועד כנפשו המלאה והרחבה לפניה תדון דאבה וכנפש סוערה עזובה ועלובת רוח לצעיר עבדי משרתי תורתך שוכב על ערש חותם בצער חוליו : שמואל בכמהר"ר יצחק שבע זלה"ה :

תשובה מה שתמה כ"ת על מה שכתבתי בא"ח סימן תל"ג על מטה החולקת כל הבית ודברי רבינו כפי' ראשון של תוספות וכתב כ"ת על זה בקשתי להולמו ולא נהלם לי כלל עכ"ל לדידי נהלם הוא יפה שמה שכתבו התוספות והא דלא משני הכא שיש עצים ואבנים משום דלא משמע ליה שבשביל כך א"צ בדיקה משום דאין דרך לשום ולעבור תחת המטה ע"כ היינו במטה דלא מידליא וכדמ"ד השתא דמיירי במטה שהיא כשאר מטות דלא מידלו אבל כי הדר ליה דמטה דמידליא שהוא יכול לעבור תחתיה בלא שום דבר פשוט הוא שבשביל כך שיש שם עצים אינו יכול לעבור וכי אוקמיה במידליא וצריך בדיקה משום דיכול לעבור תחתיה בלא שהיה הא ודאי שאם יהיה תחתיה עצים המעכבין אותו מלעבור שאינו צריך בדיקה וא"כ שפיר קאמר הטור ע"פ פירושא קמא דתוספות שאם יש תחתיה עצים אע"פ שהיא גבוה א"צ בדיקה וכשאין תחתיה עצים מפלגי בין מידליא ללא מידליא וזה ברור : ומה שתמה כ"ת למה השמטתי דברי רבינו חננאל שלדברי הטור מתיישבין בו הוא פשוט שמאחר שמה שיוצא בדברי רבי' חננאל לענין הדין הוא בעצמו מה שיוצא בפירוש קמא דתוספות ואין ביניהם חילוק אלא בגירסא' ואין כוונתי בחיבור הזה ליטפל בכך יפה עשיתי שהשמטתיו : ועל מה שכתב עוד כ"ת בטור י"ד סימן ל"ב בהמה שהכו אותה וכו' עד ולישניה בס"א מוכח הכין אשוב ואומר שהדבר ברור שלא באתי לכתוב שפירשוה הרשב"א והר"ן ז"ל כמו שכתב רבינו אלא משום דלישנא דרש"י מגומגם בפירוש מימרא זה דוק ותשכח ולישנא דפירשו הרשב"א והר"ן מבואר ואין זה ענין לגירסא ואפילו ולא לכל מה שהטריח כ"ת עצמו : ומה שכתב עוד כ"ת על מה שכתבתי בטור אבן העזר סימן קמ"א שצריך להגיה במה שכתב הטור בשם אביו וכיון דאיכא פלוגתא דרבוותא ראוי להחמיר הדין עם כ"ת וחיי הראש כי זה כמה ימים הגהתי כן בספרי וכמה דברים כאלה אירע לגדולים אשר קטנם עבה ממתנינו ואם יאריך ה' ימי לבאי אעשה את אשר עם לבבי לחזור להשיב ידי על הגהות כל החיבור בענין שיהיה כולו בדוק ומדוייק בתכלית נאם הצעיר יוסף בכמהר"ר אפרים קארו זלה"ה :

הקדמה לספר בדק הבית מהגאון המחבר

אמר הצעיר יוסף במהר"ר אפרים בכמהר"ר יוסף קארו זלה"ה אחר אשר עד כה עזרני ה' לחבר ספר בית יוסף ולהדפיסו ונתפשט בכל גבול ישראל · עוד עזרני ה' לחזור לעיין בו והוספתי בו חידושים תוספות והגהות כמאמר חז"ל על דדיה ירווך בכל עת מה דדים הללו וכו' וגם שהמדפיסים השמיטו הרבה דברים . והיה בדעתי כשיודפס שנית שיכניסו בו חידושים הנזכרים ולא עלה בידי כי מיהרו להדפיסו שנית טרם יגיע להם כתבי לכן גמרתי להעלות חידושים הנזכרים על קונטרים ולהדפיסו כדי שיהא מצוי ביד כל אדם וכשיודפס הבית יוסף יכניסו כל דבר במקומו ובין כך ובין כך יהנה כל אדם וחפץ ה' בידינו יצלח לזכות את הרבים :

הקדמת מוהר"ר יוסף קאר"ו ז"ל

ברוך יי אלהי ישראל אשר ברא עולמו לתכלית האדם ומכל מין האדם בחר לו עם סגולה יעקב חבל נחלתו ומרוב אהבתו לעם קרובו קרבנו לפני הר סיני והנחילנו ע"י מבחר המין האנושי משה רבינו ע"ה תורה ומצות חוקים ומשפטים צדיקים לטוב לנו למען נלך בדרכיו ונמצא חן בעיניו · ויהי כי ארכו לנו הימים הורקנו מכלי אל כלי ובפיזור הלכנו וכמה צרות צרורות תכופות וצרות זו לזו באו עלינו עד כי נתקיים בנו בעונותינו ואבדה חכמת חכמיו וגומר ואזלת יד התורה ולומדיה כי לא נעשית התורה כב' תורות אלא כתורות אין מספר לסבת רוב הספרים הנמצאים בביאור משפטיה ודיניה וגם כי הם ע"ה כוונתם היתה להאיר מחשכנו נמשך לנו מתוך האור הטוב שהגיענו מהם ע"ה ספק ומבוכה רבה בהיות כל אחד מחבר ספר לעצמו וכופל מה שכבר כתב וחיבר מי שקדמו או כותב הדין בהיפך מה שכתבו חבירו ולא זכר דבריו כי תמצא שכמה פוסקים מביאים דין אחד סתם כאילו הוא מוסכם בלי שום חולק וכשתחקור בדבר תמצא שגדולים חלוקים בו כמו שזה ברור במקומות אין מספר למי שיעיין בספרי הפוסקים ויעיין מקום דבריהם בגמרא ובפוסקים הקדמונים · ואם יאמר אדם בכל דין שיצטרך לחקור שרשו ומוצאו בדברי הגמרא והמפרשים והפוסקים כולם יכבד הדבר עליו אחד כל שכן כי ילאה למצוא הפתח לדעת מקום הדין בתלמוד כי עם היות שזיכנו הקב"ה לביאור ה"ה ז"ל ולחיבור רבינו ירוחם המורים לנו מקומות הדינים בתלמוד המעיין בהם יבחין ויכיר חסרונו אם לא יהיה לו היקף גדול בתלמוד וגם במקומות רבים יחפש ולא ימצא בדבריה' מורה מקום לאותו הדין אם מגיד המשנה להיות הדין ההיא שלא ע"פ גירסת הרמב"ם ז"ל או שטעתו ואם רבינו ירוחם להיותו מקצר לפעמים מלהביא כל הדיעות הנאמרות בדין ההוא אם להיותו כותב המורה מקום בקצת מקומות דרך כלל והמקום שמורה אליו הדין ההוא אינו חוזר אלא לחלק או חלקים מהכלל הוא ולא לשאר ויצטרך המעיין לבקש כל החלקים במקום ההיא אשר הורה אליו ולא ימצא והגם כי ידע מקום הדין בגמרא יצטרך לעיין כל הסוגייא ההיא עם פירש"י ותוספות ואח"כ לעיין בדברי הרי"ף והרא"ש והר"ן והמרדכי ואח"כ לעיין בהרמב"ם ושאר פוסקים וגם בדברי תשובות הגדולים הנמצאות אצלו לדעת אם הדין ההוא מוסכ' מהכל או אם יש בו מחלוקת וכמה מחלוקת בדבר וכדברי מי ראוי להכריע · וזה דבר מבואר בעצמו שהוא דבר שאין לו קצבה ואם בדין הבא ליד האדם כך במי שרוצה לידע שרשי כל הדינים על בורייה ולהקיף דברי כל החולקים בהם וחלוקי דברי כל אחד ואחד מהם על אמתתו כמה וכמה שיבצר ממנו שאפילו יעיין בכל דין ודין דברי הגמרא והמפרשים ודברי כל הפוסקים שהוא טורח גדול מאד השכחה מצויה באדם ומה גם בדברים רבים ההסתעפות ונמצא יגע לריק ח"ו · ואם יאמר אדם לבחור בספרי הקצורים כסמ"ק והאגור והכל בו באמת שזו דרך קצרה וארוכה כי מעולם לא יוכל לדעת שום דין כהלכתו ובפרט בספר האגור כי בהרבה מקומות מביא לשון הטור כהוייתו והלשון ההוא צריך נגר ובר נגר דיפרקוניה והוא ז"ל מעתיקו כמו שמצאו : גם במקומות מביא פוסק אחד להתיר בלי שום חולק במקום שכל גדולי ישראל חולקים ואוסרים וגם הפוסק ההוא שמביא אותו הדין להתיר כתב שיש לגמגם בו והוא ז"ל כתב דברי ההיתר ולא זכר דברי הגימגום הנזכר בדברי הפוסק ההוא עצמו דוק במה שכתב בסימן תל"ד על גלגל המגלגל מים ובגלגל קבועים כלים קטנים נקובים בכונס משקה ועיין במ"ש עליו בטור י"ד סימן ר"א ותשכח דהכי היא כמו דאמינא · על כן אני הדל באלפי יוסף במהור"ר אפרים במהור"ר יוסף קאר"ו ז"לה"ה קנאתי לה' צבאות ונערתי חצני לסקל המסיל' והסכמתי לחבר ספר כולל כל הדינים הנוהגים בביאור שרשיהם ומוצאיהם מהגמרא עם כל חילוקי סברות הפוסקים איש לא נעדר ולא ראיתי לעשות ספר זה חיבור בפני עצמו כדי שלא אצטרך לכפול ולכתוב דברי מי שקדמני ולכן הסכמתי לסמכו לא' מהפוסקים המפורסמים ועלה בדעתי לסמכו לספר הרמב"ם ז"ל להיותו הפוסק היותר מפורסם בעולם וחזרתי בי מפני שאינו מביא אלא סברא א' והייתי צריך להאריך ולכתוב סברות שאר הפוסקים וטעמם · ולכן הסכמתי לסמכו לספר ארבעה טורים שחבר הרב רבינו יעקב בן הרא"ש ז"ל כי הוא כולל רוב דעות הפוסקים · וזה משפט הספר ומעשהו לבאר הדין שכתב בעל הטורים אם הוא משנה או ברייתא או תוספתא או מימרא בתלמוד בבלי או ירושלמי או בסיפרא או בסיפרי או במכילתא ואם הוא מוסכם או אם הוא מחלוקת תנאים או אמוראים והמחבר פסק כאחד מהם ומאיזה טעם פסק כמותו ואם מביא המחבר סברות פוסקים חולקים בדין ההוא יבאר טעם כל אחד מהסברות שרשה ומוצאה מהתלמוד ואם המחבר ישמיט סברת איזה פוסק כמו שתמצא פעמים הרבה שהשמיט סברת הרי"ף או סברת הרמב"ם או סברת פוסקים אחרים יביא סברת הפוסקים הנשמטים וטעמם ואם דברי איזה מהפוסקים הם בין שמביאם המחבר בין שאינו מביאם אינם מובנים יבאר דבריהם ובפרט דברי הרמב"ם ז"ל כי בהרבה מקומות דבריו סתומים וחתומים והם מתבארים בספר הזה ע"פ מה שפירשו בו מגיד משנה והר"ן ולפעמים יקשה על פירושו ויפרש בדרך אחרת והמעיין את אשר יבחר ירצה ויקרב ובקצת מקומות שיש בדברי הרמב"ם שצריכים ביאור והמפרשים הנזכרים לא דברו בו יפרש דבריו · ואם המחבר הוא בעל הטורים מקשה על איזה מהפוסקים יתרץ קושיתו או תמיהתו ואם נמצא איזה דין מחודש בדברי איזה פוסק או מפרש ולא הביאו המחבר יביאנו ויבאר טעמו · נמצא שמי שיהי' ספר זה לפניו יהיו סדורים לפניו דברי התלמוד עם פירש"י והתוספות והר"ן ופסקי הרי"ף והרא"ש והמרדכי והרמב"ם והגהותיו ומגיד משנה ורבינו ירוחם וספר התרומה ושבלי הלקט והרוקח ושערי דורא וספר התשב"ץ וספר העיטור וצ"י וסמ"ג וסמ"ק וארחות חיים ותורת הבית והגהות אשר"י וספר המנהיג והאגור וספר בעלי הנפש להראב"ד ותשובת הרא"ש והרשב"א והר"י בר ששת וה"ר שמעון בר צמח ומהר"י קולון ותרומת הדשן · כל דבריהם מבוארים היטיב ובקצת מקומות מאמרי הזוהר · ולהיות כי כבר נודע שהרא"ש והמרדכי וסמ"ג וסמ"ק וספר התרומה והגהות מיימון כולם נמשכים אחר דברי התוספות על הרוב לכן אם בקצת מקומות לא אכתוב דעתם אל יחשדני שומע כי כשאני כותב דעת התוספות איני צריך לכתוב דעת הקדושים הללו שהתמם כפירושם · והנה בא לידי קצת תשובות הרשב"א כתובות בע"ט ברזל ועופרת בדפוס וכתוב בתחלתן שהם תשובות הרמב"ן וכשאני כותב מאותן תשובות אע"פ שאני יודע שהיא תשובת הרשב"א אני כותב כתוב בתשובות להרמב"ן לפי שספרי הדפוס מצויים ביד כל אדם ומי שירצה לעיין בלשון התשובה עצמה יכול לעמוד עליה · והנה בא לידי ביאור רב בספר א"ח לרבינו הגדול כמהר"ר יצחק אבוהב ז"ל וביאור תחלת ספר א"ח ותחלת ספר יורה דעה לרב כמהור"ר יעקב בן חביב ז"ל והסכמתי לכתוב דבריהם בשמם ובמקום שנ"ל לחלוק עליהם אכתוב מה שקשה לי על דבריהם ואכתוב דעתי והמעיין יבחר הטוב בעיניו · ולהיות ספר ארבע טורים מלא טעיות סופר וכמה מקומות אעיר על מקומות הטעות ואכתוב הלשון המתוקן כהלכתו ע"פ ספרים מוגהים ונכונים שהגהתי מהם · ועלה בדעתי שאחר כל הדברים אפסוק הלכה ואכריע בין הסברות כי זהו התכלית להיות לנו תורה א' ומשפט א' וראיתי שאם באנו לומר שנכריע דין בין הפוסקים בטענות וראיות תלמודיות הנה התוספות וחידושי הרמב"ן והרשב"א והר"ן ז"ל מלאים טענות וראיות לכל אחד מהדיעות ומי זה אשר יערב לבו לגשת להוסיף טענות וראיות ואיזהו אשר ימלאהו לבו להכניס ראשו בין הררים הררי אל להכריע ביניהם ע"פ טענות וראיות לסתור מה שבירורו הם או להכריע במה שלא הכריעו הם כי בעונותינו הרבים קצר מצע שכלינו להבין דבריהם כ"ש להתחכם עליהם ולא עוד אלא שאפילו היה אפשר לנו לדרוך דרך זה לא היה ראוי להחזיק בה לפי שהוא דרך ארוכה ביותר · ולכן הסכמתי בדעתי כי להיות שלשת עמודי ההוראה אשר הבית בית ישראל נשען עליהם בהוראותיהם הלא המה הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל אמרתי אל לבי שבמקום ששנים מהם מסכימים לדעת אחת נפסוק הלכה כמותם אם לא במקצת מקומות שכל חכמי ישראל או רובם חולקין על הדעת ההוא ולכן פשט המנהג בהיפך · ומקום שאחד מן הג' העמודים הנזכרים לא גילה דעתו בדין ההוא והשני עמודים הנשארים חולקין בדבר הנה הרמב"ן והרשב"א והר"ן והמרדכי וסמ"ג ז"ל לפנינו אל מקום אשר יהיה שמה הרוח רוח אלהי"ן קדישין ללכת נלך כי אל הדעת אשר יטו רובן כן נפסוק הלכה · ובמקום שלא גילה דעתו שום אחד מן הג' עמודים הנזכרים נפסוק כדברי החכמים המפורסמים שכתבו דעתן בדין ההוא ודרך זו דרך המלך נכונה וקרובה אל הדעת להרים מכשול : ואם בקצת ארצות נהגו איסור בקצת דברים אע"פ שאנו נכריע בהפך יחזיקו במנהגם כי כבר קבלו עליהם דברי החכם האוסר ואסור להם לנהוג היתר כדאיתא בפ' מקום שנהגו (כא) ולהיות סימני מפתחות ספר הטורים קצרות ביותר והרוצה לבקש דין אחד לפעמים לא יוכל להבחין אם הוא בסימן זה או בסימן אחר או אם מביא אותו דין בעל הספר לכן ראיתי לעשות מפתחות אחרות שמזכירין כל הדינים הבאים בסימן ההוא בפרט ואח"כ כתבתי רמזי כל הדינים המחודשים שהבאתי בביאורי זה הנקרא ספר

בית יוסף כדי שימצא כל אדם הדין שירצה בנקל ותועלת ספר זה לחכמים מבואר ולבוקרים בקיצור זה היא דרך ארוכה וקצרה ואפשר אין בו כח לעמוד ויעיין בו להבין כוונת דברי המחבר ספר ארבעה טורים על בוריין · נמצא שספר זה מזון לכולא ביה ע"כ קראתיו בית יוסף כי כשם שמבית יוסף היו נזונין הכל מזון הגוף כך יהיו נזונין מספר זה מזון הנפש ועוד טעם שני כי זה חלקי מכל עמלי והוא ביתי בעולם הזה ובעולם הבא ומהש"י אשאל יעזרני על דבר כבוד שמו לסדר ספר זה מנוקה ומשופה מכל טעות ושגיאה בו יתברך בטח לבי ונעזרתי ירחם עלי ויחנני מתנת חנם כי חנוניו הם חנונים ומרוחמיו הם מרוחמים כדכתיב וחנותי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם :

הקדמת בן המחבר ספר בית חדש

האלוף המרומם אברך מוהרר הירץ ש"י ר"מ ואב"ד דק"ק פינטשוב

יהביטו "וראו "התמימים וישרי אל · ראשי בית יעקב וקציני בית ישראל : אגידה ואדבר' קצת מגדולת מפעלות רב פעלים מקבציאל · למען ידעו דור אחרון אשר צדקתם כהררי אל · דרכי למוד של מ"ו אדוני אבי אבי רכב ישראל . הגאון הגדול מאור הגולה · רבן של כל בני הגולה · ר"מ ואב"ד דקק"ק עיר ואם בישראל . החסיד העניו מוהר"ר יואל בן כבוד אדוני אבי זקיני החסיד מוהר"ר שמואל ז"ל · אשר כל ימיו לא נתן שינה לעיניו ותנומה לעפעפותיו . הוצק חן בשפתותיו · מקהיל קהלות גדולות להודיע להם חוקי אלהים ותורותיו . למען ילכו באורחותיו מתוך דוחק ועוני למד בנערותיו . וכפיו היו פרושו' השמים יפוצו חוצה מעיינותיו · ובחורי חמד תמים היו מאוכלי שלחנותיו · ולני' בחדרי משכיותיו ועמהם היה כל משעשותיו . ומה שהעלה מתוך עומק ההלכה בחריפותו ובקיאותו שהיה מלא על כל גדותיו . העלה תמיד בכתב להיות חתום באוצרותיו . עד שאסף וקיבץ אמרות טהורות צרופות בארמנותיו :

ובבואו לעיר הגדולה כרכ"א דכולא ביה עיר ואם בישראל ק"ק קראקא את שאהבה נפשו ביקש ומצא תלמידים חשובים מופלגים מקדרים בהרים. הררי נמרים · מאירים כספירים . עוקרי טורי"ם . ורובם נעשו ראשי ישיבות הורים ומורים · המה מטיבי ארץ . העומדים בפרץ . גודרי גדרים . מאירים לארץ ולדרים . והתאספו כולם עדרים עדרים . לשתות בצמא דבריו הישרים · כמסיני נמסרים · כי תורת אמת בפיו כנודע בשערי' ולא מעשה חדודים וציורים · כי אם דברי אלהים חיים אדיר באדירים · והוא גם הוא כאשר ראה אותם פני להבים פניהם הסביר להם פנים מאירות והנעים להם אמרים טהורי' · וראה ושמח לבו והתחדש כנשר נעורים · ולמד עמהם בחדרי חדרים . כל הארבע' טורים · לא פעם אחת ושתים כ"א הרבה פעמים עד שנעשו בפיהם שגורים · ואז חיבר החבורים :

והנה סבבו אותו תלמידיו הגדולים והחשובים · וילדיו הנאהבים והחביבים · ובפרט אחי הגדול החסיד מוהר"ר ליב זצ"ל והפצירו בו · להשפיע לדורות האחרונים מרוב טובו · להטעים אותם מצוף דבשו וחלבו · ואני הקטן והצעיר באשר הייתי משתעשע תמיד לפניו ונפשי היתה קשורה בנפשו וקרבו · ונצמדתי בקירות לבו . מדי דברי עמו הפצרתי בו · ולא נחתי ולא שקטתי עד אשר נענע לי את ראשו הקדוש והטהור וקיבל על עצמו האור ישראל וקדושיו · רכב ישראל ופרשיו · להוציא לאור ביאוריו וחדושיו · אשר חיבר על הטורים . וחזר ולמד בהדורים · במהדורא בתרא ובתרא דבתרא בשבת תחכמונים . כמה ימים ושנים · וזיקק וצירף עשרת מונים · ולא העלה על הספר כ"א הצורך לפסק הלכה · שהעמיד על בוריו שמורת בכל וערוכה :

וכל מגמתו ושאלתו מאתו ית' וית' היה כל הימים · שיניח לו משנאיו אשר עליו קמים · יתזקהו ויחייהו בנעימים · עד אשר יגמור להדפים ספריו הרבים והעצומים · להראות לפני השרים והעמים · את הדרך הישר והתמים · כי בו יתבארו כל דברים סתומים ונעלמי'. וזכוהו מן השמים שנדפסו בחייו שלשה חלקים יפים והדרים · וגם התחילו בחלק רביעי בעזרת יוצר הרים . ובעונינו בא השמש בצהרים . ויציאתו מן העולם עשה רושם גדול בשערים · ופנה זיוו והדרו והודו · שהיה מאיר לעולם כולו בכבודו · באור תורתו ולמודו · וכשראיתי מעשה נזכרתי מה שעלי ציוה והורה · כשהיה בדעתו לילך לארץ הקדושה והטהורה . השביע אותי שבועה חמורה שלא לנגוע מהונו אפילו כחוט השערה · עד אשר ידפסו הספר עד גמירה · וקיימתי בעצמי הגזירה · ואזרתי חלצי בגבורה · ולא נחתי ולא שקטתי עד אשר נגמר הספר יפה וברה · ובכן צאנה וראנה בנות ציון המצוינים בהלכה את הבנין המפואר אשר בנה א"א מ"ו הגאון הגדול החסיד נ"י והדרו . המופלג בדורו "ישמחו "הרואים "ויגילו "התלמידים המשכילים ביושר וכושר מפעלים . וכפינו פרושות השמים שיזכנו הוא ית' להוציא לאורה גם שאר ספריו הקדושים הכמוסים אתנו באוצרותינו וזכותו זכות הרבים יגן בעדינו . ולא תמוש התורה מזרענו וזרע זרעינו · עד יבוא משיחנו . במהרה בימינו · אמן כי"ר :

נאם המדבר בן המחבר · **שמואל צבי** המכונה **הירץ** · החונה בק"ק **פינטשוב**

ויהי כעלות בסערה השמימה ארון האלקים עטרת תפארת ראשינו והגולה · ושודד מעוזנו ויהי השמש באה חשכה נפלה עלי צרה ויגון מלאתני ואעט כמעיל קינ"ה נאנח בשברון מתניס להשמיע קול בראשי הבכאי"ס ולהניף גשם דמעות · לחפור לצר"ה ולבכותה · כי מי יסך או מי יגן כחורש מצל לנו ואשא קולי בקול מר · ומלאגה מדבר ואומר ·

אם אין · בפי מלין · לחבר חבר : גלוי · לעין עמים · וגם הזריחה :
מה רב · אב"ד הדור · ומשביר שבר : מגן · וצל סיכך · נחש בריח :
יען · ובין רבץ · כיעבץ דיבר : בי"ת · חדש חיבר · והאריח :
תורת · אמת משפט · בדין מתגבר : מרום · לשי הובל · אנח הבריח :
בי צ לחה רוחי · ועל כן שבר : מוסיף · שבח גורע · בקול אצריח :
בוחן · לבבות גם · למצעד גבר : הנה · תמור ניבי · בלי בריח :
יראה · ויפרסם · לעציון גבר : חשב · זממי · כ שתיל מפריח :
מה אש · בעצמותי · ואבר אבר : יקוד · יקד אף עב · ברי יטריח :
רוחי · וגם נפשי · לזאת יתעבר : חשק · רצון לב בל · אוכל הריח :
תכון · תפילתי · לאל בן עבר : יצרי · כמו ערי · מאד יבריח :
יחון · תמורת הי · וקול משתבר : ישלח · שבע רצון · וגם ימריח :
מכה · במזור איש · וסובר סבר : הוגה · בתורת אל · ובה ישיח :
לילה · ויום לפרות · שאול עם קבר : שלום · להנחיל עד · נגיד משיח :

נאם מקונן צועק וצווח : בעין דומע ולב גונח :
על כי מה שהרצון חשק : אפיסת היכולת עשק :

תהי נא מנוחת מורינו ורבינו הגאון כמוהר"ר **יואל** זצ"ל כבוד לאור באור החיים כי תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצאת בשפתיו בשלום ובמישור ובענוה הלך ורבים הוכיח והשיב מעון . יהי רצון שבחבורתו ירופא לנו יבולע המות לנצח והוא ינהגנו על מות :

אמר המחוק"ק מנחם נחום בן לא"א מורי החסיד מוהר"ר משה שליט"א מייזלש · אף על פי שמקבלין תנחומין על המת · אין מקבלין תנחומין על הח"י איש חי רב פעלים · ראש הבכאים חריפו"ת למו · הלא הוא גאון עוזנו מאור עינינו כ"י מוהר"ר **יואל** ז"ל הע"ה ר"מ ואב"ד הישראלי אשר מנוחתו כבוד במבחר קברינו ק"ק קראקא לכן קם חד מן קאמי"א · ראש המדברים והעיר קינ"ה ומרוב ענותנותו לא רצה להעלות שמו על שפתו · והלבנוה על דלתי פתח הבי"ת החדש · למען יראה כל יוצא ובא כי אין איש אלהי בביתו וישים אל לבו אם אחזה אש בלחי"ס מה יעשו קוצים כסוחים · ואם ארון אלהים נלקחה מה יעשה ליחה סרוחה · אולי ישוב ונחם אל שדי · ויאמר לצרותינו די :

יהודה בן תימא אומר הוי עז כנמר וכו' פרט ד' דברים בעבודת הבורא יתברך משום דלכאורה נראה שאלו הדברים ד' שהם ב' דקל כנשר היינו רץ כצבי ועז כנמר היינו גבור כארי וא"כ יקשה על יהודה בן תימא למה כפל הענין במלות שונות זה פעמים לכך כתב דד' דברים הם כדמפרש ואזיל:

ומ"ש בעבודת הבורא יתברך משום דקלת דברים אלו נראה שהם הפך עבודתו יתבר' שהעזות נאמר עליו עז פנים לגיהנם ועל הקלות ראש אמרו שמרגיל לערוה והמרוצה והגבורה נראה שהם טובים לעניני העה"ז ואין לעבודתו יתברך עסק בהם ולכך אמר שכולם לעבודת השי"ת וכמו שמבאר:

ומ"ש והתחיל בעז כנמר לפי שהוא כלל גדול בעבודת הבורא יתברך משו' דקשה דלפי מה שמפרש קל כנשר ורץ כצבי וגבור כארי על האיברים אלו הי' לו להקדים ואח"כ הל"ל עז כנמר שאינו רומז לאבר מיוחד ועוד שלא היה ראוי להתחיל במדת עז אע"פ שהוא בעבודת הבורא יתברך לכך כתב שהטעם שהקדימו לפי שהוא כלל גדול בעבודת הבורא יתברך לפי שפעמים האדם חפץ לעשות מצוה ונמנע מלעשותה מפני בני אדם שמלעיגין עליו וכו' ומשום דקשה היאך אפשר שיתבייש האדם מבני אדם ולא יתבייש מהשי"ת שאתה אומר שימנע אדם לפעמים מלעשות מצוה מפני שלא ילעיגו עליו לכך אמר אל תתמה שהרי ריב"ז אמר לתלמידיו יהי רצון שתהא מורא שמים עליכ' וכו' כדאיתא בפרק תפלת השחר (דף כח:) וכיון שמצינו שלפעמים אדם ירא מעשות עבירה מפני ב"ו יותר ממה שהוא ירא מפני השי"ת משם נלמוד לענין עשיית מצוה שלפעמים אדם מניח מלעשותה מפני שהוא מתבייש מבני אדם יותר ממה שמתבייש מהשם יתברך שמניח מלעשות מצותו וזהו שכתב וכן הוא לענין הבושה וכו':

ומ"ש ע"כ הזהיר שתעיז מצחך כנגד המלעיגים ולא תבוש מפני שמדת העזות מגונה מאד כמו שנזכר ואין ראוי להשתמש ממנה כלל אפי' בעבודת השי"ת לדבר דברי עזות כנגד המלעיגים כי יקנה קנין בנפשו להיות עז אפי' שלא במקום עבודתו ית' לכך כתב ולא תבוש כלומר אני אומר לך שתעיז מצחך כנגד המלעיגים ואינו לדבר להם דברי עזות אלא לענין שלא תבוש מהם אף על פי שילעיגו עליך ומפני שעדיין יקשה שאין ראיה מריב"ז שלענין מורא מלעשות העבירה אפשר שירא האדם מבשר ודם פן יודיעו הדבר למלכות ויגרשו בחלק שיכיו תיכף ומיד משא"כ בהשי"ת שהוא ארך אפים אמנם אין לך אדם שיניח מלעשות מצות השי"ת מפני בושת בשר ודם לשיצטרך יהודה בן תימא להזהיר עליו לכך הביא ראיה מדוד המלך ע"ה שאמר ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש הרי שהיה מתפאר שלא היה מתבייש מבני אדם בעשיית המצות ולפי שקשה שאי אפשר לפרש כן שהרי דוד המלך ע"ה מלך היה ולא היה לו להתבייש מבני אדם כי מי הוא ואי זה הוא אשר ימלאנו לבו להלעיג עליו וא"כ ע"כ פירוש הפסוק כך ואדברה בעדותיך נגד מלכים מאן מלכי רבנן ולא אבוש כי אם לא הייתי מדבר בעדותיך נגדם הייתי בוש מהם לכך כתב אף כי היה נרדף ובורח בין העו"ג היה מחזיק בתורתו וכו' כלומר פסוק זה אמר כשהיה בורח בין העו"ג ואז היו מלעיגים עליו ועכ"ז לא היה מתבייש מהם. וא"ת אפילו כשהיה בורח בין העו"ג היה מכבד ביניהם ולא היו מלעיגים עליו לכך כתב אף כי היה נרדף כלומר אף על פי שהיה מכובד ביניה' מכל מקום להיותו נרדף היה מקום להלעיג עליו כשרואה אותו מחזיק בתורתו באמרם אליו יום יום הלא יראתך כסלתך וגו':

ומ"ש היה מחזיק בתורתו אפשר שטעמו מפני שמהפסוק אין נראה אלא שהיה לומד ולא שהיה עושה מצות לכך כתב היה מחזיק בתורתו ולימד כלומר כיון שהיה לומד ולא היה

יהודה בן תימא אומר הוי עז כנמר וכו'. כמר הוא מה שקורין בל"א רי"ש ולא כטוענין שהיא לבייה נקבה: פרט ד' דברים כו' נראה דמשום דלכאורה משמע שאלו הדברים הארבעה לא באו אלא לעורר את האדם דרך כלל שיהא זהיר וזריז לעשות רצון אביו שבשמים ולכן הזהירו בלשון כפול ומשולש ומרובע הוי עז כנמר וכו'. אבל אין הדברי' מורין על גוף העבודה ופרטיה וא"כ קשה דהו"ל להסמיך עז כנמר לגבור כארי שהם ענין אחד ע"כ פי' דאלו הדברים הם להורות על ד' פרטים בגוף העבודה דלפי זה לא קשיא כאשר יתבאר בסייעת' דשמיא. וגם בכלל זה לומר דאף על פי דבמילי דעלמא שתים הן דקל כנשר הייט ענין רץ כצבי ועז כנמר הייטו ענין גבור כארי מ"מ בעבוד' הבורא יתב' ארבע' ענייני' הן כמו שיתבאר בס"ד ולפי זה נמשך להקשות למה התחיל בעז כנמר הניחא אם הייטו מפרשים שהדברים כולם מורים על הזירוז בלבד לקיים עבודת הש"י דרך כלל ליכא קושיא מהתחלת עז כנמר דמ"ש הא מהא אבל כיון שבא לפרט פרטי העבוד' ומשמעו' עז כנמר הוא לומר שיהא עז בשע' שעוש' עבודתו שלא יפסוק ממנה בשום פנים. לפ"ז קש' דמאחר דקל כנשר ורץ כצבי משמעותן הוא שיהא קל ורץ לעבודתו ית' א"כ ה"ל להקדימן דהלא מוקדם הוא קל ורץ ואח"כ עוסק בעבוד' ואמר לפי שהוא כלל גדול כו' כלו' ענייטו איטו כי אם אזהרה על שיעיז פניו כנגד המלעיגין כו' והוא כלל גדול שצריך להזהיר עליו בתחלה. ואמר ואל תמנע מלעשות המצוה כלו' איטו לדבר להם דברי עזו' אלא לענין שלא ימנע מלעשות המצוה:

ומ"ש וכן אמר ריב"ז וכו' פ' ת"ה (דף כ"ח) כלו' אין לתמוה למה צריך להזהיר ע"ז כי אין אדם שיניח מלעשות המצוה מפני המלעיגין לז"א וכן אמר ריב"ז אבל המורא וכן הוא לענין הבושה:

ומ"ש עוד ע"כ הזהיר כו' הוא דמריב"ז לא שמעינן אלא שאפשר לומר שיתבייש מבני אדם ולא יתבייש מהש"י ועל כן הוצרך להזהיר עליו אבל מ"מ איכא למידק

יהודה

בן תימא אומר הוי עז כנמר וקל כנשר ורץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים א [א] פרט (א) ארבע' דברים בעבודת הבורא יתברך והתחיל ב בעז כנמר (ב) לפי שהוא כלל גדול בעבודת הבורא יתברך לפי שפעמים אדם חפץ לעשות מצוה ונמנע מלעשותה מפני בני אדם שמלעיגין עליו ועל כן הזהיר שתעיז פניך כנגד המלעיגין (ג) ואל תמנע מלעשות המצוה (ד) וכן א"ר יוחנן בן זכאי לתלמידיו יהי רצון שתהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם (ה) וכן [ב] הוא אומר לענין הבושה שפעמים אדם מתבייש מפני האדם יותר ממה שיתבייש מפני הבורא יתברך על כן הזהיר שתעיז מצחך כנגד המלעיגים ולא תבוש וכן אמר דוד ע"ה ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש אף כי היה נרדף ובורח מן העו"ג היה מחזיק בתורתו ולומד

פרישה

פרט (א) ד' דברים כו'. פי' דלפי פשוטו משמע דר"י ב"ת מדא קאמר. ועלה טובה מייעץ לאדם לפי שפעמים כשאדם עושה מצוה באים המלעיגים ומלעיגים ומתלוצצים בו. לכך מייעץ לו שמיד בתחלת פגישתו בהם יעלים עיניו במהירה ובקלות כנשר ואל יראם בלעגתם ומפני שא"א שיעמוד בעצימת עינים כל היום אמר מיד אח"כ רץ מהר מהם כצבי. וכדרך שאמר דוד אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך חטאים לא עמד ומפני שזה כבר ראה בתחלת פגישתם בו הלעיגו עליו קודם שהעלים עיניו ומכח זה אף שירוץ מהם יצרו מתגרה בו לסור למשמעתם אמר זה יהיה גבור כארי להתגבר על יצרו ואל ימנע מלעשות המצוה. לכן הסמיכנו רבינו דר"י ב"ת לאו חדא מלתא קאמר אלא ד' אזהרו' וכמ"ש ואזיל דודאי ד' דברים קאמר דאם כפי' ראשון הרי עיקר הגבורה הוא שלא ישגיח בהלעגת הליצים ולא שייך לומר על זה גבור לעשות רצון אביך כו' אלא הל"ל סתם וגבור כארי. וממילא הי' נשמע שיתגבר על יצרו ואל ישגיח בלעגתם ויעשה רצון הבורא וחסו שסיים רבינו וכתב בעבודת הבורא יתברך ר"ל ד' דברים אמר ר' יהודה שכל אחד ואחד הוא ענין בפני עצמו בעבודת ה'. ואפשר נמי דמ"ש רבינו בעבודת הבורא כו'. ענין בפני עצמו בעבודת ה' הוא וקמ"ל דל"ת שהני ד' דברים שאמר ר"י בעזיבת החטא לא בקיום המצוה. דעזיבת החטא מקרי ג"כ עשיית רצון אביך וכו' לכן אמר בעבודת הבורא. ר"ל שלשון לעשות משמע ודאי עשיית המצוה לא סר ואל תעשה. והתחיל בעז כנמר לפי שלפי' ראשון שכתבתי אתי ודאי שפיר שהתחיל בעז כנמר. שהרי ר"י לא הזהיר אלא אזהרה זו בלבד שיהי' עז כנמר נגד המלעיגים. ואיך ג' דקאמר עלה הם וכמ"ש. אבל לפי' רבינו דד' דברים הן הייתי אומר דאין טעם בקדימת עז כנמר קמ"ל רבינו שגם לפי' יש טעם טוב שהקדים עז כנמר:

(ב) **לפי** שהוא כלל גדול. פי' לפי שעז כנמר הוא אזהרה כללית בעבודת ה' שייכא על כל האדם שיזהר ואל ישגיח במלעיגים. ואינך ג' אזהרות פרטיים לאברים מיוחדים שבאדם הם ולכך הקדים עז כנמר: (ג) **ואל** תמנע מלעשות כו' פי' עיקר האזהר' היא על עשיית המצוה לא על מניעת החטא: (ד) **וכן** אמר רבי יוחנן בן זכאי משום דק"ל היאך אפשר שיתבייש מבני אדם ולא יתבייש מהש"י המצוה על עשיית המצוה שהוצרך ר"י ב"ת להזהיר על זה לכן אמר אל תתמה שהרי ריב"ז אמר לתלמידיו כו' כדאיתא בפרק תפילת השחר. וכיון שמצינו שפעמים ירא יותר לעשות העבירה ממורא בשר ודם מאשר ירא מה' ית' משם יש ללמוד ג"כ לענין עשיית המצוה שלפעמים אדם מניח מלעשות המצוה מפני המלעיגים:

(ה) **וכן** הוא אומר לענין בושה. ז"ל מורי ב' ענייניס הם הלעגה וה׳ושה. הלעגה הוא שמלעיגין עליו אף שהוא איטו מתבייש. והבושה הוא מה שאדם מתבייש לעשות מצוה בפני אנשים חשובים אף שאינם מלעיגים עליו ודו"ק עכ"ל. ולפי זה נ"ל לפרש דמ"ש רבינו וכן הוא לענין הבושה מילתא באפי נפשיה הוא. וה"ק וכן הזהיר רבי יהודה בן תימא ג"כ לענין הבושה כמו שהזהיר לענין ההלעגה והכל נשמע מלשון עז כנמר ור"ל שיהי' עז ואל ימנע מלעשות המצוה הן מחמת הלעגה הן מחמת הבושת וזהו שסיים רבינו וכתב ע"כ הזהיר שתעיז כנגד המלעיגים ולא תבוש וק"ל. ומפני שאין ראיה מדברי ר' יוחנן אלא לענין שמונע עשיית המצוה מפני הלעגת בשר ודם. דומיא דאמר ר' יוחנן שירא יותר מבשר ודם מה' ב"ה. אבל לענין הבושת שהוא דבר טבעיי באדם אין ראייה מר"י לכן מביא ראייה מדוד שאמר ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש ומטעם זה לא הביא ג"כ לענין הלעגה ראייה מדוד וק"ל. ולפי שק"ל דאין ראייה מזה דע"כ אין פי' הפסוק כפשוטו. דדוד מלך ישראל היה וממי היה לו להתבייש אלא ודאי ה"פ ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא בושתי מלדבר נגד גדולים לחוש שמא לא אכוון אמת וקושט הדברים. וא"כ אין ראייה על עשיית המצות לכך כתב דניחא לן לפרש כפשוטו ומלכים ממש קאמר. וקאמר שאף שהיה נרדף מפני שאול. ונא היה די שהיה נרדף משאול אלא שאמר כן היה ג"כ נע ונד ובורח בין העו"ג. אפ"ה היה מחזיק בתורתו ר"ל היה מחזיק במצות תורת ה' ולפי שקשה לרבינו היכן נזכר בפסוק שקיים דוד מצות הלא לא נזכר אלא ואדברה על זה סיים וכתב ולומד ר"ל שהרי למד והלמוד הוא עשיית המצוה. וזה עשה דוד ולא בוש אף כי היו מלעיגים עליו ע"כ דיבר

דרישה

[א] **פרט** ארבע' דברים כו'. ז"ל ב"י לפי שלכאורה נראה שאלו הדברים ארבע שהם שתים דקל כנשר ורץ כצבי חד וגבור כארי ועז כנמר חד וא"כ יקשה כפל הענין במלות שונות ל"ל לכן כתב דד' דברים הם והוצרך לומר שהם בעבודת ה' משום שהדברים נראים הפך עבודת ה' שהעזות נאמר עליו עז פנים לגיהנם ועל הקלות ראש אמרו שמרגיל לערוה. והמרוצה והגבורה נראים שהם טובים להעה"ז לכך אמר שהם לעבודת ה'. והוקשה לו דלפי מה שמפרש והולך קל כנשר ורץ כצבי וגבור כארי על האברים אלו היה לו להקדים ואח"כ הל"ל ועז כנמר שאינו רומז לאבר מיוחד ועוד שלא היה ראוי להתחיל במדת עז מ"ה כתב והתחיל עז כנמר עכ"ל. וק"ל חדא דהאכתי מנייהא ל"ל לרבינו הל"ל בקיצור עז כנמר וגבור כארי. תרתי הן ותו לא. וע"ק דהי' לו לרבינו להקדים קושיית והתחיל בעז כנמר שאין לו התלות במ"ש פרט ד' דברים כו'. וע"ק בעבודת הבורא ל"ל הא ר"י עצמו בהדיא קאמר לעשות רצון אביך שבשמים ואיך שייך לטעות לכן נראה כמ"ש בפרישה. וע"ק מ"ש מפני שהוא כלל גדול איטו מתיישב לפי' דמה נכלל יותר בעז כנמר מבאיזה מהג' ולפי מ"ש א"ש דכיון שאינך ג' אאברים מיוחדים קאי וזה על כלל גוף האדם לכן הקדימו. (עיין לקמן בריש הלכות שבת סי' רמ"ב שכתב רבינו ז"ל אח"כ מצאתי בפרקי אבות לרש"י שפי' על ההיא משנה דיהודה בן תימא אומר הוי עז כנמר שכתב תיכף לאותו משנה ר"ע אומר עשה שבתך חול שנוייה ההיא דבן תימא כו' ע"ש וכתבתי שם דנ"ל דקשה היה לרש"י למה אמר ר' יודא בן תימא הוי עז כו' לעשות רצון אביך כו' איפכא הל"ל עשה רצון אביך שבשמים והוי עז כנמר וקל כו'. וניחא ליה לרש"י במ"ש דקאי אמשנת ר"ע דאמר עשה שבתך חול ובא ר"י בן תימא למימר מיהו כל אשר בכחך עשה קודם שתעשה שבתך חול והוי עז כנמר וקל וכו' ואפשר שגם רבינו שישבו בע"א היה קשה לו זה וז"ש והתחיל בעז כנמר מ') וק"ל:

[ב] **וכן** הוא אומר לענין הבושה כו'. פי' ב"י כמו שהזהי' ר"י על המורא כך הזהיר ריב"ת על הבושת ומ"ש ע"כ הזהיר שתעיז מצחך ולא תבוש בזה הוצרך שאע"פ שאתה מצווה להעיז נגד המלעיגים מ"מ אין ראוי לשמש במדת העזות דהיינו לסטיח דברי עזות נגד המלעיגים כי יקנה קנין עז בנפשו אפילו שלא במקום עבודת ה' לכך כתב ולא תבוש כלומ' לא אמרתי לך אלא שלא תבוש מהם אעפ"י שילעיגו עלך עכ"ל ב"י וקי"ל חדא השתנות הלשון שלעיל כתב רבינו וע"כ הזהיר שתעיז פניך נגד המלעיגים וכתב עליו וכן אמר רבי יוחנן וכו' ומסיים וכן הוא לענין הבושה ועוד מה וכן הוא אומר לענין וכו' ואעפ"י שמלשון ב"י משמע שלא היה בנוסחא שלפניו מלת אומר מ"מ בכל ספרים דידן איתא. וע"ק דא"כ למה הצריך לסיים שפעמים אדם מתבייש כו' כיון שהזכירו כבר לעיל. ועוד מה שכתב ליישב לכפל הלשון שתעיז מצחך כו' ולא תבוש איטו מתיישב וק"ל. ומ"ש עוד ב"י ז"ל ומפני שאין ראיית ריב"ז ראייה גמורה דאפשר לומר דדוקא לעשות עבירה אדם ירא מפני ב"ו שיענשוהו מיד

חידושי הגהות

א א הכריחו לומר שארבע' דברים הן דא"ל עז כנמר וגבור כארי ענין אחד הוא רק שכפל הענין במלות שונות וכן קל כנשר ורץ כצבי דאם כן הוה ליה למיסמך גבור כארי אצל עז כנמר ולא להפסיק ביניהם בקל כנשר כו' וכן א"ל שעז כנמר וקל כנשר ענין אחד הוא ולומר הוי עז כנמר להתחזק ולעשות המצוה וקל כנשר בעשייתה וכן גבור כארי ורץ כצבי דא"כ הל"ל עז כנמר וקל כנשר גבור כארי ורץ כצבי והואיל והפסיק ביניהם הורה בזה שארבע' דברים הם ובזה מיושב ג"כ שרבינו מפרש גבור כארי קודם רץ כצבי וכן הוא האמת שחיזוק הלב הוא קודם ריצת הרגלים ור"י בן תימא שינה הדברים להקדים רץ כצבי אלא הוכרח לשנות להורות שארבע' דברים הם ואילו אמר גבור כארי ורץ כצבי הי' נראה שענין אחד הוא וכמ"ש (מוהרל"ח): ב ר"ל שה"ל להתחיל בקל כנשר שהיא פעולה מיוחדת להתחלה משא"כ עז כנמר שהיא פעולה לעשיית המעשה לכן מפרש שלכך התחיל

ולומר אף כי היו מלעיגים עליו (ו) ואמר קל כנשר כנגד ראות העין ודמה אותו לנשר כי כאשר הנשר שט באויר כך הוא ראות העין לומר שתעצים עיניך מראות ברע כי היא תחלת העבירה שהעין רואה והלב חומד וכלי המעשה גומרין [ג] ואמר (ז) גבור כארי כנגד הלב כי הגבורה בעבודת הבורא יתברך היא בלב ואמר שתחזק לבך בעבודתו [ד] ואמר רץ כצבי כנגד הרגלים (ח) שרגליך לטוב ירוצו (ט) וכן [ה] דוד המלך ע"ה היה מתפלל על שלשתם ג אלא ששינה הסדר ואמר הדריכני בנתיב מצותיך על הרגלים ואמר אח"כ הט לבי ואמר אח"כ העבר עיני מראות שוא והזכיר בלב הטיה ובעין העברה כי הלב

ב"ח

למידק דשמא לגבי עשיית המצוה ראוי לאדם שיתבייש ויש בטל דלא כל הרוצה ליטול את השם יבא ויטול לזה מביא ראיה מדהמע"ה שלא היה בוש כלל והשתא אתי שפיר שלאחר שהביא ראיה מריב"ז על שאפשר להתבייש כו' התחיל ואמ' ע"כ הזהיר שתעיז מצחך כנגד המלעיגים ולא תבוש וכן אמר דוד כו' שמדוד יש ראיה על שלא יבוש. אך קשה הלא מדוד נמי איכא ראיה על שאפשר להתבייש כו' ולא צריך להביא הא דריב"ז וי"ל דיש לדחות שמא דוד שאני שהיה נרדף ובורח בין העו"ג אפשר לו להתבייש כו' אבל באינו נרדף כו' ואצ"ל בחשובים ובינונים מנ"ל שהיה לו להתבייש ועל כן הביא ראיה מריב"ז שאמר לתלמידיו הגדולים והחשובים י"ר כו' דהשתא כיון דאצל מורא' ית' היה אפשר לומר שיראים מב"ו יותר ממה שהם יראים ממנו יתברך ה"ה לענין הבוש' ולכך הוצרך יב"ת להזהיר בסתם הוי עז כנמר כו' דבין שהם גדולים וחשובים. בין בינונים ופחותים. ובין שהם נרדפים ובורחים בכולם אפשר לומר שיתביישו וקא מזהיר שלא יתביישו ואפי' כי דכי' וכהלכי':

וז"ל מהרש"ל ע"כ הזהיר כו' פי' שני ענינים הם לעג ובושה ועל כן אמר שתעיז מצחך כנגד המלעיגים וגם אמר ולא תבוש שהלעגה היא אף שהוא אינו מתבייש והבושה היא מה שאדם מתבייש לעשות מצוה בפני אנשים חשובים אף שאינם מלעיגים עליו ע"כ. ואמר אף כי היה נרדף כו' משום דלפי פשט הכתוב דבמלכי העו"ג קמיירי לא מצינו לדוד שהיה אצל מלכי העו"ג ולא מלכי העו"ג אצל דוד אלא בשעה שהיה נרדף כו' והוצרך לבאר כן משום שאם לא היה נרדף לא היתה הראיה מספקת אלא לשלא יבוש בפני כל אדם שהם שייכי' לו במדרג' דומיא דדוד שהיה מלך ולא היה בוש בפני מלכים אבל הדיוט בפני חשובים מנ"ל שלא יתבייש אבל השתא דכתוב זה מדבר כשהיה נרדף כו' אתי שפיר ומה שפירש דהמלכים היו מלעיגין עליו אעפ"י שאינו מפורש בכתוב נראה דדקדק דהו"ל לומר ואדברה בעדותיך לפני מלכים מאי נגד מלכים לשון ניגוד והתרסה אלא בא לרמוז על שהיו מלעיגים עליו ואעפ"כ היה מחזיק בתורתו ולומד ומנגד להם ואמר עוד ולא אבוש לומר שלא היה מתבייש בפניהם גם כי לפעמים לא היו מלעיגים עליו וכ"י פי' דכיון דאפשר לחלק בין מורא לבושה לכן מביא ראיה גם מדוד על שאפשר לומר שיתבייש כו' ואיכא לתמוה דכיון דיש להשיב אראיה דמריב"ז א"כ לא היה לו להביאה כל עיקר ועוד תימא

היה חושש מהמלעיגים הוא הדין שהיה מחזיק בתורתו ועושה המצות ולא היה חושש מהמלעיגים:

ומ"ש קל כנשר כנגד ראות העין וכו' לומר שתעצים עיניך מראות ברעה ומפני שאם אנו מפרשים קל כנשר כנגד ראות העין נראה שמזהיר שיהיה קל בעיניו להביט ולראות מהרה קל חיש בכל מקום וזה עון פלילי לכך כתב כי הכוונה בהפך כי אם יפגע בדבר ערוה מהרה קל חיש יעצים עיניו מראות ברע:

ומ"ש כי היא תחלת העבירה בא לתת טעם למה שינה יהודה בן תימא מסדר דהע"ה שדוד סיים בעיניו ויהודה בן תימא התחיל בהם לכך נתן טעם ליהודה בן תימא מפני שהיא תחלת העבירה וכו':

ומ"ש ואמר גבור כארי כנגד הלב ואמר רץ כצבי כנגד הרגלים וכו' שזהו הסדר במה שאמרו העין רואה והלב חומד וכלי המעשה גומרים ומה שהקדים יהודה בן תימא רץ כצבי לגבור כארי אפשר שטעמו לומר הוי קל לעצום עיניך מראות ברע כדי שתוכל להיות רץ כצבי לעבודתו שאם לא תעצים עיניך מראות ברע אולי לא תהיה רץ כצבי לעבודת בוראך אלא למרות עיני כבודו וזה ע"י הלב שהוא חומד וע"כ צ"ל שאם לא יכלת להזהר מראות ברע שתהיה גבור כארי לכוף לעבודתו יתברך. ועי"ל שלפי שקל כנשר הרצון בו קלות לעצום עיניו מראות ברע ורץ כצבי הוא לרוץ לעבודתו יתברך סמכן זה לזה כי גם זאת זה לעומת זה עשה האלהים זה קלותו לעצום עיניו וזה להיות קל ברגליו כאחד הצביים אשר בשדה לרוץ לעבודת בוראו:

ומ"ש כי הגבורה בעבודת הש"ת היא בלב נתן טעם מה ענין גבור כארי לענין הלב חומד ולפי שהלב חומד הוא בענין העבירות וגבור כארי הוא בעשיית המצות לכך כתב שתחזק לבך לעבודתו שבכלל זה עזיבת העבירות ועשיית המצות:

ומ"ש ואמר רץ כצבי כנגד הרגלים שרגליך לטוב ירוצו כלומר זה ודאי לא נאמר אלא על עשיית המצות ואע"פ שמה שאמרו כלי המעשה גומרים נאמר על עשיית העבירות בכלל רגליך לטוב ירוצו הוא עזיבת העבירות שאם הוא הולך לעשות עבירות אין רגליו רצים לטוב: ומ"ש וכן דהע"ה היה מתפלל על שלשתן אלא ששינה הסדר כלו' שינה מסדר שאמרו

דלא ה"ל להכניס מאמר ע"כ הזהיר שתעיז מצחך כו' בין ראיה דריב"ז לראיה דדוד. ועוד דלפי האמת אין ראיה מדוד על שאפשר להתבייש דשאני דוד שהיה נרדף כו' גם לא ה"ל לומר אף כי היה נרדף כו' אלא הל"ל והיה נרדף כו' ועוד שאר דקדוקים שיש לדקדק ולהשיב על כל פי' בזה ולא ראיתי להאריך במלה אבל למאי דפי' ניחא דראיה דריב"ז איננה אלא על שאפשר להתבייש וראיה דדוד היא עפ"י האמת לחזק דבריו הראשונים שלא יתבייש כלל לא מפני המלעיגים וגם לא ע"י בושה גרידא:

ואמר קל כנשר כנגד ראו' העין בא לבאר שאלו הדברים שפרט הם מורים על דרך עבודתו יתברך בעין ולב וכלי המעשה וגם בא לתת טעם על הסדר שאמר תחלה קל כנשר כו' והוא לפי שהוא תחלת העבירה כי העין רואה כו' ולאחר שביאר שמאמר קל כנשר הוא כנגד ראות עין הוקשה לו הלב היכא רמוזא הניחא כלי המעשה מפורשין במאמר רץ כצבי וע"כ מיד לאחר שפי' קל כנשר פי' מאמר גבור כארי שהוא כנגד הלב כו' וכדי שלא נטעה לפרש שטעמו לשיהיה גבור בלב לכבוש את יצרו שלא יטהו לעשות עבירה על כן פי' ואמר שתחזק לבך בעבודתו וכו' שלא יהא לבו חלוק בשעת קיום המצוה אלא יעשנה בחוזק לב ויטה לבו לקיים המצות תמיד בכל עת ובכל שעה שכל זה הוא חוזק הלב בעבודתו יתברך. ולפי שהיה עולה על הדעת לפרש רץ כצבי שהוא אזהרה שיהיה רץ ובורח מן העבירה דומיא דקל כנשר על כן פי' שמאמר רץ כצבי הוא לומר שרגליך לטוב ירוצו דומיא דגבור כארי. ויש לתמוה מפני מה הקדי' יב"ת רץ כצבי לגבור כארי שלא על פי הסדר דלב חומד כו' ותו מנ"ל לרבינו לפר' רץ כצבי וגבור כארי בעשיית המצות בדוקא ולא בעזיבת העבירות וי"ל דהלא מתרג' הבירתה והו' שאם היתה כונת יב"ת להזהיר על עזיבת העבירות. ה"ל להקדים גבור כארי לרץ כצבי על הסדר דעין רואה ולב חומד כו' ומדהקדים רץ כצבי שמעינן דאזהרתו היא ע"ד סור מרע ועשה טוב ולכן לאחר שאמ' קל כנשר להזהירו שיעלי' עיניו מראות ברע אמר שלא יספיק לו בעזיבת עבירות אלא שירוץ כצבי לקיים מצות בגופו ורגליו לטוב ירוצו ואחר כך הזהירו דגם בשעה שמקיים המצוה יתגבר כארי שיחזק לבו בעבודתו ולא יהא לבו חלוק כדפי' כי זה הסדר הוא הנכון בענין קיום המצות:

ומ"ש שרגליך לטוב ירוצו נתכוון למ"ש במדרש רבה ר"פ בחקותי על חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך דהיו רגלי מביאות אותי לבה"כ ולבה"מ וזה יאמר כאן שרגליך לטוב ירוצו מעצמם לבה"כ ולבה"מ מתוך הרגילות בלי כוונתו:

ומ"ש וכן דוד המלך ע"ה היה מתפלל כו' כלו' גם דוד ע"ה היה מתפלל על שלשתם כדרך שהיה מזהיר יב"ת והוא שהתפלל על העין בענין עזיבת העבירות ועל הרגלים והלב התפלל בענין קיום המצות אלא ששינה הסדר של יב"ת כי הוא הזהיר על העין בתחלה ודוד התפלל על העין בסוף ונראה שהטעם הוא לפי שעיקר השכר הוא בקיום המצוה וע"כ התפלל תחלה על קיום המצוה והו' הדריכני הט לבי גומר שזהו הסדר הנכון בקיום המצות כדפי' ואח"כ התפלל ואמ' מאח' שחפצו ורצונו לקיים המצות בכל לב הנה ראוי לו שיעביר עיניו מראות בשוא כדי שלא תהיה הראייה מטרידו מעסק קיום המצות אבל יב"ת שלא בא אלא להזהיר את האדם הזהירו תחלה על העין ע"ד סור מרע ועשה טוב:

ומ"ש והזכיר בלב הטייה ובעין העברה כו' איכא למידק אמאי לא קשיא ליה נמי על שהזכיר ברגלים הדרכה וי"ל דהא פשיטא ליה דבכלי מעשה עיקר התפלה היא

דרישה

מיד עליה משא"כ מדת ה' י"ת שהוא ארך אפים ולא כן לעשו' מצוה לכך מביא ראייה מדוד שהיה מתפאר שלא היה מתבייש מבני אדם בעשיית המצוה קשה א"כ ה"ל לכתוב ג"כ הך ראייה מדוד מיד אחר שהביא דברי ריב"ז ועל שניהם ה"ל לסיים וכן הוא לענין הבושה ע"כ הזהיר שתעיז כו'. ומ"ש ב"י עוד שהייתי מפרש הפסוק וה"ק אדברה נגד החכמים כי אם לא הייתי מדבר בעדותיך נגדם הייתי בוש מהם ע"כ לא ידעתי למה לא פירשו כפשוטו וכמ"ש בפרישה ומ"ש עוד ז"ל אף כי היה נרדף כו' כלומר פסוק זה אמרו כשהיה בורח בין העו"ג ואז היו מלעיגים עליו ועכ"ז לא היה מתבייש. וא"ת אפילו כשהיה בורח בין העו"ג היה מכובד ביניהם ולא היו מלעיגים עליו לכך כתב אף שהיה נרדף היו מלעיגים כו' ע"כ. וק"ל דלפי' ה"ל לרבינו להקדים מלת בורח למלת נרדף ומ"ש עו' ז"ל ומ"ש היה מחזיק בתורתו אפשר שטעמו מפני שהפסו' אין נראה אלא שהיה לומד לכן אמר היה מחזיק בתורתו כלומר כיון שהיה לומד ולא חושש מהמלעיגים ה"ה שהיה מחזיק בתורתו ועושה המצות עכ"ל ולי נראה שא"צ לזה אלא כמש"ל דלימוד התורה הוא ג"כ עשיית מצוה. ומ"ש עו' ב"י ז"ל כי היא תחילת העבירה בא לומר למה שינה ר"י ב"ת מסדר שאמר דה"מ ע"ה שהוא התחיל במה שסיים דוד. לכן נתן טעם ליהודה ב"ת כי הוא תחלת וכו': [ג] ומ"ש ואמר גבור כארי וכו' שזהו הסדר במה שאמרו העין רואה והלב חומד וכלי המעשה גומרים ומה שהקדים יהודה ב"ת רץ כצבי לגבור כארי אפשר שטעמו לומר הוי קל לעצור עיניך מראות ברע כדי שתוכל להיו' רץ כצבי לעבודתו שאם לא תעצים עיניך מראות ברע אולי לא תהיה רץ כצבי וזה ע"י הלב החומד לפי שקל כנשר ורץ כצבי הוא לרוץ לעבודתו ית' סמכן זה לזה ומ"ש כי הגבורה היא בלב נתן טעם מה ענין גבור כארי לענין הלב חומד ולפי שהלב חומד הוא בענין עבירות וגבור כארי הוא בעשיית המצוה לכ"כ שתחזק לבך לעבודתו שבכלל זה עזיבת העבירות ועשיית המצות: [ד] ומ"ש ואמר רץ כצבי כו'. אע"פ שמ"ש וכלי המעשה גומרים. נאמר על עשיית העבירות בכלל רגליך לטוב ירוצו הוא עזיבת העבירות: [ה] ומ"ש וכן דוד המלך ע"ה כו' אלא ששינה הסדר כלומר מסדר שאמחז"ל העין רואה והלב חומד וכלי המעשה גומרים כו'. ע"ש שהאריך. וק"ל טובא מדא שלפירושו מ"ש רבינו כי הוא תחלת העבירה בא לתרץ למה מביא ר"י ב"ת העינים בתחלה א"כ קשה הא לא תירץ כלום. דאי ס"ל לכתוב כסדר שאחז"ל עין רואה אכתי למה שינה הסדר להקדים רגלים ללב ואי כמ"ש ב"י העיקר

פרישה

דיבר רבינו בפי' אזהרה ראשונה שאמר ר"י: (ו) ואמר קל כנשר כנגד ראות העין. היא אזהרה שנייה שאמר ר"י והוא לומר שתעצים עיניך מראות ברע ר"ל שתפריש עצמך מן המקומות שתבא בהם לידי ראיית רעה. והוא זריזות ומעשה יתירה ולא מניעת חטא לבד א"כ כפשוטו וגם זה מחשב מעשה לעבודת הבורא שבזה המעשה שמעצים עיניו עובד הש"י וק"ל. ומפני שהוקשה לרבינו למה הזהיר ר"י על העלימת העינים אדרבה יותר טוב שיראה האדם בכל. ואפ"ה יתגבר על יצרו ולא ילך אחר ראיית עיניו שהוא ודאי מעשה גדול לזה אמר כי הוא תחלת העבירה. ר"ל אם יראה ברעה שוב אי אפשר לכבוש יצרו כי העינים הם תחלת ועיקר הגרם בכל עבירה. כי מן ראייה בא החמדה ללב. ומן הלב הרגליים מריצים לעשות המעשה. לכן שפיר הזהיר ר"י שלא יראה ברע כלל. ולפי שהוקשה לרבינו אם פי' של קל כנשר הוא שלא יראה ברע. א"כ למה הוצרך ר"י להזהיר על להיות גבור כארי הלא אזהרת הלב על החמדה איננה כ"א אחר שראה בעיניו בשלמא מה שאמר ורץ כצבי א"ש דבא לומר דאע"פ שמנעת עיניך מראות ברע מ"מ צריך שתהא רץ למצוה לעשות בזריזות ולא בעצלתיים וכמ"ש אח"כ רבינו אבל גבור כארי שמשמעותו שהוא אזהרה שלא יחמוד ל"ל. לזה אמר: (ז) ואמר גבור כארי כנגד הלב כו' שתחזק לבך כו. פי' שהיא אזהרה שלישית שלא די שלא תאמין ותשגיח בהלעגת הלצים גם תעצים עיניך מראות ברע עדיין צריך אתה להחזיק לבך לעבודת ה' ולעשות המצוה בכל לבבך שחילוק גדול יש בין עושי מצוה בכוונה גדולה לעושי מצוה דרך אנשים מלומדה: (ח) שרגליך לטוב ירוצו. פי' זו אזהרה רביעית שירוץ לעשות מצוה כמ"ש לקמן בסימן י' וא"כ עולין דברי ריב"ת יפה דבר על אופניו דהוצרך להקדים רץ כצבי לגבור כארי דהא מתחלה צריך לזרז נפשו לרוץ לדבר מצוה ואחר כך יתגבר כארי לעשות המצוה בכללה במקום שרץ שם. ומה שהפך רבינו לפרש גבור כארי קודם רץ כצבי כבר כתבתי מפני שגבור כארי הוקשה לו: (ט) וכן דוד המלך עליו השלום היה מתפלל על שלשתן. בזה בא ליתן טעם שלב"ת מנ"ל לפרש דברי ר"י שמזהיר על העינים ועל הרגלים ועל הלב. דלמא כוונה אחרת לדברי ר"י או למה הזהיר ר"י יותר אלו אזהרות מכל דברים אחרים לזה אמר וכן מצינו שדוד המלך ע"ה התפלל על אלו הג'. אלא ששינה הסדר פי' סידרו של ריב"ת שינה. שר"י התחיל בעינים וסיים בלב ודוד התחיל ברגלים וסיים בעינים והטעם לפי שדוד שהיה מתפלל על אלו הג' ראה להתפלל דרך פחותים ולא מלאו לבו לבקש בתחלה הגדולה שבבקשות דהיינו שלא יראה כלל ברע. אלא התחיל לבקש הפחות דהיינו שידריך רגליו בדרך טוב. ואחר כך ביקש אם הדרכת רגלי בדרך טוב. ג"כ הלב לבי מהחמדה שלא יחמוד על הרע שראו עיניו כבר ואח"כ ביקש שלא יראו עיניו כלל ברע. ובזה מיושב מה שהאריך רבינו בנתינת טעם לשונות לשון הקרא שאמר כאן הט לבי וכאן העבר עיני דאין כוונת רבינו כאן לפרש הפסוק אלא שהוא נתינת טעם אל השינוי ששינה דוד. ועוד יש ליתן טעם אל השינוי ששינה דוד. לפי שידוע שאין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. וכל שגדול מחבירו יצרו גדול ממנו. לכן ביקש דוד המלך ע"ה את ה' שיעזרהו מאויבו שבגלגו וע"ד שאמרו על מ"ש רק רע כל היום וה' לא יעזבנו בידו לולי הקב"ה עוזרו וכו'. ולכן התפלל על הרגלים קודם ואמר רבש"ע עזרני מיצרי שלא אלך ברגלי לקיים ולעשות את הרעה אשר ראיתי וחמדתי כבר. כי ע"ז יתפלל כל חסיד תחלת בקשתו שלא יוכלו מיצרו לעשות העבירה שנתגרה עליה ואחר כך ביקש אם תעזרני שלא אעשה המעשה שרע עזרני ג"כ שתסיר החמדה שהיא תקועה כבר בלבי ואחר כך התפלל על

חידושי הגהות

התחיל בעז כנמר שהוא שתעיז מצחך כו' שזהו מיוחד להתחלה (מוהרל"ח): ג ר"ל לפי מה שאמרתי שדהע"ה היה מתפלל על שלשתן והט לבי והעבר עיני הם ב' דברים א"כ למה הזכיר בלב הטיי' שר"ל שאף אם ראה ב' דרכים לפניו שיטנו לדרך הטוב ובעין הזכיר העברה שר"ל שלא יראה שוא כלל למה לא אמר ג"כ לשון הטייה ובלא פירושו של רבינו לא קשה בכתוב כלל דאפשר לומר דהט לבי והעבר עיני הוא דבר אחד וה"ק הט לבי אל עדותיך ובאיזה דרך יטנו העבר עיני מראות שוא שאז לא יהיה לבי חומד לרע אבל לפי פי' של רבינו שהם ב' דברים קשה לזה תירץ רבינו כי הלב הוא ברשותו (מוהרל"ח): ומדברי

שאמרו חכמים ז"ל העין רואה והלב חומד וכלי המעשה גומרים והוא התחיל בכלי המעשה שהם הרגלים ואחר כך הלב ואחר כך העינים והטעם כי החכמים ז"ל התחילו מן הקודם אל המאוחר ודוד המלך התחיל להתפלל על המאוחר שהם כלי המעשה ואחר כך חזר להתפלל על סבותיו שהם הלב והעינים. ועי"ל שיהודה בן תימא שבא להזהיר את האדם הזהירו תחלה על העינים שהם הגורמים הראשונים לעבירות ואח"כ הזהיר על הרגלים שהם סוף המעשה כלומר העינים גורמים לרגלים וע"י מי ע"י הלב שאליו כיון בגבור כא-י לכן צריך שתזדרז לעצום העינים כדי שלא תבא לידי כך ודהע"ה שהיה מתפלל לפני הקב"ה אילו היה מתפלל תחלה העבר עיני מראות שוא שוב לא היה צריך להתפלל על הלב ואילו היה מתפלל על הלב לא היה צריך להתפלל שוב על הרגלים שאם הלב נוטה לטוב שוב לא יחטאו כלי המעשה ע"כ התפלל תחלה על כלי המעשה כלומר שאם גרם העון שראו העינים וחמד הלב ידריך רגליו לעבודתו ואח"כ התפלל שיטה לבו לעבודתו לבל יחמוד דבר איסור אף אם ראו העינים ואח"כ התפלל שיעביר עיניו מראות שוא:

ומ"ש לכן צריך האדם להתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו וכו' דברים פשוטים הם נמשכים מהקודם:

ומ"ש וטוב למי שמקדים שיכוין לשעות שמשתנות המשמרות וכולי בריש ברכות (ג.) הא דאמרינן ג' משמרות הוי הלילה ועל כל משמר ומשמר הקב"ה אומר אוי שהחרבתי את ביתי וכו' כתב הרא"ש וראוי לכל ירא שמים שיהא מיצר ודואג באותה שעה ולשפוך תחנונים על חורבן בה"מ כמו שנא' קומי רני בלילה לראש אשמורת:

וטוב לומר פרשת העקידה ופרשת המן ועשרת הדברות תנן בפ"ה ממסכת תמיד (לב:) אמר להם הממונה ברכו ברכה אחת והם ברכו וקראו עשר' הדברים ואע"ג דאמרינן בספ"ק דברכות (יב.) שבטלום מפני תרעומת המינים ופירש"י שלא יאמרו לע"ה אין שאר תורה אמת ותדעו שאין קורין אלא מ"ש הקב"ה ושמעו מפיו בסיני איכא למימר דהיינו דוקא בצבור אבל ביחיד דליכא משום תרעומת המינים טוב לאמרם שע"י כן יזכור מעמד הר סיני בכל יום ותתחזק אמונתו בזה ד ופרשת העקידה כדי לזכור זכות האבות לפני הקב"ה וגם להכניע יצרו לעבוד הש"ת כמו שמסר יצחק נפשו ופרשת המן כדי שיאמין שכל מזונותיו באין לו בהשגחה:

ופרשת הקרבנות בפ"ב דתענית (כז:) ובס"פ בני העיר (לא.) אמר אברהם לפני הקב"ה שמא יחטאו ישראל לפניך ותעשה להם כאנשי דור המבול א"ל לאו א"ל במה אדע כי אירשנה א"ל קחה לי עגלה משולשת אמר לפניו רבש"ע תינח בזמן שבה"מ קיים בזמן שאין בה"מ קיים מה תהא עליהם א"ל כבר תקנתי להם סדר הקרבנות שכל זמן שקורין בהן מעלה אני עליהם כאלו מקריבין לפני קרבן ואני מוחל להם כל עונותיהם ואמרינן בסוף מנחות (קי.) א"ר יצחק מ"ד זאת תורת החטאת וזאת תורת האשם כל העוסק בתור' חטאת כאילו הקריב חטאת וכל העוסק בתורת אשם כאלו הקריב אשם:

ומ"ש אמנם פרשת הקרבנות טוב יותר לאומרה ביום וכו' כ"כ הרא"ש גבי פרשת התמיד

הלב הוא ברשותו להטותו בדרך הטובה או לרעה אף אחר שראה מעשה השוא על כן התפלל שיעזרנו להטותו להדרך הטובה אבל ראות השוא אינו ברשותו כי אפשר שיפגע בו פתאום ויראנו לכן התפלל שיעביר עיניו מראות שוא ולא יזמינהו לפניו כלל לכן צריך האדם להתגבר כארי לעמוד (א) בבקר לעבודת בוראו ואף אם ישיאנו יצרו בחורף לאמר איך תעמוד בבקר כי הקור גדול או ישיאנו בקיץ לאמר איך תעמוד ממטתך ועדיין לא שבעת משנתך התגבר עליו לקום (י) שתהא אתה מעורר השחר ולא יהא הוא מעירך כמו שאמר דוד ע"ה (יא) עורה כבודי עורה הנבל וכנור אעירה שחר אני מעיר השחר ואין השחר מעיר אותי וכ"ש אם ישכים קודם אור הבוקר לקום להתחנן לפני בוראו מה יופיו ומה טובו (יב) וטוב למי שמקדים שיכוין לשעות שמשתנות המשמרות שהן בשליש הלילה ולסוף ב' שלישי הלילה ולסוף הלילה שבאלו הזמנים הקב"ה נזכר לחורבן הבית ופיזור ישראל בין העו"ג והתפלה שיתפלל אדם באותה שעה על החורבן והפיזור רצוייה וקרובה להתקבל ויפיל תחנתו לפני המקום א' המרבה וא' הממעיט ובלבד שיכוין לבו בתחנוניו כי טוב מעט בכוונה מהרבות בהם שלא בכוונה (יג) וטוב לו' פרשת העקידה (יד) ופרשת המן [ו] ועשרת (טו) הדברות (טז) ופרשת הקרבנות כגון פרשת העולה ומנחה ושלמים וחטאת ואשם אמנם פרשת הקרבנות טוב יותר לאומרה ביום שהם במקום הקרבת הקרבן שזמנו ביום וכשיסיים פרשת העולה [ז] יאמר רבון העולמים י"ר מלפניך

היא בענין קיום המצות לומר שידריכהו בנתיב מצותיו לקיימם וכן בלב שיחזיק את לבו ויטהו לעבודתו אבל בענין עיקר התפלה שלא יהא נכשל בעבירה כאשר יראה בדבר רע אלא דקשה דה"ל ג"כ לומר אל תט עיני לראות שוא כדאשכחן גבי לב דקאמר אל תט לבי לדבר רע גם בעין ה"ל למימר לישנא דהטייה ולומר אל תט עיני לראות שוא ולמה שינה לגבי עין לומר העברה. ולכן כדי ליישב זה אמר דיש בלב מה שאין בעין דהלב הוא ברשותו כו' אבל העין אינו ברשותו וכדמוקי בספ"ק דע"ג קרן זוית הואי וע"ש (בדף ך) ומיהו אע"פ שאינו ברשותו כשיפגע בו פתאום מ"מ כשרואה מרחוק באת כנגדו צריך שיעצים את עיניו וכן כשנשים עומדות על הכביסה ולית ליה דרכא אחריתא צריך שיעצים את עיניו מראות ברע או להחזיר פניו. וז"ל מהרש"ל על מ"ש רבינו לומר שתעצים עינך מראות ברע פי' שתפריש עצמך מן המקומות שתבא בהם לידי ראיית דבר רע ואם יבא לך פתאום מ"מ יש תקנה בהטיית הלב ומ"ה שינה ואמר גבור כארי קודם רץ כצבי עכ"ל ולא נהירא אלא כדפי':

ומ"ש לכן צריך האדם להתגבר כארי כו' אף אם ישיאנו יצרו כו' איכא למידק אמאי לא קאמר נמי או ישיאנו בקיץ לאמר איך תעמוד בבוקר ועדיין כו' ואפשר דבחורף מזכירו הבקר כדי שיפתנו באומרו הלא בבקר הקור גדול ולא תוכל לכוין בתפילתך מחמת הקור הגדול שבבקר ולכן טוב יותר שתמתין עד שתעלה השמש ויתחמם האויר קצת. אבל בקיץ אם היה מזכיר לו הבקר לא היה שומע לו לפי שבבקר טוב יותר לכוין בתפלתו משא"כ כשתעלה השמש ויתחמם האויר ולזה אינו מזכיר לו כי אם הלא לא שבעת משנתך כלומר ולא תוכל לכוין בתפלתך ועל כן טוב לך שתמתין עד שתהיה שבע משנתך ותתפלל בכונה וניחא השתא דבלשון זה מודיע פני הראות שמראך יצרך הרע בהשיאך לשמוע לקולו מפי מורי הרב הגדול החסיד מהר"ר שלמה ר' ליבש מלובלין: ומ"ש התגבר עליו כארי כו' עד ואין השחר מעיר אותי כך פרש"י פ"ק דברכות (דף ד'): ומ"ש וטוב למי שמקדים וכו' בריש ברכות (דף ג') ג' משמרות הוי הלילה כו' וכתב הרא"ש עלה וראוי לכל ירא שמים שיהא מיצר ודואג באותה שעה ולשפוך תחנונים על חורבן ב"ה כמו שנא' קומי רני בלילה לראש אשמורות. ומ"ש אחד המרבה ואחד הממעיט וכו' הכי איתא שילהי מנחות:

וטוב לומר פ' העקדה ופ' המן ועשרת הדברות וכו' כתב מהרש"ל וז"ל ואף דבפ"ק דברכות (דף י"ב ע"א) אמרו שמנעו הטעם מלאומרם מפני המינים היינו דוקא לקובעם בברכות כמו ק"ש אבל בלא ברכה לית לן בה עכ"ל. וכן משמע מלשון רש"י וז"ל בקשו לקבוע י' דברות בק"ש וב"י תירץ וז"ל איכא למימר היינו דוקא בצבור אבל ביחיד דליכא משום תרעומת המינים טוב לאומרם שע"י כן יזכור מעמד הר סיני בכל יום ותתחזק אמונתו בזה עכ"ל וכן משמע בתשובת הרשב"א בסי' קס"ד דכל בצבור אסור ואפילו לא קבעום בברכות ק"ש ואפשר דלישנא דבכר בטלום משמע ליה דלגמרי בטלום בצבור:

ומ"ש ופרש' הקרבנות כו' בסוף מנחות א"ר יצחק מ"ד וזאת תורת החטאת כו' פי' דה"ל למימר זאת החוקה ועיין בפרש"י שם: ומ"ש

דרכי משה

א (א) כתב הרמב"ם בספרו מורה נבוכים ח"ג פר' ל"ב שמיד שאדם ניעור משנתו בבוקר מיד יחשוב בלבו לפני מי הוא שוכב וידע שממ"ה יתעלה חופף עליו שנאמר מלא כל הארץ כבודו ואילו היה שוכב לפני מלך ב"ו העומד עליו היה מתחייב בנפשו ק"ו לפני ממ"ה הקב"ה לכן יקום בזריזות מיד וכן יחשוב בכל עסקיו כי אין עסקיו בביתו כשהוא לבדו כמו

פרישה

על העתיד שאמר שיהיה נקי ממה שחמד ולא"ה כבר. ביקש שיצילנו בעתיד מראות ברע. אבל ר"י בן תימא שבא להזהיר לכן התחיל מן הקודם אל המאוחר ואמר שאל יראה ברע. ולא די שאל יראה ברע אלא ירוץ ברגליו לטוב ולא די שירוץ לטוב אלא יחזיק לבו מאוד לעבודת ה' ככ"ל המשך הדברים בלשון רבינו ובדרישה כתבתי בקיצור דעת ב"י בדברי רבינו ומה שהוקשה לפירושו ניחא טפי לפירושי: (י) **שתהא** אתה מעורר השחר פי' כיון שזמן התפילה וקריאת שמע היא משעת עמוד השחר ונץ החמה א"כ ע"כ מוכרח אתה שתעמוד קודם עלות השחר וזה שהזכיר ג"כ דוד בפסוק אעירה השחר. אף על פי שהוא בחצות לילה הי' קם. אלא כמ"ש שלפי שקודם עלות השחר הוא צריך שיעמוד ויכין עצמו לעבודת בוראו ואז יצרו מתגבר עליו לישן יותר מבכל הלילה כדי לבטלו מעבודת יוצרו:

(יא) **עורה** כבודי עורה הנבל וכנור וכו' נראה דה"ק עורה נשמתי וכבודי מן השינה והתעוררות תהי' ע"י הכנור לזה אמר עורה הנבל וכנור. וכוונת ההתעוררות היא כדי שאעירה השחר וק"ל: (יב) **וטוב** למי שמקדי' כו' ולסוף הלילה. בריש ברכות הא דאמרינן ג' משמרות הוי הלילה ועל כל משמר ומשמר הקב"ה יושב ושואג ואומר אוי שהחרבתי כו'. ומסקינן שם דשיעורי' אלו הם בסוף המשמורות וכתב הרא"ש וראוי לכל ירא שמים שיהא מיצר ודואג באותו שעה ולשפוך תחנונים על חורבן בית המקדש. כמו שנאמר קומי רני בלילה לראש אשמורת ע"כ. ר"ל אותי פסוק ג"כ נאמר באיכה על חורבן הבית לכן אמר שהתפילה שמתפלל על חורבן הבית קרובה להתקבל. ול' קומי משמע אחר שכבר שכב וישן יקום ויתפלל ומ"ש לראש אשמורת ל"ד כי ראש וסוף ענין אחד הוא שניהן ראש וקלס נקראו וק"ל: (יג) **וטוב** לומ' פ' העקידה כו' כדי לזכור זכות לפני השם יתברך וגם להכניע יצרו לעבודת הש"ת כמו שמסר יצחק נפשו: (יד) **ופ' המן** ז"ל מורי בירושלמי דברכות איתא כל האומר פ' המן בכל יום מובטח לו שלא יתמעטו מזונותיו כו' ומפרש עד עשירית האיפה עכ"ל וכתב ב"י כדי שיאמין שכל מזונותיו באין לו בהשגחה:

(טו) **ועשרת** הדברות שע"י כן יזכור מעמד הר סיני בכל יום ותחזק אמונתו בזה ועיין בדרישה: (טז) **ופ'** הקרבנות בפ' בתרא דתענית אמר אברהם לפני הקב"ה שמא יחטאו ישראל לפניך ותעשה להם כאנשי דור המבול א"ל לאו א"ל במה אדע כי אירשנה א"ל קחה לי עגלה משולשת א"ל רבש"ע תינח בזמן שבית המקדש קיים בזמן שאין בית המקדש קיים מה תהא עליהן א"ל כבר תקנתי להם סדר הקרבנות שכל זמן שקורין בהן מעלה אני עליהן כאילו מקריבין קרבן ואני מוחל להם כל עוונותיהם ודרשו נמי במנחות מדכתיב זאת תורת החטאת וזאת תורת האשם כל העוסק בהן כאילו הקריבן ב"י וכתב רש"י מדכתיב וזאת דהל"ל ותורת האשם ותורת החטאת מאי וזאת אלא ה"פ הקריאה הזאת היא ג"כ תורת חטאת ותורת האשם שהם במקום הקרבת קרבן. וכעין זה לקמן סימן כ': וכן

דרישה

העיקר חסר בדברי רבינו ועוד שלפי פירושו מה שאמר רבינו ששינה הסדר ר"ל סדר חז"ל העין רואה כו' למה כ"כ על דוד ששינה הלא גם ר"י ב"ת שינה הסדר. ועוד הלא רבי' מסיים שתחוק לבך לעבודתו ורגליך לטוב ירוצו ואין זה מענין הלב חומד וכלי מעשה גומרין וזולת זה גם דברי ב"י קצת דחוקים לכן היותר נראה כמ"ש בפרישה:

[ו] **ועשרת** הדברות ז"ל ב"י תנן בפ' ה' ממסכת תמיד אמר להם הממונה ברכו ברכה אחת והם ברכו וקראו עשרת הדברות ואע"ג דאמרינן בפ"ק דברכות שבטלום מפני תרעומת אפיקורסים ופי' רש"י שלא יאמרו לעמי הארץ אין השאר תורה אמת ותדעו שאין קורין אלא מה ששמעו מפי הקב"ה בהר סיני איכא למימר דהיינו דוקא בציבור אבל ביחיד דליכא משום תרעומת אפיקורסים טוב לאמרם עכ"ל. וא"ל לפי' א"כ למה לא חילק רבינו בין צבור ליחיד די"ל דרבינו ודאי מיירי ביחיד. שהרי כתב שישכים קודם עלות השחר ויאמרם וק"ל ומורי תירץ בקושיית ב"י שלא מנעו מלומר י' דברות אלא כמו שנהגו לקבעו בברכות כמו ק"ש וכמש"ל משנה דתמיד אבל בלא ברכה לית לן בהו ודו"ק עכ"ל וכן הנהיג הוא לאומרן ברבים בב"ה של בחורי' שהיה מתפלל עמהם והש"ץ אומר קודם ב"ש בקול רם. וז"ל מורי בתשובה סי' ס"ז ואני סומכן לברוך שאמר כי. בברוך שאמר יש פ"ז תיבות ע"ד הפסוק ראשו כתם פ"ז ופסוק זה נדרש במדרש על פסוק ראשון שבעשרת הדברות ועוד יש טעם מיוחד לפי שבנוסח ברוך שאמר קודם התחלת הברכה שהיא בא"י אמ"ה האל אב הרחמן יש עשרה ברוך מכוונים נגד עשרת הדברות המבין ישכיל וידע זולת ברוך הוא בתחלה וברוך שמו בסוף שאינן מהמנין שהם נגררין אחר הברכות לשבח הזכרות שמו המיוחד שצריך לומר עליו בכל פעם ברוך הוא וברוך שמו עכ"ל: [ז] **יאמר** רבון העולמים י"ר כו' לכאורה הי' כ"ל שלא תקנו לומר י"ר זה כ"א אחר הקרבנות הכתובין בתורה ולא אחר קריאת משנת איזהו מקומן כי שם לא נעתקו גופי ופרטי דיני חטאת ועולה ואיך יעלה אמירת אותה משנה במקום הקרבת קרבנות אבל מדכתב רבינו לקמן בסי' כ' וז"ל וקבעו לומר משנת איזהו מקומן אחר פ' התמיד משום דכתיב בכל מקום מוקטר ומוגש כו' אלא אלו ת"ח שעוסקים בהלכות עבודה מעלה אני עליהן כו' מטעם זה נכון לאומרו גם באיזהו מקומן אחר פ' העולה והשלמים וכל הנזכרים פה ואף שרבינו כתבו כאן דוקא אפרשיות וכן לקמן כימן מ"ח כתבוהו אחר פ' התמיד ובסימן כ' שכתב ממשנת איזהו מקומן לא הזכיר כלום מ"מ האומרו לא הפסיד גם שמעתי מפי מורי שאמרו: [ח] **כתב** בספר א"ח פ' העולה היא מתחילת ויקרא עד תחילת פרשה ונפש כי תקרב ועו' פ' צו זאת תורת העולה עד לא תכבה ופ' החטאת ואם נפש כי תחטא ועשתה וכתב הר"י בר יקר טוב לומר עם הקרבנות פסוק זה ושחט אותו לפני המזבח צפונה לפני ה' והוא בפרשת ואם מן הצאן שהקב"ה זוכר העקידה כדאיתא בפרש' ויקרא רבה. וכתב ע"ש יש נוהגים לומר אחר ברכת התורה פרשת הכיור כי היא העבודה הראשונה ואחר כך אומר תרומת הדשן ואחר כך פרש' התמיד ואחר כך פרש' מזבח מקטר קטורת ופרש' סימני הקטורת ועשייתו כי אחר הקרבת התמיד מקטירין הקטורת ואחר כך ברכות כהנים כי אח"כ מברך

את הטעם כ"י: (זה כלל גדול בטורים כל מקום שתמצא איסור או היתר בסתם ואח"כ י"א נראה שדעתו לפסוק כמ"ש בסתם ולא כהי"א דכה"ג תמצא במהרי"ק סימן ל"ח ועוד כ"ל כל היכא שלא כתב בסוף וכן היא מסקנת הרא"ש ז"ל או א"א הרא"ש הסכים לסברא האחרונה. לעולם דעת האחרונה עיקר אפילו כתב דעת אביו בתחלה אם לא שכתב אח"כ י"א כו' עכ"ל מורי ועוד תדע כל היכא שנזכר בין בין לא שייך להקשות דזו ואצ"ל זו קאמר. כ"כ תוספת פרק במה מדליקין.): דאמר

חידושי הגהות

ד ומדברי רש"י משמע שבטלום מלקבעם בק"ש ואם כן יש לומר בפשיטות עמ"ש רבינו לאמרם כך בזולת קריאת שמע ואפילו בציבור (מהרל"ח) וכ"כ הרש"ל ועיין בב"ח: אע"ג

מלפניך שיהא זה חשוב ומקובל לפניך כאילו הקרבתי עולה בזמנה (יז) וכן יאמר בפרשת המנחה והשלמים והאשם (יח) ואחר פרשת החטאת (ג) לא יאמר כן לפי שאינה באה נדבה ואם אינו יכול להשכים קודם אור הבוקר מכל מקום התפלה אשר היא מועד לכל חי אל יאחר אותה ויחשוב בלבו אילו היה בעבודת מלך בשר ודם וציוהו להשכים באור הבוקר לעבודתו (יט) היה זהיר וזריז לעמוד לעבודתו כאשר ציוהו כ"ש וק"ו בנו של קל וחומר לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה :

ב **וימהר** לקום בזריזות ולא ילבש מיושב אלא יקח חלוקו ויכנים בו ראשו וזרועותיו בעודנו שוכב ונמצא כשיקום שהוא מבוסה (א) כמו שהיה מתפאר רבי יוסי מעולם לא ראו קורות ביתי שפת חלוקי (ב) ואל יאמר הנני בחדרי חדרים מי יודעני ומי רואני כי הקב"ה מלא כל העולם כבודו אשר לפניו חשיכה כאורה וידקדק בחלוקו ללובשו כדרכו שלא יהפוך הפנימי לחוץ כדאיתא בשבת בפרק אלו קשרים (ג) א א"ר יוחנן איזהו ת"ח המדקדק בחלוקו להפכו כדרכו וכשינעול מנעליו ינעול של ימין תחלה ולא יקשרנו ואח"כ ינעול של שמאל ויקשרנו ויחזור ויקשור של ימין [א] דא"ר יוחנן

ומ"ש וכן יאמר בפרשת המנחה והשלמים והאשם כתב מהרש"ל ר"ל אשם תלוי בא ג"כ בנדבה כדאיתא בס"פ השוחט אבל לא אשם ודאי וכן הוא בי"ד בסימן ה' עכ"ל וכן היא דעת ב"י אלא שכתב בשם מהר"י אבוהב ומהר"י חביב שאפילו אשם ודאי וע"ש. אמנם פרשת הקרבנות טוב יותר לאומרה ביום וכו' כלומר אע"ג דבלילה נמי טוב דיתנו לו שכר כקורא אבל ביום טוב יותר דמעלין עליו ג"כ כאילו הקריב קרבן וע"ל סוף סימן מ"ז :

ומ"ש ואחר פרשת החטאת לא יאמר כו' · משום דהאמירה היא במקום הקרבה ושמא אינו מחוייב חטאת וה"ל כאלו מביא חולין לעזרה אבל בקריאה בלא יהי רצון ה"ל כקורא בתורה משא"כ כשאומר יהי רצון דה"ל כאלו הקריבה . מיהו יכול לומר דרך תנאי רבון העולמים אם אני חייב חטאת יהי רצון לפניך שיהא מקובל לפניך קריאתי לפרשת החטאת כאילו הקרבתי חטאת בזמנה ומינה נשמע דאם אינו חייב חטאת לא תעלה לפניו ית' אלא כקורא בתורה וכן מצאתי שפסק מהרש"ל ז"ל ודכוותא באשם : היה זהיר וזריז וכו' . לא זו אף זו קאמר לא זו שהיה זהיר בשעת שהגיע זמן העבוד' לקיימה אלא היה זריז קודם שהגיע זמן העבוד' להכין עצמו לעבודת המלך וכן פרש"י פ' כל הבשר (דף קי"ז) זהיר בשעת מעשה זריז קודם מעשה וכן אמרו בפ"ק דע"ג זהירות מביא לידי זריזות :

ב **וימהר** לקום בזריזות אע"פ שכבר כתב יתגבר כארי כאן בא להזהיר עוד דאע"פ שהוא משכים ויקום בזריזות קודם אור הבוקר לא יהיה עצל קודם שיקום אלא ימהר לקום בזריזות תכף לאחר שיגער משנתו ולא יהיה עצל שוכב על מטתו לאחר שיגער והוא מדברי רבי' יונה בספר היראה וע"ש ובש"ע השמיט זה אפשר שהיה נראה לו שהוא למותר שכבר אמר יתגבר כארי וכו' וליתא :

ולא ילבש מיושב כו' לא ראו קורות ביתי שפת חלוקי פ' כל כתבי (דף קי"ח) כלומ' בשעה שפושטו לא הפך החלוק ממטה למעלה וכמ"ש רבינו לקמן בסימן רל"ט וכן נמצא בפרש"י כתיבת יד בפרק כל כתבי וכן הוא בהגהת מהרש"ל לשם וזה עולה כפירוש הב' שפירש ב"י ואע"פ שרבי יוסי לא קאמר אלא בשעה שפושטו יליף מיניה רבינו לשעה שלובשו דמאי שנא וכ"כ הר"י בספר היראה : ומ"ש כדאיתא בפרק ואלו קשרים איזהו ת"ח וכו' ופרש"י לשם מקפיד שלא יראו התפירות המגונות ואימרי החלוק ור"ל שאז ממאיסין עצמן בעיני הבריות כדאיתא התם מדכתיב כל משנאי אהבו מות אל תקרי משנאי אלא משניאי :

ולא יאמר הנני בחדרי חדרים כו' כל מילי דחסידות שכתב רבינו בסימן זה הוא מספר היראה גם מספר המורה פכ"ב מח"ג וע"ש : מי יודעני ומי רואני כלומר מי יודעני שהרי אין איש עמי ואפילו את"ל היה איש עמדי מי רואני באישון לילה . והוא לשון הפסוק בישעיה ויאמרו מי רואנו ומי יודענו ולא כמו שכתוב בספר היראה מי יועדני מלשון עדות :

וכשינעול מנעליו כו' עד וקושר של שמאל תחלה בפרק במה אשה (דף סא) והפוסקים השמיטו כל זה ונראה שסמכו ארב אשי דקאמר התם חזינא

התמיד וכתבו רבינו סי' מ"ו ומשמע לרבינו דה"ה לכל הקרבנות בין קבועים בין שאינם קבועים דטוב לאמרם ביום כיון שאין זמנם אלא ביום וכ"כ הכלבו (ב) : **ואחר** פרשת חטאת לא יאמר כן לפי שאינה באה נדבה כלומר אבל אשם אע"פ שאינו בא בנדבה כיון דתנן בפ"ו דכריתות (כה.) רבי אליעזר אומר מתנדב אדם אשם תלוי בכל יום אמרו על בבא בן בוטא שהיה מתנדב אשם תלוי בכל יום כבא בנדבה דמי ואע"ג דחכמים פליגי עליה כיון דבבא בן בוטא היה עביד בה עובדא כי אמר יר"ת שיהא זה חשוב כאילו הקרבתי אשם שפיר דמי ואשם ודאי אפשר דבכלל חטאת הוא כיון שאינו בא אלא על חטא ידוע ומאחר שכתב רבינו שאחר פרשת החטאת לא יאמר כן לפי שאינה באה נדבה ממילא משמע דה"ה לפרשת אשם ודאי שלא יאמר אחריה כן ואפשר דכיון דשם אשם אשכחן שבא בנדבה דהיינו אשם תלוי בכל אשם יכול לומר יהי רצון שיהא זה חשוב וכו' אפילו אם הוא אשם ודאי וראשון נראה יותר ורבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל כתב שהאשם הוא כמו בא בנדבה לפי שאמרו בנדרים (י.) שהחסידים נודרים עצמם לנזיר כדי להביא קרבן א"כ נראה שיש לו לבא כמו נדבה עכ"ל וגם הרב מהר"י ן' חביב ז"ל כתב מה שמקשין שגם האשם אינו בא בנדבה אינו קושיא שהרי אשם נזיר בא בנדבת נזירות ע"כ ואע"פ שפרשת האשם הכתובה אבל פרשת חטאת ועולה ושלמים לאו אשם נזיר הוא משמע להו ז"ל דשם אשם חד הוא וא"ת מאחר שאינו אומר אחר קריאת פרשת חטאת י"ר שיהא זה חשוב וכו' אם כן למה כתב רבינו שקורא פרשת חטאת י"ל דהא ודאי קריאת פרשת חטאת מכפרת קצת אם חטא חטא שחייבין עליו חטאת ואפילו אם אינו יודע שחטא יקרא מספק ואם חטא תכפר עליו ואם לא חטא הא מיהא יתנו לו שכר כקורא בתורה :

כתוב בספר א"ח פרשת העולה היא מתחלת ויקרא עד תחלת פרשת ונפש כי תקריב ועוד פרשת צו זאת תורת העולה עד לא תכבה · ופרשת חטאת ואם נפש אחת תחטא בשגגה · ופרשת אשם ואם נפש כי תחטא ועשתה : וכתב הר"י בר יקר טוב לומר עם הקרבנות פסוק זה ושחט אותו לפני המזבח צפונה לפני ה' והוא בפרשת ואם מן הצאן כדאמרינן בויקרא רבה אמר הקב"ה מעיד אני עלי שמים וארץ בין עו"ג בין ישראל בין עבד בין אמה בשעה שהן קורין מקרא זה צפונה לפני ה' אני זוכר עקידת יצחק בן אברהם :

כתוב עוד שם יש נוהגים לומר אחר ברכת התורה פרשת כיור כי היא העבודה הראשונה ואח"כ אומר תרומת הדשן ואח"כ פרשת התמיד ואח"כ פרשת מזבח מקטר קטורת ופרשת סימני הקטורת ועשייתו כי אחר הקרב' התמיד מקטירים הקטורת ואח"כ פרשת ברכת כהנים כי אח"כ מברכין את העם :

ב **וימהר** לקום בזריזות ולא ילבש מיושב וכו' כמו שהיה מתפאר רבי יוסי וכו' הכי איתא בפרק כל כתבי (קיח:) א"ר יוסי מימי לא ראו קורות ביתי אמרי חלוקי ופרש"י כשפושט חלוקו כמו שהוא לובשו דרך ראשו מכסה עצמו תחלה משום צניעות בסדינו מתחת ויושב במטתו ע"כ ואיני יודע היאך יתפרש זה על לא ראו קורות ביתי אמרי חלוקי ואפשר דה"ק לא ראו קורות ביתי מקום אמרי חלוקי כלומר הבשר שכנגד אמרי חלוקי שכשאימרא התחתונה עולה לצד הראש כשבא לפשוט חלוקו הולך ומתגלה בשרו אם לא יהא מכוסה מתחת א"כ ה"ק שכשהיה בא לפשוט חלוקו לא היה מהפכו מצד פנים לצד חוץ כמו שהוא דרך כשאדם אוחז בשולי חלוקו ומהפכו כלפי ראשו והיינו דקאמר אמרי חלוקי דאמרא היינו שפת החלוק שמצד פנים הסמוך לבשר שבו נראית התפירה יותר כדמשמע מדברי רש"י בפרק אלו קשרים גבי איזהו ת"ח זהו המקפיד על חלוקו להפכו והטעם שלא היה עושה כך משום דא"כ בהכרח היה מגלה קצת מגופו אלא היה פושטו כדרך שלובשו שצד התפירה לצד פנים שאז היה יכול לפשטו בענין שלא יראה גופו כלל ולפ"ז מ"ש כשפושט חלוקו כמו שהוא לובשו דרך ראשו מכסה את עצמו וכו' היינו לומר ששני דברים היה עושה האחד שהיה פושט חלוקו כדרך שלבשו שצד התפירו' לצד פנים והשני שהיה מכסה את עצמו תחלה ומדברי רבינו בסימן רל"ט נראה שמפרש כן שכתב וז"ל וכשיגיע לחלוק לא יהפכנו ממטה למעלה שאם כן נמצא גופו ערום אלא יפשיטנו דרך ראשו ויכסה עצמו בסדינו מתחת ויכנס במטתו כמו שהיה מתפאר רבי יוסי ואע"ג דרבי יוסי לא איירי אלא בעת שפושט חלוקו יליף מיניה רבינו לעת שלובשו דכיון דמשום צניעות הוא מאי שנא :

וידקדק בחלוקו ללובשו כדרכו וכולי כדאיתא בפרק אלו קשרים (קי.) הכי איתא בגמרא אמר רבי יוחנן איזהו ת"ח שמחזירין לו אבידה בטביעו' עין זה המקפיד על חלוקו להופכו ופירש"י להופכו לבשה כשהיא הפוכה מקפיד עליו והופכו שמקפיד עליו שלא יראו התפירות המגונות ואימרי החלוק וכיון דהשתא לאו בדיני החזרת אבידה בטביעות עין עסקינן השמיטו רבינו מדברי רבי יוחנן :

וכשינעול מנעליו ינעול של ימין תחלה וכו' דאמר רבי יוחנן כתפילין כך מנעלים וכו' הכי איתא בפרק במה אשה יוצאה (סא.) ואותבינן עליה מדתניא כשהוא נועל נועל של ימין תחלה אמר רב יוסף השתא דתנן הכי ואמר ר"י הכי דעבד הכי עבד ודעבד הכי עבד ופירשו התוספות דלא פליגי ר"י ובריית

דרכי משה

כמו שהוא בעסקיו לפני המלך ונראה שלוה כיון דהע"ה באמרו שויתי ה' לנגדי תמיד : (ב) עיין לקמן סי' מ"ז איזה ברכות יכול לומר קודם עלות השחר ובאיזה צריך להמתין עד היום : (ג) כתב מהר"ר אברהם מפראג דוקא אשם תלוי שבא בנדבה אבל אשם ודאי לא בא בנדבה · ולא יאמר אחריו כן וקצת נראה שכן הוא דעת ב"י אע"ג דמסתפק בדבר וכתב אפשר דכיון דשם אשם אשכחן דבא בנדבה וכו' : עוד

דרישה

פי' ב' [א] **דאמר** רבי יוחנן הכי איתא בפרק במה אשה ואע"פ שאמר שם רב אשי חזינא לרב כהנא דלא קפיד ס"ל לרבינו הלכתא כרב נחמן בר יצחק שאמר שם כן · אבל כל הפוסקים השמיטו דין זה והיינו משום דס"ל כרב אשי עכ"ל ב"י ובשם מהרש"ל מפראג ראיתי כתוב בודאי לא שייך שיפלוג רב כהנא על הברייתא ועוד דהא לא אמר רב אשי

פרישה

(יז) **וכן** יאמר בפרש' המנחה כו' והאשם ר"ל אשם תלוי שבא בנדבה וכן הוא בי"ד סי' ה' וז"ל ב"י אף על פי שגם אשם אינו בא בנדבה מכל מקום כיון דתנן בפ"ו דכריתות ר"א אומר מתנדב אדם אשם תלוי בכל יום כבא בנדבה דמי : ואף על פי שרבנן פליגי עליה דר"א כיון דבבא בן בוטא היה עביד בה עובדא כמוזכר שם ש"ד ואשם ודאי אפשר דבכלל חטאת הוא וכיון שכבר כתב רבינו ועל חטאת לא יאמר כן ה"ה לאשם . (כ"כ מורי) ומהרי"א תירץ (כלומר שאפילו אליבא דרבנן דר"א הכ"ל כתב רבינו שפיר שאמר אשם יאמר .) שהאשם הוא כמו בא בנדבה לפי שאמרו בנדרים החסידים נודרין עצמן לנזיר כדי להביא קרבן א"כ נראה שיש לו לבא כמו נדבה עכ"ל וכן תירץ מהר"י בן חביב ואע"פ שפ' האשם הכתובה אבל פ' חטאת ועולה ושלמים לאו אשם נזיר הוא משמע להו ז"ל דשם אשם חד הוא ואפשר דמש"ט בכל אשם יכול לאומרו וראשון עיקר עכ"ל ב"י : (יח) **ואחר** פרשת החטאת לא יאמר כן ז"ל ב"י ומ"מ כתב רבינו שקורא פ' חטאת משום דקריאת פ' חטאת מכפרת קצת אם חטא חטא שמחייבים עליה חטאת אפילו אם אינו יודע שחטא יקרא מספק ואם חטא תכפר לו ואם לא חטא יהיה לו מיהא שכר כקורא בתורה עכ"ל . וז"ל מורי ואחר פ' חטאת לא יאמר כן פי' דוקא בנוסח שאר הקרבנות לא יאמר אבל יכול לומר רבש"ע אם אני חייב חטאת יהי רצון מלפניך שיהא כאלו הקרבתי חטאת בזמנה ודו"ק ע"כ . וכן בפ' האשם . ולפי זה אין אנו צריכין לדוחקא דב"י ועיין עוד בדרישה מזה : (יט) **היה** זהיר וזריז כו' זריז עדיף מזהיר כי זהיר הוא בשעת המעשה וזריז שלא יבא לידי מעשה וכמ"ש חז"ל זהירות מביא לידי זריזות (רש"י פ' כל הבשר) :

סי' ב' כמו שהיה מתפאר ר' יוסי כו' פ' כל כתבי ד' קי"ח וז"ל רש"י שם כשפושט חלוקו כמו שהוא לובש דרך ראשו מכסה עצמו תחלה משום צניעות בסדינו מתחת ויושב במטתו עכ"ל דקדק לכתוב דרך ראשו כלומר לאפוקי שלא היה פושטו למטה דרך רגליו שאז היה מוכרח להיות גופו מגולה למעלה שכל עוד שמשמיט החלוק למטה נתגלה גופו למעלה אלא היה פושטו דרך ראשו ואז כל עוד שמשמט החלוק למעלה למעלה הוא מכוסה תכף בסדינו . ולפי זה מ"ש ר"י לא ראו שפת חלוקי כלומר מקום אימרי חלוקי דהיינו הבשר שכנגד שפת חלוקו · אך לפי זה קשה למה העמיק ר"י לדבר בל' מידה ולא אמר פשוט מעולם לא ראו קורות ביתי בשרי . ואפשר לפרש דה"פ אפילו כשהיה לבוש דרך ראשו לא היה מהפכו מצד פנים לצד חוץ כמו שהוא דרך כשאדם אוחז בשולי חלוק ומהפכו כלפי ראשו שאם היה עושה כן בהכרח היה מגלה קצת מגופו אלא היה פושטו כדרך שלבשו שצד התפירה לצד פנים שאז היה יכול לפושטו בענין שלא יראה גופו כלל . ולפי זה ר"י תרתי בא לאשמעינן חדא שמעולם לא ראו קורות ביתו חלוקו ממש כלומר הצד הפנימי של חלוקו הסמוך לבשר שבו נראית התפירה וקמ"ל בזה שהיה מדקדק בחלוקו ללבשו כדרכו ולהכי פושטו ג"כ כדרכו כדי שלא ילבשנו אח"כ מהופך ושנית קמ"ל שעשה כן משום צניעות כדי שיהיה מכוסה . דאי פושטו כדרכו לחוד בא לאשמעינן הל"ל מעולם לא הפכתי חלוקי . ועוד מה לו לתלות בקורות הבית אלא אצניעות קאי ולהכי נקט קורות בית ע"ד כי אבן מקיר תזעק וכפים מעץ יעננה וכדרז"ל פ' כל כתבי ואע"פ שר' יוסי לא איירי אלא בעת שפושט חלוקו יליף מיניה רבינו לעת שלבשו דכיון דמשום צניעות מ"ש כ"ל לפרש וכן משמעות דברי ב"י : (ב) **אל** יאמר כו' . מי יודעני כו' כי כו' פי' לא יאמר מי יודעני כי הקדוש ברוך הוא מלא כל העולם ויודע בו ולא יאמר מי רואני בלילה כי לפניו חשיכה כאורה : (ג) **אמר** רבי יוחנן איזהו תלמיד חכם פי' איזהו תלמיד חכם שמחזירין לו אבידה בטביעת

חדושי הגהות

ב א אע"ג דלא אר"י אלא בת"ח דוקא היינו לענין אם לבשו כבר שיפשיטנו ויהפכנו כמ"ש רש"י בהדיא ולמד רבינו דאף מי שאינו ת"ח עכ"פ לכתחלה יזהר שלא יהפכנו בלבישתו מהרל"ח

יוחנן (ד) כתפילין כך מנעלין מה תפילין בשמאל אף מנעל נועל של שמאל תחלה ותניא בברייתא נועל של ימין תחלה הלכך לצאת ידי שניהם נועל של ימין תחלה ג וקושר של שמאל תחלה ויקום וילך בכפיפת קומה כדאיתא פ"ק דקידושין אמר רבי יהושע בן לוי אסור לילך בקומה זקופה (ה) שנאמר מלא כל הארץ כבודו (ו) ויכסה (ב) ראשו כדאיתא נמי התם רב הונא לא אזיל ד' אמות בגילוי הראש אמר שכינה למעלה מראשי : ויבדוק (ג) נקביו דא"ר יוחנן הרוצה לקבל עליו עול מלכות שמים שלמה (ז) יפנה ויטול ידיו ויניח תפילין ויקרא ק"ש ויתפלל :

ובכניסתו

ובברייתא דרבי יוחנן ה"ק אע"ג דימין חשובה לענין בוהן יד ובוהן רגל וכן לענין חליצה יכול לנעול של שמאל תחלה כיון דשמאל חשובה לגבי תפילין וברייתא נמי קמ"ל דאע"ג דשמאל חשובה לתפילין יכול לנעול של ימין תחילה א"ל אביי דילמא ר"י הא מתניתין לא שמיע ליה ואי הוה שמיע ליה הוה הדר ביה וא"כ שמיע ליה וקסבר אין הלכה כאותה משנה אמר רב נחמן בר יצחק ירא שמים יוצא ידי שתיהן ומנו מר בריה דרבינא היכי עביד סיים דימינא ולא קטר וסיים דשמאליה וקטר והדר קטר דימיניה אמר רב אשי חזינא לרב כהנא דלא קפיד ורבינו כתב כדרב נחמן בר יצחק דאמר ירא שמים יוצא י"י שתיהן ב אבל הפוסקים השמיטו דין זה וכ"ל שהטעם משום דס"ל דהלכה כרב יוסף דאמר דעבד הכי עבד ודעבד הכי עבד מדאמר רב אשי חזינא לרב כהנא דלא קפיד ומשמע דרב אשי נמי כרב כהנא ס"ל וכיון דבתראה הוא כוותיה נקטינן . ואפשר שמטעם זה השמיטו ג"כ הא דתניא התם פרק במה אשה יוצאה כשהוא חולץ חולץ של שמאל ואח"כ חולץ של ימין וליכא מאן דפליג עלה אלא מפני שהם סוברים דכי היכי דהא דתני כשהוא נועל נועל של ימין ואח"כ נועל של שמאל היינו לומר שאם רצה נועל תחלה ה"נ מאי דתני חולץ של שמאל לאו למימרא דשמאל דוקא חולץ תחלה אלא לומר שאם רצה חולץ של שמאל תחלה אבל רבינו דמשמע ליה דכי קתני נועל של ימין תחלה דוקא של ימין קאמר לדידיה כשהוא חולץ חולץ של שמאל נמי דוקא של שמאל קאמר ויש לתמוה למה השמיטו ואפשר שאע"פ שהוא מפרש דמאי דקתני נועל של ימין תחלה דוקא ימין מ"מ מאי דקתני חולץ של שמאל תחלה ד לאו דוקא היא דהא קתני התם נמי דרחיצה וסיכה של ימין תחלה ומ"ש חליצה דשמאל תחלה בדוקא אלא ודאי ה"ק אם רצה חולץ של שמאל תחלה ולא תימא כי היכי דנועל של ימין דוקא של ימין תחלה ה"נ כשהוא חולץ חולץ של ימין תחלה וטעמא משום דנעילה וחליצה חדא מלתא ניהו שזה תחלת הדבר וזה סופו שכל הנועל סופו לחלוץ וכיון שכבר הקדמנו הימין בתחלת הדבר דהיינו נעילה שוב אין קפידא אם בסוף הדבר דהיינו חליצה יקדים השמאל ומיהו רבינו יונה בספר היראה כתב שחולץ של שמאל בתחלה נראה שתופס הברייתא כפשטה דשל שמאל תחלה דוקא קאמר . ואיכא למידק לרב נחמן בר יצחק דפסק רבינו כוותיה היאך יוצא ידי שניהם הא כיון שנועל של ימין תחלה הוי דלא כרבי יוחנן וכי הדר וקטר דשמאלא ברישא מאי הוי וי"ל דר"י נמי לא אמר להקדים שמאל תחלה אלא בקשירה דוקא דחשיבות שמאל בתפילין הוא בקשירה ואפילו את"ל דרבי יוחנן סבר דגם בנעילה יש להקדים של שמאל מכל מקום כיון שכל ראייתו של רבי יוחנן היא מתפילין דחשיבותא דשמאל בהו הוי בקשירה כיון שאנו מקדימין קשירת שמאל שפיר נפקינן מדרבי יוחנן וכך הם דברי התוספות וכתבו דלהאי טעמא במנעלים שאין בהם קשירה יש לנעול של ימין תחלה (א) :

ויקום וילך בכפיפת קומה כדאיתא בפ"ק דקדושין (לא.) אריב"ל אסור לילך בקומה זקופה שנאמר מלא כל הארץ כבודו ופירש"י מלא כל הארץ כבודו משמע משתרבב ויורד למטה והזוקף קומתו נראה כדוחק :

ויכסה ראשו כדאיתא נמי התם בפ"ק דקידושין (שם) : ויבדוק נקביו דא"ר יוחנן הרוצה לקבל עליו עול מלכות שמים שלימה וכו' בפרק היה קורא (טו.) איתיה :

ובכניסתו

חזינא לרב כהנא דלא קפיד ורבינו נמשך אחר דברי הרבי' יונה בספר היראה שכתב ירא שמי' יצא את כולם כו' ואיכא למידק אמאי לא כתב רבינו הא דת"ר כשהוא חולץ חולץ של שמאל ואח"כ חולץ של ימין כו' וכך הקשה ב"י גם על שאר פוסקים הקשה למה השמיטוהו דהא ליכא מאן דפליג עלה והאריך בזה ולפי עד"נ דרבינו ס"ל כפרש"י דהא דחולץ של שמאל תחלה אינו משום כבודה דדוקא לגבי קשירה הוא החשיבות של של שמאל טפי משום דחשיבות תפילין הוא בקשירה וכמ"ש התוספות דמה"ט לא עבדינן איפכא לנעול בשל שמאל תחלה ולקשור בימין תחלה אבל לשאר מילי ימין חשובה לכל דבר ולכן בחליצה פריך דשל שמאל הוא דתקדום דוהו כבודה של ימין שלא תהיה הימין חלוצת מנעל בעוד שהשמאל נעולת מנעל גם הר"י בספר היראה שפסק כדברי רבינו לצאת ידי כולם פסק בפירוש שחולץ של שמאל תחלה וזו היא נמי דעת רבינו אלא שקיצר וכתב דבנעילה ימין היא דתקדום ומינה דבחליצה שמאל היא דתקדום משום כבודה של ימין והכי נקטינן וכן פסק בש"ע ודלא כדעת שאר פוסקים שהשמיטו' ונראה דטעמא דכיון דס"ל כרב אשי דאף לענין נעילה אין להקפיד אם כן לא קי"ל כברייתא דתני נועל של ימין תחלה גם לא כרבי יוחנן לחבב של שמאל תחלה דלא קי"ל כברייתא לחבב של ימין יותר משל שמאל או איפכא אלא איזה שירצה יחבב בין בנעילה בין בקשירה בין בחליצה וליתא גם לא כב"י שפירש דדעת שאר פוסקים היא דהלכה כרב יוסף דאמר דעבד הכי עבד כו' שהרי לפי מה שהוכיחו התוס' הא דאמר דעבד הכי עבד כו' היינו מי שרוצה לחבב כל שעה של שמאל כו' לפ"ז הו"ל לפוסקים לבאר שאם ירצה לחבב של שמאל הרשות בידו רק שיחבב תמיד של שמאל וכן איפכא וכמו שפי' על דעבד כר' יהודה עבד לענין פלג המנחה. אבל הנכון דהפוסקים ס"ל כרב אשי דפליג עלה דרב יוסף ועלה דר"נ בר יצחק וס"ל דאין להקפיד כלל איזו תקדום דלא קי"ל לא כברייתא ולא כר' יוחנן ובדפריסית מיהו לית הלכתא הכי אלא כהרבי' יונה ורבינו כדאמרן :

ויכסה ראשו כו' איכא למידק דמעיקרא ה"ל למימר דיכסה ראשו כו' ואח"כ יאמר דיקום וילך בכפיפת קומה כו' ואפשר דבא רבינו להורות דאין להזהר כלל בגילוי הראש כשיושב ולכן לאחר שכתב ויקום וילך כו' כתב ויכסה ראשו כו' לומר דבשעה שרוצה לילך יכסה ראשו תחלה כדי שלא יהא נכשל בהליכת ארבע אמות בגילוי הראש . ותו איכא למידק דבההיא דריב"ל דאסור להלך בקומה זקופה גרסינן נמי ארבע אמות וכ"כ הרי"ף והרא"ש ורבינו ז"ל השמיטו וכתב בסתם דאסור והשתא בההיא דרב הונא נמי ה"ל להשמיט ד' אמות . ונראה דרבינו ז"ל סבירא ליה דבקומה זקופה דהוא איסור גמור נכון להחמיר ולאסור אף בפחות מארבע אמות דלפי הטעם דמכה"כ אין להלך ואע"פ דמדינא אין איסור כי אם בארבע אמות מ"מ יש להחמיר אף בפחות מארבע אמות דשמא ילך ארבע אמות ולאו אדעתיה אבל לילך בגלוי הראש אין איסור כל עיקר וכדמשמע מדקאמר רב הונא לא אזיל ארבע אמות בגלוי הראש אלמא דאחריני לא קא מזדהרי בהכי דאם היה איסור בדבר הו"ל לומר אסור להלך בגלוי הראש והכי משמע נמי בפרק כל כתבי דקאמר רב הונא בריה דר' יהושע תיתי לי דלא מסגינא ארבע אמות בגלוי הראש וכל תיתי לי דהתם כולהו מידת חסידות ניהו הלכך לא החמיר בה רבינו אף למדת חסידות טפי ממה שהזכירו בה האמוראים ולכן לא השמיט ארבע אמות אבל גלוי הראש גם בתשב"ץ בסימן תקמ"ט כתב וז"ל ואינו אסור לילך בגלוי הראש ומ"ש תיתי לי דלא מסגינא ארבע אמות בגלוי הראש זהו מדת חסידות עכ"ל . וכ"כ הכלבו בסימן י"א בשם מהר"ם ומביאו ב"י לקמן בסי' ל"א ע"ש וכן נראה ממה שלא כתב בש"ע שיכסה ראשו . מיהו הרבי' יונה בספר היראה כתב וז"ל יכפוף קומתו וישום ראשו כי השכינה למעלה מראשו ולכן נכון לכסות ראשו ואל יהיה בגלוי הראש עכ"ל משמע דדין גלוי הראש כדין קומה זקופה דאסור לגמרי אף בפחות מארבע אמות ולפחות נכון להזהר בגלוי הראש ממידת חסידות אף בפחות מארבע אמות ולכן לא הזכיר ארבע אמות וכן משמע בדברי הרמב"ם בפ"ה מה' דעות וכ"כ בספר המורה בפרק נ"ב מח"ג וז"ל וגדולי חכמינו ז"ל היו נמנעים מלגלות ראשם להיות השכינה מחופפת על האדם ומסוככת אותו וכן היו ממעטים בדבריהם לזאת הכונה כו' מבואר מדבריהם שלא חילקו בין ארבע אמות לפחות וכ"ל דס"ל דמה שהזכירו ד' אמות לאו למידק מיניה דבפחות שרי דמ"ש ד' מפחות מד' דלפי הטעם דמכה"כ ושכינה למעלה מראשו אין חלוק ולא הזכירו ארבע אמות אלא לרבותא לומר דלא מבעיא דאין להלך בשוק ותחת אויר השמים בקומה זקופה או בגלוי הראש אלא אפילו הליכה ארבע אמות גרידא בתוך ביתו נמי אסורה אע"פ שלכאורה לא היה לנו להקפיד אהליכה מועטת כזו שהיא בתוך ביתו ואה"נ ד' אמות לאו דוקא דה"ה בפחות וכן כ"ל עיקר ולפי זה בגלוי הראש אין איסור בדבר אפילו בד' אמות אלא מדת חסידות גרידא וצריך להזהר ממדת חסידות אפילו בפחות מד' אמות אבל בקומה זקופה יש איסור אפילו בפחות מארבע אמות ודו"ק . ועיין במ"ש מהרש"ל בתשובה בסימן ע"ב כי האריך בדינים אלו :

ויבדוק נקביו דאמר רבי יוחנן כו' פרק היה קורא (דף טו) ומ"ש ויניח תפילין כו' יש מדקדקים אמאי לא קאמר נמי וילבש ציצית וי"ל דלא קתני ליה משום דאף קודם שנפנה ונטל ידיו יכול ללבוש ציצית בלא ברכה כדלקמן בסימן ח' ועי"ל דכיון דקי"ל ציצית חובת גברא היא ואין אדם חייב לקנות ציצית בת ארבע

כנפות

דרכי משה

ב (א) עוד גרסינן פ' במה אשה כשהוא רוחץ רוחץ של ימין תחילה וכשהוא סך סך של ימין תחלה והרוצה לסוך כל גופו יסוך ראשו תחילה מפני שהוא מלך לאברים . וכתב מהר"א מפראג דנראה דרחיצה כסיכה אך לא ראיתי מדקדקים בזו ועיין בה' דיעות להרמב"ם : (ב) וכ' הכלבו בשם הר"ם דאינו אסור לילך תחת אויר השמי' בגילוי הראש כי מ"ש רב הונא כו' זה היה מדת חסידות והרי"ף כתב שאסור לילך בגילוי הראש לב"ה ובפסקי מהרא"י סימן ר"ג כתב על מה ששאלתם שהשלטונים גזרו על היהודים המחוייבים שבועה לישבע בגלוי ראש לא מצאנו בזו איסור בהדיא אמנם בב"י לקמן ס"ח משמע דאסור לילך תחת אויר השמים בגילוי ראש אך פשט דברי רבינו הטור שם משמע כדברי הר"מ כמש"ל וכן משמע לקמן סימן צ"א דשרי בלא זמן תפלה כתב בא"ז איתא במדרש פ' מצורע בסופו בעצלתים ימך המקרה ע"י שאדם מתעצל לכסות ראשו כראוי ימך המקרה הרי הוא נעשה דומי פי' נזיקין ובשפלות ידים ידלוף בית ע"י שאדם משתפל לכסות גופו כראוי ידלוף הבית יעלה גופו חטטין מכאן למדנו שיש לאדם לכסות לכל גופו ואל ילך יחף ועוד אמרו פ' ערבי פסחים המונע מנעלים מרגליו הוא מנודה למקום עכ"ל : (ג) כתב בהגהות מיימוני פ"ה מה' דיעות דאף בבתי כסאות שלנו שהן בבית ינהיג וירגיל עצמו לפנות בוקר וערב דהוא זהירות וזריזות ומביא לידי קדושה :

עיין

פרישה

בטביעת עין כל שהוא כו' שהוא מדקדק במלבושו שהיה לבוש כבר מהופך ופושטו ולובשו כדרכו שכיון שמדקדק כל כך ודאי מכירו בטביעת עין שהרי כמה פעמים מדקדק בו ומלבושו ל"ד וה"ה שאר בגדיו אלא רבותא הוא שאפילו מלבושו שהוא בגד התחתון אפ"ה כשלבשו מהופך הוא טורח לפשוט כל בגדיו ולובשו כדרכו וטעם ת"ח לפי שכל ת"ח צריך להיות חשוב והגון לכבוד תורתו ואם לא עשה כן חייב שנאמר ולמשנאי אהבו מות אל תקרי למשנאי אלא משניאי כלומר אותן שמשניאין את עצמן בעיני הבריות ומכח זה ממאסין התורה וכשלובש הבגד מהופך ג"כ מלעיגים עליו ומביא רבינו ראייה מר"י שכיון שת"ח פושט אפילו כל בגדיו אם לבשו מהופך נראה דלכל הפחות בתחילה יזהר כל אדם ללובשו כדרכו . ולא הזכיר רבינו שמחזירין לו אבידה כי אין כאן מקומו כ"א לקמן בח"מ סימן רס"ב אבל גם שם השמיטו וע"ש :

(ד) דאמר רבי יוחנן כו' ותניא בברייתא כו' הלכך לצאת ידי שניהם מנעל וכו' משום דלגבי בהן יד ובהן רגל מצינו דימין חשיב טפי משמאל הלכך נועל של ימין תחלה אבל קושר של שמאל תחלה דומיא דתפילין ועיקר המצוה וחשיבות השמאל היא הקשירה ואם הם מנעלים שאין בהן קשירה נועל של ימין תחילה ודע דכיון שהשמיענו רבינו דנועל של ימין תחלה משום שהיא חשובה משמע ממילא שחולצה נ"מ אחרונה ג"כ מפני חשיבות שלא ילך בו יחף צד שמין שיסכב במטתו ועיין בדרישה: (ה) שנאמר מלא כל הארץ פי' רש"י שהשכינה משתרבב' ויורדת למטה והזוקף כאלו דוחק רגלי שכינה : (ו) ויכסה ראשו כו' זהו מדת חסידות וכמ"ש לקמן סימן צ"א כ"כ רמ"א . ומתוך ב"י משמע שכל איסור בדבר ועיין בד"מ מ"ש ג"כ מזה גם בש"ע כתב לאסור : (ז) יפנה ויטול ידיו ויניח תפילין ויקרא ק"ש כו' הא דלא חשיב ויתעטף בציצית הדא לפי שמסתמא הוא מלובש בציצית קודם שנטל ידיו שהרי אסור לאדם לילך ד' אמות בלא ציצית ועוד שציצית אינן צריכין גוף נקי וכ"ש נטילה :

ובכניסתו

דרישה

אשי אמר דמשתמע לשון פלוגתא על רב נחמן אלא אמר רב אשי ור"ל חזינא לרב כהנא דלא קפיד להטריח עצמו ולדקדק כשבא לידו השמאל תחלה לפי שסובר שר"י והברייתא לחסידות אמרו כן אבל ודאי על הרוב גם רב כהנא היה נועל של ימין תחלה וכדתניא בברייתא עכ"ל עוד הקשה בב"י הא תניא התם כשהוא חולץ חולץ של שמאל תחילה וליכא מאן דפליג עלה ולמה השמיטו רבינו ואפשר לומר דס"ל לרבינו דמה דקתני חולץ של שמאל תחילה ע"כ ל"ד קאמר דהא קתני התם נמי רחיצה וסיכה של ימין תחילה ומ"ש חליצה דשמאל תחילה דדוקא אלא ודאי ה"ק אם ירצה חולץ של שמאל תחילה ולא תימא כי היכי דנועל של ימין דוקא

ע"כ

חדושי הגהות

(מהרל"ח) וכ"כ הט"ז : ב ול"נ שלא כתב רבינו כן רק לצאת ידי שמים אבל להלכה ס"ל ככל הפוסקים שפסקו כרב יוסף או אפשר לומר דס"ל דרב יוסף לא אמר כן אלא בעושה מעצמו כמר או כמר אין למחות בידו אבל אם בא לשאול מורין לו לצאת ידי חובת שתיהן והא דנקט רב נחמן בר יצחק ירא שמים היינו במקום שנוהגים תמיד כחד בזה הירא שמים מחמיר על עצמו אבל במקום שאין מנהג ידוע מורין לצאת ידי שתיהן (מהרל"ח) : ג והא דלא עבדינן איפכא לנעול של שמאל תחלה ולקשור תחלה בימין משום דעיקר קדימת שמאל לא מצינו רק בתפילין שהוא בקשירה וכמ"ש הב"י (מהרל"ח) : ד ולפמ"ש לעיל נראה דס"ל דכמו דפליגי רבי יוחנן וברייתא בנעילה כך פליגי בחליצה ולהיפך דחליצה ודאי גריעותא היא וכמ"ש רש"י שם ולפ"ז לצאת ידי שמים מתיר של ימין ואח"כ יתיר של שמאל ויחליצנו וחוזר וחולץ של ימין . מהרל"ח :

או

ג ובכניסתו (א) לבית הכסא יאמר (ב) התכבדו מכובדים קדושים משרתי עליון שמרוני שמרוני עזרוני עזרוני (ג) המתינו לי עד שאכנס ואצא שכן דרכן של בני אדם וכן יאמר בכל פעם שיכנס ויהא צנוע בבית הכסא ולא יגלה עצמו עד שישב (ד) וימשמש בפי טבעת ואח"כ ישב (ה) ויגלה מלפניו טפחיים ומלאחריו טפח ואשה מאחריה טפח ומלפניה ולא כלום [א] וכשיושב יכוין שיהא פניו

כנפות כדלקמן בסי' י"ט וכ"ד לא קתני לה. ועי"ל דבתפילין שבראש שאדם משעבד לבורא ית' הנשמה שהוא במוח וכו' כדפירש הר"י ובית יוסף מביאו לקמן בסי' כ"ה הכי יש להם ענין לקבלת עול מלכות שמים מה שאין כן ציצית שאינה אלא לזכור את כל מצות ה':

ג ובכניסתו לב"ה יאמר כו' בסוף פרק הרואה הנכנס לב"ה יאמר כו' ולפי דאפשר לפרש דלאחר שנכנס יאמר לכך ביאר רבינו ואמר ובכניסתו כלומר כאשר רוצה ליכנס קודם שיכנס יאמר וכן כתב הרמב"ם בפ"ז מה' תפלה וז"ל וכ"ז שיכנס אדם לב"ה אומר קודם שיכנס כו' ועכשיו לא נהגו לאומרו דאין אנו מחזיקין עצמינו ליראי שמים שמלאכי' מלוין אותנו:

ויגלה מלפניו טפח ומלאחריו טפחיים ואשה מאחריה טפח ומלפניה ולא כלום כך היא הנוסחא בכל ספרי רבינו וכן הוא בספר היראה לה"ר י' וב"י כתב שכן הוא בספר אורחות חיים גם בפרש"י שבאלפסי פרק הרואה כתב על הא דאמר כדרך שנפנה בצניעות ביום כו' שמכסה עצמו ומגלה רק טפח לפניו וטפחיים לאחריו עכ"ל. ואין ראוי לומר שטעות א' נפל בכמה ספרים כמו שפי' ב"י אלא נראה דכך היתה גירסתם בפרק מי שמתו (דף כ"ג) והדעת נוטה לגירסא זו דמלפניו יוכל להזהר ביותר שלא ילכלך בגדיו במי רגלים דרואה בעיניו מה שהוא לפניו וסגי בטפח אבל לאחוריו דאינו רואה צריך טפחיים ובאשה החמירו דמאחר שאינה צריכה ליתן אל לבה להזהר מלפניה נותנת דעתה ביותר על מאחריה שלא תלכלך בגדיה ולכן סגי בטפח · ומדברי הר"ן ריש ה' נדה אהא דמגלה טפח ומכסה טפח נר' כגירסתינו בגמ' וכן באגודה פ' מי שמתו כתב באיש לאחריו טפח ולפניו טפחיים ובאשה לאחריה טפח ומלפניה ולא כלום וכך פסק בש"ע ולפע"ד נראה איפכא דהעיקר כדברי רבינו וספר היראה מטעמא דפרישי' ומ"מ יש להחמיר כחומרות שתי הגרסאו':

ובשיושב יכוין שיהא פניו לדרום ואחוריו לצפון או איפכ' אבל לא ישב בין מזרח למערב פ' הרואה (ד' סא) וכבר האריך ב"י להביא סוגית הגמרא והקשה דמשמע התם דדוקא דומיא דבבל שהיא במזרחה של א"י שלא יהא פירועו מלפניו ולא מאחריו לצד א"י וכן לדידן שיושבין במערבה של א"י אבל עיר העומדת בצפונה של א"י דומיא דגליל או בדרומה של א"י הוי איפכא דבין צפון לדרום אסור ובין מזרח למערב מותר כדקתני ת"ק בהדיא ור"ע דהלכתא כוותי' נמי מודה בהא כדמוכח סוגיא דהתם וא"כ ה"ל לרבינו לפרש חלוק זה בדבריו ויש ליישב דרבינו דכתב סתם מפני שאנו יושבין במערבה של א"י כדלקמן בסימן צ"ד ובסימן ק"ן ודוחק . ולפעד"נ לתרץ דאף ע"ג דלכאורה הכי משמע לאותה ברייתא מ"מ רבינו נסמך על אידך ברייתא דהתם דתני בה אר"ע פעם אחת נכנסתי אחר רבי יהושע לבית הכסא ולמדתי ממנו ג' דברים למדתי שאין נפנים מזרח ומערב אלא צפון ודרום כו' אלמא דלר"ע נמי דאוסר בכל מקום בח"ל אין איסור אלא בין מזרח למערב ולא בצפון ודרום כלל והכי משמע בירושלמי תני המיסך את רגליו לא יתן פניו למזרח ואחוריו למערב אלא לצדדין ר' יודא אומר בשעת המקדש רבי יוסי אומר מן הצופי' ולפנים ר"ע אוסר בכל מקום ובלבד במקום שאין בו כותל אלמא דלא מחלקינן בין ארץ לארץ אלא בכל מקום אינו אסור אלא בין מזרח למערב . ועוד נראה דאף לבריי' קמייתא צריך לפרש דהא דר"ע אוסר בכל מקום אינו אלא לומר דאף בח"ל אוסר אבל אינו אוסר אלא מזרח ומערב ולא בצפון ודרום כלל כדמשמע באידך ברייתא ובירושלמי וכן פי' התוספות לשם בהך ברייתא קמייתא ומשמע דפירשו כן מכח הכא דירושלמי וברייתא שהבאתי ע"ש ומה שהקשה ב"י על זה דא"כ כי אקשינן בגמרא ר"ע היינו ת"ק ה"ל לשנויי דהא איכא בינייהו דלת"ק ביהודה אסור מזרח ומערב ושרי צפון ודרום ובגליל הוי איפכא ולר"ע בכל מקום מזרח ומערב אסור
צפון

ג ובכניסתו לבית הכסא יאמר התכבדו מכובדים וכו' הכי איתא בסוף מסכת ברכות (ס:) ופירש"י אל המלאכים המלוים אותו הוא אומר שנאמר כי מלאכיו יצוה לך וכתב ה"ר דוד אבודרהם בשם חדושי רב"ש שאין לומר זה אלא ירא שמים וחסיד שהשכינה שורה עליו אבל איניש אחרינא לא משום דמיחזי כיוהרא ע"כ ונראה שמפני זה נתבטל מלאומרו כלל בדורות הללו:

ויהא צנוע בבית הכסא פשוט שם:

ולא יגלה עצמו עד שישב ג"ז שם: אין נפרעין מעומד אלא מיושב:

וימשמש בפי הטבעת ואח"כ ישב ג"ז שם משמש ושב ואל תשב ותמשמש שכל היושב וממשמש אפי' עושין לו כשפים באספמיא באין עליו ופירש"י ממשמש בצרור או בקיסם לפתוח נקביו (א):

ויגלה מלפניו טפח וכו' בשילהי פ' מי שמתו (כג:) תני חדא כשהוא נפנה מגל' לאחריו טפח ולפניו טפחיי' ותניא אידך לאחריו טפח ולפניו ולא כלום מאי לאו אידי ואידי באיש ולא קשיא כאן לגדולים כאן לקטנים ותסברא אי בקטנים לאחריו טפח למה לי אלא אידי ואידי בגדולים ול"ק הא באיש הא באשה ופירש"י ז"ל מאחריו טפח ולא יותר משום צניעות: מלפניו טפחיים משום קילוח מי רגלים הניתז למרחוק אלא אידי ואידי בגדולים ומתוך שהוא דוחק עצמו לגדולים הוא בא לידי קטנים הלכך באיש מלאחריו טפח ומלפניו טפחיים באשה מלפניה ולא כלום עכ"ל: ובספרי רבינו וגם בספר אורחות חיים נפל טעות וכתוב לפניו במקום לאחריו ולאחריו במקום לפניו וכך צריך להגיה ויגלה מלפניו טפחיים ומלאחריו טפח. וכ"כ בפסקי הרא"ש וברמזים: ודע דבאשה כתוב בפסקי הרא"ש מלפניה טפח ומלאחריה ולא כלום וטעות סופר הוא דכיון דבאשה ליכא קילוח מי רגלים כמו באיש וגם מקום הטלת מי רגלים הוא נוטה בה לצד אחר אינה צריכה לגלות מלפניה כלום ועכ"פ צריכה לגלות מאחריה לגדולים כדי שלא תטנף בגדיה כי היכי דצריכן באיש וצריך להגיה מאחריה טפח ומלפניה ולא כלום וכן כתוב ברמזים ובאורחות חיים:

ובשיושב יכוין שיהא פניו לדרום וכו' בסוף פ' הרואה (סא:) תניא הנפנה ביהודה לא יפנה מזרח ומערב אלא צפון ודרום . ובגליל צפון ודרום אסור מזרח ומערב מותר ור' יוסי מתיר שהיה ר' יוסי אומר לא אסרו אלא ברואה . ר' יהודה אומר בזמן שבית המקדש קיים אסור בזמן שאין בהמ"ק קיים מותר . ר"ע אוסר בכ"מ ר"ע היינו ת"ק איכא בינייהו חוצה לארץ · ופירש"י לא יפנה מזרח ומערב אחוריו למזרח ופניו למערב ולא אחוריו למערב ופניו למזרח מפני שירושלי' בארץ יהודה היא בצפונה של ארץ יהודה בגבול שבין יהודה לבנימין ויש מארץ יהודה הימנה למזרח עד סוף ארץ ישראל והימנה למערב עד סוף א"י שארץ יהודה על פני כל אורך א"י היא מן המזרח למערב כרצועה ארוכה וקצרה ואם יפנה מזרח ומערב יהיה פירועו לצד ירושלים או פירועו שלפניו או פירועו שלאחריו אבל צפון ודרום יפנה ובלבד שלא יפנה כנגד ירושלים ממש בדרומה של ארץ יהודה ובגליל שהיא בצפונה של ארץ ישראל לא יחזיר פניו צפון ודרום אלא מזרח ומערב . ובתר הכי אמרינן בגמרא רבה הוו שדיין ליה ליבני מזרח ומערב אזל אביי שדינהו צפון ודרום עאל רבה תרציהו אמר מאן האי דקא מצער לי אנא כרבי עקיבא ס"ל דאמר בכל מקום אסור · ופרש"י הוו שדיין ליבני לבינים שישב עליה לפנות היו מתוקנות וזקופות על צדיהן ראש אחד למזרח והשני למערב לבינה אחת לצפון ולבינה אחת לדרום והוא יושב על האחת ונפנה בינתיים נמצא הוא נפנה צפון ודרום ולא היה רוצה לפנות בבבל מזרח ומערב לפי שבבל במזרח' של ארץ ישראל עומדת שלא יהא פירועו לא מלפניו ולא מאחריו לצד א"י · ומשמע דהלכה כר"ע כיון דרבה סבר כוותיה ואביי דאפיך ליבני להו משום דסבר דאין הלכה כר"ע אלא לראות אם במתכוין סדרם כן רבה אם לאו וכן פירש"י ז"ל · וכן פסק הרמב"ם בפ"ז מהלכות בית הבחירה · וכן פסק בסמ"ג וכן נראה מדברי רי"ף והרא"ש ז"ל · וכך הם דברי רבינו אלא שהיה לו לפרש דהא דאסור לפנות בין מזרח למערב ושרי בין לצפון לדרום היינו בעיר העומדת במזרחה של א"י דומיא דבבל וכדפירש"י אבל עיר העומדת בצפונה של א"י דומיא דגליל או אם עומדת בדרומה של א"י הוי איפכא דבין צפון לדרום אסור ובין מזרח למערב מותר כדקתני ת"ק בהדיא ובגליל צפון ודרום אסור מזרח ומערב מותר וליכא למימר דר"ע כי אמר בכ"מ אסור לא קאי אלא אמזרח ומערב דקתני רישא ולא אצפון ודרום דאם כן כי מקשה רבי עקיבא היינו ת"ק הו"ל דהא איכא בינייהו דלתנא קמא ביהודה אסור מזרח ומערב ושרי צפון ודרום ובגליל
הוי

דרכי משה

ג (א) ועיין לקמן סי' שי"ב מדיני משמוש כתב בא"ז דיש לסגור הדלת אחריו כשנכנס לבית הכסא וכן אסור לשנים לילך ביחד כי אינו מדרך הצניעות ואסור לספר בבית הכסא רק נשים מספרות זו עם זו משום יחוד והביא ראיות לדבריו:
וכל

דרישה

ה"כ כשחולץ חולץ של ימין תחילה דוקא וטעמא משום דנעילה וחליצה חדא מילתא נינהו שזה תחילת הדבר וזה סופו שכל הנועל סופו לחלוץ וכיון שכבר הקדמנו הימין תחילה שוב אין קפידא בחליצה ומיהו רבינו יונה בספר היראה כתב חולץ של שמאל תחילה משמע דס"ל דברייתא' דוקא קתני עכ"ל ודבריו דחוקים ולא ידעתי מה קשה ליה דודאי חליצת השמאל תחילה הוא חשיבות הימין שלא יעמיד רגל הימין על הארץ יחיפה כל זמן שחולץ השמאל ולהכי לא איצטריך רבינו לכותבו דכיון דבכל מקום הימין חשובה טפי מהשמאל כ"א גבי קשירה דתפילין ומ"ה השמיט רבינו ג"כ מ"ש התוספות דמנעלים שאין להם קשירה יש לנעול של ימין תחילה משום דחשיבות דשמאל אינה אלא בקשירה וק"ל . וכעין זה מצאתי אח"כ בספר רמ"י:

סי' ג' [א] ובשיושב יכוין שיהיה פניו לדרום ואחוריו לצפון או איפכא אבל לא ישב בין מזרח כו' ז"ל הגמ' בפ' הרואה תניא הנפנה ביהודה לא יפנה מזרח ומערב אלא צפון ודרום ובגליל צפון ודרום אסור מזרח ומערב מותר ורבי יוסי מתיר שהיה רבי יוסי אומר לא אמרו אלא ברואה רבי יהודה אומר בזמן שבה"מ קיים אסור בזמן שאין בית המקדש קיים מותר ר"ע אוסר בכל מקום ר"ע היינו ת"ק איכא בינייהו חוץ לארץ . ופירש"י לא יפנה מזרח ומערב מפני שירושלים בארץ יהודה היא בצפונה של יהודה בין יהודה לבנימין ויש מארץ יהודה ממנה למזרח עד סוף א"י וממנה למערב עד סוף א"י שא"י על פני כל אורך א"י היא מן המזרח למערב כרצועה ארוכה וקצרה ואם יפנה מזרח ומערב יהיה פרועו לצד ירושלים או פרועו שלפניו או שלאחריו אבל צפון ודרום יפנה בלבד שלא יפנה נגד ירושלים ממש בדרומה של ארץ יהודה ובגליל שהיא בצפונה של א"י לא ישב בין צפון ודרום אלא בין מזרח ומערב ע"כ וכתב ב"י דממעשה דרבה שהביאו שם בתר הכי משמע דהלכה כר"ע וכן פסק הרמב"ם וכן הסמ"ג וכן נראה מדברי רי"ף ורא"ש וכן כתב רבינו אלא שהיה לו לפרש דהא דאסור לפנות בין מזרח למערב ושרי בין לצפון ודרום היינו בעיר העומדת במזרח של ארץ ישראל דומיא דבבל וכדפירש"י (ז"ל על ההוא מעשה דרבה שם דא"א ע"ש ·) אבל עיר העומדת בצפונה של ארץ ישראל דומיא דגליל או בדרומה של ארץ ישראל הוי איפכא דבין צפון לדרום אסור ובין מזרח למערב מותר וכדתני ת"ק בהדיא וליכא למימר דכי קאמר ר"ע בכל מקום אסור לא קאי אלא אמזרח ומערב דקתני רישא ולא אצפון ודרום דא"כ כי מקשה ר"ע היינו ת"ק הל"ל דאיכא בינייהו דלת"ק ביהודה אסור מזרח ומערב ושרי בצפון ודרום ובגליל איפכא ולר"ע בכל מקום מזרח ומערב אסור צפון ודרום מותר וכן יש לתמוה על הרמב"ם שגם הוא כתב סתם כו' עכ"ל . ול"נ דבי נדקדק בפירושא דמילתא לקמן לפי משמעות פשטא דברייתא ק' טובא חדא דהא ודאי בדרומה ובצפונה של ארץ יהודה דהיינו ברחבה היו ג"כ עיירות וא"כ מ"ש גליל דנקט ת"ק שלא יפנו צפון ודרום מה"ט גופיה · וע"ק למה סתם ת"ק דבגליל בין צפון ודרום לעולם לא ישב ואמאי לא ישב בין צפון ודרום שלא כנגד ירושלים וכי עדיפא מיהודה עצמו שמותר שם צפון ודרום שלא כנגד ירושלים אלא פשוט שהענין הוא דכל ארץ יהודה כיון שירושלים בצפונו שלו אחשבוהו רבנן כאלו קדושת ירושלים וכבוד השכינה בכל בטח מרחב המדינה ארץ יהודה ולהכי כל ארץ יהודה כירושלים דמי בין לאורכה בין לרוחבה וכיון שהשכינה בין מזרח ומערב בירושלים אסור לפנות בין מזרח ומערב ומדינא גם בין צפון ודרום לא היו ראוין לפנות בבקעה כ"א בבית הכסא מגודר במחיצות אלא שא"א להולכי דרכים שלא יפנו כלל לכך אמרו שבין צפון ודרום יכול לפנות ובלבד שלא יהא מכוון נגד ירושלים ממש שאז הוא גנאי לכבוד המשכן שזה פונה אחורו למשכן ובגליל שהוא סוף א"י והיא קרובה יותר לחוצה לארץ ממה שהיא קרובה לירושלים אין קדושת ירושלים והמקדש וכבוד השכינה שייך לשם כלל ולהכי כיון שעכ"פ הוצרכו להתיר לפנות בין אחד משתי רוחות משום הולכי דרכים כדלעיל ראו חכמים יותר לאסור שם בין צפון ודרום מבין מזרח מערב לפי שהיושב לפנות ופניו או אחוריו לצפון או לדרום בין שהוא מכוון נגד ירושלים או לא הרואה אומר הרי זה יושב נגד דרומית או צפונית ירושלים ולהכי כיון שגבול ירושלים הוא וצפונו לצפונית ירושלים מיקרי יש לחוש על כבוד ירושלים והמקדש ואין
לפנות

פרישה

סי' ג (א) ובכניסתו לבית הכסא יאמר כו' פירש"י אל המלאכים המלוים אותו כדכתיב כי מלאכיו יצוה לך לשמרך אומר כן · וכתב אבודרהם שלא יאמר זה אלא חסיד וירא שמים · ומכח זה נתבטל בזמן הזה (ב"י):

(ב) התכבדו מכובדים פי' אתם מלאכי עליון המכובדים התכבדו כלומר אל תגרעו בכבודכם לכנוס עמי לבית הכסא אף על פי שהשם צוה לכם ללוותי אני מוחל לכם אך שמרוני מ"מ שלא יזיקו לי מזיקין השכיחים במקום טנופת וכפל לומר שמרוני לפי שביקש ג"כ שישמרו אותו אחר שיצא מב"ה שלא יפגעו שום פגע רע · והוצרך לבקש מהם זה קודם שנכנס לפי שאח"כ לא יהיו ידיו טהורות וכן עזרוני עזרוני הוא ג"כ ע"ד זה עזרוני בעשיית צרכי שלא אבא לידי היזק שיפתחו ויסתמו נקביי כראוי שודאי צריך עזר גדול לזה ועזרוני ג"כ ביציאתי מב"ה:

(ג) המתינו לי כו' פי' אף על פי שאני אומר שאל תכנסו עמי לב"ה אף על פי כן המתינו עלי עד שאצא ואל יהיה עליכם לטרחה שכן דרכן של בני אדם ואין אנכי פושע בהליכתי וק"ל:

(ד) וימשמש בפי הטבעת ואח"כ ישב ל' הגמרא תמשמש ושב ואל תשב ותמשמש ולפי זה מ"ש רבינו וימשמש ר"ל אם רצה למשמש ימשמש ואח"כ ישב וכן הוא בהדיא בש"ע וענין המשמוש ר"ל שמשמש בצרור או בקיסם בפי הטבעת לפתוח נקביו והטעם שלא ישב קודם שמשמש משום כשפים · גמרא: (ה) ויגלה מלפניו טפחיים ומלאחריו טפח ה"ג ב"י וכ"כ הרא"ש וכן הוא ברמזים וכן פירש"י בהדיא הטעם בשילהי מי שמתו בגדולים איירי ומתוך שדוחק עצמו לגדולים הוא בא לידי קטנים ובאחוריו בין איש ובין אשה בטפח סגי אבל לפניו גבי איש דאיכא קלוח בעי טפחיים אבל אשה לא כלום משום דנוטפין מי רגליה לצד אחור עכ"ל וכן מוכח מסוגית הגמרא כן אבל בשם מורי ראיתי כתוב שגירסא שלפנינו העתיק רבינו מספר היראה של רבי' יונה עכ"ל אבל אין טעם לדבר:
אבל

סוף איפכא · ולר"ע בכ"מ מזרח ומערב אסור לצפון ודרום מותר · וכן יש לתמוה על הרמב"ם שגם הוא כתב סתם דאסור לפנות בין מזרח למערב ומותר בין צפון לדרום . ומיהא אפשר לדחוק ולומר דלא אמזרח ומערב וצפון ודרום דעולם קאמר אלא אמזרח ומערב דמקדש שהזכיר קודם בסמוך קאמר דאסור וצפון ודרום דמקדש קאמר דשרי וארץ יהודה היה מזרחה או מערבה כנגד מערב ההיכל או מזרחו ומש"ה אסור ליפנות שם בין מזרח למערב ומותר בין צפון לדרום וגליל היה צפונו או דרומו כנגד מערב ההיכל או מזרחו ומש"ה בין צפון לדרום אסור מפני שהוא כנגד מערב ההיכל או מזרחו ובין מערב ומזרח מותר לפי שאינו כנגד מזרח ומערב דהיכל אלא כנגד צפונו או דרומו וכן יש לדקדק מלשון ספר המצות גדול אם הנוסחא שבידינו אמיתית שכתוב בה אין קובעין בית הכסא וכו' מפני שההיכל במערב לפיכך לא יפנה אדם למערבו או למזרחו ע"כ . ומדקתני למערבו משמע דאמערב דהיכל קאי אלא שאני חוכך בנוסחא זו משום דאם כן הל"ל ג"כ ולא למזרחו אבל לדברי רבינו א"א לומר כן שהרי לא נזכר בדבריו לא היכל ולא מקדש ואפשר שסובר שר"ע כי אסר בכ"מ לא קאי אלא אמזרח ומערב דקתני ברישא וכמו שכתבתי לעיל וכי אקשי ר"ע היינו ת"ק הוי מצי לתרוצי דהא איכא בינייהו אלא דתלא מתרי מילי דאיכא בינייהו נקט א והביאו לפרש כן מדחזינן דבירושל' לא הזכיר חילוק בין מקום למקום אלא סתים ותני המסיך את רגליו לא יתן פניו למזרח ואחוריו למערב אלא לצדדין ולפי זה טעמא דמלתא דלא יפנה אדם בכ"מ מזרח ומערב הוא משום דשכינה במערב ומש"ה לזכר בעלמא בין מזרח למערב אסור בכ"מ באיזה רוח שיהיה וכן יש לדקדק מדברי רש"י גבי נותן מטתו בין צפון לדרום . וכן נראה מדברי הרמב"ם שכתב בפרק הנזכר וז"ל אסור לאדם לעולם שיפנה או שיישן בין מזרח למערב וא"צ לומר שאין קובעין בית הכסא בין מזרח למערב בכל מקום מפני שההיכל במערב לפיכך לא יפנה לא למערב ולא למזרח מפני שהוא כנגד המערב אלא בין צפון לדרום נפנין וישנין עכ"ל (ב) · וזה נראה עיקר . ומ"ש דלא יישן בין מזרח למערב אפשר שהוא מהא דאיתא בפרק קמא דברכות (ה:) אבא בנימין אומר כל ימי הייתי מצטער וכו' ועל מטתי שתהא נתונה בין צפון לדרום . אלא דקשה לי היכי מסיים בה דא"ר חמא בר חנינא כל הנותן מטתו בין צפון לדרום הויין ליה בנים זכרים דמשמע דלאו משו' איסורא קאמר אלא כי היכי דלהוויין ליה בנים זכרים . ואפשר שלא היה גורס דא"ר חמא אלא א"ר חמא ואבא בנימין משום דאיכא איסורא היה מצטער על הדבר ודרבי חמא מלתא באפי נפשה היא דאתא למימר שאם הוא נזהר בדבר זה הויין ליה בנים זכרים . ואפילו את"ל שהיה גורס דא"ר חמא אפשר שהיה מפרש דאבא בנימין משום איסורא היה מצטער ומייתי מדרבי חמא שנותנין שכר טוב לנזהר בדבר :

פניו לדרום ואחוריו לצפון או איפכא (ו) אבל לא ישב בין מזרח למערב

ונראה מדברי הרמב"ם שאפילו האדם לבדו אסור ליישן בין מזרח למערב אבל התוספות כתבו שם כל הנותן מטתו בין צפון לדרום ולא בין מזרח למערב ודוקא כשיישן עם אשתו מפני שהשכינה שורה בין מזרח למערב והיה הדבר גנאי לשכב אצל אשתו מפני התשמיש וכן משמע ומוכחא קראי עכ"ל . ואף על פי שהעולם נוהגים כדברי התוס' נ"ל שהוא מפני שאינם מעיינים בדברי הרמב"ם בהל' בית הבחירה אלא חד או תרי בדרא והנכון ליזהר כדברי הרמב"ם ז"ל שהוא עמוד ההוראה : **ואמאי** דקתני על מטתי שתהא נתונה בין צפון לדרום פירש"י ראשה ומרגלותיה זה לצפון וזה לדרום ונראה בעיני שהשכינה במזרח או במערב לפיכך נכון להסב דרך תשמישו לרוחות אחרות ע"כ :

ולענין מטיל מים לפי מה שכתב רש"י שהטעם שלא יפנה מזרח ומערב הוא כדי שלא יהא פירועו שלפניו או של אחריו לצד ירושלים נראה דמטיל מים ופניו לצד מזרח שרי שמאחר שאינו צריך לפרוע אלא מלפניו הרי אין פירועו לצד ירושלים וכן נראה מדגרסינן בירושלמי תני המסיך את רגליו לא יתן פניו למזרח ואחוריו למערב משמע דבמסיך את רגליו הוא דאסור אבל מטיל מים מותר להחזיר אחוריו למערב ואיכא למידק דמשמע בירושלמי דמסיך את רגליו ואחוריו

צפון ודרום מותר י"ל דהא דאקשינן ר"ע היינו ת"ק לא אקשינן הכי אלא משום דמשמע דר"ע קאי לאפלוגי ארבי יוסי דקאמר לא אסרו אלא ברואה וארבי יהודה דאמר דלא אסרו אלא בזמן שב"ה קיים וקאמר ר"ע דאסור בכל מקום ואפי' אינו רואה ואף בשאין ב"ה קיים ות"ק נמי הכי ס"ל וא"כ היינו ת"ק ואיצטריך לתרוצי איכא בינייהו ח"ל דת"ק לא הזכיר אלא יהודה וגליל ושמעת מינה דבח"ל שרי ור"ע מוסיף ואוסר בכל מקום בח"ל והשתא ודאי ליכא לתרוצי דאיכא בינייהו מזרח ומערב כו' דלפי זה ת"ק מוסיף איסור אף צפון ודרום ור"ע אינו אוסר אלא מזרח ומערב ואין חלוק זה משתמע מלשון שאמר ר' עקיבא אוסר בכל מקום אלא איפכא משמע הלשון דר"ע מוסיף איסור אלא בע"כ דהך ברייתא לא איירי ר"ע בדין מזרח ומערב דלא אתא אלא לאפלוגי את"ק ולמימר דבכל מקום ואף בח"ל אסור אלא דמבחוץ ס"ל לר"ע נמי דאין אסור אלא מזרח ומערב וכדמוכח ברייתא ובירושלמי שהבאתי וא"ת לפי זה אמאי אסור טפי מזרח ומערב מצפון ודרום וי"ל דמאחר דההיכל במערב א"כ כל המערב דינו כאלו היה כנגד ההיכל וכן כל המזרח כיון שהוא כנגד המערב נמי אסור והכי משמע מדברי הרמב"ם בפ"ז מהלכו' בית הבחיר' והסמ"ג בעשין סי' קס"ד וכ"כ הר"י בני"ג א"כ דבכל מקום אין קפידא אלא בין מזרח למערב ועי"ל דכיון דאיכא מ"ד בפ' לא יחפור דהשכינה במזרח ואיכא מ"ד שכינה במערב לפיכך מחמרינן טפי במזרח ומערב ואף על גב דבהחזרת פנים בשעת התפלה לא קיימא לן כהני מ"ד אלא צריך להחזיר פניו לירושלים כדלקמן בסימן צ"ד מכל מקום לענין צניעות בשנפנה מחמרינן דבכל מקום אסור בין מזרח למערב וק"ל :

ומ"ש או איפכא איכא לתמוה בהא דפסק דפניו לצפון נמי שרי ובירושלמי תניא המטיל מים ה"ז הופך פניו לצפון המיסך את רגליו ה"ז הופך פניו כלפי דרום א"ר יוסי בר בון הדא דאמר מתניתא מן הצופים ולפנים ר"ע אוסר בכל מקום ובלבד מקום שאין שם כותל הלמא לרבי עקיבא דהלכתא כותיה צריך שיחלוק כבוד לימין בכל מקום וי"ל דס"ל לרבינו דלא אפסיקא הילכתא כר"ע אלא במאי דאוסר בין מזרח למערב אף בח"ל אבל במאי דלא אפסיקא הלכתא כוותיה הדרינן לכללן דיחיד ורבים הלכה כרבים והלכה כת"ק דאין חולק כבוד לימין אלא מן הצופים ולפנים וכן נראה דעת הפוסקים דכתבו סתמא דלצפון ודרום שרי דמשמע דבכל גונא שרי ולא חששו לכתוב דמן הצופים ולפנים חולקים כבוד לימין כיון שאין דין זה כולל בכ"מ . ובדברי ב"י איכא לתמוה בכמה דברים חדא שכתב ליישב דבר הרמב"ם דלאו אמזרח ומערב דעולם קאמר אלא אמזרח ומערב דמקדש קאמר וארץ יהודה היה מזרחה או מערבה כנגד מערב ההיכל או מזרחו ומש"ה אסור לפנות שם בין מזרח למערב ומותר בין צפון לדרום וגליל היה צפונו או דרומו כנגד מערב ההיכל או מזרחו ומש"ה בין צפון לדרום אסור מפני שהוא כנגד מערב ההיכל או מזרחו וכו' עכ"ל . ואני שמעתי ולא אבין דהלא מערב ההיכל או מזרחו לא נקרא בשם מזרח ומערב אלא לפי שהוא לצד מזרח העולם ומערבו וכן צפון ודרום של היכל הוא לפי שהוא לצד צפון העולם ודרומו וגם מה שכתב דגליל היה צפונו או דרומו כנגד מערב ההיכל או מזרחו איננו במציאות דהא ודאי דצפונו ודרומו דגליל אינו נקרא בשם זה אלא לפי שהוא לצד צפון העולם ודרומו וא"כ אי אפשר שיהא צפון ודרום דגליל למזרח ומערב דהיכל כיון דמזרח ומערב דהיכל אינו אלא לצד מזרח העולם ומערבו . עוד כתב ב"י דלפי מ"ש רש"י שהטעם שלא יפנה

דרכי משה

(ב) וכל דבריו שם אינם מוכרחים כלל ואף הקושיא מעיקרא אינו כלום דהא דכתב הטור סתם בין מזרח למערב אסור משום דבכל מדינות אלו במערבה של ארץ ישראל הם וכן כתבו התוס' בפ"ק דברכות (ז:) וכן כתב הטור לקמן סימן ק"ן דאנו מתפללין למזרח כו' ולא חלקו בין עיר לעיר משום דמסתמא כל גלילות אילו מזרחן הם כנגד א"י ולכן כתב גם כאן בסתמא מיהו עיר שידוע שצפונה או דרומה נגד א"י דינה בצפון ודרום כבשאר מקומות דין מזרח ומערב כנ"ל : ומצאתי

פרישה

(ו) **אבל** לא ישב בין מזרח למערב יתבאר בדרישה גם שם יתבאר דין שינה והטלת מים בין מזרח ומערב ע"ש : לראות

דרישה

לפנות שם משא"כ המפנה בין מזרח ומערב של גליל לא שייך לומר שהוא יושב למזרח ירושלים או למערב ירושלים שמזרח ומערב של עולם הוא מזרח ומערב של גליל · וא"ל מ"מ יהא אסור כיון שהשכינה במערב הא כבר כתבתי דאו בין מזרח למערב או בין דרום לצפון הוצרכו על כרחך לסתיר לפנות ומפני כבוד ירושלים ראו יותר לאסור בין צפון ודרום וכיון שכן הוא בגליל ודאי כ"ע מודו דאסור לפנות בין צפון ודרום ומותר בין מזרח ומערב ואפילו לר"ע הדין כן דאין לומר דלר"ע אפילו בגליל אסור בין מזרח ומערב ומותר בין צפון ודרום . חדא דלא שייך שיחלקו רבנן והוא בסברא כזה . ועוד דא"כ לא הל"ל אוסר בכל מקום סתם דהא בין צפון ודרום מותר ומסיק רמז ר"ע בדבריו דאמזרח ומערב קאי ולומר דאסור אפילו בגליל . וא"ל דלמא באמת דעת ר"ע לאסור בכל הרוחות דודאי הולכי דרכים א"א שלא יפנו וכמ"ש לעיל אלא ודאי בהא דקאמר ת"ק דבגליל מותר בין מזרח ומערב ואסור בין צפון ודרום בהא אין פלוגתא כלל . (ובזה מיושב שלא השיב התרצן איכא בינייהו גליל וכו') ולפי זה שהטעם דאסור לפנות בגליל בין צפון ודרום הוא משום שאומרים עליו הרי הוא יושב לצפונו של ירושלים ושל מקדש ממילא בח"ל שודאי לא שייך למימר שהוא לצפונו או לדרומו של ירושלים ואין קורא שם שום עיר על שם רוחות ירושלים אלא ע"ש רוחות המדינה הסביבה כמשל שאומרים זו צפונו של גליל וזו דרומה של אנטוכיא וכיוצא בה ולהכי מותר לפנות בין צפון ודרום דלא שייך שם שום פגם לכבוד ירושלים אלא שמ"מ שהשכינה בין מזרח למערב מ"ה לזכר בעלמא ס"ל לרבי עקיבא דאסור בכל מקום בין מזרח למערב וכמ"ש ג"כ ב"י שכן משמע מהירושלמי . וממילא נשמע ג"כ דלהאי טעמא הכ"ל כי אין ב"ה קיים אפילו בגליל מותר בין צפון ודרום שהרי לא שייך לומר שיאמרו לצפון ירושלים והמקדש יושב . וממילא נאסר בין מזרח למערב לזכר כבוד השכינה כנ"ל . ור"ע שאמר בכל מקום אסור על רבי יוסי ור' יהודה קאי שאמרו שאינו אסור אלא במקום הרואה ובזמן שבית המקדש קיים ואמר הוא שבכ"מ אסור בין רואה ובין אינו רואה בין ב"ה קיים בין אינו קיים וכת"ק שלא חילק ביהודה וגליל בין רואה או אינו רואה וקאמר מאי בינייהו בין ר"ע לת"ק שעל כרחך גם ר"ע ס"ל דבגליל אסור בין צפון ודרום ומותר בין מזרח ומערב כנ"ל ואמר איכא בינייהו ח"ל דלת"ק לא חשיב אלא גליל אבל משם ולהלן מותר בכל צד דלא עשו זכר לשכינה ולר"ע אסור בכל מקום בין מזרח ומערב שעשו זכר לשכינה וזהו פירושא דמלתא ופשוט בעיני . וא"כ לק"מ דלכ"ע אפילו גליל מותר בין צפון לדרום כשאין ב"ה קיים כיון שלא נקרא צפונו של ירושלים ומקדש כנ"ל ואעפ"י שלא קי"ל כרבי יהודה דאמר בזמן שב"ה קיים כו' היינו שדעת ר' יהודה שאפילו בין מזרח ומערב אינו אסור אלא בזמן שב"ה קיים בהא לא קי"ל כוותיה אלא כר"ע ודו"ק . והתימא על ב"י שכתב שגם על הרמב"ם קשה למה כתב סתם והוא עצמו הביא אח"כ דברי הרמב"ם שכתב וז"ל אסור לאדם לעולם שיפנה או שיישן בין מזרח למערב וכו' הרי שדימה שינה ולפנות יחד וטעם איסור שינה ע"כ בכל עיר ומדינה בין שהוא לדרומה של א"י או לצפונה לעולם אינו אלא דוקא בין מזרח למערב ומטעם זכר לשכינה במערב ודו"ק . ומדפרש"י על ההוא עובדא דרבה שכתב לפי שבבל היה במזרחה של א"י עומדת לא רצה לפנות בין מזרח ומערב כו' אין ראיה שודאי ה"ה בעיר אחרת שהיא לצפונה של א"י נמי אסור בין מזרח למערב ומותר בין צפון ודרום ומטעם זכר לשכינה ולא כתב כן אלא לומר לך שאביי שסדינהו בין צפון לדרום לא משום דס"ל דאסור לפנות בין צפון לדרום ומותר בין מזרח ומערב דזה ודאי אינו שהרי בבל הוא למזרחה של א"י ובמזרחה של א"י עצמו ודאי אסור לפנות מפני כבוד השכינה שהיתה שם אלא כוונת אביי היה שרצה לראות אם במתכוין סדרם : **ובד"מ** כתב וז"ל ב"י האריך ורצה להוכיח דאפשר דרבינו סובר דבח"ל לעולם אינו אסור רק בין מזרח למערב משום דשכינה במערב ע"ש ועוד רצה להוכיח תירוץ זה מדברי רש"י והרמב"ם וכל דבריו שם אינם מוכרחים כלל ואף הקושי' אינה כלום מעיקרא דהא דכתב הטור סתם בין מזרח למערב אסור משום דבכל מדינות הללו במערב של א"י הם וכן כתבו התוס' פ"ק דברכות וכ"כ לקמן הטור סי' ק"ן דאנו מתפללין למזרח וכו' ולא חלקו בין עיר לעיר משום דמסתמא כל גלילות הללו מזרחן הם נגד א"י ולכן כתב מיהו עיר שידוע שצפונו או דרומו נגד א"י גם כאן בסתמא דינו בצפון ודרום כבשאר מקומות דין מזרח ומערב עכ"ל ולכ"מ עיקר . כתב עוד ב"י נראה מדברי רמב"ם הנ"ל שאפילו אדם לבדו אסור ליישן בין מזרח למערב אבל התוספות כתבו בפ"ק דברכות כל הנותן מטתו בין צפון לדרום ולא בין מזרח למערב ודוקא כשיישן עם אשתו מפני שהוא גנאי לשכב אצל אשתו מפני שהשכינה למערב וגנאי בתשמיש וכן משמע ומוכחי קראי ואע"פ שהעולם נוהגין כתוספות נ"ל מפני שאינם מעיינים בדברי הרמב"ם בהלכות בית הבחירה והנכון ליזהר כדברי הרמב"ם ס"ל כתוספות דדוקא תשמיש אסור וישנין דומיא דיפנין קאמר שהוא דבר מאוס ומגונה מטפה סרוחה . וכן מוכח מהגמ' כמ"ש הב"י עצמו וז"ל הגמ' פ"ק דברכות אבא בנימין אומר כל ימי הייתי מצטער כו' על מטתי שתהא נתונה בין צפון לדרום דאמר ר' חמא ב"ח כל הנותן מטתו בין צפון לדרום הויין לו בנים זכרים ע"כ הל' דאמר משמע שמקיים מאמר אבא בנימין ונזהר ליתן מטתו בין צפון לדרום הויין לו בנים זכרים בזכות זה ואי אבא בנימין אאדם לבדו קאי לא שייך שכר זה למעשה זה וק"ל . ועוד שלשון מצטער שאמר ר' אבא לא משמע דאאדם יחידי קאי דא"כ מה צער היה לו בזה דבר קל הוא שיישן בין צפון לדרום משא"כ כשהוא עם אשה שאז בעי סדר מיוחד לצניעות והיה מצטער ומהדר תמיד שיהיה לו סדר עשוי באופן שהיה יכול ליתן המטה בין צפון לדרום וכן רש"י ז"ל פי' שם דאתשמיש קאי ודו"ק : **כתב** עוד ב"י דלהטיל מים בכל אופן ולכל רוח שרי ושכן כתב הרמב"ם פ"ז מהלכות בית הבחירה ז"ל וכל המטיל מים מן הצופים ולפני' ישב ופניו כלפי קודש כו' והאריך ב"י לפרש מ"ש הרמב"ם ישב ופניו כלפי קודש וגם בכ"מ כתב דט"ס הוא והגירסא הנכונה לא ישב וכן הוא נדפס שם במיימוני ע"ש לפי זה לא נצטרך לכל דברי ב"י שכתב מכאן ואילך : **גרסינן** בירושלמי תני המטיל מים הרי זה הופך פניו לצפון המסיך את רגליו הרי זה הופך פניו לדרום . ופירש ב"י דלרש"י שכתב בברייתא הנ"ל שהטעם שלא יפנה מזרח ומערב הוא כדי שלא יהא פרועו לצד ירושלים א"כ טעמא דברייתא דירושלמי הוא משום שחולק כבוד לימין ולהכי מטיל מים שע"כ צריך לגלות מלפניו טפחיים הופך פניו לצפון שהוא שמאל . ובמסיך את רגליו שאינו צריך לגלות מלפניו כלום הופך פניו לדרום שהוא ימין . (ונראה דר"ל ובמסיך רגליו כשאינו צריך לגלות מלפניו וכו' באיזה אופן שיהיה או כגון אשה שהרי ברים סימן זה משמע דגם בגדולים צריך לגלות מלפניו טפחיים דא"א לגדולים בלא קטנים וכמ"ש בפרישה .) והרמב"ם דלא חייש לפירוע כתב שהטעם שאין לפנות אחורו לצד מערב או רוח שכנגדו ואפילו מטיל מים יש לו להטיל נגד צד מערב ולא יפול אחורו לשם ולצדדיה

חדושי הגהות

ג א או אפשר לומר דהא בהא תליא כיון דאיכא בינייהו ח"ל דלר"ע אף בח"ל אסור ע"כ הטעם משום השכינה דבמערב א"כ אין חילוק כלל ובכ"מ מזרח ומערב אסור צפון ודרום מותר מיהו מדברי רש"י שם (סא:) ד"ה הוי שריין ליה כו' ובבל מזרחה של א"י וכו' משמע דאף לרבי עקיבא כשהוא עומד בצפונה או בדרומה של ארץ ישראל יפנה מזרח ומערב

למערב [ג] ומיהו דוקא כשנפנה במקום מגולה אבל במקום שיש מחיצות כגון בית הכסא שבבית אין צריך לדקדק : וכשנפנה בשדה אם

יפנה מזרח ומערב הוא כדי שלא יהא פירועו של אחריו לצד ירושלים עכ"ל והיינו כשנפנה במערבה של ארץ יהודה ופניו למערב הוי פירועו של אחריו לצד ירושלים וכשנפנה במזרחה של ארץ יהודה ופניו למזרח הוה פירועו לצד ירושלים וא"כ היה מפרש לשון רש"י שכתב לא יפנה מזרח ומערב אחוריו למזרח ופניו למערב ולא אחוריו למערב כו' דלאדדין קאמר אחוריו למזרח ופניו למערב כשנפנה במערבה של ארץ יהודה ולא אחוריו למערב כשנפנה במזרחה של ארץ יהודה ולמד מהבנה זו דבעומד במזרחה של ארץ יהודה ומטיל מים ופניו למזרח שרי וכשפניו למערב אסור אבל כשעומד במערבה של ארץ יהודה ומטיל מים פניו למערב שרי ופניו למזרח אסור והקשה לפי זה דה"ל למתני בירושלמי דין מטיל מים בהדי' דהוי איפכא מדין מסיך את רגליו והאריך בזה ביישובים . ולפע"ד דפירושיו בזה דחויים המה . וגם מה שהבין מפרש"י אינו אמת שהרי רש"י כתב בסוף לשונו ואם יפנה מזרח ומערב יהיה פירועו לצד ירושלים או פירועו שלפניו או פירועו של אחריו' עכ"ל ומביאו ב"י עצמו אלמא דרש"י מפרש הא דלא יפנה מזרח ומערב ביהודה אין חלוק בין נפנה במזרחה של ארץ יהודה או במערבה בכל ענין אסור משום דאיכא פירועו לצד ירושלים או פירועו דלפניו או פירועו דלאחריו וכך היתה דעת רש"י בתחלת דבורו שאמר לא יפנה מזרח ומערב אחוריו למזרח ופניו למערב ולא אחוריו למערב וכו' ופשוט הוא ועוד דקושיית ב"י שהיא מהירוש' שהבין ממנו דמסיך את רגליו אחוריו למערב דוקא הוא דהאסור הא פניו כלפי מערב שרי' אין הבנה זו צודקת לפע"ד דהא להדיא תני בירושלמי המסיך את רגליו לא יתן פניו למזרח ואחוריו למערב אלא לצדדין מדקאמר אלא לצדדין אלמא דלאו דוקא פניו למזרח ואחוריו למערב דה"ה איפכא נמי אסור דלא שרי אלא לצדדין ומשמע נמי מסתמא דאין חלוק בין איש לאשה דלא שרי אלא לצדדין ותו קשיא במאי דלמד ב"י מדאמר בירוש' במסיך רגליו דלא יתן אחוריו למערב משמע דבמטיל מים מותר להחזיר אחוריו למערב . ולפעד"נ דליתא להא שהרי מפורש לשם דבמטיל מים לת"ק הופך פניו לצפון לפחות במן הצופים ולפנים כמו שהעתיק ב"י עצמו :

לשון הרמב"ם פ"ז מה' בית הבחירה וכל המטיל מים מן הצופים ולפנים ישב ופניו כלפי הקדש לצדדין וכ"כ בש"ע וצ"ע מאין הוציא דין זה ונראה דס"ל ז"ל דמדלא אפליגו תנאי בברייתא אלא בנפנה שמעינן במטיל מים שרי אפילו בין מזרח למערב ובע"כ דלא עדיף מטיל מים ממיקל את ראשו דתנן לא יקל אדם את ראשו כנגד שער המזרח וכו' ואמר רב לא אמרו אלא במן הצופים ולפנים וברואה ואתמר נמי הכי משמיה דרבי יוחנן דלא אמרו אלא במן הצופים ולפנים וברואה ובשאין גדר ובזמן שהשכינה שורה . וא"כ הטלת מים נמי במן הצופים אינו אסור אלא ברואה ולכן כתב ישב ופניו כלפי הקדש פי' דוקא יושב דכיון שיושב אפי' פניו כלפי הקדש אינו רואה את המקדש ושרי ונראה דהיינו דוקא בזמן שהשכינה שורה ובשאין גדר וקיצר הרמב"ם בזה לפי שנסמך על מ"ש קודם זה אבל לא יקל את ראשו כו' דמינה נשמע להטלת מים ולכן השמיטו הפוסקים דין הטלת מים שהרי בזמן הזה אפילו במן הצופים ולפנים וברואה נמי שרי להטיל מים ככ"ל ודלא כמו שפי' ב"י שהבין מדברש"י אברייתא קמייתא שהטעם שלא יפנה בין מזרח למערב הוא כדי שלא יהא פירועו שלפניו או פירועו של אחריו לצד ירושלים א"כ מטיל מים ופירועו לצד מזרח שרי שמאחר שאין צריך לפרוע אלא מלפניו הרי אין פירועו לצד ירושלים ושתי תשובות בדבר חדא דלא פרש"י זה אלא בנפנה אבל במטיל מים גרידא אפילו פירועו לצד ירושלים לית לן בה דלא החמירו אלא בנפנה שהוא מאוס ומגונה ועוד דדוקא לת"ק דמפליג בין יהודה לגליל פרש"י דהטעם הוא משום דחיישי' לפירועו כנגד ירושלי' אבל למאי דקי"ל כר"ע דאף בח"ל אסור ודוקא בין מזרח למערב משום דהשכינה במזרח או במערב כדפי' לעיל לפי זה אין חלוק בין פירועו לצד מזרח לפירועו לצד מערב ומיהו בהטלת מים שרי אף בין מזרח למערב בזמן הזה דלא חיישינן לפירועו אלא בנפנה ודו"ק · שוב ראיתי בספר כ"מ דכתב דט"ס הוא בדברי הרמב"ם וצריך להגיה וכל המטיל מים מן הצופים ולפנים לא ישב ופניו כלפי הקדש אלא לצפון או לדרום או יסלק הקדש לצדדין וכ"כ בספרים המוגהים וכך הוא בירושלמי וכך צריך להגיה בש"ע מיהו בזמן הזה בכל מקום מותר להטיל מים ולא היה לו לכותבו בש"ע :

ומיהו דוקא כשנפנה במקום מגולה אבל במקום שיש מחיצות כגון ב"ה שבבית כו' נראה שמה שהוצרך לומר כגון בה"כ שבבית כו' הוא כדי שלא נטעה דאפילו במחיצות לא שרי אלא כשנפנה בשדה דרך מקרה אבל לקבוע ב"ה בין מזרח למערב אסור אפי' כשיש מחיצות לכך ביאר דליתא אלא כל היכא דאיכא מחיצות אפי' כגון ב"ה שבבית שהוא קבוע נמי שרי ונמשך אחר הרא"ש שכתב וז"ל ומפרש בירושלמי ובלבד שאין שם כותל הלכך בתי כסאות שלנו שיש להן מחיצות אין להקפיד עכ"ל דהאריך וכתב הלכך וכו' כדי לבאר דכיון דקאמר בסתמא ובלבד שאין שם כותל אלמא דכל היכא דאיכא כותל אף בתי כסאות שלנו שהן קבועין נמי שרי וז"ל הרמב"ם בזמן שיהיה המקדש בנוי אסור לו לאדם להקל את ראשו כו' והוא שרואה . את המקדש ולא יהיה גדר כו' אסור לאדם לעולם שיפנה או שישן בין מזרח למערב וא"ל שאין קובעין בית הכסא בין מזרח למערב בכל מקום כו' ונראה דמיירי דוקא בשאין שם מחיצות ומה שלא כתב בפירוש הוא מפני שנסמך על מ"ש קודם זה אבל לא יקל ראשו כו' ולא יהיה גדר דאלמא דהיכא דאיכא גדר לא חיישינן למידי ושרי אף לקבוע ב"ה בין מזרח למערב וכדעת הרא"ש ורבינו וכדאיתא להדיא בירושל' · ומ"ש ב"י שדעת הרמב"ם לאסור אפילו היכא דאיכא מחיצות לא נהירא אלא אין בזה מחלוקת וכדפרישית :

וכשנפנה בשדה כו' איכא לתמוה דבשדה פסק כעולא דאחורי הגדר יפנה מיד ולא כאיסי בר נתן דמתני אחורי הגדר כ"ז שמתעטש ואין חבירו שומע ובבקעה פסק כאיסי כ"ז שאין חבירו

ואחוריו למערב דוקא הוא דאסור הא פניו כלפי מערב שרי ואם איתא דמטיל מים הוי איפכא דפניו כלפי מערב אסור ואחוריו למערב שרי ה"ל למיתני דין מטיל מים בהדיא דלא שמעינן מדין מסיך את רגליו · וכ"ל דירושלמי ה"ק לא מיבעיא דלא יתן פניו למערב דכיון דמגלה מלפניו טפחיים פשיטא דאסור אלא אפילו אחוריו דאינו מגלה אלא טפח אסור ליתן למערב וממילא משמע דמטיל מים לא יתן פניו למערב אבל למזרח שרי . ולפ"ז באשה כיון דקי"ל שאיכה מגלה מלפניה ולא כלום לעולם אפילו להסיך רגליה איכא למשרי בפניה למערב ואפשר דלא פלוג רבנן בין איש לאשה אבל לדברי הרמב"ם שכתב שמפני שההיכל במערב לא יפנה למערב ולא למזרח מפני שהוא כנגד המערב נראה שאין הטעם מפני שפירועו למערב אלא מפני שהוא נפנה במערב או ברוח שכנגדו ולפ"ז הדבר פשוט שאין לחלק בין איש לאשה ואי שרי להטיל מים אפי' פניו למערב שרי וכ"כ הוא ז"ל שם וכל המטיל מים מן הצופים ולפנים ישב ופניו כלפי הקדש או יסלק הקדש לצדדין הרי בהדיא דשרי להטיל מים ופניו למערב דהא אפילו מן הצופים ולפנים שרי וכ"ש חוץ לצופים והא דקאמר ישב ופניו כלפי הקדש אפשר דלרבותא קאמר דאף על פי שמלפניו הוא פורע טפחיים מותר לו להחזיר פניו כלפי הקודש אע"פ שהוא מן הצופים ולפנים ויותר נראה לומר דהרמב"ם לא חייש לפירוע אלא שלא יחזיר אחוריו לקודש ומפני כך מן הצופים ולפנים צריך שיחזור פניו כלפי הקודש אבל חוץ לצופים בכל ענין שרי להטיל מים . וכן נראה שהוא דעת רבינו שהשמיט דין מטיל מים משמע דבכל גוונא שרי ואע"פ שה"ל לכתוב דמטיל מים מן הצופים ולפנים יחזיר פניו כלפי הקודש וכו' כיון שאינו דין כולל בכ"מ לא חשש רבינו לכתבו:

גרסינן בירושלמי תני המטיל מים ה"ז הופך פניו לצפון המסיך את רגליו ה"ז הופך פניו כלפי דרום ונראה דלפי פירש"י דחייש לפירוע חולק כבוד לימין ומטיל מים שצריך לגלות מלפניו טפחיים הופך פניו לצפון שהוא שמאל ובמסיך את רגליו שאינו צריך לגלות מלפניו כלום הופך פניו לדרום שהוא ימין ולהרמב"ם דלא חייש לפירוע אפשר דהאי תנא חייש לפירוע ולא קי"ל כוותיה א"נ מפרש דהאי תנא חולק כבוד לשמאל כדאשכחן דבסיום התפילה נותן שלום לשמאלו תחלה ומש"ה מטיל מים שאינו נמאס כ"כ הופך פניו כלפי צפון ב ומסיך את רגליו שהוא נמאס יותר הופך פניו כלפי דרום והפוסקים השמיטו הירושלמי הזה משום דכיון דבגמרא דידן קתני סתמא דלפון ודרום שרי משמע דבכל גוונא שרי והופך פניו לאיזה רוח שירצה משתינן :

ומיהו דוקא כשנפנה במקום מגולה אבל במקום שיש מחיצות כגון בית הכסא שבבית א"צ לדקדק כתב הרב הגדול מהר"י אבוהב ז"ל אבל במקום שיש לו מחיצות כמו בית הכסא שבבית ר"ל שאין המחיצות רחוקות זו מזו כמו חצר גדול עכ"ל . נראה שסובר הרב שמה שכתב רבינו כגון בה"כ שבבית דהיינו לומר דדוקא כשהמחיצות קרובות דומיא דבית הוא דאין לדקדק אבל אם המחיצות רחוקות כמו בחצר גדול צריך לדקדק ולא נהירא אלא בכ"מ שיש בו מחיצות אפילו הם רחוקות הרבה שרי . והא דקאמר כגון ב"ה שבבית טעמא קא יהיב משום דכל שיש בו מחיצות דמי לבית והכי משמע ממה שכתב דוקא כשנפנה במקום מגולה דהיינו מקום שאין בו מחיצות כלל כמו בשדה דאילו מקום שיש בו מחיצות ואפילו הם רחוקות הרבה לאו מקום מגולה הוא והכי איתיה לדין זה בירושלמי דסוף ברכות ר"ע אוסר בכ"מ ובלבד במקום שאין בו כותל וכתבוה התוס' והרא"ש וכתב עליו הרא"ש הלכך בתי כסאות שלנו שיש להן מחיצות אין להקפיד עכ"ל ולא חילק בין מחיצות קרובות למחיצות רחוקות ובהדיא כתב שם הרשב"א ובלבד במקום שאין שם כותל כלומר בבקעה משמע דלא מפיק מכלל יש שם כותל אלא בבקעה בלבד ורבינו עצמו כתב ברמזים בלשון הזה ולא יפנה לצד מזרח או מערב וה"מ בשדה שאין שם מחיצות אבל בב"ה שבבית אין להקפיד הרי דלא קאמר דצריך לדקדק אלא בשדה שאין שם מחיצות כלל אבל במקום שיש מחיצות אפילו הם רחוקות הרבה משמע דהוי כב"ה שבבית ואין להקפיד . ונראה שמה שהזכירו הפוסקים מחיצות לאו דוקא דבמחיצה אחת לצד מערב סגי דכיון דכותל מפסיק בינו לבין רוח שבו הקפידא אע"פ ששאר רוחות מגולות לא איכפת לן מידי והכי דייק לישנא דירושלמי דקתני ובלבד מקום שאין בו כותל ולא קתני מקום שאין בו כתלים · והרמב"ם בפ"ז מהלכות בית הבחירה לא חילק בין מקום שיש שם כותל למקום שאין שם כותל נראה שהוא סובר דהא דתני בירושלמי ובלבד מקום שאין שם כותל סבר כר"י דאמר לא אסרו אלא במקום שאין שם גדר כדאיתא בגמרא דידן ולא קי"ל כוותיה משום דמשמע דשאר תנאי פליגי עליה ואף על גב דבירושלמי איתא להא דובלבד שאין שם כותל סמוך לדר"ע לאו למימרא דר"ע ס"ל הכי ואפילו את"ל דירושלמי סבר דר' עקיבא אית ליה דר' יוסי בההיא כיון דבתלמודא דידן משמע דר"ע לא סבר לה כר"י בהא נקטי' כתלמודא דידן אליבא דר"ע דאסר בכ"מ ואפילו במקום שיש שם כותל ויש קצת ראיה לזה מעובדא דרבה כדר ליבני דמשמע דמקום שיש בו כותל הוה מדאמר על רבה תרצינהו ולא שייך לישנא דעיולי אלא למקום שיש בו מחיצות ואפ"ה היה מקפיד אף על פי שיש לדחות דמאי על דקאמר שנכנס תוך אותה שדה שהיתה מיוחדת לו לב"ה . וסוגיין דעלמא כדעת התוס' והרא"ש שלא נהגו להקפיד בב"ה שיש בו מחיצות:

וכשנפנה בשדה אם הוא אחורי הגדר יפנה מיד וכו' בסוף מסכת ברכות (סב:) אמר עולא אחורי הגדר יפנה מיד ובבקעה כל זמן שמתעטש ואין חבירו שומע ופירש"י דבעיטוש שלמטה קאמר . איסי בר נתן מתני הכי אחורי הגדר כל זמן שמתעטש ואין חבירו שומע ובבקעה כל זמן שאין חבירו רואהו ואותבי' עליה דאיסי בר נתן מדמשמע בברייתא שאע"פ שחבירו רואהו רשאי ליפנות ושני רב אשי מאי כ"ז שאין חבירו רואהו דקאמר איסי בר נתן כ"ז שאין חבירו רואה את פירועו אבל לדידיה חזי ליה . ופסקו הרי"ף והרא"ש בבקעה כאיסי בר נתן וכדשני רב אשי כ"ז שאין חבירו רואה את פירועו ובאחורי הגדר פסקו כעולא משום דמארי דתלמודא הוא טפי מאיסי בר נתן ואע"ג דרב אשי דבתרא הוא משני מלתיה וא"כ משמע דסבר כוותיה במאי דגלי דעתיה דסבר כוותיה

דרישה

ולדידיה הך ברייתא דירושלמי חולקת כבוד לשמאל וכיון שכ כר בברייתא ר"ל מקום גילוי מה שמגלה נקרא פנים ומשום הכי מטיל מים שהוא אין דבר נמאס כ"כ יכול לגלות עצמו לצד צפון ולהשתין כדי שלא יעמוד באחור שלו לצד צפון אף שהוא מכוסה מ"מ בשעה שמטיל מים מלפניו גם אחור ממשב למאום באותו פעם משא"כ שאך כל היום שלא צריך לדקדק בזה ככ"ל דעת ב"י וכל אלו הדוחקים הוצרך ב"י לכתוב לפי גירסא הנ"ל ישב ופניו כלפי קודש אבל לפי מ"ש שהוא ט"ס א"צ לכל זה וק"ל . והיינו פניו כלפי צפון דקאמר ומסיך רגליו שנמאס יותר הופך גילויו לצד דרום וזהו פניו לדרום עכ"ל תוכן פי' ב"י אעפ"י שאין לשונו משמע כן כוונתו ע"כ כן וסיים בזה שכל הפוסקים·השמיטו ירושלמי זה לפי שבגמרא דידן משמע שאין צריך לחלוק כבוד לא לימין ולא לשמאל בהטלת מים וכ"כ ב"י :

[ג] מיהו דוקא כשנפנה כו' כגון ב"ה שבבית כתב מהר"י אבוהב ז"ל על דברי רבינו ז"ל ר"ל שאין המחיצות רחוקות זו מזו כמו חצר גדול עכ"ל פשוט הוא שכוונת הרב במ"ש רבינו כגון בב"ה שבבית היינו לומר דדוקא כשהמחיצות קרובות דומיא דבית הוא דאין לדקדק אבל אם המחיצות רחוקות כמו במקו' גדול צריך לדקדק. וכן נראה ודאי אמת וכן דייק ל' רבינו וכן דיק לשון הרא"ש שכתב הלכך בתי כסאות שלנו שיש להם מחיצות אין להקפיד ע"כ מדדייק וכתב שלנו משמע דוקא בב"ה העשוים בכיולא שלנו שהם בבית והמחיצות קרובות והוא מקום צנוע וכן דייק לשון רבינו ברמזי' שכתב ולא יפנה לצד מזרח או מערב וה"מ בשדה שאין שם מחיצות אבל בב"ה שבבית אין להקפיד דקדק ג"כ לכתוב בתי כסאות שבבית שהם מקום צנוע אבל ודאי בחצר גדול אף שמוקף מחיצות אסור לישב שם בין מזרח למערב אם לא סמוך לכותל מאוד מפני כבוד השכינה שכיון שהמחיצות רחוקות זו מזו אין כאן מקום מוצנע ומה לי הוא יושב שם ומפנה מה לי מפנה עצמו באמצע השדה הרי לאו משום צניעות מבני אדם ניתקן שלא ישב בין מזרח למערב אלא משום צניעות מכבוד השכינה א"כ אין לך שדה שאינו מוקף מרחוק גדר או יער ואין לדבר סוף אלא פשוט שבכה"ג אינו רשאי לפנות אם לא סמוך לכותל מאוד אבל לא באמצע אם לא שהמחיצות קרובות וב"י תמה על ר"י אבוהב וכתב שפשוט שכל שיש מחיצות אפילו רחוקות אין צריך לדקדק · ורצה להכריח כן מדכתב רבינו ומיהו

חידושי הגהות

ומערב (מהרל"ח) : ב תוכן הדברים הם קשה הבנה ומצאתי בדרישה שפירש דהך פניו מקום מגולה שלמטה קאמר ולכן בהטיל מים שאינו נמאס כ"כ שיהיה מקום הגילוי לצד צפון משא"ב

אם הוא אחורי הגדר יפנה מיד ובבקעה יתרחק עד מקום שלא יוכל חבירו (ו) לראות את פירועו (ח) ולא יאנוס לדחוק עצמו יותר מדאי (ט) ויקנה ביד שמאל ג ולא בימין (י) ולא יקנה בחרס משום כשפים ולא בעשבים יבשים ולא בצרור שקנה בו חברו ויפנה בצניעות בלילה כדרך שעושה ביום (יא) ולא ישתין מעומד שלא יתזו נצוצות על רגליו ויראה ככרות שפכה ונמצא מוציא לעז על בניו אם לא שיעמוד במקום גבוה או שישתין לתוך עפר תיחוח ויזהר (יב) לבל יאחוז באמה וישתין אם לא מעטרה (יג) ולמטה לצד הארץ (יד) ואף אם הוא נשוי (טו) ולא ישהא צרכיו: וירחץ

כוותיה פסקינן הכי אבל באחורי הגדר דלא גלי דעתיה רב אשי כמאן ס"ל נקטינן כעולא לגבי איסי בר נתן אבל הרמב"ם בפ"ה מהלכו' דיעות פסק כאיסי בר נתן גם באחורי הגדר משמע דס"ל דמאחר דחזינן דסבר רב אשי כוותיה בחדא בהידך נמי סבר כוותיה: ורבינו כתב כדברי הרי"ף והרא"ש ז"ל: ורבינו ירוחם כתב בני"ג אחורי הגדר יפנה מיד ובבקעה כל זמן שמתעטש ואין קולו נשמע או שאין חבירו רואה את פירועו ע"כ. נראה שדעתו לפסוק כעולא לגבי איסי ומש"ה פסק כוותיה באחורי הגדר ומאי דשני רב אשי בבקעה מספקא ליה אי ס"ל כאיסי או אם לדבריו דאיסי קאמר וליה לא ס"ל. ואנו אין לנו לענין הלכה אלא דברי הרי"ף והרא"ש ז"ל דהוו תרי לגבי הרמב"ם ז"ל: **ולא** יאנוס לדחוק עצמו יותר מדאי בס"פ המוציא יין (פב.) האי מאן דעייל לב"ה לא ליתיב בהדיא ולא ליטרח טפי דהאי כרכשתא אתלת שיני יתיב דלמא משתמטי שיני כרכשתא ואתי לידי סכנה ופירש"י לא ליתיב בהדיא במהרה ובחוזק לפי שנפתח הנקב בחזקה וניתקן שיני הכרכשתא ויוצאת ולא ליטרח טפי פרייסמב"רא בלעז: **ויקנה** ביד שמאל ולא בימין כך פשוט בס"פ הרואה (סב.) וכם מפורש הטעם: **ולא** יקנה בחרס משום כשפים בס"פ המוציא(פב.) ובפרק כל הבשר (קה:) **ולא** בעשבי' יבשים ג"ז בס"פ המוציא וטעמא משום דהמקנה בדבר שהאור שולטת בו שיניו התחתונו' נושרות ופירש"י שיני הפה מכרכשתא(ג): **ולא** בצרור שקנה בו חבירו בסוף פרק הרואה י' דברים מביאים את האדם לידי תחתוניות ואחד מהן המקנה בצרור שקנה בו חבירו: **ויפנה** בצניעות בלילה כדרך שעושה ביום בסוף פרק הרואה איזהו צנוע זה הנפנה בלילה כדרך שנפנה ביום ופירש"י כדרך שנפנה ביום לענין פירוע טפח וטפחיים ושאין נפרעין מעומד אלא מיושב: **ולא** ישתין מעומד שלא יתזו ניצוצות על רגליו וכו' אם לא שיעמוד במקום גבוה או שישתין לתוך עפר תיחוח בר"פ כל היד (יג.) ר"א אומר האוחז באמה ומשתין כאילו מביא מבול לעולם אמרו לו לר"א והלא ניצוצות נתזין על רגליו ונראה ככרות שפכה ונמצא מוציא לעז על בניו שהן ממזרים אמר להם מוטב שיוציא לעז על בניו ואל יעשה עצמו רשע שעה אחת לפני המקום ופירש"י ניצוצות נתזין שאינו אוחז ואינו מטיל מים למרחוק כרות שפכה סרים אין מימי רגליו עושין כיפה תניא אידך אמר להן ר"א לחכמים אפשר יעמוד במקום גבוה וישתין או ישתין בעפר תיחוח ואל יעשה עצמו רשע שעה אחת לפני המקום: ומסיק בגמרא דהא אמר להו ברישא ואמרו ליה אין לו מקום גבוה ועפר תיחוח מאי אמר להם מוטב שיוציא לעז על בניו ואל יעשה עצמו רשע שעה אחת לפני המקום וכ"כ למה מפני שמוציא ש"ז לבטלה ובפרק כיצד מברכין (מ.) אמרינן דאין מי רגלים כלים אלא בישיבה או בעפר תיחוח או עומד במקום גבוה ומשתין במקום מדרון. ופירש"י אין מי רגלים כלים מן הגוף אלא בישיבה. לפי שכשהקילוח קרוב לפסוק הוא דולג שלא יפלו נצוצות על רגליו ומפסיק נראה שכשמשתין בישיבה ליכא ניצוצות ולכן כתב רבינו ולא ישתין מעומד וכו' אם לא שיעמוד במקום גבוה וכו' דמשמע שאם משתין מיושב אפי' אינו מקום גבוה ולא עפר תיחוח ליכא למיחש לנצוצות. וכ"כ הרמב"ם פ"ד מהלכות תפילין וקשה כי אמרו לו לר"א אין לו מקום גבוה ועפר תיחוח מאי לימא להו אפשר בישיבה ואפשר דהכתי הוו מצו למימר ליה א"א לו בי"נ כגון שהולך בשיירא ואין ממתינין לו מאי ומש"ה אמר להן דמוטב שיוציא לעז על בניו וכו': **ויזהר** לבל יאחוז באמה וישתין כבר נתבאר בסמוך דר"א אמר הכי ואף על גב דרבנן פליגי עליה כבר כתבו התוס' שם ובפרק אמר להן הממונה (ל.) שחזרו חכמים והודו לדברי ר"א: **ומ"ש** אם לא מעטרה ולמטה בר"פ כל היד שם א"ר אבהו א"ר יוחנן גבול יש לו מעטרה ולמטה מותר מעטרה ולמעלה אסור. ופירש"י עטרה שפה גבוהה מקפת את ראש הגיד: מעטרה ולמעלה לצד הגוף: ועל מ"ש רבינו אם לא מעטרה ולמטה לצד הארץ כתב רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל אמר זה לפי שלפעמים אוגה כנגד הארץ והוא בעת שהאמה קשוי שהוא כנגד הגוף וכנון הוא שאף על פי שהוא קשוי מותר לאחוז מן העטרה ולמטה כדמשמע בתוס' ר"פ כל היד ומש"ה הוצרך ללמדנו דמעטרה ולמטה היינו לצד הארץ ואע"פ שבשעה שהוא בא לאחוז הוא מעטרה ולמעלה לא מיקרי מטה ומעלה אלא לגבי כשאינו קשוי:

ומ"ש רבינו ואף אם הוא נשוי תימא דהא בר"פ כל היד גרסינן רב יהודה ושמואל הוי יתבי אאיגרא דבי כנישתא א"ל רב יהודה לשמואל צריך אני להשתין א"ל שיננא אחוז באמה והשתן בארץ והיכי עביד הכי והא תניא ר"א כל האוחז באמתו ומשתין כאילו מביא מבול לעולם אמר אביי עשאוה כבולשת כו' ה"כ כיון דבעית לא אתי להרהורי והכא מאי ביעתותא איכא אב"א ביעתותא דליליא ודאיגרא ופירש"י דליליא' מתיירא שמא יפול ואב"א ביעתותא דרביה אב"א ביעתות' דשכינה ופירש"י דשכינה שורה בב"ה ואב"א אימתא דמאריה עליה דקאמרי שמואל עליה אין זה ילוד אשה ואב"א נשוי הוה דאמר ר"נ אם היה נשוי מותר ואב"א כי הא אורי ליה דתני אבא בריה דרבי בנימין בר חייא אבל מסייע בביצים למטה ואב"א כי הא אורי ליה דאמר רבי אבהו א"ר יוחנן גבול יש לו מעטרה ולמטה מותר מעטרה ולמעלה אסור. ומשמע דרב נחמן ורבי אבהו לא פליגי אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא וא"כ רב נחמן שרי אפילו למעלה מעטרה דאל"כ מאי אירית נשוי אפילו אינו נשוי נמי וכן נראה שהוא דעת הרמב"ם שכתב בפכ"א מה' איסות ואם השתין מים לא יאחוז באמה וישתין ואם היה נשוי מותר הרי שהתיר לנשוי לאחוז באמה סתם ולא חילק מעטרה ולמטה לעטרה ולמעלה וכן נראה מדברי סמ"ק בסי' רל"ב והייתי סובר לומר שטעות סופר הוא שנפל בספרי רבינו ושיש להגיה כך ויזהר לבל יאחוז באמה וישתין אם לא מעטרה ולמטה לצד הארץ אא"כ הוא נשוי אבל מצאתי שכתב בספר אבן העזר סי' כ"ג על דברי הרמב"ם ואני כתבתי בא"ח דאף נשוי אסור אם לא מעטרה ולמטה לצד הארץ ולפיכך נ"ל שהוא סובר דהא דאמר רב נחמן אם היה נשוי מותר פליגא אדרבי אבהו דרב נחמן לא מפליג בין מעטרה ולמטה לעטרה ולמעלה אלא בנשוי ורבי אבהו סובר דבין נשוי ובין שאינו נשוי מעטרה ולמטה מותר ולמעלה אסור ופסק כרבי יוחנן. ויש לתמוה דכיון שהרא"ש בפרק כל היד והרי"ף בפרק שמונה שרצים כתבו לדרב נחמן ולדרבי אבהו משמע דס"ל דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי מי דחקו לרבינו לפרש דפליגי אהדדי והרמב"ם השמיט בפכ"א מה"א להא דא"ר אבהו מעטרה ולמטה מותר ואפשר דאיהו נמי ס"ל דרב נחמן ורבי אבהו פליגי אלא דפסק כרב נחמן משום דבתראה הוא:

ואחר שכתבתי כל זה מצאתי להר"ר יונה שכתב בספר היראה וז"ל ואם ישתין מעומד יזהר שלא יאחוז באמה אם לא מעטרה ולמטה לצד הארץ ואף אם הוא נשוי כי אחרי אשר העונש גדול כ"כ שהוא כמביא מבול לעולם א"כ יש לו לאדם להתרחק ולקדש עצמו אף במותר לו וכן רבינו הקדוש מימיו לא הכניס ידיו למטה מאבנטו עכ"ל ונראה שרבינו נמשך אחריו וכתב אם לא מעטרה ולמטה לצד הארץ ואפילו אם הוא נשוי אלא שקיצר במקום שהיה לו להאריך ולפרש שמדת חסידות שנה כאן ולא מדת הדין: **ואיכא** למידק למה השמיטו הרמב"ם ורבינו הא דשרי לסייע בביצים מלמטה ונראה שסמכו על מה שכתבו שיזהר שלא יאחוז באמה וממילא משמע דמסייע בביצים שרי דלא אמרו אלא אמה וביצים לאו אמה ניהנו ואע"ג דלחד מהנך שינויי אמרינן דהא דאמר שמואל אחוז באמה היינו לומר שיסייע בביצים התם שאני דשמואל לא דק בלישניה לפי שסמך על רב יהודה שהיה יודע דלאחוז באמה עצמה אסור ולא שרי ליה אלא לסייע בביצים אבל בעלמא ודאי פשיטא דביצים לא מיקרו אמה ואכתי איכא למידק למה השמיטו ההיא שינויא דשנינן דהיכא דאיכא ביעתותא שרי הטעם משום דלא בקיאים בהי ביעתותא לא אתי לידי הרהור שהכל לפי גובה הגג. וגם הכל לפי מה שהוא אדם דאיכא אינש דבכל דהו מיבעית ואיכא אינש דלא מיבעית כלל ועי"ל דכיון דשנינן בגווני אחריני לא פסיקא לן מלתא דלהוי טעמא דשריותא משום ביעתותא דדילמא לא הוי אלא משום חד מאינך טעמי. ונראה שמפני כך לא הזכיר הרא"ש בר"פ כל היד חילוק זה ול"ל אם כן היכי פסקינן כאינך שינויי דדלמא לא הוי טעמא דשריותא משום הנך טעמי אלא משום ביעתותא דלא פסקינן כהנך שינויי משום דשנינן להו הכא אלא משום דמימרי דאמוראי ניהנו דאמרי בעלמא הכי כנ"ל אבל סמ"ק בסי' רל"ב כתב דהיכא דאיכא ביעתותא שרי: **ולא** ישהא צרכיו דאמרינן בפרק אלו הן הלוקין (ע"ז:) המשהה את נקביו עובר בלא תשקצו: **כתוב** בסמ"ג מל"ת סי' קכ"ו שהרי"ץ היה מסופק אם היה נשוי אם מותר לאחוז באמה או דוקא להשתין אבל להתחכך אסור או שמא מותר להתחכך וכתבוהו הגהות מיימוני בפכ"א מה"א (ז):

וירחץ

חברו רואהו ולא כעולא דאמר כ"ז שמתעטש ואין חברו שומע ואיך מזכי סטרא לבי תרי ואפשר דמאחר דאשכחן בבת רב חסדא דעבדא ליה לרבא כוותא ומנחא ליה ידא ארישא אלמא דאחורי כותל נפנה מיד ומדחזינן דרב אשי דהוא בתרא קאמר דבבקעה כ"ז שאין חבירו רואה פירועו הכי נקטינן וכן נראה דעת הרי"ף והרא"ש דלא כהרמב"ם דמחמיר להתרחק בשדה באחורי הגדר כ"ז שמתעטש ואין חברו שומע דפסק כאיסי בכל דבריו: **ולא** יקנה בחרס משום כשפים. ק"ק אמאי לא כתב משום סכנה כדכתב לקמן בסי' שי"ב ונראה דנקט משום כשפי' לאורויי דבחול אפי' באוגני כלים שהם חלקים וליכא בהו משום סכנה נמי לא יקנה משום כשפים אלא יקנה בצרור אבל בשבת היכא דאיכא צרור ואוגני כלים מקנה באוגני כלים ואע"פ דאית בהו משום כשפים ולא יקנה בצרור דלאו בר טלטול הוא ואיכא לתמוה על מ"ש הר' ירוחם בני"ג ח"ב צרור וחרס מקנה בחרס וכו' ולשם לא קא עסיק בה' שבת אלמא דאפילו בחול יקנה בחרס וזה סותר לסוגיית התלמוד בס"פ המוציא יין וצ"ע: כתב בש"ע

לא

דרכי משה

(ג) ומצאתי כתוב שם בחדושי' אגודה וז"ל ועתה אין נזהרין בו כי בתי כסאות שלנו אינן בשדה עכ"ל וטעמא על זה לא ידענא אך האמת שאין נזהרין עכשיו בזה ואפשר כיון דדשו ביה רבים שומר פתאים ה' ועיין לקמן סי' שי"ב עוד מדיני קינוח: (ד) ומדברי הרמב"ם שם והביאו הטור באה"ע סי' כ"ג משמע דאסור: וכ"כ

פרישה

(ו) **לראות** את פירועו כו'. פי' שיראה פניו של מטה מגולה והוא דבר מיאוס אף שאין הכוסה נראית: (ח) **ולא** יאנוס לדחוק דילמא מישתמטי שיני כרכשי ויבא לידי סכנה:

(ט) **ויקנה** ביד שמאל ולא בימין מפני שמראה בה טעמי תורה פירש"י הנגינות טעמי המקרא נקרא בל"א טרופ"א. ועוד שתורה ניתנה בימין דכתיב מימינו אש דת למו. ועוד מפני שנותנה לפה. ועוד מפני שקושר בה קשר של תפילין:

(י) **ולא** יקנה בחרס. משום כשפים נראה דלאו משום כשפים לחוד אסור אלא אף משום סכנה כדלקמן בסימן שי"ב ומ"ש התם טעם דסכנה והכא טעמא דכשפים תירצתי שמה אבל ודאי משום חד טעמא לחוד לא אסרו וכן מוכח בסוף המוציא יין. וכן ראיתי כתוב בשם ר"כ ונראה דהא דקאמר עשבים יבשים וצרור שקנח בו חבירו שאסורים משום שיבא לידי תחתוניות לא מש"ט לחוד נגעו ביה אלא אף משום סכנת כשפים ולהכי כתב בחידושי אגודה ורמ"א ז"ל בד"מ ובש"ע דאין אנו חוששין בזמן הזה דכיון שבתי כסאות שלנו בבית ולא שכיחי כשפים כנ"ל. ומה שקשה ממ"ש כאן מצרור שקנח בו חבירו למ"ש לקמן סימן שי"ב כתבתי לקמן: (יא) **ולא** ישתין מעומד כתב ב"י דוקא מעומד אבל מיושב מותר אפילו אינו מקום גבוה ולא עפר תחוח דבישיבה ליכא נצוצות וכן משמע מפירש"י: (יב) **לבל** יאחוז באמה וישתין שכל האוחז באמה ומשתין כאילו מביא מבול לעולם הסמתת זרע לבטלה: (יג) **ולמטה** לצד הארץ ז"ל מהר"י אבוהב אמר זה לפי שלפעמים איגה כנגד הארץ והוא בעת שהאבר קשה שהוא כנגד הגוף וכתב ב"י ונכון הוא שאעפ"י שהוא קשוי מותר לאחוז מן העטרה ולמטה שהוא נקרא לצד הארץ אעפ"י שכשאוחז בה הוא מעטרה ולמעלה לא נקרא מטה ולמעלה אלא כשאינו קשוי ע"כ: (יד) **ואף** אם הוא נשוי כ"כ ג"כ בא"ה סימן כ"ג והוא מספר היראה של רבי' יונה שיש לאדם לקדש עצמו אפילו בדבר המותר לו אבל מדינא דגמרא מותר וכ"כ רי"ף ורא"ש וב"י אבל להתחכך בו אפילו בנשוי אסור ונראה לפי שמביא חמום וקשוי גדול ובקל יבא לידי ש"ז: (יד) **ולא** ישהה צרכיו משום לא תשקצו:

וירחץ

דרישה

מיהו דוקא כשנפנה במקום מגולה וכן ברמזים ג"כ כתב וס"מ בשדה שאין שם מחיצות משמע דוקא שאין לו מחיצות כלל. ואין מזה הכרח. דרבינו מילתא דפסיקא ומילתא בטעמיה נקט דהא דבשדה אסור משום דסתם שדה מגולה ואינו מקום מוצנע אבל ה"ה אף אם היה מוקף מחיצות אסור לפנות שם בין מזרח ומערב אם לא סמוך לכותל העשויה לצד מערב. ומה שהביא ב"י ראיה מהירושלמי דקתני ר"ע אוסר בכל מקום ובלבד במקום שאין בו כותל שמע מינה דאפילו כותל חדא סגי. אין ראייה דכבר כתבתי דכשיושב סמוך לכותל אז ודאי מהכי אפילו אין כאן אלא כותל א' והוא פרוע לצד כותל שעומדת במזרח' אבל כשיושב רחוק מן הכותל אף על פי שיש מחיצה אחת לצד מזרח ומערב לא סגי והכי דייק ל' הפוסקים שהזכירו

ל'

חדושי הגהות

משא"כ במסיך רגליו שהוא נמאס יותר יהיה מקום הגילוי לצד דרום: ג שם פרק הרואה ופליגי אמוראי בטעמא רבא אמר מפני שהתורה ניתנית בימין שנאמר מימינו אש דת למו רבב"ח אמר מפני שהיא קרובה לפה רנב"י אמר מפני שמראה בה טעמי

טעמי

ד וירחץ (א) בנקיון כפיו ויברך בא"י אמ"ה אקב"ו על נטילת ידים [א] וידקדק לערות עליהם שלשה פעמים מפני שרוח רעה שורה על הידים קודם נטילה ואינה סרה עד שיערה עליהם ג' פעמים ועל כן צריך למנוע מהגיע בידו קודם נטילה (ב) לפה ולחוטם ולאזנים ולעינים מפני שרוח רעה שורה עליהם (ג) ואם אין לו מים יקנח ידיו בצרור או בכל מידי דמנקי ויברך על נקיות ידים :

ויכוין

לא הותר לנשוי לאחוז באמה אלא להשתין אבל להתחכך לא עכ"ל ואע"ג דהסמ"ג בשם ר"י מסופק בדבר ומביאו ב"י בסוף סימן זה הכריע הרב לאיסור כיון דעונשו גדול כאלו מביא מבול לעולם ועוד כיון דאיסור הוצאת זרע לבטלה אתי מוכשמרת מכל דבר רע חשיב ספיקא בדאורייתא ואזלינן בה לחומרא ועוד כיון דהרבי' יונה ורבינו כתבו דאפילו לאחוז באמה ולהשתין אסור אפילו הוא נשוי כ"ש דלהתחכך אסור· כתב בהגהת ש"ע ולא ילכו ב' אנשים ביחד לבה"כ וכו' ונראה דהכא איתא ס"פ הרואה קבלה דב"ה צניעותא ושתיקותא ותו איתא התם בעובדא דרב ספרא ור"א דלאו אורח ארעא לאותו שהוא בב"ה לדבר עם אדם אחר העומד בחוץ ע"ש בפרש"י ותו מייתי התם הא דאיתא במסכת תמיד מדורה היתה שם וב"ה של כבוד וזה היה כבודו מצאו נעול בידוע שיש שם אדם וכו' · ומיהו בעובדא דרבא ובת רב חסדא מוכח התם דאם מתפחד מן המזיקים יכול אדם אחר להושיט ידו דרך חלון כנגד מקום שנפנה שם ולהניח ידו על ראשו ע"ש (בדף ס"ב) :

כתב בש"ע וכן אסור לישן בין מזרח למערב אם אשתו עמו ונכון ליזהר אפי' כשאין אשתו עמו עכ"ל והיינו לומר שלא יהא ראשו למזרח ומרגלותיו למערב או איפכא אלא ראשו לצפון ומרגלותיו לדרום או איפכא וכמו שפרש"י בהך דהנותן מטתו בין צפון לדרום דהיינו ראשו לצפון ומרגלותיו לדרום או איפכא הויין לו בנים זכרים מיהו בזוהר פ' במדבר כתב בהפך דההוא דהנותן מטתו בין צפון לדרום פי' ראשה למזרח ומרגלותיה למערב דבזה נתוכה המטה בין צפון לדרום דלפי זה כך צריך לישן בין עם אשתו בין בלא אשתו וצריך עיון · גם צריך טעם מאי שנא דבבית הכסא שבבית יכול לישב אף בין מזרח למערב וגבי מטה שבבית אסור ויש לומר דבמטה שצריך לקדש עצמו בשעת תשמיש צריך ליזהר יותר :

ד וירחץ בנקיון כפיו כו' פי' שירחץ כדי שיהיו ידיו נקיים ונראה שכתב כן משום דס"ל דכיון דנטילת שחרית לק"ש ולתפלה ילפינן לה בפ' היה קורא מדכתיב ארחץ בנקיון כפי כו' אין חיוב נטילה זו אלא לנקות ידיו וא"צ לדקדק לנטילה זו בדברים הפוסלים לנ"י דסעודה והלכך אפילו נטל במים הפסולים לנ"י דסעודה חייב לברך ענ"י אם לא דמקנח בצרור ועפר דמברך על נקיות ידים והכי משמע להדיא מדברי הרא"ש בסוף פרק הרואה ובשאר פוסקים דלעולם מברך ענ"י אם לא דמקנח בעפר כו' ודלא כמו שכתוב הרא"ה הביאו ב"י דבשחרית נמי אם רחץ במים דפסולין לנ"י דסעודה אינו מברך ענ"י דליתא : כתב בספר תולעת יעקב דבזוהר איתא ההולך שחרית ארבע אמות ולא נטל ידיו חייב ע"ש ותימא למה לא כתב כן ב"י ונראה דלפי דרובא אינן יכולין ליזהר בכך ומוטב שיהיו שוגגין ולא יהיו מזידין לכן לא כתבו :

וידקדק לערות עליהם כו' בפרק שמונה שרצים יד לעין תקצץ יד לחוטם תקצץ יד לפה תקצץ יד לאוזן תקצץ יד לחסודה תקצץ יד לאמה תקצץ יד לפי טבעת תקצץ יד לגיגית תקצץ יד מסמא יד מחרשת יד מעלה פוליפוס ופי' רש"י בלשון ראשון יד לעין שחרית קודם שיטול ידיו תקצץ נוח לו שתיקצץ שרוח רעה שורה על היד ומסמתו וכן כולן פי' לפירושו דיד לחסודה ולאמה ולפי הטבעת הוה הטעם נמי משום דמסמתו כו' כלומר דכיון דרוח רעה שורה אנקב דחסודה ודאמה ודפי הטבעת לא תגע שוב בעין או באוזן כו' קודם נטילה וכ"פ רש"י להדיא לאותו לשון ואע"פ דבהכי תלת אף לאחר שכבר נטל שחרית קאמר יד לחסודה תיקצץ כו' מ"מ דמיין לאיכך בטעמא דיד מסמא כו' וכן יד לגיגית הוה הטעם משום דמעלה פוליפוס דכשתגע היד בגיגית קודם נטילת שחרית משרה בה רוח רעה ושוב כששותין ממנו מזיק דמעלה פוליפוס וכבר היה אפשר לומר בחסודה ואמה ופי הטבעת דמיירי בקודם נטילת שחרית ומשום שהרוח רעה נכנסת בגוף דרך נקבים הללו ומזקת אותו אלא דרש"י לא פי' כן והדין עמו משום דאם כן קשה אמאי לא תני גבי יד מסמא ההיזק שעושה היד לחסודה ואמה ופי הטבעת והוא שמזקת לכל הגוף אלא בע"כ צריך לפרש דבהני נמי הוה הטעם משום דמסמתו כו' וכדפרי' עוד כתב רש"י ולי נראה דיד לאמה לאו לענין שחרית נקט לה אלא משום דמביא לידי קרי ובמס' נדה אמרי' בה תקצץ מה"ט ומשום דתניא בה נמי לטוותא דתקצץ תניא נמי גבי הנך וכן יד לפי טבעת למשמש בה תדיר מביאתו לידי תחתוניות עכ"ל משמע לפ"ז דבכל הני דקא חשיב בכולהו הוה הטעם משום נטילת שחרית זולתי אמה ופי הטבעת והא דיד לחסודה נמי מיירי בדלא נטל ידיו שחרית ומשום שרוח רעה נכנס בגוף דרך הנקב ומזקת אותו ואף על פי דלפי זה לא תני ההיזק שעושה היד לחסודה אפשר לומר דדבר פשוט הוא ולא צריך לפרש אי נמי הוי בכלל יד מעלה פוליפוס וב"י פירש ביד לגיגית הוה הטעם בלשון אחרון מפני שמשמוש היד מפסידו וכ"כ בש"ע ולא נהיר' דכיון דאינו אלא הפסד גרידא לא אשכחן לטוותא אהפסד ועוד דבכל שאר הפסד שעושה אדם ה"ל למימר בהו לטוותא ותו דמה שהביאו לפרש כן הוא מדלא תני בה ההיזק והא לא הוה קושיא דהלא הוא בכלל מעלה פוליפוס דכיון שמשרה בו רוח רעה א"כ כששותה האדם ממנו יגיע לו ריח הפה וכדפרי'. גם מה שכת' שמה שפרש"י באמה משום קרי כו' הוא משום דלא תני ההיזק שעושה היד לאמה כו' ליתא דהלא ללשון ראשון שפיר תני נמי להיזק

ד וירחץ בנקיון כפיו ואע"ג דרחיצה בכל מידי דמנקי מהני לתפלה כמו שכתב בסמוך אין כוונתו פה לומר שירחץ בכל מידי דמנקי דאם כן לא שייך למימר ויברך על נט"י שהרי אינו מברך כן אלא כשרוחץ ידיו במים וגם לא שייך למימר וידקדק לערות עליהם ג"פ כי אם במים וגם לא שייך לומר ואם אין לו מים כיון דעד השתא איירי בין ביש לו מים בין באין לו כי אם מידי דמנקי אלא ברחיצה דמים איירי. ומה שכתב בנקיון לישנא דקרא נקט כדכתיב ארחץ בנקיון כפי. ואפשר עוד לומר דנקיון שכתב כולל כל מידי דמנקי בין מים בין שאר דברים המנקין והדר קאמר שאם רוחץ במים יברך על נט"י וידקדק לערות עליהם ג"פ ואם אין לו מים ומקנח בשאר דברים המנקין יברך על נקיות ידים ופי' ראשון נראה עיקר :

כתב הרא"ה דכל מים דפסולין לנט"י דווקא לסעודה אבל לתפלה כיון דסגי לן בכל מידי דמנקי מהני אפילו לכתחלה נמי מיהו לא מברך בהו כיון דלא איתקין לנטילה עכ"ל (א) :

ויברך ענט"י בפרק הרואה (ס.) כי משי ידיה לימא ענט"י וכתב הרא"ש ע"ז לפי שידים של אדם עסקניות הם ואי אפשר שלא ליגע בבשר המטונף בלילה תקנו ברכה קודם שיקרא ק"ש ויתפלל :

וכתב ר"י בני"ו ח"ו ומברך ענט"י ע"ש הכלי שנקרא אנטל ואף שלא נתקן הכלי אלא בשביל נטילת האכילה מ"מ לא ישנה הברכה. וכ"כ הרא"ש בסוף ברכות ואכתוב דבריו בסמוך :

וידקדק לערות עליהם ג"פ מפני שרוח רעה שורה על הידים ואינה סרה עד שיערה עליהם ג"פ וע"כ צריך למנוע מהגיע בידו קודם נטילה לפה ולחוטם וכו' בפרק שמנה שרצים (קח:) יד לעין תקצץ יד לחוטם תקצץ יד לפה תקצץ יד לאוזן תקצץ יד לחסודה פירוש מקום שמקיז דם תקצץ יד לאמה תקצץ יד לפי טבעת תקצץ יד לגיגית פי' המטילין בה שכר תקצץ יד מסמא יד מחרשת יד מעלה פוליפוס. ופירש"י יד לעין שחרית קודם שיטול ידיו : תקצץ נוח לו שתקצץ שרוח רעה שורה על היד ומסמתו וכן כולן : יד לעין מסמא קודם נטילה : יד לאוזן מחרשת : יד לפה או לחוטם מעלה פוליפוס ריח החוטם והפה ול"נ דיד לאמה לאו לענין שחרית נקט לה אלא משום דמביא לידי קרי וכן יד לפי טבעת למשמש בה תדיר מביאתו לידי תחתוניות עכ"ל וטעמו של רש"י שכתב דיד לאמה ויד לפי טבעת לאו לענין נטילת שחרית נקט להו דאפילו אם נטל ידיו לא יגע באמה ולא ימשמש תדיר בפי הטבעת מדלא תני גבי יד מסמא וכו' ההיזק שעושה היד לאמה או לפי הטבעת ולפ"ז יד לחסודה ויד לגיגית נמי לאו לענין נטילת שחרית נקט להו דאפי' אם נטל ידיו לא יגע בחסודה דמשמוש היד מזיק לחבורה ולא יגע בגיגית השכר מפני שמשמוש היד מפסידו· ומש"ה לא נזכרו גבי יד מסמא וכו' ולכן רבינו לא כתב פה אלא שלא יגע לפה ולחוטם ולעינים ולאזנים ולא כתב שלא יגע באמה ובפי הטבעת ובחסודה ובגיגית משום דהכא בהיזק שעושה נגיעה בלא נטילת שחרית עסקינן והנך אפילו אם נטל ידיו מזקת הנגיעה : וגרסינן תו התם בסמוך תניא רבי נתן אומר בת חורין היא זו ומקפדת בנטילתו לנוטלו יפה עד שישפוך מים יפה ג"פ על ידיו :

כתוב באורחות חיים בשם הר"מ שאין צריך ליטול ידיו מרביעית אלא לאכילה לפי שלפני התפלה אם אין לו מים יכול לקנח בכל מידי דמנקי :

ואם אין לו מים יקנח ידיו בצרור או בכל מידי דמנקי בפרק היה קורא (טו.) ומפרש טעמא משום דמי כתיב ארחץ במים ארחץ בנקיון כתיב בכל מידי דמנקי ואם צריך לחזור אחר מים בשעת תפלה כתב רבינו בסי' צ"ב ושם פירש הא דאמרינן בכל מידי דמנקי אם הוא בידים המלוכלכות בטיט או בידים של היסח הדעת :

ויברך על נקיות ידים כן כתב הרא"ש בסוף ברכות אהא דאמרינן כי משי ידיה לימא ענט"י וז"ל לפי שידיו של אדם עסקניות הם וכו' תקנו ברכה קודם שיקרא ק"ש ויתפלל וראוי היה לברך על נקיות ידים אלא על שם שתקנו בנטילת ידים לאכילה מברך ענט"י לפי שצריך ליטול מן הכלי והכלי שמו נטלא בלשון התלמוד לכך תקנו נמי לברך ענט"י ונראה שאם אין לו מים ומנקה את ידיו בצרור ועפר שמברך על נקיות ידים שחייב אדם לנקות ידיו בשעת תפלה כדאמרינן לעיל דכתיב ארחץ בנקיון כפי עכ"ל. וכתב עוד על ברכות דשחרית מלשון שסדרום בגמרא משמע שיכול לברך כל אלו הברכות קודם נט"י וזהו סעד לדברי שלא תקנו נט"י אלא לק"ש ולתפלה וכ"כ הרשב"א בתשובה ומיהו כתב בתשובה הנזכר שאם ישן על מטתו ערום ידים עסקניות ופסולות להזכרת השם עד שינקה אותם בכל מידי דמנקי :

ומשמע מדברי הרא"ש דלא בעינן כלי לנטילת שחרית כי היכי דבעינן לנטילת ידים לסעודה וכ"כ בהגהת מרדכי פרק אלו דברים. וכ"כ הר"ן בריש פרק כל הבשר. ומשמע דה"ה לשאר דברים המעכבים בנטילת ידים לסעודה שאינם צריכים לנט"י דשחרית דנטילה זו אינה אלא משום נקיות בעלמא. אבל בתשובת הרשב"א כתוב שנשאל למה תקנו ברכת ענט"י בשחרית והשיב איברא כך נהגו בכל מקום לברך בשחרית על נט"י ומקפידין בכל תנאי נטילה כשעת סעודה · ואני לא מצאתי בשום מקום דבר ברור שיצטרך אדם ליטול ידיו שחרית דאי משום שיבתא ובת חורין די ברחיצה ואי משום תפלה וק"ש די או ברחיצה או בנקיון עפר וצרורות כדאמרינן מידי ארחץ במים כתיב ארחץ בנקיון כתיב בכל מידי דמנקי וגם בברכות (שם) רב חסדא לייט אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא אלא שיש לי קצת דמדומי ראיה לחייב הנטילה בכלי בשאר ממאי דאמרינן בפרק כל הבשר

דרכי משה

ד (א) וכ"כ מרדכי פרק אלו דברים דלא בעינן כח גברא ושיעור רביעית וכלי אלא לאכילה אבל לתפלה וכדומה לזה לא בעינן דלא גרע מצרור וקיסם עכ"ל שם ועיין לקמן סימן ו' אם צריך לברך מיד כשנוטל או אם ימתין לבה"כ : ונ"ל

דרישה

ל' מחיצות לשון רבים ואפילו מוקף מחיצות לא מהני אם לא מקורבות זו לזו וכנ"ל וזה פשוט בעיני . ומה שתמה ב"י על הרמב"ם שלא חילק בין שיש שם כותל או לאו . לפי מ"ש אינו קושיא דממ"נ אם יושב רחוק מהכותל ל"מ כותל אחת ואפילו ד' כתלים ל"מ וכנ"ל ואם ביושב סמוך לכותל פשיטא דמהני דאין לך צניעות גדול מזה ואף שכתב הרמב"ם שלא יפנה למזרח מפני שהוא כנגד מערב זה שייך דוקא כשאין כותל מפסיק דאף שאינו פונה באחורו מ"מ הרי יושב נגד מערב משא"כ כשהמחיצות מפסיקו' וק"ל וע"כ צריך אתה לומר כן דזה פשוט דאל"כ ק' כיון שבתלמוד דידן אמר ר"ע סתם בכ"מ אסור אין הוסיף הירושלמי בדבריו ובלבד במקום שאין שם כותל והא ר"ע בכ"מ קאמר . גם ל' ובלבד ק' דהל"ל וה"מ בשדה אלא שר"ע מיירי כשאינו יושב סמוך לכותל דבהכי מיירי פלוגתת' ולהכי אין כאן צניעות ובכה"ג ודאי בכל מקום אסור אם לא בב"ה שבבית אבל הירושלמי מיירי כשיושב סמוך לכותל דבהא ודאי אפילו ר"ע מודה ולא הוצרך להשמיענו זה דפשוט הוא דאין לך צניעות גדול מזה ודו"ק :

סי' ד' [א] כלל בסימן זה שבשחרית נוהגין נטילה כמו לאכילה נטילה גמורה בכל דיני נטילה לאכילה ומיהו אם אין לו מים די בניקוי בצרור או בשאר מידי דמנקי ודוקא לתפלה די בניקיון אבל להעביר רוח רעה לא מהני נקיון ובעי עירוי ג"פ וז"ל הרשב"א בתשובה סי' קנ"א ששאלת למה תקנו ברכת ענט"י בשחרית תשובה איברא כך נהגו בכל

פרישה

סי' ד' (א) וירחץ בנקיון כפיו רחיצה ונטילה ממש קאמר ולשון דקרא נקט שהרי כתיב אח"כ וידקדק לערות כו' ויברך בא"י כו' מפני שידים עסקניות ודאי נגעו בבשר מטונף בלילה לכך הוצרך נטילה כשאפשר ולכך תקנו ברכה ענט"י שחרית ורשב"א כתב שהצריכו נטילה בשחרית משום שאדם נעשה כבריה חדשה וצריכים להודות לה' וצריכין טהרה לעבודה זו ככהן מן הכיור עיין בב"י · ומלת נטילה ע"ש הכלי הנקרא אנטל שהוא כלי מחזיק רביעית · והאגור כתב סימן ר' ע"ש שמגביה ידיו כמו וינטלם :

(ב) לפה ולחוטם מפו' שיד בלי נטילה מבאשת ריח הפה והחוטם ומסמא העין ומחרשת האוזן :

(ג) ואם אין לו מים יקנח ידיו בצרור ויועיל להתפלל אבל לא להעביר רוח רעה ועיין בדרישה כתבתי כלל בדיני נט"י בשחרית :

ויכוין

הכשר (קו :) נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהם כל היום כולו כלומר מתנה שתעלה אותה נטילה אפילו בסעודה ואילו לאכילה נטילה בעינן ומדקאמר נוטל ידיו שחרית משמע דהכי קאמר באותה נטילה כשנוטל אדם ידיו שחרית יכול להתנות שתעלה לכל היום ואפילו לאכילה ועוד אמרינן פרק היה קורא הנוטל ידיו ומניח תפילין וקורא ק"ש זו היא קבלת עול מלכות שמים שלימה מדקאמר נוטל ידיו ולא קאמר רוחץ ידיו כמו שאמר בערב שבת רוחץ פניו וידיו ורגליו משמע לכאורה שצריך בבקר ליטול ידיו בכלי ואם תשאל מאי שנא תפלת השחר מתפלת המנחה וערבית י"ל לפי שבשחר אנו נעשים כבריה חדשה דכתיב חדשים לבקרים רבה אמונתך צריכים אנו להודות לו יתברך על שבראנו לכבודו ולשרתו ולברך בשמו ועל דבר זה תקנו בשחר כל אותם הברכות שאנו מברכים בכל בוקר ובוקר ולפיכך אנו צריכים להתקדש בקדושתו וליטול ידינו מן הכלי ככהן שמקדש ידיו מן הכיור קודם עבודתו עכ"ל וכן דעת ה"ר דוד אבודרהם שכתב וצריך שיהיו המים באים מכח אדם . וכן כתוב בספר הזוהר פרשת וישב על פסוק ויאמר האיש נסעו מזה ועוד כתובים שם בנטילת ידים שחרית חידושין שאינם נמצאים בפוסקים וז"ל ר"ש פתח ארחץ בנקיון כפי וכו' תא חזי רזא דמלתא הכי דלית בר נש בעלמא דלא טעים טעמא דמותא בליליא ורוחא מסאבא שריא על ההוא גופא מ"ט בגין דנשמתא קדישא איסתלקת מיניה דבר נש ונפקת מיניה ועל דנשמתא קדישא נפקת ואסתלקת מיניה שריא רוחא מסאבא על ההוא גופא וכד אהדרת נשמתא לגופא אתעברת ההוא זוהמא והא איתמר דידוי דבר נש זוהמא דמסאבו אשתאר בהו ועל דא לא יעבר בר נש ידוי על עינוי בגין ההוא רוחא מסאבא עד דנטיל להון וכד נטיל להון כדין הא אתקדש ואקרי קדוש והיך בעי לאתקדשא בעי חד כלי לתתא וחד כלי לעילא דיתקדש מההיא דלעילא וההיא דלתתא דיתיב בזוהמא דמסאבו ביה לא כלי לקבלא מסאבו ודא לאתקדשא מיניה . דא ברוך ודא ארור ולא בעיין איטון מיין דזוהמא לאושדא בביתא דלא יקרב בהו בר נש דהא בהו מתכנשי סטרא דילהון ויכול לקבלא נזקין מאינון מיין מסאבין ועד דיתעבר זוהמא מעל ידוי לא יברך ואוקימנא דבגין כך עד לא אתקדש בר נש ידוי בצפרא איקרי טמא כיון דאתקדש איקרי טהור ובגין כך לא יטול אלא מן ידא דאידכי בקדמיתא דכתיב והזה הטהור על הטמא דא איקרי טהור ודא איקרי טמא בגין כך חד כלי לתתא וחד כלי לעילא דא קדישא ודא מסאבא ואינון מיין אסור למעבד בהון מידי אלא בעי לאושדא לון באתרא דבני נשא לא עברי עלייהו . ולא ישדי לון בביתא דהא כיון דאתושדן בארעא רוח מסאבא אשתכח תמן ויכול לנזקא ואי אית מדרון תחות ארעא דלא יתחזון שפיר ולא יהיב להון לנשי חרשייא דיכלין לאבאשא בהו לבני נשא בגין דאינון מים דאתלטיין וקב"ה בעי לדכאה לון לישראל ולמהוי קדישין דכתיב וזרקתי עליכם מים טהורים וכו' . וקצת מזה כתב בפרשת מקץ על פסוק ויכר יוסף את אחיו . וכתב עוד וז"ל ותו דבעי ליה לבר נש לנטלא ידא ימינא בשמאלא בגין לשלטא ימינא על שמאלא ולאסחאי ימינא בשמאלא בגין כך איהו נטילה . ועל דא מאן דנטיל ידוי יטול ימינא בשמאלא לאשלטא ימינא על שמאלא בגין דלא יהיב דוכתא ליצה"ר לשלטא עכ"ל . ויש לתמוה שבפ' ויקחו לי תרומה על פסוק ועשית שולחן כתב וז"ל מיא אינון מימינא ואיהו משמאלא ואינון חדוה מיד יהיב לשמאלא ואתדבקו ביה אינון מים ואדאן ליה וכתר אתכליל איהו בימינא ויתער לנוקבא בההיא חדוה וסימניך מאן דנטל מיא בידיה ימינא במנא קדמאה לארקא מיא בשמאלא איהו ולא משמאלא לימינא דהא מיא מימינא נטיל לון שמאלא ובגין כך לא אשתכחו מיא אלא מסטרא דשמאלא כיון דנטיל מיא בגויה הא אתערו לגבי נוקבא דאינון מים עכ"ל . ושני מאמרים אלו נראים כסותרים זה את זה ואפשר שיש חילוק בין נטילת ידים דשחרית לנטילת ידים דאכילה דבנטילת ידים דשחרית כיון שהם טמאות מסטרא מסאבא דשרייא עלייהו אי הוה נטיל בקדמייתא שמאלא בימינא היה נראה כאלו סטרא דימינא משמש לסטרא אחרא ולפיכך בעי לנטולי בקדמייתא ימינא משמאלא כמ"ש בפ' וישב אבל בנט"י לאכילה שידיו הם טהורות ואינו נוטל אלא לתוספת קדושה צריך ליטול תחלה יד שמאל מיד ימין מהטעם שכתב בפרשת תרומה ויש לפרש שלעולם תחילה נוטל יד ימין מיד שמאל בין בנטילת ידים דשחרית בין בנטילת ידים דאכילה כמ"ש בפרשת וישב ומ"ש בפרשת תרומה מאן דנטיל מיא בידיה וכו' והיינו לומר שנוטל כלי של מים ביד ימינו ונותנו ליד שמאלו כדי שיריק מים על יד ימינו . ומ"ש לא יטול אלא מן ידא דאידכי בקדמיתא ה"נ איתא בגמרא פרק שלשה שאכלו (נא .) אל תטול ממי שלא נטל ידיו שחרית :

וכתוב עוד בתשובת הרשב"א הנזכר ומשכשך ידיו בתוך כלי בין בשחרית בין בשעת אכילה ושפיר דמי מדאמרינן] בכיור ורחצו ממנו ולא בתוכו ש"מ הכא הוא דכתיב ממנו הא בעלמא אפי' בתוכו ש"ד וכאן וכאן מברך ענט"י ע"כ ואע"פ שדעת רבי' בסי' קנ"ט שמשכשך ידיו בתוך הכלי לא עלתה לו נטילה לאכילה וכן דעת רוב הפוסקים . ומ"מ לענין נטילת שחרית אפשר שעלתה לו דכיון דלא אשכחן מהפוסקים מ"ד דליבעי כלי אלא הך תשובה והיא אומרת דשכשוך ידיו בכלי מהני נקטינן הכי מיהו משמע דהיינו לצאת ידי חובת נטילת ידים שחרית כדי לקרות ק"ש ולהתפלל אבל להעביר רוח רעה השורה על ידיו לא סגי בשכשוך דלעולם איננה עוברת עד שיערה עליהם מים ג"פ ושיכשוך ידים בכלי אפי' כמה פעמים לא חשיב אלא פעם אחד שכיון ששכשך ידיו פעם אחד נטמאו כל מים שבכלי ותו לא מהני מידי שהרי הן כשופכין מ"מ אם שכשך ידיו ג' פעמים בג' מימות מחולפים נראה שאף על פי שאינם באים על ידיו דרך עירוי מהני דעירוי שכתב רבינו לאו דווקא שהרי בגמרא לא אמרו אלא בת חורין היא זו ומקפדת עד שירחוץ ידיו שלשה פעמים ושכשוך רחיצה מיקרי אבל מדברי הזוהר שכתבתי נראה דלא מהני להעביר הזוהמא אלא על ידי עירוי כלי דוקא :

להיזק שעושה היד לאמה כו' דרוח הרעה השורה ע"פ האמה דבקה ביד ומסמא ומחרשת וכו' וכדפרישי' אלא טעמו מדתנא בה במסכת נדה תקצץ משום דמביא לידי קרי ס"ל דבפרק שמונה שרצים נמי תנא ליה מה"ט ומה שלא כתב רבינו כאן הא דיד לאמה ולפי הטבעת ולחסודה היינו משום שאינו ענין לנטילת שחרית דאפילו לאחר נטילת שחרית איכא סכנה אם יגע שוב בעין או באזן כו' ללשון ראשון אי נמי ס"ל כפי' שני שפי' רש"י ביד לאמה ולפי הטבעת ומה שלא כתב לפי זה יד לחסודה וגם מה שלא כתב יד לגיגית לשתי הלשונות אפשר דלא רצה להאריך במלתא דלא שכיחא טובא בכל יום ויום . כתב בש"ע מים של נטילת ידים שחרית אסור ליהנות מהם ולא ישפכם בבית ולא במקום שעוברים בני אדם עכ"ל והוא מדברי הזוהר הביאו ב"י . עוד כתב לשם ולא יהיב לון לבני נשא וכו' נראה דהטעם דחיישינן דהשואל אותם יעשה בהם כשפים ובמקצת ספרי הזוהר כתיב בפי' ולא יהיב לון לנשי חרשייא דיכלין לאבאשא בהו לבני נשא וכו' משמע דבסתם אדם שישאל אותם יכול ליתן להם וכגון להחמיר כגירסא הראשונה דאין ליתנם לכל אדם שישאל אותם : הב"י האריך בדין מי שניעור כל הלילה אם צריך ליטול ידיו שחרית להתפלל שמדברי הרא"ש שכתב שא"צ ליטול אלא מפני שנגעו במקום מטונף וכיון דניעור הוא הרי אפשר שלא נגעו במקום מטונף וגם לפי דעת הרשב"א דצריך ליטול בשחרית משום חדשים לבקרים כו' ובניעור לא שייך האי טעמא ובש"ע כתב שיש להסתפק בזה ובהגהת ש"ע כתב ויטלם בלא ברכה ולי נראה דצריך ליטול ולברך וראיה מדברי הרא"ש דכתב שלא תיקנו נ"י אלא לק"ש ולתפלה ואפילו ללמוד אין לברך אפי' קנח ישפשף וכמ"ש רבינו בשמו בסימן ז' וכמ"ש בתשובה כלל ד' סי' א' והשתא לכאורה דבריו הללו סותרים למ"ש הוא עצמו באותה תשובה דהמשכים ללמוד יברך על נטילת ידים ואשר יצר ואלהי נשמה כו' וכמ"ש רבינו בסי' מ"ז בשמו ומביאו ב"י כאן הרי מבואר דאפילו כדי ללמוד גרידא מצריך לברך ענ"י ובע"כ צריך לפרש דדעתו במ"ש דנ"י דשחרית איננה אלא מפני שא"א שלא נגע במקום מטונף אינו אלא לומר דתקנת חכמים שתקנו נ"י בשחרית איננה אלא מפני שא"א שלא יגע בבשר המטונף בלילה ומ"ה תקנו לברך ענ"י קודם שיתפלל ומשם למד דה"ה בתפלת המנחה וערבית אם עושה צרכיו ונוטל ידיו מברך אבל כל היום כשעושה צרכיו א"צ לברך כ"א אשר יצר אפי' אם רוצה ללמוד דלא אשכחן דהקפידו לתקן ברכת ענ"י לצורך הלמוד כי אם לצורך ק"ש ותפלה אבל פשוט וברור דתקנת חכמים היא כוללת ובכל ענין צריך לברך שלא חלקו חכמים בתקנתם שהלא גם הנשים ועמי הארצות אף ע"פ שאין קורין ק"ש ואין מתפללין מברכין ענ"י שחרית ואין מוחין על ידן ולהכי כתב דהמשכים ללמוד יברך ענ"י כו' ואע"פ שלא הגיע זמן ק"ש ותפלה וה"ה אפילו אינו לומד רק שמשכים למלאכתו צריך לברך ענ"י ואשר יצר כו' דתקנת חכמים היא על כל אדם וכדמשמע פשטא דלישנא דתלמודא כי משי ידיה אומר ברוך אקב"ו ענ"י וכן כתבו הפוסקים בסתם ולא חילקו אלא שהרא"ש השיב לשואלו על המשכים ללמוד ולעולם אפילו אינו עומד אלא למלאכתו וכדפי' ותדע דאם לא היתה תקנת חכמים אלא היכא דנגע במקום מטונף א"כ למה תיקנו אותה בשחרית ולא בתפלת המנחה ובתפלת ערבית לפי דעת הרא"ש אלא בע"כ דדוקא בשחרית שא"א שלא יגע במקום מטונף תיקנו חכמים לברך ענ"י ומשתקנו בשחרית לא פלוג רבנן וחייב לברך בכל ענין אבל במנחה וערבית דאפשר שלא יעשה צרכיו ולא יגע במקום מטונף לא תיקנוה אלא דס"ל להרא"ש דמכל מקום היכא דאיכא האי טעמא כגון שעשה צרכיו וכו' חייב לברך ענ"י וכך הוא לסברת הרשב"א דס"ל דעיקר התקנה לא היתה אלא משום חדשים לבקרים כו' וכמו שכתב להדיא וז"ל ועל דבר זה תיקנו בשחר כל אותם הברכות אבל כיון שתיקנוה תיקנו אותה בסתמא ואין לבטלה בשום פנים ולכן אף בניעור כל הלילה חייב לנטול ולברך הנלפע"ד כתבתי :

שוב ראיתי בתשובת הרמב"ם בענין חזרת הש"ץ להוציא את שאינו בקי דאפי' יש שם כולן בקיאין נמי צריך להחזיר התפלה ולא הויא ברכה לבטלה מפני כי עיקר התקנה להוציא שאינו בקי ולא נתנו חכמים דבריהם לשיעורין והביא ראיה מקידוש ב"ה ומברכ' מעין שבע ומביאו ב"י ריש סי' קכ"ד ע"ש ונדון דידן דכוותה . הב"י הביא מ"ש אבודרהם שנהגו לברך ענ"י ואשר יצר בין עשה צרכיו בין לא עשה צרכיו כו' והשיג עליו וז"ל ואיני יודע מה טעם לברכת אשר יצר כשלא עשה צרכיו כו' ונראה דנמשך לסברתו שפסק בסי' מ"ו דכל ברכות שחרית אם לא נתחייב בהן אומר אותם בלא הזכרת השם ומיהו אפשר לומר דס"ל לאבודרהם כדעת הפוסקים דברכות שחרית כיון דברכות השבח הן על מנהגו וסדרו של עולם אפי' לא נתחייב בהן מברכין עליהן וכמו שיתבאר בסי' מ"ו בס"ד וזה הדין הוא ג"כ בברכת אשר יצר דמאי שנא ממכין מצעדי גבר ורוקע הארץ על המים . ועוד אפשר כיון דבשחר נעשה כבריה חדשה ואי אפשר בלא עיטוש מלמט' חייב לברך אשר יצר כו' שאף העיטוש הוא רפואה זכר לדבר בקש להתעטש דפרק מי שמתו ומביאו רבינו בסימן ק"ג דלכשיכלה הריח אומר רבון העולמים יצרתנו נקבים כו' ואע"פ דבאינו עומד בתפלה אינו מברך על העיטוש מכל מקום בשחרית תקנו לברך אשר יצר אף כשלא עשה צרכיו מאחר דאי אפשר לו בלא עטוש כי היכי דתקנו לברך ענ"י משום שא"א שלא נגע במקום מטונף ואף ע"פ דביום אינו מברך על נטילת ידים בנוגע במקום מטונף ורוחץ ידיו . ואין להשיב ממ"ש מהרא"י בתשובה דאין לברך ברכה זו אא"כ צריך להתרחק כו' דמשמע דדוק' באותו נוסח שתקנו גלוי וידוע לפניך חרפתינו כו' קאמר דאין לברך אלא בצריך להתרחק אבל בנוסח ברכת אשר יצר שפיר יש לברך על העיטוש אלא דלא תקנו לברך על העיטוש אשר יצר כי אם בשחר וכדפי' והכי נהוג לברך ענ"י ואשר יצר אע"פ שלא עשה צרכיו כל עיקר :

ובהזכירו

כתב הרא"ש בתשובות כלל רביעי שהמשכים ללמוד יברך ענט"י ואשר יצר ואלהי נשמה וכל סדר הברכות עד ברכת התורה וברכת התורה בכלל וילמוד ופרשת התמיד לא יקרא עד שיאור היום וכן אשר נתן לשכוי בינה לא יברך אלא ביום ואם השכיב עצמו לישן קודם היום ונטל ידיו להתפלל א"צ לברך ענט"י אם לא עשה צרכיו כי שינת עראי היא עכ"ל ונראה דא"צ לברך דקאמר לאו דוקא דנטילה נמי לא בעי כדיהיב טעמא משום דשינת עראי היא כלומר ולא חיישינן בה שמא נגע במקום המטונף ואם נגע במקום מטונף יתבאר בסי' ז' בס"ד אם צריך לברך ענט"י אם לאו: **ומשמע** שאם היה נעור כל הלילה אינו צריך ליטול ידיו שחרית אלא משום דידים עסקניות ידיו כדי להתפלל לדעת מי שסובר דסתם ידים כשירות לתפלה שהרי כתב הרא"ש בסוף ברכות דאינו צריך ליטול ידיו שחרית אלא משום דידים עסקניות וא"א שלא ליגע בבשר המטונף בלילה וכיון דנעור הוא הרי אפשר שלא נגע בשום מקום מטונף וכי היכי דביום אין חזקתן שנגע במקום המטונף הוא הדין נמי בלילה אם הוא נעור וכן נראה ממ"ש בתשובה כלל רביעי שלא תקנוה אלא בבוקר כשידיו מטונפות דמשמע דווקא כשידיו מטונפות צריך נטילה הא אם אין ידיו מטונפות אפילו בבוקר אינו צריך נטילה והיינו כגון שהיה נעור כל הלילה ואפי' בישן שינת עראי בלילה כתב בתשובה שכתבתי בסמוך שאינו צריך לחזור וליטול וטעמא משום דלא חיישינן בשינת עראי שמא נגע במקום המטונף וגם למה שכתבתי בשם תשובות הרשב"א דטעמא דנט"י שחרית היא מפני שבשחר אנו נעשים כבריה חדשה דכתיב חדשים לבקרים וגו' האי טעמא נמי לא שייך אלא כשישן בלילה וכמ"ש במדרש בשר ודם מפקיד פקדון ביד חבירו ומחזירו לו בלוי ומקולקל וכמ"ש רבינו בסי' מ"ו ואם היה נעור כל הלילה הרי לא הפקיד פקדונו ביד הקב"ה וא"כ אינו נעשה כבריה חדשה באותו שחר ומיהו אם ישן שינת עראי נראה דשייך ביה מפקיד פקדון ביד הקב"ה ומחזירה לו חדשה ואפשר שאפי' היה נעור כל הלילה צריך ליטול ידיו שחרית לפי טעם זה דכיון שתקנו ליטול ידיו שחרית לא פלוג רבנן אבל להרא"ש שאינו צריך ליטול אלא מפני שנגעו במקום מטונף היכא דלא נגעו משמע דלא תיקון כמה שכתבתי בסמוך :

ומיהו

ומיהו משום רוח רעה השורה על הידים נראה דגם להרא"ש אפי' היה נעור כל הלילה צריך ליטול ידיו דרוח רעה השורה על הידים בלילה משמע דלא תלוי בשינה כלל · אבל בספר הזוהר פ' וישלח נראה שאין רוח רעה שורה על הידים אלא בשעת שינה שכתוב שם על פסוק ויותר יעקב לבדו דהא לית לן מאן דנאים בלילה בערסיה דלא טעים טעמא דמותא ונפקא נשמתיה מיניה וכיון דאשתאר גופא בלא נשמה קדישא רוחא מסאבא זמין ושריא עלוי ואסתאיב והא אוקימנא דלית ליה לב"נ לאעברא ידוי על עינוי בצפרא בגין דהא רוח מסאבא שריא עלייהו עכ"ל וכן משמע ג"כ מן המאמר שכתבתי לעיל שכתוב בפרש' וישב:

ה ובהזכירו השם כו' הנה רבינו ז"ל הזהירנו על כוונת קריאתו וכתיבתו ולא הורה לנו דין קריאתו כי מקצתם קורים בפתח ומקצתם קורין נוטה לצירי וכן הוא מנהג המשכנים ומ"מ הדבר פשוט כשקורא השם הכתוב בה"ד שצריך לקרותו בפת"ח כגון א"ד שפתי תפתח אתה גבור לעולם א"ד וכן בכל מקום שהוא כתוב א"ד: **ויברך**

ה (א) **ויכוין** (א) בברכותיו פירוש המלות שמוציא מפיו ובהזכירו השם יכוין פי' קריאתו באל"ף דל"ת לשון אדנות שהוא אדון הכל ויכוין עוד פירוש כתיבתו ביו"ד ה"א לשון הויה שהוא היה והוה ויהיה ובהזכירו אלהים יכוין שהוא תקיף אמיץ אשר לו היכולת בעליונים ובתחתונים כי אל לשון כח וחוזק הוא כמו ואת אילי הארץ לקח: **ויברך**

ואם השכים ללמוד ונטל ידיו ואח"כ השכיב עצמו לישן קודם היום נראה דאפי' כדי להעביר רוח רעה אינו צריך לחזור וליטול ידיו דכיון שעברה פעם אחת ע"י נטילה ג"פ שוב אינה שורה באותה הלילה ואפשר שאע"פ שעברה ע"י נטילה ג"פ חוזרת ושורה וכן נראה מספר הזוהר שכתב בתחלת פרשת ויגש על מה שאמז"ל שדוד הי' מנמנם כסוס רזא דמילתא דהא דוד מלכא חי וקים לעלם ולעלמי עלמין ודוד מלכא הוה נטיר כל יומוי דלא יטעום טעם מיתה בגין דשינתא חד משיתין דמיתה איהי ודוד בגין דוכתיה דאיהי חי לא הוה נאים אלא שיתין נשמי דעד שיתין נשמי חסר חד איהו חי מתמן ולהלאה טעים בר נש טעמא דמותא ושליט ביה סטרא דרוחא מסאבא ודא הוה נטיר דוד מלכא דלא יטעום טעמא דמותא ולא ישלוט ביה סטרא אחרא בגין דשיתין נשמי חסר חד איהו רזא דחיים דלעילא עד ס' נשמי דאינון ס' נשמי עילאין ואילין רזא דלהון דתליין בהו חיים מכאן ולתתא רזא דמותא איהו ועל דא דוד מלכא הוה משער שיעורא דליליא בגין דיתקיים בחיים ולא ישלוט ביה טעמא דמותא עכ"ל · משמע בהדיא שכל שיישן שיתין נשמי צריך ליטול שהרי כשיישן שיעור זה קאמר דשליט ביה סטרא דרוח מסאבא משמע דלא שאני לן בין ישן קודם לכן באותה לילה ללא ישן כלל וכיון דשליט ביה סטרא דרוח מסאבא פשיטא שצריך ליטול ידיו כדי להעבירה שאע"פ שנטל ידיו להעביר הרוח רעה ששרתה על ידיו ראשונה מה יועיל לרוח רעה ששרתה על ידיו אח"כ ולפ"ז אפשר דאפי' אם ישן ביום (ב) צריך ליטול ידיו דהא סתם אמרו כל דנאים שיתין נשמי שלטא ביה סטרא דרוח מסאבא ולא חילקו בין יום ללילה ואע"פ שבמאמרים שכתבתי דאיתא בפרשת וישלח כתוב דלית לך מאן דנאים בלילה על ערסיה דלא טעים טעם דמותא וכיוצא בזה כתוב במאמר שבפרשת וישב אפשר דלאו דוקא אלא אורחא דמלתא נקט שדרך בני אדם לישן בלילה ותדע דעל כרחך על ערסיה שכתב בפרשת וישלח לאו דוקא דכיון דטעמא כיון דנשמתא נפקת מיניה שריא רוח מסאבא אפי' כינאים בלא ערסא נמי וא"כ ה"ה דליליא דקאמר לאו דוקא אלא אורחא דמלתא נקט וה"ה ליום ובהכי אתי שפיר הא דאמרינן בפרק הישן (כו:) אסור לישן ביום יותר משינת הסוס שהוא שיתין נשמי ומיהו יש לדחות ולומר דדוקא בישן בלילה אמרו לפי שאז הוא זמנו של סטרא מסאבא אבל ביום אין לו כח לשרות על האדם ומה שאמרו לישן יותר משיתין נשמי הוא כדי שלא לעורר כח ההוא סטרא ביום שאינו זמנו מ"מ אע"פ שמתעורר ע"י השינה אפשר שאין לו כח לשרות וצ"ע · אח"כ מצאתי כתוב בארחות חיים השכים קודם עמוד השחר ונטל ידיו י"א שצריך ליטול ידיו פעם אחרת כשיאור היום משום בת חורין השורה על הידים כל הלילה עד היום וכן צריך לשפוך עליהם מים ג"פ ע"כ נראה מדבריו שאפי' היה נעור עד הבוקר קאמר צריך ליטול ידיו פעם אחרת משום בת חורין: **כתב** הכלבו בסימן כ' בשם הר"ם שאינו מברך בבוקר כשנוטל ידיו על נטילת ידים ואשר יצר עד בואו לבה"כ ואם בירך קודם לכן אינו מברך פעם אחרת בבואו לבית הכנסת ותופס במקום שהניח עכ"ל ובספרד לא נהגו כן אלא כל אחד מברך בביתו על נט"י ואשר יצר ובב"ה מתחילין מאלהי נשמה ובסימן ו' יתבאר בס"ד: **כתב** ה"ר דוד אבודרהם נהגו לרחוץ פיהם מפני הרירין שבתוכו שצריך להזכיר את השם הגדול בקדושה ובטהרה וכן כתב בכלבו סימן א': **כתב** עוד ה"ר דוד אבודרהם שנהגו לברך ענט"י ואשר יצר בין עשה צרכיו בין לא עשה צרכיו מפני שרוח רעה שורה על הידים ועוד שהידים עסקניות וא"א שלא נגע בדבר מטונף בלילה ועוד דומיא דכ"ג שמקדש ידיו קודם העבוד' וכן צריך שיקדש אדם ידיו קודם שיעבוד את הבורא יתברך כדי שיעבדנו בידים נקיות עכ"ל א ואיני יודע מה טעם לברכת אשר יצר כשלא עשה צרכיו (ג) אבל ברכת ענט"י בבוקר ודאי משמע שצריך לברך אע"פ שלא עשה צרכיו וכ"כ רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל וכן נראה ממ"ש הרא"ש בפרק הרואה דמשום דידים עסקניות הן ואי אפשר שלא ליגע בבשר המטונף תקנו ברכה קודם שיקרא ק"ש ויתפלל וכ"כ ג"כ בתשובה כלל רביעי ומ"ש בסוף אותה תשובה ואם הוא נוטל ידיו כשרוצה להתפלל אם לא עשה צרכיו אינו צריך לברך ענט"י שלא תקנוה אלא בבוקר כשידיו מטונפות שממשמשות במקום הטינופת ועשה צרכיו נ"ל דהוי כאלו כתב או עשה צרכיו כלומר שלא תקנוה אלא בבוקר שידיו מטונפות שממשמשות במקום הטינופת או בשאר תפילות כשעשה צרכיו ונוטל ידיו להתפלל מיד וע"פ מ"ש רבינו בסי' ז' ולדברי הרשב"א בתשובה שכתבתי בסמוך אפי' לא נגע במקום מטונף נמי צריך לברך ענט"י ב:

כתב הר"ד אבודרהם בסוף ספרו בשם ס' התשב"ץ שז' דברים צריכין נטילה לאחריהם ואלו הם הקם מן המטה והיוצא מבה"כ והיוצא מבית המרחץ והנוטל צפרניו והחולץ מנעליו והנוגע ברגליו והחופף את ראשו וכ"כ בכלבו בסי' כ"ד וכ"כ במרדכי פרק אלו דברים אלא שבמקום הקם מן המטה כתב ההולך בין המתים ורבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל כתבם בסימן ז' בשם ארחות חיים והוסיף עליהם מי שנגע במת ומי שמפלה כליו וי"א המשמש מטתו ואינו רוחץ ידיו מקולקלים אורחותיו וי"א אף הנוגע בכנה וי"א אף הנוגע בגופו בידו ואז"ל מי שעשה אחת מכל אלו ולא נטל אם ת"ח הוא תלמודו משתכח ואם אינו ת"ח יוצא מדעתו עכ"ל: **כתב** המרדכי פ' אלו דברים ח"ל ועל הדברים הצריכים נטילה אשר שאלת אי סגי בנקיון בעלמא בלא מים אי דבר שאי אפשר להתברר בראיה ברורה אין לעשות פרוצה לסכנתא וטוב להחמיר ליטול במים וכן כתב בכלבו בסימן כ"ג: **גרסינן** בפ' ערבי פסחים (קיא:) גמ' ולא יפתחו לו מד' כוסות של יין דמסוכר ולא משי ידיה מפחיד שבעה יומי דשקיל מזייה ולא משי ידיה מפחיד תלתא יומי דשקיל טופרי' ולא משי ידיה מפחיד חד יומ' ולא ידע מאי קא מפחיד ופירש"י דמסוכר מקיז דם מן הכתפים: **גרסינן** בפ' ר"א דמילה (קלג:) האי מאן דמשי אפיה ולא מנגב טובא נקטרו ליה חספניתא מאי תקנתיה לימשי טובא במיא דסילקא ופירש רש"י חספניתא פניו מתבקעות ואני אומר שהוא מין שחין והוא שכתוב בתורה ובחספניתא תרגום של חרס: **כתוב** בתשובת הרשב"א שנשאל כלשון הזה אנו צריכים ליזהר בתפלה או באכילה שלא ליגע במקום הטינופת איזה נקרא מקום הטינופת והשיב מסתברא שלא מקום הטינופת ממש אלא אפי' שוק וירך המכוסים באדם לפי שיש שם מלמולי זיעה וכן מחכך בראשו אבל מקומות מגולים בראשו ובפניו ובמקום מגולה שבזרועותיו אין זה מקום הטינופת שאין שם צואה וזיעה וכך אנו נוהגים עכ"ל:

ה ויכוין בברכותיו פירוש המלות וכו' מבואר הוא: **ויברך**

דרכי משה

(ב) ונ"ל לפי מ"ש לקמן בשם א"ח דהדבר תולה בלילה ולכן אף אם ניעור בלילה צריך נטילה א"כ ביום א"צ נטילה: (ג) ואפשר לי ליישב המנהג דאף ברכת אשר יצר תלוי ברוח רעה כי מאחר שאסור ליגע בידיו בעוד שהרוח עליהם בפה או בחוטם או באזנים או בעינים שהם הנקבים נקבים שבאדם ועל ידי נטילה זו תסיר הרוח רעה ואז מותר לשלוח ידיו אל הנקבים לסותמן או לפותחן כאשר יצטרך לו ולכן יברך אשר יצר. [וכן] משמע דעת הטור ריש סימן ו דיברך אשר יצר בכל שחרית דהא כתב סתם ויברך אשר יצר ולא הזכיר יציאה מבה"כ מיהו יש לדחות דקאי עמ"ש בסימן ב' ויבדוק נקביו וכולי:

ה (א) כתב בהגהות מיימן פ"ד מהלכות תפלה שצריך ליזהר שלא ידלוג שום תיבה כאילו מונה מעות וכן לא יבליעם אלא יוציאם כולן בשפתיו עכ"ל וכן הוא בסמ"ג: חלולים

דרישה

בכל מקום לברך בשחרית על נט"י ומקפידין בכל תנאי נטילה כמו בשעת אכילה · ואני לא מצאתי בשום מקום דבר ברור שיצטרך אדם ליטול ידיו שחרית דאי משום שיבתא די ברקיקה ואי משום תפלה וק"ש די או ברקיקה או בנקיון בעפר וצרורות וכדאמרינן דמי ארחץ במים כתיב ארחץ בנקיון כתיב וגם בברכות רב לייט אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא אלא שיש לו קצת דמדומי דאייה לחיוב הנטילה בכלי בשחר ממאי דאמרינן בפ' כל הבשר נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהן כל היום כולו כלומר מתנה שתעלה לכל היום ואפילו לאכילה (. ומ"ש דמדומי ראייה לפי שאין ראייה גמורה דאיכא למימר דה"ק אם אדם רוצה ליטול בשחרית נטילה גמורה וכדי שתעלה לו בשעת אכילתו יעשה אבל לא שבכל בוקר יטול נטילה גמורה) ועוד אמרינן פרק היה קורא נוטל ידיו ומניח תפילין כו' היא קבלת מלכות שמים מדקאמר נוטל ידיו ולא קאמר רוחץ ידיו כמ"ש בערב רוחץ פניו ידיו ורגליו ומשמע לכאורה שצריך בבוקר ליטול ידיו בכלי · ואם תשאל מ"ש תפילת השחר מתפילת המנחה וערבית נ"ל לפי שבשחר אנו נעשים כבריה חדשה דכתיב חדשים לבקרים רבה אמונתיך צריכין אנו להודות לו יתברך על שבראנו לכבודו לשרתו ולברך שמו ועל דבר זה תקנו בשחר כל אותן הברכות שאנו מברכין בכל בוקר לכן גם דבר זה תקנו בשחר להתקדש בקדושתו וליטול ידינו מן הכלי ככהן שמקדש מן הכיור קודם עבודתו עכ"ל · מבואר מדבריו דכל דיני נטילה של אכילה צריכין ג"כ להיות בנטילה של שחרית וכן משמע מלשון הרא"ש שכתבתי בסמוך וכן העלה ב"י להלכה שטוב להקפיד בנטילת ידים של שחרית כמו לאכילה וכ"כ בש"ע וכן עיקר ומ"ש רמ"א שם ומיהו אינו מעכב כו' נראה דר"ל שאינו מעכב לנקיות ידים לק"ש ולתפלה אבל ודאי אם חסר א' מדיני נט"י של אכילה אין מברכין על הנטילה כלל אלא על נקיות ידים שהרי לא שייך לומר אשר צונו על"י כיון שלא קיים דין הנטילה וכ"כ ב"י בשם הרא"ש ז"ל כתב הרא"ש דכל מים דפסילי לנט"י דוקא לסעודה אבל לתפלה כיון דסגי לן בכל מידי דמנקי בהכי אפילו לכתחלה נמי מיהו לא יברך בהו כיון דלא איתקון לנטילה עכ"ל ולפי זה מ"ש ב"י בשם א"ח שא"ל ליטול ידיו מרביעית אלא לאכילה לפי שלפני תפילה אם אין לו מים יכול לנקות בכל מידי דמנקי אף שמל' ב"י משמע דעל נטילה קאי וצריכין לומר שחולק על הרא"ש הנ"ל או שחולק בין פסול דמים להצטרכות כלי לשאר דברים הצריכים לנט"י מ"מ לטעם הרא"ש אין נראה לחלק וי"ל דא"ח ר"ל דיוצא ידי נקיות לתפילה אבל ברכת נט"י אינו מברך וכן אם שכסך ידיו אפילו ג"פ זה אחר זה נראה שאינו מברך על נט"י לפי האי טעמא דהא בדין נט"י לאכילה לא מהני שכסוך · ומ"ש ב"י בש"ע דאם שכסך עלתה לו נטילה לתפלה פי' ג"כ שיוצא ידי נקייה אבל לא הוה נטילה לענין ברכה ודו"ק: **ודע** לכ"ע נטילה או רקיקה ג"פ מיהא בעי בכל שחרית ומברך על נקיות ידים או על נט"י כדלעיל וי"ש ב"י יש דבות מחולקות להרא"ש הטעם משום שמא נגע בלילה במקום הטנופת בבשרו שידים עסקניות הן וכ"כ בהדיא סוף ברכות דמשום קדושות ק"ש ותפילה תקנו נטילה ורחיצה וברכה בשחרית לידים העסקניות · ובא"ח כתב עוד דתקנו כן משום בריה חדשה וכ"ל והוא עיקר לפי מה דקי"ל הוינו לעיקר דיני נטילה אבל ודאי גם להרשב"א ס"ל דרקיקה עכ"פ בעי משום שיבתא וכמ"ש לעיל בתחילת תשובתו · וב"י בשם הזוהר כתב דהטעם משום שבשעת שינה טועם האדם טעם מיתה ושולטין ושורין עליו רוחות הטומאות ושלשה דינים נפקא בין טעמי' דמר לטעמיה דמר · חדא הניעור כל הלילה ולא ישן כלל דלטעמיה דזוהר אין צריך נטילה כלל · ולטעמי' דא"ח בעי נטילה משום שיבתא השולטת בלילה אפילו אינו ישן · שנית הקם קודם עלות השחר ונטל ידיו לדעת הזוהר אין צריך עוד נטילה כשיאור היום שהרי כבר עבר ממנו הרוח רעה בנטילה הראשונה ולא"ח צריך לחזור וליטול ידיו דשיבתא חוזרת ושרתה עליו אחר הנטילה הראשונה וגם הישן ביום לדעת א"ח א"צ נטילה אחר השינה דשיבתא אינה שולטת ביום · ולטעמיה דזוהר בעי נטילה כיון דטעים טעם מיתה ולזה תמצא בש"ע שכתב בקצרו ג' דינים שיש להסתפק ורמ"א ז"ל כתב באלו ג' דינים נוטל בלא ברכה כלל · וכתב עוד הרא"ש שבסוף ברכות על ברכות דשחרית מיהו מל' שסדרו בגמרא משמע שיכול לברך כל אלו הברכות קודם נט"י והוא סעד לדברי שלא תקנו נט"י אלא לקריאת שמע ולתפלה עכ"ל ור"ל מטעם שידים עסקניות הם:

וכתב ב"י וכן כתב הרשב"א בתשובה ע"כ ונראה די"ל שגם מתשובת רשב"א הנ"ל משמע כן שלא תקנו הנטילה שחרית אלא לקדושת ק"ש ותפילה אבל ודאי לא מטעמיה דהרא"ש דלהרא"ש הטעם כיון שידים עסקניות אי אפשר שלא יגע בדבר מטונף בלילה וכשהוא ערום מיירי דוקא ולהכי בעי נטילה לק"ש ולתפילה שהן קדושה יתירה ולהרשב' הטעם משום בריה חדשה כנ"ל ולהכי אפילו לא ישן ערום חייב בכל דיני נטילה לק"ש ולתפילה ולדברי שניהם בשאר ברכות כשלא ישן ערום אפילו בלא שום נקוי יכול לאומרן וכשישן ערום אפילו לשאר

פרישה

סי' ה' (א) ויכוין בברכותיו פירוש המלות. כתיב שויתי ה' לנגדי תמיד · עיין מ"ש הטור ע"ז בסימן נ"ח ורמ"א מ"ש ע"ז בריש סימן א' שייך בדרישה גם שייך לכאן מ"ש הטור בסוף סי' ס"א שידקדק בכל אות כו' שיפסיק ביניהן כמו ספרו בגוים כו' שלא בק"ש בלבד אמרו שצריך לדקדק אלא בכל מילי (כמ"ש הטור שם): ולא

חדושי הגהות

טעמי תורה רשב"ל אמר מפני שקושר בה תפילין ואין להקשות א"כ בשמאל כ"ש שלא יקנח שבה מניח התפילין די"ל שהתפילין מניח בזרוע ולא ביד אבל הקשירה היא ביד ימין (מהרל"ח):

ה א אכן מדברי רבינו בסימן ו' שכתב סתם ויברך אשר יצר משמע אפי' בלא עשה צרכיו (מוהרל"ח) וע' בד"מ: ב ולפי דברי האחרונים א"צ לברך כלל בשאר תפלות אף כשעשה צרכיו רק בבוקר קודם התפילה מפני שנעשה כבריה חדשה וכמו שנתבאר בסי' ז' (מוהרל"ח): ול"ג

ו **ויברך** ברכת אשר יצר וכו' חלולים חלולים (א) ולא יאמר חללים חללים רמז לדבר חלולים חלולים עולה רמ"ח כחשבון אברי האדם (עיין בפ"ו דאהלות ושם מונה כל רמ"ח איברים שבאדם) (ב) א"א [א] להתקיים כדאיתא במסכת נדה כל זמן שתינוק במעי אמו טבורו פתוח ופיו סתום יצא לאויר העולם נפתח הסתום ונסתם הפתוח [ב] שאלמלא כן א"א לעמוד ומפליא לעשות כדאיתא במדרש כי גדול אתה ועושה נפלאות האדם דומה לנאד מלא רוח ואם יעשה אדם בנאד נקב כחודה של מחט הרוח יוצא והאדם מלא נקבים ורוחו משתמרת בתוכו הרי עושה נפלאות ואם הולך מיד לבית

ו **ויברך:** ברכת אשר יצר חלולים חלולים ולא יאמר חללים חללים בפ' הרואה (ס':) כי נפיק כלומר מב"ה לימא אשר יצר וכו' חללים חללים ופי' רש"י שאם יפתח אחד מן החללים כגון הלב או הכרס או המעים או אם יסתם אחד מהם מן הנקבים הפתוחים כגון הפה או החוטם או פי הטבעת יפתח קאי אחללים או יסתם קאי אנקבים ורבינו נראה שמפרש כן אלא שאין נראה לו לגרוס חללים ומשמע לי שטעמו משום דבחללים לא שייך בריאה שהרי אין בו ממש אלא ע"י בריאת האבר שסביבותיו נמצא החלל ולפיכך גורס חלולים דהשתא קיימא בריאה אאיברים שהם חלולים (א) וה"ק וברא בו נקבים נקבים דהיינו פה וחוטם ופי הטבעת וגם ברא בו איברים חלולי' דהיינו לב וכרס ומעים וכ"ל דהא דכפל נקבים נקבים וכפל ג"כ חלולים חלולי' משום דנקבים טובא הוו בגוף האדם וכן איברים חלולים טובא איכא בגוף האדם ולהורות על ריבויים כפלם ורש"י נראה שגורס יפתח קודם ליסתם וכן היא גירסת הרי"ף והרא"ש ולפ"ז אמאי דסליק מיניה קאי אבל הרמב"ם ז"ל בפ"ז מה' תפלה גורס יסתם קודם ליפתח :

אי אפשר להתקיים כדאיתא במסכת נדה פרק המפלת (ל.) כ"ז שתינוק במעי אמו וכו' שאלמלא כן אינו יכול לעמוד רבינו קיצר כאן בדבר שהוא עיקרו של ענין דבגמרא הכי איתא שאלמלא כן אינו יכול לחיות אפילו שעה אחת ורבינו אתא לאפוקי מהר"מ מרוטנבורק שכתב שאין לגרוס אפי' שעה אחת שהרי סותם את פיו הרבה שעות ויכול לחיות וכמו שכתבו הר"ד אבודרהם והכלבו בשמו והוא ז"ל בא ליישב דשפיר גרסינן אפילו שעה אחת וקאי אשעת יציאתו לאויר העולם שאז אם היה נשאר פיו סתום או טבורו פתוח אפילו שעה אחת אינו יכול להתקיים ואע"פ שאחר צאתו לאויר העולם סותם את פיו הרבה שעות ויכול לחיות כשיוצא ממעי אמו ופיו סתום אם ישאר כך אפי' שעה אחת אינו יכול להתקיים כדתני' יצא לאויר העולם נפתח הסתום ונסתם הפתוח שאלמלא כן אינו יכול לחיות אפי' שעה אח' ומשמע דבחדא מינייהו לא הי' יכול לחיות אפי' שעה אחת ויש לשאול מאחר דשאם יסתם אחד מהם לא שייך אלא בנקב הפה בלבד למה הוא מזכיר בתחלה שברא בו נקבים נקבים שכולל כל הנקבים שבגוף האדם ונראה דאיידי דגבי שאם יפתח א' מהם צ"ל חלולי' חלולי' שהרי כל האיברים החלולי' אם יפתח א' מהם א"א להתקיים אפי' שעה אחת נקט נמי באם יסתם א' מהם נקבים נקבים אע"ג דלא קאי שאם יסתם אחד מהם אלא אנקב דפה ולפ"ז פירוש הברכה כך היא אשר יצר את האדם בחכמה וברא בו נקבים נקבים כלומר נקבים רבים כגון פה וחוטם ופי טבעת וגם ברא בו חלולים חלולים כלומר אברים רבים חלולים כגון לב וכרס ומעים שאם יסתם א' מהם כלומר שבנקבים שנבראו בגוף האדם יש נקב אחד מהם שאם היה נשאר סתום בעת צאתו לאויר העולם לא היה יכול להתקיים אפילו שעה אחת והאברים החלולים אם היה נפתח אחד מהם איזה מהם שיהיה ג"כ לא היה אפשר להתקיים אפי' שעה אחת כך נ"ל לדעת רבינו א וק"ל דשאם יסתם אחד מהם ר"ל אחד מיוחד מהם דהיינו פה ושאם יפתח א' מהם ר"ל איזה מהם שיהיה ועוד דשאם ישאר הפה סתום בעת צאתו לאויר העולם לא יהי' אפשר להתקיים אפי' שעה אחת נראה שאינו ענין לעשיית צרכיו ונראה לפרש בענין אחר שאם יסתם איזה מנקבי האדם או יפתח איזה מהאיברים החלולים א"א להתקיים אפי' שעה אחת כלומר שגבול יש לאדם שיכולין נקביו ליסתם ולא ימות וכיון שעבר אותו הגבול אי אפשר להתקיים אפי' שעה אחת וכיון שבכלל הנקבים הוו פי טבעת ופי האמה ובכלל האיברים החלולים הוו המעיים שפיר הוי שבח זה מענין עשיית צרכיו ואפשר עוד שמאחר שאם יוצא לנקביו ביותר עד שאם עבר הגבול ימות בכלל שאם יפתח א' מהם הוא והוי שאם יפתח א' מהם מענין עשיית צרכיו ממש :

ומפליא לעשות כדאית' במדרש כי גדול אתה ועושה נפלאות האדם דומה לנאד מלא רוח וכו' כן כתבו רש"י והתוספות בפ' הרואה והר"ד אבודרהם כתב שי"מ רופא כל בשר ע"ש הנקבים שברא בו להוציא פסולת מאכלו כי אם יתעפש בבטן ימות והוצאתו היא רפואה וזהו רופא כל בשר ואומר ומפליא לעשות ע"ש שבורר בו הקב"ה טוב המאכל ודוחה הפסולת וכגון הוא (ג) :

ועל מה שתקנו לומר אשר יצר את האדם בחכמה לא כתב רבי' למה רמזו לפי שבריאת האדם דבר ברור הוא שחכמה נפלאה היא ומדברי רש"י נראה דבחכמה רמזו למה שאמרו במדרש כי גדול אתה ועושה נפלאות וכו' שכתב וז"ל ומפליא לעשות כנגד שהגוף חלל כמו נאד וכו' והקב"ה ברא את האדם בחכמה וברא בו נקבים נקבים הרבה ואף עפ"כ הרוח בתוכו כל ימי חייו וזה פליאה וחכמה ע"כ והתו' כתבו שתקנו כן משום דאיתא בתנחומא ויברא אלהים את האדם א"ר בון בחכמה שהתקין מזונותיו ואח"כ בראו והיינו דאמרינן בס"פ אחד דיני ממונות (לח.) לכך נברא בע"ש כדי שיכנס לסעודה מיד :

ואם הולך מיד לב"ה ורוצה להמתין מלברך על נט"י עד בואו לב"ה וכו' כבר כתבתי בסי' ד' בשם הר"ס שאינו מברך ענט"י כשנוטל ידיו עד בואו לב"ה ורבינו כותב כאן שברצונו תלוי הדבר שאם רצה מברך מיד ואם רצה ממתין עד בואו לב"ה וכתב רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל שכן כתוב בסמ"ק וכתב על זה שיש לפקפק בו שמאחר שכל המצות צריך לברך עליהן עובר לעשייתן ולא התירו בנטילה אלא לפי שלא היה ראוי לברך קודם לפי שהידים מטונפות וא"כ

ו **ויברך** ברכת אשר יצר כו' חלולים חלולי' ולא יאמר חללי' חללים כו' כך היא גירסת הרי"ף והרא"ש והרמב"ם וס"ל לרבינו דמה שנמצא בתלמוד חללים חללים הוא ט"ס ונראה שטעמו דכיון שאם יפתח אחד מהם רצונו לומר שאם יפתח אחד מהאברים החלולים אלמא דמאמר אשר יצר הוא שבח והודאה על האברים החלולים וב"י פי' משום דבחלל לא שייך בריאה וקשה דהלא כתיב ובורא חשך וחשך אינו כי אם העדר האור :

א"א להתקיים כדאיתא במסכת נדה כו' נראה דרבינו לא בא אלא לתת טעם למה שיסדו א"א להתקיים ואמר דה"א במסכת נדה לגבי תינוק בעת צאתו לאויר העולם ומש"ה תקנו חכמים לשון זה בברכה שעל עשיית צרכיו והוא לומר שיצרו בחכמה שהפסולת יצא דרך הכרס והמעיים ופי האמה והטבעת שאם יפתח הכרס או המעיים כדי שיצא משם הפסולת או יסתם פי האמה והטבעת שלא היה יכול לצאת משם הפסולת שוב לא היה אפשר לו להתקיים והנה הכוונה בברכה זו שכאשר בעת צאתו לאויר העולם אם יפתח או יסתם אחד מהם אי אפשר להתקיים כך כל ימיו קיומו וחיותו תלוי בזה ולא הזכיר רבינו בדבריו אם יש לומר אפילו שעה אחת כגי' הרי"ף והרא"ש והרמב"ם או אין לומר אפילו שעה אחת וכגירסת הר"מ מרוטנבור"ג וכגירסתינו בגמרא כי ס"ל דקושיית הר"מ ממה שאדם סותם את פיו הרבה שעות ויכול לחיות לאו קושיא היא דהלא הכוונה בעשיית צרכיו על סתימת פי האמה והטבעת כדפרישי' ואם עבר הגבול בסתימת פי האמה והטבעת אפילו שעה אחת אין ספק שאינו יכול לחיות ולכך רשות הוא ומאן דבעי יכול לומר אפילו שעה אחת ואין לזוז ממה שנהגו אבותינו נהרא נהרא ופשטיה :

ומפליא לעשות . כדאיתא במדרש כו' כן פרש"י ותו' אלא דרש"י פי' עוד דאשר יצר את האדם בחכמה פתיחה זו הוי מעין החתימה דמה שיצרו כנאד ואעפ"כ הרוח עומד בתוכו כל ימי חייו זו היא פליאה וחכמה אבל התוס' פירשוה ע"ד המדרש על ויברא אלהים את האדם א"ר בון בחכמה שהתקין מזונותיו ואח"כ בראו וע"כ יסדו אשר יצר את האדם בחכמה עכ"ל ונ"ל דלפי זה צריך לפרש דהוה מענין עשיית צרכיו והוא דלאחר שהכין מזונותיו תחלה יצרו על אופן שיתקיים על ידי מזונותיו אלו והוא שברא בו נקבים נקבים פה המאכל להכניס בו המזונות ופה החוטם והאזנים ופי האמה והטבעת שהפסולת יצא משם וגם ברא בו אברים חלולים הלב שהוא חיותו והכרס והמעיים מחזיקים המאכל שיעור הצריך ושאם יפתח כו' כדלעיל ורבינו לא הזכיר לא פי' רש"י ולא פי' התוס' נראה דס"ל דזה וזה אמת וגם מלבד זה חכמה נפלאה היא שרוחו ישתמר בגופו ע"י מזונותיו ודחיית הפסולת :

ודע דבגמרא אסיקנא שאין לומר רופא חולי אלא רופא כל בשר וכ"כ הרי"ף והרמב"ם אבל באשר"י כתוב רופא חולי ועל פי זה נכתב בכל הסדורים שלפנינו רופא חולי ואין ספק שטעות סופר ה"א באשר"י כי חשב הסופר דברכה זו חותמים בה רופא חולי כמו בתפלה שחותמין בברכת רפאינו רופא חולי עמו ישראל וכן הוא בהגהת ר' אברהם מפראג ובהגהת מהר"ש לוריא ובאבודרהם שאין לחתום בברכת אשר יצר רק רופא כל בשר ופשוט הוא :

ואם הולך מיד כו' נראה מדברי רבינו דדוקא בהולך מיד לב"ה אחר שנטל ידיו יכול להמתין מלברך ענ"י עד בואו לב"ה אבל אם לומד או עושה מלאכה בביתו ליכא למ"ד שימתין מלברך אלא צריך לברך ענ"י בביתו וכ"כ הרא"ש בתשוב' ומביאו לקמן בסי' מ"ז וכן עיקר :

אמנם

דרכי משה

ו (א) חלולים ול"נ משום דלשון חללים הוא ג"כ לשון הריגה כמו בחלל חרב או חללים לכהונה ע"כ יש לומר חלולים שהוא לשון חלול ממש : (ב) ונ"ל שמפליא לעשות קאי על הנשמה שנתן באדם וזו היא פליאה גדולה שיתקיים דבר רוחני והוא מן העליונים בדבר גשמי בגוף האדם שהוא מן התחתונים ואי אפשר לנשמה לעשות פעולתו להשכיל במושכלת בעוד שאדם חולה ב"מ באחד מאבריו כי כאב גופו מטרידו מלעשות פעולתו וע"כ אמר רופא חולי כל בשר וע"י זה מפליא לעשות שהנשמה נקשרת בגוף וע"כ תקנו לומר

פרישה

סי' ו' (א) **ולא** יאמר חללים חללים דלא שייך לומר לשון יצירה על החלל משום דמלת חלל לשון הריגה הוא :

(ב) **א"א** להתקיים כדאיתא במסכת נדה ז"ל הב"י רבינו קיצר בכאן בדבר שהוא עיקרו של ענין בגמרא הכי איתא שאלמלא כן אינו יכול לחיות אפילו שעה אחת . ונראה לפרש שאם יסתם איזה מנקביו של האדם או יפתח איזהו מאיברים החלולים אי אפשר להתקיים אפילו שעה אחת כלומר שגבול יש לאדם שיכולין נקביו לסתום ולא ימות וכיון שעבר אותו גבול אי אפשר להתקיים אפילו שעה אחת וכיון שבכלל הנקבים הוו פי הטבעת והאמה ובכלל האיברים החלולים הוו המעיים שייך שבח זה לעשיית צרכיו ועוד כיון שאם יוצא לנקביו ביותר עד שאם עבר הגבול בכלל ימות שאם יפתח אחד מהם הוא עכ"ל מסקנת דבריו . אבל קשה דא"כ מה שייכות הראייה מנדה שהביא רבינו לכאן ואפשר דמביא ראייה כמו שמצינו בתינוק כיון שעבר גבולו וזוקו אפילו שעה אחת מיד מת ה"ה באדם גדול . ואיכא נמי לפרש כמ"ש ב"י בפי' הראשון שלו דרבינו בא להשמיענו בראייה זו דשפיר גרסינן בגמרא אפילו שעה אחת ולאפוקי ממהר"ם מרוטנ"בורק שמחקו ומפרש דקאי אשעת יציאתו לאויר העולם שאז אם היה נשאר פיו סתום או טבורו פתוח אפילו שעה אחת אינו יכול להתקיים ואם יסתם אחד

דרישה

לשאר ברכות נקוי בעי ולא נטילה והראיה בהגמרא שאמרו כי מתער משנתיה יאמר אלהי נשמה כי שמע קול תרנגול לימא ברוך אתה י"י הנותן כו' כי לביש לימא מלביש ערומים כו' כי משי ידיה לימא על נטילת ידים ש"מ דאפילו כשישן ערום ואפילו לא נטל עדיין ידיו יכול לברך שאר ברכות אבל נקיון נראה דודאי בעי לכולי עלמא וכמו שכתב ב"י ז"ל . ומיהו כתב הרשב"א בתשובה הנזכר שאם ישן על מטתו ערום ידים עסקניות ופסולין להזכרת השם עד שינקה אותם בכל מידי דמנקה ע"כ : **כתב** ב"י ז"ל אבודרהם שנהגו לברך בשחרית על נט"י ואשר יצר בין עשה צרכיו בין לא עשה מפני שרוח רעה שורה על הידים ועוד שהידים עסקניות וא"א שלא נגע בדבר מטונף בלילה ועוד דומיא דכ"ג שמקדש ידיו קודם העבודה וכן צריך שיקדש ידיו קודם שיעבוד את הבורא י"ת כדי שיעבדנו בידים נקיות עכ"ל ואיני יודע מה טעם לברכת אשר יצר כשלא עשה צרכיו אבל ברכת נט"י ודאי משמע שצריך לברך אף על פי שלא עשה צרכיו עכ"ל ב"י ודע דהני טעמים שכתב אבודרהם לא אברכת אשר יצר כתבם אלא אברכת נט"י וכן מבואר מל' שם ע"ש ד' י"ב ע"א ובקושיית ב"י שהקשה מה טעם לברכת אשר יצר בשלא עשה צרכיו נ"ל לומר דידוע דגם הפה הוא בכלל הנקבים שאם יסתם א"א להתקיים וכדמייתי הטור בסימן ל"ז :

סי' ו [א] **א"א** להתקיים כדאיתא במסכת נדה יצא לאויר העולם נפתח הסתום שאלמלא כן א"א להתקיים וצריך האדם להודות לה' שברא בו נקבים נקבים אשר בתוכם יש גם הפה שהוא עיקר בריותו של אדם שאם יסתם א"א להתקיים . ועוד שאינו יכול ללמוד או לדבר שום דבר אם פיו סתום וזהו החכמה שיצר וברא ה' אותו בנקב א' פתוח שדרך אותו נקב הוא מדבר וכיון שכן ודאי ראוי תמיד בעמידתו בשחרית יברך ברכת אשר יצר אף אם לא עשה צרכיו גם שייך שפיר לברך ברכת אשר יצר שהיא על סדר טבע העולם ומנהגו כמו שיתבאר לקמן סימן מ"ו בשאר ברכות שאנו מברכין בכל יום ע"ש סדר העולם והנהגתו ואין לך גדול מזו ככ"ל ובד"מ תירץ ז"ל ואפשר לי ליישב המנהג דאף אשר יצר תלוי ברוח רעה כי מאחר שאסור ליגע בידיו בעוד שהרוח עליהם לא בפה ולא בחוטם ולא בעינים שהם הנקבים שבאדם וע"י נטילה זו מסלק הרוח ואז מותר לשלוח ידיו אל הנקבים לפותחן או לסותמן כאשר יצטרך לו לכן מברך אשר יצר עכ"ל : [ב] **שאלמלא** כן א"א לעמוד כו' ז"ל הגמרא פרק הרואה מאי חתים אמר רב רופא חולי' אמר שמואל שויכהו

חדושי הגהות

ו א ול"נ דבאמת לא גרס רבינו אפילו שעה אחת וכמ"ש חב"י דהעיקר חסר שלא כתב הטור תיבות אלו והא דהביא רבינו גמרא דנדה היינו משום דמשם יוצא נוסח הברכה (מוהרל"ח) ;

אמנם כו' עד כמו ברכת הגשמים וכו' לקמן בסי' רכ"א ואיכא למידק דהרא"ש בתשובה כלל ד' סימן א' כתב דבבקר לא יפסיק בין ברכת אשר יצר לאלהי נשמה כי היא סמוכה לה ולכך אינה פותחת בברוך וא"כ היאך הכריע רבי' כאן דלא כוותיה וכך הקשה מהר"י ברונא ותו דהלא הרא"ש גופיה בפסקיו כתב כלשון הגמרא וכמו שסדרן הרמב"ם וא"כ היאך כתב בתשובה בהיפך ונראה ודאי דכאן לא הכריע רבינו אלא להוציא מי"א שצריך לומר מיד אחריה אלהי נשמה דליתא דמדינא א"צ והרא"ש בתשובה לא כתב דצריך אלא כתב דלא יפסיק כו'. והיא זהירות וחסידות דפשיטא דלסמכה לברכה טפי עדיף וה"א לקמן בסי' ק"י לגבי תפלת הדרך דאינה סמוכה ואינה מתחלת בברוך ואפ"ה היה מהר"ס נזהר כשהיה בדרך לסומכה ולאומרה אחר ויהי רצון הראשון כדי שתהא ברכה סמוכה לחברתה וכ"כ הר' יונה בספר היראה כלשון הרא"ש בתשובה ולאו מדינא אלא חסידו' וזהירות כדפרישי': ודין ברכת הודאה מבואר בפרק ע"פ ריש (דף ק"ה) ע"ש בפרש"י ובתוספות:

ז וכל היום כשעושה צרכיו י"א שלקטנים מברך אשר יצר לבד ולגדולים ענ"י ואשר יצר כנ"ל וטעם סברא זו נראה דבגדולים אינו כדי לברכה בלא נטילת ידים כמ"ש בספר המנהיג ומביאו ב"י והיינו משום דחזקה שנגע בבשר המטונף שבגופו אי נמי מאחר שטינף גופו אינו כדי להוציא מפיו ברכת אשר יצר שהוא דבר קדושה כשאין ידיו טהורות ומאחר שחייב ליטול ידיו חייב לברך ענ"י אבל בקטנים דטהור הוא ויכול לברך אשר יצר אף בלא נטילה הלכך אפי' כשיטול ידיו א"צ לברך ענ"י ולפ"ז בשפשף כיון שאין ידיו טהורות וחייב ליטול ידיו כדי לברך אשר יצר צריך לברך נמי ענ"י אבל אין לפרש דאף בשפשף אע"פ שצריך ליטול ידיו אין טעון ברכת ענ"י מידי דהוה אהיו ידיו מלוכלכות בטיט ובצואה וכמ"ש הסמ"ג והסמ"ק לדעת ר"ת דא"כ אף בגדולים לא היה צריך לברך ענ"י מה"ט וכמ"ש ב"י בסוף סימן זה משם מהר"י אבוהב דלר"ת אין לברך ענ"י אלא בבוקר ובשעת אכילה אלא כדפרי'. לפ"ז אף בהיו ידיו מלוכלכות בטיט ובצואה וצריך ליטול ידו כדי להוציא מפיו דבר שבקדושה חייב לברך ענ"י כמו בקטנים ושפשף דהל

וא"כ להאי טעמא כיון שמברך קודם ניגוב ה"ל כקודם נטילה אך מן הדין הוא שמברך בסמוך כל מה שאפשר ואולי דעתו בזה שמאחר שאלו הברכות של שחרית אנו מברכים אותם בב"ה אם כן ברכת נטילה ג"כ אם ירצה לחבר אותה עם האחרות אע"פ שלא יהיה במקומה יכול לעשותו ואע"פ שיש לחלק בזה שברכת נט"י היא ברכת המצוה שלעולם צריך להקדימה והאחרות הם ברכות השבח יכול לאמרם אחר עשייתן כמו שכתבו הפוסקים על זה וגם הרא"ש בסוף ברכות ועוד דהא ניחא להבוא טעמא שכתב הרב לקמן שמה שאנו מסדרים אותם בב"ה הוא בשביל ע"ה שאינם יודעים אותם ויענו אמן אבל להבוא טעמא שכתב שאנו עושים זה בשביל שאין הידים נקיות אין ראוי לעשות זה אלא שיש להשיב בזה שמאחר שהברכות האחרות אין אנו מברכי' אותם מיד סמוך לנטילה ואנו מניחים אותם לב"ה זאת ג"כ תדחה עמהם שאין לחלק עכ"ל. והאגור כתב שנשאל מהר"י מולין איך יתכן שהאדם נוטל ידיו שחרית וממתין לברך על נטילת ידים עד ב"ה והלא הפסק הוא והשיב שאין לו כ"כ טעם מפורסם אבל נראה לו שדבר זה נתקן שימתין לסדרם בב"ה כדי שישמעו עמי הארץ ויענו אמן ויצאו בברכתו ואע"פ שלפעמים מברכים בב"ה אף על פי שאין שם מי שאינו בקי מ"מ לא חילקו ולי המחבר נראה שמי שמברך בשחרית ענט"י ואחר כך בב"ה לא יברך יפה עושה עכ"ל האגור. וכתב עוד שנשאל מהר"י מולין לקהלות אשכנז שנוהגין הזקנים בהסכמה בב"ה לברך ענט"י בקול רם ואחד הוא המברך וחביריו עונים אמן ואחר כך מברכים האחרים ג"כ פעם אחרת על נט"י בקול רם למה לא יצאו באמן שענו והשיב שאע"פ שענו אמן יכולין לחזור ולברך מאחר שהמתחיל לברך אינו מברך להוציא ואפי' אם הש"ץ יכוין להוציא מי שאינו בקי מ"מ המברכין אחריו אינם מכוונים לצאת ידי חובתן בברכתו ע"כ ולפי מה שכתבתי בסימן ד' בשם תשובת הרשב"א שבשחר תקנו שיטול אדם ידיו לפי שאז אנו נעשים כבריה חדשה וצריכים אנו להודות לו יתברך על שבראנו לכבודו לשרתו ולברך בשמו ועל דבר זה תקנו בשחר כל אותן הברכות שאנו מברכין בכל בוקר ובוקר ולפיכך אנו צריכים להתקדש בקדושתו וליטול ידינו מן הכלי ככהן שמקדש ידיו מן הכיור קודם עבודתו יש לומ' דכיון דנט"י לא אתיא אלא כדי להתקדש לברך ברכת ההודאה בתרייהו גרירא ומאחר שהן נסדרות בב"ה גם ברכת נט"י יכול לסדרה בב"ה ומיהו בני ספרד לא נהגו לברכה בב"ה אלא כל אחד מברך בביתו ענט"י ואשר יצר ובב"ה מתחילין מאלהי נשמה וכן עיקר (ד):

לבית הכנסת (ג) (ג) ורוצה להמתין מלברך ענט"י עד בואו לבית הכנסת שיסדר אותם עם שאר ברכות הרשות בידו אמנם אם יברך מיד ענט"י ואשר יצר י"א שצריך לומר מיד אחריה אלהי נשמה עד בא"י המחזיר נשמות לפגרים מתים לפי שהיא סמוכה לברכת אשר יצר ולכך אינה פותחת בברוך (ד) וי"א [ג] שאין צריך לומר מיד אחריה ומה שאינה פותחת בברוך (ה) מפני שהיא ברכת הודאה כמו ברכת הגשמים שאינה פותחת בברוך והכי מסתבר דהכי מוכח בברכות בפרק הרואה דקאמר כי מתער משנתיה לימא אלהי נשמה ובתר הכי קאמר וכי משי לידיה לימא על נטילת ידים וכן סדרן הרמב"ם ז"ל:

ז (א) **וכל** היום כשעושה צרכיו [א] י"א שלקטנים מברך אשר יצר (ב) ולגדולים ענט"י וי"א שבין לגדולים בין לקטנים מברך

אמנם אם יברך מיד על נטילת ידים ואשר יצר יש אומרים שצריך לומר מיד אחריה אלהי נשמה וכו' כ"כ הרא"ש בתשובה בכלל ד' סימן א' וז"ל ובבוקר לא יפסיק בין ברכת אשר יצר לאלהי נשמה כי היא סמוכה לה וכן דעת הגאונים ולכך אינה פותחת בברוך:

וי"א שאין צריך לומר מיד אחריה ומה שאינה פותחת בברוך מפני שהיא ברכת ההודאה וכו' כן כתבו התוספות בפרק היה קורא (יד:) ובפרק שלשה שאכלו (מז.) ובפרק ערבי פסחים (קד:) גבי כל הברכות פותח בברוך וחותם בברוך וכן עיקר:

ז וכל היום כשעושה צרכיו י"א שלקטנים מברך אשר יצר כלומר לא ענט"י ולגדולים ענט"י כלומר אשר יצר וגם ענט"י: **וי"א** שבין לגדולים בין לקטנים מברך ענט"י ואשר יצר דכיון שצ"ל אשר יצר שהוא דבר של קדושה צריך לברך ענט"י כתב. רבינו הגדול מהרי"א ז"ל שמ"ש רבינו דכיון שצ"ל אשר יצר וכו' קאי לב' הסברות דתרוייהו סברי דכיון שהוא צריך לברך אשר יצר שהוא דבר של קדושה צריך להיות בידים נקיות כלומר ונוטל ידיו ומברך ענט"י אלא שלסברא ראשונה

דרכי משה

לומר מיד אחר ברכה זו ברכת אלהי נשמה: (ג) כתב הכלבו כשבא אדם לבה"כ יאמר מה טובו כו' ואני ברוב חסדך וגו' ועוד כתב הכלבו בשם מוהר"ם דאינו מברך בבקר כשנוטל ידיו ענט"י ואשר יצר עד בואו לבה"כ ואם בירך קודם לכן אינו מברך פעם אחרת בבואו לבה"כ ותופס במקום שהנית עכ"ל: (ד) אמנם מנהג האשכנזים אשר בגלילות אלו שמסדרים אותן בב"ה ולכן אל יברכו בביתם מי שמברך אותן בב"ה ואני בעצמי נוהג כמנהג בני ספרד. ובמהרי"ל כתב מי שמנהגו ללמוד קודם כניסתו לב"ה או בימים נוראים שמשכימים קודם עלות השחר אז יברך בביתו אשר יצר כו' עד אחר אלהי נשמה אבל כשנכנסים מיד לבה"כ לא יברך בביתו כלום עד בואו לבה"כ ולפי מה שאכתוב בסי' כ"ה שמצוה לילך עם טלית ותפילין מביתו ע"כ צ"ל תחלה בביתו אשר יצר וכל ימי תמהתי על המנהג שנהגו בימי התשובה שמתפללין קודם עלות השחר סליחות ותחנונים וא"כ קודם לכן הוצרך לברך ברכת ענט"י ואשר יצר אם עשה צרכיו ואח"כ בעלות השחר מתחילין בב"ה ומברכין ענט"י ואשר יצר ונ"ל שהיא ברכה לבטלה ואם איישר חילי אבטלנה ומ"מ אתן קצת טעם למנהג כי כבר כתבתי לעיל סימן ד' בשם אבודרהם שנהגו לברך ברכת אשר יצר וענט"י בשחרית אף אם לא עשה צרכיו משום הרוח רעה ששורה על הידים כמ"ש לעיל וכתבתי ג"כ לעיל בשם אורחות חיים דאף אם נטל בלילה הרוח רעה חוזר ושורה על הידים בסוף הלילה ולכן נהגו לחזור ולברך משום רוח רעה כמ"ש אבודרהם אך לפ"ז היה להם לחזור וליטול ידיהם מיהו לפי דברי הר"י אבוהב דלעיל מיושב הכל דמסדרם בבה"כ אע"פ שמפסיק בינתיים כמו שאר ברכות שלאחר אלהי נשמה והרוצה לצאת ידי ספק יצא לחוץ אחר גמר סליחות ויטיל מים וישפשף ואח"כ יוכל לברך עם הצבור ואפילו בזה יש לפקפק כדלקמן סי' ז': ובאגור

דרישה

שווינהו אבל לכ"ע קצירי אלא רופא כל בשר רב ששת אמר מפליא לעשות אמר רב פפא הילכך נימרינהו לתרווייהו רופא כל בשר ומפליא לעשות ותמהני על נוסח שלנו רופא חולי כל בשר וכן במלפס ומיימון אינו לתיבת חולי ומשמע מכאן בהדיא דשייך רפואה בלי חולי והיינו משום שמה שהקב"ה מעמיד ומקיים שיווי המזג והטבעיים באדם שלא יתגבר אחד מהם הוא הרפואה וא"כ לא ידעתי למה דקדו כל הפרשנים בפסוק כל מחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך שהקשו כולם אם אין חולי רפואה מה ענייהו ולפי הנ"ל לק"מ כמ"ש שקיום שווי ההרכבה היא הרפואה ובפרט כמ"ש לפני זה כל המחלה אשר שמתי במצרים כי ידוע שמחלה מצרים היה ע"י שינוי טבעיי' וכמ"ש על מ"ש מכין שכל מכה ומכה היתה של ארבע מכות דהיינו ע"י לקוי כל יסוד ויסוד מהן שיצא מטבעו וכמ"ש בע"י ובעל זבח פסח ע"ש:

[ג] **וי"א** שא"צ לומר כו' והכי מסתברא מכאתי כתוב ואני ישראל ברונא מה שסתר דברי אביו שכתב בתשובה שאין להפסיק ביניהן לפי שסמוכה כו' ע"כ וכ"כ רבינו לקמן בשמו סימן מ"ז וז"ל מורי על דברי ישראל הנ"ל וכן אני נוהג כי כל מה שנוכל לסמוך עדיף טפי וראיה מתפילת הדרך דלקמן וצ"ע עכ"ל:

סי' ז [א] **י"א** שלקטנים מברך אשר יצר וכו' כ"כ המנהיג וז"ל י"א דמילוק יש בין גדולים לקטנים דלקטנים מברך אשר יצר ולא על נט"י דהא אפילו לעבודה כשר היכא דלא שפשף כדמוכח בפ' אמר להם הממונה אבל לגדולים מברך ענט"י ואשר יצר דברכת אשר יצר דבר שבקדושה היא והיוצא לגדולים אינו כדאי לברכה בלא נט"י עכ"ל וכ"כ על זה ב"י וז"ל ודע דההיא דפ' אמר להם הממונה הכי איתא דמתניתין דתנן זה הכלל היה במקדש כל המסיך את רגליו טעון טבילה כל המטיל מים טעון קדוש ידים ורגלים ואמרינן בגמרא בשלמא רגלים משום נצוצות אלא ידים מ"ט אמר רבי אבא זאת אומרת מצוה לשפשף ומשמע שכל שהטיל מים ולא שפשף אינו צריך ליטול ידיו ולפי זה מ"ש רבינו י"א שלקטנים מברך אשר יצר כלומר ולא ענט"י היינו דוקא בשלא שפשף שאינו טעון נט"י אבל אם שפשף שהוא טעון נט"י שצריך לברך ענט"י כמו לגדולים ואלו לסבר' שנייה אפילו לא שפשף נמי טעון נטילה דאל"כ מאי איכא בין סברא ראשונה לשנייה עכ"ל ודבריו תמוהין לי מאד דאם כדבריו שלו דעת הי"א האמורה שהביא רבינו אפילו בלא שפשף צריך לברך ענט"י תמה על עצמך וכי ממור בהדיוט מבקודש והא אפילו לעבודה כי לא שפשף לא בעי אפילו נטילה כ"ש ברכה וכמ"ש שם פרק הממונה. וע"ק דא"כ שגם י"א הראשונים מודי בקטנים כי שפשף דבעי ברכה א"כ אדמפלגי בין קטנים לגדולים לפלוג וליתני בדידה וע"ק שא"כ למה כתב רבינו י"א שלקטנים מברך אשר יצר ולא ענט"י עדיפא הל"ל דאפי' נטילה לא בעי וכמ"ש ב"י עצמו גם הוא על כתב אח"כ בשם הרב הגדול מהר"י אבוהב וז"ל דמשמע בהדיא מפרק הממונה דכי ליכא שפשוף אפילו נטילה לא בעי וכ"ש דלא מברך ענט"י ולהכי כל היכא שאמרו הפוסקים ברכת ענט"י לקטנים אשפשוף אמרו כן ע"כ וזהו כדברי דאלו להב"י וי"א אפילו בלא שפשף מצריכין נט"י לכן נ"ל פשוט דכי לא שפשף לכ"ע אפילו נטילה לא בעי וכמשמעות הגמרא דפרק הממונה (אם לא מכח נקיות או משום הכון וכמ"ש האחרונים ז"ל והביאם ב"י) ומ"ש

פרישה

אחד מהם ר"ל שבנקבים שנבראו בגוף האדם יש אחד מהם דהיינו הפה שאם היה נשאר סתום אפילו שעה אחת אמר נאתו לאויר העולם לא היה אפשר לו להתקיים ואיידי דנקט גבי איברים החלולים לשון רבים שהרי כל איברים אם יפתח אחד מהם אי אפשר להתקיים אפילו שעה אחת נקט נמי באם יסתם אחד מהם נקבים. אך הקשה ב"י על זה דאין לזה שאינו יכול להתקיים באם הפה סתום ביציאתו לאויר העולם התלות לענין עשיית צרכיו. ולפי מ"ש בדרישה ס"ם דלקמן א"ש:

(ג) **ורוצה** להמתין מלברך ענט"י כו'. כתב מהר"י אבוהב שהסמ"ק כתב כדברי רבינו שאם ירצה יכול להמתין ואם ירצה יברך מיד ואין לפקפק איך מפסיקין בין הנטילה לברכה שהיא ראויה לעשות קודם הנטילה דהרי כל הברכות צריכים להיות עובר לעשייתן דכיון שאין מברכין קודם הנטילה שעדיין הידים מטונפות ונדמית ושאר ברכות מסדרן בכל יום בב"ה משום שאינן בקיאים וכמ"ש רבינו בסימן מ"ו תדחה גם זו עמהם ע"כ קולר ל'. ועד"ז כתב האגור שהשיב להר"י מולין וכתב אף שלפעמים שם מי שאינו בקי מ"מ לא חלקו וב"י תירץ כיון דהנטילה מצד עצמו א"צ ברכה ואפילו לתפלה לפי מאי דקי"ל דאפילו לתפלת מנחה וערבית אינו מברך אף כשעשה צרכיו כדלקמן סימן ז' ולא תקנו הברכה כ"א בשחרית כדי לספר לפני השי"ת בקדושה ובטהרה וע"ז אנו מברכין שצוונו ענט"י כדי שנוכל לקבל עלינו עול מלכות שמים בטהרה וא"כ איך שייך הפסק דהא הנטילה א"צ ברכה וכשאנו באין לב"ה מברכין אנו להש"י על הטהרה שציוונו ועשינו תחילה ומה"ט ניחא דאפילו בימי סליחות אנו אומרים בב"ה ברכת נט"י אחר הסליחות ובכ"מ האריך ליישב זה ולפי מ"ש בשם ב"י ניחא ע"ש בסוף סימן ו' שלא כתב בהאי לישנא אבל זהו כוונתו ומסיק שם דבני ספרד מברכין ענט"י ואשר יצר בביתו ומתחילין בב"ה אלהי נשמה וכן עיקר:

(ד) **וי"א** שא"צ לומר מיד אחריה. כ"כ תוספות פ"ג שאכלו ופרק היה קורא ופ' ע"פ וכ"כ הב"י וכן עיקר והכי מסתברא ועיין בדרישה:

(ה) **מפני** שהיא ברכת הודאה. ז"ל הגמרא פרק ע"פ ד' ק"ה והביאו רש"י פ"ג שאכלו ד' מ"ו הבדלה כבכל' המצות מ"ט משום דהודאה היא פירש"י הבדלה כברכת המצות כגון להתעטף בציצית ועל נטילת לולב שאין מותמין בברוך לפי שאין בהן ריבוי דברים הבדלה נמי הודאה היא ואין בה הפסק לא הפסק תחנה או ריצוי הלכך בפתיחת' סגי ולא דמי לברכת קידוש שצריך לספר בשבח שבת וברכת יוצר אור שיש הפסק תחנה כגון ברחמיך הרבים רחם עלינו וברכת אבות יש בה דברי ריצוי וצריך לפתוח ולסיים בשבחו של מקום ע"כ וכ"כ רשב"ם וה"ה ה"כ מסיים בברכה וא"צ לפתוח ומ"ה אמר נמי ברכת גשמים שג"כ מסיים ואינו פותח לאפוקי איכך פותחין ואינך מסיימין וע"ל סי' רכ"א ולקמן סימן מ"ו שכתב כן ג"כ אמתה הוא בעוה"ז שיודה לה' וכן נקראין ברכת הודאה שנתקנה שיודה האדם על האמת ולהעיד שהוא בוראינו ולכן נוסח הברכה מודה אני לפניך וכו' ואינה כשאר ברכה של שבח וקי"ל וע"ל סימן ק"י מ"ש אתפילת הדרך:

סי' ז' (א) **וכל** היום כו' י"א שלקטנים מברך אשר יצר. כלומר לא על נטילת ידים אבל נטילה ודאי בעי:

(ב) **ולגדולים** ענט"י. כלומר וא"י. ואם איירי זה בשפשף לקטנים או לא עין בדרישה: דכיון

מברך ענט"י ואשר יצר (ג) דכיון שצריך לומר אשר יצר שהוא דבר של קדושה צריך לברך ענט"י [ב] וכ"ש (ד) אם רוצה ללמוד אחר גדולים שצ"ל ענט"י [ג] וא"א הרא"ש ז"ל לא היה מברך אף לגדולים

ראשונה דוקא לגדולים אבל לקטנים טהור הוא וכת' שמפרש הוא כן מפני שמצא בספר המנהיג שעל סברא ראשונה נתן טעם זה וז"ל המנהיג. וי"א דחילוק יש בין גדולים לקטנים דלקטנים מברך אשר יצר ולא ענט"י דהא אפי' לעבודה כשר היכא דלא שפשף כדמוכח בפרק אמר להם הממונה אבל בגדולים מברך על נט"י ואשר יצר דברכת אשר יצר דבר קדושה הוא והיוצא לגדולים אינו כדאי לברכה בלא נט"י עכ"ל:

ודע דהסיא דפרק אמר להם הממונה הכי איתא דאמתני' דתנן (כח.) זה הכלל היה במקדש כל המסיך את רגליו טעון טבילה כל המטיל מים טעון קידוש ידים ורגלים אמרינן בגמרא (כט:) בשלמא רגלים משום נצוצות אלא ידים מ"ט א"ר אבא זאת אומרת מצוה לשפשף ומשמע שכל שהטיל מים ולא שפשף אינו צריך ליטול ידיו ולפ"ז מ"ש רבינו י"א שלקטנים מברך אשר יצר כלומר ולא על נט"י היינו דוקא בשלא שפשף שאינו טעון נט"י אבל אם שפשף שהוא טעון נט"י צריך לברך ענט"י כמו לגדולים ונראה שע"פ סברא זו כתב רבי' בסי' תע"ג גבי נט"י לטיבול בלילי פסחים והרוצה לצאת ידי ספיקא יביא עצמו לידי חיוב נטילה מצד אחר כגון שיסך רגליו וישפשף משמע דה"ק יסיך רגליו או יטיל מים וישפשף ואילו לסברא שנייה אפי' לא שפשף נמי טעון נטילה א דאל"כ מאי איכא בין סברא ראשונה לשנייה:

וכתב סמ"ג בסימן כ"ז מ"ט גרסינן בפ"ג דיומא ת"ר הלכה בסעודה אדם יוצא להשתין מים נוטל ידו אחת פירוש אותה ששפשף בה ופוסק שם רבינו יעקב שהיוצא להשתין מים א"צ ליטול ידיו כלל אם לא שפשף בידיו והלכך אפילו שפשף בידיו אין טעון ברכה מידי דהוה אהיו ידיו מלוכלכות בטיט או בצואה שאין צריך לברך ענט"י ואפי' אשר יצר לא היה מברך רבינו מאיר אבל רבינו יצחק היה רגיל לברך אשר יצר עכ"ל וכ"כ הגהות מיימון בפרק ז' מהלכות תפלה וכתבו שדעת מהר"ם כדעת ר"י ובסמ"ק סימן קע"ט כתב ור"ת פוסק שהיוצא להשתין א"צ ליטול ידיו כלל אם לא שפשף בידיו והלכך אפילו שפשף בידיו אין טעון ברכה דענט"י אבל ברכת אשר יצר מברך ובכלבו כתב שר"ת פוסק שהיוצא להשתין אפילו שפשף אין טעון ברכה מידי דהוה אידיו מלוכלכו' בטיט ובצואה שאין צריך לברך ענט"י וריב"ק כתב אף ברכת אשר יצר צריך לברך עכ"ל וגם הרשב"א כתב בתשובות שמי שאומר שא"צ לברך אשר יצר לקטנים אינו אלא טועה שבכל כך צריך האדם לקטנים כמו לגדולים ע"כ ולפי טעם זה בלא שפשוף נמי צריך לברך אשר יצר וכן נראה ממה שכתב הרא"ש בתשובה כלל ד' שהעושה צרכיו או הטיל מים אפילו מעט צריך לברך כיון שנפתחו נקביו ע"כ וכיון דמשום דנפתחו נקביו הוא צריך לברך לקטנים אפילו לא שפשף נמי צריך לברך אשר יצר ורבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל כתב דמהסיא דפרק אמר להם הממונה נראה שהמטיל מים אין צריך נטילה כשלא שפשף ולפי זה כשתמצא בפוסקים שאומרים למים קטנים צריך ליטול וכל שכן אם יאמרו צריך לברך כששפשף נאמרו הדברים אם לא יאמר הדבר בפי' בשלא שפשף עכ"ל נראה לומר דלא אמר רבינו הגדול כן אלא לענין ברכת ענט"י אבל ברכת אשר יצר בלא שפשף נמי צריך לברך. ומ"ש הרא"ש בסוף מסכת תענית גבי ט"ב וכן כל היום אחר שעשה צרכיו יכול ליטול ידיו כדי שיוכל לברך ומיהו יזהר שלא יטול כל היד אלא לפי הצורך להעביר הלכלוך ע"כ לאו למימרא דאינו מברך אשר יצר כשעשה צרכיו אא"כ ידיו מלוכלכות כגון ששפשף או קנח אלא ה"פ כל היום אחר שעשה צרכיו שיש לו לברך אשר יצר אם ידיו מלוכלכות וצריך ליטלם יכול ליטול כדי שיוכל לברך אבל אה"כ שאע"פ שידיו נקיות צריך לברך אשר יצר כל שעשה צרכיו וכמו שנתבאר ואעפ"י שמה שאמרו בפרק אמר להם הממונה למדנו שהמטיל מים ולא שפשף אינו צריך ליטול ידיו כתוב בהגהות מיימון פ"ג מהלכות שביתת עשור שצריך לרחוץ משום הכנן וכן כתוב באורחות חיים שצריך ליטול משום נקיות [וע"ל מזה סימן תרי"ב]:

ועל מ"ש רבינו וכ"ש אם בא ללמוד אחר גדולים שצ"ל ענט"י כתב רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל דקאי לב' הסברות ולפיכך נקט מילתא דשויא לתרווייהו שהם גדולים שאם לא היה חוזר אלא לסברת וי"א לבד ללמוד אחר קטנים מיבעי' ליה עכ"ל. ולי נראה שאין מכאן הכרע דאפילו אם לא היה חוזר אלא לסברת וי"א עדיף טפי למיכתב וכ"ש אם רוצה ללמוד אחר גדולים מלמיכתב אחר קטנים כי היכי דליתי במכל שכן טפי:

וכתב רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל שמה שכתב רבינו וכ"ש אם רוצה ללמוד אחר גדולים לא בא להשמיענו דבר זה שפשוט הוא לסברות אלו אלא משום דבעי למיכתב שהרא"ש לא היה מברך על נט"י אף ללמוד כתב שלאלו הסברות צריך לברך ענט"י במכ"ש דברכת אשר יצר ע"כ:

ויש לדקדק בדברי רבינו שכתב וכ"ש אם רוצה ללמוד אחר גדולים שצ"ל על נט"י דהא ברכת אשר יצר בכלל ת"ת היא ומאי כ"ש דקאמר ואפשר דמשמע ליה

דהך טעמא הוא וסברא זו כתובה בסמ"ק דתחלה כתב דעת ר"ת שלא לברך ענ"י אפילו שפשף ואח"כ כתב ורבותי היו מברכים כשהיו רוצים לעסוק בתורה וכן נמי במלוכלכות בטיט ובצואה עכ"ל ואיכא למידק לפי זה דלסברא שנייה דאף בלא שפשף צריך לברך ענ"י משום דס"ל דצריך ליטול ידיו משום הכנן וגו' וכמ"ש בהגהת מיימונית בפ"ג מה' שביתת העשור משם כמה גדולים דאם כן בפ"ג דיומא אמתני' דכל המטיל מים טעון קידוש ידים ורגלים דדייק תלמודא בשלמא רגלים משום ניצוצות אלא ידים מ"ט אמר רבי אבא זאת אומרת מצוה לשפשף כו' והשתא מאי קושיא נימא אף שלא שפשף חייב ליטול ידיו משום הכנן כו'. וי"ל דמעיקרא דלא אסיק אדעתיה דמצוה לשפשף דייק שפיר ידים מ"ט דאין סברא דמשום הכנן לחודיה חייב ליטול ידיו מאחר שאינן מלוכלכות אבל למאי דאסיק ר' אבא דתקינו רבנן משום דמצוה לשפשף השתא ודאי התקנה היא כוללת דאף בלא שפשף צריך ליטול ידיו משום הכנן וכדמשמע לישנא דמתני' וכל המטיל מים כו' דמשמע דכל אדם חייב ליטול ידיו אע"פ שלא שפשף אלא דתחלת התקנה לא נתקנה אלא משום דמצוה לשפשף וכיוצא בזה כתבתי בסימן ד' בד"ה הכ"י האריך ע"ש במ"ש על דברי הרא"ש:

ומ"ש רבינו דכיון שצריך לומר אשר יצר כו' הוא חוזר לשתי סברות דאף לסברא שנייה מאחר שצריך ליטול ידיו משום הכנן אפילו לא שפשף כדי שיאמר אשר יצר שהוא דבר של קדושה צריך לברך ענ"י תחלה וכדפי' בסמוך וכיוצא בזה כתב ב"י ע"ש מהר"י אבוהב ומן הראוי היה שרבינו יכתוב טעם זה אצל סברא הראשונה אלא דכתבה כאן כדי שיאמר על זה וכ"ש אם רוצה ללמוד כו' ולאשמעי' שהרא"ש לא היה מברך ענ"י אף כשהיה רוצה ללמוד ולכן כתב תחלה שלאלו ב' הסברות מאחר שאף לגבי אשר יצר צריך לברך ענ"י כ"ש שצריך לברך כשרוצה ללמוד ושהרא"ש לא היה מברך אף כשהיה רוצה ללמוד:

ומ"ש רבינו וכ"ש אם רוצה ללמוד אחר גדולים כו' כתב מהר"י אבוהב דקאי לב' הסברות ולפיכך נקט מילתא דשויא לתרווייהו שהם גדולים שאם לא היה חוזר אלא לסברת וי"א לבד ללמוד אחר קטנים מ"ל עכ"ל וב"י כתב עליו ולי נראה שאין מכאן הכרע דאפילו אם לא היה חוזר אלא לסברת וי"א עדיף טפי למיכתב וכ"ש אם רוצה ללמוד אחר גדולים מלמכתב אחר קטנים כי היכי דליתי במכ"ש טפי עכ"ל ולפ"ד דמ"ש מהרי"א ללמוד אחר קטנים מ"ל אין רצונו לומר דלא ה"ל למימר אלא אחר קטנים דא"כ יהיו דבריו סותרין שהרי פי' דלא נקט רבינו וכ"ש אם רוצה ללמוד כו' אלא לאפוקי מדברי הרא"ש כו' והשתא איכא למימר נמי הא דנקט גדולים אינו אלא לאפוקי מדברי הרא"ש דסבירא ליה דאפי' בגדולים א"צ לברך ענ"י אלא ודאי דמהרי"א ה"ק דאמאי נקט אחר גדולים לחוד אחר גדולים וקטנים מיבעי ליה והשתא לפ"ז אין ממש בטענת ב"י דנקט גדולים דליתי במכ"ש טפי דהא אי נקט גדולים וקטנים אתא נמי במכ"ש טפי אלא בע"כ הא דנקט גדולים לחוד משום דקאי לב' הסברות:

וא"א הרא"ש כו' נראה דמ"ש אם לא כשעשה צרכיו וקנח כו' דוקא קנח קאמר דכיון דידיו מטונפות דומה לנטילת שחרית דאי אפשר שלא יהיו ידיו מטונפות בשחרית שהרי משמשו במקום הטנופת אבל בלא קנח א"צ לברך ענ"י ואע"פ דבפסקיו לא הזכיר וקנח נלמד סתום מן המפורש וז"ש רבינו וא"א לא היה מברך כו' כלומר שלשתי הסברות הראשונות צריך לברך ענ"י אחר סתם גדולים אפילו לא קנח דחזקה שנגע בבשר מטונף א"נ לפי שטינף גופו כדפי' לעיל אבל א"א הרא"ש לא היה מברך לסתם גדולים   רק

פרישה

(ג) **דכיון** שצריך לומר א"י צריך לברך ענט"י תחילה כצ"ל. וכתב מהר"י אבוהב ז"ל מ"ש רבינו דכיון כו' לשתי הסברות קאי אלא שלסברא ראשונה דוקא לגדולים משום דס"ל דהיוצאת קטנים אינו מסואב כלל מלמימרא לומר דבר שבקדושה בלא נטילת ידים וסברא שנייה ס"ל דמקרי מסואב גם מהטלת מים וכיון שהוא מסואב הכל מודים דא"א דבר שבקדושה בלא נט"י וכ"כ בהדיא בספר המנהיג ע"כ ועיין בדרישה כתב לשון המנהיג והשייך עליו: (ד) **וכ"ש** אם רוצה ללמוד אחר גדולים ז"ל מהר"י אבוהב זה קאי לב' הסברות. ולפיכך נקט מילתא דשויא לתרווייהו שהם גדולים שאם לא היה חוזר אלא לסברת וי"א לבד ללמוד אחר קטנים מבעי ליה ע"כ וי"ל שהרי כיון שלסברא שאחרונה קטנים וגדולים שוים אין בזה רבותא טפי מזה וב"י לא השיב כלום בזה ועיין בדרישה: וסיה

דרישה

ומ"ש רבינו ובעל המנהיג די"א דלקטנים מברך אשר יצר ולא ענט"י ר"ל ששפשף וצריך ליטול ידיו אפ"ה לא בעי ברכה לקטנים אבל נטילה ודאי בעי והטעם שאינו מברך אפילו כששפשף לפי דס"ל דלע"ג דברכ' אשר יצר דבר שבקדושה הוא לא בעי אפילו נטילה לקטנים אם לא שפשף דאין השתן היוצא ממנו מזקיקו לנטילה אלא כששפשף צריך נטילה להסיר הלכלוך מידו אבל לא שייך בו שום טומאה לומר שאינו כדאי לברך אשר יצר עד שיטול כראוי ולהכי אינו מברך ברכת ענט"י דשפשוף ודאי לא גרע מאלו היו ידיו מלוכלכות בצואה שנוטל להעביר הלכלוך ואינו מברך ענט"י אבל לגדולים כיון שיצא מגופו כל כך דבר מאוס כטמא דמי אף שאין ידיו מלוכלכות כלל ונקיות אפ"ה אינו כדאי לברך ברכת אשר יצר וצריך נטילה כראוי וע"כ מברך ענט"י קודם לכן. ומ"ש המנהיג דהא אפילו לעבודה כשר היכא דלא שפשף וכו'. ס"פ כיון שמצינו בפרק הממונה דבשלא שפשף א"צ נטילה כלל לעבודה בקטנים והיינו ע"כ מטעם דכיון דידיו נקיות תו לא נזקק לנטילה שאין השתן היוצא ממנו גורם לו נטילה כלל. וכיון שכן מוכח בהדיא דאפילו שפשף אינו מזקיקו לנטילה כלל כי אם כדי להסיר הלכלוך מידיו וכידים המלוכלכות בצואה דפשוט דנוטל ואינו מברך וכמ"ש ב"י בשם הכל בו אבל לגדולים כיון שיצא מגופו דבר טמא והוא מזקיקו לנטילה אפילו ידיו נקיות אינו רשאי לברך אשר יצר דהוה דבר שבקדושה כי אם בירך נט"י קודם לכן. וכמו שפירשתי דברי המנהיג. בהבנתו ראייה מפרק הממונה כן משמע בהדיא וז"ל ר"ת הביאו ב"י ז"ל כתב סמ"ג סימן כ"ז מ"ע ובסמ"ק סי' קע"ט גרסינן בפ"ק דיומא ת"ר הלכה אדם יוצא בסעודה להשתין מים נוטל ידו אחת פי' אותה ששפשף בה ופוסק שם ר' יעקב תם שהיוצא להשתין מים א"צ ליטול ידיו כלל אם לא שיפשף בידו הילכך אפילו שפשף אין טעון ברכה מידי דהוי אהיו ידיו מלוכלכות בטיט או בצואה שא"צ לברך ענט"י כו'. הנה אם נפרש לשון הלכך שכתב ר"ת ז"ל כמו שכתבתי דכיון דבלא שפשף א"צ אפילו נטילה לקטנים לפי שאין השתן היוצא מגופו גורם לו טומאה כלל אלא שבשפשף בעי מיהא נטילה להעביר הלכלוך אבל ברכה אינו צריך ודו"ק ועיין מ"ש בסמוך:

[ב] **וכ"ש** אם רוצה ללמוד אחר גדולים כו' ז"ל ב"י ויש לדקדק בדברי רבינו שכתב וכ"ש אם רוצה ללמוד אחר גדולים שצריך לברך ענט"י דהא ברכת אשר יצר בכלל ת"ת הוא ומאי כ"ש . ואפשר דמשמע ליה שאפילו אם לא היה צריך לברך ענט"י קודם ברכת אשר יצר לא הוה ילפינן מיניה לת"ת דאיכא למימר שאני ברכת אשר יצר מאחר שהיא באה על עשיית צרכיו אין להפסיק בין עשיית צרכיו לה בברכה אחרת אבל לאמר ת"ת אה"נ שצריך לברך קודם לו ענט"י והשתא דקודם אשר יצר בעי לברוכי ענט"י שפיר קאמר דשאר ת"ת אתי במכ"ש עכ"ל ולכאורה אין לזה הבנה דאיך שייך לומר שאם לא ילמוד אין להפסיק בין הנטילה לאשר יצר וכשלמד יכול להפסיק בינה לנטילה . ונראה דר"ל אף אם נאמר שאין להפסיק בברכת ענט"י בין אשר יצר והנטילה היינו כשמברך ענט"י משום ברכת אשר יצר למוד ומטעם שכתב שאין להפסיק בין עשיית צרכיו לברכת אשר יצר אבל כשמברך על נט"י גם בשביל ת"ת אין להקפיד אם מפסיק בין עשיית צרכיו לברכת אשר יצר כיון שאין עיקר הנטילה וברכתה בשביל לברך אשר יצר בלבד אלא בשביל ללמוד תורה ועל סברא זו הביא ב"י ראיה מדברי המרדכי ע"ש. וי"מ בע"א דה"ק הב"י אף אם לא היה צריך לברך ענט"י קודם ברכת אשר יצר מכל מקום כשרוצה ללמוד מסתבר דצריך לברך ענט"י והיינו שמברך תחילה אשר יצר בלי הפסק ואח"כ מברך ענט"י משום קדושת הלימוד והשתא השמיענו דאפילו בלא לימוד מברכין ענט"י קודם אשר יצר ק"ו דמחויב לעשות כן כשרוצה ללמוד אח"כ ולכן כ"ל דאין זה סברא שיברך תחילה אשר יצר ולברך אח"כ ענט"י וק"ל . אבל בעיקר קושיית ב"י אני אומר דמכ"ל לב"י זה שברכת אשר יצר הוי בכלל לימוד תורה נהי נמי דהוה דבר שבקדושה מ"מ אינו כ"כ דבר שבקדושה כמו לימוד תורה ודברי המרדכי שהביא הוא אח"כ משמעות כן בפשטן שכתב או להוציא ממנו דבר שבקדושה בעי ג"כ ענט"י ואם ישב בטל מברך אשר יצר ע"כ ואטו לא סבירא להמרדכי דברכת אשר יצר קלת דבר שבקדושה הוא אלא שאינו כ"כ במעלה כמו ת"ת ושאר דבר שבקדושה כיוצא בה משום דברכת אשר יצר ע"ש פתיחת נקביו ולא הוה דבר שבקדושה הבאה קבוע לשבח ולהודות וק"ל : [ג] **וא"א** ז"ל לא היה מברך אף לגדולים כתב ב"י בשם תשובת רמב"ן סימן קל"ג ובשם מהר"י אבוהב שכתב בשם הרשב"א בשם המגור דאפילו לתפלה לא בעי לברך ברכת נט"י ואפילו אחר גדולים כי אם בשחרית וכ"כ עוד מהר"י אבוהב בשם ר"ת ז"ל אין לברך ענט"י אלא בבוקר אבל כל היום כולו ואפילו כשירצה להתפלל אין עליו לברך ואפילו שהידים מלוכלכות עכ"ל וכן כתב המנהיג וכן כתב ב"י בש"ע: שהיא

חדושי הגהות

ז א תימא לפ"ז על הסברא שנייה דהא ביומא שם קאמר דלא בעי נטילה בלא שפשוף והיאך יברך ענט"י לכן נראה דבלא שפשוף לכ"ע לא בעי ברוכי וב' הלשונות שכתב רבינו פליגי רק בשפשוף ואין להקשות ללישנא קמא מההיא דיומא דבעי נטילה בשפשוף די"ל דמ"מ לא בעי לברך ענט"י מידי דהוי אידיו מלוכלכות בטיט וצואה וכמ"ש סמ"ג בשם ר"ת (מהרל"ח):   ע"ש

לגדולים רק אשר יצר אף כשהיה רוצה ללמוד אם לא כשעושה צרכיו וקנח או הטיל מים ושפשף (ה) והיה מתפלל אחריו מיד אז היה מברך ענט"י וז"ל שכתב בתשובת שאלה אם עשה צרכיו וקנח או קטנים ושפשף ורוצה להתפלל יטול ידיו ויברך ענט"י אבל כל היום כשעושה צרכיו או מטיל מים אף אם רוצה ללמוד אין לו לברך ענט"י כי אם אשר יצר :

הלכות ציצית

ח ומיד אחר נטילת ידיו (א) יתעטף בציצית מעומד וסדר עטיפתו פירשו הגאונים בעטיפת ישמעאלים (ב) שהיא [א] עטיפה גמורה ובעל העיטור כתב דלא בעינן כולי האי אלא כדרך בני אדם שמתכסין

רק אשר יצר ואפי' היה רוצה להתפלל אחריו מיד ואף כשהיה רוצה ללמוד אפי' עשה צרכיו וקנח לא היה מברך ענ"י אם לא כשעשה צרכיו וקנח או הטיל מים ושפשף והיה מתפלל אחריו מיד אז היה מברך ענט"י מפני שדומה לנטילת שחרית ואע"פ שרבינו לא הזכיר בתשובת הרא"ש כשכתב אבל כל היום כו' מלת וקנה נסמך על מה שכתב בתחלה עשה צרכיו וקנה דעלה קאי וקאמר אבל כל היום כשעשה צרכיו כו' כלומר כשעשה צרכיו וקנח · ולענין הלכה כבר נהגו להחמיר כר"ת שלא לברך ענ"י אף בגדולים וקנח ומתפלל אחריו מיד אלא בשחרית ובשעת אכילה וכן היא דעת הרשב"א ורבינו יונה אבל אשר יצר צריך לברך אפי' לקטנים בלבד ואפי' לא שפשף והיא דעת רבינו יצחק שהביא הסמ"ג ושאר פוסקי' ויש לתמוה דבהגהת מיימוני פ"ז דהלכות תפלה כתב וז"ל אמנם ר"י היה רגיל לברך אשר יצר אף אחר קטנים וכ"כ מורי רבינו בתשובה עכ"ל וזה סותר מ"ש בפ"ז דהל' ברכות בהגהת מיימוני וז"ל וכן מורי רבינו מאיר לא היה מברך אפילו אשר יצר אמנם ר"י היה רגיל לברך אשר יצר ע"כ ויש לתרץ דדברי הגהות שבפ"ז מה' ברכות אינו על מהר"ם ברבי ברוך אלא על רבינו מאיר שהביא הסמ"ג. והוא היה קדמון למהר"ם בר"ב וכן משמע דההגהות בפ"ז העתיקו לשון הסמ"ג ממש : כתב ב"י ע"ש מהר"י אבוהב שכתוב באורחות חיים בשם גאון שאדם שהטיל מים והסיח דעתו מלהטיל מים ואח"כ נמלך והטיל מים פעם אחרת שחייב לברך ב' פעמים אשר יצר והביא ראיה ממ"ש טעה ולא התפלל שחרית מתפלל מנחה שתים עכ"ל וכן פסק בש"ע והוראה זו רחוקה מן הדעת דלא דמי לתפילה שהיא במקו' הקרבן תקנו לה חכמי' תשלומין דאשכחן תשלומין גבי קרבן אבל ברכת אשר יצר שהיא הודאה על העבר יוצא י"ח בברכת הודאה אחת על כל מה שעבר מידי דהוה אמי שאכל ושותה והסיח דעתו ואכל ושתה דמברך ברכה אחרונה על שתי האכילות לדברי הכל ואף לכתחלה כתב רבינו דהיסח הדעת אינו מזקיק ברכה אחרונה על מה שאכל כדלקמן בסי' קע"ט אלא דרש"י חולק עליו מיהו אינו חולק אלא דמזקיק ברכה אחרונה לכתחלה אבל דיעבד אם אכל שני אכילות מודה דאינו מברך אלא אחת לאחריהם וה"נ דכוותא ושאלתי פי מורי החסיד מהר"ר שלמה בר' ליבש ז"ל מלובלין והשיב לי בלשון הזה הך הוראה לא שמיע לי כלומר לא ס"ל ע"כ והכי נקטינן דאינו מברך אלא פעם אחת אשר יצר ודלא כש"ע :

ח ומיד אחר נטילת ידיו יתעטף בציצית כו' כלומר שלא ילך לעסקיו אלא מיד יתעטף בציצית ויניח תפילין ויסדר הברכות כו' כמו שהולך ומבאר בסימנים הבאים ומדברי הר' יונה בספר היראה העתיק לכתוב כן והקדים ציצית לתפילין לפי שצריך ללבשן תמיד לזכרון המצות אבל תפילין עיקר מצותן אינן אלא בשעת ק"ש ותפלה לקבל עליו עול מלכות שמים שלימה :

ומ"ש מעומד כ"כ בסמ"ק ושאר פוסקים דגמרינן לה בג"ש דלכם לכם מספיר' העומר דכתיב ביה בקמה פי' בקומה ולא קשה ג"ש למה לי הא גרסי' בירושלמי כל הברכו' מעומד דאין זה אלא בברכת המצות דכיון שאומר בהן וצונו צריך לברך להקב"ה מעומד על מה שצונו וקרבנו לעבודתו דעבודה בעי עמידה אבל לא בברכת הנהנין ועטיפת טלית בציצית אע"ג דאומר בה וצונו הויא בכלל ברכת הנהנין כיון דאית ביה נמי הנאה ולכך בעי הך ג"ש · אך קשה ממילה ולולב ותקיעה דכתב בסמ"ק מעומד משום דכתיב בה לכם וגמרינן לכם מעומד תיפוק ליה דה"ל ברכת המצות ולא ברכתה נהנין ודוחק לומר דלא ידע הירושלמי א"כ הוה ס"ל כיון דליתיה בתלמוד שלנו לא בעיא מעומד אלא בהנך דאית בהו ג"ש דלכם לכם וצ"ע :

וסדר עטיפתו פי' הגאונים כו' אע"ג דאינו מפורש הכי בתלמוד לגבי ציצית

ליה שאפילו אם לא היה צריך לברך ענט"י קודם ברכת אשר יצר לא הוה ילפינן מינה לת"ת דאיכא למימר שאני ברכת אשר יצר שמאחר שהיא באה על עשיית צרכיו אין להפסיק בין עשיית צרכיו לה בברכ' אחרת אבל לשאר ת"ת אה"נ שצריך לברך קודם לו ענט"י והשתא דקודם אשר יצר בעי לברוכי ענט"י שפיר קאמר דשאר ת"ת אתי במכל שכן ואל תתמה שכבר מצינו מי שמחלק בין ברכת אשר יצר לשאר ת"ת שהרי כתב המרדכי בפ' אלו דברים וז"ל שאל השואל אם צריך לברך על נט"י ואשר יצר על כל פעם שנפנה או לא והשיב לו אם הוא עומד לעסוק בתורה לאלתר או להוציא מפיו דבר שבקדושה או לילך לבית הכנסת מברך ענט"י ואשר יצר ואם יושב בטל די לו באשר יצר לפי צורך נקביו עכ"ל · הרי בהדיא דלברך ברכת אשר יצר לבד אינו מצריך לברך ענט"י וללמוד שאר ת"ת מצריך לברך על נטילת ידים והיינו מטעמא דפרישית וכיון דלהני סברות שכתב רבי' כדי לברך ברכת אשר יצר צריך לברך ענט"י כ"ש שכדי ללמוד שאר ת"ת צריך לברך :

ודע דסברא זו שכתב רבינו דמשום ברכת אשר יצר צריך לברך על נט"י כתובה בתשובה המיוחסת להרמב"ן סימן קל"ג בשם הראב"ד : **וא"א** ז"ל לא היה מברך אף לגדולי' רק אשר יצר אף כשהיה רוצה ללמוד אם לא כשעושה צרכיו וכו' היה מתפלל אחריו מיד כך הם דבריו בפסקים פרק הרואה וז"ל כי משי ידיה אומר על נטילת ידים לפי שידיו של אדם עסקניות הם וא"א שלא ליגע בדבר המטונף בלילה תקנו ברכה קודם שיקרא קריאת שמע ויתפלל מזה יש ללמוד דהוא הדין בתפלת מנחה ובתפל' ערבית אם עשה צרכיו ונטל ידיו מברך ענט"י אבל כל היום כשעושה צרכיו א"צ לברך כי אם אשר יצר דלא נתקנה ברכת על נט"י כי אם לסעודה ולתפלה כי הך דהכא עכ"ל . וכן כתוב בתשובה שכתב רבינו בשמו והיא בכלל ד' וז"ל אין לברך על נט"י אלא במקום שתקנו חכמים כגון הנוטל ידיו לאכול וגם תקנו בבוקר כשקם ממטתו וידיו מטונפות שממשמש' במקום הטינופת ויש לו להתפלל צריך ליטול כדכתיב ארחץ בנקיון כפי ותקנו ברכה וכיוצא בזה אם עשה צרכיו וקנח או קטנים ושפשף ורוצה להתפלל יטול ידיו ויברך ענט"י אבל כל היום כשעושה צרכיו או מטיל מים אף אם רוצה ללמוד אין לו לברך ענט"י כי אם אשר יצר . וכתב עוד שם ואם הוא נוטל ידיו כשרוצה להתפלל אם לא עשה צרכיו אינו צריך לברך ענט"י שלא תקנו אלא בבוקר כשידיו מטונפו' שממשמשו במקום הטינופת ועשה צרכיו עכ"ל · וכבר כתבתי בסימן ד' דה"ק שלא תקנו אלא בבוקר ואפי' לא עשה צרכיו וטעמא מפני שידיו מטונפות שנגעו במקום הטינופת וכן תקנו בשאר היום אם עשה צרכיו ורוצה להתפלל מיד . וכתב רבי' הגדול מהר"י אבוהב ז"ל שלדעת הרא"ש שכתב בפ' הרואה דברכת ענט"י דשחרית נתקנה מפני שחזקה שנגע בהם בבשר המטונף אם כן כשרוצה להתפלל איזו תפלה שביום אם נגע בבשר המטונף שבגופו צריך ליטול שהרי דומה לנטילה דשחרית ועשה צרכיו דנקט הרא"ש לאו דוקא דה"ה לנגע בבשר המטונף אבל אם היו ידיו מלוכלכות בטיט נראה שבזה לא חייב הרא"ש לברך על נט"י דאינו דומה לנטילה דשחרית אבל אם נגע בצואה פשיטא שצריך לברך שאף ע"פ שאין הנגיעה בגופו הרי היא הלכלוך היוצא מגופו עכ"ד ולפ"ז כל הנוגע בבשר מטונף שבגוף האדם או בטינוף היוצא מגופו צריך לברך ענט"י לדעת הרא"ש אם רוצה להתפלל מיד . ובסמ"ק סי' קע"ט כתוב שאם היו ידיו מלוכלכות בטיט וצואה אין צריך לברך ענט"י ורבותי היו מברכין כשהיו רוצים לעסוק בתורה וצ"ע בסמ"ג דברכת אשר יצר שמברך לקטנים הוי דבר שבקדושה ואפ"ה אינו מברך ענט"י וכן נמי בידים מלוכלכות בטיט וצואה עכ"ל :

כתוב בתשובות המיוחסות להרמב"ן סימן קל"ג מקובל אני ממורי הרב ז"ל שאין מברכין על נט"י אלא בשחר ובשעת אכילה וכן אנו נוהגים על פי מורי ונראין דבריו עכ"ל . ורבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל כתב כן בשם תשובת הרשב"א וגם האגור כ"כ בשם הרשב"א ומשמע מדברי אותה תשובה וגם מתשובה שאחריה שאפי' אם רוצה להתפלל מיד תפלת מנחה או ערבית אחר עשיית צרכיו אינו מברך ענט"י דדוקא בשחר תקנו לברך לפי שאנו נעשים כבריה חדשה בכל בוקר מה שאין כן בשאר תפילות ועוד יתבאר בסי' ל"ב בס"ד . וכתב רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל שכן כתב ג"כ ר"ת שאין לברך ענט"י אלא בבוקר אבל כל היום כולו אפילו כשירצה להתפלל אין עליו לברך ואפילו שיהיו הידים מלוכלכות עכ"ל . וכן הוא מנהג העולם שאין מברכין ענט"י אלא בשחר ובשעת אכילה בלבד אבל בשאר כל היום אם עשה צרכיו גדולים או קטנים ושפשף אם רוצה להתפלל מיד אינם מברכין ענט"י . ונוהגים לברך אשר יצר אפילו לקטנים ולא שפשף כדברי הפוסקים שכתבתי לעיל (א) :

אם אינו יודע שטנפו ידיו אבל הסיח דעתו מהם יתבאר בסימן ל"ב אם צריך ליטול ידיו לשאר תפלות שביום אם לא : **אם** היה נעור כל הלילה אם צריך ליטול ידיו בבוקר אם לאו כתבתי בסי' ד' : **כתב** רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל שכתוב בא"ח בשם גאון שאדם שהטיל מים והסיח דעתו מלהטיל מים ואחר כך נמלך והטיל מים פעם אחרת שחייב לברך ב' פעמים אשר יצר והביא ראיה ממה שאמר ברכות (כו.) טעה ולא התפלל שחרית מתפלל מנחה שתים :

כתב הרא"ש בתשובה כלל ד' ששאלוהו לפעמים כשאדם הולך לאכול או לבית הכנסת ובודק עצמו ומטפטף מעט אם יש לברך והשיב שעושה צרכיו או הטיל מים אפי' מעט מעט צריך לברך כיון שנפתחו נקביו וכ"כ רבי' הגדול מהרי"א ז"ל שבא"ח כתוב בשם גאון וז"ל ואין שיעור להשתין מים כי אפילו לטפה אחת חייב לברך שאם יסתם אותו הנקב מלהוציא הטפה ההיא היה קשה לו וחייב להודות עכ"ל :

ח ומיד אחר נטילת ידיו יתעטף בציצית מעומד כן כתוב בסמ"ק סימן צ' וטעמא משום דגמר לכם לכם מספירת העומר דכתיב ביה בקמה פי' בקומה . וכ"כ הר"ד אבודרהם וכ"כ בא"ח וכתב דהא דגרסינן בירושלמי כל הברכות מעומד על ברכת המצות קאמר ולא על ברכת נהנין :

וסדר עטיפתו פירשו הגאונים ז"ל כעטיפת ישמעאלים שהיא עטיפה גמורה נראה שטעמם מדמברכינן להתעטף בציצית כדאיתא בפרק בתרא דתוספתא דברכות אלמא עיטוף בעינן ובפרק אלו מגלחין (כד) אמר שמואל כל עטיפ' שאינה כעטיפת הישמעאלים אינה עטיפה מחוי רב נחמן עד גובי דיקנא . ופירש"י מחוי רב נחמן עטיפת ישמעאלים: גובי דיקנא . גומות שבלחי למטה מפיו :

ובעל העיטור כתב דלא בעינן כולי האי אלא כדרך שבני אדם מתכסין בכסותן וכו' נראה שטעמו מדאיתא בפרק אלו מגלחין דרב פליג עליה דשמואל ומשמע

דרכי משה

ז (א) ובאגור כתב דאביו נהג לברך לגדולים ענט"י ול"נ יותר דברי ב"י מאחר דפלוגתא דרבוותא הוא טוב למעט בברכות שאינן מעכבות : ות"ח

דרישה

סי' ח' [א] שהיא עטיפה גמורה וכ"ה כתב כו' כתב ב"י בשם כ"י ז"ל משורת הדין כל כסות של ד' כנפות חייבת בציצית ויוצא בו ממצות ציצית אעפ"י שאין בו לא כיסוי ולא עיטוף דרחמנא בגדיכם וכסותך קאמר וכל מלבוש וכסות במשמע ואי משום אשר תכסה בה ההיא לאו לכיסוי הגוף או עטיפת הראש אתי אלא לרבות כסות סומא או בעלת חמש והרי אמרו טלית שהקטן יוצא בה ערואי שהיא חייבת ומסתמא אין בה כדי עטיפת ראש גדול אלא ודאי כדאמרן וכן פשט המנהג בכל ישראל לעשות טליתות קטנים שלובשין ואין להרהר עכ"ל וכ"כ בת"ה בשם מהר"ם א"ז ומברכין עליו על מצות ומיהא כתב בת"ה שהעושה טלית קטן שיש לו בית צואר יעשנו קצת גדול שיוכל לכסות ראשו ורובו מאחריו ובשעת ברכה יעטפנו על ראשו ויפשיל בו לאחוריו ויעמוד בו לפחות כדי הילוך ד' אמות ואח"כ ימשכנו למטה שיהי' נתלה בבית צוארו וכת' באגור נהגו לעשות חתיכה מרובעת כרצועות אבן יש לעשות הכתפים רחבים מכאן ומכאן דלא ליתי אוירא דהאי גיסא ודהאי גיסא ויבטל ליה ע"כ קיצר ב"י ועל נוסח ברכת טלית קטן הנ"ל הקשה מהר"י אבוהב דכיון דקי"ל דעל לשעבר משמע וקי"ל דכל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן היאך יברך על מצוה זו בעל ובד"מ כתב טעם מנהגנו כ"ל כי חששו לדברי הפוסקים שאין יוצאין בטלית קטן כזו ולכן אין מברכין להתעטף דאז הוה משמע דעכשיו מקויימת המצוה כהוגן רק מברכין הסי"ת שנתן לנו מצות ציצית ואף שאין מקיימין אותה עכשיו כתקנה ולכן תקנו על דלשעבר משמע כו' וכה"ג כתבו התו' והרא"ש פ"ק דפסחים וס"פ ר"א דמילה בשם ר"ת לענין ברכת מילה ע"ש :

ואם

פרישה

(ה) והיה מתפלל או היה מברך וטעם זה כתב הרשב"א בהדיא וגם שייך לומר כן להרא"ש שכתב שמשום ק"ש ותפילה תקנו לברך ג"כ במנחה וערבית כשעשה צרכיו ליטול ידיו ולברך שטעמו כיון שמצינו שהכהנים טהרו שחרית וערבית לפני עבודה וגם דוד שאמר ארחץ בנקיון אצל עבודה אמרה ומזה כתב ג"כ הרא"ש לרחוץ ולברך קודם כל תפלה שבאים במקום תמידין וק"ל שהכהנים נצטוו לרחוץ ידיהם בבואם אל הקודש וה"ה בתפילה שכנגד תמידים נתקנה ועוד דכתיב ארחץ בנקיון כפי ואסובבה מזבחך ה' ומה"ט מאחרים לומר ברכת נט"י בבה"כ ל' מורי וכך אני נוהג אבל אשר יצר כיון דאפשר למסמכיה לנטילה לכן אני מברך בביתי ע"כ וב"י האריך בדעות הפוסקים כאן ופסק דאפילו לתפלה דווקא לשחרית אבל לא בערבית או מנחה או לת"ת וכן הוא בש"ע · ועיין מ"ש בריש סימן ו' :

סי' ח' (א) יתעטף בציצית מעומד דהא דכ' הירושלמי כל הברכות מעומד פירשו המפרשי' דר"ל ברכת המצות מעומ' הן ולא ברכת הנהנין · וצ"ע דהא מצינו ברכת מצות מיושב כמו מצות סוכה ודומיהן וסמ"ק לא פי' שאר מצות שלמדו מזה ואפשר לומר דלא ס"ל האי ירושלמי והסמ"ק מפרש טעמא משום דגמר לכם דכתיב גבי ציצית והי' לכם לציצית מעומר דכתיב ג"כ לכם וכתיב ביה בקמה ר"ל בקומה ומשם למדו לשאר מצות ע"ש בב"י :

(ב) שהיא עטיפה גמורה טעמא כיון דמברכין להתעטף בציצית כדאיתא בפרק בתרא דברכות בתוספות אלמא עטוף בעינן כעטיפת ישמעאלים דהיינו שמכסים ראש וירד טליתו

עד

שמתכסין בכסותן ועסוקין במלאכתן (ג) פעמים בכיסוי הראש ופעמים בגילוי הראש ודרך העטיפה רחבה לקומת האיש (ד) ומחזיר ב' ציציות לפניו וב' ציציות לאחריו שיהא מסובב במצות (ה) ומכסה ראשו שלא

ומשמע דס"ל דעטיפת הראש אע"פ שאינה כעטיפת הישמעאלים הוי עטיפה וקי"ל דבאיסורין הלכה כרב לגבי שמואל ורבינו הגדול מהרי"א ז"ל כתב שטעמו דלא בעינן עטיפת ישמעאלים אלא גבי אבילות אבל גבי ציצית שהתורה חייבה אותו בכסות שאדם מתכסה בה ויהיה החיוב נאמר שלשון להתעטף לשון כסוי הוא בזה הענין עכ"ל ואחר זמן רב בא לידי בעל העיטור וכתוב בו כלשון הזה רבותי הגאונים כתבו עטיפתם כעטיפת הישמעאלים עטיפה גמורה ומסתברא לן דעטיפת ישמעאלי' לא הוזכרה אלא לגבי אבילות דאמר שמואל כל עטיפה שאינה כעטיפת הישמעאלים אינה עטיפה מחוי רב נחמן עד גובי דיקנא פי' צריך לכסות פיו והתם הוא דכתיב לא תעטה על שפם מכלל דכ"ע מחייבי ובמצורע כתיב על שפם יעטה ובמנודה קא מיבעיא לן אבל כ"ע לא מחייבי בעטיפת הראש דאם כן יכסה פיו וכי ר"י בר אילעי שהיה מתעטף בסדינים המצוייצים (שבת כה:) וכן החתנים מי היו מתעטפים כ"כ ואף ע"ג דמברכין להתעטף כיסוי דכתיב אשר תכסה בה שמנהג ב"א שמכסין בכסותן והולכין ועושין עסקיהם פעמים בגילוי הראש פעמים בכיסוי הראש עכ"ל וזה מבואר בדברי רבינו הגדול ז"ל:

ודרך העטיפה רחבה לקומת איש ג"ז מלשון בעל העיטור כלומר מפני שדרך עיטוף כך הוא ב ומלשון זה יש ללמוד דטלית קטן שלנו לא נפקינן ביה י"ח ציצית שהרי אין רחבו לקומת איש וכתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל ומיהו מאחר שכתב רבינו בסמוך שאם יש לו ציצית בחלוקו יכול ללבשו מיד וכו' יש ללמוד שהוא סובר דספיר נפקינן בהני טליתות קטנים ידי חובת ציצית דכל בגד שיש לו ארבע כנפות חייב בציצית ומה שכתוב ודרך העטיפה רחבה לקומת איש שר"ל רוחב הבגד לקומת איש לא אמר זה אלא על צד היותר טוב לא לעכב ע"כ ואפשר דה"ק דרך העטיפה רחבה לקומת איש ונמצא ששתי ציציות נופלים לו מצד ימין ושתים מצד שמאל וצריך שיחזור שתי הציציות לפניו ושתים לאחוריו ובטלית קטן ממילא הם שתי ציציות לפניו ושתים לאחריו ומשום הכי נקט רחבה לקומת איש משום דבהאי גוונא הוא שצריך לומר בה ומחזיר שתי ציציות לפניו וב' לאחוריו. וכתב במרדכי (פ"ק דף ל' ע"ב) דהני טליתות קטנים שלנו אינם מן המובחר' דלא מיקרי אשר תכסה בה ואף ראשו משמע קצת שצריך לכסות מדבעי' בפרק התכלת (מ.) שיעור טלית שהקטן מתעטף בו ראשו וגדול יוצא בו עראי וכו' משמע שצריך שיהא עליו שם מלבוש ראוי לכסות לכל הפחות לקטן ומ"מ לדבר שאנו מברכין להתעטף בציצית וכן באבל עטיפת הראש ולכך קורא רבי תגר על העושין בין בציצית בין בלא ציצית כי רפיא בידיה משום ספק מעשה להניח טלית בת ד' כנפות בלא ציצית ובעל א"ח כתב שמצא בתשובה שהעושה טלית כזו ומברך להתעטף עובר על לא תשא ובכ"י (ד' פ"ו) כתוב לסתור טענות אלו שמה שמברכין להתעטף אפשר שהוא לפי מנהגם אבל משורת הדין כל כסות של ארבע כנפות חייבת בציצית ויוצא בו ממצות ציצית אע"פ שאין בו לא כיסוי ולא עיטוף דרחמנא בגדיכם וכסותך קאמר וכל מלבוש וכסות במשמע ואי משום אשר תכסה בה ההוא לאו לכיסוי הגוף או עטיפת הראש אתא אלא לרבות כסות סומא או בעלת ה' והרי אמרו טלית שהקטן מתכסה בה וגדול יוצא בה עראי שהיא חייבת ומסתמא אין בה לגדול כדי עטיפת הראש וכיסוי רוב גופו אלא ודאי כדאמרן וכן פשט המנהג בכל ישראל לעשות טליתו' קטנים שלובשין שלא מיעטו מורא"תם אותו אלא כסות לילה או כסות סומא ולא כסות שתחת המקטורין וכן פסק הרב בעל הלכות ז"ל ואין להרהר בזה עכ"ל (א) וכן הסכים בעל העיטור ובת"ה כתב בשם הר"ח א"ז שמהר"ס הורה לברך על טלית קטן שיש לו בית הצואר ולובשין אותו ושאביו כתב דלא מחייב דרך לבישה אלא דרך עיטוף מדמברכין להתעטף ומהך דא"ז ראיתי כמה ת"ח נהגו לתלות טלית קטן ברצועה בצואר ומונח כל הטלית מאחריהם למעלה בכתפים רק שתי ציציות העליונות נכפלו לפניהם על החזה ולדעתם בדרך זה חשוב עיטוף ולא לבוש ונראה דבאותו דרך נמי לאו עיטוף מיקרי (ב) דעיטוף בכ"מ משמע עטיפת הראש ובימיהם היו רגילים בכסות המכסה הראש והגוף ולכך תקנו לברך להתעטף בציצית ולדידן דכל כסות שלנו אינו רק לכסות הגוף אין נראה כלל שתפטר מציצית דעיטוף לא כתיב' ולא רמיזא באורייתא ע"כ והאגור כתב בשם מהר"י מולין סע"פ א"ז נהגו קצת לעשו' חתיכה מרובעת ברצועות אכן יש לעשות הכתפים רחבים מכאן ומכאן דלא ליתי אוירא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל ליה ומהר"י קולין כתב בסי' קמ"ט שאין לסמוך על מ"ש הר"ח בשם אביו דלא מחייב דרך לבישה אלא דרך עיטוף שכבר נהגו כל ישראל לברך על אותן טליתות של ד' כנפות עשויות כעין גרוטיא וגם האגור כתב בשם מהר"י מולין על תואר צורת טלית קטן לא ראיתי נוהגין לעשות בו לולאות אלא כמנהגינו בבית הצואר וכן נהגו גדולי ארצנו ולא חשו על א"ז ורבינו הגדול מהרי"א ז"ל כתב ג"כ להעמיד דהני טליתות קטנים אף ע"פ שאין בהן עיטוף ספיר נפקינן בהו ידי חובת ציצית ובסוף דבריו כתב והרוצה לדקדק במצוה ולקיים מצות עטיפה בציצית שלנו יקח הציצית בשעת הברכה וישים אותו על ראשו רחבו לקומתו ובזה יצא קצת ידי חובתו וכיוצא בזה כתוב בתרומת הדשן וז"ל והנוהג בטלית שיש לו בי' הצואר יעשנו קצת גדול שיוכל לפשוט ראשו ורובו מאחריו ובשעת ברכה יעטפנו על ראשו ויפשילנו לאחוריו ויעמוד כך מעוטף לפחות כדי הילוך ד' אמות ואח"כ ימשכנו מעל ראשו לפניו שיהיה נתלה בצוארו בבית הצואר של טלית (ג) וא"ת לפי דעת א"ז אין שום מצוה במה שהוא לבוש ציצית כשהוא בצוארו וי"ל דאין קפידא כל כך רק על תחלת חיוב המצוה לא על שיהוי המצוה וסגיא ראיה קצת לדבר:

ומחזיר ב' ציציות לפניו וב' ציציות לאחריו וכו' ג"ז מדברי בעל העיטור וכך כתב ברוקח וכתב דאיתא במדרש בפסוק והמים להם חומה שהכריז גבריאל למים שאחריהם הזהרו שעתידין להשליך כנף ציצית וקשר של תפילין לאחריהם ובהגהת מיימון סוף הלכות ציצית מייתי ירושלמי דקאמר גבי קטן לא סוף דבר להתעטף אלא שיודע להשליך ב' כנפות לאחריו:

ומכסה ראשו שלא יהא בגילוי הראש ג"ז מדברי בעל העיטור ונראה דלאו למימרא שיכסה ראשו כדי שלא יהא בגילוי הראש לגמרי שאין זה מענין מצות ציצית ועוד דהיאך הלך לעשות צרכיו וליטול ידיו בגילוי הראש אלא היינו לומר שאע"פ שראשו מכוסה דרך צנועים להטיל סודר או טלית על ראשם וכדאיתא בשלהי פ"ק דקדושין (כט:) משתבח ליה רב חסדא לרב הונא ברב המנונא דאדם גדול הוא א"ל לכשיבא לידך הביאו לידי כי אתא חזייה דלא פרים סודרא א"ל מ"ט לא פריסת סודרא א"ל דלא נסיבנא ופירש"י דלא פרים סודרא כדרך הנשואין שהיו רגילין לכסות ראשם עכ"ל ופשיטא שלא היו הבחורים הולכים בגילוי ראש ממש אלא ודאי היינו סודר או טלית שפורסין על הראש לצניעות ולפי שכיסוי זה מכניע את לב האדם ומביאו לידי יראת שמים וכדאיתא בסוף מסכת שבת (קנו: וע"ש) דאמרה ליה אימיה לרב נחמן בר יצחק כסי רישך כי היכי דתיהוי עלך אימתא דשמיא לכך כתב שיכסה ראשו בטליתו כדי שלא יהא בגילוי ראש מסודר או טלית שדרך ליתן על כסוי התחתון שבראש ואפשר דה"ק ויכסה ראשו בענין שלא יהא בגילוי ראש מטלית של מצוה שצריך שיכסה ראשו בציצית לקיים מצות ציצית מן המובחר ג (ד): ויברך

ציצית אלא לגבי אבלות מכל מקום ס"ל לגאונים מדמברכינן להתעטף אלמא דבעי' עטוף גמור: ומ"ש ובעל העיטור כתב כו' עד בגילוי הראש כל זה מדברי ב"ה וטעמא דדוקא גבי אבלות אמרו דבעינן עיטוף גמור אבל גבי ציצית אשר תכסה בה כתיב לא בעינן אלא כיסוי וא"כ עטוף גמור ועיין בב"י:

ודרך העטיפה רחבה לקומת האיש פי' כל סתם טלית כך הוא בלי ספק בין בטלית א"ג בין כשהתכוה מבגד גדול אורך הטלית לרוחב האיש הוא כדי שיהא עטוף בה מסביב ולפיכך צרי' להחזיר ב' ציציות כו' אבל ודאי אם אורך הטלית לקומת האיש נמי כשר ולית לן בה ולא מידי:

ומכסה ראשו כו' פי' שיכסה ראשו בטלית של מצוה שלא יהא בגלוי הראש מטלית של מצוה לפי שכסוי זה מכניע לב האדם ומביאו לידי יראת שמים ודכוותא איתא בפרק קמא דקידושין דקאמר כגון רב כהנא דגברא רבה הוא ומבעי ליה סודרא ארישיה ופרש"י דגברא רבה הוא ולא אזיל בגלוי הראש עכ"ל אלמא דקרי ליה רש"י גלוי הראש כשאין עליו סודר של ת"ח וה"נ קרי ליה בעל העיטור גלוי הראש כשאין עליו טלית של מצוה ונראה דהיינו לומר שראשו יהא מכוסה בטלית של מצוה כל שעה שלא יהא רגע בגלוי הראש כ"ז שהטלית עליו וכך הוא ניהוג הצנועים: ויברך

דרכי משה

ח (א) ות"ח מצות מן המובחר שיהא כולו מעוטף במצוה ובאילו הטליתות הקטנים שנהגו אין מברכין להתעטף אלא נוהגין לברך על מצות ציצית ואין לבטל המנהג ונוהגים ג"כ לעשות המצוה מעומד עכ"ל: (ב) וראיתי כמה גדולים שנוהגין כדברי מוהר"ם וכ"כ מהרי"ק שורש קמ"ט וכן פשט המנהג: (ג) ונראה דמ"מ צריך להזהר באותן ד' כנפות שיהיו גדולים קצת שהקטן מתכסה בה ראשו ורובו ובלא"ה לא מיקרי בגד כלל ולא כאותן שעושים אותן קטנים ביותר כי די לנו במה שהקילו הראשונים לצאת בהם אע"פ שהן בלבישה ולא בעיטוף אבל לפחות משיעור טלית לא עלה על דעתן כנ"ל ואף מדברי המרדכי שהבאתי למעלה משמע דהמנהג היה אף בפחותים משיעור טלית והמנהג הנהוג עכשיו שכל ירא שמים יש לו טלית גדול שמתעטפין בו בשחרית ומברכין עליו והמדקדקין לובשין עוד ד' כנפות כל היום בבגדיהם כדי שלא יהיו בלא ציצית כל היום ופוטרים עצמם מלברך על הקטן בברכת הטלית גדול כמו שיתבאר לקמן ורוב המון העם מברכין על ד' כנפות אפילו שהם קטנים ביותר: (ד) ואף כי מצוה לשמוע אל דברי ב"י בפרושו מ"מ נ"ל שמ"ש הטור ומכסה ראשו כדי שלא יהא בגילוי הראש הוא כפשוטו כי בלא ציצית אין איסור לילך בגילוי הראש רק מדות חסידות כמ"ש לעיל סימן ב' בשם הר"ם

פרישה

עד הפה וב"ה סברי כיון דכתיב על כנפי כסותכם וכתיב אשר תכסה בה א"כ ר"ל בעטיפה כדר' שמעטפין ועוסקין במלאכתן וכ"כ ב"ה בהדיא וז"ל רבותי הגאונים כתבו עטיפה כעטיפת ישמעאלים עטיפה גמורה ומסתברא לן דעטיפתי שמעאלי' לא הוזכר אלא לגבי אבילות דאמר שמואל כל עטיפה שאינה כעטיפת ישמעאלים לאו עטיפה היא מחוי רב נחמן עד גובי דיקנא פי' צריך לכסות פיו והתם הוא דכתיב לא תעטה על שפם משמע דכ"ע מחייבים ובמצורע כתיב על שפם יעטה אבל כולי עלמא לא מחייבי בעטיפת הראש דאם כן יכסה פיו וכי ר"י בר אילעי שהיה מתעטף בסדינים המצוייצים וכן החתנים מי היו מתעטפים כ"כ ואף על גב דמברכין להתעטף כיסוי דכתיב אשר תכסה בה שמנהג בני אדם שמכסין בכסותן והולכים ועושין עסקיהם:

(ג) פעמים בגלוי ראש פעמים בכיסוי ראש ודרך העטיפה רחבה כו' גם זה מל' העיטור כתב ב"י נראה דה"ק דרך עטיפה רחבה לקומת איש נמצא שב' ציצית נופלין לו מצד ימין ושתים מצד שמאל:

(ד) וצריך שיחזור ב' ציציות לפניו וב' לאחריו. ר"ל כיון שרחבה לקומת איש בכה"ג צריך לומר בה מחזיר ב' ציציות לפניו וב' לאחריו. ובטלית קטן פשיטא דנפק י"ח ציצית שממילא הם ב' ציציות לפניו וב' לאחריו. וכן ממ"ש רבינו בסמוך אם יש לו ציצית בחלוקו יכול ללובשו מיד כו' משמע דס"ל דנפקינן בט"ק ועיין בדרישה. ויותר נראה דה"ק ב"ה דלא מברכין להתעטף דבעי עטיפה גמורה אלא בכיסוי סגי וכמ"ש לעיל אלא מהנוסח הברכה להתעטף ללמדינו שיהא דרך עטיפה רחבה לקומת איש וק"ל. וטעם החזרת ב' ציצית לפניו וב' לאחריו כתב ברוקח דאיתא במדרש בפסוק והמים להם חומה שהכריז גבריאל למים שאחריה' הזהרו שעתידים להשליך כנף ציצית וקשר תפילין לאחריהם:

(ה) ומכסה ראשו שלא יהא כו' כתב ב"י גם זה מדברי ב"ה ונראה דלאו למימרא שיכסה ראשו כדי שלא יהא בגלוי הראש לגמרי שאין זה מענין מצות ציצית ועוד דהאיך הלך לעשות צרכיו וליטול ידיו בגלוי הראש אלא היינו לומר שאעפ"י שראשו מכוסה יכסה ראשו בטלית וציצית בעניין שלא יהא בגילוי הראש וטלית של מצוה לקיים מצות ציצית מן המובחר עכ"ל ודבריו דחוקים לכן נ"ל דבלא ציצית מטלית אין אסור כלל בגלוי ראש רק מדת חסידות וכמ"ש לעיל סי' ב' ואף על פי שאסור להלוך בגלוי ראש מ"מ לעמוד במקומו מותר בגלוי הראש וקמ"ל דבשעת שרוצה להתעטף בטלית אף שעומד על מקומו אפ"ה מברכת עטיפת טלית צריך כיסוי ראש וכמ"ש לקמן סימן צ"א ויכסה ראשו ויתפלל וכן לקמן סימן קפ"ג בעיטו' דב"ה והמשך הלשון כך הוא ויכסה ראשו שלא יהא בגלוי הראש ויברך כו' פי' שלא יברך הברכה בגלוי ראש והכל מל' העיטור כמ"ש ב"י עצמו ואעפ"י שהאי ויברך להתעטף בציצית תוספתא פרק בתרא דברכות הוא מ"מ ודאי גם העיטור כתב והעתיקה אחר שכתב ויכסה ראשו וק"ל:

ע"ס

חדושי הגהות

ח א ע"ש בתוס' ד"ה לשמואל: ב ול"נ טעמו משום שהציצית קשורים לאורך הבגד לכן יהא רחבה לקומת איש שתהא נוטפת על הקרן כדאיתא במנחות (מב.) א"ר גידל א"ר ציצית צריכה שתהא נוטפות על הקרן וכו' (מהרל"ח): ג ול"נ דכוונת רבינו לומר אפילו לדעת בעל העיטור לעיל דלא בעי כיסוי הראש כדאמר פעמים בגילוי הראש מ"מ בשעת

שלא יהא בגילוי הראש ויברך להתעטף בציצית ונקראת ציצית (ו) על שם החוטין הנפרדין ממנה כדכתיב ויקחני בציצית ראשי (ז) ועל כן צריך להפרידם זה מזה ויכוין בהתעטפו שצונו המקום להתעטף כדי שנזכור כל מצותיו לעשותם (ח) ויעיין הציצית קודם לכן שיהו שלימים (ט) שאם נתקלקל אחד מהם הוא ברכה לבטלה (י) ואם ירצה להתעטף מיד בקומו כדי שלא ילך ד' אמות בלא ציצית (יא) או שיש לו ציצית בחלוקו יכול ללובשו מיד בלא ברכה ולכשיטול ידיו ימשמש בציצית ויברך להתעטף בציצית או אם יתעטף אח"כ בטלית אחרת יברך עליה ויכוין לפטור (יב) גם את זאת שלבש כבר (יג) ואם יש לו כמה בגדים של ארבע כנפות כולם חייבין בציצית ואם לבשם כולם בבת אחת די להם בברכה אחת ואם מפסיק ביניהם צריך לברך על כל אחת ואחת (יד) לכן מי שרגיל להתעטף בב"ה בטלית

ויברך להתעטף בציצית . אע"ג דאכן לא ידעינן דבעינן עיטוף אלא מדמברכינן להתעטף מ"מ הקדים רבינו לכתוב תחלה דין העיטוף וסידורו משום דבע"כ צ"ל דמדקי"ל דבעינן עטוף לפיכך תקנו לברך להתעטף דאל"כ למה לן עטוף ילבש ציצית בלא עטוף ולא יברך להתעטף אלא על מצות ציצית :

ונקראים ציצית כו' ברייתא בפ' התכלת והוצרך רבינו לכתוב מפני מה נקראים ציצית כדי לפרש שע"כ צריך להפרידם זה מזה : ויכוין בהתעטפו כו' . מה שהכריח לרבינו להורות דבעי שיכוין בהתעטפו וכן בה' תפילין ובה' סוכה נראה דלפי שכתוב בפרש' ציצית למען תזכרו וגו' ובתפילין והיה לך לאות וגו' . למען תהיה תורת ה' בפיך כי ביד חזקה הוציאך ה' ממצרים ובסוכ' למען ידעו דורותיכם גו' . יורה כי עיקר המצוה וקיומה תלויה בכונתה שיכוין בשעת קיום המצוה משא"כ שאר מצות דיוצא ידי חובתם אע"פ שלא יכוין בה דבר כי אם שעושה המצות לשם ה' שציוה אותו לעשותם ועיין במה שאכתוב בהלכות סוכה בס"ד :

ויעיין הציצית כו' הרא"ש בסוף הלכות ציצית כתב דהחרד אל דבר ה' יבדוק הציצית קודם עטיפה כדי שלא יברך ברכה לבטלה משמע מלשונו דמדינא א"צ לבדוק בכל שעה שמתעטף דמוקמי' לה אחזקת כשרות עד שיודע לו שנפסלו אלא מדת חסידות שיהא חרד פן יברך ברכה לבטלה והכי משמע בתשובת הרא"ש כלל ב' סימן ט' דכתב דהעולם לא נהגו לבדוק בכל שעה שמתעטף דמוקמינן להו בחזקת כשרות ומסיק דאם רוצה להחמיר יבדקם כל שעה ע"ש ולא כדמשמע מדברי ב"י דדברי הרא"ש בתשובה קא סתרי דבריו בפסקיו דליתא אלא כדפרי' . אכן נראה לפע"ד דמן הסתם אין לסמוך על החזקה מדינא לגבי ציצית דדוקא היכא דהחזקה קבוע ואתיא ממילא מכח טבע העולם כמו בהמה דהויא בחזקת כשרות מטעה שנולדה אבל הכא חזקה איכה ממילא אלא תליא במעשה האדם שתיקן הציצית לא סמכינן אחזקה דשמא נתקלקל אח"כ תדע דהא גבי רובא דעדיף מחזקה כדאיתא בריש פרק האשה שהלך בעלה וצרתה למ"ה אפ"ה ברובא דתלי במעשה לא אזלינן בתר רובא כדמסיק רבינא בבכורות פרק הלוקח בהמה ומש"ה לגבי שחיטה אי איתא קמן צריך למיבדקי' ולא קא סמכי' אחזקה דרוב המצויין אצל שחיטה מומחין הן והיינו משום דהחזקה איכה ממילא אלא ע"י שלמד הלכות שחיטה ושמא שכח וכ"כ הר"ן בפר' האיש מקדש בדין סבלונות לגבי רוב דנהי דבעלמא לא חיישינן למיעוטא היינו דוקא ברוב שהוא קבוע מכח טבע העולם כגון רוב נשים מתעברות ויולדות ומיעוט מפילות אבל רוב שאינו אלא מכח מנהג העולם והמנהג עשוי להשתנות אין זה רוב חשוב שלא לחוש למיעוטו ע"כ והוא הדין והוא הטעם לגבי חזקה כאשר ביארנו וכ"כ הרמב"ן לשם בספר המלחמות וכן נראה מדעת רבי' שכתב ויעיין הציצית קודם לכן כו' דמשמע מלשונו זה דמדינא חייב לעיין כו' ולאו משום חסידות שיהא חרד כדעת הרא"ש אכן אם בדק טליתו והניחו במקום ידוע ומצאו כמו שהניחו אין צריך לבדקו דזה ודאי בחזקת בדוק הוא וכמו שפסק הרא"ש לגבי סכין של שחיטה עיין בי"ד סי' י"ט :

ומ"ש שאם נתקלקל אחד מהם הויא ברכה לבטלה צ"ל דה"ק שמא נפסק חוט אחד מעיקרו וכמו שיתבאר בסימן י"ב דאל"כ לא הויא ברכה לבטלה וע"ש וכן פי' ב"י . ומה שלא אמר דעובר בעשה על גדילים תעשה לך היינו משום דבשבת דאינו יכול להטיל בו ציצית אינו עובר בעשה כדכתב במרדכי וכמ"ש לקמן בסי' י"ג ותו דבטלית שאולה פטור מציצית ומברכים עליו כשיש בה ציצית כדלקמן בסימן י"ד :

ואם ירצה להתעטף מיד בקומו כו' כ"כ רבינו יונה בספר היראה אלא שכתב וטוב להיות זריז ליטול ידיו קודם ויברך עובר לעשייתן עכ"ל :

ומ"ש רבינו דבציצית בחלוקו נמי יברך להתעטף בציצית נראה שסובר דנוסח הברכה כך היא כמו לישב בסוכה וה"נ אע"פ שאין שם עטוף כל עיקר מברך להתעטף ואין נוהגין כן אלא היכא דליכא עטוף מברך על מצות ציצית וכן כתב הנימוקי יוסף :

ואם יש לו כמה בגדים כו' זה פשוט ממאי דקיימא לן דציצית חובת טלית הוא כדלקמן בסי' י"ט דכל טלית שלובש חייב להטיל בו ציצית . ואם לבשן כולן בבת אחת די להם בברכה אחת פי' ב"י דוקא כשהיה בדעתו מתחלה על כולם וכ"כ האגור בשם הרשב"א עכ"ד ומשמע דאפי' הביאו לו עוד בגדים קודם שלבש כל הבגדים שהיו לפניו בשעת ברכה צריך לחזור ולברך על האחרונים דלא דמי לאכילת פירות לקמן בסי' ר"ו ולברכת שחיטה בי"ד בסי' י"ט דהתם איכא למימר דיש קבע לאכילה ולשחיטה משא"כ בלבישה דאין בה קבע :

ואם מפסיק ביניהם פי' שיחה בטלה הוי הפסק וצריך לברך על כל אחד ואחד אפילו היתה דעתו מתחלה על כולם ולפ"ז מ"ש לכן מי שרגיל וכו' היינו משום דמסתמא הפסיק בשיחה אבל אם ברי לו שלא הפסיק א"צ לברך שהרי דעתו היה מתחלה על טלית גדול והליכה לב"ה לא הוי הפסק וכך היא דעת מהרא"י בת"ה סי' מ"ה אבל ב"י פי' דהליכה לב"ה חשיב הפסק ולפ"ז מ"ש רבינו ואם מפסי' ביניהם היינו ששהה בין זה לזה זמן מה שלא לבשן בזה אחר זה תכופי' ועל זה קאי ואמר לכן מי שרגיל כו' דמשמע לפי פשוטו דהליכת ב"ה חשיב הפסק : ואם

ויברך להתעטף בציצית בתוספתא דברכות פרק בתרא ועיין בסימן כ"ג :

ולענין טלית קטן כתוב בכלבו שאין מברכין עליו להתעטף בציצית אלא על מצות (ובת"ה כתב הר"מ לברך להתלבש בציצית וכ"כ האגור בשמו דומיא דלהתעטף) וגם בכ"י כתוב שנהגו שלא לברך עליו להתעטף אלא נהגו לברך על מצות ציצית ואין לבטל המנהג עכ"ל . ורבינו הגדול מהרי"א ז"ל הקשה דכיון דקי"ל דעל לשעבר משמע וקי"ל דכל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן היאך יברך על מצוה זו בעל וכ"כ האגור בשם מהר"י מולין שיש מברכין על טלית קטן להתעטף וכן משמע בא"ח ואין לחוש אם יש בו עיטוף כי נוסח הברכה היא כמו לישב בסוכה וכהגה רבות עכ"ל (ה) ומ"ש שבא"ח משמע שמברכין על טלית קטן להתעטף הוא ממה שכתוב בסמוך שאם יש לו ציצית בחלוקו יכול ללובשו מיד וכו' ויברך להתעטף בציצית :

ונקראת ציצית על שם החוטין הנפרדים ממנה וכו' וע"כ צריך להפרידם זה מזה בפרק התכלת (מב.) ת"ר ציצית אין ציצית אלא ענף וכן הוא אומר ויקחני בציצית ראשי אמר אביי וצריך לפרודא כי צוציתא דארמאי . ופירש"י כבלורית של עו"ג דבוקות מלמטה ופרודות מלמעלה וכתוב בעיטור בעודן תכלת קאמר להפריד תכלת לצד אחד ויפה לדקדק ולעשות זכר לתכלת עכ"ל :

ויכוין בהתעטפו וכו' פשוט הוא : **ויעיין** הציצית קודם לכן שיהיו שלימים וכו' כ"כ הרא"ש בסוף הלכות ציצית וז"ל והחרד אל דבר ה' יבדוק הציצית קודם עטיפה כדי שלא יברך ברכה לבטלה ע"כ ואע"פ שכתב בתשובה כלל ב' סימן ט' שהעולם לא נהגו לבדוק כל הציציות בכל שעה שמתעטף משום דמוקמי' להו בחזקת כשרות כתב רבינו כדבריו בפסקים שהחרד אל דבר ה' יש לו לבדוק :

ומ"ש שאם נתקלקל אחד מהם היא ברכה לבטלה היינו לומר שאם נתקלקל ציצית של אחד מהכנפות אף על פי שהג' שלימים הויא ברכה לבטלה א"נ אחוט קאי וה"ק שאם נתקלקל חוט אחד כלומר שנפסק מעיקרו נפסל כל הטלית בכך וכמו שיתבאר בסי' י"ב בס"ד :

ואם ירצה להתעטף מיד בקומו וכו' או שיש לו ציצית בחלוקו יכול ללבשו מיד בלא ברכה כלומר לפי שידיו מטונפות ולכשיטול ידיו ימשמש בציצית ויברך עליו וכו' כן כתבו התוספות בפרק הקומץ רבה (לו.) ובר"פ היה קורא (יד:) גבי הא דאמרי' התם דרב מנח תפילין ומצלי וכ"כ הגה"מ בסוף הלכו' ציצית בשם מהר"ם וטעמא משום דילפי' מתפילין שאם היה משכים לצאת לדרך ומתיירא שמא יאבדו מניחן וכשיגיע הזמן ממשמש בהם ומברך עליהם כדאיתא בס"פ הקומץ רבה ופירש"י ממשמש בהו דהוי כאלו מניחן ואע"ג דקי"ל שצריך לברך עובר לעשייתן כתב ה"ר יונה בפרק תפלת השחר גבי תפלת הדרך שמאחר שכ"ז שציצית ותפילין הם עליו הוא מקיים המצוה אע"פ שאינו עובר לעשייתן ממה שעבר מ"מ הוי עובר לעשייתן מה שמקיים אח"כ :

ומתוך מה שאמר רבינו או שיש לו ציצית בחלוקו נראה שדרך טלית קטן ללבשו תחת בגדיו אבל ממה שאמר בסימן כ"ד כי עיקר מצותה על זכירת המצות ובכל שעה ובכל רגע צריך שיזכור נראה שעיקר מצות טלית קטן ללבשו מלמעלה כדי שתמיד יראהו ויזכור המצות וכך כתב כ"י בשם הריטב"א (ועיין בכ"י דף פ"ו ע"ב) :

ומ"ש או אם יתעטף אח"כ בטלית אחרת יברך עליה ויכוין לפטור גם את זאת שלבש כבר נתבאר מתוך מה שאכתוב בסמוך בעז"ה :

ואם יש לו כמה בגדים של ארבע כנפות כולם חייבים בציצית ואם לבשם בבת אחת די להם בברכה אחת ואם מפסיק ביניהם צריך לברך על כל אחת ואחת זה דבר פשוט בעיני ד ובא"ח מצאתי שי"א שא"צ להטיל אלא בעליון ע"כ ואני אומר דסברא דחויה היא זו ולית דחש לה ומיהו מ"ש שאם לבשם בבת אחת די להם בברכה אחת נראה דהיינו דוקא כשהיה בדעתו מתחלה על כולם אבל אם לא היה בדעתו מתחלה על כולם צריך לברך על כל אחת ואחת אפי' לבשם זה אחר זה וכ"כ האגור בשם הרשב"א :

ומ"ש לכן מי שרגיל להתעטף בב"ה בטלית גדול וכו' בפרק התכלת (מג.) רב יהודה רמא תכלתא לפרזומא דאינשי ביתיה ומברך כל צפרא להתעטף ופריך מדרמא סבר מצות עשה שלא הזמן גרמא היא אמאי מברך כל צפרא וצפרא כלומר

דרכי משה

הר"ם ולכן כתב דבשעת עטיפת ציצית צריך לכסות ראשו : (ה) והמנהג לברך על מצות ציצית וטעם המנהג נ"ל כי חששו לדברי הפוסקים שאין יוצאין בטלית קטן כזה ולכן לא מברכין להתעטף או להתלבש דאז הוי משמע דעכשיו מקיימין המצוה כהוגן רק מברכין השם יתברך שנתן לנו מצות ציצית . ואף שאין מקיימין אותה עכשיו כתקנה ולכן תקנו לשון

פרישה

(ו) **ע"ש** החוטין הנפרדי' דכתיב כו' פרק התכלת ת"ר ציצית אין ציצית אלא ענף וכן הוא אומר ויקחני בציצית ראשי אמר אביי וצריך לפרודי כי צוציתא דארמאי פירש"י כבלורית של כותיים דבוקות מלמטה ופרודות מלמעלה ע"כ נמצא דשם ציצית נאמר על החוטין הנפרדין ועל הגדיל שאם הם דבוקים וק"ל :

(ז) **וע"כ** צריך להפרידם כתב בעיטור בעודן תכלת קאמר להפריד תכלת לצד אחד ויפה לדקדק אף בזמן הזה דליכא תכלת ולעשות זכר לתכלת עכ"ל :

(ח) **ויעיין** הציצית קודם לכן כ"כ הרא"ש ס"ה ציצית שכל החרד אל דבר ה' יעשה כן ובתשובה כלל ב' כתב מה שהעולם לא נהגו לבדוק כל הציציות בכל שעה שמתעטף משום דמוקמינן להו בחזקת כשרות ע"כ :

(ט) **שאם** נתקלקל א' מהם פי' ציצית של אחד מהם מן הד' כנפות אעפ"י שג' אחריני שלימי' א"נ אחוט שלם שבו קאי כמ"ש לקמן סי' י"ב . ב"י :

(י) **ואם** ירצה להתעטף מיד בקומו וכו' כ"כ התוספות ס"פ הקומץ רבה וטעמא משום דילפינן לציצית מתפילין שאם היה משכים ויוצא לדרך ומתיירא שמא יאבדו מניחן וכשיגיע הזמן ממשמש בהן ומברך עליהן ואע"ג דקי"ל כל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן כתב ה"ר יונה פ' תפילת השחר גבי תפלת הדרך שמאחר כל זמן שציצית ותפילין הן עליו הוא מקיים המצוה אעפ"י שאינו עובר לעשייתן ממה שעבר מ"מ הוה עובר לעשייתן ממה שמקיים אח"כ :

(יא) **או** שיש לו ציצית בחלוקו נראה מזה כמ"ש לקמן סימן כ"ד שמצוה שיהיה לו תמיד ציצית ועיין מ"ש לעיל בדרישה בסימן זה :

(יב) **גם** את זאת שלבש כבר ומסיים בה בתשובה אשכנזית דאפילו ממשמש והסתכלו' בקטן א"צ . תשובת מהרי"ל . **אך** דעתו יהיה עליה . ב"י :

(יג) **ואם** יש לו כמה בגדים כו' לבשם כולם בבת אחת די להם בברכה אחת כתב ב"י בשם האגור שכתב בשם רשב"א דהיינו דוקא כשהיה מתחלה דעתו על כולם . אבל אם לא היה דעתו מתחלה על כלם אפילו לבשם זה אחר זה בלא הפסק צריך לברך על כל אחת כ"כ האגור סימן ז' :

(יד) **לכן** מי שרגיל להתעטף בב"ה בטלית גדול צריך לברך כו' פי' אפילו לבשם בלא הפסק זה אחר זה ואפילו לא הסיח דעתו ממנו וגם היה מתחלה דעתו על טלית גדול אפ"ה צריך לחזור ולברך דההליכה לב"ה חשיבה הפסק כן משמע פשטא דלישנא דרבינו וגם לשון הרא"ש ורבי' ירוחם כן משמע ולא כמשמעות ל' ר"מ א"ז וה"ה כמי אפילו לא הלך מביתו

חדושי הגהות

בשעת הברכה מיהא צריך להתעטף ראשו כיון שמברך להתעטף (מהרל"ח) : ד כתב מהרל"ח שהוא פשוט משום דציצית לאו חובת גברא הוא שיהא יוצא בטלית א' מצוויצת אלא

בטלית גדול צריך לברך עליו אף על פי שבירך על טלית קטן שלבש כבר [ב] ואם פשט טליתו ולא היה דעתו ללובשו מיד כשחוזר ולובשו צריך לברך אבל אם היה דעתו ללובשו מיד כגון שפשט אותו כדי ליכנס לבית הכסא (טו) בזה [ג] אני מסתפק אם צריך לברך (טז) שיש פנים לכאן ולכאן דאיכא למימר כיון (יז) דילפינן כל התורה מתפילין

כלומר דכיון דלילה נמי זמן ציצית לא היה לו לברך אלא פעם ראשונה ומכאן ואילך כחד יומא אריכא דמי דהא אין לילה מפסיקו ומשני סבר לה כרבי דאמר תפילין כל זמן שמניחן מברך עליהם אי הכי כל שעתא נמי רב יהודה אינש צניע הוה ולא שרי לגלימא כולי יומא ופריך ומ"ש מצפרא ופירש"י ומ"ש מצפרא ליבריך כשהוא עומד ומתעטף בה באשמורת קודם היום ומשני כי משנה מכסות יום לכסות לילה ופירש"י שתי טליתות מצוייצות היו אחת ליום ואחת ללילה וכתב הרא"ש וקשה לי אמאי מברך בצפרא גם בערב היה צריך לברך כשמתעטף טלית של לילה והוי ליה למימר ומברך צפרא ופניא ונ"ל דטלית של לילה לא היה פושטו ביום אלא מתעטף בגלימתו על טלית של לילה ורוב פעמים לא היה פושטה אף בלילה הלכך לא פסיקא ליה למימר דמברך בפניא ומכאן יש ראיה דאדם שהוא לבוש טלית קטן שהוא נושא כל היום וכשהוא מתפלל מתעטף בטלית גדול צריך לברך דחייב אדם לעשות ציצית בכל בגדים שלו שיש להם ד' כנפות וכל חד וחד באפיה נפשיה הוא אבל אם מתעטף בהם בזה אחר זה בלי הפסק מברך ברכה אחת על שתיהן עכ"ל וכ"כ רבינו ירוחם וכתב האגור בתחלה נהג מהר"מ שלא להתעטף בטלית קטן עד בואו מבית הכנסת ואז הפסיק בדברים בטלים ולבשו ובירך אבל ה"ר משה פרנס כתב שחזר בו מהר"ם ולבשו בתחלה ולא היה מברך עד בואו לב"ה ונתעטף בטלית גדול ונתכוון להוציא שניהם וכן הוא בא"ח . והא דר"מ פרנס מצאתי בתשובה אשכנזית ומסיים בה דאפילו משמוש והסתכלות בקטן א"צ אך דעתו היה על כל בגדיו המצוייצות אשר לבוש עד כאן ובתרומת הדשן לא הביא אלא מה שנהג הר"מ בתחלה שכתב וז"ל העתיק אחד מן הגדולים מתשובת הר"ח א"ז וז"ל אם סח בין טלית קטן לטלית גדול הוי הפסק וצריך לחזור ולברך ומהר"ם שלא הלך בקטן לב"ה אלא כשחזר לביתו בירך עליו נראה טעמו לפי שלפעמים לא היה צריך להסיח בין הטליתות וגם לא היה רשאי להסיח את עצמו בלא צורך לחייב את עצמו בברכה כיון שיוכל לפטור בברכה אחת ואז היה מסתפק אם יברך על הגדול הלכך היה ממתין אחר התפלה עד שהוא צריך להסיח ובאשר"י כתב מכאן יש ראיה לאדם הלבוש טלית קטן שהוא נושא כל היום וכשהוא מתפלל מתעטף בטלית גדול צריך לברך אבל אם מתעטף בזה אחר זה בלי הפסק מברך ברכה אחת על שתיהן והשתא אם באנו להשוות דברי מהר"ם ואשר"י נ"ל דהא דכתב אשר"י בזה אחר זה בלי הפסק לאו דוקא אלא ר"ל בלי היסח דעת כדכתב מהר"ם והיה נראה לומר דדוקא בעודו לבוש בטלית אחת אינו חייב לברך על השני אלא א"כ הסיח דעתו בין זה לזה אבל פושט את זה ורוצה ללבוש אחר מתחייב אפילו לא הסיח דעתו אמנם לשון הר"ח דלעיל לא משמע הכי דכתב היה ממתין עד אחר התפלה עד שהיה צריך להסיח משמע שאם לא היה מסיח אף על גב דמסתמא כבר פשט הטלית הגדול ביציאתו מב"ה ואפילו הכי אי לא הסיח לא הוה אמרינן דכיון דפשט טלית הראשון אזל לה ברכה דידיה ולא מיפטר בה טלית שני אלמא בהיסח דעת תליא מלתא עכ"ל . ולי דברי הרא"ש ורבינו ירוחם נראין כפשטן דכל שמניח טלית קטן בביתו וטלית גדול בב"ה צריך לחזור ולברך דהליכה מביתו עד בהכ"נ חשיב הפסק :

ואם פשט טליתו ולא היה דעתו ללבשו מיד כשחוזר ולובשו צריך לברך אבל אם דעתו ללבשו מיד וכו' כלומר היכא דלא היה דעתו ללבשו מיד דבר פשוט הוא שמאחר שהסיח דעתו צריך לברך אבל היכא דהיה דעתו ללובשו אני מסתפק אם צריך לברך ומקום הספק הוא משום דקי"ל דהוקשה כל התורה לתפילין כדאיתא בפ"ק דקידושין (לה.) ואמרינן בתפילין דכל אימת דממשמש בהו מברך פירוש אם זזו ממקומן וממשמש בהן להחזירן למקומן ואיכא למימר כשהסירן מראשו לגמרי צריך לברך במכל שכן דזזו ממקומן דכיון שהסירן מראשו לגמרי אף על פי שהיה דעתו להחזירן מיד ראוי לברך יותר מכשזזו ממקומן לבד ולא הוסרו לגמרי או דלמא זזו ממקומן דוקא הוא דטעון ברכה לפי שזזו שלא מדעתו אבל אם הזיזן ממקומן אדעתא להחזירן מיד אינו צריך לברך דכל אדעתא להחזירן מיד לא חשיבא הזזה וה"ה דבמסירה לגמרי לא חשיבא הסרה וכתב רבינו שלזה דעתו נוטה וא"כ במסיר הטלית והיה בדעתו ללבשו מיד אינו צריך לברך וזהו ביאור דברי רבינו אבל איני יודע מה עלה על דעתו להסתפק בכך דהא בהדיא אמרינן פ' לולב וערבה (מו.) דרבא הוה מקדים וקאי ועייל לבית הכסא ונפיק ומשי ידיה ומנח תפילין ומברך וכי אצטריך זמנא אחריתי עייל לבית הכסא ונפיק ומשי ידיה ומנח תפילין ומברך ומשמע ודאי שהיה מניח תפילין כל היום וכשמסיר אותם כדי ליכנס לבית הכסא ודאי היה על דעת לחזור ולהניחם מיד כשיצא ואפ"ה היה מברך וה"ה לציצית ה (ו) וכ"כ בשבולי הלקט וז"ל ציצית אע"ג דלא אשכחן דמיתסר בהיסח הדעת מברך עליה כל זמן שמתעטף כדמשמע פרק התכלת מעובדא דרב יהודה עכ"ל :

כתב האגור נשאל מהר"י מולין על היוצא מבית הכנסת ומסיר טלית וחוזר ולובשו אם יש לו לברך והשיב דמהר"ס הצריך לחזור ולברך ומהר"ח חילק היכא דנשאר עליו טלית קטן אז כשחוזר לא יחזור לברך עכ"ל (ז) ו . ולכאורה נראה דבמסיר טליתו ודעתו ללבשו מיד מיירי וא"כ הוא חולק על רבינו שנטה דעתו לומר דאינו צריך לברך ואפשר היה לומר דמהר"ס מיירי בשלא היה דעתו להחזירו מיד ומש"ה צריך לברך אבל אם היה דעתו להחזירו מיד לא היה צריך לברך וכדברי רבינו אלא שקשה דאם כן מ"ט דמהר"ח שחילק בין נשאר עליו טלית קטן ללא נשאר דאטו אם לבש טלית בשחרית והסירו וחזר ולבשו במנחה לא יהא צריך לברך אם נשאר עליו טלית קטן דמה לי זה ומה לי הסירו שלא על דעת להחזירו מיד וכו' כתבתי בסמוך שנראה פשוט דאפילו בדעתו ללבשו מיד צריך לברך :

וכתוב בנימוקי יוסף בשם הריטב"א שאם נפלה טליתו שלא במתכוון וחוזר ולובש ומתעטף י"א שאינו צריך לחזור ולברך וכן שמעתי בשם ה"ר יונה אבל מורי היה אומר שאף בזו חוזר ומברך ונ"ל כדבריו עכ"ל ודעת רבינו כדברי האומ' שחוזר ומברך דהא יליף מתפילין ותפילין כל היכא דזזו ממקומן שלא במתכווין מברך עלייהו וכן כתבו תלמידי ה"ר יונה בסוף פ"ק דברכות גבי ברכת התורה שקבלה ביד ה"ר יונה מרבותיו שאפילו נפלו הציצית ממנו ולקחו מיד ונתעטף בו שמברך עליו ואף על פי שלא נתכוון להסירו מעליו עכ"ל והיכא דנפל רוב הטלית מעליו נראה דהוי כאלו נפל כולו ואפשר שכל שלא נפל כולו אינו צריך לברך כדאשכחן גבי תפלה דשאני לן בין נפל כולו לנפל מקצתו כמבואר בסימן צ"ז וזה נראה יותר :

ומה שכתב רבינו כגון שפשט אותו כדי ליכנס לבית הכסא לא שצריך לפשטו

ואם פשט טליתו ולא היה דעתו כו' זה פשוט דכיון דלא היה דעתו ללבשו עוד אזלא לה ברכה ראשונה ואפילו נשאר עליו טלית קטן · וכשחוזר ולובשו צריך לברך כמו שיבא בס"ד · ומ"ש אבל אם היה דעתו ללבשו מיד כגון שפשט אותו ליכנס לב"ה דבר ההוה נקט שכן הוא הרגילות שאין אדם יוצא מב"ה ופושט טליתו וחוזר לבה"כ אלא כדי ליכנס לב"ה וה"ה אם פשט אותו לפי שצריך לילך בין העו"ג וכיוצא בזה בעת הצורך שפושט טליתו ודעתו ללובשו מיד והקשה ב"י על דברי רבינו מהא דרבא בפ' לולב וערבה דהוה מנח תפילין כל היום וכי עייל לב"ה ונפיק משי ידיה וקא מברך כל זימנא וזימנא אלמא דאף על גב שהיתה דעתו לחזור וללבשן מיד חייב לברך וכך פסק בש"ע ושארי ליה מאריה דבתפילין דוקא הוי ב"ה הפסק גמור אע"ג דדעתו ללבשן מיד כיון דאינו רשאי ליכנס בבה"כ ותפילין בראשו ובזרועו אבל ציצית דרשאי ליכנס בהם לב"ה לא הוי הפסק ורבינו השוה דין ציצית כשהסירן ליכנס לב"ה לדין תפילין כשהסירן כדי לעשות עסקיו אבל כשהסיר תפילין כדי ליכנס לב"ה מודה רבינו דצריך לחזור ולברך אף על פי שהיה דעתו ללובשן מיד ובזה אין מקום גם למה שהשיג ב"י על רבינו לקמן בסי' כ"ה לפי מה שהבין מדבריו שהתיר לחזור וללבוש תפילין בלא ברכה כשנכנס לב"ה דלא עלה זה ע"ד רבינו מעולם דפשיטא דב"ה הוי הפסק לגבי תפילין וגדולה מזאת כתבו מקצת גאונים דשינה ומרחץ הוי הפסק לגבי ברכת התורה לפי שאי אפשר לו ללמוד תורה במרחץ או כשהוא ישן דדוקא ב"ה לא הוי הפסק לענין ברכת התורה דאף כשהוא נפנה צריך ליזהר בדיני בית הכסא כמו בגילוי טפח כו' כדלקמן בסי' מ"ז אבל

דרכי משה

לשון על דלשעבר משמע כן נ"ל טעם המנהג וכ"כ הרא"ש ז"ל בשם ר"ת פרק ר"א דמילה ופ"ק דפסחים לענין ברכת מילה וע"ש : (ו) ואני אומר שאין הנידון דומה לראיה דהתם גבי תפילין שהוצרך לחולצן דאסור לכנוס בהן לבית הכסא ולא בדעתיה תליא מלתא ולכן צריך להזור ולברך דזהו הוי הפסק אבל כשמסיר התפילין במקום שלא היה צריך להסירם ודעתו ללובשן מיד א"צ לחזור ולברך וה"ה גבי ציצית אע"ג דמסירם משום שרוצה ליכנס לב"ה מאחר דלא צריך להסירן לא חשיב הפסק וא"צ לחזור ולברך כדעת הטור . וחילוק זה שכתבתי הוא בהדיא בגמרא פ' מי שמתו לענין אם הפסיק בתפלתו אם צריך לחזור לראש וע"ש דף כ"ג כתב ב"י עוד ראיה לדבריו וז"ל וכ"כ בשבולי לקט ציצית אע"ג דלא אשכחן דמיתסר בהיסח הדעת מברך עליהן כל זמן שמתעטף עכ"ל וגם דברים אלו דחוים ואין מכאן ראיה כלל להיכא שמסיר טליתו ודעתו לחזור וללובשו דאז לא הוי היסח הדעת וא"צ לחזור ולברך כדעת הטור : (ז) וכדי שלא יחלוק מהר"ם אדברי הטור נ"ל דמהר"ם מיירי שלא היה דעתו לחזור וללובשו מיד ולכך הוצרך לחזור ולברך וב"י הקשה דא"כ אין לחלק בין היכא דנשאר עליו טלית קטן להיכא דלא נשאר עליו ואין דבריו מוכרחים :
ואין

פרישה

מביתו ולא הפסיק כלל בין זה לזה ומתחלה היה דעתו גם על טלית גדול אפ"ה אם פשט את זה קודם שלבש האחר חייב לחזור ולברך דבפשיטת הטלית הראשון אזלא לה ברכתו · ת"ה סימן מ"ה · אעפ"י שמלשון מהר"ח לא משמע כן וכ"כ רמ"א בש"ע ולפי זה מ"ש רבינו ואם פשט טליתו ולא היה דעתו ללובשו מיד כו' אין פי' שהסיח דעתו ממנו מלובשו כלל אלא שלא גילה דעתו בפי' שודאי ילבשנו אבל גם לא הסיח דעתו · וכן מ"ש אבל אם היה דעתו ללובשו מיד ר"ל שגילה דעתו בהדיא שילבשנו מיד כגון שפשטו לכנס לבית הכסא פי' וחושש שלא ילכלכנו ולולי זאת לא היה פושטו ודאי יחזירנו וילבישנו א"כ מיד וכן דייק ל' רבינו בסוף הענין שכתב אבל אם לא הזיז ממקומן אדעתא פי' משמע דוקא שגילה דעתו או שידוע בודאי שדעתו להחזירן למקומן או ילבישנו מיד ולהכי כתב רבינו לא היה צריך לברך ולזה דעתי נוטה ועיין בדרישה ודו"ק :

(טו) **בזה** אני מסתפק כו' · עיין בדרישה : (טז) **ומ"ש** רבינו יש פנים לכאן ולכאן משמע דיש לו ראייה ג"כ שאינו צריך ולא כתבו אלא כתב שאין ראיה לחיוב ברכה וכ"ל שבדמייה זו פדמ' שאין ראייה לחיוב בו יש ראייה לפטור דאל"כ ה"ל לרבי' ז"ל לאשמעי' רבות' במקום שכתבו ולמדונו לחיוב ברכה אחור' תפילין שזזו ממקומן שלא מדעת הל"ל ללמדנו שגם בהסר' טלית וכיוצא בו מדעת אדעתא לחזור ולעטפו חייב וק"ל :

(יז) **דילפינן** כל התורה מתפילין · דכתיב בפרשת בא והיו לאות על ידך ולטוטפות בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפיך :
אבל

דרישה

[ב] **ואם** פשט טליתו ולא היה דעתו ללובשו מיד כשיחזור כו' כתב ב"י וז"ל כלומר היכא דלא היה דעתו ללובשו מיד דבר פשוט הוא שמאחר שהסיח דעתו ממנו צריך לחזור ולברך אבל היכא דהיה דעתו ללבשו מיד אני מסתפק עכ"ל ואין דבריו נראין לי כלל מדא שהרי לא כתב רבינו ואם פשט טליתו והסיח דעתו ממנו אלא כתב ולא היה דעתו ללובשו ועוד דלדבריו אין דברי רבינו כדעת מהר"ס וכמ"ש הוא עצמו בסמוך ז"ל כתב האגור נשאל ממהר"י מולין היוצא מבית הכנסת ומסיר טליתו וחוזר אם יש לו לברך והשיב דמהר"ס הצריך לחזור ולברך ומהר"ח חילק היכא דנשאר עליו טלית קטן אז כשחוזר לא יחזור לברך ע"כ וכתב עליו ב"י וע"כ בהיה דעתו לחזור מיד איירי דאל"כ מ"ט דמהר"ס שחילק בין נשאר עליו טלית קטן ללא נשאר דאטו אם לבש טליתו בשחרית והסירו וחזר ולובשו במנחה לא יהא צריך לברך אם נשאר עליו טלית קטן דמה לי זה ומה לי הסירו שלא על דעת להחזירו מיד אלא ודאי כשהיה דעתו להחזירו מיד ואפ"ה הצריך מהר"ס לחזור ולברך וא"כ הוא חולק על רבינו שנטה דעתו לומר דאינו צריך לחזור ולברך ע"כ וזה ודאי דוחק גדול . ועוד קשה דאי פי' דלא היה דעתו להחזירו הוא הסיח הדעת והיה דעתו להחזירו פי' שלא הסיח דעתו ממנו א"כ למה מסיק רבינו דדעתו נוטה כשפשט טליתו לילך לב"ה א"צ לחזור ולברך מ"ש מהלך לב"ה ודעתו להתעטף בטלית גדול שצריך לחזור ולברך אפילו אם היה מתחילה בשעת לבישת טלית קטן דעתו ג"כ אטלית ואפילו לבשם מיד זה אחר זה ולא הסיח דעתו ומטעם שהליכה לבית הכנסת הוה הפסק וכמ"ש ב"י עצמו ולמה לא תקרא גם הליכה זו הפסק . לכן נראה כמ"ש בפרישה שלשה חלוקי' הן הסיח דעתו וסתמא וגילה דעתו שיחזור וילבשנו מיד . אם הסיח דעתו ממנו או פשיטא שצריך לחזור ולברך אפילו היה מתחלה דעתו גם אטלית זה . ואם סתמא כגון שהלך ביתו לב"ה או שפשט טלית אחר קודם שלבש השני אפילו לא הסיח דעתו ממנו ואפילו היה דעתו על טלית זה חייב לחזור ולברך דהליכה או הפשיטה היא הפסק וכבר אזלה ברכה ראשונה . וז"ש ואם פשט טליתו ולא היה דעתו ללובשו פי' ולא גילה דעתו בפי' ללובשו מיד אפ"ה חייב לחזור ולברך וזהו כדעת הרמב"ם שהביא ב"י הנ"ל אבל אם היה בודאי דעתו לחזור וללבשו כגון שעייל לבית הכסא שלולי שחשש שיטנפנו לא היה פושטו וכמ"ש בסמוך בזה כתב רבינו דאין צריך לחזור ולברך ובזה ודאי אפילו מהר"ס מודה ודו"ק כי נכון הוא ועיין בהגהות רמ"א בדינים אלו :

[ג] **בזה** אני מסתפק אם כו' כתב ב"י וז"ל ואיני יודע מה עלה על דעתו להסתפק בכך דהא בהדיא אמרינן פ' לולב וערבה דף מ"ו רבא הוה מקדים ועייל לבית הכסא
ונפק

חדושי הגהות

אלא חובת מנא הוא וכל טלית שלובש חייב בציצית אם היא בת ד' כנפות : ה ול"נ דלק"מ לדברי רבינו דשאני תפילין דאינו רשאי ליכנס בהם לבית הכסא ומש"ה הוי הפסק וצריך לברך עליהם כשמניחם אבל בטלית שרשאי ליכנס בו לב"ה כמ"ש רבינו לקמן סימן כ"א אה"נ דלא הוי הפסק וא"צ לברך (מוהרל"ח) ועיין בד"מ : ו ולאפוקי ממה
שמ שמע

מתפילין ותפילין כל אימת דממשמש בהו מברך פירוש אם זזו ממקומן וממשמש בהן להחזירן למקומן א"כ כ"ש הכא שיש לו לברך מיהו יש לומר דשאני התם שזזו ממקומן ולא ידע שלא היו במקומן (יח) אבל אם הזיזן ממקומן אדעתא להחזירן מיד התם נמי לא היה צריך לברך ולזה דעתי נוטה : (יט) והישן [ד] בטליתו בלילה אין צריך לברך עליו בבוקר :

ט (א) **כל** מיני בגדים חייבין בציצית (ב) וציצית של צמר או של פשתים פוטר כל המינין (ג) אבל שאר מינין כגון של משי

אבל ב"ה לגבי תפילין פשיטא דלכ"ע הוי הפסק ולכן הכריע רבינו בתפילין כשפשט אותן לילך לעסקיו ודעתו ללבשן מיד הוא העיקר דא"צ לברך וכן פסק מהרא"י בכתביו סי' ק"ך וע"ש והביא דשבולי הלקט שהביא ב"י דבציצית חייב לחזור ולברך כל זמן שמתעטף כדמשמע בפרק התכלת מעובדא דרב יהודה התם בפשט טליתו סתם והסיח דעתו מללובשו דומיא דתפילין שזזו ממקומן אי נמי שלא היה דעתו לחזור וללובשו מיד דבכה"ג איירי הכא דרב יהודה דקאמר התם ס"ל כרבי דאמר תפילין כ"ז שמניחן מברך עליהם כו' אלמא דכל זמן שמניחן בין תפילין בין ציצית צריך לברך והיינו דוקא בהיסח הדעת שלא היה דעתו לחזור ולברך וללבשן מיד וזה ברור ופשוט וכן עיקר . והרב בהגהות ש"ע כתב כסברת מהר"ח שמחלק בין היכא שנשאר עליו טלית קטן דא"צ לחזור ולברך . וצ"ע דמאי מועיל טלית קטן מה נפשך אי דעתו לחזור וללבשו מיד אף בלא נשאר עליו טלית קטן א"צ לברך ואי אין דעתו ללבשו מיד אזלא לה ברכה מאחר שהסיח דעתו מטלי' גדול כשהסירו ואפילו נשאר עליו טלית קטן צריך לברך כשחוזר ולובשו ונראה לי דמהר"ח איירי בהסיר טליתו סתם דבנשאר עליו טלית קטן דאינו מסיח דעתו ממצות ציצית לא הוי היסח הדעת וכשחוזר ולובשו אין צריך לברך ובלא נשאר עליו טלית קטן מסתמא הסיח דעתו ממצות ציצית לגמרי וצריך לחזור ולברך והשתא לפי זה מהר"ח ורבינו לא פליגי דמהר"ח מודה דבדעתו לחזור וללבשו אין צריך לברך ובאין דעתו לחזור וללבשו צריך לברך ואין חלוק בין נשאר עליו טלית קטן או לא נשאר דלא אמר מהר"ח דיש חלוק אלא בהסיר טליתו סתם כדפרישי' ובהא מודה רבינו ונתיישב בס"ד מה שהיה קשה לבית יוסף אדברי רבינו ומהר"ח עיין עליו :

והישן בטליתו בלילה א"צ לברך עליו בבקר פי' מאחר דקי"ל דכסות יום חייב בציצית אפילו לובשו בלילה כהרא"ש לא הוי לילה הפסק אלא כיומא אריכתא דמי והקשה ב"י דהרא"ש בתשובה כלל ב' סי' י"ג כתב דצריך לברך והביא ראיה מרב יהודה דפרק התכלת דרמא תכלתא לפרוזמא דאינשי ביתיה כו' וכן פס' בש"ע ולפעד"נ דדברי רבינו עיקר דא"צ לברך והוא דרבינו סובר דלא קי"ל כאותה תשובה לפי שתלה לפסק דינו במאי דהוה מפרש דמעיקרא קס"ד דתלמודא שלא היה פושטו בלילה דהל"כ מאי פריך הא פשיטא היא דבפושטו בלילה ספיר מברך בצפרא כשחוזר ולובשו כו' והרי בפסקיו כתב איפכא וז"ל מדרמא קסבר מ"ע שלא הזמן גרמא היא אמאי מברך דכיון דסבר דלילה נמי זמנה אמאי מברך בכל צפרא לא ה"ל לברך אלא פעם ראשונה כשמעטף לה כשהיא חדשה ומכאן ואילך כחדא יומא אריכתא דמי דהא אין לילה מפסיקו כו' והוא מפי' רש"י בגמרא הרי להדיא דמעיקרא נמי קסבר תלמודא שהיה פושטו בלילה אלא שאעפ"כ א"צ לברך אלא בפעם ראשונה דכיון דדעתו לחזור וללבשה ליכא היסח הדעת והלילה נמי אין מפסיקו כיון דלילה נמי זמן ציצית הוא מ"מ לפי"ז לדידן נמי אע"ג דקי"ל דלילה לאו זמן ציצית הוא בכסות המיוחד ליום כיון דחייב בציצית אף בלילה להרא"ש אין הלילה מפסיקו דלאותו כסות הוי הלילה נמי זמן ציצית וא"כ א"צ לברך עליו בבקר אם לא פשטה בלילה דאי פשטה בלילה כיון דאסיקנא כרבי דכל זמן שמניחן מברך עליהם אע"פ שהיה דעתו לחזור וללבשו בבוקר הויא היסח הדעת מאחר שלא היה דעתו לחזור וללבשה מיד אבל הישן בטליתו א"צ לחזור ולברך לדעת הרא"ש בפסקיו שכן עיקר . כתב ב"י ויש לדקדק בתשובת הרא"ש למה כתב טוב למשמש ה"ל למימר צריך למשמש כדאשכחן גבי תפילין וכתב מה שכתב ולי נראה דבתפילין ודאי דהמשמוש שלכן חשוב כאלו מניחן מעתה קאמרינן בהו צריך למשמש אבל ציצית דאין המשמוש כאילו לובש הטלית מעתה דכבר הוא לבוש ומשמוש הציצית לא מעלה ולא מוריד אלא שמ"מ טוב הוא למשמש בהן כדי שיהא הורא' על איזה לבוש הוא מברך :

לפשטו שהרי כתב רבינו בסימן כ"ח שמותר ליכנס בו לבית הכסא אלא איירי כגון שהוא מעוטף באופן שאינו יכול לעשות צרכיו עד שיפשוט טליתו :

והישן בטליתו בלילה אין צריך לברך עליו בבוקר נראה שטעמו מפני שהוא סובר כדעת הרא"ש דכסות המיוחד ליום חייב בציצית אפילו אם לובשו בלילה ויש לברך עליו דהא דקי"ל לילה לאו זמן ציצית הוא היינו דוקא בכסות המיוחד ללילה וכמו שכתב בסימן י"ח וכיון דגם בלילה חייב בציצית בכסות יום וגם חייב לברך עליו לא הויא לילה הפסק בין יום ליום אלא כיומא אריכתא דמי אבל ראיתי שכתב הרא"ש בתשובה כלל ב' סימן י"ג ושאלת הלן בטליתו בלילה כשעומד בבוקר אם חייב לסלקו מעליו ולהחזירו לברך עליו או די לו למשמש בו ולברך יראה לי שאין צריך לסלקו מעליו וכן מוכח בפרק התכלת דגרסינן התם רב יהודה רמא תכלתא לפרוזמא דאינשי ביתיה ומברך בכל צפרא להתעטף בציצית ופריך מדרמא שמע מיניה מצות עשה שלא הזמן גרמא הוא אמאי מברך פירוש כיון דלילה זמן ציצית הוא אמאי היה מברך בכל בוקר כיון שלא עבר עליו זמן פטור ומשני כרבי דתניא תפילין כל זמן שמניחן מברך עליהם דברי רבי פירוש בלילה היה פושטן ובבוקר כשהיה חוזר ולובשן היה מברך ומשמע דמעיקרא היה סבור שלא היה פושטן בלילה ולכך הקשה כיון דסבר לילה זמן ציצית אמאי היה מברך דאם היה פושטן בלילה מאי קשה ליה אם מברך בבוקר כשחוזר ולובשן אלמא לדידן דקי"ל לילה לאו זמן ציצית הוא יש לברך בבוקר אף אם לא יפשוט טליתו ולכאורה טוב למשמשן בשעת ברכה עד כאן לשונו משמע דס"ל דאף על גב דכסות המיוחד ליום חייב בציצית ומברכין עליו כיון דלילה לאו זמן ציצית היא שהרי גורם לפטור כסות המיוחד ללילה אפילו אם לובשו ביום הוי הפסק בין יום ליום וצריך לחזור ולברך ולדעת הרמב"ם דלילה לאו זמן ציצית הוא כלל דבר פשוט הוא שצריך לברך עליו בבוקר ויש לתמוה על רבינו היאך כתב סתם אין צריך לברך היפך ממה שסובר הרמב"ם וממה שכתב הרא"ש בתשובה :

כתוב בהגהות מיימון פרק שלישי בשם ספר התרומה אדם המשכים קודם היום ונתעטף בציצית אין צריך להסיר טליתו לכשיאיר היום כדי לברך אלא ממשמש בציצית ומברך כדתניא בסוף פרק הקומץ רבה (לו.) גבי תפילין היה משכים לצאת לדרך ומתיירא שמא יאבדו מניחן וכשיגיע זמן ממשמש בהן ומברך עליהן ע"כ וכן כתוב בסמ"ג וסמ"ק בהלכות תפילין וכ"כ המרדכי בהלכות תפילין בשם ר"ן ואף על פי שכתב הרי"ו חולק עליו בסוף הדברים כתב ומיהו נהגו כפירוש ר"ן ופוק חזי מאי עמא דבר עד כאן לשונו ויש לדקדק בתשובת הרא"ש שכתבתי בסמוך למה כתב ולכאורה טוב למשמש בהם בשעת ברכה והל"ל וצריך למשמש בהם בשעת ברכה כדאשכחן גבי תפילין אף על גב דלילה זמן תפילין אמרי' דכשיגיע הזמן ממשמש בהם ומברך עליהם ומשמע שצריך למשמש בהם וכן נראה מפירוש רבינו שלמה ז"ל שכתב ממשמש בהו דהוי כאלו מניחן ושמא יש לומר דהרא"ש מספקא ליה אי דוקא גבי תפילין דמצוה למשמש בהם אמרו ממשמש בהם ומברך אבל גבי ציצית שאין המישמוש בו מצוה אין צריך למשמש בשעת ברכה או דלמא לא שנא ולכך כתב שטוב למשמש בשעת ברכה ועוד יש לומר דתפילין כיון דלכתחלה אין מניחין אותם בלילה צריך למשמש בהם אבל ציצית שמניחין אותן לכתחלה בלילה אפשר דא"צ למשמש בשעת ברכ' או דלמא ל"ש ולכך כתב שטוב למשמש בשעת ברכה :

כתב הרמב"ם בסוף פ"ג שאם נתכסה בבגד שהוא חייב בציצית ולא הטיל בו ציצית ביטל מצות עשה ואם יש בזה חילוק בין שבת לחול אכתוב בסוף סימן י"ג בסייעתא דשמיא :

ט כל מיני בגדים חייבים בציצית וציצית של צמר או של פשתים פוטר כל המינים אבל שאר מינים כגון של משי או צמר גפן אינם פוטרים אלא א"כ יהא הציצית

ט כל מיני בגדים חייבים בציצית כרא' מדכתב רבי' בסתם חייבים בציצית אלמא דרבינו לומר דכל הבגדים שוין בדין דחייבים מדאורייתא' וכדעת ר"ת ורש"י ור"י וסמ"ג והסכמת הרא"ש דהלכה כרב' ולא כהרי"ף והרמב"ם שפסקו כר' נחמן דאין חייבין מדאורייתא אלא בגד צמר ובגד פשתים אבל שאר הבגדים אינן חייבין בציצית אלא מדרבנן דליתא אלא כל הבגדים דין אחד להם :

ומ"ש וציצית של צמר או של פשתים פוטר כל המינין בפרק התכלת קא מותיב רבא לר"כ מדתניא דשאר מיני בגדים צמר ופשתן פוטרין בהן וקס"ד צמר

דרישה

ונפק ומשי ידיה ומניח תפילין ומברך וכי מיצטריך זימנא אחריתא עייל לבית הכסא ונפק ומשי ידיה ומניח תפילין ומברך משמע ודאי שהיה מניח תפילין כל היום וכשמסיר אותם כדי ליכנס לבית הכסא ודאי היה על דעתו לחזור ולהניחן מיד כשילא ואפ"ה היה מברך וה"ה לציצית ומ"ש וכ"כ בשבולי לקט וז"ל ציצית אע"ג דלא אשכחן דמסיר בהיסח הדעת מברך עליהן כל זמן שמתעטף כדמשמע בפרק התכלת מעובדא דרב יהודה עכ"ל ואני תמה איך עלה על דעת ב"י לפשוט מהכא דתפילין הא לא דמי כלל דתפילין כיון דאסור למיעל בהו לבית הכסא כדלקמן וא"כ לא סגי דלא סלקן ודאי חשיב זה הפסק וכדלקמן לגבי תפלה סימן ס"ה וסימן פ"ה משא"כ כאן בטלית דכיון שאם היה רוצה היה הולך לב"ה עם הטלית כדלקמן סימן כ"א אלא שהוא פושטו מפני שחשש שמא ילכלכו או שהוא מעוטף בו באופן שאינו יכול לעשות צרכיו עד שיפשיטנו וכמ"ש ב"י עצמו א"כ כיון דמדעתו ומרצונו הוא פושט אותו ודעתו לחזור וללובשו לא חשיב הפסק כלל . שוב מצאתי בד"מ שגם רמ"א תירץ כן וסיים ביה ז"ל וחילוק זה שכתבתי מבואר בהדיא בגמרא פרק מי שמתו גבי תפילה ע"ש ד' כ"ג ומה שהביא ב"י ראייה משבולי לקט גם כן אין ראייה ממנו כלל להיכן שמסיר טליתו ודעתו לחזור וללובשו דאז לא הוה היסח הדעת ואין צריך לחזור ולברך וזה דעת רבינו עכ"ל רמ"א :

[ד] **והישן** בטליתו בלילה אינו צריך לברך כו' כבר כתבתי טעמו בפרישה וכן כתב ב"י שכן דעת רבינו וכדלקמן סימן י"ח אלא שהקשה ז"ל אבל ראיתי בתשובה כלל ב' סימן ג' ושאלת הלן בטליתו בלילה וכשעומד בבוקר אם חייב לסלקו מעליו ולהחזירו לברך עליו או די לו למשמש ולברך נראה לי שא"צ לסלקו מעליו וכן מוכח בפרק התכלת דגרסינן רבי יהודה רמא תכלת לפרוזמי דאינשי ביתיה ומברך בכל צפרא להתעטף בציצית ופריך כיון שמצות עשה שלא הזמן גרמא הוא אמאי מברך פירוש כיון דלילה זמן ציצית הוא אמאי היה מברך עליהם בכל בוקר כיון שלא עבר זמן פטור ומשני ס"ל כרבי דתניא תפילין כל זמן שמניחן מברך עליהם דברי רבי פירוש בלילה היה פושטן ובבוקר כשהיה חוזר ולובשן היה מברך ומשמע דמעיקרא לא היה סבור שלא יהיה פושטן בלילה ולכך הקשה כיון דסבר לילה זמן ציצית הוא אמאי היה מברך דאם היה פושטן בלילה מ"ק ליה אם מברך בבוקר כשחוזר ולובשו אלמא לדידן דקי"ל לילה לאו זמן ציצית הוא יש לברך בבוקר אף אם לא יפשוט טליתו ולכאורה טוב למשמש בשעת ברכה ע"כ משמע דס"ל דאע"ג דכסות המיוחד ליום חייב בציצית ומברכין עליו בלילה כיון דלילה לאו זמן ציצית הוא שהרי גורם לפטור כסות המיוחד ללילה אפילו לובשו ביום הוה הפסק בין יום ליום וצריך לחזור ולברך ויש לתמוה על רבינו היאך כתב סתם א"צ לברך היפך דעת אביו הרא"ש עכ"ל ב"י ולי נראה דודאי מאחר דס"ל להרא"ש דכסות המיוחד ליום חייב אפילו בלילה לברך עליו א"כ לגביה אין הלילה הפסק וכי לא פושטו בלילה אין סברא לומר שיתחייב לחזור ולברך עליו דמה לי במה שאין לילה זמן ציצית לכסות המיוחד לה. ועוד משמע מל' השואל דפשוט היה לו שצריך לחזור ולברך. אלא שהשואל אם צריך לפושטו או די במשמוש ומוכיח היה להשואל שחייב כלל לברך דלמא כיון שכסות המיוחד ליום הוא וחייב עליה בלילה ולא הוה לילה הפסק לגביה אין צריך לחזור ולברך. לכן נראה פשוט שמה שלא שאל השואל אם חייב לברך לפי שהיה ס"ל כהרמב"ם דלילה לאו זמן ציצית הוא כלל אפילו לכסות המיוחד ביום וא"כ ודאי לילה הפסק הוא אלא ששאל אם צריך לפשוט או לא ועל זה השיב הרא"ש אלמא לדידן דקי"ל לילה לאו זמן ציצית רק שמחויב לקיים בכסות המיוחד ליום או ליום ולילה וכמ"ש רבינו בסימן י"ח והשיב הרא"ש וע"פ מה שפירשו השואל דהיינו שאין זמן ציצית כלל ודאי צריך לברך אף אם לא יפשטו וכדמוכח מהגמרא אבל ודאי לפי דעתו שס"ל דכסות יום חייב אפי' בלילה ודאי לגביה לא הוה הפסק וא"צ לחזור ולברך וכמ"ש רבינו ודו"ק : וכתב

פרישה

(יח) **אבל** אם הזיזן אדעתא להחזירן מיד התם נמי לא היה צריך לברך . אין להקשות למה נסתפק בטלית ולא נסתפק בתפילין עצמן שהסירן אדעתא לחזור ולהניחם יש לומר לפי דהסרת תפילין אינו מסיר כ"א במקום שצריך להסירן כגון שרוצה ליכנס לב"ה דאסור לכנוס בתפילין וכמ"ש בסימן מ"ג וא"כ הסרתם מיקרי היסח הדעת ובודאי צריך לחזור ולברך כשירצה להניחן וכמ"ש רז"ל דומה כמפסיק בק"ש ובתפלה שסילקו בין היה הספקה במקום שהיה מוכרח להפסיק או לא וכמ"ש לקמן סימן ס"ה ופ"ה וק"ל :

(יט) **והישן** בטליתו כו' א"צ לברך דעתו כדעת אביו הרא"ש דכסות המיוחד ליום חייב בציצית אף אם לבשה בלילה וצריך לברך עליו לכך אין הלילה הפסק ודו"ק ועיין בדרישה :

ס' ט (א) **כל** מיני בגדים חייבים בציצית וזו לכ"ע אבל אי מדאורייתא או מדרבנן בהא איכא פלוגתא בגמרא ופסק הרי"ף והרמב"ם דשאר בגדים חוץ משל צמר ופשתן המה מחוייבים מדרבנן ולא מדאורייתא ותו' ורא"ש ורש"י ומרדכי וסמ"ג פסקו דכל הבגדים חייבים בציצית מדאורייתא :

(ב) **וציצית** של צמר כו' פוטר כל המינים וזהו מדין תורה שנזכר בגמרא פרק התכלת שהיה לכן תכלת ואז היה מותר כלאים אבל לדידן אסור וסמך רבינו אמ"ש לקמן סימן י"א . בב"י כתב דנכון לכל ירא שמים שלא לעשות טלית אלא מצמר רחלים דאז יוצא אליבא דכ"ע וכ"כ האגור :

(ג) **אבל** שאר מינים כגון כו' כרבא דרמי כתיב הכנף משמע מין כנף וכתוב צמר ופשתים ומשני צמר ופשתים פוטרין כל המינים שאר מינים דוקא מין כנף בעינן :

חדושי הגהות

עיין שמשמע מפירש"י ותוספת לקמן סימן כ"ה (מוהרל"ח) :

משי או צמר גפן אינן פוטרין אלא אם כן יהא הציצית ממין הטלית: (ד) וכתב הרמב"ם שצריך לעשות הציצית מצבע הטלית אם הוא אדום יעשה הציצית אדום ואם הוא ירוק יעשה הציצית ירוק וכן פירש"י ור"י פירש שאין צריך (ה) וכתב [א] בספר המצות קטן ומיהו נכון ליזהר

הציצית ממין הטלית דברי רבינו נכונים דלכולי עלמא כל מיני בגדים חייבים בציצית אבל אי מחייבי מדאורייתא או מדרבנן בהא איכא פלוגתא דגרסינן בפרק התכלת (לט:) אמר רחבה אמר רב יהודה חוטי צמר פוטרין בשל פשתן ושל פשתן פוטרין בשל צמר חוטי צמר ופשתן פוטרין בכ"מ ואפילו בשיראין ופליגא אדרב נחמן דאמר רב נחמן השיראין פטורין מן הציצית איתיביה רבא לרב נחמן השיראין והכלך והסרקין כולם חייבים בציצית ומשני מדרבנן ה"נ מסתברא דקתני סיפא הן במינן פוטרין שלא במינן אין פוטרין אי אמרת בשלמא דרבנן היינו דמיפטרו במינן אלא אי אמרת דאורייתא צמר ופשתים הוא דפטר אי משום הא לא איריא כדרבא דרבא רמי כתיב הכנף מין כנף וכתיב צמר ופשתים הא כיצד צמר ופשתים פוטרין בין במינן בין שלא במינן שאר מינים במינן פוטרין שלא במינן אינם פוטרין ורב נחמן כדתנא דבי רבי ישמעאל דתנא דבי רבי ישמעאל הואיל ונאמרו בגדים בתורה סתם ופרט לך הכתוב באחד מהם צמר ופשתים אף כל צמר ופשתים והרב ר' אלפסי פסק כרב נחמן וכן פסק הרמב"ם בפ"ג מה' ציצית דטלית של שאר מינים אינם חייבים בציצית אלא מדרבנן וכשכתב שצמר ופשתים פוטרין בין במינן בין שלא במינן ושאר מינים במינן פוטרים שלא במינן אין פוטרים לא הביא דרשא דרבא דהכנף מין כנף משום דכיון דס"ל דמדרבנן הוא דמחייבי לא אתי מקרא אלא תקנת חכמים כך היא וכדאמרינן אי אמרת בשלמא מדרבנן היינו דמפטרו במינן אבל התוספות כתבו שרש"י ור"ת פסקו כרבא משום דהוי בתרא' וכן כתב המרדכי בשם ר"י וכן פסק סמ"ג וכן דעת הרא"ש ותמה על הרב רבי יצחק אלפסי למה פסק כרב נחמן כיון דרבים פליגי עליה רב יהודה ורחבה ורבא ואי משום דתנא דבי רבי ישמעאל אתי כוותיה הא איכא תנא דבי רבי ישמעאל אחריתא דאתי כוותייהו כדאיתא בגמרא ומ"מ כיון דהרב רבי יצחק אלפסי והרמב"ם קיימי בחד שיטתא הכי נקטינן (א):

ודע דצמר סתם אינו אלא של רחלים לבד אבל של עזים נוצה מיקרי ושל גמלים אע"פ שנקרא צמר גמלים וכן צמר ארנבים נקרא צמר ארנבים צמר סתם לא איקרי והכי גרסינן בירושלמי פ"ב דכלאים צמר מה צמר שאין לו שם לווי אף כל שאין לו שם לווי מנין שאין לו שם לווי אמר רבי יוסי בן לוי דכתיב ומישע מלך מואב היה נוקד והשיב למלך ישראל ק' אלף כרים וק' אלף אילים צמר אין לך קרוי צמר אלא צמר אילים בלבד וא"כ לדברי הפוסקים כרב נחמן לא מחייב בציצית מדאורייתא אלא טלית של פשתים או של צמר רחלים לבד וכן הא דאמרינן דצמר ופשתים פוטרין אפילו שלא במינן בצמר רחלים דוקא אמרו וכתב הרמב"ם בפ"ב דציצית דרחל בת עז צמרה פסול לציצית והכי איתא בפ"ב דבכורות (יז.) שהכל מודים שצמרה פסול לתכלת ואמרינן נמי שהכל מודים שאין לוקין על צמרו משום כלאים וא"כ לא חשיב צמר כלל ואינו פוטר בציצית אלא במינו דוקא:

ואהא דאמרינן דצמר ופשתים פוטרין בין במינן בין שלא במינן כתוב בהגהות מיימון פ"ג דהיינו דוקא יחדיו ולכך נוהגים לעשות בטלית של משי ציצית של משי והאגור כתב בשם מהר"י מולין דטלית של משי רבים נוהגין להטיל בה ציצית של צמר כלומר ולא ציצית של פשתים מפני מ"ש ספר מצות קטן שאין מטילין ציצית של פשתן אפילו בטלית של משי אבל דעת הר"מ שצריך להטיל בה ציצית של משי דוקא ובת"ה כתוב שאחד מן הגדולים השיב דלא נהגו עלמא כהר"ם אלא כהרמב"ם דמתיר בהדיא וגם הוא העיד שכן נוהגין העולם וכן משמע מפשט דברי הפוסקים:

וכתוב עוד בת"ה שראה חד מרבוותא דהוי ליה טלית של משי מצויילת בג' ציצית של משי וחד של צמר וצריך עיון אי שפיר דמי בכה"ג דלא הכנף מין כנף הוא וגם לא גדילים תעשה לך מהם איכא לגמרי עכ"ל (ב):

ומ"ש רבינו וציצית של צמר או של פשתים פוטר כל המינים מאחר שבזמן הזה אין לנו תכלת צריך לפרש דפוטר כל המינין דקאמר היינו כל שאר מינין בר מצמר ופשתים כלומר דציצית דצמר אינו פוטר לטלית פשתים וכן ציצית של פשתים אינו פוטר טלית של צמר משום דהוי כלאים שלא במקום מצוה ואפשר דפוטר כל המינים כולם קאמר אפילו של צמר לפשתים ושל פשתים לצמר ולישנא דגמרא נקט דמיירי בזמן דאיכא תכלת וסמך על מה שכתב בסי' י"א ועתה שאין לנו תכלת אין לעשותם מכלאים אלא צמר לצמר ופשתים לפשתים:

וכתב הרמב"ם שצריך לעשות הציצית מצבע הטלית וכו' בפ"ב מה' ציצית וכן פירש"י בפרק התכלת (מא:) הא דתניא טלית אין פוטר בה אלא מינה אם אדומה היא יטיל שני חוטין אדומים וב' חוטין תכלת וכן שאר גוונים והרב מהרי"ן חביב ז"ל כתב על דברי רבינו כשנדקדק בלשון הרמב"ם לא נמצא בו מ"ש הרב בשמו והעתיק פה לשונו אות באות טלית שהיא כולה אדומה או ירוקה או משאר צבעונין עושה חוטי לבן שלה כעין צבעה אם ירוקים אם אדומים היתה כולה תכלת לבן שלה משאר צבעונין חוץ מן השחור מפני שנראה כתכלת וכורך על הכל חוט אחד תכלת כדרך שעושה בשאר ציציות שאינם צבועים ע"כ כשנעריך סוף המאמר עם תחלתו יראה לי שעיקר כוונת הרמב"ם להזהיר בטלית שכולה תכלת שלא יהיו הציצית כולם מצבע תכלת או מצבע שחור הדומה לתכלת רק שיהא הלבן שבה כמות שהוא או צבוע ירוק או אדום אמנם בטלית אדומה או ירוקה עושה לבן שבה אם ירצה מאותו צבע עצמו ואם לא צבעו כלל אלא שהניחו לבן כמות שהוא הלא טוב כי לא כיון הרמב"ם באומרו עושה לבן שבה כעין צבעה לומר שצריך דוקא כעין צבעה אלא לומר שרשאי לעשותה כעין צבעה מה שאין רשאי לעשות כן בטלית שכולה תכלת אלא מן ההכרח צריך שיהא בציצית ב' גוונים הא' פתיל תכלת השני חוטי לבן כמות שהן או צבועים ירוקין או אדומים והרי הרמב"ם כתב בתחלת פ' ראשון לשון זה ענף שעושין על הכנף ממין הבגד הוא הנקרא ציצית וכו' וזה הענף הוא הנקרא לבן מפני שאין אנו מצווין לצבעו ע"כ ואם כוונת הר"מ כמו שהבין ממנו בעל הספר שצריך מן ההכרח לצבוע הציציות מצבע הטלית איך הניח יסוד הרמב"ם שאין אנו מצווין לצבעו ולא נעלם ממני מה שיש לדחות ולתקן זה ועם כל זה כוונתי לומר שאין אנו מוכרחים להבין בדברי הרמב"ם דין זה שיהא מוכרח לעשות הציצית מצבע הטלית ועל כל פנים לא דקדק הרב בעל הספר בהעתקת כוונת הרמב"ם באמרו בשמו סתם שצריך לעשות הציצית מצבע הטלית שהיה לו לפרש זולת כשיהיה צבע הטלית תכלת כי בודאי יש מקום לטעות בזה למי שלא יעיין דין זה בספר הרמב"ם ז"ל ועתה שאין לנו תכלת העושה טלית תכלת יעשה כל הציציות לבן ולמה לא יעשה כן שיהיה הטלית ירוק או אדום שיהא כל הציצית לבן ובזה נסכים עם סברות רבים מהפוסקים שאמרו שאין לחוש שיהו הציצית מצבע הטלית עכ"ל ולא ידעתי מי דחקו לפרש כן בדברי הרמב"ם בהיות דבריו מבוארים שכיון למה שכתב רבינו בשמו שאילו היתה כוונתו כמו שפירש בו הרב הנזכר הו"ל להקדים היתה כולה תכלת לבן שלה משאר צבעונין למה שכתב טלית שהיא כולה אדומה או ירוקה וכו' עושה חוטי לבן שלה כעין צבעה ומה שכתב בפ"א שזה הענף נקרא לבן מפני שאין אנו מצווין לצבעו הדבר ברור שאין אנו מצווים לצבעו תכלת קאמר וכל שאר צבעונין מיקרי בשם לבן וכבר הרגיש הרב עצמו בזה ומפני כך כתב ולא נעלם ממני מה שיש לדחות ולתקן וכיון שכן יש לתמוה אמאי מסכן נפשו לחלוק על פירוש רבינו בדברי הרמב"ם מאחר שרש"י סובר כן ושמא משום דסוגיין דעלמא שלא לצבען וגם כי הפוסקים לא כתבו כן טרח להעמיד דבריו כמותם ומ"מ מ"ש שלא דקדק בעל הספר באמרו בשם הרמב"ם סתם שצריך לעשות הציצית מצבע הטלית שה"ל לפרש זולת כשיהיה צבע הטלית תכלת לענ"ד דעתי נראה שיפה דקדק בעל הספר דע"כ לא קאמר הרמב"ם אלא בזמן שהיה תכלת נוהג כדי שלא יהא נראה שלא הטיל לבן אלא תכלת לבד אבל האידנא דאין לנו תכלת אין חילוק בין צבע תכלת לשאר צבעונין והלכך טלית שכולה תכלת מטיל לה ציצית תכלת ושפיר דמי ואדרבא צריך הוא לעשות כן כדי שיהא הציצית מצבע הטלית כנ"ל. והתוספות הקשו על פירש"י מדאמרינן בריש ההוא פרקא מידי ציבעא גריס ותירצו דשמא משום זה אלי ואנוהו הוי והרא"ש תירץ בענין אחר ונראה מדבריו שגם הוא סובר שצריך לעשות הציצית מצבע הטלית. אבל סמ"ג כתב דמדמקשי בגמרא (מ.) גבי סדין בציצית לא יהא אלא לבן אין לחוש דהא משמע שאינו חושש בצבע ועוד אומר בפרק התכלת (לח:) מידי ציבעא גריס ורש"י שפירש גבי טלית אין פוטר בה אלא מינה במין הצבע לא דק עכ"ל. וכתבוהו הגה"מ בפ"ג וכ' רבינו הגדול מהרי"א ז"ל שמצא בתשובת הרשב"א שכתב על דין זה לא ראיתי לא' מרבותי שחששו לזה כלל וכן נראה לי ע"כ וגם בת"ה סימן מ"ו כ' דלא נהגינן האידנא בשום מקום רק בציציות שהם לבנים ולא צבועים ואפילו בטלית קטן שהוא ממיני צבועים לא ראיתי מימי אחד שהיה מצויין רק בציצית לבן ולא צבוע ורבינו הגדול מהרי"א ז"ל כ' בשם בעל העיטור שציציות של לבן קודמין לכל הצבעונים באיזה צבע שיהיה הטלית שכשאמרו מין כנף שיהיה הציצית ממין הכנף סתם טליתות שלהם היו לבנים אבל אם אין לנו לבן אינו צריך שיהיה הציצית מצבע הטלית ומ"מ כיון דהרמב"ם ורש"י סוברים שצריך שיהיה מצבע הטלית וגם התוספות והרא"ש נראה שאינם חולקין נכון ליזהר בדבר וכן ראיתי המדקדקים נוהגים לעשות הציצית מצבע הטלית (ג):

וכתב בספר המצות קטן ומיהו נכון ליזהר שלא לעשות ציצית של פשתן בשל משי בספרי סמ"ק שבידינו כתוב בלשון הזה הג"ה וכלאים בציצית אסור לגמרי לדידן שאין

צמר ופשתים יחדיו פירוש שני חוטי תכלת ושני חוטי פשתן אא"ב דאורייתא היינו דמשתרו בהו כלאים אא"א דרבנן היכי משתרו בהו כלאים ומשני אימא או צמר או פשתים ודעת כל הפוסקים דאף לרבא צמר או פשתן פוטרין בשאר מיני בגדים אלא דאפי' צמר ופשתים יחדיו דהוי כלאים נמי פוטרין אבל הגהות מיימוני' ע"ש מהר"ם ומביאו בתרומת הדשן ובספר האגור ס"ל דלרבא בשאר מינים דחייבים דאורייתא' לא פטר אלא צמר ופשתים יחדיו דהיינו בזמן שהיה תכלת אבל עכשיו לא פטר צמר או פשתים בשאר מינים אלא דוקא במינן פוטרין כגון ציצית של משי במשי וצמר גפן בצמר גפן דדרשינן הכנף מין כנף דמין כנף דוקא ורבינו תופס דעת כל הפוסקים לכך פסק דצמר או פשתים פוטר כל המינין אף לרבא דשאר מיני בגדים חייבין דאורייתא:

וכתב הרמב"ם שצריך לעשות הציצית מצבע הטלית וכו' הכי משמע פשטא דסוגיא בפ' התכלת (דף מא ע"ב) דקאמרינן טלית אין פוטר בה אלא מינה וכמו שפרש"י אם אדומה יטיל בה ב' חוטין אדומים וב' חוטין תכלת אלא דקשיא מהא דאמרי' בר"פ התכלת מידי ציבעא גריס ובמרדכי הלכו' קטנות תירץ דבשאר מיני בגדים דוקא כיון דלרבא דרשינן הכנף מין כנף כדתנא דבי ר"י השתא כיון דמדאורייתא אינו פוטר אלא במינן צריך שיהא ממש מינן דאף הצבע צריך שיהא כצבע הטלית ולא אמרו בגמרא מידי ציבעא גריס אלא בבגדי צמר ופשתי' דתכלת פוטר בהן דכיון דכתיב הכנף מין כנף וכתיב פתיל תכלת אלמא תכלת לאו מין כנף הוא ועוד תירץ דמדאורייתא ודאי לאו ציבעא גריס אלא מדרבנן משום זה אלי ואנוהו בעינן שיהו צבועין כצבע הטלית ונראה דמה שנהגו כל ישראל בטלית של צמר לבן הוא כדי לאפוקי נפשין מפלוגתא דרבוותא ולכן יש להזהר שלא לעשות לו טלית קטן מתחת למדיו מבגדי צבועין או יעשה גם הציצית מצבע הטלית דאף ר"י לא אמר אלא שאינו צריך אבל אם צבען מצבע הטלית הוה מצוה מן המובחר ועוד דפשטא דתלמודא משמע כפירש"י והרמב"ם ושרי ליה מאריה להסמ"ג שכתב אפי' רש"י לא דק גם לא כמ"ש הרב בהגהת ש"ע דהאשכנזים עושין ציציות לבנים אף בבגדים צבועים ואין לשנות עכ"ד דלפע"ד שינוי זה הגון הוא אלא מיהו בציצעה מתחת למדיו דלא ליתי לאינצויי כיון דלא נהגו לצבען ועיין בתרומת הדשן סוף סי' מ"ו:

וכתב בסמ"ק ומיהו נכון ליזהר שלא לעשות ציצית של פשתן בשל משי כך היא

דרכי משה

ט (א) ואין דבריו נראין אלא נראה לפסוק כדברי התוס' מאחר שרבינו והפוסקים אחרונים הסכימו עמהם וכבר הארכתי בזה בהקדמתי בס"ד: (ב) וע"ל סימן י"א דאסור לעשות בזמן הזה שאין לנו תכלת ציצית של צמר בשל פשתים או איפכא משום דהוי כלאים שלא במקום מצוה ויתבאר בסימן זה בסמוך דמשום גזירה אסרו אף לעשות ציצית של פשתים בטלית של פשתים ולכן כתב האגור בשם מהר"י מולין דאסור לעשות טלית של פארכו"ט משום דהשתי פשתים והערב צמר גפן: (ג) ואני לא ראיתי מימי ציצית אלא לבן ואין לשנות: ולא

פרישה

(ד) **וכתב** הרמב"ם כו' פ"ב דציצית כ"כ ומ"ש ור"י פי' שא"צ כ"כ גם הרשב"א ות"ה וב"ה שלבן קודם לכל הצבעונים וכ"כ רמ"א:
(ה) **וכתב** בסמ"ק ומיהו כו' אפילו בשל משי כו' וכן היה עיקר הגירסא וכן הוא בהדיא בסמ"ק

דרישה

סי' ט' [א] **וכתב** בספר מצות קטן ומיהו נכון ליזהר שלא לעשות ציצית של פשתן אפילו בשל משי כו' סמ"ק זה הביא הכל בו וז"ל טלית של פשתן פטור אפילו במינו וצמר ופשתן בין במינן בין שאין במינן פוטרים ושאר מינים במינן פוטרים ובשאין

היא הנוסחא בכל ספרי רבינו הישנים וכך היתה הנוסחא לפני ב"י ומהרי"ו אבוהב אלא שהמהרי"א הבין דפשתן הוא דאסור בשל משי אבל צמר בשל משי שרי משום דמשי מיחלף בשל צמר ולא מיחלף בשל פשתן וע"ז השיג ב"י דמשי לא דמי לצמר ובדין השיג עליו בזה אבל מה שהשיג עליו עוד מלשון הסמ"ק שאמר אפילו בשל משי איכא השגה דמהרי"א לא גרס בדברי רבינו בשם סמ"ק תיבת אפי' וס"ל דמ"ש בסמ"ק שלנו ובכל בו תיבת אפילו ט"ס הוא וא"כ דלא צריך להזהר אלא היכא דמיחלף כגון ציצית של פשתן במשי דמיחלף משי בצמר וכן ציצית של צמר בקנבוס וצמר גפן דמיחלף קנבוס וצמר גפן בפשתן אבל היכא דליכא למיחש לאיחלופי שרי עוד כתב מהר"י אבוהב דדעת הסמ"ק הוא דדוקא של פשתן במשי נכון להזהר אבל פשתן בפשתן שרי והשיג עליו ב"י דהלא בין לרבא בין לר"כ ציצית של פשתן פוטר בשאר מינין כי היכי דפוטר בשל פשתן לרבא מדאורייתא' ולר"כ מדרבנן וא"כ מאיזה טעם נאסרו בשאר מינין ויהיה מותר בשל פשתן ופי' הוא דדעת הסמ"ק שפוסק כר"ת דאסרו לעשות שום ציצית בטלית של פשתן אפי' ציצית של פשתן כמ"ש רבינו אחר דין זה אעפ"י שהגאונים ור"ת וכו' ולכך נכון להזהר דאפי' במשי לא יעשה ציצית של פשתן פן יעשה פשתן בשל פשתן ולא נהירא דא"כ ה"ל לרבינו לכתוב תחלה דעת הגאונים ור"ת וא"כ מה שכתב הסמ"ק דהוא נמשך מדעת ר"ת והגאונים אבל אין הדעת מקבלת שדברי הסמ"ק יהיו תלויין במה שפסק ר"ת ועדיין לא הודיע פסקו של ר"ת · ועוד לכולהו פירושי קשה לשון רבינו שכתב אח"כ אע"פ שהגאונים ור"ת אסרו כו' דלמה לו לומר אע"פ אם אין דין זה מקושר עם מ"ש קודם לו. בשם הסמ"ק ועוד גזירה זו רחוקה היא לגזור פשתן במשי דילמא יעשה פשתן בפשתן והיא גופה איגה אלא גזירה בזמן שהיה תכלת דגזרו ביה משום כסות לילה דה"ל כלאים שלא במקום מצוה ועכשיו אין מקום לגזירה כלל לכן נראה דדעת הסמ"ק הוא משום דבהביא דצמר ופשתים פוטרים בין במינם בין שלא במינם איכא תרי פירושי ולחד פירושא אין צמר ופשתים פוטרין שלא במינם אלא יחדיו דהיינו בזמן שהיה תכלת כדפרי' אבל עכשיו שאין תכלת אין צמר או פשתי' פוטרין בשאר מינים ולפיכך כתב סמ"ק אע"ג דקי"ל כאידך פירושא דצמר או פשתים נמי פוטרין עכשיו בשאר מינים מ"מ נכון להזהר שלא לעשות של פשתן בשל משי כדי לחוש לאידך פירושא וה"ה דשל צמר נמי אסור בשל משי אלא דנקט פשתן בשל משי לאורויי דיוקא דפשתן בשל פשתן שרי ובמשי אסור ולאו דוקא במשי אלא ה"ה בשאר מינים אלא משום דרגילין בטליתות של משי נקט משי והשתא ניחא דלאחר שפסק רבינו דצמר או פשתים פוטרין כל המינים כתב על זה דעת הסמ"ק דמיהו נכון להזהר שלא לעשות ציצית של פשתן בשל משי כדי לחוש לאידך פירושא

שאין לנו תכלת טלית של פשתן פטור אפילו במינו מיהו נכון שלא לעשות שום ציצית של פשתן אפילו בטלית של משי ע"כ צמר ופשתים פוטרים במינן ושלא במינן ושאר מינין במינן פוטרים שלא במינן אין פוטרין עכ"ל והכלבו רגיל בהרבה מקומות לכתוב סתם דברי סמ"ק והגהותיו וכתב כאן כלשון הזה טלית של פשתן פטור אפילו במינו וצמר ופשתים בין במינן בין בשאינן מינן פוטרים ושאר מינין במינן פוטרין בשאינן מינן אין פוטרין והר"פ כתב נכון ליזהר שלא לעשות שום ציצית של פשתן אפילו בטלית של משי ורבינו נראה שלא היה גורס בספר מצות קטן כמו שהוא בספר. מצות קטן שלנו דא"כ הוה ליה להקדים דטלית של פשתן פטור אפילו במינו כדי שיבא אח"כ מיהו נכון ליזהר שלא לעשות כמו שהוא בנוסחי דידן דסמ"ק אלא היה גורס בספר מצות קטן כגירסת הכלבו שעל מה שכתב דצמר ופשתים פוטרין בין במינן בין שלא במינן קאמר מיהו נכון ליזהר שלא לעשות שום ציצית של פשתן וכו' ובטעם ספר מצות קטן באזהרה זו כתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל נראה שהוא לפי שלא יבא להטיל ציצית של פשתן בטלית של צמר לפי שמשי נראה מין צמר או אולי חששו לזה מפני שיש מי שסובר שציצית של פשתים אין לו מקום מן התורה ויש מי שסובר שמטילין ציצית של פשתן לטלית של פשתן ויש מי שסובר דמדאורייתא מטילין אבל חכמים אסרוהו וכמו שיתבאר בסמוך בסייעתא דשמיא ולפיכך כתב סמ"ק שדי לנו שנתן מקום לפשתן בשל פשתן אבל לא יהיה לו מקום להתיר בשאר המינים כמו צמר ע"כ. וק"ל על הטעם הראשון שהרי טלית של משי לא דמי לשל צמר ועוד שנראה מדברי הרב דבטלית של שאר מינים דלא דמי לשל צמר שרי להטיל ציצית של פשתן ובספר מצות קטן וכלבו כתוב מיהו נכון ליזהר שלא לעשות שום ציצית של פשתן אפילו בטלית של משי ומדקתני אפילו משמע דבכל טליתות אסר ושל משי לאו דוקא ורבינו לא חשש לכתוב אפילו משום דממילא

משמע

דרישה

ובשאינן מינן אין פוטרים והרי"ף כתב נכון ליזהר שלא לעשות שום ציצית של פשתן אפי' בטלית של משי ע"כ ונראה שהיא היה ג"כ גירסת רבינו בסמ"ק וע"פ מה שיתבאר בס"ד (ומה שאמר רבינו כתב סמ"ק לא רב בעל המחבר הסמ"ק שהוא מהר"י מקורביל שהרי הכלבו כתבו בשם הרי"ף שאינו מדברי הסמ"ק עצמו והג"ה מהרי"ף הוא שהוא בעל הגהות ואעפ"י שבספרי סמ"ק שבידינו לא הוזכר הרי"ף והביא הדברים סתם בערבוב ובסגנון אחר שכתוב ברישא וכלאים בציצית אסור לגמרי לדידן דלית לן תכלת ונראה שגירסת הכל בו עיקר) וכן מצאתי בסמ"ק של קלף והביא האי ומיהו בגליון להג"ה והוסיף שם מ"ש ברישא בסמ"ק שלנו בפנים בהג"ה וז"ל ומיהו נכון ליזהר שלא לעשות ציצית מפשתן ואפילו בטלית של משי וכלאים בציצית אסור לגמרי לדידן לפי שאין לנו תכלת עכ"ל ע"כ מצאתי ונכונה היא מאד ע"פ הדברים שיתבארו שצריך להיות בסיפא ולא ברישא ופי' דברי הסמ"ק גילה לנו הרב הגדול מהרר"י אבוהב בקוצר לשונו וז"ל טעם אזהרה זו של סמ"ק נראה שהיא לפי שלא

פרישה

בסמ"ק כמ"ש בדרישה : **ונראה** שרבינו סבירא הסמ"ק דהכי קאמר ומיהו נכון ליזהר כו' כוונתו לומר אף שמדין תורה צמר ופשתים פוטרים בכל המינים וכמ"ש רבינו ג"כ בריש הסימן מיהו נכון שלא לעשות ציצית של פשתן בטלית של משי · והטעם משום דכיון דאיכא מאן דס"ל דאין רמז לציצית של פשתן כלל מן התורה ואפילו לאותו מאן דאמר דיש לציצית של פשתן עיקר ומקום מן התורה אפ"ה ס"ל דמדרבנן אסור לעשות ציצית של פשתן כלל ומטעם גזירה דכסות לילה וכמ"ש בדרישה להכי די לנו שנתיר לעשותן בטלית של פשתן דשם אי אפשר לעשות בע"א דהא כל מינו בגדים מייבים בציצית וציצית של צמר אי אפשר לעשות בהן דכלאים אסור לדידן ולעשות בהן ציצית משאר מינים גם כן א"א דשאר מינים במינם פוטרים שלא במינם אינן פוטרין א"כ ע"כ אנו צריכין לעשות בו ציציות של פשתים אבל בטלית של משי דאיכא תקנתא בציצית של צמר או של משי אין לעשות בו ציציות של פשתן · ועי"ל דה... לאסור

יבא להטיל ציצית של צמר בטלית של פשתן לפי שמשי נראה מין צמר או חששו ליה מפני· שיש מי שסובר שציצית של פשתן אין לו מקום מן התורה ויש מי שסובר שמטילין ציצית של פשתן לטלית של פשתן ויש מי שסובר דמדאורייתא מטילין אבל חכמים אסרוהו וכמו שיתבאר בסמוך בס"ד ולפיכך כתב סמ"ק שדי לנו שנתן מקום לפשתן בשל פשתן אבל לא יהיה לו מקום להתיר בשאר מינים כמו צמר עכ"ל הכס. והנה העמיק והסתים המכס דבריו וצריך נגר ובר נגר שהוא מפרש שמ"ש בסמ"ק טלית של פשתן פטור אפילו במינו מדינא דאורייתא קאמר כו' ופטור דקאמר ר"ל נפטר אפילו בציצית של מינו וה"ק ל"מ שנפטר בציצית של צמר שהן הן הגדילים והציצית שנזכרו בתורה דהא צמר ופשתים גדילים תעשה לך אמר רחמנא אלא אפילו אם עשה בו ציצית של פשתן נפטר ג"כ ויוצא בה ידי חובתו ומברכין עליו כדין כל טלית כשר והוא אפילו דלא תימא דאין לציצית של פשתן שום רמז ומקור בתורה . ואח"כ כתב דין אחר והוא ג"כ לדינא דאורייתא והוא צמר ופשתן פוטרים בין במינן בין שלא במינן ושאר מינים כו' ואע"פ דהא דצמר ופשתים פוטרין בין במינן ובין שלא במינן ממ"ש ברישא אפילו במינו פוטר נשמע דאם פשתן פוטר בין במינו בין שלא במינו כ"ש צמר י"ל דה"ק דוקא צמר ופשתים פוטרים גם שלא במינן אבל שאר מינין אין פוטרין אלא במינם ועל זה קאי הרי"ף וכתב ומיהו נכון ליזהר שלא כו' כלומר אעפ"י דמדינא דאורייתא כן הוא כמ"ש הסמ"ק מיהו מדרבנן נכון ליזהר שלא לעשות ציצית של פשתן אפילו בשל משי פי' וכ"ש בטלית של צמר אבל במינו ודאי פוטר וביאר מהרר"א ז"ל שני טעמים בזה הא' שאם יבואו לעשות בטלית של משי ציצית של פשתן כיון שלא מינו הוא יטעו ויעשו ג"כ ציצית של פשתן בשל צמר וכלאים לדידן אסור בציצית לפיכך גזרו הא אטו הא · אבל ממינו לשאינו מינו לא יטעו ולהכי מותר פשתן בפשתן וזהו שכתב מהרר"א לפי שמשי נראה מין צמר פי' לגבי פשתן נראה ודאי משי וצמר מין חדא דשניהן אינן מינו ואיכא מקום לטעות · והטעם השני הוא דכיון דאיכא מאן דס"ל דמדאורייתא אין לעשות כלל ציצית של פשתן שלא נזכרו בתורה יש שאמרו שבמינו דהיינו בפשתן יש לעשותן ויש שאומר דמדרבנן אפילו במינו אין לעשות (ומשום כסות לילה או שמא יקרע והוא דעת ר"ת כמ"ש בסמוך ·) להכי די לנו במה שהוזכרנו לעשות ציצית של פשתן בטלית של פשתן אבל לעשותן בטלית של משי דאיכא עוד גריעותא אחרת נוסף על גריעותות הראשונות דהיינו שלא במינו דלא כתי' וז"ש מהרר"א די לנו שנתן מקום לפשתן בשל פשתן פירוש דטלית פשתן מחוייב בציצית כמו של צמר ופטרוהו חכמים בציצית של פשתן להיות יוצא ידי חובת ציצית והטעם אפשר לומר דאף דמן התורה היו עושין בו ציצית של צמר מ"מ לדידן דאין עושין כלאים בציצית א"א בשל צמר א"כ ע"כ אנו צריכין להטיל בו ציצית של פשתן דציצית של משי או שאר מינים אי אפשר שאינן פוטרים שלא במינן אבל לעשות ציצית של פשתן בטלית של משי דאית לן תקנתא אחריתא שהרי יכול לעשות בו ציצית של צמר או של משי להכי ודאי אין עושין ציצית של פשתן דגריעי הן בעצמן ולפי זה מ"ש הא דסיים בסמ"ק של קלף וכלאים בציצית אסור לגמרי לדידן פירוש בתחילה כתב שמדרבנן נכון ליזהר שאפילו בטלית של משי אין לעשות ציצית של פשתן וכ"ש בשל צמר ועתה בא לומר שאפילו ציצית של צמר שהן הן הציצית הנזכרין בתורה אסור ג"כ מדרבנן לעשותן בשל פשתן : **וזהו** שדייק וכתב וכלאים לדידן אסור לגמרי וכמ"ש לקמן בדרישה סי' י"א בשם התוספות פרק אלו נערות דיותר יש להחמיר בכלאים של פשתן בצמר שאינן מוכרחים מן התורה והתירו לעשות פשתן בשל צמר ממה שיש להחמיר בכלאים של צמר בפשתן שהן מן התורה ע"ש : **וזהו** ג"כ כוונת והבנת רבינו בדברי סמ"ק וכמ"ש בפרישה ונכונה היא. וב"י סבירא גירסא אחרת ופירש פי' אחר בדברי סמ"ק וז"ל בספרי סמ"ק שבידינו כתוב בלשון הזה הג"ה וכלאים בציצית אסור לגמרי לדידן שאין לנו תכלת טלית של פשתן פטור אפילו במינו מיהו נכון שלא לעשות שום ציצית של פשתן אפילו בטלית של משי (בסמוך כתבתי שכ' לע"ד שטעות נפל בדפוס וצריך להיות עד כאן ור"ל עכ"ל הסג"ה הנ"ל על כן צמר ופשתים פוטרים במינן ושלא במינן ושאר מינים במינם פוטרים שלא במינם אינן פוטרים עכ"ל ונראה לי שסמ"ק פוסק כדעת ר"ת שטלית של פשתן פטור מלהטיל בו ציצית לא מבעיא משל שאר מינים דהא לא פטרי שלא במינן ועל צמר נמי לא משום דהוה כלאים אלא אפילו מינו שהוא ציצית של פשתן דפטור ביה מדינא גזרו בו חכמים משום כסות לילה וז"ש טלית של פשתן פטור אפילו במינו ומשום דמשמע ליה שאין הפטור אלא בטלית של פשתן אבל ציצית של פשתן פוטר בשאר מינים לכך כתב מיהו נכון ליזהר שלא לעשות ציצית של פשתן אפילו בטלית של משי ושאר מינים ונקט משי דהוה חד מאינך מיני וה"ה לשאר מינים וטעמא משום דקיים דילמא אתי להטיל ציצית בטלית של פשתן . וגירסת הכל בו תתפרש ג"כ עד"ז דכיון שאמר שכתב שטלית של פשתן פטור אפילו במינו . (פי' אף שסבר אמטעינן דאין עושין ציצית של פשתן בפשתן חור) וכתב דציצית של פשתן וצמר פוטרים במינן ושלא במינן ואף שהאי במינן לא קאי אפשתן שסבר אמטעינן דפטור במינן אלא משום צמר נקט מ"מ צריכין עכ"פ לומר שפשתן פוטר לכל הפחות באינן מינן כגון משי דאל"כ במאי תוקמא להא דכתב דפשתן פוטר וע"ז קאי הרי"ף שכתב ליזהר בו דמדכתב דצמר ופשתן פוטרים בין במינן בין שלא במינן משמע בהדיא דאע"ג דטלית של פשתן פטור מ"מ ציצית של פשתן פוטר שאר מינים לכן כתב הרי"ף שנכון ליזהר שלא לעשות שום ציצית של פשתן אפילו בטלית של משי מטעמא דפרישית עכ"ל ב"י ומבואר בדבריו שהוא מפרש דהא דקאמר הסמ"ק וטלית של פשתן פטור אפילו במינו פי' פטור ממיוב ציצית ואפילו ממינו אין מחוייבים להטיל בו וכיון שאינו חייב בציצית ממילא אסור להטיל בו ציצית אפילו של מינו דהיינו פשתן דהא בהא תליא וכמ"ש לקמן בדעת ר"ת דפטור מציצית ואסור לפי שגזרו משום כסות לילה ומ"ש פטור ולא קאמר אסור לפי שאינו שייך ל' איסור אלא אמה שאסור מדאורייתא משא"כ טלית בציצית של מינו אינו אסור מדאורייתא אלא מדרבנן שגזרו משום כסות לילה הוא דמיפטרי ליה . והג"ה ורי"ף אדיוקא קאי דמדאמר שאין פוטר מיוב ציצית אלא בטלית של פשתן ומכוס גזירה הנ"ל משמע הא ציצית של פשתן פוטר בשאר מינים כדינו דהא ליכא שם גזירה דכסות לילה ע"ז כתב רי"ף מיהו נכון ליזהר שאין לעשות ציצית של פשתן אפילו בטלית שאינו מינו ולריכין לומר שהטעם משום דגזרינן גבי פשתן שלא במינו אטו מינו ובמינו איכא גזירה דכסות לילה ומשי דקאמר ל"ד וזה תוכן דבריו והם דברים תמוהים מאד חדא דא"כ הל"ל טלית של פשתן פטור אף לו ממינו במ"ם ולא במינו בבי"ת שהרי בא לומר שאפילו מציצית של פשתן שהן מינו אין מטילין בו · וע"ק דהם נדקדק בטלית אפילו במינו דקאמר ע"כ ה"פ לא מבעיא ליטול בו ציציות של צמר או של משי פשיטא דפטור מאותן ציצית אלא אפילו מציצית מינו נמי פטורין וקשה דאין טעמיהן שוה דהא דאין מטילין בו שאר ציצית משום דלא פטרי בשאינן מינן וכן ציצית של צמר אין מטילין בו משום כלאים והוא אסור מדאורייתא ואילו הא דאין מטילין בו ציציות של מינו הוא מטעם גזירה משום כסות לילה ומדרבנן בעלמא וכיון דלא דמי זה כדאי זה ודאי לא שייך לכיילינהו במלת אפילו . וע"ק דלפי האי ומיהו נכון ליזהר כו' שכתב רי"ף אדיוקא דדברי סמ"ק קאי וזהו דוחק והיותר מן התימא דלפי מה שכתב בגירסא שהביא הוא אח"כ ומיהו נכון כו' ז"ל ע"כ צמר ופשתים פוטרים בין במינן בין שלא במינן כו' הא זה סותר למ"ש ברישא טלית של פשתן פטור אפילו במינו דפי' אפילו מציציות של פשתן אין להטיל בו כ"ש שאר ציציות ואיך כתב אח"כ שצמר ופשתים פוטרים בין במינן בין שלא במינן ואף אם נאמר שט"ס נפל בב"י ועל כן צריך להיות ע"כ ור"ל עד כאן הג"ה רי"ף ואח"כ מתחילין דברי הסמ"ג עצמו צמר ופשתים פוטרים וכו' והוא ענין בפני עצמו ומדינא דאורייתא קאמר אכתי אינו מתיישב היטב על זו דאיך יכתוב הסיתר אחר שכתב האיסורו דעו דאיך סתם לעיל וכתב פטור במינו ופי' פטור מציציות ור"ל אסור ומלת פוטרים שכתב אח"כ יהיה פי' שפוטרים ממש ר"ל שיוצאין ע"י אותן ציציות ידי חובת ציצית ועוד שהב"י עצמו לא פי' כן האי צמר ופשתים פוטרים בו הנזכר בדברי הכל בו וכמ"ש לעיל ובאמת שגם שם בכלבו אין פי' מתיישב על הלשון גם מה שהביא בגרסתו בתחילת הג"ה וז"ל וכלאים בציצית אסור כו' נראה לעין כל שט"ס הוא דאפילו לפי' ב"י אינו מתיישב על הלשון על מאי קאי שהרי לא נזכר עדיין היתר עד לבסוף שכתב וצמר ופשתים פוטרים והיותר מן התימה על פי' שמפרש דמ"ש ונכון ליזהר מלעשות ציצית של פשתן אפילו בשל משי כלומר וכ"ש בטלית של פשתן עצמו דמין במינו גבי פשתן אסור משום כסות לילה א"כ ה"ל לרבינו הטור להקדים דטלית של פשתן פטור אפילו במינו כדי שנדע שדעת הרי"ף שנכון ליזהר אפילו בשל מינים אחרים דלפי מה שקיצר רבינו ולא הביא רישא דמלתא משמע דמ"ש רבינו בריש הסימן דכתב לעיל וציצית של צמר ופשתים פוטר כל המינים על זה כתב ומיהו נכון ליזהר שאין לעשות ציצית של פשתן בשל משי וממילא משמע אבל פשתן בשל פשתן מותר לעשות וזה אינו על פי הסמ"ק לפי' ב"י וב"י עצמו הרגיש בקושיא זו ואמר שנראה שלרבינו היה גירסת הכלבו בספרי סמ"ק אבל אינו מיושב דהא גם לפי גירסת הכלבו לא קאי האי ומיהו נכון לכאי דסמיך ליה לאוד כ"א בצירוף הרישא וטלית של פשתן פטור אפילו במינו וכמ"ש ב"י עצמו בסוף דבריו ורבינו לא כתב האי דטלית של פשתן וא"כ הדרא קושיא לדוכתא דלמה לא הביאו רבינו . ויותר מן התימה איך מסיק הטור אעפ"י שהגאונים ור"ת אסרו לעשות אפילו ציצית של פשתים בשל פשתים כו' הא גם דעת הסמ"ק כן שהרי כתב אפילו בשל משי ופי' לדעת ב"י וכ"ש בשל פשתים וכנ"ל ומדכתב רבינו דין זה דפשתן בפשתן אסור בבבא בפני עצמה בשם הגאונים ור"ת ש"מ דהוא לא הבין דברי סמ"ק כמ"ש ב"י דס"ל כר"ת לכן נלע"ד פשוט דפי' הסמ"ק הוא כמ"ש בשם מהרר"א עיקר ודו"ק . ומה שהקשה ב"י על מהרר"י אבוהב ז"ל וק"ל על הטעם הראשון שהרי טלית של משי לא דמי לשל צמר כו' אין זה קושיא כלל שכבר כתבתי שאין דעת מהרר"י אבוהב כמו שהבין הוא דר"ל דמין משי דומה במראה ומינו למין צמר יותר משאר מינים דמי לא ידע שאין משי וצמר דומין זה לזה כלל אלא ר"ל שלגבי פשתן הוי מין משי כמין צמר דהרי ג"כ אינו ממין פשתן ומזה יבואו לטעות ולומר דגם בטלית צמר יעשו ציצית של פשתן כיון שעושין ציצית שלא ממינו . ובזה מיושב ג"כ קושיא שנייה שהקשה ב"י שהיה ג"כ ע"ד קושיא הראשונה ע"ש . ומה שהקשה דא"כ ה"ל למיגזר שלא לעשות ציצית של צמר בטלית של צמר גפן או קנבוס משום דדמו לשל פשתן ע"כ גם בקושיא זו הלך על פי הבנתו בדברי מהרר"א שמשי וצמר יש להם דמיון יחד אבל לפי מה שכתבתי אין זו קושיא כלל דלא גזרו גזירה שמא יטעו לעשות כלאים אלא בציצית של פשתן בטלית של משי אבל ציצית של צמר בטלית של משי

לא

משמע ועוד דאם איתא דלא אסרינן ציצית של פשתן בשל משי אלא משום דדמו לצמר הל"ל נמי שנכון ליזהר שלא לעשות ציצית של צמר בטלית של צמר גפן או קנבוס משום דדמו לשל פשתן ועל הטעם השני גם כן קשה שמאחר שמדברי טעם זה נראה שסובר רבינו המחבר דלספר מצות קטן ציצית של פשתן פוטר בטלית של פשתן א"כ לית ליה סברת האומר דציצית של פשתן אין לו מקום מן התורה וגם לא סברת האומר דאע"ג דמדאורייתא מטילין חכמים אסרוה שהרי כתב שדי לנו שנתן מקום לפשתן בפשתן דאלמא ס"ל דלספר מצות קטן עד היום ציצית של פשתן פוטר טלית של פשתן וא"כ על כרחין צ"ל דס"ל בשאר מינים לבד מצמר פטר אי מדאורייתא וכדרבא דדריש הכנף מין כנף וכו' אי מדרבנן וכדרב נחמן דפטר שאר מינים מציצית דאורייתא וא"א לומר שנאסרנו בשאר מינים ויהיה מותר בשל פשתן לכן נראה לי שסמ"ק פוסק כדעת ר"ת שטלית של פשתים פטור מלהטיל בו ציצית לא מבעיא משל שאר מינים דהא לא פטרי שלא במינן ושל צמר נמי לא משום דהוו כלאים אלא אפילו מינו שהוא ציצית של פשתים דפטר ביה מדינא גזרו בו חכמים משום כסות לילה וזה שכתב טלית של פשתים פטור אפילו במינו ומשום דמשמע שאין הפטור אלא בטלית של פשתן אבל ציצית של פשתים פוטר בשאר מיני' כדינו לכך כתב מיהו נכון ליזהר שלא לעשות ציצית של פשתן אפילו בטלית של שאר מינים ונקט משי דהוא חד מהנך מיני וה"ה לשאר מינים וטעמא משום דחייש דלמא אתי להטיל ציצית בטלית של פשתן וגירסת הכלבו תתפרש ג"כ בדרך זה דכיון שאחר שכתב שטלית של פשתן פטור אפילו במינו כתב דלצמר ופשתים פוטרין בין במינן בין שלא במינן משמע בהדיא דאע"ג דטלית של פשתן פטור מכל מקום ציצית של פשתן פוטר בשאר מינים לכך כתב הר"פ שנכון ליזהר שלא לעשות שום ציצית של פשתן אפילו בטלית של משי מטעמא דפרישית:

אע"פ שהגאונים ור"ת אסרו לעשות אפילו ציצית של פשתן בטלית של פשתים רש"י והרב רבי יצחק אלפסי התירו ולזה הסכים א"א ז"ל בפרק התכלת (מ.) ת"ר סדין בציצית ב"ש פוטרין וב"ה מחייבים והלכה כב"ה א"ר אליעזר ברבי צדוק והלא כל המטיל תכלת בירושלים אינו אלא מן המתמיהין ופירש"י ב"ש פוטרין. דלא דרשי סמוכים למישרי כלאים בציצית והא דנקט לשון פטור וחיוב ולא נקט לשון אוסרים ומתירים משום דציצית חובה הוא לבגד ואפילו אינו לובשה ואיסור והיתר נמי בהא תליא וכיון דלב"ש פטור ה"ל כלאים שלא במקום מצוה ועובר עליהם משום כלאים: וב"ה. דמחייבי ליה בציצית דרשי סמוכים ואין כאן משום כלאים ומותר ללובשן ובטלית של צמר לב"ש אסור לעשות בה לבן של פשתן ותכלת של צמר אלא הלבן והתכלת של צמר והאי דנקט פלוגתייהו בסדין משום דפסיקא לן מלתא דאין בו ציצית בלא כלאים שעיקר מצות ציצית תכלת כתיבה ביה ותכלת עמרא הוא: מן המתמיהין. מתמיה את כל הרואין שאומרים כלאים הוא לבוש אדב"ה פליג רבי אליעזר ובתר הכי גרסינן א"ר א"כ למה אסרוה ופירש"י אם כן דהלכה כב"ה למה אסרוה בירושלים ושקיל וטרי תלמודא בטעמא דמלתא ולבסוף מסיק רבא (שם:) שמא יקרע סדינו בתוך שלשה ויתפרנו והתורה אמרה תעשה ולא מן העשוי שרא רבי זירא לסדיניה רבי זירא אמר גזירה נמי משום כסות לילה ופירש"י, שמא יקרע סדינו קודם לכן בתוך שלשה אצבעות לשפת הכנף דהיינו מקום הציצית ויתפרנו בחוטי פשתן ויניח סוף החוטין תלוין שם ואחר כך יתן בה שני חוטי תכלת ויצרף אותם שניים של לבן עמהם והתורה אמרה תעשה ולא מן העשוי ונמצא ציצית פסול והוו כלאים שלא במקום מצוה: שרא רבי זירא לסדיניה. התיר ציצותיו מסדינו שהיה של פשתן ונטלן משום שמא יקרעו כדרבא: משום כסות לילה. שמא יתכסה בו בלילה דפטור מציצית ונמצא נהגה מכלאים שלא בשעת מצוה ובפרק במה מדליקין (כה:) איתא נמי להאי ברייתא גבי הא דאמר התם שהיו תלמידי ר' יהודה ברבי אילעי מתביאין ממנו ככפי כסותם לפי שהוא היה שונה בסדין בציצית הלכה כב"ה ואינהו סברי גזירה משום כסות לילה וגם שם פירש"י כמו שפירש בפרק התכלת והתוספות כתבו שכתב רש"י בתשובה שלא גזרו אלא על התכלת אבל במינו חייב ובשמעתין היה להם ציצית של מינו והיו מתביאין מר' יהודה לפי שהיה מחייב לעשות תכלת והיה סבור שעושים כב"ש מדאורייתא ואינהו סברי אפילו לב"ה אסור מדרבנן משום כסות לילה וקשה לר"י דבפרק התכלת מהדר לאתויי דציצית חובת טלית הוא ואמאי לא מייתי מהכא דלא קתני אוסרין ועוד דבה"ג פוסק דחובת גברא הוא מדמברכינן להתעטף ועוד דאמרינן בפ"ק דיבמות דאפי' מאן דלא דריש סמוכין בעלמא במשנה תורה דריש ואיך יתכן דלא דרשי ב"ש סמוכין ועוד דרב עמרם פסק כבית שמאי בו' דברים וחשיב הך חד מינייהו ועוד אמאי נקט סדין בציצית הוה ליה למינקט כלאים בציצית ונראה לרבינו תם דכ"ע דרשי סמוכין ובית שמאי פטרי מדרבנן משום כסות לילה או משום שמא יקרע ופטרי אפילו ממינו מדקתני סדין בציצית ולא קתני סדין בתכלת ובית הלל מחייבין אפילו תכלת דלית להו הנך גזרות דבית שמאי וכבית שמאי קי"ל כדמוכח בסיפא דהך ברייתא ואומר ר"ת דאין לעשות טליתות של פשתן ולעשות בו ציצית אפילו מינו דכבית שמאי קי"ל דפטרי והמברך מברך ברכה לבטלה עד כאן לשונו וסמ"ג וסמ"ק פסקו כדברי ר"ת וכתב הר"ן בפרק במה מדליקין שכן דעת הרז"ה וכתב הרא"ש בתשובה כלל ב' שכן נוהגים באשכנז ובצרפת שלא לעשות טלית של פשתן וכתב האגור שאפילו מבגד שמעורב פשתן עם צמר גפן אין עושים טלית אבל המרדכי בהלכות ציצית כתב בשם רבינו שמשון שנראה דוחק פר"ת דמנא לן לבדות הך גזירה מלבינו מינו אטו שאינו מינו ועוד רוב הגאונים פסקו בתשובות דשרי להטיל בפשתן מינו הלכך נראה כפירוש הקונטרס דבית שמאי פוטרין משום כלאים ואפשר דסברי כרבי דאמר שם (לח:) התכלת והלבן מעכבין זה את זה וכיון דליכא תכלת לבן נמי ליכא וניחא דנקט פוטרין דפטרי אפילו ממינה והאי דקטינא (שם מא.) י"ל דסבר כרבי ופטור אפילו ממינה כיון דלא תני למירמי בה תכלת ור' זירא אי כר' ס"ל לא הטיל בה אפילו מינה ואי כרבנן שרא התכלת כדי להטיל בה מינה ולהכי נקט סדין בציצית ולא נקט תכלת בסדין והשתא לא צריכין לפרש כדפ"ה דציצית חובת טלית ותימא לומר דרב קטינא יסבור כר' דאין הלכה כרבי מחביריו וכל שכן מרבותיו וגם רבי זירא ייסבנו בדוחק ועוד מצאתי בסיפרי כסותך פרט לסדין ושאלתי לרבי ואמר לי דאסמכתא היא עכ"ל והרא"ש בהלכות ציצית כתב כל דברי רש"י והתוספות ואח"כ הביא דברי בעל העיטור שכ' בשם רבינו האי שמעולם לא היה אחד מהגאונים שהורה להטיל חוטי כיתנא בגלימא דכיתנא ומאן דרמי להו עובר משום לא תשא:

והרי"ף כתב והאידנא דלית לן תכלת רמינן לסדין ציצית ממינה ושפיר דמי דאמרי' איבעי' להו של פשתן מהו שיפטר של צמר ת"ש דאמר רחבה א"ר יהודה חוטי צמר פוטרין בשל פשתן וחוטי פשתן פוטרין בשל צמר חוטי צמר ופשתן פוטרין בכ"מ ואפילו בשיראין הא למדת דחוטי פשתן פוטרין בשל פשתן ומהא

פירושא ויתיישב נמי דנקט אח"כ אע"פ שהגאונים ור"ת אסרו כו' כלומר מדברי הסמ"ק מבואר דפשתן במשי הוא דאסור אבל פשתן בפשתן שרי וא"כ הוא דלא כהגאונים ור"ת דאסרו כו' אין לחוש לזה דהלכה רש"י ואלפסי התירו וכן הסכים א"א הרא"ש ז"ל נראה לי:

אע"פ שהגאונים ור"ת אסרו לעשות אפי' ציצית של פשתן בטלית של פשתים כו' כבר הציע ב"י סוגיית התלמוד ופירושה ופסקי הגאונים במאי פליגי ונתקבלו בטעיות דעתי דברי בעל המאור בפרק במה מדליקין שכתב וזה לשונו ואמת הדבר כי עיקר האיסור משום חוטי תכלת הוא שנאסרה הציצית בסדין אי משום קלא אילן אי משום שמא יקרע סדינו בתוך ג' ויתפרנו אי משום גזירת כסות לילה וכדמפרש בגמרא וכיון שמצות תכלת ולבן תלוי זה בזה אפילו למ"ד אין מעכבין זו את זו הואיל ונאסרה התכלת בסדין נאסרה לבן עמה משום דתרוייהו ציצית ואין לך להפריש ביניהם שתהא מחייב את הסדין בלבן ואוסרו בתכלת נמצא זה מצוה וזה אסור וזה רחוק מאוד ואין הדעת סובלת ועוד האריך וע"ש ומדברי בעל העיטור שהביא הרא"ש בהלכות ציצית נראה עוד טעם נכון והוא דס"ל לגאונים דקי"ל כר"י בן נורי דאמר אין לו תכלת מטיל לבן והיינו חכמים דפליגי ארבי וקאמרי דאין מעכבין זה את זה וקרא וראיתם אותו האי לחודיה והאי לחודיה כדאיתא בגמ' וה"פ האי קרא דהכנף מין כנף אפתיל תכלת דלבתריה קאי לומר לך שאם אין פתיל תכלת יתן במקומו מין כנף אע"פ שאינו צבוע תכלת אלא צמר לבן מאחר שהוא מין כנף שגם הבגד הוא של צמר אבל אם אין הבגד של צמר אלא של פשתים אין לו תקנה לא בלבן של צמר דאינו מין כנף ולא בלבן של פשתים דאינו ממין תכלת שהוא של צמר כללו של דבר דרבויא דהכנף מין כנף מרבינן מיניה שאם אין כאן תכלת בעינן שיתן לבן ממין הבגד ושיהא ממין תכלת שהוא צמר ואין זה אלא בבגד של צמר לחודיה ולפ"ז בשאר מינים נמי לית להו תקנה לדידן דאין לנו תכלת והא דתניא בשאר מינים צמר ופשתן פוטרים היינו דוקא יחדיו וכסברת מהר"ם שהובא בהגהת מיימונית והא דאסיקנא בשאר מינים או צמר או פשתים היינו דוקא לר"נ דשאר מינים דרבנן ומשום הכי מפטרי בכל דהוא אבל לרבא דשאר מינים נמי דאורייתא לא מיפטר בלא תכלת או צמר לבן במקומו כי היכי דלא מיחסר אלא צבע חלזון ולפ"ז בזמן הזה אין לעשות שום ציצית אלא של צמר בשל צמר אבל זולת כל זה הויא ברכה לבטלה אפי' משי בשל משי וכ"ש פשתן בשל פשתן ואצ"ל צמר או פשתן בשל משי ואע"ג דאיכא נמי גאונים דפליגי עליה ירא שמים יוצא ידי כולם ואינו מברך אלא על ציצית

ליזהר שלא לעשות ציצית של פשתן בשל משי (ו) אע"פ [ב] שהגאונים ורבינו תם אסרו לעשות אפי' ציצית של פשתן בטלית של פשתן רבינו שלמה

פרישה

דאסור לעשות ציצית של פשתן בשל משי היינו משום דכיון דכלאים לדידן אסור. ומשי בפשתן הוי שלא במינו גזרינן שמא יבאו להטיל ג"כ פשתן בשל צמר כיון שיראו שעושין ציציות שלא במינו אך ק"ק דא"כ גם ציציות צמר לא נעשה בשל משי מהך גזירה גופה שמא יבואו לעשותן ג"כ בשל פשתן וי"ל דהחמירו יותר בכלאים של פשתן בשל צמר מבכלאים של צמר בשל פשתן וכמ"ש לקמן סימן י"א דאפילו בזמן שהיה תכלת שעשו ציצית בכלאים יש דס"ל דלא היה מותר אלא ציצית של צמר בטלית של פשתן אבל לא ציצית פשתן בשל צמר ולהכי אחמירו וגזרו שאפילו בטלית של משי לא יעשו ציצית של פשתן שמא יבאו לעשות ג"כ ציצית של פשתן בשל צמר ואז יהיה איסור גמור מדאורייתא אבל בציצית של צמר בטלית של משי לא גזרו דאף אם יבואו לעשותן בטלית של פשתן לא יהיה כל כך אסור ודו"ק כל זה כתבתי לדעת מהרי"א כמ"ש בדרישה שפירושו נכון בדברי רבינו:

(ו) **אעפ"י** שהגאונים ור"ת אסרו כו' ולזה הסכים כו' עיין בדרישה הפלוגתא ומבואר שם דמה שהסכים הרא"ש עם רי"ף היינו לפי השמעתתא. מיהו להלכה למעשה המחמיר.

דרישה

לא גזרו וכמ"ש בפרישה. ומה שהקשה על הטעם השני דכיון דס"ל לסמ"ק דדי בשל פשתן א"כ ש"מ דס"ל דלא גזרו בציצית של פשתן א"כ א"א לומר שנאסרו בשאר מינים יותר מבמינו גופו גם זה אינו קושיא כלל שכבר נתתי לעיל טוב טעם לסברא זו שאף שהתיר פשתן בפשתן מ"מ יש לאסור פשתן במשי וכבר רמז מהר"י אבוהב ז"ל בקוצר דבריו כל זה כנראה לכל מבין ודו"ק:

[ב] **אעפ"י** שהגאונים ור"ת אסרו לעשות אפילו ציצית של פשתים בטלית של פשתים רש"י ורי"ף התירו ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל מקור הפלוגתא זו היא בפרק התכלת דז"ל הגמרא שם ת"ר סדין בציצית ב"ש פוטרין וב"ה מחייבים והלכה כב"ה א"ר אליעזר בר צדוק והלא כל המטיל תכלת בירושלים אינו אלא מהמתמיהין ופירש"י ב"ש פוטרין מן הציצית משום דלא דרשי סמוכין למישרי כלאים בציצית וב"ה דרשי סמוכין והא דנקט ללשון פטור וחיוב ולא נקט איסור והיתר משום דציצית חובת בגד הוא ואפילו אינו לובשה ואיסור והיתר נמי בהא תליא וכיון דלב"ש פטור ה"ל כלאים שלא במקום מצוה ועובר עליהם משום כלאים וב"ה דמחייבי ליה בציצית דדרשי סמוכים ואין כאן משום כלאים ומותר ללובשן ובטלית של צמר לב"ש אסור לעשות בה לבן של פשתן ותכלת של צמר אלא הלבן והתכלת של צמר. והא דנקט פלוגתא בסדין דפסיקא ליה מילתא שאין בו ציצית בלא כלאים שעיקר המצוה היא התכלת ותכלת עמרא הוא. וכתבו התוספות ורא"ש דמשמע מפירושו דלא גזרו אלא על התכלת אבל במינו חייב וכן כתב ג"כ בתשובה אר"א בר צדוק כו' אב"ש פליג ואמר והלא כל המטיל תכלת בסדין בירושלים אינו אלא מהמתמיהי' מתמיה את כל רואיו שאומרים כלאים הוא לובש ובתר הכי גרסי' א"ר א"כ למה אסרוה ופירש"י א"כ דהלכ' כב"ה למה אסרוהו בירושלי' ושקל וטרי בטעמא דמילתא ולבסוף מסיק רבא שמא יקרע סדינו בתוך ג' ויתפרנו והתורה אמרה תעשה ולא מן העשוי התוס' כתבו שם דרב זירא דאמר שמא יקרע לאו היינו רבי זירא דרבי זירא אמר גזירה משום כסות לילה ופירש"י שמא יקרע סדינו קודם לכן בתוך ג' אצבעות לשפת הכנף דהיינו מקום הציצית ויתפרנו בחוטי פשתן ויניח סוף החוטין תלויין שם ואח"כ יתן בה ב' חוטי תכלת ויצרף אותם שניים של לבן עמהם והתורה אמרה תעשה ולא מן העשוי ונמצא ציצית פסול והוה כלאים שלא במקום מצוה. משום כסות לילה שמא יכסה בו בלילה דפטור מציצית ונמצא נהגה מכלאים שלא בשעת מצוה ע"כ נמצא לדעת רש"י הלכה כב"ה דסדין של פשתן חייב בציצית בתכלת אעפ"י שהוא כלאים אלא שבירושלים החמירו ואסרו שלא במינו וגזרו משום כסות לילה או משום שמא יקרע ומפרש שם דיש כח ביד חכמים לעקור עשה דאורייתא משום גזירה בשב ואל תעשה והתו' הקשו על רש"י דהא מיבעיא לן אי ציצית חובת גברא היא או לאו ולפי' תפשוט מהכא דחובת טלית הוא דגם ב"ה לא פליג אב"ש בסברא זו ועוד דקי"ל דחובת גברא הוא מדמברכינן להתעטף בציצית ולא לעשות ציצית. ועוד הקשה ר"ת דאפילו מאן דלא דריש סמוכין במשנה תורה דריש וכדאיתא בריש יבמות. ועוד דבסדר רב עמרם חשיב ו' דברים דהלכה כב"ש והך חדא מנייהו ופי' ר"ת דמדאורייתא מחייבי ב"ש סדין בתכלת ודייק ר"ת כן דכ"ע דרשי סמוכין אלא מדרבנן פטרי ליה ב"ש גזירה משום קלא אילן או כסות לילה או שמא יקרע ופטרי ליה אפילו ממינו דילמא אתי למיעבד ביה תכלת שהיא עיקר המצוה מדקתני סדין בציצית ולא תני סדין בתכלת ועוד מדתני ב"ש פוטרין ולא קתני ב"ש אוסרין אלא ודאי ממינו פוטרין מכח גזירה וב"ה מחייבים אפילו בתכלת דלית להו גזירת ב"ש וכב"ש קי"ל דהא רבי תמה ואמר א"כ שהלכה כב"ה למה אסרוהו בירושלים ומ"ה אומר ה"ג דאין לעשות טליתות של פשתן ולעשות בו ציצית אפילו במינו והמברך מברך ברכה לבטלה עכ"ל. וכעין זה כתב הגאון בעל העיטור ז"ל בשם רב האי בתשובה ששאלוהו אי עבדי רבנן תקנתא למירמי חוטי דכיתנא בגלימא דכיתנא והשיב שמעולם לא הורו כן במתיבתא דמתא מחסיא ודכירנא בשם אבא מורי גאון ובשם מורי יעקב גאון ומר אבימי אחריו וכל הגאונים אחריהם לא היה אחד מהם שהורה כן ואף אתם לא תעשו כן והאי מאן דרמי חוטי דכיתנא בגלימא דכיתנא עובר משום לאו: **עוד** כתב בעל העיטור ז"ל והשתא דקי"ל כב"ה דסדין חייב בציצי' מדאורייתא ורבנן הוא דגזרי גזירה משום כסות לילה כי היכי דתכלת ליכא פשתן נמי ליכא דקי"ל כרבי יוחנן בן נורי דאמר אין לו תכלת מטיל לבן כלומר צמר לבן במקום צמר צבוע תכלת ולבן כדינן

ציצית של צמר בצמר והכי נקטינן ודלא כדמשמע מהש"ע והרב בהגהתו דיש לברך גם אשאר מינין דלפע"ד אינו כן וכך ראיתי מהמדקדקים שהיו לובשים טלית קטן של צמר מצויץ בשל צמר מתחת והיו לובשים למעלה טלית משל משי ומברכים על שניהם ביחד והכי שפיר טפי :

י **טלית** שאין לה ד' כנפות פטורה יש לה יותר מד' חייבת כו' ברייתא בפרק התכלת אבל הר"א ממיי"ן ורבינו שמחה פסקו דבעלת ה' נמי פטור' כברייתא דספרי ופרק שני דזבחים ומביאו ב"י · ולכן ירא שמים לא ילבש אלא טלית בת ד' כנפות ונראה דבזה נוכל לייטב מה שתמהו הקדמונים על מלבושים שלובשים בלא שום ציצית והאריך בזה ב"י בסוף סי' זה והוא לפי דיש להם ה' כנפות

שלמה ורב אלפס התירו ולזה הסכים אדוני אבי הרא"ש ז"ל :

י (א) **טלית** שאין לה ארבע כנפות פטורה יש לה יותר מארבע חייבת (ב) ועושה לה ארבע ציצות בארבע כנפיה

יש

ומהא נמי שמעינן הכי דא"ר אליעזר כל המטיל תכלת בירושלים אינו אלא מן המתמיהין ומפרשינן טעמא לפי שאין בקיאין ולירמו ביה עשרה וכו' גזירה משום קלא אילן ואקשינן לא יהא אלא לבן כלומר דהא צמר לבן פוטר בפשתים ופרקינן ה"מ היכא דליכא מיניה אבל היכא דאיכא מיניה לא כלומר דכיון דלאם לבן אפשר לתת חוטי פשתן לא רמינן לבן מצמר כדריש לקיש דאמר כל מקום שאתה מוצא עשה ולא תעשה אם אתה יכול לקיים את שניהם מוטב ואם לאו יבא עשה וידחה את לא תעשה. וחזינן למקצת רבוותא דאסרי למירמי חוטי פשתים בטלית של פשתים ואיתלו בהא דאמרינן בריש יבמות סד"א כדרבא דרבא רמי כתיב הכנף מין כנף וכו' הא כיצד צמר ופשתים פוטרין בין במינן בין שלא במינן וקאמרי מדקאמר סד"א כדרבא מכלל דלית הלכתא כרבא דפטר בפשתן אלא צמר לחוד הוא דפטר וקא אסרי ציצית דכיתנא בסדינא ומייתי מאן דמחייב ליה מלקות והני רבוותא דס"ל הכי לא דייקי בשמעתא ולא ידעי מאי קאמרי רבנן ומהאי שמעתא גופא גמרינן דעבדין כיתנא בסדינא דהכי אמרי' בגמרא סד"א כי דוקיא דרבא דאמר הכנף מין כנף ואכן נמי נידוק כי דוקיא וניצא הכנף מין כנף וה"ק רחמנא עביד צמר לצמר ופשתים לפשתים וכי עבדת צמר לצמר אבל צמר לפשתים ופשתים לצמר לא כתב רחמנא צמר ופשתים דאפילו צמר לפשתים ופשתים לצמר הא סברא דמכחא דסמכי עליה רבנן וש"מ דפשתים לפשתים כשר הוא לדברי הכל ולית בה פלוגתא ע"כ וכתב עוד שיש מי שמביא ראיה מדאמר ליה מלאכא לרב קטינא סרבלא בסיתוא סדינא בקייטא ציצית מה תהא עליה אלמא סדין פטור בציצית לגמרי דאל"כ למה לא היה מטיל רב קטינא חוטי פשתן בציצית והוא ז"ל אומר שאין מכאן ראייה דהאי ציצית דקאמר ליה מלאכא לאו אלבן קאי דאפשר למעבדיה פשתן אלא אתכלת קאי דלא אפשר למעבדיה מפשתן דתכלת נמי איקרי ציצית דת"ר סדין בציצית ב"ש פוטרין וכו' וקאמר רבי אליעזר ברבי צדוק עלה והלא כל המטיל תכלת בסדינו וכו' ש"מ דהא דת"ר סדין בציצית אתכלת קיימי דאמר ניהו וגזרו ביה משום כסות לילה ומשום תעשה ולא מן העשוי אבל לענין לבן דפשתים בפשתים ליכא למיגזר וליכא בהא מילתא ספיקא ועוד דאיהו עדיף מצמר גפנים ושאר מינים דחובא דידהו מדרבנן ופשתים בפשתים חובא דאורייתא הוא ודעת הרמב"ם בפ"ג כדברי הרי"ף :

והרא"ש כתב וז"ל ותמיה אני מהיכן אמרו רבוותא דחוטי פשתן לא פטרי בשל פשתן מדאורייתא כיון דכתיב בקרא צמר ופשתים גדילים תעשה לך וכן אי דרשי הכנף מין כנף אם כן כל דבר פוטר במינו וראיתי לבעל העיטור שכתב והשתא דקיימא לן כב"ה דסדין חייב בציצית מדאורייתא ורבנן הוא דגזרו משום כסות לילה כי היכי דתכלת ליכא פשתן נמי ליכא דקיימא לן כרבי יוחנן בן נורי דאמר אין לו תכלת מטיל לבן כלומר צמר לבן במקום צמר צבוע תכלת ולבן כדינו ובסדין ליכא למימר הכי הלכך פשתים לא פטר בטלית כלל והא דאמרינן בשיראין או צמר או פשתים רב נחמן דסבירא ליה דשיראין דרבנן הוא דמתרץ הכי ומש"ה מיפטרי בכל דהו אבל טלית דאורייתא לא מפטרא בלא תכלת או צמר לבן במקומו כי היכי דלא מיחסר ציצית אלא צבע חלזון ורב קטינא דלא רמי ציצית משום האי טעמא הוא ומסתברא לן דהיינו טעמא דרבנן קמאי דלא רמו ציצית של פשתן בטלית של פשתן ע"כ לשון בעל העיטור ופירוש זר הוא לפרש אין לו תכלת מטיל לבן דוקא צמר צבוע לבן דרבי יוחנן בן נורי היינו רבנן דפליגי ארבי בהך ברייתא וכו' ודבר פשוט הוא דמדאורייתא אין לאסור ציצית של פשתן לטלית של פשתן ואפשר שירדו לדעת ר"ת ואסרו מדרבנן ונראה שהרב רבי יצחק אלפסי נמי סובר כר"ת דב"ש דרשי סמוכים ואסרו לתת תכלת בסדין משום הנך גזירות דמפרש תלמודא מדכביא הך דר' זירא גזירה שמא יקרע סדינו וכו' אבל במינו מחייב ודייק דסדין בציצית היינו תכלת מדאמר רבי אליעזר ב"ר צדוק והלא כל המטיל תכלת וכו' ומשום דעיקר המצוה היא תכלת קרי ליה ציצית בסתם אלא קשיא ליה ליתנא דפוטרים דכיון דמחייב במינו ולא אסר תכלת אלא משום גזירה הל"ל אוסרין ומשום ליתנא דפוטרין פירש ר"ת ואפילו במינו ואפשר דכשאמרו בית שמאי ובית הלל דבריהם בבית המדרש אמרו בית הלל דבריהם בתחלה ואמרו מחייבים ואפילו בתכלת מחייבי והשיבו ב"ש על דבריהם ואמרו דאיסורא איכא בתכלת מדרבנן וכששנו מחלוקתן הקדימו בית הלל דברי בית שמאי מפני ענותנותן שמקדימים כל פעם דברי בית שמאי לדבריהם ואגב דבית הלל שנו מחייבין שנו גם בדברי בית שמאי פוטרין ולעולם במינו מחייבין וכדי הוא הרי"ף לסמוך עליו ואפילו לדברי ר"ת גזירה רחוקה היא דגזרו במינו אטו תכלת ותכלת גופיה גזירה שמא יקרע או משום כסות לילה והאידנא דליכא תכלת לא שייכי הנך גזירות ולכך לא מחיתי באנשי ספרד שמתעטפין בטלית של פשתן שלא להרפות מצות ציצית בידם עד כאן לשונו ולפי שראה רבינו שהרא"ש היפך לייטב דברי הרי"ף וגם כ' שכדי הוא לסמוך עליו לפיכך כ' שהרא"ש הסכים לדברי הרי"ף ולי נראה שמלשון הרא"ש משמע שנראין בעיניו דברי ר"ת אלא שכדי שלא להרפות מצות ציצית ביד אנשי ספרד לא רצה להורות להם כמותו וכן כתב בהדיא בתשובה כלל ב' וז"ל וכן נוהגים באשכנז ובצרפת שלא לעשות טלית של פשתן ואני כבואי לארץ הזאת ראיתי שכולם לובשים טלית של פשתן ואמר לי לבי אם תאסור להם טלית של פשתן תבטל מהם מצות ציצית כי אינם נמצאים כל כך טליתות של צמר בארץ הזאת ואמרתי הנח להם כי נתלים באילן גדול שמתירו ועוד אף לפר"ת אין לאוסרו בזמן הזה דעיקר טעם האיסור הוא דלמא אתי למירמי ביה תכלת שהוא עיקר המצוה ובכסות לילה או אם יקרע סדינו הוה ליה כלאים שלא במקום מצוה אבל בזמן הזה שאין לנו תכלת ואין לנו היתר כלאים בציצית כלל לא שייך למיגזר כלל דלא שייך לדמותו לדבר שנאסר במנין דאין לו היתר אלא ע"י בית דין גדול ממנו בחכמה ובמנין דכיון שטעם האיסור ידוע אם נתבטל הטעם נתבטל האיסור ממילא דלא דמי לתקנת ריב"ז וכו' כל זה דקדקתי שלא לאסור לבני הארץ הזאת טלית של פשתן עכ"ל · הרי אתה רואה שהוא נדחק כדי להעמיד מנהג הארץ ההיא אבל סברתו הוא לאסור כדברי ר"ת לכן כל ירא שמים יש לו ליזהר שלא לעשות טלית של פשתן היכא דאפשר אבל היכא דלא אפשר ליה מוטב שיעשה טלית של פשתים ויברך עליו משיתבטל ממצות ציצית וכמו שנהג הרא"ש עם אנשי ספרד וכבר כתבתי דכיון דהרי"ף והרמב"ם סוברים דשאר מינים בר מפשתים וצמר רחלים לא מחייבי בציצית מדאורייתא כמו שנתבאר בראש הסימן נכון שלא לעשות הטלית משום דבר אלא מצמר רחלים כי היכי דליקיים מצות ציצית מדאורייתא וכן כתב האגור בשם ה"ר ישעיה והר"י מולין שירא שמים יוציא נפשו מפלוגתא ולא יעשה טלית אלא מצמר (ד) ומיהו היכא דלא אפשר ליה יעשה משאר מינים ובלבד שלא יעשה של פשתן כדי לחוש לכתחלה לדברי האוסרים ואי לא אפשר ליה יעשה אפילו של פשתים ומברך עליו בהסכמת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל :

י **טלית** שאין לה ארבע כנפות פטורה יש לה יותר מארבע חייבת ועושה לה ציצית בארבע כנפיה בפ' התכלת (מג:) ת"ר הכל חייבין בציצית כהנים וכו' נשים ועבדים ר"ש פוטר בנשים מפני שמצות עשה שהזמן גרמא היא מ"ט דר"ש דתניא וראיתם אותו פרט לכסות לילה אתה אומר פרט לכסות לילה או אינו אלא פרט לכסות סומא כשהוא אומר אשר תכסה בה הרי כסות סומא אמור הא מה אני מקיים וראיתם אותו פרט לכסות לילה ורבנן האי אשר תכסה בה מאי עבדי ליה מיבעי להו לכדתניא על ד' כנפות כסותך ד' ולא ג' אתה אומר ארבעה ולא שלשה או אינו אלא ד' ולא ה' כשהוא אומר אשר תכסה בה הרי בעלת ה' אמור ומה אני מקיים על ד' ארבע ולא שלש ומה ראית לרבות בעלת חמש ולהוציא בעלת שלש מרבה אני בעלת ה' שיש בכלל ה' ד' ומוציא אני בעלת ג' שאין בכלל ג' ד' ור"ש מאשר נפקא ופירש"י מאשר מריבויא הרי דבין לרבנן בין לר"ש בעלת ה' חייבת אלא דמר נפקא ליה מאשר תכסה בה ומר נפקא ליה מאשר לחודיה וכן דעת הרי"ף והרא"ש וכן הכריעו התוספות וכן כתב סמ"ג וכן פסק הרמב"ם בפ"ג וכתבו שם ההגהות היינו כברייתא דהתכלת ולא כההיא דפ' ב' דזבחים (יח:) דממעט בעלת חמש ובעלת שלש וכן פסקו התוס' וספר התרומה וכן משמע שלהי הקומץ רבה (לז:) ורא"ם פסק דפטורה וכן פסק רבינו שמחה דהא בסיפרי נמי איכא ברייתא דפטרה בעלת חמש כההיא דזבחים וסמי ההוא דהתכלת מקמי תרתי וכתב מהרי"ק בשורש קמ"ט דסברא זו פשיטא דדברי יחיד הם ואין לסמוך עליהם כלל. וכתב הרא"ש והא דתניא בסיפרי בפרשה ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם אף בעלי ג' ובעלי ה' ובעלי ו' ובעלי ז' ה' במשמע ת"ל ארבע כנפות יצאו בעלי שלש ובעלי חמש ובעלי שש ובעלי שבעה ובעלי שמנה נ"ל דה"פ אי לא כתיב אלא על כנפי בגדיהם ה"א דכל כנפיים שיש לבגד אמרה תורה לעשות ציצית הן מעט הן הרבה ת"ל על ד' כנפות ונתמעטו מעט והרבה ובעלת ג' פסול אף אם הטיל ד' דעל ד' בעינן וליכא ונתמעטו בעלת חמש ויותר שאין להטיל בכל כנפים אלא בד' מהם עכ"ל וכן משמע בסוף פרק הקומץ רבה דאינו מטיל אלא בארבע דההיא דתנן ד' ציציות מעכבות זו את זו שארבעתן מצוה אחת רבי ישמעאל אומר ארבעתן ארבע מצות ובעי בגמרא מאי ביניהו ואמר רבא בר אהינא טלית בעלת חמש איכא ביניהו פירש"י לת"ק דאמר מצוה אחת הן סבר ד' דוקא למצוה אחת וכי רבי רחמנא בעלת ה' להטיל ארבע כנפותיה רבייה ולא להטיל לכנף חמישי ומצות ציצית בד' כנפות ולרבי ישמעאל דאמר ארבעתן ד' מצות כי רבי רחמנא בעלת חמש נמי להטיל לכולהו רבייה דהא כל חדא מצוה באנפי נפשה ע"כ ובהדיא איפסיקא בגמרא הלכתא דלא כר' ישמעאל וכן פסק הרמב"ם בפרק ג' שכתב על ד' כנפות כסותך בעלת ד' ולא בעלת שלש וכו' מפני שיש בכלל ה' ארבע לפיכך כשהוא עושה ציצית לבעלת חמש או שש אינו עושה אלא לד' כנפיה המרוחקות זו מזו מאותן החמש או השש בלבד שנאמר על ארבע כנפות כסותך (א) וכתוב במרדכי בשם תוספות שנ"ץ דמדלא נקט תלמודא אלא בעלת חמש משמע דוקא בעלת חמש חייבת אבל בעלת שש פטורה אלא מדאמר בברייתא מרבה אני בעלת ה' שיש בכללה ארבע משמע דמהאי טעמא אפילו טובא ודברים תמוהים הם בעיני דאפילו לא תני שיש בכלל ה' ד' מהיכא תיסק אדעתין לחלק בין בעלת חמש לבעלת ו' ומכל מקום לענין דינא כבר מבואר בדבריו דאפילו בעלת כנפים טובא חייבת כמבואר בברייתא דספרי וכך פשוט בדברי הרמב"ם והרא"ש וסמ"ג ז"ל :

יש

דרכי משה

(ד) (ולא ראיתי נזהרים בזה) : י (א) וכ"כ המרדכי בהלכות קטנות וכתב שם דאין חילוק בין אם עשה ד' כנפות מתחלה או אם היה לו ג' וחתך אחד לשנים דהוי נמי כד' כנפות:

ואין

דרישה

כדינו ובסדין ליכא למימר הכי הלכך פשתים לא פטר בטלית כלל והא דאמר בשיראין או צמר או פשתים רב נחמן דס"ל דשיראין דרבנן הוא דמתרץ הכי ומ"ה מפטרי בכל דהו אבל טלית דאורייתא לא איפטרי בלא תכלת או צמר לבן במקומו כי היכי דלא מיחסר ציצית אלא צבע חלזון ורב קטינא דרמי ציצית מה"ט הוא ומסתבר לן דהיינו טעמא דרבוותא' מאי דלא רמי ציצית של פשתן בטלית של פשתן עכ"ל והרא"ש הביא כל זה בה"ל שלו ד"ט וד' י' וכתב על האי פי' דבעל העיטור פי' זר הוא לפרש דאין לו תכלת מטיל לבן דוקא צמר צבוע לכן כתב ותמיה אני מהיכן אמרו רבוותא' דחוטי פשתן לא פטרי בשל פשתן דאורייתא כיון דכתיב בקרא צמר ופשתים גדילים תעשה לך וכן אי דרשי הכנף מין כנף כל דבר פוטר במינו והביא שם דברי רי"ף שטעתו ג"כ כפרש"י ושגם הוא תמה על הגאונים הנ"ל וסוף דבריו שם שאפשר שהגאונים הנ"ל ירדו לדעת ר"ת ואסרו מדרבנן והאריך שם ומבואר בדבריו שם שהסכמתו בפי' דשמעתא כדעת הרי"ף ורש"י ושגזירת ר"ת גזירה רחוקה היא ומ"ש שם הרא"ש ז"ל ונראה שהרי"ף סובר כר"ת וכו' היינו שהרי"ף נמי מפרש דב"ש אוסר בתכלת משום גזירה אבל בציצית פשתן ודאי מחייב הרי"ף לסדין אלא מפני שרא"ה שכל הגאונים הנ"ל המירו אפילו בציצית דפשתן בסדין כתב שבבואי לארץ הזאת רציתי לאסור להן שוב אמר בלבי אם תאסר להן וכו' ולפי זה מה שכתב רבינו ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל לדינא ולפי' דשמעת' הסכים כפי' רי"ף ורש"י אבל הלכה למעשה כיון שראה כל הני מחמירין חשש לדעת ר"ת לאסור להו לולי שרא"ה שאם יאסר להו ותרפה מצות ציצית בידן והניח להו מנהגן. להתיר כיון דמן הדין שרי ושגם לדעת ר"ת אין לאסור בזמן הזה כו' כדמסיק בתשובה י' וכ"ו

פרישה

המחמיר כדעת ר"ת אם אפשר לקיים מצות ציצית בטלית של שאר מינין בלא פשתן :

סי' י' (א) **טלית** שאין לה ד' כנפות בפרק התכלת יליף לה מדכתיב על ד' כנפות כסותך ד' ולא ג' ומאשר תכסה בה דהוא ריבוי מרבינן בעלת ה' ואיפכא לא משום דבכלל ה' ד' ואין בכלל ג' ד' :

(ב) **ועושה** לה ד' ציציות כו' כתב שם הרא"ש ז"ל וז"ל דהא דתניא בסיפרי בפרשת ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם אף בעלי ג' ובעלי ה"ו ז"מ במשמע ת"ל ד' כנפות יצאו בעלי ג' ובעלי ה"ו ז"מ · נ"ל דה"פ אי לא כתיב אלא על כנפי בגדיהם ה"א דכל כנפיים

שיש

יש לה ארבע (ג) וחתך א' באלכסון ועשאו שנים [א] או (ד) שהגביה כנפיה ותפרם בענין שלא נשאר בה כנף לא נפטרה בזה (ה) היא של בגד וכנפיה של עור חייבת היא של עור וכנפיה של בגד פטורה (ו) היה לה ג' כנפות ועשה בהם ג' ציציות ושוב עשה לה כנף רביעי ועשה גם בו ציצית פסולה: [ב] היתה (ז) מרובעת וכפלה כתב הרמב"ם

יש לה ארבע וחתך א' באלכסון ועשאו שנים וכו' לא נפטרה בזה בסוף פרק הקומץ רבה (לז:) אמר רב שישא בריה דרב אידי האי מאן דבזריה לגלימיה לא עבד ולא כלום שוויה בעלת ה' ופירש"י דבזריה לגלימיה שחתך אחד מן הקרנות חתיכה כגון פגימה שנראית כשני קרנים. לא עבד כלום לפוטרה מן הציצית. שוויה בעלת חמש · וחייבת:

או שהגביה כנפיה ותפרם בענין שלא נשאר בה כנף לא נפטרה בזה גם זה שם אמר רב משרשי' האי מאן דצייריה לגלימיה לא עבד ולא כלום מ"ט דכמאן דשרי דמי אמר רב דימי מנהרדעא האי מאן דחייטיה לגלימיה לא עבד ולא כלום אם איתא דלא מיבעי ליה ליפסוק ולשדייה · ופירש"י בלשון אחרון שתפס עיקר דצייריה לגלימיה קרנות טליתו כפל וקשר ודומה כאלו קיצען ואין לה ד' כנפות כדי להפקיעה מתורת ציצית: לא עבד כלום · לפטרה מציצית: מאי טעמא כמאן דשרי דמי. ובת ד' כנפים היא שסופה לחזור לתחלתה: מאן דחייטיה לגלימיה · כפל כנפותיה כאלו הן מקוצעות ותפר הכפלים שלא ישובו אפילו הכי לא עשה ולא כלום לפטרה מן הציצית דכל כמה דלא פסק ליה שמע מיניה מיבעי ליה ועדיין הם מן הטלית עכ"ל והרא"ש פירש על דצייריה לגלימיה שהגביה כנפי הטלית ותפרן ולא א ידעתי למה שהרי על מאן דחייטיה לגלימיה הוה ליה לפרש כן ורבינו כתב דתפרם לא פטר לה וכל שכן היכא דקשרם ולא תפרם דלא נפטרה:

היא של בגד וכנפיה של עור חייבת היא של עור וכנפיה של בגד פטורה מימרא דרבא בפרק התכלת (מ:) ויהיב טעמא משום דעיקר בגד בעינן. וכתב מהרי"ק בשורש קמ"ט בשם ה"ר מנוח דטעמא משום דכתיב אשר תכסה בה ואין אדם מתכסה אלא בעיקר הבגד ומשום הכי אזלינן בתריה בין לפטור בין לחיוב ע"כ. וכנפיה של עור פירש"י שנחתכו קרניה ותלה בהן עור ובהיא של עור כתב מהרי"ק בשורש קמ"ט דפשיטא דלא מיקריא הכי אלא א"כ רובה של עור ואע"ג דרב אחא פליג עליה דרבא ואמר בתר כנף אזלינן פסקו הפוסקים כרבא ואע"פ שהמרדכי כתב בשם תוספות שכ"ן רב אחא אמר זיל בתר כנף אין להוכיח מכאן לפסול אותם טליתות שמחופים סביב הנקב בעור כדי שלא יתקלקל הבגד דהכא שאני שכל הכנף מעור וחברה לבגד וכתבו מהרי"ק בשורש קמ"ט ומסיים בה ורבי' יחיאל אומר דמ"מ טוב להחמיר משמע דסברי דהלכה כרב אחא וכתב עוד מהרי"ק בשורש הנזכר דמשמע מדברי בנו של רבינו חיים כהן דמספקא ליה אי הלכה כרב אחא או כרבא ואזיל כתרווייהו לחומרא עכ"ל וכיון דהרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל פסקו בפשיטות כרבא אין לנו לחוש לדברי החוששין להחמיר:

היה לה ג' כנפות ועשה בהם ג' ציציות ושוב עשה לה כנף רביעי ועשה גם בו ציצית פסולה גם זה שם אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא הטיל לבעלת ג' והשלימה לד' פסולה תעשה ולא מן העשוי ופירש"י הטיל ג' ציצית לבעלת ג' כנפים ואחר כך תלה בהן קרן רביעי ועשה בו ציצית פסולה דשלשה הראשונות עשויות מתחלה שלא כמצותה וכי הדר מתקנה איכא תעשה ולא מן העשוי:

היתה מרובעת וכפלה שם (מא.) ת"ר טלית כפולה חייבת בציצית ור"ש פוטר ושוין שאם כפלה ותפרה שחייבת תפרה פשיטא לא צריכא דנקטה בסיכי ופירש"י טלית כפולה שהיתה ארוכה כשתים וכפלה: ור"ש פוטר · שאם תפשט נמצאת ציציות באמצעיתה: שאם תפרה חייבת · דלא תפשט: דנקטה בסיכי · תפירה רחבה בשטי"ר. ובנמוקי יוסף כתוב כפלה שהיה ארוכה מאד כשתים בראוי לה ואין ראוי ללבשה אא"כ כופלין אותה ור"ש פוטר דהוה ליה כבגד שאינו ראוי ללבישה ושוים שאם תפרה לאחר שכפלה חייבת דהא חזייא לאיכסויי והרי"ף והרא"ש כתבו ברייתא זו ולא פסקו הלכה כדברי מי ונראה שסמכו דמן הסתם משמע דהלכה כת"ק וזהו שכתב רבינו ומלשון א"א ז"ל יראה שחייבת אע"פ שלא תפרה וגם רבינו ירוחם כ' טלית כפולה חייבת בציצית אפילו לא תפרה אבל הרמב"ם שכתב בפ"א אין כופלים את הטלית לשנים ומטילין ציצית על כנפיה כמו שהיא כפולה אא"כ תפרה כולה ואפילו מרוח אחת נראה שסובר דהלכה כר"ש מדאיתא בגמרא רבה בר רב הונא איקלע לבי רבא בר רב נחמן חזייה דהוה מיכסי טלית כפולה ורמי ליה חוטי עילויה כפילא איפסיטא ואתא חוטא וקם ליה להדי רישיה אמר ליה לאו היינו כנף דכתב רחמנא באורייתא אתא שדייה ופירש"י איפסיטא · הטלית היו ציציות באמצעיתה שהיתה רחבה כפלים בקומתו והיתה כפולה והכפל מוטל על ראשו ושני הראשין של טלית למטה מאחוריו ושני ציציות היו בקרנות האחד ושנים בשני ראשי הכפל מקום שארכו כלה וכשנפשטה היו חבוי כולו בה ונמצאו שתי ציציות של כפל באמצע הטלית כנגד ראשו של רבא: לאו היינו כנף · דהא באמצעיתה עומדין ע"כ ומשמע ליה להרמב"ם דכי אמר ליה לאו היינו כנף דכתב רחמנא באורייתא היינו לומר דאפי' קודם שתפשט נמי כיון שעשויה ליפשט לאו היינו כנף דכתב רחמנא באורייתא דאם לא כן הל"ל לא תפשוט אותה אלא תתעטף בה כשהיא כפולה והא דלא אמר ליה מעיקרא כי חזייה דמיכסי טלית כפולה לאו היינו כנף דכתיב באורייתא מפני שרצה להמתין עד שיפשטנה ויראה דקאי כנף להדי רישיה וכן משמע מדמסיים בגמרא בהאי עובדא איכסי גלימא אחריתי א"ל מי סברת חובת גברא הוא חובת טלית הוא זיל רמי לה ואם איתה אמאי איצטריך לאיכסויי לגלימא אחריתי הוה ליה לכפול את זו ולאיכסויי בה וגם רבה בר רב הונא אמאי א"ל זיל רמי לה לא הוה ליה למימר אלא זיל כפלה אלא ודאי משמע דסבירא ליה דהלכה כר"ש וכן פסק בנמוקי יוסף וברוקח דהלכה כר"ש ואפשר שגם דעת הרי"ף והרא"ש כן וסמכו על שכתבו האי עובדא דרבה בר רב הונא ורבא בר רב נחמן דמשמע מיניה דהלכה כר"ש ומה שכתב הרמב"ם דבתפרה מרוח אחת סגי להטיל ציציות על כנפיה כמו שהיא כפולה נראה שלמד כן מדפרכינן אמאי דתניא ושוין שאם כפלה ותפרה שחייב פשיטא ושני לא צריכא דנקטה בסיכי וסובר הוא ז"ל דנקטה בסיכי היינו תפרה מרוח אחת אי נמי כיון דטעמא דאין מטילין בה ציציות כשהיא כפולה הוא משום דמיפסיטא וקם חוטא להדי רישא כל שתפורה מרוח אחת דליכא למיחש להכי שפיר דמי להטיל בה כשהיא כפולה וממילא משמע דהוא הדין לנקטה בסיכי דהיינו תפירה רחבה כדפירש"י דתפרה סתם קאמר ואפילו תפירה רחבה במשמע ואם נאמר דהרי"ף והרא"ש פוסקים כר"ש מה שלא כתבו הא דאוקימנא שאם כפלה ותפרה בדנקטה בסיכי היינו משום דכיון דמעובדא דרבה בר רב הונא ורבא בר רב נחמן משמע דלא קפדינן אלא דלא ליפסוט וליקום חוטא להדי רישא וכי נקטה בסיכי כיון דלא מיפסיטא דליקום חוטא להדי רישא פשיטא דמטילין בה ציציות כשהיא כפולה: ולענין הלכה כיון דדברי הרמב"ם מבוארים כר"ש והרי"ף והרא"ש אפשר לפרש דבריהם דהכי נמי ס"ל הכי נקטינן דכל מאי דאפשר למעט במחלוקת עדיף טפי (ב)

ודע דהא דפטר ר"ש היינו מלהטיל בכנפיה הכפולי' אבל בד' כנפיה הפשוטים צריך להטיל דאטו משום דכפלה איפטרא לה והכי דייק לישנא דהרמב"ם שכתב אין כופלין את הטלית לשנים ומטילין ציצית על ארבע כנפות כשהיא כפולה משמע דוקא על ארבע כנפות כשהיא כפולה אין מטילין אבל על ארבע כנפות הפשוטים מטילין (ג):

היה

כנפות ומקצתם יש להם שש כנפות או יותר והמנהג התפשט ע"פ הפוסקים דפטרי להו מהך ברייתא דספרי ופ"ב דזבחים:

יש לה ד' וחתך אחד באלכסון כו' מימרא דרב שישא בסוף פרק הקומץ ומה שכתב רבינו וחתך אח' באלכסון ולא כתב חתך כנפיה היינו משום דהכי משמע בגמ' מדקא יהיב טעמא שוויה טלית בעלת חמש אלמא דמיירי בשלא חתך אלא כנף אחד וכבר יש להסתפק דילמא דוקא בחתך כנף אחד דיגידו עליו ריעיו הג' כנפות דגם זה החתוך כנף הוא אבל היכא שחתך כל ד' הכנפות מכל אחד מעט באלכסון כיון דדמי קצת לעיגול פטורה מן הציצית ואפי' לא חתך אלא שתי כנפות ליכא למימר יגיד עליו ריעיו הב' כנפות שלא נחתכו דמאי אולמיה הני שתים שלא נחתכו מהני שתים שנחתכו שאלו יגידו על אלו וכך הוא במרדכי וז"ל ול"מ אם חתך חתיכה גדולה אלא אפי' מעט ומיהו לכאורה נראה שיש הפסק בין שתי הקרנות ושאלתי לר' אם דוקא נקט בעלת ה' דמיחייב' אבל ו' לא אשכחן בתלמוד מה תהא עליה אם בזריה מב' קרנות ושוייה בת ו' והשיב לי דכ"ל שאין חייבת בציצית דלא אשתמיט בשום מקום למיחייביה אלמא דס"ל דוקא בת ה' ולא בת ו' והוא מטעמא דאמרן דדמי לעיגולין ואין אלו הב' שלא נחתכו יגידו על אלו שנחתכו ואף ע"ג דמסיק במרדכי דלא שנא וגם הבית יוסף הפליג על ספק זה דפשיטא ליה דאין לחלק בין בת ה' לבת ו' מ"מ לפע"ד נראה דיש לחלק כדפי' ואפשר דלכך דקדק רבינו וכתב תחלה וחתך אחד באלכסון ואח"כ כתב או שהגביה כנפיה ותפרה אלמא דבתחלה אתא לאורויי דוקא בחתך אחד ולא בחתך כנפיה ואח"כ כתב או שהגביה כנפיה ותפרה דבדלא חתך אלא שתפרה אפילו כל כנפיה חייבת בציצית מש"ה כ"כ בחתך דהל"ל למה שינה בלשון מאחד לכנפיה:

ומ"ש או שהגביה כנפיה ותפרם מימרא דרב דימי מנהרדעא לשם ונראה דאתא לאורויי דאע"ג שתפרה בעיגול שלא נראה בה שום קרנות אפ"ה לא נפטרה דכל כמה דלא פסיק לה מבעיא לה ובת כנפים היא שסופה לחזור לתחלתה וזה שכתב רבינו ותפרם בענין שלא נשאר בה כנף כלומר שתפרם בעגול ממש ואפ"ה לא נפטרה בזה ועוד איתא בגמרא משמיה דרב משרשיא האי מאן דצייריה לגלימיה פי' שקשרן וצררן לא עשה ולא כלום ורבינו השמיטו דכיון דאשמועינן תפרן כל שכן קשרן ולא תפרן ומה שנמצא בפסקי הרא"ש שפיר' על האי מאן דצייריה דהגביה כנפי הטלית ותפרן ט"ס הוא שהרי הביא עלה דהאי מאן דצייריה וכו' הא דאמר בגמ' ותנן נמי כל חמתות הצרורות טהורין חוץ משל ערביים והתם פירושו שקשרם בשוליהם ולא תפרן ועוד יקשה דלמה לו להרא"ש להשמיט מימרא דרב דימי דאמר האי מאן דחייטיה אלא חסרון הניכר הוא בספרי הרא"ש וכך צריך להגיה פירוש דצייריה לגלימיה שהגביה כנפי הטלית וקשרן א"ר דימי האי מאן דחייטיה לגלימיה לא עביד ולא כלום אי איתא דלא מבעיא ליה ליפסוק ולישדייה פירוש דחייטיה לגלימיה שהגביה כנפי הטלית ותפרן וכו' ופשוט הוא:

היתה מרובעת וכפלה כתב הרמב"ם אין מטילין ציציותיה על כנפיה כמו שהיא כפולה כו' ברייתא פרק התכלת פלוגתא דרבנן ור"ש והרמב"ם פוסק כר"ש והרא"ש פוסק כת"ק וטעם כ"א וא' מבואר בב"י ומשמע מלשון הרמב"ם דר"ש לא פטר אלא קרניה הכפולות אבל בקרניה הפשוטות אף לר"ש חייבת ולרבנן חשיבי קרניה הכפולות להתחייב בעת שילבשנה ולהטיל ציצית על קרניה הכפולות אבל לא על כולן דארבע אמר רחמנא וכן פירש המרדכי בשיטה בתרא ע"ש:

היה

דרכי משה

(ב) ואין דבריו נראים בזה דהואיל והטור כתב נראה מלשון א"א הרא"ש ז"ל שחייבת נראה שגם דעת הטור כן דחייבת ואף דברי הרי"ף ורא"ש משמעותן כן הואיל וסתמו דבריהם ולכן נקטינן דחייבת כנ"ל: (ג) וצ"ע דאם מטיל ציצית בד' כנפות הפשוטים למה יטיל עוד ציצית על כנפיה הכפולים דהא לא בעינן רק ד' ציצית ואפשר דעל כנפיה הכפולות אינו מועיל אם הטיל שם

ציצית

פרישה

שיש לבגד אמרה תורה לעשות ציצית הן מעט הן הרבה ת"ל על ד' כנפות ונתמעטו מעט והרבה ובעלת ג' פסול אף אם הטיל דעל ד' בעינן וליכא ונתמעטו בעלת ה' ויותר שאין להטיל בכל כנפיים אלא בדומיהם עכ"ל וכתב ב"י בשם הרמב"ן דעושין הציצית על הכנפיים המרוחקות זו מזו:

(ג) וחתך אחד באלכסון כו' פי' לא אמרינן כיון דחתכה באלכסון אין כאן כנף כלל והיא בעלת ג' ופטורה אלא חשבינן לה בעלת ה' וחייבת בציצית:

(ד) או שהגביה כנפיה ותפרס כו' לא נפטרה בזה עיין מ"ש בדרישה: (ה) היא של בגד כו' חייבת מימרא דרבא פ' התכלת ויהיב טעמא משום דעיקר בגד בעינן וכתב מהרי"ק שורש קמ"ט משום דכתיב אשר תכסה בה ואין אדם מתכסה אלא בעיקר הבגד · ומה"ט כתבו הג"ה מיימן והמרדכי דמלבוש שלנו הנקרא סרד"ק אם רובן סתום פטור מציצית דאזלינן בתר עיקר וגוף הבגד ואם רובה פתוח חייבת ומקצה על מקצה כתב ב"י כ"ל דמטילין לחומרא וחייב בציצית ואין יוצאין בו בשבת ע"כ וע"ל סימן י"ג: (ו) היה לה ג' כנפות וכו' פי' ואז לא היתה בת חיוב ציצית ושוב עשה לה כנף רביעי פסולה משום תעשה ולא מן העשוי: (ז) היתה מרובעת וכפלה פי' שהיתה ארוכה מאוד כשני טליתות גמורים וכפלה · רש"י וב"י:

אין

דרישה

וב"י תמה כאן על רבינו בזה במ"ש וא"א הרא"ש ז"ל הסכים לדעת ר"ת. אבל נלע"ד שמ"ש הוא העניין ופירושו ודו"ק. ועיין סימן עוד לקמן ס"ט י"א מדין כלאים וסדין בציצית:

סי' י' [א] או שהגביה כנפיה ותפרס כו' פ' התכלת אמר רב משרשיא האי מאן דצייריה לגלימי' לא עבד כלום מ"ט דכמאן דשרי דמי א"ר דימי מנהרדעא האי מאן דחייטיה לגלימי' לא עבד ולא כלום אם איתא דלא מיבעי ליה לפסוק ולשדייה ופירש"י בל' ב' דצייריה לגלימי' כפל קרנות טליתו וקשרן ודומה כאילו קצען כדי להפקיען מתורת ציצית לא עשה כלום לפטרה מציצית דכמאן דשרי דמי שסופה לחזור לתחלת' מאן דחייטיה שכפל קרנות טליתו ותפרס שלא ישובו אפ"ה לא עשה ולא כלום עכ"ל ורבינו כתב דתפרס לא פטר לה וכ"ש היכא דקשרס ולא תפרס דלא נפטרה כ"כ ב"י והרא"ש פי' על דצייריה לגלימי' שהגביה כנפי הטלית ותפרן ולא ידעתי למה שהרי על מאן דחייטיה לגלימי' ה"ל לפרש כן עכ"ל. ואני מצאתי בס"א הרא"ש כתב ותפסן במקום ותופרן ור"ל שתפס אותן וקשרן דהיינו כרש"י. ועוד כתבתי בע"א טוב בביאורי להלכות קטנות ע"ש:

[ב] היתה מרובעת וכפלה ז"ל הגמרא ת"ר טלית כפולה חייבת בציצית ור"ש פוטר ושוין שאם כפלה ותפרה שחייבת תפרה פשיטא לא צריכא דנקטה בסיכי (ופי' הרמב"ם

דתופרה

חידושי הגהות

י א עיין בב"ח שכתב דט"ס יש בדברי הרא"ש:

דברים

הרמב"ם ז"ל (ס) אין מטילין ציציותיה על כנפיה כמו שהיא כפולה (ע) אא"ב תפרה כולה ואפילו מרוה אחת (י) ומלשון א"א הרא"ש ז"ל נראה שחייבת אף על פי שלא תפרה כלל: [ג] היה (יא) לה ארבע ציצות בארבע כנפות ועשה לה עוד אחרות והתך את הראשונות כשירה

היה לה ד' ציציות בד' כנפות ועשה לה עוד אחרות והתך את הראשונות כשרה באחרונות בפ' התכלת מימרא דר' זירא הטיל למוטלת כשרה והכי פירוש לא מבעיא אי חתך את האחרונות דהכשרה הראשונות דעשויות בכשרות אלא אפילו חתך את הראשונות דאיכא למימר כיון דהאחרונות שלא לצורך נעשו הוי תעשה ולא מן העשוי כפסול אפ"ה כשרה באחרונות וטעמא כדרבא דכיון דאיכא משום בל תוסיף בבתראי לא מיקרי מעשה הלכך אפילו פסיק לקמאי כשרה בבתראי דפסיקת קמאי היא עשייתן דבתראי וכן פרש"י והתוספות להדיא וכך היא דעת הרא"ש כמ"ש דכשרה בהני בתראי אי פסקינהו לקמאי כלו' אפי' בכה"ג נמי כשרה וכ"ש בדפסקינהו לבתראי דכשרה בקמאי אבל אי לא פסקינהו כל עיקר גם רש"י מודה דפסולין משום דאיכא בל תוסיף כדאמר בפרק הנחנקין ודלא כמה שהבין ב"י דהרא"ש חולק אפרש"י דליתא אלא שהרא"ש דקדק שלא כתב כלשון רש"י כשרה בהני בתראי ואע"ג דהדר פסקינהו לקמאי משום דמלישנא דואע"ג משמע דבלא פסקינהו כלל נמי כשרה והא ליתא ולפיכך כתב אי פסקינהו לקמאי דמשמע דבלא פסקינהו כלל לא מתכשרא כל עיקר דבהני כרכים פשיטא דאיכא משום בל תוסיף לד"ה וכמו שיתבאר בסימן י"א ובסימן שלאחר זה כתב ב"י גופיה בדין אם נתן הציצית בסוף ג' אצבעות ממש דצריך לדחוק בפירוש דברי הרוקח כי היכי דלא נפלוג ארש"י וא"כ כ"ש הכא דליכא דוחק כל עיקר אי נפרש דברי הרא"ש כפרש"י וא"כ לפ"ז כי היכי דמתכשרא בבתראי ה"נ מתכשרא בקמאי אבל ללשון אחר שכתב הרא"ש דהטיל למוטלת כשרה בבתראי אע"ג דכי עבוד ג' בתראי לא בטיל קמאי כי הדר עביד לרביעי בטיל הנך קמאי לפ"ז כיון דמטעם בטול קמאי מתכשרא בבתראי לא מתכשרא אלא בבתראי ולא בקמאי כיון דאיבטלו להו כנלפע"ד וזהו החילוק בין לשון ראשון לל"א ודלא כמו שפירש הר"י אבוהב וב"י עיין עליהם ולפ"ז הא דאתקיף ליה רב פפא לרבא דמפרש להך דר' זירא דאמר הטיל למוטלת כשרה כיון דבבל תוסיף קאי לא הוי מעשה דלימא ביה תעשה ולא מן העשוי ממאי דגברא לאוסופי קא מכוין ובל תוסיף ליכא ומעשה איכא הך אתקפתא ניחא לשתי הלשונות והכי אתקיף דילמא כי עביד ג' בתראי לבטולי קא מכוין וכיון דאכתי לא בטיל קמאי אשתכח דהנך ג' לאו ציצית נינהו דהא לא צריך להו וכיון דלבטולי קא מכוין בל תוסיף ליכא מעשה איכא ואיכא משום תעשה ולא מן העשוי והדרא קושיא לדוכתא כדפרש"י ואפ"ה הילכתא כרבא דכיון דלא אשכחן דר"פ פליג עליה בהדיא אלא אתקיף ליה בלחוד ורבא נמי לא חש להשיבו משום דפשיטא ליה דאפילו את"ל דלבטולי קא מכוין אפ"ה בבל תוסיף קאי דה"א בפ"ב דעירובין דלעבור משום בל תוסיף לא בעי כוונה ומשמע דבכל גוונא איכא בל תוסיף בין דמכוין לאוסופי בין דמכוין לבטולי או מטיל סתם וכיון דאיכא בל תוסיף א"כ מעשה לא הוי וללשון ראשון אי פסקינהו לבתראי מתכשרא בקמאי ואי פסקינהו לקמאי מתכשרא בבתראי וללל"א לא מתכשרא אלא בבתראי ולא בקמאי כדפרישי' והשתא לרבא לא אצטריך לפלוגי בין היכא דמטיל בלא כוונה להיכא דלבטולי קא מכוין כמו שתירצו התוספות לשם אליבא דרב פפא. ורבינו נמי כתב לדעת הרא"ש דלא חולק והיינו מדהביא דברי רבא והשמיט אתקפתא דרב פפא אלמא דס"ל דהילכתא כרבא מטעמא דאמרן ופסק ג"כ כלשון ראשון משום דרש"י ז"ל והתוספות פירשו להדיא דפסיקת קמאי היא עשייתם דבתראי ולפ"ז נקטינן להילכתא דבין מכוין לבטולי בין מכוין לאוסופי א"כ מטיל סתם אי פסקינהו לבתראי מתכשרא בקמאי ואי פסקינהו לקמאי מתכשרא בבתראי אבל בלא פסקינהו כל עיקר פסולה כמ"ש התוספות והרא"ש בר"פ התכלת דאע"ג דאי רמי חוטין הרבה לית ביה משום בל תוסיף כדאשכחן בערבי נחל דדרשינן ערבי שתים ונהגו לשום הרבה בלולב היינו דוקא כשהכל בכרך א' כדפירש רש"י אבל בשני

היה לה ד' ציציות בד' כנפות ועשה עוד אחרות והתך את הראשונות כשירה באחרונות והא דאמר רבא בפרק התכלת (מ:) הטיל לבעלת שלש והשלימה לד' פסולה משום תעשה ולא מן העשוי ופריך ומי אמרינן תעשה ולא מן העשוי והא"ר זירא הטיל למוטלת כשירה אמר רבא השתא בבל תוסיף קאי מתקיף לה רב פפא ממאי דגברא לאוסופי קא מכוין ובל תוסיף ליכא מעשה איכא ופרש"י הטיל למוטלת שהיה לה ד' ציציות והטיל לה ארבע אחרים כשירה בהני בתראי ואף על גב דהדר פסקינהו לקמאי והא הכא דשלא לצורך עבדינהו בשעת עשייה ומכשרה בהו: אמר רבא · לעולם שלא לצורך מן העשוי קרינן ביה והכא להכי מכשרה בבתראי דקאי בבל תוסיף כי עבדינהו ולא הוי מעשה דכיון דעובר על דברי תורה לא מיקרי מעשה הלכך כי פסיק לקמאי היא הויא עשייתן דבתראי אבל שלא לצורך דבעלת שלשה שאינו עובר עליהן הוי מעשה לאקרויי ציצית העשויה בפסול ואיכא כשגומרה תעשה ולא מן העשוי: מעשה איכא · והדרא קושיא לדוכתא וז"ל הרא"ש הטיל למוטלת כשירה פירש"י שהיו לה ארבע ציצית והטיל לה ד' כשירה בהני בתראי אי פסקינהו לקמאי ואף על גב דהכך לאו לצורך עבדינהו בשעת עשייה ל"א הטיל למוטלת כשירה בהכך בתראי ואף על פי דכי עבוד בתראי אכתי לא בטיל קמאי ואשתכח דהנך ג' לאו ציצית נינהו דהא לא צריך להו וכי הדר עביד לרביעי ובטיל הנך קמאי לא קרינא בהו בהנך שלשה ראשונות שבאחרונות תעשה ולא מן העשוי דמפרש טעמא כיון דקאי בבל תוסיף לא הוי מעשה עכ"ל וכתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל שהחילוק שבין לשון ראשון ללשון אחרון הוא דללשון ראשון אע"פ שעשה כל האחרונות שלא לצורך עכ"ז יכול לבטל הראשונות וללישנא אחרינא אמרינן שהרביעי צריך שיהיה לשם מצות ציצית ואף על פי שהשלשה הראשונות עשאם שלא לצורך אין בכאן תעשה ולא מן העשוי וטעם דכיון דקאי בבל תוסיף לא קרינן ביה תעשה פירוש שלעולם שלא לצורך לאו מעשה הוא וא"כ לפי זה מי שעשה איזה דבר שלא לצורך המצוה ואחר כך נתכוין לצורך המצוה אין זה כשר וקרינן ביה תעשה ולא מן העשוי כדאמרינן לעיל על החוטים היוצאים מן הבגד אבל בכאן אם אנו מכשירים אלו הציציות האחרונות הוא לפי שנעשו בתוספת וה"ל כמוסיף על המצוה שהיתה בכאן ולפיכך הוא כשר מה שאין כן כשלא היה בכאן מצוה ועשה הדבר לתכלית אחר עכ"ל ולע"ד נראה שהחילוק שחילק בין לשון ראשון ללשון אחרון דללשון ראשון אף על פי שעשה כל הד' ציציות שלא לשם מצות ציצית כשירה וללשון אחרון צריך שיעשה הד' לשם מצות ציצית ליתיה מכמה טעמי חדא דלא בעינן כוונה לשם ציצית כמו שכתב הרמב"ם עשאה ישראל בלא כוונה כשרה ועוד דכוונה לשם ציצית אינה מענין שמועה זו דשלא לצורך דאמרינן הכא לאו שלא בכוונת מצות ציצית היא כנראה מדברי הרב אלא שלא לצורך היינו שלא היה צריך להם בעת עשייתם שהרי היו שם ציציות אחרות ואין חילוק בין לשון א' ללשון ב' לענין הדין אלא בפירוש השמועה דללשון א' כל ארבעה ציציות כי עבדינהו בעוד הראשונים קיימים לאו לצורך נינהו ואפ"ה כי פסקינהו לקמאי כשרים משום דכיון דקאי בבל תוסיף לא הוי מעשה ופסיקת קמאי זו היא עשייתן וללשון אחרון אפילו לא היה עושה בעוד הראשונים קיימים אלא ג' ציצית והד' לא היה עושהו עד שחתך ד' הראשונים הוי פסלינן אי לאו טעמא דכיון דקאי בבל תוסיף לא הוי מעשה ולפי שאין חילוק בין לשון א' ללשון אחרון לענין הדין כלל כתבו רבינו ורבינו ירוחם דין זה סתם שאם חתך את הראשונות כשירה באחרונות ולא חילקו בין עשה הד' לשם מצות ציצית ללא עשאו ונראה מדברי הרא"ש שהוא פוסק כרבא דאמר דכיון דקאי בבל תוסיף לא הוי מעשה ותימה דהא אתקיף ליה רב פפא ולא אהדר ליה מידי ושמא י"ל דס"ל להרא"ש דטעמא דרבא משום דכיון דלאי הוה

דרישה

(ס) דתופרה מרוה אחת ע"כ. והרי"ף והרא"ש שכתבו ברייתא זו ולא הכריעו בהלכה נראה שסמכו דמן הסתם משמע דהלכה כת"ק והכי שסתם רבינו ומל' א"א ז"ל יראה שחייבת אעפ"י וכו'. אבל הרמב"ם סובר שהלכה כר"ש וכתב ב"י נראה שטעמו מדאיתא בגמרא רבה בר רב הונא איקלע לגבי רבה בר רב נחמן חזייה דהוי מיכסי טלית כפולה ורמי ליה חוטי עילוי כפלה איפסיטא ואתא חוטא וקם להדי רישיה (פי' פשטו לטלית ומלאו שהיו הציצית של כנפי כפל מונחים על ראשו של רבה שהרי הכפל היה מונח על ראשו) א"ל לאו היינו כנף דכתיב בקרא אתא שדייה איכסי גלימא אחריתא א"ל מי סברת חובת גברא הוא חובת טלית הוא זיל רמי ע"כ ומשמע ליה להרמב"ם דכי א"ל לאו היינו כנף דכתב רחמנא היינו לומר דאפילו קודם שתפשט נמי כיון שעשויים ליפשט לאו היינו כנף דאל"כ הל"ל לא תפשוט אותה אלא תתעטף בה כמו שהיא כפולה ועוד אמאי אצטריך לכסויי גלימא אחריתא ה"ל לכפול את זה וגם רבה בר רב הונא אמאי א"ל זיל רמי ליה (פי' רמי ליה לציצית) לא הל"ל אלא זיל כפליה אלא ודאי משמע דהלכה כר"ש עכ"ל ב"י ונראה דודאי אין מכל זה הכרח דאפשר דפי' רמי נ"ה פי' זיל רמי הטלית לכפילתו וכפליה ומ"ש לו בראשונה לאו היינו כנף דכתיב בתורה אבמו שהיתה פשוטה קאמר ליה וכמ"ש גם בהדיא איפסיטא ואתא חוטא כו' וכן נראה דאל"כ מעיקרא כי חזייה דמיכסי בטלית כפולה הל"ל לאו היינו כנף כו' (ואף שהב"י דחהו אין ממש בדחייתו) ונראה דזה טעמייהו של הרא"ש והרי"ף לדעת רבינו שהביאו מעשה דרבה בר רב הונא ורבה בר רב נחמן כלורתה ואעפ"י שפסקו כת"ק לדעת רבינו אלא כמ"ש שהעתיקו הך מעשה לאשמועי' דכל זמן שלא כפלה אינו יוצא בה בציצית שעל כנפי כפל ודו"ק. וקשה לי לדעת הרא"ש ורמב"ם דס"ל כוותיה אמאי מהני כאן תפירה אפילו מקדא רוקא ומ"ש לעיל גבי כנפות שתפרם שלא פטרו בכך משום דאף שתפרם הדרא לתחילתו ומלאתי בפ' התכלת דמ"מ ע"א ברש"י שהקשה זה גם התו' פרק הקומץ ד' לז ע"ב הניחו זה בקושיא על פירש"י ושמעתי מתרצים דלא דמי דשאני כנפות דאיכא למימר כמו שאמרו שם בגמרא אם איתא דלא מיבעי ליה לפסוק ולשדייה ולמה תפרם אלא ודאי דעתו להחזירם אחר זמן מה אלא שעתה תפרם לערמה לפטרה מציצית להכי לא מהניא התפירה משא"כ כאן דאיכא למימר כיון דתפרם ודאי דעתו להניחה כך כפולה משום דהיא גדולה ביותר ואין ראוי לכסות בה והא דלא חתכה משום דניחא ליה טפי בכפולה דמחממת יותר וק"ל:

פרישה

(ס) **אין** מטילין ציציותי' כו' פי' לא יטיל ד' ציצות בב' כנפים הפשוטים דהיינו כנפי הכפל דהרי אם תפשט הבגד נמצא שיהי' ב' ציצית באמצע הבגד אבל מ"מ חייב להטיל ד' ציצית בד' כנפי הפשוטים ב"י: (ע) **אא"ב** תפרה כו' עיין בדרישה: (י) **ומל'** א"א ז"ל נראה לא כתב כן אלא שנראה כן מדבריו ועיין בדרישה: (יא) **היה** לה ד' ציצית כו' כשירה באחרונות פרש"י דכיון דמוסיף עובר על ד"ת ואין עשייתו קרוי מעשה כלל לומר שתהיה עשייה זו האחרונה חשובה תעשה ולא מן העשוי דעד שחותך הראשונות לא עביד כלום והוי פסיקת הראשונות

[ג] **היה** לה ד' ציצית בד' כנפות ועשה לה עו' אחרות והתך את הראשונות כשרה באחרונות כו' והרמב"ם ז"ל כתב הטיל ציצית על ציצית אם נתכוון לבטל כו' ז"ל הגמרא פ' התכלת ד' מ' ע"ב אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא הטיל לבעלת ג' והשלימה לד' פסולה משום תעשה ולא מן העשוי והאמר ר' זירא הטיל למוטלת כשירה ואמר רבא השתא בבל תוסיף קאי מעשה לא הוה מתקיף לה רב פפא ממאי דגברא לאוסופי קא מכוון דלמא לבטולי קא מכוון ובל תוסיף ליכא מעשה איכא ע"כ ופרש"י הטיל למוטלת שהיה בה ד' ציצית והטיל לה ד' אחרים כשירה בהני בתראי אף ע"ג דהדר פסקינהו לקמאי והא הכא דשלא לצורך עבדינהו בשעת עשייה ומכשרה בהו: אמר רבא לעולם שלא לצורך מן העשוי קרינן בה והכא להכי מכשרה בתראי דקאי בבל תוסיף כי עבדינהו ולא הוה מעשה דכיון דעבר על ד"ת לאו מיקרי מעשה הלכך כי פסק לקמאי היא הויא עשייתן דבתראי אבל שלא לצורך דבעלת שלשה שאינו עובר עליהן הוה מעשה לאקרויי ציצית העשויים בפסול ואיכא כשגומרה תעשה ולא מן העשוי. מעשה איכא והדרא קושיא לדוכתא עכ"ל מבואר מזה דלפי מאי דקי"ל כמימרא דרבא דעשה ג' ציצית ושוב עשה רביעית פסולה משום תעשה ולא מן העשוי וכמ"ש רבינו לפני זה וכן ס"ל ג"כ להרמב"ם כי עשה ציצית על ציצית אם מכוין להוסיף כשרה דלא שייך כאן תעשה ולא מן העשוי ואם נתכוין לבטול פסולה דהוי תעשה ולא מן העשוי. וא"כ תימא איך כתב הרמב"ם להיפוך. גם על רבינו הטור קשה כיון דאתקיף רב פפא לרבא ולא איהדר ליה מידי א"כ כי חותך אח"כ הראשונות הוה תעשה ולא מן העשוי ואיך כתב רבינו דכשר ובאמת דעל רבינו לק"מ דאיכא למימר דמ"ש התך את הראשונות כשרה באחרונות נמשך אחר אביו הרא"ש שהביא בהלכות ציצית שלו הך מימרא דרבא בר סחורה לפסק הלכה וגם הך מימרא דר' זירא דהטיל ציצית על ציצית כשירה הביא ג"כ לפסק הלכה ודילג הך אתקפתא דרב פפא משמע בהדיא דס"ל דהטיל למוטלת כשירה. וזהו שסיים רבינו וא"א ז"ל לא חילק פירוש והביא סתם מימרא דר' זירא דכשר הטיל ציצית על ציצית. אך דעל הרא"ש קושייתינו הנ"ל ודאי קושיא גדולה גם הב"י נתעורר על קושיא זו ועוד על קושיא אחרת ועלה בתימא בידו ע"ש. אבל כי נדקדק בל' הרא"ש לקמן דוס ל' הרא"ש שם ד' י' על הך מימרא דהטיל למוטלת כשירה פרש"י שהיו לה ד' ציצית והטיל לה עוד ד' כשרה בהני בתראי ואע"ג דכי עביד בתראי אכתי לא בטיל קמאי ואע"ג דהכך לאו לצורך עבדינהו בשעת עשייה. לא הטיל למוטלת כשרה בהכך בתראי ואשתכח דהנך ג' לאו ציצית נינהו דהא לא צריך להו וכי עביד לרביעי ובטל הנך קמאי לא קרינא בהו בהנך ג' ראשונות שבאחרונות תעשה ולא מן העשוי כדמפרש טעמא דכיון דקאי בבל תוסיף לא הוי מעשה עכ"ל. והנה יש לדקדק מה כוונת הרא"ש בהך לישנא אחריתא או מאי נפקא מיניה ומאי בינייהו בין לשון ראשון ללשון אחרון וכבר הרגישו מהרר"י אבוהב וב"י בזה ודחקו עכ"ס בלאיכא דחוקה מאד והנ"ל הוא לפי שלפי' ראשון דפרש"י דכי אמרינן גברא לבטולי קמאי הוה המעשה שעשה הציצית אחרונות מעשה גמור אלא שלא לצורך הוא וא"ה אף כי הדר פסק לקמאי הוה פסול לדידן דקי"ל בהוסיף רביעי' דהוה תעשה ולא מן העשוי א"כ ודאי כיון דקי"ל כרבא בעשה מתחלה ג' ציצית כו' דפסול גם בזה הדין כרב פפא ולא כרבי זירא דאמר הטיל למוטלת כשירה ואתקפתא דרב פפא אתקפתא גמורה וגדולה היא ולהכי כתב הרא"ש ל"א דלאותו ל' אין אתקפתא דרב פפא אתקפתא כלל ולא הוצרך רבא להשיב לו כלל ולהכי והאי הלכתא כרבא דמלישנא אחרינא זה נשמע להדיא דפירושו דגמרא כך דבתחילה הקשה המקשה ארבא דאמר כי הוסיף רביעית פסול משום תעשה ולא מן העשוי מדר' זירא דאמר הטיל למוטלת כשירה וס"ל להמקשן כל שמטיל ציצית על ציצית ודאי דעתו לבטולי ציצית הראשונות אלא שכל זמן שלא עשה כל הד' ציצית האחרונות מסתמא לא בטיל להו לקמייתא דשמא יבא לו בתוך כך איזה סיבה שלא יעשה לרביעית ואפ"ה אמרינן דכי עשה לכל הד' ציצית אחרונות ופסק לקמאי ודאי כשרה ואע"פ שקודם שעשה הרביעי' אלו ג' ציצית אחרונות ללא צורך והיינו ממש דלא כרבא שאמר הטיל לבעלת ג' והשלימה לד' פסול משום תעשה ולא מן העשוי דהא גם כאן ודאי ליכא למימר שמיד שהוסיף ציצית א' בטל לא' מן הראשונות כנגדה. דודאי אף שמסתמא כוונתו לבטולי מ"מ כל זמן שלא עשה ארבעתם לא בטלי להו לקמייתא כמו שהיא דרבא והשיב רבא השתא גברא כו' ר"ל אדרבה מטעונך ומטעמיך לא קשיא עלי מידי דכיון שגם לך סבירא דכל זמן שלא עשה הרביעית מסתמא לא בטל לקמייתא א"כ ממילא ג' ראשונות שבאחרונות הוספה וכמו שעובר על בל תוסיף אין כאן מעשה כלל כיון שעבר על ד"ת ואין המעשה מתחיל עד שגמר לרביעית ואז מיד נתבטלו ראשונות ולהכי לא הוה תעשה ולא מן העשוי. כן נראה פי' המקשן והתרצן ללשון אחרון שכתב הרא"ש וא"כ ק' ואי הקשה רב פפא דלמא גברא לבטולי קאתי הא בין למקשן בין לתרצן כי מבטל להו לקמייתא שפיר דמי וכשר. וצריך לומר דהכי פי' מתקיף רב פפא לרבא מה תרצת דהכא כיון שעבר על בל תוסיף א"כ לא הוה כאן מעשה כלל מנא לך דגברא מתכוין לאוסופי

הוה מכוין לאוספי לא חשיב מעשה ומש"ה הויא קיימא ציצית הראשונות מעשה כי לא מכוין לאוספי אלא לבטולי כמי לא חשיב מעשה וזהו דוחק ויותר נ"ל דס"ל להרא"ש דמכוין לאוספי כ"ע לא פליגי דלא הוי מעשה וכשירה באחרונות ובמכוין לבטולי כ"ע לא פליגי דהוי מעשה וה"ל מן העשוי כי פליגי במטיל סתם דרבא סבר לאוספי מכוין ורב פפא סבר לבטולי מכוין והא דאתקיף ליה רב פפא לאו לאהדורי קושיא לדוכתא אתא כדפירש"י אלא לומר שהיה קשה בעיניו דברי רבא דאמר דסתמא לאוספי מכוין דדלמא לבטולי מכוין ורבא לא חש לאהדורי ליה מידי דכיון דמלתא דתלי בסברא הוא אבל מדברי רבינו שכתב וא"א ז"ל לא חילק נראה שלא היה מפרש דברי הרא"ש כך דא"כ הל"ל וא"א ז"ל כתב בהיפך דסתמו הוי כנתכוון להוסיף וכשר באחרונות ואם נתכוון לבטל פסול · ודברי רבינו שכתב וא"א ז"ל לא חילק הם סתומים דאפשר דלא חילק דקאמר היינו לומר דבכל גוונא מכשר ואפשר דהיינו לומר דבכל גוונא פוסל ומיהו מתוך מה שכתבתי יתבאר לך דהיינו לומר דבכל גוונא מכשר וז"ל ברמזים טלית שיש לה ארבע ציצית והטיל בה ארבע אחרות כשירה בארבע האחרונים כשיסיר הראשונים עכ"ל וכן כתב רבינו ירוחם הטיל למוטלת כשירה ופירש"י שהיו לו ארבע ציצית והטיל לה ארבע אחרים כשירה אחר שפסק הראשונים :

כשירה באחרונות (יג) והרמב"ם ז"ל כתב הטיל ציצית על ציצית אם נתכוון

והיינו דפסקינהו לבתראי נראה דבכל גוונא כשירה בקמאי דדוקא כי בעינן לאכשורי בבתראי הוא דמפלגי בין נתכוון להוסיף לנתכוון לבטל משום דאיכא למימר בהו תעשה ולא מן העשוי אבל בקמאי שנעשו בהכשר כי נתכוון כשהטיל האחרונות להוסיף או לבטל מאי הוי ואפשר דאפילו לא פסקינהו לבתראי כשירה בקמאי וכן יש לדקדק מלשון רש"י שכתוב בספרים דידן הטיל למוטלת כשירה בהני בתראי ואע"פ דהדר פסקינהו לקמאי משמע דכי לא פסקינהו לקמאי יש להכשיר יותר ומיהו נראה דהיינו דווקא היכא דלא נתכוון להוסיף אבל אם נתכוון להוסיף פסולה כל היכא דקיימי תרווייהו אבל הרא"ש כתב בלשון רש"י על הטיל למוטלת כשירה ·דבהני בתראי כשירה אי פסקינהו לקמאי משמע דדוקא בפסקינהו לקמאי מכשר בבתראי אבל לא פסק לקמאי לא וכ"כ מדברי הרמזים ורבינו ירוחם שכתבתי:

והרמב"ם שכתב בפ"א הטיל ציצית על ציצית אם נתכוון לבטל את הראשונות וכו' א"א לומר שמפרש כפירש"י דהא לפירש"י כשנתכוון להוסיף כשרה וכשנתכוון לבטל פסולה ולהרמב"ם הוי איפכא ונראה שהוא מפרש דהא דאמר רבא השתא בבל תוסיף קאי מעשה לא הוי היינו לומר דהטלת ציציות בתראי כיון דקאי עלייהו בבל תוסיף שפיר חשיב מעשה ולא קרינן ביה מן העשוי ולא דמי להטיל לבעלת ג' דחשיב מן העשוי משום דלא עבר בה משום בל תוסיף ולישנא בתמיה הוא כלומר השתא בבל תוסיף עבר בהטלת ציציות בתראי היכי אפשר לומר דלא הוי מעשה ורב פפא פליג עליה ואמר ממאי דהא דמכשירין בהטיל למוטלת במתכוין לאוסופי הוא דלמא איפכא הוא דכי מכוין לאוסופי כיון דעבר בבל תוסיף ליכא מעשה בכשרות ושתי הציציות פסולים ואין להם תקנה משום דכיון דנפסלו הראשונים כשהטיל השניים בכוונת תוספת בטלה עשייתן הראשונה והוי כאילו נעשו בפיסול וכשחתך השניים ה"ל קמאי מן העשוי בפיסול וכ"ש אם חתך הראשונים שפסולים השניים שהרי תחלת עשייתן היתה בפיסול וכי מכשרינן בהטיל למוטלת בנתכוון לבטל את הראשונות דוקא הוא דמכשרינן דכיון דלא נתכוון להוסיף מעשה איכא כלומר מעשה העשוי בכשרות איכא בהטלת ציציות בתראי שמאחר שנתכוון לבטל הראשונות הוי מעשה חשוב כיון דיש בטלית זו ארבע כנפות הלכך לא דמי לבעלת שלשה ולפי זה רב פפא גם כן בא לחלק בין הטיל לבעלת שלש להטיל למוטלת ונקטינן כוותיה :

ולענין הלכה נראה דאף על גב דהרא"ש מפרש כפירש"י כיון דרש"י מפרש הוא ולא פסקן ה"ל הרמב"ם והרא"ש ז"ל חד לגבי חד והלכה כהרמב"ם ז"ל (ז) דמסתבר טעמיה דבנתכוון לאוסופי פסול ובנתכוון לבטולי כשר ועוד שדברי רב פפא מיפרשי שפיר טפי אליביה ממאי דמיפרשי אליביה דרש"י :

כתוב בהגהות מיימון נשאל לרבינו שמחה על קוט"א בת ארבע כנפות אמאי אינה חייבת בציצית ואמר הר"מ משום דאמרינן היא של עור וכנפיה של בגד פטורה אלמא בתר הגוף אזלינן ולא בתר הכנפים ה"נ קוטות שלנו כיון דגופן סתום אזלינן בתר הגוף לפטור ותו ראיה מדתני בספרי זוטא אשר תכסה בה פרט לחלוקים ופירש ר"י שעשאו סתום למעלה כמין חלוק עכ"ל ובספר כפתור ופרח פ"ס כתוב כלשון הזה כתב ר"מ מרוטנבורק שהבגדים שפתוחים מעט מלמטה בארבע כנפות שאין חייבים בציצית דבתר גופא אזלינן עכ"ל משמע שכל שאין רובו סתום בגד ארבע כנפות מיקרי וחייב בציצית ולא פטר הר"מ אלא כשרובו סתום דומיא דהיא של עור וכנפיה של בגד דמייתי מינה ראיה דודאי לא מיפטרא אלא דוקא בשרובה של עור וכ"כ מהרי"ק בשורש קמ"ט דלא פטר רבינו שמחה אלא דוקא בשרובה סתום אבל אם רובה פתוח חייבת והמרדכי כתב וז"ל כתוב בחיי עולם שיש ליזהר שלא יפתח אדם חלוק משני צדדיו דאיכא מ"ד במנחות דכל בגד שיש לו ארבע כנפות חייב בציצית עכ"ל ופירש מהרי"ק בשורש קמ"ט שמה שכתב דאיכא מ"ד היינו רב אחא דאזיל בתר כנף גבי היא של עור וכנפיה של בגד (ה) ורבינו הגדול מהרי"א ז"ל כתב בתחלת הסי' וז"ל טלית שאין לה ד' כנפים פטורה הנה הרב לא חילק באלו הכנפים באי זה דרך הם ונראה מסברתו שבכל ענין שיהיה בכאן אלו הד' כנפים אפילו שיהיו מחוברות מלמעלה ופרודות מלמטה שהן חייבות ולפיכך כתב הרב שהחלוק אם יש בה ד' כנפים חייבת בציצית וכן נראה ג"כ מסברת אורחות חיים שגוניל"א וקוט"א חייבים בציצית עכ"ל נראה שהוא ז"ל היה גורס בדברי רבינו שהחלוק אם יש לו ארבע כנפים חייבת בציצית אבל בספרים שבידינו ליתיה ואפשר שמפני שכתב בסי' ח' שאם יש לו ציצית בחלוקו יכול ללובשו מיד למד רבי' הגדול דס"ל שהחלוק אם יש בה ד' כנפים חייבת בציצית ואין משם ראיה דאיכא למימר דבחלוק שרובו פתוח איירי וע"כ נ"ל כן שהרי הוא ז"ל פסק כרבא דהיא של עור וכנפיה של בגד משום דבתר הגוף אזלינן ולא בתר כנפים וא"כ אם רוב החלוק סתום כיון דבתר הגוף אזלינן פשיטא דפטור והרשב"א (בתשובה סימן תל"ד) כתב שנשאלוהו על מלבוש הנקרא גוניל"א שחותכין אותו מלפניו ומאחריו ודומה שיש לו

ם ז"ל כתב הטיל ציצית על ציצית אם נתכוון

ד' כנפים אם חייבת בציצית אם לאו והשיב אין נקרא בגד של ארבע כנפים אלא בטליתות שכולם פתוחים והן הן יש להם ד' כנפים אבל הבגדים שתפורים ומחוברים למעלה כגון גוני"לא או קוט"א אין זה כסות של ארבע כנפים וכך היו נוהגים בראשונה בכל מקומותינו להיות כנפי אותם המלבושים ארבע ומעולם לא ראינו מי שחשש ומן הטעם שאמרתי ואותן שאמרת שמחמירין להטיל להם ציציות אין אלו מן המחמירין אלא מן המתמיהין עד כאן לשונו :

וכתב מהרי"ק בשורש קמ"ט שגם הרשב"א לא פטר אלא דוקא בשרוב הבגד סתום ומיעוטו פתוח למטה וכדברי רבא דאזיל בתר עיקר הבגד בהיא של עור וכנפיה של בגד אבל אם רובו פתוח ומיעוטו סתום חייב בציצית לדברי הכל ומשום הכי כתב הרשב"א כגון גוני"לא וקוט"א לומר דדוקא בכגון הני שהרוב סתום הוא דפטר ובהכי הרשב"א ורבינו שמחה מסכימים לדעת אחת ואם חצי הבגד סתום וחציו פתוח נ"ל דמטילין אותו לחומרא וחייבת בציצית ואין יוצאין בו בשבת :

כתב מהרי"ק בשורש קמ"ט ע"ד הקאפ"ה שהיא פתוחה בענין שיש לה ארבע כנפות שאם יקבעו בה אשטריגג"א לעשותה כסתומה כדי לפוטרה מציצית שאינו מועיל תיקון זה אם לא תהיה קבועה מחצי ארכה ולמטה לכל הפחות וגם שתהיה קבועה למטה מהחגור למען יהיה הרוב הסתום רוב הנראה לעינים דאם לא כן יאסר משום מראית העין :

כתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל אלו הד' כנפים לדברי הכל צריך שיהיו מרובעות לא שיהיו עגולות וכן כתוב בעיטור . וז"ל סיפרי כסותך פרט לתיג"א לתיכלת"א לתיפלט"תין לפי שאינן מרובעות כעין מחש"יא ואלגיפר"א שהן עגולים ואין להן קרנות : וכתב עוד ואלו הארבע כנפים אינם כוללות לכסות הראש כגון הביק"א שמביאין בזה הזמן שמבואר אמרו בסיפרי כסותך ולא של ראש עכ"ל :

ובספר כפתור ופרח כתוב וזה לשונו כתוב בה"ג שדרו ממתיבתא דמצנפת אינה ראויה לציצית ובספרי ממעט סודר הראש מכסותך וכן כתוב בספר א"ח וכתב עוד בספר כפתור ופרח ומסתברא שאין כל המצנפות שוות וזה שמצנפת ארצות המערב שמכסי' ראשיהם מאמצעיתם ושני ראשיהם מושלכים על כתפיהם ועל גופם כגון זאת אין ראוי לפוטרה שהרי מתכסה בה אבל מצנפות ארץ כנען וארץ מצרים שמקפלין כולה בסיבוב כעטרה ולא יראה ממנה זווית תהיה פטורה עד כאן לשונו וז"ל העיטור בסיפרי בה פרט למעפורת סודר שאין מתכסה בה ראשו ורובו עכ"ל ומדברי רבינו הגדול ודברי כפתור ופרח נראה דמפרשי מעפורת סודר הראש ואפילו מתכסה בה ראשו ורובו נמי פטור וכ"כ בפירוש בספר א"ח :

סודר שנותנים על הצואר נראה שאם יש בו שיעור טלית חייב בציצית שאע"פ שאינו מכסה אלא הצואר אשר תכסה בה קרינן ביה דהא לא כתיב אשר תכסה בו כל גופך וכ"כ מדברי ספר כפתור ופרח שכתבתי בסמוך שחייב מצנפות ארצות המערב בציצית לפי שהן משולשלות על כתפיהם וגופם ואע"פ שהיה ראוי לפוטרם משום דעיקרם לכסות הראש נעשו אפ"ה מחייב להו מפני שיורדים על כתפיהם וגופם ואע"פ שאינם מכסים כל גופם וכ"ש בהני סודרים שלא נעשו לכסות הראש כלל וכבר ראיתי המדקדקים מבני ארץ ישראל שהיו מטילין להם ציצית אבל בכל ארץ מצרים לא נהגו להטיל ושמא שמפני שסודריהם היו מקודם קצרים וצרים ואין בהם כדי לכסות ראשו ורובו של תינוק לפיכך לא נהגו להטיל בהם ציצית וגם עתה שהאריכום והרחיבו' עד שיש בהם שיעור טלית ויותר נשארו במנהגם אבל יש לתמוה על הגדולים אשר שם איך לא הנהיגום עכשיו להטיל ציצית בסודרים שיש בהם שיעור טלית וכן יש לתמוה על בני ספרד שהיו נוהגים להביא חתיכת בגד כאמה או אמתים אורך מוטלת על כתפיהם למה לא היו מטילין בה ציצית שאע"פ שלפעמים היו מכסים בה ראשם לא מיפטרו משום כסות ראש כמו שכתבתי בסמוך בשם רבי' הגדול דביק"א פטורה מדתניא בסיפרי כסותך ולא של ראש דההיא דספרי במיוחדת לראש לבד אבל זו שמשמש גם כן לכסות הגוף ואדרבה רוב היום מביאה על הגוף לא מיפטרה משום כסות ראש ומיהו אפשר שעיקר הבאת חתיכת בגד זו אינו אלא כדי לכסות בה הראש בעת שהוא עולה לקרות בתורה ולכן ה"ל כסות הראש ופטורה אבל מ"מ כיון שאפילו בשעה שמכסה בה ראשו היא משולשלת על כתיפיו ועל גופו חייבת בציצית לפי מה שכתבתי בשם כפתור ופרח ומיהו נראה דלא ס"ל לבני ספרד כוותיה אלא כל שעיקרו עשוי לכסות הראש אע"פ שקצותיו יורדים על גופו פטור משום דה"ל כסות הראש וזה טעם בני ארצות המערב שאין מטילין ציצית במצנפותיהם ועפ"ז יש לומר שנהגו בני ארץ מצרים שלא להטיל ציצית בסודרים שבצואריהם שמתחלה עיקר הבאתם לא היה אלא כדי לכסות בהם המצנפת בלכתם לקצות העיר בין הישמעאלי' והם רוכבים כמו שהוא מפורסם למי שידע מנהג המקום ההוא ה"ל כסות הראש ופטור אלא שאנו רואים שגם הישמעאלים מביאים אותם ואע"פ שאינם צריכים לכסות מצנפותם ואפשר דטעמא דפטרי להו.היינו משום דלא מיקרי כסות אלא דבר שהוא דרך לבישה או עיטוף אבל הני סודרים שאינם אלא דרך העלאה לא שהרי כתב המרדכי וז"ל וכ"ל שאין חייבים בציצית כלל אלא אותם שהם דרך לבישה ואשר תכסה בה משמע נמי דרך לבישה ואפילו דרך העלאה שחייב .

דרכי משה

ציצית אלא צריך להטיל על כנפיה הפשוטות וכן משמע מדברי הרמב"ם אמנם מלשון פוטר שאמר ר"ש לא משמע כן : (ד) ואין דבריו נראין דהא רבינו ירוחם והרא"ש שוין להכשר וכן משמע מדברי הטור שכן דעתו שהרי כתב בתחלה סתמא להכשיר וכתב והרמב"ם כתב כו' וא"א הרא"ש ז"ל לא חילק משמע דהרא"ש ס"ל כמ"ש בראשונה להכשיר א"כ הוי ג' לגבי חד והם בתראי ג"כ ונקטינן כוותייהו ואף רש"י פירש כוותייהו ולכן אין לזוז מדבריהם : (ה) וכבר כתבתי דנקטינן להלכתא כמאן דאזיל בתר עיקר הבגד א"כ בגדים אלו פטורים מציצית :

וכל

פרישה

הראשונות הוא עשית האחרונות וכשירה : (יב) **והרמב"ם** ז"ל כתב כו' וא"א ז"ל לא חילק כו ועיין בדרישה :

בזמן

דרישה

לאסופי אדרבה מסתמא לבטולי קמכוין וכמו שהיתה ג"כ סברת המקשן ותרצן דכל המטיל ציצית על ציצית מסתמא דעתו לבטולי הראשונות וא"כ ליכא כאן העברת בל תוסיף . ומעשה איכא פי' דהא אינו עובר על ד"ת ומ"מ הוה מעשה ללא צורך דכל זמן שלא עשה הרביעית סוף סוף לא נתבטלו הראשונות וכי הדר עבד לרביעית הוה תעשה ולא מן העשוי

והדרא קושיא לדוכתא כדפי' בשמעתא לל"א ולפי זה נראה לעין כל דאתקפתא דרב פפא לא הוה אתקפתא וסברא דרבא מסתברא ביותר דממ"כ אם נחשב זה המטיל ציצית על ציצית כאילו ביטל לראשונות פשיטא דאתי שפיר דכשירה דהא מיד באו ציצית האחרונו' תחת הראשונו' ואם נאמר כיון שכל זמן שלא נעשית הרביעית אין דעתו לבטל הראשונות לא נתבטלו . א"כ הוי תוספה ולאו מעשה כלל וכי הדר עביד לרביעית לא הוי תעשה ולא מן העשוי זהו נ"ל בישוב הרא"ש . ובישוב הרמב"ם אני אומר דס"ל להרמב"ם דכל שגילה דעתו ליבטל הראשונו' כשרה ואם להוסיף פסולה ולא מחלקינן בין ג' ראשונות מהאחרונות לציצית האחרון ושיטת הגמ' כך הוא בתחלה הקשה המקשן כפשוטו מדר' זירא שאמר אם הטיל ציצית על ציצית כשרה ואע"פ דקודם שנעשו הראשונות הוויין האחרונות ללא צורך אפ"ה כי הדר פסיק לקמאי כשרה בהני ציצית אחרונות ואמאי הא הוי תעשה ולא מן העשוי והשיב לו רבא השתא בבל תוסיף קאי מעשה לא הוה פי' בתמיה ור"ל ע"כ א"א לפרש הך דר' זירא דהטיל במוטלת כשרה ר"ל כשרה בג' אחרונות כי פסיק הראשונות דא"כ אף אם נאמר בהיו להו ג' כנפים ועשה לו ציצית ושוב עשה לו כנף רביעית וגם ציצית כשרה אף שהיה מעשה ראשון ללא צורך כי הדר עביד הרביעית מכשיר דמתקין ליה גם למעשה הראשון ולא הוה תעשה ולא מן העשוי אלמא כי הא דר' זירא שקודם שנפסקו הראשונות עבר על בל תוסיף וכי לא הוה מעשה בפסול בתמיה פשיטא דמעשה בפסול הוא וכי הדר פסיק לקמאי איך יכול לתקן מעשה שמעולם לא היה המעשה כשר כלל אלא ודאי ע"כ הא דאמר ר' זירא הטיל למוטלת כשרה דר"ל כי הדר פסיק לבתראי כשר בהני קמאי . מתקיף לה רב פפא כו' רב פפא לאו אדיכא

דרבא

נתכוין לבטל הראשונות חותך הראשונות וכשירה ואם נתכוון להוסיף אף על פי שחתך אחת משתיהן פסולה וא"א הרא"ש ז"ל לא חילק:

יא מצות ציצית (א) בזמן שהיה תכלת מצותן שיקח ב' חוטין כפולים של צמר צבועין תכלת וב' חוטין כפולים של צמר

בשני כרכים פשיטא דאית ביה משום בל תוסיף והיינו הך דהנחנקין דאם הוסיף בחוטין פסול וכ"כ במרדכי ה' ציצית עיין שם וע"ל בסי' י"א · וז"ל הגהת ש"ע ויש מכשירין בכל ענין וכן עיקר וקודם שחתך הראשונות פסול בכל ענין עכ"ל משמע מדלא אמר וקודם שחתך אחת מהן אלא אמר וקודם שחתך הראשונות אלמא דס"ל הא דבכל ענין כשר להרא"ש אינו אלא בחתך האחרונות הפסולין וכתב כך על פי דברי ב"י ולא נהירא אלא להרא"ש בלשון ראשון כשרין בין בחתך הראשונות בין בחתך האחרונות וכדפרישי' שכך היא דעת רש"י והתוספות ורבינו ושעל כן כתב דהרא"ש לא חילק ודו"ק:

יא מצות ציצית בזמן שהיה תכלת מצותן שיקח שני חוטין וכו' אע"ג דמ"ש ויהיו טווין לשם ציצית וכו' עד ואח"כ יכרוך חוט הארוך סביב הז' כל זה נוהג אף בזמן שאין תכלת כך היא דרכו של רבינו להכנים דינים פרטיים על עיקר הדין ואח"כ שב לעיקר הדין שהתחיל בו וכך הוא פירוש דבריו בזמן שהיה תכלת מצותו שיקח ב' חוטין וכו' וגם צריך לדקדק בכריכה וכו' ועתה שאין לנו תכלת וכו' וכן פירש בית יוסף:

ויהיו

שחייב בכלאים הדעת נוטה לפטור דלא איתקש אלא ללבישה וכרים וכסתות נמי משמע בספרי דממעט מאשר תכסה בה ולא הודה לי ר' עכ"ל ואע"ג דלא הודה לו ר' נקטינן כמאן דפטר משום דמסתבר טעמיה ועוד י"ל שעיקר הבאת הסודרים ההם הוא להתעטף בהם סביבות הראש מפני הקור ולעשות צל על הראש בזמן החום ומשום הכי הוה ליה כסות הראש ופטור. ועוד י"ל שעיקר הבאת הסודרים ההם הוא להשתמש בהם לכמה דברים לצרור בהם מעות להביא בהם פירות לקנח הזיעה לחגור בהם כשעושים שום עבודת משא לקנח בהם את הידים לתפוש הידים בו וכן נקרא הסודר ההוא בלשון ערב שי"ד שהוא לשון חיזוק על שם שמחזיקים בו בידיהם אף על פי שנהנים בהם בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים כיון שעיקר הבאתם אינה לכך לא חשיבא ולא קרינן בה אשר תכסה בה ודמיא למוכרי כסות שמותרים להביא בגדי כלאים על כתפיהם למכור אף על פי שנהנים בהם בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים כדתנן במסכת כלאים פ"ט ומייתי לה בפרק במה מדליקין (כט:) מוכרי כסות מוכרין כדרכן ובלבד שלא יתכוונו בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמי' אלמא כיון דאין עיקר הנחת בגדי' אלו עליהם משום הנאת כיסוי אף על פי שנהנה לא קרינן ביה לא תלבש ה"נ לא קרינן ביה אשר תכסה בה:

יש לדקדק במלבושים שלנו שהם פתוחים מלפניהם מלמעלה למטה שהרי יש להם ארבע כנפות שנים סמוך לצואר ושנים למטה סמוך לארץ למה אין מטילין בהם ציצית ומיהו במלבושים שלמטה יש לדחוק ולומר דכיון שאנו חוגרים אותם הו"ל כסתומים משם למעלה ודמי לקוט"א וגליל"א שכתבו הרשב"א ורבינו שמחה שהם פטורים ומזה הטעם יש לפטור גלימות שמביאים מארץ מצרים שהם פתוחות מלפניהם מלמעלה ולמטה ובאמצע הם סתומות וכמדומה לי שעל המלבוש ההוא נתכוון בעל הספרא שהביא מהרי"ק בשורש קמ"ט וז"ל כגון אלו הבגדים החתוכות באמצע עד טבורו שיש להם קרנות אבל אינם מרובעים שבצד שיש בו שתי קרנות אין כנגדם שתים אחרות ובקצת נוסחאות מסיים אלא מצד אחר הם ע"כ שזהו תואר המלבושים ההם שבין שתי קרנות שלמעלה לשתי קרנות שלמטה מפסיק הסתימה שכנגד הטבור ונמצא שאין בצד מעלה אלא שתי קרנות לבד וכן בצד מטה ואע"פ שמהרי"ק כתב שנבוך על פירוש הספרא ולא עלה בידו פירוש נכון אפשר שמפני שלא ראה מלבוש בתואר כזה מימיו לא עלה בדעתו לפרש הספרא כן וכיון שמתפרש הספרא יפה במלבוש בתואר זה יש לסמוך על הספרא לפטרו אבל הני גלימות שלנו שאנו מביאים למעלה מכל הבגדים שהם פתוחים מלמעלה למטה ונמצא שיש להם ד' כנפות למה אנו פוטרין אותם מציצית. ושמעתי שקצת מזקני ספרד היו עושים בה. שתי קרנות עגולים דכל שאינם מרובעים לא חשיב כנפות כמו שכתבתי בשם העיטור ותימה גדול הוא בעיני שכל העולם לובשים אותם בקרנות מרובעות ולא ראיתי מי שפקפק בדבר זה מעולם ואין לומר שאנו סוברים כאביו של א"ז שכתבתי בסימן ח' דלא מחייב דרך לבישה אלא דרך עיטוף שכבר כתבתי שם בשם מהרי"ק שאין לסמוך על זה כלל ועוד דא"כ לא מצאנו ידינו ורגלינו בבית המדרש שאנו לובשים טלית קטן ומברכין עליו אע"פ שאין אנו מתעטפין בו והיאך נפטור הגלימות מציצית מטעם שאנו לובשים אותם דרך לביש' ולא דרך עיטוף וראיתי כתוב בסוף ספ' אחד תשובה יחידית בשם ה"ר ר' חסדאי ז"ל שהיה פוטר אותם משום דלא מחייבי בציצית אלא חתיכה מרובעת כעין טלית שלנו ולא הביא טעם וראיה לדבריו ואם היה טעמו מפני שהיה סובר כאביו של א"ז שכתבתי בסמוך יקשה עליו מה שהקשיתי בסמוך ול"נ שהטעם שלא נהגו להטיל בהם ציצית משום דלא מיקרי כסות אלא הבא להגין על האדם מפני החום והקור זכר לדבר ואין כסות בקרה והגלימא אין לובשין אותה להגין אלא מפני הכבוד שהרי אפילו יש לאדם כמה מלבושים אינו יוצא לחוץ בלא גלימא ואע"פ שלפעמים נהנה ממנה היינו כיון שתחלת עשייתה אינו להתחמם בה לא חשיב כסות ופטור א"נ כיון שאם היינו מחייבים אותם בציצית היו נפסקין בכל עת הציצית התחתונים בדריסת הרגלים והיה צריך בכל עת לתקנם איכא למימר דלא חייבה תורה בכך דכל דרכיה דרכי נועם וכל מקום שהלכה רופפת בידיך הלך אחר המנהג (ו):

ועל דבר מלבושים קצרים שנוהגין באלו הארצות וקורין אותה מינטיל"ש והם פתוחים מלפניהם וגם פתוחים בשני הצדדים קצת ושני צדדים שלצד פנים חותכים ומסירים אותם משם בענין שנשאר צד האחורים עודף על צד פנים כשיעור פתיחת הצדדים נראה שאע"פ שיש להם ד' כנפים פטורים מאחר שרוב גופם סתום דדמי לגליל"א וקוט"א שפטרו הרשב"א ורבינו שמחה לפי הסברא שהביא מהרי"ק וכתבתיה בסמוך ואפשר שאע"פ שיהיו פתוחים מלמעלה למטה פטורים משום דאינם מרובעים שבצד שיש בו שתי קרנות אין כנגדם שתים אחרות:

יא מצות ציצית בזמן שהיה תכלת מצותן שיקח שני חוטים כפולים של צמר צבועים תכלת וכו' כן כתבו רש"י והתוספות בר"פ התכלת (לח.) וכ"כ הרא"ש והמרדכי וטעמא מדאמרינן בההוא פרקא (לט.) גבי גברא דמיכסי גלימא דכולא תכלתא תכלתא גדיל שנים גדילים ד' ופירש"י אי הוה כתיבו גדיל תעשה לך משמע שני חוטין דאין גדיל פחות משנים השתא דכתיב גדילים משמע ד' וא"ת מנלן דבעינן ב' חוטי לבן וב' חוטי תכלת דלמא לא קפיד קרא אלא דלהוו ארבעה חוטי ואפילו חד מהאי מינא ותלתא מהאי מינא כבר תירצו התוספות דכיון דתרי מיני בעי רחמנא סברא הוא שיהיו שוים אבל הרמב"ם כתב בפ"א ולוקחין חוט צמר שנצבע כעין הרקיע וכורכין אותו על הענף וחוט זה הוא הנקרא תכלת וכתב עוד ויהיה אחד משמונה החוטים חוט תכלת והשבעה לבנים והראב"ד כתב עליו טעות הוא זה אלא השנים של תכלת והשנים לבן וחכמי לוני"ל שלחו להרמב"ם יורנו מורנו ורבינו הלכה בתכלת יותר מבלבן שהוא מין כנף בו מתחיל ובו מסיים ובכריכותיו איך ימעט והשיב להם יש לטוות חוט אחד מקצתו תכלת ומקצתו לבן ויש לו להכניס כל חוט בפני עצמו וכופלו עד שיהיו ז' חוטין לבן ואחד תכלת שנאמר פתיל תכלת פתיל אחד ולא פתיל שנים ולפי שהמצוה של תכלת שהוא הפתיל כולו תכלת לא נעשה מן הלבן אלא כריכה אחת בלבד סמוכה לכנף מין כנף ושאר החוליא עם החוליות כולן בתכלת חוץ מכריכה אחרונה שהיא בלבן הואיל והתחיל בו וכ"כ רבינו שמואל בן חפני ז"ל עכ"ל והתוספות כתבו בר"פ התכלת דבספרי

משמע

דרכי משה

(ו) וכ"ז איננו שוה לי דעל תירוץ הראשון קשה לי דרוב טליתות שלנו שאנו לובשים בשעת התפלה שאינן להגן כלל רק לובשין אותן כדי לצאת בהן ידי ציצית ומברכין ברכה לבטלה ועל תירוץ השני קשה לי מציצית הכסת שדרשו (גיטין נו.) שנקרא כן על שם שציצותיו היו נגררים אחריו ולא חששו למה שהוצרך לתקנם בכל עת ול"נ ליישב המנהג כן מאחר שמצות ציצית היא שיחזיר ב' ציצות לפניו וב' לאחריו כמו שנתבאר לעיל בסימן ח וכ"כ הרוקח דאיתא במדרש בפסוק והמים להם חומה שהכריז גבריאל למים שאחריהם הזהרו שעתידים להשליך כנף ציצית לאחריהם. לכן ס"ל לאינשי דלא חייבה תורה אלא בכה"ג שב' כנפות לאחוריו וב' כנפות לפניו שאז ב' ציצית מאחריו וב' ציצית לפניו ומעוטף בציצית אבל במלבושים שלנו שכל הד' כנפות לפניו וא"א להלבישן בעניין אחר אין זה חיוב הציצית ולכן נהגו להקל ובאותן מלבושים שלנו שיש להם ב' קרנות לצד מטה ולצד מעלה אין לו קרנות אלא כהובר עליהן חתיכת בגד ומונח לו על כתיפו מאחריו וקורין לו קולני"ר בלשון אשכנז בזה פשוט שהוא פטור דהרי לצד מעלה אין לו כנפות רק כנפות הקולני"ר המונחין לו קצת מאחריו ואין זה קרנות הואיל ואין הב' קרנות שמאחריו מכוונים כנגד הכנפות שלפניו וגדולה מזו כב"י ס"ס זה וז"ל ועל דבר מלבושים קצרים שנוהגים באלו הארצות וכו' ע"ש:

ובאגור

דרישה

דרבא פליג אלא ג"כ בא לחלוק בין הטיל לבעלת ג' להטיל למוטלת וה"ק מתקיף לה רב פפא אמקשן מאי עלתה על דעתו ולימא לך רבא לשינויא דחיקא כזה לאוקמי הטעם כיון שעובר על בל תוסיף וכשרה דאמר רבי זירא ר"ל כשירה בהני קמאי בלא"ה לק"מ ממאי דהאי גברא לאוסופי קמכוין דלמא לבטולי קמכוין. בל תוסיף ליכא מעשה הוי בתמיה פי' לעולם הא דאמר ר' זירא כשרה כשרה בהני בתראי קאמר וכדעת המקשן וכי תימא אמאי טעמיה דכשר הא הוה תעשה ולא מן העשוי י"ל דודאי אם היה כוונתו בודאי להוסיף הוה מעשה פסול אך אמרינן דכוונת גברא בהטלת ציצית אחרונות לבטולי לקמייתא היה ומיד נתבטל ומיד נעשה המעשה בכשרות וכי הדר פסיק לקמאי נתכשר הטלית בהני ג' אחרונות . זו שיטת הגמרא להרמב"ם ונמצא דלשיטתו בין לרבא בין לרב פפא כל שדעתו לבטולו כשר הטלית באחרונות וכל שדעתו לאוסופיה פסול · (אבל קשה א"כ למה כתב רבינו בשם הרמב"ן ואם נתכוין להוסיף אע"פ שחתך אחת משתיהן פסולה מדקאמר אחת משתיהן משמע איזה מהן בין שחתך הראשונות והניח האחרונות ובין שחתך האחרונות והניח הראשונות עכ"פ הם פסולים והלא מדברי רבא אינו משמע כן שמתרץ דברי ר' זירא שאמר הטיל במוטלת כשירה היינו חותך את האחרונות והניח את הראשונות שכשר בראשונות וא"כ קשה להרמב"ם שפוסל בכל ענין . לכן נלע"ד לפרש שהמקשה הקשה ג"כ כמו שכתב לעיל לדברי הרא"ש דס"ל להמקשה כל שהטיל ציצית על ציצית ודאי דעתו לבטולי ציצית האחרונות כו' עיין לעיל ועל זה השיב רבינו דוקא כשדעתו לבטל ר' זירא קאמר שיחתך את הב' וכשר בא' אבל אם דעתו להוסיף על הא' גם ר' זירא מודה שגם הא' הם פסולים ודו"ק · ונמצא דדברי הרמב"ם עולין אליבא דדברי הכל דלבטולי קמאי כשר ולהוסיף פסול . אבל לפי' הרא"ש כיון דדעת המקשן והתרצן היתה שכל מטיל ציצית על ציצית מסתמא לבטולי קמכוין כי חתך הראשונות לעולם כשירה באחרונות וז"ש רבינו וא"א ז"ל לא חילק והו"ק . ודברי ב"י בכאן כלאו עלי להעתיקם הרוצה יעיין שם ונמצא כל הקושיות שהקשה אדברי רבינו והרא"ש והרמב"ם לק"מ לפי' מ"ש בס"ד גם נדחק בפי' שיטת הרמב"ם מאוד מאוד ומי שיש לו דעת יראה ויבחר : **ומה** שכתב ב"י ז"ל ודברי רבינו שסתם וא"א ז"ל לא חילק הם סתומים דאפשר דלא חילק דקאמר ר"ל דבכל גווני פסול ע"כ. נ"ל לפ"ז דס"ל לב"י דמה שכתב רבינו לעיל בריש דבריו חתך את הראשוני' כשרה באחרונות אפשר דלא א"כ אלא בסתם לפי שכל זמן שלא ביטל הראשונות האחרונות לא מהני כלום וכשרים כראשונות אבל כשגילה דעתו ליבטל הראשונות הרי זה אפשר לומר דפסול כי אלו האחרונות לא מהני לכלום כל זמן שהראשונות קיימות וגם הראשונות כבר בטיל להו נמצא שאין לטלית זו שום ציצית ופסול וכ"ש אם נתכוין להוסיף דזה הוה מעשה בפסול ופסול הטלית ולכן כתב ב"י דרבינו לא גלה דעתו איך דעת הרא"ש ולפ"ז מ"ש בשיטת הרא"ש ולעיל מוכח בהדיא דבין לאוסופי בין לבטולי לעולם הראשונות כשירות ודו"ק . ומה שהוליד ב"י אי פסקינהו לקמאי אי עדיף טפי להכשיר הטלית או אי קיימי תרוייהו עדיף וז"ל מל' רש"י שכתב בספרים דידן הטיל למוטלת כשרה בהני בתראי אע"ג דפסקינהו לקמאי משמע דווקא בפסקינהו לקמאי מכשר בבתראי אבל לא פסקינהו לא ע"כ. ולפי מ"ש שדעת רבינו והרא"ש כמ"ש בלישנא אחרינא כרא' דאפי' קיימי תרווייהו כשר ממ"נ בין נחשבינהו לאחרונות הוספה או בטולי לקמייתא לעולם ציצית אחרונות במוקמת כשרות קיימי וזה שלא הזכיר הרא"ש בל"א וכי הדר פסק לקמאי אלא וכי הדר עבד לרביעי ובטול כו' משמע דהראשונות מבוטלים ממילא · ובקצת ספרים ראיתי כאן בלשון אחרינא זה וכי הדר עביד לרביעי ונטול להו וכן כתבתי בביאורי לס"ק להרי"ף אבל זה נ"ל יותר עיקר . ובלישנא קמא דיקדק וכתב וחתך לראשונות . משום שהמקשן כל קושייתו היה שעשייתו בפסול לא היה מעשה עד שנטלו ראשונות משא"כ בלישנא בתרא דאדרבה דעת המקשן היה דמסתמא דעתו בעשיית השניים לבטולי קמאי אלא שאינם מבוטלים הראשונים עד שכבר נעשו ארבעתן ולאחר שנעשו נתבטלו ודו"ק : **כתב** ב"י בסוף סי' י' דיש לפטור גלימות שמביאין מארץ מצרי' שהם כמו בגדים שלנו של אנשים שקורין קו"ט פתוחים מלפניהם מלמעלה כו' וכתב בו טעמי' לזה והאריך וז"ל נ"ל הטעם שלא נהגו להטיל בהן ציצית משום דלא מיקרי כסות אלא הבא להגן על האדם מפני חום והקור זכר לדבר ואין כסות בקרה והגלימא אין לובשין אותו להגין אלא מפני הכבוד שהרי אפי' יש לאדם כמה בגדים מלובשים אינו יוצא לחוץ בלא גלימא ואף על פי שלפעמים נהנה ממנה כיון שבתחילת עשייתם אינו להתחמם בה לא חשוב כסות ופטור . א"נ כיון דאם היינו מחייבים אותו בציצית היו נפסקין בכל עת הציצית התחתונים בדריסת הרגלים והיה צריך בכל עת לתקנם א"ל דלא חייבה התורה בכך דכל דרכיה דרכי נועם וכל מקום שהלכה רופפת בידך הלך אחר המנהג . וז"ל רמ"א וכל זה אינו שוה לי דעל תירוץ ראשון קשה לי דא"כ טליתות שאנו לובשין בשעת התפלה שאינן להגן כלל רק לובשין כדי לצאת בהן ידי חובת ציצית א"כ לא מקרי כסות ופטורין מציצית וא"כ אנו לא מקיימין בהן מצות ציצית ומברכין ברכה לבטלה ועל התירוץ השני ק"ל מציצית הכסת שדרשו שנקרא כן ע"ש שציציותיו היו נגררין אחריו ולא חששו למה שהוצרך לתקנם בכל עת ול"נ ליישב המנהג כי מאחר שמצות ציצית הוא ב' ציצית לפניו וב' לאחריו כמו שנתבאר לעיל סי' ח' בשם המדרש שהביא הרוקח לכן ס"ל לאינשי דלא חייבה תורה אלא בכה"ג שתי כנפות מלפניו ושתים לאחוריו שאז ב' ציצית לפניו וב' לאחוריו ומעוטף בציצית אבל במלבושין שלנו שכל הד' כנפות לפניו וא"א להלבישן בענין אחר אין בזה חיוב ציצית ולכן נהגו להקל ובאותן מלבושים שלנו שיש להם ב' קרנות לצד מטה ולצד מעלה אין לו קרנות אלא מחוברין עליהם חתיכות בגד ומונח לו על כתיפיו לאחוריו וקורין בל"א קאלנ"ר בזה פשוט שהוא פטור שהרי לצד מעלה אין לו כנפות רק כנפות הקאלנ"ר שמונחים לו קצת מאחוריו ואינם נקראים כנפות הואיל ואינם מכוונים נגד הכנפות שלפניו ע"ש שהביא קצת ראייה לדבריו לזה וכ"פ בש"ע ע"ש;

ויקין

פרישה

סי' יא (א) בזמן שהיה תכלת מצותו שיקח ב' חוטין כפולין כו' דכתיב גדילים תעשה לך אין גדיל פחות משנים גדילים ד' והיינו ב' מינים וסברא שיהיו ב' המינים שוים ב' חוטין מהאי מינא וב' מהאי מינא ומ"ש כפולין ר"ל לאחר תחיבתן בנקב יהיה ח' חוטין · ומ"ש או של פשתן היינו משום דדרשינן סמוכין מדכתיב לא תלבש שעטנז גדילים תעשה לך דמשמע דמותר לעשות גדילים משעטנז דהיינו תכלת עם פשתן ועיין מ"ש בדרישה בסוף סימן ט':

ויהיו

צמר לבן או של פשתן [א] ויהיו (ב) טווין לשם ציצית אבל אם לא היו טווין לשמן פסולין (ג) וצריך שיהיו שזורין (ד) ויהיו ארכן
בכפלן

משמע הכי דפתיל תכלת חד חוט אלא שהם סוברים דפליג אתלמודא דידן ובסמ"ג כתוב שנים של לבן וב' של תכלת או ג' של לבן ואחד של תכלת ונראה דלא בעי למיחש לפלוגתא במלתא דלא נפקא לן מידי בהאי זימנא וה"ק פירוש ד' חוטין בכנף למר ב' של לבן וב' של תכלת ולמר ג' של לבן ואחד קלתו תכלת :

והשתא דליכא תכלת מטילין לבן כדתניא בפרק התכלת ורואיתם אותו מלמד שמעכבין זה את זה כלומר הלבן את התכלת והתכלת את הלבן דברי רבי וחכמים אומרים אין מעכבין וקי"ל כחכמים ובסימן זה יתבאר בס"ד כמה חוטי לבן אנו צריכים להטיל עכשיו שאין לנו תכלת :

ויהיו טווין לשם ציצית אבל אם לא היו טווין לשמן פסולים בפ' התכלת (מב :) וכריש סוכה (ט :) אמר רב יהודה אמר רב עשאה מן הקוצין ומן הנימין ומן הגרדין פסולה מן הסיסין כשירה כי אמריתה קמי' דשמואל אמר אף מן הסיסין פסולה בעינן טוויה לשמה ופירש"י סיסין פקעיות כדוריות של חוט ופסקו הרי"ף והרא"ש הלכה כשמואל וכן נראה מדברי הרמב"ם שכתב בפ"א חוטי הציצית בין לבן בין תכלת צריכים טוויה לשם ציצית ומ"ש אא"כ ציצית שעשה אותם העו"ג פסולה שנאמר דבר אל בני ישראל ועשו להם ציצית אבל אם עשה אותם ישראל בלא כוונה כשרה צריך לומר דלא בטווית חוטין קאמר דהא בעינן שתהא לשמה אלא בנתינת החוטין בכנף ותליית החוטים ועשיית הקשרים והחוליות דוקא קאמר שאם עשה ישראל שלא בכוונה כשר מדלא מצרכינן לשמה אלא בטוויה ועוד מדאמרינן בהתכלת אמר רב יהודה אמר רב ציצית שעשאם העו"ג פסול ואם איתא מאי איריא עשאה העו"ג אפילו עשאה ישראל שלא לשמה אלא ודאי לא אימעוט אלא העו"ג אבל עשאה ישראל שלא בכוונה כשר וכתוב בכ"י בהלכות ציצית ונראין הדברים דשזירה נמי בעינן לשמה וכתב הרא"ש בסוף הלכות ציצית גבי סדר עשיית הציצית וז"ל כתב בעל העיטור ומסתברא אם טוואן העו"ג ושזרן ישראל לשמה כשירים ולא מסתבר לי דהא אמר שמואל מן הסיסין פסולה וסיסין היינו פקעיות שנטוו שלא לשמן וסתם פקעיות אינם שזורים וצריך לשזורן לציצית ופסולים משום שנטוו שלא לשמן ואין מועיל להם אם שזרן לשמה עכ"ל · וכתב המרדכי בהלכות ציצית שצריך להוציא בפיו בתחלת הטוויה שהוא עושה כן לשם ציצית א"כ יאמר לאשה טוי לי ציצית לטלית ותו לא צריך וכתוב בכ"י העו"ג ואשת העו"ג לאו בני לשמה נינהו ואפילו ישראל עומד על גביו וזהו דעת הרמב"ם בעיבוד לשמה והרא"ש חולק עליו כמבואר בדברי רבי' סימן ל"ב :

ויהיו טווין לשם ציצית בפרק התכלת : **וכתב** ב"י דמ"ש הרמב"ם דאם עשה ישראל ציצית בלא כוונה כשרה לאו בטוויה קאמר דהא בעינן שתהא לשמה אלא בנתינת החוטין בכנף ועשיית הקשרים והחוליות דוקא קאמר ועוד מדאמר רב ציצית שעשאה עו"ג פסולה ואי איתא מאי איריא עשאה עו"ג אפילו עשאה ישראל שלא לשמה אלא ודאי לא אימעוט אלא עו"ג אבל עשאה ישראל שלא בכוונה כשר עכ"ד ויש לדחות ראיה זו לפי דעת הרמב"ם בעבוד לשמה דעו"ג אפילו בישראל עומד על גביו לאו לשמה היא א"כ איצטריך עשאה עו"ג דאפילו ישראל עומד על גביו פסולה ואם נפרש דה"ק מאי איריא עשאה עו"ג דכיון דטעמא הוי דעו"ג לאו בני לשמה נינהו אפילו עשאה ישראל שלא לשמה פסולה ותו דכיון דרב קאמר מן הסיסין כשרה דלא בעינן טוויה לשמה א"כ ה"ל לאשמועינן דבעשייה בעינן לשמה האי דיוקא ליתא דאיכא למימר דלרב טוויה ועשייה שוין בדין וכיון דבטוויה קאמר רב דכשרה בשלא לשמה הוא הדין בעשייה והילכך לא איצטריך לאשמועינן אלא דבעו"ג פסולה אפילו בישראל עומד על גביו בין בטוויה בין בעשייה אבל לשמואל בין בטוויה בין בעשייה בעינן לשמה ולקמן בסי' י"ד הוסיף ב"י וכתב דאי איתא דשמואל פליג ה"ל לרב יהודה לומר כי אמריתה קמיה דשמואל אמר מאי איריא עו"ג אפילו עשאה ישראל שלא לשמה נמי פסול וכו' ע"ש והא נמי לאו דיוקא היא דאיכא למימר דכי היכי דלרב טוויה ועשייה שוין לכשרות הוא הדין לשמואל טוויה ועשייה שוין לפסול ולא אתא רב אלא לדרוש קרא דבני ישראל ועשו דבעו"ג אפי' ישראל עומד ע"ג פסול ושמואל נמי מודה לרב דאיצטריך קרא לעו"ג וישראל עומד ע"ג. ולענין הלכה כתבתי בס"ס י"ד :

וצריך שיהיו שזורין כ"כ הרא"ש בסוף הלכות ציצית ונמשך רבינו אחריו דבטוויה שלא לשמה כתב דפסולין ובשזורין לא כתב דפסולין אלא דצריך שיהו שזורין · והרמב"ם מפורש דאינן שזורין כשר · ונראה לפרש למאן דמצריך טווין ושזורין לשמן הוא מדמסמיך קרא גדילים תעשה לך לקרא דלא תלבש שעטנז דפירושו שוע טווי ונוז ואמר גדילים תעשה לך מהם דהיינו שיעשה הציצית טווי ונוז שפירושו שזור אבל שוע דהיינו ניפוץ אינה עשיית ציצית כי לא בא אלא להסיר הפסולת מן הצמר מיהו במרדכי כתב בשם מהר"ם להחמיר לנפץ לשמה ומביאו ב"י והשיג עליו ואינה השגה :

ואם

ודע שמה שכתב רבי' שצריך שיהיו טווין לשם ציצית וכל התנאים שכתב בסימן זה ל"ש בין זמן דאיכא תכלת לזמן דליכא תכלת חוץ משני דברים האחד דבזמן דאיכא תכלת הוה שרי כלאים בציצית על הדרך שיתבאר בסימן זה והשתא דליכא תכלת אסור השני דבזמן דאיכא תכלת צריך לדקדק במנין החוליות והשתא אין מדקדקים במנינם ושיעור לשון רבינו כך מצות ציצית בזמן שהיה תכלת מצותן שיקח שני חוטים כפולים של צמר לבועים תכלת ושני חוטים כפולין של צמר לבן או פשתן וצריך לדקדק בכריכה לעשות ז' חוליות כאשר הם מפורשים בגמרא ועתה שאין לנו תכלת אין לעשות מכלאים אלא צמר לצמר ופשתים לפשתים וגם אין צריך לדקדק בחוליות ומן הראוי היה לו לסדר כך לשונו ואח"כ יכתוב שיהיו טווין לשם ציצית ושיהיו שזורין וכל שאר דברים שכתב שהם נוהגים בין בזמן דאיכא תכלת בין בזמן דליכא תכלת : **כתוב** במרדכי בשם מהר"ם שיש להחמיר לנפץ הצמר של ציצית לשמה ולא ידעתי למה מאחר שלא אמרו בגמרא אלא בעינן טוויה לשמה מנין לו להחמיר בלא ראייה ושום אחד מהפוסקים לא כתב כן ולא ראינו מי שחשש לכך (א) :

וצריך שיהיו שזורין כן משמע מדגרסינן בפרק בתרא דעירובין (צו :) א"ר יהודה א"ר אליעזר המוצא תכלת בשוק לשונות פסולים חוטין כשרים מ"ט לשונות דאמרינן אדעתא דגלימא צבעינהו חוטין נמי נימא אדעתא דגלימא שזרינהו פירוש טוואן בשזורין שזורין נמי נימא אדעתא דשיפת' דגלימא עייפינהו במופסקין דכולי האי ודאי לא טרחי אינשי ומשמע דטעמא משום דלציצית בעינן שיהיו שזורין הלכך כשמוצאן שזורין חזקתן לציצית נעשו וכ"כ הרא"ש בסוף הלכות ציצית בסדר עשיית ציצית וכתב דהכי איתא בסיפרי ועשו להם ציצית שומע אני שיעשה כמו שהוא ת"ל על ציצית הכנף פתיל תכלת בטווי ושזור אין לי אלא פתיל תכלת שטווי ושזור לבן מנין אתה דן הרי אמרה תורה תן תכלת ותן לבן מה תכלת טווי ושזור אף לבן טווי ושזור והר"ן בספ"ק די"ט כתב הני ראיות ולמד מהם דחוטי ציצית צריך שיהו שזורין ושלא כדברי האומרים שאין לשזור חוטי ציצית משום דזימנין דמיפרקי מהדדי וה"ל י"ו חוטין ובנ"י כתוב הסיפא דסיפרי ולמד ממנה שאם אי החוטים שזורים פסולה ובסמ"ג כתוב ג"כ הבייתא דסיפרי אבל הרמב"ם כתב בפ"א אחד חוטי לבן ואחד חוטי תכלת אם רצה לעשותם שזורין עושה אפילו היה החוט כפול משמונה חוטין ושזור עד שנעשה פתיל אחד אינו נחשב אלא חוט אחד · וכתב עליו הראב"ד זה טעות אלא צריך להיותן שזורין דיליף בסיפרי תכלת תכלת ממשכן מה להלן שזורין אף כאן שזורין ובעירובין נמי אמרינן המוצא תכלת בשוק וכו' אוקימנא בשזורין ומופסקין כעין שצריך לציצית וחכמי לוני"ל שלחו להרמב"ם על זה שכתב שאם רצה לעשותם שזורים עושה והלא ממשכן יליף תכלת תכלת בסיפרי מה להלן שזורים אף כאן שזורים והשיב להם זה שלמד שזורין ממשכן ר"ש הוא דסתם ספרי ר"ש ולפי שלא מצאתי שום אדם שיאמר דבר זה לא כתבתי כמותו ואח"כ יהיו שזורים ששה כמשכן כך נראה לי ואין לי סמך אחר בדבר זה עכ"ל · ואת הרי הסיפא דפרק בתרא דעירובין דלא מצית למימר בה שהיא דקייה משום דר"ש היא כדאמרת בההיא דסיפרי דהא רב יהודה שהוא אמורא קאמר לה ואפילו את"ל דאליבא דר"ש קאמר ורבנן פליגי עליה מ"מ כיון דרב יהודה קאמר לה סתם משמע דהכי ס"ל והוה ליה למיפסק כוותיה כיון דלא חזינן שום אמורא דפליג עליה וי"ל שהרמב"ם מפרש דהא דאוקימנא בשזורין לאו למימרא דאי מיפסר לציצית בלא שזורין אלא ה"ק כיון דלאריגה אין דרך לעשותם שזורין כלל ודאי הכי לאו לאריגה ניהו אלא לציצית דלפעמים עושין אותם שזורין ומ"מ יש לתמוה עליו דכיון דלא אשכחן מאן דפליג על ההיא דספרי למה דחאה מהלכה מפני שהוקשה לו א"כ יהיו שזורין ששה כמשכן שהרי גם לפי דבריו שסובר שאינה אלא דברי ר"ש יקשה כן וצריך ליישב דמשום דרשא מפיק לאוקמינהו אשזורין שנים כי מוקמינן לה ככולי עלמא ג"כ נתיישב כך ועוד קשה לי על דבריו מי הגיד לו דההיא ברייתא דספרי דילפא שזורין ממשכן לא בעיא שזורין כמו במשכן עד שהוקשה לו שאם כן יהיה שזורין ששה כמשכן וכמדומה לי שמפני שראה חולשת הללו בדבריו כתב ואין לי סמך אחר בדבר זה ובעל מגדול עוז כתב שהרמב"ם סובר דההיא דספרי לא לעכב נאמרה נראה שהוא מפרש שמה שהשיב הרמב"ם וזה שלמד שזורין ממשכן ר"ש היא היינו לומר שאילו היה לעכב לא לישתמיט תלמודא בשום דוכתא למימר הכי ואין זה במשמע דברי הרמב"ם דא"כ למה הוצרך לומר דר"ש היא הא כיון דס"ל דלא לעכב נאמרה אפילו אי אתיא כ"ע אתי שפיר שהרי כתב אם רצה לעשות שזורין עושה דהיינו לומר שאינו מעכב ומנהג כל ישראל לעשותן שזורין :

וכתב הר"ן בספ"ק די"ט שאם נתפרקו משזירתן לית לן בה דה"ל כגרדומי ציצית דכשרים ומיהו משמע דבעינן שישתייר בשיזור כדי עניבה כדאמרי' בפרק התכלת גבי גרדומין ובנימוקי יוסף בהלכות ציצית כתוב שנראין דברי ר"ת דכל דשזורין בתחלתן יפה אע"פ שנתפרדה שזירתן ונעשו י"ו לא מיפסלי דה"ל כגרדומי ציצית וכשרים וכן פסק בעל הלכות עכ"ל וכ"כ העיטור ולא הצריך שישתייר בשיזור כדי עניבה כמו שהצריך הר"ן ולענין מעשה להר"ן ז"ל שומעין שהוא רב מובהק אחרון · ועוד שאפשר שגם הם לא הכשירו אלא על ידי שיור ולא הוצרכו לפרש דמוכיון שכתבו דה"ל כגרדומי ציצית ממילא משמע :

ויהיו ארכן שלשה טפחים מארבע אצבעות בגודל בכל טפח בפרק התכלת (לט.) גווי תכלת שליש גדיל ושני שלישי ענף ובההוא פרק לקמן (מא :) אהא דת"ר כמה חוטין הוא נותן וכו' וכמה תהא משולשלת כלו' תלויה הענף מן הגדיל ב"ש אומרים ארבע ובית הלל אומרים שלשה . ושלשה שב"ה אומרים אחד מד' בטפח של כל אדם ופירש"י ושלש שבית הלל אומרים שתהא כל אצבע אחד מד' בטפח כל אדם דהיינו מדת גודל ואסיקנא אמר רב פפא הלכתא ד' בתוך ג' משולשלת ד' וכו' הרא"ש פי' ד' חוטין יכניס בתוך ג' אצבעות בטלית ומשולשלת הציצית ד' אצבעות משמע שכל הציצית גדיל וענף אינו אלא ד' אצבעות ורש"י

פירש

דרכי משה

יא (א) ובאגור כתב דבעלי הנפש שבאשכנז נוהגין כדברי מוהר"ם :

וכן .

פרישה

(ב) **ויהיו** טווין לשם ציצית כשמואל דפרק התכלת ולקמן כתבתי להגמרא · והרא"ש בסוף הלכות ציצית כתב דהכי איתא בספרי ועשו להם ציצית שומע אני שיעשו כמו שהוא ת"ל על ציצית הכנף פתיל תכלת בטווי ושזור אין לי אלא פתיל תכלת טווי ושזור לבן מניין אתה דן הרי אמרה תורה תן תכלת מה תכלת טווי ושזור אף לבן טווי ושזור : **וכ'** ב"י בשם המרדכי שצריך להוציא בפיו בתחלת הטוויה שהוא טווה לשם ציצית ובעו"ג וישראל עומד על גביו ויתבאר לקמן גבי תפילין סי' ל"ב וכתב עוד ב"י ז"ל ודע שמ"ש רבינו וצריך שיהיו טווין לשם כו' ושאר כל התנאי' שכתב בסימן זה ל"ש בין זמן דאיכא תכלת בין זמן דליכא תכלת מלבד ב' דברים הא' דבזמן דאיכא תכלת היה שרי כלאים בציצית ע"ד שיתבאר לקמן בדרישה והשתא אסור והשני דבזמן תכלת היה צריך לדקדק במנין החוליות והשתא אין מדקדקין ושיעור לרבינו כך הוא מצות ציצית בזמן שהיה תכלת מצותן שיקח ב' חוטי כפולים של צמר לבועים תכלת וב' חוטים של צמר לבן או פשתן וצריך לדקדק בכריכה לעשות ז' חוליות כאשר הם מפורשים בגמרא והשתא שאין לנו תכלת אין לעשות מכלאים אלא צמר לצמר ופשתן לפשתן וגם אין צריך לדקדק בחוליות. ומן הראוי היה לו לסדר כך לשונו ואח"כ יכתוב שיהיו טווין לשם ציצית וכל שאר דברים שהם נוהגים בין בזמן תכלת ובין בזמן דליכא תכלת עכ"ל ועיין בדרישה :

(ג) **וצריך** שיהיו שזורין דומיא דפתיל שהוא שזור וכמ"ש בספרי הנ"ל וכתב הר"ן ספ"ק די"ט נתפרקו שזירתן לית לן בה דהוה כגרדומי ציצית וכשרים וכתב ב"י משמע דבעינן שישתייר כדי עניבה כדין גרדומין לקמן סי' י"ב וכן הלכתא :

(ד) **ויהיו** ארכן כו' ג"ט מד' אצבעות פירוש דהיינו י"ב אצבעות כמ"ש בסמוך וכתב ב"י דשיעור זה אחר שנתנו בכנף והחוליות דכשהם פשוטים צריך להיות ארכן ו' טפחים וכתב מהרר"י אבוהב דג"ט דקאמר רבינו היינו לבד הקשרים ולבד מה שהכניס בכנף :

דרישה

סי' יא [א] **ויהיו** טווין לשם ציצית ז"ל ב"י כתב במרדכי בשם מהר"ם שיש להחמיר לנפץ הצמר שלציצית לשמה ע"כ ולא ידעתי למה מאחר שלא אמרו בגמרא אלא בעינן טוויה לשמה מניין לו להחמיר בלא ראייה ושום אחד מהפוסקים לא כתב כן ולא ראינו מי שחשש לזה עכ"ל. ואני ראיתי כתוב בשם מהרר"ל מפראג ז"ל ונראה לי משום דכתיב גדילים תעשה לא תלבש שעטנז ודרשינן סמוכים משעטנז תעשה גדילים ושעטנז בכללו שוע טווי ונוז ושוע היינו ניפוץ ולפיכך מצריך ג"כ השוע לשמה ואדרבא תימה לי על מהר"מ למה לא פסול ג"כ בדיעבד בניפוץ כמו בטווי ואפשר לומר דניפוץ אינו רק הסרת פסולת הצמר ואינו מעשה בגוף לפיכך כשר בדיעבד דלא הקפידה תורה על גדילים תעשה אלא מה שממנו עיקר עשייה הגדילים דהיינו הטיווי ומ"מ החמיר מהר"ם כיון דסוף סוף כתב שעטנז עכ"ל :

עשאה

בגודל

בכפלן ג' טפחים כד' אצבעות (ס) בגודל בכל טפח ואם ירצה להוסיף בארכן יוסיף ואחד מהחוטין יהיה ארוך יותר כדי שיכרוך בו הגדיל (ו) ואם עשאה מן הקוצין פירוש מן החוטין התלויים ביריעה כמין הוצין ודרך לקוצצן או מן הנימין פירוש החוטין שמוציאין מן הבגד לתפור או מן החוטין שיוצאין בשפת הבגד פסולה: [ג] עשאה (ז) מצמר גזול פסולה: המשתחוה לבהמה צמרה פסול לציצית (ח) אבל המשתחוה לפשתן נטוע כשר לציצית: (ט) ויעשה נקב באורך הטלית בתוך ג' אצבעות סמוך לקרן ומרוחק מן הקרן כשיעור שיש מקשר גודל

ואם עשאה מן הקוצין תיפוק ליה דפסולין משום דאינן טווין ושזורין לשמן י"ל דמיירי דהיו מתחלה טווין ושזורין לשם ציצית ואחר כך נמלך והרגן ועשה מהם בגד ויריעה אפ"ה פסולין החוטין והנימין התלויין בהן לעשות מהן ציצית והכי משמע בב"י:

ויעשה נקב באורך הטלית ג' אצבעות וכו' פי' מדכתיב על הכנף משמע דבפחות ממלא קשר גודל פסול דלא נקרא כנף אלא תחת הכנף ולמעלה מג' אצבעות נמי פסול דלא איקרי כנף אלא בגד וכן פירש"י והסמ"ג וזהו שכתב מהר"י מנוהב שצריך שיהיו בתוך ג' מפני שאין נקרא בגד בפחות מג' כלומר שאין נקרא אלא כנף ולא בגד משא"כ בלמעלה מג' דנקרא בגד ולא כנף ואין מקום להשיגו ב"י על דברי רבינו ומהר"י מנוהב גם דברי הכל בו צריך לתקן ולהגיה והוא מג' אצבעות כל ג' אצבעות שהיינו כנף ביותר מכן ונוקב שם וכו' ואין בזה מחלוקת ונתיישב מה שתמה ב"י עליו ונראה דמה שפירש רש"י שלא ירחיק מן השפה יותר משלשה אצבעות אינו אלא לומר שמ"מ חייב שלשה אצבעות ונוקב שם דהנקב אינו אלא תוך ג' אצבעות נכנס ממש הכל הם הג' אצבעות הם שכמים והנקב למעלה מהם פסול דא"כ הציצית הם על הבגד ולא על הכנף וכן מבואר בלשון הרמב"ם שכתב ומרחיק ממנה כמו יותר על שלש אצבעות ולא כלות מקשר גודל ותכנים שם הרצועה חוטין וכו' וזהו שכתב מהר"י הביא ואין מקום לקיים על הכנף ולא תחת הכנף ולא בבגד רק שיהא הציצית תוך האצבע הג' קודם השלמתו וזהו שכתב רבינו דיעשה נקב בתוך ג' אצבעות דהיינו תוך האצבע הג' קודם השלמתו שלא יניח ג' אצבעות שלמים ויעשה נקב למעלה מהם וזהו שכתב הרוקח ולא ירחיק מן הכנף ג' אצבעות עד כאן לשונו והוא שלא ירחיק הנקב מן הכנף ג' אצבעות דאם יעשה הנקב למעלה מג' אצבעות א"כ הציצית יהיו על הבגד ולא על הכנף ואין כאן מחלוקת בין המחברים בדין זה ופירוש קרן דקאמר רבינו הוא שפת רוחב של בגד סמוך לקרן זוית וכן פירש"י על הא דת"ר בפרק התכלת הטיל על הקרן וכו': ואם

פי' משולשלת תלויה הענף לבד מן הגדיל ד' אצבעות אז הוי הציצית שש אצבעות ור"ת פי' דמשולשלת אגדיל קאי מלשון המשלשל דכות שהוא לשון גידול והיינו וכן מוכח בספרי דגדיל ד' בעינן והכי נהגינן לעשות ציצית י"ב אצבעות שליש גדיל ד' אצבעות ושני שלישי ענף ח' אצבעות עכ"ל והרמב"ם כתב בפ"א ואורך החוטין הח' אין פחות מד' אצבעות והיינו כדכתב הרא"ש דמשמע מפשטא דליסנא שכל הציצית גדיל וענף אינו אלא ד' אצבעות ורבינו סתם דבריו כדעת ר"ת שכתב הרא"ש דנהגינן כוותיה וכן כתוב ג"כ בסמ"ג כדברי ר"ת אחר שהניחו וג' שב"ה אומרים אחד מד' בטפח כל אדם שמעין דהאצבעות האמורים בשמועה זו בגודל הם וי"ב גודלים הם ג' טפחים ולכן כתב רבינו שיהיה אורכן ג' טפחים מד' אצבעות בגודל בכל טפח ושיעור אורך זה שכתב רבי' הוא אחר שתחבו בכנף ובכלו דכשהם כפותים הוי אורכן ו' טפחים וכן מבואר בדבריו שכתב בסמוך ויתחבם בכנף ויכפלם וא"ז יהיו אורכם י"ב אצבעות (ב) שהוא שיעור אורך הציצית:

וכתב רבינו הגדול מהר"א ז"ל בשם המנהיג שכדי שלא ימעיטו הקשרים בזוית המדה יאריכו אצבע יותר והספר שמכני כך כתב בכלבו שיהא אורך ג' טפחים י"ג אצבעות ויש נדקדק שהיה לרבינו להוסיף על אורך החוטים שהיה לו ג' אצבעות שהרי מקום תליית החוטים בכנף קודם שיתחיל לעשות גדיל הוי מלא קשר גודל עד שלשה אצבעות והספר שחוגו הלק מהחוט כיון שהוא כמוך לבגד השיב כגדיל ויותר נראה לומר דשלשה טפחים דקאמר היינו לבד מההלק ההוא:

כתב הרמב"ם בפ"א העושה לבן בלא תכלת לוקח חוט אחד מח' החוטין וכורך אותו על שאר החוטין עד שכופן ומניח שני שלישיתן ענף (ג) ויש מי שאינו מדקדק בדבר זה כלבן עכ"ל. ונראה שטעם מי שאינו מדקדק בדבר זה בלבן משום דדייק ניסנא דקאמרינן נויי תכלת שליש גדיל ושני שלישי ענף דמשמע דבזמן דאיכא תכלת דוקא דקדקו בכך ולא בזמן דליכא תכלת וטעם מי שמדקדק בכך מפני שהוא סובר דתכלת דקאמר לאו דוקא אלא עיין מגוה נקט וה"ה להיכא דליכא תכלת דלבן במקום תכלת קאי:

ואם ירצה להוסיף באורכן יוסיף ג"ז בפרק התכלת (שם) שהקשו על ברייתא שכתבתי בסמוך מדתניא ציצית אין לה שיעור ומשני אין לה שיעור למעלה אבל יש לה שיעור למטה ופירש"י אין לה שיעור למעלה דכמה דבעי להוי ארוך:

וכתב המרדכי שר"י היה נוהג לעשותו ארוך משום גרדומין וכתב עוד ואם הוא ארוך יותר מדאי ראוי לקצרו ולא מיקרי תעשה ולא מן העשוי כיון שאינו עשוי נפסול ופשוט הוא: **ואחד** מן החוטין יהיה ארוך יותר כדי שיכרוך בו הגדיל שם חוט של כרך עולה מן המנין וכתב הרא"ש פי' למנין ח' חוטין ועושה אחד מהם ארוך וכורך בו סביב השאר:

ואם עשאה מן הקוצין וכו' שם (מב:) ובריש סוכה (ט.) אמר רב יהודה א"ר עשאה מן הקוצין ומן הנימין ומן הגרדין פסולה ופירש רש"י בריש סוכה מן הגרדין פרנו"ס שתולין בסוף הטלית מותר המריגה וגדל שם הציצית מיכה וכה: מן הקוצין. חוטין שניתקו בשתי וקושרין אותו ותלויים ראשיהם בבגד לאחר שנארג וקרי להו קוצים ע"ש שבולטין כקוצים: מן הנימין. כגון טלית שתגרוה או שעשו בה גומרא במחט ורקשי חוטי התפירה תלויים בה ומהם יגדלו הציצית פסולה הואיל ותלויים ועומדים כל אלה בבגד ולא נתלו בה לשם ציצית לאו עשייה לשמה היא והרא"ש כתב בהלכות ציצית קוצין היינו חוטים התלויים ביריעה וביצטין כמין קוצין ודרך לקוצצן: נימין. חוטין שמוציאין מן הבגד לתפור: גרדין. חוטים היוצאים בשפת הבגד כשוגה משו' דבעינן תלייה לשמה ע"כ משמע דלא מיפסלי אלא כשעשה מהם ציצית בעודם מחוברים מכני שלא נתלו לשם ציצית כלומר ואיכא משום תעשה ולא מן העשוי אבל אם קצצן או תלשן משם ואח"כ עשה מהם ציציות כשר אם היו טווין ושזורין לשם ציצית והרמב"ם מפרש בענין אחר שכתב בפ"א ואין עושין אותם לא מן הצמר הנאחז בקוצים כשהצאן רובצין ביניהם ולא מן הנימין הנתלשין מן הבהמה ולא משיורי שתי שהאורג משייר בסוף הבגד אלא מן הגיזה של צמר או מן הפשתן ונראה שהטעם משום בזוי מצוה:

עשאה מצמר גזול פסולה בפ"ק דסוכה שם ממעט גזול מדכתיב ועשו להם משלהם וכתב הרמב"ם בפ"ג ואין עושין אותן מצמר הגזול ואם עשה פסולים וכ"ו כתוב בה' ציצית דלא מיפסל אלא כשגזל חוטין ממש אבל גזל צמר ועשאה חוטין כשירה דקניא ביאוש ושינוי הגוף אבל לכתחלה אסור משום שונא גזל בעולה ורמב"ם שכתב פסול אפשר דמיירי קודם יאוש א"כ אפילו אחר יאוש לא קני משום דהוי שינוי החוזר לברייתו:

וכתב עוד כ"י וחוטין שאולין כשרין דמסתמא על דעת הלואה הוא ואפילו לכתחילה וכ"כ בעיטור וז"ל חוטין שאולין הלואה היא דלא הדרי בעינייהו וכדידיה דמי:

המשתחוה לבהמה צמרה פסול לציצית בפרק ג' דעבודת כוכבים (מו.) בעיא דלא איפשיטא ולחומרא וכך כתב הרמב"ם בפ"א:

אבל המשתחוה לפשתן נטוע כשר לציצית כ"כ הרמב"ם בפ"א ונתן טעם מפני שהרי נשתנה והוא נלמד ממה שאמרו בפרק ג' דעבודת כוכבים (מו:) גבי משתחוה לקמה קמחה מהו למנחות:

ויעשה נקב באורך הטלית בתוך ג' אצבעות סמוך לקרן פירוש יעשה נקב סמוך לסוף הבגד מרוחק מסוף הבגד כשיעור שיש ממלא קשר גודל עד סוף הצפורן וביושר הוא מודד לאורך הבגד וקרן קרי לסוף הבגד דהיינו שוליו ונראה שמפני שצריך להטיל הציצית סמוך לקרן שפס הוא כנף הבגד קרי ליה קרן ומ"מ ביושר הוא מודד וכתבתי זה לפי שראיתי מי שהיה רוצה לפרש דברי רבינו דקרן דקאמר היינו קרן זוית וממנו מודד באלכסון וטעות הוא בידו דא"כ מאי ויעשה נקב באורך הטלית דקאמר וגם מאי ובתוך רוחב הבגד אין לו שיעור שכתב בסמוך הרי כיון שהוא מודד מקרן זוית באלכסון לא שייך לאדכורי לא אורך ולא רוחב אלא ודאי לסוף האריג קרי קרן וביושר מודד מסוף האריג של אורך הבגד ולא מקרן זוית באלכסון וכן נראה מדברי סמ"ק שכתב ולא יניחה למטה ממלא קשר גודל מפני שנאמר על הכנף ואם היתה בקרן ממש היתה תחת הכנף ע"כ משמע דלסוף האריג למטה ממלא קשר גודל קרי קרן דאי תימא דקרן היינו אלכסון אינו ענין לתחלת דבריו וכן יש לדקדק מדברי הרמב"ם שכ' כיצד עושין את הציצית מתחיל מזוית הטלית שהוא סוף האריג ומרחיק ממנו לא יותר על שלשה אצבעות למעלה ולא פחות מקשר גודל עכ"ל ואם איתא דבאלכסון הוא מודד לא הוה שתיק מיניה לפרושי בהדיא ומ"ש מתחיל מזווית של טלית היינו לומר שצריך להטיל הציצית סמוך לזווית בשם הוא כנף הבגד ומ"מ ביושר צריך למדוד וכן עמא דבר ואם מדד מקרן זווית באלכסון הציצית פסול לפי שהוא למטה ממלא קשר גודל שני חומשי מלא קשר גודל דהא קי"ל כל אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשי באלכסונא ומקום דין זה הוא בפרק התכלת (מח:) דגרסינן התם *ואמר רב פפא הלכתא ד' בתוך ג' משולשלת ד' פירש"י ד' חוטין נותן בתוך ג' אצבעות שלא ירחיק מן השפה יותר מג' אצבעות ונראה מדבריו שאם נתנו בסוף ג' אצבעות כשר דלא מיפסיל אא"כ נתנו למעלה מג' אצבעות וכך הם דברי הרמב"ם וסמ"ג ולפי זה מ"ש רבינו שעד כדי שלש אצבעות מהכנף הוא מקום ציצית הוי עד ועד בכלל דמרוחק שלשה אצבעות במקום כשר ואע"פ שכתוב ברוקח ולא ירחיק מן הכנף ג' אצבעות צריך לידחק בפירושו כי היכי דלא נפלוג אפרש"י והני רבוותא וכתב הכלבו בשם הרי"ף על הני אצבעות פי' אצבע היינו גודל וכ"כ בהגהת סמ"ק וכ"כ מדברי הרוקח ומדברי המרדכי: ב"ה והוא מבואר בגמרא שכתבתי בסמוך: וכ"כ הרמב"ם בפ"א מהלכות ציצית ובפ"ט מהלכות תפילין ובס"פ י"ז מה' שבת כתב גם כן האצבע שמשערין בה בכ"מ הוא רוחב הגודל של יד וראיתי הרבה אנשים מודדין בג' אצבעות הסמוכים זה

ב"ה. ת"ר כמה חוטין הוא נותן בש"א ד' ובה"א ג' וכמה תהא משולשלת בש"א ד' ובה"א ג' וג' שבה א' אחד מד' בטפח של כל אדם אמר ר"פ טפח דאורייתא ד' בגודל:

דרכי משה

(ב) וכן כתב המרדכי שיהא ארכן י"ב אצבעות כנגד י"ב שבטים: (ג) ולכן נראה דאם הוספו על האורך י"ב אצבעות צריך גם כן לכוין שיהא השליש גדיל כדברי הרמב"ם: ונראה

דרישה

[ג] **עשאה** מצמר גזול פסולה. בפ"ק דסוכה ד' ט' ממעט שציצית אסורין בגזל. וכתב כ"י בהל' ציצית דלא מיפסל אלא כשגזל חוטים ממש אבל אם גזל צמר ועשאה חוטי' כשרים דקנייה ביאוש ושינוי הגוף אבל לכתחלה אסור משום שונא גזל בעולה והרמב"ם ורבינו שכתב כו' עשאה מצמר גזול פסולה אפשר דמיירי קודם יאוש. א"נ אפי' אחר יאוש לא קני משום דהוי שינוי החוזר לברייתו עכ"ל ב"י. ואני תמה איך אפשר לומר כן הא בהדיא כתב רבינו בח"מ סי' שס"ג אם יש עם היאוש שינוי השם אפי' הוא שינוי שחוזר לברייתו קונה מן התורה כו' וא"כ דברי רבינו סותרים זה את זה ולא כתב שם שום פלוגתא שהרמב"ם יפלוג עליו אלא מסורתא דרבינו והרמב"ם דוקא קודם יאוש איירי ודו"ק:

עד

פרישה

(ס) **בגודל** בכל טפח ושיעור ברוחב הגודל ולא מראשו שהוא קצר · מרדכי:

(ו) **ואם** עשאה מן הקוצים כו' ז"ל הגמרא פ' התכלת וריש סוכה א"ר יהודה אמר רב עשאה מן הקוצים מן הנימין מן הגרדימין פסולה ומן הסיסין כשרה כי אמריתה קמיה דשמואל אמר אף מן הסיסין פסולה ע"כ ופירש הרא"ש קוצין נימין וגרדומין כמו שפיר' רבינו ונראה דר"ל קוצין הן חוטי השתי שנתקן וחוזרים ובולטין וקושרים ראשי הקשירה למעלה מאמצע הבגד · נימין הן מה שמוציאין חוטי הערב לתפור בו ר"ל מאותן חוטין לא יעשה ציצית או מן החוטין שיוצאין משפת הבגד הן מותר האריגה בכל הני פסול · ומסיים הרא"ש בזה משום דבעינן תליה לשמה משמע שאף אם כל המטווה שנארג ממנו זה הבגד לשם ציצית כטוה אלא שאח"כ נמלך וארגו ממנו זה הבגד אפילו הכי אסור משום דבעינן תליות הציצית בבגד לשמה

ונראה לדעת הרא"ש דאמר רב דמן הסיסין כשרה וסיסין היינו פקעיות כדוריות של חוטים וטווין שלא לשמה אפ"ה כשרה פ"מ דלא בעי טוויה לשמה וכאילו טוואה לשמה דמי וא"כ ס"ל דמן הקוצים ומן הנימין כו' פסול. והיינו ע"ב משום דבעינן תלייה לשמה וכן משמע ליה לרב ועשו להם ציצית העשייה תהיה לשם ציצית ושמואל הוסיף ואמר אף מן סיסין פסולה דבעינן אפילו טוויה לשמה ופסקו הרי"ף והרא"ש כשמואל נמצא סברים הסי' כתב רבינו דין טווי' דבעינן לשמה וכשמואל וכאן בא לומר דאפילו היתה הטוייה לשם ציצית אין יוצאין בהני קוצים והגרדומין כל זמן שמחוברין משום דבעינן תליית ציצית לשמה ואיכא משום תעשה ולא מן העשוי ודאי אם קצצן או תלשן משם ואח"כ עשה מהם ציצית כשר אם היו טווים ושזורים לשם ציצית ועיין לקמן סי' י"ג מ"ש שם: (ח) **עשאה** מצמר גזול פסולה · ועשו להם משלהם ועיין בדרישה:

(ט) **אבל** המשתחוה לפשתן כו' כתב ב"י כ"כ הרמב"ם ונתן הטעם מפני שהרי נשתנה עכ"ל ועיין בעבודת כוכבים דף מ"ז דמשמע שם דב"ח נעבד אינו נאסר אלא לקרבן דאימעט מקרא מן הבקר וכו' ומדאיצטריך קרא למעוטי לגבוה משמע דלהדיוט שרי וה"ה דלמצות ציצית נמי אסור הואיל ודרכי גבוה הוא ולא אשתני כ"כ משא"כ בהמשתחוה לפשתן נטוע ויעשה ממנו ציצית אבל אם היה משתחוה לפשתן שהוא נעקר או נאסר אף להדיוט בדין עבודת גלולים ותקרובותיה ואינו מועיל לו שינוי שכל שאתה מהוה ממנה הרי הוא כמוהו:

(י) **ויעשה** נקב באורך הטלית כו' ז"ל ב"י פי' יעשה נקב סמוך לסוף הבגד מרוחק מסוף הבגד כשעור שיש ממלא קשר גודל עד סוף הצפורן וביושר הוא מודד לאורך הבגד וקרן קרי לסוף הבגד דהיינו שוליו ונראה שמפני שצריך להטיל הציצית סמוך לקרן שאם הוא כנף הבגד קרי ליה קרן ומ"מ ביושר הוא מודד עכ"ל:

ומש

גודל עד סוף הצפורן (יא) ומה שיש ממלא קשר גודל ולמעלה [ג] עד כדי ג' אצבעות מן הכנף הוא מקום ציצית (יב) ואם היה רחוק מהכנף במלא קשר גודל ונתקו מחוטי הערב עד שלא נשאר בו כשיעור מן הקרן כשר (יג) ומ"מ טוב לעשות אמרא בשפת הבגד שלא ינתקו (יד) ובתוך רוחב הבגד אין לו שיעור רק שלא יתנהו על החוטין שעושין

זה לזה כיד שהא' נקרא אצבע והשני אמה והג' קמיצה וטעות הוא בידם ואין להם על מה שיסמוכו וכו' המרדכי אומר ר"ב שצריך לשער במקום רוחב הגודל ולא מראשו שהוא קצר : ב"ה והתוס' בפרק התכלת נסתפקו בדבר : וגרסינן תו התם (מב.) ת"ר הטיל על הקרן או על הגדיל כשירה ר"א בן יעקב פוסל בשתיהן כמאן אזלא הא דאמר רב גידל אמר רב ציצית צריכה שתהא נוטפת על הכנף שנאמר על כנפי בגדיהם כמאן כראב"י א"ר יעקב א"ר יוחנן וצריך שירחיק כמלא קשר גודל ופרש"י על הקרן על שפת חודו של קרן גדיל חוט עבה וחזק בבגד תחלה כדי שלא יהא נוח ליקרע ל"א גדיל אלו הן חוטין שבשתי בב' הצדדין וקורין אוריל"ש : שתהא נוטפת על הקרן. שתהא תולה ומכה על הקרן כלומר שיגביהנה למעלה מן השפה כדי שתהא תולה ונוגעת התלייה בקרן : שירחיק מלא קשר גודל. צריך שירחיקנה מן השפה מלא קשר גודל שיעור הצפורן עד פרק ראשון וסמ"ג כתב וז"ל המטיל ציצית בבגד לא יניחנו למעלה מג' אצבעות מפני שאינו נקרא כנף ולא יניחנו למטה ממלא קשר גודל משום שנאמר על הכנף ואם היה בקרן ממש א"כ היה תחת הכנף וגם לא יניחנו ממש בשפת הבגד שגודלין כדי שיהיה חזק ונקרא בלעז לייסיד"א שהרי על כנפי בגדיהם כתיב וזה אינו נחשב מן הבגד עד כאן נראה מדברי רש"י ומדבריו שסוף הבגד ממש פחות מכדי קשר גודל קרוי קרן ומכדי קשר גודל עד כדי שלשה אצבעות נקרא כנף ולמעלה מג' אצבעות קרוי בגד ולפ"ז מ"ש ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם וכן ונתנו על ציצית הכנף אינו ר"ל שיתנו הציצית למעלה מן הכנף אלא שיתנו אותו בכנף עצמו והלכך' למטה מכדי מלא קשר גודל ולמעלה מכדי שלשה אצבעות דלא מיקרי כנף פסולה וכן הטיל על הקרן השנוי בברייתא פירושו הטיל בקרן דהיינו למטה מכדי מלא קשר גודל ועל הגדיל נמי פירושו בגדיל כלומר שאם היה הגדיל רחב יותר מכדי מלא קשר גודל ונתן הציצית בגדיל אף על פי שהוא למעלה מכדי מלא קשר גודל פסול. ובכלבו כתב אותו מג' אצבעות על שלשה אצבעות שאינו כנף פחות מכן ונוקב שם ונותן בתוך הנקב עכ"ל נראה שסובר שמ"ש ונתנו על ציצית הכנף ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם פירושו שיתנו הציצית למעלה מהכנף ולפי שאין נקרא כנף פחות מג' אצבעות צריך ליתנו בסוף שלשה אצבעות וקשה דא"כ כל שנתנו למטה מג' אצבעות יש לפוסלו כיון שאינו נתון למעלה מהכנף ונראה שהוא סובר כן ממה שלא כ' דבהרחיק כדי מלא קשר גודל סגי וקשה דבהדיא אמרינן בגמרא דכיון שהרחיק כדי מלא קשר גודל כשר ועוד קשה דלפי פירוש זה ה"ל לאכשורי אפילו אם הציצית מרוחק יותר משלשה אצבעות שהרי על הכנף הוא נתון ואמאי פסלינן ליה ורבינו הגדול מהרי"א ז"ל כתב שהטעם שצריך שיהיו בתוך שלשה ושירחיק כדי מלא קשר גודל הוא מפני שאין נקרא בגד פחות מג' אצבעות ולפיכך צריך שיהיו בתוך ג' ומה שצריך שיהיה כמלא קשר גודל לפי שלא נקרא כנף אלא בשיעור זה ואם יש בכאן למטה משיעור זה אינו עוד כנף עכ"ל ולא הבנתי דבריו שאף על פי שאינו נקרא בגד פחות משלש אצבעות כנף דבגד מיקרי וקרא על כנפי בגדיהם קאמר ולא על בגדיהם ועוד דלפי טעמו כל שהרחיק פחות משלש אצבעות היה לנו לפסול והיאך הכשירו במרחיק מלא קשר גודל מפני כן דברי רש"י וסמ"ג נראים עיקר וכמו שפירשתי דבריהם ובביאור מהר"י ן' חביב ז"ל כתב טעם שיעור כמלא קשר גודל שמעתי כי יש באורך קשר גודל יותר מב' אצבעות ואינו עולה לשלש אצבעות והרי אנו צריכים שלא יהא בקרן ממש כדי שיהא על הכנף ולא תחת הכנף וגם צריך שלא יכנס בבגד שלש אצבעות שלמים כי הוא שיעור חשוב להקרא בגד לענין טומאה ואם כן היה על הבגד ולא על הכנף ואין מקום לקיים על הכנף ולא תחת הכנף ולא בבגד רק שיהא הציצית תוך האצבע הג' קודם השלמתו ובזה יש לו מקום להקרא על הכנף כיון שהוא יותר מב' אצבעות ונקרא כנף ולא בגד כל עוד שלא הניחו למעלה משלשה אצבעות שלימות שיש בהם שיעור בגד עכ"ל :

כתב הרוקח נראה ברחב הנקב שבו החוטים שאין החוטים רחוקים מלא קשר גודל לית לן בה עכ"ל (ג) :

ואם היה רחוק מהכנף כמלא קשר גודל ונתקו מחוטי הערב עד שלא נשאר בו כשיעור מן הקרן כשר שם רבינא ור' סמא הוו יתבי קמיה דרב אשי חזייה רב סמא לגלימיה דרבינא דספר ובצר ממלא קשר גודל א"ל לא סבר לה מר להא דרבי יעקב א"ל בשעת עשייה איתמר : ופירש"י דספר וכו'. שנסתר ונרחב הנקב וירד למטה עד שעמד פחות ממלא קשר גודל אי נמי נסתר הבגד מלמטה עד שנפחת מן השפה עד הנקב ממלא קשר גודל : בשעת עשייה דרבי יעקב והכא נמי בשעת עשייה היה מלא קשר גודל :

ומ"ש טוב לעשות אמרא בשפת הבגד שלא ינתקו לכאורה נראה שזהו מה שכתוב במרדכי ובהגהת סמ"ק וטוב לעשות אמרא בטליתו כי בלא אמרא פעמים שחוטי הערב מתפזרין מן הטלית למטה גם פעמים שחוטי השתי בולטין בלא ערב ואז יש להסתפק מאיזה מקום יתחיל למנות השלשה אצבעות וכ"כ רבינו הגדול מהרי"א ז"ל שלזה נתכוון רבינו ולא נהירא לי דהתם משמע דמיירי באורג בגד להטיל בו ציצית וקאמרי שטוב לעשות לו אמרא בשפתו כדי שלא יפרדו אח"כ חוטי ערב מן הבגד וישארו חוטי השתי או איפכא ויהיה מסופק מאי זה מקום יתחיל למדוד אם מהאריג הקיים או מהחוטין הבולטין אבל בענין מטיל ציצית ואחר כך נתקו חוטין ובצר ליה שיעורא לא איירי שהרי לא נזכר בדבריהם כלל ועוד דלא שייך למימר ביה ויסתפק מאיזה מקום יתחילו השלשה אצבעות ומתוך לשון רבינו משמע דתקנתא למטיל ציצית בטליתו קאמר דכדי שלא ינתקו חוטין ויפחת השיעור טוב לעשות לו אמרא ונראה ודאי דבהכי מיירי מדכתב ואם היה רחוק מהכנף כמלא קשר גודל ונתקו מחוטי הערב וכו' ומ"מ טוב לעשות לו אמרא וכו' ואי אמאי דסמיך ליה שהכשיר בניתקו חוטי הערב קאי שייך שפיר למימר ומ"מ וה"ק אע"פ שאם אחר שהטילו בו ציצית ניתקו חוטין מהבגד ובצר ליה שיעורא כשר מ"מ טוב לעשות לו אמרא בשפת הבגד כדי שלא ינתקו כלומר ויבואו הרואים לומר שהוא פסול דכ"ע לא גמירי דינא או יאמרו שאחר שניתקו החוטים הטיל הציצית אבל אי ארישא קאי דקאמר ומרוחק מן הקרן כשיעור שיש מקשר גודל עד סוף הצפורן מאי ומ"מ דקאמר ואם כן דברים אלו שכתב רבינו דברי עצמו הם ואפשר שלמדם מדברי סמ"ק והמרדכי שכתבו לענין אורג טלית להטיל בו ציצית ומיהו כבר אפשר לדחוק ולפרש שדברי' אלו דברי סמ"ק והמרדכי הם וסובר רבינו דלאו באורג טלית להטיל בו ציצית מיירי אלא תקנה כדי שלא ינתקו חוטין מן הבגד קאמרי ומה שכתבו ויש לספק מאיזה מקום יתחילו הג' אצבעות היינו לומר שהרואים יסתפקו מאיזה מקום יש למדוד כלומר דאף בניתקו חוטים אחר שהטיל הציצית יסתפקו שמא פסול הוא ומ"מ מה שכתבתי תחלה נראה יותר :

ובתוך רוחב הבגד אין לו שיעור רק שלא יתנהו על החוטין שעושין בשפת הבגד דין זה לא מצאתי מבואר בשום מקום אלא שבארחות חיים מצאתי כלשון הזה וצריך לתלות הציציות באורך הטלית ולא ברחבו עכ"ל וצ"ל שטעמו של רבינו לפי שהוא סובר דהא דתניא בפרק התכלת הטיל על הקרן או על הגדיל ראב"י פוסל קרן קרי לסוף אורך הבגד ותני דאם הטיל הציצית בסוף הבגד למטה ממלא קשר גודל פסולה דבעינן על הכנף וליכא והדר תני שאם הטיל הציצית על הגדיל שהוא השפה שבסוף רוחב הבגד לשני צדדיו הורילו"ש בלעז פסולה מפני שאינו מעיקר הבגד וזה לשון שני של פירש"י ומשמע לרבינו דלא מיפסל בקרוב לשפת הבגד ברחבו אלא במטיל הציצית בגדיל עצמו אבל במטיל בבגד עצמו אע"פ שלא הרחיקו משפת רוחב הבגד כלל כשר וכתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל שמה שכתב רבינו שתוך רוחב הבגד אין לו שיעור היינו לומר דאין לו שיעור למטה כלומר שיכול להטילו סמוך לשפת הבגד אבל למעלה בהכרח הוא שיש לו שיעור מאחר שאין אנו יכולים להרחיק מן הקרן יותר משלשה אצבעות וסמ"ג כתב המטיל ציצית בבגד לא יניחנו למעלה משלשה אצבעות וכו' וגם לא יניחנו ממש בשפת הבגד שגודלין כדי שיהיה חזק שקורין בלעז לייסיד"א שהרי על כנפי בגדיהם כתיב וזה אינו נחשב מן הבגד והכי אמרינן בפרק התכלת הטיל על הקרן או על הגדיל ראב"י פוסל ע"כ נראה מדבריו שהוא מפרש כלישנא קמא דרש"י דעל הגדיל דקתני קאי נמי אאורך הבגד כלומר שאם הגדיל שבסוף אורך הבגד היה רחב והטיל בו ציצית אע"פ שהוא מרוחק יותר מכדי מלא קשר גודל פסול מפני שהוא נתון בגדיל שאינו נחשב מהבגד ולפ"ז אין מכאן ראיה לומר דבתוך רוחב הבגד אין לו שיעור דכיון דקתני הטיל על הגדיל בהדי הטיל על הקרן אלמא כי הדדי נינהו וכי היכי דהטיל על הגדיל מיפסיל גם ברוחב דכיון דטעמא דפיסולא דגדיל מפני שאינו נחשב מן הבגד מה לי אורך מה לי רוחב הכי נמי הטיל על הקרן בין באורך בין ברוחב פסול דכל שאינו מרוחק מלא קשר גודל בין באורך בין ברוחב קרן מיקרי ולא כנף וכ"כ מדברי בעל נימוקי יוסף שכ' והלכתא חוטין בתוך ג' אצבעות מן הכנף בין מן הצד בין מלמטה וכתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל שכך סברת בעל העיטור שגם לרוחב הבגד צריך להרחיק כמלא קשר גודל וכתב הרב ז"ל שכן ראוי לעשות וכ"כ ה"ר יונה באגרת התשובה וז"ל צריך שירחיק מקום הנחת החוטים משפתי הטלית מזה ומזה קשר גודל ויזהר שיהיה בתוך ג' אצבעות עכ"ל : *

* ב"ה וז"ל ספר העתים מלשון הר"ם שמענו שא"צ להרחיק אלא לאורך הבגד לא לרוחב ויש מי שכתוב שצריך להרחיק קשר מלא גודל ברוחב הבגד ובאורכו וכן המנהג עכ"ל :

ואם היה רחוק מהקרן כו' ונתקו מחוטי הערב שם בעובדא דגלימיה דרבינא : ומ"ש ומ"מ טוב לעשות אמרא וכו' פירוש קודם שיטיל ציצית יעשה אמרא שלא ינתקו אח"כ דאעפ"י דאם נתקו חוטי הערב כשר מ"מ לכתחלה טוב יותר שלא ינתקו ואף על גב דבמרדכי וסמ"ק ע"ש מהר"ם לא הזהיר לעשות אמרא אלא לפי דלפעמים נפרדין החוטין מן האריגה של בגד ויש לספק מאיזה מקום יתחילו הג' אצבעות ומשמע דאם אין נפרדין החוטין מן האריגה ואין ספק במדידת השלשה אצבעות אין צריך לעשות אמרא מ"מ כתב רבינו ז"ל דלעולם יעשה אמרא כדי שלא ינתקו לאחר עשיית הציצית אלא שיש לדקדק דא"כ ה"ל לרבי' להזהיר ג"כ לחפות סביב הנקב כדי שלא יסתור הנקב וירד הגדיל למטה עד שיעמוד בפחות מקשר גודל שהרי בכך עובדא דרבינא פירש רש"י הך דהוה סתר ובצר ממלא קשר גודל באחד משני דרכים אלו וי"ל דס"ל לרבינו כדעת מהר"ס בהגהת מיימוני פ"א מה' ציצית שהזהיר שלא תהא שום תפירה בתוך ג' ולמעלה מקשר גודל והוא מדקאמר רב יהודה תוך ג' לא יתפור שמא יניח חוט מן התפירה לשם ויצרף אותו עם שאר חוטין לעשות ציצית דפסול משום תעשה ולא מן העשוי ולפיכך לא הזהיר אלא לעשות אימרא בשפת הבגד למטה דאין כאן חששא של איסור אם יניח חוט מן התפירה :

ובתוך רוחב הבגד אין לו שיעור וכו' שם ת"ר הטיל על הקרן או על הגדיל כשרה ראב"י פוסל בשתיהן כמאן אזלא הא דאמר רב גידל אמר רב ציצית צריכה שתהא נוטפת על הקרן שנאמר על כנפי בגדיהם כמאן כראב"י וס"ל לרבינו דכיון שהיא נוטפ' על הקרן שהרחיק מן הקרן כמלא קשר גודל באורך הטלית על כנפי בגדיהם קרינן ביה ואין צריך שוב להרחיק גם ברוחב :

וכתב

ונראה

דרכי משה

(ג) ונראה שהוא כדעת הטור לקמן שא"צ להרחיק מן הרוחב כשיעור קשר הגודל ולקמן יתבאר דיש חולקין :

כתוב

פרישה

(יא) **ומה** שיש ממלא קשר גודל ולמעלה עד כדי ג' אצבעות כתב ב"י אצבע היינו גודל ועד ועד בכלל כלומר שמרוחק ג' אגודלים במקום כשר והטעם כתב מהרר"י חביב ז"ל כי יש באורך קשר גודל יותר מב' אצבעות ואינו עולה לג' אצבעות והרי אנו צריכין שלא יהא בקרן ממש כדי שיהא על הכנף ולא תחת הכנף וגם צריך שלא יכנס בבגד ג' אצבעות שלימים כי הוא שיעור חשוב לקרוא בגד לענין טומאה וא"כ היה על הבגד ולא על הכנף ואין מקום לקיים על הכנף ולא תחת הכנף ולא בבגד רק שיהא הציצית תוך האצבע הג' קודם השלמתו שכל עוד שלא הניחו למעלה מג' אצבעות שלימות לא נקרא בגד עכ"ל ונראה שזו היא ג"כ כוונת מהרר"י אבוהב בדבריו שכתב על זה וב"י לא הבין מהרר"י אבוהב כן והשיג עליו אבל הדין עם מהרר"י ועיין בדרישה :

(יב) **ואם** היה רחוק מהכנף כו' ונתקו כו' כשר דכתיב ועשו להם ציצת. מעת עשייה קפיד רחמנא :

(יג) **ומ"מ** טוב לעשות אמרא כו' אדסמיך ליה קאי וה"ק אעפ"י שאם אחר שהטילו בו ציצית נתקו החוטין מהבגד ובצר ליה שיעורא כשר מ"מ טוב לעשות לו אמרא בשפת הבגד כדי שלא ינתקו פי' ויבואו הרואים לומר שהוא פסול דלאו כ"ע דינא גמירי או יאמרו שאחר שנתקו החוטים הטיל הציצית ועוד יש לומר כי בלא אימרא פעמים שחוטי הערב מתפזרין מן הטלית למטה גם פעמים שחוטי השתי בולטין בלא ערב ואז בתחלת עשיית הציצית יש להסתפק מאיזה מקום יתחיל למנות הג' אצבעות וכ"כ הג"ה סמ"ק אלא שמלשון ומ"מ שכתב רבינו לא משמע כן אלא משמע דאיירי מקמי דאחר עשית הציצית וכמ"ש מתחלה ב"י :

(יד) **ובתוך** רוחב הבגד אין לו שיעור כו' ל' הגמרא בפ' התכלת ת"ר הטיל על הקרן או על הגדיל כשרה ראב"י פוסל ע"כ וקי"ל כר"א בן יעקב ופרש"י על הקרן על שפת חודו

של

דרישה

[ג] **עד** כדי ג' אצבעות כו' כתב ב"י בכלבו כתב אותו מג' אצבעות על ג' אצבעות שאינו כנף פחות מכן ונוקב שם ונותן בתוך הנקב ע"כ · נראה שסובר שמה שכתב ונתנו על ציצית הכנף ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם פירושו שיתן הציצית למעלה מהכנף ולפי שאין נקרא כנף פחות מג' אצבעות צריך ליתנו בסוף ג' וק' כו' ע"ש שהאריך בקושיות ושוויים להכלבו

שעושין בשפת הבגד: (טו) וכתב בעל העיטור שאין שיעור להוטין מלמעלה אם ירצה יוסיף כמו שירצה ור"י פי' דעד (טז) שמנה כפולין שהן ששה עשר יכול להוסיף טפי לא ויתחוך ראשי החוטין ויתחבם בכנף ויכפלם ואז יהיו ארכם שנים עשר אצבעות שהוא שיעור אורך הציצית ויקח ארבע חוטין מצד אחד וארבע מצד אחד (יז) ויקשור ב'

וכתב ב"ה שאין שעור להוטין למעלה כו' בפרק התכלת (דף מ"ב) ציצית אין לו שעור למעלה וס"ל לב"ה דמדקאמר סתמא משמע דבכל גוונא אין לו שיעור למעלה בין במנין בין באורך. ומ"ש ור"י פי' דעד ח' וכו' וכ"כ התוס' והרא"ש בשמו ר"פ התכלת וב"י פירש דהיינו לומר דבזמן שהיה תכלת היה מתיר עד ח' וכו' אבל עכשיו שאין לנו תכלת אסור להוסיף אפי' חוט א' עכ"ד והאריך ואין נראה כך במרדכי אלא שמתיר בכל ענין כשאינו עושה רק כרך אחד ומטיל הרבה ביחד דהכל ציצית א' וכשר אפילו בזמן הזה מיהו קש' שהסמ"ג בה' סופר כתב בשם ר"י בר שמואל שהוא סתם ר"י שהוזכר בתוספ' שאסור להוסיף על הח' חוטין וצ"ע ואפשר דאסור להוסיף לכתחלה קאמר בסמ"ג אבל רבינו דקאמר יכול להוסיף עד ח' טפי לאלא היה דעתו אלא דבדיעבד כשר עד ח' טפי פסול אפי' דיעבד ודו"ק:

ויתחוך ראשי החוטים ויתחבם בכנף וכו' לאו לעכובא קאמר לה דהא בסוף סימן זה כתב דאם תחבם בכנף ואח"כ התכם כשרה רק שיתחכם קודם כריכה וכדאיתא להדיא בפ"ק דסוכה (דף י"א) אלא עצה טובה קמ"ל כדי שלא ישכח מלהתכם עד אחר קשירה:

ועתה

ונראה שאע"ג שרבינו מפרש דהטיל על הגדיל פסולה מיירי ברוחב הבגד לאו למימרא דדוקא במטיל בגדיל שברוחב הבגד הוא דמיפסל אבל מטיל בגדיל שבאורך הבגד כשר דכיון דטעמא מפני שאינו נחשב מן הבגד מאי שנא גדיל שברוחב מגדיל שבאורך. ומה שפירש דעל הגדיל שברוחב קאמר הוא מפני שהוא היותר מצוי שהרי אם באת לחתוך טלית מבגד שלם מאיזה מקום שתחתוך תמצא גדיל בשני צידי רחבו אבל בארכו לא תמצא גדיל אפי' מצד אחד אא"כ חתכת הטלית מראש הבגד או מסופו:

ונראה דמלא קשר גודל שצריך היינו לבד מגדיל שהרי אינו נחשב מכלל הבגד ומיהו בנימוקי יוסף כתוב שאף הגדיל עולה עם הבגד לשיעור מלא קשר גודל ואפשר שטעמו משום דכיון דהטיל על הקרן והטיל על הגדיל מיתנו בהדי הדדי שויה הם וכי היכא דקרן דהיינו סוף האריג אף על פי שאם הטיל בו פסול כשהרחיק מתחלת הבגד מלא קשר גודל כשר הכי נמי בגדיל אף על פי שאם הטיל בו פסול כשהרחיק מתחלתו מלא קשר גודל כשר ומיהו אם אין הגדיל רחב ביותר טוב להרחיק מעיקר הבגד כמלא קשר גודל שנמצא שהוא תוך שלשה אצבעות לתחלת הגדיל דהשתא ממה נפשך כשר שאם הגדיל דינו ליחשב במדידה הרי אינו מרוחק שלשה אצבעות ואם דינו שאינו נחשב במדידה אלא מעיקר הבגד עצמו הוא שמודדין הרי הוא מרוחק ממנו כמלא קשר גודל ואחר שכתבתי זה מצאתי דין זה בסוף בבא קמא (קיט.) דתנן התם הכובס נוטל ג' חוטין והם שלו יתר מכאן לבעל הבית אם היה שחור ע"ג לבן נוטל את הכל והם שלו ופירש"י דרך אורג בגדי צמר לארוג חוטין ממין אחר בסוף הבגד והכובס נוטלן ומשוה הבגד ומייפהו ואם היה החוט שחור שארג בבגד לבן רשאי ליטול את הכל לפי שהשחור מגנה את הלבן ובגמרא (שם:) אמר רב יהודה הכל עולין למנין תכלת ויצחק ברי קפיד עלייהו ופירש"י הכל עולים למנין תכלת אותם ג' חוטים לא קרן הכובס עולים למנין מלא קשר גודל שצריך להרחיק את תכלת של ציצית משפת הבגד וכתב הרשב"א הכובס נוטל ג' חוטין שדרך האורגים שאורגים בסוף הבגד שנים ושלשה חוטים רחוק מן האריגה ועושים זה כדי להציל הבגד שלא תסתר אריגתו בראש הבגד על ידי הכביסה ואותם החוטים אם נשמטים משם בשעת הכביסה הכובס נוטלן והכל עולין למנין תכלת פירוש שצריך להרחיק מן הכנף כמלא קשר גודל ואותו אריג שבאותו הבגד עולה לשיעור קשר גודל ולהרחקת שלשה אצבעות ויצחק בנו של רב יהודה היה מסתפק בדבר שהיה מקפיד בו ומן הספק היה נוטלו מן הבגד דשמא עולים ושמא אין עולים ומ"מ כיון דרב יהודה אמר להדיא עולים אע"ג דרב יצחק בריה מקפיד קי"ל כרב יהודה ועולים עכ"ל:

וכתב בעל העיטור שאין שיעור לחוטין מלמעלה אם ירצה יוסיף כמו שירצה נראה שטעמו מדאמרינן בפרק התכלת (מב.) רב אחא בר יעקב רמי ד' ועייף להו מיעף רב ירמיה מדפתי רמי תמניא דאיזון שיתסר כלומר שלאחר שהכניסם בטלית כופלם והם י"ו ומשמע ליה דטעמא משום דלית בתוספת חוטים בבל תוסיף דאע"ג דדרשינן גדיל שנים גדילים ד' היינו לומר שלא יפחות מד' חוטים אבל אם רצה מוסיף כל מה שירצה כדאשכחן (בסוכה לד:) גבי ערבי נחל דדרשינן ערבי שתים ונוהגין לשום הרבה בלולב וכ"כ המרדכי בהתכלת הל' ציצית בשם תוס' שכ"ן ומש"ה הוה רמי רב ירמיה תמניא אף על גב דבד' סגי ואפילו טובא נמי יכול להוסיף שכיון שניתן רשות להוסיף על ארבע חוטים שאמרה תורה תמניא כמאה ומאה כתמניא אחר זמן בא לידי ספר העיטור ומצאתי שכתב אהא דקאמר בפרק התכלת גבי ציצית אין לו שיעור למעלה דהיינו לומר שאם רצה להוסיף מוסיף בין במנין בין באורך:

ור"י פירש דעד ח' כפולים שהם י"ו יכול להוסיף טפי לא אהא דתנן (לח.) התכלת אינו מעכב את הלבן והלבן אינו מעכב את התכלת פירש"י אע"ג דמצוה לתת שני חוטי תכלת ושני חוטי לבן בציצית אפ"ה אין זה מעכב את זה ואי עביד ארבעתן תכלת או ארבעתן לבן יצא וכתבו התוספות והרא"ש ולכאורה הוה משמע דאין זה מעכב את זה היינו שאם הטיל שני חוטים מין אחד יצא כי הא דתפילין של יד אינה מעכבת את של ראש ושל ראש אינה מעכבת את של יד והגוו כפירש"י וכן מוכח בפ' התכלת גבי כל המטיל תכלת בסדינו בירושלים אינו אלא מן המתמיהין דהיכא דליכא תכלת בעי למירמי ארבע חוטי לבן ומיהו יש לדחות דאע"ג דבשני חוטי לבן לחוד איכא מצות ציצית אי רמי טפי ליכא איסור דאין זה מוסיף על המצוה דגדיל שנים גדילים ד' דדרשינן מיניה שני חוטי לבן ושני חוטי תכלת לאו למעוטי טפי קא אתי כדאשכחן גבי ערבי נחל דדרשינן ערבי שתים ונהגו לשום הרבה ערבות בלולב וכן פירש"י בפרק התכלת גבי טלית שכולה תכלת דקאמר עלה כאן בטלית בת ח' חוטים ופירש"י דאין כאן איסור בל תוסיף כיון שכל הח' בכרך אחד וקשה דבפ' אלו הן הנחנקין גבי זקן ממרא משמע דאם הוסיף בחוטים פסול ויש לומר דכל מה שהוסיף מארבע חוטים עד ח' לאו גורע הוא ולא מיפסיל בכך כדאשכחן דרב אחא בר יעקב רמי ד' ורב ירמיה מדפתי רמי תמניא ולא פליגי הני אמוראי אלא מר עביד הפחות ומר עביד היותר ובסנהדרין במוסיף על תמניא וקאת קיימא דהיכי משמע מקרא דאי בעי עביד הכי ואי בעי עביד הכי וצ"ל דאף זה במשמעות גדילים דאי עביד גדילים מתכלת ולבן שני חוטים מזה ושני חוטים מזה גדילים קרינן ביה ואי עביד מכל מין ומין גדילים כגון ד' חוטים תכלת וארבע חוטים לבן גדילים קרינן ביה ולאו מוסיף הוא אבל אי רמי טפי הוי מוסיף וגורע ועומד הוא ולעולם גדילים בעינן דהיינו ד' חוטין בין שיש בו שני מינים בין שאין בו אלא מין אחד כמו שפירש רש"י עכ"ל ונראה מדבריהם אלו שזה שכתב רבינו בשם ר"י דעד ח' כפולים שהם י"ו יכול להוסיף היינו מתכלת ולבן ארבע חוטים כפולים שהם ח' מתכלת וכן מלבן וא"כ השתא דליכא תכלת עד ד' כפולים שהם ח' יכול להוסיף טפי לא ורבינו סתם במקום שה"ל לפרש ואע"פ שאפשר לומר שסובר רבינו דכיון דבזמן דאיכא תכלת יכול להוסיף עד ח' כפולים שהם י"ו השתא דליכא תכלת לבן במקום תכלת ולבן קאי ויכול להוסיף עד שמונה כפולים שהם י"ו הראשון נראה יותר ובתשובת הרשב"א מצאתי שנשאל אם הוסיף על ל"ב חוטים שבציצית אם פסול והשיב אם הוסיף ודאי פסול כדאמרי' בסנהד' והא איכא בציצית שיש בו להוסיף ואם הוסיף גורע ע"כ ואפשר דבזמן הזה דליכא תכלת מיירי וכמו שכתבתי לדעת ר"י ואפשר בזמן דאיכא תכלת נמי קאמר דלעולם אין מוסיפין על ל"ב בין הכל וכן נראה מדברי סמ"ק שכ' בסי' קע"ה שלא להוסיף על המצות כגון לעשות ה' חוטים בציצית שהם י' כפולים:

והרמב"ם כתב בפ"א ואין לחוטי הענף מנין מן התורה ואחר כך כתב כיצד עושים את הציצית וכו' ומכניס שם ארבע חוטים וכופלם באמצע וצ"ל דהכי פירושא בתורה לא נתפרש מנין חוטי הענף אבל מדברי סופרים יש להם מנין ארבע חוטין כפולים כדאמרינן בהתכלת רב אחא בר יעקב רמי ארבע ועייף להו ורב ירמיה דהוה רמי תמניא פליג ארב אחא וסבר שמנין החוטים מדברי סופרים ח' שהם י"ו וכשמוסיף על המנין שקבעו סופרים עבר בבל תוסיף למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה והיינו דאמרינן בפרק הנחנקין והא איכא ציצית דעיקרו מדברי תורה ופירושו מדברי סופרים ויש בו להוסיף ואם הוסיף גורע ואנן קי"ל כרב אחא בר יעקב ואם כן כל שהטיל יותר מארבע חוטין עבר בבל תוסיף ובכ"י כתוב שי"א שמנין החוטין שיעור יש להם בין למטה בין למעלה ויהיו החוטין אחר שנכפלו ל"ב חוטין ויש לבעלי הקבלה בזה עיון גדול ועמוק עכ"ל וכיון דכל הני רבוותא פליגי על בעל העיטור כוותייהו נקטינן ואין להוסיף על ארבע חוטין כפולים שהם ח':

רבינו הגדול מהרי"א ז"ל בסימן י"ב דקדק מדברי הרמב"ם שכתב התכלת אינו מעכב את הלבן והלבן אינו מעכב את התכלת כיצד הרי שאין לו תכלת עושה לבן לבדו וכן אם עושה לבן ותכלת ונפסק הלבן ונתמעט עד הכנף ונשאר התכלת לבדו כשר דס"ל להרמב"ם שאם אין לנו תכלת נטיל שני חוטי לבן ולא דק דהא להרמב"ם לא היו מטילין תכלת אלא חוט אחד מן הח' חוטין וא"כ כשמטיל לבן לבדו צריך להטיל ז' חוטים לבן לפחות ואפשר דח' חוטי לבן בעי ולא סגי בשבעה מפני שאין השביעי עומד אא"כ ראשו ארוך שיהא נכפל ליעשות חוט שמיני ובהדיא כתב הרמב"ם בפרק הנזכר העושה לבן בלא תכלת לוקח א' מח' חוטים וכורך אותו על שאר החוטים הרי מפורש דבעושה לבן לבד בעינן ח' חוטין כפולים שהן ד' חוטים וכדברי רש"י ז"ל ומ"ש הרי שאין לו תכלת עושה לבן לבדו לאו למימרא שלא יטיל יותר חוטים ממה שהוא מטיל מלבן בזמן דאיכא תכלת דגם כשעושה לבן לבדו צריך להטיל ח' חוטים כמו שכתבתי:

ויתחוך ראשי החוטין ויתחבם בכנף יתבאר בסוף סימן זה בס"ד: **ומ"ש** ויכפלם מדאמרינן בפרק התכלת (מב.) רב אחא בר יעקב רמי ארבע ועייף מיעף ומעייל להו בגלימא ואביק להו מיבק קסבר בעינן תמניא בגלימא כי היכי דבעינן במקום פתיל ופירש"י ועייף להו כופל לשמונה קודם שיתלם בציצית ומעייל להו בגלימא מכניס הכפל בנקב הטלית ואביק להו מיבק עושה אבק שחוזר ומכניס שני הראשין בתוך הכפל ותלוים בעניבה בטלית רב ירמיה מדפתי רמי תמניא דאיזון שיתסר ולא אביק להו מר בריה דרבינא עביד כדידן ופירש"י כדידן מכניס ד' חוטין ואחר כך כופלם לשמנה הרי שלדברי הכל צריך לכפול החוטים וכ"כ התו' בר"פ התכלת וז"ל ומה שאנו כופלים הארבע לח' סמכינן אהא דלקמן רב אחא בר יעקב רמי ד' ועייף להו מיעף וכו' ועוד תניא בספרי ב"ש אומרים ד' של צמר וד' של תכלת וא"ת היא גופה מנ"ל שצריך לכפלו ואי הוה מפרשינן עשה גדיל ופתלהו מתוכו היינו שצריך לכופלו כעין פתילה שהוא כפולה ניחא אבל בקונטרס לא פירש כן עכ"ל: **ואז** יהיו ארכם י"ב אצבעות כבר נתבאר זה בתחלת הסימן:

ויקח ד' חוטים מצד אחד וד' חוטים מצד אח' ויקשור ב' פעמים זה על זה בפ' התכלת (לט:) אמר רבא ש"מ מדאמרי בני רבי חייא גרדומי תכלת כשרים צריך לקשר

דרישה

להכלבו טועה בגמרא. וכ"כ דפשוט הוא שלא זו הדרך ולא זו העיר בדברי הכלבו אלא כלומר הרוצה לעשות ציצית איך יעשה שלא יתנם למעלה או למטה מהשיעור הראוי והוא ג' אצבעות על ג' אצבעות מהטלי' בידו שהוא שיעור כנף ונוקב שם ר"ל באותו שיעור שיש לו בידו נוקב כל היכא שירצה למעלה מקשר אגודל שכל מקום שם נקרא כנף לאפוקי למעלה מג' הוי בגד ולא כנף והתורה על הכנף אמרה וכדעת כל הפוסקים וזה פשוט: **אין** לתלות הציצית לצד הארץ אלא על צד הכנף שנאמר על כנפי בגדיהם. מהרי"ל:

היה

פרישה

של קרן גדיל חוט עבה וחזק בבגד תחלה כדי שלא יהא נוח ליקרע ל"א גדיל אלו הן החוטין שבשפתי הבגדין וקורין או"ר לייז"ם ע"כ והגיה רבינו תפס ל"א של רש"י עיקר דקרן קרי לאורך ובתחלה תני הם הטיל הציצית לסוף הקרן דהיינו בסוף הבגד למטה מקשר גודל פסולה דבעינן על הכנף וליכא והדר תני שאם הטיל הציצית על הגדיל שהוא השפה שבכון רוחב הבגד לב' צדדין פסולה מפני שאינה מעיקר הבגד. וע"כ לאו אאורך קאי דא"כ מאי אריא הטיל על הגדיל הא עדיפא מיניה דאפילו הטיל למעלה מהגדיל כל שהוא על הקרן פסול אלא ודאי שבשפת רוחב הבגד קאי ודוקא שנתן הציצית על החוטים שבשפת הבגד הוא דקאי

פסול הא לאו הכי אעפ"י שלא הרחיקו משפת רוחב הבגד כלל כשר. ומ"ש רבינו ובתוך רוחב הבגד אין לו שיעור כלומר למטה אבל למעלה בהכרח יש לו שיעור מאחר שאין אנו יכולים להרחיק מן הקרן יותר מג' אצבעות ושיעור כנף הוא ג' על ג' וכמ"ש בסי' ט"ו ע"ש. וכ' ב"י דשאר כל המפרשים פסקו דגם ברוחב הבגד יש לו שיעור למטה כמו באורך ומ"ש ר"א דעל הגדיל פסול קאי ג"כ אאורך הבגד וכלומר שאם הגדיל שבסוף אורך הבגד היה רחב מאד והטיל בו ציצית אעפ"י שהוא מרוחק יותר מכדי מלא קשר גודל מן הקרן פסול ודו"ק:

(טו) **וכתב** בעל העיטור שאין שיעור לחוטין כו' כתב ב"י שמצא בספר העיטור שהוא מפרש מה שאמרו בפרק התכלת ציצית אין לו שיעור מלמעלה היינו שאם רצה להוסיף מוסיף בין במנין בין באורך:

(טז) **שמונה** כפולין שהם ששה עשר כו' בב"י כתב שמל' ר"י בתו' משמע דהשתא דליכא תכלת אינו יכול להוסיף אלא עד ד' כפולים שהם ח' טפי לא דדוקא כשהי' תכלת שייך לומר ח' שהן י"ו היינו ארבע חוטים כפולים שהם ח' מתכלת וכן מלבן משום דיכול לעשות גדילים מכל מין ומין אם ירצה מדכתב התורה סתמא נתנה רשות לבני אדם כן מפורש באשר"י טעם ר"י ודו"ק (יז) **ויקשור** ב' פעמים דפחות מיכן לא מקרי קשר כן הסיקו ולא כר"ת ור"י שנהגו לעשות מחוט של כרך הקשרים ויהיה תוכב ראש החוט באמצעית של הח' חוטים

ב' פעמים זה על גב זה (יח) ואח"כ יכרוך חוט הארוך סביב השבעה ובזמן שהיה תכלת [ד] היה צריך לדקדק בכריכה (יט) לעשות שבעה חוליות כאשר הם מפורשי' בגמרא [ס] ועתה (כ) שאין לנו תכלת אין לעשותה

לקשר על כל חוליא וחוליא דאי ס"ד לא צריך כיון דאישתרי ליה עילאי איסתרי ליה כוליה ופירש רש"י מדאמרי בני רבי חייא גרדומי תכלת כשרים אמאי כיון דנפסק מקצת הגדיל מישתרי ההוא קשר שבסוף הגדיל וכיון דמישתרי הקשר מישתרי הגדיל ואין שם גדיל כלל אלא ש"מ יש קשר בכל חוליא הלכך כי משתרי ההוא קשר מתקיים הגדיל בשאר קשרים עילאי היינו ההוא קשר תחתון דלמעלה למטה קא חשיב ודחי תלמודא דלמא דאיקטר ופירש רש"י כלומר ממאי דצריך לקשר בכל חוליא וחוליא דלמא הא דאמרי בני רבי חייא ה"ק אם קשר על כל חוליא וחוליא הוו גרדומין כשרים אבל ברוב ציצית לא קא מכשרי גרדומין דרוב ציצית אין נקשרים על כל חוליא וחוליא ומשמע מדברי המרדכי דהלכה כרבא שכ' דאע"ג דתלמודא דחי ליה מ"מ רבא לא הדר ביה ואיתא תו בגמרא (לט.) אמר רבא ש"מ קשר העליון דאורייתא דאי ס"ד דרבנן מאי איצטריך למישרא סדין בציצית פשיטא התוכף תכיפה אחת אינו חיבור אלא ש"מ דאורייתא ופירש רש"י קשר עליון היינו נמי ההוא קשר למטה הלכה למשה מסיני כלומ' קשר אחד בציצית מיהא דאורייתא ולהכי נקט עליון משום דמאן דלא עביד אלא חד קשר בסופו עביד ליה שמקיים את הגדיל והרמב"ם כתב וז"ל לוקח חוט אחד מן הלבן וכורך כריכה אחת על שאר החוטין מצד הבגד ומניחו ולוקח חוט התכלת וכורך בו שתי כריכות בצד כריכות של לבן וקושר ואלו השלשה כריכות הם הנקראים חוליא ומרחיק מעט וכו' ועושה חוליא ג' וכן עד חוליא אחרונה ומדלא הזכיר קושר אלא בחוליא ראשונה נראה לכאורה שאינו פוסק כי ההיא דאמר רבא צריך לקשר על כל חוליא וחוליא משום דדחינן ואמרינן דלמא דאיקטר ופוסק כי ההיא דאמר רבא קשר העליון דאורייתא ומפרש דעליון היינו עליון ממש כלומר אצל חוליא ראשונה שסמוכה לכנף ולפ"ז צ"ל שבסוף החוליות היה תוחב חוט של כרך בתוך הכריכה כדי שיתקיים הגדיל ויותר נראה לומר שהוא פוסק כי ההיא דאמר רבא צריך לקשר על כל חוליא וחוליא ומה שלא הזכיר קשר בכל חוליא מפני שסמך על מה שכתב כורך בו שתי כריכות וכו' וקושר ואלו השלשה כריכות הם הנקראים חוליא דמשמע דשלשה כריכות עם הקשר נקרא חוליא וכתבו התוס' שם גבי הפוחת לא יפחות מז' שבכל קשר קושר שני קשרים כי האחד לא יתקיים ולא חשיב קשר וכן כתבו הרא"ש והמרדכי וסמ"ג וכן נהגו :

וכתוב במרדכי ועל הקשרים עצמם נוהג ר"ת ור"י לעשות מחוט של כרך הקשרים והיה תוחב ראש החוט באמצעית של הז' חוטים ומהדקן יחד ואומר רבי אלחנן דכה"ג לא מיקרי קשר של קיימא אם לא כשמקשר שני החוטים יחד בב' קשרים כדאמרינן בפרק אלו קשרים (קיג.) ומיהו י"ל דכה"ג שאין כאן אלא ראש אחד מתקיים יותר אבל בשני ראשים זה הראש מושך אילך וזה אילך ועביד לאינתוקי ומיהו נ"ל דלא הוי קשר הואיל וקושר בו שאר חוטים ולעצמו היה מכסה שהוא רק חוט של כרך אבל שאר החוטים אינם מתקיימין וכתוב שם עוד מיני קשרים אחרים ובסוף כתב ויש נוהגים לקשור בארבע שמכאן וארבע שמכאן בענין שקושרים הראשין בטלית וכן עושין כל הקשרים וכן נכון לעשות בעיני רבינו ע"כ : וז"ל הרא"ש והולקין ח' חוטים ד' לכאן וארבע לכאן ועושין הקשר וכך הם דברי רבינו ומשמע שכל הקשרים בענין זה קושרים אותם וכמו שהעלה במרדכי שנכון בעיני רבינו :

ואחר כך יכרוך חוט הארוך סביב הז' ובזמן שהיה תכלת צריך לדקדק בכריכה לעשות ז' חוליות כאשר הם מפורשים בגמרא ר"פ התכלת שם א"ר הונא בר יהודה אמר רב ששת אמר רב ירמיה בר אבא אמר רב תכלת שכרך רובה כשירה ואפילו לא כרך בה אלא חוליא אחת כשירה וכמה שיעור חוליא תניא רבי אומר כדי שיכרוך וישנה וישלש תנא הפוחת לא יפחות משבע והמוסיף לא יוסיף על י"ג הפוחת לא יפחות משבע כנגד ז' רקיעים והמוסיף לא יוסיף על י"ג כנגד ז' רקיעים וששה אוירים שביניהם תנא כשהוא מתחיל מתחיל בלבן הכנף מין כנף וכשהוא מסיים מסיים בלבן מעלין בקודש ולא מורידין ופירש"י מין כנף תחלה ואח"כ פתיל תכלת משום מעלין בקודש וכיון דאקדמיה קרא למין כנף שמע מינה חשוב הוא הלכך אי מסיים בתכלת ה"ל מוריד סוף הציצית מתחלת' :

ועתה שאין לנו תכלת אין לעשותה מכלאים וכו' ארא"ש הסימן קאי שכתב בזמן שהיה תכלת מצותן שיקח שני חוטים כפולים של צמר צבועים תכלת ושני חוטין כפולים של צמר לבן או פשתן ומשמע דבין בבגד צמר בין בבגד פשתים פטרי והכי איתא בפרק התכלת שם אמר שמואל משמיה דלוי חוטי צמר פוטרין בשל פשתן ופירש"י אותם שני חוטים של לבן אם של צמר הם פוטרין בסדין של פשתן עם התכלת ואע"ג דליכא השתא מין כנף דהוי של צמר ובתר הכי איבעיא להו של פשתן מהו שיפטרו בשל צמר צמר בשל פשתים הוא דפטר דכיון דתכלת פטר לבן נמי פטר אבל פשתים בצמר לא או דלמא כיון דכתיב לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו גדילים תעשה לך ל"ש צמר בפשתים ול"ש פשתים בצמר ת"ש דאמר רחבה א"ר יהודה חוטי צמר פוטרים בשל פשתן ושל פשתן פוטרים בשל צמר ובתר הכי (מ.) אמרינן דסדין בציצית פטר ויהיב טעמא גזירה משום קלא אילן ופירש"י צבע שדומה לתכלת ואי שרית תכלת בסדין אתי למירמי צמר צבוע בקלא אילן והוי כלאים שלא במקום מצוה ופריך בגמרא ולא יהא אלא לבן ופירש"י וקא פריך מאי איכפת לן אי רמי קלא אילן לא יהא האי קלא אילן אלא לבן כלומר צמר לבן הא אמרן לעיל אין לו תכלת מטיל לבן · ומשני כיון דאפשר במינו לא כדריש לקיש דאמר ר"ל כל מקום שאתה מוצא עשה ולא תעשה אם אתה יכול לקיים את שניהם מוטב ואם לאו יבא עשה וידחה את לא תעשה וכתבו התוס' כיון דאפשר במינו לא ולעיל דאסיקנא דחוטי פשתן פוטרין בשל צמר היינו בכדי תכלת דמגו דתכלת פטר בשל פשתן לבן נמי פטר ואף על גב דאפשר במינו והאי דפשיטא ליה טפי דחוטי צמר פוטרין בשל פשתן היינו משום דבלא"ה איכא כלאים אי נמי מדאורייתא שרי ורבנן הוא דגזור דכיון דאפשר לקיים שניהם אבל מדאורייתא שרי דכלאים ממש הותר אצל ציצית ולא משום דחייה והא דמסקינן לעיל דפטר היינו מדאורייתא א"כ מסקנא לא קיימא הכי עד כאן לשונו ובפרק אלו נערות (מ.) כתבו בשם ר"ת דכל ד' הוטין לבן ודאי אסור דאפשר במינו אבל הכא לחוטי פשתן פוטרים בשל צמר ה"ק שני חוטי צמר פוטרים בשל פשתן דמגו דתכלת פטר שכבר נעשה כלאים על ידי תכלת שבו לבן של צמר נמי פטר ומגו דשני חוטי לבן של צמר פוטרין בשל פשתן שני חוטי לבן של פשתן נמי פוטרים בשל צמר אף על גב דלא נעשה התם כלאים על ידי תכלת שבו וכן כתבו בריש יבמות (ד:) וכן נראה שהוא דעת רבינו שכ' בתחלת הסי' בזמן שהיה תכלת מצותן שיקח שני חוטין כפולים של צמר צבועים תכלת ושני חוטין כפולים של צמר לבן או של פשתן והכי סתמא משמע דלכל הבגדים מהני ואע"פ שהלבן הוא כלאים כיון דאית ביה תכלת שרי וכתבו עוד התוספת בפרק אלו נערות וז"ל וצ"ע אם שני חוטי לבן של פשתן ושני חוטי לבן של צמר מותר לתת בטלית של צמר או בטלית של פשתן דשמא לא הותרו שני חוטי לבן אלא דוקא במקום תכלת אבל שלא במקום תכלת לא או דלמא ל"ש דהא שני חוטי לבן של פשתן פוטרים בשל צמר אף על גב דהתם תכלת לא מעלה ולא מוריד דעל ידי אותו תכלת לא נעשה אכתי כלאים ובריש יבמות כתבו בפשיטות דדוקא במקום תכלת פטר אבל שלא במקום תכלת אסור כיון דאפשר במינו ורבינו אף על פי שכתב ועתה שאין לנו תכלת אין לנו לעשותם מכלאים צ"ל דלאו דוקא דהוא הדין בזמן דאיכא תכלת אם אינו מטיל תכלת אסור לעשותם מכלאים שהרי אפשר לקיים את שניהם אלא כדי לומר מלתא פסיקתא נקט ועתה שאין לנו תכלת דבזמן הזה לא משכחת שום גוונא שיוכל לעשות מכלאים וכתב רבינו ירוחם חוטי פשתן פוטרים בבגד של צמר וכן בהיפוך דכלאים בציצית מותר ודוקא כשאינו מוצא ממינו לא יטיל בו כלאים כדאמר ריש לקיש כ"מ שאתה מוצא עשה ולא תעשה וכו' ואינו נראה לי אלא אע"פ שאין מוצא ממינו מאחר שאפשר לקיים את שניהם אילו היה מצוי לו לא דחינן את לא תעשה והרמב"ם כתב בפרק ג' כסות של צמר עושין לבן שלה חוטי צמר וכסות של פשתן עושין לבן שלה חוטי פשתן ממינה ושאר בגדים עושה לבן של כל מין ומין ממינו ואם ירצה לעשות לבן של שאר מינים מצמר או מפשתים עושה מפני שהצמר והפשתים פוטרים בין במינם בין שלא במינם ושאר כל המינים במינם פוטרים שלא במינם אין פוטרים ומהו לעשות חוטי צמר בכסות של פשתן או חוטי פשתן בכסות צמר אע"פ שהוא לבן לבדו בלא תכלת בדין הוא שיהא מותר שהשעטנז מותר לענין ציצית שהרי התכלת צמר הוא ומטילים אותו לפשתן ומפני מה אין עושים כן מפני שאפשר לעשות הלבן שלה ממינה וכל מקום שאתה מוצא עשה ולא תעשה אם יכול אתה לקיים את שניהם מוטב וכו' ולכאורה נראה מדבריו שסובר שאע"פ שמטיל תכלת אינו מטיל לבן של צמר לפשתים ולא של פשתים לצמר כיון דאפשר במינו וא"כ לא קי"ל כשמואל דאמר חוטי צמר פוטרים בשל פשתן ולא כפשיטותא דבעיא דפשטינן לה מדאמר רחבה חוטי צמר פוטרים בשל פשתן ושל פשתן פוטרים בשל צמר אלא כדריש לקיש דאמר כל מקום שאתה מוצא עשה ולא תעשה אם אתה יכול לקיים את שניהם מוטב וכו' וסובר דבזמן דאיכא תכלת נמי איירי ריש לקיש ומדאורייתא קאמר שאף על פי שהתירה כלאים בציצית לא התירה אלא היכא דאי אפשר בענין אחר דהיינו להטיל תכלת בפשתים דאי אפשר לקיים בו מצות תכלת אלא ע"י שידחה לאו דכלאים אבל לבן שבו כיון דאפשר להטיל בו ממינו לא דחינן לא תעשה דכלאים ואע"פ שכבר יש כלאים בטלית זו שהרי הטיל בה תכלת אין אומרים כבר נדחה כלאים בטלית זו ויהיה מותר להטיל גם הלבן מכלאים דכל מאי דאפשר למעוטי באיסורא ממעטינן אבל קשה דאם כן היאך כתב ואם רצה לעשות לבן של שאר מינים מצמר או מפשתים עושה דכיון דבזמן דאיכא תכלת אם עושה לבן של שאר מינים מפשתים כשמטיל בו תכלת נמצא שהוא כלאים במקום שהיה אפשר לקיים את שניהם שהרי היה אפשר לו לעשות חוטי לבן של מינו ממינו דהשתא כשיטיל בו חוטי תכלת לית ביה איסור כלאים ועוד שמאחר שהוא סובר שטלית של שאר מינים פטורה מציצית מן התורה היאך מתיר לעשות לבן של פשתן שהרי כשיטיל בה תכלת נמצא כלאים שלא במקום מצוה לכך נראה לי דבמטיל לבן לבדו מיירי ובהכי הוא דקאמר דכסות של צמר עושה לבן שלה של צמר וכסות של פשתן עושה לבן שלה של פשתן ושל שאר מינים עושה ממינו או מצמר או מפשתן ואחר כך כ' דלהטיל חוטי צמר בכסות של פשתן או חוטי פשתן

ועתה שאין לנו תכלת וכו' הב"י בסוף דבור זה הביא דברי התו' פרק אלו נערות (דף מ) על הא דר"ל כל מקום שאתה מוצא עשה ולא תעשה אם אפשר לקיים שניהם מוטב ואם לאו כגון כלאים בציצית ידחה עשה את לא תעשה דקשה הא כלאים בציצית אפשר לקיים שניהם שיעשה בטלית צמר חוטין של צמר ואור"י דבטלית של פשתן א"א לקיים שניהם כו' וזה אין לנו לומר שיהא אסור ללבוש טלית של פשתן משום דאפשר בשל צמר דאין זה חשוב אפשר וכתב ב"י ע"ז וז"ל ול"נ דקושי' מעיקרא ליתא דכיון דדרשינן סמוכים למשרי כלאי' בציצית אי אמרת דאין מטילין חוטי תכלת בטלית של פשתן א"כ כלאים דשרא רחמנא בציצית היכי משכחת לה עכ"ל ולפעד"נ דדברי הרב ממש היא קושיית התו' בעצמה שהקשו אדר"ל דמכלאים בציצית דשרא רחמנא אעפ"י דאפשר לקיים שניהם שמעי' דליתא לדר"ל אלא כל עשה שריא רחמנא ולא משום דחייה א"כ אמאי צריכן תכלת בפשתן הרי אפשר לקיים שניהם בטלית של צמר ולא מידחייא לא תעשה וא"כ כלאים בציצית דשרא רחמנא לא משכחת לה ותירצו התוס' דלעולם איתא לדר"ל ואין זה חשוב אפשר : וגם

פרישה

מוטים ומהדקן יחד וכ"ל לדייק מזה שאותן העושין הכריכות בציצית כדרך זה שתוחב תמיד ראש החוט ומהדק יחד לאו שפיר עושין שהרי לדעת ר"ת הוי זה קשירה גמורה · נמצא שמוסיף על מנין הקשרים :

(יח) **ואח"כ** יכרוך חוט דגדיל מעשה עבות משמע דתרגום דמעשה עבות עובד גדילא :

(יט) **לעשות** ז' חוליות כו' כריכ' ג"כ מקרי חוליא והיו כורכין חוליא לבן וחוליא תכלת ועשו קשר וחזרו ועשו כן עד ז"פ נגד ז' רקיעים וע"ש שתכלת דומה לים וים לרקיע ועיין בדרישה ובסמוך כתבתי איך היו נעשי' הז' חוליות :

(כ) **ועתה** שאין לנו תכלת אין לעשותן מכלאים כו' ארישא דסי' קאי שכתב בזמן שהיה תכלת מצותו שיקח ב' חוטים כפולים של צמר צבועים תכלת וב' חוטים כפולים של צמר לבן או פשתן ומשמע דבין בבגד צמר בין בבגד פשתן פטרי ע"ז כתב ועתה כו' ועיין בדרישה : וב"ה

דרישה

[ד] **היה** צריך לדקדק בכריכה כו' כאשר הם מפורשים בגמרא כו' ז"ל הגמרא פרק התכלת ד' ל"ט ע"א אמר רב תכלת שכרך רובה כשרה ואפי' לא כרך בה אלא חוליא אחת כשרה וכוי תכלת שליש גדיל ב' שלישים ענף וכמה שיעור חוליא תניא רבי אומר כדי שיכרוך וישנה וישלש תנא הפוחת לא יפחות משבעה והמוסיף לא יוסיף על י"ג כנגד ז' רקיעים וששה אוירים שביניהם תנא מתחיל בלבן ומסיים בלבן ע"כ ופרש"י תכלת זה שם כל הציצית · שכרך רובה שעשה ב' שלישים גדיל ושליש ענף כשירה ואע"ג דמצותה ב' ענף וא' גדיל . חוליא הקפה ג"פ קרוי חוליא אחת . לא יפחות מז' ר"ל ז' חוליות (וכן פי' הרא"ש) ומתחיל בלבן שמניח ב' חוטין ארוכין לעשות מהן הגדיל ומתחיל לכרוך בלבן ובאמצע (ולעיל בפרישה כתבתי ל' הרא"ש דהיה כורך חולי' לבן וחולי' תכלת וקושר וחוזר וכורך לבן ותכלת וקושר וכן עשה שלישית ופעם רביעית כורך לבן לחוד וקושר) כורך של תכלת וחוזר ומסיים לבן ע"כ כמ"ש ועיין מ"ש בסמוך בפרישה :

[ס] **ועתה** שאין לנו תכלת אין לעשות' מכלאים כו' פי' אבל בזמן התכלת היה מותר והכי איתא בפ' התכלת אמר שמואל משמיה דלוי חוטי צמר פוטרין בשל פשתן איבעיא להו של פשתן מהו שיפטרו בשל צמר צמר בשל פשתן הוא דפטר כיון דתכלת פטר לבן נמי פטר אבל פשתים בשל צמר לא א"ד דכיון דכתיב לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו גדילים תעשה לך ל"ש צמר בפשתן ל"ש פשתים בצמר ופשט ליה שם דל"ש . ובתר הכי אמרינן דסדין בציצית פטור ויהיב טעמא משום קלא אילן ופי' רש"י צבע דומה לתכלת ואי שריית תכלת בסדין אתי

לעשותה מכלאים אלא צמר לצמר ופשתים לפשתים וגם אין צריך לדקדק בחוליות והרמב"ם ז"ל כתב מנהגינו לכרוך בה חוליות כעין שכורכין בתכלת וא"א הרא"ש ז"ל לא היה מדקדק (כ) ובה"ע כתב דהאידנא אין צריך לדקדק בבריכה ואפילו אם כרך רובה או לא כרך בה אלא חוליא אחת כשרה אלא עיקר מצותה שיכרוך עד שיהא בבריכה עם הקשר ברוחב גודל וקושר ב' פעמים וחוזר וכורך וכן

וגם אין צריך לדקדק בחוליות והרמב"ם כתב וכו' שיעור דברי רבינו כך הוא דלהרמב"ם שכתב מנהגינו לכרוך בה חוליות כעין שכורכין בתכלת אלמא דאף עכשיו צריך לדקדק לעשות שבע חוליות שלא לשנות המנהג אבל הרא"ש לא היה מדקדק פירוש לא היה מדקדק בחוליות לעשותן שבע ומ"מ בבריכה לא קאמר הרא"ש מידי אבל ב"ה כתב דהאידנא אין צריך לדקדק אפילו בבריכה והוסיף ואמר דאפילו אם כרך רובה או לא כרך בה אלא חוליא אחת כשרה וכו':

לשון סמ"ק וזה סדר החוליות כורך שני פעמים ובשלישי תוחבו באמצע וי"מ כורך ג' פעמים ובד' תוחבו באמצע ע"כ. הב"י הביא בסוף סי' זה מ"ש מהר"י אבוהב בשם בעל העיטור דבספרי איתא דעל הקרן פסולה משום דכתיב על ארבע כנפות ד' ולא ח' ולפיכך פסל כל ציציות שלנו לפי שיש בטלי' ח' ציציות שהרי לכל צד שתהפוך הטלית אנו יכולים להשתמש באלו הציציות והרי הוא כאלו היו בכאן ח' ציציות עכ"ל נראה דר"ל דבין שתלבוש הטלית כדרכו ובין שתהפוך הפנימי לחוץ לכל צד שתהפוך הטלית יכול להשתמש באלו הציצית שיהו נוטפים על הקרן לכל צד וה"ה כאלו היו ח' ציציות. אי נמי ה"ק דלכל צד מב' צדי הכנף שתהפוך הציציות בטלית אנו יכולים להשתמש באלו הציציות וכו' ואמר דשלנו פסולים אבל כשנעשה ב' נקבים בטלית ונטיל הציציות בתוכה ונוציא אותם לצד א' אז לא יהיו נוטפים על הקרן אלא יוצאין מצד אחד מן כנף הטלית כענף היוצא מן הצד אבל מצד השני אין שם ציצית כלל וכתב עוד שיש ליישב המנהג שלנו שנפרש הא דאמר בספרי על הקרן פסולה משום ד' ולא ח' היינו דוקא כשנותן הציצית על הכנף באלכסון שהציצית נראה שהוא לכנף זה ולכנף זה וה"ל כשתי כנפות עכ"ד וכן מצאתי ע"ש תוספות אלפסי שחזר בו מהר"ס ואמר שהכל קרוי נוטף על הקרן וג"א אימעוט אלא שלא יהא הציצית נקשרים באלכסון כזה עכ"ל והיינו דקאמר בספרי דעל הקרן פי' באלכסון פסולה משום ד' ולא ח'. ונראה דמ"ש שלא יהיו הציציות נקשרים באלכסון רוצו לומר שלא יעשה שני נקבים בכנף א' למעלה בתוך ג' וא' למטה בסוף הקרן ונטיל הציצית בנקב שלמעלה בתוך ג' ואח"כ נטיל ראשי הציצית בתוך הנקב למטה אותן שהן בצד פנים ישים אותן בנקב למטה שיהיו תלויין לחוץ ואותן שהן בצד חוץ ישים אותן בנקב למטה שיהיו תלויין לפנים דבאופן זה הם נקשרים באלכסון ואינן זזין ממקומן דה"ל ח' ד' לכנף זה וד' לכנף זה ואיכא לתמוה על מה שפסל ב"ה כל ציציות שלנו מכח הספרי שאמר ד' ולא ח' דמאין למד לומר דציציות שלנו לפי שיכולין להפכן לכל צד משני צדי הכנף שיהא זה חשוב כאילו היו שם שני ציצית ונמצא לד' כנפים ח' ציצית וד' ולא ח' קאמר קרא דכל זה דחוק ורחוק דהלא אין כאן אלא ד' ציצית על ד' כנפות ולא יותר ועוד דקרא קאמר ד' כנפות כסותך והספרי דורש ד' ציצית ולא ח' ציצית ולכן נראה דהספרי הכי קאמר דאף על פי דלכל כנף איכא שני צדדים אחד למטה לצד הארץ ואחד לצד הכנף והתורה אמרה גדילים תעשה לך על ארבע כנפות כסותך דמשמע דלכל צד משני צדי הכנף יעשה גדילים גדיל א' לכל צד וצד ואם כן יהיו שמנה גדילים על כל כנף וכנף שני גדילים גדיל אחד מצד אחד קבוע בשני נקבים נקב אחד בתוך שלשה למעלה ונקב אח' למטה בסוף הקרן וכן בצד השני וכן בכל אחד מהכנפים הארבע ויהיו שמנה גדילים ואמר הספרי דהא ליתא דאם כן לימא קרא איפכא על ארבע כנפות כסותך תעשה לך גדילים מדלא קאמר קרא הכי אלא אמר גדילים תעשה לך על ארבע וגומר דרשינן דארבע קאי נמי אגדילים ואתא קרא לאורויי דלא יעשה אלא ארבע גדילים ולא שמונה כאלו אמר גדילים תעשה לך ארבע על ארבע כנפות כסותך ודכוות' דרשי' קרא דלא תחסום שור בדישו מדלא כתב איפכא שור לא תחסום בדישו אלמא דלא תחסום מכל מקום קאמר וכן קראי טובא דרשינן הכי והשתא לפי זה לא פסל הספרי מהך דרשא אלא בעושה שמונה גדילים ממש שני גדילים לכל כנף אבל ציצית שלנו שאין בהם אלא ארבע גדילים ולא יותר ודאי דכשרים ולא חיישינן למה שמתהפכין בטלית לכל צד דמכח היפוך לא נעשין שמונה אלא דמכל מקום סבירא ליה לב"ה דכיון דהספרי פוסל שמונה גדילים ממש אם כן הני ציצית דמתהפכין לכל צד נמי יש לפוסלן לפי שנראין כאילו היו בכאן שמונה ציצית ולפסול לכתחלה קאמר שאין לעשותן כך אבל מודה ודאי דאם נעשו כך בטלית דכשר לברך עליהן ודלא כנראה ממה שכתב מהר"י אבוהב הביאו בית יוסף דב"ה פוסל ציצית שלנו מן הדין דלפי זה ליכא תקנה למדקדק שיהא יוצא ידי שניהם ולכן גם הבית יוסף דחה דברי ב"ה

פשתן בכסות של צמר במקום דליכא תכלת אסור דהוי כלאים שלא במקום מצוה כיון שיכול לקיים את שניהם כשיטיל בו ממינו אבל טלית של פשתן שהטיל בה תכלת מותר לעשות לבן שלה של צמר כיון דבלאו חוטי לבן נמי אין אנו מקיימין את שניהם שהרי יש בה תכלת שהוא צמר ואין לומר שלא יטיל בה תכלת כיון שאפשר לקיים בה מצות ציצית בלבן של פשתן שמאחר שהתורה אמרה להטיל תכלת בציצית ולא מקיים מצות תכלת בטלית זו אלא ע"י כלאים הוי כאי אפשר לקיים את שתיהם דאתי עשה ודחי את לא תעשה. וא"ת ואמאי שרינן תכלת בטלית של פשתן שהרי אפשר לקיים את שניהם כשלא ילבש אלא טלית של צמר כבר תירצו התוספות בפרק אלו נערות שאין זה חשוב אפשר ולי נראה דקושיא מעיקרא ליתא דכיון דדרשינן סמוכים למישרי כלאים בציצית אי אמרת דאין מטילין חוטי תכלת בטלית של פשתן א"כ כלאים דשרא רחמנא בציצית היכי משכחת לה ומיהו חוטי לבן של פשתן בשל צמר אע"פ שמטיל בו תכלת כר' דכיון שלא הוצרך לידחות לאו דכלאים מפני התכלת גם מפני הלבן לא ידחה שהרי אפשר לקיים שניהם ושלא כדעת ר"ת שכתבתי לעיל דאי הוה סבירא ליה להרמב"ם הכי לא הוה שתיק מיניה:

וגם אין צריך לדקדק בחוליות כבר כתבתי בסמוך הא דתניא בר"פ התכלת (שם) הפוחת לא יפחות משבעה חוליות כנגד שבעה רקיעים והמוסיף לא יוסיף על י"ג כנגד שבעה רקיעים וו' אוירים ביניהם ופירוש רש"י ו' אוירים בין ז' רקיעים וע"ש שהתכלת דומה לים וים דומה לרקיע מדמי סידורה לסדור הרקיעים כדי לזכרו לטובה שאף צבעה כ"כ נזקק לציצית וב"כ התוספות והרא"ש וכתבו עוד דהאידנא שאין לנו תכלת אין לדקדק במנין החוליות ומה"ט אין צריך לקשר על כל חוליא וחוליא כי הקשר הוא להכיר מנין החוליות וכ' הרמב"ם בפרק א' העושה לבן בלא תכלת לוקח אחד מח' חוטין וכורך אותו על שאר החוטין עד שלישן ומניח ב' שלישיתן ענף וכריכה זו אם רצה לכרוך אותה חוליות כעין שכורך בתכלת הרשות בידו וזהו מנהגינו ואם רצה לכרוך בלא מנין חוליות עושה כללו של דבר יתכוין להיות הכרוך שליש והענף שני שלישים ויש מי שאינו מדקדק בדבר זה בלבן ואם כרך הלבן על רוב החוטין או שלא כרך אלא חוליא אחת כשירה עכ"ל. ומ"ש רבינו דברי הרמב"ם ומנהג הרא"ש ודברי בעל העיטור לאו משום דאיכא בינייהו פלוגתא לענין דינא שהרי הרמב"ם כתב שאם רצה לכרוך בלא מנין חוליות עושה ובה"ע גם כן כתב שעכשיו אין לדקדק בכריכה ולא בא אלא ללמדנו שהרמב"ם היה נוהג לדקדק והרא"ש לא היה מדקדק ואע"פ שדברי בה"ע עד או לא כרך בה אלא חוליא אחת כשירה בכלל דברי הרמב"ם הם מה שכתב אלא עיקר מצותו וכו' הוא מדברי בה"ע ומשום דבעי למיכתב דברים אלו כתב תחלת דבריו:

ומ"ש הרמב"ם ואם כרך הלבן על רוב החוטין או שלא כרך אלא חוליא אחת כשירה כן כתב גם בתכלת והכי איתא בהדיא בגמרא ר"פ התכלת ומשמע דגדיל וענף בעי לעיכובא שאם כרכה כולה עד שלא נשאר בה ענף וכן אם הניחה כולה ענף ולא כרך בה אפילו חוליא אחת פסולה דגדיל וענף בעינן דאם לא כן מאי איריא כרך רובה אפילו כרך כולה נמי וכן מאי איריא אם לא כרך בה אלא חוליא אחת אפילו לא כרך שום חוליא נמי ורב ורבה בר בר חנה איפליגו בלא שייר בה ענף דגרסינן בר"פ התכלת דרב ורבה בר בר חנה הוו יתבי חלף ההוא גברא דמיכסי גלימא וגדילה מיגדל פירש"י כל הציציות היה גדיל ולא שייר בה ענף כלל אמר רב יאי גלימא ולא יאי תכלתא רבה בב"ח אמר יאי גלימא ויאי תכלתא במאי קמפלגי רבה בב"ח סבר כתיב גדיל וכתיב פתיל או פתיל או גדיל ורב סבר לעולם פתיל בעינן והאי גדילים למנינא אתא גדיל ב' גדילים ד' עשה גדיל ופותלהו מתוכו וכתוב בנמוקי יוסף בשם רש"י ופותלהו מתוכו כלומר שיהא הענף אחר הגדיל ולא שיעשה הגדיל בסוף החוטים והתוספות כתבו שם דבסיפרי דריש ועשו להם ציצית שומע אני יעשה כולם גדילים תלמוד לומר ציצית הא כיצד כדי שתהא גדיל יוצא מן הענף וציצית מן הגדיל והא ברייתא קשיא לרבה בר בר חנה ע"כ וכתב המרדכי בשם ר"ש גבי כיון דאשתרי ליה עילאי אישתרי ליה כולה דכדברי רב עיקר ועל מאי דאמרינן ורב לעולם פתיל בעינן כתב פר"י דה"פ לעולם פתיל נמי בעינן וכו' והעלה דבעינן פתיל וגדיל ובחד לא מתכשר והכי עבדינן השתא והכי תנא בסיפרי פרשת שלח לך עכ"ל וכתוב בנמוקי יוסף הא דאמרינן דאפילו לא כרך בה אלא חוליא אחת כשירה דהיינו דוקא כשעשה קשר אחר החוליא כדינו דחוליא בלא קשר אינו מתקיים ואין כאן גדיל עד כאן לשונו:

ומ"ש אלא עיקר מצותה שיכרוך עד שיהיה בבריכה עם הקשר כקשר גודל וכו' ועוד יש מנהגות אחרות בעשייתו וכו' התוספות כתבו בריש פרק התכלת (שם) כתב רש"י שמה שאנו עושין ה' קשרים משום דשקולה ציצית כנגד כל המצות כלומר דציצית עולה ת"ר וח' חוטים וה' קשרים הרי תרי"ג וכן היה נוהג ר"ת לעשות אותן ה' קשרים ב' בסמוך לטלית וג' סמוך לפתיל משום מעלין בקודש ולא מורידין כלומר שהיה קושר אצל הכנף קשר אחד וכורך מעט וחוזר וקושר קשר שני וכורך כריכות הרבה ובסופם קושר ג' קשרים ובין קשר לקשר כריכה מועטת ומיהו לא מצינו שום סמך בתלמוד מה' קשרים וי"ל דהא דאמרינן צריך לקשר על כל חוליא וחוליא היינו א' של לבן ואחד של תכלת שהם שתים והשתא כשאינו פוחת מז' עושה ה' קשרים סמוך לטלית קשר א' ואחר ג' חוליות אחד של תכלת ואחד של לבן קשר א' עד שמסיים ו' חוליות הרי ד' קשרים ואח"כ עושה חוליא שביעי' של לבן ואח"כ קושר א' הרי ה' קשרים והרב מהר"י ן' חביב ז"ל כתב בשם העיטור שטעם מנהגינו בה' קשרים הוא מפני שבזמן התכלת היו עושי' ז' חוליות ג' כריכות בכל חוליא והחוליא הראשונה היתה בלבן וכן האחרונה ועל כל חוליא היו קושרים ואם כן יעלו כל קשירות אבל חוליות הלבן ה' כי בז' חוליות יש ח' קשרים אחד בתחלה ואחד בסוף וו' באמצע וכיון דחוליות הלבן היו ד' א"כ היו קשריהם ה' וכל זה כפי מה שהיו נוהגים לקשור אחר כל חוליא מהו' אבל מן התורה אינו אלא קשר העליון דהיינו קשר אחרון של צד הענף ובין כל חוליא אינו צריך קשר כי הכריכה הג' היו מכניסין תוך הגדיל כמנהגינו היום בכל חוליות והיא עצמה היתה קושרת התכלת או הלבן אבל למנהג מרווח היו עושין קשר ממש בין כל חוליא וחוליא וע"פ אותו מנהג אנו עושין היום ה' קשרים עכ"ל. והרא"ש כתב וז"ל והאידנא נהגו לעשות ד' אוירים שבין ה' קשרים שיש כל אחד רוחב אצבע גודל עם הקשר והוא נוי הציצית ומתקיים הגדיל יפה וחולקין ח' חוטים ד' לכאן וד' לכאן ועושים הקשר עד כאן לשונו. וג"ל דמשום דלמנהג ר"ת שהאויר שבין הקשרים אינו שוה אינו נוי הציצית וגם הגדיל שבין קשר שני לשלישי אינו עשוי להתקיים כל כך לפי שהוא מרובה קאמר הרא"ש דמנהג זה עדיף ממנהג ר"ת מפני שבמנהג זה הוי נוי הציצית ועשוי להתקיים ומנהג זה כתוב ג"כ בסמ"ג וגם רבינו ירוחם כתבו וסיים ביה ובאויר שבין קשר לקשר עושים כריכות קטנות כעין חוליות כל אחד לפי מנהגו ואני קבלתי לעשות י"ג כנגד י"ג מדות של רחמים עכ"ל. ואני ראיתי שנוהגים לכרוך באויר ראשון ז' כריכות ובשני תשעה ובשלישי י"א וברביעי י"ג שעולים כל הכריכות מ' כמנין ה' אחד שעולה ל"ט ועם השם עולה מ' וג"ל שטעמם לפי שהם סוברים דהא דתניא לא יפחות לא יוסיף על שלשה עשר אכריכות שבין קשר לקשר קאי כפירוש אחרון שכתבו התוספות וכתבו כ"י ומש"ה מתחילין בז' דהפוחת לא יפחות משבע ועולים והולכים משום דמעלין בקודש וגומרים בי"ג שסוף תכלית העלייה שאין מוסיפים עליהם:

כתב רבינו הגדול מהר"י ז"ל ור"ס כתב בתשובה דקשרים לא מעכבי אלא לכתחלה אבל בדיעבד שאין לו פנאי כגון בע"ש עם חשכה וכיוצא בה לא מעכבין ואם היה לו פנאי אינו רשאי לפחות ואם פיחת עובר על דעת חכמים עכ"ל:

ומ"ש רבינו וקושר ב"פ כבר כתבתי בסמוך שכן כתבו התוספות והרא"ש והמרדכי וסמ"ג שבכל קשר קושר שני קשרים כי האחד לא יתקיים ולא חשיב קשר וכתבתי שם אופן הקשרים ומעשיהם:

ויהא

דרישה

אתי למירמי צמר לבוע בקלא אילן והוי כלאים שלא במקום מצוה ומפרש שם דהיינו דוקא באפשר לעשות במינו וכתבו התו' בפ' אילו נערות דלכל ארבע חוטי לבן ודאי אסור דאפשר במינו אבל הכיא דחוטי פשתן פוטרים בשל צמר פ"ק ב' חוטי צמר פוטרים בשל פשתן דמיגו דתכלת פטר שכבר נעשה כלאים ע"י תכלת שבו לבן של צמר נמי פטר ומיגו דב' חוטי לבן של צמר פוטרים בשל פשתן ב' חוטי לבן של פשתן נמי פוטרים בשל צמר אע"ג דלא נעשה התם כלאים

פרישה

(כ) ובה"ע כתב דהאידנא א"צ לדקדק בכריכה ואפילו אם כרך רובה כו' ק"ל מאי האידנא דקאמר הא גם בימי התלמוד היה כן דלכתחלה בעי ב' שלישי ענף ושליש גדיל ובדיעבד כשר אפילו לא כרך אלא חוליא א' וכמ"ש לעיל בסמוך בדרישה ונראה דאין ה"נ וכמה שכתב ואפילו אם כרך רובה כו' לא בא לחדש מידי אלא העתיק דינא דגמרא ומ"ש האידנא א"צ לדקדק בבריכה אסמיך ליה קאי וה"ק מדינא דגמרא היה צריך לדקדק לכתחלה בכרי' איך

ויהא זהיר לחתוך ראשי החוטין לעשותם ח' קודם שיכרוך שאם כרכן ואח"כ חתך ראשי החוטין פסולה בפ"ק דסוכה (יא) אמרינן דרב מכשר בתלאן ולא פסק ראשי חוטי שלהם ושמואל ולוי פוסלים ואקשינן עלה דרב מדתניא תלאן ואח"כ פסק ראשי חוטי שלהם פסולים וסליק בקושיא ופירש"י תלאן הציציות בכנפות הטלית חוט אחד כפול ד' ותוחבו בכנף וכופלו והרי הם ח' כפלים ופוסק ראשי החוטין שלהם ונעשים ח' חוטים ואם שכח ולא פסק עד שעשה כל הגדילים וקשריהם וכמאן עשוי' בפיסול דאין בה אלא חוט אחד ואח"כ פסק ראשי חוטין שלהם פסולה משום תעשה ולא מן העשוי שהרי בפיסול עשאם :

אבל אם תחבם בכנף ואח"כ חתכם כשירה רק שיחתכם קודם כריכה

(כח) וכן יעשה עד שישלים לה' קשרים וד' כריכות ביניהם ויהיה כל הכרוך רוחב טפח והשאר ב' טפחים ועוד יש מנהגות אחרות בעשייתו (כב) וכאשר כתבתי כן הוא עיקר (ד) (כג) ויהא זהיר לחתוך ראשי החוטין לעשותן שמונ' קודם שיכרוך שאם כרכן ואח"כ חתך ראשי החוטין פסולה (כד) [ו] אבל אם תחבם בכנף ואח"כ חתכם כשירה רק שיחתכם קודם כריבה :

ואם

ב"ה בשתי ידים אבל למה דפרישית דב"ה לא אמר אלא דפסולין ציצית אלו לכתחלה שפיר איכא תקנה למדקדק וכמו הוא דיעשו לכתחלה מצוה מן המובחר כמו שכתב בעל העיטור ונתברר בשם רבותיו ויתקן הציצית בשני נקבים ותלויין מצד אחד כענף מן הצד אלא לפי דמחזי כיהורא ומן המתמיהין וכמו שכתב בית יוסף לכך לא ישנה הציצית בגלוי בטלית שעליו ממנהג העולם אבל מתחת למדיו שהוא מכוסה יתקן לו הציצית במלבוש הקטן כסברת בעל העיטור ורבותיו שהוא העיקר לפע"ד וז"ל מהרי"ל אין לתלות הציצית למטה לצד הארץ אלא על צד הכנף שנאמר על כנפי בגדיהם עכ"ל :

ואם

כתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל על זה אע"פ שכתב הרב זה הדבר בלא מחלוקת בא"ס והוא פוסל ובספר המצות ג"כ אמר טוב הוא שלא יתחבם בבגד עד שיחתכם וכן ראוי לעשות וראוי להחמיר בזה שהעולם טועים מאד בזה שנמשכו אחר סברת הרב עכ"ל ואיני רואה במנהג העולם טעות כלל דלכולי עלמא מישרי שרי לחתכם אחר שתחבם בכנף כדמשמע בהדיא מפירש"י דלא אסר אלא היכא דשכח ולא פסקן עד שעשה כל הגדילים וקשריהם וכן נראה מדברי הרי"ף והרא"ש שכתבו תלאן וקשרן ואח"כ פסק חוטים שלהם פסולים דמשמע הא תלאם ופסק ראשי חוטין ואח"כ קשרן כשירה וכן נראה דברי הרמב"ם בפ"א וכן כתב הר"ן בהדיא להכשיר וכתב דהכי מוכח בגמרא ונראה דהיינו מדמקשי בגמרא וסבר שמואל לא אמרי' פסיקתן זו היא עשייתן וה.ז תני שמואל הטיל לשני קרנות בבת אחת ואח"כ פסק ראשי חוטים כשר מאי לאו שקושר ואח"כ פוסק לא שפוסק ואח"כ קושר מאי קושר ולא מיתרא מהו דתימא בעינן כנף בשעת פתיל וליכא קמ"ל ופירש"י הטיל שני קרנות בבת אחת . שעשה ד' כפלים ארוכים כשיעור שתי ציציות ותוחב ראשו אחד בכנף זה וראשו אחד בכנף זה וכפל הראשון עד שהגיעו זה לזה לאמצע ארכה : מאי לאו שקושר . עשה הגדיל בזו ובזו ואח"כ פסק האמצע ונעשו שתים ואע"פ שנעשו בפיסול דכולה קודם שנפסקה חוט א' הוא : בעינן כנף בשעת פתיל . שתולה בו הפתילים בעינן כנף אחד ולא שנים הרי בהדיא דהטיל הציצית ואח"כ פסק ראשי חוטים שלהם כשרים ובסמ"ג כתוב וקודם שיתחיל לקשור ולכרוך יחתוך ראשי חוטין שלהם שאם לא יחתוך עד לאחר קשירה וכריכה נמצא שנעשה בפיסול ע"כ הרי שלא פסל אלא כשפוסק ראשי החוטים אחר קשירה וכריכה אבל אחר שתחבם בכנף כל זמן שלא קשר ולא כרך שפיר דמי לפסוק ראשי החוטים ומה שכתב וטוב שיתחבם קודם שיתחבם כלל לאו לעיכובא אלא עצה טובה קמ"ל כדי שלא ישכח מלחתכם עד אחר קשירה וכן יש לפרש מה שכתוב בספר א"ס והוא וז"ל פשוט בפ"ק דסוכה שצריך לחתוך ראשי החוטים בענין שיהא כל אחד לבדו קודם שיתחבם בכנף ואם חתכן אחר שתלאן בכנף פסול דמשום עצה טובה קאמר שצריך לחתכם קודם שיתחבם בכנף ומיהו אינו נפסלה אלא אם כן קשרן ואחר כך חתכן והכי דייק ממה שכתב ואם חתכן אחר שתלאן בכנף ולא כתב ואם חתכן אחר שתחבן בכנף כדקתני רישא שצריך לחתוך ראשי החוטים קודם שיתחבם בכנף דתלאן משמע שקשרם גם כן אבל תחבן ולא קשרם לא מיפסל אם פסקן אז ומה שכתוב בכלבו ובספר אורחות חיים וצריך למדוד החוטים תחלה ואחר כך פוסקן ביחד קודם שיתנם בכנף שאם לא פסקן קודם שיתנם בכנף פסולה והר"י כתב אם לא פסקן קודם שתחבן רק שלא קשרם כשרים ואם קשרם קודם פסיקה פסולה יש לומר שמה שכתבו בשם הר"י הוא פירוש מה שכתב בתחלה שאם לא פסקן קודם שיתנם בכנף פסולה לומר דהיינו דוקא כשקשרן קודם פסיקה דלקשירה קרי נתינה בכנף ואין לפרש דהר"י לאיפלוגי על סברא קמייתא אתא דא"כ לסברא קמייתא כל שנתנן בכנף אע"פ שעדיין לא קשרן אם פסקן פסולה וכבר כתבתי דבגמרא משמע בהדיא דכל שפסקן קודם קשירה אף על פי שכבר היו נתונין בכנף בשעת פסיקה כשירה וכן מבואר בספר אורחות חיים שאחר שכתב הא דלעיל כתב וז"ל יש מי שכתב שאם ישאר מן החוט הארוך שעשה בו הכריכות אחר שעשה הקשרים שאסור לפסוק אותו משום תעשה ולא מן העשוי ובתשובת הגאונים כתוב דאין לחוש בו כלל כי מה שאמרו ה"מ בד' חוטים דאי לא פסיק להו חד אינון ואין כאן ציצית אבל בזה שאין מצוה לפסקו כי פסיק ליה מאי תעשה ולא מן העשוי איכא עד כאן לשונו הרי דאפילו לדברי סברא ראשונה לא אסר לפסקו אלא אחר שעשה הכריכות אבל קודם שעשה הכריכות לית דין ולית דיין דלית ביה משום תעשה ולא מן העשוי :

ונראה לי דכיון דקי"ל דאפילו לא כרך בה אלא חוליא אחת כשירה אם כרך בה חוליא אחת ואח"כ פסקן פסולה ומיהו דוקא בשקשר קשר אחד אבל אם לא קשר כלל לא משום דלא הוי מן העשוי דהא קי"ל קשר העליון דאורייתא הלכך כל שפסקן אחר הקשר ולא כרך או אחר שכרך ולא קשר כשירה אבל אם כרך חוליא וקשר אחריה אם פסק אח"כ פסולה ואע"פ שעדיין לא גמר הכריכות והקשרים משום דבהכי מתכשר חשיב שפיר מן העשוי ואע"פ שפירש"י תלאן לציציות וכו' ואם שכח ולא פסקן עד שעשה כל הגדילים וקשריהם נראה שלא פירש כן אלא לומר שאף על פי כן מכשיר רב אבל לשמואל כיון שעשה שיעור הכשר ציצית דהיינו חוליא אחת וקשר אחד כי פסיק להו בתר הכי הוי מן העשוי :

והרמב"ם כתב בפ"א וז"ל תלה החוטים בין שתי כנפים מזו לזו וקשר כנף זה כהלכתה וכנף זה כהלכתה ואחר כך חתכן באמצע ונתפרדו זה מזה פסול שהרי בעת שקשרם היו פסולים לפי ששתי הכנפים מעורות זו בזו בחוטים שביניהם ובשעה שפסקן נעשו שתי ציציות נמצא עושה מן העשוי ע"כ משמע לכאורה שהוא מפרש דדוקא בתלה חוטין בין שתי כנפים הוא דפסלינן בתלאן ואחר כך פסק ראשי חוטין שלהם אבל בחוטים שאינם תלוים אלא בכנף א' אע"פ שכרך וקשר ואח"כ פסק ראשי החוטי' כשרה דאם לא כן לישמעינן דאפילו בתלאן בכנף אחד פסולה אבל קשה דכיון דטעמא משום תעשה ולא מן העשוי בתלאן בכנף אחד נמי יש לפסול לכן נ"ל דגם בתלאם בכנף אחד פסול ומה שכתב תלה החוטים בין שני כנפים לפי שהוא מפרש שמה שאמרו בגמרא תלאן ולא פסק ראשי חוטים שלהם בתלה החוט בין ב' כנפים ואפ"ה מכשיר רב משום דקא סבר פסיקתן זו היא עשייתן והכי משמע מדאמרינן בגמרא וסבר שמואל לא אמרינן פסיקתן זו היא עשייתן והא תני שמואל הטיל לשתי קרנות בבת אחת וכו' והרמב"ם דרכו לכתוב הדין כמו שהוא שנוי בגמרא ולכך כתב דין תלה החוטים בין שתי כנפים כמו שהוא שנוי בגמרא לפי פירושו ומיניה נשמע להיכא דלא תלה אלא בכנף אחד לבד כיון דהוי ג"כ מן העשוי :

כתוב

דרכי משה

(ד) כתוב בנ"י הלכות ציצית דבימיו נהגו לעשות ג' כריכות הראשונות כל אחד ז' כריכות והרביעי י"ג ומ"י כתב ואני ראיתי שנהגו לכרוך באויר הראשון ז' כריכות ובשני ט' ובג' י"א ובד' י"ג שעולה הכל ארבעים כמנין ה' אחד שעולה ל"ט ועם השם עולה מ' עכ"ל . והטעם שמתחילין בז' ומסיימין בי"ג מפני שאמרו בגמרא פ' התכלת לענין חוליות התכלת הפוחת לא יפחות מז' והמוסיף לא יוסיף על י"ג ואמרינן שם טעמא ז' כנגד ז' רקיעים י"ג כנגד ז' רקיעים וו' אוירים שביניהם לכן אע"ג דאין אנו עושים חוליא כמו בתכלת מ"מ עם הכריכות עושים זכרון לתכלת אבל ב"י כתב שנהגו כן משום דהתוספ' ונ"י מפרשים דהאי אל יפחות וכו' אמספר הבריכות קאי לא על החוליות ולכן כורכין בדרך זו . ומקצת בני אדם נוהגין האידנא כדברי נ"י שעולה מספר הבריכות ל"ר ועם ה' קשרים הוא ל"ט כמספר השם שעולה ל"ט :

ולא

פרישה

אין תהיה דהיינו ז' חוליות כדתני' הפוחת לא יפחות מז' ופי' ז' חוליות א"כ שהוא פי' שבריית' הפוחת לא יפחות מז' כריכות (וכן פי' ב"י שם) ע"ז קאמר דהאידנא א"צ לדקדק בזה · (וכ"כ שם הרא"ש וז"ל הפוחת לא יפחות נראה דדוקא כשיש תכלת או יש לדקדק במנין החוליות שהתכלת ניכר בחוליותיה ודומה לרקיע והלבן דומה לאויר שבין רקיע לרקיע · אבל האידנא לית לן תכלת אין לדקדק במנין החוליות עכ"ל) אלא עושה כמה כריכות וחוליות שירצה הן רב הן מעט · ואח"כ אמר שאפילו הגדיל יותר מן הענף כשר · (והוא ג"כ מדין גמרא ככ"ל) אלא שעיקר המצוה שיהיה הענף ב' שלישי' והגדיל שליש להכי כשיהיה הכריכה עם הקשר רוחב גודל נמצא שכשיעשה ז' כריכות יהיה הגדיל טפח שהיא ד' אגודלים והענף ב' טפחים :

(כח) **ומ"ש** וכן יעשה עד שישלי' לה' קשרים כו' כ"כ גם הרא"ש שם ז"ל אם נפרש דמה דאמרי' (סוף דל"ח) צריך לקשור על כל חולי' היינו אחד של לבן וא' של תכלת או נמלא סמוך לכנף וכורך חולי' לבן וחוליא תכלת וקושר הרי שנים ועוד לבן ותכלת וקושר הרי ג' ועוד לבן ותכלת וקושר הרי ד' ומסיי' בלבן וקושר הרי ה' עכ"ל הרי לך שבימי התלמוד היו עושין ז' חוליות וה' קשרים והייתי אומר שגם עכשיו נעשה ה' קשרים ובין כל קשר וקשר ב' חוליות לבן א' במקום תכלת וא' במקום לבן זכר למנהג ימי התלמוד וכ"כ שם ב"י ז"ל צריך לעשות כן סיום בלבן כיון שהוא זכר לתכל' ע"כ קמל"ן בעל העיטור דאנו יכולין לעשות לכתחלה כמה כריכות וחוליות שירצה ואין אנו מוסיפי' למה שנהגו בימי התלמוד אם שגם בזמנינו מצוה לעשות ה' קשרים וז' כריכות שהוא זכר לה' קשרי' וד' חוליות לבן ושנהגו הם אבל א"צ לעשות ז' חוליות ולאפוקי ממשמעות הרמב"ם שכתב ז"ל אם רוצה לכרוך אותן החוליות כעין שכורך בתכלת הרשות בידו וזהו מנהגינו ע"כ משמע דלכתחלה טוב שלא יפחות ממנין החוליות שעשו בימי התלמוד · וז"ל ב"י מ"ש רבינו דברי הרמב"ם ומנהג הרא"ש ודברי ב"ה לאו משום דאיכא ביניייהו פלוגתא לענין דינא שהרי הרמב"ם כתב שאם רוצה לכרוך בלא מניין חוליות וב"ה ג"כ כתב שעכשיו אין לדקדק בכריכה ולא בא אלא ללמדינו שהרמב"ם היה נוהג לדקדק והרא"ש לא הי' מדקדק ואעפ"י שמדברי ב"ה עד או לא כיון בה אלא חוליא א' כשרה בכלל דברי הרמב"ם הם מ"ש אלא עיקר מצותו וכו' הוא מדברי ב"ה ומשום דבעי למיכתב דברים אלו כתב תחלת דבריו עכ"ל :

(כב) **וכאשר** כתבתי כן הוא עיקר כתב ב"י ואני ראיתי שנוהגים לכרוך באויר ראשון ז' כריכות ובשני ט' ובשלישי י"א וברביעי י"ג שעולים כל הכריכות מ' כמניין ה' אחד שעולה עם השם מ' וטעמם שמתחילין בז' ומסיימים בי"ג מפני שאמרו בגמ' פרק התכלת לענין חוליות התכלת הפוחת לא יפחות מז' והמוסיף אל יוסיף מי"ג ואמרינן שם טעמא נגד שבע רקיעים ושש אוירים שביניהן · לכן אנחנו עושין עם הכריכות זכר לתכלת · ז"ל מהררמ"מ ואני הכותב שמעתי בע"מ בתחלה ז' נגד ז' רקיעים ואח"כ ס' שהוא בצירוף י"ס ואח"כ י"א שהוא בצירוף שם של ד' ואח"כ י"ג בגי' אחד וזהו יי' אחד · ואין אנו צריכים לצרף השם עם החשבון וכן מצאתי בשם ר' אבן לפי שהוא במנין כוזו שהוא בגי' ט"ל וסמך לדבר של אורות עליך אורות בגי' תרי"ג כמנין ציצית וה' קשרים וח' חוטין · וכן ראיתי ממורי הגאון מהרר"ש עכ"ל וכן הוא בהגהות מ"ו ופי' הסימן עליך לשון עלית יהיה כריכות ציצית ע"ל המרומזים במלת אורות ע"ש וראיתם אותו וציצית בגי' תרי"ג כמו אורות ע"ל יהיו הכריכות : (כג) **ויהא** זהיר לחתוך כו' · דאל"כ פסולה משום תעשה ולא מן העשוי :

ואם

(כד) **אבל** אם תחבם כו' ע"ל סי' ט"ו ועיין בדרישה בסימן זה מש"ל :

דרישה

כלאים ע"י תכלת שבו . וכן נראה שהוא דעת רבינו שכתב בריש הסי' בזמן שהיה תכלת מצותו שיקח ב' חוטים כפולים כו' וב' חוטים כפולים כו' או של פשתן ומדכת' הכי סתמא משמע דבכל הבגדים מהני ואעפ"י שהלבן הוא כלאים כיון דאית ביה תכלת שרי . וכתבו עוד התו' הנ"ל וכ"ע אם ב' חוטי לבן של פשתן וב' חוטי לבן של צמר מותר לתת בטלית של צמר או של פשתן דשמא לא הותרו ב' חוטי לבן אלא דוקא במקום תכלת אבל שלא במקום תכלת לא או ל"ש ובריש יבמות כתבו בפשיטות דדוקא במקום תכלת פטר אבל שלא במקום תכלת אסור כיון דאפשר במינו · ולפי זה מ"ש רבינו כאן ועתה שאין לנו תכלת כו' ל"ד דה"ה בזמן דאיכא תכלת אם אינו מטיל תכלת אסור ומילתא דפסיקתא נקט רבינו . וא"ת ואמאי שריק תכלת בטלית של פשתן הרי אפשר לקיים את שניהם כשלא ילבש אלא טלית של צמר וי"ל דאין זה מסוג אפשר . תו' · וב"י כתב דכ"ל לתרץ דכיון דדרשינן סמוכים למישרי כלאים בציצית א"א דאין מטילין חוטי תכלת בטלית של פשתן א"כ כלאים דשרי רחמנא בציצית היכי משכחת לה . ע"כ קיצור ל' ב"י . וק' לי דאיך סתם רבינו כאן דבזמן הגמרא היו מטילין ציצית של פשתן בשל צמר וכן משמע מכל מה שכתבתי כאן מסוגיית הגמרא והתוס' וכא בהדיא אסקי' שם בגמרא כר"א דאמר כל המטיל תכלת בסדין בירושלים אינו אלא מן המתמיהין ופירשו שם בגמ' גזירה משום שמא יקרע או משום כסות לילה וכמ"ש לעיל בדרישה סי' ט' באריכות וכ"ע מודים בזה דאסור ולא פליגי שם המפרשים אלא אם מין במינו בסדין מותר או לאו . וי"ל דמ"ש רבינו בזמן שהיה תכלת מצותו שיקח כו' עד או של פשתן היינו דכן הדין מן התורה בעיקר המצוה דהתירה התורה כלאים בציצית ולא כתב רבינו שעושין ונהגו כן אלא שמי שירצה לעשות כן לא עבר על לאו דלא תלבש שעטנז והכי דייק ליסנא דר"א דאמר אינו אלא מן המתמיהין תמיה איכא איסורא ליכא וכדפרש"י שם וק"ל. ונראה לומר דהא דאסיקו שם כר"א דכל המטיל תכלת בירושלים אינו אלא מן המתמיהין היינו המטיל תכלת בסדין של פשתן דעלה קאי שם כמ"ש לעיל ודוקא בכה"ג הוא דאיכא חששא דכסות לילה דסתם סדין כסות לילה הוא וכן חששא דשמא יקרע ויתפרנו ויצרף אח"כ חוט התפירות אל הציצית ויהיו כלאים שלא במקום מצוה דאינו שייך אלא בסדין דוקא שודאי אם יקרע יתפרנו בחוט של פשתן . אבל בטלית של צמר היה מותר להטיל ציצית של צמר ופשתן יחד דהא גזירה דכסות לילה ליכא גם גזירה שמא יקרע ליכא דודאי אם יקרע לא יתפרנו בחוט של פשתן דהא הוי שעטנז ואטו ברשיעי עסקינן אלא יתפרנו בחוט של צמר או קנבוס וא"כ אף אם יצרף חוט התפירה אל הציצית לא יה' כלאים . ורבינו מיירי כאן להטיל ציצית של פשתן בטלית של צמר דהא היה מותר בזמן הגמ' ודו"ק :

[ו] **אבל** אם תחבם בכנף ואח"כ כו' כן הסכים ג"כ ב"י והביא ראיות מהפוסקים ולא כמהר"י אבוהב שכתב שהעולם טועים בזה שנמשכו אחר סבר' רבינו שסתם דבספר א"ס ומוה פוסל גם בסמ"ק כתב דטוב שלא יתחבם בבגד קודם חתיכה . וב"י האריך לבאר דברי הא"ס ומוה' וסמ"ק והסכים וכתב שהם כדעת רבינו ע"ש :

ואם

כתוב בכ"י שנהגו לעשות בסוף כל חוט וחוט קשר כדי שיעמוד בשזירתו וכן כתב הרוקח וז"ל וקושרים כל חוט למטה שלא יתלקו ויראה כשנים ורבינו ירוחם כתב וצריך להפריד חוטי הענף זה מזה וכ"ל כי לפי זה נהגו לעשות בכל חוט מהם בראשו קשר א' כדי להפרידם זה מזה עכ"ל:

כתוב בכלבו ובארחות חיים וצריך לתלות הציצית באורך הטלית ולא ברחבו וכן כתב הרוקח ובהגהות מיימון כתוב וז"ל כתב רא"ם וצריך לתת הציצית לאורך הטלית ולא לרחבו דבעינן שתהא נוטפת על הכנף פירוש תלוי על הקרן ואי הוי ברחבו לא הוי נוטף שהרי כלפי הקרקע הוא תלוי וכן הנהיג מהר"ס לדקדק בו בטלית שיהא הציצית נוטף על הכנף בשעה שמעוטף בו האדם ויש כנף שהוא תולה הציצית בארכו ויש ברחבו הכל לפי מה שמתעטפים בו ושוב חזר בו ואמר דהכל נקרא נוטף על הכנף ולא אמעיט אלא שלא יהא הציצית תלוי באלכסון על קרן זוית ורש"י פירש האי שתהא נוטפת על הקרן שתהא תולה ומכה על הקרן פי' שיגביה למעלה מן השפה כדי שתהא תלויה ונוגעת התלויה בקרן עד כאן לשונו:

יב [א] **ואם** (א) נפסקו כל חוטיה ונשתייר בהם כדי עניבה כשר ובלבד שישאר (ב) כדי שיוכל לענבם כולם ביחד שזהו יותר מכדי עניבה של כל אחד בלבד ורש"י פי' דבעינן כדי עניבה

יב ואם נפסקו כל חוטיה ונשתייר בה כדי עניבה כשר פירוש אפילו נפסקו כל חוטיה וכ"ש אם נפסקו מקצת חוטיה דכשר אלא דבעינן דנשתייר בהם כדי עניבה פי' שיוכל לענוב יחד החוטין

כתוב במרדכי שמהר"ס כתב בתשובה שאין לעשות טלאי תחת הכנף דומיא דחלילה דבעינן מעל ולא מעל דמעל והוא ז"ל הקשה עליו והעלה שאין נראה לו כלל וגם לא נהגו איסור אפילו שלא במינו. והאגור כתב שאולי תלמיד טועה כתב כן בשם מהר"ס ולא אמרו מעולם וכתב עוד האגור שכתב הרשב"א בתשובה שאין לשום נכד"ל תחת הכנף והציצית דאין ליתן דבר המפסיק ע"כ ולא נהגו כן ע"כ לשון האגור. ורבינו הגדול מהרי"א ז"ל כתב על מה שכתב רבינו ומ"מ טוב לעשות אימרא בשפת הבגד הנה זאת האימרא איכה בנקב שהטיל בו הציצית שהרי לשם יש מי שפוסל ואמר שאין להטיל לשם שום דבר שהרי בעינן הציצית מין כנף כמו שכתוב בארחות חיים ולשם כתוב ג"כ יש מי שאומר שאין לחוש לזה שאע"פ כן קרינן הכנף מין הכנף והעיטור ג"כ יש לו זאת הסברא והביא ראיה לה מדאמרינן בגמרא שטלית מרובעת שנוכל להטיל ציצית על כנפיה כמו שהם כפולות הנה נראה שאע"פ שיתחברו בכאן שתי כנפות שנוכל לעשות זה ומזה דן לנדון שלפנינו שנוכל להטיל באותו הנקב איזה בגד שנרצה לחזק הטלית או לנוי עכ"ל וזה לשון א"ה יש מי שכ' שאסור לתת שום בגד בנקבי הטלית שמכניסין בהן הציציות דכתיב הכנף מין כנף על כן מקיפין הנקב בפתיל או במשי ויש מי שכותב שאין לחוש בזה כלל כי אין עושים זה אלא לחזק הבגד כדי שלא יקרע וכן כ' הרב בעל התרומה וזה לשונו העור שאדם נותן בכנף לחזק מין כנף מיקרי שאינו שם אלא לחזק עכ"ל וכל העולם נוהגין לתת טלאי סביב הכנף בין שהוא מינו בין שאינו מינו ובארץ מצרים נוהגין לטלות חתיכת עור סביב הכנף ואפילו למאן דאמר דהיא של בגד וכנפיה של עור זיל בתר כנף ופטורה הכא חייבת דשאני התם שכל הכנף מעור והכא לבגד וכן כתב המרדכי בשם תוס' שנ"ץ:

וכתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל וזה לשונו בעל העיטור סובר דמאי דאמרינן על הקרן פסול' הוא משום דאמרינן בסיפרי שהיא בעלת ח' ואנן בעינן שיהיה בעלת ארבע ופירש הדבר לדעתו הוא דמאי דאמרינן על הקרן פסולה הוא כעין ציצית שלנו שיש בטלית שמנה ציציות שהרי לכל צד שתהפוך הטלית אנו יכולים להשתמש באלו הציציות והרי הוא כאלו היו בכאן שמנה ציציות ולפיכך אמרינן בסיפרי שטעמו של דבר הוא משום ארבע ולא שמנה ומטעם זה פסל כל הציציות שאנו עושים בזה הדרך וכן נברר בשם רבותיו אלא דרך הציצית שנעשה שני נקבים בטלית ונטיל הציציות בתוכם ונוציא אותם לצד אחד ואז לא יהיו בכאן אלא ארבע ציציות ולא שמנה וכדי ליישב המנהג שלנו אמר שנפרש הא דאמרינן על הקרן פסולה משום ד' ולא ח' דהיינו כשנותן הציצית על הכנף באלכסון שהציצית נראה שהוא עשוי לכנף זה ולכנף זה והוה ליה כב' כנפות וכתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל א והמדקדק לעשות שני ציציות למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה יקיים מצוה כתקנה אלא שיש בכאן חורבה שכשהוא לובש כפי שהוא מחוייב בציציות ואינו עושה ואי לאו דמיסתפינא הוה אמינא שיכול להטיל אלו הציציות כולם למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה ויכול להתנות שאם אלו כתקנם האחרים אין בהם ממש ובהא ליכא בל תוסיף וצריך עיון עכ"ל ומעולם לא ראינו מי שחשש לדבר זה כלל וכבר אמרו בירושלמי כל מקום שהלכה רופפת בידך לך וראה מה הצבור נוהג ובכמה מקומות בתלמוד אמרו פוק חזי מאי עמא דבר והבא להחמיר על עצמו בכיוצא בזה מחזי כיוהרא ואינו מן המחמירין אלא מן המתמיהין:

יב ואם נפסקו כל חוטיה ונשתייר בהם כדי עניבה כשר ובלבד שישאר כדי שיוכל לענבם כולם ביחד וכו' בריש פרק רביעי דמנחות (לח.) תנן התכלת אינו מעכב את הלבן והלבן אינו מעכב את התכלת ובגמרא (שם) לימא מתניתין דלא כרבי דתניא וראיתם אותו מלמד שמעכבין זה את זה דברי רבי וחכ"א אין מעכבין ואסיקנא אמר רבא לא נצרכא אלא לגרדומין דאי איגרדם תכלת וקאי לבן או איגרדם לבן וקאי תכלת לית לן בה דאמרי בני רבי חייא גרדומי תכלת כשרים וכמה שיעור גרדומין כדי לענבם ובתר הכי (לט.) אמר רבה בר רב אדא אמר רב אם נפסק החוט מעיקרו פסולה. וי"מ דהך שינויא דגרדומין אליבא דר' היא דלרבנן אתיא מתניתין כפשטה דתכלת אינו מעכב את הלבן כלל אלא דדחיק תלמוד' לאוקמי מתני' אליבא דרבי ובגרדומין ודוקא לרבי דאית ליה דמעכבין זה את זה ותרוייהו מצוה א' מועיל השלם לחבירו כאלו כולם שלימים אבל לרבנן דלא מעכבי אהדדי הוו כשתי מצות ואי איגרדום חד וקאי אידך

דרישה

סי' יב [א] ואם נפסקו כל חוטיה ונשתייר בהם כדי עניבה כשר ובלבד שישאר כדי שיוכל לענבם כולם ביחד כו' ז"ל הגמ' פר' התכלת דף ל"ח ע"א תנן התכלת אינו מעכב את הלבן והלבן אינו מעכב את התכלת ובגמ' לימא מתניתין דלא כר' דתניא וראית' אותו מלמד שמעכבי' זא"ז דברי רבי וחכמים אומרים אין מעכבי' ואסיקנא אמר רבא לא נצרכה אלא לגרדומין דאי איגרדום תכלת וקאי לבן ואי איגרדום לבן וקאי תכלת לית לן בה דאמרי בני ר' חייא גרדומי תכלת כשרים וכמה שיעור גרדומין כדי לענבם ובתר הכי דף ל"ט ע"א אמר רבה בר רב אדא אם נפסק החוט מעיקרו פסולה עכ"ל הגמרא. ויש פירושים רבים בסוגיא זו יש שפירשו דמ"ש רבא איגרדום תכלת וקאי לבן או איגרדום לבן וקאי תכלת לית לן בה היינו שאין א' נשאר קיים והשני איגרדום וכל איגרדום היינו כדי עניבה כלומר שגם ממין השני נשאר כדי עניבה ומביא ראיה ממה שאמרו בני ר' חייא גרדומי תכלת כשרים. ומפרשים גרדומי תכלת דוקא כלומר אבל המין הב' נשאר קיים ובהא הוא דכשר דווקא אבל נפסקן תרתי מיגין אפילו נשאר בכל א' כדי עניבה פסול וכל זה אליבא דרבי דקשיא עליה מתניתין דקתני התכלת אינו מעכב את הלבן כו' לאו אתחלת העשיה קאי דלרבי לכתחלה מעכבין אלא מאי אגרדומי הציצית קאי וקאמר שאם איגרדום התכלת דהיינו הנשאר שנפסק כדי עניבה אינו מעכב את הלבן פי' אם נשאר מין הלבן קיים כשר בכך. אבל לרבנן מתניתין כפשטה אתי' ואתחלת העשייה קאי אבל אי אגרדום מין א' אפי' נשאר מין השני קיים בכולו ואפי' גם בזה נשאר כדי עניבה אפ"ה פסול ע"כ פירושו ודחו התום' שם פי' זה ופירשו בשם ר"ת דודאי כן הוא כדעת המפרשים הנ"ל מה שאוקי רבא למתניתין באיגרדום תכלת וקאי לבן או איגרדום לבן וקאי תכלת היינו שמין א' קיים כולו והשני שאיגרדום נשאר מיהא כדי עניבה. ומייתי מבני ר' חייא דאמרי איגרדום תכלת כשר פי' והלבן נשאר כולו קיים אבל אוקימתא זו אליבא דרבנן כמו הוא ודאי דוקא לומר דבני ר' חייא לא אתי' אליבא דרבנן ולהכי אפי' לרבנן אם נשאר מין א' קיים וממין השני נשאר כדי עניבה כשר אבל אם נפסקו כולן אפי' נשתייר בכן כדי עניבה פסול ואם נפסק מין א' לגמרי אפי' הב' קיים כולו פסול דהא אפי' לא נפסק אלא חוט א' אם לא נשתייר כדי עניבה פסול וכן כתב הרא"ש שם בפירושו והתום' והרא"ש הביאו סברא זו בשם ר"ת וכ"כ המרדכי ז"ל והרא"ש ועכשיו שאנו נוהגין ד' פשוטים שהם ח' כפולים כנגד תכלת ולבן אם נפסקו ד' חוטים ויודע שהם כנגד לבן או כנגד תכלת כשרים בכדי עניבה ואם אינו יודע פסול עד שיתברר לו ואפי' בג' חוטים איכא לספוקי שמא נפסקו הני חוטים אחרים ולא נשאר רק בא' כהלכתו שלם והשאר גרדומים ופסול וכן עשה ר"ת מעשה לפסול בג' חוטי' מגורדמות עכ"ל. וכ"י כתב ג"כ ע"ד זה ובי"ד הביא כולן. ויש שפירשו דמה שאוקים רבא למתניתין באיגרדום תכלת וקאי לבן או איפכא דלית לן בה היינו אליבא דר' דוקא ולא אליבא דרבנן ואיגרדום תכלת פי' שנפסק לגמרי מין תכלת ואפ"ה ס"ל לרבי דכשר כיון דמין לבן קאי כולו או איפכא. ובני ר' חייא דאמרי גרדומי תכלת כשרים מיירי בדנפסק כל הציצית היינו כל הח' חוטים כי לכל הציצית קורא תכלת כדאמרי' בגמרא תכלת שבכרך רובה כו'. (וכתבתי לעיל בדרישה סי' י"א סעיף ד' שמם פי' כל הציצית שבכרך רובה כו') וכן רמי תכלתא לאוגני ביתיה וכן משמע ל' הגמרא וע"ז מפרש בגמרא וכמה שיעור גרדומין ואומר כדי לענבם אבל איגרדום תכלת דקאמר רבא איגרדום מין תכלת לגמרי קאמר אבל מין לבן ודאי קאי וכמו שאמר בהדיא וקאי לבן ובני ר' חייא אפילו אליבא דרבנן אמרו דינם והא דלאייתי רבא ראיה לדבריו מדבני ר' חייא אינו אלא דלא בעינן סופו כתחילתו למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה. דכמו דלבני ר' חייא אליבא דרבנן מצרכי לכל ד' חוטים כדי עניבה ואיגרדום מקצת ד' חוטין הכפולין וקאי מקצתן כשרה ה"ה לרבה אליבא דר' איגרדום מין א' לגמרי ונשתייר השני כשירה. והא דאמר רבה נפסק כולו פסולה אליבא דרבנן קאמר ליה דכל שנפסק חוט א' ולא נשתייר אפי' בכדי עניבה נפסק מעיקרו קרינן ביה ופסול אבל נשתייר כדי עניבה אפילו נפסקו כולם כשרים אפילו לרבנן ע"כ שיטת הגמרא עם פירושים. והרא"ש כתב על פי' זה האחרון שהוא עיקר וכן כתב סברא זו סתם בסדר עשיית ציצית שלו ע"ש והיא סברא ראשונה שהביאה רבינו והנו שסיים רבינו וה"ה ז"ל כתב כסברא הראשונה. ודעת הי"א שהביא רבינו מבואר שהיא דעת ר"ת. אך ק' מ"ש רבינו ולפי זה אפילו אם נפסקו כו' דמכל מה שכתבתי מבואר לך שאין לדין זה התלות בדעת הי"א (וכמ"ש ג"כ בפרישה). ותירץ ב"י וז"ל נראה לע"ד דמ"ש אפי' אם נפסקו ב' ראשים כשר אם יש בהם כו' אתא להשמיעינן דבנפסקו ב' ראשים בעינן שישתייר כדי עניבה ול"ת דבפחות מכדי עניבה נמי כשר משום דאפי' תימא דתרי חוטי נינהו הרי נשאר מכל חוט הראש השני שיש בו כדי עניבה ויותר ואם אינן אלא חוט א' בכ"ש שנשתייר ממנו כשר קמ"ל דאיכא למימר חיישינן שמא מחוט א' הם וכל שלא נשתייר ממנו כדי עניבה נפסק מעיקרו מיקרי (פי' ולא כרש"י שפי' נפסק מעיקרו שנפסק החוט במקום חיבורו בכנף) ועוד אשמעי' דבנפסקו ג' ראשין אפי' יש בהם כדי עניבה פסול דחיישינן דלמא מג' חוטין הם וס"פ ולפ"ז אפי' בשנפסקו ב' ראשים דכשר היינו אם יש בהן כדי עניבה דוקא ואם לאו פסול דחיישינן שמא מחוט אחד הם. והא דסגי בנשתייר כדי עניבה דווקא בנפסקו ב' עד שיפסקו ג' ראשים דאז אע"פ שיש בהם כדי עניבה פס"ל דחיישי' שמא מג' חוטים הם עכ"ל. אבל אין דבריו נוחים לי דלפירושו ה"ל לרבינו למכתב ולפי זה אם נפסקו ג' ראשין פסול אפי' אם נשאר בהם כדי עניבה ואפי' בב' ראשים אם לא נשאר בהן כדי עניבה פסול. שהכי כל הקידוש שבא להשמיעינן בב' ראשין הוא דאם אין בהם כדי עניבה פסול ונמצא עיקר חסר מן הספר. ועוד דהא מלתא לפירושו קאי אנפסקו ג' דפסול א"כ ה"ל להקדים זה וע"ק דמאי רבותא בנפסקו ג' ראשין דפסול הא אפי' ר"י נשמע לר"ת וכשם שלר"י חוששין בראשין שמא הן חוטים ה"ה לפי' ר"ת. ובד"מ תירץ בדרך אחר וז"ל ואפשר לפרש דלפי סברא זו מכשיר כשנפסקו ב' ראשין אע"פ שלא נשאר בכל ראש כדי עניבה רק שיהא ע"י צירוף כדי עניבה בשתיהן (וכמ"ש בפרישה דלפי' ר"י מספקא ליה לב"י זה) וא"כ אתי לשון ולפי זה כפשוטו וטעם סברא זו משום דלדעת ר"ת שהוא בעל סברא זו כשנפסקו ג' חוטין אע"פ שנשאר כדי עניבה פסול הואיל ולא נשאר שם ב' חוטין שלימין שהם שיעור לבן ותכלת בציצית דאורייתא כמ"ש התו' והרא"ש א"כ ה"ה כשנפסקו חוט א' לגמרי שרי אע"פ שלא נשאר בכל ראש כדי עניבה הואיל וג' חוטים עדיין שלימים ואם נפסקו ב' ראשים מב' חוטים מ"מ עדיין ב' חוטים שלימין. (פי' כיון שנשאר מין א' קיים שהרי לדעת ר"ת הכל תלוי במין א' קיים) ומ"מ בעינן ע"י צירוף כדי עניבה דבלא כן ליכא שם אלא שלשה חוטין ולא מצינו בציצית ג' חוטים עכ"ל וגם זה אינו נוח לי שהרי בהדיא אמרי' בגמרא וכמה שיעור גרדומין כדי לענבם ואי אפשר לפר' כדי לענבם בצירוף וראייה לדבר שהרי באמ' ב"י מספקא ליה בנדון זה אפי' לדעת התום' והרא"ש ואי פי' כדי לענבם כפשוטו כדי עינוב גמור בכל אחד מהגרדומין מנ"ל לכתוב לר"ת דין זה למילתא פסיקא וה"ל לכל הפוסקים ליכתוב ואפשר שלפי זה כו'. ובשם מורי ז"ל ראיתי כתוב ז"ל ולפי זה אפי' אם כו' פי' אפי' לפי זה דפסול בג' כשר בב' אם נשאר כדי עניבה פי' אפי' אם ידעינן בודאי שב' חוטין הן ולא אמרי' שמא לא פסל ר"ת בג' והכשיר בשנים אלא בסתם אבל בודאי ה"ה אפי' בב' פסול קמ"ל. ועיין סמ"ק סי' ל' עכ"ל. וכ"ל דהוא ז"ל פי' דכי אמר רבינו נפסקו ב' ראשין ר"ל ידוע שנפסקו ב' חוטין ממש ונפסקו ב' ראשין ר"ל ב' חוטין מח' חוטין שיש לנו בציציותינו דהיינו שאינו ידוע אם הם ב' חוטים ממש או לאו והו"ק. ועוד כתב ב"י פי' א' בשם מהרי"י חביב ודחה אותו בעצמו אבל הנ"ל יותר עיקר היא כפי' מהרי"י אבוהב ז"ל ובפרישה כתבתי לשונו וביארתיו. וכדברים אלו כתב ר' ירוחם נתיב י"ט חלק ג' ז"ל נפסקו ב' חוטין אפי' נשאר בהם כדי עניבה פסול ואם נפסק א' ונשאר בו כדי עניבה כשר כך פשוט וי"מ שאפי' נפסק חוט א' בעניין שלא נשאר בו כדי עניבה פסול ואם נפסקו אפי' כל ח' חוטין ונשתייר בהם כדי עניבה כשר ולפר"ת שעכשיו שנותנים ד' חוטים ב' משום לבן וב' משום תכלת וכופלין אותו לח' אם נפסקו ב' מהם ונשאר בהם כדי עניבה כשר. ואם נפסקו ג' פסול דשמא לא נשאר אלא חוט א' שלם והרא"ש תפס הראשון עיקר עכ"ל. וכתב עליו ב"י ז"ל על מ"ש ברישא נפסקו ב' חוטין אפי' אם נשאר בהם כדי עניבה פסול כו' ז"ל ואיני מבין דבריו דבנפסקו ב' חוטים ונשאר בהם כדי עניבה אפי' לדעת ר"ת כשר והיאך כתב הוא דפסול ואפשר שדבריו ע"פ דעת הי"א דהא דאמרי' דאיגרדום תכלת וקאי לבן כו' אליבא דר' היא אבל לרבנן אי איגרדום חד וקאי אידך אין מועילין זה לזה (וכמ"ש לעיל בדיעה ראשונה) והוא מפרש דהיינו כי איגרדום חד מיני דוקא שהם ב' חוטים אבל אי לא איגרדום אלא חד חוטא אם נשתייר בו כדי עניבה כשר מ"מ תמיה לי דמאחר שהתוספות והרא"ש דחו סברא זו ולמה כתבה עכ"ל ב"י. ובאמת של' ר' ירוחם משמע דאליבא די"מ קאמר שהרי הביא אח"כ ב' דיעות

פרישה

סי' י"ב (א) ואם נפסקו כל חוטיה ונשתייר כו' כשר וזהו לדעת הסברא ראשונה שכתב רבינו בסמוך לא לדעת הי"א והיא סברת ר"ת וכמ"ש בדרישה:

(ב) **כדי** שיוכל לענבם כולם ביחד כו' ר"פ התכלת איבעיא להו כדי לענבן כולהו בהדדי או כל חד וחד לחודי' תיקו. וכתב ב"י דכולהו בהדדי דקאמר אחוטי' המגורדמי' קאי כלומר שחוטים המגורדמים יכולים ליענב יחד שנשאר כדי ליענב בו כל חוטי' המגורדמים וכל חד וחד לחודיה דקאמר יש לספק אם ר"ל שנשאר בחוט כדי ליענב הוא מיניה וביה סגי א"ד דהיינו כשנשאר בו לענב על חוט א' ובעיין דתלמודא לא איפשיטא ולחומרא. אסר"י. ועיין בדרישה וכתבתיהו בסוף סימן זה השייך לכאן:

ולא

חידושי הגהות

א דברים אלו קשים הבנה שאם כוונתו שיעשה שני ציציות כמר ושני ציציות כמר מה יקיים מצוה כתקנה שייך בזה וכעת אין בידי ספרו של הגאון מהרי"א ז"ל אולי המעיין שם ימצא הדברים מתוקנים הטיב ואפשר לומר דכוונת מהרי"א שהמדקדק לעשות ב' ציצית ר"ל ב' טליתות ובאח' עשויות הציצית כדעת בעל העיטור ובאחד כדידן דאז ממ"נ יוצא ידי ציצית בטלית א' אלא ד נפיק מיניה חורבה שלובש טלית האחד בלא ציצית לדעת זו אך הלשון מגומגם קצת אחרי כותבי זאת אנה ה' לידי ספר מאמר מרדכי שחבר א' מחכמי א"י (וכמה תיקוני הגהות מצאתי בתוכו אשר נעלמו מעיני) ומצאתי כי עמד על דברי מהרי"א ושלח ידו להגיה במקום תיבת כפי צ"ל כסות ופירש כמש"ל: ול"נ

אידך אין מועילין זה את זה ואין הלכה כרבי דרבי יוחנן בן נורי פליג עליה וקיימא לן הלכה כרבי מחבירו ולא מרבו והתוספות והרא"ש דחו סברא זו משום דלא מסתבר דתהוי מילתא דבני רבי חייא בפלוגתא דרבי ורבנן אלא ככולי עלמא אתיא ומפני שנדחית סברא זו לא הזכירה רבינו :

ועל הגעה זו דקי"ל כבני רבי חייא פירשו ב' פירושים הא' כתב הרא"ש בפסקיו וז"ל וי"מ אי איגרדום תכלת וקאי לבן היינו דנפסק החוט מעיקרו ולא נשתייר בו אלא כל שהוא דלרבי דס"ל מעכבין זה את זה מצוה אחת הן ומועיל השלם לחבירו אבל לרבנן דסברי דאין מעכבין זה את זה אלא בין יש לו תכלת בין יש לו לבן צריך שיתן ד' חוטין אם נפסק חוט מעיקרו פסול דכיון דנפסק במקום חיבורו בכנף לא נשארו כי אם ג' חוטים אבל אם נפסקו אפי' כל ארבעתן ונשתייר בהם כדי עניבה כשר והא דמייתי הא דבני רבי חייא אהא דאמר רבא לא נצרכה אלא לגרדומין לא שיהא לגמרי כההיא דבני רבי חייא דבני ר' חייא אליבא דרבנן מצרכי לכל ארבע חוטים כדי עניבה וגרדומי תכלת אבל ד' חוטי קאי דאיגרדום מקצתם ונשתייר מקצתם וכיוצא בו לרבא אליבא דרבי אי איגרדום חוטי תכלת לגמרי ואשתייר חוטי לבן שלימים או להפך כשרים ולא מייתי ראיה מבני רבי חייא אלא דלא בעינן סופו כתחלתו למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה והא דקאמר רב נפסק חוט מעיקרו פסול לאו דוקא מעיקרו אלא כל שלא נשאר בו כדי עניבה נפסק מעיקרו קרי ליה כיון דלא נשאר בו כדי הכשר ופירוש זה עיקר דגרדומי תכלת דבני ר' חייא משמע דאיגרדום כל ארבעתן כי קורא לכל הציצית תכלת כדקאמר (שם לט.) תכלת שכרך רובה כשרה וכן (שם מג.) רמי תכלתא לאינשי ביתי' וכן משמע לישנא דגמרא הילכך אפי' איגרדום כל ח' חוטים ונשתייר בהם כדי עניבה כשר ואם יש אפי' בחוט אח' פחות מכדי עניבה פסול עכ"ל וע"פ פי' זה כתב רבינו ואם נפסקו כל חוטיה ונשתייר בהם כדי עניבה כשר כלומר והיינו דאמרי בני רבי חייא גרדומי תכלת כשרי' והוא שיש בהם כדי לענבן דאפילו בנפסקו כולם מכשרי בני רבי חייא כשנשתייר בהם כדי עניבה דגרדומי תכלת דקאמרי היינו גרדומי כל חוטים שבציצית כי לכל הציצית קורים תכלת · ומ"ש ואם לא נשאר כדי עניבה אפי' בחוט אחד שנפסק כולו פסול היינו דאמר רבה בר רב אדא אמר רב אם נפסק החוט מעיקרו פסולה ואע"פ שפירש"י מעיקרו ראש המחובר לטלית כבר כתבתי בשם הרא"ש דכל שלא נשאר בו כדי עניבה נפסק מעיקרו מיקרי וכך צריך לפרש דברי רבינו שסתם דבריו וכתב כלישנא דגמרא וכ"כ רבינו הגדול מהרי"א ז"ל וכתב עוד דטעמא שכתב רבינו נפסק כולו הוא כדי שלא נטעה לומר שהם ח' חוטים וכשיאמר חוט שהוא אומר על ראש א' מאלו הח' לכן אמר שכוונתו הוא על החוט כולו לכלול השני חלקים ע"כ . ומ"ש הילכך כיון שכל אחד כפול לשנים אם נפסקו ב' ראשים פסול שמא נפסק חוט אחד אבל אם לא נפסק אלא ראש אחד כשר פשוט הוא משמע דכשלא נפסק אלא ראש א' אף על פי שלא נשתייר מאותו ראש כדי עניבה מאחר שראש השני נשתייר כשר ולא עוד אלא אפילו אם נפסק גם הראש השני כשר והוא שנשתייר בו כדי עניבה דלא פסלינן בנפסקו ב' ראשים אלא כשלא נשתייר בשום א' מהם כדי עניבה דאכן בכדי עניבה שנשתייר מכל החוט שהם שני הראשים סגי לן שאם לא תאמר כן זה שכתב רבינו אם נפסקו ב' ראשים פסול במאי עסקינן אי בנשתייר בהם כדי עניבה אמאי פסול הא אפילו נפסקו כל חוטיה אם נשתייר בהם כדי עניבה כשר ואי בשלא נשתייר בהם כדי עניבה למה לי נפסקו שני ראשים אפילו נפסק ראש א' נמי אלא ע"כ בפסיקת ראש א' לא מיפסיל אפילו לא נשתייר ממנו אלא כל שהו עד שלא ישתייר בשום א' משני הראשים כדי עניבה וכן נראה מה שכתב הרא"ש בפי' זה אבל לרבנן דסברי דאין מעכבין זה את זה וכו' אלא בין יש לו תכלת בין שיש לו לבן צריך שיתן ד' חוטים אם נפסק חוט מעיקרו פסול דכיון דנפסק במקום חיבורו בכנף לא נשארו כי אם ג' חוטין ע"כ הרי בהדיא דבנפסק חוט מעיקרו לא פסלינן אלא מפני שלא נשארו אלא ג' חוטים הא אם נשתייר קצת מהחוט הד' דהיינו ראש א' ממנו או קצתו כשר והוא שיהא השיור כדי עניבה ומ"ש אח"כ והא דאמר רב נפסק החוט מעיקרו פסול לאו דוקא מעיקרו אלא כל שלא נשאר בו כדי עניבה נפסק מעיקרו קרי ליה צ"ל דהיינו כשנפסקו שני ראשי החוט ולא נשתייר באחד מהם כדי עניבה אבל אם נשתייר בראש אחד מהם כדי עניבה אע"פ שבראש השני לא נשתייר כדי עניבה כשר והיכא דנפסק למעלה מהגדיל במקום חיבורו בכנף אע"פ שכל שני ראשי החוטים קיימים הוי כאלו ליתנהו לגמרי שהרי אינם נאחזים בטלית כלל וזהו שכתב הרא"ש דכיון דנפסק במקום חיבורו בכנף לא נשארו. כי אם ג' חוטים והיכא דנפסקו ב' ראשי החוט ולא נשתייר בשום ראש כדי עניבה ובצירוף שיור ב' הראשים יש כדי עניבה היה נראה להכשיר ואפשר היה לומר דמפני כך גבי סברת י"א כתב רבינו ואם נפסקו שני ראשים כשר אם יש בהם כדי עניבה דמשמע דאע"פ שאין בשום אחד משני הראשים לבדו כדי עניבה מאחר שבהצטרפות שניהם יש כדי עניבה כשר אלא שלא מצאתי מי שכתב כן ואיכא למימר דכל שאין בשום א' מראשי החוטים כדי עניבה אע"פ שבצירוף שניהם יש כדי עניבה כיון שאין כדי עניבה במקום אחד לא מינכר ולא חשיב כלל דכמאן דליתיה דמי והתוספות כתבו פי' אחר בסוגיא זו וז"ל לא נצרכה אלא לגרדומין וכו' משמע דאי איגרדום כולהו מיפסלי ואומר ר"ת דעכשיו שנותנין ד' חוטים ב' משום לבן ושנים משום תכלת וכופלן לח' צריך ליזהר דאם נפסקו ג' מן החוטים שמא הם מג' חוטים ונמצא שלא נשארו ב' חוטים שלימים וגם הרא"ש הזכיר סברא זו וזה לשונו לא נצרכה אלא לגרדומין דאי איגרדום תכלת וקאי לבן וכו' משמע דאי איגרדום תרוייהו פסילי אפילו נשאר בהם כדי עניבה ולכך היה אור"ת דעכשיו שנותנים ד' חוטים ב' משום תכלת ושנים משום לבן וכופלין אותו לח' אם נפסקו ב' מן הח' ונשאר בהם כדי עניבה כשר ואם נפסקו ג' פסול שמא לא נשאר בהם אלא חוט א' שלם וגם המרדכי הביא סברא זו וז"ל ואור"ת עכשיו שאנו נוהגים ד' פשוטים שהם ח' כפולים כנגד תכלת ולכן אם נפסקו ד' חוטים ויודע שהם שני חוטים שנכפלו שהם כנגד לבן או כנגד תכלת כשרים בכדי עניבה ואם אינו יודע פסול עד שיתברר לו ואפילו בג' חוטים איכא לספוקי דשמא נפסקו הני חוטים אחרים ולא נשאר רק אחד כהלכתו שלם והשאר גרדומין ופסולין וכן עשה מעשה ר"ת לפסול בג' חוטים מגורדמות עכ"ל . וגם בנ"י כתובה סברא זו וז"ל וי"מ כל שנשתייר שיעור עניבה כשרה ודוקא בב' חוטים לחוד כי לעולם צריך שישתיירו ב' חוטים שלימים מכל צד בכל כנף וכנף שיהא בהם י"ב אצבעות ודי בכך אף על פי שבשעת עשיה הוסיף בארכה עכ"ל ומדברי כולם נתבארו יפה דברי ר"ת דלדידיה לא מכשירין אלא כשנשתיירו ב' חוטים שלימים דהיינו ד' ראשים שכל אחד מראשי' ארוך י"ב אצבעות אז מכשירים כשנפסקו השני חוטים אחרים אם נשתייר בהם כדי עניבה דבני רבי חייא לא מכשרי אלא באיגרדום תכלת ונשתיירו ב' חוטי הלבן שלימים או איפכא אבל אם נפסקו ג' חוטים אף על פי שנשתייר בהם כדי עניבה פסולים כיון דאיגרדום חד מינא וקצת מהמין האחר

ומפני כך כשנתתכו ג' ראשים חיישינן שמא כל ראש הוא מחוט א' ונמצא שאין כאן אלא חוט א' שלם הילכך מספיקא פסול . אבל כשלא נתתכו אלא ב' ראשים מכשירים בנשתייר כדי עניבה שאפילו את"ל שכל ראש הוא מחוט א' עדיין יש ב' שלימים שלא נפסק מהם כלום וסברא זו של ר"ת היא מה שכתב רבינו בשם י"א שאם נפסקו ג' חוטים פסולה אפילו נשתייר בהם כדי עניבה משום דהא איגרדום מין א' וקצת מין אחר ואם לא נפסקו אלא ב' חוטים כשר דהיינו איגרדום לבן וקאי תכלת או איגרדום תכלת וקאי לבן דמכשרי ביה בני רבי חייא וא"ת אמאי מצריך בנפסקו שני ראשים שישתייר בהם כדי עניבה הא בלא שיעור כדי עניבה הוה לן לאכשורי ממה נפשך אם ב' ראשים הללו משני חוטים הם הרי נשתיירו הראשים השניים שמהצד האחר שיש בהם כדי עניבה ויותר ואם שני ראשים אלו הם חוט אחד אע"פ שלא נשתייר כדי עניבה כשר דהא לא פסל רבה בר רב אדא אמר רב אלא בנפסק חוט א' מעיקרו דמשמע שלא נשתייר בו כלום אבל אם נשתייר בו כל שהוא אע"פ שאינו כדי עניבה כשר וי"ל שסובר רבי' שמה שפירש הרא"ש דכל שנשתייר בו פחות מכדי עניבה נפסק מעיקרו קרי ליה לפר"ת נמי מפרש הכי ואע"פ שלא נתפרש בדבריו וכן צ"ל לדעת רבינו ירוחם שגם הוא כתב לדעת ר"ת אם נפסקו ב' מהח' ונשאר בהם כדי עניבה כשר נראה מדבריו שאם נשאר פחות מכדי עניבה פסול וטעמא משום דכל שנשתייר פחות מכדי עניבה נפסק מעיקרו קרי ליה והילכך כשנפסקו ב' ראשים חיישינן שמא מחוט א' הם ואם לא נשתייר בהם כדי עניבה ה"ל נפסק החוט מעיקרו ופסול . ומ"ש בנפסקו ב' ראשים אם יש בהם כדי עניבה כשר לאו למימרא שבכל ראש מהם צריך שיהיה כדי עניבה דהא בשיהיה בראש אחד מהם כדי עניבה סגי שאם ב' הראשים חוט אחד הוא הרי יש בראשו האחד .כדי עניבה ואם הם משני חוטים אפילו לא היה בשום אחד מהם כדי עניבה כשר שהרי נשתיירו הראשים השניים שיש בהם כדי עניבה ויותר וקשה בלשון רבינו דמפשטיה משמע שבא להשמיענו דנפסקו ב' ראשים ונשתייר בהם כדי עניבה כשר וזה לא היה צריך להשמיענו דהא עדיפא מינה אשמעינן לפי סברא זו דאפילו נפסקו ב' חוטים כשר אם נשתייר בהם כדי עניבה ועוד קשה דקאמר ולפ"ז אפילו נפסקו וכו' דמשמע דלסברא זו דוקא הוי דינא הכי אבל לא לסברא קמייתא והא בנפסקו ב' ראשים ונשתייר בהם כדי עניבה ליכא פלוגתא דלדברי כולם כשר הוא ואדרבא סברא קמייתא עדיפא דאפילו אם נפסקו כולם מכשירין בנשתייר בהם כדי עניבה . ורבינו הגדול מהרי"א ז"ל תירץ וז"ל אבל נראה שמהיסוד שאמרנו יהיה מובן כמו שאתה רואה זאת הסברא בנויה על שאלו הד' חוטים שאנו נותנים השנים משום תכלת והשנים משום לבן ושהאחד יגין על חבירו וא"כ לפ"ז היה מקום לומר שיהיה יותר חומרא בב' ראשים מבשני חוטים שבשהם ב' חוטים ניכרים מתכלת ומלבן אז אנו רואים המין האחד שלם אבל כאן שאנו נותנים אלו הד' חוטים בעבור אלו המינים אין כאן מקום לומר זה תכלת וזה לבן וא"כ בכל אחד מהם י"ל שמא הוא תכלת שמא הוא לבן והיה לנו לומר לפ"ז שכשנפסקו ב' ראשים שיהיה פסול אפילו שיהיה בהם כדי עניבה . ומ"ש ולפי זה ר"ל אפילו לזאת הסברא לא נפסל בב' ראשים אם יש בהם כדי עניבה עכ"ל ואינו מתיישב בעיני מתרי טעמי חדא שלא נזכר בדברי רבי' טעמו של ר"ת עד שיהיה מקום לומר דסד"א שיהיה יותר חומרא בב' ראשים מבשני חוטים ועוד שהרי ר"ת בזמן הזה דליכא תכלת איירי כמבואר בדברי התוס' והרא"ש והמרדכי שכתבתי וא"כ לא היה מקום לטעות בדבריו שיותר חומרא יהיה בב' ראשים מבשני חוטים . ועוד שאין פירושו בלשון ולפ"ז מכוון ומהר"י ן' חביב ז"ל כ' ביישוב דברי רבינו דמשום דלפי פיר' ראשון שכתבתי שדחו אותו התוספות והרא"ש דהיינו דאי איגרדום חד וקאי אידך אין מועילין זה את זה נמצא דאם נפסקו ב' חוטים אע"פ שנשתייר בהם כדי עניבה פסול לכך כ' רבינו דלסברת ר"ת לא מחמרינן כולי האי אלא אפילו אם נפסקו ב' ראשים כיון שנשתייר בהם כדי עניבה אע"ג דאיכא לספוקי שמא מב' חוטים הם כשר משום דכל שהמין הא' שלם לא מיפסיל בפסיקת המין אחר אם נשתייר בו כדי עניבה ואע"פ שהאריך הרב הנזכר הרבה בענין זה מ"מ העולה מכלל דבריו ביישוב דברי רבינו הוא זה שכתבתי ואין דבריו נוחין לי דהיאך יתכן לומר שבא רבי' ליזהר שלא נטעה לומר לסברת ר"ת כדברי פי' שלא נזכר בדברי רבינו כלל ואפי' ברמז ולא עוד אלא שיסוד אותו פי' רחוק מיסוד פי' ר"ת כמטחוי קשת וכיון שכן לא היה צריך רבי' ליזהר בכך · ולכן נראה לעניות דעתי דבמה שכתב אפילו אם נפסקו שני ראשים כשר אם יש בהם כדי עניבה עד שיפסקו שלשה ראשים אתא לאשמעינן דבנפסקו שני ראשים בעינן שישתייר כדי עניבה . ולא תימא דפחות מכדי עניבה נמי כשר משום דאפילו תימא דתרי חוטי נינהו הרי נשאר מכל חוט הראש השני שיש בו כדי עניבה ויותר ואם אינן אלא חוט א' בכל שהוא שנשתייר ממנו כשר דאיכא למימר חיישינן שמא מחוט א' הם וכל שלא נשתייר ממנו כדי עניבה נפסק מעיקרו מיקרי וכדברי הרא"ש ועוד אשמעינן דבנפסקו שלשה ראשים פסול אפילו יש בהם כדי עניבה דחיישינן דלמא משלשה חוטים הם והכי פי' ולפ"ז אפילו כשנפסקו שני ראשי' דכשר היינו אם יש בהם כדי עניבה דוקא ואם לאו פסול דחיישינן שמא חוט א' הם והא דסגי בנשתייר כדי עניבה דוקא בנפסקו שנים עד שיפסקו שלשה ראשים דאז אע"פ שיש בהם כדי עניבה פסול דחיישינן שמא משלשה חוטים הם ולפי' זה ניחא דליכא למימר דמדין נפסקו שני חוטים שמעינן להיכא דנפסקו ב' ראשים במכ"ש דאי מהתם הוה מכשרנא נפסקו ב' ראשים אפילו אין בהם כדי עניבה ואשמעינן דאפי' נפסקו שני ראשים לא מתכשר אלא כשיש בהם כדי עניבה וגם ליכא לאקשויי מאי ולפ"ז דקאמר הא לסברת הרא"ש נמי הוי דינא הכי דאתא לאשמעינן דבנפסקו שלשה ראשים פסול אפילו נשתייר בהם כדי עניבה דאילו לפי' הרא"ש אפילו נפסקו כולם אם נשתייר בהם כדי עניבה כשר ומצאתי נוסחא שאין כתוב בה אפילו ואולי מחקוהו לפי שהיה קשה למעיינים לשון אפילו ובמה שכתבתי מתיישב יפה א דה"ק לא מיבעיא כשנפסקו שני חוטים שאינו כשר אלא אם נשתייר כדי עניבה אלא אפילו נפסקו שני ראשים אינו כשר אלא אם יש בהם כדי עניבה ורבינו ירוחם כ' נפסקו ב' חוטים אפילו נשאר בהם כדי עניבה פסול ואם נפסק אחד ונשאר בו כדי עניבה כשר כך פשוט בפרק התכלת ואיני מבין דבריו דבנפסקו ב' חוטים ונשאר בהם כדי עניבה אפילו לדעת ר"ת כשר והיאך כתב הוא דפסול ואפשר שדבריו ע"פ דעת המפרשים דהא דאמרינן אי איגרדום תכלת וקאי לבן וכו' אליבא דרבי היא אבל לרבנן אי איגרדום חד וקאי אידך אין מועילין זה את זה והוא מפרש דהיינו כי איגרדום חד מינא דוקא שהם ב' חוטים אבל אי לא איגרדום אלא חד חוטא אם נשתייר בו כדי עניבה כשר ומ"מ תמיהא לי דמאחר שהתוספות והרא"ש דחו סברא זו למה כתבה והמרדכי כתב שאין נראה לר"י פי' ר"ת אלא כשרים אפילו איגרדום כולהו דמה לי ב' מה לי כולם ועמא דבר מינייהו לקולא מינייהו לחומרא מיהו בסמ"ג תפס שיטת ר"ת עכ"ל והרא"ש כבר כתבתי שבפסקיו תפס עיקר דאפילו נפסקו כולם אם נשתייר בהם כדי עניבה כשר וכן בסוף דבריו

חדושי הגהות

יב א ול"נ בפשיטות דתיבת אפילו קאי אשלפניו וה"ק ולפ"ז אפילו ר"ל אפילו לדברי זה שמחמיר אם נפסקו ב' ראשין כשר (מהרל"ח) :

דבריו גבי סדר עשיית הציצית כתב כתם כסברא זו וכמו שכ' רבי' וא"א ז"ל הככים לסברא ראשונה ואע"פ שבתשובה כלל ב' סי' י"ב כתב כתם כדברי ר"ת ובסי' ט' כתב ג"כ כדברי ר"ת דבריו בפסקים עיקר ובלאו הכי קצת דבריו בתשובה אינם מתיישבים אצלי שכתב וז"ל היה אומר ר"ת דהאידנא שנותנים ד' חוטים ב' משום תכלת ושנים משום לבן וכופלים אותם לח' אם נפסקו ג' חוטים מן הח' שמא כל הג' חוטים הם מן הד' שנכפלים ולא נשתייר כי אם חוט אחד שלם ופסול אבל אם נפסק חוט אחד או שנים ואף אם נפסקו כולם ונשתייר בששה מהם כדי עניבה והשני' נפסקו לגמרי כשר עכ"ל וכבר נתבאר שכל הספרים שהביאו דעת ר"ת כתבו בשמו דכיון שנפסקו ג' חוטי' אפילו נשתייר בהם כדי

עניבה מן הענף ור"י פי' אפילו נחתך כל הענף (ג) ולא נשאר אלא כדי עניבה מן הגדיל כשר : ואם לא נשאר כדי עניבה (ד) אפילו בחוט אחד שנפסק כולו פסול (ה) הילכך כיון שכל אחד כפול לב' אם נפסקו ב' ראשים פסול שמא נפסק חוט אחד אבל אם לא נפסק אלא ראש אחד כשר (ו) וי"א אם נפסקו ג' חוטין פסול אפילו אם נשאר

עניב' פסולים וכ"כ גם הוא בפסקיו בשם ר"ת והיאך הוא מכשיר בתשובה זו לדעת ר"ת בנפסקו ששה אם נשתייר בהם כדי עניבה ועוד קשה שהכשיר בנפסקו שנים לגמרי ובגמרא אמרינן אם נפסק החוט מעיקרו פסול ואיכא למיחש שמא אותם הב' ראשים הם מחוט אחד . והוי יודע שזה שכ' רבינו סתם בסברא קמייתא שאם לא נשתייר כדי עניבה אם נפסקו ב' ראשים פסול שמא נפסק חוט אחד מיירי במי שאינו מדקדק בעת עשיית הציצית שיהיו ד' ראשים מצד אחד לקשר וד' לצד האחר אבל לפי מה שאנו נוהגים לדקדק בעת עשיית הציצית לתת סי' בד' ראשים בענין שלעולם הד' ראשים הם מצד אחד של הקשר וד' ראשים מהצד האחר דאז אנו יודעים בודאי שכל ד' ראשים שהם מצד אחד לקשר הם חצי חוטים ואין בהם חוט אחד שלם והילכך אם נפסקו מעיקרם ג' ראשים מצד אחד כשר דהא ודאי אינם חוט א' אלא משני חוטים והרי נשאר מכל א' הראש הב' שהוא יותר מכדי עניב' ומיהו היכא דנפסק ראש אחד מצד אחד לקשר והראש הב' מהצד האחר בהא שייך נמי חששת רבינו דשמא ב' ראשים אלו מחוט אחד הוא וכן מ"ש לסברת י"א (א) דאם נפסקו ג' ראשים פסול אפילו נשתייר בהם כדי עניבה דחיישינן שמא מג' חוטים הם צ"ל דבמי שאינו מדקדק שיהיו ד' ראשים מצד זה וד' ראשים מצד זה מיירי דאילו למדקדקים בכך אם כל הג' ראשים הפסוקים הם מצד אחד ודאי מג' חוטים הם ומיהו היכא דקצתם מצד אחד וקצתם מצד שני בהא אפילו למדקדקים בכך נמי איכא לספוקי שמא משני חוטים או שמא הם מג' חוטים ואע"פ שדברים אלו ברורים בעצמם מתוך דברי מהרי"ן ן' חביב ז"ל למדתים והרמב"ם כתב בפ"א התכלת אינו מעכב את הלבן והלבן אינו מעכב את התכלת כיצד הרי שאין לו תכלת עושה לבן לבדו וכן אם עושה לבן ותכלת ונפסק הלבן ונתמעט עד הכנף ונשאר התכלת לבדו כשר אע"פ שאין א' מהם מעכב את חבירו אינם שתי מצות אלא מצוה אחת האת אמרו חכמים הראשונים והיה לכם לציצית מלמד ששניה' מצוה אחת עכ"ל ובסוף הפ' כתב וכן אם נתמעטו חוטי הציצית אפילו לא נשתייר מהם אלא כדי עניבה כשר ואם נפסק החוט מעיקרו אפילו חוט א' פסולה . ויש לתמוה עליו שממה שכתב וכן אם עשה לבן ותכלת ונפסק הלבן וכו' משמע שאם נפסקו כל חוטי הלבן לגמרי ולא נשתייר מהם כלום כשר מאחר שנשאר התכלת וא"כ היאך כ' בסוף הפרק שאם נפסק החוט מעיקרו אפילו חוט א' פסולה ועוד דמשמע דפסק כרבי דאליביה אמרינן אי איגרדום לבן וקאי תכלת כשר ומשמע דרבנן לא סברי הכי ואמאי פסק כרבי כיון דר' יוחנן בן נורי פליג עליה כדאיתא בגמ' ורביה הוא וקי"ל הלכה כרבי מחבירו ולא מרבו ועוד דכיון דפסק כרבי דאיגרדום לבן וקאי תכלת כשר ה"ל למיפסק נמי דתכלת ולבן מעכבין זה את זה כדסבר רבי' ועוד אמאי נקט בתכלת אינו מעכב את הלבן שאם אין לו תכלת עושה לבן לבדו ובלבן אינו מעכב את התכלת נקט שאם נפסק הלבן ונתמעט ועוד יש לדקדק דמלשון הרמב"ם משמע דמכשיר איגרדום כוליה לבן אפילו לא נשתייר ממנו כלום והיאך אפשר לומר כן כיון דבגמרא לא הכשירו אלא בשישתייר כדי עניבה וצ"ל שהרמב"ם ודאי פסק כרבנן וכפשטא דכתם מתניתין דקתני התכלת אינו מעכב את הלבן וכו' שאם אין לו אלא מין אחד עושה אותו מין שיש לו וכתב שאם אין לו תכלת עושה לבן לבדו וממילא משמע דלבן אינו מעכב את התכלת וכל שכן הוא שהרי עיקר המצוה בתכלת ואם היכא שאין לו תכלת עושה לבן לבדו כ"ש שכשאין לו לבן שעושה תכלת לבדו ובאיגרדום לבן וקאי תכלת או איגרדום תכלת וקאי לבן כשר דכשר משום דס"ל דהע"ג דלאוקמי מתניתין אליבא דרבי איהמר לב"ע דינא הכי הוי ומאוקימתא דמתני' הוא דמשוינן פלוגתא בינייהו דלרבנן אתיא מתניתין כפשטא שאם אין לו לבן עושה תכלת ואם אין לו תכלת עושה לבן אבל לרבי דלא מצינו לפרושי הכי משום דס"ל שמעכבים זה את זה צריך לפרש מתניתין באיגרדום תכלת וכו' מיירי ולענין שיעור הגרדומים משמע שסובר הרמב"ם דאפילו לא נשאר אלא מין אחד והמין השני נפסק כולו לגמרי כשר דלישנא דגמ' דקאמר איגרדום לבן וקאי תכלת משמע ליה דאיגרדום לבן לגמרי ולא נשתייר ממנו כלום והא דבעינן וכמה שיעור גרדומים לאו אבני רבי חייא קאי אלא אהיכא דאיגרדום כולהו ציציות בין דתכלת בין דלבן דאז הוא דבעינן שישתייר כדי עניבה אבל היכא דלא איגרדום אלא מין אחד אפילו לא נשתייר ממנו כלום כשר נמצא לפי זה דהיכא שנפסקו חוטים של מין אחד לגמרי כיון שנשאר המין השני שלם כשר והיינו ההיא דבני רבי חייא וזהו מה שכתב הרמב"ם וכן אם עושה לבן ותכל' ונפסק הלבן ונתמעט עד הכנף ונשאר התכלת לבדו כשר ורבות' אשמעינן שאף על כי שהתכלת אינו אלא חוט אחד כשר וכל שכן שאם נפסק התכלת ונשתייר הלבן כשר והיכא דנפסקו כל החוטים אם נשתיי' בהם כדי עניבה כשר והיינו דאמרי' וכמה שיעור גרדומי' כדי לענבן וזהו מה שכ' הרמב"ם וכן אם נתמעטו חוטי הציצית אפילו לא נשתייר מהם אלא כדי עניב' כשר . והיכא שנפסקו חוטי' של מין אחד ומהמין השני נפסק חוט אח' פסול והיינו דאמ' רבה בר רב אדא אמר רב נפסק החוט מעיקרו פסולה דע"כ לא מכשרינן בנפסק מין אחד לבד אלא כשהמין השני נשאר שלם אבל כשנפסק מהמין השני חוט אחד מעיקרו פסול וכן אם עשאו כולו ממין אחד אם נפסק חוט אחד מעיקרו פסול שכל שאין בציצית אלא מין אחד בעינן שלא יפסק שום חוט מעיקרו וזהו מ"ש הרמב"ם ואם נפסק החוט מעיקרו אפילו חוט אחד פסולה . ואפשר לומר ע"פ שטה זו דבני רבי חייא כי אמרי גרדומי תכלת כשרים בנשתייר בהם כדי עניבה דוקא מכשרי דכי בעינן וכמה שיעור גרדומין ומהדרינן כדי לענבן אבני רבי חייא קאי כדמשמע מפשט' דשמעת' ובנפסקו כל החוטים מיירי דאז בעינן כדי עניבה דכל החוטים קרוים תכלת וכמו שכ' הרא"ש ורבא דאמר לא נצרכ' אלא לגרדומין דאי איגרדו' תכלת וקאי לבן או איגרדו' לבן וקאי תכלת לית לן בה דאמרי בני ר' חייא גרדומי תכלת כשרים הכי קאמר אי איגרדום תכלת לגמרי וקאי לבן או איגרדום לבן לגמרי וקאי תכלת כשר ומייתי ראיה מבני ר' חייא דאמרי גרדומי תכלת כשרים ואע"ג דאינהו בעו שישתייר בהם כדי עניב' שאני התם שנפסקו כל החוטים אבל הכא שמין אחד לא נפסק ממנו כלל אע"פ שהמין האחר נפסק לגמרי כשר דלא מייתי רבא ראיה מבני ר' חייא אלא דלא בעינן סופו כתחלתו ולפ"ז מ"ש וכן אם עושה לבן ותכלת ונפסק הלבן ונתמעט עד הכנף ונשאר התכלת לבדו כשר היינו מאי דאמר רבא לא נצרכה אלא לגרדומי' דאי איגרדום לבן וקאי תכלת או איגרדום תכלת וקאי לבן כשר . ומ"ש וכן אם נתמעטו חוטי הציצית אפילו לא נשתייר מהם אלא כדי עניבה כשר הוא מאי דאמרי בני ר' חייא גרדומי תכלת כשרים . ויש לפרש בע"א שהרמב"ם מפרש דהא דאמר רבא אי איגרדום לבן וקאי תכלת או איגרדום תכלת וקאי לבן כשר היינו בנשאר מהם כדי עניבה דוקא וכדבני רבי חייא דאילו איגרדום לגמרי פסול הוא וכדאמר רבה בר רב אדא אמר רב אם נפסק החוט מעיקרו פסול ולפ"ז אין בדברי הרמב"ם אלא שני דינים . האחד היכא דאיגרדום אחד מהמינים ונשאר ממנו כדי עניבה וזהו מה שכתב וכן אם עושה לבן ותכלת ונפסק הלבן ונתמעט עד הכנף אלא שבכאן כתב הדין דרך כלל שאם נפסק מין אחד ונשאר השני כשר ובסוף הפרק פירש דהיינו דוקא בנשתייר כדי עניבה וזהו מ"ש וכן אם נתמעטו חוטי הציצית אפילו לא נשתייר בהם אלא כדי עניבה כשר והיינו בשלא נפסק אלא ממין אחד והמין השני קיים וסמך על מה שבתחלת הפרק לא הכשיר נ"א בנפסק מין אחד ומין שני נשאר שלם . הדין השני הוא מה שכתב ואם נפסק החוט מעיקרו פסולה והיינו דרבה בר רב אדא אמר רב ולפי דרך זה דעת הרמב"ם כדעת ר"ת ויש לפרש בע"א דשלשה דינים הם . האחד כשנפסק מין אחד לבד אפילו נשתייר פחות מכדי עניבה כשר שמאחר שהמין השני קיים כולו בכל שהוא שישתייר ממין זה סגי וזהו שכתב וכן אם עושה לבן ותכלת ונפסק הלבן ונתמעט עד הכנף ונשאר התכלת לבדו כשר . ודייק לכתוב נפסק הלבן ונתמעט ולא כתב ונפסק מעיקרו והכי קאמר נפסק הלבן ונתמעט משיעור כדי עניבה

דרכי משה

יב (א) ולא ידעתי מנ"ל הא ב כיון דלאותו סברא פסול אם נפסקו ג' חוטין אפילו נשתייר בו כדי עניבה א"כ איך יועיל ראשין השני דמ"מ אין כאן ג' חוטין שלימים ואדרבה גרוע טפי אם הם מצד א' דאז בוודאי הם ג' חוטין ופסול וא"כ מאי נ"מ אם הוא ודאי או ספק : ובעל

דרישה

דעות האמורות . ומה שכתבה לפי דמפשטא דסוגיא ופשטא דמימרא דבני ר' חייא ורבא משמע כפירושייהו ולהכי כתב על דבריהן כך פשוט ואע"פ שהם דמו דבריהם ממילא אמריגא דמו אותו ולפי פי' מהרר"י אבוהב שכתבתי לעיל בפרישה צ"ל דעוד יש לומר דאפשר דאפי' אליבא דר"ת כתב דנפסקו ב' חוטים אפי' נשאר בהם כדי עניבה פסול ור"ל ב' ראשים דהיינו ב' חוטין בשאינן ניכרים אם הן מב' מינים או לאו וס"ל דלר"ת שמחמיר וחייש בנפסקו ג' ראשין דלמא הם ג' חוטין מחמיר נמי בב' ראשין וחייש דילמא ב' חוטים מב' מינין הם והא דמסיק וכתב לבסוף דלדעת ר"ת אם נפסקו שנים כשר י"ל דלא קמכשיר אלא דווקא ב' חוטין ניכרין שהם ממין א' והשני קיים כולו וא"ש שהרי רבינו צריך לאשמעינן דלדעת ר"ת אין חילוק בין ב' חוטים לב' ראשין א"כ אפשר לומר שדעת ר' ירוחם היה באמת שיש חילוק לכן נראה דרישא זו אליבא דר"ת כתבו שהרי כתב אח"כ ולפר"ת שעכשיו כו' ולא כתב ור"ת פי' משמע שכבר הזכיר לעיל פי' רבינו תם ודו"ק :

פרישה

(ג) **ולא** נשאר אלא כדי עניבה מן הגדיל . פלוגתתם מן בואר בריש פרק התכלת . וכתב ב"י שהרא"ש הסכים שם לפירוש ר"י ולא ידעתי למה השמיט רבינו דעת אביו בזה ע"כ :

(ד) **אפי'** בחוט א' שנפסק כולו כתב מהרר"י אבוהב מ"ש רבינו נפסק כולו הוא כדי שלא נטעה לומר שהם ח' חוטים וכשיאמר חוט הא' הוא אומר על ראש א' מאלו ח' לכן אמר שכוונתו על החוט כולו ולכלול הב' חלקים ע"כ :

(ה) **הילכך** כו' אם נפסקו ב' ראשים פסול פי' אם לא נשאר בשום א' מהם כדי עניבה ולפי זה מ"ש אבל אם לא נפסק אלא חוט א' כשר פשוט הוא דר"ל אע"פ שלא נשתייר מאותו ראש כדי עניבה כשר דבכדי עניבה אפי' אם גם ראש השני נפסק אלא שנשתייר בו מכל החוט שהם ב' ראשים סגי לן . מיהו אם נפסקו ב' ראשים ואין בשום א' מהם כדי עניבה ובצירופן יחד יש בה כדי עניבה מספקא ליה לב"י אי כשר אי לא דלכאורה יש לדקדק מל' רבינו להכשיר מדכתב בסמוך ואם נפסקו שניהם כשר אם נשתייר בהן כדי עניבה משמע אם נשאר משניהן כדי עניבה כו' ע"ש ומש"ק דלא כיון שלא מצא מי שהזכיר היתר זה

וכתב עוד ב"י דדברי רבינו בכאן מיירי במי שאינו מדקדק בעת עשיית ציצית שיהיו ד' ראשים מצד אחד לקשר וארבע מצד השני אבל לפי מה שאנו נוהגין לדקדק בעת עשיית הציצית לתת סימן בארבע ראשים הם מצד אחד של הקשר וארבע מצד השני דאז אנו יודעים בודאי שכל הארבע ראשים שהם מצד אחד לקשר הם חצי החוטים ואין בהם חוט אחד שלם הלכך אם נפסקו מעיקרם כל ראשים מצד אחד כשר דהא ודאי אינם אלא מב' חוטים והרי נשאר מכל א' ראש השני שהוא יותר מכדי עניבה ומיהו היכא דנפסקו ב' ראשים מב' צדדים בהא שייך נמי חששת רבינו ע"כ :

(ו) **וי"א** אם נפסקו ג' חוטים פסול אפי' כו' ממה שכתבתי בדרישה מבואר שדעת זאת הסברא היא מה שאמרו בגמרא איגרדום תכלת וקאי לבן או איפכא לית לן בה היינו דוקא דמין א' שלם לגמרי וממין השני נשתייר כדי עניבה אבל אם אין שום מין נשתייר שלם אפי' לא נפסק ממין אחד אלא חוט א' והשני נשאר שלם ואפי' אם אותן שנפסקו נשתייר בה כדי עניבה אפ"ה פסול כיון שאין שום מין א' שלם ממילא כל שנפסקו ג' חוטין אי אפשר שנשאר מין א' קיים להכי פסול אבל נפסקו ב' חוטין ידועין דהיינו כגון ב' של תכלת נפסקו ונשאר בהם כדי עניבה ואותן של לבן נשארו קיים או להיפך בהא מודים דכשר וזו דעת ר"ת וכיון שכן ק' מאי לשון ולפי זה אפי' אם נפסקו כו' דמפשטיה משמע שבא לאשמעינן דנפסקו ב' ראשין ונשתייר בהם כדי עניבה כשר . וזה ללא צורך דהא עדיפא מיניה אשמועינן לפי סברא זו דאפי' נפסקו ב' חוטים כשר אם נשתייר בהם כדי עניבה וע"ק דקאמר ולפי זה אפילו כו' דמשמע דלסברא זו דווקא הוה דינא הכי אבל לא לסברא קמייתא ואדרבה דלסברא קמייתא עדיפא דאפי' אם נפסקו כולם נמי כשר בנשתייר בהם כדי עניבה . וכ"ל כמו שתירץ מהרר"י אבוהב וז"ל זאת הסברא בנויה על שאלו הד' חוטים שאנו נותנין הב' משום תכלת והב' משום לבן ושאחד יגין על חבירו וא"כ לפי זה היה מקום לומר שיותר חומרא יהיה בב' ראשים מבנ' חוטין שבשהם ב' חוטים ניכרים מתכלת ומלבן אז אנו רואין המין הא' שלם אבל כאן שאנו נותנין אלו הד' חוטין בעבור אלו המינין אין כאן מקום לומר זה תכלת וזה לבן . וא"כ בכל אחד מהן

חדושי הגהות

ב ביאור דבריו שהוא הבין בב"י דס"ל דלמדקדקים לעשותן בצד א' אם נפסקו ג' ראשין כשר כיון שודאי נשתייר מכל א' בצד השני כ"ע משא"כ לשאינם מדקדקים יש לחוש שמא חוט א' הוא שנפסק מב' צדדים וכ"ה להדיא בד"מ הנדפס בפ"ע וז"ל אבל כתב הב"י ע"ש דגם לפי י"א דפסלו אם נפסקו ג' ראשין אע"פ שנשתייר כ"ע יש לחלק בהכי דאם ג' הראשין בצד א' מן הקשר כשר עכ"ל זה אינו נכון דלאותו י"א פשיטא פסול וכולי ואדרבה גרע טפי אם היה ג' בצד א' דאז בודאי הם ג' חוטים פסולים א"כ מאי נ"מ אם הוא וראי וכו' עכ"ד הרי להדיא כמ"ש והוכיח לו הד"מ כן בדעת הב"י ממ"ש הב"י בש"ע סוף סעיף א' אם לא דקדק וכולי ע"ש במג"א סק"ה ולכן יפה תמה עליו הד"מ מנ"ל הא :

ואפשר

עניבה ומ"מ קלתו נשתייר ומה שכתב עד הכנף הוא עד ולא עד בכלל כלומר שבמקום שתלו בכנף נשאר כל שהוא והיינו דאמר רבא לא נצרכא אלא לגרדומין דאי איגרדום לבן וקאי תכלת או איגרדום תכלת וקאי לבן כשר וגרדומין היינו שנשתייר קצת דאי לא נשתייר כלום נפסק מעיקרו מיקרי ואם נשתייר כדי עניבה מאי איריא קאי לבן או קאי תכלת אפי' איגרדום תרוייהו נמי כשר וכדאמרי בני רבי חייא גרדומי תכלת כשרים כשנשתייר בהם כדי עניבה כדאמרינן בגמרא ותכלת דאמרו בני ר' חייא היינו כל החוטים דכולהו קרי תכלת ולא מייתי רבא ראיה מדבני ר' חייא אלא דלא בעינן סופו כתחלתו וכיון דנפסקו כל החוטים מכשרי בנשתייר בהם כדי עניבה בנפסק מין אחד לבד יש להכשיר בנשתייר פחות מכדי עניבה. הדין השני היכא שנפסקו כל החוטים וזהו שכתב וכן אם נתמעטו חוטי הציצית אפילו לא נשתייר מהם אלא כדי עניבה כשר והיינו דבני ר' חייא וכמו שכתבתי בסמוך. הדין השלישי מ"ש ואם נפסק החוט מעיקרו אפי' חוט אחד פסול. ולענין הלכה מאחר שאין בדברי הרמב"ם הכרע נקטינן כסברא קמייתא שכתב רבינו שהסכימו בה ר"י והרא"ש ז"ל ומיהו היכא דאפשר טוב לחוש לסברת ר"ת להחמיר (ב):

ומה שכתב רבינו גבי כדי עניבה ובלבד שישאר כדי שיוכל לענבם כולם ביחד בפרק התכלת (לח:) אהא דאמרינן וכמה שיעור גרדומים כדי לענבן איבעיא להו כדי לענבן כולהו כהדדי או דילמא כל חד וחד לחודיה תיקו וכ"ל דהא דקאמר כדי לענבם כולהו כהדדי אחוטים המגורדמים קאי כלומר שהחוטים המגורדמי' יכולים ליענב יחד ולא כמו שראיתי מאריכים שישאר כדי לענוב כל הח' חוטים יחד ולא מסתבר דלמה לנו שישאר בגרדומים כדי לענוב החוטים השלמים אלא בנשאר כדי לענוב בו בכל החוטים הגרדומים קרי כולהו כהדדי וכ"כ ממ"ש המרדכי על בעיא זו וז"ל פי' כולהו בהדי הדדי ר"ל ד' חוטים לפי' ר"ת דאיגרדום דוקא מין אחד כשר ולפירש"י דאיגרדום כולהו כשר ר"ל לענוב כל הח' חוטים עכ"ל והא דקאמר או דילמא כל חד וחד לחודיה לכאורה משמע דאם נשאר בחוט כדי ליענב הוא מיניה וביה סגי אבל מלשון סמ"ג נראה דהיינו לומר שנשאר בו כדי ליענב על חוט אחד ולפי שלא נשאר בו כדי ליענב על כולם אלא על חוט אחד לבד קרי ליה כל חד וחד לחודיה שכתב וז"ל והוא שישאר מן החוט כדי לעשות עניבה על שאר החוטים או על אחד מן החוטים שבזה מסופק התלמוד והמרדכי נראה שהוא מסופק איזה מפירושים אלו עיקר שכתב וז"ל לי הדיוט הכותב הנכי מסופק אם הא דקאמר בגמרא או דילמא כל הד וחד לחודיה אם ר"ל כל חוטי הציצית כל אחד לחודיה צריך כדי עניבה וכן משמע הלשון או אם ר"ל כדי לענוב חוט אחד לבדו עכ"ל וכתב הרא"ש דכיון דבעיין לא איפשטא אזלינן בה לחומרא אבל הרי"ף והרמב"ם לא הזכירו דין זה משמע דסברי דאזלינן בה לקולא וטעמא משום דסבירא להו דשיעור זה אינו אלא מדרבנן דאילו מדאורייתא בכל דהו סגי והכי נקטינן היכא דלא אפשר אבל היכא דאפשר טוב לחוש לדברי הרא"ש ז"ל:

גרסינן בגמרא (שם) בעי רב אשי אלימי ולא מיענבי ואי הוו קטיני מיענבי מהו א"ל רב אחא כ"ש דמינכר מעותייהו ופירש"י אלימי עבים דאי הוו קטיני דקים הוו מיענבי שארוכים הם כ"כ אבל מפני עובי הוו קשים לענוב כ"ש דכשרי' דהואיל ואילו היו דקים ארוכים כדי עניבה כ"ש כשהם עבים דמינכרא מעותייהו טפי וכתב העיטור ש"מ דאפילו לא נשתייר בו אלא כדי לכרוך בו ה' שערות כפולות כשר עכ"ל. ולי נראה דאלימי וקטיני בערך שאר ציציות שנוהגים העולם קאמר ולא לשער בשערות כפולים כדברי בעל העיטור והרא"ש כתב בעיא זו בפסקיו וגם רבינו ירוחם כתב דין זה אבל הרי"ף והרמב"ם השמיטוהו ורבינו נמשך אחריהם ורבינו הגדול מהרי"א ז"ל כתב שאולי משום דאתי במכ"ש לא חשש להביאו אבל זה דוחק שהרי הרא"ש מביא אותו וגם העיטור ואדם וחוה עכ"ל ובלאו הכי קשה דאף ע"ג דתלמודא פשיטא ליה מ"מ אנן לא עדיפנן מרב אשי דאיבעיא ליה וא"כ ה"ל לכותבו כי היכי דלא תיבעי לן כדבעיא לרב אשי ואפשר שהשמיטו משום דלא בקיאינן בשיעורא דעובי ודקות (ר) ויותר נראה לומר שהשמיטו משום דאתי במכ"ש וכדברי רבינו הגדול ואע"ג דמעיקרא הוה מיבעיא ליה לרב אשי בתר דשמע דאתיא במכ"ש קיבלה וכיון דלפום קושטא לכ"ע אתיא במכ"ש לא חששו לכתבו כדי לאפוקי דלא תיסק אדעתין כדהוה ס"ד דרב אשי מעיקרא והרא"ש ורבינו ירוחם חשו להכי וכתבוהו:

ומ"ש רבינו ורש"י פירש דבעינן כדי עניבה מן הענף ור"י פירש אפילו נהתך כל הענף וכו' בר"פ התכלת אהא דאמרינן וכמה שיעור גרדומים כדי לענבן כתבו התוס' מתוך פירוש הקונטרס דבסמוך גבי הא דמוכח רבא דצריך לקשר על כל חוליא וחוליא דאי ס"ד לא צריך הא דאמרי בני רבי חייא גרדומי תכלת כשרים כיון דאשתרי ליה עילאי אשתרי ליה כוליה ופי' לית ליה הא דאמרן לעיל כדי שיעור עניבה משמע דס"ל דעניבה חוץ לקשר אהרון שבציצית ויתכן יותר לפרש דשיעור עניבה סמוך לכנף קאמר והשתא לא פליג אדלעיל וכן משמע קצת בסיפרי בפרשת גדילים בד"א בתחלה אבל בשיורי גרדומים כל שהו משמע דאגדילים קאי וגם הרא"ש כתב על הא דאמר רבא ש"מ צריך לקשר על כל חוליא וחוליא וכו' מכאן משמע קצת דכדי עניבה דקאמר לעיל לא בעינן שישייר בפתיל כדי עניבה אלא אפי' נפסק כל הפתיל ונשתייר בגדיל כדי עניבה מדקאמר כיון דאשתרי אשתרי כולה דאי נשאר כדי עניבה בפתיל לא משתרי הקשר ורש"י דחק לפרש דרבא לית ליה דבעי כדי עניבה ולא משמע כן וכן בסיפרי תני בפרשת גדילים בד"א בתחלתה אבל בשיריה ובגרדומים כל שהוא משמע דאגדילים קאי עכ"ל ולא ידעתי למה לא כתב רבינו שהרא"ש הסכים לדברי ר"י וסמ"ג ורבינו ירוחם כתבו כדברי התוספת והרא"ש שאפי' לא נשאר כדי עניבה אלא מהגדיל כשר וסמ"ק כתב ב' הסברות ולא הכריע והמרדכי

נשאר בהן כדי עניבה (ג) ואם נפסקו שנים כשר אם נשאר בהם כדי עניבה ולפ"ז אפילו אם נפסקו ב' ראשין כשר אם יש בהן כדי עניבה (ו) עד שיפסקו שלש [ב] (ח) ואדוני אבי הרא"ש ז"ל הסכים לסברא ראשונה:

ארבע

החוטין המגורדמין אבל לא צריך לענוב כל ח' חוטים יחד וכן מפורש במרדכי:

ולפ"ז אפילו אם נפסקו שני ראשין כשר וכו' כבר התחבטו גדולים ליישב לשון זה במאי דקשה דכיון דאפילו נפסקו שני חוטים דהיינו ד' ראשין כשר לפי סברא זו מאי אפילו אם נפסקו שני ראשין כשר דקאמר. ופירש ב"י דאתי להשמעינן דבנפסקו ב' ראשין אינו כשר אא"כ נשאר כדי עניבה אבל בלא נשאר כ"ע פסול ובג' ראשין פסול אפי' נשאר כדי עניב' והכתי קשה מאי לפ"ז דקאמר הלא אפי' לסברא ראשונה נמי לא מכשרינן בב' ראשין אם לא נשאר כדי עניבה וצריך לומר דעיקר דבריו דלפ"ז בג' ראשין פסול אפילו נשאר בהן כדי עניבה ואם כן לא אצטריך ליה למימר דלפ"ז בב' ראשין כשר אם יש בהם כדי עניבה דהא פשיטא היא ולא ה"ל למימר אלא ולפ"ז אם נפסקו ג' ראשין פסול אפי' נשאר בהם כדי עניבה ולפיכך נראה דה"ק דלפי הסברא הראשונה דבנשאר כדי עניבה כשר אפי' נפסקו כל החוטים ואינו פסול אא"כ לא נשאר כדי עניבה אם כן בלא נשאר כדי עניבה דפסול אף בנפסקו ב' ראשין בלבד פסול מחששא דשמא חוט א' נפסק כולו אבל לפי סברא זו דפסול אפילו בנשאר כדי עניבה לא מפסיל בב' ראשין אלא עד שיפסקו ג' ראשין והשתא לא אתא רבינו אלא לבאר ולפרש החילוק שבין הפיסול לפי סברא ראשונה ובין הפיסול לפי סברא האחרונה ועוד אפשר לומר דלפי דהלשון שכתב בשם י"א אפשר לפרשו דה"ק דאם נפסקו שלש חוטים בודאי פסולה כגון שנפסקו שש ראשים או חמש ראשים ואם נפסקו שנים בודאי כשר אבל אי לא ידעינן בודאי דב' נפסקים כשר מן הסתם אע"ג דאיכא למיחש דג' נפסקי' אי נמי איכא לפרש איפכא דאינו פוסל בג' ומכשיר בב' אלא מן הסתם דלא ידעינן אבל היכא דידעינן בודאי אפי' בשנים פסול קמ"ל דליתא אלא בשנים כשר אפילו ידעינן דשנים נפסקין ובשלש פסול אפילו מן הסתם דלא ידעינן אם פסול מספק ולפע"ד דמה שפירש' ראשונה הוא עיקר:

ד'

דרכי משה

(ב) ובעל האגודה כתב דעמא דבר כר"ת ובעל האגור כ' דפשט המנהג בכל אשכנז דאפילו אם נפסק חוט א' ולא נשתייר כדי עניבה פסול עכ"ל וצ"ע דאם ר"ל שנפסק ב' ראשי החוט מאי למימרא ואי איירי בראש אח' מ"ט ואפשר דר"ל שהמנהג כרש"י שפירש שצריך שישאר מן הענף ולא מן הגדיל וכ"כ ב"י וז"ל והמנהג כרש"י ומיהו היכא דלא אפשר יש לסמוך אדברי ר"י כי הרא"ש הסכים לדבריו וכ"כ סמ"ג ורבינו ירוחם: (ג) והיוצא מדברי רבינו לענין דינא אם נפסקו ב' ראשים ונשאר בהן כדי עניבה כשר ממ"נ אם ב' חוטין הם כשר דהא נשתיירו ב' חוטין שלימים ואם חוט אחד הוא כ"ש כשר שהרי נשתייר כדי עניבה ולכן קאמר אפילו ב' ראשין שיש לחוש שהם ב' חוטין אפ"ה כשר וכ"ש אם לא נפסק רק ראשי חוט אחד וב"י יישב לשון אפילו בדרך אחר ודבריו דחוקים ואינו צריך שיתייר בב' ראשין כדי עניבה רק בראש א' סגי ממ"נ אבל אם נפסקו ג' פסול דשמא מג' חוטין הן ואז פסול אע"ג דראשיהן השנים שלם דהא בעינן ב' חוטין שלימים שלא נפסקו ולכן נקט ברישא אם נפסקו ב' ראשים כשר אם נשתייר בהן כדי עניבה אע"ג דאפילו ב' חוטין כשר אם נפסקו ונשתייר כדי עניבה אלא דנקט ב' ראשין דבג' ראשין פסול דחיישינן שמא מג' חוטין הם ולכן נקט ב' ראשין וה"ה ב' חוטין אם נשתייר כדי עניבה מתן וירעינן שב' חוטין עדיין שלימים שלא נפסקו כלל לפי סברא זו אך מ"ש לפ"ז אם נפסקו ב' חוטין כו' צ"ע דמשמע דלפי סברא הראשונה לא סגי בהכי וזה אינו דכ"ש לפי סברא הראשונה שהוא כשר דהרי אף אם נפסקו כולם אם נשתייר בהן כדי עניבה כשר והביא ב"י הרוצים שכתבו מהר"י אבוהב ומהר"י בן חביב וכולם דחוקים וכן דהאן ב"י והוא פירש דלפי זה קאי אהא דקאמר עד שיפסקו ג' דזה אינו לסברא קמי־תא דהיא מכשרת אף כשנפסקו כולם וכל זה דוחק ואפשר לפרש דלפי סברא זו מכשיר כשנפסקו ב' ראשין אע"פ שלא נשתייר שם בבל ראש כדי עניבה רק שיהא ע"י צירוף כדי עניבה בשתיהן וא"כ אתיא לשון לפי זה כפשוטו וטעם סברא זו משום דלדעת ר"ת שהוא בעל סברא זו כשנפסקו ג' חוטין אע"פ שנשאר כדי עניבה פסול הואיל ולא נשאר שם ב' חוטין שלימים שהם שיעור לבן ותכלת בציצית דאורייתא כמו שמבואר בתו׳ס' ואשר"י א"כ ה"ה כשנפסק חוט א' לגמרי שרי אע"פ שלא נשאר בכל ראש כדי עניבה הואיל וג' חוטים עדיין שלימים ואם הב' ראשין מב' חוטין מ"מ עדיין ב' חוטין שלימים ומ"מ בעי' ע"י צירוף כדי עניבה דבלא כן ליכא שם אלא ג' חוטין ולא מצינו ג' חוטין בציצית אך ב"י לא כתב כן: (ר) ונ"ל דמשערין בבינונית: ול"נ

פרישה

מכן י"ל שמא הוא תכלת ושמא הוא לבן והיו לנו לומר לפי זה כשיפסקו ב' ראשים שיהיה פסול אפי' שיהיה בהם כדי עניבה ומ"ש לפי זה ר"ל אפילו לזאת הסברא לא נפסל בב' ראשים אם יש בהם כדי עניבה עכ"ל. וביאור דבריו נ"ל דה"ק כיון דדעת י"א הנ"ל להחמיר שהרי פסל אפי' בזמנינו בג' חוטין שנפסקו משום שמא לא נשתייר שום מין שלם ואעפ"י דהיה לנו לומר דהא דבעינן בגמרא שיהיה מין א' קיים לגמרי והשני בכדי עניבה היינו דווקא בזמנם שהיה להם תכלת וכדקאמר דאיגרדום תכלת וקאי לבן כו' דיש היכר גדול בין זה לזה בשלא אית לן למימר דבעינן שיהיה א' קיים לגמרי כדי שיגין על חבירו אבל בזמנינו דאין לנו תכלת א"ל עושין ארבע כפלים לבן במקום תכלת לא היה לנו לומר דנפסקו ג' חוטין פסולין כיון שעדיין רובן שלימין ואפ"ה החמירו הי"א דהיינו ר"ת ואמרו שגם בזמנינו כיון שא' במקום תכלת וא' במקום לבן אם נפסקו ג' חוטין פסולה. א"כ עכשיו בזמנינו אפילו נפסקו ב' ראשין כלומר כשהחוטים מעורבבין ואין ניכרים כמו בזמנינו נקרא כל א' מהא' הכפולים ראש א' וא"כ כשנפסקו שני ראשין יש לנו לומר דנחמיר לומר דלמא כל ראש וראש מחוט וממין בפני עצמו הוא ולא נשתייר שום מין שלם ואעפ"י שההדיא כתב לעיל דב' חוטין כשרים לדעת הי"א כשנשתייר בהן כדי עניבה וכ"כ ר"ת בהדיא ואזמנינו קאי וכמ"ש בדרישה מ"מ אפשר לומר דעד כאן לא קאמר דנפסקו כשרין אלא בב' חוטין כלומר חוטין ניכרין כגון שעשה לו סימן בשעת עשיית הציצית לומר אלו יהא במקום תכלת ואלו במקים לבן ולייגס בהא הוא דכשר בנפסקו שני חוטין דהיינו שני חוטין ניכרים שהן ממין אחד והשני נשאר קיים לגמרי אבל אם לא לייגס ונפסקו שניים דהיינו ב' ראשין פסול דנחמיר לומר דלמא ב' חוטים הם וב' מינים קמ"ל רבינו הטור דאפילו לפירוש זאת הסברא שמחמירין אפילו בזמנינו לומר דנפסקו שלשה פסולין אפ"ה נפסקו שניים בכל אופן כשרים הן ליין לומר זה במקום תכלת וזה במקום לבן או לא לייגס:

(ו) **עד** שיפסקו ג' כו' דאז פסול אפי' בג' ראשים שנפסקו דהיינו שאינן ניכרי' אם הן ג' חוטים או לא ועוד פירושים אחרים כתבתי בדרישה אבל אחר העיון והדקדוק לי יקרו דברי מהרר"י אלו: (ח) **וא"א ז"ל** הסכים לסברא ראשונה פי' כמ"ש בדרישה:

ד'

דרישה

[ב] **ומ"ש** רבינו וא"א ז"ל הסכים לסברא ראשונה כבר כתבתי לעיל בסמוך שכ"כ בפסקיו וכ"כ ב"י בשמו אך ק' דבתשובת הרא"ש כלל ב' סי' ל"ט כתב ז"ל היה או' ר"ת דהאידנא שנותנין ד' חוטים ב' משום תכלת ושנים משום לבן וכופלים אותם למ' אם נפסקו ג' חוטין מן הח' חיישי' שמא כל הג' חוטים הם מן הד' שנכפלים ולא נשתיר כי אם חוט א' שלם ופסול אבל אם נפסק חוט א' או שנים ואף אם נפסקו כולם ונשתייר בשם מהם כדי עניבה והשניים נפסקו לגמרי כשר עכ"ל. וכבר נתבאר שכל הספרים שהביאו דעת ר"ת כתבו בשמו דכיון שנפסקו ג' חוטין אפי' נשתייר בהם כדי עניבה פסולים וכן כתב גם הוא בפסקיו בשם ר"ת והיאך הוא מכשיר בתשובה זו לדעת ר"ת בנפסקו שנה אם נשתייר בהם כדי עניבה. וע"ק שהכשיר בנפסקו שנים לגמרי ובגמרא אמרינן אם נפסק חוט מעיקרו פסול ואיכא למימר שמא נפסקו השני ראשין מחוט א' עכ"ל ב"י. ול"נ ליישב קלת דברי תשובה זו דכאן ס"ל להרא"ש דלפי כל הפירושים אם נפסק מין אחד ונשתייר בב' גדדיו דהיינו בד' כפליו כדי עניבה שלם מקרי כיון דבכל צד איכ' כדי עניבה כמכא דלפי' של הי"א בני ר' חייא באגרדומי כל הציצית מיירי דהיינו כל הח' כפולים ואליבא דרבנן. ורבא באיגרדום מין א' מיירי ואליבא דרבי ופי' דשמעתתא כך הוא אמר רבא לא נצרכה כו' פירש רבי ורבנן פליגי בתכלת העשייה אם מעכב אם לאו ומתניתין דקתני התכלת אינו מעכב את הלבן מיירי כשכבר נעשו הציצית ויש כאן ד' חוטין כפולים שהם ח' ראשין ד' ראשין תכלת וד' ראשין לבן וקאמר דאי איגרדום תכלת וקאי לבן פי' שב' חוטי לבן נשארו בכל ד' ראשייהו כדי עניבה כי זה מקרי שלם וקאי ותכלת איגרדום ד' ראשין שלו לגמרי ולא נשארו כדי עניבה או קאי תכלת ואגרדום לבן ע"ד זה כשר לרבי ובני ר' חייא אליבא דרבנן ס"ל דזה פסול אך איגרדום תכלת פי' שכל חוטי ציצית אינו אלא אגרדומי בהא הוא דכשר ומפרש בגמרא דהאי איגרדום דבני ר' חייא היינו דעיכובי ענב פי' דבד' ראשין נשאר כדי עניבה אפי' אי בד' ראשין אחריני איגרדום לגמרי כשר כיון שמכל מין נשארו ב' ראשין כדי עניבה ומיירי בניכרין שהני ד' ראשין שנשארו הם ב' ראשין מתכלת וב' מלבן ולהכי כיון שמכל ראש וראש נשאר כדי עניבה נשאר חוט שלם מכל מין מיקרי ולדעת ר"ת בין רבא בין רבי חייא מיירי בגרדומי חוטי לבן שניהן מכל אחד ומכל השניים נשארו כדי עניבה לגמרי וקיימ' חוטי תכלת כלומר שבד' ראשין נשאר בכל ראש וראש כדי עניבה דזה מיקרי שלם וכש' נשאר מין אחד שלם לגמרי אבל נפסקו ב' חוטין מכל אחד ומכל השני יש בכל ראש כד' מעיקרו פסול פי' מעיקרו במקום חיבורו בכנף אבל למעלה ממנו שהתחיל אחר הגדיל אפילן נפסקו

אפילו לרבנן ולהכי עכשיו בזמנינו אם נפסקו ג' ראשין לגמרי פסול דשמא הן ג' חוטין ולא עניבה וכ"ש חוט א' נשני ראשין אפילו נפסק לגמרי כשר ומ"ש בגמ' אמר רבא נפסק החוט

יג (א) **ארבע** [א] ציציות מעכבין זה את זה שכל זמן שאין בה כל הד' אינה מצוייצת כהלכתה והיוצא בה לר"ה בשבת חייב חטאת אבל אם יש בה כל הארבע מותר לצאת בה לר"ה אפילו האידנא שאין לנו תכלת :

יד (א) **עשאה** [א] כותי פסולה (ב) ואשה כשרה לעשותה

השואל

יג ד' ציציות תעכבין וכו' הוי מצי למימר נפקותא אחרת דאם אין בה כל הארבע אסור לו לברך עליה ואם מברך הוי ברכה לבטלה והו דעובר בעשה אם לובשו ואין בו כל הד' ציציות אלא דלפי דברכה אינה מעכבת ובשבת נמי דאינו יכול להטיל בו ציצית אינו עובר בעשה כדכתב [ב] במרדכי לפיכך אשמועינן הך נפקותא דאפילו בשבת אשכחן דעובר אם יוצא בה לר"ה ועיין מדין זה לקמן בסימן ש"א סעיף י"ד ובמ"ש ב"י כאן :

ומ"ש אבל אם יש בה כל הד' מותר וכו' נראה דמשום דלכאורה כיון שחוטין אלו אינן מלבוש אלא למצוה א"כ משוי הן אפי' יש בה כל הד' לכך אצטריך לאורויי דאינן משוי וכדכתב הרמב"ם בפי"ט מהלכות שבת דנחשבין הן מנוי הבגד ומתכשיטיו כמו האימרא וכיוצא בה:

יד עשאה כותי פסולה מימרא דרב יהודה אמר רב בפרק התכלת מדכתיב דבר אל בני ישראל ועשו בני ישראל ועשו ולא הכותי ומשמע דטעמא

והמרדכי כתב תחלה להכריע דבנשאר כדי עניבה מהגדיל כשר ואח"כ כתב בשם רבינו שמשון לדחות אותם ראיות והעלה ואין כח בידי להכשיר עד יבא מורה צדק עכ"ל ומנהג העולם כדברי רש"י ומיהו היכא דלא אפשר כגון שהוא במקום שאין ציציות מצויים לתקן כדאי הם ר"י והרא"ש לסמוך עליהם ועוד שיש לדבריהם ראיה מההיא דסיפרי וסוגיא דגמרא אתיא שפיר לשיטתם :

יג ארבע ציציות מעכבים זה את זה שכל זמן שאין בה כל הארבע אינה מצויצת כהלכתה והיוצא בה לר"ה חייב חטאת אבל אם יש בה כל הארבע מותר לצאת בה וכו' בס"פ הקומץ רבה (כח.) תנן ד' ציציות מעכבות זו את זו שארבעתן מצוה אחת ר' ישמעאל אומר ארבעתן ד' מצות ובגמרא (לז:) מאי ביניייהו אמר רבינא דרב הונא איכא ביניייהו דאמר רב הונא היוצא בטלית שאינה מצויצת כהלכתה בשבת חייב חטאת ופירש"י וכ"ע אית להו דרב הונא מיהו הטיל לשלש ולא לרביעי לת"ק הויא מצויצת שלא כהלכתה וחייב חטאת דה"ל ציצית משוי ולר' ישמעאל הויא מצויצת כהלכתה דג' מצות איכא ואינו פסול ורב הונא בעשויה בפיסול ואסיקנא בגמרא דלית הלכתא כר' ישמעאל וכתב הרא"ש בתשובות כלל שני שראה לקצת רבותיו שהיו פושטים טלית שלהם כשהיו יוצאים לר"ה ושהוא סובר שחומרא שאין לה טעם היא דלמאי איכא למיחש אי חיישת שמא נפסקו החוטים ולא נשאר בהם כדי הכשר ציצית א"כ האיך בירך עליו בשעה שלבשו וא"ת שבדק כל ד' ציציות בשעת לבישה א"כ יבדוק בשעה שיוצא בו לר"ה והעולם לא נהגו לבדוק כל הציציות בכל שעה שמתעטף בטלית משום דמוקמי להו בחזקת כשרות עד שיודע לו שנפסלו ועוד דציצית אינו נפסל בקל והעולם רגילים לתקנם אף קודם שיגיעו לידי פיסול הילכך מוקמינן להו אחזקתייהו לענין ברכה וכן לענין לצאת לר"ה מי שאינו רגיל לילך ארבע אמות (בלא ציצית) ראוי לו לסמוך על החזקה ולצאת בו ואם ירצה להחמיר יבדקם בשעת יציאה · וי"א שכל טליתות שלנו הויין מצוייצות שלא כהלכתן ואינם יוצאים בהם לר"ה ואינם דברים של טעם דאם אינם מצוייצים כהלכתם היאך אנו מברכים עליהם אלא ודאי התורה אמרה שיש ליתן בכנף שני חוטים לבן ושני חוטים תכלת והלכה למשה מסיני שהתכלת אינו מעכב את הלבן והיה מספיק לנו בשני חוטים לבן אלא שאנו נותנים עוד שני חוטים זכר לתכלת ועוד אף לפי דבריהם שאינם מצויצים כהלכתם מותר לצאת בו לר"ה כדאמרינן בפרק תולין (קלט:) מתעטף אדם בכילה ובכסכסים ויוצא בה לר"ה ומ"ש מדרב הונא דאמר היוצא בטלית שאינה מצויצת כהלכתה בשבת לר"ה חייב חטאת ציציות לגבי טלית חשיבי ולא בטלי הני לא חשיבי ובטלי ופירש ר"ת דציציות חשיבא ולא בטלה כי דעתו לתקן שאר ציציות ולגרפס לזו שהיא כשרה הילכך לא בטלה הני כסכסים בטלי לגבי כילה וכן נמי טליתות שלנו שיש להם ד' ציציות אפי' אי חשבת להו אינה מצוייצות כהלכתן בטלו לגבי טלית עכ"ל וכבר הזכיר כן רבינו בסי' ש"א ובסוף דבריו כתב והר"מ היה מחמיר שלא לצאת בה וא"א ז"ל היה יוצא בה . בתשובו' להרמב"ן סי' ר"ט כתוב וז"ל מותר לילך בטלית קטן בר"ה בשבת וכדאיתא פ' הקומץ רבה היוצא בטלית שאינה מצויצת כהלכתה בשבת חייב חטאת ופירש"י דוקא בטליתו' שלהם שצבועים מתכלת הציציות חשיבי ולא בטלי לגבי טלית לכך חייב חטאת כשאינה מתוקנת כהלכתה דהוי משוי אבל לגבי דידן לא חשיבי ובטלי גבי טלית אמנם ר"ת פי' שאפי' בטליתות שלנו הציציות חשיבי שהם עשוים לשם מצוה ולא בטלי לגבי טלית אכן לשני הפירושים מותר לילך בטלית קטן כשהציצית מתוקנת כהלכתה · ומהר"ם היה מחמיר על עצמו מלילך בטלית קטן בר"ה בשבת דילמא מיפסיק חד מהציציות וכן עמא דבר עכ"ל · וכתוב בנמוקי יוסף בסוף הלכות ציצית בשם הריטב"א וז"ל ויש חוששים לצאת בזמן הזה בשבת בטלית זה שאין בו עיטוף גמור והוא תחת הגלימא העליון שנראה כמשוי וכמלבוש כפול וגם כי אין לחוש לזה דמלבוש גמור הוא חשוב טוב הוא לעשות באמצעיתו אחיזות כעין סרבל וכן שמעתי שהיו נוהגים באשכנז ובצרפת וכן ראיתי רבים שהיו חוששים בדבר זה בשם הרב החסיד עכ"ל · ואיני יודע טעם חשש זה כלל דהא אמרינן בפרק תולין מתעטף אדם בכילה ובכסכסין ויוצא בה לר"ה ובפרק חבית (קמז:) האולייירין מביאים בלורי נשים לבי בני ולבלבד שיתכסה בה ראשו ורובו וכ"ש בהני טליתות שהם מלובשים ממש דשרי ואין טעם להצריך לעשות ליה אחיזות: ובמרדכי סוף פרק חבית כתוב גם כן שמותר לצאת בטלית קטן בשבת רק שיהא מתוקן בציציותיו כדינו ור"מ לא נהיג לצאת בטלית קטן בשבת בר"ה לפי שהיה ירא שמא ניתקו החוטים של ציציותיו ונפסלו ובכלבו כתוב שרז"ל לא חשו ליה למהר"ם וכן נוהגים העולם לצאת בו לרשות הרבים וכדעת הרא"ש וכן דעת הרשב"א שכתב בתשובה שהרי"ף פסק כמ"ד אין התכלת מעכב את הלבן ונראים דבריו וכך אנו עושים מעשה כדבריו בין בחול בין בשבת עכ"ל וכן דעת הרמב"ם שכתב בפי"ט מה' שבת טלית המצויצת כהלכתה מותר לצאת בה בין ביום בין בלילה שאין הציצית הגמור משוי אלא הרי היא מנוי הבגד ומתכשיטיו כמו האימרא וכיוצא בה ע"כ. וכיון דכל הני רבוותא מסכימים להתיר הכי נקיטינן וכן נהגו העולם :

גרסינן בס"פ הקומץ רבה (לז:) רבינא הוה קא אזיל בתריה דמר בר רב אשי בשבתא דריגלא איפסיק קרנא דחוטיה ולא אמר ליה ולא מידי כד מטא לביתיה אמר ליה מהתם איפסיק אמר ליה אי אמרת לי מהתם שדיתיה והא אמר מר גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה תרגמא רב בר שבא בלאו דלא תסור ואיכא דאמרי מהתם אמר ליה א"ל מאי דעתיך למשדייה גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה והא תרגמא רב בר שבא בלאו דלא תסור הכא נמי כרמלית דרבנן היא וכתבו ה"ה בפי"ט מהלכות שבת וג"י בסוף הל' ציצית בשם הריטב"א ונראה שאפי' אם נודע לו כשהוא עומד בכרמלית שבשעה שיצא בו פסול היה לא קנסינן ליה מפני שלא בדקו דאפי' אם תמצא לומר שהיה לו לבדקו ולא בדקו לא קנסינן ליה במקום דאיכא כבוד הבריות וכל שכן דלא אשכחן שחייבוהו חכמים לבדוק :

ואפשר לומר דהא דאמרינן בגמרא דלא צריך למשדייה היינו דוקא בטליתות דידהו שהיו נושאים אותם במקום גלימא ואם היו פושטים אותם בשוק איכא משום כבוד הבריות אבל טלית דידן שאין לובשים אותו משום מלבוש אפילו אם יפשטנו אין בו משום כבוד הבריות והילכך אפי' בכרמלית דרבנן פושטו אם נפסל ואפשר דאפי' בטלית זה איכא זלזול אם יצטרך לפשטו בשוק א"כ כיון דמשום דבטליתות דידהו היה זלזול בפשיטתן ולא גזור רבנן בכרמלית לגבי טלית בשום טלית לא גזרו דלא פלוג רבנן בין טלית לטלית · וזה נראה שהוא דעת ה"ה וג"י שכתב דין זה סתם ולא חילקו בין טלית לטלית :

כתוב במרדכי אומר ה"ר שלמה מדרויי"ש שאם נפסק לאיש חוט של טלית בשבת שאסור ללבשו עד שיתקן אותו שאם לובשו עובר בעשה והשיב ר"י דליתיה כדמוכח בשמעתין דאע"ג דאיפסיק לא הוה שדי בכרמלית דרבנן לכך נראה לר"י דמצות עשה דציצית אינו אלא להטיל בו ציצית כשילבשנו ולא אמר הכתוב בלשון לא תלבש בגד שיש לו ארבע כנפים בלא ציצית דאז ודאי היה הדין עמו אלא מצות עשה גרידא להטיל בו ציצית ומ"מ אין הטלית אסור ללבוש וגם אין עובר כיון שאין עתה יכול להטיל בו שהוא שבת ובחול ודאי עובר כל שעה שלובשו בעשה דהטיל בו ציצית עכ"ל · ובתשובות אשכנזית מצאתי כלשון הזה שאלת בני אם נפסק אחד מהציציות אם מותר להתעטף ולברך בשבת המברך בו מוציא שם שמים לבטלה דקיימא לן דד' ציציות מעכבות זו את זו דלית הלכתא כר' ישמעאל ומיהו אם הלך אדם לבית הכנסת ומצא טליתו שנפסקו החוטים ואינה מצויצת כהלכתה ומתבייש לשבות מנהגו לישב בפני הקהל בלא טלית אפשר דמותר להתעטף בלא ברכה כדאשכחן בהקומץ רבה בכרמלית דרבנן גדול כבוד הבריות עכ"ל. ואינו נ"ל דלא דמי יושב בפני הקהל בלא טלית לפושט טליתו בשוק (א) :

יד עשאה כותי פסולה ואשה כשרה לעשותה בפרק התכלת (מב.) א"ר יהודה אמר רב מנין לציצית כותי שהיא פסולה שנאמר דבר אל בני ישראל ועשו להם ציצית בני ישראל יעשו ציצית ולא הכותי וכתבו התוס' והרא"ש שם ובפרק השולח משמע דוקא כותי דכתיב בני ישראל אבל אשה כשרה לעשות ציצית

דרכי משה

יג (א) ול"נ דברי התשובה בשבת דאין אסור ללבוש בלא ציצית כדברי ר"י ולכן אין לשנות לישב בלא ציצית אבל בחול שאם לובשו עובר בעשה אין ללובשו דאין כבוד הבריות דוחה עשה שבתורה כן נראה לי וכן ראיתי רבים שנהגו ללבוש בשבת בב"ה טלית שלא היה מצוייצת כהלכתו מפני כבוד הבריות והיה להם גם כן ארבע כנפות קטן מתחת לצאת בו ידי ברכת ציצית : ול"נ

דרישה

נפסקו ב' חוטי' לגמרי ונשתיירו שנים כדי עניבה כשר דממ"נ נשאר מכל מין חוט שלם דאם יש בב' ראשיו בכל אחד כדי עניבה חוט שלם מיקרי וכן דעת הרא"ש בתשובה זו ובפסקיו חזר מפי' זה ופי' כמ"ש לעיל ועל פי הפוסקים שכן עיקר נמשך רבינו כ"ל ודו"ק : **כתב** עוד בב"י גרסינן בגמרא בעי רב אשי אלימי ולא מעכבי ואי הוה קטיני מעכבי מאי א"ל רב אחא כ"ש דמיגכר מצותייהו ופירש"י אלימי עבים דאי הוה קטיני דקים הוו מעכבי שארוכי' הם כ"כ אבל מפני עובי הוו קשים לענוב כ"ש דכשרים דהואיל ואילו הוו דקים ארוכים כדי עניבה כ"ש כשהם עבים דמיגכרא מצותם טפי ע"כ · והרא"ש כתב בעיא זו בפסקים גם ר' ירוחם אבל הרי"ף והרמב"ם השמיטוהו ורבינו אזיל כשיטתם וצ"ע למה . ואפשר שהשמיטוהו מפני שאין אנו בקיאים בשיעורי דעובי ודקות ויותר נראה לומר שהשמיטו משום דאתי במכ"ש ואע"ג דמעיקרא הוו מבעיא לרב אשי ואנן ודאי לא עדיפנא מיניה מ"מ בתר דשמע דאתיא במכ"ש לא חשו לכתבו כדי לאפוקי דלא תיסק אדעתין כלס"ד דרב אשי מעיקרא והרא"ש ור' ירוחם חשו לזה להכי כתבוהו עכ"ל ב"י . ול"נ לתרץ דס"ל לרי"ף ורמב"ם ורבינו דע"כ לא מבעיא ליה לרב אשי באלימי אם נאמר כיון דאי הוי קטיני הוו מעכבי השתא נמי כשר דרב אשי נמי לא פשט ליה הכי אלא דווקא במת"ל אבעיא קמייתא שמת"ל שמשערינן הענוב ליענב חד וחד למודיה שהוא שיעור קטן וטעם העיגוב כדי שיהיה נשאר מעט מן החוט לזכר שעושין לכתחלה ח' חוטין מכל אם נאמר דמשערינן בכדי ליענב סביב כל הגרדומין אין טעם לדבר למה כל כך צריכין לומר דבעינן שישארו חוט חזק ומשוב שיהיה ראוי לכרוך בו כל הגרדומין בהא ודאי לא אבעיא לרב אשי דאפילו אם הם אלימי דלא מהני כיון שלא נשאר מציצית זה חוט חזק הראוי לאגד המגורדמי' · וא"כ לדידן דקי"ל בבעיא קמייתא לקומרא ס"ס אפי' באלימי בעינן שיהיה ראוי לענבם סביב כל המגורדמים ודו"ק :

סי' יג [א] ד' ציציות מעכבין כו' כתב ב"י וז"ל ויש חוששים לצאת בזמן הזה בשב' בטלית שאין בו עיטוף גמור והוא תחת הגלימא העליון שנראה כמשוי וכמלבוש כפול וגם כי אין לחוש לזה דמלבוש גמור הוא חשוב טוב הוא לעשות במצעותיו אחיזות כעין סרבל וכן שמעתי שהיו נוהגין באשכנ"ז וכן ראיתי רבים שהיו חוששין בזה עכ"ל וכתב ב"י על זה ואיני יודע טעם חשש זה כלל דהא אמרינן בפרק תולין מתעטף אדם בכילה וכסכסין ויוצא בה לר"ה · ובס"פ חבית האולייירין מביאין בלורי נשים לבי בני ולבלבד שיתכסה בה ראשו ורובו וכ"ש בהני טליתות שהם מלובשים ממש דשרי ואין טעם להצריך ליה אחיזות עכ"ל ואני אומר דלא דמי כלל לכילה וכסכסין ובלורי נשים דכל הני הם מלובשים שלובשי' לפעמים בשביל סקור או חמום · אבל הני טליתות קטנים דאינם נעשי' כלל למלבוש בשביל סקור או חמום או להיות לו בגד של ציצית להכי ודאי כל זמן שלא עשה להם אחיזות שיהיה דומה לפקות למלבוש הוה משוי ואסור לצאת בה בר"ה בשבת וק"ל :

סימן יד [א] **עשאה** כותי פסולה כו' פרק התכלת אמר רבי יהודה אמר רב מניין לציצית כותי שהיא פסולה שנאמר דבר אל בני ישראל כו' ולא כותיים ודין זה כתב גם הרמב"ם פ"א דציצית וסיים בזה אבל אם עשה אותה ישראל בלא כוונה כשירה ע"כ ופי' ב"י דר"ל אף אם לא כיון בתליית החוטין ועשיי' הפתילות והכריכות כשירה בישראל

פרישה

סימן יג (א) **ד'** ציציות מעכבין כו' והיוצא בה כו' חייב חטאת כת"ק דמתניתין ס"פ הקומץ והטעם שחייב חטאת דכיון שאינה מצויצת כהלכתה ;דעתו לתקן בה עוד ציצית רביעית וא"כ הוא חשיב ולא בטיל לגבי טלית : **וכ"ש** שאין מברכין עליהן כיון שאינה מצויצת כהלכתה אבל טלית שלנו שאין לנו תכלת ואף שיש בהם ארבע ציצית לאו מצויצת כהלכתה היא ולא חשבו ובטלו לגבי טלית ואפי' אין שם אלא חוט א' יוצא · ב"י · ועיין בדרישה ולקמן סימן ש"א :

סימן יד (א) **עשאה** כותי פסולה פירש קרן ועכבן ואעפ"י שכבר טוון לשמן והטעם מדכתיב דבר אל בני ישראל ועשו להם ציצית ועיין בדרישה :

(ב) **ואשה** כשירה וכו' ולא מדמינן לתפילין אלא לסוכה דכשירה בגנב"ך והטעם מדמעטינן כותי מבני ישראל ולא אשה ש"מ דאשה בכלל בני ישראל היא אי לאו דהוה מצות עשה שהזמן גרמא ושאני תפילין דגלי לן קרא כל שישנו בקשירה ישנו בכתיבה · אבל מרדכי

(ג) **השואל** טלית מחבירו פטור מלהטיל בה ציצית כל שלשים יום לאחר שלשים יום חייב שאלה עם ציצותיה חייב לברך עליה מיד וי"א שאין מברך עליה עד לאחר ל' יום ולא נהירא לא"א הרא"ש ז"ל: [ב] וליטול טלית חבירו בלא דעתו ולברך עליה י"א שהוא מותר דניחא ליה לאיניש למעבד מצוה בממוניה ובלבד שיקפול אותה אם

ציצית ולא אמרינן כל שאינו בלבישה אינו בעשייה וכמו שהיה אומר ר"ת דגבי תפילין דוקא הוא דדרשינן הכי משום דכתיב וקשרתם וכתבתם ודרשינן כל שישנו בקשירה ישנו בעשייה וכתב הרא"ש בגיטין בפרק השולח דהכי משמע מדמכשרינן סוכת גנב"ך ובפרק הספינה אמרינן דנפקא בת קלא ואמרה מאי עבידתייהו בהך קרטליתא דביתהו דר' חנינא בן דוסא היא דעתידה למשדי תכלתא לצדיקי לעלמא דאתי וכן פסק סמ"ג והמרדכי כתב יש מפרשים דנשים פסולות לעשות ציצית מידי דהוה אתפילין דדרשינן כל שישנו בקשירה ישנו בכתיבה ואור"י דליתא מדממעטינן דוקא כותים אלמא דנשים כשרות לעשות ציצית דבני ישראל מיקרו אי לאו דה"ל מצות עשה שהזמן גרמא אלא דוקא גבי תפילין דגלי קרא וכן מנהג שהנשים עושות ציצית ומיהו מצאתי שמהר"ם היה מקפיד להניח לנשים לעשות לפי שמי שפטור מן הדבר אינו פוטר אחרים ונ"ל דהיינו לכתחלה דאל"כ תקשה מסוכת גנב"ך דכשרה וגרסי' בפרק הספינה ארגז גנוז לאשתו של ר' חנינא בן דוסא דשדיא תכלתא לצדיקים לעתיד לבא ובהגה"מ פ"א כתב ציצית שעשה כותי פסול מכאן פסק ר' יהודה ור"י שהנשים יכולות לעשות ציצית מדאינו ממעט אלא כותי וכן הורה רבי' יהודה לאשתו אבל בשם מהר"ם מצאתי דאין להן לעשות ציצית משום דכתיב בני ישראל ועשו להם ציצית אבל שאר תקוני הטלית וטווית ציצית יכולות לעשות וכן בתוס' פסק ר"ת דכל מצוה שאין האשה חייבת בה כגון לולב וציצית אינה יכולה לעשות לנו מדאמרי' בהשולח כל שישנו בקשירה ישנו בכתיבה וכן היה מעשה שר"ת פסל טליתות שהטילה להם ציציות והא דאמרינן בפרק אין מעמידין מעשה באשה אחת שנכשלה לחבר והיתה קושרת לו תפילין על ידו לא שהיתה קושרת אלא שהיתה מסייעה לו לקושרן א"כ לא חסר לאשה אלא תיקון הדבר כגון כתיבה ותיקון הציצית ואגודת הלולב אבל קשירה לאו תיקון המצוה היא ומציא עבדא ע"כ וכן נ"ל דטווית ציצית שרי לה בפרק הספינה הרמ"ך ובספר התרומה פסק דנשים יכולות לעשות ציצית עכ"ל. ולענין הלכה נהוג עלמא כדברי המכשירים דרובא נינהו וגם כי טעם נכון יש להם (א) :

כתב הרמב"ם בפ"א מה' ציצית ציצית שעשאה כותי פסולה אבל אם עשה אותה ישראל בלא כוונה כשרה וכבר כתבתי בסי' י"א שע"כ היינו דוקא בתליית החוטים ועשיית החוליות והקשרים דאילו טוויה ודאי בעינן שיהיה לשם ציצית כדאיתא בפרק התכלת (מב:) וברים סוכה (ט.) וטעמו משום דאם איתא דבעינן עשיית ציצית נמי לשמה היכי אמרינן ציצית שעשאה כותי פסולה מאי איריא כותי אפילו בישראל נמי אם עשאה שלא לשמה פסולה ועוד דא"כ למה לי דרשא דבני ישראל ועשו ולא כותי תיפוק ליה מהיכא דמפיק דבעינן טויה לשמה אלא ודאי לא מיפסלא אלא בכותי דוקא אבל ברים סוכה אהא דא"ר יהודה אמר רב עשאה מן הקוצין ומן הנימין ומן הגרדין פסולה פירש"י דטעמא משום דלא נתלו בה לשם ציצית וכ"כ הרא"ש בה' ציצית אלמא תלייה לשמה בעינן ואפשר נמי דחוליא אחת וקשר א' דצריכי מדאורייתא צריך שיעשם לשם ציצית ולהרמב"ם לא תקשי מהא שהוא מפרש הא דעשאה מן הקוצין ומן הנימין ומן הגרדין בגמר ולא לענין תלייה לשמה וכמו שכתבתי בסי' י"א. ומיהו איכא למידק עליה דהרמב"ם מנא ליה למיפסק דעשאה ישראל בלא כוונה כשרה אי משום דאם איתא דבעינן כוונה לשמה מאי איריא כותי דנקט אפי' ישראל שלא בכוונה נמי לאו ראיה היא דרב לטעמיה דלא מצריך טוויה לשמה דהא מכשר בעשאה מן הסיסין כדאיתא בפרק התכלת וברים סוכה וא"כ לא בעי לשמה כלל ומ"ה לא פסיל אלא בעשאה כותי דוקא אבל לדידן דקי"ל דמן הסיסין פסולה משום דבעיא טוויה לשמה אימא דכל עשיית ציצית בעינן שיהא לשמה ואפשר דמשמע ליה דאם איתא דשמואל פליג ואמר דאפי' עשאה ישראל שלא לשמה פסול ה"ל לרב יהודה לומר כי אמריתה קמיה דשמואל אמר מאי איריא עשאה כותי אפי' עשאה ישראל שלא לשמה נמי פסול וכדאמר גבי עשאה מן הסיסין וכיון דלא אשכחן דאמר הכי משמע דלשמואל נמי עשאה ישראל שלא לשמה כשרה ולא פליג אלא בטוויה לחוד ועוד יש להוכיח כן דאם איתא דשמואל הוה פליג עליה דרב בהא הכי ה"ל לרב למימר ציצית שעשאה ישראל שלא לשמה כשרה כלומר ולאפוקי משמואל דפסל ועוד דהאי דרשא דבני ישראל ועשו משמע דכ"ע צריכי למידרשה ואם איתא דעשיה שלא לשמה פסולה למה ליה לקרא לאשמעינן דוקא ישראל ולא כותי כיון דכותים לאו בני לשמה נינהו אלא ודאי בעשייה לא בעינן לשמה אבל בעינן שיעשה ע"י ישראל ולא ע"י כותי כנ"ל לדעת הרמב"ם. ולענין הלכה יש לחוש לדברי רש"י והרא"ש לעשותו בכוונה והיכא דעשאו שלא בכוונה ואין ציציות מצויים לתקנו כדאי הוא הרמב"ם לסמוך עליו :

כתוב בסמ"ק עשיית ציצית כשרה בכל ולפי' אין לברך לעשות ציצית ונראה שטעמו מדאמרינן בגמרא א"ל רב מרדכי לרב אשי אתון הכי מתניתו אנן הכי מתנינן לה א"ר יהודה אמר רב מנין לציצית בכותי שפסולה שנאמר דבר אל בני ישראל ועשו להם ציצית ועשו להם אחרים וסובר דנקטינן כהאי לישנא כיון דשמעיה רב אשי ושתק אלמא קיבלה מיניה ולמד שאין לברך לעשות ציצית מדאמרינן תו בגמ' דרב חסדא רמי ומי אמר רב ציצית בכותי פסולה ומפרש בגמרא דקסבר רב חסדא דכל מצוה שפסולה בכותי בישראל צריך לברך וכל שכשרה בכותי בישראל א"צ לברך ומאחר שהוא פוסק דציצית בכותי כשר א"כ אין לברך לעשות אבל קשה שלא היה לו ללמוד זה מכאן דהא אסיקנא דתפילין הויא תיובתא דרב חסדא אלא כל מצוה שעשייתה גמר מצוה כגון מילה אע"ג דכשרה בכותי בישראל צריך לברך וכל שאין עשייתה גמר מצוה בישראל א"צ לברך ואל יקשה בעיניך לומר דספר מצות קטן סובר דציצית בכותי כשרה הפך דעת כל הפוסקים שרבינו הגדול מהרי"א ז"ל כתב בסה"ם ד' שבעל העיטור סובר כן ומיהו ודאי לענין הלכה לא קיימא לן הכי אלא דציצית בכותי פשיטא דפסול ובישראל שלא לשמה להרמב"ם כשר ולרש"י והרא"ש פסול. ואפשר דה"ק סמ"ק כיון שעשיית ציצית כשרה גם בנשים שהן פטורות ממצוה זו אין לברך לעשות דהיאך יברך על עשייתה כיון שאפילו מי שאינו מחויב בה כשר לעשותה אבל אין הכי נמי דבכותי פסולה וכדברי כל הפוסקים ומ"מ תפילין הוו תיובתיה שאם נעשו ע"י נשים פסולים ואינו מברך על עשייתם :

השואל טלית מחבירו פטור מלהטיל בה ציצית בפרק כל הבשר (קי:) ובפרק התכלת (מד.) מימרא דרב יהודה ובר"פ ראשית הגז (קלו.) כסותך למה לי לכדרב יהודה דאמר טלית שאולה כל ל' יום פטורה מן הציצית ומשמע דהני ל' יום צריך שיהיו רצופים שלא החזיר בינתים כלל וכ"כ בנמוקי יוסף בה' ציצית בשם הריטב"א. וכתבו התוס' והרא"ש בפרק כ"ה דמדאורייתא פטורה לעולם כדקאמר בראשית הגז כסותך ולא של אחרים אלא לפי שנראית כשלו חייבוהו חכמים מל' יום ואילך דאין דרך לשאול יותר מל' יום וכתבו עוד לברך על טלית שאולה נראה דטוב שלא לברך ואע"פ שהיה אומר ר"ת דנשים מברכות אסוכה ולולב אע"ג דפטורות והביא ראיה מדרב יוסף וכו' מ"מ לא דמי לטלית שאולה וכו' ואעפ"כ המברך לא הפסיד וסמ"ג כתב כדבריהם וכן כתב בספר מצות קטן ובנמוקי יוסף כתוב שנהגו לברך על טלית שאולה מצוייצת ואח"כ כתב וכיון שגדולי רבותינו הצרפתים חוששין מלברך בטלית שאולה מצויצת תוך ל' יום ראוי לחוש לדבריהם שלא לברך עד כאן לשונו. והרא"ש כתב עוד בפרק כל הבשר ול"נ דהא דטלית שאולה מיירי ששאל טלית שאינה מצויצת אבל השואל טלית מצויצת אדעתא דהכי השאילה לו שיברך עליה ואם אי אפשר לו לברך אא"כ תהיה שלו הוי כאילו נותנה לו במתנה על מנת להחזירה מידי דהוה אשואל חלוק ומת לו מת אין רשאי לקרוע ואם הודיעו שהוא הולך לבקר את החולה קורע משום דהוי כאילו הרשהו וברים הלכות ציצית על כסות יום אם חייב בציצית בלילה כתב הרא"ש שראה באשכנז לפני י"ה כשמשכימים ש"ץ מתעטף בטלית של אחר כדי להפטר מהברכה משום טלית שאולה משום דמספקא להו בטלית שלו אם צריך לברך או לא. ואח"כ כתב דנראה לו דטועים הם דהא דטלי' שאולה פטורה מהציצית היינו השואל מחבירו טלית שאינה מצוייצת עד ל' יום פטור מלהטיל בה ציצית שנא' גדילים תעשה לך על ארבע כנפו' כסותך אבל בכסות שאינה שלך לא חייבתך התורה לעשות גדילי' אבל השואל מחבירו טלית מצוייצת צריך לברך וכן מצאתי שכתב בעל העיטור ז"ל עכ"ל ולענין הלכה נראין דברי הרא"ש וכן נהגו :

וליטול טלית חבירו בלא דעתו וכו' ז"ל ספר מצות קטן יש לברך על טלית חבירו אפילו בלא מתנה רק שיתן לו חבירו רשות ואפילו בלא רשות נמי דמסתמא ניחא ליה לאיניש דניעבד מצוה בממוני' מיהו טלית מקופל ומונח צריך ליטול רשות. והמרדכי כתב על זה ולי אני הדיוט נ"ל דאי מקפלו כבתחלה שרי או שמא כיון שהבעל מקפלו גלי דעתיה שמקפיד בדבר מלהשאילו עכ"ל ובנמוקי יוסף כתוב ובמקום שנהגו להניח טליתותיהן בבית הכנסת אם בא אדם להתעטף בו לפי שעה ולהחזירו במקומו מותר ולא חשוב שואל שלא מדעת גזלן הוי כיון דליכא הכא חשש כילוי קרנא ניחא ליה לאיניש דליעבד מצוה בממוניה משא"כ

דטעמא משום דכותים לאו בני לשמה נינהו ומינה נשמע דאם ישראל עשאה שלא בכוונה נמי פסול ותו דהא קי"ל כשמואל דאפילו בטוויה שלא לשמה פסול וכל שכן עשיית הציצית בטלית ותקונן דפסול בשלא לשמה ואין להקשות א"כ מאי איריא דנקט קרא כותי ולא נקט אפילו ישראל כמי דאיכא למימר דקרא אתא לאורויי דווקא כותי הוא דאסור אבל אשה כשרה לעשותה ותו דאשמעינן דאפילו בישראל עומד ע"ג ואומר לו לעשות לשמה נמי פסול ואפי' להרא"ש דמתיר בתפילין בעבדן כותי וישראל עע"ג וה"ה בטווית ציצית מ"מ בעשיית ציצית בטלית מודה דפסול בכותי אפילו בישראל עע"ג וכן פי' רש"י בפ"ק דסוכה דמן הקוצין ומן הנימין ומן הגרדין פסולין משום דלא נתלו בה לשם ציצית וכ"כ הרא"ש וכ"י בהלכות ציצית והכי נקטינן ולא כהרמב"ם דמתיר בעשה ישראל שלא בכוונה וזהו שלא הביא רבינו דברי הרמב"ם בזה ונסמך על מ"ש למעלה דבטוויה שלא לשמה פסול ומכל שכן עשייה שלא לשמה דלא כמ"ש ב"י לדעת הרמב"ם דעשייה קיל טפי מטוויה גם לא כמ"ש בש"ע דיש לסמוך על הרמב"ם דמכשיר אבל לא יברך עליו אלא פסולי' הן וקי"ל נמי דבין בטוויה בין בעשייה אפילו אם ישראל עומד ע"ג הכותי ואומר שיעשה לשמה דפסולין הן לד"ה כדפי' דלא כמ"ש בש"ע דלהרא"ש כשר :

וליטול טלית חבירו בלא דעתו ולברך עליה י"א שהוא מותר דניחא ליה לאיניש וכו' כ"כ בסמ"ק וכ"כ הרא"ש בפרק כל הבשר (דף קלו) שכך נהגו

דרכי משה

יד (א) ול"נ דוודאי אם עשתה ציצית אין לפסלם אבל לכתחילה יש ליזהר כדברי מהר"ם ואני לא ראיתי מימי בעניין אחר רק שהאנשים עשו הציצית :

פרישה

מרדכי ליזד לאסור עשיית הציצית ע"י אשה וכ"פ מורי ורמ"א : (ג) **השואל** טלית מחבירו פטורה דכתיב כסותך אבל ודאי שאל טלית מצוייצת פשיטא דמברך עליה אפילו בתוך ל'. הרא"ש

דרישה

ביסראל אבל הטוויה מיהא בעי לשמה לכ"ע כמ"ש לעיל סימן י"א וטעמיה דרמב"ם משום דהאי דרשה דבני ישראל ועשו משמע דכ"ע צריכי' למידרשה ואם איתא דעשייה שלא לשמה פסולה ל"ל קרא לאשמעינן דווקא ישראל ולא כותיים כיון דכותיים לאו בני לשמה נינהו אלא ודאי בעשיי' לא בעינן לשמה אבל בעינן שיעשה ע"י ישראל ולא ע"י כותי ועוד כתב טעם אחר ע"ש וכיון שכן תימא להרא"ש ורבינו דס"ל דבעינן תלייה לשמה וכמ"ש לעיל ס' י"א ל"ל לקרא למעוטי כותי דפסול לעשותן. וי"ל דהא דעשאה ישראל שלא לשמה פסול היינו דוקא כשידוע בודאי שעשאה שלא לשמה וכגון הך דקולי' וגרדומין כנזכר לעיל סימן י"א שהם ודאי נפלו שם שלא לשם ציצית אבל סתמ' לשמה תלאן משא"כ כותי דכל שעשאו כותי מסתמא שלא לשמה עשאו ופסולה. אך תירץ זה דוחק דהרא"ש קאמר דפסול מפני שלא נתלה לשמה משמע דלשמה ממש בעינן. ונראה לי יותר לומר דהרא"ש ורבינו אזלי לטעמייהו שכתבו לקמן בהלכות תפילין סימן ל"ב דכותי שעבד עורות לתפילין וישראל עומד ע"ג כשירה לתפילין דכל שישראל עומד על גביו ומצוה לו לעשותן וכוונת ישראל שיקחנם לתפילין לשם תפילין מקרי להכי איצטריך כאן גבי ציצית למעט עשאה כותי דאפילו אם עומד ישראל ע"ג לא מיקרי לשמה ופסולה. והטעם שאפשר דכאן עושה הכותי עיקר וגוף המצוה משא"כ בתפילין שאינו אלא מכין עור לכתוב עליה תפילין וכעין שכתבתי לעיל בסימן י"א בשם מהרר"ל. והרמב"ם נ"כ לטעמיה אזיל דס"ל לקמן דאפילו בתפילין דאין הכותי עושה מעשה בגוף המצוה אפ"ה פסול אפילו בישראל עומד על גביו א"כ כ"ש בציצית דלא מהני ישראל עומד על גביו ומ"כ אהדרא קושיה לדוכתא דקרא דמיעט כותי ל"ל אלא ודאי ש"מ דכל שעשה ישראל אפילו שלא בכוונה כשרה ודו"ק :

[ב] **וליטול** טלית חבירו כו' ז"ל ד"מ בפרק המוכר את הספינה ד' ר"י ע"ב כתב כ"י וז"ל אמר המחבר שאסור לאדם להניח תפילין או טליתו של חבירו שלא מדעתו ומורי אמר דמותר דניחא ליה לאיניש למיעבד מצוה בממוניה עכ"ל ותמיהני על פסק זה דבהדיא אמרינן סוף אלו מציאות מצא תפילין שם דמיהן ומניחם כו' וגבי ס"ת נמי אמרו אין השואל רשאי להשאיל ואלו היה לרבותינו שום ראיה הייתי דוחק ליישב זה אבל עכשיו תמיהני עכ"ל כ"י. וכתב רמ"א בד"מ ז"ל וכדי ליישב המנהג ודברי הפוסקים אומר דלא דמי לס"ת דהתם איכא למיחש שמא יקרע ולא ניחא ליה וגם אין ראייה מההיא דשם דמיהן ומניחן דהתם לאו למימרא דבלא"ה אסור להניחם אם ירצה אלא לאשמעינן דאם אינו רוצה להניח תפילין של אחרים ורוצה למעבד מצוה בממוניה מותר לשומן מיד וליתן דמיהן משא"כ בשאר אבידה כדאיתא שם. ולעד"נ דאין ראיה כלל מתפילין דה"פ בשאר מציאו' אסור למכור

אם מצאה מקופלת (ד) טלית של שותפין חייבת בציצית :

טו (א) מותר [א] להתיר ציצית מטלית זה וליתנם באחר (ב) אבל אינו יכול ליקח הכנף כמו שהוא עם הציצית ולתופרו בבגד אחר : (ג) תלה [ב] החוטין בין שני כנפים מזו לזו וקשר כנף זו כהלכתה וכנף זו בהלכתה ואח"כ חתכה באמצע ונפרדו זה

נהגו אבל בנ"י פרק הספינה השיג על זה מדאמר פ' א"מ מצא תפילין שם דמיהם ומניחן ואם לא שאם אותם וקנאם לא היו מתירין אותם להניח כשאר גוף אבידה שאסור להשתמש בה ולא התירו משום מצוה ע"כ ולפעד"נ דדוקא להניחן בכל יום אסור אם לא שאם אותם ולא התירו משום מצוה אלא באקראי והכי נקטינן דלא נהגו היתר אלא באקראי :

טו מותר להתיר ציצית וכו' בפרק במה מדליקין כתב רש"י מתירין מטלית ישן לטלית חדש עכ"ל אפשר דר"ל מטלית ישן קרוע שאין לובשין אותו ומ"ה מותר להתיר ציציותיו אבל מטלית חדש לטלית חדש אין מתירין ומיהו נראה עיקר דרש"י אורחא דמילתא נקט דאין דרך להתיר ציצית מטלית שעומד ללבישה אבל מדינא שרי אפילו מחדש לחדש וה"מ בשאלות להדיא ר"פ שלח לך דאין להתיר ציצית מטלית כדי למוכרה לישראל משום דקמבטל לה למצוה אבל מטלית לטלית שרי וע"ש :

תלה החוטין בין ב' כנפים וכו' פ"ק דסוכה (דף יא) וכב' כתב רבינו בסי' י"א דבכנף אחד אם כרך ואח"כ פסק ראשי החוטין פסולה ואיתא נמי בפ"ק דסוכה ואצטריך תרוייהו דאי אשמעינן בכנף אחד ה"א התם הוא דפסול כיון דבשעת עשיית הציצית כשכרך לא הוי אלא חוט אחד אבל בתלאן בין ב' כנפים דד' חוטין הן הכא והכא דנראין ראשי חוטין הארבעה משני צדדים סד"א דכשר קמ"ל ואי אשמעינן תלאן בין ב' כנפיים ה"א דבכנף אחד מכשרי' טפי אפילו כרך תחלה ואח"כ פסק ראשי חוטין קמ"ל : כתב הרשב"א בתשובה סי' רי"ז טלית מצוייצת כהלכתה שחלקוה לשתים ובכל חלק יש בו שיעור להתעטף ונשאר לכל אחת ציצית אחת או שתים אין בו משום תעשה ולא מן העשוי ופסק כך בש"ע ומיהו נראה דוקא כשמתעטף בכל חלק לבדו אבל אם מצרף לכל חלק חתיכה אחרת אפי' אין בחתיכה האחרת שום ציצית יש בציצית הראשונות משום תעשה ולא מן העשוי שהרי כשהתחיל לתפור האחרת בקרן אחד נתבטל אותו הכנף ואין שם אלא ג' כנפות ולכשתפר אח"כ את כולה נעשה בת ד' כנפות והיכא בראשונות משום תעשה ולא מן העשוי : כתב ב"י ויש לתמוה דבברייתא תניא דמותר להביא ציצית ממקום אחר ותולה בה ובלבד שלא תהא מופסקת ופי' רש"י והרא"ש שיהו חוטיה שלמים ומשמע דאתא לאשמעינן דאע"פ שבטלו' הראשון נפסקו חוטיה ואם לא היה מתיר הציצית הוה כשר ע"פ הדין בדיעבד מ"מ עכשיו שצריך לחזור ולכרכה ולתקנה כאן כבתחלה צריך שיהיו שלמים ולא מופסקים ואם כן למה לא פסק כן הרמב"ם ורבינו עכ"ל לפעד"נ נראה דהם מפרשים ובלבד שלא תהא נפסקת דאינה אלא עלה טובה שיתיר הציצית בנחת שלא תהא נפסקת ע"י התרתן אי נמי שלא יהיו הציציות דקים וקלושים מפני יושנן שאז יהיו נפסקים בקלו' בטלית החדש ונמצא שיהא כל טרחו בחנם וכיון שכל זה אינה אלא עלה טובה לא היו צריכין לכותבו בחבורם אבל הא פשיטא היא שלא יתקנם לכתחלה כשהחוטין נפסקים ואינן שלמים ולא היה צריך להזהיר על זה בברייתא וכב"י כתב שלא שמע פירוש על זה וע"ש :

נקרעה

משא"כ בספרים דשמא יבא לקרות בהם הרבה עד שיקרע מרוב משמוש (ב) ור"י כתב וז"ל ואותם שלוקחי' ציצית שמוצאים בב"ה בלא ידיעת בעליהם מותר דאמרינן ניחא ליה לאיניש לקיומי מצוה בין בגופיה בין בממוניה ובלבד שיחזירנו שם מקופל כמו שהיה שאם לא החזירו מקופל ודאי לא ניחא ליה למאריה וה"ל שואל שלא מדעת והוי גזלן ועליה אמר הכותב ובוצע ברך נאץ ה' עכ"ל וכ"כ שהיא דעת הרא"ש שכתב בפרק כל הבשר ונהגו להתעטף בטליתו של חבירו אפי' בלא ידיעה וסמכו על זה דניחא ליה לאיניש לעביד מצוה בממוניה ואם מצאה מקופלת יחזור ויקפלנה כבראשונה דאי לאו הכי לא ניחא ליה עכ"ל וכן עמא דבר :

טלית של שותפין חייבת בציצית כתב ר"י אפשר שהטעם משום דכתיב ועשו לשון רבים ולא כתיב שם לך כמו בסוכה ומעשר בהמה למעט של שותפין עכ"ל נראה מדבריו דאשתמיטתיה סוגיין דר"פ ראשית הגז דאמרינן ציצית אף על גב דכתב רחמנא כסותך דידך אין דשותפות לא כתב רחמנא על כנפי בגדיהם ואלא כסותך למה לי לכדרב יהודה דאמר טלית שאולה פטורה מן הציצית כל שלשים יום :

טו מותר להתיר ציציות מטלית זה וליתנם באחר בפרק התכלת (מא.) ובפרק במה מדליקין (כב:) רב אמר אין מתירין מבגד לבגד ושמואל אמר מתירין מבגד לבגד אמר אביי כל מילי דמר עביד כרב בר מתלת דעביד כשמואל וחד מינייהו הא דמתירין מבגד לבגד וכתבו התוס' בפרק במה מדליקין דאפילו שמואל לא שרי להתיר הציציות מבגד זה אלא כדי להניחם בבגד אחר אבל שלא להניחם בבגד אחר לא ומה שנהגו להתיר ציצית מטליתות של מתים לא קשיא דדוקא בטלית שהוא בר חיובא אין מתירין ותניא בפרק התכלת טלית שנקרעה חוץ לשלש יתפור וכו' ושוים שמביא תכלת ממקום אחר ותולה בה ובלבד שלא תהא מופסקת וכתבו הרי"ף והרא"ש ופי' רש"י ושוים שמביא תכלת. מתיר ציצית מטלית אחרת ותולה בה דהכא ליכא ולא מן העשוי דהא צריך לחזור ולכרכה ולתקנה כאן כבתחילה : ובלבד שלא תהא מופסקת. שיהו כל חוטיה שלמים עכ"ל ומשמע דאצטריך למיתני ובלבד שלא תהא מופסקת משום דסד"א אע"פ שנפסק בעודו בכנף הראשון כיון שנשתייר בו כדי עניבה והיה כשר בעודו שם גם כשקבעו בכנף שני ליתכשר קמ"ל דכיון דתחלת קביעותו בכנף זה הוי בחוט מופסק אע"פ שיש בו כדי עניבה פסול ותימה דא"כ למה לא כתבו הרמב"ם ורבינו ירוחם דין זה וא"א לומר שהם מפרשים בהפך דלא אתא למעוטי אלא היכא דאיגרדום ולא נשתייר בו כדי עניבה דלא תימא כיון דמכח כנף אחר אתי ליתכשר קמ"ל דכ"ש הוא אם במקומו אע"פ שתחלת קביעותו שם היה בכשרות עכ"ז פסול בכנף שני שתחלת קביעותו בפיסול עאכ"ו :

אבל אינו יכול ליקח הכנף כמו שהוא עם הציצית וכולי ברייתא בפרק התכלת (שם י) טלית שנקרעה חוץ לשלש וכו' ושוין שלא יביא אפילו אמה על אמה ממקום אחר ובה תכלת ותולה בה וכפירש"י ממקום אחר מטלית אחר ויש בה תכלת ותולה בה משום דעל כנפי בגדיהם בעינן וכנף זה לא היה מבגד זה בשעת עשייה וכ"כ הרא"ש ולא הבנתי מ"ש רבינו הגדול מהרי"א וז"ל אבל אינו יכול ליקח כנף וכו' הרא"ש פי' טעמו של זה משום תעשה ול"נ שהרי כבר נעשה לשום מצוה ע"כ שדברי הרא"ש פשוטים הם דלא משום תעשה פסיל ליה אלא משום דבעינן כנפי בגדיהם כלומר שיהא הכנף מבגד זה בשעת עשייה וליכא וכתב המרדכי ודוקא להביא ממקום אחר אבל אם הוא נקרע למעלה משלשה ועדיין מחובר לבגד מותר לתפור ופשוט הוא דשפיר קרינן ביה כנפי בגדיהם ומיהו נ"י פי' דטעמא משום תעשה ולא מן העשוי שכ' וז"ל ושוין אפילו למ"ד חוץ לשלש יתפור לפי שלא נתבטל הכנף הכא מודה שלא יביא אפילו אמה על אמה ממקום אחר ויניח בטליתו ואם היה מקום ציצית קיים ונקרע שאר רוב הטלית דה"ל תעשה ולא מן העשוי :

כתב הרשב"א שאלת טלית מצויצת כהלכתה שחלקוה לשתים ובכל חלק יש בו שיעור להתעטף ונשארו לכל חלק מהציציות אחת או שתים יש בהם משום תעשה ולא מן העשוי מדתניא הביא כנף שיש בה ציצית ותפרה על הבגד אפי' יש בכנף אמה על אמה פסולה שנאמר ועשו להם ציצית ולא מן העשוי ואם כאמר דהתם דוקא משום דבורפה לאחרת ואין רצונו להתעטף באותו כנף לבדו :

תשובה אין בזה משום תעשה ולא מן העשוי שאם אתה אומר כן טלית שנקרע ממנה קצתה תהא פסולה אא"כ התיר לו כל ציציותיו דכיון שהלכו להם מקצתן שהכשירוהו מתחילה כשנתלה בה ציציות אחרים להשלים הד' הוו להו קמאי מן העשוי וליתא דהא תניא טלית שנקרעה חוץ לשלש יתפור תוך שלש ר"מ אומר לא יתפור וחכ"א יתפור ושוים שלא יביא אפילו אמה על אמה ובה תכלת ויתלה בה ושוים שמביא תכלת ממקום אחר ותולה בה ציציות אלמא של שאר הכנפי' לא נפסלו משום תעשה ולא מן העשוי אע"פ שנקרע וניטל מקצתה וכיון שכן מה לי אם נקרע מקצתה או חלוקה לשתים הכל דין וטעם א' וכאן וכאן כשר דאין כאן משום תעשה ולא מן העשוי עכ"ל :

תלה החוטים בין שני כנפים מזו לזו וכו' הטעם פשוט שהוא פסול משום תעשה ולא מן העשוי ומאחר שכתב רבינו בסוף סי' י"א דאפי' בכנף אחד אם כרך ואח"כ פסק ראשי החוטים פסולה לא היה צריך לכתוב דהיכא דתלה החוטי' בין שני כנפים וכו' פסולה דכ"ש הוא א אלא שנמשך אחר לשון הרמב"ם :

נקרעה

דרכי משה

(ב) ובפרק המוכר את הספינה ד' ק"י ע"ב כתב בנ"י וז"ל אמר המחבר וכיון דקי"ל דשואל שלא מדעת הוי גזלן היה נראה שאסור לאדם להניח תפילין של חבירו או להתעטף בטליתו שלא מדעתו אבל מורי אמר דבדבר מצוה שאני דניחא ליה לאינש למעבד מצוה בממוניה עכ"ל הריטב"א ותמיהני על פסק זה דבהדיא אמרינן סוף אלו מציאות מצא תפילין שם דמיהן ומניחן אלמא דבלא"ה אסור להניחן ולא התירו משום מצוה וגבי ס"ת נמי אמרו אין השואל רשאי להשאיל ואילו היה לרבותינו שום ראיה הייתי דוחק עצמי ליישב זה אבל עכשיו תמיהני עכ"ל וכדי ליישב דברי הפוסקים והמנהג אומר דלא דמי לס"ת כמו שכתבתי לעיל דהתם איכא למיחש שלא יקרע ולא ניחא ליה וגם אין ראייה מהחיא דשם דמיהן ומניחן דהתם לאו למימרא דבלא"ה אסור להניחם אם ירצה אלא אשמעינן דאם אינו רוצה להניח תפילין של אחרים ורוצה למעבד מצוה בממוניה הותר לשומן מיד וליתן דמיהן משא"כ בשאר אבידה כדאיתא שם כ"ש לאותן מפרשים דמפרשים שם דמיהן ומוכרן ומניח המעות אצלו וכמו שיתבאר בח"מ סימן רס"ז אבל אין נראה לאסור בתפילין כמו בספרים דהא המנהג פשוט להיתר ולהשוות תפילין לטלית :

ואני

דרישה

או להחזיק בו לנפשו בשומת דמיו עד זמן קבוע שנתנו לו חכמים למולא מציאה כדאיתא בפרק אלו מציאות והביא הטור בח"מ סוף סימן רס"ז ע"ש מש"כ בתפילין דכי מצא אותם ומניחן קאמר שם דמיד אם רוצה מותר לשומן ולהניח דמיהן ולהחזיק בהן ולכרכן ולהניחן כאלו הן שלו דודאי לא איכפת לבעל אבידה בזה מידי כיון דהניחי הן לקונתן אבל סופרים אבל ודאי לכרכן ולהניחן אפילו בלא דמים מותר להניחן והא דאמרו בס"ת דאין השואל רשאי להשאיל אמרו כן מטעם דהלא אומר אין רצוני שיהא פקדוני ביד אחר כמו שכתוב בח"מ סימן שי"ו אבל אין נראה לאסור בתפילין כמו בספרים משום דהמנהג להשוות תפילין לטלית עד כאן לשונו :

סימן טו [א] מותר להתיר ציצית כו' בפרק התכלת ובפרק במה מדליקין אמר שמואל מתירין מבגד לבגד ובפרק התכלת תניא טלית שנקרעה חוץ לג' יתפור כו' ושוים שמביא תכלת ממקום אחר ותולה בה ובלבד שלא תהא מופסקת. וכתבוהו הרי"ף והרא"ש ופירש"י ובלבד שלא תהא מופסקת שיהו כל חוטיה שלמים וכתב ב"י ומשמע דאיצטריך למיתני ובלבד שלא תהא מופסקת משום דסד"א אף על פי שנפסק בעודו בכנף ראשון כיון שנשתייר בו כדי עניבה והיה כשר בעודו שם גם כשקבעו בכנף שני ליתכשר קמ"ל דכיון דתחילת קביעתו בכנף זה הוי בחוט מופסק אעפ"י שיש בו כדי עניבה פסול ותימה דא"כ למה לא כתבו הרמב"ם ורבינו ורבי' ירוחם דין זה ואי אפשר לומר שהם מפרשים בהפוך דלא אתא למעוטי אלא היכא דאיגרדום ולא נשתייר בו כדי עניבה דלא תימא כיון דמכח ענף אחר קאתי ליתכשר קמ"ל דכ"ש הוא אם במקומו אע"פ שתחלת קביעתו שם היה בכשרות עכ"ז פסול בכנף שני שתחלת קביעתו בפיסול עאכ"ו עכ"ל. ודע דראיתי בתו' בפרק התכלת דמ"א ע"ב שכתבו על הא' ובלבד כו' וז"ל נ"ע מאי פירש ומה אשמעינן ע"כ. ואפשר שזה טעם הרמב"ם ורבינו דהשמיטוהו אבל יותר נ"ל לגרש דהרמב"ם ורבינו פירשו דאתי למעוטי היכא דנפסקו ב' ראשין ולא נשתייר בכל אחד ואחד כדי עניבה ובשניהם יחד הוה כדי עניבה וס"ל לברייתא זו דבכנף ראשון היה טלית כשר דמצרפינן השנים יחד אבל לקובען בכנף שני לכתחלה כך לא עבדינן ולהכי לא הביאו הרמב"ם ורבינו דין זה בכנף דס"ל דאפילו ראשון לא היה מתכשר בזה כיון דאין בשום אחד בפני עצמה כדי עניבה וכמ"ש לעיל סימן י"ב מדין זה ע"ש ודו"ק :

[ב] תלה החוטין בין ב' כנפיים כו' כתב ב"י ז"ל מאחר שכתב רבינו בסימן י"א דאפילו בכנף א' אם כרך ואח"כ פסק ראשי החוטין פסולה לא היה צריך לכתוב דהיכא דתלה החוטין בין ב' כנפיים דפסולה דכ"ש הוא אלא שנמשך אחר ל' הרמב"ם עכ"ל. וק"ל דעל הרמב"ם יש להקשות דלא כתב אלא דין זה ממ"כ אי ס"ל דאפילו בציצית אחד פסול א"כ ה"ל לרבותא למינקט אפילו בציצית א' ואי ס"ל דבציצית א' כשר קשה כיון דטעמא משום תעשה ולא מן העשוי בתלאן בכנף אחד נמי יש לפסול. ולעיל בסוף סימן י"א כתב ב"י

פרישה

הרא"ש ולאחר ל' יום הטובה כשלו וחייב להטיל בה ציצית : (ד) טלית של שותפין כו' דכתיב על כנפי בגדיהם :

סי' טו (א) מותר להתיר ציצית מטלית זה כו' דלא שייך כאן תעשה ולא מן העשוי כיון דצריך לחזור ולכרכה ולתקנה בטלית זה כבתחלה ועיין בדרישה :

(ב) אבל אינו יכול ליקח הכנף כו' משום דעל כנפי בגדיהם בעינן והכנף זה לא היה מבגד זה בשעת עשייה. רש"י. וכ"כ הרא"ש ב"י : (ג) תלה החוטין בין ב' כנפים כו' אעפ"י דכבר כתב רבינו דין זה בכנף א' בסי' י"א וכ"ש בזה י"ל דס"ד דשאני התם דמיד שקשר הציצית א"א להכשירם כי אם בחתוך להכי פסול אבל כאן דאפשר להכשיר מיהא כנף א' אפילו בלא חתוך וכגון שיתיר קשר של ציצית השני ויניח זה האחד א"כ יהיה ציצית א' מיהא כשר קמל"ן כיון דמתחלה תלאן בין שניהן ודעתיה להניח בו ב' ציצית קרינן ליה תעשה ולא מן העשוי ופסולין שניהם אפי' התיר אחת מהן א"כ י"ל דקמ"ל דבשלא קשר אלא ציצית אחת נמי פסול משום תעשה ולא מן העשוי אע"ג דעדיין לא קשר השני ואם ירצה יניחו לזה האחד

חידושי הגהות

טו א ואפשר דקמ"ל דאע"ג דאיכא כאן ח' ראשים מב' רוחות כיון דבכנף א' לא הוי אלא ד' ראשים פסולה (מהרל"ח) :

ובסמ"ק

זה מזה פסולה: (ד) נקרעה [ג] הטלית תוך שלש אצבעות לכנף אינו רשאי לתופרה חוץ לשלש אצבעות יכול לתופרה:

טז (א) **שיעור** טלית להתחייב בציצית כל שקטן בן ט' שנים יכול

נקרעה הטלית תוך ג' אצבעות לכנף וכו' בפרק התכלת (שם) א"ר יהודה טלית שנקרעה חוץ לג' יתפור תוך ג' לא יתפור תניא נמי הכי טלית שנקרעה חוץ לג' יתפור תוך ג' ר"מ אומר לא יתפור וחכ"א יתפור כך היא גירסת ספרים דידן וגירסת הרי"ף והרא"ש ותמיהא לי היכי קאמר תניא נמי הכי דאדרבה מהכא משמע דלא כרבי יהודה דהא כרבנן קיימא לן ולנמוקי יוסף ניחא דגרים רמ"א יתפור וחכ"א לא יתפור אבל לשאר ספרים קשיא ומצאתי שכתוב בהגהות מיימון החדשות דספיר מייתי ראיה מר"מ אע"ג דרבנן פליגי עליה משום דהלכה כר"מ בגזירותיו ופירש"י חוץ לג' למעלה מג' אצבעות משפת הכנף: יתפור. ולא חיישינן דילמא פייש מידי מחוט התפירה ויניחנו ויוסיף עליו ז' חוטים לשם ציצית ואיכא משום תעשה ולא מן העשוי דהא חוץ לג' לא חזו לתלות ציצית: בתוך ג'. דראוי להניח שם ציצית לא יתפור דחיישינן להכי כדפרשינן וכתב עליו הרא"ש ולפ"ז יראה דטלית של צמר שנקרע' תוך ג' מותר לתפור האידנא דאין דרך לתפור בחוטי' של צמר אלא בחוטי קנבוס ואינם ראויים לציצית ורב עמרם פי' חוץ לג' יתפור כיון דאית ביה ג' על ג' אית ביה תורת בגד תוך ג' לית ביה תורת בגד וכמאן דליתיה דמי ואע"ג דתפרי' כמאן דפסיק חשיב ולא רמינן ביה ציצית ואי עביד ביה ציצית לא פטר לי' לטלית עכ"ל: ובתשובות כלל שני כתב דהא דאמרינן טלית שנקרעה תוך ג' אסור לתפרה טעמא משום דשמא ישייר מחוט התפירה ויעשה מהם ציצית והוי תעשה ולא מן העשוי הילכך אפילו קרע כל דהו אסור לתפרו כשהוא בתוך ג' מן הכנף שהוא מקום תליית הציצית ע"כ נראה שהוא תופס פירש"י עיקר ורבינו ירוחם כתב אבל אם נקרע ונשתייר כל שהוא כשר. ונראה דלא קאי אפירש"י דהא אפילו בנקרע כל שהוא איכא למיחש דילמא פייש מידי מחוט התפירה וכו' אלא אפירוש ר"ע קאי וס"ל דע"כ לא קאמר דלא יתפור אלא בנקרע כולו דכיון דלא נשתייר בו כלום כשתפרו כמאן דפסיק חשיב אבל נשתייר כל שהו אם תפרו כשר דלא חשיב כמאן דפסיק וכן נרא' מדברי המרדכי גבי ושוין שלא יביא אמה על אמה ממקום אחר וכו' והתוס' גם גבי סדין בציצית דאמרינן גזירה שמא יקרע סדינו בתוך ג' כתבו דהיי' שנקרע הכנף שהציצית תלוי בה ולא נשתייר ג' דהוי כאילו נפסק לגמרי אבל אם נשתייר בו ג' לדברי הכל חיבור מעליא הוא עכ"ל ומשמע דהיינו כפירוש ר"ע ולפ"ז תוך ג' וחוץ לג' לא קאי ארוחב הטלית דל"ש לן בין נקרע תוך ג' ברוחב הטלית לנקרע חוץ לג' אלא אאורך כלומר שאם מה שנשאר שלם חוץ לג' יתפור דכיון דאיכא ג' אצבעות שלם לא חשיב כפסיק אבל אם כל השלם הוא תוך ג' כיון שאין בשלם ג' כפסיק דמי ולא יתפור וכ"כ הרא"ש ורבינו ירוחם ומשמע דלפירוש ר"ע כל שנקרע תוך ג' דמיפסיל אפי' תפרו לא מיבעיא דאין להכשיר ציצית שהיה תלוי בו באותה שעה דהא אית ביה משום תעשה ולא מן העשוי בפיסול אלא אפילו הטיל בו ציצית אחר שתפרו פסול משום שהתיכה זו כיון שנפסקה אע"פ שתפרה תו לא חשיבא מבגד זה וכן כתב הרא"ש ורבינו ירוחם. ובנמוקי יוסף כתב בשם ר"ע טלית שיש בו ציצית ונקרע הכנף סמוך לציציות אם הוא חוץ לג' יתפור שהרי לא נתבטל הציצית כיון שנשאר שיעור שלם להיות כנף דהיינו ג' על ג' תוך ג' אם נקרע תוך ג' בטל הציצית מיד שלא נשתייר בו שיעור כנף וכשחוזר ותופרו ה"ל תעשה ולא מן העשוי עכ"ל ומשמע דתוך ג' וחוץ ג' הוא מפרש שברוחב הבגד קאמר כפירש"י אלא לדרש"י כל שנקרע תוך ג' אפילו תפרו ואח"כ הטיל בו ציצית פסול ולר"ע לא נפסל אלא ציצית שהיה בו בעת שתפרו אבל ציצית שהטיל בו אחר שתפרו כשר ולזה נוטים דברי הרמב"ם שכתב בפ"א נפסק הכנף שיש בה ציצית חוץ לשלש אצבעות תופרה תוך ג' לא יתפור משמע דדוקא לפסול ציצית שיש בה בשעת קריעה קאמר. וכיון דהרמב"ם סבר כר"ע הכי נקיטי' ומיהו היכא דאפשר נכון לחוש לדברי רש"י. ורבינו כתב מימרא דרב יהודה סתם ולא פירש בה דבר ולא ידעתי למה:

כתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל על דברי רבינו פירוש שנקרע מכל וכל וזה יתיישב עם מה שאמרנו למעלה שאם היה רחוק כמלא קשר גודל וניתק שאין לחוש בזה שהגה לשם מדבר כשנשאר מהקרן שיעור מה וכאן מדבר כשנקרע מכל וכל וכך תמצא במורחות חיים עכ"ל ויש לתמוה דמה ענין דין זה לדין דלמעלה דלפירש"י כיון דטעמא דהכא משום דשמא ישתייר מחוט התפירה ויוסיף עליו ז' חוטים לשם ציצית היא אפי' בנקרע כל דהו איכא למיחש להכי וכמו שכתב הרא"ש בתשובה ולפי' התוספות לא קפדינן הכא לחלק בין נקרע תוך ג' ברוחב הבגד לנקרע חוץ לג' שאם נשאר באורך הבגד ג' אצבעו' שלמים אפילו נקרע תוך ג' ברוחב הבגד כשר ואם לא נשארו ג' שלימים אפילו אם הקרע למעלה מג' ברוחב הבגד פסול ולפי' ר"ע שכתב נמוקי יוסף לא קפדינן אלא אם יש בקרע שיעור כנף או לא ומשום תעשה ולא מן העשוי ומה ענין זה לאם היה רחוק כמלא קשר גודל וניתק ועוד דמנא ליה דלפירוש זה לא מיפסיל אא"כ נקרע בכל וכל דילמא בנקרע רובו נפסל כדאשכחן בכל דוכתא דרובו ככולו ומיהו בהא איכא למימר שהוא ז"ל מפרש כדברי רבינו ירוחם שכ' שאם נקרע ונשתייר כל שהוא כשר ואע"פ שאין פירושו מוכרח ומ"מ שאר תמיהות שתמהתי עליו צריכים יישוב:

והיכא דנקרע מנקב שהציצית תלוי בו ולמטה אם אחר הטלת הציצית נקרע אותו ציצית שהיה שם בשעת הקרע כשר כיון שתחלתו נעשה בכשרות וכמו שנתבאר בסימן י"א גבי נתקו מחוטי הערב עד שלא נשאר בו כשיעור מן הקרן דכשר:

ואם נקרע ונשתייר ממנו כל שהוא ותפרו ואחר כך הטיל בו ציצית לדעת רש"י אם הוא של צמר כשר דלשמא ישייר מחוט התפירה ליכא למיחש כמבואר בדברי הרא"ש ומשום דנפסק ליכא למפסליה דתפירה הויא חיבור ולא דמי למאן דחייטיה לגלימיה שכתבתי בסימן י' דלא עשה כלום דשאני התם דכיון דלא פסק הכנפים גלי דעתיה דסופיה למישריגהו ואם הוא של שאר מינים שדרך לתפור בחוטים של אותו המין לא יתפור דאיכא למיחש שמא ישייר מחוט של התפירה ולפי' ר"ע שכתבו הרא"ש ורבינו ירוחם נראה דבין של צמר בין של שאר מינים יתפור דהא לא פסל אלא משום דלא נשתייר תורת בגד הא לאו הכי משמע דשפיר הוי תפירה חיבור וכן נראה לדעת נמוקי יוסף אליבא דר"ע דכל שתפרו ואח"כ הטיל בו ציצית כשר בין בטלית של צמר בין בטלית של שאר מינים מיהו היכא דנקרע לגמרי ותפרו ואח"כ הטיל בו ציצית איכא לספוקי לכולהו פירושי אי מהניא בהו תפירה אי לא:

כתוב בהגהות מיימון פ"א בשם מהר"ם ויש ליזהר אותם שתופרין חתיכו' מעיל בכנפי הטלית שלא תהא שום תפירה שתופרין ומחברין אותה לטלית למטה משלשה ולמעלה ממלא קשר גודל אלא התפירה התחתונה ושבצדדים תהיה בסוף הטלית פחות ממלא קשר גודל והתפירה העליונה שבצדה השנית יהיו מרוחקים מסוף הטלית יותר משלשה וכ' בתרומת הדשן על מה שנוהגים לתפור סביב הנקב שהציצית תחוב בו בחוטי משי כדי שלא יתרחב הנקב וישמט הציצית ממקומו דאין קפידא משום תוך שלשה לא יתפור דלפי' רב עמרם כיון שהטלית שלם ואינו תופרה אלא כדי לחזק הנקב לא שייך טעמא דכמאן דפסיק דמי. ולפירוש רש"י כיון שתופר טלי' של צמר במשי שאינה ראויה לציצית שרי. והא דמהר"ם יש לומר דאיירי בטלית של משי ותופר פסקי המעיל במשי דחוט התפירה ממין הטלית ואיכא למיחש שמא יצרפנו עם שאר חוטי הציצית:

וכתוב עוד בתרומת הדשן דנראה דאפי' אם תופר טלית של משי בחוטים של משי אלא שצבועים החוטים אדום או ירוק אין להקפיד כה"ג דה"נ ליכא למיחש שיצרפנו עם החוטים הואיל ולא נהיגינן כלל האידנא בשום מקום רק בציצית שהם לבנים ולא צבועים ואפי' בטלית קטן שהוא ממיני צבעים לא ראיתי מימי אחד שהיה מצוייץ רק בציצית לבן ולא צבוע ואף ע"ג דאין קפידא בצבע כלל הואיל ולא נהגו כן נראה דליכא למיגזר ביה שמא יצרפנו עם החוטים עכ"ל:

טז שיעור טלית להתחייב בציצית וכו' ברייתא בפרק התכלת (מ:) טלית שהקטן מתכסה בה ראשו ורובו והגדול יוצא בה דרך עראי חייבת בציצית אין הקטן מתכסה בה ראשו ורובו אע"פ שהגדול יוצא בה עראי פטורה ופירש רש"י וגדול יוצא בה עראי שאינו בוש לצאת בה לשוק ובנמוקי יוסף כתוב טלית

נקרעה הטלית תוך ג' אצבעות לקרן אינו רשאי לתופרה כולי נראה דרבינו בנקרעה קרע בעלמא קאמר ועדיין מחובר לבגד ואפ"ה תוך ג' אינו רשאי לתופרה ולהטיל בה ציצית לאחר שתפרה ואין זה אלא ע"פ פרש"י שפירש דלמא פייש מידי מחוט התפירה וכו' דאילו למ"ש התו' ורב עמרם והמרדכי כשהוא מחובר לבגד לא חשיב כמאן דפסיק ואפי' תוך ג' פשיטא דיתפור לענין זה דיכול להטיל בו ציצית לאחר שתפרו אותן ציצית שהיו בה באותה שעה כשנקרע תוך שלשה פסולין אפילו לאחר שתפרו אבל חוץ לשלשה כשרין וכ"כ נ"י להדיא בשם ר"ע והא דמכשר בנתקו חוטי הערב תוך ג' התם נקרע תוך ג' למטה מן הציצית אבל הכא מיירי שנקרע תוך הג' למעלה מן הציצי' הלכך חשיב כמאן דפסיק הכנף עם הציצית ופסול אפילו לאחר שתפרו וה"ה נמי לר"ע ותו' והמרדכי היכא דנקרע לגמרי ותפרו אין חלוק בין תוך ג' לחוץ לג' לענין הציצית שהיו בו קודם קריעה דפסול כדתניא ושוין שלא יביא אפילו אמה על אמה ובה תכלת ותולה בה אבל להטיל בו ציצית לאחר שתפרו נראה בעיני דלא מיבעיא בחוץ לג' דכשר אלא אפילו תוך ג' נמי כשר להטיל בו ציצית דלא גרע מהיא של בגד וכנפיה של עור דפרש"י שנחתכו קרניה ותלה בהן עור דחייבת בציצית ואינו מחלק לשם בין תוך ג' לחוץ לג' דלעולם כשרין הציצית שמטיל בהן לאחר תפירה והיינו טעמא דאין סברא לחלק בין נעשה הבגד מתחלה מתיכות מתיכות לבין נקרע אח"כ הכנף מן הבגד ותופרו דבכל ענין ודאי שרי להטיל בו ציצית לאחר שתופרו אכן מדברי הר"י אבוהב שהביא ב"י משמע לכאורה דס"ל דלרב עמרם אף בנקרע לגמרי ותפרו מפלגינן בין תוך ג' לחוץ לג' לגבי הציצית שהיו בו כבר שהרי הקשה מכאן להא דנתקו מחוטי הערב שלא נשאר בו כשיעור דהיינו תוך שלשה דכשר בדיעבד כדלעיל בסי' י"א והכא קאמר דתוך שלש לא יתפור ומשמע דרצונו לומר דכיון דלא יתפור אלמא דכמאן דפסיק דמי ופסול לרב עמרם ותירץ דהכא מיירי שנקרע מכל וכל וכו' אלמא דחוץ לג' כשרים הציצית שהיו בו כבר בנקרע לגמרי ותימא דא"כ מ"ש מהא דתניא ושוין שלא יביא אפילו אמה על אמה וכו' ויש לפרש דס"ל להר"ב דלענין להטיל בה ציצית לאחר שתפרו התם הוא דמפלגינן בין תוך שלשה לחוץ לג' וכ"כ הרא"ש והיא דעת ה"ר ירוחם דהוה קשה ליה מהא דנתקו חוטי הערב דמיירי לגבי הציצית שהיו בו כבר אפ"ה כשר תוך שלשה ותירץ דהתם נשאר קצת אבל הכא מיירי בנקרע לגמרי מכל וכל ומש"ה תוך ג' לא יתפור ואפילו להטיל בו ציצית אחר שתפרו פסול ולפ"ז צ"ל דס"ל דהיא של בגד וכנפי' של עור מיירי בחוץ לג' אבל תוך ג' פסול והר"ב ב"י מסתפק בזה כאשר מבואר בספרו הארוך והערוך ולפע"ד נראה עיק' כדפי' דלהטיל בו ציצית לאחר שתפרו אפילו נקרע לגמרי ואפילו תוך ג' כשר ואין כאן ספק לפי שיטת רב עמרם והיא שיטת התוס' והמרדכי והכי נקטינן דלא כמו שפי' ב"י דעת התוספות והמרדכי וע"ש:

טז שיעור טלית וכו' פי' כשקטן בן ט' מתכסה בו ראשו ורובו או חייב הגדול להטיל בו ציצית אם אינו מתבייש להלך בה לשוק ואפילו אינו הולך

פרישה

בס' ציצית ארוך קמ"ל דאפ"ה פסול ועיין בדרישה: (ד) **נקרעה** הטלית תוך ג' כו' אינו רשאי לתופרה פרש"י אפילו נקרע קרע כל שהוא דלמא פייש מידי מחוט התפירה ויניחנה ויוסיף עליה ז' חוטין לשם ציצית ואיכא תעשה ולא מן העשוי אבל חוץ לג' ליכא למיחש דשם לא חזו ליתלות ביה ציצית ולה"ט מותר לתפור בחוטי קנבוס שאינם ראויים לציצית עכ"ל רא"ש ועיין בדרישה ובתשובת רא"ש כלל ב' נראה שתופס ל' רש"י עיקר:

סימן טז (א) **שיעור** טלית להתחייב בציצית כל שקטן כו' וגדול אינו מתבייש כו' אבל אם אין הקטן כו' אף על פי שהגדול יוצא בה כו' פטור ולכאורה

דרישה

ב"י על זה וז"ל לכן נ"ל דגם בתלאן בכנף אחד פסל הרמב"ם ומ"ש תלה המוטין בין ב' כנפיים לפי שהוא מדרש שמה שאמרו בגמרא תלאן ולא פסק ראשי החוטין בתלה שמוט בין ב' כנפיים ואפ"ה מכשר רב משום דקסבר פסיקתן זו היא עשייתן והכי משמע בגמרא כו' והרמב"ם דיו לכתוב הדין כמו שהוא שנוי בגמרא עכ"ל. ר"ל דבפלוגתא דרב ושמואל הוא דרב מכשיר אפילו בתלאן בשני כנפות וכח דהתיר' אתא הגמרא לאשמועינן והרמב"ם העתיק ל' הגמרא אליבא דשמואל ופי' דחוק מאד. ולפי מ"ש בפרישה א"ש דהרמב"ם כתב בין ב' כנפיים דאפ"ה פסול וכ"ש בתמב' בכנף א' ודו"ק:

[ג] **נקרעה** הטלית תוך ג' כו' בפרק התכלת תניא טלית שנקרע חוץ לג' יתפור תוך ג' לא יתפור דברי רבי מאיר וחכמים אומרים יתפור ופסקו הרי"ף והרא"ש וכל הפוסקים כר"מ דהלכה כר"מ בגזירותיו וכבר כתבתי בפרישה פירש"י. שמעתי בשם מהרר"ל שעל פי' רש"י קשה דס"ל למימר ג"כ דלפעמים נקרע תוך ג' תופר וכגון שנקרע תוך מלא קשר גודל דגם שם אין מקום ציצית. ול"נ דלא קשה מידי דהא כתב רבינו לעיל סימן י"א דאם היה רחוק מהכנף במלא קשר גודל אף שלא נשאר אח"כ כשיעור מן הקרן כשר והוא מגמר' דהתכלת א"כ שפיר פסיק ותני דתוך ג' לעולם לא יתפור דכיון דהוה מתחלה למעלה מקשר גודל אף אם נקרע תוך קשר גודל הוה מקום ציצית להכי חיישינן שמא יצרף החוט למנין הציצית וק"ל. והתו' והרא"ש פי' בשם רב עמרם חוץ לג' יתפור כיון דאית ביה ג' על ג' אית ביה תורת בגד תוך ג' לית ביה תורת בגד וכמאן דליתא דמי דאע"ג דתופרה כמאן דפסיק חשוב ולא רמינן ביה ציצית ואי עביד ביה לא פטר ליה לטלית ע"כ ולפי זה תוך ג' וחוץ לג' לא קאי ארוחב הטלית דלא שני בין נקרע תוך ג' ברוחב הטלית לנקרע תוך לג' אלא אאורך כלומר שאם מה שנשאר שלם הוא חוץ לג' יתפור ואם לאו לא יתפור ולפי זה אפילו בקנבוס אסור לתפור. וב"י שכתב בשם רב עמרם טלית שיש בו ציצית ונקרע הכנף

להולך אלא באקראי חייב להטיל בה ציצית ומשמע דאף בשאין הקטן מתכסה בו ראשו ורובו אין הגדול פטור אא״כ יוצא בה באקראי ולא בקבע אבל ביוצא בה בקבע חייב להטיל בה ציצית אעפ״י שאין הקטן בן ט׳ מתכסה בה ראשו ורובו והכי משמע מלישנא דברייתא מדתני סיפא אין הקטן מתכסה בה ראשו. ורובו אעפ״י שהגדול יוצא בה ערמי פטורה ולא תני בסתמא אע״פ שהגדול יוצא בה פטורה אלמא דוקא ביוצא בה ערמי פטורה אבל יוצא בה בקבע חייבת בציצית בשעה שלובש אותה הגדול ומשמע נמי דאפילו אם הקטן מתכסה בה ראשו ורובו אם הגדול מתבייש בה לצאת בשוק אפילו באקראי אפילו אם לובש אותה בבית פטורה דהדין גם כן תלוי לפי מה שהוא הגדול ואיני יודע מה ראו הגדולים מהר״י אבוהב ומהר״י חביב

טלית שהקטן המתבייש לצאת לחוץ בלא כסות מתכסה בה ראשו ורובו חייבת דכסות קרינן ביה והרמב״ם כתב בפ״ג ותהיה מדתה כדי שיתכסה בה ראשו ורובו של קטן המתהלך לבדו בשוק ואינו צריך אחר לשומרו ולילך עמו וכתב הרא״ד יפה אמר שלא בכל קטן משערין אלא בזה שיכול לילך לבדו שהרי אמרו והגדול יוצא בו ערמי אלמא דלא בכל קטן משערינן ע״כ.

ורבינו שכתב שהוא בן ט׳ שנים משמע דהיינו דלא כהרמב״ם דהא פחות מבן ט׳ נמי מתהלך לבדו בשוק ואפשר שרבינו מפ׳ דה״ק הרמב״ם קטן המתהלך לבדו בשוק עם טליתו ואינו צריך אחר לשמרו שלא יאבד הטלית וכדמשמע מדברי סמ״ג וסובר רבינו דכל שהוא פחות מבן ט׳ צריך לשמור שלא יאבד הטלית:

יכול לכסות בה ראשו ורובו וגדול אינו מתבייש לצאת בה באקראי לשוק אבל אם אין הקטן מתכסה בה ראשו ורובו אף על פי שגדול יוצא בה באקראי לשוק פטור:

יז (א) **סומא** חייב בציצית (ב) ונשים ועבדים פטורים וטומטום ואנדרוגינוס (ג) חייבין מספק (ד) וכתב הרמב״ם ז״ל

כתוב באורחות חיים כדי שיתכסה בה ראשו ורובו של קטן פי׳ באורך וברוחב:

כתב רבינו הגדול מהרי״א ז״ל דהא דקתני שהגדול יוצא בו ערמי פירושי קא מפרש שזה הכסות חייב מפני שהגדול יוצא בה ערמי לא מפני שהקטן מחויב שהרי הקטן פטור ולפיכך אמר בברייתא אין הקטן וכו׳ ולא פירש אין הגדול שהוא אינו תנאי ולפיכך כל טלית שהקטן מתכסה בו ראשו ורובו הוא חייב בלא תנאי אחר כן תמצא בהרמב״ם שלא הזכיר שיעור אלא קטן לבד וכן בסידור ר״ע עכ״ל וכך כתב הר״י ן׳ חביב ז״ל וכתב עוד וז״ל שהזכיר והגדול יוצא ברישא דברייתא כדי להזכירו בסיפא ויאמר אע״פ שגדול יוצא בה שאם לא יאמר גדול יוצא כלל רק שיתלה הדבר בקטן יכול להתכסות וכו׳ היה מקום להשוב שאע״פ שלא יתכסה בו הקטן יתחייב אם גדול יוצא בה באקראי ע״כ הזכירו בראשונה להודיענו כי לעולם לא יתחייב עד שיהא ראוי לכסות קטן וכו׳ אחר שכתבתי זה עיינתי בלשון הברייתא ופירושה וראיתי כי לפי האמת אין לנו צורך מאלה הפלפולים כי לא נאמר בה לשון זה שיעור טלית להתחייב בציצית אלא תנו רבנן טלית שהקטן מתכסה בו ראשו ורובו וכו׳ הכוונה האמיתית לזאת הברייתא להורות מה יעשה הגדול היוצא באקראי בטלית קטנה אם יתחייב בציצית או לא ואמר שאם דרך הקטן לכסות בו ראשו ורובו אז יתחייב הגדול שיצא בה באקראי אבל אם אין הקטן מתכסה בה ויצא בה הגדול באקראי פטורה ויכול לצאת בה בלא ציצית א וראיה מוכרחת לזה הפי׳ מלות קצרות שראיתי בנמוקי יוסף בפי׳ זאת הברייתא והם אלה: חייבת כסותו קרינן ביה: פטורה דלא כסותו הוא ע״כ והרב המחבר לא דקדק בלשונו וחזר לכתוב הברייתא ולשון הרמב״ם וכאן מקום הטעות כי הרמב״ם העתיק כוונת הברייתא במלות קצרות ע״כ לא הוצרך להזכיר גדול יוצא לא בתחלה ולא בסוף ואין מקום לטעות בלשונו כי הוא זה כסות שחייב אדם לעשות בה ציצית היא כסות שיש בה ד׳ כנפים ותהיה מדתה כדי שיתכסה בה ראשו ורובו של קטן המתהלך לבדו בשוק ואינו צריך אחר לשמרו הרמב״ם דבר מלות קצרות מדוייקו׳ לתת דין על הטלית אז אין צריך להזכיר רק התנאי שהקטן מתכסה בה וכו׳ והברייתא היא פסק דין להורות לגדול היוצא מה יעשה בה והכוו׳ אחד אלא שרבינו יעקב רצה להתחיל בלשון הר״ס ולסיים בלשון הברייתא ובזה נתן מכשול לפניו בלשונו לפלפל חוץ מן האמת עכ״ל וכתבתי זה ללמד דעת לתלמידים שלא ימהרו לפלפל בדברי הפוסקים עד שיראו מקום מוצא הדין:

וכ״י להאריך בפי׳ ברייתא זו ופירשו דה״ק כל שהקטן מתכסה בה ראשו ורובו או ודאי גדול יוצא בה ערמי לשוק וכו׳ דלפע״ד ליתא להאי פירושא אלא כדפי׳ וכדמשמע להדיא מדברי רבינו דשיעור טלית להתחייב בו גדול בציצית כשלובש אותו תלוי בשני תנאים א׳ בקטן בן ט׳ שמתכסה בו ראשו ורובו ב׳ בגדול זה שלובש אותו אם אינו בוש לצאת בו לשוק. ומ״ש רבינו דקטן זה מיירי בקטן בן ט׳ שני׳ נראה דלמד כך ממ״ש הרמב״ם קטן זה המתהלך לבדו בשוק וא״צ אחר לשומרו ולילך עמו וסובר רבינו דהיינו בן ט׳ אבל בסמ״ק סי׳ ל״א כתב וז״ל וטלית שהקטן מתכסה בו ראשו ורובו וגדול יוצא בו ערמי חייב בציצית ושמעתי שהקטן רוצה לומר קטן שהגיע לחנוך כדאמרינן קטן היודע להתעטף חייב בציצית עכ״ל והגיע לחנוך הוא בן שש ובן שבע מיהו כדברי רבינו נקטינן דדוקא בקטן בן ט׳ וכבר נהגו מנהג שאינו הגון רוב ההמון גדולים בני י״ג ללבוש ציצית במלבוש קטן ככף איש דאפילו קטן בן חמש אינו מתכסה בה ראשו ורובו וגם לא נמצא שום גדול בן י״ג שנה שלא יהא בוש לצאת בו אפילו באקראי לשוק וחייבים לבטל מנהג זה שהכל מברכין ברכה לבטלה. שוב ראיתי בחבורו של מהר״ל חבל״ש שהביא לשון סמ״ק שנדפס בטעות שכתוב בהן וש מעתי שהקטן חייב בציצית ר״ל קטן שהגיע לחנוך וכו׳ ופירש שבא ליתן שיעור לטלית של קטן שאין הקטן חייב בציצית אלא א״כ כשהגדול יוצא בה ערמי לשוק כו׳ ושארי ליה מאריה לכתוב בספר דברי טעות כאלה:

יז סומא חייב וכו׳ ברייתא בפ׳ התכלת כר״ש דאשר תכסה בה מרבה כסות סומא ויותר טוב שלא יברכו יש מקשין ממה שכתב בסי׳ תקפ״ט לגבי שופר דאעפ״י דנשים פטורות יכולין לתקוע ולברך ואין מוחין בידם ולפע״ד נראה

יז סומא חייב בציצית ונשים ועבדים פטורים בפ׳ התכלת (מג.) ת״ר הכל חייבים בציצית כהנים לוים וישראלים גרים נשים ועבדים ר״ש פוטר בנשים מפני שמצות עשה שהזמן גרמא הוא וכל מ״ע שהזמן גרמא נשים פטורות מ״ט דר״ש דתניא וראיתם אותו פרט לכסות לילה אתה אומר פרט לכסות לילה או אינו אלא פרט לכסות סומא כשהוא אומר אשר תכסה בה הרי כסות סומא אמור הא מה אני מקיים וראיתם אותו פרט לכסות לילה ומה ראית לרבות כסות סומא ולהוציא כסות לילה מרבה אני כסות סומא שישנה בראיה אצל אחרים ומוציא אני כסות לילה שאינה בראיה וכתב הרי״ף בריש הלכו׳ ציצית דקי״ל כר״ש וכ״כ גם הרא״ש בשם ר״ת והביא ראיה מכמה דוכתי וכן פסק הרמב״ם בפ״ג ואף על גב דאשר תכסה בה איצטריך לחייב טלי׳ בעלת ה׳ כנפי׳ כמו שכתבתי בריש סי׳ י׳ הא אמרינן בגמרא דלר״ש מאשר נפקא ופירש״י אשר רבויא הוא ואייתר תכסה בה לרבות כסות סומא:

וטומטום ואנדרוגינוס חייבים מספק כ״כ הרמב״ם בפ״ג ופשוט הוא דכיון דמצוה דאורייתא היא חייבים מספק:

וכתב הרמב״ם יתעטפו בלא ברכה כ״כ בפ׳ הנזכר. ומ״ש והוא הולך לשיטתו שפירש שנשים אין יכולות לברך בדבר שהן פטורות ג״ז בפ׳ הנזכר וכתבו שם הגהות שכן דעת רש״י: אבל

דרישה

הכנף סמוך לציצית אם הוא חוץ לג׳ יתפור שהרי לא נתבטל הציצית כיון שנשאר שלם לסיות כנף ג׳ על ג׳ ואם נקרע תוך ג׳ בטל הציצית מיד שלא נשתייר בו שיעור כנף וכשמ״ז ותופרה ה״ל תעשה ולא מן העשוי עכ״ל. וכתב ב״י ומשמע דתוך ג׳ וחוץ לג׳ מפרש ארוחב הבגד וכפירש״י אלא דלרש״י כל שנקרע תוך ג׳ ואפילו תפרה ואח״כ הטיל בו ציצית פסול ולרב עמרם לא נפסל אלא ציצית שהיו בו בעת שתפרו אבל ציצית שהטיל בו אחר שתפרו כשר. כתב עוד ב״י בשם מהרר״י אבוהב שכתב על דברי רבינו ז״ל נקרע הטלית פי׳ שנקרע מכל וכל ובזה יתישב עם מה שאמרנו למעלה בסימן י״א שאם היה רחוק כמלא קשר אגודל וניתק שאין לחוש בזה שהנה לשם מדבר כשנשאר מהקרן שיעור מה וכאן מדבר כשנקרע מכל וכל כך תמצא באורחו׳ חיים עכ״ל. וג״ל פשוט דלפי כתו׳ הוצרך מהרר״י לחלוק זה דהתו׳ פירשו דנקרע הטלית קאי אאורך וכמ״ש בסמוך ואמרו כי נקרע תוך ג׳ אסור לתופרה דלית ביה תורת בגד ולא חשיב כלל אפילו כי תפרה וא״כ ודאי ק׳ מ״ש מהיס מרחוק כמלא קשר גודל ונקרע שאין לחוש בזה אעפ״י דהם ג״כ קאי אנקרע באורך הבגד ולהכי חילק מהרר״י בין נקרע לגמרי כמו הכא דלאו אין השלם ג׳ על ג ולא חשיב בגד למרמי ביה ציצית ולעיל לא נקרע רק למעלה מג׳ ולהכי אין לחוש. וב״י תמה מאד על דברי מהרר״י הנ״ל. ומ״ש נ״ל פשוט: וכ״כ

פרישה

ולכאורה משמע דרבינו תרתי קאמר דבעינן שיהיה קטן בן ט׳ מתכסה בו וגם בעינן שהגדול יוצא בו וא״כ תימה למה לא סיים ג״כ בסיפא שאם אין הגדול יוצא בה אעפ״י שהקטן מתכסה בה פטורה. וע״ק דיציאת הגדול בה לשוק אין לו התלות בשיעור טלית וא״כ למה התחיל שיעור טלית כו׳ משמע דהכל תלוי בשעורו. וע״ק דמה טעם יש בדבר אם יש שיעור בטלית מה לי ביציאת הגדול בו לשוק אטו היושב בביתו לא יתחייב בציצית ואי אפשר להבין דברי רבינו כ״א בהקדמת הגמר׳ והרמב״ם וז״ל הברייתא בפ׳ התכלת דף מ׳ טלית שהקטן מתכסה בה ראשו ורובו והגדול יוצא בה דרך ערמי חייבת בציצית אין הקטן מתכסה בה ראשו ורובו אע״פ שהגדול יוצא בה דרך ערמי פטורה עכ״ל וז״ל הרמב״ם בפ״ג דציצית כסות שחייב אדם לעשות בה ציצית מן התורה היא כסות שיש לה ד׳ כנפים או יותר על ד׳ ותהיה מדתה כדי שיתכסה בה ראשו ורובו של קטן המתהלך לבדו בשוק ואינו צריך אחר לשמרו ולילך עמו ע״כ והנה דבריו תמוהין יותר מדברי רבינו שהוא דילג מה שאמרו בברייתא והגדול יוצא בה כו׳ ולא כתבו כלל. ועוד דמנ״ל לרמב״ם שיעור זה דבעינן קטן ההולך לבדו בשוק וכן מנ״ל לרבינו שבעינן קטן בן ט׳ כו׳ כיון שלא נזכר בגמרא וזה ודאי אי אפשר בלא כוונה וטעם גדול. ונראה שדעת הרמב״ם ז״ל בקוצר מילי להורות לך שמה שאמרו בברייתא והגדול יוצא בה דרך ערמי אינו תנאי כלל דא״כ יפלו בה כל הקושיות שהקשתי לעיל אדברי רבינו הטור אלא שהעיקר שבא בברייתא לאשמועינן הוא דכל טלית שהקטן מתכסה בו ראשו ורובו הוא שיעור טלית להתחייב בציצית ומפני שאי הוה תני הכי בקיצור לא הוה ידעינן באיזה קטן משערינן אם בקטן בן ד׳ שנים או בן ח׳ ט׳ שנים לזה תני והגדול יוצא בה לשוק פי׳ אם הקטן הוא כל כך גדול שאותו טלית שהוא מתכסה בו ראשו ורובו יוצא בו הגדול דרך ערמי בקטן כזה משערינן וטלית שהוא מתכסה בו חייב בציצית אבל אם אין הקטן כ״כ גדול רמזו לעיל במלת גדול יוצא בו דהיינו במשל שהוא בן ט׳ או שהולך לבדו אם אינו מתכסה בטלית זה ראשו ורובו לא מיקרי כסות ופטור מציצית אפילו אם יש שוטה א׳ שיוצא בטלית קטן כזה לאו שמיה טלית. ובזה מיושב שלא תני נמי בסיפא אם הקטן מתכסה בו ואין הגדול יוצא בו איך הדין שודאי כל שהקטן בן ט׳ מתכסה בו ראשו ורובו מסתמא כל גדול יוצא בו ערמי לשוק וכן פירש״י ז״ל והגדול יוצא בה שאינו בוש לצאת בו בשוק ע״כ משמע דמילתא דפסיקתא היא שכל שהקטן מתכסה בו ראשו ורובו ממילא כל גדול אינו בוש לצאת בו והא דלא תני בקיצור טלית שקטן ב״ט מתכסה בו ראשו ורובו חייב לאו מפני שהקטן מחויב בציצית אלא כל שהוא מתכסה בו ממילא הגדול יוצא בה לשוק אבל ודאי אי אפשר לומר שזה לבד כוונת הברייתא לומר לך שכל טלית שהקטן מתכסה בו חייב בציצית הוא מפני שגדול יוצא בו ולא לאורויי לך שיעורא דטלית. דא״כ ה״ל לימתני טלית שגדול יוצא בה ערמי חייבת ושאינו יוצא בה כו׳ אלא ודאי זה עיקר מה שבא לאשמעינן בברייתא הוא שיעור הטלית משערינן באם שהקטן מתכסה בו או לא ואין חילוק בין אם הגדול יוצא בו או לאו ומה שאמר והגדול יוצא בה כו׳ הוא פירוש השיעור וגם טעם השיעור רצונו לומר דמרמז לך שמיירי מקטן כזה שהוא גדול כל כך שמסתמא כל גדול יוצא בלבושו ערמי וזהו חדושא דברייתא. ולכן קיצר הרמב״ם ודילג מה שאמרו והגדול יוצא בו וכיון שאינו אלא לפירושא שעורא ופי׳ בהדיא השיעור דהיינו שהולך לבדו בשוק והוא הוא השיעור שכתב רבינו דהיינו בן ט׳ ככ״ל דעת הרמב״ם וראיה לדברי מדברי הראב״ד שכתב שם על הרמב״ם ז״ל יפה אמר שלא בכל קטן משערינן אלא בזה שיכול לילך לבדו שהרי אמרו והגדול יוצא בה דרך ערמי אלמא דלא בכל קטן משערינן עכ״ל הרי אם נדקדק בהראיה שהביא לדברי הרמב״ם הוא מבואר שפירש הברייתא כמ״ש שמה שאמרה והגדול יוצא כו׳ אינו תנאי אלא פירש השיעור. ובזה מבוארים ג״כ דברי רבינו וה״פ שיעור טלית כל שקטן בן ט׳ מתכסה בו ראשו ורובו שאז ודאי חייב בציצית בין אם הגדול יוצא בו דרך ערמי או לאו וזהו שדקדק רבינו לכתוב שיעור טלית כו׳ וכן הרמב״ם ג״כ דקדק לכתוב ותהיה מדתה כו׳ כי עיקר דין זה שנלמד מברייתא זהו כמה שיעור טלית. ומ״ש וגדול אינו מתבייש כו׳ רצה ג״כ ליכתוב מילתא בטעמיה דכל שהוא בן ט׳ מסתמא כל גדול מתכסה בו. א״כ בא לרמוז לך מניין לו שיעור זה ואמר שמרומז במה שאמרו בברייתא וגדול יוצא בו כו׳ וכמ״ש ולהכי לא סיים אלא במה שאם אין הקטן מתכסה בו שודאי כל שהקטן מתכסה בו כל גדול יוצא בו דרך ערמי. אבל אין כל גדול בוש לצאת בטלית קטן לגמרי שלפעמים אדם שוטה אינו חש ויוצא ודו״ק. ויען כי ראיתי בב״י שהאריכו מהרר״י אבוהב ומהר״י חביב לדבר בזה אמרתי לגלות דעתי. ואם גם דעתם כן מה טוב ואם לאו לאו אני מדברי לא אזוז ודו״ק. וכתב בא״ח שיעור קטן מתכסה ראשו ורובו פירוש באורכו וברחבו. ומ״ש רבינו קטן בן ט׳ לפי שכל פחות מבן תשע צריך לשומרו בשוק והיינו שיעורא דרמב״ם:

סי׳ יז (א) **סומא** חייב בציצית דכתיב אשר תכסה בה מ״מ והא דכתיב וראיתם אותו למעט כסות לילה כדלקמן סימן י״ח וא״ת מה ראית איפוך אנא. י״ל דמרבה אני כסות סומא שיש בראי׳ אצל אחרים משא״כ כסות לילה וממלת אשר שהוא מיותר בפני עצמה מרבינן בעלת ה׳ כדלעיל סימן י׳: (ב) **ונשים** ועבדים פטורים דה״ל מצות עשה שהזמן גרמא: (ג) **חייבין** מספק רמב״ם פ״ג משום דספק דאורייתא לחומרא: (ד) **וכתב** הרמב״ם ז״ל כו׳. מה שאמר והוא הולך לשיטתו כו׳ ר״ל לשיטתו שביאר בפ״ג דציצית ע״ש

חדושי הגהות

טז א ובסמ״ק כתב אברייתא זו וז״ל ושמעתי שהקטן חייב בציצית ר״ל קטן שהגיע לחינוך כדאמרינן קטן היודע להתעטף חייב בציצית ע״כ וא״כ צ״ל דגדול יוצא בו עראי לשיעורא נקטיה לומר דדוקא כשהקטן מתכס׳ בו ראשו ורובו והגדול יוצא בו עראי חייב הקטן בציצית אבל אם אין הגדול יוצא בו עראי אף שהקטן מתכסה בו ראשו ורובו פטורה והא דלא קתני לה בסיפא דאם אין הגדול יוצא בה עראי אף שהקטן מתכסה בה ראשו ורובו דפטורה משום דממילא משתמע דכיון דקתני ברישא דאין הקטן חייב אא״כ מתכסה בה ראשו ורובו והגדול יוצא בו עראי מכלל דכל שחסר א׳ מתנאי׳ אלו שהקטן פטור והא דקתני בסיפא אין הקטן מתכסה בו ראשו ורובו אע״פ שהגדול יוצא בו עראי פטורה אע״פ דהוא ג״כ נשמע מדיוקא דרישא א״ל דסיפא אתא לאשמעינן דכשאין הקטן מתכסה בה ראשו ורובו שאף הגדול פטור אף שהוא יוצא בה עראי (מהרל״ח) וראיתי בב״ח שחשיג עליו מאוד ולא הבנתי השגתו כי עיינתי בספרי הסמ״ק שבידינו ומצאתי כדברי מהרל״ח: אי

ז"ל יתעטפו בלא ברכה והוא הולך לשיטתו שפירש שנשים אין יכולות לברך בדבר שהן פטורות (ה) אבל ר"ת כתב שיכולות לברך אף על פי שהן פטורות (ו) ויותר טוב א שלא יברכו (ז) קטן היודע להתעטף ב אביו צריך ליקח לו ציצית לחנכו:

יח (א) **לילה** לאו זמן ציצית היא (ב) י"א כל מה שלובש בלילה פטור ואפילו אם מיוחד ליום ומה שלובש ביום חייב אפילו מיוחד ללילה [א] וכ"כ הרמב"ם מותר ללבוש ציצית בלילה ובלבד שלא יברך (ג) ומאימתי מברך עליה בשחר (ד) משיכיר בין תכלת שבה ללבן שבה וא"א ז"ל פי' שאינו ממעט אלא כסות המיוחד ללילה שאותו פטור אפילו אם לובשו ביום וכסות המיוחד ליום או ליום וללילה חייב אפילו לובשו בלילה ויש לברך עליו: (ה) וסדינין אע"פ שאדם ישן בהם בבקר (ב) עיקר תשמישן בלילה

אבל ר"ת כתב שיכולות לברך אע"פ שהן פטורות כ"כ בשמו התוס' והרא"ש בפ"ב דר"ה (לג:) ובפ"ק דקדושין (לא:) וכתבו הראיות שיש לדבריו וקצת דיחויות והר"ן בפ' בתרא דר"ה ובפ"ב דסוכה הסכים לדברי ר"ת דמברכות דהא נוטלות עליהם שכר מדאמר ר' יוסי בר' חנינא גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה ומדקאמר גדול אלמא מי שאינו מצווה ועושה נמי יש לו שכר הילכך בכלל מצווה הן ומברכות ולא תימא הואיל ולא נצטוו היאך אמרו וצונו דכיון שהאישים נצטוו ואף הן נוטלות שכר שפיר יאמרו וצונו ובדברי הרא"ש אין הכרע ותמהני על הרמזים שכתבו בפרק בתרא דר"ה ואשה יכולה לברך על מ"ע שהזמן גרמא ובפ"ק דקידושין כתבו פסק בה"ג דנשים יכולות לברך על כל מצוה שהזמן גרמא ונדחו ראיותיו ע"כ ולענין הלכה נקטינן כהרמב"ם ז"ל דספק ברכות להקל:

כתב האגור בשם מהרי"ל מולין דנשים הלובשות ציצית שטות הוא ומיחזי כיוהרא ואחת היתה בשכונתינו שהיתה לובשתו עכ"ל:

קטן היודע להתעטף וכו' ברייתא בס"פ לולב הגזול (מב:) וכתבו הגהות מיימון בפ"ג דאית' בירושלמי לא סוף דבר של עיטוף אלא שיודע להשליך שתי כנפות לאחוריו ושתים לפניו בשעת ק"ש:

יח לילה לאו זמן ציצית הוא. כבר כתבתי בסי' שקודם זה דקי"ל כר"ש דפטר כסו' לילה מציצית וכתב הרא"ש בריש הלכות ציצית שהיה אומר ר"ת דהא דקאמר פרט לכסות לילה היינו כסות המיוחד ללילה אבל כסות המיוחד ליום אין בו משום כלאים אפילו אם לובשו בלילה דלגמרי התיר הכתוב כלאים בציצית ואין בו משום כלאים כלל אפילו אם לובשו בלילה והביא ראיות מתלמודא דידן ומספרי והעלה הילכך נראה דכלאים בציצית שרי בטלית של איש בין לאיש בין לאשה בין ביום ובין בלילה ואפ"ה חשיב מ"ע שהזמן גרמא כיון דכסות לילה פטור ועוד דטלית של יום נמי אם נפסק בלילה שרי ולא מיחייב עד היום וכתב הרא"ש על זה ויראה לי דהני תרי שינויי סתרי אהדדי דלשינויא קמא המתעטף בלילה בכסות יום חייב לברך מדלא משכח דהוי מ"ע שהזמן גרמא אלא משום דכסות לילה פטור ולאידך שינויא משמע דכסות יום חייב אפילו בלילה ומשמע הא כסות יום אין מברכין עליו בלילה מדקאמר שאם נפסק בלילה שאינו חייב לתקנו עד היום וכ"ל כשינויא קמא דכי היכי דכסות לילה פטור אפי' ביום ה"נ כסות יום חייב אפילו בלילה וכ"כ בספר המצות שריב"א היה מברך בליל י"ה כשהיה מתעטף בטליתו וכן משמע בירושלמי דפ"ק דקידושין עכ"ל וזהו שכתב רבינו וא"א ז"ל פירש שאינו ממעט אלא כסות המיוחד ללילה וכו' אבל הרמב"ם כתב בפ"ג כסות של פשתן אין מטילין בה תכלת גזירה שמא יתכסה בה בלילה שאינה זמן חיוב ציצית ונמצא עובר על לא תעשה בעת שאין שם מצות עשה ונראה מדבריו שאפילו בכסות המיוחד ליום יש בו משום כלאים אם לובשו בלילה שהרי כתב גזירה שמא יתכסה בה בלילה משמע דאכסות יום קאי שאל"כ הל"ל גזירה משום כסות לילה כליסנא דגמרא ועוד שכתב אח"כ מותר לאדם ללבוש ציצית בלילה בין בחול בין בשבת ואע"פ שאינו זמנה ובלבד שלא יברך ומאימתי יברך על ציצית בשחר וכו' הרי שסתם וכתב שאינו מברך על ציצית בלילה ומברך עליו בשחר ולא חילק בין כסות המיוחד ליום לכסות המיוחד ללילה וכמו שכתב רבינו בשמו וכ"ל שמה שכתב מותר ללבוש ציצית בלילה בשאין בו כלאים היא ואיצטריך לאשמועינן דאף על גב דלילה לאו זמן ציצית היא מותר ללבוש טלית שיש בה ציצית ולא עבר משום בל תוסיף ותו אשמועינן דבשבת מותר לצאת בטלית מצויצת אפילו בלילה דלאו זמן ציצית היא משום דציציות אינם משוי אלא מנוי הבגד ותכשיטיו וכמו שכתב בפי"ט מהלכות שבת ורבינו הגדול מהרי"א ז"ל כתב וז"ל כתב הרמב"ם מותר ללבוש ציצית בלילה פי' אפילו שיהיה בו כלאים בזמן שהיה תכלת דכיון שהותר בזה הטלית כלאים שהוא מיוחד ללבישה כל זמן שהוא רוצה ללבשו מותר עכ"ל ותמהני עליו שהרי כתב כסות של פשתן אין מטילין בה תכלת גזרה שמא יתכסה בה בלילה וכו' ואפי' בכסות המיוחד ליום מיירי כמו שהוכחתי בסמוך וא"כ הרי בהדי' דטלית שיש בה כלאים אסור להתכסו' בה בלילה בין אם הוא כסות המיוחד ליום בין אם הוא כסות המיוחד ללילה ועוד שהרי כתב דכסות של פשתן אין מטילין בה תכלת גזרה שמא יתכסה בה בלילה ומשמע דמהאי טעמא גופיה אין עושין לטלית של צמר חוטי לבן של פשתן וכ"ש הוא דהא אפשר לקיים בו מצות תכלת בלא כלאים וכיון דביום אסרו כלאים בציצית משום גזירה שמא יתכסה בה בלילה היאך אפשר לומר שמתיר ללבוש בלילה טלית שיש כלאים בציציותיה אלא ודאי כדפי' עיקר:

כתב בהגהות מיימון שרש"י פי' כדברי הרמב"ם ורבינו שמשון פירש כר"ת וכן רא"ש. ולענין הלכה נקטינן כהרמב"ם דרב מובהק הוא וכ"ש דרש"י ס"ל כוותיה ועוד דספק ברכות להקל (א): **ומ"ש** הרמב"ם ומאימתי יברך על הציצית בשחר וכו' לא מצאתי כן בהדיא אלא שאפשר שלמד כן ממה שנתנו שיעור זה לזמן ק"ש בפ"ק דברכות וה"ר יונה שם גבי הא דאמר אביי לתפילין כאחרים כתב וז"ל וציצית שמצותו ביום אפשר שזמן התחלתו הוא ג"כ משיראה את חבירו ויכירנו או אפשר שזמנו משיכיר בין תכלת שבה ללבן שבה והמרדכי כתב בפ"ב דמגילה דציצית כיון דלא כתיב ביה יום בהדיא אלא וראיתם אותו בראייה תליא מילתא ומעמוד השחר שרי לכתחלה וכן עמא דבר עכ"ל כתוב בכתבי מהר"ר ישראל סי' קכ"א שאחר תפלת ערבית אע"פ שעדיין הוא יום אינו מברך עליו:

כתוב בתשב"ץ בליל י"ה מתעטף בטליתו מבעוד יום ומברך משום דלילה לאו זמן ציצית הוא אבל כשהוא מתפלל סליחות קודם שיעלה עמוד השחר מתעטף בטליתו ואינו מברך וכשהיום מאיר ממשמש בטליתו ומניח על ראשו ומברך עכ"ל:

כתב מהרי"א ז"ל והנה זאת הציצית שלנו שאנו עושים לשם מצוה ולא לשם מלבוש כמו שכתב הר"י למטה שמזה הטעם אנו חייבים לפשוט אותו בהכנסת בית הקברות א"כ בלילה אפילו לסברת הרא"ש יראה שאין בו חיוב כיון שלילה פטור מן הציצית וצ"ע עכ"ל ואינו נ"ל שאע"פ שאין אנו עושים אותו לשם מלבוש מ"מ מלבוש הוא ומה שאנו עושים אותו לשם מצוה מהני לומר שהוא כסות המיוחד ליום וא"כ לדעת הרא"ש גם בלילה יש בו חיוב ציצית:

וסדינין אע"פ שאדם ישן בהם בבקר וכו' כ"כ הרא"ש בסוף הל' ציצית בסדר עשיית הציצית וכתוב בהגה"מ פ"ג אבל כסות לילה ביום חייב יש לחוש בסדינים
שיש

נראה דלכאן לגבי ציצית שאין מנהג לנשים ללבוש ולברך א"כ אם באת אשה לשאול לכתחלה אי שריא ללבוש ציצית ולברך יאמרו לה שלא תברך כי יותר טוב שלא יברכו בפלוגתא דרבוותא אבל בשופר שכבר נהגו לתקוע ולברך אין מוחין בידן ומאחר שיש להם על מי שיסמכו אבל אם באת לשאול לכתחלה גם בשופר יאמרו לה שלא תברך וכסמך על מ"ש כך לגבי ציצית וה"ה לגבי שופר: **קטן** היודע להתעטף אביו צריך ליקח לו ציצי' לחנכו ברייתא' ס"פ לולב הגזול קטן היודע לנענע חייב בלולב להתעטף חייב בציצית לשמור תפילין אביו לוקח לו תפילין פירוש חייב בלולב לחנכו וכן חייב בציצית לחנכו אבל אביו אינו חייב ליקח לו לא לולב ולא מלבוש בת ארבע כנפות שאפילו הוא עצמו אין חייב לקנות טלית בת ד' כנפות כמ"ש בסמוך סי' י"ט וסי' כ"ד כ"ש לולב דדמיו יקרים אלא אלולב שקונין הקהל בשותפות מברך הוא והקטן אבל תפילין שאין דמיו יקרים צריך לקנות לעצמו וכן צריך לקנות לקטן לחנכו ורבינו שכתב כאן דצריך לקנות לקטן ציצית לחנכו הוא לפי שעכשיו הוזהרו הכל לקנות לעצמן כדלקמן בסי' כ"ד לפיכך צריך לקנות גם לקטן לחנכו כמו לעצמו דכל חנוך לקטן הוא שיהא רגיל מקטנותו לקיים המצות כאשר רואה באביו. שוב ראיתי כתוב במרדכי ס"פ לולב הגזול שכתב ע"ש הירושלמי וז"ל יודע להתעטף בציצית אביו לוקח לו טלית לא סוף דבר להתעטף אלא להשליך שני כנפות לאחריו ושני כנפות לפניו ואוחז בציצית כשורה בשעת ק"ש וע"פ הירושלמי כתב רבינו אביו צריך ליקח לו ציצית:

יח לילה לאו זמן ציצית הוא גם בברייתא אליבא דר"ש ורא"ש אותו פרט לכסות לילה: **ומ"ש** י"א כל מה שלובש בלילה וכו' וכ"כ הרמב"ם וכו' פי' מדכתב הרמב"ם וז"ל מות' לאדם ללבוש ציצית בלילה וכו' ומאימתי מברך עליה בשחר מדקאמר עליה שמא דעליה דכסות שלובש בלילה קאמר מאימתי מברך עליה בשחר וכיון שלא היה צריך לומר אלא מאימתי מברך על הציצית בשחר אלמא דאתא לאורויי דאותו כסות שלובש בלילה שאינו מברך עליה חייב לברך עליה בשחר דאין לחלק בכסות כל עיקר אלא בין יום ללילה מיהו בנוסחי דידן ברמב"ם כתוב וז"ל מותר לאדם ללבוש ציצית בלילה ואעפ"י שאינו זמנה ובלבד שלא יברך ומאימתי מברך על הציצית בשחרית משיכיר בין תכלת שבה ללבן שבה וכו' מלשון זה לא משמע דס"ל כי"א וב"י כתב דממ"ש הרמב"ם כסות של פשתן אין מטילין בה תכלת גזירה שמא יתכסה בה בלילה נראה דאפילו בכסות המיוחד ליום
יש

דרכי משה

יח (א) ואני רואה את דבריו מטעם דספק ברכות להקל אבל מטעם דהרמב"ם רב מובהק והש"י הסכים עמו לא נהירא דגם החולקים חכמים גדולים ומובהקים הם והם הרבים גם הרא"ש שהוא בתראה הסכים לדבריהם ולכן אין לברך ביום אכסות המיוחד ללילה ושלא כדברי הרמב"ם: (ב) ובמרדכי הל' ציצית כ' וסדינים וכרים פטורים מציצית דלא חייבה תורה רק דרך מלבוש:
וכתב

פרישה

עיין שם והלשון הולך לשיטתו קצת דחוק כיון שלא הזכיר עד הנה דעת הרמב"ם בזה:
(ה) **אבל** ר"ת כתב שיכולות כו' דכיון שמקבלות שכר שהרי אמרו גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה אבל שכר מיהא איכא שייך שפיר למימר וצונו:
(ו) **ויותר** טוב שלא יברכו נ"ע דלקמן סי' תקפ"ט גבי שופר כתב דאע"ג דנשים פטורות יכולין לתקוע ולברך ואין מוחין בידן. רש"ל. וכן מצאתי שתמה מהרמ"ף ע"ז בהגהותיו:
(ז) **קטן** שיודע להתעטף ברייתא ס"פ לולב הגזול וכתבו ה"מ פ"ג דאיתא בירושלמי לא סוף דבר של עיטוף אלא שיודע להשליך ב' כנפות לאחוריו וב' מלפניו בשעת ק"ש הביאו הב"י כאן ובסי' כ"ד ובמרדכי כתב ג"כ שיודע לאחוז הציצית בידו בשעת ק"ש ע"ש:
סי' יח (א) **לילה** לאו זמן ציצית הוא כו' כבר כתבתי הטעם ריש סימן י"ז:
(ב) י"א כל מה שלובש בלילה כו' דעת ר"ת הביאו הרא"ש וכן כתב הרמב"ם מותר ללבוש כו': (ג) **ומאימתי** מברך כו' עיקר הראיה היא מזה דמשמע דמיירי בכסות המיוחד ליום מדקאמר מברך עליה כשיבא זמן ציצית ואפ"ה קאמר ברישא דמותר ללבוש ציצית בלילה ולא יברך עליה ש"מ דאפילו המיוחד ליום אינו מברך עליה בלילה ועיין בדרישה:

דרישה

סימן יח [א] **וכ"כ** הרמב"ם מותר ללבוש כו' ז"ל הרמב"ם פ"ג דציצית ומאימתי מברך על הציצית בשחרית משיכיר כו' כתב ב"י ומזה שסתם וכתב שאינו מברך על הציצית בלילה ומברך עליו בשחרית משמע שלא חילק בין כסות המיוחד ליום לכסות המיוחד ללילה וכמו שאמר רבינו בשמו והקשה ב"י דלפני זה כתב בשם הרמב"ם עצמו כסות של פשתן אין מטילין בה תכלת גזירה שמא יתכסה בה בלילה שאינ' זמן חיוב ציצית ונמצא עובר על לא תעשה בעת שאין שם מצות עשה. ונראה מדבריו שאפילו בכסות המיוחד ליום יש בו משום כלאים אם לובשו בלילה שהרי כתב גזירה שמא יתכסה בה בלילה משמע דאכסות יום קאי דאל"כ הל"ל גזירה משום כסות לילה כו'. ונ"ל שמ"ש מותר ללבוש ציצית בלילה כשאין בו כלאים היא. ואצטריך לאשמועינן דאע"ג דלילה לאו זמן ציצית היא מותר ללבוש טלית שיש בה ציצית ואינו עובר משום בל תוסיף. ותו אשמועינן דבשבת מותר לצאת
בטלית

(ד) **משיכיר** בין תכלת שבה כו' כתב ב"י אפשר שלמד כן מק"ש ורבי' יונה מסופק בזה אם נדמה אותו לתפילין דזמנו משיכיר חבירו. ובמרדכי כתב כיון דלא כתיב ביה יום אלא וראיתם אותו בראייה תליא מילתא ומעמוד השחר שרי וכן עמא דבר עכ"ל. ולאחר תפלת ערבית אפילו הוא יום אין מברך עליה מהרא"י סימן קכ"א: (ה) **וסדינין** אע"פ כו' כתב ב"י מנהג פשוט שלא להטיל ציצית לסדינין בין הם של פשתן בין של צמר עכ"ל:
אין

חדושי הגהות

יז א אין זה סותר למ"ש בסי' תקפ"ט שאע"פ שהנשים פטורות מלתקוע יכולות לתקוע ולברך ואין מוחים בידם דה"נ קאמר שאין מוחין אם מברכין לעצמן אבל מ"מ לכתחילה יותר טוב שלא יברכו (מהרל"ח): ב ברייתא ס"פ לולב הגזול (מב.) קטן היודע לנענע חייב בלולב להתעטף חייב בציצית לשמור תפילין אביו לוקח לו תפילין ופשוט הוא דחייב בציצית דקתני ר"ל שאביו חייב לחנכו שאין חיובא לדרדקי ואע"ג דברייתא לא קתני אביו לוקח לו ציצית כמו דקתני גבי תפילין היינו משום דלא פסיקא ליה דאפשר ללובשו בטלית שאין לו ד' כנפות וגבי לולב נמי לא קתני אביו לוקח לו משום דאפשר לו לצאת בלולבו של אביו משא"כ בתפילין שכל אדם חייב בתפילין ומצותן להיות עליו כל היום לפיכך צריך לקנות לו תפילין בפ"ע ורבינו שכתב אביו צריך ליקח לו ציצית היינו כשיש לו טלית בת ד' כנפות ולמדו רבינו מתפילין דחייב אפילו לקנות משום חינוך היכא דא"א בע"א ותנא דברייתא סמך עצמו בלולב וציצית אתפילין דתני בסיפא דהיכא דא"א בע"א צריך לקנותם אלא דלא תני ליה בלולב וציצית משום דלא פסיקא ליה (מהרל"ח). וכ"כ הב"ח ועיין בא"ר שהשיג ע"ז:
וכן

בלילה וכסות לילה מיקרו :

יט (א) **אין** חיוב ציצית אלא בטלית שרוצה ללבוש אבל מה שאינו רוצה ללבוש פטור הילכך אין לברך בעשייתו אשר קדשנו במצותיו וצונו לעשות ציצית שאין בעשייתו מצוה אלא בלבישתו :

כ [א] **הלוקח** טלית מצוייצת מישראל (א) או מתגר א"י כשרה אבל אם לקחו מהא"י שאינו תגר פסולה (ב) ואין מוכרין

ב"ח

יש בו משום כלאים אם לובשו בלילה שהרי כתב שמא יתכסה בה בלילה משמע דאכסות יום קאי שאל"כ ה"ל למימר גזירה משום כסות לילה ולפי זה לא התיר הרמב"ם ללבוש ציצית בלילה אלא בשאין בו כלאים ואשמועינן דלא עבר על בל תוסיף אבל ביש בו כלאים אפילו ביום אסור ללבוש גזירה שמא יתכסה בה בלילה ולכן בטלית של צמר נמי אסור להטיל בה חוטי לבן של פשתן גזירה שמא יתכסה בה בלילה עכ"ד ולפע"ד נראה דאפשר לפרש דעת הרמב"ם דס"ל דלא גזרו אלא בכסות של פשתן לפי שדרך הסדין להתכסות בו בלילה משא"כ בכסות של צמר והיינו דקתני בברייתא סדין בציצית ב"ש פוטרין וב"ה מחייבין וקאמר בפרק במה מדליקין גזירה משום כסות לילה דבכסות של פשתן דוקא גזרו וא"כ אפשר דמאי שכתב הרמב"ם מותר ללבוש ציצית בלילה בשל צמר קאמר ואפילו יש בו כלאים דכיון שהותר ליום הותר ללילה ולא גזרו בו משום כסות לילה כיון דאין דרך לעשות של צמר לכסות לילה וכמו שפירש מהר"י אבוהב וכן כתבו התוספת בפרק כל הבשר (דף ק"י) ע"ש רבינו תם דכל טלית דאשתרי בה כלאים דהיינו בתכלת מותר בכל ענינים בין להתעטף בין להציע תחתיו בין לו בין לחבירו בין לאשתו בין ביום בין בלילה דלגמרי שרי ביה כלאים והא דאמרינן בפרק ב"מ גזירה משום כסות לילה לא כמו שפירש בקונט' שמא יתכסה בה בלילה אלא גזירה משום כסות המיוחד ללילה דלא אשתרי בה כלאים כלל עכ"ל ואף על גב שהרמב"ם כתב כסות של פשתן אין מטילין בה תכלת גזירה שמא יתכסה בה בלילה ומשמע לב"י דאפילו בכסות של פשתן המיוחד ליום אסור מדינא להתכסות בה בלילה אלמא דהרמב"ם פליג אר"ת דמתיר כלאים מדינא אפילו בשל פשתן המיוחד ליום להתכסות בו בלילה ליתא אלא הרמב"ם נמי מפרש כר"ת דבכסות של פשתן המיוחד ליום מדינא שרי אפילו בלילה אלא דגזרו בו משום כסות של פשתן המיוחד ללילה דכיון דדרך הסדין להתכסות בו בלילה גזרו בו חכמים אבל של צמר המיוחד ליום שרי להתכסות בו אף בלילה דלא גזרו בו משום של צמר המיוחד ללילה כיון דלא שכיח ומ"ש הרמב"ם גזירה שמא יתכסה בה בלילה לא אתא לאורויי אלא דהגזירה אינה אלא משום סדין אחד המיוחד ללילה ולא משום של צמר המיוחד ללילה דא"כ בכסות של צמר המיוחד ליום נמי נגזו' ולפיכך כתב גזירה שמא יתכסה בה כלומר בסדין דמשום סדין דמתכסין בה בלילה גזרו וזאת היתה גם כן דעת הקונטרס שכתב שמא יתכסה בה ודלא כמה שהבין ר"ת מפירוש הקונטרס אבל לענין דינא לא פליגי דרש"י והרמב"ם נמי ס"ל כר"ת דבשל צמר המיוחד ליום שרי אף בלילה ולא גזרו בו אבל בשל פשתן המיוחד ליום אף על פי דשרי בלילה גזרו בו משום כסות לילה וכדפי' כנ"ל · אכן בהגה"ה מיימוני הבין מדברי הרמב"ם כדברי רבינו ושכן פרש"י והיינו מדפיר' גזירה שמא יתכסה בה דאלמא דכסות המיוחד ליום פטור בלילה וכמו שהבין ר"ת מפירושו כדאיתא בתו' פכ"ה שהבאתי וכתב עוד בהגה"ה מיימוני שר"א ממיץ פירש כפרש"י והכי משמע בתו' פכ"ה שכתב לשם שר"א ממיץ הקשה אפר"ת וכתב עוד שם שרבינו שמשון ור"י פירשו כפר"ת וש"כ בספר המצות שכך הורה ריצב"א ויש נוסחאות אחרות בלשון הגה"ה מיימונית כתובים בטעות · ולענין הלכה נראה בפלוגתא דרבוותא שלא יברך על הציצית כי אם ביום ובכסות המיוחד ליום בדוקא וכן פסק בהגהת ש"ע ובתענית צבור כשלובשין טלית במנחה כשמגיעים לברכו יסיר הטלית מעליו דכיון שאין לובשין טלית אלא לקיים מצות ציצית נראה כאילו סובר לילה זמן ציצית הוא אם לא יסירנו מעליו מלבד עיה"כ שלובשין מבע"י לאחר מנחה ואין מסירין מעליהם בלילה לפי שדומין למלאכים לובשין לבנים ומתעטפים לבנים וכו' :

יט אין חיוב ציצית וכו' כתב מהרש"ל יש מחמירין לבדוק הציצית אפילו כשכופלין הטלית משום דשמואל סבר כלי קופסא חייבי' בציצית ויש פוסקין כמותו אבל האלפסי כתב הא דשמואל ליתא ע"כ ולפעד"נ נכון לבדוק הציצית כשכופלין אותו ומצניעין אותו כדי שיהא חזקתו בדוק דאז א"צ לחזור ולבודקו כשחוזר ולובשו כמו בסכין של שחיטה ועיין במ"ש לעיל בסימן ח' ס"ח :

כ הלוקח טלית מצויצת מישראל וכו' ברייתא פרק התכלת הלוקח טלית מצויצת מן השוק מישראל ה"ה בחזקתה מן הא"י מן התגר כשירה מההדיוט פסולה נראה דאתא לאורויי דבישראל ה"ה בחזקתה לפי מה שהישראל מוחזק בכך אם להכשיר אם לפסול משא"כ בא"י תגר דכשר' בכל גווני' ורבינו כתב בסתם דמישראל או מא"י תגר כשרה משום דסתם ישראל בחזקת כשרות הוא אם לא בישראל חשוד וכ"י פירש בחזקתה שנעשית כהלכתה ע"כ ולא נהירא דא"כ ה"ל לומר כשרה כמו שאמר מא"י תגר כשרה : **ומ"ש** ואין מוכרין טלית

ב"י

שיש להם ד' כנפות ומתכסין בהם בבוקר והם חייבים בציצית ושמעתי שרבינו' אליהו היה עושה להם ציצית מיהו פירש שר"ת פטר סדין בציצית אפילו כשהיא כסות יום עכ"ל. ומנהג פשוט שלא להטיל ציצית לסדינין בין הם של פשתן בין הם של צמר ולא פקפק אדם בדבר :

יט אין חיוב ציצית אלא בטלית שרוצה ללבוש אבל מה שאינו רוצה ללבוש פטור הילכך אין לברך בעשייתו וכו' בפרק התכלת (מב.) רב נחמן אשכחיה לרב אדא בר אהבה דרמי חוטי וקא מברך לעשות ציצית א"ל מאי ציצי שמעתא הכי אמר רב ציצית אינה צריכה ברכה ופירש"י מאי ציצי. לגלג עליו: אינה צריכה ברכה. בשעת עשייה ואמרי' בתר הכי דרב חסדא רמי דרב אדרב ומי אמר רב ציצית אינה צריכה ברכה והאמר רב וכו' ואסיקנא דבהא קא מיפלגי רב נחמן ורב חסד' אליבא דרב דרב חסדא סבר ציצית חובת טלית היא הילכך עשייתה היא גמר מצותה ורב נחמן סבר חובת גברא היא ועטיפתה זו היא מצותה. וכתבו הרי"ף והרא"ש והלכתא כרב דאמר חובת גברא היא דהא אנן לא מברכינן לעשות ציצית הילכך הא דאמר שמואל כלי קופסא חייבים בציצית ליתא והכי כתב בעל הלכות ואיכא מ"ד הלכה כשמואל דאמר חובת טלית היא ואנן כתבינן מאי דסבירא לן ע"כ והרמב"ם פסק בפ"ג כדברי הרי"ף והרא"ש דחובת גברא היא וכיון ששלשה עמודי ההוראה מסכימים דחובת גברא הוא אין לספק בדבר :

גרסינן בגמרא (מא:) מודה שמואל בזקן שעשאה לתכריכין שפטורה מ"ט אשר תכסה בה אמר רחמנא והאי לאו לאיכסויי עבידא וכתוב בנ"י ואע"פ שלובש אותה לפעמים בחייו כיון שאין עיקר עשייתה לאיכסויי מחיים ה"ל ככסות לילה שפטורה אפי' ביום ע"כ ואפילו להרמב"ם שמחייב ציצית לכל כסות שלובש ביום ואע"פ שהוא מיוחד ללילה · שאני הכא דכיון דכתיב על ד' כנפות כסותך משמע דוקא כסות המיוחד לאדם חי יצא זה שאינו מיוחד לכסות אדם חי דהוה ליה כאילו אין כסות כלל ופטור :

כ הלוקח טלית מצויצת מישראל או מתגר א"י כשרה אבל אם לקחו מא"י שאינו תגר פסולה ברייתא פרק התכלת (מג.) ופי' בנ"י מן התגר הקבוע ומוחזק ליקח מישראל ולמכור דחזקה דלא מרע נפשיה להפסיד סחורתו ולוקח מן המומחה ולאו למימרא דבתגר שעסקו הוא ליקח טליתות מצוייצו' מישראל ולחזור ולמכרם עסקינן דבתגר דשאר סחורות דלאו טליתות מצוייצות נמי מהימן שהוא מוחזק שאינו משקר שאם ימצא בדאי בדבר אחד שוב לא יאמינוהו וכן משמע מדברי רש"י וכתב עוד בנ"י דממי שאינו תגר פסולה שאם לבועה היא חיישינן שמא הוא לבעה ואם חוטי הלבן שמא הוא עשאם וציצית שעשאם א"י פסולה וכ"כ ר"י אבל רבינו הגדול מהרי"א הקשה על זה דדוקא גבי תכלת נחוש לקלא אילן דמשו' דתכלת דמיו יקרים מזייף אבל בלבן משום ריוח דעשייה שהוא דבר מועט אינו עושהו אלא ע"י ישראל והנה לפי סברת בעל העיטור הוא חולק על זה שהוא סובר שהא"י יכול לעשות ציצית שבכאן לא כתב יעשו אלא ועשו משמע ועשו אחרים עכ"ל ומה שהקשה דגבי לבן לא מזייף מפני שהוא ריוח מועט ולא דמי לריוח דקלא אילן שמוכרו לשם תכלת בדמים יקרים י"ל דאיכא טעמא אחרינא להפך דתכלת כיון שאפשר לבדקו ה"ל למימר דלא מזייף ואפ"ה חיישינן כ"ש בעשיית ציצית שא"א לבדוק ועוד דהא בגמרא לא הזכירו תכלת אלא טלית מצויצת ומצוייצת בלבן נמי משמע ואע"פ שרש"י פירשה לענין תכלת לאו לאפוקי היכא דכולה לבן אלא חדא מינייהו נקט ומ"ש דלבעל העיטור מותר ליקח טלית מצוייצ' בלבן מא"י שאינו תגר מפני שהוא מכשיר עשיית ציצית בא"י אינו נראה כלל דע"כ לא מכשר בעל העיטור אלא עשייתם דהיינו תליית החוטים בכנף וכריכת החוליות והקשרים אבל טויית החוטים או שזירתן מודה דבעינן לשמה וכמ"ש בסי' י"א וא"י לאו בני לשמה נינהו :

ואין מוכרין טלית מצויצת לא"י גם זה ברייתא שם ובעי' בגמרא (שם) מ"ט הכא תרגימו משום זונה רב יהודה אמר שמא יתלוה עמו בדרך ויהרגנו ופירש"י משום זונה דילמא הויא ליה זונה ישראלי' וסבורה ישראל הוא ומיגלה ליה ועברה משום לא תתחתן בם לי"א משום זונה כותית דילמא יהיב לה ההוא א"י באתננה ואמרה דישראל יהב ואתי למחשדיה · שמא יתלוה ישראל עם הא"י הזה וסבור ישראל הוא דהא יש לו ציצית ויהרגנו (לפי שהיו חשודים על שפיכות דמים בימים הקדמונים) · והרמב"ם לא כתב אלא טעמו של רב יהודה לפי שהוא יותר מצוי ויותר חמור :

וכתוב בנ"י דלאו דוקא למכור' אלא אפילו למשכן ולהפקיד ולתת אסור אא"כ הוא

דרישה

בטלית מצויצת אפילו בלילה דלאו זמן ציצית היא משום דציציות אינן משוי אלא מנוי הבגד ותכסיסיו וכמ"ש בפרק י"ט מה' שבת ומהרר"י אבוהב כתב ז"ל כתב הרמב"ם מותר ללבוש ציצית בלילה פי' אפילו שיהיה בו כלאים בזמן שהיה תכלת דכיון שהותר בזה הטלית כלאים שהוא מיוחד ללבישה כל זמן שהוא רוצה ללובשו הותר עכ"ל . ותמהני עליו שהרי כתב כסות של פשתן אין מטילין בו תכלת גזירה שמא יתכסה בה בלילה כו' ואפילו בכסות המיוחד ליום מיירי כמ"ש בסמוך וא"כ הרי בהדיא דטלית שיש בה כלאים אסור להתכסות בה בלילה בין אם הוא כסות המיוחד ליום בין אם הוא מיוחד ללילה · ועוד מדגזור שמא יתכסה בה בלילה משמע דמה"ט גופא אין עושין לטלית של צמר חוטי לבן כו' עכ"ל ב"י ול"נ דאין השגה מזה לדברי מהר"י אבוהב דודאי שאני סדין מטלית של צמר דכל הגזירות שאמרו דהיינו שמא יקרע או משום כסות לילה הכל שייך דוקא בשל פשתן אבל בטלית של צמר לא גזרו וכמ"ש לעיל סימן י"א וסימן כ"ו ע"ש . ומה שנ"ל ביישוב הרמב"ם כי הוא ודאי מיירי בלא לבישת כלאים ומ"מ איצטריך לאשמועינן דמותר ללבוש ציצית בלילה דל"ת כי היכי דגבי תפילין אע"ג דלילה זמן תפילין הוא אלא שאין מורין כן כדלקמן סימן ל"א אפ"ה אמרינן דאיסור נמי הוא להניח תפילין בלילה א"כ ה"א ה"ה וכ"ש טלית של ציצית דלילה לאו זמן ציצית דאיסור נמי הוא ללבוש טלית בלילה קא משמע לן דהא דאמרינן לילה לאו זמן ציצית למיובא הוא ולא לאיסור' והטעם דשאני תפילין דבעו גוף נקי להכי לא ינומם בלילה מה שאין כן טלית שאפי' לב"ה יכול ליכנס וטלית על כתיפו להכי מותר ללובשו בלילה וק"ל · **ומה** שכתב רבינו בשם הרמב"ם מברך עליהם בשחר אע"ג דלית' למלת עליהם בנוסח הרמב"ם וכמ"ש לעיל לשונו · הוצרך רבינו להוסיף מלה זו מפני שקיצר בדברי הרמב"ם ועליה קאי על שם הציצית שהזכיר בתחלת דברי הרמב"ם ואע"ג דמרישא יש ראיה שס"ל להרמב"ם כן וכמ"ש בסמוך בשם ב"י מ"מ מביא ג"כ הסיפא משום דהתחיל בתרתי שי"א שלילה פטורה אפילו בכסות המיוחד ליום ויום בכל חייב ורצה להביא ראייה שהרמב"ם ס"ל כן כתרווייהו והיינו מדסתם וכתב בלילה שלא יברך משמע אפילו אם הוא כסות יום וגם מדסתם וכתב מאימתי מברך על הציצית בשחר משמע אפילו אכסות לילה וכמ"ש בסמוך בשם ב"י . וכתב עוד בב"י דהלכתא כרמב"ם דספק ברכות להקל וכ"ע תינח בכסות המיוחד ליום שלבשו בלילה דלהרמב"ם אינו מברך ולהרא"ש מברך · אבל בכסות המיוחד ללילה ולבשו ביום להרמב"ם מברך ולהרא"ש אינו מברך · וכ"ל דפסק משום דבזמן הזה אין עושין ציצית לכסות המיוחד ללילה דהיינו בגד פשתן וק"ל :

סי' כ [א] **הלוקח** טל"ת מצויצת כו'. ז"ל הברייתא פ' התכלת דף מ"ג ת"ר הלוקח טלית מצויצת מישראל מן השוק הרי היא בחזקתה מן הא"י מן התגר כשרה מן ההדיוט פסולה ואע"פ שאמרו אין אדם רשאי למכור טלית מצויצת לא"י עד שיתיר ציציותיה ע"כ . ופרש"י ואעפ"י שאמרו כו' אפ"ה אמרינן גבי תגר ישראל מכירה לו · וכתב מהרר"י אבוהב דזה דוקא גבי תכלת דיש לח"ש לקלא אילן דמשום דתכלת דמיו יקרי' מזייף אבל בלבן משום ריוח דעשייה שהוא דבר מועט אינו עושהו אלא ע"י ישראל ע"כ . ונראה דפי' כן משום דקשיא ליה הא דתני הלוקח טלית מצויצת מן השוק מישראל הרי הוא בחזקתה ע"כ אתכלת דוקא קאי דאי אלבן פשיטא ומאי חזקה שייכא כאן · וא"כ דומיא דהכי קתני הלוקח מן התגר כשרה מן ההדיוט פסולה דוקא בתכלת אבל בלבן אפילו מן ההדיוט כשרה . אבל נ"י כתב דממי שאינו תגר פסולה שאם לבוע היא חיישינן שמא הוא לבעה ואם חוטי הלבן שמא הוא עשאה וציצית שעשאה כותי פסולה ע"כ · ולדבריו אף דרישא דקתני הלוקח טלית מצויצת מישראל איירי בתכלת מיהא סיפא דקתני בהדיוט פסולה מיירי אפילו בלבן וכן נראה דעת רבינו שכתב דין זה סתם . ועוד דהא תכלת לית לן השתא ומדכתבו ש"מ דס"ל דאלבן נמי קאי · ויש קצת הוכחה לזה מן הברייתא דאי ס"ד דמ"ש בהדיוט פסולה איירי דווקא בתכלת א"כ מ"ש הלוקח טלית דנקט כיון דס"ל דהברייתא איירי לענין תכלת אם כן ניתני שמא לא נצבע כהלכתא ליתני הלוקח תכלת או הלוקח ציצית ש"מ דאלבן נמי קאי :

פרישה

סי' יט (א) **אין** חיוב ציצית אלא בטלית כו' כרב נחמן אליבא דרבי פרק התכלת דאמר ציצית חובת גברא הוא · כ' מורי שמעתי שיש מחמירין לבדוק הציצית אפילו כשכופלין הטלית משום דשמואל סבר כלי קופסא חייב בציצית ויש פוסקין כמותו אבל הרי"ף כתב דשמואל ליתא וכן נ"ל ע"כ :

סי' כ (א) **או** מתגר א"י כשרה כו' מן התגר הקבוע ומוחזק ליקח מישראל ולמכור דחזקה לא מרע נפשיה להפסיד סחורתו ולקח מן המומחה ואפילו עסקו בשאר סחורות נמי מהימן שהוא מוחזק שאינו משקר שאם ימצא בדאי בדבר אחד שוב לא יאמינוהו · ע"כ · ואם זה מיירי מתכלת או מלבן עיין בדרישה :

(ב) **ואין** מוכרין כו' לשון הרמב"ם ואין מוכרין טלית המצויצת עד שיתיר ציציותיה שמא יתעטף ויתלווה עמו ישראל ע"כ · וטעם זה אית' שם בגמרא ועוד טעם אחר, פרש"י וב"י משום זונה כותית שהוא יתננו לה באתננה ותאמר פלוני ישראל נתנה לה ויבא לידי

מוכרין טלית מצוייצת לא"י :

כא [א] **ציצית** אין בהם משום קדושה דתשמישי מצוה הן (א) ויכול לזורקן וליכנס בהן לבית הכסא ויראה דאפילו בעודן במצותן מותר להשתמש בהן אבל בשאלתות כתב בפרשת שלח לך אסור לבני ישראל למיעבד צרכיהן במידי דעביד למיפק ביה ידי חובת מצוה כגון חוטין הקבועין בטלית (ב) למיסר ביה מדעם אי נמי (ג) הושענא לאורוחי ביה (ד) ואתרוג דמצוה למיכליה דילפינן מדם דאמר קרא ושפך וכסה במה ששפך יכסה שלא יכסה ברגליו שלא יהו מצות בזויות עליו דדוקא תשמישי מצוה בתר דאיתעבידי בהו מצוה נזרקין ע"כ ואפשר לחלק שאינו דומה לדם דשאני התם כשמכסה ברגל עושה המצוה דרך בזיון (ה) מה שאין כן כאן (ס"א וכ"כ הרמב"ם ז"ל מותר לכנוס בציצית לב"ה ולבית המרחץ נפסקו ציציותי' זורקן לאשפה אם רוצה) וטוב להחמיר:
העושה

הוא לפי שעה דליכא למיחש להא :

כתב ר"י אין אדם רשאי למכור טלית מצויצת לא"י אא"כ התיר ציציותיה ונראה דאתא לאשמועינן שאחר שהתיר ציציותיה מותר שאע"פ שנקבי קביעות הציציות קיימין ליכא למיחש שיטעו בו לומר שהוא יהודי מאחר שאין בהם ציציות :

כתב הרמב"ם בפ"ב המוצא תכלת בשוק אפילו מלא חוטין פסוקין ושזורין פסולין וחכמי לוניל תמהו עליו דהא בהדיא אסיקנא בפ' המוצא תפילין שאם הם מופסקין ושזורין כשרים והשיג שטעה בהעתקת נוסחא שלו וצ"ך צריך לתקן אפי' מלא חוטין פסוקין פסולין שזורין כשרים והרי"ף והרא"ש השמיטו דין זה וגם רבינו לא הזכירו ונראה דטעמ' מפני שהם סוברים דבתכלת דאיתמר איתמר אבל בלבן אין לנו ואפשר שגם הרמב"ם סובר כך שהרי לא כ' כן אלא בתכלת אע"פ שיש לדחות דליסנא דגמרא נקט :

כא ציצית אין בהן משום קדושה דתשמישי מצוה הן ויכול לזורקן בפרק בני העיר (כו:) ת"ר תשמישי מצוה נזרקים כו' תשמישי קדושה נגנזין ואלו הם תשמישי מצוה סוכה לולב שופר ציצית ומשמע לרבי' דאפילו בעודן במצותן תניא דנזרקין אבל בשאלתות כתב בפ' שלח אסור לבני ישראל למעבד צרכיהון וכו' כלומר ולפי דבריו הא דת"ר דנזרקין כשעברה מצותן דוקא היא כגון חוטי ציצית אחר שנפסקו וסוכה ולולב ושופר אחר שעבר זמן מצותן אבל כל שלא עבר זמן מצותן אסור להשתמש מהם כדי שלא יהיו מצות בזויות עליו דילפינן מדם דאמר ביה קרא ושפך וכסה במה ששפך דהיינו ביד בה יכסה אבל לא יכסה ברגל שלא יהא מצות בזויות עליו כדאיתא בפרק כיסוי הדם (פז.) וכתב רבינו שאפשר לחלק בין כיסוי הדם להנהגה מן המצוה דדוקא בכסוי הדם שעשיית המצוה הוא הכיסוי אם יעשנו ברגל שייך לומר שהמצוה בזויה עליו אבל אם עושה המצוה דרך כבוד אם נהנה ממנה אח"כ אין כאן משום ביזוי מצוה והעלה שטוב להחמיר כלומר מדרך חומרא בעלמא ולא מדינא. ותמהני עליו היאך סתר דברי השאלתות בדחיה בעלמא דאיכא למימר כשנהנה מהמצוה היא בזויה בעיניו וכיון דחזינן דקפיד רחמנא גבי דם שלא יהו מצות בזויות עליו ילפינן מיניה לכל ביזוי מצוה ואפילו ביזוי כל דהו ועוד דלפי דבריו מאיזה טעם אסור לאורוחי בהושענא ולמיכל אתרוג דמצוה ולהסתפק מנוי סוכה כל שבעה ולהשתמש מנר חנוכה ושרי לאישתמושי בחוטי ציצית דאי טעמא דהני משום דאיתקצו למצותייהו חוטי ציצית נמי איתקצו למצותייהו וא"כ ע"כ צ"ל דהא דת"ר נזרקין בשעבר מצותן דוקא היא וכן פי' שם הר"ן וכ"כ רבי' הגדול מהרי"א בשם העיטור וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ג שכתב נפסקו לו חוטי לבן או תכלת זורקן לאשפה מפני שהיא מצוה שאין בגופה קדושה משמע דוקא בשנפסקו אבל אם לא נפסקו לא ובהדיא אמרינן בפ' במה מדליקין (כב.) דטעמא דאסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה היינו כדי שלא יהא מצות בזויות עליו כמו גבי דם ואיבעי' לן מהו להסתפק מנוי סוכה כל ז' ואמר רב יוסף אבוהון דכולהו דם הרי מפורש שההנאה מדבר מצוה עד שלא עברה מצותו חשיב ביזוי מצוה וילפינן ליה שפיר מדם כדברי השאלתות הילכך הכי קי"ל מדינא בלא פקפוק כלל א :

כתב האגור בשם הגהות מרדכי כל המגרר ציציותיו עליו הכתוב אומר וטאטאתיה במטאטא השמד :

ועל מ"ש רבינו בשם השאלתות ואתרוג דמצוה למיכליה כתב רבינו הגדול מהרי"א פי' אף על גב דמן הדין הוא שאם האתרוג גדול שיכול לאכול ממנו ובתנאי שישאר בו כביצה אין לעשות זה עכ"ל ואיני מבין דבריו דהא אמרינן בפרק לולב הגזול (לו:) ר' חנינא מטביל ונפיק ביה וכ' הרא"ש דאע"ג דאתרוג דאתקצאי למצותי' אסור באכילה כיון שנשאר בו שיעור לצאת בו היתר מכשיעור לא אתקצאי וכן כתבו התוספות בפרק לולב וערבה (מו:) וכ"כ רבינו בסי' תרמ"ט והם הדברים שכ' הרב ז"ל שאם האתרוג גדול יכול לאכול ממנו כו' ואם איתא דאין לעשות זה היכי הוה עביד רבי חנינא הכי הילכך ודאי נראה דלכל כה"ג פשיטא דשרי והא דקאמר בשאלתות ואתרוג דמצוה למיכליה היינו כשאין בו יותר מכביצה או אפילו גדול כמה אם בא לאכלו ביום ראשון שכולו מוקצה למצוה דהא אין יוצאים בחסר א"כ אפי' בשאר ימים וכגון שהקצהו למצוה סתם והיינו דר' חנינא בשהקצהו כולו ליום ראשון ומקצתו לשאר ימים וכמו שכתבו התוספ' בפ' לולב וערבה :

ומ"ש רבינו שמותר ליכנס בציצית לבית הכסא כ"כ הרמב"ם בפ"ג וכ"כ רבי' ירוחם וכן כתוב בנ"י בהלכות ציצית בשם גאון והביא הוא ז"ל ראיה לדבר מדאמר בפרק התכלת (מג.) דרב יהודה הוה מברך כל צפרא להתעטף בציצית משום דקסב' כל זמן שמניחה מברך עליה והא דלא הוה מברך אלא בצפרא משום דלא הוה שדי לגלימיה מיניה כוליה יומא ש"מ שמותר לעשות צרכיו בטלית מצויצת דאל"כ היה צריך לסלקו כשעוש' צרכיו ונמצא שהיה מברך עליו כמה פעמים ביום : ומ"ש רבינו בסימן ח' כגון שפשט אותו ליכנס לבית הכסא כבר כתבתי שם דהתם כשהוא מעוטף בענין שאינו יכול לעשות צרכיו עד שיפשוט טליתו :

כתב הר"ן בפרק כל הצלמים בשם הראב"ד דטליתות של מצוה אדם בודל מהם ואינו מותר לקנח עצמו בהם ולא לייחד אותם לתשמיש המגונה אלא הוא זורקן והם כלין :

כתוב בכלבו שנהגו שלא לשכב בטלית שיש בו ציצית גם נהגו שלא יכבסנו א"י וכל זה כדי שלא יהיו מצות בזויות עליו עכ"ל וכן כתוב בספר אורחות חיים בשם ה"ר אשר ולא ראינו ולא שמענו מי שהקפיד בזה מעולם (א) :
העושה

טלית מצוייצת לא"י נראה דהיינו דוקא סתם א"י אבל אם הוא תגר ונודע שהוא קונה טליתות לחזור ולמוכרן אפילו מצוייצת מוכרין לו כנ"ל. הב"י העתי' מה שפסק הרמב"ם דהמוצא תכלת בשוק חוטין מופסקין פסולין שזורין כשרין פירוש מופסקין ושזורין כשרים וכך היא דעת הראב"ד וחכמי לוני"ל לשם. וכך היא דעת הרז"ה פרק המוצא תפילין ונחלקו על האלפסי לשם דס"ל דחיישינן אף בפסוקין דכולי האי טרח ועשאן פסוקין כדי לחזור ולקשרן ולהסך אותו בבגד ומש"ה לא כתב האי דינא לא בפ' המוצא תפילין ולא בה' ציצית אבל הרמב"ן שם בספר המלחמות כתב עליו דיפה כיון ונראה לי דהכי נקטינן להחמיר אפילו במופסקין ודכותא נקטינן גבי תפילין לקמן בסימן ש"א סנ"ט ועיין במ"ש לשם בס"ד ותו דהא ברמב"ם פי"ט מה' שבת ובאלפסי ואשיר"י ר"פ המוצא תפילין ובסמ"ג וסמ"ק והר' ירוחם מבואר להדיא דחיישינן בתפילין לקמיע דטרח איניש לעשות קמיע כמו תפילין א"כ ה"ה בציצית ודאי דחיישינן נמי דטרח ולמה מכשירן הרמב"ם במצא מופסקין שזורין כנ"ל. מיהו בשזורין ואינן פסוקים פשיטא דפסולין וה"א ר"פ המוצא תפילין לגבי תכלת ומשמע ודאי דה"ה בלבן דאע"פ דאיכא למיחש לטעימה דפסולה ותו איכא למימר דנקט תכלת לרבותא דאפילו הכי במופסקין כשרה ולא חיישינן לטעימה ומטעמא דכתבו התו' לשם אבל באינן מופסקין אפילו בלבן פסולה משום דחיישינן דאדעתא דשיפתא דגלימא עייפינהו ואע"ג דאיכא למדחי דלא חיישינן להא אלא בחוטין צבועין שכן רגילות לעשו' חוטין צבועין בשפת הטלית מ"מ אפשר לומר דדעתו היה לצבען אלא שנאבדו מידו מקמי צביעה ודו"ק :

כא ציצית אין בה משום קדושה וכו' ויראה דאפילו בעודן במצותן מותר להשתמש בהן פי' בעודן בטלית ואינו לבוש בהן קאמר דבלובשן מודה רבינו דאסור להשתמש בהן דעושה המצוה דרך בזיון ודומה לדם אבל במונחין בקופסא קאמר דאעפ"י שעומדים ללבישה ולצאת בהם ידי מצות ציצית מ"מ כיון דאין חיוב ציצית אלא בטלית שרוצה ללבוש לא נקרא עליהן שם זה דשעת מצותן אלא בשעה שלובש הטלית שיש בה ציצית אבל כל זמן שאינו לובשן אעפ"י דה"ל בעודן במצותן כל זמן שלא נפסקו אפ"ה לא הוה שעת מצותן ולא דמי להושענא ולאתרוג וסוכה דמצוה כל ז' דהוה שעת מצותן וכן שופר בב' ימים דר"ה א"נ נר חנוכה בשעת הדלקה הא לא דמי אלא להושענא ואתרוג וסוכה ושופר ונר חנוכה לאחר שנעשה מצותן ועבר זמנן דמותר להשתמש בהן ה"נ ציצית כל שעה אעפ"י שלא נפסקו כיון שהרשות בידו להניחן בקופסא ושלא ללבשן עד עולם מותר להשתמש בהן מדינא ובזה נסתלקה תלונת ב"י שעל רבינו מיהו להלכה נקטינן כרוב רבותינו דאוסרין מדינא דאעפ"י דאינו דומה ממש לדם מ"מ יש ללמוד ממנו דה"ה לכל דבר העומד לצאת בו ידי מצות דאסור להשתמש בו וכיון דציצית בעודן בטלית עומדין לצאת בהן ידי חובת מצוה אסור נמי להשתמש בהן דמטעם זה לא התירו להתיר ציצית מן הטלית כדי למוכרה משום דקא מבטל לה למצוה וכמו שכתב לעיל סימן ט"ו כי היכי דאסור ליטול מזוזה מן הבית כשיוצא ממנה משום דקא מבטל לה למצוה כמו שכתב בשאלתות ר"פ שלח לך ולא התירו אלא להתיר מבגד זה ולהטיל ציצית מיד בבגד אחר והלכך נמי אסור לנהוג בהן בזיון כיון שעומדין למצוה. ולפ"ז שופר נמי אף
לאחר

דרכי משה

כא (א) וכתב עוד בכלבו הלכות שבת הא דתשמישי מצוה נזרקין היינו דלא צריכי גניזה אבל לאנהוגי ביה מנהג בזיון לאו אורח ארעא עכ"ל ובמהרי"ל שהוא היה נוהג לגונזם ולהניחם תוך ספר או לעשות בהן שום מצוה :
וראיתי

פרישה

לידי חשד וכתב עוד כ"י דלאו דוקא למכור אלא אפילו למשכן ולהפקיד ולתת במתנה אסור אא"כ הוא לפי שעה דליכא למיחש להכי :

ס' כא (א) **ויכול** לזורקן פי' אפילו בעודן ראוי' למצות ציצית : (ב) **למיסר** בי' פי' לקשור בו דבר : (ג) **הושענא** לאורוחי לולב הדס וערבה כולם נקראים הושענא : (ד) **ואתרוג** דמצוה למיכליה פי' אפילו הוא גדול כל כך שישאר בשיעורו ואפילו בשאר ימים דיוצאים בחסר אפ"ה אסור למיכל מיניה משום בזיון. והיינו דוקא אם הקצהו לכולי יומא אבל אם ליום אחד בלבד הקצהו כולו והשאר ימים הקצהו מקצתו מותר למיכל מיניה בשני ואפילו משום בזיון ליכא כדלקמן סי' תרמ"ה ועיין בדרישה : (ה) **משא"כ** כאן וכ"כ הרמב"ם ז"ל מותר ליכנס בציצית לבית הכסא ולבית המרחץ. נפסקו ציציותיו זורקן לאשפה אם רוצה וטוב להחמיר ע"כ גירסת ספר רבינו שבידי. ואינו נכונה כלל דבהדיא כתב הרמב"ם פ"ג דציצית בדברי השאלתות דהא דתניא בברייתא נזרקין כשעבר זמן מצוותן דוקא. וכ"כ ב"י דהרמב"ם ס"ל כדברי השאלתות לכן נ"ל דט"ס הוא לפני וכצ"ל משא"כ בכאן וטוב להחמיר. וכן הוא ברוב הספרים :
העושה

דרישה

קאי ולהכי נקט טלית לומר לך דאפילו בלבן פסולה בהדיוט כיון שעשיי' היתה שלא לשמה וקמ"ל דאפילו ידעינן בודאי שטוויה והשזירה היתה לשמה אפ"ה לא אמרינן שגם העשייה היתה לשמה. מיהו אין זה הוכחה גמורה דאיכא למימר דלעולם מיירי בתכלת ונקט טלית לאשמועינן דאע"ג דאיכא תרתי קשי שמא לא נצבע כהוגן ושמא עשאה שלא לשמה אפ"ה לקחה מן התגר כשרה : **וכתב** מהרר"י אבוהב דלבעל העיטור ס"ל דלא בעינן עשייה לשמה דכתיב ועשו להם ציצית ולא כתיב יעשו משמע ועשו אחרים א"כ ברייתא דקתני מהדיוט פסולה ע"כ בתכלת דוקא איירי ולא בלבן דהא אפילו עשאה כותי כשרה לבעל העיטור. ואי משום דלמא טוויה או שזרה הכותי הא ע"כ מיירי בידוע שקנאה טוויים ושזורים מישראל. דאל"כ מ"ש הלוקח טלית דנקט ולא קאמר הלוקח ציצית וכמ"ש לעיל אלא ודאי ש"מ דלבעל העיטור דוקא בתכלת מיירי. זה תוכן דברי מהרר"י אבוהב. וב"י קיצר הסוג כאן. ולא ידעתי שותים דמר מאי הוא. ואע"ג דעשאה כותי פסולה גמורה היא ואיך נאמר דלא ס"ל לבעל העיטור יש עוד מימרא אחרת בגמרא דס"ל עשאה כותי כשרה וכן ס"ל לסמ"ק וכמ"ש פי' לעיל סימן י"ד. והא דאמרינן בלקח' מתגר כשרה לפי שתלינן לומר מישראל מומח' לקח' אפפ"י שאין מוכרין טלית מצוייצת לכותי הא תני הברייתא בהדיא דאפ"ה תלינן לומר דלמא ישראל עבר ומכרה לו. והטעם אפשר לומר דכל כותי תגר דעוסק בסחורה ונושא ונותן עם ישראל איכו בחזקת אלו חשודות וק"ל. **כתב** ב"י כתב רבינו ירוחם אין אדם רשאי למכור כו' אא"כ התיר ציציותיה ע"כ ונראה דאתי לאשמועינן שאחר שהתיר ציציותיה מותר שאעפ"י שנקב קביעות הציציות קיימים ליכא למיחש שיטעו בו לומר שהוא יהודי מאחר שאין בהם ציציות עכ"ל ב"י. ולא ידעתי למה כ"כ בשם רבי' ירוחם והרי גם בברייתא תניא בהדיא אא"כ היתר ציציותיה :

סימן כא [א] **ציצית** אין בהם משום קדושה כו' ויכול לזורקן. ברייתא בפ' בני העי"ר ת"ר תשמישי מצוה נזרקין כו' תשמישי קדושה נגנזים ואלו הן תשמישי מצוה סוכה לולב ושופר ציצית ומשמע לרבינו דאפילו בעודן במצוותן תניא דנזרקין אבל דעת השאלתות דדוקא כשעברה מצוותן קאמר נזרקין כגון חוטי ציצית אחר שנפסקו סוכה לולב שופר

חדושי הגהות

כא א וכן נ"ל מדקתני בברייתא ואלו הן תשמישי מצוה כגון סוכה ולולב שופר ציצית וסוכה ולולב בשעת מצותן אזורין משמע דה"ה ציצית (מהרל"ח) ועיין בט"ז:
בוונתם

כב (א) **העושה** ציצית לעצמו מברך שהחיינו נתעטף בו מברך להתעטף בציצית :

כג (א) **ההולך** בבית הקברות צריך להגביה הציצית שלא יהא נגרר על בה"ק כדאית' בברכות ר' חייא ורבי יונתן הוו אזלי ביני קברי הוה שדיא תכלתא דרבי יונתן עלויה קברי א"ל דלייה דלא לימרו למחר באין אצלנו ועכשיו מחרפין אותנו פירוש שנראה כמחרף שאינן יכולין לקיים המצות שמע מינה שמותר לילך לבה"ק בלבוש שיש בו ציצית רק שיזהר להגביהן וכתב הרב רבינו יונה דוקא בימיהם שהיה בכל בגדיהם ד' כנפות שאי אפשר שיסיר כל בגדיו כשילך לבית הקברות [א] אבל אנו שאין אנו מכוונין בהם למלבוש

כב העושה ציצית לעצמו מברך שהחיינו בתוספתא דברכו' פ' אחרון וכתבוהו התוס' בפרק התכלת (מב:) ובנמוקי יוסף בהלכות ציצית וכתב עליה ואם לא אמר בשעת עשייה אומר בשעת עטיפ' ראשונ' דהכי איתא בסוכה ולולב כדאית' בדוכתייהו וכ"כ הרמב"ם בפי"א מה' ברכות כל מצוה שהוא מזמן לזמן כגון שופר וכו' וכן כל מצוה שהוא קנין לו כגון ציצית ותפילין וכו' וכן מצוה שאינה תדירה וכו' כגון מילת בנו וכו' מברך עליה' בשע' עשיית' שהחיינו ואם לא בירך על סוכה ולולב וכיוצא בהם שהחיינו בשע' עשייה מברך עליהם שהחיינו בשע' שיוצא ידי חובתו בהן וכן כל כיוצא בהן · ויש לתמוה על רבינו שכתב גבי ציצית שמברך שהחיינו ולא כתב כן גבי תפילין ורבינו הגדול מהרי"א כ' דס"ל לרבינו דלא קיימא לן כההיא תוספ' אלא אינו מברך שהחיינו אלא על מצוה שהיא מזמן לזמן כדמשמע ממ"ש בה' פסח סימן תל"ב גבי ביעור חמץ ומש"ה לא כתב בתפילין שיברך שהחיינו ומ"ש בציצית שיברך שהחיינו אינו מטעם המצוה אלא מטעם קנה כלים חדשים וכ"כ בעל העיטור וז"ל ציצית לא קביע ליה זמן ולא מברכין עליה שהחיינו ומסתברא לן בשעה שקנה טלית ועושה בו ציצית מחדש מברכים שהחיינו דלא גרע מכלים חדשים עכ"ל :

נתעטף בו מברך להתעטף בציצית גם זה בתוספת' דברכות פרק אחרון :

וכתוב באורחות חיים אם שנים או ג' מתעטפים בטלית כאחד כולם מברכין או אחד יברך והאחרים יענו אמן (וכ"כ אבודרהם ולכן נהגו בב"ה שא' מברך בקול רם להוציא את שאינו בקי וכן בתפילין וכ"כ א ד"מ לעיל סי' ח) :

כג ההולך בבית הקברות צריך להגביה הציצית וכו' כדאיתא בברכות פ' מי שמתו (יח.) ר' חייא ורבי יוחנן הוו אזלי ביני קיברי וכו' וכתבו תלמידי ה"ר יונה דמדחזינן שלא חששו אלא שלא ישליכה על הקברים שמעינן שמותר ללבשו אלא שיש לו ליזהר להגביה הציציות ולא דמי להא דת"ר לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו דשאני ציצית שהוא תלוי במלבוש ואינו יכול להסיר המלבוש שלובש בשעה שהולך בבית הקברות מיהו אפשר לומר דדוקא בציצית שמטיל במלבוש שלובש לצורך עצמו כמו שהיה מנהגם באותו זמן כגון זה אמרינן דמותר וסגי ליה בדליי' אבל בטליתות שאינם מכוונים בהם למלבוש אלא לקיים מצות ציצית בלבד יש לו ליזהר שלא יהלך בהם בבה"ק משום לועג לרש מפי מורי עכ"ל וכ"כ שם הרא"ש בשמו :

ודע דבגמ' אמרי' דהא דתניא לא יהלך אדם בבה"ק ותפילין בראשו וכו' דוקא תוך ד' אמות הוא דאסור אבל חוץ לד' אמות שרי ומשמע בגמרא דבית הקברות לאו דוקא דאפי' חוץ לבה"ק תוך ד' אמות של מת אסור וכ"כ רבינו בסימן מ"ה ובזמן הזה שמסירין הציצית מטלית המת בבית נראה דאיכא למיחש בכתפים אם לובשים טלית שיש בה ציצית משום לועג לרש שהרי כ' הרא"ש בה' ציצית שי"מ ההיא שעתא כשמוליכין אותו לקבר רמינן ליה משום דאיכא לועג לרש שהמכתפים אותו יש להם ציציות והוא אין לו :

ואיבא לעיוני בטלית קטן שאדם לובש מתחת למדיו אם מותר ליכנס בו לבה"ק דאפשר דע"כ לא קאמר ה"ר יונה אלא בלובשו על בגדיו דמיתחזי אבל כשלובשו תחת בגדיו כיון דלא מיתחזי ליכא משום לועג לרש אלא דא"כ בטליתות העשויים למצוה נמי ה"מ ה"ר יונה לאיפלוגי בין לובשן תחת בגדיו ללובשן על בגדיו ומיהו איכא למימר דלא הם לכתוב כך בהדי' משום דממילא משמע דכיון דטעמא דאיסורא משום לועג לרש כל היכא דלא מתחזי ליכא משום לועג לרש ויש קצת ראיה לזה מדקתני לא יהלך אדם בבה"ק ותפילין בראשו ולא קתני בתפילין או ותפילין בזרועו אלמא דתפילין בזרועו כיון דמכוסה לית בהו משום לועג לרש ולפ"ז אם לובש הטלית על בגדיו נראה שמכניס הציצית תחת כסותו ונכנס בבה"ק דכיון דלא מיתחזי תו ליכא משום לועג לרש. אחר שכתבתי זה מצאתי בתשובת הרשב"א וז"ל עוד אמר' בההיא דאמרי' בפ' מי שמתו לא יהלך אדם בבה"ק ותפילין בראשו דנראה לך דוקא מגולין אבל מכוסין לית לן בה ורא' מההיא דר' חייא ור' יונתן הוו אזלי בבה"ק והוו תכלתא דר' יונתן עלוי קברי א"ל ר' חייא דלייה שלא יאמרו וכו' ופי' רש"י דלייה הגביהו דאלמא כל שאינו מגרר טליתו על הקברים מותר . תשובה אפשר מה שאמרת אלא שתצטרך לומר דלייה וכסייה קאמר שאילו נראית התכלת הרי היא כתפילין שבראשו עכ"ל. ואע"פ שהגהות מיימונית כתבו בסוף הל' ציצית אבל אדם שרגיל בטלית קטן יסירנו מעליו קודם שילך לבה"ק ולא מהני מה שמגביה אותו כמו בתפילין דאסרי תפילין בראשו אפי' מכסן כדאי הוא החילוק שכתבתי לסמוך עליו :

וראיתי קצת לומדים שכשהיו נכנסין לבה"ק היו קושרים שני ציציות שבשתי כנפים זה עם זה והיו אומרים דבהכי מיבטל מיניה מצות ציצית ולי נראה שלא עשו כלום דקשר זה אינו מעלה ואינו מוריד שאם דעתם דבהכי מיבטל מיניה שם ד' כנפות ופטורה מן הציצית ליתא דהא איתא בס"פ הקומץ רבה (לז:) האי מאן דעייריה לגלימיה לא עבד ולא כלום מ"ט דכמאן דשרי דמי ופירש"י בלשון שתפס עיקר קרנות טליתו כפל וקשר ודומה כאילו קיצען ואין לה כנפות כדי להפקיע מתורת ציצית לא עשה כלום לפטרה מציצית וכיון דבקושר הקרנות עצמם לא מיפטר מציצית כ"ש כשאינו קושר אלא הציציות ואם דעתם לומר דכיון דקשורים הם הציציות ה"ל כאלו הם א' ואין בטלית זו ד' ציציות קשה דכי היכי דקשירה זו לא מבטלא שם ארבע כנפות ה"נ לא מבטלא שם ד' ציציות והא פשיטא דליכא לדמויי לתלאן ולא פסק ראשי חוטין שלהם דפסלי' בריש סוכה (יא.) דשאני התם שלא נפסקו מעולם ועוד דהתם אפי' אם פסקן אח"כ מיפסלי משום תעשה ולא מן העשוי וכמו שנתבאר בס"ס י"א וא"כ אינו ענין לדין זה. ועוד קשה דלפי דבריהם נמצא שלובשים בגד שיש בו ד' כנפו' בלא ציצית ומורי הרב רבי יעקב אבן חביב ז"ל כתב דאפשר שהטע' שנהגו בזמן הזה ליכנס בבה"ק וציצית בבגדיהם לפי שסמכו על מה שפי' ה"ר אהרן הלוי בההוא דא"ל דליי' וכו' וז"ל והשתא ודאי לא אסרינן משום לועג לרש דהא לא מדכרי להאי טעמא כלל ולא אסרינן ליה משום דלבוש טלית בבה"ק וכדאמרינן לעיל לא יהלך אדם בבה"ק ותפילין בראשו וכו' דהתם מצוה מיוחדת בפני עצמה אבל כאן שהיא מצוה שבטליתו אין אומרים שלא ללבוש טליתו מש"ה לא אשכח ליה לאיסורא שום טעמא אלא דא"ל למדלייה דלא לירמי תכלתא על קברי ע"כ. וכתב שאפשר שדעת הרא"ה לחלוק על ה"ר יונה ולומר דאפי' בזמן הזה שאין אנו מכוונים בהם למלבוש אלא למצוה מ"מ כיון שהמצוה תלוי' במלבוש כדכתיב על כנפי בגדיהם לית ביה משום לועג לרש עכ"ל והדבר ברור שאין הדברים אלו מוכרחין דהא שפיר אפשר לומר דלא פליג הרא"ה אה"ר יונה וא"כ מהי תיתי לן לומר דפליג עליה ויותר נכון לומר כמו שכתבתי

לאחר ר"ה וכן לולב ישן שעומד למצוה אסור להשתמש בהן ולנהוג בהן מנהג בזיון : במקלת ספרים כתוב כאן בסוף הסימן וכ"כ הרמב"ם מותר ליכנס בציצית לב"ה ולבית המרחץ נפסקו ציציותיה זורקן לאשפה אם רוצה וטוב להחמיר ע"כ ור"ל דכיון דהרמב"ם מתיר ליכנס לב"ה ולבית המרחץ אלמא דלא אסרו אלא לעשותהמצוה דרך בזיון וכל מה שאינו בשעת המצוה שרי :

כב העושה ציצית לעצמו וכו' אע"ג דכבר כתב בסימן ח' דכשמתעטף יברך להתעטף בציצית חזר וכתבה לברייתא הכא לאורויי דאעפ"י שמברך שהחיינו על עשיית הציצית ונתעטף בה מיד אפ"ה לאחר העטיפה צריך לברך להתעטף ואע"ג שאינו עובר לעשייתן ממה שעבר ויש לתמוה למה לא פסק רבינו גם בתפילין ובמזוזה לברך שהחיינו והרמב"ם פסק לברך ונראה דרבינו נמשך אחר דעת התוספת בפרק לולב וערבה (דף מ"ו) דאין מברך שהחיינו על עשיית תפילין אע"ג דמשמע מדבריהם דגם בציצי' לא תקנו לא כתבו כך אלא לפי שלא מצאו בתלמוד לברך על זה ורבינו לפי שמצא בתוספתא שפסק כך לגבי ציצית כתבה בספרו וס"ל דבציצית ודאי כיון שעל ידה יזכור כל מצות השם איכא שמחה בפעם ראשון כשלובשן משא"כ בתפילין כיון דצריכין גוף נקי ואיכא מורא ועונש ליכא שמחה וה"ה במזוזה ליכא שמחה טפי מבשאר מצוה ומהר"י אבוהב כתב דטעם רבינו הוה מטעם קנה כלים חדשים כמ"ש בעל העיטור ויש לתמוה דא"כ אף בלא ציצית חייב לברך כדלקמן בסימן רכ"ג ותו דמשמע מלשון רבינו והרמב"ם דמטעם עשיית ציצית מחדש מברך אע"ג דהמלבוש הוא ישן לכן נראה כדפי' דס"ל לרבינו דכל העושה ציצית מחדש אפילו בכלי ישן מברך בפעם ראשונה שהחיינו שוב מצאתי שכתב מהר"ש לוריא על דברי רבינו שאין נוהגין כן ונראה דזהו משום דס"ל דהתו' בפרק לולב וערבה תופסים בפשיטות שלא לברך לא על הציצית ולא על תפילין וספק ברכות להקל אלא דנראה דגם בכלים חדשים לא יברך כדכתבו התוספות לשם ע"ש רב שרירא גאון דלא סמכינן על ההיא דהרואה למברך על כלים חדשים מדמסקינן בפרק בכל מערבין דבעינן מידי דאתי מזמן לזמן אלא דקשה על זה מפדיון הבן עכ"ל ולפע"ד יראה לומר בהא כיון דאין הפדיון חל אלא לאחר חדש ימים חשבינן ליה קביע ליה זמן ולברך שהחיינו וכ"מ בדברי הר"ן פ' לולב וערבה משא"כ בציצית ותפילין ומזוזה דלא קביע להו זמן וליכא נמי שמחה בפשיטות אין לברך אבל אכלים חדשים נקטינן לברך ורב שרירא גאון יחיד הוא וע"ל בסימן רכ"ג שם יתבאר כל הצורך :

כג ההולך בבית הקברות וכו' ויש לדקדק בלשון הר' יונה שכתב אבל אנו שאין אנו מכוונין בהן למלבוש וכולי דהי"ל לומר כלישנא דרישא אבל אנו שאין לנו בכל בגדינו ד' כנפות אסור כו' ונראה ליישב דס"ל להר' יונה דלדידן נמי אין איסור אלא בטלית של מצוה שלובשו על כל בגדיו התם הוא דאית ביה משום לועג לרש אבל בטלית קטן שלובש מתחת למדיו כדי שלא לילך ארבע אמות בלא ציצית שרי והשתא ניחא דה"ק הר' יונה דוקא בימיהם סגי בהגבהה דאם יסיר מלבוש העליון שיש בו ציצית צריך הוא להסיר כל המלבושין שבכולם יש ציצית וזה א"א שיסיר כל בגדיו ולכן יש היתר בהגבהה ולית ביה משום לועג לרש אבל לדידן איכא משום לועג לרש בהגבהת העליון דכיון דאין אנו מכוונים בטלית של מצוה

פרישה

סי' כב (א) **העושה** ציצית לעצמו כו' · תוספת' פרק בתרא דברכות וכתבוהו התוספת פרק התכלת ומשמע מלשונם דכל מצוה שהיא מזמן לזמן כגון שופר וכיוצא בו וכן כל מצוה שהיא קנין לו כמו ציצית תפילין וכיוצא וכן מצוה שאינה תדירה כגון מילת בנו וכיוצא מברכין בשעת עשיי' שהחיינו וכ"כ הרמב"ם פרק א' דברכות אבל רבינו שכתב כאן מברך שהחיינו ובתפילין לא כ"כ . כתב מהר"י אבוה"ב דס"ל דלא קי"ל כההיא תוספתא אלא אינו מברך שהחיינו אלא על מצוה שהוא מזמן לזמן כדמשמע ממ"ש בהל' פסח סימן תל"ב גבי ביעור חמץ ומש"ה לא כתב בתפילין שמברך שהחיינו · ומ"ש בציצית שמברך אינו מטעם המצוה אלא מטעם קנה כלים חדשים וכ"כ ב"ה דזהו הטעם ע"כ בין למר ובין למר אם לא בירך בשעת עשיית הציצית אומר בשעת עטיפה ראשונה כדאמרינן בסוכה ולולב וכן לקמן סימן רכ"ג גבי כלים חדשים שאם לא בירך בשעת קנייה מברך בשעת תשמישתו בהם ראשונה · ולשון מורי אין נוהגין כן כדאיתא בהדיא בתוספות פרק לולב וערבה דף מ"ו עד כאן לשונו :

סי' כג (א) **ההולך** בב"ה צריך להגביה כו' עד ועכשיו מחרפין אותנו כו' דוקא אם נגררין ע"ג הקברים הוא דאסור משום דהוא מחרף ומת כאדם המראה בושתו וקלותו של חבירו בפניו · אבל אם אינן נגררין ע"ג הקברים אפילו לבוש מלבוש של ציצית לית לן בה אם לא שמיוחד לקיים בו מצות ציצית כגון טלית קטן שאו אף שאינן נגררין

דרישה

סוכה אחר שעבר זמן מצותן אבל כל זמן שלא עבר זמן מצוותן אסור להשתמש בהן כדי שלא יהיה מצות בזויות עליו דילפינן מדם ורבינו חילק בין אלו לדם · ובב"י הקשה על רבינו דלפי דבריו מאיזה טעם אסור לארוקי בהושענ' ולמיכל אתרוג דמצוה ולהסתפק מנוי סוכה כל ז' ולהשתמש מנר חנוכה ושרי להשתמושי בחוטי ציצית דאי טעמייהו דהנך משום דאתקצאי למצותן חוטי ציצית נמי אתקצאי למצוותייהו עכ"ל ובאמת שאין בדבריו סתירה כלל דלנר חנוכה פשיטא דלא דמי דהתם כל זמן שהוא דולק עדיין מצותו נמשכת דכל זמן שלא דלק שיעורו (כדמפרש לקמן סימן תרע"ב) לא קיים המצוה כראוי לכך אסור להשתמש כנגד הנר משום שעושה המצוה עצמה בבזיון . תדע לך שהרי אחר כלות שיעור שיערו חכמים לדליקתו יכול ליהנות מן הנר . ולא אמרינן דהוה ביזויי תשמישי מצוה וכן נוי סוכה כל ז' הוא ג"כ שייך אל מצות סוכה עצמה וכמו שעצי הסוכה כל זמן שקיימת אסורין מן התורה כדלקמן סימן תרל"ח דדרשינן חג הסוכות תעשה לך ז' ימים לה' אהליך ודרשינן כשם שחל שם שמים על החגיגה כך חל ש"ש על הסוכה א"כ מה"ט נוי סוכה אם נהנה מן הנוי נמצא מוסר מצות סוכה שחל עליה ש"ש בבזיון וכן הדם ואתרוג ג"כ מהאי טעמא כיון דהתורה אמרה ולקחתם לכם כו' ושמחתם לפני יי' כל ז' ימים משמע שלקיחתו הוא מצותו וכל זמן שלוקח אותן בידו בתוך הז' ימים כאילו עושה אותו פעם המצוה אף שכבר יצא י"ח אותו יום . וכשאוכל ממנו או מריח בו נמצא עושה הלקיחה שהיא מצותו בבזיון נמצא אותן כולן דומין ממש לדם כיסוי משא"כ ציצית שאין הלקיחה בידו היא המצוה אלא העטיפה והלבישה עיקר המצוה וכשנוטל הציצית בידו וזורקן אין כאן אלא בזיון תשמישי מצוה ושרי . כת' עוד ב"י ז"ל כתב מהרר"י אבוה"ב פי' אע"ג דמליכא הכי הוא שאם האתרוג גדול שיוכל לאכול ממנו ובתנאי שישאר בו כביצה אין לעשות זה עכ"ל ואיני מבין דבריו דהא כו' ע"ש שהאריך הב"י להקשות על דברי מהררי"א · ול"נ דדבריו יקרים מפנינים · וע"ד שכתבתי בפרישה : סי' כג [א] **אבל** אנו שאין אנו מכווני' כו' משום לועג לרש . ז"ל ב"י ובזמן הזה שמסירין הציצית מטלית המת בבית נראה דאיכא למיחש בכתפים אם לובשים טלית שיש בה ציצית משום לועג לרש שהרי כו' עכ"ל · וכ"ל דר"ל דוקא כשלובשין טלית גדול למעלה על כל בגדיהם וגם

חדושי הגהות

כב א כוונתם על הר"מ הנדפס בפ"ע :

למלבוש אלא למצוה אסור משום לועג לרש :

כד אף על פי שאין אדם חייב לקנות טלית בת ארבע כנפות כדי שיתחייב בציצית אלא דוקא אם רוצה להתכסות בטלית בת ד' כנפות חייב להטיל בה ציצית מ"מ טוב ונכון להיות כל אדם זהיר וזריז במצות ציצית שיהיה לו בגד קטן מצוייץ שילבש אותו כל היום כי עיקר מצותה על זכירת המצות ובכל שעה ובכל רגע צריך לכך דוגמא לדבר כאדם המזהיר לחבירו על ענין א' שקושר קשר באזורו כדי שיזכרנו ועל כן יש בה ה' קשרים כנגד ה' חומשי תורה וארבע כנפים שבכל צד שיפנה יזכור · וגדול עונש המבטל עתה ממה שהיה עונשו בזמן שהיה תכלת מצוי שאז לא היתה מצוי' כל כך ולא היה כל אדם יכול לחזר עליה מה שאין כן עתה ואפי' מי שאינו יכול להתעטף כל היום (א) צריך ליזהר בו בשע' תפלה (ב) כתב בעל העיטור ואותם שמקבצים הציציות בשעת ק"ש ונותנין על העינים אפשר שנוהגין כן משום וראיתם אותו על שהיא עטיפתם תחת מלבוש' (ג) גדולה מצות ציצית ששקולה כנגד כל המצות דכתיב וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' ציצית עולה ת"ר וח' חוטין וה' קשרים י"ג הרי תרי"ג אע"פ שהוא כתוב חסר יו"ד מפרש בתנחומא (ד) ג"פ כתיב ציצית בפרשת ציצית וחד מיניהו לציצית שדי ל' לכולהו והיא משלמת המנין רשב"י אומר כל הזהיר בציצית זוכה ורואה פני שכינה כתיב הכא וראיתם אותו (ה) וכתיב התם את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד ריש לקיש אמר כל הזהיר במצות ציצית זוכה שמשמשים לו ב' אלפים ות' מאות עבדים שנאמר אשר יחזיקו עשרה אנשים מכל לשונות הגוים (ו) והחזיקו בכנף איש יהודי וגו' וכל המבטל מצות ציצית עליו נאמר לאחוז

ב"י

שכתבתי לעיל דכל שהוא מתחת למדיו מודה ביה הר"י ז"ל :

כד אע"פ שאין אדם חייב לקנות טלית בת ד' כנפות וכו' גמ' בפ' התכל' (מא.) מלאכא אשכחיה לרב קטינא א"ל סדינא בקייטא סרבלא בסיתוא ציצית מה תהא עליה א"ל ענשיתו אעשה א"ל בזמן דאיכ' ריתחא ענשינן וכת' המרדכי בשם תוספ' שכ"ן פי' מי שיש לו טלית בת ד' כנפות ומחזר עלילות כדי להפטר מן המצוה נענש ודוקא בימיהם שהיו רגילים בטליתות בת ד' כנפים אבל אנחנו אין דרכינו בבגדי' ארבע כנפים אפילו בעידן ריתחא לא מיענשי ומיהו מצוה מן המובחר היא כדאמרינן סוטה (יד.) לא נתאוה משה ליכנס לארץ משום פירותיה אלא כדי לקיים מצות התלוית בה ומתן שכרה מרובה כדאמרינן ששקולה כנגד כל המצות עכ"ל וכ"כ בסמ"ג אמרינן בפרק התכלת (מד:) מי שאין לו ציצית עובר בה' עשה ופירש"י ה' ועשו ונתנו וראיתם והיה גדילים כלומר שהוא מפסיד ה' עשה הללו ובפ' ע"פ (קיג:) ת"ר ז' כמנודין לשמים וחד מינייהו מי שאין לו ציצית בבגדו ובפ"ג שאכלו (מז:) קורא אותו עם הארץ וצ"ל דהיינו דוקא כשיש לו בגד של ד' כנפות ואין בו ציצית :

וגדול עונש המבטל עתה ממה שהיה עונשו בזמן שהיה תכלת מצוי וכו' בפ' התכלת (מג:) תניא ר"מ אומר גדול עונשו של לבן מעונשו של תכלת וכו' :

כתב בעל העיטור ואותם שמקבצים הציציות בשעת ק"ש וכו' כתב בהגהות מיימון ספ"ג במדרש שוחר טוב יש באה דכל עצמותי תאמרנה אמר דוד לפני הקב"ה אני משבחך בכל איברי וכו' עד ידי שמאלית בה אני קושר תפילין של יד ובה אני אוחז ציצית בזמן ק"ש בחזה אני משים הציצית כנגד לבי בזמן שאני קורא ק"ש שנאמר והיו הדברים האלה על לבבך וגו' מכאן ראיה שמצוה לאחוז הציצית ביד שמאלית כנגד לבו בזמן ק"ש עכ"ל · וגם המרדכי כתב בס"פ לולב הגזול בשם הירושל' דקטן שיודע לאחוז בציצית כשורה בשעת ק"ש מחנכין אותו בציצית ע"כ : כתב ה"ר דוד אבודרהם בדיני ק"ש בשם רב נטרונאי גאון שהאוחז בציציותיו בידו כשהוא קורא את שמע יהירות' הוא שכל דבר שאין האדם מחוייב בו ועושה אותו ברבים במדת חסידות וכל העם אינם עושים אותו הוא מתחזי כיוהרא עכ"ל ועכשיו שנהגו בהם קצת בני אדם תו לא מיחזי כיוהרא וז"ל ספר א"ח אמר רב נטרונאי גאון האוחז בציציותיו בידו כשקורא את שמע יהירותא היא וכ"כ נמי רב משה גאון וביאר עוד וכי מאחר שהתבונן בציציותיו בשעת עטיפתו ובירך עליהן לאחר כך למה יאחזן בידו אלא מעתה כשמגיע לוקשרתם צריך נמי לאחוז תפילין ואם תאמר יאחוז וכשמגיע לוכתבתם צריך לבא ולהניח ידו על מזוזתו הילכך העושה כן צריך ללמדו ולהשביעו שלא יעשה כן ע"כ · והר"י החסיד כתב צריך לעיין בהם כשמגיע לוראיתם אותו עכ"ל א"ח וכיון שאחר דברי הגאונים האלה הביא דברי ה"ר יונה נראה שכדבריו הוא תופס עיקר ומה שהקשה הגאון א"כ כשמגיע לוכתבתם צריך לבא ולהניח ידו על מזוזתו י"ל שמצות שבגופו שאני שהם מזומנות לפניו · ורבינו כתב בסוף סי' ס"א כדברי ה"ר יונה ז"ל וכן כתב המנהיג להגביה כנפי הטלית להראות הציצית באמרו והיה לכם לציצית וראיתם אותו לזכרון תרי"ג מצות לציצית לשון מציץ מן החרכים · וכתוב בסמ"ק מצוה להסתכל בציצית דכתיב וראיתם אותו · והריב"ש כתב בתשובותיו ח"ב סי' קכ"ו שאלת כי נהגת להסתכל בציצית בשעת ק"ש כשאתה מגיע לוראיתם אותו מפני שראית כן לה"ר יונה בספר היראה וגם בספר עמודי גולה מונה מצוה לעצמה להסתכל בציציותיו ואמרת כי יש לועגים עליך ונסמכים למה שמצאו תשובה לרב נטרונאי ז"ל שמלמדין למי שעושה כן שלא יעשנו שא"כ כשמגיע לוקשרתם נאמר שיאחז תפילין וכשמגיע לוכתבתם נאמר שהוא צריך שיבא לביתו ויניח ידו על מקום המזוזה · תשובה עם היות שנראה שאין ראוי שתמנה הראיה מצוה לעצמה כמו שכתוב בספר עמודי גולה כי אין זה כי אם נתינת טעם למצוה כמו שאמרז"ל וראיתם אותו ראיה מביאה לידי זכירה זכירה מביאה לידי עשייה וטעם המצוה אין ראוי שתמנה מצוה לעצמו ושאר מוני המצות לא מנו הראיה מצוה לעצמה אבל כיון שהראיה היא תכלית ראשון למצוה זו כדי שיבא לתכלית האחרון שהוא קיום המצוה טוב וראוי להסתכל בציצית בשעת העטיפה כשמברך עליה וכן אני נוהג ואתה שנהגת להסתכל בה בשעת ק"ש כשאתה מגיע לוראיתם אותו אל תניח מנהגך כי מנהג יפה הוא וחבובי מצוה הוא וכן היה נוהג מורי החסיד הרב ר' פרץ הכהן ז"ל ומה שהקשו שא"כ יעשו כן בתפילין יעשה ויעשה שהרי חייב אדם למשמש בתפיליו בכל שעה כדי שיהא זריז בהם כדאמרינן בפ"ק דשבת (יב:) חייב אדם למשמש בתפיליו בכל שעה ק"ו מציץ ומה ציץ שאין בו אלא אזכרה אחת אמרה תורה והיה על מצחו תמיד שלא יסיח דעתו ממנו תפילין שיש בהן כמה אזכרות עאכ"ו ואם כשמגיע לוקשרתם אותם ממשמש בהם כ"ש שהוא מנהג יפה וה"ר יונה כ"כ בספר היראה גם בתפילין ומה שהקשו יעשו כן במזוזה אינו ענין שאם אמרו במה שהוא לבוש ומזומן לפניו לא אמרו במה שהוא קבוע בכותל ואינו לפניו ועוד שבציצי' הזכיר הכתוב הראיה כדי שיבא לידי זכירה ובתפילין ג"כ שהמשמוש בהם מצוה כדי שיהא זריז בהם ואם עושה כן כשמזכיר וקשרתם משום חבוב מצוה כ"ש שמפליא לעשות אבל במזוזה אינו כן ולכן אחוז במנהגך אל תרף והמלעיגין עליך בזה לא יפה הם עושים עכ"ל וכתב הר"ס מריקנ' בסוף פרשת שלח לך כשמסתכל בציצית אז מסתכל בב' ציציות שלפניו שבהם עשרה קשרים רמז להויות עכ"ל ואני שמעתי עוד שכל אחד מהציציות יש בו ה' קשרים וח' חוטין כמנין אחד וכשמחבר ב' ציציות שלפניו להסתכל בהם עולים כ"ו כמנין שם ההוי"ה (א) :

גדולה מצות ציצית ששקולה נגד כל המצות וכו' ברייתא בפרק התכלת שם וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' שקולה מצוה זו כנגד כל המצות כולן ופירש"י שקולה מצוה זו מדכתיב את כל מצות ה' ועוד דציצית בגימטריא ת"ר וה' קשרים וח' חוטים הרי תרי"ג ע"כ ודברי רבינו משתמעי שהכל ענין אחד וצ"ל שרבינו השמיט מלת ועוד שלא במתכוין :

רשב"י אומר כל הזהיר במצות ציצית זוכה ורואה פני שכינה וכו' גם זה שם ופירש"י כתיב הכא וראיתם אותו וכתיב התם ואותו תעבוד :

ר"ל אמר כל הזהיר במצות ציצית זוכה שמשמשין לו שני אלפים ות"ת עבדים שנאמר אשר יחזיקו עשרה אנשים וגו' בפרק במה מדליקין (לב:) ופירש"י בכנף איש יהודי בשכר הכנף יחזיקו בכנף י' אנשים מכל לשון הרי ת"ש לשבעים לשון וד' כנפות יש לו הרי אלפים ות"ת וכתוב בכ"י

ב"ח

מצוה העליון לצורך מלבוש אלא לשם מצוה אית ביה משום לועג לרש אם לא יסירנו מעליו והשתא לפ"ז בטלית קטן שמתחת למדיו אין איסור כלל אם לא יסירנו דמאחר שהוא מכוסה במלבוש שאין בו ציצית לית ביה משום לועג לרש כל עיקר והכי משמע בי"ד סימן ש"ז וכן המנהג :

כד אע"פ שאין אדם חייב לקנות וכו' מ"ש טוב ונכון וכו' כלומר ולכן צריך לקנות לו וכו' וכ"כ סמ"ק סימן ל"א וז"ל ואף על פי שאין בפסוק משמע שיהא אדם חייב לקנות טלית מ"מ נראה כי מצוה גדולה לקנותו שיזכור מצות בוראו וכו' :

ומ"ש וגדול עונש המבטל עתה וכו' פירוש עונשו עתה גדול יותר ממה שהיה עונשו כשהיה מבטל מצות תכלת בזמן שהיה תכלת אבל ודאי אם היה מבטל מצות ציצית לגמרי בזמן שהיה תכלת פשיטא דאז היה גם כן עונשו גדול על שאיננו עושה לבן לבדו כדקיימא לן התכלת אינו מעכב הלבן וכן כתב הרמב"ם בביאור סוף פרק ב' דהלכות ציצית :

ציצית עולה ת"ר וכו' אף על גב דבפירוש רש"י כתיב ועוד ציצית עולה ת"ר וכולי ס"ל לרבינו דטעות סופר הוא דאין מה שעולה תרי"ג גורם ששקולה כנגד כל המצות דאין שום עלוי במלה כשהוא עולה כך וכך אלא שמה שעולה כך וכך הוא גורם לזכרון שעל ידי שיעלה על מחשבתו דציצית עולה ת"ר וח' חוטין וה' קשרים י"ג הרי תרי"ג על ידי כך יזכור כל תרי"ג מצות ולפיכך אמר רבינו גדולה מצות ציצית ששקולה כנגד כל המצות לפי שעל ידו יזכור כל המצות ואחר כך בא לבאר היאך בא האדם ע"י מצוה זו לזכור כל המצות ואמר שזהו לפי שמלת ציצית עולה ת"ר וכו' וכל זה דלא כמ"ש ב"י שרבינו השמיט מלת ועוד שלא במתכוין אלא במתכוין השמיטו ובזוהר סוף פרשת שלח לך פירש הא דכתיב וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' הכי קאמר וראיתם אותו פתיל תכלת דדומה לים וים לרקיע ורקיע לכסא הכבוד ודא כרסייא דדיינין ביה דיני נפשות דא רצועה דאבוי לאלקי ביה ברא האי כ"ה עביד לבר נש למיהך בארח מישר ודאי דכולא אית לדחלא מהאי אתר למיהך במישר וזהו וזכרת' את כל מצות ה' יגרום לכון למיהוי טבין לפולחנא דיליה תדיר וכו' ועוד האריך ולפ"ז צריך לומר להתעטף בציצית בפת"ח תחת הבי"ת להורות על עיקר המצות שהיא פתיל תכלת שע"י יזכור כל מצות ה' גם ע"פ הדקדוק צריך לומר פת"ח :

בכל עת יהיו בגדיך לבנים זו מצות ציצית ה"א בשבת ס"פ שואל ופי' רש"י זו מצות ציצית שמלובן הבגד · ומצאתי כתוב לפי שאחז"ל על ויעבור ה' על פניו ויקרא נתעטף הקב"ה בטליתו וכו' וכתיב לבושי' כתלג חיור מכאן שהטלית עם ציצית שמתעטף בו יהא לבן ע"כ ונכון הוא :

ואחר

דרכי משה

כד (א) וראיתי עוד נוהגים לנשק הציצית ולשום על עיניו בשעה שאומר וראיתם אותו וזכרתם והכל כדי לחבב המצוה : ואיני

פרישה

נגררין ע"ג הקברים אית ביה משום לועג לרש וכמו שמסיים רבינו סי' זה · וכ"כ תלמידי רבי' יונה בהדיא והביאם ב"י וז"ל מורי עיין בי"ד סי' שס"ו ומשמע שם דווקא טלית גדול שלובשים אותו למעלה (מדקדק שם אבל טליתות שלנו שאין אנו מכוונין כו' דמשמע כעין שאנו לובשין טליתות גדולים למעלה וק"ל) מן הבגדים והוא מגולה אבל טלית קטן שלובשי' תחת הבגדים אין בו משום לועג לרש עכ"ל · וכן הסכים ב"י דכל שתחת למדיו מודה ביה רבי' יונה דלית ביה משום לועג לרש וע"ל סי' מ"ה :

סי' כד (א) **צריך** ליזהר בו בשעת התפלה ס"א בשעת ק"ש · וגרסא דרבותא קאמר דאפילו בשעת תפלה יש לו ליזהר שיהיו עליו ציצית וכ"ש בשעת ק"ש שמזכיר בפירו' מצות ציצית נמצא שכשאין לו מעיד עדות שקר בעצמו :

(ב) **כתב** בעל העיטור ואותן שמקבצי' כו' · כאן האריך ב"י והעלה שמצוה לאחוז הציצית ביד שמאלי' נגד לבו בשעת ק"ש רמז לדבר והיו הדברים האלה על לבבכם וכ"כ בש"ע והוא מהגהת מיימוני שכ"כ בשם המדרש שוחר טוב וכתב עוד ב"י בשם מהר"מ רקנטי ז"ל סוף פ' שלח לך . כשמסתכל בציצית אז מסתכל בב' ציציות שלפניו שבהם י' קשרים רמז להוויות עכ"ל ר"ל י' הוויות הקודש שהם קשורים ואחודין זה בזה ואני שמעתי עוד שכל אחד מהציציות יש בו ה' קשרים וח' חוטי' כמנין אחד וכשמתחבר ב' ציציות שלפניו להסתכל בהם עולין כ"ו כמניין שם הוויה עכ"ל ב"י ואני אומר רמז לדבר וראיתם אותו ר"ל ע"י ראיית הציצית תראו ותבחנו את שם הוויה וק"ל · כתב עוד בש"ע שגם מה שנותנין על העינים ונושקין אותן הכל משום חבוב מצוה :

(ג) **גדולה** מצות ציצית כו' דכתיב וראיתם כו' ברייתא פרק התכלת וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' שקולה מצוה זו כנגד כל המצות כולן ופירש"י שקולה מצוה זו מדכתיב את כל מצות ה' ועוד דציצית בגי' ת"ר וה' קשרים וח' חוטין הרי תרי"ג ע"כ · ודברי רבינו משתמעי' שהכל ענין אחד וצ"ל שרבינו השמיט מלת ועוד שלא במתכוין · ב"י :

(ד) **ג"פ** כתיב ציצית כו' וחד מינייהו לציצית כנ"ל :

(ה) **וכתיב** התם את ה' אלהיך תירא אותו כו' אותו ילפינן מה התם שכינה אף הכא שכינה :

(ו) **והחזיקו** בכנף איש כו' פ' במה מדליקין ופירש"י בשכר הכנף יחזיקו בכנף איש יהודי עשרה אנשים מכל לשון הרי ת"ש לשבעים לשון וד' כנפות יש לו הרי אלפים ות"ת

לאחוז בכנפות הארץ וגו' (ז) בכל עת יהיו בגדיך לבנים זו מצות ציצית (ח) ושמן על ראשך אל יחסר זו מצות תפילין ראב"י אומר כל מי שיש לו תפילין בראשו ובזרועו ומזוזה בפתחו וציצית בבגדו מובטח לו שלא יחטא (ט) שנאמר והחוט המשולש לא במהרה ינתק (י) ואומר חונה מלאך ה' (יא) סביב ליראיו ויחלצם :

הלכות תפילין

כה (א) **ואחר** שנתעטף בציצית יניח תפילין מיד כדי שיהו מצויין לו בשעת ק"ש ותפלה דא"ר יוחנן (ב) הרוצה לקבל עליו עול מלכות שמים שלימה יפנה (ג) ויטול ידיו ויניח תפילין (ד) ויקרא ק"ש ויתפלל ואמר עולא כל הקורא ק"ש בלא תפילין (ה) כאילו מעיד עדות שקר בעצמו רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן (ו) כאילו הקריב עולה בלא מנחה (ז) זבח בלא נסכים אבל

כה ואחר שנתעטף בציצית וכו' נראה דהא דמקדים להתעטף בציצית הוא לפי שציצית באים כדי לזכור כל המצות אבל התפילין היא מצוה יחידית ומה שכולל כל המצות הוא קודם בזמן וקודם במעלה ועוד כי ע"י קיום מצות ציצית הוא נזכר לקיים מצות תפילין : ומ"ש יניח תפילין מיד וכו' נראה דלפי שי"א דהקורא בתורה פטור מן התפילין ואף מי שאינו קורא בתורה פוטר עצמו משום דצריכין גוף נקי ולכן היו נמצאים אלפים ורבבות בספרד ובשאר ארצות בזמן בעל הסמ"ג שלא היו מניחין תפילין כמבואר בעש' ג' ומסתמא כך היו נמצאים הרבה שלא היו נזהרין במצות הנחת תפילין בזמן רבינו אעפ"י שהיו נזהרין במצות ציצית לפיכך הזהיר ואמר שיהיו לו תפילין מוכנין שמיד שאחר שנתעטף בציצית יניח תפילין כדי שיהו מצויין לו בשעת ק"ש ותפל' וכו' ולא כמקצת בני אדם בזמנינו שאין להם תפילין וסומכין על חבריהם שמשאילין להם תפילין לאחר שיוצאין י"ח דא"כ יגיע הרבה פעמים דבשעה שמגיע לק"ש ותפלה אין תפילין בידו להניחן ועונשו גדול דאף לקטן שנינו דחייב אביו לקנות לו תפילין לחנכו כ"ש לעצמו ועיין במ"ש לעיל סוף סימן י"ז :

באילו מעיד עדות שקר בעצמו פי' רש"י לישנא מעליא נקט עכ"ל נראה דרצונו לומר דבשקורא ואהבת את ה' אלהיך וגומר והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך וגו' שהוא לייחד את שמו בכל לבבו והוא במה שתקשרם לאות על ידך ולטוטפת בין עיניך שהוא מורה על יחודו שהוא יחיד בעולמו וכו' נמשך מזה שכשאינו מניח תפילין נראה כמעיד עדות עליו ית' שאינו יחיד שע"כ אינו מניחן להורות על יחודו וזהו עדות שקר שמעיד עליו ית' והר"י פי' כמשמעו שמעיד

בב"י וזה מפני שיכירו בזמן ההוא כמה גדולה מצוה זו וכי היא שהגינה עלינו בגולה ומביאה אותנו לחיי העה"ב :

בכל עת יהיו בגדיך לבנים זו מצות ציצית וכו' בסוף פרק שואל (קנג.) ופירש"י זה ציצית שמלובן הבגד : אלו תפילין. שהם שם הטוב משמן טוב דכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ותניא (ברכות ו.) ר"א הגדול אומר אלו תפילין שבראש :

ראב"י אומר כל מי שיש לו תפילין בראשו ובזרועו וכו' וציצית בבגדו מובטח לו שלא יחטא וכו' בפרק התכלת (מג:) ופירש"י והחוט המשולש תפילין וציצית ומזוזה כלומר דתפילין דראש ודזרוע לא חשיבי אלא כחד ופירש רש"י עוד סביב ליראיו ויחלצם מחטא ונראה שכתב כן משום דקשיא ליה מאי מייתי ראב"י מהאי קרא דחונה מלאך ה' סביב ליראיו דלא מיירי במקיימי מצות אלא ביראי שמי' וגם ויחלצם משמע שמצילם מפגעי העולם הזה לכך פירש דהכי יראיו הם החרדים אל דבר ה' לקיים מצותיו והאי דקאמר ויחלצם היינו לומר שמחלצם מן החטא : טלית קטן אם טוב ללבשו על המלבושים או מתחת למדיו נתבאר בסימן ח' :

כה ואחר שנתעטף בציצית יניח תפילין מיד מתוך דברי רבינו נראה שבתחלה מתעטף בציצית ואח"כ מניח תפילין וכ"כ בכ"י בהלכות ציצית דמצות ציצית ששקולה כנגד כל המצות ראוי להקדים ועוד שהיא תדירה יותר שנוהגת בין בחול בין בשבת וי"ט ותדיר ושאינו תדיר תדיר קודם וכן מצאתי לה"ר יונה בספר היראה עכ"ל ואח"כ כתב וז"ל ומ"מ אותם שמתעטפים בטלית גדול כיון שאין דרך להתעטף אלא אחר כל המלבושים ושנתנו מקטוריהם בראשיהם מצות תפילין באה לפניה' תחלה ומברכין עליהם תחלה לפי שאין מעבירין על המצות ומפי' אותם שאין נוהגים אלא בטלית קטן ראוי ללבוש אותו על מלבושיהם לקיים בו יפה ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם עכ"ל ואין מבין דבריו היאך באה מצות תפילין לפניו על ידי שלבש כל מלבושיו ושנתן מקטורן בראשו לשאם יאחר הנחתם לעטיפת ציצית יהיה מעביר על המצות (א) ומ"ש בשם ספר היראה הוא בטלית קטן אבל בטלית גדול אחר הנחת תפילין כתב שמתעטף בו וכתב האגור בשם ספר הזוהר שאיסור גדול מי שמניח תפילין קודם לבישת הציצית עכ"ל ונראה לי שכתב כן משום דאיתא בספר הזוהר בסוף פרשת במדבר סיני בשעתא דבר נש קאים בעי לדכאה גרמיה בקדמיתא לבתר יקבל עליה האי עול לפרשא על רישיה פרישו דמצוה לבתר אתקשר קישורא דיחודאי דאינהו תפילין ושמעתי בשם גדולי מקובלי ספרד ז"ל שמי שאין לו טלית קטן ודאי יניח טלית ואח"כ תפילין אבל מי שלבש טלית קטן יניח תפילין תחלה ואחר כך יתעטף בטלית גדול ונותנים טעם לשבח שהרי כיון שלבשו טלית קטן ואח"כ הניחו תפילין הרי כבר קיימו דברי הזוהר ואם היו רוצים לקרות ק"ש ותפלה בלא עטיפת טלית אחר היו רשאים שהרי כבר מצות ציצית עליהם ואם אח"כ מתעטפים בטלית אחר או בכמה טליתות אינם ענין למצות תפילין ונהגו העולם להתעטף בציצית תחלה ולפי מנהגם הנותנים כיס של תפילין והטלי' לתוך כיס אחד צריכים ליזהר שלא ישימו כיס התפילין למעל' כדי שלא יפגע בהם תחלה ויצטרך להניחם קודם עטיפת ציצית כדי שלא יעביר על המצות דאע"ג דגבי תפילין אם פגע בשל ראש תחלה יסלקנה ויניח של יד תחלה כמו שיתבאר בסימן כ"ח בס"ד שאני התם דכתיב והיו לאות על ידך והדר לטוטפות בין עיניך והיו שתים ומש"ה מוטב שיעביר על המצוה משיעבור אמאי דכתיב באורייתא אבל הכא דאין לנו דמצות ציצית קודמת אלא מאסמכתא בעלמא מוטב שתדחה אסמכתא זו משיעבור על המצוה :

והדרך הנכונה לברך על טלית קטן ואח"כ יניח תפילין של יד ושל ראש ואז יבא לבה"כ ויתעטף בטלית גדול ובזה יצא ידי חובת רשב"י שכתב בספ' הזוהר פרשת ואתחנן שצריך שיהא לבוש ציצית ותפילין בצאתו מפתח ביתו לילך לבה"כ (ב) ומאן דעייל לבי כנישתא כד נפיק מתרעיה ולא תפילין ברישיה וציצית בלבושיה ואמר אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך קב"ה אמר אן הוא מוראי ולא אסהיד סהדותא דשיקרא ע"כ וכך הם דברי ה"ר יונה בספר היראה שכתב ויהיה לו טלית קטן וילבש אותו מיד בלא ברכה אם לא רחץ ידיו ואח"כ כתב וירחץ בנקיון כפיו ויברך מיד על מצות ציצית בטלית שלבש אם לא בירך בהתעטפו ואח"כ יניח תפילין ויבא לבה"כ וישב במקומו אם יש לו עוד טלית יתכסה בו ויברך להתעטף בציצית :

דאמר רבי יוחנן הרוצה לקבל עליו עול מלכות שמים שלימה וכו' ואמר עולא כל הקורא ק"ש בלא תפילין וכו' עד ואסובבה את מזבחך ה' בפ"ב דברכות (יג: יד.) ופרש"י כאילו מעיד עדות שקר בעצמו. לישנא מעליא : כאילו הקריב עולה בלא מנחה. שחייבו הכתוב להקריב עמה שנאמר ועשירית האיפה וגו' אף הקורא ואינו מקיים אינו גומר המצוה : נסכים הוא היין המתנסך ע"ג המזבח אחר העולה והזבח כדכתיב ונסכיהם חצי ההין וגו' וה"ה דמצי למימר כאילו הקריב עולה בלא מנחה ונסכים דהא עולה נמי טעונה נסכים אלא לישנא דקרא נקט עולה ומנחה זבח ונסכים וה"ר יונה כתב הפי' הנכון כך הוא דעולא ס"ל דכיון דהוא קורא וקשרתם לאות על ידך והיו לטוטפות בין עיניך ואינו מניחם נמצא שמעיד עדות שקר על עצמו שמה שאומר אינו אמת ואע"פ שעשה המצוה שיצא ידי ק"ש אפ"ה עבר עבירה מצד אחר שהעיד עדות שקר על עצמו ור"י ס"ל שאפי' המצוה עצמה אינה נעשית שלימה כיון שלא קבל עליו עול מלכות שמים דה"ל כמי שמקריב תודה בלא מנחה וכו' כיון שקורא בלא קבלת מלכות שמים עכ"ל : ועל הרוצה לקבל עליו עול מלכות שמים שלימה וכו' כתב טעם הדבר מפני שבתפילין שבראש אדם משעבד לבורא יתברך הנשמה שהיא במוח ובתפילין שבזרוע אדם משעבד גופו ומפני כך ציוה לשום אותה כנגד הלב שהלב הוא עיקר התאוות והמחשבות בזה יזכור את הבורא וימעיט הנאותיו . ובמזוזה משעבד אדם ממונו אלא שלא הזכירו בכאן המזוזה מפני שמצותה נעשית בשעה אחרת והקורא ק"ש ומתפלל בענין שמשעבד לו נשמתו וגופו זו היא מלכות שמים שלימה ע"כ :

וכתב עוד ומדאמרי' ומתפלל משמע שגם בתפלה צריך שיתפלל ותפילין בראשו :

כתבו הגהות מיימון בפ"ד בשם העיטור כך ראינו שהגאונים וכל ראשי הישיבות שאין חולצין עד כימי השמים על הארץ דערבית ע"כ ונראה שהיו מניחי' אות' עליהם כל היום ולא היו חולצים עד אותה שעה ועכשיו נהגו העולם להניח תפילין עליהם עד אחר קדושה ובא לציון ושמעתי שנכון להסירם בשעה שאומר יר"מ שנשמור חוקיך ומצותיך וכו' משום דהיא דבני מערב' שהיו מברכין על חליצת תפילין אקב"ו לשמור חוקיו ואף ע"ג דס"ל שאין לברך על חליצתן כמו שיתבאר בסימן כ"ט מ"מ כיון דהא מילתא ליכא ברכה ס"ד למעבד רמז לסברת בני מערבא ונ"ל דאין טעם וריח בדבר זה דכיון דאידחיא לה סברת בני מערבא למה נעשה רמז לה

דרכי משה

כה (א) ואיני יודע מה קשה לו דהרי מניח תפילין על זרועו ואם מניח תפילין קודם שלובש מלבושיו הרי התפילין קודמין ונראה דמכ"ש אם אין הטלית לפניו רא"צ להמתין אלא מניח תפילין וכשמגיע לו טלית מניחו ואע"ג דזה הוא דבר פשוט מ"מ רבים טועים בו ולכן כתבתי דין זה : (ב) וכתב הרקנט סוף שלח לך בשם הזוהר וז"ל אמר רבי נהוראי אסהדנא על מאן דנפק מתרע ביתא בעטיפה דמצוה ותפילין ברישיה בשעתא דנפיק בין תרין תרעין שכינתא אזדמנא עליה ותרין מלאכים דקיימו עליה חד מימיניה וחד משמאליה כולהו מלוין

פרישה

ות"ת · וכתב ב"י וזה מפני שיכירו בזמן ההוא כמה גדולה מצוה זו וכי היא שהגינה עלינו בגולה ומביאה אותנו לחיי עולם הבא :

(ז) **בכל** עת יהיו בגדיך לבנים אלו מצות ציצית ס"פ השואל ופרש"י זה ציצית שמלובן הבגד ע"כ · ונ"ל פי' שהציצית הם התכלית והגמר של טלית והוא מכונה בשם לובן כי אם אין בו ציצית אין מצוה בלבישת הטלית וק"ל · וז"ל ב"י סוף הלכות ציצית זה מצות ציצית שמלבן תמיד בטהרת הגוף והנפש שלא לתור אחרי לבו ואחרי עיניו :

(ח) **ושמן** על ראשך אל יחסר כו' גם זה הם ופירש"י אלו תפילין שהם שם משמן הטוב דכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ותניא ר"א הגדול אומר אלו תפילין שבראש ע"כ · ונ"ל דה"פ שם ה' ר"ל אותו שם ה' שעליו אומר ר"א כי שם ה' נקרא עליך אלו תפילין כי אותיות שם בכלל שמן וק"ל · אלא שמלת הטוב ל"ל · לכן נראה לי דהכי יליף ליה כיון דמקרא ע"כ יוצא מפשוטו דאטו יזהירנו למה שימשח האדם תמיד ראשו בשמן אלא ודאי רמז אתפילין שנקראי' שם והם נרמזים בכלל שמן שהרי טוב שם משמן טוב · ועיין ב"י סוף הלכות קטנות :

(ט) **שנא'** והחוט המשולש כו' ותפילין של ראש ושל זרוע חשיב כחד :

(י) **ואומר** חונה מלאך ה' פי' המצות נקראים ג"כ מלאכי ה' שהם שלוחי המקום אל ישראל · בשם מורי ועיין סמ"ג סי' ג' ד' ע"ב · ר"ן :

(יא) **סביב** ליראיו ויחלצם פרש"י ויחלצם מחטא וכתב ב"י נ"ל דקשיא ליה מאי מייתי ר"א מהקרא דחונה מלאך ה' סביב ליראיו דלא מיירי במקיימי מצות אלא ביראי שמים וגם ויחלצם משמע שמצילם מפגעי העה"ז לכך פי' דהני יראים הם החרדים אל דבר ה' לקיים מצותיו והאי דקאמר ויחלצם היינו לומר שמצילם מן החטא עכ"ל . וא"ת מאי ואומר דקאמר ר"א · י"ל דאם לא הביא אלא פסוק והחוט המשולש היה אפשר לומר דאין ראיה דלמא אשאר ג' מצות קאי לכך מביא פסוק חונה מלאך ה' סביב ש"מ דמיירי ממצות שהם מסבבים האדם והם ע"כ תפילין ציצית ומזוזה · ומקונה מלאך גו' לחוד נמי אין ראייה דדילמא מצות ציצית לבדה היא המצילתו מכל חטא שהרי גם היא מסבבת האדם מכל צדדיו · לכן מביא פסוק והחוט המשולש כו' · רמ"י :

סי' כה (א) **ואחר** שנתעטף בציצית יניח כו' · הא דציצית קודם תפילין משום שהוא תדיר טפי ועוד דמצות ציצית שקולה כנגד כל המצות ע"כ ראוי להקדים · ב"י · ומהרי"ו כתב משום דמעלין בקודש ומיהו אם אין ציצית מזומנים א"צ להמתין · רמ"א · וב"י האריך כאן בשם הזוהר ושאר מפרשים ומסיק דהדרך הנכון לברך על טלית קטן בביתו וגם תפילין של יד ושל ראש מניח בביתו ואז יבא לבה"כ ויתעטף בטלית הגדול ובזה יצא ידי כל הדעות :

(ב) **הרוצה** לקבל עליו עול מלכות שמים וכו' בתפילין שבראש משעבד הנשמה שהיא במוח להש"י ובשל יד משעבד גופו לכך צוה לשום אות' נגד הלב שהוא עיקר התאות והמחשבות ויזכור את בוראו וימעט את הנאותיו . תוס' פרק היה קורא :

(ג) **ויטול** ידיו ויניח כו' וציצית לא חשיב מטעם שכתבתי לעיל סימן ב' :

(ד) **ויקרא** ק"ש ויתפלל משמע שגם בשעת תפלה צריך שיתפלל ותפילין בראשו ב"י בשם ר"י :

(ה) **כאילו** מעיד עדות שקר כו' לישנא מעליא נקט רש"י . ור' יונה פי' דעולא ס"ל כיון שהוא קורא וקשרתם לאות על ידיך וגו' ואין מניחם נמצא שמעיד שקר על עצמו שמה שאו' אינו אמת ואעפ"י שעשה המצוה שיצא ידי ק"ש אפ"ה עובר עבירה מצד אחר שהעיד עדות שקר על עצמו . ור"י סבר דאפי' מצוה עצמו לא עשה בשלימות כיון שלא קיבל עליו עול מלכות שמים דהוי כמו שמקריב תודה בלא מנחה · ב"י ע"כ . והא דקאמרי כל הקורא ק"ש בלא תפילין ולא אמרו בלא טלית לפי שאינה מצוה וחובה כדלעיל סי' כ"ד . מורי :

(ו) **כאילו** הקריב עולה בלא מנחה שחייבו הכתוב להקריב עמה דכתיב ועשירית האיפה וגו' אף הקורא ואינו מקיים אינו גומר המנחה :

(ז) **זבח** בלא נסכים פי' עולה בלא יין המתנסך ע"ג המזבח אחר עולה וזבח וה"ה דהוה מצי למימר כאילו הקריב עולה בלא מנחה ונסכים דהא עולה נמי טעונה נסכים אלא

אבל אם נפנה ונטל ידיו והניח תפילין וקרא ק"ש והתפלל כאלו בנה מזבח (ח) והקריב עליו כל הקרבנות שנאמר ארחץ בנקיון כפי ואסובבה את מזבחך ה': וראיתי לא"א ז"ל שהיה מדקדק להניחם כשהיה מסדר הברכות והיה מסדרם זה אחר זה עד עוטר ישראל בתפארה ואז היה מניחם ומברך עוטר ישראל בתפארה לפי שהתפילין נקראין פאר שנאמר פארך חבוש עליך ונקראים תפילין לשון פלילה שהן אות ועדות לכל רואנו שהשכינה שורה עלינו דכתיב וראו כל עמי הארץ (ט) כי שם ה' נקרא עליך ודרשינן אלו תפילין שבראש: ויכוין בהנחתן (י) שצונו המקום להניח ארבע פרשיות אלו שיש בהן יחוד שמו ויציאת מצרים על הזרוע כנגד הלב ועל הראש כנגד המוח כדי שנזכור יציאת מצרים על ידי נסים ונפלאות שעשה עמנו שהם מורים על יחודו שהוא יחיד בעולמו ואשר לו הכח והממשלה בעליונים ובתחתונים לעשות בהם כרצונו (יא) ויניח של יד תחלה (יב) [א] ויברך אקב"ו להניח תפילין ואח"כ של ראש ויברך אקב"ו על מצות תפילין אף ע"פ שרב אלפס פסק

שאין

בית יוסף

לה והעושה רמז לה נראה שסובר דלא אידחיא לגמרי (ג): וביום שיש ס"ת נוהגים העולם שלא לחלוץ תפילין עד שיסלקו ס"ת ויניחוהו בהיכל וסמכי לה מדכתיב ויעבור מלכם לפניהם וה' בראשם (ד) וביום ר"ח נהגו העולם לחלוץ תפילין קודם תפלת מוסף ושמעתי שהטעם משום דבאותה תפלה אומרים כתר ואין נכון להיות באות' שעה כתר דתפילין כעין מה שאכתוב בסימן ל"א בשם הזוהר במדרש שיר השירים על הנחת תפילין בחול המועד וכיון שבתפלה זו אומרים כתר אפילו כשמתפלל בלחש ראוי שלא יהיו עליו:

ונקראים תפילין לשון פלילה שהן אות ועדות לכל רואינו וכו' כ"כ הרא"ש בריש הלכות תפילין:

ויניח של יד תחלה בס"פ הקומץ (לו.) תנא כשהוא מניח מניח ש"י תחלה ואח"כ מניח של ראש וטעמא משום דכתיב וקשרתם לאות על ידך והדר והיו לטוטפו' בין עיניך ובסי' כ"ח יתבאר שאפילו פגע בשל ראש תחלה יסלקנה ויניח של יד תחלה:

ויברך אקב"ו להניח תפילין ואח"כ של ראש ויברך על מצות תפילין בסוף פרק הקומץ (שם) אמר רב חסדא סח בין תפילה לתפילה חוזר ומברך סח אין לא סח לא והא שלח רב חייא בריה דר' הונא משמיה דר' יוחנן על תפלה ש"י אומר אקב"ו להניח תפילין ועל תפלה של ראש אומר אקב"ו על מצות תפילין אביי ורבא דאמרי תרוייהו לא סח מברך אחת סח מברך שתים ופירש"י סח מברך שתים כדשלח ר' חייא לא סח אין מברך אלא על ש"י בלבד וכן נראה שהוא דעת הרי"ף וכן פסק הרמב"ם אבל התוס' כתבו שר"ת פי' לא סח מברך אחת על של ראש על מצות תפילין סח מברך שתים על של ראש שצריך לחזור ולברך להניח וכ"כ בשימושא רבא וכתב סמ"ג שמאחר שילמדנו כדברי ר"ת ולא כדברי המפרשים לא סח מברך אחת כלומר יוצא בברכה שבירך על של יד אע"פ שישנו בירושלמי תלמוד שלנו עיקר עכ"ל וכ"כ הרא"ש דכדברי ר"ת מסתבר שעיקר תיקון הברכות כך היתה בתחלת הנחתם תקנו לברך להניח וקאי נמי על של ראש וכשמניח של ראש מברך על מצות שזו היא גמר המצוה הילכך אם סח והסיח דעתו צריך לחזור ולברך גם להניח וכן אם מניח תפילין של ראש לבדו יברך שתים וכתב שרוב הגאונים הסכימו כן וכתב עוד שבילדותו היה מברך ברכה אחת משום דכיון דפליגי ביה רבוותא טוב יותר שלא לברך דברכות אינם מעכבות ממה שיברך ברכה לבטלה עד שלמד מנחות ונראה לו לפום ריהטא דגמרא שיש לברך שתי ברכות וכן היה נוהג הר"מ ע"כ והאגור כתב וז"ל ואני המחבר מצאתי בספר הזוהר בפרשת פנחס מאמר דרשב"י דאין לברך על שניהם אלא ברכה אח' וז"ל אר"ש תפילין איכון על מוחא לקבל זכור ותפילין דדרועא שמאלא על לביה לקבל שמור ומה זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו אף הכא ברכ' אחת לתרווייהו ולא צריך לאפרשא בשקייה בעלמא בין דא לדא כמה דאוקמוה ואני תמהתי על הני רברבי החולקים על רשב"י אם היה שידעו מאמר זה ומ"מ העולם נוהגים לברך שתים עכ"ל ואיני יודע למה תמה על זה יותר מכמה דינים שמצינו שכתב רשב"י בספר הזוהר הפך ממסקנא דתלמודא ואין הפוסקי' כותבים אלא מסקנא דתלמודא וטעמא משום דאפילו אם היו יודעים דברי רשב"י לא הוו חיישי להו במקום דפליג אתלמודא דידן והמפרשים דלעולם צריך לברך שתים משמע להו דבהדיא קאמר תלמודא הכי ולפיכך פסקו כן כ"ש שבימי הפוסקים עדיין לא נגלה ספר המאור הקדוש בעולם ועוד שאין המאמר ההוא מכריע שלא לברך אלא ברכה אחת דהא אפשר דאיהו נמי סבר דמברך שתים ומ"ש אף הכא ברכה אחת לתרווייהו היינו לומר דברכת להניח קאי נמי אשל ראש ומ"ה אין להפסיק ביניהם והרב מהרי"ן הביב כתב ששמע מקובלים אומרים שמצאו בספר הזוהר שאסור לברך שתים ושהראוהו לו רבים מהם אותם המאמרים וראה שאין בהם עזר כל כך לקיים מה שאומרים בשמם ושמקובל אחד הראה לו מאמרים שאפשר לקיים מהם שראוי לברך שתים והוא ז"ל כתב שהיה נוהג לברך שתים כדברי ר"ת להציל עצמו מספק ברכה לבטלה והיה אומר אחר הברכה בשכמל"ו ואע"פ שאין משיבין את הארי אין דבר זה נראה בעיני. שיביא האדם עצמו לידי ספק ברכה לבטלה ויסמוך על שיאמר בשכמל"ו וכתב הר"ן בסוף ר"ה בשם הרז"ה דהיינו טעמא דאמרינן סח בין תפלה לתפלה עבירה היא בידו משום דאע"ג ששתי מצות הן כיון דכתיב בתפילין של יד ושל ראש והיו לאות על ידך ולזכרון בין עיניך צריך זכירה שיהא תוכף תפילה של ראש לתפילה של יד כדי שתהא הויה אחת לשתיהם ואם הסיח דעתו והפליג בדברים ביניהם עבירה היא בידו לפיכך חוזר ומברך ברכת תפלה של יד וממשמש בתפילין של יד ומחזק את הקשר ועוד מברך ברכה שניה על של ראש ותוכף שתי המצות זו לזו עכ"ל והרשב"א כתב בתשובה כדברי קצת הגאונים והרי"ף שאמרו שאין מברכין ברכה אחת על שתיהם וכן אנו נוהגים ע"כ וכן הלכה מאחר שהרי"ף והרמב"ם ז"ל מסכימים בכך וכ"ש שרש"י והרשב"א סוברים כן וכן נהגו העולם שלא לברך אלא ברכה אחת לבד (ה) :

בית חדש

שמעיד עדות שקר על עצמו פירוש כאילו מעיד שמה שהוא אומר שציוה הוא י"ת בתורתו וקשרתם לאות על ידיך וגומר אינו אומר אמת שאילו היה אמת שציוה האל יתברך כך וכך היה מקיים מצותיו והיה מניח תפילין ועדות זה עדות שקר הוא שהרי אמת הוא שהוא ית' צוה לקשרם על היד וכו':

ונקראים תפילין לשון פלילה וכו' פירוש תפילין לשון ויכוח כמו ויפלל שעשה פלילות עם קונו ע"ש שהם עדות והוכחה שהשם נקרא עלינו ויראים מאתנו וכדאמר"א וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך וגומר אלו תפילין שבראש וכ"כ תו' פ' הקומץ (דף ל"ד בד"ה לטוטפת) וזהו שכתב רבינו לשון פליל' שהן אות ועדות לכל רואינו שהשכינה שורה עלינו דבויכוח אות זה אנו מנצחים שיחודו ית' שאנו מיחדים אותו ית' הוא אמת ושע"כ השכינה שורה עלינו הנה ע"י זה הם יראי' מישראל:

ויכוין בהנחתן כו' ע"ל בהלכות ציצית בסימן ח' אצל ויכוין בהנחתם וכו':

ויניח של יד תחלה ויברך וכו' פירוש ברכת להניח קאי נמי על תפילין של ראש אלא דעל של ראש שהוא גמר המצוה ועיקרה דיש בה ארבע בתים ושיני"ן מוסיף עוד לברך על מצות תפילין וכ"כ התו' בפרק הרואה דף ס' ע"ש ר"ת ולפיכך כשסח צריך לחזור ולברך להניח וגם על מצות ואם הפסיק בדיבור חוזר ומברך וכו' כתב המרדכי בשם ר"ת דאם סח לצורך תפילין לא הוי הפסק וכמו בברכת המוציא ומביאו ב"י ופסק כך בש"ע. וכבר שמעתי שהרב הגדול מהר"ר ליב ז"ל בן בצלאל מפראג תמה ואמר היאך מצינו דבר כזה לברך שתי ברכות מענין אחד על מצוה אחת אכן מצאתי בתוך דברי הרז"ה בפרק בתרא דר"ה ייסוב על זה והוא דמפרש לשם דאע"ג דב' מצות הן מ"מ כיון דכתיב והיו לאות על ידך ולזכרון בין עיניך צריך זכירה שיהא תוכף תפלה של ראש לתפלה של יד כדי שתהא הויה אחת לשתיהן ואם הסיח דעתו והפליג בדברים ביניהם עבירה היא בידו לפיכך חוזר ומברך ברכה של תפלה של יד וממשמש בתפלה של יד ומחזק את הקשר ועוד מברך ברכה שנייה על של ראש ותוכף שתי מצות זו לזו וכו' עד וה"ל כמברך שתים על של ראש. וכו' ע"ש ומביאו גם בב"י ע"ש הר"ן הנה התיישב דלא מברך ב' הברכות ממש על של ראש בלבד אלא וממשמש בשל יד וכו' וה"ל כמברך ב' על של ראש ולא מברך ממש וכ"ל לפ"ז דכשאין בידו אלא תפלה של ראש דאינו מברך אלא על מצות בלבד וכ"כ נימוקי יוסף בהלכות תפילין ואעפ"י דתופס דעת ר"ת דבסח מברך שתים על של ראש מ"מ באין בידו אלא של ראש לא מברך אלא על מצות והיינו כדעת המאור מיהו קשה לדעת התו' בפרק הרואה דכשאין בידו אלא תפלה של ראש דמברך לר"ת שתים על של ראש וכ"כ רבינו בסימן שאחר זה יש לתמו' היאך תקנו שתי ברכות מענין אחד על מצוה אחת ונראה ליישב לפי דעתם דודאי תחלת התקנה לא היתה אלא לברך להניח על של יד ועל מצות על של ראש וברכה להניח חוזרת גם על של ראש אלא דבסח כיון דהפסיק בברכת להניח צריך הוא לחזור לברך להניח ומ"מ ברכת על מצות לא זזה ממקומ' וכן כשאין בידו אלא של ראש דאעפ"י דצריך לברך להניח דהנחה היא עיקר המצוה ועלי' צריך לברך עכ"פ אפ"ה ברכת על מצות לא זזה ממקומה כנ"ל. וז"ל הרא"ש בפ"ק דפסחים ומה שמברכים בשל יד להניח ובשל ראש על מצות משום דלא רצו חכמים לתקן ב' ברכות זו אחר זו במצוה אחת שוות ותקנו בשל ראש על מצות שהיא גמר מצוה עכ"ל הנה דתחלת התקנה לא היתה אלא לברך ברכה אחת על כל אחת ואחת ומן הדין היה ראוי לברך להניח גם על של ראש דהנחה היא עיקר המצוה ועליה צריך לברך אלא דלא נכון לתקן שני ברכות שוות זו אחר זו במצוה אחת ונסמכו

על

כתב

דרכי משה

מלוין ליה עד בי כנישתא ומברכין ליה חד מקטרגא דקאים קמיה פתחא דבר נש אזיל מבתרייהו וע"כ אתיב ואמר אמן עכ"ל : (ג) ובספר אחר הנקרא פתח עינים ראיתי שאין להסירן עד שיאמר בהן ג' קדושות ומפרש שם הטעם על צד הקבלה וי"א דצריך להמתין עד שיאמר ג"כ ד' קדישין א דהיינו לאחר קדיש יתום והסי' על זה ב' שינין שבתפילין הא' ג' ראשין נגד ג' קדושות והשניה ד' ראשין נגד ד' קדישין וכן כתוב בספר המוסר על צד הקבלה וכן אני נוהג : (ד) וצ"ע דהא סדר קדושה הוא לאחר סלוק הספר ואפשר דאף במקום שממתינין עם הספר לסלקו עד יציאתן מבהכ"נ קאמר : (ה) ומנהגינו לברך ב' ברכות כהסכמת הר"מ והרא"ש והר"ן דהני בתראי והסכימו לדעת רוב הגאונים לברך ב' ברכות ואין לשנות

פרישה

אלא ישנו א דקרא נקט עולה ומנחה זבח ונסכים. רש"י.

(ח) **והקריב** עליו כל קרבנות שנאמר ארחץ בנקיון כפי ואסובבה כו' אע"ג דלא נזכר תפלה בפסוק זה (ולע"ד נראה שהתפלה מרומז במלת כפי ע"ד נשא לבבינו אל כפים וכו') מ"מ והלא דוד ודאי לא היה כהן וא"כ מאי ואסובבה מזבחך י' דקאמר אלא ודאי התפלה שהיה מתפלל בנקיון היא במקום קרבן שכל תנועותיה כתנועת הקרבן כמ"ש לקמן סוף סימן צ"ח הילכך נחשב כאילו סובב מזבח להקריב קרבנותיו ומיהו זה אינו אלא כשקרא ק"ש והניח תפילין דבלא"ה אין תפלתו תפלה גמורה דהא צריך לסמוך גאולה לתפלה כמ"ש לקמן סימן קי"א גם תפילין צריכין שיהיו על ראשו בשעת תפלה כמ"ש לעיל ואם תאמר דאין צריך לעשות כל זה א"כ אינו ראייה מדוד לומר דנחשב כאילו הקריב כל הקרבנות דדלמא דוד עשה הכל וק"ל:

(ט) **כי** שם יי' נקרא כו' ודרשי' אלו תפילין שם יי' נקרא ר"ת שי"ן שבתפילין שבראש בעל הטורים פרשת כי תבא. וי"מ כי וראו כל עמי הארץ גו' אינו שייך כי אם בשי"ן של ראש שהיא נראית לעין כל והיא לאות גדול משא"כ באות יו"ד של תפילין של יד שהיא מכוסה דכתיב והיו לך לאות ולא לאחרים לאות כדלקמן סימן רכ"ז בשם ר"ן:

(י) **שצונו** המקום להניח ד' פרשיות דכתיב והיו לך לאות על ידך:

(יא) **ויניח** של יד תחלה בס"פ הקומץ תנא כשהוא מניח מניח של יד תחלה דכתיב וקשרתם לאות על ידך והדר והיו לטוטפות בין עיניך. וע"ל סימן כ"ח

(יב) **ויברך** אשר קדשנו במצותיו וצונו להניח תפילין פי' והיא קאי ג"כ אשל ראש אלא בעבור דבשל ראש יש ד' בתים ושי"ן והיא גמר מצוה הוסיפו עליו עוד ברכה על מצות. תוס' פרק הרואה. ולפי זה ברכת להניח שייכא על התחלה שמתחיל לעשות המצוה ועל של ראש שהיא סוף המצוה שייך ברכת על מצות ושניהם שייכים להדדי וע' בדרישה:

וכ"כ

דרישה

וגם אינן מכוונין בכן אלא למצוה אבל אם הוא תחת בגדיו ואפילו לובשו משום מצוה ואינו גריר על סקבר א"כ אפילו למעלה מבגדים והוא מלבוש שלובשו לצורך עצמו לית לן בה וכמ"ש בפרישה מוכח מדברי ב"י עצמו לפי זה ע"ש. וכן כתב האגור כל המגרר ציציותיו עליו הכותב אומר ועטעטיה במטעטעי השמד:

סי' כה [א] **ויברך** אקב"ו להניח תפילין ואח"כ של ראש ויברך על מצות תפילין. ס"פ הקומץ דל"ו ואמר רב חסדא סח בין תפילה לתפילה חוזר ומברך סח אין לא סח לא והא שלח רב חייא בריה דרב הונא משמיה דר' יוחנן על תפילה של יד אומר אשר קב"ו להניח תפילין ועל תפילה של ראש אומר אקב"ו על מצות תפילין אביי ורבא דאמרי תרוייהו לא סח מברך אחת סח מברך שתים. ופירש"י סח מברך שתים כדשלח רב חייא לא סח אינו מברך אלא על של יד בלבד וכן נראה דעת הרי"ף. וז"ל הרא"ש בה"ק שלו ור"ת ז"ל פי' לא סח מברך אחת על של ראש על מצות תפילין סח מברך שתים על של ראש וכן בשימושא רבא דתפילין וכן מסתבר דאי נתקן ברכת על מצות על של ראש כשהוא מניחו לבדו בלא של יד למה לא יברך נמי אותה ברכה כשהוא מניחו עם של יד וא"ת ברכת להניח שבירך על של יד פוטר של ראש א"כ יברך נמי להניח כשהוא מניח של ראש לבדו ולמה תקנו ברכה אחרת אלא מסתבר שעיקר תיקון הברכות כך היתה בתחלת הנחתם תקנו לברך

להניח

חידושי הגהות

כה א עיין בשל"ה ובמג"א ס"ק כ"ח דט"ס יש כאן :

עיין

שאין לברך על שתיהן אלא ברכה אחת שהיא להניח אא"כ יפסיק ביניהן בדיבור שאז מברך על של ראש על מצות תפילין (יג) וכ"כ רש"י והרבה מהמחברים וא"א ז"ל הסכים שיש לברך שתי ברכות אף בלא הפסק ואם הפסיק בדבור חוזר ומברך על של ראש להניח וגם על מצות תפילין (יד) ומברך עליהן משעה שמתחיל להניחם עד שעה שמהדקן בראשו ובזרועו ולא יפסיק ביניהם לדבר אפי' לענות אמן יהא שמיה רבא מברך וקדושה (טו) ואם דיבר עבירה היא בידו וצריך לחזור ולברך כדפרישית: וראיתי לא"א ז"ל שמיד אחר שקשר של יד על הזרוע היה מניח של ראש קודם שהיה כורך הרצועה סביב זרועו שהיה אומר (טז) כיון שברכה שניה חוזרת גם על

ב"ח

על מה שברכת להניח שמברך על של יד יהא חוזרת גם על של ראש ולפיכך כשסח ביניהם אי נמי אין בידו אלא אחת של ראש דצריך לברך עכ"פ להניח שהיא עיקר המצוה · מכל מקום על מצות שתקנו על של ראש לא זזה ממקומה ולפיכך צריך לברך על של ראש שתי ברכות וא"ת מפני מה תקנו ברכה להניח ולא לקשור תפילין כדכתיב וקשרתם וכמו שתקנו לישב בסוכה משום דכתיב בסכות תשבו ועל נטילת לולב מדכתיב ולקחתם לכם ולהתעטף מדכתיב גדילים תעשה לך על ד' כנפות כסותך אשר תכסה בה ה"נ בתפילין וי"ל דעיקר מצות תפילין הוא שיהיו מונחים עליו כל היום ואם היה מברך לקשור הוה משמע דכמה שקושר תפילין על ידו ועל ראשו רגע אחת ואחר כך מסירן יוצא י"ח לכך תקנו להניח דמשמע שיהו מונחים עליו שעה אחת עכ"פ. ואיכא למידק לפירוש רש"י והאלפסי דבס"פ הקומץ הכי איתא א"ר חסדא סח בין תפילה לתפילה חוזר ומברך סח אין לא סח לא והא שלח רב חייא בריה דרב הונא משמיה דר' יוחנן על תפילה של יד אומר להניח תפילין ועל של ראש אומר על מצות תפילין אביי ורבא דאמרי תרוייהו לא סח מברך אח' סח מברך שתים דמאי קמשני לא סח מברך אחת סח מברך שתים הלא המקשה קאמר להדיא אהא דרב חסדא סח בין תפילה לתפילה חוזר ומברך סח אין לא סח לא אלא דקס"ד דלמאי דשלח רב חייא נמי בלא סח מברך שתים וה"ל לשנויי כי קאמר רב חייא נמי דמברך ב' היכא דסח קאמר ונראה לפע"ד דהמקשה קס"ד דרב חסדא כי קאמר סח חוזר ומברך היינו דחוזר ומברך להניח על של ראש והשתא קשיא ליה דמדרב חסדא משמע דלא מפליג אלא בין סח ללא סח אבל בין כך ובין כך אינו מברך אלא להניח והא ליתא דמדשלח רב חייא משמע איפכא דלא מפלגינן בין סח ללא סח אלא בכל ענין על של יד להניח ועל של ראש על מצות ומשני דה"ק לא סח מברך אחת סח מברך שתים ורב חסדא נמי כי קאמר סח חוזר ומברך היינו לומר שחוזר ומברך ברכה אחרת על מצות ורב חייא נמי היכא דסח קאמר דמברך על של ראש על מצות ודו"ק:

ומברך עליהם משעה שמתחיל להניחם וכו' פירוש לא יתחיל לברך עד אחר הנחה של יד על הקיבורת קודם קשירתם וכן בשל ראש לא יברך עד אחר הנחה סביב הראש קודם שמהדקן בראשו דאם היה מברך קודם הנחה על הקיבורת וקודם הנחה סביב הראש היה מברך קודם עובר לעשייתן ולא תקנו לברך אלא דוקא עובר לעשייתן כלומר סמוך לעשייתן וכיון דהקשירה בשל יד וההידוק בשל ראש היא עשייתן א"כ צריך לברך אחר ההנחה על הקיבורת ואחר ההנחה סביב הראש דה"ל סמוך לעשייתן ולא קודם דקודם וכך משמע ממ"ש הרמב"ם וכך פירש ב"י בפירושו הראשון והוא האמת ודלא כמ"ש בפירוש השני דיכול לברך קודם דקודם דליתא גם ב"י עצמו כתב דראוי לנהוג כפי' הראשון וכך קבלתי ממורי הרב הגדול החסיד מהר"ש ר' ליבש ז"ל מלובלין:

וראיתי לא"א ז"ל כו' נראה מפשוטן של דברים דס"ל להרא"ש דכשם שברכת להניח חוזרת גם על של ראש כך ברכת על מצות חוזרת גם על של יד וכן צריך לפרש לדעת סמ"ג וסמ"ק וסה"ת מדס"ל דעל של יד כשהיא לבדה נמי מברך שתים כמ"ש ב"י בסימן כ"ו אכן רבינו לא ס"ל הכי בסימן כ"ו וצריך לומר כיש מפרשים דהרא"ש הכי קאמר דברכה שנייה חוזרת גם על ברכה של יד דכיון דהברכה

ב"י

כתב האגור פסק מהר"י מולין שיש לברך להניח בקמ"ץ תחת הה"א אבל לא בפתח ובדגש אף כי אין חילוק במשמעות מ"מ ראוי לברך בלשון הכתוב להניח בקמץ כמו להניח ברכה אל ביתך:

ומברך משעה שמתחיל להניחם וכו' שם (לה:) אמר רב הונא תפילין מאימתי מברך עליהם משעת הנחתם ואסיקנא דה"ק משעת הנחה עד שעת קשירה ופירש"י דכיון דעדיין לא קשרן עובר לעשייתן הוא והרא"ש כתב משעת הנחתם פי' משיתחיל להניחם עד שיהדקם בזרועו ובראשו כדי שתהיה הברכה עובר לעשייתן וכ"כ הרב רבי' יונה בפ' תפלת השחר גבי תפלת הדרך והרמב"ם כתב וכל המצות כולם מברך עליהם עובר לעשייתן לפיכך צריך לברך על תפילה של יד אחר הנחה על הקיבורת קודם קשירתם שקשירתן זו היא עשייתן ע"כ ויש לדקדק היכי קאמר דמשום דכל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן לפיכך צריך לברך אחר הנחה דאדרבא אם יברך קודם הנחה הוי מברך טפי קודם לעשייתן וי"ל דבעי' שיברך קודם עשייתן בסמוך וקשירתן זו היא עשייתן וכשמברך אחר הנחה וקודם קשירה הוי שפיר קודם לעשייתן אבל לא יברך קודם הנחה משום דה"ל קודם דקודם ועי"ל שמה שכתב לפיכך צריך לברך אקודם קשירתם קאי ולא אאחר הנחה ולא אתא לאשמעינן אלא דלא נימא הנחתם זו היא עשייתן וצריך לברך קודם הנחה דליתא אלא קשירתן זו היא עשייתן ולפיכך יכול לברך קודם קשירתם אע"פ שהוא אחר הנחתם ומ"ש צריך לברך ה"ק לפיכך קודם קשירתם הוא דצריך לברך כדי שלא יהא מברך אחר עשייה ולפ"ז אם רצה לברך קודם הנחה מעת שהמצוה מזומנת לפניו לעשותה הרשות בידו דהא דת"ר מאימתי מברך עליהם משעת הנחתם לאו למימרא דקודם לכן לא יברך אלא לומר שאף משעת הנחתם ואילך יברך דשפיר חשיב עובר לעשייתן ואפשר שזה היה דעת רבינו ירוחם שכתב ומברך עליהם קודם הנחתם דהיינו עובר לעשייתן אבל מדברי הרא"ש והר"ן בפ' לולב הגזול נראה כמו שכתבתי בתחלה דאינו יכול לברך קודם הנחה וכן ראוי לנהוג:

ולא יפסיק ביניהם לדבר ג"ז שם תנא סח בין תפילה לתפילה עבירה היא בידו וחוזר עליה מעורכי המלחמה ופירש"י סח בין תפילה לתפילה ולא בירך על של ראש אלא סמך על ברכה ראשונה וכתבו התוס' מתוך פירושו משמע דאם סח ובירך שרי וליכא איסורא אלא אדרבא מצוה ושכר ברכה ואין כן דעת כל הפוסקים אלא שבכל ענין אסור לדבר אפילו חוזר ומברך (ו) ומ"ש רבינו אפי' לענות אמן יהא שמיה רבא מברך וקדושה כן כתב הרא"ש ז"ל וכתב עוד ובהלכו' תפילין עתיקתא כתוב סח בין תפילה לתפילה אם סח שיחת חולין חוזר עליה מעורכי המלחמה אם בקדושה ואמן יש"ר סח אין חוזר עליה מעורכי המלחמה ואע"פ שאינו חוזר עליה מעורכי המלחמ' נהי דאין העבירה גדולה כ"כ איסורא איכ' שגורם לברך ברכה שאינה צריכה כדמוכח בפ' בא לו (ע.) ובפ' ואלו נאמרין (מא.) אבל במרדכי כתוב בשם ר"ת שאם ענה קדיש וברכו בנתיי' אין זה הפסק אחרי שאין יכול להניחה עד שיענה עם הצבור ואין הפסק אחרי שצורך הוא זה לו וצריך להקדימו עכ"ל. ונראה מדבריו שצריך להפסיק לענות קדיש וקדושה ואינו צריך לחזור ולברך והאגור כתב בשם הרשב"א שיכול להפסיק בין של יד לשל ראש לענות קדיש וקדושה אבל צריך לחזור ולברך על של ראש ואפילו הפסיק ושמע דשומע כעונה ע"כ וזה על דעת האומרים שאם היה עומד בתפלה ושמע קדיש אינו שותק לשמוע דחשיב להו הפסק אבל לדידן דנקטינן כדברי האומרים דשותק ושומע כמו שיתבאר בסי' ק"ד ה"נ שותק ושומע ולא חשיב הפסק ואחר שכתבתי זה באה לידי תשובת הרשב"א וכתוב בה כלשון הזה מסתברא שלא אמרו עבירה היא בידו אלא במפסיק בדברי הרשות אבל לאמן יהא שמיה רבא אם הפסיק אין זה כעובר עבירה ומיהו אם הפסיק וענה מסתברא שמברך על של ראש דמ"מ הרי הפסיק בין הברכה והמעשה דשל ראש מצוה בפני עצמה היא אבל בשחיטה בין בהמה לבהמה לא מסתברא לחזור ולברך אחר שהתחיל בשחיטה שהרי אין הפסק בין הברכה והמעשה ומ"מ אפשר שאינו צריך לפסוק כאן וכאן לענות אלא שותק ושומע דשומע כעונה ואפי' לכתחלה ולפיכך מסתברא כמ"ד דבתפלה אינו רשאי אפי' לשתוק דשתיקתו כענייתו עכ"ל וכבר כתבתי דלענין הלכה שותק ושומע והוי כעונה לענין לצאת י"ח ענייה אבל לענין שיחשב הפסק לא הוי כעונה:

וכתוב עוד במרדכי ודוקא אור"ת אם סח דברים בטלים אבל סח בצורך תפילין אין חוזר ומברך כדאמרי' בברכת המוציא:

כתוב בכתבי מה"ר ישראל סי' ק"ו לסמ"ק שכתב דבה"כ טוב להניח תפילין בלא ברכה אעפ"כ אסור לדבר ולהסיח בין תפילה לתפילה דהא דאמרינן סח בין תפילה לתפילה עבירה היא בידו אין הטעם דוקא משום דמביא עצמו לברכה שאינה צריכה לו אלא בלא זה יש עבירה להסיח ע"כ והביא ראיות לדבר:

וראיתי לא"א ז"ל שמיד אחר שקשר של יד על הזרוע היה מניח של ראש וכו' כ"כ הרא"ש בתשובה ונתן טעם מפני שברכת תפילה של יד שייכא גם על התפילה של ראש וכריכת הרצועה סביב הזרוע אינה ממצות הנחת תפילין וכ"כ ר"י בשם המפרשים ורבינו שכתב שהטעם מפני שברכה שניה חוזרת גם על של יד נראה דהיינו לומר דכיון דברכת על מצות היא על גמר המצוה וכמו שכתבתי לעיל בשם הרא"ש א"כ קיימא גם על של יד ומ"מ איני יודע למה שינה דברי הרא"ש:

ויש נוהגין לתקן תפילה של יד וקודם שיניחוהו לוקחים של ראש ומתקנים אותו כדי שלא יצטרכו להפסיק בין הנחת תפילה של יד להנחת תפילה של ראש בתקון תפילה של ראש וכתבו רבינו הגדול מהרי"א ז"ל והרב מהר"י חביב ז"ל דטעות הוא בידם לפי שהן מעבירין

דרכי משה

לשנות ומ"מ טוב לומר בשכמל"ו כדברי הר"י בן חביב ואין זה נקרא מביא לידי ברכה לבטלה מאחר שנראה שהלכה לברך ב' ברכות ולא אמרינן בשכמל"ו רק לרווחא דמלתא כנ"ל: (ו) ועל דברי התוס' קשה לי דמ"מ יהא אסור להפסיק משום שגורם לו ברכה שאינה צריכה והוא אסור כדאיתא שם:

נראה

דרישה

לבנים וקאי נמי על של ראש וכשמניח של ראש מברך על מצות שזו היא גמר המצוה הילכך אם סח והסיח דעתו צריך לחזור ולברך גם להניח וכן אם מניח תפילין של ראש לבד יברך שתים וכן משמע לשון דחוזר ומברך שחוזר ומברך אותה ברכה שבירך כבר אלא שהמקשן לא הבין דבריו והיה סבור דקאמר שמברך ברכה אחרת ופריך לה דאפי' לא סח מברך על של ראש על מצות ותירצו אביי ורבא דהא דקאמר דחוזר ומברך היינו שחוזר ומברך ברכה שבירך כבר מלבד הברכה שנתקנה לה לשל ראש וכ"כ בסה"ג וכ"כ רב עמרם ז"ל בסדר ברכות שלו וכן בספר השכם וכן בלקח טוב וכן היה נוהג מהר"מ מרוטנבורק עכ"ל. ועוד היה נ"ל ראייה גדולה לדברי הרא"ש מדאמרי בגמרא פרק הרואה דף ס' ע"ב כי מתער אומר אלהי כו' עד כי מניח תפילין אדרעו לימא ברוך אקב"ו על מצות דודאי דוחק לומר דמיירי בשסח בינתיים. ולדעתי זו כוונת התוס' שם פרק הרואה שכתבו ז"ל אקב"ו להניח כיון דתחילת הנחתו בזרוע יש לו לברך להניח א"נ בשל ראש מברך על מצות ולא להניח שכבר התחיל והניח אחד מהם ובפרק הקומץ אמר לא סח מברך אחד סח מברך שתים פ"ה דעל שתי התפילין קאמר דמברך ברכה אחת על שתיהן בלא סח בינתיים ודוחק לומר דלא הוזכרו ב' ברכות דלהניח ועל מצות אלא כשסח ועבר עבירה לכן פיר"ת כו' עכ"ל. וכבר כתבתי בפרישה שאין קי"ל כדעת הרא"ש ומ"מ הקושיא שהקשה הרא"ש על הרי"ף נוכל ליישב ולומר דס"ל להרי"ף דלעולם יוצאים בברכה אחת והיא ברכה להניח כי היא עדיפא שהיא הודאה שבה מתחיל המצוה לעשותה כראוי וכהוגן חוץ מבשסח או שאין לו אלא של ראש דאינו יכול לברך להניח דהא לא הניח כסדר מצותו וכשסח בינתיים כאילו היא הנחה בפני עצמה ולכך הוצרכו לתקן ברכת על מצות ודו"ק. ובשם מהרר"ל ראיתי בתוס' ז"ל לפי' רש"י ורי"ף ורמב"ם ניחא מאד למה תקנו על של ראש על מצות ועל של יד להניח משום דבשל יד כתיב וקשרתם לאות על ידיך וקשירה והנחה חדא היא לכן מברכין להניח אבל בשל ראש כתיב והיו לטוטפות הרי שלא נזכר בה

אלא

פרישה

(יג) **וכ"כ** רש"י והרבה מהמחברים וכ"כ ב"י והאומרים אחר שברכות ברוך שם כו' וכן הביא הב"י שהיה נוהג כן מהרר"י חביב:

(יד) **ומברך** עליהן משעה שמתחיל להניחן כו' ז"ל הרמב"ם וכל המצות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן לפיכך צריך לברך על תפילה של יד אחר הנחה על הקיבורת קודם קשירתם וקשירתם זו היא עשייתן ע"כ וכתב ב"י דהיינו טעמא דהרמב"ם דס"ל לא יברך קודם הנחה על הקיבורת אע"ג דכ"ש דהוא טפי עובר לעשייתן משום דבעינן שיברך קודם עשייתן בסמוך וקשירתם הוא עשייתן ואם היה מברך קודם להנחתן ה"ל קודם דקודם וכ"פ בש"ע וכן בשל ראש לאחר שיניחם על הראש קודם שמהדקם וכ"כ רמ"א שם ואף על פי שרבינו והרא"ש כתבו משעת שמתחיל להניחם נ"ל דלא באו אלא לאפוקי אחר קשירתם שהיא מיקרי הנחה · בגמרא פרק הקומץ סוף דף ל"ה וז"ל אמר שמואל תפילין מאימתי מברך עליהן משעת הנחתן איני והאמר שמואל כל מצות מברך עליהן עובר לעשייתן אביי ורבא דאמרי תרוייהו משעת הנחה עד שעת קשירה ופרש"י משעת הנחתן משמע לאחר שכבר הניחן ותירצו אביי ורבא דלא איירי אחר גמר הנחתן אלא משעת התחלת ההנחה · ע"כ · ומ"ש כתבו ג"כ רבינו ורא"ש משהתחילו להניח ולעולם ג"כ מיירי לאחר שהניחן על הקיבורת וכדעת הרמב"ם וק"ל:

(טו) **ואם** דיבר עבירה היא בידו כתב מהרא"י סימן ק"ו דאפי' למאן דס"ל דבה"כ אינו מברך על התפילין אפ"ה סח בין תפילין לתפילין עבירה היא בידו דאין עיקר הטעם משום שמביא את עצמו לברכה אלא שהסיחה עצמה עבירה וצריך לחזור ולברך · ובמרדכי כתב שאם סח לצורך תפילין לא הוה הפסק כמו גבי ברכת המוציא:

(טז) **כיון** שברכה שני' חוזרת גם אשל יד ר"ל על ברכה של יד כי הברכה של יד שהיא להניח קאי על תפילין של יד ושל ראש עכ"ל רא"ף · וב"י הבין דברי רבינו דה"ק כיון דלברכה

על

חדושי הגהות

ב עיין בט"ז סק"ו וסק"ט:

עיין

על של יד ומטעם זה אין להפסיק ביניהם יש למעט ההפסק בכל מה שיוכל והכריכה סביב הזרוע אינה מן המצוה הלכך טוב לאחר אותה עד לאחר שיניח ש"ר וכל שעה שמניחם ביום מברך (יז) [ב] ואפי' נשמטו ממקומם וממשמש בהם להחזירם למקומם צריך לברך:

כו (א) **ואם** אין לו אלא אחת בין של ראש בין של יד מניחה ומברך עליה שכל אחת מצוה בפני עצמה היא ומברך על של יד כשהיא לבדה אחת ועל של ראש בשהיא לבדה שתים (ב) [א] ואפי' אם יש לו שתיהם ויש לו שום אונס שאינו יכול להניח שתיהם כגון

מעבירין על המצות וצריך למחות בידם וללמדם שאחר שיניחו של יד יקחו של ראש ויתקנוהו ויניחוהו דאותו תיקון כיון דצורך הנחה הוא לא הוי הפסק וראיתי בתשובת ה"ר יוסף גיקטליא ז"ל שעל פי הקבלה אסור להוציא תפילה של ראש מהתיק עד שתהיה תפלה של יד מונחת:

וכל שעה שמניחן ביום מברך וכו' בפ' לולב וערבה (מו.) תניא תפילין כל זמן שמניחם מברך עליהם דברי רבי וחכמים אומרים אינו מברך אלא שחרית בלבד איתמר אביי אמר הלכה כר' ורבא אמר הלכה כרבנן אמר רב מרי חזינא לרב' דלא עביד כשמעתיה אלא מקדים וקאי ועייל לבית הכסא ונפיק ומשי ידיה ומנח תפילין ומברך וכי איצטריך זמנא אחרינא עייל לבית הכסא ונפיק ומשי ידיה ומנח תפילין ומברך אמר מר זוטרא חזינא לרב פפי דכל אימת דמנח תפילין מברך רבנן דבי רב אשי כל אימת דממשמשי בהו מברכי וכתבו כל זה הרי"ף והרא"ש בהלכות תפילין ופי' רש"י דממשמשי בהו דקי"ל חייב אדם למשמש בתפילין כל שעה ק"ו מציץ וכ"כ התוס' וסמ"ג וספר התרומה וכ"י ונראה מדבריהם שאע"פ שלא נשמטו ממקומם מברך עליה' כל זמן שממשמש בהם אבל הרא"ש כתב כל אימת דממשמשי בהו מברכי פירש ר"י כשממשמשים בהם להחזירם למקומם אם נשמטו ממקום הנחתם וכן כתבו רבינו ירוחם וכתבו התוס' דלא איתפריש מאי מברך כשממשמשים בהם אם מברך לשמור חוקיו כמו שמברכין בתר דמסלקי תפילייהו או להניח כמו שמברכין בשעת הנחה דהכא הרי מונחין ועומדין ומסתבר' דמברכין לשמור חוקיו כמו דמברכים בתר דמסלקי תפילייהו עכ"ל ותמהני דהיאך יברך לשמור חוקיו על משמוש תפילין דלא כתיב בהו שמירת חק ולפר"י שכתב הרא"ש דבנשמטו ממקומם דוקא קאמר דמברכי משמע דפשוט שמברך עליה' כמו שמברך עליהם בשעת הנחתם דכיון שנשמטו ממקומם כשמחזירם הוי כמניחם מעיקרא והרמב"ם כתב תפילין כל זמן שמניחם מברך עליהם ואפי' הולך ולובש כמה פעמים ביום ולא כתב דכל אימת דממשמש בהו צריך לברך ונראה שהוא מפרש כפר"י שכתב הרא"ש דלא מברך אלא כשנשמטו ממקומם וממשמש ב"ם להחזירם למקומם וזה לא הי' צריך לכתוב דכיון שנשמטו ממקומם כשמחזירם למקומם הנחה גמורה היא ובכלל כל זמן שמניחם מברך עליהם הוא ולפי זה כי אמרי' דרבנן דבי רב אשי כל אימת דממשמשי בהו מברכי לאו לאשמעינן דבשעת משמוש צריך לברך איתמר דמשמוש כשנשמטו ממקומם היינו הנחה דמעיקרא ולא איצטריך אלא לאשמעינן דרבנן דבי רב אשי נמי כרבי ס"ל דכל אימת דמנח להו מברך עלייהו ואם נפשך לומר שהוא מפרש כפירש"י והתוס' דכל אימת דממשמשי בהו אפי' לא נשמטו ממקומם מברכי עלייהו צ"ל שהוא מפרש שהיו מברכים לשמור חוקיו כמו שכתבו התוס' כיון דס"ל דבשעת סילוק תפילין אין מברכים לשמור חוקיו גם כשממשמשים אין מברכים ומפני כך השמיטו ואחר שכתבתי כל זה מצ.אתי להר"ן שכתב בפ' לולב וערבה וז"ל כל אימת דממשמשי בהו מברכי כתבו בתוס' דלא איתפרש מאי מברך דלא מסתבר שהיו מברכים להניח כמו שהיו מברכים קודם הנחה דהכא הרי הם מונחים ועומדים וכתבו דמסתברא דמברכים לשמור חוקיו כי היכא דמברכי בני מערבא בתר דמסלקי תפילייהו ולא ידעתי מהו דהא מפרש בירושלמי דלאתי כת"ד בחוקת תפילין הכתוב מדבר כלומר דלילה לאו זמן תפילין וקרא ה"ק ושמרת את החוקה וגו' מימים ימימה כלומר שלא יהיו עליך אלא ביום ומש"ה שייך למימר חוקיו אבל בעידנא דממשמשי בהו היכי שייך למימר בהו הכי לפיכך נ"ל שהיו מברכים עליהן לשמור את התפילין (ז) כלומר מהיסח הדעת או כיוצא בזה ולא ידעתי למה השמיטוה פוסקי ההלכות להא דרבנן דבי רב אשי ואפשר משום דאיגאו הוה קים להו בתוך כמה שיעור של זמן אדם חייב למשמש בהם אבל אנן דלא קים לן אם נברך כל שעה שממשמש בהם אפשר שממשמש שלא בשעת חיוב ונמצינו מברכים לבטלה וי"מ דכל אימת דממשמשים היינו כשילאו ממקומם להחזירם למקומם עכ"ל ומ"מ איני יודע למה כ' שהשמיטוה פוסקי הלכות שהרי"ף והרא"ש אף על פי שלא כתבוה בפרק לולב וערבה כתבוה בהלכות תפילין:

כתב רבינו בסי' ח' די"ל דהא דכל אימת דממשמש בהו מברך היינו כשזזו ממקומם ולא ידע שלא היו במקומם אבל אם הוזזו ממקומם אדעתא להחזירם מיד לא היה צריך לברך וזה דעתי עכ"ל ומשמע מדבריו שם דבהסירם על דעת להחזירם מיד כגון שהסירם כדי להכנס לבית הכסא נמי סובר דאינו צריך לברך וכבר כתבתי שם שאין הדבר כן דודאי צריך לברך כדאיתא בפ' לולב וערבה בעובדא דרבה ומשמע דבנשמטו ממקומם דינן שוה להסירם ממש דהא כל אימת דממשמשי בהו כשנשמטו ממקומם צריך לברך עליהם כאילו הוסרו ממש: **כתוב** בתשובת מהרי"ק קל"ג וז"ל עוד בקשתיך להודיעני דעתך הרחבה בענין מי שמניח תפלה של יד ובירך עליה ובעוד שהוא מהדק הרצועות על זרועו ובתחילת ההידוק נפסק הקשר של יד והוצרך לעשות קשר אחר אתמה לא הסיח דעתו ועשה קשר אחר האם יצטרך לחזור ולברך על של יד אחר שנעשה הקשר החדש וחזר והניח תפילין של יד או לא עכ"ל ותשובה לא נכתבה שם ונראה שאם היה נפסק אחר הידוק וקשירה אפי' פעם אחת על הזרוע והקצילה לא הוה מיבעיא ליה שממה שכתבתי בסמוך דבשחולץ תפילין על דעת להחזור ולהניחם מיד צריך לחזור ולברך הוה מיפשטא דמע"ג דלא אסח דעתיה מנייהו צריך לחזור ולברך ואפשר דאפילו בהידוק לחודיה ה"ה כשיטא ליה דצריך לחזור ולברך דבהידוק לחוד בלא שום קשירה נעשית מצות הנחה וכי הדר מנח להו חוזר ומבר"ך ולא מיבעיא ליה אלא משום דנפסק בתחילת ההידוק דכיון דאכתי לא הויא הנחה גמלא דברכה שבירך תחלה עדיין לא חלה על שום מצוה וכיון שלא הסיח דעתו ממנה חיילא שפיר על הנחה שנייה ולזה הדעת נוטה שמאחר שלא הפסיק בדבר שאינו מענין התפילין עלתה לו ברכה אה"כ מצאתי כתוב בספר אורחות חיים כלשון הזה כ' הראב"ד ז"ל בתשובה שאם סותר של יד קודם הנחת תפלה של ראש מהדק ואין צריך לחזור ולברך עליה אבל אם הניח של ראש ואח"כ הותר של יד מהדק ומברך עכ"ל (ח):

כתוב בא"ח בשם העיטור שמותר לברך על תפילין שאולין אבל לא על גזולין דבוצע ברך נאץ ה' עד שיהא בהם יאוש ושנוי רשות:

כו ואם אין לו אלא אחת בין של ראש בין של יד מניחה ומברך וכו' משנה בפרק התכלת (לח.) תפלה של יד אינה מעכבת של ראש ושל ראש אינה מעכבת של יד: **ומ"ש** ומברך על של יד כשהיא לבדה אחת ועל של ראש כשהיא לבדה שתים כן כתב הרא"ש לפי סברתו שפסק כרבינו תם שמפרש דהא מברך שתים אשל ראש קאי וכ"כ המרדכי שהורה ר"י ע"פ פר"ת אבל לדעת רש"י והרי"ף והרמב"ם שמפרשים דהא מברך שתים קאי לשתיהם כלו' דמשום דהא צריך לברך על של ראש על מצות אבל אינו צריך לחזור ולברך להניח היכא דאינו מניח אלא של ראש נמי אינו מברך אלא על מצות לבד וב"כ הרמב"ם בהדי' ויש לתמוה על נמוקי יוסף שנראה שסובר כר"ת דהא מברך שתים קאי אשל ראש הואך כ' שאם אין לו אלא תפלה של ראש אינו מברך עליה אלא על מצות לבד וסמ"ג וסמ"ק וספר התרומה סוברים כר"ת ומשמע מדבריהם דכשאין לו אלא של יד נמי מברך עליה שתי ברכות א ואפשר שטעמם משום דסברי שברכת להניח היא ברכת תחלת עשיית המצוה וברכת על מצות היא ברכת סוף עשיית המצוה ומהאי טעמא כשאינו מניח אלא של ראש או כששח בין תפילה לתפלה מברך שתים על של ראש והילכך כשאינו מניח אלא של יד נמי צריך לברך עליה שתים דכל שאינו מניח אלא תפלה אחת הנחתה היא תחילת המצוה וסופה וכבר כתבתי בסי' שקודם זה שהלכה כדברי רש"י והרי"ף והרמב"ם ז"ל:

ואפילו אם יש לו שתיהם ויש לו שום אונס שאינו יכול להניח שתיהם כגון שצריך לצאת לדרך וכו' שם (מד.) אמתני' דתפלה של יד אינה מעכבת של ראש

להברכה של יד שהיא להניח קאי על תפילין של יד ושל ראש גם יחד א"כ הברכות הן סמוכות זו לזו ואין להפסיק ביניהם כל מאי דאפשר:

ואפילו נשמטו ממקומם וכו' פירוש אבל בלא נשמטו ממקומם אעפ"י שחייב למשמש בהם שלא יסיח דעתו מהן ק"ו מציץ אין צריך לברך על אותו משמוש ודלא כדמשמע מפרש"י ותוספות וכ"י דאפי' מאן במקומן חייב לברך עליהן כשממשמש בהן מפני היסח הדעת דליתא וכך הסכים הרא"ש והר"ן בפרק לולב וערבה ולפי זה אפי' הוזזו ממקומן אדעתא להחזירם מיד א"כ לברך אם לא שהסיח לילך לב"ה צריך לברך אפילו דעתו להחזירם מיד ועיין במ"ש למעלה בסי' ח' לשם התברר דלא כדברי ב"י שכתב כאן:

כו ואם אין לו אלא אחת וכו' מ"ש רבינו דעל של ראש מברך שתים הוא ע"פ הסכמת הרא"ש כפר"ת דאילו לפר"י ולאפסי גם על של ראש אינו מברך אלא על מצות · ולדעת כ"י ובעל המאור אף לפר"ת באין לו בידו אלא של ראש אינו מברך אלא על מצות · ולסמ"ג ולסמ"ק ולסה"ת לפר"ת אף באין בידו אלא של יד לבד מברך שתים וכ"ש על של ראש לבד דמברך ב': כתב האגור נמצאו ג' דינים בס' הזוהר בענין ציצית ותפילין מה שאינו נמצא בכל הפוסקים הנמצאים בינינו האחד שכתוב שם שאיסור גדול הוא

דרכי משה

(ז) נראה דלעניין הלכתא נקטינן כדברי הטור והרא"ש ולברך כשמחזירם למקומן דוקא ואז מברך להניח תפילין והתוספות שכתבו שיש לברך לשמור חוקיו אזלי לטעמייהו דפ"ל דיש לברך כל זמן שממשמש בהו אע"ג שכבר הם במקומן ולכך כתבו לברך לשמור חוקיו אבל לדידן דאין לברך רק כשמחזירן למקומן אז הוי כתחילת הנחה ויש לברך להניח תפילין כנ"ל וכן משמע בב"י ואם יש לברך ברכה א' או שתים אם מחזיר תפלה אחת למקומו נ"ל דדינו כמי שאין לו רק תפלה אחת שיתבאר דינו בסי' שאחר זה וע"ל סי' ח' אם הסירם על דעת להחזירן אם צריך לחזור ולברך כשחוזר ומניחם וה"ה אם נשמטו ממקומם ומחזירן דהוי כתחלת הנחה: (ח) ול"נ דלא דמי נדון שנשאל עליו מהרי"ק לדברי הראב"ד דשאני התם דהפסיק בתפילין של ראש אבל בלא"ה בכל ענין א"צ לחזור ולברך כמו שכתבתי לעיל סי' ח': כתוב

פרישה

על מצות היא על גמר המצוה וקאי נמי על של יד וכמ"ש לעיל ותמה על רבינו למה שינה מדברי הרא"ש כו' ע"ש ולפי דברי הרא"ש שכתבתי לק"מ:

(יז) **ואפילו** נשמטו ממקומן כו' צריך לברך ואם מסיר אחר מהם מברך כמו שמניח תפלה אחת כדלקמן סימן כ"ו ודוקא במשמש בהם להחזירם דאז הוה כהנחה חדשה ולכן מברך להניח. אבל מ"ש התוס' והביאם ב"י דמברכין לשמור חקיו היינו משום דאזלי לטעמייהו דס"ל שיש לברך עליהן כ"ז שממשמש בהן אפי' אם כבר הם במקומן לכך כתבו לברך לשמור חקיו אבל להרא"ש ורבינו דאין מברכין אלא במחזירן למקומן אינו מברך אלא להניח עכ"ל ד"מ. ועיין בדרישה:

סי' כו (א) **ואם** אין לו אלא אחת מניח ומברך כו'. משנה ריש התכלת תפילין של יד אינה מעכבת של ראש ושל ראש אינה מעכבת של יד ומברך על של יד כשהיא לבדה או כו' זהו כתב לשיטתו ושיטת אבין המבוארת לעיל סימן כ"ה ולא קי"ל כוותיה:

(ב) **ואפילו** אם יש לו שתיהן כו' יכול להניח כו' ולא אמרינן כל זמן שהם בין עיניך יהיו שתים. ועיין בדרישה:

דרישה

אלא לשון ההוייה לפיכך שייך בה על מצות תפילין ומה שהקשה הרא"ש מאחר שתקנו חכמים על מצות על של ראש למה לא יברך לעולם על מצות. אינה קושיא כלל דודאי דברכת להניח שייך ג"כ בשל ראש דגם בה שייך לשון הנחה ולהכי בשלא שח למה יברך יותר מברכה אחת כיון שאפשר ליה לכללן בברכה אחת משא"כ כששח דע"כ צריך לחזור ולברך ברכה אחרת עדיף טפי לברך על מצות כדי להבדיל בין זה לזה ולשון על מצות שייך יותר בשל ראש מלשון להניח והדרבה טעמיה דהרא"ש דחוק מאד שיברך להניח ועל מצות על מצוה אחת מה שלא מצינו כן בשאר מצות לברך ב' ברכות ששם כמעט ענין אחד והוה כאילו מברך ליטול לולב ועל נטילת לולב גם סוגיא דשמעתתא יש יותר פנים לדעת הרי"ף והרמב"ם ורש"י וזה ברור עכ"ל בקיצור:

[ב] **ואפילו** נשמטו ממקומן כו' צריך לברך. כבר כתב רבינו בסימן ח' די"ל דהא דכל אימת דממשמש בהו מברך היינו כשזזו ממקומן ולא ידע שלא היו במקום אבל אם הוזזו ממקומן אדעתא להחזירן מיד לא היה צריך לברך וזה דעתי נוטה עכ"ל. וכתב ב"י ומשמע מדבריו שם דבהסירם על דעת להחזירם מיד וכגון שהסירם כדי להכנס לבית הכסא נמי סובר דא"צ לברך וכבר כתבתי שם שאין הדבר כן דודאי צריך לברך כדאיתא פרק לולב וערבה בעובדא דרבה ומשמע דבנשמטו ממקומן דינן שוה להסירם ממש דהא כל אימת דממשמש בהו כשנשמטו ממקומן צריך לברך עליהן כאלו הוסרו ממש עכ"ל. ואני ג"כ כבר כתבתי לעיל שאין בדבריו ממש דעד כאן לא קאמר רבינו דאפי' הסיר כדי ליכנס לב"ה אם דעתו להחזיר מיד דפטור מברכה אלא גבי טלית דמדינא היה יכול ליכנס לב"ה עם הטלית להכי לא הוה הפסק וכה"ג גבי תפילין אם הסירם או נשמטו ודעתו להחזירן מיד א"צ לברך משא"כ בעובדא דרבה דהולכם כדי ליכנס לבית הכסא דבהא מודה רבינו דהוה הפסק כיון דאינו רשאי ליכנס לב"ה ועיין עליו וכמ"ש לעיל ע"ש וק"ל:

סי' כו [א] **ואפילו** אם יש לו שתיהן ויש לו שום אונס כו' שם דף מ"ד אמתניתין דתפילה של יד אינה מעכבת כו' אמר רב חסדא ל"ש אלא שיש לו אבל אין לו מעכבת אמרו לו אמרת אמר להו לא אלא מאן דלית ליה תרי מצות חד מצוה נמי לא ליעבד. ומעיקרא מאי סבר גזירה שמא יפשע ע"כ. ופירש"י אלא שיש לו שתיהן ואם אינו

חידושי הגהות

כו א עיין בט"ז סק"ו:

אע"ג

הוא מי שמניח תפילין קודם לבישת הציצית . הכ' צריך שילבש תפילין של יד מיושב ושל ראש מעומד . והג' שצריך שיקרב היו"ד שברצועה של יד אצל הבית של יד בקשירתו ומי שמרחקו ירחקו חיים ממנו ולשלשתן יש טעם גדול מצד הקבלה וכו' עכ"ל בסימן פ"ד ומ"ש שצריך שיקרב היו"ד וכו' כתבו ב"י בסימן כ"ז דאיתא בזוהר פרשת פנחס ועוד דין רביעי נמצא לשם דמי שמניח תפילין בתפלת מוסף חייב מיתה :

כז מקום הנחתן וכו' ויטה אותם מעט וכו' עד יהיו כנגד לבו משמע דבשל יד לבד אמר לשון רבים לפי שיש בו ארבע פרשיות וכמו שכתבתי בסימן כ"ה ויכוין בהנחתן שזהו המקום להניח ארבע פרשיות אלו שיש בהן יחוד שמו כו' ועליה קאמר נמי ולא יהא דבר חוצץ ביניהם לבשרו רצונו לומר בין הד' פרשיות לבשרו והיינו דנפקא לן בגמרא מדכתיב לך לאות ולא לאחרים לאות כדאיתא בפרק הקורא את המגילה עומד מיהו בשל ראש לא כתב רבינו שלא יהא חוצץ ונראה הא דרבינו כתב כן בשל יד ובשל ראש כתב בסתם היינו משום דממילא משמע דה"ה בשל ראש דאל"כ ה"ל לפרש דבשל ראש אין צריך שלא יהא חוצץ כך מפורש בדברי הרא"ש בה' ציצית ובתשובתו דבין בשל יד ובין בשל ראש צריך שלא יהא חוצץ ומביאו ב"י ומסתמא כך היא דעת רבינו אבל הרשב"א בתשובותיו והר"ן וריב"ש תפסו כך להלכה דבשל ראש אין ראיה שלא יהא חוצץ ולכן פסק ב"י דמי שהוא עלול לנזילות ואם יצטרך להניח תפילה של ראש על בשרו לא יניחם כלל יש להתיר לו להניח תפילה של ראש על הכובע דק הסמוך לראש ויכסה מפני הרואים וכ"כ בש"ע ולפעד"נ כדי שיהא יוצא ידי חובתו גם לדעת הרא"ש ורבינו צריך שבשעת ברכה ובשעת ק"ש ותפלה יהיו על בשרו בלי חציצה כלל דאפילו את"ל דליכא ראיה בשל ראש כמו בשל יד מ"מ מסתמא דיניהם שוה דבגמרא ס"פ הקומץ איתא על ידך זו גובה שביד או אינו אלא על יד ממש אמרה תורה הנח תפילין ביד והנח תפילין בראש מה להלן בגובה שבראש אף כאן בגובה שביד כו' וכיון דקי"ל אין היקש למחצה א"כ כי היכי דהוקש של יד לשל ראש לענין גובה הכי נמי הוקש של ראש לשל יד לענין חציצה ותו דהלא הרא"ש כתב וכן דרשינן לטטפת בין עיניך שלא יהא דבר חוצץ בין תפילין לעיניך וא"כ אין להקל כלל אף למי שעלול לנזילות להניח תפילין של ראש על כובע דק בשעת ק"ש ותפלה גם הרשב"א גופיה כתב בתשובתו ומביאו ב"י שכל הראשונים לא נסתפקו בזה דדעת כולם דאיכא חציצה בשל ראש כמו בשל יד ושכך נוהגים כל העולם . ובמלכותינו לא שמענו ולא ראינו מי שנוהג להורות קולא זו אף למי שחושש בראשו מפני הקרירות כר"י וכ"ש למי שמעותד לנזילות ודלא כש"ע . שוב ראיתי בפ"ב דזבחים (דף יט ע"ב) דקאמר תלמודא דכהנים שעובדין עבודה ומניחין תפילין הויא חציצה בין בגד לבשר ופריך והתני' אם הניחן אינן חוצצות ל"ק הא דיד חוצצות דהוא בין בגד לבשר דראש אין חוצצות ופריך מ"ש דיד דכתיב ילבש על בשרו שלא יהא דבר חוצץ בינו לבשרו דראש נמי כתיב ושמת המצנפת על ראשו תנא שערו היה נראה בין ציץ למצנפת ששם מניח תפילין ואי איתא דשל ראש מותר להניח על הכובע לא הוה ק' כלל מקרא דושמת המצנפת דאיכא למימר שהיה מניח תפילין על המצנפת והיינו ממש כמ"ש הרא"ש והר"ן דחה ראיה זו דאפשר דאסור לתת כלי אחר של מצוה על המצנפת :

ואטר

ראש וכו' אמר רב חסדא ל"ש אלא שיש לו אבל אין לו מעכבת אמרו לו אמרתי אמר להו לא אלא מאן דלית ליה תרי מצות חד מצוה כמי לא לעביד ומעיקרא מאי סבר גזירה שמא יפשע ופירש רש"י ומעיקרא דאמר מעכבת מאי סבר שמא יפשע אי אמרינן דאינה מעכבת יפשע ולא יקנה האחרת עכ"ל ודבר פשוט הוא דנקטי' כסברא בתרא דרב חסדא דבין יש לו שתיהם בין אין לו אלא אחת מהם אינם מעכבות זו את זו ואע"פ שבפירוש המשנה להרמב"ם כתוב כלישנא קמא דרב חסדא דדוקא כששתיהם בידו הוא דאין מעכבות זו את זו אבל אם אין בידו אלא אחת מעכבות תלמיד טועה כתב כן מבחוץ וטעו הסופרים וכתבוהו בפנים דבנוסחת הערבי ליתא וכן נראה ממ"ש בחיבורו סתם תפלה של ראש אינה מעכבת של יד ושל יד אינה מעכבת של ראש ולא חילק בין יש לו לאין לו וכן נראה שהוא דעת כל הפוסקים וכ"כ הרא"ש בהדיא וז"ל הילכך בין יש לו בין אין לו אינם מעכבות ויכול להניח זה בלא זה כגון היכא דאיכא שום אונס וכגון שהולך בדרך ואינו יכול להתעכב ולהניח של יד מניח של ראש ולא חיישינן למה שאמרו כל זמן שהם בין עיניך יהיו שתים עכ"ל ונראה שכתב כגון היכא דאיכא שום אונס משום דאם יש לו שתיהם ודאי שאסור להניח של ראש קודם של יד וכ"ש לבטל שום אחת מהם אם לא מפני האונס ומ"מ נראה שאם לא הניח אלא אחת מהם אע"פ ששתיהן בידו ולא היה לו שום אונס יצא ידי אותה מצוה שקיים (א) ובהגהת סמ"ק כתב ודוקא שאין לו אבל יש לו מעכבים ואי אפשר לומר דמעכבין לענין שלא יצא ידי חובת אותה שהניח קאמר שאע"פ שביטל המצוה בלא אונס מ"מ מצוה דעבד עבד אלא צ"ל דמעכבין דקאמר היינו לומר שאסור לו לבטל שום אחת מהם ויש לדקדק בלשון רבינו שכתב ואפילו אם יש לו שתיהם וכו' דמשמע דיותר ראוי לומר שלא יעכבו זו את זו כשאין לו אלא אחת מכשיש לו שתיהם ובגמרא משמע איפכא דהא הוה ס"ד דרב חסדא כשאין לו מעכבות וכשיש לו אינם מעכבות וי"ל דלמאי דהוה ס"ד דרב חסדא דגזרי' שמא יפשע עדיף כשיש לו שתיהם דליכא למיגזר בה מידי אבל לדידן דלא גזרינן שמא יפשע כי לית ליה אלא חדא פשוט הוא שיניחנה כיון דתרי מצות נינהו דאטו מאן דלית ליה תרי מצות חדא מצוה נמי לא לעביד אבל כששניהם בידו ה"א דכמצוה אחת חשיבי כיון ששתיהם מצויות בידו וכל שהניח א' בלא חברתה לא יצא קמ"ל :

כז מקום הנחתם של יד בזרוע שמאל בס"פ הקומץ (לו:) ת"ר ידך זו שמאל ומייתי לה מדכתיב אף ידי יסדה ארץ וימיני טפח' שמים ורבי נתן יליף לה מקרא אחרינא ומ"ש בגובה הבשר שבפרק שבין הקנה לכתף גם זה שם על ידך זו קיבורת וכתבו התוס' והרא"ש קיבורת לשון קיבוץ בשר כמו קיבורא דאהיני ויש שהיו אומרים דהא דאמרינן בגמרא דבגובה של יד הוא מקום הנחת תפילין היינו גובה בשר הסמוך ליד והוא בין היד והמרפק הנקרא קוד"א ובספר התרומה כתוב שיש שמניחים אותם במקום ההוא ור"ת אומר דע"כ הוא גובה הבשר שבזרוע שהוא בין הכתף והמרפק הנקרא קוד"א דהא משמע בכל דוכתא שמצות תפילין בזרוע ואותו עצם שבין יד לקוד"א אינו קרוי זרוע אלא קנה ועוד הביא כמה ראיות והסכימו כל הפוסקים לדבריו והרמב"ם אע"פ שהוא קורא לעצם שבין יד לקוד"א זרוע ולעצם הסמוך לכתף קורא מרפק מ"מ לענין הנחת תפילין דעתו כדעת ר"ת שכך כתב ושל יד קושר אותה על שמאלו על הקיבורא והוא הבשר התפוח שבמרפק שבין פרק הכתף ובין פרק הזרוע :

כגון שצריך לצאת לדרך ואינו יכול להתעכב יכול להניח אחת מהן שאינן מעכבות זו את זו :

כז (א) **מקום** הנחתן של יד בזרוע שמאל (ב) בגובה הבשר שבפרק (ג) שבין הקנה לכתף (ד) ויטה אותה מעט לצד ימין בענין

כתוב בסמ"ק וצריך להניחם במקום גובה של זרוע וזהו בעצם שבין האציל שקורין קובד"ו ובין השחי שקורין שובק"ו וכתוב בהגהה על זה ומיהו אין כולו כשר להניח כי אם חצי הזרוע של צד הקובד"ו כדאית' בשימושא רבא פלג זרוע*: *ב"ה ואין לסמוך על זה ולהכשיר להניח בו תפילין בכל חצי הזרוע כי אם במקום התפוח כלשון הרמב"ם ורבינו שהוא כלשון הגמ' זו קיבורת :

גרסינן בגמרא שם (לז:) על ידך זו גוב' שביד או אינו אלא על יד ממש אמרה תורה הנח תפילין ביד והנח תפילין בראש מה להלן בגובה שבראש אף כאן בגובה שביד ר"א אומר אינו צריך הרי הוא אומר והיה לך לאות לך לאות ולא לאחרים לאות פי' רש"י ולא לאחרים לאות שלא יראהו המוצא ואי בכף מתחזי לכ"ע רב אשי הוה יתיב קמיה דאמימר הוה צירא בידיה וקא מיתחזין תפילי א"ל לא סבר לה מר לך לאות ולא לאחריה לאות א"ל במקום לך לאות איתמר ופירש רש"י הוה צירא בידיה . מכה היתה לו אצל הקיבורת ונקרע חלוקו שם כדי שלא תדחק המכה והיו נראים התפילין דרך הקריעה : במקום לך לאות איתמר . מקום שברוב בני אדם אין נראה לאחרים דהיינו קיבורת ולעולם אם נקרע שרי וכתבו זה סמ"ג וסמ"ק : **ויטה** אותם מעט לצד ימין וכו' (שם) ר"ח ורב אחא בריה דרב אויא מכוין ומנח ליה להדי ליביה וכתב הרמב"ם שכשעושה כך נמצא מקיים והיו הדברים האלה על לבבך :

גרסינן בגמרא (לה:) שקשר של תפילין צריך להיות כלפי פנים ופירש בה"ג דבשל יד מיירי שלא יהא הקשר מבחוץ לסוף הזרוע אלא מבפנים שהוא כנגד הלב ושאר מפרשים פירשו דבשל ראש מיירי ויתבאר בסי' זה בס"ד . ומהר"י אבוה"ב כתב דהא דאמרינן בגמ' קשר של תפילין צריך שיהא למעלה ולא למטה לפנים ולא לאחור פי' רבינו האי בתפילין של יד ונראה ממ"ש העיטור בשמו שגם לסברא זו הקשר יהיה לצד ימין והתפלה יהיה למעלה ולא בא לומר אלא שלא יעשה המעברתא כל כך גדולה שיטה הרבה למטה כשיקשור התפילה אלא שלא תהיה גדולה אלא כדי שתכנס בה הרצועה ואז יהיה הקשר סמוך לתפילה ויהיה הקשר והתפילין בגובה אבל בעל המאור כתב וצריך שיהא הקשר מלמעלה ולמטה ממנו מעט בעיגול הזרוע תהיה התפילה שאם לב האדם הנה נראה מזה שצריך שיהיה הקשר למעלה לצד שמאל והתפילה למטה לצד ימין ובעל העיטור כתב עוד דבמנהג' תליא מילתא וכתב שנהגו שיהא הקשר נוטה מעט לצד ימין עכ"ל והרב מהרי"ן חביב ז"ל כתב שני המנהגים האלו ראיתי בעיני וכל אחד מהם בנוי על יסוד שוה לשניהם והוא שלעולם עושים קשר של יד בקצה האחד של הרצועה ואח"כ התפילה ברצועה ועל יסוד זה יש המנהגי' יש שמכניסים התפיל' ומתחילין בקצה האחר של הרצועה ומעביר במעברתא של תפילה כל הרצועה עד שמגיע לקשר אשר הוא בסוף האחר ואז תשאר התפילה למטה והקשר למעלה ר"ל שהתפילה היא יותר פנימה וקרוב ללב מהקשר ואת זה ראיתי בימי חרפי ואח"כ ראיתי מנהג אחר גם הוא בנוי על היסוד הנזכר אבל אינם עושים כמנהג הראשון להכניס ראשונה בתפילה קצה הרצועה האחר שאין בו קשר רק עושים באופן שלעולם ישאר הקשר יותר תחתון וקרוב אל הלב מהתפילה ולעשות והמדקדקין שלא להכניס הרצועה תוך המעברתא כשיתחילו להכניס ראשונה קצה הרצועה האחר שאין בו קשר רק מכניסים כפל הרצועה הנמשך אחר עשיית הקשר תוך המעברתא ונשאר הקשר והיו"ד אשר בו למטה מהתפילה אבל כניסת הרצועה תוך כפל הקשר תבוא למעלה מהתפילה וזה נראה לעין המנהג הזה ראיתי נוהגים כותבי תפילין מדקדקים ושמעתי שהיו נוהגים כן במאמר ארי הגדול הרב רבינו יצחק די ליאון ז"ל וכן נוהגים עתה ואין ספק שהיה מדקדק בזה כדי לקיים דברי הגאון כמו שכתובים למעלה עכ"ל ובסוף דבריו כתב עוד כי זה המנהג השני הוא הנכון (א) : **כתוב** בתרומת הדשן דבקצת מקומות נוהגים לתקן קשר של תפילין של יד בענין שכשמניחים אותן בזרוע המעברתא שבה הרצועה עוברת מונחת לצד הכתף והקציצה לצד היד ובקצת מקומות נוהגים לתקן איפכא שהקציצה מונחת לצד הכתף והמעברתא לצד היד וכתב דאין קפידא בדבר כולי האי עכ"ל ועכשיו נהגו כל העולם כמנהג ראשון שהמעברתא לצד הכתף והקציצה לצד היד (ב) :

ולא

דרכי משה

כו (א) כתוב בא"ז משום ספר חסידים מי שיש לו נתק או מכה בראשו במקום תפילין יניח בזרועו ומי שיש לו כויה בזרועו יניח של ראש ולא בזרועו :

כז (א) ועכשיו נוהגין כמנהג הראשון במה שמכניסין הרצועה תוך המעברתא ומ"מ הקשר והיו"ד הם למטה מן התפלה כי מכניסין הרצועה מימין לשמאל במעברתא א"כ נשאר הקשר והיו"ד בימין סמוך ללב וזהו הנכון : (ב) כתוב בא"ז גידם פטור מתפילין אע"פ שנשאר לו זרועו להניח שם אבל בתוספתא פ' הקומץ דף ל"ז משמע דהלכתא כמ"ד גידם חייב

אם

דרישה

אינו מניח אלא אותה אותה מצוה מיהא קיים . ומעיקרא דאמרת מעכבת מאי סברת . שמא יפשע אי אמרי' דאינה מעכבת יפשע ולא יקנה האחרת ע"פ . וכתב הרא"ש הילכך בין יש לו בין אין לו אינם מעכבות ויכול להניח זה בלא זה כגון היכא שהלך בדרך ואינו יכול להתעכב ולהניח של יד מניח של ראש ולא חיישי' למה שאמרו כ"ז שהם בין עיניך יהיו שתים עכ"ל ומשמע לי מלשונו דרב חסדא מאונס איירי ומעיקרא סבר דהא דקתני במתני' אם מניח אחת אין השנייה מעכבת פי' כשיש לו שתים אלא שאונס הוא ואי אפשר לו לברך עתה על שניהם סבר הוא דמתירין לכתחלה על האחת לבד אבל אם אין לו אלא אחת מעכבות ואינו רשאי לכתחלה להניח אפי' זו האחת שום לו דמייסי' אם נתיר לו לברך לכתחלה על האחת יפשע ולא יקנה לו אחרת שוב חזר רב חסדא לומר דלא גורי' שמא יפשע ואפי' לית ליה אלא חד אין מעכבות ויכול להניח זו האחת שיש לו וכתב ב"י דנ"ל אם כבר הניח האחת אפילו היה לו שתיהן ואינו אנוס כלל יצא מיהא בהאחת שהניח כבר עכ"ל . ואינו מוכרח . וכתב עוד ויש לדקדק בדברי רבינו שכתב ואפילו אם יש לו שתיהן כו' דמשמע דיותר נראה לומר שלא יעכבו זו את זו כשאין לו אלא אחת מכשיש לו שתיהן ובגמרא משמע דאיפכא דהא הוי ס"ד דרב חסדא דכשאין לו מעכבות וכשיש לו אינן מעכבות . וכ"ל דלמאי דהוה ס"ד דרב חסדא דגזר שמא יפשע עדיף כשיש לו שתיהן דליכא למיגזר בה מידי אבל לדידן דלא גזרינן שמא יפשע כי לית ליה

פרישה

סי' כז (א) **מקום** הנחתן של יד בזרוע שמאל ס"פ הקומץ ת"ר ידך זו שמאל ומייתי ליה מדכתיב אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים . ב"י . וז"ל רא"ף שכא' ידך כהה ועוד דרשו וקשרתם וכתבתם מה כתיבה בימין אף קשירה בימין . סמ"ג . ומכיון לזרוע שהוא קרוי יד דכתיב ותהיינה העבותים אשר על זרועותיו כפשתים אשר בערו באש וימסו אסוריו מעל ידיו ע"כ :

(ב) **בגובה** הבשר כו' גם זה שם על ידך זו קבורת . ופי' הרא"ש מקום קבוצת בשר (כמו קיבורא דאהיני ספי' אשכול תמרים) :

(ג) **שבין** הקנה לכתף פי' בין הזרוע לפרק וכתף והיינו כר"ת שהוכיח כן דמצות הנחת תפילין של יד משמע בכל מקום שהוא על הזרוע ולאפוקי מי"א שקיבורת שאמרו בגמרא היינו גובה הבשר הסמוך לפרק היד :

(ד) **ויטה** אותם מעט כו' דכתיב ושמתם את דברי אלה על לבבכם שתהא שימה נגד הלב ולא על הלב ממש שצריך לקיים ג"כ וקשרתם לאות על ידך :

ולא

בענין שכשיכוף זרועו למטה יהיו כנגד לבו (ה) [א] ולא יהא דבר חוצץ ביניהם לבשרו (ו) [ב] ואטר יד ימינו מניח בשמאלו שהוא ימין של כל

ולא יהא דבר חוצץ ביניהם לבשרו כ"כ הרא"ש וז"ל מדגרסינן בערכין (ג:) והני כהני הואיל וליתנהו במצוה דיד דכתיב ילבש על בשרו שלא יהא דבר חוצץ בינו לבשרו ש"מ דתפילין נמי אבישרא מנח להו בלא חציצה ואמרינן בפ"ב דזבחים (יט.) שערו היה נראה בין ציץ למצנפת ששם מניח תפילין אלמא שאין יכול להניח על המצנפת ע"כ וכן כתב ג"כ בתשובה שצריך שלא יהא דבר חוצץ בין תפילין לראשו ובין תפילין לזרועו וטעמא משום דכתיב לאות על ידך שלא יהא דבר חוצץ בינו לידו כדדרשי' ילבש על בשרו שלא יהא דבר חוצץ בינו לבשרו וכן דרשינן לטוטפות בין עיניך שלא יהא דבר חוצץ בין תפילין לבין עיניך אבל הר"ן אהא דתנן בפרק הקורא את המגילה עומד נתנה על בית יד אונקלי ה"ז דרך החיצונים כתב דהיינו שנתן תפילה של יד על חלוקו מבחוץ כנגד הקיבורת לא על בשרו ממש ועבדי הכי משום דכתיב לאות על ידך וכיון שכן לאות סבורין הן שראוי שיראו לכל ולא דרשי והיה לך לאות ולא לאחרים לאות מכאן דקדק הרשב"א דתפילה של ראש מותר לתת אותה על כובע או על כיסוי הראש דהא בשל יד לא אסרו ליתן אותה על גב אונקלי אלא משום דכתיב בה לך לאות הא לאו הכי שרי ואילו תפילה שבראש אדרבא כתיב בה וראו כל עמי הארץ כדאמרינן בעלמא אלו תפילין שבראש והא דאמרינן מקום יש בין ציץ למצנפת להניח בו תפילין אפשר דהיינו משום דאסור לתת כלי אחר של מצוה על המצנפת עכ"ל. והריב"ש כתב בתשובה למה שאתה חושש מהנזילות אפשר לך למעבד כרשב"א ז"ל שכתב דתפלה של ראש מותר להניחה על כובעו או על כסוי הראש ודייק לה מדאסרו תפילה של יד משום לך לאות וכו' אלא שעדיין קשה לי דבפרק כל הצלמים (מד.) גבי עטרת מלכים שהיה מניחה במקום תפילין מקשה נמי דהא בעי לאנוחי תפילין ואיצטריך לשנויי מקום יש בראש להניח שתי תפילין אבל ראיתי נוהגים להניח על הכובע לפי סברת הרשב"א ז"ל והר"ן כתב סברתו זאת בלי שום חולק עכ"ל ובתשובות הרשב"א מצאתי שתירץ קושיית הריב"ש מעטרת מלכים וכתב ז"ל ועטרת דוד שאני דאילו לא היה שם מקום מגולה לא היה אפשר להניח תפילין על עטרה כנגד מקום שמוחו של תינוק רופס ומ"מ לא כתב שיהא דעתו כך בבירור כמו שכתב הר"ן בשמו אלא שמתוך טענה זו בא לידי ספק זה שהרי כתב וז"ל ואם על תפילה של ראש אתה אומר זו מסופקת היא בידי מכמה שנים אע"פ שלא ראיתי לאחד מן הראשונים ז"ל שנסתפק בזה אלא נראה דעת כולם שאין נותנים אותה על הבגד שבראש כדי שלא תהא חציצה בין תפילה לראש וזהו שהביאני לידי ספק זה לפי שלא אמרו אפילו בשל יד שאין נותנים אותה על יד אונקלי משום חציצה אלא משום לך לאות הא לאו הכי שרי ואילו בשל ראש לא כתיב לך לאות וכו' ועוד מצאתי תשובה אחרת להרשב"א על ששאלוהו רצועה של יד אם יש עכוב להניחה מבפנים על הבשר כדרך שמניחים תפילה עצמה על הבשר או שדינה כרצועות של ראש שמניחים אותם על הבגדים מבחוץ אע"פ שהתפילה עצמה מניחים על ראש ממש והשיב מנין לך שתפילה של ראש צריך להניחה על הראש ממש אני אומר שאפי' על הבגד שעל ראש ומנ"ל דלא ועוד תדע לך שהרי תפילה של יד לא למדנו עליה אלא מפני שכתוב בה לך לאות ודרשינן במקום לך לאות ולא לאחרים אבל תפילין של ראש מנ"ל אדרבה כתיב בהו וראו כל עמי הארץ וכו' דמייתי דרשי' אלו תפילין שבראש ואי משום דכתיב בהו בין עיניך אינו אלא לסיים להם מקום וכולי ותדע לך עוד שהרי שנינו נתנה על מצחו וכו' נתנה על יד אונקלי שלו הרי זה דרך החיצונים וקי"ל לך לאות ולא לאחרי' לאות וכו' ובסוף דבריו כתב ומעתה אין לנו ראיה לרצועות של יד מרצועות של ראש מ"מ כך נראין הדברים ומתפילין של יד עצמם הן מוכרעים שהרי הקציצה צריכה שתהיה במקום שדרכו להיות מכוסה עד שהיה רב אשי סבור צריך להיות מכוסה לעולם דגרסינן התם ר"א הוה יתיב קמיה דאמימר הוה צוריא בידיה וכו' ומעתה לא היו מתירין להיות הרצועה נראית מבחוץ והלא היא עוברת על היד ונכרכת באצבע אלא שלא הקפידה התורה להיות במקום לך לאות על הרצועה אלא על הקציצה כן נראה לי להלכה אבל למעשה בין בשל ראש בין בשל יד רואין אנו מה שהרבים נוהגים ונהוג כן וכמו שאמרו בירושלמי בכיוצא בזה כל הלכה שהיא רופפת בידך ואינך יודע מה טיבה לך וראה מה צבור נוהגין ונהוג כן עכ"ל ותשובה זו כתובה בספר א"ח ומאחר שהרשב"א עצמו לא סמך על עצמו לענין מעשה צ"ל שגם הר"ן לא נתכוון אלא ללמדנו דמהכא אפשר למילף שמותר ליתן דבר חוצץ בין תפילין לראשו אבל לא שיהא כן הלכה למעשה. והריב"ש נראה שלא ראה תשובות הרשב"א אלא דברי הר"ן שכתב בשמו ראה ותפס אותם כפשוטן ומ"מ אדם שהוא עלול לנזילות ואם לא תתיר לו להניחה על הכובע לא יניחה כלל יש לסמוך על דברים הללו דמוטב שיניחה על הכובע כיון דאפשר דנפיק בהכי משיתבטל ממצות תפילה של ראש ואפשר שזה היה טעמו של הריב"ש ואע"פ שראה תשובת הרשב"א שלא כתב כן אלא להלכה ולא למעשה הורה הוא ז"ל כן למעשה מפני דמוטב שיניחה על הכובע משיתבטל מלהניח תפלה של ראש מיהו נ"ל שיכסה כדי שלא ילמדו הרואים להניחה על הכובע בלא סבה מספקת (ג) אח"כ מצאתי בקיצור תשובת הרשב"א בלשון הזה כתב הרשב"א דמותר להניח תפלה של ראש ע"ג כובע למי שחש בראשו ויש אוסרים ומביאים ראיה מר' יוחנן דלא הוה מנח תפילי בסיתוא מפני הקרירות ואי שרי לאנוחי על גב כובע למה היה נמנע עכ"ל ונ"ל לדחות ראית האוסרים דע"כ לא שרי להניחם בהפסק אלא על גבי כובע דק הסמוך לראש אבל ע"ג כובע גדול או על המצנפת לא משום דא"א להניחה על גביהם כנגד מקום שמוחו של תינוק רופס וכמו שכתב הרשב"א עצמו גבי עטרת מלכים ור' יוחנן כיון שהיה צריך להסיר הכובע הגדול או המצנפת כדי להניחם היה מזיק לו הקרירות ומ"ה לא הוה מנח להו בסיתוא:

ואטר יד ימינו מניח בשמאלו שהוא ימין של כל אדם בס"פ הקומץ (לז.) ת"ר אטר מניח תפילין בימינו שהוא שמאלו ופירש"י ימין של אטר הויא שמאל לדידיה הואיל ורוב כחו בשמאלו והתניא מניח בשמאלו שהוא שמאל כל אדם אמר אביי כי תניא ההיא בשולט בשתי ידיו וכתב הרא"ש דדרשינן וקשרתם וכתבתם מה כתיבה בימין אף קשירה בימין ואדם הכותב בשמאל ושאר רוב מעשיו עושה בימין או כותב בימין ושאר רוב מעשיו עושה בשמאל כתב בעל התרומה זה הכלל יניח תפילין ביד תשת כח כרב אשי דדריש ידכה יד כהה ולא אזלי' בתר כתיבה עכ"ל. וכן נראה שהוא מסקנת המרדכי והרגיל עצמו לעשות שום דבר ביד שמאל כתב דלא הוי הרגלתו כלום למיקרי אטר אא"כ נולד כן מדלא מוקי מתניתין דפרק הבונה (קג.) כשהרגיל עצמו לכתוב בשמאל ויש לדחות דהיינו הך דמשני בשולט בשתי ידיו ומיהו נראה לר"ן דבעיקר כח תליא מילתא ע"כ ובסמ"ק כתוב ואדם השולט בשתי ידיו מניח ביד שמאלו כדרך כל אדם אבל השולט בשמאלו בכל דבר מניח תפילין בימינו אבל אם הוא שולט גם בימינו בכתיבה הוי כמו שולט בשתי ידיו ומניח בשמאל וכתוב על זה בהגהה ולכך היה אומר מורי ה"ר יחיאל דאדם שהוא אטר יד ימינו שרגיל לכתוב גם בימין אז יניח בשמאל עצמו דעיקר תלוי בכתיבה כדאמרי' מה כתיבה בימין אף קשירה בימין וכשהוא מניח אותם בשמאל הוא קושרן ומהדקן ביד ימינו עכ"ל. ונכתבה הגהה זו בהגהות מיימון ואע"פ שהרא"ש נראה שסובר כבעל התרומה רבינו נראה לו יותר דברי רבינו יחיאל (ד): מ"כ

ואטר יד וכו' ופירש הר' יחיאל וכו' ואיכא למידק בלישנא דה"ל למימר אבל אם אינו עושה כל מלאכתו בשמאלו וכו' דומיא דרישא וצ"ל דהר"י ס"ל דאעפ"י שאינו עושה כי אם רוב מלאכתו בשמאלו ובכלל הרוב גם הכתיבה אפ"ה מניח בשמאלו שהוא ימין כל אדם אלא דכשכותב בימין אף על פי ששאר כל מלאכתו בשמאל דינו כשאר כל אדם וה"ט דדרשינן וקשרתם וכתבתם מה כתיבה בימין אף קשירה בימין ומכלל דהנחה תהא בשמאל והיינו דקאמר הר"י ברישא דוקא כשעושה כל מלאכתו בשמאלו כלומר גם הכתיבה עושה בשמאלו לאפוקי בכותב בימינו והא דלא קאמר בריש' דוקא כשכותב בשמאלו היינו משום דאפי' בכותב בשמאלו אם שאר מלאכתו בימינו אינו מניח בימין כל אדם דידכה כתיב יד כהה דתרווייהו בעינן שהימין תהא כהה והכתיבה תהא בשמאל כל אדם אז מניח בימין כ"א דאע"פ שעושה קצת מלאכה בימין כל אדם מ"מ כיון שרוב מלאכתו בשמאל א"כ יד ימין היא כהה משא"כ בכותב בימינו דאעפ"י דכהה היא גלי קרא דכשהכתיבה בימין גם הקשירה בימין והנחה בשמאל ולפי זה לא ס"ל להר"י הכלל שהניח בסה"ת דיניח תפילין ביד כהה וכשכותב בימין ועושה שאר מלאכתו בשמאל דמניח בימין כל אדם דליתא ואעפ"י שהרא"ש הביא דברי סה"ת בלבד ונראה שסובר כמותו רבינו נראה לו יותר דברי הר' יחיאל. כ"כ ב"י ומיהו בש"ע כתב ב' הסברות ולא הכריע אבל לפע"ד כיון שהר' יחיאל ראה דברי סה"ת וחלק עליו יש לנו לתפוס דעת הר"י ואעפ"י שהרא"ש תופס דברי סה"ת אפשר שלא ראה דברי הר' יחיאל ועוד שהלא רבינו ראה דברי כולם וכתב דברי הר' יחיאל לבדו אלמא דהכי עיקר גם בהגהת ש"ע כתב דהכי נהוג מיהו מה שנראה מלשון הש"ע שכתב וי"א שהיד שהכותב בה היא חשובה ימין לענין זה ומניח תפילין ביד שכנגדה עכ"ל דמשמע דאם כותב בשמאל ועושה שאר כל מלאכתו בימין דמניח בימין כל אדם נראה דליתא אלא כדפרישי' דלהר' יחיאל דוקא בכותב בימין הוא דחשובה ימין אעפ"י שעושה שאר כל מלאכה בשמאל אבל איפכא לא דאפילו כותב בשמאל אם עושה שאר כל מלאכתו בימין מניח בשמאל כל אדם ודו"ק: כתב הרב בהגהת ש"ע גידם שאין לו יד רק זרוע יניחה בלא ברכה וכתב כן משום דבס"פ הקומץ תניא ידכה בה"א זו שמאל אחרים אומרים ידכה לרבות את הגידם פירש"י גידם שאין לו יד דידכה משמע יד רצוצה ומקולקלת עכ"ל תניא אין לו זרוע שמאל פטור מן התפילין אחרים אומרים ידכה לרבות את הגידם וכתבו התו' אין לו זרוע פטור מן התפילין אחרים אומרים ידכה לרבות את הגידם מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי עכ"ל נראה דס"ל דת"ק דאמר באין לו זרוע פטור היינו שנחתכה זרועו השמאלית למעלה מן הקיבורת ופטור מתפלה של יד ואעפ"י שנשארת פלגא דדרועא למעלה מן הקיבורת אין אומרים שחייב מיהא להניח תפילין באותו פלג הנשאר ומאן דדריש ידכה לרבות את הגידם מיירי בנשאר הקיבורת וכ"כ בשלטי הגבורים בהלכות תפילין (דף פ"ב) בשם רבינו ישעיה אחרון ז"ל אבל באור זרוע כתב דהני תנאי פליגי והלכה כת"ק דפטור. וס"ל להרב בהגהתו דכיון דאיכא פלוגתא דרבוותא יניחה בלא ברכה מיהו נראה דאף את"ל דפליגי מסתברא דלא פליגי אלא באין לו זרוע דהיינו דנחתכה למעלה מן הקיבורת וכדקתני להדיא אין לו זרוע שמאל פטור מן התפילין וגם בהא פליגי אחרים ומחייבים את הגידם והלכה כת"ק דפטור אבל ביש לו זרוע דהיינו דנשאר לו כל הקיבורת ולא נחתכה אלא שאר היד אף ת"ק מודה דחייב וא"כ איכא לתמוה אמ"ש הרב גידם שאין לו יד רק זרוע יניחה בלא ברכה דהלא משמע דבהא ליכא פלוגתא דפשיטא כיון דנשאר לו זרוע דהיינו הקיבורת חייב בתפלה של יד לד"ה והכי נקטינן דבנחתכה למעלה מן הקיבורת פטור וא"צ להניח כלל ובנחתכה למטה מן הקיבורת חייב להניחה ולברך עליה ודלא כהגהת הרב כ"ל: ושיהא

דרכי משה

אם יש לו זרוע: (ג) ול"נ דאף המניחן בענין זה יניחם בלא ברכה דהא הרשב"א בעצמו כתב שכתב דבריו להלכה ולא למעשה ולכן יברך על של יד להניח ולא על של ראש כלל דהא כתבתי לעיל שכמה גדולים כתבו לעשות כן אף בלא אונס כלל ואף שאין אנו נוהגין כן מ"מ בכה"ג יש לסמוך עליהן כן נ"ל: (ד) ומסקנת המרדכי בה' תפילין פ"ר דף צ"ו כדעת

פרישה

(ה) **ולא** יהא דבר חוצץ כ"כ הרא"ש בפסקיו ובתשובה וכתב טעמא משום דכתיב לאות על ידך שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין ידו כדדרשינן ולבש על בשרו שלא יהא דבר חוצץ בינו לבשרו. וכן לטוטפות בין עיניך שלא יהא דבר חוצץ ביניהם לבין עיניך ועיין בדרישה: (ו) **ואיטר** יד ימינו מניח בשמאלו ס"פ הקומץ ת"ר איטר יד ימין מניח תפילין בימינו שהוא שמאלו (ר"ל שבשמאלו הוה ימין דידיה דרוב כחו בשמאלו) והתניא מניח בשמאלו שהוא שמאל כל אדם אמר אביי כי תניא ההיא בשולט בב' ידיו: אבל

דרישה

ליה אלא מדא יותר פשוט הוא שיניחה כיון דתרי מצות ניניהו דאטו מאן דלית ליה תרי מצות חד נמי לא ליעביד אבל כשמניחם בידו ה"א דכמצוה אחת חשיבי כיון ששתיהן מצויות בידו וכשהניח אחת בלא חברת' לא יצא קמ"ל עכ"ל. ובלא"ה נ"ל לומר דלק"מ מרב חסדא ואפשר דהא דפשוט מעיקרא לרב חסדא דבים לו אינן מעכבות היינו באיזה אונס שאינו יכול להניחן עכשיו שתיהן אבל אפשר שאחר שעה או ב' יניח גם השניה להכי התירו לו להניח עכשיו זו שיש לו אבל רבינו שכתב שיש לו אונס כגון שצריך לצאת לדרך כו' שזה ודאי שוב לא יניח השני' וה"א דמעכבין וכיון שלא יניח השנייה גם את זה לא יניח קמ"ל וק"ל:

סי' כז [א] **ולא** יהיה דבר חוצץ כו' כבר כתבתי בפרישה שדעת הרא"ש שגם בשל ראש צריך להניחו על הבשר אבל הר"ן כתב בשם הרשב"א דדוקא גבי תפילה של יד אמרו כן משום דכתיב והיה לך לאות ולא לאחרינו אבל של ראש דכתיב בה וראו כל עמי הארץ אדרבא יש ליתנם למעלה מעל הכובע. והאריך ב"י בדעות ובפלפולי וטריא בזה וסוף דבריו שגם הרשב"א לא כתב כן להלכה למעשה. וכתב עוד ואדם העלול לנזילות ואם לא תתיר לו להניח' על הכובע לא יניחם כלל יש לסמוך על דברים הללו דמוטב שיניח' על הכובע כיון דאפשר דנפק בהכי משיתבטל ממצות תפילין לגמרי מיהו נ"ל שיכסם כדי שלא ילמדו הרואים להניחם על הכובע בלא סיבה מספקת עכ"ל. וכתב רמ"א בהגהות ולא יברך על של ראש. וטעמו כיון שלא להלכה פסק הרשב"א כן וגם מדינא יכול אדם לברך על איזה שירצה אפילו בלא שום אונס לקצת הדיעות כדלעיל סי' כ"ו ואע"ג דאנו לא קי"ל הכי מ"מ יש לסמוך עליה' בכה"ג. ד"מ: [ב] **ואיטר** יד ימינו בשמאלו כו' פי' הרב רבי יחיאל כו' אבל אם הוא כותב בימינו כו' כתב ב"י בשם מרדכי ז"ל והרגיל עצמו לעשות שום דבר ביד שמאל דלא הוי הרגלתו כלום למיקרי איטר אא"כ נולד כן מדלא מוקי מתניתין דפ' הבונה (וכתבתיה לעיל בפרישה) כשהרגיל עצמו לכתוב בשמאל ויש לדחות היינו הך דמשני בשולט בשתי ידיו ומיהו נראה לר"ן דבעיקר הכח תליא מלתא ע"כ. ול"ע דמאי קאמר הא אם לא נחשב הרגלתו כנולד אכתי דינו שמניח בשמאל כל אדם שהרי הדין שולט בב' ידיו ודין שולט ביד ימינו שוין בזה ואם נאמר דה"ק דלא הוי רגילתו למיקרי איטר ממש זה ג"כ א"א דא"כ הא אם נאמר דרגילתו כנולד כך דמי והוה איטר גמור א"כ דינו שמניח בשמאלו שהוא ימין כל אדם וא"כ

ושיהא מול עורף ממש וכו׳ הא מול שכתב רבינו כאן אין פירושו כמו ומלק את ראשו ממול ערפו וכפרש״י בחומש אלא ר״ל במול העורף על העורף ממש כמו שמפרש מכוון באמצע הראש ולא שיטה לצד הפנים לכאן ולכאן וכן מבואר בפרש״י ס״פ הקומץ וכמ״ש הרא״ש לשם ומביאו ב״י וכתב עוד פירוש אחר בשם ר׳ אליקום משמע בהפך והוא תמוה:

וצריך שיהא נוי שהמקום שנראה כעין דל״ת לצד חוץ ולא לצד הראש וגם הרצועות שסובבות סביב ראשו וכו׳ בס״פ הקומץ אמר רב קשר של תפילין הל״מ אמר רב נחמן ונוייהן לבר ופירש רש״י נוייהן הצד של הקשר שנראה בו הדל״ת יהא נראה מבחוץ לא נוייהם של רצועות וכו׳ נראה כיון דסתם קשר של תפילין אין פירושו אלא בשל ראש כדאמר התם וראית את אחורי מלמד שהראה לו הקדוש ברוך הוא למשה קשר של תפילין לכך צריך לפרש ונוייהן דקאי אקשר של תפילין דמיירי בדל״ת ומיהו ודאי נראה דמה שפירש רש״י אקשר דדל״ת ורבינו הוסיף ופירש ארצועות שסובבות הראש לאו לדיוקא אתא דבשל יד אין לחוש אם יתהפך הקשר של יד או יתהפך הרצועה שסובבת סביב הזרוע כשקושר הקציצה של יד בזרוע דהא המרדכי ע״ש רבינו שמשון כתב להדיא דאי קאי ארצועות של ראש כ״ש אקשר של יד ועוד דלא אשכחן חילוק בין של ראש לשל יד ואין בידי להקל וטוב להחמיר עכ״ל אלא נראה דבשל יד אדם רואה לפניו כשמניח על הזרוע נזהר מעצמו שלא יתהפך לא הקשר ולא הרצועה אבל בשל ראש דאינו יכול לראות כשמניח סביב ראשו צריך להזהירו ביותר שלא יתהפך לא הקשר של דל״ת ולא הרצועה שסביב ראשו והוא שיהא ממשמש היטב בידו ממקום הקציצה בכל צד שיהא נוייהן לבר אבל פשיטא דאין חלוק בדין זה בין של יד לשל ראש וכמו שכתב במרדכי להדיא וכך היא דעת רבינו דלא כמ״ש ב״י דרבינו מחלק בזה בין של יד לשל ראש דליתא והכי נקטינן דאין חיל וק:

כתב בית יוסף בשם מרדכי דיש לכסות התפילין משום דחיישינן ליוהרא אף על פי שאינו נכון ובסה״ת כתב דשל יד צריך לכסותו ושל ראש צריך לגלותו ובשם רבינו האי דתלמיד בפני רבו אם מגלה אותן נראין כעזי פנים וכו׳ משמע דסבירא ליה לבית יוסף דאפילו אינן עליו כי אם בשעת קריאת שמע ותפלה ומגלה אותן נראה יוהרא ובתלמיד בפני רבו נראה כעז״פ והרב בדרכי משה השיג ואמר דכל זה לא איירי אלא כשמניח׳ עליו כל היום אבל בשע׳ ק״ש ותפל׳ אין לחוש כלל:

וימשמש

כל אדם ופירש הרב ר׳ יחיאל מפרי״ז דוקא כשעושה כל מלאכתו בשמאלו (ז) אבל אם הוא כותב בימינו אע״פ ששאר מלאכתו בשמאלו דינו כשאר כל אדם ושולט בב׳ ידיו מניח בשמאל כל אדם והרצועה יכרוך אותה סביב זרועו (ח) עד שיגיע לאצבע האמצעי וכורכה סביבו שלש פעמים (ט) ומקום תפילין של ראש מהתחלת עיקרי השער במצחו עד סוף המקום שמוחו של תינוק רופס והוא כל גובה הראש (י) וצריך שיהא הקשר מאחורי הראש למעל׳ בעורף ולא למטה בצואר [ג] ושיהא מול עורף ממש מכוון באמצע הראש ולא שיטה לצד הפנים לכאן או לכאן (יא) וצריך שיהא נויו שהוא המקום שנראה כעין דל״ת לצד חוץ (יב) ולא לצד הראש (יג) וגם הרצועות שסובבות סביב ראשו צריך ליזהר שלא יתהפכו כדי שיהא נוייהן לבר דהיינו הלבן כלפי השער שהוא חלק יותר וצבוע שחור ניכר מבחוץ וישלשל הרצועות שיהו תלויין לפניו ויגיעו

מ״ב שאלת אדם שיש לו מכה בזרועו היכן מניח תפילין הא מסקינן בר״פ המוצא תפילין מקום יש בזרוע להניח שתי תפילין: **והרצועה** יכרוך אותה סביב זרועו עד שיגיע לאצבע האמצעי בס״פ הקומץ (לו:) אהא דאמר רב פפי גרדומי רצועה כשרים ולא היא וכו׳ מכלל דאית להו שיעורא וכמה שיעורא אמר רמי בר חמא אמר ר״ל עד אצבע צרדא רב כהנא מחוי כפוף רב אשי מחוי פשוט רבה קטיר להו ופשיט שדי להו רב אחא בר יעקב קטיר ליה ומתלית ליה וכתבו תוס׳ והרא״ש מתוך פירש״י משמע דהכי אמוראי מיירי ברצועה של ראש ובערוך כתב בערך צרדא דכתיב בילמדנו פרשת בא אל פרעה דשיעור רצועה של יד אמר ר״ל עד אצבע צרדא ומאי צרדא אמצעי וכתב הרא״ש ולפי המכילתין פשוט היינו שתגיע הרצועה עד אצבע צרדא כשידיו פשוטות וכפוף היינו שתגיע הרצועה עד אצבע צרדא כשכופף אצבעותיו על פס ידו והרמב״ם כתב בפ״ג ואורך רצועה של יד כדי שתקיף את הזרוע ויקשור ממנה הקשר ותמתח רצועה אחת על אצבעו אמצעי׳ ויכרוך ממנה על אצבעו ג׳ כריכות ויקשור עכ״ל (ה) וכ״כ סמ״ג בשם הרי״ף וכן משמע מדברי שמושא רבא וכתב המרדכי ש״ל שמפרשים הכי רבה קטיר להו כלומר קושר רצועה באצבע צרדא רב אחא בר יעקב קטר ג״כ באצבע צרדא ומתלית פי׳ גודל סביב אצבעו ג׳ פעמים אי נמי מתלית כמו משליש והיא היא ע״כ והם תופסי׳ עיקר כרב אחא · ולא נזכר בדברי הפוסקים כמה פעמים צריך לכרוך הרצועה על הזרוע והעולם נוהגים לכרוך ששה או שבעה כריכות:

בספר הזוהר בפרשת פנחס על פסוק שמע ישראל יו״ד אצטריך די לא יעדא כלל מגו תפלה של יד דלא יעביד פרודא והאריך בטעם הדבר ובסוף כתב דמאן דרחיק ליה ירחקון ליה מעידוכא דלעילא ועל דא כתיב כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו (ו):

ומקום תפלה של ראש מהתחלת עיקרי השער במצחו וכו׳ בס״פ הקומץ (לז.) בין עיניך זה קדקד היכא אמרי דבי ר׳ ינאי מקום שמוחו של תינוק רופס ובתר הכי בעי גובה שבראש מנ״ל דת״ר בין עיניך בגובה של ראש אתה אומר בגובה של ראש או אינו אלא בין עיניך ממש נאמר כאן בין עיניכם ונאמר להלן בין עיניכם למת מה להלן בגובה של ראש מקום שעושה קרחה אף כאן בגובה של ראש מקום שעושה קרחה וכתב הרא״ש על זה והא דאמרינן לעיל במקום שמוחו של תינוק רופס לאו דוקא קאמר שיניח במקום המוח ולא יותר אלא מקום הנחת תפילין ממקום שמתחיל השער דהיינו מקום שעושה קרחה עד מקום שמוחו של תינוק רופס נמשך מקום הנחתן והיינו דאמרי׳ מקום יש בראש להניח בו ב׳ תפילין והא דקאמר לעיל מקום שמוחו של תינוק רופס ה״ק עד מקום שמוחו וכו׳ וכן מוכח בירושלמי דהמוצא תפילין וכ״כ המרדכי וכ״כ בספר התרומה אבל הרמב״ם כתב מניחין אותן על הקדקד שהוא סוף השער שכנגד הפנים והוא המקום שמוחו של תינוק רופס בו ונראה שהוא סובר שבמקום עיקרי השער רופס מוחו של תינוק והא דאמרו מקום יש בראש להניח שתי תפילין אפשר דלא זה על זה קאמר אלא סמוכים זה אצל זה ברוחב הראש שכנגד בין העינים אי נמי זה על זה ומקום הנחת שתי תפילין מוח התינוק רופס וזה נראה יותר כי היכי דלא נשוויה חולק בהדי הרא״ש והספר התרומ׳ בענין דינא:

וצריך שיהא הקשר מאחורי הראש וכו׳ בס״פ הקומץ (לה:) א״ר יהודה קשר של תפילין צריך שיהא למעלה ופירש״י למעלה בגובה הראש ולא למטה בצואר וז״ל הרמב״ם ויהיה הקשר בגובה העורף שהוא סוף הגלגולת:

ושיהא מול עורף ממש מכוון באמצע הראש וכו׳ גם זה שם וצריך שיהא כלפי פנים ופירש״י ממול עורף ולא בצידי הראש וכ״כ הרא״ש וכתב האגור ורבינו אליקים פירוש שלא יהא מכוון כנגד העורף אלא מצדד לצד אחר ולא נהגו כן עכ״ל: וכתב הרמב״ם ז״ל צריך לכוון אותם באמצע כדי שיהיו בין העינים ונראה שטעמו מהא דאמרינן צריך שיהא כלפי פנים וכדפירש״י והרא״ש ז״ל דכיון דהקשר ממול עורף ממילא הקציצה היא בין העינים ובלאו הכי צריך לעשות כן לקיים קרא דכתיב והיו לטוטפות בין עיניך:

וצריך שיהא נוי שהוא המקום שנראה כעין דל״ת לצד חוץ וכו׳ שם ונוייהן לבר ופירש״י הצד של הקשר שנראה בו הדל״ת יהא נראה מבחוץ ל״א נוייהם של רצועות שהם חלקות לצד אחד וצבועות שחורות והוא נוייהם וראיה לדבר מדאמרינן איתהפכא ליה הרצועה דתפילין אמר ליה לא סבר לה מר ונוייה׳ לבר וכתב הרא״ש על זה ומיהו גם על הקשר קאי כדמוכח בפרק המוצא תפילין וכן פי׳ בערוך וכ״כ המרדכי וכתב עוד אי קאי ארצועות של ראש כ״ש אקשר של יד ועוד דלא אשכחן חילוק בין של ראש לשל יד ואין בידי להקל וטוב להחמיר עכ״ל גרסינן בפרק ואלו מגלחין (כה׳) דרב הונא איתהפכא ליה רצועה דתפילין ויתיב עלה ארבעין תעניתא ובהלכות תפילין כתב הרא״ש וז״ל תשובת גאון רצועה דרב הונא איתהפכא ויתיב ארבעין יומין בתענית בשל יד או בשל ראש הכי גמירנא מרבותא דשל ראש הואי ורב הונא דיתיב בתעניתא לא משום דחובה הוי תשובה אחרת מאן דאפיך רצועה של ראש או של יד מחייב למיתב בתעניתא דפושע הוא וצריך תענית אבל לחייבו מ׳ תעניות כרב הונא לא ומרוב חסידות הוא דעבד עכ״ל ורבינו נראה שסבר כדברי התשובה הראשונה ולפיכך לא כתב שיזהר שלא יתהפכו הרצועות אלא בשל ראש אבל הרמב״ם כתב בפ״ג ולעולם יזהר להיות פני הרצועה למעלה בעת שקושר אותם על ידו ועל ראשו כתב מהר״י אבוה״ב ז״ל דלישנא דהרמב״ם דייק דלא קפדינן אלא שלא תתהפך הרצועה בשעת הנחה אבל אם הניחה כתקנה ואח״כ נתהפכה אינו נקרא פושע עכ״ל וי״ל שאין זה דקדוק דכל שמניחה כתקנה אינה עשויה להתהפך מעצמה:

וישלשל הרצועות שיהיו תלוין לפניו ויגיעו של ימין עד הטבור וכו׳ עד סוף הסימן דברי הרא״ש בסוף הלכות תפילין והמרדכי וסמ״ג והתרומה כתבו בשם שימושא רבא ובשם הרי״ף כסברא הראשונה וכ״כ בסמ״ק והתוספות כתבו בס״פ הקומץ סי״א שתגע ראש האחד עד טיבורו וראש השני עד הלב ושמא שום מדרש יש

דרכי משה

כדעת ספר התרומות ז״ל ומ״מ נ״ל לנהוג כדברי הטור וסמ״ק דבתראי אינון: (ה) ומנהג שלנו כדעת הרמב״ם לכרוך הרצועות ג״פ ולקשור: (ו) כתב מהרי״ל דאין מקובל לו מנהג בני אוסטרייך

דרישה

וא״כ איך אפשר לאוקמא מתניתין דפרק הבונה בשהרגיל הא תנא מניח בשמאלו כו׳ ולפי הנ״ל מניח בימינו מבעיא ליה ועוד דאיך ס״ד לומר שמשום שרגיל לעשות שום דבר ביד שמאל יהיה נחשב לאיטר גמור ועוד דהא דקאמר הרגיל עצמו לעשות שום דבר ביד שמאל ר״ל לכתוב ביד שמאל וס״ל כרבי׳ יחיאל דאזלינן בתר הכתיבה ולהכי אם נחשב הרגלתו כנולד הוה איטר גמור א״כ ס״ל כרא״ש דלא אזלינן בתר הכתיבה אלא בתר רוב מלאכות ושום דבר ל״ד ור״ל כשהרגיל עצמו לעשות הכל ביד שמאל והוכיח דה״א לומר כן דהרגלה כנולד דמי דא״כ לוקמי להסיא מתניתין דפרק הבונה כשהרגיל עצמו לכתוב בשמאל פי׳ שם. ג״ל עצמו לכתוב לבד ביד שמאל ושאר כל מלאכתו עושה בימין ולהכי מניח בשמאל כל אדם · וס״ה לרבי׳ יחיאל דס״ל דאזלינן בתר כתיבה יכול לאוקים הסיא ברייתא בעושה א׳ משאר מלאכות בידו השמאלית דאז מניח בשמאל כל אדם וקאמר דיש לדחות דאפשר דזה הוא נמי שמשני בשולט בב׳ ידיו ומה שכתוב בריש דבריו שום דבר ואחר כך כתב הרגיל עצמו לכתוב כו׳ לפי שהמרדכי כתב דבריו אליבא דכולי עלמא ולמר כדאית ליה ולמר כדאית ליה קאמר ודו״ק · ע״ש במרדכי דף כ״ז:

[ג] **ושיהא** מול עורף ככר כתבתי בפרישה שרבינו למד כן מדברי רש״י ז״ל וז״ל רא״מ בפרשת ויקרא (והוא מפ״ק דחולין) על מ״ש רש״י קוצץ בצפרנו ממול עורף ז״ל מול עורף הוא המול הרואה את העורף לא עורף ממש דכל היכא דכתיב מול לאו עניו ממש אלא ברואהו כדכתיב והוא יושב ממולי שהיה בלק רואה אותן אף כאן מול עורף הוא הרואה את העורף שהוא כנגד הגרון מאחוריו והעורף הוא מה שכנגד הפנים דכדכתיב כי פנו אלי עורף ולא פנים ע״ש שהאריך ז״ל עוד נ״ל דלכן פי׳ רבי׳ אליקים על מול עורף שנאמר בענין קשר כפרש״י פי׳ שלא יהיה מכוון כנגד העורף אלא מצדד לצד אח׳ והביאו ב״י וכ׳ עליו דלא נהגו כן אלא כפשט׳ דל׳ רש״י והרא״ש שפי׳ מול עורף ולא בצידי הראש וזה היה ג״כ כוונת רבינו שהאריך בביאור מול עורף וק״ל:

דודאי

פרישה

(ז) **אבל** אם הוא כותב בימינו כו׳ דעיקר תלוי בכתיבה שנאמר וקשרתם וכתבתם וכשמניח בשמאל קושר ומהדק בימין ועיין בדרישה:

(ח) **עד** שיגיע לאמצע האצבע. לשון סמ״ק משפט אורך הרצועה בזרועו עד אצבע צרדא ויכרוך סביב הצרדא ג״פ . צרדא פירש״י צרה דלא דהיינו אצבע שהיא צרה של אגודל והתוס׳ מוכיחין שר״ל אצבע הגדול דהיינו אמה עיין בס״ק . וכתב ב״י והעולם נוהגין לכרוך ו׳ או ז׳ כריכות ובשם הזוהר כתב שיש ליזהר שלא ירחיק היוד מהקציצה בתפילה של יד:

(ט) **ומקום** תפילין של ראש מהתחלה כו׳ עד סוף המקום שמוחו של תינוק רופס ס״פ הקומץ בין עיניך זה קדקד. היכא · אמרי דבי ר׳ ינאי מקום שמוחו של תינוק רופס · ובתר הכי אמרי׳ גובה שבראש מנלן נאמר כאן בין עיניכם ונאמר להלן לא תשימו קרחה בין עיניכם מה להלן בגובה של ראש מקום שעושה קרחה אף כאן בגובה של ראש מקום שעושה קרחה וכתב הרא״ש ע״ז והא דאמרי׳ לעיל מקום שמוחו של תינוק כו׳ ל״ד קאמר שיניח במקום המוח ממש ולא יותר אלא מקום הנחת תפילין ממקום שמתחיל השער דהיינו שעושה קרחה עד מקום שמוחו של תינוק רופס והיינו דאמרי׳ מקום יש בראש להניח בו ב׳ תפילין עכ״ל . וכן מסיק ב״י רופס פי׳ בערוך מתרכך · ופ״ג דמגילה איתא נתנו על מצחו או על פס ידו הרי זה דרך מינות פירש״י שאין שומע לפי׳ חכמים:

(י) **וצריך** שיהא הקשר מאחורי הראש למעלה בעורף ולא למטה בצואר ושיהא מול עורף כו׳ כצ״ל וכן הגיה מורי וז״ל הגמרא פרק הקומץ דף ל״ה ע״ב אמר ר׳ יהודה קשר של תפילין צריך שיהא למעלה כדי שיהיו ישראל למעלה ולא למטה וצריך שיהא כלפי פנים כדי שיהיו ישראל לפנים ולא לאחור ופרש״י למעלה בגובה הראש ולא למטה בצואר כלפי פנים ממול עורף ולא בצידי הראש ל״א כלפי פנים שיהא הקשר מבפנים והנוי של דל״ת מבחוץ כדאמרי׳ ונוייהן לבר עכ״ל . מזה מוכח כמו שהגהתי דצ״ל ושיהא כו׳ ודו״ק · והמחבר תפס ב׳ הפירושים כדינא ולפי זה פי׳ מול עורף ממש ר״ל שהקשר של תפילין יהא רואה את העורף והיינו כשהוא מונח עליו שאז הוא רואה אותו דומה למ״ש רבינו בסמוך ז״ל דהיינו כלפי השיער דר״ל הצד שבו השיער . ומה שהאריך רבינו כאן הוא לאפוקי ממ״ש בדרישה בשם רבי׳ אליקום ע״ש :

(יא) **וצריך** שיהא נוי וכו׳ פרש״י הצד של הקשר שנראה בו הדלת יהא נראה מבחוץ ל״א נוייהם של רצועות שהם חלוקות מצד אחד וצבועות שחורות והוא נוייהם וכתב הרא״ש דתרתי הנכתא הם : (יב) **ולא** לצד הראש פי׳ ולא יעשה צורת הדלת לצד פנים אפי׳ אם השחור לחוץ : (יג) **וגם** הרצועות שסובבות כו׳ ה״ה של יד וכ״כ הרמב״ם וכ״כ הרא״ש בשם תשובת גאון . ב״י · ס״ג כדי שיהא נוייהן לבר דהיינו הלבן כלפי השיער ושהוא חלק יותר וצבוע שחור ניכר מבחוץ . ועוד יש גירסא אחרת ואינו נכונה וה״פ אותו צד שבו השיער של בהמה והוא החלק והצבוע שחור הוא הנקרא נוי הרצועות וצריך להיות לבר :

ואם

ויגיעו של ימין עד הטיבור ושל שמאל עד החזה וי"א של צד ימין עד המילה ושל שמאל עד הטיבור ושיעור רחבן כאורך שעורה (יד) ואם פיחת או הוסיף אינו מעכב:

כח (א) **וימשמש** בהן כל שעה וימשמש בשל יד תחלה (ב) ואחר כך בשל ראש וכשיסירן יסיר של ראש תחלה ויניחם בתיקן (ג) ואח"כ יחלוץ של יד ויניחן עליהם בענין שכשיבא להניחן שימצא של יד תחלה ויניחן:

כט **ולא** יברך אקב"ו לשמור חוקיו (א) כשמסירן (א) שאין הלכה כבני מערבא שהיו מברכין לשמור חוקיו בשעת הסרתן מפני

יש ע"כ וכבר כתבתי לעיל בסימן זה שדעת רש"י דהא דאמרינן בס"פ הקומץ וכמה שיעורייהו אמר רמי בר חמא אמר ר"ל עד אצבע זרדא ארצועות של ראש קאי ופי' דזרדא היינו אצבע הסמוך לגודל ואמאי דפליגי אמוראי בה דמר מחוי כפוף ומר מחוי פשוט פירש"י כפוף כמה שיכול לפשוט מאצבע עד אמה פשוט כמה שיכול לפשוט מגודל ועד אצבע דלגבי פשוט' אצבע מגודל הוי פשיטת אמה מאצבע בכפיפה לפי שמאצבע לגודל מתפשט יותר הרבה מבין אצבע לאמה והתוס' חלקו עליו ופירשו דאצבע זרדא היא אצבע ארוכה שקורין אמה ולפ"ז פשוט היינו מגודל עד אמה וכפוף מאצבע עד אמה ובערוך פי' דכפוף היינו מעיקר גודל עד ראש אצבע כשהן דבוקות זו בזו ופשוט מראש אצבע עד ראש גודל כשהן פשוטות עכ"ל התו' והרמב"ם כתב בפ"ג שאורך השתי רצועות עד שיגיעו לטבור או למעלה ממנו מעט והא שכתבתי בסימן זה דאיתא בהקומץ גבי רצועות רבה קטר להו ופשיט ושדי להו רב אחא בר יעקב קטר להו ומתלית להו מר בריה דרבינא עביד כי דידן פירש רש"י רבה · כשמניח תפילין קשר ליה ברישיה ושירי הרצועות פשיט ושדי להו ותולין על כתפו מאחוריו: ומתלית להו . לרצועות התלויות היו גודלין ומשלשלין: כי דידן · כמנהג שלנו וכתבו התוס' דפשיט ושדי להו על כתפיו מלפניו עכ"ל וז"ש רבינו וישלשל הרצועות שיהיו תלויין לפניו:

ובשיעור רוחב הרצועות כתב המרדכי וז"ל בסמ"ג כתוב רוחב הרצועה יותר מחטה ופחות מכשעורה ואם פיחת או יתר לית לן בה ע"כ (וע' במרדכי ה"ק דף ל"ח ע"ב בשם ר' יהודה חסיד סמך אורך ורוחב של תפילין) ומיהו מתוך סמ"ק משמע דאם פיחת פסול עכ"ל וגם מדברי הרמב"ם נראה שאם פיחת פסול שכ' רחבה כאורך השעורה ואם היתה רחבה מזה השיעור כשירה ובסוף הפרק כתב ושירי הרצועה פסולים עד שיהא ארכה ורחבה כשיעור או יתר עליו:

ודע שמ"ש רבינו ואם פיחת או הוסיף . אינו מעכב אשיעור ארכן נמי קאי וכך הם דברי הרא"ש אבל לא פי' כמה יפחות ויפסל ומשמע שאפי' נשתייר כל שהוא כשר והמרדכי כתב שאם נפסקו הרצועות או נזדמנו שאינם ארוכות כ"כ כדאי רש"י לסמוך עליו וכבר כתבתי בסמוך שהרמב"ם פוסל כשפיחת מהשיעור בין באורך בין ברוחב וכן הלכה היכא דאפשר למצוא אחרת כתקנה:

כתבו התוס' בס"פ הקומץ (לה.) דמדאמרינן בגמרא תפילין מאימתי מברך עליהם משעת הנחה עד שעת קשירה היה מדקדק רבינו אליהו שצריך לקשור תפיליו בכל יום ור"ת אמר שא"צ ועד שעת קשירה דאמרינן היינו הידוק שמהדקו ומצמצמו בראשו וכל הפוסקים הסכימו לדעת ר"ת ודלא כרבינו אליהו (ז):

כתב האגור וז"ל כתב הרוקח שיש לגלח השער שעל הצואר כדי שתהיה הרצועה נוגעת בבשרו ולא נהגו כן עכ"ל:

כתוב במרדכי כתב בשימושא רבא צריך לכסוייהו כדי שלא יראו דכתיב לך לאות ולא לאחרים לאות ור"ן אומר דהכי של ראש קרי ליה וראו וכו' לפי שהם במקום גילוי בראש אבל של יד הם בזרועו תחת לבושו כדדרשינן לך לאות ולא לאחרים לאות ותו דשי"ן איכא בראש ויו"ד ודל"ת לא הוזכר בשום מקום כדפי' לעיל ומ"מ ודאי טוב שיראו מדכתיב וראו וכתיב נמי וראית דאוקימנא אקשר ויש לפרש דשימושא רבא מודה שצריך לראות הקשר ומיהו עתה חיישינן ליוהרא ומכסין אותה אע"פ שאין נכון עכ"ל (ח) ומדברי בעל התרומה נראה דלא איירי שימושא רבא אלא בתפלה של יד דוקא וכך הם דברי אורחות חיים שכתב וז"ל תפילין של יד צריך לכסותן דכתיב לך לאות ולא לאחרים לאות אבל של ראש טוב להיותם גלוים ונראים דכתיב וראו כל עמי הארץ וכו' וא"ר אליעזר אלו תפילין של ראש עכ"ל וכתוב עוד בספר א"ח בשם רבינו האי מנהג הגאונים והחכמים ואבות בית דין שמניחים אותו בגילוי אבל תלמיד בפני רבו אין מדרך ארץ לגלות תפילין בפניו שלא ישוו עצמם לרבותם בפניהם ונראים כעזי פנים וחוששין לעונש מפני שתפילין דרך כבוד דכתיב וראו כל עמי הארץ וגו' (ט):

כח וימשמש בהן כל שעה בס"פ הקומץ (לו.) חייב אדם למשמש בתפילין בכל שעה ק"ו מציץ ומה ציץ שאין בו אלא אזכרה אחת אמרה תורה והיה על מצחו תמיד שלא יסיח דעתו ממנו תפילין שיש בהם אזכרות הרבה עאכ"ו ובסימן ס"א כתב רבינו שכשיאמר וקשרתם לאות על ידך ימשמש בתפילין של יד וכשיאמר ולטוטפות בין עיניך ימשמש בשל ראש וכן נהגו:

וימשמש בשל יד תחלה וכו' בפ"ג דיומא (לג:) אמר ר"ל אין מעבירין על המצות אמר רבא ש"מ מדר"ל עבורי דרעא אטוטפתא אסור וכתבו התוס' שם ובס"פ הקומץ שהרב ר' אליהו פי' דלענין משמוש קאמר דבשל יד ממשמש תחלה דפגע בהו ברישא וכ"כ הרא"ש והמרדכי בה' תפילין ואע"פ שיש פירוש אחר בהאי מימרא דרבא כדבסמוך כתב רבינו גם כדברי הפי' הזה משום דאפשר דתרווייהו איתנהו:

וכשמסירם יסיר של ראש תחלה בס"פ הקומץ (לו:) תנא כשהוא מניח מניח של יד תחלה וכשהוא חולץ חולץ של ראש תחלה וטעמא משום דכתיב והיו לטוטפות בין עיניך כ"ז שבין עיניך יהיו שתים:

כתוב בספר מערכת האלהות שצריך לחלוץ תפילין של ראש מעומד:

ויניחם בתיקן ואח"כ יחלוץ של יד ויניחה עליה בענין שכשיבא להניחם ימצא של יד תחלה ויניחם אהא דאמר רבא עבורי דרעא אטוטפתא אסור משום דאין מעבירין על המצות פי' רש"י כשפוגע בתפילין של יד תחלה אסור להעבירו ולהניח של ראש וכתבו הרא"ש והמרדכי בהלכו' תפילין שקשה על פירושו דאטו לית ביה איסור אלא משום דאין מעבירין על המצות והלא משנה הוא סדר הנחתן האמור בפסוק ופר"ת בשם ר"ח שאמר בשם רב האי עבורי דרעא אטוטפתא אסור להעביר ולהקדים ולתת של זרוע בתיק תחלה ולתת עליה של ראש כי אז יהיה זקוק להעביר על המצות כשיניח תפילין כי יצטרך להסיר של ראש שפוגע תחלה בהם ולהניח של יד קודם של ראש הילכך צריך להניח בתיק תחלה של ראש ועליה של יד וכן כתבו התוס' בס"פ הקומץ ובפ"ג דיומא ולפ"ז אם אירע שפגע בשל ראש תחלה צריך להעביר על אותה מצוה ויניח של יד תחלה וכ"כ הרא"ש בהדיא בתשובה וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל ודלא ככ"י שכתב שיניח של ראש תחלה ולא יעבור על המצות וכבר כתבתי בסי' כ"ה שיש למחות ביד המוציא תפלה של ראש קודם הנחת תפלה של יד כדי שתהיה תפילה של ראש מתוקנת ומזומנת לפניו להניחה סמוך לשל יד:

כתב הרב ר' דוד אבודרהם בשם גאון שמנהג החכמים לנשק התפילין בשעת הנחתן ובשעת חליצתן וכ"כ בספר א"ח:

כט ולא יברך אקב"ו לשמור חוקיו כשמסירם שאין הלכה כבני מערבא וכו' בס"פ הקומץ (לו:) תנא ושמרת את החוקה הזאת למועדה מימים ימימה ימים ולא לילות מימים ולא כל ימים פרט לשבתות וי"ט דברי ר' יוסי הגלילי ר' עקיבא אומר לא נאמרה חוקה זאת אלא לענין פסח בלבד ומפרש בגמרא דקסבר ר"ע לילה זמן תפילין אבל שבתות וימים טובים לאו זמן תפילין ונפקא לי' מדכתיב והיה לך לאות יצאו שבתות וי"ט שהן גופן אות וכתב הרא"ש בהל' תפילין על ברייתא זו הא דאמרי' בפרק בא סימן (מג:) ובפרק כיצד מברכין (מד:) דבני מערבא מברכין בתר דמסלקו תפילייהו לשמור חוקיו היה אומר ר"ת שהיו מברכים כשהיו מסלקין אותן סמוך לשקיעת החמה משום דיש מצוה בסלוקן כדדרשינן הכא ושמרת את החוקה ימים ולא לילות ואמרינן המניח תפילין אחר שקיעת החמה עובר בעשה ואמרינן

כח וימשמש בהן כל שעה בס"פ הקומץ ילפינן לה בק"ו מציץ שאין בה אלא אזכרה אחת אמרה תורה והיה על מצחו תמיד שלא יסיח דעתו ממנו תפילין שיש בהם אזכרות הרבה עאכ"ו והיכא למידק דמקרא לא שמעינן אלא שלא יסיח דעתו מהם אבל שימשמש בהם כל שעה לא שמעינו ותו דמשמוש זה לא שמענו פירושו וכי בכל הזמן שתפילין על ידו ועל ראשו ימשמש בהן שלא יסיר ידו מהם אתמהא ונראה דה"ק חייב אדם למשמש בתפיליו בכל שעה שנזכר מהם דמיד לאחר שנזכר מהם חייב למשמש בהם כדי שלא יגיע לידי היסח הדעת:

ומ"ש וימשמש בשל יד תחלה כו' בפ"ג דיומא עבורי דרעא אטוטפתא אסור ופי' ר' אליה לא יקדים משמוש תפילין של ראש לשל יד:

ומ"ש וכשיסירן וכולי זהו פר"ת ור"ח בשם רב האי גאון אהך עבורי דרעא אטוטפתא אסור וס"ל לרבינו דתרתי פירושי הילכתא נינהו ודקדק רבינו במ"ש יסיר של ראש תחלה ויניחם בתיקן וכו' להורות דלא ימתין מלהכניס בתיקן עד שיסיר גם של יד אלא מיד כשיסיר של ראש תחלה יניחם בתיקן כדי שלא יבא לידי שגגה להניח של יד תחלה ואח"כ של ראש עליו וכל שכן שלא יעשה שני תיקים אחד לשל יד ואחד לשל ראש ויכתוב ע"ז יד ועל זה ראש דאתי למטעי להחליף של יד בשל ראש אלא יעשה תיק אחד ארוך וצר ויניח זה על זה דלא אתא לידי טעות והכי מזמע להדיא בפרק מי שמתו דקרי תלמודא לתיק זה כובע לפי שהוא עשוי בצורת כובע מלשון גובה כי ארוך הוא התיק וצר כדי שיניח זה על זה וע"ל סימן מ' סעיף ג' הבאתי לשון התלמוד וז"ל פסקי תוספת דמנחות ואם יש בתיק כדי להחזיק שניהם זה בצד זה יניח תחלה של ראש ואח"כ יניח של יד אצלו עכ"ל:

כט ולא יברך אשר קדשנו במצותיו וציונו לשמור חוקיו וכו' פי' בני מערבא היו דורשין ושמרת את החקה הזאת בחוקת תפילין הכתוב מדבר ומדכתיב ושמרת את החקה ימים ולא לילות משמע לר' יוחנן אזהרת לאו שלא יהיו עליו תפילין בלילה ולרבי אלעזר עובר בעשה כדאיתא ס"פ הקומץ אם כן בשעה שמסירם קודם הלילה צריך לברך עליהן לשמור חקיו אבל אנן דקי"ל לילה זמן תפילין היא וקר' ושמרת בחוקת הפסח הכתוב מדבר אעפ"י דהלכה ואין מורין כן וצריך להסירן בלילה מ"מ אין צריך להסירן מן הדין מטעם אזהרת ושמרת את החקה ואעפ"י שצריך להסירן בע"ש ב"ה מטעם והיו לאות על ידך יצאו שבתות וי"ט דא"צ אות מ"מ מלשון אין צריכין אות משמע דאין כאן איסור אם מניחן בשבתות וי"ט וכ"כ התו' להדיא בספ"ק די"ט ומביאו ב"י בה' שבת ריש סימן ש"ח הלכך דידן אין לברך כלל בשעה שמסירן לא בלילה ולא בע"ש ב"ה כיון שאין איסור בדבר כלל כשאינו מסירן ולשון רבינו שכתב שמה שצריך אז להסירם לא מושמרת אנו לומדין וכולי טעמו כדפי' שאלו היינו לומדים אותו מושמרת היה צריך לברך דמושמרת משמע דאיכא איסור בדבר דהיינו אזהרת לאו או אזהרת עשה אבל כיון דאנו לומדים אותו משום דכתיב והיו לאות על ידך ושבת וי"ט אין צריכין אות ומלשון א"צ אות משמע דאין איסור בדבר אם מניחן בשבת וי"ט הלכך אין לברך כלל לא ברכת לשמור חוקיו ולא ברכת לשמור השבת . וא"ת כיון דאין איסור אם מניחן בשבת וי"ט למה צריך להסירם ויש לומר דחיישינן דילמא נפיק בהו לר"ה דאסור מדרבנן דילמא מיפסקן ואתי לאתוייהו ארבע אמות בר"ה כדאיתא בפרק במה אשה (דף ס"א) ועיין בב"י שהאריך: ומ"ש

דרכי משה

אוסטרייך דכורכין נמי הרצועות על התיתורא שבזרוע להדיק בחוזק על הזרוע ואינו נכון רק יהא תלויין כעין של ראש עכ"ל: (ז) כתב האגור בשם ספר הזוהר דתפילין של יד יברך מיושב ושל ראש מעומד עכ"ל ולא נהגו כן אלא מניחן שתיהן מעומד וכבר כתבתי לעיל סי' ח' דכל ברכות המצות מברכין מעומד: (ח) ונ"ל דדוקא כשמניחן כל היום אית ביה משום יוהרא הואיל ואין נוהגין כן אבל בשעת ק"ש ותפלה לית ביה משום יוהרא כלל ואין לכסותן וכ"כ ב"י בשם ספר התרומות וא"ח דאין לכסות תפילין של ראש אבל הב"י הביא דברי המרדכי שאף בשעת ק"ש ותפלה קאמר ולא נהירא לי: (ט) ול"נ דכל זה לא מיירי אלא כשמניחם כל היום אבל בשעת התפילה אין לחוש ותמיהני על ב"י שכתב דברים אלו סתם: כט (א) והמרדכי כתב סוף כיצד מברכין דאע"ג דאין לברך לשמור חוקיו מ"מ יש לברך לשמור תפילין וכן בכל המצות יש לברך מעין המצוה עכ"ל ואין המנהג כן וכ"כ הרב אבודרהם אבל שאנו נוהגין שלא לברך על שום מצוה כשמסלקים וחזי מאי עמא דבר עכ"ל וכ"כ התוס' פרק בא סימן (נא:):

פרישה

(יד) **ואם** פיחת או הוסיף לשון ב"י דע דהאי אם פיחת כו' אארכן נמי קאי וכך הם דברי הרא"ש אבל לא פי' כמה יפחות ויפסל ומשמע שאפי' נשתייר כל שהו כשר וב"י פסק כהרמב"ם להחמיר לפסול פיחת משיעור ארכו או רחבו היכא דאפשר:

סי' כח (א) **וימשמש** בהן כל שעה כו' דיליף ק"ו מציץ שלא היה כתוב בו אלא אזכרה אחת אמרה תורה והיה על מצחו תמיד שלא יסיח דעתו ממנו תפילין שיש בה אזכרות הרבה עאכ"ו:

(ב) **ואח"כ** בשל ראש . שלא יעבור על המצות:

(ג) **ואח"כ** יחלוץ של יד ויניחן עליהם כו' דכתיב והיה לטוטפות בין עיניך כ"ז שבין עיניך צריך שיהיו שתים ומה"ט צריך לחלוץ של ראש תחלה ולהניח של יד תחלה:

סי' כט (א) **שאין** הלכה כבני מערבא שהיו מברכין כו' ודורשין אותו כו' ס"פ הקומץ תנא ושמרת את החקה הזאת למועדה מימים ימימה ימים ולא לילות

מפני שסוברין לילה לאו זמן תפילין הוא ודורשים אותו מושמרת את החוקה הזאת למועדה מימים ימימה שדורשין ימים ולא לילות ואנן קי"ל לילה זמן תפילין הוא הלכך אין לברך אפילו כשיסירם בלילה ואפי' בע"ש בין השמשות שצריך להסירם אין לברך שמה שצריך אז להסירם לא מושמרת אנו לומדים אותו אלא משום דכתיב בהן והיה לאות על ידך ושבת וי"ט אין צריכין אות הלכך אין לברך כלל (ב) וראיתי כתוב על שם רב האי גאון הרשות בידו אם ירצה לברך מברך א ואני תמה (ג) [א] דודאי כיון שאינו חייב לברך אם יברך הוי ברכה לבטלה:

ל (א) **זמן** הנחתן בבקר משיראה חבירו הרגיל עמו קצת ברחוק ד"א ויכירנו [א] אע"ג דקיימא לן לילה זמן תפילין הוא אלא

ומ"ש רבינו הלכך אין לברך אפילו כשמסירם בלילה איכא למידק מאי אפי' דקאמר הא פשיטא דביום א"צ לברך אם מסירם ויש ליישב דה"ק לא מבעיא אם מסירם ביום דאעפ"י דגמר בדעתו שלא לחזור וללבשן כל אותו היום דפשיטא דאין לו לברך כיון דלא הגיע זמן הברכה אלא אפילו מסירם בלילה דהיינו סמוך לשקיעת החמה דלבני מערבא חייב לברך אבל לדידן אין לברך:

וראיתי כתוב ע"ש רב האי גאון הרשות בידו אם ירצה לברך יברך ואני תמה וכו' הב"י כתב ג' טעמים ליישב בהם תמיהת רבינו ולפע"ד שאין בהם כלל ישוב והתימא במקומה עומדת דאפילו את"ל כמ"ש ב"י דאיכא ספק אם חייב לברך אם לאו לא היה לו להורות דאם ירצה לברך יברך דהא קי"ל ספק ברכות להקל אבל לפע"ד דטעמו של הגאון כיון דקי"ל הלכה ואין מורין כן והיינו דמדרבנן אסור להניחן בלילה שמא ישכחם ויישן בהם ומש"ה צריך לכתחלה להסירן בלילה הלכך הרשות בידו לברך כשם שאנו מברכים על כל מצות דרבנן ואע"ג דעל שאר מצות דרבנן שלא תקנו בה חכמים ברכה אין לנו לברך מדעת עצמינו הכא שאני דכיון דלבני מערבא צריך לומר דתקנו חכמים לברך לשמור חקיו מטעם ושמרת א"כ אף למ"ד לילה זמן תפילין הוא אלא דמדרבנן אסור מודים דהברכה דלשמור חקיו במקומה עומדת דצריך לברך מדרבנן ודו"ק וכבר הקשה מהר"א מפראג אמה שתמה רבינו דלמה יברך כיון שאינו חייב לברך מהא דס"פ בכל מערבין גבי זמן דר"ה ויה"כ א"ל רשות לא קמבעיא לי חובה מאי וכ"כ באשר"י פ' בתרא דר"ה וכן כתב רבינו בסי' תל"ב גבי בדיקת חמץ אלמא דמותר לברך אעפ"י שאינו חייב לברך ומה שתירץ על זה דבמקום שבודאי אינו חייב לברך כי הכא הוי ברכה לבטלה אבל היכא דאיכא ספק כמו בזמן דר"ה ויה"כ ובדיקת חמץ יכול לברך ע"כ והוא החילוק שכתב ב"י לחלק בין ודאי לספק וליתא כדפי' דבספק נמי אסור לברך משום ספק ברכה לבטלה פן יהא עובר על לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא אבל לפע"ד דאיכא לחלק בין ברכת שהחיינו לשאר ברכות דברכת שהחיינו שבאה על שמחת לבו של אדם יכול לברך אף על פי שאינו ודאי חייב לברך דאינו עובר על לא תשא אם הוא שמח ומברך לו יתעלה על שהחייהו וקיימו עד הזמן הזה אבל כאן דמברך אשר קדשנו במצותיו וצונו וכו' פשיטא דכיון דאיכא ספק אינו יכול לברך ולומר וצונו דהויא ספק ברכה לבטלה דאסור לד"ה זה נ"ל בדעת רבינו שהשיג כאן על דברי ר"ה גאון ולא השיג על דברי ב"ה בה' חמץ:

ל **זמן** הנחתן בבקר משירא' חבירו וכו' בפ"ק דברכות לתפלה כאחרים משיראה את חברו ברחוק ארבע אמות ויכירנו וחבירו הרגיל עמו קצת קאמר כדאיתא בירושלמי ופרש"י לתפלה להניח תפילין וכך היא דעת כל הפוסקים אלא דהב"י הבין מדברי הר' ירוחם שמפרש לתפלה להתפלל והשיג עליו בריש סי' פ"ט וכבר כתבתי לשם דלא עלה כך ע"ד הר"י אלא דעתו כדעת כל הפוסקים ע"ש:

אע"ג דקי"ל לילה זמן תפילין הוא אלא שאין מורין כן כלומר לא יעלה על דעתך לפרש דאין מורין כן לאחרים שיניחם בלילה אלא מורין לו שיניחם משיראה

ואמרינן נמי בירושלמי פרק היה קורא על מילתא דבני מערבא דמברכי לשמור חוקיו כמ"ד בחוקת תפילין הכתוב מדבר אבל למ"ד בחוקת פסח הכתוב מדבר לא הילכך האידנא אין לברך לשמור חוקיו אפי' כשמסלקן סמוך לשקיעת החמה דמסקי' דלילה זמן תפילין הוא אלא שאין מורין כן ושמרת את החקה בחוקת הפסח הכתוב מדבר ואפי' כשמסלקן בערב שבת סמוך לשקיעת החמה אין לברך דהא דשבת לאו זמן תפילין הוא לאו מושמרת נפקא אלא מוהיה לך לאות עכ"ל וכיוצא בזה הם דברי התוספות בפרק בא סימן ובפ' כילד מברכין והם הם דברי רבינו והדבר מבואר שישוב לשונו כך הוא שאין הלכה כבני מערבא שהיו מברכים לשמור חוקיו והטעם שאין הלכה כמותם הוא מפני שטעמם היה משום דקסברי לילה לאו זמן תפילין הוא ודורשים אותו מושמרת את החוקה הזאת וגו' ולפיכך היו מברכים לשמור חוקיו כשמסלקין אותם סמוך לשקיעת החמה אבל אנן קי"ל לילה זמן תפילין הוא וקרא דושמרת את החוקה לא איירי במצות תפילין אלא במצות הפסח הלכך אין לברך אף כשיסירם בלילה כדהוו סברי בני מערבא ואפי' בע"ש בין השמשות דלכ"ע צריך לסלקן אז דהא שבת לאו זמן תפילין הוא לדברי הכל עכ"ז אין לברך משום דמה שצריך אז להסירם לאו מושמרת את החוקה ילפינן ליה אלא משום דכתיב בהו והיה לאות על ידך יצאו שבתות וי"ט שהן גופן אות:

ואיכא למידק דמ"מ נברך ברכה מעין קרא דוהיה לאות על ידך וי"ל דלא שייך לתקן ברכה אלא למאן דסבר דושמרת את החוקה במצות תפילין מיירי משום דכיון דכתיב בהו לשון שמירה משמע דה"ק השמר לך פן תניחם אלא בימים דוקא ולא בלילות וא"כ מחוייב הוא לסלקן בלילה והילכך שייך שפיר לברך עלייהו אבל מוהיה לך לאות כיון דלא נאמר בו לשון שמירה משמע דה"ק קרא בימים שאינם אות אתה חייב להניח ולא בימים שהן גופן אות ואין במשמע זה איסו' להניחם בימים שהם גופן אות וא"כ לא שייך לברך מעין קרא דוהיה לך לאות וזהו שכתב רבינו הילכך אין לברך כלל כלומר לא ברכה דלשמור חוקיו ולא ברכה דמעין קרא דוהיה לך לאות ובהכי ניחא דאע"ג דממעטינן לילה מציצית משום דכתיב וראיתם אותו לא מיתסר ללובשו בלילה והיינו טעמא דכיון דלא כתיב ביה לשון שמירה משמע דה"ק ביום שהוא עת ראייה אתה חייב ללבוש ציצית ולא בלילה שאינו עת ראייה ואין במשמע זה איסור ללובשו בלילה וכדברי תירוץ זה נראה מדברי התוס' בפרק בא סימן וכן נראה מדברי ספר התרומה ומדברי המרדכי ולפי זה צ"ל שמה שכתב רבינו דבע"ש בין השמשות צריך להסירם לא משום דאסור להניחם הוא אלא משום דכיון דאינו זמן חיובם צריך להסירם דחיישינן דילמא נפיק בהו לר"ה ואף ע"ג דמדאורייתא לא מיתסר למיפק בהו לא הוי גזירה לגזירה דכיון דאין לו צורך כלל להניחם אפי' למידי דרבנן חיישינן ועי"ל דלית לן לברוכי שום ברכה דליתא בתלמוד' וכיון דלא אידכר בגמרא שום ברכה בסילוק תפילין אלא ברכת לשמור חוקיו והיא ברכה אוקימנא דאתיא דלא כהלכתא תו לית לן לתקוני מדעתין שום ברכה וכן נראה ממה שכתבו התוס' בפרק כילד מברכין וז"ל אע"ג דאנן קי"ל דשבת וי"ט לאו זמן תפילין דוקא לדידהו דס"ל חוקה קאי אתפילין מברכין עכ"ל משמע שהם סוברים דאי לא מברכין לשמור חוקיו משום דלדידן לא קאי חוקה אתפילין לית לן לברוכי שום ברכה ויש ליישב דבריהם על פי תירוץ ראשון דה"ק דכל היכא דלא כתיב כעין קרא דושמרת את החוקה לא מברכין שום ברכה כלל ומ"מ אלישנא דשמירה הוא דקפדי א"כ דלישנא דחוקה נמי משמע להו דהוי כלישנא דשמירה דחוקה לישנא דקפידא הוא וכדאמרינן בעלמא כל מקום שנאמר חוקה לשון עיכוב הוא וה"ק דוקא בימים תניחם ולא בלילות ומשמע דאסור להניחם בלילה למאן דאמר במצות תפילין הכתוב מדבר:

והרמב"ם אע"פ שפסק דלילה לאו זמן תפילין הוא וכתב שכל המניחן בלילה עובר בלאו שנאמר ושמרת את החוקה הזאת וגו' וכל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה לא כתב דבתר דמסלק לתפילין יברך ואפשר שטעמו משום דמשמע דבני מערבא דוקא הוו מברכי ולא בני בבל וטעמייהו משום דאע"ג דס"ל לילה לאו זמן תפילין היינו אם מניחם בתחלה אבל אם היו עליו מבע"י ולא סילקן משחשיכה אינו עובר וכמו שיתבאר בסימן שאחר זה וכיון שלא נתחייב לסלקן משחשיכה משום ושמרת את החוקה הזאת וגו' לא שייך לברך לשמור חוקיו ואנן בתר בני בבל גרירין בפסקי דינין דידן ואע"ג דבתרבא דאייתרא פסק דשרי ודלא כבני בבל התם שאני דלא אסרי ליה בני בבל אלא ממנהגא בעלמא ומודו דלדינא מישרא שרי אבל במאי דסברי בני בבל דהוי דינא הכי פשיטא דכוותייהו נקיטינן:

וראיתי כתוב על שם רב האי גאון הרשות בידו אם ירצה לברך ואני תמה דודאי כיון שאינו חייב לברך אם יברך הוי ברכה לבטלה נראה שיש ליישב דעת הגאון דמספקא ליה אם הלכה כמ"ד לילה לאו זמן תפילין הוא או כמ"ד זמן תפילין הוא והלכך דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד ועי"ל שלא אמר הגאון שהרשות בידו לברך אלא כשמסלקן בע"ש ועי"ט וס"ל דאיסורא נמי איכא אם מניחם בשבת וי"ט דקרא דוהיה לך לאות משמע ליה דממעט שבתות וי"ט לומר דאסור להניח תפילין בהם וכיון שכן אם רצה לברך ברכה מעין קרא דוהיה לך לאות מברך ואם לא רצה לברך כיון דלא אשכחן לה בהדיא בגמרא אינו מברך אי נמי מספקא ליה אי שבתות וי"ט דממעטינן להו מוהיה לאות על ידך אי ממעטינן להו לומר דאינו חייב להניח בהם תפילין אבל איסורא ליכא וא"כ אינו צריך לברך או אי ממעטינן להו לומר דאיסורא נמי איכא וא"כ צריך לברך והילכך הרשות בידו אי נמי דכיון דבני מערבא הוו מברכי אע"ג דאנן לא סבירא לן כוותייהו הבא לברך אין מוחין בידו כיון שיש לו אילן גדול להתלות בו:

ל **זמן** הנחתם בבקר משיראה את חבירו וכו' בפ"ק דברכות (ט:) אחרים אומרים משיראה את חבירו ברחוק ד' אמות ויכירנו אמר אביי לתפלה כאחרים ופירש"י לתפלה להניח תפילין והרי"ף והרא"ש גורסין בהדיא לתפילין כאחרים וכתב ה"ר יונה והטעם שתלו אותו בשיראה את חבירו משום דבתפילין כתיב ראיה דכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך וכתבו התוס' דאיתא בירושלמי אהא דאמרי' משיראה את חבירו ברחוק ארבע אמות ויכירנו במה אנן קיימין אי ברגיל אפילו ברחוק טפי חכים ביה ואי בשאינו רגיל אפי' בקרוב לגביה לא חכים בי' תיפתר ברגיל ואינו רגיל וכתבוהו הרא"ש וה"ר יונה ולפיכך כתב רבינו הרגיל עמו קצת:

אע"ג דקי"ל לילה זמן תפילין אלא שאין מורין כן בס"פ הקומץ (לו:) אמרי' דהכי סבר רב אשי ופירש"י דטעמא דאין מורין כן שמא ישכחם ויישן בהם. ומ"ש רבינו היינו

דרישה

סי' כט [א] **דודאי** כיון דאינו חייב כו' הוה ברכה לבטלה ז"ל רמ"ף בהגהותיו וק"ל דהא בגמרא ס"פ בכל מערבין דף מ' ע"ב גבי זמן בר"ה ויו"כ אמרי' רשות לא קמבעיא לי חובה מאי וכן באשר"י פרק בתרא דר"ה וכן לקמן בסימן תל"ב גבי זמן בבדיקת חמץ ואפשר שי"ל דכאן כיון שודאי אינו חייב לברך דקי"ל לילה ודאי זמן תפילין הוא אם יברך הוי ברכה לבטלה אבל היכא דמספקא כגון זמן בר"ה ויו"כ או גבי ביעור חמץ רשות הוא לברך ולאו ודאי הוא דאינו חייב לברך עכ"ל וב"י בסימן תל"ב הקשה עמ"ש שם בטו' רשות לברך ועלה בתימא ולפמ"ש רמ"ף ניחא:

סי' ל [א] **אע"ג** דקי"ל לילה זמן תפילין הוא כו' אבל לכתחלה אין להניח קודם הזמן הזה כבר כתבתי בפרישה דאין מורין כן קאי אמלילה אבל להניחם לכתחלה

פרישה

לילות מימים ולא כל ימים פרט לשבתות וי"ט דר"י הגלילי ר"ע אומר לא נאמר חקה זאת אלא לענין פסח בלבד ומפרש בגמרא דס"ל לר"ע דלילה זמן תפילין הוא ושבתות וי"ט דלאו זמן תפילין הן נפקא ליה מדכתיב והיה לך לאות יצאו שבתות וי"ט שהן גופן אות. וכתב ב"י ז"ל והדבר מבואר שישוב לשון רבינו כך הוא שאין הלכה כבני מערבא שהיו מברכין לשמור חקיו והטעם שאין הלכה כמותן הוא מפני שטעמם היה משום דקסברי לילה לאו זמן תפילין היא ודורשי' אותו מושמרת את החקה כו' ולפיכך היו מברכין לשמור חקיו כשסלקו אותן סמוך לשקיעת החמה אבל אנן קי"ל לילה זמן תפילין הוא וקרא דושמרת את החקה לא איירי במצות תפילין אלא במצות פסח הילכך אין לברך אף כשיסירם בלילה כדסברי בני מערבא ואפי' בע"ש בין השמשות דלכ"ע צריך לסלקן דהא שבת לאו זמן תפילין הוא לד"ה עכ"ז אין לברך משום דמה שצריך אז לסלקן לא מושמרת את החקה ילפי' ליה דהוה משמע דחיוב הוא להסירן עכ"פ דכל השמר פן ואל לא תעשה הוא וכיון שהיה חיוב לסלקן ודאי יש לברך על הסילוק. אלא הטעם משום דכתיב בהו והיה לאות כו' ילפי' לה דילהו שבתות וי"ט שהן גופן אות וכיון דלא נאמר בהו לשון שמירה משמע דה"ק קרא בימים שאינם אות אתה חייב להניח ולא בימים שהן גופן אות ואין במשמע זה איסור להניחם בימים שהן גופן אות וא"כ לא שייך לומר דנברך ואפי' ברכה מעין קרא והיה לאות נמי לא יברך. וזהו שדייק רבינו וכתב הילכך אין לברך כלל כלומר לא ברכה דלשמור ולא ברכה דמעין קרא דוהיה לך לאות ובהכי ניחא אע"ג דממעטינן לילה מציצית משום דכתיב וראיתם אותו לא מיתסר ללובשו בלילה כיון דלא כתיב ביה לשון שמירה. ולפי זה צ"ל דמ"ש רבינו דבע"ש בין השמשות צריך להסירם לא משום דאסור להניחם הוא משום דכיון דאינו זמן חיובם צריך להסירם דחיישינן דלמא נפיק בהו לר"ה ואע"ג דמדאורייתא לא יתסר למיפק בהו לא הוה גזירה לגזירה דכיון דאין לו צורך כלל להניחם אפי' למידי דרבנן חיישינן. עכ"ל: (ג) **וראיתי** כתוב ע"ש ר' האי הרשות בידו כו' ואני תמה כו'. וב"י כתב ישוב לרב האי דמספקא ליה אי הלכה כמ"ד לילה לאו זמן תפילין הוא אי כמ"ד זמן תפילין הוא הילכך דעביד כמר עבד ודעביד כמר עבד. א"כ רב האי קאי כשמסלקן בע"ש ובעי"ט ומספקא ליה אי הא דממעטינן מוהיה לאות וגו' היינו למיובא דאינו חיוב להניח בהם תפילין אבל איסורא ליכא וא"כ א"צ לברך א"ד ממעטינן להו לגמרי ואיסורא נמי הוה להניח בהם תפילין וא"כ צריך לברך הלכך הרשות בידו וע"ש עוד:

(ג) **דודאי** כיון שאינו חייב כו' הוה ברכה לבטלה. עיין בדרישה: **סי' ל'** (א) **זמן** הנחתן בבוקר משיראה חבירו כו' פ"ק דברכות דף ט'. וכתב

חדושי הגהות

כט א אע"נ דלקמן גבי ביעור חמץ כתב בשם בעל העיטור דברכת שהחיינו רשות הוא ולא קא מתמה עליה כמו שמתמה כאן וכן בסוף פרק בכל מערבין בגמרא (מ.) גבי זמן דר"ה ויו"כ א"ל רשות לא קא מבעיא כו' משמע נמי דשייך רשות בברכות נ"ל דל"ד דהתם ודאי חייב במצוה דר"ה ויו"כ וכן בביעור חמץ רק שהוא ספק אם תקנו זמן לכן שפיר א"ל דברכת הזמן רשות הוא אבל הכא איכא ספק אי הוי שום מצוה בהסרת תפילין בע"ש וא"כ א"א שיברך על הספק דהאיך יברך אקב"ו להסיר תפילין אם אין מצוה בהסרתן

אלא שאין מורין כן היינו לענין שאם היו בראשו וחשכה שאין צריך לחלצן אבל לכתחלה אין להניחן קודם הזמן הזה ואם צריך לילך לדרך יכול להניחן קודם זמנן בלא ברכה ולכשיגיע זמנן ימשמש בהן ויברך וה"ר פרץ כתב כיון דקיימא לן דלילה זמן תפילין הוא אלא שאין להניחן בלילה משום גזרה שמא ישן בהן מי שרוצה לצאת לדרך יכול להניחן קודם זמנן ולברך עליהן מיד וא"א ז"ל
לא

היינו לענין שאם היו בראשו וחשכה שאין צריך לחלצן אבל לכתחלה אין להניחם קודם הזמן הזה כ"כ הרא"ש בשם בעל התרומה ולמד כן מדתניא בס"פ הקומץ (שם.) עד מתי מניחם עד שתשקע החמה ר' יעקב אומר עד שתכלה רגל מן השוק וחכ"א עד זמן שינה ומודים חכמים לר' יעקב שאם חלצן ליכנס לבית המרחץ ולבית הכסא ושקעה החמה שוב אין מניחם אלמא חכמים ור' יעקב דסברי לילה זמן תפילין מדשרו להניחם בראשו עד זמן שינה מודים לת"ק דאין מניחם לכתחלה משתשקע החמה והרמב"ם אע"פ שפסק כמ"ד לילה לאו זמן תפילין הוא והמניחן בלילה עובר בלאו כתב שאם הניחן קודם שתשקע החמה וחשכה עליו אפי' הן עליו כל הלילה מותר ואין מורין כן וטעמא משום דאיתא בס"פ הקומץ אמר רבינא הוי יתיבנא קמיה דרב אשי וחשך ולא סליק תפילי ואמינא ליה לשמרן קבעי מר ואמר לי אין וחזיתיה לדעתיה דלא לשמרן הוה בעי קסבר הלכה ואין מורין כן ומאחר דס"ל דהלכה כמ"ד לילה לאו זמן תפילין הוא הוצרך לפרש דהיינו דווקא לענין שלא יניחם לכתחלה אבל אם כבר הם בראשו אינו חייב לחלצם כי היכי דלא תיקשי הלכתא אעובדא דרב אשי ובפלוגתא דרבי יעקב וחכמים כתב המרדכי דקי"ל כחכמים וכתוב בספר התרומה והאי שקיעה דאסור להניחם מדרבנן היינו סוף שקיעה סמוך לצאת הכוכבים וכן כתוב במרדכי ודע דבגמרא אמרינן אמר ר' אלעזר אם לשמרן מותר ופירש"י לשמרן שלא יאבדו מותר להניחם אפי' לאחר שקיעת החמה ומשמע מדבריו דלהניחם לכתחלה שרי כדי לשמרם וכן כתב הרא"ש אהאי עובדא דרב אשי שגירסת הרי"ף וחשך ולא סליק תפילי אבל בגמרא גרסינן בכל הספרים וחשך והוה מנח תפילי וכן פירש"י אם לשמרן שלא יאבדו מותר להניחן לאחר שקיעת החמה עכ"ל אבל הרמב"ם כתב ואם לא חלץ תפילין משקעה החמה מפני שלא היה לו מקום לשמרן ונמצאו עליו כדי לשמרן מותר משמע דסבר דלא שרי כדי לשמרן אלא שלא לחלצן אבל להניחם לכתחלה לא וכדגרים הרי"ף בעובדא דרבינא ורב אשי דלא סליק תפילי וא"ל לשמרן קא בעי מר אלמא דשלא לסלקן הוא דשרי כדי לשמרן אבל להניחם לכתחלה לא וכן דעת כל הפוסקים שלא הזכירו הא דלשמרן שרי דשלא לסלקן בלאו לשמרן נמי שרי וכבר כתבו זה ולהניחן לכתחלה אפי' כדי לשמרן אסור ולפ"ז לא קי"ל כר' אלעזר דאמר אם לשמרן מותר ומיהו אפשר דאע"ג דסברי דלשמרן מותר להניחן לכתחלה לא כתבו כן לפי שסמכו על מה שכתבו שאם היה צריך לילך לדרך מותר להניחן קודם זמנם ומשמע להו דטעמא דשרי משום דהוי כדי לשמרן ומ"מ יש לתמוה על מה שפי' הרא"ש בגירסת הספרים וחשך והוה מנח תפילי שהיה מניחם בתחלה אחר שקיעת החמה דמאחר דאמר רבינא וחזיתיה לדעתיה דלאו לשמרן הוה בעי קסבר הלכה ואין מורין כן א"כ אפי' שלא לשמרן מותר להניחם בתחלה אחר שקיעת החמה אלא שאין מורין כן וזה שלא כדברי הפוסקים ולכן נראה דספרים דגרסי והוה מנח תפילי לא שהיה מניחם אחר חשיכה אלא שלא סלקן משחשכה וה"ק הוה מנח תפילי כלומר שהניח מלסלקן ומש"ה אמרינן דהוי הלכה ואין מורין כן אבל להניחם בתחלה פשיטא דאסור אם לא כדי לשמרם לפי מה שפירש"י בדברי ר"א ומיהו מדברי ה"ר יונה בפ"ק דברכות גבי הא דאמר אביי לתפילין כאחרים משמע דלהניחן בלילה בתחלה נמי הוי הלכה ואין מורין כן והרמב"ם מאחר שכתב מי שהניח תפילין קודם שתשקע החמה וחשכה עליו אפי' הן עליו כל הלילה מותר תימא למה כתב אח"כ ואם לא חלץ תפילין משקעה חמה מפני שלא היה לו מקום לשמרן ונמצאו עליו כדי לשמרן מותר דמאי איריא לשמרן אפי' שלא לשמרן נמי · ואפשר דמשום דלעיל כתב דהא דשרי שלא לסלקן משחשכה הוי הלכה ואין מורין כן כתב אח"כ דהיינו דוקא כשאינו מתכוין לשמרן אבל אם הוא מתכוין לשמרן מותר ומורין כן וזהו שכתב גבי לשמרן מותר סתם ולא כתב שאין מורין כן וכבר כתבתי שהוא מפרש דהא דאר"א אם לשמרן מותר דלא להניחם בתחלה קאמר אלא להניח מלסלקן ומדקאמר סתמא מותר משמע דאורויי נמי מורינן וכן משמע בעובדא דרבינא ורב אשי דכי א"ל לנטרינהו בעי מר א"ל אין ולא בעא למימר ליה דבלא לשמרם נמי שרי אלמא דכשאינו מתכוין לשמרן דוקא הוא דאמרי' אין מורין כן אבל לשמרם מותר ומורין כן ואע"פ שיש לדחות ולומר דאין ה"נ דאפי' לשמרן אין מורין כן והא דא"ל רב אשי אין היינו משום דרבינא הוה ידע דלשמרן שרי דהא א"ל לשמרן קא בעי מר וכל כה"ג לאו הוראה הוא אבל אי לא הוה ידע לא הוה מורי ליה דשרי אפי' לשמרן מ"מ סובר הרמב"ם דכיון שהודה למאי דא"ל לשמרן בעי מר הויא הוראה ולענין הלכה כיון דהרי"ף והרמב"ם מסכימים שאין להניחם בתחלה בלילה הכי נקטינן :

ואם צריך לילך לדרך יכול להניחם קודם זמנם בלא ברכה וכו' ברייתא בס"פ הקומץ (לו:) היה רוצה לצאת לדרך מניחן וכשיגיע זמנן ממשמש בהם ומברך וכתבוה הרי"ף והרא"ש אבל הרמב"ם השמיטה ואפשר שהוא סובר דאתיא כמ"ד לילה זמן תפילין הוא והא דקתני עד שיגיע זמנם היינו זמנם מדרבנן שגזרו שלא להניחם בלילה וכיון שהוא פוסק כמ"ד לילה לאו זמן תפילין הוא בטלה לה מהלכה לפי דעתו :

הר"פ כתב כיון דקי"ל דלילה זמן תפילין הוא וכו' כ"כ בהגהת סמ"ק וטעמו של הר"פ הפך מהרמב"ם שהר"פ סובר דההיא ברייתא אתיא כמ"ד לילה לאו זמן תפילין הוא ומש"ה אינו מברך מיד אבל למאן דאמר לילה זמן תפילין הוא מברך מיד :

וכתוב בסמ"ק דהא דשרי למשכים לצאת לדרך להניחם מיד מתירא שמא יאבדו היא ובהגהה כתב ונראה דאפי' בלא חששא דשמא יאבדו מותר להניחם לכתחלה קודם היום בהשכים ויצא לדרך דליכא למיחש שיישן כיון שהשכים לצאת עכ"ל ואפשר דמטעם זה כתבה הרי"ף אע"ג דמשמע דס"ל דאין מניחין תפילין בתחלה בלילה דהכא שאני דכיון דהשכים ויצא לדרך ליכא למיחש שיישן בהם ולעניין הלכה כיון דכתבוה הרי"ף והרא"ש להאי ברייתא הכי נקטינן :
היה

תשירא חברו וכו' אבל היודע דלילה זמן תפילין וא"צ לשאול הוראה זו יכול להניחם בלילה מקמי שירא חברו דזה אינו דאין חילוק בין מי שצריך לשאול הוראה לאין צריך לשאול הוראה אלא ה"פ לילה זמן תפילין הוא לענין זה שאם היו בראשו וחשכה א"צ לחלצן ומשמע דיכול להורות כך אף לאחרים אבל לכתחלה אין להניחם קודם הזמן הזה דזהו פירושו של אין מורין כן מיהו אינו עובר בלאו אם הניחן קודם הזמן הזה כיון דלילה זמן תפילין הוא אלא דמדרבנן אסור וכ"כ הרא"ש בשם ספר התרומה והביא ראיה מס"פ הקומץ וכתב שכן עיקר דלא כפירוש בעל העיטור בשם הגאונים אבל הרמב"ם כתב דהמניחן לכתחלה קודם הזמן הזה עובר בלאו דלילה לאו זמן תפילין הוא ואם הניחן קודם שתשקע החמה וחשכה עליו אפילו הן עליו כל הלילה מותר ואין מורין כן לאחרים הבאים לשאול הוראה אבל אם לא יחלוץ תפילין משקעה עליו החמה מפני שאין לו מקום לשמרן מותר ומורין כן לאחרים כך העלה ב"י מדברי הרמב"ם ובש"ע פסק דלילה זמן תפילין והמניחן לכתחלה אינו עובר בלאו אלא דאסור מדרבנן שמא ישכחם ויישן בהם והרוצה לצאת לדרך בהשכמה מניחם קודם זמנה ודלא כהרמב"ם דמחמיר בהא אבל בדין הניחן קודם שתשקע החמה וכו' פסק כהרמב"ם לחומרא דאין מורין כן לאחרים להניחן עליו כל הלילה אם לא דצריך לשמרן דאז מורין כן וקצת תימא לפסוק בדין אחד מקצתו כהרב רבינו משה בר מיימוני ומקצתו כהחולקים עליו :

ואם צריך לילך לדרך וכו' ברייתא ס"פ הקומץ ואתיא כמ"ד לילה זמן תפילין אלא דמדרבנן אסור לכתחלה שמא ייסן בהם וביוצא לדרך דטורח הוא להתעכב בדרך בשעה שיניח תפילין התירו לו שיניחם בביתו קודם זמנן וכו' אבל הר' פרץ מפרש איפכא דהך ברייתא כמ"ד לילה לאו זמן תפילין הוא דאי זמן תפילין הוא למה לא יברך עובר לעשייתן דכיון שהתירו לו להניח קודם זמנן כל שכן דיכול נמי לברך אלא צריך לפרש דהאי תנא ס"ל לילה לאו זמן תפילין הוא ועובר בלאו אם מניחן בלילה לשם קיום מצות תפילין ואם מברך קודם זמנו ברכה לבטלה היא והא דהתירו להניחן ברוצה לילך לדרך בהשכמה אינו אלא כדי לשמרן דמתיירא שמא יאבדו מידו בדרך ולפ"ז הך גירסא שהביא הרא"ש וחשך והוה מנח תפילין הוא עיקר דמוכח מינה דלשמרן כדי שלא יאבדו מותר להניחן בלילה וכמו שפי' רש"י להדיא וכ"כ בסמ"ק בפנים וז"ל היה משכים לצאת לדרך ומתיירא שמא יאבדו מניחן בראשו וכשיגיע זמנן ממשמש בהן ומברך ע"כ וכתב עליו הר"פ בהגה"ה דזהו דוקא למ"ד לילה לאו זמן תפילין הוא אבל למ"ד זמן תפילין הוא כדקי"ל השתא א"כ אם השכים לצאת לדרך קודם היום ומניחן מברך עליהם מיד ונראה דאפילו בלא חששא דשמא יאבדו מותר להניחן לכתחלה קודם היום בהשכים לצאת לדרך דליכא למיחש לשמא ייסן בהם כיון שהשכים לצאת עכ"ל מיהו לית הלכתא כהר"פ אלא אף למאי דקי"ל לילה זמן תפילין הוא אין לברך אלא לכשיגיע זמנן דאעפ"י שהתירו לו להניחן קודם היום מפני הטורח לא התירו לו לברך קודם זמנן ושפיר הוי עובר לעשייתם במה שיקיים המצוה לאחר שיברך כשיגיע הזמן והכי נקטינן וכן פסק בש"ע :
היה

פרישה

וכתב הר"ר יונה והטעם שתלו אותו כשירא חבירו לפי דבתפילין כתיב ראיה דכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ואיתא בירושלמי במה אנן קיימין אי ברגיל אפי' ברחוק טפי חכים ביה · ואי בשאינו רגיל אפי' בקרוב לגביה לא חכים ביה תפתר ברגיל ואינו רגיל ע"כ וכתבוהו הרא"ש ור"י ולפיכך כתב רבינו הרגיל עמו קצת · ב"י ה"ג ברוב הספרים זמן הנחתן כו' אע"ג דקי"ל לילה זמן כו' אבל לכתחלה אין להניחן קודם הזמן הזה ואם צריך כו' · וכ"ל דה"פ זמן הנחתן משיכיר חבירו ולא קודם לכן. והוקשה לו הא קי"ל דמדינא לילה זמן תפילין הוא אלא שאין מורין כן מטעם גזירה בעלמא שמא ישן ויפיח בהם א"כ כיון דאינו אסור אלא מה"ט למה כתבו שיעור משיכיר חבירו יניח תפילין ולא קודם לכן והא מיד שיעמוד בבקר אחר שישן כבר תו ליכא למיחש לשמא יפיח בהן דכיון שהוא בהקיץ מסתמא ירא' לשמור עצמו מהפסקה וא"כ מיד בקומו יהיה רשאי להניחם וזהו דאע"ג דקי"ל כו' · וקאמר היינו לעניין כו' פי' דהא דאמרי' דמדינא מותר תפילין בלילה אלא שגזרו משום שמא יפיח היינו שלא יצטרך לחלוץ התפילין שהן עליו כבר מבע"י כ"ז שבטוח לו שלא ישן בהם אבל להניח לכתחלה איסור נמי הוי הלכך להניחם קודם שיכיר חבירו אע"ג דודאי לא ישן ולא יפיח בהם אעפ"כ אסור מטעם דבראייה תליא מילתא ומסיק ואם צריך לצאת לדרך אז מותר לו להניחן קודם שיכיר חבירו אך שלא יברך עליהן כיון דעדיין לאו זמן ראייה הוא · והר"ר פרץ חולק וס"ל דאפילו לכתחלה מותר להניח בברכה קודם שיכיר חבירו כיון דעיקר הטעם הוא משום שינה · שוב ראיתי בש"ע שחיבר מהרמ"י משמע כמו שפרשתי וק"ל · ועיין בדרישה כתבתי פי' וגירסא אחרת וכתבתי הוכחה לדברי ע"ש :
היה

דרישה

לכתחלה אסור איסור גמור · וראיה לדברי מהא דתניא בס"פ הקומץ עד מתי מניחם עד שתשקע החמה רבי יעקב אומר עד שתכלה רגל מן השוק וחכמים אומרים עד זמן שינה ומודים חכמים לרבי יעקב שאם חלצן ליכנס לבית המרחץ ולבית הכסא ושקעה עליו החמה שוב אין מניחן ע"מ דחכמים ורבי יעקב דסברי לילה זמן תפילין מדשרו להניח' בראשו עד זמן שינה אפ"ה מודים לת"ק דאין מניחן לכתחלה משתשקע החמה וכן משמע מל' הרי"ף והרמב"ם ומרדכי דקי"ל כת"ק דלכתחלה אסור להניחם ואפילו שלא לחולצן אין מורין היתר כדאיתא ס"פ הקומץ אמר רבינא הוה יתיבנא קמיה דרב אשי וחשך ולא סליק תפילין ואמינא ליה לשומרן קא בעי מר וא"ל אין וחזיתיה לדעתיה דלא לשומרן הוה בעי קסבר הלכה ואין מורין כן · אבל נ"ע שמל' הרא"ש משמע דס"ל דאפילו להניחם לכתחלה מותר אלא דאין מורין כן דז"ל בה"ק דהרי"ף דף פ"ב ע"א וחשך ולא סליק תפילין זו היא גירסת הרי"ף אבל בגמרא גרסינן בכל הספרים וחשך והוה מנח להו תפילין וכן פרש"י מותר להניח' אפילו לאחר שקיע' החמה כו' עד ולמ"ד לילה זמן תפילין א"כ לחלוץ בלילה וגם אינו מניח בלילה משום הרקח דלא אתי ליישן בהו כו' וכאשר כתבתי עיקר עכ"ל · הרי לך בהדיא שדעת הרא"ש שרב אשי הניחן לכתחלה בלילה ושאלו אם לשומרן עשה כך דאל"כ ודאי אסור להניחן בלילה לכתחלה והשיב לו רב אשי דלשומרן כוונתו אבל האמ' היה שלא היה דעתו לשומרן ומה שהניח' לכתחלה לפי שס"ל דמותר לכתחלה לעשות כן אלא שלא רצה לגלות זה לרבינא לפי שאין מורין כן וא"כ צריכין אנו להשוות דעת רבינו עם אביו ונראה שזה דחקו להר"ף בהגהותיו לפרש פי' אחר בדברי רבינו וז"ל על מ"ש רבינו הייני לענין כו' וזהו פירושו של לילה זמן תפילין הוא אבל לכתחלה אין להניחם פירושו של אין מורין כן . ור"ל אע"ג דקי"ל לילה כו' מ"מ אם צריך וכו' עכ"ל . וכן ראיתי כתוב בשם מהרר"י הכה רמזו בקוצר מלה שגם דעת רבינו כדעת הרא"ש דהא דקי"ל לילה זמן תפילין היינו שא"צ לחולצן וזה מורין ודורשין לרבים . וגם להניחן לכתחלה מותר אלא שאין מורין כן לרבים משום שמא ישן בהם · ומשום דהוקשה להם א"כ מאי אע"ג דקאמר אדרבה כיון שאין מורין כן (לרבים משום שמא ישן בהם) הוצרך לאשמעינן זמן הנחתן אמטו להכי אמקו הוי"ו של ואם צריך לילך לדרך ולפי פי' ל' אע"ג אמ"ש למטה מיניה קאי וה"ק אע"ג דקי"ל דאין מורין להניחן לכתחלה מיהו אם צריך לילך לדרך מורין להניחן לכתחלה אלא שאין מברך זה תוכן פירושם · ולדעת הרא"ש ורבינו צריכין לומר דהא דמשמע מברייתא הנ"ל דכ"ע מודים לת"ק דאסור לכתחלה בלילה להניחם היינו ר"ל שלרבי' מפרסמים ודורשין להיסור שמא יבואו לידי שינ' ונפיח' והיינו נמי אין מורין כן דהאמר אליבא רב אשי כלומר אין מפרסמין ודורשין הדין כן לרבים למעשה (ואין פי' כמו בעלמא שאין מורין כן לשואל הבא לשאול איך הדין אלא כמ"ש) אבל ודאי מי שמוהר בכך יכול להניחם לכתחלה אפילו בלילה במדרו במקום שאין רואה וראיה לזה שהרי רב אשי עצמו שעשה הסתיר הדבר מפני רבינא ואמר שעשה כן כדי לשומרם וא"כ הא דאמרינן הלכה לילה זמן תפילין ואין מורין כן ה"פ מדינא לילה זמן תפילין הוא לכל דבר אפילו להניחן לכתחלה אלא דאין מורין כן פי' שאין לעשות כן מעשה לכתחלה מפני הרואה והיינו דוקא להניחן לכתחלה אבל לסלקן אין שום אדם מחוייב וכן משמע מל' הר"ר פרץ שהביא רבינו שהאי אין מורין כן ר"ל אין מורין להניחן לכתחלה שהרי כתב אלא שאין להניחן כו' שמא ישן כו' ושמא ישן הוא טעמא דאין מורין כן . וא"ל לפירושם למה האריך רבינו לכתוב אע"ג דקי"ל לילה זמן תפילין כו' אם צריך
צריך

חדושי הגהות

בהסרתן הא ע"כ הוי ברכה לבטלה כך הוא סברת רבינו אך כבר א"ל דדעת רב האי גאון הוא דודאי איכא מצוה בהסרת תפילין רק שהוא מסופק אם תקנו ברכה על מצוה זו אם לא ולכן הוי הברכה רשות כמו בראש השנה ויום כפור (מהרל"ח) :
ג"ל

לא כתב כן (ג) יהה בא בדרך ותפילין בראשו ושקעה עליו חמה (ג) יניח ידו עליהן עד שיגיע לביתו ואם יש בית קרוב לחומה שמשתמרין שם חולצן ומניחן שם (ד) היה יושב בבה"מ ותפילין בראשו וקדש עליו היום (ה) מניח ידו עליהן עד שמגיע לביתו:

לא (א) **שבת** וי"ט לאו זמן תפילין הן (ב) וחולו של מועד יש מסתפקין בו אם הוא זמן תפילין ומניחין אותן בלא ברכה וא"א ז"ל היה מניחן ומברך עליהם:

לב **מצות** תפילין שיכתוב ארבע פרשיות שהן קדש לי כל בכור עד למועדה מימים ימימה והיה כי יביאך עד כי

היה בא בדרך ותפילין בראשו ושקעה עליו חמה יניח ידו עליהם וכו' בס"פ יום טוב (טו.) ופירש"י היה בא בדרך. בע"ש: מניח ידו עליהם. שלא יראום וחכמים התירו להכניסם לעיר דרך מלבוש דהוא העברה כלאחר יד משום בזיון אבל התוס' פירשו דבחול איירי דכיון דשקעה עליו חמה יש לו לסלקן דקי"ל לילה לאו זמן תפילין הוא וא"ת אי איירי בחול אמאי אינו מביא אותם בידו וי"ל דלמא מישתלפי מידיה עכ"ל ורבינו סובר דבחול איירי וכדברי התוס' ומיהו מאי דצריך לסלקן לאו מטעמייהו דהא איהו פסק כמ"ד לילה זמן תפילין הוא אלא טעמא כדי שלא יטעו הרואים ויבואו להניחם לכתחלה בלילה ומהאי טעמא אמרו שצריך להניח ידו עליהם כדי שלא יראו אותם:

היה יושב בבית המדרש ותפילין בראשו וקידש עליו היום וכו' גם זה שם ופירש רש"י בית המדרש בשדה היה ואינו משתמר ומפרש בגמרא דאם יש בית המשתמר סמוך לבית, המדרש שחולצם ומניחם שם ולא יביאם בראשו עד ביתו ורבינו סמך על מ"ש כן בסמוך גבי היה בא בדרך דממילא משמע דה"ה להיה יושב בבית המדרש דמאי שנא ומיהו איכא למידק דרבינו משמע דמוקי להא א בחול שאם לא כן לא ה"ל לכתבה בסימן זה אלא בסימן שאחריו וכן משמע מדברי הרמב"ם שכתבה גבי דיני הנחת תפילין בלילה ותימא דלישנא דקידש היום לא שייך בחול והתוס' אע"פ שחלקו על רש"י בההיא דהיה בא בדרך ופירשוה בחול בהא מודו דבע"ש היא מדקתני וקידש עליו היום ואפשר שהרמב"ם ורבינו סוברים דאף על גב דבחול איירי נקט לישנא דקידש היום לאשמעינן דמשעה שקידש היום בערבי שבתות הוי לילה לענין הנחת תפילין וע"כ נ"ל כן לדברי התוס' שמפרשים ההיא דהיה בא בדרך בחול מדקתני בה ושקעה עליו חמה ולא קתני וקידש עליו היום ובברייתא דמייתי התם רב הונא קתני גבי היה בא בדרך נמי וקידש עליו היום ועוד י"ל דהא"כ דס"ל דבשבת איירי ורבינו כבר הזכיר בסימן שקודם זה דאסור להניח תפילין בשבת ומפני שדין היה בא בדרך ודין היה יושב בבית המדרש נשנו כמוכים בגמרא כתב דין היה יושב בבית המדרש כאן ולא המתין מלכתבו עד סימן שאחר זה והרמב"ם ג"כ כתב בתחלת דבריו זמן הנחת תפילין ביום ולא בלילה וכן שבתות וימים טובים אינן זמן תפילין ופירש דיני הנחת תפילין בלילה ואח"כ כתב דין היה יושב בבית המדרש דשייכא להנחת תפילין בשבת ואע"פ שכתב אח"כ דין דשייך להנחת תפילין בלילה איכא למימר דאיידי דכתב דין הנחת תפילין משתשקע החמה סמך לו דין היה בא בדרך ושקעה עליו חמה וסמך לדין זה דין היה יושב בבית המדרש לפי שבגמרא הוא סמוך לו וע"פ דרך זה אפשר שדין היה בא בדרך ושקעה עליו חמה בשבת מיירי וכמו שכתוב בקצת נוסחאות הרמב"ם היה בא בדרך ושקעה עליו חמה וקדש היום ומה שהכניסו בתוך דיני הנחת תפילין בלילה מפני שרצה לסמוך דין היה בא בדרך ושקעה עליו חמה לדיני הנחת תפילין משתשקע החמה:

כתוב בכתבי מה"ר ישראל סימן קכ"א שמי שלא הניח תפילין עד אחר תפלת ערבית שאסור לו להניחם אז הואיל ועשה אותה לילה בתפלתו דתרי קולי לא עבדינן:

לא **שבת** וי"ט לאו זמן תפילין הן פשוט בס"פ הקומץ (לו:):

וחולו של מועד יש מסתפקין בו וכו' התוס' בס"פ הקומץ (לו:) כתבו אהא דאמרי' יצאו שבתות וי"ט שהם עצמם קרויים אות לאו משום דאסירי בעשיית מלאכה דאפי' חול המועד דשרי בעשיית מלאכה איכא אות בפסח דאסור באכילת חמץ ובסוכות דחייב בסוכה ומיהו בפרק בתרא דמועד קטן משמע דחולו של מועד חייב בתפילין ומיהו לאו ראיה היא דהנך תנאי לטעמייהו דאית להו שבת זמן תפילין הוא ואח"כ הביאו ראיה מירושלמי דח"ה חייב בתפילין והרא"ש כתב כל זה וכתב הילכך מסתברא לפרש גמרא דילן דלא פליגא אירושלמי וכפרש ימים טובים דומיא דשבתות דאות שלהן שמירת שבת מעשיית מלאכה וכתב עוד בשם ספר העתים כתוב בשם גאון שאסור להניח תפילין בח"ה והרא"ש דחה דבריו ואח"כ כתב ויש שמניחין תפילין בלא ברכה והמברך לא הפסיד ע"כ והמרדכי כתב בשם ר"י דנראה ראיה גמורה מן הירושלמי דח"ה חייב בתפילין וכתב עוד ובסמ"ק וכן בס"ה פי' דיש להניח בלא ברכה ומיהו מהר"ם היה מברך עליהם מההיא דירו' שהבאתי עכ"ל וכן אנו נוהגים עכ"ל ועכשיו נהגו כל בני ספרד שלא להניחם בח"ה ושמעתי שמקודם היו מניחים אותם בח"ה כדברי הרא"ש ואח"כ מצאו שכתב רשב"י במאמר אחד שאסור להניחם בח"ה וע"כ נמנעו מלהניחם בח"ה (א) וכ"כ מורי דודי הה"ר יצחק קארו ז"ל בתשובה והמאמר ההוא איתא במדרש הנעלם לשיר השירים על פסוק לריח שמניך טובים וז"ל רב המנונא סבא הכי אמר אלין אינון ימים דאקרון טובים ואינון תפילין דרישא דקב"ה מנח להון ועל דא אקרון טובים בגין דאינון נהרין ברישא דקודשא עילאה ובכל אתר ימים טובים אינון תפילין דרישא דקב"ה מנח להון חולו של מועד דלא איקרי י"ט אלין תפילין דדרועא דהא לית ליה לסיהרא מגרמה כלום אלא מנהירו די"ט תפילין של ראש תפילה דרישא י"ט תפילה דדרועא חולו של מועד ושפיר קאמר והכי איהו ועל דא חולו של מועד אינון לענין עיבידתא בגוונא די"ט ואצטריך חדוא בגוונא דיליה ובגיני כך באלין יומין דאינון תפילין דמרי עלמא אסור לאנחא שאר תפילין דהא אלין יומין דאינון תפילין עילאין שראן על רישיהון דישראל קדישין רבי אלעזר שאיל לר' שמעון אבוי תינח תפילין דרישא דשריין על רישיהון דישראל קדישין בי"ט תפילין דדרועא דאיהו חולו של מועד איך אנן אחידן לה א"ל בגין דאנן אחידן לה ואיהי יד כהה אסור למעבד עבידתא בסטרא דילה ואצטריך למעבד חדוא בסטרא דתפילין דרישא ועמא קדישא אחידן תפילין ושרייא עליה בי"ט ובחולו של מועד ואסיר לאעברא תפילין דמארי עלמא ולאנחא תפילין אחרנין דאינון דוגמא ודיוקנא לתתא למלכא דבעי לנטרא לעבדיה נ"ל עביד דיוקנא דחותמא דילי כל זימנא דההוא דיוקנא יתחזי עלך כולי עלמא יזועון וידחלון מינך לבתר מגו רחימו עילאה דקא רחים ליה מלכא יהב בידיה חותמא דגושפנקא עילא' דיליה כיון דאחיד חותמא עילאה דמלכא בידיה שביק מיניה ההוא דיוקנא דאיהו עבד אי ההוא עבדא דחי חותמא עילאה דמלכא בגין ההוא חותמא דאיהו ע"ד ודאי בר קטולא הוא ההוא עבדא בגין דאיהו עביד קלנא בחותמא דמלכא ולא חייש ליה ובגיני כך אסור לעמא קדישא לדחיה חותמא דמלכא עילאה דשרא עלן בגין דיוקנא דאנן עבדין האי במועד ובחולו של מועד וכ"ש בשבת דכלה שרא עלן ומאחר שבתלמודא דידן לא נתבאר דין זה בפירוש מי יערב לבו לגשת לעבור בקום עשה על דברי רשב"י המפליג כל כך באיסור הנחתם:

לב **מצות** תפילין שיכתוב ארבע פרשיות שהם קדש לי וכו' פשוט במכילת' ובפרק הקומץ (לד:) ומ"ש כל אחת ואחת בקלף לבד היינו בתפילין של ראש אבל בשל יד כותבה כולה בקלף אח' כדאיתא בפ' הקומץ וכ"כ רבינו לקמן:

ויכתבם

היה בא בדרך כו' בספ"ק די"ט ומביאו הרי"ף והרא"ש בה' תפילין ופרש"י היה בא בדרך בע"ש מניח ידו עליהם שלא יראום וחכמים התירו לו להכניסם לעיר דרך מלבוש דהיא העברה כלאחר יד משום בזיון עכ"ל נראה דקשיא ליה דאי בחול אמאי אינו מבי' אותה בידו ותו דהא קי"ל לילה זמן תפילין הוא ואם היו בראשו ושכבה א"צ לחלצן אלא דלכתחל' אין להניחם וא"כ לא היה צריך להניח ידו עליהן אלא ודאי בע"ש קאמר דאסור לו להביאם בידו בר"ה בשבת וגם מניח ידו עליהם שלא יראוהו יוצא ובא בתפילין בשבת בר"ה דאסור מדרבנן והכי משמע מדברי רבינו דתופס פרש"י שהרי הביא הני תרתי בבי בה' שבת בסי' רס"ו וכאן בה' תפילין כתבם ג"כ כי כן דרכו לכתוב הדין פעמים כשיש לו שייכות כאן וכאן אבל התוספות קשיא להו דכיון דצריך למתני הני תרתי בבי לגבי שבת לפרש"י חדא בבא בדרך ואידך ביושב בבית המדרש א"כ ק' אמאי שינה בלשון דבבא בדרך נקט ושקעה עליו חמה וביושב בב"ה נקט וקדש עליו היום ולכך פירשו דהיה בא בדרך בחול מיירי וס"ל לילה לאו זמן תפילין והיה צריך לסלקן אלא דחיישי' דילמא משתלפי מידיה ומש"ה צריך להניח ידו עליהן כדי שלא יראוס ויחשדוהו דמניח תפילין בלילה א"נ ילמדו ממנו הפוגעים בו וסיפא מיירי בע"ש ולכך שינה ונקט הכא וקדש עליו היום ולפע"ד יש ליישב קושי' התוספות דבבא בדרך נקט ושקעה עליו חמה דהיינו תחלת שקיעה דלא קידש עדיין היום אלא מיהו כיון שעדיין רחוק הוא מביתו ולא יגיע לביתו עד שיקדש עליו היום כבר הלכך צריך הוא שיניח ידו עליהן וכו' וביושב בב"ה דהוא סמוך לעיר נקט וקדש עליו היום פתאום דהיינו סוף שקיעה שהוא בין השמשות ספק יום ספק לילה דקדש היום מספק כדאיתא ריש ברכות ואפילו הכי התירו לו להניח ידו עליהן וכו' אבל בשקעה עליו חמה דהיינו תחלת שקיעה לא התירו לו להניח ידו עליהן אלא כיון דעדיין לא קדש עליו היום צריך הוא להסירן מעליו ולהביאם בי"ו בהיתר לביתו דיוכל להביאם בהיתר מבית המדרש לביתו כיון שנזכר מיד בתחלת שקיעה וכך היא דעת רבינו דפסק בסימן כ"ט דלילה זמן תפילין הוא וכאן הביא הך דשקעה עליו חמה לפסק הלכה אלמא דלא ס"ל כתו' אלא כפרש"י והכי מוכח בסימן רס"ו כדפרישי':

לא **שבת** ויום טוב לאו זמן תפילין הוא כבר נתבאר דנפקא לן מקרא והיה לאות על ידך יצאו שבתות וי"ט דאין צריכין אות פירוש אין חייב להניחן בהן מיהו אין איסור בדבר וז"ש רבינו לאו זמן תפילין הן כלומר וכיון שאין בהן חיוב אין לברך עליהן אלא מניחן בלא ברכה אם רוצה להניחן מיהו מדרבנן אסור להניחן בפרהסיא כמ"ש בסימן הקודם אבל בצינעא ליכא איסורא כלל ע"ל ריש סימן ש"ח:

ומ"ש וחש"מ יש שמסתפקים בו הם בעלי התוספות ועיין בתוספות ס"פ הקומץ והסר"י ה' תפילין כתב דמדאיתא בפ"ב דמ"ק בתלמודא דידן דכותב אדם בחש"מ תפילין לעצמו אבל לא להאריס אלמא דמותר להניחן בחש"מ דאי אסור ואינו כותב אלא להניחן אחר המועד מה לי לעצמו מה לי להאריס וע"ש כי האריך ובירושלמי מפורש דמניחין בחש"מ דקאמר התם דכותב אדם תפילין בחש"מ אפי' לאחר כשצריך להם להניחם במועד אבל כשאינו צריך להם במועד אלא לאחר המועד אז לעצמו כותב במועד כדי שיהיו מזומנים בידו להניחם אחר המועד מיד אבל לאחר לא ויש שמסתפקים בו דוחים הראיות וסוברים דהני תנאי ואמוראי כמ"ד שבת וי"ט זמן תפילין הן אבל לדידן דלהו זמן תפילין הן בכלל י"ט הוא נמי חש"מ דהאות דחג הפסח הוא דאסור באכילת חמץ ודסוכות דחייב בסוכות ולענין הלכה נראה ונהרא ופשטיה שכן במלכותינו נוהגין להניחם ולברך עליהן כמהר"ס והרא"ש ובני ספרד נהגו שלא להניחם ועיין בב"י ובש"ע ובהגה"ה לשם:

לב **מצות** תפילין וכו' עד למועדה מימים ימימה כצ"ל:

ומ"ש

דרכי משה

לא (א) אבל בכל גלילותינו מניחין במועד ומברכין עליהן כדברי הרא"ש אלא שאין מברכין עליהן בקול רם בבה"כ כמו בשאר ימות החול: וכתב

פרישה

(ג) **היה** בא בדרך ותפילין בראשו ושקעה כו'. ר"ל בע"ש כן פירש"י ספ"ק דביצה והתוספת הקשו אפרש"י דא"כ אמאי שינה בלישנא לנקוט ושקעה וגבי יושב בב"ה נקט וקידש עליו היום. לכן נראה דמיירי בחול וקמ"ל דמניח ידו עליהן משום הרואה שלא יטעה כו'. עיין בב"י שהביאם. ולרבינו ס"ל לילה זמן תפילין הוא צריך להניח ידו עליהן משום הרואה שלא יטעה להניחם לכתחלה בלילה. ב"י:

(ג) **יניח** ידו עליהן עד שיגיע לביתו ואם יש כו'. כצ"ל:

(ד) **היה** יושב בבית המדרש ותפילין בראשו וקידש כו' האי קידש היום ג"כ בחול מיירי ולשון הברייתא נקט והברייתא גופא נקטה האי לשון לאשמעי' דמשעה שקידש היום בע"ש הוי לילה לענין תפילין בחול כן מוכרח מתוך לפרש לדברי רבינו דאל"כ אין כאן מקומו אלא בסימן שאחר זה וכן צריכין לומר בדברי הרמב"ם ואפשר נמי לומר דרבינו מיירי בקידש עליו היום ממש בע"ש ורבינו כבר הזכיר בסימן שקודם זה דאסור להניח תפילין בשבת ומפני שדין היה בא בדרך ודין היה יושב בב"ה נשנו סמוכין בגמרא כתב דין היה יושב בב"ה כאן ולא המתין עד סימן שאחר זה וע"ד זה יתבאר ג"כ בדברי הרמב"ם ב"י:

(ה) **מניח** ידו עליהן עד שמגיע לבית וה"ה כאן אם יש בית המשתמר סמוך לחומה דלא יביאם לביתו וכן הוא בהדיא בגמרא אלא שרבינו סמך אמ"ש בסמוך והא ראיה שכתב עד שמגיע לבית ולעיל כתב עד שמגיע לביתו:

כתב מהרא"י סימן קכ"א שמי שלא הניח תפילין עד אחר תפלת ערבית שאסור לו להניחן עוד הואיל ועשה אותה לילה בתפילתו. דתרי קולי לא עבדינן ע"כ ועיין בי"ד סימן קכ"ז:

סי' לא (א) **שבת** וי"ט לאו זמן תפילין כבר כתבתי לעיל סימן כ"ט שאם הניח בהן תפילין שהן אות היה מזלזל בזה אות שלהם דכתיב כי אות היא ביני וביניכם

(ב) **וחולו** של מועד יש מסתפקין כו' שהרי גם בהם יש אות. ח"ה פסח אסור בחמץ ומ"ה

חידושי הגהות

ל א נ"ל דאה"נ דמיירי בשבת וקמ"ל דאף בשבת מותר לילך בהם ולא הוי כמשוי ולעיל אשמעינן דאף בחול צריך להניח ידו עליהם (מהרל"ח): ול"נ

כי בחוזק יד הוציאנו ה' ממצרים ופרשת שמע עד ובשעריך ופרשת והיה אם שמוע עד על הארץ (ד) כל אחת ואחת בקלף לבדה (ב) ויכתבם בכתב מיושר (ג) ובדיו [א] (ד) בכתיבה תמה (ה) [ב] שיהא כל אות ואות מוקף גויל ומתוייג כראוי ולא יחסר (ו) אפילו קוצו של יו"ד וצריך [ג] (ז) שיכתוב בימינו אף אם הוא שולט בשתי ידיו ואם

ויכתבם בכתב מיושר נראה דהיינו משום דכתיב זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצות ומטעם זה כתב במרדכי שיכתוב כתיבה גסה שלא יהא נמחק מהר וכתב מיושר נראה שר"ל כתב מאושר כלו' יפה ואפשר דהיינו לומר שיכתוב השיטות ישרות ולא עקומות וכן משמע מדברי הרא"ש בסדר תיקון תפילין(א):

ובדיו בפ' הבונה (קג:) תניא כתב שלא בדיו או שכתב את האזכרו' בזהב הרי אלו יגנזו ובירושלמי פ"ק דמגילה הלכה למשה מסיני שיהיו כותבין בעורות בדיו וכתבו הרמב"ם בפ"א וכתבו התוספות בפ"ב דמגילה (יח:) ובפ"ב דגיטין (יט.) ובפ' במה מדליקין (כג.) שאומר ר"ת דדיו שמתקנים בעפצים לא מיקרי דיו מדתנן בפ"ב דגיטין בכל כותבין בדיו ואמרינן בגמ' תאני ר' חייא כתבו במי טריא ואפצא כשר משמע שרבי חייא בא להוסיף על המשנה מכלל דאפצא לאו היינו דיו דמתניתין וכ"כ בסמ"ג סי' כ"ה ובס"ה סי' קנ"ח והרא"ש כתב בהלכות ס"ת דאיכא ראיה דמי אפצא לחודיה אינו נקרא דיו אבל כשמערבין בו קומוס שקורין גומא בלעז נקרא דיו וראוי לכתוב בו אפילו על קלף מעופץ והרמב"ם בפי' המשנה בפ"ב דסוטה כתב שמי שאומר שס"ת הכתוב בחכחיב"ר פסול הוא טועה והאריך בטעם הדבר וביאר שם המעתיק שאלחיב"ר הוא של עפצים ומטילים בתוכו קנקנתום ובפ"א מהלכו' תפילין כתב כיצד מעשה הדיו מקבצין העשן של שמנים או של זפת או של שעוה וכיוצא בהם וגובלים אותו בשרף האילן ובמעט דבש ולותתין אותו הרבה ודכין אותו עד שיעשה רקיקין ומיבשין אותו ומצניעין אותו ובשעת כתיב' שורהו במי עפצא וכיוצא בו וכותב בו שאם תמחקנו יסי' נמחק וזהו הדיו שמצוה מן המובחר לכתוב בו ספרים תפילין ומזוזות ואם כתב שלשתן במי עפצא וקנקנתום שהוא עומד ואינו נמחק כשרים א"כ מה מיעטה ההלכה שנאמר למשה מסיני שיהיו כותבים בדיו למעט שאר מיני צבעונין כגון האדום והירוק כיוצא בהם שאם כתב בספרים או בתפילין או במזוזות אפילו אות אחת בשאר מיני צבעונים או בזהב הרי אלו פסולים עכ"ל וכתבו שם ההגהות בשם התום' ורבינו שמחה שהעיקר נראה שבכל דבר שיעשה אדם דיו בדבר שיתקיים ויהא ניכר על הקלף דיו הוא וכותבים בו ספרים תפילין ומזוזות עכ"ל. וזה כדברי הרמב"ם והרא"ש וכן נהגו העולם לכתוב ספרים תפילין ומזוזות במי עפצא וקנקנתום:

ומתוך דברי הרמב"ם למדנו דהא דתניא כתב את האזכרות בזהב יגנז לאו דוקא אזכרות דאפילו באות אחת משאר תיבות נמי מיפסל וכ"כ רבינו ירוחם בנ"ב ח"ב ונראה דהא דקתני אזכרות משום דהוה ס"ד דמשום דחשיבי עדיף לכתבם בזהב מבדיו קמ"ל דכל שלא כתבן בדיו פסול וכ"ש לשאר אותיות:

וכתב בנ"י כתב את האזכרות בזהב כלומר שזרק זהב על כתב השמות שנכתבו בדיו אפ"ה פסול דס"ל כתב העליון כתב ומבטל התחתון עכ"ל וכ"ל דהיינו דוקא שאינו יכול להעביר את הזהב אבל אם יכול להעבירו יעבירנו וישאר כתב התחתון מיהו באזכרות נראה דאסור להעבירו משום דהוי כמוחק את השם ולפ"ז מש"ה נקט אזכרות דבהכי הוא דאמרינן יגנז דאין לו תקנה אבל בשאר תיבות אינו צריך ליגנז דמעביר הזהב וחוזר לכשרותו:

כתיבה תמה בפ' הקומץ (לד:) וכתבת' שיהיה כתיבה תמה בפ' הבונה (קג:) וכתבתם שיהיה כתיבה תמה שלא יכתוב אלפין עיינין וכו' ופירש רש"י תמה שלם כהלכתה:

שיהא מוקף גויל בפ' הקומץ (לד:) כל אות שאין גויל מקיף לה מד' רוחותיה פסולה ואע"ג דתפילין אינו נכתבין אלא על הקלף נקט רבינו לישנא דאיתמר בגמרא ואע"ג דבגמ' גופא גבי תפילין אמרינן לה נ"ל דלא להא דאמר ר' יהודה כל אות שאין גויל מקיף לה וכו' רב יהודה כי אמרה לגבי ספר תורה אמרה ומשום הכי נקט גויל ולקמן גבי ניקב בתוך האות וגבי גרירת דבק אות לאות יתבאר דין זה דבעינן שתהא האות מוקפת גויל בס"ד (ב):

וכתב המרדכי דיש לומר דלא מיפסל בדיעבד כשאינו מוקף גויל אלא דוקא באותיות של שם ואין כן דעת הפוסקים שכתבו דין זה סתם ולא חילקו בין אותיות של שם לשאר אותיות וכך הוא פשט לישנא דגמרא ונראה שטעם המרדכי משום דאמרינן במ"ס עירב האותיות או שהפסיק באמצע השם אל יקרא בו ומשמע ליה דהשם דקתני קאי נמי אעירב האותיות ושמו של הקב"ה קאמר אבל בספר התרומה מפרש דהשם לאו שמו של הקב"ה קאמר אלא תיבה קרוי שם שכתב בסימן ר"ה או שהפסיק באמצע השם פירוש שחילק התיבה אחת לשתי': **מתוייג** כראוי דין התגין כתב רבינו בסי' ל"ו: **ולא** יחסר אפילו קוצו של יו"ד פשוט בפ' הקומץ שם: **וצריך** שיכתוב בימינו כ"כ בס"ה סימן ר"ה מדאמרינן בס"פ הקומץ (לז.) וקשרתם וכתבתם מה כתיבה בימין

ומ"ש כל אחת ואחת בקלף לבדה היינו בתפילין של ראש ואעפ"י דבק"א כתיב וקשרתם לאות על ידכה והדר לטוטפת בין עיניך הקדים רבינו של ראש מפני שקדושתן חמורה משל יד כיון דאית ביה שי"ן ודל"ת וכמ"ש בסימן מ"ב וסובר רבינו שעל כן הייב לכתוב של ראש תחלה ואח"כ של יד אבל ב"י לקמן בסימן זה אבל מ"ש רבינו אבל אם חסר אין לה תקנה וכו' כתב ע"ש הר"י אסכנדרנ"י די"א דמדכתיב והיו שיהיו נכתבים כסדרן לאוי הוא דלכתחלה יכתוב של יד קודם של ראש עכ"ל וקשה דהלא מדברי רבינו מבואר דיכתוב של ראש תחלה כיון דקדושתו חמורה כדפרישית מיהו בהגהת ש"ע כתב כדברי ב"י בשם הרי"א ע"ש:

ויכתבם בדיו בפרק הבונה תניא כתב שלא בדיו או שכתב את האזכרות בזהב הרי אלו יגנזו ותימא כיון דצריכין גניזה בכתבן שלא בדיו א"כ פשיטא דצריך גניזה בכתבן בזהב שהרי לא כתב בדיו ותו מאי איריא אזכרות אפילו שאר תיבות נמי ונראה דכדי לתרץ זה פירש בנמוקי יוסף בה' ס"ת הך דאזכרות בזהב כלומר שזרק זהב על כתב השמות שנכתב בדיו ואפ"ה פסול דס"ל כתב העליון כתב ומבטל התחתון לפי שהוא מוחקו ואסור לקרות בו עכ"ל כלומר דאסור למחוק את השם ולפ"ז ניחא דדוקא אזכרות אין להם תקנה אפילו מעביר את הזהב לפי שהוא מוחק את השם וצריך גניזה אבל שאר תיבות מעביר את הזהב וכשר וא"צ גניזה וכן פירש ב"י ופסק כך בש"ע:

ובכתב מיושר כלומר יזהר שבשכות' בלי שרטוט שיכתוב השטות מיושרו' ולא עקומות וז"ש בסמוך וא"צ לשרטט וכו' ויתבאר בסמוך:

ומ"ש בכתיבה תמה שיהא כל אות ואות מוקף גויל בפ' הקומץ ובדוכתי טובא וכתבתם שתהא כתיבה תמה וכו' עוד שם משמיה דרב יהודה אמר רב כל אות שאינה מוקפת גויל מארבע רוחותיה פסולה וס"ל לרבינו דגם זה נפקא לן מוכתבתם שתהא כתיבה תמה דלא תבעיא שיהיו האותיות תמים פירוש שלמים כל אות ואות כהלכתה כמו שיתבאר בסי' ל"ד בס"ד אלא גם שיהא כל אות ואות מוקף גויל שאם אינכו מוקף גויל אלא נוגעין זה בזה הרי הן מעורבות ואינה תמה וז"ש בכתיבה תמה שיהא כל אות ואות מוקף גויל דאלמא דכדי שתהא תמה צרי' שתהא מוקפת גויל מיהו בריש הל' מזוזה כתב המרדכי דבירושלמי מחלק בין עירוב דלמטה לעירוב דלמעלה דלמטה כשר ולמעלה פסול ומיהו בתלמודינו משמע דבכל ענין פסול דלא מפליג וכו' ובסוף הל' תפילין כת' עוד במרדכי בשם רבינו שמשון מדנקט גויל דכותבים עליו ס"ת אלמא דאפילו בס"ת פסול כ"ש בתפילין ומזוזות דכותבין על הקלף ודוכסוסטוס ובס"ת נמי לא פסיל אלא בשם וכדתניא במ"ס עירב האותיות או שהפסיק באמצע השם אל יקרא בו ומדלא מפליג בין למעלה למטה כי ההיא דירושלמי אלמא דבשם מיירי דפסול בכל ענין ועוד מדלא תני יתקן וע"ש כי האריך. ועוד נראה דמ"ש רבינו בכתיבה תמה שיהא כל אות ואות מוקף גויל מילי מילי קתני ושאינו מוקף גויל דפסול אינו בשביל שאינו כתיבה תמה אלא הל"מ היא שיהא מוקף גויל והם אינו מוקף גויל פסול ולענין הלכה נראה דבתפילין פסול בנגיעת אות לאות אפילו בשאר תיבות בין בנגיעה מלמעלה בין בנגיעה מלמטה ואין לו תיקון אבל בס"ת יש לו תיקון לגוררו אפילו נדבקו אותיות השם וכן פסק בי"ד בסי' רע"ו סעיף י"א:

ומ"ש מתוייג כראוי ולא יחסר אפילו קוצו של יו"ד בפרק הקומץ (דף כט) מימרא דרב יהודה ונראה דעת רבינו כפר"ת דאינו מדבר בקוצו של יו"ד הימני דהו' רגל היו"ד דפשיט' דזו הוי גופו של יו"ד דבע"א לא הוי אלא נקודה בעלמא ולא מקרי אות כלל ומדקאמר של יו"ד משמע דבלאו קוצו הוי יו"ד אלא מדבר ברגל השמאלי של יו"ד שהוא כפוף מעט והוא הנקר' קוצו של יו"ד והוא בכלל התגין של אות וז"ש רבי' מתוייג כראוי ולא יחסר אפילו קוצו של יו"ד דאלמ' דקוץ זה בכלל התגין הוא ואין זה אלא של שמאל דאי של ימין גופו של יו"ד הוא:

וצריך שיכתוב בימינו וכו' ס"פ הקומץ וקשרתם וכתבתם מה קשירה בימין דכיון דהנחה בשמאל הקשירה בימין אף הכתיבה בימין. וכתב בהגהת מיימון בשם סמ"ק דאם כתב בשמאל פסול אפילו בדיעבד וכן פסק בש"ע: וא"צ

דרכי משה

לב (א) וכתב בה המרדכי פ"ק ע"ד דף צ"ו דמצוה ליפות המצוה מבחוץ למראה עינים וכ"ש מבפנים שהרי בבהמ"ק מפנימה זהב טהור: (ב) כתב בכלבו דין תפילין שנקרעו כדין ס"ת שנקרע

פרישה

ומ"ה של סוכות חייב בסוכה · והירושלמי סובר כיון שהוא מותר בעשיית מלאכה אינו דומה לשבת וי"ט דאות שלהם אאיסור מלאכה קאי עכ"ל אשר"י:

סי' לב (א) **כל** אחת ואחת בקלף לבדה · כתב ב"י היינו בתפילין של ראש אבל בשל יד כותבי' כולם בקלף אחד כמ"ש רבינו לקמן ע"כ · ואפשר לומר דה"ק יכתוב בקלף כל א' וא' לבדה ולאפוקי שיערבבם לכתוב ארבעת' זה אחר זה בלא הפסק' ואשל יד נמי קאי וק"ל:

(ב) **ויכתבם** בכתב מיושר. פי' ב"י שיכתוב השיטות ישרות ולא עקומות · ופי' עוד שר"ל כתב מאושר כלומר יפה· ומטעם זה אלי ואנוהו התנא' לפניו במצות ומטעם זה כתב המרדכי לכתוב כתיבה גסה שלא ימחק מהר . ע"כ · ועוד נ"ל דר"ל כתב מיושר שלא יכתוב תיבה אחת גדולה וא' קטנה וכן משמע בה"ק:

(ג) **ובדיו** בפ' הבונה תני' כתב שלא בדיו או שכתב את האזכרות בזהב הרי אלו יגנזו. וכ' ב"י בשם נ"י כלומר שזרק זהב על כת' השמות שנכתבו בדיו אפ"ה פסול דס"ל כתב העליון מבטל כתב התחתון. וכתב ב"י ולי נראה דהיינו דוקא באזכרות הוא דאסור להעבירו מעל הכתב משום דהוה כמוחק את השם ולהכי תני יגנזו אבל בשאר תיבות שציפה זהב אינו צריך לגונזן אלא מעביר הזהב וחוזר לכשרותו ע"כ . ועיין בי"ד סי' רע ו כתבתי בשם ריב"ש דיש לחוש משום כתב מנומר . ובעשיית הדיו מסיק כאן ב"י בשם הג"מ בפ"א מה' תפילין שכתב בשם תו' ור' שמחה שהעיקר שבכל דבר שיעשה אדם דיו בדבר שיתקיים ויהא ניכר על הקלף דיו הוא וכותבי' בו ספרי' תפילין ומזוזות עיי' בי"ד סי' רע"א:

(ד) **בכתיבה** תמה שיהא מוקף גויל כו' . ר"ל יכתוב כתיב' תמה ומפרש דהיינו שיהא מוקף גויל כו' דכתיב וכתבתם שיהא כתיבה תמה ועיין בדרישה סי' ל"ו האהרכתי בפי' ענין זה ונפק' מיניה כמה דיני' ועיין ג"כ בדרישה:

(ה) **שיהא** מוקף גויל פ' הקומץ ד' ל"ד ע"א כל אות שאין גויל מוקף לה מד' רוחותיה פסולה ואע"ג דתפילין אינן נכתבין אלא על הקלף כדלקמן נקט רבינו לישנ' דגמרא דאיתא שם לא נצרכא אלא להא דא"ר יהודה כל אות שאין גויל מוקף לה ור' יהודה כי אמרה לגבי ס"ת אמרה ומש"ה נקט הוא גויל ועיין מ"ש עוד מזה לקמן גבי ניקב בתוך האות ודו"ק שם:

(ו) **אפי'** קוצו של יו"ד· שם ד' הכ"ל ופירש"י רגל ימיני של יו"ד . ועיין לקמן בסי' ל"ו כתבתי בע"א ועיין בי"ד סי' רע"ד:

(ז) **וצריך** שיכתוב בימינו וכ"כ הרא"ש בה"ק וכן ספר התרומה פי' ר"ה מדאמר ס"פ הקומץ

דרישה

צריך כו' הא גם מ"מ בריש הסימן היה יכול לכתוב רבותא זו והכי הל"ל אע"ג דזמן הנחתן בבוקר כו' מ"מ אם צריך לילך לדרך מותר להניחן מיד · די"ל דאין זה רבותא כלל דאדרבה אין שוין הן דהתם אמרינן דהזמן לברך על הנחתן הוא משיכיר חבירו ואם יוצא לדרך ומניחן קודם לכן אינו מברך עליהן ולא שייך למימר בזה ל' אע"ג דקי"ל דאין מורין הלכה זו דגילה זמן תפילין ופי' דלכתחלה אין לעשות מעשה להניחן כלל לכתחלה בלילה ואפי' בלא ברכה אפ"ה אם רוצה לילך לדרך יכול לעשות מעשה ולהניחן לכתחלה בליל' ודו"ק ומדברי הר"ר יונה פ"ק דברכות משמע ג"כ כדעת הרא"ש · ב"י · אבל בקיצור פסקי הרא"ש מ"ק שחיבר ג"כ רבנו כתב בהדיא כמ"ש לעיל בפרישה וכיון שרוב המפרשים פי' דלא כהרא"ש כמעט ניחא לי לומר דרבינו אזיל ע"פ שיטות שאר המפרשים וכמ"ש בפרישה · וכבר תמה ב"י על הרא"ש בזה וכתב דאפילו לפי גירסת הספרים שאלא הרא"ש דגרסינן והוא מניח תפילין אין פי' שהיה מניח' אחר שמשיכה אלא כלומר שלא סילקן כשהיה מסלקן ואפ"ה אמרינן דהלכה ואין מורין כן אבל להניחן בתחלה אסור אם לא כדי לשומרן וכמו שאמר ר"מ אם לשומרן מותר . ומה שלא הזכירו הפוסקים הא דלשומרן מותר לכתחלה להניחן לפי שסמכו על מה שכתבו אם היה צריך נילך לדרך מותר להניח' קודם זמנן ומשמע כהן דטעמא הוי כדי לשומרן . ע"כ בב"י:

סי' לב [א] **בכתיבה** תמה שיהא כו'. כתב ב"י בפרק הקומץ וכתבתם כתיבה תמה ובפ' הבונה וכתבתם שיהיה כתיבה תם שלא יכתוב אלפין עיינין וכו' ופי' רש"י תם שלם כהלכתה:

[ב] **שיהא** מוקף גויל וכו' כתב ב"י בפרק הקומץ כל אות כו' עכ"ל משמע מלשונו שמ"ש רבינו שיהיה מוקף גויל הוא דין בפני עצמו · ואינו ביאור למ"ש כתיבה תמה וכתיבה תמה שהזכיר רבינו היינו שלא יכתוב אלפי"ן עיינין ושכן דעת רש"י . ואינו משמע לי כן אלא כתיבה תמה פי' שיהיה כתב שלם מוקף גויל מכל לדדיו וכן משמע לי ל' רש"י וכ"כ רבינו בהדיא בי"ד סימן רע"ד ויכתוב כתיבה נאה ומיושרת תמה שתהא מוקף כו' וכן כ"ל מל' הרא"ש בה"ק שלו והרא"ש ורבינו לא גרסו בגמרא שלא יכתב כו' בשי"ן אלא ולא יכתוב כו' בוי"ו וענין בפני עצמו הוא וכן מוכרח לומר בלאו הכי וכמו שהוכחתי באריכות בתשובה שהשבתי לשואלי כתבתי לקמן בדרישה סי' ל"ו ע"ש:

[ג] **וצריך** שיכתוב בימינו כו' כבר כתבתי בפרישה שדעת בעל התרומה לפסול בכתב בשמאל והוכיח כן מדתניא בפרק הבונה הכותב ב' אותיות בין בימינו בין בשמאלו כו' חייב ופריך בשלמא בימינו חייב דדרך כתיבה בכך ומסיק אביי בכותב בב' ידיו אבל איטר כותב בשמאלו חייב בימינו פטור וא"כ ודאי לא שייך למימר דדוקא בשבת דגמרינן ממשכן

ואם הוא אטר יד שמאל דידיה הוא ימין (ח) וא"צ לשרטט בכל שיטה ושיטה ואם ירצה לשרטט הרשות בידו ומי שאינו יודע ליישר השיטה בלא שרטוט (ט) טוב הוא שישרטט ליישר הכתב (י) ויכתוב על הקלף שהוא

וא"צ לשרטט בכל שטה ושטה בפ' הקומץ (דף לב) תפילין לא בעו שרטוט . ולפי שקשה מהא דאמרינן בריש גיטין ג' כותבים בלא שרטוט שלשה אין כותבין פי' ר"ת דודאי בעי שרטוט בשטה העליונה או לכל היותר בגליון מד' לדדין אבל באמצע יכתוב הרבה שורות בלא שרטוט וז"ש רבי' וא"צ לשרטט בכל שטה ושטה כלומר אבל בגליון מד' לדדין צריך לשרטט :

ומ"ש ואם ירצה לשרטט הרשות בידו נראה שבא להוציא מדעת הר' שמחה דפוסל אם שרטט בין שטה לשטה כמ"ש האגור משמו ומביאו ב"י וסב"ל כמהר"י אבוהב ע"ש העיטור דשרטוט בתפילין מילתא יתירתא היא ופסולה גם להוציא מדעת תו' דכתבו בפ' הקומץ דהוי בכלל כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט וקא רבי' להוציא מדעתם וכתב ואם ירצה לשרטט הרשות בידו דלא מבעיא דאינו פסול אלא גם אינו נקרא הדיוט דלא אמרו אלא א"צ שרטוט אבל אם ירצה לשרטט הרשות בידו ואעפ"י שיכול לכתוב בלא שרטוט כיון דיותר יפה הכתב ע"י שרטוט :

ומ"ש ומי שאינו יודע ליישר השטה בלא שרטוט טוב הוא שישרטט וכו' פי' כאן שאינו יודע ליישר יאמרו לו שטוב הוא שישרטט משא"כ אם יודע ליישר בלא שרטוט דאין שם ציווי ואמירה כלל אלא בדידיה תליא מילתא אם ירצה לשרטט הרשות בידו :

ומ"ש טוב הוא שישרטט לא אמר צריך הוא לשרטט משום דלשון צריך משמע דאם אינו משרטט עובר על מצות חכמים והא ליתא דהא ודאי כיון דתפילין לא בעו שרטוט אע"פ דלכתחלה יכתוב בכתב מיושר שלא יהיו השיטות עקומות ואם אינו יודע ליישר בלא שרטוט אומרים לו שטוב הוא לשרטט מ"מ אם אינו שומע וכותב בלא שרטוט והשיטות עקומות לא עבר כלום דכך הוא הל"מ שיכתוב בלא שרטוט ויהא מכוין ליישר השיטות ואם כתבן עקומות לית לן בה . ויש להקשות לדעת רבינו בהא דתניא בפ' הקומץ תפילין שבלו אין עושין מהן מזוזה לפי שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה ופריך בגמרא הא מורידין עושין והא מזוזה בעי שרטוט ומשני תנאי היא במזוזה איכא דאמרי דלא בעי שרטוט וכתבו התוספות וא"ת דילמא במשרטטי וי"ל דלא היו רגילין לשרטט ס"ת ותפילין כיון דלא בעו שירטוט כדאמר בירושלמי כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט וכו' עכ"ל וא"כ רבינו שפוסק דאף במי שיודע ליישר בלא שרטוט אם ירצה לשרטט הרשות בידו דאינו נקרא הדיוט וכדפרישי' קשיא מאי פריך הא מורידין עושין והא מזוזה בעי שרטוט ודילמא במשרטטי וכו' ונראה דרבינו סובר דאפילו במשרטטי כיון דלא צריך שרטוט לא מהני האי שרטוט למזוזה דצריך שרטוט וכך הוא הדין לגבי עיבוד למ"ד מזוזה א"צ עיבוד לשמה דאפילו עיבדו לשם מזוזה לא מהני לכתוב בו תפילין דצריכין עיבוד לשמה כמו שיתבאר בסמוך בס"ד ועוד אכתוב בסמוך תירוץ אחר על קושיא זו שתירץ סה"ת לדעת ר"י מיהו תימה על מה שפסק רבינו דאם ירצה לשרטט הרשות בידו דלא כדעת התוס' גם לא כדעת הרא"ש שלא כתב בשם ר"ת דאם ירצה לשרטט הרשות בידו אלא גבי ס"ת משום זה אלי ואנוהו אבל בתפילין שהן מכוסים בבתים לא בעינן אלא א"כ שאינו בקי לכוון השיטות לכותבן ביושר טוב הוא לשרטט ואין בזה משום הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט עכ"ל ונראה דרבינו תופס עיקר כמ"ש סה"ת בסימן קנ"ו דמביא תחלה דברי ר"ת ואח"כ מביא דברי ר"י דחולק אפר"ת וסובר דאף בתפילין לא נקרא הדיוט אלא כשעושהו משום חומרא אבל אם עושה השרטוטין כדי לכתוב ביושר שלא בעיקום וכדי שיהא בין שטה לשטה כמלא שטה שפיר דמי ולפ"ז הא דפריך הא מורידין עושין וכו' ולא משני במשרטטי יש לומר כיון דמשכח תנאי ממזוזה מייתי להו ע"כ וכך כתב ב"י דרבינו נמשך אחר מסקנת סה"ת בשם ר"י . ולענין הלכה פסק בש"ע אין לשרטט כי אם שטה העליונה ואם אינו יודע ליישר השטה בלא שרטוט ישרטט כל השיטות עכ"ל פסק כדעת התו' והרא"ש בשם ר"ת שאם יודע ליישר בלא שרטוט אין הרשות בידו לשרטט כל השיטות דה"ל הדיוט ועוד כיון דאיכא בעל העיטור ורבינו שמחה דפוסלין בדיעבד שרטוט בתפילין הלכך אין לשרטט כ"א שטה העליונה דצריך עכ"פ משום דאסור לכתוב שתים בלא שרטוט אבל לא ישרטט ד' לדדין דדילמא עביד מילתא יתירתא לדידהו ופוסל בתפילין אבל הרב בהגהת ש"ע נמשך אחר דעת המחמירים וכתב דצריך לשרטט ד' לדדין וכן נוהגים . אכן מה שהגיה בתחלת לשון זה תיבת צריך דמשמע דפוסק כרבינו שנמשך אחר דעת ר"י דאע"ג דא"צ לשרטט בכל שטה ושטה מ"מ אם ירצה לשרטט הרשות בידו ואף על פי שיודע ליישר בלא שרטוט אין נלע"ד להקל בכך אלא אין לו לשרטט אלא ד' לדדין :

ויכתוב על הקלף וכו' בפ' המוציא יין תפילין על הקלף מזוזה על הדוכסוסטוס קלף במקום בשר ודוכסוסטוס במקום שער פירש רב האי גאון היו חולקים את העור לשנים והחלק החיצון שהוא לצד השיער הוא הנקרא קלף והחלק הפנימי שהוא לצד הבשר הוא נקרא בשם זה דוכסוסטוס פירוש דוך מקום סוסטוס בשר בלשון יון ובשניהם כותבים במקום שהיו מחוברין דהיינו בקלף כותבין במקום היותר קרוב לבשר . ובדוכסוסטוס כותבין במקום היותר קרוב לשיער וסימן לזה כבוד אלהים הסתר דבר ועכשיו שאין חולקין לשנים אבל מגררין אותו לצד הבשר הרבה קרוב לחצי עובי העור ולצד השיער גוררין מעט דין קלף יש לו וכך הוא דעת רוב פוסקים וכ"כ ב"י והכי נקטינן ואם שינה פסול כת"ק דברייתא דלא כר' אחאי דמכשיר כך היא דעת הפוסקים דלא כמרדכי דפוסק כר' אחאי ועיין בי"ד סימן רע"א ובמ"ש לשם בס"ד :

ומ"ש

בימין אף קשירה בימין ואפילו דיעבד פסול אם כתב בשמאל דהא תנן בפ' הנזקין (קג.) הכותב בין בימינו בין בשמאלו שתי אותיות ופריך הא אין דרך כתיבה בשמאל ומשני בשולט בשתי ידיו אבל באטר אשמאל דעלמא חייב ולא איימין ובענין זה צריך לכתוב ס"ת תפילין ומזוזות ומגילה דנאמר בכולהו כתיבה דאין לומר דדוקא בשבת דגמרינן ממשכן אינו מועיל כלאחר יד אבל בעלמא כשר אין סברא לומר כן שיכתוב ס"ת תפילין ומזוזות כהלכתן בשבת ולא יהיה חייב אמכס גבי שחיטה כתיב וזבחת ותנן (חו' לא.) נפלה סכין ושחטה פסולה הא הפילה כשרה אפילו כלאחר יד ואפ"ה פטור בשבת משום דהוי כלאחר יד עכ"ל ובפסק כתב וצריך לכתוב בימינו ואטר בשמאל של עולם שהוא אליו ימין ושולט בשתי ידיו יכתוב בימין העולם וגם הרא"ש כתב בסדר תיקון תפילין שצריך שיכתבם בימינו ואח"כ הוא אטר וכ"פ בסמ"ג. ובספר אורחות חיים ולא כתבו אם הם פסולים בדיעבד בשכתבם בשמאל וכך הם דברי רבינו סתומים ג"כ אבל בהגהות מיימון פ"ב כתוב בשם סמ"ק שאם כתב בשמאל פסול אפילו בדיעבד :

ואין צריך לשרטט בכל שטה ושטה . בפ"ב דמגילה (יח:) ובפ' הקומץ (לב:) והלכתא תפילין לא בעו שרטוט וכתב הרמב"ם בפ"א שהטעם לפי שהם מחופין ותניא בהקומץ (שם) ס"ת שבלה ותפילין שבלו אין עושין מהם מזוזה לפי שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה ופריך הא מורידין עושין והא מזוזה בעיא שרטוט וכתבו התוס' וא"ת ודילמא במשרטטי ויש לומר דלא היו רגילין לשרטט ס"ת ותפילין כיון דלא בעו שרטוט כדאמרינן בירושלמי פרק קמא דשבת כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט ומהא דאמרינן במסכת סופרים (פ"א) מסרגלין בקנים וכל יריעה שאינה מסורגלת פסולה אין ראיה דדילמא בשרטוט העליון איירי דהא אפשר לכתוב שלשה תיבות או ארבעה בלא שרטוט וכ"כ הרא"ש בהלכו' ס"ת וספר התרומה כ' בסימן קנ"ו תפילין אינן צריכים שרטוט וא"ת הא אמרינן בריש גיטין ג' כותבין בלא שרטוט ג' אין כותבין פי' רבינו יעקב היינו שטה עליונה או לכל היותר בגליון מארבעה לדדין ובאמצע יכתוב הרבה שורות בלא שרטוט וכן כתב בסמ"ג וצריך לשרטט התפילין ארבעה שרטוטין סביב הגליון אבל אין צריך בין שטה לשטה וכן כתב המרדכי בפ' הקומץ וכן כתוב בסמ"ק ובהגהות מיימון פרק ראשון וכתב האגור א"ז אינו פוסל אם שרטט בין שטה לשטה בתפילין וה"ר שמחה פוסל עכ"ל ואיני יודע מהיכן עלה על דעת לפסול בכך דהא לא אמרו אלא אין צריכין שרטוט ואע"פ שנקרא הדיוט לא יפסל מפני כך · ומיהו מצאתי למהר"י אבוהב שכתב בשם העיטור דלאחד פירושא שרטוט בתפילין מילתא יתירתא היא ופסולה עד כאן ומ"מ הדבר מבואר שאין כן הסכמת הפוסקים :

ומ"ש רבינו ואם ירצה לשרטט הרשות בידו הוא א תמוה בעיני שהרי הספרים הנזכרים כתבו שנקרא הדיוט ואפשר שלמד כן ממה שכתב בספר התרומה אחר שכתב דברי ר"ת אמנם מורי רבינו פי' דכאמיתה של תורה וכו' ודוחק לומר דמיירי בשטה עליונה דוקא וגם תפילין לא מיקרי הדיוט אם משרטטין כיון שעושה השרטוטין כדי לכתוב ביושר ולא משום חומרא על דבר שלא יכול לבא לידי איסור עכ"ל ומשמע ליה דהכי קאמר דלא אמרו בירושלמי הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט אלא כשעושה אותו בדרך חומרא אבל הכא שאינו מכוון לכך שהרי אינו דבר איסור דשייך ביה חומרא ואיני משרטט אלא כדי לכתוב ביושר שאף על פי שהוא יודע ליישר השטה בלא שרטוט יותר נאה ויותר ישר הוא כשהוא משורטט אינו נקרא הדיוט :

ומ"ש ומי שאינו יודע ליישר השטה בלא שרטוט טוב הוא שישרטט ליישר הכתב כ"כ הרא"ש בהלכות ס"ת ובסדר תיקון תפילין וכ"כ המרדכי אם אין הסופר יכול לכוין בלא שרטוט יכול לשרטט כל השורות וכן עושים עתה שמשרטטין כל השורות ואין בזה הדיוטות ואדרבה הוי ליה זה אלי ואנוהו עכ"ל :

כתב באורחות חיים לא ישרטט בשום צבע למעוטי אבר וכן כתב בספר התרומה ובהגהו' מיימון פ"א וז"ל בת"ם אומ' מסרגלין בקנה אומר מורי לאו לאפוקי סכין קאמר אלא לאפוקי בעופרת וכיוצא בו שהשרטוט על ידי צבע או שחור או אדום עכ"ל :

ויכתוב על הקלף בפרק המוציא יין (עט:) משמע דהוא מסקנא דגמרא הא דתני' הלכה למשה מסיני תפילין על הקלף ומזוזות על דוכסוסטוס לא למצוה בלחוד הוא אלא לעיכובא לומר דתפילין דוקא על הקלף אבל על דוכסוסטוס ועל הגויל פסולי' וכן משמע בפ' הקומץ (לב.) וכך הוא הסכמת כל הפוסקי' ולאפוקי מהמרדכי שכ' בהלכו' קטנות ותניא שינה פסול לא קי"ל הכי אלא כר' אחאי קי"ל דתניא בפרק המוציא ובפרק הקומץ שינה בזה ובזה פסול ורבי אחאי מכשיר וכותי' קי"ל דמוקמינן בפרק המוציא דרב קאי כוותיה עכ"ל ודע דבהא ברייתא דקתני הלכה למשה מסיני תפילין על הקלף ומזוזה על הדוכסוסטוס מסיים בה קלף במקום בשר ודוכסוסטוס במקום שער :

ונחלקו המפרשים בפירוש קלף ודוכסוסטוס שהר"ן כתב בפ' המוציא יין בשם הרמב"ם שהעור בשעת עיבודו חולקין אותו לשנים והחלק הדבוק לבשר נקרא קלף וכותבי' בו במקום בשר ממש והחלק שלצד השער הוא הנקרא דוכסוסטוס וכותבי' בו במקום שער ממש וכו' שכן דעת הרמב"ם וכן דעת הרשב"א בתשובה וכו' הר"ן שלפי סברא זו צריכים כותבי תפילין לגרור יפה הקלפים לצד השער כדי שמה שישאר יהיה תורת קלף עליו אבל התוספות כתבו שם בהפך שהחלק החיצון שהוא לצד השער הוא הנקרא קלף והפנימי הדבוק לבשר נקרא דוכסוסטוס ולפ"ז כי אמרי' דכותבין על הקלף במקום בשר היינו במקום היותר קרוב לבשר ודוכסוסטוס במקום שער היינו במקום היותר קרוב לשער נמצא שכותבין בשניהם במקום חיבורם כשהם דבוקים זה בזה וכן כתב המרדכי שם בשם רש"י והר"ן בשם הערוך וכן כתב הרא"ש בהל' ס"ת וכן כתבו בספרי הרמב"ם שלנו בפ"א וכן כתוב בספר התרומה סי' קנ"ד וסמ"ג סי' כ"ד והגהות מיימון בפ"א וכתבו התוס' על זה וקלפים שלנו יש להם דין קלף וכותבין עליו לצד בשר ולא כאומרים שקלפים שלנו הם דוכסוסטוס לפי שמגררים האומנים המתקנים אותו קליפתו העליונה ונשאר הדוכסוסטוס דא"כ היאך כותבים עליהם תפילין דמסקינן הכא דתפילין דוקא על הקלף עכ"ל וכן כתבו כל הני רבוותא שכתבו דברי התוס' וצ"ל שהטעם מפני שמה שמגררים קליפתו העליונה שבמקום שער אינו אלא כדי מה שצריך לתקנו להחליקו ואפי' אם היו חולקין העור לשנים היה צריך לגרר ממנו כך ומצד הבשר גוררים הם הרבה עד שלא נשאר אלא הקלף לבד :

שהוא

פרישה

הקומץ וקשרתם וכתבתם מה כתיבה בימין אף קשירה בימין והוכיח דאפי' בדיעבד אסור וכמ"ש בדרישה וכ"כ הג"ה מיימוני פ"ב :

(ח) **וא"צ** לשרטט בכל שיט' כו' פרק ב' דמגילה ופ' הקומץ הלכתא תפילין לא בעו שירטוט ואם ירצה לשרטט הרשות בידו . כתב ב"י תימה הרי כתבו התו' בפ' הקומץ בשם הי' ושלמי דפ"ק דשבת כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט וכן דעת רוב המפרשי' . ונראה לומר דמשמע ליה לרבינו דלא אמרו בירושלמי שנקרא הדיוט אלא כשעושה אותו דרך חומרא אבל היכא שאינו מכוין לכך שהרי אינו דבר אסור דשייך ביה חומרא ואינו משרטט אלא כדי לכתוב ביושר אעפ"י שהוא יודע ליישר השיטה בלא שירטוט מ"מ יותר נאה ויותר ישר הוא כשהוא משורטט להכי אינו נקרא הדיוט · וקצת יש ללמוד כן מספר התרומה סי' קנ"ו ע"כ קיצור לשון ב"י :

(ט) **טוב** הוא שישרטט . כ"כ הרא"ש בהל' ס"ת וכ"כ המרדכי ז"ל וכן עושין עתה שמשרטטין כל השורות ואין בזה הדיוטות ואדרבה ה"ל זה אלי ואנוהו עכ"ל · וכתב ב"י בשם הג"מ שאין לשרטט בדבר המצבע הקלף ע"י השרטוט כגון עופרת וכיוצא בו :

(י) **ויכתוב** על הקלף פ' המוציא יין משמע מהמסקנא דגמ' דהא דתניא הל"מ תפילין על הקלף

חדושי הגהות

לב א ול"נ דר"ל דאם רוצה לשרטט משום שירא שמא לא יכתוב מיושר אבל לעשותו משום נוי כתבו התוס' בפרק הקומץ (לב:) דנקרא הדיוט ומוכח שם מסוגית הגמ' (מהרל"ח):

הכא

(יא) שהוא מעובד לשם תפילין לצד הבשר כתב שלא על הקלף (יב) או שלא היה מעובד לשמו או שכתב במקום שער פסול ואם עבדו כותי כתב הרמב"ם שהוא פסול אפילו אמר לו ישראל לעבד לשמו (יג) וא"א ז"ל הכשירו ב אם ישראל עומד ע"ג ואמר לו עבד לשם תפילין : ויהיה הקלף (יד) מעור בהמה חיה ועוף טהורים אפילו מנבילה וטרפה שלהן אבל לא מעור בהמה חיה ועוף הטמאים (טו) ולא מדג אפי' הוא טהור : ויהיה שלם שלא יהיה בו נקב (טו) שאין הדיו עובר עליו (יז) ואם לאחר שנכתב ניקב בתוך האות כשר

י"א

בית יוסף

שהוא מעובד לשם תפילין הא ודאי פשיט' שצריך עיבוד דאכן על הקלף בעינן שיהו נכתבין וכל שאינו מעובד עור מקרי ולא קלף ואף על גב דבפ"ב דמגילה (יט:) פליגן דיפתרא דהיינו עור דמליח וקמיח ולא עפיץ ועיבוד שלנו אין בו עפצים כבר כתבו שם התו' והרא"ש והר"ן שהסיד שאנו נותנים בקלפים שלנו מהני כעפצים וכתבו רבינו בהלכות ס"ת ומ"ש שהעיבוד צריך שיהיה לשם תפילין היינו מדאיתא בפ' הניזקין (כד:) ההוא דאתא לקמיה דר' אבהו א"ל ס"ת שכתבתי לפלוני גווילים שבו לא עיבדתי' לשמה ופסלה רבי אבהו ובפרק נגמר הדין (מז:) אפליגו אביי ורבא דאביי אמר הזמנה מילתא היא ורבא אמר לאו מילתא היא ואוקימנא להו שם (מח:) כתנאי דתניא ליפן זהב או שטלה עליהם עור של בהמה טמאה פסולות עור בהמה טהורה כשרות אף ע"פ שלא עבדן לשמן רשב"ג אומר אף עור של בהמה טהורה פסולות עד שיעבדו לשמן פי' רש"י אע"פ שלא עבדו לעור זה לשמו דהזמנה לאו מילתא היא ולא איכפת לן בה וכתבו התו' וקשה לר"ת דקי"ל בהזמנה הלכה כרבא ובעיבוד לשמה קי"ל כרשב"ג כדמוכח בפ' הניזקין בההוא דאתא לקמי' דר' אבהו וכו' ואין לחלק בין עור של תפילין לגויל של ס"ת דהא שי"ן של תפילין הלכה למשה מסיני ומפרש ר"ת דרבא דאמר הזמנה לאו מילתא היא סבר כרשב"ג דבעי עיבוד לשמה משום דלא סגי בהזמנה וכו' כל זה באורך המרדכי בהלכות קטנות וע"פ זה כתוב באגור ובא"ז כ' תפילין לכתחלה צריכין עיבוד לשמה ובדיעבד אם לא עבדן לשמן לפירש"י כשרים ולפי דעת ר"ח ור"ת פסולות וכן עמא דבר עכ"ל · ודעת כל הפוסקים שאם עבדן שלא לשמן פסולים וכדעת ר"ח ור"ת :

ודע שכ' הרא"ש בהלכות ס"ת שה"ר ברוך נסתפק אם צריך להוציא בשפתיו שהוא מעבדו לשם ס"ת או תפילין אם סגי במחשבה הילכך טוב להוציא בשפתיו בתחלת העיבוד ותו לא צריך וכ"כ סמ"ג בסי' כ"ה וכ"כ הגהות בשמו בפ"א ולא כתבו כאן רבינו לפי שסמך על מ"ש בהל' ס"ת :

ואם עבד לשם מזוזה נראה דודאי לא מהני לכתוב בו תפילין ולא מיבעי' לדברי האומרי' מזוזה אינה צריכה עיבוד דכי עיבד לשמה לאו כלום הוא אלא אפילו לדברי האומרים מזוזה צריכה עיבוד לא מהני משום דקדושת תפילין חמורה מקדושת המזוזה כדאית' בפ' הקומץ (לב.) אבל אם עיבד לשם ס"ת מהני לכתוב בו תפילין דקדושת ס"ת חמור' מקדושת תפילין כדאמרי' בפ' מי שמתו (כה: כו.) דבית שיש בו תפילין מותר לשמש בו ע"י שיניחם כלי בתוך כלי ובס"ת אסור עד שיוציאנו ואם אין לו בית אחר צריך לעשות מחיצה גבוה י' טפחים :

ומ"ש שצריך שיכתוב לצד הבש' ואם כתב לצד השער פסול כבר כתבתי דבברייתא' פרק המוציא יין (עט:) ופ' הקומץ (לב:) תני קלף במקו' בשר דוכסוסטו' במקום שער ומשמע התם דאם שינה פסול ובירושלמי פ"ק דמגילה תניא הל"מ שיהיו כותבין בעורו' וכו' וצריך שיהא כותב על הגויל במקום שער ועל הקלף במקו' נחושתו כלומר בצד תחתון שלו דהיינו במקום בשר ואם שינה פסול ודלא כמ"ש התוס' בהקומץ לחד שינויא דאם שינה וכ' בקלף במקום שער ובדוכסוסטוס במקום בשר כשר שכל הפוסקים חולקים עליהם והסכימו לפסול :

ואם עבדו כותי כתב הרמב"ם בפ"א שהוא פסול אפילו א"ל ישראל לעבד לשמו משום דכותי אדעתא דנפשיה עביד והרא"ש כ' בהלכות ס"ת בשם ה"ר ברוך שאם הכותי מעבדו וישראל עומד על גביו וסייעו מסייע זה יש בו ממש דכותי אדעתא דישראל עביד וכת' עוד ונהגו העם כמ"ש ה"ר ברוך כי אין עבדנין ישראל בכל המקומות וכן הדעת מכרעת וכן דעת בעל העיטור דסגי בכותי שיעבדנו לשמו ורבי' לא הזכיר שהישראל יסייע משמע דס"ל דמסייע דנקט ה"ר ברוך לאו דוקא ואפילו את"ל דדוקא קאמר כיון שבעל העיטור הכשיר עיבוד כותי לשמו ולא הזכיר שיסייע הישראל פסק כמותו ויותר נראה לומר שסמך על מ"ש בהלכות ס"ת דברי ה"ר ברוך והזכיר ישראל מסייע וגם כתב בשם רב נטרונאי וכשמעבדו לשם ס"ת יסייע עמו מעט ואע"פ שגם שם כ' דברי בעל העיטו' משמע דכה"ר ברוך ורב נטרונאי נקיטינן ולא הביא דברי בעל העיטור אלא לאפוקי מהרמב"ם דפסל עיבוד כותי ואפשר שבעל העיטור עצמו סובר שיסייע ישראל עמו אע"פ שלא נתפרש בדבריו וכ"כ בסמ"ג סי' כ"ה וצריך שיתן העורות בעיבוד לשמן או יסייע לכותי בשעת עיבוד לשמן וכ"כ בהגה"מ פ"א (ג) :

כתוב בהגה"מ פ"א מה' תפילין וכשמסמנין הנקבים במרצע כעין אותיות אף ע"פ שהרבה נקל לכותי לזייף שיתן את הנקובים על שאינם נקובים ויקוב במרצע דרך הנקבים כמו שעשה הישראל מ"מ אין חוששין לזייוף דמירתת הכותי פן יכיר הישראל בטביעות עין שנתן בסימנן וכן פר"י ע"ש :

עור שנעבד שלא לשמו אם יש תיקון לחזור לעבדו לשמו כתב רבי' בהל' ס"ת : **ויהיה** הקלף מעור בהמה חיה ועוף טהורים אפילו מנבילה וטרפה שלהן אבל לא מעור בהמה חיה ועוף הטמאים פשוט בפ' ח' שרצים (קח.) :

ולא מדג אפילו הוא טהור שם בעיא דלא איפשטא ופסק לחומרא וכן פסק הרמב"ם ז"ל : **ויהיה** שלם שלא יהיה בו נקב שאין הדיו עובר עליו (שם) ובפרק העור והרוטב (קיט:) כל נקב שהדיו עובר עליו אינו נקב משמע הא אם אין הדיו עובר עליו הוי נקב . וכ' הר"י אסכנדרני בסי' ל"ו פי' נקב קטן כחודה של מחט עד כשמעביר עליו הקולמוס בדיו נסתם שאין האות נחלקה בו לשנים אינו נקרא נקב וכותבין על גביו אבל אם הוא גדול שהאות נראית בו חלוקה לשנים ודאי נקב הוא עכ"ל : **וכתב** עוד הר"י אסכנדרני הסופרים הזריזים עושים ג' מיני קלפים העב ביותר לכתוב בו פרשת שמע שהיא גדולה ולפ' קדש ולפ' והיה כי יביאך שהיא יותר קטנה והדק ממנו לפ' והיה אם שמוע שהן ארוכות עושין קלף דק מאוד ובזה יתמלאו הבתים בשוה וזהו נוי לתפילין עכ"ל :

ואם לאחר שנכתב ניקב בתוך האות כשר בפרק הקומץ (כט.) אמר אשיאן בר נדבך ניקב תוכו של ה"א כשר ירכו פסול : ופירש"י תוכו · רגל פנימי : ירכו. רגל ימיני :

ל"א

בית חדש

ומ"ש שיהא מעובד לשמה ואם לא היה מעובד לשמה פסול בפרק נגמר הדין (דף מח) אפליגו בברייתא ת"ק מכשיר תפילין אפילו לא עבדן לשמן ורשב"ג אומר פסולות עד שיעבדו לשמן ופירוש ר"ח ור"ת דהלכה כרשב"ג וכך היא דעת כל הפוסקים דלא כפרש"י לשם דהלכה כת"ק ועיין במרדכי סוף ה' ציצית :

ואם עבדו כותי כו' כתב ב"י דאם עיבדו לשם מזוזה פסול לתפילין וע"ש וכן פסק בש"ע גבי כותי טעמו מדאמ' בפ"ב דגיטין גבי גט דכותי שכתבו פסול אפי' דיעבד דכותי אדעתיה דנפשיה עביד והרא"ש הכשירו דיעבד אם ישראל עומד ע"ג וא"ל עבד לשם תפילין ומשמע ודאי דאפילו אינו מסייע כלל כשר דיעבד להרא"ש ולא כתב הרא"ש בה' ס"ת דיסייעו אלא דלכתחלה יסייעו אבל דיעבד כשר בלא סיוע דמסייע אין בו ממש לענין דיכא כדאיתא בפ' המצניע (דף צג) ולכן השמיט רבינו כאן מדברי הרא"ש הא דכתב וסייעו ועי' במ"ש באורך בי"ד סימן רע"א ס"ב ודלא כב"י דכתב דבלא סיוע פסול דליתא :

ויהיה הקלף מעור בהמה חיה ועוף טהורים וכו' כל זה בפ"ח שרצים (דף קח) · ומ"ש ויהיה שלם שלא יהיה בו נקב שאין הדיו עובר עליו שם דהכי אמרי' במערבא וה"א בפ' העור והרוטב (דף קיט) אבל בפרק הקומץ קאמר אמר אביי האי קילפא צריך למיבדקיה דילמא אית ביה ריעותא (פרש"י נקב) ובעינן כתיבה תמה וליכא ורב דימי מנהרדעא אמר קולמסא בדיק לה ונראה דר"ל דכשמעבי' הקולמוס בדיו וכותב אם אין נקב נרגש בשעת כתיבה אינו נקב וכשר והיינו דקאמר במערבא כל נקב שהדיו עובר עליו אינו נקב וז"ל ב"י בה' תפילין קולמסא בדיק לה כיון שהקולמוס אינו מתעכב שם כשכותב ניכר שאין בו נקב והסופר יבין מאליו עכ"ל פירוש ניכר שאין בו נקב כל כך שיהא מפסיק האות שלא תהא תמה ושלימה ולפיכך אפילו נראה נקב דק כנגד השמש בין לפני הכתיבה בין גם לאחר הכתיבה כשר דלא בעינן אלא דבשעת כתיבה תהא כתיבה תמה ולא פסוקה דלא כאביי דפוסל אם יש נקב בפועל שנפל בו ע"י דבר אחר ואעפ"י שהדיו והקולמוס עובר עליו ואינו נרגש דס"ל לאביי דלא אמרו במערבא דכשר אלא כשהנקב היא בתולד' כגון בבהמה דכל נימא ונימא חלחולי מיחלחל דמינקב נימא לעור ויורד על הבשר וכן הנוצה בעוף נוקב העור כפי עובי הנוצה אבל כשהנקב הגיע ע"י ד"א פסול אפילו הקולמוס והדיו עובר עליו וכדמוכח בפ"ח שרצים דהכי ס"ל לאביי ולית הלכתא הכי אלא כרב דימי וכסתמא דאמרי במערבא דכל נקב אפילו הגיע ע"י דבר אחר נמי אינו נקב כשהדיו עובר עליו ואפילו נראה נקב דק כנגד השמש וכ"כ ב"י להדיא ע"ש הר"י אסכנדרני וז"ל כל נקב שהדיו עובר עליו אינו נקב פי' נקב קטן כחודה של מחט עד כשמעביר עליו הקולמס בדיו נסתם שאין האות נחלקה בו לשנים אינו נקרא נקב וכותבין על גביו אבל אם הוא גדול שהאות נראית בו חלוקה לשתים ודאי נקב הוא עכ"ל ומ"ש עד כשמעביר עליה הקולמוס בדיו נסתם וכו' אין פירושו דבעינן שיהא נסתם שלא יהא נראה אחר הכתיבה הנקב דק כנגד השמש דא"כ קשה אמאי אינו פוסל אא"כ שהנקב גדול וכו' דמאי איריא גדול אפילו קטן כחודה של מחט נמי אלא בע"כ האי נסתם פירושו דבשעת כתיבה נסתם שהדיו עובר עליו ואין הנקב נרגש בקולמוס כשר ואף על פי שנראה נקב דק כנגד השמש כיון שאין האות נראית חלוקה לשתים והכי נקטינן ובתשובה בארתי יותר בס"ד. ומיהו נראה ודאי דהא דבעינן שלא יהא הנקב גדול שהאות נראה בו חלוקה לשתים דוקא כשיהיה ניקב קודם כתיבה ולא מהני תנוק דאפילו יכול לקרותו פסול כיון דבשעת כתיבה לא היתה כתיבה תמה אבל אם לאחר שנכתב ניקב אפילו נחלק לשתים כשר כיון דבשעת כתיבה היתה כתיבה תמה שלימה ולא פסוקה אלא דבעינן תינוק דיכול לקרותו וכך נראה מסקנת ב"י . והכי נקטינן :

ואם לאחר שנכתב ניקב בתוך האות בפרק הקומץ אמר אשיאן בר נדבך ניקב תוכו של ה"א כשר ירכו פסול ומשמע לרבינו מדאמר האי לישנא ניקב תוכו של ה"א אלמא דכבר היתה ה"א כתובה ואחר שנכתב ניקב בתוך האות דכך כתבו התו' והמרדכי ע"ש ר"ת בהקומץ (דף כט) בהא דקאמר לא נצרכה אלא לקוצו של יו"ד ע"ש והכי נמי הכא בשל ה"א א"כ משמע דוקא כשכבר נכתב אבל לכתחלה אין לכתוב ה"א כשתוכו יהיה נקב ופשוט הוא וז"ל רש"י תוכו רגל פנימי ירכו רגל ימיני לישנא אחרינא תוכו הגויל והחלק שבתוכו עכ"ל משמע ללישנא בתרא כל ירכו פסול אפילו רגל פנימי אבל נקב הגויל והחלק תוך האות כשר אף ללישנא

קמא

דרכי משה

שנקרע : (ג) ובברוך שאמר מחמיר דלכתחלה עיקר העיבוד יעשה בישראל ואין נוהגין כן : ומדברי

פרישה

הקלף מזוזה על דוכסוסטוס לאו למצוה בלמוד אלא לעכובא לומר דתפילין על הגויל ועל דוכסוסטוס פסולות ומסיים בברייתא' זו קלף במקום בשר ודוכסוסטו' במקום שיער ופי' התוס' והמרדכי ורש"י ורא"ש ור"ן ובעל התרומה סי' קצ"ד שהחלק המיכון שהוא לצד שיער הבהמה נקרא קלף · והפנימי הדבוק לבשר נקרא דוכסוסטו' (בל' יוני מקום בשר) ולפ"ז כי אמרינן כותבי' על הקלף במקום בשר היינו במקום יותר קרוב לבשר ודוכסוסטוס במקום שיער היינו היותר קרוב לשיער כמלא שכותבין בשניה' במקום חיבורם כשהם דבוקים זה בזה · וכתב המרדכי סי' לדבר כבוד ה' הסתר דבר שכותבים דברי ה' על מקום שהוא הסתר ועיין בב"י ובי"ד סי' רע"א :

(יא) **שהוא** מעובד לשם תפילין כן אסיקו בתוס' בגיטין ד' כ"ד ע"ש · והרא"ש בהל' ס"ת כתב דרבי' ברוך נסתפק אם צריך להוציא בשפתיו שהוא מעבדו לשם ס"ת ותפילין או אם סגי במחשבה הילכך טוב להוציא בשפתיו בתחלת העבוד ותו לא צריך · ב"י :

(יב) **או** שלא היה מעובד לשמו כו' פסול · אם יש תיקון לחזור ולעבדו לשמו עיין בי"ד הל' ס"ת וכתב ב"י דעבדו לשם מזוזה לא מהני לתפילין עבדו לשם ס"ת כ"ש דמהני לתפילין :

(יג) **וא"א** ז"ל הכשירו אם ישראל עומד ע"ג ואמר לו כו' · כתב ב"י שכן מסקנת והסכמ' כל הפוסקים ומיהו כתב הרא"ש בהל' ס"ת בשם הר"ר ברוך שצריך הישראל לסייעו וכ"כ בסמ"ג סי' כ"ה והג"מ פ"א והא שלא הזכירו רבינו כאן אפשר דסמך אמ"ש בי"ד בהל' ס"ת סי' רע"א :

(יד) **מעור** בהמה חיה ועוף טהורים פ' במה מדליקין דף כ"ח ע"ב למען תהיה תורת ה' בפיך מן המותר בפיך :

(טו) **ולא** מדג פ' שמונה שרצים ד' ק"ח בעיא דלא איפשיטא אי כשר אי לא כיון דנפיש זיעתו ווהמתו ומאיס וקי"ל לחומרא :

(טו) **שאין** הדיו עובר עליו כתב ר"י אסכנדר' פי' כשהנקב גדול שהאות נראי' חלוקה בו כשתים הוה נקב אבל נקב קטן כחודה של מחט עד שכשמעבירין עליו דיו נסתם הנקב ואין האות נחלק' בו לשני כשר :

(יז) **ואם** לאחר שנכתב ניקב בתוך האות כשר פ' הקומץ אמר אשיאן בר נדבך ניקב תוכו של ה"א כשר ירכו פסול . ופירש"י תוכו רגל שבפנים ירכו רגל ימיני · ל"א תוכו

הגויל

חדושי הגהות

ב הכא כתב רבינו סתמא בשם הרא"ש דסגי בע"ג אפילו לא מסייעו ובה' ס"ת כתב בשם רב דבעי' שיהא מסייעו וכתב שם שכן מסקנת הרא"ש ז"ל ואפשר שמ"ש שם וכן מסקנת הרא"ש

י"א אפי' ניקב כל תוכו בירושלמי משמע שצריך גם בפנים מוקף גויל הלכך אם ניקב כל תוכו פסול ניקב ברגל הפנימי של ה"א (יח) ואפי' לא נשאר ממנו אלא כל שהוא כשר [ד] ניקב הרגל הימיני (יט) אם נשאר ממנו מלא אות קטנה כשר וא"ל פסול (כ) [ה] ואם נפסק אחד מהאותיות אם תינוק דלא חכים ולא טפש יודע לקרותו כשר

קמא דכיון דלא איירי ביה לא איסור ולא היתר אין לנו להוסיף איסור מדעתינו ולכך כתב רבינו דניקב תוך האות כשר דבהא כ"ע מודו דכשר ומ"ש אח"כ לחלק דבניקב ירך הפנימי אפילו נשאר כל שהוא כשר ובניקב ירך הימני לא כשר אלא בנשאר מלא אות קטנה וחלוק זה לא כתבו הרא"ש אלא ללישנא קמא דצריך לפרש דהא דקאמר בגמרא הא דירכו פסול איינו אלא בדלא נשאר מלא אות קטנה אבל בדנשאר כשר א"כ בניקב תוכו דכשר דהיינו ירך הפנימי בע"כ אפי' בדלא נשאר מלא אות קטנה אלא כל שהוא נמי כשר דאם לא נשאר כלום אין כאן ה"א ופשיטא דפסול אבל ללישנא בתרא משמע ליה להרא"ש דכל ירכו פסול אפילו דפנימי אם לא נשאר כמלא אות קטנה אלא שהכריע להקל כלישנא קמא משום דנ"ל שהוא העיקר אבל רבינו לא ס"ל הכי אלא סובר דאף ללישנא בתרא מסתברא דלא מצריך תלמודא מלא אות קטנה אלא בירך הימני משום דבכל שהוא אין לה צורת ה"א כלל אבל בפנימי אפילו נשאר כל שהוא שפיר אית לה צורת ה"א דאפילו לכתחלה לא צריך אלא נקודה בעלמא תלויה בה ולפ"ז אע"ג דסובר רבינו דלענין דינא לא פליגי לישנא אהדדי דלא כדמשמע מדברי הרא"ש מ"מ לענין פסק דין שוין הן הרא"ש ורבינו דסגי בירך הפנימי בכל שהוא אבל סה"ת סימן ר"ה כתב להדיא דלישנא בתרא עיקר ולא נכון לחלק בין ירך ימין לשמאל ולפ"ז גם בפנימי צריך שישאר מלא אות קטנה וכ"כ הרמב"ם סוף פ"א דה' תפילין וכתב הרב בהגהת ש"ע דהכי הילכתא וכ"כ ב"י ז"ל ומיהו אנן לענין הלכה לא דחינן כל הני רבוותא מקמי הרא"ש ז"ל עכ"ל ומ"מ להלכה למעשה נראה מדבריו בש"ע דדעתו להקל כהרא"ש ורבינו וצ"ע:

ר"א אפי' ניקב כל תוכו כ"כ סה"ת סי' ר"ה והסמ"ג בה' תפילין דהכי מוכח בתלמוד שלנו והיינו כיון דלישנ' בתר' עיקר ולא פסול אלא בניקב גוף הירך דבע"כ איכו מוקף גויל ומי איתא דבניקב תוכו נמי פסול אם אינו מוקף גויל בפני' ה"ל לאשמועי' רבותא דאפילו תוכו פסול כל שכן ירכו אלמא דבתוכו מכשיר לגמרי ודחה סה"ת הירושלמי מפני תלמוד שלנו והכי משמע ממ"ש הרמב"ם ספ"א דה"ת והסמ"ק שפסקו בסתם דניקב תוכו כשר ולא הזכירו הירושלמי אבל מדברי הסמ"ג נראה שהכריע דאע"ג דבתלמוד שלנו ללישנא בתרא מוכח דכשר אפילו ניקב כל תוכו מ"מ כיון דבירושלמי פוסל בפירוש ואיכא נמי לפרש תלמוד שלנו כלישנא קמא דלא איירי תלמודא בניקב הגויל והחלק תוך האות דלפ"ז איכא למימר דתלמוד שלנו נמי סובר כהירושלמי הלכך יש לפסוק לחומר' וכך הוא פירוש דברי רבינו שכתב י"א אפי' ניקב כל תוכו והם הרמב"ם וסה"ת והסמ"ק לפי שיטתם דלישנא בתרא עיקר אבל בירושלמי משמע לפסול ניקב כל תוכו ולכן יש להחמיר והכי נקטינן:

ואם נפסק אחד מהאותיות וכו בפרק הקומץ (דף כט) רמי בר תמרי איפסיק ליה וי"ו דויהרוג בנוקבא אמר ליה רבי זירא זיל אייתי ינוקא וכו' והיינו שלאחר שנכתב האות נפל בו נקב דאי קודם שנכתב לא מהני תינוק דכל נקב שאין הדיו עובר עליו הוי נקב ופסול כדפרישי' לעיל ורבינו שכתב בסתם ואם נפסק אחד מהאותיות וכו' נסמך אמ"ש בתחלת דבור זה ואם לאחר שנכתב ניקב בתוך האות וכו' דעליו ג"כ קאי האי ואם נפסק וכו' דלאח' שנכתב האות נפסק כו' ומשמע לי מדכתב בסתם ואם נפסק דבין נפסק בנקב בין בנפסק שלא ע"י נקב אלא שנראה הגויל והחלק באמצע האות לא מכשרינן ע"י תנוק אא"כ שנכתב מתחלה האות כתקונו ואח"כ נפסק האות אבל אם נכתב כך מתחלה לא מהני תנוק אף על גב דליכא נקב מיהו אם הפסקת הגויל והחלק הוא באותיות

ל"א תוכו הגויל והחלק שבתוכו והרמב"ם כתב בפ"א מה' תפילין בלשון אחרון וכ"כ בספר התרומה סימן ר"ד שלשון אחרון עיקר דלשון תוכו משמע אמצעיתו דהיינו חללו דלאידך לישנא שפירש"י תוכו רגל שמאלי שהוא בפנים לא נכון הוא דמה לי ימין מה לי שמאל אבל הרא"ש כתב בהל' ס"ת שלשון ראשון עיקר דלפי' שני קשה אמאי נקט תוכו של ה"א טפי משאר אותיות ואעפ"כ כתב רבינו כלשון שני משום דאיכא למימר חדא מהאותיות שיש להם תוך נקט ואפשר שגם הרא"ש מודה דניקב חלל שבתוך האות כשר ולא כתב דלשון ראשון עיקר לדחות דינו של לשון שני אלא לומר דעל מילתיה דאשיאן בר נדבך מתיישב טפי לשון ראשון מלשון שני:

ר"א אפי' ניקב כל תוכו ובירושלמי משמע שצריך גם בפנים מוקף גויל ובספר התרומה וסמ"ג ומרדכי בפרק הקומץ והגה"מ פרק א' כתבו דמשמע דהא דאמר אשיאן ניקב תוכו של ה"א כשר אפי' הניקב ממלא כל החלל אבל בירושלמי פ"ק דמגילה פוסל אם אין גויל מקיף האות מבפנים: ומ"ש רבינו הילכך אם ניקב כל תוכו פסול אפשר שהוא סיום דעת הירושלמי כלומר בירושלמי משמע שצריך גם בפנים מוקף גויל ולפי זה אם ניקב כל תוכו פסול ואפשר שהוא לישנא דנפשי' שפוסק לפסול כיון דבירושלמי פוסל ובתלמוד דידן אינו מבורר הכשר בהדיא אבל הרמב"ם כתב סתם ניקב בתוך האות כגון תוך ה"א או תוך מ"ם וכן בשאר אותיות כשר ולא חילק בין נקב ממלא כל החלל להיכא דאינו ממלא וגם במרדכי פרק הקומץ אחר שהביא הירושלמי כתב ומיהו תלמודינו לא בעי שיקיף גויל בפנים וכל רבותינו שוין בדבר עכ"ל · וכ"כ ספר התרומה שתלמוד שלנו מכשיר לגמרי. ויש לדקדק בל' רבינו למה כתב י"א אפי' ניקב כל תוכו כשר שהרי כל הפוסקים הושוו לומר דתלמוד' דידן מכשר אפי' ניקב כל תוכו וצריך לומר דמשום דלללישנא קמא דרש"י דלא איירי תלמודא בהכי כלל אין לנו אלא דברי הירושלמי דלא מכשר אא"כ מוקף גויל מבפנים ולללישנא בתרא דמיירי בהכי משמע דאפי' ניקב כל תוכו כשר קאמר י"א אפילו ניקב כל תוכו דהיינו התופסים לשון שני עיקר:

ומ"ש רבינו ניקב ברגל הפנימי של ה"א אפילו לא נשאר ממנו אלא כל שהו כשר היינו כלישנא קמא שכתבתי בסמוך שפירש"י אהא דאמר אשיאן ניקב תוכו של ה"א כשר וכתב הרא"ש שהוא עיקר ואשמועינן דאין שיעור לרגל הפנימי רק כשנשאר בו כל דהו ואע"פ שכל שאר הפוסקים כתבו שלשון שני עיקר רבינו כתב דעת הרא"ש לפסק הלכה משום דרביה הוא ומיהו אנן לענין הלכה לא דחינן כל הני רבוותא מקמי הרא"ש ז"ל:

ניקב רגל הימיני אם נשאר ממנו מלא אות קטנה כשר ואם לאו פסול שם אהא דאמר אשיאן ניקב ירכו פסול אמרינן בגמרא אמר רבי זירא לדידי מיפרשא לי מיניה דרב הונא אם נשתייר בו כשיעור אות קטנה כשר ואם לאו פסול וכתב המרדכי בהקומץ דהאי שיעורא הוי לאות ה"א ודכוותא דוק' אבל אותיות פשוטות שאין להם אלא ירך אחד כגון וי"ו זיי"ן נו"ן פשוטה אי איכקיבו או איפסיקו אין שיעוריה' באות קטנה דהדרב' אם לא נשאר רק כשיעור י' פסול אלא בהיכר תינוק דלא חכים ולא טיפש וכתב עוד וכל הפשוטו' יכול להיות דפסולו' אפילו אי קרי ליה תנוק דלא חכים ולא טיפש כלומר דכל הניכר ונראה לעין בפשוטות שלא נשתייר בו שיעור אות אפי' קרי לי' תינוק דלא חכים ולא טיפש לא משגיחין ביה ומ"ש תחלה הוא פשוט והכי מפורש בהדיא בהקומץ דגבי איפסיק כרעי' דה"א אמרינן אם נשתייר מלא אות קטנה וגבי איפסיק וי"ו אמרי' אייתי ינוקא ומיהו כבר אפשר לפרש דשיעור דמלא אות קטנה הוי גם לאותיו' פשוטו' שאין להם אלא ירך אחד ומאי מלא אות קטנה מלא אות דידה כלומר מלא וי"ו קטנה או נו"ן קטנה וניכר יפה שהיא וי"ו או נו"ן:

ואם נפסק אחד מהאותיות אם תינוק דלא חכים ולא טיפש יודע לקרותו כשר ואם לאו פסול שם רמי בר תמרי איפסיק ליה וי"ו דויהרוג בנוקבא ופירש"י וי"ו אירע במקום נקב ונראה כעין יו"ד אתא לקמיה דר"ז א"ל זיל אייתי ינוקא דלא חכים ולא טיפש וכו' וכתבו התוס' והמרדכי שדלי"ת הנראית כמו יו"ד יש להכשיר ע"י קריאת תינוק דלא חכים ולא טיפש וכבר כתבתי בסמוך שבדבר הפשוט אפילו אי קרי ליה ינוקא כהלכתא פסול הוא וכ"כ מהר"י קולון בסי' ש"ט וכמו שאכתוב בסי' ל"ו כתב ה"ר מנחם המאירי ניקב ירכו והוא איזה רגל שבה"א בין ימיני בין שמאלי נזכרו בו ב' תיקוני' אחד נשתייר בו כמלא אות קטנה והב' כל דינוקא לא חכים ולא טיפש קורא כתקונו ונראין הדברים על ב' תיקונים אלו שעל שני מיני נקבים הם כי תחלה דברו בנקב שהפסיק שפת רוחב הרגל שהוא עבה וניקב מקצתו מצד רחבה בשפת הרוחב אבל ארכו נשאר קיים מצד רוחב הצד האחר וקאמר דמאחר שנשתייר בארכו בלא נקב כמלא אות קטנה ר"ל דקה כגון וא"ו או יו"ד כשרה שהרי אם עשה רגל מתחלתו דק כשר ואח"כ דברו בשניקב באמצעית הרגל עד שנפסק הרגל נדו העליון מן התחתון ותיקון זה תלוי בשיהא הנקב דק כ"כ שאין ההפסק מונע הקריאה המתוקנת לתינוק בינוני עכ"ל (ד): מצאתי כתוב בסדר גט אשכנזי בהקומץ רבה גרסינן גבי וי"ו דויהרוג אייתי תינוק דלא חכים ולא טיפש ופי' התוס' דאי חכים מבין שגידוף הוא כלפי מעלה לאמר ייהרג ויאמר ויהרוג ויש ללמוד מכאן שיכול להראות לתינוק כל השורה וא"צ לכסות שאר האותיו':

וא"ת והיכי מכשירין באיפסיק שום אות בנוקבא והא אמרינן בהקומץ (כט.) כל אות שאין גויל מוקף לה מד' רוחותיה פסולה וי"ל דלא איתמר אלא לפסול היכא שנדבקה

דרכי משה

(ד) ומדברי המרדכי דלעיל נראה שאין סובר חילוק זה שהרי חילוק בין אותיות פשוטות שבהן נזכר תקון של תינוק אבל בה"א וכיוצא בה יש לדון בדין אם נשתייר כמלא אות קטנה אבל דברי הטור מטין כדברי הר"ר מנחם שהרי הטור מחלק בין נקב הה"א לנפסק האותיות וזה משמע כדבריו דאל"כ לא היה לו לכתוב סתם ואם נפסק אחת מהאותיות אלא היה לו לפרש דבאותיות פשוטות מיירי: ובא"ח

דרישה

ממשכן לא מועיל כתיבה כלאחר יד אבל בס"ת תפילין ומזוזות כשר דא"כ יכתוב אדם ס"ת תפילין ומזוזות הנכתבין בשבת ביד שמאלו ולא יהיה חייב עכ"ל בקיצור:

[ד] **ניקב** רגל הימיני אם נשאר כו' ואם לאו פסולה ואם נפסק אחד מהאותיות כו' כ' ב"י בשם מהר"ם מאירי ניקב ירכו והוא איזהו רגל שבה"א בין ימיני בין שמאלי נזכרו בו ב' תיקוני' א' נשתייר בו כמלא אות קטנה והשני כל דינוקא דלא חכים ודלא טיפש קוראו כתיקונו ונראין הדברים על ב' תיקונים אלו שעל ב' מיני נקבים הם בתחלה דברו בנקב שמפסיק שפת רוחב הרגל שהוא עבה וניקב מקצתו מצד רוחבו בשפת הרוחב אבל ארכו נשאר קיים מצד רוחב הצד האחרת וקאמר דמאחר שנשתייר בארכו בלא ניקב כמלא אות קטנה ר"ל דקה כגון וי"ו או יו"ד כשרה שהרי אם עושה הרגל מתחלתו דק כשירה ואח"כ דברו כשניקב באמצעי' הרגל עד שנפסק הרגל נדו העליון מן התחתון ותיקון זה תלוי בשיהא הנקב דק כ"כ עד שאין ההפסק מונע הקריאה המתוקנת לתינוק בינוני עכ"ל. וכתב עליו בד"מ וז"ל ומדברי המרדכי דלעיל נראה שאין סובר חילוק זה שהרי חילק בין אותיות פשוטות שבהן נזכר תיקון של תינוק אבל בהא וכיוצא בזה יש לדון בדין אם נשתייר כמלא אות קטנה · אבל דברי הטור מטין כדברי הר"ר מנחם מאירי שהרי הטור מחלק בין נקב הה"א לנפסק האותיות וזה משמע כדבריו עכ"ל. נראה שהוקשה לו בדברי הטור מ"ש לעיל ל' נקב וכאן ל' הפסק ולהכי כתב דדבריו מטין כדברי הרר"מ מאירי. ואני אומר מזה אין ראיה וכמ"ש בפרישה דהכא והכא רבותא קמל"ן ואדרבה מדלא כתב נפסק הה"א אלא כתב נפסק אחד משאר אותיות משמע שהחילוק הוא בין ה"א לאותיות פשוטות. ועוד נ"ל דבלא"ה ע"כ מהר"ם דלא כרבינו שהרי כ' ניקב רגל ה"א בין ימיני בין שמאלי כשר וזה דלא כרבינו ודו"ק:

[ה] **ואם** נפסק כו' אם תינוק דלא חכים ודלא טפש כו' כשר. ז"ל ב"י וא"ת היכי מכשרינן באיפסק הא אמרינן בהקומץ כל אות שאין גויל מוקף לה מד' רוחותיה פסול וי"ל דלא איתמר אלא לפסול היכא שנדבקה באות אחרת אבל היכא דאיפסק בנוקבא לא. ועוד י"ל

פרישה

הגויל והחלק שבתוכו ע"כ · וכתב הרמב"ם פ"א מהל' תפילין כל' אחרון של רש"י וכ"כ ספר התרומה סי' ר"ד דל' תוכו משמע חללו ואמציעתו וכן נראה דעת רבינו ולהכי סתם וכתב ניקב בתוך האות כשר · ומ"ש י"א אפי' ניקב כל תוכו טעמא כיון דלל' שני של רש"י שהוא עיקר סתם תלמודא דידן להכשיר אין לנו לחלק אף שבירושלמי חילק · ודעת רבינו כיון דלל' ראשון של רש"י לא זכר תלמודא דידן מדין נקב חללו כלל ומצינו שירושלמי חילק אין לנו להקל כן היה נראה לכאורה לפרש · אך קשה דאם ס"ל דל' שני עיקר א"כ מנ"ל מ"ש אח"כ דניקב רגל הפנימי של ה"א כשר דהיינו כלישנא קמא דרש"י · לכן נרא' פשוט דס"ל לרבינו דל' קמא עיקר וכן כתב בהדיא הרא"ש בהל' ס"ת שלו וכתב דלל' שני ק' למה נקט יותר ניקב תוכו של ה"א משאר אותיות · וא"ש מ"ש רבינו ניקב רגל פנימי של ה"א כשר · וגם א"ש דס"ל בניקב כל חללה של ה"א דפסול כיון דבירושלמי פסל ליה · ובתלמודא דידן לא זכרו מזה ומיהו כת' בתחלה דניקב תוכו של ה"א כשר דס"ל דאף שדחה הרא"ש ל' שני של רש"י מיהו לדינא כשלא ניקב כולו ודאי ג"כ מכשר ליה · א"נ דס"ל דכיון דניקב רגל הפנימי של ה"א כשר אם נשתייר כל שהוא כל שכן ניקב תוכו ונשתייר כל שהוא דכשר ודו"ק · וב"י האריך ולדד כאן בדברי רבינו · ואפשר שגם זו היתה תוכן כוונתו וק"ל:

(יח) **ואפי'** לא נשאר ממנו אלא כל שהוא אבל כ"ש מיהא בעינן שישייר ונראה שילא לרבינו מדאמר אשיאן ניקב תוכו של ה"א לשון תוכו משמע שניקב בתוכו אבל נשתייר כל שהוא וק"ל: (יט) **אם** נשאר ממנו מלא אות כו' שם ד' כ"ט אמימרא דאשיאן הנ"ל אמר ר' זירא לדידי מפרשא לי מיניה דרב הונא אם נשתייר בו כשיעור אות קטנה כשר ואם לאו פסול · ואית' עוד שם דבאפסק כרעא דה"א בעינן בשיור מלא אות קטנה ובאפסקא וי"ו מייתינן ינוקא דלא חכים ודלא טפש אי קרי כשר ואי לאו פסול · וכתב המרדכי ז"ל האי שיעורא באות קטנה הוי לאות ה"א ודכוותיה דוקא אבל אותיות פשוטות שאין להם אלא ירך אחד כגון וי"ו זיי"ן נו"ן פשוטות אי אנקיבו או אפסיקו אין שיעורם באות קטנה דאדרבה אם לא נשאר רק כשיעור יו"ד פסול אלא בהיכר תינוק דלא חכים ואי ניכר בפשיטות שלא נשתייר אלא אות קטנה אפי' קרי ליה תינוק דלא חכי' ולא טיפש לא משגחינן ביה עכ"ל · ונראה שדע' רבינו כדעת המרדכי וכמשמעו' פשט' דגמרא הנ"ל דעיקר החלוק הוא בין אות ה"א לשאר אותיות ולרבי' כתב למטה ואם נפסק א' מהאותיות כו' ולא כתב ואם נפסק אות ה"א והא דנקט כאן ל' נקב ולמטה בסמוך כת' נפסק נראה דכאן וכאן רבותא קמל"ן · דבאות ה"א לא מיבעי' נפסק רגל הימיני של ה"א כזה ה דליכא אלא חדא פסולא דהיינו הנקב פשיטא דכשר כשנשאר מלא יו"ד אלא אפי' ניקב כזה ה' דאיכא תרי פסולי חדא שניקב והשני שאין לרגל זה הניקב הקפת גויל · אפ"ה כשר אם נשאר מלא אות קטנה ואח"כ כת' דבשאר אותיות פשוטות לא מיבעי' ניקב וי"ו או נו"ן פשוטה כזה י' דאיכא תרתי לפסול שניקב וגם אין לו הקפת גויל ופשיטא דפסול אלא אפי' איפסק דאין כאן אלא חד פסול דהיינו שנפסק אפ"ה פסול אפי' נשאר מלא אות קטנה כל שאין התינוק מכירו ועיין בדרישה: (כ) **ואם** נפסק כו' יכול לקרותו כשר · כתב ב"י דיכול להראות לו כל השורה וק"ל

כשר ואם לאו פסול (כא) כתוב בסמ״ק שאם נפלה טיפת דיו קודם שנגמר האות ולא היתה האות ניכרת ואח״כ נטל הדיו או שלא היתה מוקפת גויל מתחילתה פסול דהוי כמו חק תוכות אבל אם כבר היתה עשויה כתקונה ונפל בה דיו יכול ליטלו (כב) וא״א ז״ל פסל גם בזה וכ״כ בסה״ת וכתב עוד שאם עשה רי״ש כעין דל״ת שאינו יכול לגרוד ולתקנו דהוי כמו חק תוכות (כג) וכיוצא בזה כתב א״א הרא״ש ז״ל מ״ם פתוחה שנדבק פתיחתה ונסתמה שאין מועיל לגרוד הדבק

שנדבקה באות אחרת אב להיכא דאיפסיק בנוקבא לא והכי דייק לשון רש״י שפירש שאין גויל מוקף לה שמדובקת באות אחרת וגבי איפסיק וי״ו דויהרוג בניקב׳ כתב וי״ו דויהרוג אירע במקום נקב משמע דבשעת כתיב׳ פגע בנקב ואפ״ה כשר אי ינוק׳ דלא חכים ולא טיפש קרי ליה ויהרוג ועי״ל דהא דמכשרינן באיפסיק בנוקבא היינו דוקא בניפסק אחר שנכתב דכיון דכשנכתב היתה כשרה שהיה גויל מקיפה מארבע רוחותיה אם ניקבה אח״כ כשרה כיון שתחלתה היה בכשרות אבל כשבתחלת כתיבתה היה שם נקב ונפסקה בו אע״פ שיש בה שיעור אות פסולה משום דמעולם לא הקיפה גויל : וכ״נ בהדיא מדברי הרמב״ם ז״ל בפ״א : בתשובות הרב רבי לוי ן׳ חביב ז״ל כתוב הלכה למעשה בימי הסופר המובהק הרב רבי יוסף הכהן נשמתו עדן באו לפני פעמים רבות תפילין שרגל הה״ף פשוט שלהם היה מגיע לסוף הקלף בלי היקף גויל מתחלתם ופסלתי אותם לפני הרבנים הזקנים נ״ע ע״פ סברת קצת פוסקים שכתבו כן בפירוש ולא היה פוצה פה ומולקים בדבר כלל ואע״פ שמדברי הרמב״ם אין לנו הכרח חזק לפסול מפני שכשמנה הדברים הפוסלים לא הזכיר דבר מזה אלא שנגעה אות באות הרי הירושלמי שהביא בעל ההגהה שצריך היקף גויל תוך האות כשניקב העור שם וכ״ש שצריך היקף גויל בכל צדדי האות מבחוץ וכן הוא מבואר שם בירושלמי והרב המאירי בספרו קרית ספר כתב בהדיא אם ניקב קודם כתיבה אם הדיו אינו עובר עליו פסול אבל אם ניקב אחר שכתבו אמרו על זה בגמרא ניקב תוכו של ה״א כשר ירכו אם נשתייר בו כמלא אות קטנה כשר ואם לאו פסול ואמרו עוד רמי בר תמרי איפסיק ליה וי״ו דויהרוג וכו׳ ע״כ נראה שלדעתו גם לדעת הרמב״ם כן הוא הדין מדלא הביא סברתו כלל גם בדברי טור א״ח יש לדייק שדעתו היא כן גם הרמ״ה בפ״ב דגיטין כשבא לבאר שאין דבוק האותיות פוסל בגט תפס במוחלט שחסרון היקף גויל מצד שניטל הגויל פסול בתפילין וספר תורה כמו חסרון גויל מצד דיבוק האותיות עכ״ל :

כתוב בסמ״ק שאם נפלה טפת דיו קודם שנגמר האות וכו׳ ז״ל סמ״ק אם נפלה טפת דיו קודם שנגמר האות ולא היתה האות ניכרת ואח״כ נטל הדיו או כמו כן אם לא היתה מוקפת גויל בתחלת עשייתה דאמרינן דפסולה ואח״כ נטל הדיו הוי כחק תוכות ופסולה אבל אם כבר נכתבה כתקנה ואח״כ נפל הדיו עליה יטלנה כדאמרינן בירושלמי עכ״ל והירוש׳ הזה הוא בפרק היה קורא והכי איתא התם עירב האותיות אית תני כשר ואית תני פסול מ״ד כשר מלמטה מאן דאמר פסול מלמעלה כגון ארצנו תפארתנו אבל ארצך ותפארתך צריכא וכתבו הרשב״א בתשובה ופירש דהכי קאמר מלמעלה פסול לפי שעד שלא נעשית אות נפסלה צורת׳ והילכך אם בא לגרור הרי זה כחק תוכות שלא נעשית אות מעולם עד עכשיו שהוא גורדו אבל כשנדבקו מלמטה נו של תפארתנו וארצנו אחר שנגמרה צורת האות הוא שנדבקה ומתחלתה כשרה היתה ואם בא עכשיו לגורדה אין זה כחק תוכות והילכך אפילו אינו גורד כל שהוא יכול לגרוד כשר וכדר׳ זירא דאמר (מנחות קג :) כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו אבל ארצך ותפארתך שהכ״ף דבוקה באמצעית רגלה עם התי״ו צריכא כלומר ספק דאיכא למימר דאף היא אינה אות עד שיגמר רגל האות שבה לגמרי ואיכא למימר דינו כלמטה וכשר עכ״ל וכן הוא בתשובות המיוחסות להרמב״ן סימן רל״ז ונראה שסמ״ק היה מפרש כן הירושלמי ומ״ה כתב אם לא היתה מוקפת גויל בתחלת עשייתה דאמרינן דפסולה ואח״כ נטל הדיו הוי כחק תוכות ופסולה כלומר שאם נדבקה האות קודם שתגמר דהיינו בתחלת עשייתה פסולה ולא סגי כשיפריד בין הב׳ אותיות הדבוקות דהוי חק תוכות וצריך לגרוד כל האות הנדבק ומדאמרינן בירושלמי הזה דכל שנעשית כל האות בכשרות שוב אינה נפסלת אם נדבקה למד מזה סמ״ק להיכא שנגמר׳ האות ואח״כ נפל בה טפת דיו דיכול ליטלו ולא מיפסיל משום חק תוכות ועוד אכתוב בדין הירושלמי הזה בסמוך בס״ד :

באותיות הפשוטות כגון וי״ו וגו״ן ואם לא היה הסופה ממשיך עוד הוי״ו והנו״ן אלא עד מקום שנפסק ולא יותר היה ג״כ וי״ו ונו״ן כדינו אלא שהמשיך האות אחר הפסק ביותר ממה שצריך יש להכשיר דדל ההמשכה שלאחר ההפסק מהכא הא איכא וי״ו ונו״ן כהלכתו אבל אם לא היה עד ההפסק מתחלת כתיבה אלא כמלא אות קטנה דידיה אין להכשיר כיון שלא נכתב כתקונו מתחלה כנ״ל ומה שקשה היכי מכשירי׳ בנפסק האות הלא אינו מוקף גויל עיין בב״י האריך ביישוב קושיא זו :

כתוב בסמ״ק שאם נפלה טפת דיו וכו׳ פי׳ דכל שלא ניכר האות ה״ל דיו בעלמא ואם נפל טפת דיו עליו נקרא הכל בשם דיו ואם יטול אח״כ הטפה שנפל עליו ה״ל מקל׳ האות נעשה ע״י חק תוכות ופסול וכן כשלא היתה מוקפת גויל מתחלתה ה״ל עירוב אותיות ונקר׳ בשם דיו בעלמא ואם יפריד׳ אח״כ ה״ל חק תוכות מיהו דוקא כשנדבקו האותיות מתחלתה קודם שנגמר האות השני כגון שכת׳ רי״ש כתקונו ואח״כ כתב דלי״ת או אות אחרת ובתחלת כתיבת האות השני נדבקה לרי״ש אז אין מועיל גרידת הדבק להכשיר האות השני דהשני ה״ל חק תוכות אלא צריך לגרוד כל הדיו מהאו׳ השני אבל האו׳ הראשון שכבר נכתב כתקונו פשיטא דכשר הוא לאחר גרידת הדבק לבד אבל אם לאחר שנכתבו האותיות כתקונם נדבקו יחד בדיו או נפלה טיפת דיו על אחד מהן גורר הדבק או נוטל הדיו שנפל עליו וכשר דלא ה״ל כחק תוכות כיון שהיו האותיות כתובים כתקונם מתחלתם דחשבינן לדיו זו כאילו היה האות מכוסה בדבר אחר כמו בשעוה כשנטף על האות וכיוצא בזה דנוטל הכסוי וכשר וכת׳ הסמ״ק דהכי איתא בירושלמי ונראה דהסמ״ק כתב כך על פי סה״ת שהביא הירושלמי בדין נגיעת אות לאות ע״ש בסימן ר״ה וגם הב״י מביאו ע״ש הרשב״א ופירשו אלא דסה״ת כתב דבמסכ׳ סופרים קתני אל יקרא בו ואיכא לספוקי אם לאחר שהפריד האותיות בסכין כשר לקרות בו אם לאו. אבל הרשב״א פשיטא ליה דהיכא דנכתבו האותיות כתיקונם ואח״כ נדבקו דכשרה אפילו אינו גורר הדבק כלל דכל שהוא יכול לגרור כשר וכדרבי זירא דאמר כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו. ובסמוך יתבאר הפסק בס״ד :

ומ״ש וא״א פסל גם בזה פי׳ בהא דסליק מיניה דהיינו כשהיתה האות כתיקונה ונפל בה דיו ס״ל להרא״ש דנתקלקל האות וחזר הכל ונקרא בשם דיו כאילו לא היה כתוב שם שום אות בעולם ולפיכך אם העביר הדיו ונשאר האות כמו שהיה קודם נפילת דיו עליו ה״ל חק תוכות ופסול כ״כ בפ״ב דגיטין ומ״ש וכ״כ בסה״ת כצ״ל וע״ש בסי׳ ר״ה :

ומ״ש וכתב עוד שאם עשה רי״ש כעין דלי״ת וכו׳ כלומר סה״ת כתב לשם עוד בדין רי״ש וכו׳ וז״ל שם בפסק וכן אם המ״ם פתוח׳ ונוגע ירך שמאל לגג תחתון ונעשית לה סתומה או אם מרי״ש עשה דלי״ת או מאחרת לא יועיל שום תיקון לגרור בסכין ולתקנה משום דהוי חק תוכות ופסול עכ״ל וכיוצא בזה כתב א״א הרא״ש מ״ם פתוחה וכו׳ ואיכא למידק כיון דסה״ת כתב דין זה בתרוייהו במ״ם שנדבקה פתיחת׳ וברי״ש שעשה כמין דלי״ת למה לא כתב בשם סה״ת כ״א מ״ש ברי״ש והביא עליו דכיוצא בזה כתב הרא״ש במ״ם יותר טוב היה להביא מ״ש סה״ת במ״ם ולכתוב עליו וכ״כ הרא״ש ונראה דרבינו דקדק בסה״ת שכתב תחלה בדין מ״ם שאין תקנה למחוק הדביקות בתער דה״ל חק תוכות דמשמע דמחיקת הדביקות לא מהני אבל לעשות מעשה בגוף האות ליטול החרטום בלבד מהני ואח״כ בפסק כתב לא יועיל שום תיקון לגרור בסכין ולתקנה אלמא דאפי׳ בנטיל׳ החרטום לבד לא מהני וכיון שדבריו בדין מ״ם מסופקים אם מ״ש תחלה הוא עיקר או מ״ש בפסק הוא עיקר. על כן השמיט רבינו דין מ״ם משמו של סה״ת ולא הבי׳ אלא מ״ש בדין רי״ש דאינן מסופקים דבתחלה כתב בדין רי״ש שעשה כמין דלי״ת או בי״ת במקום כ״ף אין תקנה למחוק התג לתקן האות ובפסק כתב ג״כ לא יועיל שום

ואא״א פסל גם בזה שכתב בפ״ב דגיטין אם נפלה טפת דיו לתוך האות ואינה ניכרת האות אינו יכול להעביר הדיו ולתקן האות דה״ל חק תוכות וכ״כ בספר התרומה סי׳ ר״ה והיכא שנפלה טפת דיו בתוך חלל אות בי״ת והיא עתה כמו פ״א אז אין שם בי״ת עליה או טפת דיו נפלה בחלל אות אחרת ואין שמה עליה אין תקנה למחוק הטפה כמו חק תוכות דפסול כדאמרינן בגיטין (כ.) וכתב ולא וחקק ומוקי לה בחק תוכות או טפה וכתב דלי״ת במקום רי״ש או בית במקום כ״ף אין תקנה למחוק התג לתקן האות וכ״כ בסמ״ג ובהגהות מיימון פ״א : **וכיוצא** בזה כתב א״א ז״ל מ״ס פתוחה שנדבקה פתיחתה ונסתמה וכו׳ כ״כ בתשובה כלל ג׳ וכ״כ בספר התרומה וסמ״ג וממה שכתב רבינו אין תקנה לגרוד הדבק ולפתחה נראה דדוקא האי תיקון לית לה אבל א״ל לגרדה כולה וסגי כשיגרוד כל החרטום ותשאר כצורת נו״ן כפופה ואח״כ יכתוב מה שגרד והוי שפיר חק ירכות וגם בספר התרומה כתב אין תקנה למחוק הדבקות בתער דה״ל חק תוכות וכיוצא בזה כתב בסמ״ג וכ״כ מדברי ת״ה סי׳ מ״ח וכן מבואר בתשובות הרשב״א והיא בתשובות המיוחסות להרמב״ן ז״ל סימן רל״ו וכן הורו גדולי הדור מהרי״ן חביב ומה״ר לוי בנו והסכימו כל חכמי שלוניק״י זכרונו לברכה לדבריהם ואף על פי שמה״ר דוד הכהן זכרונו לברכה חלק עליהם בתשובה והאריך להוכיח שצריך לגרוד כל האות אנו אין לנו אלא דברי הרבנים הנזכרים ז״ל דמסתבר טעמייהו ולפי זה מ״ש הרא״ש בתשובה מ״ס פתוחה שנדבקה פתיחתה ונסתמה ימחוק כולה ויכתוב אחרת במקומה נ״ל דכיון שמוחק עד שמבטל צורתה מוחק כולה מיקרי ורבינו בהל׳ ספר תורה כשכתב תשובת הרא״ש לא כתב ימחוק כולה וז״ל שם כתב א״א ז״ל בתשובה מ״ס פתוחה שנדבק פתיחתה ונסתמה אינו מועיל לגרוד הדבק ולפותחה דכיון שאינו עושה מעשה בגוף האות שנשאר אלא גורד הסתימה ובזה נעשה האות ה״ל כחק תוכות עכ״ל משמע דכל שהוא עושה מעשה בגוף האות שנשאר אע״פ שלא מחקה כולה הוי שפיר חק ירכות ולפי זה אם עשה רי״ש כעין דלי״ת יגרוד הירך לבד או הגג לבד ויחזור ויכתבנו כעין רי״ש ושפיר דמי דמאחר שביטל צורת האות לא הוי חק תוכות אלא שיש לפקפק ולומר דלא דמי למ״ס פתוחה דהתם כיון שצורת נו״ן שבה נעשה בהכשר כיון שגרד החרטום שנדבק וכתבו כשר אבל גבי עשה רי״ש כעין דלי״ת שבין הגג ובין הירך נעשו בפיסול אפשר דלא סגי בגרידת אחד מהם וצריך שיגרוד את כולה וכן נראה מדברי תשובת הרשב״א (ה) ואע״פ שאותה תשובה הוא ע״פ הירושלמי והפוסקים פסקו שלא כדברי הירושלמי כמו שיתבאר בסמוך בס״ד היינו משום דסברי דנגיעה פוסלת בין למטה בין למעלה וסברי דמועיל תיקון בנגיעת אות לאות אבל היכא דלא מהני תיקון אפשר דסברי שכל מה שלא נעשה בהכשר צריך לגרוד דטעמא דמסתבר הוא והכי נקטינן :

כתוב בתשובות הר״י בן הרא״ש שאלת עיי״ן שנכתבה במקום וי״ו מהו למחוק קצתה ותשאר וי״ו : **תשובה** לדעתי זה תלוי במה שכתב א״א בתשובה שמחלק בין חק תוכות לחק ירכות כי צריך שיכתוב גוף האות ולא שימחוק מקצת אחת וישאר הנשאר אות אחרת עכ״ל :

ומ״ש

דרכי משה

(ה) ובא״ח בשם ר״י משמע דבכל האותיות אין צריך לגרוד רק מן הטעות ולמטה :

ומלשון

פרישה

וא״צ לכסות שאר האותיות :

(כא) **כתוב** בסמ״ק שאם נפלה טיפת דיו קודם שנגמרה האות כו׳ פסולה כו׳ אבל אם כבר כו׳ יכול ליטלו · כתב ב״י כלומר אם נדבקה האות קודם שנגמר דהיינו בתחלת עשייה פסולה ולא סגי כשיפריד בין ב׳ האותיות הדבוקות דהוה חק תוכות וצריך לגרוד כל האות הנדבקת ומדאמרינן בירושלמי הזה דכל שנעשית כל האות בכשרו׳ שוב אינ׳ נפסלת אם נדבקה למד מזה סמ״ק להיכא שנגמרה האות ואח״כ נפל בה טיפת דיו דיכול ליטלו ולא מיפסל משום חק תוכות · ב״י :

(כב) **וא״א ז״ל** פסל גם בזה · בפ״ב דגיטין כת׳ כן דכיון דנפל הטפה בתוך החלל ואין האות ניכרת אין שמה עוד עליה ואין תקנה למחוק הטפה דהוי חק תוכות ופסול :

(כג) **וכיוצא** בזה כת׳ א״א ז״ל מ״ס פתוחה שנדבקה כו׳ שאין מועיל כו׳ כתב ב״י נראה דדוקא האי תיקון לית ליה אבל א״צ לגרדה כולה וסגי כשיגרוד כל החרטום ותשאר כצורת נו״ן לכופה ואח״כ יכתוב מה שגר׳ והוי חק ירכות ולפי זה מ״ש הרא״ש בתשובה כלל ג׳ מ״ס פתוחה שנדבקה כו׳ ימחוק כולה ויכתוב אחרת כו׳ נ״ל כולה אלא כיון שגורד רובה כאלו גרדה כולה דמי ורבינו בהל׳ ס״ת העתיק תשובת הרא״ש ולא כת׳ תיבת כולה · ב״י :

ובגרידת

חידושי הגהות

הרא״ש קאי אדעת העיטור שמביא שם דמשמע אפילו אינו מסייעו רק בעע״ג סגי ולא כדעת ר״ב שמצריך לסייעו אע״ג שכתב דעת ר״ב בתחלה וכתב אח״כ וכ״כ בה״ע לא שר״ל שבה״ע כתב ממש כדברי ר״ב רק שכתב ג״כ דעיבוד א״י כשר אבל עדיפא מיניה דאילו לר״ב צריך הישראל לסייעו ולעיטור א״צ לסייעו וכשר בעע״ג ועל זה קאי שם וכן

מסקנת

הדבק ולפותחה (כד) ובגרידת דבק אות לאות כתב שמותר (כה) ובהתחלת הכתיבה יאמר אני כותב לשם קדושת תפילין ואין

שום תיקון לגרור בסכין ולתקנה דמשמע ממ"ש בתחלה ובסוף דכיון שהכל נעשה בפיסול ע"י תג זו בין הגג בין הירך לא סגי בשום גרידה לתקנו אלא צריך שיגרוד את כולה ומביא רבינו עליו וכיוצא בזה כתב הרא"ש מ"ס פתוח' וכו' שאין מועיל לגרור הדבק וכו' ואע"ג דמשמע מדבריו אלו שגרידת הדבק הוא דאינו מועיל אבל נטילת החרטום מועיל וא"צ שיגרוד את כולה וא"כ אינו כיוצא בו ס"ל לרבינו דשפיר ה"ל כיוצא בו דזיל בתר טעמא דבדלי"ת דבין הגג בין הירך נעשה בפיסול צריך לגרור את כולה אבל במ"ס דהחרטום בלבד נעשה בפיסול אבל צורך הנו"ן שבה נעשה בהכשר כיון שגרר החרטום שנדבק וא"כ כתבו כשר וא"כ שפיר כתב רבינו וכיוצא בזה כתב הרא"ש :

ומ"ש ובגריד' דבק אות לאות כתב שמותר כלומר סמ"ק פסל בשני' בשוה בין בטפת דיו שנפל על האות ובין בנדבק אות לאות אם לא היה נגמר האות בתחלה ואין מועיל שום תקון דה"ל חק תוכות וא"א הרא"ש מחלק ביניה' דבטפ' דיו שנפל על האות ודאי דפסול ואין מועיל שום תיקון ואפילו נפלה הדיו לאחר שנכת' האו' כתקונה וכ"כ סה"ת אבל בגריר' דבק אות לאות כתב הרא"ש דמותר דאעפ"י דכל זמן שלא גרר אל יקרא בו אפילו נדבק לאחר שנגמרו כתקונן אפ"ה בגרירת הדבק מותר אפילו נדבקו קודם שנגמר האות ולענין הלכה נקטינן כהרא"ש וסה"ת דבנפל' טפת דיו על האות אפילו כבר נגמר' פסול וצריך לגרור כולה וכן ברי"ש ועשה דלי"ת או כ"ף ועשה בי"ת צריך לגרור את כולה אבל במ"ס שנדבק בפתיחה א"צ למחוק את כולה אלא נוטל החרטום בלבד וחוזרים וכותבין וכשר וכ"כ ב"י בשם גדולי עולם שהסכימו על זה וכן פסק בש"ע וכך נהגו. וכשנתערבו האותיות ונדבקו קי"ל כתלמוד שלנו דאין חלוק בין נדבק למעלה או למטה או באמצע' דבכל ענין הוא פסול דלא כהירושלמי דמחלק שאין פסול אלא בנדבק למעלה או נמי באמצע' דספיק' הוא ופסול ג"כ מספק אבל למטה כש' וא"צ אפילו גריר' הדבק לכתחלה דלית' אלא צריך לגרוד אף למטה מיהו אם גרד והפרידם כשר בס"ת ובתפילין ולא הוי כאילו כתב שלא כסדרן בתפילין דלא קפדינן אלא אכתיב' ממש אבל גרידה שלא כסדרן לית ל' בה ולא מקרי נמי חק תוכות כיון שהאות עצמה היתה כתובה כתקונה וכדעת הרא"ש ורבי' והיא דעת רוב פוסקי' ופסק כך ב"י וכ"כ בש"ע. מיהו בקריא' בס"ת אם נמצא דבוק אות לאו' ויכול להפסיק קריאתו צ"ע אם צריך לברך ברכה אחרונה ולהוצי' ספר תורה אחרת דאע"ג דבחול נראה דכדאי הוא הרשב"א לסמוך עליו במ"ש אפילו לא גרד כל שהוא יכול לגרור כשר כדר' זירא דאמר כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו מ"מ בשבת אינו ראוי לגוררו או דילמא כיון דמכח דין ס"ת כש' הוא בגריר' הדבק אלא דאיסור שבת הוא דרביע עליה ראוי לגרדו קרינן ביה והא דאית' במ"ס אל יקרא בו ומביאו בסה"ת היינו דלכתחלה אין להוציא' כדי לקרו' בו כיון שלא תיקנה להפריד הדבק אבל הוציאה דיעבד וקורין בו אין להוציא אחרת והכי מסתבר'. כתב ב"י ע"ש הריב"ש בתשוב' דהרמב"ן פוסל בס"ת ותפילין ומזוזות אם נכנס ראש הלמ"ד באויר הה"א או החי"ת אפילו בלא נגיעה עכ"ל וכתב הר"ן בפ"ב דגיטין שהטעם הוא מפני שמבטל צורת האות אבל ממ"ש התוס' והרא"ש לשם דכשר בגט אפילו לכתחלה אלמא דאין זה מבטל צורת האות וע"ש בתוס' (בדף כ') בד"ה לא צריכא דמעור'. ומיהו אפשר דאף התוס' והרא"ש מודו דבס"ת ותפילין ומזוז' פסול והכי נקטינן ודלא כמ"ש בש"ע דיש ליזהר בכך דמשמע דבדיעבד אין זה פסול דליתא :

ובהתחלת הכתיבה יאמר וכו' נראה דרבינו דכתב כאן בסתם ומלבד זה צריך לכתוב כל האזכרו' לשם קדושת השם ולא פירש אם צריך שיאמר

ומ"ש רבינו ובגרידת דבק אות לאות כתב שמותר כלומר סמ"ק הכשיר בהיתה עשויה כתקנה ונפל בה דיו כשיטול הדיו ופסל בשלא היתה מוקפת גויל מתחלתה והרא"ש כתב בשתיהן להפך דבהיתה עשויה כתקנה ונפל בה דיו וניטלו פסול ובגרידת דבק אות לאות הכשיר סתם בסדר תיקון תפילין ולא חילק בין נדבקה מתחלתה לנדבקה אחר שנגמרה ולדברי הירושלמי שכתבתי בסמוך לפי מה שפירש בו הרשב"א אם נדבקה האות קוד' שתגמר לא סגי לה בגרידת דבק ואם נדבקה אחר שנגמרה אינה צריכה לא לגרוד ולא להפריד וז"ל סמ"ג וכל אות ואות צריך שתהא מוקפת גויל מד' רוחותיה ואם נגעה אות לחברתה יועיל תיקון ולא מיקרי חק תוכות אבל בירושלמי מכשיר נגיע' אות לאות מלמטה ופוסל נוגעות מלמעלה ומסופק אם נוגעות באמצע עכ"ל אבל המרדכי בפרק הקומץ כתב הירושלמי הזה ואח"כ כתב אמנם בתלמודינו לא מפליג בין נוגע למטה או למעלה ופוסל בכל ענין אם אינה מוקפת גויל מד' רוחותיה וכתב המרדכי בשם רבינו שמשון שכ"כ רבינו אלחנן דאין לסמוך על הירושלמי וצריך היקף בין למעלה בין למטה וכ"פ בספ' התרומה שאם נוגעת אות לחבירתה מלמעלה או מלמטה פסולה ותיקון מועיל בה ולא דמי לחק תוכות וכ"כ בהגהות מיימון וכ"כ האגור בשם מהר"ס וכ"כ שהוא דעת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש שלא הזכירו הירושלמי הזה כלל וכן הלכה :

והיכא שנגעו רגלי הה"א והקו"ף למעלה שהוא פסול לדעת רוב הפוסקים כמו שיתבאר בסימן ל"ו בס"ד כתב המרדכי בהקומץ דלא מהני אם הפרידו בסכין ואח"כ כתב שחזר בו הר"ן והכשיר והגאון מהר"י קולון כתב בסי' נ"ח שבא"ז ווירה דעה משמע דסבירא ליה דלא מהני וכדברי ר"ן הראשונים וכ"כ האגור בשם מהר"ס דלא מהני וכ"כ הרשב"א בתשובה רגל הקו"ף הדבוק גורדין הרגל וחוזרין וכותבים וא"צ לגרוד כל האות כי הגג כדין נכתב וכ"כ בתשו' להרמב"ן סי' רל"ו וכ"כ בתרומת הדשן סימן מ"ח וטעמא דלא מהני הפרדה כשרגלי הה"א והקו"ף נוגעים למעלה כי היכי דמהני בנגיע' אות לאות משום דהתם אין הפיסול בצורת גוף האות וגבי רגלי הה"א והקו"ף הפיסול הוא בגוף צורת האות :

ואם נגע רגל האל"ף בגג האל"ף או פני האל"ף בפני הגג שתחתיה וכדומה לזה כתב האגור כולן פסולים ואין תקנה במחיקה או בהפרדה שנקרא חק תוכות ופשוט הוא ומיהו בגרידה מה שנעשה בפיסול סגי כמו שכתבתי בסמוך גבי רגל הה"א והקו"ף שנוגעי' למעלה מיהו אם כבר כתוב לפניו אין תקנה לחזור ולתקנה משום דה"ל כתובין שלא כסדרן :

אם גוף יוד"י השי"ן והעי"ן והפ"א והלד"י נוגעים בגוף האות יותר ממקום דיבוקן יתבאר בסי' ל"ו :

כתוב בהגהות מיימון פ"א אם נדבקו האותיות יחד מותר לתקנם ולא הוי חק תוכות מ"מ אם כתב לפניו אח"כ אין תקנה לתקנם דמאחר דכ' אין שמה עלי' אם אח"כ יתקנם התיקון הוא עיקר כתיבתן והוי שלא כסדרן ובפ"ב כתב בשם הרמ"ך והנה הר"ס פסל לתפילין בשביל שלא היו מקצ' יודי"ן שעל האלפי"ן ושעל השיני"ן ושעל העייני"ן ומקצת רגלי התוי"ן נוגעי' לגוף האות ואמר דלא גרע מקומו של יו"ד דמעכב ובעי' כתיב' תמה ושלימה ולא שבורה אכן שוב אמר שיכול לתקנה רק כשנעשו תחילה דתינוק דלא חכים ולא טיפש יכול לקרות אותן אז יכול לתקן תיקונים אלו וכה"ג אפילו אחר שנכתבו כל הפרשיות ולא הוי שלא כסדרן עכ"ל ודברים הללו של הר"ס שאמר שיכול לתקנם כ' הגאון מהר"י קולון בשורש ס"ט ובעל ת"ה בסי' מ"ח ונראה דהרא"ש נמי סבר דאחר שנכתבו כל הפרשיות יכול להפריד אותיות הדבוקים ולא הוי שלא כסדרן מדכתב בסדר תיקון התפילין וכל פרשה ופרשה אחר שיכתבנה יקראנה וכו' ואם אות נוגעת בחברתה יגרוד ביניה' ויפרידם זו מזו וכתבו רבינו בסמוך אלמא דאחר שכתב כל הפרשה יכול להפריד אותיות הדבוקות וכן נראה ממ"ש ואם יתר אות אחת יש תקנה שיגרוד אותה אבל אם חיסר אין תקנה כי אין תולין בתפילין ונמצא כתיבתן שלא כסדרן ואמרינן במכילתא כתבן שלא כסדרן יגנזו עכ"ל וכ"כ ג"כ הרמב"ם דאלמא כל שאינו כותב בידים אלא ע"י גרידה כתקן לא הוי כותב שלא כסדר והכי דייק לישנ' דקתני כתבן שלא כסדרן דמשמע בכותב שלא כסדרן הוא דיגנזו אבל גורד שלא כסדר לא ומיהו היכא דרגל ה"א וקו"ף נוגעין למעלה כ' הרא"ש בהלכות ס"ת דבתפילין אין להם תקנה לפי שצריך לכתבן כסדרן ובעל ת"ה כתב בסי' מ"ח דנ"ל דלא פליג אמהר"ס דשאני הכי דאין להם תקנה במחיקה לחודה שיפרידנה מגג' משום דהוי חק תוכות ואפילו בס"ת דלא קפדי' אכסדרן פסול אלא אם בא לתקן צריך לכל הפחות למחוק כל הרגל ולחזור ולכתוב וכה"ג ודאי הוי כתיבה שלא כסדרן אבל ביודי"ן שעל האלפי"ן והשיני"ן והעייני"ן ורגלי התוי"ן שאינן נוגעין לגוף האות אפשר דס"ל להרא"ש נמי כהר"ס דמצי לתקן ולא הוי שלא כסדרן ואע"פ שכ' דאפשר דאשר"י קאי נמי אהא דכ' בתר הכי דצריכין היודי"ן שעל האלפי"ן והשיני"ן להיות דבוקים ור"ל דבהני נמי א"א לתקן בתפילין ופליג אמהר"ס מ"מ מדבריו משמע שיותר נראה לו לומר דלא פליג וז"ל הר"י אסכנדרני אם כ' בתפילין ומזוזות אות אחת חלוקה לב' אותיות כגון צד"י שכתבה יו"ד נו"ן או שי"ן שכתבה עי"ן יו"ד או חי"ת שני זייני"ן אינו יכול לחברם אח"כ שנמצאו כתובים שלא על הסדר וכ"כ הרא"ש על ה"א וקו"ף שדבקו בתפילין שאין להם תקנה בתיקון כי צריך לכתבן כסדרן הרי שפסל לתקן אפילו הקוף אע"פ שאין דיבוקה מדמה אותה לאות אחרת כ"ש פירוד שמדמה לשתי אותיות אבל אם היה הפירוד בשאר אותיות שאין פירודן מדמה אותן לאות אחרת כגון אות תי"ו או אל"ף שלא חיברן יש שפסקו שנראה שיכול לחברן ואין בזה משום שלא כסדרן כיון שקודם שנתקנו היה להם שם אותה האות ולא שם אחר כיון שקודם תקנתן ינוקא דלא חכים ולא טיפש מצי קרי להו אלא שלא נדבקו כדינא והביאו ראיה מירושלמי פ"ק דמגילה תולין בספרים ואין תולין בתפילין ומזוזות דבעינן בהו והיו שיהיו נכתבות על הסדר משמע מהכא תליה דווקא הוא דמיפסל אבל לתקן אות בעלמא ש"ד עכ"ל : **כתב** המרדכי בס"פ הקומץ שכ' רבינו שמשון ודלא כפר"י שמתיר להפריד אותיו' של שם ורבינו כתב בהלכות ס"ת סי' רע"ו דיכול להפריד וא"צ אח"כ להעביר עליו קולמוס לקדשו והם דברי הרא"ש בתשוב' וכדאי הם ר"י והרא"ש לסמוך עליהם :

אותיות ותיבות שנמחקו קצת כתוב בתה"ד שאם רישומן ניכר כל כך שיוכל תינוק דלא חכים ולא טפש לקרותם יפה. שרי להעבי' קולמוס על הכתב להטיבו ולחדשו שלא יתמחק יותר כיון דעכשיו הכתב כשר הוא ומה שיוסיף עליו אינו אלא לשמרן שלא יתקלקלו לא חשיבא כתיבה שלא כסדרן :

וכתב הר"י אסכנדרני שמלא כתוב בו בשם הרא"ש וכתב על זה אבל מי שכותב דלי"ת דומה לרי"ש אין יכול לתקנה אח"כ בקולמוס דאין כאן כתיבה על הסדר כיון שלא נעשית בתחלה כתקנה וכן אם כתב חי"ת כעין ה"א שוב אינו יכול לדבקה ולתקנה בדבר מועט שמאחר שאין שם האות המיוחד לו נרשם בו מתחלה נמצאת כתובה שלא כסדרן כתב הריב"ש בתשובה שלדעת הרמב"ן בפ"ב דגטין בס"ת תפילין ומזוזות אם נכנס ראש הלמ"ד באויר הה"א או החי"ת אפילו בלא נגיעה פסול ודברי הרמב"ן כתב הר"ן בפירוש ההלכות בפרק הנזכר :

ובהתחלת הכתיב' יאמר אני כותב לשם קדושת תפילין ואין די במה שיחשב כך ומלבד זה צריך לכתוב כל האזכרות לשם קדושת השם בתחלת הלכות ס"ת כתב

פרישה

(כד) **ובגרידת** דבק אות לאות כתב שמותר. כת' ב"י כלומר סמ"ק הכשיר בהיתה עשויה כתקנה ונפל בה דיו כשיטול הדיו. ופסל בשלא היתה מוקפ' גויל מתחלתה. והרא"ש כת' בשתיהן להיפך דבהיתה עשוי' כתקנה ונפל בה דיו וניטלו כת' דפסול ובגרידת דבק אות לאות הכשיר סתם בסדר תיקון תפילין ולא חילק בין נדבקה מתחלתה לנדבקה אחר שנגמרה עכ"ל. והנה זה הכלל אמסור לך דס"ל להרא"ש דכל היכא שאין הפסול בגוף האות כגון דביקות אות באות או שמשך האות למטה או למעלה ולא הניח הקפת גויל. או שיודי"ן של אלפין עיינין שיני"ן או רגלים תלויין ואינן נוגעים לגוף האות. בכה"ג אם נעשה מתחלה באופן דתינוק דלא חכים כו' יכול לקרא אותם אז יכול לתקן תיקונים אלו וכה"ג אפי' אחר שנכתבו כל הפרשיות יכול לתקנם ולא הוה שלא כסדרן. אבל אם הפסול בגוף האות כגון רגלי הה"א והקו"ף הנוגעי' למעלה דלא מהני במחיקה דהוי חק תוכו' ואין להם תיקון אלא צריכי' לגרד' לגמרי כל האות להכי אחר שנכתבו הפרשיו' אין להם עוד תיקון דא"כ הוה כתבן שלא כסדרן שהרי צריך לכתבו מחדש. וזה מבואר באריכות בב"י ע"פ רוב הפוסקים והעיקר בת"ה סי' מ"ח. וכלל זה יהי' שמור בלבך. כי גם לקמן סי' ל"ן תצטרך לו. ולפי זה צריכין לפרש מ"ש רבינו לפני זה וא"ח"ל פסל גם בזה אין פירושו שפים' ונוסף עלין פסול גם בזה דזה לית' שהרי אכשיר מה שפוסל הסמ"ק כשלא הית' מוקפת גויל מתחלת' והתיר לגרוד דביקות אות באות אלא מ"ש פוסל גם בזה קאי אמ"ש לפני זה ור"ל אפי' נכתב האות מתחלה כתיקונ' ואח"כ נפל עליו טפת דיו פוסל כמו אם נפלה עליו קודם שנכתב כתיקונה אבל וודאי ס"ל להרא"ש דחילוק גדול יש בין נפל טיפת דיו אגוף האות עד שאינה ניכרת צורת האות דפסול משום חק תוכות ובין אם נדבקו האותיות יחד בין מתחלה בין מסוף עד שאינה מוקפת גויל במקום דביקות דמותר לגרוד ולתקן אע"כ דהיינו חק יריכות וכמ"ש לעיל. וכ"ל דכ"ש אם נוגע רגל נו"ן או כ"ף פשוטה בקלת היריעה עד שאינה מוקפת גויל מתחתיה דמותר לגרוד ולתקן תחתית הרגל אם נשאר שיעור רגל נו"ן פשוטה ואעפ"י שבב"י כת' בשם מהרי"ן מביא שבא מעשה לפניו שרגל הכ"ף פשוטה הית' מגיע לסוף הקלף בלי היקף גויל מתחלתה והסכימו עמו כל רבני דורו לפוסלן משמע מזה סתירה לדבריו. מ"מ נ"ל מוכח מדבריו גופ' דפסול דקאמר ר"ל עד שלא יגרד ויתקן ולאפוקי מדעת קצת הפוסקים דס"ל דא"צ היקף גויל בתחתי' האותיו' אלא באמצעיתן וכמו שהביאן ב"י ע"ש שהרי מהרי"ן כת' שמהרמב"ם אין ראיה לפסול מדלא מנה אלא נגיעת אות באות משמע דס"ל דנגיעות אות באות היא פסול טפי כשאינה מוקף גויל מחסרון היקף גויל בתחתית האות וכיון דקי"ל כהרא"ש וסייעתו דיש היתר בגרידת דבוק אות לאות ולא מחשב זה שלא כסדרן כמ"ש בסמוך כ"ש דיש היתר בגרידת רגל נו"ן וכ"ף למטה. ואף שכת' סתם פסול הא נמי אמרינן בהקומץ כל אות שאין גויל מקיף לה מד' רוחותיה פסולה ולדעת הרא"ש וסייעתו צריכין לפרש דר"ל פסולה עד שיגרדנה ויתקנה. ותמה אני על בעל ש"ע דסתם כאן לפסול ורמ"א בש"ע שהוא גילה יותר בפירוש לעתו שפסול לגמרי והוא תמוה לי מאד. ודברי ברורתי בראיות והוכחות גמורי' בדרישה באריכות ע"ש :

(כה) **ובהתחלת** הכתיבה יאמר אני כותב לשם קדושת תפילין כו' ואין די כו' ומלבד זה צריך כו'

חידושי הגהות

מסקנת הרא"ש ז"ל (מותרל"ח) : נ הרא"ש בת' ס"ת נסתפק בזה אי צריך שיאמר או סגי במחשבה ולכן לא כתב רבינו צריך שיאמר אלא ובהתחלת הכתיבה יאמר וכו' דהואיל וספק

ואין די במה שיחשב בלבו כך ומלבד זה צריך לכתוב כל האזכרות לשם קדושת השם: וצריך לדקדק בחסרו' ויתרות שאם חיסר או יתר אות אחת מהן פסולין ונמצאו המניחים אותם מברכים בכל יום ברכה לבטלה וגם שרויים בכל יום בלא מצות תפילין ונמצא עונש הסופר מרובה לכן צריך להיות מאד ירא שמים וחרד לדברי השם יתברך המתעסק בכתיבת תפילין ובתקונם וכל פרשה ופרשה אחר שיכתבנה יקראנה היטב בכוונה ודקדוק פעמים ושלש ויחזור ויקראנ' קודם שיתננה לתוך ביתה (כו) ואם יתר אות אחת יש לה תקנה שיגרוד אותה אבל חסר אין לה תקנה שאין מגיהין בתפילין שא"כ היו כתובים שלא כסדרן ואמרו במכילתין כתבו שלא כסדרן יגנזו: וצריך לדקדק בתקון גוף האותיות שלא תהא שום אות נוגעת בחברתה (כז) ואם נוגעות יגרוד ויפרידם זו מזו (כח) וצריך שיכתוב מפי הכתב (כט) ושיקרא כל תיבה ותיבה קודם שיכתבנה מיהו

כתב הרא"ש שה"ר ברוך נסתפק אם צריך להוציא בשפתיו שהוא מעבדו לשם ספר תורה או סגי במחשבה הלכך טוב הוא להוציא בשפתיו ותו לא צריך וכן כשמתחיל לכתוב ס"ת יאמר ספר זה אני כותב לשם קדושת תורת משה ותו לא צריך אמנם בשעת האזכרות צריך שיחשוב לשם קדושת השם כדאמרינן בהניזקין (כד:) כל ספר שאין האזכרות שבו כתובין לשמן אינו שוה כלום אלמא אע"פ שכל כתיבת התורה בעינן לשמה יש מעלה אחרת בכתיבת השם ובריש הל' תפילין כתב וצריך שיאמר שכותב לשמן והאזכרות יכתוב לשם קדושת השם ע"כ וכ"כ בסמ"ג סימן כ"ה וכתיבה נמי לשמה צריך מדאמרינן בהניזקין (שם) אזכרות שלו לא כתבתים לשמן וכו' ואמרי' בפ' השולח (מה:) גבי רשב"ג שמתיר ליקח ס"ת שכתבו א"י ומקשה עיבוד לשמה בעי כתיבה לשמה לא בעי בתמיה. וכשיכתוב צריך שיאמר בפירוש בתחלת הכתיבה שיכתוב הכל לשם תורת ישראל ואזכרות שלו לשם קדושה כי שמא אין די במחשבה וכן כתוב בספר התרומה ומ"ש הרא"ש בשעת האזכרות צריך שיחשוב לשם קדושת השם נראה דלאו דוקא שצריך הוא להוציא בשפתיו בשעת כתיבת האזכרות כמו שצריך בתחלת הכתיבה דמאי שנא ואע"פ שרבינו ג"כ כתב בהלכות ס"ת בכל פעם שכותב שם צריך לחשוב שכותב לשם קדושת השם לישנא דהרא"ש נקט ולאו דוקא וז"ל ספר ארחות חיים כשכותב אחד מהאזכרות צריך שיכוין לכתוב אותם לשם השם אלהי ישראל ושיוציא בשפתיו ואם לא עשה כן אין להם תקנה (ו) ולפי דעת בעל התרומות אינו צריך שיאמר בפירוש אלא בתחלת הכתיבה אבל מחשבה ודאי בעי על כל שם ושם (ז) וכן דעת הרמב"ם ז"ל עכ"ל ויש לתמוה עליו שכ' כן בשם הרמב"ם שהרי הרמב"ם דבריו סתומין כדברי הגמ' ואין בהם הכרע וגם מ"ש בשם בעל התרומה אינו מכוון שהרי מספק הוא אי סגי במחשבה:

כתב הר"י אסכנדרני יש מי שפסק שצ"ל כן בהתחל' כתיבת כל פרשה ע"כ ואין נרא' כן מדברי הפוסקי' אלא כשיתח' בהתחל' כתיבת כל הפרשיות סגי:

כל משפטי כתיבת השם כ' רבינו בספר יורה דעה סימן רע"ו ושם יתבאר בס"ד:

וצריך לדקדק בחסרו' ויתירו' כו' עד ויפרידם זו מזו הכל ל' הרא"ש בסדר תיקון תפילין וכתיבתן ומ"ש ואם יתר אות אחת יש לה תקנה שיגרוד אותה פשוט הוא ומ"ש אבל אם חיסר אין תקנה שאין מגיהין בתפילין וכו' כ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"א:

וכתב הר"י אסכנדרני ז"ל סופרי תפילין כתבו שצריך לנסות הקולמוס קודם שיתחיל לכתוב הפרשה שלא יהא עליו דיו יותר מדאי ויפסיד וכן יזהר קודם שיכתוב כל שם ושם בתפילין ומזוזה לקרות כל מה שכתב כדי שלא יבאו לידי גניזה על ידו. ואחר שישלים הפרשה יקראנה כולה בדקדוק היטב ואח"כ יכתוב פרשה שניה וכן בשניה יבדוק בין כל שם ושם וכשישלימנה יחזור על כולה קודם שיתחיל שלישית וכן ברביעית ולמה יחזור לדקדק ולהגיה כל פרשה אחר שישלימה מפני שאם ימצא טעות בשום פרשה לא היא לבדה נפסלת אלא כל מה שאחריה ג"כ נפסל על ידה משום דא"כ היה שלא כסדרן ופסולות משום דכתיב והיו בהווייתן יהו וי"א שראוי להקדים ג"כ פרשת של יד קודם לשל ראש מפני שמוקדמים בפסוק ומיהו אם לא הקדים לא פסול וכ"כ בב"ש וכו' עוד דקשר של ראש יעשה קודם של יד כסדר אותיות שהשי"ן נעשה ראשון ואח"כ הד' ואח"כ הי' ומלבד מה שקרא כל פרשה לעצמו כמה פעמים יחזור ויקראנה בעת שמניחה בבית שמא תתחלף לו פרשה בפרשה עכ"ל ומ"ש שיזהר קודם שיכתוב כל שם לקרות כל מ"ש וכו' כ"כ המרדכי בשם א"ז ומ"ש וצריך לדקדק בתיקון גוף האותיות הוא מה שיבואר בסימן ל"ו: **ומ"ש** ואם נוגעות יגרוד ויפרידם זו מזו נתבאר בסמוך וז"ל ארחות חיים בשם ה"ר יונה מצאתי שאם השמיט הסופר אות אחת או לא עשה צורת האות כתקנה שלא יוכל לגרוד אותה ולתקנה אם לא יגרוד כל מה שכתוב מן הטעות אבל אם גרד כל מה שכתוב מן הטעות ולמטה ש"ד ובלבד שלא יגרוד אחד מן השמות שאינם נמחקים ע"כ וכתב הרמב"ם מותר לכתוב השם על מקום הגרד ועל מקום המחק בס"ת תפילין ומזוזה ובעל התרומה אוסר לכתוב שום כתיבה על מקום הגרד בתפילין עכ"ל אורחות חיים: וז"ל ספר התרומה תניא גבי ס"ת טעה בשם גורד מה שנכתב וכותב השם על הגרד ר' יוסי אומר מוחק וכותב על המחק כשהוא לח שייך לומר מוחק וכשהוא יבש שייך לומר גורד ר' יצחק אומר תולין ובירושלמי דסוף פ"ק דמגילה אמרינן תולין בספרים ואין תולין בתפילין ומזוזות ולא מפליג בין שם לשאר תיבות א"כ אסור להגיה שום אות בתפילין ומזוזות וגם שלא לכתוב לא על המחק ולא על הגרד דהא לעיל בהלכות ס"ת לא נתבאר איזה עדיף עכ"ל: ולענין הלכה נקטינן כדברי הרמב"ם דלא שבקינן פשיטותיה דהרמב"ם משום ספיקיה דבעל התרומה:

וכתב הר"י אסכנדרני ז"ל וכשבא למחוק לא ימחוק בעודו לח אלא אחר שיתייבש בטוב אבל האש כי אז ימחק בטוב ובקל ולא ישאר לו רושם אח"כ כשיכתוב עליו וכתב עוד מ"מ יש מחקים שפוסלין כגון שהיתה תיבה שדינה להיות חסרה וכתבה הסופר מליאה שעכשיו אם גרד אות היתר נחלקה התיבה לשנים ופסולה ואל יקשה לך מוי"ו דחמור דהוה גהיט מתפילי דרבא דאיתא בהרואה (נו.) דמשמע דכשרים היו התפילין מדמונה זו בכלל הרעות שגרם בר הדיא ע"י פתרונותיו ואם איתא טבא היא ליה שמנעו מלהניח תפילין פסולים דהתם הסופר אחר שכתבו מלא הרגיש בעצמו שקלקל ומחק היתר וכתב רי"ש דחמור על מקום המחק אמנם אם אירע בזה לתפילין אחר שיצאו מיד הסופר לפעמים אפשר לתקן ולפעמים אין להם תיקון כילד בפרשה ראשונה חמר שאר זבח שדינם להיות חסרים וכתבן מלאים ולא תקנם מתחלה אין להם תיקון אח"כ שנמצאת תיבה נחלקה לשתים ואם ימחוק רגל הרי"ש ואחורי הבי"ת וידחיק אותם למקום האות שנמחקה פסולים מפני שבמחיקת רגל הרי"ש והבי"ת ביטל צורתן וכשחזר וכתבן נמצאו כתובים שלא כסדרן ופסולין והה"כ למאדך לטטפת מזוזת שבשמע ובפרשת והיה אם שמוע נתן הטבה אתם חסר וי"ו אלו וכיוצא בהם אין בהן תיקון כלל אמנם במה שאפשר למחוק היתר ולהמשיך האות הסמוכה לה מבלי שיקלקל צורתה הראשונה זה ודאי מותר כגון שהיה התיקון תלוי בבי"ת או בכ"ף או בדלי"ת או ברי"ש שאפשר להמשיכן מעט למלאות מקום הגרידה לפי שאין צריך לגרוד מהאות ההוא כלל אלא להאריכה מעט ובאותו האריכות אין האות מתקלקל בזה כגון לאבותיך שכתבו מלא בוי"ו מוחק הוי"ו וממשיך הבי"ת מעט וכן העבודה שכתב מלא בוי"ו או יבואך שכתב ביו"ד וכן כיוצא בהן אמנם יש להסתפק במלות הראשון אם כתבו מלא ומחק אח"כ הוי"ו אם מועיל אריכות הלמ"ד למטה אח"כ או דילמא כל עוד שאינו מאריך האות למעלה נחשבת כשתי תיבות אע"פ שדבוקה מלמטה וכן נותן שמשפטו להיות חסר וכן הולאך אם כתבו מלא ביו"ד בין הל"ד לאל"ף ומ"מ כל שנראית כשתי תיבות הרי זה פסולה עכ"ל: **וצריך** שיכתוב מתוך הכתב וכו' ומיהו מפני שהסופרים רגילים באלו הד' פרשיות וכו' יכולים לכותבם בע"פ שלא מן הכתב פ"ב דמגילה (יח:) ופ' הקומץ (לב:) אסור לכתוב אות אחת שלא מן הכתב ומסקינן דתפילין ומזוזות נכתבין שלא מן הכתב מ"ט מיגרס גריסין ופרש"י סגורות הן בפי הכל ויש לתמוה על רבינו למה כתב כאן צריך שיכתוב מתוך הכתב כיון דאסיקנא דתפילין נכתבין שלא מן הכתב וכמו שכתב הוא עצמו בסמוך ואפשר לומר שכתב כן ללמדנו שאם נמצא איזה סופר שאין פרשיות הללו סגורות בפיו אסור לו לכתוב אות אחת אפילו אותו מקלת שסגור בפיו שלא מן הכתב:

ושיקרא כל תיבה ותיבה קודם שיכתבנה כ"כ בספר התרומה סי' קצ"ח וטעמא משום דאיתא בפרק הקומץ (ל.) עד וימת משה הקב"ה אומר ומשה אומר וכותב ואע"פ שיש ספרים שאין כתוב בהם רק ומשה כותב מ"מ לספרים דגרסי משה אומר צריך ליזהר שלא יהא אחר מקרא אותו והוא כותב על פיו עד שיחזור הוא

שיאמר בפיו או סגי במחשבה הוא לפי שסמך על מה שכתב ב"י בסימן רע"ו גבי ס"ת דלכתחלה טוב הוא שיוציא בשפתיו אבל בדיעבד סגי במחשבה שכותב לשם קדושת השם ואם כתב ולא חישב מעכב ופסול וע"ש ודלא כב"י לשם דפוסל אפילו דיעבד אם לא הוציא בפיו דלית' וע"ש:

וצריך לדקדק בחסרות וכו' עד ואם יתר אות אחת יש לה תקנה שיגרוד אותה פי' דביתר איכא לד תקנה היכא שאפילו לאחר הגרדיה לא יהא נחלק האות לשנים כגון לאבותיך שכתבו מלא בוי"ו מוחק הוי"ו וממשיך הבי"ת מעט למעל' ולמטה ואין בהמשכה זו משום כתבו שלא כסדרן וגם ליכא קלקול בצורת האות וכן כל כיוצא בזה וכ"כ ב"י באריכות ע"ש הר"י אסכנדרני ע"ש א"נ שהיתר הוא בסוף התיבה או בתחלתה וכ"כ בש"ע:

וצריך שיכתוב מפי הכתב וכו' פי' דינא הכי הוא שצריך שיכתוב מפי הכתב אלא לפי שהסופרים מגרם גרים בהו יכולין לכתוב בע"פ אבל מי שמתחיל לכתוב דלאו מגרם גרים בהו צריך שיכתוב מפי הכתב ואיני יודע מה היה קשה לב"י והוציא דין חדש שהסופר דאינן סגורות בפיו אסור לכתוב שלא מן הכתב אפילו אותו מקלת שסגורה בפיו דליתא ונקטינן דיכול לכתוב המקלת שסגורה בפיו שלא מן הכתב ועוד נראה עיקר דרבינו סובר דמצוה מן המובחר לכותבן מתוך הכתב אפילו סגורו' בפיו אלא לפי שהסופרים נהגו לכותב' בע"פ הניחו להם חכמי' מנהגם וזהו דלא תני בברייתא כותבין שלא מתוך הכתב דהוה משמע לכתחלה אלא נכתבות שלא מתוך הכתב כלומר יכולין לכותבן ואין מוחין בהן ועיין מ"ש בס"ד בזה בי"ד בי' רפ"ח:

ומ"ש ושיקרא כל תיבה ותיבה קודם שיכתבנה וטעמא כתב רש"י והתוס' וכ"כ הסמ"ג כדי שלא יטעה ומביאו ב"י וראיה לדין זה מהא דאיתא בספ"ק דבבא בתרא הקב"ה אומר ומשה אומר וכותב וה"א ס"פ הקומץ (דף ל') ומיהו משמע דוקא כשאינו קורא מתוך הכתב אלא מפי אחר המקרא אותו והוא כותב על פיו דומיא דהקב"ה אומר ומשה אומר וכותב וה"ה במי שהפרשיות סגורו' בפיו דצריך שיקרא ג"כ כל תיבה קודם שיקראנה אבל במי שמעתיק מתוך הספר ליכא למיחש לשמא יטעה כך הוא משמעו' הפוסקי' שכתבו לדין זה ע"פ התוס' ומביאן ב"י אכן מדברי רבינו שכתב דין זה קוד' שהשלים הדין הראשון לכתוב החלוק

דרכי משה

(ו) ומלשון הרא"ש בה' תפילין וס"ת נראה דס"ל דסגי במחשבה לעניין קדושת האזכרות וכ"נ דעת רבינו בטור י"ד בה' ס"ת אבל ב"י לא כ"כ: (ז) כתוב בא"ז דכשרוצה לנמנם לא יכתוב

פרישה

כו' בהלכות ספר תורה כתב הרא"ש כשמתחיל לכתוב ספר תורה יאמר ספר זה אני כותב לשם קדושת תורת משה ותו לא צריך. אמנם בשעת האזכרות צריך שיחשוב לשם קדושת השם כדאמרינן בהנזקין כל ספר שאין אזכרות שבו כתובי' לשמן אינו שוה כלום כו' וכ"כ הסמ"ג ובעל התרומה. וכת' ב"י ומ"ש הרא"ש בשעת האזכרות צריך שיחשוב כו' נראה דל"ד דצריך הוא להוציא כן בשעת כתיבת האזכרות כמו שצריך בתחלת הכתיבה דמ"ש. ורבינו שכתב בהל' ס"ת גבי כתיבת האזכרו' שיחשוב כו' ל' הרא"ש נקט ול"ד ע"כ. וכ"ל דאינו מוכרח דאפשר דדעת הרא"ש ורבינו כיון שהוציא בתחילת הכתיבה שכוונתו לקדושת השם כשכותב אח"כ האזכרות די במחשבה לבד. כתב ב"י בשם א"ח אם לא כתבן לשמן אין להם תקנה ושאר דיני כתיבה עיין בי"ד סי' רע"ו ושם ביארתי בס"ד:

(כו) **ואם** יתר אות אחת יש לה תקנה כו'. עיין במרדכי בס"ק דף נ"ב ע"ב וע"ג דלאו בכל גוונא גורדין אלא דווקא היכא דליכא למיטעי:

(כז) **ואם** נוגעות יגרוד ויפרידם כו'. כתב ב"י בשם הרמב"ם דאפי' השם מותר לכתוב על מקום גרד או מחק ובשם הר"י אסכנדרני כתב שלא ימחוק בעודו לח אלא לאחר שיתייבש בטוב אבל האש וכתב עוד יש מחקין שפוסלין כולי עיין שם שהאריך סעיף כ"ז ממחודשים:

(כח) **וצריך** שיכתוב מפי הכתב ומיהו כו' כתב ב"י יש לתמוה על רבינו למה כתב שצריך לכתוב מתוך הכתב כיון דאסיקנא בפ"ב דמגילה ובפ' הקומץ דתפילין ומזוזות נכתבי' שלא מתוך הכתב מ"ט מגרם גריסין פרש"י הן סגורות בפי הכל. ואפשר לומר שכ"כ כדי ללמדינו שאם יש איזהו סופר שאינו בקי בהן ואינן סגורות בפיו אסור לו לכתוב אות אחת בע"פ אפי' אותו מקלת שסגור לו:

(כט) **ושיקרא** כל תיבה ותיבה כו'. ז"ל הרב רבי אסכנדרני הרב כתב סתם שיקרא כל תיבה כו'. אבל בסמ"ג מוקי לה במי שכותב מפי אחר ואינו מעתיק מתוך ספר

מיהו מפני שהסופרים רגילים באלו הד' פרשיות והן שגורות בפיהם יכולין לכותבם בע"פ שלא מן הכתב: (ל) וכתב בסמ"ק שצריך להניח חלק למעלה וחלק למטה כמלא אטבא דספרי שהוא כחצי צפורן וא"א ז"ל כתב שא"צ להניח חלק אלא למעלה כדי גגה של למ"ד ולמטה כשיעור אורך הכ"ף והנו"ן (לא) ובתחילתן וסופן אין צריך להניח כלל: (לב) ויעשה השורות שוות שלא תהא אחת נכנסת ואחת יוצאת ולא יכתוב שלש אותיות חוץ לשיטה

ויעשה

החילוק בין שגורות בפיו לאינן שגורות משמע שבא להורות דאפילו בכותב מפי הכתב צריך שיקרא כל תיבה ותיבה קודם שיכתבנה נראה דסבירא ליה דלאו משום שלא יטעה הוא אלא דכך היא מצות כתיבת ס"ת תפילין ומזוזות שיהא קורא כל תיבה ותיבה ואח"כ כותב כדי שתהא קדושת הבל קריאת כל תיבה ותיבה היוצא מפי הקורא נמשכה על האותיות כשכותב אותן בקלף והכי מסתברא ודלא כמ"ש בש"ע להקל שא"צ שיקראנה כשמעתיק מתוך הספר:

וכתב בסמ"ק שצריך להניח וכו' וא"א כתב שאין צריך להניח וכו' בפ' הקומץ ריש (דף ל"ב) גבי מזוזה וכמה ריוח כמלא אטבא דספרי ודעת הסמ"ק דה"ה בתפילין דמ"ש תפילין ממזוזה ועוד דכיון דקדושת תפילין חמורה ממזוזה מש"ה אין עושין מתפילין מזוזה לפי שאין מורידין וכו' א"כ פשיטא דצריך להניח כמלא אטבא דספרי גם בתפילין שהוא יותר מגגה של למ"ד וכמו שפירש הר' יונה דצריך להניח כמלא אטבא למעלה אחר השלמת למ"ד ולמטה אחר השלמת אורך הכ"ף והנו"ן כמו שכתב בית יוסף בשם אורחות חיים וכיון דכך הדין במזוזה כל שכן בתפילין: אבל הרב רבינו אשר שכתב במזוזה כמלא אטבא דספרא ובתפילין לא הזכיר אטבא דספרא אלא כתב וצריך להניח כדי גגה של למ"ד וכו' אלמא דא"צ להניח אלא כדי גובה של למ"ד וזהו שכתב רבינו ע"ש הרא"ש א"צ להניח חלק אלא למעלה וכו' דאעפ"י שלא כתב הרא"ש כך בפירוש שהרי לא כתב אלא וצריך להניח כדי גגה של למ"ד וכו' ואיכא לפרש דהיינו שיעורא דאטבא דספרא וכמ"ש סה"ת ומביאו ב"י אלא לפי שרבינו תופס עיקר כפירוש ה"ר יונה אם כן בע"כ דתופס הרא"ש דבתפילין אינו צריך להניח כמלא אטבא דספרי ומה שקשה למה נקל בתפילין טפי ממזוזה ונראה ליישב דס"ל לרבינו דדעת הרא"ש היא דשיעורא דאטבא דספרי גבי מזוזה לאו לעיכובא לכתחלה הוא אלא לפי דרגילות הוא לכתוב כתב בינוני במזוזה צריך הוא להניח כמלא אטבא דספרי למעל' מגובה הלמ"ד כו' דכך הוא הגון לפי הכתב ואם היה הכתב גדול טפי צריך להניח יותר מאטבא לפי הכתב ואם הוא קטן א"צ להניח כמלא אטבא כלל אלא כדי גובה הלמ"ד וכו' וא"כ בתפילין דשיעור ד' בתים א"צ אלא אצבעיים על אצבעיים וצריך לכתוב כתב קטן לפ"ז א"צ להניח אלא כדי גגה של למ"ד וכו' דמלא אטבא לאו לעיכובא לכתחלה הוא אבל דעת הסמ"ק דכמלא אטבא לעיכובא לכתחלה הוא זו היא דעת רבינו אבל ב"י השיג על רבינו ואמר שאין הרא"ש חולק על הסמ"ק אלא הכל שיעור אחד וכמו שכתב בסה"ת וכך השיג מהרש"ל על רבינו וכן פסק בש"ע ותימה הוא שפסק לקולא דלא כהר"ר יונה דמצריך להניח כמלא אטבא למעלה מגובה הלמ"ד ולפעד"נ דלכתחלה יניח כמלא אטבא למעלה מגובה הלמ"ד כפירוש הר' יונה בין בתפילין בין במזוזה והיא ג"כ דעת רבינו וכך הוא מפרש להסמ"ק ולהרא"ש כדפרישי' אלא דבכותב כתב קטן ס"ל להרא"ש דא"צ להניח אלא כדי גובה של למ"ד וכו' וכך נוהגין הסופרים אבל כל בעל נפש יחמיר לעצמו להניח גם בתפילין כדי אטבא דספרי למעלה מגובה הלמ"ד וכו':

ומ"ש ובתחילתן וסופן א"צ להניח כלל כ"כ הרא"ש בסדר תקון התפילין והקשה ב"י דבה' מזוזה כתב הרא"ש דצריך להניח בתחלתה כדי לגול היקף ומ"ש תפילין דא"צ ומה שתירץ דנמשך אחר סה"ת שכתב דא"צ להניח בתחלתה אפילו במזוזה וה"ה תפילין הוא תימה רבה דהקושיא במקומה עומד' דכיון דהרא"ש מצריך במזוזה דצריך להניח בתחלתה דלא כסה"ת א"כ למה לא הצריך ג"כ בתפילין ועוד דכ"ש תפילין דקדושתן חמורה ממזוזה וכך קשה בדברי רבינו שכתב כאן דא"צ להניח כלל ובמזוזה ביו"ד סימן רפ"ח כתב דצריך להניח בתחלתה כדי לגול היקף ונראה דס"ל להרא"ש ורבינו דהא דצריך להניח כדי לגול היקף אינו אלא לשמור הכתב שלא יתקלקל וזה אינו שייך אלא בס"ת ומזוזה אבל תפילין דאי' להו שמירה מעולה דכורכים על הפרשיות קלף או מטלית ועור הבתים הם גם כן שמירה נוספת לפיכך אין צריך להניח אפילו בתחלתה מיהו נהגו הסופרים להניח גם בתפילין בתחלתן:

ויעשה השורות שוות וכו' פירוש לכתחלה צריך ליזהר שיעשה השורות שוות לגמרי שלא תהא אחת נכנסת ואחת יוצאת ואם אינו אומן גמור שיכול ליזהר בכך עכ"פ צריך ליזהר שלא יכתוב שלש אותיות חוץ לשיטה מיהו כל זה אינו אלא אזהרה לכתחלה אבל דיעבד אם כתב שלש אותיות חוץ לשיטה אינו מיפסל בהכי דהא ס"ת לא מפסיל בהכי כמה שכתוב בי"ד בסימן רע"ג וכ"כ בית יוסף:

ויעשה

הוא אחריו בפיו וכן לתפילין ומזוזות והמתע"ב עכ"ל וכ"כ התוספות וסמ"ג כתב סתם ואסור לאדם אחר להקרות לסופר אלא א"כ חוזר הכותב וקורא בפיו קודם שיכתוב שלא יטעה כדגרסינן בפ"ק דב"ב (טו.) הקב"ה אומר ומשה אומר וכותב וכ"כ המרדכי בפרק הקומץ בהל' קטנות וכ"כ בסמ"ג ובהגהות מיימון ומשמע מדברי סמ"ג דהיינו לכתחלה אבל בדיעבד אינו נפסל בכך והר"י אסכנדרני כתב על דברי רבינו ושיקרא כל תיבה וכו' הרב כתב סתם אבל בסמ"ג מוקי לה במי שכותב מפי אחר ואינו מעתיק מתוך ספר ונראה דהכ"ל למי שכותב ע"פ ואינו מעתיק מתוך ספר ואולי שמפני זה נקט לה הרב סתמא משום דרוב כותבי תפילין ומזוזות כותבין אותם ע"פ עכ"ל:

כתב בפ"ק דמסכת סופרים אינו רשאי לכתוב אא"כ יודע לקרות וכתבו המרדכי בסוף הל' תפילין:

וכתב בסמ"ק שצריך להניח חלק למעלה וחלק למטה כמלא אטבא דספרי בפרק הקומץ (לב.) אמרינן הכי גבי מזוזה וכתב הרא"ש בהלכות מזוזה פירשו הגאונים שהוא כחצי ציפורן ובספר התרומה סימן כ"ה כתב שי"א הטעם משום לכתוב צואר למ"ד בשיטה עליונה וכ"ף ונד"י פשוט בשיטה אחרונה (ח) וא"כ בתפילין נמי צריך ריוח מהאי טעמא ע"כ וזהו דעת הרא"ש שכתב בסדר תיקון התפילין וצריך שיניח חלק למעלה כדי גגה של למ"ד ולמטה כשיעור הכ"ף והנו"ן ע"כ ומפני שלא הזכיר אטבא דספרי ולא כחצי צפורן עלה על דעת רבינו שהוא שיעור אחר ולכן כתב וא"א ז"ל כתב שא"צ להניח חלק למעלה אלא כדי גגה של למ"ד וכו' ד ואין הדבר כן אלא הכל שיעור אחד כמו שכתבתי ובא"ח כתוב צריך להניח מלמעלה ולמטה כמלא אטבא דספרי ושיערו הגאונים כמלא אחיזת חצי צפורן י"א שצריך להניח מלמעלה אחר השלמת למ"ד ולמטה אחר השלמת נד"י וי"א דלא צריך אלא שיעור מצומצ' וה"ר יונה פסק כדעת הראשון עכ"ל:

ובתחלתן וסופן אין צריך להניח כלל וכ"כ הרא"ש בסדר תיקון התפילין וקשה שבהל' מזוזה כתב ונראה שצריך להניח בתחלתה כדי לגול היקף כיון שנכרכת מאחד כלפי שמע כמו בס"ת למ"ד לתחלתו הוא נגלל ומ"ש תפילין שאינו צריך להניח כלל וכן כתוב בא"ח שהר"י בר שניאור מצריך בתפילין להניח בתחילה כדי לגול כל היקף ואפשר שטעמו של הרא"ש מפני שכתוב בספר התרומה סי' ר"ה דגבי מזוזה אין צריך ריוח בתחלתה מדנהגו העולם לכתוב במזוזה לצד שחור שד"י כנגד חלק בין פרשת שמע לוהיה אם שמוע ועושים נקב קטן בקנה חלול שהמזוזה בתוכו ונקב יש בעץ כדי שיהא שם שד"י נראה מבחוץ ואם צריך גליון חלק בתחלתה כדי לגול הקיפה א"כ אין השם נראה מבחוץ וה"ה בתפילין שאין צריך עכ"ל וכ"כ המרדכי בשם ר"ן ומתוך שראה הרא"ש דבמזוזה שנתפרש בה בגמרא שיעור ריוח למעלה ולמטה לא נהגו העולם להניח כלל בתחלה כתב בסדר תיקון תפילין דא"צ להניח כלל בתחלה בתפילין ובסוף אפילו במזוזה סובר שאינו צריך להניח שהרי לא כתב דנראה שצריך להניח אלא בתחלתה וכדיהיב טעמא מפני שנגללת לתחלתה (ט):

ויעשה השורות שוות שלא תהא אחת נכנסת ואחת יוצאת כ"כ הרא"ש בסדר תקון התפילין וכ"כ בסמ"ג וסמ"ק וכ"כ בספר התרומה סימן ר"ה וז"ל וצריך שיהיה כתיבת השיטין שוה באורך הדף על גב דגבי מזוזה שלש שתים ואחת שהולך ומקצר השיטין ואם עשה כמו שורה אחת גדולה ואחת קטנה הכל כשר שמא בתפילין אינו כן עכ"ל:

ולא יכתוב ג' אותיות חוץ לשיטה כן כתוב בסמ"ק ובהגהות מיימון פ"ב וטעמא מדאמרינן בהקומץ (ל.) דבס"ת אם נזדמנה לו תיבה בת ה' אותיות לא יכתוב שתים בתוך הדף וג' חוץ לדף אלא כותב ג' תוך הדף ושתים חוץ לדף משמע להו דה"ה לתפילין וביאור דברי רבינו כך הוא בתחלה כתב שיזהר שיעשה השורות שוות שלא תהא יוצאה שום שיטה אפילו אות אחת יותר מחברותיה ואח"כ כתב שאם יהיה מוכרח לעשות שום שיטה יוצא מחברותיה יזהר שלא יהיו ג' אותיות חוץ לשיטה ומיהו ה"מ לכתחלה אבל בדיעבד נראה דלא מיפסלי בהכי דהא ס"ת לא מיפסיל בהכי כמבואר בדברי רבי' בספר יורה דעה סי' רע"ג ובדברי הרמב"ם בפ"ז:

ודע דהא דשרי לכתוב ב' אותיות חוץ לשיטה דוקא כשאינם תיבה אחת אבל אם הם תיבה אחת כגון את או על וכיוצא בהן לא יכתוב חוץ לשיטה כמבואר בטור י"ד סימן רע"ג ועוד נתבאר בטור הנזכר סימן רע"ו שאותיות השם צריך שיהיו כולם בתוך הדף ולא יצא מהם כלל חוץ לדף:

ויעשה

דרכי משה

יכתוב משום דאינו מכוין לשמה: (ח) ובבש"א כתב דבעינן הגליון מעט למעלה מראשו של למ"ד ולמטה אף בשיטה התחתונה כדי שיהא ג"כ מוקף גויל וכ"כ לעיל משם ב"י וכ"ה בתשובת מהרי"ל ושם בהגהת בשם הרוקח שיש להניח מעט חלק בין פסוק לפסוק וכ"ה שם בפנים ג"כ גם יניח לכתחלה בין כל אות כמלא חוט השערה ובין תיבה לתיבה כמלא אות קטנה ובין שיטה לשיטה כמלא שיטה וכ"כ רבינו בי"ד בהל' ס"ת לענין ס"ת וה"ה לתפילין: (ט) ובאגור כתב דנהגו הסופרים להניחו למצוה וכתב בבש"א דאם

פרישה

ספר. ונראה דה"ל למי שכותב ע"פ ואינו מעתיק מתוך ספר ואולי שמפני זה נקט לה הרב סתם משום דרוב כותבי תפילין ומזוזות כותבים אותה ע"פ עכ"ל:

(ל) וכתב בסמ"ק שצריך להניח חלק למעלה וחלק למטה כמלא אטבא דספרי פירש"י עץ סדוק הכושך דפי הקונטרס. שיעור זה נזכר בגמרא דפרק הקומץ גבי מזוזה ובסדר תקון תפילין שלו כתב וצריך שיניח חלק למעלה כדי גגה של למ"ד ולמטה כשיעור הכ"ף והנו"ן ומפני שלא הזכיר הרא"ש גבי תפילין שיעור דאטבא דספרי משמע לרבינו דלא ס"ל כן אלא גבי מזוזה וז"ש וא"א ז"ל כת' שא"צ להניח חלק אלא למעלה כו' וז"ל מורי לא שהרא"ש מפרש שזה שיעור דחצי ציפורן אלא שסובר ששיעור זה לא נאמר בתפילין וכן איתא בה"ק שמתחיל וצריך להניח כדי גגה כו' אבל במזוזה שהזכיר שיעור דאטבא ליכא מאן דפליג דצריך למעלה מן הגג אותו שיעור לכן במזוזה לא כתב וצריך להניח כדי גגה של למ"ד ריוח אלא אטבא ודו"ק כ"ל. כל זה כתבתי לדעת המחבר. אבל ק"ל מ"ש תפילין ממזוזה ואדרבה היה לנו להחמיר בתפילין שחמורים יותר שצריכין עיבוד לשמה ומה שאין צריכין שירטוט בכל שורה כמו במזוזה אפשר שטעמו לפי שאין שם כ"כ שורות הרבה אלא ז' לכל היותר ומספיק לו שרטוט בשורה עליונה משא"כ במזוזה דבעינן ד"ב שורות ועוד הא אמרינן בהדיא דאין עושין מתפילין מזוזה לפי שאין מורידין כו' ואף את"ל שאינם חמורים מכ"ל לחלק ונראה בעיני מה שבעינן סתם גבי מזוזה אטבא דספרי הוא הטעם כדי שיכול לכתוב גגה של למ"ד כו' (וכ"כ ב"י בשם ספר התרומה) וחד שיעורא הוא ומ"ש הרא"ש גבי תפילין כדי לכתוב גגה של למ"ד כו' ולא כתב כמלא אטבא להשמיענו שאינו צריך אלא כדי גגה של למ"ד לבד ולא תימא שצריך כמלא אטבא למעלה מראש גגה של למ"ד כמו שיש הרבה דיעות ושם גבי מזוזות כתב בדינו אבל שיעור א' להם והטור לא כיון דעת אביו הרא"ש וכן כתב מהר"י קאר"ו שלא דק עכ"ל. ולי נראה דודאי דק ודק רבינו דכיון דהרא"ש שינה כאן גבי תפילין לכתוב בסגנון ולשון אחר ממ"ש במזוזה לא לחנם עבד כן. ועוד דאי ס"ד דשיעורא דחצי ציפורן היינו משום גגה של למד כו' קשה וכי כל הסופרים שוים בכתבם יש צריכין גליון גדול לגגה של למ"ד ויש שכותבין כתב דק וקטן ודי להם לשיעור גג הלמ"ד בפחות מכדי חצי ציפורן וכן להיפך. אלא פשוט דשיעור מלא אטבא דהיינו חצי ציפורן הנזכר גבי מזוזה היינו למעלה מכדי שיעור גגה של למ"ד דכדי שיעור גגה של למ"ד לא מיקרי שיעור הנחת חלק דכל סופר מניח כן ממילא. וכן מסיק בא"ח בשם ר' יונה דשיעור מלא אטבא למעלה מכדי גגה של למ"ד. ומה שהקשה מורי מכ"ל לחלק בין מזוזה לתפילין ודאי יש סברא גדולה לחלק דאף דתפילין חמירי בקדושתן ממזוזה מכל מקום מצינו בלא"ה שאמר במזוזה שצריך להניח חלק בסופה ובתחלתה. ובתפילין א"צ ש"מ דחשו רבנן גבי תפילין למעט אוירין בכמה דאפשר ויש קצת טעם לזה כדי שלא יהיו התפילין גדולים מאד. א"כ גם בזה שצריך במזוזה להניח חלק כמלא אטבא הקילו בתפילין וא"צ שיעור חלק אלא כדי גגה של למ"ד והוא לא מיקרי הנחת מקום חלק דבלא"ה לא סגי כ"ל פשוט בדעת רבינו ונכון:

(לא) ובתחלתן וסופן א"צ להניח כתב ב"י ואע"ג דגבי מזוזה צריך להניח בתחלתה שאני התם דעבדינן כן כדי לגול היקף כיון שנכרכת מאחריה כלפי שמע. אבל בתפילין ס"ל להרא"ש דא"צ. וכ"כ הרא"ש בסדר תיקון תפילין שלו:

(לב) ויעשה השורות שוות כו' ולא יכתב ג' אותיות כתב ב"י ביאור דברי רבינו כך הוא בתחלה כתב שיזהר שיעשה השורות שוות שלא תהא יוצאה שום שיטה אפילו אות אחת יותר מחברותיה. ואח"כ כתב שאם יהיה מוכרח לעשות שום שיטה יוצאת מחברותיה יזהר שלא יהיו ג' אותיות חוץ לשיטה ומיהא ה"מ לכתחילה אבל דיעבד נראה דלא מיפסלו בהכי דהא אפילו ס"ת לא איפסל בהכי כדאיתא בי"ד סימן רע"ג עכ"ל. ועי"ל דמ"ש רבינו ויעשה השורות שלא תהא א' נכנסת כו' ארלאשי שיטות קאי דכיון דמתחיל עתה השיטה עדיין אינו מצטרך לכתוב חוץ לשיטה ולהכי אפילו אות אחת לא יכניס או יוצא בזו יותר מבזו ואח"כ קאמר על סוף השיטות דשם כיון שסובר שיכתוב על שורה זו כל כך ואח"כ

חרושי הגהות

וספק הוא יחמיר וטעם הספק יתבאר בי"ד סימן רע"ד (מהרל"ח): ד עמ"ש הב"ח בזה:

[ו] ויעשה כל פרשיותיה (לג) פתוחות דהיינו שישאר בסוף השיטה חלק כדי ג' תיבות של ג' אותיות או בתחילתו חוץ מפרשה אחרונה שיעשה סתומה (לד) ויעשה ד' בתים (לה) מעור אחד (לו) מעור בהמה חיה ועוף

ויעשה כל פרשיותיה פתוחות חוץ מפרשה אחרונה שיעשנה סתומה כ"כ הרא"ש בסדר תיקון תפילין וכ"כ המרדכי וספר א"ח וכ"כ הרמב"ם בפ"ב וז"ל וצריך ליזהר בפרשיות שאם עשה הסתומה פתוחה או הפתוחה סתומה פסולין (י) ושלשה פרשיות הראשונות כולן פתוחות ופרשה אחרונה שהיא והיה אם שמוע סתומה עכ"ל וקשיא לי מדאמרי' בהקומץ (לב.) דמזוזה עושה פרשיותיה סתומות ואם עשאן פתוחות כשרה מפני שאינה סמוכה לה בתורה והשתא בתפילין בשלמא פרשת קדש ופרשת והיה כי יביאך שהן סמוכות זו לזו בתורה דין הוא שאם שינה פסול אבל שמע ופרשת והיה אם שמוע כיון שאינן סמוכות בתורה אמאי פסול אם שינה ושמא כיון דבקצת פרשיות אם שינה פסול לא מפלגינהו בינייהו · ומ"ש רבינו דפתוחה היינו שישאר בסוף השיטה חלק כדי ג' תיבות של ג' אותיות כלומר והפרשה שאחריה יתחיל בראש שיטה ואז נקראת פרשה זו המתחלת בראש שיטה פרשה פתוחה הוא בין לדברי הרמב"ם בין לדברי הרא"ש אבל מ"ש או בתחלתו דהיינו לומר שאם לא נשאר בסוף שיטה חלק כשיעור לכתוב ט' אותיות לא יתחיל פרשה שאחריה בראש שיטה אלא יניח חלק כדי לכתוב ט' אותיות ושם יתחיל זהו דוקא לדעת הרא"ש בהל' ס"ת אבל לדעת הרמב"ם בפ"ז כל כה"ג סתומה היא ונהגו שפרשת קדש לי ופרשת והיה כי יביאך ופרשת שמע מתחילין בראש שיטה ובסוף פרשת קדש לי ובסוף פרשת והיה כי יביאך מניחין חלק כדי לכתוב ט' אותיות ובסוף פרשת שמע אין מניחין חלק כלל ואם מניחין הוא פחות מכדי לכתוב ט' אותיות ופרשת והיה אם שמוע מתחילין באמצע שיטה עליונה ומניח לפניה חלק כדי לכתוב ט' אותיות ונמצא שג' פרשיות הוו פתוחות בין להרמב"ם בין להרא"ש ובפרשה אחרונה נוהגים כדברי הרמב"ם ודלא כהרא"ש משום דא"א לעשותה שתהיה סתומה לדעת שניהם ותפסו דברי הרמב"ם עיקר :

וכתב ה"ר אברהם אמאן הסופר ז"ל שהרב הגדול מורינו כמה"ר יצחק דיליאון ז"ל בהסכמת חכמי דורו פסל כל התפילין שהיו בספרד שהיו פרשיותיהם ע"פ דעת הרא"ש מפני שהס"ת היו פתוחות וסתומות שלהם ע"פ דעת הרמב"ם נמצא שהעולה לקרות בתורה עם תפילין שפרשיותיהם כדעת הרא"ש הוא מעיד כנגד הס"ת ונעשית תורה כשתי תורות ח"ו עכ"ל (יא) :

וכתב מהר"י אבוהב ז"ל שאע"פ שפרשת קדש אין ניכר שהיא פתוחה לפי שאין כתוב קודם לה דבר באופן דאפשר לתקוני מתקנים ופרשת קדש תקרא פתוחה לפי שהיא התחלת התפילין ואין קודם לה דבר וכ"כ מהרי"ן חביב ז"ל שמצא בקרית ספר לה"ר מנחם לבית מאיר שהפרשיות שבראשי הספרים שבתורה אין מקום לכללם לא בפתוחות ולא בסתומות לפי שהם תחלת ספר ע"כ וכן יש לדקדק מדשתק הרמב"ם מלזכרם והתחיל יהי רקיע פתוחה וכן בואלה שמות התחיל מויקם מלך חדש וכן בשאר ספרים לא זכר הפרשיות הראשונות וכן בנדון שלנו כיון שהתחלת התפילין מפרש' קדש אין צורך לעשות בה סי' אחר לפתיחתה רק שיתחיל לכתוב בראש שיטה ראשונה של עמוד ראשון וגלוי וידוע לכל שהיא פתוחה כיון דבין להרמב"ם בין להרא"ש תחלת שיטה הוא סימן פתוחה וראוי ליזהר בסיום פרשת קדש ובסיום פרשת והיה כי יביאך שתהיה כל אחת מהם באמצע שיטה ופתוחות והיה כי יביאך יהיה נודע מב' תנאים הא' כי מימים ימימה סוף קדש יהיה באמצע שיטה ר"ל שישאר חלק כדי ט' אותיות הב' שיתחיל והיה כי יביאך בראש שיטה ראשונה של עמוד שני וכן סוף פרשת והיה כי יביאך באמצע שיטה ופרשה שמע בראש שיטה ראשונה של עמוד ג' הנה נתבאר מזה דרך ישרה לעשות סי' פתוחה בכל אחת מג' פרשיות הראשונות והוא שוה אליבא דהרמב"ם והרא"ש אמנם לעשות פרשת והיה אם שמוע סתומה אליבא דתרוייהו הוא נמנע מפני שכיון שאינו יכול לכתוב בעמוד אחד סוף שמע והתחלת והיה אם שמוע אם כן לדעת הרמב"ם הוא הכרח שיתחיל והיה אם שמוע מאמצע שיטה ולדעת הרא"ש זהו ציור פתוחה ויצטרך לדעתו שבעמוד והיה אם שמוע יניח שיטה א' חלק בתחלת העמוד ואח"כ בשיטה שניה לא יתחיל בראש שיטה והיה אם שמוע והמנהג היותר מרווח שראוי לנהוג ללכת שרוב הגליות נהגו כמותו בדבר זה להתחיל פרשת והיה אם שמוע באמצע שיטה ראשונה של עמוד אחרון כי זה ציור סתומה לדעת הרמב"ם ועכ"פ צריך ליזהר כשיסיים ובשעריך שהוא סוף פרשת שמע שלא יעשה כמו בסוף ג' הפרשיות הקודמות שמסיים בהן באמצע שיטה כדי להורות על פתוחות הפרשיות הסמוכות להן אבל ובשעריך שבסוף שמע יהיה בסוף השיטה ממש להורות על סתימת פרשת והיה אם שמוע וכתב עוד שאע"פ שלדעת הרא"ש זו היא צורת פתוחה אין לחוש מפני כך לעשות שני זוגי תפילין דכל כה"ג סמכינן על בעל העטור שכתב שכל ד' פרשיות שבתפילין יעשה פתוחות (יב) :

כתב בהגהת סמ"ק בשם רבי' יחיאל דבשל ראש שהם ד' קלפים אין להקפיד בסדר כתיבתן מיהו נהגו ג"כ להקפיד כותבי תפילין עכ"ל וכתבו האגור וכ"כ בכלבו בשם הר"ף וכ"כ בספר א"ח וכתב מהר"י אבוהב ז"ל שהטעם שמחלקים בין של ראש לשל יד בזה הוא מפני שמאחר דשל ראש הם בד' קלפים אין ניכר בהם אם הם פתוחות או סתומות ע"כ ואיני יודע מה ענין היכר פתוחות וסתומות לענין כתיבה כסדרן ולענין דינו של רבינו יחיאל דבר תימה הוא בעיני דכיון דתניא במכילתא כתבן שלא כסדרן יגנזו הא נמי שלא כסדרן הוא וכן נראה שהוא דעת הפוסקים שלא חילקו בין של ראש לשל יד בכך ובהדיא כתב רבינו בסי' ל"ד גם לר"ת צריך לכתבן כסדר שהם כתובים בתורה שהוא קדש והיה כי יביאך וכו' וכן כתבו התוספ' והרא"ש והמרדכי וסמ"ג והתרומה ז"ל וכן הלכה :

ויעשה ד' בתים מעור אחד בפרק הקומץ (לד:) תניא כותבן על ד' עורות ומניחן בד' בתים בעור אחד וכתוב בספר התרומה פי' שיהיו הד' בתים מחוברים יחד מעור א' לו שמא מד' עורות ובלבד שיהיו תפורים זה לזה וטוב ונכון לעשותן מעור א' עכ"ל :

ומ"ש מעור בהמה חיה ועוף טהורים בפרק ב"מ (כח:) לא הוכשרו למלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה בלבד למאי הלכתא לתפילין תפילין בהדיא כתיב בהו למען תהיה תורת ה' בפיך מן המותר בפיך אלא לעורן ופירש"י לעורן עור דפוס שלהן שהכתבים של פרשיות מונחין בו ופריך והא אמר אביי שי"ן של תפילין

ויעשה כל פרשיותיה פתוחות וכו' חוץ מפרשה אחרונה שיעשה סתומה כ"כ הרא"ש בסדר תיקון תפילין וכ"כ הרמב"ם בפ"ב וכתב עוד שאם שינה פסלן והקשה ב"י מהא דאיתא בפרק הקומץ (דף ל"ב) במזוזה דעושה פרשיותיה סתומות ואם עשאן פתוחות כשרה דאעפ"י שבתורה סתומות הן מ"מ כיון דהני ב' פרשיות שמע והיה אם שמוע אינן סמוכות בתורה שזו כתובה בואתחנן וזו כתובה בוהיה עקב לפיכך אם שינה ועשאן פתוחות כשרה וא"כ בתפילין נמי נימא בהני ב' פרשיות דכשרין גם אם שינה בין עשאן סתומות בין עשאן פתוחות דמאי שנא ממזוזה . ותירץ ושמא כיון דבפ' קדש ופ' והיה כי יביאך שהן סמוכות בתורה דין הוא דאם שינה פסול לא מפלגינן בינייהו עכ"ל ולע"ד אינו מתקבל ישוב זה כלל אבל אין ספק דאף במזוזה היה הדין דאם שינה ועשאן סתומות פסול אלא דנהגו עלמא בסתומות ואפילו אם יבא אליהו לא תשנין מנהגא כדאיתא התם מיהו כיון דדינן הוא בפתוחות הלכך אם עשאן פתוחות שפיר דמי אבל בתפילין נהגו עלמא כהלכת' והלכך אם שינה פסול : **ומ"ש** דהיינו שישאר בסוף השיטה חלק כדי שלש תיבות של ג' אותיות פי' פ' קדש מתחלת בראש השיטה ובסוף השיטה של פ' קדש יניח חלק ט' אותיות ואז פ' והיה כי יביאך המתחלת בראש השיטה היא פ' פתוחה וכן בסוף השיטה של פ' והיה כי יביאך יניח חלק ט' אותיות ואז פ' שמע המתחלת בראש שיטה היא פתוחה אבל סוף פ' שמע אין מניח חלק כלל כי כך הוא בתורה דהריוח של אחר ובשעריך הוא סתום ופ' והיה אם שמוע מתחלת מאמצע שיטה עליונה ומניח חלק לפניה שיעור ט"א וזו היא סתומה לדעת הרמב"ם וכתב ב"י דכך נהגו ותימא דאם זאת היתה ג"כ מנהג רבינו א"כ למה כתב רבינו או בתחלתה דהלא אם מניח בתחלתה ט"א הרי היא סתומה לדעת הרמב"ם ואי אפשר לומר שיהיו סומכין על הרא"ש שסובר שזו פתוחה היא דא"כ היו סותרין הפרשיות שבתפילין זו את זו דבראשונות עבדינן כהרא"ש דנקראת פתוחה ובאחרונה שהיא והיה אם שמוע עבדינן כהרמב"ם דנקראת סתומה וזה אי אפשר אלא צריך לפרש דברי רבינו דלצדדין קתני תחלה אמר דבמתחיל ג' פרשיות הראשונות כל אחת בתחלת השיטה בראש הדף אז צריך שיהא מסיים סוף פ' קדש באמצע שיטה ותניח חלק ט' אותיות וכן יעשה בסוף פ' יביאך ובסוף פ' שמע אבל והיה אם שמוע מתחיל בתחלת השטה בראש הדף ומסיים סוף הפרשה בסוף הדף וכך הוא מנהג שלנו על פי ספ' ברוך שאמר ומ"ש רבינו או בתחלתה רצונו לומר שאם יתחיל ג' פרשיות הראשונות כל אחת באמצע שטה ויניח לפניה חלק ט"א אז יסיים סוף כל פרשה בסוף הדף ופרשת והיה אם שמוע יתחיל בראש הדף ומסיימה בסוף הדף דבשתי לצדדים אלו הויין ג' פרשיות הראשונות פתוחות ופ' והיה אם שמוע סתומה לדעת הרא"ש ועוד יש להקשות הרבה במנהגים שונים שנהגו בכתיבת פרשיות אלו הד' וביישוב' והרוצה לעמוד על עיקר דברים אלו יעיין בתשובת מהרש"ל סי' ל"ז · ואיכא למידק אמאי כתב רבינו שיניח חלק כדי ג' תיבות של ג' ג' אותיות ולא כתב בקוצר יניח חלק ט' אותיות וי"ל דצריך להניח ג"כ ריוח מלא ב' אותיות קטנות מלבד הט' אותיות דהלא כשכותב ג' תיבות של ג' ג' אותיות צריך להניח מלא אות קטנה בין תיבה לתיבה וכשיעור הזה צריך להניח חלק וק"ל : **ויעשה** ד' בתים מעור אחד בפ' הקומץ (דף ל"ד) ומשמע דוקא מעור אחד שלם שאין בו תפירה דלא כנראה מסה"ת דאף בחתיכות תפורין יחד חשיב עור א' דליתא וכן נוהגים בכל גבול ישראל : **ומ"ש** מעור בהמה חיה ועוף טהורים בפרק במה מדליקין (דף כ"ח) תני רב יוסף לא הוכשרו במלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה בלבד ואסיקנא לא נצרכא אלא דאפילו לרצועות ומכ"ש לבתים כיון דאית בהו שי"ן וקרא אמר למען תהיה תורת ה' בפיך

דרכי משה

יש לו כ"כ קלף צריך ליזהר שיניח בסוף כדי לגול היקף : (י) ומהר"ם פדו"א כתב בתשובה סימן ע"ז בשם א"ח דאם עשה פרשה אחרונה פתוחה כשר. וכתב דנכון הוא ומ"מ ינהגו לכתחלה כהרמב"ם ואפשר דאף הרמב"ם לא פסל בדיעבד ומ"ש דאם שינה פסול אס"ת קאי עכ"ל וע"ש שרחק ליישב דעת הרמב"ם : (יא) מ"כ בהגהות אלפס החדשים ולא יפסיק בפ' קדש בין בחדש האביב בין והיה כי יביאך שהכל פרשה א' הוא עכ"ל וכ"כ בהגהות מבש"א דלא יעשה שום הפסק פרשה אצל חדש האביב גם אין להפסיק גבי ויהי כי הקשה פרעה דלא כבעל בש"א עצמו שסדר לעשות בתפילין ב' פרשיות סתומות א' אצל בחודש האביב וא' אצל ויהי כי הקשה וכן הרמב"ם לא מנה בהל' ס"ת בתיקון פרשיות הפתוחות והסתומות שיהיו אלו הפרשיות סתומות ולכן אין להפסיק : (יב) וכ"כ למעלה בא"ח להכשיר : וכ"כ

פרישה

ואח"כ אירע לו שלא כתב כל מה שהיה לו ליכתב באותה שורה יכול ליכתוב השאר חוץ לשיטה · אבל מ"מ לא יכתוב ג' אותיות חוץ לשיטה אפילו בסוף השיטה · וכתב עוד בב"י דהא דב' אותיות מותר לכתוב חוץ לשיטה דוקא כשאינם תיבה אחת אבל אם הם תיבה אחת כגון את על וכיוצא בו אסור כמ"ש בי"ד סימן רע"ו ושם סימן רע"ו נתבאר דאותיות השם צריכין שיהיו כולם בתוך השיטה :

(לג) **פתוחות** דהיינו כו' כדי ג' תיבות כו' כלומר והפרשה שאחריה תתחיל בראש שיטה ואז נקרא פרש' זו המתחלת בראש שיטה פרשה פתוחה בין לדברי הרמב"ם בין לדברי הרא"ש · אבל מ"ש או בתחילתו דהיינו לומר שאם לא נשאר בסוף שיטה חלק כשיעור לכתוב ט' אותיות יניח בתחלתו זהו דוקא להרא"ש אבל להרמב"ם כל כה"ג סתומה היא כמבואר בס"ז · וע"ש עוד איך יש לעשות הפרשה ע"פ ההלכה ולפי משמעות ל' רבינו שכתב או בתחילתו נראה לומר דגם בפרשת קדש שהיא ראשונה שייך לעשותה פתוחה כגון שיניח ט' אותיות חלק בראשה · אך שאין אנו נוהגין כן אלא לעולם מתחילין פ' קדש בראש השיטה · וכתב מהרר"י אבוהב דפ' קדש נקראת פתוחה במה שהיא התחלת התפילין ואין קודם לה דבר אבל באינך עושים פתוחות ועיין עוד בדרישה :

(לד) **ויעשה** ד' בתים · ז"ל אורי הג"ה סמ"ק למד מתוכו רמז לד' בתים לשל ראש כנגד ד' הרגשות שבראש חוש הראייה חוש השמיעה חוש הריח חוש הטעם ואחד לשל יד שבו הרגש א' חוש המישוש ועל כולם מברך לבוראו עכ"ל :

(לה) **מעור** א' ברייתא פ' הקומץ כותבין על ד' עורות ומניחן בד' בתים בעור א' ופירשו המפרשים כלומר שיהיו הד' בתים מחוברים יחד מעור א' :

(לו) **מעור** בהמה חיה כו' כבר כתבתי לעיל שכן אמרו בפרק במה מדליקין ומ"ש או נבילה וטריפה כו' כך אמרו בפרק שמונה שרצים : והרמב"ם

דרישה

י"ל דהא דמכשרינן אם נפסק בניקבה היינו דוקא בנפסק אחר שנכתב דכיון דכשנכתב היתה כשרה שהיה גויל מקיפה מד' רוחותיה אם נקבה אחר כן כשירה כיון שתחילת' היה בכשרות אבל כשבתחלת כתיבה היה שם נקב ונפסקה בו אעפ"י שיש בו שיעור אות פסול כיון דמעולם לא הקיפה גויל וכן משמע מל' הרמב"ם פ"א עכ"ל. וק"ל דמל' רש"י דהקומץ ד' הנ"ל משמע בהדיא דאפילו אפסק לכתחלה כשירה גבי אפסק וי"ו דויהרג אירע במקום נקב כו' משמע דבשעת כתיבה פגע בנקב ואפ"ה כשר אי ינוקא דלא חכים ולא טפש קרי ליה ודו"ק · כאן כתב ב"י בשם מהרי"ן חביב ז"ל ובתשובת מהרר"י חביב ז"ל כתב . ע"ש בב"י :

[ו] **ויעשה** כל פרשיותיה פתוחות כו' כתב ב"י ז"ל וכתב הרמב"ם פ"ב דאם עשה הסתומה פתוחה או איפכא פסול ותמיה לי מדאמרינן בפרק הקומץ דמזוזה עושה פרשיותיה סתומות ואם עשאן פתוחות כשרה מפני שאינה סמוכה לה בתורה והשתא בתפילין בשלמא פ' קדש והיה כי יביאך שהם סמוכ' זו לזו בתורה דין הוא שאם שינה פסול אבל שמע ופ' והיה אם שמוע כיון שאינן סמוכות בתורה אמאי פסול אם שינה . ושמא כיון דבקצת פרשיות אם שינה פסול לא מפלגינן בינייהו · כתב עוד ב"י כתב בהגה"ת סמ"ק בשם רבי' יחיאל דבשל ראש שהם ד' קלפי' אין להקפיד בסדר כתיבתן מיהו נהגו ג"כ להקפיד כותבי תפילין עכ"ל . וכתבו האגור והכלבו וא"ח · וכתב מהרר"י אבוהב ז"ל שהטעם שמחלקי' של ראש משל יד בזה הוא מפני שמאחר דשל ראש הם בד' קלפי' אין ניכר בהם אם הם פתוחות או סתומות ע"כ וכ"ל שהוקשה להרר"י אבוהב על דברי רבי' יחיאל הא תניא במכילת' כתבן שלא כסדרן יגנזו כמ"ש רבינו לעיל סעיף י"ט הא נמי שלא כסדרן הוא . לכן פי' דמ"ש דבשל ראש אין להקפיד בסדר כתיבתן ר"ל בסדר עשיי' הפרשיו' אחד פתוחה ואחד סתומה בזה א"צ להקפיד כיון שהם על ד' קלפי' ואין נכתב לפניה שום פ' אחרת כל א' וא' פתוחה מיקרי וע"ד שכתבתי בפרישה בפרשת קדש וק"ל · וב"י תמה כאן · וזה נ"ל עיקר : ואם

ועוף טהורה אפילו מנבלה וטרפה שלהן (לז) והרמב"ם כתב שא"צ עבוד לשמן (לח) וא"א ז"ל כתב שצריך עבוד לשמן וכ"כ רב כהן צדק וכתוב בס"ה שיכול לעשותן מקלף (יג) שגם הוא נקרא עור (לט) ומעור שליל אע"ג דחשוב כבשר לענין טומאה: (מ) ויהיו מרובעין ושחורין ואם עשאן מצבע אחר כשרים אלא שעיקר מצותן להיות שחורין (מא) ויהיה החריץ ניכר בין בית לבית וכה יעשה יקח דפוס של עץ (מב) שיהיה מרובע ריבוע גמור באלכסון

ב"ח

בפיך מן המותר בפיך: **ומ"ש** אפי' מנבלה וטרפה שלהן בפ"ח שרצים (דף ק"ח):

ומ"ש והרמב"ם כתב שא"צ עיבוד לשמן וא"א הרא"ש כתב שצריך עבוד לשמן עיין בב"י טעם פלוגתייהו וכתב עוד דנקטינן כהרא"ש דלא כהרמב"ם אם לא דלא אפשר למצוא מעובד לשמה יש לו לסמוך על הרמב"ם ולא להתבטל ממצות תפילין וכן פסק בש"ע מיהו נלפע"ד להניחן בלא ברכה וכשימצא אח"כ עור מעובד לשמה יגנוז הבתים העשוין מעור שאינו מעובד לשמה ויתקן לו בתים מעור מעובד לשמה:

ומ"ש רבינו וכתב סה"ת שיוכל לעשותן מקלף שגם הוא נקרא עור פי' מדתניא בפ' הקומץ (דף ל"ד) יכתבם בארבע עורות אלמא דהקלף שכותבין עליו תפילין נקרא בשם עור:

ומ"ש ומעור שליל כו' כלומר ל"מ קלף דאינו חשוב בשר אלא אפי' עור שליל אע"ג דחשוב כבשר לענין טומאה אפ"ה כשר כיון שנקרא בשם עור ועוד דלא גרע מעור עוף דכשר אע"ג דחשוב בשר ואם לא היה הקלף נקרא בשם עור לא היה כשר אע"ג דלא חשוב כבשר מ"מ ג"כ נקרא בשם עור ואנן עור בעינן לכך היה צריך להביא ראיה דקלף נקרא בשם עור: **ויהיו** מרובעין וכו' בפ' הקומץ (דף ל"ה) תניא תפילין מרובעות הל"מ אמר רב פפא בתפרן ובאלכסונן ופרש"י בתפירתן ישמו' את ריבוען שלא ימשוך חוט התפירה יותר מדאי שלא יכווצו ויקצר רחבו. ובאלכסונן שיהא ריבוען מכוון ארכו כרחבו כדי שיהא להם אותו אלכסון שאמרו חכמים כל אמתא ברבועא וכו' (כלו' כזה) דשתי האלכסונין שוים בארכה ולא יהא ארכו יתר על רחבו שאפילו יש לכן זויות פסולין (כלו' כזה) דאעפ"י דבהכי הוי נמי ארכו כרחבו מ"מ אין ב' האלכסונין שוים אלא אחד ארוך ואחד קצר:

ומ"ש ושחורין שם א"ר יצחק רצועות שחורות הל"מ ובפרק ב"מ (דף כ"ח) בהא דתני רב יוסף לא הוכשרו במלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה בלבד ואוקימנא לא נצרכה אלא לרצועות פרכינן עלה והא"ר יצחק רצועות שחורות הל"מ ומשני נהי דגמירי שחורות טהורות מי גמירי דקשה מאי קס"ד דמקשה דפריך משחורות אטהורות ופי' התו' דה"פ כיון דמצריך שיהיו הרצועות שחורות כמו הקציצה כ"ש דבעי' שיהיו טהורות כמו הקציצה דסברא הוא להקפיד על הטהרה מעל השחרות וכו' וב"כ המרדכי בה' תפילין בשם ר"י אלמא דהקציצה פשיטא ליה לתלמודא דצריך שיהא שחורות. ומשמע ודאי לפ"ז דהל"מ היא דצריכין שיהיו שחורות עור הבתים דהא הך דרצועות שחורות הל"מ לא ידעינן להו אלא מדבעי' בבתי' שיהו שחורות הל"מ כדפי' והלכך נקטינן דפסולין הן אם נצבען צבע אחד וכן אם נצבען א"י נמי פסולין עיין מ"ש בסי' ל"ג סעיף ד' ודלא כמ"ש בש"ע כאן עור הבתים מצוה לעשותן שחור עכ"ל דמשמע עכובא ליכא ונמשך אחר דברי הרמב"ם ורבינו ושאר פוסקים להקל בזה ולפע"ד דאין להקל מיהו במקום דלא אפשר יש לסמוך ארוב פוסקים דמקילין שלא יתבטל ממצות תפילין: וכתב ב"י בשם תשובה אחת דאם עשאן מרובעות ואחר זמן נתקלקל רבוען דצריך לרבען וכ"כ בש"ע מיהו אם נצבען שחור ואח"כ נתלבנו נראה דא"צ לחזור לצבען שחור דהא אפילו נצבען מתחלה בצבע אחר כשר לדעת רבינו וכ"ש אם הניחן לבן כמו שהיו דכשר א"כ אנ"ל היכא דנצבען שחור מתחלה וחזר ונתלבן דכשר מיהו למצוה מן המובחר יחזור לצבוע שחור ולר"י דבבתים נמי הל"מ היא והכי נקטינן מדינ' צריך לחזור ולצבען שחור:

ויהיה החריץ ניכר בין בית לבית שם אמר אביי שי"ן של תפילין הל"מ וצריך שיגיע חריץ למקום התפר רב דימי מנהרדעא אמר כיון דמינכר לא צריך ופי' רש"י דצריך שיגיע חריץ שבין בית לבית עד מקום התפור למטה כלומר עד בית מושבו דהיינו תיתור' כיון דמינכר חריץ למעלה קצת א"צ להגיע למקום התפר והרא"ש כתב שי"מ שחריץ של שי"ן דהיינו חודו של שי"ן למטה יגיע עד איחוי התפ' ונהגו כשני הפירושים לחומרא כאביי ודלא כרב דימי עכ"ל משמע דס"ל דהלכה כרב דימי אלא דנהגו לחומרא כאביי וכך מבואר מדברי הרמב"ם דכתב דאם לא הגיע למקום התפר כשר אם ניכר החריץ אלמא דפסק כרב דימי וב"י כתב דפסק כאביי ומפרש דאביי למצוה אמר ולא לעכב והאי פירושא כתב גם במרדכי דאביי לא אמר אלא לחומרא בעלמא אבל פסולא ליכא כמדומה לי וכו' עכ"ל ולא נהירא דא"כ נ"ל דרב דימי פליג דאפי' למצוה לא צריך וליסנא דלא צריך דקאמר רב דימי הכא לא משמע אלא כאידך לא צריך למיבדקיה דקאמר בתר הכי אהא דקאמר אביי האי קילפא צריך למיבדקיה וקאמר רב דימי לא צריך דהיינו לומר דאינו מעכב דאילו למצוה פשיטא כל מאי דאפשר למהוי כתיבה תמה טפי מצוה מן המובחר איכא והתם נמי הלכה כרב דימי כדלעיל בסי' זה סעיף עשירי וכאן נמי הלכה כרב דימי וז"ש רבינו ויהיה החריץ ניכר בין בית לבית אלמא דסובר דהלכה כרב דימי דלא בעינן מדינא אלא שיהא ניכר החריץ ואח"כ כתב דלכתחלה יעשה בעומק עד שיגיע למקום התפר דראוי להחמיר כאביי לכתחלה

ב"י

תפילין הלכה למשה מסיני ופירש"י וכיון דאות של שם נכתב בקמטין שלו מותר בפיך בעיא ומקרא נפיק ואסיקנא אלא לרצועות:

ומ"ש אפי' מנבילה וטריפה שלהן בפ"ח שרצים (קח.) אמרינן דנבילות וטריפות דטהורות מן המותר בפיך הוא וכותבין על עורות שלהן:

ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם שא"צ עיבוד לשמן כ"כ בפ"ג דעור שמחפין בו אינו צריך עיבוד כלל דאפי' עשהו מצה כשר ומקומות הרבה נהגו לעשות אותן בעור מצה:

ומ"ש רבינו שהרא"ש כתב שצריך עיבוד לשמן בהל' תפילין אהא דת"ר ציפן זהב או שתלה עליהם עור בהמה טמאה פסולות עור בהמה טהורה כשרות ואע"פ שלא עיבדו לשמה רשב"ג אומר אף עור בהמה טהורה פסולות עד שיעבדנו לשמן כתב הרא"ש בהלכות ס"ת כתבתי דהלכה כרשב"ג דבעי עיבוד לשמה הלכך הקלף והרצועות ועור הבתים כולם צריכין עיבוד לשמן וכ"כ סמ"ג וב"כ בספר התרומות וז"ל וכן עור הבתים והרצועות צריך עיבוד לשמן דברייתא דציפן זהב בעור הבתים מיירי ולהרמב"ם נ"ל שהוא מפרש דאע"ג דרישא דברייתא מיירי בעור הבתים סיפא מיירי בקלף שנכתבים בו וברצועות ולא בחפוי כיון דלחפות הבתים אין צריך עיבוד דכל שהוא מעור מצה הוא יותר חזק אין לומר שיהא צריך עיבוד לשמה ב"ה א"נ שהוא פוסק כת"ק: ולענין הלכה כיון דרבים פליגי עליה דהרמב"ם וגם כי פשטא דברייתא משמע כוותייהו הכי נקטינן ומיהו היכא דלא אפשר למצוא חיפוי הבתים מעובד לשמה מוטב לסמוך על דברי הרמב"ם מלהתבטל ממצות תפילין:

וכתוב בספר התרומה שיכול לעשותן מקלף שגם הוא נקרא עור דהא תניא יכתבם על ד' עורות ומעור שליל אע"ג דחשוב כבשר לענין טומאה וטעמא משום דלא גרע מעור עוף דכשר כדאיתא בפ"ח שרצים (שם) (יד) אע"ג דלגבי טומאה חשיב כבשר וכתב עוד שי"א דעור שליל הוא יותר הגון למצוה כי לא נעבדה בו עבירה שלא היה בו תשמיש של זכר ונקבה וכן כתב סמ"ג והמרדכי (וכ"ה בהגהת מיימון פ"ג דתפילין):

ויהיו מרובעין בפרק הקומץ (לה.) תניא תפילין מרובעות הל"מ אר"פ בתפרן ובאלכסונן ופירש"י ובאלכסונן שיהא ריבוען מכוון ארכו כרחבו כדי שיהא להם אותו אלכסון שאמרו חכמים כל אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשי באלכסונן ולא יהא ארכו יתר על רחבו שאפילו יש להם זויות פסולים וכתבו התוספות יש שאינם מרבעים אלא מקום מושבם וטעות הוא שצריך הבתים מרובעים של ראש כשארבעתם דבוקים וכן בית של יד וכדברי הרמב"ם מבואר בפ"ג שהבתים צריך שיהיו מרובעים שכתב במעשה התפילין ליקח עץ מרובע ארכו כרחבו כגבהו ואם היה גבהו יותר על רוחבו או פחות ממנו אין בכך כלום ואין מקפידין אלא על ארכו שיהא כרחבו (טו) והרא"ש כתב דפוס של ד' בתים של ראש וכן דפוס של יד יהא מרובע וגם למטה בית מושבן יהא מרובע וכן נראה מדברי רש"י וכ"כ בספר התרומה ובסמ"ג וכתבו שאין ראיה גמורה מתוך ההלכה שיצטרך שיהיו מרובעין כשהן ארבעתן יחד מ"מ מוכיח בשימושא רבא שהן מרובעות דקאמר מייתי אעא טבא תרתין אצבעי על תרתין אצבעי אבל בבית אחד לבדו אינו צריך ריבוע וגם בגובה הבתים אין קפידא בריבוע וכן תפילין של יד יש להם דין זה וצריך ריבוע בתפירה וכן בעור התיתורא וכן בגוף רוחב הבית בראשו עכ"ל וכתבוהו הגהות מיימון בפ"ג וז"ל המרדכי תפילין מרובעות הל"מ לכאורה משמע דקאי אגוף הבתים בין אשל יד בין אשל ראש לאפוקי מאותם שעושים של יד בדפוס עגול מלמעלה רק שמרבעים התיתורא מלמטה ואדרבה ע"כ הברייתא מיירי בגוף הבתים שהם עיקר התפילין ומתוך ה"ג דרי"ף משמע דשל יד אינה לגמרי מרובעת דארכן חצי אצבע אמה ורחבן כרוחב אצבע ומשמע דהא קרי ריבוע שיש להם זויות ואין נראה אלא לגמרי מרובעין כיון דלא אשכחן בהדיא אין להקל בדבר אלא ע"פ ראיה ברורה עכ"ל: **מצאתי** בתשובת אשכנזית אע"ג דגבי ציצית קי"ל שאם ניתקו מחוטי הערב עד שלא נשאר כשיעור מן הקרן כשר דהיינו דוקא בציצית דכתיב ועשו להם ציצית כלומר בשעת עשייה דוקא קפיד קרא אבל תפילין מרובעות הל"מ וכל שעתא בעינן שיהיו מרובעות עכ"ל (טז):

ושחורים ואם עשאן מצבע אחר כשרים בפרק הקומץ שם אהא דאמרינן רצועות שחורות הל"מ כתבו התוספות יש עושים בתים של תפילין מעור לבן דלא נאמר שחורות אלא ברצועות וכ"כ האגור בשם הרשב"א וכ"כ הרא"ש וכתב עוד מ"מ נוי תפילין הוא שיהיה הכל שחור ובספר התרומה רצועות שחורות הל"מ ושמא ג"כ עור הבתים צריך להיות שחור והמרדכי כתב שדקדק ר"י מהגמרא שהקציצה בעינן שחור כמו הרצועות (יז):

ויהיה החריץ ניכר בין בית לבית בפרק הקומץ (שם) אמר אביי צריך שיגיע חריץ למקום התפר רב דימי אמר כיון דמינכר תו לא צריך ופירש"י וצריך שיגיע חריץ שבין בית לבית עד מקום התפר למטה כלומר עד בית מושבו דהיינו תיתורא והרא"ש כתב שי"מ שחריץ של שי"ן דהיינו חודה של שי"ן למטה יגיע עד איחוי התפר וכפירוש זה נראה ונהגו כשני הפירושים להגיע חריץ השי"ן וחריץ הבדלת הבתים עד התפירה לחומרא כאביי דלא כרב דימי עכ"ל וכתב הרמב"ם שאם לא היה החריץ מגיע למקום התפר כשר והוא שיהא ניכר החריץ כדי שיהיו ד' ראשיה נראים לכל וטעמו מדתניא בהקומץ ואם אין חריצן ניכר פסולות משמע דכל שהוא ניכר כשר בכל גוונא וא"כ כי אמר אביי צריך שיגיע חריץ למקום התפר למצוה אמר כן ולא לעכב ואע"פ שהמרדכי נסתפק בזה הרמב"ם פשיטא ליה: **וכה** יעשה יקח דפוס של עץ וכו' עד ועושה תיתורא ומעברת' כדרך שעשה בשל ראש הכל הוא לשון הרא"ש בסדר תיקון

דרכי משה

(יג) וכ"כ במרדכי ה"ק דף כ"ו ע"ב וכתב שגם הרצועות יכול לעשות מקלף רק שישחירם דהשחרת הרצועות הל"מ עכ"ל: (יד) ובפרק שמנה שרצים איבעיא לן אי כותבין אעור דג ולא איפשיטא ונקטינן לחומרא: (טו) ובדברי הרמב"ם משמע דלמצוה מן המובחר גם גובה הבתים יהיה כאורכן ולא ראיתי נוהגין כן: (טז) כתוב בברוך שאמר בשם הרוקח ד' בתים צריך להיות בגודל א' ולא יעשה הבית של שמע קטן מהאחרים: (יז) ואני לא ראיתי מימי רק בצבוע שחור ומ"כ דאם השחיר הא"י עור הבתים כשר דהא אין שחרותו מעכב אבל עדיף טפי בישראל עכ"ל: וכ"כ

פרישה

(לז) **והרמב"ם** כתב שא"צ עיבוד לשמן ז"ל הרמב"ם בפ"ד דתפילין העור שמחפין בו התפילין והשועים ממנו רצועה הוא עור של בהמה וחיה כו' ועור הרצועה צריך עיבוד לשמן אבל בעור שמחפין א"צ עיבוד כלל אפילו עשהו מצה כשר. (פי' דלא מליח ולא קמיח ולא עפיץ נקרא כן) עכ"ל. נמצא שמ"ש רבינו בשמו א"צ עיבוד לשמן לאו בדיוקא קאמר ליה דהרי להרמב"ם א"צ עיבוד כלל אבל אם היה צריך עיבוד ודאי שהיה צריך ג"כ עיבוד לשמן כמו ברצועות דס"ל להרמב"ם דבעי' עיבוד לשמן והטעם כמ"ש ב"י דכיון דקפידא בהו שיהיו מעור טהורות ה"ה דבעי עבודן לשמן אבל עור של בתים מסתברא ודאי שאינה בעי עיבוד כלל אע"פ דבעינן טהורות דכל שאינן מעובד חזק יותר לחיפוי וק"ל וע"ל סי' ל"ג:

(לח) **וא"א** ז"ל כתב שצריך עיבוד לשמן. בהלכות תפילין הביא הברייתא דת"ר ציפן זהב או שתלה עליהן עור בהמה טמאה פסולות עור בהמה טהורה כשרות ואף על פי שלא עיבדו לשמן רשב"ג אומר עור בהמות טהורות פסולות עד שיעבדנו לשמן והלכתא כרשב"ג כו'. וכ"כ ב"י בשם הסמ"ג וספר התרומות. וטעם הרמב"ם כתב ב"י דהוא מפרש דאע"ג דרישא דברייתא מיירי בעור הבתים סיפא מיירי בקלף שנכתבים בו וברצועות אבל לחיפוי עדיף יותר באינו מעובד כלל שהוא חזק יותר ולכן אין לומר שיעבדנו ויצטרך עבוד לשמן:

(לט) **ומעור** שליל כו' דלא גרע מעור עוף דכשר. ועוד י"א דזה עדיף טפי למצוה כי לא נעבדו בו עבירה שלא היה בו תשמיש של זכר ונקבה:

(מ) **ויהיו** מרובעין. ברייתא פ' הקומץ תניא תפילין מרובעות הלכה למשה מסיני וז"ל הרא"ש דפוס של ד' בתים של ראש וכן דפוס של יד יהיו מרובעות וגם למטה בית מושבן יהא מרובעות וכתב בתשובה אשכנזי"י אע"ג דגבי ציצית קי"ל שאם ניתקו מחוטי הערב עד שלא נשאר כשיעור מן הקרן כשר היינו דוקא בציצית דכתיב ועשו להם ציצית כלומר בשעת עשייתן קפיד קרא אבל תפילין מרובעות הל"מ וכל שעתא בעינן שיהיו מרובעות:

(מא) **ויהיה** החריץ ניכר בו בפרק הקומץ אמר אביי צריך שיגיע חריץ למקום התפר רב דימי אמר כיון דמנכר תו לא צריך ופרש"י וצריך שיגיע החריץ שבין בית לבית עד מקום התפר למטה כלומר עד בית מושבו דהיינו תיתורא. וכתב הרא"ש וי"א שחריץ של שי"ן דהיינו חודה של שי"ן יגיע למטה עד חיבור התפר וכפירוש זה נראה עיקר ונהגו כשני הפרושים להגיע חריץ השי"ן וחריץ הבדלת הבתים עד התפירה לחומרא כאביי ולא כרב דימי עכ"ל. וכן דעת רבינו שכתב בסמוך כדי שיגיע חריץ כו' למקום התפר:

(מב) **שיהיה** מרובע ריבוע גמור ז"ל הרא"ף בהגהותיו ר"ל שארכו כרחבו וגם שני האלכסונים שוים בארכן זה כזה. לאפוקי ריבוע כזה שגם כן ארכו כרחבו. אבל ב' אלכסונים אחד ארוך ואחד קצר יותר דאמתא בריבוע אמת' ותרי חומשי באלכסונו עכ"ל:

עומקן

באלכסון ארכו כרחבו ואין שיעור מפורש בתלמוד לאורך ורוחב ריבוע הבתים אלא שבשימושא רבא כתב שצריך שיהיה ארבע הבתים אצבעיים על אצבעיים ולא נהגו כן אלא עושין אורך ורוחב הבתים בלא שיעור גם גובהן וחוקק בדפוס שלשה הריצין (מג) עומקן כדי רוחב הפרשיות כדי שיגיע חריץ שבין בית לבית למקום התפר ולוקח עור דק מבהמה או חיה טהורה ומרככו ומרטיבו במים ונותנו על הדפוס ומכניסו בחריצין עד שיתייבש ויתקשר ובעודו לח יעשה כמין שי"ן בולטת מקמטי העור אחת מימינו ואחת משמאלו של שמאלו שהוא ימין הקורא פירו' העומד לנגדו יעשה לה ארבעה ראשים ושל ימינו יעשה לה שלש ראשים ואחר שיתייבש ויתקשה העור יפה על הדפוס יוציא הדפוס וישארו כמין ארבעה בתים (מד) והשיני"ן ימשוך למטה עד שיגיע חריץ השי"ן ותחתיתו עד מקום התפר והעור של הדפוס יניח ארוך מצד אחד ויכפלנו על הבתים

בית יוסף

תיקון תפילין ומ"ש ריבוע גמור באלכסון כלומר לערך אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשי באלכסונא וכתב שם עוד שר"י דקדק דשיעור רוחב תפילין הוה לכל הפחות יותר מאצבע דאם לא היו רחבות אלא אצבע א"כ יש מקום בראש להניח ג' תפילין וא"כ למה שנינו בפרק המוצא תפילין (לה.) שמכניסן זוג זוג ולא ג' ג' וטעמא דשימושא רבא כיון דאמרינן מקום יש בראש להניח ב' תפילין וציץ היה רחב שתי אצבעות ומונח במקום תפילין ושערו היה נראה בין ציץ למצנפת ששם היה מניח תפילין מסתמא אותו מקום של תפילין היו שתי אצבעות כרוחב הציץ והאידנא שאין עושים הבתים רחבים ב' אצבעות לפי שהתיתורא והמעברתא רחבים ואם היו הבתים רחבים ב' אצבעות מלבד התיתורא והמעברתא לא היה מקום בראש להניח ב' תפילין והוזכר בפרק המוצא תפילין דעם התיתורא והמעברתא יש מקום בראש להניח ב' תפילין הילכך נהגו לעשות אורך ורוחב הבתים בלא שיעור וגם גובהן עכ"ל וכתב המרדכי בשם רבינו שמשון שיש להחמיר בדבר אחרי שלא נתבאר השיעור מפי התלמוד שאל אביך ויגדך ויש לחוש לדברי הגאונים וכן כתוב בסמ"ג והתרומה שרוחב הבתים לכתחלה ב' אצבעות כדאיתא בשימושא רבא ולא נהגו כן וזה לשון העיטור דכתב בשימושא רבא דשל ראש מייתי אמא תרי אצבעי על תרין אצבעי ובשל יד מרובע אורכא דידיה כאוי אורכא דאצבע ופותיא דידיה כפותיא דאצבע בכל הני מילי תמיה לן ומסתברא כרבינו אלפסי שלא קבען בהלכותיו מדת קומתו לא שמענו ואם רצה לעשות קומתן כרחבן או פחות או יותר עכ"ל ובספר א"ח אחר שהביא דברי התוספות כתב וז"ל רב האי כתב דפוס של תפילין אין לו שיעור יש שעושה גבהו שלשה אצבעות ויש מוסיף ופוחת וכן מנהג הגאונים והחכמים ואבות ב"ד כיון שמניחים אותן בגילוי ויש להם שבח להניחן מניחים אותן גבוהים יותר מג' אצבעות וכן הרב המובהק במקומינו כמנהג הגאונים אבל החכמים והתלמידים ותלמיד בפני רבו שאין מדרך ארץ לגלות תפילין בפני רבותיו מניחין תפילין קטנות כשיעור אצבע ומחצה תחת מצנפת שלהם מפני דרך ארץ שלא ישוו עצמם לרבותם בפני רבותם ונראין כעזי פנים וחוששין לעונש מפני שהתפילין דרך כבוד דכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' וכו' ותניא ר' אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש עכ"ל : ומ"ש רבינו ובעודו לח יעשה כמין שי"ן בולטת וכו' בפרק הקומץ (שם) אמר אביי שי"ן של תפילין הל"מ וכתבו התוספות בשם שימושא רבא דשי"ן דימינא ג' רישי ודשמאלא ד' רישי ואי אפיך לית לן בה וכתב הרא"ש דימינא ושמאלא דמניח קאמר וכ"כ המרדכי והמנהיג וכ"כ הרמב"ם וכן כתוב בספר התרומה ומ"ש כ"י דשי"ן של צד ימין היא של ד' ראשים ושל שמאל של ג' ראשים צ"ל דימין ושמאל דקורא קאמר וז"ל סמ"ג אמר אביי שי"ן של תפילין הל"מ יעשה מימין הקורא בקמט עור דפוס הבית שי"ן וכן מכאן ומכאן דימינא תלת ריסי דשמאלא ד' ריסי פי' שני יודי"ן יעשה בתוכה כדאיתא בשימושא עכ"ל וכתוב בסיפרי הדפוס על זה ואני הנקדן אומן לעשות תפילין קשה בעיני פירוש זה של שני יו"דין לפי הטעם ששמעתי על ב' שיני"ן משלשה רישי ומד' רישי שהוא כנגד ב' כתיבות שיש לנו כתב הלוחות וכתב ס"ת כתב הלוחות היה כתיבה שוקעת שנאמר חרות על הלוחות הרי שכל האותיות היו מן האויר נמצא שיש לשי"ן ד' דפנות לשלשה אוירות היא שי"ן לד' ראשי"ן של קמטים ונעשה שי"ן מג' אוירות ואם היו שם שני יודי"ן לא תהיה בגופו (של) שי"ן לפי שהראש האמצעי צריך שיגיע עד שולי הבתים בכתיבה נפרדים (ספרדים) וכן לשוקעת והשניה כתיבה בולטת היא כתב ס"ת שכתבו משה שהוא בולט על הקלף לפיכך שי"ן של ד' ראשין כנגד שי"ן של קדש היא ראשונה לבתים כמו שכתב הלוחות קודם לכתב ס"ת ועוד שהוא כתב הבורא ראוי להיות ראשון וכן קבלתי מכל מלמדי כי קדש כנגד שי"ן לד' ראשין ואם כדברי המחבר נאמר שכתב הלוחות על ימין המניח ומכל מקום קבלתי שאין קפידא בהם ואין פסול אם החליף עכ"ל :

כתוב בא"ח לפיכך עושין שי"ן יותר משאר אותיות כדי לרמוז הימים שאדם מניחם בשנה שהם ש' וכתב עוד יזהר שלא לעשות השי"ן בדפוס שאם עשאה לא יצא מפני שהוא כחק תוכות וכן כתב ה"ר יונה והרשב"א עכ"ל ומדברי הרמב"ם והרא"ש ורבינו נראה קצת לדקדק כן שלא כתבו שיעשה השיני"ן בדפוס ושמעתי שהאשכנזים נזהרים בכך שמקמטים העור במלקט ע"י כפילה שכופל מהעור עד שנעשים סעיפי השיני"ן בחקיקת ירכות אבל אנו נוהגים לעשות השיני"ן בדפוס וגם בא"ח כתוב שי"א שאין לחוש בזה ופוק חזי מאי עמא דבר עכ"ל (יח) :

כתב הר"י אסכנדרני ז"ל הטעם הנכון לשי"ן של תפילין מפני ששם הוי"ה בא"ת ב"ש עולה ש' והיינו מצפ"ץ וע"כ נאמר וראו כי שם ה' נקרא עליך שאין נראה מבחוץ אלא השיני"ן (יט) : **ומ"ש** רבינו והשיני"ן ימשוך למטה וכו' כבר נתבאר בסמוך : **ומ"ש** והעור של דפוס יניח ארוך מצד אחד ויכפלנו על הבתים ויתפרנו עם העור הנשאר וכו' והוא הנקרא תיתורא בפרק הקומץ (שם) האי תיתורא דתפילי הל"מ וכתב הרא"ש פירוש תיתורא הוא עור הנכפל למטה לכסות פי הבתים והוא בית מושב של תפילין ונראה כעין דף של גשר ומלשון רש"י משמע שהבתים והתיתורא של עור אחד הן והעולם לא נהגו כן לפי שעור הבתים דק ועור התיתורא עב וחזק וכופלים אותו לשנים ועושים נקב מרובה בכפל העליון ומכניסין בו הבתים והכפל התחתון מכסה את פי הבתים עכ"ל ובמרדכי כתוב שקשה לר"י על פירש"י ושנראה לו כפי' הגאונים שמביא עור רחב וכופל העור תחת התפילין להיות להם גשר וזהו כמו שנהגו העולם וזהו שכתב רבינו ויש שלוקחין עור עב וחזק וכופלין אותו לשנים וכו' :

ומ"ש

שם א"ר חננאל אמר רב תיתורא דתפילין הל"מ אמר אביי מעברת' של תפילין הל"מ היא ודברי רבינו בפי' תיתורא ומעברתא כמ"ש הרא"ש :

ויגלול

ב"ח

לכתחלה וכ"כ המרדכי בה' תפילין וז"ל אומר רבינו אלחנן דהלכה בהני תרי מילי כרב דימי להקל ולפ"ה משמע כן לעיל מן הברייתא דקתני אם אין חריצן ניכר פסולה הא ניכר כשר והיינו כרב דימי ומיהו מסיק שם דראוי להחמיר לכתחלה כאביי וכמ"ש הרמב"ם והרא"ש ורבינו וכן פסק בש"ע :

ואין שיעור מפורש בתלמוד כו' פי' אצבעיים על אצבעיים צריך עכ"פ ולא פחות דהא בפ' במה אשה סוף (דף ס"ג) אמרו הציץ רחב ב' אצבעות והוא מונח במקום תפילין מתחלת השיער הסמוך לפדחת ואמרי' בריש ערכין שערו היה נראה בין ציץ למצנפת ששם היה מניח תפילין השתא ליכא למימר דשעור רוחב תפילין וארכן אינו אלא אצבע דא"כ כיון שהציץ היה רוחב ב' אצבעו' ובין ציץ למצנפת היה מניח תפילין א"כ בע"כ דאיכא בראש מקום להניח שלש תפילין ולמה אמרו מקום יש בראש להניח שתי תפילין ועוד למה אמרו בפ' המוצא תפילין שאין להביאן אלא זוג זוג או שנים שנים לר"ג ולא ג' ג' גם אי אפשר לומר דשעור רוחב תפילין וארכן הוי אצבע וחצי דא"כ כיון שרוחב הציץ ב' אצבעות לא נשא' בראש אלא אצבע אחד והיאך היה הכהן מניח שם התפילין שהן רוחב אצבע וחצי אלא בע"כ צ"ל דשעור תפילין אינו פחות מאצבעיים על אצבעיים לפי זה המקום שבראש להניח בו שתי תפילין הוא רחב ד' אצבעות והציץ שהיה מונח במקום תפילין הוא רוחב ב' אצבעות א"כ נשארו עוד ב' אצבעו' בין ציץ למצנפת ששם היה הכהן מניח תפילין ומיהו יכול להיות שרוחב תפילין הוא יותר מאצבעיים אלא דבשימושא רבא לא בא אלא להוכיח דאינו פחות מאצבעיים על אצבעיים ומיהו קשה דילמא שעורן אינו אלא אצבע וחצי ובראש איכא מקום להניח שתי תפילין ומחצה דהיינו שלש אצבעות ושלש רבעי אצבע והציץ היה רחב שתי אצבעות נשאר עוד שתי אצבעות פחות רביע אצבע ששם היה מניח תפילין דשיעורן אצבע וחצי ומ"ש מקום יש בראש להניח שתי תפילין אע"ג דאיכא קצת יותר אפ"ה כיון דליכא מקום להניח ג' תפילין לא הוצרכו לומר אלא ב' תפילין ומה"ט נמי לא אמרו בהמוצא תפילין אלא דמכניסן זוג זוג או שנים שנים ולא ג' ג' וי"ל דלשון מקום יש בראש להניח שתי תפילין משמע לא פחות ולא יותר ועי"ל דמסתמא כיון דבציץ שאין בו אלא אזכרה אחת היה רחב ב' אצבעות כ"ש תפילין שיש בהן כמה אזכרות שצריך רוחב ב' אצבעות וכמ"ש מק"ו זה דצריך למשמש בהן כל שעה לעיל בסי' כ"ח עיין בסה"ת בדין משפט מקום הנחת תפילין ובמרדכי סוף ה' תפילין ולענין הלכה כל בעל נפש יחמיר שיהא רוחב התיתור' אצבעיים על אצבעיים בין של ראש בין של יד אבל באורך ורוחב הבתים אין להקפיד אפילו אינן אלא אצבע אחד או פחות מאצבע דבע"כ אי אפשר שיהא ד' בתים של ראש בכ"ג רוחב ב' אצבעים דא"כ התיתורא היתה רחבה ביותר ולא היה מקום בראש להניח ב' תפילין וכ"כ הרא"ש בשם ר"י ומביאו בית יוסף אבל מנהג העולם שאין נזהרין בזה ועושין רוחב התיתורא רוחב אצבע או פחות וסומכין על תלמוד שלנו שאין מפורש בה שיעור לאורך ולרוחב אלמא דמדינא הכל כשר אפילו לכתחלה וכ"כ בית יוסף ולכך לא הזכיר בש"ע שום שיעור :

והחוקק בדפוס ג' חריצין וכו' כאן כתב רבינו דלכתחלה יש להחמיר כאביי שיגיע החריץ למקום התפר ולעיל בסמוך כתב דהלכה כרב דימי דבדיעבד כשר אם ניכר החריץ בלבד ועיין במ"ש לשם בס"ד :

ובעודו לח יעשה כמין שי"ן וכול' מימרא דאביי פ' הקומץ שם שי"ן של תפילין הל"מ והסכימו כל הפוסקים דבשמאל המניח ד' ראשין שהוא ימין הקורא ובימין המניח ג' ראשין שהוא שמאל הקורא אלא דבהגה"ה בסמ"ג הבין מדברי הסמ"ג שדעתו שהשי"ן של ד' ראשין הוא מימין המניח ושל ג' ראשין משמאל המניח והקשה עליו ומביאו ב"י אבל כבר כתב הר"א שטיין בביאוריו לשם שגם דעת הסמ"ג דשל ד' ראשין לשמאל המניח כדעת כל הפוסקים והביא ראיה מסה"ת שכתב כלשון סמ"ג והוא האמת. וכתב בסמ"ק דא"ל הר"י בר שניאור דאותה של ד' ראשין הוא כמו שי"ן של לוחות דהויא מן החקיקה וכן היא נעשית מקמטי העור עכ"ל וכ"כ בסמ"ג וז"ל של ד' ראשין פי' שני יודי"ן יעשה בתוכה כדאיתא בשימוש' רבא ובהגה"ה לשם הקשה כיון דשי"ן דד' ראשין הוא כנגד כתב הלוחות דיש לשי"ן ד' דפנות לג' אוירות ובקמטי' נעשה שי"ן מג' אוירות ואם היה שם שני יודי"ן לא תהיה בגופו שי"ן לפי שראש האמצעי צריך שיגיע עד שולי השתים בכתיבה בולטת וכן לשוקעת עכ"ל פי' הבין דשני יודי"ן שבקמטים נוגעין עד שוליו למטה כזה ואם כן לא תהיה בגופו שי"ן ואיכא למידק ומאי קושיא דילמא אין ה"נ דמיירי שעושה מקמטי העור שלא יגיעו הב' יודי"ן עד שולי האות אלא כזה ויש לומר דסובר דלפי זה אין כאן צורת של אות שי"ן כלל בכתיב' אשורי' דמה שאנו עושין השיני"ן בכתיבה משיט"א אין זה דוגמא לכתב הלוחות וכתב הס"ת שהיה בכתיבה אשורית גם אין לקרותן בשם שני יודי"ן דהדפנות שבין האוירין אינו דומה ליו"ד אשורית ומשום קושיא זו נמצא קצת סופרים מקרוב בקיאין לעשות שיני"ן בכתיבה אשורית בולטת בקמטי העור אבל כיון שצריך לעשות כך בדפוס יש בהם משום חק תוכות כמ"ש ב"י משם ספר א"ח ע"ש כמה גדולים ועל כן נראה דמנהג שיני"ן שלנו שעושין מש"יט' עיקר דלא בעינן כתיבה אשורית ממש דהלא אף הדל"ת והיו"ד שברצועה אינן אלא דוגמא ודכוות' גם השי"ן אינה אלא דוגמא בעלמא ומ"מ צריך ליזהר שלא יהיו נוגעים השני יודי"ן עד שולי האות דלא כרוב סופרים דאין נזהרין בזה : **ומ"ש** והשיני"ן ימשוך למטה עד שיגיע וכו' הוא פי' שני שכתב הרא"ש להא דאמ' אביי וצריך שיגיע חריץ למקום התפר כדלעיל סכ"ו : **והעור** של הדפוס וכו' עד והוא הנקרא תיתורא בפ' הקומץ

דרכי משה

(יח) וכ"כ בא"ז דאין לחוש בזו משום חק תוכות וז"ל הגהות בברוך שאמר בשם ר' שמחה ושי"ן אין לשנותה ממנהג זקנים שהיו עושין בקמט של עור הבית ומיהו אם עשאה בדפוס או כתבה בדיו על בית לבן אין בידינו לפוסלה עכ"ל : (יט) ובסמ"ג כתוב טעם לענין שי"ן של ד' ראשין וג' ראשין ע"ש ואף הרוקח כתב הרבה טעמים לזה והביאן הגהה מברוך שאמר וכתב בא"ז דלכתחילה צריך לעשות דהריץ השי"ן למטה נוגע בתפירה מיהו אם לא נגע לא מפסיל בהכי וכן משמע מדברי הרמב"ם אבל בברוך שאמר מחמיר לפוסלן וכתב שם דגם לא ימשוך למטה הרבה עד שתחתית השי"ן לא יהא ניכר דצריך שכל השי"ן יהא נראה עכ"ל ; ולי

פרישה

(מג) **עומקן** כדי רוחב הפרשיות ר"ל דהיינו גובהן וק"ל : (מד) **והשיני"ן** ימשוך למטה כו' כתב בא"ח טעם אות השי"ן יותר משאר אותיות כדי לרמוז הימים שאדם מניח תפילין בשנה שהם ש' וכתב הר"י אסכנדרני כתב הטעם מפני ששם הויה בא"ת ב"ש עולה שי"ן והיינו מצפ"ץ וע"כ נאמר וראו כי שם ה' נקרא עליך שאין נראה מבחוץ אלא השיני"ן ועו' ב' שיני"ן

הבתים ויתפרנו עם העור הנשאר משלשה צדי הבתים עובר מכל צד (מה) והוא הנקרא תיתורא ובאותו העור שהניח ארוך מצד אחד יעשה בו גם המעברתא כיצד שיחתוך המעברתא משני צדדין שלא תהא רחבה כמו התיתורא כדי שיהא ניכר ריבוע של התיתורא ובאותה מעברתא עוברת הרצועה ועל שם כך נקראת מעברתא שהרצועה עוברת בה מצד זה לצד זה ויש שלוקחין עור עב וחזק וכופלין אותו לשנים וחותכין בכפל העליון נקב מרובע כפי ריבוע הבתים ומכניסין בו הבתים והנשאר בעור הדק של הבתים מד' רוחות פושטים אותו הנה והנה בין שני הכפלים של עור העב ותופרין אותו עמהם והוא הנקרא תיתורא ומאותו עור העב עושין גם המעברתא וטוב לעשות כן כי מחמת שהוא עב וחזק מתקיים בית מושב התפילין ותופרו וריבועו : ובתפילין של יד יעשה דפוס אחד משל עץ ארכו כרוחב הפרשיות ולוקח עור דק מבהמה או חיה טהורה מעובד לשמה ומרככו ומרטיבו במים ונותנו על הדפוס עד שיתייבש ואח"כ מוציא הדפוס וישאר הבית עשוי ועושה תיתורא ומעברתא כדרך שעשה בשל ראש (מו) ויגלול כל פרשה מסופה לתחלתה (מז) ויכרוך על כל פרשה שער של בהמה טהורה ויש כורכין על כל פרשה קלף קטן קודם שנותנין אותה בבית וכן נראה בשימושא רבא (מח) והרמב"ם פסל אם לא כרך עליה קלף או מטלית ואינו נראה לא"א ז"ל לפוסלן בכך ויתן כל פרשה ופרשה בבית שלה שתהא זקופה בבית כדרך שמעמידין ס"ת בהיכל [ז] (מט) ואם כתב כל הד' פרשיות בקלף אחד כשרים אפי'

אין

ויגלול כל פרשה מסופה לתחלתה ה"א בהקומץ גבי מזוזה וכורכה מא' כלפי שמע ונלמד מהם דה"ה בתפילין וכן ס"ת לתחלתו הוא נגלל : **ויכרוך** על כל פ' שער של בהמה טהורה בפ' ב"מ ובפ' ח' שרצי' הל"מ דהתפילין נכרכות בשער בהמה וחיה טהורים : **ומ"ש** והרמב"ם פסל וכולי טעמו מדאמר בירושלמי פ"ק דמגלה ומייתי לה האלפסי סוף ה' ס"ת הל"מ שיהיו כותבים בעורות בדיו מסורגל וכורכין בשער וטולין במטלית וכו' וכיון דכורכין בשיער אתפילין קאי אף טולין במטלית נמי אתפילין קאי א"כ כיון דהל"מ היא אם לא כרך עליה קלף או מטלית פסולה . אבל הרא"ש מפרש בשם ספר התרומה דטולין במטלית לא קאי אלא אס"ת דכשיש בה קרע שישימו מטלי' או קלף על הקרע וידביקנו בדבק ומביאו ב"י: **ויתן** כל פרשה וכולי טעמו כדי שיהיו ראוין לקרות כמו שהן מונחין כנגד הקורא ומשום הכי צריך לדקדק שיהיו ראשי הפרשיות מונחין כנגד ימין הקורא שאם בא לפותחן ולקוראן יהיו מונחין לפניו כהלכתן וכ"כ בתרומת הדשן סי' מ"ט :

ואם כתב כל הד' פרשיות בקלף אחד כשרים וכו' בהקומץ (דף ל"ד) תניא ואם כתבן בעור אחד והניחן בד' בתים יצא וצריך שיהא ריוח ביניהן דברי רבי וחכמים אומרים אינו צריך ושוין שנותן חוט או משיחה בין כל אחת ואחת ונראה מדלא אמר ומודים שנותן חוט וכו' דהוה משמע דדוקא בדלא הניח ריוח ביניהם צריך שיתן חוט או משיחה אבל בדהניח ריוח ביניהם א"צ חוט או משיחה אלא קתני ושוין אלמא דאפי' לרבי דצריך שיהא ריוח ביניהם צריך נמי ליתן חוט או משיחה והכי משמע מדברי רבינו שכתב ואם כתב כל הד' פרשיות בקלף אחד כשרים אפילו אין ריוח ביניהם ובלבד שיהא חוט או משיחה כו' דכל שכתב בקלף אחד צריך שיהא חוט או משיחה ביניהם אפי' הניח ריוח ביניהם והכי משמע ממ"ש הרא"ש דיש אומרים דאפי' בכתבן בד' עורות נמי קאמר שיהא חוט או משיחה ביניהם אבל לשון ושוין משמע דקאי אמה שנחלקו בו אלמא דפשיטא היא דבכתבן בעור אחד אפילו הניח ריוח ביניהם צריך חוט או משיח' וכדברי הרא"ש כתב ג"כ המרדכי בשם רבינו שמשון ומסיק ובעלי תפילין נוהגין כן אעפ"י שעושין בד' עורות וכן עיקר בתפילין של ראש עכ"ל ועיין בסמוך סעי' ל"ה ומשמע מדברי כל הפוסקים דריוח זה דפליגי בהו היינו לומר דלרבי צריך להניח ריוח גדול כל כך בין פרש' לפרשה כדי שיהא הפסק ניכר בין בית לבית שכל פרשה מונחת בביתה ואין ממנה כלום בבית אחר אבל רש"י ז"ל כתב וז"ל וצריך שיהא ריוח בין הפרשיות כשיכתבם בעור אחד שלאחר שכתבן יחתוך מלמעלה העו' כמין ד' פרשיות ומניחן בד' בתים ויהא מדובק למטה עור אחד כדי שתהא פרשה אחת בבית אחד עכ"ל כצ"ל

ומ"ש ובאותו העור שהניח ארוך מצד אחד יעשה המעברתא גם זה שם האי מעברתא דתפילין הל"מ ופירש"י דהיינו כשכופל עור התיתורא בצד השלם ומניח בו באמצע להכנים בו הרצועות ונקרא מעברתא על שם שהרצועות עוברות בתוכו ואינם קבועות בתוכו ומעבירן מצד זה לצד זה : **ומ"ש** שחותך המעברתא משני צדדין וכו' כבר כתבתי שהוא לשון הרא"ש וגם בספר התרומה כתוב כן : **ויגלול** כל פרשה מסופה לתחלתה כן כתב הרמב"ם בפ"ג וכן כתבו הרא"ש והמרדכי וספר התרומה וכתבו דטעמא משום דילפינן ממזוזה דאמרי' בהקומץ (לא:) כורכה מאחד כלפי שמע : **ויכרוך** על כל פרשה שער של בהמה טהורה בפרק במה מדליקין (כח:) ובפ' שמנה שרצים (קח.) תניא הל"מ הוא שתפילין נכרכות בשער בהמה וחיה טהורים וכתב בשימושא רבא שצריך שיהיה שער זה של עגל כדי שיזכור מעשה העגל ולא יחטא דכתיב המעט לנו את עון פעור אשר לא הטהרנו ממנו וכתב הרמב"ם שכך נהגו . וכתב הר"י אסכנדרני ז"ל אם לא מצא של עגל יעשה בשל פרה או של שור וירחוץ השער היטב בתחלה עד שיהיה נקי : **וכתוב** בספר הזוהר פרשת בא שער זה צריך שיראה חוץ לבתים והאריך בסוד הענין וכתב מאמר זה ה"ר מנחם מריקנט בסוף פ' בא אל פרעה : **ויש** כורכין על כל פרשה קלף קטן כתב הרא"ש דאיתא בשימושא רבא שנותנין על קלף הפרשיות קלף אחר וכורכו בו ושמא בשל יד קאמר אם כתבו בד' עורות דאיכא מ"ד צריך לדבק ע"כ והרמב"ם כתב שכורכין הפרשיות במטלית וכתב שאם לא כרך פסולים וטעמו מדגרסינן בירושלמי פ"ק דמגלה הל"מ שיהיו כותבין בעורות וכו' וטולים במטלית וסובר הרמב"ם דהיינו לומר שכורכין מטלית על פרשיות התפילין ומאחר שהוא הל"מ ודאי שהוא מעכב אבל הרא"ש כתב בסדר תיקון תפילין ותימא הוא דכריכת מטלית תעכב ובצרפת ובאשכנז לא נהגו לכרוך עליהם לא מטלית ולא קלף אלא כורכין שער סביבותם וירושל' דפ"ק דמגלה כתב בעל התרומה דאין ראיה משם דלא איירי בהכי אלא מיירי כשיש קרע בקלף וקאמר שישימו מטלית או קלף על הקרע וידביקנו בדבק וכן מוכח במסכת סופרים (סוף פ"ב) עכ"ל : והמרדכי כתב שיש שהיו רוצים לפסול כשכורך קלף או מטלית על הפרשיות משום דאין בית החיצון רואה את האויר ואין לפסול מהאי טעמא וכו' ובסוף דבריו העלה פוק חזי מאי עמא דבר דהלכה רופפת בידי וכבר נהגו כשימושא רבא וכתב הרמב"ם שבתחלה כורכים הפרשה במטלית ועל המטלית שער . וכתב סמ"ג עליו ודבר זה להפך בירושלמי דמגילה פ"ק הל"מ שיהיו כותבין בעורות וכו' וכורכין בשער וטולין במטלית וכן הוא בשימושא רבא וי"ל לדעת הרמב"ם דכיון דמוטב לכרוך השער על המטלית מלכרוך השער על הפרשה וא"כ לטלות במטלית דאז לא יהיה המטלית מיושב על הפרשה כמו שהוא כשכורך השער מעל למטלית יש לנו לומר דירושלמי ושימושא לא אתו אלא לאשמועינן שצריך שיהא שם כריכת שער וטליית מטלית אבל לא לענין שיהא קפידא על הסדר וכ"כ בסמ"ק וא"ח והגהות מיימון פ"ג ובכלבו דאין קפידא על כריכת המטלית אם תהיה קודם כריכת השער או לאחר כן וכתב האגור ומנהג לעשות כדברי שניהם כורכין בשער מתחלה וטולין במטלית או בקלף וחוזרין וכורכין ע"כ : **כתוב** בסמ"ק ובא"ח ובהגהות מיימון פ"ג שיש שמקפידין שאין כורכין אותן אלא בקלף כשר ע"כ ואיני מוצא להם טעם דהא בברייתא טולין במטלית תניא ובמטלית לא שייך כשר ופסול וא"כ כל קלף חזי שפיר לכרוך ומיהו אפשר לומר דכל מילי דתפילין בעינן מן המותר בפיך והלכך אם בא לכרכן בקלף צריך שלא יהא מדבר פסול אבל במטלית דלא שייך בו פסול ש"ד : **ויתן** כל פרשה ופרשה בבית שלה שתהא זקופה בבית וכו' כן כתב הרא"ש בסדר תיקון תפילין וכ"כ המרדכי וז"ל ומכניסן מעומד בבתים ראש הפרשה תחלה דרך הנקב כדי שיהו ראוין לקרות כמו שהן מונחין והתוספות כתבו בפרק הקומץ (לג.) גבי מזוזה וכן פרשיות של תפילין נמי היה אומר ר"ת שיניח מושכב ולא מעומד ומשמע דלפירש"י איפכא מניחה אלא מעומד וכן נראה מדברי המרדכי שם שזהו דעת רש"י וכיון דכל הני רבוותא חולקים על רבינו תם כוותייהו נקטינן וכתב הר"י אסכנדרני ז"ל קודם שיניח כל פרשה בבית שלה יעיין ויסתכל להיכן תחלת הקלף שהוא פתיחת הפרשה נוטה כי זה הכלל שתהא פתיחת הפרשה לעולם לצד ימין בהכנסת הפרשיות לבתים דבכה"ג יעמדו האותיות כהלכתן כי אם תהיה הפתיחה לצד שמאל בהכנסת הפרשיות לבתים אז יעמדו האותיות הפוכות הרגלים למעלה וראשיהם למטה עכ"ל וכתוב בתרומת הדשן סימן מ"ט דכיון דאמרינן שצריך שהפרשיות יהיו מונחין כסדרן כנגד הקורא קפדינן בהו שראשי הפרשיות מונחין כך בבתים שיהא פונה כלפי חוץ נגד הקורא אם היה בא לפתחו ולקרות בהם יהיו מונחים לפניו כהלכתן ע"כ וכן כתב בא"ח צריך להעמיד הפרשה מעומד הגליון עליון תחלה שזהו שורה עליונה וגליון התחתון לצד פה הדפוס ע"כ . ובסמוך אכתוב בדעת הטור שאין לחוש לזקופות וכ"כ שהוא דעת הרמב"ם ז"ל שלא הזכיר דבר זה ומ"מ נכון לחוש לכתחלה לדברי הנך רבוותא שמצריכין להכניסן זקופות : **ואם** כתב כל הד' פרשיות בקלף אחד כשירים אפילו אין ריוח ביניהם ובלבד שיהא חוט או משיחה בין כל בית ובית בהקומץ (לד:) תניא כתבן בעור אחד והניחן בד' בתים בעור אחד יצא וצריך ליתן ריוח ביניהם דברי ר' וחכמים אומרים אין צריך ושוין שנותן משיחה או חוט בין כל אחת ואחת ופירש"י וצריך שיהא ריוח בין הפרשיות כשיכתבם שלאחר שכתבן בעור אחד חתך מלמעלה העור כעין ארבע אצבעות והניחם בארבע בתים והיה מדובק למטה עור אחד כדי שתהא פרשה אחת בבית אחד ביניהם בתוך הד' בתים של עור הא' שנותן חוט או משיחה בין כל בית ובית עכ"ל ורבינו ירוחם כתב ואם כתבם בעור אחד כשרים אפילו אין ריוח ביניהם אם נתנם בארבעה בתים ולפ"ז צ"ל דהא דאמר ר' צריך שיתן ריוח ביניהם לא אכתיבה קאי דלחכמים נמי צריך ליתן ריוח בין פרשה לפרשה כדי שיוכל להכניסם בד' בתים אלא לומר שצריך ליתן ריוח גדול בין בית לבית וחכ"א

דרישה

[ז] **ואם** כתב כל הד' פרשיות בקלף א' כשרים אפילו אין ריוח כו' . פרק הקומץ דף ל"ד תניא וכתבתם יכול יכתבם על ד' עורות ויניחם בד' בתים בד' עורות ת"ל ולזכרון זכרון א' אמרתי לך ולא ב' וג' זכרונות הא כיצד כותבן על ד' עורות ומניחן בד' בתים בעור אחד ואם כתבו בעור אחד והניחן בד' בתים בעור א' יצא (ופירושה דעור אחד כתבתי לעיל סימן כ"ו בפרישה) וצריך שיהא ריוח ביניהן דברי רבי וחכמים אומרים א"צ ושוין שנותן חוט או משיחה בין כל אחד ואחד ופירש"י וצריך שיהא ריוח בין הפרשיות כשיכתבם שלאחר שכתבן בעור א' יחתך מלמעלה העור כמין ד' אצבעות ומניח' בד' בתים ויהיה מדובק למטה עור א' כדי שתהא פרשה אחד בבית א' ביניהם בתוך הד' בתים של עור הא' שנותן חוט או משיחה בין כל בית ובית עכ"ל . ומפני שמשמע מלשונו דהא דצריך ריוח היינו משום דזולתו א"א להעמיד כל פרשה ופרשה בבית בפני עצמו אף אם ירצה לחתכו למעלה לכן הוקשה לב"י פי' וז"ל למה שפירש"י וצריך שיהא ריוח כו' ק' דמשמע דהיינו לרבי אבל לחכמים אינו צריך להניח ריוח כלל וא"כ א"א להכניסן בד' בתים . ואפשר שמה שכתב רש"י וצריך שיהא ריוח בין הפרשיות כשיכתב' לא קאי אמאי דאמר ר' וצריך ליתן ריוח ביניהן אלא דברי רש"י הן שאומר כן בין לרבי בין לחכמים . ומ"ש ביניהם בתוך הד' בתים כו' קאי אמאי דקאמר רבי צריך ליתן ריוח ביניהם ובהכי א"ש דלדברי הכל צריך להניח ריוח בין הפרשיות כשיכתבם כדי שיוכל ליתנ' בד' בתים ולא נחלקו אלא בריוח שבין בית לבית דלרבי צריך ריוח גדול ולחכמים סגי בחוט או במשיחה וכן פי' רבי ירוחם וכן פי' נימוקי יוסף עכ"ל . ור"ל שפלוגתא היא דלרבי צריך להניח ריוח גדול בין בית לבית להיכרא דמילתא כיון שנכתבו על עור א' בעינן היכר בבתיהם יותר מאילו נכתבו בד' עורות ולרבנן די בחוט או משיחה שיתן בין בית לבית אבל בין פרשה לפרשה עכ"פ צריך ליתן ריוח כדי לחתכם ולהכניסן בבתיהם . וזה תוכן דבריו ולא משמע לי כן מדברי

רבינו

פרישה

שיני"ן ושינוייהן עיין עו' בב"י : (מה) **והוא** הנקרא תתורא לשון גשר . (מו) **ויגלול** כל פרשה . טעמא משום דילפינן ממזוזה דאמרינן בפרק הקומץ כורכה מאחד כלפי שמע : (מז) **ויכרוך** על כל פרשה שיער כו' וטוב לכרוך משיער שור לכפר על מעשה עגל סמ"ק . ובשימושא רבא כתב שיהא שיער זה של עגל כדי שיזכור מעשה העגל ולא יחטא דכתיב המעט לנו עון פעור אשר לא הטהרנו ממנו וכתב בזוהר שצריך שיראה שיער זה חוץ לבתים והאריך בסוד הענין והביאו ד"מ מרקנ"ט בסוף פ' בא : (מח) **והרמב"ם** פסל כו' ואינו נראה לא"א כו' עיין בב"י טעם פלוגתתם : (מט) **ואם** כתב כל הד' פרשיות בקלף א' כשרים אפילו אין ריוח ביניהן ובלבד שיהא חוט או משיחה בין כל בית ובית משמע מל' רבינו דאפרשיות קאמר שאין צריך ריוח בין הפרשיות סברי בסיפא גבי בלבד שיתן חוט או משיחה סיים וכתב בין כל בית ובית ואילו ברישא לא הזכיר בית וכן משמע מל' רבי ירוחם בנתיב י"ט שכתב ז"ל ואם כתב בעור א' כשרים אפילו אין ריוח בניהן אם נתנן בד' בתים ע"כ הרי לך בהדיא שאין ריוח בין הפרשיות קאמר . וא"כ צ"ע איך אפשר להכניסם בד' בתים כיון שכתובים על עור א' דא"ל דמניח פרשה ראשונה בבית הא' ובסוף הפ' יהיה כפל מעט ומשם יוליאה לבית הב' וכן אל הבית ג' וד' . הדא דא"כ ע"כ צריך להיות ריוח גדול ביניהן ועוד דא"כ א"א שיהיו מונחות וזקופות אלא פשוטות ורבינו עצמו כתב לעיל דצריך שתהא זקופות בבית כו' . וצ"ל דמיירי כגון שמתכן למעלה בין כל פרשה ופרשה עד למטה ואז שפיר מצי להכנים כל א' בביתו ומ"ש רבינו אפילו אין ריוח ביניהם רצונו לומר אע"פ שאין ריוח גדול בין פרשה לפרשה ולאפוקי מדרבי דבעי ריוח גדול בין כל פרשה ופרשה כדי שיוכל לגלול ולכרוך כל פרשה מסופה לתחלתה קמל"ן דא"צ דהא דקי"ל כורכה מסופה לראשה למצוה ולא לעיכובא :

ומ"ש

אין ריוח ביניהם ובלבד שיהא (ג) חוט או משיחה בין כל בית ובית (יא) [ח] ובשל יד כותב ארבע הפרשיות שכתב בשל ראש בקלף אחד וגולל אותן מסופן לתחילתן וכורך עליהן שער ונותן אותם בביתם ואם כתבן על ד' קלפין והניחם בבית אחד יצא ואין צריך לדבקם

ומכ"א אינו צריך כל כך אלא סגי בחוט או במשיחה בין כל אחת ואחת (כ) וכן פירש בכ"י אבל למה שפירש"י וצריך שיהא ריוח בין הפרשיות כשיכתבם קשה דמשמע דהיינו לר' אבל לחכמים אינו צריך להניח ריוח כלל וא"כ א"א להכניסן בד' בתים ואפשר שמה שכתב רש"י וצריך שיהא ריוח בין הפרשיות כשיכתבם לא קאי אמאי דאמר ר' וצריך ליתן ריוח ביניהם אלא דברי רש"י הם שאומר כן בין לרבי בין לחכמים ומ"ש ביניהם בתוך הד' בתים של עור הא' קאי אמאי דאמר ר' צריך ליתן ריוח ביניהם והכי אתי שפיר דלדברי הכל צריך להניח ריוח בין הפרשיות כשיכתבם כדי שיוכל ליתן בארבע בתים לא נחלקו אלא בריוח שבין בית לבית דלר' צריך ריוח גדול ולחכמים סגי בחוט או במשיחה וקי"ל כוותיהו:

ומהר"י אבוהב ז"ל כתב שזאת הברייתא א"א ליישבה בשלא יהיה ריוח ביניהם ושנשים אותה בד' בתים ויהיו כס"ת בהיכל וכן כתב בה"ע שמברייתא זו יראה שאין לחוש לזקופות אע"פ שבעל התרומות חשש לזה וכן כתב מהר"י ן' חביב ז"ל ויתן כל פרשה בבית שיהיה זקופה וכו' אם הדין הזה מעכב הלא יש סתירה למה שכתב סמוך לו ואם כתב ד' פרשיות בקלף א' וכו' כי הוא מן הנמנע להיות כולם בקלף אחד אם הם מונחות זקופות כס"ת בהיכל כי היאך יוכל להוציא הפרשה מן הבית האחד ושתעבור אל בית הסמוך לו אם היא זקופה אבל אם אינם זקופות אלא פשוטות יכול להניח יפה פרשה ראשונה בבית האחד ובסוף הפרשה יהיה כפל מעט ומשם יוציאה לבית הב' וכן אל הג' וכן אל הד' בעבור זה הוא מן ההכרח לומר כי מה שאמרו שתהיה זקופה כס"ת הוא מצוה מן המובחר ואז כל פרשה ופרשה נכתבת בקלף אחד" ב"ה אבל בדיעבד אפילו כתבן בקלף אחד כשר וכו': כשר ואז לא יוכל להניח הפרשה בביתה זקופה וכ"כ בה"ע על אותה ברייתא דתניא יכול יכתבם וכו' הא כיצד כותבם בד' עורות ומניחם בד' בתים בעור אחד ואם כותבם בעור א' ולא אמר מזאת הברייתא יראה שאין לחוש לזקופות ובעל התרומה חושש ומקפיד בשיהיו זקופות וכן ראוי לנו לדקדק ולעשות כן כיון שאנו כותבין על ד' עורות לעולם ולא דקדק הרב המחבר בסידור אלו השני דינים זה אחר זה ולא פי' דבריו כמו שאמרתי אבל הרא"ש כשכתב בקוצר תיקון תפילין כתב שם ואחר שיכרוך שער וכו' יכניסנה שתהיה זקופה וכו' ולא כתב כאן ואם כתבן בעור אחד וכו' עכ"ל והרמב"ם השמיט הא דכתבן בעור אחד והניחן בד' בתים וצריך טעם למה:

ובשל יד כותב ד' הפרשיות שכתב בשל ראש בקלף אחד ברייתא בפרק הקומץ ושמעינן הכי מדכתיב והיה לאות על ידך דמשמע אות אחד כלומר בית אח' ומ"ש וגולל אותן מסופן לתחלתן כבר כתבתי הטעם גבי תפילין של ראש: **ואם** כתבם על ד' קלפים והניחם בבית אחד יצא פשוט שם. ומ"ש ואין צריך לדבקם שם פלוגתא דר' יהודה ור' יוסי ואמרינן בגמרא דחזר ר' יהודה והודה לר' יוסי דאמר אין צריך לדבק וכתב האגור בשם ה"ר יהודה החסיד ובשם הרוקח שיכול לתפרם ומהר"ס הצריך לדבקם בדבק עכ"ל וג"ל דלמצוה הוא דמצרכי הכי ולא לעיכובא שהרי חזר רבי יהודה והודה לר' יוסי דאמר אין צריך לדבק (כא): **ורע** דאמרינן התם בברייתא אם אין לו תפילין של יד ויש לו ב' תפילין של ראש טולה עור על אחת מהם ומניחם ופירש"י ויש לו שני זוגות תפילין של ראש העשויים בד' בתים טולה על אחת מהם על הד' בתים מכסה עור אחד ונראים כבית אחת וכתבו הרמב"ם ז"ל בפ"ג (כב) ורבי' שכתב והניחם בבית א' ה לא דק ואין לומר דכיון דטולה עליו עור מלמעלה ואינו נראה מבחוץ אלא בית א' מש"ה קאמר והניחם בבית א' א"כ שהוא סובר שאע"פ שהם ד' בתים צריך שיהיו הפרשיות מונחות בבית א' דכל זה אינו במשמע לשונו וגם מדברי רש"י והרמב"ם לא משמע הכי אלא אע"פ שהם מונחות בד' בתים כמו שהיו מקודם כיון שטולה עליהם

כנ"ל ונראה דר"ל דלא סגי במניח קצת חלק בין פרשה לפרשה דהיינו כמלא אות קטנה שיספיק החלק להפסיק בין הפרשיות אלא צריך להניח כל כך חלק שכשיחתוך מלמעלה יהא חלק לכל פרשה ופרשה בפני עצמה ומה שצריך לחתכן הוא כדי שכל פרשה ופרשה תהא מונחת בבית אחד בפני עצמה ולא קצת ממנה בבית אחד שאצל ביתה וחכ"א א"צ אלא חלק אחד כמלא אות קטנה יספיק להפסיק בין הפרשיות ובלבד שיהא נותן חוט או משיחה בין כל בית ובית: ולענין הלכה נראה משמעות הפוסקים דאפילו בא להחמיר כרבי ולהניח ריוח אין לו לחתוך בין הפרשיות אלא יניחם כך כל פרשה ופרשה בבית שלה בפני עצמה מדלא הזכירו בדבריהם לחתוך ביניהם. אכן נראה כפרש"י דצריך לחתוך כדי שתהא זקופה וחותך למעלה ויהא מדובק למטה שאז יכול להניח כל פרשה בביתה זקופה ומיהו כיון שרבינו כתב דכתבן בקלף אחד כשרים אפילו אין ריוח ביניהן בעל כרחך אי אפשר לחתכן ושוב אי אפשר להניחן זקופות ואפ"ה כשרים דיעבד וכמ"ש ב"י ע"ש ר"י אבוהב ומהר"י חביב והוא האמת ומיהו מה שכתב בית יוסף עוד והאריך בפירוש דברי רש"י לע"ד אינו מתקבל:

ובשל יד וכו' ברייתא פרק הקומץ ויליף ליה מדכתיב והיה לך לאות על ידך משמע אות אחד כלומר בית אחד וגולל אותם מסופן לתחלתן וכורך עליהן שער ונותן אותם בביתם נראה דהא דלא כתב כאן דכורך עליהן קלף קודם שנותן אותם בבית הוא דתופס עיקר כהרא"ש דאין לפסול תפילין אם לא כרך עליהן קלף ואף על גב דנוהגין לכרוך עליהן קלף לא כתב רבינו כאן אלא הדברי' המעכבין כנ"ל: **ואם** כתבן על ארבע קלפים וכולי שם פלוגתא דרבי יודא ורבי יוסי ואסיקנא דא"צ לדבק ותמ' ב"י על מה שהשמיט רבינו דאם יש בידו ב' תפילין של ראש וכן חדשות דטולה עור על אחת מהם ומניחה על היד ואפשר לומר דכיון דצריך שיהא טולה העור מכל צד שלא יהיו נראין הד' בתים כי אם בית אחד וצריך דפוס מיוחד לזה וצריך ג"כ לקרוע התפירות הראשונות ולחזור ולתפור העור שטולה על הד' בתים עם התיתורא וקשה הדבר וטורח הדבר ויותר נקל לגנוז הד' בתים הראשונים ולעשות בית אחד בלבד על כן השמיטו כנ"ל:

ואם

דרכי משה

כ) ולי נראה דלא קשה כלום ואע"פ שלא חתכו למעלה כלל וגם אין ריוח ביניהם כלל יוכל למצוא כגון שלא כתב הפרשיות זו אצל זו אלא זו תחת זו וא"כ כשנתן בבתים צריך ליתנם דרך השכבה שזהו זקיפתן מאחר שהם נתונים בדרך זו וא"כ נותן כל פרשה בבית א' בקלות כמו למ"ד שאין לחוש לזקופות ועיין בזו במרדכי ה"ק דצ"ג ע"ג: (כא) ובב"ש ומנהג לדבק בדבק כשר והוא עשוי מקלף מבושל מעור או משלחופית של שור: (כב) וע"ל סימן מ"ב אימת מותר לעשות מתפילין של ראש תפילין של יד ואימת אסור. כתב בא"ז אם כתב תפילין

שני

פרישה

(ג) **ומ"ש** נותן חוט ומשיחה בין כל בית כו' זהו לכ"ע וכדי לתת היכר בין בית לבית. ודוקא בכתבן בעור א' צריכין נתינת חוט ומשיחה בין כל בית ובית אבל בכתבם בד' עורות א"צ לתת כלום בין בית לבית לדעת רבינו והרא"ש. זה נ"ל בביאור דברי רבינו בקיצור והרוצה לעמוד על עיקר הדברים יעיין בדרישה:

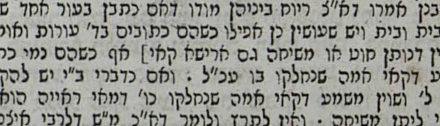
(יא) **ובשל** יד כותב כו' בקלף אחד ילפינן זה מדכתיב והיה לך לאות על ידך דמשמע אות אחד כלומר בית אחד. ב"י ועיין בדרישה:

ואם

דרישה

רבינו דמלשון רבינו משמע בהדיא דפלוגתת רבי ורבנן בצריך ליתן ריוח אריוח שבין הפרשיות נחלקו וכמ"ש בפרישה. והוא הביא לו ראיה מדברי רבי' ירוחם. ודברי רבי' ירוחם משמעין בהדיא דלא כוותיה וכמ"ש גם כן בפרישה. וע"ק לי מדברי הרא"ש שכתב שם ז"ל ושוין שנותן חוט או משיחה וכו' אע"ג דרבנן אמרו דא"צ ריוח ביניהן מודו דאם כתבן בעור אחד שצריך להעביר חוט או משיחה בין כל בית ובית ויש שטועין כן אפילו כשהם כתובים בד' עורות ואומרים דארישא נמי קאי [ר"ל שהאי דין דנותן חוט או משיחה גם ארישא קאי] אף כשהם נמי כתובי' בד' עורות אבל ל' ושוין משמע דקאי אמה שנחלקו בו עכ"ל. ואם כדברי ב"י יש להקשות אדברי הרא"ש מאי מפיק אבל ל' ושוין משמע דקאי אמה שנחלקו כו' דמאי ראייה הוא וזה דלמא הם מפרשים הפלוגתא דקאי גם ארישא דלרבי צריך ליתן ריוח הרבה בין בית לבית ולחכמים לא איצטריך אלא כדי ליתן משיחה. ואין לתרץ ולומר דא"כ מ"ש דלרבי איצטריך ליתן ריוח הרבה בין בית לבית דהא הטעם נמי דנאמר דקאי דוקא אכתבם בעור אחד קשה מ"ט דרבי דאיצטריך ריוח הרבה בין בית לבית ולא סגי ליה בהנחת חוט ומשיחה בין בית לבית להכירא שהרי בד' עורות א"צ ריוח כלל לדברי הרא"ש בין בית לבית א"כ יש היכר גדול אם כתבן אעור א' כשנותן חוט או משיחה בין בית לבית. לכן נ"ל פשוט דדעת הרא"ש ורבינו דמה דפליגי רבי ורבנן אם צריך ריוח או לא. אריוח פרשיות הוא דפליגי ולכ"ע צריך ליתן ריוח מעט בין פרשה לפרשה כדי שיוכל לחתכם ולהכניסם בבית כמו שפרש"י וזאת הסרוחה לא תליא באם כתבן אעור א' דאף אם כתבן בד' עורות הדרך להניח חלק מלידו כדי היקף גויל וא"כ גם שכתבן אעור אחד יכול לחתכם באותו החלק והריוח ויכניסם בבית אלא דפליגי אם צריך להניח ריוח יותר מזה דלרבי צריך לכרוך כל פ' ופ' מסופה לתחלתה כדין מזוזה א"כ צריך ריוח גדול יותר משיעור הכתב ואז יכול לכורכה מסופה לתחלתה כגון שבסוף החלק יחתוך עד למטה ויערה ויכפול החלק אל צד השני מעבר לכתב מהפרשה ויתחיל לכרכ' וכן בכל א' וא' ולחכמים ס"ל דא"צ לכרוך מסופה לתחלתה כ"א למצוה היכא דאפשר אלא שצריכין להיות זקופי' בבית להכי די להם כזה במה שיחתוך בין פרשה לפרשה. אבל א"צ ריוח כלל וקאמר אעפ"י דפליגי ר' ורבנן גבי כותבן אעור אחד אם צריך ריוח גדול בין הפרשיות אבל בריוח שבבתים לא פליגי ר' ורבנן ושוים דסגי בחוט ומשיחה ולא אמרינן כיון שכתבו אעור א' צריך היכר גדול בין בית לבית וא"כ ממילא נשמע דבכתובין אד' עורות אפילו נתינת חוט ומשיחה לא צריך בין בית לבית וכמו שהוכיח הרא"ש וזהו בירור בדעת הרא"ש ורש"י. ולפ"ז מ"ש רבינו ואפילו אין ריוח ביניהן ר"ל אפילו אין ריוח גדול בין פרשה לפרשה כדי לכרוך מסופה לתחלתה ולאפוקי מר' דאין הלכה כרבי מחבירו. ומ"ש ובלבד שיתן משיחה בין כל בית כו' כמו אתי שפיר דדוקא בכותבין אעור אחד בעי חוט ומשיחה אבל בכותבן על ד' עורות אפי' חוט ומשיחה אינו צריך ודו"ק. ומה שהביא ב"י ראי' מכ"י משמע מל' שמשום דעת נימוקי יוסף ודעת רש"י ורבי' ירוחם כמדא. ולא נהירא כי ז"ל כ"י ד' ע"ש ואם כתב אותן ד' פרשיות בעור א' במתיכה אחת של קלף והניחם וכו' כגון שהניח ריוח גדול בין כל פרשה לפרשה ושם כל פרשה ופרשה בבית שלה אעפ"י שארבעתם בקלף אחד יצא כיון שכל פרשה ופרשה בבית שלה וצריך ליתן ריוח גדול בין כל בית לבית אינו צריך כל כך אלא סגי בחוט או משיחה בין כל אחד ואחד כדמפרש ואזיל ע"כ. והנה אמת שלכאורה משמע כמ"ש ב"י שהרי כתב בסוף דבריו וצריך ליתן ריוח גדול בין בית לבית וכו'. אך אחר הדקדוק והעיון אינו כן שהרי בתחלת דבריו כתב כגון שהניח ריוח גדול בין כל פרשה לפרשה ש"מ דלא ס"ל לכ"י כפי' רש"י דמותכין למעלה כדי לכנסם דא"כ ריוח גדול למה לי בין פרשה לפרשה. ועוד שהוא לא הזכיר כלל ממתוך. אלא נ"ל שהוא ז"ל ס"ל דזה שבוש לומר שמותך מלמעלה עד למטה ד' סתכי' כמו שפירש"י שלשון הברייתא לא משמע הכי דמשמע הקלף נשאר בשלימותו. גם באמת קשה על הלשון לאומרו דכי בשופטני עסקינן דיכתוב הפרשיות על קלף אחד שלם ואח"כ יחתוך אותן לד'. לכן פי' הוא דלכ"ע לא מיירי במתכן לד' ראשים ומפני שהוקשה לו א"כ איך מכניסן בד' בתים להכי כתב כגון שהניח ריוח גדול מפרשה לפרשה כלומר והכניס פשוטות בבתיהם דהיינו שקיפל וקימט כל פרשה הראשונה לשני קמטים והכניסה לבית ואח"כ הניח חלק וחזר וקיפל וקימט בין פרשה שנייה והכניסה לבית וכן כל הד' וכמ"ש ב"י בשם הר"י חביב וזה לכ"ע בין לרבי ובין לחכמים: **והא** דקי"ל צריך שיהיו זקופו' בביתם היינו למצוה ולא לעכובא פלוגתא רבי ורבנן הוא אם צריך ריוח להניח היכר גדול בין הבתים. וכיון דבעי ריוח גדול בין בית לבית ממילא מצריך נמי ע"כ ריוח גדול בין פרשה לפרשה דודאי צריך להכניס כל הכתב בתוך הבית וא"כ מה שבין בית לבית הוא קלף חלק. ולחכמים ס"ל דאין צריך בין בית לבית אלא חוט ומשיחה וממילא אינם צריכין ריוח גדול בין פרשה לפרשה כל כך כמו לרבי אבל ריוח כדי להכניס כל פרשה בבית מיהא צריך וכמ"ש לעיל זו דעת כ"י והיא ג"כ דעת מהר"ן חביב שהביא ב"י. א"כ אפשר לומר לכ"י ס"ל דלעכובא נמי בעינן שיהיו זקופות ואפילו הכי אפשר למצוא שיכניסם בבית זקופות בלא חתך וכגון שיתן ריוח גדול בין כל פרשה לפרשה ואותו ריוח יגללנו ויכווצו ויקמטו עד שילא מבית זה הראשון ויתן פרשה שני' בבית ג"כ וכן בג' ובד'. ונראה שהיא הית' דעת מהררי"א שהביא ב"י שכתב ז"ל זאת הברייתא א"א ליישבה בשלא יהיה ריוח ביניהם ושמים אותו בד' בתים ויהיו כס"ת בהיכל ע"כ. משמע הא אם נוקמא להברייתא בשיש ריוח בין פרשה לפרשה שפיר אפשר למצוא שיכנים' זקופות כס"ת בהיכל ולא הזכיר חתך ש"מ ע"כ כדפרישית שיקמט ויכווץ הריוח ומגלגלו סביב סביב עד שיבא הפרשה השניי' אל הבית השני. אבל לרבינו הטור ע"כ א"א דס"ל זה שהרי כתב שאפי' אין ריוח בין הפרשיות מכניס שמכנים כל אחד לבית [וכמ"ש לעיל דריוח שהזכיר רבינו ע"כ אפרשיות קאי] ומבעי נמי זקופות כמ"ש לפני זה א"כ ע"כ ס"ל דמותכין מלמעלה עד למטה ודו"ק. ובד"מ מיישב תמיה' מהררי"י חביב ומהרר"י אבוהב בע"א וכתב דאיירי הברייתא שכתב הד' פרשיות לאורך הקלף זה תחת זה ולא זה בצד זה ונמצא כשמקמט כל פרשה ופרשה מראשה לסופה ונותנה בבית שלה נמצא דהשורות שוכבות זו ע"ג זו וזקיפה דוגמא אם היה כותב כל הספר' בקלף בפני עצמה והיה מקמט מסופו לתחלתו להעמידה זקופה בבית שלה שהיו השורות וזקופות זו ע"ג זו אלא ששם השורה עצמה נגללת וכאן הוא השורה זו למטה מזו נקמטת א' אל א' ומונחת דרך אורכן בבית שלה ודו"ק ע"כ. וז"ל מרדכי בה"ק בהל' מזוזה ד' ל"ד ע"א בפסק' דהוכיח ר"ת שמזוזה תהא מונח' מושכב לרוחב מזוזות הבית ולא עומד ודייק כן מפרשיות שבתפילין דלא מצינו למימר שהיו כתובי' בקלף אחד ויהיו זקופים בבתים כ"א בדוחק גדול. וה"ר אלחנן אומר דמשכחת ליה לפ"ה שיכתוב כל הפרשיות לאורך הקלף ויניח הריוח ביניהן עכ"ל. משמע מזה כמ"ש לעיל לדעת מהרר"י אבוהב וכ"י. וגם משם מוכח דבנוסח' שלפ' בפירש"י לא היה כתוב הא דמותכין למעלה מדלא מצינו לרש"י ישוב כ"א בריוח ולא הזכיר שום חתיכה. ובלא"ה נראה מלשונו גופו שהג"ה הוא ואינו מלשון רש"י כלל כי בספרי הגמרות שלנו יש שיגוון אחר בלשון רש"י ממה שהעתקתי לך לעיל. ודו"ק: [ח] **ובשל** יד כו' ואם כתבן על ד' קלפי' והניחם בבית א' יצא וא"צ לדבקם. שם ד' הכ"ל ת"ר כיצד כותבן תפילין של יד כותבה על עור א'. ואם כתבן על ד'

פרשה פרשה פרשה פרשה

עורות

חדושי הגהות

ה עיין בט"ז ס"ק ל"ז:

צריך

לדבקם (נג) ואם ציפה הבתים בזהב או שעשאם מעור בהמה טמאה פסולה ואחר שהכניסם בבתים יכפול העור שהניח ארוך מצד אחד לעשות התיתורא והמעברתא כדפרי' ואחר שעשה התיתורא מרובעת ארכה כרחבה יתפור אותו בגידי בהמה טהורה (נג) בתפירה מרובעת ויעשה ג' תפירות בכל צד (נד) שיהיו בין הכל י"ב תפירות (נה) וחוט התפירה יהיה סובב משתי רוחות ויעביר חוט התפירה בין כל בית ובית ואם נפסקה התפירה בג' מקומות צריך לתפור פעם

ואם ציפה הבתים בזהב או שעשאם מעור בהמה טמאה פסולה ברייתא פרק נגמר הדין ציפן זהב או שטלה עליהם עור בהמה טמאה פסולות ופי' רבינו שעשה הבתים מעור בהמה טמאה וכ"כ הרמב"ם בפ"ג הלכה ט"ו העור שמחפין בו התפילין ושעושין ממנו הרצועות הוא עור של בהמה או חיה או עוף הטהורים ואפילו נבלות וטרפות שלהן ואם עשה מעור טמאים או שחפה תפילין בזהב פסולות עכ"ל ונראה דבכלל מ"ש הרמב"ם ורבינו שאם עשאם מעור בהמה טמאה פסולה הוה נמי אפילו היו הבתים מעור בהמה טהורה ואח"כ טלה עליהם עור בהמה טמאה דגם כן פסולה דגם כשטלה עליהם עור עשייה מקריא והיא דעת כל הפוסקים והכי משמע ממ"ש המרדכי ע"ש רבינו שמשון שהיה מסתפק אם יש לפסול תפילין שכורכין על כל פרשה ופרשה קלף כמו שכתב בשימושא רבא משום דעובר על לא תוסיף כשכורך קלף שאינו צריך דהוי יתור וכתב על זה דאפשר דאינו עובר אלא כשעושה ה' בתים כדאיתא פ' הנחנקין אבל קלף זה אינו אלא להגן בעלמא וכשר ואין להביא ראיה מדתניא ציפן זהב או שטלה עליהן עור בהמה טמאה דפסול מכלל דאם טלה עליהן עור בהמה טהורה דכשר דאיכא למימר דעור ע"ג עור פסול אפילו הכל מבהמה טהורה משום לא תוסיף וכאן איירי בעור של גוף הבתים דפסול מבהמה טמאה אפי' אין שם עור ע"ג עור ואח"כ כתב דמיהו מלשון טולה משמע דמיירי בטלה עור ע"ג עור ובהמה טמאה דוקא פסולה אבל בטלה עור ע"ג עור מבהמה טהורה כשר וכמ"ש בשימושא רבא ואח"כ כתב דמ"מ קשה היאך טולה עור ע"ג עור דהא מכסה השיני"ן כך הם דבריו למעיין שם אבל בטלה עור בהמה טמאה ע"ג עור טהורה לא יעלה על הדעת להכשירו דפשיטא דפסול לדברי הכל והב"י הבין מדברי המרדכי שאם עשה הבתים מעור בהמה טהורה אעפ"י שציפה אח"כ בזהב או בעור בהמה טמאה כשר ושכן נראה מלשון רבינו ושרא ליה מאריה לא חשש לדקדק בפשט המרדכי מתחלתו עד סופו :

ואחר שעשה התיתורא מרובעת אורכה כרחבה כלו' שהיו שני האלכסונין שוין ולא אחד ארוך והשני קצר כדלעיל בסעיף כ"ד יתפור אותו בגידי בהמה טהורה מרובעת וכדאמר רב פפא דתפילין מרובעות בעינן הל"מ בתפרן ובאלכסונן וע"ל סעיף כ"ד ובמ"ש ב"י כאן :

ומ"ש בגידי בהמה טהורה בפ' ב"מ ופ' ח' שרצים תניא הל"מ תפילין נתפרים בגידי בהמה טהורה · ונוהגים בגידי שור דוקא ובשער של עגל לכפר על מעשה עגל ושור · ויעביר חוט התפירה בין כל בית ובית כבר נתבאר בסעיף ל"ב שיש מפרשין הא דתניא ושוין שנותן חוט או תשיחה בין כל בית ובית קאי אכל תפילין של ראש אפי' כתובים הפרשיות בד' עורות וכתב המרדכי ע"ש ר"ש שכן עיקר וז"ש רבינו כאן ויעביר חוט התפירה וכו' :

ואם נפסקה התפירה בג' מקומות צריך לתפור פעם אחרת כ"כ הרא"ש וסה"ת והסמ"ג דה"א בירושלמי פרק קמא דמגלה ומביאו ב"י ומיירי דלאחר שתפרה

עליהם עור א' כשר ועוד שעכ"פ יש קיצור בלשון רבינו שלא כתב הא דטולה עליה עור ובסי' מ"ב יתבאר דהא דשל ראש עושים אותה של יד דוקא בחדשות אבל לא בישנות :

ואם ציפה הבתים בזהב או שעשאם מעור בהמה טמאה פסולים ברייתא בפרק נגמר הדין (מח:) ציפן זהב או שטלה עליהם עור של בהמה טמאה פסולות ופירש"י ציפן זהב לתפילין : פסולות דהל"מ היא : טלה עליהם לשון טלאי כלומר חיפן בעור בהמה טמאה : פסולות · דכתיב בהם למען תהיה תורת ה' בפיך וכתב המרדכי בהל' תפילין דבעור של גוף הבתים איירי ומשמע מדבריו שאם עשה עור הבתים מבהמה טהורה ואח"כ ציפן זהב או חיפן בעור בהמה טמאה כשר הוא וכן נראה מלשון רבינו גבי עור בהמה טמאה שכתב או שעשאן מעור בהמה טמא' אלא שצריך טעם למה בציפה הבתים בזהב פסול דמאי גריעותיה דזהב טפי מעור בהמה טמאה והא דמשמע מדברי המרדכי שאם עשה הבתים מעור בהמה טהורה אע"פ שציפה אחר כך בזהב או בעור בהמה טמאה כשרה נראה מדבריו שהיינו דוקא כשהשיני"ן נראין וכן כתב לקמן בשם רב שרירא דהא דבעינן בית החיצון שיהא רואה את האויר משום אויר השיני"ן הוא ואח"כ חזר המרדכי עצמו וכתב ומיהו קצת נראה הלשון שרוצה לומר עור אחר טולה דבעי למימר עור על גבי עור הבתים וכן נראה מדברי בעל התרומה וכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל וגם רבינו אפשר שכן דעתו אלא דלא דק בלישניה :

ואחר שעשה התיתורא מרובעת וכו' יתפור אותו בגידי בהמה טהורה ברייתא בפרק במה מדליקין (כח:) ובפ"ח שרצים (קח:) כותבין תפילין על גבי עור בהמה טהורה וחיה טהורה והלכה למשה מסיני שהתפילין נכרכות בשערן ונתפרות בגידן אבל אין כותבין ע"ג עור בהמה טמאה ואין נכרכות בשערן ואין נתפרות בגידן ובפ' אלו הן הגולין (יא·) אמרינן תפילין הלכה למשה מסיני לתופרן בגידין ואם תפרן בפשתים פסולים וכתב האגור בשם מהר"י מולין שאין לקנות גידין לתפור התפילין מן הא"י דשקלי נמי מבהמה טמאה וספיקא דאורייתא הוא וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי :

וכתוב בשימושא רבא ואיכא דאמרי בגידי שור איבעיא להו תפרן בגידי בהמה דקה מהו פלוגתא הוא ולא איפשיטא לן וכיון דלא איפשיטא לן עבדינן לחומרא ואיכא דאמרי משמיה דרב יוסף מותר עכ"ל וכ"כ בכ"י שאין תופרין אלא בגידי שור ולא בשל בהמה דקה ולא משמע כן בתלמודא אלא כל גידי בהמה וחיה טהורה כשרים וכן נראה שהיא דעת כל הפוסקים שכתבו סתם שיתפור בגידי בהמה טהורה ולא חילקו בין גסה לדקה ואף על פי שבספר התרומה כתב אמר רב פפא ובגידי שור לא לעכב אמר כן והעטור כתב גבי הא דאמרינן גבי ס"ת קרע הבא בתוך ב' שיטין יתפור וכו' וה"מ בגידין אבל בגרדין לא והן הנימין שנשתיירו מן הבגד ובכ"א אבל בגררין לית לן בה והן טליידור"ש שעושין מן הקלף וכיון דמינו הוא מותר ומסתברא לן שכן בגידין עצמן ותופרין בהן ס"ת עכ"ל ונראה דבמקום הדחק שאין גידין מצויין יש לסמוך על בה"ע שלא להתבטל ממצות תפילין ותופרין בטליידור"ש שעושין מהקלף עד שיזדמנו להם גידין :

ומ"ש רבינו בתפירה מרובעת בפרק הקומץ (לה·) תפילין מרובעת הלכה למשה מסיני אמר רב פפא בתפרן ובאלכסונן ופירש"י בתפרן בתפירתן ישמור את ריבוען שלא ימשוך חוט התפירה יותר מדאי שלא יכווצו ויקצר רחבו וכתב הרא"ש משמע מתוך פירושו שעיקר הריבוע על הבתים ומושבן ונהגו לרבע גם התפירה · וכתב עוד ותופרן סמוך לבתים כדי שיהיו מהודקין יחד הבתים ומשיירין מן התיתורא סביב התפירה ויש שתופרין יחד שתי כפולות של התיתורא במקום שפתה כדרך תופרי בגדים מבלי שיור כלל חוץ לתפירה ולפ"ז ריבוע התיתורא והתפירה הכל אחד הוא ואפשר שרש"י הי' סובר כן ולכך לא הזכיר ריבוע בתפירה אלא הזהיר שלא יקלקל רחבן ע"י התפירה דכיון שהתפירה היא בשפה אם ימשוך החוט יותר מדאי יקלקל את הריבוע וכן משמע בירושלמי ונראה יותר טוב כמו שנהגו לתפור סמוך לבתים ולשייר מן התיתורא חוץ לתפירה שמתוך זה יהיו הבתים מהודקים יפה וכל הבית נשמר יפה עכ"ל וכתב המרדכי ויזהר שלא יתפור הכתב עם העור וע"פ מה שנהגו לתפור סמוך לבתים הוצרך להזהיר כן :

כתב הר"י אסכנדרני ז"ל כיצד יעשה שתהא התפירה מרובעת תחלה מרבע עור התיתורא מלמעלה ולמטה ויתקן ממנו המעברתא משני הצדדין מכאן ומכאן בענין שיהא ניכר ריבוע התיתורא וכפל העליון של התיתורא ינקב נקב מרובע מקום הכנסת הבתים בריבוע גמור וקודם שיכנים הבתים בארובה צריך שיתקן מקום התפירה שיהא בריבוע והוא שיעשה ד' נקבים בד' זויות הארובה וישער מנקב לנקב שיעור שוה כמנקב לחבירו עד שיהיו הד' נקבים שבד' הזויות עומדות על קצב א' וכן אלכסונן צריך שיהיה בריבוע והוא כשיקח מחוגה ויעשה עיגול על ד' הנקבים שבד' הזויות אם ימצא שלא עבר היקף המחוגה חוץ לא' מהם או לפנים ממנו אז יכיר שאלכסונן בשוה ואם מצא שעבר חוצה לו או לפנים ממנו אז יכיר שאין אלכסונן שוה ויחזור ויכוין עד שלא יעבור סיבוב המחוגה מא' מד' הנקבים לא לפנים ולא לחוץ וכשימצא הד' הנקבים עומדים בשווי אז יעשה ד' שרטוטין מכוונים מנקב לחבירו ובאלו הד' שרטוטין יעשה התפירה ואז תהיה מרובעת כהלכה וכן יש לו לעשות בריבוע הארובה ובריבוע התיתורא לנסו' הריבוע במחוגה בריבוע זויות כאשר כתבתי ואחר שהכניס הבתים בארובה ישים קלף אחד כשיעור רוחב הארובה לכסות פיהם של פרשיות למטה עכ"ל (כג) :

ומ"ש רבינו ויעשה ג' תפירות בכל צד שיהיו בין הכל י"ב תפירות כן כתב בשימושא רבא וכתוב שם שאם עשה עשר תפירות או י"ד שפיר דמי ומשמע מדבריו שאם פיחת מי' פסול אבל המרדכי כתב שאם פיחת או הוסיף לא פסל וכן נראה מדברי הרמב"ם ומדברי כל הפוסקים ז"ל :

וחוט התפירה יהיה סובב מב' רוחות כ"כ הרמב"ם והרא"ש ונ"ל שהם מפרשים כן על מה שאמרו בשימושא רבא על מספר התפירות בר מדעייל ונפיק ובספר התרומות פי' דבר מדנפיק ועייל היינו מלבד תחיבתו הראשונה שתוחב המחט בעור להתחיל התפירה היא איננה מן החשבון וכ"כ המרדכי בשם רבינו שמשון :

כתב הר"י אסכנדרני על דברי שימושא רבא פי' כל תפירה תהא מסובבת משני צדדין פנים ואחור ונמצא תופר בשני מחטין אחת יוצאת לאחור ואחת נכנסת לצד פנים : **וכתב** עוד י"ב תפירות אלו צריך שיהיו כולן בחוט א' ולא יפסק החוט ואם נפסק פסולים עכ"ל ואיני יודע מנין לו :

ויעביר חוט התפירה בין כל בית ובית בהקומץ (לד:) תניא ושוין שנותן משיחה או חוט בין כל אחת ואחת וכתבו התוס' והרא"ש והמרדכי דאע"ג דמשמע דלא קאי אלא לכתבן בעור א' נוהגים לעשות כן אפי' כשהם כתובים על ד' עורות וכתוב במרדכי בשם רבינו שמשון שכן עיקר ומדברי הרמב"ם נראה שסובר דאכתובים בד' עורות נמי קאי וכתב שמנהג פשוט להעביר גיד מגיד התפיר' וז"ל ספר התרומה על מ"ש בשימושא רבא בר מדעייל ונפיק עוד יש לפרש מלבד מה שתופר בין בית לבית תיתורא ועור הבית כדי להבדיל הבתים בטוב כדאמרי' בהקומץ ושוין שנותן חוט או משיחה בין כל אחת ואחת אלמא צריך ליתן חוט ומשיחה בין בית לבית לתפור עור עליון בין הבתים עם עור התחתון שהוא התיתורא כדי להבדיל זה מזה ואע"ג שיש לומר היינו דוקא כשהפרשיות כתובים על קלף א' מ"מ אין להקל בכך ע"כ וכ"כ בסמ"ג וסמ"ק כתב נראה שא"צ להעביר חוט של תפירה בין הבתים אלא כשכתבן על נייר א' דוקא וז"ל א"ח יש מחמירין להעביר חוט התפירה בין הבתים ונראה כי א"צ כי די לו שיעביר חוט א' או משיחה דלא בעינן גידים אלא לתפירה (כד) וי"א דא"צ כלל להעביר דזה לא נאמר אלא כשהן לחין שלא יתדבקו ולא יהא חריצן ניכר עכ"ל : **ואם** נפסקה התפירה בג' מקומות צריך לתפור פעם אחרת כ"כ הרא"ש בסדר תיקון תפילין וכתוב בספר התרומה וסמ"ג דהיינו דאיתא בירושלמי פ"ק דמגילה

דרכי משה

שני דפין בעור אחד ואפילו בשני עורות ודבקם יחד כשר : (כג) ולא ידעתי מאי צורך בעיגולין אלו כי יותר בקל יוכל למדוד במחוגה אם האלכסונן שוים וכן נוהגין כל הסופרים : (כד) אבל מדברי הפוסקים הנזכרים לא משמע כן :

אבל

פרישה

עורות והכניסן בבית א' יצא וצריך לדבק כו' דברי רבי יהודה רבי יוסי אומר אינו צריך ומודה לי רבי יהודה שאם אין לו תפילין של יד ויש לו ב' תפילין של ראש שטולה עור על אחת מהן ומניחה ופריך מודה היינו פלוגתייהו · אמר רבא מדבריו של רבי יוסי חזר בו רבי יהודה פרש"י דמדבריו של רבי יוסי נשמע שחזר בו רבי יהודה וא"כ לדבק ע"כ · וכתב ב"י ז"ל רבינו שכתב והכניסם בבית א' לא דק · [דהל"ל אף אם הכניסם בד' בתים יצא בטולה] וא"ל דכיון דטולה עליו עור מלמעלה ואינו נראה מבחוץ אלא בית א' מש"ה קאמר והכניסם בבית אחד · א"כ שסובר שאעפ"י שכן ד' בתים צריך שיהיו הפרשיות מונחות בבית אחד דכל זה אינו במשמע לשונו וגם מדברי רש"י והרמב"ם לא משמע הכי אלא אעפ"י שהם מונחות בד' בתים כמו שהיו מקודם כיון שטולה עליהם עור א' כשר ועוד שעכ"פ יש קצור בלשון רבינו שלא כתב הא דטולה עור עכ"ל · ולא ידעתי מאי קאמר הרי גם לשון הרמב"ם בפ"ג דתפילין כל' רבינו שכתב תפילין של יד כותבין ד' כו' אם כתבן על ד' עורות והכניסן בבית א' יצא ואין צריך לדבק' ודין טולה לא נזכר שם עד דין י"ז שכתב ז"ל תפילה של ראש אין עושין אותה של יד ושל יד עושין

דרישה

(נג) **ואם** ציפה הבתים בזהב כו' מעור בהמה טמאה כו' ציפה זהב הל"מ דפסול · עור בהמה טמאה ילפינן לה מלמען תהיה תורת ה' בפיך · ב"י :

(נג) **בתפירה** מרובעת שיעשה ד' נקבים בד' זויות התיתורא ועיין בב"י שהאריך :

(נד) **שיהיו** בין הכל שנים עשר . בשימושא רבה י"ב תפירות נגד שבטי ישראל ואם אין שם כ"א יו"ד כשר כי כשתסיר שבט מלכות ושבט כהונה דהיינו יהודה ולוי נותרים י' ואם עשה י"ד תפירות נגד תוספת מנשה ואפרים טו"ב · הג"ה מיימוני עכ"ל רא"ף בהגהות :

(נה) **וחוט** התפירה יהיה סובב מב' רוחות כתב הרר"י אסכנדרני פי' כל התפירה יהא מסובבת מב' צדדין פנים ואחור כמלא תופר בב' מחטים א' יוצאת לאחור ואחת נכנסת לצד פנים :

ויעשו

פעם אחרת ואח"כ יכניס הרצועה תוך המעברתא ויעשה קשר של תפילין שימדד הרצועות סביב ראשו ויעשנו שם בענין שישב על מקומו כאשר פירשתי למעלה (נו) ויעשנו כמין דלי"ת וכן יעשה בשל יד יכפול העור לעשות התיתורא ומעברתא ויעשנה מרובעת בתפירה ובאלכסונ' ומנין התפירות שלש לכל צד כמו בשל ראש (נז) ויעביר הרצועה במעברתא ויעשה קשר שתהא הרצועה עוברת בו להדקה בזרועו (נח) ובסוף הרצועה אצל הקשר יעשה קשר קטן כצורת יו"ד להשלים אותיות של שדי עם השי"ן שבבתים של ראש והדלי"ת שבקשר ויש שחותכין בסוף הרצועה אצל הקשר כצורת יו"ד: (נט) ונוהגין להעביר עור על הבית של יד לרוחב הזרוע ונוהגין כן לפי שתפילין של יד הן גבוהין וקצרין ומשימין אותם תחת הבגדים ומתנדנדין ומתקלקלין לכך נהגו להעביר רצועה עליהן לחזקן:

לג ואם נתקלקל העור של שתי בתים מבתי הראש זה אצל זה (א) אם התפילין חדשים פסולין ואם הם ישנים כשרים

כל

דמגילה רבי זעירא איפסיק גידא דרצועתא שאל לרב הונא ורב קטינא ושרון ליה איפסק זמן תניות ושרון ליה דלא מן אולפן פי' שלא היה מן הדין ובדוחק כיון דהתפירה בשני מקומות גנאי היא וסמ"ג כתב ואני קבלתי דברצועה שנתפרה בגידים קאי וספר התרומה כתב דנראה דבמקום גידא דרצועתא גרסינן גידא דתפילתא וכתב עוד ובשימושא רבא ובה"ג של רב אלפס כתוב ואם נפסקו ג' חוטין בתפרן פסול דאע"פ שהתירו ההפסק בשני מקומות בדוחק כדקאמר דלא מן אולפן בג' מקומות לא יתירו עכ"ל והרמב"ס כתב בפ"ג תפילין שנפסקו התפירות שלהם אם היו ב' התפירות זו בצד זו או שנפסקו ג' תפירות אפילו זו שלא כנגד זו הרי אלו פסולות בד"א בישנות אבל בחדשות כל זמן שפני טבלן קיימת כשרות ואלו הן החדשות כל שאוחזין מקצת העור שנקרע תפרו ותולין בו התפילין והוא חזק ואינו נכרת הרי אלו חדשות ואם אין ראוי לתלות בו אלא הוא נפסק הרי אלו ישנות עכ"ל נראה שהוא סובר דהא דאיתא בהקומץ (לה.) אמר רב הונא תפילין כל זמן שפני טבלן קיימת כשרה ורב חסדא אמר נפסקו שתים כשרה וכו' כנפסקו התפירות איתמר והמפרשי' אינם מפרשים כן ויתבארו דבריהם בסימן שאחר זה בס"ד ולענין הלכה במקום דלא אפשר יש לסמוך על דברי המיקל כדי שלא יתבטל ממצות תפילין:

ויעשנו כמין דלי"ת מדברי רש"י בהקומץ (לה:) משמע שלא היתה נראית צורת דלי"ת בקשר אלא לצד חוץ לצד דהא דאמר רב נחמן בר יצחק ונוייהן לבר פיר' שהצד של הקשר שנראה בו הדלי"ת יהא נראה מבחוץ משמע דמצד פנים אינו נראה בו דלי"ת ועכשיו נהגו לעשות הקשר בענין שהדלי"ת נראית מב' לצדדין ומיהו משמע שאין קפידא בדבר וזה לשון הר"י אסכנדרני ז"ל ויעשנו כמין דלי"ת כ"כ בשימושא רבא והיכי עביד לה דעייף לתרתי רישי דרצועה וכו' פי' שישים התפילין על ארכבותיו ויחזרו הרצועות כלפי פניו ויקח הרצועה שמצד שמאלו בהיות התפילין נגדו על ארכבותו ויעשנה כעניבה ושל ימין יעשה בה כמו כן ומכניס העניבה השמאלית בשל ימין וכופל הרצועה מתחת העניבה ב' פעמים כי בזה תהא מלמטה צורת דלי"ת ממש מלבד הריבוע העליון ואם יכפול הרצועה פעם אחד בלבד תהא הקשירה מלמטה דמות שתי וערב ע"כ יכפלוה ב' פעמים ואז יקח הרצועה שמצד השני ומכניס אותה לתוך העניבה ותוחב ומהדק ויצא לו ממנו צורת דלי"ת עכ"ל וז"ל א"ח תניח הבתים בין ברכיך מבחוץ ותקח הרצועה הימנית בידך הימנית והשמאלית בידך השמאלית ותזהר שתהיה מעט ארוכה מהימנית ותקח מדת ראשך בחוט ובסוף מדת ראשך תכפול ב' הרצועות וכשתכפול אותן תזהר שתאחז ראשי הרצועות מבחוץ ולא מבפנים כנגד גופך עד שתחזיר ראש הרצועה מבחוץ כשהיה ואח"כ תשים הכפולה שבידך שמאלית תוך הכפולה שבידך הימנית ואח"כ תקח ראש הרצועה הימנית תעבירנה תוך הכפולה של רצועת שמאל שיוצאת למעלה ותחזיר הרצועה למקומה וזאת ההעברה כדי שלא ישאר בקשר שתי וערב ואחר כך תעשה הקשר כעין דלי"ת פנים ואחור והרצועות עצמם יראו לך הדרך עכ"ל ובסמוך אכתוב לשון העיטור בזה:

יעשה קשר קטן כצורת יו"ד להשלים אותיות של שדי עם השי"ן שבבתים של ראש והדלי"ת שבקשר כן פירש"י בהקומץ (לה:) אהא דאמרינן קשר של תפילין הל"מ ואע"פ שהתוס' והרא"ש והמרדכי וסמ"ג כתבו דנראה דדלי"ת ויו"ד של תפילין לאו אותיות גמורות הן ולא חשיבי מאותיות השם סתם רבינו דבריו כדברי רש"י:

ויש שחותכין בסוף הרצועה אצל הקשר כצורת יו"ד כ"כ הרא"ש בסדר תיקון תפילין וז"ל העטור לרבינו האי קשר של תפילין שבראש מכניס רצועה בעניבה שיהא ב' רצועות מזין ומאריך רצועה של שמאל וכופל ב' רצועות למטה ונוייהן לחוץ ומכניס של שמאל בימין ולוקח רצועה של שמאל מלמטה ונותנה מלמעלה ומביא ראשי רצועות בימין ומכניס בעניבה של שמאל ומהדק ונעשה כעין דלי"ת נמצא רצועה ארוכה לימינו ושל יד מכניס רצועה בעניבה שיהא ביה רצועה מימין לשמאל וכופל ראש רצועה מלמעלה ומאריך עליו ומוציאין משמאל ומחזירו מלמטה ג"פ מימין לשמאל ומכניסו בעניבה כעין יו"ד עכ"ל וז"ל הר"י אסכנדרני יכפול עור הרצועה וקושרו לבדו על השני ויכנים הקצה השני בתוך הקשר ונעשה יו"ד עכ"ל:

ונוהגים להעביר עור על הבית של יד לרוחב הזרוע וכו' אהא דאמרינן בהקומץ (שם.) מעברתא דתפילין הל"מ כתבו התוס' והרא"ש והמרדכי וסמ"ג והתרומה ס"מ דהיינו רצועה קטנה שמעבירין למעלה על תפילין של יד וכתבו שאין לפוסלו משום בית החיצון שאינו רואה את האויר דלא מיקרי אינו רואה את האויר בכה"ג אא"כ חיב' להם בית אחר ועוד דאינו רואה את האויר לא שייך אלא בתפילין של ראש שהם ד' בתים וסיכה אחד מן הבתים ממקומם אבל בתפילין של יד שהן בית אחד לא וכן נמצא בתשובת הגאונים ומ"מ כתב המרדכי יש לספק בדבר והרא"ש כתב שהאידנא נהגו לעשות כן ובסדר תיקון תפילין כתב שאין נ"ל פירוש זה והסופרים נהגו כן לפי שתפלה של יד גבוהה וקצרה ומשימין אותן תחת הבגדים ומתנדנדים ונפסדים ומתקלקלים על כן העבירו רצועה זו עליהן לחזקן עכ"ל · והאידנא לא נהגו להעביר רצועה זו (כה):

לג ואם נתקלקל העור של שתי בתים מבתי הראש זה אצל זה וכו' בפרק הקומץ (לה.) אמר רב הונא תפילין כל זמן שפני טבלן קיימת כשרות רב חסדא אמר נפסקו שתים כשרות ג' פסולות אמר רבא הא דאמרת שתים כשרות לא אמרן אלא זה שלא כנגד זה אבל זה כנגד זה פסולות וזה כנגד זה נמי לא אמרן אלא בחדתתא אבל בעתיקתא לית לן בה א"ל אביי לרב יוסף היכי דמיין חדתתא והיכי דמיין עתיקתא א"ל כל היכי דכי מיתלי ביה בשלחא

והדר

שתפרה כהוגן והיה לובש אותן כמה פעמים נפסקה אח"כ אבל אם בתחלה בשעה שתופר נפסק החוט אין לו לקשור שני ראשי החוט שנפסק ולגמור תפירתו אלא צריך להתיר מה שתפר ולוקח חוט אחר חזק שלא יהא נפסק וכ"כ ב"י ע"ש הר"י אסכנדרני צריך שיהיו כל התפירות בחוט אחד ולא יפסק החוט ואם נפסק החוט פסולים ואף על גב דהב"י כות' איני יודע מנין לו אין ספק שכך קבל מרבותיו וטעמו נכון דע"כ לא התירו בירו' בנפסקה בשתי מקומות אלא כשנפסקה לאח"כ אבל כשנפסקה בשעת תפירה ודאי דהחוט אינו חזק ויהא נפסק עוד וכל העומד ליפסק כנפסק דמי ופסול והכי נקטינן ובס"ע כתב וז"ל יש מי שאומר שי"ב תפירות אלו יהיו בחוט אחד עכ"ל נראה שמפרש מ"ש הרי"א דצריך שיהיו בחוט אחד ולא יפסק החוט היינו לומר שיקח חוט ארוך שיספיק לכל התפירות שאם היה קצר וכלה באמצע התפירה וצריך לקשור בו חוט אחר לגמור התפירה פסול וזהו פירוש מ"ש ואם נפסק החוט פסול והיטיב כתב עליו ב"י לפי הבנה זו ואיני יודע מניין לו אבל לפי ע"ד דאין זה כוונת דבריו דאם כן לא היה צריך אלא לומר שצריך שיהיו כולם בחוט אחד אבל בשני חוטי' פסולים לאיזה צורך כתב ולא יפסוק החוט אלא ודאי פרושי קמפרש דחוט אחד דקאמר אינו אלא שלא יפסוק החוט בשעת תפירה שאם נפסק החוט פסולים אבל כל שלא נפסק אלא כלה באמצע התפירה לפי שאינו ארוך גומר התפירה בחוט אחר לכתחלה והכי נהוג:

לג ואם נתקלקל העור של שני בתים וכו' הכי איתא בפ' הקומץ אליבא דרב חסדא ורבא ואביי ורב יוסף דלא כרב הונא דמכשיר כל זמן שפני טבלן קיימת אפי' נפסקו ג' ומיהו משמע דאף בשתים לא מכשרי הני אמוראי אלא כל זמן שפני טבלן קיימת כרב הונא דהא לא פליגי אלא דאיהו מכשר אפילו בשלשה ואינהו לא מכשרי אלא בשתים וז"ש רבינו כל זמן שעור מושב הבתים קיים דהיינו קרקע של בתים שנקרא תיתורא שהבתים יושבים עליו:

ומ"ש

דרכי משה

(כה) אבל אני לא ראיתי שום תפילין רק עם רצועה זו ואולי סופרים שבמדינתו לא נהגו כן וז"ל ברוך שאמר ויכסה הפרשה של יד בב' קלפים קצרים זה להעביר על זה כמו שתי וערב כשיעור רוחב הפרשה ומעט יותר ויכרוך אותה במטלית ושיער ויעמדו מאליהן וישים הפרשה בבית של יד וישים על הבית רצועה שחורה הנקרא מעבדתא כשיעור רוחב הבית לא פחות ולא יותר וישים הרצועה מימינו לשמאלו היינו לרוחב הזרוע עכ"ל:

ונ"ל

פרישה

(נו) **ויעשנו** כמין דלי"ת כו' ז"ל מהרי"א בפסקיו סי' קע"ט והיא דקשר תפילין נראה דאין צורת דדל"ת כלל ברצועות התלויות דהא בעי למימר בפרק הקומץ רצועות כשרים אפי' לא יצא מהן אלא משהו חוץ לקשר משמע דאין צורת הד' בהן וצורת הד' היא בקשר לכ"ע וליכא דטעי בהא וכ"כ האשר"י בשימושא רבה בהדיא צורת דד' בקשר עצמו וכן משמע מפירש"י וכלע"ד דצריך שיהא ניכר כמין דלי"ת ככתיבתה לאותן העומדין לאחריו ד' כהוויותיה וצורתה כזה ד:

(נז) **ויעביר** הרצועה כו' צ"ל ויכנים הרצועה:

(נח) **ובסוף** כו' יעשה קשר קטן · סדר העשייה בתחלה השי"ן של ראש ואח"כ הדלי"ת קשר של ראש ואח"כ היו"ד קשר של יד ואז הוי השם כסדרן שדי:

(נט) **ונוהגין** להעביר עור כו' לרוחב הזרוע פי' עושים עור על רוחב הבית מפני שחוששין שיתקלקל העור הדק של הפרשה מנדנוד הבגדים והא דכתב רבינו לרוחב הזרוע כ"כ ג"כ הרא"ש בסדר תיקון תפילין בסופו ע"ש · אבל כ"י דף פ"ט ע"ב והמרדכי דף ל"ה ע"ג כתבו בשם הרי"ף דנוהגין לכרוך פ"ג תפילין של יד ממזרחו למערבו ע"ש:

סי' לג (א) **אם** התפילין חדשים פסולים דודאי עור מקולקל הוא:

כשרים

דרישה

עושין אותה כו' בד"א בשלבשן אבל לא לבשן כו' אם רצה להחזירן לשל יד מותר כיצד עושה טולה עור עד שתעשה אחת עכ"ל · וכסגנון זה עצמו כתב רבינו שכאן כתב דין הניחן בבית א' ולקמן סימן מ"ב כתב דתפילין של ראש שהן חדשות מותר לשנותן לשל יד ע"כ. והיינו דין טולה עור · וכמ"ש לעיל לשון הגמרא שהדין עניינא הוא בגמרא · ואע"פ שרבינו סתם לקמן ולא מפרש בהדיא כיצד עושין כו' · כיון שמי שמבין מ"ש תפילין של ראש שהן חדשות מותר לשנות כו' ידע ג"כ זה · וא"ת בין לרבינו בין לרמב"ם קשיא תרתי למה לי לאשמועינן דאפילו כתבן ונתנן בד' בתים יכול לטלות עליהן עור ולעשות מהן של יד כ"ש כשהניחם בבית אחד וא"כ הך דהכא ל"ל · וזה אינו קושיא כלל דהכא מיירי כשכוונתו לכתוב ולעשות תפילין של יד להכי דוקא אם הניחם בבית אחד יצא וא"צ לדבק אבל אם עשה מתחלה תפילין של ד' בתים וכוונתו שתהיה לו לתפילה של יד בהא ודאי לא מצי טולה עליהן עור כיון שהעשייה לכתחלה היתה שלא כדין כלל · ולקמן אמר דין אחר דמי שהיה לו ב' תפילין של ראש דנמצא דבשעה שנעשו אותן תפילין שהונחו בד' בתים היתה העשיי' והנחה כדין וכדת שהרי לשם תפילין של ראש נעשו אך שעתה רוצה לשנותן לשל יד בהא ס"ל לרבינו ולהרמב"ם דיכול לטלות עליהן עור · תדע לך דיש לחלק בין טולה לטולה דאל"כ מה לו לרבי יוסי לומר מודה לי רבי יהודה שאם אין לו תפילין של יד ויש לו ב' תפילין של ראש כו' ולא אמר בקיצור ומודה לי רבי יהודה שאם עשאן ד' פרשיות והניחן בד' בתים דיכול לטלות עליהן עור דהוה רבותא טפי וגם הוה דומיא דפלוגתתם · ומדייק לומר ההודאה על ענין אחר ש"מ דדוקא בכה"ג שמתחלה היתה הכנסה כדין וכדת שאותה פעם שהניח בד' בתים היה דעתו וכוונתו שתהיה תפילין של ראש אך שעתה שאין לו של יד רוצה לשנות זו של ראש לשל יד בהא הוא דבעינן ליה לטלות עליהן עור אבל כשלכתחלה כתבן בד' פרשיות והניחן בד' בתים ולשם תפלה של יד בהא אפילו רבי יוסי מודה דאינו רשאי לטלות עליהן עור א' לעשותן של יד כיון דתחלת עשייה היתה שלא כדין וכדת וחילוק זה ברור · ואם תקשה אם כן מאי פריך שם היינו פלוגתייהו דלמא ע"כ לא אמר רבי יוסי שרבי יהודה מודה לו דאין צריך לדבק אלא כגון התם דהיה לו ב' תפילין של ראש דמתחלה היתה הכתיבה והעשיי' כדת אבל פלוגתת' הוא כשהיה כוונתו לעשות תפילין של יד וכתבם בד' פרשיות ולהכי כיון שהיתה העשייה שלא כדין ס"ל לר' יהודה דאף שהכניסם בבית אחד אינו יוצא עד שידבקם · זה אינו קושיא כלל דודאי אם נאמר דרבי יהודה מודה בכתבם בד' עורות לשם תפילין של ראש דיכול לטלות עליהן עור ולצאת בהן ידי חובת של יד כיון דמחוץ הוא אות א' [ואעפ"י שאינו מקיים מבפני' והיה לך לאות דמשמע אות א'] שהרי הם ד' ראשים בשל ראש לגמרי [א"כ כ"ש] ולפחות ה"ה כשהניחם לכתחלה בבית אחד דילא דהרי אות אחת לגמרי מצד הבית אבל כשמתחלה עשאם והניחם בד' בתים לשם תפילין של יד בהא פשיטא לכ"ע דפסול כיון שלא היה כאן שום עשייה כדת וכדין. זה נ"ל ברור · ועוד נ"ל דאפשר דאפילו אם היתה עשייה והכנסה כדין וכגון הא שכתבתי לעיל שכתב' לכתחלה לשם תפילין של ראש אפילו הכי לא התירו לו לעשות עליהן עור אלא לזמן מה ומפני הדוחק כיון שאין לו תפילין של יד אבל להניחן כן מוטלה בעור אפשר דאסור ודו"ק:

נתקלקלו

כל זמן שעור מושב הבתים קיים ואיזו הם חדשים כל זמן שאם היו מושכין אותם בעור הרצועות הבית מתפשט ונפתח נקרא חדש אבל כל שאין נפתחים כשמושכין בעורן נקראין ישנים נתקלקלו שנים זה שלא כנגד זה כגון ראשון ושלישי (ג) כשרים אפילו הם חדשים [א] (ג) נתקלקלו ג' בתים א בכל ענין פסולין והרמב"ם כתב בכה"ג על ענין התפירות נפסקו התפירות ב' זו בצד זו או ג' אפילו זו שלא כנגד זו ב בחדשות פסולות בישנות כשרות כל זמן שפני טבלן קיימת (ד) פירוש עור של הבתים (ה) ועור הרצועות צריך שיהיה מעור בהמה חיה ועוף הטהורים ומעובד לשמה ושיהיו שחורות מצד החוץ ומצד הפנים (ו) איזה צבע שיהיה חוץ מאדום

וכתוב

ב"ח

ומ"ש ואיזו הם חדשים וכו' שם והיינו לפי דין התלמוד שהעור של הבתים מניח ארוך מצד אחד ועושה בו המעברתא שהרצועה עוברת בו דהשתא כשמושך ברצועה הבית מתפשט אבל עכשיו שלוקחין עור אחר ועושין בו מעברתא אי אפשר שיתפשט הבית כשמושך ברצועה:

נתקלקלו שנים זה שלא כנגד זה וכו' ה"א התם אמר רבא הא דאמרת שנים כשרות לא אמרן אלא זה שלא כנגד זה אבל זה כנגד זה פסולות ותופס רבינו לשון ראשון דפירש רש"י לחומרא זה שלא כנגד זה כגון שנפסק בית ראשון ובית שלישי ואחד שלם ביניהם זה כנגד זה שני בתים הסמוכים עד כאן לשונו ורבינו דקדק תחלה שלא כתב לשון זה כנגד זה שאמר רבא אלא כתב דבנתקלקל העור של שני בתים זה אצל זה דמשמע אפילו אינם בתוך אויר חריץ אחד אלא כל א' נתקלקל בחריץ בפני עצמו אפ"ה פסולים וכאן לא דקדק וכתב כלשון רבא נתקלקלו ב' זה שלא כנגד זה וחזר ופי' כגון ראשון ושלישי כשרים ונראה שטעמו דכיון דזה אין לו אלא משמעות אחד דהיינו ב' בתים הסמוכים זה אצל זה א"כ א"צ לכתוב זה כנגד זה ולחזור ולפרשו דיספיק כשיכתוב הפירוש בלבד זה אצל זה אבל זה שלא כנגד זה דאשכחן ליה בתרתי גווני או ראשון ושלישי או ראשון ורביעי ולכך כתב רבינו זה שלא כנגד זה וחזר ופירשו כגון ראשון ושלישי כלומר לא מבעיא ראשון ורביעי אלא אפילו ראשון ושלישי נמי כשר וא"ת כיון דשתים זה אצל זה פסולות לאיזה צורך קאמר נתקלקלו ג' בתים דפסולות הא פשיטא היא דכיון דנתקלקלו ג' בע"כ דנתקלקלו שתים זה אצל זה ופסולים אפילו לא נתקלקלו ג' וי"ל דאתא לאשמעינן דבג' פסולין אפילו בישנות דאילו בשתים זה אצל זה אינן פסולין אלא בחדשות וז"ש רבינו נתקלקלו ג' בתים בכל ענין פסולים פירוש בכל ענין אפי' בישנות והכי משמע בסוגיא דלא מפליג בין חדשות לישנות אלא בנתקלקלו שתים זה אצל זה אבל שלש פסול אפילו בישנות והכי נקטינן:

והרמב"ם כתב בכה"ג על ענין התפירות וכו' אף על גב דהרמב"ם בפ"ג היה גורס לא אמרן אלא בעתיקת' אבל בחדתת' לית לן בה דמיקל בחדשות יותר מבישנות מ"מ כיון שרבינו תופס גי' רש"י והרא"ש עיקר דיותר יש להקל בישנות מבחדשות אלא דלפי' הסוגיא היה סובר דכך יש לפרש על התפירות כהרמב"ם כמו שיש לפרש על הבתים וכרש"י והרא"ש לכך הביא דברי הרמב"ם ואמר והרמב"ם כתב כה"ג על ענין התפירות כלומר דכה"ג שפירש רש"י והרא"ש לפי גירסתו על ענין הבתים כך פירוש הרמב"ם הוא צודק לפי גירסת רש"י והרא"ש על ענין התפירות ויהיה הדין לפי זה בתפירות דאם נפסקו התפירות זו בצד זו וכו' ואמר רבינו דלפ"ז יהיה פירוש כל זמן שפני טבלן קיימת כלומר דכיון שעור הבתים קיימת מכל צד אין אנו חוששין להפסקות התפירות דאין לפרשו על עור מושב הבתים דאין ענין קיום מושב הבתים להפסקות התפירות אבל לפירוש רש"י והרא"ש דבקלקול עור הבתים קאמר אי אפשר לפרש כ"ז שפני טבלן קיימת דעור הבתים קיימת שהרי נתקלקלו אלא צריך לפרש דה"ק כל זמן דקרקע הבתים קיימת דהיינו התיתורא זו היא דעת רבינו אבל כ"י כתב וז"ל כל זמן שפני טבלן קיימת טבלן עור של בתים ואע"פ שנקרע העור שבין בית לבית כיון שלמעלה לא נקרע כשרים וב"י כתב דפני טבלן קיימת היינו לומר דבעינן שיהיו שלמים מכל שאר צדדים דלא מכשרינן אלא כשנקרעו בין בית לבית דוקא והכי נקטינן לחומרא דבנתקלקל בין הבתים בעינן שיהיו שלמים מכל שאר צדדין וכן מושב הבתים צריך שיהא שלם וקיים גם כיון דאיכא חלוק גרסאות יש לנו להחמיר בין בישנות בין בחדשות וכן הדין בנפסקו התפירות אזלינן לחומרא כדין נתקלקל העור שבין הבתים:

ועור הרצועות צריך שיהיה מעור בהמה חיה ועוף וכו' עד סוף הסי' בפ' ב"מ ופ' שמונה שרצים ומ"ש ושיהיו שחורות בפ' הקומץ א"ר יצחק רצועות שחורות הל"מ מיהו בעור הבתים לא אשכחן בתלמודא דבעינן שחורות ומה"ט כתבו התו' לשם יש שעושין אותן מעור לבן ולפי שסה"ת נסתפק בעור הבתים אם צריך להיות שחור כמבואר בספרו לשם ומביאו ב"י לפיכך לא נסתפק כשהשחיר אותם א"י אלא ברצועות ופסק דאין להשחירם על ידי א"י אלמא דבעור הבתים לא נסתפק דפשיטא דיכול להשחירם על ידי א"י וזאת היא דעת רבינו שלא כתב דין זה שלא להשחירם ע"י א"י אלא כאן אצל הרצועות ולא בסי' ל"ב אצל עור הבתים משום דס"ל דבבתים אינן צובעין שחור אלא למצוה מן המובחר ואינו הל"מ ולהכי כתב

רבינו

ב"י

והדר חליס עתיקתא היינו חדתתא אי נמי כל היכי דמיתלי במיתנא אתיא אבתריה חדתתא היינו עתיקתא ופירש"י טבלא. זהו עור של בתים: שתים. ב' דפנות בשני בתים: זה שלא כנגד זה. כגון שנפסק בית ראשון ובית שלישי ואחד שלם ביניהם זה כנגד זה שני בתים הסמוכים ל"א זה כנגד זה בתוך אויר חריץ אח' נפסק דופן בית זה ודופן בית שכנגדו זה שלא כנגד זה שנפסק זה באויר אחד וזה באויר אחר שאין קרע רואה את חבירו שהבית מפסיק ביניהם: בחדתתא. ונפסקו ודאי עור מקולקל הוא: דמתלי בשלח'. כשאוחז בעור ומתפשט: והדר חליס. כשמניחן חוזר וכווץ: אי נמי כל היכא דמתלי במיתנא. כשאוחז אדם ברצועה התלוי' בהם ואתו תפילין אבתריה ואינם ניתקין חדתתא ואידך שניתקין עתיקת' ל"א אתיא אבתריה שמתפשט העור הוי חדתתא אף על גב דהדר חליס והרא"ש כתב כפירוש ראשון דזה שלא כנגד זה היינו שנפסק עור בית אחד והאחר שלם והשלישי נפסק וגם המרדכי כתב שפי' זה עיקר וכן פירש בכ"י וז"ל כל זמן שפני טבלן קיימת טבלן עור של בתים ואע"פ שנקרע העור שבין בית לבית כיון שלמעלה לא נקרע כשרים שתים כשרות ג' פסולות אם כל אויר ואויר שביניהם שהם שלשה אוירים נקרעו פסולים אע"פ שאין הקרע עולה למעלה והרא"ש גורס כמו שכתבתי אבל הרי"ף גורס וזה כנגד זה נמי לא אמרן אלא בעתיקתא אבל בחדתתא לית לן בה וכך היא גירסת הרמב"ם אלא שפירש בעיקר המימרא פירוש אחר כמו שנתבאר בסימן שקודם זה ועפ"י גירסא זו פי' בכ"י בעתיקת' יש לחוש שיקרעו במהרה מרוב יושנן בחדתת' אם היה העור שהבתים מכוסים בהם חדש אע"פ שנקרעו זה כנגד זה כשרים שהעור הוא חזק ולא יקרע יותר ורבינו כתב כדברי הרא"ש וכלישנא בתרא דגמ' דקאמר היכי דמיתלי במיתנא אתי אבתריה חדתתא ואידך עתיקתא וממ"ש כל זמן שעור מושב הבתים נראה שהוא מפרש דפני טבלן היינו התיתורא ומדברי כ"י נראה דהיינו עור הבתים מלמעלה ול"נ דפני טבלן קיימת היינו לומר דבעינן שיהיו שלמים מכל שאר צדדין דלא מכשרינן אלא כשנקרעו בין בית לבית דוקא:

וכתב המרדכי לפי' ראשון שבקונדרים בעינן שיהיו שני בתים הסמוכים זה לזה שלימים בלי קרע וכן אם הקרע של זה למטה לצד תיתורא ושל זה למעלה לצד בית משמע הלשון שפסול וכ"ש שיש לפסול מה שרגילין כותבי תפילין כשעושים הד' בתים ונותנים אותם בדפוס וחותכין מן העור בין בית לבית כדי שלא יהא ככווץ ובולט ומחביא מקום החתך מבפנים כדי שיראה מבחוץ שלם:

והרמב"ם כתב בכה"ג על ענין התפירות וכו' רבינו כתב בשמו דפסל בחדשות ומכשר בישנות וכגירסת הרא"ש ואין הדבר כן אלא מכשר בחדשות ופסל בישנות כגירסת הרי"ף וכמבואר בלשון הרמב"ם שכתבתי בסוף סימן שקודם זה (א):

ועור הרצועות צריך שיהא מעור בהמה חיה ועוף הטהורים בפרק במה מדליקין (כח:) תני רב יוסף לא הוכשרו במלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה בלבד ואסיקנא לרצועות קאמר:

ומ"ש ומעובד לשמה כ"כ הרמב"ם בפ"ג "ב"ה היה נ"ל שטעמו מדקפדינן בהו וכו': וטעמו מדקפדינן בהו שיהיו מעור טהורות ה"ה דבעינן עיבוד לשמה וכ"כ בספר התרומות סי' ק"ן: "ב"ה ואין זו טענה דהא עור שמחפין בו אע"פ שצריך שיהיה מעור בהמה טהורה כתב הרמב"ם שא"צ עיבוד לשמה:

כתב המרדכי דרצועות בין שעשאן מקלף בין שעשאן מעור ש"ד:

ושיהיו שחורות מצד החוץ ומצד הפנים איזה צבע שיהיה חוץ מאדום בפרק הקומץ (לה.) א"ר יצחק רצועות שחורות הל"מ ואוקימנא לה מבחוץ אבל מבפנים מאיזה צבע שירצה יעשה חוץ מאדום משום גנאי וד"א ופירש"י גנאי שמא יאמרו גרדום הוא ומדם חטטיו נצבעו והאדימו הרצועות: וד"א. שמא יאמרו אשתו נדה בעל ונצבעו בדם:

וכתוב

דרכי משה

לג (א) ונ"ל דטוב להחמיר בשניהם:

וכתב

דרישה

סי' לג [א] **נתקלקלו** ג' בתים בכל ענין פסולי' כו'. כבר כתבתי בפרישה דר"ל אפילו ישנות פסולי' וכן מבואר בדברי הרא"ש לפי גרסתו בגמרא דז"ל הגמרא דל"ה בפרק הקומץ אמר רב הונא תפילין כל זמן שפני טבלן קיימות כשירות רב חסדא אמר נפסקו ב' כשירות ג' פסולות אמר רבא הא דאמרת ב' כשירות לא אמרן אלא זה שלא כנגד זה אבל זה כנגד זה פסולות. וזה כנגד זה נמי לא אמרן אלא בחדתי אבל בעתיקת' לית לן בה ע"כ גירסת רש"י והרא"ש. ופרש"י בזה כנגד זה ושלא כנגד זה ב' פירושים והסכים הרא"ש עם פי' הראשון דהיינו שתים ב' דפנות בב' בתים זה שלא כנגד זה כגון שנפסק בית ראשון ובית שלישי וא' שלם ביניהם. זה כנגד זה ב' בתים הסמוכים וכן פי' כ"י וזהו שיטת רבינו ומתוך גירסא זו משמע דנפסקו שלשה בכל ענין פסול אפילו ישנות דהרי כל הני לא אמרן שהזכירו שם בגמרא אהתקלקלו שנים קאי. אבל שלש קאמר רב חסדא פסולות. משמע בכל ענין ואע"ג דרבינו כתב דקלקול בתים ופסוקות התפירות שוים שהרי כתב ובכה"ג כתב הרמב"ם כו' ומלשון הרמב"ם שהביא רבינו משמע דבתפירות אפילו נפסקו ג' כשירות בישנו' לא משום דיש חילוק בין נפסקו התפירות לנתקלקלו הבתים אלא שזה החילוק יוצא מתוך חלופי גרסאות שיש בין הרמב"ם ורבינו ובלח"ה יש חילוק ביניהם לענין ישנות וחדשות כי זה לשון הגמרא לפי גירסת הרי"ף והרמב"ם [דשוין בגירס' אלא שהרמב"ם פי' מימרא בפסיקת התפירות והרי"ף פי' בקלקול הבתים] אמר רב הונא תפילין כל זמן שפני טבלן קיימות כשרות רב חסדא אמר נפסקו שתים כשירות ג' פסולות אמר רבא הא דאמרת ב' כשירות לא אמרן אלא זה שלא כנגד זה אבל זה כנגד זה פסולות. וזה כנגד זה ושלש פסולות נמי לא אמרן אלא בעתיקתא אבל בחדת' לית לן בה ע"כ גירסתן וכן הוא בהדיא בה"ק. ופי' כ"י בעתיקתא יש לחוש שיקרעו במהרה מרוב יושנן. בחדת' אם היה העור שהבתים מכוסי' בהם חדש אעפ"י שנקרעו זה כנגד זה כשירים שהעור הוא חזק ולא יקרע יותר עכ"ל. ולפי גירסא זו מבואר נמי בהדיא דאפילו בשלש אינו פוסל אלא ישנות אבל בחדתא לא. וממילא לרבינו דס"ל דישינים עדיפי כי ישנות בכל ענין כשר לדעת הרמב"ם אפילו נפסקו שלש תפירות וה"ה נתקלקלו ג' בתים דכשר בישנות. ומ"ש רבינו ושלש בכל ענין פסול כתב לדעתו ולגירסתו. א"כ אפשר לומר דלכ"ע כתב רבינו כן דבשלש בתים בכל ענין פסול ובכל ענין לאו אחדשות וישנות קאי אלא אחדשות לחוד ואנתקלקלו זה שלא כנגד זה או זה כנגד זה.

ורבינו

פרישה

(ג) **כשרים** אפילו אם הם חדשים בב' זה כנגד זה פסול בחדשים. ובישנים כשר:

(ג) **נתקלקלו** ג' בתים בכל עניין פסולים פי' אפילו ישנות דאז שניים מהן עכ"פ זה מצד זה. ומה שכתב רבינו והרמב"ם כתב בכה"ג על ענין התפירה כו' לא שהרמב"ם כ"כ ממש בתפירות כמו שכתב רבינו בקילקול הבתים שהרי בישנות כתב הרמב"ם כשרות ומשמע אפילו נפסקו ג' התפירות ואפילו זו בצד זו כשרות ורבינו כתב בקלקול בתים בנפסקו ג' בכל ענין פסול משמע אפילו בישנות אלא שרבינו נקט דברי הרמב"ם בקיצור לפי סברתי ולא בא לומר אלא כמו שהוא מחלק בקלקול בתים בין נתקלקלו ב' לנתקלקלו ג' בין זה כנגד זה ללא כנגד זה אותן הדינים והחילוקים כתב הרמב"ם גבי תפירות והא דלא ס"ל להרמב"ם דנפסקו בכל ענין פסול היינו משום דחולק עם רבינו בגירסת הספרים וכמ"ש בדרישה דבתרתי הן מחולקים בחלופי גרסאות ע"ש:

(ד) **פי'** עור של הבתים כתב ב"י נראה שהוא מפרש דפני טבלן היינו התיתורא ומדברי כ"י נראה דהיינו עור הבתים מלמעלה ול"נ דפני טבלן קיימת היינו לומר דבעינן שיהיו שלמים מכל שאר צדדין דלא מכשרינן אלא כשנקרעו בין בית לבית דוקא:

(ה) **ועור** הרצועות כו' ומעובד לשמה כ"כ הרמב"ם פ"ג. וטעמו מדקפדינן בהו שיהיו מעור טהורות ה"ה דבעינן עיבוד לשמה. ב"י וע"ל סי' ל"ב סעיף כ"ג ע"ש:

(ו) **איזה** צבע שיהיה חוץ כו' פרק הקומץ מפרש טעמא משום גנאי וד"א ופירש"י גנאי שמא יאמרו גרדא הוא ומדם חטטיו נצבעו והאדימו הרצועות. וד"א שמא יאמרו אשתו נדה בעל ונצבעו בדם:

יעשה

חרושי הגהות

לג א צריך לפרש בכל ענין אפילו בישנות דאי בחדשים כל שנתקלקלו ג' בתים ע"כ שנים מהם זה כנגד זה וא"כ ל"ל ג' הא אפילו בב' פסולים אלא ע"כ לומר הא דקאמר ג' פסולים בכל ענין ר"ל אפילו בישנות (מהרל"ח) ועיין בט"ז סק"ד: ב בזה שפיר מפרש דגם הא דג' פסולים קאי רק אחדשות אבל ישנות כשרים וליכא לאקשויי הא אפילו ב פסולים כדלעיל סק"א דשא"ה בתפירות דיכול להיות שנפסקים ג' ואין א' מהם בצד חבירו ובזה צ"ל דבג' פסולים דאילו בשנים אינו פסול אלא זה כנגד זה (מהרל"ח):

וכתוב בספר התרומות שצריך שישחירן ישראל לשם תפילין ואין להשחירן על ידי א"י וכתב הרמב"ם ז"ל שאם לא יעשה הבתים שחורים (ו) יעשה הרצועה מצבע הבתים אם נפסקה הרצועה מה שמקיף ממנה הראש או הזרוע אין להם תקנה לא בקשירה ולא בתפירה אבל התלוי' ממנה ומה שקושר סביב הזרוע (ח) אין הקשירה פוסל בה :

לד (א) [א] סדר הנחתן בבתים לרש"י קדש משמאלו של המניח בבית החיצון ואחריו והיה כי יביאך בבית השני ובבית השלישי שמע ובבית הרביעי שהוא בית החיצון לימינו והיה אם שמוע ולר"ת הוא הסדר קדש משמאלו ואחריו בבית השני והיה כי יביאך ובג' והיה אם שמוע וברביעי שהוא החיצון שמע סי' לדבר הויות להדדי ושני השיני"ן דהיינו קדש שמע לצד חוץ

וכתוב בספר התרומות שצריך שישחירם ישראל לשם תפילין ואין להשחירם ע"י א"י בסימן קל"א כתב בפנים שיש להסתפק אם א"י יכול להשחירם לבדו וכמו שאמר תיקוני עור או שמא כיון דרצועות שחורות הל"מ צריך השחרה לשמה ואסור בא"י כמו גבי ציצית דבעינן טוויה לשמה וגם צביעה לשמה והמחמיר תע"ב ובמפתחות כתב סתם שלא ישחיר' א"י אלא ישראל כמו טוייה דציצית וצביעה דבעינן לשמה: וכתב הרמב"ם שאם לא יעשה הבתים שחורים יעשה הרצועה מצבע הבתים צריך לומר דאחורי הרצועה קאמר דאילו פני הרצועה א"א לעשותם אלא שחורות דהא הל"מ נינהו וכתב הרמב"ם ונוי הוא לתפילין שיהיו כול' שחורות הקציצה והרצועה כולם כלומר שגם אחורי הרצוע' יעשה שחור ולא נהגו כן (ב): ואם נפסקה הרצועה מה שמקיף ממנו הראש או הזרוע אין להם תקנה וכו' בפרק הקומץ (שם) אביי הוה יתיב קמיה דרב יוסף איפסיק רצועה דתפילי אמר ליה מהו למיקטריה א"ל וקשרתם כתיב שתהא קשירה תמה א"ל רב אחא בריה דרב יוסף לרב אשי מהו למתפרי' ועייליה לתפירה לגאו א"ל פוק חזי מאי עמא דבר ופירש"י קשירה תמה · שתהא הקשירה נאה ואם יש קשר אחר ברצועה לבד מקשר שקושרים בראש תו לא הויא קשירה יפה ל"א קשירה תמה רצועה שלימה ולא קשירה : ועייליה לתפירה לגאו · שלא יראה ויהא כשלימה משמע שר"ל שיתפור מצד פנים ובהגהות מיימון מפרש שהופך מקום התפירה בתוך המעברתא כדי שלא תהא נראית כלל ועל מאי דאמר ליה פוק חזי מאי עמא דבר פירש"י וכיון דאין נוהגין כן לא תעשה וכן דעת הרמב"ם בפ"ג והתוס' והרא"ש כתבו שר"ת מפרש דלהקל פשט ליה והרא"ש כתב דבשימושא רבא משמע כפר"ת אבל בהגהות מיימון כ' דבשימושא רבא פסק להחמיר ובספר התרומה כתוב שאין להקל בלא ראי' וסמ"ג והמרדכי כתו לדעת ר"ת וכתוב בא"ח רצועה שנפסקה בשם ה"ר ש"ט פלכו שמעתי שתופרם אפילו בפתיל והרשב"א כתב דהולכין בה להחמיר כפרש"י וכ"כ בעל העטור שאין לה תקנה אלא גניזה עכ"ל והרא"ש כתב בירושלמי פרק קמא דמגילה ר' ירמיה איפסיק ליה רצועה דתפילי שאל לר' אבא בר ממל א"ל וקשרתם קשירה תמה ולא הזכיר שם תפירה ועוד כתוב שם ר' זעירא איפסיק ליה גידא דרצועה משמע שנפסקה הרצועה ותפרה בגידים ונפסק הגיד והתיר לו לחזור ולקשור הגיד איפסיק ליה תניינות שרא ליה ולא מן אולפן פי' שלא מן הדין אלמא מותר לתפור הרצועה שנפסקה ואית דגרסי גידא דתפילין ומיירי בתפירה מרובעת שבתיתורא כלו' ולפי זה אין מכאן ראיה לפי' ר"ת וכתב עוד הרא"ש בשם תשו' גאון דרצועה ליכא תפירה כלל בגוה אלא גונזה וכתב עוד על זה ומיירי ברצועה המקפת הראש והזרוע דהתם בעינן קשירה תמה אבל הרצועות התלויות למטה לא שייך בהו קשירה שנא' וקשרתם לאות על ידך והיו לטוטפות בין עיניך דוקא על היד ועל הראש הוא דכתיב קשירה למעוטי קשירה שאינה תמה אבל רצועות התלויות לא שייך לאסור בהן קשירה ותפירה דהא בעי רב דימי למימר דאם לא נשתייר ברצועות אלא כל שהוא חוץ לקשר כשרות עכ"ל וכתוב בת"ה שהוא מסופק בדעת הרא"ש אי ארצועה המקפת הקיבורת דוקא קאמר דהיינו מקום שצריך בו הכתוב קשירה או על כל שיעור רצועה דהיינו כשיעור שיש מן הקיבורת עד האצבע וכדי שיכרוך באצבע ג"פ (ג) ובסה"ת משמע בהדיא דתוך שיעור רצועות היד דהיינו כדי שתגיע עד אצבע אמצעי ויכרוך בו ג"פ אם נפסק אין להם תקנה לר"ת בקשירה ולרש"י אפילו בתפירה ולפי דבריו אפשר דס"ה לרצועות הראש (ד) שאין להם תקנה אם נפסקו תוך שיעורן דהיינו של ימין עד הטבור ושל שמאל עד החזה ובת"ה העלה דאין לאסור ברצועה של יד באורך השיעור שמן הקיבורת עד אצבע האמצעי וכפי מה שיוכל לכרוך ג"פ סביב האצבע אלא אם היה פושט הרצועה מן הקיבורת עד האצבע בלא כריכה סביב הזרוע אבל כל יתרון האורך שהוא בשביל שכורך הרצועה כמה פעמים סביב הזרוע כמו שרגילים העולם באותו יתרון אין להקפיד אקשירה ותפירה כלל דאינו מן האורך וכן הוריתי כמה פעמים להתיר עכ"ל ורבינו ירוחם כתב ראיתי לרבותי שמתירין ברצועות התלויות לתפור בגידין מבפנים אבל לא לקשור ולפי מה שכתבתי בשם הרא"ש בקשירה נמי שרי וכמו שכתב רבינו : וז"ל הרמב"ם בספ"ג רצועה שנפסקה אין קושרין אותה ואין תופרין אותה אלא מוציאה וגונזה ועושין אחרת ושיורי הרצועה פסולים עד שיהא ארכה ורחבה כשיעור או יותר עליו עכ"ל משמע דסבירא ליה דתוך כשיעור לא מהני קשירה ותפירה ולענין הלכה היכא דאפשר חוששין למחמיר אבל היכא דלא אפשר מוטב לסמוך על דברי המיקל מלהתבטל ממצות תפילין :

לד סדר הנחתן בבתים וכו' בפרק הקומץ (לד :) ת"ר כיצד סודרן קדש לי והיה כי יביאך מימין שמע והיה אם שמוע משמאל והתניא איפכא אמר אביי לא קשיא כאן מימינו של קורא כאן מימינו של מניח והקורא קורא כסדרן אמר רב חננאל אמר רב החליף פרשיותי' פסולות ואסיקנא דבאיזה ענין שהחליפן אפילו גוויתא לגוויתא ובריית' לברייתא קאמר דפסולות ופי' רש"י כאן מימינו של קורא וכו'. כשהקורא עומד כנגד מניח הוי ימינו של זה לשמאל של זה : והקורא קורא כסדרן · כסדר שהן כתובים בתורה מוקדם מוקדם ומאוחר מאוחר הילכך הא דקתני לעיל קדש והיה כי יביאך מימין מימינו של קורא קאמר הסתא כשהוא קורא כדרכו מימינו לשמאלו ונמצא קוראן כסדרן והא דתני איפכא דמשמע קדש והיה כי יביאך משמאל המניח קאמר דהוא ימין של קורא וכתבו התו' והרא"ש והמרדכי דקשה לר"ת אמאי פלגינהו לקרות שתים הראשונות מימין ושתים האחרונות משמאל הל"ל ראשונה מימין וכל האחרות משמאל או איפכא שלשה ראשונות

רבינו לשם דאם עשאן מצבע אחר כשרים דלפי זה אם צבען א"י לבתים נמי כשר אבל למאי שכתבתי בסי' ל"ב סעיף כ"ה דהתו' בשם ר"י וכן המרדכי בה' תפילין כתבו דפשיטא ליה לתלמודא דבעור הבתים צריך דיהיו שחורות הל"מ א"כ אסור להשחירן ע"י א"י ודלא כמ"ש בהגהת ש"ע להתיר בדיעבד ע"י א"י בעור הבתים אלא אין חילוק דבין בעור הבתים ובין ברצועות אם השחירן א"י פסול אפילו דיעבד כר"י מיהו במקום דלא אפשר יש לסמוך ארוב פוסקים דמקילין בשל ראש שלא יתבטל ממצות תפילין :

לד סדר הנחתן בבתים וכו' כלומר סדר כתיבתן כבר כתבתי בסימן ל"ב סעיף ט"ו שאפילו אות אחת שנכתב שלא כסדר שנכתב בתורה יגנזו אבל בסדר הנחתן בבתים פליגי לרש"י וכולי ומחלוקתן בהא דת"ר פרק הקומץ (דף לד :) כיצד סודרן קדש לי והיה כי יביאך מימין שמע והיה אם שמוע משמאל והתניא איפכא אמר אביי לא קשיא כאן מימינו של קורא כאן מימינו של מניח והקורא קורא כסדרן דרש"י מפרש הקורא קורא כסדרן כסדר שהזכירן בברייתא קדש והיה כי שמע והיה אם דהיינו כסדר שכתובין בתורה ור"ת הקשה דאם כן למה חלקן לשתים שתים ה"ל לומר קדש מימין והיה כי שמע והיה אם משמאל או ה"ל לומר קדש והיה כי שמע מימין והיה אם משמאל כדאשכחן גבי מנורה למ"ד מזרח ומערב מונחין בפרק שתי הלחם דכולן קורא לפני ה' לבד חצונ' של מזרח ופעמים שקורא שתים חצונים מזרחיים ועל כן פירש ר"ת קדש מבחוץ ואח"כ והיה כי מימין הקורא והדר מתחיל הקורא שמע מבחוץ ואח"כ והיה אם משמאל הקורא ותימא גדולה לומר דמטעם קושיא זו יהא ר"ת משנה סדר הקדמונים בהנחת הפרשיות בבתים דאסיקנא בגמרא דאם שינ' פסל הלא קושיא זו יש לתרץ כמ"ש בסה"ת סימן י"ו ובמרדכי ואשיר"י דלא דמי תפילין למנורה דכיון דתפילין מכוונין באמצע הראש ה"ל חציין מימין הראש וחציין משמאל הראש להכי קרי שני בתים אלו מימין וב' בתים אלו משמאל עכ"ל ועוד דהא ר"ת גופיה דמבי' ראיה ממנורה לפעמים קורא חצונה לבד מזרחית ופעמים קורא שתים חצונים מזרחים א"כ ליכא קושיא בתפילין דאה"כ דה"מ לקרות לכולן מימין חוץ מרביעית או לכולן משמאל חוץ מהראשונה שהיא ימנית ויכול נמי לקרותן שתים מימין ושתים משמאל ומאי קושיא מלשון כיון דבין כך ובין כך שפיר קאמר אבל האמת יורה דרכו דר"ת עיקר סמיכתו על רבינו שרירא גאון ורבינו האי ור"ח ורב יוסף ט"ע שכך קבלו פירוש ברייתא זו ובמרדכי כתב עוד שכ"כ הרי"ף והר' יהודה בר ברזילי והרב אב"ד מלוניי"ל ואע"ג דבהלכות הרי"ף לא נמצא דבר מזה אפשר דבתשובה כתב כך ועוד דהרא"ש הקשה לפירוש ר"ת דמדקאמר תלמודא ל"ק כאן מימין הקורא כאן מימין המניח והקורא קורא כסדרן משמע שקורא כסדר שכתוב בתורה וכתב אח"כ ובהלכות הרי"ף אין כתוב והקורא קורא כסדרן נראה דמפרש הרא"ש דמדלא גרס כן אלמא דס"ל כר"ת דאם היה גורס כך הוה קושיא לדידיה וא"כ עיקר סמיכתו של ר"ת על קבלתם של אלו הגאונים אלא שהוסיף לומר דלפי' זה ניחא טפי שחלקן לשתים שתים דליכא הכא קושיא משא"כ לפירש"י דאיכא קושיא וצריך לתירוצים וכבר האריך בסה"ת ובמרדכי ע"ש רבינו שמשון בראיות ובדחיות לפרש"י ולפר"ת ע"ש ומנהג העולם כפרש"י וה"א בשימושא רבא להדיא והכי משמע במכילתא לפי פשוטו ומשמעו אלא דר"ת דוחה הראיה ממכילתא וכך היא דעת גדולי האחרונים הרמב"ם והרמב"ן והר' יונה והרשב"א כפירש"י ושימושא רבא שכתבוהו הגאונים ועוד כתב הסמ"ג והמרדכי ששלחו כתב מא"י שנפלה בימה שעל קבר יחזקאל ומצאו שם תפילין ישנים כסדר הרמב"ם ורש"י ויש דוחין דלפי דפסולין הוו גנזום לשם ולא נהירא דלא היו צריכים גניזה אלא להחליף הנחתן מבית זה לבית זה :

ומ"ש

דרכי משה

(ב) וכתב בא"ז דעכשיו שנהגו לעשות הבתים שחורות צריך להשחיר הרצועות בין בפנים בין מבחוץ עכ"ל ולא נהגו כן : (ג) ומל' הטור נראה כסברא ראשונה : (ד) ואינו נראה די"ל דדוקא בשל יד אסור לתפור בכל השיעור משום דכולו צורך הקשירה הוא משום דבלא"ה אינו עומד על הזרוע אם אינו כורך סביב האצבע או הזרוע אבל בשל ראש שמהודקין היטב בלא רצועות התלויות נראה דאין לפסול שם התפירה רק סביב הראש וכן נראה מלשון האשר"י דיש לחלק וע"ש :

כתוב

פרישה

(ו) יעשה הרצועה מצבע כו' נ"ל דעל אחורי הרצועה קאמר דפני הרצועה א"א לעשותן אלא שחורות דהא הל"מ הוא :

(ח) אין הקשירה פוסל בה דא"ל רב יוסף לאביי וקשרתם כתיב שתהא הקשירה תמה · ופירש רש"י שתהא הקשירה נאה ואם יש קשר אחר ברצועה לבד מקשר שקושרין בראש תו לא הוה קשירה יפה · ל"א קשירה תמה רצועה שלימה ולא קשורה ועיין בת"ה סי' רל"ו :

סי' לד (א) סדר הנחתן בבתי' לרש"י כו' ולר"ת הוא הסדר כו' פר' הקומץ סוף דף ל"ד ת"ר כיצד סודרן קדש לי והיה כי יביאך מימין שמע והיה אם שמוע משמאל · והתניא איפכא אמר אביי ל"ק כאן מימינו של קורא כאן מימינו של מניח והקורא קורא כסדרן אמר רב חננאל אמר רב החליף פרשיותיה פסולות ומסיקנא דבאיזה ענין שהחליפן אפילו גוויית' לגוויית' ובריית' לברייתא פסולות ופירש"י כאן מימינו של קורא וכו' כשהקורא עומד כנגד המניח הוי ימינו של זה לשמאל של זה והקורא קורא כסדרן כסדר שהן כתובים בתורה מוקדם מוקדם ומאוחר מאוחר הילכך הא דקתני לעיל קדש והיה כי יביאך מימין מימינו של קורא קאמר והא דתניא אפכא דמשמע קדש והיה כי יביאך משמאל אמניח קאמר ע"כ · והקשה ר"ת א"כ אמאי פלגינהו לקרות ב' הראשונים מימין וב' האחרונות משמאל הל"ל ראשונה מימין וכל האחרות משמאל או אפכא ג' ראשונות מימין ורביעית משמאל כדקאמר גבי נר מערבית · לפיכך פי' ר"ת קדש והיה כי יביאך מימין של הקורא ומשמאל של קורא הוה שמע מבחוץ ואחריה והיה אם שמוע מבפנים והא דאמר הקורא קורא כסדרן לא כסדר האמור בתורה אלא סיום הברייתא דכיצד סודרן מפני שתירץ הגמרא כאן מימינו של קורא כאן משמאל של מניח ולא

פי'

דרישה

ורבינו לא חש לפרש הדבר באריכות . אלא העתיק מימרא דרב חסדא דאמר שני' כשירות ושלשה פסולות בכל ענין ואע"פ דרב חסדא לא חילק בשנים בין נתקלקלו זה כנגד זה או זה שלא כנגד זה מ"מ ע"כ צריכין לומר כיון דמלשון הגמרא לא משמע דפליג רבא ארב חסדא · וא"כ למה קאמר רב חסדא ב' כשרות ושלש פסולות כיון דגם בשנים בגוונא דשלשה כגון זה בצד זה נמי פסול אלא ע"כ רב חסדא ס"ק בב' מצינו צד היתר כגון בזה שלא כנגד זה · משא"כ בג' דלא מצינו צד היתר וא"כ ע"כ רב חסדא מיירי בחדשות דוקא ולא בישנות דא"כ הדרא קושיא לדוכתיה למה סתם דבג' לא מצינו צד היתר הא בישנות כשירות אלא רב חסדא מיירי דוקא בחדשות וקאמר דבב' מצינו צד היתר משא"כ בג' דבכל ענין פסול בין זה כנגד זה ובין זה שלא כנגד זה . ובישנות לא אמר רב חסדא · ורבא מפרש א"כ למילתיה דרב חסדא . א"כ שפיר כתב רבינו דבג' בכל ענין פסול ר"ל בין זה שלא כנגד זה בין זה כנגד זה והכל בחדשות ובישנות לא קמיירי · ומ"ש כתב דברי הרמב"ם דבישנות כשירות אפילו בכה"ג דהיינו אפילו זה כנגד זה ודו"ק :

סי' לד [א] סדר הנחתן בבתים לרש"י כו' ולר"ת הוא הסדר כו' כתבו סמ"ג והמרדכי שמלאו כתב מא"י שנפלה בימה שעל קבר יחזקאל ומצאו שם תפילין ישנים מאוד כסדר רש"י וכ"כ הרמב"ם והרשב"א כולם הסכימו וכן העלה ב"י בשם רוב הפוסקים ע"כ · ושמעתי משם מורי דאין לסתור סדר ר"ת ממה שמצאו תפילין בקבר יחזקאל כדברי רש"י שאדרבה לר"ת מצי למימר שפסולין היו כיון שכתבן באותן הסדר ולכך נקברו בקברו כדין ספרים פסולין שנקברין ונטמנין בקברו של צדיק :

לכך

ומ"ש רבינו ומיהו גם לר"ת צריך לכותבן כסדר שהן כתובים בתורה וכו' אע"ג דכבר כתב רבינו דין זה בסי' ל"ב סע"ו חזר וכתבו כאן להוציא ממי שכתב דר"ת לא נחלק בשל יד דכיון שכתובים הפרשיות בקלף אחד כותב אותן כסדר שהן כתובים בתורה וכך היא הנחתן אלא דבשל ראש דכתובים בד' קלפים אין קפידא בכתיבתן לכותבן כמו שכתוב בתורה אלא כותבן כסדר הנחתן בבתים לר"ת וכמ"ש בסה"ת ובמרדכי שיש מי שמפרש כך לר"ת וכך כתב בסמ"ק בהג"ה ע"ש ה"ר יחיאל דבשל ראש אין לחוש בסדר כתיבתן ובפנים בסמ"ק כתב ג"כ דבשל יד לא נחלקו כלום דר"ת נמי מודה דכתיבתן והנחתן זה אחר זה הם בקלף אחד כסדר שכתובים בתורה לכך כתב רבינו דליתא להאי פירושא אלא גם לר"ת בין בשל ראש בין בשל יד צריך לכותבן כסדר שהן כתובין בתורה אבל בהנחתן צריך לסדר הויות להדדי בין בשל יד בין בשל ראש וכך היא מסקנת התו' וסה"מ והמרדכי והסמ"ג והרא"ש אליבא דר"ת:

וכתב א"א הרא"ש לפי שנחלקו וכו' ואין כאן משום בל תוסיף דלא מקרי בל תוסיף אלא בשעושה חמש בתים וכו' תימא מ"ש שני זוגי תפילין מחמש בתים אדרבה מוסיף טפי הוא כשמניח שני זוגי תפילין דאית בהו ח' בתים וי"ל דה"ק דליכא בל תוסיף אלא כשמוסיף על המצוה לעשות חמש בתים ומתכוין לקיים מצות תפילין בחמש בתים וכ"ש אם היה מתכוין לקיים מצות תפילין בשני זוגי תפילין שיש בהם שמנה בתים דאית ביה משום בל תוסיף טפי אבל כאן אין מתכוין אלא לקיים מצות תפילין בד' בתים באותן שהן עשויין כתיקונם והאחרים לא יהיו עליו אלא לרצועות בעלמא אין כאן בל תוסיף ואע"ג דלפי זה לא ה"ל להרא"ש לחלק בין חמש בתים לשני זוגי תפילין אלא ה"ל לומר דליכא בל תוסיף אלא כשמכוין להוסיף על המצות וכו' כדפרישית יש לומר הא דנקט חמש בתים משום דהכי איתא בפרק הנחנקין דבחמש בתים איכא בל תוסיף ולאו דוקא חמש בתים וכדפרישית:

לה נהגו וכו' כל זה הוא מספר התרומה סוף ה' תפילין ומ"ש דבשל ראש שיטה רביעית יד טעות סופר הוא וצריך להגיה ידו"ד וכך הוא במקצת ספרי רבינו אבל בס"הת ובהגהת מיימוני ובאשר"י כתוב זה וכ"כ ב"י דצריך להגיה זה במקום יד · ובפרשה שלישית בשטה שלישית כתוב לבבך וצ"ל במקומו. לבניך · ובפרשה רביעית בשטה רביעית כתוב על בניכם וצ"ל במקומו את בניכם דכ"כ בספר התרומה והג"מ ואשיר"י:

לו אלו האותיות וכו' עד כמ"ס סתומה הכל מדברי הרא"ש בה' ס"ת:

ומ"ש

חוץ אצל השיני"ן שבבתים וכן הוא הסדר בשל יד למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה ומיהו גם לר"ת צריך לכותבן כסדר שהן כתובים בתורה שהוא קדש והיה כי יביאך שמע והיה אם שמוע דתניא כתבן שלא כסדרן יגנזו פי' שלא כסדר הכתובים בתורה לפיכך של יד שהן בקלף אחד יכתוב קדש והיה כי יביאך ויניח חלק פרשת והיה אם שמוע ויכתוב שמע ואח"כ יכתוב והיה אם שמוע דסדר הנחתן בבתים של יד ושל ראש שוין: ובדבר זה נפל מחלוקת בין הגאונים יש מהם סוברים כדברי רש"י ויש מהם כדברי ר"ת וכתב א"א ז"ל לפי שנחלקו בו גאוני עולם ותפילין של אלו פסולין לאלו דתניא החליף פרשיותיה פירוש שנתן של בית זה בזה פסולין ואמרו חכמים מקום יש בראש להניח בו שני תפילין וכן בזרוע לכן ירא שמים יצא ידי שניהם (ג) ויעשה ב' זוגות תפילין ויניח שניהם ויכוין בהנחתן באותן שעשויין כתקונן אליבא דהלכתא בהם אני יוצא ידי חובתי והאחרים הרי הן כרצועות בעלמא ואין כאן משום בל תוסיף דלא מיקרי בל תוסיף אלא כשעושה חמש בתים ולא יניח ב' הזוגות בכיס אחד שהאחד מהם הוא חול ואסור לתתם בכיס של תפילין אלא יעשה שני כיסין וסימן לכל כיס שלא יתן של זה בזה · וכן היה נוהג אדוני אבי ז"ל ורבו רבינו מאיר ז"ל:

לה נהגו במנין השיטין ע"פ הקבלה לכתוב בשל יד שבע שיטין בכל פרשה ופרשה ובשל ראש ד' שיטין ואם שינה לא פסל ואלו הן (א) ראשי שיטין בשל יד וידבר את היום יוצאים לתת חג ההוא תורת: בשנייה והיה רחם כשה לאמר כי הקשה בהמה לאות: שלישית שמע את והיו לבבך ובלכתך ידך מזוזות: רביעית והיה ובכל נפשכם ואכלת ה' בכם אשר ה' בין עיניכם ביתך ובשעריך: ואלו הן ראשי שיטין של ראש וידבר מזה הזאת יד: שניה והיה וכל פטר חמור ה' ממצרים מבית כל פטר רחם הזכרים: שלישית שמע נפשך לבבך על רביעית והיה עשב לא תתן על בניכם:

לו אלו האותיות שצריך לדקדק בכתיבתן שבקל אדם טועה בהם הא"לף צריך ליזהר בנקודה שעליה שהיא כעין יו"ד שתגיע

ראשונות מימין ורביעית משמאל כדקאמר (מנחות לח·) גבי נר מערבי לפיכך פי' ר"ת קדש והיה כי יביאך מימין של קורא ומשמאל של קורא הוי שמע מבחוץ ואחריה והיה אם שמוע מבפנים וכן פר"ח ורבינו האי והא דקאמר הקורא קורא כסדרן לא כמו שפירש"י כסדר שכתובות בתורה אלא כפר"ת שהוא סיום הברייתא דכילד סודרן מפני שתירץ התלמוד כאן מימינו של קורא כאן מימינו של מניח ולא פי' איזהו כעמוד בקורא ואיזו כעמוד במניח פי' שהקורא קורא כסדרן שהן כתובות בברייתא ראשונה:

ומה שכתב רבינו ומיהו גם לר"ת צריך לכותבן כסדר שהן כתובות בתורה וכו' כ"כ התוס' והרא"ש והמרדכי וכ"כ בסמ"ג והתרומה אבל סמ"ק כתב ומיהו בשל יד לא נחלקו ובהגהה תמה עליו ומשדכתא (ומפ' נ"ל) ר"ל דאין קפידא בדיעבד דהא דתניא החליף פרשיותיה פסולה על של ראש קאי כדמשמע בגמרא ע"כ ואין כן דעת הפוסקים אלא בין בשל יד בין בשל ראש אם כתב שלא כסדר שכתובות בתורה פסולים (א) וכ"כ בזה בסי' ל"ב:

ומ"ש רבינו בשם הרא"ש לעשות ב' זוגות תפילין כ"כ בסמ"ג וסמ"ק והתרומה וכתוב עוד בסמ"ג והתרומה שאם אינו יודע לכוין המקום ולהניח שניהם יחד יניח כדברי האחד של יד ושל ראש ויסלקם מיד ויניח אחרים על סמך ברכה ראשונה ואע"פ שמפסיק בין של יד לשל יד בברכת תפילין הראש זה טוב יותר מלהניח לגמרי שלא להניח כלל עכ"ל (ג) ובשימושא רבא כתב כסדר רש"י וכ"כ הרמב"ם וכתב סמ"ג והמרדכי ששלחו כתב מארץ ישראל שנפלה חומה שעל קבר יחזקאל ומצאו שם תפילין ושניהם מאד כסדר הרמב"ם ורש"י ורשב"א בתשובה האריך בדבר זה ודחה דברי ר"ת והעמיד דברי רש"י והרמב"ם ובסוף התשוב' כתב סוף דבר דעתי נוטה כרש"י והרמב"ם ועליהם אנו סומכים ועושים מעשה וכן היו נוהגים ה"ר יונה והרמב"ן ועושין מעשה בעצמן עכ"ל ותשובה זו תמצא בתשובות להרמב"ן סימן רל"ד:

ומ"ש רבינו וכתב א"א ז"ל לפי שנחלקו בו גאוני עולם וכו' עד שלא יתן של זה בזה בפסקיו בהלכו' תפילין כתב כן וכ"כ בא"ח בשם הר"י מקורבי"ל:

ומצאתי בתשובה אשכנזית כלשון הזה שני זוגי תפילין לא חזינן רבנן קשישי ז"ל דעבדי הכי וגופא אזיל בתר רישא וסמכינן על מ"ש סמ"ג בההוא דקבר יחזקאל גם ר"ת עשה שאל' חלום על ככה וכמדומה הואיל ולא נהגו מחזי כיוהרא ואין ליטול את השם אלא מי שמוחזק ומפורסם בחסידות מה שלא היו כן כל אותם שראיתי נוהגין כן והנוהגין כן טוב להניחם בבת אחת ואם עכ"פ לא יוכל להניחם בבת אחת נראה לברך על של רש"י הואיל ונוהגים כוותיה ושל ר"ת אינם אלא כדי לצאת ידי כולם וכה"ג עבדינן בליל פסח דמברכין אמצה לחוד כרבנן והדר עבדינן כריכה בלא ברכה כהלל וכן מאן דקרי מגילה בי"ד ובט"ו מברך בי"ד כרובא דעלמא ונראה דשל רש"י יהיו עליו בשעת ק"ש ותפלה כיון דנהוג עלמא כרש"י לא יפרוש מן הצבור לעשות אגודות ואחר תפלה יניח של ר"ת ואם ידאג שלא יהא כמעיד עדות שקר בעצמו יקרא בהם שמע והיה אם שמוע עד כאן לשונו (ג):

לה נהגו במנין השיטין ע"פ הקבלה לכתוב בשל יד ז' שיטין בכל פרשה ופרשה ובשל ראש ד' שיטין ואם שינה לא פסל ואלו הן ראשי השיטין וכו' כ"ז הסימן הוא לשון הרא"ש בסדר תיקון התפילין והוא מספר התרומה ואל יקשה עליך שכתב בשל יד ז' שיטין ואח"כ כ' תיבות יתירות דלית היום חד ריש שיטה הוא וכן כי הקשה וכן ובכל נפשכם וכן ה' בכם וכן אשר ה' וכן בין עיניכם וכן ביתך ובשעריך ובשל ראש כתב רבינו פרשה ראשונה שיטה רביעית יד וטעות סופר הוא כי אין תיבת יד בכל אותה פרשה וצריך להגיה זה במקום יד וכן הוא בפסקי הרא"ש ובספר התרומה ובהגהו' מיימון (א) ובפרשה שניה הראשי שיטין הן א' והיה ב' וכל פטר חמור ג' ה' ממצרים מבית עבדים ד' כל פטר רחם הזכרים ובפרש' שלישית כ' בשיטה שלישית לבבך וצריך להגיה ולכתוב במקומו לבניך ובפרשה רביעית כתב בשיטה רביעית על בניכם וכ"כ הרא"ש אבל בספר התרומה ובהגהות מיימון כתוב במקומו את בניכם:

כתב המנהיג אהא דתניא (מנחות לד:) אמר ר' יוסי מודה לי ר' יהודה ברבי שאם אין לו תפלה של יד ויש לו שתים של ראש שטולה עור על אחד מהם ומניח מכאן יראה לי שד' הבתים של ראש צריך לרבען למעלה מכל צד שיהא שוין לריבוע הבית של יד וכן שוים בענין השיטין אע"פ שקבלתי מרבותי דשל יד בכלי פרשה ז' שיטין ושל ראש ד' שיטין בכל פרשה מדקאמר טולה מכלל שהן שוין בכל ענין ואין חילוק ביניהם כלל עכ"ל ודבר מבואר הוא שאין כאן הכרע כלל לבטל קבלת רבותיו וקבלת כל הני רבוותא:

לו אלו האותיות שצריך לדקדק בכתיבתן שבקל אדם טועה בהם האל"ף צריך ליזהר בנקודה שעליה וכו' עד שלא תהא נראית כמ"ס סתומה כל אלה דברי הרא"ש בהלכות ס"ת והביא ראיה על כל דבר ודבר וקצת דברים אלו כתובים בספר א"ח בשם תשובת הרשב"א וז"ל המ"ס וסמ"ך שבס"ת תפילין ומזוזות צריכות להיות מדובקות וסמוכות לגמרי מפני שאמרו רז"ל מ"ם וסמ"ך שבלוחו' בנס היו עומדין וכן האל"ף והשי"ן שאם אינו כן אינם אות א' והקו"ף צריך שלא יהיה דבוק מפני שאמרו בהבונה (קד·) מאי טעמא כרעא דקו"ף תליא ע"כ וכתב בתשובות הרשב"א שכ"כ הרמב"ן ז"ל וכ"כ הר"ן בפ' הבונה וכ"כ הריב"ש בתשובה סי' ק"ד וכ' עוד שם שמעתי שיש מי שהורה שאם אות ה"א נתחבר לגג של מעלה לא פסול בדיעבד והביא ראיה מדאמרינן בהקומץ רבה (כט:) אמר רב אשי חזינא לספרי דוקני דתלי לכרעא דה"א ומדקאמ' ספרי דוקני נראה שאינו לעיכובא אלא למצוה מן המובחר ואין זה נכון בעיני שהרי נזכר זה בברייתא שלא יעשה הה"ין חת"ין

דרכי משה

לד (א) כתוב בברוך שאמר יכתוב פרשיות של יד תחלה ואח"כ של ראש שיד הוא ראשון בפסוק שנאמר והיה לאות על ידך וגומר ואם שינה לית לן בה וכתב עוד דקשר של ראש יעשה קודם לשל יד כסדר אותיות שדי שהשי"ן היא נעשית ראשונה ואח"כ הדלי"ת ואח"כ היו"ד: (ב) וכ"כ המרדכי: (ג) ותשובה זו היא בתשובת מהרי"ל סי' קל"ו:

לה (א) כתב בברוך שאמר אם יוכל לכוין השיטות בענין זה יעשה אבל לא יאריך או יקצר האותיות כדי לכוין ראשי השיטות אבל יוכל להאריך מעט האותיות בשיטה שנייה כדי לכוין ראשי השיטות:

ומצאתי

פרישה

פי' איזה נעמיד בקורא ואיזה נעמיד במניח פי' שהקורא קורא כסדרן שהן כתובים בברייתא ראשונה ובזה מבוארי' דברי רבינו:

(ג) ויעשה ב' זוגות תפילין ויניח כו' ז"ל המרדכי דף צ"ה ויניח שניהם יחד ואם אינו יודע לכוין המקום של שניהם ביחד יניח כדברי הא' של יד ושל ראש ויסלקם מיד ויניח האחרים על סמך ברכה הראשונה ואעפ"י שמפסיק עדיף טפי הכי ע"כ. וב"י כתב דמצא בתשובה דבשל רש"י יקרא ק"ש ותפלה ושל ר"ת יניח אח"כ לכריכה שעושין זכר להלל בלא ברכה וידאג לנפשו שמא העיד עדות שקר בעצמו ויחזור ויקרא בהן פ' שמע והיה אם שמוע · וכתב דצריך המחמיר להיות מפורסם ומוחזק בחסידות:

סי' לה (א) ראשי שיטין של יד הן · וידבר · את היום · יוצאים · לתת · חג · ההוא · תורת · שנייה · והיה · רחם · כשה · לאמר · הקשה · בהמה · לאות: שלישי' · שמע · את · והיו · לבבך · ובלכתך · ידך · מזוזות: רביעית והיה · ובכל נפשכם · ואכלת · ה' בכם · אשר ה' · בין עיניכם · ביתך ובשעריך: ראשי שיטין של ראש וידבר · מזה · הזאת · זה: שניה · והיה · וכל פטר חמור · ממצרים מבית · כל פטר רחם הזכרים: שלישית שמע · נפשך · לבניך · על: רביעית והיה · עשב · לא תתן · את בניכם · כצ"ל · וכן היא בב"י:

בין

חתי"ן והוכחתי למעלה דלעיכובא קאמר וכן נראה ממה שאמר הרמב"ם ז"ל בפ"א מהל' תפילין והראיה ההיא יש לי לדחותה בשני פנים וכו' עכ"ל ובסי' קמ"ו כתב שחיבור רגל הקו"ף בגג שלמעלה פסול כמו חיבור רגל הה"א לגג שלמעלה ואע"ג שמדברי מהר"י קולין בסי' ע"א נראה שאין לפסול אם רגלי הה"א והקו"ף נוגעים בגגם ככר כ' בסי' ל"ח שר"פ וא"ז והטור לא ס"ל הכי ומאחר שרוב מנין ורוב בנין פוסלין הדבר ברור דהכי נקטינן :

ומצאתי כתוב על מאי דאמרינן חזינא לספרי דוקני דתטרי לגגה דחי"ת יש לתמוה על הסופרים שאין חוששין לזה אלא בחי"ת דוהרה שהרי בכולן צריך זה התיקון וכ"כ בסמ"ג ואולי חששו לזה בעבור שיסתלק חרון אף שעשו אותה גבוה למעלה אבל בחתי"ן אחרות עשו כדברי רש"י וכ"ל כי האמת שאינו פוסל שהרי לא אמרו אלא חזינא לספרי דוקני שנראה שהמדקדקים עושים זה לא שנראה להכרח לעשיית האות ומ"מ טוב הוא לעשות בכלם עכ"ל ודע שמצאתי קונדרים לחכם אחרון שמו ה"ר יצחק ברוך שאמר מדבר בדרך ארוכה בצורת האותיות וייטבו דבריו בעיני ולכן ראיתי להעתיקו פה וז"ל : אל"ף תהיה נקודה העליונה כעין יו"ד ועוקץ קטן עליה ויהיה פניה עם העוקץ הפוך כלפי מעלה ויהיה ירך היו"ד דבוק אל גג הגוף באמצע הגג ויהיה סוף הגג עקום למעלה מאחוריו קצת והנקודה שלמטה תהיה רחוקה מן ראש של הגוף כשיעור עובי קולמוס וחצי ולנקודה התחתונה יהיה עוקץ קטן למטה לצד ימין ויהיה עוקץ שמאל של נקודה עליונה מכוון כנגד עוקץ ימין של נקודה תחתונה : ב' תהיה מרובעת ויהיה לה עוקץ חד למעלה לצד ימין נוטה לצד אל"ף ועקב עב למטה ומקל קטן למעלה בצד שמאל על פניה (א) : ג' יהא ראשו וגופו דומה לזיי"ן ראשו עב ורגל ימין יורד למטה מעט יותר מירך שמאל והירך יהיה משוך עב וקצת בשיפוע וקצת נמוך ושלשה תגין על ראשו (ב) : ד' יהיה גגה ארוך ורגלה קצרה ולצד ימין יהיה לה עקב טוב ורגלה פשוט קצת בשיפוע כנגד גימ"ל ועוקץ לצד שמאל בולט על פניה למעלה ואותו עוקץ לא יהיה ארוך : ה' יהיה כמו דלי"ת רק שנקודה תלויה בה ואותה נקודה לא תגע למעלה בגגה ולא תהיה הנקודה משוכה אלא תהיה למעלה דק ולמטה עב מעט עקומה למטה לצד הימין ולא תהיה הנקודה רחוקה מגגה יותר מעובי קולמוס ולא יהיה סמוכה לגג עד שאדם בינוני לא יוכל להכיר החלק שביניהם ברחוק ד' אמות ולא יהיה הנקודה נגד אמצע הגג אלא תהיה בצד שמאל נגד סוף הגג ומקל קטן בצד שמאל למעלה על פניה : וא"ו תהיה עגול לצד ימין כמו ר' אך ראשה קצר כמו יו"ד ופניה שוים ורגלה ארוך כעובי ב' קולמוסים ופשוט תחתיה בשוה לא שבור באמצע אלא עוביה מתמעט והולך מעט מעט עד שתהיה חדה למטה : זיי"ן ראשה יהיה עב ומרובע ועובר על גופה משני צדדין וג' תגין על ראשה (ג) : חי"ת תהיה כמו שני זיינין רחוקים זו מזו כעובי קולמוס ומחוברים בגג גבוה יחדיו אבל הזיי"ן שבצד ימין יהיה ראשו עגול לצד ימין ומקל קטן יהיה עליה בצד שמאל : טי"ת יהיה ראשו הימין קצת ארוך ומשפיל ראשו קצת ויהיה למעלה עגול ולא משוך בשוה ועוקץ פניו משוך למטה לתוכה והראש השני לצד שמאל יהיה דומה ממש לזיי"ן והרגל משוך בשוה למטה וג' תגין על ראש השמאל : יו"ד יהיה ראשה ופניה שוים ויהיה לה לצד ימין ירך קטן ועקום ותג בצד שמאל על פניה וכנגדו עוקץ קטן יורד למטה אבל העוקץ יהיה קצר מן התג וגם קצר יותר מירך הימיני : כא"ף תהיה עגולה מכל צד ופניה למעלה ולמטה שוים (וחללה כעובי קולמוס) : ך' גגה קצר וירכה יהיה ארוך ובעקמומיתה תהיה עגולה (וירכה יהיה אורך ג' קולמוסי' באורך גגה) : למ"ד גופה וראשה יהיה עגול לצד ימין למעלה אבל לצד שמאל יהיה לה זוית וראשה יהיה כפוף לפניה ועל ראשה ב' עוקצים קטנים וזנבה יהיה עב וכפוף לפניה היטב : מ"ם תהיה למעלה לצד ימין עגולה אבל למטה יהיה לה זוית אבל לא יהיה לה עקב כעין בי"ת וגגה יהיה למעלה שוה ולא עגול ויהיה גגה ארוך עד כנגד מושבה התחתון והנקודה שבצד שמאל יהיה משוך עם אליה וכמעט בשוה באלכסון קטן ולא הרבה והחרטום יוצא למטה מן הנקודה כאורך שני קולמוסים ויגיע עד כנגד מושב התחתון ולא יגע בו : ם' תהיה עגולה למעלה לצד הימין ולמטה יהיה לה זוית לימין ולשמאל ויסתום אותה לגמרי וגגה יהיה עובר חוץ לסתימה כשיעור עובי קולמוס : נו"ן יהיה ראשה כמו ראש זיי"ן והגרון עב וקצת ארוך ומושבה משוך לצד שמאל יותר מן הראש היטב ובעקמומיתה יהיה לה קצת עקב אמנם תהיה שמה עגולה : ן' כעין זיי"ן אך שהיא ארוכה (ד) : סמ"ך תהיה גגה למעלה ארוכה ולמטה מושבה קצר ותהיה עגולה למעלה לצד ימין ולמטה עגולה לצד ימין ולצד שמאל ויסתום אותה לגמרי וגגה למעלה יהיה עובר חוץ לסתימה כשיעור עובי קולמוס : עי"ן יהיה אות הראשון כעין יו"ד שפניה קצת כלפי מעלה וגופה משוך תחתיה בעמידה קצת ובה תהיה זיי"ן עומדת בשוה ונוגעת בירכה למטה מאחריה : פ"א לא יהיה לה עקב למעלה אבל יהיה לה זוית קטן אבל תהיה משוכה קצת לאחריה שתהא עגולה מבחוץ וכן למטה תהיה עגולה אבל מבפנים יהיה לה זוית כמו בי"ת ויהיה לה עוקץ על פניה לצד שמאל ויורד למטה אל הנקודה שבתוכה והנקודה תהיה למטה לצד שמאל עגולה ותלויה באותו עוקץ אבל לא תגע הנקודה בשום מקום יותר : ף יהיה לה זוית קטן ומשוך קצת לאחריה כמו הכפופה ורגלה ארוך (ה) : צד"י יהיה הראש הראשון כעין יו"ד שפניה קצת כלפי מעלה וידביק ירך האות למטה עב באמצע צואר צד"י למעלה מן ירך הצד"י וראשה השני יהיה כמו זיי"ן והצואר יהיה קצת עב וקצת ארוך ומושבה משוך לצד שמאל יותר מן שני הראשים היטב בעקמומית תהיה עגולה וג' תגין על ראשה : ץ פשוטה יהיה ראשה כמו הכפופה וגופה ארוך עד שיורד ירכה מן דיבוק היו"ד אליה כעובי ד' קולמוסים וחצי : קו"ף יהיה גגה שוה ואחוריה יהיה ירכה עקום היטב ותלוי בה רגל ולמעלה יהיה הרגל קצת עב ומתמעט והולך ולא יגע למעלה בגג ולא יקרבנו אל הגג עד שאדם בינוני ברחוק ד' אמות לא יוכל להכיר החלק ולא ירחיקנו מן הגג יותר מעובי קולמוס ומקל קטן לצד שמאל על פניה : רי"ש תהיה עגולה לגמרי מאחוריה ופניה שוים וגגה ארוך וירכה קצר : שי"ן ראשה הראשון יהיה כמו יו"ד שפניה כלפי מעלה וימשוך הגוף בשיפוע למטה עד כנגד ראש הג' והראש הב' יהיה כמו כן כמו יו"ד שפניה למעלה ועוקץ קטן עליה וימשוך ירכה למטה בשיפוע לצד שמאל עד מקום חיבור ראש הג' למטה אל גופה שיהיו ג' ראשים מחוברים למטה במקום אחד וכנגד זה יהיה חד למטה וראש הג' יהיה כמו זיי"ן וג' תגין על ראשה ולא יגעו הראשים זה בזה : תי"ו תהיה כמו דלי"ת ממש וירכה יהיה כמו דלי"ת הפוכה ויהיה סוף ירכה כנגד סוף גגה (ו) :

אל"ף מ"ש שעוקץ היו"ד שעל האל"ף הפוך קצת כלפי מעלה זה מפורש באלפא ביתא דרבי עקיבא מפני מה יו"ד שעל האל"ף זקוף למעלה מפני שצופה להקב"ה ומעידו שהוא אחד · ותג קטן שעל היו"ד רומז לסוד וירכה יהיה דבוק לאמצע הגג כי כן הקבלה מרבי יהודה החסיד ז"ל וסוף גגה כתב הרא"ש שיהיה עקום מדאמרינן בהבונה (קג :) לא יעשה אלפי"ן עייני"ן פי' שלא יעשהו ממש עקום וגבוה כמו ראש שמאלי ואע"ג דלא היה דומה ממש לעי"ן מ"מ חשוב דומה לעי"ן ומדהוצרך להזהיר שלא יעקם הרבה ויעשה אלפי"ן עייני"ן ש"מ שהוא דומה קצת ושבנקודה התחתונה יהיה עוקץ קטן למטה לצד ימין מפני שתמונתה כמ' יו"ד שתלוי בתג שלה בגוף האל"ף וכן מצאתי תארה בספרים ישנים וג"כ הוא לפי הסוד והעוקצים יהיו משתוים וזה כנגד זה רומז לסוד : ב"ית מרובעת מפני הסוד ויהיה לה מקל על פניה בצד שמאל ועוקץ קטן למעלה בצד ימין נוטה לצד האל"ף כדאמרינן בירושלמי דחגיגה מפני מה יש לבי"ת שני עוקצים א' למעלה ואחד לאחוריו אומר לבי"ת מי בראך מראה להם בעוקצה של מעלה ומה שמו מראה להם בעוקצו שמאחוריה לצד אל"ף ר"ל אחד שמו על כן יהיה העוקץ נוטה לצד ימין והעוקץ שעל פניה נהגו הסופרים לעשותו כמין מקל לנוי ויהיה לה עקב עב למטה כי תמונתה כמו דלי"ת תוך גרון של וא"ו ע"כ צריך שיהיה לה זוית למעלה שיהיה כדלי"ת ועקב טוב למטה שיהיה במקום ראשה של וא"ו : גימ"ל תהיה גופה כמו זיי"ן כי כן קבלנו אשר כל ראשי שמאל שבאותיות שעטנ"ז ג"ץ דומה לזיי"ן ע"כ נקראו התגין זיונין ויהיה ראשה עב ורגל ימין דק ויורד מעט למטה יותר מירך שמאל · כדאמרינן בפרק הבונה שלא יעשה גימל"ן צדי"ן פירוש אם היה ראש העליון דק והרגל של מטה עב או אם ימשך ירך שמאלי הרבה בשיפוע למטה שיהיה שוה לרגל ימין באחד מאלה כשתהפכנה תהיה דומה לצד"י פשוטה ומדהוצרך להזהיר שלא יעשה הירך בשיפוע הרבה שמע מינה שהוא בשיפוע מעט ומדהזהיר שלא יהיה ירכה ורגלה יורדין בשוה למטה שמע מינה שאין רגל ימין יורד הרבה למטה ומהכא שמעינן שירך שמאל יורד קצת למטה אבל לא הרבה וגם לא יהיה עקום אלא ימשוך בשוה ויגביהנו קצת כנגד הדלי"ת כדאמרינן בפרק הבונה (קד·) מאי טעמא פשטא כרעיה דגי"מל להדי דלי"ת הרי משמע שהוא פשוט ולא עקום וגבוה קצת ומסיק דרך גומל חסדים לרוץ אחר דלים פי' כך מגביה הגימ"ל ירכה ויהיה ירך משוך עב אל הגוף כי תמונת' שתהיה נראית כמין נו"ן כפופה ומהאי טעמא נמי לא ירד רגל ימין הרבה והירך יהיה נמוך כדי להסמיך אות אל ראשו כי כתב החסיד כשיכתוב צרכנו יכתוב הוי"ו תוך הנו"ן ש"מ שצריך להסמיך הראשים וא"כ כשיכתוב ארנך טוב לעקם צואר הצד"י מעט לצד ימין כדי שיקרב קצת הכא"ף הפשוט לראש הצד"י אבל בלי צורך לא יעקם שום אות כי כן קבלנו שיהו כולם בעמידה פשוטים ולא מוטים לא לימין ולא לשמאל : דלי"ת יהיה גגה ארוך ורגלה קצר שאם יהיה רגלה ארוך מגגה יהיה דומה לכא"ף פשוטה ועקב טוב לצד ימין ואינו די שיהיה לה זוית חד כי תמונתה כמו שני ווי"ן סגורים ויהיה העקב כנגד ראש וי"ו האח' והעוקץ שעל פניה כנגד ראש וי"ו השניה ורגלה פשוטה בשיפוע קצת לצד ימין כדאמרינן בהבונה מאי טעמא פשטא כרעיה דדלי"ת להדי גימ"ל דלמאי ליה נפשיה פי' העני לגומל חסד וא"ל דאין ר"ל שיהיה בשיפוע אלא קאי על מה שכרעיה בצד ימין ולא בצד שמאל דהא זה אמר אח"כ מ"ט מהדר אפיה דדלי"ת מגימ"ל דליתן ליה בצנעא א"כ הא דאמר פשטא כרעיה ר"ל שהירך בשיפוע לצד גימ"ל וכן משמע לשון פשטא כרעיה : ה"א לא תהיה עגולה כמו רי"ש דאמרינן בהקומץ (כט :) מפני מה ברא הקב"ה העולם הזה בה"א מפני שדומה לאכסדרה שכל הרוצה לצאת יצא ומ"ט תליא כרעיה דאי הדר בתשובה מעיילין ליה ומ"ט אית ליה תגא אמר הקב"ה אם חוזר בו אני קושר לו כתר כמוני ופר"ת דמיירי בעוקץ שמאחוריה ותגא פירושו כי הא דאמרינן בעירובין (יג·) דילמא יתבא זבוב אתגא דדלי"ת ומשוי ליה רי"ש · ומיהו בהגהות מיימונית כ' מדמשני אני קושר לו כתר משמע כפירש"י שכתר שעל פניה מיירי ואף ר"ת צריך להודות דיש לה על פניה כדאמרינן בירושלמי דחגיגה ה"א יש לה נקודה למעלה מלמד שעתידים לעלות פירוש היורדין למטה ומ"מ צריכין אנו לקיים גם דברי ר"ת שהרי הרוקח קבל שהה"א יש לה זווית מאחריה ועוד שתמונתה כמו דלי"ת ויו"ד ומהאי טעמא כתבתי שתהיה הנקודה למעלה דק ולמטה עב ועקומה קצת לצד ימין ולא לצד שמאל פן תדמה לתי"ו והנקודה תהיה כנגד סוף הגג מפני שאם ידבק למעלה תהיה דומות לחי"ת כדאמרינן בהבונה (קג :) לא יעשה ההי"ן חי"תן אלמא שדומין קצת ואילו יהיה הנקודה באמצע לא ידמו כלל : וא"ו תהיה עגולה לצד ימין שלא תדמה לזיי"ן ואע"פ שראש הזי"ין עובר מב' צדדין מ"מ חיישינן פן תינוק דלא חכים ולא טפש יקראהו זי"ן ויהיה פסול וראש' יהיה קצר שלא תדמה לרי"ש ופניה שוים שאם היו באלכסון לא היה כתיבה תמה כ"א שבורה ורגלה ארוך שלא תדמה ליו"ד ופשוט בשוה שלא תהיה כמו כתיבה שבורה באמצע דקה רק תמה ושלימה ומתמעטת עביה וזה רומז לסוד : זיי"ן ראשו מרובע ועובר מב' צדדין הכל מפני הסוד ולא יהיה רגלה ארוך שלא תדמה לנו"ן פשוטה : חי"ת יהיו שני רגליה דומים לשני זיינין ממש ולא כמו דלי"ת וזיי"ן דאמרינן בהבונה דאי נטל גגה דחי"ת ומשוי ליה תרי זיי"נין וגגה גבוה באמצע דאמרינן בהקומץ (כט :) חזינא להו לספרי דוקני דחטרי לגגיה דחי"ת כלומר חי ברומו של עולם ופר"ת שהוא מלשון חטוטרות גמל ופי' גג גבוה באמצע אבל רש"י פי' חוטרא מקל והוא מצד שמאל ואנו עושים כדברי שניהם והא דאמרינן באלפא ביתא דר' עקיבא חי"ת מפני מה אין קושר כתר מפני שבעלי חטא יש להם בושת משמע שאין לה מקל תירץ בהגהות מיימונית מקל שבצד שמאל שרגילים הסופרים אף בלא חיובא אין ידוע שהוא כתר מחוייב ומשם דקדק בהג"ה שאין לעשות לה עוקץ בצד ימין ויהיה שמה הקרן עגול בלא זווית ועובי קולמוס תהיה בין ב' זיינין כדי שתהא החי"ת מרובעת ארכה כרחבה : טי"ת יהיה ראשה קצת ארוך כי תמונתה כמו כא"ף וזיי"ן ומשפיל ראשו קצת מפני שגם גופה משוך תחתיו באלכסון ואז תיטב תמונת הכא"ף ועוד שאז יעשה הראש עגול למעלה ולא יהיה ראוי להושיב כתרי התגין שאם ראש ראשון שוה והגון להתגין כמו ראש השני לא היו מדלגין עליו להושיב כתרי התגין על ראש הב' דומיא דאין מעבירין על המצות והיינו טעמא שהיו"דין שבצד ימין בע"ין ולד"י ושי"ן כולם פניהם כלפי מעלה ועוקץ פני הראש משוך מעט לתוכו כי כן הכריע ר"ת מדהזכיר פ' הבונה שלא יעשה טתי"ן פאי"ן אלמא שהם דומים קצת וכן משמע באלפא ביתא דר"ע מפני מה טי"ת טמון ידו וזקוף ראשו שכל הנותן פרוטה לעני יתן לו בסתר אבל לא יכוף אותו הרבה פן ידמה לגמרי לפ"א : יו"ד תהיה ראשו ופניו שוין כדי שיראה שהיא כתיבה ולא משיטה ויהיה לה רגל קטן ולא יהיה גדול פן תדמה לרי"ש והרגל יהיה עקום להטיב צורתו וכן משמע לשון רש"י בסמוך ותג על פניה ועוקץ קטן יורד למטה כדאמרי' בהקומץ (סס·) אפילו קוצו של יו"ד מעכב ופירש"י דזהו רגל ימין שכפוף וקשה פשיטא דזהו גוף האות ועוד דזה של צד ימין נקרא רגל לכך פירש ר"ת שראש שמאל של יו"ד

דרכי משה

לו (א) ומצאתי שאורך ורוחב הב' יהא כג' קולמוסים ורוחב חללה כעובי קולמוס : (ב) וכ"ה בהגהות מיימוני פ"ב ויזהר שירך שמאל יהיה משוך לפניו ולא למטה עכ"ל הגהות מיימוני : (ג) ומצאתי ולא יהא רגלה ארוך יותר מג' קולמוסים : (ד) וכתוב עוד בברוך שאמר דנו"ן פשוטה תהיה ארוכה עובי ד' קולמוסים עם גגה : (ה) ולא יקצר אותה פחות מה' קולמוסים וחצי עם גגה : (ו) בברוך שאמר ויש סופרים טיפשים שמאריכים גגו של תי"ו כפלים מעבר רגלה וכן עושין בגג של ה"א וטעות הוא בידם ;

וכן

יו"ד כפוף למטה אלמא שרש"י ור"ת מאריכים רגל לצד ימין וגם מה שפי' ר"ת שראש שמאל כפוף למטה ודאי על זה לא פליג רש"י דאמרינן בפסיקתא מה יו"ד יש לה נקודה אחת למטה רמז לרשעים שיורדים ונקודה אחת למעלה רמז שעתידין לעלות משמע שיש לה עוקץ מלמטה וכנגדו תג מלמעלה והעוקץ של מטה יהיה קצר יותר מן הרגל פן תדמה לחי"ת ומהאי טעמא נמי יעקם רגל היו"ד : כא"ף כפופה קבלת החסיד שתהיה עגולה מכל צד ולא יהיה לה שום זוית ופניה יהיה למעלה ולמטה שוים כדי שיהיה ניכר שהיא כתיבה ולא משיטה : כא"ף פשוטה גגה קצר שלא תדמה לרי"ש לכן לא ימשיך אותה בסוף השיטה לעשותה ארוכה כלל ואע"ג דבהגהות מיימוניות פי' דאין למשוך שום אות כלל זהו דוקא למצוה אבל אי עביד לא פסל דהא הלכה רווחת בישראל דבגט מאריכין אותיות כדת משה וישראל אבל כא"ף פשוטה אי מאריך גגה יותר מרגלה פסול וכן אם האריך החי"ת עד שנשתנה צורת הזיינין פסול וכתב רא"ש שכל הפשוטות צריכות להיות ארוכות כשיעור שאם נכפלו יהיו כפופות ומה"ט לא יעשה לכא"ף פשוטה זוית למעלה אלא תהיה עגולה כמו רי"ש שאם כופפין אותה שתיעש' כא"ף כפופה דאין חילוק ביניהם רק שזו פשוטה וזו כפופה (ז) : למ"ד יהיה צוארה מלבד ראשה ארוך כעובי ב' קולמוסים וראשה עגול לצד ימין ולצד שמאל זוית לראשה מפני שכתב הרוקח שיש לכתוב למעלה מגוף למ"ד כעין וי"ו ותמונת למ"ד כמו כא"ף כפופה ועליה וי"ו ומה"ט כתבתי שיהיה זנבה עב וכפוף היטב לפניה ושמעתי קוראי תגר אם יהיה הזנב עב יהיה הכתיבה שבורה ולא תמה וליתא כי הכא"ף עצמה תוכיח שדקה באמצעית' וכן צואר הלמ"ד עצמה דקה בין ראשה לגופה וכן קבלנו שזנבה יהיה עב ומסכים לאשר פירשתי שתמונתה כמו כא"ף ומהאי טעמא תהיה עגולה מאחריה וכן כתב החסיד שאין זוית ללמ"ד וראשה כפוף לפניה ועל ראשה שני עוקצים מפני הסוד : מ"ם פתוחה תהיה למעלה לצד ימין עגולה כאשר כתב בהגהת מיימוניות ולמטה יהיה לה זוית ולא עקב שהרי תמונת' כמו כא"ף ואע"פ שיש לה זוית למטה מ"מ כיון שהיא עגולה למעלה ואין לה עקב למטה דמי טפי לכא"ף או לבי"ת (מלבי"ת) כי הב' יש לה עוקץ למעלה ולמטה עקב והזוית למטה אינו מהפך תארה שהרי בכתיבה המאושרה נהגו הסופרים לעשות לכא"ף כמין זוית אבל אין לעשות המ"ם גם למטה עגולה כי מ"ם פתוחה ומ"ם סתומה שוים ואם יהיה שמה עגולות שמא תדמה הסתומה לתינוק דלא חכים ולא טיפש לסמ"ך כי האותיות צריכות להיות ניכרות להדיא וגגה יהיה למעלה שוה ולא עגול ויהיה ארוך עד כנגד מושבה גופה שתהא מרובעת לסוד רמוז ועוד כי תמונת' כא"ף וא"ו · ועוד כדי שתדמה למ"ם סתומה ומהאי טעמא יהיה הנקודה משוך כמעט בשוה כדי שלא יהיה הפגם שביניהם גדול כשיעור שיתרחב מחמת פתחה כי פניה של מ"ם סתומה וי"ו עומדת ופניה של מ"ם פתוחה וי"ו מוטה קצת כי בתמונ' שניהם וי"ו · והחרטום עובר כי כן קבלת החסיד תארו כמו ראשו של תרנגול ששפתו עובר מתחת לכרבלתו · וארכו שני קולמוסים כי תמונת הנקודה והחרטום וי"ו כדפרישי' ויהיה כנגד מושב התחתון כדי שיהא ראוי לסתום : מ"ם סתומה כתב בהגהת מיימונית שתהיה עגולה למעלה בצד שמאל (ימין) כמו מ"ם פתוחה וכן עיקר אע"ג דרוב סופרים המומחים כותבין אותה מרובעת מ"מ מפני שרבינו שמחה כתב בשם החסיד שאותיות עיכ"ל סק"ר אין להם זוית ואותיות בד"הם פק"ת יש להם זוית והבינו שר"ל שיש להם זוית מכל צד כדי שיהיה צורת מ"ם סתומה מופרדת הרב' מצורת סמ"ך ולפי זה הוצרכה גם מ"ם פתוחה להיות מרובעת למעלה כי לעול' צריכות להיות דומים זו לזו בכל היכולת דמ"ש מכא"ף כפופה וכ"ף פשוטה ומפ"א כפופה ופ"א פשוטה שדומות להדדי וכן משמע מתוך דברי רא"ש בס"י שיהיו כך דומות להדדי ודברי' אלו דברי טעם הם וראוי לסמוך עליה' והנה אדרבה מדברי רבינו שמחה שכתב משם החסיד כדלעיל ראיה לדברי שהמ"ם עגולה למעל' שהרי מ"ם פתוחה דלגו עליה ולא הזכירו שיהיו לה זוית אף הוא מודה לדברי הגהות מיימוניות שהמימי"ן עגולות למעלה לצד ימין ומפני שמ"ם פתוחה עגולה למעלה אע"ג שלמטה יש לה זוית לא הזכיר רבינו שמחה והחסיד לא לגבי אותיו' שיש להם זוית ולא לגבי אותיות שאין להם זוית אבל מ"ם סתומה אע"ג דלפי זה בצד אחד עגולה כיון דבשני צדדין יש לה זוית הזכירה עם אותיות שיש להם זוית וכן בהדיא בספר התמונות שמ"ם פתוחה ומ"ם סתומה למעלה עגולות וכתב תמונת שתיהם כא"ף וי"ו הרי ע"כ אין להם זוית בכל צד לכן ודאי שהיא עגולה למעלה ותהיה סתומה לגמרי וכן הסמ"ך כדאמרינן מ"ם וסמ"ך שבלוחו' בנס היו עומדות וגגה יהיה עובר מחוץ לסתימה כשיעור עובי קולמוס כי זה שיעור הנקודה של מ"ם פתוחה דלעולם יש לדמו' כדפי' וכן כתב הרוקח שעמוד העליון יעבור מעט ועוד שצריך שתהא תמונת וי"ו כפופה כדפרישית : נו"ן יהיה ראשה כמו זי"ן והראש קצר ומושבה משוך לצד שמאל היטב יותר מן הראש שלא תדמה לבי"ת וצוארה קצת ארוך כדי להסמיך אותה אצל ראשה ויהיה לה קצת עקב שהרי תמונתו כמו זי"ן עומדת תוך וי"ו ותהיה שמה עגולה כי כתב רא"ש כל האותיות כפופות צריכות להיות עגולות למטה שאם תפשטנה תהיה פשוטה וכן משמע בפ' הבונה (קד :) דהיא עגולה דאמרי' נתכוין לכתוב אות ה' ועלו בידו שתי' ופר"ח נתכוון לכתוב טי"ת ולא הדביק ירוכו לצד ימין וכתב נו"ן זיי"ן : נו"ן פשוטה תואר צורתה כמו זיי"ן אך שהיא ארוכה כשיעור שתהיה ראויה להעשות נו"ן כפופה : סמ"ך תהיה עגולה מכל צד שלא תדמה למ"ם סתומה והנה מקצת סופרים עושי' סתימתה בסוף גגה ושגגו כי אין חלוק בין מ"ם סתומה לסמ"ך רק שזו בעלת זוית ולזו אין לה זוית ע"כ גגה עובר כעובי קולמוס כמו מ"ם סתומה · וכן בהדיא בספר התרומה שגם תמונתה כא"ף וי"ו : עי"ן יהיה ראש הראשון כעין יו"ד שפניה מעט כלפי מעלה כדפירש' גבי אות טי"ת וגופה תהיה בעמידה כדי שנוכל להסמיך אות אצלה וראש השני הוא כמו זיי"ן כדפי' ועומד בה ולא מוטה כדפי' : פ"א כפופה יהיה לה זוית למעלה מבפנים ומבחוץ כמו שכתב החסיד שפפ"ת יש להן זוית גם בזה שנגו הסופרים לעשות לפ"א זוית למטה ואינו כן שהרי הרוקח כתב משם החסיד עצמו שלובן של פ"א יהיה כמו בי"ת ומדלא אמר סתמא שהפ"א כמו בי"ת ש"מ דוקא הלובן כמו בי"ת אבל מבחוץ איננו כמו בי"ת ועוד שכבר פירשתי שהרא"ש כתב שכל הכפופות עגולות למטה · וכ"כ בהגהת מיימו' שפ"א צריך להיות כמו כא"ף ועוד שספר התמונות כתב גם כן בהדיא שתמונת פ"א כמו כא"ף ע"כ אין לעשות כלל זוית למטה מבחוץ כי אם מבפנים וזה יעשה על ידי שיתפוס הקולמוס באלכסון וכאשר תמשך לאחוריה מעט וכשאין לה זוית למטה תחשב תמונת כא"ף אע"פ שיש לה זוית למעלה שהרי בכתיבה המאושר' נהגו הסופרים לעשות הכא"ף כפ"א לנוי ותהיה רחבה קולמוס וחצי כדי לתלות בה הנקודה מבפנים שלא תגע ויהיה לה עוקץ על פניה ותהיה הנקודה תלוי בה כי הנקודה ומשך העוקץ יהיה כתמונת וי"ו ומהאי טעמא פירשתי שהנקודה למטה לצד שמאל תהיה עגולה : פ"א פשוטה יהיה לה זוית קטן למעלה אבל תהיה משוכה לאחוריה כמו כפופה שאם תפשטנה תהיה מאחוריה כמו כא"ף : צד"י כפופה ראשה הראשון יהיה כפוף קצת למעלה כדפרי' וירכה ידביק באמצע צוארה ויזהר שלא ידביקנה למטה פן תראה תאר' לעי"ן וראשה השני כמו זיי"ן כדפרישי' וצוארה קצת ארוך כדי להסמיך אות אצל ראשה ומושב המשוך לצד שמאל היטב כי תואר גופה קבלנו שהיא כמו נו"ן ובעקמומיתה תהיה עגולה כדפי' : צד"י פשוטה יהיו ראשיה כמו של צד"י כפופה וירכה תרד למטה מן דיבוק הראשון כדי שיהא ראוי לעשותה צד"י כפופה : קו"ף כתב החסיד מדבעי' בפ' גט פשוט (קסו :) קפל מלמעלה וספל מלמטה מהו מי חיישינן לזבוב או לא כלומר שמא היה למטה כתוב גם קפל וזבוב משכה רגל הקצר כנגד רגל הארוך עד שנראה כמו ספל אלמא שדרך לעקם רגל ימין עד דאפשר לזבוב לדבקו לרגל שמאל ומהאי טעמא יש למשוך רגל שמאל קצת באלכסון כנגד רגל ימין · וכן מוכח בספר התמונה שרגל ימין יהיה עקום היטב כי תמונת רגלה כמו כא"ף והרגל השמאלי תלוי בה כדאמרי' בהבונה (קד ·) מאי טעמא תלוי כרעיה דקו"ף אמר הקב"ה לרשע אם חוזר בו ליעול בהאי גיסא ואותו רגל יהיה למעלה עב ולמטה דק כי תמונתו כמו נו"ן פשוטה ומהאי טעמא יהיה שיעור ארכה כאורך עובי ג' קולמוסים וחצי כדי שיהיה ראוי לכוף ולעשות נו"ן עקומה וישאר צוארה שני קולמוסים ומושבה קולמוס וחצי ואע"פ שפירש שראוי להיות אורך נו"ן פשוטה כעובי ד' קולמוסים הכא לא יאריך בו יותר כדמוכח בפרק גט פשוט (קסו ·) שקרוב צורתה לצורת סמ"ך כדפי' אלמא שאין דרך להאריך רגל ימין וכדי לקיים דברי שניהם יעבור רגל ימין לפני השמאל כעובי שני קולמוסים · ותג לצד שמאל על פניה כדאמרי' בהבונה מ"ט מהדר תגיה דקו"ף לגבי רי"ש אמר הקב"ה לרשע אם אתה חוזר בך אני קושר לך כתר ולשון תג וכתר משמעו מקל ולא גוף האות כדפי' : רי"ש תהיה עגולה ממש מאחוריה שלא תדמה לדלי"ת ופניה שוים שלא תהיה כתובה משיטה וגגה ארוך וירכה קצר שלא תדמה לכ"ף פשוטה : שי"ן ראש הראשון כמו יו"ד שפניה מעט כלפי מעלה כדפי' וראש האמצעי יש עושין אותו כמין זיי"ן אך רבי' שמחה והרוקח ור"ס כולם הסכימו שראש האמצעי ג"כ כמו יו"ד · וכן קבלנו תמונת ראש הראשון עם גופו כמו וי"ו והאמצעי כמו יו"ד והג' כמו זיי"ן כדפרי' ויהיה צירופו זי"ו ורומז לסוד ושל ראש האמצעי עוקץ קטן למעלה גם רומז לסוד : וכתב הרוקח לדבק ראש האמצעי לצד שמאל למטה ואז יהיו הג' ראשים מחוברים למטה במקום אחד ועומדים על רגל אחד ושמה יהיה חד למטה דאמרינן בפרק הבונה מ"ט אמת מלבן לבוני ושקר לא מלבן לבוני ומשני קושטא קאי שקרא לא קאי ושקר אין לו רגלים מכל שכן שאין לו מושב אלא חד יהיה ויעמוד השי"ן על רגל אחד כמו הקו"ף והרי"ש : תי"ו כתב הרוקח שיהיה תואר צורתה דלי"ת קטן הפוכה בתוך דלי"ת גדול אמנם בספר התמונות כתוב תארה כמו וי"ו בתוך דלי"ת ונהגו כל הסופרים המומחים שראיתי כדברי הרוקח ואמרי' בירושלמי אם הלכה רופפת בידך הלך אחר המנהג · ורגל שמאל יגע למעלה כי כל האותיות שלימות גוף אחד כדפרישית ורגל ימין יהיה קצר שאם יהיה ארוך שמא תדמה לתינוק דלא חכים ולא טפש לפ"א פשוטה · עד כאן לשון הקונדרסים שמצאתי והרבה מדבריו נמצא בספרי הפוסקים וכבר כתב הוא עצמו קצת דברים בשם הפוסקים ואשר לא כתב שם אמרם אכתוב באיזה ספר מהפוסקים הם כתובים :

מ"ש בעוקץ של האל"ף וילמד כן מתוך מאי דאיתא בא"ב דר' עקיבא כן למד משם גם כן ספר התרומה וז"ל משמע שעשוי כעין יו"ד וגם צריך שלא יהא נמשך ושפל לצד מטה אלא זוקף כלפי מעלה וכ"כ בהגהת מיימון · וכן כתב האגור נקודה ראשונה העליונה כדין יו"ד ופניה באמצע הגג כלפי מעלה וכ"כ החסיד ע"כ :

ומ"ש וירכה יהיה דבוק לאמצע הגג כ"כ האגור וז"ל וידבק הרגל באמצע הגג וכן רגל היו"ד שהיא למעלה וכו' ואם היה נוגע הרגל בגג האל"ף למטה או היו"ד שלמעלה נוגעת אל הגג למטה בצד שמאל פסול עכ"ל : וז"ל הר"י אסכנדרני אם הדביק גוף יו"ד שלמעלה או גוף יו"ד שלמטה בגוף האל"ף פסולה שאין להדביקן בוי"ו האמצעי אלא בדקות שבהן לא בגופן ואם הדביקן בגופן שנפסלו אין די להן במחיקות דבק דהוי כחק תוכות אלא צריך לגרוד כל היו"ד שנדבקת ולתקנה לכתחלה עכ"ל : וכן יש ליזהר ביו"ד השינ"ין והעייני"ן והפאי"ן והלדי"ן שלא יגעו באות אלא במקום דיבוקן לבד ואם נגעו נפסלו וצריך לגרוד כל היו"ד שנדבק ולתקנה לכתחלה :

ומ"ש שסוף גגה יהיה עקום כ"כ בסמ"ג ובהגה' מיימון ובמנהיג ובאגור וכ"כ הר"ן בפרק הבונה ואע"פ שלדברי ספר התרומה והרא"ש אין הכרע מההוא שכתב בספר התרומה גבי אות גימל דהא דאמרי' שלא יכתבו לאלפין עיינין לא מפני שדומות זו לזו קאמר אלא משמיענו שאע"פ שר' חייא קורא לאלפין עיינין וקמ"ל אע"פ שמחליפין קריאתן אין מחליפין כתיבתן וכ"כ הרא"ש בה' ס"ת כיון דלאיכך רבוותא יש הכרע משם צריך לדקדק בדבר :

ומ"ש שהבי"ת יהיה לה מקל על פניה לצד שמאל ועוקץ קטן למעל' כדאמרינן בירושלמי כן כתבו הרא"ש והגהת מיימון והאגור ונזכר בדברי רבינו :

ומ"ש ויהיה לה עקב למטה כ"כ האגור : ומ"ש באות גימ"ל שיהיה ראשה עב ורגל ימין דק ויורד מעט למטה יותר מירך שמאל כ"כ בספר התרומה ובהגהת מיימון ובאגור : ומ"ש והירך יהיה נמוך כדי להסמיך אות אצל ראשו כן כתב האגור : ומ"ש שאות דלי"ת רגלה פשוטה קצת בשיפוע לצד ימין כדאמרינן בפ' הבונה וכו' כן כתב בספר המנהיג :

ומ"ש שאות ה"א אית לה תגא ונחלקו בפירושו רש"י ור"ת כן כתבו הרא"ש וספר התרומה והגהות והאגור וגם רבינו כתבו וכתב שטוב לעשות כדברי שניהם :

על מ"ש הרוקח שקיבל מרבותיו שה"א יש לה זוית מאחריה כדלי"ת ולא עגולה מאחריה כרי"ש כתב הר"י אסכנדרני ראיה לדבריו מדתניא במסכת ס"ת (פ"ה) היה צריך לכתוב את השם וטעה והטיל בתוכו דלי"ת מוחק ה"א אחרונה ויכתוב הדלי"ת ה"א עכ"ל :

כתב המנהיג וי"ו צריך לכתבה כאנקליות מדכתיב עשה ווים לעמודים :

ומ"ש והנקודה תהיה כנגד סוף הגג כ"כ האגור : ומ"ש באות חי"ת כתבו הרא"ש וסה"ת והגהות והאגור והזכירו רבי' : ומ"ש ואנו עושים כדברי שניהם כ"כ בסה"ת והגהות והאגור וכ"כ במרדכי בפ' הקומץ וז"ל ר"ת היה אומר לעשות שניהם מקל בראשה דרך כתיבתה וגם כדפירש' גבי גבוהה באמצעיתה וגם לא מיפסל בהכי אפי' איגה נעשית כדרך כתיבתה כיון דקרי לה תינוק דלא חכים ולא טפש : וז"ל הר"י אסכנדרני חי"ת היא מהאותיות המרובעות על כן אין להאריך אותה בסוף שיטה דאי הכי לא הויא שני זייני"ן וכן אין לעשותה כמין דלי"ת וזיי"ן וכו' בספר יראים יעשה כרש"י וכר"ת ואין

דרכי משה

(ז) וכן הוא במרדכי ה"ק דף צ"א ע"ג ומיהו משמע שם דאם לא האריך נו"ן פשוטה כשיעור הכפופה כשר בדיעבד וכן משמע שם דאם עשה הכפופה מרובע ולא עיגול למטה כשר ונראה

שתגע בה וכן כל האותיות צריכות להיות גולם אחד [א] לכך צריכות כולן ליגע כגון הנקודה בשי"ן ובעי"ן ומה שאחורי הצד"י (א) ובאחת שאינה נוגעת פסולין (ב) חוץ מרגל הה"א והקו"ף שאותן לבד אין להם ליגע ואם נוגעות פסולין: בי"ת צריך ליזהר בתג שלאחוריה לרבעה שלא תהא נראית ככ"ף וצריך שיהא לה בראשה מצד שמאל תג קטן: דל"ת צריך ליזהר (ג) בתג של אחוריה לרבעה שלא תהא נראית כרי"ש: ה"א יש לה תג קטן למעלה מצד שמאל כדאיתא בפרק הקומץ מ"ט אית לה"א תגא ופירש"י יש לה תג קטן בסוף גגה למעלה ור"ת פי' דמיירי בעוקץ של אחוריה לרבעה שלא תהא עגולה מאחוריה וטוב לעשות כדברי שניהם: (ד) חי"ת איתא בפרק הקומץ חזינא לספרי דוקני דחטרי לגגה דחי"ת ופירש"י כמין חוטרא של צד שמאל (ה) יש לה למעלה כמין מקל כזה ור"ת פירש יש לה להיות גובה באמצע גגה כזה מלשון הטוטרות ויזהר שלא יאריך רגל היו"ד שלא תהא נראית כוי"ו ולא יקצר רגל הוי"ו שלא תהא נראית כיו"ד וכן רגל הזיי"ן לא יאריך שלא תהא נראית כנו"ן פשוטה ולא יקצר רגל הנו"ן שלא תהא נראית כזיי"ן ור"ת פירש שהיו"ד צריך (ו) שיהיה ראש שמאלי כפוף למטה כזה כדאיתא בפרק הקומץ מפני מה ראשה של יו"ד כפוף ואיתא בפסיקתא העה"ב נברא ביו"ד מה יו"ד יש לה נקודה אחת למטה רמז למתים שיורדין לגיהנם ואחת למעלה רמז שעתידין לעלות ולפ"ז יש ליו"ד תג למעלה וגם כפוף למטה: הטי"ת היה אומר ר"ת שצריך שיהא ראש ימין שלה כפוף למטה כזה ט והכ"ף יזהר לעגלה מאחוריה שלא תהא נראית כבי"ת והסמ"ך צריך לעגלה מג' רוחותיה שלא תהא נראית כמ"ם סתומה ובכל אות שיש בה ספק (ז) מייתינן ינוקא דלא

ב"י

ואין בתוספת זו קלקול לאות ואי משום הא דאמרינן באותיות דר"ע חי"ת אין קשור לה כתר פי' שאינו מחוייב לעשות כן ובלבד שיעשנה בסוף הגג לצד שמאל שתהא נראה כמו ראש רגל שמאל ולא למעלה ככתר על גגה ולא יאריך בגגה כלל ואם האריך פסולה ובתפילין אין לה תיקון עכ"ל: **ומ"ש** באות טי"ת שעוקץ פני הראש משוך מעט לתוכו כ"כ הרא"ש וסה"ת וסמ"ג והמנהיג והגהות והאגור וגם רבי' כתבו וכ"כ הר"ן בפ' הבונה: **ומ"ש** באות יו"ד דברי רש"י ור"ת כן כתבוהו כל הספרים הנזכרים וכ' מהר"י קולן בסימן ס"ט וע"ד קוצו של יו"ד פשיטא שיש לחוש לדברי ר"ת שהביא ראיה לדבריו וגם כל הפוסקים האחרונים הביאוהו דבריו לפסק הלכה: **וכתב** האגור יו"ד הרגל יעשה קצר ועקום כלפי שמאל שלא תדמה לוי"ו וכ' עוד השני קוצות יעשה ביו"ד בטרם יתחיל לכתוב אות אחרת כי פסולה היא בלא אלו השני הקוצות לדברי ר"ת עכ"ל כלומר ואם כתב אות אחר תחלה ואחר כך עשה הקוצות הוי כתב שלא כסדרן ויגנזו: **וז"ל** הר"י אסכנדרני נמצא בהגהות מיימון שמעתי שקוץ היו"ד מעכב לר"ת מ"מ בתפילין ומזוזה אם לא עשאן לא פסל מאחר שיש יו"ד עליה אפי' בלא אותו קוץ שמצד שמאל אבל ברגל של צד ימין אם לא עשאה בתחלה אין לתקנה אח"כ בתפילין ומזוזות משום שאין נקרא יו"ד בלא אותו רגל ונמצא כותבן שלא כסדרן עכ"ל: **ומ"ש** בכא"ף פשוטה שלא ימשוך אותה בסוף השיטה לעשותה ארוכה כ"כ האגור (ח): וכתב עוד בשם החסיד שצריכה להיות ארוכה כפלים כגגה: **ומ"ש** שכל הפשוטות צריכות להיות ארוכות כשיעור שאם נכפלו יהיו כפופות כ"כ בעל התרומה והגהות והאגור והמרדכי בהקומץ וכן כתב המנהיג וז"ל מדקאמר בפרק הבונה (קג:) שלא יכתוב כפופין פשוטין משמע שאין להאריך הפשוטות יותר מכפיפת הכפופות: **ומ"ש** שכא"ף פשוטה תהיה עגולה למעלה כמו ריש כן כתבו התרומה והגהות והאגור: **וכתב** הר"י אסכנדרני יש מי שכתב שאם כתב הכא"ף פשוטה בזווית כמו דלי"ת שהיא פסול' ובתפילין ומזוזות לא יועיל בה תיקון כמו הדלי"ת שכתבה במקום רי"ש דתיקונם מיקרי חק תוכות עכ"ל: **ומ"ש** באות למ"ד יהיה הזנב עב וגם מ"ש ועל ראשה שני עוקצים קטנים כ"כ האגור: **כתב** המנהיג למ"ד צריך לפרוח באויר בצוארו למעלה כלפי פניו מדפרש"י בחלק (קו:) גבי מגדל הפורח באויר בעוקץ הלמ"ד שבולט לפניה:

ומ"ש שתהיה עגולה מאחריה גם האגור כתב בשם החסיד שהלמ"ד מהאותיות שאין להם זויות: **וז"ל** הר"י אסכנדרני ותהי' עגולה מאחרי' לצד ימין אבל לצד שמאל מקום חיבור גופה וצוארה צריך שיהיה לו זוית בין סוף הוי"ו שיורד בדקות לצורת כ"ף עכ"ל. וכתב עוד ששני תגין שעל ראשה רמז לחסד ודין וע"כ הימיני גדול (ט): **ומ"ש** שמ"ם סתומ' תהי' עגולה למעל' לצד שמאל והסופרי' כותבין אותה מרובע' והאגור כ' שתה' מרובע' מכל וכל וכדברי הסופרי' וגם בספר התרומ' כתוב מ"ם סתומה צריכה להיות מרובעת מארבע רוחותיה מדאמרינן מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדין ע"כ ויש לדחות דמד' רוחותיה דקאמר לא לענין שתהא מרובעת אלא לענין שתהא סתומה מד' רוחותיה תדע שהרי הראיה שמביא אינה לענין הריבוע אלא לענין הסתימה: **ומ"ש** בשם החסיד האותיות שיש להם זויות ושאין להם זויות באגור כתוב בנוסח אחר וז"ל והחסיד כתב אלו האותיות שיש להם זויות בדהח"ס פף"ת ואלו שאין להם זויות ט"וכ לסק"ר: **ומ"ש** ותהיה סתומה לגמרי וכן הסמ"ך כן כתבו התרומה והגהות והאגור והר"ן בפרק הבונה: **ומ"ש** שאות נו"ן כפופה ראשה כמו זיי"ן כן כ' האגור וז"ל יכתוב ראשה עב והגרון עב והמושב למטה ארוך יותר מראשה שלא תדמה לבי"ת עכ"ל וצ"ל שמה שכתב והגרון עב היינו לאפוקי שלא יהיה דק ביותר דהא ודאי פשיטא שאינו ר"ל שיהיה כ"כ עב כמו ראשה: **ומ"ש** דנו"ן פשוטה תואר צורתה כמו זיי"ן כ"כ הר"ן בפרק הבונה אהא דאמרי' שלא יכתוב זיינין נוני"ן זייני"ן וז"ל ומכאן שצריך הקו הארוך של נו"ן פשוט באמצע ראשה הגם כצורת זיי"ן ואל יסמוך הקו הארוך בקצה ראשו כעין וי"ו שאם כן הוי ליה לומר ווי"ן נוני"ן נוני"ן ווי"ן: **ומ"ש** באות סמ"ך שתהיה עגולה ושגגה עובר ז"ל הר"י אסכנדרני הסמ"ך צריך שתהיה מלמעלה גגה שוה והיא מחוברת משתי אותיות כא"ף כפופה דבוקה עם וי"ו בסופה ע"כ צריך שתהא עגולה מג' רוחותיה ומלמעלה שוה בגגה כמו גג כא"ף ולמטה מושב קצר ויסתום אותה לגמרי וגגה למעלה יהיה עובר חוץ לסתימה כשיעור גג הוי"ו וארכה ורחבה כמו בי"ת רק שעובר חוץ מהסתימה כגג וי"ו עכ"ל: **ומ"ש** באות עי"ן כן כתב האגור בשם החסיד: **ומ"ש** שפ"א כפופה תהיה עגולה מלמטה כן כתב האגור בשם רא"ס וכתב שכך הוא ג"כ לפי הקבלה אמנם הרוקח כתב בהדיא בשם החסיד שצריך לעשות הפ"א מרובעת כמו הבי"ת ולא עגול כמו כא"ף וכן הפ"א פשוטה דינה להיות מרובעת וכן נוהגים הסופרים עכ"ל וכבר אתה רואה שבעל הקונדרים הזה כ' דאדרב' מדברי הרוקח איכא למידק דמבחוץ תהיה עגולה: **ולענין** פ"א פשוטה כתב האגור יש לכתבה עגולה כמו רי"ש אבל לפי קבלת החסי' צריכה להיות מרובעת כמו פ"א כפופה והנקודה שבפנים ראשה הפוכה כנגד פנים ולא כנגד חוץ עכ"ל והגהות מיימון כתבו שהפ"א פשוטה צריכה להיות עגולה למעלה כמו שרגלי הפ"א כפופה למטה: **וז"ל** הר"י אסכנדרני יזהר בנקודה שבתוכה שלא תהיה הפוכה לצד חוץ פן תדמה לתי"ו: **ומ"ש** בצד"י כפופה ופשוטה רוב דבריו הם באגור: **וז"ל** הר"י אסכנדרני ידביק היו"ד לצואר הנו"ן ולא למטה שלא תדמה לעיי"ן וראשה השני צריך שיהיה כראש הזיי"ן שנוטה לכאן ולכאן וימשוך מושבה לצד ימין קצת ובמקום כפיפתה תהא עגולה עכ"ל: **ומ"ש** בקו"ף גג רגל ימיני עקום היטב כ"כ האגור: **וז"ל** הר"י אסכנדרני רגל שמאל היינו כרעיה דקו"ף התלוי יש למשוך אותו קצת לצד ימין באלכסון קצת עכ"ל: **ומ"ש** ושיעשה תג לצד שמאל כ"כ ספר התרומות והאגור: **ומ"ש** באות רי"ש שיכתבנה עגולה וגגה ארוך וירכה קצר כן כתב האגור וטעם שצריך להיות גגה ארוך כדי שלא תדמה לוי"ו: **ומ"ש** באות שי"ן בראש האמצעי גם האגור כתב שרבינו שמחה וסמ"ג והרוקח כתבו שצריך להיות כמו יו"ד: **ומ"ש** בשם הרוקח שג' הראשים יעמדו על רגל אחד כן כתב הר"ן בפ' הבונה הא דאמרינן שקרא אחד כרעא וז"ל ומכאן צריך לעשות השי"ן חד ולא לעשותו רחב וכ"כ המנהיג: **ומ"ש** באות תי"ו שרגל שמאל יגע למעלה כ"כ המנהיג וז"ל ותי"ו נראה שהיא סתומה ככתיבת ספרדים שאם היא פתוחה ככתיבת צרפתים ה"ל לתת טעם בתלמוד (שבת קד.) בפתיחתו כמו שנתן להק' עכ"ל וכך הם דברי רבינו שכתב שכל האותיות צריכים להיות גולם אחד חוץ מהקו"ף והה"א: **כתב** המרדכי בפרק הקומץ כל אותיות כפופות שעשאן עגולים מצד ימין בלא עוקץ כשרים ע"כ ומשמע דלכתחלה אין לעשותן עגולות ותימא שקצת כפופות יש שצריך עכ"פ לעשותן עגולות ואם לאו פסול שהרי כא"ף אם לא עשאה עגולה הרי היא דומה לבי"ת וכן שאר אותיות כפופות משפטן לעשותן עגולות מצד ימין בלא עוקץ: **ומ"ש** רבינו שאם רגלי הה"א והקו"ף הם נוגעים פסולים כבר נתבאר ברא"ש סי' זה: **ומ"ש** רבינו ובכל אות שיש בה ספק מייתינן ינוקא דלא

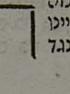
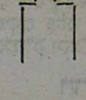
ב"ח

ומ"ש חוץ מרגל הה"י והקו"ף שאותן לבד אין להם ליגע ואם נוגעות פסולים נראה דאפילו נפרדת כחוט השערה מגגה נמי כשר דלא פסל אא"כ נוגעות ממש וקשה דא"כ אמאי קאמר בפרק הקומץ רבה סוף (דף כ"ט) אמר רב אשי חזינא להו לספרי דוקאני דתלו ליה לכרעיה דה"א דמשמע דהמדקדקי' תלו ליה דמאי איריא מדקדקים הלא אינו ה"א כלל אלא חי"ת אם לא נפרדה מגגה ופסול. וי"ל דה"ק דתלו לה דנראה מרחוק שאינה נוגעת כדאיתא בהמגרש גבי ה' דלמהך בגט דצריך להרחיקה אף כאן הרחיקו הרבה כדי שתהא נראה תלויה בתוכה וכן ראו לתלות רגל הקו"ף בהרחקה מגגה טוב מצאתי בספר ברוך שאמר שכתב לשון הר' יהודה החסיד אין להרחיק לא ירד ה' ולא ירד הקו"ף מן הגג אלא שיעור עובי הגג ויפריד בין סירך ובין הגג שיראה הלובן שביניהם ברחוק אמה לא בילד ולא בזקן אלא מבן כ"ה שנים ועד כ' שנה עכ"ל. עוד כתב דמשמע מלשון האשיר"י דלא יתלה רגל ה"א באמצע ה"א כזה אלא בסוף גגה כזה כי אין חלוק בין ה"א לחי"ת כי אם שרגל החי"ת מחוברת לגגה ורג"ל ה"א תלויה אבל זה וזה בסוף גגה וכן הדין בקוף עכ"ל: **ומ"ש** ח' איתא בפרק הקומץ דחזינא לספרי דוקאני דחטרי לגגה דחי"ת ופרש"י כמין חוטרא כזה וכו' כלומר שהם מדקדקים דאע"פ דהרגל נוגע בגגה בטוב והיא חי"ת גמורה אפ"ה מדקדקים לתקן לה כמין חוטרא שלא יטעו לומר שהיא ה"א ונפרדה כחוט השערה ואע"פ דפי' תלמודא גופה חטרי להו לגגיה דחי"ת כלומר חי הוא ברומו של עולם היינו משום דבתג קטן היה מספיק שיהא נראה בטוב שהוא חית ולא ה"א ולא היה צריך לעשותו גדול כל כך כמו חוטרא אם לא שבאו להורות שהקב"ה שהוא חי שוכן ברומו של עולם ומשום האי טעמא לחוד לא היה צריך לעשותו גדול כל כך אלא גדול קצת לומר שהוא חי ברומו של עולם אלא לפי שעשיית תג גדול קצת אינו בא אלא כדי שלא יראה שהוא ה"א על כן עושה אותו גדול כל כך לומר שהוא חי ברומו של עולם ולר"ת קשה אפירוש רש"י מהא דאיתא בפרק הבונה שנטלו לגגו דחי"ת ועשאו ב' זייני"ן אלמא דעושין באמצע גובה כמין חטוטרא דגמל שכשנוטלין אותו גובה עשאו ב' זייני"ן וכתב בספר ב"ש שאנו עושין כדברי שניהם ומביאו ב"י ונראה שרצונו לומר שעושין כזה וכן כתב סמ"ק וטוב לעשו' כזה וכזה וכתב עוד ב"י דמצא כתוב דהסופרים אין חוששין לזה אלא בחי"ת דוחרה וכו' עכ"ל מיהו בס"ת חוששין ועושין כזה: ואלו

דרכי משה

ונראת דבכ"ף מורה דבעי לעגלה מלמטה שלא יהא נראה כבי"ת וכ"כ ב"י: (ח) ונהגו הסופרים לעשות לה כפופות מרובע: (ט) ובברוך שאמר ראיתי שצייר תגי הלמ"ד כזה ושמעתי

פרישה

סי' לו (א) **ובאחת** שאינה נוגעת פסולי' כו' עד שיתקנן וכן מ"ש לעיל סימן ל"ב כל אות שאינה מוקף גויל פסולה פי' עד שיתקנ' ועיין סי' ל"ב בדרישה: (ב) **חוץ** מרגל ה' וקו' ואם נוגעות פסולים פי' ואין להם תיקון למפרע וכמ"ש הכל לעיל סי' ל"ב בפרישה סעיף י"ג וי"ב: (ג) **בתג** של שאחורי' לרבעה פי' בצד ימין הנוטה לצד אלף: (ד) **ח'** איתא בפרק הקומץ כו' הא דהקדי' תיקון כתיבת ח' יו"ד קודם כתיבת וי"ן כתבתי ביו"ד סי' רע"ד ע"ש: (ה) **יש** למעלה כמין מקל · כזה ור"ת פי' גובה באמצע גגה כזה:
מפני הצדיקים שבהם ראשן כפוף כו' פי' וראשה של יו"ד היינו רגל שמאלי דרגל ימיני רגל קריינן
הימיני של יו"ד ועל קוצה העולה למעלה שאותן ב' הם כנגד הרשעים שירדו למטה ועתידין
ודו"ק כנ"ל אבל לפמ"ש ב"י בשם רש"י לא משמע כן: (ז) **מייתינן** ינוקא דלא חכים

דרישה

סי' לו [א] **לכך** צריכות כולן ליגע כגון הנקודה בשי"ן ובעי"ן כו' עיין מ"ש לעיל ריש סימן ל"ב בתשובה ארוכה. ושוב נשאלתי ע"ז שינויים הנופלים בין סופרי הס"ת בענין יודי"ן של אלפי"ן ושיני"ן וכבר האריך בב"י בהבאת דברי בעל ברוך שאמר: ובלטוטפות

(ו) **שיהי'** ראש שמאלי כפוף כו' מפני מה ראש של יו"ד כפוף. ומסיי' בה ליה שהרי הוא סוף היו"ד ולא תחלתה: **ובפסיקתא** אמרו על רגל לעלות. אבל על רגל שמאלי של יו"ד לא אמרו בפסיקתא עיין מ"ש לעיל סי' ל"ב: אמר

דלא חכים ולא טפש אם יכול לקרותה כשר : ואלו הן האותיות שצריך לתייגם (ח) אמר רבא כל אלפא ביתא דאתואתא דתגי אתה מוצא בתפילין ואלו הן חץ וס שי למעת בפ' קדש בפ"ר הז"ם אך דקח כת טט בפרש' והיה כי יביאך (ט) שעטנז גץ בפרש' שמע והיה אם שמוע וזהו פירושו חץ (י) חי"ת של חמץ חד תאגא צדי ה' תגי וס דהיבוסי ג' ג' תאגי שי"ן דאשר ב' תגי י' דלי ג' תאגי למ"ע דלמען ד' ד' תאגי תי"ו דתורת ג' תאגי ב' דיביאך פר דפטר ג' ג' תאגי הז"ם דהזכרים ג' ג' תאגי אך דישאלך ד' ד' תגי ד' דיד ק' דהקשה ח' דלשלחנו כה דידכה ג' ג' תאגי טט דלטוטפות ה' ה' תאגי שעטנז גץ שע דשמע טט דלטוטפות נ' רנפשך ז"ז דמזוזות ג' דדגנך צ' דהארץ ג' ג' תאגי ולא היה לו להזכיר שעטנז גץ בכלל תגין האחרים דכל הנך הם תגין גדולים (יא) אבל שעטנ"ז ג"ץ הם תגין קטנים ובכ"מ שהן אלו צריכין תגין קטנים · ובשמושא רבא פסל אם חיסר אחת מאלו התגין וא"א ז"ל כתב (יב) בגמ' דידן לא הוזכרו אלו התגין ולא מסתבר כלל לפסול בחיסרון אלו התגין (יג) והרמב"ם לא כתבם בחיבורו אך כתב אחרים וזה לשונו צריך ליזהר בתגין של אותיות והן כמו זיינין על האותיות כמו שהן כתובות בס"ת ואלו הן אותיות המתוייגו' שבד' פרשיות הללו פרשה ראשונה יש בה אות אחת שהיא מ"ם סתומה של מימים ועליה ג' זיינין פרשה שנייה יש בה ה' אותיות וכולן ההי"ן ועל כל א' ד' זיינין ה' של ונתנה וה' ראשונה ואחרונה של הקשה וה"י של ויהרוג וה"י של ידכה פרש' שלישית יש בה חמש אותיות ואלו הן ק' של ובקומץ יש עליה ג' זיינין וק' של וקשרתם יש עליה ג' זיינין וטט"פ של טטפת כל אות ואות משלשתן ד' זיינין פרש' רביעית יש בה ה' אותיות ואלו הן פ"א של ואספת יש עליה ג' זיינין ת' של ואספת יש עליה זיין א' טט"פ של טטפת על כל א' משלשתן ד' זיינין כל אותיות המתוייגות י"ו ואם לא עשה התגין או הוסיף וגרע בהן לא פסל עכ"ל (יד) הילכך טוב שיעשה

ב"ח

ואלו הן ח"ץ וכו' בפ"ר הז"ם וכו' כ"ה ט"ט וכו' · חי"ת ולד"י של חמץ · שי"ן דאשר ה' תאגי כצ"ל · יו"ד דלי ג' תאגי (ס"א ב' תגי ·) ה' של ונתנה כצ"ל · ואלו הן חסירות ויתירות שכתב הרמב"ם וכו' הוציא מלא וי"ו יוד כצ"ל · אבל ב"י כתב דבספרי הרמב"ם כתוב סתם הוצא מלא וכן מצאתי מוג' בספרי רבינו וכן נוהגין לכתבו מלא וי"ו ויו"ד עכ"ל יצאים חסר וי"ו לאבתיך חסר וי"ו כצ"ל עיניך מלא בחוזק חסר וכו' · ובקומץ מלא וי"ו לטוטפת חסר וי"ו אחרונה . ובקומץ מלא וי"ו כן צריך להיות :

ומ"ש ולא ה"ל להזכיר שעטנ"ז ג"ץ בכלל תגין האחרים וכו' עד סוף הסי' הכל מדברי הרא"ש בסוף ה' תפילין ויש ליישב קושיא זו דס"ל לשימושא רבא דאע"פ דבכל מקום בספר תורה שכתובים שעטנ"ז ג"ץ צריכין תגין קטנים מכל מקום בתפילין צריכין תגין גדולים וקל וחומר הוא דכיון דבלא אתוואתא בס"ת לא צריך תגין כלל ואפ"ה בתפילין צריכין תגין גדולים שעטנ"ז ג"ץ דצריכין תגים קטנים בכל מקום שכן ק"ו דבתפילין צריכין תגים גדולים כן נ"פע"ד ועיין במ"ש בדין זה סוף סימן זה וב"י כתב ישוב אחר ע"ש :

ומ"ש הלכך טוב שיעשה כולם כי אין פסול בשינוי וכו' כתב ב"י וא"ת היאך נמשך ממה שאין פסול בתוס' שהוא טוב שיעשה כולם שגם בשלא יעשה שום אחד מהם הוא טוב מאחר שאין פסול בגרעון וי"ל דה"ק כיון שאין פסול בתוס' טוב שיעשה כולם ויקיים דברי האומרים לעשותה עכ"ל נראה מקושייתו שהבין דהאי הלכך נקשר עם דברי הרמב"ם בלבד ולפע"ד דנקשר ג"כ עם מ"ש תחלה דבשימוש' רבא פוסל אם חיסר מאלו תגין וכו' וכך היא ההלעה ודאי אם היינו מפרשים להגאון בשימושא רבא דכשם שפוסל אם חיסר מאלו התגין שכתב הוא כך פוסל אם הוסיף עליהם א"כ לא היה טוב לעשות תגין אלו שכתב הרמב"ם דכיון שלדעת הגאון בשימושא רבא פסולין התפילין באלו התגין ולהרמב"ם אינן פסולין אם לא עשאן טוב היה שלא לעשותן אבל כיון דהגאון בש"ר לא פסל אלא אם חיסר מאלו התגין שכתב הוא ומשמע דבהוסיף לא פסל ולהרמב"ם שכתב תגין אחרים אין שום פסול בתגין אפילו חיסר מהן ואצ"ל שאין בהן פסול אם הוסיף לכך טוב שיעשה כולם דלא מבעיא שיעשה אותן תגים שכתב הגאון בש"ר דפסולין הן לדעתו אם לא עשאן אלא גם אותן התגים שכתב הרמב"ם יעשה אותן כיון שאין בהם שום פסול בשנוי ולא בתוספות ובגרעון לד"ה כתב רבינו בי"ד סימן רע"ד דבחסרון תגי אותיות שעטנ"ז ג"ץ שמוזכרים בתלמוד פסול וכתב ב"י שכן נראה ממ"ש סה"ת וגם בהגהות מיימוני ובאגור כתב כן בשם ר"ת דפסולין דלא גרע מקומו של יו"ד מיהו לפי מ"ש

ב"י

דלא חכים ולא טפש · מהר"י קולון ביארו יפה שכתב בשורש ס"ט על יוד"י האלף והפ"א שאינן נוגעות פשיטא שאין להכשירו ע"י קריאת תינוק שלא נאמרו דברים אלו אלא היכא שנפסקה האות ובציר ליה שיעור כגון וי"ו קטיעה שאנו מסופקים אם הגיע לאורך וי"ו או אם כשיעור יו"ד ולכך תועיל קריאת התינוק דגילוי מילתא בעלמא הוא דאורך וי"ו יש לה מדלא קראה יו"ד אבל היכא דפשיטא לן שאין האות בצורתה מה תועיל בראיית התינוק ועינינו רואות שאין האות בצורתה ואע"ג שר"מ השיב שאין תפילין ומזוזות נפסלין משום שלא כסדרן בתיקון האותיות הנפרדות ותלה הטעם בקריאת התינוק הייני דוקא להחשב כסדרן מאחר שעיקר צורת האותיות נעשו כסדרן אבל להכשיר בלא תיקון משום קריאת התינוק לא עלה על דעתו וכ"כ ה"ר יצחק בר ששת זלה"ה בתשובה :

מצאתי כתוב אם חוטר' דחי"ת למעלה אינם נוגעים זה לזה אך מ"מ אין ניכר להדיא פרידת' והראינו לתינוק חכם וקראו כב' זיינין ואין התינוקות מורגלין באלו דאפי' המוכשר כתיקונו קורין לו ב' זיינין נראה דשרי לתקן כי היכי דשרי מהר"מ לתקן כשאין גוף האות נוגע ואי משום דתינוק לא קרי היינו משום שאין מורגל בחיתי"ן דחוטר' ודאי אי הוה מופרד להדיא עד שנראה כשני זייני"ן ונשתנה צורת האות אהא לא הוה דייקינן מאין תולין דגרע דאין כאן אות :

ואלו הן האותיות שצריך לתייג' א"ר כל אלפא ביתא דאתוואתא דתגי אתה מוצא בתפילין ואלו הן וכו' עד לד"י דהארץ ג' ג' תגי · הכל לשון שימושא רבא וכתבוהו הרא"ש וספר התרומה והגה"מ ויש קצת חילוף בספרי רבינו שכתב בהם ח' של חמץ חד תגא והרא"ש וספר התרומה כתבו ד' תגי :

וכתב הר"י אסכנדרני שכך הוא הנוסחא הנכונה וטעות נפל בספרי רבינו (י) · ובשי"ן דאשר כתוב ב' תגי ובקצת נוסחאות ה' תגי והוא הנכון כי כן כתבו הרא"ש וספר התרומה (יא) ובפרש' והיה כי יביאך כתוב ח' דלשלחנו ג' תגי וכ"כ בספר התרומה אבל הרא"ש כתב חית דלשלחנו ד' תגי (יב) · ובסוף פרשה זו כתב ט"ט דלטוטפות ה' תגין וכ"כ הרא"ש אבל בספר התרומה ובהגהות ליתיה כלל ובפר' שמע כתוב ט"ט דלטוטפות ג' תגין וכן כתבו ספר התרומה והגה"מ אבל הרא"ש דילגו :

ומ"ש רבינו ולא היה לו להזכיר שעטנ"ז ג"ץ בכלל תגין האחרים וכו' א כבר יישבו בעל התרומה שכ' בה' ס"ת שעטנ"ז ג"ץ אלו שבע אותיות הם צריכות ג' זיינין בכל הספר תורה צריך לשי"ן לראש שלישי ג' תגין וכן לעי"ן וטי"ת ולד"י לראש שני ב' תגין אבל בראש ראשון של אות אין צריך כלום והא דאמרי' בשימושא רבא דתפילין שעטנ"ז ג"ץ צריכין זיינין וחשיב ש' ע' של שמע משמע דשאר שי"ן עי"ן אינו צריך כלום התם איירי בתגינים גדולים שהם כעין מקלות · (יג) וגם מיירי בכל ג' ראשי השי"ן צריך תגין וכן בשני ראשי עי"ן וטי"ת ולד"י ובהל' תפילין כתב על דברי שימושא רבא והני זיינין המפורשים כאן היינו תגינים גדולים אבל תגינים קטנים כ"מ שאלו האותיות שעטנ"ז ג"ץ יש צריכות זיונין כדאיתא בהקומץ (כט :) וכ"כ בהגהות ויתיישב עוד במ"ש בהגהות בשם רא"ס וכן במרדכי דזיונין של שעטנ"ז ג"ץ לא בתגין אלא פירושו שלא יעשה ראשיהם עגול אלא משוך דלא איירי בהקומץ אלא בגוף האותיות :

וא"א ז"ל כ' וכו' בגמרא דידן לא הזכירו אלו התגינין ולא מסתבר כלל לפסול בחסרון אלו התגינין וגם בסה"ת כתב ומיהו בתלמוד שלנו לא מצינו כל זה ואין לסמוך על השימושא רבא במקום שהתלמוד חולק עליו וכתב כמו כן שם ואי כתביגהו אגויל שפיר דמי והא ליתא דפריך בפרק המוציא יין (עט :) תפילין אגויל מי כתבינן עכ"ל וכ"כ בהגהות ורבינו כתב בספר י"ד על דברי הרא"ש וכיון שנתן טעם לדבריו בשביל שאינם מוזכרים בתלמוד מכלל דבחסרון תגי שעטנ"ז ג"ץ שמוזכרים בתלמוד פסול ע"כ וכן יש לדקדק מדברי בעל התרומה וגם בהגהות ובאגור כתוב שר"ת כתב אם לא זיין שעטנ"ז ג"ץ פסולין דלא גרע מקומו של יו"ד מיהו לפי מה שכתבתי בסמוך בשם רא"ס לא מיפסלי בחסרון תגין כל שלא עשה ראש אותיות אלו עגול אלא משוך וכ"כ מדברי הרמב"ם ז"ל דלא מיפסלי בחסרון תגין והכי נקטינן היכא דאין נמצא מי שידע לעשות תגין : **ומ"ש** הילכך טוב שיעשה כולם כי אין פסול בשינוי וכו' הוא לשון הרא"ש וא"ת היאך נמשך ממה שאין פסול בתוספות שהוא טוב שיעשה כול' שגם כשלא יעשה שום אחד מהם הוא טוב מאחר שאין פסול בגרעון וי"ל דה"ק כיון שאין פסול בתוספת טוב שיעשה כולם ויקיים דברי האומרים לעשותם : **כתב** סמ"ג על שעטנ"ז ג"ץ צריך בכל אות ג' זיונין בכד שמאל ויש סומכים על קרנות האותיות ומקל אחד באמצע ורבינו כתב בספר יורה דעה שעטנ"ז ג"ץ בכ"מ שיבא אחת מאלו צריך לעשות לה ג' זיונים אחד מימין ואחד משמאל ואחד למעלה וי"מ שלשתן זקופין למעלה וכן נוהגים עכ"ל . והפירו' הראשון כתבו רש"י במסכת שבת ס"פ הבונה (קה :) והפי' השני כתבוהו התו' בפ' הקומץ (כט :) וכ"י פי' בהלכות ס"ת ג' ג' זיינין לכל ראש וראש כגון השי"ן שיש לה ג' ראשי' יעשה לה ט' תגי"ן ובעי"ן ו' תגין ובנו"ן וז"יין שאין להם אלא ראש אחד שלשה תגין ע"כ :

כתב האגור אני המחבר נוהג לעשות התגי"ן משעטנ"ז ג"ץ כמו שלש זיינין ולא די בתגין כי כן אומר שצריך לזיין אותיות של שעטנ"ז ג"ץ וכן נוהגים בספרד ע"כ וכן נראה מדברי הרמב"ם שכתב שהתגין הם כמו זיינין זקופות על האות (יד) : **כתב** רש"י בהקומץ (שם) על הא דשעטנ"ז ג"ץ צריכות ג' זיונין דה"ה לצד"י כפופה ולנון פשוטה : **כתב** הר"י אסכנדרני מהאותיות שיש להם גג יש לתייג מהם בכ"מ ה' וסימנ' בדי"קה והתג לכל אח' בסוף גגה בשמאל לא כסופרי הזמן הזה שנותנין תג

דרכי משה

ושמעתי מסופרים שעושין הכל כזה וזנבה יהיה עב וכפוף לפניה היטב : (י) כתב בברוך שאמר דמאד צריך ליזהר בתגין שעל ו' דהיבוסי שיעשן דקים שלא יתקלקל צורת הוי"ו ויאבד קריאתו וכ"צ ליזהר בתגין שעושה על היו"ד לעשותן דקין שלא יתקלקל צורת היו"ד : (יא) ובברוך שאמר כתב דיש להיות עליה ו' תגין א' על ראש הימיני וב' על האמצעי וג' על השמאלי וכן נוהגים הסופרים . וכתב עוד שם הא דאיתא דיש לעשות על התי"ו דתורת ג' תגין מאחר דלא ידעינן על איזה ת' עבדינן אתרווייהו ועוד כתב שם לעשות על מ' סתומה של מימים ג' תגין ועל ה' של ימימה ג' תגין . ומ"ש הטור בפרשה שנייה פ"א דפטר כתב בברוך שאמר שבפטר הראשון עושין על כל אות ממנו ג' תגין ונתנה על ה' ד' תגין ועל הזיין דהזכרים הראשון ג' תגין ז' של בחזקה ג' תגין ה' דהקשה ג' תגין ולא כתב לשם לתייג ק' דהקשה וכתב לתייג הלמ"ד של למען כזה : (יב) וכן הוא בב"ש עוד הוסיף שם ה' דויהרג ג' תגין וט"ט דלטוטפות ה' תגי"ן ב' על ראש הימיני וג' על ראש השמאלי ועל פ"א תי"ו של טוטפות ה' תגין ד' על הפ"א וא' על התי"ו וכתב גם שם לעשות התגין שכתב הרמב"ם והביאו הטור למטה וכתב לעשות ע' של שמע גדולה ועליה ה' תגי ב' על ראש הימיני וג' על ראש השמאלי וזיין שבתוכה תלויה כזה גם ד' של אחד צריכה להיות עבה וגדולה . ועוד הוסיף על דברי הרמב"ם לעשות תג אחד על התי"ו של טוטפות דפרשה ג' ובפרשה ד' הוסיף ס' של ואספת לעשות עליה ג' תגין . והפ"א כפולה של פן יפתה ב' תגין ועל תי"ו של לטוטפת האחרון תג א' וכתב דפ' של פן יפתה תהיה כפולה כזה וכן הוא ברוקח : (יג) וכ"כ בב"ש דיש לעשות תגין גדולות : (יד) ועיין בי"ד סי' רע"ג כיצד נוהגין

פרישה

(ח) **אמר** רבא כל אלפ"א בית"א דאתואתא כל זה לשון שימושא רבא הביאו הרא"ש :

(ט) **שעטנ"ז** ג"ץ בפ' שמע בפרק הבונה משמע דשעטנ"ז ג"ץ בלא תגין אינן אותיות כלל ע"ש ועיין במרדכי בה"ק דף נ"ב מ"ש בשם הגהות רש"י :

(י) **ח' של** חמץ · בלשון של אשר נפל טעות בספרי רבינו בתגיהן וצ"ל ח' של חמץ ד' תגין שי"ן דאשר ה' תגין וכ"כ הרא"ש וס"ת וב"י :

(יא) **אבל** שעטנ"ז ג"ץ הם תגין קטנים כבר ישב ב"ה וזהו שכתב דהנהו זייני"ן המפורשים בשימושא רבא דהיינו תגינין גדולים אבל תגינין קטנים כל מקום שאלו אותיות שעטנז גץ יש · צריכות זייני"ן וכן צריך תגין על כל ראשי השי"ן ועל ב' ראשי הצד"יק והעי"ן ומה שא"כ בס"ת שאין עושין אלא לרא"ש השי"ן שלישי ולראש שני של צד"יק ועי"ן וטי"ת ע"כ. א"כ ש"מ דס"ל דאעפ"י דבס"ת עושין עליהן תגין קטנים מ"מ בתפילין עושין עליהם גדולין ודייקינן כן נמי מכח קושיות המחבר דאל"כ למה צריך לנקטינהו וק"ל :

(יב) **בגמרא** דידן לא הוזכרו כו' משמע הא שעטנ"ז ג"ץ דנזכר תגיהן בגמרא אם חיסר אחת מהן פסולים וכ"כ רבינו בי"ד :

(יג) **והרמב"ם** כו' אך כתב כו' עד או הוסיף או גרע מהן לא פסל הכל ל' הרמב"ם :

(יד) **הילכך** טוב שיעשה כו' גם זה לשון הרא"ש וה"פ הואיל שבתוספת אין פסול טוב לצאת ידי כולם ב"י :

פרשה

חדושי הגהות

א עיין בב"ח ובל"ח :

בספרי

שיעשה כולם כי אין פסול בשנוי ולא בתוספת ובגרעון· ואלו הן חסרות ויתרות שכתב הרמב"ם פרשה ראשונה קדש לי כל בכור מלא זכור מלא בחזק חסר הוציא מלא יצאים חסר וי"ו יביאך מלא והאמרי חסר והיבוסי מלא לאבתיך חסר וי"ו העבדה חסר מצת חסר השביעי מלא מצות מלא שאר חסר גבלך חסר בעבור מלא לאות מלא לזכרון מלא עיניך מלא הוצאך חסר יו"ד תורת מלא חקה חסר למועדה מלא פרשה שנייה והיה כי יבאך חסר ולאבתיך חסר וי"ו חמר חסר בכור מלא בחזק חסר הוציאנו מלא וי"ו יו"ד ויהרג חסר בכור מלא מבכר חסר ועד בכור מלא זבח חסר וכל בכור מלא לאות מלא ירכה כתיב בה' ולטוטפת חסר וי"ו אחרונה עיניך מלא בחזק חסר הוציאנו מלא וי"ו יו"ד: (טו) פרשה שלישית שמע עין של שמע גדולה דלית של אחד גדולה מאדך חסר לבניך מלא בביתך חסר יו"ד שנייה ובקומך מלא וי"ו לאות מלא ידך חסר לטטפת חסר שני ווי"ן עיניך מלא מזזות חסר וי"ו ראשונה ביתך חסר יו"ד שנייה ובשעריך מלא: פרשה ד' והיה אם שמע חסר מצותי בוי"ו א' יורה מלא ומלקוש מלא ותירשך חסר וי"ו והשתחויתם מלא יבולה מלא הטבה חסר נתן חסר אתם חסר לאות מלא לטוטפת ·חסר וי"ו אחרונה עיניכם מלא אתם חסר בביתך חסר יו"ד שניי' ובקומך מלא וי"ו מזוזות מלא ביתך חסר יוד שניי' ובשעריך מלא לאבתיכם חסר וי"ו [ג] ובלטטפת הג' נחלק עליו ר"ת ואומר שגם הוא חסר שני ווי"ן:

לז גדולה מצות תפילין (א) שכל המניחן מאריך ימים שנאמר ה' עליהם יחיו (ב) ואמר רבא כל המניח תפילין ומתעטף בציצית וקורא ק"ש ומתפלל מובטח לו שהוא בן העה"ב ואמר אביי מערב אני בו שאין אש של גיהנם שולט בו רב פפא אמר מערב אני בו שכל עונותיו נמחלין וכל מי שאינו מניחן הוא

ב"י

תג על גב כל אחד מהן ואות חי"ת מחלוקת רש"י ור"ת שרש"י מצריך לה תג בסוף גגה כאחרים ולא באמצע כמו שכותבים הסופרים ור"ת אומר שאין לעשות לה גג אבל עושה לה חטוטרת ויש שאומרים שסימן אותיות שיש להם תגא הב"קי בלבד אבל דלי"ת וחי"ת אינם בכלל שלא נמצא בשום מקום שיש לתייגם ויש שכתבו אע"פ שדלי"ת לא נמצא בפי' מאחר שמצינו בפי' שיש לתייג הה"א וכל ה"א תחילתה כתובה דלי"ת א"כ יש לתייג הדלי"ת כה"א עכ"ל:

ואלו הן חסרות ויתרות שכתב הרמב"ם פרשה ראשונה קדש לי כל בכור וכו' הוליא מלא וי"ו כן כתב הרא"ש ג"כ אבל בסיפרי הרמב"ם שבידינו כתוב סתם הוליא מלא ב וכן מלאתי מוגה בספרי רבינו וכן נוהגים לכותבו מלא וי"ו ויו"ד (טו) ומה שכתב יצאים חסר וי"ו כן כתב ג"כ הרא"ש וכן נוהגים לכותבו חסר וי"ו לבדה אע"פ שגם בזה כתב הרמב"ם סתם יצאים חסר וכן מלאתי מוגה בספרי רבי':

ומ"ש בפרשה שניה ולאבותיך חסר בספרי הרמב"ם כתוב חסר וי"ו ומלא יו"ד וכן נוהגים לכותבו חסר וי"ו ומלא יו"ד והרמב"ם וסמ"ג כתבו בסוף פרשה זו בחזק חסר והרא"ש ורבינו ג דילגוהו:

ובלטטפת השלישי נחלק עליו ר"ת ואומר שגם הוא חסר שני ווי"ן· כן כתב הרא"ש בסדר תיקון תפילין שבלטטפת השלישי חלק עליו ר"ת ואמר שגם הוא חסר שני ווי"ן וכן כתבו התוס' בהקומץ (לד:) ובפ"ק דסנהדרין (ד:) דבפרשת והיה כי יביאך כתוב ולטוטפת ובפרשת שמע ופרשת והיה אם שמוע כתוב לטטפת והרא"ש בתחלת הלכות תפילין כתב כדברי ר"ת ואף על פי שבקלת ספרים שלנו כתוב בטעות הנוסחא האמיתית היא בשמע ובוהיה אם שמוע כתיב לטטפת חסר שני ווי"ן ובוהיה כי יביאך כתיב ולטוטפת אבל בין פ"א לתיו אין כתיב וי"ו· ובסדר תיקון תפילין להרא"ש כתוב ובאלו הג' פרשיות כתוב בהם ולטוטפות ועל כרחך לומר דטעות סופר יש כאן דהא דלא כמאן ועוד שנמלא סותר דבריו שכתב בתחלת אותן הלכות לכן נראה שצריך להגיה באלו השתי פרשיות כתוב בהם לטטפת ובוהיה כי יביאך כתוב ולטוטפת:

כתב המנהיג שיש מחלוקת בלטוטפות ובמזוזות קדמאי ובתראי הי מינייהו מלא והי מינייהו חסר וטוב לעשותם מלאים כדאמרינן בהקומץ (כט:) ל"ש אלא בחסרות אבל ביתירות לית לן בה עכ"ל וטעות הוא בידו שהרי כתבו שם התוס' יש טועים כשמסופקים בתיבה אם מלאה או חסרה שעושים אותה מלאה משום דיתרות לית לן בה ולאו מילתא היא דהכא מיירי ביתרות שגרדן דלא אמרי' דמחזי כמנומר ע"כ וכן פירש רש"י וכן דעת כל הפוסקים ז"ל:

לז גדולה מצות תפילין שכל המניחן מאריך ימים וכו' בפרק התכלת (מד:) ופירש"י ה' עליהם אותם שנושאים עליהם שם ה' בתפילין יחיו:

ואמר רבא כל המניח תפילין וכו' עד שכל עונותיו נמחלין הכל בשמועא רבא:

וכל מי שאינו מניחן הוא בכלל פושעי ישראל בגופן· בפרק קמא דר"ה (יז.) וכתבו התוס' והרא"ש והר"ן והמרדכי בשם ר"ת דוקא הנמנע מלהניחן בשביל שהמצוה בזויה עליו אבל אם ירא להניח תפילין משום דבעי גוף נקי והוא ירא שמא לא יזהר בקדושה ובטהרה לא ופירש הרא"ש שם אע"ג דעבירה היא דקל יכול ליזהר בשעת ק"ש ותפלה מ"מ לא מיקרי בהכי פושעי ישראל בגופן אבל מתוך דברי רבינו דהאה דמי שאינו מניחן הוא בכלל פושעי ישראל בגופן כתב·לכן צריך כל אדם ליזהר בהם נראה שאין מפרש כפר"ת אלא כל מי שאין מניחן מאיזה טעם שיהיה הוא בכלל פושעי ישראל בגופן דאילו לפר"ת כל שאינו נמנע מלהניחם משום ביזוי לא הוי בכלל פושעי ישראל ואין לומר דה"ק כיון דמלות תפילין חשובה כ"כ שמי שאינו מניחן תשכחת לה שיהא בכלל פושעי ישראל דהיינו כשנמנע מלהניחן משום ביזוי הילכך צריך להיות זריז בהם דמאי אירייא תפילין כל המלות נמי אם נמנע מלעשותן מש"ס ביזוי הוי בכלל פושעי ישראל דתפילין דנקט בגמרא

ב"ח

מ"ש בשם רא"ס לא מיפסלי בחסרון תגין כל שלא עשה ראש אותיות אלו עגול אלא משוך וכ"כ מדברי הרמב"ם דלא מיפסלי בחסרון תגין והכי נקטינן היכא דאין נמלא מי שיודע לעשות תגין עכ"ל וכש"ע כתב בסתם ואם לא תייג אפי' שעטנ"ז ג"ן לא פסל עכ"ל ותימא רבה דפסק דלא כדברי ר"ת ורבינו והאגו' שפוסלין בפי' ועוד דנראה ודאי דאף להרמב"ם דוקא בתגין גדולים שהצריכו לתייג בתפילין אין לפסול אפילו בשעטנ"ז ג"ן אם לא תייג אותן גדולים אבל תגין קטני' דבכל מקום בס"ת שאותיות שעטנ"ז ג"ן כתובין צריכין תגים קטנים מדין התלמוד פשיטא דפסול אם לא תייג אותן אפילו בס"ת כ"ש בתפילין והכי נקטינן לפסול ס"ת ותפילין אם לא תייג שעטנ"ז ג"ן לפחות בתגין קטנים דלא כש"ע אבל כשתייגן בקטנים ולא בגדולים נלפע"ד שאין לפסול בתפילין כיון שלא נזכר דבר זה בתלמוד מיהו אף אם לא תייגן כלל אפילו בתפילין מועיל לכן תיקון לתייגן לאחר שכבר נכתבו ואין זה שלא כסדרן וכדכתב מהר"ס דיכול להפריד האותיות בתפילין וכן להדביק היודי"ן שעל אלפי"ן ושיני"ן דכיון דצורת האות ניכרת ליכא משום כתבן שלא כסדרן ומהרי"ק בשורש ס"ט מביאו וגם ב"י פסק כך בש"ע סימן ל"ב סעיף כ"ה א"כ כ"ש הכא דהאות הוא נכתב בשלמותו אלא שחסרו התגין דיכול לתקנן ואין בזה משום שלא כסדרן ועיין במ"ש בסמוך סעיף ד' כתב ב"י ובסדר תקון תפילי' להרא"ש כתב ובאלו שלשה הפרשיות כתוב בהם ולטוטפת עכ"ל וע"כ לומר דט"ס יש כאן וכו' ומ"כ דיש לייש דלא בא הרא"ש לומר שיהא מלא או חסר אלא בא לומר דבשלשה פרשיות אלו כתוב בהם לשון לטטפות מה שאין כאן ברביעי דכתב לשון זכרון בין עיניך ולא כתב לטטפות ע"ש באשיר"י משמע הכי להדיא:

לז גדולה מצות תפילין וכולי מימרא דריש לקיש בפרק התכלת (דף מד) ופירש רש"י ה' עליהם אותם שנושאים עליהם שם ה' בתפילין יחיו עכ"ל והוא לפי שדבק גופו בה' אלהים חיים במה שמניח שם ה' על ראשו סמוך לגופו על כן שכרו בזה העולם שיאריך ימים וכמ"ש ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום פי' היום בזה העולם ימי חיי גופו מלבד השכר לעה"ב וזהו שהביא רבינו אחר זה הא דאמר רבא כל המניח תפילי' וכו' מובטח לו שהוא בן העה"ב כלומר לא לבד מאריך ימים בעה"ז אלא מובטח לו שהוא בן העה"ב וסובר שעיקר שכר זה הוא בשביל שמניח תפילין ולכן הקדים רבא תפילי' לציצית אעפ"י שצריך להתעטף בציצית קודם שמניח תפילין כדלעיל בריש סי' כ"ה אפ"ה הקדי' תפילי' דעיקר השכר שהוא מובטח שהוא בן לעה"ב הוא בשביל קדוש' מצות תפילין אלא לפי שאינו נקרא קבלת עול מלכות שמים שלימה אא"כ דמתעטף ג"כ בציצית וקורא ק"ש ומתפלל כרבי יוחנן ומביאו רבינו לעיל ריש סי' כ"ה לפיכך הזכיר ג"כ דמתעטף בציצית וקורא ק"ש ואביי מוסיף עוד שאין גיהנם שולט בו דאם יש לו איזה עון אשר חטא נפרעין ממנו בזה העולם ויצא ברוך בצאתו מן העולם בלא חטא ולא יהא עליו עונש גיהנם ורב פפא מוסיף עוד שעונותיו נמחלין לו ולא מבעיא שאין גיהנם שולט בו אלא אפילו בזה העולם לא יגיע לשום עונש כי עונותיו נמחלין לו לגמרי ולאחר שהביע רבינו גודל שכר המניח תפילין אמר וכל מי שאינו מניחן הוא בכלל פושעי ישראל בגופן ונראה דעת רבינו שמפרש דהא דאמרו פ"ק דר"ה (דף י"ז) פושעי ישראל בגופן יורדין לגיהנם ונידונין בה י"ב חדש לאחר י"ב חדש גופן כלה ונשמתן נשרפת וכו' ומפרש בגמרא מאי ניהו אמר רב קרקפתא דלא מנח תפילין פירושו שאינו רוצה לבטל ממלאכתו כדי להניח תפילין ולקרות ק"ש ולהתפלל וסובר רבינו שכך מפרשים התו' ולכך כתבו אם עסק בתורה כמניח תפילין דמי דאמר במכילתא העוסק בתורה פטור מן התפילין עכ"ל אלמא דמפרשים קרקפת' דלא מנח תפילין היינו שאינו רוצה לבטל ממלאכתו ולכך כתבו דאם עוסק בתורה ואינו רוצה להתבטל מתורתו אין עליו עונש דמה שעוסק בתורה חשוב כמניח תפילין ומה שכתבו התו' אח"כ ור"ת מפרש דהכא כשהמצוה בזויה עליו שמגינות עליו רצועות של תפילין שבראשו אבל אם ירא להניח משום דבעינן גוף נקי וכו' הא ודאי דאין עליו דין פושעי ישראל בגופן עכ"ל נראה פשוט דאין דעת התו' שר"ת חולק אמ"ש תחלה אלא הביאו

דרכי משה

נוהגין : (טו) כתב בב"ש יצאים חסר ו' מלא י' בחרש חסר ו' אביב מלא י' והחתי חסר י' הוצאך חסר י' מלא ו' מימים ימימה מלא י' ובפרשה רביעית כתב לעבדו חסר ו' ויצהרך חסר יו"ד לבהמתך חסר י' בניכם ראשונה מלא י' ימיכם מלא י':

לז (א) כתב המרדכי ה"ק דף צ"ו ע"ד יש לאדם להדר אחר תפילין נאים שנאמר זה אלי ואנוהו דהיינו שכתבם לבלר אומן בכתב נאה ודיו נאה וקולמוס נאה וקלפים נאים עכ"ל: והמנהג

פרישה

(טו) **פרשה** שלישית כו' מאדך חסר כו' ס"א עיי"ן של שמע גדולה ד' של א' גדולה· והיה אם שמע חסר ו' כנ"ל· ובלטוטפות השלישי כו' עיין בדרישה:

סי' לז (א) **שכל** המניחן מאריך ימים שנאמר ה' עליהם יחיו פי' אותן שנושאים עליהם שם ה' יחיו· רש"י:

(ב) **ואמר** רבא כו' ואמר אביי כו' נראה דרבא בא להוסיף ואמר ל"מ שיאריך ימים בעולם הזה אלא שמובטח לו שיהיה ג"כ בן עולם הבא והוא עיקר אריכת ימים והחיי'· ובא אביי ומוסיף ואומר שלא די שיהיה בן עולם הבא אלא אפילו אין הגיהנם שולט בו כלל לפי שלא יגיע לו שום חטא ע"ד שכתב לעיל בציצית סי' כ"ד מונה מלאך ה' כו' ויחלצם מן החטא· ובא רב פפא שאפילו עבירות שעשה כבר נמחלין לו אם מניח תפילין הוא

דרישה

[ג] **ובלטטפת** שליפי נחלק עליו ר"ת פי' כתב ב"י והרא"ש בתחל' הל' תפילין כתב כדברי ר"ת ואעפ"י שבקלת ספרים שלנו כתוב בטעות הנוסח' האמתית היא בשמע ובוהיה אם שמוע לטטפת חסר ב' ווי"ן ובוהיה כי יבאך כתיב ובלטוטפת אבל בין פ' לתי"ו אין כתב וי"ו ובסדר תיקון תפילין שלו כתב באלו ג' פרשיות כתוב בהן ולטוטפות עכ"ל וע"כ ט"ס הוא דהא דלא כמאן ועוד שסותר דבריו שכתב בתחלת אותן ההלכות לכן כ"ל שצריך להגיה באלו הב' פרשיות כתב בהן לטטפת ובוהיה כי יבאך כתב ולטוטפת עכ"ל ב"י ובאמת שאגב ריהטיה לא עיין שם היטיב דלא נקת שם הרא"ש לכתוב באותו מקום מנין החסרות ויתירות אלא כתב שצריך לכתוב ד' פרשיות בתפילין שבכולן נזכר בהן מלות תפילין שבראשונה כתיב והיה לאות על ידך ולזכרון בין עיניך ובשאר ג' פרשיות במקום וזכרון בין עיניך ולטוטפות בין עיניך ודו"ק שם ותמלא כדברי:

ישראל

חדושי הגהות

ב בספרי הרא"ש שלפנינו כתוב ג"כ סתם הוציא מלא: ג בספרי רבינו שבידינו כתב ג"כ בחזק חסר:

כתב

(ג) **הוא** בכלל פושעי ישראל בגופן לכך צריך כל אדם להיות זריז בהן : מצותן להיותן עליו כל היום אבל מפני שצריכין גוף נקי שלא יפיח בהם וצריך שלא יסיח דעתו מהן בעודן עליו ואין כל אדם יכול ליזהר בהן על כן נהגו שלא להניחם כל היום ומ"מ צריך כל אדם ליזהר בהן להניחן בשעת ק"ש ותפלה (ד) : קטן היודע לשמור תפילין אביו חייב לקנות לו תפילין לחנכו :

לח (א) **חולה** מעים (ב) ונשים ועבדים פטורין

אבל

ב"ח

הביאו דבריו לבאר דשלשה חלוקים בדבר והוא דעיקר פושעי ישראל בגופן דנידונין בגיהנם י"ב חדש כו' אינו אלא כשהמצוה בזויה עליו וכו' אבל אם אינה בזויה עליו אלא שאינו רוצה להניח תפילין להתבטל ממלאכתו אינו בעונש זה דנידון בגיהנם י"ב חדש וכו' מיהו בכלל פושעי ישראל בגופן הוא ויש עליו מקצת עונש גיהנם תוך י"ב חודש אבל אם ירא להניח משום דבעינן גוף נקי וכו' הא ודאי דאין עליו דין פ"י בגופן כלל והשתא ניחא הא דרבינו כתב כאן וכל מי שאינו מניחן הוא בכלל פושעי ישראל בגופן לא אמר שהוא פ"י בגופן דהא לא הוה פ"י בגופן אא"כ שהמצוה בזויה עליו אבל זה שאינו מניחן מפני שאינו רוצה להתבטל ממלאכתו או מפני עצלותו וכיוצא בזה שאיננו חושש לקיים מצוה זו ולעולם אינה בזויה עליו אעפ"י דלא נקרא בשם פ"י בגופן ממש אפ"ה הוי בכלל פ"י בגופן ודינא רבה ודינא זוטא היכא דינייהו ומסיק רבינו ואמר לכך צריך כל אדם להיות זריז בהן שלא יתבטל ממצוה זו בשביל מלאכתו או שאר הפסד ממון כי עכ"פ בכל יום ויום יניח תפילין ויתעטף בציצית ויקרא ק"ש ויתפלל דלא די שיהיה נצול מלהיות בכלל פ"י בגופן אלא שג"כ יהיה זוכה לקבלת שכר גדול בעה"ז ולעה"ב כדאמרן וזהו שכתב הרא"ש בפ"ק דר"ה על דברי ר"ת דאם הוא ירא להניח תפילין משום דבעינן גוף נקי אף ע"ג דעבירה היא דבקל יכול ליזהר בשעת קריאת שמע ותפלה מ"מ לא מקרי בהכי פ"י בגופן עכ"ל ר"ל דלא מקרי כלל פ"י דאינו אפילו בכלל פ"י בגופן וכמ"ש ר"ת הא ודאי דאין עליו דין פ"י בגופן וכדפרישית ואין כאן מחלוקת כנלפע"ד ודלא כמ"ש ב"י דרבינו לא ס"ל כפר"ת ושרא ליה מאריה : ואיכא למידק לפר"ת דמפרש עיקר פ"י בגופן דיורדין לגיהנם וכו' אינו אלא כשהמצוה בזויה עליו וכו' דא"כ מאי אירית תפילין שאר מ"ע נמי כשאינו מקיימה מפני שהיא בזויה עליו ועוד מאי בגופן דמשמע שבגופו הוא פושע והא ליתא דהא פשיעתו אינו אלא במה שאינו מקיים המצוה לפי שהיא בזויה בעיניו ונראה דלר"ת נמי איירי שאינו מניח תפילין מפני שאין לו גוף נקי אלא דמה שאין לו גוף נקי אינו מפני אונס חולי אלא פושע בגופו מרוב אכילה ושתייה ושכרות בסעודות דאינו נזהר לשמור עצמו מרבוי אכילה וכו' כדי שיהיה לו גוף נקי ומה שאינו נזהר אינו אלא לפי שהמצוה בזויה בעיניו שמגונות עליו רצועות שבראשו וא"כ פושע הוא בגופו ממש אבל אם המצוה חביבה עליו ונזהר שיהיה לו גוף נקי אלא דאית ליה אונס חולי שאין גופו נקי הא ודאי דאין עליו דין פושעי ישראל בגופן וכשאינו מניח תפילין מפני שאינו רוצה להתבטל ממלאכתו ה"ל בכלל פ"י בגופן ואינו פ"י בגופן ממש כדפי' ודו"ק :

מצותן להיותן עליו כל היום הכי מוכח בפ' מי שמתו א"ר ינאי הנכנס לסעוד' קבע חולץ תפיליו וכו' ובפ' המקבל היה נושא משוי על ראשו אם תפיליו רוצצות אסור וכו' ולקמן מייתי להו רבינו בסימן מ' מ"א וכן לעיל בסימן ל' אם היה בדרך ותפילין בראשו וכו' אלמא דמצותן להיותן עליו כל היום ומ"ש אבל שצריכין גוף נקי וכו' כ"כ הרא"ש בה' תפילין והוא מדברי התוס' בפרק במה טומנין (דף מט :)

קטן היודע לשמור תפילין אביו חייב לקנות לו תפילין לחנכו ברייתא ס"פ לולב הגזול קטן היודע לנענע חייב בלולב להתעטף חייב בציצית לשמור תפילין אביו לוקח לו תפילין ופירש"י חייב בלולב לחנכו מדבריהם עכ"ל ופירש כך בלולב דתני ברישא וה"ה בציצית ותפילין דאינו חייב אלא לחנכו מדבריהם וכ"כ במרדכי סוף ה' קטנות וכבר כתבתי בסימן י"ז פירושא דהך ברייתא דכל מה שהאדם חייב בעצמו חייב לחנך את בנו ולולב איננו חייב אלא להיות לו שותפות עם הצבור דכיון דדמיו יקרים א"א להיות לו לולב מיוחד אף לבנו חייב לחנכו באותו ענין וכן בציצית אינו חייב אא"כ יש לו בגד בת ד' כנפות אף לבנו אינו חייב לחנכו במצות ציצית אא"כ היה לו לקטן בגד בת ד' כנפות אבל תפילין דמצותן כל היום דחייב לקנותן לעצמו אף לבנו חייב ליקח לו תפילין לחנכו ומשמע ודאי דבקטן ממש קאמר דומיא דלולב וציצית ואפ"ה כיון דיודע לשמור תפילין שלא יכנס בהם לבה"כ ושלא יישן בהם ושלא יפיח בהם אביו חייב לחנכו לקנות לו תפילי' ומשמע ודאי נמי דמדאורייתא פטור מתפילין אפילו יודע לשמור תפילין כדתניא בפרק הטולה (דף מ"ה) תפילין ומזוזות שכתבן קטן פסולין שנאמר וקשרתם וכתבתם כל שישנו בקשירה ישנו בכתיב' וכו' וכדכתב רבינו ריש סימן ל"ט אלא דמדרבנן קתני דחייב לחנכו כדפי' . אבל אם הוא בן י"ג שנה ויום אחד הוא בעצמו חייב לקנות לו תפילין כי היכא דחייב בכל מ"ע מן התורה וכ"כ במרדכי סוף ה' קטנות דהך דתני קטן שכתב תפילין פסולין אפילו הגיע לחנוך קאמר כיון דליתיה בקשירה מדאורייתא אא"כ שהוא בן י"ג שנה והא דריש פ"ק דערכין הכל חייבין בתפילין לאתויי קטן וכו' היינו חנוך מדרבנן כדפרש"י בפ' לולב הגזול והיינו כדפי' . וז"ל ב"י כתב העיטור מסתברא לן דהאי קטן גדול בן י"ג שנה ויום א' הוא והביא ראיה לדבריו ואינו כדאי להוציא הברייתא מפשוטה דמשמע דקטן ממש קאמר וכן נראה דעת כל הפוסקים שכתבו קטן סתם דמשמע דבקטן ממש מיירי עכ"ל וכן תופסים התו' בפשיטות בפרק מי שמתו (דף כ"ה) בד"ה וקטנים דבקטן ממש שהגיע לחנוך קאמר והכי נקטינן דבקטן הלומד תלמוד אפילו אינו אלא בן י"ב שנה היודע לשמור תפיליו אביו חייב לקנות לו תפילין וכך נהגו אבל בהגהת ש"ע השיג על ב"י ואמר דנהגו כהעיטור ואין לשנות ותימא הוא דפסק כהעיטור במקום שחולקים עליו כל הפוסקים ומ"ש דכן נהגו אפשר דלא נהגו כך אלא רובא דעלמא שאינן יודעים לשמור עצמן שלא יפיחו בהן דבדידהו ודאי אסור אפילו היה בן י"ג שנה אלא שאי אפשר לתקן פירצה זו אבל בקטן הלומד תלמוד דיודע לשמור עצמו שלא יפיח בהן כ"ש שיודע שלא יישן בהם ושלא יכנס בהן לבה"כ אביו חייב לקנות לו תפילין לחנכו מדבריהם ולא כהרב בהגהתו דאוסר כנלפע"ד :

לח חולה מעים מימרא דרב יודא בפרק כל הבשר (דף קי) וכתב ב"י דמיירי באינו מצטער דאי במצטער בחליו ואין דעתו מיושבת עליו אפילו סתם חולה נמי פטור וכ"כ בהגהת ש"ע : **ומ"ש** ונשים ועבדים פטורים משנה בפרק מי שמתו (דף כ') ויהיב טעמא בגמ' משום דמ"ע שהזמן גרמא הוא :

אבל

ב"י

בגמרא לדוגמא נקטה וה"ה לאידך ומיהו אפשר דשאני תפילין דהוי בכלל פושעי ישראל בגופן לפי שמניחן סמוך לגופו מה שאין כן בשאר מצות ומש"ה כי מימנע מינייהו משום ביזוי אע"ג דהוי בכלל פושעי ישראל מ"מ בכלל פושעי ישראל בגופן לא הוי ואעפ"כ מפשט דברי רבינו נראה דלא ס"ל כפר"ת אלא בכל גוונא הוי פושע כשאינו מניח תפילין אפילו אינו נמנע מלהניחן משום ביזוי וכן נראה מדברי רבינו ירוחם ואפשר שזה ג"כ דעת הרא"ש שבהלכות תפילין כתב סתם דפושעי ישראל בגופן הוי קרקפתא דלא מנח תפילין : וכתב עוד הרא"ש שנו חכמים ליום הדין אם זהיר במצות תפילין כף זכות מכרעת ואם פשע בהן כף חובות מכרעת שאין לך גדול שבכל מצות עשה שבתורה יותר ממצות תפילין שהוקשה כל התורה כולה לתפילין שנא' למען תהיה תורת ה' בפיך לכך צריך כל אדם שיהא זהיר במצות תפילין ומה שהיא רפויה ביד קצת אנשים היינו כדא"ר שמעון בן אלעזר (שבת קל:) כל מצוה שלא מסרו ישראל עצמם עליה בשעת השמד עדיין היא מרופה בידם והא דאמרינן בירושלמי מפני מה לא החזיקו בה מפני הרמאים ה"פ מפני מה לא החזיקו העולם להיות מניחי תפילין כל היום כשרים ונאמנים בעיניהם כן היה הדבר ראוי ששם ה' נקרא עליו · מפני הרמאים שהם הרשעים ומניחין תפילין לרמות בהם העולם ולכאורה נראה שביאור דבריו הוא כמו שכתב רבינו ירוחם וז"ל פי' שלא החזיקו בהם להניחן כל היום מפני הרמאים אבל בשעת תפלה כל אחד מישראל נקרא מפושעי ישראל אם לא יניחם ע"כ אבל כשתדייק דבריו משכחת שדברי הרא"ש הם כמו שכתבו התוס' בפרק במה טומנין (מט·) דה"פ מפני מה לא החזיקו נאמנות באדם המניח תפילין וקאמר מפני הרמאין שהיו מניחין תפילין לרמות בני אדם וכ"כ בספר התרומה :

וכתב עוד הרא"ש דהא דאמרינן (שם) תפילין צריכין גוף נקי כאלישע בעל כנפים לא שיהא צדיק כאלישע אלא שיוכל ליזהר משינה ומהפחה כמוהו דכיון שאירע לו נס בתפילין מסתמא היה שומרן בטהרה וכן פי' התוס' והר"ן בפרק במה טומנין וכתב הרא"ש והאידנא שאין רגילין להניחן אלא בשעת תפלה בקל יכול אדם ליזהר באותה שעה וכך הם דברי רבינו :

קטן היודע לשמור תפילין אביו חייב לקנות לו תפילין לחנכו ברייתא בס"פ לולב הגזול (מב·) ופירש"י לשמור תפילין שלא יכנס בהם לבה"כ ובסמ"ה כתב דהיינו שיהא נקי לשמור אותם בטהרה כאלישע בעל כנפים כלומר שלא יישן בהם ולא יפיח בהם וכ"כ סמ"ק :

כתב העיטור מסתברא לן דהאי קטן גדול בן י"ג שנה ויום אחד הוא והביא ראייה לדבריו ואינה כדאי להוציא הברייתא מפשוטה דמשמע דקטן ממש קאמר וכ"כ דעת כל הפוסקים שכתבו קטן סתם דמשמע דבקטן ממש מיירי (ג) :

לח חולה מעים בפרק כל הבשר (קי:) מימרא דרב יהודה וכ' הרא"ש בתשובה כלל ד' סי' א' שמי שסבירא לו שאינו יכול להתפלל בלא הפחה מוטב שיעבור זמן התפלה ממה שיתפלל בלא גוף נקי ואם יראה לו שיוכל להעמיד עצמו בגוף נקי בשעת ק"ש בין אהבה וק"ש יניח תפילין ויברך דאנוס הוא דעדיף מעובדא דרב (ברכות יד:) דאמר שלוחא הוא דעוית : "ב"ה וכתבו רבינו בסי' פ' :"

כתב המרדכי שחולה פטור מן התפילין והביא ראיה לדבר ותימא א"כ אמאי נקט רבי יהודה חולה מעים לימא סתם חולה ומצאתי (בשם א"ח בשם הר"ס) "ב"ה כצ"ל מצאתי להרמב"ם : מצטער ומי שאין דעתו מיושבת פטור שהמניח אסור להסיח דעתו מהם עכ"ל ולפ"ז אפשר לפטור כל חולה אם הוא מצטער ורבי יהודה דנקט חולה מעים אפילו באינו מצטער (א) :

ונשים ועבדים פטורים משנה בפרק מי שמתו (כ·) ויהיב טעמא בגמרא משום דהוי מצות עשה שהזמן גרמא וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות . וכתב הרא"ש בהלכות תפילין ואע"ג דקיי"ל כרבי עקיבא דאמר (עירובין צו .) לילה זמן תפילין מ"מ שבת וי"ט לאו זמן תפילין :

כתב הכלבו בשם הר"ס שאם רצו הנשים להניח תפילין אין שומעין להם מפני שאינן יודעות לשמור עצמן בנקיות עכ"ל · ובספר א"ח הקשה עליו מדאמרינן בר"פ המוצא תפילין (שם) דמיכל בת כושי (פי' שאול) היתה מנחת תפילין ולא מיחו בה חכמים ול"נ שטעם הר"ס כמו שכתבו התוס' דאיתא בפסיקתא שמיחו בה חכמים ופירשו הם דטעמא משום דתפילין צריכין גוף נקי ונשים אין זריזות ליזהר והר"ס רצה לחוש לדברי הפסיקתא :

וכתב עוד הכלבו בשם הר"ס ועל הבחורים ששאלת אשר מהרהרים אפי' בשעת ק"ש לא יניחו תפילין ואפילו חולי מעים אסור להניחם וכל שאינו יכול לשמרם שלא יפיח בהם אסור כ"ש שלא ינהג בהם קלות ראש בתאות נשים עכ"ל ותמהני דהא תניא בפרק שני דסוכה (כו:) ר' יוסי אומר הולכים לעולם חולין מפני סרגילים בטומאה ופירש"י סרגילים בטומאה קס"ד שמא יראו

קרי

דרכי משה

(ב) והמנהג כדברי בה"ע שאין הקטנים מניחין תפילין עד שיהא בר מצוה דהיינו בן י"ג שנים ויום אחד :

לח (א) ולא ידענא למה כתב זה הדבר בשם א"ח דהא הם דברי הרמב"ם וכמו שהביא רבינו בסי' זה וראיתי בא"ז שכתב דברי המרדכי והביא ראיה לדבר ממדרש ילמדנו רבי ינאי היה

פרישה

(ג) **הוא** בכלל פושעי ישראל בגופן כתב ב"י פירש ר"ת דוקא הנמנע מלהניחן משום דהמצוה בזויה עליו אבל אם נמנע מלהניחן משום דבעי גוף נקי והוא ירא שמא לא יזהר בקדושה ובטהרה לא מיקרי פ"י בגופן אע"ג דבקל היה יכול ליזהר בק"ש ובתפלה · והא דנקט תפילין יותר משאר מצות דגם הוא בכלל פושעי ישראל אם מבזה אותן משום שמניח התפילין סמוך לגופו להכי מיקרי פושעי ישראל בגופן משא"כ שאר מצות דאף אם אינו עושה אותן לא מיקרי אלא פושעי ישראל ולא פ"י בגופן ע"כ בשם ר"ת ורא"ש . וכתב עוד אבל מתוך דברי רבינו דאהא דמי שאינו מניחן הוא בכלל פ"י בגופן כתב לכן צריך כל אדם ליזהר בהם נראה שאין מפרש כפר"ת אלא כל מי שאינו מניחן מאיזה טעם שיהיה הוא בכלל פ"י . ב"י עכ"ל · ולי נראה מדכתב רבינו אח"כ אבל מפני שצריכין גוף נקי שלא יפיח נהגו שלא להניחם כל היום כו' הרי גילה דעתו בפי' מ"ש בתחלה כל מי שאינו מניחן הוא בכלל פושעי ישראל בגופן פירושו אם אינו מניחן משום שהמצוה בזויה בעיניו לא מפני יראה שמא לא יזהר מהן שאם מפני יראה שמא לא יזהר מהן לא הוה בכלל פ"י שהרי מפני כך אין אנו מניחין אותם כל היום כמו שהיו הם נוהגין · ומ"ש בתחלה לכן צריך כל אדם להיות זריז בהן מדינא דגמרא ולמצוה קאמר לא לעיכובא קאמר תדע לך דאם כוונת רבינו כמ"ש ב"י הכי ה"ל לרבינו למכתב צריך כל אדם להיות זריז בהן וכל מי שאינו זריז בהן הוא בכלל פ"י ומדלא כתב כן אלא כתב כל מי שאינו מניחן משמע שאינו מניחן מפשיעתו שהוא מבזה המצוה · ומה שמסיים מ"מ צריך כל אדם ליזהר בשעת ק"ש כו' ג"כ למצוה ולזריזות קאמר לומר שאם לא יניחם אפילו בשעת ק"ש מפני שאינו יכול ליזהר מנפיחה שיקרא מפני זה פ"י בגופן ורבינו לא בא לפרשו כיון שכבר כתב שמפני כך אין אנו מניחין אותן כל היום ודו"ק :

(ד) **קטן** היודע לשמור תפילין פי' שלא ישן ולא יפיח בהם ולא יכנס בהם לבה"כ (ועיין בב"י שכ"כ ליישב דברי המרדכי עם דברי רב יהודא ע"ש) :

סי' לח (א) **חולי** מעיים ונשים כו' פטורין · חולה מעיים אפי' אינו מצטער משום דתפילין בעי גוף נקי כאלישע ושאר חולה דוקא כשמצטער דשמא מתוך הצער יסיח דעתו מהם : (ב) **נשים** ועבדים משום דהוה מצות עשה שהזמן גרמא דהא שבת וי"ט

פטורים

(ג) אבל ביום ראשון פטור מכאן ואילך חייב אפילו באו פנים חדשות · ט' באב חייב בהן : (ד) חתן ושושביניו וכל בני חופה פטורין

קרי שהרהור מצוי בהם ומתמה תלמודא לימא קסבר רבי יוסי בעל קרי אסור להניח תפילין אמר אביי בילדים ונשותיהם עמהם עסקינן שמא יבאו לידי הרגל דבר הרי בהדיא דמשום הרהור לא מיתסר ואפשר לומר דהר"ס מפרש דקס"ד דמפני שרגילים בטומאה היינו שהן בעלי קריין ובעל קרי אסור להניח תפילין ומש"ה מתמה דבעל קרי ודאי חייב בתפילין ומיהו בעוד שהם עליו צריך שלא יהרהר ואם אינו יכול להעמיד עצמו מלהרהר בשעה שהן עליו לא יניח ובספר א"ח כתוב על הא דהר"ס וכן משמע מירושלמי שמפרש גוף נקי ממחשבה רעה עכ"ל ולי נראה דאין לפטר' ממצות תפילין מפני כך אלא יש לכופם בדברים ולמשוך לבם ליראת שמים כדי שיסיחו לבם מדברי הבאי המזיקים לגוף ולנפש ויפנו לבם לקבל עליהם עול מלכות שמים :

כתב הרא"ש דאיתא בספר העתים סומא פטור מן התפילין ומן הציצית דכתיב וראיתם אותו פרט לסומא והוא ז"ל חלק עליו וכתב דליתא דוראיתם אותו בציצית הוא דכתיב : אבל ביום ראשון פטור מכאן ואילך חייב אפילו באו פנים חדשות בפרק ואלו מגלחין (כא·) אסיקנא דהלכה כר' יהושע דאמר אבל שני ימים הראשונים אסור להניח תפילין משני ושני בכלל מותר להניח תפילין ואם באו פני' חדשות חולץ ורבא פליג ואמר כיון שהניח בשני שוב אינו חולץ לפנים חדשות והלכתא כוותיה דבתרא הוא ובפ"ב דסוכה (כה:) אמרינן אבל חייב בכל המצות חוץ מתפילין וה"מ ביום ראשון דכתיב ואחריתה כיום מר וכן כתב הרי"ף בפ' ואלו מגלחין וז"ל ומסקנא אינו אסור אלא ביום ראשון בלבד דעיקר מררא חד יומא הוא דכתיב ואחריתה כיום מר וכיון שהניח יום שני שוב אינו חולץ ואפי' באו פנים חדשות וכתב עליו הרא"ש מה שכתב הרי"ף דאינו אסור אלא יום ראשון בלבד לפי שיום ראשון כולו אסור אבל שני אינו אסור אלא מקצתו כדאמרינן אבל שני ימים הראשונים אסור להניח תפילין משני ושני בכלל מותר ופירש"י דשני ימים אסור מקצת שני ככולו וכה"ג אמרינן בפ"ב דסוכה וה"מ יום ראשון אבל יום שני לא קא חשיב משום דמקצת היום ככולו ויראה דמיד בהנץ החמה אמרינן מקצת היום ככולו ע"כ ונראה מדבריו דאע"ג דס"ל לילה זמן תפילין הוא כיון שאסור להניחם בתחלה אין הלילה עולה לו וצריך להמתין עד הנץ החמה והר"ן כתב בפ"ב דסוכה ג"כ דכי אמרינן וה"מ ביום ראשון ה"ק ה"מ דמיפטר כוליה יומא ביום ראשון אבל בשאר ימים לא מיפטר כוליה יומא דאפילו במקצת שני חייב אלא שמדברי הרי"ף נראה דלא מיתסר ביום שני כלל ואף הרמב"ם כתב כן וכתב הרמב"ן בספר תורת האדם דאפשר דהיינו טעמא לפי שאין מניחין תפילין בלילה דלילה לאו זמן תפילין הוא ואפ"ה עולה הוא למקצת היום ונמצא שאינו אסור ולא נפטר מלהניח תפילין אלא יום אחד בלבד שהרי ביום השני בשחרית חייב בהן וכתב הר"ן ועדיין אין זה מחוור לי שא"כ לא ה"ל למימר אבל שני ימים הראשונים אסור להניח תפילין עכ"ל ונראה שטעמו משום דכיון שאמרו ב' ימים הראשונים אסור להניח תפילין את"ל דלא מיתסר אלא יום א' וליל שני כיון דלילה לאו זמן תפילין א"כ לא נאסר אלא יום א' בלבד ולי נראה די"ל דאע"ג דלילה לאו זמן תפילין הוא מטעם שמא ישן בהן אבל מיתסר נמי מטעם אבילות :

תשעה באב חייב בהן כ"כ הרא"ש בפ"ב דתענית דלא חמיר ט' באב משאר ימי אבילות וכתב עוד ור"מ כתב דבתשעה באב אין להניח תפילין כמו ביום ראשון דאבל דאין יום יותר מר ממנו יום קביעות בכיה לדורות ואפשר שדחק למצוא סמך למנהג אשכנז אבל לכאורה נראה כמו שכתבתי למעלה ע"כ וכתבו רבינו בסימן תקנ"ה : חתן ושושביניו וכל בני חופה פטורים מתפל' ותפילין וכו' בפ"ב דסוכה (כה:) ת"ר חתן והשושבינין וכל בני חופה פטורים מן התפלה ומן התפילין וחייבים בק"ש משום רבי שילא אמרו חתן פטור ושושבינין וכל בני חופה חייבים ופי' רש"י פטורין מן התפילין משום דשכיח שכרות וקלות ראש והרמב"ם לא כתב דחתן פטור מן התפילין ואפשר שהוא בכלל מה שכתב מצטער ומי שאין דעתו מיושבת עליו וכונה פטור מן התפילין · והא דרבי שילא כתב הרא"ש דלא קאמר דשושבינין ובני חופה חייבים אלא בק"ש דוקא אבל בתפלה ותפילין מודה דפטורין ופסק הרא"ש הלכה כרבי שילא ולפ"ז נראה שמה שכתב רבינו בק"ש לא קאי אלא אשושבינין ובני חופה ולא אחתן ויותר נראה לומר דגם אחתן קאי והטעם משום דרבי שילא דפטר לחתן היינו מפני שאי אפשר לו לכוין דעתו וא"כ היינו לדידהו שהיו מכוונים אבל בזמן הזה שאפי' שאר כל אדם אינו יכול לכוין גם החתן חייב א וכמו שכתב בסימן ע' :

וכותבי

אבל ביום הראשון פטור מכאן ואילך חייב אפילו באו פנים חדשות רבינו לא דקדק כאן חדא דכתב ביום הראשון פטור משמע דליכא איסורא והא ליתא דאיסורא נמי איכא כמבואר בר"פ אלו מגלחין אידך דכתב מכאן ואילך חייב דמשמע דאין חלוק בין קודם הנץ לאחר הנץ והרא"ש כתב דאינו מותר אלא לאחר הנץ אבל קודם הנץ אסור אף ביום שני אבל בי"ד סימן שפ"ח נזהר רבינו וכתב דביו' ראשון אסור להניח תפילין לגמרי ובשני נמי אסור עד הנץ וכן פסק בש"ע בי"ד לשם מיהו לענין הלכה כבר ביררתי בס"ד לשם דבשני מותר אפילו קודם הנץ ע"ש במ"ש באריכות כי שם עיקר מקום דין זה וכאן אין להאריך : תשעה באב חייב בהן נתבאר בס"ד בסימן תקנ"ה כי שם מקומו :

חתן ושושביניו וכו' בפרק הישן סוף (דף כ"ה) ת"ר חתן והשושבינים וכל בני החופה פטורין מן התפילין ומן התפלה וחייבין בק"ש משום רבי שילא אמרו חתן פטור והשושבינין וכל בני החופה חייבין ופירש"י פטורין מן התפלה דבעיא כונה ומן התפילי' משום דשכיחא שכרות וקלות ראש וחייבין בק"ש דמצות כונתה אינו אלא פסוק ראשון ויכולין ליישב דעתן שעה קטנה כדי לקרות פסוק ראשון משום רבי שילא אמרו חתן פטור מק"ש דטריד ושאר בני חופה חייבין ולית להו להני תנאי העוסק במצוה פטור מן המצוה עכ"ל ואיכא לתמוה דמשמע דבין לת"ק בין לרבי שילא קאמר דלית להו להני תנאי דעוסק במצוה פטור מן המצוה וכך הבינו בעל המאור והר"ן מדברי רש"י וכ"ל לפי זה דטעמו דרש"י דפי' כך משום דאי איתא דאית להו להני תנאי דהעוסק במצוה פטור מן המצוה א"כ קשה דמק"ש נמי ליהוו פטורים אלא ודאי לית להו העוסק במצוה פטור מן המצוה ולהכי חייבין בק"ש ותימה דא"כ השתא איפכא קשיא דאי לית להו להני תנאי העוסק במצוה פטור מן המצוה אמאי פטורים מן התפלה ומן התפילין דאי משום דתפלה בעיא כוונה ותפילין משום דשכיח' שכרות וקלות ראש איבעי להו ליתובי דעתייהו כדאמר התם גבי אבל ולפע"ד ליישב דלא אמר רש"י ולית להו להני תנאי כו' אלא אהני תנאי שאמרו משום רבי שילא חתן פטור והשושבינין חייבין פי' חתן פטור מק"ש ומתפלה ומן התפילין והשושבינין חייבין בכולם וכן בכל שאר המצות כולן חייבין משום דלית להו העוסק במצוה פטור מן המצוה ואפ"ה חתן פטור משום דטריד ואי אפשר לו לכוין דעתו כלל אפילו לפסוק ראשון דק"ש אבל לת"ק דפוטר לשושבינין מתפלה ותפילין בע"כ דס"ל העוסק במצוה פטור מן המצוה דאל"כ ה"ל ליתובי דעתייהו כדפי' ומה שכתב רש"י בדברי ת"ק פטורים מן התפלה דבעי כונה וכו' רצונו לומר דכיון דבעי כונה ותפילין נמי בעי ליזהר משכרות ומקלות ראש א"כ צריכין הן ליתובי דעתייהו שעות הרבה ויתבטלו משמחת חתן וכלה ולכן פטורין הן מתפלה ותפילין דעוסק במצוה פטור מן המצוה ומיהו בק"ש חייבין בין חתן בין שושבינין דכיון דא"צ כונה אלא בפסוק ראשון אין בזה שום ביטול לשמחת חתן וכלה וכך הבינו התו' מפי' רש"י והקשו להני תנאי דס"ל דלרבי שילא לית ליה עוסק במצוה פטור מן המצוה א"כ יתחייב חתן בסוכה דליכא למימר אה"נ דלרבי שילא חתן חייב בסוכה דכיון דלת"ק דס"ל העוסק במצוה פטור מן המצוה חתן פטור מן הסוכה ממילא נ"ל לרבי שילא דפוטר בחתן יותר מת"ק דאף בסוכה פוטרו וקשה אמאי פוטרו מן הסוכה כיון דלית ליה העוסק במצוה פטור מן המצוה ועל כן פירשו התו' דלא כפרש"י אלא רבי שילא נמי ס"ל העוסק במצוה פטור מן המצוה דמודה בהא לת"ק ולא נחלק אלא בק"ש דחתן פטור משום דאין יכול לכוין דעתו כלל אפילו בפסוק ראשון אבל שאר בני חופה חייבין דיכולין לכוין בק"ש אבל בתפלה ותפילין מודה לת"ק דבני חופה נמי פטורין וכ"כ הרא"ש דבין לת"ק בין לרבי שילא העוסק במצוה פטור מן המצוה ורבי שילא קאמר דחתן פטור אפי' מק"ש ובני חופה חייבין בק"ש אבל בתפלה ותפילין אף בני חופה פטורין ולא משום דעסיקי במצוה נינהו דא"כ אפילו מק"ש נמי נפטרו אלא ודאי לא מיקרי עוסקין במצות והא דפטירי מתפלה לפי שמתוך שמחתן אי אפשר להם לכוין להתפלל ומן התפילין נמי פטורים משום דשכיח בחופה שמחה וקלות ראש עכ"ל ואיכא לתמוה בהא דכתב ולא משום דעסיקי במצוה נינהו דא"כ אפילו מק"ש נמי נפטרו דהא קודם זה תוך כדי דבור כתב דלת"ק חתן ובני חופה כולהו פטורין מן התפלה ומן התפילין משום דעוסק במצוה פטור מן המצוה ואפ"ה חייבין בק"ש משום דלא בעי כונה אלא בפסוק ראשון ולא קשיא מק"ש נמי נפטרו ומאי שנא דקשיא לרבי שילא טפי ונראה ליישב דדוקא לרבי שילא קשיא דכיון דחתן פטור מק"ש דאי אפשר לו לכוין דעתו כלל א"כ בני חופה נמי נפטרו מק"ש שהרי הם עוסקין במצות שמחת חתן וכלה כשהגיע זמן ק"ש מאחר שהחתן אינו קורא ק"ש דאילו לת"ק דהחתן חייב בק"ש א"כ בני חופה אינן עוסקין במצות שמחת חתן וכלה כשהגיע זמן ק"ש שהרי החתן קורא ק"ש לפיכך חייבים בני חופה לקרות ק"ש והשתא ניחא הא דכתב הרא"ש דלרבי שילא הא דבני חופה פטורין מן התפלה ותפילין לאו משום דעסיקי במצות נינהו דא"כ אפילו מק"ש נמי נפטרו אלא ודאי לא מקרי עוסקי במצוה וצריך להבין דמאי לא מקרי עוסקי במצוה ונראה דס"ל לרבי שילא דלא מקרי עוסק במצות אלא עוסק במלאכת מצוה כגון עושה סוכה ולולב אבל מה שעוסק לשמח את החתן אין זה עוסק במצוה וכיוצא בזה פרש"י פ"ק דברכות בהא דתניא בשבתך בביתך פרט לעוסק במצוה ובלכתך בדרך פרט לחתן דאי לאו קרא יתירא לחתן לא נפקא לן מקרא קמא כיון דעוסק במצוה לא כתיב קרא בהדיא אלא מיעוטא בעלמא הוא דקא דרשינן מביתך וממעטינן מיניה עוסק במלאכת מצוה דאיכא טירדא אבל דחתן דטרדא דמחשבה בעלמא הוא שמחשב על בעילת בתולים אי לאו קרא יתירא לא אתמעיט עכ"ל והכי נמי דכוותא איכא למימר בבני חופה דלאו עוסקי במלאכת מצוה נינהו ואכתי קשה טובא להרא"ש דכתב והלכה כרבי שילא דחתן פטור מק"ש עכ"ל דפסק כיחיד כנגד רבים דליכא למימר דפסק כרבי שילא משום דבפרק היה קורא תנן סתמא חתן פטור מק"ש לילה הראשונה ועוד מ"ש דבע"כ הך פלוגתא דת"ק ור' שילא בפרק הישן בכונס את האלמנה מיירי אי נמי בכונס את הבתולה ולאחר בעילה ופליגא בסברא אם אפשר שהחתן יכוין דעתו בפסוק ראשון אם לאו דאי בכונס את הבתולה וקודם בעילה ליכא מאן דפליג דפשיטא דפטור מן הק"ש ד' לילות וא"כ כ"ש דקשה אמאי פסק כר' שילא הא אסיקנא בפ"ק דברכות ובפרק היה קורא דאין חתן פטור משום דעוסק במצוה פטור מן המצוה אלא משום דטריד טירדא דמצוה אבל בכונס את האלמנה אע"פ דעוסק במצוה כיון דלא טריד טירדא דמצוה חייב בק"ש וה"ה בכונס את הבתולה ולאחר בעילה דפשיטא דחייב החתן בק"ש כת"ק ודלא כר' שילא ונראה דמה"ט פסק רבינו כאן כת"ק וכתב חתן ושושביניו וכל בני החופה פטורין מתפלה ומתפילין וחייבין בק"ש פי' בין חתן בין שושביניו חייבין בק"ש ומיירי בחתן שכנס את האלמנה אי נמי בכונס את הבתולה ולאחר בעילה ודלא כהרא"ש דפסק כר' שילא דפוטר את החתן אף מק"ש דליתא אבל דין חתן הכונס את הבתולה ולא בעל כתבו רבינו לקמן בסימן ע' והאריך בכל חלוקי דינים דחתן לענין ק"ש כי שם מקומו וכאן כתב בקיצור לפי שלא כתב כאן אלא דין תפילין ואגב גררא סיים וחייבין בק"ש עוד נלע"ד דמ"ש באשיר"י והלכה כר' שילא דחתן פטור מק"ש הוא ט"ס דאיזו תלמיד כתבו בגליון לפי ששנינו בברכות חתן פטור מק"ש ד' לילות והכניסוהו בפנים וטעות הוא דפשיטא דהלכה כת"ק ומיירי בכנס אלמנה א"נ כנס את הבתול' ולאחר בעילה וכ"כ הר"ן בפרק הישן וע"ש במ"ש בספר המאור ובספר מלחמות ה' דפשיטא להו דהלכה כת"ק ולא כר' שילא . והב"י כתב ליישב דברי רבינו על פי דברי הרא"ש דפסק כר' שילא ע"ש ולא נהירא האריכתי בכל זה כדי לפרש הפשט בפירש"י ותו' ובאשיר"י ורבינו שהם קצת סתומים עוד נלפע"ד דס"ל לרבינו למאי דפי' הרא"ש לר' שילא דלא מקרי עוסקי במצוה וכו' השתא ודאי אף לת"ק לא מקרי עוסקי במצוה ולא נפטרו חתן ושושביניו מתפלה ומתפילין בין לת"ק בין לר' שילא אלא משום דא"א להם לכוין בתפלה ומתפילין נמי פטירי משום דאיכא קלות ראש בחופה אבל בק"ש פליגי בסברא דלת"ק חתן נמי חייב דבקל יוכל לכוין בפסוק ראשון

פרישה

פטורי' אליבא דכ"ע : (ג) אבל ביום ראשון הוא פטור מכאן ואילך חייב בפ"ב דסוכה אמרי' אבל חייב בכל המצות חוץ מתפילין וה"מ ביום ראשון דכתיב ואחריתה כיום מר ובפרק אלו מגלחין דף כ"א פליג רבא אדעולא ואמר כיון שהניח בשני שוב אינו חולץ לפנים חדשות ופריך והא רבא הוא דאמר הלכה כתנא דידן דאמר שלשה ימים ופי' עיקר אבילות ג' ימים ה"כ בעי' ג' ימים לתפילין ומשני מצוה שאני כלומר הואיל ומצוה להניח תפילין מצי להניח לאלתר הרי לך דלרבא בשני מותר להניח לאלתר ואפי' בא פנים חדשות וקי"ל כרבא דבתרא הוא וכ"פ רי"ף ורא"ש ועיין בי"ד סי' שפ"ח :

(ד) חתן ושושביניו כו' פטורין מתפלה ותפילין וחייבין בק"ש · בפרק ב' דסוכה ת"ר חתן ושושביניו וכל בני חופה פטורין מן התפלה ומתפילין וחייבין בק"ש ר' שילא אמר חתן פטור ושושביניו וכל בני חופה חייבין וכתב הרא"ש דר"ש אק"ש פליג ופסק הלכתא כותיה וא"כ

חדושי הגהות

לח א כתב מהרל"ח ומה שפטר אותם מתפלה ותפילין אף בזמן הזה היינו משום דשכיח שכרות וקלות ראש :

עיין

פטורין מתפלה ותפילין וחייבין בק"ש (ה) וכותבי ספרים תפילין ומזוזות הם ותגריהם ותגרי תגריהם וכל העוסקין במלאכת שמים פטורין מק"ש ומתפלה ומתפילין ומכל המצות: כתב הרמב"ם המצטער שאין דעתו נכונה פטור מהם שאין יכול לכוין דעתו שלא יסיח מהם: (ו) גרסינן במכילתא לזכרון בין עיניך מכאן אמרו המניח תפילין כקורא בתורה והקורא בתורה פטור מן התפילין וכתב רב שמואל בר חפני ליתא להך ברייתא דהא רבנן קשישי דתורתן אומנתן מניחין תפילין ומברכין עליהן ואי לאו דחובה הוא ג לא הוו מברכין עליהן · ובעל העטור כתב ומסתברא לן דהקורא בתורה קאמר ולא בתלמוד ואינהו בגמרא עסקי ע"כ · (ז) ואין נ"ל לחלק דהא לענין ברכות התורה קאמר בפ"ק דברכות

דאית

ראשון ולר' שילא חתן א"א לו לכוין דעתו כלל ולפיכך פטור אפילו מק"ש ולפ"ז ניחא דלא תניא בהך ברייתא דפטורים מכל מצות האמורות בתורה וה"ט דלא פטירי אלא מתפלה ותפילין דא"א להם לכוין בתפלה ופטירי נמי מתפילין כיון דאיכא קלות ראש אבל בשאר כל המצות חייבין דלא מקרי עוסקי במצות אבל בכותבי ספרים וכו' דבסמוך דעוסקי במצות נינהו תניא בהן פטורין מק"ש ומתפלה ומתפילין ומכל מצות האמורות בתורה. ודו"ק:

וכותבי ספרים וכו' ברייתא בפרק הישן (ריש דף כו.) והרי"ף והרא"ש הביאוה · אבל הרמב"ם השמיטה וכתב ב"י שטעמו שנסמך אהירוש' דמשמע לשם דאידחיא הך ברייתא מהילכתא ולא קי"ל כהרמב"ם בהא כיון שכל הפוסקים חלקו עליו וכן פסק בש"ע:

כתב הרמב"ם המצטער שאין דעתו נכונה וכו' ואע"ג דבפרק הישן קאמר אבל חייב בסוכה ואע"פ דמצטער פטור מן הסוכה היינו דוקא כשהסוכה מצערתו כגון חמה או צנה אבל הכא איהו הוא דקא מצער נפשיה אבעי ליה ליתובי דעתיה אפ"ה מצטער זה שאין דעתו נכונה עליו כלומר דאי אפשר ליה ליתובי דעתיה דכשבא ליישב דעתו חוזר ומצטער ואין דעתו נכונה עליו א"כ איכא היסח הדעת ופטור:

גרסינן במכילתא ולזכרון בין עיניך מכאן אמרו המניח תפילין כקורא בתור' והקורא בתורה פטור מן התפילין פירוש מדכתיב ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפיך אלמא דהמניח תפילין כאילו תורת ה' בפיו דהיינו כאילו קורא בתורה וא"כ נמשך מזה דהקורא בתורה פטור מן התפילין ובמקצת ספרי רבינו כתוב נוסחא אחרת ולזכרון בין עיניך מכאן אמרו שכל המניח תפילין לא יסיח דעתו מהן והקורא בתורה וכו' פי' מדכתיב ולזכרון אלמא שצריך לזכור אותן בכל שעה שלא יסיח דעתו מהן ומדכתיב למען תהיה תורת ה' בפיך שמעינן שהקורא בתורה כאילו מניח תפילין:

וכתב ר"ש בר חפני ליתא להך ברייתא וכו' ותימא דהא פשיטא דהמכילתא לא קאמר אלא אעפ"י שמצותן להיותן עליו כל היום כדלעיל בסי' ל"ז אם קורא בתורה כל היום פטור מלהיות עליו תפילין כל היום אבל בשעת ק"ש ותפלה ודאי חייב להניחן מדאמר עולא כל הקורא ק"ש בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו ומדאמר כל הקורא ק"ש משמע ודאי אפי' תורתו אומנתו דלא פסק גירסא מפומיה ומי לנו גדול מרשב"י ובריה ר"א דתורתן אומנתן וכי הוו טשו במערתא והוו יתבי בחלא כולי יומא גרסי ובעידן צלויי לבשי מיכסי ומצלי וכו' כדאיתא ס"פ ב"מ וכיון דהיו מפסיקין מתלמוד תורה לתפלה כ"ש דהיו קורין ק"ש ומניחין תפילי' וכ"כ הר' יונה ומביאו ב"י ופשוט הוא דקושיא זו דרשב"ח אינה כדאי לדחות הברייתא מפניה: **ומ"ש** ובעל העיטור כתב מסתברא לן דהקורא בתורה קאמר וכו' נראה דטעמו דס"ל דהא דכתיב למען תהיה תורת ה' בפיך שמלמדינו דהמניח תפילין כאילו קורא בתורה רצונו לומר כאילו קורא בתורה אלו הארבעה פרשיות שיש בהם יחוד שמו ויציאת מצרים כדי שנזכור יציאת מצרים ע"י נסים ונפלאות שעשה עמנו וכו' כדלעיל בסי' כ"ה וא"כ לפ"ז נמי הקורא בתורה דקאמר ר"ל הקורא בתורה אלו הארבעה פרשיות פטור מן התפילין אבל שאר פרשיות בתורה וכל שכן תלמוד או מדרש פשיטא דאינו כמניח תפילין דאין ענין שאר דברי תורה לד' פרשיות שבתפילין ולפ"ז אין השג' רבינו כלל השגה על מ"ש בעל העיטור וראיתי מעשה רב ממורי החסיד מהר"ר ווייש ז"ל שהיה קורא בכל יום בבקר כשהיו תפילין בראשו פ' קדש ופ' והיה כי יביאך ואמר כיון שארבע פרשיות כתובים בתפילין ראוי לקרות כל הד' בכל יום בשעה שהתפילין בראשו וזה עולה יפה לפי פירוש זה שכתבתי לדעת העיטור:

אמר

וכותבי ספרים תפילין ומזוזות הם ותגריהם וכו' שם (כו.) א"ר חנינא בן עקיבא כותבי ספרים תפילין ומזוזות הם ותגריהם וכל העוסקין במלאכת שמים לאתויי מוכרי תכלת פטורים מק"ש ומן התפלה ומן התפילין ומכל המצות האמורות בתורה לקיים דברי רבי יוסי הגלילי שהיה אומר כל העוסק במצוה פטור מן המצוה וצריך לומר דבשעה שהן עוסקין במצותן דוקא דקאמר שלא יפסיקו ממצותן כדי לעשות מצוה אחרת אבל בשעה שאינם עסוקין במצותן הריהן כשאר כל אדם וחייבים בכל המצות וכמו שכתבו שם התוס' והרא"ש והרב רבינו נסים גבי הא דתנן שלוחי מצוה פטורים מן הסוכה ולפי מ"ש הם ז"ל שם היינו דוקא כשהוא בענין שאם יניחו תפילין או יקראו ק"ש או יקיימו אחד משאר מצות תבטל המצוה שהם עסוקים בה כגון שאדם אחד רוצה לפרוש בים או בשיירא עכשיו ורוצה לקנות תפילין או תכלת ואי אפשר לו להמתין עד שהסופר או התגר יקיים המצוה הבאה לידו אבל אם אפשר לו להמתין יעשה הסופר או התגר מצוה הבאה לידו אם היא מצוה עוברת ואח"כ יחזור לכתוב ספרים תפילין ומזוזות או למכרן וכ"כ רבינו ירוחם על ברייתא זו ודוקא כשמתבטלין ממלאכתן בשעה שיתעסקו במצוה אחרת אבל אין כן דעת הרב רבינו נסים שהוא כתב שם שהעוסק במצוה פטור מן המצוה אע"פ שהוא יכול לקיים את שתיהם לפי שכל שהוא עוסק במלאכתו של מקום לא חייבתו תורה לטרוח ולקיים מצות אחרות אע"פ שאפשר ומיהו מודינא ודאי שכל שאינו צריך לטרוח כלל אלא כדרכו במצוה ראשונה יכול לצאת ידי שניהם דבכה"ג ודאי יצא ידי שתיהן ומהיות טוב אל יקרא רע עכ"ל וכדברי הרב רבינו נסים כתוב שם בהגהת אשירי בשם א"ז ואפשר לומר דלא פטרה ברייתא זו לכותבי ספרים וכו' אלא ממצות הנחתם כל היום אבל בשעת ק"ש ותפלה חייבים הם להניחן כדי לקבל עליהם עול מלכות וכן כתב ה"ר יונה אהא דפטר במכילתא לקורא בתורה מן התפילין (ג) וכמו שאכתוב בסמוך והרי"ף "(ב"ה) ור"י גרים בברייתא זו ותגרי תגריהם ופירש דהיינו הקונים מן הסוחרי' יחד למכור על יד על יד: כתב ברייתא זו אבל הרב רבינו משה בר מיימון השמיטה ב ואיני יודע למה ואפשר שטעמו משום דאיתא בירושלמי פ"ק דברכות ר' יוחנן בשם רשב"י כגון אנו שעוסקים בת"ת אפי' לק"ש אין אנו מפסיקין ר' יוחנן אמרה על גרמיה כגון אנו שאין אנו עסוקים בת"ת אפי' לתפלה אנו מפסיקין א"ר יוסי קומוי ר' ירמיה אתיא דר' יוחנן כר' חנינא בן עקיבא דתניא כותבי ספרים תפילין ומזוזות מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה ר' חנינא בן עקיבא אומר כשם שמפסיקין לק"ש כך מפסיקין לתפלה ולתפילין ולשאר כל מצותיה של תורה ולא מודי רשב"י שמפסיקין לעשות סוכה ולעשות לולב ולית לית לרשב"י הלמד על מנת לעשות ולא הלמד על מנת שלא לעשות וכו' טעמא דרשב"י זה שינון וזה שינון ואין מבטלין שינון מפני שינון (ופי' הרא"פ בירושל' וז"ל זה שינון ק"ש דכתיב ושננתם וזה שינון ת"ת נמי דרשינן מהאי כדאמר ושננתם שיהיה ד"ת מחודדים בפיך עד כאן) וכיון דלדברי הירושלמי לדעת הכל אין כותבי ספרים כו' פטורין מן התפילין דע"כ לא פטר ת"ק אלא מן התפלה מפני שהיא מדרבנן אבל לכל מצוה דאורייתא מפסיקין כדרך שמפסיקין לק"ש לא רצה לפסוק כהא דתניא בגמ' דידן דפטורים מן המצות דאפשר דשום תנא דסבירא ליה כר"י הגלילי קתני לה ופליגי עליה חכמים:

כתב הרב רבי משה בר מיימון המצטער וכו' בפ"ד וז"ל מצטער ומי שאין דעתו מיושבת עליו ונכונה עליו פטור מן התפילין שהמניח תפילין אסור להסיח דעתו מהם וכתב ה"ר מנוח אף על גב דבשאר מצות אמרינן (שם כה:) דמצטער איבעי ליה ליתובי דעתיה הכא שאני משום היסח הדעת:

גרסינן במכילתא לזכרון בין עיניך מכאן אמרו המניח תפילין כקורא בתורה וכו' עד ואינהו בגמר' עסקי כל זה כתב הרא"ש בסוף הלכות תפילין

והא דגרסינן במכילתא כתבו התוס' בפ"ק דר"ה (יז.) גבי קרקפתא דלא מנח תפילין וגם הרב רבינו ניסים כתבה שם וכתב דאפשר דטעמא דמלתא משום דהעוסק במצוה פטור מן המצוה אי נמי שהעוסק בתורה אינו צריך אות שדברי תורה הן עליו לאות והמרדכי כתב בהלכות תפילין ושמא מה שאומר במכילתא שהוא פטור היינו בשעה שעוסק בתורה וה"ר יונה כתב בפ' היה קורא דלא בא במכילתא לפטור שלא יניחם כלל בשעת ק"ש ותפלה שזה צריך הוא כדי לקבל עליו עול מלכות שמים שלימה אלא החיוב של כל היום הוא שפוטר למי שעוסק בתורה ולפי דבריו שפיר נקטינן כברייתא זו וליתא לקושיא דרב שמואל בר חפני דרבנן קשישי בשעת תפלה הוו מנחי להו ובהא לא איירי במכילתא ולדברי המרדכי וסברא קמא דהרב רבינו ניסים נמי אתי שפיר דרבנן קשישי לא היו פוסקים מלימודם כדי להניח תפילין דהא בשעת תפלה הוא דמנחי להו ובמכילתא לא פטר אלא שלא יפסוק מלימודו אפילו אם תמצא לומר דרבנן קשישי הוו פסקי מלימודם כדי להניח תפילין ל"ק דמכילתא איירי במי שתורתו אומנתו כגון רשב"י וחביריו אבל מי שאין תורתו אומנתו כ"כ לא מיפטרי וכדאיתא בפרק קמא דשבת (יא.) וגם בירושלמי שהבאתי בסמוך. ועוד יש לומר דאפי' ר' שמעון בן יוחי וחביריו אם רצו להניח תפילין מברכין עליהם דהא דפטירי היינו אם לא רצו להפסיק אבל אם באו להפסיק חיובי מחייבי ומברכין עליהם והרוקח כתב בסימן שס"ט על המכילתא דאין לומר פטור ממש אלא מעלין עליו כאילו שונה בתורה וכל שכן שאם שונה בתורה ששכרו כפול ע"כ:

ומ"ש רבינו על דברי בעל העיטור ואין נ"ל לחלק דהא לענין ברכות התורה קאמר בפרק קמא דברכות דאית להו חד דוכתא ד ויש ליישב דבעוסק בתורה שבכתב שנזכר בה יציאת מצרים כמה פעמים הרי הוא זוכר על ידה יציאת מצרים ואינו צריך זכרון אחר מה שאין כן כשהוא עוסק בתלמוד ומכל מקום אין דברי בעל העיטור נראין:

אמר

דרכי משה

היה לובשן אחר חוליו ג' ימים משום שהחולי ממרק החטא שנאמר הסולח לכל עוניכי הרופא לכל תחלואיכי ואמרי' בירושלמי רבי יוחנן לא היה מניח תפילין כ"א פ"א בשנה משום חוליו. והא דאמרי' בכתובות (קד.) דרבי היה מניח תפלין עד שעת מותו שאני רבי דקדוש ביותר היה ומחמיר על עצמו היה עכ"ל. וע"ל סימן כ"ז מי שיש לו קרירות בראשו אם יכול להניח תפילין על הכובע: (ב) ולא ידענא מהו דהא אף מק"ש ותפלה גופא פטורים מטעם דעוסקים במצוה אחרת ול"ר כלל לקורא בתורה דפטור מתפילין ובשעת ק"ש

פרישה

וא"כ צ"ל שמ"ש רבינו מייבי' בק"ש לא קאי אלא אשושבינים ובני חופה ולא אחתן · א"כ בזמן הזה מיירי רבינו דבלא"ה לא מכוין כ"א. אלא שק"ל דא"כ בתפילין נמי לחייב שהרי בזמנינו החתן נמי מניח תפילין וכמ"ש רבינו לקמן סי' ע' ונראה לומר דאיירי מדינא דגמרא וכגון שכונס אלמנה דליכא טרדא ולהכי אפילו חתן חייב. ור' שילא בסתם חתן קאמר שכונס בתולה וטרוד:

(ה) **וכותבי** ספרים תפילין כו' פטורין מק"ש כו' דוקא כשצריכין להתעסק בהן בשעת ק"ש ותפלה אבל כשיכולין לקיים שתיהן כאחד בלא טורח יעשו שתיהן כ"כ ב"י בשם תוס' ורא"ש ור' ירוחם ור"ן פ"ק דקידושין דף ל"ה ע"ב כתב שאם התחיל אדם כבר במצוה אעפ"י שאפשר שתתקיים ע"י אחר ובא לידו מצוה אחרת שא"א לעשות ע"י אחר וגם היא עוברת מ"מ אין אומרים לזה שיניח מצוה הראשונה ויקיים אחרת ויעסוק הוא במצוה אחרת שנזדמנה לידו דהא קי"ל העוסק במצוה פטור מן המצוה ולא מחלקינן בין מצוה למצוה:

(ו) **גרסינן** במכילתא לזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפיך מכאן אמרו כו' כצ"ל. וכתב רב שמואל בר חפני דליתא להך ברייתא דהא רבנן קשישי כו' והר"ר יונה כתב בפרק היה קורא דלא בא במכילתא לפטור שלא יניחם כלל בשעת ק"ש ותפלה שזה צריך הוא כדי לקבל עליו עול מלכות שמים שלימה אלא החיוב של כל היום הוא שפוטר למי שעוסק בתורה. וכתב ב"י ולפי דבריו ליתא לקושיית דרבי שמואל דרבנן קשישי בשעת תפלה הוה מנחי להו דבהא לא איירי במכילתא וע"ש עוד תירוצים אחרים:

(ז) **ואין** נראה לי לחלק דהא לענין ברכה כו' כתב ב"י ויש ליישב דבעוסק בתורה שבכתב שנזכר בה יציאת מצרים כמה פעמים הרי הוא זוכר על ידה יציאת מצרים ואינו צריך זכרון אחר משא"כ כשהוא עוסק בלימוד עכ"ל ובשם מורי ז"ל ראיתי כתוב על מ"ש רבינו ואין נ"ל לחלק דהא כו' ז"ל גם יש להביא ראייה דליתיה שהרי תלמוד בבלי בלולה ממקרא וממשנה ובפרט שאמרו בפ' אלו מציאות העוסק במקרא מדה ואינה מדה במשנה מדה תלמוד אין לך מדה גדול הימנה וק"ל עכ"ל:

אמר

חדושי הגהות

ב עיין במג"א ס"ק ט' שיישב השמטה זו והשיג על דברי הב"י שפירש דהירושלמי חולק על גמרא שלנו והביא ראיה לדבריו ע"ש: ג אין לפרש דברי רבינו דמדייק דאי לאו דחובה הוא לא הוה מברכין עלייהו היינו משום דהוה ברכה לבטלה דהא נתבאר לעיל סי' י"ז דאפילו נשים יכולות לברך על מצות עשה שהז"ג לר"ת אע"פ שפטורות וה"ה הכא ברבנן קשישאי דיכולין לברך אע"ג שפטורים אלא אם נאמר דס"ל לרב שמואל בר חפני כר"ת צ"ל שמדקדק דאי לאו דחובה הוא לא היו מברכין עליו משום ביטול תורה דשעת ברכה (מהרל"ח): ד ול"נ לחלק דכאן המצוה היא בפרשיות התורה ולכן דוקא קריאת התורה פוטרתו (מהרל"ח):

כך

(יד:) דאית להו חד דינא (ח) אמר רבא אסור למיחלץ תפילין קמיה רביה דכתיב וירם יד במלך ואמר ה רבי יוחנן י שחלץ תפילין לפניו ומאי תקנתיה לכרוך רביה ברישא והדר כרכי תלמידי' אמר רבא לא כשר לאנוחי תפילין אלא למאן דקרי תורה נביאים וכתובים תורה במאי בספר בראשית פסוק אחד בנביאים במאי בספר שמואל פסוק אחד בכתובים במאי בספר תהלים פסוק אחד (ט) בתלמוד תמניא מתיבי מנא לן דתנן שמואל הקטן אומר בן עשר שנים למקרא בן י"ג למצות (י) אמר אביי והוא דידע לתרגומי בכולהו : (יא) היה צריך לתפילין ומזוזה ואין ידו משגת לקנות שניהן תפילין קודמין :

לט (א) **תפילין** שכתבן עבד או אשה או קטן עו"ג [א] וישראל מומר פסולין וכל הפסול לכתבן [ב] פסול בכל תיקון

אמר רבא אסור למחלץ תפילין קמי רביה וכו' עד והדר כרכי תלמידיה בשימושא רבא והא דאמר רבי יוחנן יד במלך היינו שחלץ תפילין בפניו איתא בפרק חלק (קא) וכתבו הרב רבי משה בר מיימון בפ"ה מהלכות תלמוד תורה ורבינו בטור יורה דעה סי' רמ"ב פירש"י שהיה לו לפנות לצד אחר מפני אימת מלכות ולחלוץ שלא בפניו ע"כ וכתב עוד דטעמא מפני שהוא מגלה הראש והוא זלזול לפני המלך : וכתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל ומזה הטעם נראה בשימושא רבא שהתלמיד עושה חוצפה כשמגלה ראשו אבל אין מתיישב לי מה שאמרו עד שיחלוץ רבו שבכאן על כל פנים יש עוות אם הטעם הוא זה ואולי חששו לטעם אחר מפני שפורק ממנו עול מלכות שמים ואין ראוי לו זה בפני רבו עד שיראה רבו עושה כן ועוד שיש בזה מורה הלכה בפני רבו כשחולץ מורה שהגיע זמן שאינו חייב בהם ואין ראוי לעשות כן אלא בהוראת רבו עכ"ל · ולפי טעם שני שכתב אינו אסור אלא כשחולצן סמוך לשקיעת החמה שנראה כמורה שכבר הגיע זמן חליצת תפילין ומיהו לענין מעשה יש לחוש לדברי רש"י ז"ל (ג) :

אמר רבא לא כשר לאנוחי תפילין אלא למאן דקרי וכו' עד והוא דידע לתרגומי בכולהו · גם זה בשימושא רבא וכתוב בספר התרומה אמנם בתלמוד שלנו לא מצינו כל זה אלא אדרבא בפרק לולב הגזול (מב·) גרסינן קטן היודע לשמור תפילין אביו לוקח לו תפילין אע"ג דלא למד במשנה וכן כתוב התם אי כתביניהו אגויל שפיר דמי וליתא דאילו בפרק המוציא יין (עט:) פריך תלמודא תפילין אגויל מי כתביכן ואין לסמוך עליהם במקום שהתלמוד שלנו חולק עליהם וגם ספר א"ח כתב על דברי שימושא רבא כדברי בעל התרומה והרא"ש כתב בשם ה"ר ברצלוני מ"ש בשם רבא לא כשר לאנוחי תפילין אלא מאן דקרי תורה נביאים כתובים האי מימרא ליתא בכולי תלמודא ולא אשכחינן לה כלל ואיכא נמי מאן דבעי למימר שגם הוראה זו איכה עיקר דהא קיימא לן כל בר ישראל שיודע לשמור תפילין חייב בחינוכן ומ"ש בתלמוד תמניא מתיב' מנ"ל דתנן שמואל הקטן אומר וכו' ה"פ דתנן דכשהוא בן עשר הוא מתחנך למשנה ודאי כשהוא בן י"ג כבר קרא בתלמוד ח' מתיב' כמו (ברכות כ·) אנן מתנינן תליסר מתיבתא בעוקצין עכ"ל ורבינו שכתב דברי שימושא רבא אפשר דס"ל שאין קושיא מההיא דקטן היודע לשמור תפילין אביו לוקח לו תפילין דהא איכא לאוקמא דוקא בדגמיר אבל אי לא גמיר לא אי נמי לענין הנחתן עליו כל היום איירי בשימושא רבא ובפרק לולב הגזול איירי לענין הנחתן בשעת ק"ש ותפלה בלבד אבל כל הפוסקים השמיטו דברי שמושא רבא בזה :

היה צריך לתפילין ומזוזה ואין ידו משגת וכו' בירושלמי שילהי מגילה איפליגו שמואל ורב הונא במילתא ואע"ג דאמרינן התם מתניתא מסייע לשמואל דאמר מזוזה קודמת תפילין שכלו עושין אותה מזוזה שבלתה אין עושין אותה תפילין למה שמעלין בקדש ולא מורידין כתב הרא"ש בהלכות תפילין דמסתברא דהלכה כרב הונא דאמר תפילין קודמים דמצוה דגופיה עדיף ואין לתמוה האיך דחה סייעתא דברייתא בסברא בעלמא דההיא סייעתא לאו כלום היא משום דההיא ברייתא אתיא דלא כהלכתא דבפרק הקומץ (לב·) תניא איפכא ספר תורה שבלה ותפילין שבלו אין עושין מהם מזוזה לפי שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה : בר"פ ואלו מגלחין (טו·) מנודה ומצורע איבעיא לן מה הן בתפילין ולא איפשיטא וכתב בעיטור דאסור :

לט תפילין שכתבן עבד או אשה או קטן וכו' ברייתא בפרק השולח (מה:) ויליף לה מדכתיב וקשרתם וכתבתם כל שישנו בקשירה ישנו בכתיבה וכל שאינו בקשירה אינו בכתיבה וכתב במרדכי דקטן אפילו הגיע לחינוך אם כתב תפילין פסולים דליתיה בקשירה מדאורייתא ובההיא ברייתא מני נמי מסור והרמב"ם כתבו גם כן ונתן טעם שכל שמוזהר על הקשירה ומאמין בה הוא שכותב כלומר ומומר ומסור כיון שפרקו עול אינם מאמינים במצות וכך הם דברי רש"י ובהל' תפילין כתוב בנמוקי יוסף מסור ישראל ומשמע דהאי מומר במומר לכל התורה הוא אי נמי במומר למצוה אחת והוא שיהא להכעיס אבל מומר למצוה אחת לתיאבון משמע דלאו פורק עול הוא ואיכא למידק האי מסור היכי דמי אי להכעיס בכלל ישראל מומר הוא ואי לתיאבון מאי שנא משאר עבירות דלא הוי פורק עול כשהוא עובר על מצוה אחת לתיאבון ואפשר דמסור לתיאבון נמי הוי פורק עול דשאני מסור דחמיר טובא או אפשר דמסור נמי דוקא שלא לתיאבון הוא דהוי פורק עול ואיצטריך סד"א כיון דמסור לא כתיב בהדיא באורייתא דהא לא נפיק אלא מלא תעמוד על דם רעך אפילו שלא לתיאבון לא מיקרי פורק עול קא משמע לן ולפי זה אפשר דמשום הכי השמיטו רבינו דהשתא כולי עלמא קים להו שהמסור מהעבירות החמורות היא ובכלל ישראל מומר לע"ג הוא והרב רבינו ניסים כתב בפרק השולח שנראה מדברי רש"י ומדברי הרב רבינו משה בר מיימון דמסור וישראל מומר מדאורייתא מיפסלי ואחרים פירשו דמדינא אתנהו בקשירה אלא מדרבנן כיון שפרק מעליו עול מצות אפילו לא הוי מומר אלא למצוה אחת דשביק התירא ואכיל איסורא עשאוהו מדבריהם כאילו אינו בקשירה עכ"ל :

ומ"ש רבינו וכל הפסול לכתבן פסול בכל תיקון עשייתן כ"כ הרב רבינו משה בר מיימון בפרק ג' וז"ל אין עושין תפילין אלא ישראל שעשייתן ככתיבתן

מפני

אמר רבא אסור למיחלץ תפילין קמי' דרביה וכו' זהו לשון שימושא רבה ובפ' חלק (דף ק"א) פי' רש"י שהיה לו לפנות לצד אחר מפני אימת מלכות ולחלוץ שלא בפניו ע"כ וכתב עוד דטעמא מפני שהוא מגלה הראש והוא זלזול לפני המלך . והנכון דלפי שמצותן להיותן עליו כל היום א"כ כשיגיע לעת ערב וחולצן קמי' רבו ה"ל כמורה הלכה בפני רבו דלילה לאו זמן תפילין והגיע זמן חליצתן וכ"כ ב"י בשם הר"י אבוהב ואתי שפיר לפי זה הא דקאמר ומאי תקנתיה לכרוך דרביה ברישא וכו' דכשכורך דרביה ברישא דכבר רואין שחלץ רבו תפילין מקמי שחלץ רבו הוא לפי שהכין עצמו לכרוך תפילין דרבו ולכך חלץ תפילין שאינו כדאי להסיח דעתו מתפילין שעליו ולעסוק בכריכת תפילין דרביה דכיון שעוסק בעבודת רבו לכרוך תפילין דרבו בענין שיהיו כרוכין יפה בהכרח הוא שיסיח דעתו במקצת מתפילין שעל ראשו ולפיכך היה צריך לחלוץ תפיליו מקמיה שחלץ רבו ולא משום שדעתו היה להורות הלכה בפני רבו ואע"ג דאינו אסור אלא במסי' דעתו בשחוק וקלות ראש כדלקמן בסי' מ"ד מ"מ מצוה מן המובחר הוא שלא יסיח דעתו כלל אלא תמיד יהא דעתו על התפילין שעליו . ועוד אפשר לומר דלמה שכתב ב"י סי' ל"ב ע"ש אורחות חיים שכתב ע"ש רבינו האי וז"ל ותלמיד בפני רבו שאין מדרך ארץ לגלות תפילין בפני רבותיו מניחין תפילין קטנות כשיעור אצבע ומחזה תחת מצנפת שלהם מפני ד"א שלא ישוו עצמם לרבותם בפני רבותם ונראין כעזי פנים וחוששין לעונש מפני שהתפילין דרך כבוד דכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' וגו' ותניא ר"א הגדול אומר אלו תפילין שבראש עכ"ל לפי זה הא דקאמר אסור למיחלץ תפילין קמיה דרבי' וכו' הוי נמי מה"ט דבחליצת תפיליו בפני רבותיו מגלה שמשוה עצמו לרבותיו ונראה כעז פנים וכו' ותקנתיה דלכריך דרביה ברישא וכו' דהשתא דמשמש את רבו הכל רואין דאינו משוה עצמו לרבו ועיין בב"י מ"ש עוד בשם הר"י אבוהב ז"ל ומ"כ בשם ר' שכנא ז"ל דכשהתלמיד אין לו תפילין בראשו אין לו לנעול מנעל לרבו או לחלוץ לו במקום שאין מכירין אותו שמא יאמרו עליו שהוא עבד כמ"ש בי"ד סי' רמ"ב הלכך אסור למחלץ תפילין קמיה רביה דנראה דחולצן כדי שלא ישמע לרבו בנעילת סנדל וחליצתו :

אמר רבא לא כשר לאנוחי תפילין אלא למאן דקרי וכו' ובמקצת נוסחאות כתוב' כאן הגה"ה אמר המעתיק האי מימרא דרב' וכו' עד אלא משבשתא בעלמ' היא ע"כ וכבר הביא ב"י דהכל דחו למימרא זו דרבא אבל אין ספק דלא כתב לא כשר לאנוחי תפילין וכו' אלא לאותן שמניחין תפילין עליהם כל היום דמצותן עליהן כל היום וקאמר דמחזי כיוהרא דלא כשר לאנוחי תפילין כל היום אלא למאן דקרי תורה נביאים וכתובים ובתלמוד תמניא מתניתא אבל בשעת ק"ש ותפלה פשיטא דאפי' קטן היודע לשמור תפילין אביו לוקח לו תפילין כ"ש כל מי שהוא גדול וגם ב"י כתב כן ולפע"ד הוא דבר פשוט וביוצא בזה כתבנו בסמוך ס"ז ליישב קושיית ר"ש בר חפני :

לט תפילין שכתבן עבד וכו' ברייתא בפר' השולח (דף מ"ה) ס"ת תפילין ומזוזות שכתבן אפיקורס ומסור עו"ג ועבד אשה וקטן כותי וישראל מומר פסולין שנאמר וקשרתם וכתבתם כל שישנו בקשירה ישנו בכתיבה וכל שאינו בקשירה אינו בכתיבה וכך הביא הרא"ש לשם ברייתא זו בפסקיו ופרש"י

מסור

דרכי משה

ק"ש ותפלה חייב כמ"ש לקמן דהתם חייב בק"ש ותפלה אלא שהתורה היא בעצמה זכרון כמו תפילין דלקמן : (ג) ולפי דברי מהרי"א אינו אסור אלא כשחולצן קודם שרבו חולץ אבל אחר כך מותר ואין לשון שחלץ תפילין לפניו משמע כן דמשמע דבלפניו הדבר תלוי ול"נ טעמא אחרינא דאסור לחלוץ תפילין לפני רבו משום שצריכין לישב בכובד ראש ובמורא בתפילין וכן צריכים ג"כ לישב לפני רבו וצריך להיות עליו מורא רבו כמורא שמים וכשחולץ תפילין כדי להקל ראשו מעתה או לעשות צרכיו מראה שאינו חושש לכבוד רבו ויוכל לעשות לפניו מה שלא היה רשאי לעשות בעוד שהתפילין בראשו ואיכא זילותא לרביה ולכן אסור כנ"ל . ואפשר שזו היא כוונת רש"י דלעיל שכתב שמגלה הראש והוא זלזול למלך :

ועיין

פרישה

(ח) **אמר** רבא אסור למיחלץ תפילין קמיה רביה ואמר ר' יוחנן כו' בפרק חלק אמרינן ופירש"י וטעמא מפני שהוא מגלה ראשו והוא זלזול לפני המלך והיה לו לפנות לצד אחר מפני אימת מלכות וכתב מהרי"י אבוהב אבל אין מתיישב לי מה שאמרו עד שיחלוץ רבו שבכאן עכ"פ יש עוות אם הטעם הוא זה · ואולי חששו לטעם אחר מפני שפורק ממנו עול מלכות שמים אין ראוי לעשות זה בפני רבו עד שיראה רבו עושה כן וכו' עיין בב"י . ואני שמעתי בשם מהרש"ל ז"ל הטעם משום דאמז"ל שהתלמיד מחויב לעשות לרבו כל מה שעבד עושה לרבו חוץ מג' דברים וה"מ כשאינו לבוש תפילין שאז אם יעשה לו אף אלו ג' דברים יאמרו שהתלמיד העושה אלו ג' דברים הוא עבד כנעני אבל כשלובש תפילין אז מחויב לעשות לו אף אילו הג' דברים משום דאז לא יאמרו שהוא עבד כיון שלבוש תפילין ונמצא שהתלמיד החולץ תפילין בפני רבו מראה שאינו רוצה לעשות לו אלו ג' דברים ונמצא שמורד ברבו וק"ל :

(ט) **בתלמוד** תמניא מתניתא אמרו שם הטעם מדאמרו בן י"ג שנים למצות ובן י' למשנה א"כ כשהוא בן י"ג ודאי כבר למד ח' משניות וכו' :

(י) **אמר** אביי כו' בקצת ספרים נדפס כאן הג"ה אחת וז"ל אמר המעתיק האי מימרא דרבא איתא בשימושא רבא והגאון הרב ברצלוני השיג עליה שאינם כלום וכן אמר הרא"ש ז"ל והאריך לומר כי אין דברי רבא כלל אלא משבשתא בעלמא היא עכ"ל הגה"ה . ומ"ל על מימרא זו ממה שאמרו קטן היודע לשמור תפילין אביו חייב ליקנות לו דדילמא התם לענין הנחתן בשעת ק"ש ותפלה לחוד והכא מיירי בהנחתן כל היום : (יא) **היה** צריך כו' תפילין קודמין שהם מצוה דגופיה :

סי' לט (א) **תפילין** שכתבן עבד או אשה כו' פסולים שנאמר וקשרתם וכתבתם כל שישנו בקשירה ישנו בכתיבה ושאינו בקשירה אינו בכתיבה · ועבד ואשה אינן בקשירה דמצות עשה שהזמן גרמא הוא ובגמרא חשיב נמי כותי מומר ומסור ופרש"י כותים גירי אריות הן · מומר ומסור הרי פרקו מעליהן עול וכל הפסול לכתוב פסול בכל תיקון עשייתן כתב הרמב"ם הטעם משום הסי"ן שעושין בעור · ואיכא למימר כיון דיש בעשייתן דבר שהוא ראוי ליפסל אם נעשה ע"י הפסול אין לחלק בין קצת עשייה לקצת עשייה · ב"י :

כתבן

דרישה

ס' לט [א] **וישראל** מומר פסולין כתב ב"י ברייתא היא וכתבה הרמב"ם וכתב טעם דמומר ומסור כיון שפרקו עול לאו בני מאמינים במצות · וכל שאינו מוזהר על הקשירה ומאמין בה כהלכתה לאו בר כתיבה הוא . ואיכא למידק האי מסור ה"ד אי להכעיס בכלל ישראל מומר הוא ואי לתיאבון מ"ש משאר עבירות דלא הוה פורק עול כשעובר על מצוה אחת לתאבון ואפשר דמסור לתאבון כו' נמי הוה כפורק עול דשאני מסור דחמיר טובא · או אפשר דמסור נמי דוקא שלא לתאבון הוא דהוה פורק עול ואיצטריך דסד"א כיון דמסור לא כתיב בהדיא בתורה דהא לא נפיק אלא מלא תעמוד על דם רעך אפילו שלא לתיאבון לא מקרי פורק עול קמ"ל ולפי זה אפשר דמש"ה השמיטו רבינו דהשתא כולי עלמא קים להו שהמסור מהעברות החמורות היא ובכלל ישראל מומר הוא עכ"ל ב"י · ולפמ"ש בביאורי לח"מ ס"ס תכ"ה לק"מ דעד כאן לא חילקו בין עושה להכעיס לעושה בתאבון אלא בעבירות שבין אדם לקונו אבל בגזלן או מסור המומס או מזיק ממון חבירו לא שייך לומר עושה לתיאבון . דמה לי בתאותו וכי בשביל כך ירד לחיותו של חבירו וע"ש כתבתי מבואר יותר :

[ב] **פסול** בכל תיקון עשייתן כן כתב הרמב"ם וז"ל אין עושין תפילין אלא ישראל שעשייתן ככתיבתן מפני הסי"ן שעושין בעור לפיכך אם עפן כותי או תפרן פסולות וה"ה לכל הפסול לכותבן שלא יעשה אותן עכ"ל וכתב ב"י ואיכא למידק מאחר שכתב דטעמא דפסולה מפני הסי"ן א"כ לא יפסול ע"י כותי אלא עשיית הסי"ן בלבדו וצריך לומר כיון דיש בעשייתן דבר שהוא ראוי ליפסל אם נעשה ע"י מי שפסול אין לחלק בין קצת עשייה לקצת עד כאן לשונו :

כתבן

חדושי הגהות

ה כך היא גירסת הרי"ף ורא"ש אבל בגמרא איתא רב נחמן : ו ואע"ג דזה מיירי במלך הוכיח רבא דגם בפני רבו אסור לחלוץ תפילין דהא תנינן מורא רבך כמורא שמים וכ"ש שיש להשוות מורא רב למורא מלך (מהרל"ח) :

כך

תיקון עשייתן [ג] (ב) **כתבן** אפיקורס ישרפו נמצאו ביד אפיקורס ואין ידוע אם כתבן או לאו יגנזו [ד] ביד עו"ג כשרים (ג) ואין לוקחין אותן מן

מסור מלשין . עבד ואשה אינן בקשירה דמ"ע שהזמן גרמא היא דלילה ושבת לאו זמן תפילין הוא . כותי' גירי אריות הן . מומר ומסור הרי פרקו מעליהן עול ורבינו לא הזכיר כאן אפיקורס לפי שבסמוך כתב דינו גם לא הזכיר כותי דהאידנא דינן כעו"ג גמורים כדאית' פ"ק דחולין (דף ו') לא זזו משם עד שעשאום עו"ג גמורים :

כתבן אפיקורס יגנזו נמצאו ביד אפיקורס ואין ידוע אם כתבן אם לאו יגנזו ביד עו"ג כשרים כך היא הנוסחא בספרי רבינו הישנים וכך היתה הנוסחא בספרי ב"י ואיכא לתמוה טובא דהא בפ' השולח איתא א"ר נחמן נקטינן ס"ת שכתבו אפיקורס ישרף כתבו עו"ג יגנז נמצא ביד עו"ג אמרי לה יגנז ואמרי לה קורין בו וכ"כ הרי"ף והרא"ש לשם אלא שגורסין בהפך א"ל קורין בו וא"ל יגנז דחיישינן שמא עו"ג כתבו וכתב הר"ן דלפי גירסא זו נמצא ביד עו"ג יגנז אבל לגירסא הראשונה נמצא ביד עו"ג כשרים וכן פסק הרמב"ם בפ"א מה' תפילין ואיך שיהיה גירסא זו מ"מ קשה אמאי פסק רבינו כתבן אפיקורס יגנזו הלא ליכא למ"ד יגנז אלא ישרף ונראה דרבינו דקדק במ"ש הרי"ף והרא"ש בה' תפילין תני רב חיננא בר רבא מפשרוניא ס"ת תפילין ומזוזות שכתבן אפיקורס ישרף ותני חדא יגנז מסור עבד כותי אשה עו"ג קטן ישראל מומר פסולין שנאמר וקשרתם וכולי דקשה טובא דלא אשכחן בתלמודא דאיכא תנא דקתני כתבן אפיקורס יגנז ומפרש רבינו דמדקאמר בגמ' דהך ברייתא דתני בה ס"ת שכתבו עו"ג יגנז האי תנא הוא דתני רב חיננא בר רבא מפשרוניא ס"ת תפילין ומזוזות שכתבן אפיקורס ומסור וכו' פסולין אלמא דמוקי להך ברייתא דתני פסולין דרצונו לומר יגנז ומדקא תני אפיקורס בהדי מסור עו"ג ועבד וכו' אלמא דבאפיקורס נמי ס"ל להאי תנא יגנז ולא ישרף וכיון דפליגי ביה תנאי נקטינן לחומרא דיגנז ולא ישרף ודלא כרב נחמן דאמר נקטינן לקולא ס"ת שכתבו אפיקורס ישרף . אי נמי מחלק בין ס"ת לתפילין ומזוזות דדוקא בס"ת קי"ל כמ"ד ישרף דכיון דאפיקורסין כותבין ס"ת לעצמן ודאי לשם ע"ג כתבו וישרף אבל תפילין ומזוזות דאין דרכן של אפיקורסין לכתוב לעצמן איכא למימר דלמכור לישראל כתבן ולכן יגנז מספק ובכתב תפילין ומזוזות דוקא הוא דקתני יגנזו אבל לא בס"ת ומשום הכי כתב כאן רבינו בתפילין כתבו אפיקורס יגנז ובי"ד סי' רפ"א גבי ס"ת שכתבו אפיקורס כתב רבינו ישרף וכן פי' ב"י ומיהו תימ' גדולה לומר שרבינו מחלק בין ס"ת לתפילין ומזוזות ולא נזכר חלוק זה בשום ספר מספרי הפוסקים אלא ודאי אין לחלוק זה עיקר ואם באנו להחמיר כהך ברייתא דקא תני אפיקורס בהדי מסור ועו"ג וכו' דפסולין בלבד דהיינו יגנזו ולא ישרף אף בס"ת יגנז ולא ישרף וא"כ דברי רבינו סותרין זה את זה ועוד ק' דאם נוסחא זו כתבן אפיקורס יגנזו אמתית קשה אמאי פלגינהו לתרתי בבי ה"ל למימרינהו בחד בבא כתבן אפיקורס או נמצאו ביד אפיקורס יגנזו ויש ליישב קושיא זו דכיון דבגמרא לא תני להו בחד בבא כתבן רבינו ג"כ בתרתי בבי מיהו קשיא הראשונה אי אפשר ליישב ברווחא ולכן נראה כמו שנמצא במקצת ספרי רבינו בא"ח כתבן אפיקורס ישרף וכמו שפסק בי"ד גבי ס"ת ופסק הלכה כרב נחמן דקאמר נקטינן כתבן אפיקורס ישרף ודלא כהך ברייתא דתני בכתבן אפיקורס פסולין בלבד דהיינו יגנז דליתא וכמ"ש הרי"ף והרא"ש בפ' השולח שהביאו להך דרב נחמן דהוא אמורא וקאמר דהכי נקטינן . אך קשה דכאן כתב רבינו בנמצא ביד עו"ג כשרים וכהרמב"ם ובהל' ס"ת פסק נמצא ביד עו"ג יגנז וכדמשמע מדברי הרי"ף והרא"ש בפ' השולח וצ"ע . מיהו לענין הלכה נקטינן דאין חלוק בין ס"ת לתפילין ומזוזות דבכולהו יגנז בין כתבן אפיקורס בין כתבן עו"ג ובין נמצאו ביד אפיקורס או נמצאו ביד עו"ג לעולם גונזין אותו אם לא שהוחזק שבזזו עו"ג ספרי היהודים דאם נמצאו ביד עו"ג או אפי' נמצאו ביד אפיקורס כשרים דתלינן דמשל יהודים שבזזו הן וקורין בהן דבכה"ג שכיח טפי כדכתב הר"ן בפר' השולח ומביאו ב"י הא לאו הכי יגנזו ודלא כש"ע דפסק כאן נמצא ביד עו"ג כשרי' וגבי ס"ת פסק די"א יגנז אלא אין חלוק בין תפילין לס"ת ויגנז בכל ענין כדפי' ודו"ק : **ואין** לוקחין אותם וכו' דין זה נתבאר בי"ד בסימן רפ"א גבי ס"ת :

ואין

מפני השי"ן שעושין בעור לסיכך אם עפן עו"ג או תפרן פסולות והוא הדין לכל הפסול לכתבן שלא יעשה אותם עכ"ל ואיכא למידק מאחר שכתב דטעמא דפסולה מפני השי"ן לא יפסל ע"י עו"ג אלא עשיית השי"ן לבד וצריך לומר דכיון דיש בעשייתן דבר שהוא ראוי ליפסל אם נעשה ע"י הפסול אין לחלק בין קצת עשייה לקצת עשייה :

כתבן אפיקורס יגנזו בפ' השולח (שם) א"ר נחמן נקטינן ס"ת שכתבו אפיקורס ישרף כתבו עו"ג יגנז נמצא ביד אפיקורס יגנז נמצא ביד עו"ג אמרי לה יגנז אמרי לה קורין בו ספר תורה שכתבו עו"ג תניא חדא ישרף ותניא אידך יגנז ותניא אידך קורין בו ל"ק הא דתניא ישרף ר' אליעזר היא דאמר מחשבת עו"ג לע"ג והא דתניא יגנז האי תנא הוא דתני רב המנונא בריה דרבא מפשרוניא ס"ת תפילין ומזוזות שכתבן אפיקורס ומסור ועו"ג ועבד ואשה וקטן וכותי וישראל מומר פסולים שנא' וקשרתם וכתבתם כל שישנו בקשירה ישנו בכתיבה וכל שאינו בקשירה אינו בכתיבה והא דתניא קורין בו כי האי תנא הוא דתניא לוקחין ספרים מן העו"ג מכל מקום ובלבד שיהיו כתובין כהלכתן . ופירש"י אפיקורס . אדוק לע"ג : ישרף . דודאי לשם ע"ג כתבו : נמצא ביד אפיקורס יגנז . ספק כתבו ספק מאחר וכשר הוא נמצא ביד עו"ג אמרי לה יגנז מספיקא שמא הוא כתבו ואמרי לה קורין בו דספק ספיקא הוא דשמא ישראל כתבו ואת"ל הוא כתבו שמא למכור לישראל כתבו ולא לשם ע"ג והתוס' כתבו דאין נראה דרב נחמן דקאמר כתבו עו"ג יגנז היינו אפילו כתבו למכור לישראל דלקמן מפרש טעמא משום דכל שאינו בקשירה אינו בכתיבה אלא טעמא דאמרי לה קורין בו משום דאיכא למיתלי טפי שישראל כתבו שאין דרך עו"ג לכתוב ורבינו כתב כאן דתפילין שכתבם אפיקורס א יגנזו ובהלכות ס"ת כתב ס"ת שכתבו אפיקורס ישרף : וגם רבינו ירוחם כתב גבי תפילין כתבן עו"ג אפיקורס יגנזו וגבי ספר תורה כתב ס"ת שכתבו אפיקורס ישרף ונראה שדעתם לפסוק הלכה כרב נחמן דספר תורה שכתבו אפיקורס ישרף אבל בתפילין ומזוזות נקטינן כרב המנונא בריה דרבא מפשרוניא דאמר שאם כתבו יגנזו דכיון דרב נחמן לא הזכיר אלא ספר תורה משמע דדוקא בס"ת הוא דאמר ישרף אבל לא בתפילין ויש ליתן טעם בדבר דס"ת גם האפיקורסים כותבים אותו לצורך עצמן להתלמד בו הלכך ודאי לשם ע"ג כתבו אבל תפילין ודאי לצורך ישראל כתבן הילכך איכא למימר דלא לשם ע"ג כתב ומשום הכי לרב נחמן נמי לא ישרפו אלא יגנזו ואפשר שזה היה דעת הרי"ף והרא"ש שכתבו בה' ס"ת הא דא"ר נחמן ס"ת שכתבו אפיקורס ישרף ובה' תפילין כתבו תני ב רב המנונא בריה דרבא מפשרוניא ס"ת תפילין ומזוזות שכתבן אפיקורס ישרף ותניא חדא יגנזו ומשמע דכיון דפלוגתא דתנאי היא ולא הכריעו כדברי אחד מהם שהלכה כמ"ד יגנזו אע"ג דבס"ת סברי דהלכה כמ"ד ישרף לא נמנעו מלכתבו בהל' תפילין עם דין תפילין ומזוזות מפני שסמכו על מה שכתבו בהל' ס"ת הא דא"ר נחמן נקטינן ס"ת שכתבו אפיקורס ישרף אבל הרמב"ם כתב בפ"א ס"ת תפילין ומזוזות שכתבן אפיקורס ישרפו משמע דס"ל דר"נ ס"ת דנקט לאו דוקא אלא ה"ה לתפילין ומזוזות ויש לתמוה על הרי"ף והרא"ש שכתבו דתני רב חיננ' בריה דרבא מפשרוני' ס"ת תפילין ומזוזות שכתבן אפיקורס ישרף דרב חיננא לא חלק בין אפיקורס לעו"ג ומסור ועבד וכו' ובכולהו תני פסולין סתם והם כתבו דבאפיקורס תני ישרף ובאינך תני פסולין סתמא ועוד דבתפילין ומזוזות לא אשכחן מ"ד בהדיא ישרף דאע"ג דגבי ס"ת תני חדא ישרף ואפשר לומר דספר תורה לאו דוקא אלא ה"ה לתפילין ומזוזות ומפני כך כתבו וספר תורה ותפילין ומזוזות תני חדא ישרף מכל מקום קשה למה שהוכחנו דמשמע מדבריהם שהם סוברים דרב נחמן דוקא בס"ת הוא דאמר ישרף ולא בתפילין ומזוזות ודוחק לומר שגירסא אחרת היתה להם בהא דתני רב חיננא בריה דרבא מפשרוניא דבפרק התכלת (מב :) נמי איתא להא מתניתא והיא שנויה כמו שכתבתי דאיתא בפרק השולח ועוד שהרא"ש עצמו כתבה בפרק השולח כגירסת ספרים דידן בגמרא ולכן נראה לי שהם סוברים דכי אמר רב נחמן ס"ת שכתבו אפיקורס ישרף ה"ה לתפילין ומזוזות ואע"ג דרב חיננא כייל אפיקורס בהדי עו"ג ומסור ועבד ובכולהו תני פסולין מכל מקום כיון דאיהו תני לכולהו פסולין תלו הדבר בו וכתבו על אפיקורס תני חדא ישרף ותני חדא יגנז ומשמע דסבירא ליה כמאן דאמר ישרף ואע"פ שלא הכריעו בהלכות תפילין הלכה כדברי מי סמכו על מה שכתבו בהלכות ספר תורה דברי רב נחמן דאמר ספר תורה שכתבו אפיקורס ישרף וכבר נתבאר מדבריהם בהל' תפילין שהם סוברים דתפילין ומזוזות וספר תורה שוים הם הילכך כולם היכא דכתבן אפיקורס ישרפו וכדעת הרמב"ם ז"ל :

ומה שכתב רבינו ביד עו"ג כשרים כבר כתבתי שהיא ברייתא שם נמצא ביד עו"ג אמרי לה יגנז ואמרי לה קורין בו כתב הר"ן דלפי גירסא זו משמע דנקטינן כלישנא בתרא דקורין בו . וכן פסק הרמב"ם בפרק א' וטעמא משום דשכיח טפי שישראל כתבו לפי שאין דרך עו"ג לכתוב אבל הרי"ף כתב אמרי לה קורין בו ואמרי לה יגנז דחיישי' שמא עו"ג כתבו נראה שהוא פוסק דיגנז ומיהו אפשר שאם הוחזק שבזזו עו"ג ספרי יהודים דתולין דאותם ספרים שלהם היו וקורין בהם שבכה"ג גונבא שכיח טפי עד כאן לשון הר"ן והרא"ש גורס כגירסת הרי"ף ופסק ברמזים דספר תורה שנמצא ביד עו"ג יגנז וכן כתב רבינו ירוחם בדיני ספר תורה דאזלינן לחומרא שמא עו"ג כתבו וכן כתב גם כן רבינו בהלכות ספר תורה ותימא איך פסק כאן דכשרים ואפשר שהוא סובר דהא דמחמרינן ואמרינן יגנז היינו דוקא גבי ספר תורה שהעו"ג עשויים לכתוב ספר תורה לצורך עצמן להתלמד בו הילכך איכא למיחש שמא כתבו עו"ג ומש"ה אמרינן יגנז אבל תפילין שאין העו"ג עשויין לכתבן לפי שאינן צריכים להם לא אזלינן בהו לחומרא אלא נקטינן כמאן דמכשר ואף על גב דבנמצאו ביד אפיקורס אמרינן יגנזו התם היינו טעמא משום דדרך אפיקורס לכתוב איכא למיחש שמא כתב הוא עצמו אבל עו"ג לא שכיח שיכתוב כהי דבספר תורה חיישינן לחומרא אבל בתפילין דאפילו אי משתכח מאן דידע לכתוב לא שכיח שיכתוב תפילין כיון שאין לעו"ג צורך בהם לא חיישינן להו וכשרים : (א) :

ואין לוקחין אותם ולא שאר ספרים ביותר מכדי דמיהם משנה שם ומפרש טעמא בגמ' שלא להרגיל אותן לגנבן ולגזלן ואמרינן התם בברייתא בגמ' דהא דאין לוקחין אותם ביותר מכדי דמיהם היינו דוקא טובא אבל בדבר מועט יותר מכדי דמיהן לוקחין ורבינו כתבו בהל' ס"ת סי' רפ"א ולכן לא חשש להאריך כאן :

ואין

דרכי משה

לט (א) ועיין בי"ד סימן רפ"א כתבתי שם דגר וממזר אסורים לכתוב ס"ת מיהו נראה דבתפילין ומזוזות אין לחוש וע"ש הטעם : ול"נ

דרישה

[ג] **כתבן** אפיקורס יגנזו כו' כן הגירס' בקצת הספרים והיא ג"כ גירסא שהיתה לפני ב"י ותמה ב"י על רבינו בזה שהרי בפרק השולח אמר רב נחמן נקטינן ס"ת שכתבו אפיקורס ישרף [פרש"י אפיקורס אדוק לע"ג] וכ"כ רבינו בהדיא בהל' ס"ת . ס"ת שכתבו אפיקורס ישרף . וצ"ל דמשמע לרבינו דדוקא בס"ת הוא דאמר ישרף אבל לא בתפילין ויש ליתן טעם כו' ע"ש שהאריך ובסוף דבריו הוכיח שהרי"ף והרא"ש לא ס"ל לחלק בין ס"ת לתפילין אלא לעולם ישרפו ושכן דעת הרמב"ם עכ"ל ואני כבר כתבתי בפרישה שגירסת ספר רבינו שלפני נדפס ישרפו במקום יגנזו וכן הוא בדפוס טור א"ח מהר"ים פראג וכן נ"ל עיקר וט"ס הוא בכל שאר הדפוסים וצריך להגיה כן ומ"ש שגם על ר' ירוחם קשיא קושיא זו דו"ל ר"י בנתיב י"ט חלק ד' מסור עבד אשה כותי קטן ישראל מומר ישרפו כתבו אפיקורס כותי יגנזו עכ"ל ונראה דגם בו ט"ס הוא וצ"ל ישרפו ואם נייסב הגירס' צ"ל דה"פ יגנזו כלומר יבערו ויגנזו מן העול' דהיינו שריפה . ובלא"ה מוכח לומר כן בדברי רבינו ור' ירוחם עצמן שהרי מדכתבו בעבד או אשה פסולי' דהיינו שאין קורין אותו לא שייך למימר כתבו אפיקורס יגנזו דאם אין קורין בו היינו נמי יגנזו וכן מוכח בגמרא שלא הזכירו אלא ג' חלקים ישרף או אין קורין בו היינו יגנזו והיינו נמי פסולין או קורין בו דהיינו כשרים ועוד מדכתב רבינו אח"כ נמצאו ביד אפיקורס ואין ידוע אם כתבן או לא יגנזו ש"מ דבגירסא דידוע שכתבן לא די בגניזה דאל"כ הא זו ואצ"ל זו ודוחק לומר דאיידי דנמצא ביד כותי כשרים נקטו לכן נראה ברור כמ"ש : [ד] **ביד** כותי כשרים כתב ב"י ברייתא בפרק השולח נמצא ביד כותי אמרי לה קורין בו ואמרי לה יגנזו דחיישינן שמא כותי כתבו ע"כ גירסת הרי"ף וכן היא גירסת הרא"ש ומשמע דס"ל יגנזו כלישנא בתרא ופסק רבינו ברמזים דס"ת שנמצא ביד כותי יגנזו וכ"כ הר"ר ירוחם בדיני ס"ת דאזלי' לחומרא שמא כותי כתבו ומ"ה יגנזו אבל תפילין

שאין

פרישה

(ב) **כתבן** אפיקורס ישרפו דודאי לשם ע"ג כתבן . כתבן כותי פסולה שנא' וקשרתם וכתבתם נמצאו ביד כותי כשרים פירשו התוס' משום דאיכא למיתלי טפי שישראל כתבן דאין דרך כותי לכתוב עכ"ל . וישראל מומר פסולים עיין בדרישה . וכתבן אפיקורס ישרפו כן היא גירסת ספר שלפני וכן הוא בס"א וכ"כ רבינו לקמן בי"ד הל' ס"ת וכן עיקר ועיין בדרישה : (ג) **ואין** לוקחין כו' ביותר מכדי דמיהן שלא ירגילו לגזול ולגנוב דוקא ביותר מכדי דמיהן אבל דבר מועט יותר מותר ללוקחן וכ"כ רבינו בי"ד סי' רפ"א :

וכן

חידושי הגהות

לט א כך היה הגירסא בספרי הטור שלפניו וכן מצאתי בספרי הטור שנדפס עם הבית חדש כתוב ס"א ינגזו והנה אין לתמוה על הב"י שהקשה מדברי רבי' שבי"ד ולא הקשה מהמוקד' לקמן בסי' של"ד שכתב ואף בחול שורפן די"ל דחדא דניחא ליה להביא מעיקר הדין משא"כ לקמן דדרך אגב נקט להו ועוד דלקמן ודאי מיירי שכתבו להתלמד דהא בהדיא קאמר כתבי קודש שלהן לכן הקשה מהא דבי"ד דמיירי בסתמא : ב בגמרא דגיטין הגירסא רב המנונא ובמנחות גרס חיננא ועוד יש כמה שנויים בשתי הברייתות להמעיין שם והרי"ף ורא"ש גורסים רב חיננא :

עיין

מן העו"ג ולא שאר ספרים ביותר מכדי דמיהם ואין נקחין אלא מן המומחה [ה] שבקי בחסרות ויתרות [ו] ואם לקחן ממי שאינו מומחה שתים או ג' כרכים בודק מהן תפילין אחת של יד או של ראש בכרך ראשון וכן בב' (ד) וכן בג' וכן בד' וכן בכולם ואם מצאן כשרים כולם הוחזקו ותפילין שהוחזקו בכשרות אין צריכין בדיקה לעולם ובשאלתות מצריך להו בדיקה (ה) פעמים בשבוע ולא נהגו כן כתב רב עמרם אפי' לד' או לה' שנים אינן צריכין בדיקה שהאויר שולט בהם ואין מתעפשות אבל אם אין מניחן אלא לפרקים צריכין בדיקה:

מ (א) **אסור** לתלות תפילין בין ברצועה בין בבתים אבל מותר לתלותן בכיסן · בית שיש בו תפילין אסור לשמש בו

ב"י

ואין נקחין אלא מן המומחה וכו' ברייתא בפ' התכלת (מב:) תפילין יש להם בדיקה ואינן נקחין אלא מן המומחה ופירש"י יש להם בדיקה אדם יכול לבדקן בחסירות ויתרות אעפ"כ אינן נקחין אלא מן המומחה היודע שצריכין עיבוד לשמה והתו' והרא"ש הקשו עליו ופירשו הם דלעיבוד שלא לשמה לא חיישינן דהכל בקיאין בזה והא דאין תפילין נקחין אלא מן המומחה היינו הבקי בחסירות ויתרות דחיישינן שמא יתעצל בבדיקתן וטורח הוא לו להסיר התפירה ולחזור ולתופרן והא דתניא בפ' בתרא דעירובין (צז·) אמר ר"ח א"ר הלוקח תפילין מן השוק בודק שתים של יד ואחד של ראש או איפכא התם בשלקחן בדיעבד שלא מן המומחה והכי תניא בתוספתא דעבודת כוכבי' אין לוקחין תפילין אלא מן המומחה מי שלקח ממי שאינו מומחה ומצא בידו שנים או ג' צמדים בודק ממנו תפלה אחת של ראש או של יד בצמד הראשון וכן בשני וכן בשלישי וכן ברביעי עכ"ל וכ"כ ר"י וכך הם דברי רבי' אבל הרמב"ם כתב בפ"ב הלוקח תפילין ממי שאינו מומחה צריך לבדקן לקח ממנו מאה קציצות בודק מהם ג' קציצות או ב' של ראש ואחד של יד או ב' של יד ואחד של ראש אם מצאם כשרים הוחזק זה האיש והרי כולם כשרים ואין השאר צריך בדיקה ואם לקחן צבתים צבתים כולם צריכות בדיקה שחזקת הצבתים מאנשים הרבה לקוחים ע"כ ומ"ש אם לקחן צבתים צבתים כולם צריכות בדיקה היינו לומר דכל הצבתים צריכות בדיקה אבל כיון שבדק מהצבת ב' של ראש וא' של יד או שתים של יד ואחת של ראש כל קציצות שבאותו צבת בחזקת כשרים ודברי הרמב"ם פשוטים בפ' המולא תפילין ולא ידעתי למה השמיטום הפוסקים:

כתב הרא"ש בתשובה על המוכר תפילין ואמר שהיו של אדם גדול שהוא נאמן דעד א' נאמן באיסורין היכא דלא איתחזק איסורא ומסתמא אותו אדם גדול לא הוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן: **ותפילין** שהוחזקו בכשרות אין צריכין בדיקה לעולם בפרק התכלת (מג:) כתבו התוס' דאיתא במכילתא נאמר כאן ימימה ונאמר להלן ימים תהא גאולתו מה להלן י"ב חדש אף כאן מגיד שצריך לבדוק תפילין אחת לי"ב חדש דברי ב"ה ב"ש אומרים א"צ בדיקה שמאי אומר אלו תפילין של אבי אימא ובירושלמי פרק המולא תפילין נמי תניא תפילין צריך לבדקן לי"ב חדש דברי רבי רשב"ג אומר א"צ וכל הני דמצרכי בדיקה ס"ל בחוקת תפילין הכתוב מדבר ולא קי"ל הכי מיהו בשימושא רבא איכא שצריכין לבדקן פעמים בשבוע והני בדיקות לא הוי משום חסרות ויתרות אלא שמא בלו ונתקלקלו וכל זה כתב הרא"ש וכתב שיש קצת סעד לדברי שימושא רבא מדאמרינן ביומא (יא·) דמזוזה נבדקת פעמים בשבוע ומיהו כ' שיש לחלק בין מזוזה לתפילין והרמב"ם כתב בפ"ב דאפי' אחר כמה שנים אינו צריך לבדקן שכל זמן שחיפויין שלם הרי הם בחזקתן ואין חוששין להם שמא נמחק' אות מתוכה או שניקבה הלל הזקן היה אומר אלו משל אבי אימא עכ"ל והוא בירושלמי פרק בתרא דעירובין וכתב רבינו ירוחם שכן נראה עיקר וכן פסק ברמזים והכי נקטינן · מה שכתב רבינו בשם השאלתות בפ' בא מקומו:

ומ"ש בשם ר"ע אפי' לד' או לה' שנים אינם צריכין בדיקה נראה דצריך להגיה אפילו למ' או לנ' שנה שכך כתוב בא"ח שמצא בתשובת הגאונים:

וכתב עוד בא"ח ואם אינו מניחן אלא לפרקים בודאי צריכים בדיקה ב' פעמים בכל שבעה שנים עכ"ל: **כתוב** עוד בא"ח בשם רב יוסף גאון במקום שאין שם מי שיודע לתפור תפילין ולבדקן ויש אנשים ישנות יניח אותם בלא בדיקה הואיל ואי אפשר לבדקם ולא לעשותם ואע"ג דמצוה כתקנה לא עביד דשכר מצות תפילין איכא עד כאן לשונו:

מ **אסור** לתלות תפילין בין ברצועה בין בבתים וכו' בפ' מי שמתו (כד·) א"ר חנינא אני ראיתי את רבי שתלה תפיליו מותיבי התולה תפיליו יתלו לו חייו ל"ק הא ברצועה הא בקציצה ואי בעית אימא ל"ש רצועה ול"ש קציצה אסור וכי תלה רבי בכיסתא תלא ופסקו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם כשינויי' בתרא:

בית שיש בו תפילין אסור לשמש בו מטתו עד שיוציאם או שיניחם כלי בתוך כלי וכו' שם בסוף הפ' (כה:) תניא בית שיש בו ס"ת או תפילין אסור לשמש בו את המטה עד שיוציאם או יניחם כלי בתוך כלי אמר אביי לא שנו אלא בכלי שאינו כליין אבל בכלי שהוא כליין אפי' י' מאני כחד מאנא דמו ופירש"י אפי' י' מאני וכולם כליין כחד מנא דמו ומשמע שאם שני הכלים לא הוו כליין טפי עדיף וכן נראה מדברי הפוסקים אבל מדברי הרב ר' יונה נראה דכי הוו תרווייהו אינן כליין נמי א אפי' י' מאני כחד מנא דמו ונראה דל"ש לן בין עליון כליין ותחתון אינו כליין להיכא דהוו איפכא בכל גוונא שרי: ואפילו

ב"ח

ואין נקחין אלא מן המומחה שבקי בחסירות ויתירות בפ' התכלת סוף (דף מ"ב) ועפ"י פי' התו' והרא"ש דאעפ"י שיש להם בדיקה בחסרות ויתירות אפ"ה אינן נקחין אלא מן המומחה דחיישינן דשמא הלוקח יתעצל בבדיקתן דטורח הוא לו להסיר התפירה ולחזור ולתפרן: **ומ"ש** ואם לקחן ממי שאינו מומחה וכו' כ"כ התו' והרא"ש דהכי תניא בתוספתא דעבודת כוכבים · אבל הרמב"ם בפ"ב פסק דהבדיקה היא או שתים של ראש ואחת של יד או שתים של יד ואחת של ראש וכו' וכן הוא בפרק המולא תפילין וכן פסק בש"ע:

ותפילין שהוחזקו בכשרות אין צריכין בדיקה לעולם טעמו כדכתב ר"ע דכיון שהאויר שולט בהם אין מתעפשות ולא הביא דברי ר"ע אלא מפני שכתב עוד דאם אין מניחן אלא לפרקים צריכין בדיקה ולפרקים דצריך בדיקה מסתמא ס"ל כמ"ש השאלתות דפעמיים בשמטה צריכין בדיקה כדאשכחן במזוזה דנבדקת פעמיים בשבוע · ואע"ג דבמכילתא תניא דכל תפילין צריכין בדיקה כל י"ב חדש דילפינן בג"ש כתיב הכא מימים ימימה וכתיב התם ימים תהיה גאולתו מה התם י"ב חדש אף כאן י"ב חדש פירשו התו' בפ' התכלת ריש (דף מ"ג) דהך ברייתא אתייא כהני תנאי דבחוק' תפילין הכתוב מדבר ולא קי"ל הכי אלא בחוקת הפסח הכתוב מדבר הלכך א"צ לבדוק כלל כל זמן שהן בחזקתן שחפוי עור הבתים קיים ולא נשרו במים אבל כל היכא דאיתרע חזקתייהו דנעשה עור הבתים מרופט ונקרע או נשרו במים וכיוצא בזה פשיטא דאסור להניחן עד שיבדוק אותן מיד שמא נמחק הכתב ונתקלקל ומ"ש ר"ע לארבעים או לחמשים שנה נראה דלפי שהשאלתות כתב דצריכין בדיקה פעמיים בשבוע נקט ר"ע חמשים שנה שהוא פעם אחת ביובל כלומר דלא מבעיא דלא בעי בדיקה פעמיים בשבוע אלא אפי' פעם אחת ביובל לא בעי בדיקה והוא הדין אפי' ביותר מחמשים שנה:

מ **אסור** לתלות תפילין כו' ברייתא ס"פ מי שמתו (דף כ"ד) דורשי חמורות אמרו והיו חייך תלואים לך מנגד זה התולה תפיליו ופרש"י חמורות קשרים וסתומות הכלולים בתורה זה התולה תפילין שהתורה חייו של אדם ורמז לך הכתוב שיתלו חייו וכ"ל שט"ס הוא וצ"ל שהתפילין חייו של אדם כדלעיל ריש סי' ל"ז דהמניח תפילין מאריך ימים שנאמר ה' עליהם יחיו · ומסיקנא בשינוייא בתרא דל"ש תולה אותם ברצועה והקציצה למטה דגנאי הוא להם ול"ש תולה אותם בקציצה דהקציצה מונחת על היתד והרצועה למטה דאפ"ה אסור ולא שרי אלא כשהם בכיסם ותלה הכיס ביתד והכי אמר רבי חנינא אני ראיתי את רבי שתלה תפיליו:

בית שיש בו תפילין וכו' ה"א ס"פ מי שמתו וכתב ה"ר יונה אבל הניחם בכלי שהוא כליין אפילו עשרה ככלי אחד דמי כלומר לא תאמר עשרה שהן כליין דמו לכלי אחר אלא אפילו עשרה שהן כליין דיינינן להו ככלי אחד מיהו אפילו כלי אחד לבדו שאינו כליין לא נתמעט מאחד ודיינינן להו ככלי אחד ועם הכלי שהוא כליין ה"ל כלי בתוך כלי ומותר עכ"ל בלי טעות ודעתו ליישב מה שיש לדקדק דהל"ל אבל הניחם בכלי שהוא כליין ככלי א' דמי לאיזה צורך אמר אפילו עשרה והיה אפשר לפרש דלהכי אמר אפילו עשרה לאשמעינן דכשהם עשרה שהן כליין ככלי אחד דמי וצריך נמי עשרה שאינן כליין דהוי נמי ככלי א' אבל אחד לבדו שאינו כליין אסור לכך בא הר' יונה לדחות פירוש זה ואמר דהא ודאי אפילו כלי אחד לבדו שאינו כליין לא נתמעט מאחד דאפי' עשרה שהוא כליין ואחד לבדו שאינו כליין שרי והא דנקט אפילו עשרה אתא לאשמעינן דלא תימא כיון שהוא מונח בתוך עשרה כלים זה בתוך זה חשוב כאילו היה מונח בתוך כלי אחר שאינו כליין ושרי אלא אפילו עשרה שהן כליין דיינינן ליה ככלי אחד ואסור · והב"י כתב ע"ש הר' יונה דכי הוו תרווייהו שאינן כליין נמי אפילו עשרה מאני כחד מאנא דמי ואסור כתב כן לפי משמעות דבריו שנדפסו בטעות ותקון לשונו הוא כמו שכתבתי והוא דבר ברור והכי נקטינן: גרסינן בגמרא אמר רבא גלימא בקמטרא ככלי בתוך כלי דמי ופרש"י בקמטרא ארגז של ספרים עכ"ל לפי גירסא זו יהיה פירושו דהניח התפילין בתוך טליתו והניח טליתו בתוך תיבה של ספרים הרי הוא ככלי בתוך כלי שהרי הטלית אינו כליין וכ"כ בס"ג בשם רבינו ישעיה אחרון אבל האלפסי והרא"ש גורסין גלימא אקמטרא באל"ף ופי' הר' יונה שהספר נתון בתוך אקמטרא שלו וגלימא מלמעל' ככלי בתוך כלי דיינינן ליה עכ"ל וז"ש רבינו והוא שאין השני מיוחד להם ונראה דתרווייהו הילכתא ניהו דל"ש העליון כליין ותחתון אינו כליין להיכא דהוה איפכא בכל גונ' שרי וכ"כ ב"י והכי נקטינן: ואפי'

פרישה

(ד) **וכן** בשלישי וכן ברביעי וכן בכולן ואם מצאן כו' כצ"ל וכן הוא בהדיא בגמרא ריש המולא תפילין ע"ש וכמ"ש בדרישה ור"ל שהלוקח כמה כריכות יש בכל כרך וכרך כמו מאה קציצות תפילין ומוקה שכל התפילין שמוכרכין בכרך א' הם מאיש א' שאין הדרך לקנות תפילין מאיש זה וא' מאיש אחר להכי כל שבדק בכרך א' ומצא א' של יד או של ראש כשרה דכל התפילין שיש באותה כרך הן בחזקת כשרות שהן ודאי ג"כ מאיש זה וכבר הוחזק גברא אבל כרך השני צריך בדיקה שהדרך לקנות כרך מזה וכרך מאיש אחר לכן כל הכרכים שיש לו צריך לבדוק וק"ל:

(ה) **פעמים** בשבוע פי' בשמיטה וכן בי"ד סי' רצ"א והטעם דחיישינן שמא בלו ונתקלקלו · וכתב רב עמרם אפילו לד' או לה' נראה שט"ס הוא וצ"ל למ' או לנ' וכ"כ בא"ח שמצא בתשובת הגאונים ב"י:

מ (א) **אסור** לתלות תפילין כו' פרק מי שמתו ר' חנינא אני ראיתי את רבי שתלה תפילין מיתיבי התולה תפילין יתלו לו חייו ואוקימנא כי תלה ר' בכיסתיה תלה: והוא

דרישה

שאין הכותים עשוין לכתבן כשרי' וכ"כ ג"כ רבינו בהג' ס"ת ותימה היאך פסק כאן דכשרים ואפשר שהוא סובר דהא דמחמרינן ואמרינן יגנזו היינו דוקא גבי ס"ת שהכותים עשוים לכתוב ס"ת לצורך עצמן להתלמד בו הילכך איכא למיחש שמא כתבן כותי ומש"ה יגנזו אבל תפילין שאין כותים עשויים לכתבן לפי שאינן צריכין להם לא אזלינן בהו לחומרא אלא נקטינן כמאן דמכשיר. ובאפיקורס דאמרינן כמצאו בידו יגנזו היינו טעמא משום דדרך אפיקורס ליכתוב איכא למיחש שמא כתבם הוא בעצמו עכ"ל:

[ה] **שבקי** בחסירות ופירשו התו' הא דאין תפילין ניקחין אלא מן המומחה היינו הבקי בחסירות ויתרות דחיישינן שמא יתעצל בבדיקתן וטורח הוא לו להסיר התפירה ולחזור ולתופרם והא דתניא בפרק בתרא דעירובין הלוקח תפילין מן השוק בודקן אחת אחת התם בשלקח בדיעבד שלא מן המומחה והכי תניא בתוספת' דעבודת כוכבי' ואין לוקחין תפילין אלא מן המומחה ומי שלקח ממי שאינו מומחה ומצא בידו ב' או ג' צמדי' בודק ממנו תפילה אח' של ראש או של יד בצמד הראשון וכן בשני וכן בשלישי וכן ברביעי עכ"ל. וזה כדברי רבינו. ותימא גדולה בעיני שהתוספות הביאו והקשו מהכיא דהמולא תפילין על הכיא דתכלת ולא הרגישו בזה שגם הכיא דהמולא תפילין הוא סותר לדברי התוספתא שהביאו שגלוי ונראה לעיני' דהכיא דהמולא תפילין פליג אהתוספתא דז"ל הגמרא פ' המולא תפילין דף צ"ו ע"א אמר רב חסדא אמר רב הלוקח תפילין ממי שאינו מומחה בודק ב' של יד ואחד של ראש או ב' של ראש ואחד של יד מה נפשך אי מחד גברא זבין לבדוק או ג' בשל יד או ג' בשל ראש אי ... תלתא גברי וזבין כל חד וחד ליבעי בדיקה לעולם מחד גברא קא זבין ובעינן דמתמחי בשל יד ובשל ראש והתני רב כהנא בודק ב' של יד ושל ראש [פי' ב' א' משל יד וא' משל ראש] ... רבי היא דאמר בתרי זימני הוה חזקה. אי ר' אימא סיפא וכן בצבת הב' וכן בצבת הג' מודה ר' בצבתיים דמתרי תלתא גברי וזבין אי הכי אפילו רביעי נמי ואפי' חמישי ... ין ה"נ והא דקתני שלישי לאפוקי מחזקי' ע"כ. הרי לך בהדיא דאי קנה הרבה תפילין יחד צריך לבדוק ב' של יד ואחד של ראש ואו די לכל התפילין ואי קנאם צבתי' צבתים כרוכין צריך לבדוק כן מכל צבת וצבת דמיירי מלקחן צבתי' איך כתב בודק א' של יד או אחד של ראש · והיותר מן התימא מב"י שהביא דיני' אלו בשם הרמב"ם וכתב עליהן ודבריו פשוטים בפ' המולא תפילין ולא ידעתי למה השמיטו הפוסקים עכ"ל. אשמע והשמטה יש אבל סתירת דברים אין כאן. והסתירה גדולה ונפלאה מאוד וחפשתי בכל הדפוסים והנה כל ... שוות בדברי רבינו א' של יד וא' של ראש וכ"כ רבינו ברמזים ואף אם נאמר להגיה בדברי רבינו כאן אחד של ראש ושתים של יד אכתי הקושיא במקומה עומדת על התוס' והביאו ... ש והתוספות והביאו ג"כ הגמרא דעירובין ולא הזכירו כלום. וכמעט נ"ל דהיה להן גירסא אחרת בגמרא דעירובין ויש קצת ראייה לדברי שהתוספות והרא"ש הביאו הגמרא ... ין בע"א וז"ל שכתבו והא דתניא בפ"ב דעירובין הלוקח תפילין מן השוק בודקן אחת אחת כו' הרי לך שהם גרסו כן בגמרא. אך התמיה שלא מצאתי מי שכתב מזה כלום גם הב"י לא הזכיר מידי שוב מצאתי בהגהות רא"ף הרגיש ג"כ בזה וז"ל בריש פרק המולא תפילין ע"ש כי שם משמע שצריך לבדוק יותר בכל כרך עכ"ל וצ"ע:

[ו] **ואם לקחן** ממי שאינו מומחה ב' או ג' כרכים בודק מהן תפילין אחת של יד ואחת של ראש כו' ברייתא בפרק התכלת תפילין יש להם בדיקה ואינן ניקחין אלא מן המומחה: אבל

חדושי הגהות

מ א עיין בט"ז ס"ק ב:

עיין

בו מטתו עד שיוציאם או שיניחם בכלי תוך כלי (ב) והוא שאין השני מיוחד להם שאם הוא מיוחד אפילו מאה חשובין כאחד ואפילו נתנן כלי בתוך כלי אסור להניחן תחת מרגלותיו [א] אבל תחת מראשותיו בין כר לכסת מותר אפילו אם אשתו עמו · (ג) שכח ושמש מטתו בתפילין לא יאחז לא ברצועה ולא בבתים עד שיטול ידיו ויטלם · ישן בהן וראה קרי אוחז ברצועה ומסיר אותן אבל לא בבתים : הנכנס לסעודת קבע (ד) חולצן (ה) ומניחן על השולחן עד זמן ברכה וחוזר ומניחן :

מא (א) **הנושא** משוי של ארבע קבין בראשו ותפילין בראשו אם נדחקות מפני המשאוי אסור ואם לאו מותר

ואפי' נתנן כלי בתוך כלי אסור להניחן תחת מרגלותיו אבל תחת מראשותיו בין כר לכסת מותר אפילו אם אשתו עמו הכי אסיקנא בפ' מי שמתו ריש (דף כד) והקשה ב"י דרבינו התיר בסתם בין כר לכסת ולא חילק בין כנגד ראשו לשלא כנגד ראשו ובגמרא אסיקנא דלא שרי אלא כנגד ראשו ויש ליישב דלפי דבסוגיא משמע דיותר פשוט להם לשון תחת מראשותיו שר"ל שלא כנגד ראשו וכן כתב הר' יונה להדיא והוא מדקאמר בגמרא תחת מרגלותיו לא קא מבעיא לי שנוהג בהם מנהג בזיון כי קמבעיא לי תחת מראשותיו מאי א"ל הכי אמר שמואל מותר ואפילו אשתו עמו וכיון דאסיקנא דלא אמר שמואל מותר אלא בשלא כנגד ראשו היאך פשט לו בסתם אלא בעל כרחך דלשון תחת מראשותיו אינו אלא שלא כנגד ראשו אבל כנגד ראשו לא מיבעיא ליה דפשיטא דנוהג בהן מנהג בזיון כמו אילו הניחן תחת מרגלותיו דהא פשיטא דמאי דקאמר תחת מרגלותיו לא קמיבעיא ליה אף שלא כנגד מרגלותיו אית בהו בזיון ודומיא דהכי קמבעיא ליה בתחת מראשותיו שלא כנגד ראשו והא דפריך בגמרא אהאי אוקימתא דלא שרי אלא שלא כנגד ראשו מדתני ר' חייא מניחן בכובע תחת מראשותיו דמשמע ליה אפילו כנגד ראשו שרי כב' פירשו התוספות דדייק הכי מדקאמר בכובע דאי שלא כנגד ראשו מאי איריא בכובע אפילו שלא בכובע נמי וכן פי' ה"ר יונה בשם הרב רבינו יוסף אבל לשון תחת מראשותיו בסתמא היכא דלא מוכח דכנגד ראשו קאמר הוי פירושו שלא כנגד ראשו והכי משמע נמי למאי דמשני דמפיק ליה למורשא דכובע לבר כלומר דהשתא התפילין מונחין שלא כנגד ראשו והשתא קשה היכא תני רבי חייא תחת מראשותיו דמשמע אפילו כנגד ראשו אלא בע"כ דלשון תחת מראשותיו משמעו שלא כנגד ראשו ועל כל זה נסמך רבינו וכתב בסתם תחת מראשותיו בין כר לכסת ורצה לומר שלא כנגד ראשו דוקא הוא דשרי כנ"ל ליישב דברי רבינו אבל העיקר הוא דהספר חסר וצריך להגיה בין כר לכסת שלא כנגד ראשו מותר וכו' וכ"כ הרמב"ם ספ"ד מה' תפילין וכ"כ הסמ"ג והמרדכי ונראה ממ"ש רבי' נתנן בכלי בתוך כלי וכו' מותר אפילו אשתו עמו דמשמע וכ"ש שמותר בלא אשתו עמו אלמא דבהניחן תחת מראשותיו צריך להניחן כלי בתוך כלי אפילו אין אשתו עמו דדוקא בית שיש בו ס"ת או תפילין אסור לשמש בו את המטה עד שיניחם בכלי בתוך כלי אבל אם אינו משמש מטתו א"צ כלי בתוך כלי כיון שאינו מניחן תחת מראשותיו אלא שישנן בבית שהוא ישן שם והכי משמע מדברי הרב רבינו משה בר מיימוני לשם וכך הבינו הר' יונה בפירושו ומביאו ב"י והכי משמע להדיא מדפרי' תלמודא מדתני ר' חייא מניחן בכובע תחת מראשותיו דאי מיירי בשלא כנגד ראשו למה לי כובע דהיינו כלי בתוך כלי אפילו בלא כובע נמי שרי ומשני דמפיק ליה למורשא לבר כלומר דהכובע הוא שלא כנגד ראשו והשתא קשה מאי קא מתרץ אכתי קשה למה לי כובע אלא בע"כ דקא מתרץ דבהניח תחת מראשותיו בעינן כלי בתוך כלי ושלא כנגד ראשו אפילו אין אשתו עמו דאע"פ דכשהתפילין בבית שהוא ישן לשם א"צ כלי בתוך כלי מ"מ בהניחן תחת מראשותיו בעינן כלי בתוך כלי והכי נקטינן . וז"ל הס"ע אסור להניחם תחת מראשותיו כנגד ראשו אפילו בכלי בתוך כלי ואפילו אם אין אשתו עמו אבל שלא כנגד ראשו אם אין אשתו עמו מותר ואם אשתו עמו צריך כלי בתוך כלי עכ"ל ונראה דה"ק אבל שלא כנגד ראשו אם אין אשתו עמו מותר כשהם כלי בתוך כלי ואם אשתו עמו צריך כלי בתוך כלי אפילו אינן תחת מראשותיו כלל אלא בבית שישן לשם עם אשתו כדכתב קודם זה וחזר וכתבו כאן כדי לחלק בין אשתו עמו ורוצה לשמש ובין אשתו עמו ואינו רוצה לשמש דמקרי אין אשתו עמו וא"צ כלי בתוך כלי אם מונחין תפילין בבית ואינן תחת מראשותיו כמ"ש בסעיף הסמוך לזה : שכח ושמש מטתו וכולי עד סוף הסימן עיין פירושו בב"י :

מא הנושא משוי וכו' בר"פ המקבל (דף ק"ה) אמרי דבי ר' ינאי לתפילין ד' קבין מאי היא דתניא היה נושא משוי על ראשו אם תפיליו רוצצות אסור ואם לאו מותר באיזה משוי אמרו במשוי של ד' קבין ופי' רש"י רוצצות מתמעכות תחת המשא ואם לאו שהוא קל או שאינו מוטל עליהן . באיזה משאוי הוי רציצה עכ"ל כלומר באיזה משאוי אמרו שאינו חשוב קל וכשהוא מוטל על התפילין מקרי רציצה ומשמע דבסתם מקרי רציצה כשיש במשוי ד' קבין אבל אם אין במשאוי ד' קבין אין לחוש לרציצה דכיון שהוא קל ודאי אין שם רציצה וכשאינו מוטל עליהן פשיטא דאין לחוש לרציצה אפילו יש בו ד' קבין כדאמר ברישא ואם לאו מותר ואיכא לתמוה על דברי רבי' שמהפך רישא לסיפא וכתב תחלה הסיפא הנושא משוי של ד' קבין בראשו ותפילין בראשו ואח"כ כתב הרישא אם נדחקות מפני המשאוי אסור ואם לאו מותר דאלמא דמפרש דבד' קבין דוקא יש לחלק בין רוצצות לאינן רוצצות אבל בפחות מד' קבין אפילו רוצצות מותר והא ליתא אלא דחכמים נתנו גבול ד' קבין לומר דבד' קבין מסתמא התפילין רוצצות כשהמשאוי עליהן ובפחות מד' קבין המשאוי קל ומסתמא אינן רוצצות אבל אם ידוע לו שהן רוצצות אפילו בפחות מד' קבין נמי אסור וצ"ל דרבינו ה"ק הנושא משוי של ד' קבין בראשו ותפילין בראשו יש לחלק דאם הניח המשאוי על התפילין דהשתא מסתמא נדחקות הן מפני המשאוי כיון שיש בו ד' קבין אסור ואם לאו כלומר שלא הניח המשאוי על התפילין אלא באמצע הראש דהשתא אינן נדחקות מותר · וממילא משמע דכשאינו ד' קבין אפילו הניח עליהן מותר דכיון דקל הוא אינן נדחקות והיינו כפירש"י וכדפי' ודו"ק :

ואפילו נתנן כלי בתוך כלי אסור להניחן תחת מרגלותיו גם זה פשוט שם דתחת מרגלותיו אסור מפני שנוהג בהם מנהג בזיון :

ומ"ש אבל תחת מראשותיו בין כר לכסת מותר אפי' אם אשתו עמו שם בעיא דאיפשט' ואע"ג דאיתותב אסיקנא דהכי הלכתא ואמרינן בגמ' והיכא מנח להו אמר ר' ירמיה בין כר לכס' שלא כנגד ראשו כלומר אבל כנגד ראשו אסור מפני שנוהג בהם מנהג בזיון ותמהני על רבי' שהתיר סתם בין כר לכסת ולא חילק בין כנגד ראשו לשלא כנגד ראשו וכתב ה"ר יונה דכנגד ראשו אסור בכל ענין אפי' כלי בתוך כלי ואפי' אין אשתו עמו ושלא כנגד ראשו אם אשתו עמו צריך כלי בתוך כלי דהיינו כלי אחד והכר שהוא כלי שני ואם אין אשתו עמו אפי' בכלי אחד דהיינו בין הכר והכסת סגי ודקדק כן מסוגיית הגמ' ואח"כ כתב אבל רבינו משה לא כתב כן שהוא לא חילק בין אשתו עמו לאין אשתו עמו ובכל ענין אמר שצריך כלי בתוך כלי לחומרא עכ"ל ול"נ דאפשר דמשום דבאשתו עמו עסיק הרמב"ם מש"ה נקט אם הניחם כלי בתוך כלי אבל אין ה"נ דלהרמב"ם נמי כשאין אשתו עמו לא בעינן כלי בתוך כלי ומדברי הרמב"ם בפ"ד נראה דלא ס"ל כה"ר יונה דאמר שהכר חשוב כלי אחד אלא שצריך להניחם כלי בתוך כלי קודם שיניחם בין כר לכסת וכן הלכה :

והא דאמרינן דבאשתו עמו בעינן כלי בתוך כלי נראה דכשרוצה לשמש דוקא הוא וכשאינו רוצה לשמש מיקרי אין אשתו עמו ואין לומר דאע"פ שאין בדעתו לשמש כיון שאשתו עמו בעי כלי בתוך כלי דחיישינן שמא ימלך לשמש וישכח התפילין דא"כ כי תניא בית שיש בו ס"ת או תפילין אסור לשמש בו את המטה עד שיוציאם ליתני אסור להיות אשתו עמו במטה אלא ודאי ב כדאמרן :

ולהניחן במטה כנגד לדו כתב ה"ר יונה דאזלינן לחומרא ודייניגן ליה כתחת מרגלותיו : **שכח** ושמש מטתו בתפילין לא יאחז לא ברצועה ולא בבתים וכו' ברייתא בפרק הישן (כו·) ומסיים בה מפני שהידים עסקניות הן ופירש"י ושמא נגעו במקום הטנופת : **ישן** בהם וראה קרי אוחז ברצועה וכו' גם זה ברייתא שם ופירש"י צריך לסלקן מראשו בעוד הקרי עליו כלומר דאילו אחר שקנח הקרי אע"פ שהוא טמא מותר להניחם כדמשמע התם בגמרא ונראה שהטעם שהתירו לו שיאחז ברצועה משום דליכא למיחש כולי האי שמא נגעו במקום הטנופת ואעפ"כ כיון שאפשר לחלצם ע"י רצועה לא שרי ליה שיגע בבתים א"נ מש"ה התירו לו לאחוז ברצועה קודם שיטול ידיו דטפי עדיף הא תשהשם עליו עד שיטול ידיו :

הנכנס לסעודת קבע וכו' בפרק מי שמתו (כג:) א"ר יצחק הנכנס לסעודת קבע חולץ תפיליו ואחר כך נכנס ופליגא דרבי חייא דאמר מניחן על שולחנו וכן הדור לו ועד אימת א"ר נחמן בר יצחק עד זמן ברכה · ופירש"י חולץ תפיליו · שמא ישתכר בסעודה ויתגנה בתפיליו : וכן הדור לו · שיהיו מזומנים לו ויחזור ויניחם בשעת ברכה וכתבו הרי"ף והרא"ש וכן הלכה כלומר כר' חייא וכדרב נחמן בר יצחק וכן פסק הרמב"ם בפרק רביעי ומשמע דלאכילת קבע דוקא צריך לחלצן אבל לא לאכילת עראי והכי איתא בהדיא בירושלמי פ"ב דברכות וכ"כ המרדכי וכ"כ הרמב"ם :

מא הנושא משוי של ד' קבין בראשו ותפילין בראשו וכו' בר"פ המקבל (קה:) אמרי דבי ר' ינאי לתפילין ד' קבין מאי היא דתניא היה נושא משוי על ראשו אם תפיליו רוצצות אסור ואם לאו מותר באיזה משוי אמרו במשוי של ד' קבין תני רב חייא המוציא זבל על ראשו ותפילין בראשו הרי זה לא יסלקם לצדדין ולא יקשרם בידו שהוא נוהג בהם מנהג בזיון אבל קושרן על זרועו במקום תפילין משום ר' שילא אמרו אפי' מטפחת שלהם אסור להניח על הראש שיש בו תפילין וכמה אמר אביי ריבעא דריבעא דפומבדיתא : ופירש"י רוצצות · מתמעכות תחת המשא : ואם לאו · שהוא קל או שאינו מוטל עליהם : באיזה משוי · הוי רציצה : ריבעא דריבעא · רביע ליטרא דבר מועט ע"כ ולכאורה משמע דהא דאמרו משום רבי שילא פליגא אדתני דבי ר' ינאי ואדתני רבי חייא וקיימא לן כרבי שילא משום דאביי דבתרא הוא משמע דס"ל כוותיה מדמפרש למילתיה וכן דעת הרב רבי יונה בפרק מי שמתו וזהו דעת הרמב"ם שכ' בפ"ד הנושא משאוי על ראשו חולץ תפילין של ראש עד שיסיר המשוי ואפי' מטפחת אסור להניח על הראש שיש בו תפילין אבל צונף הוא מצנפתו על תפילין והרי"ף והרא"ש בפרק מי שמתו ובהלכות תפילין כתבו דברי רבי שילא וכתבו גם דברי רבי ינאי ודברי רבי חייא וה"ר יונה כתב תימה הוא על הרי"ף שהביא הברייתא של מעלה באיזה משאוי אמרו במשאוי של ד' קבין דהא הכא פסק הלכה כאביי לחומרא דאפי' ריבעא דריבעא דפומבדית' אסור ולי נראה שהם סוברים דלא פליג ר' שילא אדר' ינאי ור' חייא דאל"כ לא הוה להו לכתוב דברי כולם סתם בלא שיפסקו הלכה כדברי מי :

ורבינו הגדול מה"ר יצחק אבוהב ז"ל כתב ואולי י"ל שאין אלו המאמרים חולקים שמה שאמרו הנושא משאוי הוא כשזה האיש נושא משאוי על ראשו בדיעבד וכיון שנשא לא מטריחנן ליה שיעזבנו אם אין התפילין נדחקין מפני משוי ואפשר ג"כ שאפי' לכתחלה יש לחלק בזה שמי שמשתכר במשוי יש לו מקום לעשות זה אם אין התפילין נדחקין מה שאין כן למי ששם משאוי על ראשו ללא תכלית

דרישה

סי' מ [א] אבל תחת מראשותיו בין כר לכסת מותר אפילו אשתו עמו שם בעי' דאיפשטא : וכתב ב"י ואמרינן בגמרא והיכי מנח להו אמר רבי ירמיה בין כר לכסת שלא כנגד ראשו כלומר אבל נגד ראשו אסור מפני שנוהג בהם מנהג בזיון ותמהני על רבינו שהתיר סתם בין כר לכסת ולא חילק בין כנגד ראשו לשלא כנגד ראשו עכ"ל . ולי נרא' דלק"מ דרבינו מפר' דמה שחילקו בגמרא בין כנגד ראשו לשלא כנגד ראשו היינו כשהכר הוא הכלי שני דכנגד ראשו אסור בכל ענין אפילו אין אשתו עמו ואפילו נתנם בתוך כלי והניחם תחת הכר ושלא כנגד ראשו בכה"ג מותר אפילו אשתו עמו אפילו בכלי א' דהיינו בין הכר והכסת מותר ועמ"ש ב"י עצמו בשם ר"י שדקדק כן מהגמרא ורבינו מיירי כאן בהניחם קודם לכן בכלי תוך כלי ואח"כ נתנם תחת הכר (שהוא עדיף טפי וכמ"ש הרמב"ם) להכי אפילו אשתו עמו ואפי' שלא כנגד ראשו מותר והכי דייק ל' רבינו שכתב לפי זה ואפי' נתנן כלי בתוך כלי אסור כשנותנם מתחת מרגלותיו ועל זה כתב אבל תחת מראשותיו מותר משמע דמכתנס כלי בתוך כלי קאי ודו"ק :

מולכן

סי' מא (א) הנושא משוי של ד' קבין כו' עד סוף הסימן דברי רבינו נראים כסיתרין ואין להם הבנה ע"כ אכתוב לך הדברים ע"פ מקורן בר"פ המקבל אמרי דבי ר' ינאי לתפילין ארבע קבין מאי היא דתניא היה נושא משוי על ראשו אם תפילין רוצצות

פרישה

(ב) **והוא** שאין השני מיוחד וכ"ש כשמניחם אינן מיוחדים ומדברי ר' יונה נראה דכי הוו תרווייהו אינן כליין נמי אפי' עשרה מהני כחד מנא דמו ע"ש פ' מי שמתו דף כ' ע"ב ושם נדפס עליו שטעות הוא וגם ב"י כתב שכל הפוסקים חולקים על זה : ולהניחן כנגד לדו כתב הר"ר יונה דאלדו של מטה כתחת מרגלותיו דמי :

(ג) **שכח** ושמש מטתו כו' לא יאחז כו' ברייתא פרק הישן ומסיים בה מפני שהידים עסקניות הם ופרש"י שמא נגעו במקום הטינופת ומיירי כשכבר קנח הקרי שהיה עליו להכי מותר להשהותם עליו ומ"ש רבינו עד שיטול ידיו ויטלם לאו למיובא קאמר ויטלם אלא כלומר אם רוצה ליטלם לא יטלם אא"כ נטל ידיו קודם לכן · ול' הברייתא נקט ורמייה לדבר שבש"ע לא הזכיר האי תיבת ויטלם אבל ישן בהם וראה קרי פי' והקרי עדיין עליו (וכמ"ש ב"י בשם רש"י) אז כיון שהקרי עדיין עליו כיון שהטומאה היא בעין על גופו ולהכי אעפ"י שידיו מטונפות עדיף טפי שיאחז ברצועתם קודם שיטול ידיו משישהם עליו · א"כ בלא שימש מטתו ליכא למיחש כולי האי לידים עסקניות ואעפ"כ כיון שאפשר לחלצם ע"י רצועה לא שרי ליה שיגע בבתים כך כוונת ב"י ודו"ק :

(ד) **חולצן** כו' שמא ישתכר בסעודה ויתגנה בתפיליו : (ה) **ומניחן** על השולחן כדי שיהיו מזומנים לו ויחזור ויניחם בשעת ברכת המזון . רש"י :

רוללות

חידושי הגהות

ב עיין ט"ז סק"ד :

מותר המוציא זבל בראשו אסור לו להניח תפילין בראשו שכח שהיו בראשו אפילו אם ירצה לסלקן לצדדין אינו רשאי אלא יקשרם בזרועו במקום תפילין אפי' מטפחת של תפילין אסור להניח בראשו כשיש לו תפילין בראשו אבל דבר שדרכו ליתן בראשו (ג) כגון מצנפת או כובע מותר :

מב (א) **אסור** לשנות תפילין של ראש לעשותן של יד ואפילו ליקח רצועה מהם וליתן בשל יד אסור אבל משל יד לשל ראש מותר לשנות (ב) ואם היו חדשים שלא הניחן עדיין מותר

תכלית עכ"ל. ולי נראה דאפשר שמפרשים דר' ינאי ורבי חייא מיירי במי שהיה נושא משוי על ראשו ורוצה להניח תפילין וקאמר רבי ינאי שאם הוא פחות מד' קבין מותר ואם הוא ארבעה קבין אסור ורבי חייא תני דהא דשרי להניח תפילין בעוד המשוי על ראשו דוקא במשוי דלאו זבל אבל אם היה מוציא זבל על ראשו אפי' אם אינו אלא דבר מועט אסור להניח תפילין על ראשו או מפני שנוהג בהם מנהג בזיון ור' שילא איירי היכא שהתפילין מונחין כבר בראשו וקאמר דאסור לתת עליהם אפי' מטפחת שלהם משום דהוי בזיון ולא דמי להיכא שקדם המשוי לתפילין דשרי כדר' חייא וכן יש לדקדק מדברי רש"י שכ' אדרבי שילא אסור להניח שום משוי על הראש בשעה שתפילין במקומן וכענין זה אפשר ליישב גם דברי רבינו אלא שבקצת ספריו כתוב המוציא זבל בראשו אסור לו להניח תפילין בראשו (ושכח שהיו בראשו וכו') ולפי אותה גירסא נראה לומר דסבר רבינו דמפרשי הרי"ף והרא"ש דר' ינאי מיירי במניח משוי על אמצע ראשו ואינו נוגע בתפילין כלל פחות מד' קבין שרי אבל ד' קבין אסור אע"פ שאין נוגעות משום דסתם משוי ד' קבין שאדם נושא בראשו הוי תפילין רוצצות והילכך גזרו בהו רבנן אפי' כשאינן נוגעות ואתא רבי חייא למימר דהא דשרי רבי ינאי משוי פחות מד' קבין כשאינו נוגע בתפילין בשאר משוי דוקא הוא אבל זבל אפי' כל שהוא אסור ואתא רבי שילא למימר דהא דשרי ר' ינאי משוי פחות מד' קבין היינו דוקא כשאין המשאוי על התפילין כלל אבל אם המשאוי על התפילין אפי' מטפחת שלהם אסור. וה"ר יוסף אסכנדרני ז"ל כ' וז"ל הנושא משוי של ד' קבין בראשו א"א לומר שמשוי זה על ראשו למעלה דא"כ מה לי לפניו מה לי לסלקן לצדדין הרי המשא מ"מ על ראשו אלא ה"פ שהיה המשא קשור לו בחבל על ראשו והמשא מופשל לו מאחוריו על גבו וקשור הוא מראשו לגבו בחבל כדרך שעושים נושאי משאות ואמר שאם היה משאוי זה ד' קבין והתפילין נדחקין מפני המשאוי כלומר שהחבל שעל ראשו שהמשאוי תפוס בו דוחק בו את התפילין ה"ז אסור ואם לאו פי' שהיה המשוי פחות מד' קבין או שהיה ד' קבין ואין התפילין נדחקין בו מותר ואם היה משאוי זה שאחוז בראשו ובחבל משוי של זבל אפי' לא היו התפילין נדחקין מחמת החבל וגם היה פחות מד' קבין הרי זה אסור מפני הזלזול ואם שכח שתפילין בראשו ונשא משוי זה של זבל הקשור בראשו ובחבל ומופשל על גבו ולכשנזכר שהוא זבל רצה לסלק הקליעה לאחד מב' צידי הראש ימין ושמאל מפני שכובד הזבל הקשור במשא הוא על מוקדם הראש מקום הנחת תפילין ולכך רצה לסלק התפילין לצדדין וחשב דבכה"ג יהיה מותר ע"כ כ' שגם אם יעשה כן הרי הוא עדיין באיסור שעדיין יש בדבר זלזול אלא מה יעשה יסירם מראשו ויקשרם בזרועו מקום הנחת תפילין של יד דהיינו בשמאל שהרי אינו משתמש בשמאל כמו בימינו בעת שפורק המשא ויזהר ממנו וכל זה בנושא משאוי כענין שאמרנו בחבל שבראשו אבל אם היה המשוי מונח על ראשו ולא מופשל לאחוריו בחבל אסור בכל ענין אע"פ שאין התפילין נדחקין שכל עוד שתפילין בראשו אסור להניח עליו אפי' סודר שצורר בו תפילין וכו' עכ"ל (א):

ומ"ש רבינו אבל דבר שדרכו ליתן בראשו כגון מצנפת או כובע מותר כבר כתבתי בסמוך שהרמב"ם כתב אבל צונף הוא מצנפתו על תפילין והסכימו לדבריו ה"ר יונה והרא"ש ויהיב טעמא שלא אסרו אלא מטפחת שנראה גנאי לתפילין לפי שאינו דרך מלבוש אבל דבר שדרכו ליתן בראשו ליכא גנאי :

מב אסור לשנות תפילין של ראש לעשותן של יד וכו' בפרק הקומץ (לד:) תניא אם אין לו תפילין של יד ויש לו שני תפילין של ראש טולה עור על א' מהן ומניחה כלומר דכשטולה עור אחד עליה נראה כבית אחד איני והא שלח רב חנניא משמיה דרבי יוחנן תפלה של יד עושין אותה של ראש ושל ראש אין עושין אותה של יד לפי שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה לא קשיא הא בעתיקתא' הא בחדתא ופירש"י תפילין של ראש חמורה קדושתן שרובו של שדי נעשה בשל ראש שי"ן דלי"ת אבל בשל זרוע ליכא אלא יו"ד : בעתיקתא. שכבר נקשרו בראש אסור להורידן ולעשותן של יד וכבר כתבתי בדין זה בסי' ל"ב :

ומ"ש רבינו ואפי' ליקח רצועה מהם וליתן בשל יד אסור כ"כ הרמב"ם בפ"ג :

כתב רבינו ירוחם דאפילו בעתיקתא אם התנה יכול לעשות של יד משל ראש וכ"כ מהר"י ז"ל בשם אורחות חיים ואכתבנו בסמוך :

סודר

המוציא זבל בראשו אסור לו להניח תפילין בראשו שכח שהיו בראשו גם תני רבי חייא המוציא זבל על ראשו ותפילין בראשו ה"ז לא יסלקם לצדדים ולא יקשרם במתניו מפני שהוא נוהג בהם מנהג בזיון אבל קושרם על זרועו במקום תפילין וצריך לפרש דהכי קאמר דאע"פ דשכח והניח הזבל על ראשו כדי להוציאו והתפילין כבר הם על ראשו אפילו הכי אסור להוציא הזבל בעוד שהתפילין בראשו אלא צריך להסיר התפילין מעל ראשו ואסור לו לסלקם לצדדין ולא לקשרם במתניו מפני שנוהג בהם מנהג בזיון וכו' ולכן כתב רבינו המוציא זבל בראשו אסור לו להניח תפילין בראשו כלומר לכתחלה ודאי אסור להניח תפילין בראשו כשהזבל כבר בראשו אי נמי כשדעתו להוציא זבל בראשו אסור לו להניח תפילין בראשו דכיון דבשעה שיוציא הזבל צריך להסירן מראשו א"כ למה יניחן לכתחלה ואח"כ אמר שכח שהי' בראשו דהיינו דתני רבי חייא המוציא זבל על ראשו וכו' אבל תחלת דברי רבינו שאמר המוציא זבל וכו' הוא מה שנשמע מכללא דהך דתני רבי חייא כדפרישית ודקדק בהך ברייתא דרבי חייא וכן רבינו דקדק וכתב אסור לו להניח תפילין בראשו שכח שהיו בראשו וכו' לומר דדוקא בתפילין שבראשו אסור אבל תפילין של יד שהן מכוסים יכול להניח לכתחלה אע"פ שדעתו להוציא זבל ואין צריך לומר אם כבר קשרו בידו דמותר להוציא זבל בראשו דאין בזה בזיון לתפילין שבידו שהן מכוסין :

אפילו מטפחת של תפילין וכו' שם משום ר' שילא אמרו אפילו מטפחת שלהן אסור להניח על הראש שיש בו תפילין וכמה אמר אביי ריבעא דריבעא דפומבדיתא ופי' רש"י אפילו מטפחת שלהן שכורכין בה תפילין בלילה אסור להניחם לשם משאוי על הראש בשעה שתפילין במקומם מונחים וכמה יהא במשאוי ויהא אסור להניח על הראש אליבא דר' שילא ריבעא דריבעא רביע ליטרא דבר מועט הוא עכ"ל ולכאורה משמע דרבי שילא פליג אדרבי ינאי דלא אסר אלא ד' קבין אבל כל שאינו ד' קבין מותר אפילו להניח ע"ג תפילין של ראש דמשאוי קל הוא ומסתמא אינן רוצצות ור' שילא אוסר אפילו דבר מועט לשם משאוי וכן נראה מלשון רש"י שכתב וכמה יהא במשאוי ויהא אסור להניח על הראש אליבא דר' שילא דמשמע דהא ליישב דלא תקשה הלא לעיל נתנו שעור ד' קבין וקאמר דהכא אליבא דר' שילא היא אבל לעיל אליבא דרבי ינאי היא ופליגי והכי מוכח מדברי הרב רבינו משה בר מיימוני בפ"ד שסובר דפליגי ופסק כר' שילא ומפרש דלר' שילא אפילו דיעבד שהניח משאוי קל על ראשו כמו מטפחת שהניח לשם משאוי צריך לחלוץ תפילין או להסיר המשאוי מראשו אבל רבינו נמשך אחר דברי הרי"ף והרא"ש דבפרק מי שמתו וכן בהלכות תפילין כתבו להך דרבי ינאי ודתני רבי חייא ומאי דאמר משום רבי שילא דאלמא דכולהו הלכתא נינהו ושלשה חלוקים בדבר. אחד לכתחלה אסור להניח בראשו לשם משאוי אפילו דבר מועט כמו מטפחת וכתב הרא"ש בפרק מי שמתו דהטעם הוא משום דגנאי הוא לתפילין לתת עליהם שום משוי אפילו מטפחת ואין צריך לומר משאוי אחר. ב' בדיעבד אם כבר הניח שום משאוי על ראשו ותפילין בראשו והוא פחות מד' קבין דמסתמא אין רוצצות אפילו הניחו על התפילין מותר לשאת אותו על ראשו ואין צריך לא להסיר התפילין ולא להסיר המשאוי אלא נושאו עד מקום שצריך לנושאו. ג' אם הוציא זבל ותפילין בראשו אפילו דיעבד ואפילו פחות מארבע קבין צריך להסיר התפילין מעל ראשו מיד ויקשרם בזרועו במקום תפילין מפני שנוהג בהם מנהג בזיון ואפילו הוא דבר מועט אסור נמי אפילו דיעבד והבית יוסף כתב פירושים שונים והאריך וכתב דכשהמשאוי קודם לתפילין דשרי טפי לכתחלה להניח תפילין בראשו מה שאין כן כשהתפילין קודמים וזה הפך הסברא ועוד כתב דאפילו כשהמשאוי באמצע הראש שאינו נוגע בתפילין אסור כשהוא ד' קבין והא ליתא כמפורש בפי' רש"י וכדפרישית והרב בהגהת ש"ע כתב ליישב דר' שילא מיירי בדבר שאין דרכו להניח על ראשו הלכך אסור אפילו דבר מועט כגון מטפחת והך דרבי ינאי דקאמר שיעורא דד' קבין מיירי בדבר שדרכו ליתן בראשו כגון מצנפת או כובע ואפילו הכי אם הוא משוי ד' קבין דהתפילין נדחקות צריך להסירן ופירוש זר הוא דהא לישנא דברייתא דתני בה היה נושא משאוי על ראשו וכו' לא מיירי אלא בנושא לשם משאוי ואף מטפחת שלהן אינו אסור אלא כשהניחן בראשו לשם משאוי כמו שפירש רש"י והרא"ש להדיא אבל במלבוש כגון כובע ומצנפת אפילו יש בו משקל ארבע שאין לא אשכחן ביה איסורא שלא ישים בראשו כובע שמשקלו רב לחוש שמא יהיו תפילין רוצצות דאם יהיו רוצצות ויזוזו ממקומן יחזירם למקומם ולא בשביל חששא דרוצצות יסיר מלבושו מעליו ועוד דדוקא הנושא משוי על ראשו להוליכו ממקום למקום דרך המשאוי שיזוז ממקום למקום בראש האדם ושכיח שיתרוצצו התפילין מפני המשאוי אבל בכובע שמונח בראש האדם לפי מדתו הוא עשוי ומתוקן הנה הוא מיושב כהוגן על ראשו ואינו זז ממקום למקום ואין התפילין רצוצין מפניו אלא אדרבה מתיישבין היטב במקומן מפני כובד הכובע המכביד על התפילין ולא יזוזו ממקומן בשום רצוצה הלכך ליתא לכולהו הני פירושים והעיקר כמ"ש שהיא דעת הרי"ף והרא"ש ורבינו והכי נקטינן :

מב אסור לשנות כו' בפ' הקומץ (דף לד) תניא אם אין לו תפילין של יד ויש לו שני תפילין של ראש טולה עור על אחת מהן ומניחה בידו איני והא שלח רב חנניה משמיה דרבי יוחנן תפלה של יד עושין אותה של ראש ושל ראש אין עושין אותה של יד לפי שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה ל"ק הא בעתיקתא

דרכי משה

מא (א) ול"נ דלעיל מיירי שדרכו בכך לישא משא בראשו ואפ"ה אסור כשהוא ד' קבין אבל דבר שאין דרכו לתת על ראשו אפילו כל שהוא אסור וזה נ"ל נכון ולזה כתב הטור וכן מיר אבל דבר שדרכו כו' :

פרישה

רוצצות אסור ואם לאו מותר בא"ז משוי אמרו במשוי של ד' קבין תני ר' חייא המוציא זבל על ראשו ותפילין בראשו ה"ז לא יסלקם לצדדין ולא יקשרם בידו שהוא נוהג בהם מנהג בזיון אבל קושרן על זרועו במקום תפילין משום ר' שילא אמרו אפילו מטפחת שלהם אסור להניח על הראש שיש בו תפילין ולכאורה משמע דר' שילא פליג' אדתני דרבי ינאי ואדתני דר' חייא ופסק הרמב"ם בפ"ד כר' שילא וכ"פ ר' יונה והרי"ף והרא"ש בפ' מי שמתו ובה' תפילין כתבו ר' שילא וגם דברי ר' ינאי ור' חייא וכבר תמה עליהם ר' יונה וכתב ב"י וכ"ל דאפשר שמפרשים דר' ינאי ור' חייא מיירי במי שהיה נושא משוי על ראשו ורוצה להניח תפילין וקאמר ר' ינאי שאם הוא פחות מד' קבין מותר ואם הוא ד' קבין אסור ור' חייא תני דהא דשרי להניח תפילין בעוד המשוי עליו דוקא במשוי דלאו זבל אבל אם היה מוציא זבל על ראשו אפילו אם אינו אלא דבר מועט אסור להניח תפילין על ראשו או מפני שנוהג. בהם מנהג בזיון ור' שילא איירי היכא שהתפילין מונחים כבר בראשו וקאמר דאסור לתת עליהם אפילו מטפחת שלהם משום דהוי בזיון ולא דמי להיכא שקדם המשוי לתפילין דשרי כר' שילא. עכ"ל. ומ"ת הא רבינו כתב הנושא משוי של ד' קבין בראשו אם נדחקות מפני המשוי אסור ואם לאו מותר משמע דאפילו בד' קבין מותר אם אינן נדחקין מהמשוי. וכן מוכח ל' הברייתא הנ"ל דקתני באיזה משוי אמרו במשוי של ד' קבין דמשמע באיזה משוי חילקו בין נדחקין ללא נדחקין דוקא במשוי של ד' קבין הא אם היה במשוי פחות מד' קבין אף נדחקין התפילין ממנו מותר. וכ"ל דגם דעת ב"י כן דמ"ש אם הוא פחות מד' קבין מותר ר"ל בכל ענין מותר אפילו אם נדחקין וה"ה דהוה מצי לחלק בד' קבין בין משא של זבל לשאר משוי והיכא דאין נדחקין. א"כ י"ל דלפי פי' זה דהמשוי על ראשו ורוצה להניח תפילין אזי במשוי של ד' קבין שדרכן להיות התפילין נדחקין ממנו אסור להניח לכתחלה מירא' שמא יהיו נדחקין ממנו והברייתא הכי איפרשא באיזה משוי צריך לחשוש שנדחק במשוי של ד' קבין וכן ט"ד וה צ"ל ולדחוק בדברי רבינו וב"י בעצמו דמה פי' זה לפי מקצת גרסת הספרים שלפנינו שכתוב בהן המוציא זבל בראשו אסור לו להניח תפילין שהיה בראשו מדכתב שהיה בראשו א"א לפרש שירצה להניחו עתה ומפרש בע"א דה"ק ר' ינאי איירי במניח המשוי באמצע ראשו ואינו נוגע בתפילין כלל ור' שילא איירי ברוצה להניח ע"ג תפילין וכו' ע"ש. וגם בכאן כתב סילוק בין פחות מד' קבין וד' קבין וכ"ל כמ"ש דמשוי של ד' קבין אסור להניח לכתחלה על ראשו כשיש תפילין בראשו אפי' לא יגע המשוי בתפילין מירא' שמא יהיו נדחקין ממנו. כלל העולה לפי פירושו מ"ש המחבר הנושא משוי ותפילין בראשו. אינו ר"ל שכבר היה בראשו אלא ר"ל שאומדין הדבר אם יניחם ויהיו בראשו אם יהיו נדחקים ועיין עוד בב"י מ"ש בשם הר"י אלכסנדרני תירוץ לזה כי ארכו לי דבריו להעתיקם. ומדברי רמ"א בש"ע נראה יישוב לזה שכתב הנושא משוי של ד' קבין אפילו בדבר שדרכו ליתן בראשו שמתיר לקמן כגון כובע כו' ע"ש. ומורי תירץ דר' שילא אסר טפי משום גנאי דה"ל לישא בידו או בחגורו ודו"ק עכ"ל. ולי מה יקרו דברי מהרר"י אבוה' והביאו ב"י שכתב ז"ל ואולי י"ל שאין אלו המאמרים חולקים שמה שאמרו הנושא משוי הוא כשזה האיש נושא משאוי על ראשו בדיעבד. וכיון שנשא לא מטרחינן ליה שיעזבנו אם אין התפילין נדחקין מפני המשוי. ואפשר ג"כ שאפי' לכתחלה יש לחלק בזה שמי שמשתכר במשוי יש לו מקו' לעשות זה אם אין התפילין נדחקין משא"כ למי ששם משוי על ראשו ללא תכלית עכ"ל ודברים יקרים מפנינים קרובים לפשטא דלישנא דגמרא וללישנא דרבינו ודו"ק :

(ג) **כגון** מצנפת או כובע מותר שלא אסרו אלא מטפחת שנראה גנאי לתפילין לפי שאין דרך מלבוש אבל מה שדרכו ליתן בראשו ליכא גנאי כ"כ הרר"י דף י"ו ע"א ע"ש :

סי' מב (א) **אסור** לשנות כו' דמעלין בקודש ולא מורידין. דשי"ן ודלי"ת של שדי בראש הוא :

(ב) **ואם** היו חדשים כו' מותר ואפי' משל ראש לשל יד. והוא דין טולה עליהן עו' שנזכר בפ' הקומץ וכן סיים הרמב"ם בהדיא בזה ז"ל וכילד עושין טולה עליהן כו' ועיין מ"ש לעיל סי'

בעתיקתא הא בהדיא ולמ"ד הזמנה מילתא היא דאתני עלייהו מעיקרא ופרש"י ולמ"ד הזמנה מילתא היא ומשזימנן לצורך הראש אין רשאין לשנותן לשל יד כגון דאתני עלייהו מעיקרא לעשותן לשל יד כשיצטרך להם עכ"ל וכתב ב"י דס"ה למ"ד הזמנה לאו מילתא היא אלא דוקא כשכבר נקשרו בראש אסור להורידן ולעשותן של יד אם התנה עליהן מעיקרא כשקשרן בראש לעשותן של יד כשיצטרך להן נמי שרי וסכ"כ הר' ירוחם והר"י אבוהב בשם ספר אורחות חיים והכי נקטינן :

סודר דאזמניה וכו' הכי אסיקנא בפרק מי שמתו דהזמנה לאו מילתא היא וכן צר ביה לפי שעה ולא אזמניה לצור בו לעולם שרי למיצר ביה זוזי לפי מה שכתבתי בסמוך דמהכי תנאה ה"ה מהכי אפילו אזמניה למיצר ביה לעולם וצר ביה נמי אלא דאתני מעיקרא לחזור ולצור ביה זוזי כשיצטרך לכך מהכי ביה תנאה ושרא למיצר ביה זוזי וכ"כ ב"י בשם הר"י אבוהב : כתב נ"י בס"פ נגמר הדין הא דאמרינן הזמנה לאו מילתא היינו הזמנה דמשמשין אבל הזמנה דגוף הדבר עצמו מהניא כגון עבוד עור הקציצה של תפילין ועבוד הקלף עצמו אי עבדינן לשמה אסור להשתמש בהן חול בהך הזמנה גרידתא עכ"ל ומביאו בהגהת ש"ע כאן וצ"ע לפ"ז היאך נוהגים לכתוב גיטין על קלף מתוקן לס"ת תפילין ומזוזות כמ"ש בהגהת ש"ע דא"ע סימן קכ"ד הלא כיון דהקלף מעובד לשם ס"ת ותפילין ומזוזות אסור לכתוב עליו גיטין שהוא דבר חול וצ"ל דאין כותבין גיטין באותו קלף אלא היכא דאתני מעיקרא בשעת העיבוד לכתוב עליו גיטין גם כן כשיצטרך אבל כשלא התנה מעיקרא איסור גמור הוא לכתוב עליו גיטין והכי נקטינן :

מב **מותר** לשנות אפילו משל ראש לשל יד סודר (ג) דאזמניה למיצר ביה תפילין וצר ביה תפילין אסור למיצר ביה זוזי אזמניה ולא צר ביה או צר ביה ולא אזמניה שרי למיצר ביה זוזי :

מג (א) **אסור** ליכנס לבית הכסא קבוע להשתין (ב) בתפילין שבראשו גזירה שמא יעשה בהן צרכיו ובבה"כ עראי (ג) מותר להשתין בהן כשהן בראשו אבל אם אוחזן בידו (ד) אסור להשתין בהן מעומד אפילו אם תפש אותם בבגדו (ה) מפני שצריך לשפשף בידו ניצוצות שברגלין א (ו) אלא [א] חולצן ברחוק ד'

סודר דאזמניה למיצר ביה תפילין וכו' עד סוף הסי' מימרא דרב חסדא בפ' מי שמתו (כג :) ובפרק נגמר הדין (מח .) וכתב המרדכי בפרק בני העיר ואזמניה פי' לעולם ולא לפי שעה או כי צר ביה חד זימנא קדיש ומשמע דאי צר ביה חד זימנא אדעתא למיצר ביה לעולם היינו אזמניה וצר ביה וכ"כ מדברי הרמב"ן בתורת האדם לגבי קבר (א) :

כתב רבינו הגדול מה"ר יצחק אבוהב ז"ל בשם א"ח דתפילין של ראש דאתני עלייהו מותר לעשותן של יד אפילו הם ישנים וכתב שדקדק כן מדאמרינן בגמרא ולמאן דאמר הזמנה מילתא היא דאתני עלייהו וכתב דנראה שהוא הדין אם התנה על סודר דצר ביה תפילין מהני כלומר אפילו אזמניה למיצר ביה תפילין אלא שהתנה שיוכל להשתמש בו כשירצה אח"כ בא לידי ספר א"ח וכתוב שם כלשון הזה כתב הרמב"ם תפלה של ראש אין עושין אותה של יד וכו' בד"א בשלבשן אדם אבל תפילין של ראש שלא לבשן אדם אם רצה להחזירן של יד מותר וכיצד הוא עושה טולה עליה עור עד שיעשה אותה אחת וקושרה על ידו וכן נמי דעת הרי"ף אבל בעל התרומ' והר"י מקורביל לא עשו שום חילוק בדבר שכתבו הדבר בסתם מי שיש לו ב' תפילין של ראש טולה עור על א' מהם ומניחו בזרועו עכ"ל ולפי שראה רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל דא"ח לתפום דבריו לדעת בעל התרומה והר"י מקורביל כפשוט' דא"כ הם הפך הגמרא הוצרך לפרש דבאתני עלייהו מיירי אלא דאכתי קשה דא"כ משמע דהרמב"ם אפילו בדאתני עלייהו אסר ומנא ליה לומר שסובר הרמב"ם כן" (ב) :

מג אסור ליכנס לבית הכסא קבוע להשתין בתפילין (ב"ה) ועוד דבגמרא אמרינן אפילו למ"ד הזמנה מילתא היא אי אתני עלייהו שפיר דמי:

שבראשו וכו' בפרק מי שמתו (כג .) איבעיא להו מהו שיכנס אדם בתפילין לבית הכסא קבוע להשתין מים ופירש"י בית הכסא קבוע שיש בו צואה וכל בתי כסאות שבתלמוד על פני השדה הם בלא חפירה ואסיקנא דאסור שמא יפנה בהם ואמרי לה שמא יפיח בהם וכתב הרא"ש בית הכסא עראי פשיטא דמותר ולא מבעיא ליה אלא בית הכסא קבוע אי חיישינן שמא יפנה בהם ואע"ג דתניא לקמן הנכנס לבית הכסא חולץ תפיליו ברחוק ד' אמות ונכנס לא משום הכניסה צריך לחלוץ אלא משום שרוצה לעשות צרכיו ומתוך קושיא זו היה גורס רבינו האיי מהו שיכנס אדם לבית הכסא נגוע פי' שסופו להיות קבוע ולאו קושיא היא כדפרישית ובתר הכי תניא הנכנס לבית הכסא קבוע חולץ תפיליו ברחוק ד' אמות ומניחן בחלון הסמוך לר"ה ונכנס וכשהוא יוצא מרחיק ד' אמות ומניחן דברי ב"ש וב"ה אומרים אוחזן בידו ונכנס רבי עקיבא אומר אוחזן בבגדו ובידו ונכנס ולא יניחם בחורים הסמוכים לר"ה שמא יטלו אותם עוברי דרכים ויבא לידי חשד ותו תניא (שם :) לא יאחז אדם תפילין בידו וס"ת בזרועו ויתפלל ולא ישתין בהם ולא יישן בהם לא שינת קבע ולא שינת עראי אמר רבא אמר רב ששת לית הלכתא כי האי מתניתא דב"ש היא דאי ב"ה השתא בית הכסא קבוע שרי בית הכסא עראי מיבעיא ופירש"י לית הלכתא כי הא מתניתא דקתני לא ישתין בתפילין ומני ב"ש היא דאמרי לעיל מניחן בחלון הסמוך לר"ה ולא יכניסם בידו דאי ב"ה הא אמרי לעיל אוחזן בידו ונכנס מיתיבי דברים שהתרתי לך כאן אסרתי לך כאן מאי לאו תפילין א"א בשלמא ב"ה התרתי לך כאן קבוע אסרתי לך כאן בה"כ עראי אלא א"א ב"ש הא לא שרו ליה מידי ותיובתא דרב' א"ר ששת תיובת' מ"מ קשיא השת' בה"כ קבוע שרי בה"כ עראי לא כ"ש ה"ק בית הכסא קבוע דליכא ניצוצות שרי בית הכסא עראי דאיכא נצוצות אסור ופירש"י בית הכסא עראי כגון להשתין שאין אדם הולך בשבילם לבית הכסא והפעם הזאת נעשה המקום הזה בית הכסא תחלה וכתב הרא"ש הנכנס לבית הכסא חולץ תפיליו ברחוק ד' אמות ונכנס פי' הנכנס לעשות צרכיו אבל בכניסה לחוד אין צריך לחלוץ מדקא מיבעיא ליה לעיל מהו ליכנס לבית הכסא קבוע וישתין ולהכי לא תני בברייתא בה"כ קבוע דאפילו אינו קבוע אם נכנס לעשות צרכיו צריך לחלוץ ע"כ ונראה דלעשות צרכיו דקאמר היינו גדולים דוקא דאילו קטנים בבית הכסא עראי מישרא שרי לדעתו בתפילין בראשו דהאא דתניא ולא ישתין בהם מים כתב ה"ר יונה בפרק מי שמתו והרא"ש בהלכות תפילין ודוקא בעודן בידו אבל בראשו מותר להשתין בהם בבה"כ עראי דליכא חשש ניצוצות כיון שהם בראשו ומשום חשש שמא יפנה בהן נמי ליכא כיון דבה"כ עראי הוא ליכא למיחש שמא יפנה בהם וכ"כ התו' בפרק מי שמתו וכן דעת סמ"ג והתרומ' אבל מדברי הרמב"ם בפ"ד נראה שאסור להשתין בעודן בראשו בין בבה"כ קבוע בין בבית הכסא שאינו קבוע וכבר השיגו הראב"ד ומ"מ לענין מעשה נכון ליזהר כדברי הרמב"ם ז"ל (א) :

וכתב בספר התרומה דכשהן בידו דוקא הוא דאסרו להשתין משום ניצוצות אבל בחיקו אם חגור חגורו או בבגדו ובידו פשיטא דשרי בין להשתין בין לפנות דהא ליכא למיחש משום ניצוצות :

ואהא דאמרי' דתפילין בבגדו ובידו שרי בבית הכסא קבוע משום דליכא ניצוצות כתב הרא"ש וא"ת היאך אפשר בה"כ בלא ניצוצות והלא א"א לגדולים בלא קטנים וי"ל דבבה"כ קבוע עושה צרכיו מיושב וכלי' מי רגלי' וליכא ניצוצות אבל כשמשתין מעומד איכא כלים ואיכא ניצוצות ומצוה לשפשף שלא יראה ככרות שפכה וכיוצא בזה כתב ה"ר יונה וכ"כ הרמב"ם בפ"ד ואין מי רגלים כלים אפילו בבה"כ קבוע אלא בישיבה ואם הוא עפר תיחוח אפילו בעמידה היה במקום קשה יעמוד במקום מדרון כדי שלא יתזו עליו וזהו שכתב רבינו אסור להשתין בהם מעומד כלומר דוקא מעומד אסור משום דאיכא ניצוצות אבל בבה"כ קבוע אף על פי שמטיל מים כיון דמיושב הוא ליכא ניצוצות וא"ת דמשמע דכשהן בידו לא אסרו אלא דוקא להשתין בבה"כ שאינו קבוע משום דחיישינן שיבא לשפשף הניצוצות בידו שהתפילין בה אבל ליפנות שרי בכ"מ ואמאי לא חיישינן שמא יבא לקנח ביד שהתפילין בה וי"ל דמש"ה אמרינן בגמרא אוחזן בימינו דליכא למיחש שמא יקנח בה דאסור לקנח בימין כדאיתא בברכות (סב :) מה שא"כ בשפשוף ניצוצות דשרי אפילו בימין כ"כ נ"י וכן נראה מדברי בעל מגדל עוז :

ומ"ש רבינו חולצן ברחוק ד"א ולא חילק בין ב"ה קבוע לאינו קבוע ב כ"כ הרמב"ם ואף על גב דגרסי' בגמרא הנכנס לב"ה חולץ תפיליו ברחוק ארבע אמות

ומ"ש אלא חולצן ברחוק ד' אמות ונותנן לחברו אע"ג דכשהן בידו לא שייך לומר חולצן דכבר חלוצין הן מראשו והם בידו אפ"ה כיון דקאי ג"כ

דרכי משה

מב (א) וכן הוא בהר"ן סוף נגמר הדין דכשצר ביה על דעת קביעותא זה הוא הזמנתו ולא אמרינן דכשצר ביה דשרי אלא כשצר ביה לפי שעה: (ב) כתב הר"ן סוף נגמר הדין דקלף ועור המעובד לשם תפילין דהיינו הקציצה אסור להשתמש בו דבר בדברי חול דהזמנה לגוף הקדושה מלתא היא ודוקא הזמנה דמשמשי קדושה לאו מילתא היא :

מג (א) וגו"ל דלענין זהירות בעלמא קאמר אבל לענין הלכתא נקטינן כדברי המתירין ומיהו בהגהת אלפסי פרק מי שמתו כתב כדברי הרמב"ם דאסור להשתין בעור תפילין בראשו גזירה

דרישה

סי' מג [א] **חולצן** ברחוק ד' אמות כו' כתב ב"י מה שלא חילק רבינו בין ב"ה קבוע לאינה קבוע כ"כ הרמב"ם ואע"ג דגרסינן בגמרא הנכנס לב"ה חולץ תפיליו ברחוק ד' אמות ונכנס אמר רב אחא בר רב הונא אמר רב ששת ל"ש אלא ב"ה קבוע אבל ב"ה עראי חולצן ונפנה לאלתר וכשהוא מניחן מרחיק ד' אמות מפני שעשאו ב"ה קבוע משמע דסברי דלא קי"ל הכי וכן דעת הרי"ף והרא"ש ז"ל שהשמיטוהו וצריך טעם למה עכ"ל וכ"כ שם בכ"מ : אסור

פרישה

סי' ל"ב סעיף ל"ה שאין מקום לקושית ב"י שהקשה שם :

(ג) **דאזמניה** וצר ביה כו' כתב ב"י משמע מדברי מרדכי פרק בני העיר דאי צר ביה חד זימנא אדעתא למיצר ביה לעולם היינו אזמניה וצר ביה וכן נראה מדברי הרמב"ן בתורת האדם לגבי קבר :

סי' מג (א) **אסור** ליכנס לב"ה קבוע כו' פירש"י שיש בו צואה וכל בתי כסאות שלהן על פני השדה היו בלא חפירה וב"ה עראי היינו שום מתחיל עכשיו לעשותו לב"ה הכסא :

(ב) **בתפילין** שבראשו שהן בגלוי וגנאי הדבר · רש"י : (ג) **מותר** להשתין בהן כשהן בראשו דכיון שהן בראשו ליכא משום חשש ניצוצות ומשום חשש שמא יפנה נמי ליכא כיון דב"ה עראי הוא וכן הוכיח הרא"ש בפרק מי שמתו ומהרמב"ם בפ"ד לא משמע כן : (ד) **אסור** להשתין בהן מעומד כו' פי' אבל מיושב א"כ מעומד ובעפר תחוח ליכא ניצוצות · ומ"ל א"כ בלא תפילין נמי קאמר לעיל דלא ישתין מעומד משום הניצוצות וי"ל דלעיל לא קאמר אסור אלא שלא יעשה כן שמא יוציא לעז עליו משא"כ הכא דמשום תפילין קאמר דאיסור יש בדבר : (ה) **מפני** שצריך לשפשף כו' כמ"ש לעיל סי' ו' דמצוה לשפשף כדי שלא יראה ככרות שפכה : (ו) **אלא** חולצן כו' קאי אדלעיל אסור ליכנס לב"ה כו' דאל"כ קשה דקאמר חולצן הא כבר נחלצו ומותרים בידו : ונותנן

חדושי הגהות

מג א ר"ל אם רוצה לעשות צרכיו בבה"כ עראי דאז אינו יכול להניחן בראשו משום צרכיו ולא לאחזן בידו משום ניצוצות לכך נותנן לחבירו או ר"ל כשהוא משתין מעומד בבה"כ קבוע שאז אינו יכול להניחן בראשו משום גזירה שמא יעשה בהן צרכיו ולא לאוחזן בידו הואיל ומשתין מעומד ואיכא ניצוצות לכך נותנן לחבירו ולכן כתב אח"כ ואם רוצה ליכנס לב"ה קבוע לעשות צרכיו ר"ל מיושב דכשעושה צרכיו הוא יושב דהשתא ליכא ניצוצות יכול לאוחזן בידו (מהרל"ח) ועיין בט"ז ומג"א : ב ול"נ שרבינו לא חילק משום שכבר דקדק בלשונו וכתב אם אוחזן בידו אסור להשתין בהן מעומד דממילא משמע דכל שהוא יושב שרי ולכן דקדק לכתוב כן להורות דכל שעומד אסור אף בבה"ק קבוע וכל שיושב שרי

ד' אמות (ז) ונותן לחבירו ואם רוצה ליכנס לבה"כ קבוע לעשות צרכיו חולצן ברחוק ד' אמות וגוללן כמו ס"ת (ח) ואוחזן בימינו ובבגדו כנגד לבו ויזהר שלא תהא רצועה יוצאה מתחת ידו טפח וכשיוצא מרחיק ד' אמות ומניחן ובלילה או סמוך לחשכה שאין שהות להניחן עוד אחר שיצא (ט) עושה להם כיס טפח ומניחן בתוכו ואם אין הכלי מיוחד להם די בפחות מטפח וכל זה מיירי בבה"כ שבשדה אבל שבבית לא יכניסם כלל ואם שכחם בראשו ועשה בהן צרכיו (י) מניח ידו עליהן (יא) עד שיגמור עמוד הראשון ויוצא וחולצן וחוזר ונכנס :

אסור

אמות ונכנס א"ר אחא בר רב הונא אמר רב ששת לא שנו אלא ב"ה קבוע אבל ב"ה עראי חולץ ונפנה לאלתר וכשהוא מניחן מרחיק ד"א מפני שעשאו ב"ה קבוע משמע דסברי דלא קי"ל הכי וכן דעת הרי"ף והרא"ש ז"ל שהשמיטוהו וצריך טעם למה :

ומ"ש רבינו וגוללן כמין ס"ת ואוחזן בימינו בבגדו כנגד לבו · שם אמר רבי מיאשא בר בריה דריב"ל הלכה גוללן כמין ס"ת ואוחזן בימינו כנגד לבו ופי' רש"י גוללן ברצועות שלהן והרמב"ם כתב גוללן בבגדו וסובר דהלכה כר"ע דאמר אוחזן בבגדו וכן דעת ה"ר יונה וכן נראה מדברי בעל התרומה וכך הם דברי רבינו אבל המרדכי כתב דמדאמר רב נחמן שלא תהא רצועה יוצאה מתחת ידו טפח משמע קצת שהם בידו בלא שום בגד וכן כתב סמ"ג :

ובנכנס לב"ה קבוע לא כתב רבינו נותנם לחבירו ונראה שטעמו מדאמרי' בגמרא (ברכות כג.) דר"י ור"ל כי הוי בעי למיעל לב"ה לא הוו יהבי תפילין לתלמידייהו אמרי כיון דשריכהו רבנן נטרן ופירש"י אכניסם עמי וישמרוני מן המזיקין ואית דגרסי לא נטרח כלומר לא ניתן טורח לתלמידים וה"ר יונה כתב שי"ת נטרן אשמור אותם אני בעצמי וכתב המרדכי דמכאן למד בה"ג שאין לאדם ליתן תפילין לחבירו כשהולך לב"ה וכ"כ הגהות מיימון בשם השאלתות וכ"כ סמ"ג ומשמע שהם מפרשים כיון דשריכהו רבנן נטרן כלומר אשמור אותם אני בעצמי וכמו שפירש ה"ר יונה שנראה שסובר ר' יוחנן שמצוה לשמרם הוא בעצמו ומפני כך למדו דאין ליתן לחבירו התפילין אלא הוא עצמו ישמרם ואי נמי כדפירש"י ישמרוני מן המזיקין ומש"ה למדו דאין לו ליתנם לחבירו אלא יכניסם עמו כדי שישמרוהו אבל אין לומר דגרסי לא נטרח כלומר לא ניתן טורח לתלמידים דא"כ מאי אין לאדם ליתן תפילין לחבירו דקאמרי דמשמע דאין ראוי לעשות כן ומיהו יש לדחוק ליישב דה"ק אין לאדם ליתן תפילין לחבירו דכיון שהוא עצמו יכול להכניסם עמו אין לו להטריח על חבירו שלא לצורך :

ובלילה או סמוך לחשכה שאין שהות להניחם עוד אחר שיצא עושה להם כיס טפח וכו' ג"ז שם אמר ר' יעקב בר אחא אמר רבי זירא ביום גוללן כמין ס"ת ובלילה עושה להן כיס טפח ומניחן אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן ל"ש אלא שיש שהות ביום ללובשם אבל אם אין שהות ביום ללובשם עושה להם כמין כיס טפח ומניחן אמר אביי ל"ש אלא שהניחן בכלי שהוא כליין אבל הניחן בכלי שאינו כליין אפילו פחות מטפח כך גירסת הרי"ף והרא"ש ואע"פ שבקצת נוסחאות בגמרא המימרות מהופכות גירסא זו עיקר וכתב ה"ר יונה שרבינו האיי פירש דבנכנס לב"ה מיירי וה"ק כשנכנס ביום וצריך לחלוץ אותם כדי שלא יכנס עמהם לב"ה גוללן כמין ס"ת וא"צ להניח' בכלי כיון שצריך לחזור ולהניחן מיד אבל כשנכנס בלילה עושה להם כיס טפח ומניחן בתוך הכלי ומצניען כיון שאין לו ליטלם ועלה אמרינן ל"ש. דביום גוללן כמין ס"ת וסגי להו בהכי אלא כשיש שהות ביום ללובשן דכיון שעוד היום גדול ויכול עדיין לקיים את המצות לא נטריח אותו לתת אותם בתוך הכיס אבל אם לאחר שיצא מבה"כ אין שהות ביום ללובשן אין לו להניחם כך ללא צורך אלא עושה להם כיס טפח ומניחן בתוכו ומצניען וכיוצא בזה הוא דעת הרמב"ם שכתב היה לבוש בתפילין והוצרך לב"ה לעת ערב ולא נשא' מן היום כדי ללובשן אחר שיצא לא יכנס בהם גלולין בבגדו ואפי' להשתין מים בב"ה הקבוע אלא כיצד יעשה חולצן ומניחן בכליין אם היה בו טפח או בכלי שאינו כליין אע"פ שאין בו טפח ואוחז הכלי בידו ונכנס וכן אם הוצרך בלילי' מניחן בכלי ואוחז הכלי בידו ונכנס וכך הם דברי רבינו ורש"י פי' דהא דקאמר בלילה עושה להם כיס טפח היינו כשהוא חולצן בביתו ע"מ להצניען עד הבקר עושה להם כיס טפח דחללו טפח דחשיב הכלי אהל להפסיק בינם לקרקע :

וכל זה מיירי בב"ה שבשדה אבל שבבית לא יכניסם כלל כ"כ בס"ה וז"ל והיינו דוקא כשהוא בשדה שירא להניח תפיליו שם מפני עוברי דרכי' ומפני העוברי' כדמפרש התם אבל אם הוא בב"ה שבביתו לא יהיו עליו כיון שיכול להניחן במקום המשתמר ע"כ וגם רבינו ירוחם כתב דבב"ה שבבית לא יכניסם אם נכנס ליפנות · ולהכניסן לב"ה וא"צ לעשות צרכיו כתב רב האי שאסור והתוספות כתבו דאפי' בב"ה קבוע מותר כיון שאינו עושה צרכיו ע"כ וכבר כתבתי בתחלת סי' זה שדעת הרא"ש ג"כ להתיר ומ"מ (ג) נכון ליזהר כדעת רבינו האיי :

ואם שכחם בראשו ועשה בהם צרכיו וכו' מימרא דרב הונא בפרק מי שמתו (כה.): **מצאתי** כתוב פסק הרשב"א בתשובה דמותר לרופא ליקח עביט של מי רגלים בידו ותפילין בראשו דהא בב"ה עראי מותר להשתין כשהן בראשו עם היות שאסרה תורה כנגד העמוד ואפי' בב"ה קבוע היינו מתירים אי לאו דחיישינן שמא יפנה כ"ש הכא שהוא מותר דקיל הרבה מאד מ"מ בעל נפש לא יסמוך על זה ע"כ :

אסור

ג"כ אריסא כשהתפילין בראשו ונכנס לב"כ קבוע להשתין דחולצן ברחוק ד' אמות נקט חולצן וה"ק אלא בין שהן בידו ורוצה להשתין מעומד דנותן לחבירו ברחוק ד' אמות ובין שהן בראשו ונכנס לקבוע להשתין דחולצן כו' :

ואם רוצה ליכנס לב"ה קבוע וכו' שם ת"ר הנכנס לב"ה חולץ תפיליו ברחוק ד' אמות ונכנס א"ר אחא ב"ר הונא א"ר ששת ל"ש אלא ב"ה קבוע אבל ב"ה עראי חולץ ונפנה לאלתר וכשהוא יוצא מרחיק ד' אמות ומניחן מפני שעשאו ב"ה קבוע ובתר הכי קאמרינן א"ר מיאשא בריה דריב"ל הלכה גוללן כמין ספר ואוחזן בימינו כנגד לבו ארבב"ח א"ר יוחנן ביום גוללן כמין ספר ומניחן בידו כנגד לבו ובלילה עושה להן כמין כיס טפח ומניחן אר"י בר אחא אמר רבי זירא ל"ש אלא שיש שהות ביום ללבשן אבל אין שהות ביום ללבשן עושה להן כמין כיס טפח ומניחן אמר אביי ל"ש אלא בכלי שהוא כליין אבל בכלי שאינו כליין אפילו פחות מטפח וכתב בית יוסף כך היא גירסת הרי"ף והרא"ש ואע"פ שבמקצת נוסחאות בגמרא המימרות מהופכות גירסא זו עיקר ואיכא לתמוה דרבינו כתב דין בית הכסא קבוע דחולצן ברחוק ד' אמות וכו' ולא כתב דין ב"ה עראי דחולץ ונפנה לאלתר וכו' ונראה דרבינו ראה שהרי"ף והרא"ש השמיטו הך ברייתא ומימרא דר"א בר רב הונא א"ר ששת דמחלק בין קבוע לעראי ולא הביאו אלא מימרא דר' מיאשא בריה דריב"ל הלכה גוללן וכו' אלמא דס"ל דהכי הוה מסקנא דשמעתא הלכה גוללן ואין חלוק בין קבוע לעראי וממילא אידחיא לכך דרב ששת דקאמר אברייתא קמייתא ורבינו ז"ל נסתפק בזה דאיכא למימר דלא אתא ריב"ל אלא לחדש דגוללן כמין ספר ואוחזן בימינו וכו' ורבי יוחנן אתא לחלק בין חולץ ביום ובין חולץ בלילה אבל לעולם הא דרב ששת דקאמר אהך ברייתא קמייתא לחלק בין קבוע לעראי נמי הלכה היא ולכך כתב רבינו דבקבוע חולצן ברחוק ד' אמות וכו' כלומר בהא ליכא ספיקא דהכי הוי דינא דקבוע וממילא נשמע דבעראי איכא ספיקא מדלא כתב דינו ואם לא הזכיר רבינו קבוע אלא היה כותב בסתם ואם רוצה ליכנס לב"ה לעשות צרכיו חולצן ברחוק ד' אמות וכו' היה נשמע דהכי הילכתא דאף בעראי חולץ ברחוק ד' אמות והא ליתא אלא ספיקא היא לדעתו :

ומ"ש רבינו ואוחזן בימינו ובבגדו אע"ג דריב"ל לא קאמר אלא אוחזן בימינו ופרש"י בימינו שלא בבגדו כדי שלא יפלו עכ"ל ס"ל דלא קי"ל כהך ברייתא מסמיה דר"ע דאוחזן בבגדו ובידו ונכנס אלא הלכה דבימינו בלא בגדו נמי ספיר דמי וכן פסק סמ"ג בעשה כ"ב וכ"כ המרדכי ומביאו ב"י אבל רבינו ס"ל דריב"ל לא בא לחדש אלא דאוחזן בימינו להוציא שמאלו וה"ט כיון דצריך לקנח בשמאל כדאיתא פרק הרואה וכדלעיל בסימן ג' לכך צריך לאוחזן בימינו אבל לעולם צריך בימינו ובבגדו דלא אידחייה הך ברייתא דאמר מסמיה דר"ע אוחזן בבגדו ובידו ונכנס גם הסמ"ג כתב ויש מפרשים גוללן בבגדו ובידו כמ"ש לשם למעלה עכ"ל והכי נקטינן לחומרא וכ"כ הרמב"ם בפ"ד בבגדו ובימינו כנגד לבו ומיהו בהא דמתיר רבינו בב"ה עראי להשתין כשתפילין בראשו חולק הרב רבינו משה בר מיימוני ואוסר וטעמו דאע"ג דמאן דקמבעיא ליה בקבוע הוא ס"ל דבעראי מותר להשתין כשהתפילין בראשו אפ"ה למאי דפשטינן דאסור חיישינן שמא יפנה בהן ואמרי לה שמא יפיח בהן משמע דללישנא בתרא אפילו בשל עראי אסור דלהפחה איכא למיחש אף בב"ה דעראי והלכה כלישנא בתרא ורבינו לפי שפסק בעראי דמותר להשתין דלא חיישינן להפחה לכך לא הזכיר בדבריו אלא לישנא קמא גזירה שמא יעשה בהן צרכיו ולפעד"נ עיקר כהרמב"ם גם הב"י כתב דיש לחוש לדבריו וכן בדין שהרי ידוע דשכיחא טובא הפחה בשעת השתנה :

ומ"ש ובלילה או סמוך לחשיכה וכו' זה מימרא דרבי יוחנן ובלילה עושה להן כיס טפח וכו' וכתב הר' יונה דפי' רבינו האי גאון דבנכנס לב"ה קא מיירי וכמ"ש רבינו וכן כתב הרב רבינו משה בר מיימוני בפ"ד אבל רש"י כתב ז"ל ובלילה כשהוא חולצן בביתו ע"מ להצניעם עד הבקר עושה להן כיס טפח דחללו טפח דחשיב הכלי אהל להפסיק בינם לקרקע עכ"ל וכתב במרדכי ה' תפילין דרבינו שמחה דחה פי' רש"י דלהצניען א"צ להניחן בתוך כיס מדאיתא התם אני ראיתי את רבי שתלה תפיליו ומסיק שם דלמתלינהו אסור אבל לאנוחינהו משמע דשרי אפילו בלא כיס ופי' גם הוא כדברי הרמב"ם והכי נקטינן וכ"כ בש"ע · מיהו דברי ר"ה גאון ודברי רבינו סתומין שכתבו עושה להם כיס טפח ומניחן ולא פירשו אם ר"ל דאין נכנס עם הכלי לבית הכסא אלא מצניען דדוקא כשיש שהות ביום ללובשן התם הוא דגוללן כו' ונכנס עם התפילין כדי שיהיו התפילין מזומנים בידו לחזור וללבשן כשיוצא ומרחיק ארבע אמות אבל היכא דאינו חוזר ולובשן מצניען או שמא רצונו לומר דנכנס עם הכלי לב"ה כדי שיהא נשמר מן המזיקין דדוקא בנכנס להשתין ותפילין בראשו התם הוא דחולץ אותן ברחוק ד' אמות. ונותנן לחבירו ולא התירו לגוללן וכו' דכיון דאינו שוהה הרבה וגם א"צ לגלות עצמו אלא קצת לפניו אין לחוש לסכנת המזיקין כל כך וחוששין לניצוצות אבל בנכנס לפנות דמגלה עצמו וגם שוהה הרבה איכא סכנה הלכך אפילו אין שהות ביום לחזור וללובשן דעושה להן כיס טפח וכו' נכנס עם הכלי כי היכא שיהא נשמר מן המזיקין וכך היא דעת הרמב"ם שכתב היה לבוש תפילין והוצרך לבית הכסא לעת ערב וכו' עד ואוחז הכלי בידו ונכנס וכן אם הוצרך בלילה מניחן בכלי ואוחז הכלי בידו ונכנס עכ"ל ומביאו ב"י ועל רבינו איכא לתמוה טפי דראה דברי הרמב"ם ולא כתב כדבריו בפירוש גם לא כתב הפך דבריו בפירוש אלא סתם וכתב עושה להן כיס ומניחן בתוכו ולא כתב יותר ונראה דלפי שרבינו ראה שהראב"ד השיג על הרמב"ם במה שהתיר ליקח הכלי עמו ואמר דרבי יוחנן דאמר הואיל ושרו רבנן ליגטרן לא אמר אלא ביום שראוי ללובשן וצריך שיהיו לו מזומנים מיד כשיצא ואגב זה ליגטרוה אבל לעת ערב היכא שאינו ראוי לחזור ללובשן וכ"ש בלילה שאינה מכניסן אלא לשמרו בלבד אינו הגון שישתמש בתפילין כמו שהשתמש רבא מבת רב חסדא דמנחא ידא אריסא דרבא כי היכא דלא לבעית כדאיתא בפרק הרואה לפיכך היה רבינו מסתפק בהלכה זו ולא כתב בפי' כהרמב"ם וגם לא כתב בפי' כהראב"ד ואפשר דגם ר"ה גאון היה לו ספק בזה ולכן כתב בסתם ועוד אפשר דלפי שחלוקי דינים אלו אינן אלא לדידהו בב"ה שבשדה אבל לדידן אינן רשאין ליכנס לב"ה שבבית בתפילין כלל כמ"ש רבינו בסמוך לכך לא רצה להאריך ולכתוב מחלוקת הפוסקים בחלוקי דינים כיון שאין אנו נוהגין לפנות כלל בשדות וגם אין אנו לובשין תפילין כל היום ולא כתב אלא מה שאין בו מחלוקת אכן בש"ע פסק כהרב רבינו משה בר מיימוני :

אסור

דרכי משה

גזירה שמא יפיח כי כן דרך המשתינים עכ"ל : (ב) ובא"ז כתב כדברי הטור :

כתב

פרישה

(ז) **ונותן** לחבירו כו' אבל אינו אוחז בימינו ובבגדו דלמא ישתין בהו · ואיכא טעמא דניצוצות :

(ח) **ואוחזן** בימינו כו' ואעפ"י שאין גדולים בלא קטנים מ"מ הואיל ואדם עושה צרכיו מיושב ליכא חשש לניצוצות דא"כ גם לשפשף שמי רגלים כלים בישיבה וא"ת אכתי ניחוש שמא יבא לקנח ביד שהתפילין בה וי"ל דאסור לקנח ביד ימין כדאיתא בגמרא בהרואה ולעיל סימן ג' ונתן טעם בגמרא שא"צ לתתם לחבירו דיש לו להכניסם עמו כדי להשמירו מן המזיקין ולכן כתב רבינו בסמוך וכל זה מיירי בבה"כ שבשדה כו' :

(ט) **עושה** להם כיס טפח פי' חללו טפח שחשיב הכל אהל להפסיק בינם לקרקע ואוחז הכלי בידו ונכנס : (י) **מניח** ידו עליהם כו' נ"ל שאין להביא ראיה מכאן דמהני הנחת יד לכיסוי ראש לענין לברך בה שבזה אוסר מהרי"ח דיד חשוב כגופו ולא מהני לענין כיסוי ושאני הכא דמעיקר' דמילתא גנאי הוא שיהיה התפילין מגולה בשעת עשיית צרכיו וכשהן מכוסין שמניח ידו עליהן הרי אינם מגולים :

(יא) **עד** שיגמור עמוד הראשון משום סכנה דעמוד ראשון החוזר מביא לידי מלבת · כר"ש :

אסור

חדושי הגהות

שרי אף בבה"כ עראי ובגמרא דמחלק בין קבוע לעראי היינו משום דסתמא דמילתא דבקבוע הוא יושב ובעראי הוא עומד אבל אה"נ דאם עומד בקבוע דאסור או אם יושב בעראי או בעפר תיחוח דשרי (מהרל"ח) :

לפי

מד (א) [א] אסור לישן בהם אפילו שינת עראי כשאוחזן בידו אבל כשהן בראשו א פורס עליהם סודר וישן בהם שינת עראי ולא חשיב היסח הדעת אלא כשהוא עומד בשחוק ובקלות

מד אסור לישן בהם וכו' ברייתא בפ' מי שמתו (דף כ"ג) לא יאחז אדם תפילין בידו וכו' ולא יישן בהם לא שינת קבע ולא שינת עראי ופי' ר"י לא יישן שינת עראי בידו קאמר דקיישי' שמא יפלו מידו אבל כשהן בראשו מותר לישן בהם שינת עראי ולא גזרינן עראי אטו קבע דקבע עצמה אינה אסורה אלא משום גזירה שמא יפיח בהן וגזירה לגזירה לא גזרינן וכ"כ הרא"ש לשם:

ומ"ש אבל כשהן בראשו פורס עליהן סודר וכו' כ"כ גם הסמ"ק ואיכא לתמוה דהא בפ"ב דסוכה (דף כו) אמרינן תני חדא ישן אדם בתפילין שינת עראי אבל לא שינת קבע ותניא אידך בין קבע ובין עראי ותניא אידך לא קבע ולא עראי לא קשיא הא דנקט להו בידיה לא קבע ולא עראי שמא יפלו מידו הא דמנחא ברישי' עראי מותר וקבע אסור שמא יפיח. הא דפרים סודרא עלייהו הניחם אצל מראשותיו בין קבע ובין עראי דלא ניתנה תורה למלאכי השרת כך פירש"י אלמא דפרים סודרא דקאמר היינו כשהניחם אצל מראשותיו ושרי בין קבע ובין עראי אבל במנח ברישיה אסור אפילו עראי ולא מהני פריסת סודר: ורבינו כתב היכא דפרים סודר במנח ברישיה עראי מותר וקבע אסור. ונראה דרבינו והסמ"ק תופסים פירוש הרמב"ם עיקר שהרי כתב בפ"ד וז"ל תפילין צריכין גוף נקי שיזהר שלא תצא ממנו רוח מלמטה כל זמן שהם עליו לפיכך אסור לישן בהם לא שינת קבע ולא שינת עראי אלא אם הניח סודר עליהן ולא היתה עמו אשה ישן בהם שינת עראי וכיצד הוא עושה מניח ראשו בין ברכיו והוא יושב וישן היו תפיליו כרוכין בידו מותר לישן בהם אפילו שינת קבע עכ"ל וצריך לומר דמפרש הרמב"ם דה"ק כי מנחי ברישיה לא קבע ולא עראי שמא ירדם ויפיח כי פרים סודר ודאי מדכר ולא ירדם כי נקיט להו בידיה אפילו קבע נמי שרי דאפילו יפיח ליכא איסורא כיון שאינן עליו דרך לבישה שיהא שם ה' נקרא עליו ולשמא יפלו מידו נמי ליכא למיחש שהרי כרוכים הם בידו ומה שכתב רבינו תחלה דכשאוחזן בידו אסור אפילו עראי גם הרמב"ם מודה בה שהרי לא התיר אלא בכרוכים בידו אלמא באוחזן בידו ואינן כרוכין אסור אפילו עראי וכדתניא בהדיא בהך ברייתא דלא יאחז אדם תפילין בידו וכו' ולא יישן בהם לא קבע לא עראי: ומ"ש

מד אסור לישן בהם אפי' שינת עראי וכו' בפרק מי שמתו (כג:) ת"ר לא יאחז אדם תפילין בידו וס"ת בזרועו ויתפלל ולא ישתין בהם ולא יישן בהם לא שינת קבע ולא שינת עראי וכתבו ה"ר יונה והרא"ש דוקא כשהם בידו אבל כשהם בראשו מותר לישן בהם שינת עראי כדאמרינן בסוכה (כו:) הנכנס לישן ביום רצה חולץ רצה מניח אבל כשהם בידו אפילו לישן בהם שינת עראי אסור שמא יפלו וא"ת והיאך שינת עראי מותר והלא אסור להסיח דעתו מהם ובשעה שמתנמנם מסיח דעתו מהם וי"ל דלא הוי היסח דעת אלא כשעומד בקלות ראש ובשחוק אבל כשהוא מתנמנם אין כאן היסח דעת כי הוא שוכח הבלי העולם ואין כאן קלות ראש ע"כ גרסינן בפ' הישן (כו.) תני חדא ישן אדם בתפילין שינת עראי אבל לא שינת קבע ותניא אידך בין קבע בין עראי ותניא אידך לא קבע ולא עראי לא קשיא הא דנקיט להו בידיה הא דמנחי ברישי' הא דפרים סודרא עלייהו וכמה תני רמי בר יחזקאל כדי הילוך מאה אמה ופירש"י דנקיט להו בידיה · לא קבע ולא עראי שמא יפלו מידו: דמנחי ברישיה · עראי מותר וקבע אסור שמא יפיח: דפרים סודרא עלייהו. הניחם אצל מראשותיו בין קבע בין עראי דלא נתנה תורה למלאכי השרת ותו איתא התם ת"ר אוכלין אכילת עראי חוץ לסוכה ואין ישנין שינת עראי חוץ לסוכה מ"ט אמר רב אשי גזירה שמא ירדם א"ל אביי אלא הא דתניא ישן אדם שינת עראי בתפילין אבל לא שינת קבע ליחוש שמא ירדם אלא אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן במניח ראשו בין ברכיו רבא אמר אין קבע לשינה ופירש רש"י ירדם · שמא תתקפנו שינה וישן קבע: בין ברכיו · דודאי לא ירדם: רבא אמר לשמא ירדם לא חיישינן · הילכך בתפילין שרי וסוכה היינו טעמא דאסור שינת עראי לפי שאין קבע לשינה ואין בה חילוק בין קבע לעראי לענין סוכה שאין אדם קובע עצמו לשינ' שפעמים אינו אלא מתנמנם מעט ודיו בכך הלכך זו היא שינתו וגבי תפילין דטעמא שמא יפיח בהם ולאו משום איסור שינה בנייס פורתא לא אתי לידי הפחה ע"כ וכתב הר"ן בשם הרז"ה דבהנך תלת ברייתות דלעיל דאוקימנא להו חדא בדנקיט להו בידיה וכו' קי"ל אע"פ שלא כתבן הרי"ף בהלכותיו וראיתי אחד מחכמי הדור שכתב דלא סמכי' אהני מתניתא אלא אדרבי ינאי סמכינן דאמר שבת (מט.) תפילין צריכין גוף נקי כאלישע בעל כנפים וכדפירשו אביי ורבא שלא יפיח בהם ושלא יישן בהם וכל שינה במשמע בין קבע בין עראי וכתב עליו הראב"ד שיפה כתב אותו חכם אלא שלא פירש כל צרכו והטעם לפי שאין אנו יכולים לשער כדי הילוך ק' אמה הילכך אין ישנין בהם כלל כשהם בראשו וכ"ש כשהם בידו אבל דפרים סודרא עלייהו ומניחן בצדו מותר לישן כל שינה כדאיתא בברכות (כד.) מניחם בין כר לכסת שלא כנגד ראשו ודבר זה כבר הזכירו הרב בברכות ואין צורך לאלו הברייתות עכ"ל כלומר וגם הא דתניא דכי נקיט להו בידיה לא יישן בהם לא שינת קבע ולא שינת עראי כבר הזכיר' בפ' מי שמתו ת"ר לא יאחז אדם תפילין בידו וכו' ולא יישן בהם לא שינת קבע ולא שינת עראי וה"ר יונה והרא"ש שפסקו דכשהם בראשו ישן בהם שינת עראי כמו שכתבתי לעיל תימה למה לא כתבו שיעור שינת עראי כמה היא ואפשר דסברי דלא קי"ל כברייתא דתני ישן בהן שינת עראי אבל לא שינ' קבע אלא כי הא דתניא התם הנכנס לישן ביום רצה חולץ רצה מניח בלילה חולץ ואינו מניח ופירש"י לפי שביום אין דרכו לישן עם אשתו ולא לישן קבע מש"ה רצה מניח אבל בלילה חולץ אפי' לשינת עראי דילמא מימלך וישן קבע והטעם שפסקו כברייתא זו משום דמשמע התם דר' יוסי סבר הכי והלכתא כותיה דנימוקו עמו והביאני לומר כן מפני שכשרצו ה"ר יונה והרא"ש להביא ראיה דכשהם בראשו ישן בהם שינת עראי הביאו הא דתניא הנכנס לישן ביום רצה חולץ רצה מניח ולא הביאו מדאוקימנא הא דתניא ישן בהם שינת עראי במנחי ברישיה ולפי זה צ"ל דהא דמפרשי ר' יוחנן ורבא בהאי ברייתא דישן בהם שינת עראי לאו משום דס"ל כוותיה ולא באו אלא ליישב דלא ליקשי ברייתא זו וברייתא דקתני אין ישנין עראי חוץ לסוכה אהדדי ולפי שיטה זו צ"ל שמה שכתבו ה"ר יונה והרא"ש דכשהם בראשו ישן בהם עראי כדאמרינן בסוכה הנכנס לישן ביום וכו' ה"פ מותר לישן בהם שינת עראי דהיינו שינת יום כדאמרינן בסוכה וכל שינת יום הוי עראי וכל שינת לילה הוי קבע והרמב"ם כ' בפ"ד תפילין צריכין גוף נקי שיזהר שלא תצא ממנו רוח מלמטה כל זמן שהם עליו לפיכך אסור לישן בהם לא שינת קבע ולא שינת עראי אלא אם הניח עליהם סודר ולא היתה עמו אשה ישן בהן שינת עראי וכיצד הוא עושה מניח ראשו בין ברכיו והוא יושב וישן היו תפילין כרוכין בידו מותר לישן בהן אפי' שינת קבע עכ"ל ומתוך דבריו נראה שהוא מפרש הא דאוקימנא הנך תלת ברייתות חדא בדנקיט להו בידיה וחדא בדפרים סודרא עלייהו וחדא בדמנחי ברישיה דהיינו הא דקתני ישן בהן בין קבע בין עראי בדנקיט להו בידיה כלומר שהם כרוכין בידו דליכא למיחש שמא יפלו כשישן ולא דמי להא דת"ר לא יאחז אדם תפילין בידו וכו' ולא יישן בהם כו' דההיא אחיזה בעלמא בלא כריכה והא דקתני לא קבע ולא עראי בדמנחי ברישי' והא דקתני ישן בהם שינת עראי אבל לא שינת קבע בדמנחי ברישיה ופרים סודרא עלייהו ובשיעור שינת עראי משמע ליה דר' יוחנן פליג אדתני רמי בר יחזקאל ומשמע ליה דרבא לא איפליג עליה דרבי יוחנן אלא במאי דמשמע מדבריו דהא דקתני אין ישנין עראי חוץ לסוכה כשאינו מניח ראשו בין

דרישה

ס' מד [א] אסור לישן בהם אפי' שינת עראי כשאוחזן בידו כו' כבר העתקתי בפרישה ל' הברייתות וגם ב"י העתיקם וכתב אח"כ על הרא"ש ור' יונה ז"ל תימה למה לא כתבו שיעור שינת עראי כמה היא ואפשר דסברי דלא קי"ל כברייתא דתני ישן בהם שינת עראי אבל לא שינת קבע אלא כי הא דתניא התם הנכנס לישן ביום רצה חולץ רצה מניח בלילה חולץ ואינו מניח ופירש"י לפי שביום אין דרכו לישן עם אשתו ולא לישן שינת קבע מש"ה רצה מניח אבל בלילה חולץ אפי' לשינת עראי דילמא מימלך וישן קבע והטעם שפסקו כברייתא זו משום דמשמע דר' יוסי סבר הכי והילכתא כותיה דנימוקו עמו והביאני לומר כן מפני שכשרצו הר' יונה והרא"ש להביא ראייה דכשהם בראשו ישן בהם שינת עראי הביאו הא דתניא הנכנס לישן ביום רצה חולץ רצה מניח ולא הביאו מדאוקימנא הא דתניא ישן בהם שינת עראי במנחי בריש' ולפי זה צ"ל דהא דמפרשי ר' יוחנן ורבא בהאי ברייתא דישן בהם שינת עראי לאו משום דס"ל כוותיה ולא באו אלא ליישב דלא ליקשו ברייתא זו וברייתא דקתני אין ישנין עראי חוץ לסוכה אהדדי · ולפי שיטה זו צ"ל שמ"ש הר"י והרא"ש דכשהם בראשו ישן בהם עראי כדאמרי' בסוכה הנכנס לישן ביום כו' ה"פ מותר לישן בהם שינת עראי דהיינו שינת יום כדאמרינן בסוכה וכל שינת יום הוה עראי וכל שינת לילה הוה קבע עכ"ל ב"י בשיטת הרא"ש · ודבריו תמוהין לי מאוד חדא דלפי' איך יסתום רבינו כאן לחלק בין ישן בהם עראי לקבע ולא גילה לנו דכל שינת יום הוא שינת עראי וכל שינת לילה הוא שינת קבע · ועוד דלקמן סימן מ"ז לא משמע כן דכתב שם ז"ל שאף אם ישן שינת קבע כו' אבל מתנמנ' ש"מ דגם ביום יש חילוק בין שינה לשינה · וע"ק דא"כ למה דחק התם לאוקמא חדא ברייתא במונחים בידו וחדא במונחים בריסא וחדא בפרים סודרא לוקמי אידי ואידי בדמנחי בריסא והא דקתני לא זה ולא זה בלילה דכל שינת לילה שינת קבע הוא והא דקתני בין קבע בין עראי בישן ביום דכל שינת יום שינת עראי הוא · והא דקתני ישן אדם בתפילין שינת עראי אבל לא שינת קבע ה"ק ישן אדם בתפילין שינת יום דהיינו שינת עראי אבל לא שינת לילה דהיינו שינת קבע וכמ"ש ב"י · ולכן לא נ"ל דבריו כלל . ומ"ש והביאני לומר כן מפני כו' גם מה שתמה למה לא כתבו הרא"ש ור"י שיעורא עראי כ"כ בפרישה ביאור רחב ויפה לזה · ומ"ש דמשמע בפ' הישן דר' יוסי ס"ל דבלילה חולץ והלכתא כותיה דנימוקו עמו · ודאי כדין עמו בזה וכבר כתבתי גם אני בפרישה דס"ל להרא"ש דבלילה בין של יד בין של ראש בין קבע בין עראי חולץ אבל אינו מוכרח מפני כן דליתא לברייתא דתני ישן בהם שינת עראי כו' כמ"ש ב"י אלא אידי ואידי הלכתא ניניהו וכמ"ש בפרישה:

והרמב"ם

פרישה

ס' מד (א) אסור לישן בהם אפילו שינת עראי כשאוחזן בידו כו' יען כי דברים אלו מפורדים קצת בגמרא א' הנה וא' הנה וב"י כתב כאן בשיטת הרא"ש ורבינו דברי' שאינם מוכרחים כלל · אמרתי אף אני לענות חלקי. בפרק מי שמתו ת"ר לא יאחוז אדם תפילין בידו וס"ת בזרועו ויתפלל ולא ישתין בהם ולא ישן בהם לא שינת עראי ולא שינת קבע ע"כ ופי' הר"ר יונה והרא"ש ולא ישן בהם אלא יאחז דרישא קאי דדוקא כשהם בידו אסור לישן בהם אפי' שינת עראי אבל כשהם בראשו מותר לישן בהם שינת עראי כדאמרינן בסוכה הנכנס לישן ביום רצה חולץ רצה מניח ע"כ וא"ת והאיך שינת עראי מותר והלא אסור להסיח דעתו מהם ובשעה שמתנמנם מסיח דעתו מהם וי"ל דלא הוי היסח הדעת אלא כשעומד בקלות ראש ובשחוק אבל כשהוא מתנמנם אין כאן היסח הדעת כי הוא שוכח הבלי העולם עכ"ל ובפ' הישן גרסינן תניא חדא ישן אדם בתפילין שינת עראי אבל לא שינת קבע ותניא אידך בין קבע בין עראי ותניא אידך לא קבע ולא עראי · ל"ק הא דנקיט להו בידיה הא דמנחי בריסא הא דפרים סודרא עלייהו וכמה תני רמי בר יחזקאל כדי הילוך ק' אמה ופירש"י דנקט להו בידיה לא קבע ולא עראי שמא יפלו מידו דמנחי בריסא עראי מותר וקבע אסור שמא יפיח דפרים סודרא עלויה הניחם אצל מראשותיו בין קבע ובין עראי דלא נתנה תורה למלאכי השרת ותו איתא התם ת"ר אוכלין אכילת עראי חוץ לסוכה ואין ישנין שינת עראי חוץ לסוכה מ"ט אמר רב אשי גזירה שמא ירדם [פי' יתקפנו שינה] א"ל אביי אלא הא דתניא ישן אדם שינת עראי בתפילין אבל לא שינת קבע ליחוש שמא ירדם אלא במוסר שינתו כו' עד אלא אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן במניח ראשו בין ברכיו · רבא אמר אין קבע לשינה פירש"י לשמא ירדם לא חיישינן ולהכי בתפילין דאסור משום שמא יפיח עראי מותר אבל סוכה דאסור להיות חוצה לה וכל שינה הנאה הוה להכי אפי' עראי אין ישנין חוץ לסוכה ע"כ · והרא"ש פרק הישן הביא הך ברייתא דאין ישנין עראי חוץ לסוכה והביא עליה טעמא דרבא · ומשמע דס"ל דלא חיישינן לשמא ירדם · ונ"ל דהרא"ש ס"ל ג"כ הני תלתא ברייתות הנ"ל וכדאוקימתהון · וע"פ פי' רש"י וכל אלו ברייתות מיירו לדעת הרא"ש בישן ביום דאילו ישן בלילה אפי' בתפילין בראשו · ואפי' עראי אסור · שהרי בפרק מי שמתו הביא ההיא ברייתא דהנכנס לישן ביום רצה חולץ כו' משמע דס"ל כוותיה · ושם קתני בהדיא דבלילה חולץ [ועיין במ"ש בדרישה] וא"כ פירוש הדברים לדעת הרא"ש הם אם התפילין בידו אפי' שינת עראי אסור וכדתני בפרק מי שמתו לא יאחז אדם תפילין בידו כו' ולהכי לא חש הרא"ש להעתיק ג"כ ההיא דסוכה דתני לא קבע ולא עראי שהיא היא · וז"ש רבינו כאן אסור לישן אפילו שינת עראי כשהם בידו והטעם כמו שפירש רש"י משום שמא יפלו מידו · ואם הם בראשו דלא שייך חששא דשמא יפלו עראי מותר דליכא למיחש שיפיח ולשמא ירדם נמי לא חיישינן · אבל קבע אפי' בראשו אסור משום שמא יפיח והיינו ביום אבל בלילה אפי' בראשו ואפי' עראי אסור · דבלילה שהוא עת שינה חיישינן לשמא ירדם · כל זה יצא להרא"ש מברייתא דהנכנס לישן ביום רצה חולץ כו' בלילה חולץ כו' שהביא שם בפרק מי שמתו שהיא ודאי הלכתא שהרי ר' יוסי קי"ל כותיה ונימוקו עם ר' יוסי בכל דבריו וכמ"ש בדרישה · ומה שלא הביא הרא"ש בפרק מי שמתו ראיה דמותר שינת עראי מאידך מתניתין דפרק הישן הנ"ל דתני ישן אדם שינת עראי כו' וע"פ האוקימתא דאוקמינן דמכח לה בריסא ל"ק מידי להכי הביא הרא"ש הסיפא דהנכנס לישן ביום כו' כדי להשמיענו אגב דס"ל ג"כ סיפא דברייתא דקתני בלילה חולץ ואינו מניח · והיינו אפי' בשל ראש · ולא חש הרא"ש להביא בהדיא סיפא דברייתא שכבר כתב בה"ק שלו ההיא מימרא בפרק התכלת הלכה לילה זמן תפילין הוא ואין מורין כן משום גזירה שמא ישן בהם אבל מ"מ מידם לך במה שהביא בפרק מי שמתו הברייתא דהנכנס לישן ביום כו' דמיירי אותה ברייתא בשתפילין בראשו דאי כשתפילין בידו הא תניא בפרק מי שמתו לא יאחוז אדם תפילין בידו וכו' וכיון ברישא דברייתא דפרק הישן מיירי בתפילין בראשו גם סיפא דקתני בלילה חולץ מיירי בתפילין בראשו וז"ש רבינו כאן אבל כשהן בראשו כו' וישן בהם שינת עראי פי' אבל קבע לא · והא דבלילה אפי' בראשו ועראי אסור לא הוצרך רבינו לכתוב שכבר כתב רבינו לעיל בסי' ל' סעיף א' הן דהלכה ואין מורין כן · ואם הניחן תחת מראשותיו דהיינו פרים עליהם הסודרא הנזכר בגמרא בין קבע בין עראי מותר וכבר הזכיר הרא"ש זה בפרק מי שמתו וגם רבינו כתבו לעיל סי' מ' ע"ש ומ"ש רבינו בישן שינת עראי והם בראשו דפורס עליהן סודר מה שלא נזכר בגמרא שום פריסת סודר אין זה קושיא כלל דפשוט לרבינו דמה שאמרו דמותר לישן שינת עראי כשהם בראשו · היינו דוקא כשהם מכוסה דכל שאין מכוסה אסור לעשות בהם שום תשמיש מבוזה כגון שינה או כיוצא בו משום בזיון שקדושה ודאייה ממ"ש רבינו לעיל סי' מ"ג והוא מפרק מי שמתו דאם הכנס בראשו ועשה בהן צרכיו מניח ידו עליהן אע"ג דאינו עושה בתפילין עצמו שום תשמיש בזיון כיון שהן מגולין אין לעשות כלל בגופו שום תשמיש בזיון ומיד שמכסה אותן מותר לעשות מה שירצה · וכן פירש"י הא דאסור להשתין בב"ה קבוע בתפילין שבראשו · ז"ל שהן

בגלוי

חדושי הגהות

מד א לפי פירש"י דקיימא הכא א"צ בשינת עראי פריסת סודר וצ"ל דלחומרא בעלמא נקטיה שלא יתא בגילוי הראש או אפשר דס"ל כחומרא דרש"י וכחומרא דהרמב"ם כחומרא דרש"י דבאוחזן בידו בין קבע בין עראי אסור כחומרא דהרמב"ם דבשינת עראי בעי פריסת סודר והא דלא הביא רבינו בהניחן אצל מראשותיו דבין קבע בין עראי שרי משום דמלתא דפשיטא הוא (מהרל"ח):

מה

בין ברכיו הוא אבל אם מניח ראשו בין ברכיו ישנין חוץ לסוכה דליתא דלגבי סוכה אפילו מניח ראשו בין ברכיו לא יישן חוץ לסוכה משום דאין קבע לשינה כלומר שאין אדם קובע לשינה שפעמים שאינו מנמנם אלא מעט ודיו בכך הילכך זו היא שינתו אבל במאי דמפליג בתפילין בין מניח ראשו בין ברכיו לאינו מניח מודה ליה כנ"ל ובהגהות מיימוני כתב בשם הרמ"ך שלדעת הרמב"ם הא דת"ר לא יאחז אדם תפילין בידו וכו' ולא יישן בהם לא שינת קבע ולא שינת עראי צריך לדחוק ולפרש דלא יישן לא קאי אלא יאחז דרישא אלא מלתא באפי נפשה היא עכ"ל ואין צורך לידחק בכך אלא ההיא ברייתא בשאינן כרוכין בידו היא כדפרישית עוד כתב שם שינת עראי בפרק הישן פירש כמה שינת עראי כדי שיהלך אדם ק' אמה ואין לומר כן לדעת הרמב"ם דא"כ לא הוה שתיק מיניה אלא ודאי כמו שכתבתי עיקר : **כתב** העיטור הא דאמרי' שלא יפיח בהם דוקא כשהן בראשו אבל כשהן בנרתיקן לא קאמר ופשוט הוא (א) :

ובקלות ראש (ג) [ג] והרמב"ם ז"ל כתב דאפי' שינת קבע כשהם בידו מותר וא"א הרא"ש ז"ל לא כתב כן :

מה (א) **אסור** ליכנס בהן לבה"ק או לתוך ד"א של מת כשהן בראשו (ב) בבית המרחץ בבית החיצון יכול להניחם

ומ"ש רבינו דהרמב"ם מתיר כשהם בידו אפילו קבע וא"א לא כתב כן איכא לתמוה דהלא הרא"ש כתב בפרק מי שמתו להדיא דבידו אסור אפילו שינת עראי וא"כ היה לו לרבינו לומר וא"א הרא"ש אסר אפילו שינת עראי כשהם בידו ונראה לי ליישב דכך הם פירוש דברי רבינו תחלה כתב דכשאוחזן בידו אסור אפילו שינת עראי דבזה אין מחלוקת אח"כ כתב והרמב"ם כתב דאפילו שינת קבע כשהם בידו מותר כלומר התיר בחד צד היכא דליכא למיחש שמא יפלו מידו והיינו כגון שכרוכים בידו ואדוני אבי ז"ל לא כתב כן כלומר לא כתב היתר זה ואפשר דסבירא ליה להרא"ש גם כן לחלק בין אוחזן בידו לכרוכין בידו כדסביר' ליה להרמב"ם ואפשר נמי דלא סבירא ליה לחלק אלא בידו אפילו בכרוכים אסור גזירה אטו שאינן כרוכים ומה שדחה רבינו פרש"י בכך דפרים סודר עלייהו ותפס פירושו של הרמב"ם הוא משום דדוחק הוא לפרש דפרים סודרא היינו בהניחם אבל מראשותיו דלישנא דתלמודא דקאמר תני חדא ישן אדם בתפילין שינת עראי ולא שינת קבע ותניא אידך בין קבע בין עראי ותניא אידך לא קבע ולא עראי משמע דבכולהו תלתא ברייתא תני האי לישנא דהיינו ישן אדם בתפילין בין קבע בין עראי ולא ישן אדם בתפילין לא קבע ולא עראי ולשון זה אין משמעו אלא כשהוא לבוש בתפילין ואי אפשר לאוקמי הך ברייתא דבין קבע בין עראי בהניחם אבל מראשותיו וכו' אבל לפירוש הרמב"ם ניחא ועוד כיון דלענין דינא משמע דלא פליגי אלא בדמנחי ברישיה דלפירוש רש"י שינת עראי מותר בלא פריסת סודר עלייהו ולהרמב"ם אסור אפילו שינת עראי אלא א"כ דפרים סודר עלייהו נקט רבינו בכך דינא כרמב"ם לחומרא אבל כשהם בידו ל"פ דבכרוכים ודאי אף לרש"י שרי אפילו שינת קבע ובאוחזן בידו אף להרמב"ם אסור אפילו שינת עראי שמא יפלו מידו ואם הניחן אבל מראשותיו ופרים סודרא עלייהו ודאי מודה גם הרמב"ם דאפי' קבע שרי

מה אסור ליכנס בהם לבית הקברות או לתוך ד"א של מת כשהן בראשו פשוט ר"פ מי שמתו (יח .) וטעמא משום דהוי לועג לרש וכבר כתבתי בסי' כ"ג דמשמע דדוקא תפילין של ראש אסור משום דמתחזו אבל תפילין שבזרועו כיון דמיכסו לית בהו משום לועג לרש ושרי ושל ראש נמי אם כסה אותם לית לן בה : **בבית** המרחץ בבית החיצון יכול להניחם לכתחלה וכו' עד סוף הסי' ברייתא בסוף פ"ק דשבת (י :) ובית החיצון הוא מקום שבני אדם עומדים שם לבושין ובית האמצעי הוא מקום שמקצת בני אדם עומדים שם לבושין ומקצתם עומדים שם ערומי' ובית הפנימי הוא מקום שבני אדם עומדי' שם ערומי' :

ואחר

וכ"ע פסק כהרמב"ם והיא דעת רבינו ונכון : הקשה ב"י דאמאי לא הביא הרמב"ם הא דאיתא בסוכה דשינת עראי מאה אמה ותירץ דסבירא ליה דרבי יוחנן ורבא סבירא להו דשינת עראי במניח ראשו בין ברכיו וישן הוא דאי אפשר שלא יגער מיד ופליגי אהך שיעורא דמאה אמה ובכסף משנה כתב דהדא שיעורא הוא ויטוב זה ניחא להרמב"ם שכתב הך דמניח ראשו בין ברכיו אבל הר"י והרא"ש שלא כתבוהו קשה למה לא כתבו שיעורא דמאה אמה ותירץ מה שתירץ והוא לפע"ד יישוב רחוק ואינו אמת גם ביישובו הקושיא על רבינו במקומה עומדת למה לא כתב הך שיעורא דמאה אמה . ולי נראה דהר"י והרא"ש ורבינו סבירא להו כרב יוסף דמשני הך קושיא דמקשינן בסוכה אלא הא דתניא ישן אדם שינת עראי בתפילין אבל לא שינת קבע ליחוש שמא ירדם אמר רב יוסף בריה דרב עילאי במוסר שינתו לאחרים פרש"י באומר לחברו אם ארדם העירני דעל זה קאמר תלמודא וכמה שינת עראי תני רמי בר יחזקאל כדי הילוך מאה אמה רצונו לומר דכשלא ישן כדי הילוך מאה אמה אין חברו צריך להקיצו דעדיין לא ישן אפילו שינת עראי אבל ודאי אף יותר ממאה אמה לא הוי אלא שינת עראי דלא מקרי שינת קבע אלא כשנרדם טובא ולא הוזכר שיעור מאה אמה אלא לומר דבפחות לא הוי אפילו שינת עראי וא"צ להקיצו אבל מק' אמה ואילך יכול להקיצו גם יכול שלא להקיצו בעוד שלא נשתקע בשינה ובזה מיושבים גם דברי הרמב"ם וא"צ לפרש דרבא ורבי יוחנן פליגי אהך דתני רמי בר יחזקאל אלא כולהו סבירא להו כיון דלא איתמר הך שיעורא אלא דבפחות ממאה אמה לא הוי אפילו שינת עראי וא"צ להקיצו א"כ אין צורך לכתבו בפסקים דהא ודאי כיון דלא נאסר אלא בשינת קבע כל שאינו נרדם ונשתקע בשינה אין לנו להחמיר עליו להקיצו כיון דליכא איסורא אלא גזירה שמא יפיח ודו"ק . ואע"ג דאתקיף רב משרשיא עלה דהך דרב יוסף ואמר ערבא ערבא צריך לא חיישינן להך אתקפתא אלא קי"ל כרב יוסף דרב ששת נמי הכי ס"ל דאמר בר"פ הדר גבי תפילין רב ששת מסר שינתיה לשמעיה להקיצו כשיגיע שעת התפלה ולא חשש להא דקאמר ערבא ערבא צריך כל זה נראה נכון והכי נקטינן דשרי אפי' יותר ממאה אמה כל זמן שלא נרדם בשינה דלא כהסמ"ק שכתב שעורא דמאה אמה יכול לישן דמשמע טפי לא :

ומ"ש ולא חשיב היסח הדעת וכו' כ"כ ה"ר יונה שמתוך דברי ר"מ למדנו דלא הוי היסח הדעת אלא כשעמד בקלות ראש ובשחוק אבל מתעס' בצרכיו אף עפ"י שמתעסק במלאכתו ובאומנתו ואין דעתו עליהן ממש אין זה נקרא היסח הדעת וכו' וכ"כ הרא"ש מיהו ודאי דלא עבד איסורא אלא כשעומד בשחוק וקלות ראש אבל מצוה מן המובחר שיהא דעתו תמיד על התפילין ושלא יסיח דעתו מהם למשוך בשיחה בטלה ולהרהר במחשבות רעות שמטעם זה חייב אדם למשמש בהן כל שעה שלא יסיח דעתו מהן כדלעיל בסימן כ"ח ובסימן ל"ז ועיין עוד במ"ש בזה סימן ל"ח ס"ט :

מה אסור ליכנס בהן לבה"ק או לתוך ד' אמות של מת כשהן בראשו ברייתא ר"פ מי שמתו (דף י"ז) לא יהלך אדם בבה"ק ותפילין בראשו וס"ת בזרועו וקורא ואם עושה כן עובר משום לועג לרש חרף עושהו ואיכא למידק דבגמרא לשם מוקי להך ברייתא דלא יהלך אדם בבה"ק וכו' תוך ד' אמות הוא דאסור חוץ לד' אמות חייב פי' חייב בק"ש דאמר מר מת תופס ד' אמות לק"ש וא"כ למה כתב רבינו אסור ליכנס בהן לבה"ק או לתוך ד' אמות של מת וכולי דמשמע דבבה"ק אפילו חוץ לד' אמות אסור והא ליתא כדפרישית וכ"כ ב"י בסימן כ"ג וי"ל דודאי לבה"ק נמי לא אסור אלא תוך ד' אמות לקבר אלא לפי דבמת שמוציאין אותו לקבורה איכא למימר דאפילו חוץ לד' אמות של מת אסור להכי נקט או לתוך ד' אמות של מת להורויי דאפילו במת אינו אסור אלא תוך ארבע אמות וה"ה בבית הקברות : **ומ"ש** כשהן בראשו נראה מדברי רבינו שכתב כשהן בראשו דסובר דהא דתני ברייתא תפילין בראשו וס"ת בזרועו בדוקא נקט הכי אבל בתפילין בזרועו ש הוא

דרכי משה

מך (א) כתב בהגהות אלפסי פרק מי שמתו והילדים שהיו נשותיהם עמהם חולצין אפילו ביום כשנכנסים לשינת עראי שמא יבואו לידי הרגל דבר עכ"ל :

כתב

פרישה

בגלוי וגנאי לדבר ע"כ . הרי לך דכל שאינה מכוסה אין לעשות בהם שום תשמיש מגונה וזה ברור שדעת רבינו כן הוא בזה ומה שלא כתב רבינו כמה שיעור שינת עראי דא"צ לפרשו דפשוט הוא דשיעור שינת עראי היינו כל שאינו ישן כדרך הרוצה לישן בקבע ר"ל שמניח ראשו בין ברכיו וס"ל לרבינו דהיינו נמי שיעור הילוך ק' אמה . ולפי שאין כל אחד בקי בשיעור ק' אמה להכי דייק רבינו לקמן סי' מ"ו שכתב אבל אם רגיל להתנמנם מיושב על אצילי ידיו שינת עראי היא . הרי לך כמ"ש וכן הוא לי הרא"ש כמ"ש לעיל דוק בלשונו . וזה הנ"ל בדעת רבינו בדין זה והוא ברור מאוד ושיטת ב"י ל"נ כמ"ש בדרישה :

(ג) **והרמב"ם** ז"ל כתב דאפי' שינת קבע כשהם בידו מותר כו' ז"ל הרמב"ם פ"ד דתפילין תפילין צריכין גוף נקי שיזהר שלא תצא ממנו רוח מלמטה כל זמן שהן עליו לפיכך אסור לישן בהם לא שינת קבע ולא שינת עראי אא"כ הניח עליהם סודר ולא היתה עמו אשה או ישן בהם שינת עראי וכיצד הוא עושה מניח ראשו בין ברכיו והוא יושב וישן היו תפילין כרוכין בידו מותר לישן בהם אפי' שינת קבע . ואינו אוכל בהם אלא אכילת עראי אבל נכנס לסעודת קבע כו' עכ"ל . וכ"ל בדבריו ז"ל שס"ל ג"כ הני תלתא ברייתא דפרק הישן הנ"ל והוא מפרש האוקימתות דלא כרש"י וס"ל דלנפילה לא חיישינן אלא ה"פ הא דנקיט להו בידיה פי' הא דקתני ישן בתפילין בין קבע בין עראי היינו כשחולצן ותופסן בידו והיינו כרוכין בידו דקאמר הרמב"ם כלומר שכרוכין ברצועותיהן והם מונחים בידו והרי גילה דעתו שאינו רוצה להניחן עוד ולהכי ישן בהם אפי' שינת קבע דודאי כל זמן שהיו מונחים עליו כדרכן עומדי' בקדושתן ובזה אמרו אסור לישן בתפילין בין קבע בין עראי והינו הא שאמרו בגמרא הא דמנח ברישיה י"ל הא דקתני לא זה ולא זה כשהם מונחים בראשו שהן עדיין בקדושתן כדפירשתי אבל אם חולצן וכורכן והן בידו הרי סילק דעתו מהם והוה כאילו אוחז ספר בידו ולהכי ישן בין קבע בין עראי . ואם פירס עליהן סודרא אפי' הן עדיין בראשו מותר לישן בהם שינת עראי והיינו מה שאמרו הא דפרים עלייהו סודרא כלומר הא דקתני ישן בהם עראי אבל לא קבע בדפרים סודרא עליהן סודר שבהנחת הסודר חלק כבוד לקדושתן ולהכי עראי אין . ומ"ש בשינת עראי מניח ראשו בין ברכיו היינו כמ"ש נמי לעיל בדברי רבינו דודאי דהא דתני רמי בר יחזקאל שיעור שינת עראי ק' אמה . ודאי שיעור אמתי הוא דכל הישן יותר על שיעור זה יש לחשוש שיפיח מתוך שינה אלא דהאי גברא דניים מנא ידע כמה נייס דהא אסיקנא כרבא דאין קבע לשינה ואי כשמסר שינתו לאחרים כרב משרשיא ערבן ערבא בעי ולכך נקטינן שיעורא דר' יוחנן דמניח ראשו בין ברכיו דאז ודאי לא ישן יותר מכדי שיעור הילוך ק' אמה דודאי גם ר' יוחנן ס"ל ע"כ שיעורא דרמי בר יחזקאל . דאל"כ מה לי במה שמניח ראשו בין ברכיו אם ישן שיעור ארוך שאפשר שיבא לידי כך . ולכן הוצרכו לומר דלרמי בר יחזקאל דכל שינה שהוא בכדי הילוך ק' אמה שינת עראי היא ולא יבא לידי הפסק וכל המניח ראשו בין ברכיו ודאי לא ישן יותר . זה פי' פשוט בדברי הרמב"ם ונמצא דדיני רבינו והרמב"ם כמעט שוים שכשהם בראשו ולא פרס סודרא גם לרבינו אפילו עראי לא ישן בהם ואם פרס עליהם סודר עראי מותר אלא שכשהם מונחים בידו בזה פליגי דלהרא"ש ורבינו גרע טפי ממונחים בראשו דחיישינן לנפילה ולהכי בין קבע בין עראי לא ישן בהם ולהרמב"ם הוי איפכא דכשהם בידו עדיף טפי דכבר נסתלקה קדושתם ושרו בין קבע בין עראי . ולנפילה לא חיישינן וזהו שכתב רבינו וא"א ז"ל לא כתב כן . וכן השיג עליו הראב"ד וז"ל אינו כן . אלא כל זמן שהן בידו לא ישן בהם כלל שמא יפלו מידו והכי איתא בגמרא בפירוש עכ"ל . הביאו בכסף משנה ובמגדול עוז וטעם השגתן על הרמב"ם הוא מהגמ' דפ' מי שמתו דתני לא יאחוז אדם תפילין בידו וס"ת בזרועו ויתפלל ולא ישתין בהם ולא יישן בהם לא שינת עראי ולא שינת קבע ולדעת הרמב"ם ז"ל צ"ל לדחוק דהא דתני ולא יישן בהם כו' לא קאי אלא יאחוז אדם בתפילין דתני ברישא אלא מילתא באפיה נפשיה וכן כתבו בהדיא שם הגהות מיימוני דכן צ"ל לדעת הרמב"ם ומשמעות ל' הגמרא ודאי לא משמע כן להכי השיגו עליו רבינו והראב"ד ודו"ק ועי' בדרישה :

סי' מה (א) **אסור** ליכנס בהם לבית הקברות כו' ודוקא כשהן מגולין . ב"י ועיין מ"ש לעיל סי' כ"ג : (ב) **בבית** המרחץ בבית החיצון כו' ברייתא ס"פ קמא דשבת ובית החיצון הוא מקום שבני אדם עומדים שם לבושים ובית האמצעי הוא מקום שמקצת בני אדם עומדים שם לבושים ומקצת ערומים ובית הפנימי הוא מקום שכולם עומדים שם ערומים עכ"ל ב"י . משמע מדבריו דבעינן דבשעה שזה קורא ק"ש יש אנשים עומדים לבושים ויש שעומדים ערומים . ולהכי ק"ש אסור לקרות בו ולהניח תפילין נמי אסור . אבל אינו חולץ ושואל בשלום . אבל

ברש"י

דרישה

[ג] **והרמב"ם** ז"ל כתב דאפי' שינת קבע כשהם בידו מותר . כתב ב"י ז"ל מתוך דברי הרמב"ם נראה שהוא מפרש הא דאוקמינן לחדא ברייתא בדנקט להו בידיה כלומר שכן כרוכין בידו יפה דליכא למיחש לנפילה כשישן ולא דמי להא דת"ר לא יאחוז אדם תפילין בידו וכו' ולא ישן בהם וכו' דהסיא אחוזה בעלמא בלא כריכה כו' . ובשיעור שינת ערבי משמע ליה דר' יוחנן פליג אדתני רמי בר יחזקאל ומשמע ליה דרבא לא איפליג אדר' יוחנן אלא במאי דמשמע מדבריו דהא דקתני אין ישנין ערבי חוץ לסוכה כשאינו מניח ראשו בין ברכיו היא אבל אם מניח ראשו בין ברכיו ישנים חוץ לסוכה דליתא . דלגבי סוכה אפי' מניח ראשו בין ברכיו לא ישן חוץ לסוכה דאין קבע לשינה כלומ' שאין אדם קובע לשינה שפעמים שאינו מנמנם אלא מעט ודיו הילכך זו היא שינתו אבל במאי דמפליג בתפילין בין מניח ראשו בין ברכיו לאינו מניח מודה ליה כנ"ל עכ"ל . ודבריו לא נהירין כלל דהוא מפרש דמה שכתב הרמב"ם כרוכין בידו כרוכין ממש ודוקא קאמר דגם הרמב"ם חייש לנפילה אלא בכרוכין לא שייך נפילה להכי מותר בין קבע בין ערבי . והוא דבר תמוה מאוד חדא דא"כ למה כתב רבינו על דברי הרמב"ם וא"א ז"ל לא כתב כן הא ודאי הרא"ש מודה להרמב"ם כשכרוכין בידו דישן בהם אפילו שינת קבע דהא כל טעמו של רא"ש אינו אלא משום דחייש לנפילה וכיון שכרוכין תו ליכא חשש נפילה . ועוד דא"כ דכרוכין דנקט הרמב"ם בדוקא נקטיה למה לא הביאו רבינו בהעתקת לשון רמב"ם . וע"ק דל' הגמרא דקאמר הא דנקט בידיה לא משמע דכרוכין סביב ידו . גם לשון הרמב"ם לא משמע כן דא"כ כרוכין על ידו או אידו מיבעי' ליה למימר מאי כרוכין בידו . גם הגהות מיימון והראב"ד לא הבינו ל' כרוכין בדברי הרמב"ם כן דא"כ מאי משיג עליו הרי גם הוא מודה דכשאינן כרוכין אלא נקט בידיה בין קבע בין ערבי אסור . וע"ק אי ס"ל להרמב"ם חשש נפילה לוקים לתרתי מתנייתא' בדמנחי בידיה ולא קשיא דהא דקתני לא זה ולא זה כשהם אחוזים בידו בלא כריכה דאיכא חשש נפילה . והא דקתני בין קבע בין ערבי כשכרוכין בידו דליכא חשש נפילה . והא דקתני ישן בהם ערבי ולא קבע בדמנחי ברישא ולא אצטריך לחלק בפרים עליה סודריה . ומ"ש דמשמע להרמב"ם דר' יוחנן פליג ארמי בר יחזקאל לא נהירא לי כלל דלא משמע בגמרא דפליג . ומ"מ א"ש דלא כתב הרמב"ם הא דרמי בר יחזקאל וכמ"ש בפרישה . גם פירוש כרוכין כתבתי בפרישה מבואר יפה מאוד ע"ש . ושוב מצאתי במגדל עוז שפי' ג"כ מלת כרוכין בדברי הרמב"ם ע"ד שכתבתי והביא ראיות ע"ש שהאריך . והתימה שבכסף משנה כתב ג"כ בתחלת דבריו דפליגי ר' יוחנן ורמי בר יחזקאל ומיד סמך ליה שם כתב דלא פליגי ע"ש שדבריו סותרים :

ועוד

להניחם לכתחילה ובבית האמצעי אין יכול להניחם לכתחלה אבל אם היו בראשו אין צריך לחלצן ובבית הפנימי אפילו היו בראשו צריך לחלצן :

הלכות ברכות השחר

מו (א) **ואחר** שהניח תפילין יסדר הברכות שתקנו על סדור העולם והנהגתו ואף ע"ג דמלישנא דגמרא משמע שצריך לומר כל אחת ואחת בשעתה דהכי גרסינן בברכות פרק הרואה כי מתער משנתיה לימא אלהי נשמה (א) וכו' עד לפגרים מתים כי שמע קול תרנגול לימא ברוך אתה ה' אמ"ה נותן לשכוי בינה להבחין בין יום ובין לילה (ב) פי' הלב נקרא שכוי בל' המקרא דכתיב או מי נתן לשכוי בינה והלב הוא המבין ועל ידי הבינה אדם מבחין בין יום ובין לילה (ג) ומפני שהתרנגול מבין וגם בערביא קורין לתרנגול שכוי תקנו ברכה זו לאמרה בשמיעת קול התרנגול · (ד) וכי לביש לימא ברוך מלביש ערומים (ה) וכי מנח ידו אעיניה לימא פוקח עורים וכי תריץ ויתיב לימא מתיר אסורים וכי זקיף לימא זוקף כפופים וכי נחית לארעא לימא רוקע הארץ על המים וכי מסגי לימא המכין מצעדי גבר (ו) וכי סיים מסאני' לימא שעשה לי כל צרכי (ז) וכי אסר המייניה (ח) לימא אוזר ישראל בגבורה (ט) וכי פרים סודרא על רישיה לימא עוטר ישראל בתפארה כי משי ידיה לימא ענט"י כי משי אפיה לימא המעביר שינה מעיני ותנומה מעפעפי ויהי רצון מלפניך וכו' שתרגילני בתורתך וכו' וחותם (י) בא"י גומל חסדים טובים לעמו ישראל וכן צ"ל (יא) ויהי רצון בוי"ו שברכה אחת היא עם המעביר שינה (יב) שאם היתה ברכה בפני עצמה היתה פותחת בברוך ועל כן אין

שהוא מכוסה לית בהו לועג לרש ולפ"ז אף כשהן בראשו וכיסה אותם תחת המצנפת שאינן נראין ליכא איסורא וכ"כ ב"י ופסק כך בש"ע כאן וכ"פ לעיל גבי ציצית בסי' כ"ג ועיין בי"ד בסי' שד"מ ובסימן שס"ז ובמ"ש לשם בס"ד :

מו ואחר שהניח תפילין יסדר הברכות וכו' כצ"ל ומ"ש על סדור העולם והנהגתו פי' הקדוש ברוך הוא העמיד העולם על סדרו שיהא כך נוהג לא יהא שובת ובטל וכמ"ש עוד כל ימי הארץ גו' ויום ולילה לא ישבותו וז"ש על סדור העולם והנהגתו והוא שהברכה היא על סדרו של עולם ושכך היא הנהגתו של עולם לא ישבות בשום יום כגון ברכת אלהי נשמה שנתת לי והנותן לשכוי ורוקע הארץ על המים והמכין מצעדי גבר ויוצר אור ובורא חשך וכיוצא בזה מקצת מק' ברכות שהן על סדור העולם והנהגתו :

ומ"ש פי' הלב נקרא שכוי בלשון המקרא כו' כ"כ ה"ר יונה ומ"ש באשר"י תרגנול נקרא שכוי בלשון המקרא וכו' הוא טעות סופר וצ"ל הלב נקרא שכוי בלשון מקרא כו' וכדמוכח מסוף דבריו וכך היא ההגהה באשיר"י אמר בעל כרחך שהלב נקרא שכוי בלשון המקרא מדכתיב או מי נתן לשכוי בינה וכיון שהלב הוא המבין ולא אבר אחר א"כ בע"כ דעל הלב הוא אומר או מי נתן לשכוי בינה וע"י הלב אדם מבחין בין יום ובין לילה ומפני שהתרנגול מבין וגם בערביא קורין לתרנגול שכוי התקינו ברכה זו לאומרה בשמיעת קול תרנגול ומיהו אם לא שמע קול תרנגול נמי יכול לברך ברכה זו שאינה אלא הודאה למקום שנתן לנו בינה והבנת הלב וברא לנו כל צרכינו דאף אם ישן אדם בבית אופל יבחין ביא' היום ע"י קול התרנגול כך הוא פי' דברי הרא"ש וב"י העתיק תחלת לשונו בטעות :

ומ"ש וכי מסיים מסאני' אומר ברוך שעשה לי כל צרכי כי מהלך אומר ברוך המכין מצעדי גבר כ"כ הרי"ף והרא"ש וכ"כ הרמב"ם בפ"ז אבל בגמרא בספרים שבידינו כתוב איפכא תחלה ברוך המכין מצעדי גבר ואח"כ ברוך שעשה לי כ"צ וכך היה כתוב בכל הסדורים שלנו וכך סדרן הרוקח בסימן ש"ד והאגודה בפרק הרואה והסמ"ג בסוף ה' ברכות ריש דף קי"ד ועל כן אין לשנות מהסדורים הקדושים שבידינו ועכשיו נהגו לשנות על פי הסדורים הנדפסים מחדש כל אחד לפי רצונו ולא שאלו פי הגדולים אשר בארץ ועתידין ליתן עליהן את הדין :

וכי אסר המייניה פירוש כשחוגר חגורה וכי פרים סודרא על רישיה כו' פי' בימי חכמי התלמוד היו רגילין לפרוס סדין על ראשו וכ"כ הרמב"ם בפ"ז וז"ל כשמניח סדינו על ראשו מברך עוטר ישראל בתפארה וכתבו התוספות וה"ה לכל כובע ולכל כסוי וכ"כ האגודה בשם ר"י ה"ה כשמשים כובע על ראשו ומה שתקנו שתי ברכות אלו על החגורה ועל הכובע ולא הוה סגי בברכת מלבוש ערומים שפוטר כל שאר המלבושים ואעפ"י שהחגורה וכובע היא ג"כ בכלל המלבושים כדמוכח בפרק כל כתבי כשמונה י"ח מלבושים שלובש ומוציא מפני הדליקה ע"ש (דף ק"ך) נראה לי דה"ט דלפי שהא"י אינן חוששין לחגורה ולכובע שיהיו מלובשים בהם תמיד אבל ישראל צריכין שיהיה עליהם חגורה תמיד שלא יהא לבו רואה את הערוה וכן שיהיו מלובשין בכובע שלא ילכו ד' אמות בגילוי הראש ממורא שכינה שעל ראש ישראל כדלעיל בסי' ב' ולקמן בסי' צ"א לפיכך התקינו בשתי ברכות אלו ברוך אוזר ישראל בגבורה ברוך עוטר ישראל בתפארה כי באלה שתי המלבושים היו נבדלי' ישראל מן העו"ג ועל כן אינן בכלל שאר המלבושים דמברכין עליהם בסתם ברוך מלביש ערומים דאין בהם הבדל בין עו"ג לישראל אבל באלו מובדלין ישראל מן העו"ג : **כי** משי אפיה לימא המעביר שינה וכו' וכן צ"ל ויהי רצון בוי"ו וכו' כ"כ התוספות ע"ש ר"ת בפ"ג שאכלו (דף כ"ו) בד"ה כל הברכות וכתבו דהוי שפיר מעין פתיחה המעביר שינה סמוך לחתימה ותגמלני חסדים טובים דהיינו ג"ח שהקב"ה מעביר שינה מעיניו ומחדש כחו כמ"ש במדרש על פסוק חדשים לבקרים רבה אמונתך שמביא רבינו בסמוך גבי ברכת הנותן ליעף כח :

ומ"ש שאם היתה ברכה בפני עצמו היתה פותחת בברוך פי' דכיון

היתה

מו ואחר שהניח תפילין בראשו יסדר הברכות שתקנו על סדור העולם והנהגתו אע"ג דמלישנא דגמ' משמע שצ"ל כל אחת ואחת בשעתה דה"ג בברכות פ' הרואה (ס:) כי מתער משינתיה לימא אלהי נשמה שנתת בי וכו' וכבר כתב רבינו בסי' ו' למה אינה פותחת בברוך ומ"ש בברכת הנותן לשכוי בינה פירוש הלב נקרא שכוי וכו' כ"כ ה"ר יונה שם והרא"ש כתב וז"ל והלב נקרא שכוי בלשון המקרא דכתיב מי נתן לשכוי בינה והלב הוא המבין וע"י הלב אדם מבחין בין יום ובין לילה ומפני שתרנגול מבין ג"כ קורין לתרנגול שכוי א :

וכי אסר המייניה כתב ה"ר דוד אבודרהם בשם הראב"ד דהיינו כשלובש המכנסיים אבל הרמב"ם כת' דהיינו כשחוגר חגורו וז"ל הרא"ה כי אסר המייניה פי' הוא האבנט שהוא צריך לאזור כדי שלא יהא לבו רואה את הערוה · כי פרים סודרא על רישיה לימא עוטר ישראל בתפארה כתב ה"ר דוד אבודרהם שלא נהגו לאמרה באותן הארצות שאינם מניחים מצנפת לפי שברכה זו נתקנה לפי שהיו עוטרים מצנפת ועכשיו נהגו כל העולם לאמרה אע"פ שאינם עוטרים מצנפת וכן דעת התוס' שכתבו כי פרים סודרא על רישיה וה"ה לכל כובע ולכל כיסוי ונ"ל שטעם ברכה זו לפי שאסור להלך בגילוי הראש כדמשמע בפרק כל כתבי (קיח:) ואפילו לדברי המפרש שאינו אסור לילך בגילוי הראש מ"מ מודה דמדת חסידות הוא שלא לילך בגילוי הראש כמו שיתבאר בסימן צ"א בס"ד (ובס"ה בר"מ בנשא דקכ"ב ב"כ אסור למיזל ד"א בגלויא דרישא משום דמסתלקי חיי מניה) ולפי שישראל הם המצווין בכך כדי שיהא מורא שמים עליהם אנו מברכים עוטר ישראל ונקט ל' עיטור כלומר דרך מעלה צונו בכך משום דכתיב והיית עטרת תפארת ביד ה' סיים בתפאר':

אע"ג דקי"ל דברכה הסמוכה לחברתה אינה פותחת בברוך ברכות הללו פותחות בברוך וכתבו התוס' בפ"ג שאכלו (מו:) דטעמא משום דמעיקרא לא נתקנו לברכן סמוכות זו לזו כי שמע תרנגול כי אסר המייניה וכן כולן ועוד דהוו קצרות והויין כברכת הפירות :

וכן צ"ל ויהי רצון בוי"ו וכו' כלומר כן צ"ל כמו שכתבתי ויהי רצון והטעם מפני שברכה אחת היא עם המעביר חבלי שינה שאם היתה ברכה בפני עצמה היתה פותחת בברוך :

ועל כן אין לענות אמן אחר המעביר שינה וכו' וכ"כ התוס' בפ"ג שאכלו וכתבו עוד וא"ת והלא כל הברכות צ"ל בחתימתן מעין פתיחתן ובהאי

ברכה

דרכי משה

מן (א) כתב אבודרהם שיפסיק מעט בין אלהי לנשמה שלא ישמע שהנשמה הוא אלהות חס ושלום : ובמדינות

פרישה

הרמ"י והר"ן דף י' ע"א לא משמע כן דז"ל הגמרא שם מקום שבני אדם עומדים ערומים ולבושים · אמצעי שיוצא בו ערום וממהר לכסות את עצמו ויוצא למיזון ע"כ משמע בהדיא דאפילו אם כבר לבש אפ"ה אסור לקרות בבית האמצעי ק"ש דאי ר"ל כשעדיין עומד ערום א"כ גם שאלת שלום אסור · אלא מאורתא כדפרישית דאפילו כשהוא לבוש אסור לקרות ק"ש כנגדו · והטעם כיון דהדרך ליכנס בו בתחלה מהפנימי ערום · איכא ביזוי לקרות בו ק"ש וטעמא דמסתבר הוא שהרי כ"ע בבית המרחץ גופיה אפי' אם הוא לבוש לגמרי כיון שהוא עשוי לעמוד בו ערום אסור אפילו בשאלת שלום · לכן דברי ב"י אינם מובנים וצ"ע :

סי' מו (א) **ואחר** שהניח תפילין יסדר הברכות כו' · לכאורה אין לסדר הברכות התלות בהנחת תפילין דהא מברכין בביתו או בבהכ"נ אפילו לא הניח תפילין ואפשר לומר דנקט סידורו דר' יוחנן דאמר הרוצה לקבל עליו עול מלכות שמים יפנה ויטול ידיו ויניח תפילין ויתפלל · ולהכי קאמר כיון שבזמנינו הידים עסקניות ואינן טהורות וא"א לברך הברכות בשעתן · א"כ הסדר הוא כמו שסדר רבינו בסימנים שעברו ע"כ דהיינו שמפנה ונוטל ידיו ואח"כ מתעטף בציצית ואח"כ מניח תפילין ואח"כ מתחיל לקבל עול מלכות שמים דהיינו התפלה והעבודה ואלו הברכות שייכין ג"כ לקבלת מלכות שמים וז"ש רבינו ואחר שהניח תפילין יסדר כיון דאדחי' הברכות ממקום קביעתן דהיינו בשעתן טוב לברכן בבהכ"נ ומפני עם הארץ וכדמסיק רבינו וכתב ע"ז מלתא בטעמיה שכתב וז"ל ואע"ג דמלישנא דגמרא משמע שצ"ל כל א' בשעתה כלומר ולמה אני כתבתי לך דאחר הנחת תפילין יברכן ומסיק לפי שאין הידים נקיות כו' וק"ל :

(ב) **פי'** הלב נקרא שכוי כו' והלב הוא המבין · אין נפקותא במה שהלב מבין או אבר אחר באדם מבין אלא קושטא דמילתא קאמר ובא לאפוקי שלא נתקנה עיקר הברכה על התרנגול ושעיקר לשון ושם שכוי נאמר על התרנגול אלא העיקר על האדם ועל התרנגול דרך שיתוף וזכר לדבר :

(ג) **ומפני** שהתרנגול מבין ג"כ וגם בערביא כו' כצ"ל ונותן טעם למה אין אומרים לב בהדיא שהוא ל' מבואר יותר וגם למה אומרים אותו בשמיעת קול התרנגול וק"ל · ובב"י כתב אדברי רבינו שכ"כ ר' יונה ושהרא"ש כתב כו' ונראה מדבריו שס"ל שהרא"ש פי' בע"א ממ"ש ר"י ורבינו ולענ"ד נראה מוכרח שבדברי הרא"ש יש ט"ס וצ"ל לב נקרא שכוי בל' המקרא כו' במקום תרנגול וסוף דבריו שם מוכיחים על תחלתו ע"ש :

(ד) **וכי** לביש לימא ברוך מלביש וכו' · אח"כ כתב רבינו כי תריץ ויתיב כו' דהיינו שיושב על המטה ומותח עצמותיו וכן הסדר בגמרא פרק הרואה וברמב"ם ובכל הנוסחא ואע"ג דא"א לו שילבש עצמו עד לאחר שקם מן המטה מ"מ מברך שפיר מלביש ערומים על חלוקו שלובש אותו בעודו שוכב קודם שתריץ ויתיב וכמ"ש רבינו לעיל סי' ב' :

(ה) **וכי** מנח ידיה על עיניה י"א לפותחם יפה ק"ק דלעיל סי' ד' מבואר דאסור לנגוע בידו קודם נטילה לא לעין ולא לחוטם או לפה ובגמרא ורבינו חשבו זה קודם שמשי ידיה · וצ"ל דר"ל שנוגע בעין ע"י דבר אחר וזהו דוחק לכן נלע"ד דר"ל בעוד שעיניו סגורים דרך העולם להעביר ידיו עליהם או לאחר שפותחם ועדיין חפץ בשינה דרך העולם למשמש על העור העין שעי"כ מעביר חבלי השינה מעיניו וק"ל :

(ו) **וכי** סיים מסאניה כו' וכי מסגי כו' · כן הסדר בקצת ספרי רבינו וכן ברמב"ם ובש"ע · אבל הנוסחא שלפני היא כי מסגי כו' והדר כי סיים מסאניה וכן הוא בהדיא בגמרא ובדפוס של רא"ף אך שסדר העולם כגירסא הראשונה וק"ל :

(ז) **כי** אסר המייניה פי' האבנט שהוא צריך לאזור את עצמו כדי שלא יהא לבו רואה את הערוה עכ"ל ולפי זה ה"ה כי לבוש מכנסיים שאז ג"כ אין לבו רואה את הערוה וכ"כ אבודרהם בשם הראב"ד והרא"ה דכי אסר המייניה היינו כשלובש המכנסיים אבל הרמב"ם כתב דהיינו כשחוגר אזורו ולקמן סי' צ"א כתב רבינו פי' המייניה אזורו · וכתב שם בעל התרומות שצריך אדם לאזור אזור בשעת תפלה אפילו יש לו אבנט שאין לבו רואה את הערוה משום הכון לקראת אלהיך ישראל ולמד כן מגמרא וא"כ ה"ה דעת רבינו כן וזהו מכוון למ"ש בסמוך דמש"ה מזכירין בנוסח' הברכות שם ישראל וק"ל :

(ח) **לימא** אוזר ישראל בגבורה הא דמזכיר שם ישראל בהני ב' ברכות יותר מבאינך דאינך שייכים גם באחרים משא"כ הני דשייכי דוקא ביהודים משום איסור גלוי ראש ושלא יראה לבו את הערוה :

(ט) **וכי** פרים סודרא על רישיה · ה"ה לכל כובע וכיסוי ראש והטעם שמצוה שלא לילך בגלוי ראש :

(י) **ברוך** אתה ה' גומל כו' כ"כ גם הרמב"ם אבל הרא"ש כתב וז"ל ברוך גומל חסדים טובים וכו' ול"ג בא"י דלאו חתימה היא לומר שם :

(יא) **ויהי** רצון כו' עד וכו' ויהי רצון בווא"ו והטעם מפני שברכה אחת היא עם המעביר שינה שאם היתה ברכה בפני עצמה היתה פותחת בברוך וע"כ אין לענות אמן אחר המעביר כו' כתב הכלבו י"א לאותה ברכה ויהי רצון הכל ברכה א' ופותחת בברוך וחותמת בברוך ועניינה הודאה לשי"ת על המנוחה והמרגוע שנתן לאדם מעמלו ויגיעו ע"י השינה ועל התועלת שהועילו בשינה לעכל מאכלו והוא מטבע ארוך עכ"ל · וקצת קשה שלא נזכר זה בכל נוסח יהי רצון וצריך לומר במ"ש ותגמלני חסדים טובים והחתימה שחותם גומל חסדים טובים היא המורה על זה · וכתבו התוס' וא"ת והלא כל הברכות צריכין להיות מעין פתיחתן סמוך לחתימה י"ל דשפיר הוה מעין פתיחה מהמעביר שינה סמוך לחתימה דסמוך לחתימה איכא ותגמלני חסדים טובים והיינו גמילות חסדים שהקב"ה מעביר שינה מן האדם ומחדש כחו כדאיתא במדרש חדשים לבקרים והיינו כעין פתיחתם עכ"ל והם קרובים לדברי הכלבו וק"ל :

(יב) **שאם** היתה כו' היתה פותחת בברוך וא"ת והלא בכל הברכות אמרינן דברכה הסמוכה לחברתה אינה פותחת בברוך · שאני ברכות הללו דמעיקרן לא נתקנו לברכן סמוכות זה לזה רק כי שמע קול תרנגולא כו' כי אסר המייני' כו' וק"ל וכן כולם ועוד דהוי

קצרות

חדושי הגהות

מן א מה שסיים הב"י ומפני שהתרנגול מבין ג"כ קורין לתרנגול שכוי ליתא ברא"ש אלא דברי הרא"ש שלפנינו כדברי ה"ר יונה והטור ובב"י משמע שדברי הרא"ש מחולקים מדברי ה"ר יונה :

ברא"ש

אין לענות אמן אחר המעביר שינה שאינה סוף ברכה ולפי סדר הגמרא היה ראוי לברך על כל אחת ואחת בשעתה (יג) ולפי שאין הידים נקיות (יד) תקנו לסדרן בבה"כ וגם מפני שרבים מעמי הארצות שאין יודעים אותן תקנו. שיסדרום בב"ה ויענו אמן אחריהם ויצאו ידי חובתן אבל ודאי חובה הוא על כל יחיד ויחיד לברך אותן דתניא היה ר"מ אומר (טו) מאה ברכות חייב אדם לברך בכל יום וסמכוה על דרש הפסוקים והשיב רב נטרונאי ריש מתיבת' דמתא מחסיא (טז) דהע"ה תקן מאה ברכות דכתיב (שמואל ב כג) הוקם על ע"ל בגימ' ק' הוי כי בכל יום היו מתים ק' נפשות מישראל ולא היו יודעין על מה היו מתים עד שחקר והבין ברוח הקדש ותקן להם לישראל ק' ברכות וע"כ תקנו חכמים ז"ל אלו הברכות על סדר העולם והנהגתו להשלים ק' ברכות בכל יום וצריך כל אדם ליזהר בהם והפוחת אל יפחות והמוסיף יוסיף על כל ברכה וברכה שנתקנה לו כמו שאמרו חכמים ברכות (מ.) ברוך ה' יום יום בכל יום ויום תן לו מעין ברכותיו (יז) ואמרי' בפרק כיצד מברכין (לה.) אר"י אמר שמואל כל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה כאילו מעל וצריך כל אדם ליזהר שלא יבא לידי מעילה ויש עוד ג' ברכות שצריך לברך בא"י אמ"ה שלא עשאני עו"ג שצריך ליתן שבח והודאה למקום שבחר בנו מכל העו"ג וקרבנו לעבודתו בא"י

ברכה ליכא וי"ל דשפיר הוה מעין פתיחה סמוך לחתימה מהמעביר שינה דסמוך לחתימה איכא ותגמלני חסדים טובים והיינו גמילות חסדים שהקב"ה מעביר שינה מן האדם ומחדש כחו כדאמרי' במדרש חדשים לבקרים וכו' והיינו כעין פתיחתה עכ"ל וז"ל הכלבו המעביר שינה י"א שהברכה הזאת פותחת בברוך ואינה חותמת בברוך וי"א שאותה ברכה ויהי רצון הכל ברכה אחת ופותחת בברוך וחותמת בברוך ועניינה הודאה לש"י על המנוח והמרגוע שנתן לאדם מעמלו ויגיעו ע"י השינה ועל התועלת שהועילו בשינה לעכל מאכלו והיא מטבע ארוך עכ"ל :

כתב הרא"ש ברוך גומל חסדים טובים לעמו ישראל ב ול"נ בא"י דלאו חתימה היא לומר שם עכ"ל אבל הרמב"ם ורבינו גורסי' בא"י וכן המנהג ובנוסחת הרמב"ם גומל חסדים טובים ובנוסחת רבינו מסיים בה לעמו ישראל :

ולפי סדר הגמרא היה ראוי לברך על כל אחת ואחת בשעתה ולפי שאין הידים נקיות תקנו לסדרם בבה"כ כ"כ הרא"ש וכתב עוד והא דאמרינן כל הברכו' מברכין עובר לעשייתן היינו ברכות המצות שאומר בהם וצונו צריך לברך להקב"ה תהלה על מה שצונו וקרבנו לעבודתו אבל ברכה של הודאה ושבח כגון אלו יכול לברך אח"כ וטעם זה כתב הר"ן בספ"ק דפסחים וסיים בו שאע"פ ששמע התרנגול בחצות לילה מברך עליו בשחר דכיון דלאחר מכן מברך לא נתנו חכמים בהם שיעור תכיפה ומיהו בירושלמי אמרי' גבי ברקים היה יושב בב"ה וכו' נראה מזה שאין ברכות השבח אלא בתוך כדי דיבור של ראיה ושמיעה אלא י"ל שסדר ברכות הללו ברכות השבח על מנהגו של עולם ואפילו לא שמע שכוי מברך עליו וכן בכולן עכ"ל ומ"ש שאפילו לא נתחייב בהן מברך ויתבאר לקמן בס"ד : ועל מ"ש רבי' וגם מפני ערבים מעמי הארצות שאינם יודעים אותן וכו' אבל ודאי חובה היא על כל יחיד ויחיד לברך אותן כתב מהר"י אבוהב ז"ל הכוונה לומר שלא נחשוב שמאחר שאין מברכין אלו הברכות בזמנן שכבר נדחו כיון דאידחי אידחי אמר שאין זה מן הדין אבל חובה על כל יחיד לברך ורמז עוד בזה שאינו יוצא כשאחר מברך אותם אם לא יכוין הוא לברכה לפטור עצמו ע"כ ולי נראה שר"ל דסד"א שלא נתקנו לברכן אלא בציבור שאחד מברך וכולם עונים אמן אבל לא ביחיד קמ"ל וברכת נ"י אם אומר אותה בשעת נטילה או אם ממתין עד בית הכנסת נתבאר בסימן ו' גם שם כתבתי טעם למה שנהגו באשכנז שאחד מברך וחביריו עונין אחריו אמן וחוזרין ומברכין לעצמם הברכות שענו אחריהם אמן :

דתניא היה רבי מאיר אומר מאה ברכות חייב אדם לברך בכל יום בפרק התכלת (מג:) ומנין ק' ברכות כך היא בלילה כשהולך לישן מברך המפיל חבלי שינה ובשחר מברך נטילת ידים ואשר יצר ועוד מברך ט"ו ברכות מאלהי נשמה עד הגומל חסדים טובים וג' ברכות על התורה וברכת ציצית וברכת תפילין וברוך שאמר וישתבח וברכת ק"ש שחרית וערבית שבע הרי ל"ב וכ"ז ברכות בג' תפלות ובשתי סעודות שהוא סועד אחת ערבית ואחת שחרית יש ט"ז ברכות ח' בכל סעודה אחת כשנוטל ידיו וברכת המוציא וד' ברכות שבבה"מ וכשהוא שותה מברך לפניו ולאחריו הרי ק"ה ברכות אדם מברך בכל יום ואם הוא מתענה חסרו ח' מסעודה אחת שאינו סועד ונמצא שאינו מברך אלא צ"ח ויש לו להשלימן בשיחה ציצית ותפילין לתפלת המנחה ויברך עליהם ובשבת חסר בכל תפלה י"ב ברכות וברכת התפילין הרי ל"ו וכנגדם אנו מוסיפין ברכה אחת מעין ז' וקידוש ותפלת מוסף שיש בה ז' ברכות וסעודה ג' שיש בה ח' ברכות הרי י"ז חסרו עדיין עשרים להשלים ק"ה שאנו מברכין בכל יום נמצא שלהשלים ק' ברכות חסרים עדיין ט"ו ברכות וכבר אמרו בפ' התכלת דממלא להו באספרמקי ומגדים פי' מיני בשמים ומיני פירות וכתוב בשבולי הלקט בשם גאון דמשלימין הברכות עשרי' בשבת שקורין בתורה ז' בשחרית וג' במנחה ומברך כל אחד אחת לפניה ואחת לאחריה הרי כ' ברכות והמפטיר מברך ז' וכן כתוב בהג"מ פ"ז מהל' תפלה בשם רא"ם דברכות שמברכין הקוראים בתורה וברכות המפטיר עולין לשומעיהן לחשבון וכ"כ הרא"ש בס"פ הרואה ומשמע מדברי ההגהות שם דדוקא כששומעין אותן ועונין אחריהם אמן ולי נראה דאפילו אם אומרים אותה בלחש כיון שהשומעים יודעים איזו ברכה הוא מברך ומכוונים לצאת בה ידי חובתם ועונין אחריה יוצאים כדאמרי' בפ' החליל שבב"ה של אלכסנדריא היו מניפין בסודרין להודיע שסיים ש"ץ הברכה ויענו אמן אלמא שהיו עונים אמן אף ע"פ שלא שמעו הברכה דכיון שיודעין איזו ברכה סיים די בכך וכמו שכתב רבינו בסימן קכ"ד וכיון שיכול לענות אמן אע"פ שלא שמע משמע דהכי נמי נפיק ידי חובת אותה ברכה בכך ואם הוא מתענה בשבת חסר ט"ז ברכות שבשתי סעודות וט"ו ברכות שחסרים בכל שבת הרי ל"א וכשתחשוב כנגדם כ' ברכות שמברכים הקוראים וז' שמברך המפטיר הרי כ"ז עדיין חסרו ד' וצריך להשלימם בברכת ציצית במנחה ובברכת ציצית בשחר על טלית קטן ובברכות הריח ולדעת האומרים דאין מברכים על התורה אלא ב' ברכות דהערב נא אינה אלא סיום ברכה ראשונה נכנים במקומה ברכת המקדש שמו ברבים וסמ"ג כתבה במנין הברכות (ג) :

ויש עוד ג' ברכות שצריך לברך שלא עשני עו"ג שלא עשני עבד שלא עשני אשה בפרק התכלת (שם) ופריך התם היינו עבד היינו אשה ומשני עבד זיל טפי ופירש"י

היתה צריכה גם כן לפתוח בברוך דאין לומר דלפי שסמוכה לחברתה אינה פותחת בברוך דהלא ברכות אלו לא תקנו חכמים לברכן סמוכות זו אחר זו אלא כל אחת מברך לעצמה כי שמע קול תרנגול וכו' וכי לביש יאמר מלביש ערומים וכי מנח ידיה אעייניה כו' וכן כולם ועוד דלא נקרא סמוכה לחברתה אלא כששתיהם ברכות ארוכות כגון ברכות י"ח של תפלה אבל ברכת המעביר שינה שהיא ברכה קצרה כברכת הפירות אין הברכה שאחריה נקראת סמוכה לחבירתה אפילו היתה ארוכה · והא דכתב רבינו וחותם בא"י גומל חסדים טובים לעמו ישראל כך הוא בסידורי אשכנזים והוא לומר שחסדים טובים שמציל אותנו מן החטא ועון ושלא ישלוט בנו שטן ויצה"ר וכו' אינו גומל אלא לעמו ישראל לפי שישראל נשמתם מאוצר הכבוד מזוקק ומצורף שבעתיים והם עצם הקדושה והטהרה אלא שהשאור שבעיסה הוא מעכב הוא השטן והוא היצה"ר ועל כן ה' לא יעזבנו בידו ועומד עלינו להצילנו שלא ישלוט בנו וכו' אבל הרמב"ם מסיים בא"י גומל חסדים טובים ותו לא ובסמ"ק מסיים גומל חסדים טובים לבריותיו ונוסחתינו עיקר וכן מצאתי בסמ"ק ישן :

ולפי סדר הגמרא וכו' גם הרמב"ם בפ"ז כתבם כסדר שהם כתובי' בתלמוד והשיג עליו ה"ר יונה דמאחר שאין ידיו נקיות היאך אפשר שיברך אותם ואין ראיה מחכמי התלמוד שהם היו קדושים ומתוך כך היו נזהרים ורוחצי' ידיהם ועומדין בענין שהיו יכולין לומר הברכות בנקיות אבל אנו שאין אנו יכולין ליזהר ולשבת בנקיון כל כך אינו נכון לאומרם עד לאחר נטילה וכתב עוד שאין להקשות הלא צריך לברך עובר לעשייתן וכו' ע"ש וכ"כ הרא"ש ומביאו ב"י :

ומ"ש וגם מפני ערבים מע"ה וכו' וצריך נמי להאי טעמא דאל"כ קשה היה להם לתקן שלא יאמרו שום ברכה עד שיטול ידיו תחלה לאיזה צורך תקנו לסדרן בב"ה לז"א שהטעם הוא מפני ערבים מע"ה וכו' אבל מפני טעם זה בלבד לא היו מתקנין שלא לברך כל אחת ואחת בשעתה כפי דין התלמוד אלא כיון דבעל כרחך צריך לשנות דין התלמוד דכיון דאין הידים נקיות אי אפשר לברך כ"א ואחד בשעתה לפיכך תקנו אותה בב"ה כדי לזכות להע"ה :

ומ"ש אבל ודאי חובה וכו' כלומר לא יסמוך כל אדם על עניית אמן ולא יברך בעצמו אעפ"י שהוא בקי בהן דפשיטא דחובה היא על כל יחיד ויחיד וכו' והביא מה שהשיב רב נטרונאי וכו' להורות שיהיו נזהרין לברך אותם ולא יסמכו על עניית אמן כי איכא סכנת מיתת ק' ישראל בכל יום כמו שהיה קודם שתקן דוד ק' ברכות אלו דלא מהני עניית אמן אלא לע"ה שאינן יודעין לברך אבל היודע צריך לברך · והא דכתב הגאון ע"ל בגי' ק' הוי כי בכל יום היו מתים ק' וכו' הכי איתא במדרש רבה סדר קרח ע"ש : **ומ"ש** ואמרינן בפר' כיצד מברכין א"ר יהודה אמר שמואל וכו' (דף ל"ה) אלא דגרסינן בספרינו ת"ר כו' כ"כ הר"א מפרא"ג :

ויש עוד ג' ברכות וכו' בפ' התכלת (סוף דף מ"ג) ומביאו הרי"ף והרא"ש ס"פ הרואה · ופרש"י דעו"ג ואשה הואיל ולאו בני מצוה ניינהו שפיר מברך ובגמרא מקשה היינו עבד היינו אשה דלענין מצות עבד ואשה שוין דגמרינן לה לה מאשה · ומשני עבד זיל טפי ויש מקשין אמאי לא תקנו לברך שעשאני ישראל בכלל שאר ברכות שניתקנו על החסד שעשה בפועל שנתן ללב בינה מלביש ערומים פוקח עורים וכן כולם ומפרשים ע"ד מאמר רז"ל נוח לו לאדם שלא נברא משנברא כו' וזה יכוין בברכו' אלו כלומ' מי יתן שלא עשאני ועכשיו שעשאני אברך את ה' שלא עשאני עו"ג או עבד או אשה ונאה הוא לדרשא אבל אין כאן קושי' דאם היה מברך שעשאני ישראל שוב לא היה יכול לברך שעשאני בן חורין ושעשאני איש דלשון שעשאני ישראל שכבר בירך משמעו בן חורין ומשמעו נמי איש ישראל ולא אשה דאשה נקראת ישראלית וא"כ לא היה מברך ג' ברכות אלא ברכה אחת ואין זה כוונתינו לקצר אלא להאריך בהודאות ולברך על כל חסד וחסד ברכה בפני עצמה וע"כ מברך שלא עשאני עו"ג ועוד מברך על החסד שלא עשאני עבד דזיל טפי ועוד שלא עשאני אשה ופי' שלא עשאני עו"ג עבד אשה הוא שלא מסר נפשו ע"י מלאכו להורידה לתוך גופו של עו"ג או עבד או אשה בתחלת ברייתו ולפ"ז לא היה הגר מברך שלא עשאני עו"ג וכ"כ ב"י ע"ש אבודרהם שכתב כך ע"ש הרמ"ה ונראה דאינו יכול לברך ג"כ שעשאני יהודי דמה שנכנס לדת יהודית הוא ע"י בחירתו שמסר

דרכי משה

(ב) ובמדינות אלו אין נוהגין להתעטף בטלית ותפילין ביום התענית ויש ליזהר למלאות החשבון בברכות אחרות : ונראה

פרישה

קלות והוי כברכת הפירות ב"י · והא דאמרינן כל הברכות מברכין עובר לעשייתן · היינו ברכת המצות שמברך בהן וצונו צריך לברך השם תחילה על מה שצונו וקרבנו לעבודתו אבל של הודאה ושבח כגון אלו יכול לברך אח"כ :

(יג) **ולפי** שאין הידים נקיות תקנו כו' · ע"ל סי' ו' מ"ש מזה :

(יד) **תקנו** שיסדרום בבהכ"נ כו' אבל ודאי חובה · כתב מהרי"א ז"ל הכוונה לומר שלא נחשוב שמאחר שאין מברכין אלו הברכות בזמנן שכבר נדחו וכיון דאידחי אידחי אמר שאין זה מן הדין אבל חובה על כל יחיד לברך ורמז עוד שאינו יוצא כשאחר מברך אותם אם לא יכוין הוא לברכם לפטור עצמו · וב"י כתב דסד"א שלא נתקנו לברכן בבהכ"נ אלא בציבור שאחד מברך וכולם עונין אמן אבל ביחיד לא קמ"ל :

(טו) **מאה** ברכות חייב אדם לומר בכל יום לשון סמ"ג ובסדר ר"ע מונה אותם י"ח עד ב"ש · וב"ש וישתבח הרי כ' · וו' ברכות של ק"ש · וג"פ תפלת י"ח הרי פ"א · וח' ברכות בכל סעודה · ענט"י · והמוציא · וד' בברכת המזון · ועל היין לפניו ולאחריו · הרי צ"ו ועתה שהוסיפו ברכת ולמלשינים בתוך תפלת י"ח הרי ק' ומלבד אלו יש לנו ציצית ותפילין · וברכת המלך בכבודו לערבית · וכר מכמה ברכות שמברכין על הקטנים ועל הגדולים ועל הפירות תחלה וסוף וביום התענית שאינו אוכל ובשבת שמחסרין מברכות י"ח יש תשלומין בדברים אחרי' עיין בב"י :

(טז) **דוד** המלך ע"ה תיקן ק' ברכות כו' פי' כאשר ראה שבכל יום מתו ק' נפשות תיקן שיברכו בכל יום ק' ברכות ובזה יעצור המות ובודאי כיון במאה להסוד הידוע למקובלים ע"ד אי"ק בכ"ר לכן מסר דוד ע"ה הסוד המאה לסנהדרין והם תקנו הברכות אבל לא תיקן שיברכום אלו הברכות או מה נוסחן אלא מסר זה לסנהדרין וחכמי דורו שהם יתקנו הברכות כטוב בעיניהן והם תקנו בחכמתן אלו הברכות ושהם על סדר העולם וק"ל · כמ"ש חז"ל ברוך ה' יום יום בכל יום ויום תן לו מעין ברכותיו פי' שפשטא דקרא משמע שביום יש לברך השם ולא בלילה מ"ן אלא לומר לך שבכל יום תן לו מעין ברכותיו · פי' בשבת מעין של שבת ושל חול מעין של חול ושל יו"ט מעין של יו"ט המאורע וכיוצא בו בכל מקום מה שיש לו לברך מברך · רש"י :

(יז) **ואמרינן** בפ' כיצד מברכין ת"ר כל הנהנה כו' כצ"ל · דכתיב לה' הארץ ומלואה ובמקו' אחר כתיב

חידושי הגהות

ב ברא"ש שלפנינו ליתא ואדרבה הוא מעתיק הנוסחא בא"י גומל וכו' ואם נימא שהוא רא"ש אחר מ"מ תמוה דעכ"פ ה"ל להרב"י להביא גם דעת הרא"ש אביו לסיוע הטור ; כ"ה

(יח) בא"י אמ"ה שלא עשאני עבד אע"פ שמברך שלא עשאני אשה שגם היא אינה חייבת במצות עשה שהזמן גרמא צריך לברך שלא עשאני עבד שהוא גרוע טפי בא"י אמ"ה שלא עשאני אשה שאינה חייבת במצות עשה שהזמן גרמא ונהגו הנשים לברך שעשאני כרצונו ואפשר שנוהגים כן שהוא כמי שמצדיק עליו הדין על הרעה ובסדורי אשכנז כתובים אלו ג' ברכות מיד אחר נותן לשכוי בינה ובספרי ספרדים (יט) כתובים בסוף קודם המעביר שינה ואין חשש (כ) וראיתי בסדורי רב עמרם כיון שבירך זוקף כפופים אין לברך מתיר אסורים ואיני יודע למה דהא בגמרא מפרש כל אחת ואחת למה נתקנה. (כא) עוד ברכה אחת יש בסדורי אשכנז בא"י אמ"ה הנותן ליעף כח ונתקנה על שאדם מפקיד נשמתו בערב ביד הקב"ה עייפה מעבודה קשה כל היום ומחזירה לו בבוקר שקטה ושלוה וע"פ המדרש חדשים לבקרים רבה אמונתך בשר ודם מפקיד פקדון ביד חבירו ומחזירו לו בלוי ומקולקל אבל אדם מפקיד בכל ערב נשמתו ביד הקב"ה והיא עייפה ומחזירה לו חדשה ורגיעה ואומר יה"ר עד בין שאינו בן ברית ואם ירצה להוסיף בקשות עוד הרשות בידו ואין בו משום שינוי מטבע (כב) וכל הברכות שהן על סדור העולם והנהגתו כגון אלהי נשמה והנותן לשכוי ורוקע

ופירש"י היינו אשה ועבד שוין דגמרינן לה לה מאשה : זיל טפי אפ"ה מזולזל העבד יותר מן האשה ע"כ · ומשמע מדבריו דהני ברכות על חיוב המצות הן דעו"ג לא נתחייב במצות כלל ואשה ועבד אע"פ שנתחייבו בקצת מצות לא נתחייבו בכולן ויש להקדים שלא עשני עבד שבתחלה אנו מברכין שלא עשני עו"ג שאינו בר מצות כלל ואח"כ אנו מברכין שלא עשני עבד אע"פ שישנו בקצת מצות זיל טובא והוא חשוד על הגזל כדתנן (אבות פ"ב) מרבה עבדים מרבה גזל גם דומה לעו"ג שאין לו זכות אבות ועוד שאסור בבת ישראל ואח"כ אנו מברכים שלא עשני אשה שאע"פ שהיא חשובה מן העבד מ"מ אינה חייבת בכל המצות : וכתב ה"ר דוד אבודרהם שהשיב הרמב"ם שברכות אלו אינם אלא על תחלת בריותו של אדם לפיכך הגר לא סיה מברך שלא עשני עו"ג כל שלא היתה הורתו ולידתו בקדושה אבל השבוי מברך שלא עשני עבד שלא תקנו ברכה זו מפני העבדות עצמה אלא מפני שאין העבד חייב במצות כישראל ואינו ראוי לבא בקהל ופסול לכמה דברים וכן כתוב בספר ארחות חיים (ג) :

וראיתי בסידורי ר"ע כיון שבירך זוקף כפופים וכו' ואיני יודע למה דהא בגמרא מפרש כל אחת למה נתקנה ונראה שיש ליישב שאף על פי שצריך לברך שתי ברכות אלו צריך לברך תחלה ברכת מתיר אסורים וכדאיתא בגמרא כי תריץ יתיב לימא מתיר אסורים כי זקיף לימא זוקף כפופים כלומר כשיושב על המטה ומותח עצמותיו מברך מתיר אסורים מפני שמניע עצמותיו שהיו כל הלילה ככפותים וכשעומד על עמדו מברך זוקף כפופים מפני שהיתה קומתו כפופה כל הלילה ואם בירך תחלה זוקף כפופים קאמר ר"ע שלא יברך אח"כ מתיר אסורים שלפי שבכלל זקיפת הקומה היא תנועת האברים ולמה יחזור לברך פעם שנית על זה וכ"כ רבינו הגדול מהרי"א ז"ל וה"ר דוד אבודרהם כתב שברכת מתיר אסורים אינה נזכרת בגמרא ונראה מפני שראה דברי רב עמרם כתב כן לפי שפירשה כמו שפירש רבינו וליתא אלא לר"ע נמי היא נזכרת בגמרא וכמו שכתבתי וכן נוסחא דידן בגמרא :

עוד ברכה אחת יש בסידורי אשכנז הנותן ליעף כח ונתקנ' על שאדם מפקיד נשמתו בערב וכו' אע"פ שיש סמך יפה לברך ברכה זו מאחר שלא נזכרה בתלמוד איני יודע איך היה רשות לשום אדם לתקנה ומצאתי שכתב האגור שראה מקטרגים עליה מטעם זה והרמב"ם וסמ"ג והרוקח לא הזכיר' והכי נקטינן :

בקצת סדורים יש ברכה אחרת שאינה נזכרת בגמרא והיא מגביה שפלים וכתב ה"ר דוד אבודרהם והטעם כמו שפירשנו בברכת זוקף כפופים ולא הבנתי דבריו דא"כ שני ברכות על ענין אחד ל"ל ואם כוונתו לומר שבמקום זוקף כפופים מברך מגביה שפלים מאיזה טעם נשנה הברכה שהוזכרה בגמרא לכך נראה בעיני דאין לברך ברכה זו כלל והמברך אותה טועה הוא ואע"פ שאחר שכתבתי זה מצאתיה בספר העיטור במקומי אני עומד שאין לברך אותה וכן כתב בשבולי הלקט שר"ע גאון הסיר מגביה שפלים וכתב בעיטור המברך סומך נופלים טעות הוא :

כתב האגור ראיתי בסידור טליאני וקטאלני וספרדים הרבה ברכות שלא הוזכרו בגמרא ולא בפוסקים ואין להם ראיה : וכל הברכות שהם על סדור העולם והנהגתו וכו' אין לחסר מהם אפילו לא שמע קול תרנגול

שמסר הקב"ה ביד האדם ולא שייך לומר שהוא יתברך עשאו גר שקבל דת משה וישראל ולכן אין הגר מברך מאלו שלשה ברכות אלא שנים שלא עשאני עבד שלא עשאני אשה ודלא כהגהת ש"ע שכתב שהגר יכול לברך שעשאני יהודי דליתא :

וראיתי בסדורי ר"ע וכולי ואיני יודע למה וכו' כתב בית יוסף דנראה דרבינו סבור דר"ע לא היה גורס בגמרא ברכת מתיר אסורים ולכך כתב דכיון שבירך זוקף כפופים אין לברך עוד מתיר אסורים גם אבודרהם כתב דברכת מתיר אסורים אינה נזכרת בגמרא ותימה דאם כן לא היה לו לר"ע אלא לומר דאין לברך ברכת מתיר אסורים כיון שאינה נזכרת בגמרא אבל מלשונו שאמר כיון שבירך זוקף כפופים אין לברך מתיר אסורים משמע להדיא דכל עוד שלא בירך זוקף כפופים יש לו לברך מתיר אסורים ואח"כ יברך זוקף כפופים אלמ' דתרווייהו נזכרים בגמרא גם לר"ע אלא טעמו של ר"ע דברכת מתיר אסורים היא על תנועת אבריו שהיו כל הלילה אסורים וברכת זוקף כפופים היא על שכל הלילה היתה קומתו כפופה ועכשיו הוא זקופה א"כ אם מברך זוקף כפופים תחלה בכלל זקיפת הקומה היא תנועת אבריו ואם יברך אחריה מתיר אסורים ה"ל ברכ' לבטלה שכבר בירך גם על זה כשהיה מברך זוקף כפופים וכמ"ש ב"י לפר' דברי ר"ע גם רבינו הבין כך מדברי ר"ע ואעפ"כ כתב ואיני יודע למה דכיון דבגמרא מפרש כל אחת ואחת למה נתקנה א"כ שפיר מברך מתיר אסורים על תנועת אבריו שהיו כל הלילה אסורים אעפ"י שכבר בירך על זקיפת שהיתה קומתו כפופה אין לחוש דעל כל חסד וחסד שעושה עם האדם בכל יום תקנו לו ברכה בפני עצמה כדפרישי' גבי ברכות עבד ואשה והכי משמע להדיא מדברי הרמב"ם בפ"ז מה' תפלה שכתב וז"ל י"ח ברכות אין להם סדר אלא מברך כל א' מהן על דבר שהברכה בשבילו בשעתו וכו' ואח"כ כתב נהגו העם ברוב עירנו לברך ברכות אלו זו אחר זו בבה"כ בין נתחייבו בהן בין לא נתחייבו בהן וטעות הוא ואין ראוי לעשות כן ולא יברך ברכה א"כ נתחייב בה עכ"ל אלמא דמיד שנתחייב בברכה חל עליו לברכה אעפ"י שבירך על מה שנתחייב אחריה תחלה אין לחוש כיון דברכות אלו אין להם סדר ואם כדברי רב עמרם הרי יש להם סדר במקצתן שיברך מתיר ואח"כ זוקף ואם בירך תחלה זוקף א"ל לברך שוב אחריה מתיר ולמ' אמר הרמב"ם על אלו י"ח שכולם אין להם סדר ועוד תדע שהרי בגמרא כי מקשה היינו עבד היינו אשה ולמה לי תרתי והוי נמי ברכה לבטלה ומשני עבד זיל טפי א"כ ה"ל לר"ע ג"כ להזהיר דאם בירך שלא עשאני אשה שוב אין לברך שלא עשאני עבד וכ"ש שלא יברך שוב שלא עשאני עו"ג וכן אם בירך שלא עשאני עבד לא יברך שוב שלא עשאני עו"ג אלא כיון דתקנו ברכות אלו צריך לברך את כולם ואין לחוש אם הוא מהפך הסדר ודאי לכתחלה יש לברך שלא עשאני עבד קודם שעשאני אשה וכן מתיר אסורים קודם זוקף כפופים מיהו אם בירך תחלה זוקף כפופים צריך לברך ג"כ מתיר אסורים וכדברי רבינו הוא העיקר ודלא כמה שפסק ב"י בש"ע לפי הבנתו בדברי רבינו דאם בירך זוקף כפופים שלא יברך מתי' אסורי' דליתא והא דכתוב בכל הסדורים שלנו הישנים זוקף כפופים קודם מתיר אסורים נראה שהוא טעות דלכתחלה ודאי צריך לברך בתחלה מתיר אסורים ואח"כ זוקף כפופים כדפי' ואעפ"י שברוקח הזכי' זוקף קודם מתיר שכתב וז"ל זוקף אחת עשרה מתיר י"ב נראה שלא היה דעתו לומר שיאמרו אותן על סדר זה בתחלה זוקף ואח"כ מתיר אלא מנין מאה ברכות היה מונה והולך ולא דק למנותן על הסדר כנ"ל :

עוד ברכה אחת יש בסדורי אשכנזי' וכולי וניתקנ' על שאדם מפקיד וכו' כתב ב"י איני יודע איך היה רשות לתקנה כיון שלא נזכרה בתלמוד וכ"כ האגור שראה מקטרגים עליה והסכים ב"י שאין לברך אותה וכ"כ בש"ע וכ"כ מהרש"ל ואני תמה על דבריהם מי הגיד להם שניתקנ' ברכה זו אחר התלמוד אני אומר דהקדמונים היו גורסין כך בגמרא ומ"ש רבינו עוד ברכה אחת יש בסדורי אשכנז ר"ל אף על פי שאינה בסדורי ספרדים לפי שלא היה נמצאת ברכה זו בגרסתם בגמרא מ"מ איכא למימר דהאשכנזי' היו גורסין כך בגמרא וא"ת למה תקנוה חכמי התלמוד יש לומר שניתקנה על שאדם מפקיד והלא יש לנו גדול מעיד על זה הלא הוא הסמ"ג דקא חשיב בתוך י"ח ברכות ברכת הנותן ליעף כח ואע"ג דהרוקח לא הזכיר' והאגודה חלק עליה וכתב ז"ל ולעולם אין מברכין סומך נופלי' ונותן ליעף כח דאין נזכרין בתלמוד עכ"ל מה בכך ודאי מדכתב כך אלמא דלא היתה נזכר' ברכה זו בגרסתו גם הרי"ף והרא"ש והרמב"ם והרוקח מדלא כתבוה אלמא דלא היו גורסי' ברכה זו בתלמוד אבל אנו בני אשכנז דקבלנו ברכה זו מאבותינו וגם הסמ"ג כתבה אין ספק שהיו גורסי' כך בתלמוד . והלא ברכת מגביה שפלים שהעיד האגודה עליה שנזכרה בתלמוד שהרי כתב וז"ל כדמגבה רישיה אומר מגביה שפלים ועל הנותן ליעף כח השיג כיון שלא נזכר' בתלמוד אלמא דמגביה שפלים נזכרה בתלמוד לדידיה וכ"כ ב"י ע"ש העיטור וכ"כ הרוקח מגביה שמינית וכל שאר הפוסקים לא כתבוה והיא נמצאת בסדורים שלנו · אלמא דאיכא נוסחאות דגרסי לה בתלמוד ואיכא נוסחאות דלא גרסי לה ודכוותה בנותן ליעף כח איכא דגרסי לה בתלמוד ואיכא דלא גרסי לה ולענין הלכה נראה דאין לגעור במי שמברך מגביה שפלים אע"פ שרבינו לא הזכיר מ"מ הני אשלי רברבי העיטור והרוקח והאגודה כדאי הם לסמוך על עדותם ומשמע שכך היו נוהגין לומר ברכה זו ומי הוא שיבא לחלוק על קבלת הראשונים דקטנם עבה ממתנינו וכן בברכת הנותן ליעף כח דהמנהג פשוט מקדמונינו ומאבותינו לאומרה אין רשות לשום גדול בדורו לגעור בשום אדם שלא לאומרה כ"ש שאין לשנות הסדורים שלא להדפיס ברכות אלו מגביה שפלים והנותן ליעף כח בין הברכות ומי שעבר והסירם עתיד ליתן את הדין מיהו הירא את דבר ה' ומוחזק בחסידות ואינה רוצה להכניס עצמו בספק ברכה לבטלה כיון דאיכא נסחי הכי והכי רשאי ומקבל שכר על כוונתו הטובה אבל לא יורה כן לאחרים כ"ש להסיר ברכות אלו מן הסדורים אבל סומך נופלים היא ברכה לבטלה דלא אשכחן לא פוסק ולא מפרש בראשונים ובאחרונים שיש לאומרה והאגודה והעיטור העידו בפירוש עליה שלא לאומרה ולכן פשיטא שיש להסירה מן הסדורים : וכל הברכות שהן על סידור העולם וכו' חלוק זה כתבו הרא"ש בפרק הרואה דמה שעל סידור העולם יש לו לברך אפילו לא שמע או לא הלך ומה שהוא על

דרכי משה

(ג) ונראה דגר יכול לברך שעשני גר דזה נמי מקרי עשייה כמ"ש הנפש אשר עשו בחרן : ול"נ

פרישה

כתיב השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם אלא כאן קודם ברכה וכאן לאחר ברכה :

(יח) ברוך אתה ה' אמ"ה שלא עשני עבד אעפ"י שמברך כו' ר"ל וא"כ למה מברכין ב' ברכות שוות ולא הוה לן לברך ברכת שלא עשני אשה כיון שכבר בירך ברכת שלא עשני עבד ומשני שהוא גרוע טפי וא"כ זה הסדר עיקר שבתחלה אנו מברכין שלא עשני עו"ג שאינו בר מצות כלל . ואח"כ אנו מברכין שלא עשני עבד שאע"פ שישנו בקצת מצות מ"מ הוא זיל טובא והוא חשוד על הגזל · וגם אין לו זכות אבות דומה לכותי · ועוד שאסור בבת ישראל ואח"כ אנו מברכין שלא עשני אשה שאעפ"י שהיא חשובה יותר מהעבד · מ"מ אינה חייבת בכל המצות · ולפי הנוסח של רבינו שמברכין שלא עשאני כו' הגר לא הי' מברך שלא עשני עו"ג שאלו הברכות על תחלת בריותו ועשייתו של אדם נתקנו · וגר הרי הורתו ולידתו היה קודם שהיה ישראל · אבל אם היה הנוסח שעשני יהודי א"כ גם הגר יכול לומר שעשני גר דגם בזה שייך עשייה דכתיב את הנפש אשר עשו בחרן · רמ"א . וכתב רמ"י דנ"ל דגם הוא הטעם שבסידורים שלנו סדרו הני ג' ברכות מיד אחר ברכת לשכוי בינה · והטעם כיון שגם אלו ג' נתקנו על יצירת ובריית האדם דומיא דאשר יצר ואלהי נשמה ושכוי בינה שהם ג"כ ברכות על מנהגו של עולם וא"כ מתחילין בברכת הנהנין :

(יט) כתובים בסוף קודם המעביר שינה ואין חשש · דקדק לומר קודם המעביר שינה אבל לאחריה ודאי יש חשש כמ"ש לעיל דויהי רצון היא ברכה א' עם המעביר שינה וק"ל :

(כ) וראיתי בסידורי רב עמרם כו' אין לברך מתיר אסורים ואיני יודע למה כו' ונראה ליישב דבגמרא אמרו תחלה כי תריץ ויתיב לימא מתיר אסורים · דהיינו כשפושט ומותח עצמותיו שהיו כאסורים בלי תנועה שייך לומר מתיר אסורים וכי זקיף אח"כ מברך זוקף כפופים כתב רב עמרם שאם בירך תחלה זוקף כפופים שוב אין מברך מתיר אסורים דבכלל זקופי' קומה יש תנועות איברים ולמה יחזור לברך מתיר אסורים · ב"י וכ"כ מהרר"י אבוה"ב גם מורי ז"ל :

(כא) עוד ברכה כו' הנותן ליעף כח ונתקנה על שאדם מפקיד כו' אע"פ שיש סמך לברך ברכה זו מאחר שלא נזכרה בתלמוד איני יודע איך היה רשות לשום אדם לתקנה ומצאתי שכתב האגור שראה מקטריגים עליה מטעם זה והרמב"ם והסמ"ק והרוקח לא הזכירוהו והכי נקטינן וראיתי בקצת הסידורים ברכה אחרת שאינה נזכרת בגמרא והוא מגביה שפלים · ולי נראה דאין לברך אותה כלל והמברך אותה טועה · כתב בעיטור המברך סומך נופלים טועה ע"כ בב"י · וכ"כ מורי ז"ל שאין לומר לאלו הברכות כלל · ורמ"י כתב בס"ע שלו ברכת מגביה שפלים ותמוה לי מניין לו ואיך פסק נגד כל הדעות ואולי ט"ס הוא :

(כב) וכל הברכות שהן על סדור העולם והנהגתו · כגון רוקע הארץ על המים והמכין מצעדי גבר · כ"כ התוספות והרא"ש אנותן לשכוי בינה · משום דאע"פ שלא שמע קול תרנגול מ"מ יברך ויתן הודאה לשי"ת שנתן לנו בינה וברא לנו כל צרכינו דאעפ"י שישן בבית

ורוקע הארץ על המים והמכין מצעדי גבר אין להחסר מהם אפילו לא שמע קול תרנגול או לא הלך על הארץ אבל אותם שהם על הנאותיו לא יברך אם לא נהנה (כג) כגון ששוכב על מטתו ואינו לא לובש ולא אוזר ולא עוטף אין לו לברך ובסדורי אשכנז כתיב אחר י"ר רבון (ה) כל העולמים לא על צדקותינו אנחנו מפילין תחנונינו לפניך כי על רחמיך הרבים מה אנו מה חיינו מה חסדינו ומה צדקינו מה כחנו ומה גבורתנו מה נאמר לפניך ה' או"א הלא כל הגבורים כאין לפניך ואנשי השם כלא היו וחכמים כבלי מדע ונבונים כבלי השכל כי כל מעשיהם תוהו וימי חייהם הבל לפניך ומותר האדם מן הבהמה אין כי הכל הבל: אבל אנחנו עמך בני בריתך בני אברהם אוהבך שנשבעת לו בהר המוריה (כד) זרע יצחק יחידו שנעקד על גבי המזבח עדת יעקב בנך בכורך שמאהבתך שאהבת אותו ומשמחתך ששמחת בו וקראת אותו ישראל וישרון · לפיכך אנחנו חייבים להודות לך ולשבחך ולפארך ולרוממך ולברך את שמך וליתן שבח והודיה לשמך אשרינו מה טוב חלקינו ומה נעים גורלינו ומה יפה ירושתינו אשרינו שאנו משכימין ומעריבין ערב ובוקר בכל יום פעמים ואומרים שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד · ורבינו יהודה החסיד (כה) היה רגיל לומר אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד · והיה מכוין לצאת בו י"ח ק"ש משום שפעמים כשעושין קרובץ מתעכבים מק"ש עד אחר זמנה ואמר שהיה יוצא בזה כדאיתא בברכות שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד

(כו) זו היא

קריאת

תרנגול או לא הלך על הארץ אבל אותם שהם על הנאותיו לא יברך אלא אם כן נהנה וכו' כן כתבו התוס' והרא"ש בס"פ הרואה (ס:) שאע"פ שלא שמע קול התרנגול יכול לברך הנותן לשכוי שאינה אלא הודאה למקום שנתן לנו בינה וברא לנו כל צרכינו דאף אם ישן אדם בבית אפל יבחין ביאת היום ע"י קול התרנגול וכתב עוד הרא"ש כל הנך ברכות שהם להנאתו כמו מלביש ערומים ועוטר ישראל ושעשה לי כל צרכי אם אין נהנה מהם כגון ששוכב על מטתו ערום אינו מברך אותם עכ"ל ומשמע לרבינו דברכת רוקע הארץ וברכת המכין מצעדי גבר הוו על סידור העולם כמו הנותן לשכוי והכלבו כתב שפשט המנהג באותם הארצות לאמרם על הסדר וכן הנהיגו רב נטרונאי ורב עמרם ושאר הגאונים לסדר את כולם אפילו לא עשה המעשה שלא על עצמו בלבד הוא מברך אלא על כל העולם מברך את השם שעשה כל הטובות והחסדים האלו תמיד לכל עכ"ל ומשמע מדבריו שאפי' ברכות שהם על הנאותיו מברך אע"פ שלא נתחייב בהם והרמב"ם קרא תגר על המנהג שכתב בפ"ז מהלכות תפלה נהגו העם ברוב עירנו לברך ברכות אלו זו אחר זו בבה"כ בין נתחייבו בהם בין לא נתחייבו וטעות הוא ואין ראוי לעשות כן ולא יברך ברכה אא"כ נתחייב בהם עכ"ל ונראה שדעתו לומר שהמנהג הזה טעות משני פנים האחד מפני שאין ראוי לעשות כן לברכן אחר שעבר זמנן אלא כל ברכה וברכה יברך בזמנה האמור בגמרא השני שהם מברכין אותם בין נתחייבו בהם בין לא נתחייבו ואין לברך שום ברכה מהם אם לא נתחייב בה וכבר כתבתי לעיל טעם למה מברכין ברכות אלו אחר עשייתן והגה"מ כתבו בפ"ז בשם התו' ואפילו לא שמע קול התרנגול מברך שאין הברכה אלא על האורה שהתרנגול מבחין ונהנה מן האור ולא אמרו שמע קול התרנגול אלא לאפוקי מדבר דליכא תרנגול לא לו ולא לאחרים א"כ לאפוקי חרש וכן סומא לא יברך פוקח עורים כיון שהדבר חסר בגופו עכ"ל והר"ן כתב בפ"ק דפסחים שסדר ברכות הללו שמברכין בשחרית בבה"כ ברכות השבח הן על מנהגו של עולם ואפילו לא שמע שכוי מברך עליו וכן בכולן ומנהגן של ישראל תורה היא כך כתב הרמב"ן בליקוטיו אבל הרמב"ם כתב שכל ברכה מהם שלא נתחייב בה אינו מברך אותה וזה שנהגו לברך ברכות אלו כולן זה אחר זה בבה"כ בין נתחייבו בהם בין לא נתחייבו בהם טעות הוא בידם עכ"ל הר"ן ז"ל וכיון דאיכא פלוגתא במילתא אין לברך ברכה אא"כ נתחייב בה ונ"ל שטוב לאומרה בלא הזכרת השם (ז) :

ובסידורי אשכנז כתוב אחר י"ר רבון העולמים וכו' בסידורים שלנו כתוב אלהינו ואלהי אבותינו זכרנו בזכרון טוב מלפניך וכו' ופרשת העקידה ואח"כ רבש"ע כשם שכבש רחמיו וכו' ואחר כך משנת אלו דברים שאדם עושה אותם וכו' ואחר כך כתוב לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר ומודה על האמת ודובר אמת בלבבו וישכם ויאמר רבון העולמים ואדוני האדונים לא על צדקותינו אנחנו מפילים תחנונינו לפניך וכו' וכתוב בשבולי הלקט תניא בסדר אליהו רבה העטופים ברעב בראש כל חוצות אין רעב אלא מד"ת שנאמר לא רעב ללחם וגו' ועל אותו הדור הוא אומר לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר ומודה על האמת וכו' כי על רחמיך הרבים וכו' וקדמונינו ז"ל הנהיגו לאומרו בכל יום קודם שיתחילו הזמירות ורבינו שלמה הנהיג שלא לומר ירא שמים בסתר מפני שתוהין לומר וכי בסתר יהא אדם ירא ולא בגלוי ומתחילין רבון העולמים וגאון אחר כתב שהגון לאומרו שהרי לדעתינו הוקבע שבא לזרז האדם להיות ירא שמים ואפי' בסתר ולדבר אמת אפי' בלבבו וה"ר בנימין אחי אמר שראוי לומר בסתר שלא אמרו אבא אליהו אלא כנגד דורו של גזרות אחר שגזרו שלא לקרות ק"ש ולא היו יכולין להיות יראין בגלוי וח"ש וחייבין אנו לומר לפניך תמיד שמע ישראל וע"כ הוא אומר ברוך מקדש שמו ברבים לפי שבשעת הגזרות אין שמו מקודש ברבים אלא בסתר ע"כ אין לנו לשנות ע"כ וכתב עוד שם זרע יצחק יחידך י"א ידידך ויש מדלגין יחידך ואומרים זרע יצחק שנעקד ע"ג מזבח לפי שלא מצינו שנקרא יצחק יחיד להקב"ה אלא לאברהם ויש מדקדקים ואומרי' יחידו והוא מוסב לאברהם שנזכר למעלה וה"ר בנימין כתב שאין לשנות ופירש יחידך בשמך שקראת לו אבל אברהם ויעקב לא היו יחידים בשם אחד או יש לפרש על שנתייחד בקרבן ע"כ:

ורבינו יהודה החסיד היה רגיל לומר אחריו בשכמל"ו והיה מכוין לצאת בו ידי חובת ק"ש כלומר דכשאינו אומר אלא שמע ישראל לבד נראה שאינו אלא ספור דברים שאומרים ישראל כשמיחדים אבל כשאומר בשכמל"ו נראה שהוא מכוין עכשיו לייחד ומש"ה מברך שם כבוד מלכותו דאל"כ למה לו לומר בשכמל"ו ועל מ"ש משום שפעמים כשעושים קרובץ מתעכבין מק"ש עד אחר זמנה וכו' יש לדקדק מדגרסי' בירושלמי פ"ק דברכות ר' יוסי ורבי אחא נפקין לתעניתא אתא צבורא מקרא שמע בתר תלת שעין בעא רבי אחא מימחיה בידיהון א"ל ר' יוסי ולא כבר קראו בעונתה כלום הם קורין אותה אלא לעמוד בתפלה מתוך דבר של תורה א"ל מפני הדיוטות שלא יהו אומרים בעונתה היו קורין אותה דאלמא אין לקרות ק"ש שלא בעונת' אע"פ שכבר יצאו ידי חובת קריאתה ושמא י"ל דכיון דאמר בעא ר' אחא מימחי' בידיהון משמע דבעא למימחא ולא מיחה וכיון שכן אנן נמי אי מקרי לן הכי לא מחינן בהו א"כ אע"פ שימחו בידם לא ישמעו להם וכמו שכ' רבינו בסי' ס"ח בשם הרמ"ה: **ומ"ש** כדאיתא בברכות שמע ישראל וכו',

זו

על הנאותיו אינו מברך אא"כ נהנה אבל הכל בו כתב בשם הגאונים דאפילו לא נהנה מברכין אותן וכן נוהגין ודלא כב"י שהכריע לברך בלא הזכרת שם ומלכות וכ"כ בהגהת ש"ע והכי נקטינן כדברי הגאונים ומנהגן :

ורבינו יודא החסיד היה רגיל לומר אחריו בשכמל"ו וכו' בפרק היה קורא סוף (דף י"ג) א"ל רב לר' חייא לא חזינא ליה לרבי דמקבל עליה מלכות שמים : פרש"י שהיה שונה לתלמידיו מקודם זמן ק"ש וכשהגיע הזמן לא ראיתיו מפסיק א"ל בר פחתי בשעה שמעביר ידיו על פניו מקבל עליו עול מלכות שמים חוזר וגומרה או אינו חוזר וגומר' בר קפרא אומר אינו חוזר וגומרה ר' שמעון ברבי אומר חוזר וגומרה וכתב הרא"ש לשם דמילתא דפשיטא היא דצריך לקרות כולה והא דקאמר בר קפרא דאינו חוזר וגומרה התם מיירי שעבר הזמן הקריאה קודס שגמר לימודו וא"ת כיון שבעינן שיקרא את כולה למה לא הפסיק לקרותה דאפילו מי שתורתו אומנתו תנן דמפסיק לק"ש וי"ל דה"מ אדם שלומד לבדו אבל מי שלומד תורה לרבים אין לו להפסיק עכ"ל וכתב ב"י שהרא"ה הקשה ואמר דהך עובדא דר"י הנשיא דקאמר ר"ש דהיה חוזר וגומרה בברכות לאחר שעבר זמן הקריאה ואע"ג דכבר נפק ליה ידי חובת ק"ש דאורייתא' חזר וקרא בתר הכי שמע דרבנן בברכות דרבנן ודאי ניח' דמשום דוותיקיה דגירסיה הוה עביד הכי ומשום דתורתו אומנתו אבל אנן דקרינן בצפרא ומיחדים שמך פעמים בכל יום ואומרים שמע ישראל וגומר ונפקי ביה ידי ק"ש דאורייתא ובתר הכי קרי ק"ש דרבנן בברכות דרבנן לא מיחוור דטפי עדי' לצבור' למימר ברכות ק"ש אק"ש דאורייתא' ולכך מבעי ליה דלא לימא בצפרא אלא ומיחדים את שמך פעמים באהבה ואומרים ה' אלהינו ה' אחד וכן קבלתי מפי מורינו רבינו ז"ל עכ"ל והוא הרמב"ן רבו של הרא"ה וכתב ב"י שכ"כ בס' אהל מועד בשם הרמב"ן ז"ל ורצונו לומר שלא יאמרו הפסוק כולו שמע ישראל וכולי אלא ואומרים ה' אלהינו ה' אחד כדי שלא יהיו יוצאים ידי חובת ק"ש דאורייתא' דהשתא ניחא לציבורא דקאמרי בתר הכי ברכות ק"ש אק"ש דאורייתא' ותמיהא לי טובא דמאי קשיא דהא אנן דקרינן בצפרא ומיחדים כו' ואומרים שמע ישראל וגו' אין אנו מכוונין לצאת בו י"ח ק"ש דאורייתא והרבינו יהודא חסיד שהיה מכוין לצאת כמו ל"ק דאיהו לא הוה קא מכוין לצאת בצפרא ק"ש דאורייתא אלא כשעושים קרובץ דמתעכבין מק"ש עד אחר זמנה דהשתא לא יהא יוצא ידי חובת קריאת שמע דאורייתא בזמנה כלל ע"כ היה מכוין בצפרא ואומר בשכמל"ו אבל בשאר יומי דקרי צבורא ק"ש דאורייתא בברכותיה תוך זמנה לא היה מכוין לצאת בצפרא ולא היה אומר אז בשכמל"ו והכי משמע לישנא דרבינו שכתב ור' יהודא החסיד היה רגיל לומר וכולי דה"ל לכתוב ור' יהודא החסיד היה אומר אחריו וכו' אבל היה רגיל לומר משמעו דלפעמים כשהיה רואה שהצבור יהיו מתעכבים מק"ש עד אחר זמנה כגון כשעושין קרובץ או מאיזה סבה אחרת אז היה מכוין לצאת ואומר בשכמל"ו והכי נקטינן ודלא כמ"ש בהגהת ש"ע וז"ל וטוב לומר בשחרית אחר שמע ישראל בשכמל"ו כי לפעמים שוהין עם ק"ש לקרות שלא בזמנה ויוצא בו בזה עכ"ל דמשמע דבכל יום ויום טוב לומר כך ועל פי דבריו אלה נדפס בסידורים בשכמל"ו ונהגו הכל לומר כך בכל יום ויום גדול וקטן ואינו נכון דלא ניתנו דברים אלו ליכתב בספר אלא לגדולים שמשערים שהיום יהיו הצבור קוראים שמע בברכותיה לאחר זמנה כי אז יהא מכוין לצאת בצפרא ויאמר אחריו בשכמל"ו אבל בכל יום ויום לא יאמר רק ואומרים שמע ישראל וגו' ולא יהא מכוין לצאת ידי ק"ש דאורייתא וגם לא יאמר בשכמל"ו ודו"ק · כתב ב"י וז"ל ועל מ"ש משום שפעמים שעושין קרובץ מתעכבין מק"ש עד אחר זמנה וכו' יש לדקדק מדגרסי' בירושלמי פ"ק דברכות ר' יוסי ור' אחא נפקין לתעניתא אתא צבורא מקרי שמע בתר תלת שעין בעא ר' אחא מימחא בידיהון א"ל ר' יוסא ולא כבר קראו בעונת' כלום הם קורין אותה אלא לעמוד בתפלה מתוך ד"ת א"ל מפני הדיוטות שלא יהו אומרים בעונתה היו קורין דאלמא שאין לקרות שלא בעונתה אף על פי שכבר יצאו י"ח קריאה עכ"ל ואע"ג דיכול לקרות שלא בעונת' בברכותי' כדתנן פ"ק דברכות הקורא מכאן ואילך לא הפסיד ואמרינן בגמרא מאי לא הפסיד ברכות

וכדלקמן

דרכי משה

(ד) ול"נ דאל ישנה אדם מן המנהג : (ה) וכן המנהג והסדר בסידורים שלנו רק שאומרים קודם רבון לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר ומודה על האמת ודובר אמת בלבבו וישכם

פרישה

בבית אפל מ"מ יבחין ביאת היום ע"י קול תרנגול עכ"ל · ומשמע לרבינו דברכות רוקע הארץ על המים ומצעדי גבר הוה נמי על תיקון העולם כ"י · ונראה הטעם משום דבלא אלו אין קיום לאדם בעוה"ז כי גם הנותן לשכוי בינה נתקנה על בינת הלב ובלעדי זאת הי' האדם בצורת האדם דומה לבהמה משא"כ בלא לבוש ובלא אזור דאפשר לו למיות בלעדם כמו שהיה אדם הראשון קודם שחטא · ואינם אלא הכנת אדם על צד היותר מחסד הש"י · ויותר נלע"ד דנוסח ברכת המכין מצעדי גבר נתקנה אהכנת הרגלים שהכין ה' יתברך לאדם הרגלים לצעוד ולהלך ע"י בכל עת שיצטרך וכן אינך · משא"כ מלביש ערומים שנתקנה על שעת הלבישה וכל כיוצא בזה וק"ל :

(כג) **כגון** ששוכב על מטתו כו' אין לו לברך ע"ל סי' תר"ג מ"ש :

(כד) **זרע** יצחק יחידו מלת יחידו מוסב על אברהם · ול"ג יחידך ור"ל שהיה יחידו של השם · בשם שקרא לו משא"כ אברהם ויעקב שלא היו יחידים בשם אחד · או על שם שנתייחד בקרבן · ולגירסא זו הסכים ב"י בשם ר' בנימין וכתב שאין לשנות :

(כה) **היה** רגיל לומר אחריו בשכמל"ו כלומר דכשאין אנו אומרים אלא שמע ישראל לבד נראה שאינו אלא סיפור דברים שאומרים ישראל כשמיחדים את שמו אבל כשאומר בשכמל"ו נראה שהוא מכוין עכשיו ליחד השם ומש"ה אומר בשכמל"ו שהוא שייך ליחוד השם דמה שמייחד שמו מקבל ומברך כבוד מלכותו :

(כו) **זו** היא ק"ש של ר' יהודה הנשיא בריש פרק היה קורא וטעמו היה לפי שלמד עם תלמידיו וכשהגיע זמן ק"ש לא רצה להפסיק מלימודו אלא קרא פסוק ראשון בלבד דהוה דאורייתא והוא לא הוצרך לומר בשכמל"ו דודאי כיון שלא להפסיק מלמודו קרא פסוק זה ולפניו לא היה אומר רבון העולמים כו' והיה נראה דמכוין עכשיו ליחד השם לצאת י"ח ק"ש משא"כ אנו שאומרים פסוק זה מתוך סיפור דברים של רבון העולמים וק"ל · ושם בגמרא מסקינן דחוזר וגומרה פי' אע"ג דכבר יצא י"ח ק"ש דאורייתא אפ"ה קרא בתר הכי שמע דרבנן בברכות דרבנן · והטעם לפי שאינו מברך אקב"ו לקרוא שמע אלא ברכות השבח הן יוצר אור ואהבה רבה · וכן מצאתי בתשובת רש"ב שכתוב וז"ל הא דתנן היה קורא בתורה והגיע זמן המקרא אם כיון לבו יצא מסתברא דחוזר ואומר ברכות ק"ש בפני עצמן ואעפ"י שאינו קורא ק"ש שהברכות לא נתקנו על ק"ש תדע שהרי אינו מברך על הק"ש ועיין ל' סי' ט' בב"י :

אתה

קריאת שמע של רבי יהודה הנשיא · (כז) אתה הוא עד שלא נברא העולם ואתה הוא משנברא העולם אתה הוא בעה"ז ואתה הוא בעולם הבא קדש את שמך על מקדישי שמך קדש את שמך בעולמך ובישועתך תרום ותגביה קרנינו בא"י מקדש שמך ברבים ונתקנה ע"פ הירושל' ואינה פותחת בברוך שאינה אלא ברכת הודאה אתה הוא ה' האלהים בשמים ממעל ובשמי השמים העליונים אתה הוא ראשון ואתה הוא אחרון ומבלעדיך אין אלהים קבץ קויך מארבע כנפות הארץ יכירו וידעו כל באי עולם כי אתה אלהים לבדך על כל ממלכות הארץ אתה עשית את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר בם ומי בכל מעשה ידיך בעליונים או בתחתונים שיאמר לך מה תעשה אבינו שבשמים עשה עמנו חסד בעבור שמך הגדול הגבור והנורא שנקרא עלינו וקיים לנו מה שהבטחתנו ע"י צפניה חוזך כאמור בעת ההיא אביא וגו' ואחר כך ברכת התורה ופרשת התמיד ומשנת איזהו מקומן והוקשה לי על זה הסדר לומר פסוקים קודם ברכת התורה (כח) ונהגתי בעצמי מיד אחר ברכת אלהי נשמה לברך ברכת התורה ולומר אחריה פרשת ברכת כהנים ולסדר הברכות וי"ר ורבון העולמים וכו' עד לעיניכם אמר ה'. (כט) וראיתי בסדורי רב עמרם אחר שכתב משנת איזהו מקומן ובריית' דרבי ישמעאל סידר אותו וכן כתב לעולם (ל) יהא אדם ירא שמים בסתר ומודה על האמת ודובר אמת בלבבו וישכם ויאמר רבון העולמים וכו' עד לעיניכם אמר ה':

מז **ברכת** התורה מאד צריך ליזהר בה כדאיתא בנדרים (א) בפרק אלו נדרים מפני מה תלמידי חכמים אין מצויין

זו היא ק"ש של ר' יהודה הנשיא הוא בר"פ היה קורא (יג:) והטעם לפי שהיה לומד עם תלמידיו כשהיה מגיע זמן ק"ש לא היה רוצה להפסיק תלמודו אלא לקרות פסוק ראשון בלבד דהוי דאורייתא:

וכתב הרא"ה בגמרא מספקא לן אם חוזר וגומר לאחר שעמד מבית המדרש או לא ואמרינן דר"ש ב"ר אומר חוזר וגומר פי' חוזר וגומר בברכות ואע"ג דהא נפיק ליה ידי ק"ש דאורייתא הילכך אנן קרינן בצפרא רבש"ע וכו' ומיחדים שמך פעמים בכל יום ואומרים שמע ישראל וכו' ונפקי ביה ידי ק"ש דאורייתא אפ"ה קרי בתר הכי שמע דרבנן בברכות דרבנן מיהו לא מחוור שפיר דאילו רבינו הקדוש משום דוחקא דגירסיה הוה עביד הכי ומשום דתורתו אומנתו וטפי עדיף לציבורא למימר ברכת ק"ש אק"ש דאורייתא הילכך הכי מבעי ליה למימר ומיחדים את שמך פעמים באהבה ואומרים ה' אלהינו ה' אחד וכן קבלתי מפי מורי רבינו עכ"ל וכ"כ באהל מועד בשם הרמב"ן ז"ל ועכשיו נהגו העולם לומר פסוק ראשון של ק"ש כרבי יהודה הנשיא משום דק"ש בצבור הוי אחר הנץ החמה ולכך קורין אותו פסוק קודם שמא שעת קריאת אותו פסוק יהיה קודם הנץ החמה ואפילו אם יהיה אחר הנץ מ"מ טוב למהר ולהקדים ק"ש דאורייתא כל מה שאפשר וגדולה מזו נראה מהירושלמי שכתבתי בסמוך שהיה מנהגם בצבור לקרות קריאת שמע בזמנה ואחר כך חוזרי' וקורין אותה עם ברכותיה ואע"פ שבתחלה קראוה כולה והטעם לפי שאינו מברך אקב"ו לקרוא את שמע אלא ברכות השבח הן וגדולה מזו ומזו מצאתי להרשב"א בתשובה וז"ל הא דתנן (שם ·) היה קורא בתורה והגיע זמן המקרא אם כיון לבו יצא מסתברא דחוזר ואומר ברכות בפני עצמן ואע"פ שאינו קורא ק"ש שהברכות לא נתקנו על ק"ש תדע שהרי אינו מברך על ק"ש וכ"כ בא"ח בשמו דהא דתנן (כב:) ירד לטבול אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרות עד שלא תנץ החמה יעלה ויתכסה ויקרא דמסתבר' שחוזר ואומר ברכות בפני עצמן מהטעם הנזכר הילכך מנהג דידן מנהג ותיקין הוא:

אתה הוא עד שלא נברא העולם וכו' ונתקנה ע"פ הירושלמי:

ואינה פותחת בברוך שאינה אלא ברכת הודאה כ"כ התוס' בפרק ע"פ (קד:) ובריש פרק שלשה שאכלו (מו:) ונראה מדבריהם שמזכיר בה שם בחתימתה אבל הרמב"ם בסדר התפלות לא הזכיר בה שם:

והוקשה לי על זה הסדר לומר פסוקים קודם ברכת התורה ונהגתי בעצמי וכו' כתב האגור בשם מהר"ם דהא דצריך לברך כשהוא משכים היינו דוקא כשלומד אבל אם מתפלל תחנונים אין צריך לברך והראב"ד כתב צריך לברך כמו כן על מקרא וכתובים ופסוקים מכלל מקרא הם וכן פסק מהר"י מולין עכ"ל בסימן נ' ואח"כ כתב בסימן נ"ה שמהר"י כתב בתשובה שאין לחוש אם אומר פסוקים קודם ברכת התורה כיון שאינו אומר אותם דרך לימוד אלא דרך בקשה וריצוי וכתב שכך נוהגים באשכנז ובספר א"ח כתוב בי' ימי תשובה כשקמים קודם היום לסליחות כך מנהגינו לברך ברכת התורה ולשנות הלכה אחת ממסכת איזהו מקומן או ממשניות אחרות ואח"כ תהלה לדוד כי הכתובים תורה הם והם בכלל מה שאמרו למקרא צריך לברך עד כאן (ו):

מז ברכת התורה מאד צריך ליזהר בה כדאיתא בנדרים פרק בתרא (פא·) מפני מה ת"ח אין מצויין לצאת מבניהם ת"ח רבינא אמר מפני שאין מברכים בתורה תחלה כלו' בתחלת עסקם בתורה בכל יום ותלמידי חכמים מתוך שהם זהירים לעסוק בתורה ורגילין בה אינם זהירים לברך כשפותחין לא מקיימא ברכת' כדכתיב והיה אנחנו וצאצאינו לומדי תורה כך כתב שם המפרש ורבי' הגדול מהרי"א ז"ל כתב שהטעם שאינם זוכים לבנים ת"ח מפני שאין מברכין בתורה הוא לפי שמאחר שאין מברכין על התורה מורה שאין קורין אות' לשמה אלא כאומנות בעלמא לפיכך אין זוכין לשלשלת הנמשך לעוסק בתורה לא ימושו מפיך וגו' ועל מה שאמר מאי ניהו וכו' לומר שאין מברכין בתורה תחלה כתב שם הר"ן בשם ה"ר יונה דקרא הכי דייק דעל שלא ברכו בתורה תחלה אבדה הארץ דאם איתא דעל עזבם את תורתי כפשטיה משמע שעזבו את התורה ולא היו עוסקין בה כשנשאל לחכמים ולנביאים למה לא פירשוהו והלא דבר גלוי היה וקל לפרש אלא ודאי עוסקין היו בתורה תמיד ולפיכך היו חכמים ונביאים תמהים על מה אבדה הארץ עד שפירשו הקב"ה בעצמו שהוא יודע מעמקי הלב שלא היו מברכים בתורה תחלה כלומר שלא היתה התורה חשובה בעיניהם כל כך שיהא ראוי לברך עליה שלא היו עוסקים בה לשמה ומתוך כך היו מזלזלי' בברכת' והיינו לא הלכו בה כלומר בכוונתה ולשמה אלו דברי הרב החסיד ז"ל והם נאים ראויי' למי

וכדלקמן בסימן נ"ח אין זה אלא ליחיד אבל לצבור אסור מפני הדיוטות וכו' ותירץ בית יוסף וכתב ושמא י"ל דכיון דאמר בעא רב אחא מימחא בידן משמע דבעא למימחא ולא מיחה וכיון שכן אנן נמי כי מקרי לן הכי לא מחינן בהו אי נמי אעפ"י שימחו ביד' לא ישמעו להם וכמ"ש רבינו בסי' ס"ח בשם הרמ"ה עכ"ל וכתב עוד בסמוך וז"ל וגדולה מזו נראה מהירושלמי שכתבתי בסמוך שהי' מנהג' בצבור לקרות ק"ש בזמנה ואח"כ חוזרין וקורי' אותה בברכותיה ואעפ"י שבתחלה קראוה כולה וכו' עכ"ל מבואר שהיה מפרש בירושלמי במאי דקאמר אתא ציבור' מקרי שמע בתר ג' שעין היינו שבאו לקרות שמע עם ברכותיה ובעא ר' אחא ממחי בידיהון דלפי זה ודאי דקשה אר"י החסיד דלאחר שהיה יוצא י"ח בצפרא היה חוזר וקורא ק"ש עם הצבור בברכותיה לאחר ג' שעין ועל זה תירץ מה שתירץ אבל לפע"ד אין כאן קושיא דהא דאתא צבורא מקרי שמע בתר ג' שעין לא שהיו רוצין לקרותה עם הברכות אלא עשאוהו כמו שאנו קורין אשרי קודם מוסף וקודם מנחה כך היה מנהגם לקרות ק"ש קודם תפלה שאינה סמוכה לגאולה וזהו שאמר לשם נפקין לתעניתא וכו' והוא כי כ"ד ברכות של תענית היו מתפללין כעין מוספין והיו קורין לפניה ק"ש בלא ברכות כדי לעמוד בתפלה מתוך ד"ת ומשום הכי מיחה ר' אחא מפני ההדיוטות שלא יהיו סבורין שבעונת' קורין אותה עכשיו ויהיו טועין שבאותה קריאה יוצאין י"ח ק"ש בלא ברכות לפניה ולאחרי' בזאת הקריאה אין ספק שאין יוצאין כלל הדא שאין קורין אותה לכוונת קריאת שמע שיהיו יוצאין בה י"ח ק"ש שאינה אלא במקום אשרי לעמוד בתפלה מתוך ד"ת ועוד שהיא לאחר ג' שעות ועוד שקוראין אותה בלא ברכות וכן פי' בעל המאור ריש ברכות בהך ירושלמי וכ"כ התו' לשם ע"ש ר"ת בדבו' ראשון של תו' אבל ר"י החסיד שלאחר שיצא י"ח בצפרא היה חוזר וקורא ק"ש בברכותי' עם הצבור לאחר ג' שעות משנה שלמ' היא הקורא מכאן ואילך לא הפסיד ואמר מאי לא הפסיד הברכות ואין חלוק בין יחיד לצבור ושפיר דמי לחזור ולקרות' עם הברכות בצבור דאעפ"י דיצא י"ח ק"ש דאורייתא' בצפרא אפ"ה קרי בתר הכי לאחר ג' שעות ק"ש דרבנן בברכות דרבנן ועוד כדי להסמיך גאולה לתפלה ותו דליכ' למיחש הכא להדיוטות שיהיו סומכין על אותה ק"ש שקורין בצבור עם ברכותיה דהא ודאי דעל זאת הק"ש סומכין הכל ואע"פ שקראוה עכשיו לאחר ג' שעות שעת הדחק איכא ראיה שעושין כן משום קרוב"ץ:

אתה הוא עד שלא נברא העולם וכו' ה"א הנוסחא אמתית בירושלמי ובכל החבורים שהועתק לשון זה והוא סמוך למה שסיים ואמר ה' אלהינו ה' אחד שאומר אתה הוא ה' אחד עד שלא נברא העולם ואתה הוא ה' אחד משנברא העולם דכשם שקודם שנברא העולם היה הוא ושמו בלבד כך משנברא העולם היה הוא ושמו בלבד כי לא נבראו המלאכים עד יום שני וא"כ מי ברא אלא ה' אחד הוא ושמו אחד על ידי כח אותיות שמו הגדול יתב' בהם נברא העולם והוא דרך כבוד כלפי מעלה לומר לפניו יתב' אתה הוא ה' אחד עד שלא נברא העולם ע"י כח אותיות שמך וכו' כדפי' וחדשים מקרוב באו להגי' סדורים ומגיהי' כאן אתה הוא עד שלא בראת את העולם אתה הוא משבראת וכו' ושרי להו מארייהו כי אעפ"י שכך הוא בסדור הספרדים אנו אין לנו אלא סדור קדמונינו הצרפתים והאשכנזים ועוד דכאן הלשון יותר מתוקן ומקובל לומר עד שלא נברא וכו'. וכמו שכתוב בכל החבורים ואין להאריך בזה:

ומ"ש בא"י מקדש את שמך ברבים כן הוא בסדורים דמסיים בה בשם והכי משמע ממ"ש התו' רפ"ג שאכלו (דף מ"ו) בד"ה כל הברכות דמה שאינה פותחת בברוך הוא לפי שאינה אלא ברכת הודאה מכלל דמסיימת בברוך דאי איגה מסיימת לא אצטריך לטעמא למה איגה פותחת בברוך כיון דלאו ברכה היא אבל הרמב"ס לא הזכיר בה שם ונראה דס"ל דכיון שלא הוזכרה ברכה זו בתלמוד בבלי אין לה דין ברכה אלא יאמרוה בלא שם ומלכות וכך ראיתי מן המדקדקים מיהו לא יורה כן לאחרים ולא ישנה הסדורים כדכתיבנא לעיל:

ומ"ש ונהגתי בעצמי וכו' וכך הוא בסדורים שלנו ועוד כתוב בהם אחר ברכת כהנים משנת אלו דברים שאין להם שיעור ובריית' אלו דברים שאדם אוכל מפירותיהם והוא ע"פ מ"ש התו' בשם הצרפתים ספ"ק דברכות ויתבאר בסימן שאחר זה בס"ד:

מז ברכת התורה מאוד צריך ליזהר בה וכו' ונראה דלפי שעונשה כל כך גדול וגם מתוך שהם זהירים לעסוק בתורה ורגילין בה אינם זהירים לברך כשפותחין בה על כן אמר מאוד צריך ליזהר בה:

ומ"ש

דרכי משה

וישכם ויאמר רבון כולי: (ו) וכן המנהג דמברכים מיד ברכות התורה אחר ברכת א"י קודם שיברך אלהי נשמה וקורים אחריה ברכת כהנים ומשנת אלו דברים שאין להם שיעור ומשנת אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם וכן משמע במרדכי ספ"ק דברכות דנוהגים לומר משנת א"ד אחר ברכת התורה וכן משמע בתוספות ספ"ק דברכות אח"כ ברכת אלהי נשמה ומה שאנו משנים סידור רבינו שכתב לברכן אחר אלהי נשמה משום דלדידיה ס"ל דאלהי נשמה סמוך לברכת אשר יצר ואנן לא נהיגין כן וכבר מבואר לעיל ס"ס ו': והמנהג

פרישה

(כז) **אתה** הוא עד שלא נברא העולם כו' אתה הוא משנברא העולם יש מדקדקים שמעתי אומרים ואתה הוא משבראת העולם משום דלא יהא נראה ככפירה ח"ו לשתמע מיניה ב' רשויות ח"ו. וכ"ל שאין לשנות כל הספרים וסידורי קדמונינו דסירכא דלישנא דרישא נקט וברישא ודאי שפיר קאמר אנו מודים לפניך שאתה הוא אל הקדמון להעולם והוא הוא הבורא וק"ל:

(כח) **ונהגתי** בעצמי מיד אחר ברכת אלהי נשמה אעפ"י שרבינו כתב לעיל בסי' ו' דמסתברא לו כדעת הי"א שאין צריך לומר אלהי נשמה מיד אחר ברכת אשר יצר היינו לדינא אבל ודאי כל דאפשר למיסמכה טפי עדיף וכמ"ש לעיל סי' הנ"ל בשם מהרר"י ברונא ז"ל ולכן נהג רבינו למסמכה אבל לאומרם קודם אלהי נשמה אין טעם למנהג:

(כט) **וראיתי** בסידורי רב עמרם אחר שכתב כו' סידר אותו · וכ"כ לעולם יהא אדם כו' ר"ל סידר רבון כל העולמים אחר ברייתא דר' ישמעאל וגם הוסיף לכתוב ג"כ אח"כ לעולם יהא אדם כו' פי' ובסגנון זה א"ש לומר ברכת התורה קודם וסמוך לפרשת התמיד

דהא כל הפסוקים אומרים לאחריו: (ל) **יהא** אדם ירא שמים בסתר פי' אפי' בסתר יהיה ירא שמים וכן אפילו בלבבו ידבר אמת · ועי"ל דזה נתקן בדור של שמד שלא היו יכולין לקרות ק"ש · ב"י:

סי' **מז** (א) **בפרק** ואלו נדרים דף פ"א ע"א · מפני מה ת"ח אין מצויין לצאת כו' לכאור' היה נראה לפרש דקשה ליה למה אינו מקוים בת"ח ברכת לא ימושו מפיך ומפי זרעך וגו' ולא שיקשה ליה על מה שמצויים לצאת מע"ה טפי ת"ח ממה שיוצאים מת"ח והשתא א"ש התשובה דכיון דאין התורה נחשב בעיניהם לברך עליה תחלה אין זוכין ללא ימושו טפי משאר כל אדם · אבל אי ל"ת הכי אלא כפשוטו ק"ק הא ע"ה כ"ש שאין התורה נחשבת בעיניהן שהרי אינן לומדים כלל · אבל מצאתי שר"ן פי' כן בסדיא דו"ל מפני מה ת"ח אין מצוין כו' פי' שבעל הרוב אינם בני תורה עכ"ל ולפי זה כ"ל שהתשובה היא שת"ח הואיל ורגילין בה אינו זהירין לברך ולהתפלל על בניהן שיהיו הם וצאצאיהם לומדי תורה משא"כ בשאר בני אדם שכשה' פונים מעסקים ולומדים תורה אותו הפעם נזהרין לברך עליה ולהתפלל והיה אנחנו וצאצאינו וכו' ולכך מקוים בהם להיות בניהם ת"ח טפי אבל באמת של' ראשון כ"ל עיקר וגם ל' הר"ן אפשר

למי שאמרן עכ"ל הר"ן ז"ל : **וצריך** לברך למקרא למדרש ולמשנה ולתלמוד (יא·) : **כתב** ה"ר דוד אבודרהם כמו ברכת התורה כמו הכי אפסיקנא בספ"ק דברכות שאם השכים לכתוב בד"ת קודם תפלי חייב לברך ללמוד רק שלא יהא כותב בדברי הרשות : ("ב"ה) ועיין בדברי האגור שאכתוב לקמן : וכסימן שקודם זה כתבתי אם יכול לומר פסוקים דרך ריצוי ותחנונים עד שלא בירך ברכת התורה :

וזו נוסחה אקב"ו על ד"ת פשוט שם וכתב הרא"ש ויש מקומות שאומרים לעסוק בד"ת וה"ר יונה כתב שבנוסחאות מדוייקות מצא על ד"ת וכתב ה"ר דוד אבודרהם שיותר נכון לומר על ד"ת לפי שהוא כולל עסק הלימוד ועשיית המצות וכן כתב אבן הירחי כלו' אילו לעסוק בד"ת אינו אלא על קריאת התורה ול"נ דיש לדחות דאדרבה מהאי טעמא גופיה עדיף טפי לברך לעסוק בד"ת היא ברכה מיוחדת לקריאת התורה שהוא בא לעסוק בה עכשיו מלברך על ד"ת שכולל ג"כ עשיית המצות שאינו בא עכשיו לעשותם ולכשיעשם מברך על כל מצוה ברכה המיוחדת לה ומ"מ נוסחת הרמב"ם היא על דברי תורה :

והערב נא ה' אלהינו את דברי תורתך וכו' ג"ז שם ורבי יוחנן אמר הערב נא ה' אלהינו וכו' בא"י המלמד תורה לעמו ישראל רב המנונא אמר אשר בחר בנו מכל העמים וכו' בא"י נותן התורה א"ר פפא הילכך נימרינהו לכולהו ומ"ש שיש חותמין בברכת הערב נא בא"י נותן התורה כ"כ הרא"ש שם ומ"ש ואין לחתום בא"י למדני חקיך שאינו לשון ברכה והודאה לשעבר וכו' כ"כ שם רש"י והתוס' :

ומ"ש ויש לומר והערב נא בוי"ו כי ברכה אחת היא עם לעסוק בד"ת שאילו היתה ברכה בפני עצמה היתה פותחת בברוך כ"כ התו' בפרק ג' שאכלו (מו·) ובפ' ע"פ (קד :) ובפ"ק דכתובות (ח·) בשם ר"ת וכ"כ הרא"ש בספ"ק דברכות וז"ל ולפי מה שרגיל ר"ת לפ' דכל היכא שהברכות קצרות אפילו ברכה הסמוכה לחברתה פותחת בברוך כמו ברכות של הבדלה וברכות של חופה א"כ היה צריך לברכת הערב נא שתהא פותחת בברוך שאותה שלפניה קצרה לכך היה אומר ר"ת שאין זה כי אם סיום ברכה ראשונה והיה אומר והערב נא עכ"ל וכ"כ ה"ר יונה והמרדכי אבל הרמב"ם בפ"ז מה' תפלה כתב שג' ברכות הן ולכן כתב הערב נא בלא וי"ו וכתב הרשב"א שכן דעת בעל המאור וגם התוס' כתבו בפ' ע"פ על דברי ר"ת ומיהו בירושלמי פריך והרי הבדלה ומשני ר' הוה מפזרן פירוש מקשה היכי אמרת דברכה הסמוכה לחברתה אינה פותחת בברוך והרי הבדלה שיש בה כמה ברכות ואפ"ה פותח בה בברוך ומתרץ שאני ברכות הבדלה שרבי היה מפזרן כלומר שלא היה אומרן על הכוס אלא כל אחת לבדה ש"מ דאי לאו דרבי מפזרן לא היה פותח בה בברוך משום דברכה סמוכה לחברתה מקריא ואע"ג דהויא עם מטבע קצרה וכן נראה מדברי רש"י בפ"ק דכתובות (שם · ד"ה שמח תשמח) גבי ברכת חתנים דמטבע קצר נמי ברכה הסמוכה לחברתה אינה פותחת בברוך וכתב ה"ר דוד אבודרהם שכן עיקר כיון שהלשון משתנה ומדבר להבא וכן נוהגים לאמרה בלא וי"ו עכ"ל ומ"מ דעת רש"י בברכת והערב כדעת ר"ת שאינה ברכה בפני עצמה שכתב ורבי יוחנן מסיים בה הכי דבעי פתיחה בברוך וחתימה בברוך ולענין מעשה נראה לומר והערב עם וי"ו שהרי לדברי האומרים שהיא ברכה אחת אם חיסר הוי"ו הוי מפסיק באמצע הברכה ולדברי האומרים שהיא ברכה בפני עצמה אע"פ שאמרו עם וי"ו אין בכך כלום (א) :

כתב ה"ר יונה ברכת אשר בחר בנו פותחת בברוך מפני שדרך הוא לאמרה בפני עצמה כשמברכין על התורה :

כתוב בתשובת הרשב"א שאלה כשאנו מברכים על התורה בכל בקר למה אין אנו מברכים לאחריה תשובה קריאת התורה מצוה ואין מברכין על המצות לאחריהם וכמו שאמרו בפר' בא סימן (נח:) ואל תשיבני מקריאת התור' בב"ה שמברכין לאחריה דהתם תקנת משה ועזרא היא ועל התקנות מברכין לפניהם ולאחריהם וכדמברכים בהלל ומגלה עכ"ל ול"נ דאפי' אם היו מברכים לאחר המצוה לא קשיא דכיון דמצות הגיית התורה היא כל היום וכל הלילה ואין שעה שאינו חייב לעסוק בתורה לא שייך לברך לאחריה :

ואם

מצויין לצאת מבניהם תלמידי חכמים רבינא אמר (ב) מפני שאין מברכין בתורה תחלה דאמר רב יהודה א"ר מאי דכתיב מי האיש החכם ויבן את זאת ואשר דבר פי ה' אליו ויגידה על מה אבדה הארץ דבר זה (ג) נשאל לחכמים ולנביאים ולמלאכי השרת ולא פירשוהו עד שפירשו הקב"ה בעצמו שנאמר ויאמר ה' על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם ולא שמעו בקולי ולא הלכו בה (ד) מאי ניהו ולא שמעו בקולי ולא הלכו בה אמר רב יהודה אמר רב לומר שאין מברכין בתורה תחלה (ה) וצריך לברך למקרא למדרש ולמשנה ולתלמוד (ו) וזו נוסחה בא"י אמ"ה אקב"ו על דברי תורה ונוסח אשכנזים לעסוק בדברי תורה הערב נא ה' אלהינו את דברי תורתך בפינו ובפיפיות עמך בית ישראל ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי עמך בית ישראל כלנו יודעי שמך (ז) ולומדי תורתך בא"י המלמד תורה לעמו ישראל ויש חותמין בא"י נותן התורה ואין לחתום בא"י למדני חוקך שאינה ל' ברכה והודאה לשעבר אלא ל' בקשה ודוד דרך בקשה אמרו ה' שאתה ברוך למדני חוקך (ח) וי"ל והערב נא בוי"ו כי ברכה אחת היא עם לעסוק בדברי תורה (ט) שאילו היתה ברכה בפני עצמה היתה פותחת בברוך ולכן אין לענות אמן אחר לעסוק בדברי תורה (י) [א] ועוד יש ברכה אחרת על התורה בא"י אמ"ה אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו בא"י נותן התורה

ומ"ש רבינא אמר מפני שאין מברכין בתורה תחלה פי' כיון דלא זהירין לברך בתורה תחלה לא מתקיים בהו בירכת' דכתיבנא ונהיה אנחנו וצאצאינו וכו' לומדי תורתיך לשמה וכ"ש המפרש והא דאיתא בכל הסדורים ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי עמך בית ישראל וכולי איכא למידק גימא בקיצור ונהיה אנחנו וכולי עמך בית ישראל וכולי ונראה לפע"ד שניתקן ע"פ דרז"ל דכל הרואה בנו ובן בנו עוסק בתורה מובטחת לו שאין התורה פוסקת מזרעו שנאמר לא ימושו מפיך ומפי זרעך וכו' ולפ"ז צריך שיאמר וצאצאינו וצאצאי צאצאינו ונאמר עמך בית ישראל וכולי וכן שמעתי שנוהגים כך במדינות אחרות ונכון הוא :

ומ"ש דאמר רב יהודה אמר רב וכו' רבינא מביא ראיה מרב יודא אמר רב שהקב"ה מקפיד על לומדי תורה אפילו עוסקין בה טובא אם אינן זהירין לברך בתורה תחלה · ואיכא לתמוה טובא למה יבא כזאת מלפניו להעניש בעונש גדול ורם כזה על שלא ברכו בתורה תחלה שהוא לכאורה עבירה קלה ונראה דכוונתו ית' מעולם היתה שנהיה עוסקים בתורה כדי שתתעלה נשמתינו בעצמות ורוחניות וקדושת מקור מוצא התורה ולכן נתן הקב"ה תורת אמת לישראל במתנה שלא תשתכח מאתנו כדי שתתדבק נשמתינו וגופינו ברמ"ח איברים ושס"ה גידין ברמ"ח מ"ע ושס"ה לא תעשה שבתורה ואם היו עוסקים בתורה על הכוונה הזאת היו המה מרכבה והיכל לשכינתו ית' שהיתה השכינה ממש בקרבם כי היכל י"י המה ובקרבם ממש היתה השכינה קובעת דירתה והארץ כולה היתה מאירה מכבודו ובזה יהיה קישור לפמליא של מעלה עם פמליא שלמטה והיה המשכן אחד אבל עתה שעברו חוק זה שלא עסקו בתורה כי אם לצורך הדברים הגשמיים להנאתם לידע הדינים לצורך משא ומתן גם להתגאות להראות חכמתם ולא נתכוונו להתעלם ולהתדבק בקדושת ורוחניות התורה ולהמשיך השכינה למטה בארץ כדי שתתעלה נשמתם למדרגה גדולה אחרי מיתתם הנה בזה עשו פירוד שנסתלקה השכינה מן הארץ ועלה לה למעלה והארץ נשארה בגשמותה בלי קדושה וזה היה גורם חורבנה ואבידתה והוא אמרו מי האיש החכם וגומר על מה אבדה הארץ וגומר ויאמר ה' על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם וגומר יאמר תורתי תורת אמת אשר נתתי במתנה שלא יהיו למדין ושוכחין וגם פירשתי להם טעם כל הדברים ופירושיהם · וזהו אשר נתתי לפניהם כשלחן ערוך וכו' וכמ"ש רז"ל על פסוק ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם וכוונתי שיתקשרו בעצם קדושת תורתי תורת אמת והשכינה תהא שורה בקרבם והמה עזבו את תורתי ולא הלכו בה פירוש תחלת ההליכה ברוחניות התורה ממדרגה למדרגה כדי שתתדבק הנשמה בעצמות קדושת התורה לא הלכו בה דהיינו לא הלכו בה לשמה בשעה שבאו לפתוח בעסק התורה ולברך לפניו ית' ולהודות לו על נתינת התורה לעמו ישראל כדי שיהיו דבקים בקדושתם ובשכינתו ית' והוא המכוון בברכת אשר בחר בנו על אשר קרבנו לפני הר סיני ונתן לנו תורתו הקדושה כלי חמדתו שהיה משתעשע בה בכל יום כדי שתתדבק נשמתינו בעצמות קדושת התורה ורוחניותה ולהוריד השכינה בקרבנו לא הלכו בה לעסוק בד"ת לשמה כי בזה נענשו שנסתלקה השכינה מן התחתונים ואז אבדה הארץ נצתה כמדבר מבלי עובר כלומר נחרבה ונשארה חומרי' מבלי עובר שם קדושת השכינה כי נסתלקה השכינה לגמרי מן הארץ ועלה לה למעלה וכך היא גי' רב אלפס ולומדי תורתיך לשמה וכזה ראוי להגיה בסדורים :

ונוסחא אשכנזית לעסוק בדברי תורה וכולי נראה דלפי שעיקר ההבטחה שהבטיחנו הוא ית' לא היתה אלא על עסק התורה הוא העמל והטורח כמ"ש ואם בחקותי תלכו שתהיו עמלים בתורה שבע"פ על מנת לשמור ולקיים ונתתי גשמיכם בעתם וגומר לכך תקנו לברך לעסוק בדברי תורה וכן עיקר :

ועוד יש ברכה אחרת וכולי ויכוין בברכתו על מעמד הר סיני וכולי נראה דקשיא ליה דלא מצינו שתי ברכות מענין אחד על מצוה אחת כגון הכא שמברכין לעסוק בתורה וכו' בא"י המלמד תורה לעמו ישראל ויש חותמין ברוך אתה ה' נותן התורה וחוזרין ומברכין אשר בחר בנו וכו' בא"י נותן התורה · ומתרץ דברכה ראשונה היא כשאר ברכה שמברכין על המצוה וכן כאן מברך לעסוק בד"ת על מצות עסק התורה ומסיים והערב נא וכו' והוא לפי שהקב"ה עוזר ותומך לכל העוסק

ואם

ול"נ

דרכי משה

מז (א) והמנהג הוא כדברי הרמב"ם :

פרישה

אפשר לפרש כן : (ב) **מפני** שאין מברכין בתורה תחלה כלומר בתחלת עסקם בתורה בכל יום ות"ח מתוך שהם זהירים לעסוק בתורה ורגילים בה אינם זהירין לברך כשפותחין ולא מקיימין ברכתה כדכתיב ונהיה אנו וצאצאינו לומדי תורה כפירש"י דף י"א פ"ש · ומהרר"י אבוהב כתב שהטעם שאמר שאין מברכין על התורה מורה שאין קורין אותה לשמה אלא כאומנות בעלמא לפיכך אין זוכין לשלשלת הנמשך לעוסק בתורה לא ימושו כו' וכ"פ ר"ן בשם רבינו יונה וכמ"ש בסמוך :

(ג) **נשאל** לחכמים דכתיב מי חכם ויבן ולנביאים ולמלאכי השרת דכתיב ואשר דבר פי יי' אליו :

(ד) **מאי** ניהו ולא שמעו בקולי כו' לומר שאין מברכין בתורה תחלה · וז"ל הר"ן בשם ר' יונה דקרא הכי דייק דעל שלא ברכו בתורה תחלה אבדה הארץ דאם איתא על עזבם את תורתי כפשטה משמע שעזבו את התורה ולא היו עוסקים בה כשנשאל לחכמים ולנביאים למה לא פירשוהו והלא דבר גלוי היא וקל לפרשו אלא ודאי עוסקים היו בתורה תמיד ולפיכך היו חכמים ונביאים ומלאכים תמהים על מה אבדה הארץ עד שפירשו הקב"ה בעצמו שיודע מעמקי הלב שלא היו מברכין בתורה תחלה כלומר לא היתה התורה חשובה בעיניהם כל כך שיהא ראוי לברך עליה שלא היו עוסקים בה לשמה ומתוך כך היו מזלזלים בברכתה והיינו לא הלכו בה כלומר בכונתה ולשמה עכ"ל · ובשם ר' נתן ראיתי כתוב לומר שאין מברכין כו' קרא יתירא דאשר נתתי להם קדריש כלומר אשר נתתי להם לברך לפניה : (ה) **וצריך** לברך למקרא למדרש כו' פלוגתא בגמרא אם יברך על משנה ומדרש : (ו) **וזו** נוסחא כו' על ד"ת טעמא לפי שהיה כולל עסק הלימוד ועשיית המצוה · וב"י כתב דאדרבה מה"ט גופא עדיף טפי לברך לעסוק בד"ת שהיא ברכה מיוחדת לקריאת התורה שהוא בא לעסוק בה עכשיו מלברך על ד"ת שכולל ג"כ עשיית המצוה שאינו בא עכשיו לעשותה ולכשיעשה מברך על כל ברכה המיוחדת לה עכ"ל : (ז) **ולומדי** תורתך לשמה בא"י המלמד כו' כן גירסת רי"ף דף מ' ע"א : (ח) **וי"ל** והערב כו' וכ"פ ב"י : (ט) **שאילו** היתה ברכה בפני עצמה כו' כ"כ התוס' בשם ר"ת פרק שלשה שאכלו ובפ"ק דכתובות ובערבי פסחים דכל היכא דברכות קצרים אפילו ברכה הסמוכה לחברתה פותחת בברוך כמו ברכה של הבדלה וברכה של חופה · [ומה"ט יהי רצון אינה פותחת בברוך משום דכול' ברכה אחת הוא עם המעביר שינה כדלעיל סי' מ"ו ע"ש] אבל התוס' כתבו שם דאין ראייה מברכת הבדלה שר' היה מפזרן כל אחת לבדה · וגם רש"י פ"ק דכתובות יהיב טעמא לברכה של חופה למה פותחת בברוך · ורשמתי בא"ע סי' ס"ב ע"ש · גם הרמב"ם כתב הערב בלא וי"ו דאפילו ברכות קצרות אם סמוכין אינן פותחות בברוך : (י) **ועוד** יש ברכה אחרת כו' עיין בדרישה :

ואם

דרישה

סי' מז [א] **ועוד** יש ברכה אחרת על התורה בא"י אמ"ה אשר בחר כו' וז"ל ר' יונה ד"ז פ"ק דברכות וכנגד אלו ג' ברכות תיקנו לומר בבוקר ג' ענינים מקרא דהיינו פרשת התמיד · משנה דהיינו איזהו מקומן · תלמוד דהיינו ברייתא דר' ישמעאל כו' · וברכת אשר בחר בנו שהיא מעולה שיש בה שבח לשי"ת ולישראל תקנו למקרא וברכת והערב למשנה וכו' וברכת לעסוק למדרש · ולדעת האומרים והערב בוא"ו אשתכח דאין כאן אלא ב' ברכות א' כנגד התורה שבכתב וא' כנגד התורה שבע"פ שהמשנה והתלמוד בכלל תורה שבעל פה וסגי להו בברכה אחת וק"ל עכ"ל · ולפי דבריו משמע שמברכין ברכת התורה קודם פרשת התמיד וכן מוכח מדברי רבינו ממ"ש ס"ס מ"ו שבסדורי אשכנז כתובין המה קודם פ' התמיד · וק' א"כ למה צריכין ללמוד אחר יציאת בהכ"נ מיד כדי לצאת בברכת אהבה רבה כמ"ש רבינו בסמוך כיון שכבר למדו אחר ברכת התורה פרשת התמיד ומשנה דאיזהו מקומן וצ"ל כיון שאומרים

חרושי הגהות

מז א כ"ה גירסת הרי"ף ורא"ש אבל בש"ס סתמא דגמרא קאמר הילכך :

בספרי

התורה ויכוין בברכתו על מעמד הר סיני אשר בחר בנו מכל העו"ג וקרבנו לפני הר סיני והשמיענו דבריו מתוך האש ונתן לנו את תורתו הקדושה שהיא בית חיינו כלי חמדתו שהיה משתעשע בה בכל יום (יא) ואם בא ללמוד מיד אחר ק"ש וברכותיה שחרית אין צריך לברך מפני שברכה שניה שלפני ק"ש שהיא אהבה רבה יש בה מעין ברכת התורה ופוטרת אותו ודוקא אם לומד מיד אחריה אבל אם הפסיק בנתים אינה פוטרת (יב) [ב] ואם לומד מיד אחריה שאז היא פוטרת או שבירך ברכת התורה והתחיל ללמוד והפסיק

העוסק בתורה ומלמד אותו להביאה על בוריה ולכן מבקשים ממנו ית' ואומרים והערב נא וכולי בא"י המלמד תורה לעמו ישראל אבל ברכה זו השנייה אינה כי אם הודאה ושבח על מה שנתן לנו תורתו כלי חמדתו מתוך האש להורות על קדושת' ורוממותה ובחר בנו מכל האומות וקרבנו לפני הר סיני ולפי שהזהיר אותנו בתורתו שלא נשכח מעמד הר סיני וכמ"ש בפרש' ואתחנן רק השמר לך ושמור נפשך מאוד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך וגומר יום אשר עמדת לפני יי' אלהיך בחורב וגומר ותקרבון ותעמדון תחת ההר וההר בוער באש וידבר ה' אליכם מתוך האש וכו' לפיכך צריך לכוין בברכה זו השנייה להודות לו יתעלה על מעמד הר סיני וכו' ומסיים בה בא"י נותן התורה כלומר נותן התורה כלי חמדתו מתוך האש כאמור ולפי שבאותה פרשה אמר ואותי צוה ה' בעת ההיא ללמד אתכם תורה. שבע"פ חוקים ומשפטים לעשותכם בארץ וגומר היו מקצת ספרים גורסין דמסיים בה בא"י למדני חקיך וכמ"ש ללמד אתכם חקים וגומר ורש"י והתו' הכריעו דאין גירסא זו נכונה דאין זו ברכה והודאה לשעבר · ונראה שהנשים ג"כ מברכין ברכת התורה אע"פ דבי"ד סימן רמ"ו סעיף ז' פסק כרבי אליעזר בסוטה פ' נוטל דכל המלמד לבתו תורה כאילו מלמדה תפלות הלא מסיק התם דבתורה שבכתב אינו כמלמד תפלות ועוד כתב הרמב"ם דמקבלת שכר א"כ שפיר יכולה לברך וכ"כ מהרש"ל בהגהותיו שמצא כך כתוב ע"ש הראב"ד וכתב עוד דהנשים שייכות בד"ת כשלומדת מצות הצריכות לה דאפי' א"י אמרי' בפ' ד' מיתות דעוסק בשבע מצות בני נח עדיף מכ"ג כ"ש אשה וכ"כ ב"י ע"ש האגור בסוף סימן זה :

ואם בא ללמוד מיד אחר ק"ש וכולי מימרא דרב יודא אמר שמואל ספ"ק דברכות (דף י"א) :

ומ"ש ודוקא אם לומד מיד אחריה וכו' שם כתבו התו' בירו' יש הא דאמרינן דכבר נפטר באהבה רבה והוא ששנה על אתר פי' לאלתר שלמד מיד באותו מקום ונשאל ר"י כגון אנו שאין אנו לומדין מיד לאחר תפלת השחר אמאי אין אנו מברכין ברכת התורה פעם אחרת כשמתחילין ללמוד והשיב ר"י דלא קי"ל כאותו הירושלמי הואיל ותלמוד שלנו לא אמרו : ועוד אפילו לפי הירושלמי דוקא אהבה רבה דלא הוי עיקר ברכה לברכת התורה דעיקר אהבה רבה לק"ש ניתקן ובשבילה אינו נפטר מברכת התורה אלא אם ילמוד מיד וגם לא יעשה היסח הדעת אבל ברכת בחר בנו ולעסוק בד"ת שהן עיקר לברכת התורה פוטרות כל היום וא"ת מ"ש מסוכה שצריך לברך על כל סעודה וסעודה לישב בסוכה וי"ל דשאני תורה שאינו מייאש דעתו וכו' · והצרפתים נהגו לומר פסוקים דברכת כהנים כו' מפני הירוש' דבעי שילמוד על אתר אבל א"צ כמו שכתבתי כבר עכ"ל פי' דוקא אהבה רבה כששונה על אתר א"צ לחזור ולברך אף על פי שלא בירך בבקר ברכת התורה כמ"ש הר' יונה והטעם הוא מפני שגילה דעתו במה ששונה על אתר שלדעת כן קרא ק"ש לצאת בה ידי חובת ק"ש וידי חובת הקריאה אבל אם לא שנה על אתר גילה דעתו שמתחלה לא קרא אותה אלא לדעת חיוב ק"ש בלבד ולא לדעת חובת הקריא' אבל ברכת התורה שתקנוה לחיוב קריאת התורה כיון שבירך אותה בבקר קודם פ' התמיד ומשנת איזהו מקומן וברייתא דרבי ישמעאל אע"פ שלא שנה על אתר מיד לאחר פרשת התמיד וכו' היא פוטרת כל היום ולא אמרינן הכא גילה דעתו שמתחל' לא אמר פ' התמיד אלא לצאת ידי חובת קרבן תמיד וכן משנת איזהו מקומן לצאת י"ח שאר קרבנות וכן ברייתא דרבי ישמעאל לצאת י"ח מדרש דת"כ בלבד אבל לא לדעת חובת שאר הקריאה אלא כיון דברכת התורה עיקרה ניתקנה לחיוב קריאת התורה היא פוטרת כל היום אע"פ שלא שנה על אתר וא"צ לחזור ולברך כשקורא בתורה באמצע היום אע"פ שהפסיק הרבה בין ברכת התורה שבירך בבוקר קודם פ' התמיד ובין למודו עכשיו באמצע היום והקשו על זה דמ"ש מסוכה שצריך לחזור ולברך על כל סעודה כיון דהפסיק וכולי אח"כ כתבו דהצרפתים לא חילקו בין אהבה רבה לברכת התורה שבבקר קודם פ' התמיד דאפילו כשבירך ברכת התורה קודם פ' התמיד אם לא שנה על אתר מיד קודם פ' התמיד וכו' אמרינן גילה דעתו שלא קרא פ' התמיד אלא לצאת י"ח קרבן התמיד וכולי ולא לצאת י"ח הקריאה ועל כן נהגו לומר פסוקים דברכת כהנים וכו' קודם פ' התמיד וכו' כדי לצאת י"ח הקריאה דהשתא ודאי אף על פי שהפסיק טובא חוזר וקורא בתורה וא"צ לברך ומסקנת התו' אבל א"צ דכיון דברכת התורה עיקרה ניתקנה לחיוב קריאת התורה אע"פ שלא קרא פסוקים דברכת כהנים וכו' אלא פרשת התמיד לא אמרי' גילה דעתו וכו' האריכתי בפירוש דברי התו' לפי שהב"י האריך בהבנתו מדבריהם שסוברים דכשבירך ברכת התורה אפילו לא קרא שום קריאה כלל אלא הפסיק בין ברכה לקריאה כשבא לקרות אחר כמה שעות א"צ לברך ברכת התורה לפי שנפטר בברכת התור' שבירך לפני כמה שעות ואמר שזאת היא דעת הרא"ש ורבינו גם בש"ע כתב י"א שאם הפסיק בין ברכת התורה ללימודו אין בכך כלום ושרא ליה מארי' זה לא עלה על דעת מעולם להפסיק בין הברכה ובין הדבר שמברכין עליו אלא דעת התוס' היא כדאמרן וכ"כ הר' יונה והרא"ש והמרדכי והר' ירוחם עוד כתב הב"י ז"ל ע"ש הר"י אבוהב שגם הוא הבין מדברי התוספות והרא"ש כמו שהבין ב"י אלא שלא היה מפרש כך לדברי רבינו ואני אומר אין כאן שום מחלוקת בין הגדולים אלא דברי הר' יונה והרא"ש ורבינו והמרדכי ורבינו ירוחם כולם מודים דאין להפסיק בין הברכה לדבר המברכין עליו והכי נקטינן כדברי התו' וכל הני רבוותא דשתו מימיהם דאף אם לא בירך ברכת התורה בבקר נפטר באהבה רבה וא"צ לברך אם שנה על אתר מיד אחר תפילת השחר ואם לא שנה על אתר צריך לברך אבל אם בירך בבקר ברכת התורה קודם פרשת התמיד אע"פ שלא שנה על אתר מיד קודם פ' התמיד ואעפ"י שלא קרא עד אמצע היום א"צ לחזור לברך ברכת התורה דמה שקרא פרשת התמיד חשבינן ליה לקריאה בתורה ושוב אין לחוש להפסק ואע"פ שפ' התמיד לא תקנו רבנן אלא משום דחשיב כהקרבת קרבן התמיד אפ"ה יוצא בה נמי ידי קריאה לענין זה דלא צריך לחזור ולברך ברכת התורה אף על פי דלא שנה על אתר קודם פרשת התמיד :

ומ"ש רבינו בתחלה ואם בא ללמוד מיד אחר קריאת שמע וכו' ודוקא אם לומד מיד אחריה וכו' ואחר כך כתב ואם לומד מיד אחריה שאז היא פוטרת או שבירך ברכת התורה והתחיל ללמוד וכו' כל דבריו אלו מיירי היכא דלא בירך בבקר ברכת התורה ואמר שאם למד מיד אחר תפלת השחר

ואם בא ללמוד מיד אחר ק"ש וברכותיה שחרית אין צריך לברך וכו' בסוף פ"ק דברכות (שם) א"ר יהודה אמר שמואל השכים לשנות עד שלא קרא ק"ש צריך לברך משקרא ק"ש אין צריך לברך שכבר נפטר באהבה רבה ופירש"י שיש בה מעין ברכת התורה ותן בלבנו ללמוד וללמד וכו' וכתבו התוס' בירושלמי יש הא דאמרינן שכבר נפטר באהבה רבה והוא ששנה על אתר פי' לאלתר שלמד מיד באותו מקום ונשאל ר"י כגון אנו שאין אנו לומדים מיד לאחר תפלת השחר אמאי אין אנו מברכין ברכת התורה פעם אחרת כשאנו מתחילים ללמוד והשיב ר"י דלא קי"ל כאותו ירושלמי ועוד אפי' לפי הירושלמי דוקא אהבה רבה דלא הוי עיקר ברכה לברכת התורה דעיקר אהבה רבה לק"ש נתקן ובשביל כך אינו נפטר מברכת התורה אלא אם ילמוד מיד וגם לא יעשה היסח דעת אבל ברכות המיוחדות לברך על התורה פוטרת כל היום וא"ת מ"ש מסוכה שאנו צריכים לברך על כל סעודה לישב בסוכה ויש לומר דשאני תורה שאינו מיאש עצמו דכל שעה אדם מחוייב ללמוד דכתיב והגית בו יומם ולילה והוי כמו יושב כל היום בלא הפסק אבל אכילה בסוכה יש שעה קבועה והצרפתים נהגו לומר פסוקים וברכת כהנים וגם אלו דברים שאין להם שיעור שהיא משנה ואלו דברים שאדם אוכל פירותיהן שהיא ברייתא מפני הירושלמי דבעי שילמוד על אתר אבל א"צ כמו שכתבתי כבר עכ"ל וכן כתבו ה"ר יונה והמרדכי דדוקא כשנפטר באהבה רבה בעינן שילמוד לאלתר אבל כשבירך ברכת התורה אפי' אינו לומד עד אחר כמה שעות אינו צריך לחזור ולברך וק"ל דמ"ש מברכת המוציא שאם הפסיק בין ברכה לאכילה צריך לחזור ולברך ומשמע שכן הדין בברכות המצות שאם הפסיק בין הברכה לעשיית המצוה צריך לחזור ולברך ונראה לי דשאני ברכת המוציא שאין הברכה באה אלא על הנאת האכילה וכן ברכות המצות אינן באות אלא על עשיית המצות והאכילה והמצות אינם דברים שצריך לעשותן תמיד ומש"ה כשעושה אותם צריך שלא יפסיק ביניהם להוכיח שהברכה חוזרת על האכילה או על עשיית המצוה אבל ת"ת כיון שאדם מחוייב שלא להפסיק מלהתעסק בו כלל כשבא ללמוד כמה שעות אחר שבירך לא מוכחא מילתא שקורא בלא ברכה דאיכא למימר כשהשכים בירך ושנה לאלתר ועי"ל דאכילה ועשיית המצות כיון שאם רצה שלא לעשותן עד אחר שעה הרשות בידו כשמפסיק בין ברכה לאכילה או לעשיית המצות נראה שאות' ברכה אינה חוזרת על אותה אכילה או אותה עשייה אבל ת"ת שחייב לעסוק בו תמיד כשמפסיק בין ברכה ללימוד לא הוי הפסק מאחר שבאותו זמן שהפסיק היה מחויב ללמוד וא"ת למה לו לירושלמי לומר על הנפטר באהבה רבה שצריך שילמוד מיד שהרי לעולם הוא לומד שהרי קורא ק"ש אחר אהבה רבה ואפשר לומר דכבר אפשר שאינו קורא ק"ש סמוך לאהבה דהא איכא מ"ד בספ"ק דברכות (שם) דהא דתנן אמר להם הממונה ברכו ברכה אחת והם ברכו וקראו עשרת הדברות שמע והיה אם שמוע ברכה אחת היינו יוצר אור וא"כ אחר ק"ש אומר אהבה רבה וכל כה"ג איצטריך הירושלמי לאשמועינן שאין ברכת אהבה רבה פוטרת מברכת התורה אלא כשלמד מיד דוקא ועי"ל דק"ש ותפלה לא חשיבי לימוד לענין זה דדברי תחנונים ותפלה לחוד ודברי ת"ת לחוד וק"ש כדברי תפלות הוא :

ומשמע מדברי הני רבוות' שהנפטר באהבה רבה ולמד מיד והפסיק אינו צריך לחזור ולברך כל היום וכ"כ הרא"ש בהדיא ומצאתי שכתב הרשב"א בשם הראב"ד יש גרסות שגורסין והוא שקרא על אתר ולאותה גירסא כל שקרא ק"ש סמוך לאהבה רבה יצא ידי ברכה כל היום לפי שכבר בירך על התורה פעם אחת בבוקר אבל לספרים דגרסי והוא ששנה על אתר אין הברכה מוציאתו אלא מידי קריאה הסמוכה לה הא אם הפסיק וחזר וקרא צריך הוא לחזור ולברך והרא"ש

דרישה

שאומרים פ' התמיד ומשניות דאיזהו מקומן לשם חובה לשלם פרים שפתינו א"כ אינו מחשב ללימוד כמ"ש ב"י ג"כ על ק"ש שאינו מחשב ללימוד על אתר מה"ט · אבל נ"ל פשוט שלפי המנהג שלנו שאנו מברכין ברכת התורה מיד אחר ברכת אלהי נשמה ואומרים אחריה תורה פסוקי דברכת כהנים ומשניות דאלו דברים שאין להם שיעור וכמ"ש רבינו סוף סי' מ"ו שכן הי' ג"כ מנהגו בזה אנו יוצאים וא"צ ללמוד אח"כ מיד אחר יציאת ב"ה · שוב מצאתי שכתב המרדכי ספ"ק דברכות ז"ל ובצרפת נהגו לומר פסוקי דברכות כהנים ומשנה דאלו דברים דאין להם שיעור ואלו דברים שאדם אוכל מפירותיהם שהיא ברייתא מפני הירושלמי דבעי שילמוד על אתר [ר"ל מיד] והמרדכי מסי' התם דא"צ כדפרישית עכ"ל ור"ל דס"ל כר"י שדוקא ברכת אהבה רבה שלא נתקנה רק על ק"ש בעי שילמוד מיד אבל אחר ברכת התורה א"צ שילמוד מיד ויוצא בברכות שבירך קודם פ' התמיד או אחר אלהי נשמה אף שאינו לומד מיד אחריה · ואנו יוצאים ידי כולם ומברכים אותם מיד אחר אלהי נשמה ואומרים אחריה כמנהג בני הצרפת ואין לשנות וק"ל : כתב הרשב"א בתשובה הא דאין מברכין ברכה אחר הלימוד כמו שאנו מברכין בבהכ"נ אחר קריאת התורה משום דאין מברכין אחר שום מצוה ושאני קריאת התורה שהיא תקנה ממשה ועזרא ועל התקנה מברכין לפניה ולאחריה כמ"ש במגילה והלל עכ"ל · וב"י תירץ דאפילו אם מברכין בעלמא אחר המצוה שאני הכא דמצות הגיות הלימוד היא ביום ובלילה ואין שעה שאינו חייב לעסוק בה מש"ה לא שייך לברך אחריה :

[ג] **ואם** לומד מיד אחריה כו' עד והפסיק אח"כ בלימודו א"צ לברך וא"ת מ"ש מסוכה שאנו צריכין לברך על כל סעודה לישב בסוכה וי"ל דשאני תורה שאינו מייאש עצמו דכל שעה אדם מחויב ללמוד דכתיב והגית בו יומם ולילה והוי כמו יושב כל היום בלי הפסק אבל אכילה בסוכה יש שעה קבועה כו' עכ"ל ר"י הביא ב"י וכבר כתבתי בסמוך בשם ר' יונה והמרדכי שגם דעתן כן שא"צ לברך ללמוד על אתר אחר ברכת התורה עצמן · וא"ת למה אמרו בירושלמי על הנפטר באהבה רבה שצריך שילמוד מיד הרי לעולם הוא לומד מיד שהוא קורא ק"ש מיד אחר אהבה רבה די"ל דק"ש ותפלה לא חשיבי לומד לענין זה ודברי תחנונים ותפלה לחוד ודברי תורה לחוד וק"ש דברי תפלה הוא עיין בב"י שהאריך בזה ובסוף דבריו כ' וז"ל כן משמע ג"כ מדברי הרא"ש אבל מדברי רבינו נראה שהוא תופס עיקר דאין חילוק בין נפטר באהבה רבה בין בברכת התורה לעולם בעינן שישנה על אתר שהרי כתב או שבירך ברכת התורה והתחיל ללמוד והפסיק אח"כ בלימודו אינו צריך לברך כל היום ומשמע דמצריך ללמוד מיד דאל"כ לשמעינן שאעפ"י שהפסיק בין ברכה לקריאה ויצא לעסקיו כשהוא בא ללמוד אינו צריך לחזור ולברך · ומכ"ש הוא שמעינן היכא דהתחיל ללמוד כו' וכן ביאר דבריו מהרר"י אבוהב ז"ל וכתב שלא נראו בעיניו דברי רבינו שהרא"ש לא אמר כן כו' · ולי נראה דרבינו נמי סובר שיש חילוק בין נפטר באהבה רבה למברך ברכת התורה דבנפטר באהבה רבה דוקא אמרו שצריך לשנות על אתר אבל בברכת התורה א"צ שהרי לא כתב דבעינן שילמוד מיד אחריה אלא בנפטר באהבה רבה אבל כשמברך ברכת התורה כתב והתחיל ללמוד ולא כתב מיד וה"ק אם נפטר באהבה רבה ולמד מיד או שבירך ברכות התורה והתחיל ללמוד בין סמוך בין מופלג והפסיק אח"כ בלימודו אינו צריך לברך כל היום ולא איצטריך לאשמועינן דבברכת התורה א"צ ללמוד מיד דמדלא כ"כ אלא גבי נפטר באהבה רבה משמע ממילא דבברכת התורה לא בעינן שילמוד מיד ואשמועינן דבין באהבה רבה בין בברכת התורה אם שנה והפסיק אינו צריך לחזור ולברך ול"ת די שתעלה לו ברכה לפעם ראשונה שילמוד אבל אם הפסיק יצטרך לחזור ולברך קמ"ל עכ"ל · וכתב עוד בב"י ז"ל וא"ת מ"ש מברכת המוציא ושאר ברכת המצות שאם הפסיק בין ברכה לאכילה צריך לחזור ולברך · וי"ל דשאני אכילה ועשיית המצות שאם

פרישה

(יא) **ואם** בא ללמוד מיד אחר ק"ש אין צריך לברך כו' פי' ואפילו אם לא בירך ברכת התורה:
(יב) **ואם** לומד מיד אחריה כו' או שבירך ברכת התורה כו' והפסיק · וא"ת מ"ש מסוכה כו' עיין בדרישה :
אם

רצה

והפסיק אחר כן בלימודו אינו צריך לברך כל היום אם הוא רגיל תמיד לעסוק בתורה ואף אם כשיוצא לעסקיו ממהר לעשות צרכיו כדי שיחזור ללמוד לא חשיב הפסק לענין ברכה ואף אם לומד בלילה הלילה הולך אחר היום ואינו צריך לחזור ולברך כל זמן שלא ישן ואם ישן כתב א"א ז"ל בתשוב' שאלה שאף ביום (יג) אם ישן שינת קבע על מטתו הוי הפסק וצריך לחזור ולברך (יד) אבל אם רגיל להתנמנם מיושב על אצילי ידיו שינת עראי היא ולא הוי הפסק ואפילו שכב על מטתו ולא ישן לא הוי הפסק דבעודו נעור דעתו על למודו ע"כ (טו) והמשכים בבקר ללמוד קודם שילך לבה"כ יש לו לברך ברכת התורה וכשקורא פרשת התמיד בבה"כ אין לו לחזור ולברך אף ע"פ שהקורא בתורה חוזר ומברך אשר בחר בנו אע"פ שכבר בירך כל הברכה קודם פרשת התמיד לא דמי שאותה ברכה נתקנה על קריאתה בצבור (טז) כמו שנתקנה ברכה לאחריה כתב א"א ז"ל המשכים ללמוד קודם עלות השחר (יז) יברך ענט"י ואשר יצר ואלהי נשמה (יח) וכל סדר הברכות (יט) וברכת התורה ופרשת התמיד לא יקרא עד שיאור היום שהיא במקום הקרבת תמיד שאין זמנו אלא ביום וכן ברכת הנותן לשכוי בינה לא יברך אלא ביום עד כאן:

מח וקבעו לקרות פרשת התמיד (א) כדאי' במדרש בזמן שאין בהמ"ק קיים מה תהא עליהם אמר לו

והרא"ש כתב כדברי ר"י וז"ל בירושלמי מסיק והוא ששנה על אתר ונראה דהיינו בברכה של אהבה רבה דלא מתחזי לשם ברכת התורה אלא בשונה על אתר ואם שנה לאלתר אז נראית ברכה לשם עסק התורה כמו לשם ק"ש ואז לא יצטרך לברך כל אותו היום אפילו יפסוק ללמוד ויחזור וילמוד וכן המברך על התורה ולמד אין צריך לחזור ולברך אם הפסיק באמצע לכך הוצרך לומר והוא ששנה על אתר על הנפטר באהבה רבה ולא על המברך ברכת התורה דאי לא תימא הכי ה"ל להשמיענו בעלמא דהפסק שבאמצע עסק דהוי הפסק וצריך לחזור ולברך כ"ש הנפטר באהבה רבה ואף את"ל דאין חילוק בין הנפטר בברכת התורה לנפטר באהבה רבה מ"מ מסתבר שבני אדם שרגילי' תמיד לעסוק בתורה ואפי' כשיוצאי' לעסקיהם ממהרים לעשות צרכיהם כדי לחזור וללמוד ותמיד דעתם על לימודם לא חשיבא הפסק לענין ברכה ואף אם לומד בלילה הלילה הולכת אחר היום ואין צריך לברך כל זמן שלא יישן לכך מי שרגיל לישן ביום שינת קבע על מטתו הוי הפסק וצריך לחזור ולברך עכ"ל וכתב עוד כיוצא בזה שאל ר"י את ר"ת אם צריך לברך על השינה בסוכה והשיב לו שכל מצות סוכה שמקיים אדם מסעודה לסעודה כגון שינה וטיול ברכת לישב בסוכה שבירך על הסעודה פוטרתו מלברך עליהם ולדבריו אפילו הסיח דעתו מלישן כגון שילא למלאכתו ושב כמלך אין צריך לברך כ"ש מי שדעתו טרוד על למודו אם ילא למלאכתו ולעסקיו לא הוי הפסק ע"כ מדבריו משמע שהוא סובר דלא אמרו והוא ששנה על אתר אלא דוקא כשנפטר באהבה רבה אבל אם בירך ברכת התורה לא בעינן ששנה על אתר והיכא שנפטר באהבה רבה ושנה על אתר והפסיק וכן אם בירך ברכת התורה ולמד בין על אתר בין אחר כמה שעות והפסיק אח"כ כשחוזר ללמוד אינו צריך לחזור ולברך ואע"פ שכתב ואף את"ל דאין חילוק בין הנפטר בברכת התורה לנפטר באהבה רבה לאו למימר דס"ל דאין חילוק ביניהם אלא לאשמועינן דאפילו איכא מאן דסבר שאין חילוק ביניהם מ"מ בבני אדם שרגילים תמיד לעסוק בתורה וכו' לא חשיב הפסק אבל לעולם איהו ז"ל ס"ל דבברכת התורה אף על פי שאינו שונה מיד אינו צריך לחזור לברך אפי' הפסיק וכדברי התוס' וכן נראה מדברי רבינו ירוחם שכתב דברי התוס' בזה וכתב דברי הרא"ש בלימוד הלילה וביושן ביום ולא כתב שהרא"ש חולק על התוס' כלל אבל מדברי רבינו נראה שהוא תופס עיקר דאין חילוק בין נפטר באהבה רבה למברך ברכת התורה לעולם בעינן ששנה על אתר וכדברי האת"ל שהרי כתב או שבירך ברכת התורה והתחיל ללמוד והפסיק אח"כ בלימודו אינו צריך לברך כל היום משמע דמצריך ללמוד מיד דאל"כ ליטמעינן שאע"פ שהפסיק בין ברכה לקריאה וילא לעסקיו כשבא ללמוד אינו צריך לחזור ולברך כי היכי דלריך לחזור ולברך כשנפטר באהבה רבה ומכ"ש הוה שמעינן דהיכא דהתחיל ללמוד והפסיק דאינו צריך לחזור ולברך אלא ודאי דעתו לומר דגם בברכת התורה צריך ששנה על אתר וכן ביאר דבריו הגדול מהרי"א ז"ל אלא שלא נראה בעיניו דברי רבינו שהרא"ש לא אמר כן אלא בדרך את"ל אבל לקושטא דמילתא בברכת התורה אינו צריך לשנות על אתר ולי נראה דרבינו נמי סובר שיש חילוק בין נפטר באהבה רבה למברך ברכת התורה דבנפטר באהבה רבה דוקא אמרינן שצריך לשנות על אתר אבל בברכת התורה אין צריך שהרי לא כתב דבעינן שילמוד מיד אחריה אלא בנפטר באהבה רבה אבל כשמברך ברכת התורה כתב והתחיל ללמוד ולא כתב מיד וה"ק אם נפטר באהבה רבה ולמד מיד או שבירך ברכת התורה והתחיל ללמוד בין סמוך בין מופלג והפסיק אח"כ בלימודו אינו צריך לברך כל היום ולא איצטריך ליה לאשמועינן דבברכת התורה אינו צריך ללמוד מיד דמדלא כתב כן אלא גבי נפטר באהבה רבה משמע ממילא דבברכת התורה לא בעינן שילמוד מיד ואשמעינן דבין באהבה רבה בין בברכת התורה אם שנה והפסיק אינו צריך לחזור ולברך ולא תימא די שתעלה לו ברכה לפעם ראשונה שילמוד אבל אם הפסיק יצטרך לחזור ולברך קמ"ל ומדברי הרמב"ם בפ"ז מהל' תפלה נראה דבברכת התורה נמי צריך ללמוד מיד כעין שאר מצות שאינו מפסיק בין ברכתה לעשייתה וכמנהג הצרפתים שכתבו התוס': (ב) וכן נוהגים לומר בסמוך פרש' ברכת כהנים: **והיכא** שבירך אהבה רבה קודם ברכת התורה כתב מהר"י אבוהב ז"ל בסי' כ"ב שנסתפק הרשב"א אם יכול לומר ברכת התורה מאחר שאמרו שנפטר באהבה רבה מברכת התור' והנה לדעת רבותינו הצרפתי' שכתבנו שזו פוטרת כל היום מה שאין כן באהבה רבה יש לברך אותה עכ"ל: **ואם** ישן כתב א"א ז"ל בתשובה שאף ביום אם ישן שינת קבע וכו' גם בפסקים כתב כן וכמו שכתבתי בסמוך אלא מפני שסוף דברי התשובה לא כתב בפסקים כתב רבינו כל הדברים בשם התשובה: **וכתוב** בהגהות מיימון פ"ז מהל' תפלה בשם רבינו שמחה שהשינה ומרחץ ישן או במרחץ או בבית הכסא מיהו הר"ס כתב שלא היה רגיל מפסיקים ואם בא ללמוד אחריהם צריך לברך שכן היסח דעת כי א"א לו ללמוד כשהוא לחזור ולברך אלא אחר הפסק של שינת קבע לפי שאינו מסיח דעתו מללמוד אפי' בהפסק מרחץ ובית הכסא עכ"ל והאגור כתב טעם אחר לפי שאף כשהוא נפנה צריך ליזהר בדינים כמו בגילוי טפח וכילד יקנח: (ב"ה) וכן נהגו שלא לחזור ולברך אחר מרחץ ובית הכסא:

וכתב עוד האגור שאביו ז"ל הנהיג שלא לברך ביום אפילו אחר שינת קבע וכן ראוי לעשות כי המיקל בברכות במקום שיש מחלוקת ה"ז לא הפסיד כי הברכות אינן מעכבות עכ"ל. ויש לתמוה דהא בין להרא"ש בין לרבינו שמחה בין להר"ס שינה הוי הפסק ולא חזינן מאן דפליג עלייהו וא"כ היאך הנהיג האב דלא כמאן והבן יפה מכה האב משום דיש מחלוקת בדבר ואנן לא אשכחן מאן דפליג בהא ואפשר שטעמם משום דלר"ת אפילו שינת כל הלילה לא הוי הפסק כמו שאכתוב בסמוך ואע"פ שאין הלכה כמותו מפני שכל הפוסקים חולקים עליו היינו בשינת לילה אבל בשינת יום מיהו יש לחוש לדבריו וכן נוהגים העולם שלא לברך ביום אפילו אחר שינת קבע: **והמשכים** בבקר ללמוד קודם שילך לבה"כ יש לו לברך ברכת התורה כ"כ הרא"ש ספ"ק דברכות וגם בתשובה שכתב רבי' בסמוך לקמן אבל המרדכי כתב שם שהר"ס אומר שאינו צריך לברך לפי שברכת התורה של אתמול פוטרת עד שחרית אחר וכ"כ ה"ר יונה שם והתוס' כתבו כן בשם ר"ת וכתבו דלא נהירא וכתבי מה"ר ישראל סי' קכ"ג כתב שהוא ודודו ז"ל היו נוהגים לברך וגם האגור כתב שר"ת היה יחיד בדבר זה וכל הפוסקים אומרים שיש לברך וכן נוהגים העולם ומ"ש וכשקורא פרשת התמיד בבה"כ אין לו לחזור ולברך וכו'. כ"כ הרא"ש בספ"ק דברכות וכ"כ הרשב"א שם בשם התוס' וכ"כ הגהות מיימון בפ"ז מה' תפלה ולא כדברי תלמידי רש"י שהיו אומרים בשמו שכשהיה משכים לקרות היה מברך ברכת התורה וכשהיה בא לבית הכנסת היה חוזר ומברך ומדמהו לקורא בתורה ומברך בבה"כ אע"פ שכבר בירך דשאני התם שהברכות נתקנו לכך ואפילו בירך מיד ברכת התורה ולא הפסיק כלום חוזר ומברך כמו שתקנו ברכה לאחריה וכמו שתקנו ברכת אשר בחר להפטרה: **כתב** א"א ז"ל המשכים ללמוד קודם עמוד השחר יברך על נטילת ידים ואשר יצר ואלהי נשמה וכו' כן כתב בתשובה כלל ד' וכן כתב ה"ר דוד אבודרהם בשם מחזור ויטרי ואבן הירחי: **כתוב** האגור שמי שמהרהר בלבו תורה קודם שבירך ברכת התורה שפיר דמי דהרהור לאו כדיבור דמי לענין ברכה כמו לענין ק"ש ותפלה וכן פסקו התוס' בפרק מי שמתו (כ:) דהלכה כרב חסדא דהרהור לאו כדיבור דמי וכן לענין בעל קרי מותר להרהר בק"ש (ג): **וכתב** עוד האגור בשם מהרי"ו מולין דנשים מברכות ברכת התורה אף על פי שאינן חייבות ולא עוד אלא שהמלמד את בתו תורה כאילו מלמדה תיפלות זהו בתורה שבע"פ אבל לא תורה שבכתב ואע"פ שלשון ברכה לעסוק בדברי תורה משמע תורה שבע"פ מ"מ אין לשנות מטבע הברכות ועוד כי הן מברכות על קריאת הקרבנות ותפלה כנגד קרבנות תקנום וכן חייבות בתפלה ואם כן חייבות ג"כ בקריאת העולה והקרבנות וכל שכן לדברי סמ"ג שכתב שהנשים חייבות ללמוד הדינים השייכין להן ע"כ:

מח וקבעו לקרות פרשת התמיד כדאיתא במדרש בזמן שאין בית המקדש קיים מה תהא עליהם וכו' הכי איתא בפ' בתרא דתענית (כז:) ובסוף פ' בני העיר (לא:) וכתבתיו בסי' א':

השחר שאז היא פוטרת או שבירך אחר תפלת השחר ברכת התורה והתחיל ללמוד וכו' אבל אם בירך ברכת התורה בבקר וקרא מיד פרש' התמיד מזה לא דבר רבינו דאין בזה ספק דפשיט' דאפילו לא למד עד אחר היום דשוב א"צ לברך ברכת התור' אעפ"י שלא למד מיד אחר פ' התמיד כדקדקתי' הלכה ע"פ דברי התוספות וכל הני רבוותא ודו"ק:

מח וקבעו לקרות פרשת התמיד וכולי כתב בית יוסף והטעם שאומרים ברכת כהנים נראה שהוא משום שאנשי המשמר היו אומרים אותו בכל בקר וכמ"ש התו' ספ"ק דברכות סוף (דף י"א) עכ"ל ומ"מ קשה למה הקדימו לאמרן קודם פרשת התמיד ואפשר דס"ל כהצרפתים דאף בברכת התורה צריך שישנה על אתר וכיון דלא תקנו פ' התמיד אלא שתהא במקום הקרבת קרבן ולא לשם קריאה על כן הקדימו ברכת כהנים כדי לגלות דמשום קריאה אומרים אותה וה"ל קורא על אתר מיד אחר הברכה דהשת' אפי' ילך לעסקיו ואח"כ יתחיל ללמוד לאחר כמה שעות לא הוי הפסק וא"צ לברך כדלעיל בסימן הקוד' ולפי שאנו

דרכי משה

(ב) ול"נ דאין דברי ב"י ולא דברי מהרי"א נכונים בכאן כי האמת כי גם הרא"ש ס"ל דגם בברכת התורה צריך ללמוד מיד אחר הברכה וכמ"ש רבינו הטור והמדקדק בדברי הרא"ש יראה שכן הוא ולא ס"ל להרא"ש דיש לחלק בין אהבה רבה לברכת התורה אלא דברכת התורה אם התחיל ללמוד מיד אחריה סגי ליה אפילו אם הפסיק אח"כ משא"כ בברכת אהבה רבה דאע"פ דאם התחיל ללמוד מיד אחריה דהיינו שקורא ק"ש לא מהני אם הפסיק אח"כ אלא צריך ללמוד ג"כ שאר דברים מיד וכמ"ש רבינו בעל הטור דוק בדברי אשר"י ותמצא וכ"כ מהרש"ל ממש: ב (ג) וכ"כ הר"י בפי' הלכות הרי"ף יד ע"א וע"ל סי' פ"ד כתבתי דלפסוק דין בלא נתינת טעם הוי כהרהור: וכתב עוד האגור מי שרוצה ללמוד בהשכמה לכתחלה יש לו ליטול ידיו אבל אם אין לו מים יכול ללמוד כן עכ"ל:

מח (א) כתב הרב אבודרהם דנהגו ישראל להתנועע בשעה שקורין, כמו בנתינת התורה שהיתה ברתת וכו' גם ע"ש כל עצמותי תאמרנה וגו' כי כל עצמותיו היו מתנועעים בשעת שבח הבורא

פרישה

(יג) **אם** ישן כו' הוה הפסק וצריך לחזור ולברך. ז"ל ב"י והאגור כתב שא"צ. וכ"פ בש"ע: (יד) **אבל** אם רגיל להתנמנם כו' ע' מ"ש לעיל סי' מ"ד: (טו) **והמשכים** בבוקר כו' יש לו לברך וכ"כ מהרי"א בכתבים ולא כהרמב"ם. מורי: (טז) **כמו** שתקנו ברכה לאחריה והטעם שאין מברכין ג"כ אחר הלימוד כתבתי בדרישה סעיף ד': (יז) **יברך** ענט"י ואשר יצר עיין מ"ש רמ"א בש"ע: (יח) **וכל** סדר הברכות הטעם שהרי מן הראוי היה לו לברך מיד כל א' וא' בשעתו כמ"ש לעיל סי' מ"ו הילכך לא לאחר כולי האי ואח"כ יאמר לעולם יהא כו' עד וישכם ויאמר רבון כל העולמים כו' שהוא שייך לומר בהשכמה וק"ל: (יט) **וברכת** התורה כו' א"ל דמזה מוכח שהיה אומר ברכת התורה קודם פ' התמיד ולא כמנהג רבינו הנ"ל. די"ל שהיה אומר כסדר ר"ע הנ"ל דהיה אומר רבון העולמים כו' לבסוף אחר ברייתא דר' ישמעאל וק"ל: ובסדור

דרישה

רלה שלא לעשותן עד אחר שעה הרשות בידו כשמפסיק בין ברכה לאכילה או לעשיית המצוה נראה שאותה ברכה אינו חוזרת על אותו אכילה או אותה עשייה אבל ת"ת שחייב לעסוק בה תמיד כשמפסיק בין ברכה ללימוד לא הוה הפסק מאחר שבאותו הזמן שהפסיק היה מחויב ללמוד עכ"ל. כתב מורי אפילו נשים מברכין אותה דמצוה להם ללמוד המצות המחוייבות בהן ואפילו א"י אמרו בעבודת כוכבים א"י העוסק בתורה טוב יותר מכ"ג ומתרלי התו' שאיירי שעוסק בז' מצות שנצטווה כו' עכ"ל מורי ז"ל: ויברכו

חדושי הגהות

ב בספרי הטור שלפנינו היה כתוב סעיף זה בסימן שאח"ז ואין שם מקומו לכן ציינתיו פה:

לו כבר הקדמתי להם סדר הקרבנות כ"ז שעוסקין בהן מעלה אני עליהם כאילו הקריבום לפני (א) ובסדור ר"ע כתוב פרשת ברכת כהנים אחר ברכת התורה קודם פרשת התמיד ויש נוהגין לומר אחריה פסוק וערבה לה' מנחת יהודה וגו' וטוב לומר אחריה סדר המערכה (ב) שזה נוסחה (ג) אביי מסדר סדר המערכה משמיה דגמרא ואליבא דאבא שאול (ד) מערכה גדולה (ה) קודמת למערכה שנייה (ו) של קטורת מערכה שנייה של קטרת (ז) קודמת לסדור שני גזרי עצים וסדור שני גזרי עצים קודם לדישון מזבח הפנימי ודישון מזבח הפנימי קודם להטבת חמש נרות והטבת חמש נרות (ח) קודם לדם תמיד (ט) ודם תמיד קודם להטבת שתי נרות והטבת שתי נרות (י) קודם לקטרת וקטרת (יא) קודם לאברים ואברים קודמין (יב) למנחה ומנחה לחביתין וחביתין (יג) לנסכים ונסכים קודמין למוספין ומוספין קודמין לבזיכין ובזיכין קודמין לתמיד של בין הערבים שנאמר והקטיר עליה חלבי השלמים עליה השלם כל הקרבנות כולם (יד) וטוב לומר אחר זה רבון העולמים אתה צויתנו להקריב קרבן התמיד במועדו ולהיות כהנים בעבודתם ולויים בדוכנם וישראל במעמדם ועתה בעונותינו חרב המקדש ובטל התמיד ואין לנו כהן בעבודתו ולא לוי בדוכנו ולא ישראל במעמדו ואתה אמרת ונשלמה פרים שפתינו לכן יה"ר מלפניך שיהא זה חשוב ומקובל לפניך כאילו קרב התמיד במועדו ועמדתי על מעמדו ואם אין יכול לאומרו מפני שהוא עם הצבור טוב הוא שיקרא פרשת התמיד לבדו ויאמר אותו (טו) ואין לחוש אם יקרא פרשת התמיד שנית עם הצבור ולרווחא דמלתא יכוין בקריאה שנייה כקורא בתורה · ובשבת מוסיפין וביום השבת שני כבשים וגו' ונוהגין באשכנז לקרות בר"ח ובראשי חדשיכם ובעל המנהיג השיב על המנהג מפני שאין נכון להזכיר קרבן מוסף עם תמיד של שחר ואינו קשה שמוסף זמנו כל היום :

מט **ומה** שקורין פרשת התמיד על פה וכן פסוקי דזמרה (א) אע"ג דקי"ל דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה כתב

ב"ח

שאנו תופסין כדברי התו' בשם ר"י דא"ל וכך היא דעת הר' יונה והרא"ש והר"ר ירוחם והמרדכי על כן אין נוהגין לומר ברכת כהנים קודם פ' התמיד מיהו כבר כתב רבינו בס"ס מ"ו שהוא הנהיג לומר ברכת התורה מיד אחר אלהי נשמה ולומר אחרי' ברכת כהנים וכו' וכך הוא מנהגינו בסדורי' שבידינו וגם כתוב בהם אחר ברכת כהנים משנת אלו דברים שאין להם שיעור וברייתא דאלו דברים שאדם אוכל מפירותיה' וכמ"ש התו' בשם הצרפתי' ע"ש ועיין בסי' מ"ו בסופו :

אביי מסדר סדר מערכ' בפ"ג דיומא ריש (דף ל"ג) ופי' רש"י מנה סדר עבודו' של כל יום ויום : משמיה דגמרא דכוליה ישיבה דרבנן דבי מדרשא : ואליבא דאבא שאול דאמר בפ"ק סוף (דף י"ד) הטבת כל הנרות קודמות לקטור' ובדם התמיד מפסיק להו לנרות אבל רבנן פליגי עלי' וס"ל דבקטורת מפסיק להו והתם מפרש במאי פליגי : מערכה גדולה שעליה יקטירו כל הקטרות קודמת לסדר לפני המערכה שנייה שעושין בקרן מערבית דרומית משוכה מן הקרן ד' אמות לצד צפון וקרוייה של קטורת לפי שממנה חותין גחלים להכניס' למזבח הפנימי שחרית וערבית להקטיר עליה קטורת תמיד פרס שחרית ופרס בין הערבים : לסידור שני גזרי עצים מצוה בכל יום כשערכו המערכה להוסיף עליה שני בקעיות עצים ארוכות כמדת רוחב המערכה הגדולה ונותנן ממעל לעצי המערכה שנאמר ונתנו עצים על האש וכן בין הערבים : להטבת חמש נרות הא דמפסיק ההטבה בשחיטת התמיד וזריקת דמו ואינו מטיבם כולם יחד משום דכתיב בבקר בבקר בהטיבו את הנרות אמר' תורה חלק הטבה לשני בקרים ועושה הטבת חמש נרות בתחלה ואחר כך הטבת שתי נרות האחרים דכיון שהתחיל עביד רובא וכו' והטבה הוא ניקוי הבזיכים וקנוסס וחלוף הפתילות והסרת השמן הישן והדשן ונתינת שמן חדש ופתילה חדשה : קודם לדם התמיד לשחיטה ולזריקה : לקטורת של מזבח הפנימי : לאברי' להקטי' אברים של תמיד על מזבח החיצון : למנחה מנחת נסכים של תמיד דכתיב ועשירית האיפה סלת למנחה וגומר : לנסכים לנסך יינו של תמיד : למוספין אם שבת הוא : לבזיכין לשני בזיכי לבונ' שנקטרת הלבונה כשמסלקין את הלחם בשבת : עליה השלם כו' על עולת תמיד של שחר הקטר והשלם כל הקרבנות ולא על של בין הערבים לימד על תמיד של בין הערבים שהוא אחרון לכל הקרבנות :

ואין לחוש אם יקרא פרשת התמיד שנית עם הצבור פי' וא"כ הוי כמקרי' שני תמידין ואיכא בל תוסיף דבקריאה בעלמא ליכא משום בל תוסיף ב"י :

ובעל המנהיג השי' על המנהג מפני שאין נכון להזכיר קרבן של מוסף עם תמיד של שחר נראה דרצונו לומר דבשעה שמזכיר תמיד של שחר בבקר קודם תפלת שחרית אין נכון להזכיר עמו קרבן מוסף דהא תפלת שחרית ניתקן במקום קרבן תמיד ועדיין לא התפלל א"כ אין נכון להזכיר של מוסף באותה שעה ומשמע דאם היה מזכירו לאחר תפל' שחרית קודם מוסף היה נכון :

ומ"ש רבי' ואינו קשה שמוסף זמנו כל היום כלומר כיון שאין כאן אלא הזכרה בעלמא כי היכא דמזכיר תמיד של שחר ועדיין לא התפלל של שחרית ה"נ מזכיר של מוספין כיון דזה וזה זמן הקרבתם הגיע דמוסף זמנו כל היום :

מט **ומה** שקורין פ' התמיד על פה כו' החלוק שכתב הר' חיים כתבו המרדכי בשם ר"ת בפר' הניזקין ומביא ראיה מהא דאיתא בפ' הקומץ דתפילין ומזוזות נכתבות שלא מן הכתב דמגרס גריסן פי' שהסופרים רגילין בהן ומביאו ב"י וע"ל סימן ל"ב ולפי זה הא דכתב הר' חיים ז"ל דבר שרגיל ושגור בפי כל וכו' אין ר"ל דוקא שיהא רגיל בפי כל דאפילו אינו שגור בפי כל מכל מקום לאותו שהוא רגיל בהן מותר לו לאומרן על פה כי היכא דשרינן לסופרים שרגילין בפרשת תפילין

ב"י

ובסידור רב עמרם כתב פרשת ברכת כהנים אחר ברכת התורה קודם פרשת התמיד וכן אנו נוהגים והטעם שאנו אומרים פ' ברכת כהנים נראה שהוא מפני שאנשי משמר היו אומרים אותה בכל בקר וכמו שכתבו התוספ' בספ"ק דברכות (יא:) : **ויש** נוהגים לומר אחריה סדר המערכ' שזה נוסחה אביי מסדר סדר מערכה וכו' והיא בפ"ג דיומא (לג.) ופירש"י אביי מסדר סדר מערכ' · מנה סדר עבודות של כל יום ויום : משמיה דגמרא · דכוליה ישיבה דרבנן דבי מדרשא : ואליבא דאבא שאול · דאמר בפ"ק (יד:) הטבת כל הנרות קודמות לכל הקטרת : מערכה גדולה · שעליה הקטירו כל הקטרת קודמת לסדור לפני המערכה שניה שעושין בקרן מערבית דרומית משוך מן הקרן ד' אמות לצד צפון שממנה חותין גחלים להכנים למזבח פנימי שחרית וערבית להקטיר עליה קטרת תמיד פרס שחרית ופרס בין הערבים : לסידור שני גזרי עצים. שמסדרין על מערכה גדולה : לדם התמיד . לשחיטה ולזריקה : קטרת . על מזבח הפנימי : קודמת לאברים · להקטיר אברי התמיד על מזבח החיצון : למנחה · מנחת נסכים של תמיד דכתיב ועשירית האיפה סולת למנחה : לנסכים · לנסך יינו של תמיד : ונסכים למוספים . אם שבת הוא : שנאמר והקטיר עליה חלבי השלמים · ודריש ליה לשם השלמה עליה על העולת תמיד של שחר האמור בראש המקרא שנאמר וערך עליה העולה והקטיר והוסיף והשלים אחריה כל הקרבנות ולא על של בין הערבים שהוא אחרון כל הקרבנות ע"כ ואע"פ שהרמב"ם בפ"ו מהל' תמידין ומוספין פסק כרבנן דפליגי אאבא שאול ואמרי קטרת מפסיק בין הטבת חמש להטבת שתים ושחיטת התמיד וזריקתו קודם להטבת חמש וכן נראה דעת סמ"ג בסי' קצ"ב וכתבו עוד והמדשן את המזבח מדשנו בשעה שהשוחט שוחט את התמיד ולפ"ז היה ראוי לסדר כך וסידור שני גזרי עצים קודם לדישון מזבח הפנימי ודם התמיד ודישון מזבח פנימי ודם התמיד קודם להטבת ה' נרות והטבת חמש נרות קודם לקטרת וקטרת קודם להטבת שתי נרות והטבת שתי נרות קודם לאברים ואברים לחביתין וכו' מאחר שמנאו העולם שאביי סדר הסדר אליבא דאבא שאול משמע דס"ל דהכי הלכתא ולכן לא רצו לשנות הסדר ההוא :

ואין לחוש אם יקרא פרשת התמיד שנית עם הצבור כלומר ולא תימא דהוי כמקריב תמידין בשחרית דהוי כמוסיף על המצות דבקריאה בעלמא ליכא משום בל תוסיף :

ובעל המנהיג השיב על המנהג וכו' ז"ל המנהיג ואשר כתב ר"ע לשבת וביום השבת לר"ח ובראשי חדשיכם וכן מנהג פרובינציא וספרד לא יתכן דהיאך נזכיר קרבן המוספין קודם לתמיד השחר ועל מקומן הן נזכרין במוסף ולא ולמד משעירי הרגלים שאינן נזכרין כי אם בתפלת המוסף בלבד עכ"ל : ורבינו טען עליו על הטעם הראשון שמוסף זמנו כל היום ואיכא טענה שאף ע"פ שזמנו כל היום מכל מקום לכתחלה צריך להקדים של שחר למוספין ועל מ"ש המנהיג ולא ולמד משעירי הרגלים י"ל דשאני מוספי הרגלים שגם בתפלת המוספין אין אומרים אותן מפני שאין רגילים בהם ויבואו לטעות ובכלבו כתוב שאין מוסיפין בר"ח פרשת ובראשי חדשיכם ולא במועד פרשת המועד לפי שקורין אותה בתורה אבל פרשת התמיד שאין קורין אותה בתורה שאין בכל יום ספר תורה ולא מוסף שבת לפי שאין בו אלא שני פסוקים לכך נהגו לאומרה בכל יום ופרשת שבת בכל שבת עכ"ל וכן נהגו (ג) :

מט **ומה** שקורין פרשת התמיד על פה וכן פסוקי דזמר' אע"ג דקי"ל דברים שבכתב וכו' בפרק הניזקין (ס:) ובתמורה פרק יש בקרבנו' (יד:) אמרינן

דרכי משה

הבורא יתברך עכ"ל והרקנט פרשת וישמע יתרו כתב הטעם ע"פ הקבלה בתנועות אלו שמנענעים ישראל בשעת התפלה וכן הוא בזוהר : (ב) אמנם מנהגינו כמנהג אשכנז מצאתי וכ"כ הטור לקמן סי' תכ"א :

פרישה

סי' מח (א) **ובסידור** רב עמרם כתב פרשת ברכת כהנים כו' הטעם שאנו אומרים ברכת כהנים מפני שאנשי משמר היו אומרים אותו בכל יום בבוקר וכמ"ש התוס' בפ"ק דברכות :

(ב) **שזה** נוסחה אביי מסדר סדר המערכה משמיה דגמרא פירש"י מנה סדר עבודות של כל יום אליבא דכולה בני ישיבה ואליבא דאבא שאול דפליג ארבנן בהטבת נרות כו' ועיין בב"י שכתב דהרמב"ם פ"ו מהל' תמידין וסמ"ג פסקו כרבנן ואפשר דס"ל כפי' הערוך שפי' משמיה דגמרא לא אמרה משום חכם אלא בסתם עכ"ל וק"ל :

(ג) **אביי** מסדר סדר המערכה כו' והא דלא חשיב נמי תרומת הדשן דהוי נמי תחלת העבוד' של יום י"ל מפני שלפעמים מקדימין אותן מאשמורת הראשון הלכך לא חשיב לה לפי שהיה הפסק גדול בינה ובין אלו שחושב כאן אבל כל אלו שחשב כאן היו רגילין לעשותן זה אחר זה . ועי"ל תרומת הדשן עיקר מצוותה רק בלילה אבל כל אלו אם רצה לעשותן ביום הרשות בידו תו':

(ד) **מערכה** גדולה פי' שעליה יקטירו כל הקטורת [כך פירש"י בפרק הממונה דף ל"ג] ונראה דר"ל שהיו מקטירים עליה כל אברי הקרבנות לא קטורת ממש שוב מצאתי ברא"ם בפרשת צו שפי' כן על הברייתא דמייתי בפרק טרף בקלפי דף מ"ה בכל יום היו ב' מערכות אחת מערכה גדולה ואחת מערכה שנייה של קטורת . וכתב עליה ז"ל פי' בתחלה היו מבעירין אש על מערכה גדולה ונקראת גדולה מפני שלא היתה המערכה ההיא בעבור עולת התמיד בלבד אלא גדולה מאוד שתוכל לקבל בתוכה כל הקטרות של אותו יום עד תמיד של בין הערבים כדתניא בת"כ מנין שיעשה מערכה גדולה שתקבל כל העולות כו' ע"ש:

(ה) **קודמת** למערכה שנייה פי' קודמת לסדר לפני המערכה שנייה שעושין בקרן מערבית דרומית משוך מן הקרן ד' אמות לצד צפון :

(ו) **של** קטורת פי' שממנה חותין גחלים להכנים למזבח הפנימי שחרית וערבית להקטיר עליה קטורת תמיד פרס שחרית ופרס בין הערביים : (ז) **קודמת** לסדור ב' גזרי עצים פי' שמסדרין על מערכה הגדולה : (ח) **קודם** לדם התמיד פי' לשחיטה ולזריקה :

(ט) **ודם** התמיד קודם להטבת ב' נרות עיין ברא"ם בפרשת תצוה שהביא רש"י ותוס' שכתבו דהא דבר שאמצעי היה דולק עד הבקר שממנו היה מדליקין שאר הנרות לא היה אלא כל ימי שמעון הצדיק ומשם והלאה כבה : (י) **קודם** לקטורת פי' של מזבח הפנימי : (יא) **קודמת** לאיברים פי' להקטיר איברי התמיד על מזבח החיצון : (יב) **למנחה** פי' מנחת נסכו של תמיד דכתיב ועשירית האיפה סולת למנחה : (יג) **לנסכים** פי' לנסך יינו של תמיד · למוספין ר"ל אם שבת הוא שנא' והקטיר עליה כו' ודרשינן השלם עליה ר"ל על העולת תמיד של שחר האמור בראש המקרא שנאמר וערך עליה העולה והקטיר והוסיף והשלים אחריה כל הקרבנות ולא על התמיד של בין הערבים [ר"ל שהרי אמר עליה משמע אבל לא על· של בין הערביים] למד על תמיד של בין הערביים שהוא אחרון לכל הקרבנות כל זה ל' רש"י פרק הממונה : (יד) **וטוב** לומר אחר זה רבון כל העולמים כו' דייק רבינו לכתוב אחר זה משמע אבל לא לאמר משנת איזהו מקומן וכמ"ש לעיל בסי' א' ועיין בסמוך : (טו) **ואין** לחוש אם יקרא פ' התמיד שנית כלומר ולא תימא דהוי כמקריב ב' תמידין בשחרית דהוה כמוסיף על המצות דבקריאה בעלמא ליכא משום בל תוסיף . ובעל המנהיג השיב על המנהג ז"ל ואשר כתב ר"ע לשבת וביום השבת לר"ח ובראשי חדשיכם וכן מנהג ספרד ופרובינציא · ולא יתכן דהאיך נזכיר קרבן המוספין קודם לתמיד השחר ועל מקומן הן נזכרין במוסף לא ולמד משעירי הרגלים שאין נזכרין כי אם בתפלת מוסף בלבד עכ"ל · ורבינו טען על הטע' הראשון שמוסף זמנו כל היום [דכתיב דבר יום ביומו משמע כל היום והיינו קרבן מוספין ותפלה תקנו חז"ל נגד הקרבן] ואיכא טענה שאעפ"י שזמנו כל היום מ"מ לכתחלה צריך להקדים של שחר למוספין · ועל מ"ש המנהיג ללמוד משעירי הרגלים י"ל דשאני מוספי הרגלים שגם בתפלת המוספין אין אומרים אותן מפני שאין רגילים בהם ויבואו לטעות · משא"כ של שבת וי"ט דרגילי בהו וכ"כ רבינו לקמן סי' תקל"א ופסק רמ"א כמנהג אשכנז הנ"ל לקרות בר"ח ובראשי חדשיכם ואעפ"י שיקרא אותן אח"כ בתורה מ"מ קורין אותו לפרסם שהוא ר"ח :

סי' מט (א) **אע"ג** דקי"ל דברים שבכתב א"א רשאי לאומרן ע"פ טעמא דקי"ל זה משום דאיכא

(א) כתב דודי הרב רבי חיים ז"ל כל דבר שרגיל ושגור בפי כל (ב) אין בו משום דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה (ג) וא"א הרא"ש ז"ל היה אומר דלא אמרינן דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה אלא להוציא אחרים ידי חובתן אבל כל אחד לעצמו שרי לכן נוהגים באשכנז כשמגיע ש"ץ לפסוקים שבתפלה כגון מי כמוכה באלים ה' ה' ימלוך לעולם ועד שהוא שותק והקהל אומר אותו כל אחד ואחד בפני עצמו :

נ **וקבעו** לשנות משנת איזהו מקומן וברייתא דרבי ישמעאל אומר בי"ג מדות אחר פרשת התמיד משום הא דאמר רב ספרא (א) לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא שליש במשנה שליש בתלמוד ופריך ומי ידע כמה חיי ומשני לא נצרכה אלא ליומי (א) (ב) שצריך בכל יום ללמוד משלשתן ומדרש של ברייתא דרבי ישמעאל הוי במקום תלמוד שהמדרש בתלמוד (ג) ועוד שהיא תחלת תורת כהנים שהוא ראש לכל הקרבנות קבעוה אצל הקרבנות ומשנת איזהו מקומן קבעוה אחר פ' התמיד משום דכתיב ובכל מקום מוקטר מוגש לשמי וכי בכל מקום מוקטר מוגש אלא אלו ת"ח (ד) שעוסקין בעבודה בכ"מ מעלה אני עליהם כאילו מקריבין ומגישים לשמי :

ברוך

ב"י

אמרינן הכי וטעמא משום דאיכא מילי טובא דמדרשי מתוך הכתב כגון יתרות וחסרו' וקרי ולא כתי' ודכוותייהו ואי אמרת להו על פה בציר להו וכתבו התוס' בפרק יש בקרבנות וא"ת היכי אמרי' מזמורי' ע"פ וי"ל דאין להקפיד רק מ"ש בחומש אמנם קשה היכי קרינן ויושע וק"ש וי"ל דאין להקפיד אלא בדבר שמוציא אחרים ידי חובתן והמרדכי כתב בפרק הניזקין וא"ת והיאך קרינן שירת הים ופ' הקרבנות בב"ה בע"פ והלא דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם ע"פ ואומר ר"ת דהכי מיגרם גרסינן תדע דאמרינן תפילין ומזוזות נכתבין שלא מן הכתב דמיגרם גריסן והא דאמרינן ביומא (סח:) ובעשור שבחומש הפקודים קורא ע"פ התם נמי טעמא כדפרישית דאין גוללין ס"ת בצבור ולהביא ס"ת אחר א"א משום פגמו של ראשון . וה"ר יונה כתב בפ"ק דברכות הא דתנן הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם הקורא בתור' ויש לשאול מה בא להשמיענו ותירץ ה"ר שלמה מן ההר דאתא לאשמועינן שאע"פ שדברים שבכתב לא ניתנו לאומרם ע"פ ק"ש יכול לקרות ע"פ ואע"פ שאינו קורא אותה לשם חובה דכיון שניתנה לאמרה ע"פ לחובה יכול לאמרה אפי' שלא לחובה כל הפעמים שירצה ומזה הטעם התקינו לומר פרשת הקרבנות ע"פ בכל יום מפני שהיא חובה כדאמרינן במדרש אמר אברהם אבינו במה אדע כי אירשנה כלומר באיזה זכות יתקיימו להם הבטחותיך אמר ליה בזכות הקרבנות שנאמר קחה לי עגלה משולשת וכו' תינח בזמן שבית המקדש קיים בזמן שאין בית המקדש קיים מאי ואמרו לפני פרשת הקרבנות ומעלה אני עליהם כאילו בנו ב"ה והקריבו עליו קרבן ומזה הטעם אומרים בהרבה מקומות פרשת ברכת כהנים דכיון שחובה לומר בכל יום ברכת כהנים ע"פ בשעת נשיאת כפים יכול לאמרה אפי' שלא במקום חובה ומזה הטעם אמרו ובעשור שבחומש הפקודים קורא ע"פ דכיון שהוא מענין הקרבנות ומצוה שמצוה לומר פ' הקרבנות על פה כדאמרינן לעיל לא חששו בקריאתה אפילו כשאינו לחובה כללו של דבר כל פסוק שניתן למצוה או לחובה לאמרו על פה יכול לאומרו כמה פעמים שירצה אפילו בשעה שאין בו מצוה כלל ואין בזה משום דברים שבכתב לא ניתנו לאומרם ע"פ הואיל וניתנו לאומרם פעם אחת ע"כ . והכלבו כתב על פרשת התמיד וברכת כהנים שנהגו לאומרם ע"פ אע"ג דדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם ע"פ משום עת לעשות לה' נהגו בו היתר שאי אפשר לכל א' להביא לו ספר לקרות בו בכל בקר ובסי' י"ג כתב שמזמור יענך ה' ביום צרה אומר אותו בלחש רק פסוק ראשון לפי שדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם ע"פ וטעם זה בק"ש שאנו אומרים בלחש וכן כמה פסוקים ובשביל פסוקים ב' או ג' הואיל וכן שגורין אין לחוש יש אומרים שאין אסור לומר ע"פ אלא בניגון הטעמים ובירושלמי מפרש דברים שבכתב וכו' שזהו דוקא בס"ת שמא יאמרו חסר משם אבל בתפלה אין לחוש כלל והרי"ף כתב דוקא להוציא אחרים י"ח אמרי' דברים שבכתב אבל גבי עצמו לא כדמפרש בתוס' עכ"ל · וה"ר דוד אבודרהם כ' אבל הקרבנות החילוק של הירושלמי דהא דאמרי' דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם ע"פ שהוא בקורא בתורה שמא יאמרו חסר משם אבל בתפלה אין לחוש (ג) :

נ **וקבעו** לשנות משנת איזהו מקומן וברייתא דר' ישמעאל וכו' משום הא דאמר רב ספרא לעולם ישלש אדם וכו' הא דרב ספרא איתא פ"ק דקידושין (ל.) וכתבו שם התוס' והרא"ש שעל כן תיקן בסדר רב עמרם כמו שאנו נוהגים לומר בכל יום קודם פסוקי דזמרה מקרא ומשנה ותלמוד ור"ת פירש שאנו סומכין אהא דאמרינן בסנהדרין בבל בלולה במקרא ובמשנה ובתלמוד דתלמוד בבלי בלול בכולם : **וכתב** הרא"ה שתיקנו לשנות פרק איזהו מקומן לפי שאין בכל אותו פרק מחלוקת והיא משנה ברורה למשה מסיני עכ"ל : **וכי** כל מקום מוקטר מוגש אלא אלו תלמידי חכמים שעוסקים בעבודה בכל מקום וכו' בסוף מסכת מנחות (קי:) : **בזמן** הזה נוהגים לומר אחר ברייתא דרבי ישמעאל וכו' הודו לה' קראו בשמו וכו' ופסוקים אחרים וכתוב בספר א"ח שהטעם לפי שכל השנים שהיה הארון בירועה תקן דוד שיהיו אומרים זה המזמור כמו שמפורש בספר יוחסין ומפורש בסדר עולם כי בתמיד של שחר אומר מהודו לה' עד ובנביאי אל תרעו ובתמיד של בין הערבים מן שירו לה' עד והלל לה' רוממו ה' אלהינו וכו' ושאר פסוקי דרחמי כגון ה' צבאות עמנו וכו' ה' צבאות אשרי אדם בוטח בך וכו' כדאמרי' בירושלמי אל יהי פסוק זה זז מפיך ה' צבאות וחבירו ויש במזמור זה י' לשונות של הודאה כנגד י' מכות שהביא הקב"ה על המצרים וי' נסים לאבותינו על הים ובשבתות וי"ט מוסיפים אחר הודו לה' השמים מספרים רננו צדיקים לדוד בשנותו תפלה למשה יושב בסתר הללו את שם ה' ויש מקומות מסדרין אלו המזמורים בסידור אחד ומוסיפין מזמורים אחרים ויש מקומות מתחילין אחר הודו לה' ה' מלך ה' מלך וכן מנהגינו ונהגו לכופלו בכל ספרד ונראה הטעם להודיע ייחוד מלכותו בשבת ליום שכולו שבת ואחרים אומרים פסוקים מקובצים ויש מקומות מתחילין ברוך ה' אלהי ישראל וחבריו אומרים ברכו ה' מלאכיו וכו' ויש מקומות שאומרים אחר הלל גדול בשבת ברוך שאמר ובחול אומרים אותו לאחר הודו לה' ויש מקומות אומרים ברוך שאמר קודם הודו לה' בין בחול בין בשבת עכ"ל : ומנהגינו לומר ב"ש אחר ה' מלך ומזמור השמים מספרים ובשבת אחר הלל הגדול ומשמע מדברי א"ח שאין אומרים מזמור השמים מספרים בחול וכן נראה מדברי הזוהר פרשת תרומה דף קל"ו וקל"ז וע"ש אבל העולם נוהגים לאומרו :

ונוהגים עכשיו לומר בכל יום ה' מלך ה' מלך וכו' פעמים בעמידה וז"ל שבולי הלקט מה שנהגו לומר ה' מלך בעמידה בזמירות בשבתות וי"ט כתב ה"ר בנימין הטעם לפי שנמצא בהגדה מלאך אחד עומד שחרית באמצע הרקיע ופותח ואומר ה' מלך ה' מלך וכו' · וכל גדודי מעלה עונין אחריו עד שמגיעין לברכו וכשם שהמלאכים אומרים אותו בעמידה כך אנו ראויים לאומרו בעמידה ובחול לפי שמתבטלין ממלאכתן וצריכין למעשה ידיהם ואין להם פנאי לא נהגו לאומרו בעמידה ומה שאומר א במ"ם שאומרים אותו בפסח בעמידה לאו לאפוקי שאר י"ט ושבתות אלא לאפוקי ימות החול ויש שא"א אותו בחול כלל עכ"ל ומה שאומרים אותו פעמים נראה שהוא ע"פ מ"ש בתיקונים כשבא לפרש הסודות הנרמזים בשבת זה אמר ובגין דא כפל לון תרין זימנין ויש נוהגים לאומרו ג"פ ואין להם על מה שיסמוכו : ב **ומ"ש** משום הא דאיתא בפרק כל כתבי יהא חלקי עם גומרי הלל בכל יום ומסקינן כי קאמר בפסוקי דזמרה ופירש"י פסוקי דזמרה שני מזמורים של הלולים הללו את

ב"ח

בפי כל שאר העולם אלא לפי דהקושיא קשה על כל אדם שאומרים אותם על פה שכתב הרא"ש בין להוציא אחרים ובין יש בקרבנות וכן כתב הכלבו בשם הרי"ף ומביאו ב"י והכי עיקר דאין רשאי להוציא אחרים בעל פה . אף על פי שהוא רגיל ושגור בפי השליח צבור וכמו שכתב רבי' לכן נוהגים וכו' ונראה דאף הר' חיים מודה בזה דלהוציא אחרים לא מהני הא דשגור בפי השליח צבור ולא היתה דעת הר' חיים אלא לומר דאפילו לעצמו לא שרי לקרות פרשת התמיד ופסוקי דזמרה בעל פה אם אינו שגור בפיו והכי נקטינן גם הרא"ש מודה בזה ואין הפירושים חולקים כלל דזה וזה מדברי התוס' הם ולכן נזהרים המדקדקים שלא לומר על פה כלל אפילו לעצמם משום דלפעמים אינו שגור בפיהם בפרט לזקנים דהשכחה גוברת בהם ועיין בב"י כתב עוד כמה טעמים למה אומרים בעל פה · וכתבו עוד התוס' ומביאו ב"י דאין אנו מקפידין אלא על מה שכתוב בחומש ולכן לא קשה מפסוק לעושה אורים גדולים כל"ח ומפסוק השם נפשנו בחיים ומפסוק כי פדה ה' את יעקב :

נ **וקבעו** לשנות משנת איזהו מקומן וכו' ומה שכתב ועוד שהיא תחלת תורת כהנים וכו' נראה דמשום דלטעם הראשון קשה אמאי לא קבעו מאמר מן התלמוד דעדיף ממדרש שאינו אלא כמו תלמוד וכדאמר רב ספרא שליש מן התלמוד לכן אמר ועוד שהיא תחלת תורת כהנים וכו' ולפי שקשה לפי זה היא גופא טעמא מאי למה קבעו משנת איזהו מקומן דמיירי בקרבנות ועל כן קבעו כמי ברייתא שהיא תחלת ת"כ וכו' לא נכתב לא ה"א ולא וי"ו אלא הוה ליה לקבוע משנה

משמע

דרכי משה

מט (א) מצאתי בהגה' אלפס דמגילה שכתב דהא דאסור לאומרו על פה דוקא יחיד אבל ציבור ביחד שרי ולכן עונים מי כמוכה כו' : (ב) וכתב בא"ז הל' תפילין אם אינו שגור בפי כל אע"ג דשגור בפיו אסור לאומרו בע"פ : (ג) ועיין בי"ד סי' רפ"ג אי מותר לכתוב אלו הפרשיות בפני עצמן :

נ (א) ובי"ד הלכות ת"ת נתבאר דין זה ע"ש :

פרישה

מט (א) דאיכא מילי טובא דמדרשי מתוך הכתב כגון חסירות ויתרות וקרי ולא כתיב ודכוותייהו ואי א"ת להו ע"פ בציר להו . ומה"ט שמעתי כמי שאמרו דברים שבע"פ א"א רשאי לכותב' משום כדי שלא יתבש מדוייקים יתירים הנופלים מתוך הכתב וחלופי גירסאות ושוב מצאתי שכתב ר"ן בפרק הקורא את המגילה דף כ"ג ע"א ז"ל וכן דברים שבע"פ הם פירוש לדברים שבכתב וכשאין נאמרין על בע"פ אי אפשר לעמוד עליהן אלא מפי מלמד שיפרש לו הפירוש יפה ואילו היה נכתב אי אפשר שנסתפק שלא היה מבין הלשון ומיהו ס"מ לדידהו אבל לדידן שרי למכתב תורה שבע"פ שהשכחה גוברת ומצוה וכתוב עת לעשות לה' הפרו תורתיך עכ"ל:

(ג) **וא"א** ז"ל היה אומר כו' עיין בב"י שהביא דברי התוס' באריכות . לכן נוהגין באשכנ"ז כשמגיע ש"ץ לפסוקים כו' ז"ל רא"ש וק' מה יעשה בהשם נפשנו בחיים וגו' ומזמור ס"ו שאומר אותו ש"ץ עכ"ל הגהות רא"ש · ונראה דל"ק דשאני מי כמוך וה' ימלוך שאמרים לפניו בשמחה רבה ואמרו כלם · מי כמוך כו' דמשמע בהדיא שאמר הפסוק כמו שאמרו אותו ישראל וכן זה אלי מנו ואמרו ה' ימלוך · משא"כ השם בחיים שאינו כראה וניכר מתוך הלשון שהוא פסוק · אלא משתמע לשבח בעלמא כמו שאר שבחים שאנו מזכירין באמת ואמונה וק"ל · וכמו שכתב רבינו בשם הרמ"ה לקמן סי' קי"ו אהא דאמרינן רפאינו ה' ונרפא מקרא כתיב רפאני ה' וארפא וקי"ל כל הכתוב לרבים אין מכנין אותו ליחיד · דהיינו דוקא כשקורין הפסוק דרך קריאתו ולא בשמיעה לומר אותה דרך תפלה ושבח עכ"ל רבותא :

נ (א) **לעולם** ישלש אדם שנותיו כו' וכתב ר"ת שאנו סומכין על הא דאמרינן בבל בלולה במקרא ובמשנה ובתלמוד דתלמוד בבלי בלול מכולם :

(ב) **שצריך** בכל יום ללמוד משלשתן עיין בי"ד סי' רמ"ו לדברי הרמב"ם ור"ת · ולכאורה נ"ל דגם כאן מוכח דאמירת סדר משניות איזהו מקומן לאו במקום קרבן הם · וא"צ לומר אמ"כ יהי רצון הנ"ל בסי' א' דאל"כ למה נתן רבינו כאן הטעם שקבעו משנת איזהו מקומן כו' אחר פרשת התמיד משום לעולם ישלש וכו' ולא נתן הטעם כמ"ש לעיל סי' א' מ"מ? אקביעות פרשת התמיד שהוא במקום הקרבנות אלא ש"מ כמ"ש · אבל היותר נראה תמיד שהוא חובה בזמן שב"ה קיים על כל ישראל להקריבו בכל יום בקר וערב ע"ז שייך לומר שקבעו פרשת התמיד לאומרו כל ישראל דבר יום ביומו לשלם פרים שפתינו במקום הקרבת תמיד משא"כ משנת איזהו מקומן שלא נזכר בו פרשת התמיד ולא שאר קרבנות צבור הנקרבים בכל יום אלא לפרקים בי"כ ולרגלים וקרבנות יחיד וחטאות ואשמות שלא היו מקריבים ג"כ תמיד אלא כל אחד לעת הצורך וא"כ א"א לומר דמשום דנשלם פרים שפתינו תקנוהו לומר לכל ישראל בכל יום · מש"ה קאמר דעיקר טעמן הוא משום כדי לצאת י"ח בלימוד משנה ותלמוד ובחרו במשנה זו משום שהיא מדברת בקרבנות ומועיל למוטא ולמאן דאיכנו מוטא כאילו הקריב עולת נדבה ולכן אחר פרשת התמיד אמר מעלה אני עליהם כאילו הקריבום לפני ול' זה שייך לומר אקרבן התמיד שהוא חובה ולמטה אמר מעלה אני עליהם כאילו מגישים לשמי דהיינו לנדבה · גם בפ' התמיד שקורין כל עניני הקרבן שייך לומר הקריבום לפני משא"כ במשנה וק"ל : (ג) **ועוד** שהיא תחלת ת"כ אין זה טעם בפ"ע אלא סיום טעם ראשון הוא דהברייתא הוא במקום תלמוד אלא שקשה ליה למה תקנו ברייתא ולא פילפול מסוגיית הגמר' מש"ה אמר ועוד שהוא תחלת כו' ומ"ש ומשנת איזהו מקומן בא ג"כ לתת טעם למה אומרים משנה זו יותר משאר משניות וק"ל · והרא"ה כתב הטעם משום דאין בה פלוגתא בכל זה הפרק והיא משנה ברור למשה מסיני ע"כ · והביאו ב"י :

(ד) **שעוסקין** בעבודה כו' מדשינה רבינו כאן וכתב שעוסקים בעבודה ולעיל סי' מ"ח כתב כל זמן שעוסקין בהם משמע ג"כ כמ"ש דמשניות איזהו מקומן לא

שייך

חדושי הגהות

נ א במ"ם שלפנינו לא מצאתיו : ב אין לדברים אלו שייכות הכא רק לסימן הסמוך על דברי הטור שמתחילין כן ולולא דמסתפינא הוי אמינא דכל דברי ב"י אלו מן בזמן הזה

נוהגים

נא **ברוך** שאמר וכו' צריך לאומרו בניגון ובנעימה כי הוא שיר נאה ונחמד וכתב בספר היכלות שיש בו פ"ז תיבות (א) (א) וסי' ראשו כתם פז וכן הוא נוסח אשכנזים ונתקנה ברכה זו משום הא דאיתא בפרק כל כתבי יהא חלקי עם גומרי הלל בכל יום ומסקינן כי קאמר בפסוקי דזמרה ומאי ניהו תהלה לדוד עד כל הנשמה תהלל יה ותו גרסינן בפ"ק דברכות (ד :) א"ר אלעזר (ב) כל האומר תהלה לדוד בכל יום ג"פ (ג) מובטח לו שהוא בן העוה"ב וכן דרש ר' שמלאי לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואחרי כן יתפלל לכן תקנו לאומרם קודם תפלה וקבעו ברכה זו לפניהם ואחת לאחריהם והיא ישתבח (ד) ואם סיים ב"ש קודם שיסיים החזן יש לו לענות אמן אחר ברכת החזן (ה) ואחר ישתבח יש לו לענות אמן על ברכת עצמו כיון שהוא סיום ברכה לסוף פסוקי דזמרה : לכן צריך ליזהר (ו) שלא להפסיק ביניהם בדיבור וכ"כ רב אלפס

משנה דלא איירי בקרבנות ויקבעו כמי מאמר מן התלמוד ממש דשייך אל המשנה לזה תירץ דמשנת איזהו מקומן שייך לקבעה אחר התמיד שהיא במקום הקרבת תמיד של שחר דכך חשוב הוא העסק במשנה דמדבר בעבודת הקרבנות כאילו מקטירין הקרבנות עצמם וכדדרשינן ובכל מקום מוקטר ומוגש לשמי וכי בכל מקום מוקטר ומוגש וכו' ונמשך מזה דשייך לקבוע מדרש רבי ישמעאל שהוא תחלת תורת כהנים ומכל מקום אי לאו מדרש כתלמוד לא היה מתיישב הלא רב ספרא אמר שליש בתלמוד :

נא ברוך שאמר כו' מה שקשה למה לא כתב רבינו דצריך שיאמר ברוך שאמר בעמידה כמו שכתבו כל הקדמונים יתבאר באריכות בריש סימן נ"ד בס"ד ע"ש : **ונתקנה** ברכה זו וכו' נראה דמהך דכל כתבי ודפ"ק דברכות לא היה נשמע אלא קבול שכר גדול לעולם הבא באמירת מזמורים אלו בכל יום אבל שיהא חייב לאומרם לא שמענו וכיון שלא היה חייב אין ראוי לתקן ברכה אבל מהך דרבי שמלאי בפרק אין עומדין (דף ל"ב) שמענו דחייב אדם לסדר שבחו של מקום ואחר כך יתפלל י"ח כדיליף מקרא מדכתיב ואתחנן אל ה' וכתיב בתריה ה' אלהים אתה החלות להראות את עבדך את גדלך ואת ידך החזקה וגומר זהו סדור שבחיו ית' ואחר כך התפלל ואמר אעברה נא ואראה וגו' וכיון שחייב לסדר שבחיו קודם תפלה צריך לברך ברכה לפני ספור שבחיו וברכה לאחריו אלא לפי שהיה קשה מה ראו חכמים לספר שבחיו באלו המזמורים מתהלה לדוד עד כל הנשמה תהלל יה ולא שבחי' אחרים שבפסוקים אחרים לכך הביא הך דפרק כל כתבי ובפרק קמא דברכות דאלמא דשבח גדול הוא כיון דשכרו כל כך גדול לכך תקנו אלו המזמורים אבל מה שתקנו ברכה לפניהם ולאחריהם אינו אלא מהך דדריש ר' שמלאי וק"ל והכי מוכח לקמן בסימן נ"ב בדברי רב נטרונאי : **ואם** סיים ברוך שאמר וכו' כלומר בברוך שאמר לא יענה אמן אחר ברכת עצמו אלא אם כן סיים קודם שסיים החזן ועונה אמן אחר ברכת החזן אבל בישתבח יש לו לענות אמן אפילו אחר ברכת עצמו כיון שהוא סיום ברכה לסוף פסוקי דזמרה הוה ליה כמו אחר בונה ירושלים בברכת המזון דקאמר תלמודא ריש פרק שלשה שאכלו סוף (דף מ"ה) כיון דהוי סיום ברכות דאורייתא עונה אמן אחר ברכת עצמו ואמר רבינו לשון יש לו כלומר אחר ברוך שאמר יש לו לענות אמן אחר ברכת החזן כלומר רשאי לברך ולא הוי מפסיק בין הדבר שמברכין עליו ובין הברכה אבל לאחר ברכת עצמו אסור לו לברך אבל אחר ברכת ישתבח אפילו אחר ברכת עצמו יש לו לברך כלומר רשאי לברך ואע"פ דבסימן רט"ו כתב רבינו דהרא"ש היה נוהג כהרמב"ם שאין לענות אמן אחר סיום ברכת עצמו אלא כשאמר שתי ברכות או יותר זה אחר זה וה"ט דלאו הוי דומיא דבונה ירושלים וכאן אינה אלא ברכה אחת ברכת ישתבח בלבד סבירא ליה לרבינו כיון דתקנו ברכה לפני פסוקי דזמרה וברכה לאחריהם הוה ליה כאילו היו שתי ברכות סמוכות זה אחר זה וכן כתב רבינו להדיא ריש סימן נ"ה ולפיכך יש לו לענות אמן בסיום ישתבח אף אחר ברכת עצמו ונראה לרבינו דזו היא דעת הרא"ש שהביא פירוש ר"ח ריש פרק שלשה שאכלו דתלמודא דקאמר לשם דאחר בונה ירושלים יש לענות אמן אחר עצמו לאו דוקא בונה ירושלים אלא הוא הדין ישתבח אלמא דהכי ס"ל להרא"ש כפירוש ר"ח

את ה' מן השמים הללו אל בקדשו עכ"ל ובשבולי הלקט כתוב דבמסכת סופרים מפורש דהיינו מתהלה לדוד עד סוף תהלים :

נא ברוך שאמר צ"ל בניגון ובנעימה וכו' וכן דרש ר' שמלאי בפ"ק דעבודת כוכבי' (ז :) ובפ' א"ע (לב .) : **וקבעו** ברכה זו לפניהם ואחת לאחריהם והיא ישתבח כ"כ הרי"ף והרא"ש בפרק אין עומדין :

ואם סיים ב"ש קודם שיסיים החזן יש לו לענות אמן על ברכת החזן זה נלמד מדברי הרא"ש וגדולה מזו כתב רבינו בסימן נ"ט בשמו שכשהיה מגיע לסוף ברכה מברכות ק"ש היה ממהר לענות אמן אחר ברכת החזן ומה שלא כתב כאן שימהר לסיים כדי שיענה אמן אחר ש"ץ נראה משום דלא קאמר הרא"ש שחייב אדם שיסיים מהרה כדי שיענה אמן אלא שהוא היה נוהג כך אבל שאר כל אדם הרשות בידו אם ירצה למהר לסיים ואם לא ירצה למהר לא ימהר ומ"מ כשיסיים קודם החזן יש לו לענות אמן אחריו ומיהו לדעת החולקים לומר שאין לו לענות אמן אחר ברכת הבוחר בעמו ישראל לפי שאין להפסיק בין הברכה והדבר שמברכין עליו וכמו שאכתוב בסי' נ"ט בס"ד ה"נ אם סיים קודם החזן אינו עונה אמן אחריו מיהו אפשר דהכא שאני דפסוקי דזמרה ניהו ואמן שבח הוא וכעין זמרה ולא הוי הפסק :

ואחר ישתבח יש לו לענות אמן על ברכת עצמו כיון שהוא סיום ברכה לסוף פסוקי דזמרה בר"פ שלשה שאכלו (ד' מה :) תני חדא העונה אמן אחר ברכותיו ה"ז משובח ותניא אידך ה"ז מגונה ל"ק הא בשאר ברכות הא בבונה ירושלים וכתבו התוספות פר"ח וה"ג די"מ אחר כל ברכה וברכה כגון אחר ישתבח וכיוצא בו ומיהו פוק חזי מאי עמא דבר שלא נהגו לענות אמן אלא אחר בונה ירושלים דבה"מ עכ"ל (ב) וכתב מהר"י קולון בשורש מ"ב שכן היה הוא נוהג וכן ראה רבים נוהגים אבל הרא"ש כתב סתם דברי ר"ח וה"ג דלאו דוקא נקט בונה ירושלים אלא כל סיום ברכה כעין בונה ירושלים וכעין ישתבח דהוי סיום לסוף פסוקי דזמרה וכן נראה מדברי הרי"ף וכן דעת רש"י וה"ר יונה דה"ה לסוף שאר ברכות וכתב עוד ה"ר יונה והטעם מפני שכשאומר אמן בסוף כל הברכות מודה שכבר גמר כל הברכות ואין לו לומר יותר אבל כשעונה אמן בסוף כל ברכה וברכה ה"ז בור שמראה בכל פעם ופעם שמסיים וחוזר ואומר אח"כ ברכה אחרת ע"כ וגם הרמב"ם בפ"א מהלכות ברכות כתב דה"ה לסוף שאר ברכות מיהו כתב דה"מ כשאומר בסוף ב' ברכות או יותר אבל כשאינו אומר בסוף אלא ברכה אחת אינו עונה אמן אחריה ולפי דבריו אין עונין אמן אחר ישתבח ולא אחר יהללוך וכתב רבינו בסי' רט"ו שהרא"ש היה נוהג כהרמב"ם אבל אין העולם נוהגים כן אלא לכל ברכה שהיא בסוף אע"פ שאינה אלא ברכה אחת כגון ישתבח או יהללוך עונין אחריהם אמן אלא שלפי זה היה ראוי שהקורא בתורה או המברך על כל דבר יענה אמן אחר עצמו בברכה אחרונה ולא נהגו כן ומיהו בישתבח איכא למימר שטעמא מפני מ"ש הכלבו בשם ה"ר שמעיה שצריך לענות אמן אחר ישתבח קודם שיתחיל יוצר אור דברכות פסוקי דזמרה דרבנן וברכות ק"ש דאורייתא' אבל ביהללוך לא שייך טעם זה ואפשר לומר דשאני ישתבח ויהללוך שהם באים על פסוקי דזמרה והלל ונוסח הברכות ההם היא שבח והילול הילכך הוו להו כאילו הן סמוכות ותכופות לברכה ראשונה וכיון שהן כשתי ברכות סמוכות זו לזו עונה בסופן אמן כנ"ל ואח"כ מצאתי להה"ר לוי ן' חביב ז"ל שכתב וז"ל השתא מנהגא דידן לא אתי כחד כדעת המנהג שכתבו התוס' דנהוג עלמא לא אתיא שהרי אנו עונים אחר סיום י"ח גם אחר ישתבח ואחרות כרש"י לא אתיא שהרי אין אנו עונים אמן אחר הפירות ולא אחר ברכת התורה ואחרות כהרב רבינו משה בר מיימון לא אתיא שהרי אנו עונים אמן אחר ישתבח ואחר יהללוך ולכך נראה לי לומר שעוד יש סברא אמצעית ועל פיה הוא מנהגינו והיא סברת הרא"ש כפי מה שהבין בעל הטור גם כפי מ"ש ברמזים והוא כי לומר דדוקא אחר בונה ירושלים יענה אמן ולא אחר שום ברכה אחרת אי אפשר מכח הסברא שהזכירו התוספות וגם כתבו הרא"ש ולומר דהוא הדין אחר כל ברכה שהיא סיום ענין הוא דוחק דאם כן למה יחדה הגמרא בונה ירושלים ולכן סברת הרמב"ם היא אמת שצריך שיהא דומה לבונה ירושלים כשיהיה שם ב' ברכות או ג' סמוכות אבל נראה להרא"ש כי זה יצטרך דוקא בדבר שאין אחיזה לברכה הראשונה עם האחרות כגון ברכת הנהנין שיכול להפסיק ולדבר כמה שירצה אחר תחלת הנאה ואם כן היאך יענה אמן אחר ברכה אחרונה שאין לומר שהיא סיום ברכות כיון שהיא ברכה אחת לבדה אבל אם היא מדובקת עם הראשונה ואינו יכול להפסיק בנתים הרי הוא כאילו אמר ב' ברכות סמוכות ויענה אמן אחריהם זו היא סברת הטור למדה מהרא"ש גם מנהג ספרד שהחזיקו להרא"ש לרבן ע"פ זה הוא מיוסד ולכן אחר ישתבח ואחרי יהללוך עונין אמן וכן אחר שומר את עמו ישראל ואחר הפורס סוכת שלום אבל אחר גאל ישראל נהגו שלא לענות אמן ע"פ הזוהר ולפ"ז מ"ש רבינו יעקב בסי' רט"ו והרמב"ם כתב שאין לענות אמן וכו' אע"פ שדברי הרמב"ם הם כוללים בכ"מ כוונתו לבד לתפוס דבריו בענין דומה לזה והוא ברכת הפירות ועל זה אמר שהרא"ש היה נוהג כהרמב"ם עכ"ל :

לכן צריך ליזהר שלא להפסיק ביניהם בדיבור כ"כ הרי"ף בפרק אין עומדין וכ"כ ג"כ הרא"ש שם ונראה מדברי הכלבו סי' ד' שאע"פ שלעניני מצוה יכול להפסיק בין ישתבח ליוצר כמו שכתב רבינו בסי' נ"ד בשם ר"ע בין ברוך שאמר לישתבח לא יפסיק ואם מפסיק בין פסוקי דזמרה לישתבח בברכת עטיפת ציצית אכתוב בסי' נ"ג בס"ד וכתב ה"ר דוד אבודרהם שהר"ס כשהיה צריך להפסיק בין ב"ש לישתבח היה אומר קודם שידבר אלו הפסוקים ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ויאמרו כל העם אמן והלל לה' וברוך ה' לעולם אמן ואמן וברוך ה' מציון וברוך ה' אלהים אלהי ישראל וברוך שם כבודו לעולם וכו' וכשחוזר להתחיל ממקום שפסק היה אומר גם אלו הפסוקים לפי שהם כמו ברכה (ג) : וצריך

דרכי משה

נא (א) משמע שי"ל האל אב הרחמן וכ"כ הרמב"ם בנוסח ב"ש אבל באבודרהם כתב שאין לומר האל אב הרחמן אלא אב הרחמן שכבר אמר אלהינו מלך העולם וכיוצא בזה כתב הטור לקמן סימן תרצ"ב לעניין ברכה אחרונה של מגילה וכן הוא במרדכי ריש הקורא את המגילה דאף בברכת הטוב והמטיב בברכת המזון אין לומר האל אבינו ומהר"א מפראג הקשה לקמן סי' תרצ"ב על דברי הטור מהאל הגדול הנאמר בברכה ראשונה של ש"ע . ואין בדבריו קושיא כלל כי שם איכא הפסק גדול בין אלהינו להאל אבל כשהם סמוכים זו לזו אפשר שלא לאומרו אך המנהג לאומרו כדברי הרמב"ם והטור בין בב"ש בין בבה"מ : ולענין ברכה אחרונה של מגילה כתבו מהרי"ל ומנהגים שלא לאומרו וצ"ע מ"ש · והמנהג שעומדים כשאומרים ב"ש : (ב) וכ"ה במרדכי ריש ג' שאכלו : (ג) וע"ל סימן ס"א אי יכול להפסיק בפסוקי דזמרה כדי לקרות עם הציבור פסוק ראשון של ק"ש : אבודרהם

פרישה

שייך בזו ונשלמה פרים שפתינו ור"ל שתהיה הזכרתו מילוף הקרבן · משא"כ פרשת התמיד שבקריאתו הוה כאילו הביא הקרבן ממש :

סי' נא (א) **וסימן** ראשו כתם פז פי' הוא רמז לברוך שאמר שהוא ראש לפסוקי דזמרה משום דאיתא פרק כל כתבי דף קי"ח יהא חלקי עם גומרי הלל ופריך איני והאמר מר הקורא הלל בכל יום ה"ז מחרף ומגדף פירש"י שנביאים הראשונים תקנוהו לאומרו בפרקים בשבח והודיה כדאמרי' בע"פ וזה האומרו בכל עת כאומרו לשיר וללצנות : (ב) **כל** האומר תהלה לדוד ג' פעמים בכל יום כו' כנ"ל : (ג) **מובטח** לו שהוא בן ע"ה פי' בספר אוהל מועד שמצוה זו מכרעת לעה"ב אבל משום מצוה זו לבד אינו בן עה"ב · ע"כ : (ד) **ואם** סיים ב"ש קודם שסיים החזן כו' ע"ל סי' נ"ט ומה שלא כתב כאן שימהר לסיים כדי שיענה אמן אחר ש"ץ נראה משום דלא קאמר הרא"ש שחייב אדם שסיים מהרה כדי שיענה אמן אלא שהוא היה נוהג כך אבל שאר כל אדם הרשות בידו אם ירצה למהר יסיים ואם לא ירצה למהר לא ימהר · ומ"מ כשיסיים קודם החזן יש לו לענות אמן אחריו · ומיהו לדעת החולקים לומר שאין לענות אמן אחר ברכת הבוחר בעמו ישראל לפי שאין לו להפסיק בין הברכה לדבר שמברכין עליו וכמ"ש בסי' נ"ט בס"ד · ה"נ אם סיים החזן אינו עונה אמן אחריו · ומיהו אפשר דהכא שאני דפסוקי דזמרה נינהו ואמן שבח הוא כעין זמרה ולא הוה הפסק · ב"י :

(ה) **ואחר** ישתבח יש לו לענות על ברכת עצמו כו' ומ"ש רבינו בסי' ר"ח שאין לענות אמן אחר ברכת עצמו כי אם אחר ב' ברכות ועיין בב"י שהאריך ובסוף דבריו כתב דברי מהרי"ן חביב שכתב ז"ל לומר דדוקא אחר בונה ירושלים יענה אמן ולא אחר שום ברכה אחרת א"א מכח הסברא שהזכירו התוס' ולומר דה"ה אחר כל ברכה וברכה שהיא סיום ענין · וקשה א"כ למה יחדה הגמרא בונה ירושלים ולכך צריך שיהיה דומה לבונה ירושלים כשיהי' שם ב' ברכות או ג' סמוכות · אבל נראה להרא"ש ורבינו דהיינו דוקא בדבר שאין אחיזה לברכה ראשונה עם האחרונה כגון ברכת הנהנין שיוכל להפסיק ולדבר כמה שירצה אחר תחלת ההנאה וא"כ למה יענה אמן אחר ברכה האחרונה אבל אם היא מדובקת עם הראשונה' ואינו יכול להפסיק בנתים הרי כאילו אמר ב' ברכות סמוכות זו לזו ועונה אמן אחריהם · ולפי זה מ"ש רבינו לקמן סי' רט"ו והרמב"ם כתב שאין לענות אמן כו' אעפ"י שדברי הרמב"ם הם כוללים בכל מקום · כוונתו לבד לתפוס דבריו בעניין דומה לזה והוא ברכת הפירות ועל זו אמר שהרא"ש נוהג כהרמב"ם ע"כ קיצור ל' זו דעת רבינו אבל תוס' כתבו דאין לענות אמן כי אם אחר בונה ירושלים בברכת המזון וכן נוהגין · מורי :

(ו) **שלא** להפסיק כו' וכ"כ רי"ף וכתב הכלבו דאפילו לדבר מצוה אין להפסיק בין ב"ש לישתב' וע"ל סימן ר"ב מ"ש בס"ד : וכתב הר"ר אבודרהם בשם הר"ס כשהיה צריך להפסיק היה אומר קודם שידבר אלו הפסוקים ברוך יי' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ויאמרו כל העם אמן והלל ליי' וברוך יי' לעולם אמן ואמן וברוך יי' מציון וברוך יי' אלהי ישראל ובשכמ"לו וכו' וכשחוזר

אלפס (ו) והוסיף לומר שלא לדבר בין ישתבח ליוצר אור וז"ל מיבעי ליה לאיניש דלא לאשתעויי מכי מתחיל ב"ש עד דמסיים י"ח וכן יש בירושלמי השח בין ישתבח ליוצר אור עבירה היא בידו וחוזרין עליה ממערכי המלחמה ומיהו לא עדיף מק"ש וברכותיה הלכך בין המזמורים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם ובאמצע המזמור שואל א מפני היראה ומשיב מפני הכבוד: ויש מקומות שנוהגין לומר מזמור לתודה הודו לה' קראו בשמו כאשר הוא כתוב בדברי הימים לפי שדוד קבעו לאומרו בכל יום לפני הארון וכשמגיע לכי כל אלהי העמים אלילים יש להפסיק בין אלילים ובין וה' שמים עשה שלא יהא נראה כחוזר למעלה ויש שמוסיפים עוד פסוקים אחרים וכ"מ ומקום כמנהגו וי"א הפסוקים והמזמורים שמוסיפין קודם ב"ש ובאשכנז נוהגים לומר ב"ש מיד ואחריו כל המזמורים בין בחול בין בשבת והכי מסתבר להקדים הברכה לכל המזמורים שיהא לכולם ברכה תחלה וסוף ובאשכנז נוהגין שלא לומר מזמור לתודה בשבת וי"ט לפי שאין תודה קרבה בהן ואין צריך למונעו דליכא למיחש דילמא אתו להקריבה כשיבנה ביהמ"ק דלא טעו אינשי בהכי וצריך לכוין בתהלה לדוד דא"ר אלעזר כל האומר תהלה לדוד בכל יום ג"פ מובטח לו שהוא בן העולם הבא (ח) ויותר יכוין בפסוק פותח את ידך שעיקר מה שקבעוהו לומר בכל יום הוא בשביל אותו פסוק שמזכיר בו שבחו של הקב"ה שמשגיח על בריותיו ומפרנסן ונהגו לומר קודם לכן אשרי יושבי ביתך (ט) משום דילפינן מיניה שצריך אדם לישב שעה אחת קודם שיתפלל (י) ואחריו נהגו לומר ואנחנו נברך יה וכתב רב עמרם לשלשולי הללויה בתר הללויה דכולהו פרשיות עד כל הנשמה תהלל יה איתנהו סוף פירקא הללויה וריש פירקא הללויה דהללויה דבתר תהלת ה' ידבר פי ריש פירקא הוא מש"ה מוסיפין ואנחנו נברך יה וכופלין פסוק כל הנשמה לפי שהוא סוף פסוקי דזמרה ובספרד נוהגין לכפול סוף פסוק של כל מזמור ומזמור: ובתקון הגאונים יש נוהגין לומר ויברך דויד (ח) את ה' (ט) לעיני כל הקהל עד ומהללים לשם תפארתך כאשר הוא בספר דברי הימים [א] (יא) ויברכו שם כבודך עד שירת הים כאשר הוא בספר עזרא ושירת

וצריך לכוין בתהלה לדוד דאמר ר' אלעזר כל האומר תהלה לדוד בכל יום וכו' בפרק קמא דברכות (ד:) ומפרש טעמא משום דאתי באל"ף בי"ת וגם כתוב בו פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון וכתב ה"ר יונה בפרק אין עומדין דכיון דעיקר אמירתו הוא מפני זה הפסוק אומרים הגאונים שצריך לכוין באמירתו ואם לא כיון צריך לחזור ולאומרו פעם אחרת ונראה שאע"פ שלא כיון בכולו כיון שכיון בפסוק פותח את ידך סגי וכתוב בספר אהל מועד האומר תהלה לדוד ג"פ בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא פירוש שמצוה זו מכרעת אבל משום מצוה זו בלבד אינו בן העולם הבא ע"כ (ד):

ונהגו לומר קודם לכן אשרי יושבי ביתך משום דילפינן מינה שצריך אדם לישב שעה אחת קודם שיתפלל בפ' א"ע (לב:) תניא המתפלל צריך שישהא שעה אחת קודם שיתפלל דכתיב אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה ופירש"י יושבי ביתך והדר יהללוך וכתבו התוספות ולפיכך תקנו לומר זה הפסוק קודם תהלה לדוד לאפוקי מהני דאמרי אשרי הרבה:

ואחריו נהגו לומר ואנחנו נברך יה. וכתב ר"ע לשלשולי הללויה בתר הללויה וכו' כ"כ הכלבו בשם בעל האשכול וכתב הרב בשם מרן הלוי שהטעם שנהגו לומר פסוק זה לפי שאחז"ל כל האומר תהלה לדוד בכל יום מובטח לו שהוא בן העוה"ב לפיכך אחר שאמרנו תהלה לדוד אנו אומרים ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם כלומר שנזכה לאומרו להעולם הבא ע"כ ואני הכותב מצאתי שאין להוסיף פסוק ואנחנו נברך יה וטעות הוא ביד המוסיפים אותו חדא שלא אמרו דוד ועוד שמצינו שאמרו חכמים (שם י:) כל פרשה שהיתה חביבה על דוד פתח באשרי וסיים באשרי אף כאן אנו יכולים לומר שפתח בתהלה לדוד וסיים בתהלת ה' ידבר פי ואין ראוי להוסיף יותר ועוד אין ראוי לסיים בהללויה לפי שה' מזמורים סמוכים אחריו ופותחים בהללויה וחותמים בהללויה והם י"פ הללויה כנגד י' הלולים שאמר דוד בספר תהלים נצוח ניגון שיר וכו' ואם מסיימים תהלה לדוד בהללויה יהיו יותר והדין טעמא דמסתבר שהרי כמה פעמים אנו אומרים תהלה לדוד בלא שאר המזמורים ואעפ"כ אנו מוסיפים אותו בכל פעם ופעם עכ"ד הכלבו ונראה שמה שכתב והדין טעמא דמסתבר הוא דברי הכלבו הם וחוזר לדברי מרן הלוי כלומר דלטעם בעל האשכול לא היה לנו להוסיף פסוק זה אלא כשאנו אומרים אותו עם המזמורים שפותחים וחותמין בהללויה ולא בשאר פעמים וכן מבואר בהדיא בס' א"ח ונראה דגם לטעמא דבעל האשכול י"ל דכיון שכשאומרו עם הללויה תקנו להוסיף פסוק זה גם כשאומרו לבדו לא ראוי לחסרו שלא לחלק בקריאת מזמור זה בין פעם לפעם (ה) ודע שטעם זה דמרן הלוי כתוב ג"כ במנהיג:

ובספרד נוהגי' לכפול סוף פסוק של כל מזמור ומזמור וזה היה בזמנו אבל עכשיו לא נהגו לכפול אלא פסוק אחרון שבסוף כל המזמורים שהוא כל הנשמה תהלל יה כדי להודיע שנגמרו המזמורים של סוף תילים וכ"כ ה"ר דוד אבודרהם שאין לכפול אלא פסוק זה וכתב עוד וכן בשירת הים כופלין פסוק ה' ימלוך לעולם ועד מפני שהוא סוף השירה ואם לא היו כופלין אותו לא היה נראה שהוא סוף השירה וכתב בא"ח שי"א שאין כופלין אותו משום דהוי כאומר שמע שמע ע"כ ויש נוהגים לאמרו פ"א בלשון הקודש ופ"א בלשון תרגום וזה נכון יותר ולפי מה שאכתוב בסמוך בשם א"ח אין לכופלו כלל:

כתוב בספר א"ח בשם ה"ר נתן אותם בני אדם שאומרים פסוקים במרוצה כשיש שם מנין לא יאות עבדין שמקצרים שבחו של מקום בשביל שאלת צרכם ביש מושל שיתרצה בכך (ו):

כתוב בספר א"ח שמזמור לתודה מצוה למשוך אותו בנגינה ולנגן כדאמרי' כל השירות עתידות ליבטל חוץ ממזמור לתודה:

וכתב עוד בשבת אחר ברוך שאמר אומר מזמור שיר ליום השבת ומזמור ה' מלך גאות לבש ובי"ט מתחילין טוב להודות ואחר מזמור לתודה אומר בחול יהי כבוד ובשבת אומר יהי כבוד אחר ה' מלך גאות לבש ומסדרים עם יהי כבוד פסוקים אחרים ויש בהם כ"א אזכרות כנגד כ"א פסוקים שבתהלה לדוד (ז):

וכתב עוד מה שנהגו לסיים פסוקי דזמרה בשירת הים לפי שיש ע"ב אותיות של קדושה י"ח פעמים שם בן ד' אותיות לבד משם מקדש

ר"ח ולא כמו שכתבו התוספות לשם דעמא דבר שלא נהגו לענות אמן אלא אחר בונה ירושלים דברכת המזון עכ"ל ועיין במה שכתב בית יוסף עוד בשם הר' לוי חביב כאן ובסימן רט"ו. ומנהגינו כמו שכתבו התוספות דאין עונין אחר ברכת עצמו אלא אחר בונה ירושלים:

ומיהו לא עדיף מקריאת שמע וברכותיה וכו' נרא' דהאי ומיהו לא קאי אדסמיך ליה דכתב רב אלפס שלא לדבר בין ישתבח ליוצר דאם כן קשה היאך אמר דלא עדיף מקריאת שמע וכו' הלא יותר קל הוא מקריאת שמע דלא שרי אלא מפני היראה ומפני הכבוד אבל לא בצרכי צבור ובין ישתבח ליוצר אור מותר להפסיק אפילו בשביל צרכי צבור כדלקמן בסימן נ"ד אלא האי ומיהו קאי אדלעיל שלא להפסיק בין ברוך שאמר לישתבח וקאמר ומיהו לא חמיר מקריאת שמע וכו' וממילא דבצרכי צבור נמי אסור בין ברוך שאמר לישתבח כמו בקריאת שמע דלא שרי אלא מפני היראה ומפני הכבוד אבל בין ישתבח ליוצר שרי אף בצרכי צבור דלא חמיר כק"ש וברכותיה ופשוט הוא:

ובאשכנז נוהגין לומר ב"ש מיד ואחריו כל המזמורים בין בחול בין בשבת והכי מסתבר להקדים הברכ' לכל המזמורים שיהא לכולם ברכה תחלה וסוף כן צריך להיות ובמקצת ספרי רבינו יש שם חסרון. ושנוי מנהגים בדבר זה הלא האריך בהם הבית יוסף בסוף סימן הקודם ע"ש ואין להאריך עוד בדבר זה אלא כל מקום ומקום לפי מנהג אבותיו:

ונהגו לומר קודם לכן אשרי יושבי ביתך משום וכו' וכתבו התוס' פרק אין עומדין (דף ל"ב) דאין לומר שאר פסוקים שמתחילין באשרי כי אם פסוק זה בלחוד משום דילפינן מיניה וכו' אבל מנהגינו לומר עוד אשרי העם שככה לו:

ומ"ש ואחריו נוהגים לומר ואנחנו נברך יה וגומר כלומר אף על פי שפסוק זה אינו שייך למזמור זה אפילו הכי נוהגים לאמרו וכתב רב עמרם דהטעם הוא כדי לשלשולי הללויה בתר הללויה וכו' כלומר שיהיו קשורים כל המזמורים יחד מתחלה ועד סוף כשלשלת להתחיל בהללויה ולסיים בהללויה וכיון שמתחילין בתהלה לדוד והסיום הוא תהלת ה' ידבר פי ויברך כל בשר שם קדשו לעולם ועד ואינו מסיים בתיבת תהלה כמו שהתחיל בתהלה לדוד לכך אומרים פסוק זה דהשתא כמו שהתחיל בתהלה לדוד כך מסיים מעתה ועד עולם הללויה ואחר כך חוזר ומתחיל הללויה הללי נפשי עד כל הנשמה תהלל יה הללויה דהשתא דכולהו איתנהו ריש פירקא הללויה וסוף פירקא הללויה כלומר תחלה וסופה לשון תהלה ולפי דאכתי קשה למה לנו פסוק ואנחנו נברך יה וגומר הלא כתיב הללויה הללי נפשי אם כן נדביק תיבת הללויה לסוף פסוק תהלת ה' ידבר פי והוה ליה סיום מזמור תהלה לדוד ויברך כל בשר שם קדשו לעולם ועד הללויה ויהיה הללי נפשי את ה' וגומר ריש פירקא ואיכא השתא שלשולי הללויה בתר הללויה לזה אמר דהללויה דבתר
תהלת

דרכי משה

(ד) וכן כ' אבודרהם: (ה) וכן משמע באשר"י ריש ברכות: (ו) וכ"כ הכלבו: (ז) ואנו מנהגינו לומר כל אלו המזמורים לאחר ב"ש וב"י הוא מן הספרדים וכתב שהם אומרים קודם ב"ש וכ' עוד מנהגים אחרים ולא ראיתי לכותבן מאחר שלא נהגו בהן במדינות אלו: (ח) מהרי"ל לא היה עומד בשעה שאמר הפסוקים של לך ה' הגדולה כו' אבל המנהג עכשיו לעמוד מויברך דוד עד תפארתך: (ט) כתב הר"י פרק אין עומדין שאלו השוחין כשמגיעין בויברך דוד לטורים אנחנו לך וכו' טועים הם וכ"כ ר"י שאין לשחות בוכל קומה וכו' (הביאו הב"י בסי'

פרישה

וכשחוזר להתחיל ממקום שפסק היה אומר אלו הפסוקים לפי שהם כמו ברכה. ב"י. וכ"כ מורי בשם רשב"ץ סי' קכ"א. ועיין בת"ה סי' ג' שכתב דלומר עם הציבור פסוק א' של שמע מותר להפסיק ע"ש שהאריך וכתב דלכך לא אמר אלא שלא לאשתעויי דהוא ל' שיחת חולין כו' ע"ש:

(ו) **והוסיף** לומר שלא לדבר בין ישתבח ליוצר אור וז"ל בעי ליה לאינש מכי מתחיל ב"ש עד דמסיים י"ח כו'. א"ל א"כ למה אמרו הוסיף שלא לדבר בין ישתבח ליוצר אור הא עד סיום י"ח כתב דאסור לאשתעויי. ה"ט דאם מתחיל ברכת יוצר עד סיים י"ח פשיטא דאסור לדבר מדינא דגמרא וק"ל:

(ח) **ויותר** יכוין בפסוק פותח כו' בפ"ק דברכות מפרש טעמא משום דאתא באלפ"א בית"א וגם כתוב בו פותח את ידיך ומשביע וכו'. וכתב הר"ר יונה וכיון דעיקר אמירתו הוא בשביל פסוק זה לכן אומרים הגאונים שצריך לכוין באמירתו ואם לא כיון צריך לחזור ולאומרו פעם אחרת:

(ט) **משום** כו' שצריך לישב כו' פירש"י יושבי ביתך והדר יהללוך ע"כ ונראה דר"ל דה"ק קרא אשרי היושבים בביתך ולא שיושבים בביתך אלא שתחלת כוונת ישיבת' הוא כדי שיהללוך וק"ל. וכתבו התוס' ולפיכך תקנו לומר פסוק זה קודם תהלה לדוד לאפוקי מהני דאמרי אשרי הרבה עכ"ל. וכן הוא עיקר שלא לאמרם אלא זה:

(י) **ואחריו** נהגו לומר ואנחנו נברך כו' לשלשולי הללויה כו' ולפי זה במנחה אין לאומרו כלל. ובכלבו כתב הטעם לפי שאחז"ל כל האומר תהלה לדוד בכל יום מובטח שהוא בן עוה"ב לפיכך אחר שאמרנו תהלה לדוד אנו אומרים ואנחנו נברך יה כו' כלומר שנזכה לאומרו לעוה"ב ע"כ. ולפי זה גם במנחה יש לאמרו עד מעתה ועד עולם: (יא) **ויברכו** שם כבודך כו' הוא הפסוק לפני אתה ה' לבדך כו' שאנו אומרים ובסידורי לועזי' מתפללין זה הפסוק כאשר הוא בספר עזרא ובנחמיה ועיין בדרישה:
והשיב

דרישה

סי' נא [א] **ויברכו** שם כבודך עד שירת הים כו' כתב בא"ח יש ליזהר לומר מי כמוך נאדר דגושה שאל"כ נמצא מחרף כאומר ה' מיכה. ומיכה הוא האיש שגנב הפסל ועשה הפסל שנאמר ועבר בים צרה ואין להקשות מפסוק כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך שהוא רפוי שזה לא נאמר על הים ואין להזכיר עליו מיכה וכתב עוד מה שנהגו לסיים פסוקי דזמרה לשירת הים לפי שיש בו ע"ב אותיות של קדושה ח' פעמים שם בן ד' אותיות לבד משם מקדש ה' שהוא בא"ד שעולין ע"ב אותיות כנגד ע"ב שמות אבל לא תמצאם בגוף השירה אבל הם בכל הפסוקים של מעלה מן ויהי באשמורת הבוקר ולפי שאין אנו נוהגין להתחיל רק מן התשועה נהגו לומר אחר תשלום השירה כי לה' המלוכה להשלים אותן השמות החסרים ואח"כ והיה ה' למלך ר"ל כי לעתיד יבאו כל השמות הקדושים לאחד ויהיה ה' ושמו אחד ומזה הטעם א"צ לכפול ה' ימלוך ואם יכפלו אותו יוסיפו שם אחד ויהיו י"ט וכל המוסיף גורע. ותימא שאנו כופלין גם פסוק ה' ימלוך. שוב ראיתי במהרי"ל ד' ע"ט ע"ב שהם של ביום ההוא אינו מן המנין אלא מפרש מה שיהיה לעתיד וקשה למה שצריך לכופלו ה' ימלוך ולא השלימו בזה השם והלא הכל פסוק א' הוא בזכריה י"ד ונקטו שם דרישא דקרא למנין וסיפא דקרא לא נקטו:
ועומד

חדושי הגהות

נוהגים כו' שייכים לסימן הסמוך כי שם מקומם ומצאתי בשכ"ג שציין דברי הב"י שכתב לומר ה' מלך ה' מלך כו' בסי' נ"א כאילו היה כל דברי הב"י כתובין ומסורין לפניו בסי' נ"א:
נא א לקמן סימן ס"ו יתבאר פירושו של מפני היראה (מוהרל"ח):

תהלת ה' ידבר פי ריש פירקא הוא אם כן אי אפשר להדביקו לסוף מזמור דתהלה לדוד ולפיכך צריך להוסיף פסוק ואנחנו נברך יה וגומר :

כתב התשב"ץ בסימן קנ"א ע"ש הר"ם כשהיה צריך להפסיק היה אומר ברוך ה' לעולם אמן ואמן וגומר ברוך ה' אלהים אלהי ישראל וגומר שלשה פסוקים עד ויברך דוד וכשחזר למקום שפסק התחיל גם כן באלו שלשה פסוקים לפי שבזה יהיה לפסוקי דזמרה לעולם ברכה תחלה וסוף עד כאן לשונו וכן כתב בית יוסף בשם האבודרהם ע"ש הר"ם :

מקדש ה' שהוא בא"ד שעולים ע"ב אותיות כנגד ע"ב שמות אבל לא תמצאם בגוף השירה אבל הם בכל הפסוקים של מעלה מן ויהי באשמורת הבקר ולפי שאין אנו נוהגים להתחיל רק מן התשועה נהגו לומר אחר תשלום השירה כי לה' המלוכה וכו' להשלים אותם השמות החסרים ואח"כ והיה ה' למלך ר"ל כי לעתיד לבא יבואו כל השמות הקדושים לאחד ויהיה ה' אחד ושמו אחד ומזה הטעם אין צריך לכפול ה' ימלוך ואם יכפלו אותו יוסיפו שם אחד ויהיו י"ע וכל המוסיף גורע עכ"ל (י) :

וכתב עוד יזהר לומר מי כמוכה נאדר בקדש דגושה שאל"כ נמצא מחרף כאומר ה' מיכה ומיכה הוא האיש שגנב השם ועשה העגל שנא' ועבר בים צרה ואין להקשות מפסוק כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך שהיא רפוי שזה לא נאמר על הים ואין להזכיר עליו מיכה וכן יקרא ידמו כאבן הכא"ף דגושה שלא יהא נראה כאומר ידמוך אבן וכן עם זו גאלת הגימ"ל דגושה שאם יהיה רפויה נראה כאומר ל' מגואל ונמצא מחרף ב"ת עכ"ל (יא) :

נב ואם בא לב"ה ומצא צבור בסוף פסוקי דזמרה על זה שאלו לרב נטרונאי וכו' כ"כ סמ"ק בשם רב נטרונאי וסמ"ג והג"מ בשם רב משה גאון וכתוב בהגהת סמ"ק ל"ע גבי הא דאמרינן יהא חלקי מגומרי הלל משמע שר"ל דצ"ל גם הללויה הללו את ה' מן השמים וגם בהגהות מיימוניות כתוב בשם ס"ה שאומר אשרי ומדלג ואומר הללו את ה' מן השמים והללו אל בקדשו וחותם בישתבח ע"כ

ושירת הים והטעם לפי שכל אותם ט"ו לשונות של שבח הסדורים בברכת ישתבח דורש במכילתין מתוך שירת הים ומתוך אותן פסוקים של ויברך דויד :

נב **ואם** בא לבהכ"נ ומצא צבור בסוף פסוקי דזמרה על זה שאלו לרב נטרונאי מהו שיתפלל עם הצבור ויאמר פסוקי דזמרה אח"כ (א) והשיב שאינו יכול כי תקנום קודם תפלה אלא אומר ב"ש עד מהולל בתשבחות ואומר תהלה לדוד ומדלג עד הללו אל בקדשו ואומר כל הנשמה תהלל יה הללויה וחותם בישתבח וממהר להתפלל עם הצבור ולא יאמר אותם אחר התפלה כל עיקר וזה לשון א"א הרא"ש ז"ל כתב רב עמרם אם נכנס אדם לבהכ"נ ורואה שאם יאמר כל אלו הפסוקים שלא יוכל להשלים תפלתו עם הצבור יאמר ב"ש ומזמור של תהלה לדוד בלבד וחותם בישתבח (ב) וכתבו בשם הרב רבי יונה שאמר בשם רבותיו שאם נכנס בשעה שש"צ מתחיל יוצר אור ואין לו שהות לומר אפילו תהלה לדוד טוב הוא שיקרא ק"ש בברכותיה ויתפלל עם הצבור (ג) ואח"כ יקרא פסוקי דזמרה עם הברכות שלפניהם ושל אחריהם לפי שהתפלה רצויה ומקובלת עם הצבור :

נג [א] (א) **ועומד** ש"צ ומתחיל ישתבח וצריך שיהיה ש"צ הגון דכתיב נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה אמר רב

נב ואם בא לבית הכנסת וכו' והשיב שאינו יכול וכו' פירוש שאינו יכול לומר פסוקי דזמרה עם הברכות לאחר התפלה דהויא ברכה לבטלה כיון דלא תקנום אלא קודם תפלה כדי שיסדר שבחו של מקום ואחר כך יתפלל ולפיכך צריך הוא לדלג רוב הפסוקים ולא יאמר כי אם ברוך שאמר ותהלה לדוד והללו אל בקדשו עד כל הנשמה תהלל יה הללויה וחותם בישתבח וממהר כדי להתפלל עם הצבור. ומה שכתב ולא יאמר אותם אחר התפלה כל עיקר נראה דרצונו לומר דבין כשהוא מדלג מקצת מזמורים כדאמרן ובין שאינו אומרן כל עיקר כגון שנכנס בשעה שמתחיל השליח צבור ליוצר אור אין רשאי לאמרן אחר התפלה אף בלא ברכות דלא תקנום אלא כדי לסדר שבחיו קודם שיתפלל כדדריש רבי שמלאי ומאחר שאי אפשר לסדר שבחיו קודם שיתפלל אין זה כבודו ית' להתפלל לפניו על צרכיו של אדם ואחר כך לסדר שבחיו ולכן לא מבעיא דאין לאומרן אחר התפל' בברכות דהוה ליה ברכה לבטלה דלא תקנו ברכות אלו אלא קודם תפלה ולא לאחר תפלה אלא אפי' בלא ברכות נמי אין לאמרן אחר התפלה ולא מבעיא היכא שהיה אומר מקצת פסוקי דזמרה והיה מברך לפניהם ולאחריהם קודם תפלה דפשיטא שלא יאמר מה שדלג לאחר התפלה דכבר יצא ידי חובתו במה שספר שבחו יתברך ובירך לפניהם ולאחריהם אלא אפילו לא אמר כלל פסוקי דזמרה קודם תפלה כגון שנכנס ליוצר אור ואם כן לא אמר גם כן לא ברוך שאמר ולא ישתבח אפילו הכי לא יאמר אחר התפלה כל עיקר פסוקי דזמרה אפילו בלא ברכה מטעמא דאמרן דאין זה כבודו יתברך להתפלל לפניו ואחר כך לספר שבחיו :

ומ"ש וז"ל אדוני אבי הרא"ש וכו' הביא לשונו דמתוכו משמע דלא כרב נטרונאי בתרתי חדא דאין צריך להללו אל בקדשו ולכל הנשמה תהלל יה אלא יספיק בתהלה לדוד בלבד אידך מדלא הזהיר שלא יאמר אותם אחר התפלה כל עיקר אלמא דאין לחוש אם אומרן דכיון דאומרן בלא ברכה אינו אלא כקורא בתורה ולא כמספר שבחיו ית' אחר התפלה והכי נקטינן כהרא"ש ודלא כרב נטרונאי וליתא נמי לדהר' יונה דבסמוך לאמרן בברכות אחר התפלה וכן כתב מהרש"ל על דברי הר' יונה שכתב בשם רבותיו ואחר כך יקרא פסוקי דזמרה עם הברכות וכו' וז"ל אבל הסמ"ג אוסר וכן הרמב"ן וכן מצאתי בליקוטי פרדס שאיסור גדול הוא וכן קבלתי ממורי זקני שאין לאומרו אח"כ עכ"ל ועיין בש"ע החלוקים הנופלים בזה בענין הדלוגים :

נג ועומד ש"ץ ומתחיל ישתבח נראה דמ"ש רבינו לשון זה כאן הוא מקושר עם מה שכתב בסוף סימן נ"א ועם מ"ש בתחלת סימן נ"ה וכך היא ההלכה דלאחר שסיים פסוקי דזמרה ופסוקי ויברך דוד וכו' ושירת הים עומד שליח צבור ומתחיל ישתבח וכו' ואומר קדיש ורצונו לומר דכיון דצריך לומר קדיש מעומד אחר

ונראה שטעמם משום דבפרק כל כתבי (קיח:) אהא דא"ר יוסי יהא חלקי מגומרי הלל בכל יום ואוקימנא בפסוקי דזמרה ופירש"י פסוקי דזמרה שני מזמורים של הלולים הללו את ה' מן השמים הללו אל בקדשו אבל ה"ר יונה והרא"ש כתבו בפ' אין עומדין בשם רב עמרם שאם אין שהות לומר אלא תהלה לדוד לבד סגי לומר קודם לו ב"ש ואחריו ישתבח שאע"פ שתקנו לומר מתהלה לדוד עד כל הנשמה כיון שעיקר התקנה נראה שלא היתה אלא מפני זה המזמור די לו בזה המזמור כדי שיאמר ק"ש ויתפלל עם הצבור :

ומ"ש רבינו וכתבו בשם ה"ר יונה שאמר בשם רבותיו שאם נכנס בשעה שש"צ מתחיל יוצר וכו' הם דברי הרא"ש בפרק הנזכר וכ"כ שם תלמידי ה"ר יונה : ומ"ש רב נטרונאי ולא יאמר אותם אחר תפלה כל עיקר נראה דהיינו דוקא בברכה לפניהם ולאחריהם אבל בלא ברכות יכול לאמרם ולואי דלימרינהו כוליה יומא וכ"כ הרשב"א (א) בתשובה לסברת הגאונים אם התפלל עם הצבור מעתה אינו יכול לחזור ולומר פסוקי דזמרה עם הברכות משמע בהדיא שלא הקפידו הגאונים שלא יאמר הזמירות אחר התפלה אלא דוקא עם הברכות ובעל האגור רצה לומר דרב נטרונאי אינו חולק על ה"ר יונה דדוקא כשאמר מתהלה ב"ש ותהלה וישתבח אז אין לומר הזמירות אחר התפלה אבל כשאין לו שהות לומר דבר אפשר דמודה שיאמרם אחר התפלה ולישנא דרב נטרונאי דקאמר ולא יאמר אותם אחר התפלה כל עיקר דייק דלא כוותיה אלא ודאי טעמיה דרב נטרונאי משום דפסוקי דזמרה הוו סידור שבחי הקב"ה ואין לסדרם אלא קודם תפלה כדדרש רבי שמלאי בפ"ק דעבודת כוכבי' (ז:) אבל אחר תפלה לא והיינו דוקא בברכה אבל שלא בברכה לית לן בה כדפרישית וכתוב בתשובת הרשב"א אנו נוהגים כדברי הגאונים שקבלתם תורה היא וכ"כ האגור בשמו וכן ראוי לנהוג דכיון דספק במידי דברכות הוא יש לחוש דילמא קי"ל כדברי הגאונים ונמצא מברך ברכה לבטלה : וכתב מהרי"א דלדברי כולם הברכות שאנו מברכין בבקר יכול לאמרם אחר תפלתו (ג) : והרשב"א נסתפק אם יכול לברך ברכת התורה אחר אהבה רבה מאחר שאמרו שנפטר באהבה רבה מברכת התורה והנה לדעת רבותינו הצרפתים שכתבו שזו פוטרת כל היום מה שאין כן באהבה רבה יש לברך אותה עכ"ל וכבר כתבתי זה בסימן מ"ז (ג) :

נג ועומד ש"צ ומתחיל ישתבח כ"כ הגהות מיימון בפ"ז מה"ת המספר בין ישתבח ליוצר עבירה היא בידו ולכך נהגו לומר ישתבח מעומד כמו יוצר שהרי אסור להפסיק בנתים וכ"כ הכלבו בסימן כ"ז בשם רב עמרם שיש לחזן לומר ישתבח בתפלת שחרית לפני התיבה מעומד כדי לומר עליו קדיש וכתב מהרי"ן הביב על זה ובתנאי שכבר בירך הש"צ ב"ש וגם קרא פסוקי דזמרה וכ"כ מהרי"א על דברי רבינו אל תטעה בזה לומר שמתחיל ישתבח אע"פ שלא אמר פסוקי דזמרה שזה א"א אבל מ"ש בזה הוא מ"ש ר"ע שיש לחזן לומר ישתבח על התיבה כדי שיאמר עליו קדיש כלומר והוא שאמר החזן ג"כ ב"ש ופסוקי דזמרה שאל"כ היאך יאמר ברכה זו לבדה והאומרה לבדה אינו אלא טועה דמאחר שהיא סמוכה לחברתה היאך יאמר אותה בלא חברתה וגם היאך יאמר אותה בלא פסוקי דזמרה שעליהם ניתקנה ואע"ג שבספ"ק דברכות (יב.) איכא מ"ד שהיו אומרים ברכת א אהבת עולם לבדה קודם שיקראו את שמע ושיברכו יוצר אור לא ילפינן מהתם דהיכא דאיתמר איתמר היכא דלא איתמר לא איתמר וכיון דלא אשכחן ליה בשום פוסק אין לשנות מסדר שסדרום ותקנום כנ"ל :

כתבו התוספות בפרק הרואה (נט.) אהא דאמרינן גבי ברכת הגשמים הילכך נימרינהו לתרווייהו רוב ההודאות ואל ההודאות ולפיכך תקנו בישתבח אחר סיום הברכה ברוך אתה ה' אל מלך גדול בתשבחות אל ההודאות : כתב הכלבו בסימן ה' עומד החזן ומתעטף בציצית ומברך אשר קדשנו במצותיו וצונו להתעטף בציצית ויורד לפני התיבה ופותח ישתבח ע"כ ואיני יודע מי דחקו להפסיק בברכת עטיפת ציצית שלא לצורך והל"ל שיברך על עטיפת ציצית קודם ב"ש (א) : וצריך שיהיה שליח צבור הגון דכתיב נתנה עלי בקולה וגו' זה ש"צ שאינו הגון וכו' בפרק ב' דתעניות (טז:) : ואיזהו

דרכי משה

בסי' קי"ג) ובמהרי"ל שהוא היה שוחה ואינו נכון עד כאן : (י) ובמהרי"ל כתב בשם מחזור ויטרי דיש לכופלו שהשם של ביום ההוא יהיה ה' אחד אינו מן המנין שאינו רק מפרש מה שיהיה לעתיד : (יא) וכ"כ הכלבו :

נב (א) כתב בהגהות מיי' פ"ז דתפלה דמי שיש לו עוד שהות יותר יאמר ב"ש והודו לה' קראו עד והוא רחום וידלג עד והוא רחום שקודם אשרי כי כל הפסוקים שבנתיים אינם אלא ליקוטי מקראות ואומרים ברוך ה' לעולם אמן ואמן אחר הללו אל בקדשו וכל הנשמה עכ"ל : (ב) וכ"כ הכלבו : (ג) וע"ל סימן רל"ה מי שבא לב"ה ומצא צבור מתפללים י"ח אם יתפלל עמהם בלא ק"ש :

נג (א) ול"נ דאף הכלבו מודה דאין להפסיק אם לא שלא היה לו טלית תחילה אבל מ"ש ומתעטף ויורד כו' לאו למימרא דתכף זו לזו יעשה שתיהן אלא תני התם מה שיעשה החזן ואומר שמברך על הציצית בב"ה כמ"ש לעיל סימן ו' וכן הוא המנהג דזקן אחד מברך בקול רם ובמקומות הכלבו היה אפשר המנהג שהחזן היה מברך ואמר שאח"כ יורד לפני התיבה וכו' אבל ברכת הציצית היה קודם ב"ש אבל במקום דלא היה לו טלית והביאו לו נ"ל דיכול להפסיק ולברך על הציצית ודוקא החזן דאין לו לחזור ולירד מן התיבה לאחר שהתחיל ישתבח אבל יחיד ימתין עד לאחר ישתבח דאז יתעטף בציצית ויברך עליהם דאז עדיף טפי להפסיק כדלעיל ריש סימן נ"א במהרי"ל לפעמים סיימו פסוקי דזמרה ולא היה שם

דרישה

סי' נג [א] **ועומד** ש"ץ ומתחיל כו' כבר כתבתי בפרישה דצריך לעמוד דוקא וכ"ל לייסב מנהגינו מה שאנו משנין בשבת לומר הקהל תחלה ישתבח בקול רם ומיושב ה"ט משום דתיקנו לומר אחר שכבר אמר החזן בפי ישרים תתהלל ובדברי צדיקים תתברך כו' שהקהל יאמרו כא' ובמקהלות רבבות עמך בית ישראל ברנה יתפאר שמך מלכנו בכל דור ודור שכן חובת כל היצורים שהן הנוסח של ובמקהלות כו' ושייך לומר לקהל ובמקהלות כי אינו מפורש מה הוא השבח אלא שמחויבים לשבח לכך תקנו לומר שיאמרו הקהל בקול רם ג"כ ישתבח כו' שהוא מהות השבח. והקהל אין טעם לאמרו מעומד אבל החזן אחר שסיימו הקהל מתחיל בברוך אתה וכו' ואומר עליו קדיש בעמידה בלי הפסק וק"ל : ועונין

ונראה שרבינו שכתב וכתב כו' ולא כתב כל פלוגתתם ס"ל גם כן כדעת האגור :

פרישה

סי' נב (א) **והשיב** שאינו יכול כי תקנום כו' טעמיה דרב נטרונאי משום דפסוקי דזמרה הוי סידור שבחיה דקב"ה ואין לסדרם אלא קודם תפלה כדדריש ר' שמלאי בפ"ק דעבודת כוכבים אבל אחר התפלה לא והיינו דוקא בברכה אבל שלא בברכה לא וכתב בתשובת הרשב"א אנו נוהגין כדברי הגאונים שקבלתם תורה היא וכ"כ האגור בשמו וכן ראוי לנהוג דכיון דספק במידי דברכות הוא יש לחוש דלמא קי"ל כדברי הגאונים ונמצא מברך ברכה לבטלה וכו' מהרר"י דלדברי כולם הברכות שאנו מברכין בבוקר יכול לאומרם אחר תפלתו :

(ב) **וכתבו** בשם הרב ר' יונה וכו' באגור כתב שרב נטרונאי לא פליג אר' יונה דדוקא כשאמר מתהלה ב"ש וישתבח או אין לומר הזמירות אחר התפלה אבל כשאין לו שהות כלל אפשר דמודה לדברי ר' יונה. אך ל' רב נטרונאי לא משמע כן עכ"ל והביאו ב"י וד"מ.

(ג) **ואח"כ** יקרא פסוקי דזמרה עם הברכות אבל בסמ"ג אוסר וכן הרמב"ם וכן מצאתי בליקוטי פרדס שאיסור גדול הוא וכן קבלתי מא"מ זקיני שאין לאמרו אח"כ עכ"ל מורי. ונראה דר"ל עם הברכות אבל בלא ברכות לא יהא אלא כקורא בתורה וכמ"ש ב"י :

סי' נג (א) **ועומד** ש"ץ ומתחיל ישתבח כתב ב"י וכן הוא בהגמרא המספר בין ישתבח ליוצר עבירה הוא בידו ולכך נהגו לומר ישתבח מעומד כמו יוצר שהרי אסור להפסיק בינתיים

חדושי הגהות

נג א לשיטתיה אזיל שפסק לקמן סי' ס' לומר בשחרית אהבת עולם אבל מ"מ הוא תמוה כיון דבגמרא איתא להריא אהבה רבה לא ה"ל למינקט אהבת עולם והיא גופא תמוה כיון

ב רב זוטרא בר טוביה אמר רב ואיתימא רבי אלעזר זה ש"צ שאינו הגון ויורד לפני התיבה ואיזהו הגון זה שהוא ריקן מעבירות (ב) ופרקו נאה (ג) ושפל ברך (ד) ומרוצה לעם ויש לו נעימה וקולו ערב (ה) ורגיל לקרות תורה ונביאים וכתובים ואם אין מוצאים מי שיש בו כל המדות האלו יבחרו הטוב שבצבור בחכמה ובמעשים טובים : ואין ממנין (ו) אלא מי שנתמלא זקנו אבל מי שהביא שתי שערות יכול לירד לפני התיבה ובלבד שיהא באקראי אבל למנותו אין ממנין אותו אפי' אם יש אחר ממונה אלא שממנה זה תחתיו

ואיזהו הגון זה שהוא ריקן מעבירות ופרקו נאה וכו' גם זה שם ומפ' בגמרא מאי פרקו נאה שלא יצא לו שם רע בילדותו. ופי' רש"י אפילו כשעמד על בחרותו היה נאה בלי שם רע: ושפל ברך · פירש רש"י עניו: ומרוצה לעם · נוח לבריות ומסכימים לתפלתו: נעימה · בסומי קלא שמושך הלב: ורגיל לקרות וכו' · שיהו הפסוקים של תפלה סדורי' בפיו: ז"ל שבולי הלקט בפסיקתא רבתי עשר תעשר כתיב כבד את ה' מהונך רבתי ביה מחונך שאם היה קולך ערב והיית עומד בבה"כ עמוד וכבד את ה' בקולך כות היה קולו נאה והיה עולה לירושלים והיו כל ישראל מתכנסי' לשמוע קולו פעם אחת לא עלה והעידו עליו אותם העדים בני בליעל ואבד מן העולם מי גרם לו שלא עלה לירושלים לכבד את ה' במה שחננו ולמה שכבר אמרה תורה ולא יחמוד איש ארצך וגו' ואילו עלה לא איבד נפשו בעד חמדת כרמו עכ"ל :

ואין ממנין אלא מי שנתמלא זקנו אבל מי שהביא ב' שערות יכול לירד לפני התיבה ובלבד שיהא באקראי בספ"ק דחולין (כד:) תנו רבנן נתמלא זקנו ראוי להיות ש"ץ לירד לפני התיבה וכתבו הרשב"א והר"ן דהיינו דוקא למנותו ש"צ קבוע אבל דרך עראי כשאין שם אלא הוא כל שהוא בן שלש עשרה ויום א' יורד לפני התיבה וכדתנן בפרק הקורא את המגילה עומד (כד·) גבי קטן אינו יורד לפני התיבה ואינו נושא את כפיו מכלל דכל שהוא גדול יורד והיינו דרך עראי וכ"כ הרא"ש בפרק הקורא את המגלה וגם בתשובה כלל ד' כתב בן י"ג יכול להתפלל באקראי · וכתוב בכלבו בשם הרב רבי נתן אין איש ראוי לירד לפני התיבה אפילו באקראי בעלמא עד שיביא שתי שערות ויגדילו כדי לכוף ראשן לעיקרן דבלאו הכי לא מיקרי איש ואנן בעינן תפלת איש שנאמר מדוע באתי ואין איש עכ"ל :

וכתב הרשב"א בחידושיו בסוף פ"ק דחולין ואיכא למידק דהכא משמע דאינו ראוי לירד לפני התיבה עד שתתמלא זקנו ואילו בפרק הקורא עומד תנן קטן פורס על שמע אבל אינו יורד לפני התיבה ואינו נושא את כפיו עד שיביא שתי שערות אלמא משהביא שתי שערות יורד לפני התיבה ונושא כפיו אע"פ שלא נתמלא זקנו וי"ל דהכא אין ראוי קאמר כלומר אינו ראוי שימנו אותו הצבור עליהם בקבע ומשום כבוד הצבור אבל לישא את כפיו או לירד לפני התיבה לעתים בשלא מינוהו עליהם בקבע נושא ויורד לפני התיבה ודיקא נמי דהכא קתני ראוי להיות ש"ץ ולא קתני כשר או יורד לפני התיבה והתם לא קתני אינו ראוי אלא אינו נושא עד שיביא שתי שערות ובסדר רב עמרם ז"ל שהשיב רב נטרונאי כך ראינו שזה שאמרו חכמים אינו עובר לפני התיבה ואינו נושא את כפיו עד שתתמלא זקנו כך מצוה מן המובחר וכמה דאפשר למהוי גברא מליא טפי עדיף מן ינוקא אבל ודאי במקום מבטל קדושה וברוך וימלוך ויהא שמיה רבא וכו' אפילו בן י"ג ויום אחד בדלא אפשר נעשה ש"ץ דקאמרינן (ר"ה כט·) זה הכלל כל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן טעמא שלא הגיע לכלל המצות אבל בן י"ג ויום אחד כי לא אפשר שפיר דמי עכ"ל הרשב"א ז"ל : וכן כתב הרמב"ם בפרק ח' מהלכות תפלה וז"ל ומי שלא נתמלא זקנו אף על פי שהוא חכם גדול לא יהא ש"צ מפני כבוד הצבור אבל פורס על שמע משיביא שתי שערות אחר י"ג שנה עכ"ד · ולפ"ז אם רצו הצבור למחול על כבוד' נראה שהרשות בידם אבל הרא"ש כתב בתשוב' כלל ד' שמי שלא נתמלא זקנו יכול להתפלל באקראי כאחד מבני העיר שמתפלל כשיעלה על לבו ובלבד שלא יתמנה מפי הצבור או מפי ש"ץ הממנה אותו להקל מעליו ולהתפלל בעדו לשעות וזהו שכתב רבינו אפילו יש אחד ממונה אלא שממנה זה תחתיו להתפלל במקומו לעתים ידועים משמע שאע"פ שהצבור מוחלים על כבודם אין למנותו וכן נראה ג"כ מדברי הרא"ש שכתב רבינו :

והיכא שהוא גדול בשנים אלא שאינו בעל זקן אפשר דראוי להתמנות לש"ץ שכל שניכר בו שהגיע לכלל שנים שראוי להתמלאות זקנו נתמלא זקנו קרינן ביה וכן יש לדקדק ממ"ש הרמב"ם בפרק ט"ו מהלכות תפילין כהן נער לא ישא את כפיו עד שיתמלא זקנו משמע דדוקא כשלא נתמלא זקנו מחמת נערות קאמר דלא ישא את כפיו הא אם הוא גדול שראוי שתתמלא זקנו אע"פ שאינו זקן כלל נושא את כפיו ואע"ג דכל שלא נתמלא זקנו אינו נושא את כפיו האי כנתמלא זקנו

אחר ישתבח אם יאמר ישתבח מיושב אם כן מפסיק בין ישתבח לקדיש כל אותה שעה שעומד ממקומו שיושב שם ויורד לפני התיבה ומכין עצמו להתחיל הקדיש ואינו הגון להפסיק כלום בין ישתבח לקדיש לכן צריך שיעמוד ש"צ ולהכין עצמו לירד לפני התיבה קודם שמתחיל ישתבח כדי שמיד שיסיים ישתבח יאמר הקדיש אחריו מיד מעומד וכך מבואר מדברי הכל בו ומהר"י שמה שצריך לומר ישתבח לפני התיבה מעומד אינו אלא כדי לומר עליו קדיש ומביאו בית יוסף אבל מצד אמירת ישתבח עצמו לא היה צריך לאומרו מעומד כי לפי הדין אין צריך עמידה אלא בדבר שבקדושה כגון קדיש וקדושה וברכו וכיון דצריך עשרה צריך נמי שנקדש מעומד כשם שהמלאכים מקדשין אותו בעמידה ולפי זה התיישב מה שקשה לפע"ד טובא דאי איתא דסבירא ליה לרבינו דצריך לומר ישתבח מעומד מצד עצמו למה הזכיר את השליח צבור בלבד היה לו לומר בסתם וצריך לומר ישתבח מעומד דהוה משמע אף כל הקהל ועוד למה לא כתב רבינו דצריך שיאמר ברוך שאמר מעומד שהרי בספר תולעת יעקב כתב וז"ל וראיתי בא"ז כי שבח זה תקנוהו אנשי כנסת הגדולה על פי פתקא שנפל מן השמים ומצאוהו כתוב בה ויש בו פ"ז תיבות כו' וכתב בא"ז ועוד קבלו אנשי הקבלה ששבח זה צריך לאמרו מעומד לרמוז שהוא כנגד הצורה העליונה הה"ד שרפים עומדים ממעל לו לכן בכל ארץ אשכנז וצרפת אומרים שבח של ב"ש בעמידה כך קבלו מן החסידים ואנשי מעשה שהיו אומרים אותו בעמידה עכ"ל ותמה על עצמך דאי איתא דרבינו סובר דמטעם מעלת ישתבח עצמו צריך לאמרו מעומד אע"פ שלא נמצא כך בשום מפרש אם כן ק"ו בנו של ק"ו דצריך לומר ב"ש בעמידה ולמה לא כתב כך רבינו אלא ודאי דרבינו לא כתב אלא מה שהוא חייב מן הדין וכפי הדין אין צריך לעמוד לא בברוך שאמר ולא בישתבח אלא דלשליח צבור הזהיר שיעמוד לפני התיבה ויאמר ישתבח כדי לומר קדיש אחריו ומשום הכי עומדין גם הקהל עם השליח צבור בחול כדי לשמוע הקדיש מעומד מפי השליח צבור ולענות מיד אמן יהא שמיה רבה גם כן מעומד אבל בשבת נוהגים שהקהל יושבים בשעה שאומר ישתבח לפי שהחזן מנגן ומאריך בסוף ברכת ישתבח קודם הקדיש אחריו ולמה יהיו עומדין בחנם ואין עומדין עד שמתחיל הקדיש אחריו ואי איתא דצריך לומר ישתבח בעמידה מצד עצמו היאך טעו כל ישראל לישב בשבת בשעה שאומרים ישתבח אלא כדאמרן ובתולעת יעקב גם כן מוכח דאין צריך לעמוד בשעה שאומרים ישתבח לא הקהל ולא השליח צבור שהרי כתב הכונה באמירת ישתבח היא דכ"י מתקשטת לבא לפני המלך וצריך לכלול בה י"ב מדות העליונות שהיא מתברכת מהם והם י"ב מיני בשמים הנזכרים בשיר השירים וכו' ובכאן הם שיר ושבחה הלל וכו' עכ"ל שכל זה לפי הסוד הוא עולם הישיבה ואח"כ כתב ועומד שליח צבור לפרוס על שמע וכו' אלמא דישתבח הוא בישיבה ולכן מי שמתפלל ביחיד אין צריך לעמוד בשעה שאומר ישתבח אבל באמירת ברוך שאמר צריך לעמוד כי כן היא הקבלה מהגדולים הקדמונים כדאמרן :

ואין ממנין אלא מי שנתמלא זקנו וכו' ברייתא סוף פרק קמא דחולין וז"ל הרמב"ם בפ"ח מה"ת ומי שלא נתמלא זקנו אע"פ שהוא חכם גדול לא יהא שליח צבור מפני כבוד הצבור וכו' וכ"כ הרשב"א בחדושיו אינו ראוי שימנו אותו הצבור עליהם בקבע ומשום כבוד הצבור וכו' וכתב ב"י ולפי זה אם רצו הצבור למחול על כבודם נראה שהרשות בידם אבל ממה שכתב הרא"ש דלא יתמנה מפי הצבור או מפי השליח צבור הממנה אותו להקל מעליו וכו' משמע שאף על פי שהצבור מוחלים על כבודם אין למנותו עכ"ל נראה דר"ל דכיון דממנין אותו להקל מעל השליח צבור הזקן אם כן פשיטא דמוחלין הצבור על כבודם כדי להקל מעליו ולפע"ד נראה דאף להרמב"ם והרשב"א לא מהני מחילת הצבור דאין פירוש מפני כבוד הצבור שהוא כנגד כבודם לפני בני אדם שתועיל בו מחילת הצבור אלא פירושו שאין זה כבוד הצבור שישלחו לפניו יתעלה מי שאין לו הדרת פנים להליץ על הצבור דאף לפני מלך בשר ודם אין שולחין להליץ על הצבור אפילו אם הוא חכם גדול אלא אם כן שהוא בעל צורה ויש לו הדרת פנים שנתמלא זקנו כל שכן לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא דלפי זה אין מקום כלל לומר דמהני למנותו כשרצו הצבור למחול על כבודם ותו דאי איתא דמהני מחילת צבור בלא נתמלא זקנו אם כן מאי הקשו התוספות מפרק הקורא עומד מדתנן קטן אינו יורד לפני התיבה ואינו נושא כפיו משמע הא הביא ב"ש יורד לפני התיבה ונושא כפיו הא איכא לאוקמי כך דפרק הקורא עומד כשרצו הצבור למחול על כבודם ואפילו הכי קטן לא אלא הדבר פשוט כיון שכך תקנו חכמים דחששו לכבוד צבור אין ביד הצבור למחול ותו דאם כן כל הני תקנות שתקנו חכמים מפני כבוד צבור שלא לגלול ספר תורה בצבור וכן אשה לא תקרא בצבור מפני כבוד הצבור ופוחח לא ישא כפיו דגנאי הוא לצבור וכן קטן לא ישא את כפיו שאין כבוד לצבור להיות כפופים לברכתו אם אתה אומר דרשאין למחול אם כן לא הועילו בתקנתם כלום דכל צבור יהיו מוחלים ותו דנעשו ישראל אגודות אגודות צבור זה ימחול וצבור זה אינו ימחול אלא ודאי אין בידם למחול לעקור תקנת חכמים והכי משמע בש"ע ס"ו שהתחיל בלשון הרמב"ם וקא מסיים בלשון הרא"ש ולפי מה שהיה מפרש בדבריהם כאן יהיה הלשון סותר מתחלתו לסופו אלא לא נסמך הרב על מה שכתב כאן בפירוש דברי הרמב"ם והרשב"א שהצבור רשאין למחול על כבודם אלא דכשם שלשון הרא"ש ורבינו משמען שאין בידם למחול על כבודם כך היא דעת הרמב"ם והרא"ש ועוד לפירושינו פשוטא שאין יכולין למחול על מה שאינו כבוד צבור שישלחו לפניו יתעלה וכו' כאילו אינן חוששין על מה שאינו נוח ומקובל לפניו יתעלה : כתב בית יוסף דמה שכתבו התוספות סוף פרק קמא דחולין משמע דהך ברייתא דנתמלא זקנו ראוי ליעשות ש"ץ היינו ליעשות ש"ץ קבוע להתפלל בתעניות ובמעמדות דוקא אבל בשאר ימות השנה ראוי להיות ש"ץ אף על פי שלא נתמלא זקנו עכ"ל ושרא ליה מאריה דא"כ למה להו לתוספות לומר היינו ליעשות ש"צ קבוע להתפלל בתעניות ובמעמדות לא היה להם לומר אלא היינו ליעשות ש"ץ בתעניות ובמעמדות אלא תרתי קאמרי התוספות דלא בעינן נתמלא זקנו אלא ליעשות ש"ץ קבוע או אפילו באקראי ולהתפלל בתעניו' ובמעמדות והוצרכו לפרש כך כדי לפרש הא דתני בברייתא תרתי ראוי ליעשות ש"צ ולירד לפני התיבה דה"פ ליעשות ש"ץ קבוע ולירד לפני התיבה בתעניות ובמעמדות דהאי לישנא אמרינן בתעניות אין מורידין לפני התיבה אלא זקן ורגיל וכו' ולאפוקי מפרש"י שפירש בחולין דליעשות ש"ץ מיירי לתקיעת שופר ולהמנות פרנס. על הציבור ולהלקות ולנדות דליתא אלא ליעשות ש"ץ קבוע קאמר ולירד לפני התיבה בתעניות דהיינו באקראי אבל באקראי בשאר ימות השנה יכול להתפלל בצבור אפילו לא נתמלא זקנו וחסרון וא"ו בתיבת להתפלל גרמה לב"י הבנה זו וצריך להגיה ולהתפלל בתעניות ובמעמדות ופירושו או להתפלל בתעניות אפילו באקראי צריך שיהא נתמלא זקנו וכ"כ התוספות להדיא ס"פ לולב הגזול ומביאו ב"י וכך היא דעתם בספ"ק דחולין וכ"כ התוספות להדיא בפרק הקורא עומד (דף כ"ד) בד"ה ואינו עובר ע"ש והכי נקטינן דביה"כ ובתעניות אפי' באקראי אין מורידי' אותו לפני התיבה אלא א"כ נתמלא זקנו וכן אפילו בשאר ימות השנה אסור לעשות ש"ץ קבוע ובמקצת קהלות עוברין במזיד על ד"ח למנותו ש"ץ קבוע וכן להתפלל בר"ה ובי"כ אפילו לא נתמלא זקנו ואפשר שסומכי' על מה שכתב ב"י לפרש בדברי הרמב"ם

דרכי משה

שם מנין י' וצוה לש"ץ לשהות לפעמים חצי שעה ולא ישיח שיחה בטילה ואחר כך כשבאו מנין התחילו ישתבח עכ"ל ואע"ג דלא בעינן י' לענין ברכת ישתבח מ"מ עשה כן משום הקדיש שאחריו דאין לאומרו בלא עשרה : וזה

פרישה

בנתיים · וכ"כ הכלבו יש לחזן לומר ישתבח לפני התיבה כדי לומר עליו מיד קדיש וכתב מהרר"י אבוהב ז"ל על דברי רבינו אל תטעה לומר שמתחיל ישתבח אעפ"י שלא אמר פסוקי דזמרה שזה א"א אבל מ"ש בזה הוא מ"ש ר"ע שיש לחזן לומר ישתבח על התיבה כדי שיאמר עליו קדיש כלומר והוא שאמר החזן גם כן ברוך שאמר ופסוקי דזמרה שאם לא כן היאך אמר ברכה זו לבד מאחר שהיא סמוכה לב"ש וגם איך יאמר אותה בלא פסוקי דזמרה שעליהם נתקנה עכ"ל ועיין בדרישה : (ב) **ופרקו** נאה כו' כשעומד על פרקו ר"ל אפילו ביום בחרותו וילדותו נאה היא בלי שם רע כן פי' תוס' ורש"י : (ג) **ושפל** ברך פירש"י עניו : (ד) **ומרוצה** לעם נוח לבריות ומסכימין לתפלתו : (ה) **ורגיל** לקרות כו' שיהיה הפסוקים של תפלה סדורים בפיו : (ו) **אלא** מי שנתמלא זקנו וכתב בב"י פרק הקורא את המגילה עומד בשם הגאונים דמי שאין לו רק זקן מעט כיון שהוא בן כ' שנים כמי שנתמלא זקנו דמי וכ"כ הרא"ש פר' סכ"ל ובתשובה

חדושי הגהות

כיון דסתמא דגמרא נקט אהבה רבה למה פסקו הרי"ף ורמב"ם לומר אהבת עולם ואפשר לומר דס"ל דכיון דשמואל הוא מאריה דשמעתיה דהכא שאנשי משמר היו מברכין ברכה שניה לכך נקטו בלשונם אהבה רבה דשמואל הכי ס"ל לעיל אבל לפי האמת נקטינן לומר אהבת עולם ומצאתי און לי בדברי הרי"ף עלה הך מימרא דלעיל השכים לשנות וכו' ע"ש : ב גירסת הגמרא מר זוטרא בר טוביה ואמרי לה א"ר חמא א"ר אלעזר והרי"ף גורס אמר מר זוטרא אמר רב וא"ל א"ר אחא א"ר אלעזר ; צ"ל

תחתיו להתפלל במקומו לעתים ידועים וז"ל א"א ז"ל בתשובה מה שכתבת שנהגו באלו המקומות למנות בזויי המשפחות לשלוחי צבור ויש בדבר הזה בזוי מצוה כאילו אינו כדאי למיוחסין שבישראל אלא כשאר אומניות וחלילה להיות מלאכת השם אומנות אלא עטרה לראש גם אני נתרעמתי מיום בואי הנה על חזני הארץ הזאת אבל לא נתרעמתי על שלך כי תלית הדבר ביחס משפחה ואינו כן בעיני המקום אם הוא מיוחס ורשע מה תועלת לפני המקום ביחס שלו ואם הוא ממשפחה בזויה וצדיק (ז) טוב לקרב מזרע רחוקים שנאמר שלום שלום לרחוק ולקרוב אבל תרעומתי כי חזני הארץ הזאת הם להנאתן לשמוע קול ערב ואם הוא רשע גמור אין חוששין רק שיהיה נעים זמירות והקב"ה אומר נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה : ומה שכתבת שממנים חזן להתפלל כל השבוע קודם שנתמלא זקנו וסומכין על זה שיש להם חזן אחר שמתפלל בשבת וביום כניסה טעות הוא כי זה נקרא חזן קבוע שמנוהו להתפלל אף על פי שיש אחר שהוא ממונה ודוקא באקראי ולא בממונה יכול להתפלל אחר שהביא שתי שערות ע"כ אין ממנין לעגי שפה שאין יודעים לחתך האותיות : וצריך שיהא לבוש ומעוטף כדתנן פוחח אין עובר לפני התיבה וזהו מי שלובש בגדים קרועים בכתפיו וזרועיו מגולות : (ח) סומא יכול לירד לפני התיבה (ט) ובלבד שלא יקרא בתורה שאין לקרות בתורה על פה: היורד לפני התיבה ואינו

ב"ח

הרמב"ם והרשב"א שהצבור בידם למחול על כבודם מה שאינה סמיכה כלל כדפרי' :

וז"ל א"א הרא"ש וכו' עד ואם הוא ממשפחה בזויה וצדיק טוב לקרב מזרע רחוקים שנאמר שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' וגומר כצ"ל ואיכא לתמוה על מה שב"י נדחק לפרש הנוסח' המוטעת ואיכא למידק לאיזה צורך חזר וכ' הרא"ש בסוף התשובה ודוקא באקראי ולא בממונה וכו' ונראה דלסברא קמא משמע דאין איסור אלא כשממנין זה תחתיו לעתים ידועים כגון שיתפלל במקומו שלא ביומי דכניס' וכיוצא אבל כשממנין אותו בסתם שיתפלל במקומו כשלא יהיה הש"ץ פנוי לבא לב"ה או כשיהיה נחלש קצת משמע דמותר למנותו שכל זה הוי באקראי ושרי אבל מלשון הרא"ש דכתב על שאלוהו כשמינו אותו לימים ידועים השיב טעות הוא כי זה נקרא חזן קבוע כיון שמינוהו להתפלל אף על פי שיש אחר ממונה מדלא אמר הרא"ש כיון שמינוהו להתפלל בימים ידועים אלא סתם כתב כיון שמינוהו להתפלל אלמא דבא להורות דכל שמינוהו להתפלל נקרא חזן קבוע אעפ"י שלא מינוהו לעתים ידועים והשתא יתיישב הלשון שחזר ואמר ודוקא באקראי ולא בממונה יכול להתפלל וכו' לאורויי דכל שהוא נתמנה להתפלל נקרא חזן קבוע ואף על פי שאינו נתמנה לעתים ידועים ואסור כשלא נתמלא זקנו אלא באקראי ולא בממונה כל עיקר : וכתב מהרש"ל טוב לקרב מזרע רחוקים ומכל מקום אם שניהם שוים בודאי מיוחס קודם לשאינו מיוחס וראוי לדקדק על זה כי אינו דומה תפלת צדיק בן צדיק וכו' עכ"ל :

כתב מהר"ש שאלת אדם שפגעה בו מה"ד שנפלו לו זרועותיו אם ראוי להיות ש"ץ פשיטא דראוי וראוי הוא ואדרבה מצוה מן המובחר דממ"ה חפץ להשתמש בכלים שבורים ולא כדרך מב"ו וכדכתיב לב נשבר ונדכה אלהי' לא תבזה ולא נפסלו במומי' אלא כהנים עכ"ל :

אין ממנין לעגי שפה וכו' ברייתא פרק הקורא עומד : **ומ"ש** פירוש פוחח מי שלובש בגדים קרועים כו' כלומר שהבגדים קרועי' עד שכתיפיו או זרועותיו מגולות דבחדא גילוי מהני תרתי נקרא פוחח ואסור לו להיות ש"ץ מפני שאין זה כבוד המקום ולקמן בסימן צ"א כתב ב"י פוחח מי שראשו מגולה ועיין במ"ש לשם בס"ד דלדעת רבינו כל אדם אפילו אינו שליח צבור אסור להתפלל בראשו מגולה ואם כן הכא דאסור להיות שליח צבור היינו דוקא בכתפיו או בזרועותיו מגולין אבל אם אינו ש"ץ יכול להתפלל :

סומא יכול לירד לפני התיבה פי' אע"ג דלר' יהודה בפרק החובל סומא פטור מכל המצות וכל שאינו מצוה בדבר אינו יכול להוציא אחרים ידי חובתן אין הלכה כרבי יהודה אלא חייב בכל המצות ולכן יורד לפני התיבה ומוציא אפי' אחרים גדולים דחייבים מדאורייתא אבל מדרבנן אפי' ר' יהודה מודה דחייב בכל המצות שלא יהא כא"י כמ"ש התו' לשם וכ"כ בפרק הקורא עומד :

ומ"ש רבי' סומא בסתם ולא כתב אפי' לא ראה מאורות מימיו היינו משום דהכא מיירי בדין ש"ץ העובר לפני התיבה להתפלל י"ח בלבד ולהוציא אחרי' י"ח בתפלה וקדושה ולא היה מברך יוצר המאורות ובברכות של ק"ש אלא אדם אחר היה פורס על שמע וכשהגיע לתפילת י"ח ברכות ירד הסומא לפני התיבה דלענין דין זה דסומא חייב בכל המצות ויכול להוציא אחרים ידי חובתן אין לחלק בין לא ראה מאורות מימיו או ראה מאורות ונסתם ולכן כתב בסתם סומא יכול לירד לפני התיבה אבל לקמן בסי' ס"ט כתב רבינו סומא שלא ראה מאורות מימיו יכול לפרוס על שמע ולברך יוצר המאורות דאתא לאשמועי' אע"ג דברכת יוצר המאורות היא באה משום הנאת האורה שהאדם נהנה מן האור וכשלא ראה מאורות מימיו הא לא ה"ל הנאה מעולם מן האור דמזה הטעם קאמר ר' יהוד' במשנה דהקור' עומד כל שלא ראה מאורות מימיו אינו פורס על שמע ואשמועינן דלית הלכתא כר' יהודה אלא כת"ק דאפי' לא ראה מאורות מימיו אית ליה הנאה כדתניא א"ר יוסי כל ימי הייתי מצטער על מקרא זה והיית ממשש בצהרים כאשר ימשש העור באפלה וכו' כדאיתא בפ' הקורא עומד לשם דאף הסומא נהנה מן האור שרואין אותו בני אדם ומצילין אותו מן הפחתי' ומן הברקנין : כתב המרדכי פ"ק

ב"י

זקנו חשיב ומצאתי סמך לדברי במסכת סופרים פי"ד והעובר לפני התיבה והנושא את כפיו עד שיהא בן עשרים שנה ובעל זקן אבל אין לו זקן והוא בן עשרים אע"פ שנראה כסרים ויש אומרים אפילו סרים עצמו מותר אבל אם עלה זקנו אפילו מבן י"ח מותר לעבור לפני התיבה ולישא כפיו ע"כ :

וכתוב בכ"י פרק הקורא עומד בשם הגאונים דמי שאין לו רק זקן מועט כיון שהוא בן שנים כמי שנתמלא זקנו דמי (ב) :

וכתב הכלבו שאין רשאי להיות ש"צ קבוע עד שתתמלא זקנו התחתון ע"כ משמע מדבריו שנתמלא זקנו דקתני היינו זקן התחתון ולא משמע כן מדברי הפוסקים שסתמו דבריהם וסתם זקן היינו העליון :

והתוספות כתבו בספ"ק דחולין (כד :) דהא דת"ר נתמלא זקנו ראוי להיות ש"צ היינו ליעשות ש"צ קבוע להתפלל בתעניות ומעמדו' דוקא . ולכאורה משמע מדבריהם שבשאר ימות השנה אע"פ שלא נתמלא זקנו ראוי להיות ש"ץ אבל בס"פ לולב הגזול (מב :) כתבו דההיא דחולין כגון ליעשות ש"ץ קבוע ולירד לפני התיבה בי"ה ובתעניות ובמעמדות וזה עול' כדברי הרא"ש והרשב"א והר"ן ז"ל :

ומדברי רבינו ודברי המפרשים שכתבתי משמע בהדיא שקטן אינו רשאי לירד לפני התיבה אפילו באקראי בעלמא ויש לתמוה על מה שנהגו שקטן יורד לפני התיבה במוצאי שבתות להתפלל תפלת ערבית ואפשר לומר דלא הקפידו חכמים אלא בתפלת שחרית שיש בברכת יוצר ובתפלה קדושה וגם שצריך ש"ץ לחזור התפלה להוציא הרבים י"ח וקטן כיון דלאו בר חיובא הוא אינו מוציאם כדתנן כל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא את הרבים י"ח ושמעתי שהרב ה"ר יוסף אבודרהם קרא תגר על מנהג זה שנהגו הקטנים לירד לפני התיבה במוצאי שבתות והסכים על ידו הרב הגדול מה"ר יצחק די ליאון ז"ל לבטל המנהג (ג) ומצאתי להרשב"א שכתב בתשובה בשם הראב"ד דטעמא דתנן דקטן אינו פורס על שמע ואינו עובר לפני התיבה דכיון דברכות ותפלות דרבנן נינהו וקטן שהגיע לחינוך דרבנן ה"א אתי דרבנן ומפיק דרבנן קמ"ל דמשום כבוד הצבור לא עבדינן גנאי הוא לצבור שהקטן מוציאן עכ"ל . ולפי טעם זה יש מקום למנהג לומר שהצבור מוחלים על כבודם ואפילו למאי דפירש"י דטעמא דמתניתין משום דכל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא את הרבים י"ח איכא למימר דתפלת ערבית שאני דרשות היא:

וז"ל א"א ז"ל מה שכתב שנהגו באלו המקומות וכו' בתשובות כלל ד' :

כתב מהר"י אבוהב ז"ל שלם שלם מלקרב זרע רחוקים פי' דבר הגון ונאה לקרב לשם מאלו הרחוקים מעיני העם שאינם בעלי יחס ובמקצת ספרים שהנוסחא שלום שלום לקרוב מזרע רחוקים יראה שפירושו כחז"ל שלום שלום לרחוק ונתקרב שהוא נאמר על הבעל תשובה ג"כ לומר בכאן שהוא קרוב לשם שהוא ממשפחה בזויה יותר מזרע שהוא ממשפחה מיוחסת והוא רשע :

כתב הרשב"א שאלת ש"צ שקולו ערב ומאריך בתפלתו כדי שישמעו קולו ערב ומתנאה בכך אם ראוי למחות בו תשובה דברים אלו אחר כוונת הלב הם אמורים אם ש"צ זה שמח בלבו על שנותן הודאה לשי"ת בנעימה תע"ב שאחד מהדברים המחויבים לש"צ שיש לו נעימה כדתניא בפ"ב דתעניות (טז .) ר' יהודה אומר מרובה לעם ויש לו נעימה וקולו ערב וכו' אבל צריך להתפלל בכובד ראש ועומד באימה כדאיתא בפרק אין עומדין (ל :) לפיכך ש"צ זה אם שמח ועומד ביראה הרי זה משובח אבל אם מכוין להשמיע קולו ושמח בקולו הרי זה מגונה ועליו נאמר נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה ומ"מ כל שמאריך בתפלתו לא טוב עשה ובכמה מקומות אמרו לקצר מפני טורח הצבור עד כאן לשונו (ד) :

אין ממנין לעגי שפה וכו' ברייתא בפרק הקורא את המגילה עומד (כד :) אין מורידין לפני התיבה לא אנשי חיפה ולא אנשי בית שאן מפני שקורין לאלפין עיינין ולעיינין אלפין :

וצריך שיהיה לבוש ומעוטף כדתנן פוחח אינו עובר לפני התיבה גם זה שם : פוחח פורס את שמע ומתרגם אבל אינו קורא בתורה ואינו עובר לפני התיבה ואינו נושא את כפיו וכתוב בערוך דפוחח היינו שלבוש בגד קרוע ואין בבגדיו בתי ידים אלא ידיו ערומות :

סומא יכול לירד לפני התיבה משנה שם סומא פורס על שמע ומתרגם רבי יהודה אומר כל שלא ראה מאורות מימיו לא יפרוס על שמע ופסקו הפוסקים כת"ק ורבי' ירוחם כתב שאינו עובר לפני התיבה נראה שהיה מפר' מתניתין דפורס על שמע דוקא תנן אבל הרמב"ם כתב בפרק שמיני מהל' תפלה הסומא פורס על שמע ונעשה ש"צ נראה שמפר' דה"ה דיורד לפני התיבה ופורס על שמע איצטריכא ליה לאפוקי מדר"י וכ"כ הרא"ש בתשובה כלל ד' דסומא חייב בכל המצות וגם הוא נהנה מן האור הילכך אפילו לא ראה מאורות מימיו פורס על שמע ומתפלל ובלבד שלא יקרא בתורה על פה ע"כ :

היורד לפני התיבה ואינו ש"צ קבוע צריך לסרב וכו' ברייתא בפרק אין עומדין (לד :) העובר לפני התיבה צריך לסרב ואם אינו מסרב דומה לתבשיל באין

דרכי משה

(ב) וזה משמע שלא כדברי ב"י ואפשר דמיירי בדלא הגיע לכלל עשרים : (ג) ואין בינינו מנהג זה וגדולה מזו כתב מהרי"ל מי שנעשה בן י"ג שנים בשבת אינו יכול להיות ש"ץ בערבית בליל שבת לפי שאנו מוסיפי' מחול על הקודש בע"ש והוספה לא שייכא בשנו' הנער ומאחר דמתפללין מבעוד יום לא יתפלל : ושמעתי שבמדינת זקסין שהנערים קטנים נעשים ש"ץ ד' שבועות קודם הבר מצוה ולא נהיגין הכי עכ"ל : כתב בא"ז בעת צרה או בר"ה ויו"כ צריך להיות אדם מופלג ש"ץ : (ד) כתב המרדכי ספ"ק דחולין תשובת

פרישה

ובתשובה כלל ד' כתב דבן י"ג שנים יכול להתפלל באקראי . וכתב ב"י דמוכח מדברי הרא"ש דאפילו אם הקהל רוצים למחול על כבודם להיות נער ש"ץ שלהם אפ"ה אסור ולא כהרמב"ם והרשב"א ע"ש . וז"ל הכלבו בשם ר"ש אין איש רשאי לירד לפני התיבה אפי' באקראי בעלמא עד שיביא ב' שערות ויגדילו כדי לכוף ראשן לעיקרן דבלא"ה לא מיקרי איש ואנן בעינן תפלת איש שנאמר מדוע באתי ואין איש עכ"ל :

(ז) **טוב** לקרוב מזרע רחוקים שנאמר שלום שלום לרחוק ולקרוב כן גירסת ספר שלפני ובס"א האי שנאמר שלום כו' גורסין טוב לקרב בלא וא"ו ובתשובת אשר"י כלל ד' סי' כ"ב כתב שם שלום שלום לקרוב מזרע רחוקים ולא כתוב שם ג"כ האי שנאמר כו' ונראה דלגירסא שלפנינו ה"פ טוב לקרוב להשי"ת אף שהוא מזרע רחוקים ומייתי ראייה ממ"ש שלום שלום לרחוק ולקרוב דהקדים רחוק לקרוב והיינו כשהרחוק איש צדיק והקרוב קרוב במשפחה ורחוק רחוק במעשיו ולגירסת טוב לקרב מזרע רחוקים א"ש טפי מאי דמייתי עלה שנאמר שלום כו' דטוב לקרב לש"ץ אותו שהוא מזרע רחוקים מדהקדים קרא לרחוק תחלה וק"ל . וז"ל מורי ומ"מ בודאי מיוחס קודם לשאינו מיוחס אם שניהם שוים וראוי אף לדקדק על זה כי אינו דומה תפלת צדיק בן צדיק כו' עכ"ל . ודומה לזה כתב רבינו לקמן סי' תקע"ט . דהראוי להתפלל בתעניות הוא מי שאין בו ולא בא' מקרוביו או כל הנלוים אליו שום בעל עבירות כ"כ שם בשם הרמב"ם ע"ש וכן פירש"י על ויעתר לו ולא לה והוא מגמרא ס"פ הבא על יבמתו עיין שם . מיהו נראה דיש לחלק בין בעל עבירות למי שהוא מפסול משפחה והוא ואבותיו צדיקים גמורי' וע"ז נאמר טוב לקרוב מזרע רחוקים וק"ל :

(ח) **סומא** יכול לירד כו' ויכול לומר יוצר אור שגם הוא נהנה מן האור שאחרים מוליכין אותו וז"ל התו' במגילה דף כ"ד ע"א ובמרדכי אפילו לר' יהודה דפ' החובל דס"ל סומא פטור מן המצות מ"מ מדרבנן חייב דאע"ג דאשה פטורה ממ"ע שזמן גרמא ולא מיחייב' אפילו מדרבנן כ"א בנר חנוכה ומגילה וד' כוסות שאף הם היו באותו נס מ"מ סומא חייבוהו חכמים שלא יהא לגמרי כנכרי משא"כ באשה דמחייבה בשאר מצותיה עכ"פ אבל סומא אי לא מחייבין ליה מדרבנן הוי כנכרי לגמרי . ואפילו אם בא להוציא אחרים גדולים יכול להוציא אע"ג דגבי קטן אמרינן כיון דהוי תרי דרבנן שהוא קטן וק"ש ותפלה נמי איכא אלא מדרבנן כדאיתא בפ' מי שמתו להכי אינו יכול להוציא גדולים אחרים שאינם אלא חד מדרבנן . אפ"ה סומא אעפ"י שיש בו ב' דרבנן כיון שהוא גדול ובר דעת עדיף טפי מקטן ומוציא אחרים עכ"ל וע"ש עוד : ועיין בב"י בסוף סי' זה שכתב איך גובין שכר החזן קצת לפי הנפשות והרוב לפי הממון ועיין גם מזה בסי' נ"ה ובסוף הכלבו כתב תשובה אימתי ראוי להעביר ש"ץ או לא ע"ש שהאריך : (ט) **ובלבד** שלא יקרא בתורה ומהרי"ל כתב דעכשיו קורין סומא לס"ת כמו שאנו קורין לעם הארץ . מורי :

צריך

ואינו ש"צ קבוע (י) צריך לסרב מעט קודם שירד ולא יותר מדאי אלא בפעם ראשונה מסרב וכשיאמרו לו פעם שנייה מכין עצמו כמי שרוצה לעמוד ובפעם שלישית יעמוד ואם טעה ש"צ וצריכין להעמיד אחר תחתיו אותו שמעמידין תחתיו לא יסרב: האומר איני יורד לפני התיבה (יא) מפני שבגדי צבועין אף בלבנים לא יעבור (יב) באותה תפלה · איני עובר מפני שברגלי סנדל אף יחף לא יעבור:

ישתבח

שאין בו מלח ואם מסרב יותר מדאי דומה לתבשיל שהקדיחתו מלח כיצד יעשה ראשונה מסרב וכו'. ומפרש רבינו דהיינו במי שאינו ש"ץ קבוע דאילו ש"ץ קבוע אין לו להמתין שיאמרו לו כלום אלא הוא מעצמו יעלה ואדרבה אין ראוי לו להמתין שיאמרו לו שיעבור לפני התיבה שנראה שאינו סומך על ציבור הציבו' שמינוהו לכך וכתב הרא"ה הא דצריך לסרב ומיהו הכל לפי המפיים והמתפיים שאם המפיים אדם גדול אין מסרבין בו כלל:

ואם טעה ש"ץ וצריכים להעמיד אחר תחתיו אותו שמעמידים תחתיו לא יסרב משנה שם:

האומר איני יורד לפני התיבה מפני שבגדי צבועים וכו' משנה בפרק הקורא את המגילה עומד (כד:) האומר איני עובר לפני התיבה בצבועים אף בלבנים לא יעבור בסנדל איני עובר אף יחף לא יעבור ובגמרא מ"ט חיישינן שמא אפיקורסת נזרקה בו ופירש"י שדרך אפיקורסים להקפיד בכך וכתב הרמב"ם בפ"ו מהלכות תפלה דלא יעבור באותה תפלה דוקא. וכתב עליו הריב"ש בתשובה דעת הרב שאין חוששין לו לעולם ודי לחוש לו לשעתו באותה תפלה אבל לא שנחזיקהו באפיקורס לעולם ובתפלה אחרת שלא ראינוהו שהקפיד וכתב ה"ר יהונתן שמא אפיקורסת נזרקה בו אע"פ שנותן טעם לדבריו ומראה פנים שלכבוד המקום הוא אומר דרך ענוה הוא אוחז ללבוש לבנים כיון שהצבור מבקשים ממנו כדי שיתפלל להם אין ראוי להיות סרבן עכ"ל:

כתוב במרדכי פ"ק דמגילה שבעיר ווירצבורק היו מונעים לגר מהיות ש"ץ מפני שאינו יכול לומר אלהי אבותינו מדתנן פ"ק דבכורים גר כשהוא מתפלל בינו לבין עצמו אומר אלהי אבות ישראל וכשהוא בבהכ"נ אומר אלהי אבותיכם ורבינו יואל התיר דגרסינן בירושלמי בגמרא דהך מתניתין תני בשם רבי יהודה גר עצמו מביא וקורא מה טעם כי אב המון גוים נתתיך מכאן ואילך אתה אב לכל האומות ריב"ל אמר הלכה כרבי יהודה אתא עובדא קומי דר' אבהו והורה כר' יהודה וכיון שהאמוראים פוסקים כר"י ודלא כמתניתין הכי נקטינן וכל זה כתבו ג"כ הגהות מיימונית בפ"ח מהל' תפלה והוא מדברי התוספות בפרק הספינה (פא.) שכתבו שנחלקו ר"ת ור"י בדבר ודעת ר"י להתיר ופסק הר"ן בפרק הספינה כדברי ר"י וכתב שלזה הסכימו הרמב"ן והרשב"א ז"ל וכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל בפ"ד מהל' בכורים (ה):

כתב האגור כל המתרצה להיות ש"ץ שלא מתוך אגודה אחת אין רוח חכמים נוחה הימנו ויחיד מוחה בחזנות וה"ר משה בן חסדאי חולק מספר א"ז עכ"ל. ומהרי"ק קולון כתב בשורש מ"ד שהתפלה הוא של הקהל שיהא במקום התמידין שהיו באים משל צבור ואין ראוי שיהיה אדם שלוחם להקריב קרבנם שלא מדעתם ורצונם ומטעם זה פסק רבינו שמחה דאפילו יחיד יכול לעכב את החזנות ולומר איני חפץ שיהיה פלוני חזן אם לא שכבר הסכים עליו מתחלה והילכך אם אחד רוצה לומר תפלה בשביל אביו ואחד רוצה לומר בשביל אחר מי שירצו הקהל שיאמר התפלה הוא יזכה בו ולא האחר (ו):

כתב המרדכי בפרק החובל שהשיב רבינו מאיר על החזן שהיו רוב הצבור חפצים בו ומקצת לא נתרצו ונעשה ע"פ השר של עיר שבקש הממאנים להתרצות לא טוב עשית להמנות ע"פ השר ובארצינו היו מקפידין על דבר זה וכבר נעשה בימי אבי העזרי שנתמנה חזן והלך אחד ונתכוון לכבדו וגרס שהגמון שלח אחריו ולקח מגבעת שעל ראשו ונתן עליו ואמר הילך החזנות וכעס מיד אף כנגד ההגמון העיר ואמר אדוני אין דיני לקבל ממך עבודת בוראנו ולא קבל עליו וסברנו שקנס גם את היהודי גם בנדון זה החזן עליו לתקן עכ"ל (ז):

כתוב בתשובת הרשב"א סימן ת"ג ששאלוהו איזה עדיף ש"ץ בשכר או בנדבה והשיב יותר ראוי להיות בשכר לפי שבמקום שהוא לוקח שכר ברור מן הקהל אין פרץ ואין צוחה שאין אחד שאינו הגון רשאי לפשוט רגלו להתפלל ואם היה בנדבה הרשות נתונה לכל ובפרוץ הדבר יעלה מי שאינו הגון לפיכך הוצרכו לתקן שבימים קדושים באשמורות ור"ה ויום הכפורים לא יהא רשות בידם לעלות לדוכן ולהתפלל אלא ברשות הקהל וכן בתקיעת שופר ולדברי החולק משוי לכל הקהלות כטועין שבכ"מ שוכרין ש"ץ וגם הש"ץ נזהר בתפלתו ובתיקוניו למען שכיר הוא (ח) ובתשובה אחרת כתב ולענין ש"ץ ששאלת אם נותן זה כזה אם שכיר הוא שוכרין אותו מקופת הקהל שאע"פ שהוא מוציא את הדל כעשיר מ"מ אין יד העני משגת כיד העשיר וכל מה שהוא תקנת הציבור ונעשית על ידי ממון נותנין (לו) לפי ממון שאם אין אתה אומר כן אלא שפורעין זה כזה לפי שאלו נהנין כאלו א"כ אף אנו נאמר דמי שאינו בקי יפרע הכל שהרי הוא מוציא את שאינו בקי ואינו מוציא את הבקי ע"כ ורבינו ירוחם כתב בספר מישרים נכ"ט ח"ג תשובת רב האי על זה וז"ל כי שתי הסברות שהזכרת בשאלותיך מהיות השכר נחלק לפי נפשות בשוה כגון מחצית השקל או לפי ממון כגון הצדקות ושאר עולי הקהל שתי הסברות הם נכונות ואע"פ שהן סותרות זו את זו השכל יכריע ביניהן כי התפלה לפי שהיא כנגד תמידין ומוספין ושאר קרבנות צבור וכל אלו אינן באות מן הנדבה אלא ממחצית השקל כמו שיתבאר במסכת שקלים נתחייב מזה כי שכר החזן שהתפלה נגמרת בשבילו למי שאינו יודע להתפלל או למי שהוא יודע ג"כ מהדברים שהן דוקא לצבור ולא ליחיד כגון הקדושה והקדישין וכיוצא בהם כל זה יש לו להיות לפי נפשות בשוה אבל לפי ששכר החזן בזמננו זה אינו בשביל חובות התפלה הצריכה בלבד אלא שרובה בשביל שיתעסק בהם בהספדות ובקרובות בחופות ובמועדים וכיוצא בזה מתפארת ההמון ועוד כי בתפלות המחוייבות לא די להם בחזן שאין קולו ערב אבל מוסיפין בשכר החזן כשמוצאין אותו יודע נגן בנעימות וכיוצא בזה ויתחייב לפי זה שיהיה שכר החזן נחלק על ב' הדברים כילד משערין כמה היו נותנין בשכר החזן אלו היה די להם ממנו בתפלות המחוייבות כגון תמידין ומוספין ותוספי המועדים כגון התחנונים בתענית וקינות בט' באב והסליחות בלילי המשמרות וסדר י"ה לילו ויומו שאע"ג שאינן מעיקרי החיובים ואינם ג"כ מהדברים שיש להם גבול ידוע ערכם בעיני אבל התפלה המחוייבת בערך הנדבות כן התמידין והמוספין שהיו באות הכל מתרומת הלשכה שהיתה ממחצית השקל ואח"כ רואים כמה הם מוציאים בשכר זה החזן שרוצים לברור להם למתעסק בשני הענינים' בחובת הדת ובמנהג הציבור ממה שביארתי ומחלקין אותו על הקהל ממי שהוא בר מצוה ומה שמוסיפין על זה השיעור משכר החזן צריך לחלקו לפי ממון כמו שאר עולי הקהל כי התפארת והנדיבות בכגון אלו הדברים שאינם הכרחיים הם הולכי' אחרי הממון אין ספק אצלי כי שכר החזן הפשוט שאינו צריך לבטל מלאכתו אלא בעת התפלה החובה ואינו מלוה מת ולא מספידו ולא להיות לחופת חתן ולא אבילות אבל אינו משכר החזן שהוא מספיק לכל אלא חלק קטן וזהו שמכרעת סברתי בשתי פנים אלו והשם יודע האמת ויראנו מתורתו להדריכנו בדרך אמת עכ"ל (ט):

כתב הרא"ש בתשובה כלל ו' ציבור שיש להם ליתן לרב או לש"ץ אם הוא רב מובהק וגדול בתורה ובקי בהוראה ודיני' ת"ח קודם ואם לאו ש"ץ עדיף טפי להוציא הרבים י"ח עכ"ל וכתבו רבינו בי"ד סי' רנ"א:

כתב הרשב"א בתשובה שחזן אין מסלקין אותו מאומנתו אלא א"כ נמצא בו פיסול ויש ראיות לדבר ועוד דתנן (גיטין נט.) מערבין בבית ישן מפני דרכי שלום ואוקימנא בגמרא משום חשדא ומיהו כתב שבזמנו נהגו למנות אנשים על צרכי הצבור לזמן ובהגיע הזמן יצאו אלו ויכנסו אחרים תחתיהם בין לחזן ובין לקופה של צדקה וכן על המס ושאר מינויים הצריכי' לצבור בין שנוטלים עליהם שכר בין שאינן נוטלים עליהם שכר אפילו לא קבעו להם זמן סתמן כפירושן אחר שנהגו כך והמנהג כהלכה הוא ואם מפני החשד כיון שנהגו לבא חליפות נסתלק החשד שכסרי' שבדורות נושאי' במשא העם ובצרכי הצבור ואח"כ מסתלקין ובאי' אחרי' תחתיהם א"כ דין ממון אין כאן חשד אין כאן עכ"ל ותשוב' זו בסוף ספ' הכלבו (י):

בסוף

פ"ק דמגלה שנחלקו הגדולים אם גר בא"י יכול להיות ש"ץ ומביאו ב"י ויתבאר דין זה כדברי רבינו בסי' קצ"ט בדין ברכת המזון והמסקנא דגר בא"י יכול להיות ש"צ וגם יכול לברך ברכת המזון וברכת הזימון ע"ש · כתב מהרי"ל בה' תפלה נער שנעשה בן י"ג בשבת אסור להיות ש"צ בליל אותו שבת דאעפ"י דאנו מוסיפים מחול על הקדש ה"מ על קדושת היום מוסיפין אבל לא שייך להוסיף על ימי הנער ומאחר דאנו מתפללין בע"ש מבע"י לא יהא הוא ש"ץ עכ"ל משמע דוקא כשהתפל' מבע"י אבל כשמתפללים לאחר צאת הכוכבים כגון בשעה שעושין חופה יכול הנער לירד לפני התיבה דלא בעינן י"ג שנים ויום אחד ממש אלא בעינן שיהיו י"ג שנים שלמות לאפוקי חסרון מקצת שעות הלכך מיד במקצת לילה נתמלאו שנותיו והוי גדול והבאתי ראיות לזה בתשובה בס"ד ובהג"ה ש"ע כתב בסתם דאין לו להיות ש"ץ להתפלל ערבית של שבת ולא ביאר דדוקא במתפלל מבע"י ושגגה היא לפניו:

ישתבח

דרכי משה

תשובת הגאונים עם הארץ ש"ץ וקולו ערב והעם חפיצים בו ויש שם ת"ח ואין קולו ערב איזה מהן קודם והשיבו דת"ח קודם כי יודע מה מתפלל עכ"ל גם בא"ז איתא תשובה זו ומסיים שם אפילו בן ק' שנים ואינו מבין מה שמדבר ויש שם בן י"ג שנה ויום אחד המבין יורד לפני התיבה עכ"ל: (ה) וכתב עוד לקמן (סימן קצ"ט) דהכי נקטינן: כתב המרדכי ספ"ק דחולין בשם רבינו שמחה דשונא לא יתמנה ש"ץ והאריך בתשובה עכ"ל: (ו) וכ"כ מהר"ם פדו"א דאם נעשה אחד שונא לש"ץ לאחר שנתמנה ש"ץ לא יוכל למחות ובתשובת מהרי"ל סימן י"ז האריך בדבר והרי"ו כתב בפסקיו וז"ל מהר"ם א"ז שמע על הנוהגים שהיחיד מוחה בש"ץ אפילו בלא טעם וכעס הרבה לפסוק כך שיחיד כל דהו יוכל למחות בש"צ בלי טעם אך יציע טעמו ודבריו לפני טובי העיר אם יראו שדבריו נכונים ושמפני זו ראוי למחות יעשו וכ"כ מוהר"ר חיים שבתי גם בעיני לא טוב להחזיק במנהג זה לתת יד לכל יחיד למחות בלי טעם טוב עכ"ל כתב בא"ז דש"ץ צריך להחניף לציבור ולהעביר על מדותיו אבל במילי דשמיא צריך להוכיחן ועיין בא"ז שהאריך בתשובה בדינים אלו וכתב בשם הר"י חסיד דש"ץ צריך להיות אהוב להקהל שאם לא כן כשקורא התוכחה סכנה היא למי שאינו אוהבו ואמר שאם אדם יודע שהחזן אינו אוהבו אם יקרא אותו לתוכחה אל יעמוד כי יכשל אם יעמוד: (ז) ועיין בחושן המשפט סימן ג' וכתב הרשב"א בתשובה ש"ץ שהזקין ורוצה למנות בנו לסייעו לפרקים ורוב הקהל רוצים בו ומיעוט מוחים הדין עם הש"ץ אע"פ שאין קול בנו ערב כקול הזקן אם ממלא מקום אבותיו בשאר דברים הוא קודם לכל אדם שנאמר וגומר והכהן המשיח מבניו והאריך שם בתשובה: (ח) וכן כתב בא"ז תשובה ארוכה על זו שראוי לשכור חזן ולהשתדל לו סיפוקו חלף עבודתו כדי שלא יבא לידי התרשלות כמו שהכהנים והלוים במקדש היו לוקחים תרומות ומעשרות חלף עבודתן: (ט) ופ"ק דב"ב ובמרדכי ע"ג דף רמ"ד תשובת מהר"ם על שכירות החזן בימים נוראים שמחשבין לפי ממון ונותן טעם בדבר שתלוי בממון כי מחמת עשרם לא יוכלו לצאת מבתיהם לעיר אחרת ולהניח ביתם ריקם ומשמע ששכירות החזן של כל השנה כמו שנוהגים לשכור חזנים שלנו דלא נוכל לומר טעם זו ואין מחשבין לפי ממון לבד ובהגה"מ פ"א דתפלה איתא ג"כ תשובת מהר"ם וכתב דלבסוף כתב שגובין חציו לפי ממון וחציו לפי נפשות וכן הוא בהגהת מרדכי דב"ב ובתשובת מהרי"ל סימן ס"ו פסק דגובין לפי הממון ונוטלים שכר החזנים מקופה של ציבור שנוטלים משם שאר העולים: ג ופסק ב"י סי' נ"ה דהכי נקטינן להלכתא חציו לפי ממון וחציו לפי נפשות וכ"כ מוהר"מ פד"ו בתשובה סי' מ"ב דמנהג שלהם בכל הקהילו' שגובין חציו לפי ממון וחציו לפי נפשות ומנהג מדינותינו שדל ועשיר נותנים לו שכירות בשוה וגם יש לו איזה קצבה מכל נשואים ואותו הקצבה היא לפי הממון: ועיין בח"מ סימן קס"ג שם כתבתי שאין בני העיר כופין זה את זה לשכור להם מנין אלא בימים נוראים אבל לא בשאר ימות השנה אבל אם יש להם מנין כופין זה את זה לשכור להם ש"ץ וב"י כתב מקצת דינים אלו בסימן נ"ה: (י) כתב עוד שם בכלבו ש"ץ שמרננין אחריו שנתפס עם אשה א"י או שמסר אדם מישראל או גיזם למסור אין מעבירין אותו משום רינון בעלמא אבל אם יש עליו עדים מעבירין אותו וש"צ שאינו רוצה להתעטף בציצית ואומר שנאמר וראיתם אותו וזכרתם ועשיתם את כל מצות ה' ומי שאינו עושה כל המצות לא יתעטף בציצית מודיעים אותו שטעה בפירוש המקרא ואם לא חזר כיון שמעיז לגלות פנים בתורה שלא כהלכה מעבירים אותו וש"צ ששוחט ובודק ולאחר הבדיקה אינו רוחץ ידיו וזרועו מלכלוך הבהמה ומסריחין בגדיו אם רוחץ ידיו ומחליף בגדיו

פרישה

(י) **צריך** לסרב מעט וכתב הרא"ה ומיהו הכל לפי המפיים והמתפיים שאם המפיים אדם גדול אין מסרבין בו כלל: (יא) **מפני** שבגדי צבועים כו' שדרך האפיקורס להקפיד בכך אף על פי שנותן טעם לדבריו ומראה · פנים לכבוד המקום הוא אומר דרך ענוה הוא אוחז ללבוש לבנים כיון שהציבור מבקשין ממנו כדי שיתפלל להם אין ראוי להיות סרבן · עכ"ל ר' יהונתן: (יב) **באותה** תפלה · במיימוני איתא מה ששאלת אם פגע באדם מדת הדין שנפלו ורועותיו ראוי להיות ש"ץ פשיטא דראוי להיות ואדרבה מלוה מן המובחר דממ"ה חפץ להשתמש בכלים שבורים ולא כדרך שרי' בשר ודם שנאמר לב נשבר ונדכה וגו' דאין נפסל במומין אלא בכהנים עכ"ל תשובת מהרמ"י מורי וכן נ"ל וראייה מסומא שיכול לירד לפני התיב':

ישתבח

חדושי הגהות

ג צ"ל מה שפסק לקמן בסימן נ"ה דגובין חציו לפי ממון כו' היינו בשכר החזנות של ר"ה ויו"כ דאילו בשכר החזנות של כל השנה הא פסק להדיא בש"ע בסימן זה שפורעים מקופת הקהל כו' לפי שאין יד העני משגת כהעשיר ובד"מ הנדפס בפ"ע לא הזכיר כלל מזה שהב"י פסק כן להלכה:

נראה

נד (א) **ישתבח** אינו פותח בברוך לפי שהוא סמוך לב"ש ששניהם נתקנו על פסוקי דזמרה זו לפניהם וזו לאחריהם ופסוקים שביניהם לא הוי הפסק (ב) וחותם בא"י מלך מהולל בתשבחות ואל ההודאות וכו' עד חי העולמים (ג) ואז עונין הקהל אמן וכ' א"א ז"ל שאין לענות אמן אחר בא"י מלך מהולל בתשבחות שאין סיום הברכה אלא אחר חי העולמים שזה סיום הברכה וכתב רב עמרם (ד) ולאלתר מיבעי ליה לאיניש לאתחולי (ה) בפריסת שמע ויוצר אור ואסור לאשתעויי בין ישתבח לפריסת שמע · וה"מ במידי דלאו צרכי צבור הוא אבל במידי דצרכי צבור או לצורך מי שבא להתפרנס מן הצדקה ובעי למפסק ליה שפיר דמי (א) :

נה (א) **ואומר** קדיש וא"א אותו בפחות מעשרה דכל דבר שבקדושה כגון קדיש וברכו וקדושה א"א אותו בפחות מעשרה · (ב) ומיהו אם התחילו בעשרה ויצא אחד מהם גומר

נד ישתבח אינו פותח בברוך וכו' כך כתב רבינו בסי' רל"ו דאמת ואמונה אינה פותחת בברוך דהויא סמוכה לחבירתה דק"ש לא הוי הפסק : **ומ"ש** וחותם וכו' ואז עונין הקהל אמן כו' דה"ק לעיל בסי' נ"א כתבתי דאחר ברוך שאמר אין לו לענות אמן אא"כ סיים קודם שיסיים הש"ץ אבל אם סיים עם הש"ץ לא יענה אמן ועל כן אין לקהל לענות אמן אחר ב"ש של הש"ץ דסתמא סיים עם הש"ץ אבל אחר ישתבח יש לקהל לענות אמן דאפי' סיימו עם הש"ץ יכול לומר אמן אף אחר ברכת עצמו וז"ש רבינו ואז עונין הקהל אמן משא"כ אחר ברוך שאמר דאין לקהל לענות אמן אלא ליחידי' דיודעין שסיימו קודם שסיים הש"ץ : **ומ"ש** וכתב א"א שאין לענות אמן אחר מלך מהלל בתשבחות כלומר לא תימא כיון דברכת יהללוך מסיים במלך מהולל בתשבחות א"כ גם כאן סיום הברכה היא במהולל בתשבחות ומה שמוסיפים עוד אל ההודאות וכו' הוא תוס' בעלמא ואם רוצה שלא לאומרה הרשות בידו וא"כ יכול לענות אמן אחר מהולל בתשבחות וקאמר דליתא אלא אסור לענות אמן עד אחר חי העולמים שזהו סיום ברכת ישתבח : **כתב** ר"ע ולאלתר מיבעי ליה לאיניש לאתחולי וכו' כלומר מצוה מן המובחר היא שלא להפסיק ביניהם אפילו בשתיקה אבל אין איסור אא"כ מפסיק ביניהם בדבור וז"ש ואסור לאשתעויי וכו' שזה אסור הוא והא דאין להפסיק אפי' בשתיק' הטעם הוא כיון דפסוקי דזמרה אלו ניתקנו עכשיו משום הך דר' שמלאי לעולם יסדר אדם שבחיו יתפלל ואח"כ יתפלל כדלעיל בסי' נ"א א"כ ראוי הוא דלאחר סיפור שבחיו יתפלל מיד ולא יפסיק כלל אפילו בשתיקה : **ומ"ש** ובעי למיפסק ליה לצדקה ברבים בנדבה זה פוסק כך וזה פוסק כך :

נה ואומר קדיש טעם קדיש זה הוא לפי שהפסיק בספו' שבחיו ויתחיל בק"ש וברכותיה תקנו להקדישו ית' באמירת הקדיש :

ומ"ש ואין אומר אותו בפחות מעשרה פשוט בכמה מקומות ויליף לה מונקדשתי בתוך בני ישראל אתיא תוך תוך כתיב הכא תוך וכתיב הת' הבדלו מתוך העדה ואין עדה פחותה מעשרה דכתיב במרגלים עד מתי לעדה הרעה יצאו יהושע וכלב :

ומיהו אם התחילו וכו' מלשון רבינו משמע דאם התחילו הקדיש ויצא גומר אותו הקדיש בלבד ולא גם הקדוש' שביוצר אור וא"כ אין לו לש"ץ להתחיל ביוצר אור שזה ענין אחר אלא גומר הקדיש בלבד ופוסק וכן אם התחיל הש"ץ ביוצר אור ואח"כ יצא האחר גומר עד אחר שהתפללו י"ח בלחש ופוסק ואינו רשאי להתחיל התפלה בקול רם כדי לומר הקדושה בתוך התפלה שזהו ענין אחר וכן אם התחיל הש"ץ בקול רם באבות גומר אותה הקדושה בלבד ולא גם הקדיש שאחר :

ואין אומרים אותו בפחות מי' דכל דבר שבקדושה וכו' בפרק מי שמתו (כא:) ובפרק הקורא את המגילה עומד (כג:) פשוט שכל דבר שבקדושה לא יהא פחות מי' :

ומ"ש ומיהו אם התחילו בי' ויצא אחד מהם גומר ירושלמי כתבוהו הרי"ף והרא"ש בפרק הקורא את המגילה עומד אין פורסין על שמע ואין עוברין לפני התיבה ואין נושאין כפיהן ואין מפטירין בנביא פחות מעשרה התחילו בי' והלכו להם מקצתם גומר ועליהם הוא אומר ועוזבי ה' יכלו (א) וכ"כ הרמב"ם בפ"ח מה"ת וכתב דה"ה לקדיש ולקדושה שאם התחילו לאמרם בי' ויצאו מקצתן גומר וכתב הר"ן דהא דאמרי' בירושלמי שאם התחילו והלכו להם מקצתן גומר מסתברא דוקא בשנשתיירו רובם וה"ר דוד אבודרהם הביא תשובת שאלה להרמב"ם ז"ל התחילו בי' ברכת יוצר והלכו להם מקצתן משלימין ואומרים הקדושה של יוצר וכן בקדושה של תפלה אבל קדיש לא יאמר עד שיהיו שם עשרה שאין הקדיש חלק מאשר התחילו בו בי' עכ"ל וכן כתב הר"ן בפרק הקורא את המגילה עומד דהא דפסיק להו מתני' בתרתי אין פורסין על שמע ואין עוברין לפני התיבה לאשמועי' שאע"פ שאמרו ברכה ראשונה בי' אין עוברין לפני התיבה דהיינו להתפלל תפלה מעומד בפחות מי' ולא תימא אינו אלא גמר וכיון שהתחילו בי' גומרין קמ"ל דלא וכן הוא בירושל' ע"כ וכ"כ בשבלי הלקט בשם רב ניסים גאון וכן משמע בירושלמי

בסוף ספר הכלבו תמצא שאלות ותשובות על ש"ץ אימתי ראוי להעבירו ואימתי ראוי להכשירו (יא) :

נד ישתבח אינו פותח בברוך לפי שהוא סמוך לב"ש ששניהם נתקנו על פסוקי דזמרה וכו' כ"כ הרי"ף והרא"ש בפ' אין עומדין ששניהם נתקנו על פסוקי דזמרה וכ"כ הרמב"ם בפ"ז מה' תפלה ומכאן יתבאר לך שאין לומר ישתבח אלא מי שאמר ב"ש וקצת פסוקי דזמרה וכמו שכתבתי בסי' נ"ג : **ואז** עונין הקהל אמן וכתב א"א ז"ל שאין לענות אחר מלך מהולל בתשבחות וכו' בתשובות כלל ד' ופשוט הוא וכבר כתבתי בסי' נ"א שאע"פ שהרמב"ם סובר שאין עונין אמן אלא כשאומר בסוף שני ברכות או יותר סמוכות זו לזו אבל היכא שאינו אומר בסוף אלא ברכה אחת כי הכא שאינו אומר בסוף פסוקי דזמרה אלא ברכה אחת לבד אינו עונה אמן נהגו העם לענות אמן אחר ישתבח כדברי הרא"ש וכתב מהרי"א ז"ל בשם א"א דעניית אמן לא הוי הפסק שמה שאנו עוני' אמן לפי שסיימנו פסוקי דזמרה שהם דרבנן ואנו מתחילין ק"ש שהיא מדאורייתא וכ"כ בכלבו :

וכתב רב עמרם ולאלתר מיבעי ליה לאיניש לאתחולי בפריסת שמע ויוצר אור ואסור לאשתעויי וכו' כ"כ ג"כ הרי"ף והרא"ש בפרק אין עומדין דמיבעי ליה לאיניש דלא לאשתעויי מכי מתחיל ב"ש עד דמסיים י"ח וכתב הכלבו הטעם לפי שב"ש נתקן עם התפלה להסדיר שבחו של הקב"ה ואח"כ יתפלל וכיון שכן הוא אינו דין לדבר בין סידור השבח והתפלה אמנם בעניני מצות כגון לפסוק לצדקה לעניים או לדבר לצדקה אחרת מותר לספר אחר ישתבח ורבינו ירוחם כתב שיש מי שסובר שבין ישתבח ליוצר יכול לדבר ודברי הרי"ף והרא"ש עיקר וכ"כ הגהות בפ"ז מה' תפלה . גרסי' בירושלמי המספר בין ישתבח ליוצר אור עבירה היא בידו וחוזר עליה ממערכי המלחמה : **אם** מפסיק בין פסוקי דזמרה לישתבח כתבתי בסימן נ"ג : ברכת עטיפת ציצית

נה ואומר קדיש כתב האגור בסי' ל"ח וז"ל השיב הראב"ד טעם על הקדישי' שאומרים בתפלה אחד אחר פסוקי דזמרה שיש לשם הפסק דפסוקים וקדיש אחר סיום תפלת י"ח שהיא מצוה בפני עצמה ואינה דבוקה לאחריה וקדיש אחר קריאת התורה כי היא מצוה בפני עצמה בכנים' וקדיש אחר הקדושה והיא דבר שבקדושה וקדיש אחר אמירת מזמור או פרק או הגדה או משנה כדאמרי' בסוטה (מט.) עלמא קאי אקדושתא דסידרא ואיהא שמיה רבא דאגדתא וקדיש אחר אשרי למנחה שהיא מצוה בפני עצמה שכל האומר תהלה לדוד ג"פ בכל יום מובטח לו שהוא בן עוה"ב וקדיש אחר ברכות ק"ש של ערבית כי תפלת ערבית רשות ויש שהולכים להם קודם י"ח ולא ישמעו קדיש וקדיש לאחר תפלת ערבית שכבר נשלמה התפלה ואין פוחתין מז' קדישים בכל יום והגאונים כתבו ע"ש שבע ביום הללתיך עכ"ל בשבלי הלקט :

דרכי משה

בגדיו קודם התפלה להתפלל בנקיות אין אתם זקוקים לו אלא להוכיחו שלא יהא מכלל המשניאים שנאמר (משלי ח) משנאי אהבו מות ואם אינו רוחץ ידיו ואינו מחליף בגדיו הצואים קודם התפלה כדי להתפלל בנקיות ראוי להעבירו אכן כל מעשיו יהיו לש"ש ולא יהיו תלוין בדבר אחר לא מחמת שנאה ולא מחמת קנאה ש"צ שעושה דברים שאינם הגונים כגון שמוצא מפיו נבלות וכיוצא בזה כגון שמרנן בשירי ערב ממחין בירו שלא לעשות כן ואם אינו שומע מעבירין אותו : תשובת רב האי על אחד שנחשד מאשת איש והוחזק שעשה תשובה אין ממנין אותו ש"צ ביום תענית שאין זה פרקו נאה עכ"ל ונראה דמה שחילק בין ביום התענית לשאר ימים לא ס"ל הכי דהא כל הפוסקים כתבו דבעינן פרקו נאה אף בשאר ימים מצאתי במהרי"ל שכתב בשם הרוקח ש"צ יתפלל מתוך סידור המיוחד לציבור שמא שאר ספרים לא נכתבו לשמן אבל סתם זה נכתב לשמו עכ"ל : כתוב בתשובת א"ז במסכת ברכות על אחד שהרג את הנפש בשוגג אם עשה תשובה מותר להיות ש"צ ולא אמרינן דלא הוי פרקו נאה אלא דוקא שחזיר ומועד לעשות דברים שאינם מהוגנין אבל אדם שבא לידו שגגת מעשה ומתחרט הרי זה צדיק גמור לכל התורה וע"ש אימת הוי תשובתו : (יא) מצאתי בבנימין זאב סימן קס"ג וז"ל מצאתי באגודה בברכות פרק כיצד מברכין שכתב שאין להתקוטט בעבור שום מצוה כגון גלילות ס"ת וכיוצא בו דהרי שנינו (יומא ל"ט :) הצנועים מושכין ידיהם והגרגרים חוטפים וכל המתפלל שלא ברשות מחמת אלמות וגיאות אין עונין אמן אחר ברכותיו שנאמר בוצע ברך ניאץ ה' עכ"ל :

נד (א) ונהגו האידנא שמברכין חולה בין ישתבח ליוצר גם לפעמים שאחד צועק לעשות דין אז מפסיקין בין ישתבח ליוצר ונראה שטעם הדבר שנהגו כן שס"ל שזה הוי כצורך מצוה שמפסיקין אך תמיהני טובא שנהגו בכ"מ להפסיק בין ישתבח לקדיש וכשחוזרין להתפלל מתחילין בקדיש וקשה לי דהרי קדיש זה לא קאי רק על פסוקי דזמרה כמו שאכתוב אי"ה בסימן נ"ה וא"כ למה מפסיקין קודם קדיש גם כשחוזרין ומתחילין בקדיש הוי לבטלה דקדיש זו על מה קאי וראיתי בספ' הכלבו שכתב וז"ל ואחר ישתבח פותח החזן קדיש שכן דרך קדיש לבא אחר קריאת פסוקי דזמרה ואם איחר והפסיק בין פסוקי דזמרה לקדיש יאמר ברכו בלא קדיש וראיה לדבר ברכו של ערבית שאומר בלא קדיש אך טוב שיאמר פסוקים דתהלים או שאר פסוקים עד ג' או יותר ואח"כ יאמר קדיש שלא לשנות מנהג התפלה וכן פורס על שמע לא יאמר קדיש אם לא יאמר פסוקים שלעולם לא תמצאנו בלא פסוקים לפניו אם לא אחר גמר התפלה עכ"ל . נראה מכאן דאע"ג דאם הפסיק איכא תקנה לומר קדיש ע"י שיחזרו ויאמרו מקצת פסוקי דזמרה מ"מ לכתחלה עדיף טפי להפסיק בין קדיש לברכו ולא בין קדיש לישתבח . וע"פ הכ"ב בטלתי המנהג הקדום בעירי להפסיק בין ישתבח לקדיש והנהגתי בהסכמות חבירי להפסיק אחר הקדיש ואחר ההפסקה יתחילו ברכו בלא קדיש אך נחמתי כי עשיתי כי מצאתי כתוב בא"ז מסכת ברכות פרק תפלת השחר וז"ל ובתשובת הגאונים כתוב ושאלתם מי שנזדמנה לו טליתו לאחר שעמד להתפלל תפלת יוצר קודם שיקרא ק"ש מהו לפסוק ולברך להתעטף בציצית כך ראינו שמפסיק ומברך בין ישתבח לקדיש כיון שגומר מלך אל חי העולמים ומפסיק ומברך בין ישתבח לקדיש להתעטף בציצית ומתעטף ומתחיל לומר קדיש אבל אם נזדמנו לו לאחר שהתחיל קדיש אינו מפסיק כלל כו' ש"מ דיותר טוב להפסיק בין ישתבח לקדיש מלהפסיק בין קדיש לברכו גם ע"פ ספרי הקבלה אין להפסיק בין קדיש לברכו כמ"ש בס"ם מערכות אלהות ולכן אין לבטל מנהג הקדום והנח לישראל שאם אינם נביאים בני נביאים הם אך עדיף טפי לנהוג שלא להפסיק כלל ושמעתי שכך תיקן הגאון מהר"א מפראג שלא להפסיק שם כלל וכך ראוי לעשות ובמקום שהמנהג להפסיק יזהר החזן שיאמר מקצת פסד"ז קודם שיחזור ויתחיל בקדיש כמ"ש הכלבו : **נה** (א) וכתב המרדכי שם דאם נשתיירים יו"ד מותר לצאת :

ומהר"ם

פרישה

סי' נד (א) **ישתבח** אינו פותח בברוך כו' ששניהם נתקנו כו' כתב ב"י כ"כ הרי"ף והרא"ש והרמב"ם ומכאן יתבאר לך שאין לומר ישתבח אלא מי שאמר ב"ש וקצת פסוקים דזמרה וכמ"ש בסי' נ"ג :

(ב) **וחותם** בא"י מלך מהולל בתשבחות ואל ההודאות כו' נלע"ד דאינו ר"ל שיאמר ואל בוי"ו אלא לשון רבינו הוא שיחתום בשניהם במהולל בתשבחות ובאל ההודאות וכן משמע מל' התוספות דפרק הרואה הביאום ב"י ז"ל הא דאמר גבי ברכת הגשמים · הילכך נימרינהו לתרווייהו רוב ההודאות ולפיכך תקנו בישתבח אחר סיום הברכה בא"י מלך מהולל בתשבחות אל ההודאות עכ"ל · אע"ג דלקמן סי' רכ"א בנוסח ברכת גשמים כתב שם בא"י רוב ההודאות ואל ההודאות בוי"ו שאני התם דלפי נוסח סיום החתימה א"א לומר בע"א ע"ש :

(ג) **ואז** עונין הקהל אמן וכתב מהרר"י ז"ל בשם א"א דעניית אמן לא הוה הפסק שמה שאנו עונין לפי שסיימנו פסוקי דזמרה שהם דרבנן ואז מתחילין ק"ש שהיא מדאורייתא וכן כתב בכלבו :

(ד) **ולאלתר** מבעי ליה כו' שאינו דין לדבר בין סידור השבח והתפלה :

(ה) **בפריסת** שמע כו' פירש"י לפרוס השמע לפני הצבור בדמתחיל הברכות לפני ק"ש והיא ל' פרוסה שפורס ברכות שלפני ק"ש מברכות שאחריה :

סי' נה (א) **ואומר** קדיש כו' כתב האגור בסי' ל"ד וז"ל השיב הראב"ד טעם על הקדישים שאומרים בתפלה . **א** אחר פסוקי דזמרה שיש לשם הפסק דפסוקי' · **ב** אחר י"ח סיום תפלת י"ח שהוא מצוה בפני עצמה · **ג** אחר הקדושה והוא דבר שבקדושה · **ד** אחר אמירת המזמור או פרק או אגדה או משנה כדאמרינן עלמא אמאי קאי אקדושה דסדרא ואיהא שמיה רבא דאגדתא · **ה** אחר אשרי למנחה שהיא מצוה בפני עצמה שכל האומר ג"פ בכל יום תהלה לדוד מובטח כו' · **ו** אחר ק"ש של ערבית כי תפלת ערבית רשות ויש הולכים להם קודם י"ח ולא ישמעו קדיש · **ז** לאחר תפלת ערבית שכבר נשלמה התפלה ואין פוחתין מז' קדישים בכל יום וכתבו הגאונים ע"ש שבע ביום הללתיך עכ"ל · משבולי לקט · והא דלא חשיב קדיש אחר תפלת י"ח למנחה דהיינו קודם התחלת תפלת ערבית · י"ל דכ"ש הוא מקדיש שאחר תפלת י"ח של שחרית . ובזה מיושב נמי דלמה אמר אין פוחתין מז' כו' וכי בכל יום אומרים קדיש דאגדתא אלא שעכ"פ יש ז' קדישים עם הקדיש שאחר תפלת מנחה · אלא שלא הם לכתוב כאן אלא ליתן טעם על כל א' וא' וק"ל :

(ב) **ומיהו** אם התחילו כו' ירושלמי וכתבוהו הרי"ף והרא"ש ויצא א' מהם ל"ד אלא כל שנשתייר רובא יצא א' מהן קרינן ליה ועל היוצאים כאמר ועזבו יי' יכלו ואם נשתייר

(ג) גומר הקדיש או הקדושה ואלו היו"ד צריך שיהו כולם בני חורין (ד) וגדולים שהביאו ב' שערות (ה) ויש שמתירין לצרף קטן עם

בירושל' וכתב הרשב"א שאלה הא דאמרינן בירושלמי אם התחילו אין מפסיקין מי אמרינן אפילו התחילו באבות גומר אפילו קדושה תשובה מסתברא ודאי דאומר קדושה והביא ראיה לדבר ובתרומת הדשן (סי' טו) כתב שאם התחילו להתפלל י' בשחרית ולאחר קדושה יצאו מקצתם רשאים הנשארים לגמור סדר קדושה וקדיש שכל זה מגמר תפלת י"ח הוא לכך אין ש"ץ אומר קדיש שלם עד אחר סדר קדושה ואותו קדיש שלם הוזר אתפלת י"ח שהרי אומר תתקבל וכן שמעתי שאחד מן הגדולים הורה כך שאם התחילו התפלה בעשרה רשאים לגמור סדר קדושה וקדיש שאח"כ שלא בי' אמנם נראה שאם התחילו בשחרית לומר קדיש וברכו ויוצר בי' והלכו מקצתם וכן בערבית כה"ג אין להתפלל שוב י"ח לפני התיבה ושיאמר ש"צ קדושה וקדיש אח"כ או בערבית של מוצאי שבת סדר קדושה וקדיש שאח"כ דק"ש וברכותיה לחוד ותפלה לחוד וכ"כ נמי דאם התחילו בתפלה בי' ביום הכניסה וקודם קריאת התורה הלכו מקצתם אין קוראי' בתורה שאע"פ שאין מתחילין בקדיש שלם עד לאחר קריאת התורה קריאת התורה בציבור חשיבא מילתא בפני עצמה דהא במנחה קורין קודם התפלה ולא דמי לסדר קדושה דמענין תפלה ושבח היא י"ל דבתר תפלה גרירא ואין ראיה לגמרי מהמתנת קדיש שלם דהא קמן יום תפלת המוספין אומרים קדיש שלם מיד אחר תפלת שחרית מפני שיש בלא"ה קדיש שלם לאחר תפלת המוספין שחוזר וקאי נ"כ על סדר קדושה וקריאת התורה (ב) :

ואלו היו"ד צריך שיהיו כולם בני חורין וגדולים שהביאו ב' שערות בפ"ג שאכלו (מז:) אמר ריב"ל אע"פ שאמרו קטן המוטל בעריסה אין מזמנין עליו אבל עושין אותו סניף לי' ואמר ריב"ל תשעה ועבד מצטרפין מתיבי מעשה בר' אליעזר שנכנס לב"ה ולא מצא י' ושחרר עבדו והשלימו לי' שחרר אין לא שחרר לא תרי איצטריכו שחרר חד ונפיק בחד וכתבו התוס' שר"ת פסק כריב"ל דקטן ואפילו מוטל

שאחר התפלה שזהו ענין אחר אבל בתרומת הדשן כתב בזה שגומר גם כל סדר הקדושה שאחר י"ח וגם הקדיש שכל זה מגמר תפלת י"ח הוא שהרי הוא אומר תתקבל צלותהון דקאי אתפלת י"ח אבל אין קורין בתורה דזהו ענין אחר וכ"כ בהגהות ש"ע :

ואלו העשרה צריך שיהו כולם ב"ח וכו' בפ"ג שאכלו אריב"ל קטן עושין אותו סניף לעשרה ואריב"ל תשעה ועבד מצטרפין ומשמע בסוגיא דליכא מאן דפליג עליה דריב"ל ומיהו מדאשכחן בירושלמי דאמר ר' יוסי כמה זימנין דאכלי עם אבא חלפתא ועם חביבי ולא זמני עילאי עד דאייתית שני שערות הוכיח ר"י דאין עושין קטן סניף לא לזימון של עשרה ולא לתפלה עד שהביא ב' שערות וכ"כ במרדכי לשם ושכך השיב ר' נתן בעל הערוך וגם ראבי"ה כתב כיון שנחלקו גדולי עולם בדבר ראוי לכל ירא השם שלא לצרף קטן לא לזימון ולא לתפלה עד שיביא ב' שערות עכ"ל :

ומ"ש ויש מתירין לצרף קטן עם ט' על ידי חומש שנותנין בידו כן כתב הרא"ש דטעמ' דהכי משמע בירושלמי למקצ' גרסאות קטן וס"ת עושין אותו סניף ומשמע להו לאו דוקא ס"ת אלא ה"ה חומש והיינו חומש שנכתב על הגויל כס"ת אבל חומשין שלנו לדברי הכל לא מצרפין ומסקנת הרא"ש שאין לצרפו כלל וכו' ומ"ש לא לתפלה ולא לברכת המזון נראה דרצונו לומר לא מבעיא לתפלה דאית ביה דברי קדוש' מרוב' קדיש וקדושה וברכו אלא אפילו לברכת המזון בין לסניף דעשר' בין לזימון דג' נמי אין מצטרפי' והכי נקטינן מיהו אין בודקין אחר שערות אלא כל שהוא בן י"ג תלינן דמסתמ' הביא ב' שערות ומצרפי' אותו לתפלה ולזימון :

יתגדל

בעריסה עושין אותו סניף לי' פירוש לברכת המזון וה"ה לתפלה דאע"ג דאמרי' התם ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כי הא דאמר ר"נ קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו בהא לא פליג דכי בעי יודע ה"מ לזימון ג' אבל לסניף לי' מודה לריב"ל דסניף לי' וה"ה נמי לתפלה דודאי ריב"ל לענין תפלה נמי קאמר מדפריך מעובדא דר"א דמיירי בתפלה וכתבו הרא"ש והמרדכי שכן פירש רבינו האיי דקטן עולה למנין י' ונראה דהיינו טעמא דאפילו מוטל בעריסה מצטרף דכל בי עשרה שכינתא שריא דמונקדשתי בתוך בני ישראל אומרים קדושה בי' ל"ש גדולים ל"ש קטנים קרינן ביה בתוך בני ישראל ובלבד שיהו ט' גדולים אבל טפי מאחד לא כדאמרינן גבי עבד דטפי מאחד ליכא ליקרא דשמיא לצרפו ועבד נמי איתי' בכלל ונקדשתי דשכינתא שריא אבל מחוייבי בני ברית ובספר המנהיג כתב דברי ר"ת סתם וכתב עוד בשם הרז"ה שמעתי שהיה מתיר שני תינוקות לי' והיה מדקדק מדקאמר עושין אותו סניפין לי' ולא אמר סניף ולא נהירא עכ"ל והתוס' והרא"ש והמרדכי כתבו שאע"פ שהתיר ר"ת לעשות קטן סניף לי' הוא עצמו לא היה עושה מעשה לצרפו וכתב הריב"ש בתשובה אפילו לדברי המתירין לעשות קטן סניף לתפלה צריך שיהיה בן דעת ויודע למי מברכין ולמי מתפללין ושיהא בן ט' או בן י' או לכל הפחות גדול מבן ו' אבל קטן מבן שש אפילו הוא חריף ויודע למי מברכין ולמי מתפללין אינו כלום שהרי לא הגיע לעונת הפעוטות והרי הוא כמי שאינו בן דעת עכ"ל וז"ל א"ח שמענו שה"ר שמשון נידה אנשי כפר קטן על שבעטו בהוראתו והיו מתפללין בסניף קטן אח' והרב כתב נראה שעושין סניף מקטן א' בשעת הדחק כמו אם אין בעיר מנין וכן דעת הראב"ד וכן נהגו בהרבה מקומות עכ"ל וכ"כ הכלבו בשם הר"פ וגם בהגה"מ פ"ה מה' ברכות כתוב כן והפריז על המדה עוד בכלבו לומר שנהגו כל ישראל לעשות קטן סניף ואפילו שנים ובשעת הדחק אפילו ג'. וכתב הרא"ש שהר"י חולק על מה שהתיר ר"ת וכתב דמסתברא ליה דריב"ל סבר כרב אשי דפליג על מר זוטרא לעיל בריש פרקין (מה:) גבי קורין ומזמנין עליו דמיקל טפי בעשרה מבזימון ג' והתם פסקינן כמר זוטרא דמחמיר בי' הילכך אין הלכה כריב"ל והעלה הרא"ש המחוור שבכולן אין עושין קטן סניף לי' לברכת המזון ולתפלה עד שיביא שתי שערות וכן העלה המרדכי בשם ראבי"ה שכיון שנחלקו גאוני עולם ראוי להחמיר לכל ירא השם שלא יצטרף לא לזימון ולא לתפלה וכן כתבו הגה"מ בפ"ה מהל' ברכות וכ"כ סמ"ג בשם ר"י וכן דעת ה"ר יונה דלקדיש ולקדושה ולברכו צריך שיהיו כולם בני מצוה וכ"כ הרשב"א בתשובה וז"ל אין מצטרפין קטן לתפלה ולקדיש ולברכו עד שיהא בן י"ג והוא שהביא שתי שערות גמורות או לפחות שהוא מפריח כלומר שהפריח ב' שערות אע"פ שלא נגמרו שאין בהם לכוף ראשן לעיקרן וכשמדקדקין בו ויודע למי מברכין וזהו שנקרא פורח בפ"ג שאכלו דהלכתא כר"נ דאמר (שם מח.) קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו וקראוהו קטן לפי שלא גדלו סימניו לגמרי ע"כ ובתשובה אחרת כתב יש מי שאומר שמצטרף כל שהוא פורח כדרך שהוא מצטרף לי' בברכת המזון וי"א שאינו מצטרף לתפלה עד שיהא גדול ממש ולזה דעתי נוטה וכ"כ הראב"ד לתפלה בעינן גדול ממש והכי איתא בב"ר פ' וירא יעקב כי יש שבר במצרים. וכ"כ הגאון ז"ל עכ"ל וכך הם דברי רבינו שכתב שצריך שיהיו כולם בני חורין וגדולים שהביאו ב' שערות וכן פסק הרמב"ם בפ"ח מה' תפלה. ומשמע שאם לא הביא ב' שערות אינו משלים מנין אפילו גדול כמה עד שילקו רוב שנותיו שאז יתברר שהוא סרים וכדאיתא בפרק יוצא דופן (מז:) ואם נראו בו סימני סרים קודם לכן דינו כגדול כדאיתא בפרק הערל (פ') ונתבארו דברים אלו בטור אבן העזר סימן קע"ב ובדברי הרמב"ם פ"ב מה"א ובסי' קכ"ט אכתוב בס"ד שנראה שדעת הרא"ש אע"פ שהוא קטן מצטרף לכל דבר אם הביא שתי שערות אך כמו שכתבתי לעיל שדעתו לומר דקטן כלל כלל לא כך נראה לכאורה מדבריו וכ"כ מהרי"ו קולון בשורש מ"ט שזה דעת הרא"ש וכ"כ הרשב"א בתשובה שכתבתי בסמוך וכתב מהרי"ו קולון בשורש מ"ט מ"ש בספר המחכים דסוגיא דעלמא לא עבדי כך היינו להצריך ב' שערות אבל מ"מ צריך להיות בן י"ג שנה לדברי המחכים ופוסקים אחרונים כמו הרא"ש וכנו ה"ר יעקב בטור א"ח לכך נלע"ד שאין ראוי לעשות כלל קטן סניף לי' דתפלה מאחר שר"ת לא רצה לעשות מעשה ורבי יצחק כמו כן הלך לשיטתו והאחרונים גם הם הסכימו לדבריהם וכ"כ רבינו יהודה מפא"ריז וכן בסמ"ג כתבו שאין לעשות פחות מי"ג סניף לעש"ה לכן אין להקל בדבר עכ"ל וכ"כ הריב"ש בתשובה רואה אני את דברי הרמב"ם שלא התיר לתפלה כי אם כולם גדולים עכ"ל וכיון דהרא"ש והרשב"א וכמה רבוותא מסכימים לדעת זו הכי נקטינן (ג) :

וכתוב במרדכי בשם רבי שמחה דעבד ואשה מצטרפין לתפלה ולברכת המזון בי' ופשוט הוא שזהו לפר"ת דפסק כריב"ל בעבד אחד מצטרף וסובר רבינו דה"ה לאשה דבכל דוכתא אשה שוה לעבד וכיון דר"ת בעצמו לא רצה לעשות מעשה מי יקל בדבר וכן נהגו העולם שלא לצרף אשה כלל :

ויש שמתירין לצרף קטן עם תשעה ע"י חומש שנותנין בידו כן כתבו שם התוס' שיש שעושין כן והור"ת דמנהג שטות הוא דאטו חומש גברא הוא ועוד דלא חזינא בשום דוכתא דמהני אלא בעובד' דעיבור השנה כשעולין בעליה בפרקי רבי אליעזר דקאמר בג' מעברין את השנה רבי אליעזר אומר בי' ואם נתמעטו מביאין ס"ת ועושין עגולה וכו' ואין מזכיר שם שיהא הקטן אוחז הס"ת והתם נמי לא קאמר אלא ס"ת העשויה בגליון אבל חומשין שלנו לא וכן כתבו הרא"ש והמרדכי וכתב עוד הרא"ש מה שיש בירושלמי קטן וס"ת עושין אותו סניפין היינו קטן או ס"ת וס"ת היינו כעין ט' וארון דאמרינן בגמרא דידן ולית הלכת' הכי ויש ירושלמי שכתוב בהם קטן וס"ת עושין אותן סניף וזה משמע קצת כמנהג העולם או שמא ר"ל קריאת התורה שעולין למנין שבעה ובסוף דבריו העלה המחוור שבכולן אין עושין קטן סניף לי' לברכת המזון ולתפל' עד שיביא שתי שערות ומכללא משמע דס"ל דלא מהני נתינת חומש או ס"ת ביד הקטן וכן דעת המרדכי והגהות מיימון פ"ח מהלכות תפלה :

כתוב בהגהת מיימון בפ"ח בשם הר"ם שאם התחיל א' להתפלל לבדו ואינו יכול לענות עמהם ואין כאן אלא ט' שיוכלו לענות אפ"ה מצטרף עמהם דכתיב ונקדשתי בתוך בני ישראל אבל י' דבני קדושה ניכהו שכינה שריא ותדע מקטן המוטל בעריסה דמצטרף לריב"ל ואפי' למאן דפליג זהו משום דלא ידע למי מברכין ולאו בר קדושה הוא אמנם טוב והגון להמתין לו עד שיגמור תפלתו כדי שיזכה גם הוא לענות עמהם ואפי' יש שם עשרה בלא הוא נכון להמתינו כדי שיזכה גם הוא כדפירש"י ובלבד שיהא שהות להתפלל עד כאן לשונו ומכאן למד מורי הרב הגדול מה"ר יעקב בי רב זללה"ה שאם היה א' ישן מצטרף עם תשע לקדיש ולקדוש' דכיון דאיכא עשרה דבני קדושה ניכהו ספיר שריא שכינתא עלייהו. ואח"כ מצאתי שכתב האגור בסימן רס"ז וז"ל נשאל גדול הדור מהרי"ו מולין על עשרה שהיו בב"ה וישן אחד מהם אם יכולים להתפלל אע"פ שהוא ישן והשיב הא ר"ת צירף עם תינוק המוטל בעריסה והוי דכתב הרא"ש דצריכי עשרה דלייתי מכל מקום חזינן דנהגו עלמא לצרף אף על פי שמשיחין שיחת חולין אף על גב דלבי מגמגם דשמא [לשון הגמרא ביבמות קד.] כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו עד כאן לשונו וכדאי הוא מורי ז"ל לסמוך עליו :

כתוב בתשובת מהרי"ל חרש שמדבר ואינו שומע אם יש לצרפו לעשרה לא ידענא מאי קא מיבעיא ליה למר הא קי"ל הרי הוא כפקח לכל דבריו כדתניא בריש חגיגה (ב:) ואי משום (דיבור) דבור הוא מאי נפקא מינה הואיל ובר דעה הוא ובר מצוה הוא אבל בי עשרה שכינתא שריא עד כאן לשונו :

מצאתי

דרכי משה

(ב) ומהר"ם חולק אתרומת הדשן וכתב דכל התפלה מישתבח עד לאחר סדר הקדושה מחשיב תפלה אחת ואם התחיל ברכו ויוצר בי' יגמור הכל והר"ן פרק הקורא את המגילה כתב בשם הירושלמי כדעת ת"ה וכתב ב"י דכן פסק בשבולי לקט ובאבודרהם משמע בשם הרמב"ם דאף אם התחילו בתפלה אין לומר הקדיש שאחריו וכן משמע קצת דברי הטור שכתב גומר הקדיש והקדושה משמע דוקא אותו קדיש או אותה הקדושה ותו לא : (ג) ואפשר דבשעת הדחק מודים דשרי דהא הראב"ד מן המחמירים והורה בשעת הדחק להתיר וכן הגהות מיימוני ולקמן בסימן קצ"ט בב"י דאם הביא שתי שערות בעודו קטן מצרפין אותו למנין י' מיהו כתב שם דבעינן שערות גדולות כדי לכוף ראשן לעקרן אבל מדברי הטור שכתב וגדולים שהביאו ב' שערות משמע דוקא שהביאו ב' שערות בגדלותן אבל בלא"ה לא וכ"כ מהרי"ק שורש מ"ט שם שזהו דעת הרא"ש והטור וכתב שכן דעת ר"י והסמ"ג ולכן אין להקל בדבר וכ"כ ב"י בשם תשובת הרשב"א ומשמע מדברי הטור דאף אם הוא גדול אם לא הביא שתי שערות אינו מצטרף עד שנודע שהוא סרים כדרך שיתבאר בא"ע סימן קע"ב אבל מהרי"ק בשורש מ"ט כתב בשם ספר המחכים דסוגיא דעלמא אינו כן אלא כשהגיע להיות בן י"ג שנה ויום א' מצטרפין אף שלא הביא שתי שערות וכן המנהג שאין מדקדקים

פרישה

כשתייר י' מותר לצאת ב"י :

(ג) **גומר** הקדיש או הקדושה מדכתב רבינו או הקדוש' ולא כתב גומר הקדיש והקדוש' משמע כהגיה כמ"ש ב"י בשם תרומת הדשן וז"ל אם התחילו להתפלל בשחרית בי' ולאחר הקדושה יצאו מקצתם. רשאין הנשארים לגמור סדר קדושה וקדיש. שכל זה מגמר תפלת י"ח כו' אמנם אם התחילו בשחרית לומר קדיש וברכו ויוצר בי' והלכו מקצתם אין להתפלל שוב י"ח לפני התיבה וכשיאמר הש"ץ קדושה וקדיש אח"כ דק"ש וברכותיה לחוד ותפלה לחוד כו' ע"ש בב"י הביאו באריכות. ולכן כתב רבינו קדיש או קדוש' פי' איזה מהם שהתחילו בי' יכול לגומרו דהיינו אם התחיל קדיש שאחר ישתבח בי' ואח"כ יצאו יכול לגמור הכל עד תפלת י"ח ומשם ואילך אינו רשאי לומר בלא עשרה על סמך התחלת הקדיש שהיה בי' שאין לקדיש וברכת ק"ש שייכות עם תפלות י"ח וק"ל :

(ד) **וגדולים** שהביאו ב' שערות כתב ב"י ומשמע שאם לא הביא ב' שערות אינו משלים מנין אפי' גדול כמה עד שילקה רוב שנותיו שאז יתברר שהוא סרים וכדאיתא בפרק יוצא דופן ואם נראו בו סימני סרים קודם לכן דינו כגדול ונתבארו דברים אלו בטור א"ע סי' קע"ב וע"ל סי' קכ"ט אכתוב עוד מזה בס"ד :

(ה) **ויש** שמתירין כו' ע"י חומש וטעמן משום דאמרינן בפרקי דר"א בג' מעברין את השנה ר"א אומר בי' ואם נתמעטו מביאין ס"ת ועושין עגולה כו' וכתב ע"ז ר"ת דאין ראיה שהרי שם לא הוכירו קטן. ועוד דהתם נמי דוקא ס"ת העשוי בגליון אבל חומשין שלנו לא ע"כ. וזהו טעמיס דרא"ש מ"ש אין עושין קטן סניף לב"ה ותפלה:

מצאתי כתוב בתשובה אפילו אלם חייב במצות והרי הוא כפקח לכל דבריו ומצטרף לעשרה אע"ג דלא עני בהדייהו עד כאן לשונו וכמדומה לי שתשובה זו הוא ממהר"ם ז"ל דבשומע מיירי דאילו אינו שומע ואינו מדבר זהו חרש שדברו בו חכמים בכל מקום ודינו כדין שוטה וקטן לכל דבריו:

כתב המרדכי בהגהות יבמות דאין מצטרף הקטן לדבר שבקדושה עד שיהא בן י"ג שנה וחדש העיבור בכלל כדמשמע פרק השואל (קב:) גבי הסיא למרחץ וגבי משכיר בית לחבירו וכדאמרינן בירוש' דחזרת בתולים תוך ג' שנים לבתולה ואיחור סימנין תלויין בעיבור השנה דכתיב אקרא לאלהים עליון לאל גומר עלי עכ"ל (ד):

עם ט' על ידי חומש שנותנין בידו · וא"א ז"ל כתב שאין לצרפו עד שיביא שתי שערות לא לתפלה ולא לברכת המזון וצריך שיהיו כולם במקום אחד וש"צ עמהם והעומד תוך הפתח (ו) מן המשקוף ולפנים כלפנים א ממנו ולחוץ כלחוץ (ז) ואם מקצתן בפנים ומקצתן בחוץ וש"צ תוך הפתח היה אומר א"א ז"ל שהוא מצרפן ואם חצר קטנה (ח) נפרצה במילואה לגדולה ותשעה בגדולה ואחד בקטנה מצטרפין שהקטנה נגררת אחר הגדולה והרי כאילו הוא בתוך הגדולה כיון שהרוב בגדולה היו תשעה בקטנה ואחד בגדולה או חמש בזו וה' בזו אין מצטרפין. וכן לענין ש"צ היה ש"צ בקטנה וט' בגדולה יוצאין ידי חובתן שהוא נגרר אחריהם (ט) היה הוא בגדולה וט' בקטנה אין יוצאין שאין הצבור נגררין אחריו וה"מ להצטרף

כתוב בספר האגור בחידושיו שאם נער אחד נולד בכ"ט לאדר ראשון משנה מעוברת ונער אחר נולד באדר השני א' בו ושנת י"ג אינה מעוברת אותו שנולד בכ"ט באדר הראשון צריך להמתין עד כ"ט ימים לחדש אדר בשנה י"ג ואותו שנולד אחריו באחד באדר השני יהיה בר מצוה באחד לאדר בשנת י"ג כי כבר השלים י"ג כי חדשים אתה מונה לשנים ולא אתה מונה ימים לשנים וא"כ זה השלים שנותיו י"ג באחד באדר עכ"ל · ונראה ללמוד כן מהא דגרסי' בערכין בפ' המוכר את שדהו (לא:) א"ר אבא בר ממל מכר שני בתי ערי חומה אחד בט"ו באדר ראשון ואחד באחד באדר השני זה שמכר לו באדר השני כיון שהגיע יום אחד באדר של שנה הבאה עלתה לו שנה זה שמכר לו בט"ו של אדר הראשון לא עלתה לו שנה עד ט"ו באדר של שנה הבאה וא"ר אבא בר ממל נולדו לו שני טלאים א' בט"ו של אדר ראשון וא' בא' באדר השני כיון שהגיע יום א' באדר של שנה הבאה עלתה לו שנה זה שנולד לו בט"ו באדר הראשון לא עלתה לו שנה עד ט"ו באדר של שנה הבאה ופירש"י נולדו לו שני טלאים והם בכורות ומוזהר להקריבן בתוך שנתן דכתיב תאכלנו שנה בשנה עד כאן ואין לומר דשאני גבי בתי ערי חומה דכתיב תמימה ובכור יליף מיניה בג"ש דשנה שנה כדאיתא בגמ' אבל להשלמת י"ג לא שהרי כתוב בהגהות מרדכי שכתבתי בסמוך דחודש העיבור הוי בכלל וא"כ כי היכא דליכא למימר בבתי ערי חומה ובכור דאותו של ט"ו באדר ראשון משלים שנה לט"ו בשבט ה"נ לענין השלמת י"ג שנה אותו שנולד בכ"ט לאדר ראשון לא אמרינן דמשלים שנה בכ"ט לשבט אלא צריך להמתין עד כ"ט באדר:

כתב בספר המנהיג סי' ע"ט ואדם שהוא עבריין ולא נדוהו הקהל מאלמם בעת שהיה יכולת הקהל להחרים נמנה למנין עשרה וחייב בכל המצות דכתיב בעכן (יהושע ז) חטא ישראל אע"פ שחטא ישראל הוא דבקדושתיה קאי ולא יצא מכלל ישראל אבל אם נדוהו מאלמם אינו מצטרף לי' ולא לכל דבר שבקדושה שאם מצטרף מה הועילו בתקנתם שהבדילוהו מאגודתן כך כתב רש"י עכ"ל וגם הגהות מיימון כתבו דברים אלו בפ"ו מהלכות ת"ת בשם הרוקח וז"ל הרשב"א בתשוב' מי שנידוהו על עבירה אינו מצטרף לי' ולא מזמנין עליו בשלשה שהעבריינים אין מזמנין עליהם ואין מצטרפין ולא מחמת החרם שא"כ אפי' נידוהו על עסקי ממון כן אלא מחמת שנעשה עבריין בעבירה חמורה שהוחרם עכ"ל (ה)· וז"ל הריב"ש בתשובה דוקא במנודה הוא שכתב הרמב"ם שאין מזמנין עליו ואין כוללין אותו בעשרה לכל דבר שצריך י' אע"פ שלא נזכר זה בפרק אלו מגלחין (טו·) לפי שזה הוא לשון נידוי כלומר ריחוק שמבדילין ומרחיקין אותו אבל מי שעבר עבירה ולא נתנדה לא מצינו שלא יצטרף לי' וכ"כ בפי' לר"מ מרוטנבורק שהעבריין שעבר על גזירת הציבור אם לא נדוהו נמנה למנין עשרה עכ"ל ובתשובה אחרת כתב וז"ל מה שכתבת שאתה נמנע מלהתפלל עם הציבור בעוד האיש ההוא שמעל בחרם בב"ה הנה זאת חומרא יתירה שלא קבלו עליהם הקהל אלא שלא יצטרף בעשרה או שלא יתפללו עמו תוך ד' אמותיו אבל חוץ לד"א לא ואין זה אסור לא מדין התלמוד לא במנודה ולא במוחרם וגם לא בקבלת הקהל ודאי שאם הקהל קבלו זה עליהם והיו מחמירים עליו יותר ממה שאסור מדין התלמוד במנודה או במוחרם שיש להם לעשות כקבלתם ויכולים להחמיר ולקבל מה שירצו כדגרסינן במ"ק (טו·) לאכול ושתי וקאי נד"א דיליה וכו' אבל כאן לא קיבלו עליהם זה אבל אם אתה עושה כן כדי לפרסמו ולמען יתנהגו בו כל הקהל כדין מנודה ומוחרם הנה זה ראוי לאיש כמוך להסיר מכשול מדרך והדורים לישר עכ"ל:

וצריך שיהיו כולם במקום אחד וש"צ עמהם זה מתבאר מתוך מה שיבא בסמוך: **והעומד** תוך הפתח מן המשקוף לפנים וכו' בס"פ כיצד צולין (פה:) תנן מן האגף ולפנים כלפנים מן האגף ולחוץ כלחוץ ופירש"י אגף קרי כל מקום הגפת הדלת שהוא חופף ונוקש שם כשסוגרו דהיינו משפה הפנימית של עובי הפתח עד מקום הנקישה ואגף עצמו לא ידעינן השתא אי כלפנים אי כלחוץ ובגמרא מפרש ליה · ואמרינן עלה בגמרא אמר רב יהודה אמר רב וכן לתפלה ופירש"י העומד מן האגף ולפנים מצטרף לעשרה והעומד חוץ לפתח אינו מצטרף ואע"ג דאמרינן עלה בגמרא ופליגא דריב"ל דאמר אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים וכתבו התוספות דמשמע בפרק ואלו נאמרים (לח:) דהלכה כריב"ל ובפ' כל גגות (צב·) משמע דמחיצה מפסקת לצירוף ומתוך כך פירשו בענין אחר מ"מ גם הם מודים דמחיצה מפסקת לצרוף מהא דפ' כל גגות וא"כ לדידהו מן האגף ולפנים כלפנים וכו' הוי לתפלה אליבא דכ"ע: **ובגמרא** מקשה רישא דמתני' אסיפא דמרישא משמע דאגף עצמו כלחוץ ומסיפא משמע דאגף עצמו כלפנים ופרש"י אגף עצמו עובי השער מן הנקישה ולפנים ומשני לא קשיא הא בשערי עזרה הא בשערי ירושלים כלו' דשערי ירושלים לא נתקדש עוביין מפני שמצורעים מגינים תחתיהם בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים שערי עזרה נתקדש עוביין ומשמע לכאורה דלענין צירוף לדבר שבקדושה אגף עצמו כלפנים דאי לאו דבעלמא הוי כלפנים לא היו מקדשין אותו בשערי עזרה וגם בשערי ירושלים אי לאו מפני המצורעים היו מקדשין אותו מהאי טעמא אבל רבינו ירוחם כתב העומדים באסקופת ב"ה בעובי הפתח נ"ל שאין נמנין מן העשרה שלפני' בב"ה שהרי אין אותו המקום מכלל הבית וראיה מפסח דכתיב לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה ואמרינן בפסחים מן האגף ולפנים כלפנים פי' אגף עובי הפתח מן האגף ולחוץ כלחוץ והאגף עצמו שהוא עובי הפתח כלחוץ עכ"ל וכן כתב הרמב"ם בפ"ט מה' קרבן פסח לענין הוצאת בשר ק"פ מחבורתו דאגף עצמו כלחוץ ומשמע דילפינן מיניה לענין תפלה כדברי רבינו ירוחם:

תנן תו בפרק כיצד צולין (שם) החלונות ועובי החומה כלפנים ופירש"י החלונות שבחומות ירושלים ועובי ראש החומה בגובה כלפנים ואע"ג דעובי השערים לא אמרן הכי התם כדמפרש טעמא בגמרא מפני המצורעים וגם בזה כתב הרמב"ם דלענין קרבן פסח קאמר ואיתא תו התם בגמרא גגין ועליות לא נתקדשו וכתב ר"י שנ"ל שבכלל זה ה"ה לב"ה דגגין ועליות אינם בכלל בית והחלונות ועובי הכתלים כלפנים ומשמע לי דהאי דחלונות ועובי הכתלים כלפנים כשראשו ורובו בחלון או על עובי הכותל הנראה מתוך הבית ומצאתי שכתב רבינו הגדול מהר"י אבוהב בשם גאון דמכניס ראשו בחלון מצטרף עמהם למנין עשרה ולא חילק בכך · וכן כתב בא"ח וז"ל כתב רבינו האיי מי שעומד אחורי ב"ה ובניהם חלון אפילו גבוה כמה קומות אפילו אינו רחב ד' ומראה להם פניו משם מצטרף עמהם לעשרה עכ"ל:

ואם מקצתן בפנים ומקצתן בחוץ וש"ץ תוך הפתח היה אומר א"א ז"ל שהוא מצרפן נראה שלמד כן מדין צירוף לזימון שאם המברך יושב על מפתן הבית הוא מצרפן כמו שיתבאר בסימן קצ"ה בס"ד: **ואם** חצר קטנה נפרצה במילואה לגדולה וכו' בגדולה וכו' בפ' כל גגות (צב:) תשעה בגדולה ואחד בקטנה מצטרפין ט' בקטנה ואחד בגדולה אין מצטרפין וכתבו התוספות והרא"ש ט' בקטנה ואחד בגדולה אין מצטרפין וה"ה לחמשה בקטנה וה' בגדולה אין מצטרפין ואגב דנקט ברישא תשעה בגדולה נקט נמי תשעה בקטנה בסיפא ומ"ש וכן לענין ש"ץ היה ש"ץ בקטנה וכו' פשוט שם ופירש רש"י דכי ש"ץ בגדולה וצבור בקטנה אין יוצאין ידי חובתן דציבור דקיימי בקטנה לא מצינן למימר דשייכי אבתריה דרובא בתר חד לא משתדו וזהו שכתב רבינו שאין הציבור נגררים אחריו ופירוש נפרצה במילואה לגדולה שנפרצה קטנה במקום חיבור' לגדולה ונפל כל אותו כותל שהיה מפסיק ביניהן ובגדולה נשארו משארית כותל זה שנפל פסים מכאן ומכאן ולפיכך הגדולה היא כמופלגת מן הקטנה ואין הקטנה מופלגת מן הגדולה אלא הרי היא כקרן זוית שלה: **כתב** ר"י נ"ל כי אין להביא מכאן ראיה לאותם העומדים בעזרה ורובם היו עומדים בב"ה שיצטרפו שזה מיירי שנפרצה במילואה הקטנה אבל בב"ה יש מחיצות ביניהם והפתח כמו כן הוא כמו מחיצה עכ"ל ופשוט הוא: **כתב** רבינו הגדול מהרי"א ז"ל בענין צירוף התיבה שמצטרף החזן להשלים לי' ראיתי מי שמפקפק בזה שנראה שהתיבה היא כמו עליה ואינו מצטרף אבל נראה שהיא בטילה לגבי ב"ה שאינה אלא כמו תשמיש ב"ה והיא כתל ועפר שהוא בב"ה גבוה שמצטרף והנה המחיצות שיש לתיבה אינו אלא לנוי לא להבדל מחיצה בפני עצמה וכך נהגו העם הנה עכ"ל וכ"כ הרשב"א בתשובה שהטעם מפני שאף ע"פ שהיא גבוה י' ורחבה ארבע' ויש לה מחיצות גבוהות אינה עומדת לתשמיש בפני עצמה אלא לתשמיש בית הכנסת ורגלי בית הכנסת בתוכה וה"ל כתיבה שמניחין בה ספר תורה שאפי' היא גבוהה כמה אינה מפסקת כדאמרי' בפרק אלו נאמרין (לח:) ובפרק החליל (נא:) בימה גדולה של עץ בנויה באמצע וחזן הכנסת עומד עליה וסמ"ק כתב בסימן רפ"ב גבי ה' שרויין בטרקלין אם יש ביניהם מחיצות המגיעות לתקרה צריך עירוב לכל אחד ואחד אין מגיעות

דרכי משה

מרדקים בשערות אלא כשהוא בן י"ג שנה מצטרפין לי': (ד) ובתשובת מהר"י מינץ סימן ט' מי שנעשה בר מצוה באדר ואותו שנה עבור אינו נעשה בר מצוה עד אדר השני: (ה) ועיקר דינים אלו כתבתי בי"ד סימן של"ד: ובחידושי

פרישה

(ו) **בין** המשקוף ולפנים כלפנים כו' ולחוץ כלחוץ ס"פ כיצד צולין לגבי קדשים תנן מן האגף ולפנים כלפנים מן האגף ולחוץ כלחוץ · ופירש"י כל מקום הגפת הדלת קרי אגף שהוא חופף ונוקש שם כשסוגרו דהיינו משפה הפנימית של עובי הפתח עד מקום הנקישה · מן האגף ולפנים דהיינו תוך העיר ממש כלפנים ואוכלים שם קדשים קלים כו' . ובגמרא מקשה דיוקין אהדדי דמרישא משמע דאגף עצמו כלחוץ · ומסיפא משמע דאגף עצמו כלפנים ופירש"י אגף עצמו עובי השער מן הנקישה ולפנים ומשני הא בשערי ירושלים כו' ומסיק ב"י בשם הרמב"ם ור' ירוחם דגם בב"ה לא נחשב העובי כב"ה עצמו ע"ש שמביא ראייה לדבריו:

(ז) **ואם** מקצתן בפנים כו' וש"ץ תוך הפתח היה אומר כו' שהוא מצרפן רבותא קמ"ל דאע"ג דמקצתן כאן ומקצתן כאן וא"כ ס"א או נימא לגבי ש"ץ להני שבחוץ או להני שבפנים קמ"ל דמסבינן ליה לכאן ולכאן והטעם כמו שכתב רבינו לקמן בסי' קצ"ה גבי ב"ה שאם המברך יושב על מפתן הבית מצרפן · דכיון דכולן דעתייהו עילוויה דהאי שהוא מוליא אותן ידי חובתן ומצרפינן ליה להאי חבורה ולהאי חבורה והוא מחבר ומייחד להן ג"כ וכאילו יושב יחד במקום אחד וכן הכא בש"ץ וכ"ש אם ט' או הרוב לחוץ או לפנים והש"ץ עומד על המפתן דיכול להוליאם · ודוקא ש"ץ ומש"ה אבל איש אחר העומד על המפתן לא מיבעיא מקצתן לחוץ ומקצתן לפנים דודאי לא מסבינן ליה לכאן ולכאן אלא אפילו ט' מבפנים והוא על המפתן אינו מצרף להן כלל דלגבי ב"ה מסבינן לאגף עצמו כממנו ולחוץ וכמ"ש בסמוך ואם היה עומד בחוץ ודאי לא היה יכול לצרף שהרי יש כאן מחיצה ודלת שאפשר לסוגרה וכסגור דמי ואף על פי שקי"ל אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת וכמ"ש רבינו בסמוך . לענין צירוף מפסקת והכריחו זה התוספות שם פרק כיצד ע"ש:

(ח) **נפרצה** במלואה לגדולה פי' שנפרצה הקטנה במקום חבורה לגדולה ונפל כל אותו כותל שהיה מפסיק ביניהן ולהגדולה נשארו משארי הכותל זה מכאן ומכאן ולפיכך הגדולה היא כמופלגת מן הקטנה ואין הקטנה מופלגת מן הגדולה אלא הרי היא כקרן זווית שלה ולהכי אין הגדולה נגררת אחר הקטנה וק"ל ועיין מ"ש לקמן סי' ע"ט לוא"ה בקטנה אסור לקרות בגדולה שנפרץ לתוכה ושם כתבתי דיני דלקמן:

(ט) **היה** הוא בגדולה כו' אין יוצאין כו' דוקא נקט שהוא בגדולה ואז הרי הוא מופלג מהציבור שבקטנה ובמ"ש אבל הוא על מפתן הגדולה והם בקטנה פשיטא דיוצאין שהוא נחשב כאילו הוא גביהן וק"ל: אבל

חדושי הגהות

נה א נראה דמשום הכי דייק רבינו לכתוב ממנו ולחוץ ולא כתב מן המשקוף ולחוץ לומר דכל שחוץ מפנימי של משקוף דהיינו המשקוף עצמו וכל שחוץ ממנו הוי בכלל חוץ וטעמו דהואיל ולא נתקדש בירושלים האגף עצמו דהיינו המשקוף ע"כ לא הוי כלפנים דאי כלפנים הוי אף אם לא נתקדש בפני עצמו הא הוי בכלל קדושת פנים ולא שייך לחלקו לעצמו אלא עכ"ל דלא הוי בכלל פנים רק שבעזרה נתקדש בפני עצמו ובירושלים לא נתקדש מפני מצורעין ולכן לענין תפלה נמי לא הוי כלפנים ועוד דבנדרים בפרק הנודר מן הירק (נו:) תנן הנודר מן הבית אינו אסור אלא מן האגף ולפנים אבל האגף עצמו מותר דאינו מכלל בית וכמו שפסק רבינו בי"ד סימן רי"ו וה"ה לתפלה דמשקוף עצמו אינו כלפנים (מהרל"ח):

להצטרף לעשרה (י) אבל אם היו עשרה במקום אחד ואומר קדיש או קדושה אפילו מי שאינו עמהם יכול לענות אחריהם כיון שעשרה במקום אחד דאמר ריב"ל אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים:

נו **יתגדל** ויתקדש הוסף על פי המקרא והתגדלתי והתקדשתי האמור במלחמת גוג ומגוג שאז יתגדל שמו של הקב"ה דכתיב (זכריה יד) ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד: שמיה רבא יש מפרשים שם יה רבא שאנו מתפללין על שם יה שאינו שלם שיתגדל ויתקדש ושיחזור להיות שלם והיינו לעת הגאולה שינקום מעמלק שנשבע שלא יהיה השם שלם עד שינקום ממנו דכתיב כי יד על כס יה שאין הכסא שלם ואין השם שלם אלא לאחר שינקום ממנו ואז יהיה השם שלם וגם הכסא דכתיב (תהלים ט) האויב תמו חרבות לנצח (א) וכתיב (שם) וה' לעולם ישב כונן למשפט כסאו הרי השם שלם והכסא שלם. א ומה שאנו אומרין הקדיש בל' תרגום יש אומרים (ב) מפני המלאכים שלא יתקנאו בנו שאנו משבחים שבח נאה כזה וגם שע"י זה הקב"ה נזכר לחורבן הבית וגלות ישראל כדאיתא בפ"ק דברכות בשעה שישראל עונין אמן יש"ר הקב"ה מנענע בראשו ואומר אוי לבנים שגלו מעל שלחן אביהם ומה לו לאב שככה מקלסין אותו בניו ורחקם מעל שלחנו וכביכול שיש דאגה לפניו ואם יבינו המלאכים זה יקטרגו עלינו ע"כ אומרים אותו בלשון שלא יבינו (ג) שאינן מכירין ארמית. (ד) ור"י פירש הטעם לפי שהיו רגילין (א) לומר אותו אחר הדרשה כדאיתא בשלהי סוטה אמאי קאי עלמא אסידרא דקדושה ואיהא שמיה רבא דאגדתא (ה) והיו שם עמי הארץ שאינן מכירין אלא ארמית שהוא לשונם לכן נהגו לאומרו בלשון שהכל מבינין בו ב (ו) ולפי פירוש זה יהיה כפשוטו שמיה רבא תרגום של שמו הגדול. [א] ועונין הצבור (ז) בכוונה שלימה אמן

בית יוסף

מגיעות לתקרה עירוב אחד לכולן דמכאן יש לסמוך לענין השלמת י' לתפלה דלא הוי הפסקה אותן מחיצות העומדות סביב לבימה שקורין אולמבר"א וכן באותם מחיצות העומדות מימין ושמאל לתיבה אף על פי שהן גבוהות י' כיון שאינן מגיעות לתקרת הגג מותרות עכ"ל:

אבל אם היו עשרה במקום אחד ואומרים קדיש או קדושה אפי' מי שאינו עמהם יכול לענות אחריהם וכו' כן כתבו התוס' בס"פ כיצד צולין (פה:) וכס"פ ראוהו בית דין (כז:) וכן כתב הר"ן והמרדכי שם וכן הסכים הרשב"א בתשובה וכתב שכן דעת הראב"ד ז"ל ולאפוקי מדברי החולקים בזה מההיא דציבור בקטנה וש"ץ בגדולה אין יוצאין ידי חובתן דההיא לענין צירוף איתמר אבל כל שיש עם הש"ץ י' כל השומע קולו עונה קדיש או קדושה ואריך מדריב"ל דאמר אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים. וכתב מהר"י אבוהב ז"ל שיש חולקים בזה שכתב רבינו שאפי' מי שאינו עמהם יכול לענות אחריהם וכו' ומ"מ כתב שהסכמת רוב הפוסקים כדברי רבינו מיהו כתב דאיתא בירושלמי שהשומע בביתו קדיש אין לו לענות אם יש באמצע מקום מטונף ובשם רב אחא כתב והוא דליכא טינוף מפסיק בהדיא והוא דליכא ע"ז מפסיק בהדייהו כך כתוב בא"ח עכ"ל:

כתוב בהגהת מיימון פרק י"א מהלכות תפלה פסק ר"מ דעיר דאין בה אלא עשרה ואחד מהם רוצה לצאת בימים הנוראים שכופין אותו לישאר או להשכיר אחר במקומו כיון דמנהג בכל נפוצות הגלות שאפילו אותם שאין להם מנין שלם שוכרין אחד או שנים או הולכים למקום מנין הוי דומיא דב"ה וס"ת דכופין בני העיר זה את זה. אבל יש אחר בלא הוא אין יכולים לכופו שישאר או ישכיר אחר תחתיו ולא חיישינן שמא יצטרך אחד לנקביו ויצטרכו להמתין דא"כ אין לדבר סוף ואם ילכו שנים מן הקהל וישארו ט' אלו שנים ישכירו אחד בשותפות במקומם ושניהם יתנו בשוה אפי' אחד עני ואחד עשיר כיון דכל אחד חייב להשלים המנין עני כמו עשיר ושכר החזן על היוצאים כבעל הנשארים ושוב כתב דהשלמת המנין ושכר החזן לפי שבח ממון הן גובין כי על עסקי ממון הוא שלא יצטרכו לצאת מבתיהם להניח ממונם והונותיהם ושוב כתב שגובין חציו לפי שבח ממון וחציו לפי שבח נפשו' ע"כ ופסק זה דהר"ס כתב המרדכי בפ"ק דבתרא אלא שלא כתב דגובין חציו לפי ממון וחציו לפי נפשות ולענין הלכה נ"ל דכן עיקר לגבות חציו לפי ממון וחציו לפי נפשות: **וכתב** מהר"י קולון בשורש קי"ג ועל דבר שכירות המנין בימים הנוראים אני בעניותי איני רואה להכריח אם לא כשהם כבר שמונה או תשעה ואין חסר כי אם אחד או ב' כדמשמע מתוך תשובת מהר"ס ומביאה המרדכי בפ"ק דבתרא אמנם אם מנהג קבוע ומפורסם הוא במדינה שכופין להשכיר אפילו בחסרון שלשה או ארבעה פשיט' שיש לילך אחר המנהג:

כתוב בכתבי מה"ר ישראל סי' רמ"ג דמתשובות מהר"ס משמע דלא כייפינן להשכיר להשלים מנין אלא דוקא בימים הנוראים וכגון שאין חסרים להם רק ב' או ג' וכן דומה לי שאין המנהג בשאר השנה לכוף אא"כ יש להם מנין מיושבי העיר כופין לשכור ש"ץ או כגון ג' או ד' עשירים ויש להם תמיד משרתים ומלמדים למלאות המנין בכי האי גוונא כופין ולא בעיר שיש בה רק ד' או ה' בני ברית:

נו **יתגדל** ויתקדש הוסף ע"פ המקרא והתגדלתי והתקדשתי וכו' ור"י פירש הטעם לפי שהיו רגילין לומר אותו אחר הדרשה וכו' כ"כ התוס' ברפ"ק דברכות (ג.) על הא דבשעה שישראל עונין אמן יהא שמיה רבא מברך הקב"ה מנענע בראשו וכו': **ועונין** הציבור בכוונה שלימה וכו' וגם בכאן מפרשים שמיה רבא על השם שלם וכו' בריש ברכות (שם) אהא דהקב"ה מנענע בראשו ואומר אוי לבנים וכו' כתבו התו' בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין אמן יהא שמיה הגדול מבורך מכאן יש לסתור מה שפי' במחזור ויטרי יש"ר שזה תפלה שאנו מתפללים שימלא שמו כדכתיב כי יד על כס
יה

ב"ח

נו **יתגדל** ויתקדש הוסף ע"פ המקרא וכו' כלומר זהו לכל הדיעות שתפלה זו תקנה על הגאולה דלעתיד שיתגדל ויתקדש שמו ויהיה ה' אחד ושמו אחד אבל בשמיה רבא פליגי בפירושה י"מ שם י"ה רבה וכו' ומה שהביאם לפרש כך הוא מדקשיא להו מפני מה תקנו הקדיש בלשון תרגום והוצרכו לתרץ מפני המלאכים שלא יתקנאו בנו וכו' כדמסיק. וא"כ צריך ליישב מה טעם שיתקנאו בנו בשבח זה יותר מעל שאר שבחים שמשבחים בלשון הקודש וצריך לומר דהכוונה בשמיה רבא הוא שאנו מתפללין ע"ש י"ה שאינו שלם שיתגדל ויחזור להיות שלם וכו' עד והכסא שלם דהשתא שבח נאה כזה גורם שיתקנאו בנו המלאכים וגם שע"י זה הקב"ה נזכר לחורבן הבית כו' עד ואם יבינו המלאכים זה יקטרגו עלינו על כן אומרים אותו בלשון שלא יבינו שאינן מכירין ארמית והתו' והרא"ש פירשו שהוא מגונה בעיני המלאכי' עיין במ"ש הבית יוסף לקמן בסוף סימן ק"א ולפ"ז נ"ל שמיה במפיק ה"א כי היכי דלישתמע שם יה רבא אבל ר"י פי' הטעם שתקנו בלשון ארמי לא מפני שלא יתקנאו בנו אלא שזה היה לשונם דהשתא שמיה רבא הוא תרגום של שמו הגדול ושני הפירושים כתובים בתו' רפ"ק דברכות (דף ג') וכתבו עוד למאן דמפרש שם י"ה רבה נ"ל דשתי תפלות הן חדא שאנו מתפללין שיהא שמו גדול ושלם ומברך לעלם הוי תפלה אחרת ומבורך לעולם הבא והקשו התו' על זה מדקאמר תלמוד' התם יהא שמו הגדול מבורך משמע דתפלה אחת היא ואינו ר"ל שיהא שמו גדול ושלם אלא יהא שמו הגדול מבורך ע"ש ולפ"ז אין לומר שמיה במפיק ה"א וכ"כ האגודה בפ"ק דברכות עוד יש חלוק בין הפירושים דלפירוש הראשון אין להפסיק בין שמיה לרבא אבל בין רבא למברך לית לן בה וכ"כ בהגהת אשיר"י פ' מי שמתו (דף ע"ד ע"ג בשם הא"ז) אבל לפי' ר"י אין להפסיק בין רבא למברך ומדברי התוס' ורבינו נראה שהם תופסים עיקר פירוש ר"י וע"כ אין להפסיק כלל אלא יאמר יהא שמיה רבא מברך בנשימה אחת גם יאמר שמיה במפיק ה"א דיוצא ידי חובת שני הפירושים. כ"ל:

ומה שהביאו לרבינו לומר לפירוש הראשון וגם שעל ידי זה הקב"ה נזכר לחורבן הבית וכו' ולא הספיק לו במה שפירשו הם מפני המלאכים שלא יתקנאו בנו וכו' וכמ"ש התוספות נראה דהוקשה לרבינו מה אנו חוששי' במה שיתקנאו בנו אם נאמר שבח נאה כזה לפניו ית' בלשון הקודש כיון שלא יגיע לנו שום רעה מקנאתם ולכן כדי ליישב זה אמר דאנו חוששין עוד דכיון דעל ידי שבח זה הקב"ה נזכר לחורבן הבית וכו' יקטרגו עלינו ולחששא זו לחודא לא היינו חוששין דמלאכי חסד ורחמים שעומדים לפניו ית' תמיד לחלות בעדינו ולהליץ מליצות טובות ועכשיו יקטרגו עלינו ואע"פ שתהא כונתם טובה לפניו ית' אין הגון להם לקטרג בשביל כך אבל מפני הקנאה שאומרים לפניו שבח נאה כזה אנו חוששין דהקנאה יהא גורם שכאשר יראו דאגה לפניו יתעלה יהיה להם התגלות על מה שבאו לקטרג עלינו אבל אין סברא לומר דמפני הקנאה בלבד יקטרגו עלינו כיון דאין זה מדת' לקטרג אלא אדרבה מדת' הוא להליץ טובות אבל עתה שבאין להסיר הדאגה ולהגיע שמחה וחדוה לפניו יתעלה דבר זה נכנס תחת מדתם: **אוי** לבנים וכו' כתב מהר"ש לוריא ר"ל וכו' וכן יש לו לאב כביכול על שככה מקלסין אותו וריחקם וכו' עכ"ל:
מנין

דרכי משה

נו (א) ובחידושי אגודה דלפי פירוש זו י"ל שמיה בלא מפיק ה"א דלא לשתמע שם י"ה ובהגהת אשר"י בשם א"ז ולא יפסיק בין שמיה לרבא אבל בין רבא למברך לית לן בה עכ"ל
ולי

פרישה

(י) **אבל** אם היו כו' אפילו מחיצה של ברזל כו' כתב מהר"י אבוהב כן הסכמת כל הפוסקי' ומיהו איתא בירושלמי שהשומע מביתו קדיש אין לו לענות אם יש באמצע מקום מטונף. ובא"ח כתב דבעינן ג"כ דליכא כותי מפסיק עכ"ל:

סי' נו (א) **וכתיב** אחריו וה' לעולם ישב כצ"ל: (ב) **מפני** המלאכים שלא יתקנאו כו' וגם שע"י זה הקב"ה כו' פי' שכשמשמעו שבח גדול ונאה כזה יתקנאו בנו מלבד עלם השבח ועוד שמלבד יקר עלם השבח מתוך שאנו מזכירין להשי"ת ע"י שבח זה דאגה וצער שיש לבנים על שגלו כו' וכן מה לו לאב כביכול על שככה מקלסין אותו בניו ורחקם כו' יקטרגו המלאכים לומר בזויים ושפלים כאילו יזכירו דאגה וצער קמיה קב"ה כביכול. וכן משמע מל' רמ"י בש"ע שלו:

(ג) **שאינן** מכירין ארמית פ"ק דשבת אריב"ל כל השואל צרכיו בל' ארמי אין מלאכי השרת נזקקין לו שאינן מכירין בלשון ארמית וכתבו התוספות חוץ מגבריאל כדאיתא בר"פ אלו נאמרין שלימד ליוסף ע' לשונות כו' ותימא הוא שאפילו מחשבה שבלב אדם יודעים י"ל ארמית אינן יודעין עכ"ל. והרא"ש מסיק דמכירין אותו אלא שאין נזקקין לו לפי שהוא מגונה בעיניהן וע"ל סי' ק"א כתבתי לשונו:

(ד) **ור"י** פי' הטעם כו' כ' בחידושי אגודה דלפ"ז י"ל שמיה בלא מפיק ה"א דלא לישתמעי שם י"ה ד"מ. וטעמיה דר"י מבואר בפ"ק דברכות שכתוב ז"ל זה אינו נראה שהרי כמה תפלות יפות שהם בלשון עברי:

(ה) **והיו** שם ע"ה כו' פי' דכיון דעל יהא שמיה רבא דאגדתא קאי עלמא באו כל ע"ה לאגדה אבל לא באו לבהכ"נ לשמוע יהא שמיה רבא דאומרים על התפלה שלא היה הע"ה חייב אלא ביהא שמיה רבא דאגדתא ובסידורי דקידושא ואותו הנוסח היה ג"כ תרגום כמו שהוא נוסח שלנו בקדושה שיש ובא לציון גואל כו':

(ו) **ולפי** פי' זה יהיה כפשוטו יהא שמיה רבה כו' הא דכתב רבינו ולפי זה הלא גם לפי' הראשון שאומרין הקדיש בלשון התרגום משום מלאכים יכול להיות ששמיה רבא הוא תרגום של שמו הגדול. וכ"ל דלפי פי' ראשון אינו מוכרח לומר שהוא תרגום שאף אם הוא ל' הקודש לא יקטרגו עלינו מלאכים הואיל ואין מבינים שאר הקדיש אבל לפי פי' שני שאומרים תרגום כדי שיבינו ע"ה מוכרח אתה לומר שגם זה תרגום כדי שיבינו אבל יתגדל ויתקדש כיון שמיוסד ע"פ מקרא הניחוהו בלשון הקודש:

(ז) **בכונה** שלימה אמן א"ר חנינא אל מלך נאמן צריך להרהר בשעה שאומרין אמן. תוספות פרק כל כתבי וע"ל סי' קכ"ד בל' רבינו ומ"ש שם:

דרישה

סי' נו [א] **ועונין** הציבור בכוונה שלימה אמן יהא שמיה כו' איתא במדרש אמר רבי אליעזר בר יוסף פעם אחת הייתי מהלך בדרך מצאתי אליהו ז"ל ועמו ד' אלפים גמלים טעונין אמרתי לו מה אילו טעונין א"ל אף וחימה לעשות נקמה באף וחימה במי שסיפר בין קדיש לברכו בין ברכה לברכה בין פרק לפרק בין אמן יהא שמיה רבה ליתברך מצאתי להר"י גיקאטיליא ז"ל שכתב אוי להם לפתאים אשר עברו ונענשו ודאי המפריד בין עלמיא ליתברך כאילו הפריד וקיצץ במקום דליכא קיצוץ ואין להפריד ח"ו אלא מדבק לעלמיא ליתברך והאריך בטעם הדבר לאפוקי ממ"ש ה"ר אבודרהם אני קבלתי מרבותי שאין לענות אלא אמן יהא שמיה רבה כו' בלבד וכן נראה מדברי רבינו סעדיה וכ"כ הרא"ש והטעם כי יש עד עלמיא ז' תיבות וכ"ח אותיות ומלת אמן אינו מן המנין כי הוא עונה על מה שאמר ש"ץ יתגדל ויתקדש. ולפי זה נ"ל ולעלם עלמיא כדי שיהיו כ"ח אותיות ע"ו אמרו כל העונה אמן יהא שמיה רבא בכל כחו כו' ולפיכך צריך ליזהר שלא יאמר ולעלמי עלמיא כי יהיה כ"ט עכ"ל ב"י. וכ"ל ליישב כשאומרים ולעלמי עלמיא הוא כ"ד אותיות כמנין כחו [שהרי אמרו בגמרא כל העונה אמן בכל כחו לא בכל כח וק"ל]. ואפשר שמזה הטעם אומרים יתברך ומסקנת ב"י משמע שלא יפסיק בין עלמיא ליתברך וכ"פ בש"ע וכ"כ רמ"י בש"ע שלו:
ואומר

בכל

חדושי הגהות

נו א ר"ל לפי מה שפירשתי בסמוך בשם ר"י א"ש שאומרים אותו בלשון תרגום כדי שיבינו ע"ה אבל השתא דפירשתי דשמיה רבא הוא שם יה רבא ל"ל הכי דהא העם לא יבינו שם יה לכך צ"ל טעם אחר (מהרל"ח): ב עיין דרישה וט"ז סק"א:
ר"ל

יה שלא יהא שמו שלם וכסאו שלם עד שימחה שמו של עמלק ופירושו כך יהא שם יה רבא מבורך כלומר שאנו מתפללים שיהא שמו גדול ושלם ומבורך לעולם הוה תפלה אחרת כלומר ומבורך לעולם הבא וזה לא נראה מדקאמר הכא יהא שמו הגדול מבורך משמע דתפלה אחת הוא ואינו ר"ל שיהא שמו גדול ושלם אלא יהא שמו הגדול מבורך וכתבו עוד וגם מה שאומרים העולם לכך אומרים קדיש בלשון ארמית לפי שתפלה נאה ושבח גדול היא ע"כ נתקן בלשון תרגום שלא יבינו המלאכים (כדאי' בשבת יב:) ויהיו מתקנאים בנו וזה אינו נראה שהרי כמה תפלות יפות שהם בלשון עברי אלא נראה כדאמרי' בסוף סוטה (מט.) אין העולם מתקיים אלא אסידרא דקדושתא ואיהא שמיה רבא דבתר אגדתא שהיו רגילין לומר קדיש אחר הדרשה ושם היו עמי הארצות ולא היו מבינים כלום לשון הקדש לכך תקנוה בלשון תרגום שהיו הכל מבינים עכ"ל:

אמן יהא שמיה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא כדאיתא בפרק כל כתבי העונה אישר"ר (ח) בכל כחו קורעים לו גזר דינו של ע' שנה פירוש בכל כחו בכל כוונתו (ט) וגם בכאן מפרשים שמיה רבא על השם שיחזור שלם (י) אבל בכל הספרים גרסינן כל העונה אישר"ר הגדול מבורך וזה ראיה לפירוש ר"י שאינו אלא תרגום של שמו הגדול וחוזר גם ש"צ (ד) ואומר יש"ר וכו': כתוב בסדור רב עמרם ז"ל ואומר יתברך אמן ישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתקלס שמיה דקודשא בריך הוא ואמרו אמן לעילא מכל ברכתא ושירתא תושבחתא ונחמתא דאמירן בעלמא ואמרו אמן ולא נהגו עתה לומר אמן אחר יתברך ולא אחר שמיה דקודשא בריך הוא וכתב עוד ויתקלס יש נוהגין שלא לאומרו ונותנין טעם לדבריהם שחייב אדם לומר שבעה דברים בשבחו של הקב"ה כנגד שבעה רקיעים וכיון שאמר יתברך ואלו הששה הרי שבעה והאומרים יתקלס נותנין טעם לדבריהם כיון שהפסיק באמן דיתברך צריך שיהא שבעה אחר האמן (יא) ונהגו עתה לומר ויתהלל במקום ויתקלס ואני תמה על מנהג ספרד שאומרים למעלה מכל הברכות והשירות והתשבחות וכו' בל' הקדש (יב) למה מפסיקין באמצע לומר בל' הקדש וגם רב עמרם כתבו בל' תרגום ותקנו לומר ונחמתא משום מאי דכתיבנא שהקב"ה מתאונן על גלותנו ע"כ אנו מתפללין שיתנחם בקרוב וימהר לגאלנו ועל כן נהגו לומר זכור רחמיך והסדיך כשמתחיל שליח ציבור קדיש על שם מדת רחמים שזוכר באותה שעה ואומר גם פסוק ועתה יגדל נא וגו' שהוא לשון יתגדל שאומר ש"צ: מנין הכריעות שבקדיש כתב רב נחשון שהן ד' של חובה ואחת של רשות יתגדל

מנין הכריעות שבקדיש כו' כך צריך להגיה בספרי רבינו יתגדל ויתקדש וכורע בעגלא ובזמן קריב יהא שמיה רבא וכורע יתברך עד שמיה דקודש' בריך הוא וכורע תתקבל עד קדם אבוהון דבשמיא וכורע והם של חוב' וכו'. וכס"א מספרי רבינו כתיב יתגדל ויתקדש וכורע. בעגלא ובזמן קריב וכורע. יתברך וכורע. שמיה דקודשא בריך הוא וכורע. והם של חובה וכו' וגירסא זו מכוונת עם מ"ש הכל בו ואבודרה' וכתב ב"י שכך נהגו העולם וכך הוא העיקר וכן הוא בש"ע: ומ"ש

אלא אסידרא דקדושתא ואיהא שמיה רבא דבתר אגדתא שהיו רגילין לומר קדיש אחר הדרשה ושם היו עמי הארצות ולא היו מבינים כלום לשון הקדש לכך תקנוה בלשון תרגום שהיו הכל מבינים עכ"ל:

אהא דאמרינן שצריך לענות אמן יש"ר בכל כחו כתב ה"ר יונה בפ' מי שמתו כלומר בכל כח כוונתו ומפני שיש בני אדם שאין הכוונה שלהם מתעוררת אלא ע"י הכח אמר בכל כחו אבל אין צריך לתת קולות גדולות שיתלוצצו ממנו בני אדם וכן פירש"י בפ' כל כתבי (קיט:) בכל כחו בכל כוונתו והתוספות כתבו שם ר"י אומר דיש בפסיקתא במעשה דר' ישמעאל בן אלישע כשישראל נכנסין לבתי כנסיות ואומרים אמן יש"ר מברך בקול רם מבטלים גזרות קשות עכ"ל נראה שצריך לענות בקול רם והכי איתא בספר הזוהר וגם כתוב שם טעם למה נתקן בלשון ארמי וז"ל בפרשת תרומה תא חזי קדושתא דא לאו איהי כשאר קדושתן דאנן משלשלין אבל קדושה דא סליק בכל סטרין לעילא ותתא ובכל סטרי מהימנותא ותבר מנעולין וגושפנקין דברזלא וקליפין בישין לאסתלקא יקרא דקב"ה על כלא ואנן בעינן למימר לי' בלישנא דסטרא אחרא ולאתבא בחילא תקיף אמן יש"ר מברך בגין דיתבר חילא דסטר' אחרא ואסתלק ביקריה יקרא דקב"ה על כולא וכד אתבר בקדושתא דא חילא דסטרא אחרא קב"ה אסתלק ביקריה ואדכר לבנוי ואדכר לשמיה ובגין דקב"ה איסתלק ביקריה בקדושתא דא איהו בעשרה ובלישנא דא על כרחיה דסטרא אחרא אתכפיי' ואתבר חיליה ואסתלק יקרא דקב"ה ותבר מנעולין וגושפנקין דשלשלאי תקיפין וקליפין בישין ואדכר קב"ה לשמיה ולבנוי זכאין איכון עמא קדישא דקב"ה יהב לון אורייתא קדישא למזכי בה לעלמא דאתי ומכאן יש להתבונן כמה יש לכוון בקדיש וכמה יש להשתדל לענות אותו (ג) והכי מוכח עוד שם בפרשה הנזכר שכתב וז"ל ובגין דחמיכא ליה יומא דדלג מאגרא חדא למשמע קדיש בהדי ציבורא סליק ברעותי למיסב ליה ברתי נפקא ציבורא מבי כנישתא ויהיבנא ליה ברתי דחמינא בדלוגא דא למשמע קדיש גברא רבא איהו באורייתא:

כתב הרמב"ם בסדר התפלות נוסח הקדיש יתגדל ויתקדש וכו' בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן יש"ר מברך וכו' בעת שיאמר ש"צ יתגדל ויתקדש שמיה רבא כל העם עונין אמן יש"ר מברך לעלם ולעלמי עלמיא וכשהוא אומר יתברך כל העם עונין אמן וכשהוא אומר בריך הוא כל העם עונין אמן וכשהוא אומר בסוף ואמרו אמן כל העם עונין אמן עכ"ל: **כתב** ה"ר דוד אבודרהם יש אנשים שעונין אמן יש"ר מברך וכו' עד ואמרו אמן ואני קבלתי מרבותינו שאין לענות אלא איש"ר מברך לעלם ולעלמי עלמיא בלבד וכ"כ מדברי רבי' סעדיה וכ"כ בשם הרא"ש והטעם כי יש עד עלמיא שבעה תיבות וכ"ח אותיות ומלת אמן איננה מן המנין כי הוא עונה על מה שאמר ש"צ יתגדל ויתקדש ולפ"ז צ"ל ולעלם עלמיא כדי שיהיו כ"ח אותיות ועוד כי כן הוא לשון הפסוק ויחסנון מלכותא עד עלמא ועד עלם עלמיא וגם הכלבו כתב ג"כ שיהיו כ"ח אותיות ושעל זה אמרו כל העונה איש"ר בכל כחו ולפיכך צריך ליזהר שלא לומר ולעלמי עלמיא כי יהא בו כ"ט אלא ועלמי עלמיא בלא וי"ו כדי שלא יהיו אלא כ"ח ולי נרא' שאין לשנות ממטבע שטבעו חכמים בשביל שום דרשה וכיון שקבלנו מקדמונינו לומר ולעלמי עלמיא כל המשנה ידו על התחתונ' ושמעתי שיש מקיימים גירסת ולעלמי עלמיא עם מה שאמרו שצריך שלא יהיו יותר מכ"ח אותיות ואומרים כי תיבת שמיה חסר יו"ד כי כן הוא בדניאל להוי שמה די אלהא מברך מן עלמא ועד עלמא: **ולענין** מ"ש שאין לענות אלא עד עלמיא כ"כ ג"כ מספר הפרדס לרש"י ז"ל ומדברי הרמב"ם שכתבתי בסמוך ורבינו הגדול מהרי"א ז"ל כתב וז"ל מצאתי כתו' שעניית הקדיש י"א שאין אנו מחויבים לענות אלא עד עלמיא ולזה אמרו שיש בעניית ז' תיבות וכ"ח אותיות כמו שיש בפסוק ראשון של תורה ובפסוק שלפני י' הדברות ולזה רמזו באמרם העונה אמן יש"ר בכל כחו לכוון בכ"ח אותיותיו כ"ח ולכן צריך לאמרו בכח וי"א שצריך לענות בקדיש כ"ח תיבות לקיים מה שנ' כח מעשיו הגיד לעמו וכ"ח תיבות יש מאיש"ר מברך עד דאמירן בעלמא ומצאתי כתוב בסידור שכולל דברי הגאונים שמי שעונה קדיש אם לא יאמר אלא עד עלמיא די אבל אם יאמר יתברך צריך להשלי' הקדיש ולא יאמר אחריו אמן שמה שהחזן אומר ואמרו אמן הוא אזהרה לכל יחיד שאם הגיע עד ג' האמורות בעולם שיאמר אחריו אמן אבל כשיאמר ואמרו אמן א"א אלא החזן יאמר כן ונראה שמאחר שיש מחלוקת בזה עד כמה מחויב לענות כשיפסוק בק"ש וברכותיה לענות קדיש לא יענה אלא עד לעלמי עלמיא (ג) שאולי הא' הוי הפסק ואם לאו יש לו לענות עד האמורות בעולם ויאמר אחריו אמן עכ"ל וק"ל לדברי האומרים שאין לענות אלא עד עלמיא מדאיתא במדרש אמר רבי אלעזר ב"ר יוסי פעם אחת הייתי מהלך בדרך ומצאתי אליהו ז"ל ועמו ד' אלפים גמלים טעונים אמרתי לו מה אלו טעונים א"ל אף וחימה למה לעשות נקמה באף וחימה ממי שמספר בין קדיש לברכו בין ברכה לברכה בין פרק לפרק בין איש"ר ליתברך ומאח' שאסור לספר בין יש"ר ליתברך משמע שצריך לומר יתברך לדוחק לומר שהמדרש מיירי בש"צ עצמו ואפשר שאע"פ שאין היחיד עונה אלא עד עלמיא מ"מ צריך לכוון ולשמוע מפי ש"צ כל הקדיש עד סוף ובעוד שהש"ץ מאריך איש"ר אע"פ שכבר ענה אותו היחיד אסור לספר והיינו דקאמר בין איש"ר ליתברך ומ"מ נראה שצריך ליזהר גם היחיד שלא להפסיק בין עלמי' ליתברך שהרי המדרש סתמא קאמר אח"כ מצאתי לה"ר יוסף גיקאטליא ז"ל שאלת מה שכתבו קצת פוסקים בענין קדיש שאין עונין אלא עד עלמיא ולא עוד אם האמת אתם ורוצי לעשות כך או לא מפני שיש אנשי' אחרים שסומכים עלמיא ליתברך איזה כת מאלו צודקת תשובה אוי להם הפתאים אשר עברו ונענשו ודאי המפריד בין עלמיא ליתברך כאילו הפריד וקצץ במקום דליכא קיצוץ ואין צריך להפריד ח"ו אלא מדבק עלמיא ליתברך והאריך בטעם הדבר: **ואני** תמה על מנהג ספרד שאומרים למעלה מכל הברכות וכו' בל' הקדש למה מפסיקים באמצע לומר בל' הקדש וא"ת גם לדברי ר"ע קשה למה מפסיק באמצע לומר בלשון הקדש יתברך וישתבח ויתפאר וכו' כבר תירץ ה"ר דוד אבודרהם כי השבח לא היו יכולים לשנותו ללשון תרגום וא"ת היאך אמר שמפסיקי' באמצע לומר בלשון הקדש שהרי למעלה מכל הברכות וכו' בסוף הקדיש הוא כ"ל שמפני שאחר הקדיש אומרים תתקבל או על ישראל או יהא שלמא רבא וכולם בל' תרגום שייך שפיר לומר שמפסיק בל' הקדש בין תרגום שבקדיש ובין תרגום שאחריו. ז"ל שבה"ל יש בקדיש י' לשונות של שבחות אלו הם יתגדל ויתקדש יתברך ויתפאר ויתרומם ויתנשא וישתבח ויתעלה ויתהלל ויתהדר וי"א שהן כנגד י' מאמרות שבהם נברא העולם וזהו שאומרים בעלמא דברא כרעותיה ומפני מה הפסיקו בין יתגדל ויתקדש לשאר שבחות מצינו באגדה שי' דברות כלולים בי' מאמרות ובקדיש י' שבחות כנגד י' מאמרות וכשם שהיה הפסק בין ב' דברות ראשונות לח' אחרונות שב' הראשונות מפי הגבורה והח' מפי משה לכן הפסיק בין ב' שבחות ראשונות לח' אחרונות: **וכתוב** עוד שם מצאתי בשם רבינו האי גאון שהגון לומר ויתקלס לפי שהקדיש נאמר על העתיד שילה ה' ולחם וכו' ויתקלס הוא לשון זיון וכובע נחשת תרגומו קולסא דנחשא ובשם רבינו יהודה גאון שא"א ויתקלס לפי שאנו מוצאים אותו בלשון גנאי וכן מנהג פשוט אצלינו שא"א אותו עכ"ל: **מנין** הכריעות שבקדיש כתב רב נחשון שהם ד' של חובה וכו' לשון רבינו ד' אינו מבורר יפה וז"ל הכלבו וכשאומר החזן יתגדל כורע וכן ביהא שמיה רבא וכן ביתברך וכן בבריך הוא וכן באמן וכן כתב ה"ר דוד אבודרהם ז"ל ובספר הפרדס

דרכי משה

ולי נראה דלפירוש ר"י אין להפסיק בין רבא למברך דעיקר השבח הוא מברך לאפוקי לפירוש הראשון עיקר השבח הוא רבא: (ב) וכתב הרקנ"ט הא דאמרינן כל העונה אמן יש"ר בכל כחו על השם קאי ר"ל שמכוין כל כח השם דמי ימלל גבורות ה' וגו' מ"מ יכוין בכל מה שיוכל: (ג) כתוב בא"ז בענין הקדיש י"ל דקודשא ולנוח שם באתנחתא ואח"כ יאמר בריך הוא לעילא מכל ברכתא כו' אבל המפסיק אצל בריך הוא ואח"כ מתחילין לעילא טעות הוא ב"דם עכ"ל: (ד) מצאתי כתוב בהגהת אלפסי החדשים במרדכי דברכות דף

פרישה

(ח) **בכל** כחו כתב הר"ר יונה מפני שיש בני אדם שאין הכונה שלהם מתעורר אלא ע"י הכח אמר בכל כחו אבל א"צ לתת כחות גדולות שיתלוצצו עליו בני אדם והתום' כתבו בשם ר"י דיש בפסיקתא שיענו יהא ש"ר בקול רם ממש ואז מבטלין ג' גזירות רעות וכ"כ ב"י בשם הזוהר. כ' ב"י במסקנא שיאמר לעלם לעלמי עלמיא יתברך וכ"כ בש"ע ועי' בדרישה מ"ש:

(ט) **וגם** בכאן מפרשים פי' אפפ"י שצ"ל לפי' זה שמברך לעלם ולעלמי עלמיא הוא ענין בפני עצמו כלומר מברך לעה"ב וכ"כ התום' בפרק הנ"ל:

(י) **אבל** בכל הספרים גרסינן וכו' וזה ראייה לפי' ר"י נלע"ד דזהו לשון הספרים שהם פירשו כן לשון יהא שמיה רבא שמו הגדול אבל לא ס"ל לומר כן בפי' יהא שם הגדול מבורך דא"כ הוא שלא כדעת ר"י שכתב שתקנו לומר בתרגום כדי שיבינו הכל וק"ל. וזה ראייה לפי' ר"י. כתב מהרי"ל עוד כ"ל ראיה לדבריו דבפרק לולב הגזול אמרינן לא לימא יהא שמיה רבא. אלא יהא שמיה רבא מבורך בהדדי ואי יהא שמיה רבא פי' שיהיה השם הגדול ושלם למה לא יאמר יהא שמיה רבא לבד עכ"ל:

(יא) **ונהגו** עתה לומר ויתהלל במקום וכו' לפי שאנו מוצאין אותו ל' גנאי דעל כובע נחושת מתרגמינן קולסא דנחשא. וכ"ל טעם למנהגינו שא"א יתברך וג"כ אומרים ויתהלל א"כ יהיה ח' שבחים מפני שכתב בשבולי לקט יש בקדיש יו"ד לשונות של שבח. ואלו הן יתגדל. ויתקדש. יתברך. ויתפאר. ויתרומם. ויתנשא. וישתבח. ויתעלה. ויתהלל. ויתהדר. וי"א שהן נגד עשרה מאמרות שבהם נברא העולם וזהו בעלמא דברא כרעותיה ומפני מה הפסיקו בין יתגדל ויתקדש לשאר שבחות מצינו באגדות שעשרה דברות כלולות בעשרה מאמרות וכנגדן אלו עשרה שבחות וכשם שהיה הפסק בין ב' דברות הראשונות לח' אחרונות שב' הראשונות מפי הגבורה וח' אחרים מפי משה לכן מפסיקין ג"כ בין ב' שבחות דיתגדל לח' שבחות דיתברך:

(יב) **למה** מפסיקין באמצע. וא"ת גם לפי' ר"ע קשה למה מפסיק באמצע לומר בלשון הקודש יתברך וישתבח ויתפאר וכו' כבר תירץ אבודרהם כי השבח לא היו יכולין לשנותו

חדושי הגהות

ג ר"ל דאמירן בעלמא: ד ר"ל שכתב יתברך וכו' וכורע ויתעלה וכו' וכורע וזהו אינו מדוקדק ועיין בדרישה שהשיג עליו ולפמ"ש אין כאן השגה ולפי גרסתו בטור וודאי א"ש ועיין בב"ח

(יג) יתגדל ויתקדש וכורע · בעגלא ובזמן קריב יש"ר וכורע · יתברך שמיה דקודשא בריך הוא וכורע · ויתעלה ויתפאר וכורע · והם של חובה עושה שלום במרומיו וכורע · והיא של רשות והללו ה' כריעות (יד) כנגד ה' שמות שהם בפסוק ד כי ממזרח שמש עד מבואו · עושה שלום במרומיו על שם המלאכים (טו) שהם אש ומים שהם שני הפכים ואין אחד מכבה חבירו :

נז [א] **ואומר** ש"צ ברכו את ה' המבורך ועונין אחריו ברוך ה' המבורך לעולם ,עד כתב הרב ר"מ מרוטנברג (א) שאין צריך ש"צ לחזור ברוך ה' המבורך אבל הר"ר יהודה ברצלוני כת' שצריך לחזור ברוך ה' המבורך : ונוהגין בכל המקומות שאומרין הקהל יתברך וישתבח וכו' בשעה שש"צ אומר ברכו ולכאורה נראה שיותר טוב שלא לאמרו כדי שיאזינו ויכוונו למה שיאמר ש"צ כדמסקינן בסוטה בפרק ואלו נאמרין בכל .לשון גבי ברכת כהנים שאין לקהל לומר פסוקים בשעה שהכהנים מברכין מזה הטעם וגם רב עמרם לא כתבו וזה לשון א"א הרא"ש ז"ל שכתב בתשובה על זה שמעתי בכל המקומות שאומרים יתברך וישתבח כשאומר החזן ברכו ולכך מאריך בו החזן וסימן לדבר מודים שמאריך בו החזן עד שיאמרו הקהל מודים דרבנן ע"כ :

נח **וקורין** ק"ש ומברכין שתים לפניה ואחת לאחריה (א) ובערב שתים לפניה ושתים לאחריה וסמכום על פסוק (תהלים קיט) שבע ביום הללתיך על משפטי צדקך והוא שיגיע זמנה מאימתי זמנה משיראה חבירו הרגיל עמו קצת מרחוק ד"א ויכירנו

בית יוסף

הפרדס כתוב ד' כריעות כורעין בקדיש ואלו הם יתגדל ויתקדש שמיה רבא בעלמא דברא כל זה בכריעה אחת בעגלא ובזמן קריב כורע ועונים יהא שמיה וכשמתחיל לומר התחלת ז' שבחות יתברך וישתבח וכו' שמיה דקב"ה בכולן הוא כורע וכשיגיע לתושבחתא ונחמתא כורע כל אלו כריעות של השתחויה הן וכריעה של עושה שלום במרומיו היא של רשות עכ"ל · והעולם נהגו כמו שכתבתי בשם הכלבו :

נהגו שאותו שאומר קדיש פוסע לאחריו ג' פסיעות לאחר שסיים הקדיש וכו' בתרומת הדשן סימן י"ג שפוסע מקודם ג' פסיעות ואח"כ מתחיל בעושה שלום ומביא ראיה לדבר (ה) :

נז **ואומר** ש"ץ ברכו את ה' המבורך וכו' אבל ה"ר יהודה ברצלוני כתב שצריך לחזור בס"פ ג' שאכלו אמרינן בירושלמי שמואל אמר אני איני מוציא עצמי מן הכלל התיבון הרי הקורא בתורה אומר ברכו א"ר אבין מכיון דהוא אומר המבורך אף הוא איננו מוציא עצמו מן הכלל וכתבו שם ה"ר יונה והרא"ש ה"ר יהודה ברצלוני כתב בשם רבי' סעדיה שהעולה לס"ת אחר שאמר ברכו והעונין אומרים ברוך ה' המבורך לעולם ועד גם הוא יש לו לחזור ולומר ברוך ה' המבורך כי היכי דאמרי' לעיל דהמברך ברכת המזון חוזר למקום שפסק ואומר ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו כמו שאמרו האחרים ה"נ חוזר ואומר מה שאמרו האחרים ואע"פ שאומר המבורך לא הוציא עצמו מן הכלל דה"נ המברך כשאומר נברך לא הוציא עצמו מן הכלל אפ"ה חוזר ואומר ברוך שאכלנו משלו ע"כ ומשם נלמוד לש"ץ ונהגו העולם כדברי ה"ר יהודה ברצלוני ז"ל :

וז"ל א"א ז"ל שכתב על זה בתשובה כלל ד' סי' י"ט ומיהו הרמב"ם לא כתבו וכתב ה"ר דוד אבודרהם שגם ר"ע ורבינו סעדיה לא כתבוהו :

כתב בספ' המנהיג שדבר פשוט הוא שאחר שאמר החזן קדיש וברכו כאילו התחיל ביוצר אור ואין לספר אף בצרכי רבים ולהוציא מאותם המקומות שצועקים על חבריהם בצבור בזה ואח"כ מתחיל החזן והוא רחום יכפר עון שהרי הם מפסיקים בין סדור השבח לתפלה לצרכי יחיד ולא יתכן עכ"ל:

נח **וקורין** ק"ש ומברכין שתים לפניה ואחת לאחריה וכו' משנה בספ"ק דברכות (יא ·) בשחר מברך שתים לפניה ואחת לאחריה ובערב מברך שתים לפניה ושתי' לאחריה ומ"ש וסמכום על פסוק שבע ביום הללתיך הוא בירושלמי פרק היה קורא :

מאימתי זמנה משירא' חבירו הרגיל עמו וכו' שם במשנה (ט :) מאימתי קורין את שמע בשחרית משיכיר בין תכלת ללבן ר"א אומר בין תכלת לכרתי ובגמר' תניא ר' מאיר אומר משיכיר בין זאב לכלב וכו' אחרים אומרים משיראה את חבירו רחוק ד"א ויכירנו אמר רב הונא הלכה כאחרים ואמרינן בירושלמי שיראה את חבירו וכו' במה אנן קיימין אי ברגיל אפי' ברחוק טפי חכים ביה ואי בשאינו רגיל אפי' בקרוב לגביה לא חכים ביה תפתר ברגיל ואינו רגיל כהדין אכסניא דאתי לקילין וכתבוהו התוספות והרא"ש וזהו שכתב רבי' משיראה חבירו הרגיל עמו קצת מרחוק ד"א ויכירנו : ומ"ש

בית חדש

ומ"ש והללו ה' כריעות כנגד ה' שמות שבפסוק כי ממזרח שמש עד מבואו גדול שמי בגוים זהו א'. ובכל מקום מוקטר ומוגש לשמי זהו ב' · ומנחה טהורה כי גדול שמי זהו ג' · אמר ה' זהו ד'. צבאות זהו ה' · ולפי שהוכפל בו שמו של הקב"ה והקדיש הוסד ג"כ על שמו של הקב"ה לכן תקנו כנגד פסוק זה : גרסינן בפ' כל כתבי (דף קי"ט) א"ר"ל כל העונ' אמן בכל כחו פותחין לו שערי ג"ע שנא' פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים אל תקרי שומר אמונים אלא שאומרים אמן מאי אמן . "אל "מלך "נאמן · וכתבו התו' צריך להרהר בו בשעה שאומרים אמן. וז"ל רש"י לשם בכל כחו בכל כונתו וכתבו התוספות ור"י אומר דיש בפסיקתא במעשה דר' ישמעאל בן אלישע דקאמר התם כשישראל נכנסין לבתי כנסיות ואומרים יש"ר מברך בקול רם מבטלים גזירות קשות עכ"ל :

נז **ואומר** ש"צ ברכו וכו' וכתב הר"ם מרוטנבורק שא"צ ש"צ לחזור ברוך ה' המבורך לעולם ועד נראה דסובר דלא דמי לברכת המזון דהתם האי דאמר נברך איכו אלא שמזמן אותם שיתנו דעתם לברך אותו ית' על שאכלנו משלו ואין במשמעו שום ברכה שהוא מברך אותו ועל כן צריך לחזור ולומר ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו אבל כאן שאומר המבורך משמע שמברך אותו ית' הלכך א"צ לחזור ולומר ביהלו"ו אבל הר"י ברצלוני סובר דצריך לחזור ולומר ברוך ה' המבורך' וטעמו דאעפ"י שאמר המבורך אין משמעו שהוא מבורך עכשיו מפיו אלא משמעו ברכו את ה' המבורך כבר מפי . אחרים ואין משמעו שהוא מבורך עכשיו מפיו לכן צריך לחזור ולומר ברוך ה' המבורך לעולם ועד כדי שלא להוציא עצמו מן הכלל שהקהל מברכין אותו :

נח **וקורין** ק"ש וכו' סוף מסכ' פ"ק דברכות (דף י"א) מאימתי זמנה וכו' משנה שם (דף ט) מאימתי קורין את שמע בשחרית משיכיר בין תכלת ללבן ר' אליעזר אומר בין תכלת לכרתי וגומרה עם הנץ החמה פי' ר' אליעזר הוא דקאמר לה כדמוכח (בדף כ"ה) ר' יהושע אומר עד ג' שעות שכן דרך בני מלכים לעמוד בג' שעות ובגמרא בין תכלת שבה ללבן שבה ופי' התוספות והרא"ש בין הוליא של תכלת ובין הולי' של לבן שבציצית ומשמע דהלכה כת"ק דאמר בין תכלת ללבן תני' ר"מ אומר משיכיר בין זאב לכלב ר"ע אומר בין חמור לערוד אחרים אומרים משיראה את חברו ברחוק ארבע אמות ויכירנו · אמר רב הונא הלכה כאחרי' אמר אביי לתפילין כאחרים לק"ש כותיקין ומשמע מדברי הר"ר יונה דמפרש דאביי לא אתא לחלוק אדרב הונא דודאי תחלת זמן ק"ש כאחרים אלא דאפ"ה לא יקדים לקרות ק"ש משיראה חברו מרחוק ד' אמות ויכירנו משום דצריך להקדים הנחת תפילין קודם ק"ש כדאיתא בפ' היה קורא סוף (דף י"ד) והלכך לתפילין כאחרים אבל לק"ש מצוה מן המובחר כותיקין וזו היא דעת רבינו ולכך פסק דזמנה של ק"ש משיראה חברו וכו' אבל בדברי הרא"ש מפורש דלא קא מפרש הכי שהרי כתב דהא דקאמר אביי לק"ש כותיקין היינו למצוה מן המובחר אבל מודה הוא דתחלת זמן קריאה היא משיכיר בין תכלת ללבן כסתמא דמתני' עכ"ל אלמא דמפרש דאביי פליג אדרב הונ' והלכתא כאביי דלק"ש אין זמנה כאחרים אלא לתפילין כאחרים אבל לקריאת שמע תחלת זמנה משיכיר בין תכלת ללבן כסתמא דמתניתין אלא דלמצוה מן המובחר כוותיקין והרמב"ם לא הזכיר לא שיכיר בין תכלת ללבן ולא משיראה את חבירו ברחוק ד' אמות אלא כתב דמצותה כותיקין ובדיעבד אם קרא אחר שיעלה עמוד השחר יצא א"כ בשעת הדחק קורא לכתחלה משעלה עמוד השחר נראה דלקח לו שטה אחרת דס"ל דכיון דהלכה כברייתא דרשב"י דלאחר עמוד השחר יוצא בשל יום א"כ הא דאמר אביי לק"ש כוותיקין היינו דמצותה לכתחלה כותיקין ואידחו להו להני שיעורי' דבין תכלת ללבן ומשיראה חבירו דמה נפשך אי לכתחלה אין לקרות' אלא כותיקין ואי בשעת הדחק או בדיעבד יוצא לאחר עמוד השחר מיד אפי' קודם משיכיר בין תכלת ללבן וקודם משיראה חבירו ברחוק ד' אמות ויכירנו · ונראה שזאת היא דעת הרי"ף שהביא הך דרב הונא דאמר הלכה כאחרים ודאביי דאמר לתפילין כאחרים לק"ש כותיקין ואח"כ אמר וכן הילכתא ואם היה מפרש דאביי ס"ל דזמן ק"ש כתנא דמתני' משיכיר בין תכלת ללבן א"כ כאחרים משיראה חברו וכו' אלא דלמצוה מן המובחר כותיקין א"כ לא שייך לומר וכן הילכת' דמאן פליג עלה דליכא מצוה מן המובח' כוותיקין אלא דעת הרי"ף היא דלכתחלה הכי הילכת' דוקא כותיקין וקודם לכן משעלה עמוד השחר עד זמן דותיקין אסור לכתחלה אלא בדיעבד יצא או בשעת הדחק כדפסק הרי"ף להדי' בריש ברכות והיינו ממש כמו שפסק הרמב"ם אבל רבינו סובר כהר' יונה דמפרש דמה שאמרו ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה איננו אלא למצוה

דרכי משה

דף נ"ב ע"ב וז"ל מאן דעייל בבי כנישתא ואשכח ש"צ ביהא שמיה רבא מברך דלא שמע קדיש דמעיקרא כלל עני בהדי ציבורא אע"ג דיהא שמיה כו' על מאי דאמר ש"צ אמרינן ליה מ"מ מילתא דשבח באפי נפשיה היא ואכתי לא סליק להו לציבורא נמי מילתא דקדיש הילכך לא דמי לעניית אמן יתומה וכן קבלתי מרבותי תוספת חידושים עכ"ל : (ה) וע"ל סימן נ"ט מי שמתפלל ביחיד מה יאמר במקום קדיש וברכו ואמן ובמהרי"ל שהוא לא היה עומד בשעת קדיש וברכו אך כל קדיש שתפסו מעומד נשאר עומד עד שפיים ובאמירת אמן יש"ר המנהג לעמוד וכן מצאתי בהגהת מרדכי בדפוס החדש פרק תפלת השחר בירושלמי קום כי ה' דבר אליך מכאן א"ר אליעזר כד עני אמן יהא כו' וכל דבר שבקדושה בעי וכ"ב למיקם ארגלוהי עכ"ל :

פרישה

לשנותו ללשון תרגום · וא"ת האיך אמר שמפסיקין באמצע לאמר בלשון הקודש שהרי למעלה מכל הברכות וכו' בסוף הקדיש הוא י"ל שמפני שאחר הקדיש אומרים תתקבל או על ישראל או יהא שלמא רבא כו' בלשון תרגום שייך שפיר למעלה שמפסיק בל' הקודש בין תרגום שבקדיש ובין תרגום אחריו :

(יג) **יתגדל** ויתקדש וכורע · בעגלא ובזמן קריב וכורע · ויתברך עד שמיה דקב"ה וכורע · תתקבל עד קדם אבוהון דבשמיא וכורע . והם כו' כל"ל וכן הגי' בספר שלפני ועיקר ודו"ק · וכתב ב"י ז"ל לשון רבינו איכו מדוקדק וז"ל הכלבו וכשאומר החזן יתגדל כורע וכן ביהא שמיה רבא וכן ביתברך וכן בבריך הוא וכן באמן עכ"ל ב"י הא דכתב שאיכו מדוקדק נראה משום דלשון רבינו משמע דאחר שאמר יתגדל ויתקדש יכרע את עצמו וז"א דאדרבה בשעה שאמר יתגדל ויתקדש יהיה כרוע ועומד ואחר שיכלה להוציא מפיו אלו ב' תיבות יזקיף את עצמו ויאמר שמיה רבא כדין כריעה דתפלה שזוקף בשם וכן באיך כריעות · דנראה דכל הכריעות הם לפני הזכרת השם · ומדקדק הוא כמ"ש בספרים בל' רבינו יתגדל ויתקדש וכורע ור"ל כשיאמר בעגלא ובזמן קריב ואמרו יהיה כרוע ויזקוף לאמן יהא שמיה רבא דהיינו לפני השם וכן באמרו יתברך יהיה כרוע ועומד עד שיגיע לשמיה דקב"ה ואז יזקיף וכן באמרו תתקבל יהיה כרוע ועומד עד הגיעו לקדם אבוהון דבשמיא שהוא שם שאז יזקוף כפשו להשם · ובאמרו עושה שלום דאינו כורע בשביל השם אלא כעבד הנפטר מפני רבו ויוצא מפניו לאחורין בכריעה לכן הוא רשות ולפי מ"ש בשם רוקח אפשר לומר דגם בעושה שלום כורע לפני אמירת אמן שבאמרו אמן שהוא נחשב לשם וז"ש הרוקח וכן באמן והוא רשות כיון שאינו מזכיר בפירוש אלא שהוא דוחק דא"כ למה כורע וזוקף להאי אמן דעושה שלום טפי מאמן קדמנאי דקדיש וק"ל : (יד) **כנגד** ה' שמות שבפסוק כי ממזרח שמש כו' במלאכי כתיב ואלו הם שמי בגוים · מוקטר ומוגש לשמי · כי גדול שמי בגוים · אמר ה' צבאות · וכיון שהקדיש נתקן על שמו של הקב"ה שיתגדל ויתרומם מבין הגוים תקנו כ"ד זה הפסוק · מורי : (טו) **שהם** אש ומים · מיכאל שר של אש · וגבריאל שר של מים · רמ"ף · ובירושלמי מלאך א' חציו של אש · וחציו של שלג · מורי :

סי' נז (א) **שא"צ** ש"ץ לחזור דכיון שאמר המבורך אף הוא עצמו לא הוציא עצמו מן הכלל · ר"י ברצלוני · כפול לקמן סי' קל"ט :

סי' נח (א) **ובערב** שתים לפניה ושתים לאחריה · ע"ל סי' רל"ו כתבתי טעם למה בערבית ד' ובשחרית ג' :

דרישה

סי' נז [א] **ואומר** ש"ץ ברכו כו' כתב בספר המנהיג שדבר פשוט הוא שאחר שאמר הש"ץ קדיש וברכו כאילו התחיל ביוצר אור ואין לספר אף בצרכי רבים ולאפוקי מקצת מקומות שצועקים על חביריהם בציבור בזה ואח"כ מתחיל החזן והוא רחום יכפר עון שהרי הם מפסיקין בין סידור שבח לתפלה לצרכי יחיד ולא יתכן עכ"ל :

ונזכר

וכמשך

חדושי הגהות

בב"ח דכתב ב' נוסחאות נכונים : ד פירוש דכתיב במלאכי א' כי ממזרח שמש עד מבואו גדול שמי בגוים ובב"מ מוקטר מוגש לשמי ומנחה טהורה כי גדול שמי בגוים אמר ה' צבאות ור"ל דכתיב ד' פעמים שמי וה' צבאות הרי ה' ואפשר משום דצבאות אינו אלא כינוי לכן הכריעה החמישית שהיא כנגדו אינה אלא רשות (מהרל"ח) : ו כי דבר ה' אליך והוא פסוק בשופטים ג' :

ויכירנו (ג) ונמשך עד סוף ג' שעות ומצוה מן המובחר לקרותה (ג) כוותיקין (א) שהיו מכוונין לקרותה מעט קודם הנץ החמה כדי שיסיים אותה וברכותיה כוותיקין (ד) עם הנץ החמה ויסמוך לה התפלה מיד בהנץ החמה וכן כתב הרמב"ם מצותה שיתחיל קודם הנץ החמה כדי שיגמור לקרותה ולברך ברכה אחרונה עם הנץ החמה ושיעור זה (ה) כמו שיעור שעה אחת קודם שיעלה השמש ע"כ (ו) ומי שיוכל לכוין לעשות כן שכרו מרובה מאד ומובטח לו שהוא בן עולם הבא ולא יוזק כל אותו היום מי שהוא אנוס כגון

למצוה מן המובחר אבל לפי הדין איכא עוד שני זמנים בזמן התחלת הק"ש הראשון אחר עמוד השחר היכא דאירע לו דחק זה שיוצא לדרך מתחיל אחר עמוד השחר מיד השני אם לא היה שעת הדחק מתחיל לקרוא לכתחלה משירא' את חבירו ויכירנו או משיכיר בין תכלת ללבן להרא"ש · וראיתי שכתב הרמב"ן בריש ברכו' דאית' בירושלמי מאן דאמר כדי שיהא אדם רחוק מחבירו ד' אמות ומכירו כמ"ד בין תכלת ללבן כלומר דחד שיעורא הוא עכ"ל וכ"כ ב"י דלפי זה דעת רבינו ודעת הרא"ש אחת היא ובש"ע כתב כדברי רבינו והכי נקטינן והיא דעת התו' וכל הפוסקים דוותיקין איננה אלא למצוה מן המובחר אבל יש עוד זמן אחר לכתחלה זולתי הרי"ף והרמב"ם כדפי' :

ומ"ש עד סוף ג' שעות כ"כ הרמב"ם וכתב הסמ"ג דס"א בירושלמי ר' אסא ור' חייא בר רב הונא הוו מצלי לתלת שעין ר' ברכיה קרי שמע ומצלי בתר תלת שעין וכן ברפ"ק דברכות ר' יוסי ור' אחא נפקין לתענית אתא צבור' מקרי שמע בתר ג' שעין כו' הובא לעיל בסוף סי' מ"ו ע"ש והא דאית' ברפ"ק דברכות בפלוגתא דר' ור' נתן דאמרינן לר' נתן דג' משמרות הוי הלילה הא דכתיב קדמו עיני אשמורות סבר לה כר' יהושע דתנן עד ג' שעות שכן דרך מלכים לעמוד בג' שעות שית דליליא ותרתי דיממא ה"ל ג' משמורות אלמא דדרכן של מלכים לעמוד בתחלת שעה השלישית וכפרש"י אפ"ה לאחר שעומדים ממטתן שוהין בלבישתן ובעסיי' צרכיהן עד סוף שע' שלישית ואז קורין שמע ולכן כתב הרמב"ם ורבינו עד סוף ג' שעות :

ומ"ש וכ"כ הרמב"ם מצותה שיתחיל וכו' אע"ג דרבינו חולק על הרמב"ם דסובר דאין לק"ש אלא זמן אחד לכתחלה דהיינו כוותיקין ולרבינו יש עוד זמן שני לכתחלה משיראה את חבירו כדפי' בסמוך מ"מ בפי' ותיקין היו גומרין כתב הרמב"ם כמו שפי' רבינו דהיינו שהתחילו קודם הנץ החמה כדי שיגמור לקרות ולברך ברכה אחרונה עם הנץ החמה דלא כיש מפרשין גומרין כמו קורין ויהיה פירושו שהיו קורין ק"ש מתחלת הנץ החמה עד ג' שעות לכתחלה אבל לא קודם הנץ החמה וכמ"ש הרא"ש ע"ש רבינו חננאל שסובר דכך היא הלכה וכבר השיג עליו הרא"ש לשם (דף ע') ריש ע"ג :

ומ"ש ושיעור זה כמו שיעור שעה אח' קודם שיעלה השמש נראה לפי נוסחא זו שהרמב"ם בא להודיע השיעור מהתחלת היום כל זמן שהוא נקרא בשם קודם הנץ החמה עד הנץ החמה והוא כמו שיעור שעה אחת קודם שיעלה השמש וכתב כן על פי הירושלמי ריש ברכות דמשיאיר המזרח עד הנץ החמה ד' מילין שהוא כמו שיעור שעה אחת בקירוב לפי חשבון מהלך אדם בינוני ארבעים מילין ביום שהוא י"ב שעות דהשתא כשאדם יודע השיעור יכול לכוין לפי מנהגו בתפלה מתי יתחיל ביוצר אור כדי שיוכל לסיים ברכה אחרונה עם הנץ החמה ויתפלל ביום וכתב ב"י דיש נוסחא כתוב בה שיעור שעה אחת ובכסף משנה כתוב דהיא נוסחא אמתית גם מהר"י אבוהב דחק לפרש הנוסחא שכתב רבינו ולפע"ד נראה עיקר הנוסחא הראשונה וכדפי' דאילו לנוסחא השנייה קשה היאך נותן הרמב"ם שיעור שעה אחד הלא אין דרך המתפללי' אחת יש מאריך הרבה ומכוין בתפלתו ובקריאתו ויש מקצר אבל לפי הנוסחא הראשונ' וכדפי' ניחא דכל אחד יודע לכוין לפי מנהגו בתפלתו א' מאריך ואחד מקצר ודו"ק :

מי שהוא אנוס כגון שצריך להחזיק בדרך כו' כך פסק הרי"ף ריש ברכות דהך ברייתא דרשב"י דלאחר עה"ש יוצא בה בשל יום היינו בדיעבד אם קרא אעפ"י שלא היה אנוס יצא וא"צ לקרות' פעם שנייה · א"כ בשעת הדחק כגון מי שמשכים לצאת בדרך וכיוצא בו וכן פסקו הפוסקים וכתב רבינו יכול לקרותה מיד אחר שיעלה עה"ש וכן אם קרא' מיד אח' שיעלה עה"ש להוציא ממ"ש התו' (בדף ח') ד"ה לא לעולם וז"ל דהאי דנקט לאחר עה"ש לאו דוקא מיד הוא דהא צריך להמתין לכל הפחות כדי שיעורא דמתניתין עד שיכיר בין תכלת לכרתי עכ"ל וכתבו כך משום דהם מפרשים דרשב"י שלא בשעת הדחק קאמר אבל לדעת הפוסקי' דרשב"י בשעת הדחק קאמר אפילו קודם שיכיר בין תכלת לכרתי שרי וכן אם קרא בדיעבד יצא :

ומ"ש בדברי הרמב"ם כתבו במקום שיעור שעה אחת (ג) :

ומ"ש ונמשך עד סוף ג' שעות ג"ז שם במשנה וגומר' עד הנץ החמה ר' יהושע אומר עד ג' שעות שכן דרך בני מלכים לעמוד בג' שעות ובגמרא (י:) אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר' יהושע :

כתוב בהגהות מיימוניות שרבינו שמחה כתב דעד א תחלת שעה ג' קאמר והם דמו דבריו והעלו דעד סוף שעה ג' קאמר וכן מוכח בירושלמי וכן פירשו התוספות במסכת עבודת כוכבים דף ע"ב וכן הסכים הר"ס ע"כ וכן העלה סמ"ג וכן כתב הרמב"ם ז"ל :

ומ"ש ומצוה מן המובחר לקרותה כותיקין שם (ט:) אמר אביי לתפילין כאחרים לק"ש כוותיקין דאמר רבי יוחנן וותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה תניא נמי הכי וותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום וכתב ה"ר יונה שאע"פ שוותיקין היו קורין אותה סמוך להנץ החמה מודו דזמן התחלת קריאתה קודם הוא דהלכה כאחרים שאמרו משיראה את חבירו ברחוק ד"א דהא רב הונא דהוא בתרא פסק הכי ואביי נמי הכי ס"ל אלא שבא לומר שהוותיקין מתוך שהיו מדקדקין במצות והיו רוצים לסמוך גאולה לתפלה היו גומרים אותה עם הנץ החמה כדי שיתפללו מיד כשתנץ החמה ויסמכו גאולה לתפלה ואם היו מתחילין לקרותה מיד כשיכיר את חבירו היה הרבה בין זה השיעור ובין הנץ החמה והיה להם להתאחר אחר ק"ש ולהמתין עד שתנץ החמה ונמצא שלא היו יכולים לסמוך גאולה לתפלה ומתוך כך היו צריכים לקרותה סמוך להנץ החמה אבל לאדם אחר שאינו חושש לסמיכות גאולה לתפלה מודו שיכול לקרותה לכתחלה משיראה את חבירו ברחוק ד"א ויכירנו וקודם לכן אין לו לקרותה אלא בדיעבד או בשעת הדחק עכ"ל וכ"כ ג"כ הרא"ש דהא דאמר אביי לק"ש כוותיקין היינו למצוה מן המובחר אבל מודה הוא דתחלת זמן קריאה היא משיכיר בין תכלת ללבן כסתמא דמתני' ע"כ וכ"כ הרשב"א ומה שכתבו הרא"ש והרשב"א דתחלת זמן קריאה היא משיכיר בין תכלת ללבן נר"ה דלא פליגא על מה שפסק ה"ר יונה כאחרים דאמרי משיראה את חבירו ברחוק ד"א ויכירנו דשניהם שיעור אחד הוא כדאמרינן בירושלמי אלא שמדברי הרשב"א גבי הא דאמר אביי לתפילין כאחרים נראה דלאו שיעור חד ניהו והגהות מיימונית כתבו לק"ש כוותיקין וכן פסק ר"י אלפס והא דתנן (יומא לז·) אף היא עשתה נברשת של זהב בשעה שהחמה זורחת היו ניצוצות יוצאות ממנו וידעו כל העם שהגיע זמן ק"ש משמע שזמן ק"ש הוא אחר הנץ החמה היינו לצבור שאין כל אדם יכול לעמוד עם הנץ החמה ודלא כר"ת שפי' שזמן ק"ש הוא דוקא אחר הנץ החמה מכח היא מתני' דאייתי ופי' שוותיקין לא עשו כדין ופי' שאביי עצמו סובר שזמנה הוא אחר הנץ החמה ולא הזכיר זמן של וותיקין אלא לאפוקי מאחרים דאמרי זמנה משיכיר את חבירו ברחוק ד"א וכן פסק ר"ש ודלא כר"ת שפירש וותיקין עצמם לא היו קורין עד אחר הנץ החמה וכן פסק ר"י וראבי"ה פסק כר"ת עכ"ל וראיות ר"ת והחולקים עליו נתבארו יפה בתוס' ס"פ א"ל הממונה (שם:) ובסמ"ג ודברי התוס' שם נוטים לדברי החולקים על ר"ת וכן כתבו בפ"ק דברכות (ט:) סתם כדברי ה"ר יונה והרא"ש ז"ל וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפי"א מהל' ק"ש וביון דרוב הפוסקים סוברים כן הכי נקטינן :

ומ"ש רבינו וכ"כ הרמב"ם היינו לומר דאיהו נמי סובר דמצוה לקרות' קודם הנץ ולאפוקי מר"ת ומיהו מ"ש רבינו שזמנה משיראה את חבירו ברחוק ד"א ויכירנו לא נזכר בדברי הרמב"ם ומשמע לי שהוא מפ' דרב הונא ואביי פליגי דרב הונא אמר הלכה כאחרים לק"ש ואביי אמר לתפילין דוקא הלכתא כוותייהו אבל לק"ש לא אלא כוותיקין ופסק כאביי דבתרא הוא ונראה שכן הוא דעת הרי"ף שכתב אמר רב הונא הלכה כאחרים אמר אביי לתפילין כאחרים לק"ש כוותיקין דא"ר יוחנן וותיקין היו גומרין אותה וכו' וכן הלכתא ומדכתב וכן הלכתא מכלל דס"ל דפליגי א"כ לא פליגי משמע ליה דאביי מפרש דברי רב הונא דלא אמר הלכה כאחרים אלא לתפילין אבל לק"ש כוותיקין :

ועל מה שכתב רבינו בשם הרמב"ם ושיעור זה כמו שיעור שעה אחת קודם שיעלה השמש כתב מהר"י אבוהב ז"ל אל יקשה בעיניך היאך קרא הרב לזה הזמן מעט שהנה עליית השמש דהרמב"ם רוצה לומר לאחר שיעלה גוף השמש כולו והנץ החמה הוא מיד כשיתחיל גוף השמש להעלות עכ"ל · ובנוסחא אחת מצאתי

כתב ה"ר יונה שאם לא קרא אותה קודם הנץ יש לו להקדים ולקרותה במהרה כל מה שיוכל והביא ראיה לדבר : **ומי** שיוכל לכוין לעשות כן שכרו מרובה וכו' בפ"ק דברכות (שם) איזהו בן העוה"ב זה הסומך גאולה לתפלה והתם נמי אמרינן כל הסומך גאולה לתפלה אינו נזוק כל אותו היום ואיתא תו התם דרב ברונא זימנא חדא סמך גאולה לתפלה ולא פסק חוכא מפומיה כוליה יומא וכתבו התוס' על זה וא"ת והלא כל העולם סומכים גאולה לתפלה ומאי רבותי' דרב ברונא דלא פסיק חוכא מפומיה וי"ל דס"ק כל הסומך גאולה לתפלה כוותיקין שקורין ק"ש קודם הנץ החמה ותפלה לאחר הנץ וכ"כ הרא"ש ז"ל ועוד יתבארו דיני סמיכות גאולה לתפלה בסימן ס"ו ובסימן קי"א : **מי** שהוא אנוס כגון שצריך להחזיק בדרך או כיוצא בו יכול לקרותה עם ברכותיה אחר שיעלה ע"ה וכן אם קראה מיד וכו' שם (ח:) תניא רשב"י אומר פעמים שאדם קורא ק"ש ב' פעמים בלילה אחת קודם שיעלה עמוד השחר ואחת לאחר שיעלה עמוד השחר ויוצא בהם ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה ומפרש טעמא בגמרא משום דכיון דאיכא דקיימי אחר שעלה ע"ה זמן ק"ש דיום הוא דובקומך כתיב והא קיימי א"ר אחא בר חנינא אמר ריב"ל הלכה כרשב"י וכתב הרי"ף דהיינו בדיעבד א"כ בשעת הדחק כגון מי שמשכים לצאת לדרך וכיוצא בו אבל לכתחילה לא וכן כתב הרמב"ם וכן נראה מדברי הרא"ש וא"ת הא תניא בס"פ תפלת השחר (ל·) השכים לצאת לדרך מביאין לו שופר ותוקע וכו' וכשיגיע זמן ק"ש קורא אלמא אפילו ביוצא לדרך לאחר שיעלה ע"ה אינו קורא עד שתנץ החמה דמדקתני שופר ותוקע לולב ומנענע ודאי לאחר שיעלה ע"ה היא תירץ הרשב"א דהא דאמרי' שאם היה משכים לצאת לדרך קורא משעלה ע"ה דוקא ביוצא לדרך במקום גדודי חיה ולסטים שלא יוכל

דרכי משה

נח (א) וכ"כ התוספות פ"ק דברכות והרא"ש והוא דעת הר"ר יונה והרשב"א דמצוה מן המובחר כוותיקין אבל התחלת זמנה קודם לכן וב"י דקדק מלשון הרמב"ם והרי"ף שס"ל שהתחלת זמנה כוותיקין ואין בדקדוקו הכרח כי יש ליישב דברי הרי"ף והרמב"ם דאין חולקין בזו : (ב) ואיני מבין דבריהם כלל כי מה שהקשה מהרי"א אינו כלום דהרב הטור לא קאמר אלא מעט קודם הנץ החמה והו קאי על אימת יתחיל לקרוא קריאת שמע ושיעור הרמב"ם הוא להודיע לנו זמן הנץ החמה אימת הוא קודם עליית השמש על הארץ ב והאמת הוא כמו שפירש מהר"י אבוהב אבל קושייתו אינו כלום ומ"ש ב"י שמצא נוסח א' כולי אותה נוסחא שמצא הוא טעות דכל היודע מעט בחכמת התכונה יודע שהאמת הוא כן

פרישה

(ג) **ונמשך** עד סוף ג' שעות שכן דרך בני מלכים לעמוד בג' שעות וכתב הרמב"ם בפי' המשנה בפ"ק דברכות דע כי אלו השעות הנזכרים בכל המשנה הן השעות הזמניות ועניין הזמניות הוא השעות שיש י"ב ביום וי"ב בלילה וכשאמר עד ג' שעות כאילו אמר עד כלות רביעית מהיום אחר שיהיה היום או תקופת תמוז או תקופת טבת : (ג) **כוותיקין** שהיו כו' פי' ותיקין מפולפלין ומקודדים מל' מפרק הרים דמתרגמין מוותק טוריא תלמידי ר"י פ"ק דברכות ד' ו' ע"א : (ד) **עם** הנץ וכו' כמ"ש ירקון עם שמש : (ה) **כמו** שעור שעה א' כו' כתב ב"י וז"ל כתב מהרר"י אבוהב אל יקשה בעיניך היאך קרא הרב לזה הזמן מעט שהנה עליית השמש דהרמב"ם ר"ל לאחר שיעלה גוף השמש כולה והנץ החמה הוא מיד כשמתחיל גוף השמש לעלות עכ"ל ובנוסחא אחרת במיימוני מצאתי כתוב במקום שעור שיעור שעה עכ"ל ב"י ואיני מבין דבריהם כלל כי מה שהקשה מהרי"א לק"מ דהרב הטור לא אמר אלא מעט קודם הנץ החמה וזהו קאי על אימת יתחיל לקרות ק"ש ושיעור הרמב"ם להודיע לנו זמן הנץ החמה אימת הוא קודם עליית השמש על הארץ והאמת הוא כמ"ש מהררי"א אבל קושייתו אינו כלום ומ"ש ב"י שמצא נוסחא אחרת כו' אותה נוסח' שמצא ט"ס היא דכל היודע מעט בחכמת התכונה יודע שהאמת הוא כך שיעור נץ החמה דהיינו תחלת זריחת השמש על הארץ עד שיעלה כל גוף השמש הוא השיעור שעה וכן בשקיעת החמה גוף השמש בשעה א' וצ"ל אותה נוסחא היא מוטעת ושיעור צ"ל שעור עכ"ל ד"מ : (ו) **ומי** שיוכל לכוין כו' עיין הטעם לקמן סי' ק"א : כגון

חידושי הגהות

נח איש להביא קצת ראיה לדיעה זו מגמרא ברכות (ג:) שית דליליא תרתי דיממא כו' ע"ש ומיהו לא תקשי לאידך פיסקא שסוברים עד סוף ג' שעות די"ל דס"ל כמ"ש הב"ח דאחר ב' שעות עומדין ואעפ"כ שוהין בלבישתן עד סוף שעה ג' עכ"פ מזה יש תשובה למה שהשיג המג"א בסק"ה על הרמב"ן ע"ש דהא חזינן הכא דשינה לאו דוקא דאל"כ סתרו דברי הגמרא אהדדי : ב כל עין רואה יראה וישפוט שאין הד"מ חולק על מהרי"א בפירושו אלא עיקר השגתו הוא שהדברים פשוטים וא"צ להאריך כ"כ בקושיא ותי' ולכן לא הבנתי מ"ש

(ו) כגון שצריך להחזיק בדרך או כיוצא בו יכול לקרותה עם ברכותיה מיד אחר שיעלה עמוד השחר וכן אם קראה מיד אחר שיעלה עמוד השחר בדיעבד אע"פ שלא היה אנוס יצא ואין צריך לקרותה פעם שנייה והוא ד שלא יהא רגיל לעשות כן: אע"פ שזמנה נמשך עד סוף שעה שלישית (ח) אם נאנס ולא קרא יכול לקרותה עם ברכותיה (ט) כל שעה רביעית ומיהו אין לו שכר כקורא בזמנה אבל מכאן ואילך לא יקרא בברכותיה ואם יברך הוי ברכה לבטלה:

נט **ברכה** ראשונה בא"י אמ"ה יוצר אור ובורא חשך ותקנו לומר

יוכל לעמוד ולא לכוין אפילו פרשה ראשונה ואפי' עד על לבבך ומש"ה שרינן ליה לקרות מעלה ע"ה ג והיינו דס"פ ת"ה ביוצא בשיירא א"נ במקום שאין שם גדודי חיות ולסטים וה"ר יונה כתב דהא דשרינן לקרות במשכים לדרך כשהשיירא הולכת במהרה ולא ימתינו לו כלל היא הא לאו הכי ממתין מלקרות עד שתנץ החמה בברייתא דס"פ ת"ה וכתב מהר"י אבוהב ז"ל שדקדק רבינו במה שכתב שצריך להחזיק בדרך ולא כתב לצאת לדרך משום דלישנא דלהחזיק משמע שהוא נחפז ללכת במרוצה בענין שאין לו מקום לקרות ק"ש כתקנה כלומר שהוא בדרך שהוא בענין שלא יוכל לכוין דעתו וכתב עוד הרשב"א ואי קשיא הא דתניא במסכ' יומא (לז:) הקורא עם אנשי משמר לא יצא מפני שהן מקדימין ואנשי משמר בודאי לאחר עלות השחר היו קורין ואפ"ה קתני שהקורא עמהם לא יצא איכא למימר דההיא ליתא וא"כ איתא היינו לומר שלא יצא ידי מצוה מן המובחר וא"כ אפשר כמי שקורא שלא בשעת הדחק אלא מדעת שלא יצא כלל וצריך לחזור ולקרות בעונתה אבל הרי"ף והרמב"ם כתבו דבדיעבד אפילו שלא בשעת הדחק יצא וכדברי רבינו. וכתב עוד הרשב"א בקורא בשעת הדחק אחר שעלה עמוד השחר אע"ג דמברך יוצר אור אין בכך כלום דמכיון שעלה ע"ה שפיר מיקרי יוצר אור וכאנשי משמר ומ"ש רבינו והוא שלא יהא רגיל לעשות כן פשוט הוא שכיון שלא התירו כן אלא בדיעבד או בשעת הדחק אין לאדם להיות רגיל לעשות כן שלא מדוחק:

וכתבו התוס' דהא דנקט רשב"י לאחר שעלה עמוד השחר ל"ד מיד הוא דהא צריך להמתין לכל הפחות שיעורא דמתניתין עד שיכיר בין תכלת לכרתי ונראה שכתבו כן משום דמשמע להו דהא דרשב"י שלא בשעת הדחק היא דאילו בשעת הדחק תכף שעלה ע"ה קורא את שמע וכ"כ הרשב"א ולענין קריאה של שחר מעמוד השחר עד שיכיר בין תכלת ללבן לכתחלה לא יקרא ומיהו בשעת הדחק כמי שמשכים לצאת לדרך במקום גדודי חיה ולסטים שלא יכול לעמוד ולכוין אפי' לפרשה ראשונה ואפי' עד על לבבך הרי זו מותר לקרות מעלה עמוד השחר וכך הם דברי ה"ר יונה גבי מאימתי קורין את שמע בשחרית אבל תימא אם כן מנין להם לתוספות דקודם שיכיר בין תכלת לכרתי יכול לקרות ק"ש בשעת הדחק כיון דהא דרשב"י ס"ל דמיירי משיכיר בין תכלת לכרתי לכך צריך לומר שהם סוברים דהא דרשב"י בשעת הדחק היא ואפ"ה לא יקרא עד שיכיר בין תכלת לכרתי דמתני' הכי קתני מאימתי קורין את שמע בשעת הדחק משיכיר בין תכלת לכרתי אבל אין כן דעת ה"ר יונה והרשב"א אלא שיעורא דמתני' בשלא בשעת הדחק היא ודרשב"י בשעת הדחק ומשום הכי הוי תכף מעלה ע"ה וכן מבואר בדברי רבינו וכן נראה מדברי הרי"ף והרמב"ם שמיד שעלה ע"ה קורא בשעת הדחק וכן הלכה:

ודע דבגמרא (ח:) איתא תו רשב"י אומר משום ר"ע פעמים שאדם קורא ק"ש ב"פ ביום אחת קודם הנץ החמה ואחת לאחר הנץ החמה ויוצא בה ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה וכתב הרא"ש כיון דיוצא י"ח בקריאה של ערבית אחר שיעלה ע"ה אמאי תני רשב"י פעמים שאדם קורא ק"ש ב"פ בלילה אחת קודם ע"ה לאשמעינן רבותא טפי דיוצא בק"ש של ערבית אחר שיעלה ע"ה ונראה לפי שרוצה להשמיענו שקורא אדם ק"ש ב"פ סמוכים זה לזה ויוצא בהם י"ח אחת של יום ואחת של לילה ולהכי הוצרך לומר כאותו של ערבית קודם שיעלה ע"ה דאם אירעו אונס שלא היה יכול לקרות בלילה וגם צריך להחזיק בדרך ואינו יכול לקרות בזמנו לא מסתבר שיקרא של ערבית ושל שחרית אחר שיעלה ע"ה אע"פ שיכול לקרות של ערבית לבדה אחר שיעלה עמוד השחר ולהכי תני אחת קודם שיעלה עמוד השחר עכ"ל ונראה דכל שנאנס ולא קרא של ערבית עד שעלה עמוד השחר וצריך להחזיק בדרך ואינו יכול לקרות של שחרית בזמנה קורא של ערבית ואולי אח"כ יכול לקרות של שחרית אבל אם יקרא עכשיו של שחרית ולא של ערבית נמצא שהוא מפסיד של ערבית בידים שתכף שתנץ החמה שוב אינו יוצא י"ח של ערבית וכ"כ רבינו ברמזים · ואיני יודע למה השמיט רבינו דין זה ולא הזכירו לא בדיני ק"ש של שחרית ולא בדיני ק"ש של ערבית ואפשר שמפני שאח"כ כתב הרא"ש והא דלא נקט פעמים שאדם קורא ק"ש ב"פ קודם הנץ החמה ויוצא בשל יום ושל לילה דהוי רבותא טפי א"ל דאתא לאשמועי' שאינו יוצא בשל לילה אחר הנץ החמה א"נ כדפרישית לעיל שאם היה אנוס בפעם אחת על של ערבית ועל של שחרית אינו יכול לקרות שניהם ע"כ משמע לרבי' דרפווי מרפייא ביד הרא"ש דין זה:

אע"פ שזמנה נמשך עד סוף שעה ג' אם נאנס ולא קרא וכו' שם (ט:) במשנה וגומרה עד הנץ החמה ר' יהושע אומר עד ג' שעות הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם שקורא בתורה ובגמרא מאי לא הפסיד שלא הפסיד הברכות תניא נמי הכי הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם שקורא בתורה אבל מברך לפניה ולאחריה וכתב הרא"ש יש להסתפק אם רוצה לומר עד חצות כשיעור תפלה אליבא דרבנן או עד ד' שעות אליבא דרבי יהודה או אפי' כל היום כולו לא הפסיד ורב האיי גאון ז"ל כתב אף כל שעה ד' אע"פ שאינ' עונתה מברך שתיים לפניה ואחת לאחריה משמע דוקא שעה ד' שהיא זמן תפלה לר"י אבל מכאן ואילך הפסיד שכר הברכות ואם בירך עובר על לא תשא עכ"ל אבל הרמב"ם כתב שמברך לפניה ולאחריה כל היום ואפילו איחר וקרא אחר ג' שעות ומשמע דה"ק אפילו איחר במזיד או בפשיעה ולא קרא עד אחר ג' שעות מברך לפניה ולאחריה כל היום ורבינו שכתב אם נאנס ולא קרא יכול לקרותה עם ברכותיה כל שעה ד' אם בדוקא נקט נאנס לומר דאם לא נאנס לא איני יודע זו מנין לו ואפשר דלא נקטיה בדוקא אלא ה אורחא דמלתא נקט שאין דרך להתאחר מלקרות ק"ש עד אחר ג' שעות אם לא מחמת אונס: **כתב** הרמב"ם בפי' המשנה פ"ק דברכות ודע כי אלו השעות הנזכרים בכל המשנה הן השעות הזמניות וענין הזמניות הוא השעות שיש י"ב שעות ביום וי"ב שעות בלילה ושאמר עד ג' שעות כאלו אמר עד כלות רביע יום אחד שהיה היום יום תקופת תמוז או תקופת טבת · וכתב רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל הנה מבואר לפי זה שיש לנו להזהר בימי החורף למהר לקרות ק"ש מאחר שהיום קטן ורביע היום הוא קצר: **קרא** ק"ש בלא ברכות אם מותר לו לחזור ולקרות כתבתיה בסימן מ"ו (ג): **כתב** הכלבו טעה בק"ש של שחרית י"א שאין לה תשלומין בערבית ולא של ערבית בשחרית ורבינו חיים כתב דק"ש שוה לענין תפלה עכ"ל:

נט ברוך א"י אמ"ה יוצר אור וכו' היא ברכה ראשונה ותקנו לומר ובורא חושך כדי להזכיר מדת לילה ביום וכו' פשוט בספ"ק דברכות (יא:) וכתבו תלמידי ר"י שהטעם שהתקינו להזכיר מדת לילה ביום ומדת יום בלילה לאפוקי מהאי מינאה דאמר מי שברא אור לא ברא חושך ורבינו הגדול מהר"י אבוהב

ומ"ש והוא שלא יהא רגיל לעשות כן נראה דרבינו הוציא דין זה מדקשה מהא דתניא ביומא הקורא עם אנשי משמר לא יצא מפני שהן מקדימין אלמא דהקורא לאחר עה"ש לא יצא בדיעבד דקושי' זו הקשה הרשב"א וישבה בכמה פני' ומביאו ב"י אבל רבינו סובר דליכא קושיא דהתם הקורא עם אנשי משמר קאמר דהיינו דקורא עמהם בכל יום החמירו בו חכמי' דלא יצא דיעבד וצריך לקרות' פעם שנייה כדי שלא יהא רגיל בכך אבל באקראי בעלמ' פעם אחת בחדש יצא בדיעבד והכי נקטי' ולא הביאו הש"ע לפי שהוא דבר פשוט והא ודאי דדוקא אמי שקר' בדיעבד יצא קאמר רבינו שלא יהא רגיל בכך אבל אם הוא שעת הדחק שצריך להחזיק בדרך וכו' אפילו רגיל טובא שרי כיון דאנוס הוא מאי ה"ל למיעבד. ויש להקשות דכאן פסק רבינו דאנוס יקרא ק"ש מיד לאחר עה"ש בביתו ולא כתב שום מחלוקת ע"ז ובסי' פ"ט כתב שנחלקו התנאים בברייתא' וגם הפוסקים נחלקו בזה ומסקנ' רבינו כפירש"י ור"ת דאם הוא אנוס לילך לדרך יתפלל בביתו מעומד מיד לאחר עה"ש וק"ש לא יקרא בביתו אלא בדרך יקרא כשיגיע עונתה וא"כ הפסקים סותרין אלו לאלו ונראה דס"ל לרבינו דהתנאים בברייתא לא נחלקו אלא כשאי אפשר לו להתעכב בביתו עד שיקרא ק"ש בברכותיה ויתפלל דאם היה אפשר לו להתעכב הכל מודים דקורא ק"ש ומתפלל בביתו מיד לאחר עה"ש דאיכא תרתי תפלה מעומד ומסמך גאולה לתפלה וכיון דהוא אנוס מיד לאחר עה"ש בין ק"ש ובין תפלה הכל שרי לא נחלקו אלא היכא שאי אפשר לו להתעכב אלא להתפלל בלבד או לקרות ק"ש בברכותיה בלבד מ"ס תפלה מעומד עדיף ולכן מתפלל בביתו ואח"כ קורא שמע בעונתה בדרך ומ"ס מסמך גאולה לתפלה עדיף ולכן קורא שמע ומסמך גאולה לתפלה בדרך בעודו מהלך וכזו פסק רבינו כמ"ד תפל' מעומד עדיף אבל כאן מיירי דיוכל להתעכב עד שיקרא ק"ש ויתפלל ולכן קאמר רבינו דמותר לו לכתחלה לקרות ק"ש מיד לאחר עמוד השחר וכ"ש שמותר לו להתפלל מיד דקעביד תרתי מסמך גאולה לתפלה ותפלה מעומד ומה שלא כתב רבינו כאן כך בפירוש משום דלא איירי כאן בדין תפלה אלא בדין ק"ש: והב"י כתב ע"ש הרשב"א לחלק בין הולך בין גדודי חיה ולסטי' דאי אפשר לקרות אפילו פסוק ראשון בכונ' בדרך הלכך מותר לקרות ק"ש בביתו מיד לאחר עמוד השחר אבל במקום שאין שם גדודי חיה ולסטים צריך שיקרא ק"ש בעונתה בדרך ואסור לו לקרותה בביתו אחר שיעלה עמוד השחר ומהר"י אבוהב כתב שכך היא דעת רבינו שכתב להחזיק בדרך דמשמע שהוא נחפז ללכת כו' כגון בגדודי חיה ולסטים הא לאו הכי אסור לו לקרות לאחר שיעלה עמוד השחר ולפעד"נ דוחק לומר שרבינו נתכוין לזה אלא דעתו ודאי כדעת הרי"ף והרמב"ם וכל הפוסקים דכל שהוא צריך לצאת לדרך מותר לו לקרו' ק"ש ולהתפלל מיד לאחר עמוד השחר דמוטב לקרו' ק"ש ולהתפלל בביתו בכונה מלקרות ק"ש ולהתפלל בדרך בעונתה שלא בכונה וה"ה אם אינו יכול להתעכב בביתו לקרו' ולהתפלל יעשה א' מהם בביתו בכונה דהיינו תפלה מעומד והכי נקטינן דלא כש"ע שפסק כהרשב"א שהוא יחיד בדבר זה ואע"ג שגם הרמב"ן כתב כן בפרק קמא דברכות יש לנו לתפוס דעת כל שאר הפוסקים שלא כתבו לחלק בכך ומתירין בכל ענין ודו"ק. ועיין במ"ש בסי' פ"ט בזה:

אע"פ שזמנה נמשך עד סוף שעה שלישית אם נאנס ולא קרא יכול לקרותה וכו' הקש' ב"י מנ"ל לרבינו לחלק בין נאנס ללא נאנס דבגמ' לא חילקו וכן בשום פוסק לא נזכר חלוק זה גבי ק"ש דיום אלא בק"ש דלילה דשכיח שינה הוא דלא התירו לאחר זמנה אלא היכא דאנוס אבל ביום שרי אפי' לא נאנס ואפשר דאורחא דמילת' נקט שאין דרך להתאחר אם לא מחמת אונס עד כאן לשונו ונכון ליישב דנקט נאנס משום סיפא דמכאן ואילך לא יקרא בברכותיה אפילו נאנס:

נט ברוך אתה יי' אמ"ה יוצר אור וכו' ספ"ק דברכות (דף י"א) ומ"ש

דרכי משה

כן ששיעור הנץ החמה דהיינו תחילת זריחת השמש על הארץ עד שיעלה כל גוף השמש הוא כשיעור שעה אחת וכן בשקיעת החמה גוף השמש שוקע בשעה אחת ע"כ אותה נוסחא היתה מוטעת והעשור שבה היה (ראוי) להיות שעור אלא שהחליף לו שי"ן בעי"ן: (ג) ומבואר שם דאף אם קרא ק"ש בשחרית בלא ברכות דמותר לחזור ולקרות עם הברכות וראיי' מק"ש של רבי יהודה החסיד ועיין לעיל ופ"ם ס"ו מדברי הרוקח שכתבתי שם משמע דאם קרא ק"ש בלא ברכות צריך לברך אח"כ הברכות וכן משמע מדברי ב"י סימן מ"ו:

פשט

פרישה

(ו) **כגון** שצריך להחזיק בדרך ולא כתב לצאת לדרך משום דל' דלהחזיק משמע שהוא נחפז ללכת במרוצה כלומר שהוא בדרך בענין שלא יוכל לכוין דעתו וכזה מיושב דלא תקשי מ"ש כאן אמ"ש לקמן סי' פ"ט ז"ל מי שהוא אנוס כגון שצריך לצאת לדרך כו' יכול להתפלל מעלה עמוד השחר וימתין מלקרות שמע עד שיגיע זמנה · ובעל ש"ג הקשה מזה על זה בפ"ק דברכות · וכזה מיושב דהכא מיירי בענין שלא יכול לכוין עצמו בדרך וכיוצא בזה

תי' ר"י שם ליישב דברי רי"ף ע"ש ד' ג' ע"א:

(ח) **אם** נאנס ולא קרא כתב ב"י דנאנס ל"ד אלא נקט נאנס דבלא"ה לא יתאחר כ"כ וכן משמע מדברי רבינו והרמב"ם והרא"ש: (ט) **כל** שעה רביעית שהוא זמן תפלה כר' יהודה כדלקמן ריש סי' פ"ט:

כדי

חדושי הגהות

מ"ש המג"א בסק"ב שהר"מ כתב שאין הפירוש כדברי מהרי"א ע"ש: ג ולפ"ז נסתלקה הקושיא שהקשה הש"ג בפ"ק דברכות דברי הרא"ש וטור אהדדי: ד נראה דר"ל שאם הוא רגיל לעשות כן אפילו בדיעבד לא יצא ולמדו רבינו מהא דתניא ביומא (לז:) הקורא עם אנשי משמר לא יצא מפני שהן מקדימין ואנשי משמר בודאי לאחר עלות השחר היו קורין ואפ"ה קתני שהקורא עמהן לא יצא אלא ע"כ לומר דהיינו במי שרגיל לקרות לכתחלה לאחר ע"ה והכי מפרש רשב"א לחד שנויא אבל אין דעת רבינו כמו שהבין הב"י שלכתחלה לא יהא רגיל דא"כ מאי לישנא דלא יהא רגיל הא אפילו פ"א אין לקרות לכתחלה לאחר ע"ה אלא ע"כ כדפרישית (מהרל"ח) גם הב"ח כיון לדבריו אלו: ה או אפשר דאתי לאשמעינן דאפילו נאנס אין לו שכר כקורא בזמנה (מהרל"ח):

הב"י

לומר ובורא חשך (א) כדי להזכיר מדת לילה ביום ומדת יום בלילה וחותם בא"י יוצר המאורות (ב) ואם טעה ואמר בא"י אמ"ה אשר בדברו מעריב ערבים (ג) [א] ונזכר מיד ואמר יוצר אור א וגם סיים כדין בא"י יוצר המאורות יצא אבל אם לא סיים

ומ"ש ואם טעה וכו' שם בברייתא (דף י"ב) שחרית פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים לא יצא פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור יצא וכתב הרא"ש פי' פתח ואמר בא"י אמ"ה יוצר אור ובורא חושך וסיים אשר בדברו מעריב ערבים וגם מסיים בא"י המעריב ערבים לא יצא פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור יצא עכ"ל וכך הם דברי רבינו וכך הוא ביאורם ואם טעה ואמר בא"י אמ"ה אשר בדברו מעריב ערבים ונזכר מיד ואמר יוצר אור וגם סיים כדין ואמר בא"י יוצר המאורות יצא פירוש דכיון דנזכר מיד תוך כדי דבור כמאן שחזר בו ממעריב ערבים ובטל ליה מ"ש תחלה מעריב ערבים וכאילו אמר מתחלה בא"י אמ"ה יוצר אור וכו' ואית בה שם ומלכות השתא כיון שסיים כדין בא"י יוצר המאורות יצא ומדיוק דבריו שמעינן דאם לא נזכר מיד אלא לאחר כדי דבור השתא מ"ש תחלה בא"י אמ"ה דהזכיר שם ומלכות לא קאי איוצר אור שאמר לאחר כדי דבור ואעפ"י שסיים בא"י יוצר המאורות לא יצא ואעפ"י דמסיק בברייתא הכל הולך אחר החיתום אפ"ה כיון דקי"ל כרבי יוחנן דכל ברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה והכא אין מלכות בחתימה לא יצא וה"א להדיא בגמרא דכי פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור דיצא לאו משום חתימתה דסיים בא"י יוצר המאורות הוא דיצא כיון שאין בה מלכות אלא משום פתיחתה הוא דיצא דהא כי פתח בשחרית בא"י אמ"ה המעריב ערבים הוה דעתיה לאדכורי בה מדת יום בלילה כגון גולל אור הלכך כי סיים בפתיחת' ואמר אשר בדברו מעריב ערבים יוצר אור ובורא חושך וכו' משום פתיחתה הוא דיצא דבברכה זו דשחרית דהיא יוצר אור אית בה שם ומלכות בפתיחה הלכך יוצא כשסיים ג"כ בא"י יוצר המאורות ומפרש רבינו דהיינו דוקא בדנזכר מיד תוך כדי דבור ואמר יוצר אור השתא אית בה שם ומלכות כדפי' ולכן הצריך רבינו וכתב וגם סיים כדין בא"י יוצר המאורות דלא ה"ל לומר אלא וגם סיים כדין לאיזה צורך נקט בדבריו נוסח הברכה בא"י יוצר המאורות אלא דאתא לאורויי דהשתא דנזכר מיד יצא בכך חתימה אעפ"י שאין בה מלכות כיון דבפתיחת' איכא מלכות אבל אם לא נזכר מיד אעפ"י שסיים כדין בא"י יוצר המאורות לא יצא כיון דאין בחתימת' מלכות אבל אם היה מסיים בא"י אמ"ה יוצר המאורות יצא ואעפ"י שלא נזכר מיד ואין בפתיחתה מלכות הכל הולך אחר החיתום וכיון דסיי' כדין ואיכא בחתימתה שם ומלכות יצא:

ומ"ש אבל אם לא סיים כדין פירוש אעפ"י שנזכר מיד בפתיח' כשאמר בא"י המעריב ערבים אמר מיד תוך כ"ד יוצר אור או אפי' לא אמר בפתיחה מעריב ערבים כלל אלא בא"י אמ"ה יוצר אור וכולה ברכה אמר' כתקונה אפ"ה כיון שלא סיים כדין בא"י יוצר המאורות אלא בא"י המעריב ערבים לא יצא דהכל הולך אחר החתום ומ"ש רבינו או שאמר בא"י אמ"ה יוצר אור ובורא חושך אשר בדברו מעריב ערבים וגם סיים במעריב ערבים לא יצא הך בבא היא רישא דברייתא וכמו שפי' הרא"ש והא דלא יצא הוי נמי טעמא משום דהכל הולך אחר החתום וא"ת הך בבא לא אצטריכ' ליה לרבינו דהא עדיפא מיניה אשמועינן דאפי' פתח ביוצר אור בלחוד כיון שלא סיים כדין לא יצא כ"ש היכא דפתח ואמר בא"י אמ"ה יוצר אור ובורא חושך אשר בדברו מעריב ערבים וגם סיים במעריב ערבים דפשיטא דלא יצא י"ל דלא נקט רבינו הך בבא אלא כדי לאשמועינן בסיפא אבל אם סיים בא"י יוצר המאורות יצא אעפ"י שבפתיח' אמר בא"י אמ"ה יוצר אור ובורא חשך אשר בדברו מעריב ערבים לא אמרינן דבפתיח' הויא חזרה שחזר בו מיוצר אור ואמר מיד אשר בדברו מעריב ערבים א"כ בטיל ליה יוצר אור וחשיב כאילו לא אמר יוצר אור כלל אלא בא"י אמ"ה אשר בדברו מעריב ערבים ולא יצא אף על פי שסיים ואמר בא"י יוצר המאורות כיון דאין לברכה זו מלכות וכדלעיל ואשמועי' דלא אמרי' הכי אלא אמרי' דמ"ש ג"כ בפתיחה אשר בדברו מעריב ערבים אינה חזרה אלא נקשר עם ובורא חושך ואין זה אלא הזכרת מדת לילה ביום ולא בטל ליה ליוצר אור אפילו אמר מעריב ערבים אחריו מיד תוך כדי דבור ולהכי כשסיים כדין ואמר בא"י יוצר המאורות יצא ולא הזכיר רבינו כאן דאמר מעריב ערבים מיד משום דאין חלוק בין אמר מיד ללא אמר מיד דאם סיים בא"י המעריב ערבים לא יצא אפילו לא אמר מ"ע מיד בפתיח' ואם סיים בא"י יוצר המאורות יצא אפי' אמ' מ"ע מיד בפתיחה. ואיכא למידק במ"ש רבינו אבל אם לא סיים כדין דה"ל למימר אבל אם לא סיים יוצר המאורות ונראה דרבינו סובר לחלק בין פתיחה לחתימה דבפתיחה ודאי אעפ"י שאמר יוצר אור ובורא חשך אשר בדברו מעריב ערבים אם סיים בא"י יוצר המאורות יצא דמ"ש בפתיחה אשר בדברו מעריב ערבים אינה חזר' אלא נקשר עם ובורא חושך ואינה אלא הזכרת מדת לילה ביום כדפי' אבל בחתימה אפילו סיים בא"י יוצר המאורות אם אמר ג"כ אשר בדברו מעריב ערבים בין שאמר בא"י יוצר המאורות אשר בדברו מעריב ערבים או אפכא בא"י המעריב ערבי' יוצר המאורות לא יצא משום דהכל הולך אח' החתו' והחתימ' צריכה שתהיה כולה כתקונה בשחרית צריך שיסיים בא"י יוצר המאורות בלחוד ובערבית בא"י המעריב ערבים בלחוד ולכן אמר רבינו אבל אם לא סיים כדין דהיינו בשחרית לא סיים בא"י יוצר המאורות בלחוד אלא סיים ג"כ במעריב ערבים וא"צ"ל אם סיים במעריב ערבים בלחוד דלא יצא ולפי דעת רבינו כדפי' ניחא הברייתא' דתני בה שחרית פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים לא יצא פתח
במעריב

אבודרהם ז"ל נתן טעם אחר והוא שאם לא היינו מזכירים מדת לילה ביום היה נראה שהחשך רע ואינו כן שהכל עשה יפה בעתו ע"כ. ולפי דבריו לא היינו צריכים להזכיר מדת יום בלילה אלא איידי דמדכרי' מדת לילה ביום:

ואם טעה ואמר בא"י אמ"ה אשר בדברו מעריב ערבים ונזכר מיד וכו' שם (יב.) שחרית פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים לא יצא פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור יצא ופרש"י פתח ביוצר אור. כלומר אדעתא דלימא יוצר אור: וסיים במעריב ערבים. כשאמר מלך העולם נזכר וסיים אשר בדברו מעריב ערבים וכתב הרשב"א שלא כ"כ רש"י אלא באשגרת לישן ומשום דנקט כסא דשיכרא דוקא באדעתא פי' נמי הא באדעתא ול"ד דכל עצמנו אין אנו צריכים להעמידה דוקא באדעתא אלא משום דברכת הפירות כיון שהיא קצרה כ"כ אילו פתח בהדיא בדחמרא הויא כולה ברכה בדחמר' דפתיחתה וחתימתה בחי' כאח' אבל בברכת המאורות שהיא מטבע ארוך אף ע"פ שפתח ואמר בהדיא המעריב ערבי' אכתי צריכה היא לחתימ' ויש בחתימה עדיין לתקן כי אזלינן בתר חתימה עכ"ל: והרא"ש פירש שחרית פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים שאמר יוצר אור ובורא חשך אשר בדברו מעריב ערבים וגם מסיים בא"י אמ"ה המעריב ערבים ע"כ. ודברי רבינו נראה שהם ע"פ פי' הרא"ש ויש לדקדק בדבריו שממה שכתב ונזכר מיד ואמר יוצר אור וגם סיים כדין בא"י יוצר המאורות יצא משמע שאם חיסר אחד מהם שאמר יוצר אור ולא חתם יוצר המאורות או שחתם יוצר המאורות ולא אמר יוצר אור לא יצא. ומדכתב אבל אם לא סיים כדין לא יצא משמע הא אם סיים כדין דהיינו שחתם יוצר המאורות אע"פ שלא הזכיר בתחלה יוצר אור יצא ובסיפא נמי איכא למידק דמדכתב או שאמר יוצר אור וכו' אשר בדברו מעריב ערבי' וגם סיים במעריב ערבים לא יצא משמע שאם חיסר אחד מהם שלא הזכיר תחילה אשר בדברו מעריב ערבים אע"פ שבסוף חתם במעריב ערבים יצא או שחתם ביוצר המאורות אע"פ שבתחלה אחר יוצר אור הזכיר אשר בדברו מעריב ערבים יצא וממה שכתב אח"כ אבל אם סיים יוצר המאורות יצא משמע הא אם סיים מעריב ערבים אע"פ שבתחלה אמר יוצר אור ולא הזכיר כלל מעריב ערבים לא יצא וצ"ל דלעולם בעינן תרווייהו שיחתום יוצר המאורות וגם שיזכיר תחלה יוצר אור ואם חיסר אחד מהם לא יצא ומ"ש אבל אם לא סיים כדין היינו אפי' חתם יוצר המאורות ולא הזכיר תחלה יוצר אור שכל שאחר שאמר אשר בדברו מעריבי' לא אמר יוצר אור לא סיים כדין מיקרי וזהו שדייק רבינו ולא כתב אבל אם לא סיים יוצר המאורות כדקתני סיפא אבל אם סיים יוצר המאורות אלא סתם וכתב אם לא סיים כדין ללמד שאם לא הזכיר תחלה יוצר אור אע"פ שאח"כ חתם יוצר המאורות לא יצא ולפי זה כשאמרו בברייתא זו זה הכלל הכל הולך אחר החיתום להזכרת יוצר אור נמי קרי חיתום שהרי אחר אשר בדברו מעריב ערבים הוא מזכירו הילכך כל מה שפתח במעריב ערבים צריך שיזכיר אח"כ יוצר אור וגם יחתום יוצר המאורות וכל שחיסר אחד מהם לא סיים כדין מיקרי ולא יצא ואם פתח ביוצר אור כל שחתם יוצר המאורות סיים כדין מיקרי שאף ע"פ שהזכיר מעריב ערבים אחר יוצר אור כיון שבתחלה הזכיר האור וגם בסוף חתם בו יצא אבל אם חתם במעריב ערבים אע"פ שבתחלה אחר יוצר אור לא הזכיר כלל מעריב ערבים לא יצא כיון שסיים שלא כדין והכל הולך אחר החיתום וזה שכתב רבינו או שאמר יוצר אור וכו' אשר בדברו מעריב ערבים וגם סיים במעריב ערבים לא יצא ה"ה נמי אפי' לא הזכיר אשר בדברו מעריב ערבים כלל כיון שסיים במעריב ערבים לא יצא ולא נקט אשר בדברו מעריב ערבים אלא לאשמועינן דאפ"ה אם חתם ביוצר המאורות יצא ואיפשר לפ"ש דברי רבי' איפכא דבחתימת יוצר המאורות סגי אפילו פתח במעריב ערבים ולא הזכיר אחריו יוצר אור כלל שהכל הולך אחר החיתום והא דכתב גבי פתח במעריב ערבים ונזכר מיד ואמר יוצ' אור ה"ה דאפילו לא אמר כלל יוצר אור כיון שחתם יוצר המאורות יצא ולא כתב ונזכר מיד ואמר יוצר אור אלא משום סיפא דקתני אבל אם לא סיים כדין לאשמועינן דאפ"ה אם סיים שלא כדין דהיינו שחתם מעריב ערבים לא יצא וכן מה שכתב גבי פתח ביוצר אור שאמר אשר בדברו מעריב ערבים ה"ה שאפי' אם לא אמר אשר בדברו מעריב ערבים כלל כיון שחתם במעריב ערבים לא יצא ולא כתב שאמר אשר בדברו מעריב ערבים אלא משום סיפא דקתני אבל אם סיים יוצר המאורות יצא לאשמועי' שאע"פ שסמוך לפתיחת יוצר אור אמר אשר בדברו מעריב ערבים כיון שחתם ביוצר המאורות יצא: או נמי אורחא דמילתא נקט בתרווייהו דאין דרך לחתום יוצר המאורות אלא כשאמר קודם לכן יוצר אור וכו' וכן אין דרך לחתום במעריב ערבים אלא כשאמר קודם לכן אשר בדברו מעריב ערבים:

ומ"ש רבי' גבי פתח במעריב ערבים ונזכר מיד ואמר יוצר אור וגבי פתח ביוצר אור לא כתב ואמר מיד אשר בדברו מעריב ערבים נראה דהיינו משום דברישא שהוא יום וטעה ופתח במעריב ערבים צריך לומר מיד שתכף שהוציא מפיו אשר בדברו מעריב ערבים עשוי הוא להרגיש שטעה ואמר מיד יוצר אור אבל בסיפא שפתח כהוגן ואח"כ טעה אינו עשוי לטעות מיד ולכך לא כתב בו מיד:

והא דנקטינהו רבינו שלא כסדר ששנויים בברייתא דבברייתא קתני ברישא פתח ביוצר אור ורבינו נקט ברישא פתח במעריב ערבים נראה שטעמו משום
דבעא

דרישה

סי' נט [א] ונזכר מיד ואמר יוצר אור וגם סיים כדין כו' כבר כתבתי בפרישה מה שיש לדקדק בדברי רבינו. והנה בישוב דבריו כתב ב"י ז"ל וכ"ל דלעולם בעינן תרוייהו שיחתום יוצר המאורות וגם שיזכיר בתחלה יוצר אור ואם חיסר א' מהם לא יצא ומ"ש אבל אם לא סיים כדין היינו אפילו חתם יוצר המאורות ולא הזכיר תחלה יוצר אור שכל שאחר שאמר אשר בדברו מעריב ערבים ולא אמר יוצר אור לא סיים כדין מיקרי וזה שדייק רבינו ולא כתב אבל אם לא סיים יוצר המאורות כדתני בסיפא אבל אם סיים יוצר המאורות אלא כתב סתם אם לא סיים כדין ללמוד אם לא הזכיר תחלה יוצר אור אעפ"י שחתם אח"כ יוצר המאורות לא יצא. ואם פתח ביוצר אור שכל שחתם יוצר המאורות סיים כדין מיקרי שאעפ"י שהזכיר מעריב ערבים אחר יוצר אור כיון שבתחלה הזכיר יוצר אור וגם בסוף חתם באור יצא. אבל אם חתם מעריב ערבים אעפ"י שבתחלה אמר יוצר אור ולא הזכיר כלל מעריב ערבים לא יצא כיון שסיים שלא כדין והכל הולך אחר החיתום. ומ"ש רבינו או שאמר יוצר אור כו' אשר בדברו מעריב ערבים וגם סיים במעריב ערבים לא יצא ה"ה נמי אפילו לא הזכיר אשר בדברו מעריב ערבים כלל כיון שסיים במעריב ערבים לא יצא ולא נקט אשר בדברו מעריב ערבים אלא לאשמועינן

פרישה

סי' נט (א) כדי להזכיר מדת לילה כו' להוציא מדברי אפיקורסים שאומרים מי שברא אור לא ברא חושך תלמידי רבי יונה. ומהרר"י אבוהב כתב הטעם שאם לא היינו מזכירים מדת לילה ביום אלא היו מברכין ברוך אתה ה' יוצר אור לחוד היה משמע שהחושך רע ובשביל כך מברך לה' ונותן לו הודאה שנתן לנו היום. ולא לילה תמיד. כי החושך רע. וככל ברכת הודאה כגון שלא עשאני עו"ג וכיוצא בהם. וה"ה בלילה אם היה מברך בא"י אשר בדברו מעריב ערבים היה משמע שאנו נותנים תודה לה' שנתן לנו הלילה ולא האור כי הלילה היא מנוחה לכל. והיה משמע שהאור רע לכן צריך לברך תמיד בהזכרת שניהם. זו כוונת מהרר"י וב"י לא הבין דבריו כן. ומש"ה הקשה עליו דלדבריו לא היינו צריכין להזכיר בלילה מדת יום ע"ש. אבל זה עיקר:

(ב) ואם טעה ואמר בא"י כו' ע"ל סי' רע"ו וסי' תפ"ט:

(ג) ונזכר מיד ואמר יוצר אור וגם סיים כדין או שאמר בא"י יוצר אור כו' אשר בדברו כו' וגם סיים במעריב כו' בספ"ק דברכות שחרית פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים לא יצא במעריב ערבים וסיים ביוצר אור יצא כו' וסיפא דברייתא הכל הולך אחר החיתום

חדושי הגהות

נט א הב"י הרבה להקשות בדברי רבינו ולדעתו דברי רבינו מעורבים ומפוקפקים ול"נ דברי רבינו כפשטן כי דעת רבינו אע"פ שאמר בברייתא זו זה הכלל הכל הולך אחר החיתום דמשמע שאם סיים בשחרית יוצר המאורות יצא אף שהתחיל במע"ער שר"ל דנזכר מיד ואמר יוצר אור ג"כ · דאל"כ אף אם סיים יוצר המאורות לא הוי החתימה מעין פתיחה וזה שאמר רבינו אבל אם לא סיים כדין כלל בזה ב' דברים או שסיים מע"ער הוי שלא כדין כיון שהיא שחרית או שסיים יוצר המאורות והתחיל רק במע"ער דהוי ג"כ שלא כדין משום דלא הוי החתימה מעין פתיחה לעולם אינו יוצא עד שיתחיל במע"ער ויוצר אור ויסיים ביוצר המאורות ומ"ש או שאמר כו' אשר בדברו כו' וגם סיים מעריב כו' אינו ר"ל דאם לא התחיל אשר בדברו רק ביו"א שיצא כמו שהבין הב"י דאדרבה או פשיטא דלא יצא דלא הוי החתימה מעין הפתיחה אלא אפילו אם התחיל ג"כ אשר בדברו מעריב ערבים דהוי החתימה שפיר מעין הפתיחה אפ"ה לא יצא הואיל וחתם במעריב ערבים והוא שחרית וה"ל החתימה שלא כדין ואע"ג שכל זה נשמע מכלל דבריו שכתב למעלה "אבל "אם "לא "סיים "כדין לפי מה שביארתי לעיל מ"מ בא להשמיענו שאף אם התחיל ביוצר אור ואחר כך אמר מע"ער דהוי מע"ער וגם סיים מע"ער דפתיחה וחתימה סמוכים להדדי דעדיף
ממ"ש

סיים כדין (א) או שאמר בא"י אמ"ה יוצר אור ובורא חשך אשר בדברו מעריב ערבים וגם סיים במעריב ערבים לא יצא אבל אם סיים בא"י יוצר המאורות יצא· יוצר משרתים ואשר משרתיו וכו' תקנו לומר כך משום הא דאיתא בפרק אין דורשין כל יומא איברו מלאכי השרת מנהר דינור שנאמר חדשים לבקרים והכי פירושו יוצר משרתים אותם המתחדשים בכל יום ואשר משרתיו מעולם כגון מיכאל וגבריאל כולם עומדים לפניו: קדושה שביוצר כתב הרמב"ם ז"ל שאין היחיד אומר אותה וכן כתב רב נטרונאי (ד) אלא אומר עונים באימה ואומרים ביראה קדוש וברוך ואא"א הרא"ש ז"ל כתב שיחיד יכול לומר שאינו בא עתה לקדש אלא סיפור דברים

היאך

דבעא למיפתח בהם טעה: **ויוצר** משרתים ואשר משרתיו וכו' תקנו לומר כך משום הא דאמרינן בפרק אין דורשין (יג:) וכו' כן כתבו התוספות שם: **כתוב** בא"ח בשפה ברורה ובנעימה קדושה כ"כ בפירקי היכלות וכן שמעתי מגדולי הדור שאומרים כן עכ"ל (ג):

קדושה שביוצר כתב הרמב"ם שאין היחיד אומר אותה כ"כ בפ"ז מהלכות תפלה וז"ל סדר תפלות כך הוא וכו' וקורא ק"ש ומברך לפניה ולאחריה ומדלג קדושה מן הברכה ראשונה שלפניה שאין היחיד אומר קדושה וכתוב בתשובת הרשב"א שבתשובה כתב ואמר שקדושה שביוצר יחיד אומר אותה וגם רבי' ירוחם ורבינו הגדול מהרי"א ז"ל כתבו שבנו של הרמב"ם העיד על אביו ז"ל שכתב בכתב ידו בתשובה אחת שהיחיד יכול לאומרה שאע"פ שכתב בחדע שאין היחיד יכול לאומרה אחר כך חזר בו ותפס שיטת הרא"ש ע"כ והכלבו כתב שמאחר שבתשובה כתב הפך ממ"ש בחיבור נראה שסובר שהוא הלכה ואין מורין כן · ובא"ח כתוב שבנו של הרמב"ם העיד על אביו שחזר בו הלכה למעשה ועל זה אנו סומכים עד כאן לשונו · ובסמוך אכתוב דעת הרשב"א ז"ל בפ' הקורא את המגילה עומד (כג.) אהא דאין פורסין על שמע בפחות מי' כתב הר"ן ושמעי' ממתני' שאין היחיד אומר קדושה של יוצר אבל סדר קדושה של ובא לציון אומר דהא קראי בעלמא הוא דקא מסדר עכ"ל וכן הסכים רבינו ירוחם וכ"כ המנהיג וז"ל בשפה ברורה ובנעימה לאל ברוך נעימות יתנו כך ראוי לומר ביחיד שלא להזכיר קדוש וברוך וכ"כ רב נטרונאי ז"ל וי"א כך עונים באימה ואומרי' ביראה קדוש וברוך לאל ברוך וכו' ולא יתכן ע"כ והאגור כ' בשם שבלי הלקט שה"ר אליעזר מוורונא גורס עונים ביראה ואומרים קדוש וברוך לאל ברוך וה"ר ברוך כתב האומר עונים ביראה ואומרים קדוש וברוך לא יפה עושה משום שאותה כת שאומרת קדוש אינה אומרת ברוך כדאמרינן בפרק גיד הנשה (צא:) אלא הכי לימא עונים ביראה ואומרים קדוש והאופנים וכו' משבחים ואומרים ברוך ואינו גומר הפסוקים ומתחיל לאל ברוך וזהו עיקר עד כאן:

וא"א ז"ל כתב שיחיד יכול לאומרה שאינו בא עתה לקדש וכו' כן כתב בפרק הקורא את המגילה עומד ובפ' מי שמתו ותלמידי ה"ר יונה כתבו בפ' מי שמתו ולענין קדושה של ברכת יוצר וקדושה של ובא לציון אם צריך עשרה אם לאו נחלקו בו המפרשים י"א דבכלל דבר שבקדושה הוי ואין אומרים אותן בפחות מי' אבל רבני צרפת ומקצת הגאונים אומרים שמותר היחיד לאומרן דלא הוי בכלל דבר שבקדושה אלא נקדישך שאנחנו מקדישין אותו וכיוצא בזה אמרו שאין לנו לעשותו בפחות מעשרה אבל קדושה של יוצר שאין אנו מקדישין אותו אלא מזכירין הקדושה שאומרים לו משרתיו מותר ביחיד דאינו אלא כמו סיפור וכן ג"כ ובא לציון כיון שאינו אלא פסוקים בעלמא שאנו אומרים אותם אין בכך כלום ולזה נוטה דעת מורי הרב עכ"ל:

וכתב רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל על מ"ש רבי' דאיתא במס' סופרים שהיחיד אומר אותה הנה חיסר בכאן התנאי שאומר שם ובלבד שיהיה בן י"ג שנה ואורחת חיים והכלבו כתבו הא דמ"ס דובלבד שיהא בן י"ג וז"ל מ"ס פט"ז קטן שאינו פורס את שמע אינו יכול לומר קדוש ביוצר ביחיד אבל בצבור

עונה

במעריב ערבים וסיים ביוצר אור יצא דקשה בה אמאי קתני בסיפא פתח במערי' ערבים וסיים ביוצר אור יצא הלא אין בברכה זו מלכות דבפתיחה קאי מלכות אמעריב ערבים ובחתימה לא הזכיר מלכות וכדאיתא בגמרא אבל לדעת רבינו הכי פירושא פתח ביוצר אור שאמר בא"י אמ"ה יוצר אור וסיים במעריב ערבים שאמר אחריו אשר בדברו מעריב ערבים וגם סיים בא"י המעריב ערבים לא יצא דלפ"ז אין חלוק בדין דבין שאמר יוצר אור בלחוד ובין שאמר ג"כ אחריו מעריב ערבים מיד דנקשר עם בורא חושך ואינה אלא הזכרת מדת לילה ביום דליכא השתא טעות בפתיחה אפ"ה כשסיים במעריב ערבים בין שאמר ג"כ יוצר המאורות בין שסיים במעריב ערבים בלחוד לא יצא דכולה חתימה בעינן דליהוי כתיקונ' דשחרית בלחוד וסיפא פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור יצא נמי הכי פירושו אם פתח בא"י אמ"ה המעריב ערבים וסיים ביוצר אור דאמר אחריו יוצר אור וגם סיים בא"י יוצר המאורות בלחוד דכל זה נקרא בשם סיים ביוצר אור הוי' כך פתיח' אזר' ממעריב ערבים ליוצר אור ויצא כיון דהחתימה כתקונ' ומפרש רבינו דהיינו דוקא בנזכר מיד דלאחר שאמר מעריב ערבים נזכר מיד ואמר יוצר אור דהויא חזרה ובטל ליה מעריב ערבים ודו"ק · ולזה נתכוון הרא"ש בין ברישא ובין בסיפא דהא דאמר ברישא וסיים במעריב ערבים לא יצא היינו בסיים ואמר אחר יוצר אור ובורא חושך אשר בדברו מעריב ערבים וגם סיים בא"י המעריב ערבים לא יצא ובסיפא וסיים ביוצר אור היינו דלאחר שאמר בא"י אמ"ה המעריב ערבים סיים ואמר אחריו מיד יוצר אור ובורא חושך וגם סיים בא"י יוצר המאורות כל זה נלפע"ד נכון ליישב בו דברי הרא"ש ורבינו והבריית' והכי נקטי' וכך הוא משמעות הפסק דש"ע אלא דלפירושינו יצא לנו דין חדש דאם אמר בשחרית בא"י אמ"ה אשר בדברו מעריב ערבים ולא נזכר מיד אלא לאחר כ"ד אמר יוצר אור ובורא חושך וכו' אם סיים בא"י אמ"ה יוצר המאורות יצא והב"י האריך בקושיותיו ובישוביו ולא העלה דבר ברור ע"ש:

ברכה

דרכי משה

נט (א) פשט דברי רבינו כן הוא דבעינן שיתחיל כדין ויחתום כדין ואם חיסר א' מהן לא יצא ולכן אמר דאם טעה והתחיל לומר מעריב ערבים מאחר שנזכר מיד ואמר יוצר אור וגם סיים כדין יצא אע"פ שהזכיר תחלה מעריב ערבים אבל אם לא אמר תחלה יוצר אור אע"פ שסיים כדין או לא סיים כדין כגון שחתם מעריב ערבים לא יצא אף על פי שזכר בפתיחה יוצר אור ואפילו התחיל תחלה ביוצר אור מאחר שסיים מעריב ערבים לא יצא וזה אומרו או שאמר ברוך אתה יוצר אור כו' ונראה דה"ה אם לא הזכיר בפתיחה כלל מעריב ערבים אלא יוצר אור בלבד אם חתם מעריב ערבים לא יצא ולא נקט רבינו בדרך זה אלא לאשמועינן דאפ"ה אם חתם ביוצר המאורות יצא ושאין חילוק בין אמרו יוצר אור ומעריב ערבים או מעריב ערבים ויוצר אור אם חתם כדין יצא ואם לאו לא יצא כן נ"ל דברי רבינו וכן משמע באשר"י וב"י פי' פירושים אחרים והם זרים לדעתי לכן לא כתבתים: (ב) וכן הוא מסודר בסידורים שלנו:

ול"נ

פרישה

החיתום וכו' הרא"ש ז"ל פי' שחרית פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים שאמר יוצר אור ובורא חושך אשר בדברו מעריב ערבים וגם מסיים בא"י אמ"ה אשר בדברו מעריב ערבים ע"כ · ודברי רבינו נראה כדברי הרא"ש ויש לדקדק בדבריו [וכן כל הברייתא לפירוש הרא"ש] שמה שכ' ונזכר מיד ואמר יוצר המאורות וגם סיים כו' יצא . משמע שאם חיסר א' מהם שאמר יוצר אור ולא חתם יוצר המאורות או שחתם יוצר המאורות ולא אמר יוצר אור לא יצא ומדכתב אבל אם לא סיים כדין לא יצא משמע הא אם סיים כדין דהיינו שחתם יוצר המאורות אף על פי שלא הזכיר תחלה יוצר אור יצא · ובסיפא נמי איכא למידק דמדכתב או שאמר יוצר אור כו' אשר בדברו וגם סיים לא יצא משמע הא חיסר אחד מהם שלא הזכיר תחלה אשר בדברו מעריב ערבים אף על פי שחתם במעריב ערבים או אפילו הזכיר תחלה מעריב ערבים אמר ליוצר אור וסיים ביוצר המאורות יצא וממ"ש אחר כך אבל אם סיים יוצר המאורות יצא משמע הא אם סיים מעריב ערבים אפילו לא הזכיר בתחלה אלא יוצר אור לא יצא · וע"ק דכיון דבברייתא תני סתם פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים משמע שבסיים בא"י המעריב ערבים לא יצא אפילו לא הזכיר בתחלה אשר בדברו מעריב ערבים ומנ"ל להרא"ש לפרש סיים מעריב ערבים שאמר אשר בדברו מעריב וכו' וגם סיים בא"י המעריב כו' · וכ"ל דודאי מה שאמרו בברייתא סיים במעריב ערבים קאי אסיום הברכה ממש שסיים בא"י המעריב ערבים וכן סיים ביוצר אור פי' סיום הברכה היתה בא"י יוצר המאורות וכמשמעות לשון הרא"ש ורבינו של' סיום קאי אסיום הברכה ממש · ומה שפי' הרא"ש דסיים במעריב ערבים דקתני היינו שאמר יוצר אור אמר אשר בדברו מעריב ערבים וגם סיים כו' היינו משום שהוקשה לו דתני בברייתא על דין זה דפתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים כו' כללו של דבר הכל הולך אחר החיתום משמע דטעמא דלא יצא כשסיים במעריב ערבים כיון שאזלינן בתר החיתום · הא אפילו כי אזלינן בתר הפתיחה נמי לא יצא דהא בעינן בכל ברכה מעין פתיחה סמוך לחתימה · וכ"ש דבעינן שיהא החתימה עצמה מעין הפתיחה וכאן לא שייכי פתיחה וחתימה כלל להדדי · וכמו כן קשה בסיפא דקתני פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור יצא אמאי יצא הא לא הוה חתימה מעין פתיחה לכן פי' דודאי מיירי שאמר ג"כ אשר בדברו מעריב ערבים דאז הוה חתימה מעין הפתיחה וה"ה בסיפא מיירי שפתח במעריב ערבים ואמר אח"כ יוצר אור וגם סיים ביוצר המאורות ולהכי יצא ולא חש הברייתא לנקטו דזה דין דבעינן חתימה מעין פתיחה דין אחר הוא ומפורש במקום אחר ואין כאן מקומו כי כל עיקר של הברייתא זו לאשמועינן דאזלינן אחר החיתום וכ"מ עוד לכמה דינים אחרים דמשב שם בפרק קמא דברכות דתליא בזה אם אזלינן בתר החיתום או לא · ובזה יתבארו דברי רבינו דמ"ש טעה ואמר אשר בדברו כו' ואמר יוצר אור וגם סיים כדין כו' היינו משום דאם דלא אמר יוצר אור אחר אשר בדברו לא הוה החתימה מעין הפתיחה כלל · ומ"ש אבל אם לא סיים כדין פי' שסיום הברכה ממש לא היה כדין דהיינו שסיים בא"י המעריב ערבים לא יצא אף שהזכיר בהתחלה ג"כ יוצר אור כיון שלא סיים כדין · ומ"ש או שאמר יוצר אור כו' אשר בדברו מעריב ערבים וגם סיים במעריב ערבים לא יצא רבותא קאמר דאע"ג דפתח במ"ע דהוה פתיחה וחתימה חדא ענייא אפילו הכי לא יצא וכ"ש אם לא אמר אשר בדברו מ"ע וסיים במ"ע דלא יצא דאיכא תרתי לגריעותא דסיים שלא כדין וגם לא הוה החתימה מעין הפתיחה · אבל סיים בא"י יוצר המאורות יצא אעפ"י שאמר אשר בדברו מ"ע אחר יוצר אור דכיון שסיים כדין וגם החתימה מעין הפתיחה לא חיישינן למה שהזכיר באמצע אשר בדברו מ"ע (ועיין בדרישה שכתבתי דלפי זה מיושב מה שהיפך רבינו מסדר הברייתא) ומ"ש רבינו ברישא ונזכר מיד ואמר יוצר אור ובסיפא לא הזכיר מיד · נראה דברישא דקאמר יצא הוצרך לומר דהיינו דוקא שנזכר מיד דאל"כ אף שחזר לומר יוצר אור מאי מהני הא צריך לומר בא"י אמ"ה יוצר אור וכיון שהפסיק בין הברכות והזכרות השם לאמירת יוצר אור תו לא מהני מה שהזכיר בתחלה בא"י אמ"ה אשר בדברו כו' והוה כאילו אמר יוצר אור בלא ברכה כלל דלאו כלום הוא אבל כשנזכר מיד ואמר יוצר אור או חזר ממאמרו אשר בדברו כו' ועקר ליה לאותו אמירה בתוך כדי דיבור וקאי שפיר הברכה על יוצר אור אבל בסיפא דמיירי כשאמר תחלה יוצר אור ובורא חושך אשר בדברו מ"ע וגם סיים במ"ע דלא יצא דאז לא יצא אפילו אינו חוזר מיד לומר אשר בדברו מ"ע כיון שסיים שלא כדין דהיינו במ"ע ומכ"ש אם חזר מיד ואמר מ"ע בתוך כדי דיבור דאז עקר לאמירת יוצר אור וכאלו לא הזכיר כלל יוצר אור אלא אמר בא"י אמ"ה אשר בדברו ופשיטא דלא יצא · כנ"ל ביאור דברי רבינו ודו"ק בדרישה: (ד) **אלא** אומר עונים באימה ואומרים ביראה קדוש וברוך · ובאגור בשם שבלי לקט כתב דהאומר כן לא יפה עושה דאותה כת שאומרת קדוש אינה אומרת ברוך כדאיתא

בפרק

דרישה

לאשמועינן דאפ"ה אם חתם ביוצר המאורות יצא עכ"ל ב"י בפי' ראשון שכתב בדברי רבינו והוא עיקר וכתב עוד שם פנים אחרים · והם לא נהירים כלל. ואת הנלע"ד יותר נכון כתבתי בפרישה והקורא יראה ויבחר · וכתב עוד ב"י ומ"ש רבינו ברישא ונזכר מיד כו' מה שלא אמר כן בסיפא משום דכיון שהוא יום וטעה ופתח מעריב ערבים צריך לומר מיד שתכף שהוציא מפיו מעריב ערבים עשוי הוא להרגיש שטעה ואומר מיד יוצר אור אבל בסיפא שפתח כהוגן ואח"כ טעה אינו עשוי לטעות מיד ולכך לא כתב בו מיד עכ"ל . ואני כבר כתבתי בפרישה ישוב אחר ישוב ומבואר לכל מבין · וכתב עוד ב"י ומה דנקטינהו רבינו שלא כסדר השנויים בברייתא דבברייתא קתני ברישא פתח ביוצר אור · ורבינו נקט ברישא פתח במעריב ערבים · נראה שטעמו משום דבעי למיפתח בהם טעה עכ"ל · ופי' נראה לי דוחק גדול ולשיטת ב"י נראה ליישב דכיון דמדברי הרא"ש מוכח דס"ל מ"ש בברייתא וסיים במעריב ערבים ר"ל סיים בפתיחה ובחתימה שבכל פעם אמר מעריב ערבים וזהו מיקרי סיום א"כ קשה דיוקי דברייתא אהדדי כמו שהקשינו בדברי רבינו · וע"כ צ"ל דהא לשון סיום דקתני בברייתא הוא ל"ד אלא אגב דנקט א' בדוקא נקט ג"כ בבבא שנייה לשון סיום ולא ידענו איזהו דוקא ואיזהו לאו דוקא ומש"ה פירשו רבינו מספיקא לחומרא · ומש"ה התחיל רבינו ונקט ל' סיפא דברייתא ברישא כדי לאשמועינן של' סיים הנזכר באותו בבא הוא דוקא ר"ל דבין בפתיחה ובין בחתימה הזכיר יוצר אור ולהכי יצא הא לאו הכי לא וז"ש פתח בא"י אמ"ה אשר בדברו מ"ע וסיים כדין דהיינו שנזכר מיד ואמר יוצר אור וגם סיים א"כ בא"י יוצר המאורות או יצא אבל אם לא סיים בתרוייהו לא יצא או אם פתח מתחלה כדינו ביוצר אור וסיים א"כ במעריב ערבים נמי לא יצא והוא רישא דברייתא והאי סיים ודאי לאו דוקא דאפילו לא סיים בפתיחה מיד מ"ע רק סיים בחתימה בא"י מ"ע אינו יוצא ולא נקט ל' סיום אלא אגב בבא אחרינא · כצ"ל לדברי הרא"ש · ורבינו בא לומר דאף דודאי כן הוא דסיים דרישא דבריית' לאו דוקא מ"מ י"ל קצת דמשום דיוקא נקטא . וכדי לאשמועינן רבותא בדיוקא דטעמא דלא יצא כיון שגם סיום החתימה היה במעריב ערבים הא לא"ה אעפ"י שסיום הפתיחה היה במעריב ערבים יצא · אבל מכל מקום לעיקרא דדינא דלא יצא לאו דוקא קאמר סיום בפתיחה אלא ר"ל חותם הברכה במ"ע ואיידי דבבא אחריני נקטו ולהכי הפכו רבינו דהוה כאילו אמרינן איירי דרישא קאמר · כל זה נ"ל לומר לשיטת ביאור ב"י בדברי רבינו אבל בעיקרן של דברים לא נהירא לי כלל פירושא דמדבריו משמע שדעת הרא"ש ורבינו דסיים במ"ע דנקט בברייתא י"ל שסיום הפתיחה היה גם כן במ"ע · חדא דמנ"ל להרא"ש לפרש כן דסיים במעריב ערבים ר"ל בין בפתיחה ובין בחתימה · ועוד דמכל דברי רבינו משמע דלא שייך לומר לשון סיום אלא אסיום וחתימת הברכה ממש לא על סיום הפתיחה · דוק ותשכח. וגם בלא"ה דבריו דחוקים ולפי מ"ש לעיל בפרישה עולה יפה גם מיושב לפי דברי ההם מה דנקטינהו רבינו שלא כסדר הברייתא משום דעיקר הדברים דהרא"ש ורבינו בזה הוא ליישב מה שמקשה להם בסיפא דברייתא דקתני פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר המאורות יצא אמאי יצא הא לא הוה החתימה מעין הפתיחה וניחא להו לפרש דמיירי שאחר שאמר מ"ע מיד אמר יוצר אור להכי כי סיים ביוצר המאורות יצא ולפי זה גם מה דתני ברישא פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים לא יצא מיירי ג"כ באמר אחר יוצר אור אשר בדברו מעריב ערבים דלא הוה חתימה מעין פתיחה וקמ"ל אפ"ה לא יצא שאזלינן הכל אחר החיתום והחיתום היה מעריב ערבים וק"ל:

כי

דרושי הגהות

ממ"ש למעלה שאם התחיל מע"ער ואחר כך אמר יוצר אור וסיים מע"ער דלא יצא משום דהפסיק בין מ"ע דפתיחה למ"ע דחתימה ביוצר אור וכאן לא הפסיק אפ"ה לא יצא הואיל וסיים מ"ע שלא כדין כיון שהוא שחרית וכן קמ"ל נמי שאם סיים יוצר המאורות שהוא יצא אע"פ שהפסיק במ"ע בין יוצר אור דפתיחה ליוצר המאורות דחתימה (מב"ש וצ"ל)

משא"כ

עונה עמהם וגדול פורס את שמע יכול לומר לפי שהוא כסודר אבל קדוש של עמידה כיון שצריך לומר נעריצך ונקדישך אינו מן הדין לאומרו פחות מי׳ ואין קטן עולה מן המנין עכ״ל ומנהג העולם כה״ר יונה והרא״ש ז״ל ואפילו פחות מבן י״ג אומר אותה אבל בספר הזוהר כתוב שאין היחיד אומר קדושת יוצר ואפילו קדושת ובא לציון שבלשון הקדש אין היחיד אומר אותה וז״ל בפ׳ תרומה קדושה דא דקא מקדשי מלאכי עילאי לאו איהו ביחיד והא אוקימנא כל קדושה דאיהי בלשון הקדש יחיד אסור ליה למימר לה תרגומא לעולם ביחיד ולא בסגיאין וסימנך לרזא דא שנים מקרא וא׳ תרגום שנים לישנא דסגיאין איהו דודאי קדושה בלשון הקודש אסור איהו ביחיד

היאך המלאכים מקדשים ולא דמי לקדושה שבתפלה שאומר נעריצך שאותה ודאי אינה בפחות מי׳ והכי איתא במסכת סופרים קדושה שביוצר אור ושבסדר קדושה יחיד אומר אותה שאינה אלא סיפור דברים ונוהגין באשכנז לחתום כאמור לעושה אורים גדולים כי לעולם חסדו אור חדש על ציון תאיר ונזכה כלנו במהרה לאורו בא״י יוצר המאורות ואין נוהגין כן בספרד וכן כתב רש״י שאין לחתום באור העתיד שאינו מעין החתימה לפי שסדרו חז״ל הברכה על אור המתחדש בכל יום ולא על אור העתיד (ה) וא״א הרא״ש ז״ל כתב בתשובה דהוי שפיר מעין החתימה ופתיחה דיוצר אור היינו אור שברא הקב״ה בו׳ ימי בראשית ולא היה העולם כדאי להשתמש בו ונגנזו לצדיקים לעתיד לבא ועל אור זה נאמר (ישעי׳ ס) והלכו גוים לאורך והיינו נמי אור חדש שחדש בו׳ ימי בראשית שעתיד הקב״ה לחדש לנו ע״כ (ו) וכן דעת רב שרירא גאון שכתב וז״ל מה שכתב רב סעדיה שאין ש״צ רשאי לומר אור חדש על ציון תאיר אין בכך כלום שלא על אותו אור אנו מברכין אלא שהזכרה בעלמא הוא: כתב א״א ז״ל בתשובה ברכת יוצר אור וערבית אנו אומרים עם ש״צ בנחת (ז) [ג] כי אין אדם יכול לכוין תדיר עם ש״צ בשתיקה וגם אם היה מכוין לדברי ש״צ בשתיקה ובאמצע הברכה היה פונה לבו לדברים אחרים הרי הפסיד הכוונה כי הפסיק באמצעיתא אבל כשאדם קורא בפיו ואף אם קורא מקצתה בלא כוונה יצא וכשאני מגיע

קדושת תרגום אסור איהו בסגיאין אלא ביחיד לעולם א׳ תרגום תנינן ולא תרין ולא יתיר תרגום אתא למיעוטא והכי איצטריך לשון הקדש אתא לריבויי והכי איצטריך דמעלין בקודש ולא מורידים ובתרגום מורידים ולא מעלין את׳ תנינן ולא יתיר ולא מעלין כלל עכ״ל · ומכאן תבין שהטעם שאנו אומרים קדושת תרגום שבובא לציון בלחש הוא מפני שדבר שהוא בלשון תרגום אין לאומרו ברבים ולכן אומר אותה כל יחיד בפני עצמו · ואע״פ שהעולם נהגו לומר קדושת יוצר ביחיד נלע״ד שמאחר שאין דבר זה מפורש בתלמוד יש לנו לתפוס כדברי הזוהר וכמו שכתבתי בסימן ל״א בדין הנחת תפילין בחול המועד וכן דעת הרשב״א ז״ל שכתב ששאלוהו על מ״ש הרמב״ם בחיבור שהיחיד מדלג הקדושה מברכת יוצר ובתשובה כתב שיחיד אומר אותה על איזה מהם נסמך והשיב פשוטן של דברים כמו שכתוב בחיבור ולפי שדרך כלל אמרו כל דבר שבקדושה לא יהא אלא בתוך י׳ ונראה לי שבמחלוקת זה נחלקו רב הונא וריב״ל בפ׳ מי שמתו (כא:) גבי הנכנס לב״ה ומצא צבור שמתפללין ואמרי׳ במאי קא מיפלגי מ״ס יחיד אומר קדושה וכו׳ והילכך אפי׳ קדושה שביוצר אין היחיד אומרה ומיהו במ״ם אמרו כדברי תשובת הרב ואפילו כן אין סומכין עליו בכך אלא על הגמרא שלנו ושמעתי משמן של גדולי החכמים שאותה קדושה שביוצר כיון שהוא מזכיר סדר קדושות שמלאכי השרת אומרים אם בא לאמרה כקורא במקרא בנעימה אומר ואנחנו אין אומרים אותה כלל וכל דבר שביוצא בו הנכון שכן לנהוג בו במניעה דשב ואל תעשה שאני ע״כ (ג) ובתשובה אחרת כתב על י״ג מדות ביחיד אם בא לאומרן דרך קריאה בעלמא אומרן כדרך שאומרין אף האופנים וקראי דקדושה דרך קריאה ע״כ וכתוב בהגהות מיימונית פ״ז מהלכו׳ תפלה וז״ל ויש שאינו רוצה לאומרה ולא לדלגה ואומר קדוש וברוך לאל ברוך וכו׳ פ״ק דברכות (ג:) תניא א״ר יוסי פעם אחת הייתי מהלך בדרך ונכנסתי לחורבה וכו׳ ולא עוד אלא בזמן שנכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין אמן יהא שמיה רבא מברך לעלם הקב״ה מנענע בראשו וכו׳ יש קורין בריתא זו כשאין מתפללין בי׳ בשביל שיש בה קדיש ותתני׳ דג׳ שאכלו שיש בה ברכו ובריית׳ דר״פ גיד הנשה (לא:) שיש בה קדושה דתניא חביבין ישראל וכו׳ ויש קורין פרשה (ישעיה ו׳) בשנת מות המלך עוזיהו עכ״ל · ובספר הפרדס כתוב בשם גאון שיחיד אינו אומר קדושה דסידרא אלא אם ת״ח הוא יעסוק בשמועות כגון ג׳ כיתות של מלאכי השרת אומרי׳ שירה בכל יום שיש בה שבח ואם אינו ת״ח יעסוק במקרא שיש בה קדושה דסידרא כגון שרפים עומדים ויש חכמים שאומרים כיון שהן מקראות אומרן הילכך נהגו יחיד האומר קדושה דסידרא קורא הפסוקים בטעמן כדרך שהתינוקות קורין לפני רבן עכ״ל · ורבי׳ כתב דברים אלו בסימן קל״ב . וכ״כ בת״ה סימן ח׳ דקדושה שביוצר ובסדר קדושה יש ליחיד לאמרו בניגון ובטעמים ותו אין קפידא אפילו למ״ד אין היחיד אומר אותם וכבר נזכר זה בתשובת הרשב״א שכתבתי בסמוך וכן ראוי לנהוג (ד) והרוקח בסימן שס״ב כתב כמה ברייתות שמוזכר בהם קדיש וקדושה וברכו ואמן לומר אותם מי שמתפלל ביחיד:

ונוהגים באשכנז לחתום כאמור לעושה אורים גדולים וכו׳ אור חדש על ציון וכו׳ במנהיג כתוב יש מקומות שאומרים לעושה אורים גדולים ואור חדש בציון תכין כדבר שנאמר (ישעיה ס׳) קומי אורי וגו׳ ובדברי קדשך כתוב לאמר אל ה׳ ויאר לנו בא״י יוצר המאורות ולא יתכן לחתום על אור העתיד כי אם על אור הבריא׳ דאמרי׳ בערבי פסחים (קד ·) שצריך לסמוך לחתימה מעין פתיחה ומעין חתימה לכך צריך לומר אחרי המקראות ותיקן מאורות לשמח עולם בא״י יוצר המאורות וכ״כ רב סעדיה ורב נטרונאי ז״ל עכ״ל ורבינו הגדול מהר״י אבוהב ז״ל כתב בשם ספר המנהיג שאין לומר ותיקן מאורות לשמח בהם עולמו שאין המאורות לשמח בהם העולם אלא להאיר על הארץ: **וא״א** ז״ל כתב בתשובה דהוי שפיר מעין החתימה וכו׳ כלל ד׳ סימן כ׳ · ומ״ש רבינו וכן דעת רב שרירא גאון היינו לומר שגם הוא סובר שיכול לומר אור חדש על ציון תאיר כדסבר הרא״ש אבל אין טעמיהם שוין דלהרא״ש הוי טעמא משום דיוצר אור קאי אאור שנגנז והיינו אור חדש שעתיד להאיר בציון ולרב שרירא יוצר אור הוא אור שאנו משתמשים בו ואע״פ שאין זה אור חדש העתיד להאיר בציון כשאומר סמוך לחתימה אור חדש על ציון תאיר אין בכך כלום דכיון שמזכיר שם אור בעלמא הויא שפיר מעין פתיחה ואין אנו מדקדקין איזה אור הוא:

כתב א״א ז״ל בתשו׳ כלל ד׳ סי׳ י״ט ונראה שטעמו מפני שהיה רוצה לענות אמן אחר ברכות ק״ש ולענות אחר ברכות עצמו א״א דהא תניא בפ״ג שאכלו ב דהוי בור ולשתוק לגמרי בכל הברכה ולשמעה מפי ש״צ כדי לענות אחריו אמן היה חושש שמא באמצע הברכ׳ היה פונה לדברים אחרים ונמצא שהפסיד הברכה וכתב בתשובה היא אבל כשאדם קורא בפיו אף אם קרא מקצתה בלא כוונה יצא כדאמרינן בפ״ב דברכות (יג:) ע״כ מצות כוונה וקריאה מכאן ואילך קריאה בלא כוונה ואמרינן בירושלמי מחזיקין טיבותא לרישי דכי מטא למודים כרע נפשיה ע״כ וכבר היה אפשר לו לעשות בדרך אחרת שיאמר עם החזן תיבה בתיבה עד שיגיע לחתימה ואז ישתוק ויענה אחר חתימת החזן אמן וכמו שכתבו תלמידי ה״ר יונה בפ״ג שאכלו שכך נוהג רבו בר״ה וי״כ אלא דאיכא למימר שאע״פ שהוא אומר כל הברכות כל שאינו חותם בפיו אם באמצע הברכה פנה לבו לדברים אחרים הוי הפסק וה״ר יונה שאני דרב גובריה ולא היה חושש שיפנה לבו לדברים אחרים · ועי״ל דברכות ר״ה וי״ה שאני שש״ץ מוציא את הרבים ידי חובתן הילכך ס״ל לה״ר יונה שאע״פ שבאמצע הברכה פנה לבו לדברים אחרים ש״ץ מוציאו אבל בשאר ברכות לא . ומ״מ קשה לי על תשובת הרא״ש דשמע מינה שאם לא היה חושש שמא יפנה לבו לדברים אחרים לא היה מברך בפיו כלל אלא היה סומך לצאת בשמיעתו מש״ץ ואמאי הא אסיקנא בסוף ר״ה (לד:) דאין ש״ץ מוציא את הרבים ידי חובתן אלא בברכות ר״ה וי״ה בלבד ומשמע שצריך שיכוונו לדברי ש״ל שהרי כתב הרא״ש וש״מ דהלכה כר״ג בברכות של ר״ה וי״ה בלבד אבל בשאר ימות השנה לא אלא כשם שש״ל חייב כך כל בקי ובקי חייב וכן הלכתא ועם שבשדות דאניסי ולא אתי למיתי לבי כנישתא בר״ה וי״ה ש״צ מוציאן אבל דעיר אין מוציאן י״ח עד דאתו לבי כנישת׳ ושמעו מש״צ מתחלה ועד סוף ע״כ וא״כ בשאר ברכות דלאו דר״ה וי״ה אפי׳ שמע מש״צ מתחלה ועד סוף אין ש״צ מוציאו ושמ׳ י״ל דהיינו דוק׳ בברכו׳ דתפל׳ דרחמי נינהו אבל בברכו׳ דק״ש וכיוצא בהן בשומע מש״ץ יוצא והוא שיכוין לכל דבריו וכמו שכתב הרמב״ם ז״ל בפ״א מהל׳ ברכות ואין להקשות ·אפי׳ אם לא היה חושש שיפנה לבו לדברי׳ אחרים למה היה סומך על ברכת ש״ץ ולא היה מברך בפיו די״ל דלאו בקביעות קאמר אלא לומר דאם לא מפני חשש זה לפעמים היה סומך על ש״ץ אבל מפני חשש זה אינו סומך עליו בשום פעם: ואחר שכתבתי כל זה מצאתי לרוקח שכתב בסי׳ רי״ח בר״ה וי״ה דאוושי ברכות שומע מפי ש״צ כל התפלה ויוצא ואע״פ שש״ץ מוציאו מצוה מן המובחר שיהא היחיד מתפלל בעצמו שיש בהם כמה מילי דרחמי כייף איניש ליביה ומכוין אבל אהבה רבה דאית בה רחמי דתורה מצוה לשמוע ע״כ ולפ״ז אפשר דמטעם זה היה חפץ הרא״ש לשמוע ברכת אהבה רבה מפי ש״צ אם לא שהיה חושש שמא באמצע הברכה יפנה לבו לדברים אחרים (ה):

ומשמע מדברי תשובה זו שגם אחר הבוחר בעמו ישראל באהבה היה עונה אמן אבל ה״ר יונה כתב בשם ר״מ שאין לו להפסיק כלל דכיון שאומר הברכות על ק״ש אין לו להפסיק בין הברכה והדבר שמברכים עליו וכן הסכימו דעת הרמ״ה והרמב״ן ז״ל עכ״ל · וטעמו של הרא״ש אפשר שהוא מפני שאין ברכה זו ואין

דרכי משה

(ג) ול״נ דאין לשנות המנהג ולומר אותה מאחר דהרמב״ם חזר מדבריו הלכה למעשה והסכים לדברי הרא״ש והר״י וע״פ נתפשט המנהג ומ״ש מאחר שאין מפורש בתלמוד נראה מאחר שמפורש במ״ם אין לנו לחוש לסודי הזוהר נגדו מאחר שכבר נתפשט המנהג על פיו: (ד) ובהגהות מיימונית בנוסח התפילות כ׳ בשם ראבי״ה סמך מן ירושלמי לומר קדושה זו בקול רם: (ה) עיין בדברי ה״ר יונה שהביא הב״י ריש סס״ט:

דרישה

[ג] **כי** אין אדם יכול לכוין תדיר עם ש״ץ בשתיקה כו׳ ז״ל ב״י ק״ל על תשובת הרא״ש דמשמע מיניה שאם לא היה חושש שמא יפנה לבו לדברים אחרים לא היה מברך בפיו כלל אלא הי׳ סומך לצאת בשמיעתו מש״ץ ואמאי הא אסיקנא בסוף ר״ה דאין ש״ץ מוציא את הרבים ידי חובתן אלא בברכות ר״ה ויו״כ בלבד ומשמע שצריכין שיכונו לדברי ש״ץ שהרי כתב הרא״ש וש״מ דהלכה כר״ג בברכות של ר״ה ויו״כ בלבד אבל בברכות של שאר ימות השנה לא אלא כשם שש״ץ חייב כך כל בקי ובקי חייב וכן הלכתא ועם שבשדות דאניסי ולא שכי למיתי לבי כנישתא בר״ה ויו״כ ש״ץ מוציאן אבל דעיר אין מוציאן י״ח עד דאתו לבי כנישתא ושמעו מש״ץ מתחלה ועד סוף ע״כ וא״כ בשאר ברכות דלאו ר״ה ויו״כ אפילו שמעו מש״ץ מתחלה ועד סוף אין ש״ץ מוציאן · ושמא י״ל דהיינו דוקא בברכות דתפלה דרחמי ניהו אבל בברכות דק״ש וכיוצא בהם בשומע מש״ץ יצא והוא שיכוין לכל דבריו עכ״ל ולא ידעתי למה כתבו בלשון שמא שהרי בהדיא כתב כן ברוקח סי׳ רי״ח וז״ל קי״ל בשילהי ר״ה ש״ץ מוציא את הרבים ידי חובתן בין מי שהוא בקי בין שאינו בקי בברכות של ר״ה ויו״כ · ירושלמי והוא שיהיה ברא׳ התפלה · ופוטר משום דאוושי ברכות ופוטר כמי עם שבשדות ותפלות של כל השנה טוב שיתפללו כל היודעים כדאיתא בפרק תפלת השחר מתפלל אדם י״ח בכל יום וכל הברכות שאינן הודאה מברך כל א׳ וא׳ אבל יוצר ומעריב מכוין לשמיעת ש״ץ כו׳ עד אבל בר״ה ויו״כ דאוושי ברכות שומע מפי ש״ץ כל התפלה ויוצא ואע״פ שש״ץ מוציאו מצוה מן המובחר שיהא היחיד מתפלל בעצמו שיש בהם כמה מילי דרחמי דכייף איניש לביה · אבל אהבה רבה דאית ביה רחמי דתורה מצוה לשמוע עכ״ל · ומשמע דרבותא קאמר הרוקח דאפי׳ בר״ה ויו״כ דמצוה להתפלל כל אחד בעצמו

פרישה

בפרק גיד הנשה אלא הכי קאמר עונין בירא״ה ואומרים קדוש · ואופנים וחיות וכו׳ לעמתם משבחים ואומרים ברוך כו׳ · ב״י:

(ה) **וא״א ז״ל** כתב בתשובה דהוי שפיר כו׳ · כלל ד׳ דין ך׳:

(ו) **וכן** דעת רב שרירא גאון כו׳ היינו לומר שגם הוא סובר שיכול לומר אור חדש על ציון תאיר כדסבר הרא״ש אבל לא מטעמיה דלהרא״ש טעמא יוצר אור היינו אור שגנז והיינו אור חדש שעתיד להאיר בציון ולרב שרירא גאון יוצר אור רצה לומר אור שאנו משתמשין בו ואעפ״י שאין זה אור חדש העתיד להאיר בציון כשאומר סמוך לחתימה אור חדש על ציון תאיר אין בכך כלום דכיון שמזכירין שם אור בעלמא שפיר מעין פתיחה הוא ואין אנו מדקדקים איזה אור הוא · ב״י:

(ז) **כי** אין אדם יכול לכוין תדיר עם ש״ץ בשתיקה וגם אם היה מכוין כו׳ כלל ד׳ סי׳ י״ט ונראה שטעמו מפני שהיה רוצה לענות אמן אחר ברכת ק״ש ולענות אחר ברכת עצמו א״א דהא תניא בפרק שלשה שאכלו דהוה בור ולשתוק לגמרי בכל הברכה ולשומעה מפי ש״ץ כדי לענות אחריו אמן היה חושש שמא באמצע הברכה היה פונה לדברים אחרים ונמצא שהפסיד הברכה . וכבר היה אפשר לו בדרך אחר שיאמר עם החזן תיבה בתיבה עד שיגיע לחתימה ואז ישתוק ויענה אחר חתימת החזן אמן אלא דאיכא למימר שאע״פ שהוא אומר כל הברכה כל שאינו חותם בפיו אם באמצע הברכה פנה לבו לדברים אחרים הוה הפסק ב״י · ומנהגינו כדעת הרא״ש לענות אמן אחר סיום הש״ץ ברכות של ק״ש: אם

חדושי הגהות

משא״כ למעלה שאמר מ״ע ויוצר אור וסיים יוצר המאורות שאין הפסק בין יוצר אור דפתיחה ליוצר המאורות דחתימה וכאן הרי הפסיק קמ״ל דאפ״ה יצא כיון שסיים כדין והשתא דברי רבינו עולין כהוגן ואין בהם שום קושיא כלל (מהרל״ח) ועיין דרישה וב״ח וט״ז סק״א: ב (מה:) ושם נקט ה״ז מגונה ובירושלמי הביאו הרי״ף ורא״ש פרק שלשה שאכלו נקט ה״ז בור: המעיין

מגיע לסוף הברכה אני ממהר לסיים לענות אמן אחר ברכת החזן ע"כ ואם טעה ש"צ בברכת יוצר אור בענין שצריך אחר לעמוד תחתיו (ח) אם טעה מקדושה ואילך אין השני צריך להתחיל אלא מקדושה ואילך אף על פי שבשאר ברכות שטועין בה צריך השני להתחיל מראש הברכה שטעה הראשון שאני הכא שהקדושה חשיבה כסוף ברכה :

ס (א) **ברכה** שנייה פליגי בפתיחתה רב יהודה אמר שמואל אהבה רבה ורבנן אמרי אהבת עולם ופסק רב אלפס כרבנן והגאונים הכריעו לומר שחרית אהבה רבה וערבית אהבת עולם לצאת ידי שניהם וכן נוהגין באשכנז ואינה פותחת בברוך לפי שהיא סמוכה לברכת יוצר אור וחותם בא"י הבוחר בעמו ישראל באהבה : [א] וברכות אלו דוקא לכתחילה צריך לאומרם אבל אם קראה בלא ברכות יצא (ב) דתנן היה קורא בתורה והגיע זמן המקרא אם כיון לבו יצא ידי קריאה אע"פ שלא בירך לפניה ולאחריה וכן פירש רבינו חננאל (ג) והכי איתא בירושלמי זאת אומרת ברכות אינן מעכבות ורב האי פירש ודאי אם לא אמרן לברכות כלל מעכבות (ד) אלא לענין זה קאמר בירושלמי שאינן מעכבות

זו על ק"ש שהרי אין אנו מברכין אקב"ו על ק"ש הלכך לא הוי אמן הפסק בין הברכה לק"ש א"נ דע"כ לא אמרי הני רבוותא שאין לו להפסיק אלא כשעונה אמן אחר ברכת עצמו אבל כשעונה אמן אחר ש"צ לא הוי הפסק וכ"כ רבינו בסימן נ"א בשם הרמ"ה שאם הקדים וסיים הבוחר בעמו ישראל באהבה קודם ש"צ יכול לענות אמן כשמסיים ש"צ דלאו עונה אמן אחר ברכותיו הוא אלא אחר ש"צ והפסקה ליכא דלא גרע משאלת שלום דמפסיקין בין ברכה שניה לשמע · מ"מ לא נהגו העולם כדברי הרא"ש ואינם עונין אמן כלל אחר שום ברכה מברכות ק"ש אלא אומרים עם ש"צ מלה במלה כל הברכה וחתימתה ושוב אין להם לענות אמן דא"כ ה"ל עונה אמן אחר ברכותיו וכ"כ מהרי"ק בשורש מ"ב שהוא לא היה נוהג כמנהג הרא"ש בזה · וגם מדברי הרמ"ה שכתבתי יש ללמוד שא"צ למהר לסיים קודם ש"צ אלא שאם אירע שסיים קודם ש"צ עונה אחריו אמן (ו) :

ואם טעה ש"צ בברכת יוצר וכו' ירושלמי בפרק אין עומדין בטטי אישתתק באופנים אתון ושאלין לרבי אבון אמר לון בשם ריב"ל זה שעובר תחתיו יתחיל ממקום שפסק אמרי ליה והא תנינן מתחלת הברכה שטעה בה אמר לון כיון דעניתון קדוש כמו שהיא תחלת ברכה דמי וכתבוהו שם ה"ר יונה והרא"ש ז"ל · וכ"כ הגהות מיימונית בהלכות תפלה פ"י בשם סמ"ק. ואיני יודע למה השמיטו הרמב"ם ז"ל ומצאתי בתשוב' להרשב"א שכתב ההיא דאישתתק באופנים לא משגחינן ביה אי אתיא דלא כגמרין עכ"ל ואפשר שזה היה טעמו של הרמב"ם דאם איתא דהוה ס"ל לתלמודא דידן הכי לא הוה שתיק מיניה · ולענין מעשה הרוצה לסמוך על הירושלמי כיון שכתבוהו הנך רבוותא אין מוחין בידו (ז) :

ס **ברכה** שנייה פליגי בפתיחתה וכו' בספ"ק דברכות (יא) : ומ"ש והגאונים הכריעו וכו' כ"כ התו' והרא"ש ז"ל אבל הרמב"ם כתב בשניהם אהבת עולם וכדברי הרי"ף וכן מנהג בני ספרד :

וברכות אלו דוקא לכתחלה צריך לאומרם וכו' ברפ"ב דברכות (יג) תנן היה קורא בתורה והגיע זמן המקרא אם כיון לבו יצא ואם לאו לא יצא וכתב הרא"ש ע"ז ואע"פ שלא קרא בברכותיה יצא וכן פי' ר"ח ואמרינן נמי בירו' א"ר אבא זאת אומרת ברכות אינם מעכבות א זו את זו ורב האי גאון כתב דאין סדרן מעכב אבל צריך לקרות את שתיהן ודייק מדקאמר תלמודא לעיל בספ"ק (יב:) לעולם דאמר אהבה רבה ולא אמר יוצר אור וכי מטא זימנא אמר ומאי ברכות אינם מעכבות לקדם אלמא סתמא דתלמודא ס"ל דסדרן אינו מעכב אבל אם לא אמר כלל מעכב והא דדייק בירושלמי דברכות אינם מעכבות היינו ביחיד אבל בצבור מעכבין כההיא דלעיל דקתני אמר להן הממונה עכ"ל וגם הרשב"א כתב בספ"ק דברכות הא דאמרינן מאי ברכות אינם מעכבות זו את זו להקדים פוסק רבינו האי גאון כך דסדרן אינו מעכב אבל ודאי צריך הוא לקרות את שתיהן והא דתנן היה קורא בתורה וכו' דשמעת מינה שאין הברכות מעכבות דהא התם לא קרא ברכותיה דהא קורא להגיה כדאוקי לה התם והכי דייק מינה התם בירושלמי תירץ רבינו האי דהכא בצבור וכדקתני אמר להם הממונה והתם ביחיד ויש מקצת הגאונים שאמרו דבין ביחיד בין בצבור אין מעכבות כסתם מתני' דהיה קורא דלא חלקה בין יחיד הקורא לצבור הקורין וכן נראה בעיני כדבריהם עכ"ל ומתוך דברים אלו יתבאר לך ב שאין דברי רבינו מכוונים שהם וכתב בדברי רבינו האי אלא לענין זה קאמר בירושלמי שאינן מעכבות שאם שינה הסדר וכו' א"א לפרש כן על הירושלמי שמדייק ממשנת היה קורא זאת אומרת ברכות אין מעכבות והא ודאי אי איכא למשמע מההיא מתני' שלא אמר הברכות הוא דאיכא למשמע ולא כשאמרן אלא שלא אמרן על הסדר אלא חלוקו של רבינו האי דההוא דירושלמי ביחיד אבל בצבור מעכבין אלא שכתב עוד דבצבור דמעכבין היינו אמירתן אבל סדרן אינו מעכב כדאמרינן בתלמודא דידן ספ"ק דברכות ומשמע מדבריהם דלמ"ד ברכות מעכבות זו את זו כלומר שאם לא אמר אלא ברכה אחת חברתה מעכבתה ואף ידי זו שבירך לא יצא וה"ה נמי אם קורא ק"ש בלא ברכותיה אף ידי ק"ש כתקנה לא יצא ולמ"ד ברכות אינם מעכבות זו את זו אם קרא ק"ש בלא ברכותיה ידי ק"ש מיהא יצא :

וכתב רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל שהגאונים והרשב"א הסכימו שבין ביחיד בין בצבור צריך לקרות הברכות ע"כ : וכן מצאתי להרשב"א שכתב בתשובה הקורא

ס **ברכה** שנייה פליגי בפתיחתה פי' בנוסח הברכה עצמה לא פליגי דאף לרבנן הנוסח הוא אהבת עולם אהבתנו ה' אלהינו חמלה גדולה ויתירה וכו' ותן בלבנו להבין וכו' ומסיים בא"י הבוחר בעמו ישראל באהבה אלא דלרב יהודה אמר שמואל פותח באהבה רבה וכו' ולרבנן פותח באהבת עולם :

וברכות אלו דוקא לכתחלה וכו' משנה ר"פ היה קורא בתור' והגיע זמן המקרא אם כיון לבו יצא וכתבו התוס' בירושלמי אמר זאת אומרת ברכות אינן מעכבות דאעפ"י שלא אמר ב' לפניה וב' לאחריה יצא דאל"כ תקשי מאי מהני אם כיון לבו הרי לא בירך תחלה וא"ת הא בפ"ק מסקינן סדר ברכות אינן מעכבות הא ברכות מעכבות וי"ל התם איירי בצבור דיקא כמי דקתני א"ל הממונה עכ"ל וז"ל הרא"ש היה קורא בתורה וכו' ואעפ"י שלא קראה בברכותיה יצא וכן פי' ר"ח ואמרו נמי בירושלמי זאת אומרת ברכות אינן מעכבות · ורבינו האי כתב ודאי סדרן אינו מעכב אבל צריך לקרות את שתיהן ודייק מדאמר לעיל בפ"ק לא לעולם דאמר אהבה רבה וכו' אלמא סתמא דתלמודא ס"ל דסדרן אינו מעכב אבל אם לא אמר כלל מעכב והא דדייק הכא בירושלמי דברכות אינן מעכבו' היינו ביחיד אבל בצבור מעכבין עכ"ל ומשמע ליה לרבינו דהא דכתב הרב רבינו אשר והא דדייק בירושלמי וכו' לאו אדברי רב האי דסמיך ליה קאי דהא לרב האי אין לחלק בין יחיד לצבור אלא בין יחיד בין צבור ודאי ברכות מעכבות אלא סדר ברכות אינן מעכבות והירושלמי נמי ה"ק זאת אומרת סדר ברכות אינן מעכבות וכדאמר בתלמודא דידן פ"ק והא דכתב הרא"ש והא דדייק בירושלמי וכו' אפירושא קמא שכתב בשם ר"ח קאי דסובר ר"ח דאע"פ שלא אמר ברכות כלל יצא וכפשטא דהירושלמי קא מקשה הרא"ש עליה מתלמודא דידן בפ"ק דס"ל ברכות מעכבות אלא דסדרן אינו מעכב וקא מתרץ דהיינו דוקא בצבור אבל ביחיד אינן מעכבות כלל וכמ"ש התוספות להדיא חלוק זה לפי' קמא והב"י תפס על רבינו ואמר שאין דבריו מכוונים וכו' אלא חילוקו של רבינו האי דההיא דירושלמי ביחיד אבל בצבור מעכבים וכו' ושארי ליה מאריה דאע"ג דכך כתב הרשב"א אליבא דרב האי גאון מ"מ מדברי הרא"ש משמע דאינו מפרש כן דא"כ קשה למה כתב הרא"ש שתי פירושים הלא אין כאן אלא פי' אחד דבצבור ברכות מעכבות אלא דסדרן אינן מעכבין אבל ביחיד אינן מעכבין כלל אלא ודאי שתי סברות הן לפי' קמא שכתב הרא"ש בשם ר"ח והיא מ"ש התו' בסתם מחלקין בין צבור ליחיד דבצבור סדרן אינו מעכב וביחיד אפילו לא אמרן לברכות כלל יצא אבל לרבינו האי אין חלוק בין יחיד לצבור כלל אלא בתרוייהו ברכות מעכבות וסדרן אינו מעכבות והא דאמר בירושלמי זאת אומרת ברכות אינן מעכבות אינו אלא לענין זה שאם שינה הסדר אינן מעכבות ומה שהקשה ב"י וז"ל אי אפשר לפרש כן על הירושלמי שמדייק ממשנת היה קורא זאת אומרת ברכות אינן מעכבות דהא ודאי אי איכא למשמע מההיא מתני' כשלא אמר הברכות הוא דאיכא למשמע ולא כשאמרן אלא שלא אמרן על הסדר עכ"ל זו ודאי קושיא היא ונראה לפע"ד ליישב דהכי דייק בירושלמי מדתנן היה קורא בתורה וכו' משמע שקורא בתורה מתחלתה לסופה ולא בקורא בתורה למפרע וא"כ מקדים ויאמר לשמע ולוהיה אם שמוע ואפ"ה תנן אם כיון לבו יצא וקאמר השתא זאת

דרכי משה

(ו) ואין המנהג בינינו כדבריו רק עונים אחר ברכת ק"ש כדברי הרא"ש : (ז) ול"נ דאסור להתחיל מראש לבטלה מאחר שהפוסקים האחרונים הסכימו לסמוך אירושלמי ואין הדבר תולה בדעת הרוצה כדמשמע מדברי ב"י : ול"נ

פרישה

(ח) **אם** טעה מקדושה ואילך כו' ירושלמי פ' אין עומדין בטיטיי אשתתק באופנא אתון ושאלון לר' אבון א"ל בשם ריב"ל זה שעובר תחתיו יתחיל ממקום שפסק אמרי ליה והא תנינן מתחלת הברכה שטעה בה אמר לון מכיון דעניתון קדושתא כמו שהוא תחלת ברכה דמי וכתבוהו שם הרא"ש ור' יונה . ומשמע מל' דמקדושה ואילך ר"ל לאחר שאמר קדוש קדוש טעה באופנים והשני מתחיל באופנים ממקום שפסק וזה לאפוקי מי"א דדוקא אי טעה מאל ברוך כו' ואילך הא אם טעה קודם לכן עדיין לא נגמר הקדושה וצריך להתחיל מראש הברכה וז"א ודו"ק :

סי' ס (א) **ברכה** שנייה פליגי בפתיחתה כו' פי' בנוסח הברכה כולן שוין שהיא כמו נוסחא שלנו ובערבית נ"כ בנוסח שלנו והטעם דברכה שנייה של שחרית נזכר תפלה שאנו מתפללין שיאיר עינינו בתורתנו כו' והוא שייכא ביום שהאדם עומד משנתו ורוצה לעסוק בתורה · שהרי לפעמים נפטר מברכת התורה באהבה רבה וכמ"ש רבינו לעיל סי' מ"ז · ועוד נזכר בה והביאנו לשלום מארבע כנפות הארץ ותוליכנו קוממיות לארצנו כו' והוא פעולת יום דאין דרך לצאת לדרך בלילה · וברכה שנייה של ערבית שייכא דוקא בשל ערבית כי נזכר בה שבשכבינו ובקומינו נשיח בחוקו והיינו ק"ש של ערבית כמ"ש בה בשכבך ובקומך ושלא יסיר אהבתו ממנו שאף שאנו ישנים בלילה ואז נמשל לבהמה כדמה לחית הארץ בלי עסיקת התורה והמצות אעפ"כ ישמור אותנו מרוב אהבתו ויאריך ימינו · ולהכי ודאי לא שייך לשנות הנוסחא אך פליגי בפתיחתן דמר סבר בין בשחרית בין בערבית פותח באהבה רבה ומ"ס בין בשחרית בין בערבית פותח אהבת עולם · ופסק הרי"ף כרבנן וכ"פ הרמב"ם דבין בערבית בין בשחרית פותחין אהבת עולם וא"כ מסיימין ביום ובלילה לפי נוסח שנתקן בו כמ"ש והגאונים הכריעו כדי לצאת ידי שניהם פי' לעשות בכל יום ככל אחד מהם · יאמר פעם אהבת עולם ופעם אהבה רבה · אך שמה שהכריעו לומר בשחרית אהבה רבה ובערבית אהבת עולם ולא איפכא יש לתת טעם דרב יהודה דס"ל דוקא אהבה רבה מסייע ליה קרא דכתיב חדשים לבקרים רבה אמונתיך · וגם רבנן דס"ל אהבת עולם מסייע להו קרא דכתיב אהבת עולם אהבתיך ע"כ משכתיך חסד · וכיון דגבי בוקר כתיב ל' רבה י"ל בשחרית אהבה רבה : (ב) **דתנן** היה קורא בתורה כו' ריש פ' היה קורא ומדלא נזכר במשנה שצריך לפסוק אחר כך מקריאת התורה ולברך הברכות שלאחריה משמע שא"כ לברך כלל לא ברכה שלפניה ולא שלאחריה :

(ג) **והכי** איתא בירושלמי זאת אומרת ברכות אינן מעכבות כן הוא בירושלמי ריש פרק היה קורא · וב"י הביא בל' הרא"ש אינן מעכבות זו את זו וכן הוא באשר"י בדפוס ונראה דט"ס הוא זו את זו דא"כ הוא משמע דזו את זו אינן מעכבות אבל שלא לאומרן כלל מעכבות · גם בירושלמי ליתא גם התו' ריש הקורא הביאו הירושלמי ולא הזכירו זו את זו · וכן ראיתי מוגה באשר"י וכן בדברי רבינו שהביא הירושלמי כאן ליתא ודו"ק : (ד) **אלא** לענין זה קאמר בירושלמי שאם שינה הסדר לומר ראשונה לבסוף ושניה תחלה אינו מעכב · לכאורה משמע דר"ל דהירושלמי איירי כשהיפך הסדר ואמר אהבה רבה קודם ליוצר אור אבל א"א לומר כן דא"כ מאי זאת אומרת דקאמר שם על מתניתין דהיה קורא בתורה וכיון לבו יצא נשמע דמשמע דממנה דייק דאם שינה הסדר יצא · וזה ודאי לא

דרישה

בעצמו כדי שיהיה לבו כפוף אפ"ה אהבה רבה מצוה לשמוע מן הש"ץ כיון דרחמי דתורה נינהו וכ"ש בשאר ימות השנה דמצוה לשמוע מן הש"ץ אהבה רבה ואפשר שזה היה טעמו דרא"ש בברכות אהבה רבה היה רוצה לשמוע מפי ש"ץ אם לא מחמת שהיה חושש שמא באמצע הברכה יפנה לבו לדברים אחרים ובברכות יוצר אור אעפ"י דלא מצוה לשמוע לש"ץ מ"מ ה"ק אם לא מפני חשש זה לפעמים היה סומך על הש"ץ שהרי יכול לסמוך עליו אם רוצה וכמ"ש בשם רוקח דלא דמי ברכת ק"ש לתפלה ודו"ק · וב"י הביא ג"כ דברי הרוקח בכאן אבל קיצר בלשון והעיקר לא הביא וממה שהביא אין ראיה ודו"ק :

סי' ס [א] **וברכות** אלו דוקא לכתחלה צריך לאומרם כו' עד אלא לענין זה קאמר בירושלמי שאינן מעכבות שאם שינה הסדר כו' כבר כתבתי בפרישה בדעת רבינו דרב האי תירץ דהיא דירושלמי איירי לענין שאין עכוב במה שאומר הברכות לאחר ק"ש אבל עכ"פ צריך לאומרן · ובאותן דברים מיושב מה שהקשה ב"י על רבינו וא"א לפרש כן על הירושלמי כו' אך עדיין צריכין לטעמי למה שהקשה ב"י עוד וכתב אין זה חילוק של רב האי אלא שהוא חילוק בין יחיד לצבור דהיא דירושלמי דאמר ברכות אינו מעכבות דמשמע אפילו לא אמרן כלל היינו ביחיד · והיא דגמרא דידן דפ"ק דברכות דאמרינן שם דעכ"פ צריך לאומרן מיירי בצבור דעל מתניתין דאמר להם הממונה ברכו ברכה אחת כו' קאי והיא ודאי בצבור איירי כמשמעות אמר להם כו' וכן הביא הרא"ש דברי ר' האי לפסק הלכה וכ"כ התוס' חילוק זה דבין יחיד לצבור ואיך כתב רבינו דברים אחרים בשם ר' האי · זו תוכן קושיית ב"י . ובאמת קושיא גדולה היא ואפשר לומר דודאי גם רבינו ידע שרב האי חילק בין יחיד לצבור · אבל לא מסתבר לרבינו לחלק בכך וכמו שכתב הרשב"א בספ"ק דברכות ז"ל ויש מקצת הגאונים שאמרו דבין ביחיד בין בציבור אינן מעכבות וכסתם מתניתי' דהיה קורא דלא חילק בין יחיד הקורא לצבור הקורין וכן נראה בעיני עכ"ל · הרי לך דהאי חילוק דיחיד וצבור לאו מוסכם הוא ואף שרבינו ס"ל

חידושי הגהות

ס א המעיין יראה שהוא ראיה לסתור דמרנקט אין מעכבות זו את זו דוקא הא לא אמרן כלל מעכבות וכתב הפרישה דט"ס הוא רצ"ל אין מעכבות סתם וכן צריך להגיה בהרא"ש וכ"ה בירושלמי בהדיא גם התו' ברכות ריש דף יג : הביאו הירושלמי ולא הוכירו זו את זו : ב ואפשר ליישב דברי רבינו דר"ל אע"ג דמשמע מתניתין דהיה קורא אע"פ שלא בירך כלל

מעכבות שאם שינה הסדר לומר ראשונה לבסוף ושנייה תחילה אינו מעכב (ס) [ב] והא דתנן אם כיון לבו יצא (ו) לא שכיון לקרות כדי לצאת מצות קריאה שהרי מצות אין צריכין כוונה אלא פי' מתחילה היה קורא להגיה (ז) וקורא חסרות ויתרות ככתיבתן כאדם שקורא על פי המסור' ומדקדק וקאמר שאם כיון לקרותה בקריאתה יצא ובעל הלכות גדולות פסק דמצות צריכין כוונה וצריך שיכוין לצאת וכן כתב א"א הרא"ש ז"ל :

הלכות קריאת שמע

סא **ויקראנה** ביראה ובכוונה כתב ר"ע לשוייה איניש לקריאת שמע בכל זמן דקרי לה (א) כפרוטגמא חדשה פירו' פרוטגמא כתב המלך על בני מדינתו שק"ש הוא פרוטגמא דהקב"ה (ב) והכי איתא במדרש א"ר ברכיה מלך בשר ודם משגר פרוטגמא שלו למדינה מה הם עושין כל בני המדינה עומדין על רגליהם ופורעים את ראשיהם וקוראין אותו באימה ביראה ברתת ובזיע אבל הקב"ה יתברך שמו אומר לישראל קראו ק"ש פרוטגמא דידי הרי לא הטרחתי עליכם לקרות' לא עומדים ולא פרועי ראש אלא בלכתך בדרך אבל באימה וביראה וברתת ובזיע מיהא צריך יש נוהגין לומר תחלה אמ"נ וי"א שמוסיפין אמן אמ"נ ונותנין טעם לדבריהם

זאת אומרת סדר ברכות אינן מעכבות דכיון דאפילו הקדים פרשה לחברתה ואף על פי שאינו רשאי ואע"פ דקייב בה מדאורייתא וקאמרינן דיצא בקריאה זו שקרא שלא כסדר וכמו שיתבאר בסימן ס"ד א"כ כ"ש ברכות שאינן אלא דרבנן דאין סדרן מעכבות ויצא בהן אם שינה הסדר מיהו קשיא לי טובא דמאי מייתי התוספות והרא"ש מהך סוגיא דפ"ק דמוקמינן לה דסדר ברכות אינן מעכבות אבל ברכות מעכבות לכך דהירושלמי בר"פ היה קורא דקאמר זאת אומרת ברכות אינן מעכבות דהא איכא למימר דהברכות שתקנו לברך לפני ק"ש ולאחריה ודאי מעכבות זו את זו שאם לא אמר כל הברכות לא יצא ידי חובת הברכות שחייבוהו לברך וכאילו לא בירך כלום אבל לענין אם יהא יוצא ידי חובתו במה שקרא ק"ש בלא ברכות אימא לך דיצא ידי חובתו דמצות ק"ש אעפ"י שלא בירך הברכות שחייבוהו לברך דברכות אינן מעכבות לק"ש דבהכי מיירי משנה דהיה קורא דבקורא ק"ש ואינו מברך הברכות דיצא ידי ק"ש וצ"ע :

ומ"ש והא דתנן אם כיון לבו יצא וכו' כתב ב"י וז"ל רבינו הביא משנה זו לעיל לענין ברכות אינן מעכבות ועכשיו בא לפרש הא דתנן אם כיון לבו יצא מה כונה היא זו דבגמרא אמרינן וכו' עכ"ל ויתכן ג"כ לפרש דקושיית רבי' במאי דאמר והא דתנן אם כיון לבו יצא אינו מה שהקשו בגמרא ש"מ מצות צריכות כונה וכו' אלא קושיא אחרת קשיא לרב האי שפיר' ודאי ברכות מעכבות אמאי קתני אם כיון לבו יצא הלא כיון שלא אמר הברכות לא יצא אבל לפר"ח ניחא דיצא אעפ"י שלא בירך כלל לא לפניה ולא לאחריה ולפי דכדי לתרץ קושיא זו לרבינו האי היה אפשר לומר דמתניתין אתא לאורויי דוקא דאם לא כיון לבו לצאת י"ח ק"ש יוצא אפילו בירך לפניה ולאחריה לזה אמר רבי' הא ודאי ליתא שהרי מצות א"צ כוונה אלא פי' מתחלה היה קורא להגיה וכו' ואתא לאורויי דיוקא דאם לא כיון לקרותה כהלכתן וכנקודתן לא יצא אפילו בירך לפניה ולאחריה : וכתב מהרש"ל משמעות הסוגיא דפרק היה קורא דמצות א"צ כוונה אבל הרי"ף והרא"ש בפרק בתרא דר"ה פסקו דמצות צריכות כונה וא"כ לא ס"ל כהך סוגיא דפרק היה קורא ופירושא דמתני' כפשטו הוא דאם כיון לבו לצאת ידי חיוב ק"ש יצא ואם לא כיון לא יצא ומש"ה לא הביאו הרי"ף והרא"ש הך סוגיא דפרק היה קורא עכ"ל :

סא **ויקראנה** באימה וביראה ובכונה וכו' רבי' למד דין זה מהמדרש שהביא בסמוך מדמסיק במדרש אבל הקב"ה ית"ש אומר לישראל קראו ק"ש הרי לא הטרחתי עליכם לקרותה לא עומדים ולא פרועי ראש אלא בלכתך בדרך עכ"ל ומדלא קאמר נמי לא באימה וביראה ולא ברתת ובזיע אלמא באימה וביראה ברתת ובזיע מיהא צריך כדכתב במסקנת דבריו · והביא מ"ש רב עמרם לפי שהוסיף על המדרש לשוייה איניש לק"ש בכל זמן דקרי לה וכו' לאורויי דאין חלוק בין ימות החול לשבת וי"ט דימי שמחה הן ואפ"ה יקראנה באימה וביראה ונראה דאימה ויראה זו היא באופן זה שיכוין בשעה שהוא קורא שמע לקבל עליו עול מלכות שמים להיות נהרג על קדוש השם המיוחד דזהו ובכל נפשך אפילו נוטל את נפשך ועז"א הכתוב כי עליך הורגנו כל היום כי אז בכוונה זו יקראנה באימה וביראה ברתת ובזיע :

ויש נוהגים לומר תחלה אל מלך נאמן וכו' אלא שחסר ארבע ומכוונים להשלים באלו ארבע כ"כ בכל ספרי רבינו ונראה דזהו מפני דסוברי' לעולם ועד חד תיבה היא דלעולם ועד פירושו לשון עולמית כמו שפיר' רש"י בסדר בשלח והב"י כתב אינו מדוקדק שלא חסרו אלא ג' תיבות ובאל מלך נאמן סגי והאומרים אמן הוא על סוף ברכת הבוחר וכו' וכל זה יש ליישב דודאי דחסרו ד' כדפרישית ואמן אע"ג

הקורא ק"ש בלא ברכותיה יצא דברכות אין מעכבות ומיהו מסתברא שחוזר ואומר ברכות בפני עצמן בלא ק"ש ואע"פ שברכות לפני קריאתה נתקנו לאו ברכות של ק"ש הן כדי שתאמר היאך יברך וכן הסכימו הגאונים שהרי אינו מברך אקב"ו לקרות את שמע ולפיכך אע"פ שיצא ידי קריאה לא יצא וחוזר וקורא ברכות בפ"ע והביא ראיה לדבר וכבר כתבתי זה בסימן מ"ו :

והא דתנן אם כיון לבו יצא לא שכיון לקרות וכו' רבינו הביא משנה זו לעיל לענין ברכות אינן מעכבות ועכשיו בא לפרש הא דקתני אם כיון לבו יצא מה כוונה היא זו דבגמרא אמרינן ש"מ מצות צריכות כוונה ודחי אם כיון לבו לקרות והא קא קרי בקורא להגיה ופרש"י ש"מ מצות צריכות כוונה. שיהא מתכוין לשם מצוה ותקשי לרבא דאמר במסכת ר"ה (כח.) התוקע לשיר יצא : כיון לקרות. אבל לצאת ידי מצוה לא בעיא שיהא מתכוין אלא לקרות בתורה בעלמא : הא קא קרי · הא בקורא קא עסיק תנא ואתי דקתני היה קורא בתורה : בקורא להגיה. את הספר אם יש בו טעות דאפילו לקריאה נמי לא מתכוין והתוס' תמהו על פי' זה וכתבו נראה בקורא להגיה שאינו קורא התיבות כהלכתן וכניקודן אלא ככתבן קרי כדי להבין בחסרות ויתרות כמו לטטפת מזוזות ואם כיון לבו לאו דוקא אלא כלומר לקרות כדין כנקודתן וכהלכתן וה"ר יונה פירש דקורא להגיה היינו שהיה מגיה ודרך המגיה הוא כשמביע בב' הספרים לתקן מהאחד לחברו שפעמים מזכיר התיבות והפסוקים כמו שזה גם כן דרך הסופר לבטא בשפתים וקאמר שאם היה קורא בענין זה מתחלה ונתכוין אח"כ כשהגיע לפ' ק"ש לקרות כל הפסוקים כדינן יצא ע"כ · ורבינו כתב כפי' התוס' וז"ל הרמב"ם בפ"ב הקורא את שמע ולא כיון לבו בפסוק ראשון שהוא שמע ישראל לא יצא י"ח והשאר אם לא כיון לבו אפילו היה קורא בתורה כדרכו או מגיה את הפרשיות האלו בעונת קריאה יצא והוא שכיון לבו בפסוק ראשון עכ"ל וכבר בארתי טעמו בביאור לספר אהבה :

ובה"ג פסק דמצות צריכות כוונה כלומר שיתכוין לצאת בעשיית אותה מצוה וז"ש עוד וצריך שיכוין לצאת ומ"ש וכן כתב א"א ז"ל בפ"ב דר"ה פסק דהלכה כמ"ד מצות צריכות כוונה ובסימן תקפ"ט יתבאר בס"ד דברי הפוסקים כהרא"ש ודברי החולקים עליו :

סא **ויקראנה** ביראה ובכוונה כתב רב עמרם לשוייה איניש לק"ש כפרוטגמ' חדשה כלומר שלא תהיה בעיניו כדבר שכבר שמע אותו הרבה פעמים שאינו חביב אצלו וכך אמרו חז"ל על אשר אנכי מצוך היום בכל יום יהיו בעיניך כחדשים :

ומ"ש והכי איתא במדרש עד אלא בלכתך בדרך במדרש רבה פסקא שור או כשב ואע"פ שהמדרש הזה נראה שבא להקל בקריאת שמע שא"צ לקרותה כפרוטגמא של מלך יליף מינה שפיר שצריך לקרותה באימה וביראה וברתת ובזיע משום דכי קאמר אבל הקב"ה אמר לישראל קראו ק"ש הרי לא הטרחתי אתכם וכו' לא מיעט אלא שא"צ לקרותה לא עומדים ולא פרועי הראש כמו שדרך לקרות פרוטגמא אבל שאר דברים דקאמר ברישא שדרך לקרות פרוטגמא של מלך דהיינו באימה ביראה ברתת ובזיע מיהא צריך :

ויש נוהגים לומר תחלה אמ"נ ויש שמוסיפין אמן אמ"נ ונותנים טעם לדבריהם שק"ש יש בה רמ"ח תיבות וכו' אלא שחסר ארבע וכו' זה אינו מדוקדק שהרי אינם חסרים אלא א ג' תיבות שבשמע ובשכמל"ו יש י"ב תיבות ומואהבת עד ובשעריך מ"ב ומויהיה אם שמוע עד כימי השמים על הארץ קכ"ב ובפרשת ציצית

דרישה

ס"ל לדינא דלא כהגאונים אלא כרב האי דברכות מעכבות אם לא אמרן · מ"מ לפירושא דמתניתי' דאם כיון לבו יצא ניחא ליה יותר לרבינו לפרש דכיון לבו יצא דקאמר לאשמועינן דיצא אף שלא אמר הברכות קודם לכן אבל אמר כן ודאי בעי שיאמר ממה שנאמר דר"ל דא"צ לברך כלל הברכות וביחיד דוקא · דא"כ היה לו לפרש · ועוד זו סברא איפכא דאם ביחיד אין הברכות מעכבות ויצא ידי ק"ש כ"ש בצבור שאינן מעכבות שהרי תפלת צבור רצויה יותר ונפיש זכותייהו · ומ"ש רבינו אלא לענין זה קאמר בירושלמי כו' דברים דנפשיה השמה ואין רצונו שו"ל רב האי · אך קשה דבקיצור רמזים כתב הוא גופיה האי חילוק דיחיד לציבור :

[ב] **והא** דתנן אם כיון לבו יצא כו' כבר כתבתי בפרישה · ועוד יש לפרש דקשיא לרבינו דמאי נדחקו ר"מ ורב האי בההיא דירושלמי דלמא ודאי הברכות מעכבות וכי לא בירך לא יצא ידי ק"ש והא דאמר בירושלמי על מתניתין דאם כיון לבו יצא זאת אומרת ברכות אינן מעכבות היינו משום שכיון לבו לצאת אבל הכא דהברכות שמברך לפני ק"ש הוא להראות שדעתו לקרות שמע לצאת בו י"ח תו לא צריך כונה אבל אם כיון לבו לא צריך לומר הברכות לזה כתב רבינו שהא דתנן אם כיון לבו אין פירושו שכיון לבו לצאת דא"כ קשיא למ"ד מצות אין צריכות כוונה אלא ר"ל כיון לקרות · וא"כ ודאי קשיא הא דאמר בירושלמי דברכות אינן מעכבות ולכך צריכין לתרץ ולאוקמי הירושלמי בשינה הסדר :

ופירש"י

פרישה

נשמע מהיה קורא בתורה כו' ואי איכא למשמע מיניה שלא אמר הברכות כלל הוא דאיכא למשמע מיניה · וכן הקשה ב"י על רבינו · לכן נ"ל דס"פ דבירושלמי מיירי בשינה הסדר לומר גם הראשונה לבסוף דהיינו שקרא ק"ש בלא ברכות ואח"כ קרא כל הברכות שלאחריה וא"כ שפיר קאמר זאת אומרת כלומר מדתני היה קורא בתורה והגיע זמן ק"ש אם כיון לבו יצא ש"מ דאפי' לא בירך הברכות כלל לפניה יצא אבל לאחריה מיהא ס"ל דודאי צריך לברך כולן דהא אמרינן בגמרא דידן ספ"ק דברכות די"א לעולם דאיטר אהבה רבה ולא אמר יוצר אור וכי מטא זמנא אמר ומאי ברכות אינן מעכבות סדר ברכות פי' לקדם אלמא סתמא דתלמודא דידן ס"ל דבסדרן אינו מעכב אבל אם לא אמרן כלל ודאי מעכב · גם בירושלמי שם ספ"ק הזכירוה וכן שקלי' וטרי' בקיצור ומשמע דס"ל כסוגית גמרא דידן ע"ש · א"כ ע"כ הא דדייק בירושלמי ממתניתין דאם כיון לבו יצא דברכות אינן מעכבות היינו לומר אינו מעכבות לברכן קודם שמע ואעפ"י דבמשנה לא הזכירו שם דצריך לפסוק ולברך אח"כ הברכות מ"מ ע"כ יש לנו לדחוק ולפרשה כן מפני סתמא דתלמודא דידן ודירושלמי דפ"ק דברכות הנ"ל · ובזה מיושב מה שכפל רבינו לכתוב שינה הסדר לומר ראשונה לבסוף ושנייה תחלה דקשה פשיטא שכשהפך הסדר לומר הראשונה לבסוף ממילא אמר השנייה תחלה אלא ראשונה ושנייה דקאמר ר"ל ברכות שלפני ק"ש נקראו ראשונה וברכה שלאחריה נקרא שנייה וס"ק כשם דדייקינן בירושלמי דכשאמר כל הברכות לאחריה יצא ה"ה כי אמר כולן לפניה נמי יצא · והרא"ש ורבינו ס"ל שלכתא כרבינו האי ומאי שיש להקשות על רבינו עיין בדרישה ודו"ק :

(ס) **והא** דתנן אם כיון לבו יצא כו' רבינו הביא משנה זו לענין ברכות אינן מעכבות ועכשיו בא לפרש הא דקתני אם כיון לבו מה כוונה היא זו · ב"י ועיין עוד בדרישה : (ו) **לא** שיכוון לקרות כו' שהרי מצות אין צריכות כוונה והא דכתב שהרי מצות כו' ולשון שהרי משמע שכן הדין בפשיטות דמצות א"צ כוונה וקשה דהא מסיק רבינו דהרא"ש פסק כמ"ד דמצות צריכין כוונה · ונלע"ד דמ"ש רבינו מצות אין צריכות כוונה לשון הגמרא העתיק רבינו דאיתא שם על הא מתניתין שמעת מינה מצות צריכות כוונה [ופירש"י וקשה לרבה דאמר במסכת ר"ה השנה התוקע לשיר יצא] ומשני אם כיון לקרות קאמר ופריך והא קא קרי ומשני בקורא להגיה ע"כ · וא"כ ה"ק רבינו והא דתנן אם כיון לבו יצא לא כבר אוקמו בגמרא דלא מיירי בכיון לצאת · שהרי הקשו למ"ד מצות א"צ כוונה אלא מיירי בקורא להגיה כך אוקמו בגמרא למתניתין דכיון לבו · ופליג בה"ג והרא"ש וס"ל דלא קיי"ל כרבה אלא מצות בעי כוונה כלומר שיכוין לצאת בעשיית אותה מצוה וז"ש עוד ודיק שיכוין לצאת וא"כ מ"ש במתניתין אם כיון לבו יצא אתי כפשוטו · ועיין מ"ש רבי' ריש ספ"ק דברכות והביאו ב"י לקמן סי' תקפ"ט ועיין מ"ש לקמן סי' תע"ה : (ז) **וקורא** חסירות ויתירות כו' עיין מ"ש ר"י בריש פרק היה קורא שלא כסירא ליה פי' זה ופי' הוא שר"ל שמגיה ורואה מספר אחר להגיה זה שלפניו לפעמים רואה ולפעמים קורא ג"כ ואם כיון לבו לקרות כל הפסוקים אף שהוא קורא להגיה יצא ע"ש :

סי' סא (א) **כפרוטגמא** חדשה וז"ל ב"י כלומר שלא תהיה בעיניו כדבר שכבר שמע אותו הרבה פעמים שאינו חביב אצלו וכך אמחז"ל על אשר אנכי מצוך היום יהיו בעיניך כחדשים עכ"ל ובודאי דמש"ה אמרו חז"ל חדשים אבל עדיין לא נתיישב למה דימו אותו לפרוטגמא · ונ"ל דלהכי המשילו לפרוטגמא כתב וציווי המלך לומר לך שלא תקרא ק"ש בחטיפה ובמרוצה ובערבוב הדברים אלא במתון מלה במלה · ובהפסק בין דבר לדבר כאדם הקורא ציווי המלך שקורא במתון גדול כל ציווי וציווי בפני עצמו להבינו על תכונתו כך יקרא ק"ש כל ציווי וצווי ענש ועונש הנזכר בו וישים לבו עליו להבינו מהציווי המלך הגדול ברוך הוא : (ב) **והכי** איתא במדרש ב"י במדרש רבה פסוק שור או כשב כו' ואעפ"י שהמדרש הזה נראה שבא להקל בק"ש שא"צ לקרותה כפרוטגמא של מלך יליף מיניה שפיר שצריך לקרות באימה וביראה ברתת ובזיעה משום דכי קאמר אבל הקב"ה אמר לישראל קראו ק"ש כו' הרי לא הטרחתי אתכם כו' לא מיעט אלא שא"צ לקרותה מעומד או פרוע ראש · אבל שאר דברים שאמר ברישא שדרך לקרות פרוטגמא של מלך ודאי צריך דהיינו באימה וביראה ברתת ובזיעה :

אלא

חדושי הגהות

כלל יצא מ"מ מפרש רב האי גאון דצריך לברך הברכות אח"כ והא דקאמר בירושלמי זאת אומרת ברכות אינן מעכבות ר"ל סדרן אינו מעכב דהא לא בירך כלל לפניה יכול הוא לברך כל הברכות לאחריה ש"מ דסדרן אינו מעכב (מהרל"ח) וכ"כ הפרישה ועמ"ש הב"ח בזה והט"ז כתב דט"ס הוא בטור וצ"ל אלא לענין זה קאמר בגמרא שאינן מעכבות שאם שנה הסדר לומר ראשונה לבסוף ושנייה תחלה אינו מעכב וההיא דירושלמי מיירי דוקא ביחיד אבל בצבור מעכבין ע"כ : **סא** א עיין בב"ח שיישב זה דלעולם ועד לתיבה אחת קא חשיב בגמרא

לדבריהם שק"ש יש בה רמ"ח תיבות כמנין אבריו של אדם (ג) אלא שחסר ד' ומכוונים להשלים באלו ד' והרמ"ה השיב על זה בתשוב' וכתב ודאי אם הקדים וסיים הבוחר בעמו ישראל באהבה קודם ש"צ יכול לענות אמן כשיסיים ש"צ דלאו עונה אמן אחר ברכותיו הוא אלא אחר ש"צ והפסקה ליכא דלא גרע משאלת שלום דמפסקינן בין ברכה שנייה לשמע אבל מי שעונה אמן אחר ברכת עצמו בין יחיד בין צבור הוי טעות ונקרא בור והוי הפסקה בדבר שלא היה לו להפסיק וכל שכן המפסיק באמן אמ"נ דאיכא תלת דמפסיק בין ברכה לקריאה ועוד דמפיק שם שמים לבטלה ועבר בלא תשא דהזכר' השם הכא לית ליה עניינא דמדכר לה לא להבוחר בעמו ישראל ולא לשמע ישראל והויא לבטלה ועוד כיון דלאו לצורך ברכה היא אלא לאשלומי רמ"ח תיבות הוי ליה תוספת בק"ש והאי תוספת לא יעקב אמרו ולא בניו ולא משה אמרו וא"כ אנן היכי אמרינן ליה השתא בשכמל"ו אי לאו דאמריה יעקב לא הוה אמרינן ליה ואע"ג דאמרי' יעקב לא אמרינן ליה אלא בחשאי ואנן ניקום ונימא מדעתן מידי דלא אמריה יעקב ולא משה ולא איתא לא במתניתין ולא בגמרא אלא מחורתא דהאי מנהגא ל"ל עיקר ומאן דיכיל לסלוקא שלא ע"י מחלוקת אלא בחבור' שדעת אחת לכולם ש"ד ומאן דלא יכיל לסלקא לסלוקיה לנפשיה ע"כ נוהגים בספרד לקרות פסוק הראשון בקול רם ומנהג טוב הוא להעיר הכוונה בפסוק הראשון שהוא עיקר מקום כוונת הקריאה ויש נוהגין שנותנין ידיהם על פניהם בקריאת פסוק הראשון וראייתם מפ"ב דברכות (יג:) רבי כד הוה מנח ידיה אעיניה הוה קרי לה פי' כוונתו שלא יסתכל בדבר אחר שמונעו מלכוין וכל מה שיעשה אדם לעורר הכוונה טוב הוא: כתב ר"ע וצריך להפסיק בין תיבה לתיבה

(ד) דעל ההיא (דפסחים נה:) דאנשי יריחו היו כורכין את שמע שלא ברצון חכמים מפורש

ציצית ס"ט הרי רמ"ה נמצא שלא חסרו אלא ג' תיבות ובאמ"כ הנו והאומרים אמן הוא על סוף ברכת הבוחר וכ"כ במנהיג וכ"כ האגור בשם הרוקח וכתב האגור באשכנז וצרפת נוהגים לומר אמ"כ ולא אמן וגם מהרי"ו קולין כתב בשורש מ"ב שכן היה הוא נוהג וכתב עוד האגור שבספר הפרדס לרש"י ובטעמי ה"ר יהודה החסיד כתוב שאומרים אמ"כ ע"כ והגהת מיימוני כתבו בפרק ראשון מהלכות ברכות שאין לאומרו וכ"ל שאע"פ שהרמ"ה סתר מנהג זה משום דליתא במתניתין ולא בגמ' מ"מ נראה שמנהג קדמון היה אלא שאח"כ בטלוהו כדי שלא יפסיק בין הבוחר בעמו ישראל לשמע ותקנו במקומו שיחזור ש"ל ה' אלהיכם אמת דהכי איתא בספר התיקונים תיקון י"א ואיהי כלילא מד' פרשיות דקריאת שמע דאינון רמ"ח עם אמ"כ ובגין דלא עדיין הפסקה תקינו לאחורא שליחא דצבורא ה' אלהיכם אמת ע"כ וכן נהגו בני ספרד שלא לומר אמ"כ ולהשלים הג' תיבות חוזר ש"ץ ה' אלהיכם אמת שבתחלה מסיים פרשת ציצית ואומר אמת וחוזר ואומר בקול רם ה' אלהיכם אמת וכ"כ בספר הזוהר בסוף פרשת וירא אליו ה' דבק"ש אית רמ"ח תיבין עם ה' אלהיכם אמת וכ"כ במדרש הנעלם פתח רבי יהודה ואמר רפאות תהי לשרך וכו' התורה היא רפואה לגוף ולעצמות בעה"ז ובעה"ב דאמר רבי נהוראי אמר רבי נחמיה בק"ש רמ"ח תיבות כמנין איבריו של אדם והקורא ק"ש כתקונה כל אבר ואבר נוטל תיבה אחת ומתרפא בו ודא רפאות תהי לשרך אדהכי מטא ההוא ינוקא לגבי מאורתא ויתיב קמייהו שמע אילין מילין קם על רגלוי ואמר והלא בק"ש אין שם אלא רמ"ה תיבות אמר ליה רבי הואיל תיב ברי יתיב אמר ליה ברי שמעת מהאי מידי אמר כך שמענא מאבא בק"ש יש רמ"ח תיבות חסר תלת למנין איבריו של אדם מאי תקנתיה תקינו שיהא ש"ל חוזר ג' תיבות ומאן נינהו ה' אלהיכם אמת כדי להשלים רמ"ח תיבות על הקהל וכדי שלא יפסיק לאמת לא פחות ולא יותר משלש אדהכי אתא ר' יהודה בריה דר' פנחס ויתיב א"ל במאי עסקיתו אמרו ליה במילי דק"ש הכי והכי אמר הסוא ינוקא אמר ודאי הכי אר"י בן נורי ורבי יוסי בן דורמסקית משמיה דרבי עקיבא חסידים הראשונים תקנו קריאת שמע כנגד עשרת הדברות וכנגד מנין איבריו של אדם והא חסרו מהם שלש למנין איבריו של אדם תקנו שיהא ש"ל חוזר ומשלים אותם ומאי ניהו ה' אלהיכם אמת: בתפלה תקנו ג' ברכות ראשונות וג' ברכות אחרונות בקריאת שמע שלש שמות בראשונה ה' אלהינו ה' אחד שלש שמות באחרונה ה' אלהיכם אמת וכל האומר ק"ש כהכ"ג בידוע שאינו נזוק כל אותו היום וכל האומר קריאת שמע שלא עם הציבור אינו משלים איבריו מפני שחסרו הג' תיבות שש"ל חוזר מאי תקנתיה יכוין בט"ו ווי"ן דבאמת ויציב ועם כל דא היה קורא עליו אבא מעוות לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להמנות אותם שלשה תיבות דקריאת שמע ששליח צבור חוזר לא יוכל להמנות אותם לתשלום רמ"ח כשאר הצבור עכ"ל ושמעתי שענין הכוונה בט"ו ווי"ן הוא לפי שט"ו פעמים ו"ו עולה צ' ושם הוי"ה עולה כ"ו ועם ד' אותיותיו עולה ל' וג"פ שלשים עולה צ' הרי שמכוין בט"ו ווי"ן לשלשה שמות (א) ורבינו הגדול מהר"ר יצחק אבוהב ז"ל כתב מצאתי בארחות חיים שי"א ב"פ להיות לכם לאלהים ועוד שם שאע"פ שלא יחזור ביחיד מאחר ששומע מש"ל שומע כעונה (ב) אבל ברוב המקומות אין חוזרין להיות לכם לאלהים אלא מי"י אלהיכם אמת ש"ל חוזר ובזה נשלם רמ"ח שאמת מן המנין אבל אין היחיד חוזר ואומר ה' אלהיכם אמת כדאיתא בגמרא אלא בחזרת שליח ציבור ששומע ממנו יצא ועל זה אמרו במדרש רות מעוות לא יוכל לתקון זה מי שאינו קורא קריאת שמע עם הצבור שנראה שאין מקום להשלים רמ"ח אלא עם ש"ל עד כאן לשונו. ומ"ש אבל אין היחיד חוזר וכו' כדאיתא בגמרא איני יודע היכן הוזכר כן בגמרא ואיפשר לדחוק שכיון למאי דאיתא בפרק היה קורא (יד:) אינו חוזר ואומר אמת וסובר הרב ז"ל שגם זה בכלל אינו חוזר ואומר אמת והיינו ליחיד אבל לשליח ציבור ש"ד:

ויש מקשים על מנהג זה שהשליח ציבור חוזר ואומר ה' אלהיכם אמת מדאיפליגו רבי יוחנן ב ורבא בפרק היה קורא אם חוזר ואומר אמת והלכה כרבא שאינו חוזר ואומר אמת ואמרינן נמי התם ההוא דנחית קמיה דרבא שמעיה רבא דאמר אמת אמת תרי זימני אמר כל אמת אמת תפסיה להאי ופירש"י ריתחא של אמת תפסתו לזה משמע דאין לומר תרי זימני אמת אפילו לש"ל וי"ל דשאני התם שהיה מזכיר אמת תרי זימני בלא הפסק אבל הכא שחוזר ואומר ה' אלהיכם אמת שפיר דמי ותדע דהא ההוא דנחית קמיה דרבא דשמעיה דאמר אמת אמת בלא הפסק הוא מדמייתי לה אפלוגתא דחוזר ואומר אמת או אינו חוזר והיא פירש בה ה"ר יונה שאמר ה' אלהיכם אמת וממתין שיסיים החזן ק"ש וקאמר דכשיגיע החזן לאמת אינו חוזר ואומר אמת הרי דכשאינו מפסיק בין אמת לאמת היא וגם למה שפי' דכשאמר ה' אלהיכם אמת ופסק מפני היראה או מפני הכבוד וקאמר דאינו חוזר ואומר אמת אף על פי שהפסיק ביניהם בדברים אחרים איכא למימר דמפסיק מפני היראה או מפני הכבוד לא שכיח בש"ץ אלא ביחיד ויחיד ודאי אינו חוזר ג' תיבות הללו וכמו שנתבאר לעיל הילכך לא אמר רבא כל אמת אמת תפסיה אלא כשאינו חוזר לומר אלא תיבת אמת לבד וכדמוכחא לישנא דרבא כל אמת אמת תפסיה להאי ופירש"י ריתחא של אמת תפסתו לזה והא לא שייך אלא באומר ב"פ אמת בלא הפסק תיבה אחרת אבל אם חוזר ואומר ה' אלהיכם אמת שפיר דמי וא"ת סוף סוף מההוא דנחית משמע שלא היו נוהגי' לחזור ה' אלהיכם אמת וגם מדאמר רבא כל אמת אמת תפסיה להאי ולא א"ל אמאי לא אהדרת ה' אלהיכם אמת י"ל דההוא דנחת טועה הוה ורבא ה"ק כל אמת אמת תפסיה להאי כלומר דלא ה"ל לאהדורי אמת לחוד אלא ה' אלהיכם אמת ואת"ל דרבא לא הוה אמר דליהדר מידי איכא למימר שרבא היה נוהג לומר אמ"כ כמנהג הקדמונים וא"כ אינו צריך לחזור שום תיבה אבל מאן דלא נהיג למימר אמ"כ מודה רבא שצריך לחזור ה' אלהיכם אמת הילכך אנן דלא אמרינן אמ"כ אפילו לרבא צריך לחזור ה' אלהיכם אמת: ומצאתי כתוב בספר הפליאה שש"ץ חוזר אני ה' אלהיכם. והיה במצרים מי שהיה נוהג כדבריו וגערו בו הנגיד הגדול כמהר"ר יצחק הכהן ז"ל ומורי הר' הגדול מהר"ר יעקב בי רב ז"ל וכל גדולי הדור הנמצאים בעת ההיא וגם בקוסטאנטינא גער הרב הגדול מהר"ר אליה מזרחי ז"ל וכל גדולי הדור במי שהיה נוהג כן ואח"כ ראיתי מי שהיה אומר שבספר הפליאה יש לנהוג שבספרים מדוייקים מהזוהר נמצא כדבריו וזה טעות גמור שבשלשה מקומות שכתבתי שהביאו שלשה תיבות הללו בכולן כתוב בסיגנון אחד ה' אלהיכם אמת וכ"ה בכל הנסחאות שראינו ושמענו וכ"כ ג"כ הרב רבי דוד אבודרהם והביא מאמר זה שבמדרש רות וכתב בו שחוזר ה' אלהיכם אמת וכן נוהגין העולם לכן כל המשנה ידו על התחתונה וגוערין בו ומבטלין את דבריו ומקיימין מנהג אבותינו שהוא ע"פ ס' הזוהר והם שקבעו מנהג זה ודאי דקדקו בדבר ומצאו שזהו אמת ויציב (ג): כתב ר"ע וצריך להפסיק

הע"ג דהוא על סוף ברכת הבוחר מ"מ עכשיו צריך ג"כ לכוין על מ"ש בפרק כל כתבי מאי אמן אל מלך נאמן וא"כ באמרו אמן מכוין שתים א' על האמנת הברכה שבירך הש"ץ הבוחר שמחזיק ברכתו שמאמין בה שכך הוא כאשר בירך שנית מכוין ע"ש אמן שהוא רומז עליו ית' שהוא "אל "מלך "נאמן וא"כ אומר בפירוש אל מלך נאמן ובאלו ד' תיבות משלים מה שחסר וכך היה מנהג כל ישראל בילדותי על פי הסדורים שבידינו מאבותינו ועל פי הרוקח שכתב מנהג בישיבה אמן אל מלך נאמן וכו' עד כנגד אבריו של אדם ועכשיו נתבטל ע"י ספר התיקונים והזוהר שכתב שם שמשלימי' במה שחוזר הש"ץ בקול רם ואומר ה' אלהיכם אמת ותופסים עיקר דלעולם ועד הוא שתי תיבות ולא חסרו אלא ג' תיבות ועיין בב"י האריך בזה ועיין בהגהת ש"ע מחלק בין יחיד לצבור:

כתב ר"ע וצריך להפסיק בין תיבה לתיבה כו' נראה דר"ל שלא יאמר התיבות במרוצה אלא במתון מתון כאילו מונה מעות אחת אחת והא דצריך ליתן ריוח בין הדבקים ענין אחר הוא והוא שלא יאמר על לבבך בנשימה אחת אלא על בנשימה בפני עצמה ולבבך בנשימה בפני עצמה וזהו הריוח שנותן בין נשימה לנשימה אבל שאר תיבות יכול לומר בנשימה אחת רק שיפסיק בין תיבה לתיבה: ולריך

דרכי משה

סא (א) ול"נ הטעם דט"ו ווי"ן בענין יותר נאות וזה כי ט"ו ווי"ן עולה למנין צ' והקריאה היא נחשבת לא' הרי צ"א כמנין אמן וכמנין שם בן ד' אותיות בכתיבתו וקריאתו והנה הוא ידוד אדני אמן והם בעצמו הג' מלות של ה' אלהיכם אמת כמבואר ליודעי טעם השמות כן נ"ל וכן כתבתי ביסודי ספרי הקבלה שלי בעזרת האל: (ב) וכתב בתא"ו נ"ג ח"ב דיחיד שאומר בלחש ה' אלהיכם אמת לא יחזור שנית לומר אמת עם החזן דהוי כאילו אמר ב"פ שמע דמשתקים אותו עכ"ל ואפשר דאם חוזר כל הג' תיבות לית לן בה וכן ראיתי רבי' נוהגים: (ג) ונראה לי דאם אדם קורא ק"ש עם הציבור לא יאמר אל מלך נאמן רק יענה אמן אברכה שקודם ק"ש ויכוין בה אלו הג' מלות דהיינו אמ"נ ויסמוך עצמו על מה שהש"ץ חוזר ואומר ה' אלהיכם אמת שבזו ישלים מנין רמ"ח אבל אם קורא ק"ש ביחיד דלא ישלים המנין ואע"ג דיכוין בט"ו ווי"ן מ"מ קורא לו בזוהר מעוות לא יוכל לתקון וגו' ע"כ יאמר בתחלה אל מלך נאמן כמו שנהג מהרי"ק וכתב האגור דכן נהגו באשכנז וצרפת כן נ"ל למעשה: (ד) ומצאתי כתוב בשם ספר על הכל שחבר תלמיד מוהר"מ כתב בשם מוהר"ם שצריך להפסיק ג' הפסקות במקרא זה א' בין ישראל לה' שלא ישתמע שישראל הוא השם והתוספת פרק מקום שנהגו פירשו טעם אחר ע"ש ועוד צריך להפסיק בין ה' אלהינו לה' אחד כי היכי דלישתמע ה' שהוא אלהינו הוא ה' אחד א"כ הפסוק נחלק לג' חלקים והם ג' הפסקות וכן מורה ע"ז טעם הניקוד בפסוק שמע שיש פסיק בין ישראל לה' ובין אלהינו לה' עכ"ל

פרישה

(ג) אלא שחסר ארבע. ו"ל ב"י זה אינו מדוקדק שהרי אינם חסרים אלא ג' תיבות שבשמע ובשכמל"ו יש י"ב תיבות ומוהבת על ובשעריך מ"ב ומוהיה אם שמוע עד כימי השמים על הארץ קכ"ב ובפ' ציצית ס"ט הרי רמ"ה נמצא שלא חסרו אלא ג' ובאל מלך נאמן סגי והאומרי' אמן הוא על סוף ברכת הבוחר וכ"כ במנהיג וכ"כ באגור בשם רוקח עכ"ל וכ"כ רא"ש בהגהותיו. כתב במדרש הנעלם אמר ר' יוחנן בן נורי ור' יוסי בן דורמסקי' משמיה דר"ע חסידים הראשונים תקנו ק"ש כנגד עשרת הדברות וכנגד מנין איברי האדם והא חסרו מהם ג' למנין האברים תקנו שיהא הש"ץ חוזר ומשלים אותם ומאי ניהו ה' אלהיכם אמת. בתפלה תקנו ג' ברכות הראשונות וג' ברכות האחרונות. בק"ש ג' שמות בראשונה ה' אלהינו ה' אחד. ג' שמות באחרונה ה' אלהיכם אמת. וכל האומר ק"ש בכה"ג בידוע שאינו ניזוק כל אותו היום וכל האומר ק"ש שלא עם הצבור אינו משלים אבריו מפני שחסרו הג' תיבות שש"ץ חוזר מאי תקנתיה יכוין בט"ו ווי"ן דבאמת ויציב וכו' ושמעתי שענין הכונה בט"ו ווי"ן היא לפי שט"ו פעמים ו' עולה צ' ושם הסוי"ה עולה כ"ו ועם ד' אותיותיו עולה ל"ד וג' פעמים שלשים עולה צ' הרי שמתכוין בט"ו ווי"ן לג' שמות. (ובהגה"ת רמ"א בש"ע הביא עוד ט"א ע"ש) ומצאתי כתוב בספר הפליאה שש"ץ חוזר אני ה' אלהיכם והיה במצרים מי שהיה נוהג כדבריו וגערו הנגיד הגדול כמהר"ר יצחק כהן ז"ל ומורי הרב הגדול מהרר"י בי רב ז"ל וכל גדולי הדור הנמצאים בעת ההיא וגם בקונסטנטינא גער הרב מהר"ר אליה מזרחי ז"ל וכל גדולי הדור במי שהיה נוהג ואמר כך ראיתי מי שהיה אומר שכספר הפליאה יש לנהוג שבספרי' מדוייקים מהזוהר נמצא כדבריו וזה טעות גמור שבג' מקומות שהביא ג' תיבות אלו בכולן כ' בסגנון א' ה' אלהיכם אמת וכן הוא בכל הנוסחאות שראינו ושמענו וכ"כ ג"כ הר"ר אבודרהם והביא מאמר זה שבמדרש רות וכתוב בו שחוזר ה' אלהיכם אמת. וכן נוהגין העולם לכן כל המשנה ידו על התחתונה וגוערין בו ומבטלין את דבריו ומקיימין מנהג אבותינו שהוא ע"פ ספר הזוהר והם שקבעו מנהג זה ודאי דקדקו בדבר ומצאו שזהו אמת ויציב עכ"ל ב"י: מפורש

חדושי הגהות

ב בגמ' שלפנינו איתא רבה וכן לקמן ההוא דנחית לקמיה דרבה שמעי' רבה אבל הרי"ף ורא"ש גורסין בכל ענין זה רבא: גירסת

(ד) מפורש בירושלמי שלא היו מפסיקין בין תיבה לתיבה (ה) וצריך להאריך בד' דאחד שיעור שיחשוב בלבו שהקב"ה הוא יחיד בעולמו למעלה ולמטה ובד' רוחות העולם ויש נוהגין להטות הראש כפי המחשבה מעלה ומטה ולד' רוחות ויש מפקפקין בדבר משום הא דתניא הקורא את שמע לא יקרוץ בעיניו ולא ירמוז בשפתיו וא"א הרא"ש ז"ל היה אומר שאין לחוש דהתם הקריצה והרמיזה לצורך ד"א ומבטלין הכוונה אבל הכא הרמיזה היא צורך הכוונה וגורמת אותה ירושלמי אמר רב נחמן בר יצחק (ו) ובלבד שידגיש בדלי"ת שלא תהא כרי"ש ונמצא מחרף ולא יחטוף בחי"ת (ז) שלא ימהר בה לקרותה בחטף שאין פירוש משמעותה בחטף שום דבר ולא יאריך באל"ף שלא יהא נראה כאי חד (ח) יש מפרשי' מדקאמר ובלבד שלא יחטוף בחי"ת אלמא שצריך להאריך בה כשיעור שיחשוב בלבו שהוא יחיד בשמים ובארץ (ה) ובדלי"ת יחשוב שהוא יחיד בד' רוחות. (ט) וראייתם ממנחות דקאמר התם חטריה לגגיה דחי"ת להודיע שהוא חי וברומו של עולם ובד' להמליכו בד' הרוחות כנגד הדל"ת: האומר שמע שמע פירוש שני פעמים משתקין אותו שנראה כשתי רשויות ואיתמר בירושלמי דווקא בצבור אבל ביחיד שרי ונראה שאין לחלק דבגמרא דידן אינו מחלק והא דתניא האומר שמע שמע הרי זה מגונה ומשמע אבל שתוקי לא משתקין ליה ומשני בגמרא הא דאמר פסוקא וכפליה והא דאמר מלה וכפלה [א] ופירש"י (י) כשכופל הפסוק משתקין אותו דמיחזי כשתי

וצריך להאריך בד' דאחד פי' כשידגיש בדלי"ת יאריך בנשימת הרוח שמוציא מפיו שיעור שיחשוב בלבו כו' ולא כאותן המאריכין בד' כנקוד' הציר"י תחת הדלי"ת ומפסידין הכוונה וכך קבלתי ממורי החסיד הרב הגדול מהר"ש ז"ל מלובלין: **ולא** יאריך באל"ף שלא יהא נראה כאי חד פי' דא"כ מפסיד הכוונה ובאשיר"י כתוב שלא יהא נראה אין חד: **י"מ** מדקאמר ובלבד שלא יחטוף חי"ת וכו' פי' הי"מ לא היו תופסים הפירוש שכתב רבינו שלא ימהר בה לקרותה בחט"ף שאין פי' משמעותה בחט"ף שום דבר דא"כ למה הזכירו בחי"ת דאחד יותר מה' דוהשתחויתם וחי"ת דוחרה אלא פי' לא יחטוף בחי"ת הוא לא ימהר בקריאת החי"ת ולפיכך קשיא להו למה לא ימהר ופירשו שהוא לפי שצריך להאריך בה כשיעור וכו':

האומר שמע שמע כו' בפרק אין עומדין סוף (דף ל"ג) ותו איתא התם א"ל רב פפא לאביי ודילמא מעיקר' לא כוין דעתיה ולבסוף כוין דעתיה א"ל חברותא כלפי שמיא מי איכא אי לא כוין דעתיה מעיקרא מחינן ליה במרזפתא דנפחא עד דמכוין דעתיה אלמא דהך דשמע שמע משתקין אותו אפילו אי לא כוין דעתיה מעיקרא מיהו נראה דוקא באומר שמע שמע בקול רם משום דנראה לשומעים כשתי רשויות אבל בלחש יכול לומר פעם שנייה אי לא כוין דעתיה בראשונה ואף חייב לחזור ולומר פסוק ראשון בכונה כיון דאינו יוצא י"ח ק"ש בראשונה דלא כוין דעתיה וכדלקמן בסימן ס"ג וכן משמע הלשון שאמר האומר שמע שמע משתקין אותו דאלמא בדכפליה בקול רם ונראה לשומעים כב' רשויות משתקין אותו אבל בלחש חייב לחזור ולומר אי לא כוין דעתו בראשונה וכך כתב בספר חסידים סימן י"ח ולפ"ז נראה דהירושלמי דמחלק בין צבור ליחיד והתוספות שם הביאוהו הוא עיקר דכיון דאיסור' ליכא אלא משום דנראה לשומעים כב' רשויות ולכן משתיקין אותו השומעים א"כ כשמתפלל ביחיד דליכא שומעים אפילו בקול רם יכול לומר שמע שמע אי לא כוין דעתיה מעיקרא ומה שהשיג רבינו ואמר ונראה שאין לחלק דבגמרא דידן אינו מחלק עכ"ל אינו כלום דמדקאמר משתקין אותו אלמא דמיירי דאינו מתפלל ביחיד אלא ברבים והשומעים אותו אומרים שמע ומשתיקין אותו והכי נקטינן ודלא כרבינו והש"ע שנמשך אחריו ולא כתב החלוק בין יחיד לצבור ולא כתב גם החלוק בין אמרו בקול רם לאומרו בלחש אלא כדפי' עיקר מיהו ביחיד נמי לא שרי אלא כשמתפלל ביחיד וליכא שומעין אותו אומר שמע שמע ב' פעמים בקול רם אבל בדאיכא שומעין אסור אפילו כשמתפלל ביחיד כדפי'. ומה שנהגו לומר במקצת מדינות וקהילות שמע שמע בסליחות באשמורת הבוקר וכן בנעילה ביה"כ התו' לשם וכן הרבה גדולים כתבו דלא יפה הם עושים ורבינו בשם ר"י כתב שצריך לשתק אותם והוא תימה גדולה דמשמעות הסוגיא פרק אין עומדין משמע דדוקא ביחיד האומר לבדו בפני רבים שמע שמע משתקין אותו משום דמחזי כב' רשויות וכדפי' אבל כשכל הצבור אומרי' שמע שמע לעורר כל ישראל על ייחוד שמו יתעלה ואומרים אותו ג' פעמים באם לא כוין דעתיה בראשונה יכוין דעתו בשנייה ואי לא כוין בשנייה יכוין בפעם שלישי אי נמי אומרים אותו ג' פעמים להראות דתלתא זימני הוי חזקה שאנו מוחזקין בייחוד שמו ית' שלזאת הכונה אנו אומרים אותו ביה"כ בנעילה ובאשמור' הבוקר ג"כ תקנוהו בסליחה על הגזירות והשמדות שהיו מקדשים השם ואומרים בקול רם שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ומזכירין אותן הגזירות בסליחות לתקוע בלב כל ישראל שימסור נפשו על קדושת שמו יתעלה טוב הדבר מאוד ועל זה וכיוצא בזה לא אמרו חכמים שלא לומר שמע שמע ועל כן אין לשום חכם וגדול לבטל המנהג במקומות ומדינות שנהגו כן ודלא כמ"ש ב"י כאן ופסק כך בש"ע ללמד אותם שלא יאמרוהו:

ואומרים

להפסיק בין תיבה לתיבה דעל ההיא דאנשי יריחו כורכין את שמע שלא ברצון חכמים מפרש בירושלמי שלא היו מפסיקין בין תיבה לתיבה כן כתב בקצת ספרי רבינו וכן נראה שהיה גורס רבינו הגדול מהרי"א ז"ל וכתב ע"ז הירושלמי הזה נראה שאינו מסכים עם גמרא שלנו שבגמ' (ברכות טו:) לא אמרו אלא צריך שיתן ריוח בין הדבקים כגון על לבבך וכו' אלא שי"ל שהוא יותר הפסק ממה שאמר בכאן שמפסיק בין תיבה לתיבה ע"כ:

וצריך להאריך בדלי"ת דאחד וכולי בריש פרק היה קורא (יג) תניא סומכוס אומר כל המאריך באחד מאריכין לו ימיו ושנותיו ואמר רב אחא בר יעקב ובדלי"ת אמר רב אשי ובלבד שלא יחטוף בחי"ת רבי ירמיה הוה יתיב קמיה ג דר' חזייה דהוה מאריך טובא אמר ליה כיון דאמליכתי' למעלה למטה ולארבע רוחות תו לא צריכת. ופירש רש"י ובדלי"ת · ולא בחי"ת דכל כמה דאמר אח בלא דלי"ת לא משתמע מידי ומה בצע בהארכתו אבל בדלי"ת יאריך עד כשיעור שיעשנו יחיד בשמים ובארץ ובארבע רוחות: ובלבד שלא יחטוף בחי"ת · בשביל אריכות הדלי"ת לא ימהר בקריאתה שלא יקראנה בחטף בלא פתח ואין זה כלום: דאמליכתיה למעלה וכו'. שהארכת שיעור שתחשוב בלבך ה' אחד בשמים ובארץ ובד' רוחות וכתבו תלמידי ה"ר יונה אומרים רבני צרפת דמכאן נראה שצריך להאריך מעט בחי"ת כשיעור שימליכהו בשמים ובארץ ובדלי"ת יאריך גם כן כשיעור שימליכהו בארבע רוחות העולם והכי משמע במנחות (כט:) דאמר התם חטריה לגגיה דחי"ת כלומר חי הוא ברומו של עולם כלומר עושין כמו תג למעלה באמצע הגג להודיע שהוא חי ושהוא ברומו של עולם מושל על הכל נראה שצריך בקריאה להמליכו בחי"ת בשמים ובארץ להודיע שהוא חי ברומו של עולם ובדלי"ת להמליכו בארבע רוחות העולם כנגד הדלית וי"א שבשעה שמאריך ימליך אותו במחשבה ודיו וי"א שירמוז בעיניו בשעה שממליכו בשמים ובארץ ובד' רוחות העול' ולזה נוטה דעת מורי מדאמרינן בגמר' (שם יג:) דרבי כשהיה לומד לתלמידיו לא היה רוצה להפסיק אלא היה מעביר ידיו ע"ג עיניו וקורא שמע ישראל וכו' וחוזר ושונה ומה שהיה מעביר ידיו ע"ג פניו היה מפני שלא יראו הרמיזות שהיה עושה לכל צד דהכי איתא בגמרא א"ל רב לרבי חייא לא חזינא לרבי דמקבל עליה עול מלכות שמים א"ל בר פחתי בשעה שמעביר ידיו ע"ג עיניו מקבל עליו עול מלכות שמים עכ"ל והרא"ש כ' דאין ראיה משם שלפי שהיה יושב בתוך הצבור היה מעביר ידיו על גבי עיניו כדי שיוכל לכוין ואע"פ שכתב הרא"ש כן כתב רבינו דמ"מ היה אומר שאין בזה משום לא יקרוץ ולא ירמוז:

כתב סמ"ק צריך לכוין באל"ף שהוא אחד ובחי"ת שהוא יחיד בז' רקיעים ובארץ הרי ח' והדלי"ת רמז לד' רוחות ולעתיד יאמרו כל העולם שהוא אחד:

ירושלמי בפ"ב אמר רב נחמן בר יצחק ובלבד שידגיש בדלית וכו' ונראה שעל פי זה הירושלמי נוהגים העולם להדגיש הדלי"ת יותר מדאי ואין צורך אלא כל שמדגיש בה קצת סגי דתו לא דמיא לרי"ש:

ולא יחטוף בחי"ת וכו' כבר נתבאר בסמוך: **ולא** יאריך באל"ף וכו' כן כתב הרא"ש בר"פ היה קורא והוא בירושלמי: **ויש** מפרשים מדקאמר ובלבד שלא יחטוף בחי"ת אלמא שצריך להאריך בה וכו' כ"כ זה בסמוך בשם ה"ר יונה:

האומר שמע שמע פי' ב"פ משתקין אותו וכו' בס"פ אין עומדין (לג:) תנן האומר מודים מודים משתקין אותו ובגמרא אמר ר' זירא כל האומר שמע שמע כאומר מודים מודים דמי מיתיבי הקורא את שמע וכופלו הרי זה מגונה מגונה הוא דהוי שתוקי לא משתקינן ליה ל"ק הא דאמר מילתא מילתא ותני לה הא דאמר פסוקא פסיקא ותני ליה ופירש"י מילתא מילתא ותני לה · תיבה תיבה חוזר ושונה מגונה הוי שתוקי לא משתקין ליה שאין זה דומה למקבל עליו שתי מלכיות אלא למתלוצץ אמר פסוק שלם ותני ליה משתקין ליה דמחזי כשתי רשויות והתוספות כתבו שבה"ג ובפר"ח מפרשין איפכא פסוקא פסוקא אין משתקין אותו מיהו מגונה הוי אך לשון התלמוד לא משמע כפי' עכ"ל: והרי"ף כתב כפי' ה"ג ור"ח וכן כתב הרמב"ם בפ"ב מהל' ק"ש ונכון ליזהר מלכפול מילתא ולא פסוקא:

כתב הכלבו ודוקא בפסוק ראשון אבל מכאן ואילך אין לחוש וכ"כ סמ"ק בסימן ק"ד: **כתוב** באהל מועד האומר אמן אמן כאומר שמע שמע ד ואיני יודע מכוין לו ועוד דהא קרא כתיב אמן ואמן ואע"ג דהתם כתיב באמן תניא דאפי' בלא וי"ו נמי אין קפיד' אי אמר אמן אמן תרי זימני:

ואם

דרכי משה

עכ"ל: (ה) משמע מדברי רבינו שכל זה יחשוב בחי"ת אבל בסמ"ק כתב צריך לכוין באל"ף שהוא א' ובחי"ת שהוא יחיד בשבעה רקיעים ובארץ הרי ח' והדל"ת רמז לד' רוחות

דרישה

ס' סא [א] **ופרש"י** כשכופל הפסוק משתקין אותו כתב ב"י ז"ל בפרק אין עומדין כתב ר' יונה דלפי' רש"י קשה מה שנהגו לכפול בסליחות פסוק שמע ישראל אלא שאומרים שכיון שמנהג אבותיהם בידיהם מכמה שנים ואומרים אותו כל הקהל מוכח מילתא שאין עושים לכוונת שתי רשויות ולא חיישינן להכי עכ"ל. ומה שטען להתיר מטעם שאומרים אותו כל הקהל ק' בעיני דבירושלמי שכתב רבינו בסמוך משמע איפכא דקאמר דבצבור דוקא חששו לב' רשויות וכיון שכן כל שאומרים אותו הקהל איכא למיחש טפי ושמא י"ל דהתם כשאומר אותו יחיד בצבור אבל כשהקהל כולו אומרים אותו ליכא למיחש למידי עכ"ל ב"י · ולי נראה דהא והא כשהקהל כולו אומרים אותו · ושאני גבי סליחות שכל הקהל אומרים אותו בפעם אחד בקול רם להכי ליכא למיחש לב' רשויות שהרי כולם כאחד פותחים ועונים נראה לעין כל שלבם ועינם לאביהם שבשמים אל אחד · והיא דירושלמי שאוסר בצבור בשכל א' וא' אומר לעצמו ודו"ק:

ונקראת

פרישה

(ד) **מפורש** בירושלמי שלא היו מפסיקין בין תיבה כו' כתב מהרר"י אבוהב נראה שאין זה הירושלמי מוסכם עם גמרא שלנו שבגמרא לא אמרו אלא שצריך שיתן ריוח בין הדבקים כגון על לבבך וכו' אלא שי"ל שהוא יותר הפסק ממה שאמר בכאן שמפסיק בין תיבה לתיבה עד כאן:

(ה) **וצריך** להאריך בד' דאחד בריש פ' היה קורא ופירש"י בדלי"ת ולא בחי"ת דכל מה דאמר אח בלא דלי"ת לא משתמע מידי ומה בצע בהארכתו אבל בד' יאריך עד שיעור שיעשה יחיד כו':

(ו) **ובלבד** שידגיש בד' · ונראה שע"פ זה הירושלמי נוהגין העולם להדגיש הדלי"ת יותר מדאי ואין צורך אלא כל שמדגיש בה קצת סגי כדי דלא דמיא לרי"ש:

(ז) **שלא** ימהר בה לקרותה בחט"ף נראה פי' שלא יקראנה בחטיפה ומרוצה דבחטיפה אין משמעותיה כלום · וזהו שסיים רבינו וכתב י"מ מדקאמר שלא יחטוף בח' כו' דמשמע שפי' ל' יחטוף בחטיפה ולא כיון שלא יקראנה בחטף פת"ח וז"ל רש"י שלא יחטוף בחי"ת שלא ימהר בקריאת החי"ת בשביל אריכות הדלי"ת פן יקרא אותו בחטף בלא פתח ולא זה כלום עכ"ל ומלשון רש"י משמע שפי' חט"ף מלשון חטף פת"ח וגם מלשון רבינו קצת דייקי הכי מדכתב לקרות בחטף ונראה דהדא באידך תליא דאם קורין אותה בחטף פתח או נקראת בחטיפין במרוצה יותר משנקראת בפת"ח ר"ל קמ"ץ שנקרא פת"ח וק"ל:

(ח) י"מ מדקאמר שלא יחטוף בחי"ת אלמא כו' דברי ר' יונה הם ור"ל כיון שהזהירו שלא יקרא החי"ת בחטיפה ובמהירות ש"מ שצריך להאריך בה כו' ובדל"ת יאריך כ"כ שיחשוב שהוא יחיד בד' רוחות כו': (ט) **וראייתם** ממנחות כו' חי וברומו של עולם כו' וביאר שם ר' יונה בלשונו וז"ל כלומר עושין תגא קטפא למעלה באמצע החי"ת להודיע שהוא חי ומושל ברומו של עולם על כל ואם כן צריך גם כן בקריאתה להמליכו בשמים ובארץ להודיע שהוא חי וברומו של עולם עכ"ל · וז"ל סמ"ק יכוין באלף שהוא אחד ובחי"ת שהוא יחיד בז' רקיעים ובארץ הרי ח' והד' רמז לד' רוחות · לעתיד יאמרו כל עולם שהוא אחד עכ"ל: (י) **בשכופל** הפסוק משתקין כו' וכן משמע מהתוספות ורא"ש דס"ל כן · וכתב הרא"ש דלפרש"י אותם בני אדם

האומרים

חדושי הגהות

ג גירסת הרי"ף ורא"ש דרבי חייא בר אבא ולענ"ד הוא הנכון דהא רבי ירמיה חבירו של רבי זירא ורבי זירא תלמיד דרב יהודה הוי כמ"ש התוספות בחולין (יג:) ד"ה בעי מיניה והוא היה זמן רב אחר רבי והיאך שייך למימר יתיב קמיה דמשמע דתלמידו הוי אבל אי גרסינן רבי חייא בר אבא א"ש דרבי חייא בר אבא היה תלמיד דרבי יוחנן כדאיתא בברכות (לח:) רחב"א דייק וגמר כו' ובאותו זמן היה גם רבי זירא כדמשמע התם: ד הפר"ח הביא בשם הירושלמי דמגלה (פ"ב וצ"ל) פ"ד על מתני' דמודים מודים משתקין

אותו

ואם כופל כל הפרשה אין לחוש כן כתוב בסמ"ק וז"ל ואם כפל כל הפרשה כולה אין להקפיד כדאשכחן דר' זירא קרי והדר קרי ובהגהות מיימונית פ"ב מה' ק"ש אבל אם קרא כל הפרשה וחזר וקראה מזה לא דיבר כלום ובירושלמי יש ר' זעירא קרא וחזר וקרא ושמא התם דילמא דוקא על מטתו שרי ובמקום אחר מצאתי בירושלמי זאת אומרת בצבור אבל ביחיד מותר כה"ג עכ"ל וכן כתב סמ"ג והה"ר מנוח כתב וה"ה שאם כפל כל הפרשה שמשתקין אותו ורבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל כתב וז"ל כתב בה"ג דוקא על מטתו יכול לכפול כל הפרש' אבל במקום אחר לא אבל הרב אמר שהדין שוה בהם אבל עכ"פ צריך לחוש אפי' בהכפל הפרשה שמי יאמר לנו שמה שהיה כופל כל הפרשה ר"ל אפילו פסוק ראשון שמא מה שהיה חוזר וקורא הוא מפסוק ראשון ואילך עכ"ל וראוי לחוש לדבריו׃

וכתב ר"י שצריך לשתק אותם שאומרים באשמורו' שמע שמע התוספות כתבו בפרק אין עומדין (לד׃) אותם בני אדם שאומרים ב' או ג"פ שמע ישראל בי"ה משתקין אותם לפר"י ולפר"ח מגונה מיהא הוי או שמא אין לחוש רק בשקורא ק"ש בעונתה ומקבל עליו עול מלכות שמים ומ"מ טוב שלא לומר ע"כ והרא"ש כתב על פירש"י ולפיכך אותם בני אדם שאומרים בי"ה אחר סיום תפלת נעילה כ"פ או ג' שמע ישראל משתקין אותם דמחזי כשתי רשויות עכ"ל וה"ר יונה כתב דלפי פירש"י קשה מה שנהגו לכפול בסליחות פסוק של שמע ישראל אלא שאומרים שכיון שמנהג אבותיהם בידיהם מכמה שנים ואומרים אותו כל הקהל מוכח מלתא שאינם עושים לכוונת שתי רשויות ולא חיישינן להכי עכ"ל ומה שטען

כשתי רשויות (יח) אבל כשכופל המלה אין משתקין אותו אבל הוא מגונה ורב אלפס פיר' בהפך כשכופל המלה משתקין אותו וצריך לחוש לדברי שניהם ואם כופל כל הפרשה אין לחוש (יב) וכתב ר"י שצריך לשתק אותם שאומרים באשמורות שמע שמע׃ ואומרים בשכמל"ו אע"פ שאינו מן הפרשה משום הא דאיתמר בפסחים בפ' מקום שנהגו (נו׃) כשקרא יעקב לבניו בקש לגלות להם הקץ ונסתלקה ממנו שכינה אמר שמא יש בכם שאינו הגון (יג) פתחו כולם ואמרו שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד פתח הזקן ואמר בשכמל"ו ואמרינן נמי התם היכי ניעביד נימריה לא אמריה משה לא נימריה (יד) הא אמריה יעקב (טו) תקנו לומר אותו בחשאי (טז) ע"כ נוהגין לאומרו (אותו) בחשאי אפילו במקומות שנוהגין לקרות כולה בקול רם (יז) וצריך להפסיק מעט בין לעולם ועד לואהבת וכן צריך להפסיק בין היום לעל לבבך שלא יהא נראה היום ולא למחר (יח) ומהאי טעמא נמי צריך להפסיק בין אשר אנכי מצוה אתכם היום ובין לאהבה ירושלמי צריך להפסיק בין נשבע לה' כדי להטעים יפה העי"ן שלא יהא נראה כה"י (יט) וצריך להתיז זיי"ן דלמען תזכרו דלא לישתמע תשקרו או תשכרו והוי כעבדים המשמשים את הרב ע"מ לקבל פרס והראב"ד הוסיף זיי"ן דוזכרתם דלא לשתמע כסמך וידגיש יו"ד דשמע ישראל שלא תבלע (כ) וכן היו"ד דוהיו דלא לשתמע והא"ו וצריך ליתן ריוח בין וחרה אף דלא לשתמע וחרף וצריך ליתן ריוח בין תיבה שתחלתה כסוף האות שלפניה (כא) כגון בכל לבבך על לבבכם בכל לבבכם עשב בשדך ואבדתם מהרה הכנף פתיל אתכם מארץ וצריך ליזהר בכל אל"ף שאחר מ"ם להפסיק כגון ולמדתם אותם שאם אינו מפסיק נראה בקורא מותם ושמתם את וראיתם אותו וקשרתם אותם (כב) ולא בק"ש בלבד אלא אף בפסוקי דזמרה ובתפלה כמו ספרו בגוים את כבודו שבחי ירושלים את ותקם את ויראו העם את וממליכים את וכתב הרמב"ם ז"ל צריך לדקדק שלא ירפה החזק ולא יחזק הרפה ולא יניח הנד ולא יניד הנח

ואומרים בשכמל"ו וכו' כתב בשלטי הגבורים פרק היה קור' בשם ר' ישעיה אחרון ז"ל ונראה בעיני שאם לא אמרו אין מחזירין אותו עכ"ל וטעמו דק"ש דאורייתא לא יצא י"ח אם לא אמרו אבל בשכמל"ו איננה אלא תקנה כיון דאמרה יעקב הלכך אין מחזירין אותו׃

וצריך להפסיק מעט בין לעולם ועד לואהבת טעמו דעד לעולם ועד הוא קבלת עול מלכות שמים ופסוק ואהבת הוא לשון ציווי לקיים מצות ואהבת ומשום הכי לא אמר להפסיק בין ה' אחד לבשכמל"ו אע"ג דלא אמרו משה בתורה אלא כיון שגם זה הוא מכלל קבלת מלכות שמים אין להפסיק כלום בין זה לזה׃

וכתב

להתיר מטעם שאומרים אותו כל הקהל קשה בעיני דבירושלמי שכתב רבינו בסמוך משמע איפכא דקאמר דבציבור דוקא חששו לשתי רשויות וא"כ כל שאומרים אותו הקהל איכא למיחש טפי ושמא י"ל דהתם כשאומר אותו יחיד בצבור אבל כשהקהל כולו אומרים אותו ה ליכא למיחש למידי ולענין הלכה נקטינן כהך רבוותא דאסרי׃

ולענין ה' הוא האלהים כתבו שם התוס' מה שאומרים אותו ז"פ בי"ה וביום ערבה כנגד ז' רקיעים משבחים לבורא שהוא דר למעלה משבעה מנהג כשר הוא וגם מצינו בקרא (מלכים א' י"ח) ב"פ ה' הוא האלהים גבי אליהו וכן כתבו ה"ר יונה והרא"ש ז"ל׃

וצריך להפסיק מעט בין לעולם ועד לואהבת בס"פ מקום שנהגו (נו׃) אהא דתנן שאנשי יריחו היו כורכין את שמע שלא כרצון חכמים אמרינן בברייתא בגמרא כיצד היו כורכין אומר שמע ישראל וכו' ולא היו מפסיקין דברי רבי מאיר ר' יהודה אומר מפסיקין היו אלא שלא היו אומרים בשכמל"ו ופירש"י ולא היו מפסיקין בין אחד לואהבת אף על פי שצריך להאריך באחד ולהפסיק בין קבלת מלכות שמים לדברים אחרים שכל אחד מקבל עליו ואומר אחד הוא אלהינו בפסוק ראשון ופסוק שני ל' צוואה הוא ופי' ה"ר יונה דבריו בפרק היה קורא דלר"מ לא היו מפסיקין כלל בין אחד ובין ואהבת שלא היו אומרים בשכמל"ו וגם לא היו מאריכים בדלי"ת ורבי יהודה אמר מפסיקין היו כלומר מאריכין היו בדלי"ת אלא שלא היו אומרים בשכמל"ו וסובר רבינו דמכיון דחזינן דצריך להפסיק בין קבלת מלכות שמים לדברים אחרים לדידן דאמרינן בשכמל"ו צריך להפסיק בינו לואהבת דבשכמל"ו מכלל קבלת מלכות שמים הוא והרוקח שכתב שצריך להפסיק בין ה' אחד לברוך גם סובר דברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד אינו כל כך קבלת מלכות שמים כמו פסוק ראשון (ו)׃ **וכן** צריך להפסיק בין היום לעל לבבך וכו' גם זה שם רבא אמר מפסיקין היו אלא שהיו אומרים היום על לבבך ולא אחר על לבבך׃ **ומ"ש** ומהאי טעמא נמי צריך להפסיק בין אשר אנכי מצוה אתכם היום ובין לאהבה כלומר דלא לשתמע היום לאהבה ולא למחר לאהבה׃

ירושלמי צריך להפסיק בין נשבע לה' וכו' בפרק היה קורא׃ **ומ"ש** וצריך להתיז זיי"ן של תזכרו כ"ז שם וכתב הרד"ק בספר מכלול אמרו רז"ל צריך להתיז זיי"ן של תזכרו שאם לא תחזק קריאתה תדמה קריאת הזיי"ן לקריאת הסמ"ך כי כן תכון קריאת הסמ"ך עם התי"ו הדגושה ועוד כי הזיי"ן הנחה ואחריה כף תדמה לקריאת הסמ"ך והזהירו על תזכרו ולא הזהירו על וזכרתם מפני כי תזכרו יש בו שתי עילות לדמות הזיי"ן לסמ"ך מפני התי"ו שלפניה והכ"ף שלאחריה לפיכך צריך להזהר בו יותר וזכרתם אין בו אלא עילה אחת ועי"ל כי הזהירו על תזכרו והוא הדין על וזכרתם עכ"ל׃ **ומ"ש** וידגיש יו"ד דשמע ישראל שלא תבלע וכן יוד דוהיו נזכר בדברי הראב"ד שכתב רבינו לקמן בסמוך ופשוט הוא׃ **ומ"ש** וצריך ליתן ריוח בין וחרה אף וכו' כ"כ הרא"ש בפרק הנזכר׃ **ומ"ש** וצריך ליתן ריוח בין תיבה שתחלתה כסוף האות שלפניה וכולי שם בגמר' ופירש רש"י כשהתיבה השניה מתחלת באות שתיבה שלפניה נגמרת הוא קורא אותם שתי אותיות כאות אחת אם אינו מתעסק ליתן ריוח ביניהם׃ וכתב הרד"ק בספר מכלול מה שאמרו רבותינו שצריך ליתן ריוח בין הדבקים כגון בכל לבבך בכל לבבכם לא אמרו להפסיק שלא לתת מקף בין שני הלמדי"ן כאשר הוא אלא אע"פ שיקרא' במקף יתן ריוח והבדל בלשון שידמה כי שני למדי"ן קרא כי הנה בכל הוא נקוד בקמץ מפני המקף ואם יקרא אותו בלא מקף יהיה נקוד בחולם וזה לא אמרו רבותינו ז"ל להחליף התנועות אשר נתנו למשה מסיני עכ"ל וכתבו הרב ר' דוד אבודרהם ז"ל׃ **ומ"ש** וצריך ליזהר בכל אל"ף שאחר מ"ם להפסיק וכו' כ"כ הרב רבי יונה בספר היראה׃ וכתוב בהגהות מיימונית ברא"ש פ"ב מה' ק"ש שכן נהגו׃ **ומ"ש** ולא בק"ש בלבד אלא אף בפסוקי דזמרה ובתפלה כולי כ"כ הרב רבינו יונה בספר היראה׃ והרב רבי דוד קמחי כתב שבכל עת שיקרא אדם בתורה נביאים וכתובים צריך ליזהר אבל הזהירו בק"ש והוא הדין לכל קריאה ומה שהזכירו בק"ש הוא לשתי עילות האחת מפני שיש באותם הפרשיות יחוד השם וקבלת עול מלכות שמים והאחרת שכל ישראל קוראים אותם פעמים ביום חכמים ועמי הארץ לפיכך היו צריכים להזהיר עליהם מפני עמי הארץ שאינם בקיאים בקריאה עכ"ל׃ **כתב** הרמב"ם צריך לדקדק שלא ירפה החזק וכו' ברא"ש פ"ב והראב"ד כתב לא ידעתי בנד הנח מה הפסד יש בו וכו'׃ ודברי הרמב"ם נראין כפשוטים בעיני

דרכי משה

רוחות ולעתיד יאמרו כל העולם שהוא א' עכ"ל ובמגדל עוז כתב פ"ב דהלכות ק"ש שקבל איש מפי איש מפי הגאון שכמעט יחטוף באל"ף ובחי"ת יאריך שליש וּבד' ב' שלישים והמגדל עכ"ל׃ (ו) ואבודרהם כתב כדברי הרוקח׃

פרישה

שאומרים ביה"כ אחר סיום תפלת נעילה ב' או ג' פעמים פסוק של שמע ישראל משתקין אותן דמחזי כשתי רשויות עכ"ל ולענין מה שכופלים במולאי יו"כ לומר ז"פ ה' הוא האלהים כתבו התוס' והרא"ש דהוא נגד ז' רקיעים דמשבחים לבורא שהוא למעלה מז' רקיעים ואין לחוש לשתי רשויות כיון דבקרא מצינו ב' פעמים ה' הוא האלהים גבי אליהו׃

(יא) **אבל** כשכופל המלה אין משתקין כו' ולפירש"י צ"ל דהא דאמרינן דהאי דנקית קמיה דרבא שמעיה רבא דאמר אמת אמת תרי זימני אמר כל אמת אמת תפסיה להאי ר"ל שהוא מגונה ולא שהשתיק אותו וכן משמע מפרש"י שם שפי' דהיטא של אמת תפסי' להאי ע"ש׃

(יב) **וכתב** ר"י שצריך לשתק אותן שאומרים באשמורות שמע שמע י"מ שר"ל שבשחרית כשאנו אומרים שאנו משכימים ומעריבים ואומרים בכל יום שמע כו' נגד מ"ש בוקר וערב׃ אבל בש"ע סעיף י"א כתב באשמורת בסליחות ול' באשמורת דייק הכי ועמ"ש בדרישה׃

(יג) **פתחו** כולם ואמרו שמע ישראל כו"ל כלומר כלפי אביהם יעקב שנקרא ישראל דברו כן אתה ישראל שמע אל דברינו ואל תחשידנו בכך כי ה' הוא היחיד הוא אלהי כלנו המשגיח על כל פרט ופרט והוא השם האחד ומיוחד׃ וכשראה יעקב נתן הודאה למלכותו יתברך שאין פסול במשפחתו וזהו בשכמל"ו׃

(יד) **הא** אמריה יעקב כמ"ש בסמוך שקיבל עליו עול מלכות שמים ונתן הודאה לכבודו וגם אנו בק"ש מקבלים עול כבוד מלכותו לכן יש לנו לאמרו׃

(טו) **תיקנו** לומר אותו בחשאי ע"ל סי' תרי"ט כתב רבינו קצת טעם אחר בזה ושם באורתי דלא תקשה למה הביא רבינו שני מדרשים שוים וכתבתי שם דמדא באידך תליא עיין שם׃

(טז) **ע"כ** נוהגין לומר אותו בחשאי אע"ג דאמרינן פסוק של שמע בקול רם כדי לעורר הכוונה כדלעיל׃ וזה כמי מקבלת עול מלכותו הוא אפ"ה לא כימא אותו בקול רם אלא בחשאי׃

(יז) **וצריך** להפסיק מעט בין לעולם ועד לואהבת כו'׃ בס"פ מקום שנהגו על הא דתנן אנשי יריחו היו כורכין את שמע שלא ברצון חכמים׃ אמרינן בגמרא כיצד היו כורכין אומרי' שמע ישראל כו' ולא היו מפסיקין דברי ר"מ ר"י אומר מפסיקין היו אלא שלא היו אומרים בשכמל"ו ופירש"י ולא היו מפסיקין בין אחד לואהבת [ר"ל גם ר"מ ס"ל שלא היו אומרים בשכמל"ו אלא שגם זה עשו שלא האריכו כלל בד' פי' שם רש"י מה שהיו כורכין שלא ברצון חכמים אבל לא מיחו בידן וכתב רש"י אע"פ שלא הפסיקו כלל אפ"ה לא מיחו] ואע"פ שצריך להאריך באחד ולהפסיק בין קבלת מלכות שמים לדברים אחרים שכל אחד מקבל עליו ואומר אחד הוא אלהינו בפסוק ראשון ופסוק שני ל' צוואה הוא עכ"ל וסובר רבינו דכיון דחזינן דצריך להפסיק בין קבלת מלכות שמים לדברים אחרים לדידן דאמרינן בשכמל"ו צריך להפסיק בינו לואהבת דבשכמל"ו מכלל קבלת מלכות שמים הוא והרוקח שכתב שצריך להפסיק בין ה' אחד לבשכמל"ו סובר דבשכמ"ו אינו כ"כ קבלת מלכות שמים כמו פסוק ראשון ב"י׃ ולקמן ריש סי' פ"ו כתב ב"י דמאן ס"ל דבשכמל"ו הוה קבלת מלכות שמים ולכן אין להפסיק כלל בין שמע לברוך ע"ש בב"י וע"ל סי' ס"ו׃

(יח) **ומה"ט** נמי צריך להפסיק כו' פי' דלא לישתמע היום לאהבה ולא למחר לאהבה׃

(יט) **וצריך** להתי"ז זיי"ן דלמען תזכרו כו' כתב הרד"ק בספר מכלול הזהירו על זה שאם לא תחזק קריאתה תדמה קריאת הזיי"ן לקריאת הסמ"ך כי כן תיקון קריאת הסמ"ך עם התי"ו הדגושה ועוד כי הזיי"ן הנחה ואחריה כ"ף תדמה לקריאת הסמ"ך ולכן הזהירו על תזכרו ולא הזהירו על וזכרתם מפני כי בתזכרו יש בו שתי עילות לדמות הזיי"ן לסמ"ך מפני התי"ו שלפניה והכ"ף שלאחריה אבל וזכרתם אין בו אלא עילה אחת׃ ועי"ל כי הזהירו על תזכרו וה"ה על וזכרתם עכ"ל׃

(כ) **וכן** היו"ד דוהיו דלא לשתמע והואו לפי שקמץ שתחת הה"א מביא האל"ף ועיין מ"ש לקמן׃ (כא) **כגון** בכל לבבך על לבבכם כו' כ' רד"ק בספר מכלול לא אמרו להפסיק שלא לתת מקף בין ב' הלמדי"ן כאשר הוא אלא אעפ"י שיקראה במקף יתן ריוח והבדל בלשון שידמה כי ב' למדי"ן קרא כי הנה בכל הוא נקוד בקמ"ץ מפני המקף ואם יקרא אותו בלא מקף יהיה נקוד בחולם וזה לא אמרו חז"ל להחליף התנועות אשר נתנו למשה מסיני עכ"ל׃

(כב) **ולא** בק"ש בלבד כו' ר' יונה כתב כן בספר היראה והרד"ק כתב שבכל עת שיקרא תורה נביאים

חדושי הגהות

אותו איתא להדיא התם האומר אמן אמן כאומר שמע שמע ונסתלקה קושית הב"י על ספר אהל מועד וכ"כ הגאון בעהמ"ח ספר קרבן העדה וע"ש מ"ש עוד בזה׃ ה עיין במג"א סק"ט׃ הב"ח

(כג) וכתב הראב"ד ולא ידעתי בנד הנח מה הפסד יש בו ואם אמר על לבבך בנד בי"ת השניה כדי להטעימה שלא תראה כוי"ו (כד) ואם יטעים יו"ד של והיו שלא תראה אל"ף וכן יו"ד של ישראל שלא תראה אל"ף וכיוצא בזה יניד הנח ותבא עליו ברכה (כה) כתב הרב רבי יונה שצריך לקרותה בטעמיה כמו שהם בתורה וזהו פירוש דההיא דמקום שנהגו שהיו כורכין את שמע שלא ברצון חכמים שלא היו קוראים אותה בטעמיה וכשיאמר וקשרתם לאות על ידך ימשמש בתפילין של יד וכשיאמר לטוטפות בין עיניך ימשמש בשל ראש (כו) ויש נוהגין למשמש גם בציצית כשאומר והיה לכם לציצית וראיתם אותו:

סב **אף** ע"פ שצריך לדקדק באותיותיה קרא ולא דקדק באותיותיה יצא ומ"מ צריך ליזהר לדקדק בהם דאמר רב חמא בר חנינא כל הקורא שמע באותיותיה (א) מצננין לו גיהנם (ב) [א] ונקראת בכל לשון דדרשי' שמע בכל לשון שאתה שומע וכתב הרמב"ם ז"ל הקורא בכל לשון צריך ליזהר מדברי שיבוש שבאותו לשון וידקדק באותו לשון כמו בלשון הקדש וצריך להשמיע לאזנו מה שמוציא מפיו לא השמיע לאזנו יצא ובלבד שיוציא בשפתיו אבל בהרהור שמהרהר בלבו אינו יוצא (ג) דהרהור לאו כדבור דמי ב לצאת ידי קריאה:

וקורא

כתב הר' יונה שצריך לקרותה בטעמיה וכו' כתב מהרש"ל ולפי זה צריך ליישב הא דקאמר בפ' מקום שנהגו שהיו אומרים שמע ישראל ולא היו מפסיקין דלאו דוקא שמע ישראל אלא ר"ל כל ג' הפרשיות שבק"ש לא היו קוראים בנחת בטעמים ובנגון וזהו שאמר שלא היו מפסיקין כלומר שקראוה במרוצה בלא נגינה וטעם אבל התוספ' פירשו לשם שלא היו מפסיקין בין שמע ישראל לה' דנראה כאילו מדבר אל השם שישמע לתפלת ישראל ויענם וימלא בקשתם על כן צריך להפסיק מעט בין שמע ישראל ובין ה' אלהינו ה' אחד ע"ש עכ"ל והכי נקטינן וכ"כ בהגהת ש"ע וכתב עוד דצריך להפסיק עוד בין אלהינו ובין ה' אחד כדי שיהא מובן שמע ישראל כי ה' שהוא אלהינו עכשיו הוא ה' אחד לעתיד כי אז כל האומות יודו ויאמרו ה' אחד:

סב אע"פ שצריך לדקדק באותיותיה וכו' קאי אמ"ש בסי' הקודם שצריך לדקדק שלא ידגיש הרפה ולא ירפה הדגש ולא יניח הנע ולא יניע הנח ויתן ריוח בין הדבקים ושאר דקדוקים המפורשים לשם שצריך ליזהר בהם לכתחלה. מ"מ אם לא דקדק באותיותיה יצא כר' יוסי במשנה פרק היה קורא ומ"ש ומ"מ צריך ליזהר לדקדק בהם איכא למידק הלא כבר בסי' הקודם כתב דצריך לדקדק וכמ"ש כאן בתחלת הסימן אע"פ שצריך לדקדק באותיותי' וכו' וא"כ לאיזה צורך חזר וכתב ומ"מ צריך ליזהר לדקדק בהם ונראה דה"ק לא תימא כיון דיצא אם לא דקדק באותיותיה א"כ א"צ לדקדק באותיותיה אלא למצוה מן המובחר לכך אמר ומ"מ צריך ליזהר וכו' כלו' חייב מן הדין ליזהר לדקדק בהם שאם לא נזהר נענש בחום הגיהנם אבל אם נזהר לדקדק בהם מצננין לו גיהנם א"כ דבר גדול תלוי במה שמדקדק באותיותיה לפיכך צריך ליזהר בהם:

ונקראת בכל לשון וכו' ברייתא ר"פ היה קורא פליגי בה רבי ורבנן ופסקו הרי"ף והרא"ש דקי"ל כרבנן דאמרי נקראת בכל לשון דכתי' שמע בכל לשון שאתה שומע אבל והיו שלא יקרא למפרע: הב"י הביא מ"ש הכל בו בשם הרי"ף דה"מ בצבור אבל ביחיד לא כדא"ר יוחנן אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמי ע"כ והקשה דמה שאלת צרכיו יש בק"ש · ואין ספק דט"ס הוא דהלא הרי"ף ר"פ היה קורא כשכתב דקי"ל כרבנן דק"ש נקראת בכל לשון הביא ראיה מסתם משנה ואלו נאמרין בכל לשון פ' סוט' וידוי מעשר ק"ש ותפלה וכו' וכתב אח"כ והא דקתני תפלה בכל לשון ה"מ בצבור אבל ביחיד לא מדא"ר יוחנן וכו' הרי דהרי"ף לא כתב כך אלא בתפלה וכדכתב גם רבינו לקמן סוף סי' ק"א ולשם יתבאר בס"ד אבל ק"ש דנפקא לן מקר' אין חלוק בין יחיד לצבור דמקרא מלא דבר הכתוב:

וצריך להשמיע לאזנו וכו' משנה וברייתא פר' היה קורא פליגי בה ר' יהודה ור' יוסי ואפסיקא הלכתא כרבי יהודה דילא דשמע לא אתא ללמד דצריך להשמיע לאזניו אלא אתא ללמד בכל לשון שאתה שומע כרבנן דבסמוך מיהו מודה ר' יהודה דלכתחלה צריך להשמיע לאזניו מדרבנן דלא כר"מ דאפי' לכתחלה א"צ הכי אסיקנא בגמרא (דף ט"ו):

ומ"ש ובלבד שיוציא בשפתיו אבל בהרהור שמהרהר בלבו אינו יוצא דהרהור לאו כדבור דמי לצאת ידי קריאה בפ' מי שמתו סוף (דף כ') פליגי בה רבינא ורב חסדא וכתבו התו' והרא"ש דר"ח פסק כרב חסד' ולא יצא בק"ש בהרהור עד שיוציא בשפתיו ואע"ג דאמר התם (בדף כ"ד) א"ר הונא ת"ח אסור לו לעמוד במקום הטנופת לפי שא"א לו לעמוד בלא הרהור תורה וא"ר יוחנן בכ"מ מות' להרהר בד"ת חוץ מבית המרחץ ובית הכסא אלמא דהרהור כדבור דמי י"ל הא דאסור לאו משום דכדבור דמי דאפילו לאו כדבור דמי נמי אסור משום דכתיב והיה מחניך קדוש כדאיתא בשבת פרק השואל ומביאו הרא"ש כאן אבל לענין ק"ש דכתיב ודברת בם הרהור לאו כדבור דמי וז"ש רבינו לאו כדבור דמי לצאת ידי קריאה כלומר לענין זה דוקא לאו כדבור דמי אבל לדבר אחר לא ובשלטי הגבורים פ' היה קורא כתב ע"ש ר' ישעיה אחרון דאפי' הרהר בלבו ולא הוציא בשפתיו יצא עכ"ל נראה דראייתו לדחות דרב הונא מהך דרב חסד' ור"י שהבאתי דאוסרין הרהור במבואות המטונפות ואנו אין לנו אלא דברי התו' והרא"ש ע"ש ר"ח וכן נראה מדברי הרמב"ם והסמ"ג בה' ק"ש והא דכתב הרמב"ם בפ"א מה' ברכות והסמ"ג דבמחשבת הלב נמי יצא היינו דוקא בשאר הברכות חוץ מק"ש אבל בק"ש צריך שיוציא בשפתיו וכן כתב בכסף משנה בשם הר' מנוח בפ"ב דה' ק"ש לפרש דברי הרמב"ם דוקא בשיוציא בשפתיו לא שיקרא בלבו אבל דעת רבי' בסי' קפ"ה דאף בברכת המזון לא יצא אא"כ הוציא בשפתיו וה"ה בשאר כל הברכות וכן נראה דעת הפוסקים וכן פסק בש"ע והכי נקטינן:

וקורא

בעיני שבי"ת שנית שבלבבך נקודה בשב"א ומשפט' להיות נחטפת ואז היא נחה ואם יקראנה כאילו היא נקודה בנקודת צר"י אז היא נדה ואין לשנות בקריאתה מכמו שקבלנו נקודה · ומה שכתב שהוא מגיד אותה כדי שלא תראה וי"ו לא מן השם הוא זה שגם כשהוא חוטף אותה יכול לחטפה בענין שתראה בי"ת ולא וי"ו ולכן אין לשנות קריאת שום אות מכמות שהוא נקוד ולענין שיטעים יו"ד של ישראל בהא לא איירי הרמב"ם ומודה הוא דשפיר דמי להטעימה (ז):

כתב ה"ר יונה שצריך לקרותה בטעמיה וכו' בפרק היה קורא כתב ולא היו מפסיקין כלומר שלא היו קורים אותה בנחת עם הטעמים שלה כמו שאנו נוהגים היום שמצות ק"ש הוא לקרותה עם הטעמים שלה ע"כ וסובר רבינו דבטעמים הכתובים בתורה קאמר ואיפשר דלא בעי שיקראנה בטעמים הכתובים בתורה ומה שאמר צריך שיקראנה בטעמים היינו לומר שיפסוק במקום שראוי לפסוק כדי שיהא טעם והבנה לדבריו והכי דייק מ"ש שלא היו קורין אותה בנחת עם הטעמים שלה שכשאין אדם קורא בנחת לפעמים משתנה הבנת דבריו ועוד יש לדייק כן ממ"ש כמו שאנו נוהגים היום ולא ראינו ולא שמענו שום מקום שנוהגים לקרותה בטעמים הכתובות בתורה אלא שעכשיו מקרוב נהגו קצת חזנים לקרותה בטעמים הכתובות בתורה וכן ראוי לנהוג מאחר שרבינו מפרש כן (ח):

וכשיאמר וקשרתם לאות על ידך ימשמש בתפילין של יד וכו' נתבאר יפה בסימן כ"ד:

כתב ה"ר יונה בפ' היה קורא התקינו שיהיו אומרים אותו בחשאי ר"ל שיאמר בשכמל"ו בלחש ואח"כ יאמר כל השאר בקול רם אם ירצה וכן נוהגים היום בהרבה מקומות ומנהג יפה הוא אלא שיש לחוש מפני עמי הארץ שירגילו עצמם לדבר בנתים (ט) והרשב"א כתב בתשובה מקומות יש שקורין בקול רם ויש שקורין בלחש שלא הקפידו בגמרא אלא על בשכמל"ו לאומרו בלחש מפני שמשה לא אמרו:

סב אע"פ שצריך לדקדק באותיותיה קרא ולא דקדק באותיותיה יצא בפ' היה קורא (טו·) פלוגתא דר' יהודה ור' יוסי ואיפסיקא הילכתא בגמרא כמאן דמיקל: **דאמר** רב חמא בר חנינא כל הקורא ק"ש באותיותיה וכו' (שם:) וכתב רבינו הגדול מהר"יא ז"ל אולי הטעם שמצננין לו גיהנם שמאחר שהוא מעורר עצמו בזה ומניע חום טבעי לדקדק באותיותי' בשכר זה החום הטבעי מצננין לו חום אחר שהוא בגיהנם: **ונקראת** בכל לשון וכו' בר"פ היה קורא (יג·) ת"ר ק"ש ככתבה דברי רבי וחכמים אומרי' בכל לשון ובפרק אלו נאמרין (לב·) סתם לן תנא כחכמים. וכתב הכלבו בשם הרי"ף דה"מ בצבור אבל ביחיד לא כדאמר ר' יוחנן (שבת יב:) אל ישאל אדם צרכיו בל' ארמי ע"כ א ואיני יודע מה שאלת צרכי' יש בק"ש הילכך אין נראה לחלק בין יחיד לצבור וכן נראה שהוא דעת כל הפוסקים שלא חילקו בין יחיד לצבור:

וכתב הרמב"ם הקורא בכל לשון וכו' בפ"ב מהלכות ק"ש פשוט הוא:

וצריך להשמיע לאזנו וכו' בפרק היה קורא (טו·) תנן הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא ר' יוסי אומר לא יצא ואיפסיקא בגמרא הלכתא כמאן דמיקל ובפרק מי שמתו (ך:) אמתניתין דבעל קרי מהרהר בלבו אמר רבינא זאת אומרת הרהור כדיבור דמי ורב חסדא אמר הרהור לאו כדיבור דמי וכתב שם הרא"ש ר"ח פסק הלכה כרב חסדא ואין יוצא ידי חובתו בק"ש בהרהור עד שיוציא בשפתיו אע"פ שאינו צריך להשמיע לאזנו כדפסק רב חסדא גופיה בפ"ב וכ"כ ה"ר יונה ג"כ: כתוב בא"ח לפי דעת הירושלמי נראה שאם מחמת חולי או אונס אחר קרא ק"ש בלבו יצא שנאמר אמרו בלבבכם וכו' (א):

כתב הכלבו במדרש שצריך ש"ץ להשמיע קולו בשמע ישראל כדי שישמעו הקהל וימליכו שם שמים יחד ואם אמרו יחיד כבר צריך לחזור ולאמרו עם ש"ץ וכן אם לא אמרו עדיין ע"כ:

וקורא

דרכי משה

(ז) והמגדל עוז כתב פ"ב דק"ש דל' דעל וכל וכדומה לזה מקרי נח ואי ינידם מחזי כב' מלות ואולי גם הראב"ד מודה בזה ולא השיג אהרמב"ם אלא למה שכתב סתמא: (ח) ולי נראה דקשה לשנות המנהג בזה כי הקריאה בטעמיהם היא מפסיד הכוונה כי א"א למי שלא הרגיל עצמו בזה מעודו לכוין בנגון ובפי' המלות כראוי לכן הקורא כמנהגו לא הפסיד אבל הרוצה להחמיר על עצמו ויודע שיוכל לכוין בשתיהן יחמיר ותבא עליו ברכה: (ט) ומנהג שלנו לקורא כולו בחשאי מלבד פסוק ראשון שהוא שמע ישראל אומרים בקול רם וכ"כ הכלבו שש"ץ יאמר שמע ישראל בקול רם כדי שישמעו הקהל וימליכו שם שמים ביחד: סב (א) עיין בב"י בסימן פ"ה מ"ש בשם ה"ר יונה ומה שתמה עליו:

ובהגהת

דרישה

סי' סב [א] **ונקראת** בכל לשון כתב הכלבו בשם הרי"ף דה"מ בצבור אבל ביחיד לא כדאמר ר' יוחנן אל ישאל אדם צרכיו בל' ארמי ע"כ·וכתב ב"י ז"ל ואיני יודע מה שאלת צרכים יש בקריאת שמע הלכך אין נראה לחלק בין יחיד לצבור וכן נראה שהוא דעת כל הפוסקים שלא חילקו בין יחיד לצבור עכ"ל:

בין

פרישה

נביאים וכתובים צריך ליזהר אבל הוסיפו בקריאת שמע וה"ה לכל קריאה ומה שהוסיפו בק"ש הוא לשתי עילות האחד מפני שיש באותן הפרשיות יחוד השם וקבלת עול מלכות שמים ועוד שכל ישראל קורין אותה פעמים ביום חכמים ועמי הארץ לפיכך היו צריכים להזהיר עליה מפני עמי הארץ שאינם בקיאים בקריאה:

(כג) **וכתב** הראב"ד ולא ידעתי בנד הנח כו' ודברי הרמב"ם נראה בעיני כפשוטו שבית שניה שבלבבך נקודה בשב"א ומשפטה להיות נחטפת · ואז היא נחה ואם יקראנה כאילו היא נקודה בנקודת צר"י אז היא נדה ואין לשנות בקריאתה מכמות שקבלנו נקודה ומ"ש שהוא מגיד אותה כדי שלא תראה וא"ו לא מן השם הוא זה שגם כשחוטף אותה יכול לחוטפה בענין שתרא' בי"ת ולא וא"ו ולכן אין לשנות קריאת שום אות מכמות שהוא נקוד · ולענין שיטעים יו"ד של ישראל בהא לא איירי הרמב"ם ומודה הוא דשפיר דמי להטעימה עכ"ל ב"י: (כד) **ואם** יטעים יו"ד של והיו שלא תראה אל"ף כו' כמ"ש לעיל בסמ"ך שקמ"ץ תחת ה"א מביא אל"ף ובס"מ גרסינן ואם יטעים יו"ד של ישראל שלא כו' ופי' דכיון שאומר לפניה מלת שמע עיי"ן נחלף באל"ף וק"ל: (כה) **כתב** הר"ר יונה שצריך לקרותה בטעמיה כו' בפרק היה קורא כתב ולא היו מפסיקים כלומר שלא היו קורין אותם בנחת עם הטעמים שלה כמו שאנו נוהגים היום שמצות ק"ש הוא לקרותה עם הטעמים שלה עד כאן וסובר רבינו דבטעמים הכתובים בתורה קאמר · ואפשר דלא בעי שיקראנה בטעמים הכתובים בתורה אלא לומר שיפסוק במקום שראוי לפסוק כדי שיהיה טעם הבנה לדבריו · [וכעין שפרשתי לעיל בפי' יהיה בעיניך כפרוטגמא חדשה] והכי דייק מ"ש שלא היו קורין אותן בנחת עם הטעמים שלה שכשאין אדם קורא בנחת לפעמים משתנה הבנת דבריו · ועוד יש לדייק כן ממ"ש כמו שאנו נוהגין היום ולא ראינו בשום מקום שנוהגין לקרות בטעמים הכתובים בתורה אלא שעכשיו מקרוב נהגו קצת חזנים לקרות בטעמים הכתובים בתורה וכן ראוי לנהוג מאחר שרבינו מפרש כן עכ"ל ב"י: (כו) **ויש** נוהגין למשמש גם בציצית ע"ל סי' כ"ד מ"ש:

סי' סב (א) **מצננין** לו גיהנם וכתב רבינו הגדול מהרר"י ז"ל אולי הטעם שמצננין לו גיהנם מפני שהוא מעורר עצמו בזה ומניע חום טבעי לדקדק באותיותי' בשכר זה החום הטבעי מצננין לו חום אחר שהוא בגיהנם עכ"ל: (ב) **ונקראת** בכל לשון עיין בדרישה: (ג) **דהרהור** לאו כדיבור כו' עיין לקמן סי' פ"ה מ"ש:

וקורא

חדושי הגהות

סב א הב"ח כתב דט"ס הוא בכלבו דהרי"ף כתב דברים אלו רק בתפלה וכמ"ש הטור לקמן סי' ק"א: ב רבינו דקדק בדבריו וכתב לצאת ידי קריאה רצה בזה לאפוקי לענין מבואות המטונפות

סג (א) **וקורא** אותה בין [א] מהלך בין עומד בין יושב (ב) חוץ מפרקדן פי' ששוכב על גביו והרמב"ם ז"ל כתב (ג) בין שפניו למעלה או פניו טוחות בקרקע לא יקרא ואפי' אינו ממש על גביו (ד) אלא מוטה על צדו לא יקרא מפני שנראה כמקבל עול מלכות דרך גאוה ואם הוא שמן ובעל בשר ואינו יכול להתהפך על צדו או מפני אונס אחר מטה מעט על צדו וקורא כתב ר"ע (ה) מי שרוצה להחמיר לעמוד כשהוא יושב ולקרותה מעומד לא יאות עביד ונקרא עבריינא וצריך לגעור בו (ו) שמצותה מיושב (ז) ומיהו אם קורא מהלך [ב] צריך לעמוד (ח) בפסוק ראשון ובעל

סג וקורא אותה בין מהלך בין עומד בין יושב בפ"ק דברכות (י:) תנן ב"ש אומרים בערב כל אדם יטו ויקראו ובבקר יעמדו שנאמר בשכבך ובקומך וב"ה אומרים כל אדם קורין כדרכן שנאמר ובלכתך בדרך א"כ למה נאמר בשכבך ובקומך בשעה שדרך בני אדם שוכבין ובשעה שדרך בני אדם עומדין ופרש"י כדרכן או בקימה או בשכיבה או בישיבה או מהלך ותנן תו (שם) א"ר טרפון אני הייתי בא בדרך והטיתי לקרות כדברי ב"ש וסכנתי בעצמי מפני הלסטים א"ל כדאי היית לחוב בעצמך שעברת על דברי ב"ה ומ"ש חוץ מפרקדן מימרא דרב יוסף כרפ"ב דברכות (יג:) ופרש"י שוכב על גבו ופניו למעלה והרמב"ם נראה שמפרש שבין פניו למעלה בין פניו למטה נקרא פרקדן:

ומ"ש ואפילו אינו ממש על גביו אלא מוטה על צדו לא יקרא וכו' ואם הוא שמן ובעל בשר וכו' (שם) פרקדן לא יקרא את שמע מיקרי הוא דלא ליקרי הא מיגנא שפיר דמי והא ריב"ל לייט אמאן דגני אפרקיד אמרי מיגנא כי מצלי ש"ד מיקרי אע"ג דמצלי נמי אסור והא רבי יוחנן מצלי וקרי שאני ר"י דבעל בשר הוה ופרש"י מיגנא. לישן: כי מצלי ש"ד· כשהוא מוטה על צדו מעט ש"ד אבל מיקרי ק"ש אפילו מצלי נמי אסור שמקבל עליו מלכות שמים דרך שררה וגאוה ובפרק מי שמתו (כד:) ההא דתניא שנים שהיו ישנים בטלית א' זה מחזיר פניו לכאן וקורא כתב ה"ר יונה ואיכא למידק דהיכי אמרינן מחזיר פניו וקורא והיאך יכול לקרות ק"ש והוא שוכב מוטה על צדו דהא אמרינן מקרי אע"ג דמצלי אסור ומאי דאמרי' מטין וקורין זהו במיושב אבל בהטייה בשכיבה לא אמרו והיכי אמרינן הכא דשרי ואית דאמרי דכי אמרינן מיקרי אע"ג דמצלי אסור זהו בהטייה כמו פרקדן שוכב על קדקדו ומוטה מעט אבל זה שמוטה על צדו לגמרי מותר והנכון יותר לתרץ דכיון דחזינן דהיכא דאיכא טירחא שרי כדאמרינן ר"י מצלי וקרי משום דהוה בעל בשר והוה ליה טירחא הכא נמי התירו לו בהטייה משום דהוה ליה טירחא כיון שפשט את בגדיו לחזור וללבשן עכ"ל אבל הרמב"ם כתב כל אדם קוראין כדרכן בין עומדין בין מהלכין בין שוכבין בין רוכבין על גבי בהמה ואסור לקרות ק"ש והוא מוטל ופניו טוחות בקרקע או מושלך על גבו ופניו למעלה אבל קורא הוא והוא שוכב על צדו ואם היה בעל בשר הרבה ואינו יכול להתהפך על צדו או שהיה חולה נוטה מעט לצדו וקורא נראה שדעתו לומר דכי אמרינן מיקרי אע"ג דמצלי אסור היינו בפרקדן המוטה מעט אבל מוטה על צדו לגמרי מותר לקרות את שמע וכסברת אית דאמרי שכתבו תלמידי ה"ר יונה וכן נראה מדברי רש"י וכך נוטים דברי רבינו:

כתב ר"ע מי שרוצה להחמיר לעמוד וכו' טעמו א משום דאם ביום הוא עובר על דברי ב"ה ונראה שעושה כדברי ב"ש שאמר בבקר יעמדו ואם בלילה הוא אף כדברי ב"ש לא עשה ומ"ש ונקרא עבריינא הוא מדאמרינן בפרק כירה (מ·) מאן דעבר אדרבנן שרו למיקריה עבריינא:

ומ"ש שמצותה מיושב נ"ל שס"ק שמצותה אף מיושב כלומר ולא כדאמרי ב"ש דביום אין מצותה אלא מעומד (א):

ומיהו אם קורא מהלך עומד בפסוק ראשון אין לפרש דקאי למאי דסמיך ליה וה"ק אע"פ שמי שרוצה לעמוד כשהוא יושב לא יאות עביד מ"מ אם קורא מהלך צריך לעמוד דלעמוד דרישא הוא לאפוקי מיושב והאי לעמוד אינו אלא לאפוקי מהלך כמו שיתבאר בס"ד אלא נראה דארישא קאי שכתב שקורא אותה מהלך ומש"ה כתב דמ"מ צריך לעמוד בפסוק ראשון ולפי מה שפירשתי שמצותה אף מיושב איפשר דלמאי דסמיך ליה קאי דמשמע שמצותה בין יושב בין עומד בכל ענין שיזדמן לו אינו יכול לשנות משום הכי כתב ומיהו אם קורא מהלך צריך לעמוד:

והא דצריך לעמוד איתא כרפ"ב היה קורא (יג:) אמר רב נתן בר מר עוקבא אמר רב יהודה עד על לבבך בעמידה מכאן ואילך לא ורבי יוחנן אמר כל הפרשה כולה בעמידה וכתבו הרי"ף והרא"ש בירושלמי מפרש לא שאם היה יושב עומד אלא אם היה מהלך עומד וכן משמע מפרש"י וכן כתבו התוס' וכתבו דאע"ג דב"ה אמרי כל אדם קורא כדרכו מ"מ מצוה מן המובחר לעמוד כשהוא מהלך לפי שאינו מיושב כ"כ ואין יכול לכוין כשהוא מהלך כמו עומד וכתב הרי"ף דלית הילכתא לא כר"כ ולא כר"י דקי"ל הלכה כרבא דהוא בתרא דפסק הלכה כרבי מאיר דלא צריך כוונה אלא בפסוק ראשון בלבד הילכך אין צריך לעמוד אלא בפסוק ראשון בלבד וכן פסק הרמב"ם וכן פסקו התוספות וכתבו דהכי איתא בתנחומא: ובה"ג

סג וקורא אותה בין מהלך בין עומד בין יושב בפ' היה קורא (דף י"א) ת"ר ב"ה אומרי' עומדים וקורין יושבים וקורין מטין וקורין הולכין בדרך וקורין עוסקין במלאכתן וקורין ורבינו הזכיר כאן מהלך עומד ויושב דהוי מילתא' דפסיקא אבל מטין ועוסקין במלאכתן לאו מילתא דפסיקא היא דבמטין איכא לאפלוגי בין מוטה מעט למוטה לגמרי על צדו וכן בעוסקין במלאכתן איכא לאפלוגי בין פרק ראשון לפרק שני כמ"ש בסמוך:

ומ"ש חוץ מפרקדן וכו' מימרא דרב יוסף ר"פ היה קורא ומסיק בגמ' דאפי' מוטה מעט אסור לקרות ק"ש לפי שמקבל עליו עול מלכות שמים דרך שררה וגאוה וכתב הרמב"ם אבל קורא הוא והוא שוכב על צדו עכ"ל וטעמו דהוא ז"ל מפרש מטין וקורין בשוכב על צדו כדרך בני אדם ואין זה דרך גאוה כמו פרקדן או מוט' מעט על צדו וכ"כ רבי' ואם הוא שמן ובעל בשר ואינו יכול להתהפך על צדו וכו' אלמא דמתהפך על צדו אינו דרך גאוה ושרי:

כתב ר"ע מי שרוצה להחמיר לעמוד כשהוא יושב ולקרותה מעומד לא יאות עביד וכו' פי' בק"ש של שחרי' רוצה להחמיר לעמוד דסובר כיון דלב"ה יכול לקרות יושב או עומד ולב"ש אינו קורא אלא עומד א"כ אחמיר ואקרא מעומד לא יאות עביד משום דעובר על דברי ב"ה דהא דאמרי ב"ה דקור' עומד ה"מ היכא דעומד ואתא מעיקרא אבל היכ' דעד השתא הוה יושב והשתא בשעה שקורא ק"ש רוצה לעמוד אסור לב"ה וקרא עברייני' דעובר על דברי ב"ה דהלכתא כותייהו ותלמוד ערוך הוא בהך ברייתא שהבאתי במעובדא דר' ישמעאל ור"א בן עזריה שהיו מסובין במקום א' והיה ר"י מוטה וראב"ע זקוף כיון שהגיע זמן ק"ש של ערבית הטה ר"א וזקף ר"י א"ל ראב"ע לר"י אני הייתי משב' ומקלס מעשיך שהיית מוטה כשהגיע זמן ק"ש והייתי ג"כ מוטה ואתה נזקפת פי' היה מוכיחו לר"י כיון דהיה מוט' ה"ל לקרות מוטה דכך אמרו ב"ה מטין וקורין והא דהיה הוא מוטה עכשיו אעפ"י שהיה זקוף מעיקרא ולא היה קור' זקוף כמ"ש ב"ה עומדין וקורין היינו משום דקס"ד דראב"ע דב"ה הכי ס"ל דיכול לקרות מוטה אעפ"י שהיה זקוף תחלה והשיב לו ר"י דליתא דכי קאמרי ב"ה מטין וקורין ה"מ דמטה ואתא מעיקרא אבל הכא כיון דעד השתא הוית זקוף והשתא מוטה אסור לב"ה ולפיכך מה שאני נזקפתי שלא כדין שהרי הייתי מוטה מעיקר' מוכרח הייתי לכך כדי להראות לתלמידים דאין הלכה כב"ש דאם לא נזקפתי עכשיו היו התלמידים סבורים כיון שאתה היית זקוף וכשהגיע זמן ק"ש דערבית הטית כדברי ב"ש א"כ ודאי דהלכה כב"ש ויקבעו כך הלכה לפיכך נזקפתי אני להודיע דאין הלכה כב"ש דבערב יטו ויקראו שמעינן מהכא דלב"ה בערבית אם היה זקוף אסור לו להטות וה"ה בשחרית אם היה מוטה או יושב אסור לו לעמוד ואם עבר נקרא עברייני' שעובר על דברי חכמים ומ"ש שמצותה מיושב פי' כיון שהוא יושב מעיקרא מצותה לקרותה מיושב לב"ה ואסור לו לעמוד דלא כדקס"ד דראב"ע אלא כדהשיב לו רבי ישמעאל וקיבלה מיניה וכדפי':

ומ"ש ומיהו אם קורא מהלך וכו' כלומר דהא מודו ב"ה היכ' דהוי מהלך מעיקר' ואתא והגיע זמן ק"ש דשחרית דצריך לעמוד בפסוק ראשון ולא משום דרשת ב"ש דבבקר יעמדו מדכתיב ובקומך אלא משום שאינו מיושב כ"כ כשמהלך ואינו יכול לכוין כשהוא מהלך כמו כשהוא עומד ובפסוק ראשון הוא עיקר הכוונה שאם לא כיון לא יצא וצריך לחזור ולקרות ולפי זה נלפע"ד דלאחר שעמד עד שקרא פסוק ראשון או עד על לבבך אסור לו לעמוד יותר אלא יקרא מכאן ואילך דרך הלוכו שאם יעמוד יותר נראה שעושה כב"ש דבבקר יעמדו והכי משמע מדברי הרמב"ם שכתב בפ"ב מי שהי' מהלך על רגליו עומד בפסוק ראשון והשאר קורא והוא מהלך עכ"ל דלא היה צ"ל אלא עומד בפסוק ראשון ותו לא אלא אתא ללמד דאסור לו לעמוד כל הפרשה דנראה דעושה כב"ש ולכך צריך הוא לקרות השאר כשהוא מהלך גם יש ללמוד מדבריו דדוקא במהלך על רגליו צריך הוא לעמוד בפסוק ראשון כדי שיהא קורא שמע בכוונה אבל במהלך על בהמה או יושב בקרון יכול לכוין היטב ואינו צריך לעמוד דלכוונת פסוק ראשון בלחוד לא אמרינן רוכב כמהלך דמי: ומ"ש

דרכי משה

סג (א) ובהגהת מיימוני פ"ב משמע דטוב יותר מיושב מעומד: ולא

פרישה

סי' סג (א) **וקורא** אותה בין מהלך בין עומד בין יושב חוץ כו' רבינו קיצר במקום שהי' לו להאריך ולכתוב בין שוכב בין רוכב דעליה היה שייך לומר חוץ מפרקדן וכן הוא ברמב"ם גם בש"ע וק"ל ועיין בדרישה:

(ב) **חוץ** מפרקדן פי' ששוכב על גביו כן גירסת ספרי וכן עיקר ופי' ר' יונה מל' פורי קדקוד ר"ל מטה נקרא פוריא שהקדקוד מונח לו במטה ע"ש ד"ט· וז"ל הגמרא פ' היה קורא אמר רב יוסף פרקדן לא יקרא ק"ש. מיקרי הוא דלא ליקרי הא מיגן ש"ד והא ריב"ל לייט אמאן דגני אפרקיד [פרש"י שמא יתקשה אברו בתוך שנתו ונראה לרבים והוא גנאי] אמרי מגני כי מצלי [פי' מעט על צדו] שפיר דמי מיקרי אע"ג דמצלי נמי אסור שמקבל עליו עול מלכות שמים דרך גאוה והא ר' יוחנן מצלי וקרי שאני ר"י דבעל בשר היה וכתבו התוס' בפ' ע"פ הפרקדן פר קדל למ"ד כון מתחלפין ופי' פר הוא המטה קדל תרגום של עורף וק"ל:

(ג) **בין** שפניו למעלה או פניו טוחות מפורש בדבריו שהוא מפרש מלת פרקדן על שניהם ע"ש:

(ד) **אלא** מוטה על צדו לא יקרא· פי' דמוטה על צדו היינו בפרקדן אבל שוכב על צדו ממש קורא את שמע ומש"ה כתב ואם הוא בעל בשר ואינו יכול להתהפך על צדו כו' משמע דלהפך על צדו שרי וכ"כ הרמב"ם ורש"י ותלמידי ר"י· ב"י:

(ה) **מי** שרוצה להחמיר לעמוד כו' כתב ב"י טעמו משום דאם ביום הוא עובר על דברי ב"ה ונראה שעושה כדברי ב"ש שאמר בבוקר יעמדו ואם בלילה הוא אף כדברי ב"ש לא עשה· ולהכי נקראו עברייניס דכל דעבר אדרבנן שרי למיקרי עברייני: (ו) **שמצותה** מיושב· פי' שמצותה אף מיושב כלומר ולא כב"ש דביום אין מצותה אלא בעמידה ב"י· ול"נ דמצותה מיושב דוקא קאמר דהא רב עמרם מיירי ביושב כבר ורוצה לעמוד ולהכי גביה ודאי מצותה דוקא מיושב: (ז) **ומיהו** אם קורא מהלך צריך לעמוד לפי שכל שמהלך אינו מיושב כ"כ ואינו יכול לכוין כשהוא מהלך כמו עומד ול"ד צריך לעמוד אלא ה"ה יושב· וז"ל ב"י אין לפרש דקאי אמאי דסמיך ליה וה"ק אעפ"י שמי שרוצה לעמוד כשהוא יושב לא יאות עביד מ"מ אם קורא מהלך צריך לעמוד דלעמוד דרישא הוא לאפוקי מיושב והאי לעמוד אינו אלא לאפוקי מהלך כמו שיתבאר בס"ד אלא נראה דארישא קאי שכתב שקורא אותה מהלך וקאמר דמ"מ צריך לעמוד בפסוק ראשון · ולפי מ"ש שמצותה אף מיושב אפשר דלמאי דסמיך ליה קאי דמשמע שמצותה בין יושב בין עומד בכל ענין שיזדמן לו אינו יכול לשנות מש"ה כתב ומיהו אם קורא מהלך צריך לעמוד עכ"ל ב"י· ולפי מה שאמר שמצותה מיושב ר"ל דכשהוא יושב מצוה שלא יעמוד ג"כ מיושב ומיהו אינו ר"ל אבל שמהלך אינו מצוה שלא יעמוד אלא אדרבה מצוה שיעמוד: (ח) **בפסוק** ראשון· כ"כ הרי"ף והרמב"ם דקי"ל כרבא דבתרא הוא דפסק הלכה כר"מ דלא צריך כוונה אלא בפסוק ראשון· ובה"ג והראב"ד ס"ל נמי דקי"ל דמ"כ כוונה

דרישה

סי סג [א] **בין** מהלך בין עומד בין יושב פ"ק דברכות תנן ב"ש אומרים בערב כל אדם יטו ויקראו ובבוקר יעמדו שנאמר בשכבך ובקומך· ובית הלל אומרים כל אדם קורא כדרכו שנאמר ובלכתך בדרך א"כ למה נאמר בשכבך ובקומך בשעה שבני אדם שוכבין ובשעה שבני אדם עומדים עכ"ל ומיפסק הלכתא כבית הלל· ומ"ש ב"ה שנאמר בלכתך בדרך ר"ל כמו שלא הקפידה תורה לא בישיבת חוץ מן הבית ולא בהליכת תוך הבית אלא כונת הכתוב בישיבת הבית ובהליכת הדרך שדרכן בכך כדרך כל הארץ וה"ה איפכא אף שכיבה וקימה לא הקפידה תורה בשכיבה או בקימה אלא בזמן שכיבה וזמן קימה שהיא שכיבת ערב וקימת בוקר רא"ס סוף ואתחנן פי' כן על כיולא בזה ע"ש:

[ב] **צריך** לעמוד בפסוק ראשון כתב הרשב"א פרק היה קורא דלכ"ע צריך פסוק ראשון כוונה ואפילו בדיעבד ואפילו למ"ד מצות אין צריכין כוונה והטעם שבשאר מצות שהן מצות עשין כל שעושה מצוה אעפ"י שלא נתכוון לה הרי קיים מצות עשייה אלא שאין זה מן המובחר וכ"ש שילא אם כיון לבו אלא שהרהר באמצע המצוה· אבל אלו שהן קבלת מלכות או סידור שבחים אינו בדין שיהא לבו פונה לדברים אחרים וזו שמילקו בין ברכה ראשונה לשאר ברכות או בין פסוק ראשון לשאר· שאם הדברים תלויים במצות צריכות כוונה או אין צריכות מה לי ברכה ראשונה מה לי שאר ברכות עכ"ל: ומברך

חדושי הגהות

המטונפות ובית המרחץ ובה"כ דבאלו אסור להרהר כמו לקרות ודטעם מבואר בגמרא פרק שואל (קנ:) דאמרינן ממצוא חפצך ודבר דבר דיבור אסור הרהור מותר ופריך והא אמר ר' יוחנן בכ"מ מותר להרהר חוץ מבית המרחץ ובה"כ אלמא הרהור כדיבור ומשני התם משום דכתיב והיה מחניך קדוש וליכא כלומר הא דאסר ר"י הרהור לאו משום דכתיב ולא יראה בך ערות דבר היא אלא משום דכתיב והיה מחניך קדוש משמע אפילו בהרהור (מהרל"ח):

סג א ול"נ טעמו משום דמסקינן בפרק ג' שאכלו דבה"מ מיושב וכמ"ש רבינו בסימן קפ"ג משום שיכול לכוין יותר כשיושב לכן ס"ל לר"ע דאה"נ מיושב עדיף טפי ולכן אם רוצה להחמיר

ובעל הלכות גדולות כתב שצריך לעמוד עד על לבבך וכ"כ הראב"ד ועיקר מקום הכוונה הוא פסוק ראשון ב הילכך אם אחר שקרא פסוק ראשון נרדם ולא יכול לקרות בכוונה יצא הקורא את שמע לא ירמוז בעינין ולא יקרוץ בשפתיו ולא יראה באצבעותיו ואם עשה כן עליו הכתוב אומר ולא אותי קראת יעקב ולא בכולה אלא בפרק ראשון בלבד אע"ג דלא בעינן כוונה אלא בפסוק ראשון הנך אמרינן להו בכל הפרק משום שנראה כקורא דרך עראי וכתיב ודברת בם ודרשי' עשה אותן קבע וכן הא דאמרינן האומנין עוסקין במלאכתן וקורין אפילו בראש שורות הבנין ובראש האילן ואין צריכין ליבטל דוקא מפרק ראשון ואילך אבל בפרק ראשון צריכים ליבטל ממלאכתן ולקרות מהאי טעמא שלא יהא כקורא דרך עראי אבל אין צריכין לירד (ט) לא הן ולא בעל הבית אלא יכולין לקרות למעלה (י) רק שיתבטלו בפרק ראשון ממלאכתן ירושלמי הכתף אע"פ שמשאו על כתפו קורא את שמע אבל לא יתחיל בשעה שטוען ולא בשעה שפורק מפני שאין לבו מיושב:

סד (א) **קראה** למפרע לא יצא כתב הרמב"ם ז"ל בר"א בסדר הפסוקים אבל אם הקדים פרשה לחברתה אע"פ שאינו רשאי יצא לפי שאינה סמוכה לה בתורה (כ) אע"ג דתנן למה קדמה שמע לוהיה אם שמוע לכתחילה סדרוה לאומרה כן א ואף ע"ג דתנן בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק היינו כשקורא הפרשיות כסדר תקנת חכמים קרא פרשה וטעה בה אם יודע היכן טעה כגון שקרא כולה אלא שדילג באמצע פסוק אח' חוזר לראש אותו פסוק וגומר הפרשה ואם אינו יודע היכן טעה יחזור לראש הפרשה

טעה

ומ"ש ובה"ג כתב שצריך לעמוד עד על לבבך וכ"כ הראב"ד בר"פ היה קורא פסק הרי"ף הלכה כרבא דהוא בתרא דפסק הלכה כר"מ דלא צריך כונה אלא בפסוק ראשון בלבד דלא כר' יוחנן דאמר כל הפרשה כולה בעמידה ולית הילכתא נמי כרב נתן דאמר עד על לבבך בעמידה וכתב עוד הרי"ף דמאן דפסק כרב נתן לאו פסקא מעליא הוא דכי היכא דלאו דברי רבא דברי ר"י הכי נמי לאו דברי ר"נ עכ"ל ולפעד"נ טעמייהו דבה"ג והראב"ד דפסקו כר"נ משום דקאמר מילתא מציעתא דהשתא ר' יוחנן קאי כוותיה דר"נ דצריך לעמוד על כל פנים עד על לבבך דלא כרבא דא"צ אלא פסוק ראשון בעמידה ורבא קאי כותיה דר"נ דלא צריך לעמוד אחר על לבבך דלא כר"י דמצריך עד סוף כל הפרשה בעמידה וכיוצא בזה כתב הר"ן בפ' המדיר גבי המדיר את אשתו שלא תתקשט כו' שזאת היא דעת הרמב"ם שפסק לגם כרב יהודה משום דאמר מילתא מציעתא ע"ש כנ"ל והרא"ש כתב טעם אחר וז"ל כיון דאסור לרמוז בכל הפרק משום דחשיב קריאת עראי כן נמי צריך עמידה משום דלא ליחשב עראי והא דלא בעי עמידה בכל הפרשה משום דבפסוק דבתריה כתיב ובלכתך בדרך אומר דקורא במהלך עכ"ל משמע דס"ל להרא"ש כבה"ג והראב"ד וכן נראה דעת רבינו ולפעד"ד דהכי נקטינן לחומרא כהני גאונים והרב ב"י נמשך לשיטתו לפסוק כהרי"ף והרמב"ם דסגי בפסוק ראשון ולא נראה לי להקל כל כך ותו דהא בהגהת מיימוני ריש פרק שני דהלכו' ק"ש כתב דיש שפסקו שצריך לעמוד כל הפ' כר' יוחנן אם כן יש לנו לתפוס מילתא מציעתא בין האמוראים ובין הפוסקים:

ומ"ש ועיקר מקום הכונה וכו' ה"א בר"פ היה קורא דס"ל לרב ולרב נחמן ולרב יוסף בריה דרבא משמיה דרבא ונראה דכל הני אמוראי ס"ל כרבא אבל לר' נתן צריך כונה עד על לבבך ורבי' דכתב ועיקר מקום הכונה הוא פסוק ראשון וכו' נקט הכי לסברא הראשונ' דבמהלך צריך לעמוד בפסוק ראשון דמתחלא למאן דפסק במהלך דצריך לעמוד עד על לבבך בנרדם נמי צריך שיהא ער ממש עד על לבבך: הב"י כתב ע"ש הרמב"ם והרשב"א דאם לא כיון בפסוק ראשון לא יצא י"ח ק"ש וצריך לחזור ולקרות ק"ש בכונה והאריך בזה ופשוט הוא מדקא"ל רב פפא לאביי בפ' אין עומדין דילמא מעיקרא לא כוין דעתיה וכו' והארכתי בו בסי' ס"א ס"ו: עוד כתב ב"י דבנרדם נמי לא יצא עד שיקראנה כולה אלא דבפסוק ראשון מצערין אותו כדי שיקר' והוא ער ממש וגם זה פשוט · ובסמוך כתבתי דכל הני דינים שכתבו הפוסקים דצריך כונה בפסוק ראשון וכו' לת"ד עד על לבבך צריך כונה והכי נקטינן דלא כהש"ע דמיקל דלא צריך כונה אלא בפסו' ראשון בלחוד:

הקורא את ק"ש לא ירמוז וכו' וכן הא דאמרינן האומנין עד מתלאכתן כל זה מתה שפי' הרי"ף בהך סוגיא דפרק היה קורא (דף י"ו) דמסי' תלמודא דצריכין לבטל מתלאכתן בפרשה ראשונה דלכ"ע היא אפי' לרבא דלא בעי כונה אלא בפסוק ראשון אפ"ה כדי שלא יהא כקור' דרך עראי צריכין ליבטל ממלאכתן כל פרק ראשון אבל התו' והגהת מיימוני' ע"ש ר"י וראבי"ה גם בעל המאור והרמב"ן שם בס' המלחמות כתבו דלרבא לא צריכין ליבטל אלא בפסוק ראשון בלבד אבל אחר פסוק ראשון עוסקין במלאכתן וקורין דאין המלאכ' כקורץ בשפתיו ורומז בעיניו דאסור בפרשה הראשונה אלא דהרמב"ן כ' בסוף דבריו וז"ל אלא שכיון שהרי"ף ז"ל השוה המדות אגן בהדי תרגומא דסבי לתה לן גבי פועלים נמי לא אמרי' להו לשווייה נפשייהו ולא אותי קראת יעקב וכו' עכ"ל והכי נקטינן דכולה פרשה צריכין ליבטל ממלאכתן וקורין כהרי"ף והרא"ש והרמב"ם ורבינו:

סד קראה למפרע לא יצא משנה פרק היה קורא פי' שקרא פסוק שלישי קודם שקרא ראשון ושני ושני קודם הראשון ואח"כ חזר וקרא הראשון והשני:

כתב הרמב"ם בד"א בסדר הפסוקים פי' התם הוא דצריך לקרות הפסוקים שבכל פרשה כסדר שהם כתובים בתורה אבל ג' פרשיות של ק"ש שאינן כתובים סמוכים בתורה כמו שאנו קורין אותם אע"ג דרבנן תקנו לקרות שמע ואח"כ והיה אם שמוע ואח"כ ויאמר מ"מ אם שינה יצא בדיעבד וזהו שכתב רבינו אע"ג דתנן למה קדמה שמע וכו' וכ"כ הר' יונה והרא"ש:

קרא פרשה וטעה בה וכו' כ"כ התו' והר' יונה והרא"ש והגהת מיימונית פ"ב מה' ק"ש והכי איתא בתוספתא ומ"ש חוזר לראש אותו פסוק וגומר הפ' כלומר ולא סגי דקורא מה שדלג דאם כן הוי קורא הפסוקים למפרע:

ומ"ש ואם אינו יודע היכן טעה יחזור לראש הפ' לכאורה נראה שר"ל אם עומד בפרשה ראשונה ויודע שטעה בה שדלג תיבה או פסוק ואינו יודע היכן

ובה"ג כתב שצריך לעמוד עד על לבבך וכן כתב הראב"ד · אחר שכתב הרא"ש דברי הרי"ף כתב והראב"ד כתב משום גאון דמהלך צריך לעמוד עד על לבבך כדאמרינן בפרק קמא דיומא (יט:) דבפרק ראשון אין לו לרמוז בעיניו וכ"כ הרי"ף לקמן דאסור לרמוז בכל הפרק משום דחשיב קריאת עראי וכן נמי צריך עמידה משום דלא ליחשב קריאת עראי והא דלא בעי עמידה בכל הפרשה משום דפסוק דבתריה כתיב ובלכתך בדרך אומר דקורא במהלך עכ"ל וכיון שהרי"ף והרמב"ם והתוספות הסכימו דאין צריך לעמוד אלא בפסוק ראשון הכי נקטינן:

ועיקר מקום הכוונה הוא פסוק ראשון כבר נתבאר בסמוך ומה שכתב הילכך אם אחר שקרא פסוק ראשון נרדם וכו' בריש פרק היה קורא (שם) אמר שמע ישראל וכו' ה' אחד ונאנס בשינה יצא אמר ליה רב נחמן לדרו עבדיה בפסוקא קמא צערן טפי לא תצערן וכתב הרא"ש הא דקאמר נאנס בשינה ר"ל שהוא מדומדם ואינו יכול לקרות בכוונה מכאן ואילך וכן הא דאמר ליה רב נחמן לדרו עבדיה בפסוקא קמא צערן כלומר הקיצני משינתי עד שאוכל לכוון טפי לא תצערן אף אם אקרא בלא כוונה לא תצערן להקיצני דמילת' דפשיטא היא שצריך לקרות כולה וכן כתב הרב רבי' יונה וכתב שכן דעת רבינו האיי ז"ל והרמב"ם בפרק ב' העתיק לשון הגמרא כמנהגו ואין בדבריו הכרע ומ"מ ממה שכתב אח"כ בפרק הנזכר קראה מתנמנם יצא ובלבד שיהא ער בפסוק ראשון נראה שמה שכתב ברא"ש הפרק היה ישן מצערין אותו ומעירין אותו עד שיקרא פסוק ראשון היינו שיקרא פסוק ראשון והוא ער ממש ולא מתנמנם ומ"ש ומכאן ואילך אם אנסתו שינה אין מצערין אותו היינו לומר שאין מצערים אותו כדי שיקרא והוא ער ממש שאע"פ שהוא קורא מתנמנם יצא אבל אם לא קרא השאר כלל ודאי לא יצא :

כתב הרמב"ם הקורא את שמע ולא כיון לבו בפסוק ראשון שהוא שמע ישראל לא יצא ידי חובתו והשאר אם לא כיון לבו יצא אפילו היה קורא בתורה כדרכו או מגיה את הפרשיות עד כאן וכתב הרשב"א בפרק היה קורא דלכ"ע פסוק ראשון צריך כוונה ואפילו בדיעבד ואפילו למאן דאמר מצות אין צריכות כוונה דהתם בכוונה לצאת הדברים אמורים אבל צריך כוונת ענין כלומר שלא יהרהר בדברים אחרים כדי שיקבל עליו מלכות שמים בהסכמת הלב וכענין שאמרו ג"כ בברכה ראשונה של תפלה בשילהי פרק אין עומדין (לד:) והטעם שבשאר מצות שהן מצות עשייה כל שעשה מצותו אע"פ שלא נתכוון לה הרי קיים מצות עשייתו אלא שאין זה מן המובחר וכ"ש שיצא אם כיון לצאת אע"פ שהרהר באמצע המצות אבל אלו שהן קבלת מלכות או סידור שבחים אינו בדין שיהא לבו פונה לדברים אחרים וזו היא שחילקו בין ברכה ראשונה לשאר הברכות או בין פסוק ראשון לשאר שאם הדברים תלויי' במצות צריכות כוונה או אין צריכות מה לי ברכה ראשונה מה לי שאר ברכות עכ"ל:

הקורא את שמע לא ירמוז בעיניו וכו' בספ"ק דיומא (יט·) ואוקימנא דהיינו בפ' א' דוקא ובפרק היה קורא (טז·) רמי ליה רב מרי בריה דבת שמואל לרבא תנן האומנין קורין בראש האילן ובראש הנדבך אלמא לא בעי כוונה ורמינהו הקורא את שמע צריך שיכוין את לבו ומשני הכי אמר רב ששת והוא שבטלים ממלאכתן וקורין והתניא בה"א עוסקין במלאכתן ל"ק כאן בפ' א' כאן בפ' ב' וכתב הרי"ף האי פירוקא לדברי רבי יוחנן הוא דס"ל דבעי כוונה בכוליה פ' א' אבל לרבא לאו משום דבעי כוונה בכוליה פ' א' הוא דאמרינן דבטלין מתלאכתן אלא משום דלא ליהוי לה עראי הוא כי הא דגרסינן בפ"ק דיומא הקורא את שמע לא ירמוז בעיניו וכו' ואוקימנא בפ' א' ופרשי לה משום דקא משוי ליה עראי הכא נמי אי לא בטיל ליה ממלאכה קא משוי לה עראי וכ"כ הרא"ש ז"ל וכתב הרשב"א בשם הרי"ץ גיאות דטעמא משום דכיון דעוסק במלאכתו אם אי אתה מצריכו כ"כ נמצאת מצוה קלה עליו הילכך בטל ממלאכתו עד סוף פ' א' ואח"כ יחזור למלאכתו ורמיזה וקריצה כעסק מלאכה דמי וכ"כ הרמב"ם ז"ל ודלא כדמשמע מדברי התוס' דלרבא דקי"ל כוותיה אין צריכין ליבטל מתלאכתן אלא בפסוק ראשון :

ומ"ש אבל אין צריכים לירד לא הן ולא בעל הבית כלומר אע"ג דלגבי תפלה יש חילוק בינם לבעל הבית שהם אינם צריכים לירד ובעל הבית צריך לירד כמו שיתבאר בסי' צ' לגבי ק"ש אין חילוק ביניהם דמדמפליג בר"פ היה קורא בין בעל הבית לאומנין בתפלה ולא מפליג בק"ש ש"מ דלק"ש דינם שוה :

וכתב ה"ר יונה דמהכא שמעינן דמפרק ראשון ואילך אינו אלא מדרבנן דאם איתא שהוא מן התורה ה"ל למיחש דלא ליהוו עראי לכל הפרקים כי היכי דחיישינן בפ' א' והביא עוד ראיות לדבר ומתוך מה שנתבאר בסי' זה נראה שפסוק ראשון בלבד הוי דאורייתא ומה שהחמירו בפ' א' יותר מבשאר פרקים מפני שהוא עיקר קבלת עול מלכות שמים וכדאמר ר"י בן קרחה (שם יג·) למה קדמה פרש' שמע לפרשת והיה אם שמוע וכו' : **ירושלמי** הכתף אע"פ שמשאו על כתפו וכו' בפרק היה קורא :

סד קראה למפרע לא יצא משנה בפ' היה קורא (טו·) : **כתב** הרמב"ם בד"א בסדר הפסוקים וכו' בפ"ב מהלכות ק"ש ומה שכתב רבינו אע"ג דתנן למה קדמה וכו' ואע"ג דתנן בין ויאמר לאמת ויציב וכו' כ"כ ה"ר יונה והרא"ש בפרק היה קורא : **קרא** פרשה וטעה בה וכו' בפרק היה קורא (טז·) תני תנא קמיה דר"י

פרישה

כוונה אלא בפסוק ראשון מ"מ אסור להלך כדי שלא יהיה קריאת עראי וכדאמרי' טעמא דאסור לרמוז בכל הפרק · וק"ל ועיין בדרישה :

(ט) **לא** הן ולא בעל הבית פי' אע"ג דלגבי תפלה יש חילוק ביניהם לבעל הבית שהם אינם צריכים לירד ובפ"ה צריך לירד כמ"ש בריש סי' צ"ו גבי ק"ש אין חילוק ביניהם שלא הוכר חילוק ביניהם בריש פרק היה קורא אלא גבי תפלה ולא בק"ש ב"י :

(י) **רק** שיתבטלו בפרק ראשון כו' כתב ב"י מתוך מה שנתבאר בסי' זה נראה שפסוק ראשון בלבד הוי דאורייתא ומה שהחמירו בפרק ראשון יותר מבשאר פרקים מפני שהוא עיקר קבלת עול מלכות שמים וכדאמר ר"י בן קרחה למה קדמה פ' שמע לפ' והיה אם שמוע ועיין בדרישה :

סי' סד (א) **קראה** למפרע לא יצא דאמר קרא והיו בהויותן יהא רא"ף והוא מגמרא פ"ב דמגילה ע"ש :

(כ) **אע"ג** דתנן למה קדמה שמע לוהיה שמע וכו' דאי משום שקדמה בתורה היה לנו להקדים לפרשת ויאמר וז"ל הרא"ש פרק היה קורא דף ע"ב ע"א ואף על פי שמוקדם בתורה צריך טעם לפי שאין מוקדם ומאוחר בתורה :

שהוא

חדושי הגהות

להחמיר ולעמוד אדרבה הוא מיקל ולכן נקרא עבריין (מהרל"ח) ועיין בד"מ : ב כתב מהרל"ח ר"ל דאף לבה"ג וראב"ד עיקר הכוונה בפסוק ראשון ולא אמרו עד על לבבך בעמידה אלא משום דלא ליחשב קריאת עראי אבל כוונה א"צ אלא בפסוק ראשון :

סד א ר"ל דהא דתנן בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק לא שחייבוהו חכמים לסמוך ויאמר לאמת ויציב כדי שיאמר ה' אלהיכם אמת ומש"ה אמרו לא יפסיק דז"א אלא שאמרו שאם

הוא

דר"י קרא וטעה ואינו יודע להיכן טעה יחזור לראש הפרק וכתב הרא"ש היינו דוקא שאינו יודע להיכן טעה אבל אם ידע שאמר זה הפ' ונזכר שדילג פסוק אחד ותיבה אחת אינו צריך להתחיל אלא מאותו פסוק ואילך והכי תניא בתוספתא' וכך הם דברי ה"ר יונה ז"ל וכ"כ התוס' וכ"כ מדברי רש"י ז"ל: **טעה** בין פרק לפרק וכו' (שם) בין פרק לפרק יחזור לפרק ראשון ופרש"י לפ' ראשון להפסק ראשון והיה אם שמוע אבל הרמב"ם כתב נעלם ממנו בין פרשה לפרשה ואינו יודע איזו פרשה השלים ואיזו צריך להתחיל חוזר לפרשה ראשונה שהיא ואהבת ונראה שטעמו משום דצריך להפסיק בין לעולם ועד לואהבת כמו שנתבאר בסי' ס"א א"כ זהו הפסק ראשון שצריך לחזור לו ומאחר שברור לו שכבר קרא פרשה אחת מק"ש א"א שלא קרא עד לעולם ועד ולכך א"צ להתחיל מתחלת שמע זה נ"ל ברור לדעת הרמב"ם ואין צריך לידחק כמה שנדחק בו רבי' הגדול מהרי"א ז"ל:

טעה בוכתבת' ואינו יודע אם בוכתבת' שבפרשה ראשונה וכו' וה"מ שלא התחיל למען ירבו ימיכם וכו' (שם) בין כתיב' לכתיב' חוזר לכתיבה ראשונה א"ל ר"י לא שנו אלא שלא פתח בלמען ירבו אבל אם פתח בלמען ירבו סירכיה נקט ואתא ומדברי כל הפוסקי' נראה שמפרשי' כמו שכ' רבי' אבל רש"י פי' סירכי' נקיט אין לטעות מכאן עד אמת ויציב וא"צ לחזור אלא לאמת שהפרש' שגור' בפיו וכו' עליו הרשב"א כ"ל מלשונו שהוא מפרש שאם מצא עצמו בלמען ירבו ולמטה והוא מסתפק אם קרא מה שלמעל' ממה שהו' מוצא בעצמו כגון שמוצא עצמו בועשו להם ציצי' ואינו יודע אם קרא תחלת הפ' אם לאו חזקה אמרה כיון שהוא זכור שאמר למען ירבו ימיכם לפי שכל אותה פ' שגורה בפיו עד אמת ויציב וחזקה סירכיה נקט כה ולא השמיט ממנה כלו' ומכלל דברים אלו שאם מצא עצמו באמצע שאר פרשיות והוא מסתפק אם אמר מה שלמעלה ממנו אם לאו צריך הוא לחזור עד המקום שהוא ברור לו שקרא לפי שאין שאר הפרשיות שגורו' בפיו כ"כ ושמא השמיט בהם וכעין ראיה לדבריו מדנקט למען ירבו ימיכם דהל"כ ה"ל למימר מצא עצמו באמצע פרשה חזק' סירכיה נקט ואתא ומ"ש למען ירבו דנקט ומיהו לא מסתברא דה"ה ודאי לכל שאר לשונות אם מצא עצמו בהם שהוא חזקה שאמר כל שלמעלה ממנו משום דסירכיה נקט ולמען ירבו דנקט משום שטעה בין כתיבה לכתיבה נקט ליה כלומר אם ידע שאמר כתיבה ומסופק אם ראשונה אם שנייה אם אחרי' אמר למען ירבו חזקה מכתיבה שנייה סליק וסירכיה נקט ותדע לך דמ"ש פרשת ציצית שתהא שגורה יותר משאר הפרשיות אדרבה שאר הפרשיות שגורות יותר שנוהגי' בכל מקום בין ביום בין בלילה ועוד דגרסי' בירושלמי גבי האי עובדא דר' אליעזר נחית וסליק אמר לון כן א"ר יוחנן קרא ומצא עצמו בלמען חזקה כיון רבי אילא בשם ר' אחא רבי' נתפלל ומצא עצמו בשומע תפלה חזקה כיון עכ"ל:

סה קראה סירוגין אפילו שהה כדי לגמור את כולה יצא בפרק מי שמתו (כג:) ת"ר היה עומד בתפלה ומים שותתין על ברכיו פוסק עד שיכלו המים וחוזר ומתפלל להיכן חוזר רב חסדא ורב המנונא חד אמר חוזר לראש וחד אמר למקום שפסק אמר רב אשי דכ"ע אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש והתם בדלא שהה קא מיפלגי וכתב הרי"ף בשם רבי' האיי דהלכ' כמ"ד למקום שפסק ואם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש ובתר הכי (כד:) אמר ר' אבהו הוה אזיל בתריה דר' יוחנן והוה קרי ק"ש כי מטא במבואות המטונפות אישתיק א"ל לר' יוחנן להיכן אהדר א"ל אם שהית כדי לגמור את כולה חזור לראש ומפרש בגמרא דה"ק ליה לדידי לא סבירא לי לדידך דסבירא לך אם שהית כדי לגמור את כולה חזור לראש וכתב שם הרי"ף וכשהוא חוזר חוזר למקום שפסק ואע"פ ששהה כדי לגמור את כולה והכין מסקי' בסוף מסכת ר"ה וכן בתקיעות וכן בהלל וכן במגילה אבל בתפלה בלחוד אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש וכן פסק הרמב"ם בפ"ב מה' ק"ש אבל התוספו' (כג:) כתבו הא דאמר רב אשי דכ"ע אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש משמע דהכי הלכתא וכן לקמן בהדיא א"ר אבהו חוזר לראש ותימא דבמס' ר"ה (לד:) אמר רבי יוחנן שמע תשעה תקיעות בתשעה שעות ביום יצא אלמא תקיעות מצטרפות אע"ג דשהה כדי לעשות כולה וכן במגילה (יח:) נמי אמר רב אין הלכה כרבי מונא דאמר אם שהה חוזר לראש דקאמר נקוט דרב ביבי בידך ואומר הר"ס מקוצי דודאי היכא דשהה באמצע כדי לגמור את כולה בלא דיחוי ואונס אלא שהה מעצמו ואם היה רוצה מעצמו היה יכול לגמור בכה"ג אין חוזר לראש כי ההוא דמגילה וכן ההיא דר"ה דשמע ט' תקיעות בט' שעות ביום אבל היכא דשהה מחמת שהיו מים שותתין על ברכיו לא היה יכול להתפלל באותה שעה דכ"ע אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש והשתא ניחא דקא"ל ר' יוחנן לר' אבהו לדידי לא סבירא לי כלומר לא סבירא לי להפסיק הלכך לא היה צריך לחזור לראש אבל לדידך שהפסקת דסבירא לך שאין המקום ראוי לקרות אם שהית כדי לגמור את כולה חזור לראש וכ"כ הרשב"א בשם הראב"ד ז"ל וכן פסק שם הרא"ש ז"ל ורבי' סתם דבריו כאן ובסי' ע"ח כדעת הרא"ש וכ"כ בסי' פ"ה בשם ר"י ושם כתב שהרי"ף חולק בדבר וה"ר יונה כתב בשם רבני צרפת דאפילו בתפלה אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר למקום שפסק ולא חילק בין שהה מחמת אונס או שלא מחמת אונס וכבר כתבתי א שכן דעת הרי"ף והרמב"ם ז"ל וכן הלכה (א): **כתוב** בהגהות מיימון פ"ב ראבי"ה כתב דאין

טעה בין פרשה לפרשה (ג) שהוא יודע שהוא בסוף הפרשה ואינו יודע אם בסוף הראשונה או בסוף השנייה יחזור לסוף פרשה ראשונה ויתחיל והיה אם שמוע (ד) טעה בוכתבתם ואינו יודע אם בוכתבתם שבפרשה ראשונה או בשנייה חוזר לוכתבתם שבראשונה וה"מ שלא התחיל למען ירבו ימיכם אבל התחיל למען ירבו בידוע שסיים פ' שנייה וא"צ לחזור שכן הוא הרגל לשונו לומר למען ירבו אחר פרשה שנייה:

סה (א) **קראה** סירוגין (ב) (ג) אפילו שהה בה כדי לגמור את כולה יצא והוא שלא שהה בינתים מחמת אונס שעכבו מלקרות אבל אם שהה מחמת אונס שלא היה המקום ראוי לקרות או אונס אחר אם הפסיק ושהה כדי לגמור את כולה כשחוזר לקרות

היכן טעה יחזור לתחילת ק"ש והכי איתא בגמרא בספרים שבידינו תני תנא קמיה דרבי יוחנן קרא וטעה ואינו יודע להיכן טעה יחזור לראש ויחזור לראש משמע לתחלת ק"ש אבל תימה הלא בע"כ יודע הוא שקרא פסוק ראשון דאם אינו יודע אפילו פסוק ראשון א"כ אפילו קרא פסוק ראשון ודאי דשלא בכוונה קרא אותו וצריך לחזור מפסוק ראשון ואילך דאל"כ ה"ל קורא למפרע ומאי איריא דאינו יודע היכן טעה אפילו יודע מ"מ כיון שלא קרא פסוק ראשון בכונה צריך הוא לחזור ולקרות מתחלת שמע ואילך אלא בע"כ מיירי דבפסוק ראשון היה מכוין ואח"כ קרא שלא בכונה וטעה ואינו יודע היכן טעה וחוזר לראש הפרק דקאמר רבינו היינו חוזר לואהבת את ה' אלהיך וגומר ויחזור לראש דקאמר בגמרא היינו נמי לראש הפרשה חוץ מפסוק ראשון דיודע הוא שבכונה קרא אותו דאם אינו יודע אם קרא אותו בכונה פשיטא דחוזר לתחלת ק"ש אפילו יודע היכן טעה:

ומ"ש טעה בין פרק לפרק וכו' עד סוף הסימן שם טעה בין פרק לפרק יחזור לפרק ראשון ופרש"י להפסק ראשון ויתחיל והיה אם שמוע אבל הרמב"ם כתב נעלם ממנו בין פרשה לפרשה ואינו יודע איזה פרשה השלים ואיזו צריך להתחיל חוזר לפרשה ראשונה שהיא ואהבת את ה' אלהיך וגומר נראה מבואר שסובר דכיון דמפסיקים בין שמע לואהבת הוי נמי הפסק זה בכלל הפסק דבין פרק לפרק ולכן צריך לחזור לואהבת מיהו ונ"ל דאף להרמב"ם אם יודע שאמר פרשה ראשונה אלא דמסופק אם אמר גם השנייה או שמא לא אמרה כל עיקר יתחיל והיה אם שמוע אלא דהיכא דיודע שעומד במקום שמפסיקין ואינו יודע באיזה הפסק צריך לחזור לואהבת זו היא דעת הרמב"ם אבל שאר כל הפוסקים לא כתבו אלא כפירוש רש"י וכמ"ש רבינו ועיקר:

ומ"ש וה"מ שלא התחיל למען ירבו ימיכם וכו' פי' היכא דמסופק אם עומד בוכתבתם ראשון או שני דחוזר לראשון דוקא שלא התחיל בלמען ירבו כשבא לו הספק וכו' וכ"כ הרמב"ם והסמ"ג ומ"ש רבינו אבל התחיל למען ירבו בידוע שסיים פרשה שנייה רצונו לומר בידוע שגמר פרשה שנייה דוהיה אם שמוע עד למען ירבו וליכא ספק שמא אמר למען ירבו לאחר וכתבתם הראשון אלא תלינן דסרכי' נקט ואתא ויש מדקדקים מדנקט רבינו האי לישנא בידוע שגמר הפרשה שנייה אלמא משמע דמ"ש רבינו וה"מ שלא התחיל למען ירבו קאי על טעה בין פ' לפר' דחוזר לפר' ראשון ה"מ שלא התחיל למען ירבו וכו' וליתא להאי פירושא דאם התחיל למען ירבו היאך הוא מסופק אם עומד בסוף פ' ראשון או בסוף פ' שני הלא הוא עומד בלמען ירבו ורש"י פי' עוד בדרך אחר ומביאו ב"י ומה שכתב הרשב"א על פרש"י באורך ע"ש:

סה קראה סירוגין וכו' דברי רבינו בזה הם ע"פ דברי התוס' בפ' מי שמתו (בדף כ"ב) בד"ה אלא לכ"ע דהקשו תו' דבפ' מי שמתו משמע דהלכה דשהה לגמור את כולה חוזר לראש ובמסכ' ר"ה גבי תקיעות וכן במגילה אמרינן דאפילו שהה לגמור כולה אינו חוזר לראש ואמר הר"ר מקוצי דבפרק מי שמתו דמיירי שאין האדם ראוי לקרות דהמים שותתין על ברכיו או שאין המקום ראוי לקרות כגון שהוא עומד במבואות המטונפות הוי' הפסקה וחוזר לראש אם שהה כדי לגמור את כולה אבל בתקיעות ובמגילה דמיירי בדליכא אונס ואם היה רוצה היה יכול לקרות לא הויא הפסקה וא"צ לחזור לראש אלא למקום שפסק אפילו שהה כדי לגמור את כולה וכ"כ רבינו בסימן ע"ח אבל בסי' פ"ה כתב תחלה דהרי"ף פסק אפילו היה פוסק לקרות במקום הטנופת שאין המקום ראוי לקרות בו כשהוא חוזר חוזר למקום שפסק אפי' שהה כדי לגמור את כולה וקושיא דתו' מתרץ הרי"ף דלא אמרו בפ' מי שמתו במים שותתין על ברכיו דחוזר לראש אם שהה כדי לגמור את כולה אלא בעומד בתפלה בלחוד אבל בק"ש והלל ומגלה חוזר למקום שפסק והך דמבואות המטונפות בפ' מי שמתו פליגי בה ר' אבהו ור' יוחנן ולית הילכתא כר' אבהו אלא כר"י דבק"ש נמי אינו חוזר לראש וכן בהלל ומגלה

דרכי משה

סה (א) ולא נראה לי לדחות דברי התוספות והאחרונים הפוסקים אלא נקטינן כוותייהו שלא חלקו בין תפלה לק"ש אלא בין היכא דאנוס להיכא דלא אנוס כן נראה לי ועי"ל :

פרישה

(ג) **שהוא** יודע שהוא בסוף הפרשה כו' פי' שקרא עד סוף הפרק והפסיק ואינו יודע אם לא קרא אלא פרשה ראשונה ופסק. או שניה ופסק. וק"ל:

(ד) **טעה** בוכתבתם כו' עד וה"מ שלא התחיל למען ירבו כו' ברכות דף י"ו בין כתיבה לכתיבה חוזר לכתיבה ראשונה א"ל ר"י ל"ש אלא שלא פתח בלמען ירבו ימיכם אבל אם פתח בלמען ירבו סירכיה נקט ואתא פירשו רבינו כלומר בידוע שעד הנה אמר הכל וכן פירשו רוב המפרשים אף שרש"י לא פירש כן. וז"ל רמ"ף בהגהותיו נ"ל שקאי על טעה בין פרק לפרק שצריך לחזור לסוף פרק ראשון ודו"ק. אבל בסמ"ג לא כ"כ עכ"ל. וז"ל מורי ז"ל כי בתלמוד שלנו לא משמע כן אלא כמו שפי' הרמב"ם והסמ"ג וכן דעת בעל הטורים ומ"ש בידוע שסיים פ' שנייה כלומר שגמר פ' והיה אם שמוע עד הנה ולא נאמר שאמר למען ירבו אחר וכתבתם שבפרשה הראשונה עכ"ל. ומה שמתחיל בטעה בוכתבתם וסיים וה"מ שלא התחיל למען ירבו ימיכם ה"פ דטעה בוכתבתם ר"ל שכבר סיים פ' וכתבתם בודאי אלא שאינו יודע אם וכתבתם שבפרשה ראשונה סיים או השני וקאמר שאם יודע שאמר שסיים פסוק של וכתבתם התחיל ג"כ פסוק של למען ירבו כו' אלא טעותו וספיקו הוא שמא אחר שסיים וכתבתם שבפ' ראשונה התחיל לומר למען ירבו וקאמר ר' יוחנן דלא חיישינן להכי וטעות זה של וכתבתם ושל בין פרק לפרק אינו ר"ל טעות ממש אלא ר"ל נסתפק היכן הוא עומד כמו טעה בדרך. וכתב הרשב"א דה"ה בטעה בשאר פרשיות אם מצא עצמו בהם חזקה שאמר כל מה שלפניו וכן בפרק א' עצמו ולא נקט למען ירבו אלא משום רבותא דס"ד דכיון דלמען ירבו אחר וכתבתם הוא דכתיב בקל יש לטעות ושמא אחר וכתבתם הראשון אמרו קמ"ל דאפ"ה אמרינן סירכיה נקט ואתא וכל מה שעד הנה כבר אמר ועיין בב"י שהביא ל' הרשב"א שסברים בפי' הטור:

סי' סה (א) **קראה** סירוגין פי' ששהה והפסיק בינתים:

(ב) **אפילו** שהה כדי לגמור את כולה יצא בפרק מי שמתו ועי"ל סי' פ"ה כתב רבינו כן בשם הרי"ף דאפילו שהה כדי לגמור כולה חוזר למקום שפסק ודע דדוקא התם ס"ל להרי"ף דאפילו שהה כדי לגמור כולה יצא דמיירי התם בתפלה. אבל הכא מיירי בק"ש ס"ל להרי"ף דאם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש וכן מבואר בהדיא ברי"ף וכן ס"ל להרמב"ם דבק"ש בשהה לגמור את כולה חוזר לראש והרי"ף והרמב"ם לא חילקו בין אנוס לשאינו אנוס אלא בין ק"ש לתפלה ודו"ק לקמן סי' פ"ה מ"ש:

(ג) **אפילו** שהה כו' כתב הגהות מיימוני בשם ראבי"ה דאין חילוק בין הפסק שתיקה להפסק דיבור

חדושי הגהות

הוא סומך ויאמר לאמת ויציב כסדר תקנת חכמים שאז יאמר ה' אלהיכם אמת ולא יפסיק ביניהם משום דכתיב וה' אלהים אמת. ומה שהכריחם לפרש כן ולא תירצו דלכתחלה אמרו לא יפסיק אבל בדיעבד לית לן בה וכמו שתירצו אהא דתנן למה קדמה שמע לוהיה אם שמוע נראה דהיה קשה להו כיון שאמרו לא יפסיק בין ויאמר לאמת ויציב כמו שאמרו באמצע הפרק ש"מ שיש לו דין אמצע הפרק (עיין לקמן סי' ס"ו בטור) וכשם שבאמצע הפרק אם קרא למפרע ר"ל שמשנה סדר הפסוקים לא יצא ה"נ אם משנה הסדר דויאמר לאמת ויציב לא יצא לכך תירצו שלא אמרו לא יפסיק משום שאסור לשנות הסדר של ויאמר לאמת ויציב אלא שאמרו שאם הוא אומר כסדר תקנת חכמים שסומך ויאמר לאמת ויציב שלא יפסיק בין ה' אלהיכם לאמת (מהרל"ח):

סה א ר"ל שכן דעת הרי"ף כה"ר יונה לענין ק"ש שאם שהה כדי לגמור את כולה חוזר למקום שפסק אבל לענין תפלה הא כתב למעלה שדעת הרי"ף והרמב"ם לחזור לראש: לכאורה

לקרות צריך להתחיל מראש : (ד) קראה ונכנס לבית הכנסת ומצא צבור שקורין צריך לקרות עמהם פסוק ראשון שלא יהא נראה כאילו אינו רוצה לקבל עליו עול מלכות שמים עם חביריו :

סו (א) בין הפרקים שואל בשלום אדם נכבד מפני כבודו ומשיב שלום לכל אדם ובאמצע אפילו באמצע הפסוק שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד ופרש"י מפני היראה אדם שירא ממנו שמא יהרגנו וכן כתב הרמב"ם ז"ל אנס ולא נהירא לאדוני אבי ז"ל (ב) דהא מילתא דפשיטא שאין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש ופירש הוא מפני היראה היינו יראת אביו או רבו דכתיב איש אמו ואביו תיראו ותנן מורא רבך כמורא שמים וכן פירשו הגאונים ולענין להפסיק לקדיש וקדושה ולברכו נחלקו בו הפוסקים י"א אף ע"פ

ומגלה ורבינו לא כתב בסי' פ"ה חלוק זה בין תפלה לק"ש לדעת הרי"ף משום דלא רצה להאריך בסברתו כיון דלא פסק כמותו אלא תופס עיקר כר"י דפסק כהשר מקוצי וכתב רבינו לשם וכן בהלל ותפלה ומגלה כלומר דלא ס"ל לר"י לחלק בין תפלה לק"ש והלל ומגלה כהרי"ף אלא הכל דין אחד להם דליכא חלוק אלא בין שעכבו אונס ללא עכבו אונס . וכ"כ רבינו להדיא בסוף סי' צ"ז ומכל הדברים שכתבתי למעלה גבי ק"ש וכו' או הפסיק באמצע מפני מי רגלים שהיו שותתין על ברכיו וכו' בכולא הוי דינא כמו בק"ש עכ"ל הרי מבואר דדחה דעת הרי"ף מהלכה ותפס עיקר כהשר מקוצי ור"י והרא"ש והראב"ד ולענין הלכה פסק בש"ע כהרי"ף לפי שגם הרמב"ם סוב' כך דבפ"ב מה' ק"ש כתב בסתם דבמקום הטנופת יפסיק מלקרות ואח"כ חוזר לקריאתו אבל בפ"ה מה' תפלה כתב דמי רגלים שותתים על ברכיו דאם שהה כדי לגמור את התפלה חוזר לראש ולפע"ד בפלוגת' דרבוותא יש לנו לתפוס לחומרא דהיכא דעכבו אונס חוזר לראש אפי' בק"ש והלל ומגלה כהשר מקוצי ודעימיה ואם הפסיק בתפלה חוזר לראש אפילו לא עכבו אונס וע"ל בסימן ק"ד :

קראה ונכנס לב"ה וכו' כ"כ הרא"ש ע"ש בה"ג ומהרא"י בת"ה בסימן ג' כתב דאם הוא עסוק במקום שאינו רשאי לפסוק כגון מברוך שאמר ואילך לא יפסיק וכן פסק בש"ע ותימה הוא לפע"ד שהפסק זה כדי לקבל עליו עול מלכות שמים עם הצבור וימליכו שם שמים יחד קול אחד לא יהא מותר כמו שהתירו להפסיק מפני הכבוד של בן אדם ועוד דהסוגיא דפ' מי שמתו דמשמע ליה למהרא"י מינה איסורא משמע לי מינה היתירא וחיובא וה"א התם אהא דתנן בעל קרי מהרהר בלבו אמר רב חסדא הרהור לאו כדבור' דמי דאם"ד הרהור כדבור דמי יוציא בשפתיו ואלא מאי הרהור לאו כדבור דמי למה מהרהר אר"א כדי שלא יהו כל העולם עוסקין בו והוא יושב ובטל ונגרוס בפרקא אחריתא א"ר אדא בר אהבה בדבר שהצבור עוסקין בו ויש להקשות מאי קא מהדר ליה ר"א שלא יהא הוא יושב ובטל דמי לא עסקינן שאינו יושב ובטל אלא גורס בפרקא אחרינ' כגון בהלכות ד"א דשרי לבעל קרי כדאמר תלמודא בתר הכי והכי פריך תלמודא בספ"ק דברכות דמוקי בשבתך בביתך פרט לעוסק במצוה מאי משמע א"ר פפא כי דרך מה דרך רשות אף כל רשות ופרי' מי לא עסקינן דקא אזיל לדבר מצוה וצ"ל דר"א קא מהדר מעיקרא שלא יהא יושב ובטל בדבר שהצבור עוסקין בו במצות קריאת שמע שהיא דאורייתא וכדמסיק התם אלא ק"ש וב"ה דאורייתא ולפיכך צריך לעסוק בדבר שהצבור עוסקין בו אבל תפלה דרבנן לא והמקשה קס"ד דמיירי ביושב ובטל לגמרי פריך עליה ונגרוס בפרקא אחריתא וקאמר רב אדא ב"א לפרושי לדר"א דה"ק שלא יהא יושב ובטל בדבר שהצבור עוסקין בו דלפ"ז אפי' עוסק בפרקא אחריתא צריך להפסיק כדי לעסוק במצות ק"ש דאורייתא שהצבור עוסקין בו א"כ מכאן ראיה דאפילו עוסק בזמירות מברוך שאמר ואילך או כמו אפי' עומד בברכות שלפני ק"ש אפילו באמצע הברכה חייב להפסיק ולקרות ק"ש עם הצבור פסוק ראשון וכן אני נוהג דלא כהש"ע :

סו בין הפרקים שואל וכו' משנה פ' היה קורא פליגי בה ר"מ ור' יודא והלכה כר"י ומה שהקשה הרא"ש דהא מילתא דפשיטא היא וכו' הוא תימה דא"כ מה ישיב הרא"ש אהא דפר' אין עומדין דא"ר יוסף לא שנו אלא כו' הא מילתא דפשיטא היא ולא היה צריך לאומרו ועוד דלהרא"ש ק' מאי דעתיה דאותו חסיד שלא השיב להגמון כשנתן לו שלום הלא מילתא דפשיטא היא אלא בע"כ דאיכא סברא לומר אין ספק מוציא מידי ודאי דסכנת אנס והגמון היא ספק דשמא לא יקפיד וכאן הוא ודאי איסור וסכנת עון שמפסיק בשבחו של מקום ית' לכך הוצרך לאומרו דאין להכניס עצמו בסכנת ספק נפשות דאנס ואדרבה על פי' הרא"ש קשה לפע"ד דהיאך נתיר מפני יראת אביו או רבו הלא מפורש בקידושין איזהו מורא שלא ישב במקומו ולא יכריע את דבריו וכו' אבל להקדים לו שלום הוא נכנס בכלל הכבוד אבל מצד המורא אדרבה לא יקדים לו שלום כדכתיב ראוני נערים ונחבאו וכדאיתא בירושלמי דלא שאיל זעירא בשלמא דרבה וא"כ למה יפסיק באמצע ליתן שלום לאביו ולרבו מפני היראה הלכך נלפע"ד עיקר כפי' רש"י והרמב"ם דאין להפסיק באמצע אלא מפני יראת אנס אבל לאביו ולרבו ולמי שגדול ממנו אין להפסיק באמצע אלא בין הפרקים מפני הכבוד והכי נקטינן ודלא כמה שפסק בש"ע כהרא"ש גם הסמ"ג והסמ"ק בה' ק"ש כתבו כרש"י והרמב"ם ונשאר הרא"ש והרשב"א כיחיד כנגד רבים מיהו ודאי גבי ק"ש אפי' מפני יראת נשיא ישראל מותר להפסיק דכיון דכתיב שום תשים עליך וגו' שתהא אימתו עליך לפיכך התירו לו חכמים להפסיק בקריאת שמע ולשאול בשלומו מפני היראה תדע דדוקא גבי תפלה תנן אפי' נשיא ישראל שואל בשלומו לא ישיבנו אלמא דוקא תפלה אבל ק"ש אף שואל מפני היראה כ"ש שהוא משיב לו שלום וכ"פ הר' יונה בפ' היה קור' על הא דמייתי האלפסי דאיתא ביומא ודברת בם ולא בתפלה כלומר בק"ש יש לך רשות להפסיק לשאלת שלום מפני היראה ולהשיב מפני הכבוד אבל לא בתפלה כדתנן ואפי' נשיא ישראל שואל בשלומו לא יפסיק עכ"ל ופשוט הוא :

ולענין להפסיק לקדיש וכו' הקשה ב"י דכיון דכתב רבינו בשם הסמ"ק דהתיר להפסיק אפי' בשביל אמן כ"ש לברכו א"כ מה הוסיף עוד במ"ש בשם י"א דפוסק לכל וכו' הלא זאת היא דעת הסמ"ק ועוד דבסמ"ק כתו' בהדיא ועונין קדיש וקדושה וברכו וכו' א"כ אפי' לא כתוב בספרי רבינו בדברי סמ"ק וברכו בודאי ט"ס הוא וצריך להגיהו ולפעד"נ דלפי דבסמ"ק כתב בסתם ועונין קדיש כו' בכל מקום ולא פי' אפילו באמצע ואפשר לומר דלא התיר אלא בין הפרקים בכל מקום והכי קאמר לא מבעיא בין יוצר אור לאהבה רבה ובין אהבה רבה לשמע אלא אפילו בין שמע לוהיה ובין והיה לויאמר ואפילו בין ויאמר לאמת ויציב ואפי' בין גאולה לתפלה יכול להפסיק לקדיש וברכו וכו' אבל באמצע לא יפסיק כלל לכך הביא מה שהוסיפו י"א שפוסק לכל אפי' באמצע . עוד היה אפשר לומר דס"ל לרבינו דלסמ"ק אין עונין אלא לאמן דהאל הקדוש ודשומע תפלה ולא לשאר אמנים

דאין לחלק בין הפסק שתיקה להפסק דיבור :

קראה ונכנס לבה"כ ומצא צבור שקורין צריך לקרות עמהם פסוק א' וכו' כ"כ הרא"ש בפרק מי שמתו אהא דאמרינן אלא מאי הרהור לאו כדיבור דמי למה מהרהר א"ר אלעזר כדי שלא יהיו כל העולם עסוקים והוא יושב בטל מכאן כתב בה"ג קרא ק"ש ובא לב"ה ומצא שקוראים ק"ש קורא פסוק ראשון עמהם ובת"ה סי' ג' כתוב שאם הוא עומד בברכות של ק"ש כשהצבור קורין את שמע אין לו להפסיק כלל דמשמע דלא הוי קפידא אלא שלא יהא יושב ובטל ומי שעוסק בברכות ק"ש עצמה פשיטא דלאו בטל הוא אלא אפילו אם עוסק בשאר דברי שיר ושבח לא מיקרי בטלה וכדכתבו הגאונים אהא דאסור לישב בתוך ד' אמות של תפלה ולכך היה נראה דאפילו בין ברוך שאמר לישתבח אין לו להפסיק כדי לקרות פסוק ראשון עם הצבור משום דכיון דאינו יושב ובטל אינו חייב לקרות וא"כ למה יפסיק דהא אסור לאשתעויי בין ב"ש לישתבח אמנם נראה דאינו ראיה דכיון שאינו פוסק אלא כדי לקבל עליו עול מלכות שמים עם הצבור שפיר דמי מ"מ ראיתי בני אדם מן המדקדקים כשהיו עומדים בק"ש ובברכותיה שהיו עוצמים עיניהם והיו מנגנים בתיבה אחת או שתים שהיו אומרים בלאו הכי באותו פעם בניגון הצבור בפסוק ראשון כדי שיהא נראה כאילו קורא עמהם ע"כ :

כתב הרוקח בסי' ש"ב אם קרא ק"ש שהתפלל בביתו או בבית האבל ובא לבית הכנסת יקרא כל ק"ש עם הצבור ויקבל שכר כקורא בתורה עכ"ל ונראה דהיינו דרך עצה טובה אבל לענין שלא יהא נראה כאילו אינו רוצה לקבל עול מלכות שמים עם חבירו בפסוק ראשון סגי וכדברי בה"ג :

סו בין הפרקים שואל בשלום אדם נכבד וכו' בפרק היה קורא (יג:) איפליגו ר"מ ורבי יהודה במתניתין ופסקו הפוסקים כר"י דאמר באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם :

ומ"ש ואפילו באמצע הפסוק הוא ממה שאמרו בירושלמי ע"כ באמצע הפרשה אפילו באמצע הפסוק ר' ירמיה מרמז רבי יונה משתעי רב הונא בשם רב יוסף ודברת בם מכאן יש לך רשות לדבר וכתבו הרא"ש ומשמע לרבינו דרב הונא מייתי מודברת בם להתיר לדבר אפילו באמצע הפסוק ואם כן ה"ל רבי ירמיה יחיד לגבי רבי יונה ורב הונא ולית הלכתא כוותיה ומיהו מצאתי כתוב דבאמצע פסוק שמע ישראל אין להפסיק כלל שאין דבר גדול כקבלת מלכות שמים ע"כ וכ"ל דה"ה לבשכמל"ו שגם הוא מכלל הייחוד ומטעם זה אין להפסיק בין פסוק שמע ישראל לבשכמל"ו . ומ"ש רבינו ופרש"י מפני היראה אדם שירא ממנו וכו' ולא נהירא לא"א ז"ל דהא מילתא דפשיטא וכו' כלומר ולמה לתנא למתני שואל מפני היראה ופירש הוא יראת אביו או רבו וכו' וגם הרשב"א תמה על דברי רש"י והרמב"ם ופיר' הוא כדברי הרא"ש וכתב עוד דמי שגדול ממנו בחכמה אע"פ שאינו רבו הוי בכלל מפני היראה :

ולענין להפסיק לקדיש ולקדושה ולברכו נחלקו הפוסקים וכו' מדברי רבינו נראה שלא היה גורס בסמ"ק אלא קדיש ואמן של האל הקדוש ואמן של שומע תפלה ומשמע ליה דדוקא להני קאמר דמפסיקין אבל לא לקדושה ולברכו ומפני כך כתב אחר זה וי"א שפוסק לכל כלומר גם לקדושה ולברכו אבל בנוסחי דידן כתוב בהדיא בסמ"ק דפוסק לקדיש ולקדושה וברכו . אבל ק"ל דודאי משמע דמ"ד דמפסיקין בהנך אמנים כ"ש דמפסיקין לקדיש ולקדושה וברכו לכך נ"ל שצריך לגרוס בדברי רבינו כסדר הזה וי"א אע"פ ששואל מפני היראה וכו' אינו פוסק דכיון שעוסק בשבחו של מקום אין לו להפסיק בשביל שבח אחר וי"א שפוסק לכל אפילו באמצע דלא גרע ממה שפוסק לשאול מפני היראה ולהשיב מפני הכבוד ולזה הסכים א"א ז"ל ובסמ"ק כתב ועונין קדיש ואמן של האל הקדוש ואמן של שומע תפלה בכ"מ ע"כ דהשתא כשכתב וי"א שפוסק לכל היינו דוקא לקדיש ולקדושה ולברכו אבל לא להנך אמנים ובזה הוא מה שהסכים הרא"ש ואחר כך כתב שסמ"ק מוסיף עוד לומר דלהנך אמנים נמי מפסיקין וז"ל הרא"ש בפרק היה קורא והא דאמרינן באמצע שואל מפני היראה נחלקו בו רבותינו בענין הפסקה בק"ש וברכותי' לקדיש ולקדושה וברכו אם פוסק אם לאו יש מי שאומר שאע"פ ששואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד אפ"ה אינו פוסק לקדיש ולקדושה דכיון שעוסק בשבחו של מקום אין לו להפסיק בשביל שבח אחר ורוב מפרשים הסכימו שפוסק אפי' באמצע הפרשה דלא גרע ממה שפוסק לשאול מפני היראה ולהשיב מפני הכבוד וכן הסכים ה"ר יונה והביא ראיה מדפליגי לקמן אם מפסיק בתפלה לקדיש וקדושה אם לא אע"ג דמסיק הלכתא כמ"ד אינו מפסיק מ"מ כיון דחזינן דבתפלה דאפילו המלך שואל בשלומו לא ישיבנו נחלקו אם מפסיק לקדיש מכלל דבק"ש וברכותיה דקי"ל דמפסיק לשאול מפני היראה ולהשיב מפני הכבוד פשיטא להו לכולהו דמפסיק הילכך לקדיש ולקדושה ולברכו מפסיק אפילו באמצע הפרק וכן דעתי מסכמת אף ע"פ שנשאתי ונתתי בדבר בפני הר"מ והסכימה דעתו שאין להפסיק ע"כ והתוספות כתבו כדברי הרא"ש וכ"כ המרדכי בשם אבי העזרי וכ"כ הרשב"א בתשובה דדבר פשוט הוא שמפסיקין שהרי שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד וכתב בשה"ל נראה שאם שכח להניח תפילין וציצית שיכול להפסיק בין הפרקים ולהניחן שלא יהא כמעיד עדות שקר בעצמו עכ"ל וכ"כ בא"ח (וכ"ל שלא יברך עליהם עד שיגמור תפלתו ואז ימשמש בהם ויברך עליהם וכמו שאכתוב בסמוך בענין הנחת תפילין בין גאולה לתפלה) (א) :

[ב"ה על כל זה צריך להעביר הקולמוס וכצ"ל וכ"כ רבינו ס"ס פ' וכתב שיברך עליהם והם דברי הרא"ש בתשובה)] :

כתבו תלמידי ה"ר יונה דלמודים נמי מפסיק בכ"מ ולענות בין לקדיש בין לקדושה בין למודים אלא בתפלה בלבד שאסור לדבר בה כלל וגרסינן בירושלמי ודברת בם בם יש לך רשות לדבר ולא בתפלה וכתבו עוד תלמידי ה"ר יונה אבל נראה למורי הרב דדי בשוחה בלבד שאם יאמר יוצרנו יוצר בראשית וכו' ה"ל הפסקה גדולה ע"כ ומדכתב דדי בשוחה בלבד משמע שאפילו מלת מודים לא יאמר שאם היה אומרה היה צריך לגמור והוי הפסקה גדולה הלכך לא יאמר כלום

דרכי משה

סו (א) וע"ל סימן נ"ד דאין להפסיק עם הטלית בברכות ראשונות שלפני ק"ש וכ"כ מהור"ר אברהם מפראג בהגהותיו : ונ"ל

פרישה

דיבור : (ד) קראה ונכנס לבה"כ כו' עיין ברא"ש פרק מי שמתו :

סי' סו (א) בין הפרקים שואל כו' ובאמצע אפילו באמצע כו' בפרק היה קורא פלוגתא דר"מ ור"י ואפסקא הלכתא כר' יהודה . כתב ב"י ומיהו מצאתי כתוב דבאמצע פסוק של שמע ישראל אין להפסיק כלל שאין דבר גדול כקבלת מלכות שמים ע"כ . וכ"ל דה"ה לבשכמל"ו שגם הוא מכלל היחוד (כמ"ש רבינו לעיל בסימן ס"א) ומטעם זה אין להפסיק בין פסוק שמע ישראל לבשכמל"ו עכ"ל ב"י . ועיין מ"ש לעיל סי' ס"א בשם הרוקח : (ב) דהא מילתא דפשיטא כו' כלומר ולמה לי' לתנא למיתני שואל מפני היראה

ע"פ ששואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד אינו פוסק דכיון שעוסק בשבחו של מקום אין לו להפסיק בשביל שבח אחר (ג) ובסמ"ק כתב ועונין קדיש וקדושה (ד) ואמן של האל הקדוש ואמן של שומע תפלה (ה) בכל מקום ויש אומרים שפוסק א לכל אפילו באמצע דלא גרע ממה שפוסק לשאול מפני היראה ולהשיב מפני הכבוד ולזה הסכים א"א ז"ל כתב בעל המנהיג (ו) הקורא את שמע וקראו החזן לעמוד בתורה צריך לעמוד לקרות בתורה לכבוד התורה מק"ו מכבוד הבריות ויראתם שמפסיק בשבילם ואלו הן בין הפרקים בין ברכה ראשונה לשנייה בין שנייה לשמע בין שמע לוהיה אם שמוע בין והיה אם שמוע לויאמר (ז) בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק וכתב הרמב"ם ז"ל לא יפסיק כדין בין פרק לפרק אלא כמו באמצע הפרק לשאול מפני היראה ולהשיב מפני הכבוד (ח) ור"י פירש לא יפסיק כלל אפי' כמו באמצע הפרק אלא יאמר אני ה' אלהיכם אמת שנאמר וה' אלהים אמת ואז יפסיק כמו באמצע הפ' ואם אמר ה' אלהיכם אמת כדי שלא להפסיק (ט) ושהה אחר כך הרבה א"צ לחזור ולומר אמת וגומ' כל הברכה (י) וחותם בא"י גאל ישראל

כלום אלא שוהה בלבד ודיו ויותר נ"ל שדעתו ז"ל שיאמר אלא מודים דאל"כ מאי מפסיק דקאמר הא שהיה לאו לא מיקרי הפסק וכ"כ מדברי הר"ר אבודרהם שכתב בשם ה"ר יונה שפוסק לברכו ולמודים וכתב עוד וכשפוסק לברכו ולמודים י"א שא"א אלא ברכו בלבד וכן במודים שא"א אלא מודים בלבד ושוהה וי"א שאומר ברכו ישתבח ויתפאר וכו' וכן מודים דרבנן עכ"ל ובה"ג הכריע שפוסק ואומר מודים ולא סגי בשתיקה לבד לא ביאר אם יאמר כל מודים דרבנן או אם לא יאמר אלא תיבת מודים בלבד והלכה למעשה נראה לי שלא יאמר אלא תיבת מודים (ג):

והא דכתב סמ"ק דמפסיק לענות אמן של האל הקדוש ושל ש"ת למד כן מדאמרי' בירושלמי פרק תפלת השחר לא התפלל שחרית ובא ומצאן שמתפללין של מוסף אם יודע שאם יתחיל יגמור עד שלא יגיע ש"צ לענות אחריו אמן יתפלל ואם לאו לא יתפלל באיזה אמן אמרו תרין אמוראין ח"א באמן של האל הקדוש וח"א באמן של ש"ת אמר רבי פנחס ולא פליגון מ"ד באמן של האל הקדוש בשבת ומ"ד באמן של ש"ת בחול · וכתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל והטעם באלו יותר מבאחרי' מבואר אמן של האל הקדוש לפי שהוא סיום שבח של ג' ראשונות. של ש"ת לפי שהוא סיום האמצעות והיא ג"כ ברכה כוללת והא דלא חשיב אמן של ג' אחרונו' שלבסוף לפי שזה עונה היחיד אחר סיום י"ח ברכות ולפיכך אין לו להפסיק מפני זה מאחר שהוא בעצמו יאמר אותו עכ"ל · ותלמודא דידן משמע דפליג אירושלמי כמו שאכתוב בסי' ק"ט בס"ד ולפיכך לא כתבוהו הפוסקים (ג):

כתב בעל המנהיג שאם היה קורא את שמע וקראו החזן לעמוד בתורה צריך לעמוד וכו' הרשב"א בתשובה חולק על זה שכתב כהן שקראו אותו לקרות בתורה והוא קורא את שמע אינו רשאי להפסיק ואכתבנה בסי' קל"ה ולענין הלכה אנו אין לנו אלא דברי הרשב"א דרב מובהק הוא:

ואלו הן בין הפרקים בין ברכה ראשונה לשניה וכו' משנה בפרק היה קורא (שם):

ומ"ש בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק הם דברי רבי יהודה שם ואיפסיקא בגמרא (יד.) הלכתא כותיה ומפרש בגמרא דטעמא דרבי יהודה משום דכתיב וה' אלהים אמת כלומר ולפיכך אין מפסיקין בין ה' אלהיכם לאמת:

וכתב הרמב"ם לא יפסיק כדין בין פרק לפרק וכו' בפ"ב והרב רבי יונה כתב שהנכון כמו שפירשו רבני צרפת שאינו מפסיק כלל והרא"ש נסתפק בדבר ובסוף כתב מיהו נראה מדמפרש טעמא משום וה' אלהים אמת דלא יפסיק כלל אלא אומר אמת ויציב ואח"כ יפסיק כמו באמצע הפרק משמע מדבריו שהוא סובר דכיון דיציב ג"כ הוא אמת אין להפסיק בינו לה' אלהיכם אלא במלת אמת אבל רבי' לא הזכיר ויציב ונראה שסובר דלאו בדווקא נקט הרא"ש ויציב:

ואם אמר ה' אלהיכם אמת כדי שלא להפסיק וכו' (שם:) חוזר ואומר אמת או אינו חוזר רבי יוחנן אמר חוזר ב רבא אמר אינו חוזר ופסקו הפוסקים כרבא ופירש ה"ר יונה דמיירי היכא שפסק מפני היראה או מפני הכבוד אחר שאמר אמת או שסיים ק"ש קודם החזן וסמך ה' אלהיכם עם אמת והמתין שיתחיל החזן ושיאמר עמו א"צ לחזור ולומר פעם אחרת אמת אלא מתחיל מויציב ואילך או ממקום שפסק:

וגומר כל הברכה וחותם בא"י גאל ישראל ואומר אמן אפילו יחיד אחר ברכותיו וכו' כ"כ הרא"ש בריש פרק שלשה שאכלו גבי הא דתניא העונה אמן אחר ברכותיו הרי זה משובח דאוקימנא דהיינו בבונה ירושלים שר"ח וה"ג פירשו דלאו דוקא נקט בונה ירושלים אלא ה"ה כל סיום ברכה כעין ישתבח וכן יהללוך וסוף י"ח ברכות וכן אמן אחר גאל ישראל ואין בזה הפסק כיון דצריך הוא לאומרו וכן פירש רש"י בבונה ירושלים שהוא סוף הברכות ה"ז משובח וכן בסוף ברכות דק"ש שחרית

אמנים ולי"א דפוסק לכל משמע אף לכל אמנים וקשה על פירוש זה חדא דבאשר"י מפורש דהכי י"א לא הזכירו בדבריהם אלא קדיש וקדושה וברכו ועל זה הסכים הרא"ש ועוד היאך נפרש בדברי י"א דפוסקים לכל אמנים קאמרי ושלזה הסכים הרא"ש להכי נראה דפי' קמא עיקר. והב"י כתב דנ"ל דהגירסא בספרי רבינו תחלה מתוכפת בתחלה צריך להיות וי"א שפוסק לכל וכו' עד ולזה הסכים הרא"ש ואח"כ נ"ל ובסמ"ק כתב וכו' עד ובכל מקום וקלת קשה לפי' זה שאין זה דרכו של רבינו להבי' תחלה הסכמת הרא"ש ולכתוב אח"כ סברת הפוסקים על הסכמתו אלא תחלה כותב סברת הפוסקים ובסוף כותב הסכמת הרא"ש להורות דהכי נקטינן כהרא"ש ואם באנו להגיה היה יותר נכון לומר שרבינו לא כתב בספרו כי אם ב' דיעות כמ"ש הרא"ש י"א אעפ"י ששואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד אינו פוסק וכו' עד שבח אחר וי"א שפוסק לכל וכו' ולזה הסכים הרא"ש אלא שבגליון כתב איזה תלמיד הגה"ה ובסמ"ק כתב ועונין קדיש וכו' וטעה הסופר והכניסה בפני': כתבו התו' והמרדכי ר"פ היה קורא נראה דבאמצע י"ח אסור לענות קדיש וקדושה דמשמע לקמן בפ' אין עומדין דאין לענות קדיש וקדושה בין גאולה לתפלה כ"ש בתפלה עצמה עכ"ל והקש' מהרא"י בת"ה סי' י"ב חדא דבדקינן בפ' אין עומדין ולא אשכחן רמז מזה ועוד דמה היו צריכין ללמוד שאין לענות באמצע תפלה במכ"ש בין גאולה לתפלה הא תלמוד ערוך הוא בפ' מי שמתו (דף כ"א) דאסור להפסיק בתפלה כדי לענות קדוש' וקדיש עכ"ל ולפע"ד דמ"ש לשם בפ' אין עומדין אין ספק דצריך למוחקו וכן מצאתי במ"ש מהר"א שטיין בביאוריו לסמ"ג שהביא דברי תו' ומרדכי הללו ולא הוזכר בהם בפ' אין עומדין אלא כך הוא הלשון שם דמשמע לקמן דבין גאולה לתפילה וכו' ונראה שרצונם לומר על מ"ש התו' והמרדכי לקמן בסמוך שר"ת היה ממתין בעושה שלום וכו' כדי לענות קדושה וברכו ולא היה רוצה לסיים ברכת גאל ישראל שלא להפסיק בין גאולה לתפילה אלמא דבין גאולה לתפלה חמיר טפי שלא להפסיק בו אע"ג דבין ברכה לברכה היא וטפי הוי ניחא ליה לר"ת להפסיק באמצע ברכה אחרונה של ק"ש אבל עושה פלא מלהפסיק בסוף ברכה בין גאולה לתפלה כך הוא הפשט בתוספות ומרדכי באין ספק וכך כתב מהרי"ק בתשובה בשורש ל"א מדעת עצמו ואני אומר שכך הוא פי' דברי התו' והמרדכי ומה שקשה עוד הלא תלמוד ערוך הוא וכו' נראה לתרץ דאי מהתם איכא למדחי ולמימ' דדוקא באמצע ברכה די"ח ברכות אין להפסיק אבל בין ברכה לברכה די"ח לית לן בה אבל מראיה זו מדברי ר"ת דאפי' בין גאולה לתפלה אין להפסיק אעפ"י שבין ברכה לברכה היא שמעינן דכ"ש בתפלה עצמה אפי' בין ברכה לברכה והכי נקטינן שלא להפסיק כלל אפי' בין גאולה לתפלה כ"ש בין ברכה לברכה די"ח והא דכתב בסמ"ק ועונין קדיש וברכו וכו' בכל מקום כבר פי' בהגה"ה לשם וז"ל בין גאולה לתפלה אינו מפסיק כלל לפיכך טוב להמתין בעוש' פלא ולענות עם הצבור עכ"ל ובכל מקום דכתב הסמ"ק לאו דוקא היא אלא ר"ל חוץ מבין גאולה לתפלה: **כתב** בעל המנהיג הקורא את שמע וכו' הב"י כתב בשם הרשב"א בתשובה דאין לו להפסיק בשביל שקראו אותו לס"ת ופסק כמותו וכ"כ בש"ע והלכה כדבריו ולפעד"נ דהחושש לכבוד התורה יכול לסמוך על בעל המנהיג: **וכתב** הרמב"ם לא יפסיק כדין בין פרק לפרק וכו' ור"י פי' לא יפסיק כלל כו' והר' יונה והרא"ש הסכימו לדברי ר"י והסמ"ק הביא דברי הרמב"ם וכתב אח"כ והתוספות נסתפקו בזה מיהו נראה אפילו איכא ספיקא בדבר זה יש לתפוס לחומרא שלא להפסיק כ"ש דהני אשלי רברבי לא נסתפקו ואסרי והכי נקטינן כר"י וכן פסק בש"ע: **ומ"ש** וחותם בא"י גאל ישראל כ"כ בסי' רל"ו וחותם בא"י גאל ישראל ולא גואל ישראל שנתקנה על הגאולה שעברה אבל בסי' קכ"ו גבי תפלה צריך שיחתום

דרכי משה

(ב) וג"ל דה"ה בברכו לא יאמר רק ברוך ה' המבורך לעולם ועד ולא יאמר שום דבר שנוהגים לומר בשעה שהחזן אומר ברכו וע"ל בסימן זה אם יכול להפסיק בהנחת טלית ותפילין בין הפרקים כתב הרשב"א בתשובה סימן תתמ"ז מי שאומר תחנונים מפסיק לקדיש ולקדושה דלא עדיפא תחנונים מק"ש וברכותיה : (ג) וג"ל דמ"מ קי"ל כדברי הסמ"ק להפסיק באמנים אלו כמ"ש סימן ק"ט דדין אמנים אלו הוא כדין קדושה וכדין

פרישה

הירא' וכן תמה הרשב"א על רש"י וכתב עוד דכל שגדול ממנו בחכמה ובמנין אעפ"י שאינו רבו הוה בכלל מפני הירא':

(ג) **ובסמ"ק** כתב ועונין קדיש וקדושה ואמן של האל הקדוש ואמן של שומע תפלה בכל מקום · כך הגירסא ברוב ספרי רבינו ומשמע מדברי רבינו שלא היה גורס בסמ"ק אלא הכי ומשמע ליה דדוקא להני הוא דמפסיקין אבל לא לברכו ומפני כך כתב אחר זה וי"א שפוסק לכל כלומר גם לברכו וכן פי' מורי אבל בסמ"ק בנוסחי דידן כתב בהדיא דפוסק לקדיש ולקדושה ולברכו ועוד הקשה ב"י דודאי משמע מאן דס"ל דמפסיקין לאמנים כ"ש דמפסיק לקדיש ולקדושה ולברכו לכך כ"ל שצריך לגרום בדברי רבינו בסדר הזה · י"א אעפ"י ששואל מפני היראה כו' אינו פוסק כו' · וי"א שפוסק לכל אפי' באמצע כו' ולזה הסכים אא"ז"ל ובסמ"ק כתב ועונין קדוש כו' דהשתא א"ש שהוסיף בדברי סמ"ק שאף לאמנים פוסק עכ"ל ב"י · ודבריו נכונים וכן משמע ל' הרא"ש דף ע"א ע"ב שהביא הני ב' י"א זה אחר זה ולא הזכיר הסמ"ק כלל · מיהו מה שהקשה דכ"ש הוא קדושה וברכו מעניית אמן · י"ל דהפסקה דאמן אינו כ"כ גדול כעניית קדושה וברכו · ואפשר ליישב הכל דרבינו ס"ל דלהי"א האחרונים ס"ל דאפי' לכל אמנים פוסק דויל בתר טעמייהו שנתנו טעם דלא גרע משואל מפני היראה כו' וא"כ כל עניית אמן נמי לא גרע ומה שפי' הרא"ש בפסקיו עניית קדיש וברכו וקדושה כו' לשון ר' יונה העתיק ואפשר דלדידיה אפילו כל עניית אמן מותר וכן משמע שהביא בתחלה דעת י"א זו סתם דפוסק לכל אפי' באמצע ומלת לכל משמע אפילו לעניית אמן · ואע"פ שבירושל' אמרו דוקא אמן של האל הקדוש ושל שומע תפלה משמע אבל איכן לא · לא ס"ל להרא"ש ורבינו כן וכמ"ש לקמן סי' ק"ט בס"ד:

(ד) **ואמן** של האל הקדוש כו' כתב מהרר"י אבוהב והטעם באלו יותר מבאחרים מבואר · אמן של האל הקדוש לפי שהוא סיום שבח של ג' ראשונות · ושל שומע תפלה לפי שהוא סיום ברכות האמצעיות והיא ג"כ ברכה כוללת · אבל אמן שאמר ג' אחרונות עונה היחיד אחר סיום תפלתו · וכיון שהוא בעצמו אמר אותו אין לו להפסיק בשבילו:

(ה) **בכל** מקום ר"ל אפי' באמצע ק"ש : (ו) **הקורא** את שמע וקראו החזן כו' ב"י בשם רשב"א חולק על זה ועיין לקמן סי' קל"ה · ובש"ע סעיף ד' פסק כמן כרשב"א · ומ"ש בש"ע כהן שקרא ק"ש וקראוהו לקרות בתורה כו' נראה דלרבותא דרשב"א דס"ל דאינו מפסיק כ"כ לאשמועי' דאפי' לכהן דה"א דליחוש לפגמו כשעולה אחר במקומו · א"כ כשאין שם כהן אחר ה"א דהוא יעלה משא"כ ישראל דאין שייך לומר דליתא שם אחר דהא בעינן י' גדולים בב"ה דאין קריאת התורה פחות מעשרה כמ"ש לקמן סי' קמ"ג (ובתשובת הרשב"א ג"כ כתב התשובה אכהן ע"ש והביאו הב"י):

(ז) **בין** ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק הם דברי רבי יהודא דפ' הקורא ומפרש שם טעמא משום דכתיב וה' אלהים אמת פי' ולפיכך אין מפסיקין בין יי' אלהיכם לאמת:

(ח) **ור"י** פירש לא יפסיק כלל כתב הרא"ש שכ"כ מטעמא דרבי יהודא הנ"ל:

(ט) **ושהה** אחר כך הרבה א"צ לחזור כו' שם חוזר ואומר אמת או אינו חוזר ר' יוחנן אמר חוזר רבא אומר אינו חוזר ופסקו הפוסקים הלכתא כרבא ופי' הר"ר יונה דמיירי היכא שפסק מפני היראה או מפני הכבוד אחר שאמר אמת או שסיים ק"ש קודם החזן וסמך ה' אלהיכם עם אמת וממתין שהחזן יתחיל ויאמר עמו א"צ לחזור ולומר פעם אחרת אמת אלא מתחיל מויציב ואילך עכ"ל · ורבינו שכתב ושהה אח"כ הרבה ע"כ מיירי בדלא פסק מפני היראה דא"כ אונס הוה וכל דשהה כדי לגמור כולה דהיינו הרבה ע"י אונס כתב רבינו לעיל סי' ס"ה דחוזר לראש:

(י) **וחותם** בא"י גאל ישראל בפ' ע"פ דף קי"ד ע"ב אמר רבא דק"ש ודהלל גאל ישראל ודצלותא גואל ישראל · מ"ט דרחמי ניכהו ופירש"י דהלל בברכה אשר גאלנו בליל פסח מסיימין בה גאל ישראל מפני שהוא שבח משא"כ דצלותא בברכת ראה נא בענינו שמבקשים אנו רחמים שיגאלנו לכך הות מין גואל ישראל בקשה על העתיד וע"ל סי' רל"ו: ואומר

חידושי הגהות

סו א לכאורה משמע שבא להוסיף על דברי הסמ"ק ור"ל דאף לשאר עניית אמן פוסק אכן ממה שכתב אח"כ ולזה הסכים א"א ז"ל נראה שלא כיון לכך דהרא"ש לא כתב להפסיק אלא לקדיש וקדושה וברכו לכן נראין דברי ב"י שכתב לגרום בדברי רבינו בסדר הזה י"א אע"פ ששואל וכו' אינו פוסק דכיון שעוסק בשבחו של מקום אין לו להפסיק בשביל שבח אחר וי"א שפוסק לכל אפילו באמצע דלא גרע ממה שפוסק לשאול מפני היראה ומשיב מפני הכבוד ולזה הסכים א"א ז"ל ובסמ"ק כתב ועונין קדיש וקדושה ואמן של האל הקדוש ואמן של ש"ת בכ"מ והשתא מ"ש וי"א שפוסק לכל ר"ל הני שהזכיר למעלה קדיש וקדושה וברכו ולא אתי לרבות שאר דברים אלא שקיצר בלשונו לכתוב מלת לכל במקום קדיש וקדושה וברכו ואח"כ כתב דבסמ"ק מוסיף דלענות הנך אמן נמי מפסיקין או אפשר דדברים ככתבן ומ"ש וי"א שפוסק לכל בא להוסיף על דברי הסמ"ק שאף לשאר עניית אמן פוסק משום דמשמע ליה לרבינו כיון דיהבי הי"א טעמא דלא גרע ממה שפוסק לשאול מפני היראה משמע דאף לכל עניית הוא מפסיק והרא"ש הרי הסכים לדבריו והא דנקט קדיש וברכו לרבותא שהוא הפסק מרובה וכ"ש עניית אמן שאינו אלא הפסק מועט (מהרל"ח) ועמ"ש הב"ח בזה : ב עמ"ש לעיל סימן ס"א סק"ב :

ישראל (יא) ואומר אמן אפילו יחיד אחר ברכותיו כיון שהוא סיום של סדר ברכות ומתחיל להתפלל מיד ולא יפסיק רק אם אירעו אונס שלא הניח תפילין קודם ק"ש (יב) ונזדמן לו בינתים להניחן יכול להפסיק לברך ולהניחן כדי שיתפלל בתפילין אבל אין לו להפסיק לברך על טלית ללובשו ותקנו לומר אמת ויציב שחרית על החסד שעשה עמנו הקב"ה שגאלנו והעבירנו בים ושקע צרינו בתוכו ואיתא בירושלמי צריך להזכיר באמת ויציב יציאת מצרים ומלכות וקריעת ים סוף ומכת בכורות וצור ישראל וגואלו (יג) ותקנו אמת ואמונה ערבית על הגאולה של עתיד שאנו מאמינים ומקוים שיקיים לנו הבטחתו ויגאלנו בקרוב אי נמי על שאנו מפקידים בידו נשמותינו בכל לילה מאמינים בו שישיבנה אלינו וזהו אמת ואמונה שיאמר ויקיים את דברו להשיב הפיקדון (יד) והיינו דאמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב כל מי שלא אמר אמת ויציב שחרית ואמת ואמונה ערבית לא יצא י"ח ופירוש לא יצא י"ח המצוה כתקנה אבל לעולם יצא דברכות אינן מעכבות :

ספק

שיחתום בא"י גואל ישראל וה"א בפ' ע"פ (דף קי"ז) אמר רבא ק"ש והלל גאל ישראל דצלותא גואל ישראל מ"ט דרחמי נינהו וצ"ע על מנהגינו בערבית דימי' טובים כשאומרים מעריבים חותמים בא"י מלך צור ישראל וגואלו דלשון וגואלו הוי כאילו אמר גואל ישראל וצריך לומר וגאלו בלא וי"ו דשפיר משמע על הגאולה שעברה כנ"ל:

ואומר אמן אפילו יחיד אחר ברכותיו וכו' וכ"כ רבינו בסימן נ"א גבי ישתבח דיש לו לענות אמן אפילו אחר ברכת עצמו ומה שקשה ע"ז מסימן רט"ו שכתב דהרא"ש הסכים למ"ש הרמב"ם שאין לענות אמן אלא אחר גמר ב' או ג' ברכות כתבתי לשם ליישב דברכה אחרונה דישתבח ואחרונה דק"ש דאינן פותחות בברוך לפי שסמוכה לברכה דשלפניה יש לו לענו' אמן אחר סיום ברכת עצמו דחשוב כאילו אמר ב' וג' ברכות זו אחר זו מיהו אין המנהג כן לענות אמן אחר ברכת עצמו אלא אחר בונה ירושלים וכ"כ מהרש"ל דכך המנהג:

ומ"ש רק אם אירעו אונס שלא הניח תפילין וכו' פסק הרב בהגהת ש"ע כדעת רבינו דעל התפילין יכול לברך קודם שסיים גאל ישראל כגון בעושה פלא אבל על הטלית לא יברך אלא מניחו ומברך עליו אחר התפלה וכן לקמן כתב רבינו בסי' פ' היכא דאנוס מניחי' תפילין בין אהבה לק"ש ויברך עליהם אבל להפסיק בשביל הטלית אסור כי הטלית אינו חובה כדלעיל בסי' כ"ד והכי נהוג:

והיינו דאמר ר' חיננא וכו' ופי' לא יצא י"ח המצוה כתיקונ' וכו' דאי לא יצא י"ח כלל קאמר קשיא דהא קי"ל ברכות אינן מעכבות אפילו לא אמרן כלל כדלעיל בסי' ס' ואעפ"י דרבינו האי גאון חולק אפי' ודאי דברכות מעכבות אלא סדרן אינו מעכב כגון אם הקדים שנייה לראשונה הנה רבינו תופס עיקר כרוב פוסקים דלא ס"ל כרבינו האי ולרבינו האי אה"נ דלא יצא י"ח ממש קאמר וכ"כ ב"י ופשוט הוא:

ספק

שחרית וערבית וכן דעת הרב רבינו יונה ז"ל אבל הרמב"ם כתב בפרק א' מהלכות ברכות שאין עונה אמן אלא אחר שאומר ב' ברכות או יותר בסוף וא"כ אחר גאל ישראל דשחרית אינו עונה אמן לפי שאין שם אחר ק"ש אלא ברכה אחת בלבד וכן כתב הרב רבי' יונה ז"ל בשמו ולפי זה מה שכתוב בספרים שלנו פ"ט מה' תפלה עד שמברך גאל ישראל אמן ט"ס הוא וכן מצאתי בספר מדוייק שלא היה כתוב בו אמן ויש לתמוה על רבינו שכתב בסי' רט"ו שהרא"ש היה נוהג כהרמב"ם וכיון שהרמב"ם סובר שאינו עונה אמן אחר עצמו אלא אחר ב' ברכות דלבסוף היאך כתב הרא"ש עונה אמן אחר גאל ישראל דשחרית שאינה אלא ברכה אחת דלבסוף וכן אחר ישתבח ויהללוך · ובמה שכתבתי בסימן נ"א נתיישב זה ועכשיו נהגו העולם שלא לענות אמן אחר גאל ישראל ולאו משום דסברי כהרמב"ם דאם כן לא היה להם לענות אמן אחר ישתבח ולא אחר יהללוך אלא טעמא משום דחשבי ליה הפסק בין גאולה לתפלה וכבר כתבתי בסי' נ"א שעל פי הזוהר נהגו שלא לומר אמן אחר גאל ישראל (ד) ואין להביא ראיה לדברי האומרים שצריך לענות אמן אחר גאל ישראל ולא הוי הפסק ממאי דאמרו רבנן אומר ש"ץ גאל ישראל והן עונין אמן וכמו שכתב רבינו בסימן קכ"ד בשם ר"ע דהתם בברכת גואל ישראל שבתפלה קאמר שהרי הזכיר שם קודם לכן ברכת מחיה המתים ואח"כ ברכת גאל ישראל ואח"כ בונה ירושלים וזהו סדר ברכות שבתפלה:

ומתחיל להתפלל מיד ולא יפסיק כדי שיסמוך גאולה לתפלה שהוא מצוה ואף ע"פ שעיקר המצוה היא כשקורא ק"ש סמיך להנץ וסומך לה התפלה מיד בהנץ כמו שנתבאר בסימן נ"ח מ"מ גם כשקורא ק"ש אחר הנץ מצוה לסמוך גאולה לתפלה ואסור להפסיק ביניהם:

ומ"ש רק אם אירעו אונס שלא הניח תפילין קודם ק"ש וכו' בפרק היה קורא (יד:) רב משא ידיה וקרא ק"ש ומנח תפילין וצלי והיכי עביד הכי והתני' וכו' ואסיקנא שלוחא הוא דעוות ופירש"י השליח קלקל שאיחר להביא לו תפילין מעיקרא ג וחשיב דלא אזיל והגיע זמן ק"ש והוזקק לקרות כדי שלא יעבור הזמן וכי מטי שלוחא דתפילין אנחינהו וכתבו התו' והמרדכי דמהכא משמע שמותר להניח תפילין בין גאולה לתפלה וכן בטלית מניח אדם טליתו בין גאולה לתפלה וכן מצינו שר"י בר יהודה שלא אחר טליתו ושהה השליח וכבר קרא ק"ש בברכותיה ונתעטף בטליתו וגמר י"ח והביא ראיה מהא דרב מ"מ יש לחלק בין תפילין לטלית דעיקר ק"ש ותפלה שייכי בתפילין כדאמר עולא (שם) כל הקורא ק"ש בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו ותפלה נמי כדאמרן הרוצה לקבל עליו עול מלכות שמים שלימה יפנה ויטול ידיו ויניח תפילין ויקרא ק"ש ויתפלל אבל ציצית שאינו אלא חובת טלית שאם אין לו טלית פטור מציצית ויכול לקרות ק"ש בלא ציצית ודאי דהוי הפסקה והר"מ מקוצי היה אומר דאפילו מכאן אין ראיה דמצי למימר דהניח תפילין בלא ברכה ולאחר י"ח משמש בהם ובירך עליהם ע"כ ודעת ה"ר יונה והרא"ש והרשב"א ז"ל כדברי התוספות שמחלקים בין טלית לתפילין אלא שמדברי התוספת נראה דתפילין מיהא שמותר להניחם מותר לברך עליהם ג"כ מיד שהרי הר"מ מקוצי בא לחלוק עליהם בזה · וכן נראה בהדיא מדברי הגהות מיימון בפ"ב מה' ק"ש והרא"ש והרשב"א לא הזכירו הברכה כלל ואם נאמר שהם סוברים כדברי הר"מ מקוצי נ"ל שמה שכתבו שלא יפסיק להניח טלית היינו כשסיים כבר גאל ישראל דכל שמתעכב בהנחת הטלית הוא מפסיק בין גאולה לתפלה אבל קודם שגמר גאל ישראל יכול להניח טלית בלא ברכה בעודו קורא ק"ש וברכותיה שהרי בעוד שהוא קורא ק"ש מותר לו לעסוק במלאכתו חוץ מפרק ראשון כמו שנתבאר בסימן ס"ג ומדברי רבינו נראה דלתפילין מותר להפסיק ולברך ודלא כהר"מ מקוצי ולטלית לא יפסיק לברך עליו אבל להניחו בלא ברכה משמע דשרי מיהו נ"ל דהיינו דוקא קודם שיגיע לגאל ישראל אבל אחר שגמר גאל ישראל צריך הוא לסמוך גאולה לתפלה ואינו מפסיק ביניהם בהנחת טלית אפילו בלא ברכה ולענין מעשה נ"ל כדברי הר"מ מקוצי הילכך כל שלא גמר גאל ישראל מניח תפילין וציצית ואין מברך עליהם עד אחר שיתפלל שאז ימשמש בהם ויברך ואם גמר גאל ישראל מניח תפילין ואין מברך עליהם עד אחר תפלה אבל טלית אינו מניח (ה):

כתב הרא"ש בתשובה כלל ד' שמי שיודע שלא יוכל להעמיד עצמו בלא הפחה כדי שיקרא ק"ש ויתפלל אבל נראה לו שיוכל להעמיד עצמו בשעת ק"ש לבד בין אהבה לק"ש יניח תפילין ויברך דאנוס הוא וכתבו רבינו בסי' פ':

כתבו התוספ' והמרדכי ר"פ היה קורא דמשמע בפרק אין עומדין דאין לענות קדיש וקדושה בין גאולה לתפלה וכתב בת"ה דדברים אלו מגומגמים מאוד ואין לסמוך עליהם משום דדייקינן ובדקינן בכל פרק אין עומדין ולא אשכחן רמז מזה ומ"מ העלה דקשה לסתור דבריהם מפני כך ואף כי אשר"י כתב דמהר"ם לא הסכים דשרי לענות אפילו בק"ש וברכותיה והכי נמי דאכן לא נהיגינן כותיה בהא אלא כדברי המתירים מ"מ הכא דלא לוסיף עליה בין גאולה לתפלה עכ"ל ואע"פ שהרוקח כתב בסי' שכ"א אם אומרים קדיש או ברכו או קדושה יכול לאומרו בין גאל ישראל לתפלה מהרי"ו קולון כתב בסי' מ"ב שנראה מתוך דברי ר"ת שאין לענות שהרי כתבו בשמו שהיה ממתין בשירה חדשה כדי לענות קדיש או ברכו ולא היה רוצה לסיים ברכת גאל ישראל שלא להפסיק בין גאולה לתפלה ע"כ וכדברי ר"ת יש לנהוג הלכה למעשה . ועוד יתבארו דיני סמיכות גאולה לתפלה בסי' קי"א:

ואיתא בירושלמי צריך להזכיר באמת ויציב יציאת מצרים וכו' ספ"ק דברכות:

והיינו דאמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב וכו' בספ"ק דברכות (יב·) ופי' רבינו דלאו למימרא דלא יצא ידי חובת ק"ש דהא ברכות אינם מעכבות אלא היינו לומר שלא יצא י"ח המצוה כתקנה ורבינו הגדול מהרי"א ז"ל כתב דלרבינו האיי דאמר ברכות מעכבות כמו שכתב רבינו בסימן ס' לא יצא ידי חובתו ממש קאמר ונדחק ביישוב דבר זה ולי נראה דאה"כ דלרבינו האיי לא יצא י"ח ממש קאמר אלא שרבינו מתוך שהוא סובר דברכות אינם מעכבות פי' דברי רבה בר חיננא כך:

כתב הרוקח בסי' שכ"א שאם אין פנאי לאדם להתפלל יקרא ק"ש בעונתה עד אני ה' אלהיכם אמת ולא יאמר אמת ויציב אחר שאמר אני ה' אלהיכם אמת מפני שעת הדחק מוטב להרחיק כדי לסמוך גאולה לתפלה (ו) דאמרינן בירושלמי דפ' תפלת השחר ר' יוסי מצלי

בתלת

דרכי משה

וכדין מודים : (ד) ונ"ל מאחר שהמנהג שלנו שעונין אמן אחר הש"צ כשמסיים גאל ישראל א"כ אין אנו חוששין להפסיק בזה א"כ גם יחיד יאמר אמן אחר ברכת עצמו כמו בישתבח וכמו שנתבאר לעיל סימן נ"א : (ה) ותמיהני על פסק זה דהמעיין בדברי התוספות והגהות ימצא דאף הר"ם מקוצי לא אמרו אלא דרך דחייה בעלמא אבל לא לענין הלכתא ואיך נניח דברי הפוסקים שכתבו בהדיא לברך אתפילין ונתפס דחיית הר"ם · ועוד דאף אם נודה שר"ם מקוצי חולק ודעתו שלא לברך אתפילין למה לא נפסק כדברי הגהות מיימו' והמרדכי והתוספות ודברי רבינו הטור שכתבו לברך אתפילין . ואף הרא"ש והר"י והרשב"א כתבו סתמא ולמה נדחוק לומר דמיירי בלא ברכה ודוקא אחר גאל ישראל כמו שדחק ב"י ולכן אין נ"ל דבריו בזה אלא יניח תפילין ויברך עליהם אבל הטלית יניח בלא ברכה ודווקא קודם שיגיע לגאל ישראל אבל לאחר שאמר גאל ישראל אין לו להפסיק בברכת התפילין שהרי כתבו התוספות והמרדכי ריש היה קורא דאין לענות קדיש וקדושה בין גאולה לתפלה וכ"כ בת"ה סי' י"ב וכ"כ מהרי"ק שורש מ"ב בשם ר"ת ופסק ב"י דיש לנהוג הלכה למעשה דלא כרוקח שכתב להפסיק וכתבו התוספות בשם ר"ת דהיה ממתין בשירה חדשה כדי לענות קדיש וברכו ולא היה רוצה לסיים עכ"ל : (ו) ר"ל שברכת אמת ויציב יאמר כשירצה להתפלל כדי לסמוך גאולה לתפלה :

כתב

פרישה

(יא) **ואומר** אמן אפי' יחיד אחר ברכותיו כיון שהוא סיום כו' כתב ב"י וכבר כתבתי בסי' נ"א שע"פ הזוהר נהגו שלא לענות אמן אחר גאל ישראל ע"כ וכ"כ רמ"א ז"ל ואין נוהגין כן אלא בבונה ירושלים דברכת המזון אבל ע"מ אנו נוהגין לענות אמן אחר חתימת ש"ץ גאל ישראל ולא מיקרי הפסק אלא כגאולה אריכתא דמיא אבל קדושה וברכו אין לענות אחר סיום ברכת גאל ישראל אלא שימתין מלומר שירה חדשה ושם יענה קדיש וברכו מהרי"ק שורש מ"ב בשם ר"ת:

(יב) **ונזדמן** לו בנתיים להניחן יכול להפסיק לברך ולהניחן אבל אין לו להפסיק לברך על טלית. והטעם מפני שאין לדמות ציצית לתפילין דתפילין מפני שהוא חובה להתפלל עמהן כדאמר לעיל הרוצה לקבל עליו עול מלכות שמים שלימה כו' לכך מפסיק מה שא"כ בציצית שאינן אלא חובת מנא אין לו להפסיק בברכות של ק"ש כדי לברך ולהתעטף בציצית ולהתפלל בה כ"כ ר' יונה פרק היה קורא דף י' גם הרא"ש דף ע"ב ומסיק אבל ציצית אינו מצוה בגופו אלא שחייבוהו הכתוב בבגד שיש לו ד' כנפות ואם לא ילבש עתה ילבשנו לאחר זמן ע"כ · וכתב רמ"א בד"מ שמשמע ליה מדברי הרא"ש ור"י ורשב"א ומרדכי והגהות מיימון כדברי רבינו שיניח תפילין ויברך עליהן והטלית יניח בלא ברכה ודוקא קודם שיגיע לגאל ישראל אבל לאחר שאמר גאל ישראל אין לו להפסיק בברכות התפילין שהרי כתבו התוספות והמרדכי ריש היה קורא דאין לענות קדיש וקדושה בין גאל ישראל לתפלה . וב"י לא כתב כן אלא הלך ליה בשיטות ר"מ מקוצי . והוא תמוה לי דאיך נניח דברי כל הפוסקים בשביל הר"מ מקוצי · ועוד דהמעיין בדברי תוספת והגה"ה · ימצא שאף הר"מ מקוצי לא אמרו להלכתא אלא לדחייה בעלמא ודו"ק עכ"ל:

(יג) **ותקנו** אמת ואמונה ערבית על הגאולה שלעתיד כו' וז"ל תוספ' דף י"ב ע"א להגיד בבוקר חסדך כו' פי' חסד שהקב"ה עשה לנו במצרים ואמונתך פי' מדבר על העתיד שאנו מצפים שישמור הבטחתו ואמונתו ויגאלנו ולסוף ברכה חוזר לגאולה דפרעה כדי לסמוך לגאל ישראל כו' עכ"ל וע"ל סי' רל"ו וק"ל :

(יד) **והיינו** דאמר ר' חיננא כל מי שלא אמר אמת ויציב כו' לא יצא פי' לא יצא י"ח המצוה כתקנה אבל לעולם יצא דברכות אינן מעכבות כתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל דלרב האי דאמר ברכות מעכבות כמ"ש רבינו בסי' ס"ו לא יצא י"ח ממש קאמר וכתב ב"י נ"ל דודאי דלרב האי לא יצא ממש קאמר אלא שרבינו מתוך שסובר דברכות אינו מעכבות פי' דברי ר' חיננא כך עכ"ל . וק"ל דאכתי בין לר' האי שפירש לא יצא כלל בין לרבינו שפירש לא יצא ידי מצוה כתיקונה . מ"ש אמת ויציב ואמת ואמונה דנקט ולא נקט שאר ברכות של ק"ש . לכן נ"ל דמ"ש ר' חיננא כל מי שלא אמר אמת ויציב שחרית ואמת ואמונה ערבית כו' לא שלא אמרן כלל. אלא שלא אמרן בנוסחא שתקנו חז"ל הנזכר בסמוך בדברי רבינו שצריך להיות מוזכר בנוסח אמת ויציב גאולת מצרים ונסיהם ובאמת ואמונה גאולה העתידה · להכי מי שלא אמרן כן אינו יוצא י"ח [וכן דייק שם הטעם שאמר ר' חיננא משום שנאמר להגיד בבוקר חסדך ואמונתך בלילות משמע שאף אם היה אומר ברכות אחר ק"ש כל שלא אמרן על נוסח זה שמוזכר בבקר החסד ובלילה אמונת הדברים העתידים לא יצא] והשתא דברי רבינו בכל אופן אתי שפיר . או נאמר דס"ל כר"מ שהביא לעיל סי' ס' דברכות אינן מעכבות וכמ"ש ב"י ולהכי כתב דהאי לא יצא דאמר ר' חיננא לא יצא ידי חובת המצוה כתיקונה כיון ששינה הנוסח . משא"כ שאר ברכות שאף שהיה משנה הנוסח כל שבירך לפני ק"ש מצוה כתיקונה מיקרי

דבשאר

חידושי הגהות

ג הנך ג' תיבות וחשיב דלא אזיל ליתא לפנינו ברש"י :

סז ספק אם קרא שמע או לא (א) חוזר וקורא ומברך לפניה ולאחריה אבל אם יודע שקראה אלא שמסופק אם בירך לפניה ולאחריה אינו חוזר ומברך:

סח בעניין ההפסקה שמפסיקין בברכות שמע (א) לומר קרוב"ץ (א) ראוי היה שלא להפסיק והרמ"ה נשאל על זה והשיב כך ראינו שאסור להפסיק והרי בפי' שנינו ברכות (יא.) במקום שאמרו לקצר אינו רשאי להאריך ועוד שנינו (שם מ: עיין ברמב"ם ובכ"מ פ"א מהלכות ברכות הלכה ז') כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות לא יצא ידי חובתו ואשר הוגד לכם שאני יושב ביניהם ושומע ושותק אמת הוגד לכם ולא מפני שהדבר ישר בעיני אני בא בעת הקרובץ אלא כדי שלא אמנע עצמי מסדר הקדושות והקדישים ועניית אמן ולהתפלל עם הצבור אך מה שהוגד לכם שיש בידי למחות לא הוגד לכם האמת על כן אמרתי הנח להם לישראל מוטב שיהו שוגגין ואל יהו מזידין וזו היא סיבת שתיקתי ומנהגי ביום הקרובץ כיון שהתחיל ש"צ ביוצר אור (ב) אני מתחיל לברך לבדי בלחש כל הברכות כסדרן וקורא ק"ש ומברך אחריה

בתלת שעי ביממא וכן ר' חייא בר אבא וכן ר' ברכיה ומקשי ואמר כבר קיבל עליו עול שמים בעונתה ומשמע ברכה אחרונה לא בירך ובפ' תפלת השחר (ל.) מר סבר מיסמך גאולה לתפלה עדיף מלהתפלל מעומד עכ"ל:

סז ספק אם קרא ק"ש וכו' בפרק מי שמתו (כא.) אמר ר"י א"ש ספק קרא ק"ש ספק לא קרא אינו חוזר וקורא ספק אמר אמת ויציב ספק לא אמר חוזר ואומר מ"ט ק"ש דרבנן אמת ויציב דאורייתא ור"א אמר ספק קרא ק"ש ספק לא קרא חוזר וקורא ספק התפלל ספק לא התפלל אינו חוזר ומתפלל וכתבו הרי"ף והרא"ש דלית הלכתא כשמואל דאמר ק"ש דרבנן דקי"ל ק"ש דאורייתא וכן פסק הרמב"ם בפ"ב מה' ק"ש וכתב שכשהוא מסופק אם קרא אם לאו שהוא צריך לחזור ולקרות וצריך לברך לפניה ולאחריה וכן דעת ה"ר יונה שכל דבר שהוא ספק של תורה מברכין עליו והביא ראיה לדבר ולאפוקי מדברי האומרי' דכיון דברכו' מדרבנן ניהו משום ספיקא דרבנן אינו חוזר ומברך:

ומ"ש רבינו אבל אם יודע שקראה אלא שמסופק אם בירך וכו' כ"כ ג"כ הרמב"ם וטעמא משום דהוי ספיקא דרבנן ולקולא וכן כתב הרא"ש אהא דאמר רב יהודה אמר שמואל ספק קרא ק"ש ספק לא קרא אינו חוזר וקורא משום דק"ש דרבנן מכאן פסק בשאלתות דכל ברכות דרבנן אי מספק' ליה אי אמרן א"צ לחזור ולאמרן וה"ר מנוח כתב עוד טעם אחר משום דהוי ספק לא תשא ולחומרא:

כתוב בא"ח בשם הרשב"א שאם נסתפק לו אם אמר אמת ויציב אפי' יודע שקרא ק"ש חוזר וקורא אמת ויציב לפי שהיא מן התור' עכ"ל וכבר נתבאר בסמוך ב שאין כן דעת הפוסקי':

סח בעניין ההפסקה שמפסיקין בברכות שמע לומר קרובץ הפיוטי' שהיו נוהגי' לומר באמצע ברכות ק"ש היו קורים אותם קרובץ ושמעתי כי הוא ראשי תיבות "קול "רנה "וישועה "באהלי "צדיקים וכתב רבינו שראוי היה שלא להפסיק באותם פיוטים בברכות ק"ש ותשובת הרמ"ה שכתב רבינו מבוארת:

ומ"ש

סז ספק אם קרא שמע וכו' בפ' מי שמתו (דף כ"א) אמר רב יהודה אמר שמואל ספק קרא ק"ש ספק לא קרא אינו חוזר וקורא ספק אמר אמת ויציב ספק לא אמר חוזר ואומר אמת ויציב מ"ט ק"ש דרבנן אמת ויציב דאורייתא ומפרש בגמר' דשמואל קמפרש בשכבך ובקומך הכי' בד"ת כתיב והא דאמר ריש פ"ק בערב קורא משום דכתיב בשכבך אסמכתא בעלמא הוא ופי' רש"י אמת ויציב דאורייתא היא שמזכיר בה יציאת מצרים דחיובא דאורייתא' דכתיב למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים עכ"ל ור"א אמר ספק קרא ק"ש ספק לא קרא חוזר וקורא ק"ש ספק התפלל ספק לא התפלל אינו חוזר ומתפלל וכתבו הרי"ף והרא"ש דלית הלכתא כשמואל דאמר ק"ש דרבנן דקי"ל ק"ש דאורייתא וז"ל הרמב"ם בפ"ב ספק קרא ק"ש ספק לא חוזר וקורא ומברך לפניה ולאחריה אבל אם ידע שקרא ונסתפק לו אם בירך לפניה ולאחריה או לא בירך אינו חוזר ומברך עכ"ל וכך כתב רבינו וכתב הר' יונה שם שהטעם שכל ספק שהוא של תורה מברכין עליו אבל בספק אם בירך כיון שהברכות דרבנן ה"ל ספק בדרבנן ואינו חוזר ומברך ואיכא לתמוה דהא ר"א לא פליג עליה דשמואל אלא בספק אם קרא ק"ש אבל בספק אם אמר אמת ויציב מודה לשמואל דחוזר ואומר אמת ויציב דיציאת מצרים דאורייתא' היא אליבא דכ"ע וא"כ למה פסקו הרמב"ם ורבינו דבספק אם בירך לאחריה דהיינו ספק אמר אמת ויציב אינו חוזר ומברך ומנ"ל הדין פסקא ונראה לייסב קושיא זו במ"ש התו' אהך דשמואל דאמר ספק אמר אמת ויציב חוזר ואומר אמת ויציב תימה הא בע"כ צ"ל שהוא מסופק גם מק"ש שאם היה לו ברור מק"ש וספק מאמ' ויציב לא יהיה מן התורה כיון שהזכיר יציאת מצרים בק"ש וא"כ הואיל ומסופק משניהם יחזור לק"ש דאית בה תרתי מלכות שמים ויציאת מצרים דהכי עדיף מלומר אמת ויציב דליכ' אלא חדא כדאמר בסמוך. ותירץ ר"י דהיכא דידענו שלא אמר לא ק"ש ולא אמת ויציב טוב יותר שיאמר ק"ש דאיכא תרתי אבל היכא דאיכא ספק משניהם ואפשר נמי דקרא ק"ש ולא אמר אמת ויציב אבל איפכא ליכא ספק דאמר אמת ויציב ולא קרא שמע טוב הוא יותר שיאמר אמת ויציב לבדו ולא שיקרא ק"ש ולא יאמר אמת ויציב ונתן טעם לדבר וכ"כ הר' יונה דספק אמר אמת ויציב דחוזר ואומר אמת ויציב מיירי דאיכא ספק בשניהם אבל אם ברי לו שקרא ק"ש אינו חוזר ואומר אמת ויציב אף לשמואל עוד פירשו התו' דספק אמר אמת ויציב היינו שברי לו שקרא ק"ש אלא דספק לו אם אמר פ' ציצית עם אמת ויציב ספק לא אמר לא פרשת ציצית ולא אמת ויציב וא"כ לא הזכיר כלל יציאת מצרים וכולה מילתא דיציאת מצרים קרי לה אמת ויציב ופרשת ציצית בכלל אמת ויציב היא עכ"ל שמעינן מדברי התו' בין לפי' קמא בין לפי' בתרא דלא אמרו ספק אמר אמת ויציב חוזר ואומר אמת ויציב אלא דוקא דאיכא נמי ספק אם אמר פ' ציצית ובהא ודאי גם ר' אלעזר מודה דחוזר ואומר אמת ויציב ודברי הרמב"ם ורבינו הם בדליכא ספק בק"ש דהיינו דקרא כל ג' פרשיותיה עם פ' ציצית דהשתא דאם לא אמר אמת ויציב אלא ספק בדרבנן דברכות מדרבנן הם לפיכך אינו חוזר ומברך אבל ספק בדאורייתא' דשמע ופ' ציצית תרוייהו דאורייתא ניהו אעפ"י שחוזר וקורא ק"ש בכל ג' פרשיותיה אפ"ה צריך לברך גם הברכות דכיון שהוא מסופק בדבר של תורה מחוייב הוא לומ' הדבר כתקנו עם הברכות כאילו לא קרא כלל כמ"ש ה"ר יונה והביא ראייה לדבר כללא דמלת' דאף למאי דקי"ל ק"ש דאורייתא מ"מ אמת ויציב כ"ש שהיא דאורייתא' לד"ה ולפיכך אם ספק לו אם קרא ק"ש בכל ג' פרשיותיה או לא קרא שום פרשה וספק לו ג"כ אם אמר אמת ויציב או לא אמרו חוזר וקורא כל ג' פרשיותי' וגם מברך לפניה ולאחריה ואם ברי לו שקרא ב' פרשיות הראשונות וספק לו בפ' ציצית ואמת ויציב אם אמרן או לא אמרן צריך לחזור ולומר פ' ציצית וברכת אמת ויציב אבל ברי לו שאמר כל הג' הפרשיות וספק לו בברכות שלפניה ובברכת אמת ויציב א"צ לחזור ולברך וכן צריך לפרש הא דכתב בא"ח ע"ש הרשב"א שאם נסתפק לו אם אמר אמת ויציב אפי' יודע שקרא ק"ש חוזר וקורא אמת ויציב לפי שהוא מן התורה עכ"ל דרצונו לומר דנסתפק לו אם אמר פ' ציצית עם אמת ויציב דכולה מילתא דיציאת מצרים אף על פי שיודע שקרא ק"ש הב' הפרשיות הראשונות חוזר וקורא אמת ויציב פי' חוזר וקורא פ' ציצית עם אמת ויציב והכי משמע לישנא שכתב חוזר וקורא דלשון קריאה אינו צודק אלא בפרשיות ואם היתה דעתו על ברכת אמת ויציב לחודה היה כותב חוזר ואומר אמת ויציב אבל חוזר וקורא משמע דקורא פ' ציצית עם ברכת אמת ויציב אבל הב"י הבין דהרשב"א מפרש דשמואל סובר ק"ש דרבנן ואמת ויציב דאורייתא ור"א חולק ואומר ק"ש דאורייתא ואמת ויציב דרבנן ופוסק כשמואל ולכן כתב עליו וכבר נתבאר בסמוך שאין כן דעת הפוסקים עכ"ל כלומר שכולם פוסקים כר"א ולא כשמואל ושרא ליה מאריה משמעות הסוגי' דבאמת ויציב ליכא פלוגתא דפשיטא דדאורייתא היא אלא דאינו כפשוטה של שמועה אלא כמו שפי' התוספות והכי נקטינן כמ"ש א"ח ע"ש הרשב"א וכדפי'. ועיין בתשובת הרשב"א סימן ש"כ שהקשה על הא דכתב הרמב"ם בספק קרא ק"ש דחוזר וקורא ק"ש ומברך לפניה ולאחריה ויישבה בטוב טעם ובספר כסף משנה הביאו:

סח בעניין ההפסקה וכו' נראה דה"ק רבינו ודאי כיון דאיכא גדולים דאמרי אסור להפסיק אע"ג דאיכא נמי גדולים דאמרי דמותר להפסיק ראוי היה בפלוגתא דרבוותא שלא להפסיק כיון דאם לא מפסיקין ליכא איסורא לד"ה ואם מפסיקין איכא איסורא למקצת גדולים והרמ"ה אעפ"י שידע דהרבה גדולי עולם תקנוהו לאמרם ולהפסיק השיב שאסור להפסיק ופי' טעמו משום ששנינו בספ"ק דברכות מקום שאמרו לקצר אינו רשאי להאריך ועוד שנינו וכו'. ולא להשיג על דברי הרמ"ה באתי אלא לייסב המנהג. כל האשכנזים שמפסיקין באתי והוא שהם תופסים עיקר פר"ת שהשיב הרבה תשובות על פרש"י בהא דתנן מקום שאמרו לקצר אינו רשאי להאריך דאברכת השכיבנו קאי כמו שמפורשין התשובות בדברי הר' יונה לשם שכמעט מכריחין להודות לפירושו ע"ש גם בתו' ומרדכי כתוב בקצרה ופי' ר"ת דה"ק מקום שאמרו לקצר כגון ברכת המצות אינו רשאי להאריך דאם יאריך יצטרך לחתום וכן מקום שאמרו להאריך ולחתום בברכה אינו רשאי לקצר דא"כ יצטרך שלא לחתום בברכה וזה אסור דמקום שאמרו לחתום אינו רשאי שלא לחתום ומקום שאמרו שלא לחתום אינו רשאי לחתום ועל זה וכיוצא בו אמרו חכמים כל המשנה וכו' לא יצא י"ח אבל ברכה שמסיים בה בברוך ואינו משנה בה כלום אלא שמוסיף בה דברים באמצע מותר לגמרי ולא ידעתי למה יכתוב רבינו דדחק ר"ת לפרש הכא דמקום שאמרו להאריך כדי לקיים המנהג הלא מן המנהג אינו מביא ר"ת אלא סניף לשאר קושיות ותשובות שהקשה על פרש"י דמתוך אותן הקושיות פי' פי' אחר ומי הגיד דפר"ת הוא דחוק אני אומר שהוא מרווח ומקובל בלי גמגום. ועוד הלא בתוספתא פ"ק מפורש כדברי ר"ת וכן הרמב"ם שכתב שאין רשאי לפחות ולא להוסיף כתב לכך תוספתא בפ"א מהל' ק"ש ע"ש:

ומ"ש

דרכי משה

סח (א) כתוב במהרי"ל שהיה נזהר לומר קרוב"ץ והיה כועס על הבחורים שהיו לומדים בב"ה בשעה שאומרים הציבור קרוב"ץ והם לא שמו לבם לומר אותם עכ"ל. ול"נ דמטעם הפסק היה לו לכעוס דגרע טפי ממה שלא שמו לבם אל הקרוב"ץ דבמה שלא אמרו קרובץ לא עבדו איסורא כמ"ש הרמ"ה שהוא היה עושה כן אבל מה שלמדו הוה הפסקה ואסור ולכן כתב הרמ"ה שלא היה מדבר בד"ת וכו' ואפשר שהם לא דברו בד"ת רק למדו בהרהור ובעיון בעלמא וזה לא מקרי הפסק דהרהור לאו כדיבור דמי כדלעיל סי' ס"ב. ולכן לא כעס אלא מה שלא שמו לבם וכ"נ דאסור לדבר בד"ת בשעת ק"ש וברכותיה כמו שאסור להפסיק בשיחה בטילה דזמן תורה לחוד כו' אבל להרהר ולעיין בד"ת בלא דיבור בשעה שהעם אומרים הקרוב"ץ אין נ"ל לאסור אבל מ"מ יש לחוש להמון שאל יראו מן הלומד בספר ויפסיקו ג"כ בדברים אחרים:

ואיני

פרישה

דבשאר ברכות לא דקדקו חכמים על הנוסח אבל י"ם ק"ש אפי' לא אמרן כלל יצא דבגמרא סתם אמרו אינן מעכבות. א"כ י"ל דס"ל לרבינו כרב האי דברכות מעכבות ואינו יוצא י"ח מיהא ס"ל דכל כי האי גוונא גם רב האי מודה דר' מיגנא אמר כל מי שלא אמר כו' משמע דאיחיד דיבר כן וביחיד מודה רב האי דברכות אינן מעכבות וכמ"ש לעיל סימן ס'. אך שמל' רבינו לעיל סי' ס' משמע דלא ס"ל חילוק זה מדהשמיטו. לכן נראה כמ"ש לעיל דס"ל לרבינו דעד כאן לא כתב רב האי דברכות מעכבות אלא כשלא אמרן כלל. אבל כל שאמרן או כולן לפניה או כולן לאחריה יצא. וא"כ שפיר כתב רבינו כאן לכ"ע אבל לעולם יצא דברכות אינן מעכבות פי' דברכות אינן מעכבות בסידורן שתקנו חכמים א"כ ה"ה שאינן מעכבין בנוסחיהן ולמה אמר ר' מיגנא דבשינה נוסח אמת ואמונה לא יצא כלל אלא ודאי פירושו לא יצא י"ח המצוה כתקונה ודוקא אמת ויציב אבל ברכות אחריני מצוה כתקנה מיקרי ודו"ק. ועיין בת"ה סי' ג' מ"ש בדין היה עומד בברכות של ק"ש כשהציבור קורין שמע ובש"ע הביאו:

סי' סז (א) **וחוזר** וקורא ומברך לפניה ולאחריה כתב הרא"ש דקי"ל ק"ש דאורייתא ואמת ויציב דרבנן ולהכי כל שספק לו אם קרא או הוה ספיקא דאורייתא ולחומרא וצריך לחזור ולקרות אבל בברכות הוה ספיקא דרבנן ולקולא. ועוד דספק לא תשא לחומרא וכ"כ הרמב"ם פ"ב מהל' ק"ש ומ"ש רבינו ומברך לפניה ולאחריה כ"כ ר' יונה שכל דבר שהוא ספק של תורה מברכין עליו והביא ראיה לדבר ועיין בדרישה:

סי' סח (א) **לומר** קריבץ ר"ת קול רנה וישועה באהלי צדיקים. ב"י: (ב) **אני** מתחיל לברך לבדי בלחש כל הברכות כסדרן כו' י"א שהיה מכוין שלא היה מתפלל בשחרית סדר הברכות שלא עשני וכו' וכל הזמירות אלא היה ממתין בסידור הברכות והזמירות של שבת לאומרם בשעה שהחזן התחיל ביוצר אור. ואף שיותר נראה לפרש כל הברכות דר"ל ברכות של ק"ש מ"מ הל' לא משמע כן מדקאמר אני מתחיל כו' כסדרן כו' ודו"ק:

אמנם

דרישה

סי' סז [א] **ומברך** לפניה ולאחריה כבר כתבתי בפרישה דכל ספיקא דאורייתא מברכין עליו וא"ת הא כתב רבינו לעיל ס"מ י"ז דאנדרוגינוס וטומטום מחוייבין מספק ואפ"ה ס"ל לרמב"ם דיתעטפו בלא ברכה אע"ג דציצית דאורייתא וי"ל דלא דמי כלל דהתם הספק אם הוא כלל בר חיובא אי לא להכי לא יברך מספק דשמא אשה הוא. אבל כאן עכ"פ הוא בר חיובא לומר ק"ש מן התורה להכי כיון שאינו יודע בבירור שקרא חוזר וקורא ומברך:

וברכה

חדושי הגהות

סז א כ"ה גירסת הרי"ף והרא"ש אבל בגמרא שלפנינו איתא א"ר יהודה ספק קרא וכו': ב עיין בב"ח ובט"ז:

בתשובת

ומ"ש הרמ"ה ומשם ואילך אני שותק וכו' משמע דאפי' כי שהה בשתיקה כדי לגמור את כולו נמי לא היה צריך לחזור לראש והוה אתי שפיר לכ"ע דלהרי"ף והרמב"ם אפי' אירע אונס אינו חוזר אלא למקום שפסק בהפסיק בק"ש וברכותיה ולר"י אף בקריאת שמע חוזר לראש כשעכבו אונס וכאן לא עכבו אונס עיין לעיל בסי' ס' :

ומ"ש אמנם נוהגים בכל המקומות לומר בהם קרובץ כו' תימה דכיון דאמר דגדולי עולם תקנו וגם הראב"ד ור"ת הסכימו שאין בו איסור היאך כתב אח"כ ומ"מ טוב ויפה הדבר לבטלה וכו' הלא אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חברו אא"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין ומי לנו גדול כהראב"ד ור"ת כ"ש ר"א הקליר דהוא ר"א בר"ש בר יוחאי דאיתא בויקרא רבה פר' שלשים כד דמך ר"א בר"ש בר יוחאי היה דורו קורא עליו מי זאת עולה וגו' מהו מכל אבקת רוכל אלא דהוה קריי ותניי ופייטן ודרשן ובמדרש חזית סוף פסוק מי זאת עולה גרים קרובוי ופייטוי והתוספות פרק אין דורשין (דף יג) הביאו להך מדרש וכתבו שהוא היה תנא ובימיו היו מקדשין על פי הראייה שמעולם לא יסד רק קרוב"ץ מיום ראשון וכ"כ הרא"ש ס"פ אין עומדין וא"כ מי יבא אחריו לבטל מה שתיקן ויסד לכל ישראל ונהגו אחריו וא"כ לא היה רבינו רשאי לומר טוב ויפה לבטלה וכו' ונראה ליישב דדעת רבי' היא דאף ר"א הקליר וחביריו לא יסדוהו אלא לאנשי דורם והנוהג מנהגם שנותנים עיניהם ולבם לומר הקרוב"ץ והפיוטים בכונה אבל מיום שנתקלקלו הדורות שמפסיקין בשיחה בטילה ובדברי הבאי אף ר"א הקליר ודאי מסכים לבטלה זה נראה ליישב דעת רבינו אבל חלילה לנו לשמוע ולקבל דברי רבינו בזה ואחד היה בזמנינו שהתחיל לבטל מלומר קרוב"ץ בקהלו ולא הוציא שנתו וכ"כ שבולי הלקט וז"ל אבל ר"ע ורב כהן צדק ורב פלטוי גאון והרב רבינו יונה ורבינו קלונימוס ור"י ט"ע ור"ש הגדול ורבינו סעדיה גאון וכל גאוני לותי'ר כתבו כולם שיש לומר פיוטים וכ"כ בהגהת אשיר"י מא"ז בפ"ק דברכות וז"ל וכבר נחלקו בהם ר"י ט"ע ורבינו אליהו ועלתה בידם דמותר ומצוה מן המובחר וכו' :

ומ"ש גם כי ר"ת פי' לקיים המנהג לא ישר בעיני א"א ז"ל כתב ב"י לא מצאתי להרא"ש שכ"כ ואפשר שעל פה היה אומר כן עכ"ל ומ"מ תימה הלא הרא"ש ס"פ אין עומדין כתב על הך דרב יהודה לא ישאל אדם צרכיו לא בג' ראשונות ולא בג' אחרונות דר"ת ור"א פירשו דוקא צרכי יחיד אבל צרכי רבים שרי וכן נהגו לומר זכרנו בראשונה ומטעם זה נהגו לומר קרוב"ץ בג' ראשונות וכן ר"א הקליר שהיה מא"י מקרית ספר ובימיו היו מקדשין ע"פ הראייה וכו' והוא תיקן קרוב"ץ לאומרה בג' ראשונות עכ"ל מדהפליג בשבחו אלמא משמע דר"ל דראוי לסמוך עליו לומר צרכי צבור בג' ראשונות וא"כ היאך כתב רבי' להשיג על ר"א הקליר שתיקן קרוב"ץ ולהאריך בברכ' שאמרו לקצר מטעם שלא ישר בעיני הרא"ש פירושו של ר"ת שפי' לקיים המנהג דאלמא דיש לבטל המנהג וזה אינו כי אדרבה הרא"ש מחזיק ביד המנהג ולסמוך על ר"א הקליר שתיקן קרוב"ץ בג' ראשונות ולכן נראה דאפי' אמר כן הרא"ש דלא ישר בעיניו פי' ר"ת מ"מ על עיקר הדין לא נחלק ועוד ודאי דחזר בו בפסקיו שהם אחרונים והחזיק המנהג לומר קרוב"ץ ורבינו מתוך שהיה דעתו נוטה לבטל הקרוב"ץ השיב אל לבו מה שאמר הרא"ש בע"פ דלא ישר בעיניו פירוש של ר"ת לקיים המנהג ולא שת לבו למ"ש הרא"ש בפסקיו בפ' אין עומדין שהם העיקר ושרא ליה מאריה גם רבינו עצמו כתב כך לקמן בסי' קי"ב וע"ש במ"ש ב"י :

סט תנן בפ' הקורא את המגילה עומד אין פורסין על שמע בפחות מעשרה וכו' ופורסים לשון חתיכה וכו' עד בפחות מעשרה ומה שהכנים רבינו בפי' זה ופורסים הוא לשון חתיכה וכו' הוא להוציא מהפירוש שכתב הר"ן ע"ש הגאונים דפי' אין פורסין אין מתחילין וה"ק אין מתחילין בברכות של ק"ש שיברך האחד ויצאו האחרים בברכתו אלא בעשרה משא"כ בשאר ברכות כגון קידוש והבדלה וכיוצא בהן שהיחיד אומרן וחבירו יחידי שומען ג"כ ויוצא וכו' דלפי פי' זה לא מיירי בדין זה היכא שבאו לב"ה אחר שקראו הצבור שמע וכו' וקאמר רבינו דליתא להאי פירושא אלא לשון חתיכה הוא ומיירי בבאו לב"ה אחר שקראו שמע וכו' :

ומ"ש

אחריה ברכת אמת ויציב אך איני גומרה מיד רק עד העונה לעמו ישראל בעת שועם אליו ומשם ואילך אני שותק איני מברך ולא מדבר בדברי תורה ולא בדברי שיחה עד שש"צ מגיע למקום שפסקתי ואני חותם עם הצבור ברכת אמת ויציב בגאולה ואני סומך גאולה לתפלה ע"כ · וכ"כ הרמב"ם ז"ל ברכות אלו עם שאר הברכות אין אדם רשאי לפחות מהן ולא להוסיף עליהם (ג) אמנם נוהגין בכל המקומות לומר בהם קרובץ : וגם הראשונים אשר תקנום היו גדולי עולם כמו רבי אלעזר הקליר וחבריו וכן כתב הראב"ד למעט או להרבות באמצע הברכה אין קפידא לפיכך נהגו להוסיף פיוטין במאורות ובאהבה ובזולתות : (ד) וגם ר"ת דחק לפרש ההיא דבמקום שאמרו לקצר וכו' כדי לקיים המנהג ומ"מ טוב ויפה הדבר לבטלה למי שאפשר כי היא סיבה להפסיק בשיחה בטלה בדברי הבאי גם פירו' ר"ת שפירש לקיים המנהג (ה) לא ישר בעיני א"א ז"ל :

סט תנן בפרק הקורא את המגילה עומד אין פורסין על שמע בפחות מעשרה (א) פירוש אותם שבאו לבה"מ אחר שקראו הצבור שמע אומר קדיש וברכו [א] וברכה ראשונה יוצר אור ולא יותר ופורסין לשון חתיכה כמו פרוסה שאין אומרים אלא קצת ממנה ויש שמוסיפין עוד לאחר שיסיימו ברכה ראשונה לומר אבות וגבורות ואומר קדושה ואתה קדוש וקאמר שלא יעשו זה בפחות מעשרה

ומ"ש וכן כתב הרמב"ם ז"ל ברכות אלו עם שאר הברכות אין אדם רשאי לפחות מהם ולא להוסיף עליהם בפרק א' מה' ק"ש :

ומ"ש אמנם נוהגים בכל המקומות לומר בהם קרובץ זהו בזמנו אבל בזמן הזה אין נוהגין כן : ומ"ש וגם הראשונים אשר תקנום היו גדולי עולם כמו ר' אלעזר הקליר וחביריו כ"כ הרא"ש ס"פ אין עומדין והרשב"א בתשובה :

ומ"ש שר"ת דחק לפרש ההיא דבמקום שאמרו לקצר וכו' כדי לקיים המנהג מבואר יפה בדברי הרב רבי יונה בסוף פרק קמא דברכות :

ומ"ש ומ"מ טוב ויפה הדבר לבטלה למי שאפשר כי היא סיבה להפסיק בשיחה בטילה וכו' דבריו ברורים הם : ומ"ש גם פירוש רבינו תם שפי' לקיים המנהג לא ישר בעיני אדוני אבי הרא"ש זכרונו לברכה לא מצאתי להרא"ש שכתב כן ואפשר שעל פה היה אומר כן :

סט תנן בפרק הקורא את המגילה עומד (כג:) אין פורסין על שמע בפחות מי' פי' אותם שבאו לב"ה אחר שקראו הצבור שמע וכו' כן פי' רש"י והתוס' והרא"ש ודבריהם סתומים קצת והר"ן כתבם מבוארים יפה וז"ל אין פורסין על שמע פירש"י כגון שהיו כאן י' בני אדם שהתפללו כל אחד בפ"ע ביחיד ולא שמעו לא קדיש ולא קדושה הרי אחד מהם עומד ומתפלל בקדיש וברכו ומתחיל ביוצר עכ"ל ולדברי האומרים שאין יחיד אומר קדושה שביוצר היו אומרים ברכת יוצר מפני קדושה שבה שאינם רשאים לאמרה ביחיד אבל לדברי האומרים דקדושה שביוצר יחיד אומר אותה נ"ל שלא היו פורסים על שמע אלא מפני שהם צ"ל קדיש וברכו וכיון שהש"צ אומר ברכו עכ"פ צריכים לברך שום ברכה שאל"כ היו נראים כאילו הם כופרים ח"ו שאומר להם לברך ואינם חפצים ולכן אומרים ברכה ראשונה של ברכות ק"ש (א) וכן כתב רבי הגדול מהרי"א ז"ל וכתב הר"ן שגם לדברי המפרשים דאין פורסין היינו לומר דאין מתחילין בברכות ק"ש שיברך האחד ויצאו בברכתו אלא בי' מפני דבר קדושה שבהם דהיינו בשפה ברורה וכו' אף בברכות ק"ש דערבית אין פורסין בפחות מי' ואע"פ שאין בה קדושה דלא פלוג רבנן בתקנתייהו והה"ר יונה בפרק מי שמתו כתב פי' אחר בשם ר"מ שאע"פ שאמרו ר"ה (לה·) שעם שבשדות דאניסי ולא מצו למייתי לבי כנישתא ש"צ מוציאן י"ח מתפלה אפ"ה מק"ש אינם נפטרים אלא באמירה ובעניית אמן אינו פוטר אלא בי' ולפיכך אין פורסין על שמע כדי לפטור את השומעים בעניית אמן אלא בי' שאל"כ אין עניית אמן כלום :

ומ"ש רבינו ויש מוסיפין עוד לאחר שסיימו ברכה ראשונה לומר אבות וגבורות וכו' מתני' הכי איתא אין פורסין על שמע ואין עוברין לפני התיבה בפחות מי' ובתחילה פי' אין פורסין על שמע והשתא מפרש אין עוברים לפני התיבה וכתב דהיינו שמוסיפין לומר אבות וגבורות וקדושה ואתה קדוש ובסמוך אכתוב אם

יכולים

דרכי משה

סט (א) ואיני יודע טעם לדבריו שהיו נראים ככופרים אף בלא ברכת יוצר אור שהרי כבר ענו על ברכו ברוך ה' המבורך לעולם ועד והרי שעשו מ"ש להם . וראייה דסגי בהכי מברכת התורה שהעולה אומר ברכו את ה' המבורך והעם עונין אחריו מה שעונין אחר ברכו וסגי בהכי וכן המנהג בינינו שאין הפורס על שמע אומר רק קדיש וברכו ועונין אחריו ברוך ה' המבורך לעולם ועד ואח"כ כל יחיד מברך הברכות וק"ש לעצמו ומה שהם אומרים ברכת יוצר אור נ"ל טעמו כמ"ש הר"י פ' מי שמתו דף י' ע"ב דאע"ג דש"צ מוציא את שאינו בקי מ"מ מק"ש אינם נפטרים אלא באמירה ובעניית אמן ולכן אין פורסין על שמע כדי לפטור את השומעים בעניית אמן אלא בי' שאל"כ אין העניית אמן כלום עכ"ל וא"כ נראה שהטעם היא להוציא את שאינו בקי וא"כ בזמן הזה שכולם בקיאים לקרוא הברכות ואין פורסין רק לענות קדיש וברכו (עוד במקום שכבר ברכו ק"ש וברכותיה ואינם פורסים רק לשמוע קדיש וברכו) א"צ לומר ברכה ראשונה ואין להקשות לפי דברי ר"י שהיא כדי להוציא את שאינו בקי א"כ היה להם לברך ג"כ שאר ברכות להוציאן נראה דאפשר דר' יונה סבר דאין לענות אמן אחר הבוחר בעמו משום הפסק וא"כ לא הועיל להם הפריסה ע"ז : כתב הכלבו בשם ר"ן דפורסים בק"ש של ערבית כמו בשחרית וכב"י בשם הר"ן דגם בפריסה של ערבית אין לפרוס פחות מי' אע"ג שאין שם קדושה כמו בשל יוצר ותמהני שלא ראיתי לנהוג לפרוס בערבית כמו בשחרית ואפשר דהקילו בו משום דאין לפרוס בערבית

דרישה

סי' סט [א] וברכה ראשונה יוצר אור כו' כבר כתבתי בפרישה בשם ב"י דטעמא הוא שלא יהיו נראין ככופרין וז"ל ד"מ ואיני יודע טעם לדבריו שיהיו נקראים ככופרים אף בלא ברכת יוצר אור שהרי כבר ענו על ברכו ברוך ה' המבורך לעולם ועד הרי שעשו מה שאמר להם וראייה דסגי בהכי מברכת התורה שהעולה אומר ברכו את ה' המבורך והעם עונין אחריו ברוך ה' המבורך וכו' וסגי בהכי וכן המנהג בינינו שאין הפורס על שמע אומר רק קדיש וברכו ועונין אחריו ברוך ה' המבורך וכו' ואח"כ כל יחיד מברך הברכות וק"ש לעצמו ומה שהם היו אומרים ברכת יוצר אור נ"ל טעמא כמ"ש הר"י פרק מי שמתו (והביאו ב"י ג"כ בסי' פריסת שמע ע"ש) דאע"ג דש"ץ מוציא את מי שאינו בקי מ"מ מק"ש אינן נפטרין אלא באמירה ועניית אמן ולכן אין פורסין על שמע כדי לפטור את השומעים בעניית אמן אלא בעשרה שאל"כ אין עניית אמן כלום עכ"ל וא"כ נראה שהטעם היה להוציא את שאינו בקי וא"כ נראה בזמן הזה שכולם בקיאים לקרוא הברכות ואין פורסין רק כדי לענות קדיש וברכו עוד במקום שכבר ברכו ק"ש וברכותיה ואינם פורסים רק לשמוע קדיש וברכו א"צ לומר ברכה ראשונה ואין להקשות לפי דברי רבי' יונה שהיא כדי להוציא את שאינו בקי א"כ היה להן לברך ג"כ שאר הברכות להוציאן נראה דאפשר דרבי' יונה סבר דאין לענות אמן אחר הבוחר בעמו משום הפסק וא"כ לא הועיל להן הפריסה על זה עכ"ל רמ"א בד"מ ולפי דברי ר"י ורמ"א הנ"ל שפורסין על שמע כדי להוציא מי שאינו בקי א"כ צריכין לומר דפסיק זאת שמי שכבר שמע ויצא מוציא את שאינו בקי ובדברי הטור דאמר זה לרבותא וז"ל ואפילו אותו שכבר שמע כו' משמע דלא איירי מזה · ותמיהתו לכאורה אינה תמוה דאף שאמרו ברוך ה' המבורך לא סגי בהכי וראיה מברכת המזון שאף שכבר הפסיק א' לשנים וענה אחריה ברוך שאכלנו משלו כו' מ"מ אינו רשאי לאכול עד שישמע כל ברכת הזן כמ"ש רבינו לקמן סי' ר' אע"ג דאין ברכה זו מיקרי ברכת הזימון וכל יחיד אומר אותו כמ"ש שם לדעת התוס' והרא"ש דקי"ל כותייהו · וראייתו מברכת התורה אינה ראייה דעיקר השבח הוא מה שהעולה קורא ואומר בא"י אמ"ה אשר בחר כו' ואשר נתן לנו כו' שנתקנה בעשרה והשומע כעונה ומיהו יש להביא ראייה לדברי רמ"א מזימון ג' ליו"ד דמיד כשעונין אחריהם ברוך אלהינו כו' סגי ופוסקין מזימונן כיון שכבר ענו ברוך אלהינו כי היא ברכה משא"כ ברוך שאכלנו משלו שאינה ברכה וכמ"ש ב"י שם סימן ד' וה"ה ברוך ה' המבורך דהוה ברכה וק"ל :

ועמך

פרישה

(ג) אמנם נוהגים בכל המקומות לומר בהן קרובץ כתב מ"ר בשם שבולי לקט שכן כתבו רב עמרם ורב כהן צדק ורב פלטוי גאון והרב ר' יונה ור' קלונימוס ור"י ט"ע ור' שמעון הגדול ורב סעדיה גאון שיש לומר פיוטים וכן כתב מהרי"ל שהיה נוהר לומר קרובץ והיה כועס על הבחורים שהיו לומדים בב"ה בשעה שהש"ץ אומר קרובץ ולא אמרו ג"כ קרובץ · וכתב רמ"א בד"מ דע"כ אין פרושו שהבחורים למדו בדבור ממש דודאי אסור לדבר דברי תורה בשעת ק"ש וברכותיה וכמשמעות ל' התשובה שהביא רמ"ה. אלא שהם עיוני קא מעייני ולמדו בהרהור ואפ"ה כעס עליהם מהרי"ל שלא שמו לבם לומר קרובץ · כי יש לחוש להמון העם שלא ירצו מן הלומד ויפסיקו ג"כ בדברים אחרים עכ"ל :

(ד) וגם ר"ת דחק לפרש ההיא דבמקום שאמרו לקצר כו' שהוא פירוש שלא יאריך בה ר"ל שלא יאריך במטבע שאז יצטרך לחתום בברכה ובמקום שאמרו שלא לחתום אינו רשאי לחתום עיין בר"ן פ"ק דברכות דף ז' שכתוב שם פירש"י ושר"ת הקשה עליו כמה קושיו' :

(ה) לא ישר כו' לא מצאתי להרא"ש שכתב זה ואפשר שעל פה היה אומר כן ב"י :

סי' סט (א) פירוש אותם שבאו לב"ה כו' אומר קדיש וברכו וברכה ראשונה יוצר אור ולא יותר כו' · כתב ב"י לדברי האומרים שאין יחיד אומר קדושה שביוצר אור היו אומרים ברכת יוצר אור מפני קדושה שבה שאינם רשאים לאמרו ביחיד ולדברי האומרים דקדושה שביוצר אור יחיד אומר אותו נ"ל שלא היו פורסין על שמע אלא מפני שהם צ"ל קדיש וברכו וכיון שהש"ץ אומר ברכו עכ"פ צריכין לברך שום ברכה דאל"כ היו נראים כאילו הם כופרים ח"ו שיאמר להם לברך ואינם חפצים לכן אומרים ברכה ראשונה של ק"ש וכן כתב מהררי"א ז"ל ועיין בדרישה והא דלא אמרו גם שאר ברכות ק"ש נראה מבואר בדברי ר"ן שכתב ז"ל אין פורסין על שמע פירש"י כגון שהיו כאן י' בני אדם שהתפלל כל אחד בפני עצמו ביחיד ולא שמעו לא קדיש ולא ברכו הרי אחד מהם עומד ומתפלל בקדיש וברכו ומתחיל ביוצר אור עכ"ל · הרי לך דמיירי שכבר התפלל כל אחד לעצמו ועיין בדרישה :

והיה

מעשרה (ב) והיה אומר ר"ת שצריך שיהיו שבעה שלא שמעו קדיש וברכו ואז יאמר אע"פ שהאחרים שמעו ותלמידי רש"י כתבו בשמו שאפילו בשביל אחד שלא שמע קדיש וברכו פורסין על שמע ואפילו אותו שכבר שמע יכול לחזור ולפרוס בשביל האחד שלא שמע (ג) והכי איתמר נמי במס' סופרים במקום שיש תשעה או עשרה ששמעו קדיש וברכו [ב] ועמד אחד שלא שמע בין אלו ששמעו ואמר קדיש וברכו וענו אלו אחריו יצא ידי חובתו ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל סומא שלא ראה מאורות מימיו יכול לפרוס על שמע ולברך יוצר המאורות שאע"פ שאינו רואה הוא נהנה במאורות שרואים אחרים שיורוהו הדרך אשר ילך בה וכ"כ א"א ז"ל שיכול להתפלל ולהוציא אחרים ובלבד שלא יקרא בתורה שאסור לקרות בעל פה:

נשים

ב"י

יכולים להפסיק שם או אם צריכים לגמור התפלה: והיה אומר ר"ת שצריך שיהיו ז' שלא שמעו קדיש וברכו וכו' כ"כ שם התוספ' והרא"ש והר"ן וטעמייהו משום דאיתא במ"ס (פ"י) רבותינו שבמערב אומרים בז' ונותנים טעם לדבריהם דכתיב בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו ה' דאיכא ז' תיבות וי"א אפילו בששה משום דברכו שני הוא ובספר הישר כתב אגדה בה' משום דליכא אלא ה' תיבות עד ברכו וכתבו התוספות עוד וה"ל אפילו בג' שלא שמעו וה"פ דקרא בפרוע פרעות בישראל שלא עשו מה שמוטל עליהם לעשות או יתנדב העם לברך את ה' וליכא אלא ג' תיבות עד בהתנדב עכ"ל: והרמב"ם כתב בפ"ח מה' תפלה וכיצד הוא תפלת הצבור יהיה אחד מתפלל והכל שומעין ואין עושין כן בפחות מי' גדולים ובני חורין וש"צ אחד מהם ואפילו היו מקצתן שכבר התפללו ויצאו י"ח משלימין להם לעשרה והוא שיהיו רוב הי' שלא התפללו וכן א"א קדושה וכו' וכן לא יהיה אחד מברך ברכת שמע והכל שומעין ועונין אחריו אמן אלא בי' וזהו הנקרא פורס על שמע עכ"ל נראה שסובר דששה בעינן:

ומ"ש רבינו ותלמידי רש"י כתבו בשמו שאפילו בשביל אחד וכו' ג"ז כתבו התוס' והרא"ש והר"ן והרא"ש כתב אח"כ ועוד במ"ס כתוב במקום שיש ט' או י' ששמעו בין ברכו בין קדיש ולאחר התפלה עמד אחד בין אלו ואמר ברכו או קדיש וענו אלו אחריו יצא י"ח ור"י אומר שלא רצה ר"ת לפרוס על שמע כיון ששמעו כולם קדיש או ברכו חוץ ממנו אפילו הוא עצמו לא רצה לומר ברכו ושמא ליסנא דמ"ס לא משמע אלא דיעבד ולא נ"ל לחלק בענין זה בין לכתחלה בין דיעבד והיא דרבותינו שבמערב פליגי את"ק וסברי דלכתחלה אומרים ברכו בז' וסברא גדולה היא דלמה לא יצטרפו ט' ששמעו עם היחיד שלא שמע שיאמר הוא דבר שבקדושה הרי הוא מקדש את ה' בי' עכ"ל וכתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל שכך נהגו העולם לעשות אבל יש להזהר שלא יאמר ברכו אם לא יהיה שם אפילו יחיד שרוצה לברך על שמע ע"כ כלומר שאל"כ יהיו נראים ח"ו שש"צ אומר להם ברכו ואין בהם גם אחד שיברך (ג) כתב האגור בשם סמ"ק והרוקח שאומר רבינו טוביה שרבים נהגו להתפלל אפילו בשביל יחיד וראיה מאבל וחתן וכך הוא במחזור ויטרי ובשאלתות רב אחאי וכתב עוד האגור באשכנז נהגו בכ"מ לפרוס את שמע אפילו על אחד שלא שמע ואפילו שמע הפורס ע"כ וכתב הריב"ש בתשובה שכ"כ שנטה לזה הר"ן בפי' ההלכות:

ומ"ש רבי' והכי איתמר נמי במ"ס פשוט הוא דלעיקרא דמילתא קאי דהיינו דאפילו בשביל אחד שלא שמע קדיש וברכו פורסין על שמע דאילו מה שכתב שאפילו אותו שכבר שמע יכול לחזור ולפרוס ליתיה במ"ס דהא לא קאמר שם שעומד ואומר קדיש וברכו אלא אותו שלא שמע ולרש"י לא תקשי מהא דמ"ס דקתני ועמד אחד שלא שמע דה"ל דה"ה אפילו שמע אלא אורחא דמילתא נקט שאותו שלא שמע הוא שעומד ואומר קדיש וברכו:

וכתב הרא"ש על דברי רש"י שהטעם שאפילו אותו ששמע יכול לפרוס בשביל האחד שלא שמע הוא כדאשכחן בש"צ שאע"פ שהתפלל חוזר ומתפלל בקול רם אע"פ שכולנו בקיאים עכשיו ואין כ"כ ראיה מי"ח דשאני י"ח דאמר ר' יוחנן ולואי שיתפלל אדם כל היום ועוד החזן מסדר התפלה פעם שנית כדי שיענו הקהל קדושה וגם מצוה לענות מודים וגם התוספות כתבו דאין ראיה כ"כ דשאני הי"ח ברכות שהרי אם היה מתפלל מתחלה בקול רם שמא לא יכוונו לבם להגיע עם ש"צ במקום קדושה ומודים ע"כ ואע"פ שדחו הראיה קלת כתבה רבינו לפסק הלכה מפני שלא דחאו לגמרי ואפילו אם היתה נדחית ראיתו לגמרי כיון שלא נחלקו עליו ס"ד לכתוב דבריו לפסק הלכה. ולענין מעשה יש לחזור אחר י' שלא שמעו ואם אינם נמצאים כדאי הוא רש"י לסמוך עליו בשעת הדחק. ונראה שאפילו אם אותו שלא שמע הוא בקי לירד לפני התיבה ולפרוס יכול אחר ששמע להוציאו דהא אע"פ שיש בצבור מי שלא התפלל והוא בקי לירד לפני התיבה ולהתפלל אינו יורד אלא הש"צ אע"פ שכבר התפלל לעצמו ומיהו לפי מ"ש רבינו בסי' רע"ג בשם בה"ג שמי שקידש לאנשי ביתו ובא אצל אנשים אחרים שאין יודעים לקדש מקדש להם אבל אם יודעים לקדש אינו מקדש להם א"ל דה"נ אם יש באותם שלא שמעו בקי אין אותו ששמע מוציאו וכן ראוי לעשות:

וכתוב בספר המנהיג ולאחר שיתחיל ש"ץ ברכו ויוצר אור ובאים בני אדם לב"ה בשחרית לא יאמר להם ש"צ ברכו עד אחר התפלה ולא בין גאולה לתפלה דבעי תיכף לגאולה תפלה אבל בערבית דקי"ל תפלת ערבית רשות וכבר אנו מפסיקין בין גאולה לתפלה בפסוקים יכול לומר ברכו והוא דעתו בתריה ברוך ה' המבורך ודמסדרי ק"ש כתיקון חכמים בב' לפניה וב' לאחריה אבל אם לאחר ברכו באים מיד ולא פתח החזן ביוצר אור והם לא פרסו שמע יחזור ויאמר להם ברכו ויפרסו על שמע דה"ל סדור השבח לפניה אבל אם קראו את שמע לא יאמר להם ברכו כלל בתשו' הגאונים ומנהג פרובינצא בני אדם המתאחרים לבא לב"ה וכבר התפללו הכל יעמוד אחד שלא התפלל ויוציאם י"ח כחזן אע"פ שכבר יצאו כולם חוץ מאלו ובצרפת אף אם התפלל פורס להם על שמע לומר קדיש וברכו ויפתח ביוצר אור וקדושה עד יוצר המאורות וידלג ויאמר תפלת הלחש בקול רם בעבור קדושה וישלים הכל עכ"ל ורבינו הגדול מהרי"א כתב ראיתי בפי' רש"י שאלו בני האדם כבר התפללו והם חוזרים פעם אחרת לברך בעבור שלא שמעו קדיש וברכו וקדושה מעומד ומפסיק וכתב הוא שלא יתכן זה שמאחר שהתחיל עליו לגמור התפלה שלא נתקנה להפסיק בברכותיה שכבר סדרום ע"פ המקראות כולם ואני מסופק בזה בפירוש רש"י וגם בדברי המחבר אם הם סוברים שיכול להפסיק או לא אבל נראה שעכ"פ מאחר שכבר התפללו האנשים ואינם חוזרים לזה אלא כדי לשמוע סדר הקדושה כולם יכולים להפסיק חוץ מן המתפלל שבזה י"ל שיפסיק או שלא יפסיק וראוי להחמיר ויש לעיין ג"כ אם יכול להיות זה אפילו לכתחלה במי שרוצה לצאת לדרך ביחיד ורוצה לשמוע קדיש וקדושה קודם שיצא אם יכול לומר לכתחלה קדיש וברכו וברכת יוצר ותפלה כשיגמור אותה למי שסובר כך ואח"כ יחזור ויקרא ק"ש ושאר הברכות ולא נחוש לסמיכת גאולה לתפלה מאחר שעושה לשמוע סדר קדושה שיוכל לעשותו ואי משום שמפסיק בברכות כבר אמרנו שברכות אינם מעכבו' עכ"ל וכמ' שה"ל כתוב כדברי המנהיג וכדאי הם לסמוך עליהם בשעת הדחק (ג): סומא שלא ראה מאורות מימיו יכול לפרוס על שמע וכו' כבר נתבאר בסי' ג"ן:

נשים

ב"ח

ומ"ש והיה אומר ר"ת שיהו שבעה וכולי פי' דבמ"ס איתא דבעינן שבעה מדכתיב בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו ה' דאיכא ז' תיבות בהאי קרא ואעפ"י שיש אומרים ששה כנגד ששה תיבות עם תיבת ברכו וי"א חמשה כנגד ה' תיבות עד ברכו וי"א בשלש כנגד שלש תיבות בפרוע פרעות בישראל וה"פ דקרא בפרוע פרעות בישראל שלא עשו מה שמוטל עליהם לעשות או יתנדב העם לברך את ה' וליכא אלא ג' תיבות עד בהתנדב מ"מ נקט ר"ת שבעה דלדעת המחמיר שבכולם לא בעינן אלא שבעה וכדי שלא יחלוק אתלמוד שלנו דמצריך עשרה היה אומר ר"ת דהכי פירושו דשבעה צריכים שלא שמעו ואז מצטרפין עם ג' שכבר שמעו דעשרה בעינן עכ"פ דאין פורסין על שמע בפחות מעשרה:

ומ"ש ותלמידי רש"י כתבו משמו שאפילו בשביל אחד וכולי כ"כ התוס' והרא"ש והר"ן משמו ונראה דסמך רש"י על הך דמ"ס שהביא רבי' בסמוך דאמר ועמד אחד שלא שמע בין אלו ששמעו וכו' יצא י"ח וס"ל לרש"י דלאו דוקא דעמד אחד שלא שמע אלא אפילו אותו שכבר שמע יכול לחזור ולפרוס בשביל אותו שלא שמע ויצא י"ח שהרי אם היה בא לב"ה מקודם שקראו הצבור שמע לא היה אלא שומע מן הש"ץ ועונה אחריו אמן אף עכשיו אותו שלא שמע עונה אחריו ואותו שפורס על שמע אע"פ שכבר שמע לא גרע מש"ץ שחוזר התפלה כדי להוציא רבים אע"פ שכבר התפלל י"ח והא דנקט במ"ס ועמד אחד שלא שמע וכו' אתא לאשמועינן רבותא איפכא דאע"פ דאותו שלא שמע אינו פורס על שמע אלא כדי לענות יש"ר מבורך וברוך ה' המבורך לעולם ועד ועכשיו אינו עונה שהרי אותו שלא שמע הוא פורס על שמע והאחרים שכבר שמעו הם העונין אחריו אפ"ה יצא י"ח כאילו היה הוא העונה בעצמו כנ"ל ליישב לדעת רש"י מיהו מדברי הרא"ש שהשיב תשובות אדברי רש"י ומסקנת דבריו דלמה לא יצטרפו ט' ששמעו עם היחיד שלא שמע שיאמר הוא דבר שבקדושה ה"ה מקדש את ה' בעשרה אלמא דסובר דמ"ס דוקא קאמר שלכתחלה לא יעמוד לפרוס על שמע אלא אותו שלא שמע וז"ש רבינו לאחר שהביא מאי דאתמר במ"ס ולזה הסכים הרא"ש ז"ל דדעתו לומר שהסכים למאי שמפורש במ"ס דאותו שלא שמע הוא שיעמוד לכתחלה לפרוס על שמע ודלא כתלמידי רש"י ולפי דעת רש"י צריך לומר דהא דאיתא במ"ס דבעינן שבעה או חמשה או שלשה שלא שמעו כולהו פליגי אהך דמ"ס דאפילו בשביל אחד פורסים על שמע ופסק הלכה לקולא והכי נהוג עלמא כתלמידי דרש"י מיהו עכשיו לא נהגו לפרוס על הפתח אלא לומר חצי קדיש וברכו בלבד ואין אומרים אפילו יוצר אור וסדר קדושה שביוצר אור וסומכין על הרא"ש שמתיר לברך ולומר סדר קדושה שביוצר אור לכל יחיד כדלעיל בסי' נ"ט ולפי זה צריך לומר דמ"ש רבינו וכל המפרשים שמברכים ברכה ראשונה של יוצר אור הוא דוקא להרמב"ם ודעימי' דאין אומרים סדר קדושה שביוצר אור ביחיד אבל קשה לדידן מאי פורסים לשון חתיכה הלא אפילו חתיכה מן שמע ליכא הכא דדוחק לפרש דהחתיכה היא קדיש וברכו ועוד קשה הלא הרא"ש פוסק שיכול לומר קדושה שביוצר ביחיד ואפ"ה פי' בפ' הקורא עומד דפריסת שמע היא קדיש וברכו וברכה ראשונה של יוצר אור א"כ בע"כ דלשון חתיכה לא משמע אלא הכי חתיכה מן שמע אכן צריך ליזהר כשפורסין על הפתח שלא יפרסו אלא לאחר שסיימו הצבור והש"ץ התפלה ולא מקמי שסיימו לפי שכל אותן שלא שמעו קדיש וברכו מתקבצין אל הפתח ועוברין לפני העומדין בתפלה שעדיין לא סיימו תפלת י"ח וקא עבדי איסורא דאסור לעבור כנגד המתפלל תוך ד' אמותיו:

סומא שלא ראה מאורות מימיו וכו' משנה פרק הקורא עומד פליגי בה ת"ק ור"י והלכה כת"ק דאע"פ שלא ראה מאורות מימיו ולא הגיע לו הנאה מהמאורות אפ"ה מברך יוצר המאורות שהרי הוא נהנה ע"י אחרים שיורוהו הדרך אשר ילך בה כדאיתא התם בגמ' אבל לעיל סימן נ"ג דלא איירי אלא בתפלה שהרי לא מדבר אלא בעובר לפני התיבה ודרכן היה שלא לעבור ש"ץ לפני התיבה עד שמגיעין לתפלה כמ"ש הר"ן א"כ לענין תפלת י"ח כשאינו אומר יוצר המאורות דלא אתא לאשמועינן אלא דקי"ל סומא חייב בכל המצות ויכול להוציא אחרים י"ח דאם היה פטור מן המצות לא היה רשאי לעבור לפני התיבה להוציא אחרים דכל הפטור מן הדבר אינו יכול להוציא אחרים א"כ לפ"ז אין סברא לחלק בין סומא שלא ראה מימיו לסומא שראה ואח"כ נסתם לכך כתב רבינו בסי' נ"ג בסתם סומא יכול לירד לפני התיבה אבל כאן לענין ברכת יוצר המאורות בלחוד איכא לחלק בין סומא לסומא ולכך כתב רבינו דאפילו לא ראה מאורות מימיו נמי יכול לברך יוצר המאורות שאע"פ שאינו רואה הוא נהנה וכו' ויכול ג"כ לפרוס על שמע ולהוציא אחרים י"ח למאי דקי"ל דסומא חייב בכל המצות:

ומ"ש וכ"כ הרא"ש שיכול להתפלל וכו' איכא לתמוה דמאי מביא רבינו ראיה

מדברי

דרכי משה

בערבית רק משום ברכו לחוד דאין שם קדיש משא"כ בשחרית דאית ביה ג"כ קדיש: (ב) וצ"ע דלפ"ז יהא זה שלא שמע עדיין אסור לפרוס דהא אין א' מן הנשארים מחויב לברך על שמע שיוכל לומר אליו ברכו ולא משמע כן מדברי תלמידי רש"י שכתבו ואפילו אותו שכבר שמע כו' משמע כ"ש אותו שלא שמע שיוכל לפרוס ואם ר"ל שצריכים ליזהר שיהא בכל עשרה אח' שרוצה לברך היינו שלא שמע עדיין ברכו א"כ לא היה לו לתלות טעמא במה שנראה ח"ו שאינם רוצים לענות אלא משום דהוי ברכה לבטלה ולכן דבריו צ"ע: (ג) בתשובת מהר"י מינץ סימן ט"ו כתב דאם התפללו כבר בב"ה ובאו אח"כ י' שלא התפללו יכולין לחזור ולהתפלל ולהעמיד חזן עליהם כמו שעשו הראשונים אע"פ שהראשונים

עדיין

פרישה

(ב) והיה אומר ר"ת שצריך שבעה כו' נותנים טעם לדבריהם דכתיב בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו יי' דאיכא ז' תיבות. וי"א אפילו ו' משום דעד ברכו ועד בכלל ששה תיבות הן ובספר הישר כתב בה' דעד ברכו ה' תיבות הן וכתבו התוספות עוד וה"ל דאפילו בג' שלא שמעו וה"פ דקרא בפרוע פרעות בישראל שלא עשו מה שמוטל עליהם לעשו' או יתנדב העם לברך את יי' וליכא אלא ג' תיבות עד בהתנדב עכ"ל:

(ג) והכי אתמר נמי במסכת סופרים כו' ז"ל ב"י פשוט הוא דלעיקרא דמילתא קאי דהיינו דאפי' בשביל אחד שלא שמע קדיש וברכו פורסין על שמע דאילו מ"ש שאפילו

אותו

דרישה

[ב] ועמד א' שלא שמע כו' ז"ל ב"י וכתב מהררי"א שנהגו לעשות כתלמידי רש"י אבל יש ליזהר שלא יאמרו ברכו אם לא יהיה שם אפילו יחיד שרוצה לברך על שמע ע"כ כלומר שאל"כ יהיה נראין ח"ו שש"ץ אומר להם ברכו ואין בהם גם א' שיברך עכ"ל ב"י וז"ל רמ"א וצ"ע דלפי זה יהיה זה שלא שמע עדיין אסור לפרוס דהא אין אחד מן הנשארים מחויב לבר' על שמע שיוכל לומר אלין ברכו ולא משמע כן מדברי תלמידי רש"י שכתבו ואפילו אותו שכבר שמע כו' משמע כ"ש אותו שלא שמע שיוכל לפרוס ואם רוצה לומר שצריכין ליזהר שיהיה בכל העשרה אחד שרוצה לברך דהיינו שלא שמע עדיין ברכו א"כ לא היה לו לתלות טעמא במה שנראים ח"ו שאינן רוצים לענות אלא משום דהוה ברכה לבטלה לכן דבריו צ"ע עכ"ל רמ"א בד"מ:

ד'

מדברי הרא"ש על הדין הכתוב בתלמוד. ונראה ליישב דבא רבינו לפרש דברי הרא"ש שמ"ש דסומא יכול להתפלל ולהוציא אחרים דלכאורה קשה מאי אתא לאשמועינן הא פשיטא דסומא חייב בכל המצות וכיון שחייב במצות יכול נמי להוציא אחרים וניחא ליה דמ"ש הרא"ש שיכול להתפלל וכו' לא על תפלת י"ח בלחוד קאמר אלא ר"ל כל התפלה מיוצר אור וק"ש ותפלת י"ח דהשתא אתא הרא"ש לאשמועינן דכל סומא אפילו לא ראה מאורות מימיו נמי יכול להתפלל כל התפלה ולברך יוצר המאורות וגם יכול להוציא אחרים דאע"פ שאינו רואה הוא נהנה במאורות שרואים אחרים שיורוהו הדרך שילך בה. ומה שקשה ממ"ש רבינו סוף סי' רצ"ח בשם ראבי"ה דסומא אין לו לברך במ"ש בורא מאורי האש י"ל דהתם לאו בהנאה תליא מילתא דאף כל אותם שרואים ונהנין בעצמן מן האור אינן מברכים עד שיראו שלהבת וישתמשו לאורו עד כדי שיכיר בין איסר לפונדיון וכיון דאין הסומא יכול להשתמש לאורו אינו מברך משא"כ בברכת יוצר המאורות דבהנאה תליא מילתא וכיון דהוא נהנה מאחרים יכול לברך:

ע (א) **נשים** ועבדים פטורין מק"ש וכן קטנים לר"ת דוקא בשלא הגיעו לחינוך ולרש"י אפילו הגיעו לחינוך לא הטילו על אביו לחנכו בק"ש לפי שאינו מצוי אצלו כשמגיע זמן ק"ש בערב או ישן הוא בבקר: (ב) חתן הכונס הבתולה פטור בין ביום בין בלילה [א] ד' ימים וד' לילות הראשונים אם לא עשה מעשה ומשם ואילך חייב אפי' אם לא עשה מעשה וכונס האלמנה חייב (ג) ואם רצה חתן להחמיר ע"ע ולקרות קאמר ת"ק הרשות בידו רשב"ג אומר שאינו רשאי (ד) ופסק א"א ז"ל כרשב"ג וכן פסק ר"ח ורב אלפס פסק כת"ק [ב] (ה) וכ"ש האידנא שאפי' שאר כל אדם אין יכולין לכוין כל כך שאין חילוק בין חתן לשאר כל אדם וכן כתב ה"ר מאיר מרוטנבורק שלא אמרו לפטור חתן אלא בזמן הראשונים שהיו מכוונין אבל עכשיו אפי' שאר כל אדם אינו יכול לכוין

ע נשים ועבדים פטורין מק"ש משנה פרק מי שמתו (דף כ) ומפרש בגמרא ק"ש פשיטא מ"ע שהזמן גרמא הוא וכל מ"ע שהזמן גרמא נשים פטורות מה"ד הואיל ואית בה מלכות שמים קמ"ל פי' הואיל ועכ"פ נשים ועבדים חייבים לקבל עליהם יחוד מלכות שמים שכתוב בפסוק ראשון ליתחייבו נמי בקריאת כל ג' פרשיות קמ"ל שמעינן דאף על פי דפטורים מקריאת כל הג' פרשיות מ"מ חייבים הם בקבלת ייחוד השם עליהם ולקרות פסוק ראשון וכ"כ ב"י בשם ספר אהל מועד ומסוגיא זו למד כך והכי נקטינן וכך יש להורות לנשים:

וכן קטנים לר"ת דוקא דלא הגיעו לחנוך וכו' פי' ר"ת ס"ל כיון דאפילו בתפילין חייבין כשהגיעו לחינוך דתפילין דהיינו דיכול לשמור תפיליו כדלעיל סוף סי' ל"ז כ"ש בק"ש כיון דחייב בפסוק ראשון מיד כשיודע לדבר א"כ פשיטא דחייב בכל ג' פרשיות כשהגיע לחנוך וא"כ מתני' דתני קטנים בהדי נשים ועבדים פטורים בעל כרחך דמיירי בלא הגיעו לחנוך אבל רש"י פי' דאפי' הגיע לחנוך פטור לפי שאינו מצוי אצלו. והא דחייב בתפילין לחנכו ה"ט כיון דחנוך דתפילין אינו אלא כשיודע לשמור תפיליו דאז הוא ודאי בן י"ב שנה ותוך י"ג ואז הוא מצוי אצלו אבל חנוך דק"ש הוא מבן שש ובן שבע ואילך דאינו מצוי אצלו פטור והא ודאי דכשהגיע לבן י"ב ואילך דמצוי אצלו פשיטא דחייב לחנכו בק"ש במכ"ש דתפילין וא"ת לר"ת למה ליה למתני דקטנים שלא הגיעו לחנוך דפטורים מק"ש ומתפילי' הא פשיטא דפטורים וי"ל דלא תני קטנים אלא משום נשים ועבדים לאורויי דשוים הם לקטנים ופטורים לגמרי אפי' מדרבנן כמו קטנים שלא הגיעו לחנוך דפטורים וכה"ג כתבו התוספות לר"ת דדרך התנא לשנות יחד נשים ועבדים וקטנים שלא הגיע לחנוך לענין פטור כדקתני נשים ועבדים וקטנים פטורים מסוכה והיינו כדפרישית דשנאן יחד לאורויי דנשים ועבדים פטורים לגמרי כמו קטנים שלא הגיעו לחנוך. ודו"ק כ"ל:

חתן הכונס את הבתולה פטור וכו' עד וכונס האלמנה חייב משנה וגמרא פרק היה קורא ור"ל אפילו לא היו הנשואין אלא ביום ד' אחר המנחה פטור עד מ"ש ואף בשחרית דיום ד' נמי פטור דטריד טירדא דבעילת מצוה כל אותו היום אבל באלמנה ליכא טירדא ועיין בב"י:

ואם רצה חתן להחמיר וכו' טעם מחלוקתם תלוי בסוגיית הגמרא דהרא"ש דפסק כרשב"ג וכן פסק ר"ח ס"ל כמ"ש התוס' דקי"ל כרב שישא בריה דרב אידי דקאמר לעולם לא תחליף והלכה כרשב"ג דאמר לא כל הרוצה ליטול את השם יבא ויטול דבכל מקום ששנה רשב"ג במשנתינו הלכה כמותו חוץ מערב וצידון וראיה אחרונה. ורי"ף פסק כת"ק משום דלא ס"ל להאי כללא כדמוכח מדבריו סוף פרק המדיר גבי האיש שנולדו בו מומין שפסק הרי"ף דאין כופין אותו להוציא כדברי חכמים ולא כרשב"ג והכא נמי פסק כת"ק ולא כרשב"ג משום דמסתברא טעמיה דת"ק כיון דכ"ע קרו ק"ש ואיהו נמי קא קרי לא מחזי כיוהרא משא"כ בט' באב כיון דכ"ע

קא

ע נשים ועבדים פטורים מק"ש וכן קטנים לר"ת דוקא כשלא הגיעו לחינוך וכו' משנה פרק מי שמתו (כ.) נשים ועבדים וקטנים פטורין מק"ש ונחלקו שם רש"י ור"ת בקטנים אם דוקא בשלא הגיעו לחינוך או אפי' אם הגיעו לחינוך: **כתוב** באהל מועד נראה דעבד ואשה חייבים הם בקבלת הייחוד דהיינו פסוק ראשון:

חתן הכונס הבתולה פטור וכו' משנה בפרק היה קורא (טז.) חתן פטור מק"ש בלילה הראשון עד מ"ש אם לא עשה מעשה ומפרש בגמרא (שם) דכונס את הבתולה דוקא הוא דפטור אפילו בשעה שאינו עוסק במצוה משום דטריד אבל כונס את האלמנה חייב דהא ליכא טירדא ומי שטרוד מפני שטבעה ספינתו בים וכיוצא חייב דלא מיפטר אלא כשטרוד טירדא דמצוה וטעמא דלא מיפטר כונס את הבתולה אלא עד מ"ש מפני שאותו זמן ואילך כבר נתקררה דעתו וכתב ה"ר מנוח בשם הראב"ד דהא דפטור כונס את הבתולה דוקא בלילות שהוא מתייחד עמה אבל אם היתה נדה או חולה או שלא היה מקום לייחוד חייב וכתב עוד דמדברי הרמב"ם משמע דפטור גם בימים אבל אפשר דלא מיפטר אלא בלילות אבל לא בימים דישראל קדושים הם (כדאיתא שבת פו) ומסח דעתיה מינה ואין כאן טירדא והכי מסתברא עכ"ל ורבינו כתב כדמשמע מדברי הרמב"ם ז"ל וכ"כ בהגהות מיימונית בשם התוספות:

וע"ל מ"ש רבינו שזמן הפטור הוא ד' ימים וד' לילות תמה רבינו הגדול מהרי"א ז"ל שהרי אינם אלא ג' ימים כלומר שבתולה נשאת ליום הרביעי וכבר קרא ק"ש בשחר קודם נישואיו והשתא לא משכחת עד מ"ש אלא ג' ימים שהוא פטור וכ"כ תלמידי ה"ר יונה ואולי שבוש היא שנפל בספרים ע"כ ואפשר לומר שרבינו סובר שכיון שעתיד לכנוס ביום ד' גם מהשחר הוא טרוד ופטור מק"ש אע"פ שעדיין לא כנס ועי"ל שמנהגם היה לכנוס את הבתולה בליל ד' אחר ת"ע כמו שנוהגים במצרים עוד היום והשתא הוי שפיר ד' ימים וד' לילות (א):

ואם רצה חתן להחמיר על עצמו ולקרות קאמר ת"ק הרשות בידו ורשב"ג אומר שאינו רשאי משנה (ברכות טו:) ופסק הרא"ש כרשב"ג והרי"ף כת"ק וכן דעת הרמב"ם כמו שכתב רבינו בסמוך ופלוגתייהו תליא במאי דאמרינן בגמרא (יז:) על האי מתניתין למימרא דרשב"ג חייש ליוהרא ורבנן לא חיישי ליוהרא והא איפכא שמעינן להו דתנן (פסחים נד:) מקום שנהגו לעשות מלאכה בט' באב עושים וכו' קשיא דרבנן אדרבנן קשיא דרשב"ג אדרשב"ג אמר רבי יוחנן מוחלפת השטה רב שישא בריה דרב אידי אמר לעולם לא תחליף ולא קשיא וכו' הרא"ש סבר דהלכה כרב שישא בריה דרב אידי דבתרא הוא וא"כ הלכה כרשב"ג דאמר שאינו רשאי דכ"מ ששנה רשב"ג במשנתינו הלכה כמותו והרי"ף והרמב"ם סברי דהלכה כר"י דהוא מארי דתלמודא טפי מרב שישא בריה דרב אידי וכיון דרבי יוחנן אמר מוחלפת השטה א"כ רשב"ג הוא דאמר רשאי והלכה כוותיה ומ"ש הרי"ף והלכה כת"ק לפי מאי דמתניא מתני' לת"ק רשאי הוא דאמר הכי וטעמא משום דלפום קושטא האי הוא סברא דרשב"ג וקי"ל כוותיה והתו' פסקו כרשב"ג אליבא דרב שישא בריה דרב אידי ואח"כ כתבו ומיהו אנן שבשום פעם אין אנו מכוונים היטב גם חתן יש לקרות דאדרבה נראה כיוהרא אם לא יקרא כלומר אני מכוין בכל שעה (ב) ע"כ וזהו שכתב רבינו וכ"ש האידנא שאין שאר כל אדם יכולים לכוין וכו' וביאור דברי רבינו כך הוא והרי"ף פסק כת"ק א ונראין דבריו דאפי' באותו זמן רשאי וכ"ש האידנא שאין שאר כל אדם יכולים לכוין וכו':

והרמב"ם

דרכי משה

עדיין בב"ה אבל לא יעמוד החזן במקום שהיה עומד החזן הראשון כי זה נראה גנאי להראשונים כאילו לא יצאו י"ח וכן ראיתי מעשה והיה אז מהרי"ק בב"ה עכ"ל ומשמע שם מדבריו דלא יכולים לחזור ולהתפלל אא"כ היו שם עשרה שלא התפללו ודוקא בפריסת שמע פליגי הגאונים אי בעינן י' אבל מדברי ב"י ומ"ש לעיל משמע דאין לחלק בין תפלה לפריסת שמע וכ"נ דהכל הוא דבר שבקדושה ואין לחלק ביניהם ועיין בב"י סימן קל"ג מ"ש בשם תשובת הריב"ש. וע"ל סימן תקצ"ד אי יחיד יכול להוציא חבירו שאינו בקי ידי ק"ש:

ע (א) ותמיהני על התירוץ האחרון דהא אמרינן טעמא דבתולה נשאת ליום ד' כדי שישכים ביום ה' ויבא לב"ד אם היה לו טענת בתולים כדאיתא ריש כתובות ואי היה דרכן ליכנוס בליל ד' אחר תפלת ערבית א"כ נתבטל טעם זה. ועוד דאף אם היה כדבריו מ"מ הוה חסר לילה אח' מאחר שכבר התפללו ערבית של ליל ד' א"כ לא נשאר רק ד' ימים וג' לילות ומיהו בזה איכא למימר דליל מ"ש בכלל והוי ד' לילות: (ב) ודברי התוספות כתב המרדכי ספ"ב דברכות ומ"מ סוף פ"ב דק"ש והמגדול עוז כתב דאם רוצה יכול לקראה בקורא

דרישה

סי' עד [א] ד' ימים וד' לילות כבר כתבתי בפרישה דלכאורה ג' ימים וד' לילות הן דהיינו יום ה' ו' ז' וליל ד' וליל ה' וליל ו' מ"ש וכתבתי ישוב בשם ב"י ועוד כתב ב"י ז"ל ועי"ל שמנהג היה ליכנס את הבתולה בליל רביעי אחר תפילת ערבית כמו שנוהגים במצרים עד היום והשתא הוה שפיר ד' ימים וד' לילות עכ"ל וכתב עליו בד"מ וז"ל ותמהני דהא אמרינן טעמא דבתולה נשאת ליום הרביעי כדי שישכים ביום ה' ויבא לב"ד אם היה לו טענת בתולים כדאיתא ריש כתובות ואי היה דרכן לכנוס בליל ד' אחר תפלת ערבית א"כ נתבטל טעם זה עכ"ל ואינה קושיא דהא השתא בזמנינו לא שייך טעמא דהשכמה לב"ד אלא מנהגא בעלמא היה שם במצרים כמו שבארצנו אין מנהג מקום זה כמנהג מקום זה בכניסת בתולה. אך קשה לי דלכאורה משמע דהבעילות לא היו שוין אלא יש שבעלו בלילה ראשונה ויש שבעלו בלילה שניה ויש שבעלו בלילה שלישית או מתי שירצה וכמשמעות ל' משנה דפרק היה קורא דקתני אם לא עשה מעשה ולהכי בכל יום היה טרוד בדאגה שלא יעשה כרות שפכה אלא שחכמים שיערו דעד מ"ש יש לו דאגה זו ולא יותר דבג' ימים וד' לילות נתקררה דעתו. וא"כ לפי מנהג מצרים שכנסו בליל רביעי היה הזמן כלה ליל שבת וא"ל דפטור ג"כ ביום השבת עד מ"ש דהיינו יום רביעי שהרי אפשר לומר שחכמים שיערו ג' ימים יש לו דאגה זו ולא יותר וא"כ הדרא קושיא לדוכתא וצ"ל שהבעילה לעולם היתה במ"ש ולהכי תהיה הכניסה באיזה יום שיהיה לעולם אין לו מנוחה עד שעשה המעשה. אבל ממוצאי שבת ואילך כיון שהיה זמן הבעילה והוא לא בעל מסתמא אינו דואג ואינו חושש לכלוס ואינו טרוד להכי חייב ודו"ק:

[ב] וכ"ש האידנא כתב ב"י ביאור דברי רבינו כך הוא והרי"ף פסק כת"ק ונראין דבריו דאפילו באותו זמן רשאי וכ"ש האידנא שאין שאר כל אדם כו' עכ"ל ואינו נראה לי שיהא רבינו חולק על אביו סתמא בלי ראיה בפרט הכא שכתב דעתו תחלה אלא כמ"ש בפרישה כן עיקר:

והרמב"ם

פרישה

אותו שכבר שמע יכול לחזור ולפרוס ליתא במסכת סופרים דהא לא קאמר שם שעומד ואומר קדיש וברכו אלא אותו שלא שמע. ולרש"י לא תיקשי מהא דמ"ס דקתני עומד אחד שלא שמע דאיכא למימר דה"ה אפילו שמע אלא אורחא דמילתא קאמר שאותו שלא שמע הוא שעומד ואומר קדיש וברכו עכ"ל ועיין בדרישה. סומא שלא ראה מאורות מימיו כבר נתבאר בסימן ג"ן ודו"ק:

סי' ע (א) **נשים** ועבדים פטורים מק"ש כתב באהל מועד נראה דעבד ואשה חייבים בקבלת היחוד דהיינו פסוק ראשון:

(ב) **חתן** הכונס הבתולה פטור בין ביום בין בלילה ד' ימים וד' לילות משנה פרק היה קורא חתן פטור מק"ש בלילה הראשון עד מ"ש אם לא עשה מעשה ומפרש בגמרא דכונס בתולה דוקא הוא דפטור אפי' בשעה שאינו עוסק במצוה משום דטריד לחשוב מחשבה לעשות מצוה מפני שמתיירא שלא יעשה כרות שפכה ולפיכך פטור אבל ממוצאי שבת ואילך כבר נתקררה דעתו וכיון דדש דש ותו לא טריד ותמה מהרי"א על רבינו שהרי אינן אלא ג' ימים שבתולה נשאת ליום הרביעי וכבר קרא ק"ש בשחר קודם נישואי' והשתא לא משכחת עד מוצאי שבת אלא ג' ימים וכ"כ תלמידי ר' יונה ותירץ ב"י דאפשר שרבינו סובר שכיון שעתיד לכנוס ביום הד' גם מהשחר הוא טרוד ופטור מק"ש אעפ"י שעדיין לא כנס ועיין עוד בדרישה:

(ג) **ואם** רצה חתן להחמיר כו' קאמר ת"ק הרשות בידו כו' משנה סוף פ' היה קורא וטעמא דר"ג מבואר שם במשנה לא כל הרוצה ליטול את השם יטול ומפרש בגמרא משום יוהרא פי' דמראה עצמו כאילו הוא מכוין על היותר אפשרי וזה אינו אלא גאות כי כל מי שאינו מוחזק ומפורסם לחסיד אינו מכוין:

(ד) **ופסק** א"א ז"ל כרשב"ג וכן פסק ר"ח ורי"ף פסק כת"ק. טעם פלוגתתן כ"ל שהוא בכלל דקי"ל בעלמא כל מקום ששנה רשב"ג במשנתינו הלכה כמותו. דלהרא"ש ס"ל האי כללא. ולרי"ף ורמב"ם לא ס"ל האי כללא וכמ"ש לקמן סי' תל"ג בשם מורי וב"י דחק עצמו כאן לבאר שפלוגתתם בסוגיא דגמרא שם שאמרו מוחלפת השיטה כו' ע"ש שהאריך אבל אין צריך לדבריו: (ה) **וכ"ש** האידנא שאפי' כו' אע"פ דרבינו מסתמא ס"ל כדעת אביו הרא"ש דהלכתא כר' שמעון בן גמליאל דבימי התלמוד לא היה רשאי להחמיר על עצמו מ"מ שפיר כתב רבינו וכ"ש האידנא כו' על דברי הרי"ף. וכאילו אמר כיון שהרי"ף פסק דאפילו בימי התלמוד לא היו חוששין ליוהרא. כ"ש האידנא שאפי' שאר כל אדם אינם מכוונים כ"ש דלא חיישינן ליוהרא. וא"כ ודאי גם הרא"ש מודה דהאידנא לא חיישינן ליוהרא דלא שייך יוהרא דודאי

אין

חדושי הגהות

ע א בתשובת מהריב"ל סימן ט"ו כתב שאין דרך הטור לחלוק על הרא"ש אביו אם אינו מפרש כן בהדיא וכ"כ הרשד"ם והב"י כאן פירש דבריו שיפסוק נגד דעת אביו ועיין בדרו"פ

לכוין [ג] והרמב"ם ז"ל כתב כל מי שפטור מלקרות ק"ש אם רצה להחמיר על עצמו ולקרות קורא והוא שתהא דעתו מיושבת עליו אבל אם היה זה הפטור מבוהל ותמה אינו רשאי לקרות עד שתתיישב דעתו עליו :

מי

והרמב"ם כתב כל מי שפטור מלקרות ק"ש אם רצה להחמיר על עצמו וכו' בפ"ד מהל' ק"ש ונראה שהבין רבינו דברי הרמב"ם לומר שגם הוא פסק כת"ק והעתיק לשונו כמות שהוא ואפשר לומר שהבין דברי הרמב"ם לומר שכשם שבאותו זמן הוא מחלק בין אם דעתו מיושבת כשאר בני אדם לאינה מיושבת ה"נ בזמן הזה אם היה מבוהל ותמה ואינו יכול לכוין דעתו כמו שאר בני אדם אינו רשאי לקרות ורבינו הגדול מהרי"א ז"ל כתב הר"ס עודף על הסברא שהרי אפילו בחבל הוא אומר שאם רצה להחמיר על עצמו ולקרות קורא הפך ממה שכתב הרב להלן וה"ל להביא הר"ס להלן במחלוקת אלא שסמך על מה שכתבו בכאן עכ"ל ואע"פ שאמת הוא דמשמע מדברי הרמב"ם דמי שמתו מוטל לפניו אם רצה לקרות קורא מ"מ לא מסתבר למימר שלא כתב רבינו דבריו כאן אלא ללמוד דבר זה כיון שעדיין לא הזכיר רבינו דין מי שמתו מוטל לפניו אלא ודאי ללמוד כמו שכתבתי כתב דברי רמב"ם בכאן ואגב גררא נלמוד מדבריו דגם אמי שמתו מוטל לפניו קאמר שאם רצה לקרות קורא דבכלל כל מי שהוא פטור מלקרות ק"ש הוא וכיון דהרי"ף והרמב"ם ז"ל הסכימו דהלכה כת"ק הכי נקטינן וכ"ש לפי מה שנתבאר שבזמן הזה אפי' הפוסקים כרשב"ג מודו :

תנן בפ"ק דשבת (ט:) מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה ואוקימנא לה (יא.) בד"ת כדתניא חברים שהיו עוסקים בתורה מפסיקין לק"ש וכתב הרמב"ם בפ"ב מהל' ק"ש היה עוסק בת"ת והגיע זמן ק"ש פוסק וקורא ומברך לפניה ולאחריה ובר"פ היה קורא (יג:) ת"ר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד זו ק"ש של ר"י הנשיא פירוש שהיה שונה לתלמידיו מקודם זמן ק"ש וכשהגיע הזמן היה מפסיק וקורא פסוק ראשון לבד וחוזר ללימודו ואיפליגו התם אמוראי אם היה חוזר וגומרה אח"כ אם לאו וכתב הרא"ש מילתא דפשיטא היא שצריך לקרות את כולה ומ"ד אינו גומרה מיירי כשעבר זמן הקריאה קודם שגמר לימודו וא"ת כיון דבעינן שיקרא את כולה למה לא הפסיק לקרות' דאפי' מי שתורתו אומנתו תנן דמפסיק לק"ש וי"ל דה"מ אדם הלומד לבדו אבל מי שלומד תורה ברבים אין לו להפסיק עכ"ל ורבינו לא חשש לכתוב דמפסיקין מת"ת לק"ש לפי שסמך על מה שכתב בסימן ק"ו דכל מי שאין תורתו אומנתו כרשב"י וחביריו מפסיק בין לק"ש בין לתפלה אבל מ"מ היה לו לכתוב שמי שלומד תורה לרבים אינו מפסיק אלא לפסוק ראשון בלבד ואפי' אם יעבור זמן ק"ש בעוד שהוא לומד ורבינו ירוחם כ"כ בח"ב בשם התוס' ואפשר שרבינו סובר דהא דאמרינן שמי שמלמד תורה לרבים אינו מפסיק דוקא כשהוא בענין שאם יפסיק לקרות את שמע יתבטלו ולא יוכלו ללמוד אח"כ וכמו שכתב ה"ר יונה בפ"ק גבי הא דתניא אבא בנימין אומר כל ימי הייתי מצטער על ב' דברים ולפי שעכשיו אינו מצוי שיתבטלו מללמוד בסבת הפסק לק"ש לא חשש רבינו לכתבו :

גרסינן בירושלמי ריש פ"ק אין עומדין העוסק בצרכי צבור כאילו עוסק בד"ת ונראה מדברי הרמב"ם שהוא מפרשו לענין שלא להפסיק מצרכי צבור לק"ש שכת' בפ"ב היה עוסק בצרכי רבים לא יפסוק אלא יגמור עסקיהן ויקרא אם נשאר עת לקרות (ג) :

כתב הרמב"ם בפ"ב מהלכו' ק"ש היה עוסק באכילה או שהיה במרחץ או שהיה עוסק בתספורת או שהיה מהפך בעורות או שהיו עוסקין בדין גומר ואחר כך קורא ק"ש ואם היה מתירא שמא יעבור זמן קריאה ופסק וקרא ה"ז משובח וכתב עליו הראב"ד לא כי אלא מפסיק וקורא ואע"פ שיש שהות לקרות מפני שהיא מן התורה ואם אין שהות אפילו לתפלה דרבנן מפסיק ואיתא להא מלתא בפרק לולב הגזול ורמיזה נמי במסכת ברכות (יג:) עכ"ל ב וביאור הדברים דתנן בפ"ק דשבת (ט:) לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה עד שיתפלל ולא יכנס לא למרחץ ולא לבורסקי ולא לאכול ולא לדין ואם התחילו אין מפסיקין ובפרק לולב הגזול (לח.) תנן מי שבא בדרך ולא היה בידו לולב ליטול לכשיכנס לביתו יטלנו על שולחנו כלומר אם שכח ולא נטל קודם אכילה צריך להפסיק סעודה וליטול לולב ובגמרא אמרו נוטלו על שולחנו למימרא דמפסיק ורמינהו אם התחילו אין מפסיקין א"ר ספרא הא דאיכא שהות ביום הא דליכא שהות ביום אמר רבא מאי קושיא דילמא הא דאורייתא הא דרבנן אלא אמר רבא אי קשיא הא קשיא לכשיכנס לביתו יטול על שולחנו אלמא דמפסיק והדר תני לא נטל בשחרית יטול בין הערבים אלמא לא מפסיק אמר רב ספרא ל"ק הא דאיכא שהות ביום הא דליכא שהות ביום א"ר זירא מאי קושיא דילמא מצוה לאפסוקי ואי לא מפסיק יטול בין הערביים שכל היום כשר ללולב אלא אמר רבא (רבי זירא) לעולם כדקאמר מעיקרא ודקשיא לך הא דאורייתא הא דרבנן הכא בי"ט שני דרבנן עסקינן ודיקא נמי דקתני מי שבא בדרך ואין בידו לולב דאי ס"ד בי"ט ראשון מי שרי ופירש"י אלא אי קשיא דאיצטריך רב ספרא לשנויי היא גופא קשיא : אלא אר"ז לעולם . כי איצטריך ר"ס לשנויי משום קושיא קמייתא איצטריך והראב"ד ז"ל סובר דכתירוצא דאמר רבא הא דאורייתא הא דרבנן (לא) קי"ל דהא אסיק רבי זירא דהכא בי"ט שני דרבנן ומש"ה אוקמה רב ספרא בדליכא שהות אבל אי איכא שהות אינו מפסיק הא בדאורייתא אע"ג דאיכא שהות מפסיק ולפיכך כתב לא כי אלא מפסיק וכו' ודעת הרמב"ם דכיון דלמסקנא בדרבנן שאני לן בין יש שהות לאין שהות ה"ה בדאורייתא ומאי דאוקמא ר' זירא בי"ט שני לאו משום דס"ל הכי אלא ה"ק ואי הוה קשיא לך הא דאורייתא הא דרבנן הוה מצי לתרוצי דהכא בי"ט שני ומ"ש דיקא נמי אינו מסקנא אלא ר"ז הוא דקאמר לרבא הוה לך למידק דמתני' בי"ט שני מדקתני מי שבא בדרך אבל ר"ז ס"ל דאפי' בדאורייתא אי איכא שהות אין מפסיקין ומתני' בין בי"ט ראשון בין בי"ט שני ומאי דקתני מי שבא בדרך היינו ע"י עירובו או ע"י בורגנין או שלא היה בגירסתו של הרמב"ם דיקא נמי א"נ שהרמב"ם סובר כדברי הר"ן שהעלה כל שהתחיל קודם זמן חיובו אפילו בדאורייתא אינו מפסיק אי איכא שהות ובודאי שלשון הרמב"ם כך מוכח דבהתחיל מקמי דמטא זמן חיוביה עסקינן שכתב היה עוסק בת"ת והגיע זמן ק"ש וכו' היה עוסק באכילה וכו' וכן מאי דאר"ז מצוה לאפסוקי אע"ג דבלשון דילמא אמריה הלכתא הוא דמכח אותה קושיא הדר מדרבא ואמר לעולם כדקאמר מעיקרא ולכך פסק גבי ק"ש דכיון שיש שהות גומר ואח"כ קורא וכן מצוה לאפסוקי כדי שלא ישכח ויעבור זמן הקריאה וזהו שכת' ואם היה מתירא וכו' ופסק ה"ז משובח :

וכתב עוד שם מי שירד לטבול אם יכול לעלות ולהתכסות קודם שתנץ החמה יעלה ויתכסה ויקרא ואם היה מתירא שמא תנץ החמה קודם שיקרא יתכסה במים שהוא עומד בהם ויקרא ולא יתכסה לא במים הרעים שריחם רע ולא במי המשרה ולא במים צלולין מפני שערותו נראית בהם אבל מתכסה הוא במים עכורין שאין ריחן רע וקורא במקומו ודברים אלו פשוטים בפרק מי שמתו (כב:) וקצת דברים אלו כתב רבינו בסימן ע"ד וקצת בסימן פ"ו :

מי

קא עבדו מלאכה ואיהו לא עביד מחזי כיוהרא וז"ש רבינו ופסק הרא"ש כרשב"ג דאינו רשאי וכן פסק ר"ח כלומר דמחזי כיוהרא אי קרי והרי"ף פסק כת"ק דלא מחזי כיוהרא משום דכ"ע קא קרו ואיהו נמי קא קרי וכ"ש האידנא שאפי' שאר כל אדם אינו יכול לכוין כל כך וכו' דפשיטא דלא מחזי כיוהרא כשקורא עמהם כיון שאין חלוק בין חתן לשאר כל אדם וכ"כ הר"מ מרוטנבורג וכו' דאפי' רשב"ג מודה דבזמן הזה רשאי חתן לקרות אבל הב"י לא פי' כך ונדחק לפרש דמ"ש הרי"ף הלכה כת"ק ס"ל כר' יוחנן דמוחלפת השיטה ולפום מאי דמתניא מתני' לת"ק רשאי הוא דאמר והלכה כת"ק ולפום קושטא האי הוא סברא דרשב"ג. גם נדחק לפרש דה"ק רבינו והרי"ף פסק כת"ק ונראין דבריו דאפי' באותו זמן רשאי וכ"ש האידנא וכו' ע"ש וכל זה א"צ אלא כדפי'. ודו"ק :

והרמב"ם ז"ל כתב כל מי וכו' נראה דלפי דמ"ש רבינו וכ"ש האידנא וכו' וכ"כ הרמ"ת וכו' משמע דעכשיו בזמן הזה לא מבעיא דחתן רשאי להחמיר ולקרות אלא אף אינו רשאי לפטור עצמו מלקרות כיון דעכשיו אפילו שאר כל אדם אינו יכול לכוין על כן כתב רבינו דהרמב"ם חולק על זה שהרי כתב שאינו רשאי לקרות אם היה מבוהל ותמה עד שתתיישב דעתו עליו א"כ כל אדם נמי ודאי אם יודע דאינו יכול לכוין אינו רשאי לקרות דלענין זה אין חלוק בין חתן ואבל או מי שטבעה ספינתו בים דאם אינו יכול לכוין ה"ל כמבוהל ותמה ואינו רשאי לקרות והא דאיתא בגמרא דמי שאבדה ספינתו בים חייב לקרות אע"ג דטריד היינו דוקא כשיתיישב דעתו עליו ויכול לכוין אבל אם אינו יכול לכוין כלל ה"ל בכלל מבוהל ותמה כנ"ל אבל ב"י פי' בדרך אחר ע"ש : כתב הרמב"ם בפ"ב מה' ק"ש היה עוסק באכילה וכו' גומר ואח"כ קורא ק"ש והראב"ד השיג עליו ואמר לא כי אלא מפסיק וקורא ואעפ"י שיש שהות לקרות מפני שהיא מן התורה ואם אין שהות אפי' לתפלה מפסיק ואיתא להא מילתא בסוכה פ' לולב הגזול עכ"ל והב"י האריך וכתב להצילו מהשגת הראב"ד שמ"ש ר' זירא ודקשיא לך הא דאורייתא הא דרבנן וכו' ה"ק אי הוה קשיא לך הות מצי לתרוצי דהכא בי"ט שני והות לך למידק דיקא נמי וכו' אבל לקושטא דמילתא אין חלוק בין דאורייתא' לדרבנן וכו' ועל פירושו זה סמך שכתב בש"ע מי שהיה עוסק באכילה וכו' להרמב"ם גומר ואחר כך קורא ק"ש וכו' ולהראב"ד מפסיק וקורא אע"פ שיש שהות לקרות עכ"ל . ושרי ליה מאריה לפרש הסוגיא בדרך שמקצת תופסי ישיבה מפרשי' כדי לחדד בהם התלמידים קטנים אבל הדבר ברור כשמש דהסוגיא בפ' לולב הגזול כפשטה היא דאיכא חלוק בין ק"ש דאורייתא לתפלה דרבנן ומיהו אין זה אלא כשהתחיל לאכול בתר דמטא זמן חיובא דמש"ה מפסיק וקורא ק"ש אע"פ שיש שהות לקרות מפני שהיא מן התורה ולפי שהבין הראב"ד ז"ל מדברי הרמב"ם מדכתב בסתם דמיירי אפי' בהתחיל לאכול בתר דמטא זמן חיוביה לפיכך השיג עליו מסוגיא בפ' לולב הגזול אבל האמת אינו כן דלא אמר הרמב"ם ז"ל גומר ואח"כ קורא ק"ש אלא בהתחיל מקמי דמטא זמן חיוביה אבל בהתחיל בתר דמטא זמן חיוביה מודה הרמב"ם דמפסיק וקורא ואע"פ שיש שהות לקרות כיון שהיא מן התורה וא"כ לא פליגי הרמב"ם והראב"ד בדין דגם הראב"ד מודה דבהתחיל מקמי דמטא זמן חיוביה גומר ואח"כ קורא ק"ש אלא לפי שהראב"ד לא חשש לדקדק בלשון הרמב"ם וקס"ד דאפי' בהתחיל בתר דמטא זמן חיוביה נמי קאמר דגומר ואח"כ קורא ק"ש השיג עליו אבל המדקדק בלשון הרמב"ם יראה מבואר דלא קאמר גומר ואח"כ קורא ק"ש אלא בהתחיל מקמי דמטא זמן חיוביה ואיכא לתמוה הפלא ופלא דב"י גופיה כתב ובודאי שלשון הרמב"ם כך מוכיח דבהתחיל מקמי דמטא זמן חיוביה עסקינן וכו' וגם הדבר פשוט בסוגיא דאיכא חלוק בין התחיל מקמי דמטא זמן חיוביה להתחיל בתר דמטא זמן כדכתב הר"ן בפ' לולב הגזול ופ"ק דשבת דכך הוא משמעות פשט הסוגיות ואין מי שיחלוק על זה א"כ אין כאן מחלוקת בין הרמב"ם להראב"ד ולא השיגו הראב"ד אלא לפי שלא הבין מדבריו שגם הוא פוסק כפשט הסוגיות כדאמרן והכי נקטינן דבהתחיל מקמי דמטא זמן חיוביה גומר ואח"כ קורא ק"ש ובהתחיל בתר דמטא זמן חיוביה הוא מפסיק וקורא ק"ש אע"פ דאיכא שהות ביום ודלא כמ"ש בש"ע דאיכא מחלוקת כזו בין הרמב"ם להראב"ד דליתא :

מי

דרכי משה

כקורא בתורה ולא אמרו שהוא פטור אלא לקראה בברכות כדרך חובה · וע"ל סימן ק"ו אי פוסק מת"ת לק"ש : (ג) ועיין בסימן רל"ב כתבתי אם התחיל במלאכה או לאכול קודם ק"ש אם צריך להפסיק ע"ל סי' צ"ט דשיכור אסור לקרות ק"ש :

ע"ל

פרישה

[ג] אין דעתו בקריאה זו להתגאות ולהראות שאפ"י שהוא טרוד אפ"ה מכוין בתפלתו שהרי אנו יודעין שאפי' שאר אדם שאינו טרוד אינו מכוין ואין יכולין לכוין כל כך שאין חילוק כו' כך היא גירסת ספרי גם בדפוס רא"ף הגירסא כן · וכ"ל עיקר שבא לומר לך שהאידנא כיון שגם שאר אדם אינו מכוין להכי אין כ"כ חילוק בין חתן לשאר אדם פי' אבל ודאי חילוק בקצת מיהא איתא דשאר כל אדם חייב בק"ש וחתן פטור ואם ירצה קורא ואין בו משום יוהרא · ומ"ש רבינו וכ"כ הרמ"מ שלא אמרו וכו' בא להביא ראייה לדבריו הנ"ל שגם ר"מ מרוטנבורק כתב שאין האידנא כמו בזמניהם · אבל ודאי דעת הר"מ נראה דהאידנא אפי' חתן חייב שהרי כתב שלא אמרו לפטור חתן אלא בזמן הראשונים כו' ולא כתב ולא אמרו דחתן אינו כשאר ב"א אלא בזמן כו' ש"מ שבא לומר דדוקא בזמן התלמוד היה פטור אבל בזמנינו חייב ועוד שהרי סיים אבל עכשיו אפילו שאר כל אדם אינו יכול לכוין הרי שכלל חתן עם שאר בני אדם בסתם משמע דשוין [וכ"ל לדינא טוב מלאתי שכתב מהרמ"י כן בש"ע שלו ז"ל אבל עכשיו גם הכונס את הבתולה חייב לקרות ואדרבה בזמן הזה אם החתן אינו קורא היה כיוהרא כלומר אני מכוין בפעם אחרת חוץ מעכשיו עכ"ל] ומ"ש רבינו והרמב"ם ז"ל כתב כל מי שפטר מלקרות כו'

דרישה

[ג] והרמב"ם ז"ל כתב כל מי שפטור כו' כתב ב"י וז"ל אע"פ שאמת הוא שמשמע מדברי הרמב"ם דמי שמתו מוטל לפניו אם רצה לקרות קורא מ"מ לא מסתבר למימר שלא כתב רבינו דבריו כאן אלא ללמוד דבר זה כיון שעדיין לא הזכיר רבינו דין מי שמתו מוטל לפניו כו' אלא העיקר ללמוד שגם הרמב"ם פסק כת"ק והעתיק רבינו לשונו אות באות · א"כ מש"ה שביא דברי הרמב"ם [האי א"כ כו' דומה קצת למ"ש בפרישה] לומר שכשם שבאותו זמן הוא מחלק בין אם דעתן מיושבת כשאר בני אדם לאינה מיושבת ה"ה בזמן הזה אם הוא מבוהל ותמה ואינו יכול לכוין אינו רשאי לקרות ואגב גררא נלמוד מדבריו דגם אמי שמתו מוטל לפניו קאמר שאם רצה לקרות קורא עכ"ל · ודבריו דחוקים מאוד · וע"ק למה כתב רבינו והרמב"ם כתב לשון פלוגתא מאי פליג · לכן נראה עיקר כמ"ש בפרישה : כתב הרמב"ם פ"ב דק"ש היה קורא בתורה והגיע זמן ק"ש פוסק וקורא ומברך לפניה ולאחריה ע"כ · ועל הא דתניא בר"פ היה קורא שמע ישראל כו' זו ק"ש של ר"י הנשיא כו' כתב הרא"ש ז"ל מילתא דפשיטא היא שצריך לקרות את כולה ומ"ד אינו גומרה מיירי כשעבר זמן הקריאה קודם שגמר לימודו · וא"ת כיון דבעינן שיקרא את כולה למה לא הפסיק לקרותה דאפילו מי שתורתו

חדושי הגהות

בדר ו"פ מ"ש בזה : ב עיין בב"ח שתמה עליו וביאור בד"א ועיין בט"ז :

עיין

עא (א) מי שמת לו מת שמוטל עליו לקוברו (ב) או אפילו אינו מוטל עליו לקוברו אם הוא מתאבל עליו כמו אחותו נשואה פטור מק״ש (ג) ואפי׳ אם רוצה להחמיר על עצמו ולקרות אינו רשאי והכי איתא בהדיא בירושלמי ואפילו אם יש לו מי שמשתדל בשבילו בצרכי הקבורה א פטור [א] והני מילי בחול אבל בשבת

עא מי שמת וכו׳ משנה וברייתא ואוקימתא דרב אשי ר״פ מי שמתו דכל שמוטל עליו לקברו כמוטל לפניו דמי:

ומ״ש או אפילו אינו מוטל עליו לקוברו וכו׳ בפרק ואלו מגלחין כתב הרא״ש ע״ש ר״י כשנפטרה אמו הודיעו לר״ת אחי׳ שהיה בעיר אחרת ואכל בשר ושתה יין קודם קבורה וא״ל טעם מאחר שיש לה בעל שהיה מתעסק בקבורתה אינו אסור בבשר ויין כיון שאינה מוטלת עליו ואיני יודע אם היה רבינו מיקל בכך אם היה בעיר עמה ע״כ ונ״ל סבר׳ חלושה וקלושה דא״כ אחי המת יאכלו בשר וישתו יין כיון דבניו יורשין ממונו חייבין בקבורתו אלא לא פלוג רבנן וכל המתאבלין אוננין וכולן קרואים מוטל עליהם לקוברו אפילו אינו בעיר דלא בעינן מוטל לפניו עכ״ל אבל בפ׳ מי שמתו כתב על דברי ר״ת ולפי טעם זה אף אם היה בעיר מותר ומילתא דתמיהא היא דא״כ לא ינהוג האנינות אלא בבנים לא באביו ולא באחיו ולישנא דתלמודא לא משמע הכי אלא כל המתאבל הוי נמי אונן עכ״ל נחלק הרא״ש על ר״י שאמר איני יודע אם היה רבינו מיקל בכך אם היה בעיר עמה ונחלק גם על ר״ת ואמר דכל המתאבל הוי נמי אונן וכן סתם רבינו דבריו בכאן כדברי הרא״ש אבל לפעד״נ לומר דלר״ת ודאי דאם היה בעיר עמה היה אסור לאכול בשר ולשתות יין דכיון דעל כולם מוטל לקוברה הי מינייהו מפקת אלא דלפי שהיה בעיר אחרת ובעלה היה עמה בעיר התם הוא דאין מוטל עליו לקוברה לילך חוץ לעירו ליטפל בקבורתה מאחר שהבעל שהיה עמה מטפל בה ולר״ת ודאי ה״ה איפכא שהיה ר״ת עמה והבעל בעיר אחרת דלא היה נאסר בעלה בבשר ויין כיון שאחיה עמה בעיר ומטפל בקבורתה ומ״ש בר״פ מי שמתו במסקנא דכיון שמוטל עליו לקוברו כמוטל לפניו דמי היינו דוקא כשאין עמה בעיר שום קרוב המתאבל עליו התם אותו קרוב שנודע לו בעיר אחרת חייב לצאת לו מעירו ולטפל בקבורתה כאילו מוטל לפניו ואסור בבשר ויין ואם נודע לכולם כולם חייבים לילך מעירם דהי מינייהו מפקת כיון דכולם שוים בין שכולם עמה בעיר בין שכולם בעיירות אחרות ונודע לכולם ולא התיר ר״ת לעצמו בבשר ויין אלא לפי שהיה בעיר אחרת ואבל אחותו היה בעלה עמה כדפי׳ ובכה״ג כתב גם הרמב״ם בסתם דמי שמת לו מת שהוא חייב להתאבל עליו פטור מק״ש עד שיקברנו מפני שאין דעתו פנויה לקרות עד שיקברנו עכ״ל דמשמע כולם פטורים היינו דוקא בכולם שוים כדפי׳ אבל מודה לר״ת באחד בעיר עמה והאחרים בעיירות אחרות דהאחרים כולם פטורים דלא כב״י שכתב שהרמב״ם והרא״ש בחדא שטה אזלו דאין לזה הכרח כל עיקר והכי נקטינן דמעשה דר״ת רב היא ושרי ליה מאריה להרא״ש שכתב על ר״ת המאיר לכל ישראל באור תורתו לומר עליו וסברא חלושה וקלושה היא אלא סברא אמתית היא ודלא כמו שפסק בש״ע בי״ד ריש סי׳ שמ״א כדעת רבינו כאן וכמ״ש הרא״ש משום דהיה מפרש דהרמב״ם והרא״ש בחדא שטה אזלי דליתא גם הרשב״א כתב בתשוב׳ כר״ת ומביאו ב״י כאן והוסיף להתיר אפילו עמה בעיר והא ודאי נמי ליתא אלא אין להתיר אלא דוקא כמעשה דר״ת שהיה בעיר אחרת ובעלה עמה בעיר א״נ איפכא:

ואפילו אם רוצה להחמיר על עצמו ולקרות אינו רשאי כך היא הסכמת התוספות והר׳ יונה והרא״ש בר״פ מי שמתו דמפני כבודו של מת שמוטל עליו לקברו אינו רשאי לקרות דנראה כאינו חושש לכבודו כיון שעוסק ומחשב בלבו בדבר אחר אפילו בדבר מצוה שעוסק בק״ש אלא לבו יהא פנוי לחשב על צרכי המת דה״א בירושל׳ ואע״פ שהמרדכי והאגודה והגהת מיימוני כתבו ע״ש ראבי״ה דכיון דבירושלמי קמבעיא להו אי משום כבודו של מת או מפני שאין לו מי שישא משאו ולא אפשיטא ע״ז סומכין שמתפללין והולכין לב״ה כשיש עוסקין ומשמרים עכ״ל לא נהגו העולם להקל וכ״כ מהרש״ל בתשובה סי׳ ע׳ דלא נהגינן להקל כראבי״ה בזה ואיכא להקשות דבסי׳ הקודם גבי חתן כתב רבינו המחלוקת דלהרי״ף והרמב״ם רשאי להחמיר ולקרות ור״ה והרא״ש פסקו דאינו רשאי וכאן סתם דבריו גבי אונן דאינו רשאי להחמיר ולקרות כהסכמת התוס׳ והרא״ש ולא כתב המחלוקת דלהרמב״ם רשאי להחמיר ולקרות ונראה ליישב דגבי חתן כך אמר רבינו אף על גב דהפוסקים נחלקו אי רשאי להחמיר ולקרות או אינו רשאי משום דמחזי כיוהרא וא״כ בפלוגתא דרבוותא היה הדין נותן שלא לקרות דשב ואל תעשה עדיף אפ״ה בזמן הזה שאין מכוונין כ״כ יש לפסוק כפוסקים המתירין ורשאי לקרות דלא מחזי כיוהרא וא״כ ממילא חזר החתן ונכנס תחת החיוב שחייב לקרות ק״ש אבל גבי אונן אין חלוק בין זמן חכמי התלמוד לבזמן הזה דכיון דאין זה כבודו של מת שיהא עוסק בדבר אחר אפילו בעסק דבר מצוה הלכך אינו רשאי לקרות אף בזמן הזה ואע״פ דאיכא מאן דפסק לקולא דרשאי לקרות ועל כן לא הביא רבינו דעת המתירין כאן וסתם דבריו לחומרא והכי נקטינן ודלא כמ״ש ב״י כאן להקל כהרמב״ם וראבי״ה דאם יש לו מי שישא משאו דרשאי לקרות וכן פסק בש״ע כאן דליתא אלא כמ״ש בש״ע בי״ד סימן שמ״א דיש אומרים דאינו רשאי להחמיר ולקרות אפילו יש לו מי שישא משאו:

והה״מ בחול אבל בשבת וי״ט חייב כל היום עד הערב אבל בערב אינו חייב לפי שיכול להחשיך על התחום ולהתעסק בצרכי קבורה כצ״ל וכ״כ הרא״ש בפרק מי שמתו שיכול להחשיך ומשמע אע״פ דאינו צריך להחשיך ולא יהא מחשיך על התחום היום אפילו הכי כיון שהוא יכול להחשיך פטור אבל בי״ד סי׳ שמ״א כתב

עא מי שמת לו מת שמוטל עליו לקוברו וכו׳ בברכות ר״פ מי שמתו (יז:) מי שמתו מוטל לפניו פטור מק״ש ומן התפלה ומן התפילין ואסיק רב אשי בגמרא (יח.) דכל שמוטל עליו לקברו כמוטל לפניו דמי:

ומ״ש או אפילו אינו מוטל עליו לקברו וכו׳ התו׳ והרא״ש כתבו שם ובפרק אלו מגלחין כתב ר״י כשנפטרה אמו הודיעו לר״ת אחיה שהיה בעיר אחרת ואכל בשר ושתה יין קודם קבורה ואמר לנו טעם מאחר שיש לה בעל שהיה מתעסק בקבורתה אינו אסור בבשר ויין כיון שאינה מוטלת עליו כדרך הירושלמי ואיני יודע אם היה רבינו מיקל בכך אם היה בעיר עמה ע״כ: והרשב״א כתב בתשוב׳ כדברי ר״ת וז״ל הטעם בזה שכל שמוטל עליו לקברו הוא צריך להתעסק בצרכיו בתכריכין ובענינים אחרים הצריכים לו ואלו שאין מוטל עליו לקברו כגון שמתה לו אחותו והיא נשואה שמוטלת על בעלה לקברה הוא אינו נמנע מלהסב ומלאכול בשר ומלשתות יין וכן כל כיוצא בזה ע״כ ומפשט דבריו נראה דאפילו אם הוא עמה בעיר קאמר והרא״ש כתב על דברי ר״ת ונ״ל סבר׳ חלושה וקלושה דא״כ אחי המת יאכלו בשר וישתו יין כיון שבניו יורשים ממונו חייבים בקבורתו אלא ודאי לא פלוג רבנן אלא כל המתאבלי׳ אוננים וכולם קרואים מוטל עליו לקוברו ואפילו אינו בעיר דלא בעינן מוטל לפניו עכ״ל ולמד רבינו דין פטור ק״ש מאכילת בשר ושתיית יין דבתרוייהו תני מי שמתו מוטל לפניו והילכך דינם שוה ופסק כדברי הרא״ש דאסר ליה בבשר ויין וה״ה דפטור מק״ש וכ״כ הרמב״ם בפ״ד מי שמת לו מת שהוא חייב להתאבל עליו פטור מק״ש עד שיקברנו מפני שאין דעתו פנויה לקרות עד שיקברנו וכיון דהרמב״ם והרא״ש בחדא שיטה אזלי הכי נקטינן:

ומ״ש ואפילו אם רוצה להחמיר על עצמו ולקרות אינו רשאי כבר כתבתי בסי׳ שקודם זה דמדברי הרמב״ם נראה שהוא רשאי וכ״כ מדברי רש״י בר״פ מי שמתו אבל התוס׳ וה״ר יונה והרא״ש חלקו עליו וכתבו דאינו רשאי והביאו ראיה מהירושלמי וה״ר יונה והרא״ש הביאו עוד ראיה מגמרא דידן ובהגהות מרדכי כתב ר״י פי׳ דאסור לברך וכן איתא בירושלמי אם רצה להחמיר אין שומעין לו מפני כבודו של מת או מפני שאין לו מי שישא משאו פירוש מיבעיא ליה אמאי אין שומעין לו מפני כבוד המת או מפני שאין לו מי שישא משאו ונ״מ היכא דיש לו מי שישא משאו דא״ת מפני כבודו של מת אסור וא״ת מפני שאין לו מי שישא משאו הרי יש לו וכתב ראבי״ה כיון דלא איפשטא על זה סומכים שמתפללי׳ והולכים לב״ה במקום שיש קרובים שיתעסקו בו: ורבינו כתב כדברי התוספות וה״ר יונה והרא״ש שכתבו סתם שאינו רשאי ולענין הלכה נראה דכיון דבירושלמי מספקא להו היכא דיש מי שישא משאו אם רשאי להחמיר על עצמו וספיקא במידי דרבנן הוא דהא מדאורייתא ליכא איסורא במילתא הרוצה להחמיר על עצמו היכא שיש לו מי שישא משאו אין מוחים בידו וזה טעם דברי ראבי״ה וכ״ש דלהרמב״ם ורש״י ז״ל רשאי להחמיר על עצמו וכדאי הם לסמוך עליהם שלא למחות ביד הרוצה להחמיר על עצמו היכא שיש לו מי שישא משאו מיהת:

ומ״ש אפי׳ אם יש לו מי שמשתדל בשבילו וכו׳ וה״מ בחול אבל בשבת וי״ט חייב וכו׳ הוא מדתניא בפ׳ אלו מגלחין (כג.) מי שמתו מוטל לפניו אוכל בבית אחר וכו׳ ואינו מברך ואינו מזמן וכו׳ ופטור מק״ש ומן התפלה ומכל מצות האמורות בתורה ובשבת מיסב ואוכל בשר וכו׳ ומברך ומזמן וכו׳ וחייב בכל מצות האמורות בתורה וכתב שם הרא״ש רש״י פירש במסכ׳ ברכות אינו מברך אינו צריך לברך משמע שאם רצה לברך הרשות בידו ולא משמע כן בפרק מי שמתו דקאמר דחוץ לד״א נמי אסור אלמא דיש בדבר איסור וי״א דהא דמשמע דאסור לברך היינו כשצריך לעסוק בצרכי המת אבל אם כבר עסק או שיש לו עוסקים אחרי׳ יכול לברך ובירו׳ לא משמע הכי דגרסי׳ התם אינו אוכל כל צרכו ואינו אוכל בשר וכו׳ ואחרים שברכו אינו עונה אחריהם אמן ובעניי׳ אמן אינו מתבטל מצרכי המת ואפ״ה אסור ועוד אמרי׳ בפרק מי שמתו (יט.) אין המת מוטל לפניהם הם יושבין וקורין והוא יושב ודומם ואינו עוסק בצרכי המת מדקתני והוא יושב ודומם הא יכול לכוין בפסוק ראשון של שמע וקאמר דאינו קורא הילכך נראה שאסור להתפלל וכ״מ בירושלמי דגרסינן התם תני אם רצה להחמיר על עצמו אין שומעין לו מפני כבוד המת או מפני שאין לו מי שישא משאו אי תימא מפני כבוד המת אסור אי תימא מפני שאין לו מי שישא משאו הרי יש לו מי שישא משאו והתניא פטור מנטילת לולב תפתר בחול המועד והתניא פטור מתקיעת שופר מה אית לך למימר בחול ולא בי״ט אמר רבי חנינא מכיון שהוא זקוק להחשיך על התחום להביא לו ארון ותכריכין כמי שנושא משאו דמי מיהו בהא פליג ירושלמי אגמרא דידן דמשמע התם דאפילו בשבת כיון דמחשיכין על התחום להביא לו ארון ותכריכין דחלה עליו אבילות והכא אמרי׳ דבשבת חייב בכל מצות האמורות בתורה וה״ה בי״ט וי״א דגמרא דידן איירי בשחרית והתם איירי לעת ערב דשייך אז למימר דמחשיכין על התחום ולא בשחרית ול״נ דל״ק דודאי בחול שיכול לעשות צרכי המת אע״פ שאינו עסוק יש עליו דין אנינות מפני כבודו של מת שיהא לבו פנוי לחשב על צרכי המת ויחשוב בהם תמיד אבל בשבת וי״ט שאין יכול לעשות לצורך המת אלא להחשיך בעלמא דוקא בשעה שהוא מחשיך פטור אבל כל היום חייב והא דקתני פטור מתקיעת שופר היינו בשעה שהוא מחשיך ולישנא משמע הכי מכיון שהוא זקוק להחשיך

דרישה

שתורתו אומנותו תנן שמפסיק לק״ש. וי״ל דה״מ אדם הלומד לבדו אבל מי שלומד תורה ברבים אין לו להפסיק עכ״ל. וכב״י ז״ל ורבינו לא חשש לכתוב דמפסקינן מת״ת לק״ש לפי שסמך על מ״ש בסימן ק״ו דכל מי שאין תורתו אומנתו מפסיק בין לק״ש בין לתפלה אבל מ״מ היה לו לכתוב שמי שלומד תורה לרבים אינו מפסיק אלא לפסוק ראשון בלבד ואפילו אם יעבור זמן ק״ש בעוד שהוא לומד עכ״ל. ול״נ דסמך אמ״ש לקמן סימן ל׳ בשם תשובת רא״ש דזמן תורה לחוד וזמן תפלה לחוד ועוד שילמדו עמי הארץ ממנו ויאמרו אם אין ת״ח קורא שמע או מתפלל כ״ש אנו וק״ל:

סי׳ עא [א] וה״מ בחול אבל בשבת ויום טוב חייב כל היום עד הערב כו׳ ז״ל הרא״ש פרק אלו מגלחין מיהו בהא פליג הירושלמי אגמרא דידן דמשמע התם דאפילו בשבת כיון דמחשיכין על התחום להביא לו ארון ותכריכין חלה עליו האבילות והכא אמרינן דבשבת חייב בכל המצות האמורות בתורה וה״ה בי״ט. וי״א דגמרא דידן איירי בשחרית והתם איירי לעת ערב דשייך אז למימר דמחשיכין על התחום ולא בשחרית. ולי נ״ה דלא קשיא דודאי בחול שיכול לעשות צרכי המת אע״פ שאינו עסוק יש עליו דין אנינות מפני כבודו של מת כדי שיהיה לבו פנוי לחשב על צרכי המת ויחשוב בהם תמיד אבל בשבת וי״ט שאין יכול לעשות צרכי המת אלא להחשיך בעלמא. דוקא בשעה שהוא מחשיך פטור אבל כל היום חייב והא דקתני פטור מתקיעת שופר היינו בשעה שהוא מחשיך פטור אבל כל היום חייב ולישנא הכי משמע מכיון שהוא זקוק להחשיך משמע בשעה שהוא עסוק להחשיך. ובי״ט שני דקבר ע״י ישראל שויוהו רבנן כחול ונוהג דין אנינות ובי״ט ראשון אם רוצה לקברו בו ביום ע״י עממים כיון שהוא צריך להמציא להם צרכי ארון ותכריכים יראה דלא גרע ממחשיך על התחום להביא לו ארון ותכריכין ופטור עכ״ל משמע לכאורה מלשונו דדוקא כשמחשיך

פרישה

כו׳ אם רצה להחמיר כו׳ והוא שתהא דעתו מיושבת כו׳ אבל אם היה כו׳ נראה דהרמב״ם ס״ל ג״כ כהרי״ף דהלכתא כת״ק דאפילו בימי התלמוד הרוצה להחמיר יחמיר אך דלהרמב״ם ס״ל דאפילו בימי התלמוד דוקא מי שדעתו מיושבת ויודע בודאי שיכול לכוין אז רשאי אבל אי לא אפילו האידנא אינו רשאי כמלא דדעת הרמב״ם דיעה שלישית היא דלרבינו ס״ל אעפ״י דבימי התלמוד לא היה רשאי האידנא רשאי לקרות אם ירצה. ולר״א מרוטנבור״ק האידנא חיובא נמי מחייב. ובימי התלמוד לא היה רשאי. ולרמב״ם אין חילוק בין ימי התלמוד להאידנא כלל אלא דלעולם אם דעתו מיושב קורא ואם אינו מיושב אינו רשאי אפילו האידנא. ולכן כתב רבינו והרמב״ם כתב כו׳ לשון פלוגתא דפליג אדעת רבינו ורמ״ע הנ״ל כנ״ל פי׳ דברי רבינו ודברי ב״י דחוקים כמ״ש בדרישה:

סי׳ עא (א) מי שמת לו מת שמוטל עליו כו׳ ר״פ מי שמתו מוטל לפניו פטור מק״ש מתפלה ומתפילין ומסיק רב אשי בגמרא דכל שמוטל עליו לקברו כמוטל לפנין דמי:

(ב) **או** אפילו אינו מוטל עליו כו׳ פי׳ כגון אחותו נשואה שמוטלת על בעלה לקוברה אפ״ה פטור מק״ש ויליף ליה רבינו ממ״ש הרא״ש שכתב בריש פרק מי שמתו לענין אכילת בשר או שתיית יין דלא פלוג חכמים אלא כל המתאבלים אוננים וכולם קרואים מוטל עליו לקוברו. וס״ל לרבינו דה״ה לק״ש וכ״כ הרמב״ם בפ״ד:

(ג) **ואפילו** אם רוצה להחמיר כו׳ פי׳ וכיון שהדין הוא שפטור א״כ אינו רשאי להחמיר כלל משום כבוד המת ואפי׳ יש לו מי שמשתדל בשבילו בטרחו ובמשאו של מת מ״מ כבודו הוא שיהיו כל אבילים פונים ומוכנים מכל לעסוק בקבורתו כ״כ הרא״ש בסוגיא באריכות והכריח כן מכמה הוכחות מהירושלמי ומגמרא דידן וכן משמע מדברי רבינו בטור

חדושי הגהות

עא א עיין בדרישה שכתב דתיבת פטור ט״ם הוא ולבסוף דחק לקיים הגירסא שלפנינו:

בשבת וי"ט חייב כל היום עד הערב אבל בערב אינו חייב לפי (ד) שיכול להחשיך על התחום ולהתעסק בצרכי קבורה (ה) המשמר המת אפי' אינו מתו (א) פטור היו ב' משמרים זה משמר וזה קורא וזה משמר וזה קורא (ו) וכן החופר קבר למת פטור וכל אדם אסור לקרות בבית הקברות או בתוך ד' אמות של מת:

עב **נושאי** המטה וחלופיהן (א) וחלופי חלופיהן בין שלפני המטה בין שלאחר המטה את שלמטה צורך בהן לשאת אותה פטורין ואת שאין למטה צורך בהן חייבין **לפיכך** אין מוציאין את

להחשיך משמע בשעה שהוא עסוק להחשיך וכי"ט שני דנקבר על ידי ישראל כחול שוויהו רבנן ונוהג דין אנינות וכי"ט ראשון אם רוצים לקוברו בו ביום ע"י א"י כיון שהוא צריך להמציא להם צרכי ארון ותכריכין יראה דלא גרע ממחשיך על התחום להביא לו ארון ותכריכין ופטור עכ"ל רבינו סתם דבריו כדעת הרא"ש ומ"ש דבשבת וי"ט חייב עד הערב שיכול להחשיך על התחום ולהתעסק בצרכי קבורה היינו לומר שאם לע"ע הוא מחשיך על התחום הוא פטור אבל אם אינו מחשיך על התחום לע"ע נמי חייב ואע"פ שמפשט דברי רבינו אינו נראה לפרש כן אלא דאע"פ שאינו מחשיך על התחום כיון שהוא יכול להחשיך פטור וכסברת י"א שהזכיר הרא"ש בפרק מי שמתו כתבה נ"כ ולא נחלק עליה וגם ה"ר יונה כתבה שם מ"מ נראה יותר שסתם דבריו כמסקנת הרא"ש בפ' ואלו מגלחין שהוא עיקר מקום דין זה ונראה שמזה הטעם לא הזכיר בפרק מי שמתו ברמזים דין זה שכיון שבמקום שהוא עיקר מקום הדין כתב סברתו לא חיישי' למה שכתב בפרק מי שמתו שאינו עיקר מקומו ועוד שהרי רבינו בטור י"ד סימן שמ"א כתב ובשבת וי"ט אוכל בשר ושותה יין ומברך וחייב בכל המצות ואם צריך להחשיך על התחום כדי לעסוק בצרכי המת חל עליו אנינות ליאסר בכולן משעה שמחשיך ע"כ ואם היינו מפרשים דבריו כאן כפשטן יקשה דידיה אדידיה הילכך צריך לפרש כמו שכתבתי וקיצר כאן וסמך על מ"ש בהדיא בטור י"ד שהוא עיקר מקומו ומטעם זה קיצר ג"כ עוד במ"ש דבי"ט חייב ולא חלק בין י"ט ראשון לשני ובי"ט ראשון עצמו בין אם רוצה לקוברו בו ביום ע"י א"י לאינו רוצה לקוברו בו ביום וסמך על שכתב חילוקים אלו בטור י"ד ואפשר לומר עוד דכיון דלא שייך למימר דבי"ט ושבת לע"ע פטור או חייב אלא בשאר מצות אבל לא לק"ש דלע"ע לאו זמן ק"ש הוא דשל שחר כבר עבר זמן חיובה ושל ערב אכתי לא מטא זמנה לא הוה ליה לרבינו לכתוב כאן אלא וב"ה בחול אבל בשבת וי"ט חייב אלא דמשום דלא ללמוד מכאן לכל המצות שחייב בהם כל יום שבת וי"ט אפילו בשעה שמחשיך על התחום לכך כתב חייב כל היום עד הערב וכו' וכיון שלא כתב כאן אלא מה שצריך לדיני ק"ש לא חשש לברר דבריו וסמך על מ"ש בטור י"ד שהוא עיקר מקומו:

המשמר המת אפילו אינו מתו פטור ברייתא בר"פ מי שמתו (יח.) וכתב הר"ן בפרק היטן שאע"פ שהוא יכול לקיים מצות בעודו משמר פטור מפני שכל שהוא עוסק במלאכתו של מקום לא חייבתו תורה לטרוח ולקיים מצות אחרות אע"פ שאפשר והיינו טעמא דחופר כוך למת פטור אע"פ שדרכן של חופרין דבתר דמחו בה טובא מפסי פורתא ואע"ג דבעידנא דמפסי אפשר לקיים המצות פטור מטעמא דאמרן ומיהו מודינא ודאי שכל שאינו צריך לטרוח כלל אלא כדרכו במצוה ראשונה יכול לצאת ידי שניהם דבכה"ג ודאי יצא ידי שתיהן מהיות טוב אל יקרא רע ע"כ ומיהו לדעת התוספות והרא"ש שם היכא שאפשר לו לקיים שתי המצות צריך לקיים את שתיהן: **הר"ן** ב' משמרין זה משמר וזה קורא ברייתא פרק מי שמתו (שם) היו ב' זה משמר וזה קורא וזה משמר וזה קורא ותני תו בברייתא בן עזאי אומר היו באים בספינה מניחו בזווית זו ומתפללין שניהם בזווית אחרת ואמרינן בגמרא מאי בינייהו אמר רבינא חוששין לעכברים איכא בינייהו ופירש"י ת"ק חייש לעכברים אפילו בספינה ומשמע ודאי דהלכה כת"ק ומשום כן לא חילקו הפוסקים בין ספינה לשאר מקומות:

וכן החופר קבר למת פטור ברייתא בפ' היה קורא (יד:) ומפורש שם שאם היו ב' זה חופר וזה קורא ולא הוצרך רבינו לכתוב כן לפי שמדין היו שנים משמרים שכתב בסמוך נלמוד כן ונראה דהיינו בחופר כוך שהוא חופר בכותל הסלע שהחופ' מוציא הוא בעצמו העפר אבל בקברות דידן שהם בעומק כעין בור שצריך שנים אחד לחפור ולשום העפר בתוך הקופה ואחד מלמעלה להוציא הקופה עם העפר וגם יכולים ב' או ג' לחפור בבת אחת כל הצריכים לעשות ביחד פטורים וכך הם דברי הרמב"ן בתור' אדם וכתבם רבינו בטור י"ד סימן שס"ה ואם יש אחד או ב' נוספים אותו הא' או ב' שנים קורין ואח"כ באים להתעסק בקבר ונשמטין מהמתעסקין כמספר' וקורין וחוזרין אלו להתעסק ונשמטין אחרים עד שנמצא שקראו כולם ולא נתבטל שום דבר מעסק הקבר כלל: **וכל** אדם אסור לקרות בבה"ק או בתוך ד' אמות של מת בפרק משוח מלחמה (מג:) כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן מת תופס ד' אמות לקריאת שמע ובריש פרק מי שמתו (יח.) קאמר דה"ה לבה"ק ומשמע מדברי הרמב"ם ז"ל בפ"ג מהלכות קריאת שמע שאם קרא בכל המת או בבה"ק יחזור ויקרא וחלק עליו הראב"ד ואנו אין לנו אלא דברי הרמב"ם ז"ל: **עב נושאי** המטה וחילופיהן וחילופי חילופיהן וכו' משנה ר"פ מ"ש (יז:) נושאי המטה וחילופיהן וחילופי חילופיהן את שלפני המטה ואת שלאחר המטה את שהמטה צריכה להן פטורים ואת שאין המטה צ"ל חייבים ופירש"י וחילופיהן שכן דרך שמחלפין לשאת לפי שהכל חפצים לזכות בו: את שלפני המטה שיתעסקו בו כשתגיע המטה אצלם: ושלאחר המטה הואיל ואין צריכה להם חייבים שכבר יצאו י"ח מן המת נראה מדבריו שהוא סובר דהא דקתני את שלמטה צורך בהם היינו שלפני המטה והא דקתני את שאין למטה צורך בהם היינו שלאחר המטה והכי קאמר נושאי המטה וחילופיהן וכו' שלפני המטה ושלאחר המטה זהו משפטם דשלפני המטה כיון שיש למטה צורך בהם חייבים וכפירש"י כתב ה"ר יונה בשם הירושלמי והמרדכי כתב ה"ג רש"י שלפני המטה אפילו צורך בהם פטורים ושלאחר המטה אפילו צורך בהם חייבים לקרות והיינו טעמא דכיון שנשאו אותו אין טרודין כל כך במצוה ומדברי רבינו כאן ובסי' ק"ו נראה שהוא מפרש נושאי המטה וחילופיהן וכו' בין אותם שהם לפני המטה בין אותם שהם לאחריה אם יש למטה צורך בהם אלו ואלו פטורים ואם אין למטה צורך בהם אלו ואלו חייבים ומדברי הרמב"ם בפ"ד מה' ק"ש נראה שהוא מפרש דהכי קאמר נושאי המטה וחילופיהן וכו' בין אותם שהם לפני המטה בין אותם שהם לאחריה מאחר שלמטה צורך בהם פטורים ומאי דקתני סיפא ואת שאין למטה צורך בהם חייבים ה"ק ושאר המלוין את המת שאין למטה צורך בהם חייבים ולענין הלכה נקטינן כדברי הרמב"ם ז"ל וכתב ה"ר יונה על חילופי חילופיהן ואע"פ שיש שהות לאחרונים לקרות בעוד שנושאין הכת השניה אפ"ה פטורים מפני שפעמים נתלכין שאותה כת שלישית בשנים ישאו ומשום כך אין להם להתחיל:

לפיכך אין מוציאין את המת סמוך לק"ש וכו' שם (יט.) ת"ר אין מוציאין את המת סמוך לק"ש ואם התחילו אין מפסיקין וכתב ה"ר יונה פי"מ דסמוך לק"ש מיקרי חצי שעה כמו סמוך למנחה דפרק ע"פ (צט:) אבל מהירושלמי נראה דאין שיעור חצי שעה אלא הייט לומר שאין מוציאין אותו אלא שיעור שיוכלו

כתב ואם צריך להחשיך על התחום וכולי וכמסקנת הרא"ש בפ' ואלו מגלחין וקשיין דברי הרא"ש וגם דברי רבינו דידיה אדידיה וכך הקשה ב"י ונדחק בפירושו ע"ש אבל לפע"ד נראה דבפרק ואלו מגלחין בדברי הרא"ש וכי"ד דמיירי בשאר כל המצות לא מיפטר מחיובן אלא בצריך להשהות על התחום אבל בפרק מי שמתו בדברי הרא"ש וכן בדברי רבינו כאן דמיירי לענין קריאת שמע דבעי לקרותה באימה וביראה ברתת ובזיע ובכוונה גדולה לכתחל' הלכך מיפטר מקריאתה אף בא"צ להחשיך אלא כיון שיכול להחשיך נמי פטור כנ"ל לייטב דלא קשיין לא דברי הרא"ש ולא דברי רבינו אהדדי והכי נקטינן ודלא כב"י דהכריע בספרו דאף לקריאת שמע אינו פטור לעת ערב אלא בצריך להחשיך אבל בא"צ חייב לקרות שמע וכן פסק בש"ע ולפע"ד לליתא אלא בקריאת שמע פטור אפילו א"צ להחשיך אלא כיון דיכול להחשיך נמי פטור:

המשמר המת אפילו אינו מתו פטור כלומר דאילו מתו אפילו אינו משמרו פטור כיון שמוטל עליו לקוברו כדלעיל וה"א ריש פרק מי שמתו:

וכל אדם אסור לקרות בבית הקברות או בתוך ארבע אמות של מת כנ"ל בריש פרק מי שמתו דאף בבית הקברות אינו אסור אלא בתוך ארבע אמות לקבר וע"ל בסי' מ"ה מ"ש בס"ד. ועיין עוד בי"ד סי' שס"ה:

עב נושאי המטה וכו' משנה ריש פרק מי שמתו וע"פ גירסת התוס' והרא"ש דאין חלוק בין שלפני המטה ובין שלאחר המטה דאת שאין המטה צורך בהם לעולם חייבים ואת שהמטה צורך בהם לעולם פטורין דלא כגירסת רש"י ופירושו דמחלק בין לפני המטה דאינן חייבין אלא א"כ דאין למטה צורך בהם אבל לאחר המטה אפילו המטה צורך בהם חייבים לפי שכבר נשאוהו ושוב אין טרודין כ"כ במצוה משא"כ בשלפני המטה שלא נשאוהו ומתתינין עד שתגיע המטה אצלם דלא קי"ל הכי אלא אין חלוק דאף שלאחר המטה שכבר נשאוהו אם המטה צורך בהם חייבין וכ"כ הרמב"ם בפ"ג אלא דמפרש דדוקא באותן המלוין את המת ונושאין אותו וכדקתני נושאי המטה וחלופיהן וכו' אבל שאר המלוין שאין למטה צורך בהן כי לא באו לשאת את המטה אלא ללוות לעולם חייבין לקרות אפילו הן לפני המטה וכגון הוא וכן פסק בש"ע:

ומ"ש לפיכך אין מוציאין את המת סמוך לק"ש אם הוא בענין שאין יכולין לקוברו קודם כנ"ל וכ"כ בי"ד סי' שנ"ח והוא ברייתא ר"פ מי שמתו וע"פ פי' הר' יונה והרא"ש דפי' סמוך לק"ש הוא בענין שאין יכולין לקברו קודם: והרמב"ם

דרכי משה

עא (א) ע"ל סימן ל"ח אימת אמרינן העוסק במצוה פטור מן המצוה ושאר דינים אלו עבי"ד סימן שס"ה: והמדקדק

פרישה

בטור י"ד סימן שמ"א שאפי' יש לו מי שמשתדל בעדו ואינו מוטל עליו אפ"ה אינו רשאי להחמיר על עצמו וא"כ צ"ע מ"ש רבינו ואפילו יש לו מי שמשתדל כו' פטור דמשמע פטור הוא דהוה אבל מ"מ רשאי לקרות ולא כמ"ש ונלע"ד דמלת פטור ע"ם הוא והאי ואפילו כו' שאינו רשאי דלעיל קאי א"כ אפשר לדחוק דהכי קאמר והכי איתא בירושלמי דאם רצה להחמיר אין שומעין ומוכח שם בירושלמי דאפילו אם יש לו מי שמשתדל בשבילו אפ"ה פטור. וכיון שפטור ממילא אין רשאי וכמ"ש לעיל ואינו מביא ראיה אלא דבירושלמי אמרו אפילו בים לו קוברין פטור. וממילא אינו רשאי ואעפ"י שכבר כתב רבינו או אפילו אינו מוטל עליו לקוברו כו' מ"מ הייתי אומר דזה שאינו מוטל עליו לקוברו אם ירצה להחמיר יחמיר ומ"ש רבינו דאינו רשאי להחמיר אדלעיל קאי לכך הביא ירושלמי שכתב תחלה דאין שומעין לו ועליו כתב דאפילו מי שיש לו משתדלין. ומיהו הראב"ס לא ס"ל כן אלא יוכל להחמיר אם ירצה וכן ס"ל לרמב"ם וכ"פ ב"י:

(ד) **שיכול** להחשיך כו' דברי רבינו מכוונים ומדויקים בטוב כי מיד שיוכל להחשיך אף שלא החשיך מפני כבוד מת חל עליו אנינות ואעפ"י דלית לן כ"מ לענין ק"ש דהא בשעה שיכול להחשיך על התחום לאו זמן ק"ש הוא אפילו להמתפללים של מ"ש בשבת כמ"ש רבינו לקמן סי' רל"ג מ"מ נקט ליה רבינו כאן אגב דאיכא נ"מ לענין תפלה ושאר מצות כדלקמן סי' תקמ"ח ובי"ד סי' ש"מ ועיין בדרישה:

(ה) **המשמר** המת ואפילו אינו מתו פטור פי' שמשמרו מן העכברים. וכתב הר"ן וכל שהוא עוסק במלאכתו של מקום לא חייבתו תורה לטרוח ולקיים מצות אחרות אעפ"י שאפשר לקיים שתי המצות ומיהו לדעת התוס' והרא"ש צריך לקיים את שתיהן:

(ו) **וכן** החופר קבר למת פטור מה שסתם רבינו וכתב החופר קבר ולא חילק בין אחד חופר או שנים חופרים ומשמע דכל החופר פטור אע"ג דבגמרא פרק היה קורא אמרו אם היה שנים זה חופר וזה קורא היינו משום דהתם בחופר כוך קמיירי דהיינו בחופר בכותל הסלע שהחופר הוא בעצמו מוציא העפר אבל בקברות דידן שהם בעומק כעין בור שצריך שנים אחד לחפור ולשום העפר בתוך הקופה ואחד מלמעלה להוציא הקופה עם העפר וגם יכולים ב' או ג' לחפור בבת אחת כל הצריכים לעשות ביחד פטורים. וכ"כ רבינו בי"ד סימן שס"ה ולהכי דייק ג"כ כאן וכתב החופר קבר כו' וגם ב"י כתב חילוק זה אבל לא ישב בזה ל' רבינו ע"ש וק"ל:

סי' עב (א) **וחילופי** חילופיהן כו' את שלמטה צורך בהן כו' וכ"כ רבינו לקמן סימן ק"ו שהכל תלוי בשהמטה צורך להן או לא וכתב הר' יונה על חלופי חלופיהן ואעפ"י שיש שהות לאחרונים

דרישה

כשמחשיך על התחום הוא דפטור. אבל כל שאינו מחשיך אפילו אחרים מחשיכין אפילו לעת ערב חייב שהרי לדעת הי"א כך היה שחילקו בין שחרית לערב והוא לא רצה בזה וחילק בין מחשיך לאינו מחשיך ולכאורה כן הבין ב"י והביא ראייה ממ"ש רבינו בי"ד סי' שמ"א שכתב ובשבת ובי"ט אוכל בשר ושותה יין וחייב בכל המצות ואם צריך להחשיך כו' חל עליו אנינות לאסור בכולן משעה שמחשיך ע"כ משמע דוקא בשעה שמחשיך אבל אחר העיון ודקדוק א"א לומר כן חדא דדברי רבינו שבכאן ע"כ א"א לפרש כן שהרי בהדיא תלה הדבר בזמן שיכול להחשיך דהיינו בעת ערב לא במי שמחשיך. ועוד דהא בחול כתב הרא"ש בהדיא דאע"פ שאינו עוסק עמו פטור כיון שיכול לעשות צרכי המת. וא"כ אין טעם לדבר דמ"ש שבת בערב כיון שיכול להחשיך הוה דומיא דחול. ומה לי אם הוא מחשיך או הוא אינו מחשיך אלא אחרים עבורו. או מ"ש מקובר על ידי עממין בי"ט ראשון דאע"פ שהוא אינו עושה שום דבר פטור כיון שצריך להמציא להם צרכי ארון ה"ה כאן אף שהוא אינו מחשיך על התחום כיון שיכול להחשיך לצורך המת ולהמציא להם צרכי ארון ותכריכין אחרים מחשיכין עבורו לכן גראה דודאי ס"ל להרא"ש ורבינו דכל שהמת צריך לארון או לתכריכין או חלילין וכיוצא בו מכל מה שהוא צריך ואין לו וצריכין להביא לו ממקום אחר מיד כשמגיע שבת בערב שהוא הזמן שיכול להחשיך אף על פי שהוא אינו מחשיך אלא אחרים עבורו פטור מכל המצות דכיון שהמת צריך לאיזה דברים והזמן עתה שיכול להחשיך לצורך המת אע"פ שיש לו אחרים שמביאין ומכינים צרכי המת והוא אינו מחשיך אפ"ה פטור מפני כבודו של מת שיהא לבו פנוי לחשב על צרכי המת דומיא דחול שפטור אפילו יש לו עוסקים אחרים והכי דייק לשון הירושלמי שכתב מכיון שהוא זקוק להחשיך שהוא מחשיך אלא ודאי כל שזקוק המת לאיזה דברים עד שצריך להחשיך אף שאינו מחשיך פטור וכ"ת היינו דעת הי"א שהביא הרא"ש. ומשמע שהוא לא ס"ל כוותייהו י"ל דהי"א ס"ל דהכל תלוי בהזמן אם הוא שחרית שאינו רשאי להחשיך חייב. וכשמגיע בשבת בערב. דלאו שייך לומר מחשיכין על התחום אף שזה המת אינו צריך לכלום ויש לו הכל מוכן ומזומן אפ"ה כיון

את המת סמוך לקריאת שמע (ב) אם הוא בענין שאין יכולין לקברו קודם (ג) ואם התחילו להוציאו אין מפסיקין כדי לקרות · והרמב"ם ז"ל כתב אין מוציאים המת סמוך לק"ש אלא אם כן היה אדם חשוב (ד) וא"א ז"ל לא חילק בין אדם חשוב לאחר : [א] העם (ה) העוסקין בהספד

והרמב"ם ז"ל כתב וכו' וא"א הרא"ש ז"ל לא חילק בין אדם חשוב לאחר כך הוא במקצת ספרים ור"ל דכתב הברייתא בסתם אין מוציאין את המת סמוך לקריאת שמע ולא הזכיר שום חלוק בין אדם חשוב לאחר משמע דסובר דאין לחלק ואע"ג דבגמ' מותבינן איני והא רב יוסף אפקוה סמוך לקריאת שמע ומשני אדם חשוב שאני פי' ב"י דסבירא ליה להרא"ש דאדם חשוב כי האי שיהא ראוי שלא יתעסקו אפי' בקריאת שמע עד שיקברוהו לא שכיח בדורותינו לפיכך לא כתבו הרא"ש וזה ג"כ דעת האלפסי שהשמיטו ולא כתבו ובמקצת ספרי רבינו כתב אחר דברי הרמב"ם וז"ל ובגמרא ג"כ חילק בין אדם חשוב לאחר וא"א הרא"ש לא הביא זה בפסקיו ואיני יודע למה עד כאן וזה הלשון כתב ג"כ בי"ד סי' שנ"ח . ולפעד"נ שדעת הרי"ף והרא"ש שהשמיטוהו הוא משום דקי"ל המדחה מטתו על אביו ואמו ה"ז מגונה לפי שנראה שאינו חושש לכבודן להספידן כל כך ולכן ממהר להוציאן ולקוברם אם כן כל שכן באדם חשוב שאין להדחות מטתו להוציאו סמוך לקריאת שמע והכיא דרב יוסף דאפקוה סמוך לקריאת שמע ודאי לכתחלה לא היה להם להוציאו אלא שאירע כך אפשר דטעו שהיו סבורין דיכולין לקוברו קודם או לאיזה סבה אחרת ותלמודא דקא משני אדם חשוב שאני אינו אלא לדחות הקושיא כלומר דאף לסברת המקשה היכא לשנויי אדם חשוב שאני דזהו כבודו שלא יתעסקו אפי' בק"ש עד שיקברוהו אבל לקושטא דמילתא איפכא הוא אדם חשוב אין למהר להוציאו כ"ש בסמוך לק"ש וככה"ג אמרינן בדוכתי טובא אשינויא לא סמכינן דאיכא אלא לדחות הקושיא זה נלע"ד לדעת הרי"ף והרא"ש :

העם העוסקין בהספד בזמן שהמת מוטל לפניהם וכו' עד יושב ודומם ברייתא ריש פרק

שיוכלו להוציאו ולקוברו קודם זמן ק"ש וכן פי' הרא"ש וכיון שהרא"ש מסכים לדברי הירושלמי הכי נקטינן וכתב עוד ה"ר יונה ואם כבר הגיע זמן ק"ש יש להם להתאחר זמן שיוכלו לשער שכבר התפללו רוב הקהל וכתב עוד דלכאורה נראה דה"ה לק"ש של ערבית אין מוציאין את המת סמוך לה אבל אפשר שאין להחמיר בק"ש של ערבית כיון שזמנה כל הלילה :

ועל מה שכתב רבינו אם הוא בענין שאין יכולים לקרות קודם כתב רבינו הגדול מהר"י אבוהב זכרונו לברכה נראה שפירוש זה הלשון כמו שאומר בירושלמי אין מוציאין את המת סמוך לק"ש אלא אם כן הקדימו שעה אחת או איחרו שעה אחת כדי שיקראו ויתפללו שהנה פי' סמוך משמע קודם הגעת זמן ק"ש או לאחר שהגיע והנה לאחר שהגיע זמן ק"ש למה לא נוציא אותו אם כבר קראו ק"ש לפיכך אמר שאם יהיה זה הסמיכות לאחר זמן ק"ש כ"כ סמוך שלא היה להם מקום לקרות קודם לא נוציא אותו אבל אם הוא מופלג נוציא עכ"ל נראה שהוא ז"ל מפרש דאין מוציאין את המת סמוך לק"ש דקאמר אחר שהגיע זמן ק"ש הוא ולישנא לא משמע הכי אלא קודם לזמן ק"ש קאמר דאין מוציאין ול"נ שיש להגיה בדברי רבינו ולכתוב לקוברו במקום לקרות וכ"מ בספר ישן וכ"כ הוא ז"ל בטור י"ד סי' שנ"ח ועכשיו אין צריך לידחק במה שנדחק בו רבינו הגדול ז"ל :

והא דאמרינן שאם התחילו אין מפסיקין היינו לומר שלא יפסיקו מלהוליכו עד שיקראו כולם אלא יוליכוהו ולא יפסיקו את שלמטה צורך בהם אבל אותן שאין למטה צורך בהם הא תנן דחייבים וכמו שנתבאר בסמוך :

והרמב"ם כתב ואין מוציאין את המת וכו' אא"כ היה אדם חשוב בפ"ד מה' ק"ש . ומ"ש וא"א ז"ל לא חילק וכו' דברי הרמב"ם פשוטים שם בגמרא דפריך אהא דתניא אין מוציאין את המת סמוך לק"ש איני והא רב יוסף אפקו' סמוך לק"ש אדם חשוב שאני והשמיטוהו הרי"ף והרא"ש ז"ל וצריך טעם למה ואפשר דמשום דטעמא דאדם חשוב משום דאין כבודו שיתעסקו בשום דבר ואפילו בק"ש עד שיקברוהו בכבוד כמו שכתב הרמב"ן בתורת האדם ואדם חשוב כי האי שיהא ראוי שלא יתעסקו אפי' בק"ש עד שיקברוהו לא שכיח בדורותינו לפיכך השמיטוה :

העם העוסקים בהספד וכו' עד והאונן יושב ודומ' ברייתא בר"פ מי שמתו (יט :) ופירש"י אין המת מוטל בפניהם שהמת בבית אחר והם מספידין אותו כאן ויש מפרשים שנתון לצד אחר :

וכתבו

דרישה

כיון שאילו היה נצרך לאיזה דבר היה מחשיך על התחום גם עתה פטור מכל המצות כך ס"ל לי"א [וזהו שדייקו הי"א בלשונם וכתבו לעת ערב דשייך או למימר דמחשיכין על התחום כו' משמע דשייך אע"פ שאינו צריך לכלום מיהו אין זה ראיה דדעת הי"א בירושלמי דאמר אין מחשיכין כו' דזה הלשון דמחשיכין לא שייך אלא לעת ערב דאז מותר להחשיך] וזה לא מסתבר להרא"ש דודאי כיון שאין המת נצרך לשום דבר אף שהוא בשבת בערב שיכול להחשיך חייב · ודייק ליה מלישנא דירושלמי שכתב מכיון שהוא זקוק להחשיך ולא כתב מכיון שיכול להחשיך כו' אלא ודאי זקוק להחשיך מיהא בעי · אבל שיחשיך הוא ממש לא בעינן ומ"ש הרא"ש בכל דבריו בשעה שהוא מחשיך כו' וכן רבינו לקמן בי"ד כ"ל דר"ל משעה שאחד מחשיך בין הוא בין אחרים ולאפוקי מת שיש לו צרכין בעיר וכצ"ל [וה"ה אם אין שום אדם מחשיך ובליל מ"ש אדם רוכב מהר ומביא צרכי מת פטור זה האונן משעת הערב של שבת כיון שאין צרכי מת מוכנים בעיר והיה צריך להחשיך אף שלא החשיך] וזה פשוט בעיני אחר הדקדוק והכי דייק לשון רבינו כאן גם אפשר לפרש דעת ב"י וכן כל שאחרים מחשיכין עבורו כאילו החשיך כו' בעצמו דמי · ומה שקיצר רבינו ולא חילק בין י"ט ראשון לשני או בין על ידי עממין לאינו רוצה לקוברו בו ביום · כתב ב"י דאפשר לומר דכיון דלא שייך לומ' דבי"ט ושבת לעת ערב פטור או חייב אלא בשאר מצות אבל לא לק"ש · דשל שחר כבר עבר זמן חיובא ושל ערב אכתי לא מטא זימנא לא ה"ל לרבינו לכתוב כאן אלא וה"מ בחול אבל בשבת וי"ט חייב אלא דמשום דלא נלמד מכאן לומר דכל המצות חייב כל יום שבת אפילו לעת ערב לכך כתב עד הערב וכו' · ומפני שלא כתב האי דינא אלא לעיקר דין ק"ש לא חשש לבאר דבריו וסמך על מ"ש בטור י"ד סימן שמ"א שהוא עיקר מקומו עכ"ל :

פרישה

לאחרונים לקרות בעוד שנושאין הכת השנייה אפ"ה פטורים מפני שפעמים נמלכים שאותה כת שלישית בשנים ישאו ומשום כך אין להם להתחיל :

(ב) **אם** הוא בענין שאין יכולין לקברו קודם כו' וכן עיקר הגירסא · וכ"כ רבינו בי"ד סימן שנ"ח וב"י כתב דגם גירסת שאין יכול לקרות אפשר ליישב ע"ש וכתב הר' יונה דלכאורה נראה דה"ק לק"ש של ערבית אין מוציאין את המת סמוך לה אבל אפשר שאין להחמיר בק"ש של ערבית כיון שזמנה כל הלילה :

(ג) **ואם** התחילו להוציאו אין מפסיקין היינו לומר שלא יפסיקו מלהוליכו עד שיקראו כולם אלא יוליכוהו ולא יפסיקו אותן שלמטה צורך בהן · אבל שאין למטה צורך בהן פשיטא דחייבים ב"י :

(ד) **וא"א** ז"ל לא חילק בין אדם חשוב לא' מן העם · בקצת נוסחאות בדפוס ראשון כתב אחר דברי הרמב"ם · והכי מפליג בגמרא בין אדם חשוב לאחר ואא"ז ז"ל לא הביא זה בפסקיו ואיני יודע למה עכ"ל וכ"כ רבינו בי"ד סי' שנ"ח · וב"י כתב כאן ז"ל ואפשר דמשום טעמא דאדם חשוב משום דאין כבודו שיתעסקו בשום דבר ואפילו בק"ש עד שיקבר ואדם חשוב כי האי שיהא ראוי שלא יתעסקו אפי' בק"ש לא שכיח בדורותינו לכן השמיטו עכ"ל :

(ה) **והעוסקין** בהספד בזמן שהמת כו' עד אבל החזנים המספידים פטורין עיין בדרישה :

אל

סי' עב [א] והעוסקין בהספד בזמן · כו' וקורין אין המת מוטל כו' ודוקא העם הבאים לשמוע את ההספד אבל החזנין המספידין פטורין ודוקא ביום ראשון כו' ז"ל ב"י מ"ש רבינו ודוקא העם הבאים לשמוע כו' הוא מדכתב הרא"ש בפרק מי שמתו ירושלמי כל העוסקים בהספד פטורין מן הק"ש ואין מפסיקין לתפלה מעשה היה והפסיקו רבותינו לק"ש ולתפלה והתנן אין יכולין להתחיל ולגמור וכו' מתניתא ביום ראשון ומה דתני תנא ביום השני · וסובר רבינו דכל העוסקים בהספד היינו חזנים המספידים ואף על גב שהיה ירושלמי אקברו את המת וחזרו קאי למד משם רבינו במכ"ש להיכא דלא נקבר המת שהספדנין עצמן פטורין ומה שאמר משם ואילך היינו מיום שני דקבורה ואילך אבל קשה כו' עכ"ל · ונ"ל דמכל קושיותיו לא קשיא מדא אמר סדק דוק והעיון ובתחלה אעתיק לך ל' הרא"ש כולו באלו הדינים ואח"כ נבוא אל ביאור דברי רבינו ז"ל הרא"ש ד' ע"ג ע"ב נושאי המטה וחלופיהן כו' · ת"ר אין מוציאין את המת סמוך לק"ש בענין שלא יוכלו לקוברו קודם שמע ואם התחילו אין מפסיקין ת"ר העוסקין בהספד בזמן שהמת מוטל לפניהם נשמטין אחד אחד וקורין אין המת מוטל לפניהם הן יושבין וקורין והוא יושב ודומם. הם עומדים ומתפללים והוא עומד ומצדיק עליו את הדין ואומר צדיק אתה ה' וכו' קברו את המת וחזרו אם יכולין להתחיל ולגמור עד שלא יגיעו לשורה יתחילו ואם לאו לא יתחילו העומדים בשורה הפנימי' פטורה והחיצונה חייבת · ירושלמי כל העוסקין בהספד פטורין מן הק"ש ואין מפסיקין לתפלה מעשה הי' והפסיקו רבותינו לק"ש ולתפלה והא תניא אם יכולין להתחיל ולגמור כו' מתניתין ביום ראשון · והא דתני תנא ביום שני תנא אם יכולין להתחיל ולגמור אפילו פרק א' או פסוק א' יתחילו ואם לאו לא יתחילו · ת"ר השורה הרואה את הפנים פטורה שאינה רואה חייבת ר' יהודא אומר כו' עכ"ל. ודבריו מבוארים שסדר הדינים כך הוא מתחלה כשמוציאין ונושאין וכשנשא זה המטה נשמט ובא השני ונושא וכן כולן לכך את שלמטה צורך בהן פטורין וכיון שפטורין לפיכך אין לנו להוציא המת קודם ק"ש שאז יפטרו ולא יקראו אא"כ לכן יקראו קודם אבל ודאי אם התחילו להוציאו אין מפסיקין ואחר שהוציאו אותו מן הבית קודם קבורה היו מניחין אותו במקום אחד והיו מספידין עליו ולפעמים היה המת לפניהם בשעת ההספד ואז היה א' א' נשמט וקורא שמע · שבפני המת אסור להם לקרות משום לועג לרש · ולפעמים היה מת מסולק קצת לצדדין והעם היו יושבים סביב האבל · או הדין שקורין ומתפללין במקום שיושבין ואין צריך להשמיט ממקומן כיון שאין המת לפניהם ובשעה שהיו הן קורין היה האבל יושב דומם ובשעה שהתפללו הצדיק עליו הדין ואח"כ הלכו לקבור המת · ולאחר שקברו או מקום מיוחד היה להם שהיו עושין שם שורות סביב האבל ויושבין ומדברין דברי תנחומין ומספידין כמבואר בטור י"ד סי' שע"ו ואם כשחזרו הקהל לאחר הקבורה לא קראו ק"ש אזי אם יכולין לאמר פסוק ראשון קודם שיגיעו לשורה אזי יתחילו לאמר פסוק ראשון [ואם יכולין לגמור ק"ש מכיון שהתחילו כתבתי בפרישה שמל' רבינו משמע שיכולין לגמור] ואם אין יכולין לגמור פסוק ראשון קודם שיגיעו לשורה לא יתחילו דשמא כשיגיעו לשורה יהיו מן העומדין בשורה הפנימית שהם המדברים תנחומים ואז יצטרך להפסיק מק"ש לכן לא יתחיל וזו היא שיטת הגמרא דידן והקשו בירושלמי ממתניתין זו דמשמע מיניה דאם אין יכולין לגמור לא יתחילו משום כי כשיגיעו לשורה יצטרכו להפסיק מהק"ש שהתנחומין וההספד דוחה הק"ש. ובירושלמי תני דמעשה עבדו רבותינו ופסקו מן ההספד לק"ש ולתפלה ש"מ דק"ש ותפלה דוחה ההספד ותירצו דמתניתין דקתני דאם לא יכולין לגמור פסוק ראשון לא יתחילו שהתנחומין דוחין ק"ש מיירי ביום ראשון שאז האבילות עיקר והוא יום המר להכי דוחה ק"ש · והא דתני בירושלמי דמפסיקין מההספד לק"ש ולתפלה מיירי ביום שני ע"כ דברי ביאור הרא"ש והנה רבינו ז"ל הלך בעקבי אביו בסדר אלו הדינים אות באות שמתחלה כתב דין נושאי המטה וחלופי כו' דפטורין מק"ש שלפיכך לא יוציאו לכתחלה המת קודם שיקראו ק"ש ואח"כ כתב הברייתא דקתני העוסקין בהספד בזמן שהמת כו' ואחר זה כתב רבינו חילוק הנזכר בירושלמי דהיינו ביום ראשון וביום שני ואח"כ כתב קברו את המת כו' ואע"ג דהרא"ש סידר דין של קברו את המת כו' קודם הירושלמי סדר רבינו מדוקדק יותר להורות לך דאין חילוק בין קברו את המת ללא קברו אלא בין יום ראשון ליום שני לחוד וכמ"ש בסמוך והרא"ש הוצרך לסדר קודם לכן דין דקברו את המת אם יכולים להתחיל כו' משום דבירושלמי שהביא הקשו ממתניתין זו דאם יכולין להתחיל כו' לכן הוצרך ע"כ להעתיק לשון אותו משנה כדי להבין קושית הירושלמי אבל רבינו שלא הביא דברי המקשן של הירושלמי עדיף טפי לסדרו קודם קברו את המת כו' ואח"כ חזר לסדר דברי הרא"ש עד גמירא · ומה שלא הזכיר כאן שהאבל יושב ודומם · או שמצדיק עליו הדין לפי שאין עיקר מקומו כאן אלא בי"ד סימן שמ"ד ושם כתבו ומ"ש שורה הפנימית שרואין פני האבל פסק כת"ק ואף שהרא"ש הביא פלוגתא דת"ק ור"י ולא הכריע · הרמב"ם ז"ל הכריע כת"ק ופסק רבינו כוותיה · ומה שחילק רבינו בין העם הבאים לשמוע ובין החזנים המספידי' נראה שיצא לו זה מתוך קושיא גדולה שהוקשה לו ז"ל מדהקשו שם בירושלמי על הברייתא דקתני דמפסיקין לק"ש ולתפלה ממה דתנן במתניתין אם יכולין להתחיל ולגמור יתחילו ואם לא יכולין להתחיל ולגמור לא יתחילו וש"מ דק"ש נדחה מההספד והתנחומין מה קשיא הא מתני' איירי בלאחר קבורה כדקתני קברו את המת וחזרו ולהכי מפסיקין מק"ש והולכים מיד אל השור' להספיד המת ולנחם האבל· וברייתא דירושלמי מיירי כשלא קברו את המת עדיין ואין אותו הספד שקודם קבורה כ"כ הכרח כאותו של אחר קבורה ולהכי מפסיקין ממנו לק"ש ולתפלה · [ולא תימא דאין זו סברא כלל שהרי הראב"ן ס"ל הכי וכמ"ש בסמוך] אלא לאו ש"מ דס"ל לסתמא דתלמודא דירושלמי דאין חילוק בין הספד שקודם קבורה בין אותו שלאחר קבורה ואפשר דס"ל דגם כ"ש הוא וכמ"ש ב"י בתחילת דבריו ולהכי הקשו שם ברייתא דירושלמי ומתניתין אהדדי א"כ תקשי גם בגמרא דידן ברייתא ומתניתין אהדדי דבברייתא קתני שהמת מוטל לפניהם או נשמטים וקורין · אין המת מוטל לפניהם יושבין במקומן וקורין ובמתניתין קתני ואם אין יכולין להתחיל ולגמור לא יתחילו ש"מ דק"ש נדחה מפני ההספד והתנחומין ואין חילוק בין הספד שקודם קבורה להספד של אחר קבורה וכאן אי אפשר ליישב דמיירי ביום שני דהא בשלא קברו המת מיירי וכדתני אם המת מוטל לפניהם כו' וכדי לתרץ קושיא זו מוכרחין אנו לומר דההיא ברייתא דקתני העוסקין בהספד בזמן שהמת מוטל לפניהם קורין כו' מיירי בשאר העם שבאים לשמוע לא המספידין עצמן שלא באו להספיד אלא לשמוע ההספד ולראות את המאורע ולהכי אפילו ביום ראשון ואפילו קודם קבורה קורין ומתפללין ומתניתין דאם יכולין להתחיל מיירי מהעם המספידין ומנחמין דהא טעמא דאם לא יכולין לגמור פסוק א' שלא יתחילו לקבות הוא כמ"ש לעיל דשמא כשיגיעו לשורה יהיו מן הרואים פני האבל ויצטרכו לעסוק בתנחומין דאבל · וכיון שזה הוא הטעם אתי שפיר דאין קורין דזה הכלל כל שמתעסק ועוסק דבר מה לצורך המת או לאבילו פטור מק"ש ומתפלה וא"כ לק"מ בתלמוד דילן מתניתין וברייתא · והיא מתניתא דירושלמי מיירי ג"כ מן העם המספידים לא מהשומעים וכמשמעו' לשונו דקתני הסופד וכל העוסקים בהספד כו' משמע דכל העוסקים בהספד דומיא דסופד דהיינו שמתעסקין ממש בהספד או בצרכי המת ולהכי שפיר הקשו בירושלמי מתניתין וברייתא אהדדי ומה שתרצו דמתניתין כאן ביום א' כאן ביום ב' ס"ל לרבינו דהספד דכל העם לא הי' שייך אלא ביום א' דביום א' קודם קבורה היה כל העם מספידין ולאחר קבורה היה כל הקהל עומדין בשורה ומנחמין האבל וביום ב' או לא היו כל הקהל באין אל האבל להספיד אלא מקצת אנשים שהיו שוכרים להספיד ולהתאונן עליהם כל ז' והן נקראים חזנים ובזה הכל מיושב ול"ק כלום דמה שהקשה ב"י הא אההוא מתניתין דקתני ואם לאו לא יתחילו ואוקימנא ביום ראשון לאו בחזנים דוקא מיירי אלא בכל העם וא"כ גם בשאר העם היה לחלק בין יום ראשון ליום שני כבר כתבתי והוכחתי דההוא מתניתין דאם לאו לא יתחילו ע"כ הטעם דלא יתחילו הוא שמא כשיבא לשורה יהיו הפנימים המתעסקים בתנחומי אבל וכל מה שמתעסק אדם בצרכי המת והספדו ותנחומי אבלו בכלל חזנים הם ופטורים מק"ש ותפלה וזה היה דוקא ביום ראשון דהיו עוסקים כל העם בהספד . ומה שהקשה ב"י כיון שהחזנים אינם מפסיקין איך קאמר בגמרא כיון שהם מתפללין הוא מצדיק הדין · ג"כ לק"מ דהא דאמרינן דחזנים אינן מפסיקין לק"ש הוא דאמרינן הכי דהא מתניתין דאם לאו לא יתחילו לענין ק"ש אתני אבל בתפלה גם החזנים מפסיקין ומתפללים ולא מטעם דתפלה חמירי מק"ש דודאי ק"ש חמיר אלא דכיון שבשעה שהעם מתפללין צריך האבל להצדיק עליו הדין · א"כ גם החזנים יכולין להתפלל באותה שעה דלפני מי יספידו כיון שגם האבל אינו שומע להם ועוסק בצדוק הדין וראייה לדברי שבי"ד בסימן שמ"ד כתב רבינו ז"ל אבל החזנים המספידים פטורים מק"ש כו' הרי לך שדייק וכתב פטורין מק"ש ולא כתב סתם פטורים דליסתמע דקאי נמי אתפלה שנזכר שם לפני זה ע"ש : ומה שהקשה הא העם מתבטלים כוונתם מק"ש ע"י הספד החזנים אין קושיא זו צריכא תירוץ וכי לא אפשר שיספידו בקול נמוך · או שיסלקו העם מעט לצדדין · ומה שכתב רבינו בקיצור פסקי הרא"ש העוסקים בהספד פטורין מק"ש ר"ל הפוסקין בהספד ממש · או בתנחומי אבל וכיוצא בו דלאו דינן כחזנין כמ"ש לעיל דכל העוסק בדבר מה מדברים השייכים במת בכלל חזנים הוא · ועליהן קתני במתניתין ואם לאו לא יתחילו דפטורים מק"ש וכצ"ל · והיינו ביום ראשון ומה שכתב רבינו החילוק של יום ראשון ושני על חזנים ולא הרישא כבר כתבתי למעלה דמיום ראשון ואילך לא שייך כלל הספד בשאר העם דמיום ראשון ואילך אינן מספידי' אלא מעט · ואותן נקראים חזנים · והם מספידים כל ז' ולהכי הוצרך לחלק

בהם

בהספד [ג] **בזמן** שהמת מוטל לפניהם נשמטים אחד אחד וקורין אין המת מוטל לפניהם הם יושבין וקורין והאונן יושב ודומם ודוקא העם הבאים לשמוע ההספד אבל החזנין המספידין פטורין ודוקא ביום הראשון

וכתבו תלמידי ה"ר יונה בזמן שהמת מוטל לפניהם נשמטין אחד אחד וקורין אית דאמרי דוקא קורין משום דק"ש דאורייתא אבל תפלה שהיא מדרבנן א"נ ואומר מורי דה"ה לתפלה נמי נשמטים אחד אחד ומתפללין ומביא ראיה מהתוספתא' ע"כ ואע"פ שהרמב"ן כתב שאין מתפללין כיון דה"ר יונה מביא ראיה מהתוספתא כוותיה נקטינן :

ומ"ש רבינו ודוקא העם הבאים לשמוע ההספד אבל החזנים המספידים פטורין ודוקא ביום הראשון וכו' הוא מדכתב הרא"ש בפרק מי שמתו ירושלמי כל העוסקים בהספד פטורין מן הקריאת שמע ואין מפסיקין לתפלה מעשה היה והפסיקו רבותינו לק"ש ולתפלה והתנן אם יכולים להתחיל ולגמור מתניתי' ביום הראשון ומה דתני תנא ביום השני וסובר רבי' דכל העוסקים בהספד היינו חזנים המספידים ואע"ג דההוא ירוש' אקברו את המת וחזרו קאי למד מזה רבינו במכ"ש להיכא דלא נקבר המת שהספדנים עצמם פטורים ומ"ש ומזה ואילך היינו מיום שני דקבורה ואילך אבל קשה שכיון שהחזנים אינם מפסיקים היכי אמרי' בגמרא כשאין המת מוטל לפניהם הם עומדים ומתפללין והוא מצדיק עליו את הדין ואומר רבון העולמים וכו' ומשמע דביום ראשון הוא שעדיין לא נקבר המת וכיון שהחזנים עוסקים בהספד למה יאמר רבון העולמים וכו' עכשיו יותר מבשאינם מתפללים ועוד היאך אפשר שהחזנים יעסקו בהספד בעוד שהעם קורין שנמצאו מבטלין את העם מכוונתם ועוד שרבינו כתב ברמזים כלשון הזה כל העוסקים בהספד פטורים מק"ש והחזנים הסופדים ביום ראשון פטורים מכאן ואילך חייבים עכ"ל ואם כל העוסקים בהספד האמור בירוש' פירושו דוקא החזנים המספידים היאך כתב כל העוסקים בהספד פטורים והחזנים הסופדים וכו' דמשמע שכל העם העוסקים פטורים ועוד דהיאך סתם וכתב כל העוסקים בהספד פטורים דהאי קודם שנקבר המת הא בהדיא תניא בזמן שהמת מוטל לפניה' נשמטין אחד אחד וקורין וכו' ואי אחר שנקבר הא תניא שורה הרואה את הפנים פטורה ושאינו רואה את הפנים חייבת וכמו שכתב הוא בעצמו שם בסמוך והיאך חזר וכתב סתם כל העם העוסקים בהספד פטורים אלא שבזו י"ל דלא קרי עוסקים בהספד כי אם לשורה הרואה את הפנים וסמך על מ"ש כבר אבל ע"ק בדבריו דבכל העם העוסקים בהספד כתב סתם פטורים ולא חילק בין יום ראשון ליום שני ומשמע דגם ביום שני פטורים ובחזנים המספידים כתב דאינם פטורים אלא ביום ראשון דוקא וה"ל איפכא בארעא וגיורא בשמי שמיא ועוד דפשט הירושלמי משמע דהאי דקתני דהפסיקו לק"ש פריך מדתנן אם יכולים להתחיל ולגמור עד שלא יגיעו לשורה יתחילו ואם לאו לא יתחילו אלמא אין מפסיקין מן ההספד לק"ש ושני דמתניתין דקתני אין מפסיקין מן ההספד לק"ש מיירי ביום ראשון והא דקתני דהפסיקו לק"ש מיירי ביום שני ומאח' דמתני' דקתני אם יכולים להתחיל ולגמור וכו' דאוקימנא דוקא ביום ראשון לא בחזנים דוקא מתניא אלא בכל העם וכמו שכתב רבינו עצמו כאן א"כ היאך בחזנים חילק בין יום ראשון ליום שני ולא בשאר העם וא"ל שרבינו מפרש דהכי פריך מאם יכולים להתחיל ולגמור אמאי דתני כל העוסקים בהספד פטורים מן הק"ש פריך שהרי שנינו אם יכולים להתחיל ולגמור יתחילו ושני דמתניתא דקתני כל העוסקים בהספד פטורים מק"ש ביום ראשון והא דתני מתני' אם יכולים להתחיל ולגמור מיירי ביום שני ואע"ג דקברו את המת וחזרו קתני א"ל דמיירי בקברוהו בעיר אחרת ושהו מלחזור עד יום שני ומפרש רבינו דכל העוסקים בהספד היינו החזנים המספידים וקתני בהו דביום ראשון פטורים דאכתי קשה היאך כתב ברמזים כל העוסקים בהספד פטורים והחזנים הסופדים וכו' דמשמע שכל העם העוסקים פטורים וגם יקשו עליו כל הקושיות שהקשיתי בסמוך ועוד דא"כ מאי פריך מדתנן אם יכולים להתחיל ולגמור וכו' דאדרבה מהתם משמע דהעוסקים בהספד פטורים דקתני סיפא ואם לאו לא יתחילו וכשהם הולכים בדרך ואינם עסוקים בהספד הוא דקתני אם יכולים להתחיל ולגמור יתחילו ועוד דלישנא דמתניתא בדברי הירושלמי נאמר על המשנה ולישנא דתני תנא נאמר על הברייתא והיינו כפירושא קמא ועוד דא"כ שקיל וטרי הירוש' על דברי ת"ק ופסק רבינו כוותיה ואמאי והא כיון דתנא בתרא מעשה קתני הוה ליה למיפסק כוותיה דהא

פרק מי שמתו . (דף יט) :

ומ"ש ודוקא העם הבאין לשמוע וכו' הוא על פי הירושלמי שהביא הרא"ש וז"ל כל העוסקים בהספד פטורין מקריאת שמע ואין מפסיקין לתפלה מעשה היה והפסיקו רבותינו לקריאת שמע ולתפלה והא תנינן אם יכולין להתחיל ולגמור וכו' מתניתין ביום ראשון הא דתני תנא ביום שני עכ"ל ונראה דרבינו מפרש בה כך כל העוסקים בהספד פטורים מן הקריאת שמע ואין מפסיקין לתפלה תרתי קתני וה"ק חדא כל העוסקים בהספד הם החזנים פטורים מן קריאת שמע אידך ואם אינן עסוקים בהספד דחייבין בקריאת שמע אפילו הכי פטורין מן התפלה והא דקתני מעשה היה וכו' חולק את"ק דסובר בחזנים דעוסקים בהספד דפטורין מן הקריאת שמע וקאמר תנא בתרא דאינן פטורין אלא מפסיקין לקריאת שמע ולתפלה ומקשה את"ק דקאמר באינן עסוקין בהספד דחייבים בקריאת שמע ואינן מפסיקין לתפלה דהא תנינן אם יכולין להתחיל ולגמור וכו' והתם דאינן עסוקין בהספד אלא לנחם בשורה ואפילו הכי פטורין מק"ש ומשני מתניתין ביום ראשון הלכך אפילו לנחם בשורה פטורין מקריאת שמע מאי דתני תנא באין עסוקין בהספד דחייבים בקריאת שמע ואין מפסיקין לתפלה ביום שני השתא כיון דת"ק מחלק ביום שני בין חזנים העוסקי' בהספד דפטורין מקריאת שמע ובין שאר העם הבאים לנחם או לשמוע ההספד דחייבין בקריאת שמע ופטורין מן התפלה אם כן תנא בתרא נמי ביום שני קאמר וקתני מעשה היה והפסיקו לקריאת שמע ולתפלה ופליג אתנא קמא דאף החזנים העוסקים בהספד חייבין להפסיק ביום שני והלכה כתנא בתרא דמעשה רב ואין החזנים פטורין מקריאת שמע אלא ביום ראשון אבל ביום שני חייבי' ואותן שחזרו מבית הקברות לשורה לנחם נמי פטורין מקריאת שמע ביום ראשון דמדאורייתא היא לנחם אבלים ואם כן הא דתניא העם העוסקים בהספד בזמן שהמת לפניהם נשמטים אחד אחד וקורין וכו' אין פירוש העוסקין בהספד דברייתא זו כפירוש העוסקים בהספד דירושלמי דבירושלמי פירושו החזנים המספידים ואומרים קינות בקול רם ומספרים בשבחים של מת ובמעלותיו ובברייתא פירושו העם העוסקין בהספד הם העם הבאים לשמוע ההספד ואינן לא מספידין ולא מנחמין אלא שומעין ולפיכך אפילו ביום ראשון חייבין בקריאת שמע אלא דבמוטל לפניהם נשמטין אחד אחד וקורין אין המת מוטל לפניהם הם יושבין וקורין וכו' והחזנים ביום ראשון פטורים אפילו בשעה שהם יושבין וקורין ואין המת מוטל לפניהם לפי שהחזנים טרודים טובא ביום ראשון להרהר בענין ההספד לראות באיזה ענין יספידו וזה שכתב רבינו העם העוסקין בהספד וכו' ודוקא העם הבאים לשמוע ההספד חייבין אבל החזנים המספידים פטורים ודוקא ביום ראשון וכו' פסק כתנא בתרא דמעשה רב דאף החזנים מפסיקין לק"ש ולתפלה ביום שני וכדפי' והא דקאמר בתר הכי קברו את המת וחזרו וכו' מפורש מדבריו שכתב הולכין אחריהם ממקום הקבר אל מקום שעומדים שם האבלים לעשות שורה וכו' דביום ראשון קאמר אבל ביום שני פשיטא דחייבין כיון דאפי' החזנים העוסקים בהספד חייבים ביום שני כ"ש הבאים לנחם ביום שני דחייבין ולא היה צריך לפרש כך בהדיא . וב"י ג"כ הבין דכל העוסקים בהספד פטורין מן הק"ש דתני בירוש' היינו החזנים המספידים אלא דהקשה על זה דהיכי אמר בגמ' כשאין המת מוטל לפניהם הם עומדים ומתפללים וכו' דכיון דהחזנים עסוקים בהספד למה יאמר רבון העולמים עכשיו יותר מכשאינם מתפללים ועוד היאך אפשר שהחזנים יעסקו בהספד בעוד שהעם קורין וכו' ונראה ליה מאריה הא פשיטא היא שהחזנים אינן מספידין כיון שאין מי שישמע להם ועוד אי אפשר שיהא מספיד ומבטל הקריאה והתפלה אלא החזנין פוסקים מלהספיד בשעה שקורין העם ומתפללין ואפילו הכי החזנים עצמם פטורין מק"ש ומן התפלה מפני שהם טרודים כדפי' וכן פי' ב"י בעצמו בסוף דבריו וברמזים נמי ה"ק כל העוסקים בהספד שמרימים קול אפילו אינן חזנים פטורין מק"ש וכן החזנים הסופדים כולם פטורין ביום ראשון מכאן ואילך חייבין וכל הקושיות שהקשה ב"י על הרמזים לא קשה כלל למאי דפי' גם מ"ש ב"י שני פירושים בפשט הירושלמי דפריך והתנינן וכו' לעד"נ דאינן אמת כמ"ש הוא עצמו דעל כל פירוש קשיא ולא ראיתי להאריך במה שקשה על פירושיו ועל שאר דבריו והעיקר דקשה על פי' שכ' דכל

דרישה

בהם בין יום ראשון לשני משא"כ שאר כל העם לא שייך שספדן אלא ביום ראשון כנ"ל ליישב דברי רבינו והם נכונים וכן משמע לי ר' ירוחם נתיב כ"ח חלק א' שכתב כל דיני הגמרא דידן עד ושאינה רואה את הפני' חייבת . ואח"כ וכל העוסקים בהספד פטורין מק"ש ואין מפסיקין לתפלה [וזה מיירי ביום ראשון וכמ"ש ואזיל] . ובירושלמי גרסינן ומה שאמרנו לא יתחילו דוקא ביום ראשון אבל ביום שני אם רצו להפסיק לק"ש ולתפלה מפסיקין ע"כ בירושל' עכ"ל מבואר מדבריו שמתניתין דקתני ואם לאו לא יתחילו מוכח דכל העוסקים בהספד או בתנחומין ממש פטורין מק"ש ותפלה וז"ש על דין זה פשוט ואח"כ כתב שמ"מ מהירושלמי מוכח דהיינו דוקא ביום ראשון לא ביום שני . ומה שכתב פטורין מק"ש ואין מפסיקין לתפלה ולא כלליהן היינו משום דלישנא דירושלמי נקטי ע"פ מה שהביאו הרא"ש ודע דבנוסחאות ירושלמי דידן דף ו' הגירסא קצת בע"א וז"ל תני הסופד וכל העוסקים בהספד מפסיקים לק"ש ואין מפסיקין לתפלה מעשה היה והפסיקו רבותינו לק"ש ולתפלה והא תנינן אם יכולין כו' ע"ש וכנוסחא זה איתא בתוספתא הביאה ר' יונה וכתבתי לי' לקמן גם הרמב"ם ז"ל העתיק הירושלמי בנוסח זה וכמ"ש ג"כ בסמוך ובאמת שנוסחא זה מתיישב יותר אבל לדינא אין חילוק בין הנוסחאות דעכ"פ הדין כמעשה דעבדו רבותינו שהפסיקו בין לק"ש בין לתפלה זה כ"ל בדברי רבינו בזה ודוק היטיב :

[ג] **בזמן** שהמת מוטל לפניהם נשמטין א' א' וקורין אין המת מוטל לפניהם הם יושבין וקורין והאונן יושב ודומם בי"ד סי' שמ"ד כתב רבינו עוד וז"ל הן עומדין ומתפללין והוא מצדיק עליו את הדין כו' וכבר כתבתי שכן הוא לשון הברייתא . [וגם כתבתי דמה שלא כתבו כאן הוא שאין כאן מקומו אלא בי"ד] ומשמע מרבינו שכשהמת מוטל לפניהם פטורין מתפלה דדוקא ק"ש שהיא דאורייתא החמירו עליו והטריחו שישמט וילך לצדדין ויקרא ק"ש אבל תפלה דרבנן לא הטריחוהו להתפלל כשהמת מוטל לפניו כיון שיצטרך להשמט ולילך למקום אחר משא"כ כשאין המת מוטל לפניו דיכול לעמוד במקומו ולהתפלל שם לכן חייב אפי' בתפלה וכ"כ ר' יונה בשם אית דאמרי דדייקי הכי מן הברייתא דקתני גבי מוטל לפניו נשמטין וקורין ואילו תפלה לא הזכיר וגבי אין המת מוטל לפניו תני קורין ומתפללין . וכ"כ רבינו בי"ד סי' הנ"ל בשם הרמב"ן וז"ל הרמב"ן ההספד שקודם הקבורה לפני המטה נשמטין כל א' א' וקורין את שמע ואין מתפללין בזמן שאין ההספד לפני המת קורין ומתפללין לאחר קבורה אין מפסיקין השורה לא לק"ש ולא לתפלה אבל ההספד מפסיקין בין לק"ש בין לתפלה עכ"ל הרי לך שגם הרמב"ן כתב שכשהמת מוטל לפניו קורין ואין מתפללין וכמשמעות לשון רבינו ודעת א"ד הנ"ל וב"י כתב כאן ובי"ד סי' הנ"ל ז"ל אע"פ שהרמב"ן כתב שאין מתפללין כיון דר"י מביא ראייה מן התוס' דה"ה לתפלה נשמטין א' א' הלכתא כוותייהו עכ"ל ואני תמה על פסק זה דכיון שהרמב"ן ורבינו שוים בדין זה גם ר' ירוחם בנתיב הנ"ל העתיק לשון הברייתא כמ"ש שדייק נמי כדעת הרמב"ן ודאי אחרי רבים יש לנו לנטות ובפרט שראיית ר' יונה אינה מוכרחת כלל ואפילו תמוה קצת דז"ל ר' יונה ד' י"ד ע"א ואמר מורי הרב דה"ה דלתפלה נמי נשמטין א' א' ומתפללין ומביא ראייה מדאמרינן בתוספתא העם העוסקים בהספד מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה מעשה היה והפסיקו רבותינו בין לק"ש בין לתפלה וכיון דחזינן לרבותינו דעבדי עובדא לתפלה שמעינן דהלכתא הכי כמעשה דבודאי סתמא דתלמודא דידן אין חולק על המעשה ואע"פ שלא הזכירו ברישא אלא קורין בלבד ובסיפא אמרו קורין ומתפללין הכל דין א' יש לו אלא דבסיפא בא לאשמועינן הענין היאך הוא יושבין וקורין והוא דומם כן מתפללין והוא מצדיק עכ"ל והנה תימה גדולה מאי ראייה מהתוספתא דלמא התוספתא מיירי בשאין המת מוטל לפניהם שהרי גם לדעת האית דאמרי דלתפלה א"צ

פרישה

הפסק היינו דוקא כשהמת מוטל לפניו אבל כשאין המת מוטל לפניו ודאי קורין ומתפללין וכדתני בהדיא בברייתא ומטעם הנ"ל צריך לומר דס"ל לר' יונה דמסתמא אין המעשה שהביא בתוספתא פליג על רישא דתוספתא אלא ה"ק כל העוסקים בהספד מן הדין לא היה להם להפסיק לתפלה כיון שהיא דרבנן אבל מ"מ עשו חכמים מעשה והחמירו להפסיק אפי' לתפלה ש"מ אפי' היכא דלא היה להם להפסיק קאמר דיש להחמיר ולהפסיק . ואי בשאין המת מוטל לפניו הא מדינא צריכין לקרות ולהתפלל וכדתני בברייתא זו וזה נראה בדעת ר"י אבל באמת אין זה הוכחה כלל דאיכא למימר דהמעשה פליג על רישא דתוספתא וכמשמעות לשון התוספתא ומיירי התוספתא בשאין המת מוטל לפניהם וברייתא דידן ס"ל כמעשה דתוספת' ובפרט שלי' תוס' זו היא כלשון הברייתא דהירושלמי שהבאתי לעיל והירושלמי מוקי להאי ברייתא דאיירי ביום שני והאי שינויא דהירושלמי תפסו הרא"ש ורבינו ור' ירוחם לעיקר וא"כ מאי ראיה מביא מהתוס' הא לדעתם ז"ל אפשר לאוקמא גם התוספתא ביום שני וכן להרמב"ן יש לאוקים התוספתא בהספד שקודם קבורה ובשאין ההספד לפני המת לכן לא נהירא לי פיסקא דב"י הנ"ל ודו"ק . ודברי הרמב"ן הנ"ל הואיל ואתא לידן וגם נוגעין בדברינו הנ"ל ויש להם הקלות ושייכים להדדי נימא ביה מילתא דע כי מ"ש רבינו בי"ד בשם הרמב"ן הוא מספר תורת האדם וז"ל שם בשער ההספד ת"ר העם העוסקין בהספד בזמן שהמת מוטל לפניהם כו' עד ואומר יהי רצון וכו' ירושלמי תני ההספד וכל העוסקים בהספד מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה . מעשה היה והפסיקו רבותינו לק"ש ולתפלה . והא תנינן אם יכולין להתחיל ולגמור . מתניתא ביום ראשון ומה דתני תנא ביום שני ושמעינן השתא דקודם קבורה בפני המת נשמטין כל א' וקורין ק"ש ואין מתפללין בזמן שאין ההספד בפני המת קורין ומתפללין לאחר קבורה אין מפסיקין השורה לא לק"ש ולא לתפלה אבל ההספד מפסיקין בין לק"ש ובין לתפלה עכ"ל ובאמת שדבריו תמוהין מאד מדא דמביא ל' הירושלמי וכתב עליו והשתא כו' דמשמע דהחלוק שחילק הוא בין שורה להספד הוא מוכח מהירושלמי . ואדרבה הירושלמי סותר לדבריו דאי ס"ד דיש חילוק בין שורה להספד א"כ מאי פריך אברייתא דירושלמי ממתניתין דקתני אם לאו לא יתחילו הא לא קשיא מידי דמתניתין אקברו את המת וחזרו קאי . ולהכי מפסיקין מן הק"ש לילך לשורה להספד ותנחומין . וברייתא דירושלמי קודם קבורה מיירי ועוד דאמאי לא הזכיר הרמב"ן החילוק שחלקו בירושלמי בין יום ראשון ליום שני ונראה דהחילוק שחילק הרמב"ן בין הספד שקודם קבורה ובין הספד שלאחר קבורה יצא לו מתוך הקושי' הנ"ל שהוקשה ג"כ לרבינו דהיינו מתניתין אברייתא דידן דבמתניתין קתני ואם לאו לא יתחילו דשמא יגיעו לשורה וההספד דוחה ק"ש וכנ"ל ובברייתא דידן קתני כשהמת מוטל לפניו נשמטין וקורין. וכשאין המת לפניהם יושבין וקורין ומתפללין ש"מ דאין ההספד דוחה ק"ש ותפלה ולא נראה להרמב"ן לחלק כמו שחילק רבינו בין שאר העם הבאים לשמוע ובין הספדנים עצמן חדא דהא ברייתא דידן וברייתא דירושלמי חדא ל' קתני כל העוסקים בהספד כו' ומנ"ל לפרש דזה מיירי בעוסקים בהספד ממש וזה מיירי בעם השומעין ההספד ועוד דלדברי רבינו צ"ל דמיום ראשון לא היה שייך עוד הספד כי אם אנשים מעטים שהיו נשכרים לזה והם שנקראו חזנים ולהכי מיום ראשון ואילך חייבים בק"ש וזה נ"ל דוחק דמה לי בהספד יום ראשון או יום שני למה יחייבו החזנים בק"ש ביום שני יותר מביום ראשון כיון שסוף סוף עוסקים בהספד אלא ודאי אין חילוק בין הספד של יום ראשון להספד שביום שני ובין העוסקים בהספד להמספידין אלא כל החילוק הוא דברייתא דידן דקתני קורין ומתפללין מיירי בהספד דההספד מפסיקין בין לק"ש בין לתפלה ומתניתין דקתני ואם לאו לא יתחילו הוא מפני שאפשר שיהיו יושבין בשורה הפנימיות ובשורה הסדר היה להתעסק בתנחומי אבל . ולשורה ס"ל דמפסיקין מק"ש ומתפלה

הראשון אבל משם ואילך גם החזנין חייבים : קברו את המת וחזרו האבלים לקבל תנחומים וכל העם הולכים אחריהם ממקום הקבר (ו) אל מקום שעומדים שם האבלים לעשות שורה לקבל תנחומין (ז) אם יכולין העם להתחיל ולגמור אפי' פסוק אחד קודם שיגיעו לשורה יתחילו ואם לאו לא יתחילו העומדים בשורה לנחמו שורות הפנימים שרואין פני האבל פטורין החיצונים שאינן רואין פני האבל חייבין :

עג **שנים** (א) שהיו ישנים במטה אחת לא יחזיר זה פניו לכאן וזה פניו לכאן ויקרא (ב) אלא א"כ היה טלית מפסיק ביניהן ואם היה ישן עם אשתו פסק רב אלפס קורא בחזרת פנים אפילו בלא הפסקת טלית (ג) משום דחשיבא כגופו (ד) ורש"י פסק דאף באשתו אסור בלא הפסקת טלית ואם היה ישן עם בניו ובני ביתו (ה) בעודם קטנים מותר בחזרת פנים בלא הפסקת טלית ואם הם גדולים צריך להפסיק בטלית ועד כמה חשובים קטנים בתינוק עד שיהיו לו י"ב שנים ובתינוקת עד שתהיה לה

דכל העוסקין בהספד היינו העומדים בשורה וכו' דשורה לחוד לנחם האבלים והספד לחוד לומר קינות ולספר בשבחי המת אבל הנכון כדפי' ואין בו ספק :

העומדים בשורה לנחמו שורה הפנימית כו' משמע מלשון רבינו דשורה אח' הפנימית לבדה היא פטורה וכל השורות האחרות כולם חיצונים היא הם וחייבים אבל לשון משנתינו היא העומדים בשורה הפנימיים פטורים והחצונים חייבים משמע ששתי שורות הפנימים פטורים וכ"כ הרמב"ם פ"ד והכי מוכח להדיא מפרש"י בברייתא דתניא שורה הרואה פנימה .פטורה ושאינה רואה פנימה חייבת כתב רש"י הרואה פנימה את חלל ההיקף אחורי שורה הפנימית והאבל יושב שם עכ"ל דלכאורה הוא תמוה אבל לפעד"נ נכון והוא דקשיא ליה דה"ל למימר שורה הפנימה פטורה ועוד דבמשנתינו תני הפנימיים פטורים וליישב זה אמר רש"י דגם על בני אדם העומדים בהיקף השני היא השורה השנייה הרואה פנימה את חלל ההיקף אחורי שורה הפנימית נמי פטורים לפי שגם הם רואים את האבל והוא דבני אדם העומדים אחורי שורה הפנימית רואים את האבל דרך האויר שבין שתי כתפות של שני בני אדם העומדים בשורה הפנימית זה אצל זה וכן כל אחד ואחד מאותן העומדים בהיקף השני רואה האבל דרך האויר של שתי הכתפות של שני בני אדם אחרים אבל שאר בני אדם העומדים בהיקף השלישי וכ"ש רביעי ויותר אי אפשר להם לראות את האבלים ולפיכך כולם חייבים זולת שתי שורות הפנימים : ומ"ש בספרי רבינו הפנימית ט"ס הוא וצ"ל הפנימיים כנ"ל : **ומ"ש** אם יכולין העם להתחיל כו' יתחילו כתב ב"י ע"ש הר"י אבוהב דמפי' רש"י משמע דיתחילו ויגמרו כולה ע"כ אבל בי"ד סי' שע"ז כתב ויקראו מה שיוכלו ע"ש :

ע"ג שנים שהיו ישנים במטה א' וכו' בפ' מ"ש (דף כ"ד) קאמר תלמודא דלשמואל פליגי תנאי בין באשתו בין באחר אי בעי' טלית מפסיק או א"צ טלית וס"ל לשמואל כתנא דמיקל דלא צריך טלית מפסיק בין באחר ולרב יוסף פשיטא ליה דליכא תנא דמתיר באחר בלא טלית מפסיק אבל באשתו פליגי תנאי וס"ל לרב יוסף כתנא דמתיר באשתו בלא טלית מפסיק דאשתו כגופו ורגיל בה וליכא הרהור כולי האי ופסק רב אלפס כרב יוסף דבאחר צריך טלית מפסיק ובאשתו לא צריך ור"י פסק לחומרא כהך תנא דמחמיר דאפילו באשתו צריך טלית מפסיק וכל שכן באחר ומיהו אף לרב אלפס דמתיר באשתו בלא טלית מפסיק וכרב יוסף לא שרי אלא אם כן דמחזיר פניו ויקרא משום דכל זמן שהם פנים כנגד פנים פשיטא דאסור דאיכא הרהור נגיעת ערוה על ידי אברי תשמיש אבל בשזה מחזיר פניו וזה מחזיר פניו אף על גב דאיכא עגבות דנגעי אהדדי עגבות אין בהם משום ערוה וזה דבר פשוט דבטלית מפסיק ביניהם אפילו פנים כנגד פנים נמי שרי כיון דליכא נגיעת גופים זה בזה כלל · וביאור דברי רבינו לפי זה כך הוא שנים שהיו ישנים במטה אחת אפילו החזיר זה פניו לכאן וזה פניו לכאן לא מהני שיהיו קורין קריאת שמע אלא אם כן היה טלית מפסיק ביניהם דאז קורין אפילו פנים כנגד פנים אבל עם אשתו מותר לקרות בהחזרת פנים לרב אלפס אפילו בלא הפסקת טלית ור"י פסק דאף באשתו אסור בלא הפסקת טלית אבל בהפסקת טלית שרי אפילו פנים כנגד פנים וז"ל התוספות שנים שהיו ישנים במטה ואם תאמר והלא רואה ערות עצמו ויש לומר שיוציא ראשו לחוץ ואם תאמר והלא לבו רואה את הערוה ויש לומר דקסבר לבו רואה את הערוה מותר אי נמי חוצץ בבגדו כנגד לבו עד כאן לשונם ותירוץ השני הוא עיקר וז"ל הסמ"ג חוצץ בטליתו מתחת לבו וקורא עד כאן לשונו :

ואם היה ישן עם בניו ובני ביתו וכו' ברייתא וגמרא שם ועל פי מה שפירש הרמב"ם ומביאו בית יוסף ומה שכתב רבינו ועד כמה חשובים קטנים עד שיהיו לו י"ב שנים וכו' פירוש שלא הגיע עדיין התינוק לי"ב מלאים ותינוקת לי"א מלאים דאם הגיע התינוק לי"ב מלאים ויום אחד אם כן הוא תוך שנת י"ג וכן תינוקת כשהגיעה לי"א מלאים ויום אחד היא עומדת תוך י"ב אם הביאו ב' שערות אסור בלא הפסקה וז"ש רבינו אח"כ ובשנת י"ב לתינוק וכו' אבל כשהגיע

התינוק

דהא קי"ל בכל דוכתא מעשה רב הילכך פירושא קמא עיקר א אבל קשה כל הנך קושיות ויש לדחוק וליישב דברי רבינו כאן דהחזנים המספידים בשעה שהעם קורין כשאין המת מוטל לפניהם הם דוממים ואפ"ה פטורים מפני שהם טרודים להרהר בענין ההספד לראות באיזה ענין יספידו אך על מ"ש ברמזים קשה והרמב"ם לא הזכיר דברי הירושלמי הזה כלל :

קברו את המת וחזרו וכו' משנה וגמרא בר"פ מי שמתו (יז:) ומ"ש רבינו אל מקום שעומדים שם האבלי' לעשות שורה פי' היה להם מקום מיוחד והוא רחוק קצת מבה"ק ובשובם מלקבור המת היו הולכים האבלים והקהל עד המקום ההוא ועומדים שם האבלים ומנחמים אותם ואם יכולי' להתחיל ולגמור קודם שיגיעו לאותו המקום יתחילו וכו' כתב רבינו הגדול מה"ר יצחק אבוהב ז"ל שנראה מפירש"י דהכי קאמר אם יכולים להתחיל ולגמור פסוק אחד קודם שיגיעו לשורה יתחילו ויגמרו כולה ובאמת ליתנא דיתחילו הכי משמע :

וכתב הרמב"ם קברו את המת וחזרו וכו' ואם לאו לא יתחילו אלא ינחמו את האבלים ואחר שיפטרו מהם יתחילו לקרות נראה מדבריו דביש שהות ביום לקרות אחר שינחמו את האבלים עסקינן הא לאו הכי בכל גוונא יתחילו ב :

העומדים בשורה לנחמו שורות הפנימים וכולי משנה שם (יז:) העומדים בשורה הפנימים פטורים והחיצונים חייבים ובגמרא ת"ר שורה הרואה את הפנים פטורה ושאינה רואה את הפנים חייבת רבי יהודה אומר הבאים מחמת האבל פטורים מחמת עצמם חייבים ופסק כת"ק וכן פסק הרמב"ם ז"ל :

ע"ג שנים שהיו ישנים בטלית אחד לא יחזיר זה פניו וכו' בפרק מי שמתו (כד.) בעא מיניה רב יוסף בריה דרב נחוניא מרב יהודה שנים שהיו ישינים בטלית אחד מהו שיחזיר זה פניו לכאן ויחזיר זה פניו לכאן ויקרא ק"ש א"ל הכי אמר שמואל ואפילו אשתו עמו מתקיף לה רב יוסף אשתו ולא מיבעיא אחר אדרבה אשתו כגופו אחר לאו כגופו מיתיבי ב' שהיו ישינים בטלית אחד זה מחזיר פניו וקורא ק"ש וזה מחזיר פניו וקורא ק"ש ותניא אידך היה ישן במטה ובניו ובני ביתו בצדו לא יקרא ק"ש אלא א"כ היתה טלית מפסקת ביניהם ואם היו בניו ובני ביתו קטנים מותר בשלמא לרב יוסף לא קשיא הא באשתו הא באחר אלא לשמואל קשיא אמר לך שמואל ולרב יוסף מי ניחא והא תניא היה ישן במטה ואשתו ישינה בצידו לא יחזיר פניו ויקרא אא"כ היתה טלית מפסיק ביניהם אלא מאי אית לך למימר אשתו לרב יוסף תנאי היא לדידי נמי אחר תנאי היא ופסק הרי"ף כר"י דאשתו כגופו ומותר להחזיר פניו ולקרות אבל אחר לאו כגופו הוא ואסור וכן פסק הרמב"ם והרא"ש הביא פסק הרי"ף ואח"כ כתב שר"י סובר דכיון דלא איפסיק הלכתא לא כשמואל ולא כר"י עבדינן לחומרא כברייתא דפליגא אדר"י ולא יקרא אפילו באשתו עמו אם אין טלית מפסיק בינו לבינה כיון דאשכחן ברייתא דלא כוותיה סמכינן אברייתא דאילו היה האמורא יודע אותה ברייתא לא הוה פליג עלה : **ומ"ש** רבי' ורש"י פסק דאף באשתו אסור וכו' ט"ס הוא וצריך להגיה במקומו ר"י וכ"מ בספר מוגה ומתוך דברי הברייתות שכתבתי יתבאר לך שמ"ש רבינו לא יחזיר זה פניו לכאן ויקרא אא"כ היה טלית מפסיק ביניהם לאו למימרא דתרתי בעינן חזרת פנים והפסקת טלית אלא בהפסקת טלית סגי ואפילו אם לא יחזיר פניו וכתב הרמב"ם שא"צ הפסק טלית אלא מתתניו ולמטה וכן בדין דממתניו ולמעלה אע"פ שנוגע בשר זה בבשר זה לא אתיא לידי הרהור ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם ז"ל מסכימים לפסוק הלכה כרב יוסף הכי נקטינן :

ועד כמה חשובים קטנים בתינוק עד שיהיו לו י"ב שנים וכו' שם אמר מר אם היה בניו ובני ביתו קטנים מותר ועד כמה א"ר חסדא תינוקת בת ג' שנים ויום א' ותינוק בן ט' שנים ויום אחד א"ד תינוקת בת י"א שנה ויום א' תינוק בן י"ב שנה ויום אחד אידי ואידי דאיכא שדים נכונו ושערך צמח והרי"ף והרא"ש כתבו סתם כלישנא בתרא וכן פסק הרמב"ם בפ"ג מהל' ק"ש וכתב עוד הרמב"ם דדוקא לי"ב ולי"א בעינן שדים נכונו ושערך צמח אבל כשהגיע תינוק לי"ג ותינוקת לי"ב אע"פ שלא הביאו אלו הסימנים כבר יצאו מתורת קטנים ואין קורא עמהם בלא הפסקה והסכימו לדבריו ה"ר יונה והרא"ש וכתבו עוד מיהו אם הביאו סימנים אלו קודם י"א לתינוקת וי"ב לתינוק לא חיישינן להו ומותר וכתב בהגהת אשירי בשם א"ז דהא דשרינן בבניו הקטנים אפילו כשנוגעין ערותן זה בזה שרי ודבר תימה הוא להתיר כולי האי וקצת יש לדקדק לאסור ממ"ש ה"ר יונה בפרק מי שמתו גבי א"י (א) :

היה

דרכי משה

ע"ג (א) והמדקדק שם בפירוש ר"י דף י"ט ע"א ימצא שמשמע להיתר יותר מלאיסור : ונראה

דרישה

ומתפלה ומה שחילקו בירושלמי בין יום ראשון ליום שני היא היא וכאילו אמר כאן לשורה דהוא ביום ראשון דוקא כאן להספד שהוא גם ביום שני כי כל ז' ימים שוים לו לענין הספד ומ"ש ביום שני מלתא דפסיקא נקט דביום שני ודאי לא הוה שורה וה"פ מתניתין ביום ראשון דהיינו מיד לאחר קבורה דאז היה המנהג לילך מיד בחזירתן אצל השורה לתנחומי אבל ולשורה ודאי מפסיקין כנ"ל · וברייתא ביום שני פי' דומה ליום שני דתו לא שייך שורה אלא היה מנהגם להספיד כל הז' והספד מפסיקין לק"ש ולתפלה זה נ"ל ביישוב דברי הרמב"ן ומבואר מכל זה דרבינו והרמב"ן מחולקים חילוק גדול בפי' שמעתתא דירושלמי גם לדינא ולפי זה נ"ל דמ"ש רבינו בי"ד סי' הנ"ל דבריו הנזכרים כאן וכתב אח"כ לשון הרמב"ן כו' כאילו אין פלוגתא ביניהן וז"א כמ"ש וצ"ל דה"פ מ"ש ל' הרמב"ן כאילו אמר ע"כ לשון אדוני אבי הרא"ש ז"ל וזה לשון הרמב"ן ולשונו משמע דלא כוותיה ומיהו כל כמה דלא מבואר בהדיא בדבריו כותו זו לא שייך למיכתב והרמב"ן כתב לשון פלוגתא וכן דרך רבינו בהרבה מקומות שכל היכא שאין הדין או הדבר מבואר בל' א' מהמפרשים או מהפוסקים ואין הכרע אם לנו אם לנגדינו מביא דיעה בהעתקת לשונו ממש ודוק הטיב שכל זה כלענ"ד ברור : אסור

פרישה

(ו) **אל** מקום שעומדים שם האבלים לעשות שורה פי' היה להם מקום מיוחד והוא רחוק קצת מבית הקברות ובשובם מלקבור המת היו הולכין האבלים והקהל עד המקום ההוא ועומדים שם האבלים ומנחמים אותם :

(ז) **אם** יכולים העם להתחיל כו' יתחילו כו' כתב מהר"י אבוהב ז"ל שנראה מפי' רש"י דה"ק אם יכולין להתחיל ולגמור פסוק א' קודם שיגיעו לשורה יתחילו ויגמרו · ובאמת ליתנא דיתחילו הכי משמע עכ"ל ב"י וכן מצאתי בחידושי רשב"א פרק מי שמתו וכ"פ רמ"י בש"ע שלו בסימן זה בהדיא וצ"ע דרבינו בי"ד סי' שע"ו כתב בהדיא יתחילו ויקראו מה שיוכלו משמע שמיד שמגיעין לשורה פוסקין מלקרות ק"ש :

סי' **ע"ג** (א) **שנים** שהיו ישינים במטה כו' ס"א בטלית וכן הוא לשון הגמרא :

(ב) **אא"כ** היה טלית מפסיק כו' כתב הרמב"ם שא"צ הפסק טלית אלא ממתניו ולמטה שלא יגיע בשר זה בזה אבל ממתניו ולמעלה אפילו נוגעין זה בזה בבשרן אינן באין לידי הרהור וכתבו התוס' דף כ"ד וא"ת והלא רואה ערות עצמו וי"ל שיוציא ראשו לחוץ · וא"ת והלא לבו רואה את הערוה וי"ל דחוצץ בבגדו כנגד לבו עכ"ל וכן תפרש דברי רבינו והא דשרי לקרות ק"ש בהחזרת פנים ובסי' ס"ג משמע מדברי רבינו דאע"ג

דמוטה על גבו כפרקדן דמי ואסור כבר כתבתי לעיל דמוטה על צדו לגמרי שרי ודוקא מוטה מעט סוף דאסור : (ג) **משום** דחשיבא כגופו פי' משום דרגיל וגם בס לא יבא לידי הרהור רש"י : (ד) **ורש"י** פסק דאף כו' נראה דט"ס הוא וצריך להגיה ר"י במקום רש"י וכן מצאתי בספר מוגה ב"י וכן אני מצאתי בא"ש בכתיבת יד : (ה) **בעודם** קטנים מותר · כתב בהגהות אשיר"י בשם א"ז דהא דשרינן בבנים הקטנים אפילו בשנוגעין ערותן זה בזה שרי וכתב ב"י ודבר תימה הוא להתיר כולי האי וקצת יש לדקדק לאסור ממ"ש ר' יונה פרק מי שמתו ורמ"א בד"מ כתב והמדקדק שם בפי' ר"י דף י"ט ע"א ימצא שמשמע יותר להתיר מלאיסור עכ"ל :

ור"י

חדושי הגהות

עב א הדרו"פ והב"ח והט"ז יפרדו והיה לשלשה ראשים להשיב קושיות הב"י כ"א בד"א : **ב** וכ"פ מורי מהרמ"א בש"ע להלכה ול"נ דלא היה כוונת הרמב"ם לכך דהא בירושלמי שהביא הרא"ש פרק מי שמתו איכא למידק איפכא דאמר שם כל העוסקים בהספד פטורים מק"ש ואין מפסיקין לתפלה מעשה היה והפסיקו רבותינו לק"ש ולתפלה והא תנינן אם יכולין להתחיל ולגמור מתנית' ביום ראשון מאי דתני תנא ביום השני ואי כדברי ב"י ומורי מהרמ"א דמתניתין דוקא בדאיכא שהות הא בדליכא שהות אלא עכ"ל דמתניתין אפי' בדליכא שהות ואפ"ה אם אין יכולין להתחיל ולגמור לא יתחילו ומ"ש הרמב"ם אלא ינחמו את האבלים ואחר שיפטרו מהם יתחילו לקרות ר"ל אחר שיפטרו מעצמן לא משום ק"ש אז יתחילו לקרות אם יש שהות ולהורות בא שלא יפסיק מהנחמה משום ק"ש אפי' בדליכא שהות ולהיפך מדברי ב"י ומורי מהרמ"א ז"ל (מהרל"ח) :

הב"י

לה י"א מותר אפי' הביאו ב' שערות ובשנת י"ג לתינוק ובשנת י"ב לתינוקת אם הביאו ב' שערות אסור בלא הפסקה ואם לא הביאו ב' שערות מותר ומשנת י"ג ואילך לתינוק וי"ב לתינוקת אפילו לא הביאו ב' שערות אסור בלא הפסקה:

עד היה ישן בטליתו ואינו יכול להוציא ראשו מפני הצינה חוצץ בטליתו על צוארו וקורא אע"ג דלבו רואה את הערוה קאמר ת"ק דשרי ור"א על לבו דקסברי לבו רואה את הערוה אסור ופסק רש"י כת"ק דלבו רואה את הערוה מותר (א) ור"י פסק כיש אומרים שאוסרים וכן פסק רב אלפס ורבינו חננאל הילכך היה רוחץ במים צלולים אל יתכסה בהן ויקרא (ב) שלבו רואה את הערוה ואם הם עכורים (ג) ואין ריחן רע מותר וכן אם לבו רואה את ערות חברו אסור (ד) ושאר איבריו שרואין אותה אפי' עקבו שמכוון כנגדה מותר אבל אם נוגעים בה אסור בין אם נוגעים בערותו או בערות חבירו לכן כתב הראב"ד כל איבריו שנוגעים בערוה אחד ידיו (ה) ואחד ירכותיו שהערוה שוכבת עליהם אסור לקרות קריאת שמע מפני שהוא מתחמם ומטריד (ו) היתה טליתו חגורה לו על מתניו יכול לקרות קריאת שמע אף על פי שאסור להתפלל עד שיכסה לבו:

עה (א) טפח המגולה באשה במקום שדרכה לכסותו (ב) אסור

לקרות

בית יוסף

עד היה ישן בטליתו ואינו יכול להוציא ראשו וכו' פלוגתא דת"ק ור"א בס"פ מי שמתו (כד:) וכתבו התוספות והרא"ש שה"ר שמעיה כתב בשם רש"י דהלכה כת"ק ומיהו בסמוך משמע דאסור וכ"פ הרי"ף והרמב"ם דאסור וכ"כ הרשב"א בשם הראב"ד ואע"פ שתמה עליו בסוף דבריו כתב כבר הורה זקן וראוי לחוש לדבריו עכ"ל וכיון שהרי"ף והרמב"ם ור"ח והתו' והראב"ד והרא"ש מסכימים לאסור כ"א פשיטא דהכי נקטינן וכתב הרא"ש וכן היה נוהג ר"ת כשהיה רוחץ בחמין צלולין והיה רוצה לשתות מכסה בבגד ממטה ללבו כדי שלא יהא לבו רואה את הערוה וכתב בת"ה סי' י' בשם א"ז דדוקא בבגד אבל בידים לא הוי כיסוי:

ומ"ש הילכך היה רוחץ במים צלולים אל יתכסה בהם וכו' שם אהא דתנן (כב:) ירד לטבול אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרות עד שלא תנץ החמה יעלה ויתכסה ויקרא ואם לאו יתכסה במים ויקרא פריך בגמרא (כה:) והרי לבו רואה את הערוה ומשני במים עכורים שנו דדמו כארעא סמיכתא:

ומ"ש רבינו ואין ריחן רע פשוט הוא ולא היה צריך לכתבו אלא מפני ששנינו באותה משנה ולא יתכסה במים הרעים ולא במי משרה כתבו:

וכתב הרשב"א והלא לבו רואה את הערוה כלומר שהוא עם הערוה בתוך המים אבל לעיניו רואות את הערוה ליכא למיחש דכיון שעיניו חוץ למים ומסתכל בחוץ אינו רואה הערוה ואוקימנא בעכורין הראב"ד ז"ל עכ"ל וכן כתב ה"ר יונה ז"ל (א) ומ"ש דלעיניו רואות את הערוה ליכא למיחש וכו' מבואר דהיינו לומר דכיון דאינו מסתכל בה אע"פ שהוא יכול לראותה מותר:

וכתב ה"ר יונה בשם רבני צרפת שאם האדם מחבק גופו בזרועותיו דיינינן ליה כהפסקה מבגד ומותר ואפילו לפי מה שכתבתי בסמוך בשם א"ז ות"ה שאם מכסה לבו בידיו כדי שלא יהא רואה את הערוה לא חשיב כיסוי אפשר דמודו בהא דשאני כיסוי ביד דכיון דלב ויד חד גופא אינון אין הגוף יכול לכסות את עצמו אבל לענין הפסק אפשר דמפסיק אע"ג דחד גופא אינון:

כתב בא"ח נראה שהנשים יכולות לברך ולהתפלל כשהן לבושות החלוק אע"פ שאינן מפסיקות למטה מן החזה לפי שערותן למטה מאד ואין לבן רואה את הערוה ולא בעינן טוחות בקרקע אלא כשהן ערומות כדי שתתכסה ערותן עכ"ל:

וכן אם לבו רואה את ערות חבירו אסור א: ושאר איבריו שרואים אותה אפילו עקבו וכו' בס"פ מי שמתו (שם) איפליגו אמוראי בעקבו נוגע או רואה את הערוה ואסיקנא והלכתא נוגע אסור רואה מותר וכתבו התוס' וטעמא דגזרינן נוגע עקבו שמא יגע בידו וכתב ה"ר יונה והרא"ש וה"ה לכל האברים הנוגעים בערוה והא דנקט עקבו מפני שהעקב עומד כנגד הערוה וכ"כ בא"ח בשם הראב"ד דה"ה לשאר האברים אפילו ירכותיו שהערוה שוכבת עליהם צריך להפסיקן בבגד או להרחיקן שלא יגעו בערוה כשאינו לובש מכנסים עכ"ל ומשמע לי דלא מקרי ערוה לענין זה אלא הגיד עצמו דאי נגע בידיו אתו לידי הרהור ומפני הידים גזרו בשאר אברים אע"ג דלא אתי בנגיעתן לידי הרהור אבל בנגיעה דכים לית לן בה דאפילו אי הוה נגע בה בידיו לא אתי לידי הרהור:

וכתב רבינו ירוחם דה"ה להתפלל בעינן שלא יהיו איבריו נוגעים בערוה:

ומ"ש אם נוגע בערות חבירו אסור יש ללמוד כן במכ"ש מדין שנים שהיו ישנים בטלית אחד לא יחזיר זה פניו לכאן ויקרא וזה פניו לכאן ויקרא אא"כ היתה טלית מפסקת ביניהם: היתה טליתו חגורה לו על מתניו וכו' מימרא דרב הונא בס"פ מי שמתו (כד:) וכה. ותניא כוותיה היתה טליתו חגורה על מתניו מותר לקרות ק"ש אבל לתפלה עד שיכסה את לבו ופירש"י חגורה על מתניו לכסותו ממתניו ולמטה אע"פ שממתניו ולמעלה הוא ערום קורא ק"ש אבל לתפלה צריך הוא לראות את עצמו כעומד לפני המלך ולעמוד באימה אבל ק"ש אינו מדבר לפני המלך:

עה טפח המגולה באשה וכו' בס"פ מי שמתו (כד.) א"ר יצחק טפח באשה ערוה למאי אילימא לאיסתכולי בה והאמר רב ששת כל המסתכל באצבע קטנה של אשה כאילו מסתכל במקום התורף אלא באשתו ולק"ש אמר רב חסדא שוק באשה ערוה אמר שמואל קול באשה ערוה אמר רב ששת שער באשה ערוה. ופי' רש"י שוק. באשת איש: ערוה. להסתכל וכן באשתו לק"ש והוא תמיהא לי מאי קמ"ל רב חסדא כ"מ שדרך לכסותו הוה ערוה ומאי איריא שוק עד שמצאתי להרשב"א שכתב הא דר"י טפח באשה ערוה ואוקימנא באשתו ולק"ש פי' הראב"ד דאפשר דוקא ממקום צנוע שבה ועלה קא אתי רב חסדא למימר דשוק באשה מקום צנוע וערוה היא ואפילו לגבי בעלה ואע"פ שאינו מקום צנוע באיש

אבל

ב"ח

התנוק לי"ג מלאים ויום א' א"כ הוא תוך י"ד וכן תינוק' כשהגיע י"ב ויום א' היא תוך י"ג אפי' לא הביאו סימנים כבר יצאו מתורת קטנות וצריך להפסיק בטלית וכשהתנוק עדיין תוך שנת י"ב ותינוקת תוך שנת י"א אפי' הביאו ב' שערות לא חיישינן להו דשומא נינהו ולא הוו סימנים וכ"כ הרא"ש:

עד היה ישן בטליתו וכו' ברייתא בפ' מי שמתו (דף כ"ד) ומ"ש הלכך הי' רוחץ במים צלולין כו' שם אוקימת' דגמרא (דף כ"ה) גרסינן בס"פ מי שמתו (דף כ"ה) ת"ר מים צלולין ישב בהן עד צוארו וקורא וי"א עוכרן ברגלו ות"ק והרי לבו רואה את הערוה קסבר לבו רואה את הערוה מותר. ונראה דמשום הכי תני ישב בהן עד צוארו וקורא לאורויי דאעפ"י דלבו עם הערוה יחד תוך המים ולבו רואה את הערוה מותר והא פליגי י"א ומצריכי לעכרן ברגליו אבל אם אינו יושב במים עד צוארו ולבו למעלה מן המים הרי אין לבו רואה את הערוה שבתוך המים ומותר לקרות וא"צ לעכרן ברגליו אפי' לי"א וכ"כ הרשב"א וז"ל והלא לבו רואה את הערוה כלומר שהוא עם הערוה בתוך המים אבל לעיניו שהם חוץ למים ומסתכל בחוץ ואינו רואה את הערוה אין לחוש ומביאו ב"י א"כ כ"ש שאין לחוש כשלבו חוץ למים והערוה תוך המים והכי נקטי' וכן פסק בהגהת ש"ע:

ומ"ש וכן אם לבו רואה את ערות חבירו נראה דר"ל כגון ששנים עומדים במים ולב האחד אינו רואה ערות עצמו לפי שהוא מכוס' בבגד אלא שרואה ערות חבירו שאינו מכוסה כמי אסור לקרות ואף ע"ג דעיניו חוץ למים ומסתכל בחוץ ואינן רואין את הערוה אלא שלבו רואה את ערות חברו כמי אסור דסתם אמרו לבו רואה את הערוה אסור וכן הוא בדין דמ"ש ערות עצמו מערות חבירו וכמ"ש בסי' שאחר זה ערוה בעששית:

ומ"ש ושאר אבריו וכו' פשוט שם. היתה טליתו וכו' שם סוף (דף כ"ד) ועיין לקמן בסי' צ"א ס"ד הארכתי בס"ד בדין לבו רואה את הערוה גבי תפלה:

כתב בש"ע יש מי שאומר שהנשים יכולות לברך ולהתפלל כשהן לבושות החלוק אעפ"י שאינם מפסיקות למטה מהלב עכ"ל ופסק כך ע"פ ספר אורחות חיים שהביא ב"י ולפע"ד פשוט דהוראה זו אינה נכונה דכשהאשה עומדת אפילו לבושת החלוק אסורה להתפלל תפלה מעומד כמו שאסור לאיש דבזה שוין האיש והאשה וכדלקמן בסימן ר"ו אלא צריכה להפסיק בידה על החלוק למטה מהלב וביורה דעה סימן ר' הארכתי בזה בקונטרס האחרון בסייעתא דשמיא ע"ש תמצא נחת:

עה טפח המגולה באשה במקום שדרכ' לכסותו אסור לקרות ק"ש כנגדה אפילו היא אשתו בסוף פרק מי שמתו (דף כ"ד) אמר רב יצחק טפח באשה ערוה למאי אילימא לאסתכולי בה פירש רש"י אם אשת איש היא והא אמר רב ששת כל המסתכל באצבע קטנה של אשה כאילו מסתכל במקום התורף אלא באשתו ולקריא' שמע פירש רש"י באשתו ולקריאת שמע אם טפח מגולה בה לא יקרא קריאת שמע כנגדה. פירוש לפירושו דגוף האשה ערוה ולא יסתכל בגופה כשהוא קורא ואפילו אשתו וכן כתב הרמב"ם בפ"ג ונראה מדברי הרמב"ם ורבינו מדכתבו אפילו באשתו אלמא דמפרשים דתלמודא קאמר דאפילו באשתו אסור ומיהו אף באינה אשתו נמי אינו אסור אלא אם כן בטפח מגולה לא פחות מטפח והכי משמע ממ"ש בסתם טפח באשה ערוה דבכל אשה קאמר דאינה ערוה לקריאת שמע בפחות מטפח אבל בהגהת מיימונית שם כתב דבה"ג פי' דוקא באשתו בעינן טפח אבל באשה אחרת אפילו פחות מטפח ונראה דלא קי"ל הכי אלא ככל הפוסקים דדוקא בטפח אסור וה"ט דמקום תורפה לא הוי פחות מטפח ואין להקשות כיון דאפילו באשה אחרת אינו אסור להסתכל בשעה שקורא קריאת שמע אלא בטפח מגולה אבל בפחות מטפח שרי הלא אסור להסתכל באשה אחרת אפילו באצבע קטנה די"ל דלא אסור להסתכל אפילו באצבע קטנה אלא כשמכוין לראות בה דאז נהנה ואיכא איסור אפילו באצבע קטנה אבל גבי קריאת שמע איכא איסורא כשמסתכל בה בשעת קריאת שמע אפילו אינו מכוין כלל להסתכל בה אלא שרואה אותה לפי תומו בלא כונה ואז אינו אסור לקריאת שמע אלא בטפח מגולה ודו"ק:

שוב ראיתי בהגהות ש"ע הביא דעת בה"ג דבאשה אחרת אסור אפילו בפחות מטפח מכל מקום גם הוא סובר דלא קי"ל הכי ע"ש והר' יונה מיקל עוד דבמגולה טפח אינו אסור אלא כשמסתכל בה אבל בראיה בעלמא מותר עכ"ל ומביאו ב"י ולא נהירא אלא בכל ענין אסור וכך הוא משמעות הפוסקים:

ומ"ש רבינו טפח מגולה וכו' וכן פירש רש"י בא להוציא פניה וידיה ורגליה בעיירות שהולכים יחף שלעולם רגליה הן מגולין דאינו אסור לקרות

כנגדן

דרכי משה

עד (א) ונראה לדקדק דאם לבו חוץ למים דהוי שרי:

כתב

פרישה

סי' עד (א) ור"י פסק כי"א שאוסרים כתב הרא"ש וכן היה נוהג ר"ת כשהיה רוחץ בחמין צלולין והיה רוצה לשתות מכסה בבגד ממטה ללבו כדי שלא יהא לבו רואה את הערוה ע"כ. ונראה דר"ל שלקח בגד בידו האחת למטה במים וכיסה באותו בגד ללבו דהיינו על הלב ממש וביאר לך בתיבת למטה דדוקא כיון שגם לבו היה למטה במים ונמצא שלבו וערותו ברשות א' היה ורואין זה את זה הוא דבעי כיסוי אבל אם היה הלב למעלה מהמים היה שרי לקרות בלא כיסוי וכמ"ש רמ"א בש"ע אבל אין פי' שכיסה עצמו בבגד ממטה להלב ממש דא"כ למטה מלבו מבעי ליה. ועוד נ"ל דמוכח מת"ה שכתב בסי' י' בשם א"ז על כן מעשה דר"ת דדוקא בבגד מהני כיסוי אבל בידים לא מהני כיסוי ור' יונה בשם רבני צרפת כתב שאם האדם מחבק גופו בזרועותיו דיינינן ליה כהפסקה מבגד ומותר וכדי שלא יהי' חולק על מ"ש ת"ה בשם א"ז נ"ל דהא שאם מתכסה לבו בידיו כדי שלא יהא לבו רואה הערוה דלא חשיב כיסוי היינו משום דלב ויד חד גופא נינהו ואין הגוף יכול לכסות את עצמו אבל כשהוא מניח ידו למטה מלבו דלאו בתורת כיסוי נחית ליה שהרי אין הלב מכוסה אלא כוונתו להפסיק בידו בין הלב והערוה לענין זה יד כמו בגד הוה הפסק ושרי (וכן כתב ב"י) וא"כ האי ממטה ללבו שכתב ר"ת ע"כ לאו למטה מלבו ממש הוא דא"כ לא היה כותב עליו ובת"ה דבידי' לא מהני ועיין בת"ה שהביא לשון ר"ת וכתב מכסה בבגד כנגד לבו במקום למטה. וזה סיוע לדברי ודו"ק ובש"ע לא משמע כן ודו"ק:

(ב) שלבו רואה את הערוה. כתב הרשב"א כלומר שלבו עם הערוה בתוך המים אבל לעיניו רואות את הערוה ליכא למיחש אעפ"י שיכול לראות מ"מ כיון שעיניו חוץ למים ומסתכל בחוץ אינו רואה הערוה ומזה דייק רמ"א בהגהות ש"ע דס"ה אם היה לבו למעלה מהמים דלא מחשב לבו רואה את הערוה:

(ג) ואין ריחן רע כו' כתב ב"י פשוט הוא ולא היה צריך לכותבו אלא מפני ששנינו באותו משנה ולא יתכסה במים הרעים ולא במי משרה כתבו ג"כ רבינו:

(ד) ושאר איבריו. פי' גזרינן נגיעת שאר אברים אטו נגיעת ידים שע"י בא לידי הרהור:

(ה) ואחר ירכותיו שהערוה שוכבת כו' לכן צריך להפסיקן בבגד וכתב ב"י ומשמע לי שלא מקרי ערוה לענין זה אלא הגיד עצמו דאי נגע בידיו אתי לידי הרהור לכך גזרינן שאר איברים אטו ידים אבל בנגיעה דכים לית לן בה דאפי' נגע בידו לא אתי לידי הרהור:

(ו) היתה טליתו חגורה כו'. אעפ"י שאסור להתפלל עד שיכסה לבו יתבאר לקמן בסימן צ"א בארוכה בס"ד ע"ש:

סי' עה (א) טפח המגולה באשה במקום שדרכה לכסותו פי' אבל במקום שאין דרכה לכסות כגון פניה או ידיה לית לן בה מפני שהוא רגיל בהם ולא טריד וכן מדייק ב"י מלשון הרשב"א דס"ל כן: (ב) אסור לקרות ק"ש כו' כתב הרא"ש ואפי' אשה כנגד אשה:

אפילו

חדושי הגהות

עד א הב"י העתיק לשון הטור ולא כתב עליו דבר מאין מוצא מקור דין זה והמעי"ט והב"ח כתבו שמחם רואה את הערוה דקאמר בגמרא משמע בין שלו בין של אחרים ואפשר שגם הרב"י כ"כ והמדפיסים השמיטוהו ועיין בעטרת זקנים מה שכתב בזה:

עיין

לקרות קריאת שמע כנגדה (ג) אפילו היא אשתו (ד) וכן אם שוקה מגולה אסור לקרות כנגדה (ה) ושער של אשה שדרכה לכסותן אסור לקרות כנגדן (ו) אבל בתולות שדרכן לילך פרועות הראש מותר. [א] אסור לקרות כנגד ערוה. (ז) ערוה בעששית ורואה אותה דרך דופנותיה אסור לקרות כנגדה:

עו (א) צואה בעששית מותר לקרות כנגדה אף על פי שרואה אותה: (ב) צואה בגומא מניח סנדלו עליה וקורא דחשיבה כמכוסה ואם היה סנדלו נוגע בה אסור: העבירו צואה לפניו

כנגדן דאי איתא דאפילו כנגד פניה נמי אסור למה ליה למימר טפח באשה ערוה לימא סתם אסור לקרות קריאת שמע כנגד אשה דהא כל אשה לפחות פניה וידיה מגולות הן אלא ודאי אין איסור אלא במקום שדרכה לכסותו:

וכן אם שוקה מגולה שם א"ר חסדא שוק באשה ערוה ונקט שוק שהוא מכוסה משא"כ הרגל דבמקצת ארצות ועיירות הכל הולכים יחף וא"ת לפ"ז לאיזה צורך נקט שוק יותר משאר מקומות מכוסין שבה ונראה דנקט שוק דאפי' פחות מטפח חשוב נמי ערו' וכדנפקא לן מקרא גלי שוק עברי נהרות וכתי' תגל ערותך דמשמע כל שוק הוי ערוה אפי' פחות מטפח והרשב"א כתב ע"ש הראב"ד דנקט שוק אעפ"י שאינו מקום צנוע באיש הוה ערוה באשה וב"י מביאו ולפע"ד נראה קרוב לפשט כדפרישית ועוד נראה עיקר דהסברא מכוון היא דאין לחוש כלל לגילוי השוק וא"צ לומר לגלוי הרגל ואפי' באשת איש ליכא איסורא להסתכל בכן דמן הסתם הן מלוכלכות בטיט וצואה ולא יגיע לידי הרהור ולא דמי לאצבע קטנה דידיה של אשה דמסתמא נקיות הן וכ"ש פניה דיגיע לידי הרהור דאסור משא"כ שוק שלה אי לאו דגלי לן קרא דערוה היא וכן קול ושער הוה אמינ' דאין לחוש להן אפי' באשת איש אי לאו דכתיב קרא כי קולך ערב ושערך כעדר העזי' דמדמשבח לה קרא בגוויהו ש"מ תאוה הוא והכי מוכח להדיא ממ"ש רש"י וז"ל שוק באשת איש ערוה להסתכל בה וכן באשתו לקריאת שמע עכ"ל דקשה טובא לאיזה צורך פירש דשוק באשה ערוה איירי נמי באשת איש הלא אפי' אצבע קטנה אסור כ"ש שוק אלא בע"כ כדאמרן דמדאצטריך קרא לשוק אלמא אי לאו קרא ה"א דאפילו באשת איש ליכא איסור' להסתכל דמסתמא מטונף ומזוהם הוא השוק באשה כמו באיש מחמת מלאכ' השתא דגלי לן קרא אסור בין באשת איש להסתכל בה בין באשתו לק"ש השתא ניחא דאתא רש"י לפרש דאי לאו קרא ה"א דבשוק ליכא איסורא כלל: **ושער** של אשה וכו' שם מימרא דרב ששת ואיתא תו התם אמר שמואל קול באשה ערוה ולא הביאו רבינו לפי שכתב הרא"ש הא דקול באשה ערוה אינו אלא דאסור לשמוע ולא לענין קריאת שמע גם הרמב"ם לא כתבו לענין ק"ש ואע"ג דהרמב"ם לא כתב ג"כ שער לענין ק"ש בזה סמך רבינו על הרא"ש ושאר פוסקים שכתבוהו לענין ק"ש. ומיהו יש להחמיר בקול נגינת אשה אף לענין קריאת שמע וכתב בהגהת מיימוני דבקול הרגיל בו אין לחוש:

כתב הרמב"ם בפ"ג דאסור לקרות כנגד הערוה עד שיחזיר פניו משמע דבהחזרת פנים סגי וקשה מהא דהביא המרדכי בפרק מי שמתו גרסינן בירושלמי ר' אילא וחבירו הוו יתבי קמי פונדקא ברמשא אמרי מהו מימר מילי דאורייתא א"ל מכיון דאי הוה יממא הוינן חמיין מה קמן כדין אסורא משמע במקום שראוי לראות הערוה אין מועיל העלמת עין עכ"ל מיהו יש לחלק דדוקא באינו מחזיר פניו אין מועיל מה שאינו רואה בלילה שהרי ביום היה רואה אבל אי מחזיר פניו אפי' ביום שרי כל שכן בלילה דשרי אי מחזיר פניו שהרי אפילו היה יום לא היה רואה כיון שהחזיר פניו כנ"ל אבל ב"י כתב דלהרמב"ם בלילה או אם הוא סומא או עוצם עיניו אפילו ביום שרי ולא נהירא שהרי מפורש בירו' דבלילה אסור כיון שאם היה יום היה רואה ולפ"ז עוצם עיניו נמי אסור כיון שאם לא היה עוצם עיניו היה רואה הערוה לפניו דלא עדיף עוצם עיניו מבלילה וכ"כ הרוקח דאפילו יעצים עיניו אסור ומביאו ב"י ולא דמי להחזרת פנים דכשמחזיר פניו חשוב כאילו הערוה היא ברשות אחד והקורא שמע ברשות אחר שהרי עיניו פתוחות ואינו רואה אותה דמותר משא"כ כשהערוה כנגדו ועוצם עיניו או הוא בלילה או כשהוא סומא דאסור והכי נקטינן ודלא כש"ע שפסק להתיר כאן בערוה כשהוא בלילה או עוצם עיניו או כשהוא סומא דליתא ועיין בסימן ע"ט גבי צואה דפסק בש"ע בהפך ולשם הארכתי בזה בס"ד: **ערוה** בעששית וכו' שם דכתיב ולא יראה בך ערות דבר והא מתחזיא:

עו צואה בעששית מותר וכו' בס"פ מי שמתו ומפרש טעמא משום דבכסוי תלה רחמנא דכתיב וכסית את צאתך והא מתכסיא:

צואה בגומא וכו' שם וע"פ פי' הרמב"ם והרא"ש דלא כרבינו יונה דמפרש לקולא דבנוגע סנדלו בה מותר ואינו אסור אלא בדבוקה הצואה בסנדלו ממש דליתא:

העבירן צואה לפניו כו' שם צואה עוברת אביי אמר מותר לקרות ק"ש ורבא אמר אסור והלכה כרבא ופי' רש"י אדם שנושאין לפניו גרף של רעי להעבירו אסור לקרות וצריך להפסיק וכתב ב"י דהא דכתב הרמב"ם אסור לקרות כנגדן עד שיעבירו ממנו ד' אמות בלאחריו איירי אבל מלפניו צריך להרחיק מלא עיניו עכ"ל ולא נהירא דמדכתב הרמב"ם צואה עוברת כגון שהיתה שטה ע"פ המים אסור לקרות כנגדה אלמא דמיירי בעוברת לפניו ואסור לקרות כנגדה והוא רואה אותה ומסתכל בה וקאמר דאסור עד שיעברו מפניו ארבע אמות דכיון שעוברים והולכים להם בהרחקת ד' אמות שרי וכ"כ מהר"י אבוהב ואיני יודע למה חלק עליו ושינה משמעות דברי הרמב"ם דמיירי בצואה עוברת לפניו וקא מפרש לה דמיירי בלאחריו אי משום דלא מצא גילוי לשיעור ד' אמות בגמרא אפשר דס"ל להרמב"ם כיון דאביי מתיר לגמרי רחוק הוא לומר דרבא אוסר לגמרי

אבל פניה ידיה ורגליה וקול דבורה שאינו זמר ושערה מחוץ לצמתה שאינו מתכסה אין חוששין לכן מפני שהוא רגיל בהם ולא טריד עכ"ל. ורבינו נראה שהלך בשטה זו וזהו שכתב טפח מגולה באשה במקום שדרכה לכסותו דמשמע דבמקום שאין דרכה לכסותו כגון פניה או ידיה לית לן בה ואח"כ כתב וכן אם שוקה מגולה אסור כלומר שאע"פ שאינו מקום צנוע באיש הוי ערוה באשה והרא"ש כתב ג"כ אהא דטפח באשה ערוה דוקא בדבר שרגיל להיות מכוסה באשה וכתב עוד ודוקא באחריני אבל בעצמה הא אמרינן לעיל האשה יושבת ערומה וקוצה חלתה וכן כתב הרשב"א שוק באשה ערוה ודוקא לאחרים ולאנשים משום הרהור אבל לעצמה לא דהא קתני האשה יושבת וקוצה לה חלתה (א) וכתב הרא"ש עוד אמאי דאמרינן קול באשה ערוה פי' לשמוע ולא לענין ק"ש ולכן השמיט רבינו קול באשה אבל המרדכי כתב בשם רבינו האיי דלכל הני לענין ק"ש וכן כתוב באוהל מועד דקול זמר אפי' באשתו ערוה וכ"כ הגהות מיימון בשם ר"ת אלא שכתב המרדכי בשם ראב"ם הילכך אסור לומר דבר שבקדושה בשמיעת קול שיר של אשה ועת לעשות לה' הפרו תורתך הילכך אין אנו נזהרים מללמוד בשמיעת שיר נשים ארמאות עכ"ל וה"ר יונה כתב ג"כ דקול באשה ערוה לק"ש הוא וה"מ בשעה שמנגנת אבל בשעה שמדברת כדרכה מותר ואפילו בשעה שמנגנת אם הוא יכול לכוין לבו לתפלתו בענין שאינו שומע אותה ואינו משים לב אליה מותר ואין לו להפסיק קריאתו וכן כשמגולה טפח אינו אסור אלא כשמסתכל בה אבל בראייה בעלמא מותר עכ"ל:

ומ"ש רבינו אבל בתולות שדרכן לילך פרועות הראש מותר כ"כ הרא"ש והמרדכי והגהות מיימון וכתבו עוד הגהות דה"ה לכל קול הרגיל בה לא חיישינן:

כתב הרא"ש והרי"ף שלא הזכיר מכל זה כלום כתב הראב"ד דאפשר דמשום דאמרינן לעיל עגבות אין בהם משום ערוה סבר הרב דכ"ש טפח ושוק ושער וקול וכתב הוא ז"ל דלא מן השם הוא זה אלא הכא משום דמטריד וברואה ועגבות הא פרישנא דוקא דנפשיה ובאשתו בשאינו רואה ואע"פ שנוגע דכל שאינו רואה משום נגיעה לבד לא מטריד הואיל וגם בה עכ"ל וז"ל הרמב"ם בפ"ג מהלכות ק"ש כל גוף האשה ערוה לפיכך לא יסתכל בגוף האשה כשהוא קורא ואפי' אשתו ואם היה מגולה טפח מגופה לא יקרא כנגדה עכ"ל והשמיט קול ושער משום דמשמע ליה דלשמוע ולהסתכל קאמר ולא לענין ק"ש וכמו שכתב הרא"ש בקול ודקדק לומר אם היה מגולה טפח מגופה לרמוז למה שנתבאר בסמוך דידיה ופניה וכ"מ שאין דרך לכסותו שרי דהא לא שייך לומר מגולה אלא במקום שדרכו להתכסות ולענין הלכה נראה דנקטינן כדברי הרמב"ם ומיהו טוב ליזהר לכתחילה ממראית שער ומשמיעת קול זמר אשה בשעת ק"ש (ב):

אסור לקרות כנגד ערוה פשוט בס"פ מי שמתו (כה:) וכתב הרמב"ם דה"ה כנגד ערות קטן דאסור וה"ר יונה כתב בסוף פרק מי שמתו שיש נוהגים לכסות ערות הקטן בשעה שמלין אותו וי"א שאין צורך לזה ובסוף דבריו כ' דנראה דודאי בקטן כ"כ לא דייניגן ליה ערוה ואין צריך לכסותו בשעת ברכה והרא"ש כתב דברי ה"ר יונה והוסיף וכתב וגם נראה כיון דלתקוני המילה קא אתי קרינא ביה ספיר והיה מחנך קדוש ואין בו אותה שעה משום לא יראה בך ערות דבר ורבינו כתב בטור י"ד סימן רס"ה בשם בעל העיטור שאין צריך לכסות דלא הוי ערוה כל זמן שאינה ראויה לביאה וכ"כ הכלבו בשם הר"ף וכתב רבינו ירוחם שהרוב מסכימי' לדברי ה"ר יונה ע"כ ולי נראה דכיון דהרמב"ם ס"ל דאסור והרא"ש נמי אפשר דסבר דבק"ש אסור דהא לא שייך בה ההוא טעמא שהוסיף הילכך יש להזהר לכתחלה מיהא מיהו אם קרא כנגד ערות קטן שאינו ראוי לביאה אין מחזירין אותו דכדאי הם הנך רבוותא לסמוך עליהם (ג):

ערוה בעששית ורואה אותה וכו' ג"ז פשוט שם ומפרש טעמא משום דכתיב ולא יראה בך ערות דבר והא קא מתחזיא:

וכתב הרמב"ם דאסור לקרות כנגד הערוה עד שיחזיר פניו משמע דבהחזרת פנים סגי אע"פ שהיא סמוכה לו דהא לא תלה רחמנא ערוה אלא בראיה ומה"ט נראה שבלילה או אם הוא סומא או אם עוצם עיניו אפילו ביום שרי ולא דמי לצואה דאפילו סומא ובלילה אסור לפניו כמלא עין הרואה ביום כמ"ש בסימן ע"ט דשאני ערוה דלא תליא רחמנא אלא בראיה וכ"כ ממה שכתבתי בתחלת סימן שלפני זה גבי רוחץ במים צלולים בשם הרשב"א וה"ר יונה ואע"פ שהרוקח כתב בסימן שכ"ד ואם ערוה כנגדו אפילו יעצים עיניו אסור לו לקרות ק"ש או להתפלל לדאי הם הני רבוותא לסמוך עליהם (ד):

עו צואה בעששית מותר לקרות כנגדה וכו' פשוט בס"פ מי שמתו (כה:) ומפרש טעמא משום דצואה בכיסוי תליא מילת' דכתיב וכסית את צאתך והא מכסיא:

צואה בגומא וכו' ואם היה סנדלו נוגע בה אסור שם אמר רבא צואה בגומא מניח סנדלו עליה וקורא ק"ש בעא מיניה מר בריה דרבינא צואה דבוקה בסנדלו מאי תיקו וכתב הרא"ש מניח סנדלו עליה וקורא ולא אמרינן דסנדל בטיל לגבי גופו ולא חשיב כיסוי. צואה דבוקה בסנדלו מהו פי' שהסנדל נוגע בצואה מהו תיקו וכל תיקו דאיסורא לחומרא וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ג מהל' ק"ש וה"ר יונה פי' בצואה בגומא פורס סנדלו עליה ומותר דכיון שאין ריח רע מגיע אליו כאלו היתה מכוסה בכלי דמי ומותר אפי' נוגעת בסנדלו ומאי דבעי מר בריה דרבינא דבוקה בסנדלו מאי מילתא באפי נפשה היא ור"ל היכא דהולך בדרך או עומד במקום אחד ונדבקה ממש הצואה בסנדלו מאי תיקו וכל תיקו דאיסורא לחומרא ואע"פ שכשנוגעת בסנדלו מותר כשנדבקה ממש אסור ורבינו כתב כדברי הרמב"ם והרא"ש זכרונו לברכה וכן הלכה: **העבירן** צואה לפניו וכו' שם פלוגתא דאביי ורבא והלכתא כרבא דאסור:

ופי

דרכי משה

עה (א) כתב בהגהת מיימוני דפרק ג' דהל' ק"ש הא דבעינן טפח דוקא באשתו אבל באשה אחרת אפילו בפחות מטפח: (ב) ול"נ דאף בלא זהירות יש לחוש משום איסורא מאחר דרבים אוסרים וע"ל סימן ש"ג כתבתי דשערות תלושות שלובשים נשים שתהיה נראה בעלת שער אינן ערוה וע"ש: (ג) ומהו"רר אברהם מפראג פסק דכל זמן שאינו ראוי לביאה לא מחשב ערוה וכנ"ל מאחר דרוב הפוסקים להיתר למה לא נפסק כדבריהם: (ד) אבל במרדכי משמע שם דלא מהני העלמת העין:

ואין

דרישה

סי' עה (א) **אסור** לקרות כנגד ערוה והר"י ס"פ מי שמתו כתב שיש נוהגים לכסות ערות הקטן בשעה שמלין אותו וי"א שא"צ לזה ובסוף דבריו כתב דנראה דודאי בקטן כ"כ לא דייניגן ליה ערוה וא"צ לכסותו בשעת ברכה והרא"ש כתב דברי הר"ר יונה והוסיף וכתב ז"ל וגם נראה כיון דלתקוני מילה קאתי קרינא ביה ספיר והיה מחניך קדוש ואין בו באותה שעה משום ולא יראה בך ערות דבר ורבינו בי"ד סי' קס"ה כתב בשם בעל העיטור דאף לכסות א"צ דלא הוה ערוה כל זמן שאין ראוי לביאה וכ"כ הכלבו בשם הר"ף וכתב ר' ירוחם שהרוב מסכימים לדברי ר' יונה ומסיק ב"י דבק"ש אסור כמ"ש הרמב"ם וגם טעם הרא"ש שהוסיף לא שייך אלא במילה ולא בק"ש כו' וכתבתי כל זה ליישב למה רבינו סתם כאן ולא חלק בין ערות הקטן לערות הגדול כמ"ש בי"ד סי' רס"ה אלא ודאי ס"ל כמ"ש ב"י דדוקא במילה מותר מטעם הרא"ש כיון דעסוק במילה ולא בק"ש ואע"ג דשם כתב דעת בעל העיטור להתיר דתלה הטעם דכל זמן שאין ראוי לבעילה לא מקרי ערוה אפשר דבא לאשמועינן דאם מל גר או עבד בא"י עד ט' שנים א"צ לכסותו משא"כ אחר ט' לא מועיל תו האי טעמא דבמילה קעסק וכמ"ש רבינו בי"ד סי' רס"ז ע"ש גבי מילת עבד דצריך לכסותו כיון שהוא גדול:

צואת

פרישה

(ג) **אפי'** היא אשתו דכנגד אשה אחרת אפילו באצבע הקטנה שלה אסור להסתכל:

(ד) **וכן** אם שוקה כו' כלומר שאעפ"י שאינו מקום צנוע באיש הוה ערוה באשה:

(ה) **ושיער** של אשה כו' אפילו של אשתו ומה שלא חשיב רבינו קול באשה ערוה שהרא"ש פירשו לשמוע אבל לא לענין ק"ש ומסיק ב"י בשם ר"י דקול ערוה הוא אפילו לק"ש ודוקא במנגנת ולא במדברת:

(ו) **אבל** בתולות שדרכן כו' כתבו הג"מ דה"ה לכל קול שרגיל ביה מותר:

(ז) **ערוה** בעששית פי' מחילות זכוכית או של קלף אסור לקרות כנגדה דבראיה תליא מילתא דכתיב לא יראה בך ערות דבר ולהכי בלילה או סומא או שהחזיר פניו ממנה אפי' ביום מותר. רמב"ם. ולענין צואה הוא להיפוך כדלקמן סי' ע"ו:

סי' עו (א) **צואה** בעששית מותר לקרות כנגדה דצואה בכיסוי תליא דכתיב וכסית את צאתיך ומה"ט אפילו בלילה או סומא אסור כל שאינה מכוסה דלאו בראיה תליא מילתא והא דקורא כשהיא מכוסה דוקא שאין ריח רע מגיע אליו וע"ל סי' ע"ט:

(ב) **צואה** בגומא מניח סנדלו כו' פי' ולא אמרינן דסנדל בטל לגבי גוף ולא חשיב כיסוי

אמר"י

לפניו אסור לקרות כנגדה (ג) ופי חזיר כצואה עוברת דמי ואפי' בא מן הנהר : (ד) היתה צואה על בשרו ומכוסה בבגדיו או שהכנים ידו בבית הכסא דרך חור ואינו מריח ריח רע רב הונא אמר מותר לקרו' ורב חסדא אמר אסור לקרות ר"ח פסק כר"ח ורי"ף פסק כר"ה וכן דעת א"א ז"ל (ה) אבל צואה בפי טבעת אפי' אם היא מכוסה אסור לקרות אפי אם אינה נראית כשהוא עומד ונראית כשהוא יושב וי"מ דרב הונא לא שרי בצואה על בשרו אלא במקום (ו) שהיא נתכסית מאליה בלא מלבושים כגון אצילי ידיו וכיוצא בו · היה לפניו מעט צואה יכול לבטלה ברוק שירוק בה ויקרא כנגדה והוא שיהא הרוק עבה ואין הביטול מועיל אלא לפי שעה אבל אם לא יקרא מיד הרוק נימוח ונבלע בה ולא בטלה : (ז) ספק אם צואה עמו בבית או לאו מותר לקרות כיון שאין דרך בית להיות בו צואה וכה"ג באשפה אסור ובספק מי רגלים אפי' באשפה מותר (ח) ואם קרא במקום הראוי להסתפק בצואה ומצא בו אח"כ צריך לחזור ולקרות אבל אם אין המקום ראוי להסתפק בו אין צריך לחזור ולקרות :

עז **מי** רגלים אסור לקרות כנגדן עד שיטיל לתוכן רביעית מים ואז מותר לא שנא ע"ג קרקע או בכלי (א) ובלבד שלא יהא

ופי חזיר כצואה עוברת דמי שם מימרא דרב פפא ואקשינן פשיט' ופירש"י פשיטא דפי חזיר אינו בלא צואה ומהדרינן לא צריכא אע"ג דסליק מנהרא וכתב ה"ר יונה כלומר שאין הרחיצה מועלת לו דכיון שדרכו ללכלך פיו כל היום מצואתו לא רוחץ ודייקינן ליה כגרף של רעי ודע שהרמב"ם כתב גבי צואה עוברת פי חזיר אסור לקרות כנגדן עד שיעברו ממנו ד' אמות נראה מדבריו שאף ע"פ שהם עוברין לפניו כיון שהרחיקו ממנו ד"א שרי ולא דמי לצואה העומדת במקו' אחד שצריך להרחיק ממנו לפניו כמלא עיניו דהכי כיון שעוברין והולכין להם בהרחקת ד' אמות שרי וכ"כ רבינו הגדול מהר"ר יצחק אבוהב ז"ל אלא א שלא מצאתי גילוי לזה בגמרא לכך נ"ל דבלאחריו מיירי ומש"ה סגי כשיעברו ממנו ד"א אבל מלפניו צריך להרחיק מלא עיניו וכן נראה מדברי רבינו שכתב כאן אסור לקרות כנגד' סתם וסמך על מה שכתב בסימן ע"ט שיעור ההרחקה שהוא צריך להרחיק (א) :

היתה צואה על בשרו ומכוסה בבגדיו וכו' שם איתמר צואה על בשרו או שהיו ידיו בב"ה רב הונא אמר מותר לקרות ק"ש ורב חסדא אמר אסור לקרו' ק"ש · ופירש"י ידיו בב"ה · מחילה יש בינו לב"ה ופשט ידיו לפנים מן המחילה ומפרש בגמרא דטעמא דרב הונא משום דכתיב כל הנשמה תהלל יה וטעמא דרב חסדא משום דכתיב כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך ופירש"י כל הנשמה הפה והחוטם בכלל ההילול ולא שאר אברים : וכתב הרא"ש צואה על בשרו או שהיו ידיו בב"ה פי' שהיתה צואה על בשרו ומכוסה בבגדו או שהכניס ידיו דרך חור לב"ה ואינו מריח ריח רע ופסק ר"ח כרב חסדא לאסור אע"ג דרב חסדא תלמידיה דרב הונא הלכך לחומרא וכן פסק בה"ז והרי"ף כתב דקי"ל כרב הונא חדא דהוא רביה דרב חסדא ועוד דמקשינן מיניה בפרק אמר להם הממונה (ל·) דאמר רב פפא צואה במקומה אסור לקרות ק"ש פירוש צואה בפי טבעת היכי דמי אי דנראית פשיטא ואי דלא נראית לא ניתנה תורה למלאכי השרת לא צריכא יושב נראית עומד אינו נראית מ"ש מצואה על בשרו במקומה נפיש זוהמא שלא במקומה לא נפיש זוהמא מדקא מקשה מיניה ש"מ דהלכתא היא וכתבו ה"ר יונה והרא"ש וכן מסתברא וי"א דהא דשרי רב הונא צואה על בשרו לא איירי אלא בצואה שעמדה על בשרו במקום המתכסה מאליו בלא מלבושים כגון בין אצילי ידיו וכיוצא בו אבל במקום הנראה אין כיסוי המלבוש מועיל ודייקי מדפריך התם אי דנראית פשיטא מהיכא פשיטא ליה הא רב הונא שרי דכיון דמכוסה בבגדיו ואי משום שהיא במקומה אכתי לא סליק אדעתיה דבמקומה אסירא טפי והרי"ף והרמב"ם גורסים ידיו מטונפות מבה"כ ולא נהירא גירסא זו דהיכי שרי ליה רב הונא כיון שבצואה נראית ואי מיירי ביבש' אפי' הכי אסור דאמרינן צואה כחרס אסורה והוסיף ה"ר יונה וכתב ז"ל והרמב"ם רצה ליזהר מזו הקושיא וכתב היתה טיפת צואה על בשרו או ידיו מטונפות מבה"כ כלומר שאין בו ממשות אלא לכלוך בעלמא שנתפשט בבשרו או ידיו מטונפות ומתוך קטנותו ויבשותו נדון אותו כאלו אין שם צואה כלל ואפ"ה אינו מתקבל דאם איתא דאיירי בענין זה למה היה אוסר רב חסדא מטעם כל עצמותי תאמרנה דכיון שהוא כ"כ מועט ויבש שאנו דנין אותו כאלו אין שם צואה כלל נמצא שכל עצמותיו נקיים ורב הונא נמי לא הוצרך להתיר מטעם כל הנשמה תהלל יה שאפילו בלא זה מותר כיון שאין בו ממשות עכ"ל : והרשב"א כתב וז"ל הקשה הראב"ד מ"מ הא בעינן מחנך קדוש וליכא ותירץ כיון דיבשה והלך ריחה דלא נפיש זוהמא בטלה על גב גופו של אדם ומסתברא דאפי' כשאינה יבישה נמי ואי משום מחנך קדוש כל שהיא מכוסה ליכא משום מחנך קדוש כדאמרינן לקמן צואה בגומא מניח סנדלו עליה וקורא ק"ש ובדבוקה בסנדלו דלא איפשיטא להו היינו משום דמגליא כשהוא מהלך והדין נותן שלא הקפידה תורה במחנה קדוש אלא כשאינו מכוסה הא במכוסה מישרא שרי דכתיב ושבת וכסית את צאתך ולקמן נמי אמרי' צואה בעששית מותר לקרות ק"ש כנגדה ערוה בעששית אסור לקרות ק"ש כנגדה מ"ט צואה בכיסוי תליא מילתא והא מכסיא כנ"ל עכ"ל : והרמב"ם כתב לפסוק כרב הונא ואח"כ כתב וכמה גאונים הורו שאסור לו לקרות אם היו ידיו מטונפות וכך ראוי לעשות עכ"ל (ב) :

היה לפניו מעט צואה יכול לבטלה ברוק וכו' שם : אמר אביי צואה כל שהוא מבטלה ברוק אמר רבא וברוק עבה ופירש"י רוקק עליה ומכסה אותה ברוק :

ומ"ש ואין הביטול מועיל אלא לפי שעה ירושלמי כתבו שם הרא"ש רבי זירא ורבי אבא יתבין וחזיין צואה רבי אבא רקיק עלה אמר רבי זירא כמן ימא כלומר אין ביטול הרוק מועלת אלא לשעה מועטת כמהלך מן הים לטגנ' שהוא דבר מועט ואח"כ חוזר הצואה למקומה וכ"כ הרשב"א בשם הראב"ד :

ספק אם צואה עמו בבית וכו' בס"פ מי שמתו (כה·) אמר רב יהודה ספק צואה בבית מותרת באשפה אסורה ספק מי רגלים אפילו באשפה נמי מותרין סבר לה כי הא דאמר רב המנונא לא אסרה תורה אלא כנגד עמוד בלבד כלומר כנגד עמוד הקילוח וכדרבי יונתן דר"י רמי כתיב ויד תהיה לך מחוץ למחנה ויצאת שמה חוץ כלומר לא הצריכו כיסוי וכתיב ויתד תהיה לך וגו' וכסית הא כיצד כאן בגדולים כאן בקטנים אלמא קטנים לא אסרה תורה אלא כנגד עמוד בלבד הא נפל לארעא שרי ורבנן הוא דגזרי בהו וכי גזרו בהו רבנן בודאן אבל בספיקן לא גזרו : **ואם** קרא במקום הראוי להסתפק וכו' בפרק מי שמתו (כב:) ת"ר המתפלל ומצאת צואה במקומו אע"פ שחטא תפלתו תפלה אמר רבא האי זבח רשעים תועבה הוא וכתב הרא"ש נראה דמיירי במקום שראוי להסתפק ולתלות שיש שם צואה הילכך פשע מתחלה ולכך תפלתו תועבה אבל אם אינו מקום שראוי להסתפק לא מיקרי זבח רשעים ואם התפלל תפלתו תפלה ואין צריך לחזור לברך ולהתפלל וכן כתבו התוס' וה"ר יונה והרשב"א ז"ל ואע"פ שדין זה בתפלה איתמר בגמרא למד ממנו רבינו לענין ק"ש וכתבו התוס' והרא"ש בפ' הדר (סד·) אהא דאמרינן שכור אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תועבה צ"ע אם יש להשוות ברכות לתפלה לענין צואה ושכור דע"כ לאו לכל מילי דמו שהרי שתוי אל יתפלל לכתחלה עד שיפיג יינו ושתוי מברך לכתחלה ברכת המזון וכל הברכות כדאיתא בירושלמי ואכלת ושבעת ואפילו מדומדם :

וכתבו עוד התוספ' ומיהו משום מי רגלים פשיטא דא"צ לחזור ולברך אפילו אם תאמר דמשוינן ברכות לתפלה בצואה תניא ומי רגלים לא חמירי כמו צואה דהא אמרינן בסוף פרק מי שמתו לא אסרה תורה אלא כנגד עמוד בלבד הא נפל לארעא שרי ורבנן הוא דגזרו בהו וכו' : **דין** היה קורא וראה צואה כנגדו כתב רבינו בסימן פ"א :

עז **מי** רגלים אסור לקרות כנגדן עד שיטיל לתוכן רביעית מים בסוף פרק מי שמתו (כב:) תנן ולא יתכסה במים הרעים ולא במי משרה עד שיטיל לתוכן מים ומפרש בגמ' (כה:) ה"ק לא במים הרעים ולא במי משרה כלל ומי רגלים עד שיטיל לתוכן מים ויקרא ואיפליגו בברייתא כמה מים יטיל לתוכן דת"ק אמר כ"ש וזכאי אומר רביעית ואמר ליה רב יוסף לשמעיה אייתי לי רביעית דמיא כרבי זכאי : **ומ"ש** ל"ש ע"ג קרקע או בכלי פשוט הוא גם מ"ש ובלבד שלא יהא עביט המיוח' להם כ"כ הרשב"א ופשוט הוא דעביט אפי' אין בו
מי

לגמרי דהוי פלוגתא רחוקה מסתייה דלהוי אסור עד ד' אמות או מצא כך בתוספתא והכי נקטינן דלא כש"ע שהשמיט ולא כתב שיעור ד' אמות :

היתה צואה על בשרו ומכוסה בבגדיו או שהכניס ידיו בב"ה דרך חור וכו' וכך היא גירסת רש"י או שהיה ידיו בב"ה ופי' כמ"ש רבינו וכ"כ הרא"ש אבל הרי"ף גורס או שהיו ידיו מטונפות מב"ה וכן מבואר מדברי הרמב"ם שגורס כך וכתב הרמב"ן בספר המלחמות דפירושא לפי הנראה שהיו ידיו מטונפות מקנוח בית הכסא כגון שקנח באבנים מקורזלו' של ב"ה ואין בידו צואה אלא שהיא מאוסה ומטונפת ואין אדם אוכל בה לפיכך אמרו בטעמיה דרב הונא כל הנשמה תהלל יה שזה אין לבו ועיניו רואין צוא' כלל ורב חסדא סבר כל עצמותי תאמרנה ואין היד הזו ראויה לומר שירה שדעתו של אדם אוננת ממנה וזה פירוש נאה עכ"ל : ולענין הלכה קי"ל כרב חסדא דאוסר ובין שהכניס ידו בחור ובין ידיו מטונפות מקנוח אסור לקרות ק"ש שהרי הרמב"ם פסק כרב הונא וכתב בסוף דבריו וכמה גאונים הורו שאסור לו לקרות אם היו ידיו מטונפות וכך ראוי לעשות ולפ"ז כיון די"מ דלא שרי רב הונא אלא כגון בין אצילי ידיו שהוא נתכסה מאליה בלא מלבושים ורב חסדא אוסר א"כ ראוי להחמיר כרב חסדא אף בזו וכן נראה בש"ע ע"ש · ומיהו ודאי בידיו מטונפות או שהכניס דרך חור אם אין לו מים מקנח ידיו בצרור או במידי דמנקי וקורא ק"ש ומברך כדלעיל סוף סי' ד' : **ואם** קרא במקום הראוי להסתפק בצואה וכו' ברייתא' בפ' מי שמתו סוף (דף כ"ב) לגבי תפלה וע"פ מ"ש התו' בשם ר"י דדוקא במקום שהיה יכול להסתפק ולתלות שיש שם צוא' וכ"כ הרא"ש ורבינו כתב' לענין ק"ש דס"ל כר"י דאין חלוק כלל בין ק"ש לתפלה כדכתב לקמן בסי' ע"ח ובסי' פ"א ועיין עוד בסי' פ"ה ולעיל סי' ס"ה :

עז **מי** רגלים וכו' משנה ואוקימת' דגמ' ס"פ מי שמתו וע"ל בסי' פ"ז דין עביט והחלוק בין עביט של עץ וחרס לשל מתכו' :
היה

דרכי משה

(א) ואין דבריו נראין לפרש דברי הרמב"ם כך דהרי ל' כנגדן משמע שהצואה לפניו והא דהטור כתב סתמא בכאן אפשר דלא נראין לו דברי הרמב"ם בזה ולכך סמך על מ"ש לקמן אבל בדברי הרמב"ם נראים דברי מהר"י אבוהב : (ב) כתב מהרי"ל הלכות יוה"כ דש"ז על בשרו דינו כצואה על בשרו :
כתב

פרישה

אסר"י : (ג) **ופי** חזיר כצואה עוברת דמי ואפילו בא כו' פי' הר' יונה מפני שאין הרחיצה מועיל לו דכיון שדרכו ללכלך פיו כל היום בצואות מצואתו לא רוחץ ודייקין ליה כגרף של רעי לקמן סי' פ"ו · וממה שסתם רבינו וכתב אסור לקרות כנגדם משמע כדין הרחקה המבוארת בסי' ע"ט דהיינו לפניו כמלא עיניו אבל מל' הרמב"ם לא משמע כן שכתב ז"ל צואה עוברת ופי חזיר אסור לקרות כנגדן עד שיעברו ממנו ד' אמות ע"כ ממלת כנגדן משמע בהדיא דמיירי אפי' לפניו ממש ואפ"ה די בהרחקה ד' אמות · ואפשר דס"ל דלא דמי לצואה העומדת במקום אחד שצריך להרחיק מלא עיניו · דהכא כיון שעוברין והולכין להם בהרחקת ד' אמות שרי וכ"כ רבינו הגדול מהרר"י אבוהב ז"ל וב"י לא הסכים עם פי' זה אבל דברי מהרר"י בדברי הרמב"ם עיקר ד"מ :

(ד) **היתה** צואה על בשרו ומכוסה כו' רב הונא אמר מותר כו' רב חסדא כו' פירש"י מחילה יש בינו לבין ב"ה והכניס ידו לפנים מן המחילה וטעמא דרב הונא משום דכתיב כל הנשמה תהלל יה ואינו בכלל אלא הפה והחוטם ולא שאר אברים ורב חסדא ס"ל הא כתיב כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך :

(ה) **אבל** צואה בפי טבעת ז"ל הגמרא בפרק אמר להם הממונה דף ל' ע"א מ"ש מצואה ע"ג בשרו במקומה נפיש זוהמא שלא במקומה לא נפיש זוהמא עכ"ל מ"מ בגמרא נראית אפי' כשהוא יושב מחניך קדוש קרינן ביה · משום דבכסוי תליא מילתא ולא ניתנה תורה למלאכי השרת :

(ו) **שהיא** נתכסית מאליה כו' דבעינן כיסוי אף כשהוא בלא לבוש :

(ז) **ספק** אם צואה עמו בבית כו' בס"פ מי שמתו דף כ"ה מסקינן כדרבי יונתן · דרבי יונתן רמי כתיב ויד תהיה לך מחוץ למחנה ויצאת שמה חוץ · (כלומר לא הצריכו כיסוי) וכתיב ויתד תהיה לך וכו' וכסית הא כיצד כאן בגדולים כאן בקטנים אלמא קטנים לא אסרה תורה אלא כנגד עמוד בלבד הא נפול לארעא שרי ורבנן הוא דגזרי בהו וכי גזרו בהו רבנן בודאן אבל בספיקן לא גזרו :

(ח) **ואם** קרא במקום הראוי להסתפק כו' צריך לחזור ולקרות בפרק מי שמתו דף כ"ב ע"ב אמר רבא אהיא דהתפלל ונמצאת צואה במקומו זבח רשעים תועבה הוא וכתבו הרא"ש ותוספת ור"י ורשב"א דמיירי במקום שראוי להסתפק ולתלות שיש שם צואה הילכך פשע מתחילה ולכך תפלתו תועבה אבל אם אינו ראוי להסתפק לא הוה זבח רשעים ואע"ג שדין זה בתפלה אתמר למד ממנו רבינו לענין ק"ש · ב"י :

סי' עז (א) **ובלבד** שלא יהא עביט כו' פי' דאז אפי' אין בו כלום ואפילו נתן בו מים ל"מ כדלקמן סי' פ"ז :
ל"מ

חדושי הגהות

עו א עיין ב"ח וט"ז : ב כ"ה גירסת הרי"ף ורא"ש אבל בגמרא איתא היה מתפלל ומצא צואה במקומו אמר רבה אע"פ שחטא וכו' :
ול"ג

עח היה קורא והתחילו מי רגליו שותתין על ברכיו וכו' בפ' מי שמתו סוף (דף כ"ב) תני הכי גבי היה עומד בתפלה וכתב' רבינו גבי ק"ש משום דסוב' דאין חלו' בדין זה בין ק"ש לתפלה לאפוקי ממ"ש הרי"ף לחלק בין ק"ש לתפלה והארכתי בזה בסי' ס"ה גם לשם כתבתי הפסק בס"ד ע"ש:

ומ"ש אפי' יש במי' שעל בגדיו טופח כדי להטפיח כ"כ התו' שם בד"ה ממתין דלא כהר' יוסף דלא התי' אלא בדעביד טיף טיף ונבלעין מהר' ואין שם טופח כדי להטפיח וכ"כ הרא"ש וכתבו הטעם דכיון דמדאורייתא' אינו אסור אלא כנגד העמוד בלבד ורבנן הוא דגזור וכיון שכבר הוא עומד בק"ש או בתפלה לא גזור ואוקמו' אדאורייתא' וחוזר לקרות אעפ"י שיש שם טופח כדי להטפיח ואם לא היה עומד בק"ש ותפלה היה אסור כמו שיתבאר בס"ד בסימן פ"ב כאן התירו לו:

עט ריח רע שיש לו עיקר וכו' בס"פ מי שמתו (דף כ"ה) פליגי בה רב הונא ורב חסדא ופסקו הפוסקים כרב חסדא דאמר מרחיק ד' אמות ממקום שפסק הריח וקור' ק"ש אע"ג דרב חסד' תלמיד דרב הונא הוה משום דת"כ דרב חסדא: ומ"ש רבינו כגון צואת אדם מסרחת כלומר שהיא לחה לאפוקי צואת אדם כחרס כדלקמן בסי' פ"ב או נמי צואת בהמה חיה ועוף אפילו לחה דמותר לקרות אצלם כמ"ש בסמוך וב"י פי' דאתא לאפוקי צואת קטן דאינה מסרחת כדכתב בסי' פ"א:

ומ"ש אפילו אם הוא תותרן שאינו מריח צריך להרחיק ד' אמות ממקום שיכל' הריח למי שמריח וכו' כצ"ל ובמקצת ספרי' כתוב צריך להרחיק עד מקום שיכלה הריח למי שמריח ור"ל גם כן עד ד' אמות ממקום שיכלה הריח אלא שקיצ' בלשון וכן בסמוך גבי אין בהם עורות כתב ואם יש בהם ריח מרחי' עד מקום שיכלה הריח ולאו דוקא הוא דהא צריך להרחיק ד' אמות ממקום שכל' הריח וכן פי' ב"י לשם: ומ"ש ולפניו צריך להרחיק מלא עיניו אפי' בלילה וכו' כ"כ הרא"ש על פי הירושלמי והבאתי לשונו בסי' ע"ה שכתב כך המרדכי לגבי ערוה ותימא דנראה מדברי ב"י ממה שכתב כאן ולעיל בסי' ע"ה וכן ממה שפסק כאן בש"ע גבי צואה דבלילה או סומא צריך נמי להרחיק עד מקום שאינו יכול לראות ביום ולעיל בסי' ע"ה פסק בהפך דבלילה כנגד הערו' או סומא מותר לקרות דס"ל לחלק בין ערוה לצואה וקשה דמנ"ל לחלק בין ערוה לצואה בהא מילתא דלא אשכחן בתלמוד' דמחלק ביניהם אלא בעששי' דבצואה הותר דהא מיכסיא ובערו' אסו' דהא קא חזי ליה אבל בלילה או סומא אין חלוק דאי איתא דאיכא נמי חלוק בהא ה"ל לתלמודא לאשמועינן הך חדושא דבלילה או סומא הוי איפכא דבצואה אסור ובערוה מותר אלא ודאי כי היכא דבצואה אסור בליל' ובסומא כיון שיכול לראותה ביום וכן אם לא היה סומא ה"נ גבי ערוה אסו' כיון שיכול לראותה ביום או אם לא היה סומ' וכמו שמפורש במרדכי וברוקח:

היתה במקום גבוה י' טפחים וכו' ברייתא שם ונראה דבעינן נמי שיהא ברחבו ארבעה טפחים על ד' טפחים דהשתא הוי מקום חשוב בפני עצמו כרשות היחיד דשבת הא לאו הכי לא והכי איתא בפרשב"ם ריש פרק בית כור ע"ש: כתב ב"י וז"ל בירושלמי אמרינן דמרחיקין מצואת תרנגולין ד' אמות ובלבד באדומים ונסתפקו התוספות בס"פ מי שמתו בפירושו וכו' ובס"ע כתב דבירושלמי אומ' כנגד צואת תרנגולים אדומה עכ"ל והוא מה שפירש הר' יונה דבצואה אדומ' קאמר דמסרחת יותר מן האחרות דלא כהרשב"א דמפרש דצואה של תרנגולים אדומים מסרחת יותר מן האחרים ואני ראיתי בהגה"ה שפי' ובלבד בתרנגולים אדומים הם התרנגולים שבארץ אדום שאוכלים שם שעורים וצואתן מסרחת ביותר ונראה שהם אותן התרנגולים הגדולים המובאים מאינגליט"א שידוע שצואתן מסרחת ביותר:

מי

יהא עביט המיוחד להם (ב) לא שנא היו הן בכלי תחלה ונותן מים עליהן (ג) ולא שנא היו המים בכלי תחלה וכתב הרמב"ם ז"ל רביעית למי רגלים של פעם אחת ואם הם יותר יוסיף מים כפי השיעור:

עח היה קורא והתחילו מי רגליו שותתין על ברכיו (א) פוסק עד שיכלו המים (א) וחוזר לקרות (ב) אפי' אם יש במים שעל בגדו טופח כדי להטפיח ואם שהה כדי לגמור כולה חוזר לראש ואם לאו חוזר למקום שפסק:

עט (א) ריח רע שיש לו עיקר כגון צואת אדם מסרחת (ב) אם היא מלאחריו צריך להרחיק ד"א ממקום שכלה הריח אפי' אם הוא (ג) תותרן (ב) שאינו מריח (ד) צריך להרחיק עד מקום שיכלה הריח למי שמריח ומלפניו צריך להרחיק מלא עיניו אפי' בלילה שאינו רואה אותה צריך להרחיק עד מקום שאינו יכול לראותה ביום (ה) היתה במקום גבוה עשרה טפחים או עמוק עשרה או שהיתה בבית אחד והוא בבית אחר אפילו הפתח פתוח ויושב

מי רגלים אסור לקרות כנגדו ואינו מועיל בנתינת מים להכשיר הכלי עצמו כמו שיתבאר בסימן פ"ז בס"ד: ומ"ש ל"ש היו הם בכלי תחלה וכו' שם אמר רב נחמן מחלוקת בסוף אבל בתחלה כל שהן ורב יוסף אמר מחלוקת בתחלה אבל בסוף ד"ה רביעית ופסקו הרי"ף והרא"ש כרב יוסף דבין בתחלה בין בסוף שיעורן רביעית וכ"כ שהוא דעת הרמב"ם ז"ל שסתם דבריו וכן פסק הרשב"א ז"ל:

וכתב הרמב"ם רביעית למי רגלים של פעם אחת וכו' בפ"ג מהל' ק"ש כתב וז"ל נתן רביעית מים לתוך מי רגלים של פעם אחת מותר לקרות עמהם בתוך ד' אמות · ומשמע מדבריו שאם הם מי רגלים של ב"פ צריך ב' רביעיות ואם שלש שלש וכ"כ הרא"ש שהוא דעת הרמב"ם ז"ל ומדהביא דבריו ולא חלק עליהם משמע דהכי ס"ל אבל הרשב"א כתב כמה יטיל לתוכן מים כ"ש ר' זכאי אומר רביעית פירוש אפילו היו מי רגלים עצמן הרבה דהא דומיא דכל שהוא דאמר ת"ק קאמר ר' זכאי רביעית והיינו דא"ל רב יוסף לשמעיה עייל לי רביעיתא דמיא במשיכלא כלומר דבהכי סגי ואפילו מטיל לתוך משיכלא מי רגלים מרובין ולענין הלכה נקטינן כדברי הרמב"ם והרא"ש ז"ל:

בסימן פ"ב כתב רבינו כמה יהיו נבלעים בקרקע המי רגלים ויהיה מותר לקרות ק"ש כנגדם:

עח היה קורא והתחילו מי רגליו שותתין על ברכיו וכו' בפרק מי שמתו (כב:) ת"ר היה עומד בתפלה ומים שותתין על ברכיו פוסק עד שיכלו המים וחוזר ומתפלל ואע"ג דלענין תפלה איתניא למד מזה רבינו לענין ק"ש וכתב הרא"ש ממתין עד שיכלו המים וחוזר ומתפלל פסק הר"ר יוסף בר ר' משה דאפילו נפלו על בגדיו כיון דעביד טיף טיף נבלעי' מהרה כדאמרינן לקמן מי רגלים שנבלעו בבגד או בקרקע ואין בהם כדי להטפיח מותרים ונראה דאפילו יש בהם טופח כדי להטפיח מותרים דמדאורייתא אינו אסור אלא כנגד העמוד בלבד ורבנן הוא דגזור וכיון שכבר הוא עומד בתפלה לא גזור ואוקמוה אדאורייתא וכן דעת ה"ר יונה ז"ל וכ"כ התוספות וזה לשון הרשב"א מסתברא לי דאינו צריך להרחיק ממקום המים כלל מדלא קתני ומרחיק עד שיזרוק לאחריו ד"א כדקתני ברואה צואה כנגדו וטעמא דמלתא משום דבצואה בעינן מחנך קדוש אבל מי רגלים אינו אסור מדאורייתא אלא כנגד עמוד בלבד והילכך אם לא התחיל מרחיק מדרבנן אבל בעומד בתפלה לא ועוד נראה שאפילו בא לפסוק ולהרחיק אסור עכ"ל · ודבר פשוט הוא שבתפלה דוקא קאמר אבל לק"ש אפילו אם התחיל כבר מרחיק כדי לגמור הקריאה שהרי יכול לקרות ק"ש והוא מהלך: והגהות מיימון החדשות כתבו בפ"ד מהל' תפלה וכשחוזר להתפלל צריך להתרחק מן המי רגלים ד"א ואותם מים וניצוצות שעל ברכיו ורגליו ואי אפשר לקנחם צריך לכסות בבגדים אשר לא נתזו המים עליהם כדמשמע בפ' א"ל הממונה (ל.) ובתוס' עכ"ל ולענין הלכה נקטינן כדברי הרשב"א דרב מובהק הוא (ג): ומ"ש רבינו ואם שהה כדי לגמור כולה חוזר לראש וכו' נתבאר בסי' ס"ה:

עט ריח רע שיש לו עיקר וכו' בפרק מי שמתו (כה.) איתמר ריח רע שיש לו עיקר רב הונא אמר מרחיק ד"א וקורא ק"ש ורב חסדא אמר מרחיק ד"א ממקום שפסק הריח ותניא כוותיה דר"ח וכתב הרא"ש דאף על גב דאסיקנא דלית הלכתא כההיא מתניתא היינו בצואת כלבים וחזירים דפליגא אידך ברייתא עלה אבל בהא דריח רע שיש לו עיקר דלא פליגא עלה נקטינן כוותה והלכה כר"ח וכן דעת ה"ר יונה וכן פסק הרשב"א אבל הרמב"ם כתב בפ"ג מה' ק"ש ריח רע שיש לו עיקר מרחיק ד"א וקורא אם פסק הריח ואם לא פסק הריח מרחיק עד מקום שפסק הריח והראב"ד השיגו דהא תניא כוותיה דר"ח וכדברי ה"ר יונה והרא"ש והרשב"א וכ"כ רב האיי גאון והרמב"ם נראה שסובר דכיון דאידחי קצת מההיא ברייתא דאתיא כוותיה דר"ח הויא לה כמשבשתא ותו לא מהני סיועא דידה אפילו במאי דלא אידחי בהדיא והדרינן לכללין דאין הלכה כתלמיד במקום הרב הילכך הלכה כרב הונא דרביה דר"ח הוא ובעל מ"ע כתב שהרמב"ם היה גורס בדר"ח עד מקום שיכלה הריח והרי"ף כתב הא דתניא כוותיה דר"ח ואח"כ כתב אמר רבא לית הילכתא כי הא מתניתא אלא כי הא דתניא לא יקרא אדם ק"ש לא כנגד צואת כלבים ולא כנגד צואת חזירים כל זמן שיש בתוכן עורות · ומשמע ודאי שהוא ז"ל פוסק כרב חסדא דאל"כ למה לו לכתוב תניא כוותיה דר"ח לכתוב מתניתא בתרייתא דאייתי רבא בלחוד אלא ודאי משום דס"ל דהלכה כר"ח כתב הא דתניא כוותיה ולענין הלכה כיון דהרי"ף והרא"ש וה"ר יונה והרשב"א ז"ל מסכימים דהלכה כר"ח הכי נקטינן וכך הם דברי רבינו (א): ומ"ש כגון צואת אדם מסרחת נראה דהיינו לאפוקי צואת קטן שאע"פ שהיא של אדם כיון שאינה מסרחת א"צ להרחיק ממנה כמו שיתבאר בסי' פ"א: ומ"ש לחלק בין אם היא מלאחריו לכשהיא מלפניו שם אהא דתנן כמה ירחיק מהם ומן הצואה ד"א אמות אמר רבא לא שנו אלא לאחריו אבל לפניו מרחיק מלא עיניו וכתב הרמב"ם דמצדדיו דינו כמאחריו וכ"כ סמ"ג: ומ"ש אפילו אם הוא תותרן שאינו מריח צריך להרחיק וכו' כ"כ שם הרא"ש והוא נלמד ממה שיבאר בסמוך דכשהיא מלפניו אפילו בלילה שאינו רואה אותה צריך להרחיק עד מקום שאילו היה ביום לא היה יכול לראותה דאיתא בירושל' וכתבוהו שם ה"ר יונה והרא"ש והמרדכי והרשב"א ולמדו מכאן ה"ר יונה והרשב"א דה"ה לסומא שאע"פ שאינו רואה אם הוא במקום שאילו לא היה סומא היה רואה אותה אסור: וריח רע שיש לו עיקר פיר' הרשב"א דהיינו צואה מגולה ופשוט הוא: היתה במקום גבוה י' טפחים וכו' ברייתא שם אם היה מקום גבוה י' טפחי' או נמוך י' טפחים ישב בצדו וקורא ק"ש: ומ"ש או שהיתה בבית אחד והוא בבית אחר וכו' כ"כ הרא"ש שם וז"ל אבל כשהוא גבוה י' או נמוך י' כשהוא רואה אותה מותר דכיון שהוא במקום מיוחד לעצמו קרינן ביה

דרכי משה

עח (א) כתב הר"י פ"ק דברכות דף ט"ו דצריך להרחיק ד"א ממקום ששתתו שם מי רגלים או צריך להמתין עד שיבלעו בקרקע: (ב) וכן מדברי הטור והם דברי הרא"ש נראה דלא כהגהה זו דהרי התיר אפילו יש בבגדיו טופח ע"מ להטפיח ולא הצריכו כיסוי כלל וכ"כ בא"ז דא"צ לקנחן:

עט (א) ומ"כ בהגהת מרדכי החדשים פ' תפלת השחר. ומה שאנו משתיקין החזן כשיש צואה בב"ה אפילו גדולה היינו טעמא הואיל והחזן ש"ץ א"א שלא יהא א' מהקהל סמוך לה בד' אמותיו ובעינן דעת שומע ומשמיע והקרוב בד' אמותיו של צואה אינו יכול לכוין: (ב) ובסוף אשיר"י דגם ד"א ממקום שכלה הריח צריך להרחיק כשאר אדם שאינו תותרן

פרישה

(ב) ל"ש היו הן בכלי תחלה כו' ואיכא למימר קמא קמא בטל · מ"מ כיון דמטילין בבת אחת לא מייסינן רבי' יונה דף י"ט ע"ב:

(ג) ל"ש היו המים כו' פי' אפ"ה צריך רביעית מים וק"ל:

סי' עח (א) פוסק עד שיכלו המים וחוזר לקרות פי' חוזר לקרות מיד ואינו צריך להרחיק ממקום המים כלל ולא עוד אלא אפילו אם בא לפסוק בתפלתו אינו רשאי רשב"א · והג"מ כתבו וכשחוזר להתפלל צריך להתרחק ממי הרגלים ד' אמות ואותם מים וניצוצות שעל ברכיו ורגליו א"א לקנחם לכן צריך לכסות בבגדים אשר לא נתז המים עליהם ע"כ אבל ב"י מסיק הלכתא כרשב"א וכ"פ רמ"א בד"מ וכן משמע דברי הרא"ש ורבינו ובש"ע כ' בסי' זה כיון שהם מכוסים בבגדים משמע לכאורה דפסק כהגהות מיימון הנ"ל אבל יותר נלעכ"ד דודאי לא יפסוק בש"ע נגד מה שמסיק בב"י אלא לאו דוקא קאמר מכוסין אלא ר"ל שנבלעו המי רגלים בבגדיו שנפלו עליהן מתחילה ואיכא בעין אף שיש בהם כדי להטפיח ודו"ק:

(ב) אפילו יש במים שעל בגדו טופח כדי להטפיח כיון דמדאורייתא אינו אסור אלא כנגד עמוד בלבד ורבנן הוא דגזרו וכיון שכבר הוא עומד בתפילה לא גזרו ואוקמוה אדאורייתא' וכן דעת ר' יונה ב"י:

סי' עט (א) ריח רע שיש לו עיקר כגון צואת אדם מסרחת כו' פי' לאפוקי צואת קטן דאעפ"י שהיא של אדם מ"מ אינה מסרחת וע"ל בסי' פ"א ב"י וכתב הרשב"א ודוקא כשהצואה מגולה · וכתב ב"י פשוט הוא וכוונתו דהא כשמכוסה אפילו ריח שיש לו עיקר לא בעי לק"ש הרחקה אלא עד שיכלה הריח דכיון שמכוסה תו אין לו עיקר קרינן ליה וראייה מהפכה היוצאת מגופו שהיא ג"כ באה מצואה אלא שכיון שהצואה מכוסה בגופו אין לו עיקר קרינן ליה וכ"כ ב"י בסוף סי' זה ז"ל כתב בא"ח בשם הרשב"א דריח רע שאין לו עיקר היינו צואה מכוסה ע"כ:

(ב) אם היא מלאחריו צריך להרחיק ד' אמות כו' כתב הרמב"ם ה"ה לצדדיו כלאחריו דמו והכלל בדין זה הוא כי מחניך קדוש קאמר קרא ולהכי כל שהרחיק ד' אמות ממקום שכלה הריח מחניך קדוש קרינן ביה דלעולם ד' אמות של אדם רשות חשובין לו וכביתו דמיין וה"נ כשהרחיק ד' אמות ממקום שכלה הריח הרי מקום חנייתו קדוש והיינו דוקא במלאחריו אבל לפניו בכיסוי תלייה רחמנא וצריך לכסותה וכל שלא כיסה אותה צריך להרחיק ממנה מלא עיניו ולהכי אפי' בלילה ואפי' סומא שאינו רואה אותה צריך להרחיק עד מקום שלא היה רואה אותה אילו היה יום או לא היה סומא וזה נמי הטעם בתותר' וק"ל:

(ג) תותרן פי' בערוך חולי החוטם: (ד) צריך להרחיק עד מקום שיכלה הריח למי שמריח פי' ומשם ואילך ד' אמות כדין מי שהיה מריח וכן צ"ל לקמן ס"ס זה:

(ה) היתה במקום גבוה כו' אפי' הפתח פתוח ויושב בצדה ורואה אותה אם אין לה ריח פי'

ביה והיה מחניך קדוש ולפ"ז נראה דאם צואה לפני הפתח מותר לקרות בבית אפילו רואה אותה אפילו בתוך ד"א אם אין הריח מגיע אליו רשות אחרת הוא דפתח כנעול דמי וה"ל כצואה בעששית ע"כ וכ"כ ל לדקדק מדין חצר קטנה שנפרצה לגדולה כמו שאכתוב בסמוך בס"ד ואע"פ שהרשב"א כתב דהא דתניא היה מקום גבוה י' או נמוך י' יושב בצדה וקורא כשאינו רואה את הצואה הוא דאילו ברואה אותה לעולם אסור כ"ל כדברי הרא"ש ז"ל עיקר ומיהו לכתחלה טוב ליזהר כדברי הרשב"א:

ומ"ש רבינו אבל אם יש לה ריח לא מהני הפסקה ולא שינוי רשות אהא דאם היה מקום גבוה י' וכו' כתב הרמב"ם בפ"ג והוא שלא יגיע לו ריח רע וה"ר יונה כתב רבני צרפת אומרים דכי היכי דהפסקה מועלת לצואה עצמה ה"נ מועילה לריח אבל רבינו משה אומר דכיון שהריח מגיע אליו אין ההפסקה מועילה כלל ולפי דבריו צריך ליזהר כשמתפלל בביתו ומריח ריח ממקום אחר שיפסיק וישהה עד שיעבור הריח ע"כ וגם הרא"ש כתב י"מ כי היכי דהפסקה מועלת לצואה ה"נ מועלת לריח רע ורבי' משה כתב כיון שהריח מגיע אליו אין ההפסקה מועלת כלל ורבי' סתם דבריו כדעת הרמב"ם וכן הלכה:

ויושב בצדה ורואה אותה אם אין לה ריח יכול לקרות דכיון שהיא ברשו' אחרת קרינן ביה שפיר והיה מחניך קדוש (ו) אבל אם יש לה ריח לא מהניא הפסק' ולא שינוי רשות: חצר קטנה שנפרצה במלואה לגדולה והגדולה עודפת עליה מכל צד (ז) אם צואה בגדולה אסור לקרות בקטנה (ח) אם צואה בקטנה מותר לקרות בגדול': צואת כלב וחזיר אם יש בהם עורות אז דינם כדין צואת אדם לענין הרחק' ואם אין בהם עורות הוי כצואת שאר בהמה חיה ועוף שמותר לקרות אצלם מיד בין אם היא לפניו או לאחריו אם אין בה ריח ואם יש בה ריח מרחיק (ט) עד מקום שיכלה הריח: (י) [א] צואת חמור הרכה לאחר שבא מן הדרך וצואת חתול ונמייה ונבלה מסרחת דינם כצואת אדם להרחיק מלפניו מלא עיניו ולאחריו ד"א ממקום שכלה הריח וכתב אחי ה"ר יחיאל ז"ל ההולך בדרך יכול להתפלל אע"פ שרואה צואה כנגדו אם אין הריח בא לו דלא חיישי' למיעוט לתלותה בחמור ובסמוך לעיר י"א שיש לחוש לפי שרוב הבהמות המצויות שם הם חמורי': צואת תרנגולים ההולכין בבית (יא) דינם כשאר צואת חיה אבל הלול שלהן שיש בו סרחון והוא מאוס דינו כצואת אדם לפניו מלא עיניו ולאחריו ד"א ממקום

חצר קטנה שנפרצה במלואה לגדולה וכו' פשוט בפרק כל גגות (צג:) וטעמא דמלתא דקטנה כיון שנפרצה במילואה לגדול' לא חשיב' בית בפני עצמה אבל הגדולה כיון שכותליה עודפין על של קטנה מכל זה ומכל זה חשיבא כבית בפני עצמה ומכאן נראה לדקדק שאם צואה לפני הפתח מותר לקרות בבית אפילו רואה אותה ואפילו בתוך ד' אמות כמו שכתבתי בסמוך בשם הרא"ש דהא הכא בכה"ג עסקי' כלומר שרואה אותה או שאינו מרוחק ממנה ד' אמות דאל"כ אפילו הוא עם הצואה בבית אחת שרי ואפ"ה כשצואה בקטנה מותר לקרות בגדולה וע"כ טעמא מפני שמאחר שהוא במקום מיוחד לעצמו קרינן ביה והיה מחניך קדוש:

צואת כלב וחזיר וכו' בס"פ מי שמתו (כה:) תניא לא יקרא אדם ק"ש כנגד צואת אדם ולא כנגד צואת כלבים ולא כנגד צואת חזירים ולא כנגד צואת תרנגולי' ובתר הכי אמר רבא לית הלכתא כי הא מתניתא אלא כי הא דתניא לא יקרא אדם ק"ש לא כנגד צואת אדם ולא כנגד צואת חזירים ולא כנגד צואת כלבים בזמן שנתן עורות לתוכן ופירש"י דנתינת עורות לא קאי אלא אצואת כלבים וחזירים אבל צואת אדם בלא נתינת עורות נמי אסור וכן דעת כל הפוסקים:

ומ"ש ואם יש בה ריח מרחיק עד מקום שיכלה הריח נראה שהוא כלמד מדין נבלה המסרחת שיתבאר בסמוך א ולפ"ז עד מקום שיכלה הריח שכתב רבינו לאו דוקא דהא צריך להרחיק ד"א ממקום שכלה הריח כמו שנתבאר ברים סימן זה: **צואת** חמור הרכה לאחר שבא מן הדרך וצואת חתול ונמיה ונבלה מסרח' וכו' ירושל' כתבו הרא"ש שם מרחיקין מגללי בהמה ד"א ר' שמואל בר חסדא אמר ברכיס ולבלב בשל חמור ר' חייא בר אבא אמר ובבא מן הדרך ולוי אמר מרחיקין מצואת חזיר ד"א מצואת הגמיה ד"א מצואת התרנגולים ד"א א"ר יוסי בר אבין בשם רב הונא ולבלב באדומים ר' ירמיה בשם ר' זעירא אמר נבלה שמסרחת ד"א א"ר חנינא מתניתין אומרת כן כמה ירחיק מהם ומן הצואה ד' אמות א"ר שמלאי תפתר במשרה של כובסין א"ר אם במשרה תניגא ולא במים הרעים ולא במי משרה וכתב הרא"ש מתוך הירושל' הזה משמע דא"צ להרחיק מצואת בהמה אלא בחמור כשבא מן הדרך ודלא כרבינו משה שלא התיר אלא כנגד מי רגלים של בהמה וי"א שצריך להרחיק מצואת חתול לפי שריחה רע מאוד ודינה כמו צואת נמיה אלא שהזכיר נמיה בירושלמי לפי שהיו רגילים בתוך הבית כמו שאנו מגדלים עכשיו חתולים עכ"ל · וגם ה"ר יונה למד מירושלמי זה שאינו אסור לקרות כנגד שום בהמה אלא בחמור הבא מן הדרך שיש לצואתו ריח רע הרבה אבל שאר בהמות אע"פ שיש להם ריח רע מיד אחר היציאה אין הריח רע כ"כ ומותר לקרות ק"ש כנגד הצואה שלהן · וצואת חתול כיון שריחה רע מאד דינה כצואת הנמיה ורבינו משה לא התיר אלא כנגד מי רגלי בהמה ותימה הוא למה החמיר כ"כ ולא התיר אפילו כנגד הצואה שלהם שהרי בירושל' התירו בפירוש גללי בהמה כדכתבינן עכ"ל ואע"פ שאומר בירושלמי זה שמרחיקין מצואת חזיר ולא חילק בין יש בתוכה עורות לאין בה כיון דאמר רבא בגמרא דידן דהלכתא כברייתא דקתני דלא אסור אלא היכא דנתן לתוכה עורות הכי נקטינן:

וכתב הרשב"א בשם הראב"ד שלא נאמרו הפירושים הללו אלא ביבשים אבל ברכים כולם אסורים והוא ז"ל כתב שאינו מחוור בעיניו דהא גללי בהמה פירשו בהדיא ברכים ולבלב בשל חמור ובבא מן הדרך ומינה דכולהו נמי ברכים ואפ"ה שרי עכ"ל וכתב בא"ח שי"א דכל דבר שחיותו בפת אסור לק-ות כנגד צואתו כגון כלבים וחזירי' וכל שאין חיותו בפת מותר ול"נ דהרמב"ם לא בכל צואה של בהמה אסר אלא בצואתם שיש להם ריח רע שהרי ז"ל בפ"ג צואת האדם וצואת כלבים וצואת חזירים בזמן שיש בתוכן עורות וכל צואה שריחה רע כגון אלו אסור לקרות ק"ש כנגדן וכן כנגד מי רגלים של אדם אבל מי רגלים של בהמה קורין כנגדן ע"כ הרי מפורש דלא אסר אלא בצואה שריחה רע דוק' ומה שדקדקו הרא"ש וה"ר יונה ממה שלא התיר אלא כנגד מי רגלי בהמה אינו דקדוק דלפי שכתב דכנגד מי רגלי אדם אסור כת' דכנגד מי רגלי בהמה מותר אבל דין צואת בהמ' כבר ביאר דבריו דלא אסור אלא בשריחה רע וכ"ל שאפשר שמה שלא כת' הרמב"ם שצריך להרחיק מנבלה מסרחת היינו משום דבכלל צואה שריחה רע היא וכזה נסתלק מעליו מה שהשיגו הראב"ד למה השמיט מה שאמרו בירושלמי דמי רגלים של חמור הבא מן הדרך וצואת תרנגולי' אדומה אסור לקרות כנגדם שי"ל דבכלל צואה שריחה רע הוא ואף על פי שכתב דכנגד מי רגלי בהמה מותר ב ולא חילק י"ל דכיון דגלי לן דצואה שריחה רע אסור מינה נילף דכי שרי מי רגלי בהמה בשאין ריחה רע דוקא הוא:

ואיתא בברייתא ס"פ מי שמתו דאין קורין ק"ש כנגד אשפה שריחה רע ורבי' שלא כתבו נראה שסמך על מ"ש שמרחיקין מנבלה מסרחת ובלאו הכי י"ל דטעמא דאין קורין כנגד אשפה שריחה רע היינו משום דמצואה ומי רגלים יש בהם ריח רע וכבר ביאר רבי' שצריך להרחיק מדברים אלו ואשפה שריח' רע בכללן הוא:

וכתב אחי ה"ר יחיאל ההולך בדרך יכול להתפלל וכולי כ"כ גם כן ה"ר יונה וזכרונו לברכה שם: **ומ"ש** ובסמוך לעיר יש אומרים שיש לחוש וכו' כך הוא דעת ה"ר יונה ז"ל: **צואת** תרנגולים ההולכים בבית וכו' שם אהא דתניא לא יקרא אדם ק"ש לא כנגד צואת אדם ולא כנגד צואת כלבים וחזירים ולא כנגד צואת תרנגולים ואמר רבא לית הלכתא כהא מתניתא אלא כי הא דתניא לא יקרא ק"ש כנגד צואת אדם ולא כנגד צואת כלבים וחזירים כל זמן שיש בתוכן עורות כתב הרא"ש פירש"י לית הלכתא כי הך מתניתא דלעיל דאסר' צואת חזירים בזמן שאין בהן עורות משמע אבל בצואת תרנגולים לא איירי ולא פליג אמתניתא דלעיל ומיהו נראה דמדלא הזכירה זו הברייתא צואת אדם הוא דאסירא בכל ענין צואת כלבים וחזירים דוקא במקום שיש בהם עורות וצואת תרנגולים ושאר בהמות לא הזכיר משמע שאין בהם איסור כלל ואפילו את"ל לאסור צואת תרנגולים דוקא בלול שלהם שיש בו סרחון אבל הגדלים בבית ואין שם כי אם מעט אין לאסור ע"כ וכ"כ התוס' והמרדכי וכ"כ הגהות מיימון פ"ג מהלכות ק"ש וכן כתב הרב רבינו יונה · ומיהו כתב דהא דשרי כשאינן בלול שלהן דוקא כשאין ריח רע מגיע אליו ומשמע הא אם ריח רע מגיע אליו אסור וכן בדין דהא לא גרע מאשפה שריח רע ומנבלה המסרחת:

בירושלמי

דרישה

סי' עט (א) **צואת** חמור הרכה הבא מן הדרך ירושלמי מרחיקין מגללי בהמה ד' אמות ר"ש בר חסדא אמר ברכים ובלבד בשל חמור כו' וכתב הרא"ש משמע מירוש' זה שאין צריך להרחיק מצואת בהמה אלא בחמור כשבא מן הדרך ודלא כהרמב"ם שלא התיר אלא כנגד מי רגלים של בהמה ע"כ וכתב ב"י ז"ל ול"נ דהרמב"ם לא בכל צואה של בהמה אסר אלא באותם שיש להם ריח רע שהרי ז"ל בפ"ג צואת האדם צואת כלבים וצואת חזירים בזמן שיש בתוכן עורות וכל צואה שריח רע כגון אלו אסור לקרות שמע כנגדן וכן כנגד מי רגלים של אדם אבל מי רגלים של בהמה קורין כנגדן ע"כ הרי מפורש דלא אסר אלא בצואה שריחה רע דוקא ומה שדקדקו הרא"ש ור"י ממה שלא התיר אלא כנגד מי רגלי בהמה אינו דקדוק דלפי שכתב דכנגד מי רגלי אדם אסור כתב דכנגד מי רגלי בהמה מותר אבל דין צואת בהמה כבר ביאר דבריו דלא אסור אלא כשריחה רע וכ"ל דמה"ט לא כתב הרמב"ם דין הרחקת נבלה מוסרחת לפי שבכלל צואה שריחה רע הוא עכ"ל: ודוקא

פרישה

פי' אם אין הריח מגיע אליו וטעמא דכיון שהוא במקום מיוחד לעצמו ורשות אחר אע"פ שרואה אותה מחניך קדוש קרינן ביה וכ"כ הרא"ש והביא ראייה מצואה בעששית דמותר לקרות כנגדה כמבואר לעיל סי' ע"ו · אבל הרשב"א כתב דכל שרואה אותה אסור דהוה בכלל לא יראה בך ערות דבר ול"ד לצואה בעששית דהתם מ"מ מכוסה היא והתורה אמרה וכסית אבל הכא הא פתוח ונראית לעינים היא וב"י דייק לקמן כדעת הרא"ש עיין ס"ס זה:

(ו) **אבל** אם יש לה ריח לא מהניא הפסקה כתב ר' יונה בפרק מי שמתו ז"ל רבני צרפת אומרים דכי היכי דהפסקה מועלת לצואה עצמו ה"נ מועילה לריח (פי' אפי' מגיע אליו דאל"כ גם הרמב"ם מודה ודו"ק) אבל רבינו משה אומר דכיון שהריח מגיע אליו אין הפסקה מועילה כלל ולפי דבריו צריך ליזהר כשמתפלל בביתו ומריח ריח ממקום אחר שיפסיק וישהה עד שיעבור הריח עכ"ל ונראה לדעת הרמב"ם מהניא מיהא הפסקה דאין צריך להרחיק ד' אמות רק במקום שכלה הריח הוא קורא וכמ"ש ריש סי' זה בשם הרשב"א ודעת רבני צרפת הכ"ל היא לכאורה כהלכה דאיך יקרא כשהריח מגיע אליו ממש הא אפי' בהפסקה צריך להמתין עד שיכלה הריח ואפשר דטעמייהו דכיון דאמרינן בברייתא היה גבוה י"ט או נמוך י"ט יושב בצידו וקורא ק"ש · ומשמע אפי' מגולה ונראית לעין כל וכמו שפי' הרא"ש ורבינו ואע"ג דבצואה אמרה רחמנא וכסית והרי היא נראית לעין כל ואפ"ה אמרינן כיון דרשות אחר ומקום מיוחד הוא מחניך קדוש הוא ולא בעי כלל כיסוי · ה"ה בריח שלה דמהניא הפסקה · ולהרמב"ם והרא"ש ורבינו כל שיש ריח רע לא מהני שום כיסוי והפסקה וכסית דאמר קרא כשאין ריח ודו"ק ועיין בש"ע רמ"י הוסיף כאן על ל' הש"ע ואין הדין עמו אלא כמ"ש עיקר: (ז) **אם** צואה בגדולה אסור בקטנה פרק כל גגות דף ע"ב וכתב ב"י וטעמא דמילתא דקטנה שנפרצה במלואה לגדולה לא חשיבא בית בפני עצמה ע"כ ול"ל א"כ דכי נפרצה במלואה לגדולה לא חשיבא בפני עצמה למה כתב רבינו לעיל סי' כ"ה בט' בקטנה ואחד בגדולה או חמש בזה וחמש בזה אין מצטרפין אמאי הא כבית א' דמיא וי"ל דודאי הכא דבעינן מחניך קדוש ומפשר לזה להיות בגדולה בלא קטנה או לקטנה בלא גדולה הפתח דנפרצה במלואה לגדולה הרי אין כאן הפרש כלל ודאי לאו מחניך קדוש איכא אבל לעיל דבעינן שיצטרפו יחד ויגררו זה אחר זה ודאי דוקא המועט נגרר בתר רובא ובענין אחר לא וק"ל: (ח) **אם** צואה בקטנה מותר לקרות בגדולה כתב ב"י מכאן יש לדקדק שאם צואה לפני הפתח מותר לקרות בבית אפי' רואה אותה וכמ"ש רבינו לעיל דהא הכא ע"כ איירי כשרואה אות' או שאינה מרוחק ממנה ד"א דאל"כ אפי' הוא עם הצואה בבית אחת שרי ואפ"ה כשצוא' בקטנה מותר לקרות בגדולה וע"כ טעמא מפני שמאחר שהוא במקום מיוחד לעצמו קרינן ביה והיה מחניך קדוש: (ט) **עד** מקום שיכלה הריח ז"ל ב"י נראה שהוא כלמד מדין נבילה המוסרחת שיתבאר בסמוך ולפי זה עד מקום שיכלה הריח שכתב רבינו ל"ד אלא ר"ל מרחיק ד' אמות ממקום שכלה הריח וכמ"ש בתחלת הסי' ע"כ: (י) **צואת** חמור הרכה כו' עיין בדרישה: (יא) **דינם** כשאר צואת חיה פי' ומותר לקרות כנגדן אם אין ריח רע מגיע אבל אם ריח רע מגיע אסור כדלעיל וה"ה אשפה שכל שיש בה ריח רע אסור לקרות כנגדה: מותר

חדושי הגהות

עט א ול"נ דלא למדו רבינו מדין נבלה מסרחת דאדרבא אי איכא איפכא איכא למילף מדין נבלה מסרחת דמדנקט נבלה מסרחת ולא קאמר כל דבר שמסריח א"כ משמע דוקא נבלה מסרחת יש לו דין צואת אדם ולא שאר דברים המסריחים אע"כ מדין נבלה לא יליף לה אלא למדו מריח רע שאין לו עיקר דאע"ג דאין לו דין צואת אדם מ"מ צריך להמתין עד שיכלה הריח ולכן לעיל נמי גבי צואה בבית אחר דמחניך קדוש קרינן ביה מ"מ כתב רבינו דאם יש לה ריח לא מהני הפסקה וכו' ר"ל שצריך להרחיק עד שלא יגיע לו ריח כמ"ש שם הרמב"ם בהדיא וכ"כ לקמן בסמוך בשם אחיו הר' יחיאל ההולך בדרך כו' לתלותה בחמור הרי לך בהדיא שאע"פ שאין תולין בצואת חמור שדינו כצואת אדם להרחיק לפניו כמלא עיניו מ"מ צריך שלא יגיע לו הריח ה"נ ס"ל לרבינו דאע"ג דצואת כלב וחזיר לית להו דין צואת אדם היינו דלא צריך להרחיק מלאחריו ד"א ממקום שכלה הריח ומלפניו מלא עיניו אלא בין מלפניו בין מלאחריו אין צריך להרחיק רק עד מקום שיכלה הריח וא"כ מרחיק עד מקום שיכלה הריח שכתב רבינו בדוקא היא ולא כמו שהבין ב"י כנ"ל (מהרל"ח) ועיין דרו"פ וב"ח: ב המעיין בירושלמי שלפנינו ימצא שלא כתב כן במי רגלים של חמור רק בצואת חמור ולפ"ז ל"ק מידי ומצאתי בכ"מ פ"ג מהלכות ק"ש שיישב דעת הרמב"ם עד"ז: עיין

ממקו' שכלה הריח · ריח רע שאין לו עיקר כגון הפחה אם יוצא ממנו אסור בדברי תורה עד שיכלה הריח וכל שכן לקריאת שמע ואם הוא יוצא מחבירו (יג) מות' בדברי תורה מיד ובקריאת שמע אסור עד שיכלה הריח :

פ (א) מי שברי לו שאינו יכול לעמוד על עצמו מלהפיח עד שיגמור ק"ש ותפלה כתב א"א ז"ל מוטב שיעבור זמן ק"ש ותפלה ולא יתפלל ממה שיתפלל בלא גוף נקי ואם עבר זמן תפלה אנוס הוא ודינו כשכח ולא התפלל שחרית שמתפלל מנחה שתים ואם יראה לו שיכול לעמוד על עצמו בשעת ק"ש (ב) יניח תפילין בין אהבה לקריאת שמע ויברך עליהן כיון דאנוס הוא יכול להפסיק ולהניח :

פא (א) קטן שיכול לאכול כזית (ב) בכדי שיכול גדול לאכול ד' ביצים מרחיקין מצואתו או ממי רגליו : (ג) היה קורא וראה צואה כנגדו ילך (ד) כדי שיזרקנה מאחריו ד"א ואם א"א כגון שיש לפניו נהר או דבר אחר המעכבת (ה) ילך כדי שיניחנה לצדדין ד' אמות :

פב לענין צואה כמה תהא לחה ויהא אסור לקרות כנגדה אסיקנא אמר רבא צואה כחרס אסורה מי רגלים כ"ז שמטפיחין

פירוש

פ מי שברי לו שאינו יכול לעמוד וכו' כ"כ הרא"ש בתשובה כלל ד' ופשוט הוא : ומ"ש יניח תפילין בין אהבה לק"ש ויברך עליהן וכו' פי' משום דכל הקורא ק"ש בלא תפילין כאלו מעיד עדות שקר בעצמו הלכך צריך הוא להפסיק ולברך בין פרק לפרק אבל טלית דאין חיוב ללבשו אסור לו להפסיק בין אהבה לק"ש אפי' שלא יברך אלא ללבשו בלבד נמי אסור להפסיק וע"ל סי' ס"ו סעיף ו' :

פא קטן שיכול לאכול כזית דגן כו' סוף פ' לולב הגזול מתש ופי' רש"י כל חמשת המינין קרי דגן חטי' ושעורין וכוסמין ושבולת שועל ושיפון מרחיקין מצואתו משאכל כזית מאלו בכל ענין אכילה שצואת מינים הללו מסרחת עכ"ל משמע דוקא באכל כזית דגן וצואה זו באה מאכילת דגן צריך להרחיק כיון דצואה זו מסרחת והא דקתני יכול לאכול כזית דגן היינו לומר דמסתמא כיון דיכול לאכול כזית דגן צריך להרחיק מצואתו מן הסתם דתלינן דודאי אכל כזית דגן כיון שיכול לאכול אבל אי ידעינן דלא אכל כזית דגן מעולם אפילו בן כמה שנים א"צ להרחיק מצואתו ואפי' אם אכל מעולם אלא דידעינן דצואה זו אינה באה מאכילת דגן כגון שעברו ימים רבים שלא אכל דגן א"צ להרחיק ופשוט הוא שכך הוא האמת ואין חלוק בזה דלא כמ"ש ב"י וז"ל אבל אין נראה כן מדברי הפוסקים אלא מכיון שהגיע לשיכול לאכול כזית דגן בכדי א"פ אע"פ שעדיין לא אכל דגן כלל מעולם מרחיקין מצואתו ומי רגליו שכל שהגיע לכלל זה צואתו מסרחת עכ"ל ושרא ליה מאריה דכל הפוסקים לא נקטו אלא לישנא דגמרא ומה שיש לפרש בגמרא צריך לפרש בדבריהם והדבר ברור כשמש כפרש"י דאם לא אכל דגן מעולם דאין צואתו מסרח' דמה"ט נתנו גבול זה דיכול לאכול דגן ולא נתנו גבול אחר ולישנא דיכול לאכול אתא לאשמועינן דמן הסתם תלינן דאכל כזית דגן בכדי א"פ כיון דיכול לאכול וצריך להרחיק מצואתו הא לאו הכי דידעינן דלא אכל מעולם א"צ ידעי' דאין צואה זו מדגן שאכל כבר א"צ להרחיק וכפרש"י ואין בפוסקים שכותב הפך זה והכי נקטינן :

היה קורא וראה צואה כנגדו וכו' בפ' מ"ש סוף (דף כ"ב) תניא היה עומד בתפלה וראה צוא' כנגדו וכו' וכתבה רבינו לענין ק"ש משום דתופס עיקר דאין חלוק בין ק"ש לתפלה וכמ"ש לעיל בסימן ע"ח ומשום הכי לא כתב כאן דאם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש ואם לאו חוזר למקום שפסק דנסמך על מ"ש בסי' ס"ה ובסי' ע"ח עיין במ"ש לשם בס"ד :

פב ולענין צואה וכו' ס"פ מ"ש (דף כ"ה) פליגי אמוראי במי רגלים שנשפכו דאיכא מ"ד דברישומן ניכר אסור לקרות כנגדן ואיכא מ"ד דברישומן ניכר שרי ולא אסור אלא כל זמן שמטפיחין וקאמר מאי הוי עלה אמר רבא מי רגלים כל זמן שמטפיחין לימא כתנאי מי רגלים שנשפכו נבלעו מותר לא נבלעו אסור ר' יוסי אומר כל זמן שמטפיחין מאי לאו נבלעו דאין רישומן ניכר לא נבלעו דרישומן ניכר ואתא ר"י למימר כל זמן שמטפיחין הוא דאסור הא רישומן ניכר שרי לא דכ"ע כל זמן שמטפיחין הוא דאסור הא רישומן ניכר שרי והכא בטופח ע"מ להטפיח איכא בינייהו ופרש"י ת"ק בעי ע"מ להטפיח ור' יוסי מחמיר וס"ל לרבינו דבפלוגתא דאמוראי ודאי הלכה כרבא דאינו אסור אלא כ"ז שמטפיחין אבל ברישומן ניכר מותר לקרות כנגדן דס"ל לרבא דתנאי לא פליגי בהכי דכ"ע ברישומן ניכר מותר ול"פ אלא בטופח ע"מ להטפיח ובהך פלוגתא דתנאי לא פסק רבא הלכה כמי דלא אתא רבא אלא לאפוקי ממאן דאסר ברישומן ניכר וקאמר רבא דלית' דברישומן ניכר כולהו תנאי ס"ל דמותר ואינו אסור אלא כ"ז שמטפיחין לת"ק כדאית ליה בטופח ע"מ להטפיח ולר' יוסי כדאית ליה בטופח שלא ע"מ להטפיח נמי אסור אלא דאע"ג דרבא לא פסק מידי בפלוגתא דתנאי מכל מקום אנן קי"ל כת"ק דיחיד ורבים הלכה כרבים ותו דבמידי דרבנן הוא דמדאורייתא לא אסור אלא כנגד העמוד בלבד ורבנן הוא דגזור נקטינן כדברי המיקל ומשום הכי למאי דקי"ל כת"ק פי' רבינו ג"כ בדברי רבא דקאמר כל זמן שמטפיחין פי' טופח כדי להטפיח כיון דהכי הילכתא אע"ג דרבא גופיה לא אמר כ"ז שמטפיחין אלא לאפוקי ממ"ד דאפילו ברישומן ניכר הוא דאסור כדפי' וז"ל הרא"ש אהא דאמר רבא מי רגלים כל זמן שמטפיחין היינו טופח ע"מ להטפיח כת"ק דר"י כך פי' גאון ז"ל עכ"ל וכונתו כדאמרן אבל הרמב"ם פ"ג פסק דאפי' בטופח שלא ע"מ להטפיח נמי אסור לקרות ס"ל דרבא תרתי אתא לאשמועינן חדא לאפוקי ממאן דאס' ברישומן ניכר וקאמר דלית' דכולהו תנאי מודו דליכא איסור' אלא בדאיכא להטפיח אידך אתא לאשמועי' בפלוגתא דתנאי דהלכה כר' יוסי דמחמי' ולהכי נקט רבא כל זמן שמטפיחין בלישנא דנקט ר' יוסי לאורויי דהלכה כר' יוסי וכל זה ברור ופשוט והב"י האריך ופי' כמה דרכים בפירוש הסוגי' לדעת הגאון ולדעת הרמב"ם ואיני יודע מי דחקו לזה הלא מה שכתבנו הוא פשט הסוגיא לגאון

פב לענין צואה כמה תהא לחה ויהא אסור לקרות כנגדה אסיקנא וכו' בס"פ מי שמתו (כה.) אמר רבא הלכתא צואה כחרס אסורה ומי רגלים כל זמן שמטפיחין :

ומ"ש

בירושלמי אמרינן דמרחיקין מצואת תרנגולים ד"א ובלבד באדומים ונסתפקו התוספות בס"פ מי שמתו בפירושו והרשב"א כתב דה"ל דתרנגולי' אדומים קאמר דאי בצואה אדומה קאמר הל"ל ובלבד באדומה אלא דקים להו שצואת האדומים קשה מן האחרים אבל ה"ר יונה פי' דבצואה אדומה קאמר שהיא מסרחת יותר מן האחרות ולענין הלכה נ"ל דנקטינן כהרמב"ם זכרונו לברכה על פי מה שפירשתי דבריו (ג) :

ריח רע שאין לו עיקר וכו' בס"פ מי שמתו (שם) בעו מרב ששת ריח רע שאין לו עיקר מהו א"ל אתו חזו הני ציפי דבי רב דהני גנו והני גרסי וה"מ בד"ת אבל בק"ש לא וד"ת נמי לא אמרן אלא דחבריה אבל דידיה לא ופירש"י והני גנו · ואע"פ שדרך הישנים להפיח : וה"מ לגרסא · משום דלא אפשר : אבל לק"ש · יצא לחוץ ויקרא : אבל דידיה · הפיח הוא עצמו ממתין עד שיכלה הריח ובא"ח כתב בשם רשב"א דריח רע שאין לו עיקר היינו צואה מכוסה :

וכתב הרא"ש בתשובה כלל ד' סימן א' שהמפיח בשעת למודו אף על פי שאין צריך להרחיק ימתין עד שיכלה הריח :

כתב המרדכי י"מ דבתי כסאות שלנו שהם בעומק אם יש בהם מחיצה המפסקת הוי כמו ריח רע שאין לו עיקר וכמו בתי כסאות דפרסאי דלקמן עכ"ל ודין בתי בסאות דפרסאי יתבאר בסי' פ"ג בס"ד : בסימן פ"ז יתבאר דהא דאמרי' מלאחריו ד"א היינו אפילו אם הם עמו בבית דלא קיימא לן כרשב"א דאמר כל הבית כולה כד"א : וגם שם יתבאר דין גרף ועביט כשהם לאחר המטה או תחתיה ומשם נלמוד לצואה ומי רגלים כשהם לאחר המטה או תחתי':

פ מי שברי לו שאינו יכול לעמוד על עצמו מלהפיח וכולי כל סימן זה הוא דברי הרא"ש בתשובה כלל ד' סימן א' :

פא קטן שיכול לאכול כזית וכו' בס"פ לולב הגזול (מב:) יכול לאכול כזית דגן מרחיקין מצואתו וממי רגליו ד"א אמר רב חסדא והוא שיכול לאכלו בכדי אכילת פרס א"ר חייא בריה דר' ייבא ובגדול אע"פ שאינו יכול לאכול בכדי אכילת פרס דכתיב ויוסיף דעת יוסיף מכאוב · ופירש"י כזית דגן כל ה' המינים קרי דגן : מרחיקין מצואתו · משאכל כזית מאלו בכל ענין אכילה שצואת מינים הללו מסרחת : ד"א · לענין ק"ש ותפלה : והוא שיכול לאכול · כזית זה : בכדי אכילת פרס . לבינוני גדול אבל אם צריך זה הקטן לשהות יותר מכאן ה"ז כאוכל עכשיו חצי זית ולמחר חצי זית שכן הלמ"מ שאין אכילה מצטרפת לשהיה ארוכה מזו : מכאוב · מסריח עכ"ל ונראה מדברי רש"י שאם קטן זה לא אכל עדיין כזית דגן אין מרחיקין מצואתו ואפילו הוא בן כמה שנים וכו' עוד מדבריו לכאורה שאע"פ שאכל כזית דגן אם עברו ימים רבים עד שא"ל שצואה זו היא מאותו דגן שאכל אין מרחיקין ממנו שהרי תלה הטעם בשצואת מינים הללו מסרחת אלא שלא פי' כמה ימים יעברו על אכילת הדגן ולא נצטרך להרחיק מצואתו ומי רגליו אבל אין נראה כן מדברי הפוסקים אלא מכיון שהגיע לשיכול לאכול כזית דגן בכדי אכילת פרס אע"פ שעדיין לא אכל דגן כלל מעולם מרחיקין מצואתו ומי רגליו שכל שהגיע לכלל זה צואתו מסרחת :

היה קורא וראה צואה כנגדו ילך כדי שיזרקנה מאחריו וכו' ברייתא בפרק מי שמתו (כב:) גמרא היה עומד בתפלה ונזכר שהוא בעל קרי וכו' ואע"ג דההיא ברייתא לענין היה עומד בתפלה מיתני' למד ממנה רבינו להיכא דהיה קורא ק"ש וכ' הרשב"א מסתברא שאינו חוזר לראש אלא למקום שפסק ואם התפלל תפלתו תפלה ודייקנא לה מדקתני מהלך לפניו כדי שיזרקנה לאחריו ולא קאמר תפלתו תועבה כדקאמר בנמצא צואה במקומו בודאי יש הפרש בין ראה צואה כנגדו ובין נמצאת במקומו דבמקומו כיון דבעינן מחנך קדוש היה לו לבדוק אבל כנגדו דליכא אלא משום לא יראה בך וזה לא ראה אותה כשהתחיל לא פשע בכלום שלא הטריחו לבדוק כמלא עיניו ואי משום לא יראה בך זה לא ראה עד עתה עוד אני סבור דאפילו בנמצאת צואה במקומו א"צ לחזור ולהתפלל אלא במקום שדרכו להניח שם לעתים גרף של רעי משום דאז נקרא פושע כשלא בדק וכיון שחטא תפלתו תועבה אבל כשנמצאת במקום שאין דרכה בכך אין זה פושע ואין תפלתו תועבה עד כאן ונראה דגם לפי מ"ש עוד אני סבור וכו' בראה צואה כנגדו אינו חוזר לראש ואם התפלל תפלתו תפלה ואע"פ שהוא מקום שדרכו להמצא שם צואה בכדי שיראנה שלא הטריחוהו לבדוק כמלא עיניו דהא דייק לה מדלא קאמר תפלתו תועבה כדקאמר בנמצאת צואה במקומו וכיון דבנמצאת במקומו א"צ לחזור ולהתפלל אלא במקום שדרך להמצא שם צואה בכה"ג גופיה בראה צואה כנגדו תפלתו תפלה אבל ה"ר יונה כתב דההיא דראה צואה כנגדו נמי במקום שלא היה לו לתת אל לבו שהיה שם צואה היא ומש"ה לא אמרו שיחזור ויתפלל ומשמע מדבריו שאם היה במקום שהיה לו לתת אל לבו שיש שם צואה תפלתו תועבה כמו בנמצאת צואה במקומו · ולענין הלכה נראה דנקטינן כהרשב"א דבתרא הוא :

ומ"ש

דרכי משה

תותרן וכן משמע מדברי הרא"ש (נ) ור"ל שפירש דברי הרמב"ם דכל בהמה שיש לצואתה ריח רע אסור לקרות כנגדה וא"כ אין לחלק בין אדומים לאחרים דכל דבר שיש לו ריח רע אסור ושאין לו ריח רע שרי :

ולא

פרישה

(יג) מותר בד"ת מיד ובק"ש אסור משום דלד"ת אי אפשר כמ"ש בב"י אבל לק"ש יצא לחוץ ויקרא רש"י :

סי' פ (א) מי שברי לו שאינו יכול לעמוד כו' כל זה בתשובת רא"ש כלל ד' סי' א' :

(ב) יניח תפילין וכו' ויברך כו' אבל בברכת טלית לא יפסיק כדלעיל סי' ס"ו :

סי' פא (א) קטן שיכול לאכול כזית דגן ס"א לית' למלת דגן ובגמרא ס"פ לולב הגזול איתא ושם פירש"י דדגן ל"ד אלא כל ה' מינים בכללו כי כולם מסריחין וכתב ב"י שמשמע מל' שמעפ"י שאכל כזית אם עברו ימים רבים עד שא"א לומר שצואה זו היא מאותו דגן שאכל אין מרחיקין ממנו אבל מדברי הפוסקים לא משמע הכי אלא מכיון שהגיע לשיכול לאכול כזית דגן כדי אכילת פרס אעפ"י שעדיין לא אכל דגן כלל מעולם מרחיקין מצואתו ומי רגליו שכל שהגיע לכלל זה צואתו מסרחת :

(ב) בכדי שיכול גדול לאכול ד' בצים בגמרא אמרו בכדי אכילת פרס ורבינו לטעמיה אזל דס"ל דאכילת פרס ד' בצים כדלקמן ובגמרא אמרו ובגדו' אעפ"י שאינו יכול לאכול בכדי אכילת פרס דכתיב ויוסיף דעת יוסיף מכאוב פירש"י מוסיף סרחון :

(ג) היה קורא וראה צואה כנגדו פי' שמדינא אסור לקרות כמלא עיניו · ודייק ב"י מלשון הרשב"א דאפי' הוא מקום שדרכו להמצא שם צואה בכדי שיראנה בראה צואה כנגדו אינו חוזר לראש ותפלתו תפלה דלא הטריחוהו לבדוק כמלא עיניו : (ד) כדי שיזרקנה מאחריו ד' אמות פי' ממקום שכלה הריח נ"ל :

(ה) ילך כדי שיניחנ' לצדדין אבל לא יחזיר פניו מכנגד הצואה וירחק ממנה ד' אמות דהתם בגמרא מיירי בתפלה ולכן כיון שמתפלל נגד מורח א"א לו להפך פניו נגד מערב ר' יונה דף י"ו ע"א :

פי

פירוש טופח כדי להטפיח כגון שאם מניח ידו עליהם תעלה בה לחות שאם יניחנה על דבר אחר מקבל ממנה לחות ואם אינם לחין כ"כ מותר והיכי דמי צואה כחרס ואסיקנא דאפי' אם היא יבשה כל כך שאם יזרקנה נפרכת אסור עד שתפרך ע"י גלילה (ב) שיותר בקל נפרכת ע"י זריקה מע"י גלילה אבל כשהיא נפרכת על ידי גלילה אז היא כעפר ומותר :

פג (א) **כשם** שאסור לקרות כנגד צואה כך אסור לקרות כנגד בית הכסא אפילו אין בו צואה ודוקא ישן אבל חדש מבעיא אם מותר לקרות אפי' בתוכו או לא ולא אפשיטא וכתב הראב"ד כיון דלא אפשיטא אזלינן לקולא (ב) דקיימא לן הזמנה לאו מילתא היא ומשום גזירה או משום בזיון הוא דמבעיא לן הלכך אזלינן לקולא (ג) והרמב"ם ז"ל כתב לחומרא וכן דעת א"א ז"ל : [א] ודוקא בתוכו (ד) אבל כנגדו

ומ"ש פי' טופח כדי להטפיח כ"כ הרא"ש שם וז"ל מי רגלים כל זמן שמטפיחין היינו טופח להטפיח כת"ק דר' יוסי כך פי' גאון ז"ל עכ"ל ביאו' הדברים דבגמ' אמרינן לימא כתנאי נבלעו מותרים לא נבלעו אסורים רבי יוסי אומר כל זמן שמטפיחין מאי נבלעו ומאי לא נבלעו אלימא נבלעו דאין מטפיחין וכו' ר' יוסי היינו ת"ק אלא נבלעו דאין רישומן ניכר לא נבלעו דרישומן ניכר ואתא ר"י למימר כל זמן שמטפיחין הוא דאסור הא רישומן מיכר שרי לא דכ"ע כל זמן שמטפיחין הוא דאסור הא רישומן ניכר שרי והכא בטופח ע"מ להטפיח א"כ ופירש"י ת"ק בעי ע"מ להטפיח ור' יוסי מחמיר ומשמע לגאון שהביא הרא"ש דאית לן לאוקומי מסקנא דרב' כת"ק וטעמא משום דאי תימא דאתי כרבי יוסי א"כ אמאי דחי לא דכ"ע כל זמן שמטפיחין הוא דאסור וכו'. הא כי הוה מוקמי' נבלעו דאין רישומן ניכר וכו' הוה אתי כר"י אלא ודאי היינו טעמא דדחו כי היכי דליתי כת"ק והרמב"ם כתב בפ"ג מהלכות ק"ש מי רגלים שנבלעו בקרקע אם היו מרטיבין היד אסור לקרות כנגד' משמע שפוסק דכל שטופחין אף ע"פ שאין בהם כדי להטפיח אסור וכדמשמע פשטא דלישנא דרבא והא דאמרי' בטופח ע"מ להטפיח איכא בינייהו ה"פ דת"ק לא בעי ע"מ להטפיח וה"ק נבלעו דאין מטפיחין כלל אע"פ שרישומן ניכר מותר לא נבלעו אלא הם מטפיחין אסור ר"י אומר כל זמן שמטפיחין מותר עד שיהא בהם ע"מ להטפיח והשתא א"ש רבא כת"ק דר' יוסי ואע"ג דלישנא דרבא כלישנא דר"י כיון דר"י קאי את"ק אית לן לפרושי דע"מ להטפיח קאמר. ועי"ל דהא דקאמר לימא כתנאי לאו ארבא קאי אלא אאמוראי דאיפלגו לעיל דמר אמר כ"ז שרישומן ניכר ומר אמר כ"ז שמטפיחין ודחי לא דכ"ע רישומן ניכר שרי ומטפיחין אסור ובטופח על מנת להטפיח הוא דאיפליגו דת"ק לא בעי על מנת להטפיח ור"י בעי ומ"ד כל זמן שמטפיחין כת"ק ואע"ג דהשתא נמי לא אתי ככ"ע במאי דאמר דרישומן ניכר שרי מיהא אתי ככ"ע ומ"ד רישומן ניכר אסור ע"כ מוקי לה כתנאי ואתי כת"ק ומ"מ לרבא ליכא לאקשויי לימא כתנאי דאיהו מסקנא דהלכה קאמר דהויא כל זמן שמטפיחין ובין כימא דאתי כר"י בין כימא דאתי כת"ק ל"ק דאתא לאשמועינן דהלכתא כההוא תנא הילכך אין לנו לפרש מטפיחין דאמר רבא אלא כפשטו דהיינו מרטיבין היד ואפילו אין בו ע"מ להטפיח ואי אתי נמי כר"י כפירושו של רש"י וא"כ למאי דבעי תלמודא דאתי ר"י למימר כל זמן שמטפיחין הוא דאסור הא רישומן ניכר שרי אשמועינן דהלכת' כוותיה אע"ג דיחידאה הוא ואי אתי כת"ק וכפי הפי' שפירשתי אשמועינן דאע"פ דר"י נימוקו עמו לית הלכתא כוותיה בהא וסמ"ג כתב אם המי רגלים נבלעו בקרקע ואין רישומן ניכר מותר לקרות כנגדן עכ"ל ויש לתמוה עליו איך פסק הפך מסקנא דרבא ולענין הלכה נ"ל דנקטינן כהרמב"ם (א) דכל זמן שטופחין אע"פ שאין בהם כדי להטפיח אסור ואע"פ שבקצת נוסחאות כתוב בספרי הרמב"ם כמו שכתב סמ"ג הדבר ברור שנוסח' מוטעת היא :

ומ"ש והיכי דמי צואה כחרס ואסיקנא דאפילו אם היא יבשה כ"כ וכו' שם היכי דמי צואה כחרס איתמר ארבב"ח אר"י כל זמן שזורקה ואינה נפרכת וא"ד כל זמן שגוללה ואינה נפרכת ופירש"י היבשה נפרכת היא יותר מן הלחה א"ד חומרא היא אע"פ שאם זורקה נפרכת הואיל ואינה נפרכת בגלגול לחה היא וכתב הרא"ש דקי"ל כלישנא בתרא דמחמיר וכך הם דברי רבינו וה"ר יונה פי' בהפך שאע"פ שאם גוללה נפרכת אפשר שזורקה ואינה נפרכת לפי' זה הוי לישנ' בתרא לקולא וכתב שיש פוסקים כלישנא בתרא לקולא והוא ז"ל כתב דכיון דאיסורא דאורייתא הוא הלכה כלישנא דמחמיר והילכך כל זמן שזורקה ואינה נפרכת אסור וכן פסק הרמב"ם ז"ל שכתב בפ"ג מהל' ק"ש אם היתה יבשה יותר מחרס עד שאם זרקה תתפרך הרי היא כעפר ומותר לקרות כנגדה וכתב ה"ר מנוח דהא דשרי בתתפרך דוקא כשאין לה ריח רע שאל"כ אע"ג דעפרא בעלמא ריח רע שיש לו עיקר הוא ע"כ ולענין הלכה נ"ל דנקטינן כהרמב"ם וה"ר יונה ז"ל (ב) :

פג כשם שאסור לקרות כנגד צואה כך אסור לקרות כנגד ב"ה וכו' בס"פ מי שמתו (כו.) אהא דתנן כמה ירחיק מהם ומן הצואה ד"א אמר רבא לא שנו אלא לאחריו אבל לפניו מרחיק כמלא עיניו איני והאמר רפרס בר פפא אמר רב חסדא עומד אדם כנגד ב"ה ומתפלל הכ"ע בב"ה שאין בו צואה כלו' שפינו אותה איני והאמר ר' יוסי בר חנינא ב"ה שאמרו אע"פ שאין בו צואה אלא הכ"ע בחדתי והא מבעיא ליה לרבינא הזמינו לב"ה מהו יש זימון או אין זימון כי קא מבעיא ליה לרבינא למיקם עליה לצלויי בגויה אבל כנגדו לא ופרי"ף לא הזכיר בעיא זו דרבינא ומשמע דס"ל דנקטינן לקולא ומפני כך לא הזכירה דמהי תיתי לן לומר דיש זימון וכתבו ה"ר יונה והרא"ש דטעמיה משום דהוי ספיקא במלתא דרבנן דלא אסרה תורה אלא בב"ה ישן עצמו אבל בב"ה חדש שאין בו צואה אינו אסור אלא מדרבנן ומבעיא לן בהזמנה בעלמא אי חיישינן לבזיון או לא ולא איפשיטא ולקולא והסכים ה"ר יונה לדעת הרי"ף דבחדש אפי' בתוכו מותר אבל הרא"ש כתב מיהו נראה מדקאמר ר"ח לעיל מתפלל אדם כנגד ב"ה דלית ביה צואה ומוקי לה בחדתי משמע דבתוכו אסור ומפני זה כתב רבינו דהרא"ש סבר דנקטי' לחומרא אבל רבי' ירוחם כתב בשם הרא"ש דלקולא נקטינן לפי שראה שנתן הרא"ש טעם לדברי הרי"ף עלה על דעתו דהכי סבירא ליה ולא חשש למ"ש אח"כ מיהו נראה מדקאמר ר"ח לעיל מתפלל אדם וכו' ודברי רבינו ירוחם תמוהים שהרי כתב קודם לכן דב"ה חדש בתוכו אסור וכ"כ הרא"ש ע"כ והיאך כתב אח"כ בשם הרא"ש דלקולא נקטינן ודעת הרמב"ם להחמיר שכתב בפ"ג מהל' ק"ש ב"ה החדש שהוכן ועדיין לא נשתמש בו מותר לקרות ק"ש כנגדו אבל לא בתוכו. ומאחר שהרמב"ם והרא"ש ז"ל מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן :

כתב ה"ר יונה דוקא ישן אבל חדש לא כלומר אף על גב שאין בו עכשיו צואה כיון שהיה אסור מתחלה אסור הוא מן התורה משום והיה מחניך קדוש וכל דבר שאסור מן התורה ה"נ אסור כנגד ד"א שלו עכ"ל :

ומ"ש פי' טופח כדי להטפיח כדאית ליה ולהרמב"ם כדאית ליה ולענין הלכה נקטינן כדברי הגאון וכרבינו לגאון כדאי' ליה ולהרמב"ם כדאית ליה ולענין הלכה נקטינן כדברי הגאון וכרבינו דאינו אסור אלא בטופח ע"מ להטפיח :

פג כשם שאסור לקרות כנגד צואה וכו' פי' דכל ב"ה שהיה בו צואה אעפ"י שפינו אותה כאילו עדיין הצואה בתוכה וצריך להרחיק לפניו כמלא עיניו ולאחריו ד' אמות ממקום שכלה הריח ונראה דדוקא בתי כסאו' שלהם שהיו ע"פ השדה ולא ה"ל מסביב דין מחיצה גבוה עשרה אבל אי איכא מחיצות מכל צד גבוה עשרה מותר לקרו' כנגדו בסמוך אפי' יש בתוכו צואה אם אין מגיע לו ריח וכה"ג כתב ב"י בסוף סי' זה אלא דהוא ז"ל מיקל אפי' באינו גבוה י' וכ"כ בש"ע בסתם בדאיכא מחיצות שרי ולא נהירא שהרי בע"כ אף בזמן חכמי התלמוד ה"ל מחיצות מדתני בהו כניסה בפ' מי שמתו ובס"פ הרואה כדתניא הנכנס לב"ה וכו' אר"ע פעם אחת נכנסתי אחר ר' יהושע לב"ה וכו' וכניסה לא שייך אלא היכא דאיכא מחיצות אלא שהיו נמוכות שלא היו גבוהות י' ומשום הכי ה"ל לב"ה דין צואה כנ"ל :

וכתב הראב"ד כיון דלא אפשיטא אזלינן לקולא משום דקי"ל הזמנה לאו מילתא היא פי' וקור' בו אפילו לכתחלה ולפי שקשה א"כ מאי קמבעיא ליה

דרכי משה

פב (א) ולא נ"ל מאחר שמדרבנן הוא דהא מדאורייתא אינו אסור במי רגלים אלא כנגד העמוד בלבד א"כ יש לילך אחר המיקל כ"ש דהרא"ש כתב בשם גאון כדברי רבינו והם בתראי והכי נקטינן : (ב) ותמיהני על פסק זה דמה שייך לפסוק הילכתא בדבר שאין בו נפקותא דהרי אם נפרכת ע"י זריקה א"כ כ"ש שנפרכת ע"י גלילה לדעת הרמב"ם והר"ר יונה א"כ לכ"ע שרי ואפשר למיבדק בעלמא קאמר דלהרמב"ם והר"ר יונה אי אנו רואים שנפרכת בזריקה א"צ לראות אם נפרכת בגלילה ולפירש"י והרא"ש שפירש כדברי הטור צריך למיבדק אי נפרך בגלילה וכן איפכא אי אנו רואים שנפרך בגלילה א"צ למבדקיה בזריקה לדעת רש"י ורא"ש ורבינו ולדברי הרמב"ם והר"ר יונה צריך בדיקה. ול"נ דנקטינן כפירש"י שהסכימו עמו הרא"ש ורבינו הטור שהם בתראי ותו דאף מדברי הרמב"ם אינו מוכח כלל שפירש כדברי הר"ר יונה אלא שכתב דאם תתפרך בזריקה הרי היא כעפר ואפשר דפוסק

פרישה

סי' פב (א) **פי'** טופח כדי להטפיח והא דכתב לעיל סי' ע"ח דאפי' יש במים טופח כדי להטפיח שרי לקרות כנגדן שאני התם כיון שהיא מדרבנן וכבר התחילו לא גזרו והכא מיירי שאסור להתחיל :

(ב) **שיותר** בקל נפרכת ע"י זריקה מע"י גלילה כ"כ הרא"ש אבל הר' יונה פי' בהיפך שאפי' שאם גוללה נפרכת אפשר שזורקה ואינה נפרכת ב"י. ובאמת הוא תמוה שיחלוקו ר' יונה ורבינו בסברא בעלמא ופוק חזי הסאיך נפרכת יותר בקל ונראה דפלוגתייהו בפי' מילת נפרכת הנזכר בגמרא דלרבי יונה פי' עד שיהא נפרך דק דק כקמח הנטחן וזה ודאי פשוט דאף כשזורקין אותה אינה נפרכת כ"כ דק כמו בגלילה. ורבינו פי' מלת נפרכת שיהא כ"כ יבש עד שישבר בקל לחתיכות מרוב יבישתו וזהו ודאי שבזריקה יותר בקל נשבר לחתיכות מכח חוזק הזריקה ממה שנשבר ונפרך ע"י גלילה וק"ל :

סי' פג (א) **כשם** שאסור לקרות כו' כך אסור לקרות כנגד בית הכסא אפי' אין בו צואה ז"ל הגמרא ס"פ מי שמתו אהא דתנן כמה ירחיק מהם ומן הצואה ד' אמות אמר רבא ל"ש אלא לאחריו אבל לפניו מרחיק כמלא עיניו. איני והא אמר רפרס בר פפא אמר רב חסדא עומד אדם כנגד בית הכסא ומתפלל הב"ע בבית הכסא שאין בו צואה כלומר שפינו אותה איני והאמר ר' יוסי בר חנינא בית הכסא שאמרו אעפ"י שאין בו צואה אלא הב"ע (פי' הך דרפרס) בחדתי והא מיבעיא ליה לרבינא הזמינו לבית הכסא מהו יש זימון או אין זימון כי קא מיבעיא ליה לרבינא למיקם עליה לצלויי בגוויה אבל כנגדו לא ע"כ ופי' ר' יונה בישן אסור אפי' אין בו עכשיו צואה כיון שהיה אסור מתחלה אסור מן התורה משום והיה מחניך קדוש וכל דבר שאסור מן התורה צריך להרחיק ד' אמות ע"כ וכתב ב"י דע"כ הא דאמרי' בית הכסא חדתא בתוכו דמיבעיא ושכנגדו מותר מיירי בבית הכסא שאין לו מחיצות כמו שהיה בזמן התלמוד אבל יש להם מחיצות כמו שלנו אפילו יש בו צואה מותר לקרות כנגדן בלא הרחקת ד' אמות דכיון דהמחיצה מפסקת הוא רשות בפני עצמו ורא"יס מדאקשינן על רבא דאמר מרחיק מלוא מלא עיניו. מדרב חסדא דאמר עומד אדם כנגד בית הכסא ומתפלל ומאי בית הכסא שיש לו מחיצות מאי קושיא שאני התם שיש לו מחיצות אלא ודאי סתם בית הכסא דידהו בלא מחיצות וכמ"ש ואפשר דאפילו אם המחיצות אינן גבוהות י' כל שאין קרקע בית הכסא נראית שרי אפילו בלא הרחקת ד' אמות :

(ב) **דקי"ל** הזמנה לאו מילתא היא כדלעיל גבי תפילין סי' מ"ב ואע"ג דבגמ' אמרו מהו יש זמון או אין זמון פי' כאן גבי בית הכסא הוא דמיבעיא ליה אם יגרום הזימון שלא יקרא משום בזיון או משום גזירה וק"ל :

(ג) **והרמב"ם** ז"ל כתב לחומרא וכן דעת אא"ז כתב הרא"ש אע"ג דמלך המלכים ודאי ה"ל למיזל לקולא וכמ"ש הראב"ד מ"מ מדקאמר רב חסדא לעיל מתפלל אדם כנגד בית הכסא דלית ביה צואה ומוקמינן לה בחדתי משמע דבתוכו אפי' בחדתי אסור ולכן יש להחמיר : (ד) **אבל** כנגדו מותר משמע מלשון רבינו דכנגדו מותר בלא שום הרחקת ד' אמות ובאמת שכן משמע לשון מימרא דרפרס משמיה דרב חסדא שלא הוזכר הרחק ד' אמות ועיין בדרישה :

דרישה

סי' פג [א] **ודוקא** בתוכו אבל כנגדו מותר. מל' רבינו משמע דא"צ להרחיק ד' אמות כנגדו כיון דבית הכסא חדתי הוא וב"י בשם המרדכי דס"פ מי שמתו כתב וז"ל אמר רפרס עומד אדם כנגד בית הכסא ברחוק ד' אמות וקורא ואוקמוה בחדתי כשאלתי על בני אדם שיש להם ספסל נקוב בחדרם ונפנין עליו אם מותר לקרות ק"ש והתרתי להם והבאתי ראיה מכאן דכיון שאין צואה על הנקב וגם אין הגרף תחת הנקב ועוד שהנקב תדיר מכוסה בדף עכ"ל נראה מדבריו דספסל נקוב זה דין בית הכסא יש לו ולפי זה צריך להרחיק ממנו ד' אמות עכ"ל ב"י (וכמו שהביא ב"י בשמו כך ל' המרדכי אות באות ע"ש סוף מי שמתו) פי' דנראה מדברי המרדכי דבספסל נקוב אפי' דרכו להיות מכוסה אפי' אין בו כלום בעי הרחקה ד' אמות ובד' אמות סגי אפי' אינו מכוסה וכן דייק לשון המרדכי שכתב בתחלה והתרתי להם מטעם שאין בו צואה וגם אין הגרף תחת הנקב ואח"כ כתב ועוד שהנקב תדיר מכוסה ולא כתב וגם הנקב תדיר מכוסה משמע לכל מסכיל דבכסויי נקב איגו מעלה או מוריד אלא מתחלה כתב והתרתי להם והבאתי ראיה מכאן ר"ל מבית הכסא דרפרס דמתיר לקרות כנגדו וס"ל להמרדכי דפי' כנגדו היינו ברחוק ד' אמות. וד"א ודאי צריך בכל ענין כיון דלית ליה מחיצות ועומד ברשותו ואח"כ אמר ועוד שהנקב תדיר מכוסה ומש"ה אף שבית הכסא הוה אסור וזה מותר. אבל ד"א פשיטא דבעי הואיל ושם בית הכסא עליו ועומד ברשותו. כן נ"ל ביאור דברי המרדכי וב"י ורמ"י בש"ע שלו לא הבין כן ע"ש ולא דק ול"ע מה שהעתיק המרדכי במימרא דרפרס ברחוק ד"א. ומתוך גרסתו פסק הלכה למעשה בספסלים מנ"ל הא דבגמרא ס"פ מי שמתו לא הוזכרו כלל הרחקת ד"א וכמ"ש בפרישה לשון הגמרא גם רבינו ולא שום פוסק הוזכר כאן הרחקת ד' אמות. ונ"ל לומר דדעת המרדכי דהמקשן שם דפריך דרפרס על מימרא דרבא. מוכרח ע"כ שהוא הבין הא דאמר רפרס בשם רב חסדא עומד אדם כנגד בית הכסא ומתפלל היינו ברחוק ד"א דאל"כ אדפריך ארבא תקשי ליה מתניתין ארפרס דהא דעת המקשן היה דכל בית הכסא אפי' אין בו צואה כצואה דמי וכמו שהקשה אח"כ מר' יוסי בר חנינא וכיון שכן קשיא מתניתין על רפרס דאמר מותר לקרות כנגדו סתם אפי' אין בו ד' אמות אלא ע"כ צריך לפרש דהמקשן הבין דרפרס דאמר מותר לקרות כנגדו היינו בהרחקת ד' אמות וכדתני במתניתין ולא בא רפרס ללמוד אלא שאין חילוק בין לאחריו בין לפניו וקשיא על רבא. שוב מצאתי שם שפי' רש"י כן בדברי המקשן שהביא מימרא דרפרס ז"ל ד' כ"ו ע"א כנגד בית הכסא. ברחוק ד' אמות עכ"ל הרי כיון לדעת המרדכי. וא"ת נהי נמי דדעת המקשן כן היה ע"מ נימא שהתרצן השיב לו דמיירי בחדתי

ואם

ואמר

ליה הכא יש זמון לב"ה או אין זימון הא קי"ל הזמנה לאו מילתא היא תירץ ואמר דמשום גזירה אטו ב"ה ישן או משום בזיון הוא דמבעיא לן דלמ' החמירו בהאי הזמנה טפי וכיון דלא אפשיטא אזלינן לקולא במידי דרבנן אבל הרמב"ס כתב לחומרא פי' ואפי' בדיעבד אם קרא בתוכו לא יצא וטעמו נראה משום דרבינא תרתי קמבעי' ליה יש זמון לב"ה או אין זמון את"ל יש זמון לב"ה יש יד לב"ה או לא ותופס הרמב"ס שיטת הגאונים דכל את"ל כך היא הלכה וא"כ אפילו בדיעבד לא יצא ובאידך בעיא דלא אפשיטא פסק דבדיעבד יצא כמ"ש רבינו בסמוך ול"ע במ"ש ב"י דהרי"ף לא הזכיר בעיא זו והלא היא כתובה בספרי הרי"ף שבידינו ס"פ מי שמתו גם מדברי ה"ר יונה והרא"ש שכתב דמדכתב הרי"ף דבעיא זו לא אפשיט' אזלי' ביה לקולא אלמא דהזכיר' הרי"ף :

כנגדו מותר : ואם אמר בית זה יהיה לבית הכסא (ה) ואמר על בית אח' וגם זה דינם שוה כבית שהזמינו לבית הכסא ואם אמר על השני ובית זה ולא אמר גם זה מבעיא אם הוה דינו כדין הראשון ויש מפרשים לקולא · וקורא בו לכתחלה (ו) והרמב"ם ז"ל כתב לחומרא שאם קרא יצא אבל לכתחלה לא יקרא אמר רבא הני בתי כסאות דפרסאי אף ע"ג דאית בהו צואה כסתומין דמו ומותר לקרות בהן פירש"י שהן בחפירה ופיהן ברחוק ד' אמות מן הגומא והרעי מתגלגל ונופל למרחוק ומיירי שאין בהן ריח וכת' ר"י ב"ה שלנו אע"פ שהן סתומים רגילים להשתין בהן ואין ראוי לקרו' בהן :

פד (א) מרחץ חדש שלא רחצו בו מותר לקרות בו וב"ש בבית החיצון יש שם ק"ש ותפלה (ב) ומניח תפילין ויש שאיל' שלום ובבית הפנימי (ג) הכל אסור וצריך לחלוץ תפיליו ובאמצעי יש שאילת שלום (ד) ולא ק"ש ותפלה ואינו מניח תפילין אבל היו בראשו אין צריך לחלצן :

לא

ואם אמר בית זה וכו' בפ"ק דנדרים מפרש דרבינא תרתי קמבעי' ליה יש זמון לב"ה או אין זמון מועיל את"ל יש זמון יש יד או אין יד כגון דאמר בית זה יהיה לב"ה ובית זה ולא אפשיטא אבל היכא דאמר וגם זה לא קמבעיא ליה דכיון דיש זמון לב"ה להאי את"ל גם בית השני חשי' כהזמינו לב"ה ואסור וכתב רבינו וי"מ לקולא פי' דאף מאן דפסק להחמיר בבעיא הראשונה דיש זמון לב"ה כשיטת הגאונים בכל את"ל דכך היא הלכה וכדפי' בסמוך מ"מ בהך בעיא שניי' אזלינן להקל וקורא בו לכתחלה אבל הרמב"ס כתב לחומר' נראה דסובר דכיון דסתמא קמבעיא ליה יש יד לב"ה או לא דכולה מילתא קמבעיא ליה בהאי יד מי נימא דהוי יד ואפילו בדיעבד לא יצא אם קרא בו או אין יד ואפי' לכתחלה קורא בו או דילמא לכתחלה לא ודיעבד יצא וכיון דלא אפשיטא נקטינן מילתא מציעתא דלכתחלה לא ובדיעבד יצא אם קרא בתוכה :

פד מרחץ חדש וכו' אע"ג דבב"ה חדש מבעיא ולא אפשיטא ופסק הרמב"ס לחומרא שאני ב"ה דמאיס ושם מגונה עליו משום הכי חמיר טפי כדאיתא פ"ק דשבת (דף י') ותו איתא התם דמרחץ שאמרו דאסור לקרות בתוכו היינו אעפ"י שאין בו אדם דכיון דישן הוא שרחצו בו פעם אחת מאיס הוא וכן בב"ה אסרו אעפ"י שפינו הצואה ממנו כמ"ש בסי' הקודם . ונראה דדין זה אף במקום שבני אדם עומדים שם ערומים ולבושים דאסור בק"ש ותפלה ולהניח תפילין ג"כ אעפ"י שאין שם אדם אסור כיון שהיו בו פעם אחת ערומים ולבושים ותו איתא התם דבפנימי דאסור אפי' שאילת שלום ה"ט דשם גופיה אקרי שלום דכתיב ויקרא לו ה' שלו' פי' גדעון קרא לו להקב"ה ה' שלום אבל הימנותא פי' להזכיר אמונה בב"ה או בית המרחץ שרי דאע"ג דכתיב האל הנאמן שם גופיה לא אקרי הכי דמתרגמינן אלהא דמהימנ' משמע מכאן דאי הוה שם גופי' מקרי נאמן הוה אסור למימר הימנותא בב"ה ובבית המרחץ דחשוב כאילו הזכיר שמו ית' א"כ לפי זה אדם שנקרא שמו שלום אסור לקרותו בשמו בב"ה ובבית המרחץ והא דאמ' אסור לאדם שיתן שלום לחברו בבית המרחץ לאו דוקא שאילת שלום אסור דה"ה להזכיר שלום אסור אלא אורחא דמילתא הוא דאין מזכיר שלום בחנם אלא כשפורש בשלומו של חברו ונותן לו שלום מיהו דוקא שלום בלשון הקוד' הוא דאסור להזכיר אבל בלשון לעז אין בו איסור דאעפ"י דשמו' המיוחדי' והם שמות שאינן נמחקין אסור להזכירם בב"ה ובבי' המרחץ אפילו בלשון לעז דדברים של קודש אסור לאומרן אפי' בלשון חול כדאיתא בפ' כירה וכדכתב הרמב"ס בפ"ג מה' ק"ש שאני התם דמיוחד לקדוש' כגון ד"ת וק"ש ושמו' שאינן נמחקין אבל הזכר' שלום אינו מיוחד לקדוש' ואין בו איסור אלא כשמזכירו בלשון הקודש אבל לא בלשון חול . ל"ע למה השמיט הרמב"ס בפ"ג מה' ק"ש הך מימר' דאסור ליתן שלום בבית המרחץ והרי"ף והרא"ש כתבו בב' מקומות בס"פ מי שמתו ובפ"ק דשבת וגר' דס"ל דאידחי' הך מימר' מדמותבינן עלה מדשרי למימר הימנות' בב"ה אע"ג דכתיב האל הנאמן והא דקא' בגמ' שם גופי' לא נקרא נאמן דמתרגמינן אלהא דמהימנ' ה"נ מתרגמינן דעבד לי' שלום ומה שכתבו התו' בפ"ק דשבת לחלק בין זה לזה ס"ל להרמב"ס דדברי דחויי' הם כדי ליישב בשינויא דחיקי ואשינויא לא סמכינן אלא על פשט התרגו' בשניהם ושרי למימר הימנותא וליתן שלום לחברו בבית המרחץ זו היא דעת הרמב"ס ואין כן דעת שאר הפוסקים אלא אסור להזכיר שלום בב"ה ובבית המרחץ והכי נקטינן עוד כתב הרמב"ס לשם הכנויין כגון רחום ונאמן וכיוצא בהן מותר לאמרן בבית הכסא והראב"ד השיג ואמר לא מצאנו שם רחום כי אם על הבורא ואסור לאמרו בבית הכסא עכ"ל והר' יונה בס"פ מי שמתו הסכים לדעת הרמב"ס ויש להחמיר מיהו בלשון לעז נראה דלדברי הכל שרי וכדפי' לגבי שלום :

לא

ואם אמר בית זה יהיה לב"ה ואמר על בית אחר וג"ז וכו' בפ"ק דנדרים (ז·) בעי רבינא יש יד לב"ה או לא ס"ד אלימא דאמר הדין ביתא להוי ב"ה והדין נמי הכיא ב"ה נמי הוי אלא כגון דאמר הדין ולא אמר נמי מאי הדין דאמר והדין נמי לב"ה או דילמא מאי והדין לתשמישא בעלמא קאמר מכלל דפשיטא ליה לרבינא דיש זימון לב"ה והא מיבעיא ליה הזמינו לב"ה מהו חדא מגו חדא קא מיבעיא ליה זימון מועיל או איננו מועיל את"ל יש זימון יש יד או אין יד וסלקא בתיקו . ולדברי הפוסקים דאין זימון לב"ה פשיטא דשרי בכל גוונא אבל לדברי הרמב"ס והרא"ש שסוברים דיש זימון כי אמר והדין ביתא נמי ודאי אסור ואי אמר והדין ביתא ולא אמר נמי מספקא לן ומשום דספיקא במידי דרבנן י"ת דקורא בו לכתחלה דנקטינן לקולא והרמב"ס נראה שסובר דאע"ג דמשום דספיקא דרבנן הוא נקטינן לקולא היינו דוקא לענין בדיעבד אבל לכתחלה צריך לחוש בדבר ולפיכך כתב בפ"ג מהל' ק"ש היו שני בתים זמן אחד מהם לב"ה ואמר על השני וזה הרי השני בספק אם הזמינו לכך אם לא לפיכך אין קוראין בו לכתחלה ואם קרא יצא אמר גם זה הרי שניהם מזומנים ואין קורין בהם עכ"ל· ונקטינן כותיה :

אמר רבא הני בתי כסאו' דפרסאי וכו' בס"פ מי שמתו (כו·) : **ומ"ש** רבינו בשם רש"י שפיהן ברחוק ד' אמות מן הגומא בנוסחי רש"י דידן איננו כתוב ד"א אלא ופיהן רחוק מן הגומא :

ומ"ש רבינו בשם ר"י דאין ראוי לקרות בהם כ"כ הרא"ש וכ"כ ג"כ ר"י וכתב דהא דהוה שרי בדפרסאי דוקא כשאין בהם ריח רע ופשוט הוא וכן הא דכתב ר"י דבשלנו אין ראוי לקרות בהם אע"פ שאין בהם ריח רע היא· דאם יש בהם ריח רע איסורא נמי איכא וה"ר יונה כתב בשם רבני צרפת דבשלנו כיון שמי רגלים מצויין שם תמיד לא דייניגן להו כסתומות ואסור ורבינו האיי כתב שאותם שלהם היו עשויים במדרון בענין שהמים יורדים מיד ולפיכך דייניגן להו כסתומות ומותר אבל בהני דידן שאינם במדרון אסור ע"כ ובהגה"מ כתב אפילו להרהר בד"ת אסור בב"ה ונראה שאין לחלק בזה בין בתי כסאות שלהם המגולים לבתי כסאות שלנו המכוסים דהא אמרינן גדולה מזו ב"ה שאמרו אע"פ שאין בו צואה עכ"ל וכ"כ בפסקי תוס' סנהדרין פרק כ"ג :

כתב המרדכי בס"פ מי שמתו אמר רפרם עומד אדם כנגד ב"ה ברחוק ד"א וקורא נשאלתי על בני אדם שיש להם ספסל נקוב בחדרם ונפנין עליו אם מותר לקרות ק"ש והתרתי להם והבאתי ראיה מכאן דכיון שאין צואה על הנקב וגם אין הגרף תחת הנקב ועוד שהנקב תדיר מכוסה בדף עכ"ל נראה מדבריו דספסל נקוב זה דין ב"ה יש לו א ולפ"ז צריך להרחיק ממנו ד"א :

משמע לי דהא דאסרינן לקרות ק"ש כנגד ב"ה דוקא בבית הכסא שאין לו מחיצות כמו בתי כסאות שבזמן חכמי התלמוד אבל אם יש לו מחיצות כמו בתי כסאות דידן אף על פי שיש בו צואה קורא כנגדו בסמוך ואינו חושש דכיון דמחיצה מפסקת הוי רשות בפ"ע וראיה מדאקשינן עליה דרבא דמרחיק מצואה שלפניו מלא עיניו מדאמר רב חסדא עומד אדם כנגד ב"ה ומתפלל ואי בב"ה שיש לו מחיצות מאי קושיא שאני התם שיש לו מחיצות אלא ודאי סתם בית הכסא דידהו הוא בלא מחיצות וא"כ כי אר"ח עומד אדם כנגד ב"ה הוה ליה צואה לפניו וקאמר דקורא כנגדה ופליגא דרבא דאמר מרחיק מלא עיניו · ואפשר דאפילו במחיצות שאינן גבוהות י' כל שאין קרקע הבית (כסא) נראה לו שרי לקרות כנגדה דדמי לכפה כלי על הצואה או מי רגלים דשרי לקרות בסמוך להם ואע"ג דאיכא למימר שאני ב"ה דחמיר שאע"פ שאין בו צואה אסור לקרות כנגדו מ"מ כיון שיש בו מחיצות המעכבות מלראות קרקע הב"ה הדעת נוטה להתיר לקרות כנגדו (א) : **כתב** הרמב"ס בפ"ג כל מי שקרא במקום שאין קורין בו חוזר וקורא :

פד מרחץ חדש שלא רחצו בו וכו' כל סי' זה הוא בפ"ק דשבת (י·) וכתבוה הרי"ף והרא"ש בס"פ מי שמתו והרמב"ס בפ"ג מהלכות ק"ש ופ"ד מהל' תפילין ואיתא בגמרא שם ובס"פ מי שמתו (כו·) דמרחץ שאמרו אע"פ שאין שם אדם כלומר שמאחר שנשתמשו בו אע"פ שעכשיו אין בו אדם מאיס בית הפנימי ואין קורין בו דהוי כמו ב"ה שאע"פ שפינו הצואה ממנו אין קורין בו :

לא

דרכי משה

דפוסק כמ"ד בגמרא דסני בזריקה בלא גלילה ולכ"נ דאין לזוז מדברי הטור כנ"ל : פג (א) ולעיל ס"ס ע"ט משמע ממרדכי שכתבתי דאין להתיר אלא היכא שהצואה בעומק כבתי

דרישה

בחדתי ושמבעיא דרבינא דוקא בתוכו אבל כנגדו לא מבעיא ליה דפשיטא דמותר ומתניתין ומימרא דרבא בב"ה ישן ודאי דבב"ה חדתי כנגדו מותר בלא שום הרחקה . וא"ת אכתי מנ"ל להמרדכי לכתוב כן במימרא דרפרם לפי מסקנא דאוקמינא ליה בחדתי וי"ל דמסתבר ליה למרדכי דדעת המקשן בזה כדקאי קאי דבבית הכסא שאין בו צואה הרחקה מיהא בעי ואפי' בחדתי וקלת מוכרח כן שהרי מכל אותה סוגיא משמע דדעת המקשן היה פשוט שאין חילוק בין בית הכסא דאית ביה צואה או לית ביה צואה אלא דינה כצואה להרחיק ממנה כמלא עיניו ובחדתי מבעיא ליה לרבינא אפי' בכנגדו א"כ כי השיב לו התרצן דבעיא דרבינא בתוכו ולא בכנגדו . איך השיב לו בלא טע' ורא"יה ועוד כיון דכל איבעיא דרבינא הוא אם יש זימון או לא אם ס"ד דזימון מילתא הוא מה לי עומד בתוכו מה לי כנגדו · אלא ודאי האי כנגדו דמותר בהרחקת ד' אמות הוא ובזה א"ש דכשם שבצואה עצמה כל שאינו מריח ואינו רואה אותה כמו לאחריו מהני הרחקת ד' אמות א"כ אף אם נאמר דהזמנה מילתא היא כל שהרחיק ד' אמות אפי' כנגדו מותר כיון שאינו רואה שום טינוף דהא בחדתי מיירי זה נ"ל בדעת המרדכי דס"ל דעד כאן לא התיר רפרם נגד בית הכסא חדתי אלא בהרחק' ד' אמות וכמ"ש וכן נראה דעת רש"י ונכון הוא אבל מיהו דעת רבינו והרמב"ס לא נראה כן כלל שהם סתמו דכנגד ב"ס חדש מותר משמע אפי' בלא הרחקה וכן בש"ע סתם וכתב מותר ול"ע : במבואות

פרישה

(ה) **ואמר** על בית אחר וגם זה כו' פ"ק דנדרים דף ו' בעי רבינא אמר הדין ביתא להוי בית הכסא והדין מהו והדין נמי קאמר א"ד והדין לתשמישא בעלמא קאמר ופריך מכלל דפשיטא ליה לרבינא דהזמנה מילתא היא והא מבעיא ליה הזמינו לבית הכסא אהו חדא מגו חדא קא מיבעיא ליה זימון מועיל או איננו מועיל את"ל מועיל יש יד או אין יד וסלקא בתיקו · והנה דעת הרא"ש הוא לקולא דאף על גב דבמבעיא דיש זימון ס"ל לחומרא דהזמנה דבית הכסא מילתא היא ומטעם ההוכחה שהוכיח הרא"ש ממימרא דרב חסדא ככ"ל באמר והדין ביתא מספקא לן והוה ספיקא דרבנן לקולא · והרמב"ס ס"ל דאע"ג דספיקא דרבנן הוא ולקול' היינו דוקא בדיעבד (פי' דס"ל לרמב"ס דכל היכא דלא ה"ל לקרות וקרא אין צריך לחזור ולקרות) אבל לכתחלה צריך לחוש לדבריו עכ"ל ב"י וכ"ל דכיון דע"כ אבעיא זו השניה באת"ל אזלא את"ל דאבעיא ראשונה נפשטה לחומרא דיש זימון אפשר דזה טעמיה דרמב"ס דס"ל לעיל דאזלינן לחומרא אע"ג דהוה ג"כ ספיקא דרבנן דזה כללא הוא דכל את"ל פשיטות הוא לאיבעיא ראשונה ואפילו הרא"ש ס"ל לפעמים האי כללא ובפרט כאן דאין המבעיות זו אסר זו אלא זו בברכות וזו בנדרים ע"כ צריך את' לומר דהשניה באת"ל ראשונה לחומרא אזלא וק"ל :

(ו) **והרמב"ם** ז"ל כתב לחומרא דאם קרא כו' ככ"ל והוא מל' הרמב"ס פ"ג דק"ש :

סי' **פד** (א) **מרחץ** חדש שלא רחצו בו מותר לקרות בו · ואע"ג דבב"ה חדתי אסור לקרות בו כמ"ש בסימן פ"ג שאני ב"ה דמאיס טפי גמרא פ"ק דשבת דף י' פירש"י דמאיס ושם מגונה עליו ע"כ : (ב) **ומניח** תפילין כו' עי' לעיל סימן מ"ה מ"ש :

(ג) **הכל** אסור פי' אפילו שאלת שלום וטעמא לפי ששלום שם הוא דכתיב ויקרא לו ה' שלום פירש"י ויקרא לו גדעון להקב"ה ה' שלום בפ"ק דשבת ולא כן פי' בס' שופטים רמ"ק :

(ד) **ולא** ק"ש ותפלה כו' ל' מיימוני לא ק"ש בלבד אלא כל ענין שהוא מדברי קודש אסור לאומרם בבית המרחץ ובית הכסא ואפי' אמרו בל' חול ולא לאמרו בלבד אלא אפילו להרהר בלבו בד"ת בבית המרחץ ובבית הכסא ובמקום הטינופת והוא מקום שיש בו צואה ומי רגלים אסור ודברים של חול מותר לאומרן בל' הקודש בבית הכסא וכן הכנויין כגון נאמן רחום וחנון וכיוצא בהם מותר לאמרן בבית הכסא אבל שמות המיוחדים והן השמות שאין נמחקים אסור להזכירם בבית הכסא ובית המרחץ ישן ואם נזדמן לו להפריש מדבר האסור בבית המרחץ או בב"ה מפריש ואפילו בלשון הקודש ובענייני קודש . הג"ה רמ"ק והביאו ג"כ ב"י ועיין עוד לקמן סי' פ"ה בדרישה :

במבואות

חדושי הגהות

פג א עיין דרו"פ וב"ח וט"ז :

ר"ל

פה לא ילך אדם (א) [א] במבואות המטונפות ויניח ידו על פיו (ב) ויקרא את שמע ולא עוד אלא אפילו היה קורא ובא צריך להפסיק ואם לא פסק (ג) עליו הכתו' אומר וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים ומשפטים בל יחיו בהם ואם פסק עליו הכתוב אומר (ד) ובדבר זה תאריכו ימים (ה) וכשיחזור פסק רב אלפס חוזר למקום שפסק אפי' שהה כדי לגמור את כולה ור"י פסק אם שהה כדי לגמו' את כולה חוזר לראש דודאי היכא שהפסיק באמצע בלא אונס שאם היה רוצה היה יכול לקרות בהא קיימא לן שאפי' שהה כדי לגמור את כולה חוזר למקום שפסק אבל זה שהוצרך לפסוק מפני המקום שאינו ראוי לקרות אם שהה כדי לגמור כולה חוזר לראש וכן בהלל ובתפלה ומגילה :

פו הרוחץ במים סרוחים או במי משרה ששורין בהן פשתן או קנבוס לא יתכסה בהן ויקרא ואסור לקרות כנגדן כמו כנגד הצואה לפניו כמלא עיניו ואחריו ארבע אמות ממקום שכלה הריח :

גרף

פה לא ילך אדם במבואות המטונפות ויניח ידו על פיו ויקרא את שמע וכו' מחלוקת ברייתות ואמוראים בס"פ מי שמתו (כד :) ופסקו כל הפוסקי' כדברי האוסר ולאו דוקא לקרות אלא אפילו להרהר אסור דהכי אמרינן התם ובפרק כירה (מ :) ארבב"ח אמר רבי יוחנן בכ"מ מותר להרהר בד"ת חוץ מבית המרחץ ובה"כ ותמהני על ה"ר יונה שכתב בפרק היה קורא אהא דתניא לא יברך אדם בה"מ בלבו שמי שמתחייב בברכה ואינו יכול לאמרה שאין ידיו נקיות או שעומד במקום שאינו נקי כגון החולה שאין מטתו נקיה ואינו יכול לבטא בשפתיו התפלה יש לו להרהר הברכה או התפלה שנתחייב ואע"פ שאינו יוצא ידי חובתו אלא באמירה ה' יראה ללבב ליתן לו שכר המחשבה עכ"ל ואפשר דלאו בידים מטונפו' או מקום מטונף ממש קאמר אלא כשהידים או המקום אינם נקיים אבל טינוף אין בהם ואילו לא היה אנוס היה צריך לנקות ידיו והמקום כדי שיוכל להוציא בשפתיו והשתא שהוא אנוס וא"א לנקותם אינו רשאי להוציא בשפתיו ומ"מ יכול להרהר בהם כיון שאין שם טינוף גמור כנ"ל לדחוק כדי ליישב דבריו :

וכתב ה"ר מנוח בירושלמי אמרינן דמותר להרהר בד"ת בב"ה ולא פליג אגמרא דידן דכי אמרי' אסור להרהר ה"מ לכתחלה כלומר לשום מחשבתו ולבו לחשב בד"ת אבל אם היה תלמודו שגור בפיו והרהר לאונסו מותר עכ"ל ומבואר הוא בגמרא דידן דגרסי' בפרק טבול יום (קב :) אמר רבא האי דיכא מרבי אליעזר בר"ש גמירנא בב"ה והיכי עביד הכי והארבב"ח א"ר יוחנן בכל מקום מותר להרהר חוץ ממרחץ וב"ה לאונסו שאני ופירש"י לאונסו שהיתה שמועתו שגורה בפיו ומהרהר בה על כרחו :

כתב הרמב"ם בפרק ג' מהלכות ק"ש ולא ק"ש בלבד אלא כל ענין שהוא מדברי הקודש אסור לאמרו בבית המרחץ ובב"ה ואפי' אמרו בלשון חול ולא לאמרו בלבד אלא אפילו להרהר בלבו בד"ת בב"ה ובבית המרחץ ובמקום הטנופת והוא המקום שיש בו צואה ומי רגלים אסור דברים של חול מותר לאמרן בלשון הקודש בב"ה וכן הכנויים כגון רחום נאמן וכיוצא בהם מותר לאמרן בב"ה (א) אבל שמות המיוחדי' והם שמות שאינן נמחקין אסור להזכירם בב"ה ובבית המרחץ ישן ואם נזדמן לו להפריש מן דבר האסור בבית המרחץ או בב"ה מפריש ואפילו בלשון קודש ובעניני קודש עכ"ל ומ"ש דכל ענין שהוא מדברי הקודש אסור לאמרו בבית המרחץ ובב"ה וכו' ולא לאמרו בלבד אלא אפילו להרהר בלבו וכו' נתבאר בסמוך ומ"ש ואפי' אמרו בלשון חול וכן מ"ש דברים של חול מותר לאמרן בלשון הקודש אם נזדמן לו להפריש מן דבר האסור מפריש וכו' בפרק כירה (שם) ומ"ש וכן הכנויים כגון רחום ונאמן וכיוצא בהם מותר לאמרן בב"ה מימרא דרב בפרק קמא דשבת (י :) :

כתוב בא"ח גרסינן בירושלמי שואלין הלכות בית המרחץ בבית המרחץ והל' ב"ה בב"ה כהדא ,שבי"י על מסחי עם ר"מ א"ל מהו שנדיח א"ל אסור מהו שנקנח א"ל אסור והרמב"ם כתב מסתברא דגמרא דילן לא שריא אלא לאפרושי מאיסורא (ב) ומעשה דר"מ לאו הכי הוה כדמייתי בירושלמי אלא כדאמרי' בגמרא דילן פ' כירה בקש להדיח לו קרקע א"ל אין מדיחין וכו' עכ"ל : **ובשיחזור** פסק הרי"ף חוזר למקום שפסק אפי' שהה כדי לגמור את כולה ור"י פסק אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש דודאי היכא שהפסיק באמצע בלא אונס וכו' כבר נתבאר בסי' ס"ה :

פו הרוחץ במים סרוחים או במי משרה וכו' בפרק מי שמתו (כב :) תנן לא יתכסה במים הרעים ולא במי משרה עד שיטיל לתוכן מים וכמה ירחיק מהם ומן הצואה ד"א ובגמרא (כה :) וכמה מיא רמי ואזיל אלא ה"ק לא יתכסה לא במים הרעים ולא במי המשרה כלל ומי רגלים עד שיטיל לתוכן מים ופירש"י מים הרעים סרוחי' ומשמע לרבינו דהכי קתני כמה ירחיק מהם קאי אמים הרעים ומי משרה ומי רגלים ויש לתמוה על הרמב"ם שלא הזכיר זה בהלכות ק"ש ולכן נ"ל שהוא מפרש דהא דקתני כמה ירחיק מהם לא קאי אלא אמי רגלים בלבד וכ"כ מדבריו בפירוש המשנה ומיהו לפי מ"ש בסי' ע"ט דאפשר דבכלל דברי הרמב"ם הוא להרחיק מנבלה המסרחת אפשר דה"ה למים הרעים ומי משרה וכדברי רבינו :

גרף

פה לא ילך אדם במבואות המטונפות וכו' מחלוקת תנאי' ואמוראים בס"פ מי שמתו (דף כ"ד) ופסקו הפוסקים כהני דאסרי ואיתא התם דאפי' להרהר בד"ת אסור וב"י הביא בשם הר' מנוח ה"מ לכתחלה לשום מחשבתו ולבו לחשב בד"ת אסור אבל אם הי' תלמודו שגור בפיו והרה' לאונסו מותר עכ"ל וכתב ב"י דה"א בפ' טבול יום ע"ש :

ובשיחזור פסק הרי"ף חוזר למקום שפסק וכו' כבר נתבאר בסימן ס"ה דדעת הרי"ף לחלק בין ק"ש והלל ומגילה דחוזר למקום שפסק אבל בתפלה חוזר לראש אם הפסי' כדי לגמור את כולה ואין חלוק בין הפסיק מחמת אונס שעכבו מלקרות ובין הפסיק שלא מחמת אונס אבל דעת ר"י כדעת השר מקוצי דאיכא חלוק בין עכבו אונס ללא עכבו אונס אבל אין חלוק בין ק"ש והלל ומגילה ותפלה וז"ש רבינו בסוף דברי ר"י וכן בהלל ותפלה ומגלה כלומר להוציא מדעת הרי"ף דמחלק בין תפלה ובין ק"ש והלל ומגל' ועיין במ"ש בסי' ס"ה בס"ד :

פו הרוחץ במים סרוחים בפ' מי שמתו (סוף דף כ"ב) תנן ולא יתכס' לא במי' הרעים פי' סרוחי' ולא במי משרה עד שיטיל לתוכן מים וכמה ירחיק מהן ומן הצואה ד' אמות ובגמ' (דף כ"ה) וכמה מיא רמי ואזיל ומוקי לה בחסור' מיחסר' והכי קתני לא יתכסה במים הרעים ולא במי המשרה כלל ומי רגלים עד שיטיל לתוכן מים ויקרא · ובהא דתנן וכמה ירחיק מהן ומן הצואה ד' אמות מפרש רב הונא נ"ש אלא לאחוריו אבל לפניו מרחיק מלא עיניו ומשמע לרבינו דהאי וכמה ירחיק מהן אכולהו קאי אמים רעים ומי משרה ומי רגלים דכולהו דינן כדין צואה דצריך להרחיק מאחוריו ד' אמות ממקום שכלה הריח ולפניו כמלו' עיניו ואיכא למידק לפי זה כיון דצריך להרחיק מהן א"כ פשיטא דלא יקרא כשהוא בתוך המים סרוחים או בתוך מי המשר' ולמה ליה למתנייה וי"ל דה"א לכתחלה צריך להרחיק אבל בדיעבד שהוא רוחץ בתוך מים סרוחים ובמי משרה לרפואה והגיע זמן ק"ש קורא קמ"ל דאסור לקרותו וזהו שכתב רבינו הרוחץ במים סרוחים דאפילו בדיעבד אסור אבל הרמב"ם מפרש דהא דתני וכמה ירחיק מהן אמי רגלים לחודיה קאי וכן פי' רש"י במשנה וכמה ירחיק מהן ממי רגלים עכ"ל :

גרף

דרכי משה

כבתי כמאות שלנו אבל לא בענין אחר : פה (א) והראב"ד השיג עליו ואסר להזכיר הכינויים והר"ר יונה פ' מי שמתו דף י"ט ע"ב הסכים לדברי הרמב"ם כתב הר"ן פ"ק דשבת דף ק"ב ע"א ופרק כל הצלמים דף שמ"ג ע"ב דבבית הפנימי אסור להרהר בד"ת אבל באמצעי שרי וכל מקום שמותר להרהר מותר להורות היתר או איסור אך לא יאמר טעמו של דבר כתב הר"ן פרק כירה דף קי"ח דאסור לענות אמן בב"ה ומרחץ : (ב) וכ"כ הר"ן :

ובזוהר

פרישה

סי פה (א) במבואות המטונפות כו' ויניח ידו על פיו פי' ואפילו אם מניח ידו על פיו כלומר שקורא כ"כ בלחש שאינו ניכר כלל שמרחש בשפתיו ולאפוקי ממ"ד דס"ל דמהני זה :

(ב) **ויקרא** את שמע · וה"ה ד"ת ול"ד קריאה אלא ה"ה הרהור אסור ועיין בדרישה :

(ג) **עליו** הכתוב אומר וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים כו' פסוק ביחזקאל כה · ופי' ר' יונה דף יח ע"א דר"ל כיון שעושה הדבר בעבירה נמצא שלא טובים להם החקים ולא יחיו בהם :

(ד) **עליו** הכתוב אומר ובדבר הזה תאריכו ימים פסוק סוף האזינו ור' אבהו הוא דאמר שם בפ' מי שמתו דף כד ע"ב ופירש"י שם ובדבר הזה בשביל דיבור זה שנזהרתם עליו תאריכון ימים ע"כ ולא ידעתי איך נלמד מזה שקאי על אזהרה שלא ידברו דילמא על האזהרה שידברו בתורה קאי וכן איתא בהדיא בילקוט ונראה דרבי אבהו כרב אדא בר אהבה ס"ל דאמר שם לפני זה דמי שאינו פוסק עליו הכתוב אומר כי דבר ה' בזה הכרת תכרת וגו' וא"כ הכי קאמר וכי פסק מאי שכרו עליו הכתוב אומר ובדבר הזה כו' פי' ילפינן דבר מדבר דהכא כתיב כי דבר ה' בזה והוא קאי על המבזה ד"ת לאומרן במקום טינופת וקאמר כאן ואם תשמרו דבר זה שמוזהרך עליו הפסוק דבר ה' בזה תאריכון ימים כנ"ל דעת רש"י אבל דעת רבינו א"א להיות כן שהרי הוא לא הזכיר הך פסוק דדבר ה' בזה ונראה דרבינו הכי פירש דהא בדבר הזה תאריכו כו' מחובר למ"ש לפני זה ויאמר אליהם שימו לבבכם כו' אשר תצום את בניכם לשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת כי לא דבר רק הוא מכם כי היא חייכם ובדבר הזה תאריכו כו' והנה נראה לכל משכיל כפלי הלשונות הבאים בהני קראי אלא ה"ק שימו לבבכם לאשר אני מעיד בכם והוא לשמור ולעשות כו' לקיים דברי התורה ולעסוק בה דהיינו בכלל לעשות · וגם לשמור ולהזהיר שלא לעסוק בה כי כל מקום שנאמר השמר ופן ואל אינו אלא לא תעשה והיינו במקום הטנופת ואמר כי לא דבר רק הוא מכם פי' אע"פ שהזהרתי אתכם על השמירה דהיינו שלא תעסקו בה במקום הטנופת אל תאמר שיהיה גנאי לך שתהיה שעה אחת ריק בלא תורה · לכן אמר ריקות זה לא חשיב ריקות כלל וא"כ פרט תרי מילי שכר כי היא חייכם הוא על עסיקתן בתורה ועשיית המצות ע"ד שכתב למען ירבו ימיכם עץ חיים היא למחזיקים בה · ובדבר הזה תאריכו ימים הוא על הדבר הריק הנזכר למעלה דהיינו השמירה מלעסוק בה זה נ"ל לדעת רבינו וק"ל :

(ה) **ובשיחזור** פסק רי"ף חוזר למקום שפסק ור"י פסק אם שהה כדי לגמור כו' הא דכפל רבינו דין זה לכתבו ג"כ לעיל בסי' ס"ה ובסי' ע"מ וכאן היינו דלעיל בסי' ס"ה סתם רבינו הדין אליבא דהילכתא למדו רבינו מדין הנזכר בסי' ע"מ דהוא עיקר הדין דבגמרא דברכות דף כ"ב הכי איתא ת"ר היה עומד בתפלה ומים שותתין על ברכיו פוסק עד שיכלו המים וחוזר ומתפלל להיכן חוזר רב חסדא ורב המנונא חד אמר חוזר לראש וחד אמר למקום שפסק אמר רב אשי דכ"ע שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש התם בדלא שהה קמיפלגי ופסקו הלכתא בדלא שהה כמ"ד למקום שפסק והיינו דין הנזכר לעיל סי' ע"מ וכ"פ שם הרי"ף ולכן לא הזכיר רבינו לעיל שהרי"ף חולק · ובדין זה דהיינו פוסק מחמת מקום מטונף איתא שם דף כ"ד ר' אבהו הוה קאזיל בתריה דר' יוחנן והוי קרי ק"ש כי מטי למבואות המטונפות אשתיק א"ל לר"י להיכן אהדר א"ל אם שהית כדי לגמור את כולה חוזר לראש · סוקשה להתוספות מהא דאמר ר' יוחנן עלמו שמע ט' תקיעות בט' שעות ביום יצא אלמא תקיעות מצטרפות אע"פ דשהה כדי לעשות כולן א"כ ממילא בתפלה נמי חוזר למקום שפסק ומכח זה חילק הרי"ף דדוקא בתפלה הוא דחוזר לראש אם שהה כדי לגמור את כולה וכדרב אשי הנ"ל אבל בק"ש הלל מגילה שופר וכיוצא בו אפילו שהה כדי לגמור את כולה חוזר למקום שפסק והתוס' והרא"ש חילקו בין שהה באונס לשהה שלא באונס · ולזה הביא רבינו פלוגתת הרי"ף כאן ולא לעיל כי גם הרי"ף כתבו כאן וק"ל :

גרף

דרישה

סי' פה [א] במבואות המטונפות כו' ויקרא את שמע כו' כתב ב"י בשם הר' מנוח ז"ל בירושלמי אמרינן דמותר להרהר בד"ת בב"ה ולא פליג אגמרא דידן דכי אמרינן אסור להרהר ה"מ לכתחלה כלומר לשום מחשבתו ולבו לחשוב בד"ת אבל אם היה תלמודו שגור בפיו והרהר לאונסו מותר עכ"ל · ול' הגמרא דידן הוא במסכתא ברכות פרק מי שמתו דף כ"ד ע"ב דאמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן בכל מקום מותר להרהר חוץ ממרחץ ובית הכסא ומה שמילק הר"ר מנוח בישוב גמרא דידן מבואר במסכת זבחים פרק טבול יום דף קב ע"ב וז"ל אמר רבא האי דיכא מראב"ש גמירנא בב"ה דכתה בא טבול יום כו' ופריך והיכי עביד הכי והא אמר רבי יוחנן בכל מקום מותר להרהר חוץ כו' ומשני לאונסו שאני ופירש"י והיכי עביד רמב"ש הכי דאמר האי דיכא בבה"כ · לאונסו שהיתה שמועה שגורה בפיו ומהרהר בה ע"כ ומשמע מגמרא זו דכיון ששמועה היא כל כך שגורה בדעתו ותקוע בפיו עד שא"א שיסיח דעתו ממנה · או מותר אפי' לבטא בשפתיו כיון ששמועתו אונסו · ורמייה שהרי ר' אליעזר הנ"ל אמר האי דיכא בב"ה וא"כ מה שאמר הר"ר מנוח דמותר להרהר לאונסו לאו דוקא אלא ה"ה דבור מותר · ול"ע דבש"ע כתב ג"כ סתם הרהור לאונסו מותר וגם לשון מותר אינו מתיישב דאם אנוס הוא להרהר מאי מותר שייך ביה אלא כדפרישית דכיון דאנוס הוא בהרהורו יכול אפי' לבטא בשפתיו וז"ל ר' יונה בפ"ב דברכות דף י' ע"ב אמר מורי הרב שמי שמתחייב בברכות ואינו יכול לאמרם מפני שאין ידיו נקיות או שעומד במקום שאינו נקי כגון החולה שאין מטתו נקיה ואינו יכול לבטא בשפתיו התפלה יש לו להרהר הברכה או התפלה שנתחייב בה ואע"פ שאינו יוצא י"ח אלא באמירה יש לו להרהר בלבו וה' יראה ללבב ויתן לו שכר המחשבה ואמרינן הכי במדרש אמרי האזינה ה' אמר דוד רבש"ע בשעה שאני יכול לדבר אמרי האזינה ובשעה שאיני יכול לדבר בינה הגיגי והגיגי ל' מחשבה כו' ע"כ ותמה עליו ב"י ז"ל הא אסור להרהר במבואות המטונפות ואפשר דלאו בידים מטונפות או מקום מטונף ממש קאמר אלא כשהידים או המקום אינם נקיים אבל טינוף אין בהם ואילו לא היה אנוס היה צריך לנקות ידיו והמקום כדי שיוכל להוציא בשפתיו והשתא שהוא אנוס וא"א לנקות אינו רשאי לבטא ממש · אבל מ"מ יכול להרהר כיון שאינו טינוף גמור עכ"ל וכ"כ מורי בהגהותיו להרי"ף ור' יונה לא משמע ליה לחלק בכך דכל שאינו נקי היינו מקום טינוף אבל נ"ל שמעולם לא היתה כונת ר"י ז"ל שיהרהר בלבו נוסח הברכה כמו שהבינו הם דזה ודאי אסור אלא ר"ל יהרהר ויחשב בלבו שחשקו ותאוותו לעשות ברכה זו או תפלה זו בכל לב ובכל נפש כראוי אלא שאינו רשאי כיון שאין ידיו נקיות ואז מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה ומעלה עליו הכתוב כאילו עשאו · וזה שאמר המדרש אמר דוד ובשעה שאיני יכול לדבר בינה הגיגי דהיינו מחשבתי הטובה שכל חשקי ותאוותי היתה לקיים ולשמור מצותיך שלא היה אפשר באותה זמן לכך בינה ממחשבתי הטובה וקח אותה תמורת מעשה אבל לא שהיה מהרהר ומכוין בלבו כל נוסח הברכה דזה ודאי אסור גמור וק"ל · וב"י בסימן ק"א דף ס"ה ריש ע"ב כתב ז"ל א"ח אם אתה אנוס מחולי או דבר אחר ואינך יכול להתפלל אמור בלבך שנאמר אמרו בלבבכם עכ"ל ויש לפרשו נמי ע"ד זה שכתבתי וק"ל :

דפחות

אורח חיים הלכות ק"ש וברכותיה פז

פז (א) **גרף** של רעי ועביט של מי רגלים הן כצוא' לפניו מלא עיניו ולאחריו ד"א ממקום שכלה הריח אפי' אם אין בהם כלום ואפילו אם הטיל בהן מים לא מהני ודוקא אם הן של חרס או של עץ שנבלע בתוכו ומלאין זוהמא אבל אם הן של זכוכית או של חרס מצופין באבר או כלי מתכת מותר (ב) כת' אבי העזרי שאם כפאו על פיו מותר הואיל ומכוסה דלא גרע מצואה בעששי' ונ"ל כיון שהוא בלוע בתוכו שהוא אסור דברו כתוכו ואם הגרף והעביט בבית בהא פליגי ביה תנאי רשב"א אמר אפי' בית של מאה אמה חשיב כולו כד"א ולא יקרא עד שיוציאנו או יניחנו תחת המטה דאז חשיב כאילו הוא ברשות אחרת ורשב"ג לא מחשב כל הבית כד"א וסבר (ג) דאם הן אחר המטה קורא מיד דמטה חוצצת וחשיב כאילו הוא ברשות אחרת לפני המטה מרחיק ממנו ד"א ורבנן סברי אין חלוק בין לפני המט' ולאחריה אלא בכל ענין מרחיק ממנו ד"א ולית הלכתא כרשב"א דחשיב כל הבית כד"א דרבא פסק דלא כוותיה ולענין מטה אם תחוץ (ד) פסק גאון כרשב"ג שחוצצת

ב"ח

פז גרף של רעי וכו' ס"פ מי שמתו (סוף דף כ"ה) ת"ר גרף של רעי ועביט של מי רגלים אסור לקרות ק"ש כנגדן ואעפ"י שאין בהן כלום ומי רגלים עצמן עד שיטיל לתוכן מים משמע דגרף ועביט אין לו תקנה בנתינת מים לתוכן דדוקא מי רגלים עצמן שהם מתערבין עם המים שמטילין בתוכן נתבטלו אבל גרף ועביט דהזוהמא שנבלע בתוכם לא נתערב במים שהטילו בהן וחשוב כצואה ומי רגלים בעצמן שלא נתבטלו ואסור וז"ש רבינו ואפילו הטיל בו מים לא מהני:

ומ"ש ודוקא אם הן של חרס וכו' כך פי' רש"י גרף ועביט שניהם כלי חרס הם אלא של רעי קרוי גרף ושל מי רגלים קרוי עביט ואסור לקרות כנגדן הואיל ומיוחדין לכך ומי רגלים עצמן בכלי שאינו מיוחד להם עד שיטיל לתוכן מים עכ"ל. ומ"ש דשל עץ דינו כשל חרס כ"כ הרא"ש. ומ"ש דשל זכוכית מותר כ"פ התו' והרא"ש:

ומ"ש או של חרס מצופין באבר פי' דמצופין באבר מכל צדדיו מבית ומבחוץ דחשיב ככלי זכוכית וככלי מתכות דלא ניכר בהו שום זוהמא כשרוחצין אותו ומותר לקרות ק"ש כנגדן אפי' בלא הטלת מים בתוכן ודלא כמ"ש התו' והמרדכי דצריך שיטיל בהם רביעית מים דכיון דאין שם שום זוהמא לא מבפנים ולא מבחוץ לא צריך שום מים ותו דאי איתא דצריך מים א"כ לא הועילו אלא מבפנים אבל מבחוץ ה"ל כבית הכסא אלא לא צריך כלל מים והכי נקטינן וכך פסק בש"ע:

כתב אבי העזרי שאם כפאו על פיו כו' נראה דהוא ז"ל מפרש דהך ברייתא דאוסר גרף ועביט אף על פי שאין בתוכן כלום היינו דוקא בלא כפאה על פיה דמסתמא הן מלוכלכין מבפנים וחשוב כב"ה אבל בכפאה על פיה דמסתמא מבחוץ אין שם לכלוך ואעפ"י שבלוע הוא מזוהמא כיון שאין בהן ממשות אין לחוש לבלוע ורבינו השיג עליו מסברא כיון דבלוע הוא בתוכו חשוב ברו כתוכו ואסור ואינה השגה. וב"י כתב דמסתברא כדברי רבינו וכן פסק בש"ע ואיכא למידק לראבי"ה דאין לחוש לבלוע אמאי לא מהני אם הטיל בהן מים ומדברי רבינו משמע דלדברי הכל לא מהני הטלת מים וי"ל דס"ל לראבי"ה כיון דאי אפשר שימלא מים על כל גדותיו דא"כ יהיו נשפכים א"כ כל מה שלמעלה מן המים חשיב כבית הכסא ולפיכך לא מהני בהו הטל' מים אבל כפאה על פיה מהני:

ואם הגרף והעביט בבית בהא פליגי וכו' פי' רשב"א מחמיר דחשיב כל הבית כד' אמות ובין לפני המטה ובין לאחר המטה אסור עד שיוציאנו או יניחנו תחת המטה דאז כשהיא תחת המטה פשיטא דחשיב כאילו הוא ברשות אחרת ומותר לקרות דאין חלוק בין יוציאנו או יניחנו תחת המטה. ורשב"ג לא פליג אהא אלא בשלא הוציאו ולא הניחו תחת המטה דמחמיר רשב"א דחשיב כל הבית כולו כד' אמות ואסור אפי' כשהוא לאחר המטה וקפליג רשב"ג וקאמר דליתא אלא אם הוא לאחר המטה קורא מיד אפי' אם לא הרחיק מן הגרף אלא אמה מיהו דוקא כשאין שם ריח ולפני המטה מרחיק ד' אמות ורבנן סברי אין חלוק וכו':

ומ"ש ולענין מטה אם תחוץ וכו' פי' רב יוסף אליבא דרשב"ג קמבעיא ליה וה"ק היכא דהגרף הוא לאחר המטה והמטה אינה גבוהה אלא פחות מג"ט פשיטא לי דהמטה כארעא סמיכתא היא דכל פחות מג' כלבוד דמי לדברי הכל ואין כאן מחיצה ואסור לקרות אא"כ הרחיק ד' אמות כי קא מבעיא לי כשהמטה גבוה ג' ופחות מד"ט מי נימא נמי כלבוד דמי ואסור דהא שמעינן ליה לרשב"ג בכל דוכתא דפחות מד' כלבוד דמי כדאמר פ"ק דעירובין תחלת (דף ט') (ובסו' דף י"ד) ואת"ל דהכא גבי גרף נמי אמרו כן ואמרינן לבוד לרשב"ג בפחות מד' כמו בכל דוכתא ואסור הכתי מבעיא ליה בד' ופחות מה' אי אמרינן לבוד ואסור ואת"ל דהכא נמי מחמרינן אפי' פחות מה' הכתי מבעיא לי בה' ופחות מו' וכן כולהו קא מבעיא ליה באת"ל עד ט' ופחות מי' אבל עשרה לא מבעיא לי דכרשות' אחריתא דמי והויא מחיצה לרשב"ג ומותר לקרות לפני המטה אפילו לא הרחיק אלא אמה אחת מן הגרף ולפ"ז הלכה כרשב"ג ובמטה גבוהה י' הויא מחיצה וא"צ להרחיק ד' אמות אבל כל פחות מי' לא הוי מחיצה וצריך להרחיק ד' אמות אבל לרש"י קא מבעי' ליה לרב יוסף אליבא דרשב"א ואתחת המטה קאי דבפחות מג' כלבוד דמי וחשוב כמכוס' וכו' דלפ"ז הפירוש היכא דאמר דכלבוד דמי הויא קולא דא"צ להרחיק ד' אמות הפך מפירוש דגאון דאי כלבוד דמי הויא חומרא דאינה חוצצת וצריך להרחיק ד' אמות והשתא לפי פרש"י זה כשהגרף תחת המטה לא

ב"י

פז גרף של רעי ועביט של מי רגלים הן כצואה וכו' בס"פ מי שמתו (כה:) ת"ר גרף של רעי ועביט של מי רגלים אסור לקרות ק"ש כנגדן אע"פ שאין בהם כלום ומי רגלים עצמן עד שיטיל לתוכן מים ומדקתני גבי מי רגלים עד שיטיל לתוכן מים משמע דבגרף ועביט לא מהני נתינת מים וכ"כ ה"ר יונה והרשב"א והרא"ש. וכתב הרא"ש דטעמא דכיון דמיוחדים לכך ה"ל כב"ה ואפי' אין בהם ריח רע וכ"כ הרמב"ם: וה"ר יונה כתב דטעמא דלא מהני בהו נתינת מים כדמהני במי רגלים משום דדיינינן להו כמו צואה ואסור מן התורה מוהיה מחנך קדוש אבל מי רגלים אינם אסורים אלא מדרבנן דלא אסרה תורה אלא כנגד עמוד בלבד הילכך סגי להו בנתינת מים ול"נ ליתן טעם אחר דמי רגלים היינו טעמא דשרו בנתינת מים משום דצלולים הם ומתערבים במים ומתבטלים משא"כ בגרף ועביט שמה שבלוע בהם אינו מתערב במים כדי שיתבטל הילכך לא מהני להו נתינת מים והמרדכי נסתפק בדין זה שכ' אסור לקרות ק"ש כנגדן הואיל ומיוחדים לכך אע"פ שאין בתוכן כלום ואפי' רביעית מים אפשר דלא מהני להו וכ"כ התו':

ומ"ש לפניו מלא עיניו ולאחריו ד"א וכו' שם בברייתא שצריך להרחיק מהם ד"א ופשוט הוא דכיון דכצואה דיינינן להו היינו דוקא מאחריו אבל לפניו כמלא עיניו. וכ"כ בספר אהל מועד ומ"ש בהרחקת אחריו ד"א ממקום שכלה הריח הוא ע"פ מה שנתבאר ברא"ש סי' ע"ט:

ומ"ש אם הם של חרס או עץ וכו' רש"י פי' שם דגרף ועביט שניהם של חרס וכתבו התוס' משמע לפירושו אבל כלי דלא בלע כגון זכוכית אפשר דשרי ובלבד שיטיל בהם רביעית מים וכ"כ המרדכי והרשב"א כתב וז"ל בתוספ' נסתפקו בכך והם הקלו דדוקא בכלי חרס דבכל התלמוד גרף של רעי היינו של חרס אבל של עץ ושל זכוכית ושל מיני מתכות שרי עכ"ל והרא"ש כתב דמסתבר דבעץ אסור מפני שהוא מובלע בתוכו ומלא זוהמא אבל בשל זכוכית מותר וכך הם דברי רבינו:

ומ"ש שאם הן של חרס מצופין מותר נראה שלמד כן ממ"ש ה"ר יונה בשם רבני צרפת דשל מתכת כגון שלנו שמקצתן של זכוכית מותר מפ' רבינו דמקצתן של זכוכית היינו של חרס המצופין בזכוכית שמקצתן שלצד חוץ הוא של חרס ומקצתן שלצד פנים הוא של זכוכית:

ומה שהצריכו התוס' והמרדכי להטיל רביעית מים בשל זכוכית לא כתבוהו המפרשים והפוסקים משמע דס"ל דנתינת מים לתוך גרף ועביט אינו מעלה ואינו מוריד ומיהו נראה שצריך שיהא רחוץ יפה וכ"כ בספר אהל מועד אם רחץ הכלי במים יפים אם הכלי של מתכת או של זכוכית מותר אע"פ שמיוחד לכך והוא שלא יצא ריח ממנו עכ"ל. ולפי דברי הרמב"ם והרא"ש דמדמו גרף ועביט לב"ה נראה דגם של זכוכית אסור שהרי ב"ה הוא ומיהו אפשר לומר דכיון דלא בלע כלל אין דין ב"ה עליו. וכיון דשאר פוסקים ומפרשים כתבו להתיר נקטינן כוותייהו להתיר בשל מתכת או של זכוכית או של חרס מצופה:

כתב אבי העזרי שאם כפאו על פיו מותר וכו' שם במרדכי ואפילו אם כפאו על פיו יש שאמרו מרחיק ממנו מפני שנבלע בו ומאוס והוי כמו צואה הדבוקה בסנדלו ולראבי"ה נראה להתיר דהא מכוסה הוא ולא עדיף מצואה בעששית ולא דמי לצואה בסנדלו. ורבינו סובר כסברא קמא והלכתא כוותיה דמסתבר טעמיה:

מצאתי כתוב באהל מועד שאם הגרף או העביט בתוך כלי אחר מותר וכ"כ הרי"ן גיאת וטעמא דמסתבר הוא:

ואם הגרף והעביט בבית בהא פליגי ביה תנאי וכו' בס"פ מי שמתו (שם) ת"ר גרף של רעי ועביט של מי רגלים אסור לקרות ק"ש כנגדן בין לפני המטה בין לאחר המטה רשב"ג אומר לאחר המטה קורא מיד לפני המטה מרחיק ד"א וקורא רשב"א אומר אפילו בית ק' אמה לא יקרא עד שיוציאם או עד שיניחם תחת המטה דס"ל לרשב"א כל הבית כד"א דמי ואיפליגו אמוראי אם הלכה כרשב"א דאמר כל הבית כד"א וכתבו ה"ר יונה והרא"ש שר"י בן גיאת פסק הלכה כרשב"א דכל הבית כד"א והם דחו דבריו דכיון דרבא פסק בגמרא דאין הלכה כרשב"א הכי נקטינן וכן פסק הרי"ף וכ"נ שהוא דעת הרמב"ם וכיון שהם ז"ל הסכימו כן פשיטא דהלכתא כוותייהו:

ולענין מחלוקת רשב"ג ורבנן כתב הרא"ש שהגאון מפרש דהא דבעי רב יוסף מרב הונא מטה פחות מג' כלבוד דמי וכו' ואסיק רבא פחות מג' כלבוד דמי עשרה רשותא אחריתי היא מג' ועד י' היינו דבעי רב יוסף מרב הונא ולא פשיט ליה ולחומרא אליבא דרשב"ג קאי דקאמר מטה חוצצת ומשום הכי פסק הלכה

פרישה

סי' פז (א) **גרף** של רעי ועביט של מי רגלים הן כצואה כו' ל' הרמב"ם גרף של רעי ועביט של מימי רגלים אסור לקרות ק"ש כנגדו ואע"פ שאין בהם כלום ואין להם ריח רע מפני שהם כבית הכסא עכ"ל פ"ג דק"ש. הנה מ"ש רבינו הטעם שהן כצואה והרמב"ם כתב שהן כבית הכסא יתבאר לך מדברי תוספות ורא"ש בדין זה וז"ל הגמרא דף כ"ה ע"ב ת"ר גרף של רעי ועביט של מי רגלים אסור לקרות ק"ש כנגדן ואע"פ שאין בהן כלום (פירש"י ועביט וגרף שניהם כלי חרס הן אלא של רעי קרוי גרף ושל מי רגלים קרוי עביט ואסור לקרות ק"ש כנגדן הואיל ומיוחדין לכך) ומי רגלים עצמן עד שיטיל לתוכן מים וכמה יטיל לתוכן רביעית עכ"ל הגמרא וז"ל ר' יונה נראה למורי נר"ו דגרף ועביט כיון שמוכנים לכך אין ביטול רביעית מים מועיל. (פי' ר"ל דאל"כ למה אמרו שיעור זה אמי רגלים ולא על הכלים שהזכירו לפני זה) ואפילו נתן רביעית מים וכיס בעביט של מי רגלים אסור לקרות ק"ש כנגדו דכמו צואה דיינינן ליה ואסור מן התורה בין זה בין מי סתירה [?] וכיוצא בהם דבכלל אזהרה והיה מחניך קדוש הוה ולפיכך חמור יותר ממי רגלים שאינן אלא מדרבנן דלא אסרה תורה אלא נגד עמוד הראשון בלבד ואומרים רבני צרפת ז"ל דדוקא אותם שלהם שהיה בשל חרס שהן מאוסין ביותר דיינינן ליה כצואה ואין מים מועילים אבל של מתכת או כגון שלנו שמקצתם של זכוכית אם נתן בהם מים מותר עכ"ל והגדול שברבני צרפת הוא רש"י ז"ל וכמו שדייקו התוס' מלשונו ז"ל גרף של רעי פירש"י של חרס בלוע משמע לפירושו אבל כלי דלא בלע כגון זכוכית אפשר דשרי ובלבד שיטיל בהם רביעית מים בגרף אפשר דלא מהני מים עכ"ל וכ"כ המרדכי ז"ל ס"פ מי שמתו אות באות [?] כדברי התוס' וז"ל הרא"ש ת"ר גרף של רעי ועביט של מי רגלים אסור לקרות כנגדן. ואעפ"י שאין בהם כלום ואפילו הטיל בהם רביעית מים ל"מ כיון דמיוחדים לכך להו כבית הכסא ואפילו אין בהם ריח רע ומיהו בכולא תלמודא שמזכיר גרף ועביט איירי בשל חרס ויש להסתפק אם ה"ה הכי בעביט של עץ ושל זכוכית ומסתברא בעץ אסור מפני שהוא מובלע בתוכו ומלא זוהמא. אבל בשל זכוכית מותר עכ"ל ודוק בלשון ומיהו שכתב הרא"ש ותמלא שמתחלה פי' הרא"ש דגרף ועביט דאסור לקרות כנגדן ק"ש אפילו אין בהם כלום ו[?] מרוחצים היטב וזהו שכתב הרא"ש אין בהם ריח רע הוא פי' למ"ש בברייתא ואעפ"י שאין בהם כלום כלומר שמרוחצים היטב ואפילו הטיל מים ועביט סתמא קתני דמשמע בין של חרס או של זכוכית אפ"ה אסור לקרות כנגדן. וביאר הטעם דכיון דמיוחדים לכך הוה כבית הכסא ישן דמרחיק ממנו מלא עיניו. ואח"כ כתב מיהו כל לשון גרף ועביט אכלי חרס נאמר וכמו שפירש"י וא"כ איכא למימר דדוקא כלי חרס מתוכו ל"מ נתינת מים וה"ה כלי עץ שבולע כמו. אבל כלי זכוכית שחלק לגמרי אם אין בהם ריח רע שהוא רחוץ ושטוף במים אפשר דאפילו הטלת רביעית מים לתוכו לא בעי ולפחות מהני רביעית מים ומותר לקרות כנגדו. ולפי האי ומיהו טעמא דגרף ועביט משום דכיון דבלועין מתוכן כצואה ממש דמיין וכ"מ להרחיק ממנו כמלא עיניו כדין צואה וכלי חרס וזכוכית להאי טעמא שרי ודו"ק. ובזה דברי רבינו מבוארים דס"ל כדברי הרא"ש האחרונים דכלי זכוכית מותר לקרות כנגדן וכמו שסיים בסוף דבריו ולהכי דייק ברישא וכתב שהן כצואה כו' לפי שהדא באידך תליא דכיון דמשום דדיינינן ליה כצואה הוא דאסור לקרות כנגדן א"כ דוקא בכלי שהוא בלוע הוא דאסור דדמיא לצואה אבל בשל זכוכית ודאי מותר ומדסתם רבינו וכתב מותר משמע דבכלי זכוכית אפילו בלא הטלת מים שרי דכיון דהוא רחוץ ומנוקה מכל טנוף למה לי מים בתוכו (אבל אינו מוכרח בלשון הרא"ש) והרמב"ם ס"ל דבין של עץ בין של זכוכית אסור לקרות כנגדן ואפי' הטיל בהם מים ולהכי נתן הטעם לפי שהן כבית הכסא והיינו כדברי הרא"ש הראשונים ודו"ק. וב"י כתב טעם אחר לדברי הרמב"ם ושאר האוסרים אפילו בהטלת רביעית מים גבי גרף ועביט וז"ל ולי נראה טעם אחר דמי רגלים היינו טעמא דשרי בנתינת מים משום דצלולים הם ומתערבים במים ומתבטלים משא"כ בגרף ועביט שמה שבלוע מהם אינו מתערב במים כדי שיתבטל הילכך לא מהני להו נתינת מים עכ"ל וא"ל לדבריו למה מהני רוק שע"ג צואה דקורא כנגדה כדלעיל סי' ע"ו והא אין הצואה נתערבת ברוק ולמה נתבטלה די"ל דהתם מתורת כיסוי הוא דקורא כנגדה דכיון שרוק עלה כל זמן שלא נימוח ונבלע הרוק הרי אין הצואה נראית כלל וכסית אמר רחמנא משא"כ כאן דנראית עכ"פ ואינו נבלע ע"י המים לכן אסור וק"ל. ושאר דברי ב"י בכאן נבוכים המה בארץ [?]:

(ב) **כתב** אבי העזרי שאם כפאו על פיו מותר כו' פי' אפילו הוא של חרס או של עץ שבלוע מתוכו כן מפורש בהדיא במרדכי וז"ש רבינו ונראה לי כיון שהוא בלוע כו'. או יניחנו תחת המטה גם זה מדברי רשב"א ע"ש דף כ"ה ע"ב אך דבהנחה תחת המטה לכ"ע מותר לקרות וכמ"ש בסוף סי' זה:

(ג) **דאם** הן אחר המטה קורא מיד פי' אפי' אין המטה רחב ד' דהמטה חוצץ בין הכלי לאדם וכמחיצה דמי ואי בעי גבוה י' יתבאר בסמוך:

(ד) **פסק** גאון כו' אהא דבעי כו' פי' כיון דרב יוסף אבעיא ליה אליבא דרשב"ג וכמ"ש בסמוך ש"מ דהלכתא כותיה דרשב"ג:

שחוצצת מהא דבעי רב יוסף מרב הונא (ס) מטה פחותה מג' כלבוד דמי גדה"ו זח"ט מאי א"ל לא ידענא עשר' לא מיבעיא לי דכרשותא אחריתא דמיא אמר רבינא הלכת' פחות מג' כלבוד דמי י' רשות אחריתי היא גדה"ו זח"ט בעי מיניה רב יוסף מרב הונא ולא פשיט ליה ולחומרא והגאון מפרש להך בעיא אליבא דרשב"ג [א] (ו) דפחות מג' אינה חוצצת ודאי ובי' חוצצת מג' עד י' מבעיא ליה וכיון דמבעיא ליה אליביה פסק כוותיה דעד י' אינה חוצצ' ומיהו לפירש"י אין ראיה משם לפסוק כרשב"ג שהוא פי' הבעיא אליבא דרשב"א ואתחת המט' קאי דפחות מג' כלבוד דמי וחשיב כמכוסה (ז) למעלה מי' כאילו הוא ברשות אחרת ולא חשיב כמכוסה תחתיה מג' עד י' מבעיא ליה (ח) ולפי זה תחת המטה עד ג' שרי דחשיב כמכוסה וכן כתב הראב"ד דאפילו רשב"א דמחמיר א מודה בהא:

פח כל הטמאין קורין בתורה וקורין שמע ומתפללין (א) חוץ מבעל קרי שבא מקלות ראש לכך אסור בד"ת ובק"ש ובתפלה והאידנא

הלכה כוותיה: וכתב ה"ר יונה שפי' הגאון שמנהגם היה שמטותיהן כולן סתומות ומבעיא ליה כשהגרף עומד לאחר המטה וגובה המטה פחות מי' ומשום ה"ק י' לא קא מיבעיא לי דודאי מחיצה היא והוא ז"ל השיב על הגאון דהא מילתא דפשיטא די' מחיצה גמורה היא ולא היה צ"ל י' לא קא מיבעיא לי ולפיכך כ' שנראה דאפילו במטה שאינה סתומה מיירי ומשום הכי הוצרך לומר י' לא קא מיבעיא לי לאשמועי' שאע"פ שאפשר לראותה אפ"ה כיון שיש בגובה המטה י' לית לן בה ור"י כתב וגאון פי' דמיירי לאחר המטה שאמרנו שקורא מיד שאם היה פחות מג' טפחים סמוך למטה מחובר למטה היא ולא יקרא ואם רחוקים מן המטה י' רשות אחרת היא ומותר מג' עד י' בעיא דלא איפשיטא ולחומרא ע"כ ואח"כ כתב דאפילו לדעת הרי"ף שנראה שפוסק כת"ק אם מרוחק הגרף מהמטה י' טפחים מותר דרשות אחרת הוא עכ"ל ב ודבריו תמוהים בעיני. ורש"י פי' בעיא זו דמאי דאמר רשב"א עד שיניחם תחת המטה קאי וה"ק פשיטא לי במניחן תחת המטה ורגליה קצרים שאין היימנה ולקרקע ג' טפחים כלבוד דמי והרי הן כטמונים · י' ודאי לא קא מיבעיא לי דנראה כאילו אינם תחתיה מאחר שיש הפסק גדול כ"כ אין זה כיסוי ומיבעיא ליה בגבוה מג' ועד י' אי הוי כיסוי או לא ולא איפסיטא ולחומרא ומתוך מ"ש יתבאר לך שמה שכתוב בספרי רבינו פסק גאון כרשב"א ט"ס הוא וצריך להגיה כרבן שמעון בן גמליאל וכן מצאתי בספרים מדוייקים:

ומ"ש למעל' מי' כאילו הוא ברשות אחרת נ"ל שצריך להגיה ג אחת במקו' אחר':

ומ"ש ולא חשיב כמכוסה תחתיה תיבת תחתיה נראית כמיותרת והרי"ף לא הזכיר בעיא זו כלל ותמה עליו ה"ר יונה והרא"ש כתב שנראה שטעמו של הרי"ף מפני שהוא מפרש דבעיא זו קאי ארשב"ג וכדברי הגאון ואיהו סבר דהלכתא כת"ק ול"נ דאפילו אי הוה ס"ל הלכה כרשב"ג לא הוצרך לכתוב בעיא זו משום דהוה מפרש כפי' הגאון וכפי מה שפירש ה"ר יונה דהשתא כיון דמג' ועד י' לא איפשיטא ולחומרא מחיצה עשרה פשיטא לן דהויא הפסק ופחות מי' לא חשיבה מחיצה ולא איצטריך לאשמעינן והרמב"ם ג"כ לא הזכיר בעיא זו כלל ואפשר שדעתו כמ"ש שהוא דעת הרי"ף או אפשר שהוא מפרש כפירש"י וכיון שכתב שאם כפה על הגואה כלי או על מי רגלים אע"פ שהן עמו בבית הרי אלו כקבורין ומותר לקרות כנגדן וכיון דקי"ל דפחות מג' כלבוד דמי כשאין המטה גבוה ג' הרי הן כקבורין ושרי וכן פירש ה"ר מנוח וכתב מיהו אע"ג דמפלגינן במטה בין גבוה ג' או פחות בכלי לא שאני לן דבכל גוונא חוצץ ע"כ ודוחק נראה לפרש כך דא"כ למה החליף דין מטה בדין כלי וכ"ש שאין דינם שוה לכך נ"ל שדעת הרמב"ם כמו שכתבתי שהוא דעת הרי"ף ז"ל:

ודע שכתב ברמזים אם הגרף תחת המטה מותר דחשיב כטמון וכגון שהמטה אינו גבוה ג' טפחים והרי"ף אסר עכ"ל ואינו יודע למה כתב כן שאע"פ שהרי"ף יפרש כפירוש הגאון מנין לנו שיחלוק על דין זה דמאחר דקי"ל כל פחות מג' כלבוד דמי כל שאין המטה גבוה ג' טפחים כטמון דמי ואיכא למימר דליכא מאן דפליג דשרי:

פח כל הטמאים קורין בתורה וקורין שמע ומתפללין וכו' בס"פ מי שמתו (כו·) תנן זב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע והמשמשת שראתה נדה צריכין טבילה ורבי יהודה פוטר וכתבו הרי"ף והרא"ש מהא מתניתין שמעינן דזבים וזבות נדות ויולדות כולהו חייבים בתפלה דדייקינן טעמא דזב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע הוא דצריכי טבילה הא זב שלא ראה קרי ונדה שלא פלטה שכבת זרע א"צ טבילה לד"ה וכן הלכה. וטבילת בעל קרי לד"ת היא תקנת עזרא כדאיתא בס"פ מרובה (פ"ב) ונתן רבינו טעם לדבר לפי שבא מקלות ראש והכי מוכח בפרק מי שמתו:

והאידנא

לא שרי לקרות בלא הרחק' ד' אמות אא"כ במניח הגרף תחת המטה ורגליה קצרים שאין היימנה ולקרקע ג"ט שהרי הוא כטמון אבל כל שיש היימנה ולקרקע ג"ט וכ"ש ביותר מג' אסור לקרות אא"כ הרחיק ארבע אמות וכיון שאין ראיה מכאן לפסוק כרשב"ג ממילא נקטינן כרבנן וכרשב"א דאין חלוק בין לפני המטה ובין לאחר המטה לעולם צריך להרחיק ד' אמות וקורא דלית הלכתא כרשב"א בהא דקאמר הבית כולו כד' אמות אבל במאי דקסבר כרבנן דאין המטה חוצצת כלל נקטינן כוותייהו דלא כרשב"ג:

ומ"ש רבינו לפי' פרש"י למעלה מעשר' כאילו הוא ברשות אחרת ולא חשיב כמכוסה תחתיה הוא מ"ש בגמר' עשר' רשותא אחריתא היא דלרש"י ה"ק חשבינן להאי גרף כאילו הוא ברשות אחרת שלא תחת המטה דנמצא דלא חשיב כמכוסה תחתיה אלא מונח בבית בלא כסוי והב"י הגיה אחת במקום אחרת ותיבת תחתיה מיותרת ולא נהירא אלא הלשון מתוקן ומקובל ע"פ הגמרא:

ומ"ש וכ"כ הראב"ד וכו' פי' דגם הראב"ד פירש דרב יוסף אליבא דרשב"א קמבעיא ליה ואף ע"ג דלית הלכתא כרשב"א היינו דוקא במאי דמחמיר וקאמר כל הבית כד' אמות ואסור לקרות עד שיוציאנו בהא קאמר רבא דלית הילכתא כרשב"א אבל במאי דמיקל רשב"א דתחת המטה הוי כמכוסה בהא ליכא מאן דפליג אדרבה כיון דאפי' רשב"א דמחמיר עד שיוציאנו מודה בהא דתחת המטה הוי כמכוסה וטמון כ"ש רשב"ג ורבנן דמקילין דמודים בהא והא דקאמר רשב"א טפי הך היתירא דתחת המטה לא אתא לאשמועינן היא גופא דהא פשיטא היא דתחת המטה שרי לדברי הכל אלא אתא לאשמועינן איסורא דכל הבית כד' אמות דמי ואסור לקרות עד שיוציאנו או עד שיניחנו תחת המטה ודו"ק: ולענין הלכה נקטינן דמטה שאינה סתומה מכל צד כמטות שלנו והגרף לאחר המטה אינה חוצצת אלא צריך להרחיק שיעור הרחקה לפניו כמלא עיניו ולאחריו ד' אמות ממקום שכלה הריח וכן כשהם לפני המטה כך הדין ואין צריך שיוציאנו ותחת המטה הוי כטמון ודוקא כשרגליה קצרים שאין היימנה ולקרקע ג' טפחים שאז א"צ לשום הרחקה אבל ג"ט ומג' ולמעלה לא הוי כטמון וצריך להרחיק שיעור הרחקה אבל מטה שכולה סתומה מכל צד מסביב הוי מחיצה גמורה בגבוה עשרה וחוצצ' וא"צ להרחיק כלל וכמ"ש הר' יונה ומביאו ב"י וכתב הרמב"ם בפ"ג וז"ל אם כפה על הגואה כלי או על מי רגלים אעפ"י שהן עמו בבית הרי אלו כקבורים ומותר לקרות כנגדן עכ"ל:

פח כל הטמאים קורין בתורה כו' פי' אע"ג דתקן עזר' דבעל קרי כיון שהוא טמא אסור לקרות בד"ת ולקרות שמע ולהתפלל עד שיטבול אפ"ה שאר כל הטמאים כגון זב וזבה ונדה מותרין וטעמא דמילתא קאמר ריב"ל בפ' מי שמתו (סוף דף כ"א) דעזרא סמך על פרשה דסיני דכתיב אל תגשו אל אשה וכתיב והודעתם לבניך ולבני בניך וסמיך ליה יום אשר עמדת בחורב וגו' מה להלן בעלי קריין אסורין אף כאן בעלי קריין אסורין ובברייתא (דף כ"ב) תני' והודעת' לבניך וגו' וכתיב בתריה יום אשר עמדת וגו' מה להלן באימה וביראה ברתת ובזיע אף כאן באימה וביראה ברתת ובזיע מכאן אמרו הזבי' והמצורעים ובועלי נדות מותרים לקרות בתורה בנביאים ובכתובים לשנות במשנה ובתלמוד ובהלכות ובאגדות אבל בעלי קריין אסורין ופרש"י מה להלן באימה דכתיב וינועו וגו' מכאן אמרו כל הטמאין קורין בתורה שאף הם יכולין להיות באימה וברתת אבל בעל קרי אינו אלא מתוך קלות ראש והיסח הדעת עכ"ל ומה שהאריך רבינו ואמר לכך אסור בד"ת בק"ש ובתפלה נראה שבא להורות דאין איסור אלא להוציא בשפתיו שהרי בק"ש אינו יוצא אלא במוציא בשפתיו כדלעיל סי' ס"ב וכן בתפלה לקמן בסי' ק"א אבל להרהר בלבו מותר וטעמא כדאשכחן בסיני דהיה שם דבור והיו צריכין לטבול ואעפ"י שישראל היו שותקין שומע כעונה ועל פרישה זו סמך עזרא לתקן טבילה לבעל קרי לקרות בד"ת

פרישה

(ס) מטה פחותה מג' כלבוד דמי ג' ד' ה' ו' כו' משמע מל' רבינו דבפחות מג' לא אבעיא ליה דכלבוד דמי · וכן הוא בהדיא גירסתינו בגמרא דידן ז"ל בעי מיניה מרב הונא מטה פחות' מג' כלבוד דמי פשיטא לי ד' ה' ו' ז' ח' ט' מהו א"ל לא ידענא עשרה ודאי לא אבעי' לי אמר אביי שפיר עבדת דלא איבעיא לך כל י' רשות אחריתי היא אמר רבא הילכתא פחות מג' כלבוד דמי עשרה רשות אחריתי היא מג' עד יו"ד היינו דבעא מיניה רב יוסף מרב הונא ולא פשט ליה עכ"ל גמרא דידן ור' יונה גרים מטה פחות' מג' כלבוד דמי או לא ד' ה' ו' ז' ח' ט' מהו כו' ופי' באת"ל ע"ש שהאריך אבל לפי' רש"י שבסמוך ע"כ צ"ל דהוא לא גרים בפחות מג' או לא אלא פשיטא דכלבוד דמי וכמ"ש בגמרא דידן וכ"כ שם ר' יונה והיא סברת רבינו. והא דאיצטריך רבא לפסוק הילכתא דבפחות מג' כלבוד ועשרה רשות אחריתי היא ואע"ג דלגירסת רבינו ורש"י הכ"ל מעולם לא היה ספק בזה יש לומר דזה עיקר רבא בא לאשמועינן מג' ועד י' סלקא במבעי' ויש לנו לילך לחומרא · וכמש"כ בסמוך והכי דייק לישנא דרבא מג' עד י' היינו דבעא ליה כו' ולא פשוט ליה ודו"ק: (ו) דפחות מג' אינו חוצצת ודאי ובעשרה וכו' פי' ר' יונה לדעת הגאון דהכל קאי אגובה המטה מן הארץ דאם אין המטה בכל הגובה אלא ג' מהארץ פשיטא דכלבוד דמי וארעא סמיכתא הוא ולא הוה מחיצה ואף שהכלי אחר המטה אינו קורא לרשב"ג · ואם המטה גבוהה י' לרשב"ג אם הכלי לאחר המטה קורא מיד סמוך למטה כיון דהמטה גבוה י' הוה מחיצה ולא מבעיא כשהמטה סתומה דהוה מחיצה גמורה אלא אפי' אינה סתומה כיון דגבוה י' מן הארץ חשיב הכלי שאחר המטה כאילו הוא ברשות אחר ומג' עד י' מבעיא אין ס"ל לרשב"ג ולחומרא ולא הוה מחיצה מיהא לרבנן אפי' גבוה י' לא הוה מחיצה ור"י פי' בענין אחר ועיין בדרישה:

(ז) למעלה מי' כאילו הוא ברשות אחרת ולא חשיב כמכוסה תחתיה כתב ב"י נ"ל שצריך להגיה אחת במקום אחרת ומ"ש כמכוסה תחתיה תיבת תחתיה נראית כמיותרת עכ"ל ותמיהא לי הגהתו הרי בגמרא אמר אביי בהדיא ז"ל שפיר עבדת דלא איבעיא לך כל י' רשות אחריתי היא והנה לפירש"י דקאי ארשב"א ע"כ ה"פ י' רשות אחריתי היא כלומר כיון שגבוה י' כבר נעשה משם ולמעלה רשות אחריתי ומה שלמטה גם כן רשות בפני עצמה ואין זה רשות נעשה כסוי לכלי שהוא כרשות אחר וכן פירש שם ר' יונה לדעת רש"י ז"ל וא"כ הא שפיר קאמר רבינו דכיון דגבוה י' הוי הכלי כאילו הוא ברשות אחרת ולא חשיב כמכוסה תחתיה פי' תחת המטה שהיא למעלה ממנו י' ורשות אחרת היא וק"ל:

(ח) ולפי זה תחת המטה עד ג' שרי כו' דאפילו רשב"א דמחמיר לכאורה קשה פשיטא ומאי קמ"ל בהא הא בהדיא קאמר רשב"א לא יקרא עד שיוציאנה או יניחנו תחת המטה וע"ק הא בהדיא אמר רבא הילכתא פחות מג' כלבוד דמי וי"ל דלפי' הגאון איכא למימר הא דמהני הניחתו תחת המטה היינו דוקא כשהמטה נוגע בו ומכסה אותו ממש דאז חשיב כטמון בקרקע אבל מתורת לבוד לא הייתי סוברו למכוסה שכל זמן שרואה אותו לא מחניך קדוש איכא לזה כתב רבינו ולפי זה וכו' פירוש לדעת רש"י דפי' האיבעיא אליבא דרשב"א ואליביה קאמר רבא דפחות מג' כלבוד דמי משום לבוד דכיסוי א"כ אפילו אינו מכוסה ג"כ שרי וכל פחות מג' כאילו שולי המטה מונח על הכלי ומכסה אותו דמי ואע"ג דאנן לא קי"ל כרשב"א היינו כחומרתא שהוא חשיב כל הבית לד' אמות אבל במה שמיקל פשיטא דקי"ל כוותיה וז"ש הראב"ד דאפי' רשב"א דמחמיר מודה בהא' אין רצונו לאשמועינן דרשב"א מודה דזה לא איצטריך דהא בהדיא אמר רבא פחות מג' כלבוד דמי אלא כאילו אמר הרי אפילו רשב"א שמחמיר מודה בזה לקולא א"כ דקי"ל לקולא כ"ש דקי"ל גם בהא לקולא וקורין נגד הכלי שהוא תחת המטה וק"ל:

סי' פח (א) חוץ מבעל קרי תקנת עזרא שבעל קרי צריך טבילה סוף מרובה ונתן רבינו טעם לדבר לפי שבא מקלות ראש והכי מוכח בפרק מי שמתו ב"י · ובש"ע נתן טעם אחר כדי שלא יהיו ת"ח מצוין אצל נשותיהן כתרנגולין ולא ידעתי מנין לו טעם זה ועיין בב"י איך היו כח ביד חכמים לעקור תקנת עזרא:

דרישה

סי' פז [א] דפחות משלשה אינה חוצצת ודאי כו' כבר כתבתי פירוש ר' יונה לדעת הגאון באבעיא זו וזה לשון ר' ירוחם כתיב ג' חלק ד' יש מי שפוסק כמאן דאמר שאסור גרף ועביט בין לפני המטה בין לאחר המטה וכן כתב רי"ף [לא כ"כ בהדיא אלא שמוכח דעתו כן מדלא הביא האיבעיא כמ"ש ר' ירוחם בסוף דבריו וכ"כ הרא"ש] אבל הגאון פסק כמ"ד לאחר המטה קורא ועוד פשוט ואם הניחן תחת המטה קורא (פי' לכ"ע וכמ"ש רבינו בסוף סי' זה) ועוד פשוט דבפחות מג' טפחים למטה כלבוד דמי פירוש כמחובר למטה זו ורשות אחרת היא ועד י' טפחים פירוש כגון שרחוק מן המטה ד' טפחים או ה' או ו' או ז' או ח' או ט' בעיא ולא איפשטא ולחומרא ולא יקרא כנגדו רש"י פי' כל אילו השיעורים

דאמר

חדושי הגהות

פז א ר"ל וכיון דאפילו רשב"א דמחמיר דכל הבית חשוב כד' אמות מודה דבפחות מג' טפחים חשוב כמכוסה כ"ש רבנן דמקילין ולא מחשבי כל הבית כד"א דס"ל דחשיב במכוסה בפחות מג' כלו' והשתא אצ"ל דפסקי' כרשב"א משום דמבעיא ליה אליביה כמו שנתן הגאון טעם למה שפסק כרשב"ג דהשתא כ"ע הכי ס"ל כיון דאפי' רשב"א המחמיר מודה בהא (מהרל"ח) ועיין פרישה: ב עיין בדרו"פ שהאריך בזה: ג ול"נ דא"צ להגיה כמו שהגיה ב"י כי הוא הבין כאילו הוא ברשות אחרת קאי אצואה לכך הגיה אחת במקום אחרת ומחק תיבת תחתיה אבל באמת א"צ להגיה דה"ק שהמטה שגבוה י' חשיב כאילו היא ברשות אחרת ואין הצואה שתחתיה חשיבה מכוסה ותמיהא גדולה עליו שהגיה דברי רבינו והא בגמרא נמי גרסינן הכי י' לא קא מבעיא לי דכרשותא אחריתי דמי' וגם רבינא מסיק י' כרשותא אחריתי דמי (מהרל"ח) ועיין דרו"פ וב"ח וט"ז:

***

עיין

והאידנא שרי (ג) דאמר רב נחמן בר יצחק נהוג עלמא כר"י בן בתירא בד"ת [א] דאמר ד"ת אין מקבלין טומאה (ג) וא"צ טבילה וכן כי אתא זעירי אמר בטלוה לטבילתא כר"י ב"ב ולאו דוקא לטבילתא אלא הוא הדין נמי רחיצה בט' קבין לא בעי (ד) דהא ר"י לא מצריך אפילו רחיצה וקאמר דנהוג עלמא כוותיה לגמרי כתב רב אלפס איכא מ"ד הא דאמר בטלו לטבילתא בין לד"ת בין לק"ש

ב"ח

בד"ת ולדבר בס אבל להרהור לא תקן טבילה וכ"כ התו' סוף (דף כ') בד"ה כדאשכחן:

והאידנא שרי כו' ה"א בפ' מי שמתו (דף כ"ב) והב"י הביא מ"ש הר"י וז"ל שאין ד"ת מקבלין טומאה י"מ ל"ש ק"ש ל"ש קריאה אחרת ואין זה נכון דבודאי לא אמרו אלא בק"ש בלבד אבל בשאר ד"ת אסור דהא אמרינן כי דבר ה' בזה וגומר עכ"ל והרבה על זה תשובות וקושיות: ולפע"ד נראה ליישב דהיש מפרשים היו תופסים הלכה כר' יוחנן דקאמר לרבי אבהו דהוה קרא קריאת שמע וכי מטא למבואות המטונפות הפסיק ושאל לר' יוחנן רביה להיכן אהדר דאסיקנא בפ' מי שמתו (סוף דף כ"ד) דה"ק ר' יוחנן לדידי לא סבירא לי דצריך להפסיק אלא מניח ידו על פיו וקורא אלא לדידך דס"ל דחייב להפסיק אם שהית לגמור את כולה חזור לראש והא דא"ר יוחנן בכל מקום מותר להרהר בד"ת חוץ מב"ה ובי' המרחץ ה"מ לכתחלה לשום מחשבתו ולבו לחשב בד"ת אסור אבל אם כבר קרא ק"ש או קורא בד"ת ומטא למבואות המטונפות א"צ להפסיק ומייתי התם תניא כותיה דרבי יוחנן וריב"ל נמי קאמר הכי דאין צריך להפסיק ואע"ג דרב חסדא פליג עליה דצריך להפסיק ומייתי נמי התם ת"כ דרב חסדא וכ"פ הרי"ף ושאר פוסקים הני י"מ פסקו כר' יוחנן דא"צ להפסיק וס"ל דהני קראי גם אני נתתי להם חקים לא טובים הוי מושכי העון בחבלי השוא וכי דבר ה' בזה כולהו מיירי בלכתחלה שמשים לבו לקרות במבואות המטונפות אבל אם כבר הולך וקורא ומטא למבואות המטונפות א"צ להפסיק לר' יוחנן והיו מפרשים דהיינו דאר"י בן בתיר' בסתם אין ד"ת מקבלין טומאה פי' דכשעוסק כבר בד"ת א"צ להפסיק מפני הטומאה והיו מפרשים דל"ש עוסק בק"ש ול"ש עוסק בד"ת והשיג עליהם דאין זה נכון אף לסברתם דהא ר' יוחנן גופיה לא אמר דא"צ להפסיק אלא בק"ש בלבד משום דכיון דהגיע זמן ק"ש והתחיל לקרות אע"ג דמטא למבואות המטונפות דמניח ידו על פיו וקור' ולא יעבור זמן ק"ש אבל בשאר ד"ת אפי' כבר התחיל בד"ת מ"מ כי מטא למקום מטונף פוסק ואם לא פסק ה"ל בכלל כי דבר ה' בזה דהיינו כמי שמתחיל לקרות או להרהר במקום מטונף ובזה עלו דברי הר' יונה על נכון מיהו אנן לא קי"ל הכי אלא הלכה כרב חסדא דאפי' לק"ש פוסק כ"ש לשאר ד"ת ואפי' הרהור אסור אם לא דהרהר לאכסו כדלעיל בסי' פ"ה:

ולאו דוקא לטבילתא וכו' השתא קאמר רבינו דמסקנת התלמוד דנהוג כותיה דריב"ב לגמרי דאפי' רחיצה בט' קבין לא בעינן אבל אכתי לא גילה לן רבינו האי מנהגא דנהוג עלמא אי הוי בין לד"ת ובין לק"ש ותפלה או אינו אלא בד"ת ולפיכך הביא דברי הרי"ף ודמסיק ע"ש רב האי גאון דאין מתפללין עד שירחצו כלומר רחיצ' בט' קבין צריך לתפלה ולפי דרבינו האי לא כתב אלא דאין מתפללין עד שירחצו משמע דוקא תפל' שהיא דרבנן אבל ק"ש שהיא דאורייתא אין לעבור מלקרות שמע משהגיע זמנה לכך הביא בשם הר' ישעיה דכתב דאין לחלק בין ק"ש לתפלה דבק"ש נמי לא יקרא אא"כ רחץ בט' קבין ואמר וכ"כ בה"ג וכו' פי' דמדכתב דקרי בתורה בק"ש ובתפלה ויורד לפני התיבה קמי טבילה אלמא משמע דבק"ש ובתפלה וכשיורד לפני התיבה טבילה הוא דאינו צריך אבל רחיצה בט' קבין צריך ואע"ג דבתורה א"צ אפי' רחיצה בט' קבין מ"מ בק"ש ותפלה צריך וכדכתב הר' ישעיה והב"י הקשה על דברי רבינו כאילו כתב ב' סברות בסתם בלי מחלוקת והסברות חולקים ולא דק. גם פי' דברי הר' ישעי' בהפך ממה שכתבנו ולא נהירא:

ומ"ש

ב"י

והאידנא שרי דאמר רב נחמן נהוג עלמא כר"י בן בתירה בד"ת וכו' בפרק ראשית הגז (קלו:) ובפרק מי שמתו (כב.):

ואהא דתני ר"י בן בתיר' שאין ד"ת מקבלי' טומאה כתבו תלמידי ה"ר יונה בפ' מי שמתו י"מ דל"ש ק"ש ל"ש קריאה אחרת לכל מילי אמריגן דאין ד"ת מקבלין טומאה ואין זה נכון דבודאי לא אמרו אלא בק"ש בלבד אבל בשאר ד"ת אסור דהא אמרי' כי דבר ה' בזה וגו' זה הקור' ד"ת במבואות המטונפות והחמירו בזה יותר משאר כריתות דבכל שאר כריתות הכרת מכפר ובזה אינו מכפר אלא אע"פ שנכרת עונה בה עכ"ל ודבריו תמוהים הם בעיני דמשמע מדבריו שלא אסרו לקרות במבואות המטונפים אלא ד"ת אבל ק"ש לא דאין ד"ת מקבלין טומאה והא ודאי א כשגגה שיוצא' מלפני השליט היא דהא בפ' מי שמתו (כד:) גבי ההיא דמבואות המטונפים תניא בהדיא לא יקרא ק"ש ועוד דאין ד"ת מקבלים טומאה שמשמע כל ד"ת דאל"כ לא הל"ל אלא אין ק"ש מקבלת טומאה ועוד דר"י דאמר אין ד"ת מקבלים טומאה מקרא מייתי לה דכתיב הלא כה דברי כאש מה אש אינו מקבל טומאה אף ד"ת אינם מקבלים טומאה וכי היכי דשייכא האי דרשא בק"ש ה"נ שייכא בשאר ד"ת ועוד דאם איתא דמבואות המטונפות מותר לקרות ק"ש ה"ה דבמקום שיש בו צואה ומי רגלים נמי שרי דמ"ש וא"א לומר כן דהא סוגיין בכוליה פרק מי שמתו דאסור לקרות ק"ש במקום שיש בו צואה ומי רגלים או גרף או עביט עד שירחיק מאחריו ד"א ומלפניו כמלא עיניו ואדרב' ק"ש חמור משאר ד"ת לענין ריח רע שאין לו עיקר כמו שנתבאר בסימן ע"ט הילכך ודאי לא שאני לן בין ק"ש לשאר ד"ת דבכולהו במקום שיש בו צואה או טינופת אסור משום והיה מחנך קדוש ומה שאמרו אין ד"ת מקבלין טומאה היינו במקום שאין בו שום טינוף כלל וגם האדם הקורא נקי מטינוף אלא שהוא טמא שנגע בשום טומאה או שיצתה טומאה מגופו כגון שהוא זב או בעל קרי בהא אמרינן דאין ד"ת מקבלין טומאה ובין ק"ש בין ד"ת מותר לקרות וזה היה פשוט אצלנו בשאר טמאים ומתקנת עזרא היינו אוסרים לבעל קרי ואתא ר"י ב"ב והתירו וקרא דהלא כה דברי כאש אסמכתא בעלמא הוא דהא עזרא נמי ידע דאין ד"ת מקבלין טומאה ואפ"ה גזר על בעל קרי וכבר כתבו התוספות בס"פ מרובה (שם) וה"ר יונה בפרק מי שמתו והרמב"ם בסוף הל' ק"ש טעם לדבר היאך היה כח לר"י ב"ב לבטל תקנת עזרא:

וכן כי אתא זעירי אמר בטלוה לטבילת' כר"י ב"ב ג"ז בפ' מי שמתו:

ומ"ש ולאו דוקא לטבילתא אלא ה"ה נמי רחיצה בט' קבין לא בעי דהא ר' יהוד' לא מצריך אפילו רחיצה וכו' בפרק מי שמתו אהא דתניא מעשה בתלמיד אחד שהיה מגמגם למעלה מר"י ב"ב אמר לו בני פתח פיך ויאירו דבריך שאין דברי תורה מקבלים טומאה כ' הרשב"א מהכא דר"י בן בתירה לא מצריך אפי' נתינת ט' קבין והא דאמרינן נהוג עלמא בטבילתא כר"י לאו למימרא דטבילתא דוקא קאמר אלא משום דאיכך מצרכי טבילה קאמר הכא דטבילה להקל ואפי' בט' קבין נהגו להקל:

כתב רב אלפס איכא מ"ד הא דאמרי' בטלוה לטבילתא בין לד"ת בין לק"ש ותפלה וכו' עד אינן מתפללין עד שירחצו הכל דברי הרי"ף בפרק מי שמתו וכ"כ הרא"ש ג"כ שם וכתב הר' יונה דהא דקאמר רב האיי אין מתפללין עד שירחצו אפשר היה לומר שכוונתו לומר שירחצו במ' סאה אבל הרי"ף כתב ולא טבילה דוקא אלא רחיצה בט' קבין ואע"פ שמה שהזכיר הרי"ף ט' קבין אינו על דברי

רבינו

דרישה

השיעורים כשהיו מונחים תחת המטה וגאון פי' דמיירי לאחר המטה שאמרנו שקורא מיד שאם היה פחות מג"ט סמוך למטה כמחובר למטה הוא ולא יקרא ואם רחוקים מן המטה יו"ד טפחים רשות אחרת הוא ומותר אבל מג' ועד י' בעיא ולא איפסטא וכן נראה פי' רי"ף ולהכי לא הביא ואת האיבעיא כי הוא פסק כת"ק שאסור בין לפני המט' ובין לאחריה ואת האיבעיא דלא כהלכתא ומ"מ אם מרוחק הגרף מהמטה י"ט מותר דרשות אחרת היא עכ"ל וכתב עליו ב"י ודבריו תמוהין בעיני עכ"ל ובאמת שלכאורה דברי ר' ירוחם תמוהים דממ"נ אי איירי כשהמטה עצמה גבוה' י' א"כ הרי מחיצה גמורה ואפי' לא הוה מרוחק י"ט לאחר המטה ה"ל לקרות דמחיצה גמורה היא ואי אין המטה עצמה גבוה י"ט כי נמי הכלי אחר המטה י"ט מאי הוי הא אכתי אין כאן מחיצה כלל וע"ק מאי דוחקיה דר"י לפרש פי' רחוק כזה ולא פי' כדפי' ר' יונה ועוד דלדבריו סותרים זה את זה דמתחלה כתב דהאיבעיא אליבא דרשב"ג ופסק הגאון כוותיה אבל הרי"ף ס"ל הלכתא כת"ק וממילא אפי' הוא י"ט לאחר המטה לא יקרא ואח"כ כתב ומ"מ אם מרוחק הגרף מהמטה כו' משמע דזה אפי' להרי"ף ונראה דקשיא ליה לר' ירוחם בפי' דר' יונה קושיא גדולה ועצומה. דמאי קאמר רשב"ג לפני המטה מרחיק ד' אמות והא לא סגי בד' אמות דהא אגרף של חרס או של עץ קאי וכמ"ש בפרישה בשם המפרשים ודינו כצואה ובצואה צריך להרחיק לפניו כמלא עיניו וכמ"ש רבינו לעיל סי' כ"ג וע"ט ולכאורה גם ת"ק ע"כ לא אסר אלא באינו מרחיק ד"א אבל אם מרחיק אפילו בלפני המטה מודה דברחוק ד' אמות סגי וכ"ת רבנן ורשב"ג לא ס"ל דצריך להרחיק כמלא עיניו גבי צואה א"כ דדייקינן להו בזה כבית הכסא דמ"כ רבא דפסק בצואה דלפניו מרחיק כמלא עיניו דלא כמאן וכל הסוגיא היא משמע דאין חילוק בין צואה לבית הכסא וכמ"ש כל זה לעיל סי' פ"ג וצריך לדחוק לדעת הגאון דמ"ש רשב"ג לפני המטה מרחיק ד' אמות לא קאי ארישא דקתני כנגדן דכנגדו ודאי כמלא עיניו אסור אלא ה"ק מרחיק ד' אמות כדינו דהיינו מחזיר פניו לאחוריו שאינו רואה הכלי וכתב א"כ מדפליג את"ק בלפני המטה הא ע"כ לא אסר ת"ק אלא כנגדן אבל לאחריו ודאי מודה. א"כ דעם ת"ק ודאי לא פליג בהא דבלא זאת נמי ע"כ לא פליג בהא ת"ק ורשב"ג אלא אם קורא מיד דס"ל לת"ק דאפי' לאחר המטה אינו קורא מיד בלא הרחקה אבל להרחקה ד' אמות דלפני המטה אפשר דלא פליגי וא"כ רשב"ג דאמר לפני המטה מרחיק ד' אמות משום רשב"א איצטריך ליה. דלרשב"א לא שייך כלל הרחקת ד"א דכל הבית כד' אמות דמי כן צריך לדחוק לדעת הגאון ע"כ בפי' ר' יונה וזה נראה דחוק בעיני ר' ירוחם וע"ק דרבא דפסק הילכתא פחות מג' כלבוד דמי וי' רשות אחריתי היא כו' אינו מחדש מידי לפי' הר' יונה וכמ"ש בפרישה. לכן פי' ר' ירוחם דפחות מג' וי' הכל קאי אאחורי המטה. וכלל פי' נראה שהוא פי' דודאי כל שאין המטה גבוה' י' לכ"ע אסור לקרות כיון דאין מחיצה כלל אלא מיירי כשהמטה גבוה י' וא"כ כל שהכלי סמוך למטה תוך ג' כלבוד דמי וכיון שאדם עומד סמוך למטה ועיקר תשמישו של אדם למעלה מי' כמבואר בירושלמי בנרות דחנוכה א"כ גם תשמישו על מטה זו ובפרט בומניהם שהיו יושבין תמיד על מטות א"כ אף שהוא גבוה י' ותורת מחיצה עליה לאו מחנך קדוש איקרי כיון שהכלי סמוך למטה מיד וגם הוא סמוך למטה ובזה אפילו לרשב"ג אינו קורא כי אם בהרחקת ד' אמות. וכשהכלי י"ט אחורי המטה לכ"ע קורא מיד סמוך למטה אפילו לרבנן דכיון דאיכא מחיצה גמורה וגם הכלי מרוחק מהמטה ובאופן שאין לו שייכות פליגי דרשב"ג סבר כיון דילא מתורת לבוד. הרי אין לכלי שייכות כלל למטה זו וכיון שיש כאן מחיצה אפילו לא הרחיק ד' אמות קורא. ורבנן סברי דכל שאינו מרוחק י' מהמטה נראה תמיד כאילו הוא והכלי ברשות אחד כיון שרגיל להשתמש במטה זו. ולפני המטה ולאחר המטה דקאמרי רשב"ג ורבנן הכל אאחורי המטה קאי אלא שכל שאין הכלי מרוחק ג' טפחים מהמטה דאז הוא כלבוד לפני המטה קרי ליה. דהוא והמטה כחדא גולמא הוא ומשולא מתורת לבוד אחר המטה קרי ליה כיון שאין לו כל כך שייכות אל המטה. והכי פי' רבנן ס"ל בין לפני המטה דהיינו תוך ג' למטה. בין לאחר המטה דהיינו יתר מג' מהמטה לעולם אינו קורא כל זמן שאינו מרוחק י"ט מהמטה לעולם אינו קורא ורשב"ג ס"ל ודאי בלפני המטה דהיינו תוך ג' למטה מרחיק ד' אמות ולא מהני מהמטה למחיצה כיון דהוא רגיל להשתמש במטה זו אבל כל שילא מתורת לבוד דהיינו לאחר המטה תו לית ליה שייכות לכלי זה עם המטה ומהני גובהו של מטה למחיצה. ולפני המטה ממש לכ"ע צריך להרחיק כמלא עיניו. והאבעיא דרב יוסף מג' ועד י' מהו אע"ג דבהכי פליגי י"ל דהכא בעי ליה הא דפליג רשב"ג ארבנן וס"ל דאפילו אינו מרוחק י' מהמטס קורא מיד מיירי דווקא בט' או בח'. אבל פחות מיכן כאילו הוא וכלי ברשות א' דמי א"ד מיד סילא מג' דילא מתורת לבוד דינו' כח' או כט' ולפי זה א"ש מ"ש רבא הילכתא פחות מג' כלבוד עשרה רשות אחריתי כו' לאשמועינן דכל שאינן מרוחק ג' מהמטה לכ"ע אינו קורא כי אם בהרחקת ד' אמות אע"פ שהמטה גבוה י' וכל שמרוחק י' לכ"ע אפילו לרבנן קורא בלא הרחקת ד' אמות ודו"ק כן נ"ל ליישב דברי ר' ירוחם:

סי' פח [א] דאמר ד"ת אין מקבלין טומאה כתבו תלמידי ר' יונה בפרק מי שמתו דף י"ו ע"א י"מ דל"ש ק"ש ול"ש קרית' אחרת לכל מילי אמרינן אין ד"ת מקבלין טומאה ואין זה נכון דבודאי לא אמרו אלא בק"ש לבד אבל בשאר ד"ת אסור דהא אמרינן כי דבר ה' בזה וגומר. זה הקורא ד"ת במבואות המטונפות והחמירו בזה יותר משאר כריתות דבכל שאר כריתות הכרת מכפר. ובזה אינו מכפר אלא אע"פ שנכרת עונה בה עכ"ל וכתב ב"י ודבריו תמוהים הם בעיני דמשמע מדבריו שלא אסרו לקרות במבואות המטונפות כו' והא ודאי כשגגה שיצאה כו' ל' ב"י עד הילכך ודאי לא שני לן בין ק"ש לשאר ד"ת דבכולהו במקום שיש צואה או טנופת אסור משום והיה מחניך קדוש. ומ"ש ד"ת אין מקבלין טומאה היינו במקום שאין בו שום טינוף כלל. וגם האדם הקורא נקי מטינוף אלא שהוא טמא שנגע בשום טומאה או שיצתה טומאה מגופו כגון זב או בעל קרי בהא אמרינן דאין ד"ת מקבלין טומאה ובין ק"ש ובין ד"ת מותר לקרות עכ"ל. ואני אומר דמי לא ידע בכל אלה דק"ש אסור לקרות במקום מטונף וטמא שאמרו אין ד"ת מקבלין טומאה היינו בטומאה שאין בה ממש וכמ"ש הוא דאטו ר' יונה קטלא קניא באגמא היה ולא ידע סוגיא דגמרא וכל הראיות שהביא ב"י כולם פשוטים הם אלא דס"ל לר' יונה דמ"ש ד"ת אין מקבלין טומאה ויכול לקרות היינו דוקא בק"ש אבל שאר ד"ת אפי' כבר קינס הקרי והטינוף מעליו ואין כאן אלא טומאה שיצאה מגופו אפ"ה אסור לו לעסוק בהן ולא משום דד"ת חמירי מק"ש דודאי ק"ש חמיר וכדלעיל סי' עט אלא שק"ש שאין לו פנאי וזמן לטבול או לרחוץ. דאם ישהה כל כך זמן יעבור זמן ק"ש עדיף ליה שיקרא שמע בגוף טמא כיון שאין הטינוף בעין אבל שאר ד"ת דאפשר לו לעסוק

חדושי הגהות

פח א עיין דרישה שיישבו על נכון:

ר"ל

לק"ש ותפלה (ה) ואיכא למ"ד דוקא לד"ת אבל לתפלה בעי טבילה ולאו דוקא טבילה אלא רחיצה בט' קבין ורבינו האי ז"ל כתב כיון דבגמרא ליכא האי מלתא בהדיא נקוט מנהג כל ישראל בידך שבעלי קריין אע"פ שאין להם מים אינן מתפללין עד שירחצו (ו) וה"ר ישעיה כתב (ז) שאין חילוק בין ק"ש לתפלה וכ"כ בה"ג (ח) והשתא נהוג עלמא דקרי בעל קרי בתורה בק"ש ותפלה ויורד לפני התיבה קמי טבילה ונראה כיון דתלי במנהגא אזלינן בכל דוכתא בתר מנהגא דנהיגי ביה והאידנא לא נהוג בטבילה ולא ברחיצה לא לד"ת וק"ש ולא לתפלה (ט) וכ"כ הראב"ד לא נהוג עלמא כר"י אלא בטבילה אבל ברחיצה לא נהוג כותיה וזעירי מצריך ט' קבין ומיהו בכל מקומותינו לא נהוג (ס"א נהוג) כותיה אף בט' קבין וסמכו על הירושלמי דגרסינן התם גבי יוה"כ אסור בתשמיש המטה השתא ברחיצה אסור בתשמיש לכ"ש כלומ' אסור לו להתפלל בעודו בעל קרי עד שיטבול וכיון שאסור ברחיצה כ"ש בתשמיש המטה ומשני במקום שאין טובלין ואם איתא שצריך ט' קבין מאי משני אכתי ברחיצ' אסור כ"ש בתה"מ :

רבינו האיי אלא אליבא דאיכא מ"ד ה"מ לד"ת אבל לתפלה צריך טבילה משמע לה"ר יונה דהרי"ף שהביא דברי רבינו האיי אחר שתי סברות שנאמרו בפירוש בטלוה לטבילתא לאו לאיפלוגי על בטלוה לטבילתא אתא אלא לומר שאע"פ שאין הכרח לאחת משתי הסברות נהגו העולם כא' מהם דהיינו ההיא דסברה דלתפלה מיהא בעי רחיצה בט' קבין והכי דייק ממ"ש עד שירחצו ולא כתב עד שיטבלו ולפ"ז האי סברא פליגא על הסברא שכתב רבינו בתחלה דהא דאמר זעירי בטלוה לטבילותא ל"ד טבילותא אלא הוא הדין רחיצה בט' קבין נמי לא בעי. ואם היה רבינו מפרש דברי רבינו האיי כן יש לתמוה על רבינו שכתב הסברות סתם כאילו אין מחלוקת ביניהם :

ומ"ש בשם ה"ר ישעיה שאין חילוק בין ק"ש לתפלה היינו לומר דכי היכי דלק"ש לא בעי שום רחיצה כך לתפלה נמי לא בעי מידי וזה שכתב בסמוך וכ"כ בה"ג והשתא נהוג עלמא דקרי בעל קרי בתורה בק"ש ותפלה וכו' :

ומ"ש רבינו ונראה כיון דתלי במנהגא אזלינן בכל דוכתא בתר מנהגא וכו' הם דברי עצמו והביא ראיה ממה שכתב הראב"ד לא נהוג עלמא כר' יהודה אלא בטבילה וכו' ועד סוף הסי' הכל הוא לשון הראב"ד וביאור דבריו כלומר אע"ג דר' יהודה לא מצריך אפי' רחיצה כדמשמע ממאי דאמר פתח פיך ויאירו דבריך וכמו שכתבתי לעיל זעירי לא אמר דבטלוה אלא לטבילותא אבל לא לרחיצה שאע"פ שלא היו טובלין היו רוחצין בט' קבין ואע"פ דביומי דזעירי לא נהוג כר' יהודה אלא בענין טבילה אבל לא בענין רחיצה מיהו בכל מקומותינו נהוג כוותיה כלומר כר' יהודה גם בענין רחיצה בט' קבין דלא צריך ומשום דאיכא לאקשויי כיון דזעירי דאמר דנהוג כר' יהודה לא אמר דנהוג כוותיה אלא לבטל טבילותא אבל לבטל רחיצה לא נהוג כוותיה מהיכא תיתי לן לבטל גם הרחיצה לכך כתב שסמכו על הירושלמי דגרסינן התם בפרק בתרא דיומא אהא דתנן י"ה אסור באכילה ובשתיה וברחיצה ובתשמיש המטה איתמהי ברחיצה הוא אסור בתשמיש המטה לא כל שכן תפתר במקום שאין טובלין והכי איתא נמי בפ"ק דתענית ומפרש הראב"ד דהכי פריך כיון דתני אסור ברחיצה למה הוצרך לשנות דאסור בתשמיש המטה דכיון שאם שימש מטתו א"א לו להתפלל עד שירחץ והוא אסו' ברחיצה לא היה צריך לשנו' שאסור בתשמיש ומשני למקו' שאין טובלין לקירויין איצטריך לאשמועינן דאסור בתשמיש ומקום שאין טובלים דקאמר על כרחך לומר דהיינו שאינם רוחצים כלל דאל"כ מאי משני הא אע"ג דאינם טובלים מאחר שהם רוחצים הדרא קושיין לדוכתא כיון דתני אסור ברחיצה ל"ל למיתני אסור בתשמיש אלא ודאי מקום שאינם טובלים ולא רוחצים קאמר אלמא יש מקומות שנוהגים שלא לרחוץ כלל כמו שאנו נוהגים וגם הרשב"א הביא בפרק מי שמתו ירושלמי זה ופירשו כמו שפירש הראב"ד שיש מקומות שאינם רוחצים כלל וכן נהגו בכל מקומותינו ע"כ והרמב"ם כתב בסוף הלכות ק"ש שנהגו כל ישראל לקרות בתורה ולקרות ק"ש והן בעלי קריין ובפ"ד מה' תפלה כתב שעזרא תיקן שלא יקרא ב"ק בד"ת עד שיטבול וב"ד שעמדו אח"כ התקינו אף לתפלה שלא יתפלל ב"ק עד שיטבול וכבר בטלה תקנה זו של תפלה לפי שלא פשטה בכל ישראל ולא היה כח בצבור לעמוד בה ואח"כ כתב מנהג פשוט בשנער ובספרד שאין בעל קרי מתפלל עד שרוחץ כל בשרו במים משום הכון לקראת אלהיך ישראל בד"א בבריא או בחולה שבעל אבל חולה שראה קרי לאונסו פטור מן הרחיצה ואין בזה מנהג וכן זב שראה קרי ונדה שפלטה ש"ז אין בהם מנהג אלא מקנחין עצמן ורוחצין ידיהם ומתפללים עכ"ל ומה שחילק בין בריא לחולה נראה שסמכו בזה על מאי דאסיקנא בפרק מי שמתו אמר רבא בריא המרגיל וחולה המרגיל מ' סאה ובריא לאנסו ט' קבין אבל חולה לאנסו פטור מכלום ופירש"י דמרגיל היינו שממשיך הקרי עליו כלומר שמשמש מטתו ע"כ וכיון דקי"ל דבטלוה לטבילותא וס"ל לבני שנער וספרד דלא בטלו אלא לד"ת אבל לתפלה נהי דבטלוה לטבילה רחיצה בט' קבין מיהא בעי א"כ בריא בין מרגיל בין שאינו מרגיל וחולה המרגיל צריכים רחיצה בתשעה קבין דרחיצה בתשעה קבין אחר התקנה כטבילה קודם התקנה וחולה לאנסו פטור מכלום דבזמן התקנה נמי היה פטור והוא תמיהא לי כיון דקי"ל דבטלוה לטבילותא היאך רבא דבתרא הוא אסיק הלכתא בריא המרגיל וחולה המרגיל מ' סאה ומצאתי להרשב"א שכתב משום דאיכא מאן דמחמיר בה ולא נהוג כר"י ב"ב קא פסיק רבא הכא הלכתא מאי לומר דאפילו מאן דלא נהיג כר"י ב"ב ועביד כתקנתא דעזרא ותקנת' דרבנן דבתר עזרא ב בחולה המרגיל בריא לאנסו לא צריך אלא ט' קבין וחולה לאנסו פטור מכלום עכ"ל :

וכתב רבינו בסימן רמ"א ויש חסידים ואנשי מעשה שהיו מחמירין על עצמן וטובלין לקריין להתפלל וחומרא יתירא היא זו שאף להרי"ף שכתב שיש מצריכים טבילה לתפלה ל"ד טבילה אלא רחיצה בט' קבין ואני כתבתי למעלה שא"ל לא טבילה ולא רחיצה והמחמיר תע"ב ע"כ :

והוי יודע דהני מ' סאה שהתקין עזרא לבעל קרי אפילו כולם מים שאובין כשרים וכדתנן במסכת מקוואות ר"פ ח' מקוות האינו יהודים שבחוצה לארץ כשרים לבעלי קריין אפילו נתמלאו בקילון וכן פי' שם הרמב"ם וה"ר שמשון ובפ' מי שמתו תניא בעל קרי שנתנו עליו ט' קבין מים טהור בד"א לעצמו אבל לאחרים כלומר ללמוד לאחרים מ' סאה רבי יהודה אומר מ' סאה מ"מ ואיפליגו אמוראי במילתיה דרבי יהודה ח"א לא שנו אלא בקרקע אבל בכלים לא וחד אמר אפילו בכלים נמי ופריך בגמרא בשלמא למ"ד אפילו בכלים היינו דקתני ר"י אומר מ' סאה מ"מ אלא למ"ד בקרקע אין בכלים לא מ"מ לאיתויי מאי לאיתויי מים שאובים אלמא דלכ"ע מים שאובים כשרים אלא דמר מכשר אפילו לטבול בעודם בכלי ומ"ס שאע"פ שהן שאובין בעינן מיהא שיהיו בקרקע כעין טבילה. וגרסינן בפ"ב דגיטין (טז.) אמר רב פפא הרי אמרו בעל קרי החולה שנפלו עליו ט' קבין מים טהור בעי רב פפא חאוו בתפילה וחאוו בנתינה מאי תיקו ופרש"י ב"ק וכו' טהור לד"ת דעזרא תיקן טבילה לבעלי קריין קודם שיעסקו בתורה והקלו על החולה בנתינת ט' קבין אפילו שאובין במסכת ברכות אבל לטהרו ליכנס במקדש בעינן מ' סאה: וחאוו בטבילה. שנכנס חאוו לתוך המקוה ועל חאוו נתן ט' קבין שאובין ע"כ וכיון דמידי דתקנתא דרבנן הוא נקטינן לקולא ואע"ג דתקנת עזרא ליתא האידנא כתבתי זה משום דנ"מ למי שקיבל עליו לנהוג כתקנת עזרא :

ותשעה קבין שאמרו דוקא כששופכם עליו אבל לטבול בתוכם לא מהני מידי בין אם הם בכלי או בקרקע דגרסינן בפרק מי שמתו ר' זירא הוה יתיב באגנא דמיא בי מסותא א"ל לשמעיה זיל ואייתי ט' קבין ושדי עילואי א"ל רבי חייא בר אבא ל"ל למר כולי האי והא יתיב מר בגוייהו א"ל כמ' סאה מה מ' סאה בטבילה ולא בנתינה אף ט' קבין בנתינה ולא בטבילה וכתב ה"ר יונה בפרק מי שמתו רחיצת ט' קבין צריך להטילם עליו בכלי שיוכל להריקם ממנו בלא שום הפסקה וכן מוכיח במשניות של טהרות עכ"ל ומפשט דבריו נראה לכאורה דבעינן שכל הט' קבין יהיו מכלי אחד ואינו כן דהא תנן בפרק ג' דמקוואות בעל קרי החולה שנפלו עליו ט' קבין מים וטהור שנפלו על ראשו ורובו ג' לוגין מים שאובין מכלי אחד מב' ומג' מצטרפין ומד' אין מצטרפין בד"א בזמן שהתחיל השני עד שלא פסק הראשון ופירש רבינו שמשון ס' קבין. בפרק מי שמתו תניא בעל קרי החולה שנפלו עליו ט' קבין מים טהור ואמרינן התם בנתינה ולא בטבילה ואשמעינן מתניתין דמכלי אחד או שנים או ג' ובזמן שמתחיל השני עד שלא יפסיק הראשון מצטרפין מד' אין מצטרפין עכ"ל וגם הרמב"ם פ"ג דמקוואות כתב כבר ביארנו בברכו' שבעל קרי אם יהיה חולה וראה קרי לרצונו וכו' הנה הוא יספיק לו מן הטהרה לענין התפלה שישפוך על עצמו ט' קבין ואמרו שם שאלו הט' קבין שיטהר בהם ב"ק לתפלה או הג' לוגין שיטמא הטהור לתרומה צריך שיהיה שפיכתן מג' כלים לפחות ויהיה בזה אחר זה ולא יפסיק שפיכת אחד מהם עד שיתחיל הבא אחריו ואז יצטרפו ויטהר הבעל קרי ויטמא הטהור ואם היה מד' ולמעלה אין מצטרפין לא לטהר ולא לטמא עכ"ל :

ודע שיעור ט' קבין מדלתי ומצאתי שהוא ארבע קלונדריטש ואני : כתוב בהגה"מ פ"ד בשם ראבי"ה הנשים נהגו טהרה ופרישות בעצמן בעת נדותן שאין הולכות לבה"כ ואף כשמתפללות אין עומדות בפני חבירותיהן. וכן ראיתי בדברי הגאונים וכשר המנהג כדאמרינן בבעל קרי שמעתי שמקילין בה ושמעתי שמחמירין בה וכל המחמיר בה מאריכין ימיו ושנותיו וה"ה באחרים עכ"ל : וכתוב בכתבי מה"ר ישראל סימן קל"ב שהוא התיר בימים הנוראים וכה"ג שרבות מתאספות לב"ה לשמוע תפלה וקריאה שילכו לב"ה וסמך ארש"י שמתירו מפני נחת רוח לנשים כי היו להן לעצבון רוח ולמחלת לב שהכל מתאספין להיות בצבור והמה יעמדו חוץ עכ"ל. והשתא נשי דידן לא נהוג להמנע כלל מליכנס לב"ה וכתב ר"י בנתיב כ"ו ח"ג שראה אנשים ונשים טועים לומ' שהיולד' צריכה ליזהר מליכנס בב"ה עד שיעברו מ' לזכר ופ' לנקבה ומנהג בטעות הוא וצריך למחות בידן :

זמן

ומ"ש ונראה כיון דתלי במנהגא וכו' הם דברי עצמו והביא ראי' ממ"ש הראב"ד דבמקומות שנהגו להקל דאף רחיצה אין מצריכין לא לד"ת ולא לק"ש ולא לתפלה אין לשנות מנהגם דיש להם סמך מהירושלמי :

ומ"ש ומיהו בכל מקומותינו נהוג כותיה פי' נהוג כותיה דר"י ב"ב דאפילו ט' קבין לא צריך ובמקצת נוסחאות כתוב ומיהו בכל מקומותינו לא נהוג כותיה וכו' ופירושו לא נהוג כותיה דזעירי דמצריך ט' קבין אלא לא צריך אפילו ט' קבין :

זמן

פרישה

(ה) ואיכא למ"ד דוקא לד"ת פי' וק"ש בכלל ד"ת ולאפוקי תפלה וק"ל : (ו) והרב ר' ישעי' כתב כו' אין זה מל' הרי"ף אלא לשון רבינו הוא :

(ז) שאין חילוק בין קריאת שמע לתפלה פי' כשם שלק"ש לא בעי רחיצה דבכלל ד"ת הוא כך לתפלה נמי לא בעינן אפילו רחיצה :

(ח) והשתא נהוג כו' עד קמי טבילה הכל ל' ר' ישעיה. ומכאן ואילך ל' רבינו :

(ט) וכ"כ הראב"ד כו' דזעירי מצריך ט' קבין ומיהו בכל מקומותינו נהוג כוותיה אף בט' קבין ובקצת נוסחאות איתא ומיהו בכל מקומותינו לא נהוג כוותיה כו' והיא היא. דאם גרסינן נהוג כוותיה קאי אריב"ב וכי גרסינן לא נהוג כוותיה קאי אזעירי אך שלגרס' לא נהגו אין לשון אף ברחיצה מתיישב היטב על הל' דמשמע דבטבילה פשיטא דלא קי"ל כזעירי אלא אף ברחיצה לא נהוג כוותיה וזה שקר שבטבילה נהגינן כזעירי לכן נראה יותר לגרוס נהגו כוותיה ואריב"ב קאי וביאור דבריו כך הוא כלומר אע"ג דר' יהודא לא מצריך אפי' רחיצה כדמשמע ממאי דאמר פתח פיך ויאירו דבריך וכמ"ש לעיל אבל זעירי לא אמר דבטלוהו אלא לטבילה אבל לא לרחיצה שאע"פ שלא היו טובלין היו רוחצין בט' קבין ואע"פ דבימי דזעירי לא נהגו כר' יהודא אלא בענין טבילה אבל לא בענין רחיצה מיהו בכל מקומותינו נהגו כר"י גם בענין רחיצה ומשום דק' ליה לדחות דברי זעירי בולא כלום לכך מביא ראיה למנהגינו מדברי הירושלמי כלומר ומה שלא הביאו ראיה מרב נחמן הס"ל דאמר נהוג עלמא כריב"ב י"ל דמהתם אין ראיה אלא לק"ש דמעשה דריב"ב אק"ש היה כמ"ש לעיל אבל בתפלה אפשר דבעינן רחיצה וט' קבין להכי מביא הירושלמי דקאי אתפלה וק"ל :

דרישה

לעסוק בהן לאחר שעה או כל היום מתי שירצה ודאי אין לו לפסוק קודם שירחץ בט' קבין כיון דאיפשר (ודומה לזה כתבתי לקמן בסי' צ"ב בשם ושב"א ע"ש לענין נטילה דק"ש קורא וא"צ להדר אמיא ותפלה הקלה ממנו אסור לו להתפלל עד שיהדר אמיא ליטול ידיו ע"ש) והביא ראיה לדבריו דכיון שדרשו דרש דאין לקרות בתורה במקומות המטונפות מפסוק כי דבר ה' בזה וגו' שמפרש בו בד"ת נמצא שהחמירו בזה יותר מבק"ש שלא למדו מזה הפסוק בוודאי גם בזה יש לנו להחמיר בד"ת יותר מבק"ש ואע"פ שגם ק"ש אסור לקרות במבואות המטונפות לא למדו אותו מפסוק כי דבר ה' בזה וזה לאו מטונף הוא שכבר קינח הטינוף ס"ל דמותר לקרות ק"ש ככ"ל פשוט בדעת ר' יונה ודו"ק ועיין עוד בר' יונה דף י"ד ע"ב ודף יח ע"א :

זמן

זמן

חדושי הגהות

ב ר"ל בחולה המרגיל מ' סאה וכ"ש בריא המרגיל ובריא לאנסו ט' קבין וצריך להגיה ובריא לאנסו :

עיין

הלכות תפלה

פט [א] (א) **זמן** תפלת השחר מתחיל משעלה עמוד השחר והאיר פני המזרח שהיא כנגד תמיד השחר ומאותה שעה ואילך הוא זמנה ומ"מ עיקר מצותה עם הנץ החמה אלא שאם התפלל משעלה עמוד השחר יצא ונמשך עד סוף ד' שעות [ב] (ב) ואם עבר (ס"א ולא) והתפלל אחר ד' שעות (ס"א יתפלל) עד חצות אע"פ שאין לו שכר כתפל' בזמנה שכר תפלה מיהא איכא וכיון

פט זמן תפלת השחר וכו' פלוגתא דת"ק ור' יהודה במשנה ריש פ' ת"ה ואסיקנא (בדף כ"ז) דהלכה כר' יהודה דעד סוף ד' שעות הוי זמנה דקרבן תמיד של שחר נמי לא הוי קרב אלא עד סוף ד' שעות ולא כת"ק דאמר עד חצות היה קרב וכתב הרא"ש דהתחלת הזמן הוי נמי כמו קרבן תמיד משעלה עמוד השחר והאיר פני המזרח ובפ"ג דתמיד תנן א"ל צאו וראו אם הגיע זמן השחיטה אם הגיע הרואה אומר ברקאי מתיא בן שמואל אומר האיר פני כל המזרח עד שבחברון פי' שלא היה אומר כלום עד שהאירו פני כל המזרח שאין מספיק כשהבריק השחר כנקודה בלבד והלכה כמתיא בן שמואל וא"כ התחלת זמן תפלת השחר נמי דוקא כשהאירו פני כל המזרח. אלא דעיקר מצותה עם הנץ החמה כותיקין וכתב הר' ירוחם זמן תפלה משיכיר את חבירו ברחוק ד' אמות ומצוה מן המובחר שיתפלל אחר הנץ החמה מיד ואם התפלל משעלה ברק השחר והאיר פני המזרח יצא עכ"ל והקשה ב"י דהא אביי לא קאמר אלא דלתפילין כאחרים דאמרי משיכיר את חברו וכו' ולא לתפלה כאחרים כמו שהבין הר' ירוחם ולפעד"נ דדבר פשוט הוא שגם הר"י ס"ל דאביי לא קאמר אלא דלתפילין כאחרים אלא דהר"י ס"ל דהלכה כרב הונא דקאמר דזמן ק"ש הלכה כאחרים וכדפסק גם רבינו לעיל ריש סי' נ"ח וכיון שצריך להסמיך גאולה לתפלה א"כ בע"כ גם זמן תפלה לכתחלה צריך שתהי' משיכיר את חברו וכו' לאחר שקרא ק"ש וברכותי' אלא דאם התפלל קודם שקרא ק"ש משעל' ברק השחר יצא דכך הוא זמן תפלה כנ"ל פשוט:

ומ"ש ואם עבר והתפלל אחר ד' שעות עד חצות כו' כ"כ לשם הרי"ף והרא"ש וכ"כ גם הרמב"ם והאריך ב"י לבאר מאין ראו להורות כך ולפע"ד דבריו בזה דחוקים אבל העיקר נראה דהכי מוכח התם דהאא דתנן תפלת השחר עד חצות פריך ותו לא והא"ר יוחנן טעה ולא התפלל ערבית מתפלל בשחרית שתים שחרית מתפלל במנחה שתים ומשני כולא יומא מצלי ואזיל עד חצות יהבי ליה שכר תפלה בזמנה מכאן ואילך שכר תפלה יהבי ליה שכר תפלה בזמנה לא יהבי ליה והך קושיא ופירוקא הוי נמי לר' יהודה וצריך לאוקומי אליבא דר' יודא דעד ד' שעות יהבי ליה שכר תפלה בזמנה וכו' ומשמע לפ"ז דאף במזיד יהבי ליה שכר תפלה לאחר ד' שעות ובתר הכי פריך אהא דתניא טעה ולא התפלל ערבית מתפלל בשחרית שתים שחרית מתפלל במנחה שתים מדתניא מעוות לא יוכל לתקון זה שבטל תפלה של ערבית או תפלה של שחרית קס"ד דאף בבטל בשוגג קאמר דלא יכול לתקון ואפילו לאחר זמן תפלה אחת בלבד דכיון שהגיע זמן תפלה שנייה אין תקנה לתפלה שלפניה כלל ומשני התם בבטל במזיד קאמר דלא יוכל לתקון לאחר זמן תפלה אחר כיון שהגיע תפלה שלאחריה אלמא משמע דאם לא הגיע עדיין זמן תפלה שלאחריה יכול להתפלל אותה תפלה שבטל אפי' בטלה במזיד עד שיגיע זמן תפלה אחרת וא"כ לר' יהודה נמי יהבי ליה שכר תפלה מד' שעות עד חצות דהיינו עד שהגיע זמן מנחה גדולה ולא עד בכלל דמשהגיע זמן מנחה גדולה שוב אינו יכול להתפלל שחרית כלל אלא מתפלל במנחה שתים דהיינו מנחה תחלה ואח"כ

התפלל בזו השעה יצא והתנא לא חש לפרשו דמילתא דפשיטא היא כיון דזמן המאוחר שלה הוא בזמן התמיד הוא הדין לכל זמן המוקדם עכ"ל וגם התו' כתבו בשם ר"ח גבי עובדא דאבוה דשמואל ולוי דבסמוך שזמן תפלת השחר מתחיל משעלה ע"ה וכן דעת הרמב"ם שכתב בפ"ג מה' תפלה תפלת השחר מצותה שיתחיל להתפלל עם הנץ החמה וא"כ כתב המתפלל תפלה קודם זמנה לא יצא י"ח וחוזר ומתפלל אותה בזמנה ואם התפלל תפלת שחרית בשעת הדחק אחר שעלה ע"ה יצא ור"י כתב זמן תפלה משיכיר את חבירו ברחוק ד"א ומצוה מן המובחר שיתפלל אחר הנץ החמה מיד ועוד פשוט בתפלת השחר דאם התפלל משעלה ברק השחר והאיר פני המזרח יצא ונראה שהוא סובר דהא דאמר אביי בפ"ק דברכות (ט.) לתפלה כאחרים דאמרי משיראה את חבירו ברחוק ד"א ויכירנו להתפלל קאמר וצ"ל ג"כ שהוא סובר דמשיראה את חבירו ברחוק ד"א ויכירנו ומשעלה ע"ה זמן אחד הוא כי היכי דלא תיקשי הא דאביי על מ"ש הרא"ש בר"פ תפלת השחר ולא ידעתי מי הכניסו לר"י בזה שהרי פירש"י דבזמן הנחת תפילין איירי ולא בזמן תפלה וכן פירש ה"ר יונה ז"ל:

פט זמן תפלת השחר מתחיל משעלה עמוד השחר וכו' ריש פרק ד' דברכות (כו:) תנן תפלת השחר עד חצות רבי יהודה אומר עד ד' שעות ומסיק בגמרא (כז.) דהלכתא כרבי יהודה הואיל ותנן בבחירתא כוותיה ואסיקנא דעד סוף ד' שעות קאמר וגרסינן בגמרא (כו.) ורמינהו מצותה כלומר של ק"ש עם הנץ החמה כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום כלומר ומשמע ליה דאין זמנה אלא עם הנץ החמה דוקא והיכי קתני מתניתין עד חצות או עד ד' שעות ומשני כי תניא ההיא לותיקין ופירש"י לותיקין המקדימין למצות ומחזרים לעשות דבר בזמנו ומצותו מקדימין להתפלל מיד עם הנץ החמה וכי תנן במתניתין לאחרים שלא יאחר יותר משמש ואילך עבר הזמן וכתב שם הרא"ש תפלת השחר עד חצות וכו' ותחלת זמנה ירא' משעלה ברק השחר והאיר פני המזרח מידי דהוה אתמיד של שחר אע"ג דעיקר מצותה עם הנץ החמה כדכתיב ייראוך עם שמש מ"מ אם

ואם עבר והתפלל אחר ד' שעות עד חצות אע"פ שאין לו שכר כתפלה בזמנה שכר תפלה מיהא איכא כ"כ שם הרי"ף והרא"ש ואע"ג דליתא לדרבנן דאמרי עד חצות היכא דטעי וצלי לאחר ד' שעות שכר תפלה יהבי ליה שכר תפלה בזמנה לא יהבי ליה וכ"כ הרמב"ם ז"ל ונראה שלמדו כן מדפריך בגמרא אהא דתנן ת"ה עד חצות ותו לא והא"ר יוחנן טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתים שחרית מתפלל במנחה שתים ומשני כוליה יומא מצלי ואזיל עד חצות יהבי ליה שכר תפלה בזמנה מכאן ואילך שכר תפלה יהבי ליה שכר תפלה בזמנה לא יהבי ליה דמשמע מהכא שאע"פ שעבר זמן התפלה כוליה יומא יהבי ליה שכר תפלה דלא גרע קודם חצות לרבי יהודה מאחר חצות לכ"ע ולפ"ז צ"ל שמה שכתבו הרי"ף והרא"ש אע"ג דליתא לדרבנן וכו' לאו למימרא דמכח סברת רבנן ילפינן הכי אלא הכי קאמר אע"ג דליתא לדרבנן וא"כ הוה משמע למימר דלאחר ד' שעות לא יתפלל כלל ליתא אלא

דרישה

סי' **פט** [א] **זמן** תפלת השחר מתחיל משעלה עמוד השחר כו' כבר כתבתי בפרישה דעת הרא"ש ורבינו ירוחם כתב וז"ל זמן תפלה משיכיר את חבירו ברחוק ארבע אמות ומצוה מן המובחר שיתפלל אחר הנץ החמה מיד ועוד פשוט בתפלת השחר דאם התפלל משעלה ברק השחר והאיר פני המזרח יצא ע"כ וכתב ב"י ונראה שהוא סובר דהא דאמר אביי בפ"ק דברכות לתפלה כאחרים דאמרי משיראה את חברו ברחוק ד' אמות ויכירנו להתפלל קאמר וצ"ל ג"כ שהוא סובר דמשיראה את חבירו ברחוק ד' אמות ויכירנו ומשעלה עמוד השחר זמן א' הוא כי היכי דלא תיקשה הך דאביי על מ"ש הרא"ש בפרק תפלת השחר (ר"ל מ"ש בפרישה) ולא ידעתי מי הכניסו לר' ירוחם בזה שהרי פירש"י דבזמן הנחת תפילין איירי ולא בזמן תפלה וכן פי' ר' יונה עכ"ל ואני תמה איך אפשר לומר דר' ירוחם מפרש דמשיכיר חבירו ומשעלה עמוד השחר זמן א' הוא הא ל' המשנה מאימתי קורין שמע וכו' בשחרית משיכיר בין תכלת כו' עד אחרים אומרים משיראה חבירו רחוק ד' אמות ויכירנו ועל זה אמר אביי הלכתא כאחרים לתפלה לק"ש כוותיקין וא"כ האי זמן שנתן התנא מ"מ במאי איירי אי בלכתחלה זמנה משיכיר את חבירו לאחרים וע"ז אמר אביי דהיינו דוקא לתפלה אבל לק"ש מצותה כשתנץ החמה כוותיקין קשיא הא בהדיא כתב ר' ירוחם דגם לתפלה מצותה לכתחלה כוותיקין וסוגיא גמרא בהדיא פרק תפלת השחר. וא"כ למה חילק אביי בין לתפלה לבין ק"ש ואי בדיעבד קאמר כלומר משיכיר את חבירו מתחיל זמן ק"ש וקודם לכן אם קרא לא יצא. א"כ איך אמר אביי הלכה כאחרים לתפלה אבל לא לק"ש משמע דבק"ש כי קרא משהכיר את חבירו לא יצא אלא דווקא כוותיקין ואי ס"ד דמשיכיר חבירו ומשעלה עמוד השחר זמן א' הוא הא כמה ברייתות תניא שם בפ"ק דברכות דאם קראה משעלה עמוד השחר יצא ודוחק שלא יהיה כוותיה דאביי. וע"ק איך אמרינן בגמרא אבוה דשמואל ולוי כי הוה בעו למיזל באורחא הוה מקדמי ומצלי קודם עלות השחר ולא קראו שמע עד שהגיע זמנה. והא זמן זה לשניהם הוא וא"כ היה אפשר להן להתפלל מעומד וגם לסמוך גאולה לתפלה אלא נ"ל שגם ר' ירוחם פי' הוה מקדמי קודם היום וכמו שפירש"י וזה דוחק שהרי התוס' והרא"ש הקשו על פי' זה לכן נראה דדעת ר' ירוחם דודאי משיכיר חבירו ומשעלה עמוד השחר ב' זמנים וס"ל כאביי דאמר לתפלה כאחרים והיינו לתפלה ממש ומה שהזכירו אחרים ובחינו תפלת השחר ב' זמנים דהיינו משעלה עמוד השחר וזמן ותיקין לק"ש דג' זמנים הם הרוצה לעשות מן הותיקין המדקדקין במצות עושין המצוה מהמובחר יתפללו עם הנץ החמה. ואי בעלמא מדקדק כל כך יכול לקרות לכתחלה משיכיר חבירו ברחוק ד"א ואיהו אם התפלל משעלה עמוד השחר נמי יצא והשתא א"ש הך דלעיל ג"כ ק"ש דפלוגתא דרבנן ואחרים גם הוא על זמן ק"ש לכתחלה וקאמר אביי דקי"ל כאחרים שנתנו זמן משיכיר חבירו ודוקא בתפלה שיכול להתפלל לכתחלה בזמן הזה אבל ק"ש זמנו כוותיקין דוקא לכתחלה ואיהו אם קרא משיכיר חבירו או משעלה עמוד השחר יצא וכברייתא הנ"ל ובזה יבא הכל על הנכון ודו"ק:

[ב] **ואם** עבר והתפלל כו' אף על פי שאין לו שכר תפלה בזמנו כתב ב"י נראה שלמד כן מפריך בגמרא הא דתנן תפלת השחר עד חצות ותו לא והא אמר ר' יוחנן טעה ולא התפלל שחרית מתפלל מנחה שתים ומשני כולא יומי מצלי ואזיל עד חצות יהבי ליה שכר תפלה בזמנה מכאן ואילך שכר תפלה יהבי ליה שכר תפלה בזמנה לא יהבי ליה דמשמע מהכא שאף על פי שעבר זמן התפלה כוליה יומא יהבי ליה שכר תפלה דלא גרע קודם חצות לר' יהודה מאחר חצות לרבנן וגם כן נראה לי לומר דעד חצות שכתבו הפוסקים ל"ד אלא ה"ק עד חצות וסמוך לו יתחיל זמן מנחה וכאילו אמר עד זמן תפלת המנחה הוא מתפלל והולך. אבל מזמן מנחה ואילך צריך להתפלל קודם לכן תפלת המנחה כדלקמן סי' ק"ח ולפי זה היה נראה לומר כיון דמדין טעה ולא התפלל שחרית מתפלל במנחה שתים ילפינן לה. אינו מתפלל אחר ד' שעות אלא אם טעה ולא התפלל אבל הזיד לא אלא שמל' רבינו והרמב"ם שכתבו ואם עבר וכו' והתפלל משמע דאפילו עבר במזיד יכול להתפלל אחר ד' שעות וגם לו שכר תפלה לפיכך נראה דלא ילפינן דין דאחר ד' שעות מדין טעה ולא התפלל שחרית מתפלל במנחה שתים דאיכא למימר שאני התם שהוא זמן תפלה מיהא [אלא ילפינן לה כמ"ש בפרישה בשם ב"י] ואין להקשות אם נחלק בין עבר לטעה א"כ מאי פריך שם בגמרא עד חצות ותו לא והא א"ר יוחנן כו' ומאי קושיא לשני דהא דר' יהודה ורבנן בעבר במזיד ולא התפלל והא דר' יוחנן בטעה ולא התפלל י"ל דהמקשן הכי פריך דמדתני תפלת השחר עד חצות משמע דאין זמן לתפלה כי אם עד חצות ותו לאו זמן תפלה איכא והאמר ר' יוחנן דאפילו בזמן מנחה עדיין זמן תפלה של שחרית היא אבל לפי מה דקי"ל אנו כר' יהודה דזמן תפלה אינו אלא עד ד' שעות ולא יותר אין לנו לומר דמ"מ יש לו שכר תפלה ולהביא ראייה מטעה ולא התפלל שחרית דמתפלל שתים בתפלת מנחה

פרישה

סי' **פט** (א) **זמן** תפלת השחר מתחיל משעלה עמוד השחר כו' ר"פ ד' דברכות תנן תפלת השחר עד חצות. ר' יהודה אומר עד ד' שעות ואסיקנא דעד סוף ד' שעות קאמר והלכתא כוותיה ולפני זה פריך בגמרא ורמינהו מצוותה (כלומר של ק"ש) עם הנץ החמה כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום כלומר ומשמע דאין זמנה אלא עם הנץ החמה דוקא והיכי קתני מתניתין עד חצות או עד ד' שעות ומשני כי תניא ההיא לותיקין פירש"י ותיקין המקדימין למצות ומחזרים לעשות דבר בזמנו ומצוותו מקדימין להתפלל מיד עם הנץ החמה וכי תנן במתניתין לאחרים שלא יאחר יותר משמש ואילך עבר זמן וכתב הרא"ש ויראה דתחלת זמנה משעלה ברק השחר והאיר פני המזרח (פי' שהוא קודם נץ החמה) מידי דהוה אתמיד של שחר אע"ג דעיקר מצוותה עם הנץ החמה כדכתיב ייראוך עם שמש וכ"מ אם התפלל בזו השעה יצא דתנא לא חש לפרשו דמילתא דפשיטא היא כיון דזמן המאוחר שלה הוא כזמן התמיד ה"ה לכל זמן המוקדם עכ"ל ובזה דברי רבינו מבוארים ועמ"ש בדרישה:

(ב) **ואם** עבר והתפלל אחר ד' שעות עד חצות אע"פ שאין לו שכר כו' ס"א ואם עבר ולא התפלל עד אחר ד' שעות יתפלל עד חצות כו' ואין חילוק לדינא וכתב ב"י דברי רבינו הם מהרא"ש והרי"ף שכ"כ דאע"ג דליתא לדרבנן דאמרי עד חצות היכא דטעי וצלי לאחר ד' שעות שכר תפלה יהבי ליה שכר תפלה בזמנה לא יהבי ליה וילפינן לה מדאמרו רבנן עד חצות כי היכי דלא נשווי כל כך פלוגתא בין ר' יהודא ורבנן דלר' יהודא אם התפלל אחר ד' שעות לא יהבי ליה שכר תפלה כלל ולרבנן מתפלל והולך עד חצות ויהבי ליה שכר תפלה בזמנה הילכך ממעטינן בפלוגתייהו דלכ"ע מד' שעות עד חצות שכר יהבי ליה בין בשגגה בין בהזיד אלא דלר' יהודא לא יהבי ליה שכר תפלה בזמנה ולרבנן יהבי ליה שכר תפלה בזמנה ולפ"ז דוקא נקטו הפוסקים עד חצות דמחצות ואילך עד זמן המנחה כיון דלאו זמן תפלה הוא כלל אינו מתפלל בשום ענין ואם התפלל אפשר דברכה לבטלה הוי ושיעור זה זמן קטן כמו חצי שעה אחר חצות הוא דלא הוה זמן תפלה כלל אבל אחר חצי שעה או מעט יותר אחר חצות הוא זמן מנחה ואז מתפלל של מנחה דקודמת לתשלומין דשחרית אם טעה ולא התפלל בשחרית כדלקמן סי' ק"ח אבל עבר במזיד שוב אין לו תקנה אלא שעד חצות יכול להתפלל כתפלה שלא בזמנה וכמ"ש ר' יוחנן הלואי שיתפלל אדם כל היום וכדלקמן סי' ק"ז ודו"ק בדרישה. כל זה מדברי ב"י והסכמתו והאריך יותר אלא שקצרתי והוא דחוק ורחוק בעיני לומר דלאחר חצות יהא דינו כברכה לבטלה מדאמר בגמרא כל היום מצלי ואזיל ויהבי ליה שכר תפלה דרחמי וגם רבי יוחנן אמר הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו וכהי דלהרי"ף איירי בתורת נדבה ולרב האי איירי באם יוכל לחדש בה וכמ"ש רבינו בסי' ק"ז מ"מ הא איכא תקנה ע"י נדבה להרי"ף והרא"ש משום גזירה דלמא לא יכוין הוא דאסור הא מדינא מותר. לכן פשוט כמו שכתב ב"י באוקימתא קמייתא דעד חצות שכתב רבינו לאו דוקא וגם הרי"ף והרא"ש לא הזכירו חצות ולא נקט חצות אלא משום דסמוך דמחצות ואילך הגיע זמן מנחה ואז יש לו דין אחר וכמ"ש גם כן בדרישה וס"ל להרמב"ם ורבינו דאפילו עבר במזיד ולא התפלל מתפלל כל היום ושכר תפלה דרחמי מ"מ אית ליה אלא שבאם טעה ולא התפלל קודם חצות מתפלל אחר חצות אחר תפלת מנחה ואז יש לו שכר גדול גם לתפלת שחרית כאילו התפלל בזמנו כי מאחר שאז גם כן זמן תפלה והוא עסק בתפלה והתפלל מנחה בזמנו יש לו לתפלת שחרית או תשלומין ושכר כאילו התפלל אותו בשחרית בזמנו מאחר שטעה או אנוס ולא התפלל שחרית ומש"ה הזכירו הגמרא והפוסקים לשון תשלומין בזה שאם לא הי' לו שכר תפלה בזמנו לא היה אמרו שמשלים את התפלה הקודמה לה. אבל אם עבר במזיד ולא התפלל שחרית בזמנה תו לא ה"ל תשלומין אחר תפלת מנחה ומ"מ אמרו דיש לו שכר תפלה דרחמי וכמ"ש רבינו בסי' ק"ח והיינו בשכר תפלה שלא בזמנו ודוק היטב ותמצא חילוק זה שהוא אמת ונכון ע"פ הדין ומה שהביא ב"י בלשון הרשב"א לראייה למה שכתב באחרונה אין לו שום ראייה לסתור דברי דזה לשון הרשב"א שהביא הב"י בסי' זה שכתב בר"פ תפלת השחר הא דאסיקנא טעה ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית שתים וכו' מיהו דוקא בזמן תפלה לפי שכיון שהוא זמן תפלה והוא עוסק בתפלתו חוזר ומשלים מה שטעה בתפלתו אבל שלא בזמן תפלה לא שאל"כ כו' ע"ש והנה הדברים מכוונים למ"ש דבזמן תפלת מנחה יש לתפלת שחרית ג"כ תשלומין ליתן לו שכר תפלה בזמנה ולזה אמרינן דבעינן דוקא שטעה ולאפוקי עבר ודוקא אחר תפלת מנחה ולא קודם לכן לאפוקי ליתן לו שכר תפלה דרחמי. וזמנה כל היום ואפילו עבר וק"ל. והשתא ג"כ א"ש טפי מאי שמקשה הגמרא עד חצות ותו לא והא"ר יוחנן טעה ולא התפלל שחרית מתפלל מנחה שתים כו' דהכי פריך דאי ס"ד דאין זמן תפלה כלל אלא עד מנחה למה אמרינן דיש לו תשלומין אחר מנחה. ומשני דבאמת זמן תפלה הוא כולי יומא אלא דאין נותנין לו שכר כתפלה בזמנה אחר שעבר במזיד ולא התפלל קודם זמן מנחה וגם כשהגיע

וכיון שהגיע זמן תפלה (ג) אסור לאדם להקדים לפתח חבירו ליתן לו שלום אבל אם פגע בו יכול ליתן לו שלום ואסור לו להתעסק בצרכיו (ד) או לילך לדרך עד שיתפלל (ה) ולא לאכול ולא לשתות ואם

אלא מתפלל ושכר תפלה מיהא יהבי ליה דלא גרע ממתפלל אחר שהגיע תפלת המנחה וגם כן נראה לי דעד חצות שכתבו הפוסקים לאו דוקא דעד זמן תפלת המנחה הוא מתפלל והולך ואין להקשות דאם כן הל"ל שאם התפלל אחר ד' שעות עד הלילה אע"פ שאין לו שכר תפלה בזמנה וכו' דאיכא למימר דשאני אחר זמן המנחה שצריך להתפלל תפלת המנחה קודם וכבר נתבאר זה בדבריהם במקומו א ולפי שטה זו היה נראה לומר דאחר ד' שעות אינו מתפלל אא"כ נתאחר מלהתפלל בטעות או באונס אבל אם הזיד ולא התפלל קודם ד' שעות אינו מתפלל אא"כ דכיון דמדין טעה ולא התפלל שחרית מתפלל במנחה שתים ילפינן לה דיו לבא מן הדין להיות כנדון דדוקא בטעה איתמר אבל אם הזיד אין לו תשלומין אלא שהרמב"ם כתב ואם עבר או טעה והתפלל אחר ד' שעות עד חצות היום יצא י"ח תפלה אבל לא יצא י"ח תפלה בזמנה וכך הם דברי רבינו ולפיכך נראה לומר דלא ילפינן דין אחר ד' שעות מדין טעה ולא התפלל שחרית מתפלל במנחה שתים דאיכא למימר שאני התם שהוא זמן תפלה מיהא אלא מדאמרי רבנן עד חצות ילפינן לה כי היכי דלא נשווי כ"כ פלוגתא בין רבי יהודה ורבנן דלרבי יהודה אם התפלל אחר ד' שעות לא יהבי ליה שכר תפלה כלל ולרבנן מתפלל והולך עד חצות ויהבי ליה שכר תפלה בזמנה הילכך ממעטים בפלוגתייהו דלכ"ע מד' שעות עד חצות שכר תפלה יהבי ליה בין בשכח בין בהזיד אלא דלרבי יהודה לא יהבי ליה שכר תפלה בזמנה ולרבנן יהבי ליה שכר תפלה בזמנה ולפ"ז בדוקא כתבו הפוסקים עד חצות דמחצות ולמעלה עד זמן המנחה כיון דלאו זמן תפלה הוא כלל אינו מתפלל בשום ענין ואם התפלל אפשר דברכה לבטלה הוי ואחר שכתבתי כל זה מצאתי להרשב"א שכתב בר"פ תפלת השחר הא דאסיקנא טעה ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית שתים וכו' מיהו דוקא בזמן תפלה לפי שכיון שהוא זמן תפלה והוא עוסק בתפלתו חוזר ומשלים מה שטעה בתפלותיו אבל שלא בזמן תפלה לא שאם לא כן מאי מתפלל ערבית שתים ומתפלל מנחה שתים דקאמר לימא טעה ולא התפלל שחרית קודם חצות חוזר ומתפלל לאחר חצות אי נמי טעה ולא התפלל מנחה חוזר ומשלימה כל הלילה הוי ליה למימר עכ"ל וזה מחזיק ביד הדרך השני :

וכיון שהגיע זמן תפלה אסור לאדם להקדים לפתח חבירו וכו' בפרק היה קורא (יד.) א"ר כל הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל כאילו עשאו במה מתיב רב ששת בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב תרגומא ר' אבא במשכים לפתחו וכתבו תלמידי ה"ר יונה בשם רבני פרובינציא דאפילו במשכים לפתחו אינו אסור אלא כשמזכיר לו שלום (א) משום דשמו של הקב"ה שלום אבל מותר לומר לו צפרא דמרי טב כיון שאינו מזכיר לו שלום ונראה למורי הרב נר"ו שאפילו זה אינו מותר אלא כשהולך ללכת לראות לעסק מעסקיו או לשום ענין אבל אם אינו הולך אלא להקביל פניו קודם התפלה אפילו זה הלשון אסור עכ"ל ור"י כתב פירוש שלום כמו כריעה אבל שלום בפה מותר כמו צפרא דמרי טב וכיוצא בו ואפילו כריעה אינה אסורה אלא במשכים לפתחו אבל אם פגע בו בשום מקום או בבה"כ מותר וכ"כ גאון בתשובה ע"כ ומאי דאמרי' תו בגמרא שאסור לעשות חפציו קודם שיתפלל כתב הרשב"א כלומר ואפילו במוצא חבירו בשוק כדי שלא יפנה לבו לשום דבר עד שיתפלל וכתב הראב"ד דהיינו שנהגו לומר צפרא דמרי טב כדי שיתן לב שהוא אסור להתעכב בדברים אחרים כלל עד שיתפלל ומפני שהוא משנה בלשון יזכור ע"כ וכ"כ בא"ח וכתב עוד בא"ח ובאותן המקומות שנהגו לתת שלום איש לחבירו אחר שאומרים הלל הקדוש נראה שמכאן יצא להם המנהג דע"כ נאסרו אם לא בשינוי דברים ומכאן ואילך הותרו וכתב עוד ובתשובה דקמאי לא חשו חכמים אלא בענין כריעה אבל בלא כריעה לא חשו ונותן שלום בכל לשון שירצה בין בדרך בין בבית הכנסת ואין בכך כלום והכריעה איסור גמור אפילו בלא נתינת שלום קודם שיתפלל אבל אם התחיל לברך הברכות כיון שקיבל עליו עול מלכות שמים בברכות אין לחוש כ"כ עכ"ל (ב) : **ומ"ש** רבינו ואסור לו להתעסק בצרכיו (שם) אסור לאדם לעשות חפציו קודם שיתפלל וכתוב בת"ה שראה רבים מן המדקדקים שהיו נמנעים ללכת לצרכיהם בשחרית עד שהיו נכנסים תחלה לבה"כ ואומרים שירות ותשבחות ואח"כ הולכים לעשות חפציהם והוא כתב דמפשטא דגמרא משמע דלא שפיר קא עבדי דאתפלת י"ח שנקבע עיקר לעבודת הקב"ה קפיד תלמודא להקדים אותה לעשיית חפציו (ג) :

ומ"ש רבינו או לילך לדרך כתב עליו רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל שהוא שלא בדקדוק שהרי להלן כותב המחבר המחלוקת שיש בזה ויש מי שסובר טוב הוא שיתפלל (בזמנה משיתפלל) בבית אבל בכאן תפס לו סברת הרא"ש שאומר שתפלת הבית עדיף עכ"ל ואינו נראה בעיני דלא דמי דההיא דלקמן כשהשיירא הולכת וא"א לו להתעכב עד שיגיע זמן תפלה ויתפלל והכא בשהרשות בידו להתעכב אלא שהוא רוצה למהר דרכו ולילך קודם שיתפלל וקאמר שאסור לו לילך קודם שיתפלל לפי שסובר שהוא בכלל עושה חפציו קודם שיתפלל והא דאמרינן בפ' היה קורא (שם) כל המתפלל ואח"כ יוצא לדרך הקדוש ברוך הוא עושה לו חפציו לאו למימרא שאם לא התפלל קודם שאין הקב"ה עושה לו חפציו אבל איסורא ליכא אלא איסורא נמי איכא כיון שעושה חפציו קודם שיתפלל :

ולא לאכול ולא לשתות ואם עשה כן עליו הכתוב אומר ואותי השלכת אחרי גויך

ואח"כ מיד מתפלל לתשלומי דשחרית ומש"ה נקטו עד חצות כדי שלא יהא טועה להתפלל במזיד לכתחלה אחר שהגיע זמן מנחה דהיינו אחר שש ומחצה ולאו דוקא עד חצות דהא עד שהגיע זמן תפלת המנחה ולא עד בכלל הוא מתפלל והולך והא דפריך מעיקרא עד חצות ותו לא והא"ר יוחנן טעה ולא התפלל ערבית מתפלל בשחרית שתים שחרית מתפלל במנחה שתים לא כפי' ב"י דמשחרית מתפלל במנח' שתים קא פריך דאלמא דיכול להתפלל אף אחר חצות דהא פשיטא דלא דמי אחר חצות לתשלומין דאחר מנחה דהא אפי' לא התפלל ערבית דאין זמנה אלא בלילה אפ"ה אית לה תשלומין ביום בשחרית א"כ ה"ה תפלת שחרית אעפ"י דאין זמנה אלא עד חצות אית לה תשלומין אחר תפלת מנחה אבל בלא תשלומין איכא למימר דאינו יכול להתפלל אחר חצות אלא בעל כרחך דהכי פריך מדקתני שאם לא התפלל שחרית מתפלל במנחה שתים והיינו דמשהגיע שש ומחצה דהוי זמן מנח' גדולה אחר חצות אסור לו להתפלל שחרית אלא מתפלל מנחה תחלה ואח"כ מתפלל שני' לתשלומין דשחרית משמע דקודם מנחה גדולה יכול להתפלל שחרית אפי' במזיד אפי אחר חצות דאל"כ אלא אחר חצות אינו רשאי להתפלל ה"ל לפרש אלמא דתפלת שחרית נמשכת עד שיגיע מנחה גדולה דהוא שש ומחצה וקשי' בין לת"ק בין לר' יהוד' ומסיק דעד חצות לרבנן ועד ד' שעות לר' יהודה יהבי' שכר תפלה בזמנה מכאן ואילך עד המנחה יהבינן ליה שכר תפלה בלחוד ואפי' למזיד בין לרבנן בין לר' יודא ומשהגיע מנחה אין לו להתפלל שחרית כלל אלא אית ליה תשלומין דהיינו דמתפלל של מנחה תחלה ואח"כ מתפלל תשלומי דשחרית ודוקא בשוגג אבל לא במזיד והשתא פסק דהרי"ף והרא"ש והרמב"ם ורבינו עלה כהוגן דמד' שעות עד חצות שכר תפלה מיהו איכא ורבותא לומר עד הגעת זמן מנחה גדולה ואע"ג דיכול להתפלל עוד חצי שעה אחר חצות לא נקטו אלא חצות כדי שלא יבא לידי טעות להתפלל במזיד שחרית אחר שש ומחצה אם יגמגם עד שש ומחצה אבל עד חצות ודאי לאו דוקא ומ"ש הרשב"א בר"פ ת"ה ומביאו ב"י דהא דאמר טעה ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית שתים וכו' דדוקא בזמן תפלה אבל שלא בזמן תפלה לא התם אתא לאשמועי' דין אחר לענין תשלומין והוא דרצונו לומר דאם לא התפלל שחרית והגיע זמן מנחה גדולה לא יאמר עכשיו אתפלל תשלומין לשחרית ואח"כ כשיגיע זמן מנחה קטנה אתפלל מנחה אלא צריך הוא להתפלל תחלה תפלת המנחה ואח"כ לתשלומין דשחרית ושניהם יחד זה אחר זה וכ"כ הראב"ד בהשגות פ"ג וכן כתבו האחרונים ודכוות' בתשלומין דמנחה ודערבי' ודלא כמה שנראה ממ"ש ב"י שהבין מדברי הרשב"א במ"ש אבל שלא בזמן תפלה לא דדעתו לומר דאחר חצות עד זמן מנחה לא יתפלל של שחרית דליתא דלא דיבר הרשב"א מדין זה כלל אלא מדין תשלומין קמיירי לאחר שהגיע זמן מנחה והכי נקטינן להתפלל אחר חצות לכתחלה עד שיגיע זמן מנחה גדולה ודלא כהרב בהגהת ש"ע דנמשך אחר דברי ב"י ופסק דאחר חצות אסור להתפלל תפלת שחרית דליתא :

וכיון שהגיע זמן תפלה וכו' מימרא דרב ר"פ היה קורא (דף י"ד) ואסיקנא במשכים לפתחו ופרש"י אבל פגעו בדרך שואל וכתבו התוס' וכן הלכה אבל פגעו באקראי מותר עכ"ל כלו' כיון דהפגיעה אינו אלא באקראי מותר אבל במשכים לפתחו אע"פ שאינו משכים לפתחו כדי להקביל פניו קודם התפלה אלא שהולך ללכת לעסקיו או לשום ענין אפ"ה אסור לו ליתן שלום כיון דאינו באקראי וכ"כ הר' יונה מיהו כתב אין איסור אלא במזכיר לו שלום משום דשמו של הקב"ה שלום ואסור להקדים כבוד האדם לכבוד המקום בשמו של מקום ב"ה אבל מותר לומר צפרא דמרי טב כיון שאינו מזכיר לו שלום ואף לשון זה לא הותר אלא היכא דמשכים לפתחו לראות עסק מעסקיו אבל אם אינו הולך אלא להקביל פניו קודם התפלה אפילו זה הלשון אסור מיהו לכרוע לחברו אסור אפי' פגע בו באקראי קודם תפלה וכ"כ ב"י וכתב עוד דיש מתירין אפי' כריעה בפגעו בו גם בש"ע כתב ב' הסברות ולפע"ד דאין להקל במה שהוא נוגע בכבוד המקום ב"ה מיהו אם התחיל לברך הברכות כיון שקיבל עליו עול מלכות שמים בברכות אין לחוש כל כך ויכול אף לכרוע בפגעו בו דוקא :

ואסור לו להתעסק בצרכיו או לילך לדרך עד שיתפלל כתב הר"י אבוהב אף ע"ג דבסוף הסי' כתב רבינו שיש בזה מחלוקת כאן תפס לו סברת הרא"ש דתפלת הבית עדיף ע"כ וכתב ב"י ואינו נראה דלקמן בשהשיירא הולכת ואי אפשר לו להתעכב והכא בשהרשות בידו להתעכב אלא שהוא רוצה למהר דרכו דאסור לד"ה דה"ל בכלל עושה חפציו קודם שיתפלל דאיסורא נמי איכא ע"כ ולפעד"נ דבכאן מיירי נמי אף בשהשיירא הולכת וא"א לו להתעכב וכמו שהבין הר"י אבוהב דהא סתמא קאמר רבינו או לילך לדרך עד שיתפלל אלא דאעפ"כ לדברי הכל קאמר דלא כהר"י אבוהב דמפרש דתפס סברת הרא"ש בכאן והוא דבכאן מיירי כשהגיע זמן ק"ש ופשיטא דמיירי ביכול להתעכב עד שיקרא ק"ש ויתפלל מעומד בביתו ויסמוך גאולה לתפלה ולפיכך אסור לו לילך לדרך אפילו בהולך בשיירא עד שיתפלל בבית ולא נחלקו אבוה דשמואל ולוי אלא במי שמשכים לצאת לדרך מטעלה עמוד השחר קודם שהגיע זמן ק"ש ואי אפשר לו להתעכב ולישב בטל עד שיגיע זמן קריאת שמע ויקרא קריאת שמע ויתפלל ויסמוך גאולה לתפלה אלא דיכול להתעכב בלבד מטעל' עמוד השחר בכדי שיתפלל תפלתו מעומד בהא נחלקו מר סבר תפלה מעומד עדיף ומר סבר מיסמך גאולה לתפלה עדיף ומה שקשה דבסימן כ"ה כתב רבינו דמי שהוא אנוס כגון שצריך להחזיק בדרך או כיוצא בו יכול לקרות קריאת שמע עם ברכותיה מיד אחר שיעלה עמוד השחר וכאן כתב לר"ח והרא"ש דימתין מלקרות ק"ש עד שיגיע זמנה י"ל דבסי' כ"ח מיירי בדמחזיק בדרך וכיוצא בו בענין שהמקום הוא דחוק לק"ש עצמה ולפיכך מקדים וקורא ק"ש בביתו מטעלה עמוד השחר וכאן מיירי דליכ' שעת הדחק לק"ש דיכול לכוין בק"ש בלכתו בדרך בשיירא אלא דלתפלה מעומד הוי שעת הדחק דאי אפשר לו להתפלל בעמידה בלכתו בשיירא הלכך תפלה מעומד בביתו עדיף וקורא ק"ש בעונתה בלכתו בדרך בכוונה וכך פי' הרמב"ן בס' המלחמות רפ"ק דברכות ועיין במ"ש בסימן כ"ח בס"ד וכתב בש"ע אסור לו להתעסק בצרכיו או לילך לדרך עד שיתפלל תפלת י"ח ובהגה"ה

ויש

דרכי משה

פט (א) ובזוהר פרשת פקודי דף ק"ג ע"א משמע כדברי ר"י דאינו אסור רק כשמזכיר השם : (ב) ובגמרא והרי"ף לא משמע לחלק בין אם התחיל בברכות או לא דהרי מביא לשם ראיה ממאי דשואל בק"ש מפני היראה ומפני הכבוד וכו' : (ג) ומדברי א"ח שכתבתי לעיל משמע שאין לחוש כל כך :

ונראה

פרישה

כשהגיע זמן מנחה וטעה או אנוס ולא התפלל שחרית אם לא שמתפלל מנחה קודם' ובטעה ולא התפלל דוקא ומטעם שכתבתי וז"ש מחצות ואילך שכר תפלה בזמנה לא יהבי ליה ר"ל אם לא שהקדים תפלת מנחה . אבל כשהקדים תפלת מנחה וטעה בתפלת שחרית מהסברא שיש ליה תשלומין לגמרי כיון דעכ"פ זמן תפלה כל היום וק"ל : (ג) **אסור** לאדם להקדים לפתח חבירו ליתן לו שלום כ"כ ר' יונה ונתן טעם משום שהוא שמו של הקב"ה אבל מותר לומר לו צפרא דמרי טב כשהולך ללכת אליו לראות איזה עסק אבל להקביל פניו אסור אפילו בכה"ג וגם לכרוע לו אסור כשאומר לו צפרא טבא : (ד) **או לילך** לדרך כתב מהרי"א ז"ל שהוא שלא בדקדוק שהרי להלן כתב המחבר המחלוקת שיש בזה וכו' ובכאן תפס רבינו סברת הרא"ש שאומר שתפלת הבית עדיף עכ"ל וכתב עליו הב"י דלא נראה לו פי' זה וכתב דנראה לו דכאן איירי כשיש שהות בידו להתפלל קודם שילך והוא ממהר עצמו לדרך ולכך אסור לכ"ע ולקמן איירי כשהוא אנוס וצריך לכך עכ"ל ב"י וכ"ל דמהרי"א משמע ליה דרבינו איירי הכא דוקא כשאין שהות בידו להתפלל דאי לאו הכי היה לו לכתוב ג"כ עד שיקרא ק"ש ודו"ק : (ה) **ולא** לאכול ולא לשתות לשון הרמב"ם הרעב והצמא הרי זה בכלל חולה אם יש בו יכולת לכוין דעתו הרי זה יתפלל ואם לאו לא יתפלל עד שיאכל וישתה מורי וב"י :

דרישה

מנחה דשאני התם דזמן תפלה איכא מיהא משא"כ בין ד' שעות לחצות דליכא זמן תפלה לדין ודו"ק . ומילוק זה דהוא זמן תפלה כתבו הרשב"א הביאו הב"י בסי' זה ולקמן בסי' ק"ח ע"ש :

פירש"י

אל

חדושי הגהות

פט א עיין בדרו"פ וב"ח וט"ז :

אע"ג

ואם עשה כן עליו הכתוב אומר ואותי השלכת אחרי גויך אל (ו) תקרי גויך אלא גאיך אחר שנתגאה זה מקבל עליו עול מלכות שמים וכת' אבי העזרי שמותר לשתות מים דלא שייך בהו גאוה ודוקא בחול אבל בשבת. וי"ט כתב דאסור משום הקידוש וא"א ז"ל היה שותה מים בשבת בבקר קודם תפלה שאין הקידוש אוסרו כיון שעדיין לא הגיע זמנו (ז) ואם התחיל לאכול קודם עלות השחר כתב הרמב"ם ז"ל שאין צריך להפסיק וא"א ז"ל כתב בשם ר"י שצריך להפסיק ואפילו ללמוד (ח) [ג] פירש"י שאסור משהגיע זמנה

ויש מקילין לאחר שאמרו מקצת ברכות קודם ברוך שאמר וטוב להחמיר בזה עכ"ל וכל זה מבואר בת"ה סימן י"ח וכתב לשם דהך דהעושה חפציו והנותן שלום לחברו מילתא חדא איתנון ואיכא להקשות דקודם זה כתב בש"ע וז"ל וכן אסור לכרוע לו במשכים לפתחו וי"א דכריעה אסורה אפילו בלא משכים לפתחו ואם התחיל לברך הברכות אין לחוש כל כך אלמא דאפילו למאן דאוסר מתיר בהתחיל לברך הברכות וכאן בעושה חפציו פסק דאסור עד שיתפלל תפלת י"ח ואם כן הפסקים סותרין זה את זה ונראה דסבירא ליה לש"ע דלאו מילתא חדא איתנון דדוקא בנותן שלום קודם תפלה דהטעם הוא שלא יקדים כבוד האדם לכבוד המקום ב"ה א"כ כשהקדים כבוד המקום לומר בתחלה ברכות ותושבחות מותר אח"כ לכרוע וליתן שלום לחברו שהרי קיבל עליו עול מלכות שמים תחלה ואח"כ שאל בכבוד האדם ליתן לו שלום אבל לעשות חפציו אפילו אמר תחלה ברכות ותשבחות מכל מקום כיון שלא התפלל תפלת י"ח שהיא נקראת עבודה שבלב אסור לאדם להקדים עבודת עצמו וחפציו מקמי עבודת המקום וחפציו ית':

ומ"ש בת"ה להביא ראייה דמילתא חדא איתנון מדגרסינן בפרק היה קורא כל העושה חפציו קודם שיתפלל כאילו בנה במה אמר ליה במה קאמרת אמר ליה לא אסור קאמינא וכו' הא קמן דמילתא חדא איתנון עד כאן לשונו איכא לתמוה דראייתו הפוכה היא דמדא"ל במה קאמרת משמע דאין לומר במה אלא במקדים שלום לחברו קודם שקיבל עליו עול מלכות שמים אבל בעשיית חפציו מקמי שיתפלל אין הגון לומר עליו כאילו בנה במה והודה ואמר ליה אסור קאמינא אלמא להדיא דלאו מילתא חדא איתנון ואם כן ודאי אזלינן בתר טעמא דבנותן שלום לחברו דמקדים כבוד דאדם לכבוד המקום ועל כן מעלה עליו הכתוב כאילו בנה במה כיון שאומר ברכות ותושבחות בתחלה וקיבל עליו עול מלכות שמים יכול אחר כך ליתן לו שלום אבל בעשיית חפציו ועבודת עצמו מקמי עבודת המקום וחפציו ית' לית ביה משום במה אלא איסורא אם כן גם כשאמר ברכות ותושבחות וקיבל עליו עול מלכות שמים עדיין באיסורו עומד שאסור לו להקדים עבודת עצמו מקמי תפלת י"ח שהיא עבודת שמים · כן נראה לי ליישב דעת הש"ע ודלא כמהרא"י מיהו כדי ליישב דברי הרב הגדול מהרא"י במה שהבין בסוגיא נראה דהיה קשה לו במאי דא"ל במה קאמרת דמה מתמה דדילמא בכלל הדרשא דחדלו לכם מן האדם הוי נמי הך דעשיית חפציו תחלה דנחשב כאילו בנה במה בע"כ דה"ק במה קאמר' הלא שמואל פליג עליה דרב ולא דריש לשון במה אלא כמשמעו במה חשבתו וכו' ולמה יגרע עשיית חפציו שיהא כאילו בנה במה הלא מילתא חדא איתנון והודה וא"ל לא אסור קאמינא דאידי ואידי ליכא אלא איסורא אלמא דחדא מילתא איתנון במסקנא:

וכתב אבי העזרי שמותר לשתות מים וכו' נראה דטעמו מדהצריכו לומר אל תקרי גויך אלא גאיך אלמא דמים דליכא בהו גאוה שרי דאי אפילו מים אסור לא היה צריך לומר אל תקרי גויך דהלא מלישנ' דאחר גויך נמי משמע דאסור כל שהוא להנאת הגוף קודם תפלה ואפילו מים וא"ת מהיכא נפקא לן לומר אל תקרי דילמא אה"נ דהכל אסור אפילו מים וכפשטא דקרא אחר גויך י"ל דא"כ לישתוק קרא מאחרי גויך לא לימ' אלא ואותי השלכת אחריך דהוה משמע דכל חפציו שהוא עושה קודם תפלה אסור בע"כ דנכתב גויך למעוטי דמה שאין שייך בו גיאות שרי וא"כ נמשך לומר אל תקרי גויך דמלישנא דגויך כפשטא לא משמע למעוטי וק"ל ועיין בב"י:

ומ"ש ודוקא בחול וכו' כלומר דבשבת אף על פי שאין במים משום גאוה מכל מקום אסור לטעום לכתחלה קודם קידוש ואע"ג דהלכה כמ"ד טעם מקדש ה"מ דיעבד אבל לכתחלה אסור לטעום כלום והלכך אפילו מים אסור:

ומ"ש שהרא"ש היה שותה מים בשבת בבקר קודם תפלה וכו' נראה דסבירא ליה דהא דאסור לטעום קודם קידוש היינו דוקא בבקר לאחר התפלה אי נמי דוקא בליל שבת כשהגיע זמן הקידוש דשבת קבעה לנפשה אפילו לא התפלל תפלת ליל שבת וע"ל בסימן רע"א ובסימן רפ"ט וכמ"ש לשם בס"ד:

ואם התחיל לאכול קודם עלות השחר כתב הרמב"ם שאין צריך להפסיק כתב ב"י דבנוסחאות ספרי הרמב"ם לא כתוב דאין צריך להפסיק אלא בתפלת המנחה אלא דהרשב"א כתב דאין צריך להפסיק כשהתחיל לאכול קודם שהגיע זמן תפלת שחרית ולא קי"ל הכי אלא כהרא"ש ע"ש ר"י ודלא כהש"ע שכתב שתי הסברות: **ואפילו** ללמוד פרש"י שאסור משהגיע זמנה ור"י מפרש דבריו וכו' פ' קמא דברכות תני אבא בנימין אומר כל ימי הייתי מצטער וכו' ועל תפלתי שתהא סמוכה למטתי ופרש"י כל ימי נזהרתי שלא לעשות מלאכה ולא לעסוק בתורה כשעמדתי ממטתי עד שאקרא קריאת שמע ואתפלל וכתבו התו' ולא ידעתי מנ"ל אבל ראיה דשרי ללמוד קודם דלקמן בפ' שני אמרינן דרב מקדים ומשי ידיה ומברך ומתני פרקיה וקרי קריאת שמע כי מטא זמן קריאת שמע וכו' עכ"ל ואיכא לתמו' דהא פשיטא דקודם שהגיע זמן תפלה דהיינו קודם שעלה עמוד השחר ודאי דמותר לו ללמוד דאפילו לאכול שרי אלא דמפסיק כשהגיע זמנה כ"ש דשרי ללמוד אלא דמפסיק כשהגיע זמן תפלה וקריאת שמע ובכה"ג איירי הך דרב מקדי' וכו' דהיה מקדים לקום קודם עלות השחר ולומד ודוד קם בחצות לילה ולמד תורה עד אור הבקר ומה שפרש"י אסור ללמוד היינו דוקא משהגיע זמנה וכדכתב רבינו בשמו וא"כ לפ"ז לא קשה כלל אפרש"י וי"ל דהתו' מפרשים מסתמא אבא בנימין עמד ממטתו קודם עמוד השחר דלא היה עובר על אעירה שחר אלא מעיר השחר ואין השחר מעיר אותי ומדכתב רש"י כל ימי נזהרתי כו' כשעמדתי ממטתי משמע הלשון דאף על פי שעמד קודם עמוד השחר היה נזהר שלא לעסוק בתורה עד שיקרא קריאת שמע ומתפלל והוא לפי שעד שהיה נפנה ונטל ידיו עלה עמוד השחר ואפילו הכי חלקו עליו התו' וס"ל דיכול ללמוד לאחר שעלה עמוד השחר עד שיגיע זמן קריאת שמע ותפלה בעונתה כותיקין אם מתפלל בביתו או עד שעת ק"ש ותפלה בב"ה עם הצבור וה"א בהגהת מיימוני פ"ו דתפלה דמחלוקת רש"י והתו' לא איירי אלא אי שרי ללמוד אחר שעלה עמוד השחר דלרש"י אסור ולתוספו' שרי וכן עמא דבר להיתר ומה שפי' ר"י דברי רש"י דמיירי במי שרגיל להתפלל בבית מדרשו וכו' תימה רבה שהוא דרך נבואה לפרש כך דברי רש"י דאין גלוי בדברי רש"י לחלק בכך ואפשר דס"ל לר"י דמסתמא אבא בנימין היה נזהר שלא לבטל למודו ולילך לב"ה אלא עביד צלותא בבית מדרשו וכדעבדי ר' אמי ור' אסי דלא הוו מצלי אלא ביני עמודי היכא דהוו גרסי וכדעביד אביי וכמ"ש רבינו בסימן צ' ועל כן היה מפרש ר"י דזהו טעמו של רש"י דפי' בכך דאבא בנימין דתפלתו היתה

ומ"ש בשם אבי העזרי שמותר לשתות מים וכו' כתבוהו שם הרא"ש והמרדכי פ"ו וכתבו עוד בשם סה"מ שאם הוא צמא הרבה שטוב יותר שישתה מים משיצטער בתפלתו וכתב רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל דמש"ה שינו הפסוק ואמרו אל תקרי גויך וכו' מפני שאם היינו תופסים הפסוק כמו שהוא היה אסור לשתות מים שהרי צורך הגוף הן והשתא דקרינן גאיך במקום גויך כיון שאין במים גאוה שרי. וכן משמע מדברי הגהות מיימוניות וכ"ל שהטעם שהיה כח ביד חכמים לשנות הפסוק ממשמעותו היינו מפני שזה שאסור לאכול ולשתות קודם שיתפלל אינו מדאורייתא אלא חכמים אסרוהו ולא נראה להם לגזור אלא במידי דהוי דרך גאוה דוקא וכי בעי לאסמוכי אקרא ראו שלפי פשוטו משמע לאסור אף במים ולכך הוצרכו לומר אל תקרא גויך אלא גאיך: וכתב רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל דלדעת אבי העזרי מותר לאכול ולשתות אוכלין ומשקין לרפואה קודם שיתפלל דכיון דלרפואה הוא דאכיל ושתי להו ליכא משום גאוה וכתב הכלבו שי"א דאף מים אסור כיון שרצונו ונפשו מלא ממה שהוא צריך · ורבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל כ"כ בשם א"ח שאפילו מים או לרפואה אסור והוא ז"ל כתב שאין נראה בעיניו אלא כדברי אבי העזרי עיקר והכי נקטינן · ומצאתי כתוב בשם רבינו טוביה דוקא בחול אבל בשבתות וימים טובים שצריך לברך על שלחנו קודם אכילה אסור לשתות עכ"ל · וכ"כ בא"ח בשם הר"מ וזכורני שראיתי כתוב בספר אחד שמתיר לשתות אפילו בשבת וי"ט ולא מיתסר מפני שלא קידש משום דכל שלא התפלל אכתי לא מטי זמן קידוש' "ב"ה והוא מ"ש רבינו שהיה נוהג הרא"ש וזה נראה עיקר וכ"ש שיש פוסקים שמתירים לשתות מים קודם קידוש כמו שיתבאר בסימן רע"א: **כתב** הרמב"ם בפ"ה מהל' תפלה הצמא והרעב הרי הן בכלל חולים אם יש בו יכולת לכוין את דעתו יתפלל ואם לאו אל יתפלל עד שיאכל וישתה ולפי מ"ש רבינו בסימן צ"ח בשם הר"מ אהא דכל שאין דעתו מיושבת עליו לא יתפלל שאין אנו נזהרים עתה בכל זה לפי שאין אנו מכוונים כ"כ בתפלה אפשר דהכי נמי יתפללו ואח"כ יאכלו וישתו ומיהו אם רצו הצמא והרעב לסמוך על דברי הרמב"ם ז"ל הרשות בידן:

ואם התחיל לאכול קודם עלות השחר כתב הרמב"ם שא"צ להפסיק נראה שספר הרמב"ם מוטעה נזדמן לרבינו דבנוסחאי דידן בפ"ו מהלכות תפלה לא כתב שא"צ להפסיק אלא בתפלת המנחה אבל לא בתפלת שחרית או אפשר שנתחלף לרבינו בין הרמב"ם להרשב"א דהרשב"א משמע דסבר הכי כמו שאכתוב בסמוך: **וא"א** ז"ל כתב בשם ר"י שצריך להפסיק בפ"ק דברכות וטעמא משום דאע"ג דאמרינן בתפלת המנחה אם התחילו אין מפסיקין שאני הכא דאסמכוה אקרא ואיכא לאו דלא תאכלו על הדם וכ"כ ה"ר יונה ז"ל אבל הרשב"א כתב אהא דאל תקרי גויך אלא גאיך ודוקא כשאכל לאחר שהגיע זמן התפלה אבל התחיל קודם לכן א"צ להפסיק וכ"כ בתוס' עכ"ל:

ואפילו ללמוד פרש"י שאסור משהגיע זמנה כך פי' בריש ברכות (ה:) על הא דתני אבא בנימין אומ' כל ימי הייתי מצטער וכו' על תפלתי שתהא' סמוכה למטתי וכתבו התוס' לא ידעתי מנא ליה אבל יש ראיה דשרי ללמוד קודם מדאמרי' בפ"ב רב מקדים וקאי ומשי ידיה ומברך ומתני פירקיה וקרי ק"ש כי מטא זמן ק"ש וכו' והרא"ש כתב על דברי רש"י ותימה הוא מנ"ל הא ואפשר דמיירי באדם שמתפלל בבית מדרשו ואינו רגיל לילך לב"ה דאיכ' למיחש דילמא מיטריד בגירסיה ויעבור זמן תפלה וק"ש ע"כ וה"ר יונה כ' ואפילו לדברי רש"י אין לאסור אלא כשלומד לעצמו מפני שיכול להתפלל תחלה ולהזור ללימודו אח"כ אבל במי שמלמד לאחרים ודאי מותר כיון שהשעה עוברת דזכות רבי' דבר גדול הוא ואם לא ילמדו עכשיו יתבטלו ולא יוכלו ללמוד אח"כ שכן מצינו ברבינו הקדוש שהיה מלמד לתלמידיו וכשהיה מגיע זמן ק"ש היה מעביר ידיו ע"ג עיניו וקורא ק"ש וחוזר ללימודו ואח"כ היה מתפלל ולא היה חושש אע"פ שהגיע התחלת זמן התפלה ולא חיישי' שמא ישכח ויעבור השעה דכיון שהתפלה דרך הוא להתפלל אותה בכל יום יתן לבו לדבר ויזכור ויתפלל:

אם

דרישה

[ג] **פירש"י** שאסור משהגיע זמנה כו' עיין מ"ש בפרישה פי' דברי רבינו אבל מ"מ נראה לי דקושיית הרא"ש ור"י במקומ' עומדת דהא מדאמר אבא בנימין שהיה סומך תפלתו לעמידת מטתו ע"כ ר"ל אם עמד בהשכמה בעלות השחר שאז הגיע זמן התפלה והא דהעידו על רב שהיה מקדים ושנה פרקו ע"כ צריכין לומר שג"כ הגיע זמנו דאל"כ מאי רבותא דשנה פרקו כו' ש"מ דמותר ללמוד כל זמן שלא הגיע זמנו דהיינו סמוך לנץ החמה ובביאורי למרדכי הארכתי ע"ש:

לפי

פרישה

(ו) **אל** תקרי גויך אלא גאיך כתב מהרר"י אבוהב ז"ל דלהכי שינו הפסוק ואמרו אל תקרי גויך משום דאם היינו תופסין הפסוק כמו שהוא היה אסור לשתות אפילו מים שהרי צורך הגוף הן השתא דקרינן גאיך במקום גויך כיון דבמים אין בהם גאוה שרי וכן משמע מדברי הגהות מיימוני' וכ"ל שהטעם שהיה כח ביד חכמים לשנות הפסוק ממשמעותו היינו מפני שזה שאסור לאכול ולשתות קודם שיתפלל אינו דאורייתא אלא חכמים אסרוהו ולא נראה להו לגזור אלא במידי דהוה דרך גאוה דוקא וכי בעי לאסמוכי אקרא ראו שלפי פשוטו משמע לאסור אף במים הוצרכו לומר אל תיקרי גויך אלא גאיך ב"י · ואינו מסור דהא כל עניינו של רבינו הכא להשמועינן איסור אכילה ושתיה ואיך נאמר שבא ללמדינו להתיר שתיית מים לכן כ"ל דאי לא הוה דרש גאיך לא הוה משמע מיניה שום איסור אכילה ושתיה אלא לשון שפלות בעלמא ע"ד ואמוריהם אל ההיכל · אבל עכשיו דאפקיה ללשון גיאות משמע מיניה שפיר אכילה ושתיה ושאר עסקי עולם שכולא בהן שמביאין לידי גיאות כיון שעדיין לא הגיע זמנו · ולפיזה אפילו קודם מוסף מותר ועיין בהגהות מיימוני פ"ו וכתב ב"י וזה נראה עיקר וכ"ש שיש פוסקין שמתירין לשתות מים קודם קידוש כמ"ש לקמן סי' רע"א עכ"ל ומ"ש ב"י וזכורני שראיתי כתוב בספר אחד שמתיר לשתות כו' לא ידעתי מאי קאמר כיון שרבינו כתב בהדיא כן בשם הרא"ש ואפשר שבנוסחת ספרי ב"י לא היה כתובים כן א"כ האי וזכורני לשון הא"ח הוא:

(ז) **ואם** התחיל לאכול כו' כתב הרשב"א כו' כן הגיה ב"י וכתב שכן מצאתי בחידושי רשב"א שכ"כ אבל הרמב"ם פ"ו דתפלה לא כ"כ אלא בתפלה של מנחה אבל בשל שחרית אפשר כרא"ש ס"ל וטעמיה דרא"ש דאע"ג דאמרינן בתפלת המנחה אם התחילו אין מפסיקין שאני הכי דאסמכוהו אקרא ואיכא לאו דלא תאכלו על הדם ודרשינן לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם:

(ח) **פירש"י** שאסור משהגיע זמנה אין זה לשון רש"י דזה לשון הגמרא שם אמר אבא בנימין כל ימי הייתי מצטער על תפלתי שתהא סמוכה למטתי ופירש"י שהיה נזהר ולא עשה מלאכה ולא עסק בתורה מעת שעמד ממטתו עד שקרא ק"ש עכ"ל ולא הזכיר משהגיע זמנו ורבינו שכ"כ אפשר משום שרצה ליישב קושית ר"י ורא"ש שהקשו על רש"י מהא דאמרינן העידו על רב שהקדים ושנה פרק ואח"כ קרא ק"ש והתפלל · וכתב רבינו דרש"י מיירי משהגיע זמנו דאז אסור ללמוד ועיין בדרישה:

ור"י

זמנה (ט) ור"י מפרש דבריו דהיינו דוקא מי שרגיל להתפלל בבית מדרשו ואינו רגיל לילך לבה"ה דאיכא למיחש דילמא מיטריד בגירסיה ויעבור זמן ק"ש ותפלה אבל מי שרגיל לילך לבה"ה אין למיחש · אע"פ שעיקר מצותה עם הנץ החמה (י) מי שהוא אנוס כגון שצריך להשכים לדרך יכול להתפלל משעלה עמוד השחר וימתין (יא) מלקרו' ק"ש עד שיגיע זמנו ואע"פ שאינו סומך גאולה לתפלה הכי עדיף טפי שיתפלל בביתו מעומד (יב) ממה שיתפלל בזמנה והוא מהלך ויסמוך גאולה לתפלה (יג) כי הא דאבוה דשמואל ולוי כי הוו בעו מקדמי ומיזל לאורחא הוו מקדמי ומצלי פירוש מקדמי לעיקר מצותה שהוא הנץ החמה והיו הם מקדימין מעלות השחר כמאן כי האי תנא השכים לצאת לדרך (יד) מביאין לו שופר ותוקע לולב ומנענע ומתפלל ולכשיגיע זמן ק"ש קורא רשב"א אומר בין כך ובין כך קורא ק"ש ומתפלל פי' בזמנה במאי קא מיפלגי מ"ס תפלה מעומד עדיף ומ"ס מיסמך גאולה לתפלה עדיף ופסק ר"ח כאבוה דשמואל ולוי וה"ג פסק כרשב"א וא"א ז"ל הסכי' לפסק ר"ח :

צ **המתפלל** צריך שיכין מקום לתפלתו ושיכין לה בגדיו ומחשבתו וגופו : מקום כיצד (א) דתניא לא יעמוד אדם לא ע"ג מטה ולא ע"ג כסא ולא ע"ג ספסל ולא ע"ג מקום גבוה ויתפלל אלא במקום נמוך שאין גבהות לפני המקום שנאמ' ממעמקים קראתיך ה' וכתב הרמב"ם ז"ל שלא יהא גבוה ג' טפחים וכתב עוד היה גבוה ג' ויש בו ד"א על ד"א הרי הוא כעלייה ומותר להתפלל בו וכן אם היה מוקף מחיצות אף ע"פ שאין בו ד' על ד' מותר להתפלל שאין גובהו ניכר כיון שחלק רשות לעצמו האומנין שעושין מלאכה לבה"ב יכולים להתפלל בראש הזית או

אם מפסיקין מת"ת לתפלה יתבאר בסימן צ' בס"ד : **מה** מלאכות אסור להתחיל סמוך לתפלה כתב רבינו בסי' רל"ב אבל תפלת המנחה :

וכתב הרמב"ם בפ"ו מותר להסתפר וליכנס למרחץ סמוך לשחרית מפני שלא גזרו אלא סמוך למנחה שהוא דבר המצוי שרוב העם נכנסין שם ביום אבל בשחר דבר שאינו מצוי לא גזרו בו עכ"ל :

אע"פ שעיקר מצותה עם הנץ החמה מי שהוא אנוס כגון שצריך להשכים לדרך וכו' כי הא דאבוה דשמואל ולוי כי הוו בעו מקדמי ומיזל וכו' בס"פ תפלת השחר (ל·) אבוה דשמואל ולוי כי הוו בעו למיפק לאורחא הוו מקדמי ומצלי וכי מטי זמן ק"ש קרו כמאן כי האי תנא דתניא השכים לצאת לדרך מביאים לו שופר ותוקע לולב ומנענע מגלה וקורא וכשיגיע זמן ק"ש קורא השכים לישב בקרון מתפלל וכשיגיע זמן ק"ש קורא רשב"א אומר בין כך ובין כך קורא ק"ש ומתפלל כדי שיסמוך גאולה לתפלה ופירש"י קורא ק"ש ממתין עד שיגיע זמן ק"ש ויקרא ואח"כ יתפלל במאי קא מיפלגי מר סבר תפלה מעומד עדיף ומר סבר מיסמך גאולה לתפלה עדיף ופירש"י תפלה מעומד עדיף שיכול לכוין לבו לפיכך היו מקדימין להתפלל מעומד בבית' שלא יצטרכו להתפלל בדרך במהלך ופי' עוד דהוו מקדמי קודם היום · וכתבו התום' והרא"ש דלא נהירא דא"כ לא היו יוצאים כלל דעדיין אינו יום לכך נראה כפר"ח דמשעלי' עמוד השחר קאמר והוו מקדמי קודם הנץ החמה ועדיין אינו עיקר זמן תפלה וכו' הרשב"א בפ"ק דברכות דהאי ברייתא ביוצא בשיירא א"כ במקום שאין שם גדודי חיות ולסטים דאל"כ ק"ש היה לו לקרות משעלה עמוד השחר כמבואר בסימן כ"ח ואע"פ שאינו מהלך במקום גדודי חיות ולסטים מתפלל קודם צאתו משום דכולה תפלה בעיא עמידה כדאפשר וכוונה ואפשר שלא יזדמן לו בדרך אבל ק"ש שא"צ אלא פסוק ראשון וא"כ עד על לבבך מזדמן הוא לו בסתם דרכים הילכך מתאחר הוא למצוה מן המובחר עד זמן המקרא וא"ת מדקתני מביאין לו שופר ותוקע אלמא בי"ט עסקינן והיכא קתני ביה השכים לצאת לדרך תירץ הרשב"א דבמשכים לצאת לדרך תוך התחום עסקינן וא"כ חוץ לתחום וע"י בורגנין :

ומ"ש רבינו ופסק ר"ח כאבוה דשמואל ולוי כ"כ שם התום' ואח"כ כתבו ומיהו מדקאמר רב אשי לא חזינא לרבנן קשישי דקא עבדי הכי משמע דאין הלכה כמותם כלו' דאיתא בגמ' רב אשי בשבתא דריגלא מצלי בהדי צבורא ביחיד מיושב וכי הוה אתי לביתיה הדר ומצלי ופרש"י שבעוד שהצבור שומעין מה שלחש לתורגמן היה מתפלל והוא יושב במקומו א"ל רבנן ולעביד מר כאבוה דשמואל ולוי א"ל לא חזינן לרבנן קשישי מינן דעבדי הכי וכ"כ הרא"ש שהוא דעת בה"ג לפסוק כרשב"א והרשב"א כתב בשם רבינו האיי דאיכא למימר דבשבתא דריגלא קאמר דלא עבדי רבנן קשישי הכי אבל היכא דצריך לצאת עביד ומשקלא מילתא ודת"ק עדיף משום דרשב"א יחיד הוא והרא"ש ג"כ כתב בשם ר"ח דרב אשי לא פליג עלייהו ולא חזינא לרבנן קשישי קאמר והיינו טעמא דמהלך בדרך אינו יכול לכוין הילכך טוב יותר שיקדים ויתפלל מעומד אבל רב אשי היה מתפלל מיושב לכך לא היה רוצה להקדים ועוד דעיקר תפלתו היתה מעומד והעלה הרא"ש דהכי מסתבר וכיון דהרשב"א והרא"ש ז"ל מסכימים דהלכה כת"ק הכי נקטינן :

צ **המתפלל** צריך שיכין מקום לתפלתו וכו' דתניא לא יעמוד אדם ע"ג מטה וכו' בספ"ק דברכות (י·) וכ' ה"ר מנוח שאם כוונתו להשמיע לצבור אפילו ע"ג כסא וספסל מותר וכ"כ בס' אהל מועד וכ"כ רבי' הגדול מהרי"א ז"ל והכלבו בשם רב מתתיה וכ"כ רבינו ירוחם בשם רב חנוך גאון וכ"כ ה"ר דוד אבודרהם אבל' הזרת ש"צ התפלה ובתוספ' דברכות פ"ג לא יעמוד אדם ע"ג מטה ולא ע"ג כסא ולא ע"ג ספסל ולא ע"ג מקום גבוה ויתפלל אם היה זקן או חולה הרי זה מותר :

וכתב הרמב"ם שלא יהא גבוה ג' טפחים בפ"ה מהלכות תפלה וטעמא משום דכל פחות מג' כארעא סמיכתא הוא ושרי וכתב רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל דהא דתניא לא יעמוד ע"ג מטה וכו' ואח"כ אמר ולא על מקום גבוה ולא כללם בחד' מחת' בשיאמר לא על מקום גבוה ירצה שבא להודיענו שע"ג מטה או ע"ג ספסל או ע"ג כלי אפילו שלא יהיה גבוה ג' טפחים לא יתפלל עליהם לפי שיש לחוש לטירדא שהוא טרוד שמא יפול ולא יתכוין בתפלתו ואח"כ אמר ולא על מקום גבוה ואפילו שלא יהיה כלי אלא קרקע עולם ע"כ ואח"כ כתב דא"ח כ' שלא הקפידו אלא בגבוה י' אבל בפחות מי' לית לן בה ע"כ ואנו אין לנו אלא דברי הרמב"ם ז"ל דאסר בגבוה ג' טפחים : **וכתב** עוד היה גבוה ג' ויש בה ד"א וכו' וכן אם היה מוקף מחיצות וכו' עד כיון שחלק רשות לעצמו בפ"ה מה' תפלה :

האומנין שעושין מלאכה לבה"ב יכולין להתפלל בראש הזית וכו' בפרק היה קורא (טז) ת"ר האומנין קורין בראש האילן ובראש הנדבך ומתפללין בראש

היתה סמוך למטתו דאף לא עסק בתורה משום דאיכא למיחש דאתא למיטרד בגירסיה כיון דמתפלל בבית מדרשו ועוד אפשר לומר דר"י כתב כך לדעת עצמו ולקיים דברי רש"י במי שרגיל להתפלל בבית מדרשו וכו' שכך נראה לר"י להורות כך אבל רש"י עצמו אינו מחלק אלא לעולם אסור ללמוד :

מי שהוא אנוס כגון שצריך להשכים לדרך וכו' פירוש כאן איירי שאי אפשר לו להתעכב אחר שיעלה עמוד השחר אלא להתפלל מעומד בלבד אבל לא אפשר לו להמתין עד שיקרא ק"ש בעונתה דהיינו משיראה חברו ויכירנו ברחוק ארבע אמות ויקרא קריאת שמע ויתפלל ואף על פי שאפשר לו להתעכב עד שיקרא קריאת שמע ויתפלל לאחר עמוד השחר מיד אפילו הכי לא התירו לו לעבור על התחלת זמן ק"ש שהוא משיראה חבירו ויכירנו אלא יתפלל מעומד בביתו ואחר כך יקרא קריאת שמע בעונתה בלכתו בדרך והכי נקטינן כאבוה דשמואל כמ"ש ר"ח והרא"ש וכן פסק בש"ע ומה שכתב רבינו בסימן כ"ח דמי שמחזיק בדרך וכיוצא בו דקורא קריאת שמע בביתו אחר שיעלה עמוד השחר היינו דוקא היכא דאי אפשר לו לקרות בדרך אפילו פסוק ראשון בכונה כגון שהולך בדרך במקום גדודי חיות ולסטים וכיוצא בו ולפירוש זה הסכימו הרמב"ן והרשב"א ומהר"י אבוהב הביאו ב"י לעיל סימן כ"ח וכדפי' בסמוך :

צ **לא** ע"ג מטה ולא ע"ג כסא ולא ע"ג ספסל ולא ע"ג מקום גבוה נראה דלא זו אף זו קאמר דלא מבעיא ע"ג מטה שהוא ישן עליה בלבד אלא אפי' על גבי כסא שהוא יושב עליה לפעמים ואפילו ע"ג ספסל שיושב עליה תמיד לא תימא כיון שבשלשה כלים אלו מיוחדים לתשמישו א"כ גם כשעומד עליה' ומתפלל ה"ל כעולה בעלייה שהוא דר שם ומתפלל קמ"ל דלא דמי לעלייה דמשתמש בה ג"כ בעמידה אבל הני ג' כלים אין דרכו כלל להשתמש בהם בעמידה א"כ כשעומד עליהם ומתפלל מראה גבהות לפני המקום ב"ה ואסור ואמר עוד דלא מבעיא ג' כלים אלו דגבוהים טובא מסתמא אלא אפילו ע"ג מקום גבוה קצת כיון שהוא גבוה ג' טפחים ה"ל מקום גבוה ואסור אבל פחות מג' כארעא סמיכתא דמי ולא חשיב מקום גבוה : ולפ"ז ניחא דבחולה וזקן שרוב היום הוא שוכב במטה יכול לעמוד עליה ולהתפלל דחשבינן ליה כעולה בעלייה שהוא דר שם ומתפלל שרי לא עלה על המטה כדי להתפלל שם וכ"כ ב"י דאית' בתוספת' אם היה זקן או חולה מותר ומזה הטעם כתב הר' מנוח ג"כ דאם כוונתו להשמיע לצבור אפילו ע"ג כסא וספסל מותר דחשבינן ליה כעולה בעלייה ומתפלל דכיון שלא עלה במקום גבוה אלא מפני שהצורך הביאו לכך שיעלה לשם א"כ אין בזה משום דמראה גבהות לפני המקום וכמו שיתבאר בסמוך גבי האומנין אבל ר"י אבוהב פי' דע"ג מטה וכסא וספסל אסור אפי' גבוה פחות מג' טפחים לפי שהוא טרוד שמא יפול ולא יתכוין בתפלתו וא"כ הא דתניא שאין גבהות לפני המקום לא קאי אלא כשמתפלל במקום גבוה כשאינו כלי אלא קרקע עולם דליכא טירדא ואינו אסור אלא בג' טפחים וצ"ל לפירושו דהא דתני מטה וכסא וספסל לא הוי בדרך לא זו אף זו דבחדא בבא לא תני תנא לא זו אף זו אלא דוקא בתרי ותלתא בבי כמ"ש התו' בדוכתי טובא אלא הכי קאמר בין מטה בין כסא בין ספסל דאין חלוק בין מטה שהיא רחבה וקבוע טפי מכסא ובין כסא שהוא רחב קצת ובין ספסל קטן שאינו רחב כלל בכולם אסור משום דאיכא טירדא שמא יפול ולפ"ז אין היתר לא לזקן ולא לחולה ולא כדי להשמיע לצבור כיון דאיכא טירדא ואינו יכול להתכוין אלא דקשה אמאי תנא להו בחדא בבא כיון שאין דינם שוה אלא העיקר דע"ג מטה וכסא וספסל כמי אינו אסור אלא בגבוה ג' טפחים משום דמראה גבהות אבל פחות מג' טפחים שרי דליכא טירדא בפחות מג' טפחים אפילו על גבי ג' כלים אלו והכי נקטינן וכן פסק בש"ע ודלא כהרב בהגהת ש"ע שאוסר בג' כלים אלו אפילו אינן גבוהין ג' וכר"י אבוהב דליתא :

האומנין שעושין מלאכה וכו' ברייתא פרק היה קורא והכי פי' דהמתפלל בעודו בראש האילן אית ביה תרתי חדא אית ביה משום דמתפלל במקום

פרישה

(ט) **ור"י** מפרש דהיינו דוקא למי שרגיל כו' ור' יונה כתב דהיינו דוקא למי שלומד יחידי אבל שלומד לאחרים ודאי מותר דזכות רבים דבר גדול הוא שכן מצינו ברבינו הקדוש שהיה לומד עם תלמידיו וכשהגיע זמן ק"ש היה מעביר ידיו ע"ג עיניו וקרא ק"ש וחזר ללימודו ואח"כ היה מתפלל ולא היה חושש שהיה עובר זמן תפלה דכיון דתפלה דרך הוא להתפלל בכל יום יתן אל לבו ויתפלל :

(י) **מי** שהוא אנוס כגון שצריך להשכים לדרך יכול להתפלל כו' ביוצא בשיירא · א"כ מקום שאין גדודי חיות וליסטים דאל"כ ק"ש הי' לו לקרות משעלה עמוד השחר כדלעיל סי' כ"ח ואעפ"י שאינו מהלך במקום גדודי חיות ולסטים מתפלל קודם צאתו משום דכולה תפלה בעי עמידה וכוונה כדאפשר ואפשר שלא יזדמן לו בדרך אבל ק"ש אינו צריך אלא פסוק ראשון · רשב"א פ"ק דברכות :

(יא) **מלקרות** קריאת שמע עד שיגיע זמנו דהיינו משיכיר חבירו הרגיל עמו קצת ברחוק ד' אמות כדלעיל סי' כ"ח :

(יב) **ממה** שיתפלל בזמנו כו' לעיל סי' כ"ח כתבתי דלק"מ מה שהקשה בש"ג מזה על הנזכר לעיל סי' כ"ח :

(יג) **כי** הא דאבוה דשמואל כו' עד לולב ומנענע ומתפלל וכשיגיע זמן ק"ש כו' כן הוא גירסת רבינו אבל הב"י הוסיף להביא כגירסת הברייתא וז"ל לולב ומנענע מגילה וקורא וכשיגיע זמן ק"ש קורא השכים לישב בקרון מתפלל וכשיגיע זמן ק"ש קורא אבל בהרא"ש נמצא כגירסת רבינו ובאמת מילתא דתמיה הוא בברייתא לפי גירסת הב"י דמה יש לנו לחלק בין יושב בקרון להולך ברגליו ומה שכתב בברייתא מגילה וקורא וכשיגיע זמן ק"ש קורא אע"ג דזמן מגילה וק"ש חדא הוא י"ל דמגילה וכן שופר אי אפשר לשאת אותו על הדרך אבל ק"ש אפשר לו לקרות בדרך ומיהו י"ל הגירסא בברייתא כמו גירסת הב"י ואף שרבינו ורא"ש לא הביאו לאותו הבבא בכאן לפי שאין נפקותא מינה הכא מכל מקום מוכח שרבינו גרס הכי בברייתא מדכתב רבינו בסי' צ"ד וכן אם היה בספינה או על גבי קרון יושב ומתפלל ואין לו סמך לאותו הדין אלא מזאת הברייתא וכמ"ש ב"י שם שרבינו למדו מכאן מדפליג רשב"א ואמר בין כך ובין כך קורא ק"ש וכו' ואמרינן במאי קא מיפלגי מר סבר תפלה מעומד עדיף ומר סבר סמך גאולה לתפלה עדיף ש"מ דמיירי במתפלל בקרון מיושב וא"כ כיון שרבינו למד אותו הדין ממנו א"כ ע"כ צריך שיגרוס אותו בברייתא אף שלא הביאו כאן והסתם אין להקשות ל"ל הבבא בברייתא די"ל להודיעך כוחו דרשב"א דאפילו מיושב יכול להתפלל כדי לסמוך גאולה לתפלה · ואע"ג דרבינו ס"ל כת"ק דתפלה בבית עדיף ה"מ כשהוא עדיין לא יצא מביתו ורוצה להתפלל תפלת שחרית אבל תפלת מנחה וערבית שסבר יצא לדרך אפשר דס"ל כרשב"א וכן מוכח בדברי הרא"ש והביאו ב"י לקמן סי' ק"י ע"ש בדין תפלת הביננן שאמרו מעומד :

(יד) **מביאים** לו שופר וכו' · מדקתני מביאין לו שופר ותוקע אלמא בי"ט מיירי והיכי קתני ביה השכים לצאת לדרך תירץ הרשב"א דמשכים לצאת לדרך תוך התחום א"כ חוץ לתחום וע"י בורגנין :

סי' צ (א) **דתניא** לא יעמוד אדם ע"ג מטה כו' ולא ע"ג מקום גבוה ויתפלל אלא במקום נמוך כו' ספ"ק דברכות כתב מהר"י אבוהב ז"ל הא דתניא לא יעמוד אדם ע"ג מטה כו' ואח"כ אמר ולא על מקום גבוה · ולא כלל בחדא מחתא בשיאמר לא

במקום גבוה ואסור וכיון דאית ביה איסורא אין לו היתר משום ביטול מלאכה אידך דאינו יכול להתפלל בכונה מפחדו פן יפול ואמר דאומנין שעלו למלאכתן לית בה משום דאסור להתפלל במקום גבוה כיון שלא עלו מתחלה על האילן כדי להתפלל שם אלא עלו למלאכתן והשוב כמי שעולה בעלייה שהוא דר שם ומתפלל בעלייה דאין בזה משום דמראה גבהות לפני המקום ב"ה כיון שלא היתה עלייתו לשם תפלה כדי להתפלל במקום גבוה ולפ"ז אין חלוק בין זית ותאנה לשאר אילנות דכיון שעלו למלאכתן ליכא איסורא משום דמראה גבהו' כו' אבל לאידך טעמא דכיון שהוא טרוד שלא יפול אינו יכול לכוין בתפלתו בזה יש לחלק בין זית ותאנה שטורח הוא להם לירד ואם אתה מחייב אותן לירד יהיו שוהין הרבה ויתבטלו ממלאכתן של בעל הבית שכן משועבדים לו למלאכה זו הילכך היקלו עליהן שלא לירד אבל בשאר אילנות דליכא טורח חייבו אותם לירד דליכא בהו משום ביטול מלאכה של בעל הבית אבל בע"ה לעולם צריך לירד אפי' בזית ותאנה משום דלית ביה משום ביטול מלאכה דאינו משועבד למלאכה שהוא ברשות עצמו אבל מטעם דמראה גבהות ליכא אפי' לגבי בעל הבית אע"ג דלא עלה באילן לעשות מלאכה מ"מ לא עלה באילן כדי להתפלל שם אלא עלה לצרכו לראות בפועליו והלכך כשהגיע זמן תפלה בעודו על האילן היה רשאי להתפלל שם ואין בזה משום דמראה גבהות וכו' אלא דכיון דאינו יכול לכוין בתפלתו חייבוהו לירד אפילו בזית ותאנה כיון שאין בו משום ביטול מלאכה:

וצריך שיהיו חלונות פתוחים וכו' בס"פ אין עומדין: **ומ"ש** ולפ"ז וכו' כלו' דאילו לאידך טעמא שכתב הר' יונה ומביאו ב"י שעל ידי ראיית האור תתיישב דעתו יותר ויוכל לכוין כראוי ע"כ לפ"ז אין לחוש אם הם פתוחין לרוח אחר דכיון דאיכא אור במקום שמתפלל דעתו מתיישב' אבל הרמב"ם כתב טעם שלישי דצריך לפתוח חלונות כנגד ירושלים כדי להתפלל כנגדן וגם טעם זה כתב הר' יונה וכדאיתא בקרא נגד ירושלים מפני שעל ההבטחה הזאת יכוין בתפלתו כנגד המקום יותר ותהיה תפלתו רצויה ומקובלת עכ"ל ואף על פי דהמתפלל צריך שיתן עיניו למטה וכדלקמן בסי' צ"ה היינו דוקא בשעת תפלת י"ח עצמה מיהו קודם התחלת תפלת י"ח צריך שיתן עיניו לחלונות שבאותו רוח שהתפלל ולהתכוין שיתפלל נגד ירושלים. וב"י בסי' צ"ה כתב ע"ש הר"י אבוהב שאם יסתכל דרך העברה-כלפי שמים בתוך התפלה יכנע לבו:

ולא יתפלל במקום פרוץ כמו בשדה כו' בס"פ אין עומדין וכתבו התוס' וא"ת הא כתיב ויצא יצחק לשוח בשדה וי"ל דהתם איירי בהר המוריה כלומר שנקרא בשם שדה אבל לא היה פרוץ אלא מוקף מחיצות ובעל הלבוש כתב טעם מדעתו ולא נהירא אי נמי בקתא דהכא איירי בבקעה במקום שרגילין שם בני אדם לעבור והולכי דרכים עכ"ל נראה דר"ל דכיון שרגילין שם לעבור ואעפ"כ לא חשש לבני אדם הרואין אותו מתפלל נקרא חצוף לפי שאינו חושש להכנע לכת עם אלהיו שיהא נכנע לפניו אבל יצחק היה מתפלל בשדה שלא עבר לשם אדם מעולם וחשוב כאילו היה במקום נסתר והב"י הבין דברי התוס' דכיון דרגילים שם בני אדם לעבור יפסיקוהו עוברי דרכים ותמה עליהם דאין זה טעם לקראו חצוף ושרי ליה מאריה ונראה עוד לתרץ קושיית התוס' דיצחק לא היה מתפלל במקום פרוץ אלא בין האילנות היה מתפלל וזהו שאמר הכתוב לשוח ולא אמר להתפלל לשון המיוחד לתפלה אלא אמר לשוח דמשמע נמי שהתפלל בין השיחים מסתתר ביניהם בשעת תפלה: **ומ"ש** רבינו בבקתא פי' בבקעה נראה דלפי דבפרק נער' קאמר תלמודא על תנאי כתובה את תהא יתבא בביתי כו' בביתי ולא בבקתא דפירושו לשם בי עקתא כלומר בית קטן וצר לכך כתב רבינו דכאן אין כך פירושו דודאי בבי עקתא יכול להתפלל אם יש בו חלונות אלא פירושו בבקעה:

ולא אחורי בית הכנסת וכו' לפי שאנו מתפללין למזרח וכו' נראה דהאי לפי דקאמר רבינו ה"פ הא דנקרא רשע בדלא מהדר אפיה ואינו נקרא רשע בדמהדר אפיה ה"ט לפי שאנו מתפללין למזרח וכשהוא מתפלל אחורי בית הכנסת שהוא במערב ונקרא המערב אחורי בית הכנסת לפי שבו הפתחים והעם פונים כנגד ההיכל שהוא במזרח והוא עומד אחורי העם א"כ בדמהדר אפיה אינו נקרא רשע אבל בדלא מהדר אפיה נראה כב' רשויות ולבני בבל הוי איפכא לפי שהם במזרחו של א"י ומתפללין למערב ופתחי בית הכנסת שלהן הוא במזרח וכשמתפלל אחורי בית הכנסת מקום שהפתחים שם ומהדר אפיה אינו נקרא רשע וכו' ואיכא לתמוה קצת כיון שרבינו מביא דברי רבא שהיה בבבל ה"ל לפרש דבריו כמו שהוא בבבל וממילא היינו יודעים דלדידן שאנו מתפללין למזרח הוה איפכא אך קשה דהא קרא כתיב תסרח על אחורי המשכן וכתיב אחורי המשכן יחנו ימה אלמא דהצד שאין בו פתח הוא נקרא אחורי הבית והצד שבו הפתח הוא נקרא פני הבית וכפי' ר"י שהביא ר' יונה מיהו בהך דאסור לעבור אחורי בית הכנסת בשעה שהצבור מתפללים בע"כ צריך לפרש דהצד שיש בו פתח קרי לה אחורי בית הכנסת שהרי אמר ולא אמרן אלא דליכא פיתחא אחריתא וכו' אלמא דאחורי משמע הכי ומשמע הכי אי נמי דאחורי בלשון חכמים משמע במקום הפתחים דלשון תורה לחוד ולשון חכמים לחוד וז"ל התוס' רפ"ב דעירובין (דף י"ח) בד"ה ולא אחורי בית הכנסת בשעה שהצבור מתפללין בתוספתא דמגלה אין פותחין בית הכנסת אלא למזרח שכן מצינו במשכן שנאמר והחונים לפני המשכן קדמה מזרחה וגומר ונראה דקסבר האי תנא

או בראש התאנה ואין כאן משום **לא** יעמוד ע"ג מקום גבוה ויתפלל דכיון שעלו לעשות מלאכתן הוי כמי שעולה לעלייה ובשאר האילנות צריכין לירד ומפרש בירושלמי הטעם לפי שטרחתן מרובה פי' (ב) שטורח להן באלו לירד יותר משאר אילנות ובה"ב בכולן צריך לירד וצריך שיהיו חלונות פתוחין לו דאמר רחב"א אמר ר"י לא יתפלל אדם (ג) אלא בבית שיש בו חלונות שנא' וכוין פתיחין ליה בעיליתיה ופירש"י (ד) שהחלונות גורמין שיכוין לבו שיסתכל כלפי שמים ולבו נכנע ולפ"ז צריך שיהיו פתוחים לאותו רוח שיתפלל (ה) ולא יתפלל במקום פרוץ כמו בשדה דא"ר כהנא חציף עלי מאן דמצלי בבקתא פירו' בבקעה (ו) ולא בחורבה ולא אחורי בה"כ (ז) דאמר רבי חלבו המתפלל אחורי ב"ה נקרא רשע וה"מ דלא מיהדר אפיה לבי כנישתא אבל אי מהדר אפיה לבי כנישתא

כל האילנות יורדין למטה ומתפללין וכה"ב בין כך ובין כך יורד למטה ומתפלל לפי שאין דעתו מיושבת עליו. ופירש"י מתפללין בראש הזית ובראש התאנה בזמן שעוסקין בהם מפני שענפיהם מרובים ויכולים לעמוד שם שלא בדוחק ואין שם פחד ליפול לפיכך מתפללין בראשן אבל בשאר אילנות אין מתפללין: בין כך ובין כך. כלומר בין מתאנה בין משאר אילנות. יורד ומתפלל דהא אינו משועבד למלאכה שהוא ברשות עצמו. לפי שאין דעתו מיושבת עליו מבעיתותו ואם הקלו אצל פועלים מפני ביטול מלאכה לא הקלו אצל בה"ב וכתב הרא"ש לפי שאין דעתו מיושבת עליו הא לאו הכי מצי להתפלל ולא דמי להא דאמרי' לא יעמוד ע"ג כסא וכו' דכיון דעולה באילן לעשות מלאכתו הוי כאדם שעולה לעלייה ומצי להתפלל אלא שאין דעתו מיושבת עליו:

ומה שמפרש בירושלמי לפי שטרחתן מרובה כתבו תלמידי ה"ר יונה שנאמרו בו כמה פירושים והנראה למורי יותר נכון שמפני שיש להם ענפים הרבה יותר משאר אילנות יש טורח גדול בעלייתן ובירידתן ויתבטלו ממלאכתן בה ולפיכך אמרו שיתפללו לשם אבל בשאר אילנו' דליכא ביטול ירדו ע"כ ולפי' זה נתכוון רבי':

וצריך שיהיו חלונות פתוחים לו דאמר רחב"א אמר ר"י לא יתפלל אדם אלא בבית שיש בו חלונות וכו' בס"פ אין עומדין (לד:) ופירש"י שהחלונות גורמין לו שיכוין לבו שהוא מסתכל [א] כלפי שמים ולבו נכנע ולפ"ז צריך שיהיו פתוחין לאותו רוח שיתפלל וכ"כ הרמב"ם בפ"ה מה' תפלה וצריך לפתוח פתחים או חלונות כנגד ירושלים כדי להתפלל כנגדן ותלמידי ה"ר יונה כתבו אפשר לומר שהטעם הוא מפני שע"י ראיית האור תתיישב דעתו יותר ויוכל לכוין כראוי א"נ רוצה לומר שיהיו פתוחים החלונות כנגד המזרח כדאיתא בקרא נגד ירושלים מפני שעל ההבטחה הזאת יכוין בתפלתו כנגד המקום יותר ותהיה תפלתו רצויה ומקובל' ע"כ ומה שיש לדקדק על זה אכתוב בסי' צ"ה בס"ד:

ולענין מספר החלונות שצריך להיות בב"ה לא נתפרש בתלמוד ולא בדברי הפוסקים אבל בספר הזוהר כתב בפרשה אלה פקודי שצריך להיות בו י"ב חלונות לסבת סוד נכמס:

ולא יתפלל במקום פרוץ כמו בשדה דאמר רב כהנא חציף עלי מאן דמצלי בבקתא גם זה שם בס"פ אין עומדין ופירש"י הטעם שכשהוא במקום צניעות חלה עליו אימת מלך ולבו נשבר ורבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל כתב שמאחר שהוא במקום מגולה ואינו נכנע לפני בוראו להסתתר במקום נסתר אף ע"פ שאין נעלם מנגד עיניו הרי זה עז פנים והתוספות כתבו וא"ת הא כתיב ויצא יצחק לשוח בשדה וי"ל דהתם מיירי בהר המוריה א"נ בקתא דהכא מיירי בבקעה במקום שרגילים שם בני אדם לעבור והולכי דרכים עכ"ל ותימה דלתירוץ שני משמע דהוי טעמא כדי שלא יפסיקוהו עוברי דרכים ואין זה טעם לקוראו חצוף:

ולא בחורבה פשוט בריש ברכות (ג.) דתניא ג' דברים אין נכנסין לחורבה להתפלל מפני החשד ומפני המפולת ומפני המזיקין:

ולא אחורי ב"ה דאמר רבי חלבו המתפלל אחורי ב"ה נקרא רשע וכו' גם זה בפ"ק דברכות (ו.) וכתב הר"י פירש"י שהפתחים של בתי כנסיות שלהם היו פתוחים בכותל מערבי ופונים כנגד ההיכל שעומד בכותל מזרח ואחורי ב"ה קורא אותו הצד שהפתחים פתוחים בו דהיינו המערב וכשמתפלל אחורי ב"ה נקרא רשע מפני ג' דברים האחד מפני שכולם בפנים והוא בחוץ ועוד שאותם שבב"ה מתפללין כלפי מזרח והוא מתפלל ופניו כלפי המערב ועוד שאחוריו כלפי ב"ה וה"ה כשעומד בב"ה אין לו להתפלל למערב אלא שאינו נקרא רשע כיון שעומד בב"ה ומשתתף עם הצבור אבל אם היה עומד מבחוץ לצד כותל מזרח אע"פ שאחוריו כלפי כותל מזרחי של ב"ה כיון שמתפלל ופניו כלפי מזרח כמו שהצבור מתפללין אינו נקרא רשע וכשהוא אחורי ב"ה ומהדר אפיה לבי כנשתא הואיל ומתפלל ופניו כלפי מזרח כמו הצבור אע"פ שעומד בחוץ לית לן בה וכתב עוד ה"ר יונה שר"י מפרש בהפך דאחורי ב"ה היינו אחורי כותל מזרחי שאין שם פתחים וכשעומד אחורי אותו כותל ואחוריו כלפי הכותל אע"פ שפניו כלפי רוח מזרחית כמה שמתפלל לרוח שכל הצבור מתפללין נקרא רשע מפני שני דברים מפני שכל הצבור בפנים והוא בחוץ ומפני שאחוריו כלפי ב"ה וכי מהדר אפי' לבי כנישתא כיון שפניו כלפי כותל מזרחי אע"פ שעומד בחוץ ונמצא שהוא מתפלל כלפי רוח מערב וכל הקהל כלפי מזרח לית לן בה כיון שפני כל הקהל כלפי כותל מזרחי ששם ההיכל ופניו ג"כ כלפי אותו כותל והביא ראיה לפי' זה מדתניא בפרק ת"ה (ל.) היה עומד אחורי הכפורת יראה עצמו כאילו עומד לפני הכפורת כלומר יחזור פניו לקיר מערבי ששם הכפורת ויראה בלבו כאילו היה עומד בפנים עם ישראל ועומד לפני הכפורת עצמו ומדברי התוס' נראה שהם סוברים ש"ש"י מפרש דאחורי ב"ה היינו אחורי הכותל שאין שם פתחים ודחו דבריו ופירשו הם דאחורי ב"ה היינו הכותל שפתוחי'

פרישה

לא על מקום גבוה יראה שבא להודיענו שע"ג מטה או ספסל וכל כיוצא בו לא יתפלל עליהן אפילו אין גבוהין ג"ט לפי שיש לחוש לטירדא שהוא טרוד שמא יפול ולא יתכוין בתפילתו ואמר כך אמר ולא על מקום גבוה פי' אפילו אינו כלי אלא קרקע עולם · וע"ז קאי הרמב"ם וכ' שלא יהיה גבוה ג"ט וטעמא משום דכל פחות מג' ארעא סמיכתא היא עכ"ל ב"י · ואין פי' כ"ל דבפחות מג' טפחים לא שייך בעיותא בתפלה אלא ה"ק לא ע"ג מטה או שום כלי אפילו בפחות מג' משום מעלה דבעינן תפלה דומיא דעבודה ובעבודה אם היה כלי בינו ובין הקרקע היה מעלה וכמ"ש רבינו לקמן סי' צ"ח ואח"כ אמר דאפילו על מקום גבוה אפילו הוא קרקע עולם דלא שייך מעלה אסור וזה אינו אסור אלא גבוה ג' אבל בפחות מג' ארעא סמיכתא הוא ולא שייך ביה גבהות ובזה מיושב מ"ש ב"י לקמן בסי' צ"ח מכ"ל לרבינו ההיא דין דמעלה ודקדק בדבר ולפי מ"ש א"ש דיליף ליה מברייתא זו ודו"ק · כתב בא"ח אם כוונתו להשמי' לציבור יכול לעמוד במקום גבוה:

(ב) **שטורח** להן באלו לירד כו' לפי שיש להם ענפים הרבה ואיכא טורח גדול בירידה נבטול שמלאכה גדולה לכך קורין ומתפללין שם:

(ג) **אלא** בבית שיש לו חלונות בזוהר מצריך י"ב חלונות והאריך בסוד הדבר בפרשת פקודי עיין שם:

(ד) **שהחלונות** גורמין שיכוין לבו ותלמידי ר' יונה כתבו שהטעם הוא כדי שיהא הבית מתוקן באויר טוב ומפני שע"י ראיית האור תתיישב דעתו יותר ויוכל לכוין כראוי לא שיסתכל בחלונות כלפי שמיא שהרי צריך שיהיו עיניו למטה כדלקמן סי' צ"ה ולדעת רש"י כתבתי שוב שם בסי' צ"ה:

(ה) **ולא** יתפלל במקום פרוץ פירש"י שטעם שכשהוא במקום צניעות חלה עליו אימת מלך ולבו נשבר עכ"ל אך עדיין צריכין אנו למודעי למה נקרא בשביל כן חצוף וכתב מהרי"א דכיון דהיה לו להיות צנוע ונכנע לפני המלך להסתתר במקום נסתר אע"פ שאין נסתר נגד עיניו והוא לא עשה כן אלא התפלל במקום מגולה הרי זה עז פנים ואע"ג דכתיב ויצא יצחק לשוח בשדה הא איתא במדרש שתפלתו היה במקום בית המקדש שאברהם קראו הר ויצחק שדה ויעקב בית אל ועוד תירץ תירוץ אחר ודחהו ב"י:

(ו) **ולא** בחורבה פ"ק דברכות מפני ג' דברים אין נכנסין לחורבה מפני חשד זנות ומפני מפולת ומפני מזיקין וכ"מ דאפילו אם נכנסו שנים דליכא סכנת מזיקין דשנים רואין ואינן ניזוקין אפ"ה יש חשד לזנות וגם במקום דלא נחשדו או שאינו רעוע כל כך שיפול מ"מ איכא טעמא דמזיקין וכו' דהיינו במקומן:

(ז) **דא"ר** חלבו המתפלל אחורי ב"ה נקרא רשע כתב ר' יונה בפ"ק דברכות דף ה' דה"ה בב"ה אסור לעמוד ולהתפלל למערב אלא שאינו נקרא רשע:

לפי

חידושי הגהות

צ א אע"ג דאמר שצריך שיהא עיניו למטה ולבו למעלה כמ"ש רבינו סימן צ"ה כבר ישבו מהרו"א כו' הביאו הב"י לקמן סימן צ"ה (מהרל"ח:) :

ספתוחי' בו הפתחים וכמו שכ' ה"ר יונה לדעת רש"י ודברי רבינו כפי' הזה שהסכימו בו התוס' וכתבו ה"ר יונה בשם רש"י וכתב עוד ה"ר יונה ולדברי הכל אם עומד בחוץ לצד צפון או לצד דרום ואחוריו לב"ה נקרא ג"כ רשע מפני שכולם בפנים והוא בחוץ וחוזר אחוריו לב"ה ומיהו אם פניו לב"ה ד"ה לא נקרא רשע אע"פ שעומד בחוץ כיון שפניו כלפי ב"ה ואע"פ שנמצא שאינו מתפלל לרוח מזרח כשאר הקהל אין לחוש כיון שאינו מתפלל למערב הפך ממה שמתפללין הקהל ע"כ: והגהת מיימון כתבו בפ"ה נמצא פי' ר"י איפכא מפרש"י ופרש"י איפכא מפר"י לכן יש להחמיר כדברי שניהם וא"כ העומדים חוץ לב"ה למזרח או למערב אל יהפוך פניו למזרח או למערב דאם כן הוי כדו בר לאחד מן הפירושים אלא יהפוך פניו לצפון או לדרום עכ"ל סמ"ק וי"מ אחורי כמו חוץ כמו (ש"ה ב) הנה זה עומד אחר כתלינו ולפ"ז אף לדידן אסור עכ"ל (ונראה דכיון שדברי י"מ לא נמצא בדברי הפוסקים לא חיישי' להו וכבר כתבתי בסמוך בשם הר"י הפך סברת י"מ וכדברי הר"י נקטי')

בנישתא לית לן בה [א] (ח) לפי שאנו מתפללין למזרח כשהוא מתפלל אחורי ב"ה שהוא במערב ומחזיר פניו לב"ה נמצא שמחזיר פניו לרוח שהצבור מתפללין אבל אם הוא אינו הופך פניו לב"ה נראה כב' רשויות (ט) ואפי' לעבור אחורי ב"ה בשע' שהצבור מתפללין אסור שנראה ככופר כיון שאינו נכנס (י) וה"מ כשהוא פנוי אבל כשהוא נושא משא ניכר שמפני משאו נמנע ואפילו אם הוא פנוי אם הוא לבוש תפילין נראה שאינו כופר ואפילו אם הוא פנוי ובלא תפילין אם יש ב"ה אחרת בעיר (יא) או שיש לאותה ב"ה פתח אחר אין לחוש ב שאין לחשדו ככופר דשמא יכנס בפתח אחרת או לב"ה אחרת (יב) לא יתפלל אדם אלא בב"ה עם הצבור ג דא"ר יוחנן אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בב"ה פירוש עם הצבור ואמר

תנא דשכינה במערב והיו משתחוים למערב או היתה א"י וב"ה במערבם דכתיב ויתפללו דרך ארצם וכתיב וכוון פתיחן ליה בעיליתיה קבל ירושלים והשתא לכאורה נראה דאחורי בית הכנסת היינו לצד הארון ומיהו אין נראה דבסוף פרק קמא דברכות אמר הסוא גברא דהוה מצלי אחורי בית הכנסת אמר ליה אליהו כדו בר קיימת קמי מרך פי' כב' רשויות וקאמר לא שנו אלא דלא קא מהדר אפיה לבי כנישתא אבל מהדר אפיה לבי כנישתא לית לן בה ואם היה עומד לצד הארון כ"ש דאי מהדר אפיה לבי כנישתא דמחזי כב' רשויות שהצבור משתחוים למזרח והוא משתחוה למערב ועוד דאמר בפרק הרואה אסור לו לאדם לעבור אחורי בית הכנס' בשעה שהצבור מתפלין ולא אמרן אלא דליכא פיתחא אחרינא אבל איכא פיתחא אחרינא לית לן בה אם כן משמע לפי שעובר לפני הפתח ואינו נכנס בה. ונראה דאחורי בית הכנסת היינו לצד פתח בית הכנסת וקורא אחורי לפי שהוא אחורי העם עכ"ל וצריך לבאר דבריהם דמ"ש ונראה דקא סבר האי תנא דשכינה במערב וכו'

"ב"ה צריך להעביר הקולמוס על כל זה · וז"ל א"ח בשם רבינו האיי אם היו פניו כלפי ב"ה וכנגד א"י יתפלל אחורי ב"ה אם ירצה אבל כשמחזיר פניו כנגד א"י ונמצאו מוחזרות מב"ה וכן אם החזיר פניו לב"ה והם מוחזרות מא"י אין לו להתפלל מכאן אתה למד שאסור להתפלל בעזרות שבמזרח אלא לצד צפון או לצד דרום שאם התפלל למזרח העזרה אחוריו לב"ה ואם לצד ב"ה אחוריו כלפי א"י עכ"ל (א) ונשאל הרמב"ם על מדרש העומד לגדדי ב"ה אם רשאי להתפלל ואחוריו לב"ה ופניו לרוח שהצבור מתפללין בו והשיב כל החצרות הסמוכות לב"ה שנמצא הכותל בינם ובין ב"ה מותר להתפלל באותם החצרות בין יחיד בין צבור בין שיהיו פני המתפלל מכוונו' כנגד כותל ב"ה בין שיהיה כותל ב"ה כנגד אחוריו ולא חלק אדם בזה לעולם ולא עלה על לב חכם ששמענו שמעו שיש בזה שום איסור בעולם דמימרא דרב הונא אינו אלא בב"ה העומד ברחב' ופניו מכל סביביו נמצא העומד אחורי ב"ה הזה ומתפלל ואחוריו לב"ה מזלזל ב"ה והרי הוא כאות' שאמר בהם אחוריהם אל היכל ה' שהרי ב"ה עומד באמצע כמגדל וכל ב"ה מקדש הוא אבל בתוך ביתו ומתפלל כנגד א"י כראוי ואחוריו אל כותל ביתו שהוא כותל ב"ה אין בזה זלזול ולא יראה כמי שמחזיר פניו מכנגד ההיכל שאין הדבר ניכר וראיה לדבר המעשה שהביא על הדין מימרא דההוא גברא דהוה מצלי וכו' חלף ההוא טייע' חזייה וכו' וכי בתוך ביתו היה עומד אלא בדרך היה בתוך הרחוב ולפיכך כשעבר הערבי בדרך וראה אותו שהחזיר פניו כנגד א"י ונמצאו אחוריו לב"ה הרגו וזה דבר פשוט וידוע לכל בכ"מ החצרו' סמוכים לבה"כ והעם מתפללין שם לכל רוח שתהיה כנגד א"י עכ"ל: ואפילו לעבור אחורי ב"ה בשעה שהצבור מתפללין אסור וכו' עד דשמא יכנס בפתח אחרת או בב"ה אחרת בפ"ק דברכות (ח) ובפרק הרואה (סא)

כלומר אין לפרש דאעפ"י דמתפללים לצד מזרח שבו הארון אפילו הכי צריך שתהא הפתח במזרח כדיליף מקרא דהא ודאי ליתא דהכי כתיב קרא במשכן הוא דכתיב שהיו משתחוים למערב לצד הכפורת אבל לדידן איפכא מבעי לן למיעבד לפתוח במערב ולהשתחות למזרח לצד הארון שבמזרח ולפיכך נ"ל דהך תוספתא סובר דשכינה במערב וכו' ונמשך לפ"ז דקשה דכיון דאחורי ב"ה משמע ודאי לצד הארון כדכתיב תסרח על אחורי המשכן וכתיב אחורי המשכן יחנו ימה אבל הצד שבו הפתח הוא הנקרא פני הבית כדתנן גבי תרומה ומעשר שאינו מתחיי' אלא כשהדגן רואה פני הבית שהכניסו הדגן לאחר מירוח דרך פתח הבית השתא ודאי קשה מהא דאמר דכי מהדר אפיה לבי כנישתא לית לן בה אדרבה כל שכן דמחזי כב' רשויות וכו' הניחא אם היינו מפרשים דהפתח הוא במזרח שגם הארון השתא כשמתפלל אחורי בית הכנסת במערב ומהדר אפיה לבי כנישתא לית לן בה וכו' אבל להך פירושא דכשהפתח למזרח הארון הוא במערב ומשתחוים למערב קשיא ועוד הקשו מפרק הרואה דקשיא אף אם נפרש דהפתח הוא ג"כ במזרח מקום שהארון קבוע לשם ומשתחוים למזרח דמה חלוק איכא בין שני פתחים לפתח אחד אי איתא דאחורי בית הכנסת הוא הצד שאין שם פתח אלא צ"ל דאחורי ב"ה בלשון חכמים היינו הצד שבו הפתח ולשון חכמים לחוד ולשון תורה לחוד · אכן לפע"ד נראה דא"צ לדחוק בכך אלא בלשון חכמים נמי. אחורי ב"ה הוי הצד שאין בו פתח והא דקאמר דאסור לעבור אחורי ב"ה וכו' הכי פירושו דכשהולך בצד שבו הפתח ואינו נכנס לב"ה אלא עובר משם לאחורי ב"ה לצד שאין שם פתח השתא נראה כפורק עול ומבזה בית הכנסת דכל זמן שהוא עומד בצד שבו הפתח אין כאן פורק עול ולא ביזוי כלל דמאן דחזי סבר ייעול בפתח שבאותו צד אבל כשעובר משם לאחורי ב"ה נראה כמבזה ב"ה ופורק עול וקאמר עלה דאי איכא פיתחא אחרינא אין כאן מבזה ב"ה דמאן דחזו סבר דבפיתחא אחריתא ייעול וכן הך דהמתפלל אחורי ב"ה נקרא רשע היינו נמי לצד שאין שם פתח קרי לה אחורי ב"ה וכמ"ש ה"ר יונה ע"ש ר"י דהכותל שאין בו פתח הוא הנקרא אחורי ב"ה א"כ לדידן כשמתפלל אחורי ב"ה דהיינו במזרח ומהדר אפיה אינו נקרא רשע דאעפ"י שהקהל מתפללים למזרח והוא מתפלל למערב אינו נראה כשתי רשויות דאדרבה נקרא ירא שמים שנזהר שלא יהיו אחוריו כלפי ב"ה וההיכל וראיה מדתניא בפ' ת"ה היה עומד אחורי הכפורת יראה עצמו כאילו עומד לפני הכפורת כלומר יחזיר פניו לקיר מערבי שגם הכפורת וכו' וכדלקמן בסימן צ"ד ומביאו ב"י כאן מכל מקום כיון שלפי הפי' שכתב רבינו לא שרי אלא בעומד חוץ לבית הכנסת במערב ומהדר אפיה לב"כ אבל בעומד במזרח ומהדר אפיה לב"כ נראה כב' רשויות ואסור יש להחמיר ועוד דעל הראיה שהביא מדתניא גבי אחורי הכפורת יש לספקף דלא דמי ב"ה שלנו למתפלל אחורי הכפורת דבכפורת ודאי כיון דכל ישראל צריכין להתפלל כנגד ירושלים ובית המקדש והכפורת אם כן כל שכן בעומד אחורי הכפורת דצריך שיחזיר פניו אל הקיר שגם הכפורת אבל ב"ה שלנו שאנו מתפללין למזרח להתכוון כנגד הכפורת אם הוא עומד אחורי בית הכנסת במזרח ומחזיר פניו למערב נראה כב' רשויות כאילו אומר שאין רצוני להתכוון כנגד ירושלים וב"ה והכפורת ועוד לא דמי המתפלל ברחוב אחורי בית הכנסת העומד באמצע כמו מגדל דמחזי כב' רשויות לעומד במערב בעזרה בי"א אמה שבין כותל דקדשי קדשים לכותל מערבי של עזרה דלשם הכל רשות אחד ויכול לחזור פניו לכל רוח שירצה כמ"ש הרמב"ם בתשובה ומביאו ב"י וכן פסק בש"ע ועיין בב"י שכתב די"מ להחמיר אף בצפון ודרום אפילו במהדר אפיה לב"כ מיהו בב"ה שלנו ועומד למערב ומהדר אפיה לבי כנישתא למזרח ודאי דשרי לד"ה ודלא כדמשמע מהגהת מיימוני שהביא בית יוסף וכן הוא בהגה' סמ"ק סוף סימן י"ב וכן פסק בש"ע ותימה הא ודאי דאפילו למאן דמפרש אחורי ב"ה הוא צד מזרח ואפ"ה לב"כ ליכא איסורא מודה דבעומד במערב ומהדר אפיה לב"ה כ"ש דשרי שהרי הוא מחזיר פניו למזרח לאותו רוח שהצבור מתפללין כנגד א"י וב"ה וקדשי קדשים:

לא יתפלל אדם אלא בב"ה עם הצבור דא"ר יוחנן אין תפלתו של אדם נשמעת וכו' בפרק קמא דברכות (ח·) ומפרש רבינו דבב"ה דקאמר היינו עם הצבור ומשמע מדבריו שאם אינו מתפלל עם הצבור לא שאני לן בין מתפלל בב"ה למתפלל בבית אחר אבל הר"י כתב בשם הגאונים שאפילו כשאין הצבור מתפללין יש לו לאדם להתפלל בב"ה מפני שהוא קבוע ומיוחד לתפלת צבור ועוד יתבאר בסימן זה כמה מילין צריך אדם לילך כדי להתפלל עם הצבור: ואמר

וכתב רבינו ירוחם וכמו כן דוקא שאינו הולך רכוב וטעמו משום דבקצת נוסחי איכא בפרק הרואה ולא אמרן אלא דלא רכיב חמרא אבל רכיב חמרא לית לן בה כלומר דבשהוא רוכב נראה שמפני שהוא טרוד בשמירת בהמתו אינו נכנס ולא מחזי ככופר · וכתב הר"י דלד"ה האי אחורי ב"ה היינו הצד שבו הפתח דכיון שעובר על הפתח ואינו נכנס נראה כפורק מעליו עול התפלה דאילו כשעובר מהצד שאין בו פתח ליכא למחשדיה:

לא יתפלל אדם אלא בב"ה עם הצבור דאמר ר' יוחנן וכו' נראה דלפי דרבינו היה גורס בדר' יוחנן אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בב"ה שנאמר ואני תפלתי וכו' וכך היא גירסת הרי"ף והרא"ש ואיכא לפרש דאפילו אינו מתפלל עם הצבור יתפלל בב"ה דכיון שהוא מיוחד לתפלת צבור ובשעה שהצבור מתפללין בב"ה התפלה נשמע' כדילפינן מואני תפלתי וכו' לפיכך אין תפלתו של אדם נשמעת כשאינו מתפלל עם הצבור אלא בב"ה וכ"כ ה"ר יונה ע"ש הגאונים ומביאו בית יוסף והא ליתא לדעת רבינו אלא הכי פי' בב"ה עם הצבור אבל בלא צבור לא שאני לן בין ב"ה לבית אחר ובמקצת ספרים הגירסא היא אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בב"ה בשעה שהצבור מתפללין שנאמר ואני תפלתי וכו':

ואמר

דרכי משה

צ (א) ונראה דאף במערב שרי אם מחזיר אפיה לבי כנישתא בין לרש"י בין לר"י ולא נקט צפון ודרום אלא לרבותא וכ"ש מערב אם מהדר אפיה לבי כנישתא ודלא כמו שנמצאו בהגהות סמ"ק שכתב וז"ל אותן העומדים חוץ לב"ה לא יחזור פניו למזרח או למערב כשמתפללין דא"כ לא הוה מהדר אפיה לגבי ציבורא לא' מן הפירושים

פרישה

(ח) לפי שאנו מתפללין למזרח כו' עיין בדרישה:

(ט) ואפי' לעבור אחורי ב"ה כו' כתב ר' יונה דלד"ה האי אחורי ב"ה היינו הצד שבו הפתח דכיון שעובר על הפתח ואינו נכנס נראה כפורק מעליו עול התפלה דאילו כשעובר מצד שאין בו פתח ליכא למיחשדיה:

(י) וה"מ כשהוא פנוי כתב ר' ירוחם דהי רכיב נמי לית לן ביה דטרוד הוא בשמירת בהמתו ולא נראה ככופר:

(יא) או שיש לאותה בהכ"נ פתח אחר כו' ע"ל סס סי' תרע"א גבי נרות חנוכה משמע דיש חשד אפי' בב' פתחים ועיין מ"ש שם בב"י בישוב זה:

(יב) לא יתפלל אדם אלא בבהכ"נ עם הציבור והר"י כתב דאפילו כשאין הציבור מתפללין בבהכ"נ יש לו לאדם להתפלל מפני שהוא קבוע ומיוחד לתפלת ציבור: אסור

דרישה

סי' צ [א] לפי שאנו מתפללין למזרח כו' כתב ר' יונה פירש"י שהפתחים של בתי כנסיות שלהם היו פתוחים בכותל מערבי ופונים כנגד ההיכל שעומד בכותל מזרח ואחורי ב"ה נקרא אותו צד שהפתחים פתוחים בו דהיינו המערב · וכשמתפלל אחורי ב"ה נקרא רשע מפני ג' דברים א' מפני שכולם בפנים והוא בחוץ ועוד שאותם שבב"ה מתפללין כלפי מזרח והוא מתפלל ופניו כלפי מערב ועוד שאחוריו כלפי ב"ה אבל אם היה עומד אבחוץ לצד כותל מזרחי אעפ"י שאחוריו כלפי כותל מזרחי של בה"כ כיון שמתפלל ופניו כלפי מזרח כמו שהצבור מתפללין אינו נקרא רשע וכן אם מהדר אפיה לבי כנישתא אעפ"י שעומד בחוץ לאו רשע הוא והר"י מפרש דאחורי ב"ה היינו אחורי כותל מזרחי שאין שם פתחים בהיפך וכשעומד אחורי אותו כותל ואחוריו כלפי הכותל אעפ"י שפניו נגד רוח שהצבור מתפללין לשם נקרא רשע מפני ב' דברים שהצבור בפנים והוא בחוץ ומפני שאחוריו כלפי ב"ה אבל אי מהדר אפיה לבי כנישתא שנמצא הופך פניו ומתפלל לגעריב וכל הקהל למזרח לית לן בה כיון שפני כל הקהל כלפי כותל מזרחי ששם הארון ופניו ג"כ כלפי אותו כותל ולד"ס אם עומד בחוץ לצד צפון או לצד דרום ואחוריו לב"ה נקרא רשע מפני שכולם בפנים והוא בחוץ וגם חוזר אחוריו לב"ה מיהו אם פניו לב"ה לד"ה לא הוה רשע אעפ"י שנמצא שאינו מתפלל לרוח מזרח כשאר הקהל אין לחוש כיון שאינו מתפלל למערב הפך ממה שמתפללין הקהל עכ"ל וכתב ב"י בשם הגהות מיימון ז"ל נמצא פירוש ר"י איפכא מפירש"י ופירש"י איפכא מפי' ר"י לכן יש להחמיר כדברי שניהם וא"כ העומדים חוץ לב"ה למזרח או למערב אל יהפוך פניו למזרח או למערב דא"כ הוי כדו בר לאחד מהפירושים אלא יהפוך פניו לצפון או לדרום עכ"ל ולא ידעתי למה העומד חוץ לב"ה למערב למה לא יהפוך פניו למזרח הא בזה יצא לכ"ע · ודע דגם בהגהות מיימון פ"ה לא מצאתי ל' זה אך האריכו שם בהבאת פלוגתת רש"י ור"י והפוך ממה שהביאם רבי יונה וכתבו שם שכל פתחיהם היו למזרח כדתנן בתוספתא דמגילה והמתפלל אחורי ב"ה זהו שהופך אחוריו לכותל מערבי

חדושי הגהות

ב מה שיש לדקדק מנרות שחששו משום חשד כשיש לו ב' פתחים נתבאר בסימן תרע"א וע"ש (מהרל"ח): ג לפנינו בגמרא איתא להך מימרא בנוסחא אחרת אבל הרי"ף ורא"ש הביאו הנוסחא כמ"ש בטור: ב"ה

ואמר ד רב נחמן (יג) אסור לו לאדם שיקדים תפלתו לתפלת הצבור ובצבור שנו ואפי' הוא (ב) אנוס שאינו יכול לילך לב"ה טוב לו לכוין השעה שהצבור מתפללין בה דכתיב ואני תפלתי לך ה' עת רצון ודרשינן (יד) אימתי הוא עת רצון בשעה שהצבור מתפללין ואמר ר"ל כל מי שיש לו ב"ה בעירו ואינו נכנס לתוכה להתפלל (טו) נקרא שכן רע ולא עוד אלא שגורם לו ולבניו גלות (טז) וצריך לרוץ כשהולך לב"ה וכן לכל דבר מצוה ואפילו בשבת ה שאסור לפסוע בו פסיעה גסה וכשיצא ממנה אסור לרוץ (יז) ומותר לרוק בה ומיהו מפני הכבוד דורסו ברגליו או מכסהו בגמי ואמר ריב"ל לעולם ישכים אדם לבית הכנסת כדי שימנה עם י' ראשונים שאפילו מאה באים אחריו נוטל שכר כנגד כולם ואמר ריב"ל לבניו אקדימו ואחשיכו לבי כנישתא (יח) פי' השכימו והעריבו לבית הכנסת כי היכי דתוריכו חיי: (יט) שנים שנכנסו לבית הכנסת וסיים אחד תפלתו קודם חבירו ומיהר לצאת ולא המתין לחבירו אין תפלתו נשמעת ואם המתין לו שכרו הרבה מאד ופי' ר"ח דוקא בימיהם שבתי כנסיו' היו בשדות ושכיחי מזיקין וי"א דאף בשלנו בלילה צריך להמתין ור"י היה ממתין (כ) אף בשלנו ביום · גרסינן בפסחים לתפלה ארבע' מילין וה"מ לפניו אבל לאחריו עד מיל חוזר טפי לא ופרש"י לתפלה להתפלל בעשר' שאם הוא הולך בדרך והגיע לעיר ורוצה ללון בה אם לפניו עד ד' מילין מקום שמתפללין בעשר' צריך לילך שם ולאחריו צריך לחזור עד מיל כדי להתפלל בעשרה אף על פי שיש פירושים אחרים (כא) שמפרשים בענין נטילת ידים שצריך לילך לפניו ד' מילין כדי שיהיו לו מים ליטול ידיו לתפלה ולאחריו מיל פירש"י עיק' לכן צריך להשתדל בכל כחו להתפלל עם הצבור (כב) וה"מ להמון העם אבל מי שיש לו מדרש קבוע בתוך ביתו שלומד

ב"ח

ואמר רב נחמן אסור וכו' פי' כשאינו מתפלל בב"ה אלא דמתפלל בביתו אין בו איסור אבל כשהוא בב"ה עם הצבור ומקדים תפלתו לתפלת צבור איכא איסורא אלא דאם צריך הוא למהר תפלתו כגון שיוצא לדרך יצא מב"ה ויתפלל בביתו מיהו כתב הר' יונה דאם ממהר להקדים תפלתו בצבור לפי שרואה שהשעה עובר' שרי דאם ילך לביתו להתפלל שם איכא לחוש שהשעה עוברת בשעת הליכה ופשוט הוא דזה שרי וכן נהג הרא"ש כדכתב רבינו בסי' תר"ך ומדברי ב"י נראה דמסתפק בזה להרא"ש ואין כאן ספק אלא ודאי דאי איכא חששא פן תהיה השעה עוברת בשעת הליכה יתפלל ואי ליכא חששא שתהא עוברת בשעת הליכה אסור לו להתפלל בצבור:

ומותר לרוק בה וכו' בפרק הרואה ודוקא שלא בשעת תפלת י"ח אבל בשעת תפלת י"ח אסור לרוק כדלקמן בריש סי' צ"ד ובעל הלבוש כתב מותר לרוק בבית הכנסת דאם לא כן לא יוכל להתפלל כהוגן וכו' ולאו בתפלת י"ח קאמר לא יוכל להתפלל כהוגן דבתפלת י"ח ודאי אסור לרוק אלא בתפלת מיושב כגון בקריאת שמע וברכותיה קאמר מותר לרוק דלא יכול להתפלל כהוגן:

ואריב"ל אקדימו ואחשיכו לב"כ פי' השכימו והעריבו וכו' בפ"ק דברכות ואיכ' למידק למה לא אמר בהדי' השכימו ואחשיכו ואפשר דאתא לאורוי' דבשחרית יקדים עצמו לבא לב"ה כדי שמיד אחר התפלה ילך לבית המדרש ואף על פי שממהר לצאת מב"ה אין לחוש כיון שאינו ממהר לצאת אלא כדי שלא יתבטל מתלמודו ובערבית אמר אחשיכו שלא ימהר לילך שלא יתבטל מלמודו וגם אל ימהר לצאת מב"ה כיון שאינו הולך מבהכ"נ לבית המדרש אלא לביתו לפיכך יאחר עצמו מלצאת מבה"כ עד חשיכה וכ"ז בכלל אחשיכו וגם בכלל ואחשיכו שצריך להחשיך בערבית להמתין לחברו כמ"ש רבינו בסמוך:

שנים שנכנסו לב"ה וכו' בפ"ק דברכות (סוף דף ה') ונראה דדוקא כשהתחילו להתפלל ביחד אלא שאחד הקדים לסיים קודם חברו אבל אם אחד התחיל תפלתו בשעה שלא יוכל לסיים עמו תפלתו אין חברו חייב להמתין לו דאדעתא דהכי התחיל להתפלל דאינו מפחד אם ישאר יחידי וכ"כ הר' יונה ומביאו ב"י וזהו דעת רבינו שכתב שנים שנכנסו לב"ה וסיים אחד תפלתו קודם חברו וכו' דדוקא כשהתחילו ביחד והאחד מיהר והקדים לסיים קודם חבירו ובגמרא נפקא לן מקרא לו הקשבת למצותי ויהי כנהר שלומך פי' לו המתנת על מי שמקיים מצותי היא מצו' תפלה מעומד שהיית ממתין מלצאת עד שיסיים חבירך למצותי הוא התפלה ויהי כנהר שלומך ורש"י והר"י לא פי' כך ע"ש ולשון הש"ע אם נשאר אדם יחידי וכו' חייב חברו להמתין לו משמע אפילו חבירו נכנס לבסוף וליתא אלא כדפי':

וה"מ להמון העם אבל מי שיש לו מדרש קבוע וכו' אפילו אין לו עשרה וכו' נראה דרבינו סובר דרבותא דר' אמי ור' אסי היא דהוו מצלי ביחידי ביני עמודי

ב"י

ואמר רב נחמן אסור לו לאדם שיקדים תפלתו לתפלת צבור ובצבור שנו בפ' תפלת השחר (כח:) וכ' ה"ר יונה כלו' כשעומד בב"ה אין לו להקדים ולהתפלל אלא ימתין כדי שיתפלל עם הצבור שתפלת הרבים היא רצויה יותר לפני המקום אלא אם רואה שהשעה עוברת ואין הצבור מתפללין מתפלל הוא בפ"ע ע"כ וגם הכלבו כתב דכדי להתפלל תפלה בעונת' שרי ורבינו כתב בסי' תר"ך שהרא"ש כשהיה רואה שהיו מתאחרין בי"ה היה מתפלל מוסף יחיד כדי להתפלל בזמנה ואע"פ שאין בדבריו הכרע אם היה מתפלל בצבור או שלא בצבור נלמוד מדברי ה"ר יונה דאפילו בצבור שרי: **ואפי'** הוא אנוס שאינו יכול לילך לב"ה טוב לו לכוין השעה וכו' בפ"ק דברכות (ז:) א"ל רב יצחק לרב נחמן מאי טעמא לא אתי מר לבי כנישתא לצלויי אמר ליה לא יכילנא ופירש"י תש כחי ולימא ליה מר לשלוחא דצבורא בעידנא דמצלי צבורא ליתי ולודעיה למר א"ל מאי כוליה האי א"ל דא"ר יוחנן משום רשב"י מאי דכתיב ואני תפלתי לך ה' עת רצון אימתי עת רצון בשעה שהצבור מתפללין:

אמר ר"ל כל שיש לו ב"ה בעירו וכו' עד וכשיצא ממנה אסור לרוץ הכל בפ"ק דברכות (ו: ח·):

ומותר לרוק בה פשוט בס"פ הרואה (סג:) וכ"כ הרמב"ם בפ' י"א מהלכות תפלה:

ומ"ש ומיהו מפני הכבוד דורסו ברגליו וכו' בפרק מי שמתו כתבוהו הר"י והרא"ש בס"פ הרואה ריב"ל אמר הרוקק בב"ה כרוקק בבת עינו ר' יונתן רקק ושייף וכתב הרשב"א בפרק מי שמתו וליתא לדריב"ל דהא אסיקנא בפ' הרואה שהוא מותר ומ"מ צריך לשפשף כר' יונתן דבהא לא איירי תלמודא דידן:

ומ"ש או מכסהו בגמי כ"כ הר"י בפרק מי שמתו שאם יש בב"ה תבן או גמי רוקק עליו וא"צ לשפשף שהרי הרקיקה מכוסה בגמי וכ"כ שם הרשב"א בשם הראב"ד ז"ל:

אמר ריב"ל לעולם ישכים אדם לב"ה כדי שימנה עם י' ראשונים וכו' בפ"ג שאכלו (מז:): **אמר** ריב"ל לבניו אקדימו ואחשיכו לבי כנישתא וכו' בפרק קמא דברכות (ח·)

שנים שנכנסו לב"ה וסיים אחד תפלתו קודם חבירו וכו' שם (ה:) וכתב הר"י דה"ה אם נכנסו הרבה בני אדם לב"ה אע"פ שלא נכנסו ביחד שאותם שנשארו אחרונים יש לאחד להמתין לחבירו מיהו אם נכנס יחידי בשעה שלא יוכל לסיים עמהם תפלתו אין חברו חייב להמתין לו דכיון שרואה שלא יוכל לסיים עמהם ונכנס איגלאי מילתא דאדעתא דהכי נכנס ואינו מפחד אם ישאר יחידי וכתב עוד וכי אמרי' שחבירו חייב להמתינו דוקא כשאינו מאריך בדבר אחר אלא בתפלתו אבל אם הוא מאריך בבקשות ובדברי' אחרים אין חבירו חייב להמתינו בשום ענין עכ"ל ומה שפירש רבי' בשם ר"ח כ"כ הר"י בשמו וכן כתבו התוספות בשם ר"ת והרי"ף כתב הא פירשוה רבנן ואוקמוה בתפלת ערבית שאם הניחו יחידי ולא חוששין שמא יבא לידי סכנה:

ומ"ש ור"י היה ממתין אף בשלנו ביום מדברי התוספות נראה דמשום חומרא בעלמא היה עושה כן וגם המרדכי כתב ור"י היה מחמיר אף בבתי כנסיות שלנו והיה מאריך בתפלתו עד שילכו כולם ואם בתוך כך היה אדם בא בב"ה היה מעיין בספר עד שגמר תפלתו וכן אף לנו להחמיר עכ"ל אבל ה"ר יונה כתב דנראה שאפילו בבתי כנסיות שבעיר יש זה הדין שדרך העולם כשאדם עומד יחידי בתפלה תפלתו מתבלבלת:

גרסינן בפסחים בפרק אלו עוברין (מו·) ואיתיה נמי בפרק העור והרוטב (קכב:) ודין אם צריך לחזור אחר מים לנטילה בשעת תפלה יתבאר בסי' צ"ב בס"ד:

מצאתי כתוב בשם ספר אגודה לתפלה אם יש עשרה עד ד' מילין ימתין וכ"ש שלא ישכים אדם לילך מן העיר שמתפללין שם בי' אם יכול לבא למחוז חפצו בעוד היום ושלא יהא צריך לילך יחידי אחר התפלה:

וה"מ להמון העם וכו' אדלעיל קאי שכתב לא יתפלל אדם אלא בב"ה עם הצבור ועל זה גלגל כמה דיני תפל' ב"ה והשתא קאמר דה"מ שצריך להתפלל בב"ה עם הצבור להמון העם אבל מי שיש לו מדרש קבוע בתוך ביתו שלומד בו מצוה להתפלל בו · א"כ אמאי דסמיך ליה קאי שכתב שצריך להשתדל בכל כחו להתפלל עם הצבור וקאמר

דרכי משה

הפירושים אלא יהפוך פניו לצד צפון או לצד דרום עכ"ל · ולא ידענא כשעומד במערב ומתפלל למזרח אמאי אסור לכן נראה מה שכתבתי : (ב) ובסמ"ג דמהאי טעמא בני הישובים יתפללו

דרישה

מערבי שאם הציבור מתפללין ופניו למערב כמו הצבור ור"י פי' כו' ע"ש וא"כ אפשר לומר דמ"ש ב"י בשמם העומדים חוץ לב"ה למזרח או למערב כו' פי' למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה ולכל מקום ומקום כמנהגו וזהו פי' העומדין חוץ לב"ה למזרח או למערב ר"ל שעומדין אחורי כותל שבו הארון הקודש שיהיה למזרח או למערב ואם פתח הכנסת למזרח והוא עומד למערב אל יהפוך פניו לא למזרח ולא למערב וכן אם הפתח למערב והוא עומד למזרח הכותל ג"כ לא יהפוך פניו לא למזרח ולא למערב: כתב

פרישה

(יג) **אסור** לו לאדם כו' ואפי' הוא אנוס כו' כתב ר' יונה כלומר כשעומד בבהכ"נ אין לו להקדים ולהתפלל אלא ימתין כדי שיתפלל עם הציבור שתפילת הרבים הוא רצוי' יותר לפני המקום אלא אם רואה שהשעה עוברת ואין הציבור מתפללין מתפלל הוא בפני עצמו ע"כ ובסי' תר"ך כתב רבינו שהרא"ש כשהיה רואה שהיו מתאחרין בי"ה היו מתפלל מוסף יחיד כדי להתפלל בזמנה:

(יד) **אימתי** הוא עת רצון כו' עיין ברי"ף ור' יונה פ"ק דברכות דף ו' דמוכח משם דס"ל דעיקר דדרשה דהאי קרא אתיא לאין תפילתו של אדם נשמעת אלא בבהכ"נ וכתבו

דמדקפיד קרא אהכי אשום הכי מי שהוא אנוס יכוין השעה כו' ושם ביארתי ע"ש : (טו) **נקרא** שכן רע בגמרא יליף לה מדכתיב כה אמר ה' על כל שכיני הרעים ופי' ר"י ואין יכול להיות לה' יתברך שכן רע אלא שאינו בא לססרות את שכינתו בב"ה עכ"ל ונלענ"ד דר"ל שנעשה שכן רע לבריות הדרים עמו בעיר כיון שהוא גורם שאין השכינה שורה עליהן וע"ד שנאמר משנאיך ה' אשנא ובתקוממיך אתקוטט שפי' רש"י בפ' בהעלותך כו' וז"ש ויפוצו משנאיך ע"ש · גם י"ל כפשוטו דכמו שכן רע אינו נהנה בשכונת חבירו כן הוא מראה עצמו שאינו נהנה שיגור השכינה אתו : (טז) **וצריך** לרוץ כשהולך לבהכ"נ כו' בפ"ק דברכות איתא כן ומצאתי כתוב בספר היראה לר' יונה ל"ע ע"ב וז"ל וילך לבהכ"נ ובבואו סמוך לבהכ"נ ימהר פעמיו כמ"ש בית אלהים נהלך ברגש עכ"ל משמע דוקא כשהוא סמוך לבית הכנסת מצוה עליו לרוץ והכי מסתבר דקודם לכן אינו נראה שמתכוין לשם מצות ב"ה ודו"ק:

(יז) **ומותר** לרוק בה כאן ובסי' קנ"א איירי כשאין מתפלל ועיין לקמן סי' צ"ד : (יח) **פי'** השכימו והעריבו ר"ל שבבוקר ישכימו ויבואו לב"ה בראשונה והעריבו שתצאו באחרונ' וי"מ שהשכימו והעריבו ר"ל שיכנסו בבהכ"נ בוקר וערב וכן משמע מדקאמר לבי כנישתא ולא קאמר בבי כנישתא וכן נראה כוונת רבינו שכתב השכימו והעריבו לבי כנישתא וז"ל רש"י בגמרא ריש דף ג' מקדמי שחרית מחשכי ערבית כלומר מאריכין בב"ה עכ"ל משמע דלא כא' מהפירושים ונראה פי' לפי' בבוקר אין דרך בני אדם לקום בבוקר השכם לכן הזהירן על הקדימה לקום ומכ"ש שימהרו לצאת ובערבית הוא בהיפוך שדרך בני אדם למהר לצאת המולה כיון שכבר חשך עליהם הלילה ובית הכנסת שלהם היה בשדה ולא היו מתפללין מיד אחר זמן מנחה לכן הזהירן על היציאה מכ"ש על הכניסה שיקדימו להיות הראשונים וק"ל: (יט) **שנים** שנכנסו לבהכ"נ כתבו ר' יונה וה"ה אם נכנסו הרבה בני אדם לב"ה אעפ"י שלא נכנסו יחד אותם שנשארים באחרונים יש לו לא' להמתין על חבירו מיהו אם נכנס יחידי בשעה שלא יוכל לסיים עמהם תפלתו אין חבירו חייב להמתין לו דכיון שרואה שלא יוכל לסיים עמהם ונכנס אגלאי דעתיה לאדעתא דהכי נכנס ואינו מפחד אם ישאר יחידי ודוקא כשאינו מאריך מחמת תחנונים רק מחמת תפלתו אבל בשביל שמאריך בתחנונים או בד"א א"צ להמתין עכ"ל:

(כ) **אף** בשלנו ביום אפי' בא בעת התפלה היה מעיין בספר עד שגמר זה תפילתו מורי ובתוס' ומרדכי כתבו דנהג כן לחומרא בעלמא אבל ר' יונה כתב דכ"ל דאפילו בב"ה שבעיר שייך גם הדין משום שדרך עולם כשאדם יחידי בתפלה תפלתו מתבלבלת עכ"ל : (כא) **שמפרשים** בענין כ"ע"י לקמן סימן צ"ב ורל"ג : (כב) **וה"מ** להמון העם אדלעיל קאי שכתב לא יתפלל אדם אלא בב"ה עם הציבור וע"ז גלגל כמה דיני תפלת בהכ"נ והשתא קאמר דה"מ שצריך להתפלל עם הצבור להמון העם אבל מי שיש לו מדרש קבוע בתוך ביתו שלומד בו מצוה להתפלל בו א"כ אמאי דסמיך ליה קאי שכתב שצריך להשתדל בכל כחו להתפלל עם הציבור על זה אמר והכי מילי להמון העם כו' · ב"י :

דסוו

דרושי הגהות

ד כ"ה ברי"ף ורא"ש אבל בגמרא איתא רבי יוחנן : ה כתב מהרל"ח וטעמא משום דהא דפסיעה גסה אסורה ילפינן לה (שבת קיג) מדכתיב מעשות דרכיך ממצוא חפצך וגומר שלא יהא הילוכך של שבת כהילוכך של חול והרי אמרו שם חפצי שמים מותרים וכאן חפצי שמים הוא שירוץ ויליף מדכתיב ונדעה נרדפה לדעת את ה' : עיין

וקאמר דה"מ להמון העם אבל מי שיש לו מדרש קבוע מצוה להתפלל בו ביחיד מלהתפלל בב"ה עם הצבור דר' אמי ורבי אסי אף ע"ג דהוו תליסר כנישתא בטבריא וכו' כדאיתא בפ"ק דברכות (ח.) וכת' ה"ר יונה פירשו רבני צרפת שאפי' בלא י' היו עושין כן מפני שיותר נכון להתפלל יחידי במקום שהם קביעות התורה יום ולולא מלהתפלל בב"ה עם הצבור אבל הרמב"ם כתב בפ"ח מהלכו' תפלה והוא שיתפלל שם תפלת הצבור כלומר בי' וא"ת א"כ מאי רבותיה דבית המדרש תירץ ה"ר יונה שאע"פ שבב"ה היו מתקבצים הרבה בני אדם וברוב עם הדרת מלך אפ"ה היו רוצים יותר בי' בלבד בבית המדרש מלהתפלל בב"ה עם רוב עם וכתב עוד שאפי' לדעת הרמב"ם א"צ עשר' אלא למי שדרכו ללכת מביתו ללמו' למקום אחר דכיון שדרכו להתבטל מלימודו בשעה שהולך ללמוד יש לו להתפלל בי' או ללכת לב"ה אבל מי שלומד בביתו כל היום במקום קבוע ותורתו אומנתו אין לו ללכת לב"ה אם לא ימצא י' מפני שנמצא מתבטל מלימודו בשעת הילוכו וטוב לו שיתפלל יחידי משיתבטל כלל והביא ראי' לדבר (ג) :

ומיהו א"א ז"ל כתב בתשובות שאלה וז"ל טוב להתפלל עם הצבור בעשרה וכו' בכלל ד' : **אם** מפסיקין מתפלה כתב רבינו בסימן ק"ו :

ויקבע מקום לתפלתו וכולי דאמר רב הונא כל הקובע מקום לתפלתו אלהי אברהם בעזרו בפרק קמא דברכות (דף ו) :

ומ"ש ואין די לו במה שיקבע לו ב"ה שיתפלל בו תדיר וכו' כן כתב שם הרא"ש וז"ל לא בעי למימר שיהא רגיל להתפלל בב"ה אחד אבל אם הוא מתפלל בשתי ב' מקומות שפיר דמי דאמרינן בירושלמי פרק תפלת השחר א"ר תנחום בר חייא צריך אדם לייחד לו מקום בב"ה שנאמר ויהי דוד בא עד הראש אשר ישתחוה שם לאלהים השתחוה לא נאמר אלא ישתחוה וכ"כ הגהות מיימון פ"ה ודלא כה"ר יונה שכתב הקובע מקום לתפלתו אלהי אברהם בעזרו לא אמרו זה במקומות של ב"ה דכיון שכולם מקום תפלה הוא אין להקפיד אם יושב פעמים בזוית זו ופעמים בזוית זו אלא ר"ל שקובע מקום לתפלתו בביתו שפעמים שאינו יכול לילך לב"ה מתפלל בביתו ומייחד מקום ידוע לכך עכ"ל וכיון דהרא"ש והגהות מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן :

ולא ישב מיד אצל הפתח אלא יכנס שיעור ב' פתחים דאמר רב חסדא לעולם יכנס אדם שיעור ב' פתחים וכו' בפ"ק דברכות (ח:) ופירש"י ב' פתחים רוחב יכנס לפנים שלא ישב סמוך לפתח דנראה עליו כמשאוי עיכוב ב"ה ויהיה מזומן סמוך לפתח לצאת וכתוב בא"ח יכנס שיעור ב' פתחי' שהם ח' טפחים דשיעו' פתח אחד ד' טפחים וכתב ה"ר יונה ודוקא בימיהם שלא היה מקום מיוחד לכל אחד ואחד אבל עכשיו שכל אחד מכיר את מקומו אם יש לו מקום מיוחד אצל הפתח אין בכך כלום שדבר ידוע הוא שאינו יושב שם אלא דרך קביעות ולפי דרך זה נראה שמי שאין לו מקום ידוע אצל הפתח שאין לו לשבת שם ואית דמפרשי שיעור בזה השיעור והרא"ש כ' י"מ שלא ימהר ויתפלל מיד כשיכנס אלא ישהה שיעור ב' פתחים אבל אם יושב סמוך לפתח שפיר דמי ומיהו בירושלמי פרק אין עומדין גרסינן רב חסדא אמר זה שנכנס לב"ה צריך ליכנס לפנים מב' דלתות מ"ט אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום ויום :

ומ"ש רבינו בשם הר"מ כ"כ הגהות מיימון החדשות בפ"ח מהלכות תפלה ונראה שהר"מ מפרש דשיעור שני פתחים רוחב קאמר כפירש"י ולאו מטעמיה אלא טעמא מפני שמביט לחוץ ואינו יכול לכוין ומש"ה כתב דלא אמרן אלא בב"ה הפתוח לר"ה אבל אם אינו פתוח לר"ה לית לן בה וכתב רבינו דמהירוש' משמע דלעולם צריך ליכנס שיעור ב' דלתות ולא חילק בין פתוח לר"ה לפתוח למקום אחר והיינו דלא כהר"מ וגם משמע מהירושלמי שהמימרא היא כפשטה דשיעור רוחב ב' פתחים קאמר ולא שישהא שיעור ב' פתחים כדברי הי"מ ולענין הלכה נכון לחוש לכל הפרושים :

וצריך

שלומד בו מצוה להתפלל בו אפי' אין לו עשרה דרבי אמי ור' אסי אע"ג (כג) דהוי תליסר כנשתא בטבריא לא הוו מצלי (כד) אלא ביני עמודי היכא דהוו גרסי פירו' בבה"מ ואמר אביי מריש הוה גריסנא בגו ביתאי ומצלינא בבי כנשתא כיון דשמענ' להא דא"ר חייא בר אמי משמיה דעולא מיום שחרב ב"ה אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד"א של הלכה ואמר רב חסדא מאי דכתי' אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב אמר הקב"ה (כה) אוהב אני שערים המצויינין בהלכה מכל בתי כנסיות (כו) לא מצלינא אלא ביני עמודי היכא דגריסנא (כז) ומיהו א"א ז"ל כתב בתשוב' שאלה וז"ל טוב להתפלל עם הצבור בעשרה כי זמן תפלה לחוד וזמן תורה לחוד וגם אין תורתנו כל כך אומנתנו ובהרבה שעות ביום אנו מתבטלין נבטל תורתינו בשעת תפלה ונשלם אותה בשעות אחרות ונצא ידי הובותינו בתורה ובתפלה וגם אם אין תלמיד חכם מתפלל עם הצבור ילמדו אחרים ק"ו ממנו ולא יחושו על התפלה כלל ונמצאו בתי כנסיו' בטילות כי לא ידונו אותו לכף זכות שאינו בא בשביל למודו ע"כ · ויקבע מקום לתפלתו שלא ישנהו אם לא לצורך גדול (ס"א לצורך מצוה) דאמר רב הונא כל הקובע מקום לתפלתו (כח) אלהי אברה' בעזרו ואין די לו במה שיקבע לו ב"ה להתפלל בה תדיר אלא גם בב"ה שקובע בה צריך שיהי' מקומו קבוע וידוע ולא ישב היום כאן ולמחר במקום אחר דהכי אתמר בירושל' א"ר תנחום בר חייא צריך אדם לייחד לו מקום בב"ה שנאמ' ויהי דוד בא עד הראש אשר ישתחוה שם השתחו' לא נאמר אלא (כט) ישתחו' משמע שהיה תדיר משתחוה שם ולא ישב מיד אצל הפתח אלא יכנס שיעור ב' פתחים דאמר רב חסדא לעולם יכנס אדם (ל) שיעור ב' פתחים ויתפלל (לא) שנא' לשמור מזוזות פתחי וי"א שלא ימהר להתפלל אלא ישהה כדי הילוך שיעור ב' פתחים אבל אם יושב סמוך לפתח אין לחוש והר"מ מרוטנבור' היה אומר דוקא כשב"ה פתוחה לר"ה מפני שמביט לחוץ ואינו יכול לכוין אבל אם אינה פתוחה לר"ה שפיר דמי ונראה שאין לחלק דהא יליף טעמא מקרא (לב) וגם גרסת הירושלמי לעולם יכנס אדם לפנים משתי דלתות מאי טעם אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום משמע דלאו משום פתיחת הפתח הוא

עמודי היכא דהוו גרסי דאי הוו מיכנפי עשרה ומצלי ביני עמודי מאי רבותייהו דקאמר אע"ג דס"ל תריסר ב"כ בטבריה אדרבה ביני עמודי היכי דהוו גרסי ודאי עדיף טפי מבי כנישתא דלא גרסי בהו וכ"פ הר' יונה אבל הרמב"ם סובר דרבי אמי ור' הוו מיכנפי עשרה ביני עמודי והוו מצלי ורבותייהו דאע"ג דאמר ר' יוחנן אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בב"ה בשעה שהצבור מתפללין שנא' ואני תפלתי וגומר אפ"ה לא הוי ניחא להו להתבטל מלימודם ולילך לב"ה אלא מיכנפי עשרה ביני עמודי ומצלי :

ולא ישב מיד אצל הפתח וכו' וי"א שלא ימהר וכולי נראה דלהני תרתי פירושא הוי טעמא שלא יהא נראה דתפלתו דומה עליו כמשאוי ואסמכוה אקרא דלשמור מזוזות פתחי והר"מ מפרש כפי' הראשון דלא ישב סמוך לפתח אלא סובר שהטעם הוא שלא יביט לחוץ וכו' ולכן אם אינו פתוח לר"ה ש"ד לישב אצל הפתח וגם א"צ לשהות כדי הילוך ב' פתחים וכתב ב"י וטוב לחוש לכל הפי' :

ומ"ש ונראה שאין לחלק וכו' עד משמע דלאו משום פתיחת הפתח היא וכולי יש להשיב דר"מ ס"ל דכיון דתלמוד' יליף מקרא דלשמור מזוזות פתחי ולא יליף מקרא דלשקוד על דלתותי אלמא דס"ל דדוקא בפתוח לר"ה קאמר קרא דיכנס שיעור שני פתחים ולא ישב אצל הפתח הפתוח אבל אם אינה פתוחה לר"ה ש"ד והיינו דכתיב מזוזות פתחי כלומר כשהוא פתוח ואע"ג דבירושלמי יליף מקרא דלשקוד על דלתותי דמשמע אפי' אינה פתוחה אלא הדלת נעול נמי צריך שיכנס לפנים משני דלתות תלמודא דידן עיקר דהוא בתרא ורחה דהירושלמי יליף לה מלשקוד על דלתותי ונאדי לה מהך ילפותא ויליף לה מלשמור מזוזות פתחי אלמא דוקא בפתוח לר"ה ועוד נלפע"ד דס"ל לר"מ דהך דהירושלמי דרשא אחריתי היא דלא אתא ללמוד דיכנס אדם שיעור ב' דלתות דכבר למדנוה מקרא דלשמור מזוזות פתחי אלא אתא ללמד דכל בית הכנסת צריך שיעשו עזרה לפני בית הכנסת כדי שיכנס אדם לפני' משני דלתות דוגמת האול' שהיה לפני ההיכל דלא כבתי תפלות של עובדי עבודת גלולים דאינן נכנסין אלא לפנים מדלת אחד ונראה דהטעם הוא להורות דאעפ"י דבמדת מלך מי שמבקש איזה שאלה מן המלך אינו נכנס לפני המלך לטרקלין שלו אלא עומד בחצר ושואל ע"י עבדו של מלך שנכנס לטרקלין לפני המלך אבל במדת מלך מלכי המלכים הקב"ה אסור לשאול על ידי אמצעי לא ע"י מלאך ולא ע"י שרף ומשום עיקר זה צריך האדם ליכנס לפנים מב' דלתות כלומר דאעפ"י שבאתי לעזרה שלפני הטרקלין של ממ"ה הקב"ה אין אנכי מבקש ע"י אמצעי שיכנס לטרקלין ולשאול שאלתי ע"י אחד ממשרתיו אלא אני נכנס לבית הכנסת עצמו לטרקלין של מלך מ"ה הקב"ה ומבקש מלפניו יתברך ולא ע"י שום אמצעי וק"ל ובאלה הדברים רבה פרשה כי תבא אמרו הוי מתכוין להכנס דלת לפנים מדלת ולמ' כן שהקב"ה מונ' פסיעתך ונותן לך שכר וכו' נראה דר"ל שמונה פסיעות שאת' פוסע כדי להורות על עיקר זה להתפלל לפניו ית' ולשאול ממנו בעצמו ולא ע"י שליח שיהא אמצעי בינו לבין הקב"ה ועל כן נותן לך שכר על קיום וחוזק אמונה זו בלב כל ישראל שעי"כ נכנסין דלת לפנים מדלת וכדאמרן :

וצריך

דרכי משה

יתפללו שחרית וערבית בזמן שהציבור מתפללין : (ג) ומ"כ בהגהת אלפסי החדשים דאותן ת"ח שעוסקים בתורה בב"ה בי"כ בשעה שהצבור מתפללין ומשמיטין עצמן מלהתפלל אותן

פרישה

(כג) **דהוו** תליסר בי כנישתא שמעתי שכוונו לגימ' של אחד ושיבוש הוא בעיני אלא סיפר שכך היה ולא כיון לטעם מספר כ"כ :

(כד) **אלא** ביני עמודי שעליית בית המדרש נבנה עליהן רש"י :

(כה) **אוהב** אני שערים המצויינים בהלכה ז"ל ר' יונה פ"ק דברכות דף ו' ע"א דה"פ דפסוק זה לא הוצרך להשמיענו שאוהב ה' שערי בהמ"ק משערי בתים אחרים דזה פשוט אלא ודאי ר"ל שאוהב הוא יתברך שערי ציון מכל שערי בתי כנסיות וב"מ וכמו שאוהב בה"מ יותר מבתי כנסיות ובתי מדרשים כך אוהב השערים המצויינים בהלכה כלומר ששם קביעות התורה וההוראה בכל יום יותר מבתי כנסיות וב"מ שלומדים בהם לפי שעה מפני שמקום הקבוע הוא במקום ב"ה כדאמרינן מיום שנחרב בית המקדש אין להקב"ה בעולמו אלא ד"א של הלכה עכ"ל · וביאור דבריו נ"ל דכיון שהפסוק ע"כ אינו כפשוטו וכמ"ש ע"כ בא ללמד שה' ית' אוהב יותר מקום המיוחד תמיד לתורה דהיינו ד' אמות של הלכה מבתי כנסיות בזמן תפלה ולא תימה דכל א' נאהב להקב"ה בזמנו וזהו דכתיב אוהב ה' שערי ציון דהיינו שערי ב"ה שהיו מיוחדים ומצויינים בהלכה ששם בלשכת הגזית היו הסנהדרין ושם יוצאה ההוראה לבית ישראל ע"י אורים ותומים מכל משכנות יעקב היינו מכל בתי כנסיות ומדרשות הנכללים במשכנות יעקב כי ודאי מסתמא לא היו ישראל הולכים תמיד לעזרה להתפלל שם אלא היו להם בתי כנסיות מיוחדים לתפלה ואפילו הכי אהבת שערי בית המקדש יותר מבית הכנסת וק"ל :

(כו) **לא** מצלינא אלא ביני עמודי היכא דגריסנא כתב הרמב"ם ודוקא בי' ואע"ג דברוב עם הדרת מלך מ"מ עדיף ליה להתפלל בבית מדרשות בי' למוד אבל להתפלל יחידי מב"ה עדיף (וכתב עליו ר' יונה ה"מ מי שאינו לומד בביתו דדרכו להתבטל כשילך ללמוד אבל מי שלומד בביתו כל היום ותורתו אומנתו מוטב להתפלל אפילו יחידי כדברי רבינו שסתם וכתב אפילו אין לו עשרה משמע דס"ל דבכל ענין א"צ עשרה ואף על גב דכתב מי שיש לו מדרש קבוע בביתו מ"מ הראיות שהביא וגם מדברי הרא"ש שמסיק בשמו שכתב סתם שבזמן הזה טוב להתפלל בעשרה משמע מן הדין ובימיהן היו נוהגין להתפלל ביחידי בבתי מדרשים ביחידות אפילו היכי דלא הוה בביתו ודו"ק :

(כז) **ומיהו** א"א כו' · וז"ל טוב להתפלל עם הציבור כו' אע"פ שהרא"ש תלה הטעם בתשובה זו בביטול תפלה כמ"ש ב"י זמן תורה לחוד וזמן תפלה לחוד . ורבינו עד הנה לא הזכיר טעם שיבטלו התפלה אלא רצה שהתפלה מרוצה יותר במקום בה"מ רבינו נקט לשון הרא"ש כאשר כתב שם בתשובה דמ"מ משמע מיהת מדבריו שאין לו לפרוש מן הציבור וממילא בטל נמי טעמיה דלעיל · ולפי מ"ש בשם ר' יונה שמי שלומד בביתו יתפלל בביתו אפילו ביחידי כדי שלא לבטל מלימודו מ"ש דע"ז כתב הרא"ש דאין לו לעולם להתפלל ביחידי משום ביטול תורה וק"ל :

(כח) **אלהי** אברהם בעזרו דכתיב ביה וילך למסעיו וגו' אל מקום המזבח אשר עשה שם בראשונה ויקרא שם אברם בשם ה' . דמשום דלא רצה לשנות מקום תפלתו סיפר הקרא דהלך למקום שקרא בשם ה' בראשונה וכדפירש"י שם :

(כט) **אלא** ישתחוה פי' שהוא לשון הווה הנאמר על העבר ועל העתיד ועל הנמצא עתה · וכן פסק ב"י ודלא כר' יונה שאינו מצריך אלא קביעות ב"ה :

(ל) **שיעור** ב' פתחים דהיינו ח' טפחים דשיעור פתח ד' טפחים א"ח :

(לא) **שנאמר** לשמור מזוזות פתחי · פירש"י לא ישב סמוך לפתח דנראה עליו כמשאוי עיכוב ב"ה ויהיה מזומן סמוך לפתח לצאת והר"מ דבסמוך ס"ל כרש"י ולא מטעמיה דטעמא דר"מ מפני שמביט לחוץ וכמ"ש רבינו ב"י :

(לב) **וגם** גירסת הירושלמי פי' מדלא נקט הירושלמי בלשונו פתחים כמו שאמר רב חסדא לעולם יכנס אדם שיעור ב' פתחים אלא נקט דלתות ודלת הוא הלוח הסוגר הפתח ש"מ לאו משום פתיחת הפתח קפדינן אלא שלא יהא נראה עליו כמשוי :

שיכנס

הוא ומשמע נמי כפשטיה (לג) שיכנס לפנים משני דלתו': (לד) וצריך שלא יהא שום דבר חוצץ בינו לבין הקיר והארון והתיב' אינן חוצצין אבל שאר כל דבר או כלים וכיוצא בהם (לה) או בעלי חיים חוצצין (לו) ולא יתפלל בצד רבו ואחוריו וכ"ש שלא יתפלל לפניו ואחוריו לרבו ואם הרחיק ממנו ד"א מותר וצריך שיהא המקום נקי מצואה ומי רגלים וריח רע מכל הדברים שכתבתי למעלה גבי ק"ש וכן (לז) אם התפלל ומצא צואה במקומו או הפסיק באמצע מפני מי רגלים שהיו שותתין על ברכיו או מפני שראה המקום מטונף בכולם הוי דינא כמו בק"ש:

צא **בגדין** כיצד גרסינן בפ"ק דשבת (יא.) רבה בר רב הונא ראמי פוזמקי ומצלי פי' היה מתקשט בבתי שוקים בשעת תפלה א"ר אשי חזינא לרב כהנא כי איכא ריתחא בעלמא פכר ידיה ומצלי כעבדא קמי' מריה וכי ליכא ריתחא מציין נפשיה ומצלי פירוש כשהיה עת זעם היה חובק ידיו דרך צער ומתפלל וכשהיה

עת

וצריך שלא יהא שום דבר חוצץ וכו' בפ"ק דברכות וכתבו התוס' דמילתא דקביעא כגון ארון ותיבה אין זה הפסק אבל מטה נראה שאין זה קבוע ע"כ וכתב ב"י ונראה דהיינו דוקא מטה שבזמן חכמי התלמוד שהיא לישיבה אבל מטה דידן העשויה לשכיבה הויא קבע עכ"ל ותימה דלמאי שסובר ב"י דהתו' באו לפסוק הוראה דמטה הוה הפסק לאיזה צורך כתבו הוראה לזמן חכמי התלמוד ועוד הלא מפורש בתלמודא דמטה דידהו הוה הפסק וא"כ קשה מאי אבל מטה נראה שאין זה קבוע דמאי נראה דקאמרי כאילו חידשו הדין מדעתם והרי הוא מפורש בגמרא ועל כן הדבר פשוט דעל מטה דידן קאמרי התוספות דנראה שאין זה קבוע דכיון שלפעמים משנין מקום המטה ממקום זה למקום אחר ולא דמי לארון ותיבה שהוא קבוע במקום אחד לעולם דאעפ"י דמוציאים התיבה לרחוב העיר בתעניות מכל מקום חוזרין ומכניסין אותה ומעמידין אותה במקומה הראשון וה"ל קבע ככ"ל פשוט. ואפשר דגם ב"י הבין כך מדברי התוספות אלא שבא לחלוק עליהם דנראה לחלק בין מטה דחכמי התלמוד למטה דידן מיהו העיקר כמ"ש התו' ומטעמא דפי' והכי נקטינן דמטה דידן נמי הוה הפסק:

ומ"ש או ב"ח חוצצין מיהו כתב במרדכי דאדם אינו חוצץ כדאיתא פ' אלו נאמרין פשיטא אריכי בפני גוצי לא מפסקי ועוד כתב ב"י ע"ש הר"י אבוהב דהכי משמע נמי מדקאמר לא יתפלל אדם אחורי רבו אלמא דוקא אחורי רבו אבל אחורי אדם אחר לית לן בה ונראה דראיה זו איכא למדחי דאחורי רבו איכא איסורא אבל אחורי אדם אחר ליכא איסורא מיהו איכא ליזהר לכתחלה אפילו אחורי אדם אחר משום הפסקה ותגלה אבל מהך דפ' אלו נאמרין איכא ראיה דליכא אפילו הפסקה ועיין בב"י ובש"ע כתב דב"ח אינן חוצצין והוא ט"ס וכן פי' הרב בהגהת ש"ע:

ולא יתפלל בצד רבו ואחוריו בפ' ת"ה ומה שכתב רבינו וכ"ש שלא יתפלל לפניו ואחוריו לרבו אעפ"י שדבר פשוט הוא לא כתבו אלא כדי להורות שאם הרחיק ממנו ד' אמות מותר אפילו אחוריו לרבו דכל שהוא רחוק ממנו ד' אמות ה"ל רשות אחר בפני עצמו והכי משמע בסי' ק"ב גבי תפלת חנה דאמרה לעלי הנצב' עמכה בזה ללמד דעלי לא היה יושב בד' אמות של תפלתה לא מן הצדדין ולא מאחוריה אבל באמה החמישית היה יושב מדכתיב עמכה בה"א והשתא קשה היאך היה יושב לאחריה והנה מתפללת ועוברת על דברי חכמים דכ"ש דאסור באחוריו לרבו אלא בע"כ דברחוק ד' אמות מותר אפילו אחוריו לרבו ודלא כדכתב ב"י דלהתפלל ואחוריו לרבו אפילו רחוק כמה לא דליתא אלא מותר חוץ לד' אמות וכדברי רבינו ועיין במ"ש בס"ד בסימן ק"ב:

צא בגדין כילד גרסי' פ"ק דשבת (דף י') רבה בר רב הונא רמי פוזמקא ומצלי וכו' נראה דמדקאמר דבשעת תפלה רמי פוזמקי אלמא דכל היום לא ראמי להו אלא היה לבוש בתי שוקים של פשתן בלחוד אבל אינו הגון לעמוד כהן בשעת תפלה לפני ממ"ה הקב"ה ולכך נתקשט בבתי שוקים של בגד וכן קבלתי דאין להתפלל בבתי שוקים של פשתן בלחוד אם לא לביש עלייהו פוזמקי שקורין זאקי"ן ארוכים דכיון דגנאי הוא לעמוד לפני השררה והגדולים בבתי שוקים של פשתן א"כ יש להקפיד שלא יעמוד בהם בשעת תפלה ומכ"ש שיש לגעו' באותם שלובשין בתי שוקים של פשתן ונועלין פנטאפלי"ן שהעקב מגולה ומקלתן לובשין בתי ידים שקורין הנטשק"ש ועומדין בתפלה ומהר"ר יעקב פולק ז"ל קרא עליהם המקרא הזה אל תבואני רגל גאוה ויד רשעים אל תנידני ועיין במ"ש בסוף סימן זה: **אמר** רב אשי וכו' נראה דה"ק דכשהיה עת שלום לא מבעיא דלא הוי פכר ידי' אלא עומד בתפלה ומנח ידיו על לבו כפותים וכו' כדלקמן סוף סי' צ"ה אלא שגם היה מציין נפשיה ומתקשט בבגדים נאים ומתפלל מיהו הך דרמי פוזמקי ומצלי אפי' כי הוה ריתחא בעלמא אין להתפלל בלא פוזמקא מטעמא דפי' בסמוך:

ואפילו

וצריך שלא יהא שום דבר חוצץ בינו לבין הקיר פשוט בפ"ק דברכות (ה:) ומשמע התם דמטה חוצצת וכתבו התוספות דמילתא דקביעא כגון ארון ותיבה אין זה הפסק אבל מטה נראה שאין זה קבוע ע"כ ונראה דהיינו דוקא מטה שבזמן חכמי התלמוד שהיא לישיבה אבל מטה דידן העשויה לשכיבה הויא קבע:

וכתב ה"ר דוד אבודרהם בשם חידושי דב"ש דוקא דבר שהוא חוצץ כגון הפסק מטה שהוא מקום חשוב שרחבו ד' וגבהו י' אבל דבר מועט אינו נקרא הפסק שא"כ היאך מתפללים בב"ה לפני הספסלין שיושבין בהן וכ"כ בא"ח בשם הראב"ד וכתב עוד הר"ד אבודרה"ס שנשאל הרמב"ם מהו הדבר הנקרא חוצץ בינו ובין הקיר ולמה מנעוהו ואם בכלל החציצה הזאת כלי מילת שתולין אותן על כתלי הבית לנוי והם צורות שאינן בולטות אם זה בכלל האיסור או לא והשיב שהטעם שהצריכו להתקרב אל הקיר בעת התפלה הוא כדי שלא יהא לפניו דבר שיבטל כוונתו והבגדים התלויים אינם אסורים אבל אינו נכון שיבדיל בינו ובין הקיר ארון ושקים וכיוצא בהם מכלי הבית כי הדברים האלו מבלבלים הכוונה והבגדים המצויירי' אע"פ שאינן בולטות אין נכון להתפלל כנגדן מהטעם שאמרנו כדי שלא יהא מביט בציורם ולא יכוון בתפלתו ואנחנו רגילים להעצים עינינו בעת התפלה בזמן שיקרה לנו להתפלל כנגד בגד או כותל מצוייר עכ"ד (ד):

ומ"ש רבינו דבעלי חיים חוצצין לא ביאר רבינו אם אדם הוא בכלל ב"ח ומפסי' אבל המרדכי כתב דאינם חוצצין כדאמרינן בפרק אלו נאמרין (לח:) מענין ברכת כהנים פשיטא אריכי באפי גוצי לא מפסקי וכ"כ רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל ודקדק כן מדאמרינן לא יתפלל אדם אחורי רבו משמע דוקא אחורי רבו אבל אחורי אדם אחר לית לן בה עד כאן לשונו ראיה טובה היא" אבל בספר הפליאה כתב שצריך ליזהר מלהתפלל ב"ה וכ"כ בהריא בירושלמי פ"ב דר"ה ואכתבנו בסימן קכ: אחרי שום אדם וטוב לחוש לדבריו:

ולא יתפלל בצד רבו ואחוריו בפרק תפלת השחר (כז:) אל יתפלל אדם לא כנגד רבו ולא אחורי רבו ופירש רש"י כנגד רבו. אצל רבו ומראה כאלו הם שוים: אחורי רבו · נמי יוהרא הוא והתוספות כתבו די"מ דטעמא דאחורי רבו מפני שנראה כמשתחוה לרבו וה"ר יונה כתב דבגמרא משמע דטעמא דאחורי רבו מפני ההפסקה כי שמא יצטרך רבו לפסוע ג' פסיעות לאחוריו בעוד שהוא מתפלל ולא יוכל להפסיק:

ומ"ש וכ"ש שלא יתפלל לפניו ואחוריו לרבו פשוט הוא שזה יותר ביזוי וכ"כ הרב רבי יונה זכרונו לברכה:

ומ"ש ואם הרחיק ממנו ד' אמות מותר כ"כ שם הרב רבי יונה והרא"ש ונראה דילפי לה מדאיתא התם בסמוך אסור לעבור כנגד המתפללין איני והא רבי אמי ורב אסי עברי רבי אמי ורב אסי חוץ לד' אמות הוא דעברי אלמא דכל חוץ לד' אמות חשיב כרשות אחר כפ"ע ומיהו משמע מדבריו דלא מהני ריחוק ד' אמות אלא להתפלל אחורי רבו או כנגדו אבל להתפלל ואחוריו לרבו אפילו רחוק כמה לא (ה):

ואמרינן שם בגמרא דרבי ירמיה צלי אחורי דרב ואותביניה מדא"ר יהודה א"ר אל יתפלל אדם אחורי רבו ומשני שאני רבי ירמיה דתלמיד חבר הוה ומיהו משמע לי דלהתפלל ואחוריו לרבו אפילו תלמיד חבר נמי לא דביזוי גדול הוא:

וכתב רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל בשם בעל המאורות דהא דאמרינן שלא יתפלל אחורי רבו דוקא כשהוא ביחיד אבל בצבור אם הוא כך סידור ישיבתן אין כאן חששא שמקבל אותו כאלוה עכ"ל וכ"כ באהל מועד וסיים בה ולמי שמפרש אחורי רבו לפי שמצטרו שאחר שיסיים אינו יכול לפסוע ג' פסיעות אם זה הוא הטעם אין הפרש בין ביחיד בין בב"ה עד כאן לשונו · ולענין הלכה יש לחוש לזה אפילו בצבור:

וצריך שיהא המקום נקי מצואה ומי רגלים וכו' בכולם הוי דינא כמו בק"ש כ"כ הרמב"ם בפ"ד מהלכות תפלה כללו של דבר כ"מ שאין קורין בו ק"ש אין מתפללין בו וכשם שמרחיקין מצואה ומי רגלים וריח רע ומן המת ומראיית הערוה לק"ש כך מרחיקין לתפלה עכ"ל ויש קצת דינים שנאמרו בגמרא לענין תפלה וכתבם רבינו בדיני ק"ש כדי שיהיו כל דינים אלו מצויים במקום אחד: **אם** היה עומד בתפלה והשתין תינוק בב"ה נראה שילא מב"ה וגומר תפלתו ולא יפסיק וישתוק עד שיביאו מים ויטילו על המי רגלים דשמא ישהא כדי לגמור את כולה ויצטרך לחזור לראש וכ"כ הרוקח בסימן שכ"ד וז"ל תינוק השתין בב"ה ויצא רש"י מב"ה והתפלל דקי"ל הפוסק באמצע תפלתו אם לא שהה כדי לגמו' את כולה חוזר למקום שפסק ואם לאו חוזר לראש היה עומד בתפלה וצואה לפניו מהלך לפניו עד שיזרקנה לאחריו ד"א ואם אי אפשר לפניו ילך לצדדיו עד שירחיקנה ד"א עד כאן לשונו": ב"ה ולפי מה שפסקתי בסימן ס"ה בשם קצת פוסקים שאפילו שהה כדי לגמור את כולה (אח"ל) א"צ לצאת מב"ה:

כתוב בת"ה שמי שהוא בדרך קרו' למלון אם יוכל להסתלק מן הדרך כל כך שקרוב הדבר לגמרי שלא יבואו עוברי דרכים ויפסיקוהו שפיר טפי להתפלל בדרך מלהתפלל במלון בעיר שכולה א"י מפני שבעיר הרבה דמותים של ע"ג וכתי עבודת גלולים וכמעט אין מלון שלא תמצא בה הרבה דמותים של עבודת גילולים אמנם אם אין בירור שלא יפסיקוהו עוברי דרכים בשדה גם שאפשר לו למצוא חדר או קרן זוית במלון שיוכל להתפלל שם בלב פנוי ולא יבלבלוהו בני הבית אז שפיר טפי להתפלל במלון:

צא בגדין כילד וכו' דתניא היה טלית של בגד או של עור וכו' בפרק מי שמתו (כד: כה.) ופירש"י היתה טלית חגורה על מתניו לכסותו ממתניו ולמטה אע"פ שממתניו ולמעלה הוא ערום קורא ק"ש: אבל לתפלה. צריך הוא לראות את עצמו כאילו עומד לפני המלך ולעמוד באימה אבל לקריאת שמע אינו

מדבר

דרכי משה

אותן תחינות ובקשות וסליחות לאו שפיר עבדי: (ד) ובמרדכי ריש כל הצלמים ע"ד וא' תשובת ר' אפרים לרבי יואל על צורות עופות וסוסים המצויירים בב"ה אם מותר להתפלל שם והשיב דאין כאן בית מיחוש ור' אליקים צוה להסירם בעיר קלוניא ור"מ כתב אלו המצויירין צורות במחזורים לא יפה עושין שמתוך כך שמסתכלים בהם אינם מכוונים לבם אבל משום לא תעשה לך פסל ליכא כו': ובתשובת הרא"ש סימן ב' כתב כלל ה' בגדים המצויירים עליהם דבר ע"ג או איזה דבר תפלות אסור לישב עליהן בב"ה וכ"ש להניחן בצדי ב"ה עכ"ל: (ה) ומדברי הטור לא משמע כן אלא כל רחוק ד"א כרשות בפני עצמו הוא ובכל ענין שרי:

וכ"ב

פרישה

(לג) **שיכנס** לפנים מב' דלתות נראה דרבינו מדקדק לכתוב לשון פנים דאילו רב חסדא לא אמר אלא יכנוס שיעור ב' פתחים ונ"ל הסוד כ"ל שרמזו שיכוון בכונתו שתכנס תפלתו לפנים מהב' שמות הנקראים דלתות וזהו שישהא עצמו בהתבודדות ותכנס ותגיע התפלה שמה:

(לד) **וצריך** שלא יהא שום דבר חוצץ כתב ב"י איתא בגמרא דמטה חוצצת ונראה דהיינו דוקא מטה דידהו שהיא לישיבה אבל לא מטה דידן העשויה לשכיבה דהוה קבע וכתב אבודרהם דוקא מקום חשוב גבוה י' ורוחב ד' הוה הפסק אבל דבר מועט לא דא"כ היאך מתפללין בב"ה לפני הספסלים שיושבים בהם וכתב עוד אבודרהם שנשאל הרמב"ם כו' עיין בב"י שהביאו · וכ"מ דין פריסת בגדים מצויירין וכתבו המחבר ורמ"א בש"ע סעיף פ"ד ע"ש:

(לה) **או** בעלי חיים חוצצין הטור לא ביאר דבריו אם אדם בכלל ב"ח ומפסיק אם לאו אבל במרדכי פ"ק דברכות כתב דאינן חוצצין כדאיתא בפ' אלו נאמרי' גבי ברכת כהנים דאריך בפני גוץ אינו חוצץ והביא ראיה ע"ש ומהרר"י אבוהב הביא ראייה לדברי המרדכי מדאמרינן אל יתפלל אדם אחורי רבו משמע הא אחורי אדם אחר ש"ד אבל בספר הפליאה כתב שצריך ליזהר מלהתפלל אחר שום אדם וטוב לחוש לדבריו ב"י:

(לו) **ולא** יתפלל בצד רבו כו' בפ' תפלת השחר לא יתפלל אדם לא כנגד רבו ולא אחורי רבו ופירש"י כנגד רבו אצל רבו דמראה כאילו הם שוים ואחוריו נמי יוהרא הוא והתוס' כתבו דאחורי רבו אסור מפני שנראה כמשתחוה לרבו ור' יונה כתב דטעמא מפני ההפסקה כי שמא יצטרך רבו לפסוע ג' פסיעות לאחוריו בעוד שהוא מתפלל ולא יוכל להפסיק ונ"מ בין הני תירוצים דלתו' אינו אסור אלא ביחיד אבל בציבור אין כאן חששא שמקבלו לאלוה ולר' יונה אפי' בצבור אסור מפני הפסקה וכתב ב"י להלכה כר' יונה:

(לז) **אם** התפלל ומצא צואה במקומו פי' לאחר התפלה מצא צואה שם דמבואר הדין לעיל ס"ס ע"ו אם היה ראוי להסתפק ולחפש שיהיה שם צואה צריך לחזור ולהתפלל · ומ"ש רבינו בסמוך או מפני שראה המקום מטונף כו' פי' בשעת התפלה ראה המקום מטונף והפסיק וק"ל:

עת שלום היה מתקשט בבגדים נאים ומתפלל ואפילו אין לבו רואה את הערוה כגון שחוצץ בטליתו על מתניו שמותר לקרות ק"ש אסור להתפלל (א) עד שיכסה את לבו דתניא היתה טלית של בגד או של עור חגורה לו על מתניו קורא ק"ש ולתפלה עד שיכסה את לבו כתב הרמב"ם ז"ל לא כסה את לבו או שנאנס ואין לו במה שיתכסה הואיל וכסה ערותו והתפלל יצא [א] ולכתחלה לא יעשה כן וגרסינן בפ"ק דשבת למ"ד תפלת ערבית רשות כיון דשרא המייניה לא מטרחינן ליה (ב) [ב] פירוש לאחר שהתיר אזורו אין מטריחין אותו לחזור ולחגור כדי להתפלל ופריך וליצלי הכי פירוש יתפלל בלא חגור ומשני משום הכון לקראת אלהיך ישראל וכתב בה"ת (ג) מכאן יש ללמוד שצריך אדם לאזור אזור בשעת תפלה (ד) אפי' יש לו אבנט שאין לבו רואה את הערוה ויכסה ראשו (ב) וכתב הרמב"ם ז"ל לא יעמוד בתפלה (ה) באפונדתו ולא בראשו מגולה ולא ברגלים מגולות אם דרך אנשי המקום שלא יעמדו לפני גדולים אלא בבתי רגלים :

צב **גופן** כיצד דתניא היה צריך לנקביו אל יתפלל משום שנאמר הכון לקראת אלהיך ישראל וכתיב שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים וא"ר אשי ואיתימא ר"ח בר פפא (א) שמור נקביך בשעה שאתה עומד בתפלה לפני ואם התפלל תפלתו תועבה וצריך לחזור ולהתפלל וה"מ שאינו יכול לעמוד על עצמו שיעור

בית יוסף

מדבר לפני המלך : **כתב** הרמב"ם ז"ל לא כיסה את לבו וכולי בפ"ד מהלכות תפלה : **וגרסינן** בפ"ק דשבת (ט:) למ"ד תפלת ערבית רשות כיון דשרא המייני' וכו' וכתב בה"ת מכאן יש ללמוד שצריך אדם לאזור בשעת התפלה וכו' כ"כ שם הר"ן וכ"כ הגהות מיימוניות בפ"ה מהלכות תפלה אבל התוס' והרא"ש כתבו שם מכי שרא המייניה לא מטרחינן ליה מכאן נראה שצריך לאזור חלציו כשמתפלל ובמחזור ויטרי כתב שאין צריך דהא שצריך לאזור חלציו היינו משום שלא יהא לבו רואה את הערוה ואנן אית לן אבנט ומכנסים ולהם לא היה להם מכנסים ועכ"ז כתב הרא"ש ומיהו מצוה לאזור משום הכון לקראת אלהיך ישראל וכתב הר"ן מיהו דוקא לענין תפלה דהיינו י"ח אבל שאר ברכות דיין בלא חגורה דהא חברין בבלאי הוו שרו המייניהו ומברכים המוציא וברכת המזון והגהות מיימוניו' כתבו בפ"ה מהלכו' תפל' בשם סמ"ק דהא דאמרינן דאסור להתפלל בלא חגורה ה"מ תפלה כגון י"ח אבל לענין ק"ש ושאר ברכות אין לחוש בחגורה רק שלא יהא לבו רואה ערותו שיהא לו מכנסים כדמשמע בפ"ק דשבת שהיו רגילים להסיר חגורותיהם בשעת סעודה אע"פ שמברכין ברכת המוציא וברכת המזון מיהו לבו רואה את הערוה אף בשאר ברכות אסור ודלא כרש"י שפירש בברכות דמותר (א) ע"כ וכתב רבינו ירוחם שיש מי שכתב שמי שרגיל לחגור כל היום אם התיר חגורתו קודם תפלה צריך לחזור ולחגור אבל מי שהולך בכל היום בלא חגורה אין צריך לחגור לתפלה :

ומ"ש רבינו ויכסה ראשו הכלבו כתב בסימן י"א כתב הר"ס שאינו אסור לילך בגילוי הראש כי מה שאמרו בפרק כל כתבי (קיז:) תיתי לי דלא סגינא ד"א בגילוי הראש ר"ל שזו מדת חסידות והר"ף כתב שיש למחות שלא ליכנס בב"ה בגילוי הראש ורבינו ירוחם כתב בסוף נתיב ט"ז שאסור לברך בגילוי הראש ובמס' סופרים פי"ד כתב פוחח הנראים כרעיו או בגדיו פרומים או מי שראשו מגולה פורס את שמע וי"א בכרעיו ובגדיו פרומים פורס אבל לא בראשו מגולה אינו רשאי להוציא הזכרת השם מפיו ע"כ נראה שהוא מחלוקת אם מותר לברך בגילוי הראש או אם אסור וכיון דרבינו ירוחם פסק כמ"ד אסור הכי נקטינן :

וכתוב בת"ה שכובעים הקלועים מקש חשיבי כיסוי לראש להתפלל בהם אבל הנחת היד על הראש לא חשיב כיסוי וכתב דטעמא משום דהראש והיד חד גוף איגון ואין הגוף יכול לכסות את עצמו ולפי דבריו משמע שאם אחר מניח ידו על ראשו של זה חשיב שפיר כיסוי :

וכתב הרמב"ם לא יעמוד בתפלה באפונדתו וכו' בפ"ה מהלכות תפלה ונראה מדבריו שאם דרך אנשי המקום לעמוד יחפים בפני הגדולים כמו בארץ הערב שרי להתפלל יחף אבל בהגהות מיימונית כתוב אסור להתפלל בלא מנעלים דאמרינן בחגיגה (יג:) לאו אורח ארעא לגלויי כרעיה קמיה מריה עכ"ל ולא חילק בין מקום למקום ומיהו אפשר דבמקום שנהגו לעמוד יחפים בפני הגדולים אינו בכלל זה דהא חזינן דאורחייהו לגלויי כרעייהו קמי מרייהו ולא אמרינן בהו דבטלה דעתן וכן נהגו העולם בכל ארץ הערב להתפלל יחפים :

כתב עוד הרמב"ם בפרק הנזכר דרך כל החכמים ותלמידיהם שלא יתפללו אלא כשהם עטופים :

צב גופן כיצד דתניא היה צריך לנקביו אל יתפלל משום שנאמר הכון לקראת אלהיך ישראל מימרא דר' שמואל בר נחמני בס"פ מי שמתו (כג.) : **וכתיב** שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים ואמר רב אשי וכו' גם זה שם : **ומ"ש** אם התפלל תפלתו תועב' ברייתא שם : **ומ"ש** וצריך לחזור ולהתפלל כ"כ הרמב"ם ופשוט הוא שמאחר שתפלתו תועבה לא עלתה לו אותה תפלה : **ומ"ש** וה"מ שאינו יכול לעמוד על עצמו שיעור הילוך פרסה וכו' בפ' מי שמתו על ברייתא' דתניא ואם התפלל תפלתו תועבה

בית חדש

ואפילו אין לבו רואה את הערוה וכו' פי' רש"י פ' מי שמתו דלתפלה צריך הוא לראות את עצמו כאילו עומד לפני המלך ולעמוד באימה אבל ק"ש אינו לפני המלך עכ"ל ומביאו ב"י ונראה מלשונו דצריך לכסות כל גופו כאילו עומד לפני המלך באימה והא דתניא ולתפלה עד שיתכסה את לבו לאו דוקא לבו אלא כל גופו צריך שיכסה ולא נקט לבו אלא איידי דרישא דלק"ש א"צ לכסות את לבו קאמר בסיפא דלתפלה צריך לכסות את לבו והה"נ דה"ה כל גופו צריך לכסות והכי משמע מדתניא פוחח אינו עובר לפני התיבה דהלמא דלפני התיבה אינו עובר אבל מותר להתפלל כשבגדיו קרועים וזרועותיו מגולות כיון שהוא עני ואין לו בגדים אחרים אבל ערום לגמרי ממתניו ולמעלה ודאי אסור שאפילו ראשו מגולה בלבד רוב הפוסקים אוסרים כמ"ש ב"י : **וגרסינן** בפ"ק דשבת וכו' וכתב בעל התרומות וכו' פי' כיון דקי"ל כי"א דלבו רואה את הערוה אסור כדכתבו התוספות ס"פ מי שמתו (דף כ"ה) בד"ה והרי לבו ודלא כפי' רש"י ותלמידו הר' שמעיה דפסקו כת"ק דלבו רואה את הערוה מותר וכדלעיל בסימן ע"ד דהכי נקטינן דאסור א"כ הני חברין בבלאי דשרו המייני ומברכין המוציא וברכת המזון בע"כ דהיה להם אבנט דאל"כ היה אסור להן לברך כיון דלבו רואה את הערוה ואפ"ה לתפלה אסור להתפלל עד שיחגור אזורו משום הכון לקרא' אלהיך פי' התכונה לפניו וכ"כ סמ"ק בסוף סי' י"א דאסור להתפלל בלא חגורה ואיכא לתמוה אמ"ש התוספות בפ"ק דשבת (בדף י') בד"ה טריחותא וז"ל ומכאן שצריך לאזור חלציו כשמתפלל ובמחזור ויטרי מפרש דטעם דבעי אזור שלא יהא לבו רואה את הערוה ודוקא להם שלא היה להם מכנסיים לכך היו צריכין לאזור בשעת תפלה אבל לדידן שיש להם אבנט של מכנסיי' אין אנו צריכין לאזור עכ"ל · דהלמא דס"ל לתוס' כהר' שמעיה שחיבר מחזור ויטרי דהלכה כת"ק דלבו רואה את הערוה מותר בק"ש ובשאר ברכות אלא דלתפלה קפדינן דלא יהא לבו רואה את הערוה משום הכון שזה סותר מ"ש התוספות בשם ר"י בסוף פרק מי שמתו דהלכה כי"א דאף בק"ש ושאר ברכות אסור כשלבו רואה את הערוה ומיהו י"ל דמ"ש התוס' בפ"ק דשבת אינו מתו' דר"י אלא דשאר בעל התוס' דתופס פסק רש"י והר' שמעיה עיקר דלא כדפסק ר"י וכ"פ בהגהות אשיר"י ס"פ מי שמתו כרש"י אבל אכתי קשה בדברי הרא"ש דבס"פ מי שמתו פסק כר"י דלבו רואה את הערוה אסור בק"ש ובפ"ק דשבת כתב וז"ל מכאן נראה שצריך לאזו' חלציו כשמתפלל ובמחזור ויטרי כתב שא"צ וכו' ומיהו מצוה לאזור משום שנאמר הכון לקראת אלהיך ישראל עכ"ל אלמ' דמסקנתו כמחזור ויטרי דלדידן א"צ אזור כשמתפלל ותו קשה דכיון דמסקנ' הרא"ש לשם דלבו רואה את הערוה מותר בק"ש וברכות וא"כ אזור לדידהו אלא כדי שלא יהא לבו רואה את הערוה משום הכון א"כ לדידן שיש לנו מכנסיי' ואין לבו רואה את הערוה כשמתפלל אית ביה משום הכון ושוב א"צ עוד אזור משום הכון מיהו בהא איכא למימר דכיון דתלמודא קאמר דצריך לחגור אזור כשמתפלל משום הכון אע"ג דלא קאמר הכי אלא לדידהו שלא היה להן מכנסיים מ"מ ודאי מצוה איכא טפי משום הכון באזור מבמכנסיים הלכך אף לדידן מצוה איכא באזור משום הכון אע"ג דאית לן מכנסיים אבל אכתי קשה דכאן אמר הרא"ש דמצוה הוא דאיכ' אבל אין בו איסור אם מתפלל בלא אזור ולמאי שפסק בפ' מי שמתו כר"י איסורא נמי איכא ונראה דזאת היתה דעת רבינו שלא הזכיר דעת הרא"ש בדין זה לא בסי' ע"ד ולא כאן דמסופק היה בדבריו כיון שהפסקים סותרין זה את זה איזה מהן עיקר אבל לפעד"נ דהרא"ש תופס עיקר כפר"י שכתב בפ' מי שמתו דלבו רואה את הערוה אסור בק"ש ובפ"ק דשבת הכי פירושו תחלה כתב מכאן נראה שצריך לאזור חלציו כשמתפלל כלומר כיון שצריך א"כ איסורא איכא אם מתפלל בלא אזור והיינו כר"י וכמו שפסק הרא"ש בפרק מי שמתו ואחר כך כתב ובמחזור ויטרי כתב שא"צ וכו' ומיהו אף למחזור ויטרי מצוה איכא לאזור אבל הרא"ש עצמו תופס כמ"ש תחלה בסתם מכאן נראה שצריך לאזור חלציו כשמתפלל דהיינו כר"י ואיכא איסורא אם מתפלל בלא אזור מיהו בדיעבד כדאי הוא רש"י ורבינו שמעיה לסמוך עליהם בדיעבד וא"צ לחזור ולהתפלל : **ויכסה** ראשו כתב מהרא"י בת"ה סימן עשירי דהטעם משום קלות ראש כלפי שמיא דמדכר שם המקום ב"ה שלא באימה ויראה וכובע של קש הוי נמי כסוי אבל כסוי דגוף עצמו כגון דמניח ידו על ראשו לא הוי כסוי דאין הגוף יכול לכסות את עצמו ומיהו נוהגין להמשיך הבית יד על היד ומכסה בו ראשו ושפיר הוי כסוי מבית היד כמו משאר בגד כשאין הגוף לבוש בו :

וכתב הרמב"ם ז"ל לא יעמוד בתפלה וכו' וז"ל התוס' בפ"ק דשבת רמי פוזמקי מכאן יש להוכיח שאין להתפלל יחף אלא בט' באב ויוה"כ עכ"ל וכן כתב במרדכי ונראה דלא כתבו כך אלא להוציא ממקצת מדינות שמתפללין יחף ולכך אמר דלאו שפיר עבדי שהרי אפילו כשנועל מנעליו הקפיד דרמי פוזמקי ומגלי כ"ש דאסור ביחף וכן נראה מפירש"י שכתב רמי פוזמקי נותן אנפילאות חשובות ברגליו אבל רבינו לא נראה לו לאסור במדינות שנוהגין להתפלל יחף כיון שכך נוהגין לעמוד לפני גדולים ולכך הביא דברי הרמב"ם שאינו אוסר אלא במקום שאין עומדין יחף לפני הגדולים דלא כמ"ש התוספות לאסור בסתם ועיין במ"ש בתחלת סימן זה :

צב גופן כיצד דתניא וכו' בפרק מי שמתו (ריש דף כ"ג) ונראה דהא דיליף לה מתרי קראי דאתא לאורויי דאם ישמור נקביו שלא יתפלל עד אשר יפנה תחלה לא מבעיא דמקבל שכר על אשר נזהר שלא לעמוד לפניו ית' בתפלה בגוף מלא צואה וטנופת מי רגלים אלא עוד מקבל שכר על אשר התכונן לעמוד לפניו בגוף נקי וחשוב בלי שום לכלוך כאדם שמתכונן ללבוש בגדי' חשובים בעמדו לפני המלך כך מתכונן בגוף נקי שהוא ג"כ מלבוש לנשמה בעמדו בתפלה לפניו ית' וגם זה בכלל הכון לקראת אלהיך ישראל שפי' התכונה לפני ית' : **וה"מ** שאינו יכול לעמוד על עצמו וכו' מימרא דרב זביד לשם כפי גירסת הר' יונה

דרכי משה

צא (א) וכ"כ הרא"ש פרק הרואה דלבו רואה את הערוה אסור בכל הברכות : (ב) ע"ל סימן ב' כתבתי אם יש איסור לילך כל היום בגילוי הראש : וצ"ע

פרישה

סי' צא (א) **עד** שיכסה את לבו דתניא כו' בפרק מי שמתו ופירש"י שיהא הטלית מגורם על מתניו לכסותו ממתניו ולמטה אע"פ שממתניו ולמעלה הוא ערום קורא ק"ש אבל לתפלה צריך הוא לראות את עצמו כאלו עומד לפני המלך ולעמוד ביראה ועיין בדרישה סי' ע"ד וס"ה שאר ברכות כק"ש דמי ומותר . ר"ן ורש"ל :

(ב) **פי'** לאחר שהתיר אזורו פי' כדי לאכול : (ג) **מכאן** יש ללמוד שצריך אדם לאזור כו' כ' ב"י דלשאר ברכות די באבנט שאין לבו רואה את הערוה וא"צ אזור :

(ד) **אפילו** יש לו אבנט שאין לבו רואה את הערוה נראה דה"ט דמסתמא מיירי אפילו ביש לו אבנט דאל"כ היה לו לפרש בהדיא דביש לו אבנט אין צריך אזור ועוד נראה דע"כ מיירי בהכי דאל"כ היאך היה מברך ברכת המוציא הא לבו רואה את הערוה דס"ל כהך בתראי דמייתי דאפילו ברכות בעינן שלא יהא לבו רואה הערוה אלא ודאי ביש לו אבנט מיירי : (ה) **באפונדתו** הוא חגור חלול ומשימין בו מעות והוא דרך ביזוי . רש"י ור"י ס"פ הרואה :

סי' צב (א) **שמור** נקביך בשעה שאתה עומד פירש"י שמור נקביך שבין רגליך כמו לסכך את רגליו שמור נקביך שלא ופיכו : שיעור

דרישה

סי' צא [א] **כתב** הכלבו בשם הר"ס שאין איסור לילך בגילוי הראש כי מה שאמר רב הונא תיתילי דלא סגינא ד' אמות בגלוי הראש הוי מדת חסידות . אבל בב"ה אסור לילך בגילוי ראש וכן שלא לברך שום ברכה בגילוי הראש וכשסבירו מניח ידו על ראשו יכול לברך . ב"י :

[א] **ולכתחלה** לא יעשה כן' למה לו לרמב"ם לכתוב זה דהא כל הענין לא מיירי אלא בדיעבד דהכי משמע מלשונו שכתב לא כסה כו' וי"ל דלא בא ללמדינו בזה הדין אלא כתב כן כדי שלא תקשה עליו מברייתא דתני עד שיכסה את לבו דמשמע עיכובא דאפילו בדיעבד לא יצא והוא כתב דבדיעבד יצא ועל זה מסיים ולכתחלה לא יעשה כן כלומר אף הברייתא לא דקדקה כ"כ אלא דלכתחלה בעי למימר לא יעשה כן אבל בדיעבד יצא :

[ב] **פי'** לאחר שהתיר אזורו אין מטריחין כו' ואין להקשות דמה טרחא יש בזה כשיחזור ויחגור דהא על כל פנים יחגור את עצמו לאחר האכילה כשירצה להתפלל וי"ל דהא דכתב אין מטריחין אין רצונו לומר טרחת החגור אלא טרחת המתנת האכילה דבשאר תפלה שהיא חובה אע"ג דאם התחיל לאכול אין צריך להפסיק כשיגיע זמן תפלה מיהו לסור ולחגור מטרחינן

(ב) שיעור הילוך פרסה אבל אם יכול לעמוד על עצמו תפלתו תפלה אבל לכתחילה לא יתפלל עד שיבדוק עצמו תחילה יפה (ג) וכן יסיר כיחו וניעו וכל דבר הטורדו ואחר שבדק עצמו יפה [א] (ד) ירחוץ ידיו במים אם יש לו (ה) ואם אין לו צריך לחזור אחריהם וה"מ שיש לו עוד שהות להתפלל (ו) אבל אם אין לו שהות ויעבור זמן התפלה ינקה אותם בצרור או בעפר או בכל מידי דמנקי · וכתב אבי העזרי הא דאמרי' בכל מידי דמנקי ה"מ (ז) דלא אסח דעתיה אלא שנתלכלכו בטיט וי"א אדרבה צריך שלא יהו מלוכלכים ועל היסח הדעת אין לחוש שאין היסח הדעת אלא באכילה וא"א ז"ל היה אומר שאין לחלק ל"ש לכלוך ל"ש בהיסח הדעת אלא שינקה בכל מידי דמנקי גרסינן במגילה בפרק

בני

יונה והרא"ש שהיא גירסת רוב ספרים אבל הרי"ף גורס אמר רב זביד לא שנו דתפלתו תועבה אלא שאינו יכול לעמוד על עצמו אבל יכול לעמוד על עצמו מותר דמשמע מותר לכתחלה וכן נראה מפרש"י שכתב ועד כמה יכול להעמיד עצמו מנקביו שיהא מותר להתחיל בתפלה ע"כ · ומה שהקשו הר' יונה והרא"ש שהרי אח"כ אמרו בברייתא אחרת הי' צריך לנקביו אל יתפלל יש ליישב דהא דמותר לכתחל' היינו דוקא בסוף זמנה דאם לא יתפלל אלא יפנה תחלה יעבור הזמן והא דתני אל יתפלל היינו כשאינו עובר הזמן אף אם יפנה תחלה התם הוא דאסור להתפלל אעפ"י שיכול להעמיד על עצמו מיהו הרמב"ם כתב כגי' הרא"ש ורבינו יונה וכמ"ש רבי' · והכי נקטינן דאסור להתפלל אפילו יעבור זמנה אלא ינקה גופו תחלה ומ"ש שיעור הילוך פרסה מ"כ דנתנו חכמי' שעור פרסה לפי דבר"פ אין עומדין איתא דשוהין בתפלה שעה אחת דהיינו שעור הילוך פרסה בקירוב לפי מהלך אדם בינוני עשרה פרסאות ביום שהוא י"ב שעות והר"י לשם הוכיח דשעה ממש קאמר אחת מי"ב שעות ביום מדקאמר בגמ' מכדי ג' תפלות ביום הרי ט' שעות וכו':

ואחר שבדק עצמו יפה ירחוץ ידיו במים אם יש לו כו' דעת רבינו כדעת התו' דל"ג בפ' היה קורא וה"מ לק"ש אבל לתפלה מהדר וכמה עד פרס' וכו' דבין לק"ש בין לתפלה קא לייט רב חסדא אמאן דמהדר אמיא וכו' מיהו כתב ב"י וכן הוא ודאי דמצוה היא לרחוץ ידיו קודם תפלה אם אפשר שיהיו לו מים כשיחזור אחריהם ולא יעבור זמן תפלה וכדמשמע מהאי צורבא מרבנן דאתא ממערב' ואמר מי שאין לו מים לרחוץ ידיו מקנח ידיו בעפר וכו' דאלמא דוקא מי שאין לו מים ופשיטא היא דכשיוכל להשתדל מים כשיחזור אחריהם ולא יעבור זמן תפלה יש לו מים קרינן ביה ולכן כתב רבינו כאן צריך לחזור אחריהם וה"מ שיש לו עוד שהות להתפלל וכו' ולא כתב כאן לחלק בין לפניו דצריך לחזור עד ד' מילין כשהוא בדרך וכו' דלדעת התוספות דל"ג וה"מ וכו' לא נאמרו חלוקים אלו אלא לענין להתפלל בעשרה כפרש"י וכמ"ש רבינו להדיא בסי' צ' ס"י אבל בסי' רל"ג הביא רבינו שני הדעות הביא דעת רב עמרם דתופס גירסת הרי"ף והגאונים דמחלקים בין ק"ש לתפלה נמי איכא חלוק בין לפניו ובין לאחריו והביא ג"כ דעת התוס' ומה שלא הביא רבינו כאן גם דעת רב עמרם נראה דטעמו דמאחר דהכל מודים דלק"ש א"צ לחזור אחר מים דכיון דק"ש בזמנה דאורייתא אין לדחות זמנה כלל בשביל רחיצת מים אלא מיד כשהגיע התחלת זמנה יקנח ידיו בצרור או בעפ' וקורא ק"ש וכיון דצריך לסמוך גאולה לתפלה א"כ בע"כ שאין לו לחזור אחר מים אף לתפלה ועל כן סתם דבריו כאן כדעת התוספות אבל בסי' רל"ג בדין תפלת מנחה הביא גם דעת ר"ע לתת מקום לפסקו דכיון דא"צ להסמיך גאולה לתפלה שפיר קעביד אם מחמיר ומהדר אמיא בין לפניו בין לאחריו וכדעת רב עמרם וב"י פסק כהרי"ף ור"ע ודעימיה דאף במים איכא לחלק בין לפניו ולאחריו וכן פסק בש"ע כאן גבי תפלת השחר ולפעד"נ עיקר דבתפלת שחרית כיון דא"צ לחזור אחר מים לק"ש השתא כיון דצריך להסמיך גאולה לתפלה אין לחזור אחר מים גם לתפלת שחרית והכי נקטינן דלא כש"ע ועיין במ"ש בסי' רל"ג דכאן מיירי כשהוא בביתו:

ובבואו

תועבה אמר רב זביד לא שנו אלא שאינו יכול לעמוד על עצמו אבל יכול לעמוד על עצמו מותר ועד כמה אמר רב ששת עד פרסה זו היא גירסת הרי"ף וכתב ה"ר יונה ואינו נכון דודאי אע"פ שיכול לעמוד על עצמו כיון שנצרך לנקביו אינו מותר לכתחלה כדאמרינן באידך ברייתא הנצרך לנקביו לא יתפלל ומשמע אע"פ שיכול לעמוד על עצמו אלא כך היא הגירסא בספרים המדוייקים אבל יכול לעמוד על עצמו אם התפלל תפלתו תפלה וכ"כ הרמב"ם וכן הסכים הרא"ש וזהו שכתב רבינו אבל לכתחלה לא יתפלל עד שיבדוק עצמו תחלה יפה · וכיון דכל הני רבוותא מסכימים בכך הכי נקטינן והרשב"א בתשובה אע"פ שהוא גורס כגירסת הרי"ף כתב אם קודם שיתחיל להתפלל הרגיש בעצמו אסור לו להתפלל עד שיעשה צרכיו ואם התפלל לא יצא דתפלתו תועבה והוא שלא יכול לעמוד על עצמו כשיעור פרסה ודוקא כשהיה צריך לנקביו קודם שהתחיל להתפלל אבל אם לא היה צריך לנקביו כלל כשהתחיל להתפלל ושמא נקביו קודם לכן ובאמצע תפלתו נתעורר לו תאוה לא יפסיק ואם בשעת ק"ש וברכותיה נתעורר בין לקטנים בין לגדולים ויכול להעמיד על עצמו קורא כדרכו ואם רצה להרחיק ולהטיל את המים אפשר לו לעשות כן עכ"ל (א): **ומ"ש** וכן יסיר כיחו וניעו וכו' כ"כ הרמב"ם בפ"ד מהלכו' תפלה:

דין מי שסברי לו שאינו יכול לעמוד מלהפיח עד שיגמור ק"ש ותפלה נתבאר בסי' פ': **ואחר** שבדק עצמו יפה ירחץ ידיו במים אם יש לו ואם אין לו צריך לחזור אחריהם וה"מ שיש לו עוד שהות להתפלל וכו' בפרק היה קורא (טו ·) א"ל רבינא לרבא חזי מר האי צורבא מרבנן דאתא ממערבא ואמר מי שאין לו מים לרחוץ ידיו מקנח ידיו בעפר ובצרור ובקסמין א"ל שפיר קאמר מי כתיב ארחץ במים בנקיון כתיב כל מידי דמנקי דהא רב חסדא לייט אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא וה"מ לק"ש אבל לתפלה מהדר ועד כמה עד פרסה וה"מ לקמיה אבל לאחוריה אפילו מיל אינו חוזר וש"מ מיל הוא דאינו חוזר הא פחות ממיל חוזר כך היא גירסת גמרות דידן וכך היא גירסת הרי"ף וכ"כ הרשב"א בשם רבינו האיי וכן פסק הרמב"ם בפ"ד מה' תפלה אלא שנראה שהיה גורס בלאחריו יותר ממיל אינו חוזר הא מיל חוזר: ופירש"י טעמא דשאני לן בין ק"ש לתפלה משום דק"ש זמנה קבוע שמא יעבור הזמן אבל לתפלה דכל יום זמנה הוא צריך למהדר אמיא והקשה עליו הרשב"א ופירש הוא דבק"ש שהיא דאורייתא לא החמירו עליו למהדר אמיא כמו שהקלו בה לגבי בעל קרי לפי שאין ד"ת מקבלין טומאה אבל לתפלה החמירו עד פרסה אבל התו' כתבו דל"ג וה"מ לק"ש אבל לתפלה מהדר וכו' דבין לק"ש בין לתפלה קא לייט ר"ח אמאן דמהדר אמיא דמ"ש ק"ש מתפלה דאע"ג דק"ש דאורייתא ותפלה דרבנן עשו חכמים חיזוק לדבריהם כשל תורה והביאו ראיה מדאמרינן בפרק מי שמתו (כב ·) בטלוה לנטילותא כרב חסדא דלייט אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא ומדלא הזכיר שם ק"ש משמע דבכל ענין קאמר והיא דאמרינן פרק אלו עוברין לגבל ולתפלה ד' מילין וה"מ מלפניו וכו' כבר פירשה רש"י דלהתפלל בעשרה קאמר וכן דעת המרדכי וה"ר יונה והרא"ש שאין חילוק בין ק"ש לתפלה בענין זה ורבינו מאחר שאינו גורס כגירסת הרי"ף שהרי לא חילק בין לפניו ובין לאחריו וגם דהא דאמר ר"ל בפרק אלו עוברין (מו ·) לגבל ולתפלה ד' מילין וכו' כתב בסימן צ' שפירש"י עיקר וכדברי התוספ' א לא היה לו לכתוב שצריך לחזור אחריהם דהא רב חסדא לייט אמאן דמהדר אמיא ומשמע דלא להדר בתרייהו כלל וכבר תמה רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל על דברי רבינו בזה ולע"ד נראה שרבינו מפרש דהא דלייט ר"ח אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא לאו אתחלת זמנה קאמר כמו שפי' ה"ר יונה שכיון שהגיע הזמן לא יחזור בעבור המים לא לתפלה ולא לק"ש דאין זה סברא שמאחר שמצוה לרחוץ ידיו במים כדי שיתפלל צריך לחזור אחריהם כדרך שהוא מחזר אחר שאר מצות שאף על פי שאמרו מי כתיב ארחץ במים היינו לומר שאינן מעכבין אבל ודאי כל היכא דאפשר במים מצוה לחזור אחריהם והיינו כשיש לו עוד שהות להתפלל אבל אם חושש שאם יחזור אחר המים שמא יעבור זמן התפלה לא יחזור אחריהם אלא ינקה ידיו בכל מידי דמנקי והאי הוא דלייט ר"ח אמאן דמהדר אמיא דבעידן צלותא דקאמר היינו סוף זמן צלותא וכ"כ ממ"ש בסימן רל"ג וז"ל כתב ר"ע כשיבא להתפלל יטול ידיו אין לו מים ליטלם אם יודע שיהיו לפניו עד ד' מילין והוא בדרך ימתין עד מקום המים אפי' אם יעבור זמן התפלה אבל יותר מד' מילין יתפלל מיד ואל יעבור זמן התפלה וה"מ לפניו אבל לאחריו פחות ממיל חוזר אבל מיל אינו חוזר והתו' כתבו דאין לו להעביר זמן התפלה כדי ליטול ידיו במים ואם אין ידיו נקיות יקנחם בעפר או בצרור וכן לאחריו א"צ לחזור כלל כדי ליטלם אפילו יש לו זמן עכ"ל ומדכתב בשם התוס' דאין לו להעביר זמן התפלה כדי ליטול ידיו במים משמע שכל שאינו מעביר זמן התפלה מצוה לחזור אחריהם כדרך שמחזורים על שאר מצות ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם והרשב"א בשם רבי' האיי מסכימים לחלק בין ק"ש לתפלה הכי נקטינן (ב): **דין** מים שאינם ראוים לנט"י לסעודה כתבתי בסימן ד': **וכתב** אבי העזרי הא דאמרי' בכל מידי דמנקי ה"מ דלא אסח דעתיה וכו' כ"כ המרדכי בשמו בפרק היה קורא וכ"כ ג"כ הגהות מיימוניות בשמו בפ"ד מה' תפלה:

וי"א אדרבה צריך שלא יהו מלוכלכים ועל היסח הדעת אין לחוש וכו' נראה שזהו דעת הר"ן שכתב בפ' ערבי פסחים אהא דאמרי' נטל ידיו בטיבול ראשון צריך שיטול ידיו בטיבול ב' דידים של היסח דעת כשרות לברכה ולתפלה אבל מדברי רבינו בסי' רל"ג נראה שסובר דידים של היסח דעת צריכים נטילה לתפלה אף על פי שאינו יודע להם שום לכלוך וגם הרמב"ם כתב בפ"ד מהל' תפלה שאחד מהדברים המעכבים את התפלה היא טהרת הידים ואח"כ כתב טהרת ידים כיצד רוחץ ידיו במים עד הפרק ואח"כ יתפלל בד"א שאינו מטהר לתפלה אלא ידיו בלבד בשאר תפלות חוץ מתפלת שחרית אבל שחרית רוחץ פניו ידיו ורגליו ואח"כ יתפלל נראה מדבריו דבכל התפלות צריך לרחוץ ידיו אע"פ שאינו יודע להם שום לכלוך כשם שהוא צריך ליטול ידיו לאכול פת ובפ"ו מהל' ברכות כתב כל הנוטל ידיו בין לאכילה בין לק"ש בין לתפלה מברך תחלה אקב"ו על נט"י ע"כ וכיון דהרמב"ם ורבינו ואבי העזרי מסכימים דידים של היסח דעת צריכים נטילה לתפלה אע"פ שאינו יודע להם שום לכלוך הכי נקטינן ומיהו לענין ברכה לא ראיתי נוהגים לברך על"י לשום תפלה חוץ מנטילת שחרית לבד וטעמא דמסתבר הוא כיון דאיכא מ"ד שא"צ

ליטול

דרכי משה

צב (א) וצ"ע בת"ה בתשובה שכתב למטה סימן ק"ג דמשמע שם דאסור להעמיד עצמו בין לגדולים בין לקטנים וצריך להפסיק . ואפשר דכאן מיירי שאינו מתאוה כל כך שיהא בו בל תשקצו אלא שמתאוה שאינו יכול לעמוד עצמו עד פרסה . כתב בה"מ פ"ד דתפלה דאם נצרך לנקביו אסור בכל דברי תורה כל זמן שגופו משוקץ מן הנקבים (ב) ולפי כללינו נקטינן כדברי התוספות והאחרונים שהסכימו עמהן דבתראי אינהו:

כתב

דרישה

מטרמינן אותו כל כמה דלא התחיל לאכול אף דכבר הסיר המגורה לאכול · אבל הכא גבי תפלת ערבית הואיל והוא רשות אפילו לחזור ולחגור אין מטריחין אותו:

סי' צב [א] **ירחוץ** ידיו במים אם יש לו ואם אין לו צריך לחזור אחריהם וה"מ שיש לו עוד שהות כו' בפרק היה קורא א"ל רבינא לרבא חזי מר האי צורבא מרבנן דאתא ממערבא ואמר מי שאין לו מים לרחוץ ידיו מקנח ידיו בעפר ובצרור · א"ל שפיר קאמר מי כתיב ארחץ במים ארחץ בנקיון כתיב כל מידי דמנקי דהא רב חסדא לייט אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא וה"מ לק"ש אבל לתפלה מהדר ועד כמה עד פרסה וה"מ לקמיה אבל לאחוריה אפי' מיל אינו חוזר מיל הוא דאינו חוזר אבל פחות ממיל חוזר ע"כ גירסת גמרא דידן וכן היא גרסת הרי"ף ורשב"א בשם ר' האי וכן נראה דעת הרמב"ם [אלא שנראה שהיה גורס בלאחריו יותר ממיל אינו חוזר הא מיל חוזר] ופי' רש"י הטעם דשאני לן בין ק"ש לתפלה משום דק"ש זמן קבוע שמא יעבור הזמן · אבל לתפלה דכל היום זמנה צריך למהדר אמיא · והקשה עליו הרשב"א בחידושיו דתפלת שחר נמי יש לו קבע עד ד' שעות וכן ק"ש של ערבית אין לו קבע ·

ופי'

פרישה

(ב) **שיעור** הילוך פרסה שהוא זמן תפלה כדאמרינן חסידים ראשונים היו מתפללין שעה א' והוא שעה ממש כמ"ש בסי' צ"ג ואע"פ שצריך לילך לפרסה יותר משעה לפי חשבון דבי"ב שעות ביום מהלך אדם בינוני י' פרסאות מ"מ הא לאו כל היום הוא הולך ועוד דבעי' שהייה לקודם לכן ולאח"כ שוהא מעט וכמ"ש בריש סי' שאחר זה ועם הכל הוא שיעור הילוך פרסה:

(ג) **וכן** יסיר כיחו וניעו כיחו פירש"י פרק המוצא תפילין הוא ליחה הנתלשת מן הגוף ע"י חולי מצינה ובתוספ' דשם כיחו הוא היוצא מן הגידין בכח וניעו הוא היוצא מן הפה ע"י נענוע עכ"ל:

(ד) **ירחוץ** ידיו במים כ' הרמב"ם בד"א בשאר תפלות אבל בשחרית רוחץ פניו ידיו ורגליו ואח"כ יתפלל ואם היה רחוק מן המים מקנח ידיו בלבד ומתפלל עכ"ל מורי והרא"ש והראב"ד כתב עליו רגליו לא ידעתי למה ובמגדול עוז כתב שהוא מדתניא בס"פ במה טומנין רוחץ אדם ידיו פניו ורגליו בכל יום בשביל קונהו דכתיב כל פעל יי' למענהו ומה שלא נהגו כן העולם משום דההיא ברייתא איכא לפרושי דלאו לענין תפלה אתיא וכדפרש"י סתם וכ"ל דה"ס לפניו ומש"ה לא נקטי' רבינו ג"כ: (ה) **ואם** אין לו צריך לחזור אחריהם והיינו כשהוא בדרך ודוקא מלפניו אבל לאחריו אפילו אם יש שהות א"צ לחזור אחריהם וכ"כ רבינו בהדיא לקמן סי' רל"ג ועיין בדרישה: (ו) **אבל** אם אין לו שהות כו' דרב חסדא לייט אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא וכו' עיין בדרישה: (ז) **דלא** אסח דעתי' כתב רמב"ן בסי' קנ"ה בתשובות מסתברא דמקום טינופת שאמרו לאו מקום טינוף ממש · אלא אפילו שוק וירך ומקומות המכוסים באדם נקראים מקום טינופת לפי שיש מלמולי זיעה עכ"ל וזהו הטעם דהיסח הדעת פוסל בידים שמא נגע בא' ממקומות המטונפים:

והרוקק

חדושי הגהות

צב עיין דרישה:

ול"ג

ליטול ספק ברכות להקל : ועל מ"ש הרמב"ם שצריך לתפלת שחרית לרחוץ פניו ידיו ורגליו כתב הראב"ד לא ידעתי רגליו למה · וכתב בעל מגדל עוז שכתב כן מדתניא בס"פ במה טומנין (כ:) רוחץ אדם פניו ידיו ורגליו בכל יום בשביל קונהו משום שנא' כל פעל ה' למענהו · ולא נהגו כן העולם משום דההיא ברייתא איכא לפרושי דלאו לענין תפלה איתניא וכדפי' רש"י התם (ג): **כתוב** בתשו' להרמב"ן סימן קנ"ה מי שעומד בתפלה ונזכר שנגע במקום מטונף די בנקיון עפר או צרורות או מחכך ידיו בכותל ואינו צריך לברך וכל שנגע שלא במקום טינופת א"צ כלום ואיזהו מקום טינופת לדבר זה מסתברא שלא במקום הטינופת ממש אלא אפי' שוק ויריך ומקומות המכוסים באדם לפי שיש מלמולי זיעה וכן מחכך בראש אבל מקומות מגולים בפניו ומקומות מגולים שבזרועותיו אין זה מקום הטינופת שאין שם מלמולי זיעה וזוהמא וכן אנו נוהגים ע"כ והיא מתשו' הרשב"א (ד): **כתב** הכלבו בשם ה"ר יצחק בשעת תפלה ובשעת ת"ת יזהר שלא יגע בבשרו בידי' כי אם עד הספר' העליון הנקרא קודלו ובצוארו עד החזה: **גרסי'** במגילה פ' בני העיר (כז:) המשתין לא יתפלל עד שישהה וכו' כתובה הרי"ף והרא"ש בפרק מי שמתו: **ומ"ש** ואיתא נמי הכי בירו' גבי רקיקה הרוקק לא יתפלל וכו' כ"כ שם ה"ר יונה ז"ל וכתב עוד ודוקא לרצונו אבל אם נזדמן לו רוק מותר כדבעינן למימר לקמן: **וטוב** ליתן צדקה קודם תפלה דר"א הוה יהיב פרוטה לעני וכו' בפ"ק דב"ב (י:): **צג ובבואו** להתפלל ישהא מעט קודם שיקום להתפלל דתנן חסידים הראשונים היו שוהים שעה אחת וכו' משנה בר"פ אין עומדין (ל:): **ומ"ש** ושעה אחת אחר התפלה וכו' עד אלא מתוך שמחה הכל שם (לא. לב:) ופירש"י מתוך שמחה כגון דברי תנחומין של תורה כגון סמוך לגאולת או סמוך לתהלה לדוד שהוא של שבח ותנחומין כגון רצון יראיו יעשה שומר ה' את כל אוהביו וכגון מקראות הסדורות בתפלת ערבית כי לא יטוש ה' את עמו וכיוצא

בני העיר המשתין לא יתפלל עד שישהא כדי הילוך ד"א משום ניצוצות והמתפלל לא ישתין עד שישהה כדי הילוך ד"א שכל ד"א תפלתו שגורה לו בפיו ורחושי מרחשן שפוותיה ואיתא נמי הכי בירושלמי גבי רקיקה (פ) והרוקק לא יתפלל עד שישהא ד' אמות והמתפלל לא ירוק עד שישהא ד"א : וטוב ליתן צדקה קודם תפלה דר"א הוה יהיב פרוטה לעני ומצלי דכתיב אני בצדק אחזה פניך :

צג **ובבואו** להתפלל ישהא מעט קודם שיקום להתפלל דתנן חסידים הראשונים (א) היו שוהין שעה אחת קודם תפלה כדי שיכוונו לבם למקום ושעה אחת לאחר התפלה שלא תהא

צג ובבואו להתפלל וכולי עד ותניא אין עומדין להתפלל לא מתוך שחוק וכו' נראה דה"ק מצוה מן המובחר הוא שאין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש פי' באימה והכנעה אלא כיון דאין כל אדם יכול ליזהר להכניס בלבו הכנעה ואימ' אלא תמיד טוב לב במשתה ושמחה לכך שנינו באידך בריית' דמ"מ אין עומדין להתפלל מתוך שחוק וכו' אלא מתוך שמחה של מצוה דבזה יוכל כל אדם ליזהר שלא יעסוק קודם תפלה בשום שחוק ושמחה אלא בשמחה של מצוה ולכך נהגו וכו' עד שעוסק בד"ת וכדי שלא נבין דה"ה דבר הלכה נמי שרי שהרי הדינין וההלכות הוא עיקר התורה על כן אמר ותניא אין עומדין להתפלל אלא מתוך הלכה פסוקה וכו' אבל מתוך הלכה שאינה פסוקה אסור ואף על פי דבהלכה פסוקה נמי לית בה שמחה כמו אשרי ופסוקי דזמרה דאית בהו שמחה לפי שהפסוקים שבהם הם דברי תנחומין כגון רצון יראיו יעשה שומר ה' את כל אוהביו וקודם תפלת ערבית איכא נמי פסוקים כי לא יטוש ה' את עמו וכיוצא בהם כמו שפי' רש"י מ"מ איכא כמו מתוך שמחה שהתורה משמחתו דכתיב פקודי ה' ישרים משמחי לב ולשון ושרי' משמע הלכה פסוקה ומ"ש ירושלמי ר' ירמיה וכו' נראה דהכי' הירושלמי כדי לפרש אותו

דרכי משה

(ג) כתב הר"ן פרק ע"פ דף רנ"א ע"א דאם נגע בידיו בערוה אסור להתפלל או לברך שום ברכה עד שינקה ידיו : (ד) כתב מהרי"ל דצואת האזן והאף אסור ליגע בהן בתפלתו אלא ע"י בגד :

כתב

פרישה

(פ) **והרוקק** לא יתפלל עד שישהא כדי הילוך ד' אמות כצ"ל המתפלל לא ירוק כו' ודוקא לרצונו אבל אם נזדמן לו רוק מותר :

סי' צג (א) **היה** שוהין שעה א' קודם תפלה כתב ר' יונה מוכיח דשעה זו דוקא קאמר מדקאמר בגמרא ע"ז מכדי ג' תפלות בכל יום הוי ט' שעות תורתן היאך נעשית כו' ש"מ דדוקא שעה ממש קאמר ורבינו שכתב ישהא מעט כו' אפשר ד"ק לפחות כל אדם צריך לשהות מעט שהרי חסידים הראשונים היו שוהין אפי' שעה אחת · ולעיל סי' צ' דאמר שי"א שישהא כדי הילוך שיעור ב' פתחים קודם שיתחיל להתפלל היינו שיעור מועט דאמר הכא דשיעור ב' פתחים הוא כדי הילוך ח' טפחים והא דהדר כאן לפי שרש"י פי' שיכנס לפנים משיעור ב' פתחים ולפירושו הסכים רבינו ולא איירי לפי זה בשהייה לכך הוצרך לחזור ולכתבו :

שממהר

דרישה

ופי' הוא דבק"ש שהיא דאורייתא ועכ"פ צריך לקרות לא החמירו עליו למיהדר אמיא כמו שהקילו בה לגבי בעל קרי [לעיל סי' פ"ח] אבל לתפלה החמירו עד פרסה עכ"ל · ולפי דבריו הא דאמרינן שם רב חסדא לייט אמאן דמהדר אמיא אפילו ביש לו שהות מיירי ואפ"ה לייט בק"ש אמאן דמהדר אמיא · והתוספות והרא"ש גרסו שם בברכות דף ט"ו גירסא אחרת וז"ל גירסתם דהא רב חסדא לייט אמאן דמהדר אמיא בעידן ק"ש ע"כ וכתבו ולא גרסינן והני מילי לקריאת שמע כו' כדאיתא בקצת ספרים דה"ה לענין צלותא נמי מטעם שלא יעבור זמן תפלה דמ"ם ק"ש מתפלה וכן משמע לקמן פרק מי שמתו בטלה נטילתא כדרב חסדא דלייט אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא ומדלא הזכיר קריאת שמע משמע דבכל ענין קאמר והסיא דרשב"ל דקאמר ולתפלה ד' מילין פירש"י להתפלל שם במנין עכ"ל וכן דרשב"ל הוא בפרק אלו עוברין וז"ל הגמרא שם דף מו אמר ר' אבהו אמר רשב"ל לגבל ולתפלה ולנט"י ד' מילין אמר ר' יוסי בר חנינא ל"ש אלא לפניו אבל לאחריו אפי' מיל אינו חוזר אמר ר' אחא ומינה מיל דאינו חוזר הא פחות ממיל חוזר ע"כ ופירש"י לגבל המגבל עיסת טהרות בספר

בע"ה טמאים עד ד' מילין הטריחוהו חכמים לילך למקום לטבול כליו וכן לתפלה אם מהלך אדם בדרך ובא עת ללון ולהתפלל אם יש ב"ה לפניו ברחוק ד' מילין הולך ומתפלל שם · וכן לנט"י לאכילה אם עתיד למצא מים לפניו בד' מילין עכ"ל זו שיטת רש"י ותו' ורא"ש וכבר כתב רבינו לעיל סי' ל' שיטה זו עיקר וב"י תמה על רבינו מאחר שאינו גורס כגירסת הרי"ף שהרי לא חילק בין לפניו בין לאחריו כו' וכיון דס"ל לרבינו כרש"י ותוספות ורא"ש והם לא גרסו בברכות אלא רב חסדא לייט אמאן דמהדר אמיא כו' ותו לא משמע דלא כלל ואמאי כתב רבינו ואם אין לו צריך לחזור אחריהם וכן תמה מהרר"א על רבינו וכתב ב"י ולע"ד נראה שרבינו מפרש דהא דלייט רב חסדא אמאן דמהדר בעידן צלותא אתחילת זמנה קאמר כמ"ש הר"י אלא אסוף זמן תפלה קאי שכיון שיגיע סוף הזמן לא יחזור בעבור המים לא לתפלה ולא לק"ש ואהא הוא דלייט רב חסדא אמאן דמהדר אמיא בסוף עידן צלותא אבל בתחלת זמן תפלה דודאי סברא הוא שמאחר שמצוה הוא לרחוץ ידיו במים כדי שיתפלל צריך לחזור אחריהם כדרך שהוא מחזר אחר שאר מצות שאעפ"י דלא מי כתיב ארחץ במים היינו לומר שאין מעכבין אבל ודאי כל היכא דאפשר מצוה לחזור אחריהם וכ"כ רבינו לקמן סימן רל"ג עכ"ל ב"י אלא שקצרתי ושניתי לשונו בתוספות ... וק"ל דא"כ דיש חילוק בין יש שהות להתפלל לאין שהות מאי דוקקייהו דרא"ש ותוספות ורבינו לפרש ההוא דפרק אלו עוברין דקאמר לתפלה דר"ל לחזור אחר עשרה ולמה לא ... והו לחזור אמיא ואפ"ה לק"מ אדרב חסדא מיירי באין שהות והסיא דאלו עוברין איכא לאוקמא בדיש שהות וא"ל דלא רצה רבינו לאוקמי הסיא דאלו עוברין לענין ... ת אמיא משום דאמר שם רב אחא דלאחריו א"צ להדר אפי' יש שהות וכמ"ש בהדיא לקמן סי' רל"ג תקשה לרבינו מניין לו כל זה ... א במאת רשב"ל אאסדורא בתר מיא קאי ואפ"ה בעי לאחריו לחזור הילוך מיל לכן נראה דס"ל לרבינו דרב חסדא דלייט אמאן דמהדר אמיא מסתמא לאו אמהלך בדרך ... אלא מיירי במי שהוא בביתו ובעירו והכי דייק לשון אמאן דמהדר כו' דמשמע מי שמהדר כלל אמיא בביתו דכיון דלית ליה מים מגוי לא חייבוהו ולא הטריחוהו חכמים למיהדר כלל עליהן ... ת ודאי לא שייך לומר לפניו או לאחריו הילכך בין יש שהות בין אין שהות כיון שלא חייבוהו חכמים והוא רוצה לעשות יותר ממה שחייבוהו על הא הוא דקא לייט רב חסדא אבל ודאי ... לך בדרך ויש לפניו מים ויש שהות ביום לא יתפלל עד שיגיע לשם ואפילו רחוק ממנו יותר מד' מיל ולכך סתם רבינו כאן וכתב צריך לחזור אחריהן ולא הזכי' שום שיעור דכיון דמן הדין א"צ לחזר אחר מים אלא כיון שהוא בדרך ובלא"ה צריך לילך ויש לו שהות עד בואו למים א"כ מה לי ד' מילין או יותר ולקמן סי' רל"ג נמי כתב תחלה דעת רב עמרם שמחלק בד' מילין ... ין משום דרב עמרם גרס כגירסת הרי"ף ורמב"ם וסיעתם הנ"ל · ואח"כ כתב רבינו שהתוס' לא ס"ל הכי אלא שאין לו להעביר זמן תפלה בשביל מים משמע הא כשלא יעבור זמן תפלה ילך ... ו אפי' כמה מילין וסיים שם דלאחריו דאיכא טירחא לחזור לא הטריחוהו ואין לו להדר אמיא אפי' יש שהות וכיון שכן ע"כ הא דאמרינן התם בפ' אלו עוברין ולתפלה פי' כמ"ש ... י לילך לעשרה ולפי זה אין אנו צריכין לומר לדעת רבינו דרב חסדא דלייט הוא דלית ליה שהות דאפי' בים לו שהות לייט אמאן דמהדר אמיא וכמ"ש . ומ"ש רבינו כאן דאם יש לו ... ת צריך לחזור אחריהן מיירי במהלך בדרך וכשיש מים לפניהם תדע לך דהא לקמן סי' רל"ג כתב רבינו בהדיא דלאחריו א"צ לחזור אחר מים אפי' יש שהות וכל שהוא בעירו או בביתו ... פי' לפניו ולאחריו חדא מילתא הוא לגביה וא"כ למה כתב כאן שצריך לחזור אחריהם אלא ע"כ ל"ד קאמר לחזור אחריהם אלא ר"ל צריך שימתין עד שיגיע למקום מים שהוא לפניו ורבינו ... בר כאן וסמך אמ"ש לקמן סימן רל"ג ומ"ש רבינו לעיל סי' צ' דלאחריו צריך להדר מיל ולקמן סי' רל"ג כתב בשם ר"ע דלאחריו אינו חוזר רק בפחות ממיל ודאי דדין חזרה לעשרה לרבינו ... ין חזרה על המים לרב עמרם שוים בשיעורן · יש לומר דכבר כתבתי לעיל בשם ב"י דיש חלופי גרסאות בשיעורן דלאחריו ורבינו ס"ל כגי' הרמב"ם ודע דלקמן ס"ל כגי' רש"י · ודברי רש"י ... יל ואתא לידן נימא ביה מילתא דתימה למה פירש"י שם באלו עוברין דלתפלה דקאמר ר"ל לעניין חזרה אחר עשרה ולא פירש אחזרת מיא כיון שהוא גריס בפ"ק דברכות כגירסת רי"ף ורשב"א ... ב"ס דגרסו וה"מ לק"ש אבל לתפלה צריך כו' להדר כו' ונראה דהוקשה לרש"י אמדם"ד דר"ל לתפלה לעניין חזרת מיא לא ה"ל ולתפלה דהא בכלל נטילה הוא דהא גם נטילה חשיב ליה ... וכמ"ש לעיל לשון הגמרא דודאי שם נטילה שייך אנטילה לאכילה ואנטילה לתפלה ומדפרט לתפלה ש"מ לאהדר בתר עשרה קאמר · וא"ל אכתי למה פי' רש"י שם לנטילה לנט"י לאכילה הא ... לנט"י דתפלה הדין כן לדעת רש"י דברכות וא"כ הל"ל לנט"י דאכילה ודתפלה י"ל דרש"י רצה לפרש דרשב"ל מילתא דפסיקא נקט דכ"ע ידעי דלאכילה בעי נטילה וקאמר דשיעור חזרה זו ... ותה נטילה הוא ד' מילין אבל אי אנטילה לתפלה קאמר קשה הא עדיין לא השמיענו רשב"ל דבעינן כלל נטילה לתפילה דבא ואמר לנו שיעור החזרה לאותה נטילה ועוד דאיכא למיטעי ... ומר דבין לק"ש בין לתפלה צריך להדר וכבר לייט רב חסדא אמאן דמהדר אמיא בעידן ק"ש . וכ"ת אדרבה נימא דבקושיא זו יתורץ הראשונה דלהכי פרט ואומר ולתפלה כדי שתשמע דווקא ... תפלה יחזור אחר מים אבל לא לק"ש דא"כ ה"ל לכלולינהו יחד והכי הל"ל ולנט"י לאכילה ולתפלה ומדפרט ואומר ולתפלה ולנטילה ש"מ דמילי מילי קאמר ולתפלה היינו לחזור אחר עשרה ... נטילה היינו לחזור אמיא לאכילה ומדין חזרת מים לתפלה לא קמיירי וק"ל · ובספר ברכת אברהם הקשה ג"כ קושיא זו דרש"י ותירץ שכוונו לחיקא ועיין הקורא ירא' ויבחר · ולדינא פסק ... י בכאן כרמב"ם ורי"ף ורשב"א דמחלקין בין ק"ש לתפלה ומדקשה ב"י על רבינו שכתב כאן שצריך להדר אחריהם ממ"ש רב חסדא לייט אמאן דמהדר וכתב נראה שרבינו מפרש דרב חסדא ... יט כו' בשאין לו שהות כו' משמע דלשיטת רי"ף ורמב"ם הנ"ל אין אנו צריכין לאוקמי גמרא דברכות בשאין שהות אלא אין חילוק בין יש שהות לאין שהות דלעולם לק"ש אין להדר ולתפלה יש ... הדר וכן משמע ל' הרשב"א שכתבתי לעיל שהשיג אמ"ש רש"י החילוק בין ק"ש לתפלה לעניין העברת זמן וס"ל לרשב"א דאין חילוק בין יש שהות לאין שהות וכן לקמן בסי' רל"ג כתב רבינו בשם ... ע ז"ל אם יודע שיהיה לפניו כו' ימתין אפי' יעבור זמן התפלה כו' ודאי אין דעת רב עמרם דעה שלישית חולקת וא"כ צ"ע על דברי ש"ע שכתב כאן בהתחלת דבריו כדעת רי"ף ורמב"ם שחילקו ... ן בין לפניו ד' מיל ולאחריו מיל וכמ"ש ג"כ ב"י דקטעינן כוותייהו ובסוף דבריו כתב אם מתירא שיעבור זמן התפלה ינקה ידיו בצרור כו' והיינו כדעת רבינו דאילו להרי"ף והרמב"ם אין חילוק בין ... שהות לאין שהות וצ"ע · שוב ראיתי בתו' פרק הפועל והרוטב סוף דף קכ"ב בד"ה לגבל שכתבו ז"ל מ"ש בעל הערוך לתפלה שפי' ירחיץ ידיו לתפלה אין נראה דממ"כ אי דמטי זמן צלותא הא ... יט עלה ר"ח בברכות אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא כו' ע"ש ואי לא מטי זמן תפלה מאי איריא ד' מילין אפילו טובא נמי ונראה כפ"ה דלעניין להתפלל בעשרה איירי עכ"ל התו' · והנה ... ף שלכאורה דברי תוספות הללו הם מסייעים לב"י הנ"ל דהרי כתבו בהדיא דאי לא מטי זמן תפלה צריך להדר אמיא וגם כתבו דרב חסדא דלייט לא איירי אלא במטי זמן התפלה גם תיישב מדברי התו' הנ"ל למה הוצרכו התו' לפרש דלתפלה איירי להתפלל בעשרה דהא כתבו התוספות שם דה"א לפרשו על ענין נטילה דא"כ קשה ממ"כ אי לא מטי זמן תפלה מאי איריא ד' מילין אפילו טובא נמי אכן כי דייקת שפיר אדרבה תראה שדברי התוס' הללו הן סתירה לדברי הב"י דהא כתב אי מטי זמן תפלה אסור לסדר כלל אמיא ומטא זמן תפלה קאמר פשוט דר"ל בתחלת זמן תפלה כי כן דייק הלשון ואפ"ה כתב דאסור להד' ולייט עלה ר"ח דלא כב"י שכתב דרב חסדא איירי דוקא בסוף זמן תפלה ודייקי נמי דמטא זמן דקאמר ... ל התחלת הזמן דאל"כ קשה מאי דמסקי דלתפלה לעניין להתפלל בעשרה קאמר הא אכתי קשה קושיות הנ"ל ממ"כ אי מטי זמן תפלה כו' בשלמא אי מטי ר"ל התחלת זמן לק"מ דודאי ... יירי בהתחלת הזמן ואפ"ה צריך להדר עד ד' מילין להתפלל בעשרה כיון דיש שהות ולא יעבור זמן תפלה וטפי לא כיון דכבר מטא זמן התפלה לא הרשוהו להדר טפי דילמא יבא לידי עיכוב ... עבור זמן תפלה משא"כ בנטילה לתפלה כיון דאפשר לנקות ידיו בצרור אסור לסדר אחר מיא שהגיע זמן תפלה דודאי אי לא מטא עדיין זמן צריך להדר ואפילו טובא נמי אבל מיד שהגיע זמן יבא ... כרו בהפסידו דילמא יבא לידי עיכוב כיון דיש לו תיקון לנקות ע"י צרור משא"כ בלהתפלל בעשרה שאין לו תיקון בכאן וק"ל . ומ"מ מוכח ממ"ש דמיד שהגיע זמן תפלה מדברי ר"ח ולייט אמאן דמהדר ... מיא ולא כב"י דכתב דלא לייט ר"ח אלא אמאן דמהדר בסוף זמנה ובתחלת זמנה צריך לסדר אמיא · וע"ק לפי ב"י מנא ליה לרבינו הא שכתב בסי' רל"ג דלאחריו א"צ לחזור כלל דר"ל ... אפי' אם לא יעבור זמן תפלה מנ"ל לכך ע"כ דברי ב"י אינו ולפי מ"ש נימא אלא שבאמת לפי מ"ש ק' דלא ס"ל לרבינו לסתום ולכתוב ואם אין לו צריך לסדר אחריה' אי ס"ד דאיירי דוקא ... היותו בדרך ה"ל לפרש. ולומר כן דדרך לא נזכר שם ואדרבה כל מאי דנזכר שם איירי בכל ענין · ומש"ה ודאי תמיהתו דהרב הגדול מהר"י אבוהב תמיה · לכן היותר נראה ליישב קושיא הנ"ל גם ליישב למה שינה רבינו כאן ממ"ש בסי' רל"ג דלא הזכיר כאן דין דלאחריו לא יחזור כלל ועוד דכאן כתב דאבי העזרי חילק בין ידיו מלוכלכים או אסח דעתיה וסי"א איפכא ולא כ"כ בסי' רל"ג · לכן נראה · דודאי גם רבינו ס"ל כמ"ש התוס' דר"ח דלייט אעידן צלותא ר"ל מיד כשהגיע זמנה אף דיש שהות להתפלל אלא שס"ל לרבינו דבקומו ממטתו להתפלל שחרית והידים עסקניות הם ודאי אין לך היסח הדעת גדולה מזה במה שהסיח דעתו כל הלילה ובהיסח הדעת יש פלוגתא דלראבי"ה לא סגי בקינו' בצרור ובעינן דוקא מים ומש"ה כתוב דאם יש שהות צריך להדר אמיא ולא חילק בין לפניו בין לאחריו וכמ"ש לעיל דבהיותו בביתו שוים לו לפניו כלאחריו ואפילו טפי מד' מילין נמי כיון דלא יעבור זמן התפלה וכסברת התוספות באם צריך להדר · ובסי' רל"ג דאיירי בתפלת המנחה וסתם בני אדם משמרין ידיהם כל היום מלטמאם ומליגע במקום מזוהם לכך ס"ל לרבינו דבהיותו בדרך לאחריו אין צריך להדר כלל · וס"ס בהיותו בביתו שוה לפניו כלאחריו וא"צ לחזור כלל אמיא דהאי לייט רב חסדא רק בהיותו בדרך ויש לו שהות שלא יעבור זמן תפלה ס"ל דאזה לא לייט רב חסדא כיון שבלא"ה הולך ויכול להתפלל בכל עת שירצה בדרך כאשר יבא לו עיכוב וק"ל :

הים

תהא נראית עליו כמשוי (ב) שממהר לצאת ממנה : ובעמדו להתפלל לא יעמוד (ג) אלא מתוך כובד ראש פירוש באימה והכנעה דתנן אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש כדי שיכנע לבו למקום ותניא אין עומדין להתפלל לא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ודברים בטלים ולא מתוך כעס (ד) אלא מתוך שמחה (ה) ולכך נהגו לומר אשרי ופסוקי דזמרה קודם תפלה כדי לעמוד לתפלה מתוך דברי שמחה של מצוה שעוסק בדברי תורה ותניא אין עומדין להתפלל (ו) אלא (ז) מתוך הלכה פסוקה (א) שלא יהא לבו טרוד בה (ח) והיינו נמי כמו מתוך שמחה שהתורה משמחתו דכתיב פקודי ה' ישרים משמחי לב ירושלמי רבי ירמיה אומר לא יעמוד אדם להתפלל אלא מתוך הלכה פירוש שתהיה פסוקה כדמפורש בגמרא דידן : (ט) העוסק בצרכי צבור כעוסק בתורה דמי פירוש לענין לעמוד מתוכו להתפלל שגם זו שמחה הוא לו שעוסק בצרכי צבור וי"מ אותו לענין שא"צ לפסוק כדי להתפלל כמו שא"צ לפסוק מת"ת להתפלל למי שתורתו אומנתו :

צד **ובקומו** להתפלל יחזיר פניו למזרח דתניא סומא ומי שאינו יכול לכוין הרוחות יכוין לבו לאביו שבשמים שנא' והתפללו אל ה' [א] (א) היה עומד בח"ל יכוין פניו כנגד א"י שנא' (ב) והתפללו אליך דרך ארצם היה עומד בא"י יכוין פניו כנגד ירושלים שנא' והתפללו אל העיר הזאת : היה עומד בירושלים יכוין פניו כנגד בה"מ שנאמר והתפללו אל הבית הזה היה עומד בבה"מ יכוין פניו כנגד קדשי הקדשים שנאמר והתפללו אל המקום הזה היה עומד אחורי הכפורת (ג) מחזיר פניו כנגד הכפורת נמצא עומד במזרח מחזיר פניו למערב במערב מחזיר פניו למזרח בצפון מחזיר פניו לדרום בדרום מחזיר פניו לצפון נמצא כל ישראל מכוונין לבם לאביהם שבשמים א"ר אבין ואיתימא רבי אבינא מאי קרא כמגדל דוד צוארך בנוי לתלפיות תל שהכל פונין בו וכהך שמעתתא קיימא לן ולא כההיא דב"ב דפליגי אמוראי בפרק לא יחפור איכא מ"ד שכינה במזרח וצריך להחזיר פניו למזרח ואיכא מ"ד שכינה במערב וצריך להחזיר פניו למערב ואנן שמחזירין פנינו למזרח מפני שאנו יושבים במערבה של ארץ ישראל וכשנחזיר פנינו למזרח (ד) נמצינו מתפללין כנגד ירושלים (ה) היה רוכב על החמור א"צ

ב"ח

אותו דמ"ש מתוך הלכה בסתם פי' ג"כ שתהי' פסוקה דכיון דאיכא לפרש שאינם חולקין הבבלי עם הירושלמי ניחא טפי מלומר שהם חולקין · מיהו ודאי מצוה מן המובחר לעמוד בתפלה מתוך כובד ראש שפירושו באימה ובהכנעה אלא דהיכ' דלא נכנס בלבו אימה והכנע' עכ"פ לא יעמוד להתפלל מתוך שחוק וכו' וכדפי' :

צד ובקומו להתפלל יחזיר פניו למזרח דתניא וכו' ס"פ ת"ה (דף ל') וכתבו התו' וז"ל היה עומד בח"ל יכוין כנגד א"י ול"ג לבו דאפניו קאי כדקתני סיפא היה עומד במזרח מחזיר פניו למערב עכ"ל וכך היא גירסת הרא"ש דבכולהו אמר בסתם יכוין כנגד וכו' ולא הזכיר לא פניו ולא לבו אבל בגירסת גמרתינו ובאלפסי אמר יכוין את לבו בכולהו ונראה ליישב גירסא זו דאעפ"י דודאי דאפניו קאי כדקתני סיפא מ"מ לא קאמר יכוין את פניו דהוה משמע דצריך שיהא פניו מכוון ממש וזה אי אפשר לכל אדם אלא צריך שיכוין לבו לאותו רוח שמחזיר לו פניו אעפ"י שאינו מכוון ממש ובזה אפשר ליישב מקצת מסחאות דספרי רבינו דבעומד בח"ל ובעומד בב"ה ובעומד אחורי הכפורת אמר יכוין פניו יחזיר פניו ובעומד בא"י ובעומד בירושלים אמר יכוין לבו דאיכא למימר דאתא לאורויי דתרתי בעינן דיחזיר פניו אלא כיון דאי אפשר דיחזיר פניו ממש למה שהוא מכוון מכל מקום יכוין את לבו לאותו רוח שמחזיר לו פניו כדפי' אבל העיקר דט"ס הוא וצ"ל בכולהו יכוין פניו או בכולהו יכוין לבו וכך הוא ברוב נוסחאו' בספרי רבינו שכתוב בכולהו יכוין את פניו: **ומ"ש** היה עומד אחורי הכפורת מחזיר פניו כנגד הכפורת וכו' כך היא גירסת הרא"ש ולגירסא זו ל"ק מידי אבל בגירסתינו בגמרא וכן באלפסי כתוב היה עומד אחורי הכפורת יראה את עצמו כאילו הוא לפני הכפורת וקשה דלמה שינה בבבא זו ולא אמר יכוין פניו כנגד הכפורת כמ"ש ברישא ונראה דאתא לאשמועינן דצריך שיכוין פניו ממש כנגד הכפורת ואעפ"י דבכל הני דברישא אי אפשר לכל אדם לכוין פניו ממש כנגד המקום אבל כאן שעומד בעזרה אחורי הכפורת צריך שיראה את עצמו כאילו הוא ממש לפני הכפורת שהרי אפשר לכל אדם לכוין כנגד הכפורת :

ומ"ש וכהך שמעתתא קי"ל וכו' עד וכשנחזיר פנינו למזרח נמצינו מתפללין כנגד ירושלים כ"כ התו' והרא"ש בס"פ ת"ה וז"ל הגהות ש"ע שהביא דברי ר' ישעיה אחרון בשלטי הגבורים ואין עושין מקום הארון וצד התפלה נגד זריחת השמש ממש כי זהו דרך האפיקורסים רק מכוונים נגד אמצע היום עכ"ל וז"ל בעל הלבוש כיון דארצות האלו הם כנגד מערבית צפונית של א"י על כן צריך ליזהר כשבונין ב"ה שיעמידו כותל המזרחי שבו הארון ומתפללין כנגדו שתהא הכותל נוטה לצד מזרחית דרומית דהשת' מחזיר פניו כנגד א"י וב"ה וקדשי קדשים אבל אם מעמידין כותל המזרחי כנגד זרי' השמש ממש איתא בה תרתי לריעותא חדא דאינו מחזיר פניו לא"י כלל אידך דאיכא משום דרכי אפיקורסות שמחזירי' פניהם למזרח ומשתחוין לשמש ואם יעמיד כותל המזרחי לצד מזרחית צפונית אעפ"י שאין בזה חשש דרך אפיקורסות כיון שאינו מחזיר פניו בשעת תפלה כנגד זריחת השמש מכל מקום אינו מחזיר פניו כלל לצד א"י אבל כשמעמידין כותל המזרחי כנגד מזרחית דרומית אית ביה תרתי לטיבותא דאינו מחזיר פניו בשעת תפלה כנגד זריח' השמש ממש וגם מחזיר פניו לא"י וב"ה וקדשי קדשים וכל דבריו נכללין במ"ש ר"י אחרון דמכוונים כנגד אמצע היום וכמ"ש בהגהת ש"ע : **היה** רוכב על החמור וכולי שם פליגי ת"ק ורבי בברייתא ואמר רבא ואיתימא ריב"ל הלכה כרבי דאפילו יש

ב"י

וכיוצא בהם : **ומ"ש** ולכך נהגו לומר אשרי ופסוקי דזמרה קודם תפלה וכו' כ"כ שם התוס' והרא"ש והמרדכי : **ומ"ש** אין עומדין להתפלל אלא מתוך הלכה פסוק' שם (לא·) אין עומדין להתפלל לא מתוך דין ולא מתוך דבר הלכה אלא מתוך הלכה פסוקה ופירש"י הלכה פסוקה שאינה צריכה עיון שלא יהא מהרהר בה בתפלתו :

ירושלמי ר' ירמיה אומר לא יעמוד אדם להתפלל אלא מתוך הלכה כתבו הרא"ש שם : **ומ"ש** העוסק בצרכי צבור כעוסק בתורה דמי ג"ז ירושלמי כתבו הרא"ש שם : **ומ"ש** רבינו שיש מפרשים אותו לענין שא"צ לפסוק כדי להתפלל כ"כ מדברי הרמב"ם בפ"ו מהל' תפלה וכ"כ מדברי סמ"ג סימן י"ט :

צד ובקומו להתפלל יחזיר פניו למזרח דתניא סומא ומי שאינו יכול לכוין הרוחות וכו' עד תל שהכל פונים בו הכל בפ' תפלת השחר (ל·) ובפרק לא יחפור (כה:) א"ל ר' חנינא לר' אשי כגון אתון דיתביתו בצפונה של א"י אדרימו אדרומי : **ומ"ש** וכהאי שמעתתא קי"ל ולא כההיא דב"ב וכו' עד שאנו יושבים במערבה של א"י כ"כ התו' והרא"ש בפ' תפלת השחר וכתב רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל ותימה על המנהג שאנו נוהגים להתפלל לצפון ולדרום ולא הי' לנו להתפלל אלא למזרח כדברי המחבר ונראה שיש לנו להחזיר הפנים בצד המזרח כשאנו מתפללין לצפון ולדרום כדאמרינן בפרק לא יחפור דמצדד אצדודי פי' שהמתפלל לצפון ולדרום יש לו להטות פניו לצד א"י עכ"ל ומיהו רש"י פירש דמצדד אצדודי מעט לצד הדרום משמע שפניו כלפי מזרח והוא מצדד כלפי דרום כדי שיחכים או כלפי צפון כדי שיעשיר ועכ"ז כיון דאשכחן דמצדד אצדודי מהני יש ללמוד מהם למתפלל כלפי צפון או דרום דסגי בשיצדד פניו כלפי א"י וכ"כ סמ"ג גרסי' בפ"ב דב"ב אתון דיתביתו לצפונה דא"י אדרימו ואנו יושבים במערב א"י ומכוונים למזרח כנגדה ואע"פ דאמר מר הרוצה שיחכים ידרים ושיעשיר יצפין מ"מ צריך לצדד פניו למזרח כדמסיק התם עכ"ל (א) : **כתב** ה"ר יונה בפרק תפלת השחר היה עומד בח"ל יכוין את לבו כנגד א"י לא תימא כנגד א"י בלבד אלא כנגד א"י וכנגד ירושלים וכנגד המקדש וכנגד בית קדשי הקדשים וכשעומד בירושלים א"צ לכוין כנגד ירושלים שהרי כבר עומד בתוכה אבל יש לו לכוין כנגד בית המקדש וכנגד בית קדשי הקדשים :

היה רוכב על החמור א"צ לירד ולהתפלל וכו' בפ' תפלת השחר (ל·) ת"ר היה רוכב על החמור והגיע זמן התפלה אם יש לו מי שיאחז את חמורו ירד למטה

דרכי משה

צג (א) כתב הר"י פ' אין עומדין דף כ"ד ע"א שתהא בלא מחלוקת וגם לא תהא חמורה הצריכה עיון שלא יהרהר בה עכ"ל וכן משמע מפירש"י פרק אין עומדין : צד (א) כתב בהגהת אלפסי

דרישה

סי' צד [א] **היה** עומד בחוץ לארץ יכוין פניו כנגד א"י כו' פי' כשעומד למזרחו של א"י יכוין פניו למערב שהוא כנגד א"י וכשעומד בחוץ לארץ מכל מערב יהפוך פניו למזרח וכן מכל הרוחות וזה שסיים רבינו נמצא עומד במזרחו מחזיר פניו למערב כו' דאל"כ מאי לשון נמצא אם לא היה משתעי בהאי ענינא כלל וכן צ"ל גבי היה עומד בא"י יכוין לבו וכן גבי היה עומד בירושלים כו' אבל גבי היה עומד בבית המקדש יכוין פניו כנגד ק"ק ר"ל היה פניו למזרח או לצפון או לדרום צריך להפוך פניו לצד מערב נגד ק"ק ואין שום לצד להפוך פניו למזרח אם לא שעומד אחורי הכפורת דהיינו חוץ לק"ק לצד מערב . והא דנקט היה עומד אחורי הכפורת מחזיר פניו כנגד הכפורת גדולה מזה היה יכול לאשמועינן דאפי' אם היה רחוק הרבה ממנו בכל מערב ירושלים שצריך להחזיר פניו כנגדו וכמ"ש רבינו בעצמו היה עומד בירושלים כו' י"ל דזה סוה רבותא טפי דהוה אמינא כיון שהוא סמוך לב"ה כ"כ היה לנו להטריחו ולהכניסו לב"ה כדי שיכוין פניו נגד פני הכפורת קמ"ל : וז"ל

פרישה

(ב) **שממהר** לצאת ממנה ושעה א' היו מתפללין כו' כצ"ל : (ג) **אלא** מתוך כובד ראש ז"ל ר"י ל"ד כובד ראש אלא מפני שהראש הוא עיקר כל האברים וכשמכביד אותו עליו כל האברים נכנעים :

(ד) **אלא** מתוך שמחה פרק אין עומדין פירש"י כגון דברי תנחומין של תורה כגון בשחרית סמוך לגאולת מצרים [כדלקמן סי' קי"א] במנחה סמוך לתהלה לדוד שהוא של שבח ותנחומין כגון רצון יראיו יעשה שומר ה' את כל אוהביו וכגון מקראות הסדורות בתפלת ערבית כי לא יטוש ה' את עמו וכיוצא בהם :

(ה) **ולכך** נהגו כ"כ תוס' ורא"ש : (ו) **אלא** מתוך הלכה פסוקה כו' פירש"י שאינה צריכה עיון שלא יהא מהרהר בה בתפלתם :

(ז) **מתוך** הלכה פסוקה כו' ר"ל דמלת הלכה ידובר על מילתא דפסיקא ולא על הדבר שצריך עיוני דההוא תלמוד מיקרי :

(ח) **והיינו** נמי כמו מתוך שמחה שהתורה משמחה והא דלעיל גבי אשרי ופסוקי דזמרה לא מסיים רבינו שהתורה משמחתו י"ל דלעיל לא בעי למימר אלא שיאמרו דברי תנחומין המשמחין את הלב כדי לעמוד בתפלה מתוך שמחה וכדי שלא תקשה עליו א"כ למה כדקדק לומר דוקא אשרי ופסוקי דזמרה הלא נמצא כמה דברים המשמחין לכך מסיים של מצוה שעוסק בד"ת כלומר שיש בזה השמחה עוד מצוה של תלמוד תורה אבל לא קאמר שהתורה משמחת אותו אלא הענין דפסוקי הוא דבר שמשמח את לבו אבל הכא מיירי בעוסק בדבר הלכה שאין הענין בעצמו דבר המשמח את הלב לכך צריך ליתן הטעם משום שהתורה בעצמה משמחת הלב כשהוא עומד על אמתת ההלכה וק"ל : (ט) **העוסק** בצרכי צבור כו' כמו שא"צ לפסוק כו' כדלקמן בסי' קו שהרי גם כאן א"א לדחותו לאחר זמן ודומה לזה לעיל ס"ס כ"ד · ונראה דאם ע"י עסק זה בצרכי צבור עבר זמן התפלה דא"צ להשלים אותה בזמן תפלה שאחריה וע"ד שיתבאר לקמן בסימן ק"ח דשאני הכא דלא היה מוטל עליו להתפלל בזמן תפלה שעבר וכמ"ש רבינו בי"ד סי' שמ"א בשם הרא"ש ז"ל ראיתי לא"א שמת לו מת בשבת כו' עד ולאחר שנקבר המת התפלל תפלת שחרית שעדיין לא עבר זמנה אבל תפלת ערבית לא שכבר עבר זמנה ולא דמי לשכח ולא התפלל ערבית שמתפלל שחרית שתים דשאני דבלילה לא היה חייב להתפלל עכ"ל :

סי צד (א) **היה** עומד בחוץ לארץ פי' אדם שאינו סומא . יכוון פניו נגד א"י כתב ר' יונה ל"ת כנגד א"י בלבד אלא כנגד ירושלים וכנגד בהמ"ק וכנגד ק"ק וכן היה עומד בא"י צריך שיכוון לירושלים וב"ה כו'. וכ"כ ב"י ופי' בש"ע שיחזור פניו נגד א"י ויכוין גם לירושלים כו' ור"ל יכוין בדעתו ואעפ"י שא"א להחזיר פניו נגדו ע"ש וכ"ל דיחזור נגד א"י דוקא · דודאי המחשבה והכיון ראוי שתהיה נגד אבינו שבשמים לבדו ב"ה לא לזולתו בשתוף אך שאנו צריכין להתפלל דרך ארצינו לכן נחזיר פנינו לא"י אף שאין פניו מכוון לירושלי' וכ"ש לב"ה או לק"ק . מלה"ד למי שעושין לו מטרא לחץ אם הוא קרוב למטרא מציירין לו נקודה קטנה ובאותה נקודה צריך לירות במילו כיון שהוא סמוך למטרא אבל הרחוק ממטרא עושין לו עגול גדול ובתוכה יורה כך הקרוב לירושלים צריך לכוין לחזור פניו נגד ירושלים ממש אבל אנו שמרוחקין ממנה מחזירין פנינו לא"י וק"ל :

(ב) **והתפללו** אליך דרך ארצם כצ"ל : (ג) **מחזיר** פניו נגד הכפורת בפרק תפלת השחר פי' רש"י במערב העזרה היו י"א אמות חלל מכותל בית קדשי קדשים לכותל מערבי של העזרה והעומד שם מחזיר פניו לבית הכפורת למזרח : (ד) **נמצינו** מתפללין כנגד ירושלים וכ"כ הסמ"ג ומסיק אעפ"י דאמר מר הרוצה להחכים ידרים להעשיר יצפין מ"מ צריך לצדד פניו למזרח עכ"ל וכ"כ מהררא"י ז"ל המנהג שעיקר עמידתו לצפון או לדרום ויצדד למזרח · (ובזה יקיים נמי מ"ש והיה עיני ולבי שם דתלוי בעיניו ולבו שיהיה שם ולא בהעמדת רגליו) ולא כרש"י דמשמע אפכא עיין בב"י · וכ"כ רמ"א בש"ע וכתב עוד ואין אנו עושים מקום הארון וצד התפלה נגד זריחת השמש ממש כי זהו דרך האפיקורסים רק מכוונין נגד אמצע היום ע"כ · ובד"מ ביאר דבריו ז"ל כתב בהגהות אלפסי החדשות יש מגדולי החכמים שהיו מתפללין לכל רוח כשלא היו יודעין לכוין נגד א"י סוף מרוח מזרחית שהיו נזהרים מלהתפלל נגדו לפי שהאפיקורסים עובדים ומתפללין לאותו רוח כמבואר בפרק לא יחפור ונראה בעיני שלזה נתכוונו קדמונינו ז"ל שלא היו מתפללין בכנסיות נגד הזריחת השמש ממש ובכנסת שלנו מקום תפלה מכוין נגד אמצע היום ואף כנגד א"י עכ"ל · וברמ"י מבואר קצת יותר :

(ה) **היה** רוכב כו' אלא מתפלל דרך הלוכו וכתב רמ"א בש"ע לאחר שסיים י"ח יחזיר הבהמה לאחוריה ג' פסיעות ועולה לו כאילו פסע הוא עצמו . וכ"כ בש"ג ס"פ תפלת השחר ד' כ"ג ע"ב בשם ר"ן מ"ו וכ"ל הטעם כיון דקי"ל רכוב כמהלך דמי וכלמייתי בי"ד סי' רמ"ב ה"ל כאילו הלך לאחוריו וכתב עוד או מחזיר עצמו ע"ג בהמתו לאחוריו :

או

א"צ לירד ולהתפלל אפי' אם יש לו מי שתופס חמורו אלא מתפלל דרך הלוכו וכן אם היה בספינה (ו) או על גבי קרון יושב ומתפלל או אם היה הולך ברגליו מתפלל דרך הלוכו אף אם אין פניו כנגד ירושלים אפי' שלא במקום סכנה כי אם יעמוד ויתפלל יקשה בעיניו איחור דרכו ויטרד לבו ולא יכול לכוין ויש מחמירין לעמוד באבות:

צה (א) **ויכוין** רגליו זה אצל זה דכתיב ורגליהם רגל ישרה ומתרגמינן ורגליהן רגל כוונין (ב) ירוש' זה שעומד בתפלה

למטה ויתפלל ואם לאו ישב במקומו ויתפלל רבי אומר בין כך ובין כך ישב במקומו ויתפלל לפי שאין דעתו מיושבת עליו אמר רבא ואיתימא ריב"ל הלכה כר' וכתבו התוס' הלכה כרבי שלא ירד למטה ואפילו שלא במקום סכנה ואפילו במהלך מתפלל וא"צ להחזיר פניו כנגד ירושלים וכ"כ המרדכי והרא"ש ודלא כה"ר יוסף שפי' דאיירי במקום סכנה וגם הרשב"א כתב דמשמע דלא נחלוק בין מהלך במקום גדודי חיה ולסטים ובין מהלך שלא במקום גדודי חיה וכן משמע דל"ש ראשונות ואחרונות ול"ש אמצעיות דהא לא מפליג בהו כלל וכן נמי ל"ש בין בעי למיזל באורחא רחיקתא ובין בעי למיזל אפילו קליל ואפילו בתוך התחום כדמשמע מההיא דתניא בסמוך השכים לצאת לדרך מביאין לו שופר ותוקע וכו' ומדקתני שופר ותוקע אלמא ביום טוב עסקינן וא"כ היכי משכים לצאת לדרך אלא דע"כ במשכים לצאת בתוך התחום ואוקימנא פלוגתא בתפלה מעומד אף מהלך דאלמא לעולם א"צ לעמוד כלל אלא דהכיא איכא לדחויא במהלך חוץ לתחום וע"י בורגנין עכ"ל:

וכתב הרוקח היה רוכב על החמור יושב ויתפלל יכול יחזיר פניו אין יכול יכוין לבו כנגד בית קדשי הקדשים · וטעמא דר' פירש"י מפני שקשה עיכוב הדרך וכ"כ הרא"ש ולפ"ז אם קדם הוא את השיירא ועבר אותה וצריך להמתין להם אם יש לו מי שיאחז בהמתו ירד שהרי אינו קשה בעיניו עיכוב הדרך דבין כך ובין כך צריך הוא להמתין אבל ה"ר יונה כתב דטעמא דר' מפני שבירידה ובעליה תתבלבל מחשבתו ולא יוכל לכוין ולפי טעם זה אע"פ שהוא צריך להתעכב ולהמתין השיירא לא ירד: וז"ל ר"י ההולך בדרך ומתפלל י"ח אין לו לעמוד מדרכו שאם יאחר דרכו לא יהא דעתו מיושבת עליו כ"כ המפרשים וכ"כ הרא"ש ונ"ל כי הכל לפי הדרך ולפי המקום ולפי יראתו ויישוב דעתו עכ"ל ודברים נכונים הם:

ומשמע מדברי התוספות והרא"ש והמרדכי שיתפלל בעודו רוכב ומהלך וא"צ להתעכב כלל וכבר כתבתי בסמוך בשם הרשב"א דמדפסקינן הלכ' כרבי משמע דל"ש ראשונות ואחרונות לא שנא אמצעיות דהא לא מפליג בהו כלל אבל הר' יונה כתב שצריך לעכב הבהמה דאמרינן בפ"ק דקדושין (לג:) רכוב כמהלך דמי וכי היכי דמהלך על רגליו אינו יכול להתפלל כשהוא מהלך אלא יש לו לעמוד ה"ה נמי ברוכב תדע דהא אמרי' לעיל הביננו מעומד מיהו אפשר שאם השיירא הולכת יתפלל בלא עיכוב הבהמה שהתפלה כיון שתלויה בכונה וביטיבת האברים בנחת אין לדמות הליכה ברגליו שיש לו עמל בהליכתו ולא יוכל לכוין כלל להליכת בהמה שעומד עליה בנחת ובדיעבד אם השיירא הולכת מותר ובלבד שיעכב אותה באבות מפני שבאבות אפילו בדיעבד אמרו שצריך כוונה ואם לא כיון צריך לחזור ולהתפלל עכ"ל ולשון בדיעבד שכתב גבי שיירא הולכת קשה בעיני ונראה דהיכא שא"א לו להתעכב מפני שהשיירא הולכת קרי דיעבד ולענין הלכה נראה שאם אפשר לעכב הבהמה באבות יעכב ואם הוא מקום סכנה אפילו באבות לא יעכב: והיכא שהתפלל והוא מהלך יתבאר בסמוך שכשיגיע למקום תחנותו צריך לחזור ולהתפלל מעומד:

כתוב בא"ל מועד הרוכב א"צ לירד למטה אלא מתפלל כשהוא רוכב ואפילו במהלך ברגליו מותר להתפלל בדרך אלא שיש מחמירין לעמוד באבות וכתבו התוס' דמשום כך אמרו דהביננו מעומד משום דהואיל ואין בה אלא כעין שבעה ברכות לא דמיא למתפלל י"ח ומתוך דבריהם נלע"ד שהיוצא לדרך בי"ט שני ללוות המת או שילא באונס אין מתפלל ז' ברכות של י"ט אלא מעומד דלא גמרינן ז' ברכות מי"ח עכ"ל (ג):

ומ"ש רבינו וכן אם היה בספינה או ע"ג קרון יושב ומתפלל נראה שלמד כן מדתניא בפרק תפלת השחר (ל.) השכים לילך בקרון או בספינה מתפלל וכשיגיע זמן ק"ש קורא רשב"א אומר בין כך ובין כך קורא ק"ש ואח"כ מתפלל ואמרינן במאי קא מיפלגי מר סבר תפלה מעומד עדיף ומ"ס מיסמך גאולה לתפלה עדיף אלמא דכשיושב בקרון או בספינה מתפלל מיושב וטעמא דקרון מפני שא"א לעמוד מפני שמתנועע לכאן ולכאן והאי טעמא שייך נמי בספינה ורש"י כתב דטעמא דספינה משום ביעתותא דמיא · וז"ל א"ח היה יושב בספינה או בעגלה כתב הריא"ג אם יכול לעמוד בהגיעו למקום הכריעות עומד כדי שיהא כורע מעומד ומפסיע ג' פסיעות ואף על פי שיושב בכל התפלה שפיר דמי ואם אי אפשר מתפלל כל תפלתו בשבתו עכ"ל: **כתב** הרמב"ם בפ"ה היה יושב בספינה או בעגלה אם יכול לעמוד יעמוד ואם לאו ישב במקומו ויתפלל חולה מתפלל אפילו שוכב על צדו והוא שיוכל לכוין את דעתו ובהג"מ החדשות כתוב רש"י היה נוהג שלא להתפלל בשעת חוליו אלא ק"ש בלבד קר' וכ"כ בכלבו וכתוב בכתבי מה"ר ישראל סימן כ"ז דרש"י לא היה מתפלל בחוליו רק ק"ש והרמב"ם כתב דהחולה מתפלל בשכיבה על צדו ודאי דליכא מאן דפליג דאטום מאי להתפלל מיושב כדמוכח בפרק תפלת השחר אלא רש"י היה חולה כ"כ שלא היה יכול לכוין בתפלתו ובק"ש שא"צ לכוין רק בפסוק א' קרא והרמב"ם איירי שאינו חולה כ"כ עכ"ל ובסי' ק"ח יתבאר אם אחר כך משלים תפלתו: **כתוב** בא"ח בשם פסיקתא אם אין אתה יכול להתפלל על מטתך אם אין אתה יכול ואתה אנוס מחולי או מד"א אמור בלבבך שנאמר אמרו בלבבכם: **כתוב** בא"ח בשם רש"י שמי שהיו לו א"י מכאן ומכאן ומתיירא שמא יפסיקו תפלתו או יפסידו מקחו שישב במקומו ויתפלל לפי שאין דעתו מיושבת עליו ואע"פ שצריך לעשות ג' פסיעות בסוף התפלה יושב ומתפלל וכורע עכ"ל וכ"כ בשבלי הלקט בשם רבינו האיי שכיון שמתיירא לעזוב מקחו אין דעתו מיושבת עליו מתפלל יושב ופטור מג' פסיעות וכריעות כורע עכ"ל (ג):

ונראה שיש ליזהר שלא לסמוך עצמו לעמוד או לחבירו בשעת תפלה דהוי לה עמידה מן הצד ולאו עמידה היא כמו שיתבאר בסימן קמ"א בס"ד וכ"כ הגהות מיימוניות בפ"ה (ד): **גרסינן** בפרק תפלת השחר (ס.) רב אשי מצלי בהדי צבורא ביחיד מיושב כי הוה אתי לביתיה הדר ומצלי מעומד ופירש"י בשבת הרגל היו העם הולכים לבית המדרש וכשמגיע זמן ק"ש קורין והדרשן דורש והעם נשמטין ומתפללין איש איש לבדו ורב אשי היה ראש ישיבה במתא מחסיא ודרש והוא לא היה מתפלל קודם בית המדרש אלא כשמגיע זמן ק"ש לוחש הרבה יחד למתורגמן העומד לפניו ובעוד שהמתורגמן משמיע לרבים הוא קורא את שמע וסומך גאולה לתפלה ומתפלל מיושב שלא היה רוצה לצאת שלא להטריח את הצבור לעמוד מפניו ע"כ · למדנו מכאן שמי שהיה מוכרח להתפלל מיושב כשיוכל יחזור להתפלל מעומד מיהו אפשר היה לומר דהיינו דוקא כגון רב אשי שהיה מכוין בתפלתו אבל כגון אנו שאין אנו מכוונים בתפלתינו לא יחזור להתפלל דקרינן ביה למה לי רוב זבחיכם וכמ"ש רבינו בסימן ק"ן בשם הרא"ש אלא שהתוספת כתבו שם גבי אבוה דשמואל ולוי כי הוו בעו למיפק לאורחא וכו' משמע די"ח ברכות מותר להתפלל בדרך כשמהלך וא"צ לעמוד וא"ת ומאי שנא מהביננו דמסקינן לעיל דמעומד דוקא וי"ל דשאני הביננו שהיא קצרה ואין כאן ביטול דרך כ"כ כמו בי"ח ברכות ועוד פי' הר"מ דהכא כי הדר לביתיה מצלי מעומד כדאמרינן בסמוך רב אשי מצלי בהדי צבורא ביחיד מיושב כדי לקרות ק"ש בעונתה וכי הדר לביתיה מצלי מעומד עכ"ל ונראה מדבריהם שמי שמתפלל מיושב מדינא חייב לחזור ולהתפלל מעומד · ומשמע מהא דרב אשי שמי שהתפלל מיושב כשחוזר להתפלל מעומד א"צ לחדש דבר בתפלתו דהא סתמא קאמר הדר ומצלי מעומד משמע דמצלי תפלה הנהוגה בלי תוספת ומגרעת:

צה ויכוין רגליו זה אצל זה וכו' בפ"ק דברכות (י:) א"ר יוסי בר חנינא משום ראב"י המתפלל צריך שיכוין את רגליו שנאמר ורגליהם רגל ישרה ופירש"י ורגליהם רגל נראים כרגל אחד וכתב ה"ר יונה כלומר צריך שיחבר אותם זה אצל זה בכיון כאילו אינם אלא אחד (א): **ומ"ש** רבינו ירושלמי זה שעומד בתפלה צריך להשוות רגליו ר' לוי ור'

יש לו מי שיאחז את חמורו ישב במקומו ויתפלל לפי שאין דעתו מיושבת עליו ופרש"י שקשה עליו עכוב הדרך עכ"ל:

ומ"ש וכן אם היה בספינה או ע"ג קרון יושב ומתפלל שם בפלוגתא דת"ק ורשב"א בברייתא מפורש דבקרון או בספינה יושב ומתפלל ופרש"י דבספינ' איכא ביעתותא דמיא עכ"ל משמע דבקרון פשיטא דאיכא ביעתותא שמא יפול מן הקרון ולא צריך לפרש אבל בספינה שהיא רחבה ליכא ביעתותא דנפילה והיה צריך לפרש דאעפ"כ אין דעתו מיושבת משום דאיכא ביעתותא דמיא דיורדי הים באניות המה ראו מעשה ה' וגומר:

ומ"ש או אם היה הולך ברגליו וכו' כל זה כתבו התוספת לשם בד"ה הלכה כרבי וכ"כ הרא"ש ודלא כמו שפי' הר' יוסף דאיירי במקום סכנה:

ומ"ש ויש מחמירין לעמוד באבות אכולהו קאי דבין ברוכב על החמור ובין היה בספינ' או ע"ג קרון ובין היה הולך ברגליו צריך שיעמוד מפני שבאבות צריך כוונה ואם לא כיון צריך לחזור ולהתפלל וכ"כ הר' יונה ומיהו ודאי דוקא כשאין סכנה אבל במקום סכנה אפילו באבות א"צ לעמוד וכן פסק ב"י וכ"כ בש"ע: וכתב עוד ב"י מי שהוא אנוס דמתפלל מיושב דכשיוכל אח"כ צריך לחזור ולהתפלל מעומד וא"צ לחדש בה דבר ע"כ ופשוט הוא דלא גרע מספק התפלל דמתפלל בלא חידוש דאין לך חדוש גדול מזה כדלקמן בסימן ק"ז לדעת הר' יונה וכן פסק לשם בש"ע והכי נמי אין לך חדוש גדול מזה שמתפלל מעומד והכי איתא להדיא בפ' ת"ה דף ל' דהכי עביד רב אשי וכ"כ התו' לשם בד"ה מסמך גאולה:

צה ויכוין רגליו וכו' בפ"ק דברכות סוף (דף י') אר"י בר חנינא משום ראב"י המתפלל צריך שיכוין את רגליו שנאמר ורגליהם רגל ישרה ופרש"י שיכוין את רגליו זה אצל זה ורגליהם רגל ישרה נראין כרגל אחד עכ"ל ורבינו הביא התרגום כדי ליישב מנין לו לר"י בר חנינא לדרוש רגליהם רגל ישרה על כיון רגלים ואמר שכך מבואר בתרגומו:

ירושלמי זה שעומד בתפלה צריך להשוות רגליו וכו' נראה שרבינו הביא הירושלמי משום דמתלמודא דידן הוה משמע דאם לא כיון רגליו כמלאכים צריך לחזור ולהתפלל אבל מדאשכחן דפליגי בה בירושלמי חד אמר דוקא כמלאכי השרת וחד אמר דאף במשוה רגליו ככהנים נמי יצא הלכך אע"ג דלכתחל' קי"ל כתלמודא דידן דצריך לכוין רגליו כמלאכים מ"מ אם לא כיון רגליו אלא ככהנים עקב בצד גודל נמי יצא דאיכא לפרש דתלמוד' דידן נמי לא קאמר אלא לכתחלה צריך לכוין רגליו כמלאכים דאף למ"ד ככהנים מודה דלכתחלה צריך שיכוין רגליו כמלאכים ותדע דהא בסי' צ"ח כתב רבי' שיכוין בהשואת הרגלים ככהנים בשעת העבודה מדקאמר בשעת העבודה אלמא דלא אמרו בכהנים כעקב בצד גודל אלא כשעלו בכבש מדכתיב לא תעלה במעלות וגומר אבל לא בשעת עבודה אלמא דבירושלמי ה"פ דלמ"ד כמלאכים צריך שיכוין רגליו זה אצל זה ואפי' דיעבד צריך לחזור ולהתפלל ולמ"ד ככהנים בדיעבד א"צ לחזור כדפי' ועיין במ"ש בזה בסי' צ"ח בס"ד · עוד אפשר לומר דכיון דאפשר לפרש רגל ישר' דמתרגמי' רגל כוונין היינו שיהיו מכוונין זה אצל זה עקב בצד גודל לכך הביא הירושלמי דמ"ד ככהני' היינו עקב בצד אגודל ומייתי לה מדכתיב לא תעלה במעלות אלמא דמ"ד כמלאכים ומייתי

דרכי משה

אלפסי החדשים סוף תפלת השחר וז"ל ר"י א"ז יש מגדולי החכמים שהיו מתפללים לכל רוח לכוין נגד א"י חוץ מרוח מזרחית שהיה נזהר מלהתפלל כנגדו לפי שהאפיקורסים עובדים ומתפללים באותו רוח כמבואר בפרק לא יחפור. ונראה שלזה נתכוונו קדמונינו שאין מתפללים בכנסיות נגד זריחת השמש ממש ובכנסיות שלנו מקום תפלה מכוון נגד אמצע היום ואף הוא כנגד א"י עכ"ל: (ב) ועדיף היה לומר דין זה בו' ברכות של מוסף ר"ח וח"ה · ומ"מ נראה דבמקום שהשיירא הולכת ויש סכנה בדבר יכול להתפלל כך בהליכה דלא עדיף מברכת אבות. וא"ה אמרינן דבכה"ג אפילו באבות לא יעכב: (ג) ובהג"ה אלפסי החדשים ס"פ תפלת השחר הרוכב על הבהמה נראה בעיני שיש לו לחזור בהמתו או מחזיר עצמו לאחוריו ע"ג בהמתו כדרך שהיה נוהג כשנפטר מלפני המלך עכ"ל: (ד) וכן הוא במרדכי פ"ק דברכות ע"כ:

צה (א) כתב מהרי"ל שהיה נוהג לעמוד בשחרית לתפלת י"ח מתי שהתחיל הש"ץ תהלות לאל עליון ובמנחה כשירד הש"ץ לפני התיבה ובערבית כשהתחיל ש"ץ קדיש עכ"ל וכן הוא

פרישה

(ו) **אן** ע"ג קרון יושב ומתפלל ופירש"י בספינה איכא ביעתותא דמיא ובקרון מתנענע לכאן ולכאן מש"ה א"א לעמוד ועיין בב"י שמפסיק שצריך לחזור ולהתפלל מעומד בביתו או כשיגיע למלון וסכרים כן מסוגיית הגמרא וכתב בש"ע ונראה דהיינו כשיבא לביתו או לבית ישראל דוקא דאי בבית א"י מוטב יותר להתפלל בדרך מלהתפלל בביתו וכמ"ש רמ"א בס"ס זה בש"ע והוא מת"ה סי' ו' הביאו ב"י ומיהו משמע שם בתשובת מהרא"י סי' ו' דהיינו דוקא כשיוכל להתפלל בכוונה:

סי' צה (א) **ויכוין** רגליו כו' זהו מתלמודא דידן פ"ק דברכות והל' קצת מגומגם במאי דכתב ויכוין רגליו דכתיב כו' וכי משום דכתיב גבי מלאכים כן צריך גם בני אדם לעשות כן וכאילו אמר ויכוין רגליו לסיר ממנו התנופה לדמות למלאכים כדכתיב גבי מלאכים ורגליהם כו':

(ב) **ירושלמי** זה שעומד כו' מדהביא הירושלמי נראה שס"ל לרבינו שאין הכרע מתלמודא דידן דאפשר דעקב בצד גודל נמי ס"ל שמיקרי כיון רגליו ומ"מ מאחר שנהגו העולם לכוין רגליהם כמלאכים ה"ל לרבינו לפרש מדכתב סתם בסי' צ"ח והשואות רגליו ככהנים נראה שהוא סובר כמ"ד ככהנים ומיהו יש לדחוק ולומר דלא נמית שם לגוונא דכיון הרגלים אלא לומר מה שצריך לכוין רגליו הוא כדי לדמות לכהנים ומיהו האי כיון כדאיתא והאי כדאיתא · ב"י · ולפע"ד דמש"ה אמר כאילו רגליהם שוים אעפ"י שאין כאן שיוו כמ"ש

בתפלה צריך להשוות רגליו ר' לוי ור' סימון (ג) ח"א כמלאכי השרת דכתיב ורגליהם רגל ישרה וח"א ככהנים דכתיב לא תעלה במעלות שהיו הכהנים הולכין עקב בצד גודל (ד) כאילו רגליהם שוין זה אצל זה וצריך שיכוף ראשו מעט (ה) שיהיו עיניו למטה לארץ שנאמר (ו) והיו עיני ולבי שם כל הימים ואנו מתפללין כנגד בה"מ ולכן צריך שיתן עיניו למטה כנגדו ונחשב כאילו אנו עומדים בו ומתפללין ובלבו יכוין למעלה שנאמר (ז) נשא לבבינו אל כפים אל אל בשמים : כתב הרמב"ם ז"ל מניח ידיו על לבו כפותין (ח) הימנית על השמאלית ועומד כעבד לפני רבו באימה וביראה ובפחד (ט) ולא יניח ידיו על חלציו :

צו ולא יאחוז בידו תפילין (א) ולא ס"ת בזרועו ולא קערה מלאה בידו ולא סכין ומעות וככר (ב) מפני שלבו עליהם שלא יפלו מידו ויטרד ותתבטל כוונתו ולולב בזמנו (ג) מותר לאחוז בידו כיון שהוא צורך מצוה אינו נטרד בשבילו :

ולא

ומייתי לה מרגל ישרה היינו זה אצל זה מכוונין נראין כרגל אחד והכי נקטינן כמלאכים כנ"ל ודלא כמ"ש ב"י והאריך ע"ש :

וצריך שיכוף ראשו מעט וכו' בפרק מצות חליצה אסיקנא הכי והביאוהו הרי"ף והרא"ש בפרק אין עומדין ופי' והיו עיני ולבי שם כל הימים הוא לומר שאכוין בלבי שיהיו עיני מכוונים כנגד ב"ה שעל כן אני כופף ראשי למטה לארץ כדי שיהיו עיני כנגד ב"ה ונחשב כאילו אנו עומדי' בו ומתפללין כל זה אני מחשב בלבי וצריך ג"כ שיכוין בלבו למעלה שנאמר נשא וגומר והא דלעיל בסימן צ' דפי' רש"י שהחלונות גורמין שיכוין לבו שיסתכל כלפי שמים ולבו נכנע היינו שיסתכל כלפי שמים כשיעמוד להתפלל מקמי שיתחיל בתפלה אבל משהתחיל צריך שיתן עיניו למטה וכו':

כתב הרמב"ם מניח ידיו על לבו וכו' כתב ב"י דה"א פ"ק דשבת רבא שדי גלימיה ופכר ידיה ומצלי אמר כעבדא קמיה מריה והא דאמר רב אשי חזיתיה לרב כהנא כי איכא צערא בעלמא שדי גלימיה ופכר ידיה וכי איכא שלמא בעלמא לביש ומתכסה ומתעטף ומצלי אמר הכון לקראת אלהיך ישראל משמע ליה דלעולם הוה פכר ידיה ולא היה משנה מצערא לשלמא אלא בענין המלבושים בלבד עכ"ל ולישנא דתלמודא לא משמע כפירושו כלל אלא דאיכא צערא בעלמא היה משליך אדרתו מעליו שלא יראה כחשוב והיה חובק ידיו באצבעותיו כאדם המצטער מאימת רבו וכי איכא שלמא בעלמא לביש אדרתו ולא היה חובק ידיו וכן פרש"י ועוד שהרי רבינו כתב כך לעיל להדיא ריש סי' צ"א כפירש"י וא"כ לא היה מביא כאן דברי הרמב"ם שהם סותרין מ"ש הוא עצמו אבל האמת הוא שהרמב"ם לא בא להורות אלא תקון גופו בדאיכא שלמא בעלמא דאינו מפורש בגמרא וקאמר שמניח ידיו על לבו הימנית על השמאלית וכו' נראה שכך היה מנהג מקומו כשמדברים עם המלך וזהו שכתב אח"כ בתקון מלבושיו מציין עצמו ומהדר שנאמר השתחוו לה' בהדרת קודש אבל הא דאיתא בגמרא כי איכא צערא ופכר ידיה אין פירושו הימנית על השמאלית אלא כדפי' רש"י שחובק ידיו באצבעותיו כאדם המצטער ומזה לא דיבר הרמב"ם דפשיטא דהכל לפי הצער וכך יתפלל וישפוך שיחו לפניו ית' בדמעות ובשברון לב ומתנים :

ומ"ש ולא יניח ידיו על חלציו פי' ב"י שהוא פי' להא דאיתא בפרק מי שמתו ולא יניח ידיו על סנטרו לפי גירסת הרי"ף ופי' הערוך סנטרו כמו סטרו ועיין בסי' צ"ז:

צו ולא יאחוז בידו תפילין וכו' בפרק מי שמתו (דף כ"ג) ובפרק לולב הגזול סוף (דף מ"א) ופי' רש"י שבכל אלו טרוד הוא במחשבתו שלא יפלו מידו ואין דעתו מיושבת עליו בתפלתו ע"כ משמע דוקא הני דאיכא בזיון כתבי הקודש בנפילתו אי נמי היזק בגופו או הפסד ממון הלכך אסור לתפסן בידו אבל דברים

ור' סימון חד אמר כמלאכי השרת וכו' כתבו שם ה"ר יונה וכתב שהתלמוד שלנו סובר כמ"ד כמלאכים הילכך צריך שיכוין את רגליו זה כנגד זה כדי שידמו רגל אחד ולפ"ז לא היה לרבי' לכתוב הירושלמי הזה כיון דלא נפקא לן מיניה מידי א ונראה שרבינו סובר שאין הכרע מתלמודא דידן דצריך שיכוין רגליו קאמר ואפשר דככהנים קאמר דעקב בצד גודל נמי רגליו מכוונים מיקרי ומ"מ מאחר שנהגו העולם לכוין רגליהם כמלאכים ה"ל לרבינו לכתוב דעמא דבר כמ"ד כמלאכים ורבינו לא חשש לדברי ה"ר יונה ולא למנהג העולם ואדרבה משמע מדבריו שהוא סובר כמ"ד ככהנים דהא סתם לן כוותיה בסי' צ"ח שכתב והשוואת הרגלים ככהנים בשעת העבודה ומיהו יש לדחוק ולומר דאפילו אליבא דמ"ד כמלאכים קאמר דלא נחית לגוונא דכיון הרגלים אלא לומר מה שצריך לכוין רגליו הוא כדי לדמות לכהנים בשעת עבודה מיהו האי כיון כדאיתיה והאי כדאיתיה :

ועל מ"ש רבינו כאילו רגליהם שוין זה אצל זה כתב רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל פי' שהרי בכאן לא היו שוין אבל נראה כאילו הם שוין ועל כל פנים הלשון מגומגם שאין בכאן שיווי עכ"ל ובמה שכתבתי בסמוך יתישב זה וכתב עוד ה"ר יונה ויש שנוהגים לתת ריוח למעלה אבל האצבעות משום דכתיב כף רגליהם ככף רגל עגל ואין זה כלום שהרי בתלמוד לא הזכירו אלא שיכוין אותם ויסמכם בענין שידמו אח' עכ"ל · והטעם שצריך לכוין את רגליו נראה שהוא לפי שכיון שעומד לדבר עם השכינה צריך לסלק כל מחשבות הגוף מלבו ולדמות כאילו הוא מלאכי השר' ורבי' הגדול מהר"י אבוהב ז"ל כתב טעם אחר שהוא רמז שנסתלק ממנו התנועה לברוח ולא להשיג שום חפץ מבלעדי ה' :

וכתב בת"ה דירא' דשפיר דמי ליחיד לכוין את רגליו בשעה שאומר קדושה עם הש"ץ דכיון דאמרינן נקדש את שמך כשם שמקדישין אותו בשמי מרום ובשמים מקדישים ברגל ישרה יש לנו להתדמות להם בכל היכולת ואין בזה משום יוהרא והדיוטות אלא במדה ישרה : וצריך שיכוף ראשו מעט וכו' בפ' מצות חליצה (קה:) וכתבוהו הרי"ף והרא"ש בפרק אין עומדין כתוב אחד אומר והיו עיני ולבי שם כל הימים וכתוב אחד אומר נשא לבבינו אל כפים אל אל בשמים והעלו שם בגמרא שהמתפלל צריך ליתן עיניו למטה ולבו למעלה כדי שיתקיימו שני מקראות הללו וא"ת היכא אמרינן שצריך שיתן עיניו למטה והא אמרינן בפ' אין עומדין (לד:) אל יתפלל אדם אלא בבית שיש בו חלונות כתב רבי' הגדול מהר"י אבוהב ז"ל מפני קושיא זו פירשו תלמידי ה"ר יונה דטעמא דבית שיש בו חלונות אינו אלא כדי שיהא הבית מתוקן באויר טוב אבל לרש"י שפירש שהחלונות גורמין לו שיכוין לבו שהוא מסתכל כלפי שמים ולבו נכנע קשה וי"ל שמ"ש שיסתכל כלפי שמים אינו ר"ל שיהיו עיניו תלויות למעלה כל זמן התפלה אלא שעל דרך העברה אם יסתכל כלפי שמים יכנע לבבו ע"כ (ג) :

כתב הרמב"ם מניח ידיו על לבו כפותין וכו' בפ"ה וטעמו מדאמרי' בפ"ק דשבת (י.) רבא שדי גלימיה ופכר ידיה ומצלי אמר כעבדא קמיה מריה והא דא"ר אשי חזיתיה לרב כהנא כי איכא צערא בעלמא שדי גלימא ופכר ידיה וכי איכא שלמא בעלמא לביש ומתכסה ומתעטף אמר הכון לקראת אלהיך ישראל משמע ליה דלעולם הוה פכר ידיה ולא היה משנה מצערא לשלמא אלא בענין המלבושים בלבד : ומ"ש שיהיו הימנית על השמאלית ב מסברא דנפשיה כ"כ ואפשר שהוא רמז להכנעת יצה"ר שהוא נרמז בצד שמאל (ג) : וכתב רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל שהכל כמנהג המקום שיש מקומות שחובקין היד והזרוע ימין תחת אציל שמאל ושמאל תחת אציל ימין כמדברים עם המלך וזהו מנהג ארץ אדום ויש מקומות שחובקין ידיהן באצבעותיהן ויש מקומות משימים ידיהם לאחוריהם וכן מנהג ארץ ישמעאל ומכוונים לרמוז כאילו אין להם ידים כלומר שאין להם יכולת זולתו ע"כ (ד) : ומ"ש הרמב"ם ולא יניח ידיו על חלציו אפשר שכ"כ מסברא דנפשיה לפי שהוא דרך יוהרא ואפשר שהוא פירוש למה שאמרו בפרק מי שמתו (כד:) שלא יניח ידו על סנטירו וכדברי הערוך שפירש לא יניח ידו על לבו סנטרו כמו סטרו כמו צלע והנו"ן יתירה כלומר שלא יניח ידיו על כסליו שנראה שעומד בקלות ראש · ג ויש גירסא אחרת בזה ואכתבנה בסימן צ"ז בס"ד :

צו ולא יאחוז בידו תפילין וכו' בפרק מי שמתו (כג:) ובס"פ לולב הגזול (מא:) ופירש"י תפילין וס"ת מפני שטרוד במחשבתו שלא יפלו מידו ויתבזו ואין דעתו מיושבת עליו בתפלתו וסכין מתירא שמא יפול ויתקע לו ברגלו וקערה מלאה ומעות שלא יתפזרו וככר שאם יפול יהיה נמאס . ואמרינן בס"פ לולב הגזול דאמימר הוה מצלי ולולב בידו ואותיבנא מהא דתניא לא יאחז בידו תפילין וכו' ושני התם לאו מצוה וטריד בהו הכא מצוה ניהו ולא טריד בהו ופירש"י לאו מצוה לאוחזן והווין עליו למשא לפיכך טרוד במשאם וכבד עליו משאם ושמירתם הכא נטילתו ולקיחתו מצוה היא ומתוך שחביב מצוה עליו אין משאה ושימורה כבד עליו ולא טריד ולפי זה שאר דברים שאין בהם הפסד אם יפלו מידו מותר להתפלל בעודן בידו : וה"ר יונה כתב בפ' מי שמתו דאית דמפרשי דסכין וקערה וכל הני דנקט לאו דוקא אלא אורחא דמלתא נקט וה"ה שאין לו ליטול בידו שום דבר בשעת התפלה אלא לולב בלבד דמשום חבובי מצוה לא ימעט בזה כוונת התפלה :

וכתב בת"ה דס"ת דקתני לאו דוקא דה"ה לכל כתבי הקדש ואפילו מחזורים ותפלות ועם כל זה התיר לאחוז מחזור או תפלה בידו להתפלל בהם

דכיון

דרכי משה

הוא המנהג . וכתב הרוקח ובשיחפוץ להתפלל ילך לפניו ג' פסיעות דכתיב ג' הגשות לתפלה ויגש אברהם : ויגש יהודה : ויגש אליהו עכ"ל : (ב) ובפ' אין עומדין דף כח ע"א פי' הר"י הא דאמרינן המתפלל צריך שיהיו עיניו למטה ולבו למעלה ר"ל שיחשוב בלבו כאילו עומד בשמים ויסיר מעליו כל תענוגי העולם הזה וכל הנאות הגוף כמו שאמרו הקדמונים כשתרצה לכוין פשוט נשמתך מעל גופך . ולאחר שיגיע לזה יחשוב ג"כ כאילו עומד למטה בב"ה מפני שע"י זו תפילתו רצויה עכ"ל : (ג) ועל דרך האמת הוא רמז להגביר מדת הרחמים על מדת הדין והמשכיל יבין : (ד) ובכל פנים יזהר לבל ישים יד השמאלית על יד הימנית בתפלתו לסוד הנרמז : ול"נ

פרישה

כמ"ש מהרי"א ז"ל בסמוך משום דהכל מודים שעיקר הטעם דכיון הרגלים הוא כדי להסיר התנועה לדמות למלאכים אלא שמ"ד ככהנים ס"ל הואיל והתפלה הוא במקום קרבן בכמה דברים כמ"ש בסי' צ"ח והכהנים בעצמן שהיו הולכין עקב בצד אגודל נראה דהוא כדי להשות קצת למלאכים להסיר התנועה מהן במאי דאפשר דיכוין דעכ"פ היו צריכין להתנועע ולעלות לפחות לזה הכתוב למעט התנועה עד שכמעט לא היתה נראית ז"ש לא תעלה במעלות אשר לא תגלה ערותך עליו שק' הלא מכנסי בד היה מגור כל כהן ורש"י בפי' החומש ע"פ הגמרא כתב שמא היה דומה קצת לגלוי ערוה ולע"ד יכול להיות שמום המישוש ותנועה שאין אנו יכולין לעמוד תמיד בשלימות העבודה כמלאכים זהו החרפה והגילוי ערוה ואיך שיהיה כוונו למעט התנועה דומה למלאכים במאי דאפשר ופליגי אמוראי חד אמר שישוה בתפלה כמלאכים הואיל והכהנים עצמן לשוי המלאכים נתכוונו וחד אמר ככהנים כיון דבשאר כל דבר מכוונין בתפלתינו כעבודת הכהנים וא"כ בזה מיושב הכל למה הביא רבינו בתחלה ל' גמרא דידן ואח"כ הביא הירושלמי ומהו השווי שכתב בכהנים כאילו רגליהן שוין ומיושב נמי מ"ש בסי' צ"ח והשואות רגלי' ככהנים דאע"ג דגם רבינו בודאי היה נוהג כמו תלמוד דידן בשיוו רגלים מ"מ הואיל דהכל עולה בקנה א' כ"כ וק"ל :

(ג) חד אמר כמלאכי השרת ומה"ט צריך לכוון ג"כ בקדושה ת"ה :

(ד) כאילו רגליהם שוים זא"ז כתב מהרי"א פי' שהרי בכאן לא היו שוין אלא נראין כאילו הן שוין מ"מ הל' מגומגם שאין כאן שווי והטעם שצריך להשוות רגליו כתב לרמז שנסתלק ממנו התנועה לברוח ולא להשיג שום חפץ מבלעדי ה' ע"כ וב"י כתב טעם שכיון שמדבר עם השכינה צריך לסלק כל מחשבות הגוף מלבו ולדמות כאילו הוא מלאך :

(ה) שיהיו עיניו למטה לארץ כו' בפרק מצות חליצה דף ק"ה ע"ב כתוב אחד אומר והיו עיני ולבי שם וכתוב אחד אומר נשא לבבינו אל כפים והעלו בגמרא כדי שיתקיימו שני המקראות הללו צריך ליתן עיניו למטה ולבו למעלה · וא"ת הא אמרינן בפרק אין עומדין אסור להתפלל אלא בבית שיש בו חלונות וכתבוהו רבינו לעיל בסי' צ' ופירש"י הטעם משום שהחלונות גורמים הכוונה שהוא מסתכל כלפי שמים ויכנע לבו כבר כתב מהרי"א שאינו ר"ל שיהיו עיניו תלויות למעלה כל זמן התפלה אלא ר"ל שעל דרך עברה אם יסתכל כלפי שמים יכנע לבבו ע"כ :

(ו) נשא לבבינו אל כפים כתב הר"ר יונה דעיקר הפירוש הוא שמפני שסדרן המתפללים לשטוח כפות ידם לבקש מהש"י לכך אמר שלא בידים לבד יבקש אלא שישא לבבו אל ידיו לכוין ולבקש בכל לבבו אל אל שבשמים:

(ז) והיו עיני ולבי שם וגו' פי' בבית המקדש:

(ח) הימנית על השמאלית ז"ל ב"י מסברא דנפשיה כתב כן ואפשר שהוא רמז להכניע יצר הרע שהוא נרמז בצד שמאל וע"ד האמת כדי להגביר מדת הרחמי' על מדת הדין · ד"מ . וכתב מהרי"א שהכל כמנהג המקום לדבר לפני המלך עיין בב"י שכתב כמה מנהגים בסמוך :

(ט) ולא יניח ידיו על חלציו . ובסי' צ"ז כתב שלא יניחן על סנטרו ועיין בב"י שכתב גירסות ופירושים ונראה שרבינו תופס ומורות כל הגירסות ופירושם ומש"ה כתב תרוויהו :

סי' צו (א) ולא ס"ת בזרועו כתב ת"ה ה"ה כל כתבי הקודש וס"ת נקט משום דבזמן התנאי' לא היה לכן בכתב כי אם ס"ת :

(ב) מפני שלבו עליהן פירש"י תפילין ס"ת מפני שטרוד במחשבתו שלא יפלו מידו ויתבזו וסכין שמא יתקע ברגליו וקערה מלאה ומעות שלא יתפזרו וככר שאם יפול ימאס ור"י פי' דכל הני לאו דווקא דה"ה שאר דבר ג"כ אסור ליטול בשעת התפלה אלא לולב בלבד שתירו משום חבובי מצוה לא ימעט עבור זה כוונתו בתפלה :

(ג) מותר לאחוז בידו כו' כתב בת"ה דס"ה מותר לאחוז מחזור או התפלה בידו כדי להתפלל

חדושי הגהות

צה א ול"נ דאפשר שרבינו סמך אמ"ש בראש הסי' ויכוין רגליו זא"ז שהוא כמ"ד כמלאכים ולא הביא הירושלמי אלא ללמוד משם שהטעם הוא משום דכך דרך העבודה להשוות הרגלים דהא הכהנים כמו כן היו משווים את רגליהם בשעת עבודה וכן מ"ש רבינו בסימן צ"ח והשוואות הרגלים ככהנים בשעת עבודה אינו ר"ל עקב בצד גודל ככהנים אלא ר"ל שהתפלה שהיא במקום עבודה צריכה השוואת רגלים כעבודה אבל הכיון לעולם היא זא"ז כמלאכים ואפשר שטעמו משום דכהנים בשעת הילוך לא היה אפשר להם לכוין אלא עקב בצד גודל אבל התפילה שהיא בעמידה הכיון הוא שיהיה זא"ז בעמידה (מהרל"ח) ועיין דרו"פ וב"ח : ב ואפשר שכן הוא הדרך כשעומדין לפני מלך להניח היד ימנית על השמאלית (מהרל"ח) : ג עמ"ש בסמוך בסימן צ"ז סק"ב (מהרל"ח) ול"נ

צז (א) **ולא** יגהק ויפהק ואם עשאו לרצונו הרי זה מגסי הרוח ואם צריך לעשותן מתוך אונס יניח ידו על פיו שלא תראה פתיחתו ולא יניח ידו על סנטרו כדרך גסי הרוח ואסור לו לרוק אם אפשר לו ואם אי אפשר לו שלא לרוק מבליעו בכסותו ואם הוא איסטנים ואינו יכול להבליעו בכסותו זורקו לאחריו (ב) או לשמאלו אבל לא לפניו ולא לימינו ואם כינה עוקצתו ימשמש בבגדיו להסירה כדי שלא תתבטל כוונתו אבל לא יסירנה בידו ואם נשמט טליתו ממקומו יכול למשמש בו להחזירו אבל אם נפל כולו אינו

דכיון שאינו אוחז אותם אלא כדי להתפלל בדיוק ליכא למימר שלבו טרוד עליו כמו גבי אוחז תפילין בידו או ס"ת בזרועו דהתם אינו תופסו רק לשמירה ולא לעשות בהם מצוה עכשיו אבל הכי הואיל ותופסם לשם תפלה עצמו כדי להתפלל בעיון ובדיוק יפה אין משאם כבד עליו ולא טריד דדמי ללולב משום דלקיחתו מצוה אמרינן דמתוך שחביב עליו אין משאם ושמירתם כבד עליו ולא טריד ע"כ וכן דעת ה"ר יונה שמותר לאחוז מחזור ותפלות בידו בשעה שמתפלל שאפילו ליטלו אחר שהתחיל להתפלל התיר כמו שאכתוב בסימן שאחר זה בס"ד:

צז **ולא** יגהק ויפהק ואם עשאו לרצונו הרי זה מגסי הרוח פשוט בס"פ מי שמתו (כד:) ופירש"י גיהוק · פעמים שאדם מוציא מגופו לפיו כפיחה וריחה כריח המאכל שאכל · פיהוק חיך מלקוחיו פותח להוציא רוח הפה מלא כאדם שרוצה לישן או שעומד משינה ויש שדורשין גיהק נוטריקון גו הקיס פיהק פה הקיס והכי לפי' ראשון גיהוק בלע"ז ריגולדא"ר פיהק בוסטיזא"ר ולפירוש שני גיהק בלע"ז דישפירי"זאר ופיהק כמו לפי' ראשון : **ומ"ש** רבינו ואם צריך לעשותן מתוך האונס יניח ידו על פיו שלא תראה פתיחתו ג"ז שם וכשהוא מפהק יניח ידו על סנטירו ופירש"י סנטרו מנטון בלע"ז שלא תראה פתיחת פיו : **ומ"ש** ולא יניח ידו על סנטרו כדרך גסי הרוח על מה שכתבתי בסמוך כתב הרא"ש שהרי"ף גורס לא היה מניח ידו על סנטרו בשעת תפלה מפני שנראה כגסי הרוח וא"ת הואך רבינו מזכה שטרא לבי תרי שבסמוך כתב שאם צריך לפהק יניח ידו על פיו וזה כגירסת רש"י שהיא יניח ידו על סנטרו ואח"כ כתב ולא יניח ידו על סנטרו כגירסת הרי"ף וי"ל דאע"ג דסבר שגירסת הרי"ף עיקר מ"מ כשמפהק צריך להניח ידו על פיו מדאיתא בירושלמי פ' מי שמתו א"ר חנינא אני ראיתי את רבי מפהק ומעטש ונותן ידיו על פיו וכתבוהו שם ה"ר יונה והרא"ש אבל קשה למה לו לרבינו לכתוב ולא יניח ידיו על סנטרו מאחר שכבר כתב בסימן צ"ה בשם הרמב"ם ואל יניח ידו על חלציו א ואפשר שרבינו אינו מפרש סנטרו סטרו כמו שכתבתי בסי' צ"ה לדעת הרמב"ם אלא מפרש דסנטרו היינו לחי התחתון וכן פירש"י בסוף מכות (כ·) על פאות הזקן ואחת למטה שער שבין השבולת באמצע הסנטר שלועזין מנטון וכן פי' ג"כ בפרק מי שמתו דסנטרו היינו מנטון ולפי פירוש זה על גירסת הרי"ף ה"ק לא יניח ידו על לחיו ויסמוך לחיו על ידו שכן דרך גסי הרוח לעשות וכן מצאתי שכתב רבינו ירוחם ז"ל ור"י גרים לא יניח ידו על סנטירו שנקרא ברבילי"א בלע"ז : **ואסור** לו לרוק אם אפשר לו וכו' עד זורק לאחריו פשוט בפרק מי שמתו (שם :) וכתב הרמב"ם בפ"ד זורקו בידו לאחוריו ואפשר דידו לאו דוקא דה"ה שהופך פניו לאחוריו ורוקק ויותר נראה לומר דדוקא נקט זורקו בידו לאחריו אבל לא יהפוך פניו לאחריו וירוק שכן דרך גסי הרוח וכן מצאתי שכתב ה"ר מנוח שהרמב"ם מפרש פתקיה לאחוריה שאמרו בגמרא גבי רוק כמו פתקיה ת' פרסי אבל לא בפיו משום קלות ראש ע"כ אבל קשה לי דמשמע שהאסטניסות שלו היא שאין דעתו סובלת שיהא רוק מובלע בכסותו א"כ היאך אפשר שהוא איסטנים מלהבליע הרוק בכסותו ואינו איסטנים מליגע בו בידו . ואפשר דזורקו בידו לא שיגע ידו ברוק אלא ע"י סודר ונראה שאם אין בידו סודר והוא איסטנים מליגע בו בידו זורקו בפיו לאחוריו ·· אבל ה"ר יונה פי' שמה שאמרו שאם הוא איסטנים זורקו לאחוריו אין האסטניסות מפני שהרוק מובלע בכסותו אבל האסטניסות שיש לו הוא שאינו יכול לשהות עצמו עד שיבליענו בכסותו · ומפרש בירושלמי שהטעם שהתירו לו לרוק בתפלה כדי שלא יצער בתפלה ונמצא טרוד וכ"כ הרמב"ם וגם ה"ר יונה כתב אם אינו יכול לעמוד בלא רקיקה מותר לו לרוק שיותר טוב הוא שישב בנקיות משיהיה בקוצר רוח וכיון שאינו עושה דרך גאוה וטיול מותר לרוק כדי שיכוין דיבורו כראוי : **ומ"ש** רבינו או לשמאלו אבל לא לפניו ולא לימינו פשוט בירושלמי פרק מי שמתו · ומשמע לכאורה דלאחוריו ולשמאלו שוים הם וכן נראה מדברי רבינו אבל מדברי ה"ר יונה נראה דהיכא דאפשר לרוק לאחריו אינו רוקק לשמאלו שכתב על הירושלמי ולמדנו דהיכא דא"א ליה לאחוריו אף לשמאלו מותר וכתבו עוד תלמידי ה"ר יונה ולכאורה נראה דלאו שמאלו דוקא אלא ימינו שהוא שמאלו של הקב"ה כדאמרינן (יומא נג ·) גבי שלש פסיעות . ורבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל כתב דמדברי רבינו לא משמע כן אלא ימין ושמאל דידיה קאמר והוקשה לו מאי שנא מדין ג' פסיעות שחולק כבוד יותר לשמאלו מפני שהוא ימין דשכינה והניח הדבר ב בצריך עיון : ומורי אבי מהר"ר אפרים קארו ז"ל כתב שמעתי שהטעם משום דכיון דקי"ל (סוכה ה ·) מעולם לא ירדה שכינה למטה מי' א"כ אין השכינה כנגד המתפלל ולפיכך חלקו כבוד לימין דידיה ברקיקה שהיא בשעת התפלה אבל כשפוסע ג' פסיעות האדם מרחיק עצמו ממקום תפלתו והוא כנגד השכינה ולפיכך נותן שלום לשמאלו תחלה שאז הוא כנגד ימינו של הקב"ה (א) : והרמב"ם לא הזכיר אלא זורקו לאחוריו בלבד ונראה שטעמו משום דכיון דבתלמודא דידן לא כתב אלא זורקו לאחוריו משמע דלא שרי אלא לאחריו אבל לא לצדדיו לא שנא לימין לא שנא לשמאל · וכ"ל דכן הלכה : **כתב** ה"ר יונה שאפילו אם יהיה בב"ה תבן או גמי אין לו בשעת התפלה לרוק עליו ולומר שהוא כמו כיסוי שאין התבן או הגמי מועיל אלא לענין ישיבת ב"ה בשעה שאינו מתפלל שכיון שיושב שם א"כ לשפשפו שהרקיקה עצמה מותרת ואפילו שפשוף א"צ אלא מדרך מוסר בלבד אבל בשעת התפלה שאסרו לרוק אין לו לעשות בשום ענין אלא כשהוא אנוס ולאחריו או לצד שמאל כדכתבינן עכ"ל (ב): **ואם** כינה עוקצתו ימשמש בבגדיו וכו' בפרק מי שמתו א"ר חנינא אני ראיתי את רבי שגיהק וכו' וממשמש בבגדו אבל לא היה מתעטף ופירש"י ממשמש בבגדו להעביר כינה העוקצתו אבל לא היה מתעטף אם נפלה טליתו כשהוא מתפלל לא היה נוטלה ומתעטף שלא להפסיק דתרי מילי נינהו והתוס' וה"ר יונה והרא"ש כתבו פירש"י וכתבו עוד שר"ח פי' דהדא מילתא היא פי' היה ממשמש בבגדו ומתקנו שלא יפול מעל ראשו אבל אם נפל לגמרי לא היה מתעטף בו דחשיב ליה הפסקה אם מתעטף כיון שנפל לגמרי אבל לתקן קצת שלא יפול לא הוי הפסקה וכן נראה שמפרש הרי"ף שכתב ואסור להתעטף ולהניח ידו על סנטרו ולא הזכיר שממשמש בבגדו ואם היה סובר כפרש"י ה"ל לכותבו להשמיענו שלא יסיר הכינה בידו אלא ממשמש בבגדו בלבד אבל לפי' רבינו חננאל לא הוצרך לכתבו דמאחר שכתב דלהתעטף אסור ממילא משמע דעיטוף דוקא הוא דאסור אבל משמוש שרי ומאחר שהתוס' וה"ר יונה והרא"ש כתבו ב' הפירושים נראה שהם סוברים שיש לחוש לדברי שניהם ולכן כתב רבינו ג"כ ג דברי שניהם לפסק הלכה ובפרק ב' נזירים (נט ·) גרסינן בעא מיניה רב מרדי חייא מהו וכו' היכא דאמרי לתפלה בעא מיניה בבגדו מאי א"ל אסור ולית הלכתא כוותיה . ופירש"י מהו לחוך בבגדו כדי שיפלו כינים ממנו · ולית הלכתא כוותיה דכיון דאינו נוגע בבשרו מותר : וכתב ה"ר יונה דכיון דאסור להתעטף בעודו מתפלל נראה שאין ראוי ליקח תפלות ולא שום דבר אחר משעה שהתחיל להתפלל ואפשר שבתפלות כיון שהם לצורך התפלה אם הכינס מתחלה במקום שידוע אלו שיהיו מוכנים מותר (ג) : **כתב** ה"ר יונה בפרק מי שמתו דגרסינן בירושלמי בההוא פירקא כל עמא מודו בהדין דרקיק אינטליון דו אסור ופי' רבינו שמואל הנגיד שרצה לומר שדברי

דבריס שאין בהס הפסד אס יפול מידיו מותר לתפסן בידו וקשה דמסיפא משמע איפכא דוקא לולב דאיכא מצוה הוא דשרי אבל כל שאר דבריס דלית בהו מצוה אסור אפי' ליכא הפסד ויש לומר דשאר דבריס דליכא בהו הפסד פשיטא דשרי ולולב איצטריכא ליה דסד"א דבלולב נמי טריד דילמא יפול מידו ויפסל קמ"ל דאעפ"כ שרי דכיון דמצוה הוא לא טריד כך נראה מפי' רש"י אבל הר"ר יונה כתב די"מ דשום דבר אין לו לתפוס בידו והני דנקט לאו דוקא אלא לאורחא דמילתא בעלמא נקטינהו ולא נהירא ועוד כ"ל דג' חלוקים בדבר כל הני דאוכ' טירדא דבזיון כתבי הקדש אי נמי היזק בגופו או הפסד ממון אסור לתפסן בידו ואס תפסן צריך לחזור ולהתפלל ולולב דמצוה הוא ולא טריד מותר לכתחלה ושא' דבריס דליכא מצוה ולא טריד לכתחלה לא יאחזנו בידו ובדיעבד יצא וא"צ לחזור ולהתפלל והכי נקטינן :

צז **ולא** יגהק וכו' בפ' מי שמתו המגהק והמפהק ה"ז מגסי הרוח ומותבי' מדא"ר חנינא אני ראיתי את רבי שגיהק ופיהק וכשהי' מפהק הניח ידו על סנטרו פרש"י מנטון בלע"ז שלא תראה פתיחת פיו ומשני ל"ק כאן לאונסו כאן לרצונו : **ומ"ש** ולא יניח ידו על סנטרו כ"כ הרי"ף ופי' רבינו דסנטרו הוא לחי התחתון כדרך גסי הרוח שמניח ידו על לחיו ויסמוך לחיו על ידו דהיינו מנטון בלע"ז אבל הרמב"ם פי' סנטרו כמו סטרו ור"ל שלא יניח ידיו על חלציו כמ"ש בסוף סי' צ"ה ע"ש כל זה כתב ב"י וסובר רבינו דכל הפי' קן אמת : **ואסור** לו לרוק וכו' שם א"ר חנינא אני ראיתי את רבי שרק פי' רש"י רק ע"ג קרקע ומותבינן מדת"ר הרק בתפלתו כאלו רק בפני המלך ומשני ל"ק אפשר כדרב יהודה דאמר רב יהודה היה עומד בתפלה ונזדמן לו רוק מבליעו בטליתו ואם טלית נאה הוא מבליע באפרקסותו (פרש"י סודר שבראשו וב' ראשין תלויין בפניו) רבינא הוה קאי אחורי דרב אשי נזדמן לו רוק פתקיה לאחוריה א"ל לא ס"ל מר להא דא"ר מבליעו באפרקסותו א"ל אנינא דעתאי ונראה דהא דמייתי תלמודא הך עובדא דרב אשי הוא מסקנת התירוץ דלא קשה ארבי דרק ע"ג קרקע דכי היכא דרב אשי רק ע"ג קרקע כיון דאנינא דעתיה רבי נמי דהוה רק ע"ג קרקע איסטנים הוה :

ומ"ש או לשמאלו ה"א בירושלמי וכתב הר"י דהיכא דאי אפשר ליה לאחוריו אף לשמאלו מותר עכ"ל ומביאו ב"י ונראה שזהו דעת רבינו שכתב לאחריו או לשמאלו דהקדים לאחריו מקמי לשמאלו לאורויי דאין לזרקו לשמאלו אלא בשא"א ליה לאחוריו וכן הקדים לפניו לימינו ואמר אבל לא לפניו ולא לימינו כלומר לא מבעי' דלפניו אסור אלא אפילו לימינו נמי אסור לאורויי דאם א"א לו לזרקו לא לאחוריו ולא לשמאלו יזרקנו לימין ולא יזרקנו לפניו אא"כ דאי אפשר לזרקו גם לימין דהא פשיטא דאם א"א לו לזרקו אלא לפניו דצריך לזרקו אף לפניו כיון דא"א לו להתפלל בלא רקיקה וז"ל הרב בהגהת ש"ע ואם אי אפשר לזרקו לאחוריו זורקו לשמאלו אבל לא לימינו וכ"ש לפניו דאסור עכ"ל והוא מדברי הר"י וכדפי' דלפניו ולימינו אסור אם אפשר לאחוריו או לשמאלו אבל היכא דאי אפשר שרי אף לימינו וכן לפניו שרי אם א"א גם לימינו · וכתב ב"י שהר"י כתב דלשמאלו פירוש ימינו שהוא (שמאלו) של הקב"ה כדאמר גבי ג' פסיעות והר"י אבוהב כתב דמדברי רבינו לא משמע כן אלא ימין ושמאל דידיה קאמר והוקשה לו מ"ש מדין ג' פסיעות שחולק כבוד

דרכי משה

צז (א) ול"נ מאחר שאסור לרוק בתפלתו אם לא לאיסטנים לא רצו להורות ברקיקה שהשכינה נגדו כי אדרבה ע"י רקיקתו שכינה מסתלקת ממנו ולכן לא ירוק לשמאלו כי אין השם לנגד עיניו . אבל כשפוסע לאחוריו ג' פסיעות כתלמיד הנפטר מרבו ונוטל רשות ממנו . א"כ משים השכינה לנגד עיניו ולכן חולק כבוד לשמאלו לימין השכינה שהיא לנגדו כנ"ל : (ב) כתב בא"ז שאף שלא בשעת התפלה אסור לרוק לפניו או לימינו רק לאחוריו או לשמאלו : (ג) כתב בא"ז דאסור להסיר בידו כינה העוקצו בשעת התפלה אבל שלא בשעת התפלה מותר ליטלה ולזורקה בב"ה מידי דהוי ארקיקה דאסירא בתפלה ושרי בב"ה שלא בשעת התפלה :

וע"ל

פרישה

להתפלל כיון דאינו אוחזם אלא כדי להתפלל כדיוק ולא אסרו אלא כשאוחז ס"ת בזרועו או תפילין בידו שאין עושה מצוה בהן ותופסן לשמירה בעלמא :

סי' צז (א) **ולא** יגהק ולא יפהק כו' גיהוק פעמים שאדם מוצא מגופו לפיו כפיחה וריח כריח המאכל שאכל פיהק חיך מלקוחיו פותח פיו להוציא רוח כאדם שרוצה לישן או שעומד משינה · רש"י ברכות דף כ"ד ע"א :

(ב) **או** לשמאלו כתב ב"י לשמאל ר"ל לשמאל השכינה שהוא ימינו אבל מדברי רבינו לא משמע הכי אלא שמאלו דוקא ואע"ג שהוא ימין השכינה מ"מ הא קי"ל לעולם לא ירדה שכינה למטה מי"ו לפיכך חלקו כבוד לימין דידיה משא"כ גבי פסיעות לאחוריו · ב"י בשם אביו ע"ש וז"ל ד"מ ולי נראה מאחר שאסור לרוק בתפלתו אם לא לאיסטנים לא רצו להורות ברקיקה שהשכינה נגדו כי אדרבה ע"י רקיקתו שכינה מסתלקת ממנו ולכך ירוק לשמאלו כי אין השם לנגד עיניו אבל כשפוסע לאחוריו ג"פ כתלמיד הנפטר מרבו ונוטל רשות ממנו א"כ משים השכינה נגד עיניו לכן חולק כבוד לימין השכינה שהוא לנגדו עכ"ל והיותר נראה משום דבשעת רקיקה פונה עצמו מהשכינה כאדם המדבר עם חבירו ובשעה שרוצה לרוק פונה ממנו לכך יותר טוב לרוק לצד שמאל שהיא יד כהה משא"כ גבי ג' פסיעותיו שהולך לאחוריו בכריעה ונפטר מלפני רבו ואומר שלום כמ"ש לקמן סי' קכ"ג ומדבר עם השכינה בשעה שכורע לשמאל ולימין ואומר עושה שלום במרומיו כו' לכך עדיף טפי להשתחוות לימין השכינה שהוא שמאל המתפלל ולפ"ז א"צ לטעם מעולם לא ירדה שכינה למטה מעשרה דאף אם ירדה כיון דא"א לעמוד בלא רקיקה עדיף טפי לרקוק לשמאל וק"ל : של

חדושי הגהות

צז א ול"נ שרבינו נראה לו כל הפירושים והגירסות אמת להלכה שכל שהוא דרך גסות הרוח לא יעשנו (מהרל"ח) וכ"כ הב"ח : ב שמעתי שהטעם הוא שבשעת התפלה השכינה היא בראש המתפלל וגם פני השכינה היא לצד מקום שפני המתפלל עומד וא"כ שמאלו היא שמאל השכינה ג"כ אכן בשעה שנפטר מהשכינה אז פני השכינה כנגד פני המתפלל כדרך העבד שנפטר אז שמאלו הוא כנגד ימין שכינה ולכן חולק אז כבוד לשמאלו (מהרל"ח) ועיין פרישה וב"ח וט"ז : ג נראה דס"ל לרבינו דאף לרש"י אפשר לפרש כן דדוקא נפל

אינו יכול לחזור ולהתעטף בו דהוי הפסק: היה לו משוי (ג) של ד' קבים על ראשו והגיע שעת תפלה צריך לפרקו מעליו להתפלל פחות מכאן (ד) מתפלל ועודנו עליו:

צח **מחשבתו** כיצד דתניא המתפלל צריך שיכוין לבו שנאמר תכין לבם תקשיב אזניך פירוש שיכוין פי' המלות (א) שמוציא בשפתיו ויחשוב כאילו שכינה כנגדו (ב) שנא' שויתי ה' לנגדי תמיד ויעיר הכוונה ויסיר כל המחשבות הטורדות אותו עד שתשאר מחשבתו וכוונתו זכה בתפלתו ויחשוב כי אילו היה מדבר לפני מלך ב"ו שהיום כאן ולמחר בקבר היה מסדר דבריו ומכוין בהם יפה לבל יכשל ק"ו לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה שצריך לכוין אף מחשבתו כי לפניו המחשבה כדיבור כי כל המחשבות הוא חוקר וכן היו עושין חסידים ואנשי מעשה שהיו מתבודדים ומכוונין בתפלתן עד שהיו מגיעים להתפשטות הגשמיות ולהתגברות רוח השכלית עד שהיו מגיעים קרוב למעלת הנבואה ואם תבא לו מחשבה אחרת בתוך התפלה ישתוק עד שתתבטל המחשבה ולא יתפלל לא במקום שיש בו דבר שמבטל כוונתו ולא בשעה המבטל' כוונתו דא"ר חייא בר אשי אמר רב כל שאין דעתו מיושבת עליו אל יתפלל רבי חנינא ביומא דרתח פירוש ביום שהיה כועס לא הוה מצלי רבי אליעזר אומר הבא מן הדרך אל יתפלל תוך ג' ימים ר' אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר אף המיצר שמואל לא הוה מצלי בביתא דאית ביה שכרא מפני הריח שטורדו רב פפא לא הוה מצלי בביתא (א) דאית ביה הרסנא וכתב הר"ם מרוטנבורק אין אנו נזהרין עתה בכל זה שאין אנו מכוונין כל כך בתפלה ויתפלל דרך תחנונים כרש המבקש בפתח ובנחת ושלא תראה עליו כמשוי ומבקש ליפטר ממנה ואחר שיעשה כל זה מובטח לו שתתקבל תפלתו שהתפלה היא במקום הקרבן דכתיב ונשלמה פרים שפתינו (הושע יד) וכתיב ולעבדו בכל לבבכם וכי יש עבודה בלב אלא איזו היא עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפלה ולכך צריך ליזהר שתהא דוגמת הקרבן בכוונה ולא יערב בה מחשבה אחרת כמו מחשבה שפוסלת בקדשים ומעומד דומיא דעבודה דכתיב לעמוד לשרת והשוואת הרגלים ככהנים בשעת העבודה וקביעות מקום כמו הקרבנות שכל אחד קבוע מקומו לשחיטתו ומתן דמיו ושלא יחוץ דבר בינו לבין הקיר (ג) ובינו לקרקע דוגמת הקרבן שחציצה פוסלת בינו לבין הכלי ובינו לרצפה וראוי הוא שיהיו לו מלבושים נאים מיוחדים לתפלה כגון בגדי כהונה אלא שאין כל אדם יכול לבזבז על זה ומ"מ טוב הוא שיהיו לו מכנסים מיוחדים לתפלה משום נקיות ואחר שיעשה דוגמת הקרבן עולה לריח ניחוח למקום שהקרבן עולה והמלאך עושה אותו כתר לקונו ואל יחשוב ראוי הוא שיעשה הקב"ה את בקשתי כיון שכוונתי בתפלתי דאדרבה זהו המזכיר עונותיו אלא יחשוב שיעשה הקב"ה בקשתו בחסדו ויאמר בלבו מי אני דל ונבזה בא לבקש מאת ממ"ה הקב"ה אם לא מרוב חסדיו שהוא מתנהג בהם עם בריותיו:

שכור

ב"ח

כבוד יותר לשמאלו מפני שהיא ימין דשכינה והניח הדבר בצ"ע עכ"ל ולפע"ד דאין כאן קושיא דבג' פסיעות שחולק כבוד לשכינה הגון הוא שיחלוק כבוד בתחלה לימינו דהקב"ה דהוא שמאל דידיה אבל רקיקה שהוא דרך בזיון אם ידקדק לרוק לשמאלו דקב"ה נראה שאינו חושש לבזיון דשמאלו של הקב"ה חלילה וחס על כן אל יעלה בדעתו בשעת רקיק' לא לימינו ולא לשמאלו דהקב"ה כאילו אין השכינה לפניו בשעה שרוקק וחולק כבוד לימין דידיה:

צח **מחשבתו** כיצד וכו' ר"פ אין עומדין (דף ל"א) ת"ר המתפלל צריך שיכוין את לבו לשמים אבא שאול אומר סימן לדבר תכין לבם תקשיב אזניך נראה דהא דאמר סימן לדבר הוא לפי דקרא משמע דאין ביד האדם לכוין לבו לשמים שהרי אמר תכין לבם דמשמע אם תכין לבם אז תקשיב באזנך כדפירש רש"י אלמא דביד הקב"ה הוא להכין לבבם שיכוונו בתפלה ואלמלא הקב"ה עוזרו לא היה יכול לכוין את לבו אפ"ה סימן לדבר הוא שיתעורר האדם ויסכים בדעתו לכוין כי אז ודאי הקב"ה עוזרו כי הבא לטהר מסייעין לו מן השמים ויתפלל דרך תחנונים כו' ושלא תראה עליו כמשאוי בפרק תפלת השחר תנן ר"א אומר העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים ובגמרא (דף כ"ט) מאי קבע א"ר יעקב בר אידי א"ר הושעיא כל שתפלתו דומה עליו כמשאוי ורבנן אמרי כל שאינו אומרה בלשון תחנונים והרי"ף והרא"ש הביאו דברי שניהם דלכתחלה צריך לקיים דברי שניהם והתו' והרא"ש כתבו ע"ש ר"ח דלרבנן אם אומרה בלשון תחנונים אפילו דומה עליו כמשוי תפלתו תפלה עכ"ל נראה דר"ח סובר דרבנן פליגי אדרבי הושעיא והלכה כרבנן ולפ"ז אם לא אמרה בלשון תחנונים אפילו דיעבד לא הויא תפלה וצריך לחזור ולהתפלל ותימה למה לא כתב כך רבינו ונראה מדברי רבינו שסובר דפירוש בלשון תחנונים היינו כרש המבקש בפתח שמדבר בנחת כמי שמבקש רחמים על עצמו אבל דומה עליו כמשאוי וכו' היינו לומר שאינו מתפלל במתון כמו שצריך הדבר אלא במרוצה כמו שמתפלל מפני החיוב ומבקש ליפטר ממנה וא"כ נוסחא האמתית בדברי רבינו היא ושלא תראה עליו כמשאוי וכו' תיבת ושלא בוי"ו ותיבת ובנחת הוא דבוק עם כרש המבקש בפתח ודלא כמקצת נוסחות דכתוב בהן שלא בלא וי"ו דהשתא תיבת ובנחת הוא דבוק עם שלא וכו' כלומר שיתפלל בנחת שלא תראה עליו כמשוי וכו' דליתא דאין דבורו בנחת מורה כלל על שאינו דומה עליו כמשאוי אלא מורה על שהוא מבקש רחמים על עצמו כרש המבקש בפתח והכי מוכח מדברי הר' יונה ומביאו ב"י:

ומ"ש שהתפלה היא במקום הקרבן וכולי הוא דבוק עם כל מ"ש מתחלת הסי' עד כאן והוא שיתן מחשבתו שיכוין פי' המלות וכו' ויעיר הכונה כו' ויתפלל דרך תחנונים וכו' כל תיקון מחשבתו דאמרן הוא לפי שהתפלה היא במקום הקרבן וכו' ולכן צריך ליזה' שתהא דוגמת הקרבן בכוונה וכו':

ומ"ש ומעומד דומיא דעבודה וכו' אין דעת רבי' שתקנת חז"ל בתפלה מעומד הוא כדי שיהא דומיא דעבודה דבלאו הכי צריך עמידה כדכתיב באברהם אל המקום אשר עמד שם ומכאן למדנו ג"כ קביעו' המקום לתפלה אלא דעת רבינו הוא שיכוין האדם בתפלתו בכל הלכותיה שיהא דוגמ' הקרבן כדי להעלות התפלה למקום שהקרבן עולה וכן השוואת הרגלים דילפינן ליה מורגליהם רגל ישרה כת' רבינו שיכוין לרגלי הכהנים בשעת העבודה ואע"ג דלא אשכחן בשום דוכתא דצריכין להשוות רגליהם בשעת העבודה נראה דרצונו לומר שהיו צריכין להשות רגליהם שיהיו שני רגליו על הרצפה לא רגלו אחת על הרצפה ורגלו אחת על הכלי או על האבן ואף על גב דקמבעיא ליה בפרק ב' דזבחים (דף כ"ד) ופשטינן דאם ינטל הכלי או האבן ויעמוד על רגל אחת ויעבוד עבודתו כשרה מ"מ לכתחלה צרי' להשות רגליו שיהיו שניהם על הרצפה:

ומ"ש ולא יחוץ וכו' ובינו לקרקע דוגמת הקרבן שחציצה פוסלת בינו לבין הכלי ובינו לרצפה בפ"ב דזבחים תנן עומד על הכלים שיש חציצה בין רגליו ולרצפה פסל את העבודה ובגמרא (דף כ"ד) מנ"ל דתנא דר"י הואיל ורצפה מקודשת

ב"י

שדברי הכל היכא שרוקק כמו המטייל הזה שאינו עושה לצורך אסור ויש שגורסין איצטלין ומפרשים דר"ל כולי עלמא מודו שאם הבליעו באצטליתו דהיינו הבגד העליון כיון שהרוק נראה אסור: **היה** לו משוי של ד' קבין על ראשו וכו' ברייתא במציעא פרק המקבל (קה:) וכתבוה הרי"ף והרא"ש בפרק מי שמתו הנושא משוי על כתפו והגיע זמן תפלה פחות מד' קבין מפשילן לאחריו ומתפלל ד' קבין מניח על גב קרקע ומתפלל וכך היא גירסת הרי"ף והרא"ש. ופירש"י מפשילן לאחריו. שאין כובדן מונע מלכוין לבו והרמב"ם גורס על ראשו ולפי גירסא זו נראה דלא אמרו להפשיל לאחריו אלא במשוי שעל ראשו אבל לא במשוי שעל כתפו. ורבינו שלא הזכיר הפשלה לאחוריו ד נראה שהוא מפרש דהא דקתני מפשילו לאחריו לאו למימרא שצריך שיפשילנו לאחריו ממש אלא היינו לומר שמתפלל ועודו עליו:

צח **מחשבתו** כיצד דתניא המתפלל צריך שיכוין את לבו וכו' בריש פרק אין עומדין (לא.):

ויעיר הכונה ויסיר כל המחשבות הטורדות וכולי הם דברי רבינו ראויים אליו וקצתם מדברי סמ"ק:

כתוב בא"ח צריך בשעת תפלה שיחשוב בדברים המכניעים הלב ומכוונים אותו לאביו שבשמים ולא יחשוב בדברים שיש בהם קלות ראש (ג):

ולא יתפלל לא במקום שיש בו דבר שמבטל כוונתו ולא בשעה המבטלת כוונתו דא"ר חייא בר אשי כל שאין דעתו מיושבת עליו וכו' עד בביתא דאית ביה הרסנא בעירובין פ' הדר (סה.):

ומ"ש בשם הר"ת אין אנו נזהרים עתה בכל זה וכו' כ"כ הגהות מיימוניות בפ"ד מהל' תפלה בשם התוס':

אם חולה יכול להתפלל בימי חוליו כתבתי בסימן צ"ד:

ויתפלל דרך תחנונים כרש שמבקש בפתח ובנחת ושלא תראה עליו כמשוי וכו' בפ' תפלת השחר (כח:) תנן ר' אליעזר אומר העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים ובגמ' (כט.) מאי קבע א"ר יעקב בר אידי א"ר הושעי' כל שתפלתו דומה עליו כמשוי ורבנן אמרי כל שאינו אומר' בל' תחנוני' וכתב ה"ר יונה בשם רבינו האיי דרבנן סברי שאע"פ שתפלתו דומה עליו כמשוי ואינו מתפלל כמי שצריך הדבר אלא כמי שמתפלל מפני החיוב בלבד אפ"ה כיון שאומרה בנחת כמי שמבקש רחמים על עצמו הוא ונראה דסבירא להו לרבנן שאף ע"פ שלא יתפלל כמי שדומה עליו כמשוי אלא שמתפלל כמי שצריך לו הדבר ביותר אם אינו אומרה בלשון תחנונים אין תפלתו תפלה ור' הושעיא ס"ל בהפך ורבי' כתב שיתפלל בלשון תחנונים וגם שלא תדמה עליו כמשוי דלכתחלה תרוייהו בעינן אליבא דכ"ע:

ומ"ש רבי' ואחר שיעשה כל זה מובטח לו שתתקבל תפלתו וכו'. הם דברי עצמו: **ומ"ש** והשוואת הרגלים ככהני' ביארתיו בסי' צ"ה: **ומ"ש** ושלא יחוץ דבר בינו לבין הקיר נתבאר בסי' צ':

ומ"ש שלא יחוץ דבר בינו לקרקע איני יודע מהיכן למד כן וגם הוא לא הזכיר כן בסימנים דלעיל אלא הדברים שצריך ליזהר מהם בשעת תפלה ושמא אפש' לדחוק ולומר שנתכוון למאי דאמרינן (ברכות י:) שלא יעמוד במקום גבוה ויתפלל אע"פ שלא מטעם חציצה אמרו כן אלא לפי שאין גבהות לפני המקום מ"מ כיון שכל שהוא גבוה פחות מג' טפחים מותר להתפלל בו משום דהוי כארעא סמיכתא אומר רבינו דאפשר לדמות ולומר דבגבוה ג' דאסור האי טעמא משום דדמי לחציצה:

ומ"ש ואל יחשוב ראוי הוא שיעשה הקב"ה את בקשתי וכו' כ"כ סמ"ק:

ומ"ש דאדרבה זהו המזכיר עונותיו וכו' פשוט בפ"ק דר"ה (טז:) ג' דברים מזכירין עונותיו של אדם וחד מינייהו עיון תפלה ופירש"י והתו' דה"פ שמתאמץ לכוין לבו ובוטח שתהא תפלתו נשמעת ועל ידי כך מפשפשים במעשיו לומר בטוח הוא בזכיותיו:

שכור

דרכי משה

צח (א) וע"ל סימן ה' כתבתי איך יכוין במלות שמוציא מפיו כתב הרמב"ם בס"ם המורה בענין התפלה וז"ל אם כשתתפלל בתנועות שפתיך ואתה מסיב פניך אל הקיר ומחשב במקחך ובממכרך לא תחשוב שהתפללת אבל תהיה אז קרוב ממי שנאמר בו קרוב אתה בפיהם ורחוק מכליותיהם עכ"ל: (ב) כתב ר"י ריש אין עומדין דיחשוב קודם התפלה רוממות האל יתעלה ושפלות האדם נגדו ויבטל מלבו תענוגי העולם ואז תהיה תפלתו רצויה וע"ז נאמר תכין לבם וגו': (ג) באגודה פרק כיצד מברכין בשם הכלבו כתב דאסור לנשק בניו בב"ה להודיע שאין אהבה וחיבה כאהבת הקב"ה כ"כ בנימין זאב סימן קס"ג ול"נ

פרישה

(ג) **של ד'** קבין על ראשו כו' כן גי' הרמב"ם והרא"ש גורס על כתיפו: (ד) **מתפלל** ועודנו עליו שאין כובדו מונעו מלהתכוין ובגמרא צריך להפשיל לאחוריו שאז אין כובדו מונעו ועיין בב"י: סי' צח (א) **דאית** ביה הרסנא פי' דגים מטוגנין בקמח וכיון ושומן שלהם עיין בי"ד סי' קי"ג: (ב) **ובינו** לקרקע דוגמת כו' לאו דוקא אלא ר"ל הואיל ואסור לעמוד על מקום גבוה ג"ט אע"ג דהתם מטעם גובהן הוא מ"מ הואיל ובפחות מג"ט מותר מטעם דארעא סמיכתא אומר רבינו דאפשר לדמות ולומר דבגבוה ג' אסור הוא טעמא משום דדמי לחציצה. ב"י ע"ש ועיין מ"ש לעיל סי' צ' טעם יותר נכון: דמשום

חדושי הגהות

נפל כולו אסור אע"ג דבגמרא אינו מחלק הכי בהדיא לפירש"י מ"מ יש לפרש כן מסברא להשוות דעתו לדעת ר"ח (מהרל"ח): ד ול"נ דאפשר דס"ל לרבינו דלא קאמר בברייתא שיפשילנו לאחוריו אא"כ מעכבו בתפלה אבל כל שאינו מעכבו בתפלה יכול להתפלל כמו שירצה (מהרל"ח):

צח א מלשון הב"י משמע שכל אלו המאמרים הם בעירובין פרק הדר וחפשתי ולא מצאתי שם הך מימרא דרבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי דאמר אף המיצר אבל מצאתי בירושלמי פ' אין עומדין ועיין בעירובין (סה:) בתוספת ד"ה בצר וכו': והא

צט שכור אל יתפלל עד שיעבור יינו ואם התפלל תפלתו תועבה וצריך לחזור ולהתפלל ואפילו אם עבר זמן התפלה (א) דחשיב כשוגג שתוי [א] יתפלל ואם התפלל תפלתו תפלה היכי דמי שכור והיכי דמי שתוי שכור כל שאינו יכול לדבר לפני המלך שתוי כל שיכול לדבר לפני המלך (ב) ומ"מ לכתחלה לא יתפלל אפילו אם שתה כדי רביעית עד שיסיר יינו ודרך מיל ושינה כל שהוא מפיגין היין וה"מ כששתה רביעית (ג) אבל שתה יותר כ"ש ששינה שוכרתו ודרך טורדתו [ב] ופירש בה"ג ה"מ במהלך ברגליו אבל רכוב ודאי דרך מפיגה

צט שכור אל יתפלל וכו' עד כל שיכול לדבר לפני המלך פשוט בעירובין פרק הדר (סד.) זולת מ"ש ואפילו אם עבר זמן התפלה דחשוב כשוגג שהם דברי עצמו והטעם לומר שאם היה חשוב כמזיד אין לו תשלומין כמו שיתבאר בסימן ק"ח וכן משמע מדברי סמ"ק סימן י"א דשכור חשוב טועה ואם הפסיד תפלה אחת מפני שכרותו יש לה תשלומין ונראה שיש ללמוד דשכור חשוב כשוגג ולא כמזיד מדאמרינן בפ"ק דברכות (ט.) ההוא זוגא דרבנן דאשתכור בהלולי' דבריה דריב"ל אתו לקמיה דריב"ל אמר כדאי הוא רשב"י לסמוך עליו בשעת הדחק כלומר דאמר רשב"י שאחר שעלה עמוד השחר יוצא ידי חובת ק"ש של ערבית והיכא דהזיד ולא קרא כתבו הפוסקים שאינו יוצא ידי חובתו אחר שעלה עמוד השחר וכדתנן (שם ב.) ר"ג אומר עד שיעלה עמוד השחר אלמא שכור כאונס חשוב ולא כמזיד ויש להקשות על זה מדתנן שם בפ"ק דברכות מעשה ובאו בניו של ר"ג מבית המשתה אמרו לו לא קרינו את שמע אמר להם אם לא עלה עמוד השחר חייבים אתם לקרות אלמא דאילו עלה עמוד השחר לא היו חייבים לקרות כלומר ואם קראו לא יצאו ידי חובתם כאילו הזידו ולא קראו וי"ל שהרא"ש כתב ובניו של ר"ג לא היו אנוסים אלא נמשך לבם אחר המשתה וכ"כ ג"כ הרשב"א ונראה שהם סוברים לחלק בין שיכרות דבני ר"ג לשיכרות הנהו זוגא דרבנן שאלו לא היו אנוסים ואלו היו אנוסים ומשמע שהטעם לפי ששכרותן של בני ר"ג היה במשתה הרשות ושיכרות הנהו זוגא דרבנן היה במשתה של מצוה כדקאמר דאשתכור בהלולא דבריה דריב"ל אלא דאכתי קשה דא"כ ה"ל לרבינו לחלק כאן בין נשתכר במשתה הרשות לנשתכר במשתה של מצוה וי"ל שרבינו סובר שהחילוק שבין בני ר"ג להנהו זוגא דרבנן הוא שבני ר"ג היו משתכרים והולכים כל הלילה וכדמשמע מדקתני ובאו בניו מבית המשתה דמשמע שתכף שגמרו המשתה באו ומש"ה א"ל ר"ג אם לא עלה עמוד השחר חייבים אתם לקרות אבל אם עלה עמוד השחר לא דכיון שהייתם נעורים היה לכם להפסיק המשתה ולקרות ק"ש קודם שיעלה ע"ה דאע"ג דשכורים ניהו יכולים הם לקרות ק"ש דלא נאסר השכור אלא בתפלה בלבד ואע"ג דבירושלמי פ"ק דתרומות אמרינן דחד חסיד שאל לאליהו מהו שיקרא את שמע א"ל ולא ירא' ערות דיבור ומשמע דאשכור קאי אכתי איכא למימר שבעוד היו שתויים שיהיו עדיין ראויים לדבר לפני המלך היה להם להפסיק ולקרות ק"ש ועוד דההוא ירושלמי יש נסחאות שכתוב בהם ערום מהו שיקרא את שמע וא"כ אין משם הוכחה לשכור אבל הנהו זוגא דרבנן מתוך המשתה ישנו ונרדמו וכן פירש"י וכיון שחטפתם שינה ה"ל אנוסים ומש"ה א"ל ריב"ל שיצאו י"ח בקריאה אחר שעלה עמוד השחר כרשב"י אבל בתפלה בין ישנו מתוך המשתה בין היו נעורים ה"ל אנוסים שהרי ליכא למימר בהו כשהיו נעורים יפסיקו המשתה ויתפללו דשכור אל יתפלל ומ"מ קשה שהרי בתפלה יש לחלק בין התחיל קודם שהגיע זמן תפלה להתחיל אחר שהגיע דכל שהתחיל במשתה אחר שהגיע זמן התפלה יש לדונו כמזיד מפני שהיה לו להתפלל תחלה ואפשר שמאחר שהיה סבור שיש שהות להתפלל אח"כ לא מיקרי מזיד וכן מוכיחין דברי נימוקי יוסף שאכתוב בסי' ק"ח בס"ד (א) :

ומ"ש רבינו מ"מ לכתחלה לא יתפלל יש לדקדק בו שמאחר שכ' בתחלה שתוי אל יתפלל היכי שייך למימר ומ"מ לכתחלה לא יתפלל דמאי מ"מ דמשמע דממאי דאמר מעיקרא לא משמע הכי ונראה דמשום דממאי דכתב שתוי כל שיכול לדבר לפני המלך משמע דשתוי היינו ששתה יין הרבה שהרי אין בינו לשכור אלא שזה יכול לדבר לפני המלך וזה אינו יכול לדבר לפני המלך ומשמע שאם לא שתה אלא מעט יין מותר להתפלל לכתחלה לכך אומר מ"מ כלומר אף על פי שממה שחילקתי בין שכור לשתוי נראה שאם שתה יין מועט מותר להתפלל לכתחלה מ"מ אפילו אם לא שתה אלא א כדי רביעית לא יתפלל לכתחלה ואפשר עוד לומר דה"ק שתוי כל שיכול לדבר לפני המלך ואף על פי שיכול לדבר לפני המלך מכל מקום לא יתפלל לכתחלה הואיל ושתה יין אפילו לא שתה אלא כדי רביעית וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ד מהלכות תפלה :

ומ"ש ודרך מיל ושינה כל שהוא מפיגין את היין וה"מ כששתה רביעית וכו' פשוט בפ' הדר (שם): **ומ"ש** רבינו בשם בה"ג כ"כ סמ"ג ג"כ :

כתב המרדכי בפ' הדר שכור אל יתפלל וכו' אף על גב שאין אנו נזהרים עתה בשתוי משום דבלאו הכי אין אנו מכוונים כ"כ בתפלה בזמן הזה

מקודשת לעמוד עליה ולשרת שהרי דוד קדשה בשתי תודות וכו' וכלי שרת מקודשין דכלי' וימשחם ויקדש אותם מה כלי שרת לא יהא דבר חוצץ בינו לבין כלי שרת בקבלת הדם דכתיב ולקח הכהן שתהא לקיחתו בעצמו של כהן אף רצפה לא יהא דבר חוצץ בינו לבין הרצפה. ונרא' ודאי דלא אמר רבינו שלא יחוץ דבר בינו לבין הקרקע אלא למצוה מן המובחר שיהא דוגמת העבודה בבית המקדש אבל ליכא עיכובא בדבר וכן נוהגים לשטוח מחללת על הקרקע ביום הכפורים ובתשעה באב ועומדין עליהן ומתפללין והב"י הבין דדיקא קאמר רבינו שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין קרקע והשיג עליו ואמר איני יודע מהיכן למד כן וכו' והאריך גם בש"ע השמיטו ולא כתב שלא יחוץ דבר בינו לקרקע ולא קשה כלום דהדבר ברור דלאו דיקא קאמר רבינו אלא דעתו שיכוין בתפלתו שתהא בכל ענייניה דוגמת הקרבן ולכן ידקדק גם כן שלא יהא דבר חוצץ בינו ובין הקרקע דוגמת הקרבן ואין זה אלא למצוה מן המובחר ופשוט הוא לפע"ד והכי נקטינן :

צט שכור אל יתפלל וכו' מימרא דרבה בר רב הונא בפרק הדר (ד' סד) : **ומ"ש** ואפילו עבר זמן התפלה דחשוב כשוגג כתב ב"י שיש ללמוד כך מדאיתא פרק קמא דברכות (תחלת דף ט) ההוא זוגא דרבנן דאשתכור בהלולא דבריה דריב"ל אמר כדי הוא רשב"י לסמוך עליו בשעת הדחק כלומר דאמר רשב"י שאחר שעלה עמוד השחר יוצא י"ח קריאת שמע של ערבית והיכא דהזיד ולא קרא כתבו הפוסקים שאינו יוצא י"ח אחר שעלה עמוד השחר וכדתנן רג"א עד שיעלה ע"ה אלמא שכור חשיב כאונס ולא כמזיד. ויש להקשות על זה מדתנן ריש פרק קמא דברכות מעשה ובאו בניו של ר"ג מבית המשתה א"ל לא קרינו את שמע א"ל אם לא עלה עמוד השחר חייבים אתם לקרות אלמא דאילו עלה עמוד השחר לא היו חייבים לקרות כלומר ואם קראו לא יצא י"ח כאילו הזידו ולא קראו עכ"ל ב"י ומה שכתב לתרץ על זה אינו מתקבל לע"ד עיין עליו ונראה דאין כאן קושיא דמי הגיד שבניו של ר"ג היו שכורים הלא לא תנן אלא שבאו מבית המשתה ולעולם לא נשתכרו וז"ש הרא"ש דר"ג דמתניתין דק"ש של ערבית דוקא עד שיעלה עמוד השחר היכא דלא אנים אבל אם אנים יכול לקרות עד הנץ החמה ובניו של ר"ג לא היו אנוסין אלא נמשך לבם אחר המשתה עכ"ל דבריו מבוארין שלא היו אנוסים כלומר שלא היו שכורים אלא שנשתהו בבית המשתה כל הלילה דנמשך לבם אחר המסיבה כלומר אחר המסיבה נמשכו אע"פ שלא שתו ומש"ה דוקא עד שעלה ע"ה יכולים לקרות אבל אחר עמוד השחר לא היו רשאין לקרות דחשובי' כמזידים כיון שלא היו שכורים ובההוא זוגא דרבנן דאשתכור בהלולא וכו' היו חשובין כאנוסין לפי שהיו שכורים : הב"י העתיק לשון המרדכי שבדפוס פרק הדר בטעות שכתוב שם וז"ל אל יתפלל וכו' אע"ג שאין אנו נזהרין עתה משום דבלאו הכי אין אנו מכוונים כל כך בתפלה בזמן הזה עכ"ל משמע דאשכור קאמר אין אנו נזהרין ואפשר דעפ"י זה נתפשט בין השכורים דאין מקפידין ומתפללים בשכרותם כסבורין דבזמן הזה יצאו י"ח ואפילו לכתחלה א"צ להזהר וחלילה וחס דכיון דקאמר תלמודא תפלתו תועבה לא יצא וצריך לחזור ולהתפלל וכן גבי צואה דמסיק בפרק מי שמתו סוף (דף כ"ב) הואיל וחטא אעפ"י שהתפלל תפלתו תועבה וכתבו התו' לשם דהוה מעוות לא יוכל לתקון ור"י פי' דיחזור ויתפלל עכ"ל וכ"כ התו' והרא"ש בפרק הדר דשכור וצואה שוין דכיון דתפלתו תועבה צריך לחזור ולהתפלל וה"א הגירסא בספרים שבידינו בפרק מי שמתו גבי צואה תפלתו תועבה מאי תקנתיה ליהדר ולצלי וכ"כ במרדכי הארוך וז"ל אע"ג שאין אנו נזהרין עתה בכל הני דשמעתין כל שאין דעתו מיושבת עליו אל יתפלל רבי חנינא ביומא דרתח לא מצלי וכו' משום דבלאו הכי אין אנו מכוונין כל כך בתפלה בזמן הזה אבן שכור דאם התפלל תפלתו תועבה יש ליזהר כיון שאינו יודע לדבר לפני המלך וצריך לחזור ולהתפלל וכן גבי צואה וכולי וצ"ע אם יש להשוות ברכות לתפלה לגבי צואה ושכור וכו' הכל כמ"ש התו' בפרק הדר בד"ה שכור ועוד האריך במרדכי לבאר דבירושלמי איכא פלוגתא אם שכור יכול לברך אלא דאיכא לפרש דלא פליג אלא בברכות של ק"ש דכיון דשכור אסור לקרות ק"ש אסור ג"כ לברך לפניה ולאחריה אבל שאר ברכות יברך אע"פ שהוא שכור והניח בצ"ע עוד כתבו התו' והמרדכי אפילו את"ל דמשווינן ברכות לתפלה בצואה תניא ומיהו מי רגלים לא חמירי כמו צואה וכו' ומביאו ב"י לעיל סוף סימן ע"ו והלשון במרדכי שבדפוס הוא טעות וצריך להגיהו כמו שכתוב בהגהת אשיר"י פ' הדר בשם המרדכי וכן הוא בהגהת מיימוני פ"ד דה"ת ומביאו ב"י ומשמע דלענין הלכה משוין ברכות לתפלה וק"ש בצואה כאת"ל דתו' ומרדכי אבל בשכור אין להחמיר ויכול לברך אע"פ שהוא שכור ואסור בק"ש ותפלה וכן פסק בהגהת ש"ע : **ומ"ש** שתוי כל שיכול לדבר לפני המלך ומ"מ לא יתפלל לכתחלה וכו' האי לישנא ומ"מ וכו' כאילו אמר ואפ"ה לכתחלה לא יתפלל וכו' והאריך לחזור ולומר דאפ"ה לכתחלה לא יתפלל כדי לומר אפילו אם שתה כדי רביעית וכו' וז"ל הרמב"ם ספ"ד מה' תפילה שתוי זה שיכול לדבר בפני המלך ואינו משתבש ואעפ"כ הואיל ושתה רביעית יין לא יתפלל עד שיסיר יינו מעליו עכ"ל וכך הם דברי רבי' אלא שינה וכתב לשון ומ"מ במקום לשון ואעפ"כ והוא פשוט וב"י האריך בזה שלא לצורך : **ומ"ש** ודרך מיל וכו' בפרק הדר אמר רמי בר אבא דרך מיל ושינה כל שהו מפיגין את היין ודרך מיל מפיגה את היין והתניא מעשה בר"ג שהיה רוכב על החמור וכו' כיון שהגיע לכזיב בא אחד לישאל על נדרו אמר לזה טעמו כלום שתינו רביעית יין האיטלקי א"ל הן א"כ יטייל אחרינו עד שיפיג יינינו וטייל אחריהן ג' מילין עד שהגיע לסולמא דצור כיון שהגיע לסולמא דצור ירד ר"ג מן החמור ונתעטף וישב והתיר לו נדרו והרבה דברים למדנו באותה שעה למדנו שרביעית יין האיטלקי משכר ולמדנו שכור אל יורה ולמדנו שדרך מפיג את היין ולמדנו שאין מפירין נדרים לא רכוב ולא מהלך ולא עומד אלא יושב קתני מיהת ג' מילין ומשני שאני יין האיטלקי דמשכר טפי ופריך והא אמר רב נחמן שתה יותר מרביעית כ"ש שדרך טורדתו ושינה משכרתו וכיון דיין האיטלקי משכר טפי ה"ל כיותר מרביעית ומשני רכוב שאני דאין לו טורח הדרך ואינו מטרדתו השתא דאתית להכי לרמי בר אבא נמי ל"ק רכוב שאני ופירש רש"י לרמי בר אבא דאמר דרך מיל והכא תני ג' מילין

דרכי משה

צט (א) ול"נ דבניו של ר"ג לא היו שכורים ושתויים כלל ולכן היו כמזידים וזה שפירש הרא"ש שכתב שלא היו אנוסים רק נמשך לבם אחר המשתה ר"ל שע"י תאות לבם למשתה ולשמחה בטלו אבל לא שתו תמיד והיה להם פנאי לקרות ולכן היו כמזידין וכ"כ בב"י סימן רל"ה בשם הרשב"א כי בניו של רשב"ג פושעים היו ולא שוגגין ולכן נסתלק קושיית

פרישה

סי' צט (א) **דחשיב** כשוגג עיין בב"י דהקשה מבניו של ר"ג דלא מחשבי כשוגגים והיה לו לרבינו לחלק בין התחיל קודם זמן תפלה כו' ונ"ל ד"מ דבניו של ר"ג לא היו שכורי' ושתוי' כלל ולכן היו כמזידין וזהו שפי' הרא"ש שכתב שלא היו אנוסים רק נמשך לבם אחר המשתה ר"ל שע"י תאות לבם למשתה ושמחה בטלו אבל לא שתו תמיד והיו להם פנאי לקרות ולכן היו מזידין ובזה נסתלק קושיות ב"י מעיקרא : (ב) **ומ"מ** לכתחלה לא יתפלל עיין בב"י מ"ש על זה : (ג) **אבל** שתה יותר כו' בת"ה סי' מ"ב כתב לענין הוראה בייחות שלנו שאינן חזקים אין לחוש ברביעית ויותר וכתב ב"י שיש ללמוד ממנו לענין תפלה וכ"פ רמ"א וכתב וכ"ש אם מתפללין מתוך סידור שבידו שאין לחוש לשכרות מעט :

תפלת

חידושי הגהות

צט א והא דקאמר בגמרא דשתוי הוי כל שיכול לדבר לפני המלך ר"ל דאפילו שתוי זה נמי בכלל שתוי ובדיעבד תפלתו תפלה אבל לעולם כל ששתה כדי רביעית כיון שהוא שתוי לענין עבודה והוראה ה"נ הוא בכלל שתוי לענין שלא יתפלל (מהרל"ח) : ב מ"ש רבינו בשם בה"ג אע"ג שהיא בהדיא בגמרא שם דרכוב שאני דהכי איתא התם אמר רמי בר אבא דרך מיל ושינה כל שהוא מפיגין את היין א"ר נחמן אמר רבה בר אבוה ל"ש אלא ששתה כדי רביעית אבל שתה יותר מרביעית כ"ש שדרך טורדתו ושינה משכרתו ודרך מיל מפיגה את היין והתניא וכו' קתני מיהת ג' מילין כלומר וקשיא לרמי בר אבא דאמר דרך מיל מפיגה ומשני שאני יין האיטלקי דמשכר טפי וא"ר נחמן אמר רבה בר אבוה ל"ש אלא ששתה רביעית אבל יותר מרביעית כ"ש שהדרך טורדתו וכו' רכוב שאני השתא דאתית להכי לרמי בר אבא נמי לא קשיא רכוב שאני וא"כ למה כתבו רבינו בשם בה"ג כבר צריכין אנו לומר דליכא הוכחה מן הגמרא דהא הרי"ף ורא"ש השמיטו הא דרכוב שאני ועכ"ל דס"ל דכדמסיק בגמרא השתא דאתית להכי לרמי בר אבא נמי ל"ק רכוב שאני אפשר לומר דהדר משינויא קמא דשני שאני יין האיטלקי דמשכר טפי ומשני דיין האיטלקי נמי הוי כיין דעלמא ואפ"ה אין הדרך מפיגה ברכוב אלא בג' מילין משום דרכוב שאני ולפ"ז א"ל ביותר מרביעית אפי' ברוכב הדרך טורדתו ומש"ה השמיטוהו הרי"ף ורא"ש ולכן כתבו רבינו בשם בה"ג ואפשר דמשמע להו להה"ג כיון דאמר לרמי בר אבא נמי ל"ק מדקאמר נמי משמע להו דלא הדר משינויא קמא וס"ל דאף למסקנא קאי שינויא קמא דיין האיטלקי משכר טפי אפ"ה ברכוב הדרך מפיגה היין וכ"כ הסמ"ג כדברי ה"ג וכתב דמשמע כן מהגמרא משמע נמי דלא מוכח בהדיא הכי (מהרל"ח) ודבריו נכונים ליישב הקושיא שהתחיל על הטור שכ"כ בשם בה"ג וגם למה השמיטו הרי"ף ורא"ש

מפיגה היין ושכ"ר א"ל תשת (ויקרא י) ראשי תיבות ואם שתה כדי רביעית אסור להתפלל תש"ת (ד) תפלת שכור תועבה:

ק **וצריך** להסדיר תפלתו קודם שיתפלל כדי שתהא שגורה בפיו (א) ודוקא תפלה של פרקים לפי שאינו רגיל בה אבל תפלות התדירות לא וכתב הרמב"ם ז"ל של פרקים כגון של ר"ח ומועדות וא"א ז"ל כתב של פרקים הוא משלשים יום ואילך ולפ"ז ר"ח א"צ:

קא **תנו** רבנן המתפלל צריך שיכוין בכל הברכות ואם אינו יכול לכוין בכולן לפחות יכוין באבות (א) דאמר ר"א לעולם ימוד

מילין לא תקשי דרכוב שאני דאין לו טורח לפיכך אין מפיג. כל כך עכ"ל משמע דלמסקנא ברכוב אין מפיג כי אם בג' מילין וכך פסק בהגהת אשיר"י פרק הדר דאפי' לא שתה אלא רביעית דהולך ברגליו דרך מיל מפיג היין רכוב שאני ובעי ג' מילין ובשתה יותר מרביעית דדרך טורדתו רכוב שאני דאינו מטרחתו ומפיגו לפחות בג' מילין דלא עדיף מלא שתה אלא רביעית ואם שתה הרבה פשיטא דהכל לפי מה ששתה צריך לשהות ד' או ה' מילין או יותר עד שיסיר יינו מעליו ואיכא לתמוה דרבינו כתב ע"ש בה"ג דביותר מרביעית דדרך טורדתו רכוב שאני אמאי לא כתב דבעינן לפחות ג' מילין ותו ה"ל לפרש דברביעית דדרך מיל מפיג היין מכל מקום ברכוב בעינן דוקא ג' מילין גם בסמ"ג לאוין סוף סימן ש' כתב דביותר מרביעי' כ"ש שדרך הרגל טורדתו ושינה משכרתו אבל רכוב לא עכ"ל כתב כדברי בה"ג בסתם דרכוב מפיג היין ביותר מרביעית ולא נתן גבול ואפשר לטעו' דמפיג בדרך מיל ונראה דבה"ג והסמ"ג מפרשים דמתעשה דרבן גמליאל לא שמעינן דהספקה תלויה בשלשה מילין דאם היתה תלויה בשלשה מילין הוה ליה לומר וטייל אחריכן שלשה מילין עד שהפיג רבן גמליאל יינו וירד רבן גמליאל מן החמור וכו' אלא אמר כיון שהגיע לסולמא דצור ירד רבן גמליאל כו' דמשמע שלא ירד אלא מפני שאי אפש' לרכוב במעלות סולמא דצור אבל הפגת היין היה קודם זה הרבה ולא הספיק לירד מן החמור ולהתיר את הנדר עד שהגיע לסולמא דצור כי אז בלאו הכי צריך לירד וזהו שלא אמר למדנו שדרך שלשה מילין מפיג את היין אלא כדפרישי' דליכא למשמע מהאי עובדא דבעינן שלשה מילין ודלא כמו שכתב בהגה"ת אשיר"י והמקשה דקאמר קתני מיהת שלשה מילין הכי קאמר דלא היה צריך לומר דטייל אחריכן שלשה מילין אלא לאשמעינן דהפגת יין אינו תלוי במיל אחת דוקא אלא ביותר ממיל לפי מה שהוא האדם רך או קשה. ומשני שאני יין האיטלקי דכיון דמשכר טפי אין הפגתו תלויה במיל אחת אלא לפי מה שהוא האדם ופריך כיון דמשכר טפי הוה ליה כיותר מרביעי' ודרך מטרדתו אם כן מאי קאמר רבי גמליאל יטייל אחריכו עד שיפיג יינו דמשמע הלשון דהדרך יפיג יינו ואדרבה הדרך מטרדתו ופריק רכוב שאני דאינו מטרדתו אלא מפיג ומיהו הספקה תלויה לפי מה שהוא האדם כיון דשתה יותר מרביעית ולפ"ז הא דקאמר תלמודא השתא דאתית להכי וכו' פירוש אפילו בדלא שתה אלא רביעית אין הפגתו תלויה בשיעור מיל בשעור רכוב אלא ישהה לפי מה שמרגיש בעצמו שהפיג יינו ולא אמרו שיעור מיל אלא במהלך ברגליו מיהו בדרך זה לא יתיישב אלא קושיא אחת דהא דכתב ביותר מרביעית בסתם דאם הוא רכוב אין הדרך טורדתו ולא נתן גבול לדבר דזהו לפי שאין לו גבול דהכל לפי מה ששתה והכל לפי מה שהוא האדם אבל הקושיא השנייה דאמאי לא פירשו דבלא שתה אלא רביעית דדרך מיל אינן מפיגו אלא בהולך ברגליו אבל לא ברכוב אלא הכל לפי מה שהוא האדם דמרגיש בעצמו שהפיג יינו ויש ליישב גם קושיא זו דבעל הלכות גדולות והסמ"ג סבירא להו דאע"ג דתלמודא קאמר השתא דאתית להכי וכו' לא קי"ל הכי אלא כאוקימתא דבני הישיבה שאני יין האטלקי דמשכר טפי ולא סבירא ליה לחלק בין הולך ברגליו לרכוב דכיון דלא שתה אלא רביעית דרך מיל מפיגו לעולם אלא דבשתה יותר מרביעית או שתה רביעית יין האיטלקי התם הוא דאיכא לחלק בין רכוב למהלך וכדפרישית· אך קשה לייישב להרי"ף והרא"ש והרמב"ם שכתבו בסתם הא דרמי בר אבא דדרך מיל ושינה מפיגה את היין ודוקא בשתה רביעית אבל ביותר מרביעית כ"ש שדרך טורדתו ושינה משכרתו ולא כתבו כלל לחלק בין רכוב למהלך ברגל ואפשר דדחו הך סוגיא דפרק הדר מקמי סוגיא דפרק אמרו לו דלאיכ' מחלק בין יין האיטלקי לסתם יין ובין מהלך ברגל לרכוב אלא מחלק בין רמא ביה מיא ללא רמא ביה מיא דבדלא שתה אלא רביעית ורמא ביה מיא אין צריך להפגתו ולא כלום ואי לא רמא ביה מיא דרך מיל ושינה מפיגו וביותר מרביעית אפילו רמא ביה מיא צריך לשהות בהפגתו עד שירגיש שיסיר יינו מעליו ועובדא דר"ג לפי זה בדשתה יותר מרביעית הוה והא דאמר כלום שתינו רביעית יין האיטלקי וכו' היה שואל אם שתה רביעית או פחות כי אז יכול להתיר הנדר והשיבו הן דעל כל פנים שתה רביעית ואפשר דשתה יותר מרביעית ולפיכך לא הפיג יינו בדרך מיל אלא צריך לשהות לפי השכרות ודו"ק:

ק **וצריך** להסדיר תפלתו וכו' בסוף מסכת ר"ה מימרא דר"א אמר רב אבא מסתברא מילתיה דר"א בברכות של ר"ה ויו"כ ושל פרקים (פירש רש"י מועדות) אבל דכל השנה לא איני והא רב יהודה מסדר צלותיה ומצלי שאני רב יהודה כיון דמתלתין יומין לתלתין יומין הוה מצלי כפרקים דמי ומפרש הרב רבינו משה בר מיימוני דאם התפלל עכשיו ביום א' ולאחר כ"ח יום חזר והתפלל ביום ב' ולאחר כ"ח יום חזר והתפלל ביום ג' וכך נוהג והולך היינו מתלתין לתלתין ולפיכך פסק דשל ר"ח צריך להסדיר ומפרש רבינו בדברי הרא"ש מדכתב בפרק אין עומדין דשל פרקים הוא משלשים יום ואילך היינו לומר אם התפלל עכשיו ביום א' ואחר כ"ט יום חזר והתפלל ביום ג' דהוא יום שלשים ואחד מיום שהתפלל בתחלה ביום א' דהיינו משלשים יום ואילך ולפ"ז ר"ח א"צ דתפלת ראש חדש היא לעולם ביום שלשים בין בחדש מלא בין בחדש חסר מיהו אף לפי זה של ראש חדש מרחשון צריך הוא להסדיר שהרי לא התפלל לתפלת ראש חדש בראש השנה ואיכא ח' שבועות מראש חדש אלול עד ראש חדש חשון שלא התפלל תפלת ראש חדש. ותימה שהלא האלפסי בפרק אין עומדין ובסוף ר"ה כתב ג"כ משלשים יום ולהלן כלשון הרא"ש ולמה לא דקדק רבינו כך בדברי הרי"ף כמו שדקדק בדברי הרא"ש · ותו קשה דלמאי דמפרש רבינו דלפ"ז ר"ח א"צ א"כ מאי אתא לאשמועינן דשל פרקים הוא משלשים יום ולהלן דכיון דליכא משלשים יום לשלשים אלא של ראש חדש ואינהו סבירא להו דאין צריך להסדיר של ראש חדש אם כן לא היה צריך לכתבו אלא היה להם לומר דשל פרקים מועדות כדפרש"י דמינה הוה שמעינן כיון דצריך להסדיר תפלה של חג השבועות דאיכא כי אם שבעה שבועות מחג הפסח כל שכן דצריך להסדיר של ראש חדש מרחשון דהוי שמנה שבועות מראש חדש אלול דהא ודאי לא היתה דעתם להורות על מי שאינו מתפלל אלא משלשים יום לשלשים יום כדר' יהודה דהוה מהדר תלמודיה כל תלתין יומין ולא הוו מצלי אלא משלשים יומין לשלשים יומין דצריך להסדיר דהא ודאי דבזמן הזה לא נשמע מאן דמאי למיעבד הכי ולא כתב לן הילכתא למשיחא ולפיכך נראה דהאלפסי והאשיר"י סביר' להו כמו כהרמב"ם דשל ראש חדש צריך להסדיר והיינו משלשים יום ואילך ומה שפירש רש"י של פרקים מועדות לא פירש כן אלא למאי דקס"ד דפריך איני והא רב יהודה מסדר צלותיה ומצלי אבל למאי דמסיק שאני רב יהודה וכו' מודה גם רש"י דשל פרקים הוי נמי תפלה של ראש חדש והכי נקטינן כדברי הרמב"ם המפורשין ומשמע ודאי דכל הפוסקים כך דעתם כדפרישית דשל ראש חדש נמי צריך להסדיר וב"י מחמיר גם כשמתפלל מתוך הסדור וכך ראוי לנהוג ומה שאין העולם נוהגין להסדיר כל עיקר אפילו של חנוכה ופורים וט' באב ושל מועדות וראש השנה ויו"כ וסומכין על הסדור שבידם וכ"כ בהגהת ש"ע אינו נכון כלל דלאפ"י שכ"פ ה"ר מנוח ומביאו ב"י הלא בסוף כתב וצ"ע:

קא **תנו** רבנן המתפלל וכו' בסוף פרק אין עומדין (דף ל"ד) תניא בסתמא המתפלל צריך שיכוין את לבו בכולן ואם אינו יכול לכוין בכולן יכוין את לבו באחת וקאמרינן אהייא אמר ר' חייא אמר רב ספרא משום חד דבי רבי באבות וכתבו התוספות והרא"ש וה"ר יונה לשם דהא דאמר ר"א בסוף פרק ת"ה

הזה (ב) · והגהות מיימוניות כתב בפ"ד מהל' תפלה פירשו התוס' דהשתא אין אנו נזהרים משום חד דבכל הני שמעתתא כי בלאו הכי אין אנו מכוונים כל כך בתפלה מיהו השכור שתפלתו תועבה צריך ליזהר עכ"ל · וכת"ה סי' מ"ב כתב אהא דאמרינן (שם) שתה רביעית יין אל יורה דלפי משמעות התלמוד היה נראה לחלק בין יינות שלנו לייננות שלהם שהיו חזקים הרבה ומשכרים אך קשה לי דא"כ סמ"ג וסמ"ק ואשר"י שכתבו פסק זה דשתה רביעית יין אל יורה בסתם ולא חילקו ביינות וכי לא כתבוהו לצורך זמנינו וארצותינו שאין בהם יינות חזקים כל כך ואפשר דמשום הכי לא חילקו לפי שלא ידעו שיעור בדבר ביינות שלנו דהא פשיטא שאם ישתה ממנו הרבה דמשכר ליה ולפי שלא ידעו שיעור בדבר כמה ישתה ויהיה אסור להורות סתמו דבריהם אבל לעולם י"ל דברביעית שהוא דבר מועט אין לאסור ביינות שלנו עכ"ל ומדבריו לגבי הוראה יש ללמוד לענין תפלה:

כתב בא"ל מועד בשם הגאונים שכל אחד שהוא שתוי סגי ליה לפי מה שמרגיש בנפשו שיפוג יינו עכ"ל (ג):

ק **וצריך** להסדיר תפלתו קודם שיתפלל וכו' סוף מסכת ר"ה (לה .) מימרא דר' אלעזר א"ר אבא מסתברא מילתי' דרבי אלעזר בברכו' של ר"ה וי"ה ושל פרקים אבל דכל השנה לא איני והא רב יהודה מסדר צלותיה ומצלי שאני ר"י כיון דמתלתין לתלתין יומין הוא מצלי כפרקים דמי וסובר הרמב"ם שביום ל' ליום שהתפלל היה חוזר להתפלל מפני כך כתב דשל ר"ח צריך להסדיר. והרי"ף והרא"ש כתבו וכמה הוא של פרקים מל' יום ולהלן ומשמע לרבינו דהיינו שיעברו ל' יום שלימי' שלא התפלל אותה תפלה ולפי זה בר"ח א"צ להסדיר שהרי לא תמצא שיעברו ל' יום שלא יתפלל תפלת ר"ח ודברי רבי' הגדול מהר"י אבוהב ז"ל בזה מגומגמים בעיני ולכן לא כתבתים ומ"מ מ"ש רבינו שהרא"ש חולק על הרמב"ם אינו מוכרח דהא איכא לפרושי דמל' יום ואילך היינו כשחוזר להתפלל ביום תשלום ל' שהתפלל אותה תפלה צריך להסדיר וזהו מר"ח לר"ח וכדברי הרמב"ם ז"ל:

כתב ה"ר מנוח דהא דצריך להסדיר תפלתו דוקא כשקורא ע"פ אבל כשכתובה לפניו לא וצ"ע עכ"ל ונראה דאפילו כשכתובה לפניו צריך להסדיר כדי שתהא שגורה בפיו בזריזות (א):

קא **תנו** רבנן המתפלל צריך שיכוין בכל הברכות וכו' בס"פ אין עומדין (לד:) המתפלל צריך שיכוין את לבו בכולן אם אינו יכול לכוין בכולן יכוין את לבו באחת אהייא א"ר חייא א"ר ספרא משום חד דבי רבי באבות ומימרא דר אליעזר היא בס"פ תפלת השחר (ל:) וז"ל לעולם ימוד אדם עצמו אם יכול לכוין את לבו יתפלל ואם לאו אל יתפלל ולא נזכר בדברי ר"א חילוק בין אבות לשאר ברכות כלל אלא שהתו' והרא"ש כתבו בס"פ אין עומדין יכוין לבו באחת מהן והא דאמרינן בפ' תפלת השחר לעולם ימוד אדם דעתו אם יכול לכוין יתפלל ואם לאו אל יתפלל יש לפרש התם נמי באחת מהן ובאבות כדאמרינן הכא וכ"כ סמ"ג ורבינו כתב דברי ר' אליעזר אם יכול לכוין באבות כאילו הוא מדברי ר' אליעזר לפי שמאחר שאנו מוכרחין לפרש כן בדבריו ז"ל כאילו אמר כן בהדיא ומכל מקום לשון רבינו אינו מכוון שכ' דאמר ר' אליעזר שנראה שמדברי ר' אליעזר אנו לומדים לברייתא אדרבה מהברייתא אנו לומדים לדברי רבי אליעזר לכך נראה א שצריך למחוק הדלי"ת ולגרוס אמר רבי אליעזר דמימרא באפי נפשי' היא:

ומ"ש

דרכי משה

קושיית ב"י מעיקרא: (ב) (והעלה שם דאעפ"כ שיכור ושתוי אל יתפלל ולקרות ק"ש נמי אסור אבל שאר ברכות יכול לברך וכ"ה בירושלמי וכ"כ הג"מ): (ג) ואי לא דמסתפינא אמינא דאם מתפלל מתוך סידור ורואה לפניו כל מה שאומר אע"ג דהוא שתוי מותר לו להתפלל מאחר שיכול לדבר לפני המלך ואף אם הוא שכור מעט ולא יוכל לדבר בפני המלך בלא סידור אשר לפניו מ"מ אם הוא יודע בעצמו שיוכל להעיר ע"י הסידור המראה לו מה שיאמר נראה דאין לחוש בדבר אבל אין לסמוך על דעתי בזה מאחר שלא מצאתי בשום פוסק ולא כתבתי זה אלא ליישב המנהג שמתפללים בזמן הזה אחר השתיה אע"פ שהם שכורים מעט: ק (א) ואני לא ראיתי בזמן הזה לנהוג לסדר התפילה תחלה ולכן נראה שסמכו על דברי הר"ר מנוח דמסתבר הוא: ובדרשות

פרישה

(ד) **תפלת** שכור תועבה וגם תש"ת ר"ת תפלת שתוי תפלה:

סי' ק (א) **ודוקא** תפלה של פרקים כו' וכתב הר"ר מנוח דוקא כשהוא מתפלל ע"פ אבל כשכתובה לפניו לא וכ"פ רמ"א ודלא כב"י ע"ש שכתב שאפ"ה צריך להסדיר כדי שתהא שגורה בפיו בזריזות:

סי' קא (א) **דאמר** ר' אליעזר לעולם ימוד אדם עצמו אם יכול לכוין באבות כו' אין תיבת באבות מדברי ר"א אלא ר"א סתמא קאמר לעולם ימוד אדם את עצמו אם יכול לכוין את לבו יתפלל ואם לאו אל יתפלל אלא סתמא' והרא"ש כתבו בס"פ אין עומדין אהא דת"ר דהביא רבינו בריש סי' זה ואם אינו יכול לכוין בכולן יכוין באבות והא דאמר ר' אליעזר ואם לאו אל יתפללים לפרש דבריו נמי דמיירי בא' מהן ובאבות ורבינו מאחר שמוכרחין לפרש דברי ר"א דמיירי באבות כתב כן בדבריו כאילו אמר כן בהדיא ב"י וכתב ב"י עוד ז"ל ומ"מ לשון רבינו אינו מכוון שכתב דאמר ר' אליעזר דנראה דמדברי ר' אליעזר אנו לומדים לברייתא וז"א דאדרבה מהברייתא אנו לומדים לדברי ר' אליעזר לכך נראה שצריך למחוק

חדושי הגהות

ורא"ש דביותר מרביעית מהני רכוב אבל עדיין לא נתיישב למה השמיטו דברכוב לא מהני דרך מיל אפילו ברביעית צריך ג' מילין וגם למה לא כתב הטור דבעינן ברכוב ג' מילין ובזה צריכין אנו לדברי הב"ח וט"ז ע"ש ותמצא נופש: קא א ול"נ דא"צ למחוק כלל דהא דכתב רבינו דאמר ר"א לא מייתי ראיה על הברייתא רק להביא ראיה על דבריו שהוסיף על הברייתא דבברייתא לא קתני אלא אם אינו יכול לכוין

ימוד אדם עצמו אם יכול לכוין באבות יתפלל (ב) ואם לאו אל יתפלל ואם התפלל ולא כיון באבות יחזור ויתפלל (ג) ואם כיון באבות א"צ לחזור ויראה אפילו אם כיון בכולן ולא כיון באבות שצריך לחזור ולהתפלל והאידנא אין אנו חוזרין בשביל חסרון כוונה שאף בחזרה קרוב הוא שלא יכוין אם כן למה יחזור כתב הרב רבי אליעזר שירגיל אדם עצמו שיכוין לפחות בחתימה של כל ברכה שיש בהן מאה ושלש עשרה תיבות כמו שיש בתפלת חנה ומאה ושלש עשרה פעמים לב בחומש לומר שצריך בהן כוונת הלב א"ר המנונא כמה הלכתא גברוותא איכא למשמע מהנך קראי דחנה וחנה היא מדברת על לבה רק שפתיה נעות מכאן למתפלל שצריך שיחתוך בשפתיו וקולה לא ישמע מכאן שלא ישמיע קולו בתפלתו · ותניא המשמיע קולו בתפלתו הרי זה מקטני אמנה שמראה כאילו הקדוש ב"ה אין שומע תפלה בלחש · המגביה קולו בתפלתו הרי זה מנביאי השקר דכתיב בהו קראו בקול גדול י"א הא דאמר שלא ישמיע קולו בתפלתו שצריכה שתהיה בלחש עד שלא תשמע אפילו לאזניו ומביאין ראיה מן התוספתא יכול יהא משמיע לאזניו כבר פירש בחנה וקולה לא ישמע (ד) ומיהו בגמרא דידן אינו ממעט אלא השמעת קולו דמשמע שמשמיע קולו לאחרים אבל לאזניו יכול להשמיע (ה) והכי איתא בהדיא (ו) בירושל' יכול יהא מגביה קולו בתפלתו כבר פירש בחנה וקולה לא ישמע והדעת נותנת שיותר טוב להשמיע לאזניו כי אז יוכל לכוין יותר וכן כתב הרמב"ם ז"ל ולא יתפלל בלבו אלא מחתך הדברים בשפתיו ומשמיע לאזניו בלחש ולא ישמיע קולו אמר רב הונא לא שנו שלא יגביה קולו אלא שיכול לכוין בלחש אבל אם אינו יכול לכוין בלחש מותר וה"מ בינו לבין עצמו אבל בצבור אסור דאתי למיטרד צבורא ואם משמיע קולו כשמתפלל בביתו כדי שילמדו ממנו בני ביתו

ומ"ש רבינו ואם התפלל ולא כיון באבות יחזור ויתפלל בס"פ תפלת השחר (שם) א"ר יוחנן אני ראיתי את רבי ינאי דצלי והדר צלי כלומר שהתפלל תפלת המוספין ביחיד ודלא כר' אליעזר בן עזריה דאמר אין תפלת המוספין אלא בחבר עיר א"ל ר' ירמיה לר' זירא ודילמא מעיקרא לא כוין דעתיה ולבסוף כוין דעתיה וכתב שם הרא"ש מכאן משמע דמי שלא כיון דעתו לכל הפחות באבות שצריך לחזור ולהתפלל וגם ה"ר יונה כתב בס"פ תפלת השחר גבי היה רוכב ע"ג בהמה שבאבות צריך כוונה אפילו בדיעבד ואם לא כיון צריך לחזור ולהתפלל :

כתוב בסמ"ק אם אינו יכול לכוין בכל ברכות י"ח יכוין באבות ומודים ואם אינו יכול לכוין בשניהם יכוין באבות עד כאן וצריך תלמוד ב מנין לו דעדיף מודים טפי משאר ברכות : **כתב** ה"ר אליעזר שירגיל אדם עצמו וכו' עד בתפלת חנה ג כ"כ בהגהות מיימוניות בפ"ד מהלכות תפלה בשם הרוקח : **ומ"ש** וכן קי"ג פעמים לב בחומש וכו' כ"כ הרוקח : **אמר** רב המנונא כמה הלכתא גברוות' איכא למשמע מהני קראי דחנה וכו' בר"פ אין עומדין (לא.) : **ומ"ש** ותניא המשמיע קולו בתפלתו וכו' המגביה קולו בתפלתו וכו' ברייתא בס"פ מי שמתו (כד:) : **ומ"ש** י"א הא דאמר שלא ישמיע קולו בתפלתו וכו' ז"ל הרשב"א בר"פ אין עומדין (שם) מכאן למתפלל שלא ישמיע קולו בתפלתו מסתברא שלא ישמיע לאחרים כלומר שלא יאמר בקול רם וכדתניא בפ' מי שמתו כל המשמיע קולו בתפלתו ה"ז מקטני אמנה אבל להשמיע לאזנו רשאי ומצוה לכתחלה כדאמרי' בירושל' פרק היה קורא תניא המתפלל ולא השמיע לאזנו יצא למי נצרכה לרבי יוסי היידן ר' יוסי (פירש איזה ר' יוסי הוא) ר' יוסי הדא הוא (כלומר הך ר"י הוא) דתנינן הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא ר' יוסי אומר לא יצא דאלמא בדיעבד הוא דיצא הא לכתחל' צריך להשמיע לאזנו כק"ש אלא שמצאתי בהפך בתוספתא דמכילתין בפ"ג יכול יהא משמיע קולו לאזנו פי' בחנה והיא מדברת על לבה רק שפתי' נעות וקולה לא ישמע ע"כ ורבינו הסכים לדברי הירושלמי ומשמעות' דגמרא דידן ודחה מפניהם דברי התוספתא וכ"כ בהגהות מיימוניות פ"ה וכן הלכה :

ב"ה ומ"מ מהזוהר שכתבתיו סימן קמ"א מסכים לדברי התוספתא וראוי לחוש לו :

ד כתב בארחות חיים בשם פסיקת' אם אין אתה יכול התפלל על מטתך אם אין אתה יכול ואתה אנוס מחולי או מדבר אחר אמור בלבבך שנאמר אמרו בלבבכם : **אמר** רב הונא לא שנו שלא יגביה קולו אלא שיכול לכוין בלחש וכו' עד דאתי למיטרד ציבורא בסוף פרק מי שמתו (כד:) :

ואם משמיע קולו כשמתפלל בביתו וכו' כדאיתא בירוש' בר"פ תפלת השחר ודברי הרשב"א בר"פ אין עומדין בפירוש הירושלמי הזה כדברי רבינו ולפי גירסת

ת"ה (דף ל') לעולם ימוד אדם דעתו אם יכול לכוין את לבו יתפלל ואם לאו אל יתפלל התם נמי פירושו באחת מהן ובאבות עכ"ל ולכן כתב רבינו בלשון הברייתא ובדברי ר"א באבות אף על פי שלא נזכר בהן באבות כיון שכך הוא פירוש דבריהם אך מ"ש דאמר ר"א בדל"ת אינו מתוקן דמשמע דמדברי ר"א אנו למדין לברייתא והא ליתא אלא מדרב ספרא אנו למדין לברייתא ובתר הכי אנו למדין לדר"א וכתב ב"י למחוק הדל"ת ולגרוס אר"א ולי נראה דחסר תיבות והיינו וצריך לומר והיינו דאר"א וכו' דמברייתא אנו למדין דהא דאר"א לעולם ימוד אדם את עצמו וכו' היינו נמי באבות ועוד אפשר דמדר"א אנו למדין לברייתא דאם אינו יכול לכוין באבות אל יתפלל שזה אינו מפור' בברייתא דלא תני בה אלא שיזהר לכתחלה לכוין באבו' ומשמע דאעפ"כ חייב להתפלל אפי' אינו יכול לכוין כלל אבל מדר"א שמעי' דאסור לו להתפלל :

ומ"ש ואם התפלל ולא כיון באבות יחזור ויתפלל סוף פרק ת"ה קאמר רבי יוחנן אני ראיתי את רבי ינאי דצלי והדר צלי וקס"ד דהדר צלי תפלת המוספין ביחיד ומותבינן ודילמ' לא כוין דעתי' מעיקרא והשתא כוין דעתיה וכתב הרא"ש מכאן משמע דמי שלא כוין דעתי' לכל הפחות באבות שצריך לחזור ולהתפלל וכן כתב הר' יונה ס"פ ת"ה אמתניתין היה רכוב על החמור ירד דבאבות אם לא כיון צריך לחזור ולהתפלל וכ"כ עוד הר' יונה ס"פ אין עומדין אברייתא יכוין את לבו באחת מהן :

ומ"ש רבינו ויראה אפי' אם כיון בכולן ולא כיון באבות שצריך לחזור ולהתפלל נלפע"ד דהיה צריך לפרש כך משום דסד"א דאם כיון בכולן ולא באבות דכ"ש דיצא דהכי משמע מברייתא דתני צריך שיכוין בכולן ואם אינו יכול לכוין בכולן לפחות יכוין באחת פי' באבות אלמא דבכולן עדיף טפי מבאחת וכיון דבכל התורה רובו ככולו הכי נמי אם כיון בכולן חוץ מאבות א"צ לחזור ולהתפלל אבל מדר"א נלמוד מדקאמר בסתם אם יכול לכוין את לבו יתפלל ור"ל באבות וקאמר ואם לאו אל יתפלל פי' אם לא יכול לכוין לבו באבות אל יתפלל אלמא להדיא דאפילו יכול לכוין בכולן אם אינו יכול לכוין באבות לא יצא :

כתב הרב ר"א וכו' נראה דטעמו דחתימת הברכה הן ספור שבחיו ית' וראוי שיכוין את לבו יותר בספור שבחיו ממה שיכוין בשאלתו וכ"כ הסמ"ק ריש סימן י"א דלאחר שהביא דברי ר"א כתב וכן הדין נותן כי מי שמכוין בשאלתו ולא יכוין בשבחיו של הקב"ה מחייב את עצמו עכ"ל ונראה שמזה הטעם כתב לשם הסמ"ק שאם אינו יכול לכוין בכל הברכות של י"ח יכוין באבות ובמודי' ואם אינו יכול לכוין בשניהם יכוין באבות ע"כ וכתב ב"י וצריך תלמוד מנין לו דעדיף טפי מודים משאר ברכות ולפעד"נ דטעמו לפי שברכת אבות היא תחלת ג' ראשונות שמסדר שבחיו מקודם שישאל צרכיו ומודים היא תחלת ג' אחרונות לאחר שקיבל פרס מרבו דמשבחו והולך לו ולפיכ' תקנו שיהא שוחה באבות תחלה וסוף ובהודאה תחלה וסוף וא"כ ודאי כי היכ' דהצריכוהו לכוין באבו' עכ"פ ה"נ במודים ומאי דהזכירו בגמרא אבות אינו אלא דבדיעבד אפילו לא כיון אלא באחת שהיא אבות יצא וא"צ לחזור אבל לכתחלה צריך ליזהר במודים כמו באבות דאידי ואידי שבחיו ניהו : **ומ"ש** שמראה כאילו אין הקב"ה שומע תפלה בלחש נראה דרצונו לומר שמראה כאילו אין מדתו של הקדוש ברוך הוא לקבל התפלה שמתפללין בלחש אלא דוקא בהרמת קול ואין זה אמת אלא קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת בכונת לבו אפילו בלחש :

ר"א הא דאמר שלא ישמיע קולו וכו' ומביאין ראיה מן התוספתא וכו' תימה מאי זו ראיה הא איכא לפרש דהכי קתני יכול יהא משמיע לאזניו וכו' כלומר יכול שיהא צריך להשמיע לאזניו וכדס"ל לר' יוסי בק"ש דאם לא השמיע לאזניו לא יצא ה"נ בתפלה וקאמר כבר פי' בחנה וקולה לא ישמע פי' האי קרא יתירא הוא דמדכתיב וחנה היא מדברת על לבה רק שפתיה נעות ידעינן דלא השמיעה קולה לאחרי' ולא אצטריך האי קרא וקולה לא ישמע אלא ללמד דא"צ אפילו להשמיע לאזניו דאע"ג דלר' יוסי בק"ש צריך להשמיע לאזניו מדכתיב שמע ואם לא השמיע לאזניו לא יצא בתפלה מודה ר' יוסי דא"צ להשמיע לאזניו מדכתיב וקולה לא ישמע וכך הוא משמעות הירושלמי דלר' יוסי אצטריך לאורויי דבתפלה אם לא השמיע לאזניו יצא הביאו ב"י בשם הרשב"א א"כ מה המונע שלא לפרש כך בתוספת' והכי נקטינן דלכתחלה גם בתפלה צריך להשמיע לאזניו ובדיעבד יצא אפי' לר' יוסי כ"ש לר' יודא דהלכתא כותיה דאף בק"ש יצא אם לא השמיע לאזניו דשמע אתא ללמד בכל לשון שאתה שומע כ"ש בתפלה דלא גלי לן קרא דפשיט' דיצא וא"ת לר' יהודא למה לי קרא בתפלה וקולה לא ישמע כיון דאפילו בק"ש יצא בלא השמיע לאזניו כ"ש בתפלה וי"ל דאתא ללמד לר' יהודה דבתפלה אסור להשמיע קולו לאחרים משא"כ בק"ש דמותר להשמיע קולו לאחרים מדכתיב ודברת בם ולא בתפלה כדאיתא ביומא ומייתי לה האלפסי פ' היה קורא אמתני' האומנין קורין בראש האילן ופי' הר' יונה כך ע"ש רבני צרפת דלענין להשמיע קולו לאחרים מותר בק"ש ואסור בתפלה מהך דרשא ודברת בם ולא בתפלה ע"ש : **ואם** משמיע קולו כשמתפלל בביתו כדי שילמדו ממנו בני ביתו מותר כדאיתא בירושלמי ר' יונה וכו' עד דילפין מיניה בני ביתי' צלותא משמע דפי' עד דולפין

פרישה

למחוק הד' ולגרוס אר"א דמימרא באפיה נפשיה היא עכ"ל . ובלאו קושיתו שהקשה הב"י ק' לי עוד למה לי ראייתו ועוד מה שייך להביא ראייה מרבי אליעזר להברייתא דהוה יהודא ועוד לקרא לנלע"ד לקיים גירסת הספרים דה"פ משום דרבינו הוסיף בדברי הברייתא לכתוב לפחות יכוין באבות והאי תיבת לפחות אינו בברייתא והיינו יכולין לפרש הברייתא דלכתחלה טוב שיכוין בכולן ואם לאו יזהר לכוין באבות אבל אם גם זאת אינו יכול לכוין לא היינו אומרים דמש"ה אל יתפלל אלא דמדברי ר' אליעזר שאמר ואם לאו אל יתפלל אנו לומדין פי' הברייתא דקתני ואם לאו יכוין באבות ר"ל דלכל הפחות יצטרך לכוין באבות ואם אינו יכול לא יתפלל כלל :

(ב) **ואם** אינו יכול לכוין אל יתפלל · נראה דמשלים בתפלה שאחריה דלא גרע משכור וכמ"ש בסי' צ"ט :

(ג) **ואם** כיון באבות א"צ לחזור ולהתפלל כו' ק"ק פשיטא הא לכתחלה סגי בהכי כמ"ש לפני זה ונראה דה"ק אם התפלל ולא כיון באבות אע"ג דכיון בכל הברכות האחרות אפילו הכי יחזור ויתפלל כמ"ש אמר כך ויראה כו' ומש"ה מסיים ואמר גם כן אם כיון באבות אף על פי דלא כיון בשאר הברכות אין צריך לחזור והיותר נראה דה"ק אף אם היה יכול לכוין בכולן ובמזיד לא שם לבו לכוין כי אם באבות יצא . ב"י כתב לשון סמ"ק דלכתחלה יכוין באבות ומודים כו' וכתב עליו ב"י וצריך תלמוד מכיין לו דעדיף מודים טפי משאר ברכות ולענ"ד דסברא הוא דצריך כיון יותר שהרי לא תקנו כריעה כי אם באבות ובהודאה וק"ל :

(ד) **ומיהו** בגמרא דידן אינו ממעט אלא השמעת קולו כו' נלענ"ד דבזה ל"פ דבודאי חנה לא השמיעה אפי' לאזנה כמשמעות לשון הקרא מדברת על לבה רק שפתיה נעות · ומיהו מדסיים הקרא וקולה לא ישמע דקרא יתירה הוא דבודאי כיון שמדברת על לבה קולה לא ישמע ודאי לא נכתב אלא ללמד ממנו כמו שהיא לא השמיעה קולה כך אחרים לא ישמיעו קולם בתפלתם והנה י"א הראשון דלעיל דלמדינן הקרא דומיא דחנה דשם ודאי אפי' השמעת און לא היה והא דמביא התוספתא הקרא דקולה לא ישמע ולא מייתי קרא דמדברת על לבה משום דמקרא זה נכתב ללמד ממנה וכמ"ש וגמרא דידן ס"ל דיתורא דקרא נכתב שלא נלמד ממנו אלא שלא ישמיע את קולו לאחרים דאל"כ לא יכתוב וקולה לא ישמע ובודאי נלמד ממנו לגמרי ושאני חנה שהיתה אשת קשת רוח ויכולה לכוין בלא השמעת און משא"כ באינך מתפללים דצריכין להשמיע לאזנם כדי לכוין וכדמסיק רבינו וק"ל :

(ה) **והכי** איתא בהדיא בירושלמי כו' כלומר כמו שבגמרא דידן אינו ממעט אלא השמעת קול כך בירושלמי ממעט שלא יהא מגביה קולו ולאפוקי מהתוספתא שממעט אפי' להשמיע לאזנו והשתא א"ש דמייתי ראייה מהירושלמי זה ולא מביא מירושלמי שהביא ב"י דמשמע מיניה בהדיא דלכתחלה צריך להשמיע לאזניו משום דאין כוונת רבינו אלא לאשמועינן היתר להשמיע לאזניו ולהביא ראיה לתלמוד דידן דהא דילפינן מחנה איסור השמעת קול לאחרי' דוקא ולא השמעת אזניו כדאיתא בתוספתא :

(ו) **בירושלמי** יכול יהא מגביה קולו בתפלתו כו' אע"ג דכתב רבינו לעיל דמשמיע קולו לאזנו אסור מחנה והגבהת קולו נאסר מנביאי שקר · י"ל כשכתב מגביה ומשמיע תרתי בהדדי בל' הברייתא הנ"ל סתם מגביה קולו ר"ל מגביה קול גדול אבל כאן בירושלמי שלא

חדושי הגהות

לכוין בכולן יכוין את לבו באחת ר"ל באבות היה אפשר לפרש שיכוין לבו באבות אם אפשר לו ואם א"א לו לכוין אפילו באבות מ"מ יתפלל אבל רבינו הוסיף על הברייתא וכתב לפחות יכוין באבות משמע מזה דאם א"א לו לכוין באבות לא יתפלל ע"ז מייתי ראיה לפירושו מדר' אליעזר דאמר הכי בהדיא (מהרל"ח) וכ"כ הפרישה והב"ח : ב עיין פרישה וב"ח :

ג בכל הגה"מ מהל' תפלה לא מצאתי כדברים האלה אבל מצאתים בסמ"ק : ד דברים אלו כהווייתן כבר הביא הב"י בסימן צ"ד :

אפשר

ביתו מותר כדאיתא בירושלמי רבי יונה כד הוה מצלי בבי כנשתא הוה מצלי בלחישא (ז) וכד הוה מצלי בביתיה הוה מצלי בקלא עד דילפין מיניה בני ביתיה צלותא ויכול להתפלל בכל לשון שירצה ו ופירש רב אלפס דווקא בצבור אבל ביחיד לא יתפלל אלא בלשון הקדש ויש מפרשים דהא דאמרינן יחיד לא יתפלל אלא בלשון הקדש (ח) דוקא כששואל צרכיו אבל כשמתפלל תפלה של צבור אפי' יחיד יכול לאומרה בכל לשון (ט) ואדוני אבי ז"ל כתב דאף יחיד כששואל צרכיו יכול לשאול בכל לשון שירצה חוץ מלשון ארמי (ב):

קב **אני** האשה הנצבת עמכה בזה א מכאן שאסור לישב בתוך ד"א של תפלה ובין מלפניו בין מלאחריו בין מן הצדדין צריך להרחיק ד"א שנאמר (א) הנצבת עמכה שהיה עומד כמותה בז"ה בגמטריא תריסר דהיינו י"ב אמות (א) לשלשה הרוחות:

דילפין כלומר כדי דילפין וכ"כ ב"י ע"ש הרי"א וב"י עצמו פי' דר' יונה שלא בצבור היה מתפלל בהגבהת קול לפי שלא היה יכול לכוין בלחש ונמשך במקרה דהוו ילפי מיניה בני ביתיה ע"ש ולע"ד נראה דהכי קאמר דהוה מצלי בקלא עד דהוו ילפי מיניה ולבתר דילפי מיניה תו לא הוי מצלא בקלא ויותר נראה דה"ק שלא הגביה קולו אלא עד דמצו למילף מיניה ולא יותר דהמגביה קולו בתפלתו ה"ז מנביאי שקר ולפיכך אף עפ"י שהיה צריך להגביה קולו לא היה מגביה קולו יותר ממה שצריך לבני ביתו ולכן יש לגעור בחזנים שמגביהין קולם ביותר ממה שצריך להשמיע לצבור כדי שיענו איש"ר וברכו ואמנים כסבורין דשפיר עבדו והיא עבירה חמורה:

קב אני האשה הנצבת עמכה בזה מכאן וכו' עד שהיה עומד כמותה כן פרש"י בר"פ אין עומדין (דף ל"א) ומשום דקשה דמנ"ל דצריך להרחיק ד' אמות תירץ ואמר בז"ה בגי' תריסר דהיינו י"ב אמות לג' רוחות וכ"כ הרא"ש ונראה דר"ל לג' הרוחות לפניו ולאחריו ומן הצד ואע"ג דאיכא שני צדדין אפ"ה כיון דאין סברא לחלק בזה בין צד לצד אם כן בדאיכא רמז דצריך להרחיק ד' אמות מן הצד בכלל זה גם הצד השני · אבל ממ"ש ב"י בשם ספר אהל מועד נראה דלא אתא בז"ה אלא ללמד על ב' צדדין ועל לאחריו אבל מלפניו אסור אפילו חוץ לד' אמות עד כמלא עיניו ואפי' עוסק בק"ש ולא נהירא ועוד נראה הא דאינו מרמז אלא על ג' רוחות היינו משום דחנה ודאי היתה נזהרת שלא היה דבר חוצץ בתפלתה בינה ובין הקיר א"כ לא היה צריך הכתוב לרמז אלא על שני הצדדין ועל אחוריה אבל אין לפרש דז"ה דמרמז על י"ב הוא חוזר על כל ד' רוחות דצריך להרחיק ג' אמות מכל רוח דהא מדכתיב עמכ"ה בה"א שמעי' דאין היתר אלא באמה החמישית ועוד דכל ד' אמות שוה הוא דהוי רשות מיוחד ואין חלוק בין ג' לד' וז"ל התו' עמך משמע בתוך ד' אמות ומשום דכתיב עמכ"ה מלא בה"א כלומר שלא היה יושב בתוך ד' אמות שלה כי אם בחמישית עכ"ל פי' הקרי דקרינן הנצבת עמך ללמד שהיה עומד כמותה היינו דוקא כשהיה ברשותה בתוך ד' אמות שלה והכתיב בה"א מלמד שהיה יושב באמה החמישית אלא דכשהיה עלי צריך להתקרב לתוך ד' אמותיה היה נצב עמה ועומד כמותה ואין כאן מחלוקת בין פרש"י ותו' ודלא כמה שהבין ב"י עיין עליו:

ומ"ש רבינו ובין מלפניו ובין מן הצדדין ולא כתב ג"כ ובין מלאחריו אפשר דבכלל מן הצדדין הוי נמי גם אחוריו אבל התו' והרא"ש והמרדכי כתבו מבואר בין מלפניו בין מלאחריו בין מן הצדדין וקרוב לומר דט"ס הוא בדברי רבינו וצ"ל ובין מלאחריו:

וכתבו

גירסת המרדכי שאכתוב בסמוך שגורס כי היכי דילפין מיניה הדבר מבואר כדברי רבינו וכתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל הנה המחבר פי' זה המאמר שאמר עד דילפון מיניה בני ביתי' שהוא היה עושה לתכלית זה ופירוש עד כלשון כדי והאמת הוא כך שאם לא יהיה פירוש המאמר אלא שהוא היה מגביה הקול עד שהיה נמשך מזה במקרה דילפין מיניה בני ביתיה הנה לא היה עושה כשורה שהרי הגבהת הקול הוא מגונה עכ"ל ואיני יודע מה הכרח הוא זה שהרי לעולם אפשר לפרש ה שהיה מגביה קולו עד שהיה נמשך מזה במקרה דילפין מיניה בני ביתיה אע"ג דתניא המגביה קולו בתפלתו ה"ז מנביאי השקר הא איתמר עלה דאם אינו יכול לכוין בלחש מותר והוא שלא יהא בצבור ורבי יונה שלא בצבור הוה וכן פירשו ה"ר יונה והרא"ש בפרק מי שמתו: **בר"ה** וי"ה נוהגים העולם להשמיע קולם בתפלתם והוה תמיהה לי טובא היאך נתפשט המנהג הזה וראיתי בימי חורפי בספר הפליאה שהיה קורא תגר על מנהג זה ואח"כ מצאתי בפסקי התוס' שילהי ר"ה וז"ל ברכות דר"ה מתוך דאין רגילים בהם משמיעים קולם וגם יש בהם ברכו' ארוכו' ומטעה אחד את חבירו לפיכך ש"ץ מוציא את הרבים ידי חובתם עכ"ל הרי שנותנים טעם למה שנהגו להשמיע קולם שהוא מפני שאינם רגילים בהם . ואפשר לתת טעם אחר לפי שהם ימי תשובה משמיעי' קולם כדי לכוין יותר ואיידי דחביבי להו יהבי דעתייהו ואינם מטעים זה את זה אע"פ שמשמיעים קולם · ואחר שכתבתי זה מצאתי במרדכי דמסכ' יומא אע"פ שכל ימות השנה מתפללים בלחש כדילפינן פרק אין עומדין מקראי דחנה וקולה לא ישמע מיהו בר"ה וי"ה אומר בקול רם כדי שילמדו זה את זה ולהטעות לא חיישינן כיון שמצויים בידם מחזורים ותפלות כדאמרינן בירושלמי בפ' תפלת השחר ר' יונה כד הוה מצלי בביתיה הוה מצלי בקלא כי היכי דילפין מיניה בני ביתיה וכד הוה מצלי בבי כנשת' הוה מצלי בלחישא כי היכי דלא ליטעי אינשי וזה היה בשאר ימות השנה ואע"ג דאמרינן בפרק אלו נאמרין (לב·) שמתודה בלחש שלא לבייש עוברי עבירה אנו בזמן הזה כולנו ודוי אחד מתודים ואין כאן בושת עכ"ל (א):

ויכול להתפלל בכל לשון שירצה במסכת סוטה ריש פ"ז (לב:) תנן ואלו נאמרין בכל לשון פרשת סוטה וידוי מעשר וק"ש ותפלה וכתב הרי"ף בר"פ היה קורא והא דקתני תפלה בכל לשון ה"מ בצבור אבל ביחיד לא דא"ר יהודה אמר רב (שבת יב:) לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמי וא"ר יוחנן כל השואל צרכיו בלשון ארמי אין מלאכי השרת נזקקין לו לפי שאין מלאכי השרת מכירים בל' ארמית: וכתב ה"ר יונה כיון דאסיקנא דתפלה ביחיד אינה נאמרת אלא בלשון הקודש תימה הוא על המנהג שנהגו בכל העולם שהנשים מתפללות בשאר לשונות שכיון שחייבות בתפלה לא היה להן להתפלל אלא בלשון הקודש ורבני צרפת רוצים לתת טעם למנהג ואומרים שכשיחיד מתפלל התפלה בעצמה שמתפללין אותה הצבור כמו תפלת הצבור דיינינן ליה ויכול לאומרן יחיד בלשון אחרת ומאי דא"ר יהודה לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמי זהו כששואל צרכיו כגון שמתפלל על החולה או על שום צער שיש לו בביתו וכיוצא בזה אבל תפלה שהיא ידועה לצבור אפי' כשמתפלל אותה בביתו כמתפלל בצבור דמי ואם אינו יודע לה"ק יכול לצאת בכל לשון והטעם שצרכי צבור שואלין בכל לשון משא"כ בצרכי יחיד מפני שהצבור אינם צריכים מליץ לפני הקב"ה אבל היחיד צריך אליו כענין שנאמר אם יש מלאך מליץ וגו' ומלאכי השרת אינן נזקקין אלא ללה"ק ע"כ והרא"ש כתב כל זה ואח"כ כתב ול"נ דאינו קשה דדוקא בלשון זה קאמר רב יהודה דלא ישאל אדם צרכיו וכן הקשו בתוס' (שם) הא דקאמר שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמית והלא אפילו מחשבות לב האדם יודעים ומכירים אלא לשון זה מגונה בעיניהם להזקק לו עכ"ל הרא"ש כלומר דלא אתא רב יהודה למעוטי אלא לשון ארמי בלבד לפי שהוא מגונה בעיני המלאכים ולפיכך אין נזקקין לו אבל שאר לשונות אינן מגונים בעיניהם ונזקקין להם הילכך שפיר דמי לשאול אדם צרכיו בהם:

קב אני האשה הנצבת עמכה בזה מכאן שאסור לישב בתוך ד"א של תפלה בר"פ אין עומדין (לא:): **ומ"ש** ובין מלפניו בין מלאחריו בין מן הצדדין צריך להרחיק ד"א כ"כ שם התוס' והרא"ש והמרדכי: **ומ"ש** הנצבת עמכה שהיה עומד כמותה כך פירש"י כלומר לפי שהיה בתוך ד' אמותיה היה אסור לישב ולפיכך היה נצב על עמדו כמותה אבל התוספו' כתבו עמך משמע בתוך ד' אמות ומשום דכתיב עמכה מלא בה"א דייק כלומר שלא היה יושב בתוך ד"א שלה כי אם בחמישית ע"כ ולפ"ז הנצבת לאו ללמד על עלי אתא שהרי עלי יושב היה שמפני כך הוצרך להרחיק ד"א שאם היה עומד לא היה צריך שלא אסרו אלא לישב אבל לעמוד ודאי שרי:

וכתבו

דרכי משה

קא (א) ובדרשות מהרי"ו כתב ומ"מ לא יגביה קולו דהוה מנביאי הבעל: (ב) וכ"ה בזוהר פרשת לך לך:

קב (א) ובמרדכי פרק אין עומדין דף נא ע"א דאף לאחריו אסור לישב בארבע אמותיו וכן הוא שם בתוספתא וצ"ע דא"כ הוה ט"ז אמות ומדברי הטור משמע דלאחריו שרי ולכן דריש בזה דהוה גימטריא תריסר אבל באשר"י כתוב אסור לישב בד' אמות של תפלה בין מלפניו בין מלאחריו בזה בגימטריא תריסר היינו ד"א לכל רוח ולכ"נ דב' הצדדין אינן חשובים אלא לד' אמות אח' ולעולם לאחריו ג"כ אסור ומ"כ בביאורי אשר"י שכתבתי כשלמדתי האשר"י ממורי הגאון מהור"ר שכנא וז"ל י"א שר"א שלפניו לא קחשיב משום דלפניו אפילו חוץ לד"א אסור דמפסיק בינו לבין הקיר . וי"א שאין לגרום לאחריו דלאחריו שרי עכ"ל וב' התירוצים אינם נכונים דמשום הפסק ליכא כמ"ש לעיל סימן צ' וגם אין למחוק לאחריו שהרי ג"כ הוא בתוס' ובמרדכי לכנ"ל כמו שתירצתי דב' הצדדים חשובים כאחת ומיהו בב"י כתב בשם ספר אוהל מועד דכנגדו אפילו כמלא עיניו אסור וצריכין לרחוק דאע"ג דאין בזה משום הפסק אם שניהם מתפללים מ"מ אם אין הראשון מתפלל אסור לעמוד לפניו וא"כ מתורץ כתירוץ ראשון של הביאורים וכן משמע בזוהר פרשת ויהיו חיי שרה:

ונראה

פרישה

שלא כתב משמיע קולו ר"ל במגביה קולו שמשמיע קולו לאחרים לא הגבהת קול גדול וק"ל:

(ז) **וכד** הוה מצלי כו' פי' הב"י שלכך הגביה כדי לעורר הכונה ובני ביתו ממילא היו שומעין ולא שלכך כיון ומלשון רבינו משמע שהוא לכך כיון שהרי הביאו לראייה למ"ש וכ"כ מהרי"א שודאי ר' יונה הנזכר בירושלמי לכך נתכוין וכן נלע"ד מוכח דאל"כ למה נותן גבול להגבהת קול עד דילפין מיניה בני ביתו דודאי פעמים היה מגביה יותר או נמוך מזה לפי צורך התעוררת הכונה וגם העיקר חסר מן הספר דהל"ל משום התעוררת הכונה היה עושה כן כדי שלא נטעה ללמד ממנו לכל אדם ועוד מאי חידש לנו בירושלמי במעשה דר' יונה כיון דכבר קדמו רב הונא וכתב דמותר להגביה קולו בשביל עוררת הכונה אבל אין להוכיח א"כ בב"ה דהוה מתפלל בלחש איך היה מכוין די"ל דר' יונה כד הוי צליל דעתיה היה מתפלל בב"ה וכד לא הוה צליל דעתיה הוי מתפלל בביתו בקול לעורר הכונה וק"ל:

(ח) **דוקא** כששואל צרכיו כגון שמתפלל על חולי או משום צער שיש לו לפי' אינם נזקקין לו:

(ט) **וא"א** כו' דאף יחיד כששואל צרכיו יכול לשאול בכל לשון שירצה חוץ מלשון ארמי הרא"ש כתב הא דהקשו התוספות אהא דאמרו דאין מלאכי השרת מכירין אותו והלא אפילו מחשבות האדם הם מכירין אלא לשון זה מגונה בעיניהן להזקק להם עכ"ל ויש להקשות דהא בטור י"ד סימן של"ה כתב רבינו גבי ביקור חולים וכשמבקש עליו רחמים אם מבקש לפניו יכול לבקש כו' ושלא לפניו לא יבקש אלא בלשון הקודש כשאר תפלות יחיד דמשמע דתפלו' הוה דוקא בלשון קודש וכה פירשתי:

סי' קב (א) **הנצבת** עמכה בזה בס"א גרסינן שנאמר הנצבת כו' ואמ"ש רבינו שהיה עומד כמותה כתב ב"י וז"ל כך פירש"י כלומר לפי שהיה בתוך ד' אמותיה היה אסור לישב ולפיכך היה נצב על עמדו כמותה · אבל התוס' כתבו עמך משמע בתוך ד' אמות ומשום דכתיב עמכה מלא בה"א דייק כלומר שלא היה יושב בתוך ד' אמות כ"א בחמישי' ע"כ ולפי זה הנצבת לאו ללמד על עלי קאתי שהרי עלי יושב היה שמפני כן הוצרך להרחיק ד' אמות שאם היה עומד לא היה צריך שלא אסרו אלא לישב אבל לעמוד ודאי שרי · ומ"ש ובין מלפניו בין מן הצדדים צריך להרחיק ד' אמות כו' בזה גימטריא תריסר כו' כ"כ האשר"י אבל בלאחריו לא כתב רבינו דאסור אבל בתוס' ובאשר"י ובמרדכי כתב ג"כ לאחריו אסור ותירץ רמ"א בד"מ דכ"ל דב' צדדין חשוב כאחת ומש"ה ברמז בז"ה בגימטריא תריסר סגי ולכן הרא"ש אעפ"י שכתב בין מלפניו בין מלאחריו בין מצדדין דורש ג"כ בזה גימטריא י"ב ועוד כתב שלפניו כתב באוהל מועד דאפי' כמלא עיניו אסור ואפילו עוסק בק"ש וב"י הביאו וגם בש"ע · לכן לפניו אינו בכלל עיין בד"מ שתירץ כן בשם ר' שכנא ז"ל ע"ש . ונראה לי דמוכרח הוא ג"כ מדברי רבינו לומר כן שהרי כתב בסוף זה הסי' אסור לעבור כנגד המתפללים בתוך ד' אמות ואם נאמר דהא דכתב כאן שאסור לישב מלפניו בתוך ד' אמות דוקא אבל לעמוד מותר א"כ מאי אסור לעבור לפניו ואין סברא לומר דלעבור יגרע מלעמוד · ועוד דהיתר של העברה לצדדין אתי מכ"ש דעמידה כמ"ש הב"י לקמן אלא ע"כ דאיסור ישיבה לפניו הוא כמלא עיניו כמ"ש אבל בתוך ד' אמות אפי' עמידה והעברה אסור אבל ק' לפ"ז לא היה לרבינו להזכיר כלל כאן מלפניו כיון דאינו שוה לשאר צדדין דהן בד' אמות ומלפניו הוה כמלא עיניו וי"ל דודאי לא הזכיר רבינו מלפניו ללמדינו איסור שלו אלא ללמדינו איסור מן הצדדין וכדי שלא תקשה אכ"ל דקרא אתיא לאסור מן הצדדין דלמא לא אתי אלא דוקא לאסור מלפניו לכך כתב לפניו כלומר שיש לי לימוד לאיסור בין מלפניו ובין מן הצדדין והשתא דאתיא ליה דמן הצדדין אסור בד' אמות לאחריו ג"כ אסור בד' אמות ולפניו אסור אפי' כמלא עיניו וזה דגימטריא תריסר אתי על מלאחריו ומן הצדדין ודו"ק:

בק"ש

חידושי הגהות

ה אפשר לומר דלא רצה רבינו לפרש כן דקשה ליה דא"כ מנ"מ שאמר דהוי ילפין מיניה בני ביתיה אי לומר שכ"כ הגביה קולו הא כבר אמר דהוי מצלי בקלא אלא עכ"ל דיהבי טעמא דמש"ה הוה מצלי בקול כי היכי דילפין מיניה בני ביתי' צלותא מהרל"ח ועיין ב"ח וט"ז: ו מה שכ"כ רבינו בשם הרי"ף ולא כ"כ בשם הגמרא דסוטה (לב:) דפריך ממתני' דואלו נאמרין בכל לשון אדר"י א"ר דאמר לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמי ומשני דהא דר"י אמר רב מיירי ביחיד ע"כ הרי להדיא דמחלק בין יחיד לצבור י"ל בגמרא היה אפשר לפרש דלא אסרו ליחיד אלא בלשון ארמי וכמ"ש רבינו בסמוך בשם הרא"ש אבל הרי"ף כתב דאף בשאר לשונות אסור ליחיד להתפלל אלא בלשון הקודש לכן כתבו רבינו בשמו (מהרל"ח): **קב** א אע"פ שעלי חשבה לשכורה וא"כ למה היה עומד אפשר לפרש דהנצבת עמכה ר"ל שהיה ראוי לך לעמוד אם היית יודע שהייתי מתפלל (מהרל"ח) . ועיין מ"ש

הפרישה

וכתבו הגאוני׳ דוק׳ כשיושב בטל אבל אם עוסק בתפל׳ כגון (ג) בק״ש וברכותיה וכיוצא בו שפיר דמי ומשמע מדבריהם שאם עוסק בתורה אסור שלא הזכירו אלא ק״ש וברכותיה והכי מסתבר אף ע״ג דחמידא תורה מתפלה שהרי מי שתורתו אומנתו אינו מפסיק ממנה לתפלה בהא תפלה עדיפא שהטעם שאסור לישב בתוך ד׳ אמות של תפלה מפני שנראה כאילו חבירו מקבל עליו מלכות שמים והוא אינו מקבל וכשהוא עוסק בק״ש ובברכותיה אזל ליה האי טעמא אבל אם הוא עוסק בתורה אכתי איתא האי טעמא ועוד נלמד מן הנדון שהרי עלי ב מסתמא לא היה עומד בטל מת״ת כדאמרינן אסור לת״ח לעמוד במקום הטינופת לפי שא״א לו בלא ת״ת ואפילו הכי היה צריך לעמוד ואם היושב ישב כבר ועמד זה והתפלל בצדו היה אומר א״א ז״ל שאינו צריך לקום שהרי זה בא בגבולו (ג) אע״פ שיש להשיב דהא ילפינן מעלי והוא היה יושב תחלה

וכתבו הגאונים דוקא כשיושב בטל וכו׳ כ״כ שם התוספות והרא״ש והרשב״א והמרדכי זכרונם לברכה :

ומ״ש רבינו דמשמע מדבריהם שאם עוסק בתורה אסור שלא הזכירו אלא קריאת שמע וברכותיה נראה שאינו ר״ל דדוקא ק״ש וברכותיה אבל אם עוסק בשאר ענייני תפלה לא דא״כ וכיוצא בהם שכתבו הגאונים לאיתויי מאי אלא ודאי כל שעוסק בדברי שיר ושבח וברכו׳ הנאמרים לפני התפלה או לאחריה כעוסק בק״ש וברכותיה דמי וכ״כ בהגהות מיימון פ״ה בשם הגאונים דאם הוא עוסק בתפלה או בק״ש או בשאר דברי שיר ושבח מותר וא״צ להרחיק כלום וכן פסקו כל רבותינו ע״כ. וכ״כ בתה״ד סימן ג׳ ואפשר שאפילו אם עוסק בפרק איזהו מקומן שנהגו לקרות שחרית חשיב כעוסק בתפלה שכיון שנהגו לאומרו קודם תפלה מענייני תפלה הוא חשוב וכ״כ מדברי ה״ר יונה שכתב וז״ל ואמרו הגאונים דכי אמרינן שאסור לישב בתוך ד״א של תפלה דוקא כשאינו קורא ק״ש או פסוקים אחרים אבל אם קורא שום דבר אין בכך כלום ע״כ ורבינו ירוחם כתב נראה כי אם היושב קורא קרבנות או פסוקי דזמרה שאסור ויש מי שכתב שאפילו אין היושב קורא אלא פסוקי דזמרה מותר עכ״ל וז״ל אהל מועד אסור לישב בתוך ד״א של תפלה ופירשו הגאונים שאם היה עוסק בתפלה או קורא שמע מותר ודוקא מן הצד אבל כנגדו אפילו כמלא עיניו אסור ואפילו עוסק בק״ש :

ומה שטען רבינו דאם עוסק בתורה אסור לישב אבל המתפלל מפני שהטעם שאסור לישב מפני שנראה כאילו חבירו מקבל עליו וכו׳ אבל כשהוא עוסק בתורה אכתי איתא האי טעמא יש לדחות דלא אמרו אלא ביושב ודומם אבל כשיושב וקורא בתורה ה״ז מקבל עליו עול מלכות שמים דכיון דמי שתורתו אומנתו אינו מפסיק מת״ת לתפלה כל שעוסק בתורה כמתפלל דמי ועדיף מיניה :

ומה שטען מעלי דמסתמא לא היה עומד בטל מת״ת כדאמרינן (שם כד:) אסור לת״ח לעמוד במקום הטינופת וכו׳ י״ל שאין זו ראיה דהא לא אמרו שאסו׳ לת״ח לעמוד בלא ת״ת אלא הייט לומר דמסתמא חזקה לת״ח שאינו יכול להעמיד עצמו מד״ת ולכן אסור לו לעמוד במקום הטינופת מפני שלא יוכל להעמיד עצמו מד״ת ונמצא עוסק בתורה במקום הטינופת אבל כל שעומד במקום טהרה עוסק בתורה כשירצה ויעמיד עצמו כשירצה ואפילו את״ל דכי אמרינן שא״א לו בלא ת״ת היינו לומר שאסור לו לעמוד בלא ת״ת איכא למימרא דלאו למימרא שצריך שיוציא בשפתיו אלא בהרהור בעלמא סגי ליה והרהור אסור במקום הטינופת וכך אמרו בהדיא בפ׳ מי שמתו ת״ח אסור לעמוד במקום הטינופת לפי שאי אפשר לו בלא הרהור תורה ועלי היה מהרהר בד״ת ולא היה מוציא בשפתיו ומפני כך אסור לו לישב בתוך ד״א של מתפלל אבל אם היה עוסק בתורה והוציא הדברים בשפתיו היה מותר לו לישב ומ״מ מאחר שהגאונים לא הזכירו אלא ק״ש וברכותיה וכיוצא בהם הוה משמע דדוקא דברים שהם מתיקוני התפלות אבל שאר ד״ת לא אלא שמצאתי לסמ״ג שכתב וז״ל כתב מורי רבינו יהודה בשם תשובת הגאונים דוקא כשהיושב בטל אבל אם עוסק בתפלה או עוסק בתורה ש״ד עכ״ל וגם סמ״ק כתב בסימן י״א שאם עוסק בתורה ש״ד · ומתוך כך נראה דלא הזכירו הגאונים ק״ש וברכותיה וכיוצא בהם אלא משום דאורחא דמילתא הכי הוא שבעוד שזה מתפלל חבירו עוסק במילי דתפלה אבל אה״נ שאם הוא עוסק בד״ת אף על פי שאינם ענין לתפלה וק״ש ש״ד :

כתוב בא״ח וז״ל כ׳ הרב בעל התמיד שאם היושב בצד המתפלל חלוש ואינו יכול לעמוד כ״כ עד שיגמור האחר תפלתו נראה שמותר לו לישב ע״כ ודבריו דברי תימה וצ״ע עכ״ל ול״נ דאין כאן תימה דחולשתו מוכחת עליו שמפני כך ישב :

ואם היושב ישב כבר ועמד זה בצדו היה אומר א״א ז״ל שא״צ לקום וכו׳ דבר זה לא מצאתיו בפסקי הרא״ש ולא בתשובותיו ואפשר שהיה מורה כן לשואלים ולא נכתב בספר וכן מוכיח לשון רבינו שכתב היה אומר א״א ז״ל ואם היו דברי הרא״ש כתובים על ספר הול״ל כתב א״א ז״ל :

ועל מ״ש רבינו שיש להשיב דהא ילפינן מעלי וכו׳ כתב רבינו הגדול מהרי״א הנה זאת הקושיא היא בנויה על שעלי היה עומד אבל לפי׳ שהראיה היא מה״א היתירה ועלי היה יושב אין בכאן קושיא והרא״ש פי׳ בפסקיו כדרך המחבר ומזה הצד הוא מקשה ונראה עכ״פ שיש להשיב שהנה הרא״ש לא אמר אלא שמי שבא להתפלל תוך תחומו של חבירו שאין חבירו חייב לעמוד אבל עכ״פ אינו עושה כשורה שנכנס לתוך מקומו של חבירו ונראה שחבירו הוא כופר כשאינו מתפלל ומזה הצד היושב אם הוא מדקדק בדקדוק מצוה הי׳ לו לעמוד בדרך שלא יהיה בכאן צד גנות למתפלל שלא עשה כשורה וגם לו שלא יהא נראה כצד מה ככופר ומזה הצד עמד עלי שהרי לאיש כמוהו היה לו להחמיר עכ״ל :

ומ״ש הרב שהרא״ש פי׳ בפסקיו כדברי המחבר כלומר שעלי היה בתוך ד׳ אמותי׳ של חנה ולפיכך היה עומד הוא ממ״ש הרא״ש ז״ה בגימטריא תריסר הוו ומשמע שעלי היה עומד בתוך י״ב ולפיכך היה עומד על עמדו כדמשמע מהנצבת דאילו היה חוץ לי״ב היה מותר לו לישב והכי אומר שאין הכרע לומר דהרא״ש סבר דעלי עומד היה ממה שכתב דזה תריסר הוו דלעולם אימא דסבר דעלי יושב היה ולא עומד וה״ק מפני שהיית מרוחק ממני שיעור זה דהיינו י״ב אמות היית יכול לישב אפילו אחר שהתחלתי להתפלל אבל אם היית בתוך י״ב אמות לא היית רשאי לישב אילו הייתי מתפללת תחלה :

ומ״ש רבינו שיש להשיב דהא ילפינן מעלי והוא היה יושב תחלה וכו׳ אין זו קושיא דהא איכא למימר דהא דכתיב ועלי יושב לאו למימרא שהיה יושב ממש אלא לעמידה נמי קרי ישיבה כלומר שנתעכב כמו ותשבו בקדש ואפשר דנקט לשון ישיבה כדי לדרוש מה שדרשו חז״ל (במדרש שוחר טוב) יושב ישב כתיב מלמד שבאותו יום מינו אותו כהן גדול :

ומסור

וכתבו הגאונים דוקא כשיושב בטל וכו׳ נראה דהגאונים למדו דין זה מהא דאיתא בפרק מי שמתו סוף (דף כ.) דלרב חסדא דהרהור לאו כדבור דמי א״כ אמאי תנן בעל קרי מהרהר בלבו דמה מועיל ההרהור וקאמר ר״א כדי שלא יהא כל העולם עוסקין בק״ש והוא יושב ובטל ופריך ונגרוס בפרקא אחרינא פי׳ בהלכות דרך ארץ דשרי לבעל קרי ומשני א״ר אדא בר אהבה בדבר שהצבור עוסקים בו פי׳ דצריך שלא יהא בטל מדבר שהצבור עוסקים בו ומכאן למדו הגאונים דהא דאסור לעמוד בתוך ד׳ אמות של תפלה דוקא כשיושב בטל וכו׳ ורבינו גם הוא הבין כך ולכן דקדק ואמר דהאי יושב בטל היינו דיושב בטל ממה שזה המתפלל עוסק בו בקבלת עול מלכות שמים ולפיכך אם עוסק בתורה אפי׳ מוציא בשפתיו אסור כיון שהוא בטל מק״ש ותפלה שהוא קבלת עול מלכות שמים ואם הוא עוסק בדברי שירות ותשבחות ופסוקי דזמרה כתב בהג״מ בשם כל רבותינו דחשיב כמו ק״ש ותפלה ומביאו ב״י אבל אם עוסק במשנת איזהו מקומן ובריית׳ דר״י נראה דאסור לפ״ד רבינו כיון דלא ניתקנה אלא כדי לצאת י״ח במקרא ומשנה ותלמוד ואינו ענין לקבלת עול מלכות שמים שעוסק בו המתפלל ולא כמה שנראה ממ״ש ב״י דגם זה מותר לפי דעת רבינו דליתא :

ומ״ש רבינו ועוד נלמד מן הנדון וכו׳ הקשה ב״י דמה ענין האיסור שאסרו לעמוד במקום הטינופת לפי שאי אפשר לת״ח בלא הרהור תור׳ להוכיח משם דעלי לא היה עומד בטל מלעסוק בד״ת להוציא בשפתיו דאפי׳ את״ל שלא היה בטל מלהרהר בד״ת מ״מ כבר אפשר שהיה בטל מלעסוק בתורה ולהוציא הדברים בשפתיו ומש״ה צריך להרחיק וי״ל דס״ל לרבינו כיון דאפי׳ סתם ת״ח אסור לו לעמוד במקום הטינופת משום דאי אפשר לו בלא הרהור תורה א״כ פשיטא דעלי שהיה נביא ושופט ישראל מסתמא לא היה עומד בטל כלל מעסק תלמוד תורה גם מלהוציא הדברים בשפתיו ואפ״ה היה צריך להרחיק אלמא דוקא בעוסק בק״ש וברכותיה וכיוצא בו מדברים שהמתפלל עסוק בו א״צ להרחיק אבל בעוסק בד״ת אפילו מוציא בשפתיו צריך להרחיק כיון שהוא בטל מדבר שהמתפלל עסוק בו . אכן עוד כתב ב״י בשם סמ״ג דרבינו יהודה כתב בשם תשובת הגאונים דוקא כשהיושב בטל אבל אם עוסק בתפלה או עוסק בתורה שפיר דמי וכ״כ בסמ״ק בסי׳ י״א דאם עוסק בתורה שפיר דמי עכ״ל א״כ מה שכתב רבינו ע״ש הגאונים כגון בקריאת שמע וברכותיה וכיוצא בו ש״ד דכיוצא בו דקאמרי היינו בעוסק בתורה נמי א״צ להרחיק והכי נקטינן מיהו נראה ודאי דוקא בעוסק בתורה דה״ה כמקבל עליו עול מלכות שמים שהרי מי שתורתו אומנתו אינו מפסיק מתלמוד תורה לתפלה וה״ה לפי זה בעוסק במשנת איזהו מקומן ובריית׳ דר׳ ישמעאל דגם הם דברי תורה אבל עוסק בהלכות דרך ארץ צריך להרחיק דזה אינו נקרא עוסק בתורה כדמוכח פרק מי שמתו והא דכתבו הגאונים דוקא ביושב בטל היינו ביושב בטל מק״ש ותפלה ומעסק דברי תורה דחשיב כמו קריאת שמע ותפלה : **ואם** היושב ישב כבר היה אומר וכו׳ אעפ״י שיש להשיב וכו׳ ולפע״ד נראה דאין זו תשובה כלל דהרא״ש לא אמר אלא כשהיה אחד יושב בבית שלא יחדוהו לתפלה ועמד זה להתפלל בצדו התם הוא דא״צ לקום שזה בא בגבולו אבל בב״ה שהו׳ מקום מוכן להתפלל שם אם היה אחד יושב שם כבר ובא אחר והתפלל בצדו צריך הוא לקום דאין לו רשות לישב שם ולמנוע הבאים להתפלל שם כיון שיחדוהו לתפלה לכל ישראל שיבואו שם להתפלל ולפיכך גם עלי אעפ״י שכבר ישב תחלה על מזוזות היכל ה׳ כיון שהמקום קבוע להתפלל בו היה צריך עלי לקום כי לא באת חנה בגבולו אלא באת להיכל ה׳ מקום קבוע ומיוחד להתפלל שם לפניו ית׳ והיה אסור לעלי לישב שם והכי נקטינן כחלוק זה דפרישית ודו״ק · כתב ב״י בשם הר״י אבוהב דמ״ש רבינו אעפ״י שיש להשיב וכו׳ זאת הקושי׳ היא בנויה על שעלי היה עומד כפרש״י אבל לפי׳ התו׳ שהראיה היא מה״א יתירא ועלי היה יושב אין בכאן קושיא ושרא ליה מאריה כי אף לפי׳ התוספות שעלי היה יושב באמה החמישית כדילפינן מה״א יתירה אפ״ה שמעינן שאם היה יושב בד׳ אמותיה היה עלי חייב לעמוד וא״כ ודאי קשה למה היה צריך לעמוד והלא עלי כבר היה יושב שם וחנ׳ באת בגבולו ועוד שהם הבינו דרש״י ותו׳ נחלקו בפי׳ הסוגי׳ ואין זה אמת אלא הקרי עמך מרמז שבשהי׳ עלי מתקרב בתוך רשותה דהיינו תוך ד׳ אמותי׳ היה עומד כמותה וזהו הנצבת עמך בזה ואם הי׳ מתרחק לאמה החמישית היה יושב כדפי׳ לעיל בסמוך · עוד כתב ב״י דמ״ש רבינו שיש להשיב וכו׳ אין זו קושיא

דמ״ש

פרישה

(ג) **בק״ש** וברכותיה וכיוצא בו ב״י דייק מל׳ כיוצא בו דה״ה שאר דברים כגון פרשת התמיד ואיזהו מקומן ולי נראה לדקדק מדסיים רבינו וכתב דעוסק בתורה אסור משמע דוקא עוסק בתורה דליכא צד תפלה וגדולה מזו כתב אוהל מועד דלפניו אפילו עוסק בק״ש אסור ומה שדחה ב״י ראיית רבינו משום דלא אמרו דת״ח אסור לעמוד בלא תורה כו׳ דברי ב״י תמוהין מאוד דאם העוסק בתורה א״צ לעמוד למה ליה לעלי לעמוד היה לו לעסוק בד״ת ולישב ומ״ש מוקה דת״ח היינו הרהור בד״ת והמהרהר חייב לעמוד גם זה אינו דהא זיל בתר טעמא דב״י דאמר דהעוסק בד״ת לא מחשב ככופר כיון דמתעסק במלאכת שמים . וא״כ כיון שידוע שת״ח אינו עומד בלא הרהור תורה וזהו ג״כ מלאכת שמים אעפ״י שאינו נראה על פיו עסיקת התור׳ מכל מקום המוקה דת״ח גורם לו שלא להחשיבו ככופר וזהו סברת רבינו ונכון הוא ומה שהביא הב״י ראייה מדברי הסמ״ג אפשר לדחוק ולפרש מ״ש עוסק בתורה ר״ל ק״ש או פ׳ התמיד ומשנה דאיזהו מקומן ואף שדחוק הוא כדי לקיים דברי רבינו אליבא דכ״ע · ומ״ש בשם מהרי״א שמ״ש רבינו שיש להשיב מעלי כו׳ שלפי׳ התוס׳ שעלי היה יושב באמה חמישי׳ אין ראייה כו׳ אין להקשות הא אכתי יש ראייה מדהוצרכ׳ חנה להרחיקה נפשה מעלי לאמה החמישי׳ דיל דחנה צנועה היתה ומילתא יתירתא עבדא כיון דקרבה נפשיה ובא׳ בגבולו :

(ג) **אעפ״י** שיש להשיב דהא ילפינן כו׳ ז״ל מהרש״ל נ״ל דהוא מיושב שגם עלי לא היה מחויב לעמוד אלא עמד כדי לשמוע דבורה ומה שהיתה מבקשת דהא עלי חשבה לשכורה ומ״מ שמעינן ממ״ש אני האשה וגו׳ דכך אמרה ליה דראוי היה לך לעמוד מאחר שאני הייתי מתפללת אף שאינך מחוייב כיון שבאתי בגבולך מ״מ יפה עשיתי ולא בחנם ודו״ק עכ״ל ול״נ דיש לומר דלאחר שעמד עלי לשמוע דיבורה אם שיכורה היא או לא והיא השיבה אשה קשת רוח אנכי וגו׳ והודעתה לו שהתפללה ודאי לא פסקה מיד אלא התפללה עוד מה ואף כיון שעמד תחלה הוצרך לעמוד מכח תפילתה גם יש ראייה לזה להרא״ש ז״ל מדכתיב ויושב קרינן דמשמע מתחלה יושב ואח״כ עמד אע״ג דמן הדין היה לו להיות יושב מתחלה ועד סוף והיינו כשלא היה עומד שלא הוצרך לעמוד ויהיה זה דומה קצת לדרשה שדרשו גבי אברהם והוא יושב פתח האהל כחום היום כפי מה שפירשו מ״ו ז״ל ודו״ק וב״י תירץ על מה דכתיב ועלי היה יושב דר״ל היה יושב ל׳ עיכוב כמו ותשבו בקדש (ועיין מ״ש רמ״א בש״ע סעיף ג׳ ומ״מ מדת חסידות הוא לקום אפי׳ בכה״ג עכ״ל נראה שהוא בא לתרץ האי קושיא דעלי ותירץ דעלי משום מדת חסידות היה עומד ולא משום צד חיוב וכן תירץ מהרי״א ז״ל הביאו הב״י ע״ש) ואפשר דנקט ישיבה כדי לדרוש מה שדרשו רז״ל יושב ישב כתיב מלמד שבאותו יום מינוהו כהן גדול עכ״ל :

סים

חדושי הגהות

הפרישה בסימן זה בשם מהרש״ל : ב אפשר לומר שעלי היה עוסק במצוה אחרת ולא היה עוסק בתורה ומש״ה הוצרך לעמוד או א״ל כמש״ל סק״א שבאמת לא עמד דחשבה לשכורה

אלא

תחלה דכתיב ועלי הכהן יושב על מזוזות היכל ה' ג ואפ"ה הוצרך לקום מ"מ אין משיבין את הארי אחרי מותו וגם כי לשון הגמרא משמע כדבריו דקאמר אסור לישב דמשמע אסור לישב אצל המתפלל אבל אם ישב כבר מותר מדלא קאמר אסור להיות יושב ואסור לעבור כנגד המתפללים בתוך ד"א ודוקא לפניהם אבל בצדיהם מותר לעבור ולעמוד:

קג (א) **היה** עומד בתפלה ונתעטש פי' שיצא ממנו רוח דרך מטה ממתין עד שיכלה הריח וחוזר ומתפלל בקש להתעטש (ב) הולך אחריו ד"א ומתעטש וממתין עד שיכלה הריח וכשיכלה הריח חוזר למקומו (ג) ואומר רבון העולמים יצרתנו נקבים נקבים חלולים חלולים גלוי וידוע לפניך חרפתנו וכלימתנו חרפה וכלימה בחיינו רמה ותולעה במותינו וחוזר למקום שפסק המתעטש בתפלתו למטה סימן רע לו למעלה סימן יפה לו שכשם שעושין לו נחת רוח למטה שהעיטוש הוא נוח לאדם כך (ד) עושין לו נחת רוח למעלה:

קד (א) **ולא** יפסיק בתפלתו ואפי' המלך שואל בשלומו לא ישיבנו וה"מ מלך ישראל אבל מלכי עו"ג פוסק מפני הסכנה

דמ"ש ועלי הכהן יושב לעמידה נמי קרי ישיבה כמו ותשבו בקדש א"כ לדרוש ישב כתיב מלמד שאותו היום מינוהו לכ"ג · ותימה הלא קושיית רבינו על הרא"ש דמנ"ל להורות דכשזה בא בגבולו א"צ להרחיק כיון דתלמוד' לא מחלק דסתמא קאמר אסור לישב בתוך ד' אמות של תפלה וגם פשוטו של מקרא משמע דעלי היה יושב תחלה על מזוזת היכל ה' ומנ"ל להוציא המקרא ממשמעותו ולפרשו כמו ותשבו בקדש א"כ לא אתא אלא ללמד שמינוהו לכ"ג דאנו אומרים שהמקרא הוא כפשוטו יושב מתחלה והדרשא תדרש מדכתיב ישב חסר אכן מטעם מה שכתבנו דאין חנה באת בגבול עלי כיון שההיכל מיוחד להתפלל שם לכל א' מישרא' נדחית קושיית רבינו כדפי':

קג היה עומד בתפלה ונתעטש בפ' מי שמתו (דף כד) תני תנא קמיה דר"י היה עומד בתפלה ונתעטש וכו':

בקש להתעטש וכו' ג"ז שם וממתין עד שיכלה הריח וחוזר ומתפלל ואומר רבש"ע וכו' משמע דלאחר שיכלה הריח חוזר מיד למקומו ואומר רבון העולמים וכו' ואח"כ חוזר למקום שפסק וכך הם דברי רבינו דלא כמ"ש הרמב"ם ומביאו ב"י ומשמע מפרש"י ותו' דהם מפרשים כך בגמרא שחוזר למקום שפסק וכ"כ הר' יונה והרא"ש ע"ש בה"ג וא"כ לא גרסינן הכי בגמ' אבל גירסת ספרים שלנו היא ומתחיל ממקום שפסק ואיכא למידק למה שהסכים רבינו דאם עכבו אונס והפסיק עד כדי שיגמור את כולה חוזר לראש כדלעיל סי' ס"ה וסי' ע"ח וסי' פ"ה ואין חלוק בין ק"ש לתפלה א"כ למה כתב כאן בסתם דחוזר למקום שפסק ולא חילק בין הפסיק ושהה כדי לגמור את כולה דחוזר לראש דמ"ש נתעטש מאילו היו מים שותתים על ברכיו דלא חשבינן כאן בכלל שעכבו אונס מה שצריך לילך אחריו ד' אמות וכן מה שצריך לחזור למקומו ולומר רבש"ע יצרתנו וכו' אלא מה שהוא מתעטש וממתין עד שיכלה הריח בלבד דשהייה מועטת היא ופשיטא דאין בשהייה זו כדי לגמור את כולה ולכך כתבו בסתמא חוזר למקום שפסק אבל אם שהה כל כך בעיטושים ובריח הנודף מאותן רוחות ועיטושים כדי שיגמור את כול' אה"נ דחוזר לראש כנ"ל:

ומ"ש הולך אחריו ד' אמות וכולי משמע דוקא לאחריו אבל לא לפניו או לצדדין וכתב הר' יונה הטעם שצריך שיהא פניו כנגד המקום שהתחיל להתפלל וכו' ומביאו ב"י ועוד האריך בזה ע"ש ונראה שתקון זה לא תקנו חכמים אלא ליחיד המתפלל בביתו דבידו הוא לילך לאחריו אבל בצבור שאין בידו לילך לאחריו ולדחות כל העומדים לאחריו ממקומם וגם על הרוב אי אפשר לו לילך לאחריו מפני הספסלים והכסאות שבבה"כ א"כ לכל זה וכיוצא בזה כתב מהרא"י בת"ה סימן י"ו ומביאו ב"י ע"ש:

קד ולא יפסיק בתפלתו וכו' משנה ר"פ אין עומדין ואפילו המלך שואל בשלומו לא ישיבנו ובגמרא מפרש סוף (דף ל"ב) א"ר יוסף ל"ש אלא למלכי ישראל

ואסור לעבור כנגד המתפללים וכו' בר"פ תפלת השחר (כז·) רב איקלע לבי גניבא וצלי של שבת בע"ש והוה מצלי רב ירמיה בר אבא אחוריה דרב וסיים רב ולא פסקי' לצלותיה. דרב ירמיה שמע מיניה תלת וכו' ושמע מיניה אסור לעבור כנגד המתפללים מסייע לריב"ל דאמר אסור לעבור כנגד המתפללים איני והא רב אמי ורב אסי חלפי רב אמי ורב אסי חוץ לד"א הוא דחלפי ופירש"י ולא פסקיה לצלותיה כלומר לא הפסיק בין רב ירמיה ולכותל לעבור לפניו ולילך ולישב במקומו אלא עמד על עמדו:

ומ"ש ודוקא לפניהם אבל בצדיהם מותר וכו' כ"כ הר' יונה שם וז"ל אסור לעבור כנגד המתפללים ודוקא כנגד פניהם אבל בצדם לא חיישינן להעברה בעלמא: **ומ"ש** שמותר לעמוד כלמד ממה שכתב לעיל בתחילת סימן זה דלא אסרו אלא לישב אבל לא לעמוד ומהם יש ללמוד דכ"ש דלעבור שרי:

כתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל שבא"ח דקדק מעובדא דרב ירמיה בר אבא שאם השלים תפלתו והיה אדם אחר מתפלל אחריו שאסור לפסוע ג' פסיעות עד שיגמור מי שאחריו את תפלתו שאם יעשה זה הרי הוא עובר כנגד המתפלל ונראה שצריך לדקדק בזה אפי' אם האחרון התחיל להתפלל אחריו מאחר שכבר התחיל עכ"ל · וכ"כ מדגרסינן בירושלמי פ"ב דר"ה רבי חייא בר בא הוה קאים מצלי ד עאל רב כהנא וקם ליה מצלי מן אחורוי מן דחסל רבי חייא בר אבא מן צלותיה יתיב ליה דלא מיעבור קומוי רב כהנא דמאריך בצלותיה מן דחסל רב כהנא א"ל הכי אתון נהיגין גביכון מצערין רברביכון א"ל רבי אנא מדבית עלי וכתיב על דבית עלי אם יתכפר עון בית עלי בזבח ובמנחה עד עולם בזבח ובמנחה אין מתכפר לו אבל מתכפר לו בתפלה:

קג היה עומד בתפלה ונתעטש וכו' פשוט בפרק מי שמתו (כד:):

ומה שכתב בקש להתעטש וכו' גם זה שם בקש להתעטש מהלך אחריו ארבע אמות וכו' וכשיכלה הריח אומר יצרתנו וכו' ומתפלל וכתב ה"ר יונה והרא"ש כתב בה"ג חוזר לתפלתו ונראה שבא להשמיענו שחוזר למקום שפסק וכ"כ התוספות (א) וז"ל הרמב"ם בקש להוציא רוח מלמטה ונצטער הרבה ואינו יכול להעמיד עצמו מהלך אחריו ד"א וכו' ופשוט הוא שאין לו להוציא רוח בשום פנים אלא א"כ אינו יכול להעמיד עצמו:

וכתב ה"ר יונה מהלך לאחריו ד"א ומתפלל לכאורה משמע דמש"ה אמר לאחריו מפני שצריך שיהיו פניו כנגד המקום שהתחיל להתפלל ואם היה מהלך לפניו היה מניחו לאחוריו ודומה כמי שפוסק לגמרי שאין כוונתו לחזור לתפלתו ורבי' הגדול מהרי"א ז"ל כתב שמה שכתב שילך לאחוריו ולא לפניו י"ל שדיבר בנהוג שהמתפלל מתפלל סמוך לכותל ואין לו מקום לפניו אבל קשה למה לא אמר לצדדיו וי"ל שבא להודיענו שירחיק עצמו ממקום שכינה וזה לא יהיה בהרחקה אמיתית אלא לאחריו עכ"ל . ולפי דברי ה"ר יונה שנתן טעם מפני שצריך שיהיו פניו כנגד המקום שהתחיל להתפלל וכו' הדבר פשוט דלצדדים כיון שאין פניו מכוונים כנגד המקום שהתחיל להתפלל ממש דומה כמי שפוסק לגמרי שאין כוונתו לחזור לתפלתו (ג):

ומה שכתב רבינו כשיכלה הריח חוזר למקומו כתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל שהטע' הוא מפני שצריך שיחזור למקום שהתחיל להתפלל שהרי צריך שיהיה מקום מיוחד לתפלה ע"כ ואני אומר דאפילו לדברי מי שסובר שלא אמרו אלא שצריך להיות לו ב"ה מיוחד אבל לא בעי מקום מיוחד להתפלל בו וכמו שכתבתי בסימן צ' שאני הכא שהתחיל כבר להתפלל וכבר קבעה השכינה מקום שם וכשבקש להתעטש נתרחק ממקום שכינה ולכך צריך הוא לחזור למקום שקבע לשכינה ולסיים שם תפלתו וגם הרמב"ם כתב שחוזר למקומו אלא שלא כתב שיחזור למקומו עד שיאמר רבון העולמים כו' ורבינו כתב שיחזור קודם שיאמר רבון העולמים ונקטינן כדברי הרמב"ם זכרונו לברכה: **ואם** היה עומד בתפלה והיו מים שותתים על ברכיו וכו' כמו שנתבאר בסימן ע"ח ולא הצריכו שיאמר רבון העולמי' יצרתנו נקבים וכו' וכתב ה"ר יונה שהטעם מפני דגבי מים שותתין על ברכיו איגלאי מילתא דפושע הוא מעיקרא דהצריך לנקביו היה מתחלה ולא נבדק והאי רבון העולמי' יצרתנו וכו' לא נתקן אלא במבקש להתעטש שהוא אנוס בו והיינו דאמרינן ביה גלוי וידוע לפניך חרפתינו וכלימתינו להודיע שאנוס היה ואינו יכול ליזהר ממנו: **וכתוב** בת"ה שנשאל היאך לא ראינו בזמנינו אפילו מן המדקדקים מי שנהג ועשה כדין זה דבקש להתעטש מרחיק ד"א וכו' והשיב שמשמע מאחד מהגדולים שכשהוצרך לכך היה מאנס עצמו שלא להוציא רוח עד גמר התפלה וכ"כ מדברי הרמב"ם ואפשר שהטעם משום דלא חיישינן לבל תשקצו אלא כשמשהה לגדולים או לקטנים אבל להפחה בעלמא לא אסרו ומכל מקום מי שאינו יכול להעמיד עצמו לא ידענא ספיר לד היותר שלא ירחיק ד"א אלא מטעם שהיה מתבזה ומתבייש בדבר מפני הצבור שירגישו בדבר וכ"ש אם הוא ש"צ שיתבזה ויתבייש ביותר אם ירגישו רבים שאין גופו נקי בעמדו לפני הקב"ה וגדול כבוד הבריות ונראה דאין צריך נמי לומר נוסח דרבון העולמים דשמא לא נתקן אלא במרחיק ממעמדו שאז מורגש ונראה בושתו וכלימתו כדמשמע קצת הנוסח ולפי טעם זה הא דחייבו חכמים להרחיק ד"א ולומר רבון העולמים וכו' איירי דוקא במתפלל ביחיד דליכא התם ביזוי וזילותא וקצת נמי יש להוכיח דמשום זילותא וביזוי בה"ג לא חיישינן לאיסור דרבנן מהא דפ' במה מדליקין (לג·) רבא אכסי ליה בעידניה בע"כ פי' התלמידים שהיה להם עת קבוע לפניו אנסוהו שהשהה נקביו ואמרינן נמי בפרק הבא על יבמתו (סד:) דכמה סבי איעקר מפירקיה דרב הונא ע"י שהשהו נקביהם לקטנים ומסתמא לא היו תוקפים ומחזיקים לשהות אלא מחמת כיסופא וזילותא למיזל לצרכיהם מקמי דרבים ולא חשו לאיסור בל תשקצו וה"ה בנדון דידן ומ"מ קשה הדבר מאד לבדות חילוקים מן הדעת שאינם אפילו רמוזים בתלמוד ופסק הגאונים עכ"ל:

המתעטש בתפלתו למטה סימן רע לו למעלה סימן יפה לו וכולי בפרק מי שמתו (כד:): **מי** שסבר לו שאינו יכול לעמוד על עצמו מלהפיח עד שיגמור קריאת שמע ותפלה כתב רבינו משפטו בסימן פ':

קד ולא יפסיק בתפלתו ואפילו המלך שואל בשלומו וכו' משנה בפרק אין עומדין (ל:): **ומ"ש** וה"מ מלך ישראל וכו' שם: ומה

דרכי משה

קג (א) ונראה דמיירי שלא שהא כדי לגמור את כולה כמבואר לעיל סימן ס"ה: (ב) כנ"ל כדלעיל סימן מ' ודיינינן צדדים לחומרא: והמרדכי

פרישה

סי' קג (א) **היה** כו' וחוזר ומתפלל נראה שבא להשמיענו דחוזר למקום שפסק ב"י: (ב) **הולך** אחריו ד' אמות שצריך שירחיק עצמו ממקום השכינה וזה לא יהיה בהרחקה אמיתית אלא לאחוריו והטעם שצריך לחזור אח"כ למקומו הוא מפני שצריך שיהיה לו מקום מיוחד לתפלה · והוא מקום שהתחיל להתפלל ועיין בב"י יותר: (ג) **ואומר** רבון העולמים כו' ואם מים שותתין על ברכיו נתבאר לעיל בסי' ע"ח שימתין עד שיכלו המים וחוזר ולא הצריכו שיאמר רבון העולמים כו' וכתב ר' יונה הטעם מפני שגבי מים ששותתין על ברכיו איגלא מילתאי דפושע הוא מעיקרא דהצרך לנקביו היה מתחלה ולא נבדק והאי רבון העולמים לא נתקן אלא במבקש להתעטש שהוא אנוס בו והיינו דאמרינן גלוי וידוע לפניך חרפתינו וכלימתינו להודיע שאנוס היה ואינו יכול ליזהר ממנו ועיין בת"ה והביאו ב"י שכתוב שכל זה מיירי כשמתפלל בביתו אבל כשמתפלל בצבור דה"ל ביוש גדול אין צריך להרחיק כלל לאחריו וגם לא יאמר הרבון רק ממתין עד שיכלה הריח דלא נתקן האי רבון העולמים כו' אלא כשחוזר לאחוריו כו' ע"ש · וכ"ל דמוכרח לומר שגם רבינו אית ליה האי סברא דתרומת הדשן שהרי בסיפא גבי בקש להתעטש כתב רבינו הולך אחריו ד"א כו' ואומר רבון העולמים כו' ואילו ברישא גבי היה עומד בתפלה ונתעטש כו' דאיירי כשנאנס ונתעטש כבר לא השמיעינן שיאמר רבון העולמים כו' אלא ודאי דאית ליה דוקא כשהולך לאחוריו שאז נראה וידוע לכל או צריך לומר רבון העולמים אבל כשנאנס ונתעטש דאז לא הלך לאחוריו ואינו נראה וידוע לאחרים העומדים בב"ה אינו צריך לומר רבון העולמים והטעם דהאי רבון לא נתקן להתגלל כנגד הש"י כי הכל גלוי וידוע לפניו לכך כשאינו ידוע לבני אדם אין צריך לאומרו אבל כשידוע לרבים דהיינו כשהולך לאחוריו או צריך להתגלל עצמו בפני בני אדם העומדי' שם וק"ל:

(ד) **עושין** לו נחת רוח למעלה פירש"י מן השמים למלאות שאלתו:

סי' קד (א) **ולא** יפסיק בתפלתו כו' עד יטה מהדרך ולא יפסיק ק"ק הא כתב ס"מ וכתבתיהו לעיל סי' ס"ה דאין חילוק בין שתיקה להפסק דבור ובדוחק י"ל דכאן ר"ל דיטה מן הדרך ויתפלל דרך הלוכו ועי"ל דלא השוה אותם ה"מ אלא לענין חזרה לראש או למקום שפסק מיהו לכתחלה עדיף הפסק בלא דיבור מהפסק בדיבור וק"ל: מרוב

חדושי הגהות

אלא שהדין היה לעמוד ה"נ הדין אם לא למד הדין היה לעמוד (מהרל"ח) ועיין בב"ח: ג א"ל שעלי היה יושב בבואה שמה ועמד ותו לא היה יכול לישב הואיל וכבר עמד (מהרל"ח): ד עאל רב כהנא כו' (פירוש נכנס רב כהנא ועמד אחורי דרחב"א להתפלל) מן דחסל וכו' (פירוש לאחר שסיים רחב"א תפלתו עמד במקומו ולא פסע ג' פסיעות לאחוריו שלא לעבור לפני רב כהנא שהיה מאריך בתפלתו ואסור לעבור לפני המתפללים) מן דחסל ר"כ (כשסיים רב כהנא תפלתו) א"ל (רחב"א הכי המנהג אצליכם שאתם מצערים לגדולים שבכם) א"ל אנא וכו' אבל מתכפר לו בתפלה (לפיכך הארכתי בתפלתי) כך פירש בעל קרבן העדה:

אפשר

הסכנה אם א"א לו לקצר אבל אם אפשר לו לקצר כגון שיאמר תחלת הברכה וסופה ובענין זה יוכל לסיים קודם שיגיע אליו יקצר ואם אפשר לו לינצל ממנו במה שיטה מן הדרך יטה ולא יפסיק בדיבור: היה מתפלל בדרך ובאה בהמה או קרון כנגדו יטה מן הדרך ולא יפסיק אבל בענין אחר אין לו לצאת ממקומו עד שיגמור תפלתו וההיא דר"ע כשהיה מתפלל בינו ולבין עצמו אדם היה מניחו בזוית זו והיה מוצאו בזוית אחרת (ב) מרוב כריעות והשתחואות בתחנונים של אחר תפלה היו (ג) ואפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק ודוקא נחש אבל עקרב פוסק לפי שהוא מועד יותר להזיק ונחש נמי אם ראה שהוא כעוס ומוכן להזיק פוסק (ד) ואם ראה שור בא כנגדו פוסק דתני ר' אושעיא מרחיקין משור תם חמשים אמה וממועד כמלא עיניו (ה) ובכל מקום שפוסק חוזר לתחלת ברכה שפסק בה ואם פסק בג' ראשונות חוזר לראש ובאחרונות חוזר לרצה (ו) ואינו פוסק לאמן יהא שמיה רבא וכו' ולא לקדושה (ז) וקדיש וכתב ר"ח שישתוק ויכוין למה שאומר ש"צ ויהא

ומה שפירש דאם אפשר לו לקצר היינו שיאמר תחלת הברכה וסופה כן פירש שם ה"ר יונה ז"ל:

ומ"ש ואם אפשר לו לינצל ממנו במה שיטה מן הדרך וכו' ה"ר יונה והרא"ש הביאו בפרק אין עומדין ירושלמי היה עומד ומתפלל בסרטיא ובפלטיא ה"ז מעביר מפני החמור או מפני הקרון ובלבד שלא יפסיק את תפלתו וכתבו עליו משמע דהיכא שיכול להנצל בשיתרחק לצד אחר אין לו להפסיק ולדבר ומה שאמרו גבי מלכי עובדי גילולים פוסק משום דכיון שיש להשיב שלום א"א בלא דיבור אבל אם מתחלה היה יכול להתרחק לצד אחר וינצל בזה יתרחק כדי שלא יצטרך להפסיק בדיבור: היה מתפלל בדרך ובאה בהמה או קרון כנגדו וכו' ירושלמי כתבתיו בסמוך: אבל בענין אחר אין לו לצאת ממקומו עד שיגמור תפלתו וההיא דר' עקיבא (שם לא.) כשהיה מתפלל בינו לבין עצמו אדם מניחו בזוית זו וכו' בתחנונים שלאחר תפלה היה כן פירשו ה"ר יונה והרא"ש רפ"ב אין עומדין אע"פ שלא נראה פירוש זה בעיני התוספות:

אפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק משנה שם וכתב ה"ר יונה ואע"פ שאין לו להפסיק ולדבר אפ"ה יכול ללכת כדי שישליכנו מעליו שלא מצינו הליכ' שנקראת הפסקה בשום מקום:

ומ"ש ודוקא נחש אבל עקרב פוסק שם בגמרא (לג.) ומפרש בירושלמי מ"ט דמחייא וחוזרת ומחייא:

ומ"ש ונחש נמי אם ראה שהוא כעוס וכו' ירושלמי כתבוהו שם התוספות וה"ר יונה והרא"ש זכרונו לברכה:

ומ"ש ואם ראה שור בא כנגדו פוסק דתני רבי אושעיא מרחיקין משור תם וכו' גם זה שם וכתב ה"ר יונה ואפשר שזה היה בשוורים שלהם שהיו מזיקים אבל בשוורים שלנו המסורסים אין צריך לפסוק:

ובכל מקום שפוסק חוזר לתחלת ברכה וכו' עד חוזר לרצה כ"כ התוס' והרא"ש בפרק אין עומדין אהא דאמרינן לא שנו אלא נחש אבל עקרב פוסק והרשב"א כתב אם שהה כדי לגמור את כולה נראה שהוא חוזר לראש לפי מה שפסק הרי"ף בפרק מי שמתו אבל לפי מה שכתב הראב"ד דבתפלה נמי אינו חוזר לראש אלא בגברא דחוי' כההיא דמים שותתים לו על ברכיו ר"פ מי שמתו ה"נ כיון דלאו גברא דחויא הוא אינו חוזר אלא למקום שפסק ואפילו באמצע ברכה כק"ש דפוסק באמצע ברכות לשאול מפני היראה ולהשיב מפני הכבוד שאינו חוזר לראש הברכה אלא למקום שפסק כנ"ל ותמהני על התוספות שכתבו שחוזר לראש הברכה עכ"ל וכבר נתבאר בסימן ס"ה דבתפלה אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש אפי' בגברא דלאו דחויא וכתב הרשב"א בר"פ היה קורא דהא דאמרינן שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש איתמר בירוש' בקורא מעצמו או בכל אדם מעצרין ומסיקו דבקורא מעצרין עכ"ל והיכי דלא שהה כדי לגמור את כולה נקטינן כדברי התוספו' והרא"ש ז"ל שחוזר לראש הברכה ולא דמי לפוסק בק"ש באמצע ברכות להשיב מפני היראה וכו' דהא ודאי תפלה חמירא:

כתב ה"ר דוד אבודרהם וז"ל כתב ה"ר שלמה נשאל לפנינו אם שח בתפלה אם צריך לחזור אם לאו ואם חוזר אם יחזור לראש או לאותה ברכה ששח בה והשבנו שצריך לחזור לראש כי כל י"ח ברכות כברכה אחת דמו עכ"ל וכ"כ בא"ח בשם הראב"ד ומתוך מה שכתבתי יתבאר שאין דעת הפוסקים כן ואף על פי שיש לחלק דהכי הפסקות הוו ברשות והך הויא שלא ברשות מ"מ נראה דאינו ענין לחייבו לחזור לראש ומ"ש דכל י"ח ברכות כברכה אחת דמו ליתא דלא אמרי' אלא דג' ראשונות חשובות כאחת וכן ג' אחרונות הילכך ליתא להא דה"ר גרשום אלא דין שח בתפלה לענין חזרה כדין שאר הפסקות שנתבארו בסמוך:

בקצת נוסחאות נשלם בכאן הסימן וטעות סופר הוא וצריך להוסיף כאן מאינו פוסק לאמן יהא שמיה רבא הכתוב בסימן ק"ו עד סוף הסימן וכך הוא במפתחות: ואינו פוסק לאמן יהא שמיה רבא בעיא דאיפשיטא בפרק מי שמתו (כא:): וכתב רבינו בסימן קכ"ב ולאחר שיסיים י"ח ברכות וקודם אלהי נצור יכול לענו' קדושה קדיש וברכו שאלהי נצור אינו אלא מתחנונים שלאחר התפלה (א):

וכתב ר"ח שישתוק ויכוין למה שאומר ש"צ וכו' כ"כ רש"י בס"פ לולב הגזול (לח:) אהא דאמרי' דשומע כעונה ובפרק מי שמתו (כא:) כתבו התו' שר"ת

ישראל אבל למלכי עו"ג פוסק ופריך עלה מדתני' ראה כו' לא יפסיק אלא מקצר ועולה ומשני הא דאפשר לקצר יקצר ואם לאו פוסק ומשמע מסוגיא זו דלאו דוקא למלכי עו"ג פוסק אלא אפילו לסכנה בעלמא דאל"כ מאי פריך מסכנה למלכי עו"ג ורב יוסף איידי דקאמר ל"ש אלא למלכי ישראל קאמר נמי אבל למלכי א"ה פוסק ואע"ג דבק"ש פוסק מפני יראת מלך ישראל בתפלה אינו פוסק היכא דליכא סכנה דילפינן לה מקר' ודברת בם ולא בתפלה· עיין במ"ש בס"ד לעיל ס"ו ס"א: היה מתפלל בדרך ובאה בהמה או קרון כנגדו יטה מן הדרך ולא יפסיק ירושלמי הביאו הר' יונה והרא"ש והכי פי' לא יפסיק בדבור לומר לאחר שיכה במקל לבהמה שלא תבא כנגדו ולגעור בקרוני שלא יבא כנגדו בקרון או כיוצא בזה להציל עצמו בדבור מיהו דוקא היכא שאי אפשר לו לקצר קודם שתגיע אליו הבהמה והקרון אבל אם אפשר לו לקצר יקצר ולא יצא ממקומו עד שיגמור תפלתו בקיצור והכי איתא בברייתא בגמרא ראה קרון בא כנגדו לא יהא מפסיק אלא מקצר ועולה ומוקי לה בדאפשר לקצר:

אבל בענין אחר אין לו לצאת ממקומו כו' כ"כ הריב"ש בסימן של"ב ושכ"כ גם הרשב"א ז"ל והכי נקטינן ויש למחו' בש"צ שעוקרין ממקומן באמצע התפלה ביה"כ כשמגיעין לואנחנו כורעים וכו' ואל והכהנים וכו' והעם כשהיו שומעים וכו' וכבר נתבאר לקמן בסימן תרכ"א ע"ש:

ומ"ש ואפי' נחש וכולי לא יפסיק גם כאן פי' לא יפסיק בדבור לומר לאחר שישליך הנחש מעליו וכיוצ' בזה אבל לילך ממקומו כדי שישליכנו מעליו מותר כדלעיל גבי בהמה וקרון דרשאי לילך ולהטות מן הדרך וכ"כ הר"י וב"י מביאו אבל עקרב פוסק פי' בדבור ונחש נמי וכו' פוסק בדבור כדי להציל עצמו:

ואם ראה שור בא כנגדו פוסק ג"כ בדבור דתני ר' אושעיא וכו' ודע דבגמרא פ' אין עומדין (דף ל"ג) ה"א א"ר יצחק ראה שוורים פוסק דתני ר' אושעיא וכו' ופירש הר' יונה מרחיקים משור תם כ' אמה כל זמן שלא הועד נקרא תם ואפי' לא היה בא כנגדו פוסק ומרחיק בענין שלא יפחיד ממנו ואפשר שזה היה בשוורים שלהם שהיו מזיקין אבל בשוורים שלנו המסורסים א"צ לפסוק אבל רבינו מפרש דוקא בראה שור בא כנגדו. דלא כהר' יונה וז"ל פרש"י שור תם שלא נגח אדם מועד שנגח ג"פ ונראה דבשור תם שלא נגח אדם דוקא אינו נוהג בשוורים שלנו אבל מועד כיון שנגח ג' פעמים אף בשוורים שלנו צריך להרחיק מלא עיניו וה"ה כשנגח פעם א' או שתים נמי ודאי צריך להרחיק דהא חזינא דמזיק ונראה דמש"ה לא הביאו הפוסקים הא דאיתא התם אמר שמואל ה"מ בשור שחור וביומי ניסן מפני שהשטן מרקד לו בין קרניו דס"ל דשמואל לא קאמר הכי אלא בשור תם שלא נגח אדם ודוקא לדידהו א"צ להפסיק כלל בשור שלא נגח אדם אפילו בשור שחור וביומי דניסן ואם נגח אדם פשיטא דצריך להפסיק אפילו אינו שחור ובכל שאר ימות השנה כנ"ל:

ובכל מקום שפוסק וכו' כ"כ התו' בפ' אין עומדין (דף ל"ג) בד"ה אבל עקרב וקשה דלמה לא כתב רבינו כאן דאם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש שהרי עכבו אונס מלהתפלל וכמ"ש לעיל בסימן ס"ה ע"ח פ"ה מיהו מדברי התו' משמע דס"ל הכא דאפילו שהה כדי לגמור את כולה אינו חוזר לראש שהרי כתבו וז"ל ומיהו לא מצינו אם פסק שיחזור לראש מדלא קאמר ואם פסק חוזר לראש וכו' עכ"ל והא ודאי דבלא שהה כדי לגמור את כולה א"צ לפרש דפשיטא דאינו חוזר אלא למקום שפסק דליכא למ"ד דחוזר לראש דע"כ לא נחלקו בפ' מי שמתו אלא בשה' לגמור את כולה ע"ש בריש (דף כ"ג) אלא בע"כ בדשה' כדי לגמור את כולה כתבו התו' דה"ל לומר דחוזר לראש ומדלא קאמר הכי אלמא דאינו חוזר לראש וכן נראה מדברי רבינו ויש לתרץ דלא אמר חוזר לראש בשהה לגמור את כולה אלא בעכבו אונס דמחמתיה כגון שהמקום אינו ראוי לקרות בו דאית ביה צואה ומקום טנופת או נמי אין האדם ראוי לקרות דהמים שותתין על ברכיו דהוה ליה כמו פושע דה"ל ליזהר מעיקרא שלא יגיע לידי כך אבל הכא אונס דעלמא דבהמה או קרון או שוורים א"צ לחזור לראש אפילו שהה כדי לגמור את כולה ודלא כמו שפסק בש"ע דחוזר לראש וכדעת הרי"ף והרשב"א דבתפלה חוזר לראש אפילו בגברא דלאו דחויא שלא עכבו אונס נמשך לשיטתו וכמו שפסק בש"ע לעיל בסי' ס"ה ע"ח פ"ה כהרי"ף והרשב"א דבק"ש לעולם אינו חוזר לראש ובתפלה חוזר לראש ולא קי"ל הכי אלא כר"י כמו שנתבאר בסימנים הנזכרים בס"ד ואיכא לתמוה על הרב בהגהות ש"ע שלא כתב כאן דבר כנגד פסק זה בש"ע. כתב אבודרהם ע"ש הר' גרסום בר שלמה דאם שח בתפלה צריך לחזור לראש כי כל י"ח ברכות כברכה אחת דמי עכ"ל וכ"כ בא"ח בשם הראב"ד וב"י נחלק עליהם ואמר שאין דעת הפוסקים כן ואעפ"י שיש לחלק דהכך הפסקות הוו ברשות והך הוי שלא ברשות מכל מקום נראה דאינו ענין לחייבו לחזור לראש ומ"ש דכל י"ח ברכות כברכה אחת דמו ליתא דלא אמר אלא דג' ראשונות חשובות כאחת וכן ג' אחרונות הלכך ליתא להא דהר' גרשום אלא דין שח בתפלה לענין חזרה כדין שאר הפסקו' שנתבארו בסמוך עכ"ל ולפעד"נ דדעת הר' גרשום והראב"ד דלא אמרי' בפ' אין עומדין דג' ראשונות חשובות כאחת וכן ג' אחרונות כאחת ואמצעיות אין להם סדר אלא לענין אם טעה בהם או עכבו איזה אונס שהיה צריך להפסיק אבל בשח בתוך תפלת י"ח דבמזיד הפסיק בשיחה בלי טעות ובלי אונס אלא לרצונו מסתברא כיון דכל תפלת י"ח ברכות התקינו אנשי כנסת הגדולה על הסדר כדאיתא בפ"ב דמגילה ומה ראו לומר בינה אחר קדושה וכו' וכן כולם וכמו שנתבאר בס"ד מסי' קט"ו ואילך א"כ חשובים כולן כברכה אחת לענין זה דאם שח בתפלה חוזר לראש דלא דמי לטעה באחת מהן שלא לרצונו או עכבו אונס וכ"כ רבינו בסי' קי"ד ע"ש אבי העזרי וז"ל בכל מקום שאנו אומרי' חוזר לברכה שטעה בה ה"מ שטעה בשוגג אבל במזיד ובמתכוין חוזר לראש עכ"ל הרי מפורש דבמזיד חמיר טפי דלעולם חוזר לראש ושגגה יצאה מלפני השליט ב"י דכאן פסק בש"ע דלא כהר' גרשום ודעימיה ובסי' קי"ד פסק כדברי אבי העזרי והפסקים סותרין זא"ז והעיקר כדפי' דאיכא לחלק בין שוגג כגון שטעה או אירע לו אונס ובין שח במזיד והפסיק לרצונו והכי נקטינן ואין ספק דכל הפוסקים לא דברו אלא מדין טעה או עכבו אונס בתפלה אבל בהפסיק בשיחה בתפלה לרצונו ובמזיד מזה לא הזכירו דבר ואין לנו לחלק מסברת דעתינו על גדולי עולם הר' גרשום והראב"ד ואבי העזרי וגם רבינו הביא דבריו ולא נחלק עליהם ודו"ק:

ואינו פוסק לאמן יהא שמיה רבא וכו' בס"א נמחק תיבת וקדיש דהא קאמר אמן יש"ר דהיינו קדיש ויש גורסי' אמן של האל הקדוש וכתב ר"ח שישתוק

דרכי משה

(א) ונ"ל דאם עומד בתפלה וקראוהו לס"ת דאינו מפסיק וראייה ממה שנתבאר לעיל סימן ס"ו דאף בק"ש אין לו להפסיק ואף למ"ד דמפסיק בק"ש כמבואר שם היינו דוקא לקריאת שמע דמפסיק גם כן לקדיש ולקדושה אבל בתפלה לא: והמרדכי

פרישה

(ב) מרוב כריעות והשתחואות וז"ל ר' יונה פרק אין מעמידין דף כ"ט שתם השתחואות הוא פישוט ידים ורגלים וכשהאדם משתחוה בזה הענין ועקר רגליו ממקום שהיה עומד נמצא מרחיק עצמו ממקום שהיה עומד תחלה:

(ג) ואפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק וכתב ר' יונה דוקא לא ידבר אבל יכול ללכת כדי שישליכנו מעליו שלא מצינו הליכה שנקראת הפסקה ולפי זה צריך ליישב למה כתב דבשוורים שבאים כנגדו פוסק מדתנן מרחיקין משור תם כ' אמות וממועד כמלא עיניו ירחיק עצמו ולא יפסיק בדבור ולמה קאמר שפוסק· ואפשר לומר דס"ק מדצריך להרחיק משור מועד כ"כ ש"מ סכנה ולורך טעה יש בדבר וא"כ אם יצטרך לסיוע כגון שלא יוכל להרחיק ממנו יכול ג"כ להפסיק ולצעוק שיסייעו לו ועי"ל דאף דאין צריך לצעוק מ"מ הפסקה הוא שיאמר למה כדאמרינן בפרק ערבי פסחים אמר רבא כוזא דתורא הן הן ופירש"י כוזא דתורא למה הוא שלא יגנחנו: (ד) ואם ראה שור בא כנגדו פוסק וכתב הר"ר יונה דוקא בשוורים שלהם המזיקים אבל מסורים שלנו המסורסים א"צ לפסוק:

(ה) ובכל מקום שפוסק חוזר לתחלת הברכה שפסק בה כבר נתבאר בסימן ע"ה וע"ח ופ"ה דלמן קי"ל חוזר לראש אפי' שהה כדי לגמור את כולה אא"כ פסק מחמת אונס וב"י הביא דברי שר מקולי בסי' צ"ח שכתב דכל שלא פסק מדעתו מקרי אונס ולא כמ"ש ב"י בשם רשב"א בסי' זה דכל שגברא אינו נדחה אינו אונס כגון הכא שגברא הוא ראוי להתפלל שהרי נקי הוא מכל צואה אלא שנאנס מחמת שור שבא כנגדו וכיוצא בו ושם קי"ל כשר מקולי לכן הסכים רמ"א עם המחבר ש"ע למ"ש כאן דאם פסק כדי לגמור כולה חוזר לראש מפני שזה מחשב כאונס:

(ו) ואינו פוסק לאמן יהא שמיה רבא כו' וכתב רבינו בסי' קכ"ב ולאחר שיסיים י"ח ברכות קודם אלהי נצור יכול לענות קדושה וקדיש וברכו שאלהי נצור מהתחנונים שלאחר תפלה: (ז) וקדיש נראה דיש לגרוס אמן של האל הקדוש כדלעיל סי' ס"ו דקדיש היינו

ויהא כעונה וכן פירש"י בשם ה"ג: (א) אבל ר"ת ור"י כתבו שאין לו לשתוק (ח) דכיון דשומע כעונה הוה ליה הפסק וכ"כ הגאונים:

קה **המתפלל** שתי תפלות זו אחר זו כגון במוספין או ששכח ולא התפלל וצריך להשלימה בזמן תפלה של אחריה ומתפלל שתים זו אחר זו (א) צריך להמתין בין אחת לחברתה כדי הילוך ד"א:

קו **כל** הפטורין מק"ש כגון שעוסקין במצוה או בטרידת מצוה (א) פטורין מן התפלה (א) (ב) ועודף עליהם חלופי נושאי המטה שאין למטה צורך בהן שפטורין מן התפלה (ג) אף ע"פ שחייבין בק"ש (ד) ונשים ועבדים חייבין בה: וקטנים שהגיעו להינוך צריך לחנכם להרגילם ובעל קרי י"א אע"פ שא"צ (ה) אפי' רחיצה בט' קבין לק"ש צריך הוא לתפלה וכ"כ הרמב"ם ז"ל ומיהו נהגו שלא להצריך שום דבר אפילו לתפלה: מי שתורתו אומנתו כגון רשב"י וחביריו מפסיקין ממנה לק"ש ולא לתפלה אבל אנו מפסיקין בין לק"ש בין לתפלה:

קז **אמר** רבי אלעזר ספק התפלל ספק לא התפלל לא יחזור ויתפלל

שישתוק ויכוין למה שאומר ש"צ ויהא כעונה וכו' פי' לכ"ע קי"ל דשומע כעונה כדאיתא ס"פ לולב הגזול (דף ל"ח) אלא דר"ת ור"י ס"ל דמהאי טעמא גופה כיון דשומע כעונה לפיכך אין לו לשתוק דאם ישתוק חשוב שמיעתו כאילו עונה וה"ל הפסקה בתפלה וכ"כ התוס' לשם ובפרק מי שמתו (דף כ"א) ומיהו אין זה כ"כ קשה דאעפ"י דכשכיון לבו לשמוע חשוב כעונה ויצא י"ח מ"מ לאו עונה ממש הוא אלא מחשבה בלב ולא הויא הפסקה והכי נקטינן והתוס' בפרק מי שמתו לאחר שהביאו דברי ר"ת ור"י כתבו ומכל מקום נהגו העם לשתוק ולשמוע וגדול המנהג עכ"ל וכ"כ המרדכי דיש לנהוג לשתוק ולשמוע והכי נהוג:

קה **המתפלל** שתי תפלות וכו' בס"פ ת"ה קאמר דישהה בין תפלה לתפל' כדי שתהא דעתו מיושבת לערוך דבריו בלשון תחנה וכתבו התוס' דמפרש בירושלמי דהיינו כדי הילוך ד' אמות פי' לאחר שעקר רגליו ואמר עושה שלום ישב וישהה כדי הלוך ד' אמות עוד כתבו התוס' וכן פירש"י דב' תפלות זו אחר זו כגון במוספין או שכח ולא התפלל וכולי וכמ"ש רבינו ועי"ל בסימן ק"ח ס"א במ"ש ע"ש סמ"ק דשייך לכאן:

קו **כל** הפטורין מק"ש כגון שעוסקים במצוה וכו' משנה ר"פ מי שמתו ופי' רש"י פטורין מן התפלה דלאו דאורייתא היא והר' יונה פי' משום דתפלה מעומד אבל ק"ש א"צ לעמוד אלא בפסוק ראשון לא יתעכב בו אלא מעט וחייבים ולפי זה נראה נכון מ"ש הרמב"ם דאף אותן שאינן נושאין המט' כלל ולא באו אלא ללוותו פטורין מן התפלה מפני טרדת הלב נראה שר"ל שטרודין הם להתפלל מעומד כיון שבאו ללוות את המת ועי"ל ריש סי' ע"ב:

וקטנים שהגיעו לחנוך צריך לחנכ' להרגילם בה משנה פרק מי שמתו (ד' כ') נשים ועבדים וקטנים פטורין מק"ש ומן התפילין וחייבין בק"ש וכתבו התו' דאף לר"ת דבריש' דפטורין מק"ש ומן התפילין איירי בקטנים שלא הגיעו לחנוך מכל מקום סיפ' דחייבי' בתפלה איירי בהגיעו לחנוך דאי לא הגיעו לא ה"ל לחייבים ועי"ל בריש סי' ע':

ובעל קרי וכו' נתבאר לעיל סי' פ"ח. לשון הש"ע ונשים ועבדים אעפ"י שפטורין מק"ש חייבין בתפלה מפני שהיא מ"ע שלא הזמן גרמא עכ"ל ולשון זה למד מדברי האלפסי שכתב כך בפ' מי שמתו ואיכא לתמוה דהלא תפלה היא מדרבנן ומאי מ"ע שייך ביה לומר דהוא מ"ע שלא הזמן גרמא ואעפ"י דהתו' לשם (דף כ') בד"ה בתפלה פשיטא כתבו דאע"ג דמדרבנן היא שייך לומר שהן מ"ע שלא הזמן גרמא מ"מ למאי שפי' הרמב"ן לשם בספר המלחמות לדברי האלפסי מבואר דס"ל להרי"ף דמטעם שהיא דאורייתא קאמר דמ"ע שלא הזמן גרמא היא ונראה דלהרי"ף אע"ג דתפלה היא מדרבנן מ"מ איכא תפלה דאורייתא' דחובת התפלה עצמה היא דאורייתא' אלא דזמני התפלה אינן מן התורה אלא מדרבנן ואסמכוה אקראי וכמ"ש הרמב"ם בפ"א מה' תפלה והסמ"ג בעשה סי' י"ט והסמ"ק סי' י"א ע"ש בארוכות והשתא ניחא דברי הרי"ף שכ' דכיון דעיק' תפלה שהיא מ"ע מן התורה אין לה זמן לפיכך הנשים פטורות הימנה ואעפ"י דאית לה זמן מדרבנן לית לן בה ואחריו נמשך בש"ע ואע"ג דבגמרא קאמר דטעמא דנשים ועבדים חייבין בתפלה משום דרחמי נינהו ומביאו ב"י צריך לומר להרי"ף שלא היה כתוב האי טעמא בגרסתו מדלא כתב האי טעמא וכתב טעמא אחרינא משום דמ"ע שלא הזמן גרמא היא:

קז **אמר** רבי אלעזר ספק התפלל וכו' בפ' מי שמתו (דף כ"א): ומ"ש

שר"ת ור"י היו אומרים דאדרבה אי שומע כעונה הוי הפסקה אם שותק. וה"ר יונה והרא"ש כתבו מחלוקת זו בפרק מי שמתו ולא הכריעו ובסוף דבריו כתב ה"ר יונה ודבר שתלוי בעמודי עולם אין לנו כח להכריע ביניהם ודעבד כמר עביד ודעבד כמר עבד ובלבד שיכוין לבו לשמים. והתו' כתבו בפרק מי שמתו ונהגו העולם לשתוק ולשמוע וגדול המנהג. וגם הר"ן כתב בס"פ לולב הגזול שדברי רש"י עיקר וכן הלכה:

קה **המתפלל** שתי תפלות זו אחר זו וכו' בס"פ תפלת השחר (ל:) כמה ישהה בין תפלה לתפלה רב הונא ורב חסדא ח"א כדי שתתחונן דעתו עליו וח"א כדי שתתחולל דעתו עליו ופירש רש"י שתתחונן דעתו. שתהא דעתו מיושבת לערוך דבריו בלשון תחנה: שתתחולל. לשון חילוי והיא היא אלא בלישנא בעלמא פליגי וכתבו התו' דהיינו כדי שיהלך ארבע אמות וכן כתב הרב רבי יונה זכרונו לברכה:

קו **כל** הפטורים מק"ש וכו' פטורים מן התפלה פשוט הוא דכיון דפטורים מק"ש דאורייתא כ"ש מתפלה שהיא מדרבנן:

ומ"ש ועודף עליהם חלופי נושאי המטה וכו' פשוט במשנה ריש פרק מי שמתו (יז:) ופירש רש"י פטורין מן התפלה דלאו דאורייתא היא ורבותינו פירשו לפי שיש להם עוד שהות ול"נ שאין זה לשון פטור וה"ר יונה כתב שהטעם היותר נכון מפני שבתפלה צריך להתפלל מעומד ואינם יכולים לשהות כ"כ אבל ק"ש שיכולי' לאמרה בעוד שמהלכין די לעמוד בפסוק ראשון שלא יתעכבו בו אלא מעט וחייבין:

כתב הרמב"ם בפ"ו מהל' תפלה כל המלוין את המת אע"פ שאין למטה צורך בהם פטורין מן התפלה ונראה שלמד כן מדתנן בפ' מי שמתו (שם) נושאי המטה וחילופיהם וחילופי חילופיהם את שלפני המטה ואת שלאחר המטה את שהמטה צריכה להם פטורים ואת שאין המטה צריכה להם חייבים אלו ואלו פטורים מן התפלה ופירש הרמב"ם בפירוש המשנה ואם לא יהיו מן המזומנין לשאת המטה ולא מן העוזרים אבל בא ללוותם בלבד הוא חייב בק"ש והכל פטורים מן התפלה והטעם מפני טרדת הלב עכ"ל. אבל א"נ מדברי רבינו שיהיו פטורים אלא נושאי המטה דוקא בין שהם לפניה או לאחריה אבל שאר המלוים חייבים הם ופשטא דמתני' הכי משמע דאלו ואלו לא קאי אלא אנושאי המטה בין שהם לפניה או לאחריה שנזכרו ברישא המשנה ולא אשאר מלוים שלא נזכרו. ודעת הרמב"ם דאף על גב שהיו מנושאי המטה כיון שעכשיו אין למטה צורך בהם אין חילוק בינם לשאר המלוים:

ונשים ועבדים חייבים בה וקטנים שהגיעו לחינוך וכו' משנה שם (כ.) נשים ועבדים וקטנים פטורין מק"ש ומן התפילין וחייבים במזוזה ובתפלה ובברכת המזון ומפרש טעמא בגמרא משום דתפלה רחמי נינהו ופירש"י וחייבים בתפלה. דתפלה רחמי היא ומדרבנן ותיקנוה אף לנשים ולחינוך קטנים:

ובעל קרי י"א אע"פ שאינו צריך אפילו רחיצה בתשעה קבין לק"ש צריך הוא לתפלה וכו' כבר נתבאר כל זה בסימן פ"ח:

מי שתורתו אומנתו כגון רשב"י וחביריו וכו' בפ"ק דשבת (יא:) תנן מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה ואוקימנא לה בד"ת כדתניא חברים שהיו עוסקין בתורה מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה א"ר יוחנן לא שנו אלא כגון רשב"י וחביריו שתורתן אומנתן אבל כגון אנו מפסיקין לק"ש ולתפלה וכתב הר"ן בשם ספר המאור דבליכ' שהות ביום עסקינן ואפי' הכי כגון רשב"י וחביריו אין מפסיקין והיינו דא"ר יוחנן אבל כגון אנו מפסיקין בין לק"ש בין לתפלה ואי בדאיכא שהות כגון אנו למה מפסיקין וכי אסור לעסוק בתורה קודם אלא ודאי כדכתיבנא עכ"ל. וכ"כ מדברי התו':

עוסק בצרכי צבור אם מפסיק לתפלה נתבאר בסי' נ"ג: **בקצת** נוסחאות היה כתוב כאן ואינו פוסק לאמן יהא שמיה רבא וכו' וטעות סופר הוא וצריך ליכתב בסוף סימן ק"ד ושם ביארתיו:

קז **אמר** ר' אלעזר ספק התפלל ספק לא התפלל לא יחזור ויתפלל ר' יוחנן אומר הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו בפרק מי שמתו (כא.) ואיתא תו התם וא"ר יהודה אמר שמואל היה עומד בתפלה ונזכר שהתפלל פוסק ואפי' באמצע ברכה וא"ר יהודה אמר שמואל התפלל ונכנס לב"ה ומצא צבור שמתפללין אם יכול לחדש בה דבר יחזור ויתפלל ואם לאו אל יחזור ויתפלל וצריכא דאי אשמועינן קמייתא ה"מ יחיד ויחיד צבור וצבור אבל יחיד לגבי צבור כמאן דלא צלי דמי קמ"ל ואי אשמועינן הכא משום דלא אתחיל בה אבל התם דאתחיל בה אימא לא צריכא ופרש"י יחיד ויחיד. כשהתפלל תחלה היה יחיד וכששכח שהתפלל והתחיל להתפלל היה ביחיד או צבור וצבור בין בראשונה בין בשניה היה עם הצבור כגון י' אחר י' וזה עמהם בשתיהם ששכח שהתפלל עם הראשונים וכתבו התוס'

ומשמע

דרכי משה

קד (א) והמרדכי כתב ר"פ מי שמתו דהמנהג כרש"י וכ"כ שם התוספות וכן הוא בהגהת מרדכי פרק לולב הגזול וכן הוא שם בהר"ן דף שמ"א ע"ב ובהר"י פרק מי שמתו דף ט"ו ע"א פסק דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד ובב"י פסק והילכתא כדברי רש"י ור"ח שישתוק ובאגור כתב דקיבל מרבותיו דחכמי אשכנז נוהגים שלא לשתוק:

קו (א) ועיין לעיל סימן ע"ב:

פרישה

היינו אמן יהא שמיה רבא כו' דקאמר ובאמת שבס"א אינו מילת וקדיש:

(ח) **דכיון** דשומע כעונה דילפינן מדכתיב את הדברים אשר קרא המלך יאשיה והלא שפן קראם לפני המלך אלא מכאן לשומע כעונה וכ"כ הגאונים וכתבו התוספות בפרק מי שמתו ונהגו העולם לשתוק ולשמוע וגדול המנהג וכ"כ הר"ן וב"י ומהרש"ל:

סי' קה (א) **צריך** להמתין כדי הילוך ד' אמות בין א' לחברתה עיין מ"ש סמ"ק והביאו ב"י ריש סי' ק"ח דיתפלל אשרי ביניהן ולא סגי בהמתנה כדי הילוך ד' אמות וכ"ל דהסמ"ק איירי דוקא בשכח תפלת מנחה וערבית דקודם מנחה צריך להתפלל אשרי נמצא כששכח תפלת מנחה מסתמא שכח נמי אשרי לכך הואיל וצריך להשלים אשרי תו לא צריך להמתנת הילוך ד' אמות דאשרי הוה הפסק וכן כששכח ערבית שצריך להשלימו אחר תפלת י"ח של שחרית ואחר תפלת י"ח של שחרית צריך ג"כ לומר אשרי קודם למנצח ואותה אשרי עולה ג"כ במקום הילוך ד' אמות שבין תפלת שחרית ותשלומי ערבית אבל הכא מיירי ששכח שחרית שצריך להשלימו אחר תפלת מנחה וכששכח תפלת שחרית אין צריך להשלים כל התפלה רק י"ח וסמוך לפני י"ח של שחרית לא נתקן לומר אשרי לכך הוצרך ליתן שיעור של הילוך ד' אמות ודי לו בכך ואצ"ל אשרי ג"כ בנתיים ותדע שכן הוא שהרי הסמ"ק לא הזכיר שחרית רק מנחה וערבית ש"מ שכיון למה שכתבתי ובתשובה הארכתי בזה:

סי' קו (א) **פטורים** מן התפלה דכיון דפטורים מק"ש שהוא דאורייתא מכל שכן מתפלה שהוא דרבנן:

(ב) **ועודף** עליהם חילופי נושאי המטה ומדברי הרמב"ם יראה דה"ה שאר מלוי המת וכ"פ בש"ע וב"י הביא דברי הרמב"ם שכ"פ בפ' ו' מהלכות תפלה וכתב עליו ונראה שלמד כן מדתנן בפרק מי שמתו נושאי המטה וחלופיהן וחלופי חילופיהן את שלפני המטה ואת שלאחר המטה את שהמטה צריכה להם פטורים מן התפלה ופי' הרמב"ם בפי' המשנה ואם לא יהיו מן המזומנים לשאת המטה ולא מן העוזרים אבל בא ללותם בלבד הוא חייב בק"ש והכל פטורים מן התפלה והטעם מפני טרדת הלב עכ"ל אבל אין נראה מדברי רבינו כן שיהיו פטורים אלא נושאי המטה דוקא בין שהם לפניה או לאחריה אבל שאר המלוים חייבים ופשטא דמתניתין הכי משמע דאלו ואלו לא קאי אלא אנושאי המטה בין שהם לפניה או לאחריה שנזכרו ברישא המשנה ולא אשאר מלוים שלא נזכרו ודעת הרמב"ם דאע"פ שהיו מנושאי המטה כיון שעכשיו אין למטה צורך בהן אין חילוק בינם לשאר מלוים עכ"ל ב"י וקשה לי על דבריו שכתב שדעת הרמב"ם דמדמינן המלוין לנושאי המטה שעכשיו אין צורך בהן כדי לפטור את המלוין מן התפלה ה"ה מדמה נושאי המטה שא"צ בהן למלוים לחייב אותן בק"ש וא"כ מאי איריא דכתב הרמב"ם בפי' המתניתין אבל אם בא ללותם בלבד הוא חייב בק"ש רבותא היה לו לאשמועינן דאף נושאי המטה כשאין צורך בהם חייבים בק"ש לכן נ"ל שהמטה צריכה להן לאו דוקא שעדיין הוא צורך בהן אלא אפילו עכשיו א"צ בהן רק שהיו מזומנין לצורך המטה פטורים אף כי לא היו מן העוזרים וזהו שדקדק וכתב ואם לא היו מן המזומנין לשאת המטה כו' חייב בקריאת שמע דמשמע הא אם היו מן המזומנין אף שלא היו מן העוזרים פטורים וא"נ הוא זה שכתב בסיפא במתניתין ואת שאין המטה צריכה להן חייבים אין פירושו צורך להן אע"ג שהיו צורך בהן כבר כגון שהיו מנושאי המטה אלא שלא היה צורך בהן מעולם שלא היו מן המזומנים לשאת ולא באו כ"א ללות את המת וגם הוא בעצמו דקדק לכתוב ואם לא יהיו מן המזומנין כו' הורה לנו שפי' בענין זה כמ"ש ודו"ק:

(ג) **אעפ"י** שחייבי' בק"ש והר"ר יונה כתב שהטעם היותר נכון מפני שבתפלה צריך להתפלל מעומד ואינם יכולים לשהות כ"כ אבל ק"ש שיכולין לאומרה בעוד שמהלכים די בפסוק ראשון שלא יתעכבו בו אלא מעט וחייבין:

(ד) **ונשים** ועבדים חייבין בה פירש"י דחייבים בתפלה דתפלה רחמי הוא ומדרבנן ותקנוהו אף לנשים ולחנוך קטנים ובש"ע כתב הטעם מפני שהיא מ"ע שלא הזמן גרמא מש"ה נשים חייבין בה וכן הוא גירסת הרי"ף בפרק מי שמתו דף י"ד ע"א ע"ש וכתבו התוס' דאף במצות דרבנן שייך מ"ע שהזמן ואין הזמן גרמא אבל גירסת רש"י ותוספת איכא כן עיין שם דף כ' ע"ב:

(ה) **אפילו** רחיצה בט' קבין לק"ש ע"ל סי' פ"ט מי שתורתו אומנתו כגון ר"ש בן יוחאי פי' שלא עסק במלאכה כלל וכ"כ בהדיא הרמב"ם ז"ל ולאפוקי מתורתו אומנתו

הנזכרים

התו' אומר ר"י דהלכה כר' יוחנן ודוקא בספק התפלל אבל ודאי התפלל לא תדע דהא מסתמא לא פליג אהא דא"ר יהודה אמר שמואל בסמוך וזוכר שהתפלל פוסק וכו' וכן אם יכול לחדש דבר בתפלתו (א) וסובר רבינו דלדעת ר"י הא דרבי יוחנן בלא חידוש היא ולפיכך דוקא בספק התפלל הוא חוזר ומתפלל אבל בודאי התפלל לא ואילו ע"י חידוש אפילו ודאי התפלל נמי וכדא"ר יהודה אמר שמואל אם יכול לחדש דבר בתפלתו יחזור ויתפלל ובודאי התפלל איירי כדמשמע לישנא דהתפלל ונכנס לב"ה וכל שמחדש בה דבר אפי' ביחיד נמי חוזר ומתפלל אם ירצה ואפי' אם התפלל כבר ודאי והא דנקט צבור לאשמועינן דלא אמרינן יחיד לגבי צבור כמאן דלא צלי דמי ולא צריך חידוש אלא אפי' מצלי בצבור צריך חידוש וזהו שכתב בכלל העולה מדברי כולם שאין חילוק בין מצא צבור שמתפללים אם לאו לעולם אל יתפלל אלא ע"י חידוש וכן משמע ודאי שהיא סברת ר"י מדכתב דמסתמא לא פליג ר' יוחנן אהא דא"ר יהודה אם יכול לחדש דבר בתפלתו ומש"ה פי' דהא דר' יוחנן בספק התפלל הוא ומאי קושיא דרבי יוחנן בודאי התפלל הוא ביחיד ודרב יהודה דאם יכול לחדש בה דבר בצבור דוקא אלא ודאי סבר ר"י דלא שאני לרב יהודה בין צבור ליחיד והא דא"ר יהודה התחיל להתפלל ונזכר שכבר התפלל פוסק היינו אפי' אם יכול לחדש בה דבר משום דכי אמרינן שהחידוש מועיל ה"מ כשמתחיל לדעת כן אבל כשמתחיל מתחלה לדעת חובה אין חידוש מועיל לו אח"כ ולפיכך פוסק :

ואם תאמר אמאי לא פירש ר"י דרבי יוחנן בודאי התפלל היא ועל ידי חידוש וכדמשמע מדקאמר הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו דבהתפלל ודאי אמר שמתפלל וחוזר ומתפלל כל היום כולו ואתי כי הא דא"ר יהודה התפלל ונכנס לב"ה אם יכול לחדש בה דבר יתפלל וי"ל דכיון דלא פליגי אדר' אלעזר אתא משמע דהלואי שיתפלל כל היום דקאמר רבי יוחנן דומיא דלא יחזור ויתפלל דקאמר רבי אלעזר וכי היכי דלא יחזור ויתפלל דקאמר רבי אלעזר מסתמא בלא חידוש היא ה"נ הלואי שיתפלל דקאמר ר' יוחנן בלא חידוש היא :

ורבינו

ויתפלל ר' יוחנן אומר הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו והלכתא כר' יוחנן ומפרש ר"י דרבי יוחנן לא קאמר אלא בספק התפלל אבל אם ודאי לו שהתפלל לא פליג אדרב יהודה דאמר

ומ"ש והלכתא כר' יוחנן כ"כ התו' והרי"ף וכל הפוסקים ונראה שטעמ' דכיון דר"א תלמידיה דר' יוחנן הוה אין הלכה כתלמיד במקום הרב :

ומ"ש ומפרש ר"י דר' יוחנן לא קאמר וכו' כ"כ בשם התוספ' ורצונם לומר דלית לן למימר דר' יוחנן פליג אדרב יהודה אמר שמואל מן הסתם כיון דלא מפורש בתלמודא דפליגי אלא דלפי' ר"י קשה לישנא דהלואי היאך מפרשים אותו על ספק התפלל וכתב הרא"ש ז"ל וה"ק אינו חושש ומתפלל מספק דאף אם התפלל כבר מאי נפקא מינה אף אם התפלל כל היום כולו מספק עכ"ל ועדיין לא תיקן לישנא דהלואי דלא היה צריך לאומרו וצ"ל דהלואי לאו דוקא וא"כ דלא היה צריך לאומרו ולכן השמיט הרא"ש לישנא דהלואי מפירושו והוא דחוק ולפעד"נ דה"ק ליה ר' יוחנן לר' אלעזר הלואי שיהא מותר להתפלל כל היום כולו אלא שאין אדם רשאי כדילפינן בפרק אין עומדין מקרא דקאמרינן יכול יתפלל אדם כל היום כולו כבר מפורש ע"י דניאל וזמנין תלתא כו' וא"כ הכו דלא לוסיף עלה דדוקא בודאי התפלל אינו רשאי אבל בספק התפלל רשאי להתפלל ונראה ודאי לפי פי' זה דכשבא לחזור ולהתפלל אדעתא דחובה מפליג ר' יוחנן בין ודאי לספק דבודאי אסור לחזור ולהתפלל אדעתא דחובה יותר מג' תפלות כדילפינן מקרא אבל בספק רשאי להתפלל אדעתא דחובה ומשום הכי פליג ר' אלעזר ואמר דבספק נמי אסו' להתפלל אדעתא דחובה אבל בבא לחזור ולהתפלל אדעתא דרשות ובנדבה ליכא מאן דפליג דשרי אפילו בודאי התפלל דמקרא לא ילפינן אלא תלתא זימני אדעתא דחובה טפי לא אבל בנדבה רשאי אפי' טובא אפי' בודאי כל שכן היכא דספק התפלל ועיין במ"ש בסעיף ב' אבל לפי' רב אלפס ר' יוחנן לא מפליג בין ספק לודאי אלא בין אדעתא דחובה לאדעתא דנדבה והכי קא"ל לר' אלעזר דאוסר אף בספק לחזור ולהתפלל אפילו בנדבה דכיון שאומר אותה כמו נוסח שאר תפילו' של חיוב בלא חדוש דומה כמי שמתפלל חובה ואסור וקא"ל ר' יוחנן הלואי וכו' דאפי' בודאי התפלל יכול להתפלל כל היום בתפלת נדבה כ"ש בספק אבל אדעתא דחובה ודאי אסור בין בודאי בין בספק אף לר' יוחנן . ולפי' רבינו האי גאון ס"ל לר' יוחנן דבודאי התפלל אסור להתפלל אדעתא דנדבה בלא חידוש והא

דקאמר הלואי וכו' לא קאמר אלא דע"י חידוש רשאי להתפלל כל היום והכי קא"ל לר' אלעזר דאוסר בספק התפלל לחזור ולהתפלל אפילו בתורת נדבה וקא"ל ר' יוחנן הלואי שיתפלל כל היום כולו ע"י חדוש אפילו בודאי התפלל כ"ש בספק התפלל דרשאי אף בלא חדוש דכיון שהוא ספק לו אם התפלל אם לאו אין לך חדוש גדול מזה והכי משמע מדברי הר"י והרא"ש דלרבינו האי גאון בספק התפלל חוזר ומתפלל בלא חדוש דאין לך חידוש גדול מזה וכ"כ ב"י בפירוש ונמצא דאיכא בין פי' ר"י לרבינו האי גאון דלר"י בספק התפלל רשאי לחזור ולהתפלל אדעתא דחוב' אבל לרבינו האי גאון אסור אדעתא דחובה אלא מתפלל אדעתא דנדבה ואפילו בלא חידוש ותו איכא בינייהו דלפי' ר"י אפילו בודאי התפלל אינו אסור אלא אדעתא דחובה אבל אדעתא דנדבה שרי אפילו בלא חידוש ולרבינו האי גאון אסור בודאי התפלל בלא חידוש וכן פי' ר"י לפי' רב אלפס ליכא בינייהו בודאי התפלל אלא איכא בינייהו בספק התפלל דלפר"י בספק רשאי להתפלל אדעתא דחובה אבל לרב אלפס אסור אלא דוקא אדעתא דנדבה שרי בין בודאי בין בספק ובין פי' רב אלפס ורבינו האי גאון ליכא בינייהו בספק אלא איכא בינייהו בודאי התפלל דלרב אלפס רשאי להתפלל בנדבה בלא חידוש ולרבינו האי גאון אסור בלא חידו'. ועוד אפשר לפרש דס"ל לרבינו דמ"ש ה"ר יונה לאחר שהביא דברי ר"ה גאון דבספק התפלל יכול להתפלל בלא חדוש דאין לך חדוש גדול מזה זו היא דעת הר' יונה עצמו לפי מה שהוא תופס דהלכה היא כשיטת רבינו האי גאון אבל ר"ה גאון עצמו לא כתב כן וכבר אפשר דס"ל לר"ה גאון דלעולם אין להתפלל תפלת נדבה בלא חדוש לר' יוחנן ואפי' בספק התפלל והשתא איכא בין פי' ר"י לפי' ר"ה גאון דלפר"י בספק התפלל חוזר ומתפלל לר' יוחנן בלא חדוש ולר"ה גאון דוקא ע"י חדוש דלא ס"ל דאין לך חדוש גדול מזה ודלא כמו שהבין ב"י דלר"ה גאון בספק נמי בעי חדוש דליתא . גם הרא"ש כשכתב דבספק התפלל אין לך חדוש גדול מזה כתבו על שם הר' יונה שכתב כך לדעת עצמו גם רבינו לאחר שהביא דעת רב האי גאון וכן כתב הר' יונה שאין לו להתפלל אלא על ידי חדוש או בספק התפלל או לא ורצונו לומר שה"ר יונה הסכים לדעת רב האי גאון שאין לו להתפלל אלא על ידי חדוש והוסיף לומר או בספק התפלל אבל רב האי גאון עצמו אינו מחלק בין ספק לודאי דלעולם אינו מתפלל אלא על ידי חידוש ולפ"ז צריך לפרש דר' אלעזר סובר בספק התפלל אינו חוזר ומתפלל כלל אפילו על ידי חדוש וטעמו דכיון דספק הוא אם יצא ידי חובתו אם לאו אם כן ממה נפשך אם מתפלל בלא חדוש בנוסח שאר תפלות של חיוב נראה כמו שמתפלל של חובה ושמא כבר התפלל של חובה ונראה דעובר על בעל תוסיף ואם מתפלל ע"י חדוש נראה כמי שעושה תפלתו תחנונים ולא חובה ושמא לא התפלל כבר של חובה ונראה כמי שעובר על דברי חכמים שקבעוה חובה ואיהו לא קבעה עליו חובה אלא תחנונים הלכך אינו מתפלל כלל דשב ואל תעשה עדיף דאינו עובר על ד"ת במעשה ורבי יוחנן קא"ל אדרבה הלואי יתפלל אדם כל היום כולו ע"י חדוש והלכך בספק נמי יחזור ויתפלל ע"י חדוש ובזה התיישב מה שהקשה ב"י לפי הבנתו דר"י ור"ה גאון שוים שם לענין הדין למה הביא רבינו דעת שניהם דהא למאי דפי' טובא איכא בינייהו לענין הדין בין לפי' קמא דפרישית בין לפי' בתר' ותו קשה לפי מה שהבין ב"י דלמאי לא כתב רבינו בכלל העולה מדברי כולם דבספק התפלל חוזר ומתפלל בלא חידוש דכולם מודים בהא לפי פי' ב"י אבל למאי דפרי' ניחא דהא פליגי בה בין לפי' קמא דפרי' בין לפי' בתרא : וז"ל הר"י ספק התפלל ספק לא התפלל אינו חוזר ומתפלל אינו ר"ל שאסור לחזור ולהתפלל דמה טעם יש שאם ירצה אדם להתפלל דרך רשות שלא יתפלל אלא ר"ל אינו חובה עליו לחזור ולהתפלל דיקא נמי מדאמר ר' יוחנן הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו ובודאי דדברי ר' יוחנן לא נאמרו לחובה שלא אמר שיתפלל אדם כל היום כולו לחובה אלא לרשות ומדחזינא דר"י מיירי ברשות שמעי' דר' אלעזר נמי ברשו' מיירי עכ"ל ודברים אלו תמוהים דאי תרוייהו ס"ל דרשאי להתפלל רשות במאי פליגי ולפי' רב אלפס אפשר דר"א סובר אינו חובה אלא רשות ודוקא ע"י חדוש ור' יוחנן קאמר הלואי וכו' ואפילו בלא חדוש אבל לר"ה גאון דר' יוחנן נמי לא קאמר הלואי וכו' אלא ע"י חדוש קשיא א"כ במאי פליגי דליכא לפרש איפכא דלר"א מתפלל רשות בלא חדוש ולר' יוחנן דוקא ע"י חדוש חדא דלישנא דפלוגתייהו משמע דר' יוחנן מיקל טפי מר' אלעזר ועוד דלר"ה גאון ודאי כי היכי דאין לנו לומר מן הסתם דר' יוחנן פליג אדרב יהודה אמר שמואל דאסור להתפלל בלא חדוש ה"נ אין לנו לומר מן הסתם דר"א פליג אדרב יהודה אלא בין ר"א ובין ר' יוחנן ס"ל הא דרב יהודה דבודאי התפלל אסור להתפלל בלא חדוש . וצ"ל דבספק התפלל פליגי דלר"א בספק נמי רשאי להתפלל דרך רשות מיהו דוקא ע"י חדוש ור' יוחנן דקאמר הלואי וכו' ה"ק דבודאי צריך להתפלל ע"י חדוש ובספק א"צ חדוש דאין לך חדוש גדול מזה ויישו' זה עולה יפה לפי' קמא דפי' לדעת ר"ה גאון . אבל לפי' בתרא דפרישית דר"א ור' יוחנן פליגי בספק התפלל אי רשאי לחזור ולהתפלל ע"י חדוש דלר"א אינו רשאי ולר' יוחנן רשאי אין מקום ליישוב זה לדעת הר' יונה שהרי כתב הר' יונה דמ"ש ר' אלעזר בספק אינו חוזר ומתפלל דאינו ר"ל שאסור לחזור ולהתפלל דמה טעם יש וכו' והרי לפי' בתרא דפי' סובר ר"א דאינו רשאי . ובאמת איכא לתמוה טובא אמ"ש ה"ר יונה דמה טעם יש שאם ירצה אדם להתפלל דרך רשות שלא יתפלל הלא הר' יונה גופיה כתב אח"כ בהך דקאמר בפ' אין עומדין יכול יתפלל אדם כל היום כולו דקמבעיא ליה אם יכול להתפלל דרך רשות בלא חדוש דשמא כיון שאומר אותה בנוסח של חיוב נאמר שהוא אסור שדומה כמי שמתפלל חובה עכ"ל וא"כ כך נפרש בדברי ר"א דסובר דבספק התפלל פשיטא דאינו רשאי לחזור ולהתפלל בלא חדוש דנראה כמי שמתפלל חובה ושמא כבר התפלל ונראה כעובר על בל תוסיף וכו' אלא דאפי' ע"י חדוש נמי אינו רשאי וכדפי' לעיל בפ' בתרא לדעת ר"ה גאון ודלא כהר' יונה :

ומ"ש ומפרש ר"י דר' יוחנן לא קאמ' אלא בספק וכו' איכא להקשו' דאע"ג דלא פליג אדרב יהודה דאמר פוסק אפילו באמצע ברכה מ"מ א"ל דס"ל לר' יוחנן דדוקא בדהתחיל אדעת' דחובה צריך להפסיק שאם בא לגומרה אדעתא דחובה נמצא כמי שמקריב ב' תמידין שהוא עובר משום בל תוסיף ואם בא לגומרה אדעתא דרשות אפילו ע"י חדוש נמי אסורה דא"כ מחצה התפלה היא אדעתא דחובה ומחצ' אדעתא דנדבה אבל כשהתפלה כולה אדעתא דנדב' שרי דהלואי שיתפלל אדם כל היום כולו ואפי' בלא חדוש והא דאמר רב יהודה אמר שמואל התפלל ונכנס לב"ה ומצא צבור שמתפללין אם יכול לחדש דבר בתפלתו כדי שתהא תפלתו תחנונים יתפלל ואם לאו אל יתפלל אין זה אלא במצא צבור שמתפללין אדעתא דחוב' התם היא דצרי' לחדש דבלא חידוש נראה כאילו מתפלל עמהם לשם חובה אבל ביחיד יכול לחזור ולהתפלל אדעתא דנדבה בלא חדוש והיינו דקאמר ר' יוחנן הלואי וכו' כלו' דביחיד רשאי להתפלל אדעתא דנדבה בלא חדוש וזו הוא דעת רב אלפסי כפי' דברי ר' יוחנן וכמו שפי' הר' יונה לדעת רב אלפסי וא"כ קשה למה לא פי' ר"י כך ואם באנו לומר דר"י ס"ל דלאו דוקא במצא צבור וכו' אלא אפילו ביחיד נמי לא יתפלל אלא ע"י חדוש והא דנקט צבור רבותא קמ"ל דאפילו בצבור צריך חדוש ולא אמרינן יחיד לגבי צבור כמאן דלא צלי דמי וכמו שפי' ר"ה גאון אכתי קשה דה"ל לר"י לפרש ג"כ דברי ר' יוחנן דאמר הלואי וכו' בודאי התפלל וע"י חדוש למה פי' דר' יוחנן לא קאמר אלא בספק התפלל והוציא לשון הלואי ממשמעו ונראה דר"י סובר דאי איתא דר' יוחנן מיירי נמי בודאי התפלל וקאמר הלואי שיתפלל בנדבה כל היום כולו כפי' רב אלפס אי נמי הלואי שיתפלל ע"י חדוש כר"ה גאון א"כ לפי זה משמע דלר"א אפי' בספק התפלל אסו' להתפלל בנדבה אי נמי אסו' אפי' ע"י חדוש והא ליתא דא"כ קשיא מ"ט דר"א דאוסר דלמה לא יתפלל דרך נדבה אפילו בלא חדוש כ"ש ע"י חדוש אלא בע"כ לר"א אינו אוסר בספק אלא כשחוזר ומתפלל אדעתא דחובה ופליג עליה ר' יוחנן ומתיר בספק אדעתא דחובה וכדפי' בתחלת הסימן לפי פי' ר"י ע"ש :

ומ"ש

פרישה

הנזכרים שתם שפי' הרא"ש שעוסק במלאכה כדי צרכו ואח"כ חוזר לתלמודו :

סי' קז (א) ומ"ש ב"י בריש הסימן בכלל דבריו ז"ל וסובר רבינו דלדעת ר"י ור' יוחנן בלא חידוש איירי כו' עד והכי משמע ודאי שהוא סברת ר"י מדכתב דמסתמא לא פליג ר"י כו' עד ומאי קושיא כו' תמוה לי מאי דיוקא הוא זה דאף דר"י ס"ל פשוט דבמקום שבצבור אסור לו לחזור ולהתפלל כ"ש שביחידות אסור לו להתפלל מ"מ איפכא לא אמרינן במקום שבצבור מותר לו להתפלל כגון ע"י חידוש יהיה ג"כ ליחיד מותר ע"י חידוש דזה אינו מוכרח ובזה יש ליישב דעת הרא"ש ור' ירוחם דס"ל דבהא פליגי ר"י ור' האי אבל רבינו שכתב בכלל העולה מדבריהן כו' וס"ל שגם ר"י ס"ל דביחידות מותר להתפלל ע"י חידוש וק' קושיית ב"י מאי חידוש בהבאת ר' האי בפני עצמו ובודאי זה צריך ישוב ע"ד שכתבתי בא' משני אופנים ודו"ק . מ"ש רבינו לא פליג אדרב יהודה דאמר פוסק אפי באמצע ברכה גם לא פליג אהא דאמר רב יהודה אם יכול לחדש בה דבר כו' תו' . ומזה דייק ב"י וגם ר"י מודה דיכול לחזור ולהתפלל בין ביחיד בין בצבור מדהוצרך לאוקמיה בספק ולא בחידוש משום דלא פליג אדרב יהודה ולא חילק דרב יהודה איירי בצבור ור' יוחנן ביחיד וכ"כ רבינו בהדיא בכלל העולה לר"ה יכול לחזור ולהתפלל ע"י חידוש ומש"ה תמה ב"י טובא על רבינו ועל הרא"ש ועל ר' ירוחם

ומ"ש ורב אלפס פי' דר' יוחנן דוקא ביחיד קאמר ואדעתא דרשותא וכו' כלומר דרב אלפס אינו מפרש כפי' ר"י דר' יוחנן לא קאמר אלא בספק התפלל וכו' אלא אף בודאי התפלל נמי קאמר הלואי יתפלל אדם כל היום מיהו לא קאמר ר' יוחנן בודאי אלא ביחיד ואדעתא דרשותא דתרתי בעינן אבל צבור אפילו אדעתא דנדבה אי נמי יחיד ואדעתא דחובה אינו רשאי לחזור ולהתפלל והר' יונה כתב דקשיא מדאשכחן דהצבור מביאין קרבן נדבה בקיץ המזבח כדתנן פ"ד דשקלים וכו' ומביאו בית יוסף ותירוץ הנכון הוא מה שתירץ מהר"י אבוהב דמאחר שלא היו מקריבין אותם קרבנות כדי להקריב קרבן נדבה אלא כדי שלא יהא המזבח בטל לא חשיבי מקריבי קרבן נדבה עכ"ל ועוד נלפע"ד כיון דאין מביאין עולת קיץ המזבח מתרומה חדשה אלא ממותר תרומת הלשכה או מותר נסכים לא חשיבי מקריבי קרבן נדבה דהא לא הקריבו עולת קיץ אלא מגרוף תרתי טעמי חדא כדי שלא ילכו מותר תרומת לשכה לאבוד אידך שלא יהא המזבח בטל אבל קרבן נדבה מתרומה חדשה אי נמי כשאין המזבח בטל לא היו מקריבין קרבן נדבה בצבור ואף על פי דאיכא חדא טעמא כ"ש שאין לנו להתפלל תפלת נדבה בצבור בלא טעם כל עיקר:

ומ"ש נמצא העולה בידינו וכו' ואם יודע לחדש דבר מתחיל לכתחלה וכו' כלו' אם קודם שהתחיל להתפלל מתכוין להתפלל בנדבה ע"י חדוש רשאי לאפוקי אם שכח שהתפלל והתחיל להתפלל ונזכר באמצע שהתפלל אינו רשאי לגמור התפלה אף ע"י חדוש וגם בכלל מ"ש לכתחלה הוא להורות דלא מבעיא בספק

דאמר פוסק אפילו באמצע ברכה ורב אלפס פי' דר' יוחנן דוקא ביחיד קאמר ואדעתא דרשותא דהשתא הויא לה כמו נדבה וכמו שהיחיד מתנדב קרבן נדבה כך יכול להתפלל תפלת נדבה אבל אדעתא דחובה אסור וצבור בין אדעתא דחובה בין אדעתא דנדבה אסור דקי"ל (ברכות כו:) תפלות כנגד תמידים תקנום וכשם שהציבור אין מביאין עולת נדבה כך אין מתפללין תפלת נדבה ויחיד נמי אינו יכול להתפלל מוסף נדבה כמו שאינו מתנדב קרבן מוסף והא דא"ר יהודה פוסק אפי' באמצע ברכה מיירי כגון שהתחיל להתפלל אדעתא דחובה ונזכר שכבר התפלל פוסק שאם יגמור אותה אדעתא דחובה הוי כמקריב שני תמידין ואינו יכול לגמור אותה אדעתא דנדבה כיון שהתחיל אותה אדעתא דחובה: ורבינו האי פי' ההיא דרבי יוחנן ע"י חידוש שאם יכול לחדש בה דבר יתפלל ואם לאו אל יתפלל: וכ"כ ה"ר יונה שאין לו להתפלל אלא ע"י חידוש או בספק אם התפלל או לא נמצא העולה בידינו מדברי כולם מי ששכח שהתפלל והתחיל להתפלל ונזכר

ורבינו האי גאון כתבו ה"ר יונה והרא"ש שהוא מפרש דהא דא"ר יוחנן הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו היינו דוקא על ידי חידוש אבל בלא חידוש אסור והביא ראיה מדאמר רב יהודה התפלל ונכנס לב"ה אם יכול לחדש דבר בתפלתו יתפלל וכו' אלמא שלא התיר להתפלל אלא בחידוש והא דנקט צבור לא מפני שביחיד א"צ חידוש אלא לרבות נקט צבור דלא אמרינן יחיד לגבי צבור כמאן דלא צלי דמי ולא צריך חידוש אלא אפילו בצבור צריך חידוש והביא ה"ר יונה ראיות לדברי רבינו האיי וכתבו עוד דלדעת רבינו האיי דוקא כשיודע ודאי שהתפלל וחוזר ומתפלל בנדבה צריך לחדש דבר בתפלתו אבל בספק התפלל ספק לא התפלל שחוזר ומתפלל על הספק אין לך חידוש גדול מזה והא דאמר רב יהודה פוסק ואפילו באמצע ברכה אע"פ שיכול לחדש בה דבר היא וטעמא משום דאין החידוש מועיל אלא כשהתחיל מתחלה ע"ד כן אבל כשהתחיל לדעת חובה אין חידוש מועיל לו אחרי כך עכ"ד:

והנך רואה שלפי זה דעת ר"י ודעת רבינו האי שוים הם לענין הדין דכל שספק לו אם התפלל אם לא התפלל חוזר ומתפלל ואינו צריך לחדש כל שברי לו שהתפלל אינו חוזר ומתפלל בלא חידוש ובחידוש מיהו חוזר ומתפלל כל פעמים שירצה ואם התחיל להתפלל ע"ד שלא התפלל ונזכר שכבר התפלל פוסק אפילו באמצע ברכה אע"פ שיכול לחדש בה דבר ובכל ה"מ לא שאני לן בין מתפלל בצבור למתפלל ביחיד כלל ונמצא א שאין חילוק ביניהם אלא בפירוש מימרא דרבי יוחנן דלר"י מיירי בספק התפלל ובלא חידוש ולרבינו האי מיירי בודאי התפלל ובחידוש וכמימרא דרב יהודה דאם יכול לחדש בה דבר וספק התפלל דלא בעי חידוש מסברא גמרינן לה דאין לך חידוש גדול מזה וכיון דבענין הדין שוים הם תימה על רבינו שכתב פירוש ר"י ופירוש רי"ף ופירוש רבינו האי דמשמע שלשתם חלוקים זה על זה וכ"ת דלא כתב דברי ר"י ורבינו האי משום דאיכא בינייהו לענין דינא אלא לאשמעינן פלוגתייהו כפי' מימרא דרבי יוחנן ליתא דהא אין דרך רבי' להתעסק אלא במאי דנפקא לן לענין דינא לא במאי דנפקא לן לענין פירוש השמועה ולא לענין דינא ועוד שלא ה"ל להפסיק בסברת הרי"ף בין פירוש ר"י ופי' רבינו האיי כיון דלתרוייהו סליק דינא בחד גוונא ועוד שכשכתב ואם אינו יודע לחדש דבר וגם ברי לו שהתפלל ורוצה להתפלל אדעתא דנדבה לרב האי אין להתפלל נדבה בלא חידוש ה"ל לכתוב לרבי' האיי ולר"י אין להתפלל נדבה בלא חידוש ועוד קשה על זה שהרי רש"י סובר כסברא זו בענין הדין אלא שבענין פירוש המימרות חלוק על כל המפרשים שהוא מפרש דהא דרבי יוחנן אפילו בודאי התפלל היא וקאמר דמתפלל כל היום ואפילו בלא חידוש ופליג אדרב יהודה דאמר אם יכול לחדש בה דבר יתפלל ואם לאו אל יתפלל שכתב בה"ג פסק הלכה כשמואל בודאי וכרבי יוחנן בספק כלומר דכשודאי התפלל אינו יכול לחזור ולהתפלל אלא בחידוש ובספק התפלל מתפלל בלא חידוש ואם איתא דרבינו נחית לכתוב פירושי המימרות אע"ג דלא נפקא לן מינייהו לענין דינא מידי ה"ל לכתוב גם פירוש זה: **ומצאתי** להרא"ש שכתב בתשובה דברי ר"י ודברי הרי"ף ודברי רבינו האיי כמו שכתבם רבינו וכ"כ רבינו ירוחם ונראה מדבריהם שלא היו גורסים כדברי ר"י דלא פליג אדרב יהודה אלא אמאי דאמר פוסק ואפי' באמצע ברכה אבל אמאי דאמר אם יכול לחדש דבר בתפלתו פליג ואמר דכל שודאי התפלל אינו חוזר ומתפלל ואפילו ע"י חידוש ולפי זה טובא איכא בין ר"י לרבינו האיי אלא שקשה מאי אולמיה דחד מימרא דרב יהודה טפי מאידך דאחדא אמרי' דלא פליג ואחדא אמרינן דפליג ועוד שכתב רבינו דלדברי הכל אם יודע לחדש דבר מתחיל לכתחלה פעם אחרת וכאידך דרב יהודה ונמצא שהוא פוסק כרבי יוחנן וספק התפלל דמתפלל בלא חידוש וכדרב יהודה דאמר שאם יכול לחדש דבר אפילו ודאי התפלל חוזר ומתפלל וא"כ ליכא פלוגתא בין ר"י ורבינו האיי בענין דינא. והדרא קושיין לדוכתא וצ"ע:

והרי"ף נראה שמפרש דרבי יוחנן לא פליג אדרב יהודה כלל ומאי דאמר ר' יוחנן הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו בודאי התפלל נמי היא ובלבד שיתפלל ביחיד ובתורת נדבה אבל אם התחיל להתפלל אדעתא דחובה ונזכר שכבר התפלל פוסק ואפי' באמצע ברכה וכדאמר רב יהודה מפני שאם בא לגומרה נמצא כמי שמקריב שני תמידין בשחרית שהוא עובר משום בל תוסיף ופי' ה"ר יונה דבלא חידוש קאמר רבי יוחנן דמתפלל יחיד נדבה לדעת הרי"ף וכ"כ מדברי הרא"ש בתשובה כלל ד' וכמו שאכתוב בסוף סי' זה בס"ד. ואח"כ כתב הרי"ף הא דאמר רב יהודה התפלל ונכנס לב"ה וכו' אם יכול לחדש דבר בתפלתו וכו' ופירש ה"ר יונה דלהרי"ף מש"ה נקט צבור לאשמועינן דדוקא בצבור צריך חידוש מפני שנראה כמתפלל עמהם לשם חובה אבל ביחיד לא עכ"ל. ול"נ דא"כ לא הוה שתיק הרי"ף מלאיתויי האי מימרא דרב יהודה אלא מה שפירש דההיא דר' יוחנן ביחיד היא אבל בצבור בין אדעתא דחובה בין אדעתא דרשות אסור ומדמייתי לה באנפי נפשה משמע דאיכא ענין לחלק בין צבור ליחיד ועוד קשה לפירוש הר' יונה אם מתפלל עם הצבור חשיב כצבור עצמו כי מחדש דבר בתפלתו מאי הוי הא צבור אפילו מחדשים כמה בתפלתם אסור להרי"ף ואם אינו חשוב כצבור אפי' אינו מחדש דבר נמי ש"ד ודוחק לומר שאע"פ שמתפלל עם הצבור חשוב כיחיד ויכול להתפלל נדבה אלא שכדי להורות שאינו חשוב מכלל הצבור הוא מחדש דבר בתפלתו שמאחר שתפלתו משונה מתפלת הצבור מוכחא מילתא שמפני שהוא יחיד מתפלל תפלת נדבה ולא אתו למיטעי להתפלל תפלת נדבה בצבור ויותר נראה לפרש דהרי"ף לא קאמר דר' יוחנן שרי להתפלל תפלת נדבה ליחיד אלא במחדש בה דבר אבל אם אינו מחדש לא והיינו דאמר רב יהודה אם יכול לחדש בה דבר יתפלל ואם לאו אל יתפלל ונקט צבור לרבותא דלא תימ' יחיד לגבי צבור כמאן דלא צלי דמי ולא ליצטריך חידוש קמ"ל וכן דעת הרמב"ם בפ"א מה"ת שאין היחיד מתפלל נדבה אלא בחידוש ומשמע דכהרי"ף ס"ל שהרי כ' שאין הצבור מתפללין נדבה כלל ושיחיד לא יתפלל מוסף שתים וגם כתב שבתפלת נדבה צריך שיחדש בה ובפ"י מה"ת כתב מי שנסתפק לו אם התפלל או לא התפלל אינו חוזר ומתפלל אא"כ התפלל תפלה זו על דעת שהיא נדבה שאם ירצה יחיד להתפלל כל היום תפלת נדבה יתפלל מי שהיה עומד בתפלה ונזכר שכבר התפלל פוסק אפי' באמצע ברכה ואם היתה תפלת ערבית אינו פוסק שלא התפלל אותה מתחלה אלא על דעת שאינה חובה עכ"ל הרי שהוא סובר דהא דאמר ר' יוחנן הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו לא פליגי אדרב יהודה כלל וכדעת הרי"ף ורבי' א"א לומר שהוא מפרש דברי הרי"ף כפי' ה"ר יונה דא"כ האיך כתב דלדברי כולם אין חילוק בין אם מצא צבור שמתפללין אם לאו לעולם אל יתפלל אלא על ידי חידוש שהרי לפירוש ה"ר יונה כשאינה בצבור מתפלל אפילו בלא חידוש וגם א"א לומר שהוא מפרש דברי הרי"ף כמו שפירשתי והוכחתי מדברי הרמב"ם שהרי לדברי הרמב"ם לעולם אינו מתפלל נדבה אלא ע"י חידוש ואילו רבינו כתב שאם אינו יודע לחדש דבר וגם ברי לו שהתפלל ורוצה להתפלל אדעתא דנדבה לרי"ף יכול להתפלל לכן נ"ל שרבי' מפרש דברי הרי"ף דיחיד כל שמוסיף להתפלל בתורת נדבה אפי' בלא חידוש ש"ד והיינו דא"ר יוחנן הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו וכל שמוסיף להתפלל בתורת חובה אסור והיינו דאמר רב יהודה פוסק ואפילו באמצע ברכה ואם רוצה להוסיף תפלה שלא בתורת חובה וגם בלא תורת נדבה אם מחדש בה דבר ש"ד שאע"פ שלא נתכוון לתורת נדבה כיון שחידש בה דבר חשיבא כולה תפלה כחידוש והויא לה נדבה ואע"פ שפי' זה דחוק מ"מ נראה ב שהוא מוכרח בדברי רבינו:

ועל מ"ש הרי"ף והלכתא כר' יוחנן ומפרשי רבנן ה"מ ביחיד ואדעתא דרשות אבל אדעתא דחובה אסור כתב ה"ר יונה כלומר כי אמרינן דספק התפלל ספק לא התפלל חוזר ומתפלל דוקא אדעתא דרשות אבל אדעתא דחובה אסור דודאי אדעתא דחובה אינו חוזר ומתפלל כדכתבינן וכתב עוד וזה הלשון שכתב הרי"ף אינו מכוון דכיון שהוא מסופק אם התפלל אם לא התפלל היאך יתפלל אדעתא דחובה ואם בא לשאול היאך יעשה נאמר לו שברשות בידו אם ירצה יתפלל ואם ירצה יניח והיאך אמר אסור ע"כ ונראה שמפני שהוא סבור דמילתא דפשיטא היא שאין אדם מתפלל בתורת חובה יותר מהתפלות הקבועות ואין מי שיטעה בכך כמו שכתב אבל לדעת רבי' האיי וא"כ לא היו צריכין רבנן לפרש שאם מתפלל תפלה נוספת אדעתא דחובה אסור שהרי אין לך מי שיעלה על דעתו להתפלל תפלה נוספת אדעתא דחובה לכך פי' דאספק התפלל הוא דמפרשי רבנן דאדעתא דחובה אסור וכתב שאין הלשון מכוון דכיון שהוא מסופק וכו' ול"נ דאי מפרשי רבנן קאי אספק התפלל ספק לא התפלל הלשון מכוון יפה דה"ק מפרשי רבנן שאם הוא סבור דבספק התפלל ספק לא התפלל חייב לחזור ולהתפלל ולכן חזר והתפלל אדעתא דחובה איסורא עבד ואי קאי הא דמפרשי רבנן אודאי התפלל לא קשיא מידי והכי קאמרי אע"ג דא"ר יוחנן הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו היינו דוקא אדעתא דרשות אבל אדעתא דחובה כגון ששכח שהתפלל והתחיל להתפלל ונזכר באמצע תפלה שכבר התפלל אסור לו לגמור וכדא"ר יהודה פוסק ואפי' באמצע ברכה משמע דמפרשי רבנן קאי אבל מאי דקא"ר יוחנן בין לספק התפלל בין לודאי התפלל וכדפרישי': **וכתב** הרשב"א דר' יוחנן כי קאמר הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו אדרבי אלעזר קאי דאמר אינו חוזר ומתפלל כלומר אינו רשאי לחזור ולהתפלל דדילמא כבר התפלל ואיכא משום בל תוסיף וקאמר ר' יוחנן אם רצה חוזר ומתפלל דתפלה רחמי ניכהו והלואי שיתפלל ויבקש רחמים כל היום כולו ומיהו מתפלל ומתנה אם לא נתפלל זו לחובתו ואם נתפלל תהא לנדבתו:

ומ"ש רבי' נמצא העולה בידינו מדברי כולם מי ששכח שהתפלל והתחיל להתפלל ונזכר באמצע שהתפלל פוסק אפילו באמצע ברכה כבר נתבאר דהיינו מימרא

חדושי הגהות

קז א אפשר לומר דאיכא בינייהו אם יכול להתפלל כל כמה שירצה ע"י חידוש דלדעת ר"י דמפרש דברי ר' יוחנן בספק התפלל לא יתפלל בודאי מתפלל על ידי חידוש רק אם מצא ציבור שמתפללין אז יכול לחזור ולהתפלל עמהן ע"י חידוש כפשטא דמילתא דר"י אמר שמואל אבל לדעת רבינו האיי שמפרש מילתא דר"י דאמר שיתפלל אדם כל היום כולו שר"ל ע"י חידוש ואפי' ודאי התפלל יכול להתפלל כל כמה שירצה ע"י חידוש (מהרל"ח) ועיין בפרישה שהביא דברי הגאון מהרל"ח ז"ל והאריך עוד שם ליישב בד"א ועיין בב"ח:

ב ול"נ דרצה לומר בהא דאין חילוק בין יחיד לציבור דאפילו יחיד יכול לחזור ולהתפלל אדעתא דחובה על ידי חידוש והא דקאמר לעולם אל יתפלל אלא ע"י חידוש איפכא הל"ל לעולם יתפלל ע"י חידוש ר"ל אפילו ביחיד י"ל משום שרוצה לתרץ למה נקט רב יהודה בדבריו ומצא ציבור כיון שאפילו יחיד יכול לחזור ולהתפלל ע"י חידוש ולכן קאמר דמש"ה נקט ציבור לומר דלעולם אל יתפלל אלא על ידי חידוש אפילו בצבור דאי הוה נקט יחיד ה"א דבציבור א"צ חידוש קמ"ל דאף בציבור צריך חידוש אבל באמת ה"ה דאפילו יחיד אם יודע לחדש דבר שיכול לחזור ולהתפלל (מהרל"ח): משמע

ונזכר באמצע שהתפלל פוסק אפי' באמצע ברכה (ג) ואם יודע לחדש דבר מתחיל לכתחלה פעם אחרת דא"ר יהודה הנכנס לב"ה ומצא צבור שמתפללין אם יכול לחדש דבר שתהא תפלתו תחנונים מתפלל ואם לאו אל יתפלל ואין הילוק בין אם מצא צבור מתפללין אם לאו לעולם אל יתפלל אלא ע"י הידוש י"א שצריך חידוש בכל ברכה וברכה מענינה ולא נהירא רק שיכול לחדש בה דבר אחד וי"א ודאי סגי בדבר אחד ומיהו צריך שיחדש באחת משאר כל הברכות חוץ מבשומע תפלה דלא מיחזי כ"כ חידוש מה שמוסיף בה כיון שהיא ברכה כללית ויכול לשאול בה כל מה שירצה אבל בשאר ברכות שאינו יכול לשאול בהם אלא מענין הברכה הוי חידוש מה שמוסיף בה (ג) וא"א ז"ל כתב לא ברירא לי שפיר פירושא דהאי מילתא כי מי הוא זה שאינו יכול לחדש דבר באחת מכל הברכות לרפואה או לפרנסה או לתלמודו ונ"ל אם יכול לחדש פירוש אם נתחדש אצלו דבר שלא היה צריך לבקש עליו קודם ע"כ ואם אינו יודע לחדש דבר וגם ברי לו שהתפלל ורוצה להתפלל אדעתא דנדבה לרב אלפס יכול להתפלל (ד) חוץ מן המוסף

מימרא דרב יהודה ונתבאר ג"כ שאע"פ שיכול לחדש בה דבר פוסק מאחר שהתחיל בתורת חובה ולפי מה שכתבתי לעיל פוסק דקאמר היינו שחייב לפסוק אבל הרשב"א כתב שאינו מחוור בעיניו דכיון דר' יוחנן מודה שיכול להתפלל בתורת נדבה אין כאן משום בל תוסיף ואפי' את"ל דלרבי יוחנן אסור להתפלל ב"פ דרך חובה מ"מ עכשיו שנזכר בשעת תפלה יכוין דעתו להיות תפלתו תחנונים ונדבה ויסיי' כולה בנדבה ובירו' עביד ליה בהדיא פלוגתא דר"י בהא דנזכר בשעת תפלה ואמר דלר"י מסיים דהלואי שיתפלל כל היום כולו ולפיכך לדידן דקי"ל כר"י א"צ לפסוק אלא גומר כל תפלתו ובלבד שיתכוין מכאן ואילך לנדבה עכ"ל. וכבר נתבאר במה שכתבתי שאין כן דעת כל הפוסקים והלכה כרבים:

ומ"ש ואם יודע לחדש דבר מתחיל לכתחלה פעם אחרת וכו' ואין חילוק בין אם מצא צבור מתפללים אם לאו וכו' כבר נתבאר בסמוך ותכף שכתב רבינו לעולם אל יתפלל אלא ע"י חידוש ה"ל לכתוב ואם אינו יודע לחדש דבר וגם ברי לו שהתפלל וכו' אלא שכיון שהזכיר חידוש דבר בתפלתו רצה לפרש מיד מה נקרא חידוש דבר בתפלתו:

ומ"ש י"א שצריך חידוש בכל ברכה וברכה וכו' וי"א דסגי בדבר אחד וכולי דברים מבוארים הם והרמב"ם כתב בפ"א מה"ת וז"ל וצריך שיחדש דבר בכל ברכה וברכה מן הברכות האמצעות מעין הברכה ואם חידש אפילו בברכה אחת דיו כדי להודיע שהיא נדבה ולא חובה וכתב עוד וג' ראשונות וג' אחרונות לעולם אין מוסיפין בהן ולא פוחתין מהן ולא משנין בהן דבר והכי נקטינן:

ומ"ש רבינו וא"א ז"ל כתב לא ברירא לי שפיר פירושא דהאי מילתא וכולי לא מצאתי דבר זה לא בפסקים ולא בתשובות ולא ראיתי מי שפירש כן ומה שהקשה מי הוא שאינו יכול לחדש דבר באחת מכל הברכות וכו' לאו קושיא דיש כמה בני אדם שאינם יודעים לומר אלא התפלה הסגורה בפי כל אדם:

ומ"ש ואם אינו יודע לחדש דבר וכו' להרי"ף יכול להתפלל ולרבינו האי אין להתפלל נדבה בלא חידוש כבר נתבאר:

ומה שכתב להרי"ף יכול להתפלל חוץ מן המוסף מבואר בדבריו הטעם שאפילו יחיד אינו מתפלל תפלת המוספין נדבה לפי שאינו מתנדב קרבן מוסף וכתבו רבינו לעיל וכתבו ה"ר יונה והרא"ש שיש מקשים עליו שאע"פ שאינו מתנדב קרבן מוסף מ"מ מקריב עולות שהם מקרבן מוסף כמו יחיד שאין מקריב תמיד אלא מתנדב עולה כמו התמיד שהיה עולה ומתרצים מפני שעיר חטאת שבמוסף שאינו בא בתורת נדבה מיהו קשה ממוסף של שבת שאין בו שעיר ואמאי קאמר על כל מוסף סתם וי"ל שאע"פ שיכול להביא קרבנות של מוסף שבת בתורת נדבה מ"מ אינו יכול להביא' בשבת דהא קי"ל (ביצה כ:) דנדרים ונדבות אינם קרבים בשבת ולפי תירוץ זה אפי' תפלת יוצר אין לו להתפלל נדבה בשבת לפי שאין שום קרבן קרב נדבה בשבת עכ"ל ולפ"ז יש לתמוה על רבינו שכתב להרי"ף יכול להתפלל חוץ מן המוסף וי"א שגם בשבת אין להתפלל נדבה וכו' שנראה שמה שאין מתפלל נדבה בשבת הוא סברא בפני עצמה ואינו אלא מה שפירשו בדעת הרי"ף וכבר תמה עליו רבינו הגדול מהרי"א וכתב שאין לשונו מחוור ואפשר שטעם רבינו מפני שאע"פ שפירשו כן לדברי הרי"ף משום מאי דקשיא להו עליה מ"מ כיון שלא כתב הוא כן בפי' יש הוכחה לומר דלא סבר הכי ומאי דקשיא עליה יתרץ בענין אחר ונמשך רבינו אחר דברי הרמב"ם שכתב בפ"א מה"ת אין צבור מתפללין תפלת נדבה לפי שאין הצבור מביאין קרבן נדבה ולא יתפלל אפי' יחיד מוסף שתים אחת חובת היום ואחת נדבה לפי שאין מתנדבין קרבן מוסף ויש מן הגאונים מי שהורה שאסור להתפלל תפלת נדבה בשבתות וימים טובים לפי שאין מקריבים בהם נדבה אלא חובת היום בלבד ע"כ ומשמע מלשונו דלשאר גאונים שלא הורו כך אע"פ שסוברים שאין יכול להתפלל תפלת מוסף נדבה מ"מ מתפלל בשבתות וימים טובים תפלת נדבה אף על פי שאין מקריבין בהם קרבן נדבה ומה שהקשו ה"ר יונה והרא"ש ממוסף שבת שאין בו שעיר י"ל דכיון דבכל המוספין אית בהו שעיר ומש"ה אין מתפללין תפלת מוסף נדבה לא ראו חכמים להוציא תפלת מוסף שבת מכלל שאר תפלות המוספין ומטעם זה בשאר תפלות דלאו דמוספין כיון דבכל ימות השנה מתפלל אותם נדבה לפי שיכולים להביא בהם קרבן נדבה גם בשבתות וי"ט שאין מביאין בהם קרבן נדבה מתפללים בהם תפלות אלו בתורת נדבה שלא ראו חכמים להוציא שבתות וימים טובים מכלל כל ימות השנה בדבר שאין בו איסור שאינו אלא דוגמא בעלמא כמלא דתפלת מוסף

בספק התפלל דרשאי להתפלל ע"י חדוש אלא אפילו בודאי התפלל כמי מתחיל לכתחלה פעם אחרת אם יודע לחדש דבר דאמר רב יהודה וכו' דבזה הכל מודים אבל אם אינו יודע לחדש אף על פי שלפי' ר"י ולפי' רב אלפס איכא חלוק בין ספק לודאי דבספק מתפלל אף בלא חדוש וכ"כ הר' יונה מ"מ לר"ה גאון אין חלוק דאפילו בספק אין מתפלל בלא חדוש כדפי' לעיל בפי' בתרא:

ומ"ש ואין חלוק בין אם מצא צבור וכו' פי' כשיודע לחדש לדברי הכל מתפלל ע"י חדוש ואין חלוק בין יחיד למצא צבור ואף על פי שלפי דעת הרי"ף איכא חלוק דבמצא צבור אינו מתפלל אלא ע"י חדוש אבל ביחיד מתפלל בנדבה אף בלא חדוש וכמו שפי' הר' יונה לדעת הרי"ף מ"מ כאן לא אמר רבינו אלא מה שעולה מדברי כולם שהכל מודים בו דאף ר"ה גאון דמחמיר ס"ל דלאו דוקא במצא צבור קאמר רב יהודא אלא אפילו יחיד נמי רשאי להתפלל לכתחלה ע"י חדוש ובלא חדוש אין לו להתפלל אעפ"י שהוא יחיד ומשום דאיכא סברא דביחיד יש להקל טפי מהיכא דמצא צבור ואיכא נמי סברא איפכא דבמצא צבור יש להקל טפי על כן אמר רבינו דאף לר"ה גאון אין חלוק בין אם מצא צבור ליחיד והב"י לא ירד לפרש כך וקשיא ליה ונדחק בפירושו:

ומ"ש י"א שצריך חדוש וכו' כתב בית יוסף ותכף שכתב רבינו לעולם אל יתפלל אלא ע"י חדוש ה"ל לכתוב ואם אינו יודע לחדש דבר וגם ברי לו שהתפלל וכו' אלא שכיון שהזכיר חידוש דבר בתפלתו רצה לפרש מיד מה נקרא חידוש דבר בתפלתו עכ"ל ודבר פשוט הוא וידוע שזה דרכו של רבינו בחבורו לכתוב כל חלוקי דעות הפוסקים והסברות הנופלים בחלוקה אחת ואח"כ כותב החלוקה השנייה. כתב בהגהת אשיר"י דיכול להתפלל אדעתא דנדבה אף בלא חדוש ואין חלוק בין יחיד למצא צבור שמתפללין והא דא"ר יהודה דאם מצא צבור שמתפללין אם יכול לחדש דבר בתפלתו יתפלל כו' הכי פירושו אם יכול לחדש דבר חובה עליו להתפלל כדי שיתפלל עם הצבור ואם לאו אינו חייב להתפלל אבל הרשות בידו אם ירצה ע"כ ונכון ליזהר במצא צבור שיביא עצמו לידי חיוב כשיודע לחדש דבר כדי להתפלל עם הצבור כדי לצאת ידי חובתו לכל הדיעות:

ומ"ש ואם אינו יודע לחדש דבר וגם ברי לו שהתפלל וכו' למאי דפי' בפי' בתרא דלר"ה גאון אף בספק התפלל לא יתפלל אלא ע"י חדוש הא דכתב רבינו וגם ברי לו וכו' אינו אלא להודיע כח דהיתיר' דהרי"ף ז"ל דאעפ"י דברי לו שהתפלל רשאי לחזור ולהתפלל בלא חדוש אבל לרב האי אין להתפלל נדבה בלא חדוש כלל ואפי' בספק התפלל כדפי' לפי' בתרא ומ"ש לרב אלפס יכול להתפלל חוץ מן המוסף פי' כל מוסף אפילו מוסף די"ט ומוסף דחול כגון דר"ח נמי אין להתפלל דכיון דאיכא שעיר חטאת במוסף שאינו בא בנדבה אין להתפלל נמי מוסף בנדבה וכן אפילו מוסף דשבת דאין בו שעיר נמי לא היה בא בנדבה לעולם כדי שלא יטעו להביא קרבן מוסף בנדבה גם בי"ט ובחול אבל תפלת יוצר ומנחה וערבית דשבת מתיר הרי"ף להתפלל בנדבה וכמ"ש אבודרהם דכ"כ הרי"ף בתשובה ומביאו

פרישה

ירושם שכתבו פי' ר"י ופי' ר' האי כאילו הם מחולקים בדין וזה אינו שהרי דעת ר"י הוא כדעת ר' האי לענין דינא ואין חילוק ביניהם אלא לענין הפירוש ואין דרך רבינו להתעסק אלא במאי דנפקא לן לענין דינא לא במאי דנפקא לן בפירוש השמועה ועוד שלא היה לו להפסיק בין פירוש ר"י לפירוש ר' האי בפירוש הרי"ף ועוד הרבה בקושיות ולענ"ד דלק"מ דדין גדול יש נפקותא ביניהן דלדעת ר"י דמפרש הסוגיא דאמר ר' יוחנן הלואי שיתפלל אדם כל היום כו' מיירי בספק התפלל אבל בודאי התפלל אסור לו להתפלל א"כ מיירי באדם שאינו יודע לחדש בתפלתו שום דבר דאל"כ ודאי לא פליג אר"י אמר שמואל דאם התפלל ונכנס לב"ה ומצא צבור שמתפללין אם יכול לחדש בה דבר יתפלל כו' וכמ"ש התוס' אלא ודאי מיירי הסוגיא במי שאינו יכול לחדש בתפלתו אבל אם היה יכול לחדש לא היה צריך לפסוק אלא היה גומר תפלתו ע"י חידוש ואפשר דזה פשוט לר"י טפי שיגמור ע"י חידוש ממה שיתחיל ע"י חידוש וכדמשמע ליסנא דבריתא דקאמר אי אשמועינן הא דאמר שמואל דאם לא יכול לחדש לא יתפלל משום דלא אתחיל בה מש"ה לא יתחיל אבל התם דאתחיל אימא לא יפסוק צריכא וממילא נמי ע"י חידוש מסתבר טפי דיגמור ממה שיתחיל וכן נמי משמע מדר' יהודה בתרייתא דקאמר אם יכול לחדש בה דבר כו' דמשמע שהוא ספק אם יכול לחדש בה ושעד הנה בסוגיא לא דברו בשום חידוש אבל רב האי דפי' להא דר' יוחנן הלואי שיתפלל כל היום מיירי ע"י חידוש אע"ג דלא הוזכר בדבריו דמיירי ע"י חידוש ש"מ שס"ל שמסתמא מיירי ע"י חידוש וא"כ לפי פי' נמי הא דקאמר ר' יודא א"ש היה עומד בתפלה ונזכר שכבר התפלל פוסק אפילו באמצע ברכה דמיירי אפילו אם יכול לחדש בה דבר אפ"ה יפסוק כיון שמעיקרא התחיל אדעתא דחובה וכמ"ש ר' יונה טעמיה וכמ"ש ג"כ ב"י וכתב דאין הלכה כרשב"א דס"ל דיכול לגמור ע"י חידוש או בתורת נדבה. א"כ איכא נמי נ"מ טובא בין פי' ר"י לפי' רב האי ומש"ה כתבן רבינו תדע שכתב רבינו כן שהרי א"כ כשכתב כללא העולה בידינו מדברי כולם מי ששכח שהתפלל והתחיל להתפלל ונזכר באמצע שהתפלל פוסק אפילו באמצע ברכה ואם יודע לחדש בה דבר מתחיל לכתחלה פעם אחרת כו' וק' דהכי הל"ל פוסק אפילו באמצע הברכה ואפי' אם יודע לחדש בה דבר ואם עדיין לא התחיל ויודע לחדש יתחיל אפילו לכתחלה. אלא ש"מ דמשום דהאי דינא אינו אליבא דכ"ע דלפי' ר"י אדרבה אם התחיל אדעתא דחובה ונזכר שכבר התפלל ויודע לחדש בה דבר אין צריך לפסוק מש"ה לא רצה רבינו לכותבו בכלל העולה בידינו מדברי כולם ובזה יתיישבו כל הקושיות שהתעורר ב"י כי מה שהקשה דה"ל להביא גם פירש"י כי ודאי אינו רוצה להביא מאי דלא נ"מ לענין דינא ומה שהקשה עוד דכשכתב רבינו הכלל העולה דאם אינו יודע לחדש דבר וגם ברי לו שהתפלל ורוצה להתפלל אדעתא דנדבה לר' האי אין לו להתפלל נדבה הל"ל לרב האי ולר"י אין לו להתפלל בלא חידוש משום דסוגיא דר"י קאי דקאמר הלואי שיתפלל אדם כל היום דלר' האי פי' דוקא ע"י חידוש ובלא חידוש לא יתחיל ולרי"ף יתחיל אדעתא דנדבה אבל לפי ר"י מה שיתחיל ע"י חידוש זה אינו שכיח ולא שייך למימר עליו הלואי שיתפלל אדם כל היום מש"ה לא נקט ר"י ודו"ק להיותה נכון לייסב דלר"י אינו מוכרע ויכול להיות דמודה להרי"ף דמתפלל אדם תפלת נדבה בל' נדבה אף אם התפלל כבר ודאי ובספק התפלל אינו צריך לומר בפי' שמתפלל על שם נדבה וא"ל א"כ למה מוקי דברי ר"י בספק התפלל ולא מוקי לה אפילו בודאי התפלל כל היום בתורת נדבה קאמר כמו שמוקי לה הרי"ף די"ל משום דס"ל כיון דר' יוחנן אדרבי אליעזר קאי ור"א איירי בספק בלא נדבה ודאי ר' יוחנן ג"כ מיירי בהכי וכן תירץ ב"י לשיטתו דלהכי לא מוקי ר"י דר' יוחנן מיירי שמתפלל ע"י חידוש משא"כ ר' האי אי הוה ס"ל דמתפלל בנדבה בלא חידוש ה"ל לאוקמי דברי ר' יוחנן כן מאי אית לן למימר דלא רצה לאוקמי הכי אלא דומיא דר"א ז"א דהא ר' האי מפ' דברי ר' יוחנן דמיירי ע"י חידוש ור"א בלא חידוש מיירי והשתא א"ש שרבינו לקמן בהכלל העולה כתב ולר' האי אין להתפלל נדבה למה לא כתב בשם ר"י כן אלא ודאי משום דלדברי ר"י אין הכרע מזה ומ"מ כתב ג"כ לדעת הרי"ף שהוא כ"כ בהדיא משא"כ ר"י דיכול להיות דס"ל דאסור להתפלל נדבה. ועיין מ"ש ב"י ז"ל ורבינו א"א לומר שהוא מפ' דברי הרי"ף כפי' הר"י דא"כ כו' עד שהרי להר"י מתפלל אפי' בלא חידוש נ"ע הא ע"כ ל' דרבינו איירי כאן באינו רוצה להתפלל בתורת נדבה. דהא אם רוצה להתפלל בתורת נדבה כתב א"כ במלוקה בפני עצמו ובמ"ש א"כ ישוב כת' קצת דרך זה אבל אם היה דעתו לזה לא ה"ל לקצר ע"ש. ומהר"ל כתב דאפשר דאיכא בינייהו אם יכול להתפלל כל מה שירצה ע"י חידוש לדעת ר"י דמפרש דברי ר' יוחנן בספק התפלל לא יתפלל ע"י חידוש אם כבר התפלל בודאי רק אם מצא צבור שמתפללים או יכול להתפלל עמהן ע"י חידוש וכפשט' דמילת' דרב יודא א"ש. אבל לדעת רב האי שמפרש מילתא דרבי יוחנן דאמר הלואי שיתפלל אדם כל היום דר"ל ע"י חידוש אפי' ודאי התפלל יכול להתפלל כל מה שירצה ע"י חידוש. ומ"ש ואין חילוק בין אם מצא צבור או לאו לעולם אל יתפלל יש לדקדק דהל"ל לעולם ישתדל להתפלל ע"י חידוש וזה עיקר הרבות' דלא להשמיענו שיתפלל וי"ל דבא להשמיענו דל"ש בין צבור ליחיד אלא נקט צבור לרבותא דאף בצבור לא יתפלל בלא חידוש:

(ב) **ואם** יודע לחדש דבר מתחיל כו' אף שידע שהתפלל כבר מ"מ כמאן הכלל עולה כו' עד פוסק אפילו באמצע הברכה ואם יודע לחדש בה דבר מתחיל לכתחלה ר"ל פוסק אפילו יודע לחדש אלא שאם יודע לחדש לאחר שפוסק מתחיל לכתחלה וה"ה נמי אם לא התחיל שניה מתחיל לכתחלה אף שכבר התפלל אם יודע לחדש ועיין מ"ש בפרישה בישוב דב"י בע"א:

(ג) **וא"א** ז"ל כתב לא ברירא לי שפיר פירוש דהא מילתא ר"ל משום לא יכול לחדש בה דבר עכ"ל ר"ל הכ"ל. אבל אדעתא דחובה פי' לשם תפלת שחרית או מנחה או ערבית שהם חובה (עיין בב"י שכתב ז"ל והר"י והרא"ש כתבו שרבי האי סובר שיכול להתפלל תפלת מוסף נדבה כ"ל דר"ל ע"י חידוש דאל"כ קשה הא רב האי אוסר שאר תפלות להתפלל נדבה כמ"ש ב"י ורבינו בסמו). כתב ב"י ולזה נראה שנתכוין הראב"ד במה שכתב בהשגות שאינו קרבן נדבה בצבור והוא עולה הבאה מן המותר שהוא קייץ מן המזבח אלא שלא היתה מצויה ע"כ כלו' שלא היתה מצויה לפי שלא היה המזבח בטל שיצטרך להקריב קיץ אלא לעתים רחוקות ואותן ימים בטילים לגבי שאר ימים ורבינו הגדול מהרי"א תירץ בע"א שמאחר שלא היו מקריבין אותן קרבנות כדי להקריב קרבן נדבה אלא כדי שלא יהיה המזבח בטל לא חשיב מקריבין קרבן נדב':

(ד) **חוץ** מן המוסף כתב הר"ר יונה והרא"ש שיש מקשין עליו שאע"פ שאינו מתנדב קרבן מוסף מ"מ מקריב עולות שהן מקרבן מוסף כמו יחיד שאין מקריב תמיד אלא מתנדב עולה כמו התמיד שהיה עולה ומתרצים מפני שעיר החטאת שבמוסף שאינו בא בתורת נדבה

המוסף וי"א שגם בשבת אין להתפלל נדבה שאין נדבה קריבה בשבת ולרב האי אין להתפלל נדבה בלא חידוש ולזה הסכים א"א ז"ל שכתב בתשובת שאלה (ה) וזה לשונו הילכך אני אומר שיש לאדם ליזהר שלא יתפלל נדבה בלא חידוש (ו) וגם צריך שיהא מכיר את עצמו זריז וזהיר ואמיד בדעתו שיוכל לכוין בתפלתו מראש ועד סוף אז קרינן ביה נדיב לב עולות אבל אם אין יכול לכוין יפה קרינן ביה למה לי רוב זבחיכם והלואי שיוכל לכוין יפה בג' תפלות הקבועות ליום ע"כ:

קח (א) **טעה** ולא התפלל שחרית מתפלל מנחה ב' (ב) הראשונה מנחה והשנייה לתשלומין (ג) טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתים וכן אם טעה ולא התפלל מנחה יתפלל

ומביאו ב"י: **ומ"ש** וי"א שגם בשבת וכו' כלומר אפילו דיוצר ומנחה וערבית דשבת אין להתפלל בנדבה דכיון דהתפלה היא במקום הקרבת קרבן ואין נדבה קריבה בשבת וכ"כ הרמב"ם ספ"א מה"ת בשם מקצת גאונים ועיין בב"י שהאריך:

קח טעה ולא התפלל שחרית וכו' ריש פרק תפלת השחר א"ר יוחנן טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתים שחרית מתפלל מנחה שתים איבעי' להו טעה ולא התפלל מנחה מהו שיתפלל ערבית שתים את"ל טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתים משום דחד יומא הוא דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום אחד אבל הכא תפלה במקום קרבן היא וכיון דעבר יומו בטל קרבנו או דילמא כיון דצלותא רחמי הוא כל אימת דבעי מצלי ואזיל ופשטינן דאמר רבי יוחנן טעה ולא התפלל מנחה מתפלל ערבי' שתים ואין בזו משום דעבר יומו בטל קרבנו ואיכא למידק דר' יוחנן קאמר ברישא טעה ערבית מתפלל שחרית שתים ואח"כ אמר טעה שחרית וכו' ורבינו מהפך דבריו וכתב תחלה טעה ולא התפלל שחרית וכו' ונראה ליישב דכיון דקמבעיא ליה בגמ' בטעה במנחה מהו שיתפלל ערבית שתים וקאמר את"ל טעה ערבית דמתפלל שחרית שתים משום דחד יומא הוא וכו' אלמא דמהא דתני טעה שחרית וכו' פשיטא דליכא למיפשט לטעה מנחה וכו' דשאני טעה שחרית דמתפלל מנחה שתים התם טעמא הוי דכיון דשתי התפלות קביעות זמנם ביממא ניהו כחד זמן חשבינן ליה אבל מנחה וערבית דזו ביום וזו בערב' לא אבל מדתני טעה ערבית דמתפלל שחרית שתים סד"א דה"ה לטעה מנחה דמתפלל ערבית שתים ואפ"ה קאמר את"ל וכו' והשתא לפ"ז ניחא דהגעת רבינו כך היא טעה ולא התפלל שחרית מתפלל מנחה ב' וכו' כלו' התם פשיט' היא כיון דזו וזו ביממא ניהו אלא גם בטעה ערבית מתפלל שחרית שתים ואע"פ דזו בערב וזו ביום אח"כ אמר וכן אם טעה במנח' מתפלל ערבית שתים דגם דזו ביום וזו בערב דין אחד לשניהם ואעפ"י דאיכא לחלק דשאני דערבית ושחרית דחד יומא ניהו מויהי ערב ויהי בוקר יום א' אבל מנחה וערבית תרי יומי ניהו ואיכא למימר עבר יומו בטל קרבנו אפ"ה מתפלל ערבית שתים וז"ש וכן אם טעה ולא התפלל מנחה וכו' דלשון וכן משמעו לא זו אלא אף זו וכדמסיק רבינו ואמר אעפ"י שעבר יומו. כתב סמ"ק דכשמתפלל שחרית שתים יאמר אשרי אחר תפלת י"ח דשחרית ואח"כ י"ח בשביל תפלת ערבית וכן כשמתפלל ערבית שתים יאמר אשרי אחר תפלת ערבית ואח"כ י"ח בשביל תפלת מנחה ע"כ ומביאו ב"י ופסק כך בש"ע וטעמו דצריך לומר אשרי כדי לעמוד בתפלה מתוך ד"ת ומשמע אבל כשמתפלל מנחה שתים א"צ לומר אשרי דאשרי שאמר קודס פוטר גם את זו שמתפלל בשביל שחרית אלא דקשיא דתלמודא קאמר כמה ישהה בין תפלה לתפלה כדי הלוך ד' אמות ואי צריך לומר אשרי הוי טפי מהלוך ארבע אמות. מיהו אפשר דעיקר פי' כמה ישהה בין תפלה לתפלה לא אמרוה אלא על בין תפלת שחרית למוספין דכיון דליכא אלא שבע ברכות בשביל קרבן מוסף לא צריך לומר אשרי דלא תקון אשרי אלא קודם תפלת י"ח וקודם קרבן מוסף דליכא אשרי צריך שישהה ד' אמות ורש"י שפי' על כמה ישהה בין תפלה לתפלה גם על מי שטעה וצריך להשלימה בזמן תפלה שלאחריה וכ"כ רבינו בסי' ק"ה היינו לומר דגם בתפלה זו צריך שישהה ד' אמות לפחות אפי' לא יאמר אשרי אבל לכתחלה ודאי צ"ל אשרי קודם לדעת הסמ"ק אכן מ"ש דגם כשמתפלל ערבית שתים צריך לומר אשרי קודם שיתפלל י"ח לתשלומי מנחה החכם המקובל כמה"ר מנחם מראקנטי הזהיר מאוד שלא לומר אשרי אחר שהתפלל מנחה:

כתב

מוסף לעולם אין מתפללין אותה נדבה ושאר תפלות לעולם יכולים להתפלל אותם נדבה ואפי' בשבתות וימים טובים לדעת הרי"ף ז"ל ומ"ש הרי"ף והרמב"ם ז"ל שאין צבור מתפללים תפלת נדבה לפי שאין צבור מביאין קרבן נדבה אע"פ שמצינו צבור מביאין קרבן נדבה בקיץ המזבח וכדתנן בפ"ד דשקלים (ז׳) דמותר תרומת הלשכה או מותר נסכים לקיץ המזבח דכיון דאין מקריבין קיץ המזבח אלא כשהמזבח בטל וברוב הימים אין המזבח בטל משאר קרבנות אע"ג שלעתים רחוקות בקצת ימים הוא בטל ואז מקריבים קיץ אותם ימים בטלים לגבי כל שאר ימים והוי כאילו אין הצבור מביאין עולת נדבה כלל ולזה נראה שנתכוון הראב"ד במה שכתב בהשגו' מצינו קרבן נדבה בצבור והיא עולה הבאה מן המותר שהיא קיץ המזבח אלא שלא היתה מצויה ע"כ כלומר שלא היתה מצויה לפי שאין המזבח בטל שיצטרך להקריב קיץ אלא לעתים רחוקות ואותם ימים בטלים לגבי כל שאר ימים ובהכי ניחא מה שהקשה ה"ר יונה שהצבור מביאין קרבן נדבה כדתנן מותר שקלים לקיץ המזבח וכתב דליכא לדחויי דמן המותר דוקא היו מביאים נדבה דמסתמא אם לא היה שם מותר היו עושים נדבה כדי שלא יהיה המזבח בטל עכ"ל דאפי' את"ל דכדבריו כן הוא שאם לא היה שם מותר היו עושים נדבה כדי שלא יהיה המזבח בטל כיון שלא יארע כן אלא לעתים רחוקות הוי כאילו אין הציבור מביאין קרבן נדבה ורבינו הגדול מהרי"א תירץ בע"א שמאחר שלא היו מקריבין אותם קרבנות כדי להקריב קרבן נדבה אלא כדי שלא יהיה המזבח בטל לא חשיבי מקריבים קרבן נדבה ע"כ ובמה שכתבתי נתיישב' ג"כ מה שהקשו בעל השלמה וה"ר מנוחם דתניא בסיפרא תקריבו מלמד שהצבור מקריבין עולת נדבה ותירץ דהיא במותר תרומת הלשכה אבל אין מביאין שקלים לכתחלה שתהא כוונתם לעולת נדבה והשתא לא צריכין לאוקמא בהכי דאפי' אי מצו צבור להביא שקלים לכתחלה לעולת נדבה כיון דמילתא דלא שכיחא הוא הוי כאילו אינם מביאים קרבן נדבה כלל כנ"ל ליישב דברי הרי"ף. ומתוך כך נתיישב מה שכתב רבינו וי"א שגם בשבת אין להתפלל נדבה וכו' כאילו היא סברא בפני עצמה ולא נאמרה לדעת הרי"ף אבל אי קשיא בדברי רבינו הא קשיא למה לא כתב שום חולק על הרי"ף במ"ש שהיחיד אינו יכול להתפלל תפלת מוסף נדבה והרי כתבו ה"ר יונה והרא"ש שרבינו האיי סובר שיכול להתפלל תפלת מוסף נדבה. אחר שכתבתי כל זה מצאתי להר"ד אבודרהם שכתב בתחלת ספרו תשובה להרי"ף וכתוב בה שאין הדבר נכון לומר שאין מתפללין תפלת נדבה בשבת דהואיל ויחיד מתפלל נדבה בכל יום מתפלל נדבה אפי' בשבת לפי שאין מניעת קרבן נדבה בשבת אלא משום חילול שבת ואין חילול בתפלה ע"כ הרי מבואר שאינו נכון בעיני הרי"ף לומר שאין יחיד מתפלל תפלת נדבה בשבת וכדמשמ' שסובר רבי' לדע' הרי"ף:

והוי יודע שהראב"ד כתב בהשגות טעם אחר במה שאמרו שלא יתפלל יחיד תפלת המוספין נדבה וכן במה שאמר הגאון שאסור להתפלל נדבה בשבתות וי"ט דרבי יוחנן לא אמר הלואי שיתפלל אדם כל היום אלא י"ח שהיא תפלת רחמים ובקשה ושוהה ביניהם כדי שיתחולל דעתו עליו ויתכוין עליו דעתו לבקש רחמים אבל תפלת שבת וי"ט שאינה אלא הודאות לא ואם יודה ויחזור ויודה ברכה לבטלה היא וכן ברכות דיוצר וברכות דערבית וברכת המצות וברכת הפירות והדומה להן ע"כ כלומר וכן תפלת המוספין אינה אלא שבע ברכות ואין בהם בקשת רחמים ונראה שאע"פ שבתפלות מוספין אנו מבקשים שיעלנו בשמחה לארצנו וגו' אחרונות הם בקשת רחמים כיון שאין שם בקשות אחרות לא חשיבי בקשת רחמים כיון דלא הויא כתפלת י"ח שהוא מבקש רחמים על כמה ענינים וה"ר יונה כתב בפרק מי שמתו שהוא סובר שאין יחיד מתפלל תפלת מוסף מטעם זה שכתב הראב"ד שלא אמרו להתפלל נדבה אלא י"ח שיש בה בקשת רחמים וכתב ולפ"ז תפלת שחרית דשבת אינו מתפלל נדבה כיון שאינה אלא שבח אלא שאפשר לומר שאע"פ שהיא שבח כיון דנתקנה כנגד תפלת י"ח שהוא רחמים דיינינן לה כתפלת רחמים ויכול להתפלל אותה נדבה:

ומ"ש רבינו ולזה הסכים א"א ז"ל שכתב בתשובה הילכך אני אומר וכו' בכלל ד' הביא דברי רבינו האי והראיות שהביא ה"ר יונה לדבריו ואח"כ כתב הילכך אני אומר שיש לאדם ליזהר שלא יתפלל נדבה בלא חידוש כלומר ודלא כהרי"ף דלא מצריך חידוש ואני כתבתי בסמוך דנ"ל לפרש דברי הרי"ף דמצריך חידוש ובין שיהיה דעת הרי"ף כן או לא כיון דהרמב"ם והרא"ש מסכימים דצריך חידוש הכי נקטינן ולענין מה נקרא חידוש כבר כתבתי דנקטינן כדברי הרמב"ם ז"ל ונקטינן דאין צבור מתפללים תפלת נדבה כלל ולפיכך היחיד אינו מתפלל תפלת המוספין נדבה וכדברי הרי"ף והרמב"ם ז"ל ובשבת וי"ט כיון די"מ דלדעת הרי"ף אינו מתפלל תפלת נדבה כלל והרמב"ם ז"ל כתב דיש גאונים שסוברים כן הכי נקטינן דלמעט מלהתפלל נדבה במקום ספק עדיף טפי (א):

ומה שכתב רבינו תשובת הרא"ש דבר פשוט הוא שאינו מביא ראייה ממנה אלא ממה שכתב שלא יתפלל נדבה בלא חידוש: **ומ"ש** עוד וגם צריך שיהא מכיר את עצמו זריז וזהיר וכו' הם תשלום דברי תשובת הרא"ש שכתב מסברת עצמו ואינם ענין לחידוש דבר בתפלה ודברי' נכונים הם:

קח טעה ולא התפלל שחרית מתפלל מנחה ב' פשוט בר"פ תפלת השחר (כו׳): **ומ"ש** הראשונה מנחה והשנייה לתשלומין כלומר דלעולם צריך להתפלל תחל' תפלה של עכשיו ואח"כ של תשלומין ואם היפך לא יצא ידי תפלה שהיא תשלומין וצריך לחזור ולהתפלל אותה אחר תפלה של עכשיו שם גבי טעה ולא התפלל מנחה בשבת (א):

טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית ב' וכן אם טעה ולא התפלל מנחה וכו' פשוט שם וז"ל סמ"ק טעה ולא התפלל ערבית יתפלל שחרית שתים לאחר שיתפלל תפלת יוצר וי"ח ברכות יתחיל אשרי ואח"כ יתפלל תפלת י"ח בשביל תפלת ערבית אמנם לא יתפלל ברכות של ק"ש של ערבית טעה ולא התפלל מנחה יתפלל ערבית שתים יתפלל אשרי וי"ח ברכות בשביל מנחה אחר שיתפלל תפלת ערבית (ב)": ב"ה ועיין במה שכתבתי בסימן רל"ד:

כתב

דרכי משה

קז (א) ומשמע מדבריו דאף אם מחדש בה דבר אינו מתפלל מוסף נדבה או בשבת וי"ט וכן ציבור אסורים להתפלל נדבה אף ע"י חידוש דאי מיירי בלא חידוש הרי פסק תחלה דאין להתפלל נדבה כלל אלא ודאי ע"י חידוש קאמר וכן משמע מדברי הרמב"ם פ"א מהל' תפלה דאף ע"י חידוש אין לציבור להתפלל נדבה וכן ליחיד במוסף או בשבת וי"ט ונראה מדברי הטור דכל זה לא מיירי אלא אם יודע שהתפלל כבר אבל בספק אם התפלל או לא יוכל להתפלל בלא חידוש דאין לך חידוש גדול מזה וכ"כ הרר"י והרא"ש אבל הרמב"ם פ"י דתפלה כתב מי שנסתפק לו אם התפלל או לא התפלל אינו חוזר ומתפלל אא"כ התפלל תפלה זו על דעת שהיא נדבה שאם רצה יחיד להתפלל כל היום תפלת נדבה יתפלל עכ"ל. ומבואר בדבריו פ"א מהלכות תפלה שיחיד אינו מתפלל נדבה כל היום אלא ע"י חידוש א"כ משמע דאף ספק התפלל צריך לחדש בה דבר ונראה דנקטינן כדברי הרא"ש והרר"י וכן משמע דעת מהרא"י בפסקיו סימן רמ"ו והרשב"א כתב דיתנה אם לא התפלל תחילה תהא זו לחובתו ואם התפלל תהא לנדבתו:

קח (א) ומשמע דאם היה בדעתו שהראשונה תהא לתשלומין לא יצא: (ב) וכ"כ בתשובת בר ששת סימן ק"מ שצ"ל אשרי קודם התפלה השנייה. ובפסקי מהרא"י סימן נ"ט וז"ל פשיטא

פרישה

נדבה מיהו ק' ממוסף של שבת שאין בו שעיר ומאי קאמר על כל מוסף סתם וי"ל שאעפ"י שיכול להביא קרבנות של מוסף שבת בתורת נדבה מ"מ אינו יכול להביאם בשבת דהא קי"ל דנדרים ונדבות אין קריבין בשבת ולפי תירץ זה אפילו תפלת יוצר אין לו להתפלל נדבה בשבת לפי שאין שום קרבן נדבה קרב בשבת עכ"ל ולפ"ז יש לתמוה על רבינו שכתב לרי"ף יכול להתפלל חוץ מן המוסף וי"א שגם בשבת אין להתפלל נדבה כו' שנראה שמה שאין מתפללין נדבה בשבת הוא סברא בפני עצמו ואינו אלא מה שפי' בדעת הרי"ף וכבר תמה עליו רבינו הגדול מהרי"א וכתב שאין לשונו מחוור וכתב ב"י ואפשר שטעם רבינו דמש"ה אין מתפללין תפלת מוסף שבת נדבה כיון דבכל המוספין אית בהו שעיר ומש"ה אין מתפללין אותן נדבה ולא רצו להוציא תפלת מוסף דשבת משאר תפלת מוספין ומטעם זה בשאר תפלות שאין מוספין כיון דבכל ימות השנה מתפלל אותה נדבה לפי שיכולים להביא בהם קרבן נדבה גם בשבתות וי"ט שאין מביאין בהם קרבן נדבה מתפללין בהם תפלות אלו בתורת נדבה שלא רצו חכמים להוציא שבת וי"ט מכלל שאר ימות השנה בדבר שאין בו איסור אלא דוגמא בעלמא:

(ה) וז"ל הילכך אני אומר כו' ר"ל הילכך כיון דלר' שאי אסור להתפלל נדבה כ"א ע"י חידוש לכן יש להחמיר לנהוג כוותיה:

(ו) וגם ר"ל אפילו לדעת הרי"ף דמתיר אינו מתיר אלא למי שהוא זהיר וזריז כו' והיינו דוקא בלא חידוש אבל על ידי חידוש אינו בכלל למה לי רוב זבחיכם דאין זה רוב אלא מפני דבר הצריך לו והנתחדש הוא מתפלל וק"ל. כך היה נלענ"ד לפרש לכאורה. אבל שוב ראיתי דכתב רבינו לקמן ס"ס רל"ד בשם תשובת הרא"ש כמו כאן ושם לא נזכר ר' האי ומשמע שם דאפילו בחידוש אסור להתפלל אם לא שיוכל לכוין ובלא חידוש עכ"פ אסור ע"ש:

ס' קח (א) **טעה** כו' מתפלל מנחה שתים ואשרי ביניהן סמ"ק ועיין מ"ש לעיל סי' ק"ה:

(ב) **הראשונה** מנחה כו' ואם הפך לא יצא ידי תפלה שהיא תשלומין וצריך לחזור ולהתפלל אותה אחר תפלה של עכשיו ע"ל סי' פ"ט דכתבתי דברי תשובת רשב"א דכתב דאין לה תשלומין אלא בטעה שעוסק תחלה ומתפלל אותה תפלה שבזמנה דאז מקובלת לפני הסי"ת ג"כ התשלומין שטעה בה. ולפ"ז נ"ל דכמו שלא יקדים תפלת התשלומין כן לא יאמר אותה להתפלל אחר זמן כגון אם מתפלל תפלת מנחה בזמנה לא יאמר אלא שיעור הילוך ד"א או אמירת אשרי בנתיים ויתפלל מיד שנית לתשלומי שחרית וכן באריך תפלות והשתא נתיישב קצת טעם הפוסל להריב"ש דס"ד דאפילו אמירת אשרי בנתיים הוה הפסק ע"ש והארכתי בתשובה בס"ד ע"ש:

(ג) **טעה** ולא התפלל תפלה של ערבית פי' לא זו אלו אלא אפי' טעה בערבית שהיא רשות ר"ל

יתפלל ערבית ב' אע"פ שעבר יומו כתב בה"ג טעה ולא התפלל ערבית יתפלל שחרית ב' שכח ולא התפלל שחרית יתפלל במנחה ג' בתחילה מתפלל של מנחה ואח"כ שחרית ואח"כ ערבית (ד) ר"ל כל זמן שלא עבר היום יש תשלומין לתפלותיו (ה) אבל הרשב"ם כתב שאין תשלומין אלא כשנזכר בזמן תפלה ראשונה שאחריה אבל אם לא נזכר עד שעבר זמן ב' תפלות אין לו תשלומין וכ"כ הרמב"ם ז"ל טעה ולא התפלל שחרית ולא מנחה מתפלל ערבית ב' אחרונה תשלומי מנחה אבל שחרית (ו) אין לה תשלומין שכבר עבר זמנה וכן בשאר תפלות ע"כ : (ז) טעה בתפלת מוסף אין לה תשלומין והא דיש לתפלה תשלומין דוקא בשטעה או נאנס (ח) אבל אם הזיד מעוות שאינו יכול לתקון הוא ומיהו יתפלל נדבה אם ירצה ויש לו שכר תפלה דרחמי טעה ולא התפלל מנחה בע"ש מתפלל ערבית ב' של שבת ואם טעה ולא התפלל מנחה בשבת מתפלל מ"ש ב' ולקמן בסדר מ"ש יתבאר זה בעזה"י ואם טעה ולא הזכיר יעלה ויבא במנחה בר"ח או שהתפלל במנחה בשבת תפלה של חול י"א שמתפלל ערבית ב' (ט) וי"א שא"צ ולצאת ידי

בית יוסף

כתב בה"ג טעה ולא התפלל וכו' ופירש רבינו דבריו דדוקא בשלא עבר יומו קאמר דאי עבר יומו אינו חוזר להתפלל תפלה שלישית אבל ה"ר יונה כתב שי"א שאפילו לא התפלל תפלות הרבה יש לכולן תשלומין וכן אומרים שמי שהיה תפוס בבית אסורים או חולה כשיצ' מבית האסורים או כשיתרפא יתפלל כל התפלות שהפסיד וכן הוא דעת הרשב"א בחדושיו וגם בתשובותיו :

וכתב עוד הרשב"א ומיהו דוקא בזמן תפלה לפי שכיון שהוא זמן תפלה והוא עוסק בתפלתו חוזר ומשלים מה שטעה בתפלותיו אבל שלא בזמן תפלה לא שאל"כ מאי מתפלל ערבית ב' ומתפלל מנחה שתים דקאמר לימא טעה ולא התפלל שחרית קודם חצות חוזר ומתפלל לאחר חצות א"נ טעה ולא התפלל מנחה חוזר ומשלימה כל הלילה הול"ל עכ"ל :

כתב האגור דלה"ג א אם שכח ולא התפלל ערבית ושחרית מתפלל במנחה ג' מתפלל של מנחה ואח"כ שחרית ואח"כ ערבית :

אבל רשב"ס כתב שאין תשלומין אלא כשנזכר בזמן תפלה ראשונה שאחריה וכו' כן דעת התוספות והרא"ש וה"ר יונה והטעם מפני שלא מצינו לחכמים שתקנו שיחזור ויתפלל אלא כשעבר זמן תפלה אחת בלבד וכן פסק הרמב"ם ז"ל. וכיון דהרמב"ם והרא"ש מסכימים לדעת אחת וגם ה"ר יונה סבר כוותייהו הכי נקטי':

וכתב ה"ר יונה מיהו אם ירצה להתפלל אותם בתורת נדבה ושיחדש בהם שום דבר הרשות בידו ונכון לעשות כן :

טעה בתפלת מוסף אין לה תשלומין שם בתוס' לא בעי אם טעה ולא התפלל מוסף דהא ודאי אינו מתפלל בערבית דהיאך יקרא את הקרבנות וכבר עבר זמן קרבן מוסף וגם לא תקנו ז' ברכות של מוסף אלא משום ונשלמה פרים שפתינו ומזה ודאי עבר זמנו בטל קרבנו אבל שאר תפלות דרחמי נינהו ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו ואין כאן עבר זמנו בתפלה אחת וכ"כ ה"ר יונה והרשב"א והרא"ש ומיהו כל זמן שלא חשכה עדיין זמן תפלת מוסף הוא וכדתנן ושל מוספין כל היום ואע"פ שהתפלל תפלת המנחה קודם אין בכך כלום דהא לכתחלה נמי זימנין דמקדים תפלת מנחה לתפלת המוספין כמו שמבואר בסימן רפ"ו : והרשב"א אע"פ שדעתו נוטה לדעת האומרים דאפילו בתפלה שאינה סמוכה לה יש לה תשלומין כתב בתשובה דתפלת המוספין אין לה תשלומין כל שעבר יומו משום דאינו יכול להזכיר קרבן המוסף שכבר עבר יומו למה יחזור ועוד דאין קרבן בלילה :

והא דיש לתפלה תשלומין דוקא בשטעה או נאנס אבל אם הזיד מעוות שאינו יכול לתקון הוא גם זה שם בגמרא :

ומ"ש ומיהו יתפלל נדבה אם ירצה ויש לו שכר תפלה דרחמי שם כתב הרא"ש בשם גאון מעוות שאינו יכול לתקון היא ולית ליה אלא שכר רחמי דרשות בעלמא אבל שכר מצוה לית ליה משמע דאם רוצה לחזור ולהתפלל שתים לתשלומין שביטל רשאי ושכר תפלה רחמי אית ליה ע"כ וכ"כ הרשב"א ג"כ בשם רבינו האי גאון ונראה שאע"פ שאינו מחדש בה כלום חוזר ומתפלל אם רצה מאחר שאילו טע' ולא התפלל תפלה זו בשוגג היה חייב לשלמה בזמן תפלה שאחריה כשהזיד ולא התפלל אותה נהי דאינו חייב לשלמה בזמן תפלה שאחריה מ"מ אם רצה להתפלל אותה שכר תפלה דרחמי אית ליה ואין כאן מקום לחידוש כלל :

טעה ולא התפלל מנחה בע"ש מתפלל ערבית שתים של שבת ברייתא שם :

ומ"ש ואם טעה ולא התפלל מנחה בשבת מתפלל מ"ש ב' ולקמן בסדר מ"ש יתבאר' זה הוא בסימן רצ"ב : **ומ"ש** ואם טעה ולא הזכיר יעלה ויבא במנחה בר"ח או שהתפלל במנחה בשבת תפלה של חול י"א שמתפלל ערבית ב' וכו' גם זה נתבאר בסימן רצ"ב וגם בסימן תכ"ב :

כתוב בכ"י פרק כילד הרגל שהרמ"ה כתב לענין נזקין שאדם אנוס לגבי שכחה וכתב דלדברי הרמ"ה נראה ברור דמי שלא התפלל בעוד שיש לו זמן להתפלל מפני שסבור שעדיין ישאר לו זמן אחר שיגמור אותו עסק שהוא מתעסק בו ובין כך ובין כך עברה לו השעה שאינו נקרא מזיד ופושע אלא הרי הוא בכלל טעה ולא התפלל שמתפלל שתים לתשלומין ומיהו לענין תפלה יש לחוש יותר מפני שאחז"ל (שבת ט:) לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה וכו' וכיון שזה אינו רשאי לומר אני אעשה ולא אעבור כשעושה הרי הוא כפושע עכ"ל ודבריו הראשונים עיקר דלא מיקרי מזיד אלא כשמבטל התפלה בשאט בנפש בלי שום טירדא :

כתוב בתרומת הדשן שנשאל על מי שהלך אצל א"י מחמת חוב שיש לו והאריכו עמו בדברי ויכוח ופשרות ולא היה יכול ליפטר מהם אא"כ בא לידי הפסד באותו חוב ונזקק לשהות עמהם עד שעבר זמן תפלת המנחה אי דיינינן ליה כמזיד לענין להתפלל ערבית שתים או לא והשיב נראה דכה"ג לאו מזיד מקרי ודמי לאונס והביא כמה ראיות דכל היכא שמבטל המצוה לצורך ממונו שלא יבא לידי הפסד מקרי אונס וכן מבואר בדברי הרמב"ם בפ"ג שמי שהיה טרוד ועי"כ לא התפלל תפלה אחת בזמנה יש לה תשלומין ובסי' צ"ט נתבאר דשכור חשיב טועה ואם הפסיד תפלה אחת יש לה תשלומין :

בית חדש

כתב בה"ג וכו' ר"ל כל זמן שלא עבר היום יש תשלומין לתפלותיו נראה שלמד רבינו כך מדבריו דאי איתא דס"ל לבה"ג דאפי' עבר היום יש תשלומין לב' תפלות ה"ל לאשמועינן רבותא טפי דאפי' שכח שחרית ומנחה מתפלל ערבית שלש ומיהו צ"ע מנ"ל לבה"ג הוראה זו דאיכא תשלומין לב' תפלות ודאיכא חלוק בין עבר היום ללא עבר היום ונראה דבה"ג קשיא ליה כיון דחזינן בגמרא דר' יוחנן קאמר דאף בטעה ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית שתים ואין בזו משום עבר יומו בטל קרבנו א"כ מעיקרא אמאי לא קא"ר יוחנן אלא טעה ערבית מתפלל שחרית שתים טעה שחרית מתפלל מנחה שתים ה"ל למימר נמי טעה מנחה מתפלל ערבית שתים ואמאי פלגינהו לתרתי מימרי ומיישב בה"ג דר' יוחנן במימרא קמא הך רבותא נמי אתא לאשמעינן וה"ק טעה ערבית מתפלל שחרית שתים טעה שחרית כלו' טעה בשחרית ולא התפלל לא דערבית ולא דשחרית מתפלל במנחה שתי' לתשלומי ערבית ושחרית מלבד מה שצריך להתפלל תחלה תפלת מנחה בזמנה דהיא חובה עוד מתפלל שתים לתשלומי דערבית ודשחרית דכיון דלא עבר היום איכא תשלומין לתפלותיו אלמא דוקא בכה"ג אבל עבר היום ליכא תשלומין אלא לתפלה אחת ולהכי פלגינהו ר' יוחנן לתרתי מימרי אבל רשב"ס ורמב"ם לא חשו להך קושיא דטובא אשכחן בתלמודא דפליג תנא או אמורא מימרי' לתרתי מימרי ולא קשיא לן אמאי פלגינהו דאיכא למימר דתני חדא והדר תני אידך ולא זו אף זו קתני בתרתי זימני והכי נקטינן ופסק כך בש"ע :

והא דיש לתפלה תשלומי' וכו' שם ברייתא מעוות לא יוכל לתקון זה שבטל תפלת ערבית או תפלת שחרית ומוקי לה תלמודא דהיינו בבטל במזיד ומ"ש ומיהו יתפלל נדב' אם ירצה כו' כ"כ בהגה' סמ"ק סי' י"א ע"ש רבינו האי גאון ומביאו הרא"ש והרשב"א ומשמע דא"כ חידוש שאין לך חידוש גדול מזה שמתפלל לשם תשלומין שביטל במזיד וכ"כ ב"י אבל בטעה ולא התפלל שתי תפלות זו אחר זו דאין לה תשלומין לראשונ' וכדעת רשב"ס והרמב"ם אם רוצה להתפלל בנדב' כתב הר' יונה הרשות בידו להתפלל בנדבה ושיחדש בה דבר וכון לעשות כן ומביאו בית יוסף. ונראה דדעת הר' יונה היא כיון דלרב האי אין להתפלל נדבה בלא חדוש כדלעיל בסי' ק"ז אף כאן אין להתפלל בלא חדוש אכן קשיא הלא רבינו האי גאון גופיה כתב דגבי מזיד רשאי להתפלל בנדבה בתפלה הסמוכה לה ואפי' לא יחדש בה דבר כדפי' דאין לך חדוש גדול מזה ה"נ בטעה ולא התפלל ב' תפלות נמי יכול להתפלל בתפלה שאינה סמוכה לה בלא חדוש דאין לך חדוש גדול מזה שמתפלל לתשלומין וי"ל דה"ר יונה לא ראה דברי ר"ה גאון שכתב בדין מזיד ועלה על דעתו דר"ה גאון אינו מחלק דכל תפלת נדבה צריך לחדוש וליתא דדוקא בנדבה גרידא בעי חדוש אבל היכא דמתפלל בנדבה לצורך כי הכא דכוונתו לתשלומין א"צ חדוש ודמי' להא דכתב הר' יונה גופיה דכשהתפלל מנחה בר"ח ושכח יעלה ויבא דפליגי בה הגאונים אם חייב להתפלל בערבית י"ח לתשלומין מנחה דר"ח דאיכא גדולים דלא יתפלל שהרי במנחה ג"כ התפלל י"ח ולא יוסיף דבר עכשיו כשמתפלל לתשלומין ופסק הר' יונה דיתפלל בנדבה וא"צ לחדש דבר שאין לך חדוש גדול מזה שמתפלל בנדבה משום ספק וכמ"ש רבינו בסוף סי' זה כ"ש הכא דאיכא נמי גדולי עולם ובה"ג בראשם דחייב להתפלל בטעה ולא התפלל ב' תפלות זו אחר זו דמתפלל אח"כ שלש דפשיטא דיכול להתפלל בנדבה בלא חדוש כי היכא דכתב רבינו האי בדין מזיד והכי נקטינן דבין בזו ובין בזו יתפלל בנדבה בלא חדוש ודלא כמה שפסק בש"ע דבעא להשלים שתי תפלות יתפלל בנדבה ושיחדש בה דבר וכשלא התפלל מזיד ובא להתפלל בתפלה הסמוכה לה יתפלל בנדב' וא"צ חדוש דלית' אלא אידי ואידי מתפלל בנדבה בלא חדוש כנ"ל ולפ"ז נמי ניח' דלא קשה אמאי כתב רבינו בדין מזיד דיתפלל נדבה אם ירצה ולא כתב כן בשכח ולא התפלל ב' תפלות זו אחר זו אלא ודאי צ"ל דהתם לא אצטריך ליה לכתבו דכיון דכתב בדין מזיד דיכול להתפלל בנדבה אע"ג דליכא למ"ד בגמרא דאיכא תשלומין במזיד כ"ש בשכח ב' תפלות זו אחר זו דאיכא בה"ג והרשב"א ושאר גדולים דמפרשין הסוגי' דחיי' להשלים מדיקא דגמרא וכדפי' דפשיטא דמתפלל בנדבה ותו דבדין מזיד אין מוטל עליו להתפלל בנדבה אלא אם ירצה אבל בשכח ב' תפלות כיון דאיכא פלוגתא דרבוותא מוטל עליו להתפלל בנדבה לצאת מידי ספק כמו בשכח יעלה ויבא במנחה דר"ח דבסמוך

ודלא

כתוב בא"ח מהא דאמרי' אם הבדיל בשתיקן יצא דקדק ה"ר יונה דכל הטועה ומזכיר מאורע שאר ימים בתפלה שלא בזמנה לא הוי הפסקה (ג) :

הנכנס

דרכי משה

פשיטא שאצ"ל אשרי וקדיש הואיל וכבר עבר זמן המנחה א"כ היום כלה והולך לו שלא אמרו אשרי ג"פ ולא מצינו שיש תשלומין לזה וכיון שלא אמרו אשרי על מה יאמרו קדיש עכ"ל ולכאורה נראה דדברי מהרא"י חולקים על דברי הסמ"ק ואפשר לומר דלא פליגי ומהרא"י מדבר שאינו אומר אשרי קודם תפלת ברכו כמו בשחרית אבל לאחר התפלה קודם תפלה השנייה אפשר שמודה לדברי הסמ"ק כדי להפסיק בין תפלה לתפלה : (ג) וכתב בא"ז במסכת ברכות אי טעה והתפלל בחול של שבת או של יום טוב פוסק אפילו באמצע הברכה דרמיא לחובה :

ובמהרי"ל

פרישה

(ד) **ר"ל** כל זמן שלא עבר היום דיוקו מדהתחיל בה"ג בתפלת ערבית . ומ"ש וכ"כ הרמב"ם דיוקו מה שכתב לבסוף וכן בשאר תפלות והא דמתחיל ונקט טעה ולא התפלל שחרית ר"ל אפילו שחרית דהיה תפלת חובה אפ"ה אין לה תשלומין משום דעבר זמנה הוא ולאפוקי אם היה מתחיל בערבית ה"א הטעם משום דתפלת ערבית רשות ולא משום דעבר זמנה הוא וא"כ קאמר בשאר תפלות לאשמועינן דל"ת דוקא שחרית משום דעבר יומו וק"ל :

(ה) **אבל** הרשב"ס כתב וכן דעת התוס' והרא"ש והר"ר יונה ב"י :

(ו) **אין** לה תשלומין ומ"מ נכון להתפלל נדבה ולחדש בה דבר ב"י ע"ש בשם הר"י :

(ז) **טעה** בתפלת מוסף אין לה תשלומין דהאיך יקרא את הקרבנות וכבר עבר זמן מוסף וגם לא תקנו שבע ברכות של מוסף אלא משום ונשלמה פרים שפתינו ומזה ודאי עבר זמנו בטל הקרבן אבל שאר תפלות דרחמי נינהו והלוואי שיתפלל אדם כל היום כו' ואין כאן עבר זמן בתפלה אחת וכ"כ הר"ר יונה (פי' צריכין ב' טעמים אהדדי דכיון דמוסף לא נתקן אלא משום ונשלמה פרים שפתינו וזמנו כבר עבר) ולא דמי לשאר תפלות דעיקרן משום רחמי נתקן משא"כ בזה מש"ה אין לה תשלומין :

(ח) **אבל** אם הזיד ולא התפלל כו' מיהו יתפלל נדבה עיין בב"י שכתב דאפילו בלא חידוש מתפלל נדבה ור"ל אפילו לרא"ש ורבינו האי דבסי' ק"ז מודים בזה ואף שבשכח ב' תפלות אין תשלומין לראשונות כתב ר"י דיתפלל עוד א' נדבה ודוקא ע"י חידוש חילק ב"י דשאני הכא דאם היה שוגג היה לתפלה זו תשלומין השתא הוא כמי דמזיד הוא נהי דתשלומין אין לה מיהו נדבה יתפלל אפילו בלא חידוש משא"כ בשכח ב' תפלות דלא מצינו כל תשלומים לתפלה אחר זמן ב' תפלות ועיין בתשובה שהארכתי והוכחתי מת"ה דגם בזה צריך חידוש ע"ש . מיהו יש לחלק ולדחות הראייה וכמ"ש שם וז"ל ב"י כתב האגור דבכה"ג אם שכח ולא התפלל ערבית ושחרית דמתפלל במנחה ג' מתפלל של מנחה ואח"כ של שחרית ואח"כ של ערבי' עכ"ל וצ"ע מאי חידש לנו ב"י בזה בשם האגור והלא גם רבינו כ"כ בהדיא לדעת בה"ג :

(ט) **וי"א** שאין צריך מאחר שהתפלל תפלה שלימה אף שלא כדינא ס"ס התפלל י"ח ולא אמרו לשלם אלא היכא דלא התפלל כבר . וא"כ לחדש בה דבר ועיין בס"ס רל"ב שכתב רבינו ל' הרא"ש בטעם דכיון שמתפלל אותה מספק אין לך חידוש גדול מזה :

הנכנס

חדושי הגהות

קח א משמע שהאגור הכריח כן לדעת ה"ג ועיינתי באגור ושם כתובים הדברים בשם בה"ג עצמו ולקוצר דעתי לא אבין כוונת הב"י בהבאת דברי האגור דהא הטור בעצמו כבר כתב כ"כ בשם בה"ג :

כתב

(*)

ידי ספיקא יתפלל ערבית שתים השנייה נדבה ואין צריך לחדש בה דבר :

קט (א) הנכנס לבהכ"נ ומצא צבור מתפללין אם יכול להתחיל ולגמור קודם שיגיע ש"צ לקדושה יתפלל ואם לאו אל יתפלל לפי שצריך לומר קדושה עם הצבור (ב) ואם נכנס אחר קדושה אם יכול להתחיל ולגמור קודם שיגיע ש"צ למודים יתפלל ואם לאו אל יתפלל לפי שצריך לשחות עם הצבור במודים שלא יהא נראה ככופר למי שהצבור משתחוים לו והוא הדין נמי אם יכול להגיע למודים או לאחת מן הברכות ששוחין כשיגיע ש"צ למודים ש"ד כיון שמשתחוה עם האחרים ואם צריך להתחיל כדי לסמוך גאולה לתפלה והזדמן לו שמגיע ש"צ למודים כשהוא באח' מהברכות (ג) באמצעה ישחה עמו אבל אם הוא בתחילתה או בסופה לא ישחה שאין שוחין בתחילת ברכה או בסופה אלא באבות ובהודאה ומיהו לכתחלה אין לעשות כן אם לא שהוא מוכרח להתפלל כדי לסמוך גאולה לתפלה וכן לענין קדושה אם

ולא כב"י דמיקל טפי במזיד דא"צ חדוש ובשכח ב' תפלות מחמי' דמצריך חדוש ואיפכא מסתברא אך קשה אמאי כתב רבינו בסוף סימן זה גבי טעה ולא הזכיר יעלה ויבא במנחה וכו' דמספק מתפלל בנדבה וא"צ לחדש בה דבר וגבי מזיד כתב בסתם מתפלל בנדבה ולא כתב דא"צ לחדש בה דבר וי"ל דבשכח יעלה ויבא פשיטא ליה לרבינו דא"צ לחדש בה דבר כיון דאיכא גדולים דמחייבין אותו להתפלל ערבית שתים וכמ"ש הרבינו יונה אבל בדין מזיד דליכא למ"ד דחייב להתפלל שתים אלא דבשם ר"ה גאון כתבו דיש לו שכר תפלה דרחמי אם יתפלל בנדבה וכולם כתבו בסתם ולא פירשו בשמו שא"צ לחדש כתבו גם רבינו בסתם שהרי כבר אפשר לומר דע"י חדוש קאמר שיתפלל בנדבה מיהו לענין הל' כתבנו בסמוך דנקטינן בתרווייהו להתפלל בנדבה בלא חדוש ודו"ק · שוב אחר העיון נראה דגם בהזיד לא יתפלל בנדבה בלא חדוש וכמו שהוכחתי לקמן בסימן רל"ג מדברי רבינו לשם ובכאן וכן הוא העיקר ע"ש נתבאר באורך :

קט הנכנס לב"ה כו' עד דקדוש' מימרא דריב"ל היא בפ' מי שמתו (דף כ"א) והך דמודים מימרא דרב הונא לשם וקאמר בגמרא דלרב הונא אפילו לא יכול להגיע לקדושה יכול להתחיל להתפלל דאעפ"י שלא יכול לאומרה עם הצבור יכול לאומרה אח"כ ביחיד וריב"ל פליג דאין יחיד אומר קדוש' וקי"ל כריב"ל דהכי אמר רב אדא בר אהבה מדכתיב ונקדשתי בתוך בני ישראל אתיא תוך תוך מקרא דהבדלו מתוך העדה מה להלן עשרה אף כאן עשרה וכן פסקו הפוסקי' ומשמע לרבינו מדלא קאמר תלמודא דאיכא מאן דפליג אדרב הונא במודים אלמא דלכ"ע אף על גב שיחיד אומר מודים אם אינו אומרו עם הצבור הרואה את כולם כורעים והוא אינו כורע נראה ככופר במי שחבריו משתחווים לו ואף ריב"ל לא פליג אדרב הונא במודים אלא דבקדושה פליג עליה כדאמרן :

ומ"ש ואם נכנס אחר קדושה אם יכול להתחיל ולגמור קודם שיגיע שליח צבור למודים יתפלל וכו' נראה דרבינו מילתא דפסיקא נקט באם נכנס אחר קדושה והוא הדין ודאי אם נכנס קודם קדושה ואינו יכול להתחיל ולגמור קודם שיגיע שליח צבור לקדושה דאין לו להתחיל להתפלל עד שיאמר קדושה עם הצבור דהתם גם כן לא יתחיל להתפלל לאחר שאמר הקדושה עם הצבור אלא אם כן יכול להתחיל ולגמור קודם שיגיע שליח צבור למודים :

והוא הדין נמי אם יכול להגיע למודים וכו' עד סוף הסימן הכל בתוספות ובאשיר"י לשם :

ומ"ש ומיהו לכתחלה אין לעשות כן וכו' הכי מוכח מדקאמר רב הונא אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע שליח צבור למודים יתפלל ואם לאו אל יתפלל דאמאי לא יתפלל הא ודאי דיכול להגיע באמצע ברכה אחת מכל י"ח ברכות כשיגיע שליח צבור קרוב למודים וישהה מעט כדי שישחה עם הצבור אלא ודאי אין לעשות כן לכתחלה וטעמא דמילתא נראה לפע"ד דכיון דהצבור נותנין שבח ותהלה לפניו ית' בשעה ששוחין ואומרים מודים אנחנו לך צריך הוא ג"כ לתת שבח ותהלה לפניו בשעה ששוחה עם הצבור דהיינו כשיגיע למודים או לאחת מן הברכות ששוחין בהם ואומר גם כן השבח והתהלה שתקנו בשחייה זו אבל כשהוא עומד באמצע הברכה באחת מן האמצעיות ושוחה עם הצבור כשמגיע למודים הנה הצבור נותנין שבח ותהלה לפניו ית' בשעה ששוחין ואומרים מודים אנחנו לך והוא כורע בלא אמירה כלל דאסור לו להפסיק בשום אמירה כמו שכתבו התוספות להדיא לשם ע"ש ר"ת וז"ל ור"ת היה רגיל כשהיה מתפלל ביחיד כשהחזן מגיע למודים היה כורע עם הקהל בלא אמירה כלל ודוקא באמצע ברכה וכו' אלמא דכשכורע באמצע הברכה אינו אומר כלום בשעה ששוחה עם הצבור וכן כתב הר' יונה מביאו ב"י ואין זה הגון לכתחלה שהצבור ישחו ויתנו שבח לפניו ית'

קט הנכנס לב"ה ומצא צבור מתפללין וכו' בפרק מי שמתו (כא:) א"ר הונא הנכנס לב"ה ומצא צבור שמתפללין אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע ש"ץ למודים יתפלל ואם לאו אל יתפלל ריב"ל אמר אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע ש"ץ לקדושה יתפלל ואם לאו אל יתפלל במאי קא מפלגי מ"ס יחיד אומר קדושה ומ"ס אין יחיד אומר קדושה וכן אמר רב אדא בר אהבה מנין שאין יחיד אומר קדושה שנאמר ונקדשתי בתוך בני ישראל ופסקו הפוסקים כריב"ל דאין היחיד אומר קדושה ומשמע לכאורה דריב"ל לא חייש למודים כלל וכן נראה מדברי הרמב"ם בפ"י מה"ת שכתב הנכנס לב"ה ומצא צבור שמתפללין בלחש אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע ש"ץ לקדושה יתפלל וכו' ולא הזכיר שיגיע ש"ץ למודים אבל מדברי התוס' והרא"ש משמע דצריך כמי שיגמור קודם שיגיע ש"צ למודים שהרי פירשו דברי רב הונא וכתבו מנהגו של ר"ת כמו שאכתוב בסמוך בס"ד ולכן כתב רבינו ואם נכנס אחר קדושה אם יכול להתחיל ולגמור וכו' ונראה שסוברים דרב הונא הוא דפליג אדריב"ל דלא בעי שיגמור עד שלא יגיע ש"ץ לקדושה אבל ריב"ל לא פליג אדרב הונא דמודה הוא דבעינן כמי שיגמור קודם שיגיע ש"ץ למודים א וטעמא דרב הונא פירש"י משום דאע"ג דיחיד אומר מודים אם אינו אומרו עם הצבור הרואה את כולם כורעים והוא אינו כורע נראה ככופר במי שחביריו משתחוי' לו :

ומ"ש רבינו וה"ה נמי אם יכול להגיע למודים או לאחת מן הברכות ששוחין וכו' כ"כ שם התוס' והרא"ש כתב סמ"ק אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע ש"צ למודים יתחיל ואם לאו אל יתפלל ואם שעה עוברת ש"ד וכן כתבו הגהות מיימון (א) :

ומ"ש ואם צריך להתחיל וכו' כ"כ שם התוספת והרא"ש שהיה מנהגו של ר"ת וגם ה"ר יונה כתב מנהגו של ר"ת אלא שמשמע מדבריו שאין חילוק בין עומד באמצע ברכה לעומד בתחלתה או בסופה לעולם שוחה כדי שלא יראה כפורש מן הצבור וכתב עוד ה"ר יונה והוא שלא יאמר שום דבר אלא שישחה בלבד (ב) :

ומ"ש רבינו ומיהו לכתחלה אין לעשות כן וכו' פשוט הוא מדאמרינן דאם אינו יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע ש"צ למודים לא יתפלל ולא סמכינן שישחה באמצע ברכה וכ"כ שם התוס' והרא"ש ועוד אכתוב בזה בסי' קי"ג בס"ד :

ומ"ש וכן לענין קדושה אם הוצרך להתפלל כשיגיע עם ש"ץ לנעריצך וכו' כ"כ שם הרי"ף בשם רבי' האיי וכ"כ הרמב"ם בפ"י מה"ת וגם התוס' כתבו שם וז"ל כשיגיע ש"ץ לקדושה יאמר עם הש"ץ נקדש וכל הקדושה משלם יכול לענות עם הצבור דאין זה קרוי יחיד וכ"כ ה"ר יונה והרא"ש והמרדכי והגהות מיימון :

מצאתי [א] כתוב בשם הגאונים המתפלל כשיגיע ש"ץ לקדושה אומר עמו נקדישך מלה במלה ולא מיבעיא אם התפלות שוות אלא אפי' תפלת היחיד יוצר ותפלת הצבור מוסף. וכתב בתשובת הרשב"א יחיד העומד בתפלה וכשהגיע לקדושה היו הצבור אומרים קדושה דסדרא דבר ברור הוא שאין אומר קדושה עמהם חדא שאין סדר הקדושות אחת ועוד כי לולי שאמרה הגאון שהמתפלל בשעה שש"ץ יורד לפני התיבה שיכול לומר עמו מלה במלה לא היה בנו כח לומר כן ואף הגאון לא אמרה אלא כשעומד במקום אחד עם ש"ץ אבל כשזה עומד בתפלתו וש"ץ בסדרא דקדושה לא וכ"ש שאין סדר הקדושות אחת ע"כ ומכאן יש ללמוד להא דבסמוך דיחיד מתפלל יוצר וש"צ מוסף והגיע לכתר דאינו אומר עמו ומיהו ישתוק ויכוין בלבו דשומע כעונה (ג) :

כתב המרדכי בפרק מי שמתו פסק ר"י דלא יתחיל להתפלל אא"כ יודע שיכול לגמור עד שלא יגיע ש"ץ ליהא שמיה רבא דלא גרע מקדושה ומודי' :

גרסינן בירושלמי פרק תפלת השחר בא ומצאן מתפללין אם היה יודע שאם יתחיל יגמור עד שלא יגיע ש"ץ לענות אחריו אמן יתפלל ואם לאו אל יתפלל באיזה אמן אמרו פליגי ביה תרי אמוראי חד אמר באמן של האל הקדוש וחד אמר באמן של שומע תפלה ולא פליגי כאן בחול כאן בשבת ע"כ וטעם חילוק שני אמנים אלו מהשאר כתבתי בסימן ס"ו . וירושלמי זה כתבוהו בפרק מי שמתו התוס' והרא"ש והמרדכי ועכ"ז לא פסקו רבי' וכ"ל הטעם משום דכיון דחזינן בגמ' דידן לא מצרכינן שיגמור אלא עד שלא יגיע לקדושה או למודים משמע דאהכך אמנים לא חיישינן טפי מבשאר אמנים אבל מדברי ת"ה בסימן י"א נראה דנקטינן כירושלמי

דרכי משה

קט (א) ובמהרי"ל שהוא היה נוהג להתחיל אע"פ שלא היה יכול לסיים קודם מודים ואפשר דשעה עוברת היה ובא"ז כתב דאף אם יגיע עם הש"ץ למודים אסור להתחיל משום דלא יכול לומר מודים דרבנן : (ב) וכ"כ הא"ז : (ג) וס"ל לב"י דהרשב"א חולק על הגאון דפסק דיאמר עמהם ואינו נ"ל אלא נראה דלא אמר הרשב"א אלא בקדושה דסידרא שהיא אינה אלא סיפור איך שהמלאכים מקדישין אותו אבל בב' הקדושות מעניין אחד כגון של יוצר ושל מוסף אפשר דמודה לדברי הגאון ולכן אין לדחות דברי הגאון :

ומשמע

דרישה

סי' קט [א] וז"ל ב"י מצאתי כתב בשם הגאונים המתפלל כשמגיע ש"ץ לקדושה אומר עמו נעריצך מלה במלה ול"מ אם התפלות שוות אלא אפילו תפלת היחיד יוצר ותפלת ש"ץ מוסף וכתב בתשובת הרשב"א (סי' קכ"ה) יחיד העומד בתפלה וכשהגיע לקדוש היו הצבור אומרים הקדושה דסדרא דבר ברור שאין אומר קדוש עמהן חדא שאין סדר הקדושה אחת · ועוד כי לולי שאמרה הגאון שהמתפלל בשעה שהש"ץ יורד לפני התיבה שיכול לומר עמו לא היה בנו כח לומר כן ואף הגאון לא אמרה אלא כשעומד במקום א' עם הש"ץ אבל כשזה עומד בתפלתו וש"ץ בסדרא דקדושה לא וכ"ש שאין סדר הקדושה א' ע"כ ומכאן יש ללמוד להא דבסמוך דיחיד המתפלל יוצר וש"ץ מוסף והגיע לכתר דאינו אומר עמו ומיהו ישתוק ויכוין לפי דשומע כעונה עכ"ל ב"י וכ"פ הב"י בש"ע וז"ל ונראה דכמו שא"א עם הש"ץ בסדר קדושה ה"נ לא יאמר עם הש"ץ כתר כו' וז"ל ד"מ על דברי ב"י הנ"ל וס"ל להב"י דרשב"א חולק על הגאון הנ"ל דפסק דיאמר עמהן ואינו נ"ל אלא נראה דלא אמר הרשב"א אלא בקדושה דסדרא שהיא אינה אלא סיפור איך שהמלאכים מקדישים אותו אבל בשתי הקדושות מענין א' כגון של יוצר ושל מוסף אפשר דמודה לדברי הגאון ולכן אין לדחות דברי הגאון עכ"ל ד"מ . וכ"פ רמ"א בש"ע דנ"ל עיקר דקדושת כתר דהיינו קדושת מוסף יכול לומר עמהן כו' ע"ש ולעד"נ ליתן טעם לדברי ב"י דשפיר דייק מדברי הרשב"א הנ"ל דהא חדא ועוד קאמר חדא שאין סדר הקדושה א' ועוד דלא אמר הגאון אלא כשעומד עם הש"ץ במקום א' ור"ל לאפוקי זה תפלה וזה סדר קדושה ובכלל זה דהיינו פי' כשהניהן מתפללין יוצר או מוסף ולא כשזה מתפלל יוצר וזה מוסף · ולעפ"י שסיים וכתב ז"ל אבל כשזה עומד בתפלתו וש"ץ בסדר דקדושה לא ע"כ ל"ד קאמר סדר קדושה אלא ה"ה זה יוצר וזה מוסף והא דסיים וכתב וכ"ש שאין סדר הקדושה אחת ואי מתפלה ג"כ נתכוין דוקא לסדר קדושה ומטעם דאין שוין וזה מיקרי דאינן במקום א' מאי כ"ש קאמר הלא היא היא אלא ודאי ל"ד סדר קדושה קאמר אלא שהשאלה הוה אסדר הקדושה והשיב דבעינן שיהיה במקום א' ובכלל זה כמי יוצר ומוסף דאינו במקום תפלה א' וכמ"ש ב"י דה"ה כמי מוסף ובד"מ הביא תשובת הרשב"א ולא העתיק אלא טעם הראשון ולא שת לבו שב"י דייק מכח טעם השני ודו"ק :

וצריך

פרישה

סי' קט (א) **הנכנס** כו' קודם שיגיע ש"ץ לקדושה יתפלל כתב המרדכי בפ' מי שמתו דלא יתחיל להתפלל אא"כ יודע שיכול לגמור עד שלא יגיע ש"ץ ליהא שמיה רבא דלא גרע מקדושה ומודים עיין בב"י שכתב שבירושלמי איתא שגם לא יתחיל אם לא יוכל לענות אמן דהאל הקדוש ודשומע תפלה והרי"ף והרא"ש הביאו לירושלמי זה בפרק מי שמתו ועכ"ז לא פסקו רבינו וכ"ל הטעם כיון דחזינן דבגמרא דידן לא הזקיקוהו אלא שיוכל קדושה ומודים אבל בת"ה סי' י"א פוסק כירושלמי עכ"ל (ועיין בת"ה סי' י"א דכתב דיוכלא י"ח ואין צריך לענות) ובסי' ס"ו כתב רבינו דעת הסמ"ק בדעת הירושלמי דצריך להפסיק בק"ש בשביל עניית אמן הנ"ל ושם כתב ב"י דבתלמודא דידן לא נזכרו אמנים הללו השמיטוהו הפוסקים עכ"ל . וק"ל הלא לא השמיטוהו הפוסקים דהרי"ף והרא"ש כתבוהו ס"ו לענין ההפסקה דק"ש וס"ה לענין התחלה דתפלה דתימא לומר דרבינו לא יפסוק הואיל והרי"ף והרא"ש הביאוהו וכ"ש הם עצמן :

(ב) **ואם** נכנס אחר קדושה צ"ע למה צריך למנקט אחר קדושה דלכאורה נראה דה"ה קודם קדושה שצריך לשער בעצמו אם יוכל לגמור קודם מודים ודוקא לומר לא מיבעיא קאמר לא מיבעיא אם נכנס קודם קדושה דהא אדחי תפלתו וצריך להמתין עניית קדושה וכיון דאידחי פשיטא דאידחי ג"כ בשביל שחייב מודים אלא אפילו נכנס אחר דהא ה"א כיון דרמיא עליה להתפלל ולהודות לה' מיד יתפלל ולכשיגיע מודים דש"ץ ליחשב וישחה באמצע הברכה קמ"ל לפי שצריך לומר קדושה עם הצבור פי' דאסור לומר קדושה כ"א בעשרה והא דלא יהיב טעמא משום דנראה ככופר ר"ל דע"כ לאו מוכרח הוא האי דהא רב הונא דאמר דאין רשאי להתחיל אם לא יוכל לגמור עד שיאמר מודים ס"ל להתחיל אף אם לא יוכל לגמור קודם קדושה משום דס"ל דיחיד אומר קדושה ולא חש ככופר והטעם דלא שייך כפירה כי אם בהשתחואה אבל לא לגבי קדושה ואפשר נמי דיכול ולהגביה רגליו עמהן ולהראות נפשו כאילו מקבל מלכות שמים דקדושה עמהן מה שאין כן בשחייה דאסור ברא"ש : (ג) **באמצעה** ישחה עמהן וכתב ר"י והוא שלא יאמר שום דבר אלא ישחה בלבד :

אם

חידושי הגהות

קט א כתב מהרל"ח ויש להוכיח כן מהגמ' דקא מפרש במאי קא מיפלגי מ"ס יחיד אומר קדושה וכו' הרי דלא פליגי אלא בקדושה דר"ה לא חייש וריב"ל חייש אבל למודים כ"ע מודו : ול"נ

(ד) אם הוצרך להתפלל כשיגיע עם ש"צ לנעריצך יאמר עמו (ד) מלה במלה מה שהוא אומר (ה) ואין בזה הפסק :

קי רבן גמליאל אומר מתפלל אדם בכל יום ש"ע רבי דוסא אומר מעין ש"ע והיא הביננו שאומר ג' ראשונות ואח"כ הוא אומר הביננו ה' אלהינו לדעת את דרכיך ומול את לבבינו ליראתך לסלוח היה לנו להיות גאולים ורחקנו ממכאוב ודשננו בנאות ארצך והנפוצים בארבע כנפות הארץ תקבץ (א) והתועים בדעתך ישפטו ועל הרשעים תניף ידיך וישמחו צדיקים בבנין עירך ובתיקון היכלך ובצמיחת קרן לדוד עבדך ובעריכת נר לבן ישי משיחך טרם נקרא אתה תענה טרם נדבר אתה תשמע כי אתה ה' עונה ומציל בכל עת צרה וצוקה פודה ומציל בא"י שומע תפלה ואומר ג' אחרונות [א] (ב) וצריך לאומרה מעומד וכל השנה יכול להתפלל אותה (ג) חוץ מבימות הגשמים שצ"ל שאלה בברכת השנים (ד) וחוץ ממ"ש וי"ט (ה) מפני שצ"ל הבדלה בחונן הדעת והני מילי בשעת הדחק כגון שהוא בדרך או כיוצא בו וכשיגיע לביתו

כירושלמי הזה שכתב שנשאל על מה שכתבו הפוסקים שיכול להתחיל ולהתפלל עם ש"ץ מתחלת י"ח ולומר עמו מלה במלה כל הקדושה כמו שש"ץ אומר וכן במודים יכול שיגיע עם ש"ץ למודים ויכרע עמו וש"ד והשתא כהי דקדושה ומודים מתוקני' היאך מתוקן אמן דהאל הקדוש ואמן דשומע תפלה והשיב שאחד מהגדולים השיב על אמן דהאל הקדוש שיכוין ג"כ לומר לדור ודור עם הש"ץ ותו לא בעי לענות אמן כמו ש"צ עצמו ועוד תירץ הא דמודים איירי בשבת או בי"ט דליכא שומע תפלה אפס המדקדק באשיר"י נראה דמשתכח ליה פירכא אהך שינויא אמנם נראה להביא ראיה לסברא קמייתא מהא דכתב א"ח בסי' נ"ט שאביו הרא"ש היה ממהר לגמור הברכה בחתימתה קודם שיגמור הש"ץ כדי לענות אמן אחר ברכת ש"ץ אבל אם היה גומר עם הש"ץ לא היה רשאי לענות אמן משום דהוי עונה אמן אחר ברכותיו הא קמן אע"ג דאינו עונה אלא אחר ש"ץ הואיל וגם הוא חותם ברכה חשיב עונה אמן אחר ברכותיו והיא הסברא בנידון דידן וחשיב כאילו הוא עצמו חותם בהאל הקדוש ובשומע תפלה ותו לא צריך לענות אמן ואדרבה הוא מגונה אם עונה עכ"ל ולפ"ז המתחיל להתפלל עם ש"ץ צריך לומר עמו מלה במלה הקדושה וברכת האל הקדוש וברכת שומע תפלה וגם יכוין שכשיגיע ש"ץ למודים יגיע גם הוא למודים או להטוב שמך ולך נאה להודות כדי שישחה עם ש"ץ במודים וזה שרצה בת"ה להביא ראיה מדברי א"ח שאע"פ שהוא עונה אחר ש"ץ הואיל וגם הוא חותם הברכה חשיב עונה אמן אחר ברכותיו כ"נ מדברי ה"ר יונה בפ"ג שאכלו גבי הא דת"ר אין עונין לא אמן חטופה וכו' ולא יזרוק ברכה מפיו : מי ששמע קדיש או קדושה בעודו מתפלל נתבאר משפטו בסימן ק"ד :

קי רבן גמליאל אומר מתפלל אדם בכל יום שמונה עשרה רבי יהושע אומר מעין שמונה עשרה משנה בפרק תפלת השחר (כח :) ובגמרא (כט.) מאי מעין י"ח רב אמר מעין כל ברכה וברכה ושמואל אמר הביננו ה' אלהינו לדעת דרכיך וכו' ופרש"י מעין כל ברכה · אומר בקיצור ומברך על כל אחת ואחת : הביננו . ואינו מברך אלא שומע תפלה בכל הברכות שבין ג' ראשונות לג' אחרונות ומשמע בגמרא דהלכה כשמואל דסוגיין בכוליה פרקא מדבר בהביננו אלמא הכי קי"ל וכן פסקו כל הפוסקים :

ותפלת הביננו פירש"י הביננו כנגד אתה חונן ומול את לבבינו כנגד השיבנו לסלוח לנו כנגד סלח לנו להיות גאולים כנגד גאולה וכן כולם בנאות ארצך לשון נוה כמו בנאות דשא והוא כנגד ברכת השנים והתועים על דעתך העוברים על דבריך ישפטו כנגד צדקה ומשפט ל"א והתועים במשפט על דעתך ישפטו השיבה ללמדם לשפוט בדבריך וה"ר יונה כתב והתועים במשפט על דעתך ישפטו לא ע"פ מזלם אלא אתה בעצמך תשפוט אותם ואם מזלם לטובה תהפוך אותו לרעה וקש' לזה הפי' דמה שייכות יש לזה עם ברכת השיבה שופטינו ע"כ נראה יותר נכון שר"ל והתועים שהם ישראל המשיחים דברים בזה הגלות הארוך שעזב הקב"ה אותם ואינו משגיח בם י"ר שישפטו בדעתך כלומר בידיעתך אשר היא החמלה והחנינה מלשון וידע אלהים וזהו ממש מה שנזכר בברכ' השיבה שיסיר ממנו יגון ואנחה שיש לנו בגלו' וימלוך עלינו לבדו ברחמי' בצדק ובמשפט והם דרכיו הטובים שאנו תועים אתה מהם עד כאן לשונו :

ומ"ש רבינו דבתפלת הביננו אומר ג' ראשונות וג' אחרונות וגם מ"ש שצריך לאמרה מעומד פשוט שם (ל·) ההיא דאמרינן מאי איכא בין הביננו לתפלה קצרה וכתב הרא"ש אהא דאסיקנא הביננו מעומד ואע"ג דאמרינן לקמן גבי השכים לצאת לדרך רשב"א אומר בין כך ובין כך קורא ק"ש ומתפלל ולא חייש לתפלת י"ח מעומד היינו טעמא כיון שהן י"ח ברכות ואם היה צריך להתעכב בהם יהיה לבו טרוד מחמת העכוב ולא יכול לכוין אבל הביננו אין בה אריכות דברים כ"כ ויכול לכוין מעומד :

ובכל השנה יכול להתפלל אותה חוץ מבימות הגשמים וכו' שם (כט·) מימרא דרב ביבי בר אביי ואתקיף ליה מר זוטרא וכלליה מכלל ודשננו בנאות ארצך ותן טל ומטר ומשני אתי לאיטרודי כלומר לטעות וצ"ל דהא דחיישינן שיטעה יותר בתפלת הביננו מבתפלת י"ח הוא מפני שאדם עשוי לטעות ביותר בדברים קצרים שבקל אדם יכול לדלג ב' או ג' תיבות או להוסיף אותם :

ומ"ש וחוץ ממ"ש וי"ט וכו' שם מימרא דשמואל ואתקיף לה מר זוטרא וכלליה מכלל הביננו ה' אלהינו המבדיל בין קודש לחול ואע"ג דגבי שאלה בברכת השנים חיישינן דילמא אתי לאיטרודי הכא כיון דבתחלת צלותא היא לא מטריד ופירש רש"י בתחלת התפלה אדם יכול לכוין דעתו יותר מן האמצע ואסיקנא בקשיא וכתב הרשב"א בשם רב האיי דאע"ג דסלקא בקשיא לא אידחייא ליה כיון דלא סלקא בתיובתא והוא ז"ל כתב דמסתברא דאפילו במ"ש וי"ט וכן פסק הר"י בן גיאת כאתקפתיה דמר זוטרא אבל הרי"ף והרא"ש וה"ר יונה פסקו כדברי רבינו האיי וכן פסק הרמב"ם בפ"ב מה"ת וכן הלכה וה"ר יונה נתן טעם לדבר דאפשר לתרץ הא דאתקיף עליה מר זוטרא דמש"ה לא תקינו מעין הבדלה מפני שהבדלה אינה ברכה בפני עצמה אלא שאנו כוללים אותה בברכת אתה חונן ואם היה אומר מעין הבדלה היה נראה שהבדלה היא ברכה בפני עצמה כיון שתקנו מעין הבדלה כמו שתקנו מעין שאר ברכות : ומ"ש וה"מ בשעת הדחק כגון שהוא בדרך וכו' כ"כ שם הרי"ף והרא"ש וכן

יתי' בשעה שעונין והוא ישתוק בשעה שעונה ולא יאמר שום שבח ואין לעשות כן אלא אם כן שהוא מוכרח להתפלל כדי לסמוך גאולה לתפלה כן נראה לי לפרש לדעת התוספות והרא"ש ורבינו והנמשכים אחריהם בהלכה זו אבל מהר"י אבוהב וב"י התרו אל הישובים הרחוקים ופירשו הלכה זו בדרכים דחוקים כמו שתראה לקמן בסימן קי"ג :

קי רבן גמליאל אומר וכו' משנה פרק ת"ה סוף (דף כ"ח) ובגמרא מאי מעין י"ח רב אמר מעין כל ברכה וברכה פירוש אומרה בקוצר ומברך על כל אחת ואחת ושמואל אמר הביננו וכו' ופסקו הפוסקים כשמואל :

ומ"ש וכל השנה יכול להתפלל אותה וכו' שם מימרא דשמואל גבי הבדלה ומימרא דרב ביבי בר אביי גבי שאלה מתקיף לה מר זוטרא וכלליה מכלל הביננו ה' אלהינו המבדיל בין קודש לחול קשיא מתקיף לה מר זוטרא וכלליה מכלל ודשננו בנאות ארצך ותן טל ומטר ומשני אתי לאטרודי פירוש לטעות אי הכי הבדלה בחונן הדעת נמי אתא לאטרודי אמרי התם כיון דאתיא בתחלת צלותא לא מטריד הכא כיון דאתיא באמצע צלותא מטריד ופירש רש"י בתחלת התפלה יכול אדם לכוין דעתו יותר מן האמצע עד כאן לשונו וכתב ה"ר יונה אף על גב דאסיקנא בקושיא מילתא דשמואל לא אידחיא ואפשר לתרץ הקושיא שאם היו אומרים מעין הבדלה וכוללים אותה בהביננו היה נראה שההבדלה היא ברכה בפני עצמה כיון שהתקינו מעין שאר ברכות עד כאן לשונו ותימה דמה לנו לחוש אם היה נראה שהיא ברכה בפני עצמה הא ודאי דלא מפני שהיה נראה כך יקבעו להבדלה ברכה בפני עצמה כרבי עקיבא במשנה פרק אין עומדין דכבר נהגו לכוללה בחונן הדעת ויש לומר דחוששין שמתוך שיהא נראה שהיא ברכה יבואו לומר שדין הבדלה כדין שאר ברכות שמונה עשרה דאם שכח ולא אמרה מחזירין אותו ויברכו ברכה לבטלה ובהכי ניחא דדחיק תלמודא גבי שאלה וקא משני דהא דאין כוללין אותה בהביננו היינו משום דאתא למיטרד ולמטעי ולא קאמר האי טעמא דהיה נראה שהיא ברכה בפני עצמה אלא דלפי דגבי שאלה אין לנו לחוש לזה שיהיה נראה להם דהשאלה היא ברכה בפני עצמה ויבואו לומר דאם שכח מלאומרה דמחזירין אותו דהא קושטא הכי הוא דאם טעה ולא אמר שאלה בברכת השנים מחזירין אותו הלכך אצטריך לשנויי דכיון דאתיא באמצע צלותא מטריד והכי נקטינן דאין אומרים הביננו במ"ש ובמי"ט וכן היא דעת רוב פוסקים : וכתב ב"י אהא דקאמר אתא לאטרודי פי' לטעות וצ"ל דהא דחיישינן שיטעה יותר בתפלת הביננו מבתפלת י"ח הוא מפני שאדם עשוי לטעות ביותר בדברים קצרים שבקל לאדם לדלג ב' או ג' תיבות או להוסיף אותם עכ"ל נראה שהבין דתלמודא ה"ק דאתא לטעות וידלג ב' או ג' תיבות ותימה דא"כ אמאי חיישינן טפי דכשבא לכלול השאלה בברכת הביננו דאתא לדלג בלאו שאלה נמי אתא לדלג ב' או ג' תיבות ויהיה הביננו חסר ברכה אחת מן האמצעית אלא ודאי לא חיישינן לדלוג אלא חיישינן דמתוך שהם דברים קצרים שמא יהא טועה שלא יהא כולל ותן טל ומטר אצל ודשננו בנאות ארצך אלא למעלה ממנו או למטה ממנו ואנן בעינן שאלה בברכת השני' אבל בתפלת י"ח ידע את מקומה בברכת השנים שהיא ברכה ארוכה ואין לטעות בקביעות ותן טל ומטר למעלה ממנה או למטה ממנה ופשוט הוא :

ומ"ש וה"מ בשעת הדחק כגון שהוא בדרך או כיוצא בו פי' כיון שהוא בדרך וצריך להתפלל בדרך דאיכא לחוש שמא יפסיקוהו עוברי דרכים הלכך יתפלל הביננו וכדאיתא ריש פ"ק דברכות בעובדא דר' יוסי דנכנס לחורבה להתפלל והוכיחו אליהו ה"ל להתפלל בדרך תפלה קצרה היינו הביננו כדפרש"י והסכימו כך התו' בפ"ק ע"ש וגם כאן כתבו התוספות לייט עליה אביי אמאן דמצלי הביננו והכי קי"ל ויש ספרים דמסקי ה"מ במתא אבל בדרך שרי עכ"ל :

כתב

דרכי משה

(ד) ומשמע מדבריו דיותר טוב שלא להתחיל עד אחר קדושה אלא דאם התחיל יאמר עמו מלה במלה וכן מצאתי לקמן סימן קכ"ח :

ומשמע

פרישה

(ד) אם הוצרך להתפלל כו' מכח שהשעה עוברת או שצריך לסמוך גאולה לתפלה אבל לכתחלה לא יתחיל עד אחר שאמר קדושה והאל הקדוש : (ה) ואין בזה הפסק ול"מ אם התפלות שוות אלא אפילו אם תפלת יחיד יוצר ותפלת צבור מוסף כן הוא בתשובת הגאונים וכתב רמ"א אבל אם התפלל וכשהגיע לקדושה היה הצבור אומרים קדושה דסדרא אינו עונה קדוש עמהן שאין סדר הקדושות שוין וכ"פ רשב"א עיין בב"י שכתב דלא יפסיק עבור כתר ובד"מ ובש"ע דכתב היינו נעריצך וס"ל להרמ"א דלית פלוגתא בזה דגם הרשב"א מודה דיאמר נעריצך דמוסף כשיגיע היחיד לקדוש דתפלת שחרית ודלא כב"י :

סי' קי (א) והתועים בדעתיך ישפטו · פי' העוברים על דבריך ישפטו כנגד צדקה ומשפט רש"י :

(ב) וצריך לאומרה מעומד ואע"ג דאמרינן לקמן גבי השכים לצאת לדרך רשב"א אומר בין כך ובין כך קורא ק"ש ומתפלל ולא חיים לתפלת י"ח מעומד היינו טעמא כיון שהוא י"ח ברכות ואם היה צריך להתעכב בהם יהא לבו טרוד מחמת העיכוב ולא יכול לכוין אבל הביננו אין בה אריכות דברים כ"כ ויכול לכוין מעומד אסר"י בפ' תפלת השחר וכ"ע דהא פליגי אבוה דשמואל ולוי בהא דהוי מקדמי ומצלי מעמוד השחר וס"ל דמעומד עדיף כמ"ש רבינו לעיל סוף סי' פ"ט והרא"ש פסק כוותייהו וא"כ כאן לק"מ ודוחק לומר שהרא"ש ס"ל שהאי דין דהביננו קאי אפילו לרשב"א ונראה דע"ז ל"פ אלא בשעה שהוא יצא בהשכמה ויש לו פנאי להתפלל אם יתפלל תפלה מעומד ולא יסמוך גאולה לתפלה או טפי עדיף למיסמך גאולה לתפלה ולא יעמוד אבל כ"ע מודו דאם אירע שצריך להקדים לדרך או שהקדים וסבר שיהיה לו פנאי לעמוד בדרך ואח"כ קרה לו דחק שלא היה לו פנאי בזה כ"ע מודים דיתפלל כשהוא מהלך כרשב"א ולכן פריך הרא"ש דגם בהביננו דלא התירו להתפלל כ"א בשעת הדחק למה הצריכוהו לעמוד ותדע שכן הוא מדפריך במאי קמפלגי ומשני דת"ק סבר דתפלה מעומד עדיף מ"מ דס"ל דעמידה עדיף טפי מבמהלך אבל במהלך מיהא כמי שפיר דמי דאל"כ היה לו לומר דת"ק סבר דצריך תפלה מעומד וק"ל :

(ג) חוץ מבימות הגשמים כו' שמ"א לכללה בשומר ודשננו בנאות ארצך ותן טל ומטר דאתי לאטרודי וז"ל ב"י כלומר לטעות בדברים קצרים שבקל אדם יכול לדלג ב' או ג' תיבות או להוסיף אותם עכ"ל ולענ"ד נראה דר"ל דיאמר השאלה שלא במקומה וזהו טעות דיקדימה או יאחרה מלאמרה בברכת ברך עלינו :

(ד) וחוץ ממ"ש בגמרא פריך וכללה מכלל הביננו ה' אלהינו המבדיל בין קודש לחול דהא בתחלת התפלה לא מטריד ויכול לכוין יותר מבאמצע התפלה ואסיקנא בקושיא וכתב הרשב"א אע"ג דסלקא בקושיא לא אדחי כיון דלא סליק בתיובתא והר"י נתן טעם מפני שהיה נראה שהבדלה היא ברכה בפני עצמה ואינה ברכה בפני עצמה אלא דינה לכוללה בברכת אתה חונן עכ"ל וק"ק למה לא אמר זה הטעם ג"כ בשאלה והיה נראה דדוקא בהבדלה שאינו ענין לברכת אתה חונן היה נחשב לברכה בפני עצמה משא"כ ותן טל ומטר שהוא מעין ודשננו בנאות ארצך · אך ק"ק דא"כ הוא היה לתלמודא לומר תירוץ זה ומדלא אמרה ודאי לא ס"ל לתלמודא האי סברא למיחש ואפשר לומר שהמתרץ כשהשיב לו מתחלה דילמא אתי לאטרודי היה כונתו לומר שמא יטרד פעם אחר ויחשבו לברכה בפני עצמו ולא כסברת ר' יונה ולא היה חושש שיטרד וידלג אך שהמקשן סליק אדעתיה שהשיב לו טרדות של דילוג והתרצן הואיל וידע האי שינויא לרוב פשיטותו בעיניו לא חש להשיב על אתקפתא בתרייתא וק"ל : (ה) מפני שצריך לומר הבדלה בחונן הדעת משמע לכאורה שצ"ל גם אתה

חונן

דרישה

סי' קי [א] וצריך לאומרה מעומד כו' ואע"ג דאמרינן גבי השכים כו' ואין לתרץ דמש"ה כתב וליתפלל מעומד משום דלעיל בסי' צ"ד כתב ב"י דאם הוא מתפלל בספינה

לביתו א"צ לחזור להתפלל פ"א אבל שלא בשעת הדחק אין לומר אותו (ו) כתב הרמב"ם הפועלים שעושין מלאכה אצל ב"ה מתפללין הבינגו אם עושין בשכרן שנוטלין שכר פעולתן לבר מסעודתן שאז צריכין למהר למלאכה אבל אם אין נותן להם שכר אלא שעושין בשכר הסעודה מתפללין כל ש"ע אבל אין יורדין לפני התיבה ואין נושאין כפיהן [ב] ואפשר שחושב פועלים כשעת הדחק ההולך במקום גדודי חיות ולסטים מתפלל תפלה קצרה וזה נוסח' ב צרכי עמך ישראל מרובין ודעתן קצרה יר"מ ה' אלהי שתתן לכל אחד ואחד כדי פרנסתו ולכל גויה וגויה די מחסורה [ג] והטוב בעיניך עשה בא"י שומע תפלה [ד] ואינו צריך לג' ראשונות ולא לג' אחרונות ואומרה כשהוא מהלך ולכשיגיע לביתו צריך להתפלל פעם אחרת: היוצא לדרך יתפלל תפלת הדרך וזה נוסחה יר"מ ה' או"א שתוליכנו לשלום ותסעידנו לשלום ותסמכנו לשלום ותביאנו למחוז חפצנו לשלום ותצילנו מכף כל אויב ואורב בדרך ותתננו לחן לחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואנו כי אתה שומע תפלות עמך

ב"ח

כתב הרמב"ם הפועלים וכו' ואפשר שחושב פועלים כשעת הדחק ותימה הלא תלמוד ערוך הוא כדברי הרמב"ם בפרק היה קורא (דף י"ו) ומביאו ב"י ואם כן מאי קאמר רבינו עלה דהרמב"ם ואפשר דחושב פועלים כשעת הדחק דאין הרמב"ם חושב כלום מדעתו דאינו כותב אלא מה שעולה מן הסוגיא ונראה דדעת רבינו כיון דהאלפסי והרא"ש לא פסקו כי הך אוקימתא דמחלק לענין תפלת י"ח בין עושין בשכרן דמתפללין הביננו ובין עושין בסעודתן דמתפללין י"ח ולא הביאו אלא הברייי' כצורתה וז"ל הפועלים שעושין מלאכה אצל בעל הבית קורין קריאת שמע ומתפללין ואוכלין פתן ואין מברכין לפניה אבל מברכין לאחריה שתים כיצד ברכה ראשונה כתקונה וכו' במה דברים אמורים בעושין בשכרן אבל עושין בסעודתן או שהיה בעל הבית מיסב עמהם מברכין כתקונה אלמא דאין מחלק בין עושין בשכרן וכו' אלא לענין ברכת המזון אבל בתפלה אין חלוק דבכל ענין חייבין להתפלל י"ח כדקתני ברישא בסתם וקורין קריאת שמע ומתפללין דלא משמע אלא תפלה גמורה של י"ח והרא"ש נמי דקדק עוד לפרש כשכתב ברייתא זו דכתב בה ומתפללין בכל יום ג' פעמים י"ח ואוכלין פתן וכו' א"כ השתא הא דפריך תלמודא אברייתא דתנא בה הפועלים מתפללים י"ח והתניא מעין י"ח ואוקמוה באוקימת' בתרא אלא אידי ואידי ר"ג ולא קשה כאן בעושין בשכרן כאן בעושין בסעודתן ומייתי ראיה מהך ברייתא דאיכא חלוק בין עושין בשכרן לעושין בסעודתן לענין ברכת המזון והוא הדין דמחלקינן גבי תפלה דבעושין בשכרן מתפללין הביננו ובעושין בסעודתן מתפללין י"ח הך אוקימתא ממילא אידחיא דהא בברייתא גופא קתני סתם קורין קריאת שמע ומתפללין אלמא דאפילו עושין בשכרן מתפללין י"ח ואם כן ממילא אוקימתא קמא עיקר דקאמר לא קשיא הא ר"ג מתפללין הפועלים י"ח והא ר' יהושע מתפללין מעין י"ח היינו הביננו ומה שהקשה על זה בגמרא אי ר' יהושע מאי איריא פועלים אפילו כל אדם נמי לאו קושיא היא כלל דכל אדם ודאי רשות הוא להתפלל מעין י"ח לר' יהושע אבל פועלים חובה הוא עליהן להתפלל מעין י"ח שלא לבטל ממלאכת בעל הבית כמו שהקשו התוספות אלא דתלמודא הוה קאמר אוקימתא אחרת כלומר דלדידך נמי דקשיא לך אפילו כל אדם נמי איכא לאוקמה אידי ואידי ר"ג ולא קשיא כאן בעושין בשכרן כאן בעושין בסעודתן אבל קושטא לאו הכי הוא אלא כאוקימתא קמא הא ר"ג הא ר' יהושע וכיון דהלכתא כר"ג אף פועלים צריכין להתפלל י"ח בין בעושין בשכרן בין בעושין בסעודתן דאין להתפלל הביננו אלא בשעת הדחק כך הוא מוכרח ממ"ש הרי"ף והרא"ש דהכי סבירא להו ולכן הוה קשיא ליה לרבינו מאי טעמיה דהרמב"ם דפסק כאוקימתא בתרא ולא כמשמעות הברייתא וקאמר כדי ליישב זה ואפשר שחושב פועלים כשעת הדחק כלומר ועל כן היה מפרש הרמב"ם דגם הברייתא דמחלק בפועלים בברכת המזון בין עושין בשכרן לבין עושין בסעודתן סבירא לה דממילא גם בתפלה בעושין בשכרן צריכין הם למהר למלאכתן ואין להם להתפלל תפלת י"ח ג' פעמים ביום דאיכא ביטול מלאכה טובא וחשיב כשעת הדחק אלא יש להם להתפלל הביננו: ולענין הלכה בפלוגתא דרבוותא הרי הוא ספק בדין ועל בעל הבית להביא ראיה שלא יבטלו ממלאכתן להתפלל י"ח וכיון שאינו מביא ראיה חייבים להתפלל י"ח כהרי"ף והרא"ש ורבינו שכתב לקמן בסימן קצ"א ומתפללין כדרכן ודלא כמו שפסק בש"ע כדברי הרמב"ם מיהו אף להרמב"ם כתב בהגהות מיימוני דהאידנא אין מקפידין ואדעתא דהכי משכירין אותם שיתפללו י"ח וכ"כ בש"ע: **ההולך** במקום גדודי חיות ולסטים וכו' משנה בפ' תפלת השחר ואפליגו תנאי בברייתא ואסיקנא דהלכה כאחרים: **צרכי** עמך ישראל מרובים וכו' ופי'

ב"י

וכן פסק הרמב"ם בפ"ב מה"ת וכתב ה"ר יונה בפ"ק דברכות ונראה שאם עומד במקום שהוא טרוד ורואה שיפסיקוהו או שלא יוכל להתפלל בכוונה תפלה ארוכה כ"כ אפי' בעיר מתפלל הביננו ביומות החמה: ואיתא תו התם בגמרא (שם) לייט עליה אביי אמאן דמצלי הביננו וכתבוה התוס' והכי קי"ל ויש ספרים דמסקי ה"מ במתא אבל בדרך שרי כדמשמע במכילתין גבי רבי יוסי ובהגהות מיימון פ"ב פר"י דקי"ל כאביי דלייט אמאן דמצלי הביננו ולא כהרבה אמוראים החולקים עליו אמנם בסמ"ג כתב כרבינו המחבר וכתב אף על גב דלייט אמאן דמצלי הביננו הני מילי למי שמרגיל עצמו לעשות כן תמיד בלא שום טעם ואונס כלל עד כאן · וכבר נתבאר בסמוך שדעת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ותר"י זכרונם לברכה שאומר הביננו" וכן הלכה: ב"ה בשעת הדחק בימות החמה:

כתב הרמב"ם הפועלים שעושין מלאכה אצל בעל הבית וכו' דברי הרמב"ם הם בפ"ה מה"ת ומלשון רבינו נראה שהוא סובר שהם דברי עצמו א ואינו כן אלא תלמוד ערוך הוא בפרק היה קורא והכי איתא התם תנו רבנן הפועלים שהיו עושין מלאכה אצל ב"ה קורין ק"ש וכו' ומתפללים תפלה של י"ח אבל אין יורדין לפני התיבה ואין נושאין כפיהם והתניא מעין י"ח ואסיקנא לא קשיא כאן כשעושין בשכרן כאן כשעושין בסעודתן ומיהו כתבו הגה"מ בפ"א מהלכו' ברכות דהאידנא אדעתא דהכי משכירין פועלים שיהיו קורין ומתפללין כשאר כל אדם:

ההולך במקום גדודי חיות ולסטים מתפלל תפלה קצרה וזה נוסחה צרכי עמך ישראל מרובים וכו' בפרק תפלת השחר (כח:) תנן ר' יהושע אומר המהלך במקום סכנה מתפלל תפלה קצרה ואיפליגו תנאי בברייתא בגמרא (כט:) בנוסח תפלה זו ואסיקנא בגמרא דהלכה כמ"ד צרכי עמך ישראל מרובין ודעתן קצרה וכו' ופירש"י ודעתם קצרה ואינם יודעים לפרש צרכיהם:

ומ"ש ואינו צריך לג' ראשונות ולא לג' אחרונות ואומרה כשהוא מהלך וכשיגיע לביתו צריך להתפלל פעם אחרת ג"ז שם (ל.) וכתב הרמב"ם בפ"ד מהל' תפלה ומתפלל אותה בדרך כשהוא מהלך ואם יכול לעמוד עומד וכשיגיע ליישוב ותתקרר דעתו חוזר ומתפלל תפלה כתקנה י"ח ברכות ע"כ ואם עבר זמן שתי תפלות נתבאר בסי' ק"ח שאין תשלומין לתפלה ראשונה (א):

היוצא לדרך יתפלל תפלת הדרך וזה נוסחה יהי רצון מלפניך וכו' ג"ז בס"פ תפלת השחר (כט:) ומ"ש

דרכי משה

קי (א) ומשמע מדבריו דאע"ג דהתפלל תפלה קצרה אם לא יתפלל אחר כך כל י"ח מתפלל בתפלה שאחריה שתים:

וכ"כ

דרישה

בספינה ובקרון ויכולא בו מחמת אונס מיושב ואח"כ כשיכול צריך לחזור ולהתפלל מעומד א"כ לחזור ולהתפלל תפלת י"ח בביתו דמ"מ לא היה להם לסתום דצריך להתפלל מעומד אלא הל"ל דהיינו כי"ח וממילא ידענא אי התפלל יצא ואי לא צריך לחזור ולהתפלל כשיכול וק"ל:

[ב] **ואפשר** שחושב פועלים כשעת הדחק ז"ל ב"י מדברי רבינו נראה שהוא סובר שאלו הדברים מדברי הרמב"ם וסברת עצמו ניהו ואינו כן אלא תלמוד ערוך הוא בפרק היה קורא והכי איתא התם ת"ר הפועלים שהיו עושין מלאכה אצל בע"ה קורין ק"ש ומתפללין תפלת י"ח אבל אין יורדין לפני התיבה ואין נושאין כפיהן והתניא מעין י"ח ואסיקנא ל"ק כאן כשעושין בשכרן כאן כשעושין בסעודתן עכ"ל ב"י ודע שגם בפ' היה קורא דף י"ו ע"א מסיק הגמרא אהאי סיועא והתניא הפועלים שהיו עושין מלאכה אצל בעה"ב קורין ק"ש ומתפללין ואוכלין פתן ואין מברכין לפניה אבל מברכין לאחריה שתים כיצד ברכה ראשונה כתיקונה שניה פותח בברכת הארץ וכולל בונה ירושלים בברכת הארץ בד"א בשעושין בשכרן אבל עושין בסעודתן או שהיה בעל הבית מיסב עמהן מברכין כתיקונה עכ"ג ופירש"י והתניא בניחותא דיש חילוק בין עושין בשכרן לעושין בסעודתן ואין מברכין לפניה שאינו מן התורה אבל מברכין לאחריה שהיא מן התורה וכוללן שנים באחת שברכת הארץ ובונה ירושלים דומות עכ"ל ודין זה דברכת המזון בפועלים הביאו רבינו לקמן בסי' קצ"א ותימא איך עלה על דעתו לומר שנעלם מעיני רבינו שמקור דין זה דהרמב"ם מהגמרא כיון דבהדיא כתב סיפא דדינא דאתמר על דין הנ"ל בתפלה באותו דף ועמוד בענין א' ודוחק לומר דידע רבינו הברייתא דמייתי לראיה שאתניי' ג"כ במקום אחר ולא ידע הגמרא דפרק היה קורא דא"כ ה"ל לרבינו לתמוה על הרמב"ם מנ"ל לחלוק בתפלה בין עושה בשכר הא בברייתא דקתני ומתפללין כו' וקאמר בד"א בעושין בשכר משמע דעושין בשכרן מתפללין תפלה שלימה ולכן נלענ"ד דקשה לרבינו כיון שה"א הביננו אם לא בשעת הדחק כמ"ש בסמוך א"כ פועלים שיש להם לסעוד ועושין מלאכה כדי להוסיף להם עוד שכר למה יקרא זה בשעת הדחק יתפללו תפלה שלימה וימעט לכן ב"ה דבר מועט משכירתן ולכן היה מסתבר לפ' הגמרא איפכא דכשעושין מלאכה עבור סעודתן אין לך שעת הדחק גדול מזה שהוא חיי שעה ואז מתפללין הביננו וכשעושין בסעודתן וגם נותנים להם שכר צריכין להתפלל כל י"ח כמ"ש והשתא א"ש טפי הראיי' דמייתי מהתניא כו' דשם כתב ומתפללין סתם דמשמע כל י"ח ומסיק שם בד"א בעושין בשכרן כו' ש"מ דבעושין בשכרן מתפללין כל הי"ח כמ"ש הרמב"ם · וא"ת איך שייך לומר כשנותנין לו שכר גדול דהיינו הסעודה וגם השכירות יתפלל טפי ויעכב ממלאכתו טפי מבזמן שנותן שכירות קטן · דז"א קושיא דהפועלים אינם דומים זה נוקב מרגליות וזה עובד אדמה גם לפעמים סעודת האחד שוה טפי מסעודתן ושכירות של האחר · ובלא"ה י"ל דלק"מ דבגמרא לא נאמר שנוטלין שכר לכל הסעודה וי"ל דמיירי בפועל דנתפרנס משלו דיש לו לאכול משלו לכך כיון שיש לו לאכול כדי חייו ואינו עושה אלא כדי להעדיף מעות צריך להתפלל כל י"ח דאין זה מיקרי שעת הדחק לכתחלה כמו שהוא בשדה שהוא טרוד מחמת שחושש שיפסיקוהו עוברי דרכים ויכולא בו . וא"ש הברייתא דמייתי לראייה כמ"ש והא דמצריך התם כשעושה בסעודה לברך כל ברכת המזון משא"כ כשעושה בשכר · ה"ט נמי כיון שסכירתו הוא הסעודה שנותן לו ב"ה ולא התנה עמו שיקצר בברכתו כשאר פועל שורת הדין נותן שיברך כל ברכת המזון וכן כשבעל הבית מיסב עמו וק"ל אבל הרמב"ם מפרש הגמרא איפכא דבשעושה מלאכה עבור הסעודה צריך להתפלל כל התפלה וכשעושה בשכר מתפלל הביננו ומפרש בשכרן ר"ל שכר עודף מסעודה א"כ לפי פירושו צריכין לומר דאף שאין זה שעת הדחק כ"כ מ"מ כיון דפועל הוא ואליו הוא נושא נפשו כל פועל מיקרי שעת הדחק · והא דאמר עושה בסעודה צריך לברך כל י"ח היינו משום דאין נותן לו אלא שכירות קטן יכול לבטל ממלאכתו ולפי מ"ש א"ש שהוצרך רבינו לקמן בסי' קצ"א כשכתב דין תפלה דפועלי' להוסיף תיבת כדרכן וז"ל קורין ק"ש ומתפללין כדרכן כו' משום שלא תטעה במ"ש ומתפללין דר"ל כל התפלה לפיכך כתב כדרכן ור"ל הפועלים שהם נקראים שעת הדחק וממילא נשמע דמתפללין הביננו וק"ל והא דאיתא בברי' דכתבתי שאין מברכין לפניה ורבינו כתב לקמן בסי' קצ"א דמברכין לפניה זה ישב ב"י לקמן שם במקומו דגירסא יש בזה מיהו זהו דוחק שיוסיף על לשון הברייתא לכתוב ומתפללין כדרכן ויפי' ר"ל שלא כדרך המתפללין אלא כדרך שהם בשעת הדחק לכן יותר נראה דרבינו שוסיף שם כדרכן שלטעמיה אזיל דס"ל דהנוטלין שכר אינו מחשב שעת הדחק לכן צריכין להתפלל כדרכן כל התפלה וכאן להרמב"ם כתב וליה לא ס"ל הכי · אלא שקשה דא"כ ה"ל לחלק הכא או התם בין עושין בשכר לעושי' בסעודה בענין תפלה שדין תפלה היפך מדין ברכת המזון ועיין מ"ש עוד בפרישה מזה וגם לקמן סי' קצ"א:

[ג] **והטוב** בעיניך עשה כלע"ד דר"ל שלאחר שהתפלל שיתן לכל א' וא' כדי פרנסתו ולכל גוויה כדי מחסורה הוא אומר והטוב בעיניך עשה מפני שידוע שהפרנסה שהש"י מוציא לבריותיו אינו' בשוה לזה בנחת ולזה בצער וזה אדון וזה עבד לו וכדומה וע"ז אומר והטוב בעיניך עשה רק שתסיה לכל אחד די מחסורו ופרנסתו וק"ל · א"נ י"ל ע"ד שאמר ההוא חסיד לאחר תפלתו שביקש צורכו לפי דעתו ואמר הנה רבש"ע תפלתי תחינתי ובקשתי לפניך לפי אומד דעתי ואתה ברחמיך הרבים ידעת הטוב אשר היא הטובה באמת ואותו תן לי הן לרצוני הן שלא לרצוני וכתבו בעל חובת הלבבות וז"ש והטוב בעיניך עשה:

[ד] **ואינו** צריך לג' ראשונות ולא לג' אחרונות ואומר' כשהוא מהלך ולכשיגיע לביתו צריך להתפלל פעם אחרת ק' מאי קמ"ל דהא לעיל בסי' צ"ד כתב ב"י דאפי' כשמתפלל כל התפלה כשהוא מהלך שצריך לחזור ולהתפלל כשבא לביתו וי"ל דמ"ש כאן ולכשיגיע לביתו כו' לא קאי אדסמוך ליה דהיינו ואומרה כשהוא מהלך לחוד אלא קאי אפילו כשהתפלל התפלה קצרה מעומד דצריך לחזור ולהתפלל פעם אחרת:

לפי

פרישה

חונן כשאומר אתה חוננתנו ואומרים באמצע אתה חוננתנו וכ"פ ר"י וב"י הביאו וכ"ע שר' מנחם כ' שטעות לומר אתה חוננתנו ואתה חונן ובעל הסדר שמנהגים הביאו ועיין בסי' רצ"ד בב"י שמשמע גם כן לאומרו ומיהו בכאן אין ראייה דמ"ש דצ"ל הבדלה אינו ר"ל נוסח אתה חוננתנו אלא ר"ל ותבדילנו ה' אלהינו בין קודש לחול ועוד מ"ש בחונן הדעת אינו ר"ל התחלת הברכה אלא סוף חתימת הברכה שמסיים חונן הדעת וק"ל · וכ"כ לקמן סי' רצ"ד בשם ב"י ורמ"א ומ"ו ז"ל וע"ש דלא כרמ"י דפסק שם לומר תרוויהו והוכחתי שם דלא דק:

(ו) **כתב** הרמב"ם כו' עד ואפשר שחושב פועלים כשעת הדחק עיין מ"ש בדרישה שוב מצאתי כתוב בשם מהרל"ח שישב זה · ז"ל שאילו מהגמרא ה"א מאי מעין י"ח דקאמר מעין כל ברכה וברכה כדפי' רב לדברי ר' דוסא ואע"ג דקי"ל כשמואל דפי' מעין י"ח דר' דוסא ר"ל הביננו הא כיון דמצינו דלייט אביי אמאן דאמר הביננו קי"ל אם לא בשעת הדחק כשהוא בדרך וא"כ ה"א פועלים שאומרים כן תדיר מעין י"ח ודאי ר"ל מעין כל ברכה מש"ה מייתי דברי הרמב"ם

חדושי הגהות

קי א ול"נ דודאי ידע רבינו הגמרא אלא דבגמרא יש לפרש דהא דקאמר כשעושין בשכרן מתפללין מעין י"ח היינו מעין כל ברכה וברכה דע"כ לא פליגי רב ושמואל אלא אי בעי מעין כל ברכה או אי סגי בהביננו וקי"ל כשמואל דסגי בהביננו כמו שנתבאר בראש הסימן אלא בשעת הדחק אבל גבי פועלים אפשר דמודה שמואל דצריכין להתפלל מעין כל ברכה · לכן כתב רבינו בשם הרמב"ם דגם הפועלים מתפללין הבינגו . וזהו שכתב רבינו ואפשר שחושב פועלים כשעת הדחק ר"ל וכמו דבשעת הדחק סגי בהביננו ה"נ ס"ל גבי פועלים (מהרל"ח) והפרישה הביא דבריו ובדרישה הסיב פניו ליישב בד"א ועיין בב"ח וט"ז : ב מה שאינה פותחת בברוך אפשר שטעמא כמ"ש רבינו לקמן בסמוך

גבי

עמך ישראל ברחמים בא״י שומע תפלה וצ״ל בלשון רבים ומעומד ואצ״ל אותה אלא פעם אחת ביום (ז) אפילו אם ינוח בעיר באמצע היום ומה שאינה פותחת בברוך פר״י [ה] לפי שאינה אלא תפלה בעלמא שמתפלל להקב״ה שיוליכנו לשלום ואינה כברכת הנהנין ולא כברכות שתקנו על שם המאורע אלא בקשת רחמים ומפני שיש בה אריכת דברים חותמין בה בברוך והר״מ מרוטנבורק כשהיה יוצא לדרך בבקר היה אומרה אחר י״ר כדי להסמיכה לברכת גומל חסדים ותהיה ברכה סמוכה לחברתה (ח) וי״ל אותה אחר שהחזיק בדרך [ו] ואין לאומרה אלא א״כ יש לו לילך פרסה אבל בפחות מפרסה לא יחתום בברוך ואם שכח מלאומר׳ יאמר אותה כל זמן שהוא בדרך ובלבד שלא הגיע תוך פרסה הסמוכה לעיר שרוצה ללון בה משם ואילך יאמר אותה בלא ברכה הנכנס לבית המדרש יתפלל שלא יארע תקלה על ידו ויאמר יר״מ ה׳ אלהי ואלהי אבותי שלא אכשל בדבר הלכה (ט) וישמחו בי חבירי ושלא אומר על טהור טמא ועל טמא טהור ולא על המותר אסור ולא על האסור מותר ולא יכשלו חבירי בדבר הלכה ואשמח בהן וביציאתו יודה ויאמר מודה אני לפניך ה׳ אלהי ששמת חלקי עם יושבי בה״מ ולא שמת חלקי עם יושבי קרנות שאני משכים והם משכימים אני משכים לד״ת והם משכימים לדברים בטלים (י) אני עמל והם עמלים אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינן מקבלים שכר אני רץ והם רצים אני רץ לחיי עוה״ב והם רצים לבאר שחת:

ויסמוך

ומ״ש וצריך לאומרה בלשון רבים שם אמר אביי לעולם לישתתף איניש נפשיה בהדי ציבורא היכי נימ׳ יר״מ ה׳ אלהינו שתוליכנו לשלום וכו׳ ופירש״י שמתוך שמתפלל אותה בלשון רבים תפלתו נשמעת:

ומ״ש ומעומד שם (ל׳) והיכי מצלי לה רב חסדא אמר מעומד רב ששת אמר אפילו מהלך רב חסדא ורב ששת הוו אזלי באורחא קם רב חסדא וקא מצלי א״ל רב ששת לשמעיה מאי קא עביד רב חסדא א״ל קאי ומצלי א״ל אוקמן נמי ואצלי מהיות טוב אל תקרי רע ופירש״י הואיל ואני יכול להתפלל מעומד שהרי חבורתי עומדת לא אקרא רע להתפלל מהלך ואע״פ שמותר וכתבו הרי״ף והרא״ש וכדברי רב חסדא עדיף טפי דהא רב ששת נמי קאי ומצלי והתוס׳ כתבו וקי״ל כרב ששת ומיהו בתוס׳ פסק כרב חסדא וכן הרי״ף פי׳ דרב חסדא עדיפא ליה טפי וה״ר יונה כתב בשם רבני צרפת דהלכה כרב ששת דלא עבד רב ששת עובדא כוותיה דרב חסדא משום דסבר דהכי הלכתא אלא משום מהיות טוב אל תקרי רע אבל מן הדין סגי ליה במהלך עכ״ל וכן דעת הרשב״א ול״נ דאף הרי״ף והרא״ש לא אמרו דרב חסדא עדיף טפי אלא בדאפשר ליה כגון שבני חבורתו ממתינים לו וכעובדא דרב חסדא ורב ששת ומשום מהיות טוב אל תקרי רע אבל מן הדין סגי ליה במהלך וכדרב ששת:

כתב ה״ר יונה בפרק תפלת השחר בתפלת יוצא לדרך נחלקו המפרשים י״א שאם היה רכוב א״צ לירד דלא עדיפא מתפלת י״ח דאמרינן דלא ירד וי״א שיתכן לומר דבתפלת י״ח דצריכה כוונה יותר אמרו שלא ירד לפי שאין דעתו מיושבת עליו אבל בתפלה זו שאינה צריכה כוונה כ״כ צריך לירד עכ״ל וסברא ראשונה נראית יותר:

ואין צריך לומר אותה אלא פעם אחת ביום אפילו אם ינוח בעיר וכו׳ כ״כ הכלבו בסימן פ״ז בשם הר״מ וכתב עוד אבל אם דעתו ללון בעיר ואח״כ נמלך ויצא ממנה לעבור חוצה לה או לשוב לביתו צריך לחזור ולהתפלל אותה פעם אחרת (ב): **ומה** שאינה פותחת בברוך פר״י לפי שאינה אלא תפלה בעלמא וכו׳ כ״כ התוספות בפרק ע״פ (קד׳): **והר״מ** מרוטנבורק כשהיה יוצא לדרך בבקר וכו׳ ז״ל הכלבו בסימן פ״ז שאלו אל הר״מ נ״ע למה תפלת הדרך חותמת בברוך הואיל ואינה פותחת בברוך והשיב שהוא סומך אותה לעולם לאחד מן הברכות הפותחות בברוך כגון לאחת מאותן ברכות דאשר נתן לשכוי בינה ע״כ וה״ר יונה כתב בריש ברכות דטעמא משום דכל ברכה שבמקומה היא סמוכה לחברתה כשאומר אותה בפני עצמה אומרה כמו שהיא במקומה שחותמת ואינה פותחת ותפלת הדרך נמי כיון שבתפלת י״ח ברכות שומע תפלה סמוכה לחברתה ואם עכשיו אינה סמוכה לחברתה לא חיישינן להכי:

וי״ל לומר אותה אחר שהחזיק בדרך ואין לאמרה אא״כ יש לו לילך פרסה וכו׳ בס״פ תפלת השחר (שם) אימת מצלי אמר רב חסדא משעה שאחז בדרך ועד כמה אמר רב חסדא עד פרסה פירש״י ועד כמה זמנה להתפלל עד פרסה אבל לא לאחר שהלך פרסה ובה״ג מפרש עד כמה יבקש לילך שיהא צריך להתפלל עד פרסה אפילו אין לו לילך אלא עד פרסה אבל דרך פחות מפרסה א״צ להתפלל תפלה זו וכתב הרא״ש ונראה פי׳ ה״ג עיקר אם יש לו עדיין ללכת הרבה למה לא יברך אבל כשיש לו ללכת פחות מפרסה בקרוב לעיר לא הוי מקום סכנה וא״צ לברך וה״ר יונה כתב שהפירוש הנכון הוא דעד כמה הוי אחיזת הדרך להתפלל אותה לכתחלה לאחר שיצא מן העיר בתוך הפרסה הראשונה ואם שכח ולא אמר אותה בתוך הראשונה אומר אותה אח״כ על מה שיש לו ללכת כל זמן שרב ממנו הדרך עד שיתקרב למקום שהולך ורבינו תפס עיקר כפי׳ בה״ג וכמו שהסכים הרא״ש ולכן כתב שאין לאמרה אא״כ יש לו לילך פרסה וכן אם שכח מלאמרה יאמר אותה כל זמן שלא הגיע תוך פרסה הסמוכה לעיר שרוצה ללון ומשמע ליה לרבינו דהא דאמרינן בגמרא דעד כמה עד פרסה לומר דבפחות מפרסה לא היינו לומר אותה בברכה אבל אם רוצה לומר תפלה זו בלא ברכה הרשות בידו וכ״כ הכלבו סימן פ״ז ובתוך פרסה יתפלל ויחתום ולאחר פרסה יתפלל ולא יחתום וכ״כ הגהות מיימון בפ״י מהלכות ברכות בשם סמ״ק:

וכתב ה״ר יונה שיש מקשים על פי׳ בה״ג דבדרך פחות מפרסה א״צ להתפלל תפלה זו מדאמרינן בירושלמי כל הדרכים בחזקת סכנה ותירץ דאפשר דהסיא דירושלמי לא בקרוב לעיר מיירי אלא בהולך בדרך בין הכפרים שהכל הוא בחזקת סכנה:

והרמב״ם לא הזכיר תפלת הדרך אלא שכתב בפ״י מהלכות ברכות שכשיצא מן העיר בשלום יאמר מודה אני לפניך ה׳ אלהי שהוצאתני מכרך זה לשלום וכשם שהוצאתני לשלום כך תוליכני לשלום ותצעידני לשלום ותסמיכני לשלום ותצילני מכף אויב ואורב בדרך ע״כ ויש לתמוה למה לא הזכיר בה חתימה וגם למה לא כתב דמצלי לה משאחז בדרך עד פרסה:

הנכנס לבה״מ יתפלל שלא תארע תקלה על ידו ויאמר יר״מ וכו׳ וביציאתו יודה ויאמר מודה אני לפניך וכו׳ שם וכתב רבינו הגדול מהר״י אבוהב ז״ל תלמידי ר״י פירשו ואל יכשלו חבירי בדבר הלכה ואשמח בהם כלומר היה מתפלל שלא יכשלו החברים וימשוך מזה רעה שיהא שמח בכשלונם והיה נראה שהול״ל מהם ולפי הנראה היה מתפלל שיהיה לו שמחה וגילה בהם שהתורה היא שמחה לעוסקים בה:

ועל מה שאומר אני רץ והם רצים וכו׳ כתב ה״ר יונה וא״ת למה הוצרך לחזור זה והלא הוא בכלל מה שאמר תחלה אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר י״ל שהוא דבר בפני עצמו ור״ל כשאני רואה שעוברים הימים והזמנים אני מרגיש בעצמי שאני רץ בכל יום ומתקרב למיתה ומפני זה אני מכין צידה לדרך כדי שאזכה לחיי העולם הבא אבל הם אינם מרגישים במיתתם כלל ואינם מכינים צידה לדרכם:

תפלת הדרך ותפלה הנכנס לבה״מ והודאת יציאתו מבה״מ היו ראויים ליכתוב לקמן בסימן ר״ל כי מעין אותם תפלות והודאות הם ולא כתבם רבינו כאן אלא לפי שהם בפרק תפלת השחר כמו שאר דברים שבסימן זה הם באותו פרק ותפלת היוצא מן הכרך והנכנס לכרך שהם בפרק הרואה כתבם רבינו בסימן ר״ל:

ויסמוך

ופי׳ הטוב בעיניך עשה נראה מפירוש רש״י דלפי שהולך במקום סכנת לסטים ופן ח״ו יהרגוהו כי יהא נענש על הטאתיו מתפלל ואומר רבש״ע עשה אתה לי הטוב בעיניך לייסרני על חטאתי ולא תמסרני ביד לסטים וכמו שאמרו ישראל ביומי דיפתח לפניו ית׳ בתפלתם הטאנו עשה אתה לנו ככל הטוב בעיניך אך הצילני נא היום הזה עוד נלפע״ד דבכלל זה ג״כ לפי ששואל לפניו ית׳ שיתן לכ״א וא׳ כדי פרנסתו ולכל גויה וגויה די מחסורו אמר אח״כ והטוב בעיניך עשה דאם ירצה בעיניך הטוב ליתן לי עושר כי אעשה הטוב והישר בעיני ה׳ עם העושר עשה ואם אינו טוב בעיניך פן אשבע וכחשתי ורם לבבי ושכחתי את ה׳ אל תתן לי אלא כדי פרנסתי ומחסורי:

ומ״ש וא״צ לאומרה אלא פעם אחת ביום וכו׳ מיהו בכל יום צריך לומר אותה כשאוחז בדרך דלא כיש טועין שאינן אומרים אותה כי אם ביום הראשון בתחלת יציאתם מביתם שהרי אפי׳ כשהיה דעתו ללון בעיר ואח״כ נמלך לעבו׳ חוצ׳ לה צריך לחזור ולהתפלל אותה פעם אחרת כמ״ש הכל בו ומביאו ב״י כ״ש כשהוא לן בעיר דצריך לחזור ולהתפלל ביום כשיצא מן העיר שלן בה וכן בכל יום ויום צריך להתפלל כאשר חייב בתפלת י״ח בכל יום ויום והוא דבר פשוט לא היה צריך לכתבו אלא להוציא מדעת הטועים:

הנכנס לב״ה וכו׳ שלא אכשל בדב׳ הלכה וישמחו בי חבירי ושלא אומר וכו׳ כצ״ל ופי׳ רש״י הרי שתים רעות שיבואו על ידי שאגרום להם שיענשו ע״כ. וי״מ וישמחו בי חבירי מילת׳ באנפי נפשה היא ותרתי קאמר חדא שלא אכשל בדבר הלכה אידך תחזקני שאומר בב״ה דברים הגונים על פי דרכי התורה עד שישמחו בי חבירי על טוב שכלי ע״כ. וכן ולא יכשלו חברי בדבר הלכה ואשמח בהם איכא לפרש בשני פירושי׳ דפי׳:

ויסמוך

דרכי משה

(ב) וכ״ה בהגהות סמ״ק:

פרישה

הרמב״ם דכתב בסדיא דר״ל סבינו ואפ״ה מותר ומש״ה מסיק רבינו דצ״ל דמחשב לפועלים כשעת הדחק עכ״ל ותירוץ זה דוחק בעיני שיהי׳ שאי מעין י״ח שלא כמעין י״ח דר׳ דוסא דמ״כ לא ה״ל לגמרי לסתום אלא לפרש ועוד שאר קושיות שעוררתי ע״ז מלקמן סי׳ קצ״ח לא נתיישבו לכן ממורותא כדפירשתי בדרישה ועיין מ״ש עוד מזה לקמן בסי׳ קצ״ח:

(ז) **אפי׳** אם ינוח בעיר באמצע היום כ״כ כלבו בסי׳ פ״ז בשם התוס׳ וכתב עוד אבל אם דעתו ללון בעיר ואח״כ נמלך ויצא ממנה לעבור מוצה לה או לשוב לביתו צריך לחזור ולהתפלל אותה פעם אחרת עכ״ל משמע דמכ״ש אם לן בדרך במושפיות בלילה שצריך לחזור ולאומרה ביום:

(ח) **וי״ל** אותה אחר שהחזיק בדרך גם הר״מ שהיה סומכה ליהי רצון היינו כשהיה מתפלל בדרך וזה שכתב רבינו כשהיה יוצא מהר״ם לדרך בבוקר ומשמע לי מתוך דברי רבינו שגם מהר״ם ס״ל שא״צ להיות פותחת בברוך מטעם שכתב רבינו לפני זה ומ״מ כשהיה יוצא לדרך היה סומכה דהכי עדיף טפי וזהו דומה לברכת אלהי נשמה דלעיל דאף שכתב רבינו דאינה צריכה להתחיל בברוך כמ״ש בסי׳ ו׳ ומ״מ חזר לכתוב בס״ס מ״ו בשם הרא״ש דהמשכים קודם עלות השחר יברך ענט״י ואשר יצר ואלהי נשמה וה״ט כיון דיכול לסמוך לברכה הכי עדיף טפי וכמ״ש לעיל דלותיה וממילא כשלא יצא לדרך בבוקר היה אומר כן בלא סמיכת ברכה ומשמע נמי לכאורה דמה״ט סומכה לברכת גומל חסדים שהיא ברכה כוללת כל החסדים ומעין הכלת הדרך נמי היא אבל מל׳ הכלבו והביאו הב״י שכתב ז״ל שאלו אל הר״מ ז״ל למה תפלת הדרך חותמת בברוך ואינה פותחת בברוך והשיב שהוא סומך אותה לעולם לא׳ מן הברכות הפותחות בברכה כגון לא׳ מאותן ברכות דאשר נתן לשכוי בינה עכ״ל ומשמע מכאן דברכת גומל חסדים לאו דוקא וגם מדאמר לעולם היה סומך לכאורה נראה דה״ה אם היה יוצא באמצע היום היה סומכה לאמרת כגון ברכת אשר יצר דהטלת צרכיו לאחר שהמזיק בדרך או שאכל פרי ובירך אחריו וסמך תפלת הדרך לאותה ברכה דמ״ש סמיכה לנותן לשכוי בינה או לברכה אחרונה דפרי או אשר יצר וכדומה לזה וק״ל: (ט) **וישמחו** בי חברי פירש״י הרי שתים רעות שאגרום להם עונש ע״י אבל שמעתי פי׳ אחר וישמחו כו׳ מלתא באנפי נפשיה היא תגרם שאומר דבר טוב והגון עד שישמחו בי חברי על טוב שכלי:

(י) **אני** עמל והם עמלים כו׳ כתב הר״ר יונה וא״ת למה הוצרך לחזור זה והלא הוא בכלל מ״ש תחלה אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר. וי״ל שהוא דבר בפני עצמו ור״ל כשאני רואה שעוברים הימים והזמנים אני מרגיש בעצמי שאני רץ בכל יום להתקרב למיתה מפני זה אני מכין צידה לדרך כדי שאזכה לחיי העוה״ב אבל הם אינם מרגישים במיתתם כלל ואינם מכינים צידה לדרכם:

דרישה

[ה] **לפי** שאינה אלא תפלה בעלמא כו׳ ולא כברכה שתקנו ע״ש המאורע כו׳ ונראה דמ״ש לעיל בסי׳ ו׳ גבי אלהי נשמה דאינה אלא ברכת הודאה הוא טעם גם כן לזה ועיין מ״ש שם:

[ו] **ומ״ש** רבינו ואין לו לאומר׳ אא״כ יש לו לילך פרסה כ״כ בה״ג והרא״ש וכתב הר״י ז״ל שיש מקשי׳ על בה״ג דכתב דבדרך פחות מפרסה א״צ להתפלל תפלה זו מדאמרינן בירושלמי כל הדרכים בחזקת סכנה ותירץ דאפשר דהסיא דירושלמי לא בקרוב לעיר מיירי אלא בהולך בדרך בין הכפרים שהכל הוא בחזקת הסכנה עכ״ל והביאו ב״י ל׳ ועי״ל ס״ם רי״ט שכתב רבינו דהסיא דירושלמי דאמרו כל הדרכים בחזקת סכנה לא אמרו לענין צריכין להודות כ״א לענין תפלת הדרך שלענין תפלת הדרך כל הדרכי׳ בחזקת הסכנה וצריך לאומרו נ״ל ג״כ דל״ד אמרו וכמ״ש כאן ולכאורה נראה דלענין לאומרו בלא ברכה כל הדרכים שוים דלעול׳ צריך לאומרו אלא שלענין ברכה מחולקים:

על

מינו

חדושי הגהות

גבי תפלת הדרך (מהרל״ח): ג ואפשר שגם רבינו לא כתב שצריך להיות מעומד אלא לכתחלה אבל מדינא אפילו במהלך סגי (מהרל״ח):

ול״ג

קיא וסמוך גאולה לתפלה שלא יפסיק ביניהם כלל דהעיד רבי יוסף בן אליקים משום קהלא קדישא דבירושלים כל הסומך גאולה לתפלה (א) אינו ניזוק כל אותו היום ירושלמי תכף לגאולה תפלה שנאמר יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי היינו גאולה (ב) וסמיך ליה יענך ה' ביום צרה היינו תפלה א"ר אמי כל מי שאינו סומך גאולה לתפלה למה הוא דומה לאוהבו של מלך שבא ודפק על פתחו של מלך יצא המלך לידע מה הוא מבקש ומצאו שהפליג אף הוא מפליג. אבל אמן אחר גאל ישראל לא הוי הפסק ומצוה לענותו כיון שהוא אחר סיום ברכות של ק"ש ויש נוהגין לומר קודם פסוקים כגון שומע תפלה עדיך כל בשר יבואו כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו ואין לאומרם דהוי הפסק אבל ה' שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך לא הוי הפסק דאמר רבי יוחנן בתחילה הוא אומר ה' שפתי תפתח (ג) כיון דתקנוהו רבנן בתפלה כגאולה אריכתא דמיא (ד) אבל במוסף ומנחה אם ירצה לומר פסוקים יאמר:

קיב גרסינן בפ"ב דמגלה תניא ק"כ זקנים ומהם כמה נביאים (א) תקנו י"ח ברכות על הסדר ואמר רב יהודה אל ישאל אדם צרכיו לא בשלש ראשונות ולא בג' אחרונות אלא באמצעיות דאמר רבי חנינא ג' ראשונות למה הן דומין לעבד

שמסדר

קיא וסמוך גאולה לתפלה שלא יפסיק ביניהם כלל דהעיד ר' יוסף בן אליקים וכו' בפ"ק דברכות (ט) ותתבאר בסי' ס"ו דהא דאינו ניזוק כל אותו היום היינו כשקורא ק"ש מעט קודם הנץ החמה כדי שיסיים אותה וברכותיה כוותיקין עם הנץ החמה וסומך לה התפלה מיד בהנץ החמה: **וכל** דיני סמיכות גאולה לתפלה נתבארו בסי' ס"ו: **ירושלמי** תכף לגאולה וכו' בפ"ק דברכות: **וכתוב** בהגהות אשירי פ"ק דברכות דבשבת א"צ לסמוך גאולה לתפלה הואיל ולא נפקא לן מויענך ה' ביום צרה דכתיב בתריה יהיו לרצון אמרי פי ובשבת לאו יום צרה הוא ע"כ ואין דבריו נראין דההוא קרא סמך בעלמא ובלאו ההוא קרא צריך לסמוך גאולה לתפלה ועוד דתפלת שבת במקום תפלת חול דעבייה בעת צרה היא (א): **אבל** אמן אחר גאל ישראל לא הוי הפסק ומצוה לענותו וכו' נתבאר בסימן ס"ו שפשט המנהג ע"פ הזוהר שלא לענות אמן בין גאולה לתפלה וגם נתבאר ג"כ אם יכול להפסיק כדי להניח טלית ותפילין (ב): **ויש** נוהגים לומר קודם פסוקים כגון שומע תפלה וכו' ואין לאומרם דהוי הפסק כ"כ הגהות מיימוניות בפ"ב מה"ת וכן כתב המרדכי פ"ק דברכות ופשוט הוא ודקדק רבינו לכתוב אבל במוסף ובמנחה אם ירצה לומר פסוקים יאמר כלומר אבל בערבית לא מפני שגם בערבית מצוה לסמוך גאולה לתפלה וכ"כ הכלבו בשם הר"מ וכן משמע מדברי התוס' בפ"ק דברכות: **אבל** ה' שפתי תפתח לא הוי הפסק דא"ר יוחנן בתחלה הוא אומר ה' שפתי תפתח וכו' בפ"ק דברכו' (ט:) וכתב ה"ר יונה פירוש זה הפסוק דבוק עם הפסוק שאחריו שאומר כי לא תחפוץ זבח ואתנה וגו' ואמר אותו דוד כשהיה מתפלל על חטא בת שבע שחטא בו במזיד ועל המזיד אין מביאין קרבן וע"כ היה מתפלל לבורא תסייעני שאוכל לכוון בתפלתי ולספר מהללך כדי שתהיה תפלתי מקובלת שכיון שלא תחפוץ זבח על המזיד תהיה תפלתי כפרה במקום קרבן ועכשיו ג"כ שאין לנו ב"ה ואין אנחנו מקריבים קרבנות אנו אומרים אותו על אותו ענין שתהא תפלתנו מקובלת ורצויה במקום זבח וקרבן ומפני שנתקן על ענין התפלה אמרו דכתפלה אריכתא דמיא עכ"ל ונראה מדבריו שיש לגרוס כתפלה אריכתא דמיא וכן גירסת ספרים שלנו ורבינו שכתב כגאולה אריכתא לא דק: **כתב** בכתבי מה"ר ישראל סי' ק"י החזן כשמתחיל י"ח בקול רם נראה שיש לו לחזור ולומר ה' שפתי אבל שומע תפלה הואיל וכבר אמר קודם תפלתו א"צ לחזור ולומר אפילו במנחה ומוסף מסתמא ה"ה שחרית וערבית שלא אמרו תהלה קודם תפלת עצמו דלא מפלגינן: **כתב** הרשב"א בתשובה להתפלל תפלת השחר קודם ק"ש אם מצא צבור מתפללין כדי שיתפלל עם הצבור כמו שאמר רבינו האי בתפלת הערב אומר אני שלא אמר הגאון אלא בתפלת הערב הואיל והיא רשות אבל בשחר מיסמך גאולה לתפלה טפי עדיף וכן נהגו בכל ישראל ע"כ:

קיב גרסינן בפ"ק דמגילה תניא ק'. זקנים וכו' כך מצאתי הגירס' בספרי רבי' וט"ס הוא וצריך להגיה גרסינן בפ"ב דמגילה (יז:): **כתוב** בשבלי הלקט מצאתי אגדה מאי על הסדר זה סדר עולם שכך מצינו י"ח ברכות של תפלה מעולם הוו מתוקנות זו אחר זו כיון שבאו אנשי כנסת הגדולה כללום ותקנום כסדרן כשניצל אברהם מאור כשדים פתחו מלאכי השרת ואמרו מגן אברהם. כשנעקד יצחק אמרו מחיה המתים. כשבא יעקב ופגע בשערי רחמים והקדיש שמו של הקב"ה אמרו האל הקדוש. כשלמד גבריאל את יוסף ע' לשון אמרו חונן הדעת. כשעשה ראובן מעשה בלהה ונקנסה עליו מיתה ושב בתשובה וחיה דכתיב יחי ראובן ואל ימות אמרו הרוצה בתשובה. כשעשה יהודה מעשה תמר ואמר הוציאוה ותשרף ואמר צדקה ממני ונסלח לו אותו עון אמרו חנון המרבה לסלוח. כשאמר הקב"ה במצרים לישראל וגאלתי אתכם אמרו גואל ישראל. כשריפא רפאל את אברהם אמרו רופא חולי. כשזרע יצחק ומצא ק' שערים אמרו מברך השנים. כשבא יעקב למצרים ונתקבצו השבטים עם יוסף אמרו מקבץ נדחי עמו ישראל. כשאמר הקב"ה למשה ואלה המשפטים אמרו מלך אוהב צדקה ומשפט. כשטבעו המצרים בים סוף אמרו שובר אויבים ומכניע זדים. כשאמר הקב"ה ליעקב ויוסף ישית ידו על עיניך ובטח על דברו ואח"כ נתקיים אמרו משען ומבטח לצדיקים. כשבנה שלמה ב"ה אמרו בונה ירושלים. כשעברו ישראל בים סוף ואמרו שירה אמרו מצמיח קרן ישועה. כשנאנחו ישראל ויזעקו ושמע ה' נאקתם כדכתיב וישמע אלהים את נאקתם אמרו שומע תפלה. וכשירדה שכינה במשכן אמרו המחזיר שכינתו. כשהכניס שלמה הארון לפני ולפנים ונענה נתן הודאה ושבח אמרו הטוב שמך ולך נאה להודות. כשנכנסו ישראל לארץ ונתקיים להם ונתתי שלום בארץ אמרו המברך את עמו ישראל בשלום ע"כ. ובספר א"ח כתובה אגדה זו יותר באורך וכתב שם שהמחזיר שכינתו לציון אמרו כשחזרה שכינה בבית שני: **ואמר** רב יהודה אל ישאל אדם צרכיו לא בג' ראשונות וכו' בס"פ אין עומדין (לד.):

ומ"ש

קיא וסמוך גאולה לתפל' כו' פ"ק דברכות (דף ד' ודף ט') ירושלמי וכו' עד אף הוא מפלגי כל זה בירושלמי רפ"ק דברכות (דף ב') ומביאו רש"י (דף ד') וז"ל הירושלמי תכף לגאולה תפלה דכתיב יהיו לרצון אמרי פי מה כתיב בתריה יענך ה' ביום צרה ומפרש רבינו דיהיו לרצון עד וגואלי הוא גאולה ויענך ה' ביום צרה הוא תפלה ומהרש"ל קשיא ליה תיפוק ליה דבהאי קרא כתיב תרוייהו יהיו לרצון אמרי פי הוא תפלה דאיתא בפ"ק (דף ט') דתקינו רבנן למימר יהיו לרצון בתפלה בסוף י"ח ברכות הואיל ואמרו דוד בתר י"ח פרשיות וה' צורי וגואלי הוא גאולה ולפיכך פי' הוא זכרונו לברכה דאין ה"נ דכך הוא הפי' בהאי קרא ולא נפקא לן מקרא דיענך ה' ביום צרה אלא שאינו ניזוק כל אותו היום כעדותו של ר' יוסף בן אליקים וה"פ הירושלמי תכף לגאולה תפל' דכתיב יהיו לרצון אמרי פי וגומר דכתיבי תרוייהו גאולה ותפלה בהאי קרא מה כתיב בתריה שיהיה שכרו הייטו שלא יהא ניזוק כל אותו היום וזהו יענך ה' ביום צרה ומה"ט כתב האור זרוע דבשבת א"צ לסמוך גאולה לתפלה כדאיתא בהגהת אשיר"י פ"ק משום דבשבת לאו יום צרה הוא ובקרא משמע דיהא סומך גאולה לתפילה כדי שיהא ניצול באותו יום מכל צרה והיינו מדלא קאמר דוד בלשון תפלה עננו ה' ביום צרה שגבני וגו' אלא אדלעיל קאי שאמר יהיו לרצון אמרי פי וגו' אמר דוד הזהר שתהא סומך גאולה לתפלה כי אז אנכי מבטיחך שיענך ה' ביום צרה ישגבך שם אלהי יעקב והשת' משמע כי עיקר חיוב דסמיכת גאולה לתפלה אינה אלא בשביל הבטחה זו דאל"כ לאיזה צורך היתה הבטחה זו כבר אנו מובטחים על שכר גדול על כל מצוה אלא בא להורות דבשבת א"צ לסמוך כיון דליכא צרה אלא מיהו אין נוהגין כן אלא כדעת כל הפוסקים דאין חלוק בין חול לשבת עכ"ד אעפ"י שאין זה לשונו אכן דעת רבינו אינו כן אלא צורי וגואלי היא גאולה ויענך ה' ביום צרה היא תפלה דבעינן גאולה קמי תפלה ולא תפלה קמי גאולה מיהו אין זה כ"כ קשה דאינו אלא רמז ואסמכתא בעלמא כיון דתקנוהו רבנן בתפלה כתפלה אריכת' דמי כנ"ל:

קיב גרסינן בפ"ב דמגלה (דף י"ז) ופרש"י על הסדר כמשפט המקראות וכדיליף לקמן עכ"ל כלומר שסדרו הברכות זו אחר זו על פי המקראות שמורין אותנו שיהיו הברכות סדורים בדרך זה ולא בדרך אחר ובב"י כתב על פי אגדה משבולי הלקט משמע דה"ק דמעולם היו סדורין י"ח ברכות מפי אבותינו ושכחום וחזרו ותיקנו אותם על פי הסדר שהיו מסודרין מעולם: **ואמר** רב יהודה אל ישאל אדם צרכיו וכו' דאמר ר' חנינא וכו' כך צ"ל דאמר ר"ח דקא יהיב טעמא מפני מה אל ישאל צרכיו אלא באמצעות משום דא"ר חנינא ג' ראשונות וכו' וה"א בגמרא בספרי' שבידינו דא"ר חנינא:

ופירש

דרכי משה

קיא (א) אבל בכלבו כתב כדברי א"ז וכן משמע במהרי"ל הלכות י"ט וכתב שם ובי"ט צריך לסמוך לכ"ע ונראה הטעם הואיל ואותו היום של י"ט בשאר פעמים הוא יום צרה סומכין אף בי"ט לאפוקי שבת דלעולם אינו יום צרה ולענין מעשה נ"ל דוודאי להפסיק בשבת בדברים בטלים או כדומה לזו אסור כדברי ב"י אבל בדברים הצריכים יש לסמוך אדברי א"ז: (ב) כתב הרשב"א בתשובה סימן רצ"ג מה שנוהגים בליל ר"ח שמכריז ש"ץ בין קדיש לתפלת ערבית ר"ח אין בו משום הפסק וכדאמרינן (ברכות מ:) טול ברוך לא הוי הפסק בסעודה וכ"ש זה שהוא צורך תפלה ממש שלא יטעו ולא יזכירו מעין המאורע בתפלה. ופוק חזי מאי עמא דבר וכן נוהגין בכ"מ ולא מיחה אדם בדבר עכ"ל ולפ"ז נראה דאף בתפלת שחרית יכול להפסיק באלה מאחר שהוא צורך תפלה אמנם ב"י כתב לקמן סימן קי"ד דאסור לש"ץ להכריז משיב הרוח בתפלת יוצר אור משום הפסק ולכן אין מתחילין עד מוסף דיוכל ש"ץ להכריז כדלקמן סימן קי"ד:

אבל

פרישה

סי' קיא (א) **אינו** ניזוק כל אותו היום עיין בסי' נ"ח ושם נתבאר דהא דאינו ניזוק כל אותו היום היינו כשקורא ק"ש מעט קודם הנץ החמה כדי שיסיים אות' עם ברכותי' כוותיקין עם הנץ החמה ויסמוך לה התפל' מיד עם הנץ החמה וכתב ר' יונה דהטעם מתוך שהזכיר הגאולה איך פדה אותנו מבית עבדים ויתפלל מיד ודאי יכוין בתוכו לבבו כעבד קמיה מריה ויקבל תפלתו ואפי' לה"ט אפשר דבעינן כוונת גברא כראוי וגם כוונת השעה דהיינו סמוך לנץ החמה:

(ב) **וסמיך** ליה יענך יי' וגו' ותימה מאי צריך לסמיכת יענך יי' וגו' שהוא במזמור אח' וגם קרא דלמנצח מפסיק בינתיים תיפוק ליה מהאי קרא גופיה דכתיב יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך דהיינו תפלה כדאיתא בברכות בפ"ק דף ט' וע"ק מניין דיענך יי' תפלה היא הא אינו אלא ברכה בעלמא ונראה בעיני דעיקר חיובא מהאי סמיכה דיענך וגו' משום שהבטיח דוד ע"ה שיהא ניצול כל היום מצרה כדאיתא בפ"ק דברכות דף ט' וזולת האי קרא אין ראיי' לחייבו בסמיכה וק"ל עיין מ"ש בה' ק"ש פי' לדבריו ומה"ט פסק הא"ז דבשבת א"צ משום דעיקר חיובא משום כדי שינצל מכל צרה ושבת לאו יום צרה אבל אנו לא נוהגין כן וגם שאר פוסקים לא חלקו עכ"ל מהרש"ל. ואני עיינתי בפ"ק דברכות שמביא ראיה משם ולא מצאתי כדבריו ולא יכולתי לעמוד על סוף דעתו וכ"ל דבלא"ה ל"ק מידי דליכא למילף מידי מהאי קרא דיהיו לרצון וגומ' דא"כ היה לו להקדים בקרא לשון גאולה וא"כ לכתוב תפלה גם כל הענין המזמור שלפני הפסוק דיהיו לרצון לא מיירי בתפלה כ"א בשבח והודאה ע"ש במזמור השמים מספרים כבוד אל וכו' רק שבסוף המזמור כתיב שגיאות מי יבין מנסתרות נקני גם מזדים חשוך עבדיך ואין זה כדאי להיות שם תפלה עליו וע"ש בגמרא דקאמר דהאי דקאמר יהיו לרצון אמרי פי נוכל לפרש אמרי פי שכבר אמר וגם נוכל לפרש אמרי פי שיאמר אח"כ שיהיו לרצון התפלל שיהיה לרצון אמאי דסמך לו אח"כ שיהיה יענך יי' ביום צרה כו' וק"ל:

(ג) **כיון** דתקנוהו רבנן בתפלה כו' וכתב הר"ר יונה פי' זה הפסוק דבוק עם הפסוק שאחריו שאומר כי לא תחפוץ זבח ואתנה וגו' ואמר אותו דוד כשהתפלל על חטא בת שבע שחטא במזיד ועל המזיד אין מביאין קרבן וע"כ היה מתפלל לבורא תסייעני שאוכל לכוין בתפלתי ולספר מהללך כדי שתהי' תפלתי מקובלת שכיון שלא תחפוץ זבח על המזיד תהיה תפלתי כפרה במקום קרבן ועכשיו ג"כ שאין לנו ב"ה ואין אנחנו מקריבים אנו אומרי' על אותו ענין שתהא תפלתינו מקובלת לרצון במקום זבח וקרבן מפני שנתקן על ענין התפלה אמרו דכתפלה אריכת' דמיא עכ"ל ונראה מדבריו שיש לגרוס כתפלה אריכתא דמיא וכן גירסת הספרים שלנו ורבינו שכתב כגאולה אריכתא לא דק ונראה טעות זה נמשך ממ"ש שם בגמר' כמי על השכיבנו למה אומרים אותו הא בעינן תפלה סמוך לברכת גואל ישראל שלפניה ומסיק כיון דתקינהו רבנן כגאולה אריכתא דמיא והתם שייך לומר כגאולה משום דהשכיבנו שייכה לגאולה כמ"ש לקמן בסי' רל"ו ועיין בגמרא שהקשה למה אומרים פסוק דיהיו לרצון אמרי פי בתר תפלה ולא קמא תפלה הא גם אליבא משמע ומשני משום דלדוד במזמור י"ט אמרה:

(ד) **אבל** במוסף ומנחה אומרי' כו' אבל בערבית לא מפני שגם בערבית מצוה לסמוך גאולה לתפלה וכן כתב הכלבו בשם הר"מ וכן משמע מדברי התוס' בפ"ק דברכות:

סי' קיב (א) **תקנו** י"ח ברכות על הסדר כתב בשבילי הלקט מצאתי אגדה מאי על הסדר זה סדר עולם שכך מצינו י"ח ברכות של תפלה מעולם היו מתוקנ' זו אחר זו כיון שבאו אנשי כנסת הגדולה כללום ותקנום כסדרם כשניצל אברהם מאור כשדים פתחו מלאכי השרת ואמרו מגן אברהם כשנעקד יצחק אמרו מחיה המתים כשבא יעקב ופגע בשערי רחמים והקדיש שמו של הקב"ה אמרו האל הקדוש כו' וכן מפו' כל י"ח ברכות ע"ש וב"י הביאו והנה מ"ש שמעולם היו מתוקנים זו אחר זו · אינו ר"ל שהיו מסודרי' זא"ז כמו שעכשיו אלא ר"ל זא"ז שלא נתקנו בפעם א' כי אם זמן אחר זמן דבימי אברהם פתחו מלאכי השרת ואמרו מגן אברהם כנגדן באו אנשי כנסת הגדולה ותקנו נוסח מגן אברהם · ובימי יצחק אמרו מ"ה מחיה המתים כנגדן תקנו הנוסח מחיה המתים וכן כולם על מה שנעשה מעולם זמן אחר זמן באו המה ותקנו נגד אותן הנסים הי"ח ברכות וא"ז גם באותו המדרש אית' דהמעשים שנעשו מימי עולם לא נעשו זא"ז באופן סדר הברכות של שמונה עשרה

שהרי

ומ"ש שפירשו בה"ג ור"י דדוקא צרכי יחיד אין לשאול בהם אבל צרכי צבור שרי כ"כ שם התוספות והרא"ש בשם ר"ח ורבינו האי וכ"כ התוס' בפ"ק דעבודת כוכבים (ח.) והרשב"א כתב בשם רבינו האיי דג' אחרונות הן עצמן שאלת צרכי רבים נינהו ומיהו אעפ"כ ג' ראשונות לשבח הן אמורות ואין בהם מקום תביעת צורך לא ליחיד ולא לצבור ולא מהוגן לרבנן אפילו מ"ד זכרנו לחיים באבות ומ"ד זכור רחמיך בהודאה ואפילו מ"ד בחנוכה ופורים כמו שעשית נסים לראשונים כן תעשה נסים לאחרונים וה"מ לא רגילי במתיבתא למימרינהו וכ"כ ג"כ בשם בה"ג ואח"כ כתב ויש מן הגאונים שהתירו בו צרכי צבור וכן ודאי נראה דמ"ש מיעלה ויבא דאמרינן בעבודה וזכרנו לחיים איתיה נמי במסכת סופרים עכ"ל. וכ"כ ה"ר יונה דלצרכי צבור שואלין וז"ל הרא"ש לא ישאל אדם צרכיו פר"ת ור"ח דדוקא בצרכי יחיד אבל בצרכי צבור שרי דהא כולהו ג' אחרונות צרכי צבור נינהו ועם מה שהעבד מסדר שבחו של רבו וכו' ומטעם זה נהגו לומר קרובץ בג' ראשונות וכן רבי אלעזר הקליר שהיה מא"י מקרית ספר ובימיו היו מקדשים ע"פ הראיה שהרי לא תיקן שום קרובץ ליום שני וי"א שתנא הוא כדאמרינן בפסיקתא כל דמיך רבי אלעזר ב"ר שמעון קראו עליו דורו מכל אבקת רוכל דהוה תנא קרובץ דרשן ופייטן והוא תיקן קרובץ לאמרם בג' ראשונות ועוד שאנו אומרים יעלה ויבא ועל הנסים בג' אחרונות אלמא צרכי צבור שאני עכ"ל וכ"כ הר"ן בריש פרק בתרא דר"ה בשם הרי"ץ גיאות דלצרכי רבים שרי ומפני כך נהגו בר"ה לומר זכרנו ומי כמוך ובחנוכה ופורים כן עשה עמנו נסים ופלא. וכ"כ בהגהות מיימון פ"ו בשם ר"ת דלצרכי רבים שואלים ומטעם זה נהגו לומר קרובץ בג' ראשונות וכן הסכימו רבינו יוסף ורבינו אליהו הזקן והקליר שהיה תנא ועליו יש לסמוך וכן נהגו כל רבותינו והתירו לומר זכרנו ומי כמוך ודלא כה"ג שכתבו דאית מרבנן שנהגו דלא למימר זכרנו בר"ה אמנם על הקרובץ שבג' ראשונות כתב ר"ח דלאו שפיר עבדי ורבינו שמחה הביא מהא דאמרינן בסדר ברכות מלכיות עמהם אבל לא ידענו על מה אומר אבות וגבורות וקדושת השם וכולל לקדושת השם עכ"ל וכבר נתבאר בסימן ס"ח שהמנהג הנכון שלא לומר קרובץ (א): אנו סומכין שאנו מפסיקין בין גבורות

ופירש בעל הלכות גדולות וכו' וע"כ נהגו לומר קרוב"ץ וכו' הנה רבינו מביא ראיה ממ"ש קרוב"ץ דלצרכי רבים שרי אלמא דאותן גדולים שתקנו קרוב"ץ כדין תקנוהו ונמשך אחר דברי הרא"ש בס"פ אין עומדין שהפליג בשבחו של ר"א הקליר שהיה תנא וגדול שבדורו ותקן את הקרוב"ץ בג' ראשונות אלמא דלצרכי רבים שרי א"כ יפה המנהג לומר קרוב"ץ ובסימן ס"ח השיג רבינו על המנהג ואמר דשלא כדין הוא ולא טוב הוא ויפה הוא לבטלו וכבר הארכתי בזה בס"ד בסי' ס"ח ע"ש:

שמסדר שבח לפני רבו אמצעיות למה הם דומים לעבד שמבקש פרס מרבו אחרונות למה הם דומים לעבד שקבל פרס מרבו שמשבחו והולך לו ופי' בעל הלכות גדולות וכן ר"ת ור"י דווקא צרכי יחיד אין לשאול בהם אבל צרכי צבור שרי דהא כולהו אחרונות צרכי רבים נינהו ועם מה שהעבד מסדר שבחו של רבו יכול לשאול צרכי צבור שזה שבח וכבוד לרב שרבים צריכין לו ועל כן נהגו לומר קרובץ בשלש ראשונות ועוד שאומר יעלה ויבא בעבודה אלמא צרכי רבים שרי:

קיג

ברכה ראשונה והיא אבות תניא מנין שאומרים אבות שנא' (א) הבו לה' בני אלים ומנין שאומרים גבורות שנא' הבו לה' כבוד ועוז ומנין שאומרים קדושות שנאמר הבו לה' כבוד שמו ופותחים באלהי אברהם דאמר ריש לקיש ואעשך לגוי גדול (ב) זה שאומרים אלהי אברהם ואברכך זה שאומרים אלהי יצחק ואגדלה שמך זה שאומרים אלהי יעקב יכול יהיו חותמין בכולן ת"ל והיה ברכה בך חותמין ואין חותמין בכולן והיא פותחת וחותמת בברוך מפני שהיא ברכה ראשונה והאחרות כולן הוו ברכה הסמוכה לחברתה הילכך אין פותחות בברוך (ג) ואע"פ שאין מלכות בפתיחה י"א אלהי אברהם הוי כמו מלכות שאברהם המליך אותו על כל העולם שהודיע מלכותו ואלהותו לכל באי העולם וי"א האל הגדול הגבור והנורא הוי כמו מלכות דלאו דוקא לשון מלכות בעינן כדאמרינן בפ"ב דר"ה (לב:) שמע ישראל הוי מלכות. וכשאומר ברוך אתה ישחה דתניא אלו ברכות ששוחין בהן באבות תחלה וסוף ובהודאה תחלה וסוף ואם בא לשחות בסוף כל ברכה וברכה מלמדין אותו שלא ישחה שלא יבואו לעקור תקנת חכמים שלא יאמר כל אחד אשחה בכל מקום שארצה ונמצא שאין כאן תקנת חכמים ודוקא בתחילת הברכות וסופן (ד) אבל באמצעיתן יכול לשחות (א) הילכך אותם שנוהגין לשחות בראש השנה וביה"כ ב כשאומרים זכרנו ומי כמוך צריכין לזקוף כשיגיעו לסוף הברכה:

קיג ברכה ראשונה והיא אבות תניא מנין שאומרים אבות וכו' ברפ"ב דמגל' (יז:) ופירש"י הבו לה' הזכירו לפניו את אילי הארץ הבו לה' כבוד שמו סיפיה דקרא בהדרת קדש:

ופותחין באלהי אברהם דאמר ר"ל ואעשך לגוי גדול וכו' (בפרק ע"פ קיז:) התוספות והרא"ש בפרק כיצד מברכין (מ:):

ומ"ש וי"א האל הגדול הגבור והנורא הוו כמו מלכות דלאו דוקא לשון מלכות בעינן וכו' כ"כ שם הרא"ש:

ואע"פ שאין מלכות בפתיחתה י"א אלהי אברהם הוי כמו מלכות וכו' כ"כ

וכשאומר ברוך אתה ישחה דתניא אלו ברכות ששוחין בהם וכו' בס"פ אין עומדין (לד.) ת"ר אלו ברכות שאדם שוחה באבות תחלה וסוף בהודאה תחלה וסוף ואם בא לשוח בסוף כל ברכה וברכה ובתחל' כל ברכה וברכה מלמדין אותו שלא ישחה וכתבו התוס' וא"ת וישחה ומה בכך וי"ל שלא יבואו לעקור דברי חכמים שלא יאמרו כל אחד מחמיר כמו שהוא רוצה ואין כאן תקנת חכמים וכתבו עוד ט"א משום דמחזי כיוהרא כלומר שמחזיק עצמו יותר כשר משאר הצבור וכ"כ ה"ר יונה:

ומ"ש ודוקא בתחלת הברכות וסופן אבל באמצעיתן יכול לשחות כן משמע מדקתני אם בא לשוח בסוף כל ברכה ובתחלת כל ברכה ולא קתני אם בא לשוח בשאר ברכות מלמדין אותו שלא ישחה וכ"כ הר"י בשם המפרשים וכ"כ בהגהות מיימון פ"ה ורבינו הגדול מהרי"א ז"ל הקשה שבסי' ק"ט כתב שלא יתחיל להתפלל אפי' שיוכל לשחות כשיגיע ש"צ למודים אם לא יהיה מכוין בתפלתו שיגיע לאחת מן הברכות ששוחה בסופן אבל באמצעיתן לא אם לא יהיה מגד הברכה שצריך לסמוך גאולה לתפלה ובכאן נראה שאומר שיכול לשחות באמצע בכל ענין שירצה ותירץ דלפיכך י"ל שזה דוקא כשהוא שוחה בתפלה מראש ועד סוף יש לו רשות לשחות אבל שישחה באמצע ברכה לתכלית מה זה אין לו לעשות עכ"ל ול"נ דמפשט לשון רבי' משמע ודאי דבכל גוונא יכול לשחות באמצע הברכות שהרי כתב בסמוך הילכך אותם שנוהגים לשחות בר"ה וביה"כ כשאומרים זכרנו ומי כמוך צריכי' לזקוף כשיגיעו לסוף הברכה ומשמע שלא היו שוחים כי אם באותם ברכות בלבד לכך אני אומר דהא ודאי יכול לשחות בין באמצע ברכה אחת בין באמצע כמה ברכות דכל שאינו שוחה בתחלת ברכה או בסופה ליכא למיחש דמיעקרא תקנת חכמים ומ"ש בסי' ק"ט שאם יכול להגיע למודים או לאחת מן הברכות ששוחין כשיגיע ש"ץ למודים יתפלל אבל אם אינו יכול להגיע אלא לאמצע ברכה לא יתחיל להתפלל אא"כ צריך להתחיל כדי לסמוך גאולה לתפלה י"ל א דהתם טעמא משום דחיישינן דשמא לא יוכל לצמצם שיהיה באמצע ברכה כשיגיע ש"ץ למודים אלא יהיה בתחלת ברכה שאין שוחין בה או בסופה וכשהוא מכוין להגיע למודים או לאחת מן הברכות ששוחין בהם אע"פ שלא יוכל לצמצם אם יהיה באמצע ברכה ישחה וש"ד דכיון שהוא מכוין להגיע למקום ששוחין בו חששא רחוקה היא לחוש שמא לא יגיע למקום ששוחין וגם לא יהיה באמצע ברכה אלא יהיה בתחלת או סוף ברכה שאין שוחין בה ועוי"ל דאף ע"ג דיכול לשחות באמצע הברכות לפי שאינו מקום שחיה התם שאני דכיון שכל הקהל שוחים אז אם הוא עומד באמצע ברכה מיחזי כאילו הוא מחויב לשחות במקום ההוא ומאן דחזי להאי דכרע באמצע אותה ברכה אתי למיטעי לשחות באמצע אותה ברכה ומש"ה כל היכא דאפשר ליה לא יתחיל להתפלל על מנת לשחות עם ש"ץ במודים באמצע ברכה:

ומ"ש הילכך אותם שנוהגים לשחות בר"ה וביה"כ וכו' צריכין לזקוף כשיגיעו לסוף הברכה כ"כ התוס' בספ"ק דברכות (יב:) ובפרק אין עומדין (לא.) וכן כתב בסמ"ק וכתב דטעמא דזוקפין בסוף הברכה להודיע שאין כורעין בברכו' הללו אלא שנהגו באמצעיתן משום דרחמי נינהו:

כתב רבי' ירוחם בנתיב י"א הכורע כשאומר וכל קומה לפניך תשתחוה נראה לי שהוא מגונה כדאמרי' בפ' אין עומדין הכורע בהודאה דהלל ובה"מ ה"ז מגונה וכתב ה"ר

ודוקא בתחלת הברכו' וסופן אבל באמצעיתן יכול לשחות הר"י אבוהב הקשה מדברי רבינו שכתב כאן שהם סותרים למ"ש בסי' ק"ט וכתב תירץ על זה וב"י הקשה על תירוצו ופי' לתרץ הקושיא בשני יישובים ואני אומר שאין כאן קושי' ולא צריך תירוץ כי הפשט בתו' והנמשכים אחריהם הוא מבואר וברור למעיין בהם במעט עיון וע"ל בסי' ק"ט לשם כתבתי בזה בס"ד:

ופותחים באלהי אברהם וכו' פירוש לא אחורנית תחלה יעקב ואחר כך יצחק ואח"כ אברהם כמ"ש הכתוב וזכרתי את בריתי יעקב וגו' אלא פותחים באברהם כדאמר ריש לקיש וכו' והיא פותחת וחותמת בברוך ומפני שהיא ברכה ראשונה ואחרות כולן וכו' ככ"ל:

קיג ברכה ראשונה והיא אבו' תניא מנין שאומרים אבות וכו' בפ"ב דמגלה (דף י"ד) ונרא' דרבינו ה"ק דמה שקבעו דברכה ראשונה תהא באבות הוא מדתניא מניין שאומרים אבות וכו' אלמא דסדרן כך הוא אבות תחלה ואח"כ גבורות וקדושות ומה ראו לומר בינה אחר קדושה וכו' כדלקמן בסימן קט"ו א"כ בעל כרחך דברכה ראשונה היא אבות:

ומ"ש הלכך אותם שנוהגים לשחות וכו' צריכין לזקוף כשיגיע לסוף הברכה לאו דוקא בסוף הברכה אלא ה"ה בתחלת הברכה שלאחריה כמ"ש תחלה ודוקא בתחלת הברכות וסופן. וא"ת כשכורע באבות כשאומר זכרינו אמאי צריך לזקוף בסוף הברכה הלא דינ' הכי הוא שיהא שוחה באבות תחלה וסוף וי"ל דצריך לזקוף מעט בסוף זכרינו כדי שיהא נראה שחוזר וכורע משום חיוב שחייב לשחות בסוף ברכת אבות וכך פי' בהגהות ש"ע:

ופרש"י

דרכי משה

קיב (א) אבל אין המנהג כדבריו: קיג (א) ואין להקשות מהא דכתב לעיל סימן ק"ט שלא יתחיל להתפלל אא"כ יגיע למקום ששוחין שם כשיגיע ש"ץ למודים משמע הא באמצע הברכה אסור לשחות עם הציבור די"ל דאע"ג דמותר לשחות באמצע הברכה מ"מ הואיל ואינו מחוייב שם לשחות ישכח בתפלתו ולא ישחה עמהן. אבל כשמגיע למקום

פרישה

שהרי איתא במדרש בימי גאולת מצרים אמרו מ"ה ברוך גואל ישראל וכשנתרפא אברהם אמרו רופא חולים ובימי יצחק מברך השנים ובימי יעקב ויוסף מקבץ נדחי ישראל וא"כ מן הראוי לסדר הברכות לפי סדר זמניהן שאמרו ואנשי כנסת הגדולה סדרוהו בסדר אחר ע"פ כוונתן כדאי' בגמרא וכמ"ש רבינו וז"ש שתקנוה על הסדר וק"ל:

סי' קיג (א) **הבו** ליי' בני אלים ופירש"י הזכירו לפניו את אילי הארץ הבו ליי' כבוד שמו וסיפא דקרא בהדרת קודש:

(ב) **זה** שאומרי' אלקי אברהם כו' עיין ברמ"ס פ' לך לך וז"ל הרמ"ס וכ"ל שכך פירו' משום דאין הקב"ה מיחד שמו על היחיד אלא על האומה אלהי ישראל אלהי העברים אלהי העמים. לפיכך פירשו ואעשך לגוי גדול שתסבב כאומה עד שאיחד שמי עליך שיאמרו אלהי אברהם (פי' דיעשה לאברהם עצמו בלא זרעו לגוי גדול וה"א אלא שיחד שמו עליו) ומפני שפי' ברכה תוספת טובה פירשו ואברכך תו שהוסיף לו הקב"ה על הטובה הנזכרת שאף בנו יזכה בה שיאמרו אלהי יצחק ומפני שואגדלה שמך מורה על תום' גדולה על התום' הקודם אמרו שאף בן בנו יזכה שיאמרו אלהי יעקב ומשום דלא ה"ל למכתב והיה ברכה שכבר כתב ואברכך פירשו והיה ברכה שיחתמו בך מגן אברהם:

(ג) **ואעפ"י** שאין מלכות בפתיחה כו' אבל הא דאין מלכות בשאר ברכות י"א מהא ל"ק דקי"ל ברכה הסמוכה לחברתה א"צ מלכות כמ"ש בסי' קי"ח:

(ד) **אבל** באמצעיתן יכול לשחות מהרי"א ז"ל הקשה שבסי' ק"ט כתב שלא יתחיל להתפלל אפילו שיוכל לשחות כשיגיע ש"ץ למודים ר"ל באמצע הברכה אם לא שיהיה מכוין בתפלתו

חדושי הגהות

קיג א ול"נ לפי שבשחיה זו שהיא של רשות לא יפטור לכתחילה שחיית מודים שהיא של מצוה לכן לי א יתחיל לכתחלה להתפלל אלא אם יודע שיכול להגיע למודים או לא' מן הברכות ששוחין כשיגיע ש"ץ למודים דאז הוי נמי שחיה של מצוה דבשחיה של מצוה זו פוטר נמי שחייה של מודים והשתא א"צ לדחוק כמו שדחקו עצמם מהר"י והב"י בדברי רבינו (מהרל"ח) ועיין ב"ח ודרו"פ מ"ש בזה: ב הלחם חמודות בפרק אין עומדין תמה על הטור שדבריו נראים כסותרין אהדדי דכאן כתב שאותם הנוהגים לשחות בזכרנו ומי

ופרש"י שיכרע עד שיראה ב' קמטים וכו' כך הוא בפרש"י פ"ה (סוף דף כ"ח) אבל הר' יונה בס"פ אין עומדין כתב נוסחא אחרת בשם פרש"י שצריך לשחות כ"כ עד שחברו העומד כנגדו לא יוכל לראות כנגד לבו אלא שיעור איסר עכ"ל רצונו לומר דכשהאדם זקוף אז חברו העומד כנגדו רואה בו כל מה שהוא כנגד לבו אבל כששוחה אז הראש מפסיק בינו לבין חברו ואמר שצריך לשחות כל כך עד שחבירו לא יוכל לראות כנגד לבו אלא שיעור איסר ולפ"ז יראה קרינן בציר"י :

ומ"ש ורבינו האי פירש שיכוף ראשו כאגמון וכו' שאז רואה איסר שמונח כנגד לבו פירוש שהשוחה עצמו רואה איסר שמונח בארץ כנגד לבו כ"כ הרשב"א והר' יונה שמונח בקרקע וכו' בדברי רבינו האי · ונראה לי דצריך להגיה תיבת בקרקע בספרי רבינו · ר' חנינא אומר כיון שנכנע בראשו וכו' ובס"א כיון שנענע בראשו וכו' והוא הנכון וכך הוא בגמרא בספרי' שבידינו ובאלפסי ובאשיר"י · ודין איסור שחייה יותר מדאי יתבאר בס"ד לקמן בסימן קכ"ז וז"ל סמ"ק ולא ישחה יותר מדאי שלא יהא לבו רואה את הערוה עד כאן לשונו :

ברכה

ה"ר יונה בס"פ אין עומדין ד"ה דאין לשחות כשאומרים בנשמת כל חי ולך לבדך אנחנו מודים שאין לכרוע אלא דוקא במקומות שתקנו חכמים :

אמר רבי תנחום אריב"ל המתפלל צריך שיכרע וכו' עד והוא דמצער נפשיה בפרק תפלת השחר (כח:) והרי"ף והרא"ש כתבו כל זה בסוף פרק א"ע :

הברכה (ב) א"ר תנחום אמר ריב"ל המתפלל צריך שיכרע עד שיתפקקו כל חוליותיו שבשדרה פי' שיהיו בולטין הקשרים שבפרקי חוליותיו עולא אמר [א] עד שיראה איסר כנגד לבו (ה) פירש"י שיכרע עד שיראה ב' קמטים אחד למעלה מן הלב ואחד למטה וכרוחב איסר ביניהם · ורבינו האי פירש שיכוף ראשו כאגמון (ו) שאז רואה איסר שמונח כנגד לבו ולא שישחה גופו וראשו זקוף רבי חנינא אומר כיון שנענע בראשו שוב אינו צריך אמר רבא והוא דמצער נפשיה פירוש שניכר שהוא חפץ לכרוע אלא שמצער עצמו ואינו יכול כגון שהוא חולה או זקן ·וכשיזכיר ה' יזקוף דאמר רבא בר חיננא סבא משמיה דרב כשהוא כורע כורע בברוך וכשהוא זוקף זוקף בשם מ"ט אמר שמואל דכתיב ה' זוקף כפופים רב ששת כי כרע כרע כחיזרא וכי זקיף זקיף כחויא פירש"י כחיזרא כשבט שביד האדם שהאדם חובטו כלפי מטה בפעם אחת כך יכרע במהירות בפעם אחת וכשהוא זוקף זוקף בנחת ראשו תחלה ואח"כ גופו שלא תראה עליו כמשוי כמו הנחש כשהוא זוקף מגביה הראש וזוקף מעט מעט ורבי' האי ז"ל פיר' חיזרא הוא אחד ממיני הקוצים וראשו כפוף וכן יכרע שלא יכרע באמצע מתניו וראשו ישאר זקוף וזהו שפירש בפירושו שיראה איסר כנגד לבו · האל הגדול הגבור והנורא אין להוסיף עליו כדאיתא בפרק אין עומדין ההוא דנחית קמיה דרבי חנינא אמר האל הגדול הגבור והנורא האדיר העזוז היראוי האמיץ החזק א"ל סיימתיה שבחא דמרך השתא הנך תלתא (ז) אי לאו דאמרן משה רבינו ואתו אנשי כנסת הגדולה ותקנינהו לא הוה אמרי להו ואת אמרת כולי האי פי' כשמפליג לומר מראה דבריו שהגיע לתכלית השבח הלכך אין לומר אלא כמו שאמרו הראשונים ופירש ר' יצחק ז"ל דוקא בתפלה קאמר שאין לשנות מטבע שטבעו חכמים בברכות אבל בינו לבין עצמו לית לן בה אבל מדברי הרמב"ם יראה שאסור בכל ענין שכתב מי שאומר בתחנונין (ח) מי שריחם על קן צפור וכו' וכתב אחר כן וכן לא ירבה בכינויין של שם כגון שיאמר האל הגדול הגבור והנורא החזק והאמיץ העזוז שאין כח באדם להגיע עד סוף שבחו משמע שמפרש אותו בתחנונים דומיא דההיא דקן צפור והכי מסתבר לפי הטעם שאין לחלק בין תפלה לתחנונים · וזוכר חסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם למען שמו תקנו להזכיר חסדי אבות אצל הגאולה לומר שאף אם תמה זכות אבות גאולתו לעולם קיימת שהרי הבטיח בה בשמו הגדול וכאשר שמו קיים לעולם ולעולמי עולמים כך גאולתנו לעולם קיימת וה"פ זוכר חסדי אבות לבניהם לגאלם ואף אם תמה זכות אבות מביא גואל לבני בניהם למען שמו שהוא קיים לעולם ומראש השנה עד יוה"כ מוסיפין באבות זכרנו ובגבורות מי כמוך ודין הזרתם אם טעה בהם יתבאר במקומה בעז"ה : לשון אחי ה"ר יחיאל ז"ל (ט) דורשי רשומות הם חסידי אשכנז אשר היו שוקלין וסופרין מספר מנין תיבות התפלות והברכות וכנגד מה נתקנו אמרו שבג' ברכות הראשונות יש ק"ז תיבות לפי שיסודן ממזמור הבו לה' בני אלים ובו צ"א תיבות ומן הפסוק כי בראותו ילדיו כדאיתא בפ"ב דמגלה (יז:) מה ראו לומר בינה אחר קדושת השם דכתיב כי בראותו ילדיו וגו' עד והקדישו את קדוש יעקב ואת אלהי ישראל יעריצו וסמיך ליה וידעו תועי רוח בינה ובו ט"ז תיבות הרי ק"ז וברכה ראשונה יש בה מ"ב תיבות ולא נתגלה לי טעמם ואקח מן הבא בידי עד שיודע ויכולני לומר כנגד ואעשך לגוי גדול (בראשית יב) שיסודו ממנו ובו ח' תיבות וכנגד ויברכהו ויאמר ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ (שם יד) שמשם בא זה המטבע ובו תשעה תיבות וכנגד כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו' (שם יח) וזה הוא וזוכר חסדי אבות ומביא גואל לבני

לבני

ומ"ש רבינו ופירש"י שיכרע עד שיראה ב' קמטים וכו' אינו מבואר יפה בדבריו וז"ל רש"י איסר ב' קמטים א' מלמטה וא' מלמעלה וכאיסר רוחב בשר באמצע וכתב ה"ר יונה פירש רש"י דכ"כ צריך לשחות שחבירו העומד כנגדו לא יוכל לראות כנגד לבו אלא שיעור איסר והערוך פירש כשכופף אדם מתקפל טבורו בתוך מעיו ונראה הסחום והוא לפו"כפש שבשילהי החזה באמצעיתו בולט והוא כשיעור איסר וכתבו ג"כ הר"י :

ומ"ש ורבינו האי פי' שיכוף ראשו כאגמון וכו' כתב הרשב"א וז"ל פי' רבינו האי שיכוף את ראשו כאגמון שאז רואה איסר שהוא מונח בארץ כנגד לבו ולא שיחלה קומתו לב' חלקים ויכופנה כשהיא מוגבהת וזהו שכתב רבינו בסמוך אבל מה שפי' רבינו האי בכרע כי חיזרא וזהו שפי' בפירושו שיראה איסר כנגד לבו :

כתוב בהגהות אשיר"י בפרק תפלת השחר הכורע כיון שהרכין ראשו ומראה כורע דיו ומיהו מאן דטרח וכורע טובא טפי עדיף ואין לשוח כ"כ עד שיהא פיו כנגד חגורו של מכנסים עכ"ל וגם התוס' כתבו בספ"ק דברכות בשם הירושלמי שלא ישוח יותר מדאי וכ"כ סמ"ג וסמ"ק וכ"כ הגהות מיימון בפ"ה וכ"כ בא"ח ואע"פ שבסי' קכ"ז כתוב הירושלמי הזה לענין מודים דרבנן מדברי הספרי' הנזכרים נראה שמפרשים אותו גם לכל כריעות שבתפלה :

וכשיזכיר ה' יזקוף דאמר רבא בר חיננא סבא משמיה דרב כשהוא כורע כורע בברוך וכשהוא זוקף זוקף בשם וכו' עד זקיף כחויא בסוף פ"ק דברכות (שם) :

ומה שפירש בשם רבינו האיי כתב הרא"ש שם :

האל הגדול הגבור והנורא אין להוסיף עליו כדאיתא בפרק אין עומדין (לג:) ההוא דנחית וכו' כתב הרמב"ם בספר המורה ח"א פ' נ"ט על זה המאמר לא אמרו משל למלך ב"ו שהיו לו אלף אלפים דינרי זהב ומקלסין אותו במאה שהיה מורה זה המשל על שלמיותיו יתברך יותר מאלו השלמיות אשר ייחסו לו כי הם ממיניו ואין הענין כן כמו שבארנו במופת אבל חכמת זה המשל הוא אמרו דינרי זהב ומקלסין אותו בשל כסף להורות שאלו שהם אצלנו שלמיות אין אצלו יתברך ממינה דבר אלא כולם חסרות בחקו יתברך כמו שאמר וביאר בזה המשל והלא גנאי הוא לו :

ומ"ש רבינו בשם ר"י דדוקא בתפלה קאמר אבל בינו לבין עצמו לית לן בה כ"כ שם הרא"ש וכן דעת בעל שבולי הלקט וכתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל שטעמו של ר"י שפי' דדוקא בתפלה קאמר וכו' מפני שכשהוא מתפלל בינו לבין עצמו ואומר תוארים נראה שאינו אומרם אלא לפי שאלו התוארים צריכים לבקשתו משא"כ בתפלה שהרי בזאת הברכה הראשונה לא באו בכאן התוארי' אלא כדי להזכיר שבחו של השם יתברך שהרי עדיין אין אנו שואלים שום צורך והרשב"א כתב בשם רבי' האיי כפי' ר"י וז"ל כתב רבינו האיי דה"מ בתפלה שאין מקלסין בתפלה יותר מדאי אבל בחוץ התפלה כ"ז שאינו טועה יקלס ומ"ש בשם הרמב"ם הוא בפ"ט מה"ת ובספר המורה ח"א פ' נ"ט האריך בזה לגנו' המשוררי' והמליצי' המרבים בתוארים לשי"ת ונראה שנהגו העולם כדברי ר"י דאילו לפי' הרמב"ם יש ליזהר מלומר מה שכתב בכתר מלכות כי אתה אחד ואתה חי ואתה גבור ואתה קיים ואתה גדול ואתה חכם ואתה אלוה וכן כל התוארים שכתובים בבקשת שמע קולנו ולא ראינו ולא שמענו מי שנמנע מלאמרם (ג) :

וכתב ה"ר יונה על ההוא דנחית וכו' י"מ דדוקא בשמות התואר כגון אלו אין לו להאריך אבל בדברים של שבח אם משבח למקום שעשה עמנו נסים ונפלאות ומספר אותם אינו אסור ונראה שאפי' בזה הענין אין לו להאריך על מה שתקנו חז"ל יותר מדאי דהא אמרינן (מגילה יח) כל המספר בשבחו של מקום יותר מדאי נעקר מן העולם ואפשר לומר שלא אמרו זה אלא כשחותם בו בברכות שכל הברכות הם תואר כגון מחיה מתים רופא חולים גואל ישראל אבל כשאינו חותם על השבח בברכה אין בכך כלום · והנכון כדי לצאת מספק זה שמי שירצה להאריך בשבח המקום ב"ה שיאמר אותו בפסוקים וכיון שאומר פסוקים אם משבח למקום

דרך

דרכי משה

למקום שמחוייב לשחות ישחה עמהן מצד חיוב תפלתו · ומהרי"א וב"י תירצו קושיא זו בדברים אחרים ונראה לי דחוקים ולא כתבתים · כתוב במהרי"ל כשהיה אומר ולירושלים וכן בונה ירושלים היה משתחוה למזרח ואינו נכון שהרי אסור לכרוע בסוף הברכה רק באבות והודאה : (ב) ואע"ג דבסוף אבות צריך לשחות מ"מ צריך לזקוף תחילה כדי שיהא נראה כשחוזר ושוחה דמשום החיוב הוא שוחה משא"כ אם לא זקף תחילה רק היה שחוי כמו באמצע ברכה אז לא היה יוצא ידי הכריעה שבסוף כן נ"ל : (ג) וכ"כ באגור שנהגו כדברי ר"י ועל זה סמכו לומר תחינת עננו ה' עננו המסודר באלף בית וכל אות תואר בפני עצמו והרבה תפלות כדומה לאלו :

וכן

דרישה

סי' קיג. [א] עד שיראה איסר עיין מ"ש בפרישה ועוד פי' ר"י שם ס"פ אין עומדין דף כ"ז פי' שישחה כ"כ עד שהטבור נכנס כלפי פנים ונעשה גומא קטנה כמו איסר שהוא קטן עכ"ל ודומה לזה כתב ב"י בשם הערוך ע"ש שכתב ז"ל פי' כשכופף אדם מתקפל טבורו בתוך מעי' ונראה הסחום והוא לפ"וכפש שבשילהי החזה באמצעיתו בולט כשיעור איסר עכ"ל :

כדתנן

פרישה

בתפלתו שיגיע לאחד מן הברכות ששוחין בסופן אבל באמצעיתן לא אם לא יהיה מצד ההכרח שהוא צריך לסמוך גאולה לתפלה ובכאן נראה שאומר שיכול לשחות באמצע בכל ענין שירצה ותירץ דלפיכך י"ל שזה דוקא כשהוא שוהה בתפלה מראש ועד סוף יש לו רשות לשחות אבל שישחה באמצע ברכה לתכלית מה זה אין לו לעשות עכ"ל וב"י תירץ דמפשט ל' רבינו משמע דבכל גוונא יכול לשחות באמצע ברכה אלא י"ל דהתם טעמא משום דמייתינן דשמא לא יכול לצמצם שיהא באמצע ברכה כשיגיע ש"ץ למודים אלא יהיה בתחלת ברכה שאין שוחין בה או בסופה וכשהוא מכוין להגיע למודים הולאמת מהברכות ששוחין בהן אע"פ שלא יכול לצמצם אם יהיה באמצע ברכה ישחה ושפיר דמי דכיון כו' חששה רחוקה הוא לחוש שמא לא יגיע למקום ששוחין וגם לא יהיה באמצע ברכה אלא יהיה בתחלה או בסוף שאין שוחין בה ורמ"א תירץ בד"מ וז"ל דאע"ג דמותר לו לשחות באמצע הברכה מ"מ הואיל ואינו מחויב שם לשחות ישכח בתפלתו ולא ישהה עמהן אבל כשיגיע למקום שמחויב לשחות ישחה עמהן מצד חיוב תפלתו עכ"ל : (ה) פירש"י שיכרע עד כו' פי' ר' יונה לדברי רש"י צריך לשחות שחברו העומד כנגדו לא יוכל לראות כנגד לבו אלא שיעור איסר : (ו) שאז רואה איסר שמונח כו' פי' איסר המונח בארץ כנגד לבו ולא שיחלק קומתו לשני חלקים ויכוף את עצמו : (ז) אי לאו דאמרן משה פי' בתורתו : (ח) מי שריחם על קן ציפור כו' שעושה מצות המקום רחמנות והיא' אלא גזירת המלך שהוא קיים לעולם ובע"י פי' בפ' במקומותי בפסוק וזכרתי להם ברית ראשונים וגו' כתב דר"ל למען שמו המהולל בגוים כמ"ש ביחזקאל וז"ש וזכרתי להם ברית הראשונים ר"ל הברית שהועיל לראשונים דור המדבר שהתפלל משה עליהם למה יאמרו וגו' ומבלתי יכולת וגו' . ומ"ש בדברי הרמב"ם שאין כח באדם להגיע עד סוף שבחו נ"ע דמשמע בהדיא שאין בו אלא משום המי טעמא אבל אין בו איסור גדול ובספר המורה פנ"ט הביאו ב"י משמע דהוה כמגדף עיין שם : (ט) דורשי רשומות פירש"י רשומי מקראות :

וסמכיה

חדושי הגהות

ומי כמוך הם צריכים לזקוף בסוף כו' ולקמן בסימן תקפ"ב כתב שנוהגין באשכנז להתפלל בר"ה ויו"כ בכריעה וכו' והמדקדקים מכוונים לזקוף בסוף הברכה וכו' ע"כ וכתב הל"ח שכזה נמצא גם בתוס' שבברכות (לא:) ד"ה ומוצאו וכו' כתבו כדברי הטור כאן ושם (יב:) ד"ה כרע וכו' כתבו וז"ל בר"ה ויו"כ שאנו שוחין כל שעה בתפלה צריך ליזהר שיגביה

גורם

דרך קריאת הפסוקים אין בכך כלום עכ"ל: **מצאתי** כתוב על שם הרא"ש אף על גב דשתיקותא מעליותא כלפי שמיא ה"מ באדכורי שבחא בדידיה דרחמנא כגון אדיר וקורא ואמיץ דאנן לית לן דעה לאדכורי שבחיה אבל לספר נפלאותיו ונסיו וגבורותיו כל המוסיף ה"ז משובח וזהו כל ספר תילים בתשבחות ע"כ:

כתב ה"ר דוד אבודרהם יש אנשים שמנו התיבות שיש בכל ברכה וברכה מי"ח והביאו פסוקים על כל ברכה מעניינה שעולין תיבותיהן כמנין תיבות הברכה וכן עשיתי אני בראשונה מנין כזה ואח"כ נ"ל שאין לו יסוד ולא שורש כי לא תמצא מקום בעולם שאומרים י"ח בענין אחד תיבה בתיבה אלא יש מוסיפין תיבות ויש גורעין וא"כ המנין הזה אינו מועיל אלא למי שעשאו ולא לזולתו ולמה נטריח על הסופרים לכותבו:

קיד ברכה שנייה אינה פותחת בברוך וכו' ומזכירים בה גבורות גשמים וכו' כדתנן מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתי' בפ' אין עומדין (לג.): **ומ"ש** וטעמא משום שכשם שתחיית המתים חיים לעולם כך גשמים חיים לעולם שם בגמרא מ"ט א"ר יוסף מתוך ששקולה כתחיית המתים לפיכך קבעוה בתחיית המתים:

ומתחילין להזכיר בתפלת מוסף של יום ראשון וכו' בריש תעניות (ב.) איפליגו הכי במילתא ואסיקנא בגמרא דהלכה כרבי יהודה דאמר העובר לפני התיבה בי"ט האחרון של חג האחרון מזכיר והראשון אינו מזכיר בי"ט הראשון של פסח הראשון מזכיר ואחרון אינו מזכיר פי' שהיה מנהגם שהעובר לפני התיבה בתפלת מוסף אינו אותו שעבר בתפלת שחרית ולאותו שעובר בתפלת שחרית קרי ראשון ולאותו שעובר בתפלת מוסף קרי אחרון ואסיקנא בגמרא דאנן דאית לן תרי יומי מתחיל במוספין של יום שמיני חג עצרת ומזכיר גשם ושוב אינו פוסק מלהזכיר:

ומ"ש ואיתמר בירושלמי וכו' שם ז"ל הרא"ש בירושלמי פריך ויזכיר מבערב דכיון דעברו ימי החג ואין הגשמים סי' קללה ראוי היה שיתחיל מיד מבערב כלומר וה"ה דפריך נמי אי"ט ראשון של פסח שיתחיל להזכיר מבערב כיון שכדי שיצאו המועדות בטל הפסיקו ההזכרה ומשני לית כל עמא תמן כלומר אין כל העם מצויין בערב בב"ה נמצא זה מזכיר וזה אינו מזכיר ויהא אגודות אגודות. ותו פריך יזכיר בשחרית אף הוא סבור שהזכיר בערב והוה הוא מדכר מגו דאיהו חמי לון דלא מדכרי בקמייתא ומדכרי בבתרייתא אף הוא יודע שלא הזכירו מבערב פירוש שאם יהיו מזכירין בבקר יהיה סבור שגם מבערב הזכירו ולשנה הבאה יזכירו מבערב ועוד מפרש טעם אחר בירושלמי רבי חגי בשם רבי פדת אמר אסור ליחיד להזכיר עד שיזכיר ש"צ נ"ל דהאי טעמא קאי אפירכא תנינא דפריך ויזכיר בשחרית וקאמר שאין ליחיד להזכיר עד שיזכיר ש"צ פי' שיאמר קודם תפלת מוסף בקול רם משיב הרוח ומוריד הגשם והאי אי אפשר בבקר לפי שאינו יכול להפסיק בין גאולה לתפל' ותו גרסינן בירושלמי הדא דתימא אסור ליחיד להזכיר עד שיזכיר ש"צ קמון לצלותא כמו שהזכיר ש"ץ פי' הבא לבה"כ ועמדו העם להתפלל מוסף ולא שמע שאמר משיב הרוח ומוריד הגשם מזכיר אף ע"פ שלא שמע מפי ש"ץ וכן כתב ראבי"ה דאסור ליחיד להקדים תפלתו לתפלת הצבור אף אם היה אנוס או חולה לפי שאסור להזכיר עד שיזכיר ש"צ בין בלחש בין בקול רם עוד מפרש בירושלמי טעם אחר רבי אבין בשם רבי יוחנן טעמא דרבי יהודה כדי שיצאו המועדות בטל מפני שהטל יפה לעולם והאי טעמא קאי אהזכרה ולא אהפסקה כי בי"ט הכל באים לב"ה בערב כי אין עושין מלאכה בח"ה ולכך אין מספיק טעם הראשון ולכך מפרש כדי שיזכיר טל במועדות בערבית בשחרית עכ"ל וכל זה כתב ג"כ המרדכי שם ופי' קמון לצלותא כמו שהזכיר ש"צ קמון לצלותא והתפלל כל אחד ואחד בלחש ויחיד בא לב"ה עד שלא גמרו בלחש את תפלתם ורוצה להתפלל ולהזכיר עד שלא יגמרו את תפלתם

לבני בניהם וגו' ויש בו כ"ה תיבות הרי מ"ב ועוד יכולני לומר כנגד פסוק אחר הדברים האלה היה דבר ה' אל אברם במחזה לאמר וגו' (שם טו) שמשם הוסד מגן אברהם ויש בו י"ט תיבות וכנגד ואברהם היה יהיה לגוי גדול וגו' ויש בו י"א תיבות וכנגד הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם וגו' (ישעיה נא) שיש בו י"ב תיבות הרי מ"ב וכנגד שם מ"ב שפירשתי אותו על האבות ולכן אות הראשונה של ברכה ב' והאחרונה מ' הרי מ"ב:

קיד **ברכה** שנייה אינה פותחת בברוך מפני שסמוכה לחברתה כדפי' ומנין תיבותיה נ"א כמנין תיבות של ד' פסוקים שהוסד מהם והם ד' פסוקים שנאמר בהם מפתח ואינן נמסרין בידי אדם ואלה הן מפתח של גשמים ושל פרנסה ושל תחיית המתים ושל חיה (א) וסמניה "מ"פ"ת"ח מטר פרנסה תחייה חיה של מטר דכתיב (דברים כח) יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך בעתו ובו כ"ג תיבות של פרנסה דכתיב (תהלים קמה) פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון ובו ז' תיבות של חיה כדכתיב (בראשית ל) ויזכור אלהים את רחל ויפתח את רחמה ובו י' תיבות של תחייה דכתיב (יחזקאל לז) וידעתם כי אני ה' אלהיכם בפתחי את קברותיכם ובהעלותי אתכם מקברותיכ' ובו י"א תיבות הרי נ"א (ב) ומזכירים בה גבורות גשמים שאומר משיב הרוח ומוריד הגשם כדתנן מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים וטעמא משום שכשם שתחיית המתים חיים לעולם כך גשמים חיים לעולם ומתחילים להזכיר בתפלת מוסף של יום ראשון מי"ט האחרון של חג ואין פוסקין עד תפלת שחרית של יום ראשון של פסח ותפלת שחרית בכלל (ג) [א] כדתנן ר"י אומר העובר לפני התיבה בי"ט האחרון של חג האחרון מזכיר והראשון אינו מזכיר פי' אותו שמתפלל מוסף מזכיר והראשון שמתפלל תפלת יוצר אינו מזכיר בי"ט הראשון של פסח הראשון מזכיר והאחרון אינו מזכיר: ואיתמר בירושלמי רבי אבא בשם רבי פדת אמר אסור

קיד ברכה שנייה וכו' ואין נמסרין ביד שליח וכו' מימר' דר' יוחנן רפ"ק דתעניות ופירשו התוספו' לא נמסרו לשליח להיות ממונה לעולם עליהם אבל ודאי נמסרו לשעה דהא מפתח של גשמים ושל תחייה מסרו הקב"ה לאליהו ולאלישע: **ומזכירין** בה גבורות גשמים שאומר משיב הרוח ומוריד הגשם כדתנן וכו' בפרק אין עומדין (דף ל"ג) פי' שאינו לשון בקשה אלא לשון הזכרה ושבח אבל ותן טל ומטר הוא לשון שאלה ובקשה ששואל ליתן לו טל ומטר. ורפ"ק דתענית מפרש הא דתני גבורות גשמים היינו לפי שהגשמים יורדין בגבורה ע"ש:

ומ"ש וטעמו משום שכשם שתחיית המתים חיים לעולם כך גשמים חיים לעולם ה"א האי לישנא ממש בירושלמי ריש פרק קמא דתענית אבל בפרק אין עומדין אמרו בלשון אחר מ"ט אמר רב יוסף מתוך ששקולה כתחיית המתים לפיכך קבעוה בתחיית המתים:

ומתחילין להזכיר בתפלת מוסף וכו' עד האחרון מזכיר והראשון אינו מזכיר פי' אותו שמתפלל מוסף וכו' הכי אסיקנא רפ"ק דתענית א"ר יוחנן הלכה כר' יהודא:

ומ"ש ואתמר בירושלמי וכו' הקשה ב"י על מ"ש רבינו בשם הראב"ד אסור להזכיר עד שיכריז ש"ץ משי' הרוח או מוריד הטל דבמוריד הטל אמר בירושלמי דאם רצה היחיד להזכיר קודם שיכריז ש"ץ מזכיר ואין בכך כלום עכ"ל. וכדי ליישב דברי הראב"ד באנו להביא הירושלמי דה"א התם רפ"ק דתענית ויזכי' מבערב לית כל עמא תמן ויזכיר בשחרית אף הוא סבור שמא הזכירו מבערב והוא הוי מדכר מכיון דהוא חמי לון דלא מדכרא בקדמיתא ומדכרין באחריתא אף הוא יודע שלא הזכירו מבערב. ר' חגי בשם רבי פדת אסור ליחיד להזכיר עד שיזכיר ש"ץ ר' סימון בשם ריב"ל בש"ץ הדבר תלוי א"ר מנא קומי ר' חגי מהו פליג א"ל לא דא דאת אמר בש"ל הדבר תלוי יחיד אם רצה להזכיר מזכיר בטל ודא דאת אמר אסור ליחיד להזכיר עד שיזכיר ש"צ בגשם קמון לצלותא כמו שהזכיר ש"צ דמו. והכי פי' קשיא ליה אמאי מזכיר הגשם במוסף יום האחרון של חג וכן בהפסקה מזכיר הטל במוסף יום הראשון של פסח ולמה לא יזכיר מבערב כלילי שבת ויומו וכשאר הזכרות די"ט ור"ח דבכולם מזכיר מבערב וה"נ יזכיר מבערב ומשני לית כל עמא תמן פי' אין כל העם מצויין בערב בב"ה דטרודין במלאכתן ומי שנשאר בביתו מה שהוא למוד הוא מזכיר ונמצא זה מזכיר וזה אינו מזכיר והוי אגודות אגודות משא"כ בהזכרת שבת וי"ט ור"ח דאף אותן שנשארים בביתם יודעין ובקיאין להזכיר מה שצריך להזכיר דבר יום ביומו ואין שם אגודות. ופריך ויזכיר בשחרית הכא קשיא ליה ג"כ אתרוייהו דיזכיר בשחרית דחג בגשם ובשחרית דפסח בטל ומשני אף הוא סבור שמא הזכירו מבערב וכו' פי' יסברו העולם שהזכירו מבערב ויתפללו שחרית שתים לתשלומין דערבית ויתפללו לבטל' וכך פי' בסמ"ג בעשה י"ט אבל הרא"ש והמרדכי והר"ן פירשו שאם יהיו מזכירין בבקר יהיו סבורין שגם בערב הזכירו ולשנה הבאה יזכירו מבערב לבטלה אי נמי מקצתן יהיו סבורין כך ויזכירו ומקצתן לא יזכירו והו"ל אגודות אגודות ור' חגי פי' טעם אחר דבין בגשם ובין בטל אסור ליחיד להזכיר עד שיזכיר ש"צ פי' עד שיכריז תחלה ש"צ קודם מוסף משיב הרוח ומוריד הגשם או מוריד הטל כדי שלא יהא דבר מעורב ביניהם זה מזכיר וזה אינו מזכיר וזה אי אפשר לא בערב ולא בבקר לפי שאינו רשאי ש"ץ להכריז ולהפסיק בין גאולה לתפלה אף דשל ערבית כדא"ר יוחנן איזהו בן העה"ב זה הסומך גאולה של ערבית לתפלה של ערבית ר"ס בשם ריב"ל בש"צ הדבר תלוי ור' מנא שאל מר' חגי מהו פליג עליה ר' סימון לגמרי דאין כאן איסור כלל ליחיד להזכיר קודם שהכריז הש"צ וא"ל לא דבגשם מודה הוא שאסור ליחיד להזכיר עד שיזכיר ש"צ ומה שאמר בש"ץ הדבר תלוי דאלמ' דאין שם איסור היינו דוקא בטל אבל

פרישה

סי' קיד (א) **וסמניה** מפת"ח מטר פרנסה תחיי' חיה כו' אע"ג דלא הוזכר בנוסח ברכה זו חיה י"ל הטעם שיכוין למ"ש מתיר אסורים שהוא כמו חיה שהולד והאם היו אסורים ומטעם זה תקנו לומר בברכת המילה הודו ליי' כי טוב וגומר משום דתנן ד' צריכין להודות ואחד מהן מי שיצא מבית האסורין והולד ואם כיון שהן כמי שיצאו מבית האסורים תקנו לומר זה הפסוק ועוד נ"ל דאין דעת רבינו לומר שיהיו נזכרים כל הד' ענינים בזה הברכה רק שנוסח הברכה יוסד במנין נ"א התיבות כנגד הפסוקי' שנזכרו בו ד' מפתחות שיש בהן ג"כ מנין נ"א תיבות וראייה לזה ממ"ש בסמוך ומזכיר בה גבורות גשמים כו' עד וטעמא משום כו' וק' פשיטא דמזכירין בה ומאי צריך טעם לזה כיון דבעבור הוסד' גם כן ברכה זו אלא ודאי כמ"ש:

(ב) **ומזכירין** בה גבורות גשמים מפרש בגמ' משום שהגשמים יורדים בגבורה ומשום שנוסח הברכה מתחלת בלשון גבורה דהיינו אתה גבור תקנו להזכיר בה ענין שנזכר בלשון גבורה: (ג) **כדתנן** ר' יהודה אומר כו' פי' אותו שמתפלל מוסף מזכיר כו' הטעם שמתחילין ומסיימין במוסף מבואר בדרישה:

עד

דרישה

סי' קיד [א] **כדתנן** ר' יהוד' אומר כו' ז"ל הרא"ש בירושלמי פריך ויזכיר מבערב פי' דכיון שעברו ימי החג ואין הגשמים סימן קללה ראוי הוא שיתחיל מיד מבערב (וה"ה דפריך נמי אי"ט א' של פסח כו' כ"כ ב"י ואין זה שם בא"ש והוצרך לכתוב כן משום שהתירוץ ראשון קאי דוקא אראשון דפסח ולמ"ש בשם הרא"ש בסמוך שמשני כיון שכדי שיצאו המועדות בטל הפסיקו ההזכרה) ומשני לית כל עמא תמן כלומר אין כל אדם מצוין בערב בב"ה נמצא זה מזכיר וזה אינו מזכיר ויהא אגודות אגודות ותו פריך ליזכר בשחרית אף הוא סבר שהזכירו מבערב והוי הוא מדכר מגו דאיהו דחמי לן דלא מדכרי בקמייתא ואדכרי בבתרייתא' אף הוא יודע שלא הזכירו מבערב פי' שאם יהיו מזכירין בבוקר יהיה סבור שגם מבערב הזכירו ולשנה הבאה יזכיר מבערב ועוד מפרש בירושלמי טעם אחר אהאי קושיא בתרייתא דפריך ויזכיר בשחרית וקאמר שאין ליחיד להזכיר עד שיזכיר ש"ץ וזה א"א בבוקר לפי שא"א לשמש להפסיק בין גאולה לתפלה להכריז הטל (ואף שכתבתי לעיל סי' קי"א שגם בערבית צריך להסמיך מכל מקום אין בו כ"כ חיוב כיון דערבית רשות כ"ש לפי דעת הש"ז שכתבתי שם שבשבת א"צ לסומכו וס"ה לי"ט) ועוד מפרש בירושלמי טעם ז"ל ר' אבין בשם ר' יוחנן טעמא דר' יהודה כדי שיצאו המועדו' בטל מפני שהטל יפה לעולם ופי' הרא"ש דה"ט קאי אהזכרה בשמיני עצרת דסוכות ולא אהפסקה והוצרך לטעם זה כי בכל המועד ימים שאין עושין בהם מלאכה המה וק' למה לא מזכיר בערבית כניסת שמיני עצרת דהא כל עמא תמן לכך קאמר טעמא אחרינא שיצאו המועדות בטל דהיינו גם ערבית ושחרית דשמיני עצרת והשתא דברי רבינו והמשנה מבוארים מה שמתחילין ומסיימים במוסף דוקא דמטעם לית כל עמא תמן לא מסיימין בליל ראשון של פסח שהיה מן הראוי להפסיק בהזכרה ולומר מיד טל כדי שיתחיל בטל בתפלת המועד ומטעם שאסור להזכיר קודם ש"ץ אין פוסקין בשחרית דפסח ומטעם שיצאו המועדות בטל לא מתחילין הגשם תפלת כניס' שמיני עצרת כיון דזמן גשמים הוא

חדושי הגהות

קודם שיסיים הברכה רק שיכרע בברוך ויגביה מיד כדאמר לקמן אם בא לשחות כו' וזהו כדברי הטור סימן תקפ"ב עכ"ל הל"ח ולענ"ד נראה ליישב הדברים על נכון דהנה בלא תמיהת הל"ח יש לתמוה על הטור שכאן כתב צריכים לזקוף דמשמע שהוא חיוב ולקמן סימן תקפ"ב תלה הדבר במדקדקים (ועיין בט"ז סימן תקפ"ב שתמה על הב"י בש"ע שכתב צריכים לזקוף מדברי הטור שתלה הדבר רק במדקדקים) (הרבה חסרו מזה ותמצאנו לקמן קי"ר) אבל הנוהגים לשחות בכל התפלה אפשר דס"ל לרבינו דמותרים לשחות בסוף הברכות וכמש"ל לדעת החוס' ולכן לקמן בסי' תקפ"ב שכתב סתם שנוהגין להתפלל בכריעה דהיינו בכל התפלה לכך לא כתב שצריכין לזקוף רק שהמדקדקים מכוונים לזקוף וטעמם משום הנכנסים כמ"ש הט"ז לקמן ע"ש. מיהו הב"י א"ל דלא ס"ל סברת הלבוש דלעיל ולכן לא ס"ל לחלק בין השוחין בכל התפלה להשוחין בזכרנו ומי כמוך וכיון דכתב הטור כאן דצריכין לזקוף בסוף אף ששוחין במי כמוך והוכיח כן מן הגמרא שהתירו לשחות באמצע ואפ"ה אסרו לבסוף וכמש"ל א"כ ה"ה אותן ששוחין בכל התפלה מחוייבים לזקוף בסוף הברכות לכן כתב לקמן בש"ע ג"כ שצריכין לזקוף:

אהא

אסור להזכיר עד שיזכיר ש"צ ופירשה הראב"ד דהכי פירושה אסור להזכיר (ד) עד שיכריז ש"ץ משיב הרוח ומוריד הגשם או מוריד הטל כדי שלא יהא דבר מעורב ביניהם זה מזכיר וזה אינו מזכיר · ותו איתמר בירושלמי אסור ליחיד להזכיר עד שיכריז ש"צ קמון לצלותא מזכיר כמו שהזכיר ש"צ דמי פירוש הבא לב"ה ועמדו העם להתפלל מוסף ולא שמע שהכריז ש"צ משיב הרוח ומוריד הגשם מזכיר אע"פ שלא שמע מש"צ (ה) וכ"כ אבי העזרי שאסור ליחיד להקדים תפלתו לתפלת צבור אף אם הוא חולה או אנוס לפי שאסור להזכיר עד שיאמר ש"צ (ו) בין בלחש (ז) בין בקול רם אבל אם בא לב"ה והצבור התחילו להתפלל יכול להתפלל ולהזכיר אע"פ שלא שמע מש"צ (ח) תנא בטל וברוחות לא חייבו חכמים

אבל ר' חגי גופיה דאמר אסור להזכיר עד שיזכיר ש"צ בין בגשם בין בטל קאמר דאסור דכול' סוגיא מעיקרא דפריך ויזכיר מבערב וכו' ויזכיר בשחרית וכו' ותרתי שינויא דקא משני עלה קאי בין אגשם בין אטל ומשני עלה ר' חגי ואמר אסור ליחיד להזכיר וכו' אלמא דס"ל דאף בטל אסור ופסק הראב"ד כר' חגי חדא דמסתבר טעמיה דלפי הטעם כדי שלא יהא הדבר מעורב וכו' אין חלוק בין גשם לטל ועוד כיון דלאוקימתא קמא דטעמא משום דה"ל כמו אגודות אגודות אע"ג דליכא איסורא מ"מ לכתחלה יש ליזהר הילכך דחינן דר' סימון בשם ריב"ל מקמי תרי אוקימתי קמאי ועוד כיון דפליגי בה בירושלמי תפסינן לחומרא ולא לקולא כנ"ל ליישב הירושלמי לדעת הראב"ד וליכא קושיא עליה :

ותו איתמר בירושלמי אסור ליחיד להזכיר עד שיכריז ש"צ וכו' אע"ג דבירושלמי לא אמרו עד שיכריז אלא עד שיזכיר ורבינו גופיה כתב בסמוך לשון הירושלמי עד שיזכיר ש"ץ מכל מקום כיון שהרא"ש הביא לשון זה מהירושלמי עד שיזכיר ש"ץ וכתב עליו פי' שיאמר קודם תפלת מוסף בקול רם משיב הרוח ומוריד הגשם א"כ פי' עד שיזכיר ש"צ ה"ל כאילו אמר עד שיכריז ש"ץ לכך נקט רבינו בלשון הירושלמי עד שיכריז ש"ץ כיון דזאת היתה כוונת הירושלמי בלשון עד שיזכיר ש"ץ וכן פירוש קמון לצלותא וכו' ג"כ כך פירושא מזכיר כאילו שמע ההכרזה מפי הש"צ כיון שידוע שלא עמדו הצבור בתפלת מוסף עד שהכריז הש"ץ תחלה בקול רם משיב הרוח ומוריד הגשם והיינו כמו שפי' הראב"ד לעיל דעד שיזכיר ש"צ פירושו עד שיכריז ש"ץ קודם תפלת מוסף ומ"ש רבינו וכ"כ אבי העזרי שאסור ליחיד וכו' נראה דרבינו נתכוון לומר במ"ש וכ"כ אבי העזרי דאיהו נמי פסק דאסור להזכיר משיב הרוח ומוריד הגשם עד שיזכיר ש"ץ דלא כאוקימתא קמא דאיכא אלא אזהרה לכתחלה שלא יהא נראה כאילו עושין אגודות אבל ליכא איסורא דליתא אבל מיהו אין דרכו של אבי העזרי בפי' הירושלמי כדרכו של הראב"ד והרא"ש דאינהו מפרשים עד שיזכיר ש"ץ פי' עד שיכריז ש"ץ בקול רם קודם מוסף ואם לא הכריז ש"ץ קודם מוסף אסור לצבור לומר משיב הרוח ומוריד הגשם בתפלת מוסף בלחש אעפ"י שהש"ץ כבר הזכירו בתפלתו במוסף בלחש אפ"ה הצבור אסורים להזכיר בלחש עד שישמעו מפי הש"ץ כשחוזר תפלת מוסף בקול רם כי אז לאח"כ מזכירים הצבור במנחה בלחש אבל אבי העזרי מפרש עד שיזכיר ש"ץ כמשמעו עד שיזכיר ש"צ אף בלחש קאמר דכשהזכיר ש"ץ משיב הרוח ומוריד הגשם אפילו לא הכריז בקול רם קודם תפלת מוסף יכול כל יחיד ג"כ להזכירו אח"כ בתפלת מוסף בלחש ומ"ש אסור ליחיד להזכיר עד שיזכיר ש"ץ ה"פ דקודם שהזכיר ש"ץ דהיינו שלא עמד עדיין הש"ץ להתפלל תפלת מוסף דהכתי לא הזכירו ש"צ אפילו בלחש אסור ליחיד להקדים תפלתו לתפילת הצבור ולפי שבשאר ימות השנה נמי אסור להקדים תפלתו לתפלת הצבור להכי אמר דהכא מיירי אפילו הוא חולה או אנוס דבשאר ימות השנה רשאי להקדים תפלתו לתפלת הצבור אבל הכא אסור להקדים לפי שאסור להזכיר עד שיזכיר ש"ץ ואין פירושו עד שיזכיר בקול רם אלא עד שיזכיר בין בלחש בין בקול רם כל שהש"ץ הזכירו אפי' לא הזכירו אלא בלחש נמי יכול כל יחיד להזכיר כדאמרן וזהו פי' קמון לצלותא וכו' כלו' דכיון שעמדו להתפלל הש"צ והצבור ביחד דאז הש"ץ וגם העם כבר הזכירו בלחש ומפורסם הדבר אז אם בא אחד לב"ה עד שלא גמרו הצבור בלחש את תפלתם א"צ להמתין לש"צ עד שיזכיר בקול רם כשחוזר להתפלל מוסף בקול רם אלא מתפלל עם הצבור מיד ומזכיר מ"ה ומוריד הגשם · והב"י כתב ומ"ש שאסור ליחיד להקדים תפלתו לתפלת צבור כשאינו מתפלל בצבור אצטריך לאשמועי' דאי בצבור בכל ימות השנה נמי אסור להקדים תפלתו לתפלת הצבור כמ"ש בסי' צ' עכ"ל ואין צורך בזה אלא כמו שמפורש בדברי אבי העזרי דאפי' בצבור אתא לאשמועינן אף אם הוא חולה או אנוס כדפי' ופשוט הוא דאל"כ לאיזה צורך אמר אף אם הוא חולה או אנוס כל זה נראה פשוט באין ספק אבל הרב בש"ע כתב וז"ל אסור להזכיר הגשם עד שיכריז ש"ץ הלכך אף אם הוא חולה או אנוס לא יקדים תפלתו לתפילת צבור לפי שאסור להזכיר עד שיאמר ש"ץ אבל אם יודע שהכריז ש"ץ אעפ"י שהוא לא שמע מזכיר ומטעם זה הבא לב"ה והצבור התחילו להתפלל יתפלל ויזכיר אעפ"י שלא שמע מש"צ עכ"ל התחיל בלשון הראב"ד והרא"ש ורבינו עד שיכריז וסיים בלשון אבי העזרי חשב שאין חלוק ביניהם וזה הגיע לו מדכתב רבינו וכ"כ אבי העזרי וכבר נתבאר דטובא איכא ביניהם :

תנא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר ואם בא להזכיר מזכיר פ"ק דתענית (דף ג') מ"ט א"ר חנינא לפי שאין נעצרין שאלמלא הן נעצרין אין העולם מתקיים כדילפי' מקראי ולפיכך לא חייבוהו להזכיר הרוח אפי' ביה"ג והא דאמר לתפלה משיב הרוח ומוריד הגשם לאו משום חיוב דרוח אלא חיוב דגשם

תפלתם ועד שלא יתחיל ש"צ להתפלל בקול רם ולהזכיר אין להמתין לש"ץ דכיון דקמון לצלותא כמו שהזכיר ש"צ שהשליח וגם כל העם הזכירו כבר בלחש ומפורסם הדבר ויש נוהגין שלאחר קריאת התורה והקדיש אומר מיד ש"ץ בקול רם משיב הרוח ומוריד הגשם ואז מתפללים הקהל ומזכירים (א) :

ומ"ש שאסור ליחיד להקדים תפלתו לתפלת הצבור כשאינו מתפלל בצבור איצטריך לאשמעינן דאי בצבור בכל ימות השנה נמי אסור להקדים תפלתו לתפלת הצבור כמו שכתבתי בסימן צ' :

וכתב הר"ן בריש תענית בהא דקאמר בירושלמי אסור ליחיד להזכיר עד שיזכיר ש"ץ היינו דוקא בגשם אבל בטל אם רצה להזכיר יחיד יזכיר כדאיתא התם וז"ל הירושלמי רבי חגי בשם רבי פדת אסור ליחיד להזכיר עד שיזכיר ש"ץ א רבי סימון בשם ריב"ל בש"ץ הדבר תלוי א"ר מנא קומי רבי חגי מהו פליג א"ל לא דא דאת אמר בש"ץ הדבר תלוי יחיד אם רצה להזכיר מזכיר בטל ודא דאת אמר אסור ליחיד להזכיר עד שיזכיר ש"ץ בגשם וכ"ל דבש"ץ הדבר תלוי היינו לומר שאף הצבור לא יזכירו עד שיזכיר ש"ץ ומ"מ זה מבואר ב שלא כדברי רבינו שכתב בשם פירוש הראב"ד אסור להזכיר עד שיכריז ש"ץ משיב הרוח ומוריד הגשם או ומוריד הטל דבמוריד הטל אם רצה היחיד להזכיר קודם שיכריז ש"ץ מזכיר ואין בכך כלום :

וכתב הרא"ש שבסדר רב עמרם כתב שאחר שהזכיר ש"ץ במוסף מתחילין העם להזכיר בתפלת המנחה ודייק כן מלישנא דמתני' ולא נהוג עלמא כך וגם ר' אליעזר ורבי יהושע לא הזכירו בדבריהם חילוק בין ש"ץ לשאר העם ור' יהודה לא נחלק עליהם אלא בזמן הזכרה ולא בא לחדש ד"א עכ"ל :

וכתב הרא"ש בתשובה שתמ' למה באשכנז וספרד פוסקין מלשאול ולהזכיר בי"ט ראשון של פסח כיון שא"א לתבואה להתקיים זולתי במטר שבין פסח לעצרת ולמה לא ישאלו ויזכירו עד עצרת והשיא דבני נגוה דא"ר בספ"ק (יד:) דכיחידים דמו בשומע תפלה היינו דוקא בבני עיר אחד אבל ארץ שהיא רחבת ידים מודה רבי שואלין ומזכירין דהזכרה נמי ריצוי שאלה הוא דאמר רבי יוחנן (שם ד:) כל זמן שהוא שואל הוא מזכיר ושהרמב"ם כתב בפירוש המשנה פ"ק דתענית כדבריו והמדקדק בדבריו בחיבורו ימצאם מכוונים כדבריו שבפירוש המשנ' ואז אכתוב בזה בסימן קי"ז בס"ד · ומ"מ נראה מדבריו באותה תשובה שלא קבלו ממנו וכן נוהגים בכל העולם להפסיק מלשאול ומלהזכיר בי"ט הראשון של פסח אע"פ שעדיין צריכים ביותר לגשמים :

תנא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר ואם בא להזכיר מזכיר שם (ג.) ואמרי' עלה בגמרא מאי טעמא א"ר חנינא לפי שאינם נעצרים · וכתב הר"ן פירשו בו דתרתי קאמר לא חייבו חכמים להזכיר בזמנם טל בימות החמה ורוח בימות הגשמים ואף אם בא להזכיר שלא בזמנם מזכיר ואין בכך כלום שכיון שאין נעצרים אין הזכרתו מעלה ולא מורדת בשום זמן ולא משמע לי הכי דא"כ על מה נהגו עכשיו להזכיר רוח בימות הגשמים ולשאול טל בין בימות החמה בין בימות הגשמים מאחר שאין סמך להזכרתן כלל לפיכך נראה דה"ק טל ורוחות כיון שאין נעצרין לגמרי אע"פ שפוחתים ומוסיפין ואיכא טל ברכה נמי דמעכר כדאיתא בגמ' (שם :) לא חייבו חכמים להזכיר דאין החיוב אלא במה שהוא נעצר לגמרי ואעפ"כ אם בא להזכיר כדי שיתוספו בזמן הראוי להם מזכיר וזכור לטוב · וכתב רבינו שבאשכנז לא היו מזכירים לא טל ולא רוח בימות החמה ונראה שטעמם מדאמרינן בגמרא א"ר חנינא בימות החמה אם אמר משיב הרוח אין מחזירין אותו משמע דלכתחלה אין לו להזכיר משיב הרוח ומשמע להו וה"ה למוריד הטל דבהדי הדדי מיתנו :

ומ"ש

דרכי משה

קיד (א) וכן אנו נוהגים :

ויש

דרישה

הוא וק"ל · כ' במנהגים והביאו רמ"א בסי' זה סעיף ג' דנוהגין שש"ץ פוסק בראשון של פסח והקהל מזכירין במוסף ופוסקי' במנחה ובשמיני עצרת מתחילין ההזכרה יחד במוסף עכ"ל וכ"ל הטעם משום דהקהל לעולם אין מתחילין דבר מה שלא שמעו כבר מפי ש"ץ ובתחלת ההזכרה השמש מכריז קודם מוסף לכן מתחילין יחד אבל בפסיקה אין מכריזין ההפסקה לכך הקהל מזכיר במוסף ואחר ששמעו הקהל שש"ץ פסק לאומרו במוסף וגם הזכיר בפיוטו הטל ומתפלל עליו והיינו במקום ההזכרת הטל לזמניהן זהו סימן ביד הצבור שמהיום יפסקו מלומר ההזכרה לכך פוסקין במנחה ובזמניהן שהיו אומרים בימות החמה מוריד הטל והיה השמש מכריז קודם מוסף מוריד הטל או כל הקהל היו פוסקין ההזכרה במוסף ומ"ש שש"ץ פוסק במוסף ר"ל בקול אבל בלחש מתפלל דינו כצבור וק"ל עוד מייתי ב"י ל' הירושלמי שכתב ז"ל ר' חגי אמר אסור ליחיד להזכיר עד שיזכיר ש"ץ ר' סימון בשם ריב"ל בש"ץ הדבר תלוי א"ר מנא קומי ר' חגי מהו פליג א"ל לא דא דאת אמר בש"ץ הדבר תלוי יחיד אם רצה להזכיר מזכיר בטל ודא דאת אמר אסור ליחיד להזכיר עד שיזכיר ש"ץ בגשם ונלע"ד דה"פ דר' סימון בתמיה קאמ"ל וכי בש"ץ הדבר תלוי שאמר ר' חגי שאסור ליחיד עד שיזכיר ש"ץ ור' מנא שאל את ר' חגי מה משיב על זה וכי פליג עליו או לא והשיב לו ר' חגי דל"פ דהא דר' סימון דס"ל דאינו תלוי בש"ץ היינו בטל וכי קאמר עד שיזכיר ש"ץ היינו בגשם וכתב ב"י פ"ז וכ"ל דבש"ץ הדבר תלוי היינו לומר שאף הצבור לא יזכירו עד שיזכיר ש"ץ כלומר ל"ת דר' חגי דאמר אסור ליחיד להזכיר דוקא יחיד קאמר דה"ה צבור שמתפללין אסור להן להזכיר עד שיזכיר ש"ץ ודייק ב"י כן דאל"כ ה"ל לר' חגי לחלוק בהכי דהלא אמר ביחיד ור' סימון אמר בצבור וק"ל :

וכתב

פרישה

(ד) **עד** שיכריז ש"ץ משיב הרוח ומוריד הגשם או מוריד הטל הב"י הבין בדברי רבינו שר"ל שיחיד לא יזכיר בשמיני עצרת מוריד הגשם עד שיכריז הש"ץ קודם הגשם וכן בפסח לא יזכיר היחיד מוריד הטל עד שיכריז הש"ץ ולכך כתב שפי' הירושלמי שלא כדברי רבינו שכתב בשם הראב"ד דלפי הירושלמי במוריד הטל אם רצה יחיד להזכיר קודם הצבור מזכיר ואין בכך כלום · ולעד"נ שרבינו לא איירי כלל בהזכרת טל אלא בהזכרת גשם וה"פ שהיחיד אסור להזכיר בשמיני עצרת עד שיכריז הש"ץ אבל לאחר ההזכרת הש"ץ מזכיר הן שהכריז הש"ץ גשם או שהכריז טל כשהיה לו להכריז גשם מותר ליחיד להזכיר גשם וכמ"ש רבינו בסמוך דאם מזכיר מוריד טל במקום מוריד הגשם יצא וכ"ש לענין ההכרזת הש"ץ :

(ה) **וכ"כ** אבי העזרי שאסור ליחיד להקדים תפלתו לתפלת צבור כו' כשאינו מתפלל בצבור אצטריך לאשמועינן דאילו בצבור בכל ימות השנה נמי אסור להקדים תפלתו לתפלת צבור כמו שנתבאר בסי' צ"ו · ב"י · ומיהו אינו מוכרע דרבינו אתא לאשמועינן כאן דאף שהוא חולה או אנוס אפ"ה אסור להקדים ההכרזה :

(ו) **בין** בלחש היינו עם הציבור וכן מפורש במרדכי : (ז) **בין** בקול רם היינו להכרזה אבל אין לפרש החזרת התפלה דא"כ קשה פשיטא מהא דכתב אח"כ שאם בא לב"ה והקהל כבר התפללו יכול להזכיר כו' דהרי גם כאן כבר התפללו קודם שמחזיר הש"ץ תפלתו אלא ודאי כדפי' ומה שנקט עד שיאמר הש"ץ היינו שבימיהם הש"ץ היה המכריז :

(ח) **תנא** בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר ואם בא להזכיר מזכיר כ"ל פי' דהרישא איירי בימות החורף שאז חייב להזכיר גשם וס"ד דיהיה ג"כ חייב להזכיר טל ורוחות לכך אשמועינן דלא חייבו חכמים כו' והסיפא דקתני ואם בא להזכיר מזכיר איירי דוקא בימות החמה דאי בימות החורף קשה מאי קמ"ל דהא איצטריך לאשמועינן ברישא דלא יהיה חייב להזכיר בימות החורף ש"מ דפשוט ליה לתנא דרשות בידו להזכיר טל · וזהו שמסיק רבינו וכתב ז"ל הילכך אם אמר וכו' ולא כפי' ר"ן והביאו ב"י ע"ש :

אבל

חידושי הגהות

קיד א (אהא דפריך ויזכיר כן בשחרית קא משני ר' חני דא"א דאין ליחיד להזכיר עד שיזכיר ש"ץ קודם התפלה בקול רם משיב הרוח ומוריד הגשם ובשחרית אסור לעשות כן שהרי אסור להפסיק בין גאולה לתפלה) ר' סימון בשם ריב"ל בש"ץ הדבר תלוי (שהוא חייב להזכיר אבל אין היחיד צריך להזכיר כלל אם אינו רוצה) אמר ר' מנא מהו פליג (מי פליג ר' סימון עליך דסובר שעיקר הזכרה בש"ץ תלוי וא"כ הדרא קושיא לדוכתא ויזכיר בשחרית שהרי אפשר שש"ץ יזכיר בתפלתו) א"ל דא דאת אמר (הא דאמר רבי סימון) בטל (לומר בימות החמה משיב הרוח ומוריד הטל אין חיוב ליחיד להזכיר) ודא דאת אמר שאסור ליחיד להזכיר עד שיזכיר ש"ץ בגשם (דחובה הוא על היחיד להזכיר ואסור להזכיר עד שיזכיר ש"ץ) כך פי' בעל קרבן העדה : ב עיין בפרישה ובט"ז :

ואפשר

חכמים להזכיר ואם בא להזכיר מזכיר הלכך אם אמר משיב הרוח בימות החמה או לא אמרה בימות הגשמים אין מחזירין אותו וכן בטל ונוהגין בספרד להזכיר אף בימות החמה אבל באשכנז אין נוהגין להזכירו אלא אומר רב להושיע מכלכל חיים וכו'· ואם אמר מוריד הגשם בימות החמה מחזירין אותו וחוזר לראש הברכה ואם סיים הברכה חוזר לראש התפלה דג' ראשונות חשובות כחדא ואם לא אמר מוריד הגשם בימות הגשמים מחזירין אותו וה"מ שלא הזכיר טל (ט) אבל אם הזכיר טל אין מחזירין אותו (י) וכתב אבי העזרי שא"צ לחזור לראש הברכה אלא חוזר ואומר משיב הרוח ומוריד

ומ"ש רבינו ונוהגים בספרד להזכיר אף בימות החמה קאי אטל כלומר באשכנז אין מזכירין אלא בימות הגשמים שאומרים מוריד הגשם אבל בימות החמה אין מזכירין לא טל ולא גשם ובספרד נוהגים להזכיר בין בימות החמה בין בימות הגשמים בכל זמן הדבר הראוי להזכיר בימות החמה מוריד הטל בימות הגשמים מוריד הגשם והתוספות כתבו בפרק תפלת השחר (כט:) גבי הא דאדכר אחר שומע תפלה הא דאמרינן בירושלמי ההוא דלא אידכר לא טל ולא מטר כלומר שאם הזכיר טל בימות הגשמים אף על פי שלא הזכיר גשם אין מחזירין אותו וכמו שיתבאר וכתבו על זה לכך יש בני אדם שאומרים כל שעה טל כלומר בימות החמה שאם ישכחו מלומר בימות הגשמים מוריד הגשם חזקה שאמרו מוריד הטל כמו שהם רגילים בימות החמה ואין מחזירין אותם ע"כ והרי זה מבואר כמנהג בני ספרד ודע דבגמרא גרסינן תנו תנא בעבים וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר ואם בא להזכיר מזכיר וכתב הר"ן וצריך לתת טעם למנהגנו שהרי בטל וברוחות ובעבים שניהו בשוה לא חייבו חכמים להזכיר ואם בא להזכיר מזכיר ואנו משנין כל אחד מחבירו שאנו מזכירים הרוח בימות הגשמים בלבד ולא שואלים אותו כלל ושואלין את הטל בין בימות החמה ובין בימות הגשמים ואין מזכירין אותו בימות הגשמים ועבים אין שואלין ולא מזכירין לא בימות החמה ולא בימות הגשמים וי"ל דהיינו טעמא דאע"ג דאמרינן בטל וברוחות אם בא להזכיר מזכיר אין דינן שוה שהטל מתבקש בין בימות החמה בין בימות הגשמים כדאמרי' בגמרא (שם ד.) שאמר הקב"ה לישראל אני אהיה לך דבר המתבקש לעולם שנאמר אהיה כטל לישראל ורוח אינו כן שאינו מתבקש אלא בימות הגשמים כדי לנגב לחות הארץ שהיא מרובה אבל בימות החמה לא וראיה לדבר מדאמרינן בסמוך בימות החמה אמר משיב הרוח אין מחזירין אותו אלמא אינו מתבקש בימות החמה דאם איתא דמתבקש פשיטא דאין מחזירין אותו דאדרבה כשהזכירו זכור לטוב ולפיכך נהגו לומר טל בתפלה בין בימות החמה בין בימות הגשמים ולא נהגו לומר רוח אלא בהזכרה בימות הגשמים וזה שנהגו בימות הגשמים לומר טל בשאלה ולא בהזכרה ורוח בהזכרה ולא בשאלה כדי לעשות היכר ולידע שמלות הזמן במטר ולא בטל ורוח ואילו הוזכרו שניהם בהזכרה ובשאלה לא היה נודע איזה מהם עיקר ולפיכך טל ורוחות שאין הזכרתן חיוב לא הנהיגו להזכירן אלא בימות הגשמים או בהזכרה או בשאלה ולא בשתיהן ומן הטעם שכתבתי. ולפי שטל מתבקש לעולם מה שאין כן ברוח יחדו מקומו בשאלה שהוא מקום יותר עיקרי ורוח שאינו מתבקש כ"כ הנהיגו לאמרו בהזכרה ומה שלא הנהיגו להזכיר בעבים כלל אפשר שהוא מפני שאין תועלתן ניכר לבריות ואם יאמרו מעלה ענכים ומוריד הגשם יראה להם שהוא לשון יתר ושלא לצורך ואפשר דתנא דברייתא קמייתא לא מודה לבתרייתא בעבים שאם בא להזכיר מזכיר דאפשר דס"ל בהו דאינו מזכיר כלל מפני שאין ברנוי רבוין תועלת אבל ליכא למימר דברייתא בתרייתא נמי פליגא אקמייתא בטל שהרי טל דבר המתבקש לעולם הוא ולפיכך הנהיגו בתפלה טל ורוחות על הדרך שכתבתי ולא הנהיגו להזכיר עבים עכ"ל:

ואם אמר מוריד הגשם בימות החמה מחזירין אותו · מימרא דרבי חנינא שם ובסמוך יתבאר אם היינו דוקא כשהזכיר גשם ולא טל או אפילו כשהזכיר טל ג"כ וכתב ה"ר יונה בפרק תפלת השחר שאפילו במקום שצריכין הגשם בימות החמה אם הזכיר גשם במקום טל מחזירין אותו שאם הם צריכים לגשמים ישאל אותה בשומע תפלה ולא ישנו ממטבע חכמים וכדאמרינן בפ"ק דתענית גבי בני נכוה וכתב הר"ן בריש תעניות על ירושלמי דהתפלל ואינו יודע מה הזכיר איכא למידק בימות החמה למה מחזירין אותו כל ל' יום אם הזכיר גשם והלא אינו סימן קללה אא"כ יצא ניסן ואע"פ שהוסיף ואמר מה שלא נתקן הרי מעביר הרוח ומפריח הטל שלא נתקן ואם אמר אין מחזירין אותו י"ל שכיון שרוב הזמן שפוסק מלהזכיר גשם הוא סימן קללה לא פלוג רבנן ואמרו שמשעה שפוסק מלהזכיר גשם אם הזכיר מחזירין אותו : **ומ"ש** וחוזר לראש הברכה ואם סיים הברכה חוזר לראש התפלה וכו' כ"כ שם הרא"ש וכן כתב המרדכי בשם ראבי"ה · והרמב"ם כתב בפ"י מה"ת אם טעה בימות החמה ואמר מוריד הגשם חוזר לראש משמע מדבריו דלעולם חוזר לראש התפלה ומ"מ נדחו דברי המרדכי שכתב נראה לר' דלא מחזירין אותו לראש הברכה אלא כלומר גוערין בו ומוחין בו שלא יאמר יותר דתימה הוא לומר מחזירין לראש הברכה כי מה יועיל הלא כבר אמר אותו עכ"ל ולפסוק הלכה בין הרמב"ם והרא"ש נראה לפסוק כהרא"ש דראבי"ה מסייע ליה ועוד שדברי הרמב"ם אינם מבוארי' בפי' : **ומ"ש** ואם לא אמר מוריד הגשם בימות הגשמים מחזירין אותו ג"ז מימרא דרבי חנינא שם :

ומ"ש וה"מ שלא הזכיר טל אבל אם הזכיר טל אין מחזירין אותו הרי"ף הביא שם ירושלמי רבי זעירא בשם רבי חנינא היה עומד בגשם והזכיר של טל אין מחזירין אותו בטל והזכיר של גשם מחזירין אותו ופריך בגשם והזכיר של טל אין מחזירין אותו והא תניא אם לא שאל בברכת השנים או שלא אמר גבורות גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו הכא דלא אדכר לא טל ולא מטר וכתבו הרא"ש בפ' ת"ה ופירש כלומר אם לא הזכיר כלל מחזירין אותו אבל אם הזכיר טל אין מחזירין אותו ואע"פ שהר"ן תמה על הרי"ף שפסק כירושלמי הזה דמשמע דתלמודא דידן פליג עליה וכתב שגם הראב"ד היה חוכך בו כבר כתב בשם הראב"ד שכיון שהגאון רבי יצחק כתבו אין בידינו לדחותו וגם מתוך מ"ש שם בשם הרמב"ן משמע שגם הוא פוסק כן וכן פסק הרמב"ם בפ"י מה"ת ותמיהא לי כיון דתנא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר היאך הזכרת הטל עולה במקום מה שחיי' להזכי' גשם וי"ל שכיון שבגבורות אין אנו שואלים אלא מזכירים לשבח להקב"ה נהי דלכתחלה צריך לשבחו שהוא מוריד הגשם שהוא דבר הנעצר וצריך להתפלל עליו מ"מ בדיעבד אם שבחו בטל אע"פ שמתוך שאינו נעצר א"צ להתפלל עליו מאחר שסיבח מיהא בדבר שהוא צורך העולם אין מחזירין אותו אבל כשלא שיבח לא בטל ולא במטר מחזירין אותו : **והא** דאמרינן דאם הזכיר טל ולא הזכיר מטר אין מחזירין אותו היינו דוקא בהזכרת גבורות אבל בשאלה בברכת השנים מחזירין אותו וכמו שיתבאר בסי' קי"ז בס"ד :

ואמאי דאמר רבי זעירא בטל והזכיר של גשם מחזירין אותו פריך והתניא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר ואם בא להזכיר מזכיר ומשני לא דמי הוא דמצלי ומיקל להוא דלא מצלי ולא מיקל ופי' הרא"ש בפ' תפלת השחר דקס"ד דמאן דפריך דהא דקאמר בטל והזכיר של גשם מחזירין אותו משום דלא הזכיר טל הוא דמחזירין אותו ולהכי פריך כיון דלא חייבוהו חכמים להזכיר אמאי מחזירין אותו ומשני דלא דמי ההוא דמצלי ומיקל לההוא דלא מצלי ולא מיקל כלומר הא דמחזירין לא בשביל שלא הזכיר טל אלא לפי שעומד בשעה שאין מזכירין אלא טל דהיינו בקיץ והזכיר גשם שהוא סימן קללה והיינו דלא דמי ההוא דמצלי ומיקל כלומר שהזכיר גשמים שלא בעונתן לההוא דלא מצלי ולא מיקל כלו' שאינו אומר לא טל ולא מטר וכן פי' הר"ן בריש תעניות וכתב שהרמב"ן אומר שאין פי' הירוש' ברור בכך שאלו היה המתרץ בא לתרץ ולומר דלא משום דלא אידכר טל מחזירין אותו אלא משום דאידכר גשם ואפילו כשהזכיר טל וגשם קאמר דמחזירין אותו לא היה נופל על זה לשון לא דמי אלא טעמיה דר' חנינא משום דמיקל ולפיכך פי' דמיקל לשון קללה הוא והא דקאמר לא מצלי ומיקל ולא אמר דטעמיה דר' חנינא משום דמיקל היינו משום דמתרץ גופיה ס"ל דמשום שלא הזכיר טל והזכיר גשם הוא דמחזירין אותו אבל הזכיר שניהם אין מחזירין אותו שאין הגשמים סימן קללה אלא כשלא ירדו גשמים קודם לכן הא כשירדו סימן ברכה הם כדאיתא בירושלמי ומיהו כשהגיע להזכיר טל שהוא דבר המתבקש בעולם והזכיר גשם שהוא לפעמי' סי' קללה אחר שיצא ניסן והכתוב מזכירו לקללה הלא קציר חטים וגו' מחזירין אותו ונמצאת אומר לפי זה דכי אמרינן דבימות החמה אמר מוריד הגשם מחזירין אותו היינו דווקא כשלא הזכיר טל אלא סירכא דימות הגשמים כפשטא דמלתא אבל הזכיר טל וגשם אין מחזירין אותו ע"כ ורבינו סתם דבריו כדברי הרא"ש וכן נראה שהוא דעת הרמב"ם בפ"י מהלכות תפלה וכן הלכה : **ומ"ש** רבינו בשם אבי העזרי שאין צריך לחזור לראש הברכה וכו' כתבו הרא"ש בריש תענית וכתב

דגשם הוא מזכיר : **ומ"ש** הלכך אם אמר משיב הרוח ביה"ח או לא אמרו ביה"ג אין מחזירין אותו מימרא דר' חנינא שם ורצונו לומר דלכתחלה יאמר משיב הרוח ביה"ג ומוריד הטל ביה"ח אלא דאפ"ה לא חייבוהו להזכירם אפי' בזמנה לפיכך אף אם בא להזכירם שלא בזמנם כגון שבא לומר משיב הרוח ביה"ח או שלא לאמרו ביה"ג וכן בטל בא לאומרו ביה"ג או שלא לאמרו ביה"ח אין מחזירין אותו :

ומ"ש ונוהגים בספרד להזכיר אף ביה"ח וכו' פי' דאף ביה"ח מזכירין הרוח שאומר משיב הרוח ומוריד הטל אבל באשכנז אין נוהגין להזכירו אלא אומרים רב להושיע מכלכל וכו' :

ואם אמר מוריד הגשם ביה"ח מחזירין אותו מימרא דר' חנינא לשם ומשמע דאין חלוק בין הזכיר טל וגשם או הזכיר גשם לבדו כיון דביה"ח גשמים סימן קללה הם מחזירין אותו והכי משמע פשטא דמימרא דר"ח אמר ביה"ח מוריד הגשם מחזירין אותו וכך פי' התו' והרא"ש בפ' ת"ה ושכך הוא פי' הירושלמי ודלא כמסקנת הר"ן בפירוש הירושל' דביה"ח אם הזכיר שניהם טל וגשם אין מחזירין אותו ומביאו ב"י דליתא וכך פסק ב"י :

ומ"ש וחוזר לראש הברכה ואם סיים הברכה חוזר לראש התפלה כ"כ הרא"ש פ"ק דתענית דהא דאר"ח בימות החמה אמר מוריד הגשם מחזירין אותו לגדדין קתני דאם לא סיים הברכה חוזר לראש הברכה ואם סיים הברכה חוזר לראש התפלה והכי נקטינן דכך היא דעת הפוסקים דלא כהרמב"ם בפ"י מהלכות תפלה דלעולם חוזר לראש התפלה ומביאו בית יוסף דליתא ובסמוך ס"ט יתבאר בדברי אבי העזרי דהא דאמרינן הכא דאם סיים חוזר לראש התפלה היינו דוקא כשהתחיל בברכה שלאחריה :

ומ"ש ואם לא אמר מוריד הגשם ביה"ג מחזירין אותו מימרא דר"ח לשם ומ"ש וה"מ וכו' כ"פ הרי"ף עפ"י הירושלמי וכ"כ שאר פוסקים וכתב ב"י דהטעם הוא כיון שאינו שאלה אלא הזכרת שבח מאחר שהזכיר שבחו ית' בטל שהוא צורך העולם אין מחזירין אבל כשלא שיבח כלל לא בטל ולא במטר מחזירין אותו ע"כ : **וכתב** אבי העזרי שא"צ לחזור לראש הברכה וכו' פי' היכ' שלא אמר מוריד הגשם ביה"ג ונזכר קודם שסיים הברכה א"צ לחזור לראש הברכה אלא חוזר ואומר משיב הרוח ומוריד הגשם מכלכל חיים וכו' וכתב ב"י שהרא"ש חולק עליו דאם נזכר קודם שסיים הברכה יאמר במקום שנזכר וכו' וא"צ להזכיר קודם מכלכל וכתב שמ"ש רבינו וכתב א"א הרא"ש ז"ל וכו' הוא שלא בדקדוק דה"ל לומר וא"א הרא"ש ז"ל כתב עיין עליו אבל לפעד"נ דלא הביא רבינו דברי הרא"ש לומר שהוא חולק על מ"ש ראבי"ה כי לא כתב הרא"ש דבריו לחלוק עליו אלא לבאר ולפרש דא"צ לחזור ולומר משיב הרוח ומוריד הגשם מכלכל חיים וכו' אלא אומר' במקום שנזכר והא דנקט ראבי"ה מ"ה ומוריד הגשם מכלכל חיים וכו' לאו דוקא דלא בא ראבי"ה אלא לומר דא"צ לחזור לראש הברכה כי יהא עובר על לא תשא כשחוזר ואומר אתה גבור לעולם א"ד אבל אומר' בתוך הברכה קודם מכלכל חיים או לאחריו במקום שנזכר כי אין נפקותא בזה כיון שאין בנוסח הברכה הזכרת שמו יתברך בזולת בתחלה ובסוף ותדע דהכי הוא חדא שהרי בסמוך הביא דברי ראבי"ה דאפילו כשסיים כל הברכה ועדיין לא התחיל אתה קדוש א"צ לחזור אלא אומר' במקום שנזכר כ"ש דאומרה בתוך הברכה במקום שנזכר ועוד דדברי ראבי"ה הללו כתובים במרדכי בשמו רפ"ק דתענית ולא כתוב לשם דאומר' לפני מכלכל חיים כו' שכתב וז"ל ביה"ג אם לא אמר מוריד הגשם מחזירין אותו פי' לומר

פרישה

(ט) **אבל** אם הזכיר טל וכו' ז"ל ב"י ותמיה לי כיון דתנא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר היאך הזכרת הטל עולה במקום מה שחייב להזכיר גשם וכ"ל שכיון שבגבורות אין אנו שואלין אלא מזכירין לשבח להקב"ה נהי דלכתחלה צריך לשבחו שהוא מוריד הגשם שהוא דבר הנעצר וצריך להתפלל עליו ומ"מ בדיעבד אם שבחו בטל אעפ"י שמתוך שאינו נעצר אין צריך להתפלל עליו מאחר שבחו מיהו בדבר שהוא צורך העולם אין מחזירין אותו אבל כשלא שבח לא בטל ולא במטר מחזירין אותו :

(י) **וכתב** אבי העזרי שאין צריך לחזור לראש הברכה כו' היינו כשלא סיים כל הברכה והתחיל באמרת אבל כשהתחיל באמרת היה חייב לחזור לראש הברכה . ז"ל ב"י מ"ש רבינו וכתב א"א כו' דמשמע דלא פליג הרא"ש על אבי העזרי אינו מדוקדק ושיעורו ומ"מ ז"ל כתב שהרי חולק הוא על אבי העזרי כמו שנתבאר אלא שאין דרכו של רבינו לדקדק בכך דוק ותשכח בטור זה סימן תרמ"ג והרמב"ם כתב והל"ל כתב הרמב"ם ובסי' תרל"ג כתב ר"ת ובסי' תרל"ב וב"ה כתב כיון שנקראת ספר והל"ל כתב ר"ת ובסי' תרל"ב וב"ה כתב כיון שברכה ארוכה כו' והל"ל כתב ב"ה וכאלה רבות עמו :

ומוריד הגשם מכלכל חיים וכו' · ולא דמי לאומר מוריד הגשם בימות החמה שצריך לחזור לראש הברכה דהתם כי לא היה חוזר לראש הברכה אלא היה אומר מכלכל חיים לא היה מבטל מה שהזכיר שלא כדין שכן דינה בימות הגשמים לומר מכלכל חיים אחר מוריד הגשם אבל בימות הגשמים יש היכירא כשחוזר ואומר מוריד הגשם שהרי בימות החמה אינו מזכירו [ב] וכתב א"א ז"ל נ"ל הא דאמרינן לא אמר מוריד הגשם מחזירין אותו היינו כשמסיים כל הברכה ואז חוזר לראש התפלה אבל אם נזכר קודם שסיים הברכה יאמר במקום שנזכר שלא קבעו חכמים מקום להזכירו בתוך הברכה אלא אמרו מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים אלא שנהגו לאומרו לפני מכלכל חיים לפי שהגשמים כלכלה ופרנסה אבל אם לא אמרו לפני מכלכל חיים בכל הברכה מקומו ואם טעה ולא הזכיר גבורות גשמים ונזכר קודם שומע תפלה איתמר בירושל' שמזכיר בשומע תפלה אבל (יא) בגמרא דידן בפרק תפלת השחר (כט ·) גרסינן טעה ולא הזכיר גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו טעה ולא שאל בברכת השנים אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה מכלל דבהזכרה אין לו תקנה לאומרה בשומע תפלה וטעמא משום דשאלה שהיא בקשה שייכא בשומע תפלה אבל הזכרה שהיא שבח אין ענינה בשומע תפלה לכן אם שכח ולא הזכיר עד שסיים הברכה חוזר לראש וכ"כ רב אלפס וא"א ז"ל : (יב) כתב אבי העזרי אם שכח להזכיר עד שסיים מחיה המתים ונזכר קודם שהתחיל אתה קדוש א"צ לחזור אלא אומר משיב הרוח ומוריד הגשם בלא חתימה וכן בשאלה אם נזכר קודם שהתחיל תקע בשופר אומר ותן טל ומטר ואח"כ תקע כדאיתא בפ"ג שאכלו (מח ·) טעה ולא הזכיר של ר"ח בבה"מ אומר ברוך שנתן ראשי חדשים לעמו ישראל (יג) וכן בשבתות וי"ט וקאמר עלה לא שנו אלא שלא פתח בהטוב והמטיב (יד) אבל פתח הטוב והמטיב חוזר לראש וה"ה נמי הכא אם לא פתח בברכה שלאחריה א"צ לחזור וכן ביעלה ויבא אם לא פתח במודים א"צ לחזור אלא אומר יעלה ויבא אבל אם פתח במודים חוזר לרצה אם לא עקר רגליו

לומר מוריד הגשם וא"צ לחזור לראש הברכה כי יש היכר גדול שביה"ח אינו מזכיר כלל עכ"ל אלמא דמ"ש הרא"ש על שמו דאומרה לפני מכלכל חיים וכו' וכתב נ"ל וכו' לא בא לחלוק עליו אלא לפרש ולבאר דיכול ג"כ לאומרה במקום שנזכר כי לא תיקנו לאומרה דוקא לפני מכלכל חיים וכו' להרא"ש ג"כ יכול לאומרה לפני מכלכל חיים וכו' כיון שאינו צריך להזכיר שם שמים לבטלה אלא שיכול לאומרה ג"כ במקום שנזכר כי בכל הברכה מקומו להוציא מדעת מי שסובר דקבעי' דוקא לפני מכלכל חיים וכו' כנ"ל ברור ופשוט דלא כפי' ב"י:

ואם טעה ולא הזכיר גבורות גשמים וכו' אבל בגמר' דידן גרסינן וכו' כלומר למאי דגרסינן אנן בגמרא דידן חולק היא אירושלמי דלא כמקצת גירסאות בגמרא דידן דלא היה חולק עם הירושל' דליתא כך היא דעת הפוסקים והא ל"ק אף לגירסא זו דילמא הא דקאמר טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו איירי בדלא נזכר אלא לאחר שומע תפלה ואשמועינן רבותא דאעפ"י דהזכרה היא מריוח אפ"ה מחזירין אותו וכ"ש בשאלה שהיא מדוחק דמחזירין אותו בדלא נזכר אלא לאחר ש"ת והא דקאמר בתר הכי שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו וכו' אשמועינן ג"כ רבותא דאעפ"י דשאלה היא מדוחק אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בש"ת כ"ש בהזכרה שהיא מריוח הא ליתא דא"כ קשה כי היכא דקתני בסיפא אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בש"ת הכי נמי ה"ל למתני ברישא מחזירין אותו מפני שכבר אמר ש"ת אלמא דרישא נמי מיירי בנזכר קודם ש"ת ואפ"ה מחזירין אותו דבהזכרה אין לו תקנה לאומרה בש"ת וכו' ועיין בתוספות פרק ת"ה (דף כ"ט) בד"ה הא דאדכר:

כתב אבי העזרי אם שכח להזכיר עד שסיים מחי' המתים וכו' דבריו מבוארים בטעמם והא דכתב רבינו בסי' רצ"ד גבי הבדלה בחונן הדעת דמיד שסיים הברכה אין לו לחזור אעפ"י שלא פתח בברכה של אחריה אין זה אלא בהבדלה דאם שכח אין מחזירין אותו וכן כל כיוצא בו כגון עננו ועל הניסים ויעלה ויבא בליל ר"ח ולא כרבינו אלחנן וכמבואר בדברי רבינו לשם אבל בהזכרת גבורות גשמים בתחיית המתים ושאלה בברכת השנים דאם שכח מחזירין אותו הלכך אם לא פתח עדיין בברכה של אחריה א"צ לחזור אלא אומרה בין ברכה לברכה וכדין ברכת המזון בשבת וי"ט דאם טעה ונזכר כשסיים הברכה ולא פתח בהטוב והמטיב אין צריך לחזור אלא אומר ברוך שנתן שבתות למנוחה וכו' וכ"כ ב"י ופשוט הוא והכי מוכח במ"ש הרא"ש רפ"ק דתענית כדברי אבי העזרי גבי הזכרת גבורות גשמים דאומרה אחר שסיים הברכה וא"צ לחזור אא"כ פתח בברכה שלאחרי' ולא נחלק עליו הרא"ש ובפ' ת"ה נחלק על הר' אלחנן בדברים שאין מחזירין כגון עננו ועל הניסים ויעלה ויבא דליל ר"ח והסכים הרא"ש דאפי' לא פתח בברכה של

וכתב עליו ול"נ דהא דקאמר לא אמר מוריד הגשם מחזירין אותו היינו כשסיים כל הברכה וכו' כלומר שאבי העזרי סובר דכי אמרינן דכשלא אמר מוריד הגשם בימות הגשמים מחזירין אותו אפילו כשלא סיים הברכה קאמר דמחזירין ואומר משיב הרוח ומוריד הגשם מכלכל חיים בחסד וכו' והרא"ש סובר שלא אמרו מחזירין אותו אלא כשסיים כל הברכה ולא הזכיר גשם ואז חוזר לראש התפלה אבל אם נזכר קודם שסיים הברכה יאמר במקום שנזכר ומיהו במ"ש אבי העזרי דאומר מוריד הגשם בימות החמה ונזכר קודם שסיים הברכה שצריך לחזור לראש הברכה בהא ודאי לא פליג עליה וכבר כתבתי בסמוך שכ"כ הרא"ש בפירוש:

ומ"ש רבינו וכתב א"א ז"ל נ"ל הא דאמרינן לא אמר מוריד הגשם מחזירין אותו היינו כשמסיים כל הברכה וכו' דמשמע דלא פליג הרא"ש על אבי העזרי ד אינו מדוקדק ושיעורו וא"א ז"ל כתב שהרי חולק הוא על אבי העזרי כמו שנתבאר אלא שאין דרכו של רבינו לדקדק בכך לוק ותשכח בטור זה סימן תרמ"ג והרמב"ם בת' והו"ל כתב הרמב"ם ובסימן תרנ"א ור"ת כתב כיון שנקראת ספר וכו' והו"ל כתב ר"ת ובסימן תרנ"ב וב"ה כתב כיון שברכה אחרונה במנהג תליא מילתא וכו' הו"ל כתב ב"ה וכאלה רבות עמו · ור"י כתב דדברי אבי העזרי בלא מחלוקת ואפשר שהוא סובר שאע"פ שכתב הרא"ש ול"נ דהא דקאמר לא אמר מוריד הגשם וכו' דרך סברא אמר כן ולא לחלוק על אבי העזרי ומתוך מה שנכתוב בסמוך יתבאר לך שאין דברים הללו אמורים אלא בשלא הזכיר לא גשם ולא טל שאילו הזכיר טל אע"פ שלא הזכיר גשם אפי' נזכר עד שלא סיים הברכה אינו צריך לחזו':

ואם סיים ברכת מחיה מתים ולא הזכיר הגשם ועדיין לא התחיל אתה קדוש אם צריך לחזור אם לאו יתבאר בסמוך בס"ד:

והרמב"ם בפ"י מה"ת כתב סתם מי שטעה בימות הגשמים ולא אמר מוריד הגשם ולא מוריד הטל חוזר לראש ולא חילק בין נזכר קודם שסיי' הברכה לנזכר אחר שסיים הברכה לעולם חוזר לראש ומשמע דלראש התפלה קאמר וכבר כתבתי בסמוך דבהא נראה לפסוק כדברי ראבי"ה והרא"ש שחילקו בין נזכר קודם שסיים הברכה לנזכר אחר שסיים הברכה:

ואם טעה ולא הזכיר גבורות גשמים ונזכר קודם שומע תפלה וכו' בפ' תפלת השחר כתבו ה"ר יונה והרא"ש שיש פוסקים כמו הירושלמי משום דלפי גירסת' בגמרא דידן לא היה תלמוד שלנו חולק על הירושלמי והם ז"ל כתבו דבספרי' מדוייקים גירסת גמרא דידן כמ"ש רבינו וכך היא גירסת הרי"ף ולפ"ז תלמוד שלנו חולק על הירושלמי דמדקאמר תקנתא דשומע תפלה גבי ברכת השנים ולא גבי תחיית המתים משמע דכשלא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים אין לו תקנה לאמרה בשומע תפלה וכ"כ התוספות בפרק תפלת השחר וטעמא משום דהזכרה שאינה אלא שבח לא שייכא בשומע תפלה שהיא תחנונים ובקשת צרכים וכ"כ הרי"ף בפירוש בפ"ק דתענית וכ"כ שהוא דעת הרמב"ם בפ"י מה"ת וכן דעת ההגהות והכי נקטינן:

כתב אבי העזרי אם שכח להזכיר עד שסיים מחיה המתים ונזכר קודם שהתחיל אתה קדוש וכו' כ"כ הרא"ש והמרדכי בריש תענית בשם אבי העזרי וכ"כ הגהות מיימון בפ"י מה"ת בשם סמ"ק וכתבו המרדכי והגהות מיימון דמספקא ליה אי חתים אם לא חתים ומספיקא לא חתים ונ"ל דהלא הזכיר של ר"ח בבה"מ קאי דאסתפק לן בגמרא אי לא חתים והילכך מספיקא לא חתים סבר דה"ה לתפלה ומפני כך לא הזכיר הרא"ש בדברי אבי העזרי חתימה כלל ותימה דכיון דבפ"ג שאכלו (מט .) אמרינן דכשטעה ולא הזכיר של שבת ויום טוב בבה"מ אומר ברוך שנתן וכו' וחותם הכי הו"ל גבי תפלה דהא תפלה דחובה הוא לבה"מ דשבתות וי"ט דמיא דחובה למיכל בהו ולא לבה"מ דר"ח דאי בעי לא אכיל כדאיתא בפרק ג' שאכלו ואפשר דהזכרה דבה"מ שאני דמאחר דסמוך להזכרה הוא חותם בברכת הארץ בונה ירושלים כשצריך לאמרה אחר סיום ברכת בונה ירושלים צריך לחתום בה ג"כ בשבתות וי"ט אבל הזכרה דתפלה מאחר שאינו חותם סמוך לה בברכה גם כשמזכיר אחר שסיים תחיית המתים אינו חותם בברכה ומצאתי כתוב ולמה לא תקנו ברכה בפני עצמה במקום שנזכר כמו בברכת המזון שאם שכח קובע ברכה אחת של שבת אומר הר"ם מפני שהיה הפסק אם יברך ולא דמי לברכת המזון דהתם כבר סיים הברכה דהטוב והמטיב דיבנה תקנוה ע"כ:

ומ"ש וכן ביעל' ויבא וכו' הם ג"כ דברי אבי העזרי שלמד ג"כ מההיא דפ"ג שאכלו:

ודע שה"ר יונה בפרק תפלת השחר חולק על דין זה שכתב אהא דאמרי' טעה ולא הזכיר הבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו היה אומר רבינו הקדוש שאע"פ שסיים ברכת אתה חונן כל זמן שלא התחיל בברכה אחרת חוזר לראש

דרישה

[ב] **וכתב** א"א הרא"ש ז"ל נ"ל כו' עיין מ"ש בפרישה גם הב"י לפני זה הביא ל' הרא"ש שכתב בהדי' דפליג עם אבי העזרי דפי' ל' הגמרא דקאמר ר' חנינא ואם לא אמר מוריד הגשם בימות החמה מחזירין אותו דר"ל שנזכר טעותו קודם שסיים הברכה דאתה גבור אלא שכבר אמר מכלכל חיים בחסד וקמ"ל אבי העזרי דא"צ לחזור לראש הברכה אלא חוזר ואומר משיב הרוח ומוריד הגשם מכלכל חיים בחסד כו' וע"כ בזה איירי אבי העזרי דא"ת דאיירי כשלא נזכר עד שכבר סיים הברכה דאתה גבור קשה מ"ש אי איירי דעדיין לא התחיל קדוש ק' הא כתב א"ע שא"צ להתחיל כלל אלא אומר משיב הרוח כו' שם בין הברכות ואי איירי שכבר התחיל אתה קדוש קשה הא ליכא מאן דפליג דחוזר לראש אלא ודאי איירי דלא סיים אתה גבור ובהא ס"ל להרא"ש דא"צ לחזור אפילו למכלכל חיים כו' אלא אומרו שם במקום שנזכר ובגמרא דאמר מחזירין ר"ל שכבר סיים הברכה דאתה גבור ומחזירין אותו אינו ר"ל למכלכל חיים או לברכת אתה גבור אלא ר"ל מחזירין אותו לראש · אלא שצריך שתדע שמ"ש הרא"ש שסיים הברכה ר"ל שגם כבר התחיל ברכת אתה קדוש וכל זמן שלא התחיל ברכת אתה קדוש לא סיים ברכת אתה גבור מקרי וכן פי' ב"י אחר סקלא וטריא כדי שלא תקשה דברי רבינו אהדדי ע"ש בס"ד המתחיל וכן ביעלה ויבא כו' · והשתא א"ש שלא תהיה דברי הרא"ש ודברי א"ע סברות הפוכות אהדדי במקום שהא"ע סבר דחוזר כגון עד שלא סיים ברכת אתה גבור ס"ל להרא"ש דלא חוזר ובמקום דס"ל לא"ע דלא חוזר כגון שנזכר בין ברכה לברכה ס"ל להרא"ש חוזר לראש אלא ודאי הרא"ש ג"כ ס"ל דחוזר לראש התפלה אא"כ כבר התחיל אתה קדוש וכ"כ המנהגים בהדיא בשם הרא"ש דס"ל דא"צ לחזור אלא מזכיר משיב הרוח כו' במקום שנזכר אא"כ התחיל אתה קדוש ע"ש ריש ד' מ"ב בדין שמיני

עצרת

פרישה

(יא) **בגמרא** דידן בתפלת השחר גרס' כו' כלו' זהו הגירסא ולאפוקי מגרסאות אחרות בתלמו' דידן שהביא הב"י ע"ש הנכונה בתלמוד אליבא דידן ולפי אותן גרסות ל"פ תלמודא דידן אירושלמי ב"י:

(יב) **כתב** א"ע אם שכח להזכיר עד שסיים מחיה המתים ונזכר קודם שהתחיל כו' כתב הב"י שרבינו להתחיל בברכה שלאחריה קרי סיים דכל זמן כו' ולא פי' כן לעיל בדברי הרא"ש שכתב הא דאמרינן לא אמר מוריד גשם מחזירין אותו היינו כשמסיים כו' י"ל דלעיל לא היה שם גוף הדין רק בא לפרש דברי א"ע שלא תאמר כי לא אמר מוריד הגשם בימות הגשמים יהיה דומה לדין של אחריו דהיינו אמר מוריד הגשם בימות החמה דאיירי אפילו באמצע ברכה לכך אתא לאשמועינן דלא איירי אלא במסיים כל הברכות דבזה איירי עכ"פ. לאפוקי הכא עיקר הדין הוא דאתא לאשמועינן לכך צריך לכתוב הפי':

(יג) **וכן** בשבתות וי"ט כו' מצאתי כתוב ולמה לא תקנו ברכה בפני עצמה במקום שנזכר כמו ברכת המזון שאם שכח קובע ברכה א' של שבת אומר הר"מ מפני שהיה הפסק אם יברך ולא דמי לב"ה דהת' כבר סיים ברכה דהטוב והמטיב ביבנה תקנוה ע"כ· עוד י"ל דהזכרה בברכ' המזון שאני דמאחר דסמוך להזכרה הוא חותם בברכת הארץ כשצריך לאומרה אחר סיום הברכה צריך לחתום בה ג"כ בשבתות וי"ט אבל הזכרה דתפלה מאחר שאינו חותם סמוך לה בברכה גם כשמזכיר אחר שסיים ברכת תחיית המתים אינו חותם בברכה ב"י · ומהרש"ל כתב דאין להביא ראייה מב"ה דשאני התם שכבר סיים ברכת המזון אבל כל מקום שהוא הפסק צריך לחזור לראש והאריך ע"ש בהגהות:

(יד) **אבל** פתח הטוב והמטיב כו' פי' בשבת וי"ט ולא בר"ח וע"ל:

הילכך

חדושי הגהות

ד ואפשר לפרש דברי רבי' דקאי אמ"ש למעלה ואם לא אמר מוריד הגשם בימות הגשמים מחזירין אותו וע"ז כתב וכתב אבי העזרי שכך הוא פירושו של מחזירין אותו שחוזר למכלכל חיים דלמה יחזור לראש הברכה וכתב א"א ז"ל נמי שאין לו לחזור לראש הברכה כדברי אבי העזרי ועדיף מיניה שלא לחזור כלל ומה שאמרו מחזירין אותו היינו כשסיים כל הברכה אבל ודאי לענין דינא א"ב טובא שלדברי אבי העזרי יחזור למכלכל חיים ולדברי הרא"ש כל שלא סיים הברכה יזכיר במקום שנזכר ולא יחזור כלל אלא ששניהם שוין בדבר שאין פירושו של מחזירים אותו דימות הגשמים כפירושו של מחזירים אותו דימות החמה (מהרל"ח) ועיין ב"ח : ה עיין ב"ח וט"ז:

ול"נ

רגליו אבל אם עקר רגליו חוזר לראש וכתב עוד בכ"מ שאנו אומרים חוזר לברכה שטעה בה ה"מ שטעה שוגג אבל במזיד ובמתכוין חוזר לראש ירושל' המתפלל ואינו יודע אם הזכיר אם לאו קודם ל' יום חזקה מה שהוא למוד מזכיר מכאן ואילך מה שצריך מזכיר (טו) הלכך עד ל' יום אם ספק לו אם הזכירו או לאו צריך לחזור (טז) דמסתמא לא הזכיר וה"ה נמי ל' יום אחר הפסח מסתמא הזכיר

לראש הברכה ומבדיל בה כאילו עומד עדיין באמצע הברכה דיינינן ליה ור"י הזקן אומר כיון דכבר סיים כל הברכה ולא נזכר כמי שטעה והתחיל האחרת דיינינן ליה ואין מחזירין אותו ולזה נוטה יותר דעת מורי עכ"ל · והתוספות כתבו בס"פ הנזכר (ל:) היה אור"י לכל דבר שאמרו חכמים אין מחזירין אותו אפילו לא עקר רגליו אלא שסיים אותה ברכה שתקנו בה לאמרה אין מחזירין אותו ול"נ לרבינו אלחנן וכו' וה"נ יחזור באותה ברכה אם לא התחיל בברכה שלאחריה : ב"ה והרא"ש כתב שם נראה דכל אותן אין מחזירין כגון על הנסים ויעלה ויבא דליל ר"ח ועננו וכיוצא בהם כיון דסיים אותה ברכה אע"פ שלא פתח בברכה שלאחריה אינו חוזר ואם יחזור הוי ברכה לבטלה וכתב עוד שה"ר יונה הביא ראיה דאין לחזור מהא דאמרינן טעה ולא הזכיר של ר"ח בעבודה חוזר לעבודה משמע דמיד שסיים ברכת עבודה דיינינן ליה כטעות ולכך אמר לשון חוזר אע"פ שלא התחיל עדיין ברכה אחרת עכ"ל ו ויש לתמוה על רבינו שכתב דברי אבי העזרי סתם בלי שום חולק אלמא הכי ס"ל ובסימן רצ"ד כתב על דברי ה"ר אלחנן וא"א כתב דלא מסתברא כלל כיון שאם עקר רגליו אינו חוזר לראש גם אם סיים הברכה אין חוזר לעבודה ע"כ ומשמע מדבריו שם דכוותיה ס"ל ושמא י"ל שהוא סובר דנהי דבדברים שאין מחזירין אותו חשיב סיום הברכה כטעות ואינו חוזר בדברים שמחזירין אותו לא חשיב כטעות ומפני כך כתב הרא"ש בפ"ק דתענית דברי אבי העזרי ולא חלק עליהם ואף על פי שהביא בפרק תפלת השחר דברי הר"י דדייק מדקאמר טעה ולא הזכיר של ר"ח בעבודה חוזר לעבודה דמשמע דאפילו בדברים שמחזירין אותו קאמר דסיום ברכה חשיב כטעות איכא למימר שלא הביא דבריו אלא לסתור דברי ה"ר אלחנן דקאמר דאף לענין דברים שאין מחזירין לא חשיב סיום הברכה כטעות ומ"מ איהו לא סבר כוותיה אלא לענין דברים שאין מחזירין בלבד וכן משמע מדכתב נראה דכל אותן שאין מחזירין כגון על הנסים וכו' כיון דסיים אותה ברכה אע"פ שלא פתח בברכה שלאחריה אינו חוזר ולפ"ז צ"ל שמ"ש רבינו בסמוך בשם הרא"ש אם שכח ולא הזכיר עד שסיים הברכה חוזר לראש להתחיל הברכה שאחריה קרי סיים הברכה דכל זמן שלא התחיל ברכה שאחריה לא חשיב סיום ברכה זו ואע"פ שבסימן תכ"ב כתב רבינו בר"ח והש"מ ערבית ושחרית ומנחה מתפלל י"ח ואומר מעין המאורע בעבודה ואם לא אמר מחזירין אותו ואם נזכר קודם שיסיים כ"ז שאינו מתחיל מודי' אומרו במקום שנזכר וקתני ערבית דר"ח דקי"ל דאין מחזירין עליו ואפ"ה כתב שאם נזכר קודם שיסיים כ"ז שאינו מתחיל מודים אומרו במקום הנזכר י"ל דהתם אשחרית ומנחה דר"ח ואכל תפלות דחש"מ קאי ולא לערבית דר"ח דהתם חשיב סיום הברכה כטעות ואינו אומר מעין המאורע כלל ותדע דהא מאי דכתב אם לא אמר מחזירין אותו ע"כ לא קאי אערבית דר"ח הא נמי דכוותה וכ"כ ממ"ש הרמזים בפ"ק דתענית סתם כדברי אבי העזרי ובפרק תפלת השחר כתבו כל אותן שאין מחזירין אותו כגון על הנסים וכו' כיון שסיים אותה ברכה אע"פ שלא פתח בברכה אחרת אינו חוזר · ולענין הלכה נראה דהכי נקטינן כיון שהרא"ש מכריע כן :

וכתב עוד בכל מקום שאנו אומרים חוזר לברכה שטעה בה ה"מ שטעה ז בשוגג וכו' :

ירושלמי המתפלל ואינו יודע אם הזכיר וכו' בפ"ק דתענית התפלל ואינו יודע מה הזכיר אר"י עד ל' יום מה שהוא למוד מזכיר מכאן ואילך מה שהוא צריך מזכיר ופי' הר"ן דמיירי כגון שהוא עומד בטל ומתפלל ואינו יודע אם הזכיר גשם אם לא שאילו הזכיר גשם מחזירין אותו ואר"י כל ל' יום מה שהוא למוד מזכיר ומסתמא הזכיר גשם כמו שהוא למוד להזכיר בימות הגשמי' ומש"ה מחזירין אותו אבל א"א לפרש דמיירי במי שהוא עומד בגשם שאפי' הזכיר מה שהוא למוד בימות החמה דהיינו טל ולא גשם אין מחזירין אותו ע"כ · אבל רבי' מפרש דמיירי בין בעומד בימות החמה בין בעומד בימות הגשמים וכ"כ מדברי הרא"ש והמרדכי בריש מסכת תענית וכך הם דברי סמ"ק ונראה דלמנהג אשכנז מיירי שאינם מזכירין בימות החמה לא טל ולא מטר והילכך כשעומד בימות הגשם תוך ל' יום חזקה מה שהוא למוד הוא מזכיר וא"כ חזקתו שלא הזכיר לא טל ולא מטר וצריך לחזור כמו שנתבאר ואם עומד בימות החמה תוך ל' יום חזקה שהזכיר גשם כמו שהוא למוד והילכך צריך לחזור · והר"ן איירי למנהג ספרד דבימות החמה מזכירין טל ומש"ה לא מצי לאוקומא דמיירי בעומד בימות הגשמים :

וכתב ח הר"ן איכא למידק בימות החמה נמי למה מחזירין אותו כל ל' יום אם הזכיר גשם והלא אינו סימן קללה א"כ יצא ניסן ולא ירדו גשמים קודם לכן יש לומר כיון שרוב הזמן שפוסק מלהזכיר גשם הוא סימן קללה לא פלוג רבנן ואמרו שמשעה שפוסק מלהזכיר גשם אם הזכיר מחזירין אותו : ז"ל ספר א"ה"מ נסתפק אם הזכיר גשם או שאלת מטר כל ל' יום הולך אחר הרגל לשונו ואפילו יחיד שהוא בצבור שעדיין יכול לשמוע מש"צ חוזר ומיהו רבים מהגאונים יש שאמרו דיחיד שטעה כשהתפלל יוצא הוא כששומע מש"צ והוא שיהא שם מתחלה ועד סוף וכן בכל דבר שצריך לחזור אם יכון לש"צ יצא ע"כ ויתבאר זה בסימן קכ"ד :

והר"ס

של אחריה כיון שסיים הברכה אינו רשאי לאומר' דהוי הפסק' ומה שקשה ממה שהביא הרא"ש בפת"ה דברי הר' יונה בסיים הברכה חוזר לרלה אעפ"י שלא פתח בברכ' של אחריה וישבו ב"י וע"ש ומהרש"ל נחלק על דברי ראבי"ה ורבינו ותופס עיקר דביעלה ויבא אעפ"י שלא פתח בברכה שלאחריה חוזר ואין לו לומר יעלה ויבא בין עבודה למודים דהוי הפסקה ולא דמי לברכת המזון דכבר סיים ג' ברכו' דחייב מדאורייתא אבל כאן הוי הפסקה ופסק כהר' יונ' שהביא הרא"ש בפת"ה מיהו אנן לא דחינן דברי ראבי"ה והרא"ש ורבינו מ"ש כאן ובסי' תכ"ב מקמי דברי מהרש"ל אלא כדבריהם עיקר וכן פסק ב"י ע"ש · לשון המרדכי רפ"ק דתענית ופסק ראבי"ה דבנזכר בין תחיי' לאת' קדוש אומר מ"ה ומוריד הגשם בלא חתימה ושוב אומר אתה קדוש וכן הדין בשאלה וביעלה ויבא היכא שלא התחיל בברכה שלאחרי' כדאמ' בפ"ג שאכלו גבי טעה ולא הזכיר של ר"ח אומ' ברוך שנתן ר"ח וכו' ומסיק לא ידעינן אי חתים בה אי לא וכיון דספיק' היא לא חתמינן מספיק' עכ"ל נראה דה"ל לראבי"ה ספיקא בהא דפסק כשנזכר בין תחייה לאת' קדוש דאומ' מ"ה ומוריד הגשם ושוב אומ' אתה קדוש כי היכי דאומ' בשבת וי"ט ברוך שנתן שבתות למנוחה וכו' כשלא פתח הטוב והמטיב והוה מספקא ליה דילמא צריך ג"כ לחתו' בברכ' לאחר שאמר משיב הרוח ומ"ה כי היכא דצריך לחתו' בברכת ברוך שנתן וכו' כשמברך אותה בין ברכת בונה ירושלים לברכת הטוב והמטיב או שמא א"צ לחתו' דלא תקנו בש"ס כאן חתימה אלא יאמר מ"ה ומוריד הגשם ותו לא צריך חתימה והכריע ראבי"ה דכיון דחזינן בפ"ג שאכלו (דף מ"ט) בדלא הזכי' של ר"ח בברכ' המזון דאומר ברוך שנתן וכו' ומספקא לן אי חתים או לא חתי' וקי"ל דכיון דספיקא היא לא חתמינן משם יש ללמוד נמי בהך ספיקא דמספקא לן במשיב הרוח ומ"ה אי חתים אי לא חתים דמספק' לא חתים ומ"ה כתב אבי העזרי אומר מ"ה ומוריד הגשם בלא חתימה ושוב אומר אתה קדוש וכו' כמ"ש לשונו מן המרדכי וכך העתיק רבינו לשון זה אלא אומ' משיב הרוח ומ"ה בלא חתימה וכו' וב"י מנוחתו כבוד הקש' על דברי ראבי"ה ותירץ ושרי ליה מארי' כי אין כאן קושיא ולא צריך לתירוץ כי הפשט מובן במרדכי כדפי' ואין בו ספק ומן התימה שהלא הב"י עצמו הביא דברי הר"ס שכתב שמה שלא תקנו ברכה בפני עצמו למוריד הגש' כששכח לאומרה במקו' שנזכר כמו שתקנו ברכה בברכת המזון היכא דשכח של שבת היינו משום שהיה הספק אם יברך ולא דמי לב"ה דהת' כבר סיים הברכה דהטוב והמטיב ביבנה תקנוה ע"כ א"כ מהאי טעמא נמי ליכא להקשות דליחת' בה כי היכא דחותמין בברכת ברוך שנתן שבתות וכו' כיון דלא דמיין להדדי דהתם בב"ה לא הוי הפסק משא"כ הכא במוריד הגשם דאיכא הפסק :

ומ"ש וכתב עוד בכל מקום שאנו אומרים חוזר לברכה שטעה בה ה"מ שטעה בשוגג אבל במזיד ובמתכוין חוזר לראש משמע אפי' הפסיק באמצעיו' חוזר לראש התפלה דכל י"ח ברכות נאמרו על הסדר וכולן חשובין כברכה אחת לענין זה דאם הפסיק במתכוין או השמיט במתכוין צריך לחזור לראש התפלה והיא דעת הר' גרשום בר שלמה והראב"ד והכי נקטינן דלא כמ"ש ב"י לעיל סי' ק"ד ס"ו ע"ש :

ירושלמי המתפלל ואינו יודע אם הזכי' וכו' הלכך עד ל' יום וכו' וה"ה נמי ל' יום אחר הפס' מסתמא הזכיר הדב' פשוט דרבינו כתב כך למנהג אשכנז דבימות החמה אין מזכירין כל עיקר אלא אומר רב להושיע מכלכל חיים וכו' דאילו למנהג ספרד דמזכירין אף ביה"ח ואומר מוריד הטל א"כ אפילו את"ל שמה שהוא למוד הוא מזכיר אחר החג אין מחזירין אותו ביה"ג שהרי כיון שהזכיר טל אעפ"י שלא הזכיר גשם אין מחזירין אותו כדלעיל בס"ו :

והר"ס

פרישה

(טו) **הילכך** עד ל' יום כו' זהו דוקא בהזכרה דאומרה אפילו בשבתות ור"ח אבל בשאלה צריך יותר מל' כי בשבתות אין מתפללין ברכות אמצעיות :

(טז) **דמסתמא** לא הזכיר ונראה דאיירי למנהג אשכנז שאין מזכירין בימות החמה לא גשם ולא טל לכך צ"ל שהרי לא הזכיר אפילו טל. ב"י :

כנגד

דרישה

עצרת וגם לפני זה כתב ואם סיים הברכה וז"ל שם ואם סיים ברכת אתה גבור והתחיל ברכת אתה קדוש וכמו שפי' בעל הגה"ה שם וכמ"ש שם בס"ד ע"ש ועיין מ"ש בסי' קי"ט מ"ש כאן דאומר בין הברכות מוריד הגשם משא"כ בשכח הבדלה · וכאן אם התחיל אתה קדוש צריך לחזור לראש ובמזון ששכח עניינו לומר בין גואל לרופא אעפ"י שהתחיל רפאינו רק שלא סיים

הוא

חדושי הגהות

ו ול"נ שאין לתמוה כלל שמ"ש רבינו כאן דברי רבינו אבי העזרי היינו לומר שכל שאמרו מחזירים אותו כל שלא התחיל בברכה שלאחריה אין צריך לחזור אלא מזכיר בין ברכה לברכה גם הרא"ש מודה בזה כמ"ש גם הב"י שם אבל לקמן הביא דברי ה"ר אלחנן שכתב אף בדבר שאין מחזירין אותו כל שלא התחיל בברכה שלאחרי יחזור לראש הברכה וע"ז כתב רבינו שהרא"ש חולק משום דהוי ברכה לבטלה וא"ל למה לא כתב הרא"ש שיזכיר אותו בין ברכה לברכה ז"א דכיון שאמר אין מחזירין אותו גם אם היה מזכיר בין ברכה לברכה הוי הפסק בתפלה. אבל כאן שדינו לחזור כתב אבי"ה שכל שלא התחיל בברכה אחרת יזכיר אותו בין ברכה לברכה וזהו טוב יותר משיחזור לברך לבטלה וגם הרא"ש מודה בזה ומבואר הוא למבין (מהרל"ח) : ז הב"י לא הוסיף על הטור רק שהטור כתב שטעה שוגג והוא העתיק שטעה בשוגג נלע"ד שכיון בזה להציל מהתמיה אשר תמהו הב"ח וכל האחרונים עליו ועל הטור מדלעיל סימן ק"ד ע"ש בדבריהם דל"ד להתם ששח באמצע שלא ביטל התפלה כלל שהרי התפלל כראוי רק שלא יפה עשה לשוח באמצע הברכה לכן א"צ לחזור רק לאותה ברכה משא"כ כאן שלא אמר הברכה כראוי כגון שאמר מוריד הגשם בימות החמה או בענין אחר בשלמא אם עשה כן בשוגג הרי שכיון להתפלל כראוי רק שבשגגה יצאה ברכה אחת מאתו שלא כהוגן א"צ לחזור רק לאותה הברכה אבל אם עשה כן במזיד הראה בדעתו שאינו רוצה להתפלל כתקנת חז"ל הוי כל תפלתו חובה וצריך לחזור ולהתפלל והנה כפי מש"כ הטור ה"מ שטעה שוגג יש מקום לטעות דהך ה"מ קאי גם על תיבת שטעה וכאילו אמר ה"מ שטעה ושגג אבל אם לא טעה ולא שגג אלא במזיד ומתכוון עשה דבר שצריך לחזור צריך לחזור לראש ויהיה בכלל זה ג"כ שח במזיד דהא על זה ג"כ צריך לחזור והדרא קושיא לדוכתא לכן הגיה הרב"י שטעה בשוגג ומיירי הכא רק מענין שוגג ויהיה הכונה ה"מ כשטעה בשוגג ושינה הברכה אבל אם שינה במזיד צריך לחזור לראש ומשח בנתיים לא קמיירי ואתי הכל שפיר כנלע"ד והמעיין בלבוש יראה שהדברים מבוארים קצת : ח דברים אלו כפולים שכבר כתבו למעלה בסימן זה · דברים המסובבים כאן מן תיבת (ולמה) עד תיבת (כמוך) שייך לעיל (סי' קי"ג) באות קטן בר"ה הל"ח בין תיבת במדקדקים ובין תיבת אבל הנוהגים לשחות (ולמה לא הביא לו סייעתא מדה"ט דהכא שכתב ג"כ צריכים לזקוף) גם בדברי תוספ' ברכות (יב :) י"ל לפי הנראה מסוף דבריהם שכתבו רק שיכרע בברוך כו' דלא כתבו כן רק אאבות והודאה וכמ"ש המהרש"א דמוכרחים אנו לפרש דברי תוס' כן ע"ש א"כ קשיא למה לא הזכירו התוספת בדבריהם שצריך לזקוף גם בשאר הברכות וכמ"ש (בדף לא :) לכן נראה דיש לחלק דכששוחה בכל התפלה מסתבר דיותר הוי דרך כבוד שלא לזקוף בכל התפלה עד שיסיים ממה שזוקף הרבה פעמים פעם אחר פעם וכמ"ש הלבוש בסימן תקפ"ב נמצא שאין להם לזקוף בסוף הברכות כלל רק באבות והודאה כדי להראות תקנת חז"ל אבל במה ששוחין בסוף הברכות צ"ל שאינם נראים עוברים על תקנת חז"ל כיון ששוחין בכל התפלה · משא"כ השוחה רק במקצת התפלה אין לשחות רק במה שהתירו חז"ל דהיינו באמצע הברכות ובסוף אבות והודאה. ולפ"ז י"ל דלפי שמיירי התוספת (יב :) מהנוהגים לשחות בכל התפלה וכמ"ש בלשונם שנוהגים לשחות כל שעה לכך לא כתבו שצריך לזקוף בשאר הברכות רק באבות והודאה וכמ"ש משא"כ בתוס' (לא:) דמיירי התוס' מהשוחים רק בזכרנו ובכן תן וכו' לכך כתבו שצריך לזקוף בכל הברכות לבסוף כדי שלא לעבור על תקנת חז"ל וכמש"ל. ובזה יבואו אף דברי הטור על נכון ויתיישב בזה עוד מה שהקשו על סדור דברי הטור כאן שכתב ואם בא לשחות וכו' ודוקא וכו' אבל באמצען מותר לשחות הילכך אותם שנוהגים וכו' והקשו דהך הילכך היה מקומו למעלה מיד אחר שכתב ואם בא לשחות בסוף כל ברכה וכו' ולמה נטר עד אחר שכתב דבאמצע מותר שאין לו שייכות לזה כלל · ולפי מ"ש ניחא דבלא זה היה אפשר לומר דדוקא כל השנה שאין שוחין כלל בתוך התפלה אם ישחה בסוף שאר הברכות חיישינן שיעקר תקנת חז"ל משא"כ בר"ה ששוחין בזכרנו ומי כמוך יהא מותר לשחות אף בסוף הברכה וכמ"ש הט"ז בסימן תקפ"ב אבל אחר שכתב שבכל השנה מותר לשחות באמצע הברכות ואפ"ה בסוף אסור ע"ז שפיר קאמר הילכך אותן ששוחין בזכרנו ומי כמוך צריכין לזקוף בסוף . (מיהו כ"ז דווקא לאותן ששוחין רק בזכרנו ומי כמוך) ;

הב"ח

ב"ח

והר"ם מרוטנבורק היה רגיל לומר בשע"צ ברכת אתה גבור צ' פעמים עד משיב הרוח ומ"ה כנגד ל' יום שאומר אותו ג' פעמים בכל יום וכו' איכ' למידק הלא למסקנא איכא עוד ד' לתפלת מוספין בד' שבתות מלבד מוסף דר"ח שהרי בסי' רפ"ו פסק רבינו שכל יחיד חיי' להתפלל מוסף בין אם יש צבור בעיר או לא וי"ל דס"ל להרמ"ת דהירוש' דנתן גבול ל' יום ומכאן ואילך מה שהוא צריך הוא מזכיר אליבא דכ"ע קאמר הכי דאף למ"ד אין תפל' מוספין אלא בחבר עיר ויחיד אינו רשאי להתפלל מוסף נמי אמר מכאן ואילך מה שהוא צריך הוא מזכיר אלמא דסגי בצ' פעמים ומ"ש והר"פ כתב לא חזינן לרבנן קשישי וכו' נלפע"ד דלא נעלם מעיני הרמ"ת דחיית ראייה זו בכמה דחויים אלא עיקר טעמו דסברא אלימתא היא דכשהרגיל לשונו צ' פעמים זו אחר זו דשוב לא יהא טועה לומר הפך הרגל לשונו אלא שהביא סמך לזה משור שנגח דאעפ"י שאינה ראיה גמור' זכר לדבר מיהא איכא והכי נקטינן וכן פסק ב"י :

קטו ברכה רביעית אתה חונן ומה ראו לומר בינה אח' קדוש' וכו' ה"א בפ"ב דמגלה (דף יז) ואיכא לתמו' כיון דכל הברכו' שקבעו לאחר הבינה הן על הסדר זו אחר זו וכדמסיק התם ומביאו ג"כ רבינו בסימנים הבאים ובינה אתחלתא דעבד השואל פרס מרבו היא א"כ ליכא קושיא מה ראו לומ' בינה אחר קדוש' כיון דלא היתה הכונ' שתה' לאחר קדושה אלא דממילא היא אח' הקדוש' כיון שהיא התחל' אמצעיו' וכולן צריכי' להיות סדורין אחר בינה זו אחר זו וי"ל דקשיא להו באתחלתא דבינ' דאינו בלשון שאלה כשאר הברכו' שאחרי' השיבנו סלח לנו ראה בענייננו רפאינו וכן כולן אלא מתחיל בלשון שבח אתה חונן לאד' דעת כמו אתה קדוש וכו' בע"כ דטעמו לקשר בקשתו ושאלתו חננו מאתך דעה ובינה והשכל לברכ' קדושה וטעמו לומר כיון דאתה קדוש ושמך קדוש וכו' בכלל זה שאתה חונן לאדם דעת וכו' דזה נמשך מזה ולכן אשאל חננו מאתך דעה וכו' והשתא קשיא ליה לתלמודא דמה ראו לומר בינה אחר קדושה דמנ"ל דבינה נמשכת מקדושתו ית' ועד"ז צריך ליישב הא דקאמר התם וכיון שבאת תפלה באת עבוד' וכו' וכתבו רבינו לקמן בריש סי' ק"כ דלכאורה לא איצטריך להך טעמא דהא ג' אחרונות דומות לעבד שקבל פרס וכו' והוצרכו להיות סדורות זו אחר זו עבודה ואח"כ הודאה ואח"כ ברכת כהנים ואח"כ שים שלום א"כ ליכא קושיא מה ענין עבודה לתפלה אלא בע"כ דכיון דהתחל' ברכ' רצה אינה בעבודה לחוד אלא בתפל' ובעבודה שהרי אומר רצה בעמך ישראל ובתפלתם והשב העבודה וכו' וקשיא דכבר אסתלק מהשאלה על התפלה בברכת שומע תפלה בסוף אמצעיות ולאיזה צורך חוזר ומזכיר כאן תפלה בע"כ צ"ל דהטע' לומר כיון שבאת תפלה א"כ יש לנו לשאול על העבודה דזה נמשך מזה ועל כן שאלו מה ענין זה לזה ותרצו כיון שבאת תפל' באת עבוד' וכו' :

ומ"ש ומשום שמותר האדם וכו' נראה שמה שכתב רבינו עוד טעם שני לקביעו' ברכ' את' חונן ראש לאמצעיו' הוא מדאיתא בפ' אין עומדין (דף ל"ג) א"ר אמי גדולה דעה שנתנה בתחלת ברכה של חול ומפרש רבינו בה דה"ק כיון שמותר האדם מן הבהמה היא הבינ' והשכל א"כ דבר גדול הוא הבינה והשכל ולכך קבעוה ראש לאמצעיות דברכות של חול :

ומ"ש

טור

והר"ם מרוטנבורק היה רגיל לומר בשמיני עצרת ברכת אתה גבור צ' פעמים עד משיב הרוח ומוריד הגשם (יז) כנגד ל' יום שאומר אותו ג' פעמים בכל יום ועכשיו אם היה מסופק א"צ לחזור וראייתו מפרק כיצד הרגל (כד·) דאמר גבי שור המועד [ג] ריחק נגיחותיו חייב קירב נגיחותיו לא כ"ש ה"נ כיון דאחר ל' יום אם הוא מסופק א"צ לחזור כ"ש צ' פעמים ביום אחד וה"ר פרץ ז"ל כתב לא חזינא לרבנן קשישי דצרפת דעבדי הכי שאין הנדון דומה לראיה דהתם טעמא משום שהוחזק ליגח ואם הוחזק ג' רחוקות כ"ש בג' קרובות אבל גשם שנתקן בתפלה (יח) והדבר תלוי בהרגל לשונו לא אמרינן הכי · וא"א הרא"ש ז"ל היה נוטה לסברת הר"ם : ברכה שלישית אתה קדוש ובה י"ד תיבות כנגד י"ד תיבות שבפסוק (ישעיה ו) וקרא זה אל זה ואמר וחותם בא"י האל הקדוש חוץ מי' ימים שבין ר"ה ליה"כ שחותם המלך הקדוש כאשר יתבאר במקומו בעז"ה (יט) ואלו ג' ברכות חשובות כאחת ובכ"מ שטעה בה חוזר לראש לא שנא יחיד ולא שנא צבור :

קטו ברכה רביעית אתה חונן ומה ראו לומר בינה אחר קדושה דכתיב כי בראותו ילדיו וגו' עד והקדישו את קדוש יעקב ואת אלהי ישראל יעריצו וסמיך ליה וידעו תועי רוח בינה ויש בה י"ז תיבות כמנין תיבות שבפסוק (שמות כח) ואתה תדבר אל כל חכמי לב ומשום שמותר האדם מן הבהמה היא הבינה והשכל קבעוה ראש לאמצעיות ירושלמי אם אין בינה אין תפלה ומבדילין בה במ"ש וי"ט משום שהיא חכמה שמה שהאדם מבדיל בין דבר לדבר חכמה היא לו לכן קבעוה בברכת חכמה ודין הבדלה וטעותה יתבאר בסדר מ"ש בעז"ה · חמישית השיבנו ומה ראו לומר תשובה אחר בינה דכתיב השמן לב העם הזה ואזניו הכבד ועיניו השע פן יראה בעיניו ובאזניו ישמע ולבבו יבין (א) ושב ורפא לו הרי שהבינה

ב"י

והר"ם ז"ל היה רגיל לומר בשמיני עצרת ברכת אתה גבור צ"פ וכו' כ"כ סמ"ק וכתב הר"ד אבודרהם שטעמו של ה"ר פרץ משום דשאני גשם שהדבר תלוי בהרגל לשונו ואע"פ שהרגיל לשונו לומר מתחלת אתה גבור עד משיב הרוח לבדו בלא ברכה ראשונה דמגן לא הוי חזקת הרגל כשמתחיל להתפלל בסדר ברכת מגן ואח"כ אתה גבור · ורבינו הגדול מהרי"א ז"ל כתב שטעמו של הר"ף משום דלא דמי דהתם שהוא לטבע רע שזה נגחן הנה כשיעשה הנגיחה בקרוב מורה שהוטבע בו זה בקנין מה שאין כן אילו היה עושה אותם בהרחקה שיש לנו לומר בכל אחד מהם מקרה הוא אבל כאן הדבר תלוי בהרגל הלשון והלשון אינו מורגל כ"כ כשיעשה דבר אחד בקירוב והרא"ש נוטה לסברת הר"ם ונראה כדבריו שהרי הרגל הלשון אינו אלא מצד הטבע המורגל באדם והרי הוא כמו שור שנגח עכ"ל · וכיון דכתב רבינו דהרא"ש היה נוטה לסברת הר"ם וגם בסמ"ק לא הביא אלא דברי הר"ם הכי נקטינן (ב) :

ואלו ג' ברכות חשובות כאחת ובכל מקום שטעה בהן חוזר לראש בס"פ אין עומדין (לד:) א"ר הונא טעה בג' ראשונות חוזר לראש באמצעיות חוזר לאתה חונן באחרונות חוזר לעבודה ורב אסי אמר אמצעיות אין להם סדר ומשמע דבראשונות ואחרונות ליכא פלוגתא וכן פסקו כל הפוסקים וכתב המרדכי בס"פ אין עומדין וטעמא שכיון שכולן שבח הן כחדא ברכה דמו :

קטו ברכה רביעית אתה חונן ומה ראו לומר בינה אחר קדושה דכתיב כי בראותו ילדיו וגו' והקדישו את קדוש יעקב וסמיך ליה וידעו תועי רוח בינה בפ"ב דמגילה (יז:) :

ומה ראו לומר תשובה אחר בינה דכתיב השמן לב העם הזה וגו' גם זה שם :

ומ"ש

דרכי משה

(ב) ויש להקשות היכן למד הר"ם דצ' פעמים יועיל כמו ל' יום שאמר בירושלמי דהרי בל' יום איכא יותר מצ' תפלות דבשבתות שיש ביניהם מתפללים מוספים ואם נאמר דבירושלמי לאו דוקא לענין הזכרה קאי אלא קאי לענין שאלה א"כ ל' יום אינן עולין צ"פ דהא בשבתות אינן מתפללין רק שבע ואפשר ליישב ולומר דבירושלמי קאי אשתיהן ולכן למד הר"ם ז"ל דל' יום ל"ד קאמר דא"כ בהזכרה הוה יותר מצ' ובשאלה הוי פחות מצ' ולכן סובר הר"ם ז"ל דנקט ל' יום להורות על מנין התפלות שמתפללים כל יום שאין בהם מוסף דהיינו צ' תפלות בשתיהן וכן נראה לי :

ואף

דרישה

הוא אומר עננו וכתבתי בס"ד לקמן וממ"ש מוכח דאם שכח יחיד לומר עננו בשומע תפלה וכבר סיים ברכת ש"ת אע"ג דעדיין לא התחיל ברכת רצה מ"מ לא יאמר עננו שם בין ש"ת לרצה ודו"ק :

[ג] **ריחק** נגיחותיו חייב קירב נגיחותיו לא כ"ש יש מקשים הלא זהו דר"מ בפ"ב דב"ק ריש דף כ"ד ופליגי ר' יהודה ור' יוסי עליה ופסק שם הגמרא וכל הפוסקים כוותיה דר' יוסי דנימוקו עמו דדוקא ג' פעמים בג' ימים נעשה מועד ולא בג' פעמים ביום א' וא"כ מאי ראייה מביא מסברת ר"מ ואנן לא קי"ל הכי · ונלע"ד דלק"מ דשם בברייתא הסיבו לדברי ר"מ הנ"ל ז"ל א"ל זבה תוכיח שריחקה ראיותיה טמאה קרבה ראיותיה טהורה פי' ג' ראיות בג' ימים טמאה ז' ימים קרבה ראיותיה ביום א' טהורה מטומאת ז' אלא שומרת יום כנגד יום א"ל ר' מאיר הרי הוא אומר וזאת תהיה טומאתו בזובו תלה הכתוב את הזבה בימים כו' וכתבו שם התוס' וא"ת וכ"ש השתא דאיכא למימר תוכיח דמיעט קרא בהדיא וי"ל דה"ק דהתם גלי קרא כו' וגזירת הכתוב דבג' ימים היא זבה אפילו יבא אליהו ויאמר ודאי לא תראה עוד עכ"ל נמצא דלא פליגי ר"י ור' יוסי מסברת ר"מ ולומר דלא כ"ש הוא אלא שמסתברא להו למימר דמאחר דגלי קרא דנעשה מועד בג' ימים כמו שאיתא שם בגמרא דיליף לה מדכתיב תמול מתמול שלשם ולא יאמרנו שג' ימים דוקא אלא שר"מ ס"ל אם גלי קרא בריחק נגיחותיו כ"ש שנעשה מועד ביום א' דקירב נגיחותיו וע"ז קאמרי הרי זבה תוכיח ששם אתה מודה לן שג' ימים דוקא ולא נעשית זבה גדולה בראיית ג"פ ביום א' וע"כ צ"ל גזירת הכתוב כך הוא ה"נ נימא גבי שור ור"מ השיב להם ששם גילה התורה שדוקא קאמר ולא גילה גבי שור ור"י לא ס"ל זה אבל הכל מודים דכ"ש הוא ול"פ בסברא וא"כ מייתי שפיר ראייה · ואין להקשות מהא דת"ר בפ' סדר תעניות אלו ד' כ"א עיר המוציאה חמש מאות ואלף רגלי ויצאה הימנה ט' מתי' בג' ימים בזא"ז ה"ז דבר ביום א' או בד' ימים אין זה דבר וכן בעיר שיוצאין ה' מאות ויצאו ממנה ג' מתים בג' ימים זא"ז ה"ז דבר ביום א' או בד' ימים אין זה דבר והביאו בטור לקמן בסי' תקע"ו ע"ש ופירש"י והר"ן דאקראי בעלמא הוא · דרוקרות עיר המוציא' ה' מאות רגלי הוא ויצאו ממנה ג' מתי' ביום א' גזר ר"ל בר ר"ח תענית א"ל רב נחמן בר ר"י כמאן כר' מאיר דאמר ריחק נגיחותיו חייב קירב נגיחותיו לא כ"ש ע"כ המימרא ומזה ש"מ דס"ל דלא קי"ל כותיה דעבד עובדא לפי סברת ר"מ אלא כהברייתא דאתיא כר"י וא"כ הדרא קושיא לדוכתא מה היה סברת מהר"ם דאזיל בשיטת ר"מ דהא לפי מה שתירצתי דהכל מודים דכ"ש הוא ול"פ כ"א בנגיחה משום דס"ל דגזירת הכתוב הוא א"כ גם בעניין דבר הוא להו להודי לסברת ר"מ · ונלפ"ד דאדרבא איכא למימר דשאני התם בדבר דגם ר"מ מודה דבעינן דוקא ג' ימים דאין זה ענין לכ"ש שלו דבשלמא בנגיחה שהוא תולה בטבע השור שרגילו שנגחן ומזיק הוא א"ש הכ"ש משא"כ בדבר התלוי בעיפוש האויר בר מינן דאם היום הוא שינוי אויר דלמ' למחר וליומא אוחרא לא יהיה כן ומה שא"ל כמאן כר"מ ולא אמר ליה כלא גם ר"מ ס"ל הכי דהכל מדברי רב נחמן בר יצחק הוא דתמה וא"ל כמאן כר"מ וזה היה עיקר תמיהתו וכי שייך סברת ר"מ בכאן ואם היה שייך סברתו כאן לא היה מתמה כלל דעשה כר"מ דהא כבר כתבתי דגם ר' יהודה מודה לסברתו גם אין להקשות מהא דאמרי' בריש פרק חזקת הבתים ז"ל א"ר יוחנן שמעתי מהולכי אוש' שהיו אומרים מניין לחזקה שלש שנים משור המועד מה שור המועד כיון שנגח ג' נגיחות נפקא ליה מחזקת תם וקם ליה במוחזקת מועד ה"נ כיון דאכלה ג' שנים נפקא לי' מרשות מוכר וקיימא ברשות לוקח כו' עד ולר"מ דאמר ריחק נגיחותיו חייב קירב נגיחותיו לכ"ש אכלה תלתא פירי בחד יומא כגון תאינה להוי חזקה ופירש"י תאינה אינה מתבשלת יחד ויש שאינה מבושלת שחרית ולערב היא ראויה ומשני דומיא דשור המועד דבעידנא דאיתא להא נגיחה ליתא להא נגיחה ה"נ בעידנ' דאית' להאי פירא ליתא להאי פירא ע"כ והנה משם ג"כ משמע דר"מ לחוד הוא דס"ל האי כ"ש ובר פלוגתיה דפליג עליה בשור ה"ה דפליגי עליה בעלמא כגון גבי חזקה אע"ג דאין שייך שם גזירת הכתוב י"ל דה"ק התם ולר"מ דגילה סברא זו בשור ה"ה כיוצא בחזקה ולא בא לומר דוקא לר' מאיר ולא לבר פלוגתיה אלא משום דהוא דיבר מהאי כ"ש וזהו שכתב רש"י בפירושו ז"ל כלומר לר' יהודה דאמר בב"ק כל שהעידו בו ג' ימים איכא למימר ה"נ ג' שנים דומיא דג' ימים אלא לר"מ דאמר התם כו' הרי לנו שכתב כלומר כו' משום דכולא פלוגתא הוא דוקא לענין שור ולא לשאר דברים אלא כלומר בשלמא אי לא אשמועינן ר"מ שם האי סברא לא הוה קשה לו מידי דהוה אזלינן בתר דברי ר' יהודה בכל ענין אבל השתא דאשמועינן ר"מ האי סברא קשה אליבא דכ"ע וק"ל :

פרישה

(יז) **כנגד** ל' יום אע"ג דאיכא נמי תפלת מוסף של שבת מ"מ הרי כבר נתבאר לעיל בסי' ק"ח דאין תשלומין לתפלת מוסף · והואיל וסתמא קתני מכאן ואילך מה שצריך מזכיר משמע אפי' אם שכח מוסף ואע"ג דזמן תפלת מוסף כל היום וא"כ אי מזכיר שלא אמרו בשעת מנחה עדיין זמנו לאומרו עד הלילה וא"כ מ"מ מתפלת שחרית אם שכחו בזמן ב' תפלות דג"כ אין לה תשלומין כמו שמסיק לעיל בסי' ק"ח בשם הראב"ד והרמב"ם · וי"ל דמ"מ תפלת שחרית כיון שזמנה מוגבל עד ד' שעות על היום דוקא ולא יותר רמי אנפשיה זמנה ואי לפעמים שכח או נאנס ולא התפלל עדיין יש לו תשלומין במנחה ושוב מיעוטא ששכח להתפלל גם במנחה ובטלו ברוב משא"כ במוסף שזמנה כל היום נמצא שאין לה תשלומין כלל אפילו בתפלה האסורה שאחר זמנה ושכיח הוא שישכח זמן תפלה חדא וק"ל · וי"מ דאתיא כר"א ב"ע בפ"ד דברכות דאמר אין מתפללין מוסף אלא בחבר עיר אבל ק' לדידן דמתפללין מוסף אפילו ביחיד וכן ודאי היה נוהג מהר"ם איך יצא בזה וצריך לדחוק ולתרץ ולומר דהירושלמי דתלה טעמא בל' יום דהוה חזקה וס"ל דאפי' למ"ד דס"ל דאין מתפללין מוסף אלא בחבר סגי בל' יום וממילא סגי בצ' פעמים וק"ל :

(יח) **והדבר** תלוי בהרגל לשונו כו' כתב ר"ד אבודרהם הטעם של הר"ף משום דשאני גשם שהדבר תלוי בהרגל לשונו ואע"פ שהרגיל לשונו לומר מתחלה אתה גבור עד משיב הרוח לבדו בלא ברכה ראשונה דמגן לא הוי חזקת הרגל כשמתחיל להתפלל בסדר ברכת מגן ואח"כ אתה גבור ומהרי"א ז"ל כתב שטעמו של הר"ף משום דלא דמי דהתם שהוא לטבע רע שזה שור הוא נגחן הנה כשיעשה הנגיחות בקרוב מורה שהוטבע בו זה בקנין משא"כ אילו היה עושה אותם בהרחקה שיש לנו לומר בכל אחד מהן מקרה הוא אבל כאן הדבר תלוי בהרגל לשונו והלשון אינו מורגל כ"כ כשיעשה ד"א בקרוב והרא"ש נוטה לסברת הר"מ ונראה בדבריו שהרגל הלשון אינו אלא מצד הטבע המורגל באדם והרי הוא כמו שור נגח עכ"ל ועיין מה שכתבתי בדרישה :

(יט) **ואלו** שלשה ברכות חשובות כאחת כיון שכולן שבח הן :

סי' קטו (א) **ושב** ורפא לו אין ללמוד מכאן סמיכה לרפואה שזה איירי ברפואות הנפש :

נמצא

ומה

שהבינה מביאה לידי תשובה ויש בה ט"ו תיבות כנגד ט"ו תיבות שבפסוק (ישעיה נה) יעזוב רשע דרכו וכן[א] בפסוק (יחזקאל יח) ובשוב רשע וכן (ישעיה ו) בפסוק ועוד בה עשיריה וגדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד ומן הארץ לרקיע מהלך ת"ק שנה ועוביו של רקיע מהלך ת"ק שנה וכן כל אויר שבין רקיע לרקיע (ב) נמצא שבעה אוירים ושבעה רקיעים ולמעלה מהם כסא הכבוד שהתשובה מגעת שם הרי ט"ו · והברכה מתחלת בה"י ומסיימת בה"י הרי י' כנגד י' ימים שבין ר"ה ליה"כ שמזומנים לבעלי תשובה ומה שתקנו לומר אבינו בברכת השיבנו ובסלח לנו מה שאין כן בשאר הברכות היינו טעמא שאנו מזכירין לפניו שהאב חייב ללמד לבנו ע"כ אנו אומרים השיבנו אבינו לתורתך ובסלח לנו משום הא דכתיב וישוב אל ה' וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח ע"כ אנו מזכירין רחמי האב כדכתיב כרחם אב על בנים שירחם עלינו ויסלח לנו: ששית סלח לנו ומה ראו לומר סליחה אחר תשובה כי ע"י תשובה הקב"ה סולח דכתיב וישוב אל ה' וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח · שביעית ראה נא בענינו [א] ומה ראו לומר גאולה בשביעית [ב] כי היה ראוי לומר רפאינו אחר סלח כסדר הפסוק הסולח לכל עוניכי הרופא לכל תחלואיכי אלא אמר רבא (ג) מתוך שאנו עתידין ליגאל בשביעית קבעוה בשביעית אע"ג דבששית קולות בשביעית מלחמות במוצאי שביעית בן דוד בא מלחמות אתחלתא דגאולה היא ועוד נכון לומר תכף לסליחה גאולה:

קטז **שמינית** רפאנו ומה ראו לומר רפואה בשמינית א"ר אחא מתוך שניתנה מילה בשמיני וצריכה רפואה קבעוה בשמינית וגם כדי לומר גאולה בשביעית שינו סדר הפסוק שהיה ראוי לומר רפואה בין סליחה לגאולה כדפרישית לעיל כדכתיב הסולח לכל עוניכי הרופא לכל תחלואיכי אלא שראו לקבוע גאולה בשביעית הילכך קבעוה מיד אחר ברכה שאחריה ויש בה כ"ז תיבות כנגד כ"ז פסוקים שבפרשת מילה וכ"ז תיבות בפסוק ויאמר אם שמוע עד רופאך שבזכות התורה והמצות באה רפואה (א) וכ"ז אותיות בפסוק כי חיים הם למוצאיהם ולכל בשרו מרפא אע"ג דתניא כל הכתוב לרבים אין מכנין אותו ליחיד ליחיד אין מכנין אותו לרבים וא"כ כיון שהפסוק הוא לשון יחיד רפאני ה' וארפא היאך אנו אומרים אותו בלשון רבים פי' הרמ"ה היינו במתרגם המתרגם הפסוקים אינו רשאי לשנות מיחיד לרבים או איפכא וה"ה נמי הקורא הפסוק ככתבו בזמן שמכוין לקרות אבל פסוק של תפלה שאין כוונת הצבור לקרותו אלא להתחנן דרך תפלה ובקשה הרי הן כשאר תפלות ורשאין לשנותם לפי צורך השעה לפי ענין תחנתם ובקשתם (ב) והרב ר' יונה כתב דווקא כשקורא כל המזמור או כל הענין כסדר אז אין לשנות אבל כשמתפלל ואומר פסוקים הנה והנה יכול לשנות מיחיד לרבים ומרבים ליחיד ולזה נוטה דעת א"א ז"ל:

קיז **תשיעית** ברכת השנים [א] ומה ראו לאומרה בתשיעית (א) אמר רבי אלכסנדרי כנגד מפקיעי שערים דכתיב

ומ"ש ויש בה ט"ו תיבות וכו' הם דברי עצמו: ומ"ש ומן הארץ לרקיע מהלך ת"ק שנה וכו' כלומר שבעה רקיעים יש ביניהם ששה אוירים ומן הארץ ועד רקיע תחתון אויר אחד ומרקיע העליון עד כסא הכבוד אויר אחד הרי ט"ו בין אוירים ורקיע מהארץ עד כסא הכבוד:

ומה שכתב שמן הארץ עד הרקיע מהלך ת"ק שנה ועוביו של רקיע ת"ק שנה אין הכוונה לומר שיש שום רמז בשיעור ת"ק שנה אלא היינו לומר שט"ו מרחקים אלו שוים זה כזה:

ומה ראו לומר סליחה אחר תשובה דכתיב וישוב אל ה' וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח גם זה בפ"ב דמגלה:

ומה ראו לומר גאולה בשביעית וכו' עד סוף הסימן הכל שם ופירש"י שבוע שבן דוד בא בו חלוק משאר שנים כדאמרי' בפ' חלק שנה ראשונה רעב ולא רעב וכו' עד ובשביעית מלחמות ובמוצאי שביעית בן דוד בא:

אתחלתא דגאולה היא ואע"ג דהאי גאולה לאו גאולה דגלות היא אלא שיגאלנו מן הצרות הבאות עלינו תמיד דהא ברכת קבוץ ובנין ירושלים וצמח דוד יש לכל אחת ואחת ברכה לעצמה לבד מגאולה זו אפ"ה כיון דשם גאולה עלה קבעוה בשביעית:

קטז **שמינית** רפאינו ומה ראו לומר רפואה בשמינית א"ר אחא מתוך שניתנה מילה בשמיני וכו' בפ"ב דמגלה (שם):

ומ"ש וגם כדי לומר גאולה בשביעית שינו סדר הפסוק וכו' הם דברי עצמו: אע"ג דתניא כל הכתוב לרבים אין מכנין אותו ליחיד וכו' תוספתא כתבוה הרי"ף והרא"ש בס"פ הקורא את המגלה עומד:

ומ"ש רבינו בשם הרמ"ה דהיינו במתרגם המתרגם הפסוקים כן משמע מתוך מ"ש שם בסמוך המתרגם פסוק כצורתו ה"ז בדאי אלמא דבמתרגם עסקינן:

ומ"ש בשם ה"ר יונה כתבו הרא"ש שם וכתב דמילתא דסברא הוא: ב"ה וכתבו ר"י בנתיב ב':

קיז **תשיעית** ברכת השנים ומה ראו לאומרה בתשיעית וכו' בפרק ב' דמגלה (שם) ופירש רש"י שבור זרוע רשע אלו המייקרין את התבואה ומפקיעין את השער וממאי דבמפקיעי שערים כתיב דכתיב בההיא פרשתא יארוב במסתר כאריה בסוכו יארוב לחטוף עני וכי הלסטים אורב את העני ולא את העשיר הוא אורב אלא במפקיעי שערי' הכתוב מדבר שרוב דעתם לעניים הוא וקא בעי דוד רחמי עלה דמילתא שבור זרוע רשע ותן שובע בעולם ובכך זרועו שבור ורע תדרוש

ומ"ש ויש בה ט"ו תיבות כנגד ט"ו תיבות שבפסוק יעזוב רשע דרכו וכן בפסוק ועוד בה עשיריה כצ"ל ומ"ש במקצת ספרים וכן בפסוק ובשוב רשע צרי' למחוקי כי אין בפסוק זה כי אם ט' תיבות וגם בספרים המדויקי' ליתיה:

ומ"ש גדולה תשובה וכו' עד הרי ט"ו פי' למעלה מרקיע העליון עד כסא הכבוד ג"כ מהלך ת"ק הרי ט"ו פעמים ת"ק ונראה דהיינו דיסד הפייט במוסף דר"ה כף רגל חמש מאות חמש עשרה ישרה לכסא ע"ש ורגליהם רגל ישר"ה כי ישר"ה הוא אותיות ש"ר י"ה כלומר ט"ו פעמים ת"ק מן הארץ ועד כסא הכבוד ומן הרקיע העליון עד כסא הכבוד הן רגלי החיות ג"כ מהלך ת"ק שנה וגדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד למעלה מט"ו ת"ק:

ומה ראו לומר סליח' אח' תשוב' כי ע"י תשובה הקב"ה סולח דכתיב וישוב אל ה' וגומר אע"ג דכתיב ושב ורפא לו משמע דרפואה אחר תשובה מתרץ בגמרא כתיב קרא אחרינא הסולח לכל עוניכי הרופא לכל תחלואיכי הגואל משחת חייכי למימרא דגאולה ורפואה בתר סליחה היא ולא בתר תשובה אם כן הא דכתב ושב ורפא לו ההוא לאו רפואה דתחלואים הוא אלא רפואה דסליחה היא:

ומה ראו לומר גאולה בשביעית וכו' ה"א בפ"ב דמגלה (דף י"ז) ופרש"י ומה ראו לומר גאולה בשביעי' ולא רפוא' אחר סליחה כדכתיב קרא הסולח לכל עוניכי הרופא לכל תחלואיכי וכמ"ש רבינו ונראה דבאו לתרץ אמאי לא קאמר תלמודא כפשוטה ומה ראו לומר גאולה אחר סליחה כי היכא דאמר לעיל מה ראו לומר בינה אחר קדושה ומה ראו לומר תשובה אחר בינה וכו' וניחא להו דה"ק הכא ליכא קרא דנילף מיניה דגאולה ראויה לקובעה בתר סליחה אלא אדרבה רפואה בתר סליחה היא ראויה א"כ בע"כ דראו לקבוע גאולה בשביעית א"כ הדרא קשה דמה ראו לקובעה בשביעית וכן צריך לפרש אבל מה ראו לומר רפואה בשמינית ומה ראו לומר ברכת השנים בתשיעית:

קיו **שמינית** רפאינו בפ"ב דמגלה ומ"ש וגם כדי לומר גאולה בשביעית וכו' איכא למידק מי הכריחו לפרש כך ונראה דמשום דקשיא ליה דהיה ראוי להקדים ברכת השני' לרפואה מדאית' בתענית פ"ק (דף ח') בימי ר"ש בר נחמני הוה כפנא ומותנא וכו' א"ל ר"ש בר נחמני נבעי רחמי אכפנ' דכי יהיב רחמנא שובעא לחיי הוא דיהיב דכתיב פותח את ידיך ומשביע לכל חי רצון וא"כ הוה לן לדחו' טעמא דמתוך שניתנה מילה בשמיני קבעוה בשמיני אלא ה"ל לבקש רחמים אשובעא ברישא ואח"כ ארפוא' וחיי על כן תירץ רבינו וגם כדי וכו' דהשתא דחיכן ליה להאי חד טעמא דנבעי רחמי אכפנ' וכו' מקמי הני תרתי טעמי והקדימו רפואה לברכת השנים:

ומ"ש אע"ג דתניא כל הכתו' לרבי' וכו' איכא למידק דבברכת השיבנו דתקנו' אחר הבינה ע"ש הפסוק ולבבו יבין ושב ורפא לו נמי ה"ל להקשות הך קושיא וכן בברכת סלח לנו אחר השיבנו ע"ש הפסוק וישוב אל ה' וגו' דמדבר ביחיד וי"ל דלא קשיא ליה אלא גבי רפואה דהברכה היא בלשון הפסוק ממש אלא דמשנה מלשון יחיד ללשון רבים אבל גבי השיבנו וסלח לנו כיון דאין הברכה בלשון הפסוק לא קשיא כלל:

קיז **תשיעית** ברכת השנים ומה ראו לאומר' בתשיעית וכו' ע"ל בסי' קט"ו במ"ש בס"ד אבל ומה ראו לומר גאולה בשביעי' וכו' ומ"ש דאשרי האיש וכו' כ"כ רש"י בפ"ב דמגלה (סוף דף י"ד) והתו' הקשו עליו מדאמרינן בפ"ק דברכות (סוף דף ט') דתקינו רבנן יהיו לרצון אמרי פי לאחר י"ח ברכות

פרישה

(ב) **נמצא** שבעה אוירים ושבעה רקיעים כו' הרי ט"ו ז"ל ב"י כלומר ששבעה רקיעים יש ביניהן ו' אוירים ומן הארץ עד רקיע תחתון אויר א' ומרקיע עליון עד כסא כבוד אויר א' הרי ט"ו בין אוירי' ורקיע מהארץ עד כסא הכבוד · ומ"ש שמן הארץ עד וכו' אין הכוונה לומר שיש שום רמז בשיעור ת"ק שנה אלא היינו לומר שט"ו מרחקים אלו שוים זה כזה:

(ג) **מתוך** שאנו עתידים ליגאל בשביעית אע"ג דהאי גאולה לאו גאולה דגלות היא אלא שיגאלנו מן הצרות הבאות עלינו תמיד דהא ברכת קבוץ ובנין ירושלים וצמח דוד יש לו כל אחד ברכה בפני עצמו לבד מגאולה זו אפ"ה כיון דשם גאולה עליה קבעוה בשביעית:

סי קטז (א) **וכ"ז** אותיות בפסוק כי חיים הם למוצאיהם וכנגד כ"ז אותיות שבתורה וכמ"ש בברכת שנים עשר: (ב) **והה"ר** יונה כתב כו' אז אין לשנות כו' אף שאמרה דרך תפלה ולאפוקי מרמ"ה שמתיר בכה"ג:

סי' קיז (א) **ואמר** רבי אלכסנדרי כנגד מפקיעי שערים דכתיב שבור זרוע רשע ופרש"י שבור זרוע רשע אלו המייקרי' את התבואה ומפקיעין את השער וממאי דבמפקיעי שערים כתיב דכתיב בההיא פרשת' יארוב במסתר כאריה בסוכו יארוב לחטוף עני וכי הלסטים אורבי' את העני והלא את העשיר הוא אורב אלא במפקיעי שערי' הכתוב מדבר שרוב דעתם לעני היא וקא בעי דוד רחמי עליה דמילת' ואמר שבור זרוע רשע ותן שובע בעולם ובכך זרוע שבור ורע תדרוש רשעו בל תמצא וזה שהי' בדעתו להיות רשע כשתדרוש רשעו לא תמצא עולה שלא הספיק לעשותה:

ובאשכנז

דרישה

סי' קטו [א] **ומה** ראו לומר גאולה בשביעית וכן פריך בשמינית ותשיעית ובאידך כולהו פריך ומה ראו לומר זא"ז חוץ מג' ראשונות דלא יהיב טעמא לסידורן משום דכתב בריש סימן קי"ג דנלמד מקרא דכתיב הבו לה' בני אלים כו' וכאשר נכתבו כן צריך לאומרם זא"ז ובאחריני במקום דיכול ליתן טעם אסמיכת סדורם זא"ז מתחיל ואומר ומה ראו לסדר ברכה זו אחר זו ובמקום שאין טעם לסידורן נותן טעם למספרן שמשום המספר קבעו במקום זה וזהו טעם הז' והח' והט':

[ב] **כי** היה ראוי לומר רפאינו כו' עד אלא א"ר חייא בר אבא כו' אבל אינו רוצה לתרץ דרפאינו רצו לקבוע בשמינית מתוך שנתנה מילה בשמיני כמ"ש בסי' שאחר זה אברכת רפאינו דא"כ אכתי היה קשה למה קבעו ברכת דראה נא בענינו בז' ולא בתשיעי' או באחרונה וכמו שנותן טעם בכל הברכות וק"ל:

סי' קיז [א] **ומה** ראו כו' עד דאשרי האיש ולמה רגשו גוים ב' פרשיות הן כ"כ רש"י בפ' ב' דמגילה דף י"ז ע"ב והתוס' הקשו עליו שם מדאמר בפ"ק דברכות דאשרי ולמה רגשו חדא פרשה הוא וכתבו דצ"ל דלמנצח עלמות ולמה יי' תעמוד ברחוק תרתי נינהו עכ"ל ב"י · ויש לתמוה על רבינו למה סביא דברי רש"י בפשיטות מאחר שהתו' סותרי' אותו וצריכין לומר שרבינו ס"ל שרש"י היה גורס בפ"ק דברכות דלמנצח עלמות ולמה יי' תעמוד ברחוק חדא נינהו וגם על פי' התו' יש להקשות דעכ"פ צריך לומר דלמנצח עלמות ולמה יי' תעמוד ברחוק תרתי נינהו וא"כ מאי משני תלמודא בפ"ק דברכות אהאי עניא דיהיו לרצון דא"ר יהודה בריה דר"ש בן פזי הואיל ולא אמרו דוד אלא לאחר י"ח כו' ופריך הני י"ח י"ט הוין ומשני דאשרי ולמה רגשו חדא פרשה ולפי' התו' מאי הוה נהי דאשרי ולמה רגשו

חדא

חדושי הגהות

קטו א הב"ח כתב דט"ס יש כאן דבפסוק ובשוב רשע מרשעתו אין בו אלא ט' תיבות ולכן צריך למחוק פסוק זה מן הספר ע"כ נראה שכוונתו על פסוק (ביחזקאל לג) וקודם לזה (שם יח) כתוב ג"כ ובשוב רשע וכו' אך גם בזה לא נתיישב עדיין דאין בו אלא י"ב תיבות ולולא דמסתפינא ה"א דכוונת הטור אפסוק (שם יח) והרשע כי ישוב והא דנקט ובשוב רשע י"ל כמ"ש הב"י לקמן סימן תקפ"ב ע"ש ואע"ג דיש בו יותר מט"ו תיבות י"ל כמ"ש מהרל"ח לקמן סימן תקפ"ב דחשיב את נפשו למלה אחת כיון שמוקפת במקף אף ה"נ נימא דחשיב התיבות המוקפים במקף למלה אחת ונמצא מכוון בו ט"ו תיבות כנלענ"ד לקיים גירסת הספרים שלפנינו:

עיין

אורח חיים הלכות תפלה קיז

דכתיב שבור זרוע רשע ודוד אמרו בתשיעית דאשרי האיש ולמה רגשו שתי פרשיות הן ויש בה ל' תיבות כנגד כ"ג תיבות שבפסוק (דברים כח) יפתח ה' לך וז' שבפסוק (תהלים קמה) פותח את ידך הרי ל' ובפסוק (שם י) שבור זרוע רשע יש כ"ט אותיות וקריאתו השובה כאחת הרי ל' (ב) ובאשכנז אין משנין בה כלל אלא אומרים בימות הגשמים ותן טל ומטר לברכה ובימות החמה ותן ברכה והכי משמע לישנא דגמרא שאלה בברכת השנים אלמא אין משנין אותה אלא ששואלין בה מטר ובספרד נוהגין לשאול טל בימות החמה שאומרים ותן טל לברכה אע"ג דטל לא מיעצר מתפללין עליו שיתנוהו לברכה ומתחילין לשאול ס' יום אחר תקופת תשרי ויום שתפול בה תקופת תשרי הוא מכלל הס' (ג) דתנן בג' במרחשון שואלין את הגשמים ר"ג אומר בשבעה בו ואר"א הלכה כר"ג ותניא חנניא אומר ובגולה פירוש בבבל אין שואלין עד ס' יום אחר התקופה · ואנן בתר בני בבל גרירינן ואיבעיא לן יום ס' כלפני ס' ואין שואלין בו או כלאחר ס' ואסיקנא כלאחר ס' הלכך בתפלת ערבית של יום ס' מתחילין וכתב אבי העזרי דאיתמר בירושלמי דהנך ס' מנינן להו מעת לעת שאם נפלה תקופת תשרי בלילה מונין ס' מן הלילה ואם נפלה ביום מונין מן היום וכ"פ הוא וכתב עוד שאם נפלה התקופה בג' שעות ביום והצבור לא הזכירו בהתפללם בבקר ויחיד איחר תפלתו מן הצבור דבתר צבור גריר שאין עושים שתי תורות וא"א ז"ל כתב על דבריו ולא נהגו כן אלא לעולם שואלין בתפלת ערבית של יום ס' וכתב עוד תמהני למה אנו נוהגין כבני גולה נהי שהתלמוד שלנו הוא בבלי (ד) מ"מ דבר שתלוי בארץ [ב] למה ננהוג כמותם אם בבל היתה מצולה ולא היתה צריכה למים כל הארצות הם צריכות למים במרחשון ולמה נאחר אותו עד ס' יום בתקופה ולמה לא נעשה כמשנתינו ·

ובפרובינציא

ב"ח

ברכות הואיל ולא אמרו דוד אלא לאחר י"ח פרשיו' ופרכינן הני י"ח י"ט הויין ופרקינן אשרי האיש ולמה רגשו גוים חדא פרשה היא וכו' וצ"ל דלמנצח עלמות לבן ולמה ה' תעמוד ברחוק תרתי ניהו עכ"ל ויש להקשו' כיון דראה רבינו דהתוספות סתרו פי' רש"י ופירשו בע"א למה כתב רבינו כרש"י ולא כתב כפי' התוספו' ונרא' דרבינו מיישב פרש"י דההיא דפ"ק דברכות מיירי למאי דתקנו מעיקרא י"ח ברכות ותו לא ותקנו לומר יהיו לרצון לבסוף דהשתא צ"ל דהו' ס"ל דאשרי ולמה רגשו חדא פרשת' היא אבל לאחר שתיקנו ביבנ' ברכת ולמלשינים א"כ י"ט ברכו' ניהו ואעפ"כ לא עקרו ממקומו יהיו לרצון אמרי פי אלא צריך לאומרו כדמעיקרא א"כ צ"ל דתו לא אמרינן דחד' פרשתא היא אלא חשבינן אשרי ולמה רגשו בתרתי ושבור זרוע רשע היא תשיעי' אבל למנצח על מות לבן ולמה ה' תעמוד ברחוק חשובו' כחדא פרשתא כיון דתרווייהו אמרן דוד כנגד הרשעי' ולענין זה דוקא במה שהי' דוד מתפלל על אבדן של רשעים נחשבי' שתי פרשיות אלו כאילו לא היו אלא פרשה אחת ונחשבת שבור זרוע רשע לתשיעית אבל מכל מקום שתי פרשיות ממש ניהו ויהיו לרצון אחר י"ט היא לכן הניחוהו לומר יהיו לרצון אחר תפלת י"ח שהיא עכשיו י"ט עם ברכת ולמלשינים זו היא דעת רש"י באין ספק והסכי' רבינו עמו ודלא כתוספות :

ומ"ש ובאשכנז אין משנין בה כלל וכו' פי' ב"י שבא רבינו להוציא ממנהג ספרד דמשנין דביה"ח אומרים ברכנו וביה"ג אומרים ברך עלינו ועוד דבאשכנז ביה"ג אומרי' ותן טל ומטר לברכ' וביה"ח אומרים ותן ברכה ובספרד אומרי' ביה"ח ותן טל לברכה ומייתי ראייה לקמייתא שאין משנין מברך עלינו לברכנו מלישנא דגמרא דאמר שאלה בברכת שנים אלמא אין שנוי אחר בה אלא שמזכירין בה שאלה עכ"ל ויש להקשות על זה למה נסמך רבינו על רמז בלשונו ולא כתב בפי' שאין לשנות מברך עלינו לברכינו גם מה שפירש ומייתי ראיה לקמייתא וכו' עד סוף דבריו הכל הוא דוחק על כן נראה דאין רבינו חושש לשינוי לשון מברך עלינו לברכינו אלא למה שבספרד שואלין ביה"ח ואומרים ותן טל לברכה דמשנין השאלה ממה שהיא ביה"ג ותן טל ומטר על זה אמר רבינו ובאשכנז אין משנין בברכה זו השאלה כלל אלא ביה"ג אומר השאלה ותן טל ומטר לברכה וביה"ח אומרים ותן ברכה ואין שואלין כלל והכי משמע לישנא דגמרא שאלה בברכת השנים אלמא אין משנין את השאלה אלא שואלין בה מטר כשהגיע זמן השאלה ובכלות זמנה אין שואלין כלל משא"כ בספרד דמשנין השאלה דביה"ג אומר ותן טל ומטר לברכה וביה"ח שואלין טל לבדו בלא מטר ופשוט הוא :

ומתחילין לשאול וכו' פי' במשנ' פליגי בה ת"ק ור"ג ואמר ר"א הלכה כר"ג ותניא רב חנניא אומר ובגולה וכו' פי' דהמשנה נישנית בא"י שהיא ארץ הרים וצריכה גשמי' מיד אח' החג ולשם בא"י פסק ר"א הלכה כר"ג אבל בגולה פי' בבבל שהיא מצולה א"צ גשמים מיד אין שואלין עד ס' יום אחר התקופה ואנן בתר בבל גרירינן וכו' הלכך אנו מתחילין לשאול ס' יום אחר התקופה ולא היה לו לרבינו להביא המשנה והברייתא אלא לפסוק בסתם ומתחילין לשאול ששים יום אחר התקופה ויום שתפול בה תקופת תשרי היא מכלל הס' ואיבעיא לן יום ס' וכו' אלא לפי שכתב אח"כ מ"ש הרא"ש תמהני למה אנו נוהגין כבני גולה וכו' ולמה לא נעשה כמשנתינו ובפרובינצי"א שמעתי שהיו שואלין שבע ימים במרחשון ויפה מאוד בעיני על כן הבי' מתחלה המשנ' דפליגי בה ת"ק ור"ג ודפסק ר"א הלכה כר"ג דשואלין בז' במרחשון ואח"כ הביא הברייתא דבגולה אין שואלין עד ס' וכו' כדי שיובנו דברי הרא"ש שכתב על זה תמהני למה אנו נוהגים כבני גולה וכו' ועוד בא רבינו להורות דבני א"י שואלין ותן טל ומטר בז' במרחשון כדפסק ר"א דלא בא ר"א לחלוק אברייתא אלא דס"ל דר' חנניא לא אמר אלא בגול' אבל בא"י מודה ר"א דהלכה כר"ג וכן פסק הרמב"ם פפ"ב מה"ת ומביאו ב"י :

ושואלין

ב"י

תדרוש רשעו בל תמצא וזה שהיה בדעתו להיות רשע כשתדרוש רשעו לא תמ עולה שלא הספיק לעשותה :

ומ"ש רבינו דאשרי האיש ולמה רגשו שתי פרשיות הן כ"כ רש"י שם וז"ל בפרש' תשיעית אמרה וא"ת שמיני' היא אשרי ולמה רגשו תרתי פרשתא היא א והתוס' הקשו עליו מדאמרינן בפ"ק דברכות דאשרי ולמה רגשו חדא פרשה היא וצ"ל דלמנצח עלמות ולמה ה' תעמוד ברחוק תרתי ניהו עכ"ל :

ובאשכנז אין משנין בה כלל אלא אומרים בימות הגשמים ותן טל ומטר וכו' נראה דתרתי קאמר חדא דבאשכנז אין משנין בנוסחתה מימות החמה לימות הגשמים ולא כמנהג ספרד שבימות החמה אומרים ברכנו ובימות הגשמים ברך עלינו ועוד שבאשכנז אין שואלין בימות החמה לא טל ולא מטר ובספרד נוהגים לשאול טל בימות החמה ומייתי ראיה לקמייתא שאין משנין מברך עלינו לברכנו מלישנא דגמרא דאמר שאלה בברכת השנים אלמא אין שינוי אחר בה אלא שמזכירין בה שאלה :

ומ"ש דטל לא מיעצר מימרא בריש תענית (ג.) :

ומתחילין לשאול ששים יום אחר תקופת תשרי בריש תעניות (י.) תניא חנניא אומר ובגולה עד ששים יום בתקופה :

ומ"ש דאסיקנא דיום ששים כלאחר ששים גם זה שם :

וכתב בהגהות מיימון פ"ב וקי"ל דיום תקופה מתחיל כמנא כשעברו כ"ח ימים מן התקופה שואלין בתפלת ערבית שהוא תחלת כ"ט :

וכתב הר"ד אבודרהם ויום ס' יבוא בכ"ב נוביי"מברי (ג' דיעצמ') אם היה אותו פיברי"ר מכ"ח יום אבל אם היה פיברי"ר מכ"ט יום תהיה השאלה בכ"ג נובי"מברי (ד' דיעצמ') כי תקופת תשרי לעולם שבעה ימים קודם (ד' או ה' אקוט"ברי) :

ומ"ש בשם אבי העזרי דהנך ס' מנינן להו מעת לעת כן כתבו שם הרא"ש והמרדכי בשמו : **ומ"ש** בשמו עוד שאם נפלה התקופה בג' שעות מן היום וכו' כ"כ שם המרדכי : **ומ"ש** שהרא"ש כתב על דבריו ולא נהגו כן וכו' גם מ"ש תמהני למה אנו נוהגין כבני גולה וכו' הכל שם :

ומ"ש מ"מ דבר התלוי בארץ למה ננהוג כמותם פירוש דבר שתלוי בארצות שיש ארץ שצריכה מטר בזמן שחברתה אינה צריכה וכן ביאר יפה בתשוב' וז"ל דאע"ג דתניא חנניה אומר ובגולה עד ס' בתקופה ואנן כל מילתא אזלינן בתר חכמי בבל ועבדינן כוותייהו היכא דפליגי אהדדי חכמי בבל וחכמי ארץ ישראל דתלמוד בבלי חשבינן עיקר ה"מ בדבר איסור והיתר וחיוב ופטור וטומאה וטהרה אבל בדבר התלוי בצורך השעה ואין בו שינוי לעבור על ד"ת ראוי לילך אחר השנים והמקומות והזמן דבבל שוכנת על מים רבים ולא צריכים גשמים עד ס' לתקופה או היה זמן הזרע מאוחר בבבל אבל בארץ אשכנז שזמן הזרע הוא מחצי תשרי ואילך הדבר ידוע שאם לא ירדו גשמים מיד אחר הזרע שהוא מתקלקל שהעופות והעכברים יאכלוהו כולו למה לא נעשה כבני א"י ששואלים את הגשמים בז' במרחשון כר"ג כי בדבר זה אין מחלוקת בין בני בבל ובין בני א"י שיתנו אלו טעם לדבריהם שראוי לעשות כך ואלו נותנים טעם שראוי לעשות כמותן אלא שבבבל היו עושים כפי הצריך להם והמשנה שאומרת ששואלין במרחשון נשנית בא"י כפי הצריך להם ע"כ וכ' עוד באותה תשובה שכ"כ הרמב"ם בפי' המשנה דפ"ק דתענית שמ"ש ר"ג בז' במרחשון שואלין את הגשמים אינו אלא בא"י ובארצות שאוירם כאויר' אבל בשאר ארצות צריכה להיות השאלה בזמן שהם צריכים לגשמים באותה הארץ ויעשו אותו זמן כאילו הוא שבעה במרחשון ובחבורו כ' מז' ימים במרחשון שואלים את הגשמים בברכת השנים כל זמן שמזכיר גשם בד"א בא"י אבל בשנער ובסוריא ובמצרים ובמקומות הסמוכים לאלו והדומים להם שואלים הגשמים ביום ס' אחר תקופת תשרי מקומות שהם צריכים לגשמי' בימות החמה כגון איי הים הרחוקים שואלים את הגשמים בעת שהם צריכים להם בשומע תפלה ולפום ריהטא משמע שפי' המשנה סותר מ"ש בחבורו כי בפירוש המשנה כתב ובשאר ארצות צריכה להיות השאלה בזמן שהם צריכים לגשם באות' הארץ ויעשו אותו זמן כאילו הוא ז' במרחשון אלמא שואלים בברכת השנים ובחבורו כתב שאיי הים שואלים בשומע תפלה והמדקדק בדבריו ימצאם מכוונ' כי בפי' המשנה כתב ארצות לפי שיש חלוק בין א"י לבבל לענין שאלה והזכרה מזה נלמוד שאין נקראים רבים אלא ארץ אח' ואותם אומרים בזמן הצריך להם שאלה בברכת השנים אבל בחיבורו כתב מקומות שהם צריכים גשמים בימות החמה כגון איי הים ואינם נקראים ארץ בפני עצמן הילכך כיחידים דמו ואומרים בשומע תפלה ע"כ · ודעת הר"ן נוטה קצת לדעת הרא"ש לענין הדין אע"פ שבפי' דברי הרמב"ם נראה שהוא חולק עליו שכתב בפ"ק דתענית ואיכא למידק היכי פסק ר"א הלכה כר"ג דאמר בז' במרחשון שואלים את הגשמים דהא ר"ג לא אמר הכי אלא מפני תקנתן של עולי רגלים והאידנא בתר חורבן ליכא למיחש לתקנתייהו איכא למימר דבגמרא אמרינן דהיכא דאית ליה פירות בדבר' אין שואלין עד ז' במרחשון ומשום הכי פסקינן הלכה כר"ג לומר שכיון שהוקבע זמן זה לבני א"י אף כל מי שיראין מירידת גשמים משום פירי דדברא וכיוצא בו מאחרין השאלה עד ז' במרחשון וכבר כתבתי בחידושי שנראה מדקדוק סוגיית הגמרא דבאתרא דלית להו פירי בדברא ואינו מקום טבעונית אלא צריך גשמים כגון א"י שואלים תיכף אחר החג ונמצא' אומר שכל המקומות שוין לה להזכרה מי"ט האחרון של חג אבל בשאלה נחלקו

דרישה

מד' כינהו מ"מ למנצ' עלמו' ולמה תעמוד תרתי ניכהו וא"כ הדר' קושי' לדוכתי' הני י"ט ניכהו :

[ב] **למה** ננהוג כמותם עיין בח"מ סי' ת"ע לענין איסור גידול בהמה דקה בבבל שהיו רוב ישראל כתב ג"כ די"א דאנו בכל מנהגים בתר בבל גרירינן ונראה דהכ' לא גרירינן אבתרייהו כו' ע"ש : אבל

פרישה

(ב) **ובאשכנז** אין משנין בה כלל ז"ל ב"י נראה דתרתי קאמר דבאשכנז אין משנין בנוסחא מימות החמה לימות הגשמים ולא כמנהג ספרד שבימות החמה אומרים ברכנו ובימות הגשמים ברך עלינו ועוד שבאשכנז אין שואלין בימות החמה לא טל ולא מטר ובספרד נוהגין לשאול טל בימות החמה ומייתי ראייה לקמיית' שאין משנין מברך עלינו לברכנו מלישנא דגמרא דאמר שאלה בברכת השנים אלמא אין שינוי אחר בה אלא שמזכירין בה שאלה עכ"ל · ולאפוקי ממנהג ספרד שראיתי בסידוריהם שברך עלינו יש נוסח אחר מברכנו כו' ונראה דהב"י הוצרך לפרש כן דלספרדים יש להם נוסח אחר דהיינו ברכנו דאל"כ קשה על מ"ש רבינו דבאשכנז אין משנין כו' אדרבה באשכנז יותר משנין מבספרד שבאשכנז אין אומרים בימות החמה טל נמצא דמוסיפין ומשנין בימות הגשמים ואומרים טל ומטר ובספרד שאומרים טל גם בימות החמה נמצא דאין מוסיפין אלא מטר בימות הגשמים אלא ודאי דלספרד יש להן נוסח אחר דהיינו ברכנו והוו משנים יותר מברך עלינו :

(ג) **דתנן** בג' במרחשון פי' קאי אמ"ש ומתחילי' ס' יום כו' והא דמביא דתנן בג' במרחשון הביאו משום תמיהת הרא"ש דמייתי בתר הכי ומ"מ נוכל לייחב ג"כ ליטנא דתנן דקאמר דר"ל טעם למה אמרינן דיום התקופה בכלל וקאמר דתנן כו' ור"ל שהרי במתניתין תניא בג' ימים כו' רק שבני גולה מונין ס' לתקופה ואבעי' לן יום ס' כלפני ס' כו' ואסיקנא כלאחר ס' והיינו משום שדי לנו בהרחקה זו מבני א"י וממעטין בכל מאי דנוכל לפרש לקיים מ"ש ובגולה עד ס' כדי שלא נרחוק יותר מדאי מבני א"י וה"ה דמה"ט אמרינן נמי דיום התקופה הוא בכלל ודו"ק : (ד) **מ"מ** דבר שתלוי בארץ פי' ביניקת הארץ או לחות ובא"י פי' התלוי בארצות :

ושואלין

דרכי משה

קיז א עיין בפרישה ובב"ח :

ובפרובינציא שמעתי שהיו שואלין הגשמים ז' ימים במרחשון וישר מאוד בעיני ע"כ · (ה) ושואלין עד תפלת המוסף של י"ט הראשון של פסח כל זמן שמזכירין הגשמים ויחידים הצריכין למטר אחר כך שואלין אותו בשומע תפלה אפילו בעיר אחת גדולה כננוה ביחידים דמו ושואלין אותו בשומע תפלה [ג] אבל ארץ אחת כולה כמו ספרד בכללה או אשכנז בכללה אם צריכין למטר אחר כך כתב א"א הרא"ש ז"ל בתשובת שאלה שיכולין לשאול אחר כך בברכת השנים כפי הצורך להם · ואם שאל מטר בימות החמה מחזירין אותו וכן אם לא שאל בימות הגשמים מחזירין אותו אפי' ששאל טל אע"פ

נחלקו לג' דינים כפי חילוק המקומות שבא"י ובכל המקומות הצריכים למטר כיוצא בה ואין להם פירי בדברא שואלין ומזכירין בי"ט האחרון של חג והיכא דאית להו פירי בדברא מאחרין את השאלה עד ז' במרחשון ובכל שהוא טבעניות הרבה עד ס' בתקופה וזהו הדרך היותר מתחוור בעיני וכבר נהגו ג"כ בקצת מקומות לשאול בז' במרחשון אבל מה אעשה והרי"ף לא הזכיר בהלכותיו פירי דדברא כלל וכתב הא דאמר רבי אלעזר הלכה כרבן גמליאל וכתב גם כן בגולה עד ס' בתקופה נראה שאין לו אלא שני זמנים הללו ושבא"י מאחרין לשאול אפי' בזמן הזה עד ז' במרחשון ואף הרמב"ם כתב בפ"ב מהל' תפלה בז' ימים במרחשון שואלין את הגשמים בברכת השנים כל זמן שמזכיר משיב הרוח ומוריד הגשם בד"א בא"י אבל בשנער וסוריא ומצרים ומקומות הסמוכים לאלו והדומים לאלו שואלים את הגשמים ביום ששים אחר תקופת תשרי וכבר פירשתי סוגיית הגמר' בחידושי ע"פ דרכם ומדבריהם נ"ל דכי איפסיקא הלכתא כר"ג היינו אפילו לאחר חורבן לפי שהיו מתאספים מכל הסביבות ברגל בירושלים כמו שעושים גם היום ומפני עולים הללו ראוי שנאחר השאלה שהיא היתה עיקר התקנה אבל לא סגי כ"כ שנאחר את ההזכרה ולפ"ז אין לנו דין ג' של פירי דדברא כלל ועמדנו על שני דינים בלבד דבא"י נקטינן בזמן הזה בהזכרה כרבי יהודה ובשאלה כר"ג ובגולה כרבי יהודה בהזכרה ובשאלה עד ס' בתקופה עכ"ל:

ושואלין עד תפלת המוסף של יום טוב הראשון של פסח וכו' ב אינו מדוקדק שהרי בתפלות י"ט לא שייך לאדכורי בהו שאלה וה"ל כאילו כתב ושואלין עד תפלת המנחה של ערב י"ט הראשון של פסח ומשם ואילך פוסקין מלשאול (א):

ויחידים הצריכין למטר אח"כ שואלים אותו בשומע תפלה אפילו בעיר אחת גדולה כננוה וכו' בספ"ק דתעניות (יד:) שלחו ליה בני ננוה לר' כגון אנן דצריכינן מיטרא אפי' בתקופת תמוז כיחידים דמינן ובשומע תפלה או כצבור דמינן ובברכת השנים שלח להו כיחידים דמיתו ובשומע תפלה ופסקו כן כל הפוסקים וכתב הרב רבינו נסים ואע"ג דאמרינן בפ"ק דע"ג (ח.) שאם היה צריך לפרנסה אומרה בברכת השנים שאני מטר שהוא מזיק לרוב העולם בתקופת תמוז כדכתיב (ש"א י"ב) הלא קציר חטים היום אקרא אל ה' ויתן קולות ומטר ודעו וראו כי רעתכם רבה אשר עשיתם בעיני ה' לשאול לכם וגו' ע"כ ול"נ דלא דמיא כלל להיא דע"ג דהתם אינו משנה ממטבע הצבור אלא שמוסיף מעין מה ששואלים הצבור הילכך אומרה בברכת השנים אבל הכא שהוא משנה ממטבע הצבו' שהרי אינם שואלים מטר ומי ששאלו מחזירין אותו אינו בדין שיהיו היחידים משנין מטבע הברכה מפני צורך עצמן וישאלו מטר באותה ברכה עצמה:

ומ"ש אבל ארץ אחת כולה כמו ספרד בכללה וכו' כתב א"א ז"ל שיכולים לשאול בברכת השנים כבר כתבתי תשובה זו בסמוך וכתב באותה תשובה שלא נתקבלו דבריו וגם מדברי הר"ן שכתבתי לא משמע לחלק בכך וכתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל שמאחר שהרא"ש כתב באותה תשובה שאע"פ שהוא יחיד היה יכול לשאול מאחר שזה הדבר הוא צרכי רבים אלא כדי שלא יהא נראה שהם כאגודות אגודות נראה מכאן ראיה שאם היחיד טעה ושאל גשם בזמן שהיה מן הדין לשאול טל שלא יחזור מאחר שהאמת נראה כדברי הרא"ש ואפי' ביחיד יש לו מקום להתפלל אלא מהסבר' הנזכרת היכא שהתפלל בדיעבד שאין בכאן זאת החורבה נראה שאין לו לחזור וצ"ע עכ"ל ולע"ד היה נראה שכיון שלא נתקבלו דברי הרא"ש וכל העולם לא נהגו כן ה"ל סוגיין דעלמא דלא כהרא"ש והילכך הטועה ושאל גשם צריך לחזור אפי' בארץ שכולה בכללה צריכה גשם בימות החמה ומ"מ כיון שהרב פסק עליו את הדבר מי יקל ראש כנגדו ולכן ראוי לצאת מידי ספק ולחזור ולהתפלל בתורת נדבה וכמ"ש ה"ר יונה גבי טעה במנחה בשבת ולא הזכיר של שבת וכתבו רבינו בסי' רל"ב (ג):

ואם שאל מטר בימות החמה מחזירין אותו כבר נתבאר בסי' קי"ד שכל שהזכיר גשם בימות החמה מחזירין אותו וכ"ש כששאל דהוי מיקל טפי ולדברי המפרש שאם הזכיר טל ומטר אין מחזירין אותו נ"ל דהיינו דוקא בהזכיר אבל בשאלה מודה שכל שהזכיר מטר אע"פ שהזכיר ג"כ טל דמחזירין אותו:

ומ"ש וכן אם לא שאל מטר בימות הגשמים מחזירין אותו אפילו ששאל טל אף ע"פ שבהזכרה אינו כן כדפרישית לעיל בפרק תפלת השחר תניא טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו שאלה בברכת השנים מחזירין אותו וברים תעניות כתב הרי"ף ירושלמי היה עומד בגשם והזכיר של טל אין מחזירין אותו והתניא אם לא שאל בברכת השנים או שלא אמר גבורות גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו ההוא דלא אידכר לא טל ולא מטר וכתב הר"ן בשם הרמב"ן דהכי דלא לוסיף עלה דבהזכרה הוא דאיתמר ואין דנין כן בשאלה לפי שיש שבח והודאה במה שאינו נצרך כמו שיש במה שהוא נצרך לפיכך הזכרה של ריצוי וגבורת גשמים עומדת במקומה אבל היאך יתכן לומר בשאלה שתהא שאלת מה שאין צריך לשאול עולה לו במקום מה שצריך לשאול הא ודאי ליתא וכן נראה מדברי הרמב"ם בפ"י מה"ת וכן פירשו ה"ר יונה והרא"ש בפרק תפלת השחר וכו' שם הרא"ש והא דקאמר מטר לאו דוקא דהל"ל ולא גשם כלומר דכיון דמאי דמשני ההוא דלא אדכר לא טל ולא מטר לא קאי אשאלה אלא אהזכרה הל"ל ההוא דלא אדכר לא טל ולא גשם שהוא הלשון שאומרים בהזכרה ולא הל"ל דלא אדכר לא טל ולא מטר שהוא הלשון שאומרים בשאלה אלא דלא דק ומתוך דברים הללו יתבאר לך שמ"ש המרדכי בריש תעניות על הא דמשני ההוא דלא אמר לא טל ולא מטר מכאן יש

ושואלין עד תפלת מוסף של י"ט הראשון של פסח וכו' כתב ב"י אינו מדוקדק שהרי בתפלת י"ט לא שייך לאדכורי בהו שאלה וה"ל כאילו כתב ושואלין עד תפלת המנחה של עי"ט הראשון של פסח ומשם ואילך פוסקין מלשאול עכ"ל וכ"כ לשון זה בש"ע דלא כמ"ש רבינו ולפעד"נ דרבינו דקדק בלשונו על פי הלכה פסוקה שכתב רבינו בסי' רס"ח דאם טעה בשבת והתחיל תפלת חול ונזכר שטעה ל"ש נזכר בברכת אתה חונן ל"ש נזכר בברכה אחת משאר ברכות גומר אותה ברכה שנזכר בה וכדאיתא בפרק מי שמתו (דף כ"א) וה"ט דבדין הוא דבעי לצלויי י"ח ומפני כבוד השב' לא אטרחוה רבנן הלכך אם טעה והתחיל בשל חול ונזכר באמצע הברכה באחת מן הברכות שטעה גומר אותה ברכה ולפי טעם זה כן הדין בי"ט השתא בא רבינו בלשונו להורות דאם התפלל שחרית בי"ט של פסח וטעה והתחיל בשל חול ונזכ' באמצע ברכת השנים דגומר אותה ברכה ומדכר בה ותן טל ומטר דאין פוסקין עד תפלת מוסף של י"ט הראשון של פסח:

ומ"ש ויחידים הצריכים למטר אח"כ שואלים אותו בש"ת וכו' דין עיר אחת כננוה הוא תלמוד ערוך ספ"ק דתענית דאפי' בתקופת תמוז שואלין בש"ת והחלוק בין עיר אחת לארץ אחת בכללה הוא מדברי הרא"ש בתשוב' כלל ד' דין עשירי והאריך ע"ש מיהו הב"י דחה תשוב' זו כיון שבאות' תשובה כתו' שלא נתקבלו דבריו והלכך אפי' בארץ אחת בכלל' אין לשאול בברכ' השני' אלא בש"ת וכ"פ בש"ע ונרא' דלפ"ז כ"ש שיש לנו לשאול מטר משבע' במרחשון בש"ת כשצריכין לכך דהא אפי' בתקופת תמוז דסי' קלל' הן הגשמים שואלין בש"ת כשצריכים למטר כ"ש ביה"ג מיהו קבלתי דיש ליזהר שלא לשאול גשמי' כלל שלא בזמן שתקנו חכמי' אפי' בש"ת אלא מרצין לפניו ית' בתעניות ובסליחו' בי"ג מדות ואומרים פסוקים ומזמורי' של מטר אבל אין שואלין ותן טל ומטר זכר לדבר עובדא דרבא פ"ג דתענית (דף כ"ד) דבעא רחמי דליתי מיטרא בתקופת תמוז ואתי מיטרא עד דשפיך מרזבי דצפורי לדיגלת אתא אבוה אתחזי ליה בחלמי' וא"ל מי איכא דמטרח קמיה שמיא כולי האי א"ל אשני דוכתך דרתחי עלך מן שמיא שני דוכתי' למחר אשכחיה דמירשם פורי' בסכיני והתם לא קאמ' תלמוד' דהיה שואל בברכת השנים אלא סתמ' קאמ' בעא רחמי דליתי מיטרא בתקופ' תמוז ומסתמ' דבש"ת היה שואל מטר ואפ"ה רתחי עליה מן שמיא ואע"ג דרש"י פי' דרתחי עליה לפי שביקש הגשמים בתמוז שלא לצורך אלא כדי למלאות רצונ' של איפרא הורמיז אימיה דשבור מלכא כדאית' התם אפ"ה כיון דחזינן דאיכ' סכנתא אף לחכמי התלמוד בדאטרח שלא לצורך אפילו בש"ת כ"ש דאיכא סכנתא לדידן אף בדאטרח לצורך ושמעתי ששני גדולי' עשו מעשה כשהיה עציר' גשמי' ביה"ח לשאול בצבור ותן טל ומטר בשומע תפלה ונאסף כ"א לעמיו באותה שנה ותלו הדבר בדאטרחו קמיה שמיא:

ואם שאל מטר ביה"ח מחזירין אותו מימר' דר' חניני' רפ"ק דתענית ביה"ח אמר מוריד הגשם מחזירין אותו ופרש"י דכיון דבעא אמיטרא לא התפלל תפלתו כהוגן לפי שהגשמים בקיץ סימן קללה הן מפני הקציר עכ"ל וכיון דבהזכר' מחזירין כ"ש בשאלה: **ומ"ש** וכן אם לא שאל ביה"ג מחזירין אותו אפי' ששאל טל וכו' כך כתבו הר' יונה והרא"ש בפ' ת"ה דאעפ"י דבהזכרה אם לא אמר ביה"ג מוריד הגשם ואמר מוריד הטל אין מחזירין אותו בשאלה אם לא שאל על המטר אעפ"י שאמר ותן טל לברכה מחזירין אותו וכ"כ הר"ן בשם הרמב"ן פ"ק דתענית אבל דעת המרדכי לשם דאף בשאלה אם אמר ותן טל לברכה אין מחזירין אותו וטעמו לפי שהאלפסי לשם הביא הירושלמי בלשון זה בגשם והזכיר טל אין מחזירין אותו והתניא אם לא שאל בברכ' השנים או שלא אמ' גבורות גשמים בתחיי' המתי' מחזירין אותו ההו' דלא אידכר לא טל ולא מטר ע"כ וס"ל למרדכי דמדלא קאמר ההוא דלא אידכר לא טל ולא גשם דהוה משמע דלא קאי אלא אהזכרת מוריד הגשם בלבד וקאמר דלא אידכר לא טל ולא מטר אלמא דאף בשאלה שאומר ותן טל ומטר לא אמרינן דמחזירין אותו אלא כשלא אמר לא טל ולא מטר אבל אם אמר ותן טל לברכה אין מחזירין אותו אעפ"י שלא אמר מטר ולכן הביא המרדכי לשון הירושלמי ההוא דלא אמר לא טל ולא מטר וכתב עליה מכאן יש בני אדם שאומרים בכל פעם ותן טל לברכה אף ביה"ח שיהא רגיל בפיהם טל דאז אם ישכחו מטר ביה"ג אין מחזירין אותו עכ"ל וכן נראה ממ"ש שלטי הגבורים בפ' ת"ה שהבין כך מדברי רבני צרפת שהבי' הר' יונה וז"ל אבל רבני צרפת אומרים דאפי' טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים אין מחזירין אותו כמו שאין מחזירין אותו כשלא הזכיר שאלה בברכת השנים שדינם שוה וכו' עד הלכך אם טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתי' או שטעה ולא הזכיר שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו אלא אומרה בש"ת אבל לא אדכר מקמי ש"ת מחזירין אותו ואומרים רבני צרפת דדוקא כשלא הזכיר לא טל ולא מטר אבל אם הזכיר טל אעפ"י שלא הזכיר מטר אין מחזירין אותו בשום ענין ואפי' נזכר אחר ש"ת ואומ' הרב מורי כר"ו דדוקא בגבורות גשמים וכו' ומפרש שלטי הגבורים דמלשון רבני צרפת משמע דאף בשאל' אם הזכיר טל אעפ"י שלא הזכיר מטר אין מחזירין אותו דהא רבני צרפת ס"ל שדיניהם שוה דכשנזכר קודם ש"ת אין מחזירין אותו אף בהזכרה דאומרה בש"ת ואתרוויהו קאי ואמרו דבין בהזכרה ובין בשאלה אם אמר טל אין מחזירין אותו ואפי' נזכר לאחר ש"ת דגם בזה דיניהם שוה ומורי הרב כר"ו חולק עליה' ואומר דליתא אלא דוקא בגבורות גשמים וכו' ולכן כתב בשלטי הגבורי' לשם וז"ל ובברכ' שאלת גשמים התו' והרא"ש כתבו דאם הזכיר טל ולא מטר מחזירין אותו ורבני צרפת כתבו דכי היכי דגבי הזכר' גשמים אם הזכיר טל סגי הכי נמי גבי שאלת מטר אם הזכיר טל סגי עכ"ל

דרכי משה

קיז (א) ואף כי דברי ב"י אמתיים מ"מ נ"ל שכיון הטור למה שנהגו שבמוסף יו"ט הראשון של פסח מתפללין הטל ונראה טעם המנהג מאחר שפוסקים מלשאול עוד טל ומטר ואנו מבקשים טל בלבד אנו מתפללים ומבקשים טל כמו שמנהג בני ספרד לשאול טל כל ימות החמה ומאחר שאין אנו מתפללין תפלת הטל עד מוסף א"כ השאלה נמשכת עד אותה תפלה שאז אנו פוסקים מלשאול טל ומטר ולכן אמר רבינו ששואלים עד תפלת מוסף כו': (ב) ול"נ דאין לספק בדבר כלל אלא דברי מהר"י אבוהב נכונים בטעמים דאין להחזירו וכדאי הם

פרישה

(ה) **ושואלין** עד תפלת מוסף של י"ט כו' ז"ל ב"י הל' אינו מדוקדק וה"ל כאילו אמר ושואלין עד תפלת מנחה של ערב י"ט הראשון של פסח ול"נ דה"פ כגון שטעה והתחיל ג"כ ברכה של ברך עלינו שהדין שצריך לגמור כל אותה ברכה א"כ כה"ג מצינו ששואל ג"כ בי"ט ושבת והא דפ"ק דתענית דפריך אר' יהודה דאמר העובר לפני התיבה בי"ט ראשון של פסח הא' מזכיר והאחרון אינו מזכיר ומי א"ר יהודה הכי והא"ר עד מתי שואלין את הגשמים עד שיעבור הפסח כו' עד ר' יוסף אמר עד שיעבור הפסח עד שיעביר הש"ץ הא' הזורד

דרישה

[ג] **אבל** ארץ אחת כו' כתב א"א הרא"ש ז"ל בתשובה שיכולין לשאול כתב ב"י שבאותה התשובה לא נתקבלו דבריו וכן הביא הב"י בסי' קי"ד זאת התשובה ושלא נתקבלה כדבריו ויש לתמוה על רבינו למה הביא דבריו לפסק הלכה מאחר שלא קבלו דבריו וצ"ע: מעולם

חדושי הגהות

ב ול"נ שדקדק היטב ור"ל שאם התפלל תפלת חול בערבית ושחרית של י"ט הראשון ושאל גשמים ונזכר אח"כ שהוא י"ט שא"צ לחזור אלא גומר אותה ברכה שעומד בה ומזכיר של י"ט ואח"כ

***

עכ"ל מיהו נראה דאין הכנה זו צודקת דאעפ"י דס"ל לרבני צרפת שדיניהם שוה דגם הזכרה אומרה בש"ת מ"מ אם לא שאל מטר אעפ"י ששאל טל מחזירין אותו אם נזכר לאחר ש"ת ומורי הרב נר"ו לא בא לחלוק אלא לפרש דברי רבני צרפת דאעפ"י דנקטו לישנא דמטר לא איירי אלא בהזכרת גבורות גשמי' אבל לא בשאל' דפשיט' היא דבשאלה אעפ"י ששאל על טל שאינו נעצר כיון שלא שאל גם על מטר שהוא נעצר מחזירין אותו וכן פי' הרא"ש הא דקאמר בירושלמי ההוא דלא אדכר לא טל ולא מטר דלאו דוקא מטר דה"ל למימר ההוא דלא אדכר לא טל ולא גשם וכו' ומביאו ב"י. והמרדכי דס"ל דבשאל טל ולא מטר נמי אין מחזירין הוא יחיד נגד כל המחברים גם הב"י השיג על המרדכי בזה ואמר דברים דחויים הם והכי נקטינן:

לא עקר רגליו איתמר בירושלמי וכו' עד ולזה הסכי' א"א הרא"ש טעמו דבתלמודא דידן משמע שחולק אהירושלמי בזה ואעפ"י שיש לפרש דאינו חולק יש לסמוך על בה"ג דכל דבריהם דברי קבלה וכך פסק בש"ע ופסק עוד דאם נזכר אחר שסיים ש"ת קודם שהתחיל רצה אומר ותן טל ומטר ואח"כ אומר רצה כשיטת ראבי"ה לעיל בסי' קי"ד דנקטינן כוותיה:

קיח אחת עשרה השיבה וכו' בפ"ב דמגלה. כתב אחי ה"ר יחיאל וכו' נראה דה"ר יחיאל הביא המחזור ויטר"י לראיה לדבריו שיש לומר כל השנה האל המשפט שהרי כתב דה"ג בפ"ק דברכות אלמא דהכי עיקר דאין לומר בה מלכות כיון דסמוכה לחברת' דאעפ"י דגבי משפט שייך לומר מלכות טפי משאר ברכות מ"מ כיון דסמוכה לחברת' אין לומר מלכות ואף על גב דקושיית ה"ר יחיאל השנייה יש לה יישוב הגון דמלך אוהב צדקה ומשפט משמעו שהוא אוהב בריותיו כשיעשו המה צדקה ומשפט כמו כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט אבל המלך המשפט משמעו שהוא יושב על כסא מלכותו לשפוט את בריותיו מכל מקום קושיא הראשונה במקומה עומדת דבכל השנה כולה אין לנו לומר כי אם האל המשפט ובזה היה נושא ונותן לפני אביו ז"ל וקבל דבריו שלא לומר בכל השנה כי אם האל המשפט: וב"י הקשה על זה שהרי הרא"ש כתב בסוף פרק קמא דברכות כל השנה כולה אומר האל הקדוש ומלך אוהב צדקה ומשפט ואין זה קושיא כלל דאף על פי דקבל דבריו של ה"ר יחיאל דהגון לומר כל השנה האל המשפט אפילו הכי כיון שנהגו כל העולם לומר מלך אוהב צדקה ומשפט לא רצה לבטל המנהג מאחר שמחזור ויטרי גופיה כתב כן הכי נקטינן:

ונראה שאם נזכר אחר שחתם שומע תפלה קודם שהתחיל רצה שאומר ותן טל ומטר ואח"כ אומר רצה דכל שלא התחיל רצה כאילו לא סיים שומע תפלה דמיא וכמו שכתב רבינו בסימן קי"ד בשם אבי העזרי בנזכר קודם שהתחיל בתקע בשופר גדול: **ונראה** שאם השלים תפלתו ואינו רגיל לומר תחנונים אחרים אע"פ שעדיין לא עקר רגליו כעקרם דמי וכמו שיתבאר בסימן תכ"ב (ג): **ומה** ראו לומר קיבוץ גליות אחר ברכת השנים לפי שנאמר ואתם הרי ישראל וכו' בפ"ב דמגלה (יז:) ופירש"י ופרייכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבא אלמא קיבוץ גליות בעת ברכת השנים היא:

קיח אחת עשרה השיבה שופטינו כבראשונה ומה ראו לאמר' אחר קיבוץ גליות דכיון שיתקבצו הגליות עושה דין ברשעים וכו' בפ"ב דמגל': **ומ"ש** רבי' בשם אחיו ה"ר יחיאל שתמה על חתימת ברכה זו למה מזכירין בה מלכות כבר נתיישב במה שכתב מחזור ויטרי דגבי משפט שייך לומר מלך ואיני מבין מה שכתב שנשא ונתן לפני הרא"ש וקבל דבריו דאי לשנוי הנוסח' קאמר א"א שהרי הרא"ש כ' בספ"ק דברכות כל השנה כולה אומר האל הקדוש ומלך אוהב צדקה ומשפט ואם לומר שבדין היה לו לתמוה מה שנשתנית ברכה זו שמזכיר בה מלך יותר משאר ברכות מה קיבול דברים שייך בזה מאחר שכבר יישבו מחזור ויטרי ואפשר שקודם שראה מחזור ויטרי קאמר שקיבל הרא"ש דבריו שבדין היה לו לתמו' אי נמי דאאידך תמיה דמה הפרש יש בין מלך אוהב צדקה ומשפט להמלך המשפט קאמר שקיבל הרא"ש דבריו שיש לתמוה על כך שזה לא יושב במחזור ויטרי ובהלכות ר"ה אכתוב יישוב תמיה זו בס"ד:

יש בני אדם שאומרים בכל פעם ותן טל לברכה אף בימות החמה שיהא רגיל בפיהם טל דאז אם ישכחו מטר בימות הגשמים אין מחזירין ע"כ דברים דחויים הם שעלה על דעתו שדין שאלה שוה לדין הזכרה ואין הדבר כן וכמו שנתבאר:

ומ"ש אבל אם שאל מטר ולא טל אין מחזירין אותו וזה פשוט מדגרסינן בריש תעניות (ג.) תנא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר מאי טעמא לפי שאינם נעצרים ואע"ג דגבי הזכרה איתמר משמע דה"ה לשאלה דהא טעמא דשאין נעצרים שייך גבי שאלה כמו גבי הזכרה:

ומ"ש ואם לא שאל מטר ונזכר קודם שומע תפלה אין מחזירין אותו וכו' מימרא דרב אסי בפרק תפלת השחר וכתבו רבינו בסימן קי"ד:

ומ"ש ואם לא נזכר עד אחר שומע תפלה שם וכו' מיתיבי טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו שאלה בברכת השנים מחזירין אותו לא קשיא הא דאדכר קודם שומע תפלה הא דאדכר בתר שומע תפלה וכתבו התוספות הא דאדכר אחר שומע תפלה אז ודאי מחזירין אותו מיהו אם לא עקר רגליו א"צ לחזור לראש ולא לברכת השנים אלא חוזר לשומע תפלה וכן משמע בירושלמי בפרק אין עומדין וכן הסכים ה"ר יונה בפרק תפלת השחר והרשב"א כ' שכן דעת רבינו האיי אבל הראב"ד כתב שמחזירין אותו לברכת השנים וכענין שאמרו בהבדלה בפרק אין עומדין טעה בזו ובזו חוזר לראש ומסתברא ודאי כדברי הראב"ד ואלא מיהו בירושלמי מפרש כדברי רבינו האיי ע"כ והרא"ש כתב הא דאדכר בתר שומע תפלה מפרש בירושלמי חוזר לשומע תפלה וא"צ לחזור לברכת השנים וכן פסק ה"ר יוסף בשם ר"ח וא"ת הא אמרינן בפרק אין עומדין טעה בזו ובזו חוזר לראש פירוש שתקנו הבדלה בתפלה ועל הכוס כשטעה בתפלה אומרה על הכוס וא"צ לחזור ולהתפלל ואי טעה על הכוס חוזר ומתפלל הכא נמי כיון שטעה ולא הזכיר בשומע תפלה היה לו לחזור לברכת השנים ושמא יש לחלק דשאני הכא די"ח כולם כתפלה אחת הן ולא אטרחוה רבנן לחזור כמו גבי הבדלה שנתקנה בתפלה ועל הכוס דתרי עניני נינהו ובה"ג כתב דאי אדכר קמי שומע תפלה אומרה בשומע תפלה ואי לא הדר לראש ומשמע שר"ל אם לא אמרה בשומע תפלה חוזר לברכת השנים דהיינו רישא דידהו ולישנא לא משמע דאיירי כשסיים כל י"ח ברכות ואז חוזר לראש י"ח ונראה דסברי ה"ג דתלמודא דידן פליג אירושלמי מההיא דטעה בזו ובזו וכל דבריהם דברי קבלה ויש לסמוך עליהם וכ"כ הראב"ד ז"ל עכ"ל וכן פסק הרמב"ם בפ"י מה"ת וכיון שהרמב"ם והרא"ש זכרונם לברכה מסכימים כן הכי נקטינן:

אע"פ שבהזכרה אינו כן כדפירשתי לעיל אבל אם שאל מטר ולא טל אין מחזירין אותו: ואם לא שאל מטר ונזכר קודם שומע תפלה אין מחזירין אותו ושואל בשומע תפלה: ואם לא נזכר עד אחר שומע תפלה (ו) אם עקר רגליו חוזר לראש· לא עקר רגליו איתמר בירושלמי שחוזר לשומע תפלה ושואל בה וכ"פ ר"ח ובעל ה"ג כתב שחוזר לברכת השנים וכ"כ הרמב"ם ז"ל והראב"ד ולזה הסכים א"א ז"ל: עשירית תקע בשופר ומה ראו לומר קבוץ גליות אחר ברכת השנים לפי שנאמר (יחזקאל לו) (ז) ואתם הרי ישראל ענפיכם תתנו ופרייכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא: וקבוץ גליות הוא ע"י תקיעת שופר כדכתיב (ישעיה כז) והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול וגו' והשתחוו לה' בהר הקודש בירושלים כדי להקריב קרבנות ובפסוק של קרבנות יש בו תקיעה דכתיב (במדבר י) וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ותקעתם בחצוצרות וגו' ויש בו ד' תיבות ולכן יש בברכה זו ד' תיבות:

קיח

אחת עשרה השיבה שופטינו כבראשונה ומה ראו לאומרה אחר קבוץ גליות דכיון שיתקבצו הגליות עושה דין ברשעים קודם שיבואו להתיישב בירושלים (א) כדכתיב (ישעיה א) ואשיבה ידי עליך ואצרוף כבור סיגיך ואסירה כל בדיליך וע"י כן ואשיבה שופטיך כבראשונה וחותם בא"י מלך אוהב צדקה ומשפט ומר"ה עד יה"כ חותמין המלך המשפט כתב אחי ה"ר יחיאל ז"ל [א] מעולם תמהתי על חתימת ברכה זו למה נשתנית מכל החתימת ברכת י"ח לענין מלכות (ב) הא קי"ל ברכה הסמוכה לחברתה אין בה מלכות ועוד לכאורה איני יודע מה הפרש יש בין מלך אוהב צדקה ומשפט ובין המלך המשפט לענין שצריך לחזור לראש אם שכח (ג) אך שאיני רשאי לשנות מה שהורגל בפי כל (ד) אמנם שמעתי שבפרובינציא אין אומרים המלך וישר בעיני שוב מצאתי בספר הנקרא מחזור ויטרי ה"ג בפ"ק דברכות כל השנה כולה אומר האל הקדוש האל המשפט (ה) חוץ מעשי"ת שאומר המלך הקדוש המלך המשפט לפי שעכשיו יושב על המשפט לדון כל העולם ומראה עצמו שהוא מלך על המשפט וי"א כל השנה מלך אוהב צדקה ומשפט דגבי משפט שייך לומר מלכות טפי משאר ברכות

שתים

דרכי משה

הם הרא"ש והרמב"ם והר"ן לסמוך עליהם בדיעבד וכבר כתבתי לעיל דהם הסכימו לדברי הרא"ש וע"ל סימן תע"ב לענין הסיבה בזמן הזה דסומכין אדברי ראבי"ה בדיעבד אע"ג דמנהגא דלא כותיה וה"ה כאן כן נ"ל דהמיקל בדבר לא הפסיד: (ג) כתב אבודרהם דאם שכח טל ומטר בברכת השנים וצריך לאומרה בשומע תפלה ואותו היום תענית שצריך לומר עננו יאמר השאלה תחילה קודם עננו: וע"ל

דרישה

סי' קיח [א] **מעולם** תמהתי כו' ז"ל ב"י ומ"ש רבינו בשם אחיו הר"ר יחיאל שתמה על חתימת ברכה זו למה מזכירין בה מלכות כבר נתיישב במ"ש מחזור ויטרי דגבי משפט שייך לומר מלך ואיני מבין מ"ש שנשא ונתן לפני אביו הרא"ש וקבל דבריו דאי לשנות הנוסח' קאמר א"א שהרי הרא"ש כתב בספ"ק דברכות כל השנה כולה אומר האל הקדוש ומלך אוהב צדקה ומשפט ואם לומר שבדין היה לו לתמוה מה שנשתנה ברכה זו שמזכיר בה מלך יותר משאר ברכות מה קיבול דברים שייך בזה אחר שכבר ישבו מחזור ויטרי. וי"ל דאאידך תמיה' קאי כו' וכמ"ש בפרישה· וק"ל דלפ"ז למה היה לו לר' יחיאל לומר תמיה' קמייתא כיון שהיא מיושבת ועוד קשה מאי מייתי הי"א כיון דלא קאי כוותיה כ"א כמחזור ויטרי לכן נ"ל דה"פ אדרבה ממחזור ויטרי היה מוכיח הר"ר יחיאל תמיהתו דמדכת' במחזור ויטרי ה"ג בפ"ק דברכות כו' דמשמע דאיכא גירסא אחרינא שהוא משובשת וכדי להוציא אותה הגירסא כתב ה"ג וע"כ להוציא הי"א בא כי טעמא דהי"א אינו ישר בעיניו והרא"ש הסכים עמו ודלא כי"א והשתא א"ש דמייתי הי"א כדי להורות לו שזו הגירסא היה מוציא המחזור ויטרי ואתא נמי שפיר מה שהביא התמיה שהיא קיימת והא דהבי' הב"י מהרא"ש דספ"ק דברכות דהאומרים שמלך י"ל דג"כ טעמו מפני דלא רצה לשנות מפני שהורגלו בכך ודו"ק:

פרישה

שואל היורד בי"ט ראשון של פסח ה"ל אביי שאלה בי"ט הא' מי אית' כו' ומאי מקשה הא אינו שאלה ע"ד שכתבתי י"ל דהם קאי אש"ץ ולעולם לא יבא לידי טעות בזה עד שיתחיל בצבור בי"ט ברך עלינו לדרך הצבור להזכירו מיד שמתחיל תפלת החול בקול רם משא"כ ביחיד שמתפלל בלחש דלפעמים טועה וגומר אפי' כל תפלות החול כיון דלית' מאן דמדכר יתיה וק"ל· ובד"מ ייסב בד"א וכתב ז"ל אף כי לדברי ב"י אמתי' מ"מ נראה לומר שכיון שהטור למה שנהגו שבמוסף י"ט הראשון של פסח מתפללין על הטל ונראה טעם המנהג מאחר שפוסקים אז מלומר עוד טל ומטר ואנו מבקשים טל לבד אנו מתפללין ומבקשים טל כמו שמנהג בני ספרד לשאול טל כל ימות החמה ומאחר שאין אנו מתפללין תפלת הטל עד מוסף א"כ השאלה נמשכת עד אותו התפלה שאז אנו פוסקים מלשאול טל ומטר ולכן אמר רבינו ששואלין עד תפלת מוסף כו' עכ"ל. ועל האי שינויא קשה דהטור תלה שאלה בהזכרה דכתב ושואלים עד תפלת מוסף של י"ט של פסח כל זמן שמזכירין גשמים וכבר כתב רבינו לעיל בסי' קי"ד שפוסקים מלומר הזכרת גשמים בתפלת מוסף ומשמע לרבינו שפוסקים גם אז מלשאול ולפי האי שינויא לא ה"ל לפסוק עד תפלת מנחה· ועוד דהא אין לומר דבא ליתן טעם למה אז מתפללין טל קאמר דהא כתב ושואלי' עד תפלת מוסף ומשמע דגם לפני זה שואלין:

(ו) **אם** עקר רגליו כו' חוזר לראש לא עקר רגליו כו' ונראה דאם הזכירו קודם שהתחיל ברכת רצה שאומר ותן טל ומטר ומתחיל רצה כדלעיל כנזכר קודם שהתחיל ברכת תקע בשופר בסי' קי"ד ב"י: (ז) **ואתם** הרי ישראל ענפיכם כו' אלמא קיבוץ גליות בשעת ברכת השנים הוא:

סי' קיח (א) **כדכתיב** ואשיבה ידי עליך והשוא קרא אגולה מיירי: (ב) **הא** קי"ל ברכה הסמוכה לחברתה אין בה מלכות מכאן מוכח דאפילו בחתימת הברכה צריכין להאי טעמא דמש"ה אין בהן מלכות משום דסמוכה נינהו לרוב הברכות: (ג) **אך** שאיני רשאי לשנות מה שהורגל בפי כל כלומר מדאמרינן בגמרא בעשרת ימי התשובה אם לא אמר המלך המשפט לא יצא א"כ ע"כ בכל השנה לא אמרינן מלך דא"כ מאי שני לן בין י' ימים לכל השנה דהא בכל השנה נמי אמרינן הכי ומכח זה היה לנו להוכיח שאין לאומרו בכל השנה אלא שאיני רשאי: (ד) **אמנם** שמעתי שבפרובינצא אין אומרים המלך פי' תיבת של מלך אוהב כי בזה מיושב כמה תמיהות וק"ל: (ה) **חוץ** מיו"ד ימי התשובה שאומר המלך הקדוש כו' לפי שעכשיו יושב על המשפט כו' מזה הטעם א"ש לומר המלך המשפט אבל לשנות ולומר המלך הקדוש צריכין ליתן טעם כיון דבברכה זו לא נזכר משפט מ"ש דאומרים בה המלך יותר

חדושי הגהות

ואח"כ אומר שלש אחרונות כמ"ש לקמן סימן רס"ח אבל מתפלת מוסף ואילך אם שכח והתפלל של חול ושאל גשמים צריך לחזור (מהרל"ח) והדרו"פ והב"ח כיונו לדבריו ועיין במג"א מה שהשיג עליהם וכפי מה שנקט הגאון מהרל"ח בדבריו ל"ק מידי דבהא אף המג"א מודה דנהי דלכתחלה אין להזכיר עכ"פ בדיעבד אם הזכיר אין צריך לחזור:

גירסת

שתים עשרה קללת המלשינים וקבעו' אחרי המשפט שכיון שעושה משפט כלו המלשינים וכולל הזדים עם המלשינים כדכתיב ושבר פושעים וכו' ג"ז בפ"ב דמגלה ופירש"י יהודים שאינם מאמינים בדת משה שהיתה מן השמים שנאמר עוזבי ה' אלו המלשינים ושבר פושעים היינו זדים כדאמרי' פושעים אלו המרדים :

שלש עשרה, על הצדיקים ותקנוה אחר קללת המלשינים שכיון שכלו הרשעים מתרוממות קרנות הצדיקים וכו' וכולל גרים עם צדיקים כדכתיב מפני שיבה תקום וגומר גם זה שם כלומר דקרא דמפני שיבה תקום מיירי בצדיקים דכתיב ביה והדרת פני זקן והיינו חכם כדדריש בפ"ק דקידושין (לב:) זה שקנה חכמה וסמיך ליה וכי יגור אתך גר הרי גרים סמוכים לצדיקים לכך כוללם בברכה אחת :

י"ד בונה ירושלים ותקנוה לומר אחר על הצדיקים וכו' גם זה שם :

ט"ו את צמח דוד ותקנוה אחר בונה ירושלים שכיון שבאים לירושלים בא דוד דכתי' אחר ישובו בני ישראל וגומר גם זה שם ופירש"י אחר ישובו בני ישראל אחר שישובו לבית המקדש ובקשו את הקב"ה ואת דוד מלכם :

קיט שש עשרה, שמע קולנו ותקנוה אחר צמיחת דוד שכיון שבא דוד באה תפלה דכתיב והביאותים אל הר קדשי וכו' בפ"ב דמגלה (יח.) :

שואל אדם צרכיו בשומע תפלה בפ"ק דעבודת כוכבים (ח.) :

ומ"ש וכן בכל ברכה וברכה יכול לשאול מעניינה וכו' ג"ז שם וכתב כל זה הרי"ף בפרק אין עומדין. וכתב שם ה"ר יונה דענין זה מתחלק לד' דינים חלוקים האח' שבברכת שומע תפלה יכול לשאול כל צרכיו בכל ענין שירצה שברכת שומע תפלה כוללת כל הצרכי' ולכך נתקנה. הדין השני שאם בא לומר בסוף כל ברכה וברכ' מעין כל ברכה וברכה אומר ואפי' שלא יהיה צרכו ממש מותר שכיון שאומר אותו בלשון רבים מיהו בלשון יחיד אסור לאמרו כיון שאינו אומר אותו בעבור כל ישראל והוי הפסקה ודוקא שיכול לאמרו בלשון רבים בסוף כל ברכה וברכה שכיון שהשלים כבר מה שתקנו חכמים לחיוב גמור אין לחוש במה שמוסיף אח"כ אבל באמצע הברכה לא דכיון ששואל צרכי רבים באמצע הברכה נראה כמוסיף על המטבע שתקנו חכמים. והדין השלישי שאם שואל צרכיו ממש כגון ששואל על חולה שיש לו בתוך ביתו שיתרפא וכיוצא בו יכול לאמרה בלשון יחיד ואפי' באמצע הברכה והיינו דאמרי' אם יש לו חולה בתוך ביתו אומרה בברכת חולים ולא הזכיר בכאן בסוף הברכה אלא בברכת החולים סתם קאמר דמשמע דאפי' באמצ' הברכה

ברכות כדכתיב (משלי כט) מלך במשפט יעמיד ארץ (ו) ונשאתי ונתתי בדבר לפני א"א ז"ל וקבל דברי ע"כ : (ז) י"ב קללת המלשינים וקבעוה אחרי המשפט שכיון שנעשה משפט כלו המלשינים וכולל הזדים עמהם כדכתיב (ישעיה א) ושבר פושעים וחטאים יחדו ועוזבי ה' יכלו ויש בה כ"ט תיבות לפי שכופרים בתורה שיש בה כ"ז אותיות ובתורה שבכתב ובתורה שבעל פה ולפי חשבון זה אין לומר (ח) כל אויבינו אלא ותכניעם במהרה והוי שפיר מעין החתימה סמוך לחתימה שכל הברכה היא בענין שבירת אויבים : י"ג על הצדיקים ותקנוה אחר קללת המלשיני' שכיון שכלו המלשיני' מתרוממות קרנות הצדיקים דכתיב (תהלי עה) וכל קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק וכולל גרים עם הצדיקים (ט) כדכתיב מפני שיבה תקום וסמיך ליה וכי יגור אתך גר ויש בה כל האלפא ביתא לומר למען צדיקים עוסקי תורתך עשה עמנו חסד ויש בה מ"ב תיבות כנגד הפסוקים שיסודה מהם ז' תיבות בפסוק וכל קרני רשעים אגדע ול"ה תיבות שבאלו ב' פסוקים מפני שיבה תקום וגו' וכי יגור אתך גר וגו' : י"ד בונה ירושלים ותקנוה לומר אחר הצדיקים שעיקר התרוממות קרנות הצדיקים בירושלים שנאמר שאלו שלום ירושלים ישליו אוהביך ובה כ"ד תיבות כנגד כ"ד אותיות שבפסוק (תהלים קמז) בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס ונוסח אשכנזים ולירושלים עירך ברחמים תשוב ותשכון בתוכה כאשר דברת וסמך לנוסח זה במדרש דורשי רשומות שאומרים (י) כי מנין ראשי תיבות של שמונה עשר עולה אלף ות"ת כמנין המלאכים שמקבלין תפלותיהן של ישראל ולפי הנוסח הזה יהיה החשבון מכוון ובט' באב מוסיפין בה נחם ובמקומו יתבאר בעז"ה : ט"ו את צמח דוד ותקנוה אחר בונה ירושלים שכיון שבאים לירושלים בא דוד (יא) דכתיב (הושע ג) אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם ונהרו אל ה' ואל טובו באחרית הימים ובה כ' תיבות כמו שיש בפסוק (ישעיה מט) כי נחם ה' ציון :

קיט **שש** עשרה שמע קולינו ותקנוה אחר צמיחת דוד שכיון שבא דוד באה תפלה דכתיב (ישעיה נו) והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי [א] (א) שואל אדם צרכיו בשומע תפלה שהיא כוללת כל הבקשות [ב] וכן בכל ברכה וברכה יכול לשאול מענינה כגון על חולה ברפאנו (ב) ועל הפרנסה בברכת השנים

כתב די"א כל השנה מלך אוהב צדקה ומשפט דגבי משפט שייך לומר מלכות טפי וכו' ולא כתב עליהם שטועים אלמא דיש קצת טעם לגירסא זו ועוד דה"ר יחיאל גופיה אמר אלא שאיני רשאי לשנות מה שהורגל בפי כל וזה היה ג"כ טעמו של הרא"ש וכן רבינו לקמן בסימן תקפ"ב שכתבו דבכל השנה אומרים מלך אוהב צדקה ומשפט וכו' דכך הורגל בפי כל ולענין הלכה כתב ה"ר יונה סוף פרק קמא דברכות ממש דאין מחזירין אותו אלא אם כן בדאמר האל המשפט אבל אם אמר מלך אוהב צדקה ומשפט אין מחזירין כיון שאמר מלך והכי משמע מגירסת האלפסי דאף על פי דבכל השנה אומרים מלך אוהב צדקה ומשפט מכל מקום פלוגתא דר"ח סבא ורבי אלעזר ורבה ורב יוסף איננה אלא בהאל הקדוש והאל המשפט ואסיקנא דלא יצא וצריך לחזור כיון דלא אמר המלך וכן פסק בהגהת ש"ע :

י"ד בונה ירושלים וכו' ונוסח אשכנזים ולירושלים עירך וכו' שאלני מה"ר שבתי סגי נהור נר"ו למנהג אשכנז שאומרי' בברכת בונה ירושלים ובנה אותה בקרוב בימינו בנין עולם וכסא דוד מהרה בתוכה תכין בא"י בונה ירושלים דלא הוה כדקי"ל כשמואל בפרק ע"פ דצריך מעין חתימה סמוך לחתימה ונוסח ספרדי שכתוב בו וכסא דוד וכו' קודם ובנה אותה נראה יותר מתוקן. והשבתי דאם איננה מעין חתימה א"כ איננה נמי מעין פתיח' ולא טעו בה בני בי רב כ"ש רבותינו ז"ל גדולי ארץ אשכנז אבל האמת יורה דרכו שבקשת וכסא דוד מהרה בתוכה תכין הוא מעין ברכה זו שמבקשים שיבנה ירושלים בקרוב כדי שכסא דוד במהרה בתוך ירושלים תכין כלומר שאין שאלתינו כי אם לצורך גבוה כי אין כסא ה' שלם אלא כשכסא דוד על מכונו בירושלים ועוד דבשאלתינו וכסא דוד מהרה בתוכה תכין הרי בקשתינו ג"כ על ירושלים שיכונן בתוכה כסא דוד והוה מעין חתימה וזה ג"כ טעם הפתיחה ולירושלים עירך ברחמים תשוב לא לצורך עצמינו אלא כדי להעלות השכינה בתוכה וז"ש ותשכון בתוכה כאשר דברת. ואח"כ ובנה אותה בקרוב וכו' כדי שכסא דוד מהרה בתוכה תכין ועוד נראה דשאלת וכסא דוד וכו' היא שאלת בנין ירושלים ממש והוא דבפ"ב דמגלה איתא וכיון שנבנית ירושלים בא דוד שנאמר אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם ופחדו אל ה' ואל טובו באחרית הימים ופרש"י אחר שישובו לבית המקדש ובקשו את הקב"ה ואת דוד מלכם עכ"ל ויש להקשות בית המקדש מאן דכר שמיה ונראה דס"ל דסוף המקר' ופחדו אל ה' ואל טובו הוא מרמז על ב"ה כדכתיב ההר הטוב הזה והלבנון ואומר מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל וזהו שאמר ואל טובו באחרית הימים כד"א נכון יהיה הר בית ה' באחרית הימים בראש ההר ויהיה טעם הכתוב אחר שישובו בני ישראל וגו' דכאשר יבנה ירושלים יבנה בתוכו ב"ה והשכינה תשרה בתוכו ואז לאחר שישובו לב"ה יבקשו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם דכשנבנה ירושלים וב"ה הנה אז דוד בא ויושב על כסאו כמו שהגון למלך שיהא יושב על כסא מלכותו בעיר ממלכתו ולכן אמר ואת דוד מלכם כי יבקשו את דוד מלכם שיהא יושב על כסא מלכותו ואם כן יאמר הכתוב שיבנה ירושלים וב"ה ויכונן כסא דוד בתוך ירושלים שיהא הכל מוכן ואז בא דוד ויושב על כסאו שהכין לו הוא ית' נמשך מזה שכל שאלתינו בברכת ירושלים הוא בבנין ירושלים והגלוה לבניינו וזהו אמרינו ולירושלים עירך ברחמים תשוב לבנותה ותשכון בתוכה כאשר דברת והוא שתשכון שכינתך בב"ה ובנה אותה בקרוב וכו' והוא שיהא בונה אותה הוא יתעלה בעצמו בקרוב וכו' הוא כולל בנין העיר ובנין הבית בכללו ואח"כ שואל בפרט וכסא דוד מהרה בתוכה תכין שיהא בונה כסא דוד שיהא מוכן כשיבא דוד לישב על כסאו וא"כ כל זה דהיינו בנין ב"ה ובנין כסא דוד הוא מענין בנין ירושלים ממש שהרי ב"ה וכס' דוד הכל הוא נבנה בתוך ירושלים וגם יש להם שייכות אל ירושלים כי הלא הבונה עיר שתהיה עיר ממלכה אליו הנה הכרח הוא שיבנה בתוכה בית קדוש לתפלה ולעבוד' לפניו ית' גם צריך הוא לבנות בית שיהא נקרא בית המלך ובתוכו כסא מלכותו שישב המלך עליה לדון עמו ובעל כרחינו צריכין אנחנו לפרש כך דאל"כ מה ענין כסא דוד לבנין ירושלים :

ומ"ש כי מנין ר"ת של י"ח עולה אלף ות"ת כמנין המלאכים וכו' כתב מהרש"ל לאו דוקא י"ח אלא כל י"ט ברכות קורין י"ח ע"פ מנהג הראשונים ותדע שבסימן קכ"ב כתב ברכת י"ט וכתב מיד אחריו ולאחר שיסיים י"ח עכ"ל :

קיט שש עשרה שמע קולנו וכו' בפ"ב דמגלה שם : **שואל** אדם צרכיו בש"ת וכו' בפ"ק דע"ג ריש (דף ח') א"ר יהודה אמר שמואל הלכה שואל אדם צרכיו בש"ת א"ר יהודה ברי' דרב שמואל בר שילת משמי' דרב אעפ"י שאמרו שואל אדם צרכיו בש"ת אבל אם בא לומר בסוף כל ברכה

פרישה

יותר משאר ברכות ונראה דס"ט דבחתימ' שאר ברכות נזכר ומתואר בה השם ע"ש הפעולה כמו חונן הדעת הרוצה בתשובה חנון המרבה לסלוח ואינך כולהו משא"כ בחתימת ברכה זו דלא נזכר ומתואר בה השם משום פעולה כ"א ע"ש רוממתו וקדושתו וכיון דהיום רוממתו ומלכותו נהוג מש"ה מתארין אותו בשם המלכות :

(ו) **ונשאתי** ונתתי בדבר לפני א"א הרא"ש ז"ל וקיבל דברי אמידך תמיה קמי דמה הפרש יש בין מלך אוהב צדקה ומשפט להמלך המשפט קאמר שקיבל הרא"ש דבריו שיש לתמוה על כך שזה לא ייסב במחזור ויטרי עכ"ל ב"י ועיין בדרישה :

(ז) **שתים** עשרה קללת המלשינים ז"ל סמ"ג בימי ר"ג הזקן רבו המלשינים בישראל עמד הוא ובית דינו והתקין ברכה אחת שמתפלל בה לאבד המלשינים נמצא מנין הברכות בכל התפלה י"ט מהרש"ל :

(ח) **אין** לומר כל אויבינו ר"ל ותמגר כל אויבינו : (ט) **כדכתיב** מפני שיבה תקום מיירי בצדיקים דכתיב והדרת פני זקן והיינו חכם כדדרשינן בפ"ק דקדושין זקן זה שקנה חכמה ולפי זה כ"ל להגיה בדברי רבינו תיבת וגו' מפני שיבה תקום וגו' דהרי אסיפא דקרא קסמיך :

(י) **כי** מנין ר"ת של י"ח כו' ז"ל מורי י"ח לאו דוקא אלא י"ט ברכות וקורא שמונה עשרה ע"פ מנהג הראשונים :

(יא) **דכתיב** אחר ישובו פי' אחר שישובו להקב"ה ובקשו להקב"ה ואת דוד מלכם ופחדו אל יי' וגו' כן הוא כתיב בהושע ג' :

סי' קיט (א) **שואל** אדם צרכיו כו' ועד בכל ברכה יכול לשאול מעניינה כו' עיין מ"ש בדרישה ודברי רבינו נראי' כסותרי' זה את זה דהכא משמע דוקא מעניינו יכול לשאול אבל שלא מעניינו לא ולקמן בסימן תקס"ו כתב רבינו בברכת סלח לנו שואל כפי רצונו וכ"ל לחלק דהכא מיירי ביחיד ולקמן איירי בצבור וזהו כדעת התוס' שכתבו אהא דאריב"ל אם בא לומר אחר תפלתו יאמר ז"ל משמע אבל באמצע תפלתו לא ומה שנוהגי' עתה בתענית להאריך בפסוקי דרחמי וסליחות בברכת סלח לנו היכא למימר דלצבור שאני עכ"ל והביאו ב"י בסי' תקס"ו. וכאן דאיירי בתפלת יחיד כתב כדינו ולקמן דאיירי רבינו מתענית צבור כתב כדינו ובדרישה הארכתי ע"ש :

(ב) **ועל** הפרנסה בברכת השנים והא דכתב רבינו לעיל סי' קי"ו בשם הרא"ש דאפילו עיר גדולה כנינוה כיחידים דמי ומבקשים מטר בש"ת דוקא ולא בברכת השנים שאני מטר דגיאה לוה וקשה לזה ואסור לאדם שיתפלל על דבר שיזיק לאחרים משא"כ פרנסה שמבקש שיצליח או שיעלה תבואות שדהו וכ"כ ב"י בסי' קי"ז וע"ש :

דרישה

סי' קיט [א] **שואל** אדם כל צרכיו בשומע תפלה כתב הר"ר יונה דענין זה מתחלק לד' דינים חלוקים וב"י הביאו ע"ש :

[ב] **וכן** בכל ברכה וברכה יכול לשאול מעניינה כתב הר"ר יונה ודוקא בסוף כל ברכה וברכה ומשמע בב"י דסוף כל הברכה ר"ל סמוך לחתימה ממש ומזה נראה דנתפשט מנהגינו שאנו נוהגין לומר קרוב"ץ סמוך לברכת גאל ישראל וכן במעריבית סמוך לברכה ממש כדי שלא יהא נראה כמוסיף על הברכה אלא שקשה לפי זה ממה שאנו אומרים קצתם ג"כ באמצע הברכה כגון מאורות וגם סליחות בברכת סלח לנו וכתבו התו' בפ"ק דע"ג וב"י הביאו בסי' זה דכיון דלצבור אומרים יחד לית לן בה כמו שאנו מבקשים וכרינו כו' א"כ מ"ש הני מהני. ז"ל ב"י אדברי ר' יונה ופירושו ומ"ת הרי אנו נוהגין להוסיף ביום תענית ולהארי' בתחנונים בל' רבים כו' אין להקשות הא מסיק רבינו דהרמב"ם והרא"ש לא חלקו בהני חילוקים דר' יונה ודילמא אנן כוותייהו קי"ל די"ל דמ"ש דאנו נוהגין ל"ד אלא גם בימי קדם נהגו כן א"כ כ"כ לפי מאי דמסיק דטוב לחוש לדר' יונה וק"ל. וכתב הב"י אהנך ד' חילוקים הנזכרים שחלק רבינו בענין הפסק בתפלה שהרא"ש לא הזכיר דיש לחלק בין הוספה באמצע הברכה לסופה כו' עד ועי"ל דסוף כל ברכה דא"ר יהודה בר שילת בפ"ק דע"ג דאם בא לומר בסוף כל הברכה וברכה מעין כל ברכה וברכה אומר לאו למעוטי באמצע אלא למעוטי שלא ישאל בתחלת הברכה וכ"כ רבינו בסי' תקס"ו וז"ל נוהגים להרבות סליחות בברכת סלח לנו ופי' שסומכין על הא דאמרינן אם בא לומר בסוף כל ברכה מעין אותה ברכה אומר רק שיתחיל מעין הברכה וא"כ יכול להאריך בדברי רצוי

ברכה וברכה מעין כל ברכה אומר א"ר חייא בר אשי אמר רב אעפ"י שאמרו שואל אדם צרכיו בש"ת אם יש לו חולה בתוך ביתו אומר בברכת חולים ואם צריך לפרנסה אומר בברכת השנים אריב"ל אף על פי שאמרו שואל אדם צרכיו בש"ת אבל אם בא לומר אחר תפלתו אפילו כסדר יה"כ אומר ומייתי לה האלפסי בפ' אין עומדין ונראה דרב יהודא בריה דרשב"ש משמיה דרב ורב חייא בר אשי אמר רב לא פליגי אליבא דרב אלא לפי שאפשר לומר דרב יהודא משמיה דרב קאמר דיכול לומר מעין כל ברכה וברכה אפילו לא היה צריך לתפלה זו כגון בברכת חולים שואל שלא יחלה לא הוא ולא בני ביתו ובברכת השנים שואל שלא יחסר פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו לכך בא ר"ח בר אשי ואמר דלא שרי רב אלא אם יש לו חולה בתוך ביתו או אם צריך לפרנסה וכן פי' רש"י בהך דרב יהודא וז"ל מעין כל ברכה וברכה אם היה משכח תלמודו מאריך בחונן הדעת אם בעל תשובה הוא מאריך בהרוצה בתשובה וכן כולם עכ"ל וכתב כך משום דהכי קאמר רב חייא בר אשי משמיה דרב א"כ רב יהודה משמיה דרב ודאי נמי ה"ק דוקא בדצריך דאמאי נימא דפליגי ומ"ת א"כ הך מימרא דרב יהודא משמיה דרב לא איצטריך יש לומר דאצטריך לאורויי דלא שרי אלא בסוף כל ברכה וברכה לא בתחלת הברכה משום דצריך לומר תחלה המטבע שתקנו חכמים בכל ברכה וברכה ואח"כ יבקש תחנונים וכ"כ רבינו בסימן תקס"ו בשם ר"י ולפי זה הא דקי"ל דבש"ת יכול לשאול כל צרכיו היינו נמי בסוף הברכה לאחר שאמר בתחלה המטבע שטבעו חכמים וכתב עוד רבינו בסימן תקס"ו דהא דאמר ריב"ל שיכול לומר אחר תפלתו אפי' כסדר יה"כ לא בא למעט בסוף כל ברכה וברכה אם התחיל מעין הברכה אלא שלאחר התפלה יכול להתחיל ולומר היאך שירצה משא"כ בתוך התפלה וכך נראה מדברי כל הפוסקי' כדעת רבינו וע"פ פרש"י ופר"י · אבל הר' יונה בפ' אין עומדין כתב דרב יהודה בריה דרשב"ש משמיה דרב דאמר דוקא בסוף כל ברכה וברכה מיירי בשואל תחנונים בעד כל ישראל דפשיטא דצריך לומר בלשון רבים ולפיכך אם יאמר באמצע הברכה נראה כמוסיף על המטבע אבל רב חייא בר אשי משמיה דרב מיירי בשואל צרכי יחיד כגון שיש לו חולה בתוך ביתו ואומרו בלשון יחיד הלכך יכול לאמרו אפילו באמצע דאינו נראה כמוסיף על המטבע ומכ"ש דיכול לאומר' בסוף הברכה וכתב הר' יונה דכששואל בעד כל ישראל אסור לאמרה בלשון יחיד ונראה דהכריח כך ה"ר יונה לפי שיטתו דמיישב דלא תקשי דרב אדרב דכאן קאמר דוקא בסוף כל ברכה וברכה וכאן אמר סתם דמשמע אפי' באמצע ברכה אלא כאן מדבר כששואל בעד כל ישראל דשואל בלשון רבים הלכך דוקא בסוף כל ברכה שלא יהא נראה כמוסיף על המטבע א"כ לפ"ז בעל כרחך צ"ל דכששואל בעד כל ישראל אסור לומר בלשון יחיד דאי שרי לומר בלשון יחיד קשיא היאך אמר רב בסתם דצ"ל דוקא בסוף כל ברכה ומיירי בששואל בעד כל ישראל הלא אפילו כששואל בעד כל ישראל נמי יכול לשאול באמצע הברכה כששואל בלשון יחיד דאינו נראה כמוסיף על המטבע אלא בע"כ דבעד כל ישראל אסור לומר בלשון יחיד מיהו ודאי הא דא"ר חייא בר אשי דבצרכי יחיד כגון שיש לו חולה בתוך ביתו אומר בברכת חולים וכו' ואפילו באמצע ברכה אעפ"י דקאמר בסתמא היינו משום דמסתמ' אומרה בלשון יחיד שהרי שאלתו היא על פלוני וכמ"ש מרע"ה אל נא רפא נא לה אבל אם רוצה לשאול בלשון רבים ודאי רשאי ועדיף טפי וכדאמר אביי ס"פ ת"ה גבי תפלת הדרך לעולם לישתף איניש נפשי' בהדי צבורא אלא דכשאומר בלשון רבים צריך לאומרה בסוף הברכה דוקא ולפי דעת ה"ר יונה דבאמצע הברכה אסור לומר בלשון רבים דנראה כמוסיף על המטבע ודאי דכן הדין בש"ת דמ"ש ש"ת משאר ברכות הרי הוא נראה כמוסיף והא דכתב ה"ר יונה וז"ל בברכת ש"ת יכול לשאול כל צרכיו בכל ענין שירצה שברכת ש"ת כוללת כל הצרכים ולכך תקנוה עכ"ל האי בכל ענין שירצה אינו אלא לומר בכל ענין הן דצריך להתפלל על החולה או צריך לפרנסה הן שא"צ אלא שיצילנו מחולי ומכל דבר רע או שלא יחסר פרנסתו וכן כל ענין השאלות שהוא רוצה אומרה בש"ת אך אם שואל בלשון רבים אומרה דוקא בסוף הברכה ואם שואל בלשון יחיד אומרה באמצע הברכה וכששואל בעד כל ישראל אסור לאומר' בלשון יחיד כדמסיק בשאר הדינין וזהו שדקדק הר' יונה בלשונו שאמר בכל ענין שירצה ולא אמר בכל לשון שירצה וכל זה דלא כמה שהבין ב"י מדברי ה"ר יונה חדא שכתב דבש"ת יכול להתפלל אפי' באמצע הברכה בלשון רבים אידך כתב דמה שאמר בשאר ברכות אסור לשאול בעד כל ישראל בלשון יחיד בסוף הברכה דמסבר' אומר כן אלא כדפי' הוא העיקר ולענין הלכה נראה להחמיר כפר"י שהביא רבינו בסי' תקס"ו דאסור להוסיף שום דבר באמצע הברכה אלא תחלה יאמר מטבע הברכה שתיקנו חכמים ואח"כ יוסיף בסוף כל ברכה מעין כל ברכה וברכה ודוקא כשצריך כגון שיש לו חולה בביתו או צריך לפרנסה וכן כשצריך לשאול בעד כל ישראל על כל צרה וכן הדין בש"ת לא יוסיף אלא בסוף הברכה בכל ענין שירצה מיהו טוב ליזהר למה שהחמיר ה"ר יונה לפי שיטתו דאסור לשאול בעד רבים בלשון יחיד אבל לא למה שמיקל לומר

השנים ויחיד מתפלל בה ענינו ביום התענית ובהל' תענית יתבאר בע"ה

הברכה יכול לשאול צרכיו כיון שצריך לו לפי שעה והוא שיאמר אותו בל' יחיד שלא ידמה כמוסיף על המטבע שתקנו חכמים . הדין הרביעי שבסוף התפלה בין קודם יהיו לרצון בין אחר יהיו לרצון יכול להאריך ולומר כרצונו בין בלשון יחיד בין בלשון רבים בין צרכיו ממש בין צרכי צבור עכ"ל וחילוקים אלו נראה שלמדם מדגרסי' בפ"ק דע"ג (שם) אמר רב יהודה אמר שמואל שואל אדם צרכיו בשומע תפלה א"ר יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב אע"פ שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה אבל אם בא לומר בסוף כל ברכה וברכה מעין כל ברכה וברכה אומר אמר רב חייא בר אשי אמר רב אע"פ שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה אם יש לו חולה בתוך ביתו אומר בברכת חולים ואם צריך לפרנסה אומר בברכת השנים אמר ריב"ל אע"פ שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה אם בא לומר אחר תפלתו כסדר יה"כ אומר ואע"ג דמשמע לכאורה דמימרא דרב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת ומימרא דרב חייא בר אשי שתיהן לא באו ללמד אלא על ענין א' וכן נראה מדברי רש"י מדברי ה"ר יונה נראה שסובר דמכל מימרא שמעינן מילתא חדתא דרב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת דאמר אם בא לומר בסוף כל ברכה מעין כל ברכה וברכה אומר מיירי במתפלל על צרכי צבור ומש"ה לא שרי אלא בסוף כל ברכה אבל לא באמצע הברכה שלא יראה כמוסיף על מטבע שטבעו חכמים וזהו מ"ש בדין השני דבאמצע הברכה אינו אומר בלשון רבים ומ"ש שכשאומר בסוף הברכה אסור לומר בלשון יחיד הוא מסברת עצמו ומאי דאמר רב חייא בר אשי אם יש לו חולה בתוך ביתו אומרה בברכת חולים מיירי במתפלל על צרכי עצמו ומשמע שאומרה בכל מקום שירצה בין באמצ' בין בסוף וזהו הדין השלישי והא דאמר ריב"ל אם בא לומר אחר תפלתו אפילו כסדר יום הכפורים אומר מבואר שהוא הדין הרביעי : והא דא"ר יהודה אמר שמואל שואל אדם צרכיו בשומע תפלה משמע דאפי' במתפלל על צרכי רבים באמצע ברכה מיירי דאי במתפלל על צרכי יחיד מאי איריא שומע תפלה בשאר ברכות נמי הרי אמרו אם יש לו חולה בתוך ביתו אומרה בברכת חולים וכו' ואי באומר בלשון רבים אלא שצריך שלא יאמר אלא בסוף הברכה מאי איריא שומע תפלה אפי' שאר ברכות נמי שהרי אמרו אם בא לומר בסוף כל ברכה וברכה מעין כל ברכה וברכה אומר ומפני כך הוא מפרש דבשומע תפלה שואל צרכיו בכל ענין שירצה אפי' בלשון רבים ובאמצע הברכה וזהו הדין הראשון ואע"פ שיש לדחות ולומ' דשומע תפלה שוה לשאר ברכות לענין שאינו שואל בלשון רבים באמצע הברכה ואין ביניהם אלא שבשומע תפלה שואל כל צרכיו מאיזה מין שיהיה ובשאר ברכות אינו שואל בכל אחת אלא מעין אותה ברכה לא משמע ליה לה"ר יונה לפרושי הכי מדסתם ואמר שואל אדם צרכיו בשומע תפלה ולא חילק בין שואל באמצע הברכה לשואל בסופה ובין שואל צרכי עצמו לשואל צרכי צבור כמו שמחלק בשאר ברכות משמע דבשומע תפלה שואל כל צרכיו בכל ענין שירצה אפילו באמצע הברכה ובלשון רבים וא"ת הרי אנו נוהגים ביום תענית להאריך בתחנונים בלשון רבים באמצע ברכה סלח לנו וזהו הפך מ"ש ה"ר יונה בדין השני י"ל דצבור שאני מידי דהוה אהא דאמרינן לא ישאל אדם צרכיו בג' ראשונות ולא בשלשה אחרונות ובצבור נהגו לומר קרובץ כמו שנתבאר בסימן קי"ב וכן כתבו התוספ' בפ"ק דע"ג . והרא"ש לא הזכיר דבר מכל אלו החילוקים משמע שהוא מפרש דאין חילוק בין שואל באמצע הברכה לשואל בסוף בכל מקום יכול לשאול בין בלשון רבים בין בל' יחיד ודין שומע תפלה שוה לשאר הברכות בכל דבר אלא שבשומע תפלה שואל כל צרכיו מאיזה מין שיהיה ובשאר ברכות אינו שואל בכל ברכה אלא מעין אותה ברכ' ולפי זה רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת דאמר אם בא לומר בסוף ברכה וכו' ורב חייא בר אשי דאמר אם יש לו חולה בתוך ביתו וכו' חדא מילתא נינהו ובסוף דאמר רב יהודה לאו דוקא דה"ה באמצע אלא אורחא דמילתא נקט א"נ אפשר דלרבותא נקט סוף ברכה שאע"פ שאינו אומר סמוך לחתימה מה שתקנו חכמים שרי וכ"ש כשאומר סמוך לחתימה מה שתקנו חכמים ואינו שואל צרכיו אלא באמצע דשרי ועי"ל דסוף כל ברכה לאו למעוטי באמצע אלא למעוטי שלא ישאל בתחלת הברכה וכ"כ רבינו בסימן תקס"ו וז"ל ונוהגים להרבות סליחות בברכת סלח לנו ופר"י שסומכין על הא דאמרינן אם בא לומר בסוף כל ברכה מעין אותה ברכה אומר רק שיתחיל מעין הברכה ואח"כ יכול להאריך בדברי ריצוי ותחנונים כפי רצונו בין יחיד בין רבים והא דאמר ריב"ל שיכול לומר אחר תפלתו אפילו כסדר יום הכפורים לא בא למעט בסוף כל ברכה וברכה אם התחיל מעין הברכה אלא שלאחר התפלה יכול להתחיל ולומר היאך שירצה מה שאין כן בתוך התפלה ע"כ ולפי זה רב חייא בר אשי שלא הזכיר בסוף הברכה צ"ל דמשמע ליה דמילתא דפשיטא היא שצריך שיתחיל בנוסח הברכה ואח"כ יוסיף מה שירצה ולא יתחיל בשאלתו דא"כ הויא הברכה טפלה לשאלתו ולכך לא הוצרך להזכיר כן והרמב"ם בפ"ו מהל' תפלה כתב ואם בא לומר אחר תפלתו כסדר יוה"כ אומר וכן אם רצה להוסיף בכל ברכה מהאמצעיות מעין הברכה מוסיף כיצד היה לו חולה מבקש עליו רחמים בברכת

דרישה

רצוי ותחנונים כפי רצונו בין יחיד בין רבים והא דאמר ריב"ל שיכול לומר אחר תפלתו אפי' כסדר יה"כ לא בא למעט בסוף כל ברכה אם התחיל מעין הברכה אלא שלאחר התפלה יכול להתחיל ולומר היאך שירצה משא"כ בתוך התפלה ע"כ ולפי זה רב חייא בר אשי שלא הזכיר בסוף הברכה צ"ל דמשמע ליה דמילתא דפשיטא היא שצריך להתחיל בנוסח הברכה ואח"כ יוסיף מה שירצה ולא יתחיל בשאלתו דא"כ הוי הברכה טפילה לשאלתו ולכך לא הוצרך להזכיר כן עכ"ל ב"י וחילוק זה דתוספות דשואל דוקא באמצע הברכה ולא בתחלתו כתבו ג"כ רמ"א בש"ע סעיף א' וכתבו ג"כ רמ"י סי' בש"ע שלו ואני שמעתי ולא מבין דבריהם הנבל' ע"פ הטור סי' תקס"ו שממנו הביא ב"י ראייתו שהוצרך להודיענו שלא ישאל קודם התחלת הברכה ולע"ד אין כוונת רבינו שם בסימן תקס"ו למה שכוונו הגאונים מכמה טעמים חדא דפשיטא הוא שלא ישאל קודם שיתחיל הברכה כמ"ש הב"י עצמו בסוף דבריו ועוד כי אין הלשון והענין סובל פירושם דמהלשון קשה דא"כ מהו זה שאומר רק שיתחיל מעין הברכה ואח"כ יכול להאריך בדברי רצוי ותחנונים כפי רצונו דלפי' הב"י הל"ל רק שיתחיל בברכה ואח"כ יוסיף מעין הברכה כפי רצונו · ומהענין קשה דא"כ דברי רב יהודה ורב חייא כהדדי נינהו ודברים אחדים · וכמ"ש הב"י בהדיא דלהרא"ש צ"ל דבחדא מילתא קמיירי · ואין הדעת סובלתו דא"כ למה נכתבו דבריהן לשני מימרות בתלמוד זה אחר זה גם במלות שונות כיון דהענין א' ה"ל לקצר ולומר וכן א"ר חייא בר אשי גם קשה לפי' הא דמסיק ר"י וכתב ז"ל והא דאמר ריב"ל שיכול לומר אחר תפלתו כסדר יוה"כ לא בא למעט בסוף כל ברכות כו' משמע מדבריו בהדיא דס"ל דסדר יוה"כ יכול להוסיף בכל ברכה וברכה ומ"ל דסדר יוה"כ ענין סליחות לחוד מ"מ קשה איך יכול להוסיף סליחות בברכות אחרות שאינם מדברים מענין סליחות ונצטרך לומר דלאו דוקא קאמר אלא על המריכות מדמה אותו ליה"כ ור"ל כמו שמאריכין ביה"כ בענין סליחות כך יכול להאריך בכל ברכה מאותו ענין של הברכה וזהו דוחק לכן נלע"ד פשוט דאין כוונת ר"י כפי' אלא ה"ק ונוהגין להרבות סליחות ר"ל כמו שאנו אומרים סליחות ובהסליחות נכללים ג"כ שאר ענינים כגון רפואה פרנסה והצלה וגאולה והכנעת אויבים והרמת קרנינו וכדומה לזה והכל נכללים בסליחות שאנו מתפללים להש"י שימחל לנו ואל יעכב חטאתינו מליתן לנו כל אלה וזה ידוע מענין סליחותינו וסדרינו בדברי הסליחה וריצוי ותחנה ביה"כ שהוא מענין זה וקאמר ר"י שסומכין על הא דאמר אם בא לומר בסוף כל ברכה מעין אותה ברכה אומר וכדי שלא תקשה תינח מעין אותה ברכה אבל מי נתן לנו רשות לכלול בו גם שאר ענייני' וכמ"ש וכדי ליישב זה כתב ר"י דמ"ש מעין אותה ברכה לא היתה כוונתו רק שיתחיל מעין הברכה ואח"כ יכול להאריך בדברי רצוי ותחנונים כפי רצונו בין יחיד בין רבים ומסיק נמי דבסוף התפלה קאמר ריב"ל דיכול לומר כסדר יה"כ ולהתחיל היאך שירצה מה שאין כן בתוך התפלה דאף שיכול ג"כ לומר בסוף כל ברכה כסדר יה"כ דהיינו כמה ענייני בקשות אך ורק צריך להתחיל בכל ברכה מאותו ענין של הברכה ואח"כ יוסיף ויכלול בה שאר ענייני רצוי ותחינה כפי רצונו · וכ"ל דנפקא לר"י ההי דינא מכח קושיא הנ"ל דא"כ מה הוסיפה מימרא דרב חייא אמימרא דרב יהודה והנה אכתוב לך המימרות כפי אשר הביאם ב"י ואכתוב עליהם פירושם בס"ד לדעת ר"י ורא"ש ורבינו גרסינן בפ"ק דע"ג אמר ר' יהודה בריה דר' שמואל בר שילת משמיה דרב אעפ"י שאמרו שואל אדם כל צרכיו בשומע תפלה אבל אם בא לומר בסוף כל ברכה וברכה מעין כל ברכה וברכה אומר א"ר חייא בר אשי אמר רב אעפ"י שאמרו שואל אדם כל צרכיו בש"ת אם יש חולי בתוך ביתו אומר בברכת חולים ואם צריך לפרנסה אומר בברכת השנים אריב"ל אעפ"י שאמרו שואל אדם כל צרכיו בש"ת אם בא לומר אחר תפלתו כסדר יה"כ אומר עכ"ל הגמרא וכ"ל דשמואל ור' חייא וריב"ל כל אחד בא לחדש לנו דבר מה שלא חדש הא' כי מתחילה אשמועינן שמואל דיכול לשאול איזה צורך שירצה באיזה פתיחה שירצה מכל צרכיו בשומע תפלה שהיא ברכה כוללת והיא שוה לבקשת צרכיו אחר התפלה וכמ"ש ג"כ הב"י בש"ע ורב יהודה בר שילת אתא לאשמועינן דגם בסוף כל ברכה וברכה יכול לבקש כל צרכיו שירצה רק שיתחיל במעין הברכה וזהו שאמר אעפ"י שאמרו שואל אדם כל צרכיו בש"ת דמשמע דבאו למעט שאר ברכות היינו דוקא בהתחלה אבל כשיתחיל מעין אותה ברכה יכול להוסיף בסוף כל ברכה וברכה מעין כל ברכה וברכה ר"ל יכול להוסיף בכל ברכה מה שמוסיף בש"ת דהיינו כל צרכיו רק שיאמר תחלה ויתחיל במעין אותה ברכה וקא משמע לן דאפילו כל ברכה יכול לשנות ואפשר לומר דמה שסיים ואמר כל ברכה וברכה רצה לומר שיכול להוסיף בכל אחת מעין כל ברכה וברכה גם לפי פשוטו א"ש ורימז שיכול להוסיף בכל ברכה מה שמוסיף ביה"כ וק"ל וזהו דינו של ר"י בעוני וכמו שבש"ת יכול להוסיף הן צרכי רבים הן צרכי יחיד כך דין כל ברכה וברכה ורב חייא בר אשי אתי לאשמועינן דאף שיכול להוסיף כל צרכיו בש"ת מכל מקום עדיף טפי לאדם לבקש צרכיו כל א' וא' בברכה השייך לה רפואה ברפאינו ופרנסה בברוך עלינו וכ"ש שלא יכלול הכל בברכה אחת בשאר ברכות אחר שהתחיל במעין הברכה דכיון דבברכת ש"ת שהיא ברכה כוללת אשמועינן דלא יוסיף בה הכל כ"ש בברכה המיוחדת לכל א' ק"ו בשאר ברכות וריב"ל אתא לאשמועינן דל"ת דוקא בש"ת צריך לשאול כל צרכיו אבל אחר שסיים כבר תפלתו אסור תו לשאול דכיון דג' אחרונות דומה לעבד שקיבל פרס מרבו שמשבחו והולך לו וכמ"ש הטור סי' קי"ג א"כ לא שוה מן הדרך לחזור ולהתפלל קמ"ל דאפ"ה יכול והרשות נתונה לו · ורמייה לזה הא דכתב רבינו בסי' קכ"ב ז"ל אחר שסיים י"מ מכאן ואילך אסור לספר שבחו של מקום כו' עד אבל אי בעי למימר

בע"ה **אמצעיות** אין להם סדר דא"ר הונא טעה בג' ראשונות חוזר לראש באמצעיות חוזר לאתה חונן בג' אחרונות חוזר לרצה ורב אסי אמר אמצעיות אין להם סדר והלכתא כוותיה ופירש"י אין להם סדר שאם דלג ברכה אחת ואח"כ נזכר קודם שהגיע לרצה אומרה במקום שנזכר ולפ"ז ש"צ ששכח עננו ונזכר אח"כ אומר במקום שנזכר או מי ששכח לשאול בברכת השנים או מי שטעה בי' ימים שבין ר"ה ליה"כ וחתם מלך אוהב צדקה ומשפט ונזכר אחר כך יאמר אותה ברכה במקום שנזכר (ג) ורשב"ם פירש ודאי צ"ל כל י"ח ברכות על הסדר שתקנו' שהרי כולם הסמיכום על המקראות אלא לענין זה אין להם סדר שאם דלג או טעה באחת מהם א"צ לחזור לאתה חונן כמו בראשונות שבכ"מ שטועה בהם צריך לחזור לראש אלא יחזור לראש הברכה שטעה בה או שדלג ומשם ואילך יאמר על הסדר [ג] ולפ"ז ש"צ ששכח עננו לא יחזור שאם היה חוזר צ"ל עננו ואח"כ רפאינו וכל הסדר [ד] וזה א"א דאם כן הוי ברכה לבטלה כיון שאין מחזירין על עננו ומי ששכח לשאול בברכת השנים ונזכר [ה] חוזר לברכת השנים ומי שטעה וחתם מלך אוהב צדקה ומשפט חוזר לברכת השיבה שופטינו וכן פירש ר"י וכן עיקר:

ברכת

בברכת חולים וכו' ואם רצה לשאול כל צרכיו בשומע תפלה שואל וכך הם דברי רבינו שכתב המימרות כפשטן ולא הזכיר חילוקי ה"ר יונה וכיון דהרמב"ם והרא"ש ז"ל בחדא שיטתא אזלי הכי נקטינן ומ"מ טוב לחוש לדברי ה"ר יונה ז"ל (א):

כתב המרדכי בס"פ אין עומדין אם בא לומר אחר תפלתו כסדר יה"כ וכו' משמע דוקא אחר תפלתו יכול להאריך אבל באמצע הברכות אינו יכול להאריך אפילו מעין הברכות אלא לקצר והשתא רגילות הוא לומר סליחות בסלח לנו ומרבים תחנונים באמצע הברכה משום דלרבי רבים ניחא אבל לצורך יחיד אין יכול להאריך כי אם לאחר תפלתו והוא מדברי התוס' בפ"ק דע"ג:

אמצעיות אין להם סדר דאמר רב הונא טעה בג' ראשונות וכו' ורב אסי אמר אמצעיות אין להם סדר בס"פ אין עומדין וכל הפוסקים פסקו כרב אסי וכתב הרי"ף שגאון פירש כפירש"י ודחה פירושו והעלה כפרשב"ם וכן הסכימו התוספות וה"ר יונה והמרדכי והרא"ש והרשב"א וכתבו שרובן של גאונים וכן הראב"ד. כולם הסכימו כן וכן פסק הרמב"ם בפ"י מהלכות תפלה וכיון דכולהו רבוותא סברי כפרשב"ם פשיטא דהכי נקטינן:

ומ"ש רבי' ולפי זה ש"צ ששכח עננו ונזכר אח"כ וכו' כ"כ התוס' והרא"ש והמרדכי שם וכ"כ המרדכי עוד בפ"ב דמגל' וז"ל ואומר ר"י דל"מ להאי פירוש בתענית צבור שמתפלל ש"צ עננו בין גואל לרופא אם שכחו אין מחזירין אפילו אם לא סיים אלא אותה ברכה אין מחזירין וכל היכא דאמרינן אין מחזירין אם היה חוזר הוי ברכה לבטלה ע"כ (ב) והכי נקטינן ודלא ככתוב בכלבו סי' י"א בפסק של שטת רשב"ם אם שכח ש"צ עננו ולא נזכר עד שבירך ברכת רפאינו או יותר חוזר ואומר רפאינו וכל הברכות על הסדר:

ומ"ש רבינו שאם שכח ש"צ עננו אומרו במקום שנזכר יותר נראה לומר שיאמר אותו בשומע תפלה וכן כתוב במנהיג:

ברכת

לומר באמצע הברכה והכי נקטינן דלא כמ"ש בש"ע דנמשך אחר מ"ש כאן לליתא ודו"ק:

אמצעיות אין להם סדר כו' ס"פ אין עומדין וכל הפוסקים פסקו כרב אסי וכפרשב"ם דלא כפרש"י והגאון שהביא הרי"ף לשם והבדל בין לשון דלג ללשון טעה הוא דלשון דלג משמעו שדלג הברכה לגמרי ולשון טעה היינו ששינה בה ולא אמרה כתקון חכמים אבל זה וזה מיירי דטעה בשוגג אבל דלג במזיד צריך לחזור לראש מתחלת י"ח וכבר נתבאר זה בס"ד בסי' ק"ד ובסי' קי"ד ע"ש · כתב ב"י דמ"ש רבינו לפי פרש"י ש"ץ ששכח עננו ונזכר אח"כ אומרו במקום שנזכר יותר נראה לומר שיאמר אותו בש"ת וכ"כ במנהיג עכ"ל ואיכא לתמוה דלפרש"י דאומרה במקום שנזכר ודאי דאין רשאי לאומרה בש"ת דמשנה תקנת חכמים הוא שתקנו לש"ץ שיהא קובע ברכה לעצמו ולחתום בה העונה בעת צרה ולא אמרו שאומרו ש"ץ בש"ת אלא כשלא נזכר עד שהתחיל בש"ת אבל אם נזכר מקודם שהתחיל ש"ת אומרה בין ברכה לברכה לפרש"י וק"ל ומ"ש שכ"כ המנהיג נ"ל דס"ל כפרשב"ם ודו"ק:

ונראה דמ"ש רבינו לפרש"י ש"ץ ששכח עננו וכו' היינו דוקא ש"ץ בחזרת התפלה דקובע ברכה לעצמו אומרה במקום שנזכר לפרש"י ובהא נחלק עליו רשב"ם אבל צבור או יחיד וכן שליח צבור כשמתפללים בלחש דאומר' לכתחלה בש"ת אם שכח עננו ולא נזכר עד גמר ברכה של ש"ת אומר עננו בין ש"ת לרצ' כמו שקבענו הלכה גבי משיב הרוח ומוריד הגשם ובשאלת ותן טל ומטר דכיון דאין בה חתימה אין כאן ברכה לבטלה ואף לפרשב"ם דינא הכי כל זמן שלא התחיל ברצה ואם התחיל ברצה אינו אומר עננו עד סוף אלהי נצור בלא ברכה כדפי' בסמוך וק"ל: וכתב בית יוסף דכתב המרדכי פ"ב דמגלה בשם ר"י דלפירוש רשב"ם דנקטינן כותיה אם שכח שליח צבור עננו בין גואל לרופא אין מחזירין אפילו לא סיים אלא אותה ברכה והכי נקטינן ודלא כמ"ש הכל בו בפסקו שלשטת רשב"ם אם שכח שליח צבור עננו ולא נזכר עד שבירך רפאינו או יותר חוזר ואומר רפאינו וכל הברכות על הסדר עכ"ל וכן פסק בש"ע ומשמע להדיא דאם לא סיים ברכת רפאינו חוזר לומר עננו ואח"כ רפאינו וכל הסדר דהא ליכא הכא ברכה לבטלה והכי משמע מדברי הרא"ש בפרק אין עומדין והכי נקטינן ואיכא לתמוה הא דכתב הכל בו לשטת רשב"ם דמחזירין אותו לאחר שסיים ברכת רפאינו או יותר והוא מהגהת סמ"ק בסימן י"א דהא איכא השתא ברכה לבטלה כמ"ש ר"י להדיא וכן רבינו וצ"ל דהסמ"ק והכל בו תפסו עיקר כר"ת דבמקום שאמרו אין מחזירין ה"פ אין מחייבין אותו להחזיר קאמר אבל אם רצה לחזור חוזר וכ"כ בהגהת סמ"ק קודם לזה בדין ע"ה בחנוכה ופורים והבדלה בחונן הדעת דהרשות לחזור הרשות בידו והיינו כר"ת וכמ"ש רבינו בשמו לקמן סוף סי' רצ"ד והרא"ש הסכים עמו ואמר שזה יתכן דוקא כשסיים תפלתו ועקר רגליו והכל בו והסמ"ק חולקים וס"ל דאפילו באמצע התפלה יכול לחזור אם ירצה ועיין בהגה' מיימוני פ"י דתפלה בהלכה יו"ד המתחלת וכן פסק ר"י אלפסי וכו' עד וראבי"ה פסק כרבינו אלחנן מיהו אנן קי"ל כהרא"ש דמסתבר טעמיה וכן פסק בש"ע בסימן רצ"ד וכן בדין עננו לא קי"ל כהסמ"ק וכל בו אלא כמ"ש המרדכי בשם ר"י דמיד שסיים רפאינו אינו רשאי לחזור דהיכא ברכה לבטלה אלא אומרה בש"ת וכדפי':

כתב בהגהת מיימוני פ"י דתפלה ואני ראיתי מורי רבינו שהורה וצוה לש"ץ שלא עננו לאומרו בש"ת ולחתום בא"י העונה בעת צרה וש"ת עכ"ל ונראה שכך הגון לחתום בשתיהם: כתב הרמב"ם אחד יחיד ואחד ש"ץ אם שכח עננו ולא נזכר עד אחר ש"ת אומר עננו וכו' עד כי אתה שומע תפלה פודה ומציל בכל עת צרה וצוקה יהיו לרצון אמרי פי וכו' עכ"ל ובהגהת מיימוני כתב על זה והר' פרץ מגרפת אומר ששמע מרבינו יחיאל שיכול לחתום בברכה כיון שנסתיימו כבר סדר הברכות וכ"כ בהגהת סמ"ק סי' י"א אכן האלפסי והסמ"ג ושאר פוסקים כתבו כהרמב"ם דאומר עננו לאחר תפלה בלא חתימה והכי נהוג וכן פסק בש"ע סימן תקס"ה סעיף ב':

ברכת

דרכי משה

קיט (א) וע"ל סימן תקס"ו דאם מאריך ומוסיף בברכות י"ט צריך להתחיל מעין הברכה ואח"כ להוסיף אבל לא יוסיף שלא מעין הברכה תחילה ואחר כך יאמר הברכה: (ב) ומיהו נראה מדברי ב"י שאומרו בשומע תפלה וכ"כ במנהיג: וב"כ

פרישה

(ג) **ורשב"ם** פי' ודאי כו' לפי' זה הסכים הרי"ף והתוס' והר' יונה והמרדכי והרא"ש והרשב"א והרמב"ם והראב"ד ורובן של גאונים וכן הלכה: אעפ"י

דרישה

למימר וידוי א"כ מידי דבעי רשות בידיה כו' ש"מ דהוצרך לומר דיש לו רשות דס"א דאסיר ומטעם שכתבתי וק"ל ובזה נתיישבו כל התמיהות והקושיות שהקשיתי ודו"ק וזהו דעת ר"י אבל התוספו' בפ"ק דע"ג אהא דאריב"ל אם בא לומר אחר תפלתו כסדר יה"כ אומר כתבו ז"ל משמע אבל באמצע תפלתו לא ומה שנוהגים עתה בתעניות להאריך בפסוקי דרחמי וסליחות בברכת סלח לנו איכא למימר לצבור שאני עכ"ל ועיין מ"ש בפרישה שנראה שדעת רבינו הוא כדעת התוספות:

[ג] **ולפ"ז** ש"ץ ששכח עננו לא יחזור כו' ז"ל ב"י וכ"כ התוס' והרא"ש והמרדכי וכ"כ המרדכי סוף בפ"ב דמגילה וז"ל ואומר ר"י דכ"מ להאי פי' בת"צ שמתפלל ש"ץ עננו בין גואל לרופא אם שכחו אין מחזירין אפילו אם לא סיים אלא אותה ברכה אין מחזירין כו' ע"ש ולשון זה כתב ע"ש · וצ"ל דמ"ש אפילו לא סיים אלא אותה ברכה ר"ל שהתחיל ברכת רפאינו וסיימה אין מחזירין אותו לומר עננו מטעם דמפסיק ומשמע הא אילו לא סיים הברכה אע"פ שכבר התחיל הברכה דרפאינו היה פוסק והיה אומר ברכת עננו וחוזר לומר ברכת רפאינו דכיון דלא סיים מתחילה הברכה אין כאן ברכה לבטלה ואע"ג דבמשיב הרוח ובתן טל ומטר כמו דינייהו שאם לא התחיל באתה קדוש או בתקע בשופר אומר שם במקומו הזכרה או השאלה ואם התחיל בברכת אתה קדוש או תקע בשופר צריך לחזור ולא אמרינן דיחזור לומר הזכרה או השאלה ויאמר אחריו הברכה שאחריה מתחלתה כיון דגם שם אינו מתחיל בברכה אין כאן ברכה לבטלה י"ל דשאני התם דהזכרה והשאלה בלא ברכה תקנו לאומרו בנתיים וא"כ לא הקילו כל כך כיון שכבר התחיל בברכה אחרת אלא תקנו לחזור לראש כדי לאומרה כדינה שתקנוה לכוללה בברכת אתה גבור או ברך עלינו ולא הקילו אלא אי נזכר מיד קודם שהתחילו אתה קדוש דסומך לומר מוריד הגשם לברכות מחייה מתים וכאילו אמר בתוכו דמי ולא בשכבר הפסיק והתחיל בברכת אתה קדוש משא"כ בעננו שכשיחזור יאמר בברכה כעיקר תיקונו מתחלתה ועד סופה לכן אף אם כבר התחיל בברכה שאחריה כיון שאינו מתחיל בברכה וגם לא סיים חוזר וצריכין לחלק מ"ש מהבדלה דאין חוזרין בשבילה וכתב רבינו בסי' רצ"ד דאם סיים ברכת אתה חונן אפילו עדיין לא התחיל ברכת השיבנו שאחריה ל"מ דאין חוזרין אלא אפילו במקומה אינו אומרה וכבר כתב ב"י ישוב בסי' קי"ד מ"ש הוא משכח לומר משיב הרוח כו' או השאלה בין הברכות דאומרה במקומה ויישב דשאני הדבר שמחזירין עבורו כגון שאלה והזכרה דמש"ה לא מחשב כטעות וכאילו עדיין אומר בין הברכה משא"כ עבור הבדלה דאין מחזירין עבורה מחשב כטעות מיד שסיים הברכה ואין חוזרין אבל מ"מ קשה מ"ש הבדלה מעננו דבשביל תרווייהו אין חוזרין ולמה אמרינן דאם התחיל רפאינו שחוזר לומר עננו וי"ל דשאני התם דאם היה חוזר לומר במקום שנתקן הבדלה היה צריך לחזור לומר ברכה לכך אמרינן דמחשב כטעות וא"כ לחזור כלל משא"כ כאן דאף אם חוזר ואומר עננו כתיקונו וחוזר לרפאינו אינו מוציא שם לבטלה וק"ל אלא שקשה משכחת רצה ויעלה ויבא בשבת וי"ט בברכת המזון דאם עדיין לא התחיל ברכת הטוב והמטיב דאומר אותו שם בברכה שתקנו להן דהיינו ברוך שנתן שבתות למנוחה כו' או ברוך שנתן ראשי חדשים כו' ואפ"ה אם התחיל בברכה שאחריה צריך לחזור לראש ולא אמרו דסגי בהכי דיאמר בברכה שתקנו להן ויחזור לברכת הטוב והמטיב ואי משום דאם התחיל ברכת הטוב והמטיב בשם ומלכות משא"כ בהני דאין כאן התחלת הברכה בשם ומלכות מאי כ"מ בזה כיון דדינייהו לחזור לראש מוטב לחזור ברכה אחת לבטלה ממה שיברך ד' ברכות לבטלה בחזרו לראש ועוד מנ"ל לאבי העזרי בסי' קי"ד להביא ראיה מינה שאם התחיל בברכת אתה קדוש צריך לחזור כמו בברכת הטוב והמטיב הא י"ל שאני התם דיש בהתחלת הברכה שם ומלכות משא"כ בברכת אתה קדוש אינו י"ל דאוה לא הביא שם ראייה אלא ראייתו הוא דאם התחיל באתה קדוש דאמרן שם כמו ברצה ויעלה ויבא א"ל התחיל בברכת הטוב והמטיב ומה שמסיים וכתב דאם התחיל צריך לחזור לראש אף אם לא סיים ברכת אתה קדוש מסברת דנפשיה כתב לה וכמ"ש סברא לעיל א"כ י"ל דגם אכולה מילתא ראייתו דודאי אין כ"מ בהאי דינא בהתחלת הברכה בשם ומלכות כיון דצריך לחזור לראש כמ"ש אלא שג"כ התם אף שתקנו ההזכרה דשבת וי"ט בברכה מ"מ לאו זה עיקר נוסחאת שתקנו להזכיר שבת בנוסח רצה וי"ט ור"ח בנוסח יעלה ויבא לכך לא הקילו בתשלומין ברכה קצרה אם לא שעדיין לא התחיל בברכה שאחריה וכמ"ש לעיל וק"ל · ומהתימא מה שמצאתי כתוב בש"ע שסיד' מהר"ר מרדכי יפה סי' בסוף קי"ט ז"ל וש"ץ ששכח ולא אמר עננו וחתם גואל ישראל וכ"ש שאמר יותר א"כ לחזור לברכת ראה נא בעניינו כו' שאם היה חוזר צריך לחזור ולברך ברכת גואל ישראל או שאר ברכות שאחריה ואנן קי"ל שאין חוזרין בשביל עננו כו' ואין לפרשו כדמשמע מדבריו דס"ל שהחזן אומר עננו בברכת ראה נא בעננו דכוללה בתוכה דאלילה לחשדו בטעות כזה וגם הוא בהדיא פסק כן בסי' קכ"ה בסופו וברים סי' תקס"ו דש"ץ יאמרו בין גואל לרופא וכזה פסקו כל הפוסקים בהדיא וכן אין לפרשו דס"ל דש"ץ בשעה שאומר בלחש תפלת י"ח אומרו בברכת ש"ת וצריך לדחוק ולפרש דס"ל דאם היה שכח לאומרו עד שאמר ברכת רפאינו ואילך היה צריך לחזור ולומר ג"כ ברכת ראה נא בעננו מחדש כי למדנו מקרא דה' צורי וגואלי יענך ה' ביום צרה לסמוך החזן ברכת עננו לברכת גואל ובכל אלה הדוחקים לא נתיישב דבריו שכתב וחתם גואל ישראל דמשמע אפילו עדיין לא התחיל בברכת רפאינו אינו אומרה ולית נגר ובר נגר דאמר טעם למלת' לכך אני אומר שהוא ט"ס וצ"ל וש"ץ ששכח ולא אמר עננו וחתם רופא חולי ע"י אינו צריך לחזור לברכת עננו שאם היה חוזר היה צריך לחזור ולברך ברכת רופא חולי ע"י וגו' ועוד יש לתמוה על דבריו שכתב בריש סימן תקס"ו וז"ל ואם לא אמר ש"ץ עננו בין גואל לרופא צ"ע אם יאמרו במקום שנזכר בין הברכות ואומרו שם עם חתימתו או אם יאמרו בש"ת או שמא א"כ לאומרו הואיל וכבר אמרוהו הצבור וצ"ע · ועל עיונו צ"ע מאי הספקותו כיון דקי"ל כרשב"ם דהאמצעיותא יש להן סדר לענין זה דצריך לחזור ולאמרן ממקום הטעות והלאה על סדרן וכמ"ש הוא עצמו בסי' קי"ט ומה"ט פסקו שם כל הפוסקים לרשב"ם א"כ לחזור בשביל עננו אפילו אם לא סיים עדיין אלא ברכה שאחריה וכ"ש יותר א"כ מאי נסתפק · גם רמ"א ז"ל בס"ס קי"ט פסק דיכללנהו הש"ץ ג"כ בש"ת ואין מדרך מהררמ"י להשיג את גבולו בלי טעם וראייה · גם אב"י יש לתמוה שכתב בסוף סי' קי"ט ז"ל ומ"ש רבינו שאם שכח ש"ץ עננו אומרו במקום שנזכר · יותר נ"ל שיאמר אותו בש"ת וכ"כ מנהיג עכ"ל · וקשה דהא רבינו לא כתב שיאמרו במקום שנזכר כ"א לדעת רש"י ולרש"י למה יאמר בש"ת כיון דאין להם סדר ויכול לאומרו בברכתו במקום שנזכר כמו במקום שנתקנה · ומ"ש ראייה ממנהיג אין ראייה דיכול להיות שכתב אליבא דהילכתא דקי"ל כרשב"ם ואליביה הדין נותן שאין חוזר לאמרו בברכתו ומש"ה א"ש דיכללנהו בש"ת שוב ראיתי במנהיג שכ"כ בהדיא אליבא דרשב"ם וכ"פ רמ"א ומ"ו בתשובת שלו אבל בכלבו סי' י"א כתב לשיטת רשב"ם חוזר הש"ץ ע"ש והביאוהו ב"י וכתב דלא כמ"ש בכלבו כו' ע"ש:

[ד] **וזה** א"א דא"כ הוה ברכה לבטלה כו' וכתב המנהגים שיאמר עננו בשומע תפלה רמ"א:

[ה] **חוזר** לברכת השנים נראה דאיירי בשכבר התחיל ג"כ רצה דאל"כ לכללה בש"ת כמ"ש ב"י לעיל אבל אם כבר התחיל רצה או אינו חוזר לש"ת אלא לברכת השנים להסכמת הרא"ש כמ"ש לעיל סוף סי' קי"ד ע"ש . אלא שצ"ע א"כ אין ענינה לכאן דבא לכתוב הספרש בין פירש"י ורשב"ם דהא רש"י ס"ל דאומרה במקום שנזכר היינו דוקא בנזכר קודם שהגיע לרצה וכמ"ש רבינו בהדיא בל' רש"י · ויש לומר דעכ"פ יש חילוק ביניהן דלרש"י אם נזכר לאחר שהזכיר רצה חוזר ואומר ברכת ברך עלינו או השיבה שופטינו ואחריה מיד

אומר

קכ **ברכת** י"ז רצה ותקנוה אחר שומע תפלה שכיון שבאת התפלה באה עבודה דכתיב (ישעיה נו) ושמחתים בבית תפלתי עולותיהם וזבחיהם לרצון על מזבחי כי ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים ובר"ח ובחוה"מ מוסיפין בה יעלה ויבא וטעותו והזרתו יתבאר כל אחד במקומו בעזרת ה' ונוהגים בספרד שלא לומר רצה במנחה אלא מתחיל ואשי ישראל וכ"כ רב שרירא גאון לומר רצה ה' אלהינו המנהג כאשר כתב רב סעדיה שאין אומרים אותו במנחה אלא במנחה של תעניות ומי שאומרו תמיד לא יפה הוא עושה ובי"ה במנחה (א) אע"פ שאין נושאין כפיהם נהגו לומר רצה ואיני יודע טעם למנהגם אע"פ שאין נשיאת כפים במנחה מה ענין זה שלא לומר רצה ואי משום הא דאמרינן כל כהן שאין עולה בעבודה (ב) פי' ברצה שוב אינו עולה מאי נפקא מינה וכי בשביל שהיו עולין לרצה לא יאמרו אותו כשאין נשיאת כפים · ואשי ישראל וכו' ואע"פ שאין עתה עבודה מתפללין על התפלה (ג) שהיא במקום הקרבן שתתקבל ברצון לפני הש"י ובמדרש יש מיכאל שר הגדול מקריב נשמתן של צדיקים על המזבח של מעלה (ד) ועל זה תקנו ואשי ישראל (ה) וי"מ אותו על מה שלמעלה ממנו והכי פירושו והשב העבודה לדביר ביתך ואשי ישראל ותפלתם תקבל ברצון תחלת דבר הוא :

קכא **י"ח** מודים ותקנוהו אחר רצה דכיון שבאת עבודה באת תודה דכתיב (תהלים נ) (א) זובח תודה יכבדנני (ב) האומר מודים מודים משתקין אותו ושוחין בה תחילה וסוף ולעיל בברכת אבות פירשתי דין שחייה בפ"ק דב"ק (טז·) אמר שדרו של אדם לאחר ע' שנה נעשה נחש והוא דלא כרע במודים מדה כנגד מדה שהיה לו לכרוע ולזקוף כנחש והוא לא עשה כן לכן נעשה שדרו נחש ובחנוכה ופורים מוסיפין בה על הנסים ומראש השנה ועד מוצאי יה"כ מוסיפין בה וכתוב לחיים וכל אחד יתבאר במקומו בעז"ה: [א] אחר הודאה ברכת כהנים דכתיב וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם (ג) וירד מעשות החטאת כבר אלמא לאחר העבודה ברכה : והיה ראוי לאומרה מיד אחר עבודה (ד) אלא דעבודה והודאה חדא מילתא היא ודוקא ש"צ אומר אותה (ה) אבל יחיד אין לאומרה :

קכב **תשע** עשרה שים שלום ותקנוה אחר ברכת כהנים דכתיב (במדבר ו) ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם וברכה

קכ **ברכת** שבע עשרה רצה ותקנוה אחר ש"ת וכו' מה שקשה כאן והיישוב עליה כתבתי לעיל בריש סי' קט"ו ע"ש: **ונוהגים** בספרד שלא לומר רצה במנחה וכו' ואיני יודע טעם למנהגם וכו' ולפעד"נ טעם המנהג דתקנת חכמים מתחלה כך היה שלא לומר רצה כשאין שם נשיאות כפים דבזה ידעו הכהנים אימתי יעלו לדוכן דכשאומרי' רצה הוא יודע דחייבים בנשיאות כפים ועוקר ממקומו מיד לעלות לדוכן לישא כפיהם וכשאין אומרים רצה הוא יודע שאין שם נשיאות כפים ולכן כתב רב סעדיה דמי שאומרו תמיד לא יפה עושה דאין כאן היכר ושום סימן לכהנים אימתי יהיו עוקרים רגליהם ממקומם לעלות לדוכן כשאומר הש"ץ רצה כיון שאומר רצה בכל התפלות :

ומ"ש וביה"כ במנחה לבד וכו' יתבאר בסי' קכ"ט טעם הדבר מפני מה נשתנה מנחה דיה"כ שאין בה נשיאות כפים ובשאר מנחה דתענית צבור אית בה נשיאות כפים ע"ש: כתב ב"י עכשיו נוהגין בכל המקומות לומר רצה בכל התפלות :

ואשי ישראל וכו' אעפ"י שאין עתה עבודה וכו' כנ"ל ולפ"ז ה"פ ואשי ישראל הם ג' תפלות ערב ובוקר וצהרים שתקנו חכמים חובה כנגד התמידין שבכל יום ותפלתם הם שאר תפלות של יחידים שמתפללין בנדבה ע"י חדוש א"נ של מוספין בשבת ור"ח ומועדים תקבל ברצון וב"י לא פי' כן :

קכא שמונה עשרה מודים וכו' פרש"י זובח תודה אחר זביח' תן הודא' והסמכת' בעלמא הוא דפשוטו אינו אלא לומר דזובח קרבן תודה שאינו בא על חטא ועון יכבדנני :

האומר מודים מודים משתקין אותו וכו' משנה בפ' א"ע ובפ' הקורא עומד וכתבו התו' דבירושלמי איתא הדא דתימא בצבור אבל ביחיד תחנונים הם ורבינו לעיל בסי' ס"א גבי שמע שמע השיג על זה ולפע"ד העיקר כמפורש בירושל' דתלמודא דידן נמי משמע הכי מדקאמ' משתקין אותו אלמ' דאינו ביחי' אלא בדאיכא צבור דשומעין אותו אומר מודים מודים דמשתקין אותו משו' דמחזי כב' רשויות ע"ש : **גרסי'** בפ"ק דב"ק אמרו שדרו של אדם לאחר ע' כו' עד לכן נעשית שדרו כנחש ובמקצת ספרים כתוב לאחר ז' שנים וכו' לכן נעשית שדרו נחש :

אחר הודאה ברכת כהנים דכתיב וישא וגו' וירד מעשות החטאת ככר כנ"ל פי' מדלא כתיב לעשות החטאת אלא מעשות החטאת משמע שהחטאת נעשה כבר קודם שנשא כפיו והא דלא קבעו ברכת כהנים מיד אחר העבודה משום דמסתברא דאף הודאה עבודה של מקום היא לכך הסמיכוה יחד והסמכוה אקר' דזובח תודה כדלעיל וה"א בפ"ב דמגלה וז"ש רבי' והיה ראוי וכו' ודוקא ש"ץ וכו' והטעם כי ניתקנ' כנגד נשיאות כפים שאינה אלא בצבור בי' כדתנן בפ' הקור' עומד (דף כ"ג) דאין נושאים כפיהם בפחות מי' :

קכב תשע עשרה שים שלום בפ"ב דמגלה ולאחר שסיים י"ח ברכות קודם אלהי נצור יכול לענות קדיש וקדושה כו' נראה דמ"ש רבינו ולאחר שסיים י"ח ברכות היינו לאחר שאמר ג"כ יהיו לרצון אמרי פי וכו' דתקנת חכמים לאומרה בתר תפלת י"ח כדאית' פ"ק דברכות (סוף דף ט') וכ"כ הרשב"א

קכ **ברכת** שבע עשרה רצה ותקנוה אחר שומע תפלה שכיון שבאת התפלה באה העבודה דכתיב עולותיהם וזבחיהם לרצון וכו' בפ' ב' דמגל': **ונוהגים** בספרד שלא לומר רצה במנחה אלא מתחיל ואשי ישראל ז"ל המנהיג ראיתי בטוליטולא וכל סביבותיה שא"א רצה כי אם במנחת תענית ולא בשאר מנחה ומתחילין ואשי ישראל ותפלתם וכו' ויראה לי הטעם כי בשעה שאין הכהנים נושאין כפיהם אין לומר רצה לפי שאמרו בפרק אלו נאמרין (לח:) כל כהן שאינו עולה בעבודה לדוכן שוב אינו עולה ורצה קורא עבודה דעל הקרבנות כתיב לרצון להם לפני ה' וכשמתחיל החזן רצה הם עולים לדוכן, ומנחה שבכל יום אין בה נשיאת כפים זולתי במנחה דתענית וכ"כ רבינו סעדיה כמנהג ספרד אך מ"ש כי אם במנחת תענית ובמנחת יה"כ אע"פ שאין בה נשיאת כפים ואין נוהגים בזה בספרד כמוהו ולא בצרפת ובפרובינצא כי אם בשחרית ומוסף ונעילה בכפורים בשעה שהיו נושאין כפיהם אבל במנחת הכפורים שלא היו נושאין א"א וכן בדין אך בפרובינצ' ובצרפת נהגו מקרוב לומר ערבית ושחרית ומנחה רצה ולא יתכן בעיני עכ"ל ונראה שטעם רבינו סעדיה דבמנחת י"ה אומרים רצה אע"פ שאין בו נשיאת כפים כדי שלא לחלק במנחת תענית בין זו לזו ועכשיו בכל המקומות נוהגים לומר רצה בכל התפלות :

ואשי ישראל וכו' ואע"פ שאין עתה עבודה מתפללים על התפלה וכו' הוקשה לו היכי אמרינן ואשי ישראל דהיינו הקרבנות תקבל ברצון שהרי עכשיו אין לנו קרבן לכך כתב שאע"פ שאין עתה עבודה מתפללין על התפלה שהיא במקום הקרבן ולפ"ז ה"פ ואשי ישראל ותפלתם תפלת ישראל שהיא במקום האישים שהם הקרבנות תקבל ברצון :

ובמדרש יש מיכאל שר הגדול מקריב נשמתן של צדיקי' וכו' כן כתבו התו' בסוף מסכת מנחות (קי.) ולפ"ז ה"פ ואשי ישראל כלומר אשי ישראל הנקרבים על יד מיכאל או יהיה מלשון אשה ריח ניחוח כלומר קרבנות ישראל דהיינו נפשותיהן שהן עצמן נקרבות על ידי מיכאל גם תפלתם של ישראל הכל תקבל ברצון :

וי"מ אותו על מה שלמעלה ממנו ג"ז מדברי התוספות שם וז"ל י"א דקאי אדלעיל והשב העבודה לדביר ביתך ואשי ישראל :

ומ"ש רבינו ותפלתם תקבל ברצון תחלת דבר הוא היינו לומר דלשני הפירושים הראשונים ואשי ישראל דבוק עם ותפלתם הבא אחריו ולפירוש זה ואשי ישראל דבוק עם והשב העבודה לדביר ביתך כלומר השב העבודה ואשי ישראל דהיינו קרבנותיהם לדביר ביתך ואחר כך מתחיל ואומר ותפלתם של ישראל מהרה באהבה תקבל ברצון· וכ"ל שאותם שלא היו מתחילים במנחה אלא מואשי ישראל היו מפרשי' כאחד מן הפירושים הראשונים דאילו לפירוש זה לא יתכן להתחיל מואשי ישראל שאינו תחלת דבר :

קכא י"ח מודים ותקנוהו אחר רצה דכיון שבאת עבודה באת תודה דכתיב זובח תדה יכבדנני בפרק שני דמגלה ופירש"י זובח תודה אחר זביחה תן הודאה :

האומר מודים מודים משתקין אותו משנה בפרק אין עומדין (לג:) ובפרק הקורא את המגלה עומד (כה·) ומפרש בגמרא טעמא משום דמחזי כב' רשויות וכתבו התוספות דאיתא בירושלמי הדא דתימא בצבור אבל ביחיד תחנוני' הם וכבר כתב רבינו גבי אומר שמע שמע בסימן ס"א דאין נראה לחלק כיון דבגמ' דידן אינו מחלק ולכן סתם רבינו כאן הדברים ולא חילק : **ושוחין** בה תחלה וסוף ברייתא בס"פ אין עומדין (לד·) אלו ברכות שאדם שוחה בהם באבות תחלה וסוף ובהודאה תחלה וסוף ופירש"י במודים ובהטוב שמך ולך נאה להודות : כתוב בהגהות אשירי ספ"ק דברכות בשם א"ז מי שמתפלל ובא א"י כנגדו ויש לו ע"ג אל ישתחו' במודים אע"פ שלבו לשמים וכבר כתבתי בזה בסי' קי"ג : **אחר** הודאה ברכת כהנים דכתיב וישא אהרן את ידיו וכו' בפרק שני דמגלה ופריך אימא קודם עבודה לא ס"ד דכתיב וירד מעשות החטאת וכו' מי כתיב לעשות מעשות כתיב ולימרה אחר עבודה לא ס"ד דכתיב זובח תודה מאי חזית דסמכת אהאי סמוך אהאי מסתברא עבודה והודאה חדא מלתא היא ופירש"י אף הודאה עבודה של מקום היא : **ודוקא** ש"ץ אומר אותה וכו'. כ"כ הר"ד אבודרהם וז"ל אסור ליחיד לומר ברכת כהנים בתפלתו כי בצבור נתקנה כנגד נשיאות כפים שאינה אלא בעשרה וכ"כ המנהיג :

קכב תשע עשרה שים שלום ותקנוה אחר ברכת כהנים דכתיב ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם וברכה של הקב"ה היא שלום דכתיב ה' עוז לעמו יתן וכו' בפ"ב דמגילה :

כתוב בשבלי הלקט בשם הגאונים אומר כולנו כאחד ולא אמרינן כאחת ומאי כאחד זה אברהם דכתיב כי אחד קראתיו ואומר כי במאור פניך משום דכתיב באור פני מלך חיים וכתיב באור פניך יהלכון וא"א ממאור פניך :

וכתוב

דרישה

אומר ברכת רצה לאפוקי לפי' רשב"ם צריך לחזור ולהתחיל בברכת ברך עלינו ולברך משם והלאה כל הברכות כיון שהתחיל רצה אבל אם לא התחיל רצה ס"ל דכללינהו בש"ת והא דקיצר רבינו משום דכתב לעיל בבבא א' טעותו באל אוהב צדקה עם טעותו בברכת השנים והתם אין שייך לאומרה בש"ת ואין להקשות דא"כ הכ"מ שכתוב בענינו ג"כ איירי אפילו התחיל רצה וא"כ היה חוזר לרש"י מברכת רצה לברכת עניני והכל מודים דאין חוזרין בשביל ענינו דו"א דהא כתבתי בסמוך בשם התוס' דאם לא סיים הברכה שאחריה לא מיקרי חוזר :

סי' קכא [א] **אחר** הודאה ברכת כהנים כתב בשבילי הלקט בשם הגאונים אומר כולנו כאחד ולא יאמר כאחת ומאי כאחד זה אברהם דכתיב כי אחד קראתיו ואומר כי באור פניך משום דכתיב באור פני מלך חיים וכתיב באור פניך יהלכון ולא ממאור פניך :

עד

פרישה

סי' קכ (א) **אעפ"י** שאין נושאין כפיהן כו' כדי שלא לחלק בין מנחה לשאר תעניות שנושאין בהן כפיהן ועיין מ"ש ב"י ז"ל אך מ"ש כ"א במנחת תענית ובמנחת יה"כ כו' אין נוהגין בזה בספרד כמוהו ולא בצרפת ובפרובינצא כו' וצ"ע דמיד אחר זה בריש ע"ב כתב ז"ל אך בפרובינצא ובצרפת נוהגי' לומר ערבית שחרית מנחה רצה כו' והרי דבריו במנהג פרובינצא סותרין זא"ז : (ב) **פירוש** ברצה וקורא רצה עבודה ע"ש שנאמר בקרבנות לרצון לפני יי' : (ג) **שהיא** במקום קרבן כו' ולפי זה ה"פ ואשי ישראל ותפלתן תפלות ישראל שהם במקום האשים שהם הקרבנות תקבל ברצון : (ד) **וע"ז** תקנו ואשי ישראל ולפ"ז המדרש ה"פ ואשי ישראל כלומר אשי ישראל הנקרבים ע"י מיכאל או יהיה מלשון אשה ריח ניחוח כלומר קרבנות ישראל דהיינו נפשותן של ישראל שכן עצמם כקרבנות ע"י מיכאל גם תפלתן של ישראל תקבל ברצון : (ה) **וי"מ** אותו כו' דאותם שלא היו מתחילין במנח' אלא מאשי ישראל היו מפרשים כאן כאחד מן הפירושים הראשונים דאילו לפי' זה לא יתכן להתחיל מאשי ישראל שהרי אינו תהלת דבר כל זה כתב ב"י :

סי' קכא (א) **זובח** תודה יכבדנני · פירש"י אחר זביחה תן הודאה : (ב) **האומר** מודים מודים כו' למיחזי כשתי רשויות ואין חילוק בין יחיד לצבור וכמ"ש רבינו בסי' ס"א גבי האומר שמע שמע ב"י : (ג) **וירד** מעשות החטאת כו' מדלא כתיב לעשות אלא מעשות : (ד) **אלא** דעבודה והודאה חדא כו' פרש"י אף הודאה עבודה של מקום הוא בא לפרש דאזלינן בתר קרא דלעיל זובח תודה וגו' : (ה) **אבל** יחיד אין לאומרה וכ"כ לקמן בסי' קכ"ז בשם בעל המנהיג ועיין מ"ש שם וכ"כ ב"י ורמ"א . אבל בכלבו ובמהרי"ל ובמנהגים פוסקים לאומרו והארכתי בתשובה מזה והכרעתי לאומרו כל א' כשמתפללים בב"ה בלחש בזמן הזה שאין הכהנים עולין לדוכן בכל יום ושוב לא חלקו ואומרים גם בי"ט בעת שעולין לדוכן ודוקא בצבור ע"ש בנימוקו וטעמו :

ולאחר

וברכה של הקב"ה היא שלום דכתיב (תהלים כט) ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום ומר"ה ועד י"ה מוסיפין בה ובספר חיים ובמקומו יתבאר בעז"ה (א) ולאחר שסיים י"ח ברכות קודם אלהי נצור יכול לענות קדושה קדיש וברכו שאלהי נצור אינו אלא מתחנונים שלאחר תפלה ואומר אלהי נצור (ב) ויש מוסיפין לומר מלכנו אלהינו יחד שמך בעולמך והכי אתמר בהגדה אמר שמואל כל הזריז לומר ד' דברים הללו זוכה ומקבל פני שכינה עשה למען שמך עשה למען ימינך עשה למען תורתך עשה למען קדושתך וכן נהגתי לומר אלהי נצור עד וקלקל מחשבותם מלכנו ואלהינו ואלהי כל בשר יחד שמך בעולמך בנה עירך יסד ביתך שכלל היכלך קרב קץ ביאת משיחך פדה עמך שמח עדתך עשה למען שמך עשה למען תורתך עשה למען קדושתך עשה למען מלאכי מרומים עשה למען ימינך עשה למען צדקתך עשה למענך אם לא למעננו למען יחלצון ידידיך הושיעה ימינך ועננו יהיו לרצון אמרי פי וכו' וזה לשון רב עמרם שכתב אחר סיום י"ח ברכות ומכאן ואילך אסור לספר בשבחו של מקום דכתיב מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו למי נאה למלל גבורות ה' למי שיוכל להשמיע כל תהלתו אבל אי בעי למימר וידוי אי נמי (ג) מידי דבעי (ד) רשותיה בידיה והכי תקינו רבנן למימר בתר צלותיה מלכנו אלהינו יחד שמך בעולמך יחד זכרך בעולמך בנה ביתך שכלל היכלך קרב קץ משיחך פדה צאנך ושמח עדתך עשה למען שמך ע"ל ימינך ע"ל מקדשך ע"ל כבודך עשה למען מלכותך ע"ל קדושתך ע"ל גדלך ותפארתך ע"ל היכלך ע"ל משיחך ע"ל צדקתך עשה למענך אם לא למעננו הרחמן הוא יזכנו לימות המשיח ולחיי העוה"ב אלהי עד שלא נוצרתי וכו' עד אבל לא ע"י יסורין (ה) אלהי נצור עד צורי וגואלי :

קכג **וכורע** (א) ופוסע ג' פסיעות לאחריו ובכריעה אחת ובעודו כורע קודם שיזקוף יטה בראשו לצד שמאלו כמי שבא ליפטר מרבו ואחר כך לימינו דאמר ריב"ל המתפלל צריך שיפסע ג' פסיעות לאחוריו ואח"כ יתן שלום ואם לא עשה כן כאילו לא התפלל ויש נוהגין לומר שלום בשמאלי ושלום בימיני עושה שלום במרומיו וכו' וראייתם מהא דאמרינן במסכת יומא משום רבי שמעיה אמרו נותן שלום בימינו ואח"כ בשמאלו פי' בימינה של שכינה שהיא כנגדו שהוא שמאלו וכ' אבי העזרי שאין ראומרה שאין פירושו שיאמר שלום בימיני וכו' אלא כשאומר עושה שלום במרומיו הופך פניו לצד שמאלו וכשיאמר והוא יעשה שלום

וכתוב במנהיג באותם המקומות שאומרים עושה שלום ברכנו כולנו כרב עוז ושלום בא"י המברך את עמו בשלום לא יתכן דמטבע ארוך תקנוהו חכמים ככל שאר ברכות של י"ח והם עושים ממנו מטבע קצרה כברכת הפירות והמצות שפתיחת הברכה היא חתימתה ומשנין ממטבע שטבעו חכמים בברכות ולא יצאו י"ח עד כאן :

ולאחר שסיים י"ח ברכות קודם אלהי נצור יכול לענות קדיש קדושה וברכו כ"כ המרדכי בפרק מי שמתו (א) וז"ל ומיהו באלהי נצור עונה ומ"ש בהגהות מיימון החדשות בפ"י מה"ת דלאחר שסיים עושה שלום נראה לראבי"ה שיכול לענות ע"כ לאו אעושה שלום במרומיו קאי דאי הכי מאי רבותא אלא לברכת שים שלום קאי שהם היו מברכים במקום שים שלום וכו' עושה השלום ברכנו וכו' וקאמר דכיון שסיים ברכה זו אע"פ שעדיין לא אמר אלהי נצור יכול לענות וכ"פ המרדכי בפרק לולב הגזול כ' רא"ם שאם הגיע לעושה שלום יענה עמהם ושוב יחזור לאלהי נצור כי כבר נגמר י"ח ברכות · והרשב"א כתב בתשובה שאלת אם יכול לענות קדיש או קדושה או ברכו אחר שסיים י"ח ברכות :

תשובה המתפלל צ"ל י"ח ברכות ואח"כ יהיו לרצון אמרי פי כמו שאמר דוד ע"ה אחר י"ח מזמורים והוא מכלל התפלה ולכן תקנו ה' שפתי תפתח בתחלה ויהיו לרצון בסוף ולפי' צריך לאומרו מיד אחר י"ח ברכות בלי הפסק תחנונים אבל לאחר יהיו לרצון אומר אפי' סדר יה"פ והלכך אם בא להפסיק ולענות בין יהיו לרצון לי"ח ברכות אינו מפסיק שהרי יהיו לרצון מכלל התפלה אבל בין יהיו לרצון לשאר תחנונים פוסק שאינן מכלל התפלה והרשות בידו לקצר עכ"ל וכתב עוד בתשובה אחרת הרגיל לומר תחנונים אחר תפלתו אם התחיל ש"צ לסדר תפלתו והגיע לקדיש או לקדושה מקצר ועולה שאין חובה לומר בכל פעם ואפילו לא קיצר יכול להפסיק כדרך שמפסיק בברכות של ק"ש אפי' באמצ' דלא חמירי תחנוני' כתפלה:

ואומר אלהי נצור בס"פ היה קורא (יז :) קאמר שרב המנונא היה אומרו אחר תפלתו ועוד מביא שם נוסח תחנות אחרות שהיו חכ"א כל אחד אחר תפלתו והעולם בררו להם תחנה זו דאלהי נצור וכבר נתבאר סי' קי"ט שאם ר"ל אחר תפלתו אפילו כסדר י"ה אומר בין קודם אלהי נצור בין אחר אלהי נצור :

והכי איתמר בהגדה אמר שמואל כל הזריז לומר ד' דברים הללו וכו' אע"פ שלא הזכיר קודם לכן שיאמר ד' דברים הללו שייך לומר והכי איתמר על מה שכתב שיש מוסיפין לומר מלכנו אלהינו כלומר יש מוסיפין דברים אחר התפלה והכי איתמר בהגדה להוסיף דברים אחר תפלה וקשיא לי דאם כן מה צריך להביא ראיה מן הגדה ליתי ראיה מדאיתא בסוף פרק היה קורא דכל חד מרבנן הוה אמר מילתא בתר צלותיה ואפשר דמשום דבהגדה קאמר שהאומר ד' דברים הללו זוכה לקבל פני שכינה נקט לה ועוד דמס"פ היה קורא כבר כתב חדא מהנך מילי דהוו אמרי רבנן בתר צלותייהו דהיינו אלהי נצור ומהגדה מייתי להוסיף עוד ד' דברים הללו ואפשר שמה שכתב ויש מוסיפין לומר מלכנו אלהינו יחד שמך בעולמך זהו תחלת התוספת ועוד יש בו דברים עשה למען שמך עשה למען ימינך וכו' והשתא אתי שפיר מ"ש והכי איתמר בהגדה וכו' והגדה זו הביאה הרוקח בסימן שכ"ג וגם המנהיג כתבו : **וכן** נהגתי לומר אלהי נצור עד וקלקל מחשבותם מלכנו ואלהינו וכו' יחד שמך בעולמך וכו' כ"כ הרוקח בסימן הנזכר וגם המנהיג כ"כ : **גרסינן** בפ"ק דברכות (ד' ט) בתחלה אומר ה' שפתי תפתח ולבסוף אומר יהיו לרצון אמרי פי וכו' וכתב הרשב"א בסוף פרק היה קורא בשם הראב"ד גבי אלהי נצור שאין נכון לומר יהיו לרצון אחר תחנונים אלו אלא קודם להם לאחר סיום י"ח ברכות כמו שאמרו דוד לאחר י"ח מזמורים וכ"כ עוד הרשב"א בתשו' שכתבתי בסמוך וכ"כ ה"ר יונה בפרק תפלת השחר וכתב עוד ואם ירצה לחזור ולאומרו פעם אחרת הרשות בידו (ב) ונראה שאפילו אם יאמר יהיו לרצון אחר התחנונים אין בזה איסור שהרי בברכות עצמן אם בא לומר בסוף כל ברכה מעין הברכה אומר ולא עדיף יהיו לרצון מהברכות עצמן :

קכג וכורע ופוסע ג' פסיעות וכו' דאמר ריב"ל המתפלל צריך שיפסע שלש פסיעות לאחוריו ואח"כ יתן שלום וכו' בפ' הוציאו לו (נג:) וכתבוהו הרי"ף והרא"ש בס"פ אין עומדין אמר ריב"ל המתפלל צריך שיפסע ג' פסיעות לאחוריו ואח"כ יתן שלום תניא נמי הכי המתפלל צריך שיפסע ג' פסיעות לאחוריו ואח"כ יתן שלום ואם לא עשה כן ראוי לו שלא התפלל ומשום רב שמעיה אמרו שנותן שלום לימין ואח"כ לשמאל שנאמר מימינו אש דת למו רבא חזייה לאביי דיהיב שלמא לימינא ברישא א"ל מי סברת לימין דידך לשמאל דידך קאמינא דהוי ימינו של הקב"ה אמר א רב חייא בריה דרב הונא חזינא להו לאביי ורבא דפסעי להו ג' פסיעות בכריעה אחת ופירש"י ראוי לו שלא התפלל. כלו' נוח היה לו אם לא התפלל כמו ראוי לו שלא בא לעולם : מימינו אש דת · אלמא ימין עדיפא : לשמאל דידך . דהיא ימינו של הקב"ה שהמתפלל רואה עצמו כאילו שכינה למול פניו שנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד :

ומ"ש רבינו בשם אבי העזרי שאין לאמרו שאין פירושו שיאמר שלום בימיני וכו' אלא כשאומר עושה שלום במרומיו הופך פניו לצד שמאל וכו' כ"כ המרדכי בס"פ אין עומדין וסמ"ק בסי' י"א :

וכתב

הרשב"א בתשובה בפירוש דיהיו לרצון מכלל י"ח היא ואינו רשאי להפסיק בין סיום י"ח ובין יהיו לרצון באמיר' תחנונים ומביאו ב"י ומסתמא כך היא דעת כל הפוסקים דהכי מסתברא אלא שכתבו בסתם לאחר י"ח לפי שדבר פשוט הוא דיהיו לרצון מכלל י"ח היא וכך פסק בש"ע ודלא כמ"ש בהגהת ש"ע דבמקומות אלו דנוהגים להפסיק באלהי נצור קודם יהיו לרצון מפסיקין ג"כ לקדיש ולקדושה ולברכו עכ"ל דתלה הדבר במנהג וליתא דכיון דבגמרא אמרו דתקינו יהיו לרצון אחר י"ח ברכות מה לנו ולמנהג טעות שלא נהגו כן וכ"כ ב"י בסי' קכ"ג בדין שיפסע ג' פסיעו' ואח"כ יאמר עושה שלום דמה לנו ולמנהג טעות ע"ש :

ויש מוסיפין לומר מלכנו אלהינו יחד שמך בעולמך כו' והכי אתמר בהגדה כצ"ל ופירושו דנקט רבינו תחלת התוספ' מלכנו אלהינו יחד שמך בעולמך ובאמרו וכו' הוא מרמז על מה שאומר בסוף ע"ל שמך ע"ל קדושתך ע"ל תורתך ע"ל ימינך וכו' כמו שמפורש נוסח זה בסמוך כשכתב רבינו וכן נהגתי כו' ועז"א רבינו והכי אתמר בהגדה וכו' וב"י היה מסופק בפי' לשון והכי איתמר בהגדה וגרס לו זה לפי שלא היה כתוב בנוסחאתו וכו' אבל בנוסחאו' המדוייקו' בתוספ' כתו' וכו' אין ספק בפירושו וק"ל · ומ"כ דמ"ש זוכה ומקבל פני שכינה וכו' זהו לפי שבאותן ד' דברים מיוחד רגלי המרכבה למען שמך היא עטרת . ימינך חסד . תורתך תפארת . קדושתך גבורה :

קכג וכורע ופוסע כו' בפ' הוציאו לו (דף נ"ג) ומייתי לה הרי"ף והרא"ש בס"פ אין עומדין א"ר חייא בריה דרב הונא חזינא להו לאביי ורבא דפסעי להו ג' פסיעות בכריעה אחת ולכן כתב רבינו וכורע ופוסע ג' פסיעות לאחריו בכריעה אחת ומ"ש ובעודו כורע וכו' ה"א התם בעובד' דאביי ורבא דלשמאל דידיה דהוי ימינו דקב"ה הוא נותן שלום תחלה שהמתפלל רואה עצמו כאילו שכינה למול פניו שנא' שויתי ה' לנגדי תמיד וימינו דהקב"ה עדיפ' מדכתיב מימינו אש דת למו והא דקאמר רבינו דאמר ריב"ל לא היה צריך להביאו לדריב"ל כיון שכבר כתב כן בסתם וכורע ופוסע ג' פסיעות וכו' אלא לפי דמדברי ריב"ל למדנו שצריך להזהר בדבר טובא כיון שאם לא נזהר בדבר נוח היה לו שלא התפלל אך קשה דריב"ל לא קאמר אלא המתפלל צריך שיפסע ג' פסיעות לאחריו ואח"כ יתן שלום אלא דבתר הכי קאמר תנ"ה המתפלל צריך שיפסע וכו' ואם לא עשה כן ראוי לו שלא התפלל וכו' וא"כ היאך כתב רבינו ע"ש ריב"ל ואם לא עשה כן כאילו לא התפלל שזה לא אמרו ריב"ל ויש לומר דרבינו נמשך אחר גירס' הרי"ף והרא"ש שכתבו ס"פ אין עומדין דריב"ל נמי הוא דקאמר לה האי ואם לא עשה כן ראוי לו שלא התפלל :

ובמקום

דרכי משה

קכב (א) וכ"כ לעיל סימן קי"ט משם הרר"י ונ"ל דהכי נקטינן דלא כתשובת הרשב"א שהביא ב"י שכתב דאין להפסיק עד שאומר יהיו לרצון אמרי פי וגו' דס"ל דהמקרא זה הוא סיום התפלה . ומיהו נ"ל דאם יכול לקצר כדי לומר ג"כ אותו פסוק קודם שיפסיק עדיף טפי ואפשר דאף הרשב"א לא קאמר דאין להפסיק אלא משום דס"ל דמיד אחר י"ח קודם אלהי נצור צ"ל יהיו לרצון וכמו שאכתוב למטה ולכן כתב שאין להפסיק קודם זו דהרי יכול לאומרו מיד ועוד דהרי אין מפסיקין בינו לבין התפלה באלהי נצור ולכן פסק שאין להפסיק ג"כ לענות קדיש וברכו אבל לדידן דאומרים אלהי נצור קודם יהיו לרצון פשוט דמפסיקין ג"כ לקדיש ולקדושה וברכו : (ב) והמנהג לומר יהיו לרצון אחר תחנונים ולא לאומרו מיד אחר י"ח ברכות וכ"כ הר"י בפרק תפלת השחר דף כ"ב ע"ב ונראה שאפילו אם יאמר אדם יהיו לרצון אחר תחנונים אין בזה איסור ומ"מ משמע שטוב יותר לאומרו מיד אבל אין המנהג כן :

וכן

פרישה

סי' קכב (א) **ולאחר** שסיים י"ח פי' ולדידן י"ט עיין בב"י שכתב בשם ת"ה סי' י"ג הטעם דש"ץ אינו חוזר לאחוריו אחר תפילתו שמתפלל בקול רם משום שממתין עד סוף הקדיש שלם שתקנוהו חכמים לש"ץ אחר כל תפלה אלא שמפסיקין בקריאת ס"ת וסדר קדושה ובכה"ג דכולהו לסדר התפלה י"ח הן באין עכ"ל · מכאן משמע דאסור לש"ץ לדבר ביני ביני כיון דהכל מעין תפלה א' היא והקדיש חוזר על כולן : (ב) **ויש** מוסיפין לומר כו' אפשר שמ"ש ויש מוסיפין לומר מלכנו אלהינו יחד שמך בעולמך וזהו תחלת התוספת ועוד יש בו דברים עשה למען שמך עשה למען ימינך כו' והשתא א"ש מ"ש והכי אתמר בהגדה כו' ב"י · ולראיה לדבריו שהרי אח"כ כתב רבינו ע"פ הנוסחא דמתחיל מלכנו אלהינו כו' ומזכיר בו בכל פעם בסוף עשה למען שמך כו' : (ג) **מידי** דבעי ר"ל מאי דצריך : (ד) **רשותי'** בידי' הס"א דאסור לומר תחנונים כיון שכבר סיים בשלש אחרונות דמחשב ככלב ששב על קיאו וזהו מכוין למ"ש לעיל בסימן קי"ט בחילוק הד' ענינים שכתב ר' יונה ע"ש : (ה) **אלהי** נצור עד צורי וגואלי ה"ה ביס"כ צריך לומר אלהי נצור בתר אלהי עד שלא נוצרתי וכ"כ במנהגים שם וכן בתשב"ץ :

סי' קכג (א) **ופוסע** ג' פסיעות וכתב בהגהות מיימוני בפ"ה מהלכות תפלה ברגל שמאל יפסע תחלה דאמרינן בשוחר טוב בפסוק כל עצמותי תאמרנה אמר

כוונתו

חדושי הגהות

קכג א גירסת הרי"ף רבי חייא בר אבא :

טור

שלום הופך פניו לצד ימינו ובמקום שכלו ג' פסיעות יעמוד ולא יחזור מיד למקומו דאיתמר (יומא נג:) משמיה דרב מרדכי כיון שפסע ג' פסיעות לאחריו [א] התם מיבעי ליה למיקם משל לתלמיד שנפטר מרבו שאם חוזר מיד (ב) דומה לכלב שב על קיאו שסופו הוכיח על תחילתו שלא פסע לאחוריו כדי ליפטר מרבו כיון שחוזר אליו מיד וכתב רב אלפס מבעי ליה למיקם התם (ג) עד דפתח ש"צ וכד

ב"ח

ובמקום שכלו ג' פסיעות יעמוד כו' ג"ז ביומ' פרק הוציאו לו וכתבו הרי"ף והרא"ש לשם ופי' רבינו הטעם מפני שסופו הוכיח על תחלתו וכו' כלו' וא"כ דבר מגונה הוא ועל כן מדמי ליה לכלב שב על קיאו דג"כ דבר מגונה הוא דמתחלה משליך הקיא שאין לו בו תועלת ואח"כ שב על קיאו ואוכלו אף כאן פסע ג' פסיעות להראות שנפטר מרבו ואח"כ שב מיד לפי שלא נפטר מרבו ולמה א"כ פסע ג' פסיעות וכ"כ ב"י בשם הר"י אבוהב ולפ"ז אינו ממש ככלב שב על קיאו אלא כלו' דבר מגונה הוא כדפי' ועוד אפשר לומר דהוי ממש ככלב שב על קיאו וכו' דהטעם דיעמוד שם ולא יחזור מיד הוא כדי להראות דכבר נפטר מרבו על מה שהיה מבקש על העבר החזירנו בתשוב' שלימה לפניך סלח לנו אבינו כו' כי ניחם על עוונותיו ולא ישוב עוד לעשות כאשר עשה ועל דעת זה נפטר מרבו והלך לו ואם יחזור מיד נראה דחזר ממחשבה זו ועלה בדעתו לעשות עוד כמעשיו שעש' לשעבר ושעל כן חוזר לפני רבו לחזור ולהתפלל לפניו שימחול לו על הרהורים רעים ומחשבתו הרע' וזה דומה ממש לכלב שב על קיאו שלאח' שהקיא הדברי' הנמאסי' עליו שב לאוכלן וכך מורין מעשיו של זה שלאחר שהיו מאוסין עליו מעשיו הרעי' שעשה לשעבר חזר וחשב לעשותן ולשנות באולתו והכי תניא בפ' בתרא דיומא עבירו' שהתודה עליה' ביה"כ זה אינו מתודה עליהם יה"כ אחר ואם שנה בהם והתודה עליהם עליו הכתוב אומר ככלב שב על קיאו כסיל שונה באולתו דכיון דחוזר ומתודה עליהם מכלל דהיה חוזר בדעתו לשנות באולתו ולעבו' עוד אותן עונות : כתב ב"י דבהגהת מיימונית פ"ה דתפלה כתב שרגל שמאל יפסיע תחלה דה"א במדרש שוח' טוב והכי נקטינן דלא כאורחת חיים דשל ימין יפסיע תחלה כדאמרינן כי עקר איניש כרעא דימינא עקר בריש' וכן פסק בש"ע וצריך לייישב אמאי נקטינן כמדרש ש"ט ומדחינן תלמודא דידן דאמר כי עקר איניש כרעא דימינא עקר ברישא ונלפע"ד דהכא דנפטר מרבו ורואה עצמו כאילו שכינה למול פניו ונותן שלום לשמאלו ברישא לפי שהוא לימינו של הקב"ה שהיא עדיפא על כן צריך ג"כ לעקור רגל שמאל ברישא שמכוין לפטור תחלה מימין רבו שהיא עדיפא ואח"כ ליפטר משמאל רבו : כתב ב"י בשם ספר אהל מועד ושיעור פסיעות אלו לכל הפחות הוא שיתן גודל בצד עקב עכ"ל וכן פסק בש"ע משמע דאם אפשר לו לעשו' פסיעות גסות יותר מזה הרי הוא משובח אבל מלשון הר"י אבוהב בשם א"ח שהביא בית יוסף שכתב שאלו הפסיעות צריך שיהיו עקב בצד גודל וגודל בצד עקב ככהנים עכ"ל משמע שלא יהיו גסות יותר מזה והכי מוכח ממ"ש ב"י ע"ש רבינו האי גאון בטעם ג' פסיעות משום דתפילות כנגד תמידין תקנום וכשהכהן עולה למזבח וכו' עד ויורד בהם ג' פסיעות על עקב ואנן עושין כמו שהם היו עושים עכ"ל ולכן נראה להפוקי נפשי' מפלוגת' דלא יפסיע יותר מזה וכן פסק בהגה' ש"ע · מיהו נראה דוקא היכא דאפשר אבל בבית הכנסת שרבים נכנסים בה וצר להם המקום שאי אפשר לפסוע ג' פסיעות עקב בצד אגודל ואגודל בצד עקב ולעמוד שם דאתו לאינצויי כדאי הוא הרשב"א לסמוך עליו בשעת הדחק שכתב בתשובה סי' שפ"א שלא שמענו שום שיעור לג' פסיעות אלו וכן נהגו הכל לפסוע בלי שיעור והוא מטעם הדוחק שאי אפשר לפסוע בדקדוק אבל היכא דליכא דוחק צריך לדקדק לפסוע גודל בצד עקב ועקב בצד גודל ולא יותר מזה :

וכתב רב אלפס מבעי ליה למיקם התם וכו' משמע אבל קודם שפתח ש"ץ תפלתו בקול רם אסור למיהדר לדוכתיה ואעפ"י שסיים ש"ץ תפלתו ופסע ג' פסיעות ועומד לשם לא הדר יחיד לדוכתיה עד דפתח ש"ץ ודל' כדמשמע מלשון שבולי הלקט בשם הגאונים שהביא ב"י בסוף סי' זה וז"ל בני אדם המסיימים תפלתם קודם הצבור אין להם רשות להחזיר פניהם לצבור עד שיסיים ש"ץ תפלתו עכ"ל דמשמע דמיד שסיים ש"ץ תפלתו יכול לחזור פניו לצבור ולמיהדר לדוכתיה והא ליתא אלא צריך למיקם בדוכתיה לכל הפחות עד שפתח ש"ץ בקול רם וכמ"ש רב אלפס וכל הפוסקים ואיכא לתמוה על הרב בהגהת ש"ע שכתב להך דשבולי הלקט והוא סותר למ"ש רב אלפס ופסק כמותו בש"ע שנראים הפסקים סותרים זו את זו ולענין הלכה הרמב"ם בפ"ט כתב כמ"ד עד דמטא ש"ץ לקדושה והכי ודאי נקטינן לכתחלה היכא דאפשר אבל היכא דאיכא דוחק ואתו לאינצויי יכול לחזור מיד דפתח ש"ץ בקול רם אבל לא קודם שפתח ש"ץ בקול רם כדפי' והכי משמע מלשון ש"ע שכתב ולפחות עד שיתחיל ש"ץ להתפלל בקול רם : כתב הרשב"א בתשובה בסי' תל"ו דהש"ץ יחזור מיד וא"צ לעמוד במקומו אלא כדי הלוך ד' אמות

ב"י

וכתב עוד המרדכי והורגלו להשתחות לפניהם כעבד הנפטר מרבו:

וכתוב בהגהות מיימוניות בפ"ה מהלכות תפלה שרגל שמאל יפסע תחיל' דאמרינן בשוחר טוב בפסוק כל עצמותי תאמרנה אמר דוד וכו' עד רגל שמאל לג' פסיעות שאחר תפלה · ורבי' הגדול מהרי"א ז"ל כתב בשם א"ח שרגל ימין יפסע תחלה כמו שאחז"ל יומא (נח:) כל פינות שאתה פונה לא יהיו אלא דרך ימין ואמרינן כמי מנחות (לד.) כי עקר איניש כרעא דימינא עקר ברישא וז"ל ספר אהל מועד אין מוסיפין על שלש פסיעות אלו ונהגו לעקור תחלה רגל של שמאל ואח"כ של ימין אך בעל המפתח כתב שעוקר של ימין תחלה ושיעור פסיעות אלו לכל הפחות הוא שיתן גודל בצד עקב ע"כ · ובעל שבלי הלקט כתב שהרגל שמאל יפסע תחלה מהיא דשוחר טוב ע"כ. ולענין הלכה מאחר שכמנא מפורש במדרש לעקור של שמאל תחלה הכי נקטינן והיא דכל פינות שאתה פונה לא יהיו אלא דרך ימין איכה ענין לזה דהכא אינו פונה לשום צד :

וכתב עוד רבי' הגדול מהרי"א ז"ל שנראה מפשטא דגמרא ומלשון רבינו ולשון הפוסקים שאין לומר עושה שלום אלא לאחר שעקר ג' פסיעות אבל מה שעושה שכל העולם אין נוהגין בזה הדרך וצ"ע עכ"ל . ובתרומת הדשן כתב להיפך שיפסע תחלה ואח"כ יתן שלום וכן ראוי לנהוג (א) מאחר שבגמרא אמרו שיפסע ואח"כ יתן שלום וכ"כ ג"כ כל הפוסקים ומה לנו למנהג טעות שלא נהגו כן :

כתב עוד רבי' הגדול מהרי"א בשם א"ח שאלו הפסיעות צריך שיהיו עקב בצד גודל וגודל בצד עקב ככהנים (ב) ועוד שם טעם לג' פסיעות שלאחר התפלה כנגד ג' מילין שרחקו ישראל מהר סיני בשעת מתן תורה ועוד נמצא בהגדה שמרע"ה נכנס בחושך ענן וערפל לפני הקב"ה וכשיצא יצא מאלו הג' ולכך אנו עושים ג' פסיעות ע"כ ושבלי הלקט כתב בשם הגאונים טעם לג' פסיעות מפני שכשאדם עומד בתפלה עומד במקום קדושה ושכינה למעלה מראשו וכיון שנפטר מתפלתו צריך לפסוע ג' פסיעות לאחריו כדי שיצא ממקום קדושה ועומד במקום חול וראיה לדבר שכן הוא כיון שחוזרי' לאחוריהם ג' פסיעות נותני' שלום זה לזה כלומר עד עכשיו היינו במקום קדוש ויצאנו למקום חול עכ"ל ובשם רבינו האיי מ"כ שטעם ג' פסיעות משום דתפלות כנגד תמידין תקנום וכשהכהן עולה למזבח עם אברי התמיד היה עולה דרך ימין ומקיף ויורד דרך שמאל ובין כבש למזבח היו שלש רובדין של אבן ויורד בהם ג' פסיעות על עקב ואנו עושים כמו שהם היו עושים עכ"ל: וכתב ה"ר מנוח דהני ג' פסיעות ילפינן להו מדכתיב ורגליהם רגל ישרה רגליהם תרי רגל חד וי"א ששה דהא כתיב בתריה וכף רגליהם ככף רגל עגל ואע"ג דג' פסיעות אשכחן ששה לא אשכחן ס"ל דפסיעה איכא אלא כשמניע ב' רגליו וכן מנהג חכמי צרפת וי"א תלת הוו בשובו למקומו שיש לו לחזור בג' פסיעות כאשר בתחלה עכ"ל · וכסברא אחרונה כתב הרד"א :

כתוב בשבלי הלקט בשם גאון מי שמוסיף על ג' פסיעות יוהרא הוא (ג): **באיזה** אופן פטור מג' פסיעות כתבתי בסי' ל"ד : **כתב** הרמב"ם בפ"ט אחר שיפסע ש"ץ ג' פסיעות לאחוריו ויעמוד מתחיל ומתפלל בקול רם מתחלת הברכות להוציא את מי שלא התפלל ואחר כך כתב ואחר שישלים כל התפלה ישב ויפול על פניו נראה דבתפלה שש"ץ מתפלל בלחש פוסע ג' פסיעות אבל בתפלה שמתפלל בקול רם לא וכ"כ בת"ה סי' י"ג דש"צ אינו פוסע לאחוריו לאחר תפלתו שמתפלל בקול רם אלא ממתין הוא עד סוף הקדיש שלם שתקנוה חכמים לש"ץ אחר כל התפלה אלא שמפסיקין בקריאת ס"ת וסדר קדושה והלל ואבינו מלכנו וכה"ג כולהו לסדר התפלה באין וקדיש שלאחריהם חוזר עיקר על התפלה די"ח עכ"ל והר"ד אבודרהם כתב ולאחר שמסיים ש"צ חזרת התפלה אינו צריך לפסוע ג' פסיעות לאחריו אם התפלל בלחש עם הצבור אבל אם לא התפלל בלחש פוסע ג' פסיעות לאחוריו ע"כ (ד) ונראה שהוא חולק על דברי תה"ד שנתן טעם למה שאינו פוסע ש"צ כשמתפלל בקול רם מפני שממתין עד סוף הקדיש שלם דלפי אותו טעם אפילו לא התפלל בלחש אינו פוסע אלא ממתין עד סוף הקדיש שלם ומ"מ כשמתפלל בלחש דברי הכל צריך לפסוע כמו כל יחיד ויחיד וכ"נ מדברי הרשב"א בתשובה שאכתוב בסימן זה וז"ל ספר אהל מועד ש"צ כשמסיים שים שלום אינו פוסע אחר שהתפלל תפלת לחש אלא בסוף כל תפלתו לאחר הקדיש וי"א שפוסע בתפלתו הראשונה ולא בשניה ואינו פותח בשניה ה' שפתי ואינו משלים יהיו לרצון אמרי פי ואחר שפסע בראשונה אינו צריך להמתין אלא יכול לחזור למקומו מיד כשירצה להוציא הרבים עכ"ל. והא ודאי שמ"ש שש"צ אינו פוסע אחר תפלת לחש לא קי"ל הכי כיון דכל הנך רבוותא ס"ל שפוסע ולענין מ"ש שאינו פותח בשניה ה' שפתי תפתח בסי' קי"א כתבתי בשם כתבי מה"ר ישראל שיש לו לומר ה' שפתי תפתח ואפשר דכשם שסובר שפותח בה' שפתי תפתח סובר גם כן שמשלים יהיו לרצון אמרי פי (ה) . (עיין ב ד"מ סימן קכ"ד) :

ובמקום שכלו ג' פסיעות יעמוד ולא יחזור מיד למקומו דאיתמר משמיה דרב מרדכי כיון שפסע ג' פסיעות וכו' עד דומה לכלב שב על קיאו כ"כ הרי"ף והרא"ש בס"פ אין עומדין ופירש רבינו הטעם מפני שסופו הוכיח על תחלתו וכו' וכתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל וגם זה טעם המנהיג שאומר שמאחר שזה כשיפסע אלו הפסיעות וחוזר נראה שמה שחזר לאחוריו לא היה מצד שסיים תפלתו והוא נפטר מרבו א"כ זאת התנועה שעשה היא תנועה משובשת ודומה בזה לכלב שב על קיאו שהנה בשעה שהוא משליך הקיאה נראה שהוא משליך אותו מצד שאין לו תועלת בו וא"כ כשחוזר ואוכלו נראה שאין הדבר כן א"כ דבר מגונה היא במה שהקיא אותו והרשב"א כתב בתשוב' שאלת ש"צ שהתפלל לעצמו אם יכול לחזור למקומו מיד כשירצה לחזור ולהתפלל להוציא את הרבים לפי שתלמיד א' אמר לך משמי שהוא מותר ואמר' שאתה תמה על זה ותלית הטעות בתלמיד מה שאמר התלמיד אין בו שום שגגה אילו רצה הש"צ לעשות כן ולא ראיתי לאחד מן הגדולים שמיחה בדבר זה אע"פ שכל שלוחי צבור אין עושין כן אדרבה נראה שצריך לעשות כן ושמעתי מפי גדולי האשכנזים ששלוחי צבור שלהם עושים כן אלא שממתינים שם מעט כדי שילוך ד' אמות ע"כ ואע"פ שהרמב"ם כתב בפ"ט אחר שיפסע ש"צ ג' פסיעות ויעמוד מתחיל ומתפלל בקול רם ומשמע שאין ש"צ חוזר מיד נהגו העולם כדברי הרשב"א: **וכתב** רב אלפס מיבעי ליה למיקם התם עד דפתח ש"צ וכו' בס"פ אין עומדין

דרכי משה

קכג (א) וכן הש"ץ כשיאמר קדיש וכן נוהגין : (ב) והרשב"א כתב בתשובה סימן שפ"א ששאלת אם יש שיעור לג' פסיעות לא ידעתי שיעור לפסיעות שלאחר תפלה שאינן אלא משום נטילת רשות כנפטר מלפני המלך ואע"פ שפסיעות בינונית היא אמה לשיעור פסיעות אלו לא שמענו שיעור ופוק חזי מה עמא דבר שברוב המקומות אין להם מקום פנוי של ג' אמות עכ"ל . ונ"ל דטוב לנהוג כדברי א"ח דהיינו לפסוע עקב בצד גודל ככהנים שהרי כתב ב"י בשם רב האי גאון דטעם ג' פסיעות אלו הם כנגד הכהן כשיורד מעשיית תמיד היה בין כבש למזבח ג' רובדין של אבן ויורדין בהן ג' פסיעות אלו ותפלה כנגד תמידין תקנום . א"כ יש לנו ג"כ לעשות ככהן בזו להיות הפסיעה עקב בצד גודל . ואע"ג דכתב ב"י טעמים אחרים על ג' הפסיעות מ"מ טוב לחוש לדברי רבינו האי גאון ותו דהוא דרך כבוד לילך לאחריו מן התפלה בכובד ובמתון מלפסוע פסיעות גסות מלאחריו שאז נראה שהתפלה עליו כמשא וריץ ממנה כנ"ל : (ג) וכ"כ הכלבו : (ד) וכן המנהג : (ה) אבל אין נוהגין לומר יהיו לרצון אחר תפלת ש"ץ בקול רם אע"ג דנוהגין לומר תחלה

דרישה

סי' קכג [א] **התם** מבעי ליה למיקם כו' ראיתי מכמה בני אדם לאחר שפוסעין ג' פסיעות לאחוריהם בהתפללם לפני העמוד חוזרים לפניהם לילך ג' פסיעות ואח"כ שבו למקומן וחשבתי לזה לשטות וככלב שב על קיאו ושוב ראיתי שכתב רד"א והביאו ב"י ורגליה' רגל ישרה כתיב וג' פסיעות מקיימין בשובם למקומן שיש להם לחזור בג' פסיעות כאשר בתחלה עכ"ל

פרישה

אמר דוד כו' עד רגל שמאל לג' פסיעות שאחר תפלה ע"כ · והסיא דכל פינות שאתה פונה לא יהא אלא דרך ימין אינו ענין לזה דהכא אינו פונה לשום צד ב"י ולא כמהרי"א שכתב דמה"ט יפסע בשל ימין תחלה :

(ב) **דומה** לכלב שב על קיאו כתב הרב הגדול מהרי"א ז"ל שזהו התנועה שעשה הוא התנועה משובשת ודומה בזה לכלב שב על קיאו שהנה בשעה שהוא משליך הקיא נראה שהוא משליך אותו על צד שאין בו תועלת ואח"כ כשחוזר ואוכלו נראה שאין הדבר כן ומגונה הוא במה שהקיא אותו · כתב בשבלי הלקט בשם הגאונים בני אדם המסיימין תפלתם קודם הצבור אין להם רשות להחזיר פניהם לצבור עד שיסיים ש"ץ תפלתו :

(ג) **עד** דפתח ש"ץ וש"ץ עצמו יש לו לחזור מיד אחר שפסע ג' פסיעות אלא ששמעתי מגאוני אשכנ"ז שש"ץ שלהם ממתין כדי שילוך ד' אמות רשב"א :

שם

חדושי הגהות

ב כוונתו על הד"מ שנדפס בפני עצמו אבל בד"מ שסביב הטור כבר נדפסו הדברים בסימן זה לס"ק ג' :

יש

וכד פתח ש"צ הדר לדוכתיה ואיכא מ"ד עד דמטי ש"צ לקדושה :

קכד ולאחר שסיימו הצבור תפלתן יחזור ש"ץ התפלה (א) (א) שאם יש מי שאינו יודע להתפלל יכוין למה שהוא אומר ויוצא בו וכתבו רב שרירא ורב האי שצריך שיכוין לכל מה שאומר ש"צ מראש ועד סוף כאדם שמתפלל לעצמו ואין מפסיקין (ב) ולא משיחין ופוסעין ג' פסיעות לאחוריהם וגם מחזיר התפלה כדי שיענו קדושה אחריו ועל כן צריך שלא יתחיל יחיד להתפלל אא"כ יכול לגמור קודם שיגיע ש"צ לקדושה ואם התחיל והגיע עם ש"צ לקדושה (ג) יאמר עמו נעריצך וקדושה מלה במלה וצריך שיכוין כל יחיד ויחיד למה שאומר ש"צ וז"ל א"א הרא"ש ז"ל בתשובת שאלה יש לגעור באותם המגביהים קולם ואומרים עם החזן תפלת י"ח

עומדין וכ"כ שם ג"כ הרא"ש והרמב"ם בפ"ט כתב כמ"ד עד דמטי ש"צ לקדוש' (ו) :

וכתב הרד"א בשם הראב"ד שכשהוא מתפלל יחידי ממתין כדי שיעור זה אבל רבינו ירוחם כתב נראה כי ביחיד כלומר כשמתפלל יחיד אינו חוזר מיד אלא ישהא מעט וכ"כ מדאמרינן בס"פ תפלת השחר (ל:) שישהא בין תפלה לתפלה כדי שיתחולל דעתו עליו ומפרש בירושלמי דהיינו כדי הילוך ד"א :

כתוב בשבלי הלקט בשם הגאונים בני אדם המסיימים תפלתם קודם הצבור אין להם רשות להחזיר פניהם לצבור עד שיסיים ש"צ תפלתו (ז) :

קכד ולאחר שסיימו הצבור תפלתן יחזיר ש"צ התפלה וכו' בסוף ר"ה (לג:) תנן כשם שש"צ חייב כך כל יחיד ויחיד חייב ר"ג אומר ש"צ מוציא את הרבים ידי חובתן ובגמרא (לד:) אמר ר"ג לחכמים לדבריכם למה ש"צ יורד אמרו לו כדי להוציא את שאינו בקי אמר להם כשם שמוציא את שאינו בקי כך מוציא את שהוא בקי ואסיקנא דהלכה כר"ג בברכות של ר"ה וי"ה אבל בברכות של שאר ימות השנה הלכה כחכמים ומה שיש לדקדק בזה אכתוב בסוף הסימן בס"ד ומשמע מדברי רבינו דשאינו בקי היינו שאין יודע להתפלל ומ"מ מבין הוא מה שש"צ אומר אבל אם אינו מבין מה שש"צ אומר אינו יוצא בשמיעה וכמו שפירשו המפרשים גבי סופר מברך ובור יוצא וכמו שיתבאר בסימן קכ"ג וזהו שכתב שאם יש מי שאינו יודע להתפלל יכוין למה שהוא אומר ויוצא בו דלישנא דיכוין לא שייך אלא במבין מה שש"צ אומר וכתב רבינו ירוחם ק"ש ותפלה אף ע"פ שיצא מוציא ודוקא ש"צ בי' אבל יחיד אע"פ שלא יצא אינו מוציא ע"כ ובסוף ר"ה (לג:) אמרינן יחיד שלא בירך אין חבירו מברך לו ופי' הר"ן דאע"ג דקי"ל ר"ה (כט.) כל הברכות כולן אף על פי שיצא מוציא כבר הוציאו מכלל זה בברכות ירושלמי ברכת המזון ק"ש ותפלה וטעמא דתפלה משו' דמסתבר' שיהא כל א' מבקש רחמים על עצמו ומיהו ה"מ כשיודע לברך אבל כשאינו יודע לברך חבירו מוציאו כדאמרי' בפ"ג שאכלו (מה:) אחד סופר ואחד בור סופר מברך ובור יוצא עכ"ל וכ"כ המרדכי וכ"כ הגהות אשי"רי בספ"ק דר"ה וזה שלא כדברי הרי"ץ גיאת שכתב רבינו בסי' תקכ"ד דהא דאמרי' סופר מברך ובור יוצא דוקא בברכת המזון וברכת המצות שנהגו להשמיען אפילו ליחיד משא"כ בתפלה שלא נתקנה אלא בלחש והכי סדר רב שרירא אין רשות למתפלל להשמיע קולו ולהוציא את שאינו בקי עד שירד לפני התיבה ע"כ :

וכתבו רב שרירא ורב האיי שצריך שיכוין וכו' אמי שאינו מתפלל בעצמו אלא יוצא בשמיעתו מש"צ קאי וכן נראה מדברי הכלבו סימן כ"ז וסימן ס"ד וזה דבר פשוט דכיון שהוא יוצא ידי חובתו בשמיעה זו צריך שלא להפסיק ושלא לשיח כשם שאינו מפסיק ואינו שח כשמתפלל הוא בעצמו וכן צריך לפסוע ג' פסיעות בסוף שמיעה זו כיון שעולה לו במקום תפלה ובא"ח כתב שהריא"ג חולק ואומר שכשם שש"צ פוטרו מהתפלה כך פוטרו מג' פסיעות (ב) :

כשש"צ מחזיר התפלה אם צ"ל ה' שפתי תפתח כתבתי בס"ס שקודם זה :

ומ"ש רבינו וגם מחזיר התפלה כדי שיענו קדושה אחריו פשוט הוא :

ומ"ש וע"כ צריך שלא יתחיל יחיד להתפלל וכו' ואם התחיל והגיע עם ש"צ לקדושה וכו' כבר נתבאר בסימן ק"ט :

כתב הכלבו בסימן כ"ז בשם הר"ש שליח צבור שנכנס לבית הכנסת ומצא צבור שהתפללו בלחש והוא צריך לעבור לפני התיבה לאלתר יורד לפני התיבה ומתפלל בקול רם לצבור והוא א"צ לחזור ולהתפלל בלחש לאחרים מוציא לעצמו לא כל שכן ואין בזה לומר כל המשמיע קולו כיון דעל ידי הדחק הוא עושה אין בזה משום קטני אמנה עכ"ל ועכשיו נהגו ברוב המקומות להתפלל לכתחלה ש"צ תפלת המנחה בקול רם כדי שיענו קדושה אחריו ולא יצטרך לחזור ולהתפלל בקול רם (ג) : **וז"ל** א"א ז"ל בתשובת שאלה כלל ד' יש לגעור באותם המגביהים קולם ואומרים עם החזן תפלת י"ח וקדושה כלומר שהיו חוזרים ואומרים עם החזן מתחלת תפלת י"ח עד הסוף עם פתיחת כל הברכות וחתימתן והיו אומרים עמו הקדושה מלה במלה והיו מגביהים קולם כשחוזרים לומר תפלה עם ש"ץ ולכן כתב שראוי לגעור בהם משני טעמים האחד שכיון שכבר התפללו אסור להם להתפלל דהא דא"ר יוחנן הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו בספק התפלל דוקא הוא אבל בודאי התפלל לא ולטעמיה אזיל הרא"ש שכתב בתשובה שאין להתפלל תפלת נדבה בלא חידוש וכדברי רבינו האי שכתב רבינו בסימן ק"ז ומשום דלפי זה קשה שהרי החזן חוזר ומתפלל אע"פ שכבר התפלל לכך כתב והחזן מתפלל להוציא את מי שאינו בקי ומשום דהוה אפשר למשמע מהא דמי שהוא בקי יכול להפסיק ולשיח בעוד שהחזן חוזר התפלה שהרי אינו חוזר אלא להוציא את שאינו בקי לכך כתב וכשאין ט' בב"ה המכוונים בברכת ש"צ קרוב בעיני להיות ברכת ש"צ ברכה לבטלה וכו' ואחר כך חזר לומר הטעם השני שראוי לגעור בהם והוא מפני שמגביהים קולם ומזמרים עם החזן ונראה כקלות ראש ומפני כך אף ע"פ שלא היו אומרים פתיחת הברכות וחתימתן היה ראוי לגעור בהם מאחר שנראה כקלות ראש ואף על פי שהרד"א כתב וז"ל כתב הרא"ש בתשובה אלו שחוזרים ואומרים התפלה עם ש"צ מלה במלה אפילו אינם חותמים עמו צריך לגעור בהם שש"צ מתפלל להוציא את מי שאינו בקי והקהל יש להם לשתוק וכו' י"ל דלא

אמות קודם שיחזור למקומו להתפלל בקול רם והכי משמע מדאמר ס"פ תפלת השחר שישהא בין תפלה לתפלה כדי שתתחולל דעתו עליו ומפרש בירושלמי כדי הלוך ד' אמות וכדלעיל סי' ק"ה ופסק כך בש"ע ודלא כדמשמע מדברי הרמב"ם בפ"ט דצריך לעמוד שם אלמא שאינו חוזר מיד וכתב הר' ירוחם דכן הדין כשמתפלל ביחיד דישהה מעט כדי הלוך ד' אמות ומביאו ב"י ופסק כן הרב בהגהת ש"ע ולא נהירא דהא דקאמר ביומא דאחר שפסע ג' פסיעות יעמוד ולא יחזור מיד וכדרב מרדכי משל לתלמיד הנפטר מרבו כו' לא משמע דאיכא לחלק בין המתפלל בביתו ביחידי ובין מתפלל בב"ה עם הצבור דאידי ואידי אית ביה משום כלב השב לקיאו דלמה הוא חוזר מיד אם היה כפטר מרבו ולא אמרו בירושלמי דאין צריך לשהות אלא ארבע אמות אלא כשצריך להתפלל שתי תפלות זו אחר זו מיד כגון במוספין או ששכח להתפלל וצריך להשלימה בזמן תפלה שלאחריה או ש"ץ שחוזר ומתפלל בקול רם דצריך הוא לחזור מיד ולהתפלל כמו שיתבאר בתחלת סי' קכ"ד וכיון שהאורך הביאו לחזור ולהתפלל מיד אין זה ככלב שב על קיאו כמו שהוא חוזר מיד ללא צורך תפלה שהוא מגונה מטעמים דלעיל הלכך נקטינן כל יחיד המתפלל בביתו שאסור לו לחזור מיד למקומו שהתפלל לשם אלא ישהה הרבה קודם שישוב לשם או לילך למקום אחר דלא כה"ר ירוחם והגהות ש"ע כ"ל ודו"ק :

קכד ולאחר שסיימו וכו' בסוף ר"ה פליגי תנאי אם ש"ץ יכול להוציא את הבקי כמו שמוציא את שאינו בקי ואסיקנא דהלכה כר"ג בברכו' של ר"ה וי"ה דמוציא אף הבקי והלכה כחכמים בשאר ימות השנה דאינו מוציא אלא את שאינו בקי וע"ל בסי' תקכ"א ופי' שאינו בקי היינו שאינו יודע להתפלל מבחוץ בשאין סדור בידו אבל מבין מה שאומ' הש"ץ דאם אינו מבין אינו יוצא בשמיע' וז"ש רבי' יכוין למה שהוא אומ' ויצא בו וכ"כ ב"י דלישנ' דיכוין לא שייך אלא במבין מה שש"ץ אומר אבל במתפלל בעצמו בנוסח התפלה אפילו אינו מבין מה שמוציא מפיו יוצא י"ח ע"ל בסימן ק"א החילוקים בדין זה :

וכתבו רב שריר' גאון ורב האי וכו' עד ופוסעי' ג' פסיעות לאחרי' טעמו דאע"ג דיוצא י"ח במה שהוא מכוין למה שאומר ש"ץ כאילו התפלל בעצמו מכל מקום כיון דבגמר התפלה דומה לנפטר מרבו והולך לו ולכן צריך לפסוע ג' פסיעות לאחריו אף זה ששומע לש"ץ דומ' לנפטר מרבו וכת' ב"י דבא"ח כתו' שהריא"ג חולק ואומר שכשם שש"צ פוטרו מהתפלה כך פוטרו מג' פסיעות עכ"ל ומסתבר כר' שרירא ורב האי ועוד כיון דלהריא"ג נמי אין הפסד כשיפסע ג' פסיעות ולרב שרירא ורב האי חייב לפסוע ואם לא פסע כאילו לא התפלל על כן צריך לפסוע לאפוקי נפשיה מפלוגתא דרבוותא כנ"ל וכן פסק בש"ע :

ומ"ש וגם מחזיר התפלה כדי שיענו קדושה אחריו נראה דאצטריך נמי להאי טעמא דלטעמא קמא אם היו כולן בקיאין לא היה צריך להחזיר התפלה אבל מטע' בתרא כדי שיענו קדושה אחריו אפילו כולם בקיאים צריך להחזיר התפלה ומה"ט בתרא לחודיה לא היה צריך להחזיר כל התפלה כי אם עד אחר קדושה אבל מטעמ' קמא דתקנו להחזיר כל התפלה להוצי' את שאינו בקי לא פלוג רבנן ותקנו שאף עפ"י שכולם בקיאין צריך להחזיר כל התפלה :

ומ"ש וע"כ צריך שלא יתחיל וכו' ואם התחיל והגיע עם ש"ץ לקדושה יאמר עמו נעריצך וקדושה מלה במלה כתב מהרש"ל ע"ז וז"ל ואני אומר שיאמר עמו אח"כ נוסח הברכה לדור ודור ג"כ מלה במלה עד האל הקדוש עכ"ל והא דכתב רבינו וע"כ צריך שלא יתחיל וכו' פי' דכיון שתקנו שיחזור התפלה כדי שיענו קדושה אחריו אלמא דאין יחיד אומר קדושה וע"כ צריך שלא יתחיל יחיד להתפלל אא"כ יכול לגמור קודם שיגיע ש"ץ לקדושה דאם לא היה התקנה אלא מטעמא קמא לחוד להוציא את שאינו בקי ואם היו כולם בקיאין א"צ לחזור התפלה בשביל שיענו קדושה אחריו משום דיחיד יכול לומר קדושה היה יכול להתחיל אעפ"י שלא יגמור קודם שיגיע ש"ץ לקדושה שהרי יכול לומר אח"כ קדושה ביחיד וה"א בפ' מי שמתו בפלוגתא דרב הונא וריב"ל (דף כ"א) ע"ל בסי' ק"ט זה נראה מדעת רבינו אבל מתשוב' הרמב"ם שהבי' האבודרהם כתבו ב"י בסי' זה מבואר דס"ל כיון שתקנו דהש"ץ יחזור התפלה להוציא את שאינו בקי אפילו היו שם כולם בקיאין לא תהיה חזרת הש"ץ ברכה לבטלה כלל מפני עיקר התקנה והביא ראיה מקידוש בבית הכנסת ומברכת מעין שבע והטעם לכולם דאל"כ היו החכמים נותנים דבריהם לשיעורים ע"ש דלפ"ז א"צ לטעם בתרא דצריך להחזיר התפלה כדי שיענו קדושה אחריו ונראה דדברי הרמב"ם הם כדי ליישב התקנה שתקנו דהש"ץ חיי' להחזיר התפלה אף לרב הונא דס"ל דיחיד אומר קדושה דס"ל לרב הונא דאינה ברכה לבטלה מפני עיקר התקנה :

וז"ל א"א הרא"ש בתשובת שאלה יש לגעור וכו' פי' תלתא איסורי קא עבדי הני איכבי שאומרים עם הש"ץ כל התפלה עם פתיחת כל הברכות וחתימתן חדא דמברכין ברכה לבטלה דכיון דודאי לו שהתפלל כבר אסור להתפלל שנית להרא"ש כדלעיל בס' ק"ז ולא דמי לש"ץ שחוזר התפלה ולא הוי ברכה לבטלה כיון שכך תקנו חכמי' להוציא את שאינו בקי . אידך דחייב כל אח' לשתוק ולכוין לברכת הש"ץ ולומר אמן ועכשיו שאומרים עם הש"ץ תפלת י"ח אינן מכוונין לש"ץ ואין עונין אמן אחריו . אידך שעל ידם שאינן מכוונין לש"ץ הויא ברכת ש"ץ ברכה לבטל' . עוד רביעית

דרכי משה

תחלה ה' שפתי תפתח : (ו) וכתב אבודרהם דכן נוהגים : (ז) ונוהגין לומר אחר עושה שלום יהי רצון שיבנה בית המקדש כו' ונ"ל הטעם משום שאמרו והשב את העבודה לדביר ביתך כו' וע"כ אנו מבקשים אח"כ על בנין בהמ"ק גם אמרו ברכנו כלנו באור פניך כו' והיא התורה כדלקמן סימן קכ"ו ע"כ אומרים ג"כ ותן חלקנו בתורתך :

קכד (א) מצאתי כתוב בהגהות מנהגים שכל העם יעמדו כשחוזר הש"ץ התפלה והביא קצת ראייה לדבריו וכתב הרב זאב סימן קס"ח וז"ל מצאתי כתוב בשם רבינו שמשון בן הר"ר יוסף כשסיימו הציבור להתפלל תפלת י"ח והחזן היה ממתין מלהתחיל התפלה בקול רם בשביל א' שבציבור או ב' או ג' היה גוער בו ואומר אינך רשאי להמתין על ב' או ג' מאחר שהציבור סיימו ואין ראוי להטריח עליהן וכן גער ר' נתנאל בש"ין כשהיה ממתין לב' או לג' טובי העיר שלא סיימו עדיין תפלתן (ונ"ל לומר מה"ט דהיכא דחשוב מהקהל אינו בב"ה אין להמתין עליו אם יש שם מנין מפני כבוד צבור ועוד דמענישים אותו על שמטריח הציבור עכ"ל : (ב) מיהו משמע שם מדבריו שנקטינן כדברי רב שרירא ורב האי גאון דכיון שרוצה לצאת בשמיעה זו ולא התפלל תחילה צריך לכוין אל הש"ץ ושלא להפסיק ולפסוע ג' פסיעות : (ג) אבל אנו אין נוהגין כן אלא לעולם הש"ץ מתפלל תחילה בלחש מלבד היכא שהדבר נחוץ שחיישינן שיעבור זמן מנחה אז מתחיל מיד להתפלל בקול רם קדושה כדי שיענו קדושה בשעתה וכן הוא במהרי"ל רק שצוה לכל הפחות שיהיה חד מהן

פרישה

סי' קכד (א) **שאם** יש מי שאינו יודע להתפלל אבל מבין מה שש"ץ אומר דכיון לא שייך אלא במבין ב"י : (ב) **ולא** משיחין פי' סיולאים בתפלת ש"ץ :

(ג) **יאמר** עמו נעריצך וקדושה כו' ג"ם נוסח הברכה לדור ודור כו' מהרש"ל . והטעם משום דחייב לענות אמן אחר ברכת האל הקדוש כמ"ש ב"י לעיל סי' ק"ט . וכתב שם בשם מהרי"א שהמתפלל עם הש"ץ יענה עמו ג"כ מלה במלה לדור ודור ולא יקדים עצמו ואז אסור לו לענות אמן אחר ברכתו כמו שש"ץ א"צ לענות ויהיה יוצא בזה ע"ש : היינו

דרישה

עכ"ל מזה יש קצת ראייה למנהגן אעפ"י שיש לחלק ולומר דהיינו דוקא במי שמקומו הוא במקום שעמד דאסוכה בתפלה ועכ"פ צריך לבסוף לחזור ולישב במקומו בזה אשמועינן שכשחוזר יחזור בג"פ . אבל ש"ץ או אחר שמקומו במקום אחר ובא להתפלל לפני עמוד כשגומר תפלתו לפסוע לאחריו סברא הוא שממקום שכלו פסיעותיו יחזור למקומו מ"מ ראייה קצת מיהא איכא ז"ל ב"י בשם שבלי הלקט בטעם ג' פסיעות לאחוריו מפני שילא ממקום קדוש למקום חולין ר"ל כדי להראות ההבדל שכל זמן שהתפלל כאילו מדבר עם השי"ת ומיד שגמר התפלה צריך לחלק

י"ח וקדושה ואף לר"י דאמר הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו (ד) היינו בספק התפלל אם לא (ה) אבל הכא שהתפלל כבר אסור להתפלל שנית והחזן מתפלל להוציא מי שאינו בקי והקהל יש להם לשתוק ולכוין לברכת החזן לומר אמן וכשאין ט' בבה"כ המכוונים בברכת ש"צ [א] קרוב בעיני להיות ברכת ש"צ ברכה לבטלה כי נתקנה ברכת ש"צ לאומרה בי' וכשאין ט' המכוונים לברכותיו נראה כברכה לבטלה לכן כל אדם יעשה עצמו כאילו אין תשעה זולתו ויכוין לברכת החזן והמזמרים עם החזן נראה בקלות ראש ושמעתי מאבא מורי שהיה אומר על כל ברכה וברכה שהיה שומע בכל מקום ברוך הוא וברוך שמו וזה שאמר משה רבינו כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו ועוד אפילו כשמזכירין צדיק בשר ודם צריך לברכו שנאמר זכר צדיק לברכה ע"כ ויענו אמן אחר כל ברכה וברכה בין אותם שיצאו ידי תפלה ובין אותם שלא יצאו ובכוונה שיכוין בלבו אמת היא הברכה שבירך המברך (ו) ואני מאמין בזה (ז) כי אמן הוא לשון האמנת דברים (ח) ולא יענה אמן חטופה פירוש כאילו האל"ף נקודה בחטף ויש מפרשים שלא יחטוף אותו שלא ימהר לענותו קודם שיסיים המברך ולא אמן (ט) קטופה שאינו מחתך האותיות [ב] ולא אמן יתומה שלא שמע הברכה מפי

רביעית דאפילו היו מכוונין לברכת ש"ץ ויענו אמן אחריו אפ"ה כיון שמזמרים עם הש"ץ נראה כקלות ראש: **ומ"ש** ושמעתי מאבא מורי וכו' זה אין לו קשר עם הקודם בתשובה זו כמבואר בכלל ד' דין י"ט אלא כתבו רבינו כאן דשייך לדינים אחרים שכתב כאן שיכוין כל יחיד למה שאומ' הש"ץ וב"י האריך:

ויענו אמן וכו' עד אמת היא הברכה וכו' פי' כונה זו יכוין בכל י"ח ברכות אבל באמצעיות יכוין ראשונה לומר אמת היא הברכה שבירך המברך ואני מאמין בזה כנזכר ועוד יכוין לומר ויהי רצון שכך יתאמת לעינינו וימלא משאלותינו ששאלנו ממנו חננו מאתך דעה וכו' השיבנו סלח לנו וכן בכל שאר הברכים ששאל הש"ץ הנה אנחנו מחזיקים אותה השאלה ומתפללים לפניו יתעלה שיאמנו דברי בקשות אלו וכן פירש הר' הירץ בסדורו:

ולא יענה אמן חטופה וכו' ברייתא פ"ג שאכלו (דף מ"ז) ומ"ש פי' כאילו האלף נקודה בחטף כך פרש"י שם ור"ל שקורין את האל"ף בשבא נוטה לצירי אמן והוא צ"ל אמן בפתח ולאו דוק' פתח אלא ה"ה קמ"ץ וכמו שאנו קורין אמן דקמץ נקרא ג"כ פתח כמו שפי' הראב"ע בפסוק ה' ימלוך לעולם ועד. ומ"ש וי"מ שלא יחטוף אותו שלא ימהר לענות קודם שיסיים המברך כך פי' הערוך:

ולא אמן קטופה וכו' וז"ל רש"י קטופה שמחסר קריאת הנו"ן שאינו מוציאה בפה שתהא ניכרת עד כאן לשונו ולאו דוקא נו"ן אלא ה"ה אל"ף ומ"ם אלא לפי שהרבה אינן נזהרין בקריאת הנו"ן שתהא ניכרת נקט נו"ן:

ולא אמן יתומה שלא שמע הברכה מפי המברך כלומר אלא שמע שעונין אמן ועונה

דלא חש למיגקט היכא דאומרים י"ח עם פתיחתן וחתימתן כיון דאפי' אם אינן פותחין וחותמין נמי צריך לגעור בהם ומפני כך דילג מדברי הרא"ש ואף לרבי יוחנן וכו' אסור להתפלל שנית משום דאותם דברים לא אתו אלא היכא דאומר הי"ח עם פתיחתן וחתימתן דאילו בלא פתיחה וחתימה ה"ל תחנונים בעלמא והא ודאי לא מיתסר לאדם שיתחנן ויחזור ויתחנן וא"כ גם הוא מפרש דתחלת דברי הרא"ש באומרים י"ח עם פתיחתן וחתימתן הם ועוד יש לפרש דברי הרא"ש דהכי קאמר יש לגעור באותם המגביהים קולם עם החזן אע"פ שאינם אומרים פתיחת הברכו' וחתימתן וגם יש לגעור באותם שאומרים עם החזן תפלת י"ח וקדושה מלה במלה עם פתיחת הברכות וחתימתן ונתן טעם תחלה למה ראוי לגעור באומרים עם החזן תפלת י"ח וקדושה וכו' ואח"כ נתן טעם למה ראוי לגעור באותם שמגביהים קולם ומזמרים עם החזן ולא משמע לי לפרש שאינו טוען עליהם אלא שאסור להתפלל שנית והמזמרים עם החזן דנקט מילתא באפי נפשה היא דא"כ אמאי כתב שיש לגעור באותם המגביהים קולם דמאחר דטעם הגערה אינה אלא מפני שאסור להתפלל שנית מאי איריא מגביהים אפילו אינם מגביהים נמי לכך נראה לפרש כמו שכתבתי: **וכתב** הרד"א שנשאל הרמב"ם קהל שהתפללו וכולם בקיאים בתפלה אם ירד ש"צ לפני התיבה ויחזור התפלה בקול רם והשיב הואיל ותקנו חכמי' שירד ש"צ לפני התיבה להוציא את מי שאינו בקי לא תהיה חזרת הש"צ ברכה לבטלה כלל מפני עיקר התקנה ואף ע"פ שלא יהיה בקהל מי שאינו בקי כמו שתקנו הקידוש בבה"כ והיה עיקר זה מפני האורחים ונתחייבו לאומרו בכל בתי כנסיות ואע"פ שאין שם אורחים וכמו שתקנו ברכה אחת מעין שבע בשביל המאחרים לבא בבה"כ ונתחייבו לאמרה תמיד ואע"פ שהיו שם כל הקהל וכן כל דבר הנתקן בשביל דבר אחד אין ענינו שלא נעשית התקנה ההיא עד שיהיה שם אותו הדבר שנתקנה בשבילו רק ענינו שנעשה התקנה ההיא עכ"פ גזירה שמא יהיה שם אותו הדבר שנתקנה בשבילו וצריך שיובן זה הענין שאל"כ היו החכמים נותנים דבריהם לשיעורים והיה צריך בכל תפלה לחפש כל איש ואיש שבבה"כ אם הוא בקי אם לא ע"כ:

וכתב הרד"א בתחלת ספרו בשם ה"ר אברהם ן' שושן שג' תפלות שאנו מתפללים בכל יום יש בכל אחת י"ט ברכות ועולים ז"ן ברכות וראה כמה גדול שכר המתפלל עם הצבור כי בתפלה אחת שמתפלל עמהם נחשב לו שכר כמתפלל ערב ובקר והרים ביחיד כיצד תפלתו בלחש י"ט וחייב אדם שלא לדבר בעוד שש"צ מחזיר התפלה ושיכוין לשמוע ברכותיה ושומע כעונה הרי י"ט ברכות אחרות וחייב אדם לענות אמן אחר כל ברכה וברכה ואז"ל ברכות (לג:) גדול העונה אמן יותר מן המברך הרי כאילו בירך י"ט ברכות אחרות נמצא כי בתפלה אחת עם הצבור כתקנה נותנים שכר ז"ן ברכות ובתפלת ערבית שאין ש"צ מחזיר התפלה לפיכך תקנו לאחר השכיבנו י"ט פסוקים וחתימה בסוף תמצא בהם בין אזכרות ובין אמנים מנין ל"ח וי"ט ברכות של תפלת לחש הרי ז"ן ברכות בערבית עד כאן:

וד"ה א"ח כתב ה"ר יונה העונה אמן אחר כל ברכה הרי הוא כמתפלל ב"פ ואז"ל מי שהתפלל ולא כיון וחזר והתפלל מובטח לו שתפלתו נשמעת ולא ישיח שיחת חולין בשעה שש"צ מתפלל ואם שח הוא חוטא וגדול עונו מנשוא וגוערין אותו עכ"ל (ד):

ויענו אמן אחר כל ברכה וברכה וכו' ובכוונה שיכוין בלבו אמת היא הברכה שבירך המברך ואני מאמין בזה כי אמן הוא מלשון האמנת דברים כדאיתא בואלה הדברים רבה על פסוק והיה אם שמוע תשמעו:

ולא יענה אמן חטופה וכו' בפרק שלשה שאכלו (מז.) תנו רבנן אין עונין לא אמן חטופה ולא אמן קטופה ולא אמן יתומה ואמרינן בירושלמי איזו היא אמן יתומה ההיא דמחייב לברכה ועני ולא ידע מה עני וכתבוהו הרי"ף והרא"ש ורש"י פירש יתומה שלא שמע הברכה אלא ששמע שעונין אמן והא דאמרי' בהחליל (נא:) שבאלכסנדריא של מצרים היו מניפין בסודרין כשהגיע עת לענות אמן אלמא לא שמעו וקא ענו הנהו מידע ידעו שעונין אחר ברכה ועל איזו ברכה הם עונים אלא שלא היו שומעים את הקול וכן תירצו התוספ' בפ"ג שאכלו דבהחליל מיירי שהיו יודעים באיזה ברכה החזן עומד אמנם לא היו שומעין אותה אבל הכא מיירי שאינם יודעים כלל היכן החזן עומד ומתפלל ובאיזו ברכה הוא עומד אלא עונה אחר האחרים בלא שמיעה ובלא ידיעה וכן כתבו תלמידי ה"ר יונה והרא"ש וכתבו עוד תלמידי ה"ר יונה ונראה למורי לתרץ דהתם מתוך כך היה מותר מפני שכבר התפללו כל אחד ואחד וכיון שלא היו עושים לחיוב שכבר יצאו ידי חובתם לא נחוש אם לא שמעו הברכה אלא כשמתכוון לצאת מחיוב בעניית אמן צריך שישמע הברכה וגם הרא"ש הזכיר תירוץ זה בתירוצא בתרא והערוך בערך אמן כתב דקשיא לרבינו נסים ההיא דפרק החליל ופריק הא דתניא אין עונין אמן יתומה מפרשי בני מערב' על מי שחייב באותה ברכה וההיא דהחליל דעונין אמן בהגפת הסודרין בקריאת ס"ת היא ולא בתפלה ולא בדבר שש"צ מוציא את הרבים ידי חובתם וכן מפורש בירושלמי בימה של עץ באמצע וכו' עמד אחד מהם לקרות בתורה והיה הממונה מניף בסודרין וכן עונין אמן רב כהן צדק גאון אמר חייבין הצבור לשתוק ולשמוע כל ברכה וברכה מפי החזן ואח"כ יענו אמן כי העונה אמן ולא שמע הברכה היא אמן יתומה עכ"ל והתוספות בפ' החליל כתבו כל דברי הערוך ומשמע לרבינו דרב כהן צדק אתי לאיפלוגי אתירוצ' דרבי' נסים דמפליג בין מי שהוא חייב באותה ברכה למי שאינו חייב בה שאפילו ברכה שאינם חייבים בה כגון שכבר התפללו א"כ ברכות ס"ת מ"מ חייבי' הצבור לשתוק ולשמוע כל ברכה וברכה מפי המברך ואח"כ יענו אמן כי העונה אמן ולא שמע הברכה אע"פ שלא היה חייב לברך אותה ברכה אמן יתומה היא והא דקשיא מפ' החליל צריך לתרץ לדעתו שהיו מכוונים בחשבון הברכות לידע איזו ברכה הוא אומר וכמו שתירצו רש"י והתוס' בפ"ג שאכלו והכא מעתה יהיו דברי רבינו מבוארים שבתחלה כתב שפירש רבינו יונה דכי אמרינן שלא יענה אמן יתומה ה"מ שלא יצא י"ח הברכה ועונה אמן כדי לצאת אבל אם כבר יצא לית לן בה ואע"פ שרבינו יונה לא פירש כן אלא כדי ליישב ההיא דפרק החליל לא הזכיר רבינו אלא סברא זו וההיא דפ' החליל דכיון דבירושלמי מפרש כן אין אנו צריכים לההיא דפרק החליל כדי לפרושי הכי ולא הביא ה"ר יונה ההיא דפרק החליל אלא כדי שיהיה פירוש זה מוכרח יותר ואח"כ כתב דמדברי רב כהן צדק משמע שאע"פ

דרכי משה

מהן שלא יתפלל כדי שיענה אמן לאחר הש"ץ וע"ל סימן רל"ג שרב האי לא סבר הכי: (ד) ובמרדכי פרק מי שמתו דיש ליזהר יותר באמן דהאל הקדוש ושומע תפלה: וכ"ב

דרישה

לחלק ולצאת ממקום ההוא שדיבר עם המלך כדי שלא יעמוד לפניו בלא שום צורך. מ"ש ב"י בשם ר"י ז"ל ק"ש ותפלה אעפ"י שלא מוציא ודוקא ש"ץ בעשרה אבל יחיד אעפ"י שלא יצא אינו מוציא. צ"ע במאי איירי אא"כ אי בבקי הא אפילו ש"ץ אינו מוציא הבקי. ואי בשאינו בקי אפי' יחיד מוציא ודוחק לומר דס"ל כרי"ץ גיאות דמביא ב"י אחר זה דאין משמע בב"י דס"ל כוותי'. ומ"ש אח"כ וסרי"ץ גיאות חולק וס"ל דהש"ץ פוטר מג' פסיעות לכאורה נראה דמ"ש ב"י לפני זה דצריך לפסוע ג' פסיעות מדברי הכלבו דאל"כ מיחלק הב"י מסברה דנפשיה כ"כ:

סי' קכד [א] קרוב בעיני להיות ברכת ש"ץ לבטלה כתב ב"י קרוב אבל לא ממש כי כבר כתב לעיל ריש סי' נ"ה דאם התחיל בעשרה ואפילו יצאו קצתן הש"ץ גומר וגם נתבאר בב"י דאפילו קצת ישנים או מספרים שמועות אפ"ה הש"ץ מתפלל וגומר תפלתו ועיין בב"י שהאריך כאן בביאור דברי הרא"ש שהביא רבינו. והכלל העולה מסוף דבריו הוא דהרא"ש תרתי קאמר דיש לגעור באותן המגביהין קולם אפילו אין פותחין ומסיימין הברכה עם הש"ץ ועל אלו העושים כן מסיים הרא"ש וכתב ז"ל והמזמרים עם החזן נראה כקלות ראש ר"ל המגביהין קולם. ואח"כ כתב או האומרים עם החזן תפלת י"ח וקדושה אפי' אין מגביהין קולם מ"מ משום איסור ברכה ותפלה לבטלה יש לגעור בהן וק"ל. ולפי פי' שאמרון דב"י איירי הרא"ש בשני מיני אנשים משא"כ לפי' הראשון דחד במידך תליא ומיירי בכת אנשים אחת ובוה מיירי ג"כ הרד"א ומש"ה סתם וכתב לאיסור אף שלא סיים הברכה ולא כתב דה"מ כשמגביהין קולם משום דמסתמא חדא במידך תליא:

[ב] **ולא** אמן יתומ' שלא שמע הברכה מפי המברך ופי' ר"י ה"מ שלא יצא ידי חובת הברכה כו' אבל

פרישה

(ד) **היינו** בספק התפלל אם לא ולטעמו אזיל הרא"ש שכתב שם בתשובה שאין להתפלל תפלת נדבה בלא חידוש וכדברי רב האי שכתב רבינו בסי' ק"ז:

(ה) **אבל** הכא שהתפלל כבר אסור להתפלל ודוקא שאומר כל ברכה בפתיחתו וחתימתו דאל"כ אין בו איסור אלא משום שלא יגביה קולו עם החזן ונראה כקלות ראש ב"י:

(ו) **ואני** מאמין בזה כו' וכתב תוס' בפרק כל כתבי אמר ר' חנינא אל מלך נאמן צריך להרהר בשעת עניית אמן והביאו ב"י לעיל סי' כ"ו:

(ז) **כי** אמן הוא לשון האמנת דברים בסוף מסכת נזיר ובס"פ אלו דברים גרסינן א"ל רב לחייא בריה וכן א"ל רב הונא לרבה בריה חטוף ובריך למימרא דמברך עדיף והתניא גדול העונה אמן יותר מן המברך וא"ל ר' נהוראי השמים כך היא תדע שהרי גוליירים מתגרים במלחמה וגבורים נוצחים (ופרש"י השמים נשבע שכך הוא ותדע שהרי גוליירים ר"ל חלשים מתגרים במלחמה תחלה ואח"כ גבורים באים ונוצחים אף כאן העונה אמן בא לאחר המברך ומגלא לומר שהעונה אמן ישובח מהמברך ע"כ) תנאי היא דתניא א' המברך וא' העונה אלא שממהרין למברך תחלה ע"כ (ופרש"י חטוף ובריך כוס של בהמ"ז ובריך אתה אותה. תנאי היא דאיכא למ"ד דעונה אמן משובח ואיכא מ"ד דהמברך משובח דא' מברך וא' העונה אמן נוטלין שכר אלא שממהרין ליתן שכר למברך תחלה לכך א"ל חטוף ובריך תחלה עכ"ל) וכתב בעל מנורת המאור נר שלישי כלל ג' פרק כ"א דף מ"ב ע"ב טעם דגדול העונה אמן דאמן עולה מחשבונו צ"א כמנין יהו"ה אדנ"י. ד"א העונה אמן בכונה על כל ברכה עושה כפול בכונה לברכה בלבו ובהאמנה בפיו לאפוקי המברך אומרו לפעמים בלא כונה בהיות הדבר סגור בפיו ולא בלבו עכ"ל) עוד נ"ל דמה"ט גדול העונה אמן משום דאיתא במדרש רבה באלה הדברים והביאו ג"כ במ"מ שם א"ר יהודה בר סימון אמן יש בה ג' דברים שבועה

קבלה אמונה • שבועה דכתיב והשביע הכהן את האשה וכו' וכתיב ואמרה האשה אמן אמן • קבלה מנין דכתיב ואמר כל העם אמן • אמונה מנין דכתיב ויען בניהו בן יהוידע את המלך ואמר אמן כן יעשה ה' עכ"ל א"כ כיון שבאמן נכלל כל הדברים הללו א"כ בעניותו אמן מקבל הברכה עליו באמונה ובשבועה משא"כ במברך וק"ל • ועי"ל כיון דקיי"ל דשומע כעונה וכדלעיל סי' ק"ד א"כ כשעונה אמן שכרו מרובה מהמברך דהמברך אסור לענות אמן אחר ברכותיו ודומה לזה כתב הרד"א בשם הר"ר אברהם בן שושן והביאו ב"י בסי' זה דמה"ט כל המתפלל בלחש ואח"כ שומע תפלה מהחזן ומכוין ועונה אמן אחר כל ברכה ה"ל כאילו התפלל ב"פ ע"ש: (ח) **ולא** יענה אמן חטופה ע"ל סימן ס"א פ"ם על ובלבד שלא יחטוף במי"ת שכתב

(ט) **קטופה** שאינו מחתך כו' ובערוך פי' קטופה שפוסק אמן לשנים ב"י:

מפי המברך ופירש ר"י ה"מ שלא יצא ידי חובת הברכה ועונה אמן כדי לצאת אבל אם כבר יצא לית לן בה אבל מדברי רב כהן צדק משמע אפילו אם יצא כבר לא יענה אמן יתומה (י) שכתב חייבין הצבור לשתוק ולשמוע כל ברכה וברכה מפי החזן ואחר כך יענו אמן כי העונה אמן (יא) ולא שמע הברכה היא אמן יתומה והכי מסתבר טפי ומיהו אם יודע איזו ברכה סיים אע"פ שלא שמעה מפיו יכול לענות אמן כדמוכח במסכת סוכה בב"ה של אלכסנדריא היו מניפין בסודרין להודיע שסיים ש"צ ברכה ויענו אמן אלמא שהיו

שאע"פ שכבר יצא לא יענה אמן יתומה ולסברא זו קשיא מהיא דפרק החליל וצריך לתרץ דלא מיקרי אמן יתומה אלא כשאינו יודע באיזו ברכה עומד המברך אלא עונה אחר האחרים בלא שמיעה ובלא ידיעה אבל אם יודע איזו ברכה סיים אע"פ שלא שמעה מפיו יכול לענות אמן ובכה"ג מיתוקמא ההיא דפרק החליל ומשום דאי לאו מהיא דפרק החליל לא הוה משמע לן לפלוגי בהכי כלל לכך כת' רבינו אבל סברא זו ההיא דפרק החליל ורבי' הגדול מהר"י אבוהב ז"ל לפי שראה שה"ר יונה פירש כן כדי לתרץ ההוא דפרק החליל כתב על דברי רבינו והתימא מלשון המחבר שהביא אחר כך כדמוכח במסכת סוכה בב"ה של אלכסנדריא וכו' שנראה שעכשיו הוא מביא זה והרי כל מה שפירשנו הוא בנוי על זה עכ"ל ובמה שכתבתי נתיישב :

וראיתי לרבינו הגדול מהר"י אבוהב זכרונו לברכה שכתב פירש הרב רבינו יונה דהא דאמרינן לא יענה אמן יתומה הני מילי שלא יצא ידי חובת הברכה וכו' ואחר כך כתב ורב כהן אומר שאין זה ההבדל אמת שהרי בתפלה אפילו יצאו כבר שכבר התפללו הם מחוייבים לענות אמן וכך פי' בערוך משמיה דרב כהן והנה לפי דעת רב כהן ההיא דפרק החליל היא בקריאת ס"ת ולא בתפלה ולא בדבר שש"צ מוציא את הרבים ידי חובת' וכך מפרש בגמרא דבני מערבא דהא דפרק החליל מיירי בקריאת ס"ת ועוד יש לתרץ חילוק אחר כמו שהביא המחבר דאמן יתומה הוא כשאינו יודע באיזו ברכה מסיים וכו' והנה בערוך חילק התירוץ השני ותלמידי ה"ר יונה חילקו התירוץ השלישי עכ"ל ואין דבריו נוחים לי שמאחר שהוא סובר שרב כהן חולק על דברי רבינו ניסים וכמו שסובר רבינו א"כ כל שלא שמע ברכה ועונה אמן אע"פ שהיא ברכת הנאה שהמברך לבדו נהנה והלה שאינו נהנה אינו מחוייב בה הוי עונה אמן יתומה וכל שכן ברכות התורה דאפשר למימר בהו דחייבים הצבור בהם לשמעם כשם שחייבים לשמוע קריאת התורה ועוד דאין מחלוקת בין רבינו ניסים ובין רב כהן שהרי הרב ז"ל אומר דלרב כהן בתפלה אע"פ שיצאו כבר הם מחוייבים לענות אמן אבל ברכות התורה שאינם מחוייבים בהם אהנהו עונה אמן בלא שמיעה ובלא ידיעה והיינו ההיא דהחליל שהיו מניפין בסודרים והיינו ממש דעת רבינו ניסים והיאך כתב הרב ז"ל ורב כהן אמר שאין זה ההבדל אמת וכו' דמשמע דפליג על דעת ה"ר יונה והירו' שהוא דעת רבינו ניסים לכן נ"ל דאם איתא דרב כהן לאיפלוגי על רבינו ניסים אתא אפילו בברכות שאינו חייב בהם כלל סבר דהוי אמן יתומה ואצ"ל בברכות התורה וכיוצא בהם ומ"ש חייבים הצבור לשתוק ולשמוע כל ברכה וברכה מפי החזן לאו דוקא מפי החזן אלא כלומר מפי המברך דלא שאני ליה בין ברכות התפלה לברכות התורה ולשאר ברכות בכולהו סבר דהויא אמן יתומה כל שעונה אמן בלא שמיעה ואע"פ שאינו מחוייב באותה ברכה וזה נראה שהוא דעת רבינו בדברי רב כהן ולכן הוכרח לתרץ בההיא דהחליל שהיו מכוונים בחשבון הברכות לידע איזו ברכה הוא אומר :

אבל לא משמע כן מדברי התוספות שכתבו קשיא לרבינו ניסים הא דאמרינן בריש ג' שאכלו אין עונין אמן יתומה וכו' ומפרש בשם רבנן דבני מערבא שעל מי שהוא חייב ברכה קאמר וכו' והא דעונין אמן בהנפת סודרין היינו בקריאת ס"ת ולא בתפלה ולא בדבר שש"צ מוציא הרבים י"ח וכן מפרש בירושלמי בימה של עץ באמצע וכו' ורב כהן צדק גאון אמר חייבים הצבור לשתוק ולשמוע כל ברכה וברכה מפי החזן ואח"כ יענו אמן לאחר שתכלה הברכה מפי המברך ועי"ל יודעים היו לכוין סדר הברכות שזו אחר זו במנין שמונין כסדרן עכ"ל נראה מדבריהם דלרב כהן לא צריכין לתרוצי האי תירוצא דיודעים היו לכוין סדר הברכות וכו' ונראה לי שהם סוברים דרב כהן לא לאיפלוגי אתא אלא אדרבה רבינו ניסים מייתי ראיה מדבריו דמשום דרבינו ניסים אוקי ההיא דהחליל בברכות דקריאת התורה דוקא אבל בברכות התפלה לא והוה אפשר לאקשויי דמאי אמר דבברכות התפלה לא הרי כשחוזר ש"ץ התפלה כבר התפללו רוב הצבור ויצאו ידי חובתם ואינם חייבים לענות באותם הברכות וא"כ יכולים היו לענות אמן על אותם הברכות בלא שמיעה ובלא ידיעה אלא בהנפת הסודרים בלבד ולזה הביא ראיה מדכתב רב כהן שחייבים הצבור לשתוק ולשמוע וכו' כלומר שאע"פ שכבר התפללו הצבור ויצאו ידי חובתם מאחר שתקנת חכמים היא שיחזור ש"צ התפלה כדי להוציא את שאינו בקי חייבים הצבור אף הבקיאים לשתוק ולשמוע כל ברכה וברכה מפי החזן ואח"כ יענו אמן וכשאין מכוונים לברכות ש"צ נראה כברכה לבטלה אלמא דברכות התפלה בחזרת ש"צ ה"ל ברכות חובה אע"פ שכבר התפללו הצבור והילכך א"א לענות אחריהם אמן בהנפת הסודרים לבד אבל ברכות התורה אין הצבור חייבים בהם שאע"פ שתקנת חז"ל היא לקרות בתורה בצבור הברכות לא לצורך הצבור נתקנו אלא מפני שהקורא בצבור ראוי לו לברך וכיון שאין הצבור חייבים באותם ברכות כלל יכולים הם לענות אמן על ידי הנפת הסודרים אע"פ שלא שמעו הברכות וגם אינם יודעים אם היא ברכה ראשונ' או אחרונה כנ"ל שמפרשים התוספות דברי הערוך ומ"מ אע"פ שרב כהן צדק לא יחלוק על רבינו ניסים כבר נתבאר שרש"י והתוספות בפ"ג שאכלו אינם מחלקים בין נתחייב באותה ברכה ללא נתחייב בה דאפילו לא נתחייב בה אסור לענות אמן יתומה וכל שיודע איזו ברכה הוא גומר אע"פ שלא שמע אותה והוא מחוייב בה עונ' אמן אחריה ולא מיקרי אמן יתומה וכן כתבו תלמידי ה"ר יונה בהדיא דלפי פי' זה אפילו לא נפטרו מן החיוב ואינם שומעים הברכה מן החזן אם יודע איזו ברכה אומר כאמן דשמע דמי וזהו מה שפירש רבינו בדברי רב כהן צדק :

נמצא בדברי כל סברא אלו להקל ולהחמיר שאם לא שמע הברכה אבל יודע איזו ברכה הוא מברך אפי' אם הוא מחוייב בה עונה אמן ונפטר בכך לדעת רש"י והתוס' בפ"ג שאכלו ולדעת ה"ר יונה ורבי' ניסים אינו עונה אמן דהוי עונה אמן יתומה מאחר שהוא מחוייב בה ואם אינו מחוייב באותה ברכה ולא שמע אותה וגם לא ידע איזו ברכה הוא מברך לדעת ה"ר יונה ורבינו ניסים עונה אמן אחר העונים ולא הויא אמן יתומה מאחר שאינו מחוייב באותה ברכה ולדעת רש"י והתוספות אינו עונה אמן דהויא אמן יתומה וברכות התפלה שחוזר הש"צ למי שכבר

ועונה עמהן : **ומ"ש** ופי' ר"י ה"מ שלא יצא י"ח הברכה וכו' כ' הב"י דהאי ר"י ר"ל הר"ר יונה שכ' כך בפ"ג שאכלו ואיכא לתמוה למה כתבו רבינו ע"ש ה"ר יונה הלא קדמוהו הרי"ף שהביא הירושלמי לשם לפרש איזה אמן יתומה ההוא דמחוייב לברכה והוא עני ולא ידע מה עני דאלמא דאם כבר יצא ולא מחוייב בברכה יכול לענות אמן אע"ג דלא ידע מה עני וכ"כ הרמב"ם בפ"א מה' ברכות וכ"כ הערוך בשם רבינו נסים גאון ומביא הך ירושלמי שהבי' הרי"ף גם התו' פ' החליל הביאו כל דברי הערוך עד סוף דברי רב כהן צדק וא"כ למה הניח רבינו הגאונים הקודמים שפי' כך וכתבו ע"ש הר' יונה ולמאי שנפרש בסוף דבור זה מחלוקת ר"י ורב כהן צדק לדעת רבינו שנחלקו בפירושא דירושלמי איזה היא ברכה דקרינן בה ברכה שנתחייב בה יתיישב זה אך קשה למה לא כתב רבינו פי' זה ע"ש הרא"ש אביו שהרי גם הוא כתב כדברי הר' יונה לכן נראה עיקר דהאי ר"י שכתב רבינו הוא ר"י בעל התוספת ואעפ"י דלא נמצא כן בתו' שלנו ידע רבי' שב"כ ר"י ושני הפי' שכתב הרא"ש והר' יונה הן מדברי ר"י בעל התוס' שקדמם וזה עיקר אלא שעוד קשה דהלא הר' יונה והרא"ש הביאו תחלה הירושלמי שהביא הרי"ף ואח"כ הקשו מההוא דפ' החליל דלא שמעו הברכה והיו עונין אמן ומתוך קושי' זו מחלקי' בין שלא יצא ידי חובת הברכה לכבר יצא בה וא"כ למה כתב רבינו אח"כ על פי' רב כהן צדק כדמוכח במסכת סוכה והלא פירוש הר' יונה והרא"ש שכתב תחלה הוא ג"כ בנוי על זה והוא מדברי ר"י בעל התו' וכך הקשה הר"י אבוהב והב"י מיישב דפי' הר' יונה מוכרח בהך ירוש' שהביא תחלה ואין אנו צריכין להההוא דפ' החליל ולא הביא הר' יונה ההיא דפ' החליל אלא כדי שיהא פי' זה מוכרח יותר אבל החילוק שמחלק רב כהן צדק לא הוה משמע ליה לפלוגי בהכי אי לאו מההיא דפ' החליל לכך כתב רבינו אבל סברא זו ההיא דפ' החליל עכ"ל ולפע"ד נראה דוחק מה שכתב דהר' יונה לא הביא ההיא דפ' החליל אלא כדי שיהא פי' זה מוכרח יותר . אלא נראה ודאי דפי' זה מוכרח מהך דירושלמי בלא ההיא דפ' החליל וכמ"ש ב"י שזה אמת אלא שלא הביא הר' יונה ההיא דהחליל אלא ליישב הקושיא שהקשו מההיא דפרק החליל דלכאורה משמע להו בקושיא דהנפת סודרין היה ג"כ כדי שיענו אמן לפטור עצמן מברכות שעדיין לא יצאו י"ח וקשיא מהך דירושלמי דקאמר דהוי אמן יתומה בההו' דחייב לברכה וכו' ותירץ דההיא דהחליל לא כדקס"ד בקושי' אלא מיירי בברכות שכבר יצאו ידי חובתן וכמ"ש גם הערוך קושי' זו ותירוץ זה ולכן כתב הר' יונה אחר זה ויש מתרצין בענין אחר דהתם כיון שיודעין על איזה ברכה היו עונין אמן וכו' ולמדנו כפי זה התירוץ וכו' פי' דליש מתרצין ההיא דהחליל נמי מיירי בברכות שלא יצא עדיין ידי חוב' הברכ' וכדקס"ד בקושי' ואפ"ה לא הוי אמן יתומה לפי שהיו יודעין על איזה ברכה היו עונין כו' והיינו דמסיק הר' יונה ואמר ולמדנו כפי זה התירוץ שאפילו לא נפטרו מן החיוב ואינן שומעין הברכה אם יודע על איזה ברכה עונה אמן ויוצא י"ח ואין זה אמן יתומה א"כ איכא נפקותא רבתי בדינא בין תירוץ הראשון ליש מתרצין דלתירוץ הראשון בברכה שעדיין לא יצא י"ח אם לא שמעה אסור לענות אמן אפי' יודע איזה ברכה הוא אומר ולתירוץ השני יכול לענות אמן זו היא דעת הר' יונה בהביאו להאי' דהחליל ולתרץ מה שהקשה עלה בשני דרכים וכך הוא לדעת הרא"ש שכתב ג"כ קושיא זו ותירו' בשני דרכים אלו בקצרה ע"ש פ"ג שאכלו ודו"ק · אכן במ"ש רבינו דלרב כהן צדק אפי' אם יצא כבר לא יענה אמן יתומה וההיא דהחליל דהיו מניפין בסודרין יודעין היו איזה ברכה הוא אומר דא"כ קשיא הך דירושלמי דמפרש אמן יתומה בההוא דחייב לברכה וכו' דמה נפשך אם לא ידע איזה ברכה הוא אומר אפי' לא נתחייב לברכה הוא אמן יתומה ואסור לענות אמן ואם ידע איזה ברכה הוא אומר אפילו נתחייב לברכה נמי יכול לענו' אמן וקושיא זו קשיא נמי לפרש"י והתו' בפ"ג שאכלו שלא כתבו לחלק בין נתחייב לברכה ללא נתחייב בברכה אלא כתבו לחלק בין יודע איזה ברכה הוא אומר לאינו יודע דא"כ היאך מפרשי' הך דירו' דקשה ממ"נ מיהו למ"ש הר' יונה והרא"ש דכתבו ג"כ להך פירושי' דפרש"י והתוס' ל"ק דאינהו הביאו הירושלמי דדוקא בנתחייב לברכה הוא דהוי אמן יתומה אבל בלא נתחייב בה לא הוי אמן יתומה אפי' אינו יודע על איזה ברכה אומר ומיישבי' הך דהחליל בשני דרכים דרך אחד דמיירי בלא נתחייב לברכה כגון שכב' התפלל דיכול לענות אמן יתומה ודרך אחר דמיירי בנתחייב לברכה ויודע איזה ברכה הוא אומר אבל לפרש"י והתו' דאין מחלקין בין נתחייב ללא נתחייב קשיא מיהו י"ל כיון דרש"י והתו' בפ"ג שאכלו לא הביאו הך דירושלמי בדבריהם נראה מדבריהם דהם תופסי' דלתלמודא דידן אין חלוק בין נתחייב לברכה ובין לא נתחייב בה דאם היה חלוק זה אמת הוה מדכר לי' תלמוד' דידן ומדלא אדכר לחלק בכך אלמא דאין חלוק ואדחיא ליה להך ירושלמי דמחלק בכך מקמי תלמודא דידן אבל הערוך שהביא תחלה דברי ר"ן גאון לתרץ הקושיא לחלק בין נתחייב לברכה ללא נתחייב בה והביא הך הירושלמי ואח"כ כתב דברי רב כהן צדק דחולק וקאמר דכל ברכה וברכה חייבין לשמוע מפי הש"ץ ואח"כ יענו אמן ואם לא שמע הוי אמן יתומה אפילו אם יצא כבר בברכה ולא כתבו דהוא דוחה הירושלמי שנסמך עליו ר"ן גאון מקמי תלמודא דידן אלמא דלרב כהן צדק נמי לא דחינן הירושלמי קשיא טוב' ממ"נ כדלעיל ונראה לפי עניו' דעתי דס"ל לרבינו דרב כהן צדק חולק עם ר"י בפירוש נתחייב לברכה וכו' דקאמר בירו' דלר"י הוי פירושו שלא יצא ידי חובת הברכה ועונה אמן כדי לצאת אבל אם כבר יצא כגון שכבר התפלל אלא שעכשיו עונה אמן על כל ברכה וברכה כשחוזר הש"ץ התפלה יכול לענות אמן יתומה אבל רב כהן צדק מפרש דכשעונה אמן כשחוזר הש"ץ התפלה אעפ"י שכבר התפלל האי נמי נתחייב לברכה קרינן ליה שהרי כתב חייבי' הצבור לשתוק ולשמוע כל ברכה וברכה מפי החזן ואח"כ יענו אמן כי העונה אמן אחר ברכת הש"ץ ולא שמע הברכה הוי אמן יתומה וההיא דהחליל נמי מיירי בדעונה אמן אחר ברכת הש"ץ ולא הוי אמן יתומה כיון דיודע איזה ברכה הוא אומר אבל אם לא היה יודע אסור לענות אמן יתומה לפי שהברכה שיצא מפי הש"ץ חייבים הצבור לשמוע ונתחייב לברכה קרינן ביה אבל שאר ברכות שהמברך לבדו חייב בה כגון שנהנה והלה שאינו נהנה אינו מחוייב בה יכול לענות אמן יתומה אעפ"י שאינו יודע איזה ברכ' הוא אומר

פרישה

(י) **שכתב** חייבין הצבור כו' פי' ובתוך הצבור יש מי שהתפלל כבר וק"ל : (יא) **ולא** שמע הברכה היא אמן יתומה אבודרהם כתב די"מ שהאומר אמן אחר זמן מרובה מסיום הברכה על דעת אותה ברכה מיקרי ג"כ אמן יתומה :

תניא

דרישה

אבל מדברי רב כהן צדק משמע כו' מה שכתב בשם ר"י ר"ל ר' יונה שכ"כ תלמידיו בשמו ומה שכתב בשם רב כ"ץ כ"כ בעל הערוך והתו' פ' החליל בשמו וז"ל התו' פרק החליל ד' נ"א ע"ב אההיא דהיו מניפין בסודרין קשי' לר' ניסים הא דאמרינן בריש גמרא דג' שאכלו אין עונין אמן יתומ' ומפרש בשם רבנן דבני מערבא שעל מי שהוא חייב ברכה קאמר ובענייתו אמן רוצה לצאת ידי חובתו דצריך שישמע ואח"כ יענה אמן והא דעונין אמן בהנפת סודרין היינו בקריאת ס"ת ולא בתפלה ולא בדבר שש"ץ מוציא רבים י"ח וכן מפרש בגמרא דפרקין בירושלמי בימה של עץ באמצע והחזן הכנסת עליה עומד א' מהן לקרות היה הממונה מניף בסודרין והן עונין אמן על כל ברכה וברכה וכו' עד ורב כ"ץ גאון אמר חייב לצבור לשתוק ולשמוע כל ברכה וברכה מפי החזן ואח"כ יענה אמן לאחר שתכלה הברכה מפי המברך · ועי"ל יודעין היו לכוין סדר הברכות שזו אחר זו במנין שמונין כסדרן עכ"ל · והנה ב"י כתב ז"ל ומשמע לרבינו דרב כ"ץ אתי לאפלוגי אתירוצא דר"ן דמפליג בין מי שהוא חייב באותו ברכה

למי

שהיו עונין אע"פ שלא שמעו מפיו וצ"ל שהיו מכוונין בחשבון הברכות לידע איזו ברכה הוא אומר וז"ל רב עמרם מאן דקאי בבי כנישתא אחורי ש"צ בעי לכווני דעתיה ובתר דחתים ש"צ על כל ברכה וברכה להוי עני אמן דהכי אמור רבנן מ"ד (תהלים לא) אמונים נוצר ה' אלו שאומרים אמן באמונה אומר ש"צ ברוך מחיה המתים והם עונין אמן ועדיין לא ראו תחיית המתים ומאמינין בהקב"ה שמחיה המתים אומר ש"צ ברוך גאל ישראל והם עונין אמן ועדיין לא נגאלו וא"ת נגאלו הרי חזרו ונשתעבדו ומאמינין שעתיד הקב"ה לגאלם אומר ש"צ ברוך בונה ירושלים ועדיין היא בחורבנה ומאמינים בהקב"ה שעתיד לבנותה ועונין אמן הוי אמונים נוצר ה' (יב) תניא אין עונין לא אמן חטופה ולא אמן קטופה ולא אמן יתומה ולא יזרקנה מפיו פירוש שלא ימהר לאומרה שלא בכוונה בן עזאי אומר האומר אמן חטופה יתחטפו ימיו קטופה יתקטפו ימיו יתומה יהיו בניו יתומים קצרה יתקצרו ימיו ארוכה מאריכין לו ימיו ושנותיו (יג) ובלבד שלא יאריך בה יותר מדאי דא"ר חסדא אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיכלה אמן מפי רוב העונין אבל אם כלה מפי רוב העונין אפי' יש עדיין מיעוט ומאריכין אינו צריך להמתין להם כיון שמאריכין בו יותר מדאי אמר רבי שמעון כל העונה אמן בכל כחו (יד) פי' בכל כוונתו פותחין לו שערי גן עדן שנאמר (ישעיה כו) פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים אל תקרי אמונים אלא שאומרים אמן מי ששכח ולא אמר יעלה ויבא בר"ח או בחולו של מועד או בכל דבר

ב"ח

אומר וכמ"ש רבינו בסי' רט"ו עונין אמן אחר ישראל המברך אעפ"י שלא שמע כל הברכ' אלא הזכרת השם ומוקמינן לה כשלא אכל אבל אם אכל ונתחייב בברכה אינו יוצא עד שישמע כל הברכה עכ"ל והתם מיירי שאינו יודע איזה ברכה הוא אומר בשעה שעונה אמן אעפ"י שלבסוף נודע לו שאמר אותה ברכה שחייב בה השומע לא יצא דאילו יודע הברכה שהוא אומר אפי' נתחייב בברכה זו יוצא אעפ"י שלא שמע כלל לרב כהן צדק שהסכים רבינו לדעתו זו היא דעת רבינו אבל התו' פרק החליל שהביאו כל דברי הערוך ומה שהקשה ר"ן גאון מפ' החליל אההיא דפ' ג' שאכלו ומה שתירץ ע"פ הירושל' ומה שכתב רב כהן צדק ואח"כ כתבו התו' ועי"ל יודעי' היו לכוין סדר הברכות שזו אח' זו במנין שמונין כסדרן עכ"ל נראה מדבריהם דלרב כהן צדק לא צריכין לתרץ האי תירוצא דיודעין היו לכוין סדר הברכות כו' ודלא כדברי רבינו צריך לפרש דהתו' סוברים דמדכתב הערוך תחלה דר"ן גאון מפרש בשם רבנן דבני מערבא שעל מי שהוא חייב ברכה קאמר ובענייתו אמן רוצה לצאת ידי חובתו צריך שישמע ואח"כ יענה אמן ולא יענה אמן יתומה אלמא דכל שאינו רוצה לצאת ידי חובתו כגון שהתפלל כבר ועכשיו שומע מהש"ץ כשחוזר התפלה יכול לענות אמן יתומה ומ"ש ר"ן גאון אח"כ וז"ל והא דעונין אמן בהכפת סודרין היינו בקריאת ס"ת ולא בתפלה ולא בדבר שש"ץ מוציא רבים ידי חובתן האי ולא בתפלה רצונו לומר ג"כ כגון שלא התפלל ורוצה לצאת י"ח במה ששומע התפלה מפי הש"צ וכן לא בדבר שש"צ מוצי' רבים י"ח כגון בברכת קידוש שבב"ה לאורחים שלנין בבי כנישתא וכגון ברכת שופר וכיוצא בו אבל אם התפלל כבר ושומע מפי הש"ץ כשחוזר התפלה יכול לענות אמן יתומה כדמוכח להדיא מתהלת דברי ר"ן כדפי' והא דאמר ר"ן היינו בקריאת ס"ת לאו דוקא קריאת ס"ת נקט אלא ה"ה כל ברכה שאינו רוצה לצאת בה י"ח ולא נקט קריאת ס"ת אלא לפי דהכי איתא בירושלמי שמביא ר"ן ראייה ממנו כמ"ש וכן מפרש בירושלמי בימה של עץ וכו' עומד אחד מהן לקרות היה הממונ' מניף בסודרין והם עונין אמן על כל ברכה וברכה ואח"כ מביא הך ירושלמי שהביא הרי"ף איזה היא אמן יתומה דחייב לומר ברכה ולא ידע מה הוא עונה דאלמא דוקא דחייב לומר ברכה כגון שלא התפלל זו היא דעת ר"ן גאון אבל רב כהן צדק מפרש בהך ירושלמי דאפי' כבר התפלל נתחייב בברכה קרינן ביה דחייבין הצבור לשתוק ולשמוע וכו' אפי' כבר התפללו ולא יענו אמן יתומה א"כ ההיא דהחליל דהיה הממונה מניף בסודרין לא איירי אלא בקריאת ס"ת וכיוצא בו דליכא חיובא כלל לשמוע הברכה התם הוא דיכול לענות אמן יתומה זו היא דעת התו' בפי' דברי ר"ן ורב כהן צדק ורבינו לא הסכי' לדעת התו' בזה ופי' בדרך אחר לדעת רב כהן צדק וכדאמרן ובזה יבא הכל על נכון ודו"ק · והרב ב"י האריך בזה בדרך אח' והמעיין יבחר · ולענין הלכה בפלוגתא דרבוותא נקטינן לחומרא לכתחלה דאין עונין אמן יתומה אפילו אינו צריך לצאת באות' ברכה כגון שכבר התפלל ואפילו יודע אי זה ברכה הוא אומר אלא שלא שמע הברכה כלל דזה ג"כ הויא אמן יתומה לרב כהן צדק לפי דעת התו' בפ' החליל למאי דפי' ולא שרי לענות אמן יתומ' אלא בקריאת ס"ת דאפי' אינו יודע איזה ברכה הוא אומר ואעפ"י שלא שמע הברכ' כלל עונה אמן וכן כל כיוצא בה כשהמברך נהנה והלה שאינו נהנה אינו מחוייב בה יכול לענות אמן יתומה אפילו אינו יודע איזה ברכ' הוא אומ' ואפילו לא שמע ודלא כמ"ש בש"ע ובהגהת ש"ע דאם כבר התפלל ויודע איזה ברכה אומר הש"ץ יכול לענות אמן יתומה אעפ"י שלא שמע הברכה כלל דאעפ"י שכך היא לפרש"י ותו' בפ' ג' שאכלו ולהר' יונה. והרא"ש להך שינוי' וכך היא דעת רבינו לפי פירושו בדברי רב כהן צדק מ"מ דעת התו' בפ' החליל אינו כן לדעת רב כהן צדק וכדפי' וע"כ נכון להחמיר לכתחלה כנ"ל: **וז"ל** רב עמרם וכו' נראה דרבינו הביא להאי דר"ע דמתוכו יראה דהסכים לרב כהן צדק דאפילו כבר התפלל חייב לענו' אמן בכוונ' ובאמונה ואם אינו יודע איזה ברכ' הוא אומר אינו עונה אמן באמונה ודלא כר"י דאם כבר התפלל דא"צ לצאת באותה ברכה יכול לענות אמן יתומה אפילו אינו יודע איזה ברכה הוא אומר דליתא אלא עכ"פ צריך הוא שיודע איזה ברכה הוא אומ' כדי שיהא עונה אמן בכונה ובאמונ' ולדעתינו לכתחלה צריך נמי לשמוע הברכה כדפי' בסמוך : **מי** ששכח ולא אמר יעל' ויבא וכו' כ"כ התוס' בשם בה"ג ושאר פוסקים פרק תפלת השחר וכתב מהרש"ל על זה אבל מ"מ כתבו האחרונים שלא יסמוך על זה שאי אפשר שיוכל לכוין שישמע כולו ולא ידלג מלה א' או שתים מלשמוע

ב"י

שכבר התפלל לדעת ה"ר יונה אין דינה כברכת חובה ודעת הרמב"ם כדעת הירושלמי וכדברי רבינו ניסים וה"ר יונה ז"ל שכתב בפ"א מהלכות ברכות כל מי שלא שמע הברכה שהוא חייב בה לא יענה אמן בכלל העונים משמע דלא קפדינן אלא בברכה שנתחייב בה אבל בברכה שלא נתחייב בה לית לן בה וכיון דהרמב"ם מסכים לדברי רבינו ניסים וה"ר יונה וגם הרא"ש כתב כן בתירוצא בתרא ומפורש בירושלמי כדבריהם הכי נקטינן:

כתוב בא"ח תשובה לרבינו האיי מי ששמע רבים מישראל שאומרי' אמן וחזקתן שאין עונין אמן אלא אחר ששמעו הברכה כתקנה אין חוששין לאמן יתומה וכששומע מהם קדושה רשאי לענות עמהם וכן קדיש וברכו אבל ודאי אם שמע יחיד שאמר אמן ולא שמע הברכה יש חשש לאמן יתומה ואינו רשאי לענות אמן עמו עכ"ל:

תניא אין עונין לא אמן חטופה ולא אמן קטופה ולא אמן יתומה וכו' בפ"ג שאכלו שם ופירש"י חטופה · שקורין את האל"ף בחטף ולא בפתח ואומר אמן והוא צריך לומר אמן: קטופה · שמחסר קריאת הנו"ן שאינו מוציאה בפה שתהא ניכרת: וה"ר יונה כתב חטופה שחוטף המלה ואומר אותה במהירות והערוך פי' חטופה שחטף ואמר אמן קודם שתכלה הברכה מפי המברך קטופה שפסק אמן לב':

ואמן יתומה כבר נתבאר בסימן זה. והרד"א כתב שי"מ אמן יתומה שלאחר זמן מרובה שסיים הברכה ענה אמן על דעת אותה ברכה:

ומ"ש ולא יזרקנה מפיו פירוש שלא ימהר לאמרה וכו' ג"ז שם ולא יזרוק ברכה מפיו ופי' רש"י לא יזרוק ברכה מפיו במהירות שדומה עליו כמשא אלא שחק קבוע הוא לו והר"י כתב ולא יזרוק ברכה מפיו כלומר אחר שהתפלל ונפטר מהחיוב כשהחזן חוזר התפלה אין לו לומר עם החזן חתימת הברכה דה"ל ברכה לבטלה א"כ כגון שלא נפטר עדיין מחיוב הברכה ורוצה עכשיו לפטור עצמו בעניית אמן צריך שבשעה שיגיע החזן לחתימת הברכה שלא יזכיר אותה עמו שאם יאמר הברכה עם החזן ויאמר אמן אחר שיסיים אותה החזן ה"ל כעונה אמן אחר ברכותיו עד כאן לשונו:

ומ"ש ארוכה מאריכין לו ימיו ושנותיו גם זה בברייתא הנזכרת:

ומ"ש ובלבד שלא יאריך בה יותר מדאי דא"ר חסדא אין הבוצע רשאי לבצוע וכו' שם רבה בר בר חנה מתני לבריה אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיכלה אמן מפי העונים רב חסדא אמר מפי רוב העונים א"ל רמי בר חמא מ"ש רובא דאכתי לא כליא ברכה מיעוטא נמי לא כליא ברכה א"ל שאני אומר כל העונה אמן יותר מדאי אינו אלא טועה וכתבו התוספות דטעמא לפי שאין קריאת התיבה נשמעת כשהוא מאריך יותר מדאי וכתבו הגהות מיימון בפ"א מהלכות ברכות בשם הירושלמי העונה אמן ארוכה יאריך ימיו בטובה כמה שיעורה כדי שיכול לומר אל מלך נאמן (ה):

כתוב בא"ח אם יש קצת מהעונים אמן שמאריכין יותר מדאי א"צ המברך להמתין להם אלא יברך כדרכו דשלא כהוגן עושים (ו):

אמר ר"ש בן יוחאי כל העונה אמן בכל כחו וכו' פרק כל כתבי (קיט:):

מי ששכח ולא אמר יעלה ויבא וכו' יכוין וישמע מש"ץ וכו' כ"כ התוספו' וה"ר יונה והרא"ש והרשב"א והמרדכי בפרק תפלת השחר בשם בה"ג ומפרשי טעמא התוספות והרא"ש שם ובסוף ר"ה משום דאמרינן בר"ה (לד:) כשם שמוציא את מי שאינו בקי כך מוציא את הבקי ואע"ג דאמרינן התם לא פטר ר"ג אלא עם שבשדות משום דאניסי וטרידי אבל טעה לא י"ל דהיינו לא התפלל כלל אבל היכא שהתפלל כבר לא חשבינן ליה כאילו לא התפלל כלל ואע"פ שכתבו התוס' שהר"ס פסק דדוקא שכח להזכיר של ר"ח אבל שכח ברכה שלימה מחזירין אותו ואינו יוצא בשמיעתו מש"צ לא חשש רבינו לדבריו מאחר שכל הפוסקים האלה לא כתבו אלא דברי בה"ג לבד ומבואר בדבריהם שצריך שישמע כל התפלה וידקדק מפי החזן כל אות ואות של תפלה הא לאו הכי לא וכל זה נכלל במה שכתב רבינו יכוין וישמע

דרכי משה

(ה) וכ"כ בתוספות פרק כל כתבי (קיט) : (ו) גרסינן בחלק (קי:) מאימתי תינוק זוכה לחיי עולם הבא משהתחיל לענות אמן שנאמר פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים אל

דרישה

למי שאינו חייב בה וס"ל דבכל ענין אמן יתומה מיקרי וחייב לשמוע קודם שיענה אמן ולדעת רב כ"ץ צריכין לתרץ ההיא דהחליל שהיו מכוונין לידע איזה ברכה בירך המברך לפי מנין הברכות כו' עד וראיתי לרבינו הגדול מהרי"א שכתב אדברי ר' יונה שמחלק בין יצא י"ח הברכה כו' שרב כ"ץ כתב שאין זה הבדל אמת ומחלק ההיא דהחליל איירי בקריאת ס"ת ולא בדבר שש"ץ מוציא רבים י"ח · ועי"ל דההיא דהחליל יודעין היו לכוין כו' וכתב עליו ב"י ז"ל דאין דבריו נוחים לי שמאחר שהוא סובר שרב כ"ץ חולק אדברי הר"ן כו' ע"ש ודברי ב"י תמוהים בעיני דא"כ דרבינו ומהרי"א חולקים ע"ד הר"ן · ושדעת הר"ן היא כדעת ר' יונה א"כ למה לא כתב רבינו דעת ר"ן או הל"ל שר"ן כתב כר' יונה וכן מהרי"א לא הזכירו ועוד איך כתב ב"י שלרב כ"ץ צ"ל דההיא דהחליל מיירי שהיו מכוונין במנין הברכות איך זה יכול להיות דהא התוספות אחר שכתבו דברי רב כ"ץ כתבו ז"ל ועי"ל דההיא דהחליל מיירי שהיו מכוונין כו' ש"מ דלרב כ"ץ בלא"ה מיושב וזהו א"א אא"כ שנאמר שס"ל כר"ן · ונלע"ד דרבינו ומהרי"א לא הזכירו דעת ר"ן משום דדעת ר"ן איננה מוכרעת ויכול להיות דס"ל כר' יונה והא דמוקי ההיא דהחליל בקריאת ס"ת ולא מוקי לה כשכבר יצא י"ח משום דניחא להו להכריח תירוצן דמפרש שם בירושלמי קריאת ס"ת ש"מ דוקא נקטו בכה"ג שאין בו צד חובה וה"ה אם כבר התפללו ויצאו י"ח ויכול להיות שהר"ן ס"ל דדוקא קריאת ס"ת שאין בו צד חובה הא עניית אמן דתפלה אף שכבר יצאו י"ח כיון דנתקן שהש"ץ יחזור תפלתו מפני עמי הארץ אמרינן הואיל שאיכ' בקיאין אסורין לענות אמן בלא שמיעה אף הבקיאים אסורים דלא חלקו בתקנתן וכמ"ש סברא זו הב"י בעצמו ורב כ"ץ ס"ל האי סברא בתרייתא במוחלט וזה נראה שדקדק וכתב חייב הצבור לשמוע כל ברכה וברכה מפי החזן כו' מדנקט חזן ש"מ דאיירי דוקא במי שמוציא אחרים י"ח ומדנקט צבור ובצבור ודאי הם כמה בקיאים שכבר יצאו י"ח ש"מ דס"ל דאפילו כבר יצאו י"ח אסור להן לענות אמן א"ל שמעו הברכות והיינו מטעם שכתבתי שס"ל דלא פלוג בתקנתן אבל בקריאת ס"ת שאין בברכות הקורא צד חיוב וכמ"ש ב"י ג"כ ס"ל לרב כ"ץ שמותרין לענות אמן אעפ"י שלא שמעו ובזה מיושב ההיא דהחליל ומש"ה כתבו התו' אחרי דבריו ועי"ל משמע בפשיטו' דלרב כ"ץ יתיישבו ההיא דהחליל בחילוק הנ"ל בדברי ר"ן ובזה יתיישבו דברי רבינו ומהרי"א ושניהן לדבר א' נתכוונו ודו"ק :

פרישה

(יב) **תניא** אין עונין לא אמן חטופה כו' נראה דכל זה מדברי רב עמרם דאל"כ הל' כפול שכבר כתבו רבינו לעיל בסי' זה :

(יג) **ובלבד** שלא יאריך בה יותר מדאי כ' ב"י בשם א"ח אם יש קצת מהעונים שמאריכין יותר מדאי א"צ המברך להמתין להם דשלא כהוגן הם ע"ש וקשה הלא רבינו כתב ג"כ זה ונראה דהב"י מביא מהא"ח מה שלא היה משמע מדברי רבינו דה"א דוקא בברכת המזון א"צ להמתין אבל גבי תפלה הואיל והעונה חייב לשמוע להמברך חייב להמתין כדי שיוכל לכוין לשמוע דומיא דברכת כהנים שכתבו התו' בפ' ואלו נאמרים והביאו הב"י לקמן בסימן קכ"ח ריש דף פ"ב שהכהנים צריכין להמתין עד שיכלה מפי כל העם אעפ"י שהעונים מאריכין יותר מדאי לכך אשמועינן דבא"ח לא משמע ליה לחלק כן ואפשר דס"ל דלא דמי לברכת כהנים דהתם חייב לשמוע לברכת כהנים וזולת זה אינו בכלל הברכה אבל בתפלה יכול להתפלל בעצמו כמו בברכת הבוצע וכמ"ש התוספות שם לחלק בזה בין ברכת הבוצע לברכת כהנים :

(יד) **פי'** בכל כוונתו לאפוקי שלא נפרש שיצעק קול גדול : ס"ז

דבר שצריך לחזור בשבילו ולהתפלל יכוין דעתו וישמע מש"צ כל י"ח ברכות מראש עד סוף ויוצא ידי חובתו אף ע"ג דאמר בפ"ב דראש השנה (טו) ש"צ אינו פוטר אלא האנוסים שאינן יכולין לבא לב"ה שאני הכא שכבר התפלל אלא ששכח ולא הזכיר מוציא אף א הבקי :

קכה **ולאחר** שיסיים ברכה שנייה יאמר נקדישך ונעריצך וכו' (א) ויענו אחריו קדושה ואומרים באשכנז נוסח אחר וזהו נקדש את שמך בעולמך (ב) כשם שמקדישין אותו בשמי מרום וכן כתוב על ידי נביאך וקרא זה אל זה ואמר (ג) (ד) ויש בו י"ד תיבות כמו שיש בפסוק וקרא זה אל זה ואמר ונוהגין בני ספרד ליתן עיניהם למטה בשעה שאומרים קק"ק (ה) ובני אשכנז וצרפת נותנין עיניהן למעלה (ו) ונושאין גופן כלפי מעלה וסמך למנהגם מספר היכלות ברוכים אתם לה' שמים ויורדי מרכבה (ז) אם תאמרו ותגידו לבני מה שאני עושה בשעה שמקדישין ואומרים קק"ק ולמדו אותם שיהיו עיניהם נשואים למרום לבית תפלתם ונושאים עצמם למעלה כי אין לי הנאה בעולם כאותה שעה שעיניהם נשואות בעיני ועיני בעיניהם · וביום תענית מוסיף ש"צ סליחות בברכת סלח לנו ואומר עננו בין גואל לרופא ובהל' תענית יתבאר בעז"ה :

קכו **שליח** צבור שטעה באחת מכל הברכות שדלג אותה ובשמזכירים

ויסמע מש"צ כל י"ח ברכות מראש ועד סוף וגם סמך על מ"ש בתחלת סימן זה שהיוצא בתפלת ש"צ צריך שיכוין לכל מה שאומר ש"צ מראש ועד סוף כאדם שמתפלל לעצמו ואין מפסיקין ולא משיחין ופוסעין ג' פסיעות לאחריהם :

ותמהני על התוספות והרא"ש שהביאו ראיה ממסכת ר"ה דהא לא אמר בסוף ר"ה דכשם שהוא מוציא את שאינו בקי כך הוא מוציא את הבקי אלא ר"ג ופליגי רבנן עליה ואמרי דאינו פוטר אלא את שאינו בקי אבל לא לבקי ואיפסיק הלכתא כרבנן בשאר ימות השנה וכר"ג בר"ה ויו"כ וכיון דבשאר ימות השנה קיימינן היכי מייתו ראיה מדברי ר"ג דלית הלכתא כוותיה ואפשר דהכי קאמר כיון דר"ג סבר דש"ץ פוטר את הבקי איכא למימר דלא פליגי רבנן עליה אלא בשלא התפלל כלל אבל אם התפלל וטעה מודו לר"ג דש"צ פוטרו :

גרסינן בר"פ שלשה שאכלו (מה :) מנין לעונה אמן שלא יגביה קולו יותר מן המברך שנאמר גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדו :

כתוב בכתבי מה"ר ישראל סימן ק"ט מי שמתפלל בלחש בעת שש"צ חוזר ובעת שש"צ סיים ברכה שיש לענות אחריה אמן באותו פעם לא סיים היחיד תפלתו אך טרם שסיימו הקהל לומר אמן סיים תפלתו אם לא כלתה עניית אמן מפי רוב הצבור יכול לענות אמן עמהם דעניית אמן נמי מן הברכה היא כדאיתא פ"ג שאכלו (ז) :

קכה **ולאחר** שיסיים ברכה שנייה יאמר נקדישך ונעריצך וכו' ויענו אחריו קדושה נראה מדברי רבינו שאין הצבור אומרים עם החזן נקדישך אלא שותקין ומכוונין למה שש"ץ אומר וכשמגיע לקדוש אז יענו ויאמרו קדוש וכו' וכ"כ הרא"ש בתשובה כלל ד' סימן י"ט וז"ל דבר פשוט הוא שאין לומר קדיש עם החזן כי אין אומרים קדיש אלא בי' וצריך להבין לחזן ולענות אמן אחריו כמו כן בקדושה אומר החזן נקדישך ונעריצך וכו' עד שמגיע לקדוש ואז עונין הצבור קדוש עכ"ל ונראה דכן יש לעשות כשאומר החזן לעומתם משבחים וכו' שותקים עד שמגיע לברוך כבוד ה' ממקומו ואז הם עונין וכן כשאומר ובדברי קדשך שותקין עד שמגיע לימלוך ה' וכו' ואז עונים ויש לדחות דלא מיעט הרא"ש שלא יאמרו עם החזן אלא נקדישך ונעריצך שהוא כמו יתגדל ויתקדש וכו' שאין אומר אותה אלא ש"צ בשם כל הצבור עד שמגיע לקדוש ואז יענו כל הצבור אבל לעומתם משבחים וכו' וכן ובדברי קדשך וכו' ש"ד שיאמרו אותו הצבור והראשון נראה יותר (ח) :

כתוב בא"ח אלהיך ציון פי' ציון זה ישראל כדאיתא בפסיקתא מדכתיב ולאמר לציון עמי אתה :

ונוהגים בני ספרד ליתן עיניהם למטה וכו' ובני אשכנז וצרפת נותנים עיניה' למעלה ונושאים גופם כלפי מעלה וסמך למנהגם מספר היכלות וכו' לשון רבינו אינו מכוון שנראה קצת מדבריו שבני אשכנז נושאים גופם כלפי מעל' ולא בני ספרד ואינו כן שכולם נושאים גופם כלפי מעלה ואין ביניהם אלא שאלו נותנים עיניהם למטה ואלו נותנים עיניהם למעלה וז"ל שבלי הלקט מה שנוהגים בני העולם לנענע עצמם בקדושה מצאתי הטעם בשם רש"י דכתיב (ישעיה ו) וינועו אמות הסיפים מקול הקורא והעצים והאבנים היו מתנועעים ומזדעזעים מאימת המלך כ"ש אנו שאנו מכירים שיש לנו להזדעזע מאימתו :

ומ"ש רבינו בשם ספר היכלות הביאו ג"כ שבלי הלקט ומסיים בה כי אין לי הנאה בעולם וכו' באות' שעה אני אוחז בכסא כבודי בדמות יעקב ומחבקן ומנשקן ומזכיר גלותם וממהר גאולתם עכ"ל :

"ב"ה בתנחומא בפרשת צו ובשתים יעופף מכאן תקנו חכמים לעוף אדם על רגליו בשעה שאומר שליח צבור קק"ק ה צבאות :

וכתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל נהגו בכל מקומות ישראל שאין מדברי' באמצע הקדושה ונראה הטעם מצד מ"ש במסכתא דרך ארץ זוטא (ב) רב חמא בר חנינא אשכחיה לאליהו ועמו גמלים טעונים א"ל מה הגמלים הללו טעונים א"ל אף ורוגז למי שמספר בין קדושה לקדושה בין קדוש לברוך בין יהא שמיה רבא ליתברך ובין כל ברכה וכל המדבר בהם עליו הכתוב אומר (שם מג) ולא אותי קראת יעקב : **אם** יש ליחיד לכוין את רגליו בשעה שאומר קדושה עם הש"ץ כתבתי בסימן צ"ה : **כתב** הרשב"א אמרתם שאמר לכם ה"ר יונתן שהשומע קדושה במקום אחד ואח"כ נכנס לב"ה ושמע צבור אומרים קדושה אסור לענות קדושה עמהם ואמרו כן בתוספתא מדכתיב (שם ו) אוי לי כי נדמתי והוא מלשון דומם שלא היה יכול לענות קדושה עמהם · תשובה תוספתא זו לא ראיתיה ולא שמעתיה ואילו הייתי רואה אותה הייתי אומר דלא מיתניא בי רבי חייא ורבי אושעיא ואיזו טענה יש בזה וכמה קדושות אנו אומרים זו אחר זו ביוצר וחוזרין ואומרים סדר קדושה ובתפלת המוספין ובתפלת המנחה ולפיכך איני שומע לו ופוק חזי מה צבור ויחידים נוהגים עכ"ל :

קכו **שליח** צבור שטעה באחת מכל הברכות וכו' בפרק תפלת השחר (כט.) א"ר יהודה א"ר טעה בכל הברכות כולם אין מעלין אותו טעה בברכת ולמלשינים מעלין אותו חיישינן שמא אפיקורס הוא כלומר שמא

נזרקה

מלשמוע וטוב הוא שיחזור ויתפלל עכ"ל והא ודאי שכשהש"ץ דרכו להבליע המלות אסור לו לשמוע מהש"ץ אלא חייב לחזור ולהתפלל בעצמו : **ומ"ש** אע"ג דאמר בפ' בתרא דר"ה ש"ץ אינו פוטר אלא האנוסי' שאינן יכולין לבא לב"ה וכו' ג"ז מדברי התו' ורצו' לומר אע"ג דזה שהתפלל ושכח יעלה ויבא וכו' בקי הוא ואפי' ר"ג בפ' בתרא דר"ה לא אמר דמוציא אף הבקי והלכתא כותיה בר"ה ויו"כ אלא העם שבשדו' משום דאניסי וטרידי אבל טעה לא וכאן פסק כר"ג בסתם דיוצא י"ח בשמיעתו מש"ץ בין בר"ה ויו"כ בין בשאר ימות השנה והא ליתא אפי' לר"ג וכ"ש לרבנן ומתרץ שאני הכא שכבר התפלל אלא ששכח ולא הזכיר מוציא אף הבקי ואע"ג דלא אנים אלא טעה ואפילו לרבנן וכ"ש לר"ג וע"ש בתו' מפורש כן וע"ל בסי' תקפ"א הארכתי בזה :

קכה **ולאחר** שיסיים ברכה שנייה יאמר נקדישך וכו' משמע שהש"צ לבדו יאמר נקדישך והצבור שותקין וכשמגיע לקדוש אז יענו ויאמרו ק' וכו' וכ"כ הרא"ש בתשובה כלל ד' ומביאו ב"י וע"ש : **ואומרים** באשכנז נוסח אחר וזהו נקדש וכו' עד בשמי מרום וכן כתוב על יד נביאך וקרא וכו' ויש בו י"ד תיבות וכו' כצ"ל ורצונו לומר דיש בו י"ד תיבות עד תחלת הפסוק וקרא וכו' וא"כ צ"ל וכן כתב על יד נביאך דלא כנוסח שאנו אומרים ככתוב על יד נביאך וכו' דא"כ ליכא אלא י"ג תיבות :

ונוהגים בני ספרד ליתן עיניהם למטה וכו' נראה דטעם בני ספרד דכיון דאסיקנא בפרק מכות חלילה דצריך שיתן עיניו למטה בשעת תפלה ולבו למעלה א"כ בכלל זה ג"כ הקדושה שאומרים הצבור והא דאיתא בספר היכלות שיהיו עיניהם נשואות למרום וכו' אינו אלא לומר שיהיו עיניהם נשואות למעלה ונושאים עצמן למעלה בשעה שמקדישין דהיינו כשהש"ץ אומר לפניו ית' נעריצך ונקדישך וכו' כדי שיענו אחריו קק"ק אז עיניהם נשואות למעלה וכו' אבל בשעה שאומרים הצבור קק"ק צריך שיתנו עיניהם למטה מדכתיב והיו עיני ולבי שם כל הימים וכמ"ש לעיל בסי' צ"ה דאעפ"י דצריך שיתן עיניו למטה בשעת תפלה אפ"ה צריך שיהיו בו חלונות כדי שיסתכל כלפי מעלה ויכנע לבו דהיינו שיסתכל כלפי שמים מקמי שיתחיל בתפלה אף כאן כך הוא פי' ספר היכלות לדעת בני ספרד אבל בני אשכנז וצרפת מפרשים כפשוטו דאף בשעה שאומרים קק"ק צריך שיהיו עיניהם נשואות למרום ונושאים עצמם למעלה ולא דמי קדושה לתפלה דבתפלה בלחש צריך שיתן עיניו למטה אבל בקדושה בקול רם שהיא באה לאחר התפלה צריך שיתן עיניו למעלה והב"י כתב דמדברי רבינו נראה דבני אשכנז נושאין גופם כלפי מעלה ולא בני ספרד ואינו כן שכולם נושאין גופם כלפי מעלה ואין ביניהם אלא שאלו נותנין עיניהם למטה ואלו נותנין עיניהם למעלה עכ"ל ואין זה קושיא דאעפ"י דעכשיו נוהגים כך גם בני ספרד לישא גופם למעלה מ"מ בזמנו של רבינו לא היה מנהג אלא מקצתן נושאין גופן למעלה ומקצתן אין נושאים אבל באשכנז וצרפת היה בזה מנהג שכולם נושאין עיניהם וגופם למעלה ע"פ ספר היכלות ועי"ל דמ"ש רבינו במנהג אשכנז וצרפת שנושאין עיניהם וגם גופם למעלה ה"ק דאעפ"י שנושאין עיניהם למעלה אפ"ה נושאים גם גופם למעלה משא"כ בני ספרד דמקפידים שיהיו עיניהם למטה אבל גופם פשיטא דהיו נושאין למעלה וכדאיתא בס' היכלות ולא היה צריך לפרש אלא במה שנותנין עיניהם למטה דלא כדמשמע מפשוטו של ספר היכלות :

קכו **ש"צ** שטעה באחת מכל הברכות שדלג אותה וכו' הא דאמר שטעה ואח"כ פי' דהיינו שדלג אותה רצה לומר שדלג אותה לגמרי שלא

דרכי משה

אל תקרי אמונים אלא אמנים וכתבו בכלבו דמשום זה יש לאדם להרגיל בניו הקטנים שיענו אמן : (ז) וכ"מ מספר א"ח דלעיל :

קכה (א) וכן פשט המנהג : (ב) ובמהרי"ל שהוא לא היה מדבר מתחילת הקדושה עד אחר אמן דהאל הקדוש ושם דכשאומר ברוך כבוד הוה כורע וזוקף בשם וכן באומרו ימלוך היה כורע וזוקף בשם ולקמן בסימן קכ"ז כתבתי שאין לחוש לזקוף בשם רק בסוף ברכה גם הכריעות שכרע לא מצינו ראיה להן :

משמע

פרישה

(טו) **ש"ץ** אינו פוטר אלא האנוסים שאינן יכולין לבוא לב"ה יש לדקדק למה נקט שאינן יכולין לבא כו' ולא נקט שאינן יודעין להתפלל ועיין בתשובה שהארכתי :

סי' קכה (א) **ויענו** אחריו קדושה נראה מדברי רבינו שאין הצבור אומרים עם החזן נקדישך אלא שותקין ומכוונין למה שש"ץ אומר וכשמגיע לקדוש אז יענו ואומרי' קדוש וכ"כ הרא"ש בתשובה כלל ד' סימן י"ט ב"י :

(ב) **כשם** שמקדישים אותו כצ"ל במ"ם ולא שמקדישין בנו"ן וכ"כ מהררי"ו בחידושיו סי' ל"ד וכתבתי זה לאפוקי ממה ששמעתי מדקדקים אומרים אותו בנו"ן והטעם נראה שלא יראה כאילו אמר שמקדישים אותו כמו מותו אלילה כשתסמוך מ"ם לאל"ף וכ"כ לעיל בסי' ס"א ומהררי"ו כתב לאומרו במ"ם וז"ל שם סי' ל"ד כ"ל שי"ל מעריצים ומקדישים כולהו במ"ם ולא בנו"ן והאייה שכתב בא"ח שיש להפסיק בין ממליכים ובין את ומסתמא דה"ה בקדושה י"ל כמו שמקדישים כו' עכ"ל א"ח ומדהצריך א"ח להפסיק בין ממליכים לאת ש"מ שס"ל שצריכין לומר ממליכים במ"ם וה"ה לאינך והטעם נראה משום דבל' הקדש שייך לומר במ"ם ולא בנו"ן : (ג) **ויש** בו י"ד תיבות ר"ל עד וקרא רמ"ף : (ד) **ויש** בו י"ד תיבות לפי גירסת הספרי' דגרסינן וכן כתוב על יד נביאך הוה י"ד תיבות עד וקרא דמשם ואילך לא חשיב ליה דלא הוה נוסח דשבח רק לשון הפסוק אבל לפי הספרים דלא גרסינן וכן כתוב כו' הוי חשבון י"ד תיבות עד קדוש :

(ה) **ובני** אשכנז וצרפת כו' ונושאים גופן כתב ב"י ז"ל לשון רבינו אינו מכוון שנראה קצת מדבריו שבני אשכנז נושאים גופם כלפי מעלה ולא בני ספרד ואינו כן שכולם נושאין גופם כלפי מעלה ואין ביניהם אלא שאלו נותנים עיניהם למטה ואלו נותנים עיניהם למעלה ולעד"נ דהמשך לשון לא הוה אלא ובני אשכנז נושאין עיניהן למעלה וזהו הוי סיום דבריו כלומר שבזה חולקים האשכנזים על הספרדים שנותנים עיניהם למטה והם נותנין עיניהן למעלה ומה שמסיים והולך ונושאים גופן כו' לא כתבו לפלוגתא רק כדי שידמה אל הסמך שמביא אח"כ מספר היכלות וק"ל :

(ו) **ונושאין** גופן כו' ז"ל שבילי הלקט מה שנוהגין העולם לנענע עצמן בקדושה מצאתי כתוב הטעם בשם רש"י דכתיב וינועו אמות הסיפים מקול הקורא אם אבנים ועצים היו מתנועעי' ומזדעזעים מאימת המלך כ"ש אנו שאנו מכירי' שיש לנו להזדעזע מאימתו ב"י :

(ז) **אם** תאמרו ותגידו לבני מה שאני עושה כו' ומסיים בה כי אין לי הטוב בעולם כו' באותה שעה אני אוחז בכסא כבודי כו' בדמות יעקב ומחבקו ומנשקו ומזכיר גלות' וממהר גאולת' :

יודע

חדושי הגהות

קכד א יש לדקדק בדברי רבינו שהתחיל להקשות על שאינם אנוסים למה יהיו פטורים ומסיים שאני הבא כו' מוציא אף הבקי שהל"ל אף שאינו אנוס כי לא הקשה אלא על שאינו אנוס ונראה שביאור דבריו כן הוא דהתחיל להקשות הא אפילו לר"ג דאמר בסוף ר"ה ש"צ מוציא את הבקי מודה הוא שאינו מוציא אלא האנוס ולא שאינו אנוס וכ"ש לרבנן דהלכתא כוותיהו בברכות של שאר ימות השנה כמו שנתבאר בראש הסימן דאינו מוציא בקי כלל אפי' אנוס ולזה מפרש דאפי' לרבנן ניחא דשא"ה שכבר התפלל כו' דאפי' לרבנן דאמרי אינו מוציא את הבקי מודו הכא שמוציא אף הבקי וה"ה נמי שמוציא אפילו שאינו אנוס (מהרל"ח) :

כתב

וכשמזכירים אותו (א) יודע לחזור למקומו אין מסלקין אותו אבל אם דלג קללת ולמלשינים (ב) מסלקין אותו מיד שמא אפיקורס הוא אבל אם התחיל אותה וטעה בה אין מסלקין אותו (ג) [א] ירושלמי ש"צ שדלג ב' או ג' ברכות אין מסלקין אותו חוץ ממי שלא אמר (ד) תחיית המתים שמא כופר הוא בתחיית המתים ומכניע זדים שמא אפיקורס הוא בונה ירושלים שמא אינו מאמין בביאת המשיח ואני אומר אפיקורס הוא וכשמסלקים אותו העומד במקומו לא יסרב כלל (ה) אף ע"פ שהעובר לפני התיבה צריך לסרב כדפי' לעיל הכא שהוא באמצע תפלה אין לו לסרב והיכא שטעה ואינו יודע לחזור שאחר עומד במקומו מתחיל השני מתחלת ברכה שטעה זה ואם היה הטעות בג' ראשונות מתחיל בראש ובג' אחרונות מתחיל ברצה (ו) ובכ"מ שיחיד חוזר ש"צ חוזר (ז) אם טעה כשמחזיר התפלה (ח) חוץ מבר"ח שחרית שאם לא הזכיר יעלה ויבא אינו חוזר שלא להטריח

על

ב"ח

שלא התחיל בה דאם התחיל אותה וטעה בה אין מסלקין אותו אפי' בברכת ולמלשינים וכדאיתא בפ' ת"ה מביאו ב"י ואם לא אמר אלא ש"ץ שדלג וכו' היה מובן אפילו דלג במזיד והא ליתא אלא דוקא כשטעה ודלג : **ומ"ש** וכשמזכירין אותו יודע לחזור למקומו כלומר אין מעלין אותו מיד אלא שוהין עד שיזכירו אותו ואם נזכר ויודע לחזור למקומו גומר התפלה אבל אם לא נזכר אף לאחר שמזכירין אותו ע"ז שנינו בפ' אין עומדין העובר לפני התיבה וטעה יעבור אחר תחתיו דמה לנו לעשות כיון שמזכירין אותו ולא נזכר אפילו לא טעה אלא באחד משאר כל הברכות אבל בטעה בברכת ולמלשינים אין שוהין עמו להזכירו אלא מסלקין אותו מיד דחיישינן שמא אפיקורס הוא ומשמע לפי זה דמסלקין אותו מהיותו עוד ש"ל וכ"כ הר' יונה ומביאו ב"י :

ירושלמי ש"ל שדלג ב' או ג' ברכות אין מסלקין אותו הא דנקט ב' או ג' ברכות נראה דאתא לאשמועי' דלא אמר דמוחזק הוא בדלוג הברכות לרבי מוחזק הוא בב' ברכות ולרשב"ג הוי מוחזק בג' ברכות ומסלקין אותו מהיותו עוד ש"ץ אלא דאפ"ה אין מסלקין אותו וה"ה ביותר מג' נמי אין מסלקין אותו אלא מלמדים אותו ומזהירין בו שלא ישוב עוד לדלג : **ומ"ש** חוץ ממי שלא אמר תחיית המתי' וכו' הקשה ב"י דמעיקר' הביא רבינו תלמודא דידן דמשמע דוקא בברכת ולמלשינים מסלקין אותו וא"כ מביא הירושלמי דאף בתחיית המתים ובונה ירושלים מסלקין אותו ואין זה כ"כ קשה דאין ספק דס"ל לרבינו כיון דבירושלמי מפורש דדין דלג ברכת תחיית המתים ובונה ירושלים כדין ברכת ולמלשינים איכא למימר דתלמודא דידן נמי לאו דוקא קאמר ברכת ולמלשינים אלא ה"ה תחיית המתים ובונה ירושלים דדמי ליה אי נמי נקט ברכת ולמלשינים לאורויי דבהתחיל בה אפי' בברכת ולמלשינים אין מסלקין אותו ומכ"ש בתחיית המתים ובונה ירושלים דאין מסלקין אותו בהתחיל בה. ודע דבמקצ' ספרי רבינו כתוב ירושלמי ש"ץ שדלג ב' או ג' ברכות אין מחזירין אותו וכו' וכך הוא גירס' הרשב"א בירושלמי ולכן כתב בתשובה אע"ג דמשמע בדברי ירושלמי שיש לחלק בין ש"ץ ליחיד ואפילו בשטעה והשמיט אחת מן הברכות אין מחזירין אותו כדגרסי' בפ' א"ע ש"ל שהשגיר ב' או ג' ברכות אין מחזירין אותו וכו' מ"מ כיון שלא מצינו כן בגמרא ולא חילקו בין ש"ל ליחיד אין לנו אלא כגמרתינו עכ"ל כלומר ואפילו שליח צבור שטעה ודלג ברכה אחת מחזירין אותו כמו שמחזירין ליחיד והכי ודאי נקטינן וא"כ רבינו דהביא הירושלמי בגירסא זו לפי מקצת ספרים צריך לומר דלא הביאו משום דפוסק כמותו לגמרי אף במ"ש ברישא דש"ץ שדלג ברכה אחת אין מחזירין דהא ודאי לאו הלכה היא וכדכתב הרשב"א אלא הביאו משום דקתני בסיפא חוץ ממי שלא אמר תחיית המתים שמא כופר הוא בתחיית המתים וכו' דהא פשיטא דה"ק דבשאר ברכות אם טעה ש"ץ ודלג ברכה ב' וג' אין מחזירין אותו כלל חוץ מבתחיית המתים ומכניע זדים ובונה ירושלים דחיישינן שמא כופר הוא וכו' שמא אפיקורס הוא דאף מסלקין אותו דליכא לפרש חוץ מבתחיית המתים וכו' דמחזירין שהרי במכניע זדים פשיטא דמסלקין אותו מיד כדאיתא בגמרא א"כ ה"ה בתחיית המתים ובונה ירושלים ככ"ל ליישב הנוסחא דמקצת ספרי רבינו ולפ"ז ליכא פלוגתא בין רבינו ובין הרשב"א וכן כתב רבינו בסמוך להדיא ובכל מקום שיחיד חוזר שליח צבור חוזר אם טעה כשמחזיר התפלה הרי שפסק דלא כריש' דירושלמי דש"ל שדלג ברכה ב' או ג' אין מחזירין אותו וכמו שפסק הרשב"א וא"כ בע"כ דלא הביא רבי' הירושלמי אלא משום סיפא וכדפי' :

ומ"ש חוץ מבר"ח שחרית וכו' בפ' ת"ה בסופו ממש ר' חייא בר אבא צלי והדר צלי א"ל ר' זירא מ"ט עבד מר הכי אי דלא אדכר מר דריש ירחא והתניא טעה ולא הזכיר של ר"ח בשחרית אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה במוספין א"ל לאו איתמר עלה א"ר יוחנן ובצבור שנו כך היא גירסת הרי"ף והרא"ש וכתבו עוד פי' מפני טורח צבור אבל יחיד מחזירין אותו וטעם זה כתבו רש"י בשם בה"ג עוד פי' רש"י ובצבור שנו דאין מחזירין משום דשמע ליה מש"ץ ואיכא מקצת הזכרה אבל ביחיד צריך לחזור עכ"ל ואין שום מחלוקת בין הפירושים לענין דינא דאף להרי"ף והרא"ש אם שמע ליה מש"ץ מראש ועד סוף אפי' יחיד א"צ לחזור וכ"כ להדיא בה"ג וכדלעיל בסוף סימן קכ"ד : וז"ל סמ"ג בעשה י"ט ריש (דף ק"א) כ"מ שיחיד חוזר ומתפלל בטעותו ש"ץ חוזר ומתפלל אם טעה כמותו בעת שמתפלל בקול רם חוץ משחרית של ר"ח שאם שכח ש"ל ולא הזכיר יעלה. ויבא עד שסיים תפלתו אין מחזירין אותו

מפני

ב"י

נזרקה בו אפיקורסת ואתמר עלה ל"ש אלא שלא התחיל בה אבל אם התחיל בה גומרה וכתב הרשב"א טעה בכל הברכות כולם אין מעלין אותו פי' בשיודע לחזור למקום שטעה הא לאו הכי מעבירין אחר תחתיו כדתנן בפרק אין עומדין העובר לפני התיבה וטעה יעבור אחר תחתיו וכן נראה שהוא דעת הרמב"ם שכתב ש"ל שטעה ונבהל ולא ידע מהיכן יתחיל ושהה יעמוד אחר תחתיו ואם טעה בברכת ולמלשינים אין ממתינין לו אלא מיד יעמוד אחר תחתיו שמא אפיקורסת נזרקה בו וכן הם דברי רבי' וה"ר יונה כתב טעה בכל הברכות כולם אין מעלין אותו ומה שאמרו העובר לפני התיבה וטעה יעבור אחר תחתיו זהו לפי שעה אבל בכאן אמר שאין מסירין אותו מש"ל ולא קשיין אהדדי ומשמע מדבריו שאם טעה בברכת ולמלשינים מסלקין אותו מש"ל :

ירושלמי ש"ל שדילג ב' או ג' ברכות אין מסלקין אותו חוץ ממי שלא אמר תחיית המתים וכו' בפרק אין עומדין ואיני יודע למה כתבו רבינו א מאחר שהוא חולק על תלמוד שלנו דסתם ואמר טעה בכל הברכות כולם אין מעלין אותו חוץ מברכת ולמלשינים וכ"כ הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ולא הזכירו הירושלמי הזה כלל וא"ת מ"ש ברכת ולמלשינים מתחיית המתים ובונה ירושלים כבר כתב ה"ר יונה דדוקא ברכת ולמלשינים איכא למיחש שמא אפיקורס הוא ואינו רוצה לקלל את עצמו אבל בתחיית המתים אע"פ שלא יאמין בה אפשר שיאמר אותה דמאי איכפת ליה אם יאמר אותה דלמה ימנע מלאמרה הואיל ואינו מקלל את עצמו הילכך כיון שאפשר שאומר אותה ויהיה אפיקורס ולא נוכל להכי' אותו אפי' כשלא אמר אותה אין מעלין אותו ע"כ וטענה זו תספיק לומר ג"כ שאין מעלין אותו כשלא אמר בונה ירושלים ואחר שכתבתי זה מצאתי להרשב"א שכתב בתשובה אע"ג דמשמע מדברי הירושלמי שיש לחלק בין ש"ל ליחיד ואפילו בשטעה והשמיט אחת מן הברכות כדגרסינן בר"פ אין עומדין ש"ל שהשגיר ב' או ג' ברכות אין מחזירין אותו וכו' מ"מ כיון שלא מצינו כן בגמרא ולא חילקו בין ש"ל ליחיד אין לנו אלא כגמרתינו :

וכשמסלקין אותו העומד במקומו לא יסרב כלל גם מה שכתב והיכא שטעה ואינו יודע לחזור וכו' מתחיל השני מתחלת הברכה שטעה זה משנה בפרק אין עומדין (לד :) העובר לפני התיבה וטעה יעבור אחר תחתיו ולא יהיה סרבן באותה שעה מהיכן הוא מתחיל מתחלת הברכה שטעה בה :

ומ"ש ואם היה הטעות בשלש ראשונות מתחיל בראש ובג' אחרונות מתחיל ברצה פשוט שם :

ודע שבפסק"ו מה"ת כתבו הגהות מיימוניות שאם ש"ץ כהן ועולה לדוכן לישא את כפיו צריך ליזהר שלא יעמוד אחר תחתיו להקרות ולומר שים שלום אלא מי שכיון לבו לכל התפלה עם הש"ץ ולא שח בשעה שהיה ש"ל מתפלל ע"כ ומשם נלמד דכי אמרי' שהעובר לפני התיבה וטעה יעבור אחר תחתיו ויתחיל מתחלת הברכה שטעה בה היינו כשכיון לכל התפלה עם ש"ל ולא שח בשעה שהיה ש"ל מתפלל הא לאו הכי צריך להתחיל מתחלת התפלה ומיהו י"ל דהתם שאני דאפשר לתקן מקודם שיחזיר ש"ל התפלה שיהיה איש אחד מיוחד שיכוין לכל התפלה עם ש"ל ואפילו אם לא נמצא מי שכיון לכל התפלה יאמר הש"ל עצמו שים שלום אבל היכא דאיתרמי שטעה ש"ל אפי' אם לא נמצא מי שכיון לכל התפלה אינו מתחיל אלא מתחלת הברכה מפני טורח צבור וזה נראה יותר דאל"כ לא הוה משתמיט חד מהפוסקים לומר דבר זה (א) :

ובכל מקום שיחיד חוזר ש"ל חוזר וכו' חוץ מבר"ח שחרית בס"פ תפלת השחר (ל :) תניא טעה ולא הזכיר של ר"ח שחרית אין מחזירין אותו מפני שתפלת המוספין לפניו א"ר יוחנן ובצבור שנו זו היא גירסת הרי"ף והרא"ש וכתבו דטעמא דבצבור אין מחזירין היינו מפני טורח הצבור וכתב ה"ר יונה ובצבור שנו כלומר ש"ל כשטעה אין מחזירין אותו מפני טורח הצבור כיון דתפלת המוספים לפניו שיזכיר בה ענין ר"ח אבל יחיד מחזירין אותו בין שהיה מתפלל בביתו יחידי בין שהיה מתפלל עם הצבור וכן פי' הרשב"א וכתב הרא"ש שאם לא הזכיר בתפלת המוספין חוזר ולא סמכי' על מה שהזכיר בשחרית דדוקא אתפלה שעדיין לפניו סמכינן ולא על התפלה שהזכיר בה כבר ולא סמכינן נמי על מה שיכול לומר במנחה כי דוקא בשחרית ומוסף שרגילים להתפלל כאחד הוא דסמכינן מתפלה לתפלה

דרכי משה

קכו (א) משמע מדברי ב"י דאם נמצא מי שכיון לכל התפלה עם הש"ץ הוא ירד ויגמור התפלה ואם לא נמצא מי שכיון לכל התפלה ירד אחר שלא כיון ואפ"ה לא יתחיל אלא מתחלת הברכה שטעה בו הש"ץ :

ולא

דרישה

סי' קכו [א] **ירושלמי** ש"ץ שדלג ב' או ג' ברכות אין מסלקין אותו חוץ ממי שלא אמר תחיית המתים וכו' בפ' אין עומדין ואיני יודע למה כתבו רבינו מאחר שהוא חולק על גמרא דידן דסתם ואמר טעה בכל הברכות כולם אין מעלין אותו חוץ מברכת ולמלשינים וכ"כ הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ולא הזכירו הירושלמי הזה כלל וא"ת מ"ש ברכת ולמלשינים מתחיית המתים ובונה ירושלים כבר כתב הר"ר יונה דדוקא בברכת ולמלשינים איכא למיחש שמא אפיקורס הוא ואינו רוצה לקלל את עצמו אבל בתחיית המתים אעפ"י שלא יאמין בה אפשר שיאמר אותה דמאי איכפת ליה אם יאמר אות' דלמה ימנע מלאמרה הואיל ואינו מקלל את עצמו הילכך כיון שאפשר שאמר אותה ויהיה אפיקורס ולא נוכל להכיר אותו אפילו כשלא אמר אותה אין מעלין אותו ע"כ וטענה זו מספיק לומר ג"כ שאין מעלין אותו כשלא אמר בונה ירושלים עכ"ל ב"י. ואפשר לומר דודאי גם דעת רבינו דסתמא דתלמוד' דידן עיקר שדוקא בדילג קללת אפיקורס מסלקין אותו ולא בדילג ברכה אחרת וכמו שהקדים וכתב ז"ל אבל אם דלג קללת אפיקורס כו' ולא הביא דברי הירושלמי אלא ללמד דבשאר ברכות אין חילק בין דולג ברכה אחת לדולג ב' או ג' ברכות לעולם אין מסלקין אותו ומה שהאריך להביא סיום הירושלמי דהיינו מ"ש חוץ ממי שלא אמר תחיית המתים להחזיק הראייה לאשמועי' דאפילו הירושלמי שמחמיר בברכת תחיית המתים ובברכת בנין ירושלים וס"ל שמסלקין אותו אפ"ה מיקל בשאר ברכות וס"ל דאפילו דילג ב' או ג' ברכות יחד לית לן בה כ"ש לתלמוד' דידן דמיקל בברכות בנין ירושלים ותחיית המתים כ"ש שמיקל בשאר ברכות שאפילו דילג ב' או ג' ברכות כאחד לית לן בה וק"ל. והיותר נראה שלכך הביא דברי הירושלמי דבגמרא דידן כתב מסלקין דמשמע מסלקין אותו לזמן מועט אבל מחזירין אותו לאחר זמן אבל בירושלמי מיירי בג' ברכות דאין מחזירין אותו לגמרי ואע"ג דגבי ברכת אפיקורס מחזירין אותו אע"כ כמ"ש לעיל נקט ליה אגב אחריני וזהו שינה בלשונו דלעיל כתב מסלקין אותו וכאן כתב אין מחזירין אותו ודו"ק :

כתב

פרישה

סי' קכו (א) **יודע** לחזור למקומו אין מסלקין אבל אם דילג קללת ולמלשינים כו' וכ"כ הרשב"א פרק תפלת השחר :

(ב) **מסלקין** פי' לע"ע על זמן מה שמא אפיקורסת נזרקה בו אבל אין מעבירין אותו לגמרי. וכן דעת הרמב"ם בפ' ט"ו מתפלה ולא כדעת ר' יונה שס"ל שמעבירין אותו לגמרי :

(ג) **ירושלמי** ש"ץ שדלג ב' או ג' ברכות אין מסלקין אותו חוץ ממי שלא אמר תחיית המתים עיין בדרישה :

(ד) **תחיית** המתים שמא כופר הוא ובונה ירושלים שמא אינו מאמין גבי תחיית המתים נקט ל' כופר מפני שהוא דבר חוץ לשכל כופר בו כלל לפי שהוא אי אפשר בעיניו וגבי בונה ירושלים אע"ג שהוא קרוב לשכל אבל אינו רוצה להאמין בזה וק"ל :

(ה) **אעפ"י** שהעובר כו' צריך לסרב כדפי' לעיל הכא כו' אעפ"י שגם זה מפורש לעיל בסי' ס"ג מ"מ חזר רבינו וכתבו כאן כיון שכאן הוא עיקר מקומו של דין טעה בתפלה :

(ו) **ובכל** מקום שיחיד חוזר ש"ץ חוזר כו' פי' כל מקום שאם טעה בו' יחיד ולא אמרו חוזר גם ש"ץ חוזר. כגון טעה ודלג ברכה אחת או שאלת מטר וכל כיוצא בו וק"ל :

(ז) **אם** טעה כשמחזיר התפלה כו' דייק רבינו לכתוב כשמחזיר לאפוקי טעה בתפלת לחש וכמ"ש בס"ס זה בשם הרמב"ם :

(ח) **חוץ** מבר"ח שחרית כו' בס"פ תפלת השחר תניא טעה ולא הזכיר של ר"ח שחרית אין מחזירין אותו מפני שתפלת מוסף לפניו אמר ר' יוחנן ובצבור שנו זו היא גירסת

רי"ף

חדושי הגהות

קכו א כתב מהרל"ח אפשר שהביאו ללמוד ממנו דאפי' דילג ב' או ג' ברכות אין מסלקין אותו שבזה אינו סותר לתלמוד שלנו ולא ללמוד ממנו שבתחיה או בונה ירושלים

מסלקין

על הצבור (ט) [נ] כתב בס"ה על שם ה"ג שגם בתפלת המוסף אין מחזירין אותו מפני טורח צבור ודוקא בר"ח אבל בשבת וי"ט מחזירין ובסמ"ק כתב דאפילו בשבת וי"ט נמי אין מחזירין (י) והכי מסתבר דמאי שנא שבת וי"ט מר"ח (יא) וכן מה שכתב שגם במוסף אין מחזירין לא נהירא דלא קאמר בגמ' אלא בשחרית מפני שתפלת המוספין לפניו ב אבל לא סמכינן ממוסף על מנחה שלאחר זמן (יב) כתב הרמב"ם ז"ל שאם טעה ש"צ כשמתפלל בלחש שאינו חוזר ומתפלל שנית מפני טורח צבור אלא סומך על התפלה שמתפלל בקול רם ואם טעה באותה שיתפלל בקול רם חוזר לעולם כמו היחיד עד כאן :

וכשיגיע

לתפלה אבל לא מתפלת מוסף לתפלת מנחה עכ"ל וכך הם דברי הרמב"ם שכ' בפ"י מהל' תפלה כ"מ שהיחיד חוזר ומתפלל ש"צ חוזר ומתפלל אם טעה כמותו בעת שמתפלל בקול רם חוץ משחרית של ר"ח שאם שכח ש"צ ולא הזכיר יעלה ויבא עד שהשלים תפלתו אין מחזירין אותו מפני טורח צבור שהרי תפלת המוספין לפניו שהוא מזכיר בה ר"ח ע"כ ולאפוקי מספרים דגרסי טעה ולא הזכיר ר"ח בשחרית אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה במוספין במוספין אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה במנחה וכתב בהג"מ החדשות על דברי הרמב"ם כן מלאתי בתשוב' רש"י דהא דאמר תלמודא אין מחזירין אותו היינו דוקא כשסיים תפלתו כי ההיא דקאי עלה ר' חייא גלי והדר צלי אבל אי ליכא טרחא דצבורא כגון שלא סיים תפלתו חוזר לעבודה ע"כ וכ"כ בשבלי הלקט בשם רבינו שמחה :

ומ"ש רבינו כ' בס"ה על שם ה"ג שגם בתפלת המוספין אין מחזירין אותו וכו' ז"ל סמ"ג כ"מ שיחיד חוזר ומתפלל בטעותו ש"צ חוזר ומתפלל אם טעה חוץ משחרית של ר"ח וכו' כתב בה"ג וכן אם שכח במוסף מפני טורח צבור ועוד שהרי תפלת המנחה לפניו אבל בשבת וי"ט לא ויש ספרים שאינו שם בגמ' עכ"ל סמ"ג. וביאור דבריו בה"ג כ' דה"ה אם שכח במוסף אינו חוזר וטעמו מפני שהוא גורס כך בגמרא טעה ולא הזכיר ר"ח בשחרית וכו' במוספין אין מחזירין אותו מפני שיכול לאמרה במנחה אבל יש ספרים שאינם גורסים כך ובסמ"ק כתב סתם בלא שום מחלוקת דה"ה לשכח במוסף דאינו חוזר ומתוך דברי סמ"ג שכתבתי בסמוך משמע דלא מפלגינן בין ש"צ ליחיד אלא בתפלת ר"ח דוקא וכלישנא דברייתא דקתני טעה ולא הזכיר של ר"ח דמשמע אבל לא בתפלת שבת ויום טוב אבל סמ"ק כתב דהוא הדין בתפלת שבת ויום טוב שהוא סובר דהא דקתני טעה ולא הזכיר של ר"ח לאו למעוטי שבת וי"ט אלא חדא מינייהו נקט וה"ה לאינך וכתב רבינו דהכי מסתברא דמ"ש שבת וי"ט מר"ח ודלא כדברי סמ"ג וכתב עוד שגם מ"ש בסמ"ג דה"ה אם שכח ולא הזכיר של ר"ח בתפלת המוספין אינו חוזר לא נהירא דלא קאמר בגמרא אלא מפני שתפלת המוספין לפניו אבל לא סמכינן ממוסף על המנחה שלאחר זמן ואלו הם דברי הרא"ש שכתבתי בסמוך ותמהני על רבינו שמקשה עליו מדלא קאמר בגמרא אלא מפני שתפלת המוספין לפניו שהרי לפי מ"ש סמ"ג בה"ג גורס בגמרא ג"כ מפני שתפלת המנחה לפניו וכך הל"ל שאין גירסת בה"ג עיקר שהרי הרי"ף והרמב"ם והרא"ש אינם גורסים אלא מפני שתפלת המוספין לפניו ודוקא משחרית למוסף שרגילים להתפלל כאחת אמרו דסמכינן אבל לא מתפלת המוסף לתפלת המנחה ואפשר שרבינו היה מפרש מה שכתב סמ"ג ויש ספרים שאינו שם בגמרא לא קאי אלא אמאי דכתב בשם ה"ג אבל בשבת וי"ט לא וכמו שכתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל אבל מה שכתב-וכן אם שכח במוסף וכו' דברי בה"ג הם שאומר כן מסברא ואינם מדברי הגמרא ומ"מ יש גמגום בלשון רבינו שכתב אחר דברי סמ"ק וכן מ"ש שגם במוסף אין מחזירין לא נהירא וע"כ קאי לסמ"ג כמו שפירשתי ומאחר דסמ"ק נמי סבר בהא כסמ"ג כך הל"ל לרבינו לכתוב ומ"ש שגם במוסף אין מחזירין כ"כ ג"כ בסמ"ק ולא נהירא :

ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל סוברים שלא אמרו אלא בטעה בתפלת שחרית אבל טעה בתפלת המוספין חוזר הכי נקטינן ולענין אי אמרינן דה"ה לתפלת שבת וי"ט או דוקא בשל ר"ח מדברי הרמב"ם שכתבתי בסמוך נראה דדוקא של ר"ח אבל של שבת וי"ט לא ומבואר כן בדברי סמ"ג בשם ה"ג ופשטא דלישנא דברייתא הכי משמע מדקתני לא הזכיר של ר"ח דאל"כ ליתני ביום שיש בו מוסף טעה ולא הזכיר שחרית אין מחזירין אותו הילכך ודאי משמע דר"ח דוקא קאמר והכי נקטינן (ב) :

ומה שטען רבינו דמ"ש שבת וי"ט מר"ח איכא למימר דבר"ח שהוא יום עשיית מלאכה הקילו בכך מפני טורח צבור כדי שלא יתבטלו ממלאכתן אבל בשבת וי"ט שאין בהם עשיית מלאכה לא רצו להקל :

כתב הרמב"ם ז"ל שאם טעה ש"צ כשמתפלל בלחש וכו' כ"כ בפ"י מה"ת אלא שנוסחת רבינו אינה מכוונת עם נוסחא דידן דה"ג בספרים שלנו מי שטעה באחת מג' ברכות הראשונות חוזר לראש ואם טעה בא' מג' ברכות האחרונות חוזר לעבודה ואם טעה באחת מן האמצעיות חוזר לתחלת ברכה שטעה בה ומשלים תפלתו על הסדר וכן ש"צ שטעה כשהוא מתפלל בקול רם על דרך זו הוא חוזר אבל אם טעה ש"צ כשהוא מתפלל בלחש אני אומר שאינו חוזר ומתפלל פעם שניה מפני טורח צבור אלא סומך על התפלה שמתפלל בקול רם והוא שלא טעה בג' ראשונות שאם טעה בהם לעולם חוזר כמו שהיחיד חוזר עכ"ל :

כתב הכלבו בסימן מ"ג על יעלה ויבא דהאידנא שכל אחד מתפלל לעצמו אם ש"צ אמרו בלחש א"צ לחזור כלל לא לראש ולא לעבודה שאינו חוזר ומתפלל בקול רם אלא משום קדושה וכ"כ ממשיב הרוח ומהשאלה ע"כ ואינם דברים של טעם דהא ודאי משמע שגם בזמן חכמי התלמוד היו מתפללים בלחש ואח"כ חוזר ש"צ ומתפלל בקול רם ומבואר בדברי הרמב"ם שכתבתי בסמוך שאע"פ שאמרו בלחש אם טעה כשחוזר התפלה בקול רם צריך לחזור וכ"כ שהוא דעת הפוסקים :

וכשיגיע

מפני טורח הצבור ועוד שהרי תפלת מוסף לפניו שהוא מזכיר בה ר"ח . כתוב בה"ג וכן אם שכח במוסף חוזר מפני טורח צבור ועוד שהרי תפלת המנחה לפניו אבל בשבת וי"ט לא ויש ספרים שאינו שם בגמרא עכ"ל פי' סמ"ג. מפרש דמ"ש בה"ג וכן אם שכח במוסף וכו' הוא משום דכך היה גורס בהך ברייתא דסוף פת"ה וכמו שהוא בספרים שבידינו טעה ולא הזכיר של ר"ח בשחרית אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה במוספים במוספים אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה במנחה ולכן כתב אח"כ ויש ספרים שאינו שם בגמר' כלומר שאינן גורסין הך סיפא במוספים אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה במנחה דלא סמכינן ממוסף על מנחה של אחר זמן ולכן אפי' ש"ץ מחזירין אותו במוספין וכדכתב תחלה כל מקום וכו' עד שהוא מזכיר בה ר"ח שכל זה הוא מלשון הרמב"ם פ"י מה' תפלה ונראה שכך היא מסקנת של הסמ"ג לדחות דברי ה"ג ורבי' נראה לו מדברי הסמ"ג דלדעת בה"ג דוקא בר"ח אין מחזירין אבל ש"צ שטעה בשבת וי"ט כשמתפלל בקול רם מחזירים אותו בין בשחרית בין במוסף ולכן הביא רבינו דעת הסמ"ק דחולק עליו דאפי' בשבת וי"ט נמי אין מחזירין בין בשחרית בין במוסף כמו בר"ח מפני טורח הצבור ועוד מפני שיכול להזכיר ולאומרה בתפלת המנחה שלפניו עכ"ל בסי' י"א וטעמו של סמ"ק לפי דהיה גורס כגיר' ה"ג אבל לא ס"ל כה"ג דמחלק בין ר"ח לשבת וי"ט אלא אין לחלק בין ר"ח לשבת וי"ט כלל וכ' רבינו דהכי מסתבר וכו' וחלק עוד על מ"ש בשם בה"ג דגם במוסף אין מחזירין דהא לא קאמר בגמרא אלא בשחרית וכו' ותימא דמאי קושיא מהא דלא קאמר בגמ' וכו' הא מפורש בסמ"ג דאיכא חלופי גרסאות בגמרא ובה"ג היה גורס בסיפא במוספין אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה במנחה כדפי' וצ"ל דלא היה כתוב בסמ"ג של רבינו הא דאית' בסמ"ג שלנו ויש ספרים שאינו שם בגמר' ולא ידע רבינו משום גירסא אחרת אלא גירסת הרי"ף והרא"ש והרמב"ם ולכך השיג עליו אבל באמת אין כאן השגה כדפי' דאית דגרסי הכי בהדיא בברייתא והיא גירסא שלנו . והב"י כתב ע"ש הר"י אבוהב דמ"ש ויש ספרים שאינו שם בגמרא לא קאי אלא אמאי דכתב שם אבל בשבת וי"ט לא ושרי ליה מאריה דלא הוזכר בשום חבור דאיכא רמז בגמרא לחלק בהא בין שבת וי"ט לר"ח אלא מסברא כתב כך דבר"ח איכא טורח צבור שבטלין ממלאכה משא"כ בשבת וי"ט והוא דבר פשוט . ועוד נלפע"ד דאף לגירסת רבי' לא השיג כלל דהלא איכא להקשות אף לגירסת רבי' דמאי הוה קשיא ליה לרבי זירא מדתניא טעה ולא הזכיר של ר"ח בשחרית וכו' דילמא ר' חייא בר אבא טעה במוספין דהא כל יחיד חייב במוספין כדאיפסק' הלכת' כר' יוחנן דאסהיד על ר' ינאי דצלי של מוספין שלא בחבר עיר כדאיתא ספת"ה אלא בע"כ דס"ל לר' זירא דאין חלוק בין שחרית למוסף דכי היכא דבטעה שחרית אין מחזירין ה"ה בטעה מוסף אין מחזירין ור"ח בר אבא נמי מודה ליה דאין חלוק אלא דקא משני ליה דהך ברייתא בצבור שנו דאין מחזירין לא בשחרית ולא במוסף אבל ביחיד מחזירין בין בשחרית בין במוסף ולפ"ז נראה דבע"כ לדעת בה"ג צ"ל דאיכא לחלק בטעה במוספין בין ר"ח לשבת וי"ט דאי אין חלוק קשיא היא גופא אהך ברייתא אמאי לא תני נמי במוספין אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה במנחה אלא ודאי דבמוספין איכא לחלק בין ר"ח לשבת וי"ט דבר"ח אין מחזירין מפני שיכול לאומרה במנחה אבל בשבת וי"ט מחזירין במוספי' ולכן לא תניא אלא בטעה בשחרית אין מחזירין מפני שיכול לאומרה במוספין דהוא מילתא דפסיקא דאף בשבת וי"ט ובחה"מ אין מחזירין בשחרית אבל טעה במוספין דלאו מילת' דפסיקא היא כיון דאיכא חלוק בין ר"ח לשבת וי"ט לא תני לה והכי משמע מלישנא דסמ"ג דאתפלת מוסף שכתב בה"ג דאין מחזירין מפני שיכול לאומרה במנחה עליה קאמר דבשבת וי"ט אין הדין כך וסברא ישרה היא דבשחרית דתפלת מוספים זמנה מיד אחר תפלת שחרית אף בשבת וי"ט אין מחזירין ואעפ"י דליכא בשבת משום טורח צבור כיון דפנויין ממלאכה אבל בטעה במוספין דעדיין לא הגיע זמן מנחה עד תחלת שבע איכא לחלק דבר"ח דאיכא טורח צבור משום בטול מלאכה אינו חוזר וסמכינן על תפלת המנחה שלפניו משא"כ בשבת וי"ט ולפ"ז ניחא דלא קשה מנ"ל לסמ"ג דלדעת בה"ג איכא לחלק בין ר"ח לשבת וי"ט ואפי' היה מפורש כך כגירסת ה"ג אכתי קשה מנ"ל לבה"ג גופיה אבל למאי דפי' לפי גירסת רבינו בגמרא שהיא גירסת הרי"ף והרא"ש והרמב"ם איכא למימר דבה"ג הכריח כך מכח קושיא כדפרי' ואעפ"י דלהרי"ף והרא"ש והרמב"ם לא ס"ל הכי לבה"ג ס"ל הכי כל זה נראה ליישב קושיית רבינו אבה"ג אף לפי גירסת רבינו דלא גרס בברייתא' במוספין אין מחזירין אותו . העול' מזה דלא כתב בה"ג לחלק בין ר"ח לשבת וי"ט אלא בשכח במוספין אבל בשחרית אף בשבת וי"ט אינו חוזר דלא כמו שהבין רבינו דבשחרית דשבת וי"ט נמי מחזירין והכי נקטינן דבשחרית בין בר"ח ובין בשבת וי"ט אם טעה ש"ץ אין מחזירין אותו אבל בטעה ש"צ במוספין בר"ח מחזירין אותו לדעת רוב פוסקים אבל בטעה במוספין בשבת וי"ט לדעת בה"ג מחזירין אותו וכך הוא לדעת רבינו דאין חלוק בין ר"ח לשבת וי"ט ובר"ח מחזירין אותו במוספין א"כ בשבת וי"ט נמי מחזירין אבל לדעת הסמ"ק אין מחזירין ובפלוגת' דרבוותא נקטינן לחומרא וא"כ המסקנא דבשבת וי"ט אין מחזירין בין בשחרית בין במוספין אבל

בר"ח

דרכי משה

(ב) ולא נהירא לי האי פיסקא בתרא מאחר שהסמ"ק ורבינו הטור שהמה בתראי הסכימו שלא לחזור הכי נקטינן ותו דאין הכרע בדברי הרמב"ם שס"ל דלא אמרינן ה"ה דהרי דברי הטור כתב לשון הרמב"ם בעצמו וכתב לבסוף דה"ה שבת וי"ט וכן אפשר להכריע דעת הרמב"ם ולכן אין לחזור :

המנהג

פרישה

רי"ף ורא"ש וכתבו דטעמא דבצבור אין מחזירין היינו מפני טורח צבור וז"ל ר' יונה ובצבור שנו פי' כשש"ץ טעה אין מחזירין אותו מפני טורח הצבור כיון דתפלת המוספי' לפניו שיזכיר בה ענין ר"ח אבל יחיד בין שהי' מתפלל בביתו בין שהיה מתפלל בצבור מחזירין אותו וכתב הרא"ש בטעה ולא הזכיר במוספין לא סמכינן אמה שהזכיר בתפלת שחרית שלפניה וכן לא ממוסף למנחה וכ"כ הרמב"ם פ"י מהל' תפלה ומבואר בדברי הרמב"ם דהיינו דוקא כשסיים תפלתו דאז איכא טירחא : (ט) **כתב** בספר המצות על שם ה"ג כו' עיין בדרישה :

(י) **והכי** מסתבר דמ"ש בשבת וי"ט מר"ח כתב ב"י איכא למימר דיש שינוי דבר"ח שהוא יום עשיית מלאכה הקילו בכך מפני טורח צבור כדי שלא יתבטלו ממלאכתן אבל בשבת וי"ט מחזירין הילכך ודאי משמע דר"ח דוקא קאמר עכ"ל ולי נראה דשפיר קאמר רבינו דהא בה"ג עצמו כתב דטעמא משום דטורח לצבור הוא וטרחת צבור שייך כ"כ בשבת וי"ט כמו בר"ח דאין הצבור נוחין באריכות התפלה יותר מדאי וק"ל :

(יא) **וכן** מ"ש שגם במוסף אין מחזירין לא נהירא כו' ז"ל ב"י כלומר מ"ש בסמ"ג הנ"ל בשם בה"ג לא נהירא ומ"מ אין ל' רבינו מדוקדק דמאחר דסמ"ק נמי סבר בהא כסמ"ג כך ה"ל לרבינו לכתוב ומ"ש שגם במוסף אין מחזירין כן כתב ג"כ בסמ"ק ולא נהירא ועיין בדרישה :

(יב) **כתב** הרמב"ם ז"ל כו' חוזר לעולם כמו היחיד פי' חוץ משחרית דר"ח חודש שהרי תפלת מוסף לפניו וכמ"ש הרמב"ם בהדיא פ"י מה"ת והביאו ב"י לעיל ומיניה דייק בית יוסף

דגס

דרישה

[נ] **כתב** בספר המצות על שם ה"ג כו' ז"ל סמ"ג כל מקום שיחיד חוזר ומתפלל בטעותו ש"ץ חוזר ומתפלל אם טעה חוץ משחרית של ר"ח כו' כתב בה"ג וכן אם שכח במוסף מפני טורח צבור ועוד שהרי תפלת המנחה לפניו אבל שבת וי"ט לא ויש ספרים שאינו שם בגמרא עכ"ל סמ"ג וא"כ תימ' על רבינו שמקשה עליו בסמוך מדלא קאמר בגמרא אלא מפני שתפלת המוספין לפניו וכו' ודוקא משחרית למוסף שרגילים להתפלל כאחד אמרו דסמכינן אבל לא מתפלת המוספין לתפלת מנחה ואפשר שרבינו היה מפרש מ"ש סמ"ג וי"ס שאינו שם בגמרא לא קאי אלא אמה דכתב בשם בה"ג אבל בשבת וי"ט לא אבל מ"ש וכן אם שכח במוסף וכו' דברי בה"ג הם שאומר כן מסברא ואינם מדברי הגמרא עכ"ל ב"י ואני אומר דודאי ג"כ לדעת הסמ"ג הוא כן מדכתב מתחלה הטעם מפני טורח הצבור ואח"כ כתב ועוד שהם כו' ואם איתא דטעמא משום דכן איתא בגמרא ה"ל למכתב כן איד :

כתב

חרושי הגהות

מסלקין אותו : ב כתב מהרל"ח כלומר מדלא קאמר בגמ' מפני שיכול לאומרה במוסף אלא מפני שתפלת המוספין לפניו ר"ל שהוא לפניו לאלתר משא"כ לסמוך ממוסף על מנחה של אחר זמן

ובטור

קכז (א) **וכשיגיע** ש"צ למודים שוחין עמו הצבור דגרסינן בירושלמי הכל שוחין עם ש"ץ בהודאה

[א] כתב הרמב"ם ז"ל ולא ישחו יותר מדאי (ב) ואינו משמע כן בירושלמי דאיתא התם מעשה באחד ששחה יותר מדאי והעבירו ר"י משמע דקאי דוקא אש"צ דלא שייך העברה אלא בש"צ ומטעם זה אין ליחיד להתפלל אא"כ יכול לגמור קודם שיגיע ש"צ למודים כדי שלא יהא נראה ככופר אם אינו משתחוה עם הצבור ואם התחיל והגיע ש"צ למודים והוא באמצע אחת מן הברכות ישחה אבל אם הוא בתחלת ברכה או בסופה לא ישחה אלא באבות או בהודאה

כר"ח בשחרית אין מחזירין אבל במוספין מחזירין. ואם טעה במנחה לד"ה אין חלוק בין ר"ח לשבת וי"ט לעולם מחזירין שהרי אין כאן תפלה לפניו:

קכז וכשיגיע ש"ץ למודים כו' כ"כ הרי"ף והרא"ש בס"פ אין עומדין דאיתא בירושלמי פ"ק דברכות הכל שוחין עם ש"ל בהודאה ר' זעירא אמר ובלבד במודים ועוד הביאו הרא"ש ספ"ק דברכות:

כתב הרמב"ם ז"ל ולא ישחו יותר מדאי ז"ל בפ"ט דהלכות תפלה וכשיגיע ש"ץ למודים וכורע כל העם שוחין מעט ולא ישחו יותר מדאי ואומרים מודים וכו' משמע להדיא מדבריו דהש"צ כורע כדין כריעה אלא שכל העם שוחין מעט ונראה דהטעם הוא כיון שאין הצבור חייבין עכשיו לכרוע ואינן שוחין אלא כדי שלא יהיו נראין ככופרין במי שהש"ץ כורע לו לפיכך הזהירו חכמים שלא יהיו שוחין אלא מעט כדי שידעו שאין בשחייה זו חיוב גמור אלא כדי שלא יהיו נראין ככופרין וטעם דין זה כטעם ואם בא לשחות בסוף כל ברכה וברכה מלמדים אותו שלא לשחות דס"פ אין עומדין שהוא כדי שלא יבואו לעקור תקנת חכמי' כדלעיל בסי' קי"ג וכתב ב"י דלמד הרמב"ם דין זה מדאיתא בירושלמי בתר דקאמר הכל שוחין עם ש"ל בהודאה קאמר ומה הם אומרים מודים אנחנו לך אדון כל הבריות וכו' תני ובלבד שלא ישוח יותר מדאי אלמא דעל מה שהכל שוחין עם ש"ץ בהודאה תני שלא ישוח יותר מדאי והיינו מטעמא דפי' ומה שהשיג רבינו דאינו משמע כן מדאיתא התם בתר הכי מעשה באחד ששחה יותר מדאי והעבירו ר' יוחנן משמע דקאי דוקא אש"ל איכא לתמוה איפכא מסתברא דהש"ל דעומד בתפלת י"ח צריך לכרוע כדין כריעה וכל העם אינן כורעין אלא לפי שהש"ץ כורע א"צ אלא לשחות מעט כדאמרן ויש ליישב דמיירי דהש"ל הי' שוחה יותר מדין חיוב כריע' דמחזי כיוהר' וקפידא זו איכא אלא על הש"ל דמראה יוהר' בצבור כאילו הוא חשוב טפי מכל הצבור ולכן העבירו מהיות עוד ש"ל בצבור אבל אחד מן הצבור ששחה יותר מחיוב דין כריע' אין להקפיד עליו ולומר דמחזי כיוהרא אלא דנין אותו לזכות דלא ידע דין כריעה אי נמי לא יכול לכוין הכריעה כדינ' אבל בש"ל דצריך שיהא זהיר וזריז בהלכות תפלה דנין אותו דעביד הכי ליוהרא אלא דקשה עוד אדעת רבינו ופירושו דאי הך מעשה בש"ל הוה א"כ מ"ש כריעת מודים מכריעת אבות דמסתמא ודאי באבות נמי היה כורע יותר מדאי דמ"ש מודים מאבות ולמה לא העבירו מיד כשהיה כורע באבות ועוד דאי כדברי רבינו לא ה"ל למימר מעשה באחד וכו' אלא הכי ה"ל למימר מעשה בש"ל ששחה יותר מדאי וכו' אלא פשיטא דלא קאי אלא אאחד מן הצבור ששחה יותר מדאי בשעה ששחה עם הש"ל במודים וקאמר דהעבירו רבי יוחנן ואמר לשון העברה לפי שהיה עומד אצלו וראהו ששחה יותר מדאי ועכב עליו ר"י שדחפו בגופו והעבירו מלשחות ביותר מדאי ואין להקשות אמאי לא כתב הרמב"ם דאם שוחה יותר מדאי דמעכבין עליו דכיון דבירושלמי איכא מאן דאמר דרבי יוחנן לא הוה מעביר אלא גער בו בלבד ומביאו הרא"ש ספ"ק דברכות וגם ב"י מביאו לכך פסק הרמב"ם לקולא דאין לעכב עליו ולדחפו אלא לגעור בו בלבד ולא היה צריך לפרש דגוערין בו דמדכתב ולא ישחו יותר מדאי הייתו גערה והיה נראה לכאורה דלהרמב"ם כשעומד בתפלת י"ח דחייב לכרוע באבות תחלה וסוף ובהודאה תחלה וסוף יכול לשחות יותר מדאי בין כל אדם אבל ממ"ש הסמ"ג והסמ"ק בה' תפלה בסתם לאחר דין הכריעות באבות ובהודאה כתבו ולא ישחה יותר מדאי משמע דס"ל דאע"פ דבירושלמי משמע דלא אמרינן הכי אלא כשהעם שוחין במודים עם הש"ץ מ"מ נילף מיניה דה"ה לכריעות דאבות והודאה דנתנו חכמים גבול עד שיראה איסר כנגד לבו או עד שיתפקקו כל החליות שבשדרה כדלעיל בסי' קי"ג ג"כ לא ישחה יותר מדאי על הגבול שנתנו חכמים והטעם כתב בהגהת סמ"ק וז"ל פי' כדי שלא יהיו עיניו יכולין לראות את הערוה עכ"ל וז"ל הגהת אשיר"י ס"פ ת"ה הכורע כיון שהרכין ראשו ומראה כורע דיו ומיהו מאן דטרח וכרע טובא טפי עדיף ואין לשוח כ"כ עד שיהא פיו כנגד חגור של מכנסיים עכ"ל מא"ו והיינו כדפי' שלא ישוח יותר על הגבול ולכן נראה דגם דעת הרמב"ם כך היא שלא ישחה יותר מדאי באבות ובהודאה יותר על הגבול שכתב פ"ה מה"ת דהיינו עד שיתפקקו וכו' ומה שלא כתב כך בפי' כבר ידוע דרכו שאינו כותב אלא מה שמפורש בגמרא וזה אינו מפורש אלא אגב שחיית כל העם עם הש"ץ במודים בירושלמי ועוד אפשר דהטעם הוא שלא ישחה יותר על הגבול הוא לפי דחיישינן ליוהרא כמ"ש התוס' בס"פ אין עומדין וכ"כ ב"י. והכי נקטינן דבאבות והודאה תחלה וסוף וכן בכריעה כשפוסע ג' פסיעות יכול לשחות טובא עד שיראה איס' כנגד לבו או עד שיתפקקו החוליות שבשדרה אבל לא יותר מגבול זה אבל כששוחין עם הש"ץ במודים לא ישחה אלא מעט דהיינו שיכנע בראשו ולא יותר וכמפורש בירו' ופסק כן הרמב"ם גם הרא"ש הביא הירו' לפסק הלכה בספ"ק דברכות וכך היא דעת רבינו שהביא לדברי הרמב"ם כאן בסי' זה בדין שחיית מודים עם הש"ץ דאלמא דלא הוזהר שלא ישחה אלא מעט אלא דוקא כששוחין עם הש"ץ ואע"ג שהקשה עליו ואמר ואינו משמע כן בירו' וכו' מ"מ לא דחה דבריו וכבר כתבתי פי' הירו' על נכון בס"ד דליכא מינה קושיא וז"ל הב"י לעיל סי' קי"ג לאח' שהביא מ"ש הגהת אשיר"י שאין לשוח כ"כ עד שיהא פיו כנגד חגור של מכנסיים כתב וגם התוס' כתבו בספ"ק דברכות בשם הירו' שלא ישוח יותר מדאי וכן כתבו סמ"ג וסמ"ק וכ"כ הגהות מיימוניות בפ"ה וכ"כ בא"ח ואעפ"י שבסי' קכ"ז כתוב הירוש' הזה לענין מודים דרבנן מדברי הספרים הנזכרים נראה שמפרשי' אותו גם לכל כריעות שבתפלה עכ"ל והנה מה שהבין מדברי התוס' דמפרשי מ"ש בירוש' שלא ישוח יותר מדאי דקאי גם על הכריעות שבתפלה ליתא דהמעיין באותו דבור יראה שלא הביאו הירו' אלא לראייה מסיפא דלא יכרע וראשו זקוף אלא בעי כמי שיכוף הראש כדאמר התם ובלבד שלא יעשה כהדין חדרונא וזה ודאי קאי אכל כריעות אבל מ"ש ברישא ולא ישוח יותר מדאי לא מיירי אלא כששוחין הצבור עם הש"ץ כמפורש לשם וכדאמרן ולא הביאו התוס' הרישא אלא משום סיפא. ומ"ש עוד וכ"כ סמ"ג וסמ"ק וכו' עד סוף דבריו דנראה מדבריו דלכל הכריעות דינן שוה דבכולן צריך לשחות עד שיתפקקו וכו' או עד שיראה איסר כנגד לבו ולא ישחה יותר מדאי וכן הדין כששוחין עם הש"ץ במודים ליתיה אלא כך הוא הדין דבחמשה כריעות שחייב אדם לכרוע בשעה שמתפלל י"ח יכול לכרוע אפי' טובא דהיינו עד גבול שנתנו חכמים עד שיראה איסר כנגד לבו או עד שיתפקקו וכו' ולא יותר וכששוחין עם הש"ץ במודים לא ישוח אלא מעט שמגענע בראשו אבל לא יותר מזה וכדאמרן ודו"ק : **ומשמע** זה כו' פי' אדלעיל קאי דהכל שוחין במודים עם הש"ץ שלא יהא נראה ככופר הלכך אין ליחיד להתפלל כו' ולא יסמוך עצמו על מה שעכ"פ יהא עומד באמצע הברכה כשיגיע ש"ץ למודים ויהא שוחה עמו דא"כ יהא

קכז וכשיגיע ש"צ למודים שוחין עמו הצבור דגרסינן בירושלמי הכל שוחין עם ש"צ בהודאה בפ"ק דברכות:

האומר מודים מודים משתקין אותו נתבאר בסימן קכ"א:

כתב הרמב"ם בפ"ט מה"ת ולא ישחו יותר מדאי וטעמו משום דאיתא בירו' מה אומרים הצבור בשעה ששוחין ועלה קאמר תני ובלבד שלא ישוח יותר מדאי ורבינו כתב שאינו נראה כן מדאיתא התם בתר הכי מעשה באחד ששחה יותר מדאי והעבירו ר' א אמר רבי חייא בר אבא לא הוה מעביר אלא גער משמע דאש"צ דוקא קאי דלשון העברה לא שייך אלא בש"צ ואני אומר ב שאין מכאן ראיה לבטל דברי הרמב"ם דאיכא למימר דבין צבור בין ש"צ קאמר לא ישחו יותר מדאי ומעשה שאירע בש"צ והעבירו רבי אבל אה"נ שאם היה רואה אחד מהצבור שהיה שוחה יותר מדאי שהיה גוער בו אלא דא"כ ה"ל להרמב"ם לכתוב דגם שליח צבור לא ישחה יותר מדאי ואפשר שמ"ש לא ישחה יותר מדאי קאי גם לשליח צבור ואפשר עוד דהרמב"ם מפרש מאי דקאמר רבי חייא בר אבא לא הוה מעביר אלא גער היינו לומר דלא היה ש"צ אלא אחד מן העם ולא העבירו דהא לא שייך ביה העברה אלא שגער בו אבל ש"צ לא חיישינן אם הוא שוחה יותר מדאי ופוסק הלכה כרבי חייא בר אבא וטעמא דלא ישחו יותר מדאי נראה שהוא משום דמחזי כיוהרא שהוא שוחה יותר משאר העם ולפי טעם זה משמע דה"ה לאבו' ששוחין בה תחלה וסוף שאין שוחין בהם יותר מדאי וכן משמע בירושלמי דמייתי עלה הא דאמר רב כשהוא כורע כורע בברוך וכשהוא זוקף זוקף בשם ואף על פי שהפוסקים כתבוהו גבי מודים לאו דוקא אלא משום דבירושלמי תני הכי על מודים נקטוה איהנו נמי במודים וה"ה לשאר מקומות ששוחין בהם ואפשר עוד דבין הירושלמי בין הפוסקים נקטוה במודים משום שדרך קצת ב"א לשוח יותר במודים מבשאר מקומות דמשמע להו דכל המוסיף לשוח במודים ה"ז משובח ולפיכך כתבו דבמודים נמי לא ישוח יותר מדאי וה"ה לשאר מקומות ששוחין בהם אלא שלפ"ז היה להם לכתבו גבי מה שאמרו שהמתפלל צריך לכרוע בהודאה תחלה וסוף ולפיכך נראה דדוקא בחזרת ש"צ הוא דאמרו שלא ישחו יותר מדאי ואפשר שהטעם מפני שכבר התפללו ואינם כורעים אלא כדי שלא יראו ככופרים ובזה די שישחו ראשם מעט ואם ישחו יותר יש לחוש ליוהרא וכ"כ רבינו הגדול מהרי"א ז"ל ומיהו התו' בספ"ק דברכות (יב:) גבי כרע כחיזרא כתבו דאיתא בירושלמי ובלבד שלא ישוח יותר מדאי וכן כתבו סמ"ג וסמ"ק והגה"מ פ"ה ומשמע דס"ל דכי אמרי' בירושלמי שלא ישחו יותר מדאי לכל מקום שאמרו חכמים לשחות קאי ולא למודים בלחוד:

ומשמע זה אין ליחיד להתפלל אא"כ יכול לגמור קודם שיגיע ש"ץ למודים וכו' ואם התחיל והגיע ש"ץ למודים והוא באמצע אחת מן הברכות ישחה

דרישה

סי' קכז [א] **כתב** הרמב"ם ולא ישחו יותר מדאי נ"ל ב"י טעמו משום דאיתא בירושלמי מה אומרים הצבור בשעה ששוחין ועלה קאמר תני ובלבד שלא ישוח יותר מדאי ורבינו כתב שאין נראה כן מדאיתא התם בתר הכי מעשה באחד כו' ול' העברה משמע דאש"ץ קאי. ואני אומר שאין מכאן ראיה לבטל דברי הרמב"ם דאיכא למימר בין צבור בין ש"ץ קאמר דלא ישחו יותר מדאי ומעשה שאירע בש"ץ אירע ואין ה"נ שאם היה רואה אחד מהצבור שהיה שוחה יותר מדאי היה ג"כ גוער בו עכ"ל. ול"נ דודאי שפיר קאמר רבינו דכיון דאיכא למימר דדוקא בש"ץ הדין כן ומשום טרחא דצבורא מהיכי תיתי לן לאסור לשחות יותר מדאי ומה שרצה ב"י להביא ראייה לדברי הרמב"ם מהירושלמי דתני בהדיא ובלבד שלא ישוח יותר מדאי אין ראיה משם דאדרבה מדנקט בתחלה ל' רבים מה"ה אומרים בצבור כו' ובברייתא תני לא ישוח כו' ל' יחיד נוכל לומר ג"כ דוקא אש"ץ קאי ודו"ק. כתב הרד"א שכשאל הרי"ף אם צריכין הקהל לענות אמן כשאומר ש"ץ ברכת כהנים והשיב שאין צריכין לענות אמן אלא כשנושא הכהן את כפיו והטעם מפני שאין עונים אמן אלא כששומעין מן המברך ולכן יש מקצת יחידים שעונים כן יהי רצון במקום אמן עכ"ל ואע"ג דכתב אין צריך לענות דמשמע קצת הא אם ירצה לענות אמן הרשות בידו מ"מ מדכתב הרמב"ם ואין העם עונין אמן והביאו ב"י אין לענות אמן ומ"ש א"כ ה"פ כיון דא"צ מש"ה אין לענות אמן בחנם ואיסור יש בדבר ולכאורה משמע מדברי שבילי לקט שהביא ב"י בשם זה דבסוף יענה אמן אבל ב"י כתב דלא יענה כלל ודברי שבילי לקט יש ליישב דז"ל השיב רב האי אין מנהג אצלינו לענות אמן אחר כל פסוק ופסוק לפי שאפי כהן הן ג' ברכות וש"ץ מסדרן כעין ברכה אחת שאומר ברכנו בברכה וכו' וי"ל דה"ק מדש"ץ משנה הברכות וכוללן יחד א"כ אין לענות אחריהן כלל. ונראה שמה שעונין אמן ביעלה ויבא אחר זכרינו אלהינו לטובה ואילך היינו משום דהתם מתוקן התפלה לש"ץ משא"כ הכא שברכה זו מתוקנת ונצטווה לכהנים ועכשיו שאין הכהנים הש"ץ

פרישה

דגם הרמב"ם ס"ל כה"ג דדוקא בשחרית דר"ח ומפני ביטול מלאכה אבל לא בשחרית דשבת וי"ט. וכבר כתבתי שאינו מוכרח מיהו להאי גירסא קשה מ"ש ויחזור לעולם שהרי עכ"פ בשחרית דר"ח אינו חוזר ולפי מ"ש ב"י גירסא אחרת מ"ש בה"ג וכן ש"ץ שטעה כשמתפלל בקול רם ע"ד זה הוא חוזר (ר"ל כמו היחיד ומיירי בשאין תפלת מוסף לפניו) אבל אם טעה ש"ץ כשמתפלל בלחש אני אומר שאינו חוזר אלא סומך על התפלה שמתפלל בקול רם והוא שלא טעה בג' ראשונות שאם טעה בהם לעולם חוזר כמו שהיחיד חוזר עכ"ל ולגירסא זו אתי שפיר תיבת לעולם ור"ל בין בלחש בין בקול רם בין מוסף לפניו או לא ולפ"ז נמי משמע דגירסא שלפנינו דכתב ברישא שאם טעה ש"ץ בתפלתו דבלחש אינו חוזר לאו כללא הוא שהרי לגירסא שהביא ב"י אם טעה בג' ראשונות חוזר וק"ל:

סי' קכז (א) **וכשיגיע** ש"ץ למודים שוחין עמו הצבור דגרסי' בירושלמי כו' א"ל למה לא הביא ראיה מתלמודא דידן דאיתמר בפ' מי שמתו הנכנס לבה"כ ומצא צבור מתפללין אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע ש"ץ למודים יתפלל ואם לאו אל יתפלל וכתבו רבינו לעיל סימן ק"ט ובסמוך סי' זה דאפשר לומר כשיגיע ש"ץ למודים צריך לומר עמו מודים אבל ליכא למשמע מיניה דשוחין עמו לכן מביא הירושלמי:

(ב) **ואינו** משמע כן בירושלמי דאיתא כו' עיין בדרישה וטעמא שלא ישוח יותר מדאי כתב ב"י שהוא משום דמיחזי כיוהרא שהוא שוחה יותר משאר העם ולפי טעם זה משמע דה"ה באבות ששוחין בהן תחלה וסוף נמי אין לשחות יותר מדאי וכן משמע מתוס' פ"ק דברכות גבי כרע כחיזר' וכ"כ סמ"ג וסמ"ק והג"מ פ"ה וכן עיקר ב"י:

מוקמינן

חרושי הגהות

קכז א ובטור נקט והעבירו ר"י ושניהם אמת כי פלוגתא הוא בירושלמי חד אמר ר' העבירו וחד אמר ר' יוחנן העבירו : ב ואפשר לומר שראייתו של רבינו הוא מדהעבירו ר' יוחנן ואי טעות גמור הוא דכל אדם אין לו לשחות יותר מדאי לא ה"ל לר"י להעבירו אלא לגעור בו כמו בכל טעות שגוערין בו ואין מעבירין אותו לכן משמע ליה לרבינו דודאי שאר כל אדם יכולין לשחות יותר מדאי ולכן ג"ז רצה לשחות יותר מדאי וע"כ לא היה כח ביד ר"י למחות בו אלא שהעבירו מלהיות ש"ץ עוד ומ"מ אין ראיה כ"כ משום שאפשר לומר שכיון שהיה רגיל לשחות כך לא היה יכול לגעור בו כמו בשאר טעות שיכול למנוע שלא לטעות עוד משא"כ בשחיה שהוא רגיל בה ששוחה כרגילתו לכן הוצרך להעבירו מהרל"ח

בהודאה והא דתניא הכורע בהודאה הרי זה מגונה (ג) מוקמינן לה בהודאה שבהלל ושבברכת המזון : גרסינן בסוטה בשעה שש"ץ אומר מודים העם מה הם אומרים מודים אנחנו לך וכו' ופליגי בה אמוראי טובא ואסיקנא אמר רב פפא הלכך נימרינהו לכולהו וזה נוסחו מודים אנחנו לך ה' אלהינו ואלהי כל בשר יוצרנו יוצר בראשית ברכות והודאות לשמך הגדול על שהחייתנו וקיימתנו כן תחיינו ותקיימנו ותאסוף גליותינו לחצרות קדשך לשמור חוקיך ולעשות רצונך ולעבדך בלבב שלם (ד) על שאנו מודים לך (ה) ובירוש' חותם בה בא"י האל ההודאות וכן היה נוהג א"א הרא"ש ז"ל וכשיגיע לברכת כהנים אם יש שם כהנים נושאים כפיהם ואם אין שם כהנים יאמר הוא ברכת כהנים (ו) וכתב בעל המנהיג ברכת כהנים אסור ליחיד לאומרה גם בצבור יש שאין אומרים אותה ובדברים שבין בני בבל ובני א"י אנשי מזרח ש"צ אומר ברכת כהנים בקול רם אנשי מערב ש"צ אומר ושמו את שמי שאסור להזכיר השם אא"כ היה כהן למדנו מזה שאסור ליחיד לאמרה ומ"מ כל הגלות הם אנשי מזרח וקורין אותה כקורא בתורה ע"כ וכתב עוד על שם רש"י שאין לש"ץ לומר פסוק ושמו את שמי שכבר בקשנו ברבינו בברכה המשולשת בתורה (ז) וכבר אמרנו המשולשת ומה לנו להוסיף עוד ושמו את שמי כשם שאין אנו אומרים כה תברכו את ב"י ששניהם לשון צוואה ולא לשון ברכה

אבל

ב"י

ישחה אבל אם הוא בתחלת ברכה או בסופה לא ישחה אלא באבות או בהודאה פי' שאם הוא באבות ובהודאה בתחלת הברכה או בסופה כשמגיע ש"צ למודים פשיטא ששוחה וכל דברים אלו שכתב כאן רבינו נתבארו בסימן ק"ט :

והא דתניא הכורע בהודאה ה"ז מגונה מוקמינן לה בהודאה שבהלל וכו' בס"פ אין עומדין (לד:) תניא חדא הכורע בהודאה ה"ז משובח ותניא אידך ה"ז מגונה לא קשיא הא בתחלה הא לבסוף רבא כרע בהודאה תחלה וסוף אמרו ליה רבנן אמאי קא עביד מר הכי א"ל חזינא לר"נ דכרע וחזינן לרב ששת דקא עביד הכי והתניא הכורע בהודאה ה"ז מגונה ההיא בהודאה שבהלל ודברכת המזון וכתב ה"ר יונה דה"ה לשאר הודאות כגון ולך לבדך אנחנו מודים שבנשמת כל חי וכן כל כיוצא בזה שאין לכרוע אלא במקום שאמרו חכמים בלבד וכבר כתבתי זה בסימן קי"ג וכתבתי שם בשם ר"י דה"ה לכורע בוכל קומה לפניך תשתחוה שהוא מגונה :

וכתב הרשב"א שהראב"ד פי' דהא דרבא כרע בהודאה תחלה וסוף לא בכריעות דש"צ ויחיד המתפללים הוא דפשיטא ודאי דכרעי תחלה וסוף אלא בכריעות דמודים דרבנן הוא כדגרסינן בירושלמי תני הכל שוחין עם ש"ץ בהודאה א"ר זעירא ובלבד במודים זעירא הוה ג סמוך לקרובה כדי שיהא שוחה עמו תחלה וסוף ונראה מכאן ששוחין במודים דרבנן בסוף. אבל אין משגיחין לשוח עם החזן בסוף ההודאה אלא באיזה מקום שיסיים מודים דרבנן ורבי זעירא היה מכוין ואומר מעט מעט כדי שישלים עם החזן ונראה כאילו כורע עמו תחלה וסוף עכ"ל : ורבינו הגדול מהרי"א ז"ל כתב בשם רבינו שרירא יש מי שחוזרין וכורעין כשמסיימין ויש מסיימין בזקיפה ורבותא לא מיחו לא לזה ולא לזה ע"כ והם דברי א"ה וראיתי כתוב ע"ש אחד מגדולי המפרשים שצריך לשחות בעוד שאומר כל מודים דרבנן. והעולם נהגו שלא לכרוע אלא בשעה שאומר תיבת מודים בלבד ופשט הירושלמי הכי משמע לי דהא דא"ר זעירא ובלבד במודים היינו לומר שא"צ לשחות אלא בתיבת מודים בלבד וקאמר דזעירא דהיינו חכם אחד שהיה שמו כך ולא הגיע ליקרא רבי היה נוהג לשוח עם הש"ץ תחלה וסוף ומחמיר על עצמו היה ואנו אין לנו אלא דברי רבי זעירא כנ"ל . ומ"מ טוב לדקדק לשוח בו תחילה וסוף לחוש לדברי הראב"ד ז"ל (א) :

גרסינן בסוטה בשעה שש"ץ אומר מודים כו' הכי איתא בפ' אלו נאמרין (מ:) בזמן שש"ץ אומר מודים העם מה הם אומרים א"ר מודים אנחנו לך ה' אלהינו על שאנו מודים לך ושמואל אמר אלהי כל בשר על שאנו מודים לך ר' סימאי אומר יוצרנו יוצר בראשית על שאנו מודים לך נהרדעי אמרי משמיה דר' סימאי ברכות והודאות לשמך הגדול על שהחייתנו וקיימתנו על שאנו מודים לך רב אחא בר יעקב מסיים בה הכי כן תחיינו ותחוננו ותקבצנו ותאסוף גליותינו לחצרות קדשך לשמור חקיך ולעשות רצונך בלבב שלם על שאנו מודים לך א"ר פפא הלכך נימרינהו לכולהו ופירש"י על שנתת בלבנו להיות מודים לך דבוקים בך ומודים לך : ר' סימאי · מוסיף וכן כולם מוסיפין הם על הראשונים ע"כ ומשמע דכי היכי דלנוסחי דאמוראי קמאי על שאנו מודים קאי ארישא לרב אחא בר יעקב נמי ארישא דמילתא קאי והכי קאמר מודים אנו לך ה' אלהינו ואלהי אבותינו אלהי כל בשר יוצרנו יוצר בראשית על שאנו מודים לך ועל שהחייתנו וקיימתנו כן תחיינו ותחננו וכו' ולעשות רצונך בלבב שלם לפי שרב אחא בר יעקב על נוסחת הראשונים שהיו אומרים על שהחייתנו וקיימתנו על שאנו מודים לך בא להוסיף כן תחיינו ותחוננו וכו' סמכו לעל שהחייתנו וקיימתנו שהוא מענייננו ואח"כ חתם בעל שאנו מודים לך ואפשר לפרש שעל שאנו מודים לך הוא דבוק עם כן תחיינו ותחוננו וכו' וה"ק לפי שאנו מודים לך ונשמעים לעבודתך תחיינו ותחוננו וכו' והתוספות כתבו בפרק אלו נאמרין שבערוך פירש דקא מודו לבורא על ש"צ אינון סומכין ומאי על שאנו מודים לך על ההודאות דקאמר ש"צ וקא ענו אינון אמן אחר ש"ץ: ובא"ח כתב כ"א עד שאנו מודים לך פי' בעוד שאנו בחיים ואנו יכולים להודות לך והוא כמו (ש"ה א) עד שהמלך במסבו שהוא כמו בעוד : **מצאתי** כתוב נקרא מודים דרבנן לפי שהוא תיקון הרבה חכמים : **ובירושלמי** חותם בה בא"י אל ההודאות בפ"ק דברכות והרשב"א כתב בס"פ אין עומדין ובמודים דרבנן לא ראיתי מי שחותם בו והודאה בלבד היא ואלא מיהו מצאתי בירוש' דכולה אמוראי חתמי בא"י אל ההודאות ואע"פ שאינה פותחת בברוך שמא עשאוה כסמוכה לעבודה א"כ יש קצת שחותמות ואינם פותחות ואע"פ שאינ' סמוכות עכ"ל והרמב"ם כתב בפ"ט בלא חתימה וכנוסחת תלמודא דידן ובס"פ כילד מברכין גבי ברכת בורא נפשות דבתלמודא דידן (לז.) לא חתים בה ובירו' חתים בה כתבו תלמידי הר"י בשמו שזה מטבע קצר הוא וכיון שלא הוזכר בתלמוד שלנו לא נחתום בשם מספק והנכון לומר חתימת הברכה בלא שם וכיוצא בא"י בורא נפשות רבות וכו' ברוך חי העולמים עכ"ל ויש ללמוד מדבריו דה"ה למודים דרבנן שאין חותמין בו בשם אלא אומר חתימת הברכה בלא שם ויחתום כך ברוך אל ההודאות וכן ראוי לעשות (ב) :

וכתב עוד על שם רש"י שאין לש"ץ לומר פסוק ושמו את שמי וכו' ז"ל המנהיג ושמו שמי אין מנהג בצרפת לאמרו דבפרק אלו נאמרין (לח:) אמרינן ושמו את שמי שמי המיוחד לי שמברכין את העם בשם המפורש והנה היום הזה אין אנו מברכין בשם המפורש ואנו מבקשים את ברכתו ואומרים ברכנו בברכה המשולשת וכו' וכבר אמרנו המשולשת ומה לנו להוסיף עוד ושמו את שמי בשם שאין אנו אומרים כה תברכו את בני ישראל שניהם לשון צוואה ולא לשון ברכה כ"כ רש"י ע"כ והגהות כתב בסוף הל' תפלה בשם סמ"ג והרוקח ומהר"ם שיש לאמרו כלומר עשה עמנו כמו שהבטחתנו באותן ברכות ודלא כרש"י שלא היה רגיל לאמרו ע"כ וגם הרמב"ם כתב שם שיש לאמרו וכן נהגו והר"ד אבודרהם כתב דברי המנהיג ואח"כ כתב ובסדר רב עמרם ורב סעדי' כתוב ושמו את שמי ועליהם סמכו באלו הארצות לאמרו עכ"ל (ג) :

אבל

ב"ח

יהא שוחה באמצע הברכה ולא יאמר כלום ואין זה הגון שכל הצבור יתנו שבח לפניו בשעה שהם שוחין וזה ישתוק ודאי אם אירע כך שהתחיל והגיע באמצע הברכה ישחה ואינו אומר כלום אבל לכתחלה לא וכבר הארכתי בזה בסי' ק"ו דלא כהר"י אבוהב וב"י בסי' קי"ג ע"ש : **והא** דתניא הכורע בהודאה ה"ז מגונה וכו' איכא להקשות אמאי לא כתב רבינו הך קושיא ופירוקא לעיל בסימן קי"ג ובסי' קכ"א כשכתב לשם דין שחיה באבות ובהודאה תחלה וסוף ויש לייעב דאם כתבו לשם היה אפשר לטעות ולומר כיון דאפי' בהודאה שבהלל ושבברכת המזון דראוי היה שישחה בדין הרי הוא מגונה כ"ש בשחייה עם הש"ץ שאינו שוחה אלא מפני הרואים שלא יראו ככופרים דלא ישחה אלא מעט ואם הוא שוחה כדין כריעה הרי הוא מגונה ותו היה אפשר לטעות דבהודאה שבהלל וב"ה כ"ש שצריך לשחות מעט ואינו מגונה אלא בשוחה כדין כריעה אבל מדכתבו כאן בסתם שמעי' דבהלל וב"ה הוא מגונה אפי' בשוחה מעט אבל בשחיית מודים עם הש"ץ אף עפ"י שלא ישוח אלא מעט לכתחלה אפ"ה אינו מגונה אם שחה עם הש"ץ בדין כריעה :

גרסינן בסוטה כו' עד ובירו' חותם בה בא"י האל ההודאות וכן היה נוהג א"א הרא"ש אבל הרמב"ם כתבה בפ"ט בלא חתימה וכנסחת תלמודא דידן ועוד מצאתי בהגה' מהרש"ל העתק מכתיבת יד מהר"י פולק בסמ"ג שלו וז"ל בירו' מפרש שחותמין בא"י אל ההודאות וא"ל אחי הרב ברכיה שאין לחתום בה דמאחר שבהודאה שעל ברכת גשמים מפרש בתלמוד' דידן חתימה זו ולא בזאת ההודאה נראה שאין לסמוך על הירו' עכ"ל אבל ב"י כתב דראוי לחתום ברוך אל ההודאות בלא שם כמו גבי ברכת בנ"ר דחותמין ברוך חי העולמים וע"ש וכן פסק בש"ע · עוד כתב בהגה' מהרש"ל וז"ל ואני רגיל לשחות במודים דרבנן תחלה וסוף כמו כשמתפללין י"ח דכורעין בהודאה תחלה וסוף ואף באמצע תפלה אם אומר ש"ץ מודים צריך לשחות עמו אבל בסוף ברכה אסור לשחות ואם היה מתפלל עם ש"ץ יכול לענות קדושה בהגיעו לשם עם הצבור ואין בזה הפסק כיון שנקבע לאומרו שם בשם מהר"ר מנחם ע"כ הגה"ה והא דיש לשחות באמצע כבר נתבאר בסמוך דהיינו דוקא דיעבד אבל לכתחלה לא והא דכתב דמתפלל עם הש"ץ ועונה קדושה וכו'

דרכי משה

קכז (א) המנהג הפשוט שראיתי לשחות מתחילה שאמר מודים עד שמסיימו הכל בשחיה אחד וכן משמע מדברי מהרא"י בפסקיו סי' ק' וז"ל במודים דרבנן אם יש שם הזכרת השם משום ה' זוקף כפופים נראה דיש בו הזכרת השם כמ"ש בגמרא ובפוסקים ואין להקפיד בזוקף כפופים אלא בסוף ברכה ותדע כו' משמע שצריך לאומרו כולו בשחייה : (ב) והמנהג הפשוט כמו שנהג הרא"ש לחתום : (ג) והמנהג במדינות אלו שלא לאומרו וכן הוא במנהג שלנו שיסד מוהר"ר אייזיק טורנא שאין אומרים אותו וכתב עוד שם שברכת כהנים יחיד אומר אותה בשחרית ובת"צ במנחה וכן הוא המנהג . ובמהרי"ל כתוב בהל' תענית שאף בתענית יחיד יאמר אותה במנחה וכן בת"צ אומרו כל יחיד אפילו לא התענה עמהם ואני תמה על המנהג ועל דבריהם דהרי משמע דלכ"ע דליחיד אין לאומרה אף כשמתפלל עם הציבור וכ"כ למעלה סי' קכ"א סתם דאין יחיד אומר ברכת כהנים אלא ש"ץ ולא חילקו

בין

פרישה

(ג) **מוקמינן** לה בהודאה שבהלל כו' ז"ל ר"י ס"פ אין עומדין הודאה שבהלל היינו הודו לה' כו' הודאה שבברכת המזון נודה לך וכתב ב"י דה"ה בכל מקום שנזכר הודאה ע"ש שפרט קצת מהם · ועיין בב"י שמיתא בירושלמי שיש שהחמירו במודים דרבנן והיו שוחים ואומרים עד דסיימו עם הש"ץ ברכה והודאה והיינו דוקא לפי' הראב"ד לדברי הירושלמי אבל לאידך פירושים לדידה א"צ לשוח אלא בהתחלת תיבות מודים דרבנן והמחמירי' היו שוחין מראש ועד סוף במודים דרבנן אבל לא החמירו לסיים עם הש"ץ ע"ש : (ד) **על** שאנו מודים לך פירש"י על שנתת בלבנו להיות דבוקים בך ומודים לך וכתב ב"י שהוא דבוק עם כן תחיינו ותחננו וה"ק לפי שאנו מודים לך ונשמעים לעבודתך תחיינו ותחננו כו' ע"ש שהביא עוד פירושים אחרים ומה שכתב שם בהמגיה בשם התו' שבערוך פי' דקא מודו לבורא על ש"ץ אינון סמכין כו' עד כלומר עכשיו אנן מודים לך כ"ל דר"ל עכשיו אנו מודים היינו התחלת נוסח דמודים דרבנן שאנו אומרים מודים אנחנו לך שאתה כו' ומה שמסיים בסוף ואומרים על שאנו מודים לך ר"ל על זאת ההודאה שאמרנו נוסף על ההודאות שאנו עונין אמן על מודים שאומר הש"ץ ולפי' קמייתא שכתב ב"י דקאי ארישא' דמילתא ר"ל אנו מודים לך על שאנו מודים לך על שנתת בלבינו להיות כך ועל שהחייתנו כו' ודו"ק : (ה) **ובירושלמי** חותם בה בא"י אל ההודאות בס"פ כילד מברכין גבי ברכת בורא נפשות ג"כ בתלמודא דידן לא הזכירו בה חתימה ובירושלמי חתים בה וכתבו שם תלמידי ר' יונה שזה מטבע קצר הוא וכיון שלא כתוב בתלמוד שלנו לא נחתום בשם מספק אלא יחתום ברוך חי העולמים עכ"ל · ויש ללמוד דה"ה למודים דרבנן שאין חותמין בו בשם אלא יחתום ברוך אל ההודאות וכן ראוי לעשות ב"י · ונקרא מודים דרבנן לפי שהוא תיקון הרבה חכמים · ב"י : (ו) **וכתב** בעל המנהיג ברכת כהנים אסור ליחיד לאומר' גם בצבור כו' למדנו מזה כו' ומ"מ כל הגלות כו' המשך לשונו כך פירושו מדפליגי בצבור אם יאמר אותה אם לאו ש"מ דביחיד לכ"ע אסור לאומר' ואח"כ אמר שמעט"י שבצבור פליגי מ"מ אנו קי"ל כאנשי מזרח וכתב הרי אסור להזכיר השם ע"ז אמר וקורא אותה כקורא בתורה : (ז) **וכבר** אמרנו המשולשת פי' שאמרנו יברכך יאר ישא בשם שאין אנו אומרים כה תברכו כו' רישא דקרא נקט ובכלל זה נמי אמור להם דכתיב ביה בסיפא דקרא שהיה לעשה וכמ"ש בריש סי' שאחר זה :

אבל

דרישה

הש"ץ מבקש שיברכנו בברכת כהנים ואינו אומר אלא סיפור דברים אין שהכהנים היו מברכין כמ"ש מפורש בתורה באמור יברכך לכן משנין אנו בעניית אמריו ואומרים יהי רצון כיון שאין זה מעיקר הברכה :

ואינו

חדושי הגהות

(מהרל"ח) : ג בירושלמי שלפנינו איתא סבור והראב"ד גורס דמיך לקרובה ופירש הרא"ף שהיה אומר בלחש עם הש"ץ מודים דרבנן (קרובה היינו ש"ץ) כדי לסיים בשוה וכמו שכתב הב"י :

ולעיל

(ס) אבל רב עמרם כתב ואם אין שם כהנים ש"ץ אומר או"א ברכינו בברכה וכו' (ס"א עד וישם לך שלום ושמו את שמי על בני ישראל ומסיים) עד שלום וכו' :

הלכות נשיאת כפים

קכח (א) **אין** נשיאת כפים בפחות מי' והכהנים מן המנין כל כהן שאין בו אחד מן הדברים המעכבין צריך לישא כפיו ואם אינו נושא עובר בשלשה עשה כה תברכו אמור להם ושמו את שמי והוא שיהיה בב"ה כשקורא כהנים דכתיב אמור להם ומתרגמינן

וכו' נתבאר לעיל ריש סימן קכ"ד ע"ש והא דכתב דשוחה במודים דרבנן תחלה וסוף כ"כ ב"י ע"ש וכן פסק בש"ע וז"ל מהרא"י בכתביו סימן ק' במודים דרבנן יש בו הזכרת שם כמו שהוא כתוב בגמרא ובחבורים ובתפלות ואין להקפיד משום ה' זוקף כפופים אלא בסוף ברכה תדע דבר"ה ויה"כ אין המדקדקים נוהגין לזקוף אלא בסוף ברכה עכ"ל ואיכא לתמוה דהלא אף בתחלת ברכה צריך לזקוף וכדא"ר חנינא סבא בפ"ק דברכות משמיה דרב כשהוא כורע כורע בברוך וכשהוא זוקף זוקף בשם ואם לא בא מהרא"י למעט אלא דבאמצע הברכה אין להקפיד אכתי ק' הלא בתחלתו אומ' מודי' אנחנו לך ה' אלהינו וכו' לכן נראה דצריך לזקוף מיד לאחר שאמר מודים אנחנו ויהא זקוף כך עד שיגיע לסופו ואז יחזור ויכרע כשמסיים על שאנו מודים לך וכ"כ מהרש"ל וז"ל ויזקוף מעט בשם עד סופו ויכרע אז וזהו הדרך הנכון עכ"ל ולא ידעתי למה כתב שיזקוף מעט ולא זקיפה גמורה ואפשר דכיון דמלשון מהרא"י משמע שאומר כולו מתחלה ועד סוף בשחייה אחת וכמו שנוהגין העולם וכדכתב הרב בהגהת ש"ע · על כן אמר הדרך הנכון להראות זקיפה כשאומר השם ולזקוף מעט בשם עד סופו אבל לפע"ד יותר נכון לזקוף זקיפה גמורה והכי משמע מחדושי הרשב"א ע"ש הראב"ד ס"פ אין עומדין (בד' ל"ה) אהא דקאמר רבא כרע בהודאה תחלה וסוף דבמודים דרבנן קאמר אלמא דבאמצע היה זקוף לגמרי דהוא מטעם ה' זוקף כפופים דבעינן זקיפה גמורה ועוד כתב הרשב"א לשם ע"ש הירושלמי דר' זעירא היה מכוין ואומר מודים דרבנן מעט מעט כדי שישלים עם הש"ץ ונראה כאילו כורע עמו תחלה וסוף עכ"ל ומביאו ב"י וכן ראוי לעשות :

אבל ר"ע כתב ואם אין שם כהנים ש"ץ אומר אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו בברכה וכו' עד וישם לך שלום ושמו את שמי על בני ישראל ומסיים עושה השלום כך צ"ל וכן הוא בספרים המדוייקים וא"כ מיושב מ"ש רבינו אבל ר"ע כתב וכו' דחולק הוא על מ"ש ע"ש רש"י שאין לש"ץ לומר ושמו את שמי וכו' אבל ר"ע כתב שיש לאומרו וב"י לפי נוסחאתו בספרי רבינו נדחק בפי' אבל ר"ע כתב וע"ש · כתב אבודרהם ע"ש הרי"ף שאין עונין אמן כשאומר ש"ץ ברכת כהנים אלא כששומעים מפי הכהן המברך עונין אמן אלא עונין אחר הש"ץ כן יהי רצון במקום אמן ושבולי הלקט כתב ע"ש רב האי אין מנהג לענות אמן אחר כל פסוק ופסוק לפי שמפי כהן הם ג' ברכות וש"ץ מסדרן כעין ברכה אחת שאומר ברכינו בברכה וכו' כל זה הביא ב"י ונראה לפי זה דאין עונין אחר הש"ץ אלא כן יהי רצון פעם אחת בסוף שהרי אינו אלא כעין ברכה אחת ואם רוצה עונה כן יהי רצון על כל ברכה וברכה אבל מה שנוהג העולם שלא לומר כן יהי רצון אלא בסוף ובב' ברכות הראשונות עונים אחר הש"ץ יהי רצון הוא טעות דיהי רצון אינו משמע על איזה דבר הוא אומר שיהי רצון אלא אין עונה כלום אחר שתי ברכות אלא בסוף הג' אומר כן יהי רצון או עונה על כל ברכה וברכה כן יהי רצון אבל העיקר שלא יענה כלום אלא דבסוף עונה כי"ר והכי משמע בש"ע :

קכח אין נשיאת כפים בפחות מעשרה משנה פ' הקורא עומד · והכהנים מן המנין זה אינו מפורש אבל הכי מוכח להדיא מדין אין שם בב"ה אלא י' וכולם כהנים כולם עולים לדוכן משא"כ באם היו מקצתן ישראלים דהכהנים עולים לדוכן והישראלים עונים אמן אלמא דכהנים מן המנין :

גרסינן בפ"ב דכתובות (דף כ"ד) איבעיא להו מהו להעלות מנשיאת כפים ליוחסין תבעי למ"ד מעלין מתרומה ליוחסין ה"מ תרומה דעון מיתה הוא אבל נשיאת כפים דאיסור עשה הוא לא ופרש"י דאיסור עשה כה תברכו אתם ולא זרי' ולאו הבא מכלל עשה עכ"ל אלמא דאסור לזר לישא כפיו ואיכא לתמוה מהא דאיתא בפ' כל כתבי סוף (דף קי"ח) אר"י מימי לא עברתי על דברי חבירי יודע אני בעצמי שאיני כהן אם א"ל חברי עלה לדוכן אני עולה ומשמע דלדוכן דכהנים היה עולה לברך מדקאמר יודע אני בעצמי שאיני כהן דאי לדוכן דלויים בשיר קאמר מאי טיבו של כהן להתם ותו דר' יוסי לאחר החורבן היה ואז לא היה נוהג דוכן דלויים ותו דמדכתבו התו' לא ידע ר"י מה איסור יש בזר העולה לדוכן אם לא משום ברכה לבטלה שלכהנים אמר' תורה לברך את ישראל עכ"ל אלמא דגם ר"י מפרש דבדוכן דכהנים קאמר וק' דהיאך יהא עובר אעשה כדי שלא יעבור על דברי חביריו דאפי' לא יהא מברך ברכת אשר קדשנו בקדושתו של אהרן מ"מ עובר אעשה דכה תברכו אתם ולא זרים דברכות ודאי אינן מעכבות וכיון שעולה לדוכן ומברך לישראל יברכך וגומר הרי עובר אעש' ואפילו אביו א"ל בשל לי בשבת אסור לשמוע אליו דאני ה' כתיב כולכם חייבים בכבודי כדאיתא בפ' א"מ כ"ש שאין לשמוע לחביריו לעבור איסור עש' וגם תימ' היאך אמר ר"י דלא ידע מאי איסור יש בדבר הלא תלמוד ערוך הוא דאיכא איסור עשה ומדברי הגה' ש"ע נרא' דהי' מפרש דאיסור עשה אינו אלא בשאין עמו בדוכן כהנים אחרים אבל עם כהנים אחרים לא ידע ר"י מה איסור יש בדבר ותימה דמדיוק' דקר' כה תברכו אתם ולא זרים משמע דלזרים לעולם איכא איסור עשה אפי' עם כהנים אחרים דמקר' מלא דיבר הכתוב אלא ודאי דאיכא איסור עשה אפי' אם מברך עם כהנים אחרים ואפי' לא יברך אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצ"ל דר"י לא קאמר אלא לעלות לדוכן ולעמוד לשם בלא שישא את כפיו כלל ואף לא לברך יברכך וגו' וליכא אלא מפני הרואים שיוציאו עליו לעז לומר דעובר אעשה וכדי שלא יעבור על דברי חביריו עולה לדוכן ונושא עליו הלעז מיהו התו' לא הבינו כך דא"כ מאי לא ידע ר"י וכו' הא ודאי דליכא איסור אלא איכא משום לעז ולכן נראה עיקר דודאי ר"י לעלות לדוכן ולברך קאמר אלא שהיה מברך בלא פריסת ידי' וגם לא יברך אשר קדשנו · וכו' וס"ל דאיסור עשה ליכא אלא במברך בנ"כ דכה תברכו אתם ולא זרים קאי דוקא אברכת כהנים בנשיא' כפים כדכתיב וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם אבל ברכה בלא נ"כ אפי' עולה לדוכן ומברך ליכא איסור עשה ולהכי קאמרי התו' ר"י לא ידע מה איסור יש בדבר וכו' וס"ל דליכא נמי מפני הרואים כיון דמפורסם דמברך בלאו פריסת ידים : **וכל** כהן שאין בו א' מן הדברים המעכבין צריך לישא כפיו בפ' ואלו נאמרין אריב"ל כל כהן שאינו עולה לדוכן עוב' בג' עשה כה תברכו ואמור להם ושמו את שמי ואיכ' למידק לאיזה צורך כ' רבינו כל כהן שאין בו א' מן הדברים המעכבין דאסור לישא כפיו הא ודאי דאם יש בו א' מן הדברים המעכבים דאסור לישא כפיו כדקאמר בתר הכי ואלו שפסולים לישא כפיהם וכו' ולא היה צריך לכתוב אלא מימרא דריב"ל וכמ"ש הרי"ף והרא"ש בפ' הקורא עומד ונראה ליישב דכיון דבהני דברים המעכבים איכא טובא דאינן אלא תקנת חכמים מפני שהעם מסתכלין בו וסד"א כיון דנ"כ דאורייתא היא כד יימרון להון א"כ כל כהן שהוא בב"ה כשקורין כהנים אפי' יש בו דברים המעכבים מדרבנן עובר בעשה וחייב לישא כפיו לכך אמר רבינו להוציא מסבר' זו ואמר דאפי' אינו מעכב אלא מדרבנן איננו בכלל הקריאה דהמקרא כהנים אין דעתו אלא לכשרי' אבל לא לפסולים כלל ואעפ"י שאינן פסולין אלא מדרבנן וא"כ אינן צריכין לילך לחוץ קודם קריאה ואין עוברין בעשה כיון שלא היו בכלל הקריאה והכי נקטינן ודו"ק : **ומ"ש** דעובר בג' עשה ק' דהא דרשי' דאמור להם איצטריך ללמד דאינו עובר אלא כשקורא אותן כדמתרגמינן כד יימרון להון ולא אתא לעשה

אבל רב עמרם כתב ואם אין שם כהנים אומר אלהינו ואלהי אבותינו וכו' עד וישם לך שלום אע"פ שמדברי רב עמרם נראה שאין אומרי' ושמו את שמי וכדברי רש"י כתב רבינו דברי ר"ע בלשון אבל לפי שהמנהיג תלה אמירת ברכת כהנים לש"צ במנהג. אבל ר"ע לא תלאו במנהג אלא סתם וכתב ואם אין שם כהנים אומר אלהינו ואלהי אבותינו וכו' וכ"כ הרמב"ם בסוף הל' תפלה ש"ץ אומר אלהינו ואלהי אבותינו וכו' וכן נהגו ונהגו לומר גם כן ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם :

כתב ה"ר דוד אבודרהם שה"ר יוסף קמחי כתב שאין לומר כהנים עם קדושיך כי אינם נקראים עם והעד והכהנים והעם וגם אין לומר כהני עם קדושיך כי אינם כהני ישראל אלא כהני ה' אלא הנכון לומר כהנים בעם קדושיך ונ"ל שיכול לומר כהנים עם קדושיך כדאמרינן בוידוי י"ה ובני אהרן עם קדושיך וכן הוא כתוב בסדרי ר"ע ורבי סעדיה ע"כ וכ"כ הרמב"ם בסוף הלכות תפלה וכן נהגו :

(ב"ה · אב' הריטב"א ז"ל כת' איתא פ"ק דיומא (יט·) ופ"ק דקדושין (כג:) דהני כהני שלוחי דרחמנא נינהו ולא שלוחי דידן הילכך האומר כהנים עם טועים וצ"ל הכהנים עם וכן הגיהו רבותי הצרפתים ז"ל ומאן דחש לה לא הפסיד):

כתב ה"ר דוד אבודרהם שנשאל הרי"ף אם צריכים הקהל לענות אמן כשאומ' ש"צ ברכת כהנים והשיב דא"צ לענות אמן אלא כשנושא הכהן את כפיו ע"כ והטעם מפני שאין עונים אמן אלא כששומעין מפי המברך ולכן יש מקצת יחידים שעונין כן יהי רצון במקום אמן עכ"ל וכן כתב הרמב"ם ואם אין להם כהן כלל כשיגיע ש"ץ לשים שלום אומר אלהינו ואלהי אבותינו כו' ואין העם עונין אמן (ד) וכ"כ בשם הל' שהשיב רבינו האי אין מנהג אצלינו לענות אמן אחר כל פסוק ופסוק לפי שמפי כהן הם ג' ברכות וש"ץ מסדרן כעין ברכה אחת שאומר ברכנו בברכה וכו' (ה) :

קכח אין נשיאת כפים בפחות מי' משנה בפרק הקורא את המגלה עומד (כג) אין פורסין את שמע וכו' ואין נושאין את כפיהם פחות מי' :

ומ"ש והכהנים מן המנין כן כתב הרמב"ם וכתב ה"ר מנוח דטעמא משום דכהני' בכלל ברכ' כדאמרי' (כתובות ח:) ברכ' חתנים בי' וחתני' מן המנין:

כל כהן שאין בו אחד מהדברים המעכבים צריך לישא את כפיו ואם אינו נושא עובר בג' עשה מימרא דריב"ל בפרק אלו נאמרין (לח·) וז"ל הרמב"ם בסוף הל' תפלה כל כהן שאינו עולה לדוכן אע"פ שביטל מצות עשה אחת ה"ז כעובר על ג' עשה ונראה שטעמו משום דליכא בלשון ציווי אלא כה תברכו בלבד אוכא למימר דכי קאמר ריב"ל ה"ז עובר לאו דוקא אלא ה"ז כעובר :

ומ"ש רבינו והוא שיהיה בב"ה כשקורא כהנים וכו' כ"כ הרא"ש בפ' הקורא את המגלה עומד וז"ל כל כהן שאינו עולה לדוכן עובר בג' עשה ירושלמי ר' אדא בר פזי כד הוה תש ולא חזוק רישיה הוה קאים ליה אחורי עמודא ר' אלעזר הוה נפיק לברא כלומר היה יוצא לחוץ כדי שלא יצטרך לעלות לדוכן כשהחזן קורא כהנים דהא דאמרינן דעובר הכהן בג' עשה היינו כשהחזן קורא כהנים דאמור להם מתרגמינן כד תימרון להון ואם הוא בב"ה כשהחזן קורא כהנים ואינו עולה עובר ואם אינו בב"ה אינו עובר וכ"כ ג"כ הר"ן שם וז"ל כל כהן שאין עולה לדוכן עובר בג' עשה דוקא כשקראו אותו הא לאו הכי לא מחייב וכדמתרגמינן כד תימרון להון והיינו כשהוא בב"ה אבל כשהוא בחוץ אינו עובר וגרסינן בירושלמי א ר"ש בן פזי כד הוה תשיש הוה קאי אחור' עמודא רבי אלעזר נפיק לברא ע"כ וכ"כ ג"כ סמ"ק ופי' הירושלמי דכשהיו חלשים היו נסתרים מאחורי העמודים או יוצאים לחוץ שלא יאמרו להם לברכם מפני שאז לא היו עוברים ע"כ וגם בסמ"ק כ' ואם אינו מברך עובר ודוקא כשאומרין לו בב"ה וכ' המרדכי שם אם הנותן מים לכהנים ליטול ידיהם בא אבל ש"ל ומזכירו ליטול ידיו צריך לישא כפיו אף דיש כהנים אחרים ואם לא יעלה

דרכי משה

בין שחרית הראוי לנשיאת כפים לשאר תפלה וצ"ע : (ד) וכן המנהג לומר יהי רצון ולא אמן ובמהר"א שהוא לא אמר כלום : (ה) בהג"מ פט"ו דתפלה דבשחרית ובמוסף יאמר אלהינו כו' ובמנחה ובמעריב לא יאמר רק שלום רב ובת"צ יאמר אלהינו וכו' אך במנחה בשבת שקורין בתורה אומר שים שלום לפי שיש בו כי באור פניך נתת לנו תורת חיים ובמרדכי דיומא משמע דאף כשקורין בתורה כשאין אומרים אלהינו כו' אז מתחילין בשלום רב כו' והכי נהיגין להתחיל אף במנחה בשבת שלום רב וכו' :

כתבו

פרישה

(ח) **אבל** רב עמרם כתב כו' ברכינו כו' עד וישם לך שלום ושמו את שמי על בני ישראל ומסיים עושה השלום כך גירסת ספרי וספרי דפוס מהר"ף ולפ"ז הפלוגת' מבוארת ולכן כתב רבינו אבל רב עמרם כו' ובנוסחאות שלפני ב"י לא כתיב בהו דברי ר"ע אלא עד שלום וכתב ב"י שכתב רבינו דברי רב עמרם בלשון אבל לפי שהמנהיג תלה אמירת ברכת כהנים לש"ץ במנהג אבל ר"ע לא תלאו במנהג אלא סתם וכתב אם אין שם כהנים אומר אלהינו ואלהי אבותינו עכ"ל ומתימא על הב"י שהביא לפני זה ל' הרד"א שכתב שבסד' רב עמרם ורב סעדי' כתוב ושמו את שמי כו' ואיך כתב כאן שמדברי ר"ע נראה שא"א ושמו את שמי

סי' קכח (א) **אין** נשיאות כפים פחות מי' פרק קמא דמגילה דף כ"ג ומבואר שם משום דהוי בכלל דבר שבקדושה ואין דבר שבקדושה בפחות מי' :

ומתרגמינן

חדושי הגהות

קכח א ולעיל נקט ר' אדא בן פזי ובירושלמי איתא ר' יודא בן פזי :

ול"נ

(ב) ומתרגמינן כד ימרון להון אבל אם אינו שם אינו עובר כתב הר"פ שאם אינו שם אלא אחד אינו עובר דילפינן ליה מאמור להם דמשמע דווקא לרבים [א] ואינו נראה דלהם על אהרן ובניו קאי ופירוש אמור להם לכל אחד מהם ואם הוא נושא כפיו מתברך (ג) דכתיב ואברכה מברכיך וכן מצותו (ד) יחלוץ מנעליו שזו היא מתקנת רבן יוחנן בן זכאי שלא יעלו לדוכן במנעליהם ויטול

יעלה עובר בג' עשה אבל מלמדים את הנותן מים שלא יזכיר את הש"ץ ליטול ידיו היכא דאיכא כהנים אחרים דהשתא לא עבר אם לא ישא כפיו :

וכתוב בהגהות מיימון פי"ד מהל' תפלה אבל אם עלה פעם אחד ביום זה שוב אינו עובר אפי' אמרו לו עלה וכ"כ התוס' בפרק ראוהו ב"ד (כח:) ולמדו כן מדקאמר התם אכהן שנשא כפיו ואתרמי ליה צבורא אחריני אי בעי מברך אי לא בעי לא מברך (א) :

וכתב ה"ר מנוח דהא דאמרי' שאין הכהן עובר כשאין אומרים לו לברך היינו שאינו עובר בג' עשה אבל בעשה דכה תברכו עובר שהכהנים מצווים לברך את ישראל יאמרו להם או יחדלו ע"כ ואין נראה כן דעת הפוסקים אלא אין עובר כלל כל שאין אומרים לו לעלות שאל"כ ה"ל לפרש וכ"כ ממ"ש הגהות מיימונית שאם ש"ל כהן שלא יאמרו לו לעלות ואם איתא שאע"פ שאינם אומרים לו עובר בעשה הל"ל שיעלה כדי שלא יעבור :

וכתב בכתבי מהר"ר ישראל סי' כ"ב דמשמע מדברי הרא"ש שכשהכהנים אינם רוצים לעלות לדוכן אינם צריכים לשהות חוץ לב"ה אלא בשעה שקורא החזן כהנים אבל אחר שקורא כהנים אין קפידא אם יהיו בב"ה ומה שנהגו שאין נכנסין עד אחר ברכת כהנים סלסול הוא שנהגו בעצמם כדי שלא יחשבו עליהם שהם פגומים :

כתב ה"ר פרץ שאם אין שם אלא א' אינו עובר וכו' כ"כ הגהות מיימון בסוף הל' תפלה בשם סמ"ק : **ומ"ש** רבינו ואינו נראה דלהם על אהרן ובניו קאי וכו' רבינו הגדול מהרי"א ז"ל תמה על דברי רבינו שכתב שפירוש אמור להם לכל אחד מהם דהא גרסי' בפ' אלו נאמרין (לח.) אמר אביי נקטינן לשנים קורא כהנים לאחד אינו קורא מ"ט אמור להם לשנים ותירץ דאע"ג דדרשי' הכי בגמרא מ"מ לא נפיק קרא ממשמעותיה דלהם על אהרן ובניו קאי ואמור להם לכל אחד מהם משמע וא"ת כיון דאינו קורא כהנים אלא לשנים וכל שאין קורין לכהן לעלות אינו עובר כמו שקדם היאך אפשר לומר שאם אין שם אלא אחד עובר וי"ל ב שאע"פ שאם אין שם אלא כהן אחד אינו קורא אותו אם קראו ולא עלה עובר לדעת רבינו :

ואם הוא נושא כפיו מתברך וכו' בפרק אלו נאמרין שם: **וכן** מצותו יחלוץ מנעליו שזו היא מתקנת ריב"ז וכו' בפרק בתרא דר"ה (לא.) ופרק ואלו נאמרין (מ.) ומפרש בגמרא טעמא שמא תפסק רצועה מסנדלו ויתיב למקטריה וחביריו מברכין ואתו למימר בן גרושה או בן חלוצה הוא ולפיכך הלך וישב לו וכתבו הגהות מיימון בסוף ה"ת דמהכא מוכח דבבתי שוקים שרי לישא כפיו ע"כ (ב) כלומר דליכא למיחש בהו שתפסק רצועה ומשמע דאפילו בתי שוקים של עור קאמר דכיון דלית בהו רצועה כי הוי של עור מאי הוי אבל סנדלים ומנעלים אע"פ שאין בהם רצועות אסור דלא פלוג רבנן וסתם גזרו בכל סנדלים ומנעלים וויתר נ"ל דבבתי שוקים של עור אסור דבכלל סנדלים ומנעלים הם ולא התירו אלא בבתי שוקים שאינם של עור (ג) ומיהו יש לדקדק על דברי הגהות היכי שרי לעלות לדוכן בבתי שוקים אפי' אינם של עור שהרי קושרים אותם ברצועות סמוך לארכובה ואיכא למיחש שמא תפסק אותה רצועה וישב לקשר' ואפשר דלא חיישינן שמא ישב לקשרם אלא כשנפסק רצועת סנדלו וכדפי' רש"י שגנאי הוא לו ומתלוצצין עליו כשסנדלו מותרת אבל בהתרת רצועה שקושר בתי שוקיו דלית בה גנאי כולי האי לא א"כ דבתי שוקים דשרי היינו בתי שוקים ומכנסים יחד שאינם נקשרים אלא במתנים לבד דליכא למיחש בהו לפסיקת רצועה כלל ואצטריך לאשמועינן דלא תימא דתקנת ריב"ז היתה שיעלו יחפים ממש בלא שום דבר ברגליהם קמ"ל דכיון דטעמא משום שמא תפסק רצועה מסנדלו בהכי בתי שוקים דליכא למיחש בהו להכי לא גזר אבל בבתי שוקים שאינם מגיעים עד הארכובה ורגילים לקשרם שם ברצועות ודאי בכלל הגזרה הם ואפי' אינם של עור והראשון נראה יותר דבכל בתי שוקים התירו ובלבד שלא יהיו של עור דאם איתא דלא התירו אלא בבתי שוקים ומכנסים יחד והרמב"ם כתב בפי"ד מהל' תפלה שלא יעלו הכהנים לדוכן בסנדליהם אלא עומדים יחפים ומשמע מדבריו שלא יהיו בתי שוקים ולא שום דבר על הרגלים אלא יחפים לגמרי אלא שה"ר מנוח פי' דלא כתב הרמב"ם יחפים אלא למעט מנעל אבל בבתי שוקים יכולים לעמוד :
ויטול

לעש' וי"ל דס"ל לריב"ל דאין מקר' יוצא מידי פשוטו דהקב"ה א"ל למשה אמור להם לאהרן ובניו שיברכו את ישראל וא"כ ה"ל מצות עשה וכ"כ הר"ן ז"ל ואע"ג דדרשי' ליה לב' קורא כהנים ולא לאחד שנאמר אמור להם שמעת מינה תרתי עכ"ל וזהו טעמו של הרמב"ם שכתב ה"ז כעובר על ג' עשה משום דקר' דאמור להם לא אתא לעשה אלא לדרוש כד יימרון לון ומש"ה אם אינו בב"ה כשקורא כהנים אינו עובר כלל דלא כה"ר מנוח ומביאו ב"י דאינו עובר בג' עשה אבל בעשה דכה תברכו עובר דמצווין לברך אפי' לא יאמרו להם דליתא אלא קרא דאמור להם לא נכתב אלא לפרש דאינן מצווין בעשה דכה תברכו אלא כד יימרון להון ואי לא יימרון להון אין עליהם חיוב דכה תברכו כלל וכך הוא משמעות כל הפוסקים :

כתב הר"פ שאם אין שם אלא אחד אינו עובר וכו' ה"א בסמ"ק סי' קי"ג ור"ל דאפילו אמרו לו לישא כפיו אינו עובר דכיון דקרא קאמר דלשני' הוא קורא כהנים לא' אינו קורא אלמא דלא חשיב לה קריאה כשקורא לאח' ואינו עובר דאי איתא דחשיב לה קריאה לאחד ועובר אמאי קאמר קרא דלא' אינו קורא לכתחלה למה יגרע אח' משנים בקריאה לכתחלה אלא בע"כ דלא הקפידה תורה בקריאה אלא כשהן שנים אבל אחד אינו בדין קריאה ואפי' קראו לו אינו עובר וכך מפורש בסמ"ק לשם . ודעת רבינו דאין מקר' יוצא מידי פשוטו דאמור להם לכ"א וא' מהם קאמר ואם כן בע"כ דאפי' אין שם אלא א' וקראו לו עובר אם אינו עולה אלא דגזירת הכתוב הוא שלא יהא קורא לאחד אלא יעלה מעצמו ואם לא עלה מעצמו אינו עובר אבל כשהם שנים חייבין לקרות אותם ונראה דבירושלמי דפ' אין עומדין ומביאו ב"י משמע כדברי רבינו מדפליגי התם אמוראי דר"כ בר יעקב אומר אם היה כהן אחד אומר כהן אם היו ב' אומר כהנים א"ר חסדא אפי' כהן א' אומר כהנים שאינו קורא אלא לשבט אע"ג דתלמודא דידן פליג דלאחד אינו קורא כלל לכתחלה מיהו אם קרא אותו הויא קריאה ועובר אם לא עלה בין קרא כהן בין קרא כהנים דבדיעבד הכל מודים דהויא קריאה בכל ענין ולא פליגי אלא בלכתחלה :

וכן מצותו יחלוץ מנעליו כו' ויטול ידיו ויברך עכ"ל משמע דאעפ"י דנטל ידיו שחרית צריך לחזור וליטול ידיו לפני עלייתו לדוכן דילפינן לה מקרא שאו ידיכם קדש וברכו את ה' כדריב"ל בפ' ואלו נאמרין דמשמע ליה דבברכת כהנים משתעי קרא דהיא בנשיאות ידים וקאמר קרא נמי דצריך ליטול ידיו דקרא תרתי משמע והכי משמע מפרש"י לשם ומביאו ב"י ודלא כדמשמע מדברי הרמב"ם דא"צ ליטול אלא כשידיו טמאות דהיינו שלא נטל ידיו שחרית ולא קרא ק"ש והתפלל אלא ע"י קינוח בצרור או בעפר כדכתיב ארחץ בנקיון כפי בכל מידי דמנקי כדלעיל בסימן ב' דמ"מ אסור לישא כפיו אלא א"כ שנטל ידיו במים אבל אם נטל ידיו שחרית א"צ לחזור וליטול ידיו לפני עלותו לדוכן לדעת הרמב"ם וכמ"ש ה"ר אברהם בן הרמב"ם ז"ל ומביאו ב"י דלא נהגינן הכי אלא כפרש"י ורבינו . והקשה ב"י דבתו' לשם כתבו ע"ש רש"י א"ל רבי אם נטל ידיו שחרית ונטהר א"צ ליטול ידיו כשעולה לדוכן עכ"ל וכתב ב"י כמדומה לי שהגהת תלמיד היא ולא מפרש"י ולפעד"נ ליישב דס"ל לרש"י דריב"ל נמי מודה דבנטל ידיו שחרית ונטהר א"צ ליטול ידיו מדינ' כשעולה לדוכן אלא מקרא דשאו ידיכם קדש ילוף אסמכת' דצריך ליטול ידיו לפני עלותו לדוכן לפי שחלץ מנעליו ונגע בהן בידיו א"כ אינו טהור לגמרי וז"ש התו' אם נטל ידיו שחרית ונטהר דהוסיף תיבת ונטהר כלומר דנטהר לגמרי שלא נגע ברגליו ובמנעליו בשעה שחלצן א"צ ליטול ידיו כשעולה לדוכן מיהו כבר נהגו לרחוץ לפני עלותו לדוכן אפי' טהורות הן לגמרי אבל ברכת עג"י אסור לו לברך אא"כ לא נטל ידיו שחרית וכן פסק בש"ע : הב"י הביא מספר הזוהר וכן פסק בש"ע דהלוי' שהם קדושים יהיו יוצקים מים על ידי הכהנים שהם קדושים וקודם לכן יטול הלוי ידיו ע"כ וכתב בהגהת ש"ע ולא נהגו הלוים ליטול ידיהם תחלה רק סמכו על נטילתן שחרית עכ"ל מיהו היכ' דהסיח הלוי דעתו הגון הוא שיטול הלוי קודם ואצ"ל היכא דנגע בגופו או במנעליו : ומצאתי במחזור ישן כתוב ע"ש מהר"י מולין ז"ל דבמקום שאין לויים רק כהנים אז אם יש בכור יתן מים לכהנים לנטילה לעלות לדוכן עכ"ל והיינו לומר דיש שם ג"כ ישראלים אלא שאין שם לויים וכהנים יחד רק כהנים בלבד אז הבכור כשהוא פטר רחם שהוא קדוש נכנס תחת הלוי ויוצק מים ע"י כהנים : וכשמתחיל

דרכי משה

קכח (א) כתבו התוספות פרק כל כתבי (קיח:) לא ידעתי מה איסור יש בזר העולה לדוכן אם לא משום ברכה לבטלה שלכהנים אמרה תורה לברכם עכ"ל · ומצאתי כתוב ע"ז ולפ"ז יכול הישראל לעלות עם הכהנים והם יברכו לרוב עם הדרת מלך מה טוב אכן לא נהגו באולי אשר אף בלא כהנים יעלו עכ"ל ועל דברי התוספות קשה לי דהא איתא בהדיא בכתובות פרק שני (כד:) דזר הנושא את כפיו עובר בעשה ואפשר דר"י לא קאמר אלא כשעולה עם כהנים אחרים אבל לבד הוא עובר בעשה וצ"ע: (ב) ובחידושי אגודה פרק הקורא את המגילה דאסור לעלות בבתי שוקיים : (ג) ונוהגין להקל בקצת מקומות :
ובחידושי

פרישה

(ב) **ומתרגמינן** כד יימרון כו' מדתרגם המתרגם כן ש"מ הדין כן שוב מצאתי בפ' ואלו נאמרי' דף ל"ח סוף ע"א כתוב וז"ל אמור להם מקרא דלהם נכתב לן שש"ץ מזהיר אותם לברך עכ"ל ור"ל דלהם הוא יתור דבאמור לחוד סגי דאמור לחוד קאי שיאמר יברכך כו' ודו"ק · והא דדריש בגמרא ריב"ל שעובר בג' עשה והוא בכלל נראה דדרשי' קרי וכתיב דהא יש אם למסורת והנקוד' הוא אמור להם והוא ציוי לכהן שיאמר אלו הברכות לישראל וזהו דרש' דריב"ל אבל מ"מ הכתיב לבד בלא נקודה יש לקרותו אמור במלאפו"ם והוא מה שתרגם המתרגם כד יימרון דאמור להם יתאמר להם ולפי פשוטו של הכתוב קאי על משה שהשי"ת דבר למשה שיאמר להם ויצוה להם ושמו את שמי וע"ז קאי הר"ר פרץ שאם אין שם אלא אחד אינו עובר דילפינן ליה מאמור להם דמשמע דוקא לרבים שיי' צוה למשה שיצוה זה למצות עשה שיברכו העם יצוה לכהנים רבים לא על יחידים וע"ז כתב רבינו ואינו נראה דלהם על אהרן ובניו קאי ר"ל דכיון דאמור לפי הכתיב קאי על משה ופי' שיאמר כן לאהרן ובניו א"כ אין ראייה משם דלציוי זה לרבים דוקא דאפשר גם ליחיד יש ציוי ומצות עשה אפילו אם אין שם אלא א' אם לא ישא עובר בג' עשיות הכ"ל דאעפ"י שאינו קורא ליחיד מ"מ חייב לברך בלא קריאה אם לא שלא היה בב"ה בשעה שמתחיל הש"ץ וגם ר"פ ס"ל דאין זה תלוי בזה אלא דס"ל מדכתיב אמור להם ל' רבים דדוקא רבים נצטוו בברכת כהנים וע"ז כתב רבינו ולא נהירא כו' · ואע"ג שכתב רבינו בסמוך ואם הוא אחד אין קורין לו ויליף ליה בגמרא מדכתיב אמור להם לב' ולא לא' היינו לפי פירושא דתרגם שפי' הכתוב דקאי אמור על המקרא אבל לפי פשוטו שקאי על משה רבינו ואותו ציוי היה לאהרן ובניו אין ראייה לדרוש לב' ולא לא' שמשה צוה כן לכל א' ובזה נתיישב קושי' ב"י ועיין בדרישה :

(ג) **דכתיב** ואברכה מברכיך אבל הא דכתיב ואני אברכם אין ראייה די"ל דאישראל קאי שיתברכו מברכת כהנים רש"י : (ד) **יחלוץ** מנעליו ומפרש בגמרא טעמא שמא תפסק רצועה מסנדלו ויתי' למקטרי' וחביריו מברכין ואתו למימר בן גרושה וחלוצה הוא ולפיכך הלך וישב לו · ולעלות לדוכן בבתי שוקים של עור ב"י צידד לאיסור ורמ"א כתב המנהג להקל בקצת מקומות :
ויטול

דרישה

סי' קכח [א] ואינו נראה דלהם על אהרן ובניו קאי וכו' ורבינו הגדול מהרי"א ז"ל תמה על רבינו שכתב שפירוש אמור להם לכל אחד מהם דהא גרסינן בפרק ואלו נאמרין אמר אביי לב' קורא כהנים לא' אינו קורא מ"ט אמור להם לב' ותירץ דאע"ג דדרשינן הכי בגמרא מ"מ לא נפיק קרא ממשמעותיה דלהם על אהרן ובניו קאי ואמור להם לכל אחד מהם משמע וא"ת כיון דאינו קורא כהנים אלא לב' וכל שאין קורין לכהן לעלות אינו עובר כמו שקדם היאך אפשר לומר שאם אין שם אלא א' עובר וי"ל שאעפ"י שאם אין שם כהן אלא הוא אינו קורא אותו אם קראו ולא עלה עובר על דעת רבינו עכ"ל הב"י ולא משמע לי כן מדברי רבינו חדא דא"כ ה"ל לרבינו לכתוב לדברי הרי"ף לקמן סעיף ז' אדין ואז אם הם ב' כו' ואין מקומו כאן ועוד דגם ל' הרי"ף עצמו לא משמע כן שכתב דילפינן ליה מאמור להם כו' ואי כדברי מהרי"א הל"ל דילפינן ליה מכד יימרון כו' וע"ק דמדכתב הרי"ף אם אין שם אלא א' אינו עובר כו' סתם משמע דאינו עובר אסור עשה ואמאי לא יעבור לפחות בעשה דכה תברכו ושמו את שמי ודוחק לומר דמיעוט דאמור להם קאי על הכל וע"ק למאי נ"מ נקט רבינו בלשונו דלהם על אהרן ובניו קאי ולא כתב בקיצור דלהם על הכהנים קאי ופי' אמור להם לכל אחד מהם כו' · לכן נראה דעיקר כמ"ש לעיל בפרישה דהרי"ף ורבינו לא נקטו הכא לדרשה שדרשו בגמרא להם לב' ולא לא' אלא לפי פי' הפשוט של מקרא ועיין מ"ש עוד לקמן סעיף כ' וכ"א מענין זה וע"ש :
ואין

חדושי הגהות

ב ול"נ דכיון שדרשו אמור להם לעשה בפני עצמה ע"כ מפרש אמור שצוה הקב"ה למשה שיאמר לאהרן ולבניו שיברכו דלהך דרשא דדרשו אמור להם כד יימרון להון לא הוי אמור להם מצות עשה אלא ביאור ענין שלא צוה כה תברכו אלא כד יימרון להון ולכן ס"ל לרבינו שכמו שכל המצות שנאמרו לישראל או לאהרן ובניו נאמרו בלשון רבים ואעפ"כ חל המצות על כל א' וא' ה"ה הכא . ומה שדרשו כד יימרון להון היא דרשא אחריתי דמפרשי אמור להם באמירת המקרא לכהנים . ומ"ש שלא כתב רבינו שיחיד עובר אא"כ קראו ג"כ אינו נ"ל שאם אין המצוה לקרוא ליחיד ואין היחיד מצווה לעלות אא"כ קראוהו א"כ לא חל החיוב עליו א"כ אע"פ שאירע שקראוהו לא עבר כלום אם לא עלה כיון שאינו מצווה אלא נ"ל דס"ל לרבינו דלא דרשי כד ימרון להון רק אם יש שם רבים דלא נתבטלה הברכה לגמרי דאף אם לא עלו כולם עלו מקצתם אז אינו עובר אא"כ הזהירו אותו לעלות אבל כל שאין שם אלא כהן אחד דאז אם אינו עולה נתבטלה הברכה לגמרי פשיטא שמוזהר לעלות אף אם
אין

וכשמתחיל ש"ץ רצה וכו' עד מעתה ועד עולם כל זה בפ' ואלו נאמרין : הב"י הביא פרש"י שא"א יהי רצון אלא לאחר שיגיע לדוכן ועלה עליו ואמר שרבינו לא כת' אלא לשון הגמרא וכתב כך לפי נוסחאותו אבל בספרי רבינו המדוייקים כתו' ורש"י פי' שלא יתחילו בברכ' יהי רצון עד שיעלו לדוכן ואז יתחילו ויאריכו בה עד שיכלה אמן של הודאה מפי הצבור ע"כ והטעם הוא כדי שיענו הצבור אמן על שני הברכו' גם יחד על ברכ' הודאה וגם על ברכת יהי רצון : **ועולין** לדוכן וכו' עד שש"ץ מסיים מודי' פי' עד שמסיים ברכת מודי' על הטוב שמך ולך נאה להודות ואז אם הם ב' קורא להם כהנים פי' א' מבני הכנס' קורא להם כהני' ולפי שבימי ר"ת היה נוהג הש"ץ לקרוא להם כהני' לכך כתב ר"ת שאסור לש"ץ להפסיק ולקרו' כהני' בין ברכת הודאה לברכ' שים שלום אלא חזן הכנסת וכו' ולפי שהיה קש' להר"פ לפי מנהגו שגם כשנושאין כפיהם היה הש"ץ אומר לאחר הטוב שמך ולך נאה להודו' או"א ברכנו בברכ' המשולשת בתור' וכו' וכמו שהו' מנהגינו עכשיו בכל תפלת שחרי' ומוסף דלפ"ז ליכא הפסקה אם הש"ץ משמיע בקול רם כהנים בתוך בקש' זו דברכנו בברכ' וכו' וא"כ אמאי כתב ר"ת שאין לש"ץ להפסיק הלא אין כאן שום הפסקה לפיכך כתב הר"פ בשם ר"ת עצמו דמנהג ר"ת היה שאין הש"ץ אומר ברכנו וכו' אלא מיד כשסיים הש"ץ ברכ' מודי' על הטוב שמך ולך נאה להודו' היה מתחיל שים שלום וכו' וכמו שמתפלל כל יחיד ויחיד כך היה מתפלל גם הש"ץ דלפי מנהג זה ודאי כשהיו נושאין כפיהם היה הש"ץ מפסיק במה שהיה קורא תיב' כהנים בלחוד בין ברכת הודאה לברכ' שים שלום ולכך אמר ר"ת שאין לש"ץ להפסיק אלא חזן הכנס' פי' השמש קורא כהנים

(ס) ויטול ידיו (ו) ויברך ענט"י (ד) וכתב הרמב"ם ז"ל שצריך (ז) ליטול עד הפרק כמו בעבודה וכשמתחיל ש"ץ רצה כל כהן וכהן שבב"ה (ח) נעקר ממקומו לעלות לדוכן ואף אם לא יגיע שם עד שיסיים ש"צ רצה שפיר דמי כיון שעקר רגליו כשהתחיל אבל אם לא עקר רגליו ברצה (ט) שוב לא יעלה (י) וכשעוקר רגליו לעלות אומר יר"מ ה' אלהי שתהא ברכה זו שצויתנו לברך את עמך ישראל ברכה שלמה ולא יהא בה מכשול ועון מעתה ועד עולם (ס"א ופירש"י שלא יתחיל בברכת יה"ר (יא) עד שיעלה לדוכן ואז יתחיל ויאריך בה עד שיכלה אמן של הודאה מפי הצבור) ועולין לדוכן ועומדים שם פניהם כלפי ההיכל ואחוריהם כלפי העם (יב) ואצבעותיהם כפופים לתוך כפיהם עד שש"ץ מסיים מודים (יג) ואז אם הם שנים קורא להם כהנים ומחזירין פניהם כלפי עם · ואם הוא אחד אין קורא לו אלא הוא עצמו מחזיר פניו : וכתב ר"ת שאין לש"ץ להפסיק לקרות כהנים דהוי הפסק בתוך התפלה אלא חזן הכנסת פירוש הממונה על כל צרכי בה"כ קורא

ויטול ידיו בפרק ואלו נאמרין (לט.) אמר ריב"ל כל כהן שלא נטל ידיו לא ישא את כפיו שנאמר שאו ידיכם קדש וברכו את ה' והרמב"ם כתב ו' דברים מונעין נשיאות כפים הלשון והמומין והעבירה והשני' וטומאת הידים והיין טומאת הידים כיצד כהן שלא נטל ידיו לא ישא את כפיו אלא נוטל ידיו עד הפרק כדרך שמקדשין לעבודה ואח"כ מברך ומשמע מדבריו דכשידיו טמאות כגון שלא נטל שחרית קאמר דצריך ליטול הא אם נטל ידיו שחרית ואינו יודע להם שום טומאה א"צ לחזור ולנטלם דאל"כ הל"ל ואע"פ שאין ידיו מלוכלכות ואינו יודע להם טומאה לא ישא את כפיו עד שיטול כמ"ש בפ"ז מה' ברכות גבי נ"י דאכילה ועוד מדהזכיר גבי נשיאת כפים טומאת הידים אלמא דכל שנטל ידיו שחרית ואינו יודע להם טומאה א"צ לחזור וליטול ותדע דהא לעבודה נמי אין הכהן צריך לקדש לכל עבודה אלא פעם אחת מקדש בבקר והולך ועובד כל היום כולו וכל הלילה וכמ"ש הוא ז"ל בפ"ה מהל' ביאת המקדש וכן נוהגים בארץ מצרים שלא ליטול הכהן ידיו בשעת נשיאות כפים אלא סומך על הנטילה שנטל ידיו שחרית אבל רש"י פי' כל כהן שלא נטל ידיו לפני עלותו לדוכן לא ישא את כפיו ומשמע מדבריו שאע"פ שנטל ידיו שחרית וידע שהם טהורות צריך לחזור ולנטלם סמוך לעלייתו לדוכן והתוס' כתבו גם שרש"י כתב א"ל רבי אם נטל ידיו שחרית ונטהר א"צ ליטול ידיו כשעולה לדוכן וכמדומה שהועתק מהגהת תלמיד שהרי אין לשונו משמע כך שפירש שלא נטל ידיו לפני עלותו לדוכן משמע וממש סמוך ועוד דמייתי תלמודא קרא שאו ידיכם קדש וברכו משמע תיכף לנט"י ברכת כהנים דמשמע ליה השתא דבברכת כהנים משתעי קרא דהיא בנשיאות ידים ומשמע בירושלמי בפ"ח דברכות דבברכה דמשתעי ביה קרא בעי נט"י סמוך לה דמייתי לה התם אברכת המזון והכי איתא התם ג' תכיפות הן וכו' תיכף לנט"י ברכה שנאמר שאו ידיכם קדש וברכו ובפרק כיצד מברכין (מב.) משמע דהויא ברכה מיירי בבה"מ מיהו שמעי' מינה דבעינן נט"י בברכה דמשתעי ביה קרא והכא מייתי לה אברכת כהנים ועוד אי מיירי הכא בשלא נטל ידיו שחרית אמאי נקט כהן לנשיאות כפים תיפוק ליה משום ד"ת שצריך ליטול ידיו כדאיתא בפ"ק דברכות (יא:) ובפ"ב (יד:) א"ר חייא בר אשי זימנין סגיאין הוה קאימנא קמיה דרב וכו' להכי מסתבר דהכא בנ"י תיכף לברכה איירי ושיעור תכיפה איכא למשמע מתכיפת סמיכה לשחיטה דאמרינן בפרק כל הפסולין (לג.) כל הסמיכות שהיו שם קורא אני בהם תיכף לסמיכה שחיטה חוץ מזו שהיתה בשער נקנור שאין מצורע יכול ליכנס שם אלמא כדי מהלך משער ניקנור עד בית המטבחיים לא הויא תכיפה במסכת מדות פ"ב משמע דלא הוי טפי מכ"ב אמה מקום דריסת רגלי ישראל ומקום דריסת רגלי הכהנים שכל אחד היה י"א אמה עכ"ל : **וכתב** בה"ח שכתב ה"ר אברהם בן הרמב"ם ז"ל הלכה למעשה לפני אבא מורי ז"ל וזולתו ממורי התורה שכל כהן העומד בתפלה יגש לברכת כהנים וסומך על נטילת ידיו לק"ש ולתפלה עכ"ל :

ורבינו סובר כדברי התוס' ומשמע ליה שמאמר שהוא צריך ליטול ידיו צריך לברך על נטילה זו כשם שמברך כשנוטל ידיו לאכילה ומ"מ צריכים אנו ליישב מה שהקשו התוס' על מי שסובר דבנטילת שחרית סגי דא"כ אמאי נקט כהן לנשיאות כפים תיפוק ליה משום ד"ת דצריך ליטול ידיו וי"ל דלא קשה מידי דאפשר דנפקא מינה להיכא דנטל ידיו שחרית והסיח דעתו דלד"ת א"צ ליטול ואפילו לק"ש כיון שאינו יודע להם שום טומאה אוקמינהו אחזקתייהו א"כ נפקא מינה להיכא דלא משתכחי מיא דלק"ש ולתפלה מקנח ידיו בכל מידי דמנקי כדאיתא בפ"ב דברכות (טו.) ואילו לנשיאות כפים אי לא משכח מים ליטול ידיו אינו נושא את כפיו וכן ראיתי האשכנזים נוהגים ליטול ידיהם בשעת נשיאות כפים אע"פ שכבר נטלו ידיהם שחרית ושמעתי שכן היו עושים ג"כ בספרד ושהיו הלוים יוצקים מים על ידיהם ולא הייתי יודע מאין להם דבר זה ליטול ע"י הלוים עד שזכני ה' ומצאתיו מפורש במדרש הזוהר פרשת נשא וז"ל תנא כהן דבעי לפרסא ידוי בעי ליתוסף קדושה על קדושה דיליה דיבעי לקדשא ידוי ע"י דקדישא מאי קדישא דא ליואה דיבעי כהנא ליטול קדושה דמיא מן ידוי דכתיב וקדשת את הלוים הא אינון קדישין וכתיב בלוים וגם את אחיך מטה לוי וכו' שבט אביך כלל מכאן כל כהן דפריס ידוי בעי לאתקדשא ע"י דקדישא ליתוסף קדושה על קדושה ולא יטול קדושה דמיא מבר נש אחרא דלאו קדישא וכתוב עוד שם ובצניעותא דספרא תנא לוי דאתקדש בעי לאתקדשא בקדמיתא עד כאן וכן ראוי לנהוג (ס) ": "ב"ה ומ"מ אם נטל ידיו שחרית ובירך על נ"י לא יחזור ויברך לנשיאות כפים דספק ברכות להקל : **וכתב** בה"ח בשם בעל התמיד לא מצינו מי שכתב שצריך לרחוץ רגליו אבל כך נהגו באלו הארצות ומנהג ישראל תורה היא עכ"ל ואנו לא ראינו מעולם מי שנהג כן (ו) : **ומ"ש** רבי' בשם הרמב"ם שצריך ליטול עד הפרק נראה דהיינו מקום חיבור היד והזרוע שהוא סוף היד שזה נקרא הפרק והוא שיעור קידוש ידים שבמקדש וכן פירש"י בפרק כל הבשר (קו :)

וכשמתחיל ש"ץ רצה כל כהן וכהן שבב"ה נעקר ממקומו לעלות לדוכן וכו' בפרק ואלו נאמרין (לח :) אמר ריב"ל כל כהן שאינו עולה בעבודה שוב אינו עולה שנאמר וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם וירד מעשות החטאת וגו' מה להלן בעבודה אף כאן בעבודה איני והא ר' אמי ור' אסי סלקי ר' אמי ורב אסי מעיקרא הוו עקרי כרעייהו ממטא לא מטו להתם וכדתני ר' אושעיא לא שנו אלא שלא עקר את רגליו אבל אם עקר את רגליו עולה : **וכשעוקר** רגליו לעלות אומר יהי רצון מלפניך וכו' בפרק ואלו נאמרין (לט :) כי עקר כרעיה מאי אומר יהי רצון וכו' וכתבוה הרי"ף והרא"ש בפרק הקורא את המגלה עומד ואע"פ שאין כתוב שם ברכה שלימה כתב רבי' כן לפי שכך היא נוסחת הרמב"ם בפי"ד מהל' תפלה והוא נוסחה הגונה ופירש"י כי עקר כרעיה בעבודה למיסק והוא מחזיר פניו כלפי תיבה מאי אומר תפלה זו עד שמגיע לדוכן וכ"כ שם בסדר נשיאת כפים עוקר רגליו ממקומו ובא לפני התיבה ומתפלל יהי רצון וכו' וכ"כ התוס' בפרק ואלו נאמרין והר"ן בפרק הקורא עומד בשמו ורבי' כתב לשון הגמרא וכן כתב הרמב"ם : **וכתבו** עוד שם התוס' והר"ן בשם רש"י ג"כ שמאריכין בתפלה זו עד שיכלה אמן של הודאה מפי הצבור : **ומ"ש** רבינו ועומדים שם פניהם כלפי ההיכל ואחוריהם כלפי העם כן נראה מדברי הרמב"ם בפי"ד מהל' תפלה וכן נראה ממ"ש רש"י כי עקר כרעיה בעבודה למיסק והוא מחזיר פניו כלפי תיבה מאי אומר דתיבה קרי רש"י להיכל וכדמשמע ממ"ש בהא דאמרי' (שם) כי מהדר אפיה מצבורא מאי אומר כשגומר ברכותיו מחזיר פניו לצד התיבה : **ואז** אם הם שנים קורא להם כהנים וכו' שם (לח.) אמר אביי לשנים קורא כהנים לאחד אינו קורא מ"ט אמור להם לשנים ולא לאחד כלומר דלכהן א' אינו קורא אותו ש"ץ אלא הוא מחזיר פניו מאליו כך פירשו התוספות והר"ן בשם רש"י וכן דעת הרמב"ם בפי"ד מהלכות תפלה וכ"כ מדברי רבינו ואף על גב דגרסי' בירושלמי פרק אין עומדין רב נחמן בר יעקב אמר אם היה כהן אחד אומר כהן אם היו ב' אומר כהנים אמר ר"ח אפילו כהן אחד אומר כהנים שאינו קורא אלא לשבט נקטינן כפשטא דתלמודא דידן דאמרה לאחד אינו קורא ומשמע להו דאינו קורא כלל קאמר : **וכתב** הר"ן בפרק הקורא את המגלה עומד כל כהן שאינו עולה לדוכן בעבוד' שוב אינו עולה מהא משמע לכאורה דהא דאמרי' דש"ץ קורא לכהנים דבתחלת עבודה קורא להם עד שלא יתחיל רצה דהא מאותה שעה צריכים לעלות אבל רש"י כתב שהם עוקרים רגליהם מאליהם בעבודה ולאחר ברכת הודאה קורא אותם ש"ץ כהנים וכ"כ רבינו וכ"כ מדברי הרמב"ם וכן נהגו : **וכתב** ר"ת שאין לש"ץ להפסיק לקרות כהנים דהוי הפסק וכו' כ"כ התוספות והמרדכי והרא"ש בפרק אין עומדין (לד.) ובפרק הקורא את המגלה עומד וכתב הרא"ש שכ"כ בפי' ר"ח לשנים קורא החזן כהנים אבל ש"ץ המפסיק עבירה היא בידו אבל מה שש"ץ אומר התיבות של ברכת כהנים לא חשיב הפסק והכי איתא במדרש אמור להם מלמד שש"צ אומר להם על כל דיבור ודיבור ואמרי' נמי בפרק אין עומדין שם העובר לפני התיבה לא יענה אמן אחר הכהנים מפני הטירוף הא לאו מפני הטירוף לא חשיב הפסק מפני שברכת כהנים צורך תפלה הוא וכן נמי מה שש"צ מקרא צורך תפלה הוא ע"כ והרמב"ם כתב שש"צ קורא אותם ואומר להם כהנים וכן נהגו העולם וגם התוס' כתבו ס"פ אין עומדין וז"ל יש שרוצים להתיר לש"ץ עצמו לקרות כהנים אפי' לפירוש ר"ת דמה שפירש דהויא הפסקה היינו דוקא בימיהם מיד כשסיימו ברכת הודאה לא היו אומרים אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו בברכה כדמשמע (בסוטה לט :) אבל עכשיו שהורגלו לומר אלהינו בל' ברכה ותפלה אין זו הפסקה :

וכתב

דרכי משה

(ד) ובחדושי אגודה פרק היה קורא יש מהגאונים שמצריכים לברך ענט"י ולא ראיתי נוהגין כן עכ"ל . ונראה דטוב שלא לברך שהרי הרמב"ם ס"ל דלא צריך נטילה כלל אם נטל ידיו שחרית ולכן יטול בלא ברכה : (ה) אבל המנהג אינו כן אלא הלוים שופכים על ידי כהנים בלא נטילה : (ו) גם במדינותינו אין המנהג כן לרחוץ הרגלים:

ובכל

פרישה

(ס) **ויטול** ידיו כו' פי' אפילו אם נטל כבר שחרית ובגמרא מפרש לה מדכתיב שאו ידיכם קודש וברכו את יו' ובספר הזוהר פ' נשא כתב שצריך הלוי ליצוק המים על ידי הכהנים כדי ליתוסף קדושה על קדושה שגם הלוי נקרא קדוש דכתיב וקדשת את הלוים ומצריך גם הלוי ליטול ידיו קודם וכ"פ הש"ע והוא כתב שאין נוהגין כן כשנוטלין ידיהן שחרית כמאה שבמקלת עושין כוהר ובמקלת לא כהיגינן כותיה :

(ו) **ויברך** ענ"י ופסק בש"ע דאין לברך : (ז) **ליטול** עד הפרק היינו מקום חיבור היד והזרוע שהוא סוף היד שזה נקרא פרק . ב"י : (ח) **נעקר** ממקומו לעלות לדוכן והיינו אחר הנטילה שאז ראוי' והנטילה צריכין להיות קודם רצה :

(ט) **שוב** לא יעלה שנאמר וישא אהרן את ידיו אל העם מה להלן בעבודה אף כאן בעבודה:

(י) **כשעוקר** רגליו כו' אומר י"ר כו' רבינו וגם הרמב"ם נקטו בזה לישנא דגמרא אבל בהדיא כתב רש"י ותו' ור"ן דלא יאמר י"ר זה עד שעומדין לפני התיבה ב"י :

(יא) **עד** שיעלו לדוכן ומסיים שם ומחזיר פניו כלפי התיבה ככ"ל בסמוך :

(יב) **ואצבעותיהם** כפופים כלומר אם ירצו יהיה כפופים או ירצו יהיה פרוסים :

(יג) **ואז** אם הם ב' כו' ואם הוא א' אין קורא כו' מימרא דאביי פרק אלו נאמרים מ"ט אמר קרא אמור להם לב' ולא לא' ולאפוקי מהירושלמי עיין בב"י שהביאו ועיין מ"ש לעיל בריש הסי' ובסמוך סעיף כ"א :

וכן

קורא וכתב הר"פ בשם ר"ת שאין ש"צ אומר או"א ברכנו בברכה וכו' אלא מיד כשיסיים מודים קורא החזן כהנים ור"י כתב דווקא להם שלא היו רגילין לומר או"א אבל עכשיו שש"צ רגיל לאומרו בכל פעם בצבור גם כשהכהנים נושאין כפיהם נכון לומר (יד) וכן היה נוהג הר"מ מרוטנבורג כשהיה הוא ש"ץ היה אומר או"א בלחש עד כהנים ואומר כהנים בקול רם כדי לקרות אותם ואומר עם קדושיך בלחש וכשמחזירין פניהם כלפי העם מברכין בא"י אמ"ה אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לברך את עמו ישראל באהבה ומגביהין ידיהן כנגד כתפיהן ופושטין ידיהן (טו) וחולקין אצבעותיהם ע"פ המדרש מציץ (טז) מן החרכים ששכינה למעלה מראשיהן ומציץ מבין חרכי אצבעותיהם · ומכוונין לעשות ה' אוירים בין ב' אצבעות לב' אצבעות אויר אחד בין אצבע לגודל ובין גודל לגודל לקיים מציץ מן ה' חרכים וש"ץ מקרא אותם יברכך והם עונין אחריו מלה במלה עד שיסיימו פסוק ראשון ואז עונין הקהל אמן וכן אחר פסוק ב' וכן אחר פסוק ג' ואין מברכין אלא בלשון הקדש ובעמידה ובנשיאות כפים ובקול רם (יז) ובספרי מסמיך להו אקרא כה תברכו (יח) ירושלמי בקול רם בקולו של רם מלמד שהקב"ה משתמע קולו עמהם ד"א (יט) במעולה שבקולות

לא

וכתב ה"ר פרץ בשם ר"ת שאין ש"ץ אומר אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו בברכ' וכו' כ"כ הגהות מיימון בפי"ד מהל' תפלה:

ומ"ש בשם ר"י דעכשיו שש"ץ רגיל לאמרו בכל פעם בצבור גם כשהכהנים נושאים כפיהם נכון לאמרו ג"ז שם:

ומ"ש וכן היה נוהג הר"מ כשהיה ש"ץ אומר אלהינו ואלהי אבותינו בלחש עד כהנים ואומר כהנים בקול רם וכו' ג"ש ומיהו כתבו שהקשו להר"מ כי לא נתקן לומר אלהינו ואלהי אבותינו אלא בשעה שראויה לנשיאות כפים ואין שם נשיאות כפים והודה ואמר שחזר בו מאותו מנהג וכ"כ המרדכי בפרק הקורא את המגלה עומד דכי איכא נשיאות כפים מה שהכהנים אומרים יה"ר מלפניך ה' אלהינו שתהא ברכה זו וכו' הוא במקום מה שש"ץ אומר ברכנו בברכה וכו' כשאין נשיאות כפים:

וכשמחזירין פניהם כלפי העם מברכין בפרק ואלו נאמרין (מ.) א"ר יצחק לעולם תהא אימת צבור עליך שהרי כהנים פניהם כלפי העם ואחוריהם כלפי שכינה:

ומ"ש שמברכין אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וכו' פשוט שם (לט.):

ומגביהין ידיהם כנגד כתפיהן משנה שם (לח.) במדינה כהנים נושאי' את ידיהם כנגד כתפיהם ובמקדש ע"ג ראשיהם ופירש"י טעמ' מפני שאין מברכין את העם בשם המפורש ושכי' למעל' מקשרי אצבעותיה': **וכתוב** בהגהות מיימון פי"ד ויש להגביה הימנית קצת למעלה מן השמאלית דכתיב וישא אהרן את ידיו ידו כתיב וכן והיו ידיו אמונה וכן ראוי על פי הקבלה עכ"ל: ב"ה וכ"כ בזוהר פרשת נשא

ופושטים ידיהם זה פשוט: **ומ"ש** וחולקים אצבעותיהם ע"פ המדרש מציץ מן החרכים וכולי עד לקיים מציץ מן ה' חרכים כ"כ הרא"ש בפרק הקורא את המגלה עומד וז"ל המרדכי שם כתב ראבי"ה מה שהכהנים פותחים אצבעותיהם דבר זה לא מצינו אלא בדרשות אמרו טעם אמור מלא וי"ו קח אותה וי"ו שימה אותה בתוך כה ויהיה כה לשון חלון וכשהכהנים נושאים כפיהם נהגו לחלק אצבעותיהם וזה מציץ מן החרכים מבין אצבעותיהם של כהנים שעושין מידם חלונות עכ"ל ובשבלי הלקט כתוב שפתיחת האצבעות הוא סימן שאימת שכינה עליהם כאילו הם מתחלחלי' ועוד לשום אותו סימן לפסוקים כי ברכה ראשונה מניחים אצבע הסמוך לגודל ומשחין אותה וכן בשניה מניחין אצבע האמצעי' הסמוכה לאמה " ב"ה הסמוכה לה' הנקרא אמה ומשחין אותה וכן בשלישית מניחין רביעית הסמוכה לה הנקראת קמיצה עכ"ל ואין טעם בזה כי אין הכהנים צריכים לעשות סימן שלא יטעו שהרי ש"ץ מקרא אותם: וכתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל שיש מקומות שנהגו לעשות אצבעותיהם שד"י וכ"כ בצרורות בשם ר"ת אבל הרמב"ם לא הזכיר דבר זה כלל לפי שאינו בתלמוד:

כתוב בא"ח נושאים ידיהם כנגד כתפותיהם ופורשים כפיהם כדי שיהיה תוך כפיהם כנגד הארץ ואחורי ידיהם כנגד השמים הפך מפרישות ידים לתפלה זאת היא התכונה המדוקדק' וקצתם נושאים כפיהם משונים בשינוי וסומכים זה לקבלות קבלות אין להם עיקרים אמתיים עכ"ל:

ושליח צבור מקרא אותם יברכך והם עונין אחריו מלה במלה זהו דעת רבי' וכ"כ ממה שכתב הר"ן בפרק הקורא את המגלה עומד אהא דאין הכהנים רשאין להתחיל בברכה עד שיכלה הדיבור מפי הקורא שי"מ שמקרין היו הכהנים כדי שלא יטעו ואין הכהנים רשאין להתחיל אפילו בתיבה ראשונה דליכא למיחש לטעות וכ"ש באידך עד שיכלה דיבור מפי הקורא אבל מדברי הרמב"ם משמע שתיבת יברכך אין ש"צ מקרא אותה שכתב בפי"ד מחזירין פניהם כלפי העם ופושטים אצבעותיהם ומגביהים ידיהם כנגד כתפיהם ומתחילין יברכך וש"צ מקרא אותם מלה במלה והם עונין שנאמר אמור להם עד שמשלימים פסוק ראשון וכל העם עונין אמן וחוזר ש"צ ומקרא אותם פסוק שני מלה במלה והם עונין עד שמשלימין פסוק שני וכל העם עונין אמן וכן בפסוק שלישי עכ"ל ואע"פ שאפשר לפרש דה"ק מתחילין יברכך וכיצד הן מתחילין שש"צ מקרא אותם מלה במלה ומלת יברכך בכלל ההקראה ועל דרך זה יש לפרש מ"ש אח"כ היו שנים או יותר אינם מתחילים לברך עד שיקרא להם ש"ץ ואומר להם כהנים והם עונין ואומרים יברכך והוא מקרא אותם מלה במלה על הסדר שאמרנו והיה נכון לפרש כן כדי להסכים דעתו עם דעת הפוסקים וגם כי הוא עצמו כתב כן בפירוש המשנה פרק אין עומדין בנוסחא דידן מ"מ בכל מלכות ארץ ישראל ובמצרים נוהגים שהכהנים מתחילין מעצמם לומר יברכך בלא שום הקראה ומתיבה שניה ואילך מקרא אותם החזן מלה במלה ואומרים שהם נוהגים כדעת הרמב"ם נראה שהם מפרשים אותו כפשוטו ואומרים שכך הם דבריו בפי' המשנה בנוסחת הערב שהיא אמתית וטעם הדבר מבואר דכיון דאין מקרין הכהנים אלא כדי שלא יטעו בתיבה ראשונה דליכא למיחש לטעות למה יקרו אותה (ז): **ואין** מברכין אלא בלשון הקדש ובעמידה ובנשיאות כפים ובקול רם בפרק ואלו נאמרין (לח.)

ואיכי

כהנים: **ומ"ש** ור"י כתב וכו' נרא' דכיון דלאחר תקנת ר"ת היו נוהגים לפני ר"י דהש"ץ שהתפלל בשעה שנושאין כפיהם לא היה אומר ברכנו אלא מיד שסיים מודים היה חזן הכנסת קורא כהני' אבל בשאר תפלות כשאין נושאין כפיהם היה הש"ץ אומר ברכנו וכו' לכך כת' ר"י דטועים הם דדוקא להם תקן ר"ת שלא יאמר הש"ץ כהנים אלא חזן הכנס' אבל עכשיו שהש"ץ רגיל לאומרו בכל פעם בצבור וכו' וכ"כ בהגהת סמ"ק ע"ש ר"י והוא כתוב בתו' פ' אין עומדין (דף ל"ד): **ומ"ש** וכן היה נוהג הר"מ מרוטנבורג כך כתבו כל הבאים אחריו בשמו אבל בהגה' מיימוני סוף ה"ת כ' שחזר בו מהר"ם ממנהג זה אלא לא היה או' ברכנו אלא בשעה שראויה לנ"כ ואין שם נ"כ אבל בשעה שהיה בו נ"כ לא היה אומר ברכנו אלא לאח' שסיים מודים היה החזן הכנסת קורא כהני' והוא היה מקרא יברכך וכו' ואח"כ התחיל שים שלום וגמר התפלה והיינו כר"ת מיהו עכשיו נוהגין כרמ"ת קודם חזרה:

וש"צ מקרא אותם יברכך וכו' כתבו התו' ס"פ אין עומדין דאף לר"ת שאין הש"ץ מפסיק לקרות כהני' מ"מ יכול הש"ץ להקרו' יברכך וגו' דכיון דדרשי' אמור להם מלמד שהש"ץ אומר להם על כל דבור ודבור א"כ צורך תפלה הוא ולא חשיב הפסקה וכ"כ הרא"ש וה"א בפ"ב דמגלה (דף י"ח) דלאחר הודאה אומר הש"ץ ברכת כהני' דכתי' וישא אהרן את ידיו וגו' וכדלעיל בסי' קכ"א והוא מנהג אנשי מזרח כמ"ש בסי' קכ"ז ובהדי דאומ' ברכת כהני' בתפלתו הוא מקרא אותם מלה במלה וז"ל מהר"ם במרדכי הארוך כי ברכנו בברכ' כו' עד שים שלו' אינו כלל מתקון י"ח ברכו' שתקנו ק"כ זקני' על הסדר ותוספ' הוא שהוסיפו הדורו' האחרונים ולא ידעתי מתי הוסיפוה וכן מצאתי שוב בסדר ר"ע שכתב תחלת כל ברכה של י"ח ברכות וסוף כל ברכה וברכה וכשהגיע לרצה כתב וז"ל רצה ה' כו' עד המחזיר שכינתו לציון מודי' אנחנו לך עד ולך נאה להודות שים שלום עד המברך את עמו ישראל בשלום עכ"ל אלמא שהברכ' מתחלת בשים שלום וכן משמע בפ"ב דמגלה דגרסינן התם מה ראו לומר ברכת כהני' אחר הודאה דכתי' וישא אהרן וגו' עד ומה ראו לומר שים שלום אחר ברכת כהנים דכתי' ושמו שמי על ב"י וא"א וברכה דהקב"ה שלום דכתי' ה' עוז לעמו יתן וגו' וע"כ ה"פ מה ראו לומ' ברכת כהנים היינו נ"כ שאומרים הכהנים יברכך וגו' ומפסיקין בנ"כ באמצע תפיל' בין ברכ' הודאה לשים שלום דאי הוה פירושו מה ראו לומר ברכנו בברכה וכו' עד שים שלום מה הדר תו קבעי מה ראו לומר שים שלום וכי אין נכון לגמור הברכ' מעין תחלתה הלא תחלתה עיקרה ברכנו בברכת כהנים וברכת כהנים מסיימת בשלום והלא ברכת הודאה יש בה אריכות דברי' הרב' אם כן מאי תמיה על שאנו מאריכי' נמי בברכ' כהנים מעין תחלתה אלא ע"כ מבעיא ליה מה ראו לומר שהש"ץ יבקש על שימת שלו' כיון שכבר אמרו הכהנים יברכך וגו' וישם לך שלום אלא תקנו שהש"ץ יבקש רחמים להקב"ה שיקיים לנו הבטחתו ושמו את שמי על בני ישראל וא"א ואסכים לברכתם ואומר אני שאותם שהנהיגו שהשליח צבור קורא כהני' ומקר' אותם היה קשה להם איך מפסיק הש"ץ בתפלתו לקרות כהנים והתנן בפ' א"ע העובר לפני התיב' לא יענה אמן מפני הטרוף אלמא דאין להפסיק כלל במידי דלא הוי מן התפלה עצמה וא"כ היאך מפסיק לקרו' כהנים ותקנו שיאמ' בלחש או"א ברכנו כו' עד כהנים עם קדושיך כאמור ואומר הכל בלחש לבד כשמגיע לכהני' אומר בקול רם כהני' ואומר עם קדושיך כאמור בלחש ושוב מקר' אותם בקול רם יברכך וכו' ונמצא שאינו מפסיק בתפלה וכך אני רגיל לעשות עכ"ל:

ובספרי מסמיך להו אקראי הקש' ב"י הלא בגמרא דידן נמי מסמיך להו אקראי עכ"ל ונראה משום דבגמרא דידן משמע בקול רם לאו דוקא אלא אתא לאפוקי דבלחש לא דה"א התם כה תברכו בקול רם או אינו אלא בלחש ת"ל אמור להם כאדם שאומר לחבירו אבל בספרי מוכח דבקול רם דוקא דה"א התם כה תברכו שיהיה כל הקהל שומע או בינו לבין עצמו ת"ל אמור להם שיהיה כל הקהל כולו שומע:

ירושלמי בקול רם בקולו של רם וכו' אע"ג דבירו' לא דרשו כך אלא בקרא דהר גריזי' וענו הלוים ואמרו אל כל איש ישראל קול רם מ"מ כיון דבספרי ובגמ' דידן אליבא דת"ק ילפינן בג"ש ברכה ברכה מהר גריזים אף לענין קול רם ילפי' מג"ש והא דלא ילי' התם קול רם מג"ש כתבו התו' דלא איצטרי' אלא לר"י דלא יליף לי' מג"ש אלא מכה ע"ש בד"ה או אינו אלא בלחש (בדף ל"ח):

ומ"ש ד"א במעולה שבקולות וכו' נראה דדייק מדלא כתיב קול גדול אלא קול רם. מלשון רוממות אל בגרונ' כלו' קול נעים וזמירות קול הדר מעולה שבקולות וכו':

ואח"כ

דרכי משה

(ז) ובכל מדינות אלו נוהגין כדברי הר"ן ורבינו בעל הטור:

וכתב

פרישה

(יד) **וכן** היה נוהג הרב ר"מ מרוטנבורג וכו' אומר אלהינו ואלהי אבותינו כו' כן כתבו ג"כ הגהות מיימונית מיהא כתבו שהקשו למהר"ם כי לא נתקן לומר אלהינו ואלהי אבותינו אלא בשעה שראויה לנשיאת כפים ואין שם נשיאת כפים והודה ואמר שחזר מאותו מנהג. וכ"כ המרדכי פ' הקורא את המגילה עומד דכי איכא נשיאת כפים מה שהכהנים אומרים יה"ר מלפניך יי' אלהינו שתהא ברכה זו כו' הוא במקום מה שש"ץ אומר ברכינו בברכה כשאין נשיאת כפים ורמ"א כתב המנהג כמהר"ם וכבר הארכתי בזה בקונטרס שיסדתי לעיל סי' קכ"א בדין אם יחיד אומר ברכת כהנים ע"ש · ויגביה הימנית קצת מהשמאלית הג"ה מיימוני ע"ש ויליף לה מדכתיב וישא אהרן את ידיו ידו כתיב ב"י: (טו) **וחולקי'** אצבעותיהם כו' ובמרדכי כתב הטעם אמור מלא וי"ו קח אותה וי"ו ושים אותה בתוך כה ויהיה כוה לשון חלון הדרשני' אומרים כן ב"י: (טז) **מן** החרכי' פי' ה' חרכי': (יז) **ובספרי** מסמיך להו אקרא איני יודע למה כתב ובספרי כו' הלא בגמרא דידן נמי מסמיך להו אקרא ב"י · ז"ל הגמרא בפ' אילו נאמרין כה תברכו בלשון הקודש אתה אומר בלשון הקודש או אינו אלא בכל לשון נאמר כאן כה תברכו ונאמר להלן אלה יעמדו לברך את העם מ"ל בלשון הקודש אף כאן בלשון הקודש · תניא אידך כה תברכו בעמידה אתה אומר בעמידה א"נ אלא אפילו בישיבה נאמר כאן כה תברכו ונאמר להלן אלה יעמדו לברך מה להלן בעמידה אף כאן בעמידה · תניא אידך כה תברכו את העם בנשיאת כפים אתה אומר בנשיאת כפים או אינו אלא שלא בנשיאת כפים נאמר כאן כה תברכו ונאמר להלן וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם מה להלן בנשיאת כפים אף כאן בנשיאת כפים · ותניא אידך כה תברכו בקול רם א"נ אלא בלחש ת"ל אמור להם כאדם שאומר לחבירו ע"כ ואפשר שבספרי מסמיך להו בגופ' דכה תברכו דהשי"ת דבר עם משה בל' הקודש ובעמידה ובקול רם וא"ל למשה כה יברך גם אהרן ובניו לישראל אלא שבנשיאת כפים ק' שהוא אינו מרומז במלת כה: (יח) **ירושלמי** בקול רם בקולו של רם מלמד שהשי"ת משתף כו' ק"ק דאין זה דומיא דהיך שהן תלוים בכהנים וברשותן לעשותו ולכאורה נראה דה"ק שיברכו באופן שהשי"ת יסכים עמהן דהיינו שיברכו בכל לבם ובדעת שלימה ויעשו ככל המצוה המוטל עליהן ואז ודאי השי"ת ישתתף קולו עמהן: (יט) **במעולה** שבקולות פי' רם מלשון רוממות וחשיבות:

מה

לא גדול ולא קטן אלא בינוני ואח"כ מתחיל ש"צ שים שלום ואז הכהנים מחזירים פניהם כלפי הקדש ואומרים רבון העולמים עשינו מה שגזרת עלינו עשה אתה (כ) מה שהבטחתנו (כא) השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך ישראל כו' (ס"א גם בזו פירש"י שמאריך בה (כב) עד שתכלה ברכה מפי הש"ץ) ואינן רשאין להחזיר פניהם עד שיתחיל ש"צ שים שלום ואינן רשאין לכוף אצבעותיהם עד שיחזרו פניהם ועומדים שם ואינן רשאין לעקור משם עד שיסיים ש"צ שים שלום וכשמחזירין פניהם בין בתחלה בין בסוף (כג) לא יחזרו אלא דרך ימין: (כד) אין המקרא שקורא כהנים רשאי לקרות כהנים עד שיכלה אמן מפי הצבור פירוש שעונין אחר ברכת מודים [ג] ואין הכהנים רשאים להתחיל בברכה עד שתכלה התיבה מפי המקרא ואין הצבור עונין אמן עד שתכלה ברכה מפי הכהנים ואין הכהנים מתחילין בברכה אחרת עד

ואח"כ מתחיל ש"ץ וכו' עד את עמך ישראל הב"י הביא לשון פרש"י שהכהני' מאריכין בתפלה זו וכו' ואח"כ כתב והרמב"ם ורבינו לא הזכירו דבר מכל זה עכ"ל כתב כך לפי נוסחאותו אבל במדוייקים בספרי רבינו כתוב וז"ל גם בזו פרש"י מאריכין בה עד שתכלה הברכ' מפי הש"ץ והטעם שמאריכין בה וכו' הוא כדי שמה שיענו הצבור אמן יהא חוזר על שני הברכו' על שים שלום וגם על רבון העולמים וכדפי' לעיל:

וכשמחזירין פניהם בין בתחלה בין בסוף לא יחזרו אלא דרך ימין פי' בתחלה כשעולין לדוכן ופניהם כלפי ההיכל שהוא במזרח וקורין להם כהנים מחזירין פניהם כלפי העם לצד ימין שלהם שהוא בדרום ובסוף כשמתחיל ש"ץ שים שלום ומחזירין פניהם כלפי הקדש מחזירין פניהם דרך ימין שלהם שהוא בצפון וכ"כ ב"י על פי מהרא"י בת"ה סי' ל"ח גבי הקפת הבימה בד' מינים בחג הסוכות וכבר כתב בתשוב' מהר"י מולין סימן מ' שהיה מי שמפרש בהפך דדרך ימין הוא כשמחזיר פניו לצד שמאל דרך כתיב' שפונין לשמאל וכך נרא' לבעל הלבושים וכבר מחו לסברא זו אמוחא ודחו אותה וכך המנהג:

אין המקרא שקורא כהני' וכו' מימרא דר' זירא בפ' ואלו נאמרים ומ"ש ואין הכהני' רשאי' להתחיל בברכה עד שתכלה התיבה מפי המקרא נראה דר"ל שאין הכהנים רשאין להתחיל בברכה אשר קדשנו בקדושתו של אהרן עד שתכלה התיבה מפי המקרא שקורא כהנים וכן פי' רש"י ולא ידעתי למה הבין ב"י דברי רבי' דעל תיבת יברכך קאמר אף עפ"י שודאי גם בזה צריכין ליזהר מ"מ מקודם צריך להזהיר על הברכה שהיא מוקדמת והברכה שלאחריה נלמד ממנה: **ומ"ש** ואין הכהנים מתחילין בברכה וכו' הקש' ב"י הלא אף לאחר שיכלה אמן מפי הצבור אין מתחילין אלא המקרא הוא מתחיל · ותירץ דמ"ש אין הכהני' רשאים לאו דוקא והוי כאילו אמר אין המקרא את הכהנים רשאי ועוד נ"ל דאף עפ"י דלכתחלה מקרי' את הכהנים כדי שלא יטעו אינו מעכב אם לא היו מקרים אותם וכן באין שם אלא כהן אחד אין צריך להקרות לו כמ"ש בסמוך בשם הר"פ וקאמר דצריכין הכהנים ליזהר שלא יתחילו בברכה אחרת עד שיכלה אמן מפי הצבור כתב ב"י בשם התו' דפא"כ דהיינו שיכלה אמן מפי כל הצבור דלא דמי לברכת המוציא דא"צ אלא שתכלה מפי רוב העונים כדלקמן בסוף סי' קס"ז ופי' ברכה אחרת היינו יברכך אחר ברכת אשר קדשנו בקדושתו של אהרן א"כ ברכת יאר אחר יברכך וברכת ישא אחר יאר עוד כתב ב"י תירוץ אחר דברכה אחרת היינו מה שאומרים רבון העולמי' עשינו וכו' ותימה דלפי פירוש זה אכתי הדרא קושיא לדוכתא הלא אף לאחר שיכלה אמן מפי הצבור לאחר ברכת ישא אינן מתחילין רבון העולמים עד שיתחיל ש"ץ שים שלום ואז מחזירי' פניהם כלפי הקודש ואומרי' רבון העולמים כמ"ש רבינו בסמוך והרב בהגהתו בש"ע סי"ח נמשך אחריו וז"ל ולא יתחילו הכהנים רבון העולמי' וכו' עד שיכלה אמן מפי הצבור עכ"ל ושגגה היא דהא לעיל בסי' זה סט"ו כתב דלאחר דמתחיל ש"ץ שים שלום הכהני' מחזירין פניהם להיכל ואומרים רבון העולמי' וכו' אלמא דאף לאחר שיכלה אמן מפי הצבור אין מתחילין רבון העולמים כדפי':
אין

ואיני יודע למה כתב רבינו דבספרי מסמיך להו אקרא ב דבגמרא דידן נמי מסמיך להו אקרא:

ואז הכהנים מחזירין פניהם כלפי הקדש ואומרים רבון העולמים עשינו מה שגזרת עלינו וכו' פשוט בפרק ואלו נאמרין (לט.):

ומ"ש ואינם רשאי' להחזיר פניהם עד שיתחיל ש"ץ שים שלום שם:

ומ"ש ואינם רשאים לכוף אצבעותיהם עד שיחזרו פניהם ג"ז שם:

ומ"ש ועומדים שם ואינם רשאים לעקור משם עד שיסיים ש"ץ שים שלום ג"ז שם וכתוב בכתבי מה"ר ישראל סי' ק"ט שמעתי מפי מורי שהקפיד על הכהנים שהיו עוקרים רגליהם קודם שסיימו הצבור לענות אמן אחר ברכת שים שלום משום דאמרינן בפ' ואלו נאמרין שאין הכהנים רשאים לעקור רגליהם עד שסיים ש"ץ ברכת שים שלום והיה סובר דקודם אמן לא נסתיים הברכה עכ"ל (ח):

וכתב רש"י בפ' ואלו נאמרין שהכהנים מאריכים בתפלה זו שאומרים רבש"ע עשינו מה שגזרת עלינו וכו' עד שתכלה ברכת שים שלום מפי ש"ץ וכ"כ הגהות מיימון וכתב שכן נוהגין ושאינם יכולים להאריך כ"כ מוסיף ואומר אדיר במרום שוכן בגבורה אתה שלום ושמך שלום יה"ר מלפניך שתשים עלינו שלום ועל כל עמך ישראל ברכה וחיים ושלום ומכוין לגמור עם החזן והרמב"ם ורבינו לא הזכירו דבר מכל זה:

וכשמחזירין פניהם בין בתחלה בין בסוף לא יחזרו אלא דרך ימין בפ"ב דסוטה (טו:) ופ"ק דיומא (יז:) ובזבחים פ' קדשי הקדשים (סב:) ופ' לולב וערבה (מח:) ובכמה דוכתי אמרינן כל פנות שאתה פונ' לא יהיו אלא דרך ימין וראיתי טועים לפרש בלשון זה דהיינו לומר שצריך לחזור פניהם לצד שמאל ושיבוש הוא בידם ואין להם על מה שיסמכו אבל הדבר פשוט דהיינו לומר שיחזיר פניו לצד ימינו ומטעם זה כשמוציאין ספר תורה מהיכל להוליכו לתיבה מוליכין אותו דרך צפון וכשמחזירין אותו מהתיב' להיכל מוליכין אותו דרך דרום שההיכל במערב [במזרח] והתיבה במזרח [במערב] וכשמוציאין אותו מההיכל האוחז אותו מחזיר פניו לתיבה ואחוריו להיכל נמצא שיד ימינו לצד צפון וכשאוחז אותו מהתיבה להוליכו להיכל נמצא שיד ימינו לצד דרום ועל דרך זה מקיפין התיבה בימות החג העומדים במזרח מצפון למערב דרום מזרח לפי שהמקיפים אחוריהם להיכל שהוא במזרח נמצא שיד ימינם לצד צפון והעומדים במערב מקיפים מדרום למזרח וכו' לפי שאחוריהם למערב נמצא שיד ימינם לצד דרום וכ"כ בת"ה סי' ל"ח (ט)

אין המקרא שקורא כהנים רשאי לקרות וכו' בפ' ואלו נאמרים (לט:) א"ר זירא אמר רב חסדא אין הקורא רשאי לקרות כהנים עד שתכלה אמן מפי הצבור ואין הכהנים רשאים להתחיל בברכה עד שיכלה דיבור מפי הקורא ואין הצבור רשאין לענות אמן עד שתכלה ברכה מפי הכהנים ואין הכהנים רשאים להתחיל בברכה אחרת עד שיכלה אמן מפי הצבור ומפרש רבינו ג דאין הכהנים רשאים להתחיל בברכה עד שיכלה דיבור מפי הקורא היינו עד שתכלה התיבה מפי המקרא ומשמע דאתיבות ברכת כהנים קאי ומדברי רש"י נראה דקאי אדיבור שקורא כהני' שאינם רשאים להתחיל בברכת אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וכו' עד שיכלה דיבור קריאת כהנים מפי הקורא ושני הפירושים כתב הר"ן בפרק הקורא את המגלה עומד ואפשר דתרווייהו איתנהו:

והא דאמרינן דאין הכהנים רשאין להתחיל בברכה אחרת עד שיכלה אמן מפי הצבור קשה בעיני שמאחר שאין הכהנים אומרים התיבה עד שש"ץ מקרא אותם

דרכי משה

(ח) וכתב בחידושי אגודה פרק היה קורא לאחר הדוכן כהנים נועלים מנעליהם ונוגעים ברגליהן ובמנעליהן וטוב בעיני ליטול ידיהם טרם שיתפללו וכן הורגלתי לעשות או ילכו יחף עד אחר כל התפלה עכ"ל: (ט) וכ"כ בתשובת מהרי"ל סימן מ':
וכ"ה

דרישה

[ג] **ואין** הכהנים רשאין כו' עד שתכלה התיבה מפי המקרא כו' ז"ל הרא"ף בהגהותיו וז"ל מקשי' העולם על מ"ש בעל הטורים עד שתכלה התיבה מפי המקרא משמע עד שתכלה תיבת יברכך מפי המקרא א"כ מ"ש אח"כ ואין הכהנים מתחילין ברכה אחרת עד שיכלה אמן מפי הצבור ק' היה לו לכתוב וא"ן המקרא מתחיל להקרות ברכה אחרת עד שתכלה אמן מפי הצבור ואין כהנים מתחילין בברכה אחרת עד שתכלה תיבת ברכה אחרת מפי המקרא ועוד קשה היה לו לכתוב ג"כ אין המקרא מתחיל תיבה אחרת עד שתכלה תיבה שלפני' מפי הכהנים ונ"ל מ"ש הטור עד שתכלה התיבה מפי המקרא ר"ל תיבת כהנים שקרא כהנים וכן פירש"י בהדיא ומ"ש ואין הכהנים מתחילין בברכה אחרת כו' פי' ברכת יאר (גם ר"ל דברכה אחרת ר"ל ברכת יברכך וברכה ראשונה היא אשר קדשנו במצותיו בקדושה של אהרן ואעפ"י שהם בגמרא לא נזכר בענין זה ברכה של אשר קדשנו כו' מ"מ הא מימרא זו דר' זירא משמיה דרב חסדא אמרה ורב חסדא אמר הם בפי' דהכהנים צריכין לברך אשר קדשנו כו' וכמו שכתב שם הסוגיא פ' אלו נאמרין והביאו הרי"ף פ' הקורא דף שעד ע"א ע"ש ובאשר"י) והטור כתב לשון הגמרא שבפ' ואלו נאמרין והאשר"י הביאו בפ' הקורא את המגילה עומד ולא רצה להוסיף על לשונו אעפ"י שסובר הטור שצריך להקרות להם מלה במלה וזהו המנהג בעלמא ע"פ המדרש ולא ע"פ הגמרא זהו תוכן דברי הרא"ש והאריך ע"ש וכן תירץ ב"י להר"ן בחד שינויי' אבל כתב עוד שינוי' אחרת דברכה אחרת דכתב הטור ר"ל הרבון עולמים עשינו מה שעלינו כו' שאומרים א"כ שלא יתחילו עד שיכלה אמן מפי הציבור ולפ"ז יכול להיות שתכלה התיבה מפי המקרא ר"ל תיבת יברכך ודו"ק עיין בב"י שהביא לשון הר"ן שכתב ז"ל י"מ הא דאמרו דאין הכהנים רשאין להתחיל עד שיכלה הדיבור מפי המקרא דר"ל דאפילו תיבת יברכך אסורים להתחיל אע"ג דאין עשוי לטעות בתיבה ראשונה עד שיכלה תיבת יברכך מפי המקרא וכתב ב"י ע"ז בריש דף פ"ב דלפי אלו המפרשים נ"ל הא דמסיק בגמרא ואמר דאין הכהנים מתחילין בברכה אחרת מפרשים ברכה אחרת כמ"ש לדעת הרמב"ם אלו לדעת רבינו עכ"ל ב"י ול"ע הא לפני זה כתב דלדעת הרמב"ם נ"ל דברכה שנייה ר"ל ברכת יברכך וה"ט מפני שסובר הרמב"ם דתיבה הראשונה לא היו מקרין אותה דלא היו טועים בה בתיבה ראשונה ואלו הי"מ דהר"ן כתבו בהדיא דאפילו תיבת יברכך היו מקרין אותה · וצ"ל דהי"מ ל"ד קאמרו אלא באו לפר' דפי' שיכלה הדיבור מפי הקורא ר"ל המקרא ולמר כדאית ליה והשתא א"ש דלדעת הרמב"ם יפרש ע"פ דרכו ולדעת רבינו ע"פ דרכו וק"ל:
כתב

פרישה

(כ) **מה** שהבטחתנו פירש"י שתשים על ידינו כדכתיב ואני אברכם:

(כא) **השקיפה** כו' מה שאנו נוהגין לומר זה הפסוק נראה משום דבהבאת בכורים היה קורא זה הפסוק ושם פירש"י עשינו מה שגזרת עלינו כו' וכן הוא נוסח דידן רבון כל כו' עשינו מה שגזרת כו' ולכך נוהגין לומר השקיפה וגם נראה דלא לגמור כל הפסוק דהא בזמן הזה לא שייך לומר ואת האדמה אשר נתת לנו כו' וגם רבינו והרמב"ם וש"ע לא הביאו כל הפסוק רק עד וברך את עמך ישראל ולא כתבו וגו' וק"ל:

(כב) **עד** שתכלה ברכה מפי ש"ץ וכ"כ הגהות מיימוני וכתב שכן נוהגין ושאינם יכולין להאריך כ"כ מוסיף ואומר אדיר במרום שוכן בגבורה אתה שלום ושמך שלום יהי רצון מלפניך שתשים עלינו שלום ועל כל עמך ישראל ברכה חיים ושלום ומכוין לגמור עם החזן עיין מה שכתב רבינו סוף סי' ק"ל:

(כג) **לא** יחזרו אלא דרך ימין כתב ב"י וראיתי טועין לפרש בלשון זה דהיינו לומר שצריך לחזור פניהם לצד שמאל ושבוש הוא בידם ואין להם על מה שיסמכו אבל הדבר פשוט דהיינו לומר שיחזור פניו לצד ימינו ומטעם זה כשמוציאין ס"ת מהיכל שעומד במזרח להוליכו על התיבה שבמערב מוליכין אותו דרך צפון דכשמוציאין אז האוחז ס"ת מחזיר פניו כנגד העם נמצא שצד ימינו לצד צפון וכשמחזיר' מהתיבה אז יד ימינו לצד דרום כו' עכ"ל ב"י וכ"כ בת"ה סי' ל"ח ובמהרי"ל סי' מ' וכן כשמקיפין הבימה בלולב בחג אף העומדים בפניהם כנגד מזרח מ"מ מקיפין והופכין פניהן ממזרח לצפון ומצפון למערב וממערב לדרום ואף שזה דהקפת והולכת ס"ת לבימה א"ש טפי לפי הטועין דהביא הב"י דלפי הב"י ות"ה כיון שפניו נגד ההיכל שהוא במזרח בשעת הולכת ס"ת נמצא כשרוצה לילך לצפון בדרך הקרוב הוא פניית פניו ממזרח לצפון נמצא שהטה פניו מצד הימין לצד שמאל משא"כ לפי הטועי' דמצרי' להפך פניו לצד שמאל נמצא העומד ופניו כלפי מזרח יצטרך להפך תחלה לדרום ולהעמיד עצמו נגד מערב ואח"כ יצטרך לחזור ולהפך לצד צפון וכן המקיפין עם הלולב אלא שמהרא"י בסימן ל"ח ייסב זה דלא מתחיל בהקפה וכן בהולכת ס"ת לבימה עד שכבר הפך פניו נגד העם ע"ש והכלל שלפי' ב"י צריך שיהפוך פניו מצד שמאל לצד ימין והוא הנקרא פונה לצד ימין אף שבדרך זה צריך לעקור ברגל שמאל תחלה ולפי הטועים מסתבר שיעקור רגל ימין תחלה ומש"ה יהפך פניו. מצד ימין לצד שמאל וגם כשפותחין הארון ומסירין הפרוכת יש נוהגין שמסירין מצד צפון לדרום והוא הפני' מצד שמאל לימין וי"א כדרך שבני אדם כותבין והיינו שישלוט ידו הימנית שמצדו יאחז הפרוכת ויגללנה לצד שמאל דוגמא בהליכה עקירת רגל ימין · ולפי מ"ש ב"י לעיל סי' קכ"ג דנותנין שלום לצד שמאל תחלה ולית ביה משום כל פינות יהיו על צד ימין כיון דאיכו פונה לשום צד ה"נ בפתיחת ופינת פרוכת מצפון לדרום אין קפיד' דהא ג"כ אינו פונה ועיין מ"ש לקמן בדין נענוע הלולב לצדדין איזה צד יקדים: (כד) **אין** המקרא שקורא כהנים רשאי לקרות כו' ואין הכהנים רשאין להתחיל בברכה עד שתכלה התיבה כו' פי' אין הכהנים מתחילין אשר קדשנו בקדושתו של אהרן עד שתכלה תיבת כהני' מפי המקרא וזה שכתב עד שתכלה התיבה בה"א הידיעה פי' התיבה הנ"ל דהיינו כהנים ומ"ש ואין הצבור עונין אמן עד שתכלה הברכה כו' היינו שאין עונין אמן אחר ברכת אשר קדשנו בקדושתו כו' עד שתכלה הברכה ומ"ש ואין כהנים מתחילין בברכה אחרת עד שיכלה אמן מפי הצבור נראה דר"ל שאין מתחילין בברכת יברכך עד שתכלה האמן שעונין הצבור אחר ברכת אשר קדשנו בקדושתו כו' ורבינו נקט ל' הגמרא ולפי זמניהן שבגמרא לא נזכר שמקרין לכהנים מלה במלה א"כ מיד אחר סיום האמן מתחילין בברכה אלא ר"ל אין המקרא מתחיל להקרות לכהנים מלת יברכך עד שתכלה אמן הנ"ל דודאי כיון שאין הכהן רשאי להתחיל עד שיקרא לו הקורא ממילא קריאת המקרא הוא התחלת הברכה של כהן כנ"ל ביאור דברי רבינו בקיצור ועיין בדרישה האריכתי ובין כך ובין כך נ"ל דמ"ש עד שיכלה אמן מפי הצבור ר"ל מפי כל
הצבור

חדושי הגהות

אין מזהירים אותו ולכן ס"ל לרבינו שעובר בעשה כנ"ל לפרש דברי רבינו (מהרל"ח) : ב ונראה דבגמרא ה"א דבקול רם לאו דוקא רק לאפוקי בלחש דלא כדאיתא התם או אינו אלא בלחש ת"ל אמור להם כאדם שאומר לחבירו אבל בספרי איתא ת"ל אמור להם שיהא כל הקהל שומע הרי להדיא דבקול רם דוקא (ב"ח) : ג ול"נ דרבינו ר"ל תיבת כהנים
כדמשמע

עד שיכלה אמן מפי הצבור: (כה) אין ש"צ רשאי לענות אמן אחר ברכה של כהנים שמא תתבלבל דעתו ולא ידע איזו ברכה יש לו להקרות פסוק ב' או ג' (כו) [ג] כתב הר"ם מרוטנבורג שאם ש"ץ כהן אם יש כהנים אחרים לא יעלה לדוכן משום טירוף הדעת שמא לא יוכל לחזור לתפלתו ואפילו אין שם כהנים אחרים לא יעלה אא"כ מובטח שיחזור לתפלתו בלא טירוף דעת (כז) ויעקור רגליו מעט בעבודה ויאמר מודים עד ולך נאה להודות ויעלה לדוכן ויברך ברכת כהנים (כח) ויקרא לו אחר (כט) [ד] וצריך שהמקרא יכוון בלבו אל התפלה משעה שיתחיל ש"צ י"ח ואם לאו אינו יכול להקרות

ב"י

אותם תהלה א"כ מאי עד שיכלה אמן מפי הצבור דקאמר הא אף לאחר שיכלה אמן מפי הצבור אינם מתחילים אלא המקרא הוא מתחיל (י) ולדעת הרמב"ם שאין ש"ץ מקרא להם תיבת יברכך אתי שפיר וה"ק אחר שברכו הכהנים אשר קדשנו בקדושתו של אהרן אינם רשאי' להתחיל בברכה אחרת דהיינו יברכך עד שיכלה אמן שעונים אחר ברכת אשר קדשנו בקדושתו של אהרן מפי רוב הצבור אבל לדעת רבינו שסובר שגם יברכך אין אומרים אותו הכהנים עד שש"ץ מקרא אותם צריך לפרש דברכה אחרת דקאמר היינו מה שאומרים רבון העולמים עשינו מה שגזרת עלינו וכו' וקאמר שאין הכהנים רשאים להתחיל אותה עד שיכלה אמן מפי הצבור ותמהני על הר"ן שפירש ואין הכהנים מתחילין בברכה אחרת כגון יאר ישא עד שיכלה אמן מפי הצבור ועל אין הכהנים רשאים להתחיל בברכה עד שיכלה הדיבור מפי הקורא כ' שיש מפרשים שמקרים היו הכהנים כדי שלא יטעו ואין הכהני' רשאים להתחיל אפילו בתיבה ראשונה דליכא למיחש לטעות וכ"ש באידך עד שיכלה דיבור מפי הקורא ולפי אותם מפרשים א"א לפרש דאין הכהנים רשאים להתחיל בברכה אחרת עד שיכלה אמן מפי הצבור היינו ברכת יאר ישא דהא אף לאחר שיכלה אמן מפי הצבור אין הכהנים מתחילין אלא המקרא ויש לדחות ולומר דאין הכהנים רשאים לאו דוקא והוי כאילו אמר אין המקרא את הכהנים רשאי להתחיל בברכה אחרת דהיינו יאר ישא עד שיכלה אמן מפי הצבור ועי"ל (יא) שמ"ש אין הכהנים מתחילין בברכה אחרת כגון יאר ישא היינו לפי מאי דמשמע מפשטא דגמרא שלא היו מקרין את הכהנים מדלא הזכירו כן בשום מקום והא דאמרינן בספרי שהחזן אומר אמרו כדבסמוך איכא למימר דהיינו לקרות להם כהנים אבל לא להקרותם מלה במלה וכן משמע שהיא דעתו ז"ל שהרי בלשון י"מ כתב שמקרין היו את הכהנים נראה דפשטא דמלתא משמע ליה שלא היו מקרין אותם וע"פ כן פירש כגון יאר ישא ולדברי אותם מפרשים הא דאין הכהנים מתחילים בברכה אחרת יפרשו אותה כמו שפירשתי לדעת הרמב"ם או כמו שפירשתי לדעת רבינו: **וכתבו** התוספות בפרק ואלו נאמרין דהא"ג דבפ"ג שאכלו (מז.) א"ר חסדא דהא דאין הבוצע רשאי לבצוע עד שיכלה אמן מפי העונים היינו מפי רוב העונים שכל העונה אמן יותר מדאי אינו אלא טועה לענין ברכת כהנים בעינן דלישתמעו הברכה הכי דמאריכים באמן אע"פ שטועין וכל שכן בעצמן עונין אין שומעין קול חביריהם:

אין ש"ץ רשאי לענות אמן אחר ברכה של כהנים וכו' משנה בפ' אין עומדין (לד.): **כתב** הר"מ שאם ש"ץ כהן וכו' בפרק אין עומדין (שם) תנן על העובר לפני התיבה שאם אין שם כהן אלא הוא לא ישא את כפיו ואם הבטחתו שהוא נושא את כפיו וחוזר לתפלתו רשאי. ופירש"י לא ישא את כפיו. שמא לא יוכל לחזור לתפלתו לדעת ולכוין להתחיל בשים שלום שדעתו מטורפת מאימת הצבור: ואם הבטחתו. כלומר אם בטוח הוא שאין דעתו מטורפת מאימת הצבור וכתבו הגהות מיימוניות ואם הבטחתו שנושא את כפיו וחוזר לתפלתו רשאי והטעם כדי שלא תתבטל נשיאות כפים אבל אם יש כהן אחר שישא את כפיו לא ישא ש"ץ את ידיו ואפילו אם הבטחתו שיחזור לתפלתו אחר שישא את כפיו (יב) וכ"כ הר"מ ע"כ ורבינו עירב דברי המשנה עם דברי הר"מ כאילו הכל דברי הר"מ: **וכתבו** עוד הגהות דהיכא דיש כהן אחר יש ליזהר שלא יאמר אדם לש"ץ עלה וגם את הנותן מים יזהירו שלא יאמר לו טול ידיך לעלות וכ"כ המרדכי בפר' הקורא את המגלה עומד וכתבתיו לעיל וכ"כ האגור בשם מהר"י מולין וכתב עוד ועומד ש"ץ ושותק ואחר מקרא (יג): **ומ"ש** ויעקור רגליו מעט בעבודה וכו' קאי אהיכא דאין שם כהן אחר זולתו והוא רוצה לעלות לדוכן לישא את כפיו וז"ל הגהות מיימון וש"ץ העולה צריך לעקור את רגליו פורתא בעבודה ע"כ כלומר משום דאמרינן כל כהן שאינו עוקר רגליו בעבודה כדי לעלות לדוכן שוב אינו עולה: **ומ"ש** רבינו וצריך שהמקרא יכוון בלבו אל התפלה וכו' מפשט דברי רבינו נראה שאפי' אם הש"ץ אחר שנשא את כפיו חוזר למקומו ואומר שים שלום צריך המקר' אותו שיכוין בלבו אל התפלה משעה שיתחיל ש"ץ י"ח ולפי זה צ"ל שהוא סובר שברכ' כהנים מכלל התפלה הוא שאל"כ למה צריך שיכוין בכל התפלה אבל בהגהות מיימון כתב וז"ל וכתב הר"מ שצריך ליזהר שלא יעמוד אחר תחתיו להקרות ולומר שים שלום אלא מי שכיון לבו לכל התפלה עם ש"ץ ולא סח בשעה שהיה ש"ץ מתפלל ע"כ והשתא אתי שפיר דמפני שהוא אומר שים שלום מצריך שיכוין בכל התפלה דאל"כ הוי אומר ברכת שים שלום לבדה ולא יתכן אבל כשכיון בכל התפלה ולא סח ה"ל כאומר כל התפלה דשומע כעונה וצ"ל דכשאינו מובטח לחזור לתפלתו מיירי דאל"כ יחזור הוא עצמו ויגמור תפלתו ויש לתמוה דממתני' משמע דליכא תקנתא לעובר לפני התיבה לישא את כפיו אא"כ הבטחתו שחוזר לתפלתו ואם כדברי ההגהות אע"פ שאינו מובטח יכול לישא את כפיו אם המקרא כיון בכל התפלה ויגמור שים שלום ואפשר דמתניתין לא נחתא למימר תקנתא ע"י שיסיים אחר התפלה אלא במסיים הוא עצמו אבל אה"נ שאם המקרא כיון מתחלת התפלה מסיים שים שלום וש"ד וכתב האגור שמהר"י מולין הסיב וז"ל מהר"ס כתב שהמקרא מסיים שים שלום אבל רש"י פרק אין עומדין כתב שהחזן מסיימו וכן הביא המרדכי גופיה פ' הקורא דעת רש"י וכ"כ בספר הפרדס וכדי להשוות דעתם אני אומר אם המקרא כיון לתפלת ש"ץ מתחלה ועד סוף או ע"י טפי שהמקרא מסיים וכולל לומר שרש"י מודה בזה עד כאן לשונו:

כתוב בת"ה כהנים המנגנים ברכת כהנים כשעולין לדוכן שרי להו לנגן שנים או ג' נגונים כגון בכל פסוק או בכל תיבה ניגון אחד או לא תשובה נראה דלא כשר למעבד הכי ואע"ג דהכהנים היודעים להנעים הניגון הם המשובחי' מ"מ אין לנגן רק ניגון אחד מתחלה ועד סוף משום דאיכא למיחש לטירוף הדעת (יד):

תגה

ב"ח

אין ש"ץ רשאי לענות אמן וכו' משנה פ' אין עומדין (דף ל"ד) וכתבו לשם התו' תימה תיפוק ליה דמפסיק תפלה אם עונה אמן וי"ל מאח' שלא אמר האי טעמא ש"מ דעניית אמן לא חשיב ליה הפסק מאחר שצורך תפלה הוא עכ"ל נראה דר"ל דלא דמי להא דקי"ל דאסור להפסיק באמצע התפלה לאיש"ר ולקדושה כדלעיל בסי' ק"ד דהתם איהו הוא דגרם להפסק זה כיון דאיחר מלבא לב"ה ולהתפלל עם הצבור עד שמתפלל בשע' שהש"ץ אומר קדיש וקדושה הלכך אסור לו להפסיק דאין זה הכשר תפלה אבל באמן שעונין לאחר ברכת כהנים דהכשר התפלה כך היא שהכהנים נושאי' כפיהם לאחר שסיים הש"ץ ברכ' מודי' ומברכי' לעם וחייבים הכל לענו' אמן אין זה הפסק' לש"ץ באמצע תפלתו ואינו אסור אלא מפני הטרוף: **כתב** הר"ם מרוטנבורג שאם ש"ץ וכו' שם במשנה ואם אין שם כהן אלא הוא לא ישא את כפיו ואם הבטחתו שהוא נושא את כפיו וחוזר לתפלתו רשאי וכתב במרדכי הארוך ע"ש מהרמ"ת וז"ל ויש ליזהר שלא יעמוד אחר תחתיו להקרות הכהנים ולומר שים שלום מי שלא נתן לבו לתפלת ש"ץ עם ברכת כהנים וכ"ש מי שסח בשעה שהיה ש"ץ מתפלל דא"כ נמצא העומד תחתיו מסיים ברכת כהנים בא"י המברך את עמו ישראל בשלום ולא פתח בברכה אבל אם נתן דעתו לתפלת ש"ץ מתחלה ה"ל כאילו הוא גופיה פתח בברכה דשומע כעונ' ואומר אני שאם יש שם כהן אחר שישא את כפיו לא ישא את כפיו ואפי' אם הבטחתו שנושא את כפיו וחוזר לתפלתו תדע דקתני ואם אין שם כהן אלא הוא לא ישא את כפיו ואמאי לא קתני בלשון אפילו אם אין שם כהן אלא הוא דהא רבותא הוא דאפי' אם אין שם כהן אחר שעכשיו תתבטל לומר נ"כ לא ישא את כפיו וכ"ש כשיש כהן אחר וא"כ מאי האי דלא קתני אפי' עכ"ל משום דבעי למתני בסיפא ואם הבטחתו שהוא נושא את כפיו וחוזר לתפלתו רשאי לא קתני ברישא אפי' דלא צריכן ליה שישא את כפיו אפי' כשבטוח שישא את כפיו ויחזור לתפלתו אלא מפני הדוחק

דרכי משה

(י) וכ"ה לשון הסמ"ק אין הכהנים רשאין להתחיל עד שיכלה הדיבור מפי המקרא: (יא) וכן תירץ מהר"א מפראג על הטור וכדבריו משמע ברש"י ותוספות פרק אלו נאמרין (י.) ול"נ לתרץ כמ"ש הב"י דקאי על רבון העולמים אבל הלשון דב ברכה אחרת דחוק קצת: (יב) וכך הם דברי רבינו דהא דקאמר דאם מובטח ונשא כפיו אאם אין שם כהן אחר קאמר: (יג) וטעמו משום הא דכתב לקמן דבעינן שהמקרא יהא ישראל. וכן הוא בהגהות מיימון ובמרדכי פרק הקורא עומד בשם מוהר"ם דאם הכהן ש"ץ יעמוד ישראל אצלו ויקרא לכהנים והש"ץ ישתוק עד שים שלום: (יד) ונהגו הכהנים להאריך בניגונים שלהם בששה מקומות דהיינו בתיבת יברכ"ך ובתיבת וישמר"ך ובאלי"ך ובויחנ"ך ובאלי"ך ובשלו"ם ובאלו ו' מקומות מאריכין יותר מבשאר תיבות. ושמעתי טעם הדבר משום דבכל אחד מאלו המקומות סלוק ברכה בפ"ע כי אלו ג' פסוקים הם ו' ברכות לכן בכל סיום ברכה מאריכין

פרישה

הצבור דאעפ"י דאמרינן בפ"ג שאכלו אמר רב חסדא הא דאין הבוצע רשאי לבצוע עד שיכלה אמן מפי העונין היינו מפי רוב העונין דהעונה אמן יותר מדאי אינו אלא טועה מ"מ לענין ברכת כהנים אומר קריאת המקרא לאמן דבעי לה כיון דבעינן דלישתמע הברכה או הקריאה וכל תרי קלי ודאי לא משתמעי א"כ נהי נמי דהני דמאריכין באמן אינן אלא טועין מ"מ אין כל חבריהן וכן הכהן אינו שומע קול המקרא לכך צריך שימתינו הכהנים או המקרא מלהתחיל הברכה או הקריאה עד שתכלה אמן מפי כל הקהל כן משמע לי מדברי התוס' פרק אלו נאמרין והביאום ב"י אך שהם קצרו בלשונם ותוכן דבריהם נ"ל כמ"ש ולכן לא כתב רבינו מפי רוב הצבור ובש"ע כתב בהדיא בבבא זו עד שתכלה אמן מפי כל הצבור והיינו כמ"ש ודו"ק:

(כה) **אין** ש"ץ רשאי לענות אמן אחר ברכה כו' ולא ידע איזה ברכה שיש לו להקרות ז"ל המשנה פרק אין עומדין דף ל"ד העובר לפני התיבה לא יענה אמן אחר הכהנים מפני הטירוף ע"כ ופירש"י כמו שכתב רבינו ולפי מ"ש בסמוך שבגמרא לא נזכר שצריך להקרות להן מלה במלה וכ"כ ב"י ושכן משמע מל' הר"ן דפי' המשנה אין ש"ץ רשאי לענות אמן אחר סיום ברכת כהנים שמא יטרוף ולא ידע להתחיל שים שלום וק"ל ועיין מ"ש בסמוך סעיף ב':

(כו) **כתב** הרמ"מ כו' אם יש כהנים אחרים לא יעלה לדוכן משום טירוף כו' ואפילו אין שם כהנים אחרים לא יעלה אא"כ כו' פי' ל' המשנה בפרק אין עומדין ד' הנ"ל ועיין בדרישה:

(כז) **ויעקור** רגליו כו' קאי אאם אין שם כהן אלא הוא והוא מובטח שלא יטרוף וטעם עקירת רגליו משום דאמרינן כל כהן שאינו עוקר רגליו בעבודה כדי לעלות לדוכן שוב אינו עולה:

(כח) **ויקרא** לו אחר פי' יברכך יקרא לו: (כט) **וצריך** שהמקרא יכוין בלבו כו' מפשט ל' רבינו משמע שאפילו אם הש"ץ עצמו אמר שים שלום אחר שנשא את כפיו אפ"ה צריך המקרא לכוין אל התפלה משעה שיתחיל הש"ץ י"ח שסובר רבינו שברכת הכהנים היא בכלל התפלה וכן משמע ל' המשנה דאין תקנה לעובר לפני התיבה לישא את כפיו אא"כ הבטחתו שחוזר לתפלתו ובהגהות מיימוני לא משמע כן עיין בב"י ועיין בדרישה:

תגה

דרישה

[ג] **כתב** הר"מ מרוטנברג כו' אם יש כהנים אחרים לא יעלה לדוכן מפני הטירוף כו' כתב ב"י וז"ל בפרק אין עומדין תנן העובר לפני התיבה לא יענה אמן וכו' ואם אין שם כהן אלא הוא לא ישא את כפיו ואם הבטחתו שהוא נושא את כפיו וחוזר לתפלתו רשאי ופירש"י לא ישא את כפיו שמא לא יוכל לחזור לתפלתו לדעת ולכוין להתחיל שים שלום שדעתו מטורפת מאימת הצבור וכתבו הג"מ בשם מהר"מ שאם יש שם כהן אחר אפילו אם הבטחתו שיחזור לתפלתו לא ישא את כפיו ע"כ ורבינו עירב דברי משנה עם דברי הרמ"מ כאילו הכל דברי הרמ"מ עכ"ל ב"י. ונ"ל דאם כדבריו שרבינו עירב הדברים לא היה מסדרם כך אלא היה כותב בתחלה דאם אין שם כהן אחר אלא הוא לא יעלה אא"כ מובטח ואח"כ היה כותב דין אם יש כהן אחר כו' כי היכי דלישתמ' מיניה דכשיש שם כהן אחר לא ישא אפי' מובטח שיכול לחזור לתפלתו שהרי לפי מ"ש רבינו דברי הרמ"מ סתם יש מקום לטעו' דהאי מובטח כו' קאי גם אדלעיל אאם יש שם כהן אחר כו' לכן נראה דבדיוק גמור כת' רבינו הדינים דבתחל' כת' רישא דמתניתין דפ' אין עומדין דאין ש"ץ רשאי לענות אמן כו' ואח"כ סמך אלי' דברי הרמ"מ שכשיש כהן אחר לא יעלה ש"ץ לדוכן כו' כדי שתשמע מסמיכו' זה דס"ל להרמ"מ כן אפי' במובטח שיכול לחזור לתפלתו וכמ"ש בקונטרס שכ"כ בהדיא במרדכי של קלף שהרמ"מ דייק מדקתני במתניתי' הכ"ל אין רשאי לענות אמן כו' ואם אין שם כהן אלא הוא לא יעלה כו' אא"כ הבטחתו כו' ולא קתני בדין עניית אמן שאם הבטחתו שלא יטרוף יכול לענות אלא ש"מ דבעניי' אמן אפי' הבטחתו שלא יטרוף אינו רשאי לענות שמא יטרוף וע"כ הטעם דכיון דאיכא אחריכא שעונין אמן לא מקילינן להרשותו לענות אמן א"כ ה"ה כשיש כהנים אחרי' שעולין לדוכן לא יעלה הש"ץ אפי' הבטחתו שיכול לחזור לתפלתו ע"כ תוכן דבריו וזה כוונת רבינו שהסמיך דברי הרמ"מ לדין עניית אמן דש"ץ ואח"כ כת' רבינו ואפי' אין שם כהנים אחרים כו' שהוא סיפא דמתניתין דפרק אין עומדין ומ"ש ואפי' כו' אעפ"י שאין ל' זה מוזכר במשנה מ"מ כיון שכבר הזכיר דברי הרמ"מ שייך עלי' לכתוב ל' ואפילו ודו"ק:

[ד] **וצריך** המקר' שיכוין לבו כו' הב"י הביא הגהות מיימון וז"ל וכת' הרמ"מ שצריך ליזהר שלא יעמוד אחר תחתיו להקרות ולומר שים שלום אלא מי שכיון לבו לכל התפלה עם ש"ץ ולא סח בשעה שהש"ץ מתפלל ע"כ ומדברי רבינו אינו משמע כן כמו שכתבתי בפרישה. כתב האגור שמהרר"י מולין הסיב וז"ל מהר"ס כתב שהמקרא מסיים שים שלום אבל רש"י פ' אין עומדין כת' שהש"ץ מסיימו וכן הביא המרדכי גופ' פ' הקורא דעת רש"י וכן כת' בספר הפרדס וכדי להשוות דעתם אני אומר אם המקרא כיון לבו לתפלת ש"ץ מתחלה

ועד

חרושי הגהות

כדמשמע מפרש"י אבל אינו ר"ל תיבת יברכך שהרי כתב אח"כ ואין הכהנים מתחילין בברכה אחרת עד שיכלה אמן מפי הציבור משמע דאחר שכלה אמן מתחילין הכהנים בברכת יאר וא"צ להקרות להם תיבת יאר וכפירוש הר"ן בל"א שא"צ להקרות תיבת תחלת הברכה דליכא למיחש לטעות בתחלת הברכה (מהרל"ח): ד ול"נ דאם כדבריו שרבינו עירב הדברים לא ה"ל לסדרם כך דיש מקום לטעות דהאי מובטח קאי גם אדלעיל מיניה דאם יש שם כהן כו' אלא כך הול"ל בתחלה אם אין שם כהן לא יעלה אא"כ מובטח ואח"כ דין

אם

להקרות (ל) תנא אמור להם מכאן שהחזן אומר להם אמרו פי' שמקרא אותם (לא) וגם בכאן כתב הר"פ שאינו צריך להקרות ליחיד כיון דנפקא לן מאמור להם ול"נ כדפרישית לעיל: ירושלמי ובלבד שיהא החזן ישראל וכתב הרמב"ם ז"ל משתדלין שיהא המקרא ישראל שנא' אמור להם מכלל שהמקרא אינו כמותם: [ה] ובשעה שהכהנים מברכין העם (לב) לא יביטו בהם ולא יסיחו דעתם אלא יהו עיניהם כלפי מטה כמי שעומד בתפלה והעם יכוונו לברכה ויהיו פניהם כנגד פני הכהנים (לג) ולא יסתכלו בהם תני אבא בריה דרב מנימין בר חייא עם שאחורי הכהנים אינם בכלל ברכה (לד) אבל שלפניהם

בית יוסף

תנא אמור להם מכאן שהחזן אומר להם אמרו כתב הרא"ש בפרק הקורא את המגלה עומד גבי אין הקורא רשאי לקרות כהנים עד שיכלה אמן מפי הצבור דהכי איתא בספרי: **וגם** בכאן כתב הר"פ שאינו צריך להקרות ליחיד וכו' כלומר כי היכי דכתב שאם אין שם אלא כהן אחד ואינו עולה לדוכן אינו עובר משום דאמור להם לרבי' משמע הכי נמי כתב שא"צ להקרות ליחיד ול"נ כדפירשנו לעיל דלהם על אהרן ובניו קאי ופירוש אמור להם לכל אחד מהם וז"ל סמ"ק וכ"ל שמן הדין לא היה צריך להקרות ליחיד שהרי מה שש"ץ מקרא להם מאמור להם נפקא ומיהו עמא דבר להקרות אף ליחיד עד כאן וגם סמ"ג כתב דעמא דבר להקרות אף ליחיד וכן פשט המנהג : **ירושלמי** ובלבד שיהא החזן ישראל בפ' אין עומדין אמר רב חסדא וצריך שיהא החזן ישראל : **וכתב** הרמב"ם בפי"ד מה"ת דטעמא משום דכתיב אמור להם מכלל שהמקרא אינו כמותם ומשמ' מדבריו שמשתדלין שיהי' ישראל אבל אינו עיכוב בדבר : **וכתבו** שם ההגהות שהורה הר"מ כשהחזן כהן שיעמוד ישראל אצלו ויקרא כהנים ויקרא אותם והחזן עומד ושותק עד התחלת שים שלום וכ"פ המרדכי בהגהה פרק הקורא את המגלה עומד :

ובשעה שהכהנים מברכים העם לא יביטו ולא יסיחו דעתם וכו' עד ולא יסתכלו בהם הכל לשון הרמב"ם פי"ד מה"ת והוא מדאמרינן בירוש' פרק הקורא את המגלה עומד שאסור להסתכל בכהנים בשעה שהם מברכים את העם משום היסח הדעת ומשם יש ללמוד שגם הכהנים לא יסתכלו בעם כדי שלא יסיחו את דעתם וכ"ש הוא · וליכא למימר דהא דאסור להסתכל בכהנים לא משום היסח דעת היא אלא משום הא דאמרינן בפרק אין דורשין (טז·) שהמסתכל בכהנים עיניו כהות דהא מפ' התם דהיינו דוקא בזמן שבית המקדש קיים והיו עומדים על דוכנם ומברכים את העם בשם המפורש . ונוהגים הכהנים בארץ מצרים לשלשל טלית של מצוה על פניהם וידיהם . ומנהג יפה הוא כדי שלא יוכלו הם להסתכל בעם ולא העם בהם ויבואו לידי היסח הדעת (טו) :

ומ"ש רבי' שיהיה פני העם כנגד פני הכהנים פשוט בפרק ואלו נאמרים שם : **תני** אבא בריה דרב מנימין בר חייא עם שאחורי הכהנים אינם בכלל ברכה גם זה שם ואמרינן עלה פשיטא אריכי באפי גוצי לא מפסקא תיבה לא מפסקא מחיצה מאי ת"ש דאמר ריב"ל אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים איבעיא להו צדדים מאי ת"ש דתנן נתכוון להזות לפניו והזה לאחריו לאחריו והזה לפניו הזאתו פסולה לפניו והזה מן הצדדים שבפניו הזאתו כשרה ופירש"י על הצדדין שבפניו צדדין שיש ממנו ולהלן ולא צדדין שישנו ממנו ולאחו' וה"ה העומדים בצדדין של כהן הימנו ולהלן בכלל הברכה הן דכלפניו דמי אבל שלאחר הימנו אע"פ שאינו אחריהם ממש כלאחריו דמי ע"כ כלומר דעם שלפני הכהנים ואינם מכוונים נגד פניהם אלא משוכים לצדדין הוו בכלל ברכה ועם שאחורי הכהנים ואינם מכוונים כנגד אחוריהם אלא משוכים לצדדין אינם בכלל ברכה ורבינו כתב סתם דעם שבצדדין הרי הן בכלל ברכה וכ"כ ג"כ הרמב"ם ולא חילקו בין צדדין לצדדין שממנו ולאחור משמע דס"ל דכל שהם לפני הכהנים אע"פ שאינם מכוונים כנגד פניהם אלא משוכים לצדדין פשיטא דבכלל עם שלפני הכהנים הם ואותם שהם אחורי הכהנים אע"פ שאינם מכוונים כנגד אחוריהם אלא משוכים לצדדין פשיטא דבכלל עם שאחורי הכהנים הם ולא הוצרכו למעטם ולא איבעיא אלא בעם שהם ממש כנגד צידי הכהנים ופשט ליה מדקתני דינא דהזה על צדדים שבפניו ולא קתני דינא דהזה על צדדין שאחוריו אלמא ה"ק כל צדדין כבפניו דמי וכן אמרו בירושלמי פרק אין עומדין הדא אמרת העומדים מן הצדדין בכלל ברכה ולא חילקו בין צדדין לצדדין :

ולאחריהם

ב"ח

הדוחק כדי שלא תתבטל נ"כ לגמרי כמו שאין שם כהן אחר ועוד תדע דלמאי לא קתני נמי ואם הבטחתו שהוא עונה אמן וחוזר לתפלתו רשאי לענות אמן והא ברישא תני להו בהדי הדדי לא יענה אמן מפני הטרוף ולא ישא את כפיו מפני הטרוף דמשמע הא היכא דליכ' טרוף אידי ואידי שרי וא"כ היכא דהבטחתו שלא יטרוף אמאי לא יענה אמן אלא ש"מ דלא התירו אלא שלא תתבטל נ"כ ומפני הדוחק סומך על הבטחתו אבל היכא דליכא דוחק לא התירו אפי' בהבטחתו שיוכל לחזור לתפלתו דמ"מ חיישינן שמא יטרוף מיהו אף אותו הנותן מים לכהנים ליטול ידיהם וכא אבל ש"ץ ומזכירו ליטול את ידיו צריך לישא את כפיו אף ביש שם כהני' אחרים ואם לא יעלה עובר בג' עשה כו' עכ"ל ולפ"ז פי' דברי רבינו כך הם דאם יש כהנים אחרים לא יעלה לדוכן מפני טרוף הדעת אפילו מובט' שיחזור לתפלתו דמ"מ חיישי' שמא יטרוף וכיון דליכא דוחק שהרי יש כהנים אחרים ולא תתבטל נ"כ לא התירו לו לעלות לדוכן ואפילו אם אין שם כהנים אחרי' לא יעלה אא"כ מובטח וכו' והו כשהוא מובטח יעקור רגליו מעט בעבודה כו' וצריך שהמקר' כו' כי מנהג הוא שהמקרא גומר התפלה ואומר שים שלום עד סופה ולכך צריך לכוין מתחלת תפלת י"ח דשומע כעונה וחשוב כאילו המקר' התפלל כל התפלה והא דקאמר דבעינן שיהא הש"ץ מובטח שיחזור לתפלתו אינו ר"ל שיחזור לגמור תפלתו בצבור ולומר שים שלום וכו' דהא לפי זה המקרא הוא הגומר התפלה אלא ר"ל דבעינן שיהא מובטח שיחזור לתפלתו במקום שפסק ושיכוין למה שיתחיל המקרא אחר ברכת כהנים להתפלל שים שלום עד סופה דכי היכא דבעינן שהמקרא יכוין התפלה משעה שהתחיל הש"ץ י"ח כך בעינן שהש"ץ יכוין אל תפלת המקרא בסוף התפלה משים שלום עד סופה דאל"כ תהיה תפלת הש"ץ מתחילתה עד שים שלום בלבד ותפלת המקרא משים שלום ואילך עד סופה בלבד ונמצאת התפלה פסקי פסקי זה מתפלל מקצת וזה מתפלל מקצת ואין זה תפלה ולפי זה התיישב מה שהקשה ב"י הלא איכא תקנתא אפילו אינו מובטח שיחזור לתפלתו אם המקרא כיון מתחלת התפלה ומסיים שים שלום דלמאי דפי' עכ"פ בעינן שיהא מובטח וכו' שאם אינו מובטח לא יעלה לדוכן אפי' אם המקרא כיון מתחלת התפלה ומסיים שים שלום · ועוד אפשר לפרש דעת רבינו אליבא דהרמ"מ שהמקרא אינו גומר התפלה אלא לכתחלה ודאי דהש"ץ גומר התפלה משים שלום עד סופ' וניחא השתא טפי הא דאמר שיהא מובטח הש"ץ שיחזור לתפלתו אלא מיהו אכן הוא דחיישינן שמא יטרוף ולפיכך צריך שהמקרא יכוין מתחל' תפלת י"ח כדי שהמקרא יגמור התפלה אם לא יוכל הש"ץ לגומרה אבל הראשון נראה עיקר לפי מ"ש במרדכי הארוך משם הרמ"מ. ולענין הלכה משמע בש"ע שאם המקרא כיון מתחלת התפלה מסיים המקר' שים שלום ושפיר דמי אפי' אינו מובטח וכו' כי זה עדיף טפי ונמשך הרב אחר מ"ש בב"י בארוך וכ"כ להדיא בלבוש ולפע"ד אין הוראה זו נכונה אלא כל שאין הש"ץ מובטח שחוזר לתפלתו אין רשאי לעלות לדוכן כפשוטה של משנתינו וליכא תקנתא שהמקרא יכוין מתחלת התפלה כו' כיון שאינו מובטח ודו"ק · ומנהגינו עכשיו כשהש"ץ כהן ויש כהנים מתפלל הש"ץ עד ולך נאה להודות ואח"כ עומד תחתיו ישראל שהי' מכוין אל תפלתו ומתחיל בלחש או"א ברכנו בברכה וכו' ומקר' בקול רם כהנים וחוזר ואומר בלחש עם קודשך כאמור ומקר' יברכך וכל ברכת כהנים ואומר שים שלום וכו' וחותם בא"י המברך את עמו ישראל וחוזר הכהן הש"ץ ואומר קדיש :

ירושלמי ובלבד שיהא החזן ישראל וכתב הרמב"ם משתדלין וכו' כלומר מלשון הירושלמי משמע לכאורה דאם אין שם ישראל או לוי שיקר' להם אין נושאין כפיהם אבל מדכת' הרמב"ם משתדלין אלמא דאין עיכוב בדבר דדרשא זו אינה אלא אסמכתא בעלמא והכהנים צריכין לישא כפיהם אפילו אין מי שיקרא להם דעיקר קרא לא אתא אלא כמו שת"א כד יימרון להון :

עם שאחורי הכהנים וכו' בעיא דאפשיטא בפ' אלו נאמרין ריש (דף ל"ט) ואע"ג דאיתא להדיא התם דלא הוו בכלל ברכה אלא העומדין בצדדין של כהן הימנו ולהלן דכלפניו דמי אבל שלאחר הימנו אע"פ שאינו אחריהן ממש כלאחריו

דרכי משה

מאריכין קצת ובב"י בשם הרוקח שבאלו התיבות הופכין הכהנים לדרום ולצפון ואפשר שהוא ג"כ מטעם זה· (ועיין בב"י ס"ס דחשיב יותר משה דחשיב ג"כ תיבת לך ובזה לא שייך טעם זה) . ונהגו לומר עוד רבון העולם כשהכהנים מאריכים בסוף תיבות וישמר"ך ויחונ"ך ושלו"ם כתב מהרי"ל סימן קמ"ח המקרא לא יאמר רבון כו' מפני טירוף : (טו) ובארצות האלו נוהגים העם שעושין כן כדי שלא יוכלו להסתכל בידי הכהנים והכהנים משלשלין טליתותיהם על פניהם אבל ידיהם חוץ לטליתותיהם שגם הם לא יסתכלו בידיהם ואמרינן בירושלמי דאסור

דרישה

ועל סוף אז עדיף טפי שהמקר' מסיים ונוכל לומר שרש"י מודה בזה עכ"ל ומכאן מוכח דלא שפיר עביד מי שעומד תחת ש"ץ שהוא כהן ומתחיל רצה אעפ"י שכיון מתחלת התפלה דהא לרש"י דאיירי במי שלא כיון כמ"ש ב"י ע"כ צ"ל שלא התחיל העומד תחתיו רצה דמ"ש מסים שלום דאסור לסיים כיון שלא כיון כמ"ש ב"י וכיון דלרש"י איירי דהחזן אומר רצה א"כ גם למהר"ם דאיירי דהעומד תחתיו כיון אפ"ה ג"כ מיירי שהחזן אמ' רצה דאל"כ אדאיירי רש"י ומהר"ם כל חד לפי שטתו בשים שלום הל"ל ג"כ ברצה אלא ודאי כ"ע מודו אפי' כיון העומד תחת החזן אפילו הכי אינו מתחיל אלא מתחלת הקריאה דיברכך וכן מוכח נמי מדברי רבינו בטור שמצריך להמקרא להיות מכוין מראש התפלה ואפ"ה כתב שהש"ץ יעקור מעט בעבודה ויאמר בעצמו מודים עד ולך נאה להודו' וכן מוכח נמי מכל מה שהביא ב"י בענין זה ע"ש וכתבתי זה לאפוקי ממה שהנהיג מהרי"ק ז"ל :

[ה] **ובשעה** שהכהנים מברכי' כו' עד שלא יסתכלו בהם הכל ל' הרמב"ם פ' י"ד מהל' תפלה והוא מדאמרינן פ' הקורא המגילה עומד שאסור להסתכל בכהנים בשעה שהם מברכין משום היסח הדעת ומשם יש ללמוד שגם הכהנים לא יסתכלו בעם כדי שלא יסיחו את דעתם וכ"ש הוא עכ"ל ב"י · וכמ"ש בפרישה בשמו וליכא למימר דאסור משום עיניו כהות כו' וכי אפשר לומר כן הא בהדיא אמרו בירושלמי טעם משום היסח הדעת ר"ל דה"ק ב"י וליכא למימר דאכן לא ס"ל כירושלמי דקאמר משום שלא יסיחו אלא עיקר הטעם כדמפרש בגמרא דידן דהיינו משום עיניו כהות וממילא יכולין הכהנים להסתכל בעם ע"ז אמר דהא מפ' הת' כו':

משידע

פרישה

(ל) **תנא** אמור להם כו' בספרי איתא לתנא זו והביאו הרא"ש פרק הקורא את המגילה עומד ומ"ש רבינו פי' שמקרא אותם נראה דר"ל מקרא להם מלה במלה אבל א"ל מקרא להם כהנים דזה כבר כתב רבינו לעיל בסמוך והוא בהדיא בגמרא דידן ועוד איך ימשך לזה מ"ש אחר כך בשם הר"ף ול"נ כו' ולפי דעת הר"ן שכתבו דלא נזכר בגמרא ענין ההקרא' לפניהם מלה במלה אין ראייה מספרי זה שהם מפרשים לקרות להם כהנים וכ"כ ב"י ע"ש :

(לא) **וגם** בכאן כתב הר"ף שאינו צריך להקרות כו' ולא נהירא כדפרי' לעיל כתב ב"י כלומר כי היכי דכתב שאם אין שם כהן אלא אחד ואינו עולה לדוכן אינו עובר משום דאמור להם לרבים משמע ה"נ כתב שאינו צריך להקרות ליחיד ול"נ כדפרי' לעיל דלהם על אהרן ובניו קאי ופי' אמור להם לכל אחד מהם עכ"ל ולעיל סעיף ב' כתבתי פירושו שם בל' רבינו ומה שהקשיתי עליו וגם בכאן אין דבריו נוחין לי חדא דא"כ למה נקט בספרי תנא אמור להם כו' ולא נקט ל' התרגום והכי הל"ל כד יימרון להון מכאן שהחזן כו' דהא דרש דיליה לפי פירוש התרגום הוא לדעת ב"י וכן הר"ף דכתב דנפקא לן מאמור להם ה"ל למימר דנפקא ליה מכד יימרון להון . וע"ק מאי וגם בכאן כתב הר"ף כו' מהיכי תיתי שלא יסבור כאן כמו לעיל ע"ק איך כתב רבינו על דבריו ול"נ דמשמע דס"ל דאפילו ליחיד קורין כל מלה ומלה והא הוא עצמו כתב לעיל סעיף ז' אמור להם לב' ולא לא' דלמה אין קורין כהנים ומ"ש הקראה זו מהקראה זו וכאן ה"א לייסב כמ"ש ב"י לעיל דאם קראו קאמר דעבר דהא כאן איירי בהקראה דלכתחלה לכן נ"ל כמ"ש לעיל בסעיף ב' דפשוטו דקרא קאי אמור להם על מלה דהיינו שילוש בציוי על הכהנים שישומו את שמי וגו' יברכך כי כן משמעות המשך לשון המקרא כה תברכו בני ישראל אמור להם יברכך כו' וא"כ ה"ה לדורות ג"כ יקרא להן כל מלה ומלה וזהו שדרשו בספרי אמור להן מכאן שהחזן אומר להם אמרו פי' אמרו כך וכך וע"ז כתב רבינו שגם בכאן כתב הר"ף דאמור להם ר"ל שמשה רבינו היה מקרא לרבים יברכך כיון דנפקא לן מאמור להם · ול"נ כדפרישי' לעיל שודאי אפילו יחיד צריך הקראה דאין טעם לחלק בין יחיד לרבים בענין הקראה מלה במלה ואמור להם פי' לכל אחד ואחד ולפ"ז א"ש דכתב וגם בכאן כתב הר"ף דלעיל היה מסתבר קצת דברי מהר"ף דרבים מצוים לברך ישראל ולא אחד וגם הציוי שנצטוו משה לצוות לכהנים ושמו את שמי משמע קצת שדוקא לרבים יצוה כן דהא כתיב אמור להן ל' רבים · (ומ"מ דחהו רבינו לעיל דלאמת אינו מוכרח) אבל בכאן לענין ההקראה מה לי רבים מה לי יחיד וכנ"ל ודו"ק ומפי' התרגום שפי' כד יימרון כו' לא קמיירי הכא וכמ"ש לעיל סעיף ב' : (לב) **לא** יביטו פי' הכהנים :

(לג) **ולא** יסתכלו בהם והוא ג"כ מטעם כדי שלא יסיחו דעתו מהברכה אבל ליכא למימר לאסור משום הא דאמרינן בפרק אין דורשין שהמסתכל בכהנים עיניו כהות דהא מפרשי התוס' דהיינו דוקא בזמן שבה"מ קיים והיו עומדין בדוכנם ומברכין את העם בשם המפורש ונוהגין הכהנים בארץ מצרים לשלשל טלית של מצוה על פניהם וידיהם ומנהג יפה הוא כדי שלא יוכלו להסתכל בעם ולא העם בהם ויבאו לידי היסח הדעת עכ"ל ב"י ומה שיש להקשות בכאן עיין בדרישה : (לד) **אבל** שלפניהם ומצדיה' אפילו מחיצה של ברזל אינו מפסיק בגמרא מוכח

דהיינו

חדושי הגהות

אם יש שם כהן כו' לכן נראה לפי מ"ש בקונטרס במרדכי של קלף שהר"מ מרוטנברק דייק ממתניתין דקתני דאין ש"ץ רשאי לענות אמן וכו' ואם אין שם כהן אלא הוא לא יעלה כו'

ואם

ולאחריהם אם הם אנוסים הם בכלל הברכה דא"ר שמלאי בית הכנסת שכולה כהנים עולים לדוכן וכו' ג"ז שם דמקשי אהא דרבי שמלאי מדתניא עם שאחורי כהנים אינם בכלל ברכה ומשני הא דאניסי הא דלא אניסי ופירש"י עם שבשדות אניסי במלאכתן ואינם יכולים לבא:

ירושלמי עיר שכולה כהנים עולים וכו' בפרק אין עומדין: ומוקי לה בגמרא כלומר הא דא"ר שמלאי עיר שכולה כהנים עולי' לדוכן מוקי לה בגמרא דידן (לח: לט:) בשאין שם יותר מי' אבל אם יש שם יותר מי' היתרים על י' עולים לדוכן והי' עונין אחריהם אמן ופירש"י אבל כשאין שם אלא י' אם יעלו קאתם כיון שלא נשתיירו כאן י' לא חשיבי לברכה בלחודייהו הילכך כולם עולים ומברכים לאחיהם שבשדות ע"כ ואע"ג דברכת כהנים בי' וכהנים מן המנין שאני התם דישראל הם העונים אמן אבל הכא דכולם הם כהנים ואין ביניהם ישראל לא חשיבי לברכת כהנים לחודייהו לענות אמן אלא אם כן העונים הם י':

כהן אינו רשאי להוסיף מדעתו ברכה וכו' אבל אם בירך כבר צבור אחד ובא למקום אחר וכו' פשוט בפרק ראוהו ב"ד (כח:)

וכתבו הגה"מ דה"ה כהן שלא התפלל עדין ומצא צבור מתפללין נושא את כפיו ואין התפלה מעכבתו וכ"כ הר"ד אבודרהם בשם הערוך וכ"כ שבלי הלקט בשם הגאונים:

מי שיש לו מום בידיו כגון שהן בהקניות וכו' פשוט בס"פ הקורא את המגלה עומד (כד:) ופירש"י בהקניות למנטיי"ש בלעז עקומות כפופות עקושות לצדיקן והר"ן פירש עקומות שנתעקמו ידיו אחורנית עקושות שאינו יכול לחלק אצבעותיו:

והרמב"ם כתב מי שיש לו מום בפניו או בידיו או ברגליו לא ישא את כפיו שם תנא מומין שאמרו בפניו ידיו ורגליו ופירש"י רגליו מפני שהנוש' את כפיו חולץ מנעליו ואם יש מום ברגליו יסתכלו בו אבל בנוסחת הר"י ובפסקי הרא"ש ליתא להאי ברייתא ואפשר שלא היתה אצלם בנוסחת הגמרא וזה גרם לרבי' להקשות על הרמב"ם דבגמרא לא קאמר אלא בידיו וטעמא מפני שהוא נושא אותם ועל ידי כן העם מסתכלין בהם ומסיחין דעתם אבל בפניו לית לן בה וכ"ש ברגליו ואין זה כלום דהא אם יהיו מומין בפניו ג"כ יסתכלו בהם ויסיחו דעתם ויש לתמו' עליו היאך כתב דבגמרא לא אמרו אלא ידיו שהרי בפירוש אמרו דזבלגן וסומא לא ישא את כפיו וא"כ ע"כ ידיו שאמרו לאו דוקא דה"ה לפניו וכן יש ללמוד משם למומין שברגליו ובמקום שעולים לדוכן בלא בתי שוקים שכל שיש בהם מומים העם מסתכלין בהם ומסיחין דעתם:

וזבלגן וסומא באחת מעיניו לא ישא את כפיו היו בני עירו רגילים בו וכו' ישא את כפיו פשוט בפרק הקורא את המגלה עומד שם ופירש רבינו זבלגן שרירו יורד על זקנו וכן פירש הרמב"ם אבל רש"י פירש שעיניו זולגות דמעה וכן פירש הר"ן:

וכתבו התוספות והרא"ש והמרדכי שאפילו במומין שבידיו מותר אם היו בני עירו רגילים בו כדאיתא בירושלמי ההוא כהן דהוו ידיה עקישו אתא לקמיה דרבי נפתלי א"ל כיון שאתה דש בעירך מותר:

ומשמע דאפילו סומא בב' עיניו אם היו בני עירו רגילים בו מותר לישא את כפיו ומה שלא הוזכר בתלמוד אלא סומא באחת מעיניו היינו להשמעי' שאע"פ שאינו סומא אלא בא' מעיניו לא ישא את כפיו כל שאינו דש בעירו ואע"פ שמדברי ר"י לא משמע הכי:

וכתוב בת"ה שכל ששהה ל' יום מיקרי דש בעירו ודוקא בעירו אבל אם הלך באקראי לעיר אחרת ושהה שם ל' יום לא מהני ומ"מ נראה דלאו דוקא דאתי למידר התם שיהא אחד מבני מתא אלא אפילו אתי להתם להיות מלמד או סופר או משרת שנה או חצי שנה חשיב נמי דש בעירו בל' יום:

ונראה לי שבמקום שנוהגים לשלשל הטלית על פניהם אפילו יש כמה מומין בפניו ובידיו ואינו דש בעירו ישא את כפיו דתו ליכא למיחש להיסח דעת ואע"פ שאפשר דגזרינן אטו מקום שאין נוהגים לשלשלו כיון דהא דיש מומין בידיו ופניו לא ישא את כפיו אינו מן הדין אלא משום שלא יסיחו דעתם כל שנוהגים לישא את כפיהם בענין דליכא למיחש להיסח דעת ש"ד ומיהו היכא דאין שאר כהני' משלשלין

כלאחריו דמי סתם רבינו ולא חילק וכ"כ הרמב"ם והסמ"ג בסתם משום דמשמע להו דכל שהוא לאחר הכהן אעפ"י שאינו אחריכן ממש פשיטא דבכלל עם שאחורי הכהנים נינהו ולא קמבעיא להו אלא בעם העומדים ממש בצידי הכהני' ופשיט ליה דהכי נמי כבפניו דמי וכך נראה מדברי ב"י וכ"כ בכ"מ להדיא:

שלפניהם ומצדיהם אפי' מחיצה של ברזל אינה מפסקת ולאחריהם נמי אם הם אנוסים הם בכלל הברכה דאמר ר' שמלאי בה"כ שכולם כהנים עולים לדוכן למי מברכין לאחיהם שבשדות ירושלמי עיר שכולה כהנים עולים לדוכן למי מברכים לאחיהם (לה) שבצפון ושבדרום ומי העונים אחריהם הנשים והטף ומוקי לה בגמ' בשאין שם אלא י' כהנים אבל אם יש שם יותר מי' היתרים מי' יעלו ויברכו (לו) והי' עונין אחריהם ובשעה שמברכין אין לעם לומר שום פסוקים (טז) דגרסינן בסוטה בפרק ואלו נאמרים (לט:) בשעה שמברכין העם (לז) מה הם אומרים (לח) ברכו את ה' ה המבורך ומסקינן (שם מ·) דלא למימרינהו כלום יש עבד שמברכין אותו ואינו מאזין פי' שאינו מכוין לברכה שמברכים אותו ואם היו אומרים הפסוקים לא היו יכולין לכוין לברכה הלכך אין לומר שום פסוק אלא יש לשתוק לכוין לברכה: כהן אינו רשאי להוסיף מדעתו ברכה יותר על אלו ג' פסוקים של ברכת כהנים ואם הוסיף עובר על בל תוסיף אבל אם בירך כבר צבור אחד ובא למקום אחר ומצא צבור שלא הגיעו לברכת כהנים יכול לברכם פעם אחרת ואלו שפסולים לישא כפיהם מי שיש לו מום בידיו כגון שהם בהקניות (לט) או עקומות או עקושות מפני שהעם מסתכלין בו והרמב"ם ז"ל כתב מי שיש לו מום בפניו או בידיו ורגליו לא ישא כפיו (מ) ובגמרא לא קאמר אלא בידיו מפני שהוא נושא אותם וניכר בהן זבלגן (מא) והוא מי שרירו יורד על זקנו (מב) וסומא באחת מעיניו לא ישא כפיו היו בני עירו רגילים בו ומכירין הכל שהוא

אם הם אנוסים כו' פרש"י פ' א"כ סוף (דף ל"ח) עם שבשדות אניסי במלאכתן ואין יכולין לבא דלא אניסי העומדים בב"ה אחורי הכהני' לא אניסי ואין הברכה חשובה עליהם לעקור רגליהם ולבא לפני הכהני' להיות מתברכין פנים כנגד פנים וכו' עכ"ל נראה מפירושו דעכשיו שקונ' כ"א מקום בב"ה ג"כ חשובים אניסי דאינו רשאי לילך ממקומו שהוא אחורי הכהנים ולבא לפני הכהנים ולדחו' את חבירו ממקומו שהו' קנוי וכ"ש מי שאין לו מקום כלל וצריך לעמוד בחצר ב"ה ומ"ש התו' לשם וז"ל בסוף ר"ה אמרינן דדוקא הני שבשדות אניסי אבל הני דקיימי במתא לא אניסי עכ"ל היינו נמי דוקא דיכולין לבא לפני הכהנים ולא באו אינן בכלל ברכה כמו שפי' רש"י להדיא בסוף ר"ה ע"ש:

ירושלמי עיר שכולה כהנים וכו' איכא למידק מפני מה לא אמרו למי מברכין לנשים וי"ל דמיירי דהנשים כולם ג"כ בנות כהנים נינהו והא ודאי דכהנים עצמם אינם מתברכים אלא מפי הקב"ה כדאיתא בפרק א"כ מדכתיב ואני אברכם לכהנים ומדכתיב ואברכה מברכך אבל ברכת כהנים אינה אלא לבני ישראל כדכתיב כה תברכו את בני ישראל ועוד נראה דאפילו את"ל דהנשים הם בנות ישראל עיקר הברכה אינ' אלא לישראל הזכרים כדכתיב בני ישראל אלא דאף הנקבות בכלל הברכות אבל כשאין שם אלא נשים בנות ישראל לא היו חייבים בנ"כ והלכך צ"ל למי מברכין לאחיהם שבצפון ובדרום:

ובשעה שמברכין וכו' מה הם אומרים ברכו את ה' המבורך בספרים שבידינו כתוב ברכו ה' מלאכיו וכו': ומ"ש ומסקינן דלא למימריכהו וכו' כלומר דלא תימא דדוקא הני פסוקים דמייתי תלמוד' אסיקנ' דלא למימריכהו אבל פסוקים אחרים מאי אמרו ליתא דכיון דקאמרי' כלום יש עבד וכו' אלמא דאין לומר שום פסוק אלא יש לשתוק לגמרי לכוין לברכה וכתב בהגהת ש"ע דעכשיו נוהגין לאמרן משום דמאריכין בנגונים · מיהו כל חכם נזהר שלא לומר פסוקים:

מי שיש לו מום בידיו וכו' משנה בפ' הקור' עומד (דף כ"ד) כהן שיש בידיו מומין לא ישא את כפיו ובגמרא תניא ידיו בהקניות עקומות ועקושות לא ישא את כפיו ומ"ש בשם הרמב"ם דה"ה פניו ידיו ורגליו ה"א בספרים דידן תנא מומין שאמרו בפניו ידיו ורגליו וכתב ב"י דהרי"ף והרא"ש לא גרסי להך ברייתא וז"ש רבינו ובגמרא לא קאמר אלא בידיו ותמה על רבינו הלא כיון דזבלגן וסומא לא ישא כפיו אלמא דידיו לאו דוקא דה"ה בפניו ולפעד"נ מדברי הרמב"ם להדי' דמחלק בין מומין שבידיו לזבלגן וסומא דבמומין שבידיו כתב בסתם לא ישא כפיו ובזבלגן וסומא כתב ואם היה דש בעירו והכל היו רגילין בזה הסומא בא' מעיניו או בזה שרירו זב מותר לפי שאין מסתכלין בו מדכתב והכל היו רגילין בזה הסומא וכו' אלמא דלא אמרו דש בעירו מותר אלא בסומ' וזבלגן דכיון דמאיסי אין מסתכלין בו עוד לאחר שדש בעירו אבל במומין שבידיו שהוא נושא אותם אפילו דש בעירו מסתכלין בו אף לאחר שדש בעירו והכי משמע מפשטא דתלמודא דידן דלא תני דש בעירו מותר אלא בזבלגן וסומא ודלא כמ"ש התו' ע"ש הירו' דבידיו עקושות נמי מותר בדש בעירו וכ"כ המרדכי והרא"ש אלא תלמודא דידן עיקר וכ"כ מדעת רבינו שדקדק וכתב היו בני העיר רגילין בו ומכירים הכל שהוא זבלגן או סומא ישא כפיו אלמא דדוקא בזבלגן וסומא מותר בדש בעירו אבל לא במומין שבידיו והשתא ניחא דהשיג רבינו על דברי הרמב"ם דמדבריו משמע דדין פניו ורגליו כדין ידיו דאפי' דש בעירו אסור ובגמרא לא קאמר אלא בידיו מפני שהוא נושא אותם אבל פניו ורגליו אם דש בעירו מותר כדמוכח מהך דזבלגן וסומא ולפ"ז אף רבינו היה גורס הך ברייתא בספריו ואעפ"כ השיג על הרמב"ם ומיהו יש ליישב דהרמב"ם לישנא דברייתא נקט וא"כ דבפניו ורגליו בדש בעירו מותר. כתב במרדכי הא דתנן לא ישא את כפיו שהעם מסתכלין בו כתב רש"י דהטעם מפני שעיניו כהות וליתא להא טעמא אלא בזמן שב"ה קיים שמברכין בשם המפורש כדאיתא בחגיגה

דף

דרכי משה

דאסור להסתכל בכהנים משום היסח הדעת: (טז) ונהגו העולם עכשיו לומר פסוקים ואפשר דסמכו אהא דכתב הרא"ש והביאו הטור לעיל סימן נ"ז לענין ברכו דנהגו לומר יתברך. ולכן

פרישה

דהיינו דוקא לצדין שבפניו ופירש"י לצדין שיש ממנו ולהלן ולא לצדין של ממנו ולאחור וכתב הב"י והרמב"ם ורבינו שסתמו וכתבו סתם לצדין מתברכין משום דפשוט הוא בעיניהן דהעומדין מהצדדים בכל צד דרום וצפון אעפ"י שהכהנים עומדים באמצע מזרח ומערב מ"מ כיון שצד צפון ודרום אינו מכוין לצד אחוריהן מתברכין ולא ממעט הגמ' אלא היושבי' או עומדי' האידנא לצד מזרח אעפ"י שאינן מכוני' לנגד אחוריו ממש מ"מ אינם כן כ"א בצד שכנגד אחוריו וזהו כ"ל לדעת ב"י אבל פי' ב"י אינו מוכרח ויכול לדחוק ולומר דל"פ הרמב"ם ורבינו אפירוש רש"י ודו"ק:

(לה) שבצפון ושבדרום כו' בירושלמי כתב ג"כ שבמזרח ושבמערב: (לו) והעשרה עונין אחריהם פירש"י אבל כשאין שם אלא עשרה אם יעלו קאתם כיון שלא נשתיירו כאן עשרה לא חשיבי לברכה בלחודייהו הילכך כולם עולין ומברכין לאחיהן שבשדות ע"כ אע"ג דברכת כהנים בעשרה וכהנים מן המנין שאני התם דישראל הם העונין אמן אבל הכא דכולם הם כהנים ואין ביניהם ישראל לא חשיבי לברכת כהנים לחודייהו לענות אמן אלא א"כ העונין הם עשרה. ב"י: (לז) מה הם אומרים פירש"י שירא מספירים פנים ומודים לפניו על ברכותיו ולהראות להם שהם נוחים להם:

(לח) ברכו את ה' המבורך בפרק אלו נאמרים ד' ל"ט לא מייתי הפי פסוק אלא ברכו ה' כל מלאכיו גבורי כח וגומר ברכו ה' כל צבאיו וגו' ברכו ה' כל מעשיו וגו' ופירש"י ג' מקראות נגד ג' ברכות כהנים:

(לט) או עקומות או עקושות פירש"י עקושות כפופות עקושות לצדיהן והר"ן פי' עקומות שנתעקמו ידיו אחורנית עקושות שאינו יכול לחלק אצבעותיו:

(מ) ובגמרא לא קאמר אלא בידיו ויש לתמוה עליו היאך כתב בגמרא לא אמרו אלא ידיו שהרי בפירוש אמרו דזבלגן וסומא לא ישא כפיו וא"כ ע"כ ידיו שאמרו ל"ד דה"ה בפניך וכן יש ללמוד משם למומין שברגליו במקום שעולין לדוכן בלא בתי שוקים שכל שיש בהם מומין העם מסתכלין בהם ומסיחים דעתם · ב"י · ויש ליישבו קצת דגם הטור אינו ר"ל דוקא ידיו אלא ה"ה פניו שהוא מגולה ולא אתי אלא לאפוקי רגליו כשהולך בבתי שוקים ומס"ט כתב בסמוך סומא וזבלגן ודו"ק ועיין בב"י:

(מא) והוא מי שרירו יורד על זקנו ורש"י פי' מי שעיניו זולפים דמעה: (מב) וסומא באחד מעינין

חדושי הגהות

ואם הבטחתו וכו' ולא קתני גם בדין עניית אמן שאם הבטחתו יכול לענות אלא ש"מ שבעניית אמן אפילו הבטחתו שלא יטרף לא יענה כיון שיש אחרים שעונים א"כ ה"ה כשיש כהנים אחרים לדוכן לא יעלה הש"ץ אפילו הבטחתו ע"כ תוכן דבריו וזהו כוונת רבינו שבתחלה הביא מתניתין דאין רשאי לענות אמן ואח"כ דברי רמ"מ לפי שהוכחתו ממשנה זו ואח"כ כתב ואפילו אין שם כהנים אחרים שהוא סיפא דמתני' הנ"ל ומ"ש ואפילו אע"פ שאין לשון זה מוזכר במשנה מ"מ כיון שבתחלה הזכיר דברי רמ"מ שייך עליה ואפי' ודו"ק דרישה: ה בגמרא לא מייתי הך פסוק אלא ג' פסוקים אחרים ע"ש: ו כוונתו על הה"ר ירוח' שכתב וז"ל וסומא לא ישא כפיו וסומא באחת מעיניו מותר ודוקא שדש בעירו ע"כ משמע דסומא

שהוא זבלגן או סומא ישא כפיו : היו ידיו צבועות (מג) סטים ופואה לא ישא כפיו מפני שמסתכלין בו (מד) ואם רוב אנשי העיר מלאכתן בכך הרי זה ישא שאז לא יסתכלו בו מי שאינו יודע לחתך האותיות כגון אלו שאומרים לאלפין עיינין (מה) ולעיינין אלפין וכיוצא בזה לא ישא כפיו (מו) קטן או אפילו גדול שלא נתמלא זקנו לא ישא כפיו וה"מ הוא לבדו אבל עם אחרים [ו] משידע לישא כפיו נושא עמהן כהן שהרג את הנפש אפי' בשוגג לא ישא כפיו דכתיב ובפרישכם כפיכם אעלים עיני מכם גם כי תרבו תפלה אינני שומע ידיכם דמים מלאו המיר לא ישא כפיו וכתב הרמב"ם ז"ל אפילו שב בתשוב' אבל על שאר עבירות אין מונעין אותו מלישא כפיו ורש"י כתב כיון ששב בתשובה יכול לישא כפיו וכ"כ רבינו גרשום והביא ראיה מהירושלמי שלא תאמר כהן פלוני מגלה עריות ושופך

(דף י"ו) והכא מיירי בזמן הזה ואסור משום היסח הדעת כדאיתא בירושלמי א"ר חגי כלום אמרו אסור להסתכל אלא משום היסח הדעת אנא מסתכלנא ולא מסחנא דעתאי עכ"ל מרדכי הארוך : וכתב בת"ה סי' כ"ה דאם שהה בעיר ל' יום נקרא דש בעירו והא דלא קאמר דש בעיר משום דדוקא בעירו מהני דש כל ל' יום אבל אם הלך באקראי לעיר אחרת ושהה שם ל' יום לא מהני מיהו אפי' לא הלך לשם אלא להיות מלמד או משרת שנה או חצי שנה חשיב נמי דש בעירו דבכה"ג נמי בני מתא רגילי ושקלי וטרו בהדי' משא"כ בהלך באקראי עכ"ל ופסק כך בש"ע ותימ' דא"כ נתת דבריך לשיעורין בין רגילי בני מתא דשקלי וטרו בהדיה ובין לא רגילי ולפעד"נ דאין לחלק כלל דכל היכא דנשתהה בעיר ל' יום ה"ה מיושבי העיר ודש בעירו קרינן ביה שהרי הוא נקרא מיושבי העיר כדאמר בפ"ק דב"ב (דף ח') והא דקאמר דש בעירו אתא לאשמועי' דאעפ"י דקנה בה בית דירה וה"ה כאנשי העיר מיד לשאת עמהם בעול ולכל שאר דברים וכדתנן התם כמה יהא בעיר ויהא כאנשי העיר י"ב חודש קנה בה בית דירה ה"ה כאנשי העיר מיד אפ"ה אסור לישא כפיו בעירו עד שיהא דש בה ולעולם אפי' הלך באקראי לעיר אחרת נמי שרי בל' יום דלא פלוג רבנן הנלפע"ד ברור ופשוט כתבתי דלא כמהרא"י :

קטן או אפילו גדול וכו' משנה פ' הקורא עומד הקשה ב"י הלא התו' לשם וכן הרא"ש והמרדכי כתבו לחלק דגדול שלא נתמלא זקנו נמי נושא את כפיו הוא לבדו באקראי בעלמא דלא אסרו אלא בנושא כפיו בקביעות ואמאי כתב רבינו בסתם דאסור הוא לבדו ואפשר שנוסחת פסקי הרא"ש שבידו היתה משונה משלנו עכ"ל . ולפעד"נ דרבינו נסמך על מ"ש בסי' נ"ג גבי מינוי ש"צ דאעפ"י דש"צ צריך שיהי' הגון ורגיל לקרות בתורה בנביאים וכתובים ואפ"ה אין איסור להיות ש"צ באקראי אלא שאסור למנותו בקבע כל זמן שלא נתמלא זקנו א"כ כ"ש לישא כפיו דכיון דכשר אעפ"י שאינו מדקדק במצות וכל העם מרננין אחריו כמ"ש בסמוך דפשיטא דאין בו איסור כשנושא כפיו באקראי אעפ"י שלא נתמלא זקנו ולכך קיצר רבינו כאן ולא פי' והכי נקטינן דדין כ"כ בזה כדין ש"צ וכך פסק בש"ע :

כהן שהרג את הנפש וכו' בפ' אין עומדין א"ר יוחנן כל כהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו שנאמ' ובפריש' כפיכם וגו' ומלשון כל כהן משמע ליה להרמב"ם אפי' בשגגה ואפילו עשה תשובה וקרא נמי משמע הכי מדקאמ' גם כי תרבו תפלה אינני שומע ידיכם דמים מלאו דמאי גם אלא ה"ק גם כי תרבו תפלה לפניו ית' ולשוב בתשובה לומר הלא שוגג אנכי דמ"מ ידיכם דמים מלאו ואין קטגו' נעשה סניגור · ויש חולקים ומקילים על בעלי תשובה עיין בב"י האריך ע"ז וכתב בהגהת ש"ע והכי נהוג לקולא :

המיר לא ישא כפיו משנה סוף מנחות ומביא ראיה מדכתיב אך לא יעלו כהני הבמות אל מזבח ה' בירושלים :

ומ"ש בשם הרמב"ם אפי' שב בתשובה היינו משום דקרא סתמא כתיב ובשב בתשובה נמי מיירי ועוד דנלמדנו במכ"ש מהרג את הנפש בשגגה דאפי' שב בתשובה לא כ"ש המיר במזיד לע"ג : ומ"ש אבל על שאר עבירות אין מונעין כ"כ הרמב"ם ור"ל אפילו במזיד וגם לא עשה תשובה נמי אין מונעין וא"ת כיון דאצטריך קרא גבי הרג את הנפש והמיר א"כ כל היכא דליכא קרא פשיטא דאין מונעין ואפשר כיון דקי"ל דעל ג' עבירות יהרג ואל יעבור ס"ד דדינן שוה ג"כ לענין נ"כ קמ"ל דעל שאר עברות אין מונעין אפילו עבר על גלוי עריות במזיד ולא עשה תשובה כיון דליכא קרא · וטעמא דמילת' דאשכחן דקודשא בריך הוא נעשה סניגו' על עבירה זו וקאמר לפתח חטאת רובץ כדאיתא פ"ק דיומא סוף (דף י"ט) א"כ לא המיר כע"ג וש"ד לענין נ"כ : וכתב ב"י ונראה דע"כ ל"פ אלא שהמיר ברצונו דומיא דכהנים ששמשו בבי' חוניו אבל היכא דנאנס אפי' לדעת הרמב"ם וספר הזהיר נושא את כפיו דההוא לא מיקרי מומר אלא אנוס עכ"ל ותימה דמנ"ל לחלק בין אונס לשוגג ותו דהל' הרמב"ם כתב להדיא וכהן שעע"ג בין באונס בין בשגגה אעפ"י שעשה תשובה אינו נושא את כפיו לעול' כו' וכן כהן שהמיר לע"ג אעפ"י שחזר בו אינו נושא את כפיו לעולם עכ"ל ונראה דס"ל לב"י דלהרמב"ם כיון דילפינן לנ"כ מדכתי' אך לא יעלו כהני הבמות אל מזבח ה' בירושל' משמע דוקא דומיא דכהני הבמות שהיה הכהן עובד לע"ג על הבמה התם הוא דאפילו באונס או בשוגג אסור אעפ"י שעשה תשובה אבל הכהן שהמיר לע"ג ולא עבד עברה אלא קבלו באלוה דא"ל אלוה אתה אינו אסור לישא כפיו אלא בהמיר במזיד אבל באונס לד"ה נושא את כפיו ובשוגג או אפי' במזיד וחזר בו פליגי ולכן עשה הרמב"ם בזה ב' חלוקו' חלוקה אחת כהן שעבד ע"ג פי' שהקרי' לפני' או השתחו' לה שעשה מעשה אפילו באונס ואפילו עשה תשובה אינו נושא כפיו לעולם . חלוקה שנייה כהן שהמיר לע"ג בדבור בלא מעשה דא"ל אלוה אתה ולכן כתב אעפ"י שחזר

משלשלין וזה שיש בו מומין משלשל אין להתיר דכיון שהוא משונה מחבירו יבואו להסתכל בו ולהסיח דעתם ואפילו אם רצו הכהנים שעמו לשלשל אין להתיר דהא כיון שלא הורגלו בני העיר שהכהנים ישלשלו טליתותיהם כשרואים שמשלשלים אותם יודעים שבשביל זה שיש בו מום הוא ובאים להסתכל בו וכל שכן אם הוא לבדו נושא כפיו ומשלשל טליתו :

היו ידיו צבועות אסטים ופואה לא ישא את כפיו וכו' משנה בפרק הקורא את המגלה עומד (שם) :

ומ"ש ואם רוב אנשי העיר מלאכתן בכך ה"ז ישא ג"ז שם וכ"ל דכשאינו דש בעירו הוא דצריך שרוב אנשי העיר תהא מלאכתן בכך שאם היה דש בעירו בלא"ה נמי שרי דלא גרע ממומין שבפניו ובידיו שאם היה דש בעירו מותר :

מי שאינו יודע לחתך האותיות וכו' ג"ז שם :

קטן או אפילו גדול שלא נתמלא זקנו לא ישא את כפיו וה"מ הוא לבדו וכו' בפרק הקורא את המגלה עומד (שם .) תנן קטן קורא בתורה ומתרגם אבל אינו פורס על שמע ואינו עובר לפני התיבה ואינו נושא את כפיו וכתבו התוספות משמע הא אם הביא ב' שערות ישא את כפיו וקשה דהא בספ"ק דחולין (כד :) אמרינן דאינו נושא את כפיו עד שיתמלא זקנו ועוד קשה דאמרינן ס"פ לולב הגזול (מב :) קטן היודע לישא את כפיו חולקין לו תרומה בגורן ואפילו קטן ממש משמע וי"ל דההיא דלולב הגזול מיירי עם כהנים גדולים ללמוד ולהתחנך והא דפסלינן הכא קטן מיירי באין גדולים עמו וההיא דחולין דבעי מילוי זקן מיירי לישא כפיו תדיר בקביעות אבל באקראי בעלמא יכול הוא לישא כפיו אע"פ שלא נתמלא זקנו לאחזוקי נפשיה בכהני וכ"כ הרא"ש והמרדכי שם וכ"כ הרשב"א והר"ן בסוף פרק קמא דחולין :

ולפ"ז ג' חילוקים יש בדבר דקטן שלא הביא ב' שערות אינו נושא את כפיו בפני עצמו כלל אבל עם כהנים שהם גדולים נושא ללמוד ולהתחנך ומשהביא ב' שערות נושא את כפיו אפילו בפני עצמו ומיהו דוקא באקראי בעלמא ולא בקביעות עד שתתמלא זקנו שאז נושא את כפיו בקבע ותמהני על רבינו שהשווה דין קטן לדין גדול שלא נתמלא זקנו שלא ישא את כפיו לבדו ואע"פ שכך נראה שהוא דעת הרמב"ם שכתב כהן נער לא ישא את כפיו עד שיתמלא זקנו וע"כ לבדו קאמר דאי עם אחרים אפילו קטן נושא כפיו כדאמרינן בס"פ לולב הגזול וכ"כ סמ"ג ג"כ מ"מ ה"ל לרבי' לכתוב סברת הרא"ש בזה ואפשר שבנסחת פסקי הרא"ש שבידו היתה משונה משלנו :

וכבר כתבתי בסימן נ"ג דמשמע לי שכל שהגיע לשנים שראוי להתמלאות זקנו אע"פ שלא נתמלא קרינן ביה נתמלא זקנו וגם כתבתי שם שכתב הכלבו דנתמלא זקנו היינו זקן התחתון ושאינו נראה כן מדברי הפוסקים :

כהן שהרג את הנפש וכו' בפרק אין עומדין (לב .) א"ר יוחנן כל כהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו שנאמר ידיכם דמים מלאו וכתב הרמב"ם שאפי' הרג את הנפש בשגגה לא ישא את כפיו ואע"פ שעשה תשובה והגה"מ והמרדכי בפרק הקורא את המגלה עומד כתבו שראבי"ה אומר דדוקא במפורסם להרוג ומועד לכך הוא דלא ישא את כפיו וכ"כ רבינו שמחה דלא איירי אלא בעומד במרדו וראיה מדאמרינן בירושלמי פרק הניזקין שמא תאמר כהן זה מגלה עריות ושופך דמים והוא מברכני אמר הקב"ה וכי הוא מברכך אני מברכך שנאמר ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם והרמב"ם מוקי ההיא דירוש' בכהן שאינו מדקדק במצות וכל העם מרננין אחריו כלומר מרננים אחריו שהוא שופך דמים אבל בידוע שהרג את הנפש לא ישא את כפיו :

וכתב המרדכי בפרק הקורא את המגלה עומד שהשיב רשב"א על כהן שמל את התינוק ומת דנושא את כפיו ולא דמי לכהן שהרג את הנפש דבפרק אין עומדין דהתם מיירי במזיד כדכתיב ידיכם דמים מלאו ואפילו את"ל בשוגג שאני הכא דאיכוון לשם מצוה ועוד מי יימר דכלו לו חדשיו ועוד שמא הרוח בלבלתו וכ"כ בהגהות מיימון פט"ו מה"ת וכ"כ רבינו ירוחם בשם רמ"ה :

המיר לא ישא את כפיו בסוף מנחות (קט .) תנן הכהנים ששמשו בבית חוניו לא ישמשו במקדש שבירושלים ואצ"ל לד"א שנאמר אך לא יעלו כהני הבמות אל מזבח ה' בירושלים ופירש"י ואין צ"ל לדבר אחר אם שמשו לע"ג לא ישמשו עוד בירושלים וכתבו שם התו' שספר הזהיר הביא ראיה מכאן שכהן שהמיר לא ישא את כפיו וזהו דעת הרמב"ם ולפי דעתם ודאי דאפי' שב בתשובה לא מהני דקרא דאך לא יעלו כהני הבמות בשבו בתשובה נמי מיירי וכן מתני' דכהנים ששמשו בבית חוניו אפי' בשבו בתשובה משמע :

ומ"ש רבינו ורש"י כתב כיון ששב בתשובה יכול לישא כפיו כ"כ שם התוספות בשמו והביא ראיה מדמסיים באותה משנה הרי אלו כבעלי מומין וכיון דלא מצינו כהן בעל מום שיהא פסול לדוכן אא"כ היה לו מום בידיו מפני שהעם מסתכלין בו ותו מדקתני לא ישמשו במקדש בירושלים ולהכי אצטריך בירושלים לאשמועינן דבנוב וגבעון היו מותרים לשמש כ"ש בזמן הזה שאין שירות ואין מקדש דודאי כשר לדוכן ולקרות בתורה תחלה עכ"ל וכ"כ התוס' בפרק בתרא דתענית' (כז .) וכתב המרדכי פרק הקורא את המגלה עומד שכן השיבו רשב"א ורבינו גרשום וכ"כ בהגהות מיימון וכתבו בשם רבינו גרשום דבכל עוז יש להפך בזכות בעלי תשובה וכתבו שרבינו שמחה כ"כ וגם מהר"ם בשם רש"י אך ראבי"ה והשאלתות כתבו שלא ישא את כפיו דלא עדיף מהורג נפש אבל רבינו שמחה פי' דההוא בשלא עשה תשובה איירי עכ"ל ודעת ספר מצות גדול כרבי' גרשום :

ומ"ש רבינו שהביא רבינו גרשום ראיה מהירושלמי שלא תאמר פלוני כהן מגלה עריות וכו' כבר כתבתי גבי כהן שהרג את הנפש דהרמב"ם מוקי לה כשאינו מדקדק במצות וכל העם מרננים אחריו אבל אם נודע בודאי שהרג את הנפש או שהמיר נתחלל מקדושתו : ומ"ש

דרישה

[ו] משידע לישא כפיו נושא עמהן ז"ל הגהת מיימון מה שנהגו הכהנים כשאירע להם דבר בקרוביהם ושנו את מקומ' שלא לישא את כפיהם כל זמן שאין יושבין במקומן פר"י בר יודא שלא מצא סמך לדבריהם אלא נהגו כך לפי שכל העומ' לברך ראוי שיהא שרוי בשמח' לב שכן מצינו ביצחק שאמר הביא' לי ציד ואוכלה ואחר שאכל ושתה ותהי נפשו שמחה עליו אמר לברכו וטעם זה נ"ל ג"כ על פנוי שאינו עולה לדוכן שכל השרוי בלא אשה שרוי בלא שמחה וטובה : רבונו

פרישה

מפיהן רבותא נקט וכ"ש בב' עיניו · ב"י : (מג) סטים ופואה פי' מיני צבעים : (מד) ואם רוב אנשי העיר כו' אעפ"י שבני עירו אינן רגילין בו : (מה) ולעייני"ן אלפי"ן דכשאומרים ברכת כהנים יאר ה' יער ה' בל' קללה הוא כי יש פנים שיתפרשו לשון כעס כמו פני ילכו ומתרגמינן את פני ירגזו וכשעושין מעייני"ן אלפי"ן פוגמין את תפלתן והא דאמרינן דבי רבי אליעזר היו קורין לעייני"ן אלפי"ן צ"ל ההוא וכו' רש"י ודוק בלשונו שטעם ראשון הוי שפיר דלא למיקרי לאלפי"ן עייני"ן לאפוקי לעייני"ן אלפי"ן צ"ל טעם אחר כי העיי"ן צריך לקרות בחיתוך יותר מאל"ף וכשאינו קורא כהוגן וז"ש שפוגמין את תפלתן לאפוקי גבי אל"ף פיי"ן אין לומר האי טעם דאדרבה יותר טוב כשהוא קורא אמותך : (מו) קטן או אפילו גדול שלא נתמלא זקנו לא ישא כפיו היינו דוקא בקבוע ותדיר אבל באקראי בעלמא יכול לישא את כפיו אפילו לא נתמלא זקנו כל שאינו קטן וכ"כ בהדיא התוס' והרא"ש והמרדכי בפרק הקורא את המגילה וגם הר"ן והרשב"א בספ"ק דחולין וב"י

חדושי הגהות

דסומא בב' עיניו דקאמר ברישא אפילו דש בעירו אסור : ז ואפשר שרבינו מפרש קטן אינו נושא כפיו שאינו חייב לישא כפיו אפילו עם אחרים אלא אם ירצה נושא כפיו הא גדול חייב לישא כפיו עם אחרים אבל לבדו לעולם אינו נושא כפיו אלא אם נתמלא זקנו משא"כ לעיל באינו עובר לפני התיבה הא גדול עובר צריך רבינו לפרש דמיירי באקראי דאי בקביעות הא אמרינן בחולין דאינו עובר עד שיתמלא זקנו (מהרל"ח) : נראה

ושופך דמים ומברכני ואומר לו הקב"ה וכי הוא מברכך הלא כתיב ואני אברכם · והר"ם מרוטנבורג כתב שאין אומרים לו לעלות ואם עלה אין מוחין בידו · ורב נטרונאי כתב שאין לעלות בתורה ראשון שכבר חלל קדושתו של אהרן ואם קרא בתורה ראשון יש חלול גדול ולא מסתבר דאף אם לא ישא כפיו (מז) משום דאיתקש לשירות אבל לקרות בתורה ראשון ודאי כיון ששב קרינן ביה (יחזקאל יח) ובשוב רשע מרשעתו וגו' (מח) שכור לא ישא כפיו כתב הרמב"ם ז"ל שתה רביעית יין בבת אחת לא ישא כפיו שתאו בשני פעמים או שנתן לתוכו מעט מים מותר ואם שתה יותר מרביעית אע"פ שהוא מזוג ואע"פ ששתאו בכמה פעמים לא ישא (מט) עד שיסיר את יינו מעליו לא היו בו מדברים המונעים נשיאות כפים אע"פ שאינו מדקדק במצות וכל העם מרננין אחריו נושא כפיו

שמצות

ומ"ש רבינו בשם רב נטרונאי שאין לעלות בתורה ראשון כ"כ התוס' בסוף מנחות בשם ספר הזהיר וכתב רבינו דלא מסתבר ליה וכ"כ וכ"כ סמ"ק סי' קי"א דאליבא דכ"ע מותר לקרותו ראשון לס"ת: **וכתב** האגור ועמא דבר לקרותו וגם לישא כפיו ע"כ: **ולענין** הלכה נ"ל שיש לסמוך על כל הני רבוותא דשרו לישא כפיו וגם לפתוח פתח לבעלי תשובה ונראה דע"כ לא פליגי אלא בהמיר ברצונו דומיא דכהנים ששמשו בבית חוניו אבל היכא שאנסו אפי' לדעת הרמב"ם וספר הזהיר נושא את כפיו דההוא לא מקרי מומר אלא אנוס (יז):

[ב"ה מיהו ה"ם כשהמיר לע"ג ולא עבדה שאם עבדה אפילו באונס כתב הרמב"ם ז"ל שלא ישא את כפיו אף ע"פ שעשה תשובה ומשמע מדבריו שאפילו לא המיר כיון שעבדה נפסול מדפלגינהו בתרתי ולישני' דייק שכתב גבי כהן שהמיר אע"פ שחזר בו ולא כתב ושב בתשובה כמו גבי כהן שעבד ע"ג וק"ל:]

שכור לא ישא את כפיו ר"פ בתרא דתענית (כו:) אמרי' דלכ"ע שכור אסור לישא את כפיו וכתב רבינו ירוחם נ"ל דוקא כשהגיע לשכרותו של לוט כדאמרינן בעלמא (עירובין סה.) עכ"ל נראה מדבריו שטעם איסור נשיאת כפים לשכור הוי משום דנשיאת כפים דומה לתפלה אבל לא משמע לי אלא משום דאיתקש ברכת כהנים לעבודה דכתיב לשרתו ולברך וכ"כ הרמב"ם ולפ"ז אפילו בשתה רביעית יין לא ישא כדבסמוך והכי נקטינן:

שחזר בו דמ"מ כיון דמומר במזיד הוא אינו נושא כפיו לעולם אבל באונס שרי לישא את כפיו וכך פסק בש"ע דהמיר באונס נושא את כפיו ודו"ק נ"ל ובכסף משנה הניח דברי הרמב"ם בצ"ע מיהו אף למאי דפי' נ"ע בין מומר שעבד ע"ג במעשה באונס או השתחוה לה ובין דקבלו באלוה בדבור בלחוד ולענין הלכה נקטינן כרוב גאונים דאפילו עבד ע"ג במעשה ובמזיד אם עשה תשובה נושא כפיו וכ"כ בהגהת ש"ע שכן עיקר: **שכור** לא ישא כפיו וכו' כלומר לד"ה שכור לא ישא כפיו כדאיתא ר"פ בתר' דתעני' אבל שתוי משמע דנושא כפיו כמו בתפלה לעיל בסימן צ"ט אבל הרמב"ם כתב דאף השתוי אסור משום דאיתקש ברכת כהנים לעבודה דכתיב ולשרת ולברך וכל שחייב עליו בביאת המקדש אסור בנ"כ מדרבנן וכל שפטור עליו בביאת המקדש מותר בנ"כ דהך הקישא אסמכתא בעלמא היא עיין בב"י שנינו בפ"ב דזבחים (דף ט"ו) דערל שמתו אחיו מחמת מילה פסל את העבודה שנאמר ביחזקאל כל בן נכר ערל לב וערל בשר לא יבא אל מקדשי לשרתני וכו' ומשמע מדאיתקש ברכת כהנים לעבודה דכהן ערל לא ישא את כפיו ותימה למה לא כתבו כך הפוסקים ואפשר דכיון דבפ' הנשרפים (דף פ"ג) אמרינן דערל אינו במיתה אלא באזהרה וכל שבביאת המקדש פטור מותר בנשיאת כפים כדפי' בסמוך בדין שתוי ולענין מעשה צ"ע:

אין

כתב הרמב"ם שתה רביעית יין בבת אחת לא ישא את כפיו בפ"ק מה"ת כבר נתבאר הטעם: **ומ"ש** שתאו בשני פעמים או שנתן לתוכו מעט מים מותר הוא מדאסיקנא בפ"ג דכריתות (יג.) דהלכה כר' אליעזר דאמר אם הפסיק בו או שנתן לתוכו מים כל שהו פטור אם נכנס למקדש וכיון דבביאת מקדש פטור בנשיאו' כפים מותר דהא דאיתקש ברכה לעבודה אסמכתא בעלמא היא ודייקו שנאסור לישא את כפיו היכא שאם נכנס למקדש חייב: **ומ"ש** ואם שתה יותר מרביעית אע"פ שהוא מזוג ואף על פי ששתאו בכמה פעמים לא ישא את כפיו הוא מדאסיקנא התם דהא דאם נתן לתוכו מים כל שהוא פטור דוקא ברביעית אבל אם שתה יותר מרביעית אע"פ שנתן לתוכו מים חייב ומשמע להרמב"ם דה"ה למאי דאמרינן דאם הפסיק בו פטור דוקא ברביעית אבל ביותר מרביעית אף על פי שהפסיק בו חייב וכיון שכן אסור לישא את כפיו: **לא** היו בו מדברים המונעין נשיאות כפים אע"פ שאינו מדקדק במצות וכו' ג"ז מדברי הרמב"ם שם וכבר כתבתי שזה פי' על ירושלמי דפרק הנזקין שלא תאמר כהן פלוני מגלה עריות ושופך דמים ומברכני וכו': **תנן** בפ"ז דבכורות (מה.) הנושא נשים בעבירה פסול עד שידור הנאה מטמא למתים פסול עד שיקבל עליו שלא יהיה מטמא למתים ולא הזכירו פסולים הללו הפוסקים לענין נשיאות כפים ואפשר שהטעם דכיון שאם עבד קודם שידור או שיקבל עליו לא חילל וכמ"ש הרמב"ם בפ"ו מהל' ביאת המקדש א"כ נושא הוא כפיו לכתחלה וכעין מה שכתבתי גבי שכור דכל היכא דאם נכנס למקדש פטור ישא את כפיו וכ"כ ממ"ש הרמב"ם גבי כהן שהרג או שעבד ע"ג ושאר עבירות אין מונעין אותו ומשמע דאע"פ שלא שב מהם קאמר דאין מונעין אותו אבל רבינו הגדול מהרי"א ז"ל כתב שנ"ל דלדעת הכל כהן שהוא נשוי עם גרושה אין לו לישא את כפיו ואין לו לעלות בתורה שהרי בכל שעה עומד במרדו ובסי' קל"ה כתב וז"ל ועוד כתב משמיה דמר שמואל כהן שנטמא למתים שאינם מז' מתי מצוה במזיד יפסל מן הדוכן ומכל מעלות הכהונה עד שישוב דתנן הנושא נשים בעבירה פסול עד שידור הנאה והמטמא למתים עד שיקבל עליו · וגם הרשב"א כתב בתשובה דכהן שנשא גרושה אין נוהגים בו קדושה אפי' לקרות בתורה ראשון ואפי' גרשה או מתה פסול עד שידור הנאה ע"ד רבים מהנשים שהוא אסור בהן כדאיתא בבכורות ע"כ: **ולענין** הלכה כיון דהפוסקים לא התירו בפי' נקטינן כדברי מר שמואל והרשב"א שאסרו בפי': **כתב** הרמב"ם החלל אינו נושא את כפיו לפי שאינו בכיהונו: **כתוב** במרדכי פרק הקורא את המגלה עומד דתוך י"ב חדש על אביו ועל אמו נוהגים שאין נושא את כפיו ושמאריכים אותו שיצא מב"ה קודם שיתחיל ש"ץ בעבודה ע"כ (יח) ואיני יודע שום טעם למנהג זה ואפי' בתוך ז' ימי אבילות נראה שנושא את כפיו שהרי אבל חייב בכל מצות האמורות בתורה ובשבלי הלקט כתב שר"י בר יהודה נתן טעם למה שנהגו שכהן שאירע לו דבר בקרובים ושינה מקומו שלא לשאת כפיו כ"ז שאין יושב במקומו כמדומה לי שהטעם לפי שכל מי שעומד ·

דרכי משה

ולכן מאריך החזן כו' וכן עכשיו דהכהנים מאריכים הרבה בברכותיהם אפשר דשפיר דמי ומוטב שלא לאמרו אלא דנהגו כן : (יז) ונראה דה"ה בכהן שהרג ועשה תשובה נקטינן דנושא כפיו דלא גרע מכהן שהמיר . וכן משמע בהגהות מיימוני וע"ל סימן קל"ה בדין כהן שהמירה בתו : (יח) ובהג"מ דה"ה מי שנתאבל על שאר קרוביו כל זמן שמשנה מקומו

פרישה

וב"י תמה על רבינו דלא ה"ל לסתום אלא לפרש בדברי הרא"ש ע"ש ולפענ"ד ליישב קצת כיון דאינו מותר במקראי אלא משום כדי לאחזוקי נפשיה בכהנים והיינו להאכילו תרומה או חלות כדאיתא בפ' לולב הגזול ובזמן הזה דאין אוכל תרומה וחלה לכך אסרו בכל ענין :

(מז) **משום** דאיתקש לשירות דכתיב לשרתו ולברך בשמו :

(מח) **שכור** לא ישא את כפיו ז"ל ב"י ריש פרק בתרא דתענית אמרינן דלכ"ע שכור אסור לישא את כפיו וכתב ר' ירוחם נתיב ג' ח"ו ז"ל נ"ל כשהגיע לשכרותו של לוט כדאמרינן בעלמא עכ"ל ונראה מדבריו טעם איסור נשיאת כפים לשכור הוא משום דנשיאת כפים דומה לתפלה אבל לא משמע לי כן אלא משום דאיתקש ברכת כהנים לעבודה דכתיב לשרתו ולברך בשמו ולפ"ז אפילו בשתה רביעית יין לא ישא את כפיו וכ"כ הרמב"ם בסמוך והכי נקטינן עכ"ל ב"י ואני שמעתי ולא אבין דמשמע לדברי ב"י דדין תפלה חלוק מדין נשיאת כפים ובדין תפלה מודה לר' ירוחם דליכא איסור כ"א בשכור כשכרותו של לוט וז"א דהא נתבאר מתוך הגמרא ומדברי הפוסקים דאף שאין תפלתו תועבה שתוי אל יתפלל ומפרש שם בגמרא שכור כל שאינו יכול לדבר בפני המלך (היינו שכרותו של לוט) שתוי כל שיכול לדבר בפני המלך ובדברי הפוסקים והרמב"ם סוף פ"ד דתפלה כתב ז"ל שתוי יכול לדבר בפני מלך ואינו משתבש אעפ"י כן הואיל ושתה רביעית יין לא יתפלל עד שיסיר את יינו מעליו עכ"ל וכ"כ רבינו בסי' צ"ט ז"ל מ"מ לכתחלה לא יתפלל אפילו שתה כדי רביעית עד שיסיר יינו עכ"ל הרי לפנינו דגם בתפלה אסרו להתפלל למי ששתה רביעית יין כמו בנשיאת כפים וכ"ת בתפלה לא אסרו אלא לכתחלה ובנשיאת כפים הוא מעכב ותועבה וצריך לחזור ולישא כפיו . ז"א מכמה טעמים חדא דאין שייך חזרת תשלומין בנשיאת כפים דאין נושאין כפים כ"א בי' ובשעת חזרת ש"ץ התפלה בעבודה וא"כ ודאי הקהל לא יחזרו ויתפללו בשביל שישא את כפיו אחר שיפיג יינו וגם אף אם הוא לא נשא את כפיו ודאי כהנים אחרים היו שם שנשאו כפם בשעת תפלה והיך יחזור וישא כפיו לבדו למי יברך וא"ת בשעת מנחה בשעת תפלה דהא אין נושאין כפים בשעת מנחה ואף אם מנחה שנתחייב בנשיאת כפים הוא ע"ד שנתבאר בסי' קכ"ט לא שייך תשלומין דהא אף אם נשא כפיו חייב לחזור ולישא כפיו עם שאר הכהנים שנושאין את כפם ועוד דהרי הרמב"ם כתב ז"ל מי ששתה רביעית יין אינו נושא את כפיו וא"כ הל"ל שתה רביעית יין ונשא כפיו חייב לחזור ולישא כפיו ועוד דהרי בתחלת פרק ט"ו דהל' תפלה כתב ז"ל ז' דברים המונעים נשיאת כפים הלשון והמומין והעבירה והשני' והיין כו' וא"כ הל"ל מעכבין ועוד דבר הלמד מענינו הוא דהרי כל הני דמונה בהדי' לא שייך בהן תשלומין אלא דר"ל דאסור לכן לישא כפם ה"נ היין דחשיב בהדייהו דכוות' ומש"ה נמי לא נקט אלא ז' אסורי ועוד נ"ל להוכיח דדין שתוי להתפלל ונשיאת כפים חדא דינא הוא דאל"כ מנ"ל להרמב"ם והטור דמי ששתה רביעית יין אסור לו להתפלל לכתחלה ובכלל שתוי הוא · וג"כ קשה למה סתמ' הגמרא לכתוב סתם שתוי הלא לא באו חז"ל לסתום אלא לפרש ומנ"ל לידע ששתוי נקרא מי ששתה רביעית יין וע"ק למה סתמו הרמב"ם ורבינו דבריהם כאן לכתוב סתם דאם שתה רביעית יין אסור להתפלל ולא חלקו בין שתאו בלי הפסק לשתאו בהפסק ובנשיאת כפים כתבו דאם שתאו בהפסק מותר לישא כפיו אלא בודאי משום דאיתקש נשיאת כפים לעבודה כנ"ל דכתיב לשרתו לברך בשמו ובעבודה כתיב יין ושכר אל תשת ודרשו בגמרא אליבא דר"א דהלכתא כוותיה דה"פ דקרא יין ושכר אל תשת דרך שכרותו והיינו רביעית בבת אחת לאפוקי ששתה רביעית בב' פעמים ובהפסק ומיניה למדו דין נשיאת כפיים כמ"ש הרמב"ם והביאו רבינו בסמוך ומיהו גם נשיאת כפיים אינו אסור מדאורייתא כ"א מדרבנן והקרא אינו אלא אסמכתא בעלמא כדאיתא שם בספ"ג דתענית והביאו ב"י כאן בסמוך על פי' דברי הרמב"ם ע"ש וא"כ כמו שהחמירו רז"ל בדין נשיאת כפים כן החמירו בתפלה ואפשר שטעמם דהתפלה עצמה נקראת עבודה כמ"ש איזו עבודה שהיא בלב זו תפלה גם אמרו תפלה כנגד תמידין נתקן וכבר האריך רבינו בשווי הקרבן ותפלה בסי' צ"כ ע"ש · ומש"ה כתב הרמב"ם והטור דמי ששתה רביעית יין אסור להתפלל כדין עבודה ונשיאת כפים ולא הוצרכו לפ' דמיירי כששתה דווקא בב"א ולא בדרך הפסק דכיון דנלמד מעבודה ונשיאות כפים פשיטא מהיכי תיתי להחמיר ביה טפי מהני · ומש"ה א"ש דהגמרא קראו סתם שתוי משום דלישנא דקרא נקט דכתיב יין ושכר אל תשת רביעית בפ"א כמ"ש ס"מ השותה רביעית בפ"א נקרא שתוי אבל א"ת שדין תפלה חלוק מדין עבודה ונשיאת כפים קשה כל הני קושיות הנ"ל דהא ליכא לתירוצי דנלמד מעבודה ומנשיאות כפים כיון דלא שוה להו בדינא וק"ל · ובעיקר הקושיות שהקשה הב"י אדברי ר' ירוחם למה לי כשכרותו של לוט דהא גם ברביעית אסור לישא את כפיו · נלפענ"ד ליישב ולומר דר' ירוחם לא קאי אמי ששתה יין אלא אשתה שאר משקין וס"ל דבשאר משקין אינו נאסר לישא את כפיו אא"כ הוא שכור כשכרותו של לוט ולשון של שכור דנקט הגמרא דייק ליה הכי דאל"כ אדאמרו דכ"ע שכור אסור לישא כפיו הל"ל שתוי אסור לישא כפיו דככר נתבאר בפרק הדר דה"ד שכור כל שאינו יכול לדבר בפני המלך והיינו כשכרותו של לוט ואין להקשות כיון דבאמת גם בשתה רביעית יין אסור לישא את כפיו למה לא אמרו דכ"ע שתוי אסור לישא את כפיו משום דלעיל מיניה קאי דשם אמרו דבמנחה אין נושאין כפים משום דזמן שכרות הוא וגם ליכא להקשות שם דילפינן איסור נשיאת כפים מדסמך ברכת כהנים לנזיר ובפרק נזיר לא הזכיר אלא יין וכן מדסמיך שם דאתקש לעבודה ובעבודה לא נזכר אלא מיין וכמו שאכתוב בסמוך הא מסיק שם דכל הנהו אסמכתא בעלמא נינהו ואעפ"י דשכור משאר משקים אפילו בעבודה והוראה אינו מוזהרים עליהם מדאורייתא לר"א דקי"ל כוותיה כדאיתא פ"ג דכריתות דף י"ג ע"ב פלוגתא דת"ק ור' יהודה ור' אליעזר כמ"ש שם יין ושכר אל תשת דת"ק סבר דגמרינן שכר שכר מנזיר דדוקא מיין מוזהר ולא משאר משקים ור' יהודה לא יליף מנזיר וס"ל שכר מרבה שאר משקים כל מידי דמשכר ור' אליעזר סבר שכר יין דרך שכרותו דהיינו ששתה רביעית בפעם אחת ולא שיפסיק ביניהן וגם לא יתן מים בתוך הרביעית ומסיק שם ואמר כמאן אזלא הא דתניא אכל דבילה קעילית ושתה דבש או חלב ונכנס למקדש ושימש לוקה כמאן כר' יהודה אמר רב בר אחותאי הלכה כר' אליעזר עכ"ל הרי לפנינו דאפילו בעבודה והוראה שהם דאורייתא לא הוזהרו בשאר משקים לר"א תשובתו בצדו דשם כתבו התוספות ז"ל הלכה כר"א וא"ת והא רב אמר אכל תמרים אל יורה וי"ל דהתם מדרבנן אבל מן התורה יין דוקא עכ"ל התוספות הרי לפנינו בהדיא דאף שמדאורייתא אינו אסור בשאר משקים חז"ל גזרו עליו וה"ה שגזרו גם בתפלה ובנשיאות כפים וסברא הוא כיון שראינו שהוא שכור שאינו יכול לדבר בפני המלך מה לי שנשתכר ביין ומה לי בשאר משקים משא"כ בשתה רביעית דלא נשתכר כולי האי שם מסתבר לחלק דבשאר משקים לענין תפלה ונשיאת כפים אם שתה רביעית מהן אפילו איסור דרבנן ליכא ולענין הוראה ודאי גזרו דומיא דאכל תמרים וכמ"ש התוספות מיהו י"ל דהתם נמי איירי דאכל תמרים כ"כ הרבה עד שנשתכר קצת ואף אם גזרו שם שאני עבודה והוראה שהם במיתה לכך החמירו בהן חז"ל בשאר משכרים משא"כ נשיאת כפים ותפלה שעיקרן אינו אלא מדרבנן וכמ"ש ב"י בכסף משנה בטעם הרמב"ם ע"ש אבל במי שנשתכר לגמרי בודאי מסתברא דאין חילוק בין יין לשאר משקים וק"ל . ועיין ברא"ש שכתב בפ' שמיני על מ"ש רש"י יין ושכר דרך שכרותו ז"ל אליבא דר"א דאמר אל תשת כדרך שכרותו בלא הפסק כו' עד ואעפ"י שכל איסורין שבתורה אם הפסיק באכילתן בכדי אכילת פרס או ששהה בשתייתן כדי שתיית רביעית מצטרפין שאני הכא דטעם איסורו אינו אלא מפני השכרות ובהפסקו ליכא שכרות כו' עד ואעפ"י שהוא"ו של ושכר מורה כר' יהודה דאמר דאתא לרבות שאר כל המשכרין שהם באזהרה ויין במיתה עם כל זה נטה הרב לדברי ר' אליעזר משום דת"ק ס"ל בהא כר"א דילפינן שכר שכר מנזיר מה להלן בהויאה מהגפן לבד ולא בשאר משכרין כו' עכ"ל רא"ש · ותימא ליל למימר הטעם משום דרבנן ס"ל כר"א טפי הל"ל טעם מפני דהגמרא פסק בהדיא כר"א כמ"ש לעיל ואין לומר מפני דדרכו של רש"י לפרש הפסוקים ע"ד היותר פשוט בפי' המקרא אע"פ שאינן אליבא דהלכתא כמ"ש הרא"ש לפי שטתו דרש"י כמה פעמים ומש"ה ניחא ליה כיון דכאן פשוטו דקרא משמע כר' יהודה ה"ל לפרש אליבא דר' יהודה · ז"א דא"כ גם עתה דכתב דמשום דרבנן ס"ל כר"א מש"ה פי' אליבא דר"א אכתי תקשה דאפ"ה ה"ל לפרש אליבא דר' יהודה במשמעות פשוטו דקרא אלא ודאי גם אליבא דר"א א"ש משמעות דקרא ודו"ק :

(מט) **עד** שיסיר את יינו וכדלעיל לענין תפלה ובמהלך דרך מיל מפיגה יין · ר"ן ע"ש דף סע"ה ע"ב :

וסמעמלות

שמצות עשה היא לכל כהן לישא כפיו ואין אומרים לרשע הוסף רשע והמנע מן המצות ואל תתמה ותאמר מה תועיל ברכת הדיוט שאין קבלת הברכה תלויה בכהנים אלא בהקדוש ב"ה שנאמר ואני אברכם :

קכט **אין** נשיאות כפים אלא בשחרית ומוסף ובנעילה ביום שיש בו נעילה כמו ביה"כ (א) והמעמדות אבל לא במנחה דשכיחא שכרות שמא יהא הכהן שכור ואפילו במנחה של תענית גזירה אטו שאר הימים · וה"מ בתענית שיש בו נעילה כמו ביוה"כ ות"צ שהמנחה היא בעוד היום גדול ואתי לאיחלופי במנחה דשאר יומי אבל תענית שאין בו נעילה כגון ט"ב וי"ז בתמוז הואיל ותפלת המנחה סמוך לשקיעת החמה היא דומה לתפלת נעילה ואינה מתחלפת במנחה של שאר הימים הילכך יש בה נשיאות כפים ובה"ג כתב דפרסי כהני ידיהם בי"ה בתפלת המנחה דהוי כתפלת המנחה של שאר תעניות שהיא סמוכה לשקיעת החמה ה"נ כיון דמפשי ביה רחמי הואי סמוכה לשקיעת החמה ובאשכנז אין נוהגים כן וכ"כ רב עמרם שאין נושאין כפיהם במנחה ביה"כ והרמב"ם ז"ל כתב כהן שעבר ועלה לדוכן ביה"כ במנחה כיון שהדבר ידוע שאין שם שכרות הרי זה נושא כפיו ואין מורידין אותו מפני החשד שלא יאמרו פסול הוא ולכך הורידוהו :

קל **מאן** דחזי חלמא ולא ידע מאי חזא (א) ניקום קמי כהני בשעה שעולים לדוכן ונימא הכי (ב) [א] רבש"ע אני שלך וחלומותי שלך חלום חלמתי ואיני יודע מה הוא בין שחלמתי לעצמי בין שחלמו לי אחרים אם טובים הם חזקם ואמצם כחלומותיו של יוסף (ג) ואם צריכים רפואה רפאם כמי מרה על ידי משה וכמי יריחו ע"י אלישע וכמרים מצרעתה וכנעמן מצרעתו וכחזקיהו מחליו וכשם שהפכת קללת בלעם מרעה לטובה כך תהפוך כל חלומותי לטובה ותרצני ויכוון דלסיים בהדי כהני כי היכא דעני צבורא אמן ואי לא לימא הכי אדיר במרום שוכן בגבורה אתה שלום ושמך שלום יהי רצון שתשים עלינו שלום :

ולאחר

ב"ח

קכט **אין** נ"כ אלא בשחרית וכו' פי' ג' מחלוק' בנ"כ במנחה דיה"כ בה"ג כתב דלכתחלה נושאין כפיהם במנחה דיה"כ ור"ע כתב שאסור וכיון שאסור אם עלה מורידין אותו וכן הוא מנהג אשכנז ולהרמב"ם לכתחלה לא יעלה ואם עלה אין מורידין אותו ונהגו כר"ע ואח"כ כיון דבמנחה אינו ראוי לנ"כ אין לומר בו ברכנו בברכה המשולשת ומ"מ נוהגים לומר גם במנחה דיה"כ ברכנו ואינו נראה מנהג נכון דס"ל כתרתי דסתרי אהדדי :

קל **מאן** דחזי חלמא כו' בר"פ הרואה פי' מהר"ס בהגה"מ בשעה שאומר וישמרך ויחנך שלום יאמר רבש"ע וכו' וכך נהגו · וכתב מהרש"ל ואני קבלתי שיוסיף בה בסוף ותבא עלי ברכת כהניך ותרצני · עוד מ"כ שבתחלה אומר ותשמרני דהיינו מעין וישמרך ואח"כ יאמר ותחנני מעין ויחנך ולבסוף יאמר ותרצני שהוא רצון ושלום כי אין רצון בלא שלום :

ומ"ש ואי לא לימא הכי אדיר במרום וכו' פי' שאם לא סיימי הכהנים אף לאחר שגמר לומר רבש"ע אז יאמר אדיר במרום וכו' כדי לסיים עם הכהנים :

ולאחר

ב"י

שעומד לברך ראוי לו שיהא שרוי בשמחה עכ"ל ובארצות הללו לא נהגו כן ומ"מ אפשר לסמוך על טעם זה לשלא ישא כפיו בעודו בז' ימי אבילות ואם יש כהנים אחרים בב"ה צריך לצאת חוץ לב"ה בשעה שקורא כהנים כדי שלא יהא עובר בג' עשה (יט) : **ומ"ש** המרדכי שמצריכים אותו שיצא מב"ה קודם שיתחיל ש"ץ בעבודה טעמו משום דאותה שעה היא המיוחדת לעלות כהנים לדוכן וכדאמרינן כל כהן שאין עוקר רגליו ברצה אינו נושא כפיו וכבר נתבאר בר"ס זה שא"צ להיות חוץ לב"ה אלא בשעה שקורא כהנים :

כתוב עוד שם במרדכי ובשבולי הלקט בשם ר"י בר יהודה דכהן פנוי אינו נושא את כפיו כי השרוי בלא אשה שרוי בלא שמחה וראוי למברך שיהיה שרוי בשמחה כמו שמצינו ביצחק אחר שאכל כתיב (בראשית כז) ואברכך וכן מצינו (מלכים א ח') שמחים וטובי לב וכתיב ויברכו את המלך ובתשובת הרשב"א כתב ששאל השואל על דין זה שמצאו כתוב בשם הר"י יצחק בר יהודה דכהן פנוי אינו נושא את כפיו והשיב הרשב"א דבר זה לא שמעתיו לאחד מרבותינו מעולם ולא ראיתי לאחד ממחברי הספרים ואולי מדרש אגדה הוא אבל לפי גמרתינו אינו נראה כן שלא הוזכר זה בשום מקום עכ"ל ואע"פ שדבר קשה הוא לפטרו מקיום ג' עשה בכל יום בטעם שאינו בתלמוד מ"מ כיון שהמרדכי ושבלי הלקט כתבו בשם ר"י בר יהודה והרשב"א לא נחלק ממש עליו הרוצה לסמוך על ר"י בר יהודה אין בנו כח למחות בידו והוא שלא יהא בב"ה בשע' שש"ץ קורא כהני' (כ): ב"ה אח"כ נתיישבתי בדבר ונ"ל שאם יש שם כהנים אחרים פשיטא דעולה ואינו נמנע דהא קטן שלא הביא ב' שערות ודאי אינו נשוי אפ"ה נושא את כפיו עם אחרים ואפי' בפני עצמו נראה שעולה שכבר נתבאר שכיון שהביא ב' שערות נושא כפיו בפני עצמו אף ע"פ שסתמו אינו נשוי ולא חיישינן לדר' יצחק בר יהודה :

כתב האגור שנשאל מהר"י מולין למה אין הכהנים נושאים כפיהם בכל יום מאחר שהוא מצות עשה והשיב מפני שמנהג הכהנים לטבול קודם כמו שכתוב בהג"מ ובכל יום קשה להם לטבול בחורף ולכן עלה המנהג דוקא בי"ט וגם מטעם ביטול מלאכה וכשהכהן אינו נקרא אינו עובר עכ"ל דחק עצמו לקיים מנהג מקומו ואינו מספיק כי מ"ש מפני שנוהגים לטבול קודם האי חומרא דאתי לידי קולא היא ותלי תניא בדלא תניא שהרי טבילה לנשיאת כפים לא הוזכרה בתלמוד ואם הם נהגו להחמיר ולטבול למה יבטלו בשביל כך ג' עשה בכל יום ואע"פ שאינו עובר אלא א"כ נקרא מ"מ מוטב להם שיקיימו ג' עשה בכל יום ולא יטבלו כיון שאינם מחוייבים שיטבלו וע"י כן יניחו מלקיים ג' עשה בכל יום וישר כחם של בני א"י וכל מלכות מצרים שנושאים כפיהם בכל יום ואינם טובלים לנשיאות כפים (כא):

וכתב הרוקח אלו תיבות שהופכין הכהנים לדרום ולצפון יברכך וישמרך אליך ויחנך אליך לך שלום :

קכט **אין** נשיאות כפים אלא בשחרית ומוסף ובנעילה וכו' אבל לא במנחה דשכיחא שכרות ואפילו במנחה של תענית אטו שאר ימים הכי אסיקנא בר"פ בתרא דתעניות (כו) : **ומ"ש** וה"מ בתענית שיש בו נעילה וכו' שם אהא דאסיקנא דאין נשיאת כפים במנחה אפי' ביום תענית אמרי' והלא אידנא מ"ט פרסי כהני ידייהו במנחתא דתעניתא כיון דסמוך לשקיעת החמה פרסי כתפלת נעילה דמיא וכתבו התו' ולכך לא נהגו העם לומר נשיאות כפים במנחה בי"ה לפי שמתפללין מנחה בעוד היום גדול וכך הם דברי רבינו : **ומ"ש** בשם בה"ג כתבו שם הרא"ש וכתב שאין נוהגין כן באשכנז וכן דעת הר"ן שא"ל נשיאות כפים במנחה בי"ה וכן דעת הרמב"ם ז"ל והכי נקטי' : **כתבו** הגהות מיימוניות בשם ראבי"ה שיש לומר אלהינו ואלהי אבותינו במנח' בי"ה ותימה דהא אין ראוי לברכת כהנים ושמא טעם משום דאם עלה אין מורידין אותו אך הר"פ כתב שאין לאמרו במנחה בי"ה עכ"ל ור"י כתב בעי"ת ה"ה מנחה של תענית שיש בהם נעילה אין כהן נושא כפיו ואם אין שם כהן אין ש"ץ אומר ברכת כהנים והמרדכי כתב במסכת יומא אנן לא נהגינן הכי עד כאן ומנהגא דידן כר"י :

קל **מאן** דחזא חלמא ולא ידע מאי חזי ניקום קמי כהני בשעה שעולין לדוכן ונימא הכי רבש"ע אני שלך וכו' עד סוף הסימן בר"פ הרואה (נה:) וכתוב בהג"מ פי"ד מה"ת שמהר"ס היה רגיל לומר בשעה שאומר וישמרך ויחנך שלום רבש"ע אני שלך וחלומותי שלך וכו' · וכתוב בת"ה על זה דיש לדקדק שיאמר ממש בשעה שמאריכין בכא"ף דוישמרך ויחנך מדאמרינן בפרק ואלו נאמרין (מ.) יש עבד שרבו מברכו ואינו מסביר לו פנים ואע"ג דבסוף פסוק שלישי דהיינו תיבת שלום א"א להמתין עד שסיימו התיבה שהרי מאריכין בניגון קודם שיגמרו המ"ם דשלום מאי דאפשר לתקן ולמעבד כהלכה עבדינן עד כאן ובתשובת אשכנזית מצאתי רבש"ע דמקמי כהני יש לחלק דחשיב שפיר מאזין לו שמראה עצמו דמקבל ברכת כהנים ומש"ה קא"ל שיתקיים בו ברכת כהנים ויתהפך חלומו ועי"ל דקבלת רבותינו דע"י כך מתבטל החלום ומ"מ אנא אמינא ליה בברכה אחרונה שלא להסיח דעתי מהברכה אבל מה שכתבת בשעת אמן לאו מלתא היא דבעינן דעגו צבור עליה אמן ע"כ · ול"נ טעם ראשון דתשובה זו עיקר דכיון דברכת כהנים יש לה כח לתקן חלום רע כשמתפללים עליו באותה שעה הוה שפיר מענין ברכת כהנים והוי עבד שרבו מברכו והוא מאזין לו ומסביר לו פנים (א) :

ולאחר

דרכי משה

מקומו לא ישא את כפיו : (יט) ונראה דה"ה אם אין שם כהנים אלא הוא לא ישא את כפיו רק שא"צ לצאת מב"ה שאין קורין כהנים וגם הנוטל ידים לא יבא אליו ואז אינו עובר כמבואר ריש הסימן : (כ) ואין להקשות על דברי המרדכי דלמה אמרו קטן לא ישא כפיו דהא כל קטן אינו נשוי וא"כ מאי אריא קטן אפילו גדול נמי די"ל דנקט קטן אע"פ שאינו מצטער בסיבת מניעת לו אשה כי עדיין א"צ לכך ואפ"ה אסור וה"ה גדול הפנוי ששרוי בלא שמחה · ונראה דגם המרדכי אינו אוסר אלא לישא כפיו בפני עצמו אבל עם אחרים שרי דלא גרע מקטן וכן נוהגים בכל מקום שנושאים ידיהם עם אחרים : (כא) ואני אומר כי הטעם שחשבו הם לטפל היא עיקר כי מחמת ביטול מלאכה לעם שבאלו הארצות שהכהנים והעם טרודין במחייתן בגלותן ואין להם לפרנס בני ביתם כי אם הלחם אשר ילקטו בזיעות אפם דבר יום ביומו והם טרודין למחייתן ואינם שרוים בשמחה ולכן אין נושאים כפיהם ביום שיש בו ביטול מלאכה לעם ואף בשבת אינן נושאים כפיהם מפני שטרודים במחשבתם והרהורים על מעשה ידיהם שעברו ושעתידים להיות ויגוח גופם קצת מעמלם ואינם שרוים כל כך בשמחה כמו בי"ט שנאמר בו ושמחת בחגיך ולכן נשתרבב המנהג שלא לישא כפים כי אם בי"ט כן נראה לי :

קל (א) כתב הר"י פרק הרואה דף מ"ז ע"א דאם אין נשיאת כפים מאן דחזי חלמא יכוין שיאמר וישלים הרבון וכו' עם הש"ץ כשאומר שים שלום ויסיים עמו ויענו העם אמן. ומשמע מתשובת מהרי"ל דהמקרא לפני הכהנים לא יאמר רבון כו' אע"פ שמובטח שיחזור למקומו להקרות להם :

וכן

דרישה

סי' קל [א] **רבונו** של עולם כו'. כתב בה"מ פי"ד מהל"ת שמהר"ס היה רגיל לומר בשעה שאומרים וישמרך ויחנך שלום רבש"ע אני שלך כו' וכתב בת"ה על זה דיש לדקדק שיאמר ממש בשעה שמאריכין בכא"ף של וישמרך ויחנך מדאמרינן בפ' אלו דברים יש עבד שרבו מברכו ואינו מסביר לו פנים ואע"ג דברכה ג' דהיינו שלום א"א להאריך עד שיסיימו התיבה שהרי מאריכין בניגון קודם שיגמרו המ"ם דשלום מאי דאפשר לתקן ולמעבד כהלכה עבדינן ע"ש :

נופלין

פרישה

סי' קכט (א) **והמעמדות** כתוב ר"פ בתרא דתענית כשם שהכהנים והלוים נחלקים לכ"ד משמרות ובכל שבת ושבת משמר אחד של כהנים לעבודה והלוים לשיר כך חלקו נביאים שבישראל לכ"ד חלקים לפי שאמרו היאך קרבנו של אדם קרב (ר"ל תמיד שנקרב בכל יום פירש"י) והוא אינו עומד על גבו לפיכך התקינו נביאים הראשונים שיבררו כשרים שבישראל ויראי חטא ויהיו שלוחין של כל ישראל לעמוד על כל הקרבנות והם הנקראים אנשי מעמד וחלקו אותן לכ"ד מעמדות כמנין משמרות כהנים ולוים ובכל שבת מתקבצים אנשי מעמד שלהם של אותה שבת מי שהוא בירושלים או קרוב לה נכנס למקדש והרחוקים שבאותו מעמד שלהם מתקבצים לב"ה שבעירם ומה הם עושים אלו שבירושלים ואלו שבעירם יושבין בתענית ד' ימים בשבת · בשני ובשלישי וברביעי ובחמישי אבל באחד בשבת ובערב שבת לא היו מתענים כדפי' טעמא בגמרא בע"ש לא מפני כבוד השבת וכ"ש בשבת עצמו בא' בשבת לא מפני שלישי ליצירה ע"ד ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים או שנטלה ממנו נשמתו יתירה במוצאי שבת וקורין במעשה בראשית כו' ע"ש :

סי' קל (א) **ניקום** קמי כהנים בשעה שעולין כו' כתב רמ"א ובמקום שאין כהנים יאמר כל זה בשעה שש"ץ אומר שים שלום ומסיים בהדיה ש"ץ כדי שיענו הקהל אמן : (ב) **רבונו** של עולם כו' עד בין שחלמתי לעצמי בין שחלמו חברי · וקשה לפי הנוסח הזה דמתחיל חלום חלמתי ואיני יודע כו' דמשמע שבא להתפלל על חלומות שחלם הוא בעצמו ואח"כ מסיים בחלומות שחלמו לי חבירי ועו"ק דלמה אינו מזכיר ג"כ חלומות שחלם הוא לאחרים דהיינו שחלמתי לאחרים ועו"ק מה צריך להתפלל על חלומות שחלמו לו אחרים הלא כל אחד מתפלל על חלומותיו שחלמו לו שיהיו טובים ולכן נראה דזהו עיקר הנוסח בין שחלמתי לעצמי בין שחלמתי לאחרים ואין לומר בין שחלמו לי אחרים כיון שכל החולם חלום אומר כן אין עיניו לזאת הבקשה : (ג) **ואם** צריכין רפואה כו' נ"ל דדמיון של הענינים הללו להטבת חלום הוא ע"ד זה כי ידוע שכל החלומות הולכין אחר הפה כמו שאמז"ל בתלמוד נמצא שאם יתקיים ההטבה יבא טוב יותר מאילו לא היה נחלם החלום הרע כלל כי בזולת החלום לא היה לא טובה ולא רעה ועכשיו יהיה לו יתרון מאשר היה לו כבר לכך מתחיל ואם צריכים רפואה כו' ולא אמר אם רעים הם יסתלקו החלומות דרצונו בזה שיהיה החלום קיים אלא שיתרפא מרעות החלום ההוא לטובה ולזה מביא דמיון ממי מרה ע"י משה ולא התפלל משה שיסולקו אותן המים שאז היה רע להם כבראשונה שלא יוכלו לשתות מים אלא התפלל שירפא אותן המים שיהפכו ממר למתוק וזה היה יתרון מאילו לא היו המים מרים כלל · וכן גבי יריחו הוא הענין הזה בעצמו שהתפלל אלישע שימתקו מים המרים שהיו שם וכן גבי מרים מצרעתה עלה מזה ג"כ תועלת גדול מה שלא היה אילו לא נצטרעת מרים והוא שראו ישראל גדול העון של לשון הרע והיו מרחיקין את עצמן מלשון הרע וכן גבי נעמן מצרעתו עלה מזאת ג"כ תועלת שנתגלה ונתקדש שמו של הש"י כמפורש שם בענינו כל מלכי האומות קדשו ושבחו הש"י ע"י זה וכן גבי חולי חזקיה עלה ג"כ ממנו קדושת השם שאז עלה השמש עשר מעלות וראו אותו כל מלכי מזרח ומערב :

במ"ש

קלא ולאחר שיסיים ש"ץ חזרת תפלה [א] נופלים על פניהם ומתחננין וז"ל הרמב"ם ז"ל לאחר שישלים התפלה יפול על פניו ויטה מעט הוא וכל הצבור ויתחנן והוא נופל וישב ויגביה ראשו הוא ושאר העם ומתחנן מעט בקול רם מיושב (א) ורב נטרונאי כתב וז"ל הנופל על פניו [ב] צריך לתלות פניו למעלה מן הקרקע כדי שלא יהא נראה כמשתחוה לשלפניו [ג] ואדם חשוב לצד שמאל ומגביה צד ימין ובאשכנז נוהגין להטות על צד ימין והכי איתא במדרש במקרא דוימינו תחבקני ואיתמר נמי במגלה בפרק הקורא (ב) אמר רב חייא ב"ר הונא חזינא לאביי ורבא דכי נפלו על אפייהו מצלי אצלויי פי' היו מטין על צדיהם ול"א היו משתחוים על פניהם אפילו בלא פישוט ידים ורגלים אף על פי שמן התורה אין השתחויה אסורה על הרצפה אלא בפישוט ידים ורגלים מדרבנן אסור אף בלא פישוט ידים ורגלים ור"ע כתב וז"ל

קלא ולאחר שיסיים הש"ץ חזרת התפלה נופלים על פניהם ומתפללים. פשוט בכמה מקומות בתלמוד שנופלים על פניהם לאחר תפלה:

בסוף סימן קכ"ג כתבתי אם ש"צ אומר בסוף תפלתו יהיו לרצון אמרי פיו וכו': **וכתבו** תלמידי הרשב"א בהזהב (נט:) גבי עובדא דר"א בן הורקנוס היה מדקדק רבינו ז"ל מכאן שאין לדבר בין תפלה לתחינה והיינו דאמרי' כל יומא לא הוה שבקה ליה למיפל על אפיה וכי תעלה על דעתך שלא היתה זזה ממנו שעה אחת אלא שהיתה מפסקת מכוונת תפלתו להפסיקו בשאר דברים ושוב אם היה נופל על פניו לא היתה תפלתו כ"כ נשמעת אלמא דאינו כדין להפסיק ע"כ וכ"כ רבינו הגדול מהרי"א ז"ל בשם צרורות דמהאי עובדא שמעינן שאין להפסיק בין תחינה לתפלה וכ"כ בא"ח בשם הגאונים שאין לדבר בין תפלה לתחינה דכולה כעין תפלה אריכתא היא וכ"כ בספר אהל מועד:

וז"ל הרמב"ם לאחר שישלים התפלה יפול ע"פ ויטה מעט וכו' בפ"ט מה"ת:

ואיתמר נמי במגלה פ' הקורא עומד (כב:כג.) א"ר חייא בר רב הונא חזינא לאביי ורבא דכי נפלו אאפייהו דמצלי אצלויי פירוש מטין על צדיהן ולא נופלים על פניהם ממש והרי"ף כתב סמוך להא דמצלי אצלויי אר"א אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו אא"כ נענה כיהושע בן נון וכתב הרא"ש משמע מתוך דברי הרי"ף שחיבר אלו המימרות יחד דס"ל דהא דמצלי אצלויי היינו משום הסיא דר"א דאין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו ואין הטעם כן דהא הטעם דמייתי לה בשמעתין ובפ' אין עומדין (לד:) בתר הך ברייתא דקידה על אפים השתחויה זו פישוט ידים ורגלים ומשמע דאתא רב חייא בריה דרב הונא לאשמועינן דאע"ג דמן התורה אין השתחואה אסורה על הרצפה אלא בפישוט ידים ורגלים מדרבנן אסור אף בלא פישוט ידים ורגלים ולהכי הוו מצלי אצלויי אביי ורבא וכ"כ בשם רב האיי גאון עכ"ל. ורש"י פי' כדמשמע מדברי הרי"ף וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ה מה"ת וכ"כ בשבלי הלקט בשם רבינו האיי דהא דר"א דוקא ליפול על פניו ממש אבל בהטיה מצד אחד שרי ורבינו כתב כדברי הרא"ש וכ"כ ג"כ סמ"ק סי' קע"א וכ"כ התוספות והמרדכי דלאו לחד לישנא דגמרא אפילו בלא פישוט ידים ורגלים אסורה השתחויה על הרצפה מדרבנן אא"כ מצלי אצלויי כאביי ורבא. וכ"כ הרמב"ם בפ"ו מהלכות ע"ג ומה שיש לדקדק על דבריו ממ"ש בפ"ה מה"ת כתבתי בביאורי לספר אהבה וכתב עוד המרדכי ושמעתי דמשום האי טעמא משימי' בי"כ עשבים בב"ה לכסות הרצפ' משום דנופלים על פניהם כשאומרים והכהנים והעם והגהת אשר"י כתב בס"פ תפלת השחר דבפישוט ידים ורגלי' אפי' מטה קצת על אפיו אסור אם יש שם רצפת אבנים אבל כיון שש"ץ שלנו נופל בלא פישוט ידים ורגלים מותר ושאין שם רצפת אבנים אפילו בפישוט ידים ורגלים מותר בלבד דמטה אפיו קצת על הצד מא"ז עכ"ל ועל מ"ש דכשאין שם רצפה צריך שיטה אפיו קצת אני תמה ואיני יודע לו טעם ושמא גזירה שלא יבא לעשות כן על הרצפה. ואפשר שטעמו כדכתב הריב"ש בתשובה בשם רב שרירא דאביי ורבא חיישי לאבן משכית אפילו לא היתה שם רצפת אבנים לפניהם שמא היתה שם ונכנה עליה ע"כ. וסובר א"ז דכיון דחששא בעלמא הוא ואפילו אם תמצי לומר שיש שם רצפה אינה נכרת שרי ע"י אצלויי משא"כ על הרצפה ממש:

וכתב הריב"ש בתשובה מדברי רש"י והרמב"ם נראה שאין לחוש לאבן משכית אפי' מדרבנן אלא כשפניו דבוקות בארץ אף על פי שאין בו פישוט ידים ורגלים אבל בשוחה לבד אין לחוש לזה עכ"ל:

ומ"ש רבינו בשם רב נטרונאי הנופל על פניו צריך לתלות פניו וכו' ואיתמר נמי במגלה וכו' קשה דמשמע דהא דאיתמר במגל' אינו ענין לדברי רב נטרונאי ונראה דמשמע ליה לרבינו דטעמא דרב נטרונאי דאמר צריך לתלות פניו למעלה מן הקרקע היינו שלא ידביק פניו בקרקע כדי שלא יהא נראה כמשתחוה ומפני כך כתב דאיתמ' נמי במגלה דמצלי אצלויי א אבל קשה לי מ"ש רב נטרונאי ואדם חשוב לצד שמאל שאינו ענין למ"ש קודם דמיירי באיסור השתחואה על הרצפה ואפשר לפרש דרב נטרונאי לא איירי בהשתחויה על הרצפה ולא בא לומר אלא שתיקן נפילת אפים היה לתלות פניו למעלה מן הקרקע ולא להדביקה בקרקע ואח"כ כתב שאדם חשוב יטה לצד שמאל ושאר כל אדם יטו על איזה צד שירצו ולפ"ז מ"ש רבינו ואיתמר נמי במגלה וכו' ה"ל כאילו אמר ועוד נאמר במגלה ענין אחר דשייך לנפילת אפים שלא ישתחוה על הרצפה על פניו. ויותר נראה לומר שרבינו מפרש דרב נטרונאי תרתי קאמר חדא שצריך לתלות פניו למעלה מן הקרקע כדי שלא יהא נראה כמשתחוה על הרצפה ותו קאמר דאדם חשוב צריך להטות על צד שמאל כדי שאע"פ שיהיו פניו מודבקות ברצפה לא יהא נראה כמשתחוה וכתב רבינו דהכי איתמר במגלה דאביי ורבא מצלי אצלויי אלא דלפ"ז לא היה צריך רב נטרונאי לכתוב באדם חשוב אלא מטה על צדו דכיון דטעמא משום שלא יהא נראה כמשתחוה על הרצפה כך שוה הטיית ימין כמו הטיית שמאל וצ"ל דשמאל דקאמר מטעם אחר הוא ולא מפני שיהא נראה כמשתחוה על הרצפה וכ"כ ממ"ש הכלבו בסימן י"א כת' הר"ם שמענו מרבותינו שלפיכך לא ידבק אדם פניו בקרקע משום אבן משכי' ואדם חשוב נוטה לצד שמאל ומגביה צד ימין וכדין נוהגים רבנן למעבד והטעם כי כך היו מרבילין תמיד כששוחטין אותו על שמאלו וכל מי ששוחט מרביץ הבהמה על שמאלו: **ומ"ש** רבינו ובאשכנז נוהגים להטות על צד ימין והכי איתא במדרש וכו' כ"כ הרוקח

קלא ולאחר שיסיים ש"צ חזרת תפלה נופלים על פניהם וכו' הטעם כדי שיסדר התפלה בג' סדרים תחלה מתפלל מיושב ואח"כ מתפלל י"ח מעומד ואח"כ מתפלל בנפילה כאשר עשה משה וכמ"ש בסמוך אבל ולאנחנו לא נדע ומשמע דס"ל לרבינו דנופל על פניו ממש ולכן הביא לשון הרמב"ם שכתב יפול על פניו ויטה מעט דס"ל ג"כ דנופל על פניו ממש אלא דמ"מ צריך שיטה מעט אח"כ הביא רבינו דר"נ כתב הנופל על פניו צריך לתלות פניו למעלה מן הקרקע (כדי שלא יהא נראה כמשתחו' לשלפניו) ס"ל לר"נ דאסור ליפול על פניו ממש אלא צריך לתלות פניו וכו' כדי שלא יהא נראה כמשתחוה לשלפניו כלומר כמשתחוה לאותו אדם שיושב לפניו לארץ:

ומ"ש ואתמר נמי במגלה וכו' פי' רבינו מביא ראיה לדברי ר"נ דלא יפול על פניו ממש קאמר דאי על פניו ממש ה"ל למימר חזינא לאביי ורבא דנפלי על אפייהו ומצלי אצלויי מדלא קאמר הכי אלא קאמר חזינא לאביי ורבא דכי נפלי על אפייהו וכו' משמע דרצונו לומר דכשהיו רוצין ליפול על פניהם לא היו נופלין ממש על הקרקע אלא מצלי אצלויי וזהו שסיים רבינו פי' היה מטין על צידיהן ולא היו משתחוים על פניהם כמו שכתב בסברא הראשונה להרמב"ם אלא תלו פניהם למעלה מן הקרקע מיהו במקצת ספרי רבינו לא כתוב בהם האי לישנא כדי שלא יהא נראה כמשתחוה לשלפניו אלא כתוב בהם בסתם צריך לתלות פניו למעלה מן הקרקע והטעם דיש לחוש כשפניו דבוקו' בקרקע דמשתחוה על אבן משכית דאסור אפילו משתחו' לשמו יתעלה ומשמע מדכת' בסתם דאפילו ליכא רצפת אבני' חייש' לאבן משכית שמא היתה שם ונכנה עליה וכמ"ש הריב"ש בשם רב שרירא ומביאו ב"י וע"ז מביא רבינו הא דאיתמר נמי במגלה וכו' דקאמר התם דנפילת אפים ממש אסור משום איסור ואבן משכי' לא תתנו בארצכם להשתחות עליה אפילו לשמים:

ומ"ש ר"נ ואדם חשוב לצד שמאל וכו' והקשה בית יוסף שאינו ענין למ"ש קודם דמיירי באיסור השתחואה על הרצפה והאריך ביישוב זה ולפעד"נ דה"ק הנופל ע"פ צריך לתלות פניו למעלה מן הקרקע והכל שוה בין תולה לצד ימין ובין תולה לצד שמאל אלא שאדם חשוב צריך לכוין לתלו' פניו לצד שמאל מפני שצריך לכוין אל מ"ש המפרשים ומביאן ב"י:

ומ"ש ובאשכנז נוהגים להטות על צד ימין וכו' ועכשיו נוהגים להטות על צד ימין כשיש תפילין בזרועו משום כבוד תפילין וכשאין תפילין בזרועו נופלין על צד שמאל ומקצתן נוהגים ליפול על צד שמאל גם כשיש תפילין בזרועו אלא דבשחרית צריך שיטה ראשו מעט לצד ימין ובמנחה יטה ראשו לצד שמאל:

ומ"ש רבינו דמדרבנן אסור אפי' בלא פישוט ידים ורגלים כ"כ לשם התו' לשינוי' קמא וה"א התם הא דלבור' נפלו על אנפייהו ורב לא נפל על אנפיה היינו משום דקמי' דרב הואי רצפת אבנים ואסור מדרבנן אפי' בלא פישוט והיב"א לעולם מקמי צבורא נמי הוי אלא דליכא איסור' בלא פישוט דאפי' מדרבנן שרי ורב דלא נפל על אנפיה משום דרגיל הוה למיעבד פישוט ולא תשני ממנהגיה והיב"א הא דרב לא נפל על אנפיה בלא פישוט דשרי אפי' מדרבנן משום דר"א דאדם חשוב אסור ליפול על פניו אא"כ נענה כיב"נ וכתב הרא"ש מדברי הרי"ף משמע דהא דאביי ורבא מצלי אצלויי היינו משום דאין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו וא"כ לפ"ז אם אינו אדם חשוב נופל על פניו ממש ולא בעינן דמצלי אצלויי וא"כ בע"כ דבלא פישוט שרי אפי' מדרבנן ואין הטעם כן אלא הטעם משום דבלא פישוט אסור מדרבנן דקי"ל כלישנ' קמא ולהכי אביי ורבא הוו מצלי אצלויי ולעולם דאפי' אינו אדם חשוב נמי אסור ליפול על פניו ממש והא דקאמר ר"א דאדם חשוב אסור היינו אפי' בידוע דלא הוה שם רצפ' אבנים נמי אסור כדמפרש בירושלמי בלבד בצבור ועל הצבור משום כיסופא אם לא יהא נענה אבל כשמתפלל על עצמו שרי בדליכא רצפת אבנים ושכך פסק רב האי גאון והכי נקטינן לחומרא דלא כהרי"ף ובהגהת אשיר"י ס"פ ת"ה החמיר עוד דבפישוט אסור ברצפה אפי' מצלי אצלויי וכן אפילו ליכא רצפה אסור בפישוט בדלא מצלי אצלויי ותמה ב"י על חומרא זו בדליכא רצפה ולפעד"נ דטעמו כמון דכי היכא דבלא פישוט ובלא מצלי אצלויי איכא איסור דרבנן בדאיכא רצפה ה"נ בפישוט וברצפה בדמצלי אצלויי וה"ה בפישוט וליכא רצפה ובדלא מצלי אצלויי דהני תלת' שקולין ניניהו והכי נקטינן:

אר"א

פרישה

סי' קלא (א) **במ"ם** גרסינן וכן הוא בדפוס ב"י ורב נטרונאי כתב וז"ל הנופל על פניו צריך לתלות פניו למעלה מן הקרקע ואדם חשוב לצד שמאל כו' וקשה לפי אותה הגירסא מה ענין אדם חשוב לצד שמאל לדברי רב נטרונאי שהרי עדיין לא דבר כלום מענין נטוי' לכך נראה כגירסת הספרים דגרסי' ורב נטרונאי כו' צריך לתלות פניו למעלה מן הקרקע כדי שלא יהא נראה דמשתחוה לשלפניו ולפי גירסא זו א"ש דרב נטרונאי בא לומר דהנופל על פניו יש לחוש לאיסור השתחואות דאסור מדרבנן אפילו בלא פישוט ידיו ורגליו וכמ"ש רבינו אח"כ וא"כ אף אם לא ישתחוה אפילו בפניו על הרצפה מ"מ איכא צד איסורא כשמשתחוה בפניו לצד הרצפה כדרך המשתחוים לכן אמר שיתלה פניו באופן שלא יהא נראה שמשתחויה לשלפניו וזה לא ימלט כ"א כשמטה פניו ע"כ. וע"ז מסיק דאדם חשוב כשמטה ע"כ מדקדק להטות עצמו לצד שמאל וע"ז מסיק רבינו וכתב וז"ל ואתמר נמי במגלה כו' עד מצלי אצלויי ובזה מסולק קושיית הב"י שמקשה דאתמר נמי אינו מקושר ע"ש. ולפ"ז מיושב דקאי על מ"ש לפי הגירסא הזאת כדי שלא יהא נראה כמשתחוה כו' ונראה דלזה נתכוין רבינו שהביא לעיל דברי הרמב"ם ולפום רהיטא נראה שאין בו יתרון מדברי הגמרא ולפי מ"ש א"ש דאתא לאשמועינן ג"כ דאפילו גבי תחנון מיושב צריך להטות מטעם שכתבתי וזהו שכתב ויטה מעט כו' ואפי' לפי גרסת ספרים הנ"ל ודפוס ב"י יוכל להעמיד בדברים הנ"ל בדברי רב נטרונאי במה שדקדק לכתוב לתלות פניו למעלה כו' ולא כתב לסגביה פניו אלא לאשמועינן שצריך להטות פניו קצת דלשון לתלות משמע ליה נטויה: (ב) **אמר** רב הונא בריה דרבא כו' ז"ל הרוקח בסי' שכ"ד הנו מטין הימין כי השכינה כנגד האדם שנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד ובשמטה על ימין והשכינה כנגדו שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני ב"י:

ושמאל

דרישה

סי' קלא [א] **נופלין** על פניהם כו' לפי דעת חכמי הקבלה נראה שיש להקפיד שתהיה מיושב דוקא ולא מעומד ב"י. וריב"ש כתב דה"ה מעומד וכ"כ במסרי"ל:

[ב] **צריך** לתלות פניו כו' ז"ל הכלבו בסי' י"א כתב הר"מ שמענו מרבותינו שלפיכך לא ידבק אדם פניו בקרקע משום אבן משכית:

[ג] **ואדם** חשוב נוטה לצד שמאל ומגביה צד ימין וכדין נוהגין רבנן למעבד והטעם כי כך היו מרבילין התמיד כששוחטין אותו על שמאלו וכל מי ששוחט מרביץ הבהמה על שמאלו ב"י:

הלא

חידושי הגהות

קלא א נראה דדעת רבינו כדעת אביו הרא"ש שפי' הא דאצלי משום שלא יהא נראה כמשתחוה על הרצפה ומייתי רבינו ראיה למ"ש שצריך לתלות פניו למעלה וכו' שלא יהא נראה כמשתחוה על רצפה דאתמר נמי הכי במגילה דאף בלא פישוט ידים ורגלים אסור להשתחוות כנגד הרצפה או אפשר שדעת רבינו כהרי"ף דהא דאצלי אצלויי משום הא דאין אדם חשוב רשאי ליפול ע"פ דמייתי בסמוך וא"כ מייתי רבינו ראייה על מ"ש לפני זה דאדם חשוב צריך להטות על צדו דאתמר נמי הכי במגילה דאפילו בלא פישוט ידים ורגלים צריך אדם חשוב להטות ע"צ כי הא דאביי ורבא הוי מצלי אצלויי ולפ"ז מ"ש רבינו אע"פ שמן התורה כו' הוא התחלת הדיבור ולא קאי אאדם חשוב דסליק מיניה אלא קאי אשל מעלה דכל אדם צריך לתלות פניו וכו' אע"פ שמן התורה אין השתחויה אסורה וכו' (מהרל"ח):

גראה

וז"ל ונופלין צבור על פניהם ומבקשים רחמים (ג) ושואל כל אחד בקשתו ואומר רבון כל העולמים ואדוני האדונים האל הגדול הגבור והנורא רחם עלינו שאנחנו עבדיך ומעשה ידי בשר ודם עפר רמה ותולעה מה אנו מה חיינו מה חסדנו מה צדקינו מה גבורתנו מה נאמר לפניך ה' או"א הלא כל הגבורים כאין לפניך ואנשי השם כלא היו וחכמים כבלי מדע ונבונים כבלי השכל כי כל מעשיהם תוהו וימי חייהם הבל לפניך מה נאמר לפניך ה' אלהינו כי אנחנו העוינו והרשענו (ד) ואין לנו כהן לעשות חובותינו (ה) ולא כהן גדול שיכפר על חטאתינו (ו) ולא מזבח להקריב עליו קרבן (ז) ולא בית קדשי הקדשים להתפלל שם ולכן יר"מ שתהא תפלתנו שאנו מתפללין לפניך מקובלת ותחשב לפניך כפרים וכבשים כאילו הקרבנו אותם ע"ג המזבח ותרצנו וכו' ואית דבעו מימר הא דר' ינאי דאמר כד ניעור משנתיה לימא רבוני חטאתי לפניך יר"מ ה' או"א שתתן לי לב טוב וחלק טוב ורוח נמוכה ונפש שפלה ושכל טוב ואל יתהלל שמך בנו ואל תעשנו שיחה בפי הבריות ואל תהי אחריתנו להכרית ותקותנו למפח נפש ואל תצריכנו למתנת ב"ו שמתנתם מעוטה וחרפתם מרובה ותן חלקנו בתורתך עם עושי רצונך ובנה עירך וביתך והיכלך ומקדשך במהרה בימינו מהר עננו ופדנו מכל גזירות קשות והושיעה ברחמיך הרבים משיח צדקך ועמך ועומד החזן ואומר א"מ חננו ועננו כי אין בנו מעשים עשה עמנו צדקה והושיענו למען שמך ואנחנו לא נדע וכו' ורב נטרונאי כתב (ח) נפילת אפים בצבור על פניהם אחר התפלה רשות היא (ה) ונופלים בבית האבל ואין נופלין בבית החתן א"ר אלעזר אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו אא"כ נענה כיהושע בן נון פירוש אא"כ הוא בטוח שיענה כיהושע. (ט) ומפרש בירושלמי (ו) דוקא כשמתפלל בצבור על הצבור דכסיפא ליה מילתא שמהרהרין אחריו שאינו ראוי ליענות אבל בינו לבין עצמו שפיר דמי. (י) ואומר ש"צ ואנחנו לא נדע וגו' והטעם לפי שהתפללנו בכל ענין שיוכל אדם להתפלל בישיבה ובעמידה ובנפילת אפים כאשר עשה משה רבינו דכתיב ואשב בהר וכתיב ואנכי עמדתי בהר וגו' ואתנפל לפני ה'

ומאחר

ב"י

הרוקח בסימן שכ"ד וז"ל אנו מטין הימין כי השכינה כנגד האדם שויתי ה' לנגדי תמיד וכשמוטה על ימינו והשכינה כנגדו שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני. וכ"כ הריב"ש בתשובה וז"ל רש"י כתב בשם רבותיו שראוי שתהיה ההטיה לצד ימין מדכתיב (ש"ה ב') שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני וכן הוא בבראשית רבה עכ"ל. ושבלי הלקט כתב בשם רבי' האיי הנופל על פניו צריך להטות לצד א' ולא יהא מוטה על צדו הימנית אלא על צדו השמאלי והטעם משום דהסיבת שמאל שמה הסיבה שהיא הסיבת בני חורין ומלכים הילכך באותו צד שנראה כבן מלך ואיש חורין צריך ליכנע לפני המקום והר"ס נתן סימן לדבר ע"ש שמאלו תחת לראשי וה"ר בנימין פירש הטעם לפי שמצינו כשאדם מתפלל שכינה מימינו דכתיב (תילים קכ"א) ה' צלך על יד ימינך וכתיב (שם ט"ז) שויתי ה' לנגדי תמיד וכו' נמצא כשהוא מוטה על שמאלו פניו כלפי שכינה ואם היה מוטה על צדו הימיני היה הפך ולא יתכן לעבד להטות אחוריו כלפי אדונו ע"כ וכ"כ הר"ד אבודרהם שנופלים בצד שמאל וכן נהגו (א):

כתב הריב"ש בתשובה שאין להקפיד בנפילת אפי' שתהיה מיושב ואם רצה לעשותה מעומד הרשות בידו עכ"ל (ב) ולפי דעת חכמי הקבלה נראה שיש להקפיד שתהיה מיושב דוקא:

כתב עוד הרוקח בסימן שכ"ד אין נופלים אלא לפני ס"ת וסימן לדבר דכתיב במלחמת העי (יהושע ז') ויפול על פניו לפני ארון ה' ע"כ ואני אומר אם קבל' נקבל ואם לדין יש תשובה (ג):

כתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל בשם ספר צרורות בלילה אין בה נפילת אפים והענין שכן תקוב"ל לחכמים כי נפילת אפים רמז למדת הלילה ואין נופלים על פניהם וקרוב הדבר לקצץ בנטיעות ובלילי אשמורות נוהגים ליפול על פניהם שהוא קרוב ליום עכ"ל (ד) וכ"כ הר"ס מרוקנאטי:

ואית דבעי מימר הא דר' ינאי דאמר כד מיתער משנתי' לימא רבוני חטאתי לפניך וכו' הא דר' ינאי הוא בירוש' ברכות פ"ד: **ועומד** החזן ואומר א"מ חננו ועננו וכו' ורב נטרונאי כתב נפילת אפים בצבור רשות ונופלים בבית האבל ואין נופלים בבית החתן כלומר משום דרשות הוא אין נופלים בבית החתן שאילו היתה חובה גם בבית החתן היו נופלים והעולם נהגו שלא ליפול על פניהם גם בבית האבל וכמו שאכתוב בסמוך בשם שבלי הלקט: **אמר** ר' אלעזר אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו וכו' בפרק הקורא את המגלה עומד (כב:): **ומפרש** בירושלמי דוקא כשמתפלל על הצבור וכו' פירוש' הזה הוא בפ"ב דתעניות כל מי שאינו כשר כיהושע שאם יפול על פניו יאמר לו הקב"ה קום לך אל יפול ובלבד יחיד על הצבור וז"ל הרא"ש בפרק הקורא את המגלה עומד מפרש בירושלמי דוקא כשהוא מתפלל בפני הצבור ובשביל הצבור אבל היכא דמתפלל בינו לבין עצמו בביתו ש"ד דהיכא דמתפלל על הצבור בצבור כסיפא ליה מילתא שמהרהרים עליו שאין הגון ואינו ראוי ליענות וכ"כ המרדכי וז"ל הגהות מיימון פ"ה אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו בירושלמי מסיים בה ובלבד יחיד על הצבור ופי' רבי' יואל הלוי וכגון שאין הקהל נופלי' בתחנון ונראה לראבי"ה וכגון על צורך הצבור דומיא דעי עכ"ל: **כתב** הרוקח סימן שי"ב בט"ו באב נופלים בתחנונים וכן נוהגים לפי שבטלה מגלת תענית ע"כ ועכשיו נהגו העולם שלא ליפול על פניהם בו ולא בט"ו בשבט שהוא ר"ה לאילנות: **ונ"ל** שבלי הלקט בר"ח אין נופלים על פניהם דאיקרי מועד ואפי' מנחה שלפניו אין נופלים דהא קי"ל ר"ה (ל:) אם באו עדים מן המנחה ולמעלה נוהגים אותו היום קודש ולמחר קודש בחנוכה אין נופלים על פניהם דקרינן ביה הלל ויש אוסרים גם במנחה שלפניו. בפורים אמר ר"ע שנופלים על פניהם וגאון אחר אמר שאין נופל' אפי' בפורים וכן מנהג פשוט אצלנו אך לפניו ולאחריו מותר. בחדש ניסן מצאתי בשם רש"י יש מקומות שאוסרים ליפול על פניהם משנכנס ניסן לפי ששנינו במגלת תענית מריש ירחא דניסן וכו' וגם במסכת סופרים פרק אחרון אמרי' לפיכך א"א תחנונים כל ימי ניסן ואין מתענין עד שיעבור ניסן ולא היא דבטלה מגילת תענית וכן מנהג אצלינו שאין חוששין בכך ונופלים על פניהם ואם חל עי"ט או מוצאי י"ט בשני וחמישי אין נופלים על פניהם ואין אומרים רחום וחנון ולא אבינו אב הרחמן. בשבוע כולו של חג שבועות אין נופלים ע"פ בוירמ"יזא אבל במגנצ"א נופלים. בט"ב אין נופלים על פניהם דאיקרי אבל ואבל איתקש לחג. אבל במנחה הואיל ושעת נחמה היא נופלים על פניהם. בר"ה אין נופלים על פניהם דהוקשו כל המועדות זה לזה לפניו ולאחריו מותר זולתי מנחה שלפניו אסור. ערב י"ה שחרית ומנחה אין נופלים על פניהם ואם הוא יום ב' אין אומרים תחנונים: בין י"ה לסוכות אין נופלין ע"פ שבהם נשלם בנין ב"ה. בבית האבל אין נופלי' ע"פ משום דאתקש לחג דכתיב (עמוס ח') והפכתי חגיכם לאבל הילכך אין אומרים וידויים ותחנונים בבית האבל. ביום חופה אין נופלים ע"פ בכנסת שיש בו חתן ואין אומרים וידוי ולא אבינו אב הרחמן. ביום המילה אין נופלים ע"פ בכנסת שעם המילה וי"א שאין מונעין מליפול על פניהם בכנסת שעם המילה ואם הוא ב' או ה' אומרים וידוי משא"כ בחופה ובשם ר"י בר יהודה מצאתי ביום המילה אין נופלים ע"פ בכנסת אשר שם המילה ואם הוא יום ב' או ה' אין אומרים תחנונים ולא והוא רחום ואין נופלים ע"פ ואם חלה המילה בתענית צבור מתפללין סליחות ואומרים וידוי ואין נופלים ע"פ וא"א והוא רחום ולא אבינו אב הרחמן לפי שמצות מילה קבלו עליהם בשמחה לפיכך א"א והוא רחום ותחנונים שמניחים מקצת ואין צריכים להניח לגמרי עכ"ל (ז): **ומ"ש** שמשנכנס חדש ניסן אין נופלים ע"פ כתבו רבי' בתחל' הל' פסח וכן נהגו ודין מילה שחלה ביום תענית צבור יתבאר עוד בהל' ט"ב ובטור י"ד בהל' מילה: **כתבו** התוס' בפרק תפלת השחר (כט.) נראה שכל האומר ברוך ש"ת אחר שמסיים תחנונים מיושב מגונה כדאמרינן מכאן ואילך אסור לספר בשבחו של מקום כלומר להוסיף ברכות על אלו:

כתוב

ב"ח

אר"א אין אדם חשוב וכו' פי' אפי' ליכא רצפה דאינו חשוב מותר בלא פישוט אבל באדם חשוב אסור אבל בדאיכא רצפה אפי' אינו חשוב אסור אפי' בלא פישוט. ופי' בהגה' מיימון פ"ה דס"ת ע"ש רבינו יואל הלוי הא דאסור באדם חשוב אינו אלא כשאין הצבור נופלין אלא האדם חשוב לבדו נופל בצבור ולהתפלל על הצבור דומיא דיהושע לפני העי אבל אם גם הצבור נופלין מותר גם לאדם חשוב ליפול עמהם ותימה דהא לשינויא בתרא קאמר דרב לא נפל על אנפיה בהדי צבורא משום דאדם חשוב שאני כדר"א וכו' אלמא דאפי' בהדי צבורא נמי אסור לאדם חשוב וי"ל דלית הילכת' כהך לישנא בתרא תדע דאוסר לאדם חשוב אפילו בהתפלל שלא על הצבור כהך עובדא דרב דאיקלע לבבל בתענית צבור וכו' דבאקראי הוי הך עובדא ואנן קי"ל דאדם חשוב אינו אסור אלא בהתפלל על עדת צבור ודו"ק. ומיהו נראה דאפי' אדם חשוב בהתפללו על עדת צבור ואין הצבור נופלין עמו מותר באינו נופל ממש שהרי בהך דאביי ורב' דהוו מצלי אצלויי פרש"י והרי"ף דמשום דאין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו הוו מצלי אצלויי אלמא דבמצלי אצלויי ליכא איסור' כיון דלא הוה דומיא דיהושע לפני העי והא ליכא מאן דפליג דלא הר"א אין אדם חשוב רשאי וכו' אלא בנופל על פניו ממש דאז אסור אפילו בלא פישוט ואפילו בלא רצפה אבל בדמצלי אצלויי ליכא איסורא. כתב בהגה' ש"ע ביום המילה א"א תחנון בשחרית בב"ה שמלין בו התנוק אבל במנחה אעפ"י שמתפללין אצל התנוק הנמול אומרים תחנון משא"כ בחתן שא"א תחנון כל היום כשמתפללין אצל החתן ולא מקרי חתן אלא ביום שנכנס לחופה עכ"ל וכ"כ לפי שראה בהגהת מיימוני שכתב שאין נפילת אפים בתפילת יוצר שביום המילה עכ"ל משמע דוקא ביוצר ולא במנחה ואין זה ראיי' דלא אתא אלא למעוטי במנחה שלא אצל התנוק אבל אצל התנוק אין נופלין אף במנחה וכך הורה מהרש"ל ונוהגים כך בבריסק דליטא וכן נראה להקל כיון דנפילת אפים רשות הוא כמ"ש רב נטרונאי :

סדר

דרכי משה

קלא (א) וכן פי' הבחיי פרשת קרח דעל צד הקבלה יש ליפול על השמאל. וכן דעת הרקנטי שם ובמנהגים שלנו שחיבר הגאון מהר"א טורנא דבשחרית שאדם מלובש בתפילין יש לו ליפול על ימינו משום כבוד התפילין וכשאין לו תפילין בשמאל יפול על שמאלו עכ"ל וכן אני נוהג ליפול בשחרית שיש תפילין בזרוע על הימין ובמנחה על השמאל ויש לזה טעם בדרך הקבלה כמו שמבואר למטה : (ב) וכן הוא במהרי"ל שנפל מעומד אם קרה שסיים תפלתו בשעה שמתחילין הצבור תחינה עמד על מקומו ולא חזר מיד למקום תפלתו ונפל על פניו מעומד : (ג) ובמהרי"ל כתוב בחצר ב"ה אם ב"ה פתוח הוי כלפני הארון ומכסה פניו בתחנה כאילו היה לפני הארון אבל אם היה ב"ה סגור מתפלל תחינה בגלוי כאילו היה בביתו עכ"ל. וכן המנהג כשמתפללין במקום דליכא ס"ת אומרים תחינה בלא כיסוי פנים ובאגור בשם מהר"י מולין דאפילו יחיד שהוא חוץ לב"ה יכול ליפול תחנון עם הצבור דמחיצה של ברזל אינה מפסקת ונראה דגם לענין כיסוי פנים קאמר דאל"כ למה לא יפול על פניו בפני עצמו : (ד) וכן הוא ברקנטי פרשת קרח ומטעם זה אין ליפול על השמאל כשתפילין של יד בזרוע שהוא בעצמו הרמז למדת הלילה ויש לחוש לקצץ ח"ו כידוע למבינים : (ה) וכן האריך בתשובת בר ששת סי' ת"ב דנפילת אפים הוא רשות ולכן כל דיניו במנהגא תליא מילתא : (ו) ע"ל כתבתי בשם הרי"ף והרמב"ם תירוץ אחר למה נוהגים ליפול אע"פ שאינם חשובים כיהושע : (ז) וכל אלו הדברים במנהגים מהר"א טורנא. ומוסיף שם דאין נופלין בניסן וכ"כ הטור לקמן סימן תכ"ט וכן נוהגין ומ"ש דאין נופלים בשבוע ששבועות בתוכה אין נוהגין כן אלא המנהג שלא ליפול מר"ח סיון עד אחר א"ח וכן הוא בהגהות מיימון הלכות תפלה אבל אח"כ נופלים ומ"ש ליפול במנחה של ט"ב אין נוהגין כן גם בער"ה אין נופלין בשחרית ומ"ש שלא ליפול בב"ה ששם החתן וכן בב"ה שיש שם מילה כן הוא בהגהות מיימון פרק ה' וכ"כ מהרא"י בפסקיו סימן פ"א וכתב דאם אין המילה בב"ה י"ל תחינה וכן הוא המנהג בעירנו שאם יש מילה בב"ה אחד אומרים תחינה בב"ה

פרישה

(ג) **ושואל** כל אחד בקשתו ואומר כו' כלומר מתחלה שואל בקשתו ואח"כ אומר רבון לכך כתב ואומר בוא"ו :

(ד) **ואין** לנו כהן לעשות חובותינו כלומר חטאות ואשמות : (ה) **ולא** כהן גדול שיכפר על חטאתינו כלומר במנחת חביתין שהיה מקריב בכל יום גם השמוכה הבגדים שהיה לבוש בכן מכפרים כגון הציץ שהיה מכפר על עזות מצח וכן כולם היו מכפרין כמבואר :

(ו) **ולא** מזבח להקריב עליו קרבן כלומר קרבנות עולות ושלמים : (ז) **ולא** בית קדשי קדשים להתפלל שם ר"ל תפלת כ"ג ביה"כ :

(ח) **נפילת** אפים בצבור ע"פ אחר התפלה רשות רבינו נקט לה משום דבעי למימר בסיפא ואין נופלין בבית חתן לכך צריך למימר דהוה רשות דאי הוה חובה היו נופלין אף בבית חתן אבל בבית אבל כתב דנופלין אע"ג דכתב בשבלי לקט וז"ל בבית אבל אין נופלין ע"פ משום דאתקש לחג דכתיב והפכתי חגיכם לאבל הילכך א"א וידוי ותחנונים בבית אבל א"כ משמע דאבל הוה דינו כחתן מ"מ לא משמע לרבינו להשוותם דבשלמא גבי חתן הוה מועד דידיה ממש אבל גבי אבל אינו מועד ממש אלא דומה למועד ועי"ל אדרבה נראה לרבינו למדרש איפכא מדכתיב והפכתי חגיכם לאבל ש"מ דאבל הוה היפך מחג ומ"מ יש ליישב דברי שבילי הלקט דכמו שמצינו שהעונות גורמים שהחג נהפך לאבל הוא הדין הזכיות יוכלו לגרום שיהפוך האבל לחג וכמלא יהיה מן האבל חג והוה דומיא דט' באב :

(ט) **ומפרש** בירושלמי דוקא כשמתפלל בצבור על הצבור כו' בהגהות אשר"י בסוף מסכת תענית כתבו בשם א"ז דוקא כשהוא נופל וכל הצבור אין נופלין אבל כשהצבור נופלים עמו ליכא כסיפא דמ"ש הוא מכל הצבור : (י) **ואומר** ש"ץ וכו' והטעם

לפי

ומאחר שאין בנו כח להתפלל בענין אחר אנו אומרים ואנחנו לא נדע · ואומר ש"צ קדיש ואח"כ אומר אשרי יושבי ביתך וכתב רב עמרם ואח"כ אומר ובא לציון ואני זאת בריתי ואתה קדוש וכ"כ הרמב"ם ז"ל ולא הזכירו למנצח מזמור לדוד יענך ה' ביום צרה ונוהגין עתה לומר אשרי יושבי ויענך ה' ביום צרה לפי שיש בו מענין הישועה:

קלב (א) **ומתרגמין** הקדושה ואומרים ותשאני רוח (ב) ומתרגמין אותו ואומרים ה' ימלוך לעולם ועד ותרגום כדי שיבינו כל העם וזה שנקרא סדר קדושה וצריך ליזהר בו מאד לאומרו בכוונה דאמר רשב"ג משום רבי יהושע מיום שחרב ב"ה אין לך יום שאין בו קללה ולא ירד הטל לברכה וכל יום מרובה קללתו מיום שלפניו [א] אלא (ג) עלמא אמאי קאי אקדושה דסידרא ואאמן יש"ר דאגדתא (ד) ואומרים קדיש ומוסיף בו תתקבל צלותהון עד ואמרו אמן יהא שלמא וכו' וכתב רב צמח שאין ליחיד לומר סדר קדושה דכל דבר שבקדושה אינה בפחות מי' ואם הוא ת"ח יעסוק באגדתא דפרק ג"ה (צא:) ויאמר שלחני וגו' ג' כתות של מלאכי השרת אומרים שירה אחת אומרת קדוש וכו' אם אינו ת"ח והוא בעל פסוק יעסוק במקראות הקדושה (ישעי' ו) שרפים עומדים ממעל לו אבל סדר קדושה זקנים ונביאים הראשונים תקנוה ואין לו ליחיד להשיג את גבולם דכל דבר שבקדושה אינה בפחות מעשרה ויש מי שאומר כיון שהם פסוקים הרי הוא כקורא בתורה ויכול יחיד לאומרן ובלבד שיאמר אותן בניגונן וניקודן וטעמן כדרך שהתינוקות קורין לפני רבן ולמעלה כתבתי בשם א"א הרא"ש ז"ל שיחיד יכול לאומרן:

קלג (א) **ואומר** עלינו לשבח (א) וכשיגיע אל ככל המונם יפסיק מעט קודם שיאמר ואנו כורעים ומשתחוים כדי שלא

כתוב בספר הזוהר סוף פרשת במדבר ר"ש פתח ואמר אליך ה' נפשי אשא אלהי בך בטחתי וגו' מאי קא חמא דוד לסדרא האי שבח הכי וככולהו שבחי דאלפא ביתא כולהו שלימין והאי חסרא דלא אית בה וא"ו ואמאי ואמאי סדורא דא למנפל על אנפין אלא ת"ח רזא עילאה הוא גניז בין חברייא בשעתא דלילא על ושלטא אילנא תתאה דתליא ביה מותא פרס ענפוי ומכסה לכלא ועלמא אתחשך וכל בני עלמא טעמין טעמא דמותא ואקדים בר נש ויהיב ליה פקדונא דנפשיה בפקדונא ובגין דנטיל לון בפקדונא תב פקדונא למאריה כד אתי לפרא וכדין בעי בר נש לברכא לקב"ה דאיהו מהימנא עילאה לבתר קם עאל לבי כנישתא מתעטר בטוטפיה אתכסי בכיסוייה עאל ומדכי גרמיה בקורבנייא בקדמיתא לבתר קביל עליה עול מלכותא בסדורא דשבחי דדוד דאיכון סדורא דעול מלכות' וסדורא דשבח' דא אשריה עליה ההוא עול לבתר סדורא דצלותא קשרא לון כחדא בעובדא בקדמיתא ובמלולא דפומא לבתר כדאמרן כיון דעביד צלותיה בעובדא ובמלולא וקשיר קשרא דיחודא ואשתכח על ידיה דמתדבק עילאין ותתאין וכדין בעי ליה לבר נש לאחזאה גרמיה בתר דסיים צלותיה בעמידה כאילו אתפטר מעלמא דהא אתפריש מאילנא דחיי וכניש רגלוי לגבי אילנא דמותא דאהדר ליה פקדוניה כד"א ויאסוף רגליו אל המטה דהא אודי חטאוי וצלי עלייהו השתא בעי לאתכנשא לגבי ההוא אילנא דמותא ולמיכפל ולימא לגביה אליך ה' נפשי אשא בקדמיתא יהיבנא לך בפקדונא השתא דקשירנא יחודא ועבידנא עובדא ומלולא כדקא יאות ואודינא על חטאוי הא נפשא מסירנא לך ודאי ויחזי בר נש גרמיה כאילו פטיר מעלמא דנפשיה מסיר להאי אתר דמותא בגיני כך לא אית ביה וא"ו דוא"ו אילנא דחיי הוא והאי אילנא דמותא היא מאי משמע לן רזא דמלה דאית חובין דלא מתכפרן עד דאתפטר מן עלמא הה"ד אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון והוא יהיב ודאי גרמיה למותא ומסיר גרמיה להאי אתר לאו בפקדונא כמו בלילא אלא כמה דאתפטר מעלמא ודאי ותקונא דא בעי בכוונה דלבא וכדין קב"ה מכפר ליה לחוביה זכאה הוא בר נש דידע למפתי ליה למאריה ברעותא בכוונה דלבא ווי למאן דאתי למפתי למאריה בלבא רחיק' ולא ברעותא הוא אמר אליך ה' נפשי אשא ולאו כל מילוי אלא בלבא רחיקא הוא גרים עליה לאסתלקא מעלמא עד לא מטון יומוי כד אילנא דא אתער בעלמא למעבד דינא וכד אתא בלבא רחיקא כרוזא קרי דובר שקרים לא יכון לנגד עיני כ"ש אי אתי ליחדא שמא קדישא ולא מיחד ליה כדקא יאות זכאה חולקהון דצדיקייא בעלמא דין ובעלמא דאתי עלייהו כתיב אך צדיקים יודו לשמך וכו' אתא רבי אלעזר ונשיק ידוי אמר אלמלי לא אתינא לעלמא אלא למשמע מילין אילין די:

קלב ומתרגמין הקדושה וכו' דאמר רשב"ג משום רבי יהושע מיום שחרב בה"מ וכו' בסוף סוטה (מט.) ופירש"י ואלא עלמא אמאי מקיים מאחר שהקללה הולכת תמיד ורב' אקדושה דסידרא סדר קדושה שלא תקנוה אלא שיהיו כ"י עוסקים בתורה בכל יום דבר מועט שאומרים תרגומו וקרייתו והן כעוסקים בתורה וכיון שנוהג בכל ישראל בתלמידים ובעמי הארץ ויש כאן שתים קדושת השם ותלמוד התורה חביב הוא וכן יהא שמיה רבא מברך שעונין אחר ההגדה שהדרשן דורש ברבים בכל שבת היו נוהגים כך ושם היו נקבצים כל העם לשמוע לפי שאינו יום מלאכה ויש כאן תורה וקידוש השם:

וכתב רב צמח שאין ליחיד לומר סדר קדושה וכו' עד כדרך שהתינוקות קורים לפני רבן כ"כ בספר הפרדס ובסימן נ"ט כתבתי דעת הזוהר בזה ושם כתב רבינו דעת הרא"ש ז"ל: **כתב** שבלי הלקט בשם רש"י אחר תפלה היו קורים מקרא ומשנה ושמועות כדאמרינן (קדושין ל.) לעולם ישלש אדם ימיו וכו' וכיון שרבתה העניו' ולא היו יכולים לעסוק כ"כ היו קורים בנביא בובא לציון ואני זאת בריתי ובשבת ויו"ט שאין בו ביטול מלאכה לפס החזירו עטרה ליושנה לקרות בתורה ולתרגם מעין היום ועכ"ז אין אנו אומרים ובא לציון שחרית שהרי כבר קראו בנביא ואעפ"כ אומרים אותו במנחה כדי שלא ישנה מימות החול עוד הוסיפו לומר ואתה קדוש וכו' לפי שהקב"ה משרה שכינתו בתוכנו לשמוע תהלות ישראל דאמרינן בב"ר א"ר חנינא על כל קילוס וקילוס שמשבחין ישראל להקב"ה משרה שכינתו עליהם ומ"ט ואתה קדוש יושב תהלות ישראל עוד הוסיפו לומר וקרא זה אל זה ואמר וכו' שלא היו יכולים לומר קדושה בתוך התפלה שגזרו שלא יענו קדושה והיו אורבים להם אם יענו קדושה ולאחר תפלה כשהיו האורבים הולכים להם היו קורים וקרא זה אל זה ואמר דהיינו שילוש קדושה ומתרגמינן אותו מפני החיבה הרי הוא פעמים קדוש דיוצר ותפלה ואע"פ דבזמן הזה אנו אומרים קדושה בחטיבה א' בתוך התפלה לא בטלו קדושה דסידרא קא סברי שמא יגרום החטא וכן אומר ותשאני רוח כנגד ברוך כבוד ה' ימלוך כנגד ימלוך וע"כ אנו מסיימין ברוך אלהינו שבראנו לכבודו והבדילנו מן התועים וכתב ר"ע גאון אסור לאדם לצאת מבה"כ קודם קדושה דסידרא שחייב הוא לומר קדושה דסידרא דדבר שהעולם מתקיים עליו א"א לזלזולי ביה עכ"ל:

קלג ואומר עלינו לשבח וכו' פטום הקטורת היא ברייתא הובאה בתלמוד בבלי בפ"ק דכריתות (ו.) ובתלמוד ירושלמי פרק טרף בקלפי ויש בין הבבלי והירושלמי

קלב סדר קדושה פי' אחר שאמר פסוק ואתה קדוש יושב תהלות ישראל אומר סדר קדושה ומתרגמי' הקדושה וכו':

אלא עלמא אמאי קאי וכו' פרש"י סוף סוטה (דף מ"ט) דהטעם הוא דבקריאה זו ובתרגומו שמבינים מה שקראו איכא תרתי למעליותא חדא דאיכא קדושת השם אידך דכל ישראל תלמידים ועמי הארץ כולם עוסקים בתורה ולכך חביב הוא מאד לפניו ית' וכן אמן יש"ר מבורך שעונין אחר האגדה שהדרשן דורש בכל שבת ושם היו נקבצין לשמוע ויש כאן תורה וקידוש השם וקבלתי שלכך תקנו הקדמונים שיר הכבוד שהוא אנעים זמירות לאומרו בכל יום לאחר שאמרו סדר קדושה לפי שיש בו אגדה קשר תפילין הראה לעניו תמונת ה' לנגד עיניו ולומר עליו קדיש כדי שבכל יום ויום יתקיים העולם אקדושא דסידרא ואיש"ר דאגדת' דכיון דבכל יום ויום קללתו מרובה מחברו צריך לתקון זה בכל יום ויום ולא לסמוך אאיש"ר דאגדתא שבכל שבת בלחוד כמו שפרש"י: **וכתב** רב צמח שאין ליחיד לומר סדר קדושה כו' עד אבל סדר קדושה זקנים ונביאים הראשונים תקנוה ואין לו ליחיד להשיג גבולם כלומר דכיון דהם תקנוה לומר בקהל אין לו ליחיד להשיג הגבול שגבלו לומר סדר קדושה בקהל דוקא לפי שהיה נראה להם דגם זה הוא בכלל דברי רז"ל דכל דבר שבקדוש' אינו בפחות מעשר' וא"כ אין היחיד רשאי ויכול לבטל הגבול שגבלו זקנים ונביאים הראשונים: **ומ"ש** ויש מי שאומר כיון שהם פסוקים וכו' פי' ס"ל דזקנים ונביאים הראשונים לא תקנו אלא שבקהל חייבים לומר סדר קדושה בכל יום אבל לא תקנו שאסור ליחיד לאומרן דפשיטא דכיון דקורא פסוקי' בלי תוספת וחסרון ושום שינוי גם מתרגם אותם בתרגומם ה"ה כקורא בתורה ויכול יחיד לאומרן והכי נקטינן וכך נוהגים: כתב מהור' יעקב פולק ז"ל ע"ש הרב מהר' מנח' מלונדר"ש דמהא דאיתא בירושלמי דפ' ת"ה שצריך לשהות אחר תפלת יוצר כדי הלוך ד' אמות קודם תפלת מוסף לפיכך נראה שתקנו לומר תהלה בינתיים ליחידים ואגב היחידים תקנו לומר אף בצבור אעפ"י דיש שהות הרבה בקריאת התורה ובשאר דברים ומה שנהגו לומר קודם תפלה אשרי יושבי זהו מפני שהוא לשון המתנה דהיו שוהין שעה אחת קודם תפלה ולאחר תפלה היו שוהין ג"כ שעה אחת כדכתיב ישבו ישרים את פניך לפיכך נראה שתקנו לומר עלינו לשבח ואני רגיל לומר אחר התפלה מיושב ישבו ישרים דומיא דאשרי יושבי עכ"ל: ולאחר תפלת ערבית ישהה מעט קודם עלינו לשבח תשב"ץ עכ"ל:

קלג ואומר עלינו לשבח וכו' הטעם הוא לתקוע בלבינו קודם שנפטרים לבתינו יחוד מלכות שמים ושיחזק בלבבינו אמונה זו שיעביר הגלולים

דרכי משה

בב"ה שניה ודלא כמנהג דור"א שמצאתי שאם יש מילה בעיר אין אומרים תחינה בכל העיר הואיל ואליהו בא לעיר ומשמע בהג"מ פ"ה דתפלה ביום המילה א"א תחינה דוקא בתפלת יוצר אבל אם מתפללים מנחה אפילו אצל התינוק שנימול אומרים תחינה אבל אצל החתן אין אומרים כל היום וכתב עוד מהר"א דאם החתן ביום ו' בב"ה א"א תחינה. ובריינוש נוהגים שאף ביום ה' יוצא החתן מב"ה קודם רצה כדי להתפלל תחינה ועוד יש במנהגים שלא לומר תחינה בל"ג בעומר וכן נוהגין ואף בימים שא"א בהן תחינה מ"מ למנצח אומרים מלבד בר"ח חנוכה ופורים וע"פ ועי"כ שא"א שכל אלו הימים הם י"ט ולא שייך למימר בהו יענך ה' ביום צרה:

קלג (א) ובכלבו צריך למימר מעומד דעלינו בגימטריא ומעומד. וכתב אבודרהם ד"ל אבל אנחנו כורעין כו' אבל אין לומר ואנחנו שלא יהא כחוזר למעלה ח"ו עכ"ל. ואנו נוהגין

פרישה

לפי שהתפללנו כו' והא דלא כתב לעיל הטעם הזה י"ל לפי שלעיל מביא רק לשון רב עמרם לא נכית לתת טעם על דבריו וכאן הוא דברי רבינו בעצמם גם שם לעיל כתב ז"ל ועומד הסון ואומר אבינו מלכנו חננו כו' עד ואנחנו לא נדע ולא כ"כ כאן וגם אין אנו נוהגים כן אלא כרבינו שלא כתב שיאמר הסון א"מ חננו ועננו וק"ל:

סי' קלב (א) **ומתרגמין** הקדושה היינו ומקבלין דין מדין כו': (ב) **ומתרגמין** אותו דוקא ביחיד ובלחישה וז"ל רמ"א בש"ע וקדושה שבתרגו' יחיד אומר' ולא שנים ואין לאומר' בקול רם עכ"ל ורמז לש"ס ב"י ובד"מ סי' כ"ט ונתן סימן לדבר שנים מקרא ואחד תרגום ור"ל בלשון הקודש שהוא מקרא יאמרו דוקא שנים ולא דוקא שנים אלא ר"ל ברבים ולפחות בי' אבל בתרגום יאמר ביחיד ע"ש אלא שב"ע דאכן לא קיי"ל כהזוהר דהא אמרינן אותה אפילו בלשון הקודש ביחיד וכמ"ש רמ"א שם וא"כ מדלא ליתא הא נמי ליתא: (ג) **עלמא** אמאי קאי אסדרא דקדושה כו' ופירש"י שהרי לא תקנוה אלא שיהיו כל ישראל עסוקים בתורה בכל יום דבר מועט שאומרים תרגומו וקריאתו והן כעוסקין בתורה וכיון שנוהג בכל ישראל בתלמידים ובעמי הארץ ויש כאן שתים קדושת השם ותלמוד תורה חביב הוא וכן יהא שמיה רבא מברך שעונין אחר הגדה שהדרשן דורש ברבים בכל שבת היו נוהגין כן ושם היו נקבצים כל העם לשמוע לפי שאינו יום מלאכה ויש כאן תורה וקידוש השם ע"כ ומה"ט נלע"ד דסדרא בפסוקים לפני קדושה א' הנה וא' הנה שיש בהם הנבואה והשגחת השם יתברך ששומע בתפלתם ועונה להם בעת שועם שלום עליו וק"ל: (ד) **ואומרים** קדיש כו' עד יהא שלמא רבא כו' והא דלא כתב ג"כ עושה שלום אפשר דכלל אותה בהא דכתב יהא שלמא רבא כו' דמשמע ביה נמי עושה שלום דעושה שלום אינו נכתב בקדיש לפי שהוא נטילת רשות וסיום תפלה וכן מלינו אותו בכמה סיומות עניינא כגון ברכת המזון ותפלת י"ח ביחיד גם כן מסיים בעושה שלום תדע שהרי אין הש"ץ פוסע ג' פסיעות אחר חזרת תפלתו והטעם כמ"ש בב"י בשם ת"ה לעיל בסימן קכ"ג מפני שממתין עד סוף הקדיש ש"מ דסיום תפלה הוא עושה שלום לכך לא חשיב ליה בהדי הקדיש כי הוא סיום דבר ונטילת רשות בפני עצמו וזהו שכתב רבינו לקמן בסי' קל"ג אחר ענין שיר של לוים ז"ל ואומר קדיש עד עושה שלום כו' הרי בהדיא שאינו בכלל הקדיש אבל בא"מ של קלף מצאתי דלא גרים עד עושה שלום כו' רק ואומר קדיש ותו לא מיהו י"ל דלפי' בעלמא נקט ואין זה תלוי בזה ואע"ג דבהא לא קיי"ל כותיה:

סי' קלג (א) **ואומר** עלינו ולא הזכיר אחריו קדיש וכן אח"כ כתב ובספרד נוהגין בכל יום אחר קדיש לומר מזמור כו' וקדיש אחריו ואח"כ עלינו לשבח ולא כתב שגם אחר עלינו אומרים קדיש

דרישה

סי' קלב [א] **אלא** עלמא אמאי קאי אסדרא דקדושה כו' כתב ר"ע גאון ואסור לאדם לצאת מב"ה קודם קדושה דסדר' דחייב הוא לומר קדושה דסדרא דדבר שהעולם קיים עליו א"א לזלזולי ביה עכ"ל ב"י: פיטום

שלא יהא נראה כאילו חוזר למעלה וי"א וכסא כבודו בשמים ממעל ואין לומר כן אלא ומושב יקרו וכן הוא הנוסח בס' היכלות ונפטרין לבתיהן לשלום (ב) ובספרד נוהגין בכל יום אחר קדיש לומר מזמור הטה ה' אזנך ענני וקדיש אחריו ואח"כ עלינו לשבח ובכל זמן וזמן (ב) משנין המזמור לפי ענינו (ג) כגון ברכי נפשי בר"ח (ד) וכאיל תערוג על אפיקי מים בחולו של מועד ומזמור (ה) שיר חנוכת הבית בחנוכה (ו) ובפורים למנצח על אילת השחר ומנהג טוב הוא ובסידור רב עמרם כתב לאחר שיסיים ש"צ עושה שלום (ז) נוהגים לומר אין כאלהינו וכו' עד אתה הוא מושיענו אתה הוא שהקטירו אבותינו לפניך קטורת הסמים [א] [ב] פיטום הקטורת (ג) [ג] הצרי [ד] והצפורן [ה] החלבנה [ו] והלבונה [ז] משקל שבעים שבעים מנה [ח] מור [ט] וקציעה [י] שבולת נרד [יא] וכרכום [יב] משקל ששה עשר ששה עשר מנה [יג] הקושט שנים עשר [יד] קלופה שלשה וקנמון תשעה [טו] בורית כרשינה תשעה קבין [טז] יין קפריסין סאין תלתא וקבין תלתא ואם אין לו יין קפריסין מביא [יז] חמר חוריין עתיק

ב"ח

הגלולים מן הארץ והאלילים כרות יכרתון לתקן עולם במלכות שדי כי אז גם כי יש לכל א' מישראל משא ומתן עם הכותי' ומאליהים לא נפנה לבבינו אל האלילים ולא יעלה במחשבה ח"ו שום הרהור עבירה : וי"א וכסא כבודו בשמים ממעל ואין לומר כן וכו' נראה דלפי דאמר הכתוב השמי' כסאי וגו' א"כ השמים הם בעצמם כסאו ומלשון וכסא כבודו בשמים ממעל משמע דהשמים אינם כסאו אלא כסאו הוא למעלה מן השמים :

פיטום הקטורת עירוב הבשמים וכיתושם ותקון הקטורת נקרא פטום . הצרי כתב הרמב"ם בפ"ב מהלכות כלי המקדש בלשון ערבי שמו עו"ד בלסמ"ן ופי' הרמב"ן דלת"ק השרף שהוא נקרא צרי נכנס בסמני קטורת ורבי שמעון בן גמליאל פליג עליה ולכן אמר הצרי אינו אלא שרף הנוטף מעצי הקטף והוא אינו נכנס בקטורת והוא נקרא בשם עו"ד בלאס"ן ולא השרף הנוטף ממנו והלכה כרשב"ג במשנתינו ועוד כתבתי בזה בחבורי פ' כי תשא בס"ד: צפורן הוא בושם חלק כצפורן והתור' קראו שחלת . חלבנה בפ"ק דכריתות שחלת גידולי קרקע חלבנה ריח רע וכו' והיא גאלבנ"א . לבונה הוא שרף עץ הרדי"ק והיא לבנה ביותר דכתיב לבונה זכה . ע' ע' מנה כ"א וא' מד' סמנים הללו היה מע' מנה לא' . מור פי' הרמב"ן כי הוא הנקרא מוס"ק ועוד האריך . וקציע' היא קדה ופרש"י שם שורש עשב ובלשון חכמים קציעתא וכת"א וקציעתא ובספ"ק דב"ב בבנות איוב ושם השנית קציעה שהיה ריחה נודף כקציעה ופרש"י מין בושם הוא אבל הרמב"ם בפ"א מה' כלי המקדש כתב הקדה הוא הקושט ותימא שפירש הפך התרגום ועוד שבפ"ב מנה קציעה וקושט בשתים וצ"ל שהי' נודע לרב דהקדה שהוזכרה בתורה איננה הקציע' שאמרו החכמים אלא הקדה היא הקושט והקציעה מין בושם אחר הוא וז"ל הערוך בערך קדה קושט"ו בלע"ז ולפ"ז נראה עיקר דמ"ש הרמב"ם בפ"א והקדה הוא הקושט ר"ל הוא הנקרא קושט"ו בלע"ז אבל אין זה הקושט דתנא בברייתא זו וההבדל ביניהם הוא דהקושט דברייתא קריאת השי"ן הוא בלשון סגולת כמ"ש להדיא בספר כנפי יונה וקושט"ו בלע"ז בלשון שבולת הוא . שבולת נרד הבושם קרוי נרד ודומה לשבולת . כרכום זאפרא"ן בלע"ז . הקושט בשמאל קרינן לה בלשון סגולת כדפי'. קלופ' קליפת עץ בושם . קנמון כתב סמ"ג עשין קס"ז וקנמון אינה קני"לא בלעז שהרי מקניל"א יש הרבה ואילו מקנמון אומרים בשבת פ' במה אשה שנגנז ולא נשתייר מהם כי אם מעט וכו' עכ"ל . בורית כרשינא עשב נקרא בורית . כרשינא שם מקום . יין קפריסין יין מאותו מקום שהוא חזק מאוד כך פי' בכל בו . מביא חמר חיור פירוש יין לבן ויש גורסין חמר חוריין יין הבא מאותו מקום ועיין במ"ש הב"י בזה

ב"י

והירושלמי חילוק בגירסא שהבבלי נראה גורס כדי שתהא נאה כדי שתהא עזה והירושלמי גורס מפני שהיא נאה מפני שהיא עזה וגירסת רבינו כתלמודא דידן ופירש"י בפ"ק דכריתות שתהא נאה . ששחורה היא : שתהא עזה . שיהא ריחה חזק והרד"א כ' יין קפריסין למה הוא בא כדי לשרות בו את הצפורן מפני שהיא עזה כדי שיהא ריחה נודף . והכלבו כתב שתהא עזה פירוש שיהא ריחה חזק כ"א מפני שהוא עז פירוש אותו יין הבא מקפרים הוא עז וחזק ומחזק ריח הצפורן הרי שיש ליישב גירסת הירושלמי דגרים מפני שהיא עזה כמו תלמודא דידן דגרים כדי שתהא עזה וה"ק מפני שהיא קשה ועזה כשהיה שולט בה האור לא היה ריחה נודף ולכן שורין אותה ביין תחלה כדי שינדוף ריחה אבל מאי דגרים מפני שהיא נאה צ"ע שאם היא נאה אינה צריכה תיקון ואפשר דה"ק בורית כרשינ' למה היא בא לשפות בה את הצפורן מפני שהיא צריכה להיות נאה ואילו לא היו שפין אותה לא היתה נאה א"כ מפני שהיא נאה כלומר מפני שהיא שחורה ולישנא מעליא נקט ומ"מ נראה דלגרום כדגרים תלמודא דידן עדיף :

וגירסת הירושלמי בורית כרשינה למה הוא בא וכו' יין קפריסין למה הוא בא וכו' והלא מי רגלים יפין לה וכו' וכ"כ שהיא גירסת בבלי ולפ"ז אין קפריסין קאי דמי רגלים יפין לצפורן ולא היה צריך להביאו אלא שאין מכניסין מי רגלים למקדש והרד"א גורס בהפך יין קפריסין למה הוא בא וכו' בורית כרשינה למה הוא בא וכו' והלא מי רגלים יפין לה וכו' וכך היא גירסת הסדורים ולפ"ז והלא מי רגלים יפין לה אבורית כרשינה קאי דלא היה צריך להביאו לשפות את הצפורן דלשוף במי רגלים הוי סגי אלא שאין מכניסין מי רגלים למקדש וכ"כ הרד"א והלא מי רגלים יפין לה פירוש לרחצה ולשופה ונראה דלגרום כגירסת הירושלמי עדיף דלא חיישינן לגירסת הרד"א והסידורים במקום הירושלמי וכל שכן דמגמרא דידן משמע דגרים הכי :

וכתב הכלבו פטום פי' כתישת הסמנים ותיקון הקטורת נקרא פטום ואינו לשון דישון כמו שור של פטם אלא לשון תיקון וכתישה והערוך כתב המפטם את הקטורת פי' המבסם והממלא כל הבשמים לעשות הקטורת רוקח מרקחת מעשה רקח תרגום ירושלמי מפטם :

ודע שברייתא זו העתיקה רבינו כלשון ששנויה בגמרא אות באות ובנוסחת הסידורים יש תוספת דברים וזה נוסחם . פיטום הקטורת כיצד שס"ח מנים היו בה שס"ה כמנין ימות החמה ג' שהיה מוסיף בה כ"ג בערב י"ה מחזירן למכתשת ונוטל ממנה מלא חפניו כדי לקיים בה מצות דקה מן הדקה וי"א סמנין היו בה ואלו הן הצרי והצפורן וכו' וכ"כ שהיא נוסחת הכלבו והרד"א וכבר נתבאר זה בדבריהם עם כל שאר דברי הברייתא :

ועליך לדעת טעם למה ששנינו י"א סמנים היו בה דהכי משתמע מקראי כדאיתא בגמרא כתבו הרד"א גם יש לך לדעת שמנין הי"א סמנין הם הצרי והצפורן וכו' עד קנמון ואלו הם הסמנים שנאמרו למשה מסיני ואם חיסר אחת מהם חייב מיתה ושאר דברים אינם באים אלא לתקן מעשה הקטורת סמנין אלו שהרי בורית כרשינה ויין קפריסין אינם באים אלא לתקן הצפורן ומעלה עשן כדי לתקן שיהא העשן מתמר ועולה ומלח סדומית בא לשום תיקון אחר וכיון שאינם באים אלא לתיקון לא מנאתם תורה בכלל הסמנים ומשמע שאפילו אם חיסרם אינו חייב כלום שהרי אילו לא מפני הכבוד היו מביאין מי רגלים במקום יין קפריסין וכיון שכן אפילו אם חסרו לית ביה חיובא ואפשר דאפילו איסורא ליכא בחיסור דברי' אלו שאינם באים אלא לתקון אלא שהמצוה מן המובחר שלא לחסרם והכי משמע מדאמרינן בס"פ אמר להם הממונה (לח.) שהביאו אומנים שהיו יודעים לפטם קטרת ולא היו יודעים להעלות עשן שלא היה מתמר ועולה אלא מפטע לכאן ולכאן ופירש"י שלא היו מכירים בעשב שהוא מעלה עשן ומשמע שניסו כן בהקטרת פנים וראו שלא היה העשן מתמר ועולה דבחוץ אסור להקטיר הרי שאע"פ שחיסר מעלה עשן הקטירו אותו וה"ה לשאר דברים שאינם באים אלא לתיקון :

ובנוסחת קצת סידורים יש תוספת בסוף ברייתא זו אחר אלא שאין מכניסין מי רגלים למקדש מפני הכבוד והתוספת הם ברייתות בפ"ק דכריתות ושם פירשם רש"י והתוספת הזה כתבו הכלבו ופירשו אבל הרד"א לא כתבו וגם רוב העולם לא נהגו לאמרו : ודע שברייתא אחת שבאה בתוספת ההוא תנא אחת לס' או לע' שנה היו מפטמין אותה לחצאין פירש רש"י שלא היה צריך לפטם אלא חצי שיעור משום דמותר דס' או ע' שנה סלקי לחצי שיעור הקטורת פעמים לס' פעמים לע' או סמוך להם לפי שאין כל החפנים שוות עכ"ל פירוש המותר שכתב הוא מותר השלש מנים שמהם היה חופן כ"ג ביה"כ וקשה שאיך אפשר שבס' שנה יעלה המותר כ"כ והלא אפילו כל הג' מנים אינם עולים לחצי הקטורת והתוספות בפ"ק דשבועות (י :) כתבו בזה עיין שם :

כתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל שאין לומר פיטום הקטורת אלא מתוך הכתב שמא יחסר אחד מהסמנים ויהא חייב מיתה בקריאה כמו בהקטרה ואולי שמזה

דרכי משה

נוהגין לומר ואנחנו ויש להפסיק שם כמ"ש הטור : (ב) משמע דאין לומר אחר עלינו קדיש וכן למטה במה שקאמר שבספרד נוהגים לומר מזמור וקדיש ואח"כ עלינו ולא כתב שאומרים קדיש אחר זה . אמנם אין המנהג כן אלא אומרים קדיש אחריו והוא נקרא קדיש יתום . משום דהיתומים רגילין למימריה . וכן הוא באגור וכתב בשם מהר"ם אע"פ שזה הקדיש נתקן בשביל המתים כמו שמצינו במעשה דר"ע מ"מ אע"פ שאין שם אבל בב"ה אין לבטלו מאחר שהוא נתקן אחר הפסוקים ואפילו מי שיש לו אב ואם יוכל לומר אותו מאחר שכבר נתקן עכ"ל . ובתשובת מהרי"ל סימן ס"ד תמצא דברי מהר"ם אלו וכתב שם דאם אב ואם מקפידין אין לבן לומר קדיש בחייהם וכן הוא בתשב"ץ וכל שאר דיני קדיש יתום כתבתי בעז"ה בי"ד סימן שע"ו : (ג) כמ"ש הטור הנוסחא כן המנהג לאומרה ואמנם הכלבו ואבודרהם כתבו שינויים בנוסחאות ז"ל והוסיפו עוד דברים ופירשו כל זו הנוסחא

דרישה

סי' קלג [א] פיטום הקטורת ברייתא היא במסכת כריתות פ"א ושם מפורש כל דיני קטורת באריכות ואנו אינם אומרים רק מעשה גוף הקטורת מאיזו סמים היו עושין ומשקל כל סם :

[ב] פיטום פירוש כתישת הסמנין ותיקון הקטורת נקרא פיטום תרגום ירושלמי איש אשר ירקח גבר דיפטום . הצרי והציפורן פי' אלו הן סימני קטורת הצרי והציפורן :

[ג] הצרי פירש"י הוא נטף האמור בתורה וכן תרגום אונקלוס נטופה וכדמפרש רשב"ג לקמן שאינו אלא שרף מעצי הקטף היינו מידי דמנטף מן העץ שקורין גומ"א ובל"א טריף ווארץ : [ד] והציפורן הוא שחלת האמור בתורה וכן תרגומו דשחלת טופרא שהוא תרגומו דצפרני' ונקרא כן לפי שחלק כציפורן ובל"א נעגיל ווארץ :

[ה] החלבנה פירש רש"י גלבנא בלע"ז ומסריח מאוד לרמוז כמ"ש רב חנא בר ביזנ' כל תעניות שאין מכטרפין עמו פושעי ישראל אינו תענית שהרי חלבנה ריחו רע ואעפ"י כן מנאה הכתוב עם סמני קטורת וכמו שדרשו וירח את ריח בגדיו אל תיקרי בגדיו אלא בוגדיו וכל זה שלא יתייאש הרשע מתשובה והראייה כמו שחלבנה מתבטלת בשאר סימני' לכפרה כן כאשר יחזור בתשובה יהיה עם הצדיקים בגן עדן ויש קורין אותו בלשון אשכנז טייבל"ש קו"ט :

[ו] לבונה בל"א ווייארך : [ז] משקל שבעים מנה ר"ל כל א' מאלו ד' היה משקלו שבעים ליטרות : [ח] מור ווירך בל"א : [ט] וקציעה היא קידה ובל"א אינגבר :

[י] שבולת נרד סם אחד הוא ונקרא שמו שבולת נרד לפי שהוא דק כשבולת :

[יא] וכרכום בל"א זפרי"ן : [יב] משקל ששה עשר מנה ר"ל כל א' מאלו הד' היה משקלו ששה עשר ליטרות : [יג] הקושט כך שמו ומין סם הוא :

[יד] קלופה בושם והיא קליפת עץ כמו קנמון וקנמון צימרינד בל"א וסך כל הסימנים הם י"א כמו שלמדו רבותינו מפסוקים בכריתות והיו עולין כולן למנין שס"ח כי היו מקטירין בכל יום מנה מחציתה בבוקר ומחציתה בערב הרי שס"ה וג' מנים הנותרים עשאו לפי שהיה צריך כ"ג ביה"כ להקריב עוד מלא חפניו ויש לך כ"ג שחפניו גדולים לפיכך הוסיפו עוד ג' מנים כי שיערו חז"ל שלא יהיה חפניו מעולם מחזיק יותר מג' מנים כדמפרש שם בכריתות ולמה נותן מאלו שבעים ומאלו ששה עשר נראה לפי חוזק הסמני' וקשיותן היה מרבה וממעיט מן החזק היה מיקל משקלו ומן הקל נותן יותר ואני מצאתי דרש על הקצת שקלופה היה ג' מנים רמז לג' אבות שהם העץ והמוזק של ישראל ובלקיחתינו הקליפה מן העץ יתייבש העץ רמז שנראה שלא יגרום שיתמו זכות אבות . והקושט שנים עשר מנים רמז לחכמים שינהגו בקושט ובאמונה עם ישראל שהם שנים עשר שבטים והיו מוסיפין עוד על אלו י"א סמנים בלא משקל רק במדה כו' : [טו] בורית כרשינא תשעה רמז לתורה ולנביאים ולכתובים ושית' סידרא משנה שמכבסים עונותיהם של ישראל כמו בורית . בורית כרשינא הוא עשב הבא מאיזה מקום ומכבסים ומיפים בו בגדים וי"א שכרשינא הוא עשב שעושין ממנו בורית בל"א זייף ור"ל בורית דהיינו זייף העשוי מכרשינא וכן פירש"י : [טז] יין קפריסין שבא ממקום ששמו קפרים שהוא טוב וחזק וריחני ושערו חז"ל שבג' סאין וג' קבין יתחזק הציפורן : [יז] חמר חוריין פי' יין הבא מאותו מקום ששמו חוריין וי"ג חמר חיור ופירש"י יין לבן : עתיק

פרישה

קדיש מ"מ נוהגין לומר קדיש יתום אפילו במקום שאין אבילי' וכ"כ האגור ד"מ ע"ש :

(ב) משנין המזמור כו' ל' המזמור לאו דוקא דמשמע המזמור הנ"ל משנין אותו לאומרו בניגון אחר וזה אינו שהרי אומרים במקומו מזמור אחר כמ"ש רבינו בפי' הלא ה"ק מה שנוהגין לומר מזמור בכל יום אותו שם מזמור משנין וק"ל :

(ג) כגון ברכי נפשי בר"ח שבו כתיב עשה ירח למועדים וגו' וכ"כ בהדיא פי' תר"ג :

(ד) וכאיל תערוג בח"ה שבו כתיב אלה אזכרה ואשפכה עלי נפשי כי אעבור בסך אדדם עד בית אלהים ובי"ט עצמו אין אומרים אותו משום דאי אפשר לומר כי אעבור כו' עד בית כו' כי בי"ט אסור לעבור ולפני י"ט נמי לא אמרינן כי עדיין לא הגיע זמנו :

(ה) ושיר חנוכת הבית בחנוכה כי חנוכת הבית היתה בחנוכה :

(ו) ובפורים למנצח על אילת השחר דזה המזמור דרשינן בגמרא על מרדכי ואסתר :

(ז) מ"ש נוהגין לומר אתה שהקטירו לפניך קטורת הסמים כו' וכתב רמ"א שא"א בזמנינו פטום הקטורת בכל יום מפני שאומרי' בה שאם חיסר אחת מכל סממניה חייב מיתה ואמירתינו במקום הקטורת ומחמת שכל ימי השבוע האדם טרוד במחייתו ויש לחוש שמא יחסרו בה ע"ש ובד"מ סי' קל"ג כתב שכן כתב מהרי"א והוא מדברי א"ח ובשם הכלבו ומסיק דהב"י כתב על זה וז"ל ואם קבלה היא נקבל ואם לדין יש תשובה דמה ענין קריאה להקטרה ואף לענין הקטרה אינו חייב אלא דוקא במחסר אחת מי"א סמני' שהם הצרי והציפורן כו' עד הקנמון שהם עיקר הקטורת ודבר קל הוא להזהר שלא יחסרו מהם בקריאתו עכ"ל אבל המנהג כדברי מהרי"א עכ"ל רמ"א בד"מ :

וכן

[יח] עתיק [יט] מלח סדומית רובע [כ] מעלה עשן כל שהוא רבי נתן אומר אף כפת הירדן כל שהוא אם נתן בה דבש [כא] פסלה [כב] ואם חיסר בה אחת [כג] מכל סממניה חייב מיתה [כד] רשב"א הצרי אינו אלא שרף הנוטף מעצי הקטף [כה] בורית כרשינה [כו] ששפין בה את הצפורן כדי [כז] שתהא נאה ויין קפריסין ששורין בו את הצפורן כדי [כח] שתהא עזה והלא מי רגלים יפין לה אלא שאין מכניסין מי רגלים בעזרה מפני הכבוד ואומר השיר שהיו הלוים אומרים בבית המקדש [כט] ביום הראשון היו אומרים לה' הארץ ומלואה : בשני היו אומרים גדול ה' ומהולל מאד : בשלישי היו אומרים אלהים נצב בעדת אל : ברביעי היו אומרים אל נקמות ה' אל נקמות הופיע : בחמישי היו אומרים הרנינו לאלהים עוזנו : בששי היו אומרים ה' מלך גאות לבש : בשבת היו אומרים מזמור שיר ליום השבת מזמור שיר לעתיד לבא ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העוה"ב אמר ר"א א"ר חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום וכו' ואומר קדיש עד עושה שלום (ס) וכן בערב לאחר שיגמרו תפלת ערבית נוהגין לומר פטום הקטרת אבל לא השיר ולמה אומרים פטום הקטרת בבקר ובערב והשיר בבקר בלבד לפי שזה מצותו בבקר ובערב (ט) וזה לא היתה מצותו אלא בבקר :

בשני

שמזה הטעם אין אומרים אותו במקצת מקומות אע"פ שאומר פרשת הקרבנות ע"כ והם דברי א"ח שכתב בשם בעל הלכות ואני אומר אם הלכה נקבל אבל אם לדין יש תשובה דהא בחיסר אחת מסמניה חייב מיתה פירש"י חייב מיתה כי עייל בי"ה דכתיב ואל יבא בכל עת ולא ימות בזאת יבא אהרן וגו' וכי מעייל קטורת שלא כהלכתה ביאה ריקנית היא וחייב מיתה ע"כ אלמא שאינו חייב מיתה מפני שחיסר אלא מפני שנכנס למקדש שלא לצורך ואפילו לדעת הרמב"ם שכתב בפ"ב מהלכות כלי המקדש חסר אחת מסמניה חייב מיתה שהרי נעשה קטורת זרה איכא למימר דטעמיה דכיון דקטורת זרה היא הוה ליה ביאה למקדש שלא לצורך ואפילו אם תמצא לומר שאף על פי שאין נכנס לפני ולפנים אלא בהקטורת דמזבח הזהב מיחייב מיתה משום מקטיר קטורת זרה כדאשכחן בבני אהרן שנתחייבו מיתה מפני שהקטירו קטורת זרה היכא למימר דהיינו דוקא כשהוא מקטיר ממש אבל כשחיסר בקריאה מהי תיתי לן ועוד שכבר הוכחתי לעיל דהא דאם חיסר מסמניה חייב דוקא במחסר אחד מי"א סמנין הוא ודבר קל הוא ליזהר שלא יחסר שום אחד מהם בקריאתו וא"כ לא היה להם בשום מקום ליִמנע מלאמרו מפני טעם זה (ד) :

השיר שהיו הלוים אומרים במקדש ביום הראשון היו אומרים לה' הארץ וכו' משנה היא בסוף מסכת תמיד (לג:) ובפרק בתרא דר"ה (לא.) מפרש טעם למה נתקן מזמור זה ליום ראשון וזה ליום שני וכן כולם והטעם לפי שלא היה מצותן אלא בבקר : כתב הריב"ש בתשובה על מה שנהגו לומר ברכו בתרא הקהל לומר שאין ראוי לבטל מנהגא דבר פשוט שברכו שנתקן קודם ברכות של ק"ש ואם כל הצבור שמעו אותו ברכו מאחר שאין ברכה לאחריו וקמו קצת קודם הברכות אין לאומרו כלל לאחר התפלה והאומרו הוא טועה גם הרמב"ם לא הזכירו וכבר כתוב בה' ועוד נראה מ"ש שאפילו אחד שלא שמע אותו אומרו לעצמו כל שיש ט' אחרים עמו תפלת שחרית כדי להוציא אותם יחידים שלא התפללו עם הצבור והצבור הולכים לדרכם והיחידים המועד שמאחרים לצאת וכבר התפללו כולם א"א אותו כלל וזה נ"ל שהוא המנהג היפה אבל בחול בין בשבת ובמ"מ כתוב שהתקינו חכמים לחזנים לאמרו בין גאולה לתפלה כדי להוציא אותם נהגו באשכנז ובספר המנהיג כתב שאין להפסיק לאומרו בין גאולה לתפלה אלא בתפלת ערבית אף אם נראה

בזה לקמן בסי' רע"ב. מלח סדומית פרש"י במנחות פ"ב היא משליכה לאנפה. מעלה עשן הוא עשב ונקרא כן לפי שמתמר ומעלה עשן הקטורת כמקל. כיפת הירדן הוא עשב הגדל על שפת הירדן ויש לו ריח טוב. וכל אלו מבורית כרשינה והלך אינם מכלל י"א סממנים ועיין עוד פי' בריתא זו בב"י: בכל כו אין לומר מי רגלים ממש חלילה שלא עלה על לב אדם לשרות בהם סמני הקטורת אלא י"מ מעיין אחד הוא ששמו מי רגלים :

ואומר השיר וכו' פי' ביום הראשון היו אומרים המזמור כולו המתחיל לה' הארץ ומלואה · בשני היו אומרים המזמור כולו המתחיל גדול ה' ומהולל מאד וכו' וכן כולם · וא"ר א"ח ת"ח מרבים שלום כו' כתב מהרש"ל בתשובה לפלי מנהגינו שאומרים אין כאלהינו פטום הקטורת קודם עלינו א"ל לומר אגדה דר"א הכלה אומרים קדיש אחר עלינו לדוקא להנהג הקדמונים שהיו אומרים אחר עלינו אין כאלהינו כו' היו מסיימין בכך אגדה דר"א כדי לומר אחריה קדיש :

ועולין

דרכי משה

התוספתא ועי"ש : (ד) והמנהג באלו המדינות כדברי מהרי"א שלא לאומרו בחול מפני שטרודים למלאכתן ויש לחוש שידלגו בה ובשבת ויו"ט אומרים אותו . כתב בכלבו כשיוצאים מב"ה יאמר ה' נחני כו' וכן נוהגין ובמהרי"ל בשעת יציאתו מב"ה היה משתחוה מול הארון כתלמיד הנפטר מרבו וזו ההשתחואה עשה בעמדו בפתח ב"ה . גם השתחוה כן כשהלך ממקומו שישב שם וע"ל סימן ס"ט במקום שנהגו לומר ברכו בצאתם מב"ה אי מנהג יפה הוא כמהרי"ל רש"י גרס השיר שהלוים היו אומרים בבה"מ והרוקח גורס במקדש וכן הגיה מהרי"ל בשדורו ולא ידעתי מאי נפקותא בדבר :

ובמהרי"ל

פרישה

(ח) וכן בערב כו' נוהגין לומר פיטום הקטורת עיין לקמן בסי' רל"ו : (ט) וזה לא היתה מצותו אלא בבוקר וכ"ע דאית' בר"ה ד' ל"ב ע"ב והביאו בפ"ק דבילה סוף ד' ד' דתנן בראשונה היו מקבלין עדות החודש כל היום כולו פעם אחת נשתהו העדים לבא ונתקלקלו הלוים בשיר התקינו כו' ופירש"י בשיר תמיד של בין הערבים שאמרו בו שירה של חול שהיו סבורים שלא יבואו עוד והיום חול וכשבאו כמלא שהוא קודש ובשל שחר אין טעות דבתמיד של שחר אפילו הוקדש החדש קודם הקרבתו שיר של חול היו אומרים לפי שברוב שנים אין העדים ממהרין לבא כ"כ עכ"ל הרי נפקין שגם בתמיד של בין הערבים היו אומרים השיר כמו בתמיד של שחר (ועיין מ"ש בסיד' שלי לייסב קצת וטעם סדר השיר אחר פטום הקטורת אצפ"י שאין שם מקומו כי לא היו אומרים שיר כי אם על היין וכמ"ש התוס' בר"ה ד' ל' בד"ה ונתקלקלו הלוים בשיר ע"ש) ואין לומר שהשיר אחר היו אומרים לתמיד של בין הערבים ואותו אין אנו אומרים אלא זה שהותקן נגד מעשה בראשית כמו שמפורש שם בר"ה דף ל"א דא"כ היו לגמר' לגלות לנו השיר שהיו אומרים בכל ערב לתמיד של בין הערבים כמו שמונה והולך שם כל השירים שהיו אומרים כל ימי השבוע ושהיו אומרים בשחרית ומוסף ומנחה של שבת ומנחה של ר"ח ומנחה של ראש השנה וגם המיימוני בסוף פ"ו דהלכות תמידין ומוספין מונה והולך כל השירים שמונה שם בפרק בתרא דר"ה ושם אחר שכתב כל הסדר של תמיד מסיק וכתב ז"ל וכסדר שעושין בכל יום בבוקר כך עושין בין הערבים חוץ מתרומת הדשן כו' ומדכתב כך היו עושין בערב וגם כתב חוץ כו' ולא כתב ג"כ חוץ מהשיר שלא היו אומרים בערב ש"מ שהשיר זה שאומרים בשחרית היו אומרים ג"כ לתמיד של בין הערבים ואעפ"י שאיתא שם בר"ה שאם חל ר"ה להיות בה' בשבת לא היו אומרים בשחרית הרנינו מפני שחוזר וכופל אותו הפרק משמע דאין כופלין שירה ביום אחד כלע"ד דלא דמי דדוקא בשחרית ומוסף אין כופלין אבל לתמיד של שחר וערבית שם תמיד לשניהן שוה וכאילו לא אמרו אלא פעם א' ואע"ג שכתב בסדר עולם פרק י"ד וכתבו הכלבו שבשחרית היה אומרים הודו לה' קראו בשמו עד אל תגעו במשיחי וגו' ובין הערבים היו אומרים שירו לה' כל הארץ כו' הא תשובתו בצדו שלא היו אומרים זה אלא כל מ"ג שנה שהיה הארון עומד בגבעון עד שהביאו שלמה לבית עולמים עכ"ל שוב מצאתי בפ"ב דר"ה דף ל"ה ע"ב בתו' בד"ה ונתקלקלו הלוים בשיר דכתבו התוס' ז"ל ומיהו יש לתמוה היאך נתקלקלו בשיר והלא בשעת נסכים היה השיר כדאמרינן בכל דוכתי דאין אומרי' שירה אלא על היין ואיתא בפרק שני דערכין דיכול להמתין מלהביא נסכים עד לילה או למחר וי"ל דלכתחלה יש להביא נסכים עם הזבח דאי מביא בלילה אין יכול לומר שירה דאין שירה בלילה גם אם מביא למחר מבעיא לן התוס' אם טעונין שירה כו' ע"ש וכתבתי זה ללמד ממנו דהשיר שהלוים היו אומרים כו' שהוא מסודר אחר פיטום הקטורת וכמ"ש ג"כ הטור אין שם מקומו דלא היו אומרים אותו על הקטורת אלא על נסכי התמיד כי אין אומרים שום שירה כ"א על היין וכמבואר שם בר"ה שעל תמיד של שחר ושל בין הערבים היו אומרים אותו מיהו כלע"ד לומר טעם למה מסודר בכל הסידורים אחר פיטום הקטורת גם הטור כ"כ מפני שבסדר מערכה מסודר סדר עבודת בית המקדש ז"ל קטורת קודמת לאברים ואברים למנחה ומנחה לחביתין וחביתין לנסכים כו' ש"מ שהקטורת היה נקטר בכל יום שחרית קודם לנסכים ועל הנסכים היו אומרים השיר כמ"ש לעיל ומש"ה אחר שאמרנו פיטום הקטורת מסדרין אנו אח"כ השיר שהלוים היו אומרים על הנסכים גם יש ללמוד קצת טעם מזה שכתבתי למה אין אומרים השירה בערב כי מאחר שאומרים פטום הקטורת אחרי תפלת ערבית כמ"ש הטור תו אין לומר שירה דהא כבר כתבתי דאין שירה בלילה ואפשר שזהו שכתב רבינו שזה היה מצותו בבוקר ובערב וזה לא היה מצותו אלא בבוקר ר"ל ולא בערב כלומר בלילה וז"ש נמי רבינו בס"ס ל"ז שלא היו אומרים אותו במקדש בערב ונראה שר"ל בערב בערבית ואמרי' נמי במסכ' יומא והביאו מאמר זה גם בעל מעמד' ד' י"ב אחר סדר מערכה ז"ל אין לך דבר קודם לתמיד של שחר אלא קטורת (נראה דר"ל קודם לאברים של תמיד ושל שחר וכמבואר בסדר מערכה שהקטורת קודם לאברים) בלבד שנאמר בבקר בבקר ואין לך דבר שמתעכב אחר תמיד של בין הערבים אלא קטורת ופסח ונרות כו' ע"ש ש"מ שהקטורת היה נקטר בלילה או בסמוך ללילה ומש"ה כתב רבינו בב' המקומות שאומר פיטום הקטורת אחר תפלת ערבית וכבר נתבאר שלא היה אומרים שירה בלילה ולפיכך א"ש שאין אומרים השיר שהלוים אומרים אז אחר פטום הקטורת ומ"ש שהלוים קלקלו בשיר היינו שהם היו אומרים שירה על הנסכים ובתמיד של בין הערבים היה מנסכים קודם הבאת הקטורת כמ"ש שאין לך מאוחר בתמיד של בין הערבים אלא קטורת ואפשר נמי לומר דאף שהיו אומרים אז השירה מ"מ לא היו מכוין ע"ז אלא מעצמן היו אומרים וז"ש רבינו וזה לא היה מצותו אלא בבוקר וגם בה"ח כתב והביאו ב"י כאן ז"ל במנחה לא ראיתי מי שאומר השירה והטעם לפי שלא היה מצותו אלא בבקר וק"ל :

אלא

דרישה

[יח] עתיק חזק ויפה : [יט] מלח סדומית רובע פי' רובע הקב וזהו שאמר הפסוק ממולח טהור קודש ושיערו חז"ל שבזה השיעור יהיו בו טעם מלח :
[כ] מעלה עשן היא שם עשב הגדל על שפת הירדן : [כא] פסלה דכתיב כל שאור וכל דבש לא תקטירו : [כב] ואם חסר אחת מכל סממניה חייב מיתה פירש"י כגון שמביא לפני ולפנים ביה"כ חסר שם אחד חייב מיתה דכתיב ואל יבא בכל עת אל הקודש ולא ימות בזאת יבא אהרן וגו' וכי מעייל קטורת שלא כהלכתה ביאה רקנית הוא וחייב מיתה :
[כג] מכל סמניה חייב מיתה ודוקא אם חיסר מהי"א סמנים שנאמרו למשה בסיני והם הצרי עד הקינמון אבל שאר דברים הבאים לתקן הקטורת כגון בורית כרשינה והדומה לו אינו חייב מיתה אם חיסר כדמוכיח הב"י מגמרא ס"פ אמר להם הממונה כו' ע"ש · כתב רמ"א הטעם שבזמנינו א"א פיטום הקטורת בכל יום מפני שאמרינן בה שאם חיסר א' מכל סממניה חייב מיתה ואמירה שלנו במקום קטורת ומחמת שכל ימי השבוע העולם טרוד במחייתן כו' כמ"ש לעיל בס"ס קל"ג ז"ל ב"י ובנוסחאות קצת סידורים יש תוספת תנא אחת לס' או לע' שנה היה מפטמי' אות' לחצאין פירש"י שלא היו צריך לפטם אלא חצי שיעור משום דס' או ע' שנה שנקי המותר לחצי שיעור הקטורת פעמים לס' פעמים לע' או סמוך להם לפי שאין כל השנים שוין עכ"ל פי' המותר שכתב הוא מותר הג' מנים שמהם היה חופן כ"ג ביה"כ וקשה שאיך אפשר שבס' שנה יעלו המותר כ"כ והלא אפילו כל הג' מנים אינ' עולין לחצי הקטורת והתו' פרק קמא דשבועות כתבו בזה ע"ש דף י"ב ע"ב שכתבו ששנת הלבנה איננה אלא שנ"ד ימים א"כ נשארו בכל שנה י"א ימים למנין שס"ה שהוא מנין שנת ימי החמה ואעפ"י שצריכין אלו ימים למלאות חודש העיבור והם החמה שנת גו"ח י"א י"ד י"ז י"ט לכל מחזור קטן ובסוף כל מחזור לא נשאר יתרון שנת חמה על שנת הלבנה כ"א שעה אחת תפ"ה חלקים נ"ל דמיירי כשהם' שנים סיימו בשתי שנים פשוטי' זא"ו וגם צריכין לומר שהג' מנים שהיה מוסיף כה"ג ביה"כ לא היה חופן מהם אלא חצי מנה נמצא שנשארו בכל שנה ב' מנים וחצי לא וחשוב ב' מנים וחצי לס' שנה עולה בידך ק"ן מנים ועוד כ"ב מנים מכ"ב ימים שנשארו בידך משני פשוטות שהיו לסוף ס' שנים ככ"ל עולה בידך ס"ה קע"ב מנים כך היא תמצי' דברי התו' וק"ל דעדיין יחסרו בערך ה' מנים ורביעית מנה שהרי לחצי שנת הלבנה צריכין קע"ז מנה ועוד רביעית שנה שהיה מוסיף כה"ג ביה"כ ואפשר דמ"ש היה מפטמין לחצאין לאו דוקא אלא מעט יותר אלא שק"ל כיון דלעולם בניסן היו מפטמין מתרומת הלשכה החדשה כמ"ש שם התוס' א"כ לאחר שני שנים פשוטים שעברו כשיגיע חודש ניסן משנה שלישית באותה שנה היו צריכין לפטם גם על חדש העיבור וא"כ איך יעלה המותר לחצי שנה מעוברת וגם משמעות היו מפטמין לחצאין משמע שלא היו מפטמין אלא חצי שס"ה וזה לא סגי לחצי שנה מעוברת וצ"ל דמ"ש התו' שם שבר"ח ניסן היו מפטמין לא קאי לפי מ"ש במסקנא דבלא"ה צ"ל שלא קם במסקנא ודו"ק ועכ"פ מוכח שביה"כ לבד הקטורת שהיה מקטיר כה"ג בכל יום ע"ב ובוקר היה מוסיף עוד להקטיר מלא חפניו ודו"ק :
[כד] רשב"ג לא בא לחלוק אלא לפרש : [כה] בורית כרשינה כו' ר"ל שמפרש למה היא באה בורית כרשינה :
[כו] ששפין שמשפשפין : [כז] שתהא נאה שמשורה היא והיו מיפין אותה בבורית כרשינא :
[כח] שתהא עזה שיהא ריחן חזק · ושואל והלא מי רגלים יותר טובה שתהא עזה אלא שהיה מפטמין בעזרה ואין נכון להביא' לעזרה והאבודרהם פי' הלא מי רגלים יפין לרמוז וליפות הציפורן יותר מבורית כו' והראשון עיקר וכן נראה מדברי רש"י בכריתות :
[כט] ביום הראשון היו אומרים כו' לשון הגמרא במסכת ר"ה פ' י"ט תניא ר' יהודא אומר משום רבי עקיבא בראשון מה היו אומרים לה' הארץ ומלואה ע"ש שקנה והקנה ושליט בעולמו . בשני מה היו אומרים גדול ה' ומהולל מאד וגו' ע"ש שחילק מעשיו ומלך עליהם · בשלישי מה היו אומרים אלקים נצב בעדת אל ע"ש שגילה הארץ בחכמתו והכין תבל לעדתו · ברביעי מה היו אומרים אל נקמות ה' ע"ש שברא חמה ולבנה ועתיד ליפרע מעובדיהן · בחמישי היו אומרים הרנינו וגומר ע"ש שברא עופות ודגים לשבח לשמו · בששי מה היו אומרים ה' מלך גאות לבש ע"ש שגמר מלאכתו ומלך עליהן · ובשבת מה היו אומרים מזמור שיר ליום השבת כו' עכ"ל הגמרא ופירש"י לה' הארץ ומלואה כו' כל המזמור היו אומרים שקנה שמים וארץ וכן בכל הפסוקי' שמביא שהיו אומרים בכל יום ויום כולן ראשי מזמורים הם · והקנה תבל ליושבי בה כלו' קנה כדי להקנות · ושליט בעולמו יחידי שלא נבראו המלאכים עד יום שני שחילק מעשיו הבדיל הרקיע בין עליונים לתחתונים ויושב במרום שכנו והר קדשו · שגילה ארץ מקום מושב עדתו

שנאמר

קלד בשני ובחמישי מוסיפין לומר תחנונים אחר שמסיים ש"צ חזרת התפלה ובסדר רב עמרם כתב שנוהגין לומר אם עונינו ענו בנו ווידוי ויעבור אבל בכל אלו הארצות אין נוהגין לומר (א) אלא והוא רחום כאשר הוא כתוב בסידורין ומה שמוסיפין תחנונים בב' וה' לפי שהם ימי רצון לפי שמ' יום של קבלת לוחות אחרונות שהיו ימי רצון עלה משה רבינו ביום ה' וירד ביום ב' (ב) ולכך נוהגין ג"כ להתענות בהן ולאחר תחנונים מתחננין בנפילת אפים וקודם שיקום ש"צ יש נוהגין לומר תחינות בכ"מ ומקום לפי מנהגו ועומד ואומר קדיש עד לעילא ומוציא ס"ת (א) ועומד בפתח ההיכל ואומר גדלו לה' אתי ועונין ואומרים הקהל רוממו ה' אלהינו ועולין על התיבה ואומרים (ג) הכל הבו גודל לאלהינו וכו':

הלכות קריאת ספר תורה

קלה (א) גרסינן בפ' הקורא את המגלה בשני ובחמישי ובמנחה בשבת קורין ג' אין פוחתין מהן ואין מוסיפין עליהם ואין מפטירין בנביא (ב) וגרסינן בפ"ב דמגילה בשני ובחמישי ובשבת במנחה קורין כסדרן פי' בסדר של אותו השבוע ותניא בברייתא מקום שמפסיקין בשבת בשחרית (ב) שם קורין במנחה ובב' ובה' ובשבת הבאה ואלו ג' שקורין קורין לכהן תחלה ואח"כ ללוי ואח"כ לישראל כדגרסינן בפרק הניזקין אלו דברים שאמרו משום

קלד ועולין על התיב' ואומרים על הכל יתגדל ויתקדש וכו' ובס"א כתוב במקומו הכל הבו גודל: כתב בהגהות מרדכי סוף ה' קטנות מהר"מ כשהיה מגביה הס"ת היה מראה הכתיבה לעם וה"א במ"ס עכ"ל משמע שאחורי הכתב צריך שיהא נגד פניו ודלא כמנהג שלנו דאל"כ מאי רבותי' דמהר"ס ולפ"ז צ"ל דלאחר שהגביה הס"ת וישב לו לגללו היה מהפכו לספר שיהא הכתב נגד פניו כי צריך הוא לגללו מבחוץ ולהדקו מבפנים כדלקמן בסי' קמ"ז וז"ל הרמב"ן בפי' התורה בסדר והיה כי תבא ובירושלמי בסוטה ראיתי אשר לא יקים וכי יש תורה נופלת ר"ש בן יקים אומר זה החזן וכו' ואמרו ע"ד אגדה זה החזן שאינו מקים הס"ת להעמידן כתקנן שלא יפולו ולי נראה על החזן שאינו מקים הס"ת על הצבור להראות פני כתיבתו לכל כמו שמפורש במ"ס שמגביהים אותו ומראה פני כתיבתו לעם העומדים לימינו ולשמאלו ומחזירו לפניו ולאחריו שמצוה לכל אנשים ונשים לראות הכתב ולכרוע ולומר וזאת התורה אשר שם משה וגומר וכן נהגו עכ"ל הרמב"ן ועכשיו נהגו שפני הכתב כנגד המגביה כי אז א"צ להפך הס"ת בשעת הגלילה וס"ל דבכך נמי שפיר מראה פני כתיבתו לכל ואין לשנות וכבר האריך בזה מהרי"ק שורש ל"ד ובסי' קמ"ז נתבאר באורך ע"ש:

קלה ואלו ג' שקורין קורין לכהן תחלה וכו' כבר הביא ב"י הסוגי' בפ' הניזקין ומה שהקשו התו' אהא דאמרינן דרב הונא דקרי בכהני בשבתות וי"ט דהכהנים חלקו לו כבוד אף על גב דאסור לכהנים לחלוק כבוד לרבו או למי שגדול ממנו שאני רב הונא דאפי' ר' אמי ור' אסי כהני חשיבי דא"י מיכף הוו כייפי ליה דאלמא דאי לאו דכייפי ליה אסור אפילו הוא גדול מכל בני עירו ובפ' בני העיר משמע דאפילו לא כייפי ליה כיון שהוא גדול מיניה שרי למקרי בכהני כשחולקין לו כבוד אלא דר' פרידא ממדת חסידות לא הוה קרי בכהני ואעפ"י שהיה גדול מכל בני עירו. ותירצו התוספות דצ"ל נמי דכולהו הוו כפופין לר' פרידא · אי נמי הא דבעי הכא דכייפי ליה היינו בשבתות וי"ט ור' פרידא אפילו בשני וחמישי לא קרא עכ"ל ומפי' רש"י בפ' בני העיר משמע דמפרש דר' פריד' דוקא בסעודה קאמר דהיה יכול לברך לפני כהן כשגדול ממנו אע"ג דלא כייפי ליה דלא ניתקן לשם משום דרכי שלום ואפ"ה לא היה רוצה רבי פרידא לברך בסעודה לפני כהן ממדת חסידות גם התו' הביאו בפ' בני העיר פרש"י זה אלא שמפרשים הך ברכה בסעודה דפרש"י בברכת המזון קאמר ונראה דטעמם דאילו ברכת המוציא אינו בגדול אלא בעה"ב בוצע אעפ"י שהאורח גדול כדי שיבצע בעין יפה כדאיתא בפרק כיצד מברכין ולקמן בסימן קס"ז אבל ברכת המזון תלוי בגדול כדאיתא ברפ"ג שאכלו ולקמן בסימן קפ"א · והשתא ניחא דר' פרידא לא היה מברך ברכת המזון לפני כהן אעפ"י שהיה גדול ממנו ממדת חסידות אבל מדברי הרא"ש שהביא רבינו נראה דהיה מתרץ קושיית התו' בדרך אחר והוא דסובר הרא"ש דאין פי' מ"ש שאני רב הונא כו' דמשום דהוי כייפי ליה שרי לקרות בכהני אבל אי לא כייפי ליה אסור אפילו הוא גדול מכל בני עירו וכמו שהוא בפרש"י והתו' דליתא אלא רב הונא הוה קרי בכהני משום דלא היה גדול ממנו בעירו והא דקאמר תלמודא שאני רב הונא דאפילו ר' אמי ור' אסי הוו כייפי ליה ה"פ רב הונא דמופלג בחכמה היה ותדע דמופלג בחכמה היה שהרי ר' אמי ור' אסי כהני חשיבי דא"י הוו כייפי ליה ואי לאו דמופלג בחכמה הוה לא הוי כייפי ליה אבל ודאי דשרי לקרות בכהני אפילו לא כייפי ליה כלל והשתא ניחא דר' פרידא היה יכול לקרות לפני כהן כיון שהיה גדול ממנו אפילו לא כייפי ליה כדמשמע פשטא דסוגיא דפ' בני העיר דלא אדכר תלמודא דהוו כייפי ליה לר' פרידא אלמא דאפילו לא כייפי ליה היה יכול לברך אלא דממדת חסידות לא היה מברך לפני כהן אעפ"י שחלקו לו כבוד והיה ג"כ מופלג בחכמה · והב"י הקשה אמ"ש רבינו ומשמע מדבריו שאם הוא גדול ומופלג שיכול לקרות בפני כהן דהלא הוא פשוט בגמר' ומאי משמע מדבריו וכו' דקאמר רבינו וכתב ע"ז יישוב מדעתו עוד יישוב אחר ע"ש מהר"י אבוהב ואינן מתקבלין לע"ד אבל הדבר פשוט כדפי' שבא רבינו לבאר דברי הרא"ש דמשמע מדבריו דאם הוא גדול ומופלג שיכול לקרות בפני כהן אפי' לא כייפי ליה דלא כפרש"י ותו' דבעינן דוקא דכייפי ליה והא דמשמ' ליה לרבינו מדבריו הכי היינו מדכתב ורב הונא וכו' משום דמופלג בחכמה הוה

שהמנהג האחר יפה ממנו ומ"מ כיון שכבר בא חכם ותיקן אין לעוות את אשר תקנו ולצאת ידי כולם נ"ל שיעשו בדרך זה שבימות החול ובלילי שבתות וימים טוב ישובו למנהגם הקדום לומר ברכו באשר יש שם לעולם קצת אנשים שלא שמעוהו אבל ביום שבת וי"ט שכבר התפללו כולם בשעה שיוצאים מב"ה יהיו דברי המתקן קיימים כי באמת נ"ל כי האומרו אז הוא טועה ע"כ:

קלד בשני ובחמישי מוסיפין לומר תחנונים וכו' אבל בכל אלו הארצות אין נוהגים לומר אלא והוא רחום כאשר הוא כתוב בסידורים. טעם תיקון זה דוהוא רחום מפורש בכלבו דע"י מעשה נס גדול נתקן ועכשיו נוהגים לומר תחנונים ג' פעמים ויעבור ווידוי אחד ביניהם ואחר כך אומרים והוא רחום כמו שהוא כתוב בסידורים:

כתב רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל בשם הגאונים שתקנו לומר והוא רחום בקול רם ומעומד ואמרו הכין קבלנו עלינו ועל בנינו לעולם וכל העובר על התקנות פורץ גדר ולפי זה יש ליזהר לומר אותו מעומד עכ"ל וכן נהגו:

ומה שמוסיפין תחנונים בשני ובחמישי לפי שהם ימי רצון וכו' עלה מרע"ה ביום ה' וירד ביום ב' ולכך נוהגים להתענות בהן כ"כ התוס' בס"פ מרובה (פב.) ופלפלו בדבר להוכיח כן וכ"כ הרוקח בסי' ר"ט מה שמתענים ביום ב' וה' אומר בתנחומא בפסוק וה' המטיר על סדום כשחטאו בעגל עלה משה בה' וסוף ארבעים יום היה יום שני מכאן תקנו חכמים שמתענים יום ב' ויום ה' בעלייתו של משה ובירידתו וכן מדרש ויכולו פרשת בהעלותך ע"כ:

ומוציא ס"ת וכו' ואומר גדלו לה' אתי ועונים הקהל ואומרים רוממו ה' אלהינו ומ"ש ועולה לתיבה ואומר על הכל א יתגדל וכו' במ"ס פי"ד:

וכתוב עוד במ"ס פרק הנזכר וז"ל כשמוציאין ס"ת אומר על הכל יתגדל ויתקדש וכו' מיד גולל ס"ת עד ג' דפין ומראה פני כתיבתו לעם העומדים לימינו ולשמאלו ומחזירו לפניו ולאחריו שמצוה לכל אנשים ונשים לראות הכתב ולכרוע ולומר וזאת התורה וכו' תורת ה' תמימה וכו' ע"כ וכתבו שבלי הלקט וגם המרדכי כתב בסוף הלכות קטנות מהר"מ כשהיה מגביה הס"ת היה מראה הכתיבה לעם ע"כ וז"ל הרמב"ן בפי' התורה בפרשת והיה כי ב תבא:

קלה גרסינן בפרק הקורא את המגלה עומד בשני ובחמישי ובשבת במנחה קורין ג' וכו' משנה היא שם (כא.):

כתב המרדכי בפרק הקורא את המגלה עומד בשם ריב"א שאם יש ג' חתנים בב"ה אחד כהן וב' ישראלים דכיון דהוי לגבי החתנים כמו מועד כדאמרי' פרק קמא דכתובות (ד.) קורין ארבעה כמו במועד הילכך הכהן קורא פעמים ואחריו ב' הישראלים הרי ד' וכ"כ בהגהות מיימון פי"ב מה"ת ריצב"א התיר להוסיף על ג' ביום ה' שיש חתונה אם צריכים לכך כגון שיש שנים או ג' חתנים דהא חופה הויא כמועד כדאמרינן בפ"ק דכתובות עכ"ל וכתב עוד המרדכי ומיהו כשאין שם אלא חתן אחד לא אמרינן שיקראו ד' משום דלא הוי מועד אלא לגבי חתנים גופייהו אבל לגבי אחרים לא ": "ב"ה ואנו לא נהגנו להוסיף בב' וה' בשביל חתנים וגם לא שמענו מי שנהג כן (א):

וגרסינן בפ"ב דמגלה וכו' ט"ס יש כאן שאין כ"כ בפ"ב אלא בפרק בני העיר (לא:) היא שנויה משנה זו וכמדומה לי שבנוסחת רבינו האמתית היה כתוב בפרק בתרא כי פרק בני העיר הוא אחרון בנוסחת הרא"ש והעתיקו הסופרים בפ"ב ואותו שהעתיק מאותם ספרים חשב שהיה ר"ל בפרק שני:

ותניא בברייתא מקום שמפסיקין בשבת וכו' גם זה בפרק בני העיר שם ואף ע"ג דאיפליגו תנאי במילתא אסיקנא דהלכה כמ"ד מקום שמפסיקין בשבת שחרית שם קורין במנחה בשני ובחמישי ובשבת הבאה כלומר שלעולם מתחילין לקרות בראש הסדר:

כדגרסינן בפרק הניזקין אלו דברים שאמרו מפני דרכי שלום כהן קורא בתורה וכו' משנה שם (נט.) ובגמרא מנה ה"מ אמר רב מתנה דאמר קרא ויכתוב משה את התורה הזאת ויתנה אל הכהנים בני לוי אטו אנא לא ידענא דכהנים בני לוי נינהו אלא כהן ברישא והדר לוי ר' יצחק נפחא אמר מהכא וכו' א"ל אביי לרב יוסף מפני דרכי שלום דאורייתא היא ואסיק אביי דדרכי שלום

דרכי משה

קלד (א) ובמהרי"ל וצריך להחזיקו בימינו שנאמר וימינו תחבקני עכ"ל. ובמסכת סופרים פרק י"ג כשמוציאים ס"ת אומרים על הכל יתגדל וכו'. וכן נוהגין בשבת ויו"ט אבל בחול אומרים אב הרחמים הוא ירחם עם עמוסים כו':

קלה (א) כתב בספר הכלבו דנהגו לומר אחר עלותו של כהן או ישראל שעולה במקום כהן ברוך שנתן תורה כו' עד מגן הוא לכל החוסים בו כי יש בו מ' תיבות כנגד מ' יום שעמד משה בהר ועיין בי"ד סימן כ"ח אם קראו ראובן לס"ת ועלה שמעון מה דינו. [וע"ל סימן רפ"ב אי קטן עולה למנין הקרואים ואי קורין עבד כנעני לס"ת ולקמן סימן קמ"א יתבאר אי סומא עולה לקרות בס"ת ועיין בא"ע סי' ג' אי מאמינים לאדם שאומר שהוא כהן לקרותו ראשון לס"ת]: (ב) כתוב בא"ז ואם עבר שבת ולא קראו הפרשה הראויה לאותו שבת יקראוהו לאותו

דרישה

שנאמר ותראה היבשה וכו' · ורשב"ס פי' בשלישי תמיד ז"ל ובשלישי שבו נראית הארץ שעליה היה הדין והדיינין אומר אלקים נצב בעדת אל עכ"ל · שברא שמחה כי שמאורות בד' נבראו · שברא עופות ודגים לשבח לשמו כשאדם רואה עופות ודגים וה"ה שאר ב"ח משונים זה מזה נותן שבח למי שבראם · ליום שכולו שבת שעתיד העולם להיות חרב ואז אדם וכל המלאכות שובתי' על אותו יום אומר שיר של שבת עכ"ל רש"י · ורמב"ם פי' ג"כ וכיון שבו נשלם מעשה בראשית ונברא אדם ג"כ שמבין גדולות הבורא יתעלה אומר יי' מלך גאות וגו' עכ"ל · והכוונה ג"כ שאסור לאדם שיתגאה אף שישליט על כל ב"ח כי יי' מלך גאות לבש ואסור להתלבש בלבושו וברוקח איתא וז"ל בשבת היו אומרים שיר ליום השבת ע"ש ששבת ממלאכתו בשבת והוא אות ודוגמא לעתיד באלף ז' שאין בו שום דבר כי אם מנוחה לצדיקים יושבים ועטרותיהם בראשם ושמחת עולם על ראשם כו' עכ"ל:

ומשמע

פרישה

סי' קלד (א) אלא והוא רחום אשר כו' טעם תיקון זה דוהוא רחום מפורש בכלבו דע"י מעשה נס גדול נתקן והוא כתוב ג"כ בפי' סדורי':

(ב) ולכך נוהגין ג"כ להתענות כו' ומ"מ אין מתחילין תענית צבור ביום ה' כמ"ש לקמן בסי' תקע"ב: (ג) הכל הבו גודל כו' ס"א על הכל יתגדל ועיין פי' במס' סופרים:

סי' קלה (א) גרסינן פרק הקורא את המגילה כו' ירושלמי והביאו הרי"ף והרא"ש בפרק הקורא את המגילה עומד משה תיקן להם לישראל שיהיו קורין בתורה בשבתות ובי"ט ור"ח ובמס"מ שנאמר וידבר משה את מועדי יי' אל בני ישראל (ופירש"י ור"ן דקראי יתיר' הוא דהא לעיל מיניה כתיב כולהו מועדי בפ' אמור ולהכי דרש ליה עזרא שתיקן לישראל שיהיו קורין בתורה ג"פ בב' בשבוע ובה' ובשבת במנחה) וז"ל הר"ן במרובה אמרינן דנביאים שביניהם תקנו להן לישראל כן במדבר ודרשינן הכי מדכתיב וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים ופי' שם אין מים אלא תורה כיון שהלכו ג' ימים בלא תורה נלאו לכך תיקנו שיהו קורין בשבת ובב"ה כמלאו שלא יהיו ג' ימים מופסקין בלא קריאת התורה אלא דאיכהו לא תיקן אלא חד קורא ואתא עזרא ותיקן תלתא גברי א"נ דאיכהו תלתא גברי תלתא פסוקי תיקנו אתא עזרא תיקן תלתא גברי עשרה פסוקי: (ב) וגרסינן בפ"ב דמגילה

חדושי הגהות

קלד א נראה שהיה לפני הב"י נוסחא אחרת בטור וכמ"ש ג"כ בב"ח: ב בירושלמי ראיתי ארור אשר לא יקים וכו' וכי יש תורה נופלת אר"ש זה החזן וכו' ול"נ על החזן שאינו מקים הס"ת על הצבור להראות פני כתיבתו לכל כמ"ש במס' סופרים שמגביהים אותו ומראה פני כתיבתו לעם העומדים לימינו ולשמאלו ומחזירו לפניו ולאחריו שמצוה לכל האנשים והנשים לראות הכתב ולכרוע ולומר וזאת התורה אשר שם משה וגו' וכן נהגו עכ"ל הרמב"ן בפירושו על התורה:

משום דרכי שלום (ג) כהן קורא ראשון ואחריו לוי ואחריו ישראל וכתב א"א הרא"ש ז"ל ואף אם בא כהן לחלוק כבוד לרבו או למי שגדול ממנו שיקרא ראשון (ד) בב' וה' (ג) הרשות בידו בשבתות וימים טובים דשכיחי רבים בב"ה אין הרשות בידו דלא ליתי לאינצויי ורב הונא דקרי בכהני בשבתות וימים טובים משום דמופלג בחכמה היה דאפי' ר' אמי ור' אסי כהני חשיבי דארעא דישראל הוו כייפי ליה [א] ומשמע מדבריו שאם הוא גדול ומופלג שיכול

שלום דקתני מתניתין היינו לכדמר דתניא שנים ממתינין זה לזה בקערה ג' אין ממתינין הבוצע הוא פושט ידו תחלה ואם בא לחלוק כבוד לרבו או למי שגדול ממנו הרשות בידו ואמר מר עלה לא שנו אלא בסעודה אבל בב"ה לא דאתו לאינצויי ופירש"י לא שנו דחולק כבוד לרבו אלא בסעודה כדאמרן אבל לענין לקרות בתורה בב"ה אין כהן חולק כבוד ללוי ולוי לישראל דלא ליתו שארא לאינצויי ולמימר אנא נמי קריא ברישא והיינו דקתני מתניתין כהן קורא ראשון וכו' כמו שכתוב בתורה ואינו רשאי לחלוק כבוד בדבר ולשנותו מפני דרכי שלום וגרסינן תו בגמרא שם אמר רב מתנה הא דאמר בב"ה לא לא אמרן אלא בשבתות וי"ט דשכיחי רבים אבל בשני ובחמישי לא איני והא רב הונא קרי בכהני בשבתות וי"ט שאני רב הונא דאפילו ר' אמי ורבי אסי כהני חשיבי דארץ ישראל מיכף הוו כייפי ליה והקשו התוספות דמשמע הכא דאי לאו דכהני חשיבי הוו כייפי ליה אסור אפי' אם הוא גדול מכל בני עירו ואילו בפרק בני העיר (כח.) א"ר פרידא מימי לא ברכתי לפני כהן ואקשינן עליה מדא"ר יוחנן כל ת"ח שמברך לפניו אפילו כהן גדול ע"ה אותו ת"ח חייב ומשני כי קאמר איהו בשוין כלומר כי קאמר רבי פרידא כשהיה הכהן ת"ח וע"כ שוין לאו דוקא דא"כ מאי רבותיה דר' פרידא אלא כלומר שהכהן ת"ח אמנם אינו חשוב כמותו ואפ"ה לא היה ר' פרידא רוצה לקרות לפניו ומאי רבותיה דר' פרידא וצ"ל דכולהו הוו כפופים לרבי פרידא א"כ הא דבעי הכא כייפי היינו בשבתות וי"ט ור' פרידא אפי' בשני ובחמישי לא קרא והרא"ש כתב שם ואף אם בא כהן לחלוק כבוד לרבו או למי שגדול ממנו בחכמה שיקרא ראשון בב"ה בשבתות וימים טובים דשכיחי רבים בב"ה אין הרשות בידו דלא ליתו לאינצויי דהא דרב הונא קרי בכהני בשבתות וי"ט משום דמופלג בחכמה היה דאפי' ר' אמי ור' אסי כהני חשיבי דארעא דישראל מיכף הוו כייפי ליה עכ"ל:

ומ"ש רבינו ומשמע מדבריו שאם הוא גדול ומופלג שיכול לקרות בפני כהן אע"פ א שפשוט הוא בגמרא אפשר שמה שלמד רבינו מדבריו הוא דהא דאמרי' דכי כייפי ליה קרי בכהני לא בעינן שיהיו כפופים לו מצד שהוא נשיא או ראש גולה דאע"פ שאינם כפופים לו אלא מצד חכמתו קרי בכהני שהרי כתב דטעמא דרב הונא משום דמופלג בחכמה היה וכן נראה מדגרסינן בר"פ הקורא את המגילה עומד (כב.) רב איקלע לבבל ביום תענית צבור קם קרא בסיפרא וכו' ואסיקנא רב בכהני קרא דהא רב הונא קרי בכהני ופריך בשלמא רב הונא קרי בכהני דהא אפילו ר' אמי ורב אסי כהני חשיבי דא"י מיכף כייפי ליה אלא רב הא איכא שמואל דכהנא הוא ודבר ליה לשמואל עליה ומשני שמואל נמי מיכף הוה כייף לרב ורב הוא דעביד ליה כבוד וכי עביד ליה בפניו שלא בפניו לא עביד ליה ומשמע דרב לא הוה כייפי ליה אלא מצד חכמתו לבד ואפ"ה קרי בכהני ורבינו הגדול מהרי"א אבוהב כתב שמפני שבלשון הרא"ש יש מקום לומר שהוא סובר שיהא מופלג באותו מקום ובמקומות אחרים אבל אם אינו מופלג בחכמה אלא באותו מקום ולא במקומות אחרים לא יקרא שהרי הביא ראיה לרב הונא דכהני חשיבי דארעא דישראל הוו כייפי ליה והנה המחבר אמר שאין זה כוונתו שהרי לא אמר אלא דמופלג בחכמה היה ולא אמרו דאפילו כהני חשיבי דא"י הוו כייפי ליה אלא להפליג בחכמתו

הוה דאפי' ר' אמי וכו' דלא ה"ל לומר אלא משום דר' אמי ור' אסי הוה כייפי ליה וכלישנ' דתלמודא לאיזה צורך הוסיף ואמר משום דמופלג בחכמה הוה אלא בע"כ דלהרא"ש אם הוא מופלג בחכמה יכול לקרות לפני כהן כשחולקין לו כבוד אפי' לא כייפי ליה ומדר' אמי ור' אסי מבי' ראייה מדכייפי ליה אלמא דמופלג בחכמה הוה דאל"כ לא הוה כייפי ליה ולפ"ז הא דאית' בפ' הקורא עומד דרב דקרי בכהני אע"ג דשמואל כהן הוה משום דשמואל הוה כייף לרב כי היכא דרב הונ' קרי בכהני משום דר' אמי ור' אסי הוה כייפי ליה לרב הונא ה"כ הוה פירושו דכיון דשמואל הוה כייף ליה אלמא דרב הוה מופלג בחכמה טפי משמואל דאל"כ לא הוה כייף ליה וכמו שהוא הפי' ברב הונא לגבי ר' אמי ור' אסי וכדמוכח מהך דר' פרידא לדעת הרא"ש וכדפי' : ומ"ש

דרכי משה

לאותו שבת הבאה עם הפרשה הראויה לאותו שבת ואל יבטלוהו · וא"א בזה עבר זמנו בטל קרבנו עכ"ל: (ג) וכתבו התוס' פרק הניזקין ובמרדכי דף תרי"א ע"ד בשם ר"ת דבזמן הזה דאי אנו עוסקים במלאכה גם בב' ובה' שכיחי רבים ואסור לו למחול וכן הוא בא"ז (וכתב עוד שם במרדכי בשם תשובת מהר"ם דבבה"כ אין לו למחול ע"כ אבל בסעודה יכול למחול לפתוח אחר בפניו · וכתב במרדכי פרק בני העיר דבסעודה חכם יכול לברך קודם כהן הפחות ממנו אע"פ שהכהן נמי הוא ת"ח אבל אם רוצה לכבדו מעליותא הוא כיון שאין הכהן

פרישה

דמגילה כנ"ל והוא פ' בני העיר והוא האחרון בנוסחאות הרא"ש. ב"י:

(ג) **כהן** קורא כתב מהרי"ק שבג' תעניות שאחר פסח וסוכ' נוהגין בכל יום שדוחין כבוד הכהנים כשאין כהן מתענין באותו תענית יוצא הכהן מב"ה ועומד ישראל המתענ' לקרות בתורה עכ"ל עיין מ"ש ב"י דאין צריך לצאת ורמ"א כתב דטוב לצאת וכן מורי רש"ל הביא דברי מהרי"ק שילא בהגהותיו סי' תקפ"ו :

(ד) **בשני** ובחמישי הרשות בידו וכך הוא בהדיא בגמרא שם והתוס' כתבו בשם ר"ת דה"מ לדידהו דבחול הוו טרידי במלאכתן ולא שכיחי רבים אבל לדידן שייך בשני וחמישי כמו בי"ט ע"כ והביא ב"י מ"מ שמענו מהגמרא ומכל הפוסקים דבדבר שלא שייך דאתי לאנצויי כגון לברך בפני אחרים בסעודה יכול כהן למחול על כבודו ואדרבה ת"ח עדיף מכהן ע"ה וע"ז אמר ר' כל ת"ח שמברך לפניו כהן ע"ה חייב וכמ"ש בסמוך והאריך בזה המרדכי בפ' בני העיר ומסיק שמדרך חק הכהונה אסור להקדים כהן לברך בפני ת"ח בסעודה אבל מ"מ יכול ת"ח לכבד לכהן ע"ה לברך ברכת המוציא או המזון דלא גרע מישראל ע"ה דיכול ת"ח לכבדו ע"ש : אפי'

דרישה

סי' קלה [א] ומשמע מדבריו וכו' אעפ"י שהוא פשוט בגמרא דגרסי' בגמרא אמר רב מתנ' הא דאמרינן בב"ה לא לא אמרן אלא בשבתות וי"ט והא רב הונא קרי בכהני כו' שאני רב הונא דאפילו ר' אמי ור' אסי כהני חשיבי דא"י מיכף כייפי ליה והקשו התוס' דמשמע דאי לאו הכי דכהני חשיבי הוה כייפי ליה אסור אפילו אם הוא גדול מכל בני עירו ואילו בפרק בני העיר אמר ר' פרידא מימי לא ברכתי לפני כהן ואקשינן עליה מדאמר ר' יוחנן כל ת"ח שמברך לפניו אפילו כ"ג ע"ה אותו ת"ח חייב ומשני כי קאמר איהו בשוין כלומר כי קאמר ר' פרידא כשהיה הכהן ת"ח וע"כ שוין לאו דוקא דא"כ מאי רבותא דר' פרידא אלא כלומר שהכהן ת"ח אמנם אינו חשוב כמותו ואפ"ה לא היה ר' פרידא רוצה לקרות לפניו ומאי רבותא דר' פרידא וצ"ל דכולהו הוו כפופי' לר' פרידא א"כ הא דבעי הכא כייפי בשבתות וי"ט ור' פרידא אפילו בשני וחמישי לא קרא עכ"ל תו' ואפשר מה שלמד רבינו מדבריו הוא הא דאמרינן דכי כייפי ליה קרי בכהני לא בעינן שיהא כפופי' לו מצד שהוא נשיא או ראש הגולה דאעפ"י שאינם כפופים אלא מצד חכמתו קרי בכהני שהרי כתב דטעמא דרב הונא משום דמופלג בחכמה הוה ורבינו הגדול מהרי"א כתב שמפני שבלשון הרא"ש יש מקום לומר שהוא סובר שיהא מופלג באותו מקום ובמקומות אחרים אבל אם אינו מופלג אלא באותו מקום ולא במקומות אחרים לא יקרא שהרי הביא ראייה לרב הונא דכהני חשיבי דארעא דישראל הוו כייפי ליה והנה המחבר אמר שאין זה כוונתן שהרי לא אמר אלא דמופלג בחכמה היה וס"ל דלא אמרו דאפילו כהני חשיבי דא"י הוו כייפי ליה אלא להפליג בחכמתו אבל לענין דינא אין אנו צריכין אלא שיהיה גדול ומופלג ואעפ"י שיהיה דומה לו במקום אחר אין אנו משגיחין בזה ומסיים ב"י עוד וכתב ז"ל אבל לרב עמרם ולרב נטרונאי שהם סוברים אפילו נשיא בישראל לית ליה רשות למיקרי קמי כהני יש לתמוה שלא רב הונא קרי בכהני ורב נמי קרי בכהני כדאיתא בר"פ הקורא את המגילה ולכן נראה דהא דקאמרי רב עמרם ורב נטרונאי היינו דוקא כשהכהן מקפיד בדבר דבכה"ג ודאי אתי לאנצויי ואיכא מפני דרכי שלום אבל אם הוא מוחל על כבודו לאיש שכל הכהנים כפופים לו ש"ד והיינו דרב הונא קרי בכהני לפי שהיו הכהנים מוחלין לו על כבודם וכיון דאפילו כהני הוו כייפי ליה ש"ד דכיון דגדול ומופלג הוא אין אחרים מתקנאי' בו בשביל שקרא ראשון וליכא למיחש לדרכי שלום אבל אם בא הכהן למחול על כבודו לאיש שאין כל הכהנים כפופים לו אינו רשאי בשבתות וי"ט אפילו אם האיש הוא רבו של כהן זה ודייק כן ליתנא דרב עמרם שכתב לית ליה רשות כו' דמשמע שישראל רוצה לעלות שלא מדעתו של כהן דאל"כ הל"ל לית רשות לכהן למפלג יקרא לישראל למקרי' מקמיה אפילו הוא נשיא בישראל ולפ"ז מתפרש שפיר מ"ש רבינו על דברי הרא"ש ומשמע מדבריו שאם הוא גדול ומופלג שיכול לקרות לפני כהן דהיינו לומר שיכול לקרות שלא מדעתו של כהן (וה"ל מנ"ל לרבינו דמשמע מדברי הרא"ש שיכול לקרות שלא מדעתו די"ל דדייק מדקאמר הרא"ש בדבריו דרב הונא דקרי בכהני כו' משום דמופלג בחכמה הלא אינו מועיל מופלג בחכמה בלא רשות ואפילו נשיא בישראל לפי פי' זה וא"כ ק"ל הא דרב הונא נמי ברשות היה ולמה לא מזכיר הרא"ש נמי זה בדבריו אלא ודאי שהרא"ש סבר שיכול לקרות אפילו שלא מדעתו של כהן) ועל זה כתב אבל רב עמרם כתב כו' כלו' שר' עמרם חולק על זה שכתב דכל היכא דאיכא כהן לית רשות לישראל למיקרי קמיה כלומר שלא מדעתו וכדפרישית ואפילו הוא נשיא שבישראל וכ"כ רב נטרונאי דאפילו כהן ע"ה קודם לישראל ת"ח כלומר ולא חילק בין ת"ח שהוא גדול ומופלג לשאינו מופלג ופשיטא דלא מדעתו של כהן קאמר דאילו מדעתו רשאי הכהן לחלוק כבוד לת"ח גדול ומופלג כדאשכחן ברב הונא כל זה בלשון ב"י · אבל עדיין לא נתיישב המנהג שבדורות הללו דלא אשכחינן לעולם ועד שישראל יקרא קורא ראשון ואפילו הוא מופלג בחכמה ואף שהכהן ירצה למחול לו וכבר תמה הרמב"ם על זה המנהג והב"י כתב ישוב שבדורות הללו לא הקפידו הגדולים לעלות בראשון וטפי עדיף להו לעלות בסוף העולים ולעולם גדול שבצבור עולה בסוף וע"י כך לא הורגלו הכהנים למחול על כבודם לגדולי הדור כן הוא תמצי' דברי ב"י ליישב מנהג זה · והנה מ"ש ב"י ליישב דברי רבינו מ"ש ומשמע מדבריו שאם הוא גדול ומופלג יכול לקרות בפני כהן שר"ל אפילו בלי רשות כהן ושע"ז קאי רב עמרם ורב נטרונאי לומר שבלא רשות אסור אפילו לנשיא ות"ח לעלות בפני הכהן ע"ש כו' אין אני לע"ד רואה דברי ב"י בזה ודברי רבינו מוגים וכיס כי ז"ל הגמרא אמה שמעינן בפרק הניזקין דף נ"ט אלו דברים אמרו מפני דרכי שלום כהן קורא ראשון ואחריו לוי ואחריו ישראל כו' מנה"מ אמר ר' מתנ' דאמר קרא ויכתוב משה את התורה הזאת ויתנה אל הכהנים בני לוי אטו לא ידענא דהכני בני לוי נינהו אלא כהן ברישא והדר לוי כו' עד ר' חייא בר אבא אמר מהכא וקדשתו לכל דבר שבקדושה לפתוח ראשון ולברך ראשון וליטול מנה יפה ראשון (ופירש"י וקדשתו כי את כו' · לפתוח ראשון בכל דבר כבוד בין בתורה בין בישיבה הוא ידבר בראש ולברך ראשון בסעודה · וליטול מנה יפה ראשון אם בא לחלוק עם ישראל בכל דבר לאחר שחלקו בשוה אומר לו ברור וטול איזה שתרצה עכ"ל) א"ל אביי לרב יוסף מפני דרכי שלום דאורייתא היא כו' עד אלא אמר אביי לכדמר דתני' ב' ממתיני' זה לזה בקערה ג' אין ממתינין הבוצע הוא פושט ידו תחלה ואם בא לחלוק כבוד לרבו או למי שגדול ממנו הרשות בידו ואמר מר עלה לא שנו אלא בסעודה אבל בב"ה לא דאתי לאנצויי כו' ע"ש ופירש"י לכדמר הוא רבה בר נחמני שהיה רבו כו' עד אבל לענין לקרות בתורה בב"ה אין כהן חולק כבוד ללוי ולוי לישראל דלא ליתי שאר לאנצויי ולמימר אנא נמי קריינא ברישא והיינו דקתני במתניתין כהן קורא ראשון כו' כמו שכתבה התורה ואינו יכול לחלוק כבוד בדבר ולשנותו מפני דרכי שלום עכ"ל ופריך בגמרא איני והא רב הונא קרי בכהני בשבת וי"ט · שאני רב הונא דאפילו ר' אמי ורב אסי כהני חשיבי דא"י מיכף הוו כייפי ליה ע"כ · ש"מ מזה דס"ל להתלמוד פשוט שבלי רשות הכהן אסור לישראל אפי' לגדול לקרות לתורה לפני כהן מדאורייתא מ"ש וקדשתו אלא שאפילו בא הכהן ליתן רשות שאינו אלא מפני דרכי שלום משום אנצויי בזה חילק הגמרא בין גדול דלית ביה טעם משום אנצויי ואע"פ שאסמכי' דכהן קורא ראשון כתבו התוס' דפרק כיסוי הדם דף פ"ז והמרדכי דאסמכתא הוא וכן הוא בירושלמי וכמ"ש מהרי"ו קולון בשורש ט' והביאו ב"י ס"ס קל"ה ע"ש גם בי"ד סי' ס"א כתב הטור בשם ר' יחזקיה ז"ל ומיהו אם עמד אחד לקרות ועמד אחר תחתיו אין לחייבו בי' זהובים והא דאמרינן וקדשתו לכל דבר שבקדושה כו' אסמכתא בעלמא הוא כו' מ"מ מוכח מהגמרא שכתבתי דבלא רשות פשיטא דאסור מדאורייתא גם מדהביאו הרי"ף והרא"ש שם בפ' הנזקין להאי בריית' שתמה ז"ל וקדשתו לכל דבר שבקדושה כו' ש"מ שס"ל לדרשא גמורה ואף דיכול להיות דאסמכת' הוא עשאוהו חז"ל כדאורייתא וז"ל המרדכי בשמעתא סי' ת"מ ואפילו היכי דמחל לקרות דהשתא ליכא מצוה דאורייתא אפ"ה אסור מפני דרכי שלום כו' ש"מ דקרי ליה מצוה דאורייתא וכן מוכח מלשון הרא"ש שכתב שם בפ' הנזקין ר' ק"מ סוף ע"ג ז"ל ואף אם בא הכהן לחלוק הכבוד לרבו או למי שגדול ממנו בחכמה שיקרא ראשון בב"ה בשבת וי"ט דשכיחי רבים בב"ה אין הרשות בידו דלא ליתי לאנצויי דהא דרב הונא קרי בכהני בשבת וי"ט משום דמופלג בחכמה היה דאפילו ר' אמי כו' ובלשון הזה בעינו כתב רבינו בשם הרא"ש והרי מל' הזה מוכח דלהרשות קאי מדקשה מהא דרב הונא ממ"ש דאין ביד הכהן ליתן רשות לקרות ש"מ דבלא זה ניחא ליה ולא הוי קשה ליה מידי מרב הונא דהיינו אומרים דרב הונא דקרי בכהני ברשות הכהנים היה ודוחק לומר דבל"ז לא היה יכול להקשות מידי מהא דאמר רב הונא ברשות קרי אבל לפי האמת דאפילו ברשות אסור וצריכין לחלק ולומר דרב הונא משום דמופלג הוא דקרי א"כ אפילו בלי רשות נמי דזה דוחק מנ"ל למימר הכי לקולא ומכ"ש שלא ה"ל לרבינו לכתוב אדברי הרא"ש ומשמע מדבריו שאם הוא גדול ומופלג שיכול לקרות בפני כהן ופי' ב"י דר"ל בלי רשות דהא אין זה במשמעות דבריו כמ"ש וגם לא ה"ל לרבינו לסתום אלא לפרש היאך הוא משמע מדבריו גם ממה משמע מדבריו כן טפי מגמרא דקאמר שאני רב הונא דכהני דא"י הוה כייפי ליה וכמ"ש לעיל · עוד יש לדקדק אדברי ב"י שהביא כאן מה שהקשו התו' שם אהא דאמרינן שאני רב הונא כו' וז"ל משמע מהכא אי לאו דכהני חשיבי הוי כייפי ליה אסור אפילו אם הוא גדול מכל בני עירו ואילו בפרק בני העיר א"ר פרידא מימי לא ברכתי לפני כהן ואקשינן עליה מהא דא"ר יוחנן כל ת"ח שמברך לפניו אפילו כ"ג ע"ה אותו ת"ח חייב שנאמר ומשנאי אהבו כו' · ומשני כי קאמר איהו בשוין כלומר שהכהן ג"כ ת"ח אבל לא היה חשוב כר' פרידא דאל"כ מאי רבותא דר' פרידא והקשו התוס' הכתי מאי רבותא דר' פרידא הא אסור לברך לפני כהן א"כ כולהו כהני חשיבי כייפי ליה וצ"ל דכולהו כהני הוו כפופים לר' פרידא א"כ ר' פרידא אפילו בב' וה' לא הוי קרי ובירך קמי' כהן עכ"ל התו' שהביא ב"י · אמת שבל' הזה כתבו התוס' שם בפרק הניזקין אבל לא היה לו להב"י להביאו כאן אדברי רבינו דע"כ צ"ל דרבינו ס"ל דהא דא"ר יוחנן אסור לכ"ג ע"ה לברך בפני ת"ח היינו דוקא בסעודה דשם אין טעם משום אנצויי דלא שכיחי

חדושי הגהות

קלה א וא"ל דבגמרא היה אפשר לפרש דהא דקרי רב הונא משום דהכהנים היה חולקים לו כבוד וליכא כאן משום דאתי לאינצויי הואיל ואפי' ר' אמי ור' אסי הוי כייפי ליה אבל הרא"ש דתלי טעמא משום דמופלג בחכמה היה משמע מדבריו דכל שמופלג בחכמה מותר לו לקרות לפני כהן ואפי' אם אין הכהן חולק לו כבוד אע"ג דילפינן מקרא דהכהן קורא ראשון מ"מ מופלג בחכמה שאני דאי לא אתי הרא"ש לפרש אלא שמותר לו לקרות ראשון אם חולקין לו כבוד משום דליכא כאן משום אינצויי לא הל"ל אלא דרבי אמי ור' אסי הוי כייפי ליה אבל השתא דתלי הרא"ש הטעם משום דמופלג בחכמה היה ר"ל שמותר לו לקרות ראשון אפילו בלא רשות הכהן · ומ"ש אבל ר"ע כתב כל היכא דאיכא כהן צ"ל נמי דלא איירי ר"ע אלא אם אין חולקין לו כבוד לא יקרא ראשון אבל אם חולקין לו כבוד מודה ר"ע דקורא ראשון כדאיתא בגמרא בהדיא דר"ה קרי בכהני משום דרבי אמי

שיכול לקרות בפני כהן אבל רב עמרם כתב כל היכא דאיכא כהן לית

ומ"ש אבל ר"ע כתב כל היכא דאיכא כהן לית ליה רשות' למקרי קמיה אפי' הוא נשיא בישראל וכ"כ רב נטרונאי דאפי' כהן ע"ה קודם לישראל ת"ח הוא תימה רבה שפסקו הפך תלמוד ערוך דרב הונא קרי בכהני ורב נמי קרי בכהני אעפ"י דלא הוה נשיא כ"ש היכא דהוה נמי נשיא ונראה דטעמייהו דס"ל כפרש"י והתו' וכדמשמע בפ' הקור' עומד דמשום דהוו כייפי ליה ר' אמי ור' אסי לרב הונא ושמואל נמי הוה כייף ליה לרב מש"ה הוו קרו בכהני אבל אי לא כייפי ליה אסור ליה למקרי קמיה וס"ל נמי לר"ע דאפי' הוא נשיא דפשיטא דהכל כייפי ליה לנשיא אפ"ה אסור למקרי קמיה דבעי' דכייפי ליה מצד חכמתו שהוא מופלג בחכמה ובעינן נמי שהוא מופלג בחכמה שלא נמצא כמוהו בכהנים לא בח"ל ולא בא"י כי היכא דאשכחן ברב הונא דלא מיבעיא בבבל אלא אף בא"י הוו כייפי ליה מצד חכמתו דאפי' ר' אמי ור' אסי כהני חשיבי דא"י הוו כייפי ליה וכן רב הוו כייפי ליה כל בני בבל כדאיתא בפ' בא סימן (דף מ"ט) ובפ' מומין אלו (דף מ"ה) אמר רב חסדא דבר זה רבינו הגדול אמרו והמקום יהיה בעזרו ופרש"י רבינו רב וכן בפ"ק דר"ה (סוף דף י"ט) משום רבינו אמרו פרש"י רבינו רב והא דאיתא פ' לולב הגזול (דף ל"ג) א"ר חסדא דבר זה רבינו הגדול אמרו והמקום יהיה בעזרו ופרש"י רבינו רבי בע"כ דט"ס הוא וצ"ל רב במקום ר' וכן הגיה מהרש"ל דהא ביומי דרב חסדא כבר נח נפשיה דרבינו הקדוש והיאך אמר המקום יהיה בעזרו דמשמע דהוא חי אלא ארב קאמר הכי והא דאיתא בפ' החולץ (דף מ"ה) דאמר רב יצחק בר אבדימי משום רבינו אמרו א"י ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר ופרש"י רבינו רבי התם א"א לפרש רבינו רב דרב הולד כשר ס"ל כדאיתא התם ורבי הוא דס"ל הולד ממזר ותו דר' יצחק בר אבדימי הוה תלמידו דרבי כדאית' בפ' כירה א"ר יצחק בר אבדימי פעם אחת נכנסתי אחר רבי לבית המרחץ והסתא דאשכחן דרב הוה מופלג בחכמה דלא אישתכח כותיה בבבל מדקרי ליה רבינו א"כ איכא למימר דמשום הכי הוה קרי בכהני משום דהוה ידוע בההיא שעתא דלא אשתכח בכהני כותיה בא"י דכולהו הוו כייפי ליה מצד חכמתו השתא לפ"ז ניחא הא דר"ע דס"ל כיון דלא אשכחן בדורינו מופלג בחכמה דידוע דלא נמצא בכהני כמוהו לא בח"ל ולא בא"י כ"ש דלא ידוע דכייפי ליה א"כ לית ליה רשות' לישראל למקרי קמיה כהני אפי' הוא נשיא כיון דאינו ידוע דכייפי ליה מצד חכמתו בין בא"י בין בח"ל והא דקאמר לית ליה רשות' וכו' הכי פירושו אפי' חולקין לו כבוד ונותנים לו רשות למקרי בכהני לית ליה רשותא וכו' וכ"ב האגור ע"ש רבינו ישעיה שלא יקרא ת"ח בכהני אלא א"כ הוא גדול הדור שאין כמותו בעיר אחרת עכ"ל ומביאו ב"י אך קשה הא דרב נטרונאי דאפי' כהן ע"ה קודם לישראל ת"ח דהא בפ' בני העיר ריש (דף כ"ח) קאמר ר' יוחנן כל ת"ח שמברך לפניו אפילו כה"ג ע"ה אותו תלמיד חייב וכ"כ הרשב"א בתשובה ומביאו ב"י ונראה דהרשב"א סובר כמ"ש התו' דהך סוגיא דפ' בני העיר ודר' פריד' מיירי נמי בברכה שמברך בקורא בתור' וז"ש הרשב"א בתשובתו וכדפר"י אמאי דקאמר כי קאמר איהו בשוין וכו' דהיינו מ"ש התו' בפ' הנזקין ובפ' בני העיר דהם דברי ר"י והא דאיתא בב"י בהך תשובה וכדפרש"י ט"ס הוא וצ"ל וכדפר"י אבל רב נטרונאי מפרש כפרש"י דהך סוגיא דפ' בני העיר בברכה שבסעודה קאמר דלא ניתקן בסעודה משום דרך שלום הלכך כשבירך עם הארץ לפני תלמיד חכם אותו תלמיד חייב אבל בקריאת ס"ת דאיכא תקנה כי היכא דלא ליתי לאינצויי שלא יברך לפני כהן אפילו חולקין לו כבוד ודאי דאסור לישראל לקרות לפני כהן אפילו הוא עם הארץ וכן כתב ב"י על שם בעל המנהיג שזו היא דעת רב נטרונאי ועוד האריך בראיה וכך הוא המנהג פשוט בכל גבול ישראל כרב נטרונאי וכן כתב הרמב"ם בפרק י"ב מהלכות תלמוד תורה שכך הוא המנהג הפשוט אבל הב"י פי' דר"ע ורב נטרונאי מודים דגדול הדור ומופלג בחכמה רשאי לקרות בכהני כשחולקין לו כבוד אלא היכא דבא לקרות שלא מדעת הכהנים קאמר דלית ליה רשות' למקרי קמיה וכו' וכתב עוד לפרש דמ"ש רבינו אדברי הרא"ש ומשמע מדבריו שאם הוא גדול כו' הכי קאמר דמשמע מדבריו שיכול לקרות לפני כהן שלא מדעתו של כהן וע"ז כתב אבל ר"ע כתב וכו' דלית ליה רשותא לקרות לפניו שלא מדעתו ושרי ליה מהרי' שהרי תחלת דברי הרא"ש היא ואף אם בא כהן לחלוק כבוד כו' עד בשבתות וי"ט דשכיחא ביה רבים אין הרשות בידו דלא ליתי לאינצויי וע"ז אמר הרא"ש ורב הונא דקרי בכהני בשבתות וי"ט משום דמופלג בחכמה וכו' אלמא מבואר דעל מה שאסור לחלק כבוד בשבתות וי"ט קא מקשה מדרב הונא דחלקו לו כבוד בשבת וי"ט וקרי בכהני ותירץ משום דמופלג בחכמה היה וכו' היה רשאי למקרי בכהני כשחלקו לו כבוד והכי מוכח בגמ' פ' הנזקין דקא יליף מקר' דכהן קורא ראשון וכו' ומקשי' מדתנן אלו דברים אמרו מפני דרכי שלום כהן קורא ראשון ומשני דאורייתא היא אלא דהי' רשאי לחלוק כבוד ומפני דרכי שלום דלא ליתי לאינצויי אין רשאי לקרות לפני כהן אפי' חולקין לו כבוד וקאמר עלה לא אמרן אלא בשבתות וי"ט אבל בב' וה' לא ופריך עלה מדרב הונא דקרי בשבתות וי"ט · ומשני שאני רב הונא דאפי' ר' אמי ור' אסי הוו כייפי ליה מבואר

בחכמתו של רב הונא אבל לענין דינא אין אנו צריכים אלא שיהיה גדול ומופלג אע"פ שיהיה דומה לו במקום אחר אין אנו משגיחין בזה והאגור כתב שהרשב"א כתב בתשובה דת"ח חייב לקרות קודם כהן ע"ה ואם לאו חייב ורבי' ישעיה כתב שלא יקרא ת"ח בכהני אא"כ הוא גדול הדור שאין כמותו בעיר אחרת עכ"ל ואני ראיתי תשובת הרשב"א וכתוב בה כלשון הזה אם הכהן ע"ה ת"ח קודם ואם לא עשה כן חייב כדמוכח מקרא פרק בני העיר (שם) מדכתיב כל משנאי אהבו מות ואם היה כהן חכם אפי' איכא ישראל אחר חכם ממנו ראוי להקדים את הכהן ואם עשה כן מאריך ימים כדאיתא בפרק בני העיר שאלו את רבי פרידא במה הארכת ימים וכדפירש רש"י אמאי דקאמר כי קאמר איהו בשוין ומיהו אם רצה לקרות קודם רשאי כדאמרינן רב הונא קרי בכהני ואע"ג דהוו התם ר' אמי ור' אסי שהיו כהנים ותדע דאי לא מאי רבותיה דר' פרידא עכ"ל ובתשוב' אחרת כתב שאלת על כהן ע"ה שאינו יודע לקרות ואין בעיר כהן זולתו אם מותר לישראל לקרות בתורה לפניו תשוב' דברים אלו פשוטים הם שמותר וראוי ומחוייב כיון שאינו יודע לקרות היאך יברך על התורה ויקרא אדרבה אסור לו שהרי מברך לבטלה ולא עוד אלא מן הדין כהן שאינו חכם ישראל חכם קודם לו ע"כ (ד) :

אבל רב עמרם כתב כל היכא דאיכא כהן לית ליה רשות לישראל למיקרי קמיה אפי' הוא נשיא שבישראל וכ"כ רב נטרונאי דאפי' כהן ע"ה קודם לישראל ת"ח באמת שדבריהם לכאורה הם תמוהים דהא רב הונא קרא בכהני משום דרב אמי ורב אסי חשיבי דארעא דישראל מיכף הוו כייפי ליה ורב נמי קרא בכהני מהאי טעמא וגם יש לתמוה על מהר"י קולין שכתב בשורש ט' שהרי שוו כל הפוסקים דמי שהוא גדול הדור קרי בכהני כדאיתא בהניזקין וכיון דרב עמרם ורב נטרונאי סוברים דאפילו נשיא שבישראל אינו יכול לקרות, בכהני היאך כתב ששוו כל הפוסקים דמי שהוא גדול הדור קרי בכהני אטו רב עמרם ורב נטרונאי לאו מכלל הפוסקים נינהו והרי מגדולי חכמי ישראל הם וגם כי רבינו דבתרא הוא מביא דבריהם וגם כי המנהג הפשוט היום הוא כדבריהם שאפילו נשיא ישראל אינו קורא לפני הכהן ולכן נ"ל דהא דקאמרי רב עמרם ורב נטרונאי היינו דוקא כשהכהן מקפיד בדבר דבכה"ג ודאי אתי לאינצויי ואיכא מפני דרכי שלום אבל אם הוא מוחל על כבודו לאיש שכל הכהנים כפופים לו ש"ד והיינו דרב הונא קרי בכהני לפי שהיו הכהנים מוחלים לו על כבודם דכיון דאפילו כהני דא"י הוו כייפי ליה ש"ד דכיון דגדול ומופלג הוא אין אחרים מתקנאים בו בשביל שקרא ראשון וליכא למיחש לדרכי שלום אבל אם בא הכהן למחול על כבודו לאיש שאין כל הכהנים כפופים לו אינו רשאי בשבתות וי"ט ואפילו אם האיש ההוא רבו של כהן זה (ה) והיינו דתנן דמפני דרכי שלום כהן קורא בתורה ראשון ואמר אביי לא נצרכה אלא לכדמר ודייק ליסנא דרב עמרם שכתב לית ליה רשות לישראל למקרי קמיה אפילו הוא נשיא שבישראל דאלמא דכשישראל רוצה לעלות שלא מדעתו של כהן מיירי שאל"כ כך הול"ל לית רשות לכהן למיפלג יקרא לישראל למיקרי קמיה אפילו הוא נשיא שבישראל אלא ודאי כשישראל רוצה לעלות ראשון שלא מדעתו של כהן מיירי וכן נראה ממ"ש הכלבו כהן קורא ראשון ואחריו לוי ואחריו ישראל ואפילו יש שם ת"ח גדולים ואפילו כהן ע"ה קורא ראשון וכתב הרב בעל האשכול דדוקא בשבתות וי"ט וכו' ואפילו שבתות וי"ט אם יש שם גאון או רב מובהק או ראש ישיבה דכ"ע כייפי ליה מותר לכהן לחלוק לו כבוד וליכא למיחש לאינצויי דהא כ"ע כייפי ליה עכ"ל הרי שאע"פ שכתב שכהן ע"ה קודם לת"ח גדול כ' שמותר לכהן לחלוק כבוד לאדם גדול ומופלג דכ"ע כייפי ליה ומשמע בהדיא דאי לא יהיב ליה כהן רשות אע"פ שהוא גאון או רב מובהק או ראש ישיבה דכולהו עלמא כייפי ליה אינו רשאי לעלות לפני כהן ע"ה וכדברי ר"ע ורב נטרונאי וכי יהיב ליה רשות מיהא שרי א"כ יש לנו לומר דגם ר"ע ורב נטרונאי ס"ל הכי ולפי זה מתפרש שפיר מ"ש רבינו על דברי הרא"ש ומשמע מדבריו שאם הוא גדול ומופלג שיכול לקרות לפני כהן דהיינו לומר שיכול לקרות בפני כהן שלא מדעתו של כהן ועל זה כתב אבל ר"ע כתב וכו' כלומ' שר"ע חולק על זה שכתב דכל היכא דאיכא כהן לית ליה רשות לישראל למיקרי קמיה כלומר שלא מדעתו וכדפרישית ואפילו הוא נשיא שבישראל וכ"כ רב נטרונאי דאפילו כהן ע"ה קודם לישראל ת"ח כלומר ולא חילק בין ת"ח שהוא גדול ומופלג לשאינו מופלג והא פשיטא דשלא מדעתו של כהן קאמר דאילו מדעתו רשאי הכהן לחלוק כבוד לת"ח גדול ומופלג כדאשכחן ברב הונא והרמב"ם כתב בפירוש המשנה בפ' הניזקין אהא דתנן ואלו דברים שאמרו מפני דרכי שלום כהן קורא בתורה ראשון ואחריו לוי ואחריו ישראל דע שזה הדבר המפורסם בכל המקומות שיהי' הכהן קורא בב"ה ראשון בין שיהי' ת"ח או ע"ה בין שיהי' שם מצוי מי שיודע יותר ממנו או לא יהיה הנה זה הוא דבר שאין לו שורש בתורה כלל ולא נזכר זה בתלמוד ולא היא זאת הכונה הנרמזת אליה בזאת ההלכה ואני נפלאתי הפלא ופלא מערי אדום שנוהגים בזה המנהג אחר היותם בריאים מחוליי המנהגות ואין אצלם אלא ענינים נאותים ללשון התלמוד ואיני יודע מאיזה מקום בא זה ההפסד ואמנם צורך הענין לפי מה שבא לנו בקבלה כמו שאגיד וזה שהכהן קודם ללוי ולישראל לפי שנאמר וקדשתו

דרכי משה

הכהן ע"ה ומש"כ עוד שם אם הכהן ע"ה מה דינו מבואר בב"י סי' ר"א) : (ד) וכן הוא בתשובת בר ששת סי' ר"ד ובאבודרהם כתב בשם רבינו סעדיה כו' ע"ש עד לא יעלה עכ"ל · ובמהרי"ל דנוהגים לקרות ע"ה לס"ת אע"פ שאינו יודע לקרות כלל עם ש"ץ ולקמן סי' קמ"א יתבאר לך דלא נראין דברי מהרי"ל : (ה) משמע עוד מדבריו דבעינן שכל הכהנים

אף

דרישה

שכיחי שם רבים כולי האי ודומה לב' וה' דב"ה דכל השנה · דאל"כ קשה למה לא כתב רבינו דין זה כאן ושבקיה עד לקמן בסי' רי"א דשם כתב בשם ר' יוחנן כל ת"ח שמברך לפניו אפילו כ"ג ע"ה חייב כו' ע"ש גם הרי"ף והרא"ש לא הביאו הא דר' יוחנן בפרק בני העיר כ"א בפ' שלשה שאכלו על דיני ברכת המזון ע"ש שכתב שם דף ל"ה ע"ב אהא דמסקינן והילכתא גדול מברך אע"ג דבא לבסוף ז"ל גרסי' בפ' בני העיר א"ר יוחנן כל ת"ח שמברך לפניו אפילו כה"ג ע"ה כו' גם הרא"ש כתבו שם גם רבינו כתב ההיא דינא לקמן בסי' ר"א וכן רש"י בפרק בני העיר דף כ"ח כתב להא דר' פרידא דלא בירך לפני כהן דר"ל בסעודה גם התוס' כתבו שם במסקנא וז"ל ורש"י פי' דהכא מיירי בברכת המזון וה"נ משמע ליסנא דלא ברכתי מדלא קאמר ולא קריתי וברכת המזון לא נתקן להם מפני דרכי שלום ואילו הכי לא היה רוצה ר' פרידא לברך לפני הכהן עכ"ל התוס' גם במרדכי כ"כ שם גם בפרק הנזקין ע"ש שהאריך בזה ונראה דגם בסעודה כשהכהן אינו ע"ה או בשני וחמישי אסור לת"ח אפילו מופלג לברך לפניו אם לא ברשות הכהן ממ"ש וקדשתו דהא דלמדנו מקרא אין חילוק בו בין בסעודה או בשני וחמישי לקריאה בשבת אלא מה שהוא מפני דרכי שלום ואנצויי בזה יש חילוק דאין מועיל רשות בשבתות ובב' ובה' או בסעודה מועיל רשות וכן נראה מל' התו' הנ"ל שכתבו וברכת המזון לא נתקן מפני דרכי שלום · משמע ומוכח הא משום וקדשתו דנתקן להם אין חילוק בין סעודה לב"ה וצריכין רשות הכהן וק"ל · וכן הוא ל' רבינו בהדיא לקמן בסי' ר"א שאמר שכתב הא דר' יוחנן הנ"ל כתב וז"ל אבל כהן ת"ח צריך להקדימו שנאמר וקדשתו כו' ואם ירצה הכהן ליתן רשות לישראל לברך רשאי עכ"ל · ומ"ש אבל כהן ת"ח צריך להקדימו אינו ר"ל שהוא שוה לישראל אלא שאינו ע"ה וכמ"ש התו' על ההיא דר' פרידא דמוקי לה בפרק בני העיר בשוין דר"ל שהוא ג"כ ת"ח כישראל שלפניו אפ"ה צריך להקדימו ממ"ש וקדשתו אלא שאם בא הכהן ליתן רשות לאותו ת"ח החשוב ממנו או אפילו הגרוע ממנו הרשות בידו אלא שר' פרידא שבח נפשו שלא בירך לפני כהן שאינו ע"ה אפי' בסעודה ואפילו בנתינתו לו הכהן רשות וכן יתפרש ההיא מימרא דירושלמי דהביאו רבינו לקמן סי' ר"א אהאי דינא שאם בא הכהן ליתן רשות רשאי

כתב רבינו ז"ל גרסינן בירושלמי אריב"ל מימי לא ברכתי לפני כהן כו' דנראה לי פשוט דג"כ ה"ק אף שהכהן ת"ח שישב לפניו נתן לו רשות אפ"ה לא בירך לפניו וכההיא דר' פרידא הנ"ל . וליישב קושיית הב"י הנ"ל נלע"ד דה"פ דברי רבינו שבא לומר שמדברי הרא"ש משמע הא דקאמר בגמרא שאני רב הונא דאפי' כהני חשיבי דא"י מיכף הוו כייפי ליה דלאו דוקא איכהו אלא ה"ה בכל דור ודור הגדול ומופלג יכול לקרות בכהני וזהו מוכח מדבריו מדהוסיף הרא"ש בלישניה על הגמרא וכתב משום דמופלג בחכמה הוה משמע דבזה לחוד איכא למימר כל מופלג בדורו רשות בידו לקרוא כרב הונא בדורו ע"ד יפתח בדורו כשמואל בדורו ומסיק וכתב אבל ר"ע ורב נטרונאי לא משמע להו הכי דהם ס"ל דשאני רב הונא דכהני חשיבי דארעא דישראל הוו כייפי ליה דזה הוה מעלה יתירה ואין אנו יכולין לעמוד על מעלתו כי אף שכפופים לנשיא שבישראל אין הכפיפה בטבע כ"א מאימת מורא ויראתו עליהן וכן אם נמצא ג"כ ת"ח מופלג שבדור יש בנמצא ג"כ שאחרים מדמים נפשם שהוא שוה לו במדרגה אף כי אינו אמת מ"מ שייך אנצויי ושאני רב הונא דכל העולם הוי כפופים תחת ידו בטבע לא מאימת יראה כ"א מאמת רוב גדולתו וכבודו עליהן ומש"ה כתב ר"ע דאפילו נשיא שבישראל לא יקרא בפני כהן דתקנה קבועה קובעים חכמים דלא לקרות לפני כהן ואפי' ברשות מפני אנצויי וגם בנשיא שייך דהיום או מחר יעמוד אחר ויאמר ג"כ אני חשוב לקרא ראשון כיון שאין כפופין לנשיא בטבע כי אם מאימת ממשלתו ויראתו · עי"ל דס"ל לר"ע ור"נ דוקא בימיהם שרובם ישראל היו בבבל ובא"י והיו קרובין זה לזה והי' מכירין זה לזה וידעו כל בני בבל מעלת רב הונא משא"כ בזמנינו שישראל מפוזרים בין האומות ואף שנראה הישראל מופלג במקומות ובמדינות הללו נגד חכמי ארצות אחרים יכול להיות שאינו מופלג מש"ה כתבו ר"ע ור"נ שבזמן הזה אין לקרות שום ת"ח ואפילו נשיא לפני כהן אבל מדברי הרא"ש משמע שגם לדידן מותר מדהביאו בפסקיו דהא ידוע דהרא"ש אינו מביא בפסקיו כ"א דברים הנוהגים בזמנינו ולא אתא לכתוב הלכתא למשיח' כן נלענ"ד ברור ביישוב דברי רבינו גם מה שתמה הב"י על דברי מהרי"ק שכתב בשורש ט' שהרי שוו הפוסקים דמי שהוא גדול הדור קרי בכהני כו' והרי רב עמרם ורב נטרונאי פליגי כו' ע"ש לפי

דהיום

וקדשתו וגומר ובא בקבלה בכל דבר שבקדושה לפתוח ראשון ולברך ראשון וכו' וזה כולו בשאין שם חכם גדול ממנו כגון שיהיה שם כהן ולוי וישראל ויהיו כולם במדרגה אחת בחכמה ולא יהיו קצתם יותר חכמים מקצתם או תמור הקדמת היחס וכהן קודם ואחריו לוי ואחריו ישראל ויתבאר זה בלשון בפרק אחרון מהוריות (יג.) אומתי בזמן שכולם שוים אבל אם היה ממזר ת"ח וכ"ג עם הארץ ממזר ת"ח קודם בכל ענין ומבואר בתלמוד שאחד מן החכמים קרא ראשון ורב אמי ורב אסי גדולי' מכהני א"י היו מצויין שם לפי שהיה יותר חכם מהם וכך אמרו רב קרי בכהני ר"ל קרא ראשון במקום כהן לפי שהיה יותר חכם מן הכהנים המצויים שם וזה אין מחלוקת בו ומן העקרים גם כן שהכהן כשהוא ראוי שיקרא ראשון אם התיר לישראל שהוא כמותו או פחות ממנו שיעלה ויקרא ברשות בידו אבל אנו אוסרים זה מפני דרכי שלום שיתחדש מזה מחלוקת שמא יאמר אחד מפני מה התיר לזה שיעלה ראשון ולא התיר לי אחר שהדבר תלוי בו לכך אנו אומרים שיקרא הוא עצמו לא שיתיר לזולתו ולזאת הכוונה רמז בזאת ההלכה באמרו כהן קורא ראשון וכן ביאר התלמוד עכ"ל ובפי"ב מה"ת כתב ומנהג פשוט היום שאפילו כהן ע"ה קודם לקרות לפני חכם גדול ישראל כלומר המנהג הפשוט היום הוא זה ואע"פ שאינו מן הדין כמו שביאר בפי' המשנה:

ומ"ש הרמב"ם רב קרי בכהני לפי שהיה יותר חכם מן הכהנים המצויים שם לאו למימרא שאע"פ שיש כהנים חוץ לאותו ב"ה דלא כייפי ליה מאחר שבאותו ב"ה אין חכם גדול ממנו קרי בכהני דהא משמע בפ' הקורא את המגלה דשמואל לא היה בב"ה שקרא בו רב בכהני כי אקלע לבבל אפ"ה אצטריכין למימר דשמואל מיכף הוה כייף ליה אבל אי לא הוה כייף ליה לא הוה קרי בכהני אף על פי שלא היה באותו ב"ה וגם לא באותו העיר וכמו שכתב רש"י דשמואל לא היה בבבל אלא בנהרדעא ואע"פ שהרמב"ם תמה על המנהג ולא יישבו עכ"פ צריך לתת טעם למנהג זה שהוא פשוט בכל מקום ואין ראוי לומר שבטעות נתפשט:

ונראה שלקיים המנהג צ"ל דהא דתנן כהן קורא בתורה ראשון מפני דרכי שלום אפילו אם הוא כהן ע"ה ובפני חכמים גדולים היא וכ"כ ממ"ש המנהיג שרב נטרונאי הביא ראיה לדבריו מדאית' בהניזקין על מתניתי' דכהן קורא בתורה ראשון ואחריו לוי מפני דרכי שלום אחריהם מי קורא ת"ח הממונים פרנסים על הצבור והא דא"ר יוחנן כל כהן ת"ח שמברך לפניו כהן ע"ה חייב בברכת המזון וכיוצא בה היא אבל לקריאת התורה כיון שהתקינו שכהן יקרא ראשון מפני דרכי שלום ואפילו בפני גדולים ממנו ליכא זילותא לחכם כלל וכן הא דאמר ר' פרידא מימי לא ברכתי לפני כהן בבה"מ היא וכדפירש"י והא דתנן בהוריות ממזר ת"ח קודם לכ"ג ע"ה היינו לכל שאר דברים חוץ מקריאת התורה שתקנה קבוע' תקנו כי היכי דלא ליתי לאינצויי ואין הכי נמי שאם היה רוצה הכהן ליתן רשות לרבו או למי שגדול ממנו היה רשאי בב' ובה' מן הדין כדאיתא בהניזקין אלא שהתוספות כתבו בשם ר"ת דה"מ לדידהו דבחול הוו טרידי במלאכתן ולא שכיחי רבים אבל לדידן שכיחי בשני ובחמישי כמו בי"ט ומיהו אפילו בשבתות וי"ט אם בא לחלוק כבוד לאדם גדול ומופלג דכולהו כהני כייפי ליה לעלות ראשון הוא רשאי כדאשכחן דרב ורב הונא הוו קרו בכהני אלא שבדורות הללו לא הקפידו הגדולים לעלות ראשונים וטפי עדיף להו לעלות בסוף העולים ולעולם גדול שבצבור עולה בסוף וע"י כך לא הצריכו הכהנים למחול כבודם לגדולי הדור:

וכתב מהר"י קולון בשורש ט' על קהל שהיו נוהגים שבשבת בראשית היה א' מהקהל מתנדב מעות לצורך ב"ה כדי שיקרא ראשון בהתחלת התורה וגם נהגו שאם יש שם כהן הוא קונה אותה מצוה או מוחל על כבודו ויוצא מב"ה ובשנה אחת אירע שלא רצה הכהן לקנות המצוה וגם לא רצה לצאת מב"ה ועל כן הכריחוהו הקהל ע"י השלטון שלא יכנוס לב"ה כדי שלא יתבטל כבוד התורה ומנהג אבותיהם שבידם והשיב שיפה עשו שכפאוהו כדי שלא יתבטל מנהגם:

וכתב עוד שם דבג' תעניות שאחר פסח ואחר סוכות שנהגו בכל קהלות צרפת להתענות ומעשים בכל יום שדוחים כבוד הכהנים כדי לקיים מנהג זה כשאין הכהן מתענה באותם תעניות יוצא הכהן מב"ה ועומד ישראל המתענה לקרות בתורה עכ"ל ואיני יודע למה צריך הכהן לצאת מב"ה כשהכהן מוחל על כבודו כדי שיקיימו הצבור מנהגם דהא רב ורב הונא כי הוו קרו בכהני לא משמע שהיו יוצאים הכהנים מב"ה דאם יצאו הכהנים מב"ה לכל אדם קורא ראשון ומאי רבותייהו דרב ורב הונא דאין נראה לומר דהיינו רבותייהו שהיו הכהנים יוצאים מב"ה מפני כבודם ולא היו יוצאים מפני כבוד אדם אחר דא"כ ה"ל לתלמודא להזכיר שהיו יוצאים הכהנים מב"ה מאחר שזהו עיקר הכבוד הנעשה להם ועוד דאם איתא שיוצאו הכהנים מב"ה מאי איצטריך לשנויי שאני רב הונא דכהני חשיבי דא"י מיכף הוו כייפי ליה הל"ל כיון דאין הכהנים בב"ה שפיר הוה מצי למיקרי בכהני אלא ודאי שבפני הכהנים עצמם היו עולים רב ורב הונא לקרות ראשונים ולא מצינו שיצטרך הכהן לצאת מב"ה אלא גבי נשיאת כפים כמו שנתבאר בסי' קכ"ח והטעם לפי שאם אינו עולה לישא כפיו עובר בג' עשה ואף גם זאת היינו דוקא כשאמרו לו שיעלה אבל אם לא אמרו לו שיעלה וגם לא קרא ש"ץ כהנים אף על פי שהיה בב"ה בשעת נשיאת כפים אינו עובר כלום ולגבי קריאה בתורה ראשון כיון שהם קראוהו ולא רצה לעלות אינו עובר כלום דקרא וקדשתו לאו לכהן קאי אלא אישראל מזהיר רחמנא שיקדשנו ואפילו אי הוה קאי אכהן כיון שאינו נמנע מלעלות ראשון אלא מפני כבוד הצבור שלא יבטלו מנהגם או מפני כבוד התורה אינו עובר כלל וכ"ש היכי שאינם קוראים אותו שאינו עובר כלל ומהאי טעמ' גם הישראל שנמנע מלקרותו ראשון מפני כבוד הצבור או מפני כבוד התורה שהן חמורים מכבוד הכהן אינו עובר בכלום ואין לומר שאע"פ כן צריך לצאת מפני פגמו שכשיראו שקורים בפניו לישראל במקום כהן אתו למימר דחלל הוא דהא גבי נשיאת כפים אמרינן בירושלמי ר"ש בן פזי כד הוה תשיש הוה קאים אחורי עמודי רבי אלעזר נפיק לברא ומשמע דר"ש בן פזי לא היה יוצא חוץ לב"ה אלא היה יושב אחר העמודים שבתוך ב"ה כדי שלא יראו אותו ויאמרו לו שיעלה ולא היה חושש שמא יראו אותו שאינו עולה ויבואו לומר שהוא חלל ועוד דהא מינכר מילתא דכדי לקיים מנהג הצבור או מפני כבוד גדול הדור הוא נמנע מלעלות ולא אתו למימר דחלל הוא ומיהו כשאין כהן מתענה שקורין ישראל המתענה משמע ודאי דאיכא למיחש שמא יאמרו חלל הוא דלא מינכר מילתא שאינו מתענה ואפילו בהא איכא למימר שכיון שידוע שאין הכל מתענים באותם ג' תעניות אתו למימר שמפני שלא התענה לא עלה ולא מפני שהוא חלל ואצ"ל שאם קראו אותו ואמר שאינו רוצה לעלות מפני שאינו מתענה תו ליכא למיחש שיאמרו שהוא חלל וגם הישראל שאינו קורא אותו מאחר שאינו נמנע מלקרותו כדי להקל בכבוד כהונתו אלא מפני שאינו מתענה אינו עובר בכלום כן נראה לי:

כתב מהר"י קולון בשורש ט' שנשאל הרשב"א אם ס"ת פתוח ויש שם כהן שמתפלל במקום שאינו רשאי להפסיק אם ממתינים לו עד שיסיים תפלתו והשיב שאין ממתינים לו שלא בכל מקום אמרו להקדים כהן שהרי ת"ח קודם לו אפילו גר ולא יהיה כבוד הצבור פחות מאורבא דרבנן ובכמה מקומות חיישינן לטירחא דצבורא בקיצור אמצעיות בשבת וכל שכן שיש כאן כבוד ס"ת עכ"ל ורבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל כתב בשם תשובת הרשב"א כהן שקראו אותו לקרות בתורה והוא קורא את שמע אינו רשאי להפסיק ואצ"ל במקום שיש ת"ח שאפילו בעלמא ת"ח קודם כדאמרינן רב קרא בכהני אלא אפילו אין חכם יותר ממנו אינו מפסיק שלא אמרו להקדימו אלא משו' כבוד כהונתו ואם הוא פנוי ומקדימין אחר לפניו כמאלו מקילינן בכבוד כהונתו אבל זה שאינו יכול לקרות משום ק"ש אין בכאן קולא אבל כהונתו והרבה ראיות לדבריו עכ"ל אע"פ שרבינו כתב בסי' ס"ו בשם המנהיג שאפילו ישראל שהיה קורא את שמע וקראוהו לקרות בתורה מפסיק נקטינן כדברי הרשב"א דרב מובהק הוא:

כתב עוד רבינו הגדול מהרי"א ז"ל בשם א"ח שאם בא כהן לב"ה קודם שיברך ישראל על התורה אע"פ שאמר ברכו את ה' המבורך כתב רי"ף שיעמוד בתיבה ולא יקרא עד שישלימו כהן ולוי ואח"כ יקרא ואין בזה בושת כלל ע"ב וכ"כ הרד"א שאם נכנס הכהן אחר שהתחיל הישראל לברך ברכת התורה אינו פוסק אבל ברכו לא הוי התחלה:

ב"ה כתב ה"ר שלמה בן הר"ש בר צמח אם יעיד אחד מן האנוסים שאחד מהן הוחזק בכהונה מעלין אותו לקרות בתורה ראשון ואין לחוש שמא אמו א"י שבל האנוסים נזהרי' מלהתחתן בא"י ולא חיישינן למיעוטא דכל דפריש מרובה פריש עכ"ל.

וכתב עוד וכן אם היו כהן ולוי בב"ה וקרא הכהן ראשון וסבור שאין שם לוי והתחיל לברך ברכה שניה אין מפסיקין אותו דאין דוחין מצות לא תשא את שם ה' משום פגמו של לוי וכ"כ הרשב"א בתשובה סי' רכ"ט וסיים בה ועוד שלא מצינו פגם ללוי בכיוצא בזה דיש לתלות שלא היה שם בשעה שפסק הכהן בקריאה ראשונה או שמא שגגה היתה סבורים היו שאין שם לוי ולפיכך לא נקרא ולא

דרישה

מ"ש לק"מ שמהרי"ק לא כתב שם בשורש ט' לפסק שגדול יעלה אליבא דכ"ע אלא כ"כ בתשובה שאלה שנשאלוהו שנהגו למכור מתן בראשית בדמים יקרים לכבוד התורה וכהן א' בא לעכב המנהג וע"ז האריך בתשובה להשיב דאין כח ביד הכהן משום קדימתו לבטל מנהגם ע"ש עד שבסוף כתב שם דף מ' ע"ב ז"ל ועוד בר מן דין מאחר שקיום המנהג הוא כבוד התורה היה נראה לומר שהכהן חייב לצאת מבית הכנסת או יקנה הכהן המצות דלא יהיה כבוד הכהן גדול מכבוד התורה שהרי שוו בכל הפוסקים דמי שהוא גדול הדור קרי בכהני כדאיתא בהניזקין דרב הונא קרי בכהני ומאחר שהכהן נדחה מפני גדול הדור ק"ו שכהן נדחה מפני התורה עצמה ע"ש. הרי שלא בא אלא להביא ראייה מאחר שמן הדין גדול הדור קודם ק"ו שכבוד התורה קודם וזה הק"ו שייך ג"כ בזמן הזה דהא ודאי נגד כבוד התורה ליכא טעמא דאנגלויי כמו נגד אדם דהכל מיכף כייפי ליה בטבע אלא שלכאורה יש להביא ראייה מדברי מהרי"ק הנ"ל דגדול הדור אין צריך רשות כהן שהרי שם הכהן לא היה מתרצה כלל לקרות אחר בפניו ופסק דלא להשגיח ביה אלא שתשובתו בצידו שהרי כתב שחייב לצאת מב"ה ואדרבה יש להוכיח מדבריו דבלא רשות א"א לגדול להרים ראש אם לא שילא ועוד דשם משמע דדוקא התם שהיה כמה טעמים שלא לבטל מנהגם מש"ה נוח לדחות כבוד הכהן אבל בעלמא לא שלא ברשות כהן גם ראיי' שהביא ב"י ממ"ש שבלבו ז"ל כתב ואפילו בשבתות וי"ט אם יש שם גאון או רב מובהק או ראש ישיבה דכ"ע כייפי ליה מותר לכהן לחלוק כבוד וליכא למיחש לאנגלויי דהא כ"ע כייפי ליה עכ"ל הרי שס"ל דאי לא יהיב ליה כהן רשות אע"פ שהוא רב מובהק או גאון דכ"ע כייפי ליה אינו רשאי לעלות לפני כהן וכדברי ר"ע ור"כ כי יהיב ליה רשות מיהא שרי א"כ יש לנו לומר שר"ע ור"כ ס"ל ג"כ הכי עכ"ל ב"י אינו ראיה כלל דודאי השבלי פסק כהרא"ש ורבינו וסיעתו דס"ל דגם בזמן הזה מותר לגדול ומופלג לעלות בפני כהן וה"מ דוקא ברשות הכהן וזהו שכ' מותר לכהן לחלוק כבוד לו תלה הדבר ברצון הכהן וזולתו לא ירים איש ראשו אבל לר"ע ור"כ ודאי בזמן הזה אפילו ברשות כהן אסור משום דחכמים תקנו תקנה קבוע משום אנגלויי אם לא למי שכל כהני כייפי ליה וזה לא נמצא בזמנינו מטעמים שכתבתי לעיל וק"ל. גם מה שתמה ב"י בסימן זה כתב כדון דידן על מהר"י קולון ז"ל במ"ש על הג' תעניות שנוהגין להתענות אחר הפסח וסוכות שמעשים בכל יום שדוחין כבוד הכהנים כדי לקיים המנהג כשאין הכהן מתענה שילא הכהן מב"ה ועומד הישראל המתענה תחתיו לעלות לתורה ומה שכתב ב"י ז"ל ואיני יודע למה צריך כהן לצאת מב"ה כשהכהן מוחל על כבודו דהא רב ורב הונא כי הוו קרי בכהני לא משמע שהיו יוצאין הכהנים מב"ה כו' ע"ש נלע"ד דהב"י לשיטתו הנ"ל פריך קושיא זו דס"ל דגדול הדור יכול לקרות בכהני בלי רשות וא"כ כיון שמצינו דלפעמים קורא בפני כהן בלי רשות א"כ גם בכאן אין הכהנים צריכין לצאת אבל לפי מ"ש והוכחתי דלעולם אסור בלי רשות א"כ י"ל דמש"ה צריכין לצאת משום דיש חשש שאמרים לא ידעו שמחל הכהן על כבודו ויעשו ג"כ פעמים אחרים משא"כ בגדול הדור דהכל נותנין לב דודאי מחל הכהן על כבודו לגדול הדור הזה גם בלא זה הכל יודעין שזהו גדול הדור ואין הכל יודעים שלא התענו הכהנים וק"ל: ודע שהרמב"ם כתב בפי' המשנה שלו בפ' הניזקין ז"ל אם רוצה הכהן להתיר לישראל א' לעלות ראשון רשאי אלא שחכמים אסרו זה מפני דרכי שלום שיתחדש מזה מחלוקת שמא יאמר אחד מפני מה התיר הכהן לזה שיעלה ראשון ולא התיר לי מאחר שהדבר תלוי בו לכך אנו אומרים שיקרא הוא עצמו לא שיתיר לזולתו עכ"ל הרי גם מל' זה משמע מדכתב שהרי הדבר תלוי בו דגם גדול הדור אין לקרות בלי רשות הכהן שהרי ע"ז אמרו דבגדול הדור ליכא משום דרכי שלום משמע דה"ט משום דלא יאמרו אחריני לכהן למה נתת לזה רשות כי לא יתקנאו בגדול הדור ודוחק לומר דה"ט בגדול הדור לית ביה משום דרכי שלום דהכל יודעים דעולה בלי רשות כהן דא"כ ה"ל לרמב"ם לכתוב זה שאין זה במשמעות לשונו ממילא וק"ל. וז"ל המרדכי פרק בני העיר סי' תתר"ו ובקריאת התורה מסופק ר"י בת"ח ישראל וכהן ע"ה איזה יקדים כו' לא מצינו דאיכא בקריאה משום ולמשנאי אהבו מות ונראה דבסעודה אם החכם ישראל מקדים את הכהן ע"ה לברך לפניו דרך חוק ומשפט בכלל הכהונה ע"ז נאמר ולמשנאי אהבו מות אבל אם החכם נתן רשות לכהן ע"ה לברך ברכת המוציא או ברכת המזון אין כאן בית מיחוש דהא חכם יכול ליתן רשות אפילו לישראל הפחות ממנו כו' עד וה"ה לברכת המזון דיכול להרשות אפילו לע"ה אלמלא שאין מזמנין על ע"ה ובזמן הזה מזמנין עמו ומותר ליתן לו רשות עכ"ל המרדכי ואין להקשות לפ"ז מאי הוצרך הגמרא לתרץ כי קאמר ר' פרידא בשוין. הא אפילו לכהן ע"ה מותר כשאינו נותן לו דרך חק בכהונה ק"ו מישראל ע"ה וכמ"ש המרדכי די"ל דר' פרידא דאמר מימי לא ברכתי לפני כהן ודאי זה לא עשה כי אם דרך חוק הכהונה דאל"כ לא הוי סגי׳ דלא הוי בירך פעם א' ועוד דהוא דקדק דדוקא לפני כהן לא בירך ואין להקשות אסוגית הגמ' דמוקי להאי דר' פרידא בשוין הא קאמר ר' פרידא מימי לא ברכתי לפני כהן וכי לעולם לא היה לפניו כהן כ"א השוה לו די"ל הא כבר כתבו התו' והמרדכי דשוין לאו דוקא אלא ר"ל כהן שגם הוא ת"ח לאפוקי ע"ה וע"ז אין לתמוה איך לא נזדמן פעם א' שישב אצל כהן ע"ה דהא אמרו אסור לסעוד בסעודה שע"ה סועד עליו וכתבו רבינו לקמן ס"ס ק"ע ע"ש ונראה אף שרבינו סתם וכתב בסי' ר"א ההיא דירושלמי דאריב"ל מימי לא ברכתי לפני כהן כו' דג"כ מיירי דוקא לפני כהן שאינו ע"ה וכדמוקי תלמודא להאי דר' פרידא סתם ג"כ שבודאי ג"כ היה נזהר מלסעוד על השלחן שע"ה סועד וכמ"ש לעיל ואף שבזמן הזה אין נזהרין וכמ"ש בשם המרדכי בימי ריב"ל היו נזהרין ומש"ה לא הוצרך רבינו לפרש וזה גם סמך אמ"ש לפני זה בשם ר' יוחנן דת"ח אסור להניח לברך לפניו כהן ע"ה. ועיין במרדכי פרק הניזקין שכתב סי' תל"א ז"ל ובסעודה לא שייך לאנגלויי ואפילו בסעודת נשואין וברית מילה לא פלוג רבנן מדלא פליג תלמודא בין סעודה לסעודה ועוד כי אפילו שכיחי רבים לא אתי לאנגלויי שבע"ה נותן לברך לאשר ישר בעיניו אבל בב' וה' בזמן הזה דשכיחי רבים בב"ה אפילו בב' וה' כיון דאין עסוקין במלאכתן כמו בימיהן כתב ר"ת דאיכא משום דרכי שלום אפילו בב' וה' בזמנינו אבל בסעודה ליכא מאן דפליג דיכול הכהן לחלוק כבוד למי שגדול הימנו עכ"ל. ועל מ"ש שם ליטול מנה יפה ראשון כתבו שם התוס' והרא"ש ז"ל פי' כגון מעשר עני או צדקה המתחלקת לעניים או חבירים הסמוכים בסעודה אבל במילי דשותפות לא דהא אמרינן בפ' מקום שנהגו הנותן עינו בחלק יפה אינו רואה סימן ברכה לעולם ולא מסתבר לדרוש פסוק זה להרגיל הכהן שיתן עינו בחלק יפה עכ"ל. ובאתי לדקדק מ"ש רש"י בפי' שמעתת' הנ"ל על מ"ש בגמרא וקדשתו לכל דבר שבקדושה כו' פי' הוא ז"ל וקדשתו כי את וגו' דקשה לכאורה מאי אתא ללמדינו בסיום הקרא ונלע"ד פשוט דבא ללמדינו דהגמרא קיצר בלשונו במ"ש וקדשתו לכל דבר שבקדושה דלאו ממ"ש וקדשת' ילפינן לה דהא זה איצטריך למ"ש חז"ל וקדשתו בע"כ וקאי אמ"ש לפני זה אשה גרושה זונה וחללה לא יקחו ע"ז קאמר שאם לקח א' מהן ולא רצה לגרשה אזי קדשהו בע"כ והלקהו וייסרהו עד שיאמר רוצה אני לגרשה וכמ"ש רש"י ז"ל בפי' החומש אלא משום דבקרא זה נמי כתיב קדוש יהיה לך דדרשו שישראל יקדשהו לכהן ועליהן להחשיבו לפתוח ולברך וליטול מנה יפה ראשון

וכן

לית ליה רשות לישראל למיקרי קמיה (ה) אפי' הוא נשיא שבישראל וכ"כ רב נטרונאי דאפי' כהן עם הארץ קודם לישראל ת"ח אמר אביי נקטינן אם אין שם כהן נתפרדה חבילה [ג] פירש"י בלשון אחר שלא יקרא לוי כלל וכ"כ ר"ח ורב עמרם ופי' אחר פי' שלא יקדים לוי לישראל אלא מי שירצה יקדים וכתב א"א הרא"ש ז"ל ודוקא אם ישראל גדול הוא קודם ואם הלוי גדול או אפילו שוין הוא קודם וכן עיקר ואמר אביי נקטינן ואם אין שם לוי כהן קורא במקום לוי ודוקא כהן הראשון עומד במקום לוי ומברך פעם אחר וקורא אבל כהן אחר לא יעלה שלא יאמרו הראשון פגום הוא וכן לא יעלו ב' לויים זה אחר זה (ו) שלא יאמרו אחד מהן פגום הוא ויש מקומות שנוהגין לקרות (ז) הרבה כהנים בהפסק ישראל ביניהם

ב"ח

מבואר ומפורש דהך שקלא וטריא כולי' איירי בחולקין לו כבוד אבל כשאין חולקין לו כבוד אלא בא לקרות לפני כהן שלא מדעתו דאורייתא היא דאסור וליכא מאן דשרי ודבר פשוט הוא ודליתא להך פירושא אלא כדפי' הוא העיקר ודו"ק:

אמר אביי נקטינן אם אין שם כהן נתפרדה חביל'. פרש"י בלשון א' שלא יקרא לוי כלל וכ"כ ר"ח ור"ע נראה דהטעם הוא דאם יקרא לוי ראשון דילמא יטעו להעלותו לכהונה ואם יקרא ישראל ראשון יעלו הישראל לכהונה כיון שקרא לוי אחריו ואם יקראו ב' ישראלים לפניו ואת הלוי יקראו שלישי הוא הורדת כבוד שעד עתה היה קורא שני ועכשיו קור' ג' הלכך לא יקרא לוי כלל: **ומ"ש** ופי' אחר פי' שלא יקדים לוי לישראל אלא מי שירצה יקדים נראה דלשון נתפרדה חבילה לפ"ז הכי פירושו לא תאמר דכיון דאין שם כהן א"כ יקרא הלוי ראשון במקומו של כהן ואח"כ ישראל דלעולם קורא הלוי מקמי ישראל דכך הוא סדר היחס כהן קודם ללוי ולוי קודם לישראל לכן אמר נתפרדה חבילה כלו' סדר היחס איננה אלא בדאיכא כולהו תלתא כהן לוי וישראל אבל כשאין שם כהן אין סדר לדבר וז"ל הרא"ש פי' אחר שלא יקרא לוי במקומו ויכול ישראל לקרות לפניו עכ"ל כלומר שלא יקרא לוי במקומו של כהן דוקא ואחריו ישראל אלא יכול ישראל לקרות לפניו דהיינו ישראל קורא ראשון במקומו של כהן ואחריו לוי והיינו כדפי' והתו' הקשו מדקאמר פ' שני דכתובות (דף כ"ה) מוחזקני בזה שהוא כהן שקרא אחריו לוי ותירצו דקים ליה דלא קרא במקום הראוי דגדול היה משלפניו או קטן משלאחריו עכ"ל השתא לפ"ז צ"ל דמ"ש אלא מי שירצה יקדים ויכול ישראל לקרות לפניו היינו דוקא כשהישראל גדול מלוי אבל אם הלוי הוא גדול או אפילו בשוין הלוי קור' ראשון וכ"כ הרא"ש ע"ש ריצב"א וכמ"ש רבינו בשם הרא"ש ונראה דה"ה נמי אם יש שני ישראלים גדולים מהלוי דהם קודמים והלוי קורא ג' וה"ה בדאיכא ג' או ד' ישראלים גדולים מהלוי דהישראלים קודמין ללוי וה"ה נמי שאם ירצה אין קורין ללוי כלל. ולענין הלכה בפלוגתא דרבוואתא נלפע"ד שלא יקרא לוי כלל דבזה יוצא ידי כל הפירושים דהא לפי' אחר נמי אם ירצה אין קורא ללוי כלל משא"כ אם יקרא לוי ראשון או ב' או ג' דעובר על דברי חכמים לפי' ראשון דלא יקרא ללוי כלל ונראה דמטעם זה כתב אבודרהם שכן נהגו והכי נקטינן ודלא כמ"ש בהגהת ש"ע דראשון יוכל לעלות וגם ק' למ"ש בסתם דראשון יוכל לעלות ולא כתב דוק' כשהלוי גדול מישראל או בשוין אבל כשהישראל גדול מלוי ישראל קורא ראשון אלא העיקר דהלוי אינו קורא כלל והלשון משמע כפשוטו ודלא כמ"ש ב"י דיש מי שכתב דלפי' ראשון נמי ה"ק דהלוי איבד את כבודו משום לויה דאין לקרותו שני במקום קבוע ללויי' אבל קורין אותו תחלה מפני גדולתו ואם כן צ"ל לפי' האחר יכול לקרותו ראשון או שני דליתא להאי פירושא דהא לפי' ראשון קאמר להדיא דאינו קורא כלל:

ואמר אביי וכו' ה"א בגמרא כהן אחר כהן לא יקרא אפי' היכא דמוחזק לו באבוה דהאי שני דכהן הוי וליכא נמי משום פגם דאמרי גרושה או חלול' נסיב וחלל הוא דסוף סוף לא היו קורין אותו בחשיבות במקום לוי וא"כ בע"כ האי שני כהן כשר הוא אפ"ה איכא משום פגם דראשון שיאמרו לאו כהן הוא אלא לוי הוא אי נמי חלל הוא ולכך קראו כהן אחר אחריו ואעפ"י דליושבים לשם עד שיגלל ס"ת ליכא חששא דהא קא חזו ליה להאי כהן דסליק למניינא דשבעה מ"מ חיישינן ליוצאין בין גברא לגברא אבל בלוי אחר לוי איכא נמי משום פגם שני אפילו בדמוחזק לן באבוה דהאי שני דלוי הוא דאמרי ממזר' או נתינה נסיב ופסליה מקדושת לויה והוי ישראל פסול ובמקום ישראל קרא וכ"ש דאיכא נמי משום פגמו דראשון דאמרי פסול הוא ולכך קראו לוי אחר אחריו ומכאן מוכח להדיא דמותר לקרות ממזר לס"ת:

ויש מקומות וכו' פי' ב"י כיון ששהו עד שקראו לוי וגם ישראל אחריו ואם לא היה שם לוי קרא הוא פעמיים ואחריו קרא ישראל אי איתא דכהן הראשון פגום הוא היה להם לקרות כהן כשר אחריו מיד דמסתמא מיד בעודו קורא היה נודע דפגום הוא ומודיעים אותו לחזן מיד ולא היה לו להפסיק בקריאת לוי וישראל

ב"י

ולא קרא: **אמר** אביי נקטינן אם אין שם כהן וכו' בפרק הניזקין (נט:) ופירש"י נתפרדה חבילה נפסק הקשר איבד הלוי את כבודו בשביל חבילתו הנפרדת ואינו קורא כלל כך אמר מורי הזקן ומורי ר"י בר יהודה וכך סידר ר"ע אבל מתלמידי מורי ר"י הלוי שמעתי משמו שאין סדר לדבר להקדים לוי לישראל ומי שירצה יקדים והרא"ש כתב פירש"י שלא יקרא הלוי במקומו כלל ויכול ישראל לקרות לפניו וריצב"א היה תופס זה הפירוש עיקר ודוקא אם הישראל חשוב ממנו אבל אם שוים לוי קודם ואפי' לקרות במקום כהן כדאמר ריב"ל ב במגילה מימי לא ברכתי לפני כהן ולא בירך ישראל לפני וריב"ל לוי היה כדאמרי' בפ' כל הבשר (קו:) דרבי מיאשא בריה לוי הוה וקאמר שלא היה מניח לישראל לברך לפניו ובשוין איירי דומיא דלא בירכתי לפני כהן דמוקי התם בשוין ע"כ וכ"כ שם המרדכי שהוא דעת ר"ת וכתבו הגהות מיימון בפי"ב מה"ת שכן היה נראה לרש"י כרבו הלוי וכתב אגו ב"ה שכולה לויים לא יקראו בתורה אבל הרמב"ם כתב אין שם כהן עולה ישראל ולא יעלה אחריו לוי כלל וזהו כפירושא קמא דרש"י ולזה הסכימו תשובת הרמב"ן סי' קפ"ו וכן הסכמת הרשב"א בתשובה סי' רי"ד וכתב הרד"א שכן נהגו (ו):

וכתב הרשב"א שאלת אם אין שם כהן שהנכון כדברי האומר נתפרדה חבילה לגמרי ותשובה לרבינו האיי והרי"ף אם יש שם כהנים ולויים הרבה ורוצים לעלות מהם ב' לכבוד חתן כיצד יעשו תשובה יעלה הכהן ולוי וישראל ואחריו כהן ואחריו לוי ואחריו ישראל ואחריו כהן ואחריו לוי ואחריו ישראל וכן השיבו ז"ל עכ"ל:

מצאתי כתוב אסור לקרות לוי במקום שאין כהן אלא מתחלה במקום כהן כי יש ב' פירושים על אין שם כהן נתפרדה חבילה ולכל הפרושים יכול לקרות במקום ראשון ע"כ ואע"פ שפרש"י איבד הלוי את כבודו היינו לומר שאיבד כבודו משום לויה אבל אם קוראים אותו תחלה מפני גדולתו בהא לא איירי ומ"ת לא יקראוהו שני אע"פ שמפני גדולתו ראוי לקרותו שני מאחר שהוא מקום קבוע ללוי:

וכתוב בשבולי הלקט בשם גאון אין לוי יכול לקרות שני אם אין שם כהן דאמרינן בפ"ב דכתובות (כה:) מוחזקני בזה שהוא כהן שקרא ראשון וקרא אחריו לוי והעלהו ר' אמי לכהונה ואילו היה לוי יכול לקרות שני בלא כהן לא היה מעלהו לכהונה אלא ש"מ שאין הלוי יכול לקרות שני אלא אחר כהן אבל אחר ישראל לא יקרא שני אבל ג' וד' מאחר שאין עיקר קריאתו קבועה בו מותר וכן שאלו לפני רב יהודאי גאון מהו שיקרא לוי חתן ג' בין במקום שיש שם כהן בין במקום שאין שם כהן והשיב כיון דחזינן דכל יומא לא קרי ג' והשתא קרי מינכרא מלתא דמשום חתנות הוא ומותר עכ"ל: ור"י אחר שהביא שני פרושי רש"י כתב שיש מי שפי' שאין לוי קורא אחר ישראל שקרא ראשון שמא יבואו להעלות לכהונה לישראל על זה ויש מי שפי' שיכול לוי לקרות אחר ישראל שקרא ראשון כי לא אמרו נתפרדה חבילה אלא שיכול ישראל לקרות במקום לוי ודוקא כשאין הלוי גדול ממנו אבל אם הלוי גדול ממנו לא כי יאמרו אם לא שהיה כהן לא היה קורא לפני לוי גדול ממנו ולדברי כולם ג' או ד' יכול לקרות לוי וכן נהגו עכ"ל והכלבו כתב אין שם כהן ישראל קורא וכתב הרמב"ם שלא יעלה אחריו לוי כלל וי"א שיעלה אבל לא במקום כהן ולא במקום לוי ויקרא אותו החזן בשמו ומזכיר ואע"פ שהוא לוי עכ"ל ורבינו הגדול מהרי"א כתב שהרשב"א כתב בתשובה דלוי שקורא שני אע"פ שהיה ישראל מפסיק ביניהם ואפי' אמר אע"פ שהוא לוי אין מוציאו משום פגם דאיכא משום הנכנסים ולא שמעו כך דאי לאו הכי אפילו אחר לוי יקרא עכ"ל וכ"כ בתשובת הרמב"ן סי' קנ"ז ובשבלי הלקט כתב בשם בעל הדברות החזן יאמר יעמוד לוי במקום ישראל ואין בו חשש וכן יעמוד כהן במקום לוי אם אין שם לוי:

ואמר אביי נקטינן אם אין שם לוי כהן קורא במקום לוי ודוקא כהן הראשון וכו' אבל כהן אחר לא יעלה שלא יאמר הראשון פגום הוא וכן לא יעלו שני לויים זה אחר זה שלא יאמרו אחד מהם פגום הוא ג"ז שם והתם מפרש מ"ש דבכהן אחר כהן לא חיישינן אלא לפגמו של ראשון ובלוי אחר לוי חיישינן לפגם שניהם: **ומ"ש** דכהן הראשון שעומד במקום לוי מברך לפניה ולאחריה פשוט שם בתוס': **ויש** מקומות שנוהגים לקרות הרבה כהנים בהפסק וכו' כ"כ הרד"א בשם ר"ע ורבינו סעדיה ונראה שטעמן משום דכיון שלא חששו בגמרא אלא לפגמו של ראשון והשתא דקרו בתריה לוי וישראל ואם אין שם לוי קרא הוא פעמים ואחריו

דרכי משה

אף שמחוץ לעיר הם כפופים לו: (ו) וכ"כ באגור דבאשכנז נוהגים שלא לקרות לוי כלל ומשמע מדברי הרמב"ם דדוקא אחר ישראל לא יקרא הלוי כדי שלא יאמרו הישראל שקרא לפניו הוא כהן אבל לראשון יכול הלוי לקרות דלא גרע משאר ישראל. וכן משמע בהר"ן פרק אחרון דמגלה דף שס"ג ע"ב וכ"כ מהרי"ל דלוי יכול לקרות לראשון אף לפירוש הראשון של רש"י והא דאמר לא יקרא ללוי כלל היינו במקום לוי דהיינו לשני וכ"כ ב"י דמצא כתוב דלכל הפירושים יכול לוי לקרות ראשון וכן הוא בתא"ו נ"ב ח"ג דדוקא לשני לא יקרא אבל לשלישי ורביעי יקרא אך צ"ע בהגהות מרדכי דגיטין דף תרי"ז ע"ב לא משמע כן דמשמע שם דאף ללשון אחרון לא יקרא לשני מכלל דללשון ראשון אף לראשון ולשלישי לא יקרא. וכ"מ במרדכי ס"פ הניזקין ע"א דף תרי"ב וראיתי מעשה בחתן שהיה לוי ולא היה כהן בב"ה וקרא ראשון ואפשר דחתן שאני וכמ"ש ב"י בשם שבילי לקט ששאלו מרב יהודה גאון מהו שיקרא לוי חתן ג' בין במקום שיש שם כהן בין במקום שאין שם כהן והשיב כיון דחזינן דכל יומי לא קרא שלישי והשתא קרי מינכרא מילתא דמשום חתנות הוא

דרישה

וכן איתא בהדיא בברייתא דת"כ והגמ' רישא דקרא נקט והפוסקים נמשכים בכמה מקומות אחריו שכתבו וקדשתו לכל דבר שבקדושה וצ"ל בכל מקום ל"ד מוקדשתו נלמד זה אלא מסיפא דאותו קרא ונקוט כלל זה בידך וק"ל. והמזרחי בפ' אמור כתב ישוב לזה בע"ז רחוק ודחוק והנלע"ד כתבתי: [ב] **פירש** רש"י בלשון א' שלא יקרא לוי כלל וצ"ע מ"ש ב"י וז"ל מצאתי כתוב אסור לקרות לוי במקום שאין כהן אלא מתחלה במקום כהן כו' אעפ"י שלפירש"י איבד הלוי את כבודו היינו לומר שאיבד כבודו משום לוי אבל אם קוראין אותו תחלה מפני גדולתו בהא לא איירי עכ"ל ב"י י"ל א"כ מאי לא יקרא כלל שכתב רבינו וע"ק דב"י כתב אח"כ בשם רבינו ירוחם דטעמא דאין קורין לוי אחר ישראל היינו שמא יבאו להעלות לכהונה לישראל עי"ז וא"כ גם כשיהיו קוראין הלוי במקום כהן יבאו לטעות ויאמרו שהוא כהן וב"י העלה בסוף דבריו דנקטינן כהך מצאתי כתוב וכ"כ רמ"א וכ"כ מהר"ר מרדכי יפה וצ"ל דהא דאין קורין אותו אחר ישראל היינו משום דהנכנסים יחשבו כיון שזה שקורין שני הוא לוי ודאי הראשון היה כהן ויאכילהו תרומה ואעפ"י דקורין לישראל ראשון פלוני בר פלוני במקום כהן הנך הנכנסים לא ידעו שקראו לישראל ראשון במקום כהן אבל הלוי יכולין לקראו ראשון ויפרש בשעת קריאה שעולה במקום כהן כי אף אם לא יתנו לבם שקראוהו במקום כהן יראו אח"כ שקוראי' ישראל אחריו וממילא יודעין שהוא לאו כהן היה והיינו דוקא אם קוראי' אותו מפני גדולתו והא דכתב רבינו בלשון רש"י שלא יקרא לוי כלל ר"ל לשני לא יקראוהו כלל אפילו משום גדולתו אפילו הוא הגדול שבב"ה דכיון שהוא עולה במקום הקבוע ללוי יאמרו ע"כ הראשון שקרא לפניו כהן הוא ומה שקראוהו במקום כהן שמא לא נתנו אל לבם אבל אם הלוי עולה במקום כהן כיון שאינו עולה במקומו הקבוע לא חיישינן ודו"ק כך מוכרחי' לפרש וכן מוכח מלשון ב"י ומביאורי רמ"א ומספ' מהר"ס יפה אך כ' בד"מ ז"ל דצ"ע בהגהות

פרישה

(ה) **אפי'** הוא נשיא שבישראל ומביא ראייה מדאמרינן שם בהנזקין אחרי הכהן והלוי מקרא ת"ח הממונים פרנסים על הצבור כו' והא דאמר ר' יוחנן כל ת"ח שמברך לפניו כהן ע"ה חייב התם בברכת המזון וכיוצא בה דליכא שם משום דרכי שלום ולא אתי לאנצויי כמו שיש בקריאת ס"ת בבה"כ דשכיחי רבים כו' עוד שצריך לקיים המנהג כתבתיהו בדרישה:

(ו) **שלא** יאמרו אחד מהם פגום ושם פרק הנזקין דף נ"ט הקשה הגמרא מ"ש דבלוי אחר לוי דאמרת דאסור משום חשש פגם של זה או זה ובכהן לא חש אלא לפגם של ראשון ומסיק כגון שמכירין אביו של כהן שני דכהן (ל"ד שני אלא איירי שמכירין אביהם של שני הכהנים ושל שני הלוים) וליכא למיחש נמי שמא גרושה או חללה אנסיב דא"כ חלל הוה ולמאי קרא לו אחר כהן דהא לוי נמי לא הוה ולכך ליכא למיחש אלא לפגמו של ראשון שיאמרו בודאי נודע שהראשון פגום ולכך קראו לזה במקום כהן אבל בלוי אחר לוי איכא למיחש נמי לפגם שני דאע"פ דמקום דמכירין אביו דלוי הוא דילמא יאמרו שממזרת או נתינה נסיב ואיפסל זרעו ולפס ישראל קראוהו אחר לוי ראשון כשר וק"ל. ודע דהחששות הללו דגבי כהן ולוי ראשון דב' לוים אינם אלא משום אותם היוצאים קודם גמר הקריאה אבל לנשארים בב"ה עד שיגמרו אין חשש שהרי יראו שעולין למנין אבל הך חששא של לוי שני דב' לוים הוא אפילו לאותן הנשארים וק"ל:

(ז) **הרבה** כהנים בהפסק ישראל ביניהן ב"י כתב הטעם משום דכיון דלא חששו בגמ' אלא לפגמו של ראשון והשתא דקרו בתריה לוי וישראל ואם אין שם לוי קורא הוא פעמים ואחריו קורא ישראל תו ליכא למיחש לפגמו של ראשון ותמהני דאכתי איכא למיחש לפגמו של ראשון שיאמרו אחר שקראו ישראל נודע שכהן ראשון חלל היה ולכן חזרו לקרות כהן אחר ומיהו בהא איכא למימר דאם איתא דפגום הוא בעודו קורא היה מרננים אחריו ומיד היו מודיעים

חדושי הגהות

אמי ור' אמי חוי כייפי ליה (מהרל"ח): ב חפשתי ולא מצאתי אבל מצאתי בירושלמי דמגלה:

הדברים

ואחריו קרא ישראל ליכא למיחש תו לפגמו של ראשון ותמהני דבכה"ג איכא למיחש לפגמו של אחרון שיאמרו חלל הוא ולפיכך קראוהו אחר ישראל ועוד דלפגמו של ראשון נמי איכא למיחש שיאמרו אחר שקרא הישראל נודע שכהן ראשון חלל היה ולכן חזרו לקרות כהן אחר ומיהא בכה"ג איכא למימר דאם איתא דפגום הוה בעודו קורא היו מרגנים אחריו ומיד היו מודיעים אותו לחזן וכיון שלא הודיעוהו אז וכבר קראו שנים אחריו ליכא למיחש דלמא פגום הוא אבל לפגמו של אחרון ה"ל למיחש וי"ל דכיון דקרו בתריה לוי וישראל ליכא למיחש שיאמרו שהוא חלל דא"כ יצטרכו לומר שגם הלוי שקרא אחריו פסול וכולי האי לא חיישינן וכתב הכלבו בשם הרב בעל האשכול דאי איכא שני כהנים חתנים אין ראוי שיקראו אותן זה אחר זה מפני פגמו של ראשון אלא עושין שתי שורות וקורא כהן ולוי וישראל ואח"כ כהן ולוי וישראל ואם ירצו לעשות כל השורה מהשבעה יעשו וכל מאן דקשיש או חשיב טפי ראוי לאקדומי וכבר כתבתי בסמוך תשובת הרשב"א בזה וכתב האגור וכ"כ רבינו הגדול מהרי"א בשם אורחות חיים ובשם תשובת רשב"א ושמע שכך נוהגים במקומות מארגון וזה עולה כפי מ"ש רבינו שנוהגים בקצת מקומות לקרות הרבה כהנים בהפסק ישראל ביניהם ומ"מ תמהני היאך כתב שהשיב כן הרשב"א שהרי גבי לוי אחר לוי כתב בשמו שאע"פ שישראל מפסיק ביניהם ואפילו אמר אע"פ שהוא לוי אינו מוציאו מידי פגם וכתבתיו בסמוך אם לא שנאמר דהרשב"א לחוד ורשב"א לחוד ומ"מ האידנא נהוג עלמא לקרות כהן אחר כהן בהפסק ישראל ביניהם וכשקורא

ביניהם ואין חוששין שיאמרו הראשון פגום הוא כיון שקראו ישראל אחריו וכ"כ רב עמרם ובתר דקרי כהן לוי וישראל קרי מאן דבעי אי בעי כהן למיתני ומיקרי שפיר דמי וכשאין שם כהן וקורא לישראל במקומו אומר במקום כהן כדי שלא יטעו להאכילו חלות אבל העולה במקום לוי א"צ לומר במקום לוי דמעשר ראשון מותר לזרים וגם לא שכיח:

קלו (א) **ובשבת** שקורין ז' קורין אחר לוי ת"ח הממונים על הצבור ואחריהם ת"ח הראויין למנות לפרנסים על הצבור ואח"כ בני ת"ח שאבותיהם ממונים על הצבור ואח"כ ראשי כנסיות וכל העם:

ואלו

וישראל אחריו וכ"כ ר"ע וכו' ולשון למתני הוא ל' השנות כי תרגו' ועל השנו' החלום פעמים ועל דאיתני חלמא תרתין זימנין והקשה ב"י דמ"מ איכא למיחש לפגמו של אחרון שיאמרו חלל הוא וי"ל כיון דקרו בתריה לוי וישראל ליכא למיחש שיאמרו שהוא חלל דא"כ יצטרכו לומר שגם הלוי שקרא אחריו הוא פסול וכולי האי לא חיישינן עכ"ל ויש לדקדק דאינו מתרץ כלום דהלא מדכתב רבינו בתחלה כיון שקראו ישראל אחריו אלמא דמיירי היכא דלא היה שם לוי וקרא הוא פעמיים ואחריו קרא ישראל וכמ"ש ב"י גופי' השתא ודאי איכא למיחש לפגמו של אחרון ולפענ"ד כיון דתלמודא לא קאמר דלא יקרא כהן אחר כהן משו' פגם שני' אלא משום פגמו של ראשון והיינו משום דמיירי בגוונא דליכא למיחש לפגמו של שני וכדפי' בסמוך גם הפוסקים לא כתבו דבריהם אלא בכה"ג היכא דליכא למיחש לפגם של שני כגון דמוחזק לן בהאי שני דכהן כשר הוא ולאו בר גרושה וחלוצה הוא וליכא למיחש אלא לפגמו של ראשון וקאמרי דבכה"ג לא חיישי' כיון שקראו ישראל אחריו אבל היכא דאיכא למיחש לפגמו של שני אין ה"נ דאין קורין כהן אחר כהן אפילו בהפסק ישראל בינתים כ"ל:

קלו ובשבת שקורין ז' וכו' פי' בב' וה' ובמנחה בשבת דאין מוספין על ג' לא שייך האי דינא אלא בשבת דקורין ז' שייך וה"ה בי"ט וה"כ נמי שייך אם רצו להוסיף דיכולין להוסיף כדלקמן בסי' רפ"ב ע"ש:

ואלו

החזן לשני אומר אע"פ שהוא כהן (ז) ואפשר דטעמא משום דבזמן התלמוד שהיו ישראל מרובים במקום אחד אע"פ שנשארים בב"ה ידעו שהוא כהן חיישינן לנכנסים שהם מרובים אבל האידנא דקהלות ישראל קטנות הן בעונות כיון שהנשארים בב"ה יודעים שהוא כהן ליכא למיחש לנכנסים שהנשארים בב"ה יודיעום שכבר אמר החזן אע"פ שהוא כהן ועכ"ז לא נהגו לקרות כהן אחר כהן בלא הפסק ישראל ביניהם כדי שלא יהו נראים כחולקים בהדיא על דין התלמוד דאמר אחר כהן לא יקרא ועי"ל שמי שהנהיג מנהג זה סבר דלא אמרינן כהן אחר כהן לא יקרא אלא בשאין הפסק ישראל ביניהם אבל כשיש הפסק ישראל ביניהם יקרא וכדברי ר"ע ולכן נהגו לקרות כהן אחר כהן בהפסק ישראל ביניהם דוקא ומה שנהגו לומר אע"פ שהוא כהן לרווחא דמילתא הוא שאומרים כן אע"פ שאינו מעלה ולא מוריד:

כתבו הגהות מיימון בשם הר"ם שאם קרא החזן כהן או לוי ואינו שם לא יקרא לאחר בשם משום פגמו של ראשון אלא אחר יעמוד מעצמו: **כתב** המרדכי בפרק הקורא את המגלה עומד שרבינו אפרים היה מוחה לכהן שהוא ש"ץ לקרות כהן חבירו לס"ת וכן לוי שהוא חזן לקרות לוי חבירו לס"ת מפני פגמו ורבינו יואל דחה דבריו שהרי הכל יודעים שהכהן מותר להיות ש"ץ וכתב האגור דאין הלכה כרבינו אפרים וכן נוהגים העולם כרבי' יואל:

כתב הכלבו בשם גאון דב"ה שרובן כהנים ויש ביניהם ישראל א' או ב' קורא כהן ראשון ואחריו לוי ואחריו ישראל ואחר כך קורין לכהן ואומר יעמוד פלוני ואף ע"פ שהוא כהן ואחריו לוי ואחריו ישראל ור"י כ' עיר שכולה כהנים ואין שם כי אם שנים או שלשה ישראלים לא יקראו כהנים להשלים למנין שבעה ועיר שכולה כהנים ואין בה ישראל כלל נראה לי דכהן קורא פעמים ושוב יקראו נשים דהכל עולים למנין שבעה ואפי' קטן ועבד ואשה ועיר שכולה כהנים ואין בה ישראל כלל ולא נשים ולא קטן לא יקראו בתורה כלל וכ"כ בהגהות מיימוניות בשם הר"ם ג"כ ונתבאר בדבריו דהא דאמרינן דבשכולה כהנים ואין שם אלא שנים או שלשה ישראלים לא יקראו הכהנים להשלים למנין שבעה אלות' שלשה קורים וחוזרים וקורים כמו בני העיר שאין להם מי שיקרא אלא אחד עומד וקורא ויושב וחוזר ועומד וקורא עד ז' פעמים כדאיתא בתוספת' דמגלה ע"כ ולפ"ז שנים או שלשה ישראלים דנקט לאו דוקא דה"ה כשישראל אחד לבדו בעיר שכולה כהנים שיקרא כהן פעמים ואח"כ יעמוד אותו ישראל ויקרא ויחזור ויברך ויקרא עד תשלום ז' פעמים ורבינו הגדול מהרי"א כתב ואם אין בב"ה אלא כהנים יש מי שכתב שכהן אחד קורא ומברך וחוזר וקורא ומברך עד שישלים למנין הקוראים והרשב"א כתב בתשובה שכהן קורא אחר כהן שאין שם משום פגם ראשון שהרי הכל יודעים שאין שם אלא כהנים וכן יעשה עד שישלים מנין הקוראים ובב"ה שרובה כהנים ויש ביניהם ישראל אחד או ב' י"א שיעלה כהן ואחריו ישראל וישראל חוזר וקורא עד שישלים כל המנין ור"י בעל המנהיג כתב שישראל קורא ראשון מפני דרכי שלום ושוב אין כאן מחלוקת וכן כתוב בירושלמי עיר שכולה כהנים ישראל קורא ראשון מפני דרכי שלום פי' שלא יהא מחלוקת בין הכהנים לומר למה אתה עולה ראשון יותר ממני אבל כשישראל קורא ראשון אח"כ יעלה מי שיעלה אינו עולה אלא בתורת ישראל עכ"ל רבינו הגדול מהרי"א ז"ל ומ"ש שאם אין בב"ה אלא כהנים יש מי שכתב שכהן קורא ומברך וחוזר ומברך וכו' כ"כ התוס' בהניזקין (נט:) והמרדכי בפרק הקורא את המגלה עומד וז"ל תשובת הרשב"א לפי פשטה של שמועה היה נראה שאין כהן קורא לעולם אחר כהן ועיר שכולה כהנים כהן אחד קורא וחוזר וקורא ויושב עד ז' פעמים אלא שבירושלמי דהניזקין א"ר חנינא עיר שכולה כהנים ישראל קורא ראשון משום דרכי שלום כלומר אם יש ישראל אחד ביניהם מכאן אתה למד שבמקום שכולה כהנים או שאין ישראלים כדי ספוקם כהן קורא אחר כהן שאין שם משום פגם שהרי הכל יודעים שאין שם אלא כהנים ואין כהן שני קורא משום פגם הראשון אלא מפני שאין שם ישראל וכן שלישי וכן רביעי וכן כולם עכ"ל והיא בתשובה להרמב"ן סימן קפ"ו וזה מבואר כדברי המנהיג והכי נקטינן וכך הם דברי רבינו בסוף סימן קמ"ג והירושלמי הזה שהביא כתב עליו מהרי"ו קולון בשורש ט' דהיינו למ"ד דאין כהן קורא ראשון אלא מדרבנן אבל למ"ד דאורייתא לא ומיהו כתב שהתוס' והמרדכי פסקו כמ"ד דרבנן:

כתב המרדכי בפרק הניזקין בשמחת תורה שקורין כהן או לוי חתן תורה או חתן בראשית שאני התם שכבר קראו ה' כמשפט היום ולא סלקו למנינא וכן ליכא למיחש לנכנסין ויוצאים ועוד שמפסיקין להם וקורים פיוטים וקורא להם בשם חתן תורה ובשם חתן בראשית וברוב מקומות הולכים עמהם חשובי הקהל ומיכרא מילתא טובא וכן כתב ג"כ רבי' ירוחם ולמנהג דידן דקרינן כהן אחר כהן בהפסק ישראל ביניהם ואומר החזן אע"פ שהוא כהן בלאו הני טעמי דלעיל יכולים לקרות כהן או לוי לחתן תורה או לחתן בראשית: **כתב** הכלבו מעמידין כהן קטן לקרות שמיני להיות מפטיר בנביא ואין בזה פגם כלל ע"כ וכ"כ בשבלי הלקט בשם הגאונים וגם זה פשוט הוא דלמנהגא דידן ש"ד דאין כאן פגם כלל (ח): **כהן** שהמיר ושב בתשובה אם עולה לקרות בתורה ראשון נתבאר בסי' קכ"ח: **כהן** שנטמא למתים או שהוא נושא נשים בעבירה אם נפסל מכל מעלות הכהונה עד שישוב כתבתי בסימן קכ"ח (ט): **כתב** הרוקח סימן של"ד ירושלמי א"ר יוחנן קטן לספר עושים אותו סניף נראה לקרות בתורה לז' כדמשמע פרק הקורא את המגלה עומד (כד:) אבל לג' אין מצטרפין דמפסיק ואינו עולה וכן השיב רבנא נתן שעשה הערוך עכ"ל וכ"כ הרמב"ם בפי' המשנה פרק הקורא את המגלה עומד אהא דתנן קטן קורא בתורה אמר אחד מן הגאונים האחרונים כי זה אחר השלישי ונראה מדברי הרוקח דהא דעושין אותו סניף היינו לומר שמותר לעלות לס"ת אבל לא יעלה מהמנין ומש"ה לא התיר שיעלו' ביום שאין קורין אלא ג' משום דאין מוסיפין עליהם ודין עלייתו לז' אכתוב בסימן רפ"ב בס"ד: ורבינו ירוחם חולק בזה על הרוקח שכתב דעיר שכולה כהנים כהן קורא פעמים ושוב יקראו נשים דהכל עולים למנין ז' ואפילו קטן ועבד ואשה ובסימן רפ"ב אכתוב דעת הר"ן ז"ל:

כתבו הגהות מיימוניות בפי"ב מה"ת בשם הר"מ דאין לקרות עבדים כנענים לס"ת אם לא לז' כדאמרי' הכל משלימין לז' וכו' ואם אמו מישראל מותר וגירסא דידן הכל עולים למנין ז': במקום דליכא כהן בעיר אלא סומא אסור לקרותו לס"ת וכמו שיתבאר בסי' קמ"א:

כתב המרדכי ספ"ק דר"ה מצאתי בתשובה דבני אדם החבושים בבית האסורים אין מביאים אצלם ס"ת אפילו בר"ה וי"ה כדאמרינן בירושלמי פרק בא לו בכל אתר את אמר הולכים אחר התורה והכא תימ' מוליכים תורה אצלו אלא ע"י בני אדם שהם גדולים התורה נתעלה בהם והא תמן מוליכים אורייתא' גבי ריש גלותא א"ר יוסי בר בון תמן ע"י שזרעו של דוד משוקע שם איטון עבדין ולא כמנהג אבותיהם (י):

קלו ובשבת שקורין ז' קורים אחר לוי תלמידי חכמים הממונים על הצבור וכו' בהניזקין (ס.) אחריהם מי קורא כלומר אחר כהן ולוי ת"ח הממונים על הצבור ואחריהם ת"ח הראויים למנותם וכו' ופירש"י הראויים למנותם וכו' דאמרי' בפרק אלו קשרים (קיד.) איזהו ת"ח הראוי למנותו פרנס על הצבור כל ששואלים אותו דבר הלכה בכל מקום ואומרה:

ומ"ש רבינו ובשבת לאו דוקא דה"ה לי"ט וי"ה שקורים על זה הסדר אלא מפני שמנה כאן מדרגות זולת כהן ולוי שהם שבעה עולים לכך נקט שבת:

ואלו

דרכי משה

הוא ומותר עכ"ל: (ז) וכ"כ הכלבו וכ"כ בנימין זאב סימן קמ"ח בשם התניא כשקורא לוי במקום ישראל יאמר יעמוד פלוני הלוי ובאגור כתב בשם מהר"י ווייל דלא יקרא כהן ולוי להיות ממנין ז' אבל לאחר ז' חוור וקורא כהן אחר וכן הוא במרדכי פרק הניזקין דף תרי"ב ע"א דכהן או לוי רשאים לקנות חתן תורה או חתן בראשית משום דכבר קראו ה' כמשפט היום • וכ"כ ב"י בשם ר"י: (ח) ובמרדכי שם כתב עוד דאין לקבוע חובה לקרות פלוני להכהן אלא שנהגו כן לקרות בשם הקרואים משום דילמא אתו לאינצויי מ"מ אינו חובה להזכירו אפילו שמו א"צ להזכיר אלא מרמז לו שיעלה עכ"ל וכ"כ א"ז דאינו אלא מנהג מה שקורין פלוני כהן ובימי תלמוד לא היו נוהגין כן: (ט) בהגהות דגיטין דף תרי"ג ע"ב מי שמשתמש בכהן אפילו בזמן הזה מעל חוץ מאם מחל הכהן על כבודו והביא שם מעשה בזו • עוד במרדכי פרק נגמר הדין כהן שיש לו בת שהמירה או זנתה שוב א"צ לקדשו אבל רשות הוא עכ"ל: (י) ובהגהת אשר"י פ"ק דברכות משם א"ז כתב ז"ל וחולי שיכול לכוין יבואו עשרה ויתפללו עמו ואם הוא אדם חשוב בעירו מביאים לו תורה בביתו ויקראו

פרישה

מודיעים אותו לחזן וכיון שלא הודיעוהו אז וכבר קראו ב' אחריו ליכא למיחש דלמא פגום הוא אלא שמכתבי קשה הא איכא למיחש לפגמו של אחרון שיאמרו חלל הוא ולפיכך קראוהו אחר ישראל וי"ל דכיון דקרי בתריה לוי וישראל ליכא למיחש שיאמרו שהוא חלל דא"כ יצטרכו לומר שגם הלוי שקרא אחריו הוא פסול וכולי האי לא חיישינן עכ"ל ב"י משמע מדברי ב"י שרוצה לפרש דברי רבינו דוקא כשקורין אחריו לוי ולא ישראל ולא מצינו בדברי רבינו כן רק תלה טעם בהפסק ישראל לכך כ"ל דהטעם דליכא למיחש למידי גם באחרון ומיירי כשקורין הכהן אחר הפסק ישראל מזכירין בהדיא שהוא פלוני הכהן וא"כ ליכא חששא כלל דגבי ראשון נאמר אם איתא' דהיה פסול מיד היו מרגנים כדי לקרות כהן אחר ולאחרון ליכא למיחש כיון שמזכירין בהדיא שהוא כהן ולפ"ז אתי דברי רבינו כמשמעותו אפילו כשקורין באחרונה ואין קורין אחריו שום אדם לא לוי ולא ישראל • אית' במרדכי פרק הקורא את המגילה עומד שר' אפרים היה מוחה כהן שהוא ש"ץ לקרות לכהן חבירו לס"ת וכן לוי שהוא חזן לקרות לוי חבירו לס"ת מפני פגמו ור' יואל דוחה דבריו שהרי הכל יודעים שהכהן מותר להיות ש"ץ ובאגור פסק כר' יואל וכ"כ הב"י וכ"פ רמ"א בש"ע ולפי ה"ט היה נראה דסגן כהן אסור לקרות כהן חבירו דאינו דומה לש"ץ שהוא משועבד לקרות לכל מי שמכוין לו מיהו י"ל דשאני סגן דאין הכל יודעין מי הוא הסגן משא"כ בחזן שקורא בקול רם ושייך ביה פגם טפי אי לאו טעם הנ"ל וק"ל:

סי' קלו (א) **ובשבת** שקורין ז' קורא אחר לוי כו' פי' דבקול שאין קורין אלא ג' פשיטא שקורין הגדול לשלישי ולא בא לאשמועינן אלא בשבת מי קורין אחר הגדול • וכתב ב"י מה שכתב רבינו ובשבת לאו דוקא דה"ה לי"ט וי"ה שקורין על זה הסדר

קלז (א) **ואלו** השלשה אין קורין פחות מי' פסוקים וידבר עולה מן המנין ואי סליק עניינא בבציר מי' פסוקים כגון פרשת עמלק שאין בה אלא ט' פסוקים שפיר דמי ואין קורין עם כל אחד פחות מג' פסוקים שנים קורים ג' ג' (ב) ואחד קורא ד' ואיזה מהם שקורא ד' (ג) הרי זה משובח:

קלח (א) **אין** משיירין בפרשה פחות מג' פסוקים (א) פי' הקורא בתורה לא יקרא עד סוף הפרשה בענין שלא ישאר ממנה אלא ב' פסוקים משום היוצאים שיאמרו העולה אחריו לא יקרא אלא שני פסוקים הנשארים וכן לא יתחיל בה פחות משלשה פסוקים שאם יתחיל בה שני פסוקים הנכנס ושומע אומר שלא קרא עם הראשון אלא שני פסוקים שמראש הפרשה:

קלט **הקורא** הפרשה צריך לסדר אותה תחלה פעמים ושלש בינו לבין עצמו (א) כההוא דר' עקיבא שקראו אותו לתורה ולא רצה לעלות לפי שלא סדר אותה תחילה ודריש ליה מקרא (ב) אז ראה ויספרה וגו' ואינו רשאי לקרות (ג) עד שיאמרו לו קרא וזה שנהגו שש"צ קורא לעולים ואפי' ראש הכנסת או חזן הכנסת לא יקרא עד שיאמרו לו קרא (ד) וכל הקורין מברכין לפניה ולאחריה

ופותח

קלז ואלו הג' וכו' כתב ב"י ע"ש ספר א"ח פ' עמלק ט' פסוקים ולא הוסיפו בה מלמעלה או מלמטה מפני שאמר הקב"ה עמלק גרם להיות שמי וכסאי חסרים כך פרשיותיו חסרים ובירו' קאמר הוא עשה מעשה קטוע כך פרשתו קטוע עכ"ל משמע לי דהקושי' היתה על הזקני' ונביאי' שתקנו לקרות פ' עמלק בפורי' דהיה להם ג"כ לתקן להפסיק פסוק א' לשני' או למעלה או למטה כדי שיהיו ג' קורין י' פסוקים אלא נבואה היתה להם מפני שאמר הקב"ה וכו':

ואיזה מהם שקרא ד' ה"ז משובח ה"א ר"פ הקורא עומד שאין חלוק בין ראשון ואחרון ובין אמצעי דאשכחן טעם דהראשון משובח וטעם דהאחרון משובח וטעם דהאמצעי משובח ודקדק רבינו בלשונו שאמר ואין קורין עם כ"א וכו' לאורויי דאע"ג דבגמר' מיירי בשעה שהוא קורא בעצמו לאו דוקא הוא דאף האידנ' דקורא הש"ץ עם כ"א ואחד מהן יכול להקרות ד' בין עם ראשון או עם אחרון או עם אמצעי כ"ל ודלא כמ"ש מהרש"ל דהאידנא אם מקרא ד' עם אמצעי הוא מבייש לראשון או אחרון ולא ידעתי מנ"ל הוראה זו לחלק בכך:

קלח אין משיירין בפ' פחות מג' פסוקים וכו' משמע דאם אינו משייר כלל אלא גומר הפרש' אע"פ שהפרש' שאחריה היא קטנה שאינה אלא ב' פסוקים לית לן בה וכ"כ מהרא"י בת"ה סי' כ"ב ומביאו בהגה' ש"ע והכי נהוג עלמא וקש' דמאי אין חוששין ליוצאין שיאמרו העולה אחריו לא יקרא אלא שני פסוקים של אותה פ' קטנה וכ"ל דדווקא במשייר ב' פסוקים בסוף הפ' דקשיא אמאי לא גמר כל הפרשה אמרי כ"ע ודאי לא היה משייר אלא כדי שהעולה אחריו יהא קורא אותן ב' פסוקים. וכשגומר הפ' אבל כשנגמר כל הפ' אעפ"י שהפ' שאחריה קטנה שאין בה אלא ב' פסוקים כיון דליכא קושיא הכא שהרי גמר עם זה כל הפ' לא חיישי' ליוצאין שיאמרו כו' כיון דליכא קושיא דמתוכה יכריחו ויאמרו דהעולה אחריו לא יהא קורא אלא שני פסוקים כ"ל:

קלט הקורא הפ' צריך לסדר אותה וכו' כתב ב"י דלדידן דהעולה אינו קורא בקול רם אלא הש"ץ קורא בקול רם והעולה קורא בנחת עם הש"ץ כו' כמ"ש הרא"ש ומביאו רבינו בסמוך אין העול' צרי' לסדר אותה אלא הש"ץ ופשוט הוא · מיהו מצוה מן המובחר שגם העולה יסדר אותה תחלה פעמים ושלש וע"כ ראוי שכל אחד יסדר אותה תחלה דשמא יקראו אותו לעלות למחר בשבת:

ואינו רשאי לקרות עד שיאמרו לו קרא וכו' לשון א"ח שהביא ב"י קשה להבינו וכ"ל דה"ק אם הש"ץ הוא כהן ועמד כהן אחר לקרות בתורה ולא נקרא ע"פ הש"ץ קעביד איסורא דאין לומר דצריך הוא לעלות בלא קריאת הש"ץ משום דאם היה הש"ץ קוראו היה הש"ץ פוגם את עצמו מדקורא לכהן אחר וכסברת רבינו אפרים מביאו ב"י בסי' קל"ה הא ליתא דפגמא לש"ץ ליכא אחר שנראה מי הוא הש"ץ · ואם דחוקי' הם לקרות כו' כלו' אם הש"ץ דוחק עצמו לקרות ואינו רוצה לקרות לכהן אחר מהקהל יוצי' הישראל הס"ת מהארון ויקרא את הכהן מהקהל שיבא ויקרא בס"ת כלומר שלא יניחו לש"ץ הכהן להוציא ס"ת מהארון כדי שלא יהיו דחוקים לקרות אלא ישראל יוציאה ויקרא לכהן והש"ץ לא יעלה אל המגדל כלל בשעה שקורין בספר:

ופותח

קלז ואלו הג' אין קורים פחות מי' פסוקים וידבר עולה מן המנין פשוט בר"פ הקורא את המגלה עומד (כא:):

ומ"ש ואי סליק עניינא בבציר מי' וכו' כן כתבו שם התוס' והרא"ש והר"ן ז"ל:

כתוב בא"ח פ' עמלק ט' פסוקים ולא יוסיפו בה מלמעלה או מלמטה מפני שאמר הקב"ה עמלק גרם להיות שמי וכסאי חסרים כך פרשיותיו חסרים ובירושלמי קאמר הוא עשה מעשה קטוע כך פרשתו קטוע:

ואין קורים עם כל אחד פחות מג' פסוקים שנים קוראים ג' ג' וכו' ואיזה מהם שקרא ד' ה"ז משובח פשוט שם:

כתבו התו' בפרק הקורא את המגלה עומד (כג.) בשבת לא יקרא פחות מכ"א פסוקים לז' בני אדם כל חד וחד ג' פסוקים ובמנחה ובב' וה' עשרה פסוקים ואם שכח ולא קרא כ"כ יחזור ויקרא עכ"ל:

כתוב בהגהות מיימון פי"ב מה"ת אם דילג פסוק אחד ולא קראו אם הוא במנחה בשבת או בשני וחמישי וקרא י' פסוקים בלא פסוק המדולג אינו חוזר ואם לאו חוזר אבל בשבת אפילו דילג פסוק א' חוזר וקורא ואפי' אחר שהחזיר את התורה ואמר קדיש חוזר וקורא הוא ושנים עמו ואפי' הפטיר והתפלל מוסף מפסיק מיד וקורא וכתוב בתה"ד סימן כ"ד דפרשיות המועדים דמי למנחה דשבת וב' וה' לפי שכבר קראו הפרשיות בשבתות שלהן:

וכתב מהר"י קולון בשורש קע"ז אם קראו שנים (כל אחד) ז' פסוקים והאחד לא קרא כי אם שנים שי"א דלא מהדרין ליה ואפילו לא קראו הג' כי אם ג' פסוקים לא מהדרין ליה שהרי לא ברכו לבטלה ודבר שהוא תקנה לא מינכר דמהדרין בדיעבד ויש מי שחלק על זה דמשמע בגמרא דעיכובא איכא במילתא דחיובא הכי הוא ואם הקריאה שלא כהוגן יחזור ויקרא ומה בכך לכך אני אומר דאפילו בירך לאחריה דאותה ברכה נעשית בטעות ומהר"י קולון הכריע כדברי האומר דמהדרין ליה ושבלי הלקט כתב אם קרא א' ב' פסוקים צריך לחזור ולקרות ואם לא קראו בין שלשתן אלא ט' פסוקים ג' לכל אחד אינם צריכים לחזור ולקרות וראיה לדבר פרש' ויבא עמלק אבל אם קראו פחות מט' צריכים לחזור ולקרות ע"כ:

והכלבו כתב בסימן ד' מעשה בחזן א' שקרא בפרשת פרה ופסק להגר הגר בתוכם וגלל ס"ת וישב במקומו וקפד ר' על הדבר ואמר לא קריתם הפרשה ודומה כאילו לא קריתו שלא אמרתו אלא ברמז בעלמא וחזרו ופתחו והתחילו בראש הפרשה והקורא בירך לפניה ולאחריה מטעם רבי וגמרו כל הפרשה עד תטמא עד הערב עכ"ל:

כתב הרד"א בשם תשובת הגאונים על הקורא בתורה ראשון וקרא אחריו הב' מה שקרא הראשון אם הוסיף על מה שקרא הראשון ג' פסוקים במקום שאפשר או אפי' שנים במקום דלא אפשר אותו ב' עולה מן המנין דתנן בפרק בתרא דתעניות (כז:) ביום הראשון בראשית ויהי רקיע וכו' ואי ס"ד דשני קורא מה שקרא ראשון בלא תוס' ועולה למנין אמאי פליגי רב ושמואל אמתני' לוקמא דקרא ראשון בפרשת בראשית ואח"כ קראה שני וה"ל כשנים אלא לאו ש"מ דאין עולה למנין אלא אם כן מוסיף הואיל ואפשר משא"כ בפרי החג דהתם לא אפשר ע"כ:

קלח אין משיירין בפרשה פחות מג' פסוקים וכו' וכן לא יתחיל בה פחות מג' פסוקים וכו' פשוט בר"פ הקורא את המגלה עומד (כא: כב:):

קלט הקורא הפרשה צריך לסדר אותה פעמים וג' בינו לבין עצמו כההוא דר"ע שקראו אותו לתורה וכו' במדרש תנחומא פרשת יתרו ובמדרש רבה פ' כי תשא וכ"ל דהיינו לדידהו שהעולה היה קורא בקול רם אבל לדידן שהעולה אינו קורא בקול רם אע"פ שלא סידר אותה לית לן בה והחזן שקורא בקול רם הוא שצריך לסדר אותה: **והר"ר** דוד אבודרהם כתב על ההיא דר"ע ומכאן יש ללמוד ק"ו לאותם שעולים לקרות בתורה שאינם יודעים אפילו אות אחת שאינם רשאין לעלות וצריך למחות בידם שלא יעלו וכתב רבינו סעדיה שאם הם צריכים לזה האיש שאינו יודע לקרות שיעלה לפי שהוא כהן או לוי ואין שם אחר זולתו יראה ש"ץ אם כשיקרא לו מלה במלה יודע לאמרה יכול לקרות ואם לאו לא יעלה עכ"ל · ועוד יתבאר זה בסימן קמ"א בס"ד:

ואינו רשאי לקרות עד שיאמרו לו קרא תוספתא כתבוה הרי"ף והרא"ש בפרק הקורא את המגלה עומד ראש הכנסת או חזן הכנסת לא יקרא עד שיאמרו לו אחרים קרא שאין אדם מבזבז לו וז"ל א"ח אין אדם רשאי לקרות בתורה אא"כ נקרא א והלין כהני דמצלו ביומא דספרא ועומד אחד מהקהל להקרותם לא יאות עבדי אחד שאינו נקרא דפגמא ליכא אחר שנראה שאותו העומד לשמאל הקור' הוא החזן והקורא לימינו דכתיב מימינו אש דת למו ואם דחוקים הם לקרות יוצא הישראל ס"ת מהארון ויוליכנו על המגדל ויקרא הכהן עכ"ל ובסימן קמ"א כתב רבי' ואם ש"ץ רוצה לברך לעצמו ולקרו' צריך שיהא אחר עומד אצלו וכ"ל דמיירי כשאמרו לו אחרים שיקרא שאם לא כן אינו רשאי ואפשר דלדידן שהש"ץ קורא במקום העולים כשרוצה לברך לעצמו ולקרות אינו צריך ליטול רשות כלל שכיון שהרשוהו להיות ש"ץ הרי הרשוהו לקרות בתורה ומה לנו אם יברך ויקרא במקום א' מהעולים וכן נהגו לברך ש"ץ לעצמו ולקרות כשרוצה בלי נטילת שום רשות (א):

וכל הקורין מברכין לפניה ולאחריה בר"פ הקורא את המגלה עומד (כא·) תנא הפותח מברך לפניה והחותם מברך לאחריה והאידנא דכולהו מברכין לפניה ולאחריה היינו טעמא דתיקנו רבנן גזירה משום הנכנסים והיוצאים:

ופותח

דרכי משה

ויקראו אותן י' שמתפללין עמו עכ"ל הגה"ה ראיתי בפ"ק דברכות ובא"ז עצמו ומשמע דלאדם חשוב אע"פ שאינו חולה וכן לחולה בלא אדם חשוב שרי גם במרדכי דאוסר מטמע קצת דבאדם חשוב יש להתיר וכתב מהר"ם פדווא בתשובה סימן פ"ח הא דאסור היינו להביאה בשעת הקריאה לבד אבל להכין לו יום או יומים ארון או תיבה בביתו שפיר דמי:

קלח (א) בת"ה סימן כ"ב דאין חילוק בין פ' פתוחה לפ' סתומה והיכא שהוא סיום פ' אע"ג דאין ג' פסוקים עד פ' אחרת אין קפידא · ובא"ז כתב הא דאין מתחילין בפרשה פחות מג' פסוקים דוקא עם השני או העולים אחריו · אבל עם הכהן שרי וכן נוהגין להתחיל ויחל שהוא ב' פסוקים בפ' וכתב עוד כל הקורא בתורה יפתח בדבר טוב ויסיים בדבר טוב וכ"כ הרמב"ם פ"ג מה"ת:

קלט (א) ומנהגא דידן שאין שום אחד מן העולים עולה אלא מי שקורא אותו ש"ץ לעלות והש"ץ אינו קורא לו לעלות אלא מי שמצוה לו הקונה סגן כמנהג הארץ וכשרוצה הסגן שיעלה

פרישה

הסדר אלא מפני שמוגה כאן מדרגות זולת כהן ולוי שהם יחד שבעה עולים והיינו ממוג' א' · וראוי למנות ב' · בני ת"ח ג' · ראשי כנסיות ד' · כל העם ה' · לכך נקט שבת · ופי' וראוי למנותו פרנס על הציבור כדאמרינן פרק כל כתבי איזה ת"ח שראוי למנותו פרנס על הציבור כל ששואלין אותו דבר הלכה בכל מקום ואומרה · ב"י:

סי' **קלז** (א) **ואלו** כו' כגון פ' עמלק כו' שפיר דמי כתב בא"ח הטעם שלא הוסיפו בה מלמעלה או מלמטה מפני שאמר הקב"ה עמלק גרם להיות שמי וכסאי חסרים כך פרשיותיו חסירי' ובירושלמי הוא עשה מעשה קטוע כך פרשיותיו קטועים:

(ב) **וא'** קורא ד' כו' דוקא בימיהם שכל א' קורא לעצמו אבל האידנא שש"ץ קורא יקרא ד' או לראשון או לאחרון ולא לאמצעי שלא לבייש אחרים מהרש"ל:

(ג) **הרי** זה משובח מכאן יש לדקדק כשמתחברין ב' פרשיות יחד להקרות לכהן ג"כ ב' פרשיות ושיבוש הוא ביד אותן שנהגו לדקדק ולקרות לכהן פרשה א' ואומרים שמתחלה אין משנין פרשה ראשונה דאין סמך לדבריהן דלמה יגרע חלק הכהן למעט עמו בקריאה:

סי' **קלח** (א) **אין** משיירין בפרשה כו' ואין חילוק בין פרשה פתוחה לסתומה ופרשה שאינה רק ב' פסוקים מותר לשייר בתחילתה ולהפסיק שם · רמ"א ועיין לקמן סי' תכ"ג בפרי' דבר"ח לא עבדינן הכי ושם כתבתי הטעם ובד"מ כתב עוד דהיינו דווקא לשני או לשלישי אבל לכהן מותר והטעם דמותר לכהן דממ"נ ליכא למיחש דמשום היוצאים הרי כבר שמעו שכהן מתחיל ואי משום הנכנסים גם המה יראו שיקראו עוד אחריו שנים כמלאו שידעו אח"כ שזה היה כהן ולא קראו לפניו שום אדם וכן נוהגין להתחיל ויחל אף על פי שהוא ב' פסוקים בפרשה · ולעולם מתחילין ומסיימין בדבר טוב:

סי' **קלט** (א) **כההיא** דר' עקיבא מדרש תנחומא פ' יתרו ובמדרש רבות פ' תשא ונראה דהיינו לדידהו שהעולה היה קורא בקול רם אבל לדידן שהעולה אינו קורא בקול רם אעפ"י שלא סידר אות' לית לן בה והחזן שקורא בקול רם הוא שצריך לסדר אותו:

(ב) **אז** ראה ויספר' · איוב כ"ח: (ג) **עד** שיאמר לו קרא כו' זה לשון הגמרא שאין אדם מבזבז לו וכתב הר"ן שאין ראוי לאדם שיטול חלק לעצמו ומנהג דידן שאפילו החזן ולא שום אדם עולה עד שיאמר לו מי שקנה סגן עלה ועיין רמ"א בש"ע:

(ד) **וכל** הקורין מברכין לפניה כו' כן התקינו משום גזירת הנכנסים שיאמרו לא ברכו לפניה ומשום היוצאים שיאמרו לא ברכו לאחריה אבל מעיקרא היה הדין שהראשון מברך לפניה וסגי בהכי כדאיתא ריש פרק הקורא את המגילה עומד:

פותח

חדושי הגהות

קלט א הדברים קשים ההבנה והב"ח האריך לפרשם ועיין במג"א ס"ק ב' שפירש ע"ז פירוש נאה ומתקבל:

וב"ב

ופותח הספר קודם שיברך ואחר כך יברך דתניא (ה) פותח ורואה וגולל ומברך פי' לאחר שפתח חוזר וסוגרו ואז מברך וחוזר ופותח וקורא (ו) דברי ר' מאיר ר' יהודה אומר פותח ורואה ומברך והלכה כרבי יהודה ולאחר שקרא גולל ומברך וזה נוסח הברכות ברכו את ה' המבורך בקול רם כדי שיענו הצבור ברוך ה' המבורך ואע"פ שאומר ברכו אינו כמוציא עצמו מן הכלל כיון שאומר המבורך וה"ר יהודה ברצלוני כתב בשם רב סעדיה גאון אע"פ שאומר המבורך ולא הוציא עצמו מן הכלל צריך להחזיר עצמו לכלל לגמרי ולומר ברוך ה' המבורך מידי דהוה אברכת המזון שאף ע"פ שאומר נברך שאכלנו משלו צריך לחזור למקום שפסק ולומר ברוך הוא שאכלנו משלו (ז) ובטובו חיינו ואף ע"פ שכבר בירך על התורה בבוקר קודם פרשת הקרבנות חוזר ומברך אשר בחר בנו כשקורא בתורה ולא הוי ברכה לבטלה (ח) דמשום כבוד תורה נתקנה כשקורא בצבור וכתב אחי הרב יחיאל ז"ל ואם איחר אדם לבא לבה"כ עד קריאת התורה והתחיל בברכות ובשסיים ברכת התורה קודם שהתחיל פר' הקרבנות קראוהו בתורה (ט) בזה [א] נסתפקתי (י) אם יש לו לברך אשר בחר בנו אם נאמר שאין לחלק (יא) הואיל ותקנו ברכה זו על קריאתה בצבור יש לו לברך אע"פ שכבר בירך או נאמר ודאי אחת מהן לבטלה דהיאך יברך ברכה אחת פעמים בזה אחר זה בלי הפסק בינתים וכן היה נ"ל אמנם שאלתי את פי א"א הרא"ש ז"ל ואמר לי יש לו לברך כי לא חלקו הכמים ואם קראוהו לקרות בתורה קודם שיברך ברכת התורה ודאי נ"ל שאין לו לברך שנית אשר בחר בנו (יב) דלא גרע

ממי

ופותח הספר קודם שיברך ואח"כ יברך דתניא פותח ורואה וכו' בס"פ בני העיר (לב.) ומפרש בגמ' שם דטעמא דר"מ כדי שלא יאמרו ברכות כתובות בתורה ור' יהודה סבר שהכל יודעים שאין ברכות כתובות בתורה ולפיכך א"צ לגלול קודם שיברך והלכה כרבי יהודה וכ"פ הרמב"ם ואעפ"כ כתב שלאחר שקרא גולל ואח"כ מברך וכמו שכ' רבי' ותמה הר"ן עליו ול"נ דטעמא משום דס"ל דע"כ לא פליג רבי יהודה אלא בתחלה דלר"מ צריך לגלול ולברך ואח"כ לפתוח ולקרות וטריחא מילתא הילכך לא צריך לר' יהודה אבל בסוף שאין טורח יותר גולל ואח"כ מברך :

המרדכי דקדק בפרק בני העיר מהא דתניא פותח ורואה וכו' דמכאן משמע דס"ת לא תהיה פתוחה בין גברא לגברא ועכשיו נהגו לכסות הכתב בסודר בין גברא לגברא :

כתב הכלבו פותח הספר לראות מה יקרא בו וגוללו ומברך וי"א שלא יגלול אותו אלא פותח ורואה ומברך וכן דעת הר"מ ז"ל וי"א שיש לו להפוך פניו (ב) שלא יראה כאילו ברכות כתובות בתורה עכ"ל והרד"א כתב בשם רבינו סעדיה שאין לקורא לומר ברכו עד שיראה הפסוק שמתחיל בו וצריך לברך ברכה ראשונה וס"ת פתוח לא סתום :

וזה נוסח הברכות ברכו בקול רם כדי שיענו הצבור וכו' כ"כ הרמב"ם וכ"כ שם הגהות שצ"ל הברכות בקול רם ובסוף הסי' יתבאר שאם לא שמעו הקהל כשאומרים ברכות מה עונין :

ומ"ש רבינו ואע"פ שאומר ברכו אינו כמוציא עצמו מן הכלל וכו' ירושל' כתבוהו הרי"ף והרא"ש בפ"ג שאכלו :

וה"ר יהודה ברצלוני כתב בשם רבינו סעדיה אף ע"פ שאומר המבורך וכו' צריך להחזיר עצמו לכלל לגמרי ולומר ברוך ה' המבורך מידי דהוה אברכת המזון וכו' כ"כ ה"ר יונה והרא"ש בפ"ג שאכלו :

ואע"פ שכבר בירך על התורה בבוקר וכו' ז"ל סמ"ג בסי' י"ט אל יקשה עליך העומד אח"כ לקרות בתורה שמברך כי אותו אפי' בירך מיד על עסק התורה שעסק בפני עצמו הוא צריך לחזור ולברך על קריאתו בצבור שנתקנה שם ברכה לפניה כמו שנתקנה לאחריה וכמו שנתקנה ברכה גם על הספטרה ע"כ ומכלל דבריו נפשטא שאלת רבינו יחיאל שכתב רבינו וכן יש ללמוד ממ"ש התוספות בפ' בתרא דר"ה (לג.) בשם ר"ת דברכת התורה לפניה ולאחריה לאו משום ת"ת שאפי' בירך ברכת הערב נא או נפטר באהבה רבה חוזר ומברך תדע דבמקום שאין לוי כהן קורא במקום לוי ומברך אע"פ שכבר בירך בקריא' ראשונה עכ"ל

ופותח הספר קודם שיברך וכו' ברייתא ס"פ בני העיר ונראה דלר"מ דוקא גולל ומברך ולא יברך פתוח כדי שלא יאמרו ברכות כתובות בתורה אבל לר' יהוד' יכול לברך בעודו פתוח דהכל יודעין שאין ברכות כתובות בתורה אבל אם גולל ומברך עדיף טפי והכי משמע ממ"ש התו' וז"ל ולכתחלה הוא גולל וסותמו קודם שיברך כדי שלא יאמרו ההמון שהברכות כתובות בו אבל בדיעבד אין לחוש שהרי לא שכיחי ע"ה כ"כ עתה אבל לאחר שקרא בו ודאי צריך לגללו קודם שיברך לר"י עכ"ל אלמא דאף לר' יהוד' דהלכה כמותו מ"מ לכתחלה הוא גוללו וסותמו ומברך אלא דבדיעבד אין לחוש אם מברך בעודו פתוח כלומר אין לגעור בו כשמניחו פתוח דספיר יכול לברך בעודו פתוח דליכא איסורא ומ"ש אבל לאחר שקרא בו ודאי צריך לגוללו קודם שיברך לר"י רצונו לומר דפשיטא היא דצריך לגלול תחלה אחר שקרא אף לר' יהוד' דאפילו את"ל דלר' יהודה קודם שקרא צריך לברך בעודו פתוח כדי שלא להטריח לגוללו ולברך ולחזור ולפותחו ולקרות אבל אחר שקרא ודאי דצריך לגוללו קודם שיברך שהרי לאחר הברכה בע"כ צריך לגוללו דמדקאמר ר' יהודה פותח ורואה אלמא דהס"ת היה סתום בין גברא לגברא א"כ לאיזה צורך תהיה פתוחה בשעת ברכה דכיון דאיכא חששא דע"ה שיאמר ברכות כתובות בתורה עדיף טפי לגוללו ולברך כיון דליכא הכא טירחא כל עיקר וכ"כ המרדכי וז"ל מכאן משמע דס"ת לא תהיה פתוחה בין גברא לגברא עכ"ל ונראה דמשמע ליה הכי מדקאמר פותח ורואה וכו' אלמא דסתומה היתה ולפ"ז מסתמא ודאי צריך לסותמה קודם ברכה אחרונה כדפי' וכ"כ הרמב"ם ורבינו והכי נמי מוכח בפ"ק דברכות (דף ח') דמחלק דבין גברא לגברא יכול להניח ס"ת ולגאת ובין פסוק לפסוק אסור אלמא דטעמא הוי משום דכאן הוא פתוח אסור וכאן הוא סתום מותר ובריש סימן קמ"ו מביאו רבינו וז"ל מהרש"ל לא דמי ברכה אחרונה לראשונה דראשונה דבא לצורך הקריאה דין הוא שתהא פתוח' ויכא רואה מה שיבא קורא אבל זה שכבר קרא למה תהא פתוח' בשעת ברכה ודלא כהר"ן דהשיג על זה אבל זה הוא מנהג בורו' דמיד לאחר שגולל ומברך חוזרין ופותחי' אלא תהא סתום' עד דאתא גברא ויפתח לצורך קריאתו עכ"ל וכל זה פשוט ועל כן צריך לבטל מנהג טעו' זה שנוהגים בו העולם · כתב הכל בו ומביאו ב"י פותח הספר לראות מה יקרא בו וגוללו ומברך וי"א שלא יגלול אותו אלא פותח ורואה ומברך וכן דעת הר"ס ז"ל וי"א שיש להפוך פניו שלא יראה כאילו ברכות כתובות בתורה עכ"ל וסברא הראשונה היא ע"פ דברי התו' שאף לרבי יהוד' לכתחלה גוללו קודם שיברך ברכה ראשונה וסברא השנייה היא ע"פ פשטא דסוגיא דלר"י דוקא מברך כשהוא פתוח וכיון דהלכה כר' יהודא א"כ הבא לגלול ולברך עובר על דברי ר' יהודא ועביד כר"מ ולכן צריך לברך ברכה ראשונה בס"ת פתוח ולא סתום וכ"כ באבודרהם ע"ש רבינו סעדי' · וסברא השלישית שיש לו להפך פניו איני יודע לו עיקר ואפשר שטעמן כיון דאיכא ספק בדברי רבי יהודה אי ס"ל גולל ומברך לכתחלה וכו' כמ"ש התו' או מברך דוקא כשהוא פתוח על כן כדי שיצא מיד ספק יהפוך פניו וכו' וכ"כ הרב בהגהת ש"ע ולפעד"נ הגון שיהא פתוח בשעת ברכה לגמרי ולא יהפוך פניו כלל דכך הוא דעת הפוסקים והגאונים המפורסמים וכך אני נוהג :

וכתב אחי הרב יחיאל וכו' תימה אמאי נסתפק בתחלה דשמא יש לו לברך אף עפ"י שכבר בירך הא פשיטא היא דאמת היא לבטלה וכמו שנראה לה"ר יחיאל לבסוף ומה היה ג"כ דעת הרא"ש שהכריע שיש לו לברך ברכה א' פעמיים בזה אחר זה בלי הפסק בינתים ויהא עובר על לא תשא · מיהו במ"ש הר"י אבוהב ע"ש הר' יונה ומביאו ב"י יתיישב זה דאעפ"י דיכול לקרות בתורה על סמך הברכה שבירך בלחש קודם שהתחיל פ' הקרבנות אפ"ה צריך לחזור ולברך בקול רם כדי להוציא אותם שלא שמעו הברכה דכל הברכות שהם חובה אעפ"י שכבר יצא חוזר ומברך להוציא אחרים ידי חובתן ולא הויא ברכה לבטלה אבל לפעד"נ דה"ק שמא יש לו לברך אעפ"י שכבר בירך כיון שאין לחלק ואם כן נמשך מזה דחייב הוא שלא יעלה לקרות בס"ת אעפ"י שקראוהו כדי שלא יברך ברכה לבטלה ויהא עובר על לא תשא דהא קמן דר"ע לא רצה לעלות לס"ת אעפ"י שקראוהו כדי שלא יעבור על או ראה ויספרה כ"ש שלא יהא עולה אעפ"י שקראוהו כדי שלא יעבור על לא תשא או שמא יעלה ולא יחזור ויברך אלא סומך על מה שבירך קודם פ' הקרבנות בלחש ואינו מעכב מה שלא בירך קודם קריאה בקול רם והכריע הרא"ש דיש לו לחזור ולברך והלכך אינו חייב לעלות והש"ל אין לו להמתין אלא יקראו לאחר במקומו . מיהו נכון להמתין קצת עד שיאמר ברכת כהנים לאחר הברכה כדלעיל בסוף סי' מ"ו ואז ודאי אעפ"י שיחזור ויברך על קריאתה בצבו' אין א' מהן לבטלה כנ"ל אבל בש"ע כתב בסתם דצריך לחזור לברך כשקורא בתורה דמשום כבוד התורה נתקנה כשקורא בצבור עכ"ל . והוא תימה לברך ברכה לבטלה ולעבור על לא תשא דמי יכריחנו לעלות לא יעלה ולא יברך ברכה לבטלה וצ"ל דהש"ע נסמך על מ"ש קודם זה בשם י"א דכשאמר הברכות בלחש צריך לחזור ולברך בקול רם כדי שישמעו העם ויענו ביהל"ו וכמ"ש ר"י אבוהב וא"כ כאן נמי שהיה מברך קודם פרש' הקרבנות בלחש וקראוהו לס"ת דחוזר ומברך בקול רם ואין כאן ברכה לבטלה אבל לפע"ד הנכון שלא יעלה כלל אלא יקראו אחר במקומו אם לא שממתינין לו בכדי שיאמר ברכת כהנים או עולה ומברך כדפי' . כתב ב"י דמלשון סמ"ג שכתב בסי' י"ט העומד לקרות בתורה מברך אעפ"י שבירך מיד על עסק התורה שעסק בפני עצמו הוא צריך לחזור ולברך על קריאתו בצבור וכו' וכ"כ התו' בפ"ב דר"ה ע"ש ר"ת וכו' ומכלל דבריהם נפשטא שאלת ר' יחיאל שכתב רבינו עכ"ל ושרי ליה מאריה כי הסמ"ג ותו' איגן מדברים אלא כשהיה עוסק בתורה בפני עצמו אחר ברכת התורה ואח"כ קראוהו לס"ת מיד וחוזר ומברך בקריאתו בצבור דהא ליכא ספק דליכא הכא ברכה לבטלה והוא מ"ש רבינו כאן ואעפ"י שכבר בירך על התורה וכו' אבל ספיקו דרבי יחיאל היא כשלא עסק בתורה כלל אחר ברכת התורה וקראוהו מיד לקרות בס"ת דצריך לברך ב' ברכות בלי הפסק בינתים וא' היא לבטלה וכו' והכי מוכח ממ"ש התו' תדע דבמקום שאין לוי כהן קורא במקום לוי ומברך אעפ"י שכבר בירך בקריאה ראשונה עכ"ל אלמא דמיירי דוק' בכה"ג שעל כל ברכה היתה קריאה אלא שהברכות הם תכופות מיד זה אחר זה ואיכא הפסקה בקריאה בין ברכה לברכה דו"א דכהן קורא במקום לוי : ואם קראוהו לקרות בתורה וכו' עד דלא גרע

ממי

דרכי משה

שיעלה הש"ץ אומר הוא לש"ץ לעלות וא"כ גם הש"ץ אינו עולה בלא רשות · כתב מהרי"ל דבקריאת תוכחה של משנה תורה שנאמרה בלשון יחיד יש לחוש לקרות בהן ולכן נוהגים לקרות בהן מי שירצה · אבל בתוכחה דאם בחוקותי אין לחוש והמנהג לקרות ג"כ שם מי שירצה · ע"ל סימן קל"ה כתבתי דא"צ לקרות לעולה בשמו אלא ברמז בעלמא סגי מיהו המנהג הפשוט בכ"מ לקרות יעמוד פב"פ : (ב) ונ"ל דיש להפך הפנים לצד שמאל כמו בעושה שלום דמהפך פניו לצד שמאל תחילה :

כתב

פרישה

(ה) פותח ורואה כו' מכאן דקדק המרדכי דס"ת לא תהיה פתוחה בין גברא לגברא וכן משמע מדברי רבינו סי' קמ"ו ע"ש :

(ו) דברי ר' מאיר טעמא דר' מאיר כדי שלא יאמרו ברכות כתובות בתורה ור' יהודא סבר שהכל ידעים שאין ברכות כתובות בתורה ואעפ"י כן כתב הטור שלאחר שקרא גולל ואח"כ מברך משום דס"ל דע"כ לא פליג ר' יהודא אלא בתחלה דלר' מאיר צריך לגלול ולברך ואח"כ לפתוח ולקרות וטריחא מילתא הוא הילכך לא צריך לר' יהודא אבל בסוף שאין טורח יותר גולל ואח"כ מברך . ב"י · ומורי חילק ג"כ דלאחר הקריאה כבר נגמרה המצוה ודומה כמו בין גברא לגברא משא"כ בראשונה שרואה ואח"כ מברך שהברכה היא לצורך הקריאה וכן פי' הגאון מוהר"ר ליב בר בצלאל :

(ז) ובטובו חיינו ע"ל סי' קפ"ה מ"ש שם : (ח) דמשום כבוד תורה נתקנה כו' וז"ל התו' תדע דבמקום שאין לוי כהן קורא במקום לוי ומברך ואעפ"י שכבר בירך בקריאה ראשונה עכ"ל ב"י : (ט) בזה נסתפקתי עיין בדרישה : (י) אם יש לו לברך אשר בחר בנו אבל בברכה אחרונה דס"ת לא נסתפק וק"ל : (יא) הואיל ותקנו ברכה זו על קריאת' כמו שתקנו נמי ברכה שלאחריה וברכה שעל הפטורה : (יב) דלא גרע ממי שנפטר באהבה רבה ז"ל מורי אבל מ"מ אינו דומה ממש דהתם הלומד אחריו מיד אינו מברך כלל וכאן דוקא אשר בחר בנו כו' אינו חוזר ומברך אבל ברכת אשר קדשנו לעסוק בדברי תורה והערב כו' מברך נ"ל עכ"ל. וכ"כ בש"ע סעיף ט' :

(*)

דרישה

בהגהות מרדכי דגיטין דף תרי"ז ע"ב לא משמע כן דשם משמע דאף ללשון אחרון של רש"י לא יקרא הלוי לשני מכלל דללשון ראשון אף לראשון ולשלישי לא יקרא וראיתי מעשה בחתן שהיה לוי ולא היה כהן בבה"כ וקרא ראשון ואפשר דקתן שאני וכמ"ש ב"י בשם שבילי לקט דמוכח מילתא דמשום חתנות הוא ומותר עכ"ל :

סי' קלט [א] נסתפקתי אם יש לו לברך כו' כתב ב"י בשם סמ"ג סי' י"ט וז"ל אל יקשה עליך העומד אח"כ לקרות בתורה שמברך כי אותו אפי' בירך מיד על עסק התורה שעסק בפני עצמו הוא צריך לחזור ולברך על קריאתו בצבור שנתקנה שם ברכה לפניה כמו שנתקנ' לאחריה וכמו שנתקנה ברכה גם על ההפטורה ע"כ ומכלל דבריו נפשטא שאלת ר' יחיאל שכתב רבינו עכ"ל ב"י ולע"ג דלכאורה הסמ"ג מיירי כשהפסיק בין הברכה לקריאת התורה וה"כ מה ענין לשאלת הר' יחיאל הא בהדיא כתב ר' יחיאל דהיאך יברך

ומעבע

ממי שנפטר באהבה רבה : (יג) [ב] ומטבע של ברכה אחרונה כך הוא אשר נתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו פי' תורת אמת היא תורה שבכתב וחיי עולם נטע בתוכנו היא תורה שבע"פ דכתיב (קהלת יב) דברי חכמים כדרבונות וכמסמרות נטועים לאפוקי מאותם האומרים ולחיי עולם נטעה בתוכנו ושתי ברכות אלו יש בהם מ' תיבות כנגד מ' ימים שעמד משה בהר כתב בעה"מ שהקורא בתורה ומברך בה נוטלה בידו וסמך למנהג מההיא דסוכה (מא :) (יד) כך היה מנהגם של אנשי ירושלים אדם יוצא מפתח ביתו ולולבו בידו וכו' עד היה קורא בתורה ונושא כפיו מניחו ע"ג קרקע אלמא (טו) שצריך ליטול הספר בידו בשעת קריאה :

קמ ירושלמי הקורא בתורה ונשתתק זה שעומד תחתיו (א) [א] יתחיל ממקום שהתחיל הראשון דאי תימא ממקום שפסק נמצא הראשונים נתברכו לפניהם ולא לאחריהם ואחרונים נתברכו לאחריהם ולא לפניהם :

וצריך

ממי שנפטר באהבה רבה כלומר כיון דבברכת אהבה רבה לא אמר לשון הברכה שיש לו לברך על עסק התורה ואפ"ה נפטר מלחזור ולברך על עסק התורה כ"ש הכא שבירך בלשון ברכת התורה אשר בחר בנו שאין לו לברך שנית אשר בחר בנו מיהו ודאי ל"ד ממש לברכת אהבה רבה דהתם נפטר לגמרי ואינו מברך כלל אבל הכא אינו מברך שנית אשר בחר בנו אבל שאר הברכות אשר קדשנו וכו' לעסוק וכו' והער' נא וכו' צריך לברך וכ"כ מהרש"ל ופשוט הוא :

ומטבע של ברכה וכו' עד ולאפוקי מאותם האומרים ולחיי עולם נטע' בתוכנו פי' דלשון זה משמע דקאי אתורה שבכתב שנתן לנו תורת אמת ונטעה בתוכנו להביא אותנו לחיי ע"ה דא"כ קש' למה תקנו לשון נטיעה :

כתב בעל המנהיג וכו' עד אלמא שצריך ליטול הספר בידו בשעת קריאה תימה דילמא אינו מניחו ע"ג קרקע אלא כדי לפותחו ולראו' בו וכן כדי לגוללו לאח' הקריאה אבל בשעת קריאה שמא א"צ ליטלו בידו וי"ל דה"ק אי אית' דא"צ ליטול הספר בשעת הקריאה דליכא בהא מצוה א"כ גם כדי לפותחו ולראות בו ולגוללו ליכא מצוה ולא היה לו להניח המצו' שאוחז בידו הלולב לארץ אלא אחר שאין לולב בידו היה לו לפותחו ולראות בו ולחזור לגוללו ויקרא העולה בס"ת והלולב בידו אלא בע"כ דמצוה לאחוז בעמודי התורה משע' שפותחו עד שגומר הקריאה וחוז' וגוללו ולפיכך צריך להניחו לארץ דאין סבר' לחלק ולומר דלפותחו ולראו' בו ולגוללו אחר שקרא בו צריך הוא בעצמו לאחוז בעמודי התורה ובשעת קריאה שהוא עיקר המצוה א"צ לאחוז בכן אלא אדרבה כ"ש הוא דצריך לאחוז בכן בשע' הקריאה וא"כ כיון דצריך להניח הלולב לארץ כדי לפותחו וכו' אלמא דאף בשעת קריאה מצוה לאחוז בעמודי התורה :

קמ ירושלמי הקורא בתורה ונשתתק וכו' עד ולא לפניהם כלומר והא ליתא מדכתיב תורת ה' תמימה משיבת נפש שתהא כולה תמימה ואם יהיו מקצת פסוקים נתברכו לפניהם ולא לאחריהם ומקצתם לאחריה' ולא לפניהם אינה תמימה וצ"ל דמימרא זו נאמרה בתר דתקינו רבנן דכל מי שעול' מברך לפניה ולאחריה ולפיכך לא חילק בין קרא הנשתתק ג' פסוקים או לא קרא אבל לפי מנהג הראשון דהראשון היה מברך לפניה והאחרון לאחריה וכמ"ש בסי' קמ"ג התם ודאי אם הנשתתק קרא ג' פסוקים ונשתתק לא הויא קשיא מתורת ה' תמימה דשפיר הויא תמימה כיון דהראשון היה מברך לפניה כדי שיצאו כל הקוראים בברכתו שלא יהיו צריכים לברך לפניה וכן האחרון היה מברך לאחריה להוציא כל הקוראים בברכתו אבל האידנא בתר דתקינו רבנן וכו' שכל אחד אינו מכוין להוציא שאר הקוראים שהרי כ"א מברך לפניה ולאחרי' א"כ אפי' קרא ג' פסוקים אין דעתו אלא להוציא את עצמו השתא לא הויא תמימה וכו' וכך נראה מדברי הרא"ש ואיכא למידק לפי זה בהא דקאמר דאי תימא ממקום שפסק הראשונות נתברכו וכו' דהלא האידנא בתר דתקינו רבנן כו' אם יתחיל ממקום שפסק ודאי דיברך ברכה לפניה ולאחריה ולא קשיא אלא מפסוקים הראשונים שנתברכו לפניהם ולא לאחריהם אבל מאחרונים לא קשי' כלום וכ"ל דה"ק דאם תאמר דלא תקינו רבנן דכ"א מברך לפניה ולאחריה אלא לכתחלה משום הנכנסין והיוצאין אבל בדיעבד כי הכא דנשתתק עבדינן כמנהג הראשון דהשני מתחיל ממקום שפסק ואינו מברך לפניו אלא לאחריו כי היכא דהראשון דנשתתק לא היה מברך אלא לפניו ולא לאחריו וקאמר דהא לית' דלא דמי האידנ' למנהג הראשון דאילו מנהג הראשון היה הראשון מברך לפניה בעד כל הקרואים והאחרון מברך לאחריה בעד כל הקרואים אבל האידנ' דכ"א לא נתכוין אלא להוציא את עצמו השתא ודאי לא הויא תמימה וכדפי' כל זה נראה לפרש ע"פ דעת הרא"ש אבל מדברי הרמב"ם בפי"ב מה' תפלה הלכה ו' נראה מבואר דמפרש לה נמי להך ירושלמי דמיירי בהאידנ' ואפ"ה מפרש דמתחיל ממקום שהתחיל הראשון שנשתתק ואינו מברך לפניו אלא לאחריו וטעמו דהברכה שבירך לפניו אותו שנשתתק היה מברך בעד עצמו ובעד כל הצבור ולכן העומד תחתיו וקורא אינו חוזר ומברך לפניו דהויא ברכה לבטלה כיון שיוצא בברכה שבירך הנשתתק אבל במה שקרא הנשתתק אף עפ"י דמן הדין כיון שהית' קריאתו בעד כל הצבור א"צ להתחיל אלא ממקום שפסק מ"מ מטעם דכתיב תורת ה' תמימה צריך להתחיל ממקום שהתחיל הראשון שנשתתק ומברך בסוף וב"י כתב בדרך אחר ע"ש :

וצריך

עכ"ל : **ומטבע** של ברכה אחרונה כך הוא אשר נתן לנו וכו' וא"ת למה ברכה אחרונה פותחת בברוך כיון שהוא סמוכה לברכה ראשונה דקריאת התורה לא הויא הפסק כדאשכחן בברכות ק"ש וברוך שאמר וישתבח תירצו התוספות בר"פ ג' שאכלו (מו .) שהטעם לפי שהיו רגילים שלא היו מברכין רק הראשון ברכה ראשונה והאחרון ברכה אחרונה ואיכא הפסק גדול בין ראשון לאחרון שוב שתקנו שיהם לכל אחד ואחד משום הנכנסים והיוצאין לא זזה ממקומו :

ומ"ש רבי' לאפוקי מאותם האומרים ולחיי עולם נטעה בתוכנו גם האגור כתב בשם ראבי"ה שאין לומר כן וכתב עוד וי"א לחיי עולם נטעה בתוכנו וש"ד ע"כ ולא נהגו כן :

כתב הכלבו שאף הוא עונה אחר עצמו אמן ע"כ ויש חולקים בזה כמ"ש בסימן נ"א וכן נהגו :

כתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל שממה שכתב רבינו בשם רבינו יחיאל ואם איחר אדם לבא לבית הכנסת וכו' נראה דאף על גב דלכתחלה צריך שיברך הקורא בקול רם כדי שישמעו הצבור מכל מקום אינו מעכב שאל"כ היאך היה מסתפק רבינו יחיאל אם צריך לחזור ולברך ובשם ה"ר יונה מצאתי כתוב שצריך לחזור הברכות בקול רם ונתן טעם לדבר כדי להוציא אותם שלא שמעו ועוד כי אין לאומרו כי אם בעשר' ואם אמרו בלחש הוי יחיד ולא יועיל גם אותם שלא שמעו ושומעין החזן אומר ברוך ה' המבורך לעולם ועד אין להם לומר כן מאחר שלא שמעו הברכה אבל כשסיים החזן לעולם ועד יענו אמן כדאמרי' ברכות (מה :) גבי זימון בא ומצאם מברכים ברוך שאכלנו משלו עונה אמן ע"כ טוב לאמרו בקול רם ויענה החזן וכל השומעין ברוך ה' וכו' עכ"ד וכ"כ א"ח והכלבו : ולענין הברכות עצמן כשלא שמעו אותם הקהל בחול או בשבת וי"ט שהם צריכין לשמעם כדי להשלים ק' ברכות אם עונים אחריהם אמן אי הויא אמן יתומה תלוי במה שנתבאר בסימן קכ"ד :

כתב בעל המנהיג שהקורא בתורה ומברך בה נוטלה בידו וכו' כ"כ המרדכי פרק לולב הגזול אהא דתניא כך היה מנהגם של אנשי ירושלים אדם יוצא בבוקר ולולבו בידו וכו' קורא בתורה ונושא כפיו מניחו לארץ שמעינן מהכא דהקורא בתורה אוחז בעמודי התורה בשעת ברכה וקורא מדמניחו לארץ וכ"כ ראבי"ה מקובלני שבשעת הברכה אוחז בעמודי התורה ועוד ראיה ס"פ בני העיר ת"ר פותח ורואה וכו' משמע דכל אחד פותח בתחלה וגולל בסוף עכ"ל . וכ"כ בא"ח וז"ל צריך הקורא בתורה לאחוז כאילו קבלה עכשיו מהר סיני בירושלמי א"ר יוסי בר בון כד סלקי לדוכנא לברוכי האי מאן דבריך נקיט עמודא דתורה בידיה שנאמר לקוח את ס"ת הזה בב"ר לא ימוש ס"ת הזה מפיך מלמד שהיה ס"ת בידו של יהושע שאין לומר הזה אלא למי שתופס החפץ וכשסיים אומרים לו חזק ואמץ מכאן יצא המנהג לומר למסיים לקרות התורה בכל פעם חזק עכ"ל (ג) :

קמ ירושלמי בפרק אין עומדין וכתבו הרי"ף שלהי פרק בני העיר ופי' הר"ן זה שעומד תחתיו וכו' חוזר לקרות מתחלה ויברך וא"ת ממקום שפסק ולא יהא צריך לברך א"כ הפסוקים הראשוני' שקרא הראשון נתברכו לפניהם וכו' ע"ש וגם ה"ר יונה פי' בפ' אין עומדין שאם יתחיל ממקום שפסק הראשון לא יצטרך לברך ברכה ראשונה שהרי כבר בירך אותה הראשון והתחיל לקרות ונמצא שהפסוקים שקרא הראשון ובירך מתחלה עליהם ולא בירך בסוף נתברכו לפניהם ולא נתברכו לאחריהם והפסוקים האחרים שקרא זה נתברכו לאחריהם ע"י זה האחרון ולא נתברכו לפניהם כיון שאינו מברך תחלה ולפי' מתחיל ממקום שהתחיל הראשון כדי שיברך תחלה ונמצא שנתברכו הפסוקים לפניהם ולאחריהם ואפי' למנהג שאנו נוהגים עכשיו ברוב המקומות שהחזן קורא הפסוקים אם שתק האחד ועלה אחר תחתיו צריך שיתחיל ממקום שהתחיל לקרו' עם הראשון חדא שדרך הוא שהוא קורא עם החזן ואפילו לא יקרא הוא כיון שדרך הוא שהחזן קורא במקומו כאילו קורא הוא דיינינן ליה עכ"ל . והרא"ש כתב הירושלמי הזה בפ' הקורא את המגלה עומד וכתב עליו מימרא זו נאמרה בתר דתקינו שכל אחד מברך ושמעינן שכשהוא מתחיל ממקום שהתחיל הראשון מברך ברכה ראשונה ואם היה מתחיל ממקום שפסק אינו מברך כי הוא גומר קריאת הראשון על סמך ברכתו עכ"ל ודעת כולם מסכימים שהשני מברך בתחלה ובסוף וכן דעת המרדכי כמו שאכתוב בסמוך אבל הרמב"ם כתב בפי"ב מה"ת קרא ונשתתק יעמוד אחר תחתיו ויתחיל ממקום שהתחיל הראשון שנשתתק ומברך בסוף נראה מדבריו שהעומד תחת אותו שנשתתק מברך בסוף ולא בתחלה וכ"ל שהוא מפרש דה"ק זה שעומד תחתיו יתחיל ממקום שהתחיל הראשון ולא יברך לפניו אלא סומך על ברכת הראשון שא"ת יתחיל ממקום שפסק ולא יברך לפניו

יהא

דרכי משה

(ג) כתב במהרי"ל בשם מהרא"ק צריך הש"ץ ליטול ס"ת השניה אשר לא קרא בה עדיין טרם שנוטלין מלפניו הראשונה ולגוללה כדי שלא יהא ידיו פנויות מן המצות וכן פסק במרדכי הגדול שלא ירד הקורא כבר עד שיעמוד שם אצל התורה הנקרא לעלות אחריו עכ"ל וכתבתי כן בשם א"ז לקמן סי' קמ"ז :

ובמהרי"ל

דרישה

יברך ברכה אחת פעמים זא"ז כו' י"ל דלעת ב"י מדדייק הסמ"ג וכתב אפי' בירך מיד כו' משמע דמיירי בלא הפסק ומ"ש א"כ על עסק התורה שרלה לעסוק א"כ אפי' דעסק בתורה בין הברכה לקריאת התורה משמע דלא מקרי הפסק לדעת סמ"ג שהרי כתב אפי' בירך מיד כו' ואפ"ה ס"ל דצריך לחזור ולברך על הקריאה ממילא נפשטא שאלת ר' יחיאל כמו שהשיב גם הרא"ש וק"ל · וכתב עוד ב"י בשם מהרי"א ז"ל שממה שכתב רבינו בשם ר' יחיאל ואם איחר אדם לבא לב"ה כו' נראה דאע"ג דלכתחלה צריך שיברך הקורא בקול רם כדי שישמעו הצבור מ"מ אינו מעכב שאל"כ היאך היה מסתפק ר' יחיאל אם צריך לחזור ולברך . ובשם הר"ר יונה מ"כ שצריך לחזור ולברך הברכות בקול רם ונתן טעם לדבר כדי להוציא אותם שלא שמעו ועוד כי אין לאומרו כ"א בעשרה ואם אמרו בלחש הוי יחיד ולא יועיל וגם אותן שלא שמעו ושומעין החזן אומר ברכו אין להם לומר כך מאחר שלא שמעו הברכה אבל כשסיים החזן יענו אמן כדאמרי' גבי זימון בא ומצאן מברכין ברוך שאכלנו משלו עונה אמן ע"כ טוב לאומרו בקול רם ויענה חזן וכל שומעין ברוך ה' כו' עכ"ד :

[ב] **ומטבע** של ברכה אחרונה כו' וא"ת למה ברכה אחרונה פותחת בברוך כיון שהיא סמוכה לברכה ראשונה דקריאת התורה לא הוי הפסק כדאשכחן בברכות דק"ש ובברוך שאמר וישתבח תירצו התו' פרק שלשה שאכלו שהטעם לפי שהיו רגילין שלא היו מברכין רק הראשון ברכה ראשונה והאחרון ברכה אחרונה ואיכא הפסק גדול בין ראשון לאחרון שוב שתקנו שיהן לכל א' וא' משום הנכנסין ויוצאי' לא זזה ממקומה עכ"ל ב"י . ולפ"ז קשה למה ברכת הפטורה שלאחריה פותחת בברוך כדלקמן סי' רפ"ד ואפשר לומר שתקנוהו כברכת התורה כיון שנתקנה בכ"א פסוקים דומה לז' הקוראים בתורה כמו שכתב רבינו אבל זה דוחק . לכנ"ל יותר דהיינו טעמא משום דברכה אחרונה דהפטורה לא נתקנה דוקא אקריא' הפטורה אלא שבח לשבת הוא וכ"כ הר"ן ייסוב לברכה אחרונה אחר המגילה כמ"ש לקמן סימן תרצ"ב ע"ש ואף שרבינו כתב בסי' רפ"ד שתקנו למפטיר ברכות היינו דוקא שהמפטיר מברך אותן אבל לא שתולין דוקא בהפטורה :

סי' קמ [א] **יתחיל** ממקום שהתחיל כתב הרא"ש בפרק הקורא את המגילה עומד מימר' זו בירושלמי נאמר בתר דתקינו דכל אחד מברך (דאי קודם תקנה הלא לעולם זה שקרא ראשון בירך לפניה ולא לאחריה וזה שקרא אחרון בירך לאחריה ולא לפניה) ושמעינן שכשהוא מתחיל ממקום שהתחיל הראשון מברך ברכה ראשונה ואם היה

מתחיל

פרישה

(יג) **ומטבע** של ברכה כו' עיין בדרישה : (יד) **כך** היה מנהגם של אנשי ירושלים כו' וכן הוא בירושלמי הביאו ב"י וכן הוא בב"ר לא ימוש ס"ת הזה מפיך מלמד שהיה ס"ת בידו של יהושע שאין לומר הזה אלא מי שתופס החפץ בידו וכשסיים א"ל חזק ואמץ מכאן יצא המנהג לומר למסיים לקרות בתורה בכל פעם חזק עכ"ל :

(טו) **שצריך** ליטול הספר בידו ז"ל מ"ו ומדברי רש"י אין ראייה כלל שהוא פי' התם שצריך לגלול הס"ת ולפתחו ודו"ק :

סי' קמ (א) **יתחיל** ממקום שהתחיל כו' כתב ה"ר יונה פי' בפרק אין עומדין שאם יתחיל ממקום שפסק הראשון לא יצטרך לברך ברכה ראשונה שהרי כבר בירך אותה הראשון והתחיל לקרות ונמצא שהפסוקים שקרא הראשון ובירך מתחלה עליהם ולא בירך בסוף נתברכו לפניהם ולא נתברכו לאחריהם והפסוקים האחרים שקרא זה נתברכו לאחריהם ע"י זה האחרון ולא נתברכו לפניהם כיון שאינו מברך תחלה (וכתיב תורת ה' תמימה שתהא כולה תמימה) ולפיכך מתחיל ממקום שהתחיל הראשון כדי שיברך תחלה ונמצא שנתברכו הפסוקים לפניהם ולאחריהם ועיין בדרישה :

וצריך

והא נראה שקריאתו של זה מובדלת מקריאתו של ראשון ונמצא שהראשונים נתברכו לפניה' ולא לאחריה' והאחרונים נתברכו לאחריה' ולא לפניהם ואפי' אם היינו אומרי' שזה האחרון יברך קוד' שיתחיל ממקום שפסק הראשון שנמצא שהאחרונים נתברכו לפניהם ולאחריהם מ"מ הראשונים לא נתברכו לאחריהם ולכן אנו אומרים שיתחיל ממקום שהתחיל הראשון דהשתא הוי כאילו כולה קריאה אחת היא וברכת הראשון תעלה לכל הפסוקים כולם וכן ברכת אחרון שמברך בסוף תעלה ג"כ לכל הפסוקי' כולם כן נראה לי ליישב דעת הרמב"ם:

והמרדכי כתב שרבינו יואל פי' טעם הירושלמי משום דכיון דנשתתק ה"ל היסח דעת וע"כ צריך השני לברך הא לאו הכי היה יוצא השני בברכת הראשון וראיה מדתניא בתוספתא דמגלה ומייתי לה בירושלמי מעשה בר"מ שקרא מיושב בב"ה של טבעין ונתנה לאחר ובירך עליה ופריך בירוש' זה קורא וזה מברך א"ר ירמיה מכאן שהשומע כקורא משמע דאדם יוצא בברכת חבירו ואפ"ה כשנשתתק צריך השני לברך מכאן יש לפסוק דאדם העומד לקרות בתורה ובירך ברכה שלפניה וקרא מקצת פסוקים ופסק ודיבר ד"ת או דברי חול צריך לחזור ולברך ברכה ראשונה אם רוצה לחזור ולקרות יותר ועוד ראיה מתפילין דאע"ג דשתי מצות הן ואין מעכבות זו את זו כשסח הוי היסח דעת מברכה ראשונה ה"נ מי שקרא בתורה שלשה פסוקים יצא ידי קריאה ואם סח בינתים יברך לפניה ורבינו אפרים חולק עליו וכתב דאפי' הסיח דעתו א"צ לחזור ולברך וראיה מפ"ב דברכות (יג.) בפרקים שואל מפני הכבוד וכו' אלמא אע"ג דסח א"צ לחזור ולברך ברכות שלפני ק"ש ומתחיל ממקום שפסק וק"ש ג"כ היא תורה וכתיב בה תמימה ומתפילין אין ראיה משום שהם מצוה אחת ופעמים שתי מצות לא שח מצוה אחת שח שתים ומה ראיה מהתוספתא דמגילה וירושלמי ומה חידוש הוא זה שאחד מברך ואחד יוצא וכן תנן ר"ה (כט.) כל המצות כולן אע"פ שיצא מוציא וכ"ש אותו שלא יצא אבל המברך הקורא בתורה אין מוציא את הרבים בברכתו שהרי כל אחד ואחד צריך לברך ולקרוא הילכך היכא שנשתתק צריך אחר לברך אבל היכא דסח אפי' הסיח דעתו א"צ לברך והשיב רבינו יואל אי לא משום הנכנסים ויוצאים כל ז' יוצאין בברכת הראשון הרי דמוציא את הרבים והיכא שנשתתק ליכא למיחש לנכנסי' ויוצאי' דקלא אית ליה עכ"ל. וכתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל שנראה מדברי רבינו יואל דדוקא כשקרא ג' פסוקים ואח"כ שח צריך לחזור לברך אבל אם לא קרא עדיין ג' פסוקים עדיין לא עשה גמר מצוה שהתחיל ואפי' שח אין לו לחזור ולברך":

"ב"ה ול"נ דברי רבינו אפרים שכיון שהתחיל בדבר שבירך לעליותו לא הוי שיחה הפסק מידי דהוה אברכת הסעודה:

כתב הרד"א ז"ל בהל' ברכות שכת' ה"ר גרשון ב"ר שלמה על מעשה שאירע בר"ח טבת שמוציאים שני ספרים וטעה ש"ץ ופתח של חנוכה ובירך הקורא עליו והזכירוהו הצבור שטעה ובשל ר"ח יש לו לקרות ראשונה והפסיק וגלל ס"ת עד שהגיע לפרשת החדש ויש מאנשי הדור שמוכיחין שצריך לחזור ולברך שנית על פרשת ר"ח מדגרסינן בירושלמי פרק כיצד מברכין הדין דנסיב פוגלא ומברך עליה והוא לא אתא לידיה צריך לברוכי עליה זמן תניינות ר"ל כיון שהפסיק אחר ברכתו שנטלו מן הקרקע חוזר ומברך אע"פ שלא הפסיק אלא בשתיקה וג"כ בכאן כיון שהפסיק זמן גדול בשתיקה בעת שגלל ס"ת ה"ל הפסקה כגון אם הפסיק בדיבור ועוד דגרסינן תו בירושלמי ר' זירא בעי האי מאן דנסיב תורמוס' ונפל מידיה מהו לברוכי עליה זמן תניינות פירוש היו תורמוסין לפניו ונטל אחד מהן ונפלה מידו ומיבעיא ליה אם צריך לברך פעם שניה על האחרים ומקשי ומה בינו לאמת המים ומתרץ אמרין תמן לכך כיון דעתו מתחלה ברם הכא לא לכך כיון דעתו מתחלה והכא נמי כיון דלא נתכוון בברכתו על זאת הפרשה צריך לחזור ולברך ולפי דעתי טעו כי הטעם הראשון בטל שהרי הירושלמי ההוא אינו עיקר דהלכה כרבא מברך ואחר כך בוצע דלא חשבינן שתיקה להפסקה ל"ש מרובה ל"ש מועטת והטעם השני בטל ג"כ לדעת הראב"ד דפסק לקולא והביא ראיה לדבריו דכל דמנח קמיה חיילא ברכה עליה הכא נמי הא ספר תורה קמיה ודעתיה עליה לכל הפרשיות הכתובות בו גם אם לא גלל אותה ס"ת עצמו שבירך עליה תחלה אלא פתח ס"ת אחר יש פנים להיתר כי אחר שהוציאו אותם ב' ס"ת יחד לקרות אותם ב' פרשיות שהם ענין היום י"ל דמנחי קמיה הוו ודעתיה עילויה וכן יצאה הוראה בחבורה בעירנו עכ"ל. והפוסקים פסקו כההיא דהדין דנסיב תורמוס' לחומרא וכמו שיתבאר בסי' ר"ו בס"ד ולפי דבריהם בההוא עובדא דס"ת צריך לחזור ולברך כמו שהורו אנשי הדור ההוא ודלא כה"ר גרשום ב"ר שלמה: **אם** מצאו טעות בס"ת שצריכים להוציא ס"ת אחרת אם צריך לחזור ולקרות כל מה שקראו ולברך עליו יתבאר בסימן קמ"ג בס"ד:

קמא (א) **וצריך** לקרות מעומד דתנן (ב) הקורא את המגלה יושב (ג) יצא (ד) משא"כ בתורה (ה) ומטעם זה נמי צריך ליזהר שלא לסמוך דאמרינן בפ"ב דזבחים עמידה מן הצד פירוש ע"י סמיכה איכא בינייהו לרבנן לא הוי עמידה וצריך שלא יקראו שנים דתנן במגילה קראוה שנים יצאו משא"כ בתורה אלא אחד קורא אותו שעולה ואין ש"צ קורא עמו ומה שנהגו האידנא שש"ץ קורא פי' א"א הרא"ש ז"ל לפי שאין הכל בקיאין בטעמי קריאה ואין הצבור יוצאין בקריאתו והוא בעיניו כיודע ואם לא יקראוהו אתי לאינצויי עם ש"צ לכך תקנו שיקרא ש"צ שהוא בקי בקריאה ומ"מ גם העומד לקרות יקרא בנחת עם ש"צ א שלא תהא ברכתו לבטלה והא דאמרינן שלא יקראו שנים פי' בקול רם דטעמא [א] משום דתרי קלי לא משתמעי ומי שאינו יודע לקרות אינו ראוי שיקראוהו ש"צ (ו) והויא ברכה לבטלה ולא מסתבר שיברך על קריאת ש"צ עד כאן (ז) ומיהו אם יודע לקרות כשמקרין אותו

קמא וצריך לקרות מעומד וכו' כתב ב"י משמע דוקא הקור' צריך לעמוד אבל לא שאר הצבור כו' עכ"ל מיהו יש נוהגים לעמוד בשעת קריאה וכ"כ המרדכי ע"ש מהר"ם שהיה נוהג כך ע"ש בפר"א דמילה אכן נראה דלאו מדינא היה נוהג כך אלא כיון דצריך כל אדם להעלות על דעתו כששומע הקריאה מפי הקורא כאילו קיבלה באותה שעה מה"ס וכ"כ בס' הזוהר ומביאו ב"י ובה"ס היו כל ישראל עומדין כדכתיב אנכי עומד בין ה' וביניכם לכך הגון וראוי שיהיו עומדין בשעת שקור' בס"ת אבל בין גברא פשיטא דא"צ עמיד' אף לנוהגין לעמוד בשעה קריאה אבל מדינא א"צ לעמוד אלא הקורא ובשעת קריאה. והאידנא שהש"ץ מקר' והעולה ג"כ חייב לקרות מלה במלה בלחש שניהם צריכין לעמוד בשעת הקריאה ושלא לסמוך דמה שהש"ץ קורא במקומו כאילו הוא קורא דיינינן ליה כמ"ש ה"ר יונה בדין נשתתק ומביאו ב"י בסי' ק"מ:

וצריך שלא יקראו שנים וכו' עד יקרא בנחת עם הש"ץ וכו' ומיהו צריך לקרות מתוך הכתב אבל אם אינו קורא מתוך הכתב או שאינו יודע לקרו' מתוך הכתב א"כ סומא כתב בב"י בזו יש מחלוקת י"א שברכתו לבטלה אעפ"י שהוא קורא מלה במלה אחר קריא' הש"ץ ולא יעלה לס"ת כלל וי"א דשפיר דמי כיון שהש"ץ קורא מתוך הכתב והוא קורא אחריו וכבר נהגו לקרות סומא לס"ת בפני גדולי עול' ולא מיחו כי סמכו על מהר"י מולי"ן שפסק כך ודלא כהסכמת ב"י דאוס' וכך נראה עיקר לפע"ד אלא מיהו נ"ל דוקא סומא ת"ח אבל סומ' ע"ה אין לקרותו כלל דאפי' אינו סומ' לא היה ראוי לקרותו לכתחלה אלא כיון שנהגו לקרות ע"ה אין לנו לבטל המנהג כי היכי דלא ליתו לאינצויי אבל סומא ע"ה אין לקרותו לס"ת כלל:

כתב

קמא וצריך לקרות מעומד דתנן (כא.) הקורא את המגלה עומד יושב כלומר אם רצה עומד אם רצה יושב ובגמרא (שם) תנא מה שאין כן בתורה ופירש"י מה שאין כן בתורה שאין קורין בתורה בצבור מיושב ומשמע דדוקא הקורא צריך לעמוד אבל לא שאר הצבור וכן נוהגים ואף על פי שהמרדכי כתב בפרק ר"א דמילה שהר"מ היה עומד בשעת קריאת התורה וכן נוהגים קצת אשכנזים וצרפתים בהל' קטנות כתב יש עומדים בשעת קריאת התורה ומביאים ראיה מדכתיב וכפתחו עמדו כל העם ואין ראיה מכאן דבסוטה (לט.) מפרש עמדו לשון שתיקה והכי משמע בירושלמי דההוא גברא דהוה קרי וסמיך ה"ל עמוד מה נתינה באימה ובאימה וכו' משמע דוקא לחזן יש לעמוד עכ"ל וכ"כ רבינו בסוף סי' קמ"ו בשם רב שר שלום:

ומטעם זה צריך ליזהר שלא לסמוך דאמרינן בפ"ב דזבחים עמידה מן הצד איכא בינייהו וכו' כלומר דתניא התם (יט:) כיצד קידוש ידים ורגלים מניח ידו הימנית ע"ג רגלו הימנית וידו השמאלית ע"ג רגלו השמאלית ר"י בר יהודה אמר מניח שתי ידיו זו ע"ג זו וב' רגליו זו ע"ג זו ומקדש אמרו לו הפלגת א"א לעשות כן שפיר קאמרי ליה א"ר יוסא וחבירו מסייעו מאי בינייהו אמר אביי עמידה מן הצד איכא בינייהו ופירש"י עמידה מן הצד כגון זו שאינה בלא סיוע לרבנן לא הוי עמידה ואכן עמידה בעינן כדמפרש לקמן וכתבו שם התוס' ונראה שהקורין בתורה שלא לסמוך משום דאמרינן בפרק הקורא את המגלה עומד דבתורה בעי עמידה ובירושלמי נמי אמרינן דאסור לסמוך וכ"כ הרא"ש בר"פ הקורא את המגלה עומד מאי דאמרינן ומנא לן דקורא בתורה צריך להיות עומד א"ר אבהו דאמר קרא ואתה פה עמוד עמדי ואפילו לסמוך אסור כדאיתא בירושלמי רבי שמואל בר יצחק על לבי כנישתא חזא לחד בר נש תרגם וסמיך לעמודא א"ל אסור לך כשם שניתנה באימה כך אנו צריכים לנהוג בה באימה. ומיהו אם הוא בעל בשר כ' המרדכי בפ"ק דברכות בשם הירושלמי דשרי:

וצריך שלא יקראו שנים דתנן במגלה פרק הקורא את המגלה (שם) קראוה שנים יצאו ובגמרא תניא מה שאין כן בתורה וכתב הרא"ש שבתורה אין קורא אלא א' אותו שעומד לקרות בתורה ואין ש"ץ קורא עמו ומה שנהגו האידנא שש"ץ קורא שלא לבייש את מי שאינו יודע לקרות כדתנן בכורים (פ"ג מ"ז) גבי בכורים בתחלה מי שיודע לקרות קורא ומי שאינו יודע לקרות מקרין אותו נמנעו מלהביא מפני הבושה התקינו שיהו מקרין את הכל ואין הדמיון נ"ל דהתם נמנעו מלהביא בכורים ועברו על מ"ע בתורה אבל הכא הבקיאים יקראו והאחרים ימנעו ומאמת הבושה יתנו לב ללמוד הפרשה אלא נראה הטעם לפי שאין הכל בקיאים בטעמי הקריאה ואין הצבור יוצאים בקריאתו והוא בעיניו כיודע ואם לא יקראוהו אתי לאינצויי עם ש"ץ לכך התקינו שיקרא ש"ץ וכו' עד ולא מסתבר שיברך על קריאת ש"ץ וגם הר"ן כתב בפרק הקורא את המגלה עומד גבי ח' פסוקים יחיד קורא אותם שמה שנהגו עכשיו שש"ץ קורא בקול רם אפשר שהנהיגו כן כדי שלא לבייש מי שאינו בקי לקרות בדקדוק הקריאה:

ומ"ש רבינו ומיהו אם יודע לקרות כשמקרין אותו ש"ד כ"כ הרא"ש בתשובה כלל ג' אם קורא עם החזן ויודע להבין ולחבר האותיות ולקרותם עם החזן מיקרי שפי' קריאה אבל שיברך הוא על מה שהחזן קורא והוא לא יקרא כלל לא יתכן עכ"ל. והטעם מפני שצריך שיודע לקרות מתוך הכתב מה שמקרין אותו

פרישה

סי' קמא (א) **וצריך** לקרות מעומד ודוקא חזן אבל שאר העם לא כו': (ב) **הקורא** המגלה יושב כו' לשון המשנה כמו שהביא ב"י הקורא את המגלה עומד ויושב כלומר אם רצה עומד ואם רצה יושב ורבינו מקצר במה שאין נפקות' בו: (ג) **יצא** ותני' עלה משא"כ כצ"ל משום דתרי קלי לא משתמעי כו' עיין בדרישה: (ד) **משא"כ** בתורה ופירש"י שאין קורין בתורה בצבור מיושב והטעם דכתיב ואתה פה עמוד עמדי ובמרדכי כתב דבעל בשר מותר לסמוך. ב"י: (ה) **ומטעם** זה צריך נמי ליזהר שלא לסמוך כ"כ הרא"ש בר"פ הקורא את המגילה עומד וכתב שכן איתא בירושלמי ר' שמואל בר יצחק על לבי כנישת' חזא לחד בר נש תרגם וסמיך לעמודא א"ל אסור לך כמו שנתנה באימה כך אנו צריכין לנהוג בה באימה עכ"ל: (ו) **והויא** ברכה לבטלה כו' והטעם מפני שצריך שידע לקרות מתוך הכתב מה שמקרין אותו שאסור לקרות בתורה אפילו אות אחת שלא מן הכתב וכמו שכתב רבינו ירוחם בשם תשובת הרשב"א וכ"כ בשבלי לקט: (ז) **ומיהו** אם הוא יודע לקרות כשמקרין נראה דדוקא לקרות מתוך הספר קאמר וכן דקדק לשון תשובת הרא"ש דכתב לחבר האותיות לאפוקי סומא דאף שיודע לאמר מלה במלה אחר החזן המקרא אותו מ"מ אינו קורא מתוך הספר וכ"פ ב"י אבל מהרי"ל פסק דבזמן הזה שהש"ץ מקר' גם הסומ' עולה ומברך והביאו מ"ו בהגהותיו ס"ס כ"ג וכן שמעתי נוהגין בקהילות גדולות וגם רמ"י כתב בסי' זה לקיים המנהג

דרישה

מתחיל ממקום שפסק אינו מברך כי הוא גומר קריאת הראשון וע"ל סמך ברכתו ומכאן מדקדק רב הא"מ וכו' התוקע ופא ועמד אחר במקומו לתקוע מתחיל ממקום שפסק ואינו מברך דדוקא בתורה דכתיב בה תמימה הוא דמתחיל מראש ומברך אבל בשאר מצות לא ע"כ ואי לאו דמסתפינ' הייתי אומר דהירושלמי איירי נמי אפילו קודם תקנה ור"ל כשהראשון לא גמר המצוה עדיין שלא קרא ג' פסוקים והכי דייק ליש' שנשתתק כלומר שנשתתק ולא גמר שיעור שהיה לו לקרות וא"כ מעולם לא חל הברכה משום דבר ואיך נאמר שברכה ראשונה קאי אשאר פרשיות דבשלמא אי גמר המצוה כתיקונה או היה מקום לברכה שתחול עלי' דהיינו פרשה שקרא הראשון ומשם נמשכת ג"כ לשאר פרשיות וכן ברכה אחרונה שבירך האחרון אתחלת הפרשה שקרא מחשבינן לה ג"כ ודו"ק:

סי' קמא [א] **משום** דתרי קלי לא משתמעי וכתב ב"י ומשמע מתוך דברי הרא"ש דצריך העולה לקרות בנחת עם הש"ץ כדי שלא תהא ברכתו לבטלה וכן כתבו

חדושי הגהות

קמא א וכ"כ לקמן בסמוך ומי שאינו יודע לקרוא אינו ראוי שיקראוהו ש"ץ והוי ברכה לבטלה אע"ג דקיי"ל (ר"ה כ"ט) כל הברכות אעפ"י שיצא מוציא נראה דשאני הכא דלא הוי מ"ע

קמב כתב בעל המנהיג וכו' והרמב"ם כתב וכו' ולהרמב"ם צ"ל דלא קי"ל כהאי מדרש דלאהרן הרן יצא אלא כדאיתא בירו' ומביאו ב"י טעה בין תיבה לתיבה מחזירין אותו אפילו טעה בין אם לואם ונראה מדברי רבינו מדהביא דברי הרמב"ם באחרונה להשיג על בעל המנהיג אלמא דהכי ס"ל דהכי כתב גם הרא"ש דאין הכל בקיאין בטעמי קריאה ואין הצבור יוצאין בקריאתו וכו' ומביאו רבינו בסי' הקודם והיינו כהרמב"ם וחולק על בעל המנהיג אבל ב"י בשם מהר"י חביב תירץ ואמר דבעל המנהיג נמי סובר כהרא"ש דלכתחלה צריך לחזור אחר מי שבקי בקריאה אלא דבדיעבד יצא כדאיתא במדרש א"כ כי זה שכתב בעל המנהיג הוא בטעות שאין בו שינוי ענין ודברי הרא"ש בטעמים שהם פי' הפסוק ממש עכ"ל והאי שינויא ליתא דבעל המנהיג ודאי בכל טעות קאמר שילא מדכתב בסתם ולא חילק והכי נהוג כבעל המנהיג דלא כהרמב"ם מיהו דוק' בדיעבד אבל לכתחלה צריך לחזור אחר ש"ל הבקי בקריאה וכמ"ש הרא"ש ופשוט הוא וכ"כ בכתבי מהרא"י בסימן קפ"א ומביאו ב"י :

אותו שפיר דמי ואם ש"צ רוצה לברך לעצמו ולקרות (ח) צריך שיהא אחד עומד אצלו דתניא בתוספתא חזן העומד לקרות אחר עומד ומחזן עליו עד שיקרא (ט) וגרסינן נמי בירושלמי רב שמואל בר רב יצחק על לבי כנישתא וחזא חזנא דקרא ולא קאי בר איניש תחותיה א"ל אסור לך כשם שניתנה ע"י סרסור כך אנו צריכין לנהוג בה (י) ע"י סרסור· אין הקורא רשאי לקרות (יא) עד שיכלה אמן מפי הצבור:

קמב **כתב** בעל המנהיג אם טעה הקורא או החזן המקרא אותו טוב שלא להגיה עליו על שגגותיו ברבים שלא להלבין פניו [א] דאף על פי (א) שטעה בה יצא ידי קריאה דאיתא במדרש

אותו שאסור לקרות בתורה אפי' אות אחת שלא מן הכתב וכמ"ש ר"י בשם תשוב' הרשב"א וכ"כ בשבלי הלקט וכן משמע מדברי הרמב"ם בפי"ב מה"ת שכתב שאסור לקרות שלא מן הכתב אפי' תיבה אחת וכ"כ מההוא דלשון תשובת הרא"ש שכתבתי וכ"כ הריב"ש בתשובה והביא ראיה לדבר וכ"כ מהר"י ן' חביב ז"ל ודלא כדכתב ל"י בשם ספר האשכול דהא דתנן בפרק הקורא את המגלה עומד סומא אינו קורא בתורה היינו לומר דאינו קורא ע"פ אבל אוקומי איניש אחריכא שפותח ורואה וסומא מברך ועומד בצדו ש"ד והכי מצי עביד קטן סומא עכ"ל וכן מצאתי בשם ספר אגודה דסומא כהן קורא בתורה ואין לסמוך על דבריהם נגד כל הני רבוותא (א) וכבר כתבתי בסי' קל"ט בשם רבינו סעדיה שאם הם צריכים לזה האיש שאינו יודע לקרות שיעלה לפי שהוא כהן או לוי ואין שם אחר זולתו יראה ש"ץ אם כשיקרא לו מלה במלה יכול לאמרה יכול לקרות ואם לאו לא יעלה ע"כ ומ"ת למה יטריחו עצמם הצבור בכך ימחול כהן זה על כבודו לישראל גדול ומופלג בחכמה שיכול למחול על כבודו לאיש כזה כמו שנתבאר בסי' קל"ה · וי"ל דמיירי כשאין שם אדם גדול ומופלג בחכמה א"כ כשאין כהן זה רוצה למחול על כבודו עסקינן וכן צ"ל ע"כ בלוי שאינו יודע לקרות דקאמר דכשאינו רוצה למחול על כבודו לכהן מיירי שאל"כ יקרא הכהן פעמים ולמה נטרח לקרות לוי שאינו יודע אלא ודאי כדאמרן ומיהו יש לדחות דכל היכא דאיכא לוי ואפשר ביה עדיף טפי מקריאת כהן פעמים וכן כל היכא דאפשר בקריאת כהן עצמו עדיף משימחול כבודו לגדול ומופלג בחכמה ואפשר דבשבתות וי"ט מיירי שאינו יכול הכהן למחול על כבודו ולדידן אפי' בב' וה' נמי לא כמו שנתבאר בסי' קל"ה :

אין

ומתוך לשון הרא"ש שכתב רבינו יתבאר לך שצריך העולה לקרות בנחת עם ש"צ כדי שלא תהא ברכתו לבטלה וכ"כ התוס' בספ"ק דב"ב (טו·) ורבינו הגדול מהרי"א ז"ל כ' שמעתי שכתוב בספר הזוהר שאין לקרות כלל אלא אחד וראוי לחוש לדבריו אם האמת הוא כך שאני לא ראיתיו כתוב אלא ששמעתיו עכ"ל ואני הכותב זכיתי למוצאו והוא בפ' ויקהל וז"ל ואסור למיקרי באורייתא בר חד בלחודוי ושתקן ושומעין מלה מפומיה כאילו קבלין לה האי שעתא מטורא דסיני ומאן דקרי באורייתא ליהוי חד קאים עלי' ושתיק דלא ישתכח בר דיבור חד בלחודוי לא תרין דיבורים לשון הקדש חד וחד הוא לא תרין ואי תרין משתכחין בס"ת גריעותא דרזא דמהימנותא איהו וגריעו דיקרא דאורייתא : וקודם לזה כתוב אי ההוא צלותא אשתמע לאודניה דבר נש לית מאן דציית לה לעילא ולית דלייתין ליה אחרינין בר מאן דשמע בקדמיתא בג"כ בעי לאסתמרא דלא ישמעון מההיא צלותא בני נשא ותו דמילתא דצלותא אתאחדת בעלמא עילאה ומלה דעלמא עילאה לא אצטריך לאשתמע כגוונא דא מאן דקרי בספרא דאורייתא חד קארי וחד לשתוק ואי תרי קראן באורייתא גרעי מהימנותא לעילא ע"כ וכיון דלדברי הזוהר אסור לקרות אלא אחד לבד ועכשיו שנהגו שש"ץ הוא הקורא העולה אסור לקרות אף על פי שלדברי הפוסקים צריך לקרות ואם לא יקרא כתבו דהוי ברכה לבטלה מאחר שלא נזכר זה בתלמוד בהדיא לא שבקינן דברי הזוהר מפני דברי הפוסקים ועוד דהכא איכא למימר דכל שהעולה שומע מה שש"ץ קורא ומכוין לבו לדבריו הרי הוא כקורא דשומע כעונה הילכך צריך ליזהר העולה מלקרות עם ש"ץ ומיהו אפשר שאפילו לדברי הזוהר רשאי לקרות והוא שלא ישמיע לאזניו וכן משמע מהלשון השני שכתבתי דמדמי ליה לתפלה שאסור להשמיע לאזניו ואע"פ שבלשון הראשון שכתבתי לא הזכיר אלא דבור אפשר דכל שאינו משמיע לאזניו לא קרי ליה דיבור · וכן ראוי לעשות לקרות העולה בנחת בענין שלא ישמיע לאזניו (ב) : **בני** רומניא נוהגים שהעולה הוא קורא בקול רם כדין התלמוד וכדי שלא לבייש את מי שאין בקי בדקדוק הקריאה מעמידין מקרא אחד אצל העולה והמקרא אומר כל תיבה ותיבה תחלה ואח"כ אומרה הקורא ויש סמך למנהג זה ממאי דפירש"י בפ"ק דשבת (יב :) אבל דתניא אבל מסדר הוא ראשי פרשיותיו שמתוך שראש הפרשה סגורה בפיו הוא נזכר בכולה לאמר ומסייע את שבעה הקורים בנקודה וטעמיה בלחש ע"כ · ואע"פ שהנוהגים מנהג זה המקרא אומר התיבה בקול רם נראה דלא דמי למאי דאמרינן לא יקראו שנים בקול רם דהתם שניהם מוציאין התיבה מפיהם בבת אחת אבל הם כשהמקרא אומר התיבה העולה שותק וכשהעולה חוזר ואומר אותה המקרא שותק לעולם אין שם אלא קול אחד לבד ומהאי טעמא אפשר שאפילו לדברי ספר הזוהר ש"ד המנהג הזה : **ואם** ש"ץ רוצה לברך לעצמו ולקרות צריך שיהא אחר עומד אצלו דתניא בתוספתא העומד לקרות וכו' וגרסינן נמי בירושלמי רב שמואל בר רב יצחק על לבי כנישתא וכו' כל זה כתבו הרי"ף והרא"ש בפ' הקורא את המגלה עומד :

ומ"ש רבינו ואם ש"ץ רוצה לברך לעצמו ולקרות נתבאר בסי' קל"ט : **אין** הקורא רשאי לקרות בתורה עד שיכלה אמן מפי הצבור בסוטה פרק ואלו נאמרין (לט·) א"ר זירא אמר רב חסדא אין הצבור רשאין לענות אמן עד שתכלה ברכה מפי הקורא ואין הקורא רשאי לקרות בתורה עד שיכלה אמן מפי הצבור והרמב"ם ורבינו לא כתבו אלא הא דאין הקורא רשאי לקרות עד שיכלה אמן מפי הצבור משום דאידך דאין הצבור רשאין לענות אמן עד שתכלה ברכ' מפי הקורא איננה מיוחדת לקריאת התורה שדין כל הברכות כך הוא שאין עונין אמן עד שתכלה ברכה מפי המברך :

כתוב בא"ח שאין לקרות בתורה ב' אחים או אב ובן זה אחר זה מפני שהם פסולים לעדות זה לזה וכתיב עדות ה' נאמנה עכ"ל והכלבו בסימן כ' והמרדכי בהלכות קטנות כתבו בשם הר"מ שיכולי' לקרות ב' אחים זה אחר זה והבן אחר האב ואין מניחין לעשות כן בשביל עין הרע (ג) : **כתוב** בכתבי מה"ר ישראל סי' קי"ט אני נוהג לעלות על המגדל בפתח שהיה לי בדרך קצרה ממקומי בב"ה ויורד אני מן המגדל בדרך אחר שהוא בדרך ארוכ' לי עד מקומי כדאמרי' פ"ב דמדות (משנה ה) הנכנס לעזרה נכנס בקצרה ויוצא בארוכה עכ"ל ואם ב' הדרכים שוים נראה שעולה בפתח שהיא לו בדרך ימין משום כל פינות שאתה פונה לא יהיו אלא דרך ימין ויורד בפתח שכנגדו · וכדאמרי' במגילה (כט·) בנכנס לב"ה ע"מ שלא לעשות קפנדרי' מצוה ליכנס בפתח זה ולצאת בפתח אחר :

כתב הרשב"א שאלת כיון שאסור לקרות בתורה אפי' אות אחת שלא מן הכתב היאך ש"ץ קורא ישכבנה והכתיב ישגלנה וכן כל תיבה שיש בה קרי וכתיב שכולם כתובים בתורה כפי המסורה ולא כפי המקרא תשוב' זו הל"מ וכמו שאמרו בפרק אין בין המודר (כז·) מקרא סופרים ועיטור סופרים קריין ולא כתיבן כתיבן ולא קריין הל"מ " ב"ה וכתב תשובה זו ר"י בנתיב ב' :

קמב כתב בעל המנהיג אם טעה הקורא או החזן המקרא אותו טוב שלא להגיה על שגגתו ברבי' וכו' דאע"פ שטעה בה יצא ידי קריאה דאיתא במדרש שאם קרא לאהרן הרן יצא התוספות כתבו בר"פ אין מעמידין (כב :) פירוש אע"פ שלא קרא האלף :

כתב מהר"י ן' חביב ז"ל ז"ש שאם טעה הקורא אין מחזירין אותו קשה למ"ש למעלה בשם הרא"ש שאין הציבור יוצאין בקריאת הבלתי יודע וי"ל כי זה בדיעבד ודברי

דרכי משה

קמא (א) ובמהרי"ל כתב דנוהגין לקרות סומא לס"ת ול"נ דברי ב"י : (ב) ול"נ שאין הכרח בדברי הזוהר כלל יותר ממה שמוזכר במגילה דבתורה לא יקראו שנים שפי' הפוסקים דמיירי בקול רם משום דתרי קלי לא מישתמעי וה"ה דדברי הזוהר מיירי בכה"ג ותדע שהרי בימי הזוהר לא נהגו מנהגא דידן שהש"ץ היה קורא את הכל אלא העולה היה קורא כדין התלמוד ולכך כתב שם דלא יקרא אחר עמו ומ"ש דלהוי חד קאים עליה ושתיק וכתב נמי חד קרי וחד לשתוק דמשמע קצת שהיו נוהגים מנהגא דידן אינו כן אלא ר"ל כמו שהוא בחזן דבעינן אחד שמחזן על הקורא והוא בעי לישתוק ואין לזוז מדברי הפוסקים ואף אם היו דברי הזוהר חולק עליהם כנ"ל דלא כב"י שכתב דלא שבקינן דברי הזוהר מפני דברי הפוסקים והוצרך לעשות פשרה ביניהם ובתוספות פרק ראוהו ב"ר כתבו בהדיא דהמנהג בזמן הזה ששנים קורין : (ג) ובמהרי"ל כתב דיש לחוש אפילו אם אחד עולה לשביעי והשני למפטיר וכתב מהר"א מפראג בהגהה דממזר מותר לעלות לס"ת :

אמנם

דרישה

כתבו התוס' סוף פ"ק דב"ב ור"י אבוהב כתב שמעתי שכתב בספר הזוהר שאין לקרות כלל אלא אחד וראוי לחוש לדבריו אם האמת הוא כך שאני לא ראיתיו כתוב אלא שמעתיו עכ"ל ואני זכיתי למוצאו והוא בפ' ויקהל וכתב לבסוף ומיהו אפשר דאפילו לדברי הזוהר רשאי לקרות עם הש"ץ והוא שלא ישמיע לאזניו וכן משמע מל' הזוהר וכן ראוי לעשות לקרות העולה בנחת בענין שלא ישמיע לאזניו עכ"ל ב"י ותמה אני על הב"י דהזוהר מדמה הקריאה לתפלה ובתפלה פסק ב"י לעיל בסי' ק"א דצריך להשמיע לאזניו ובקריאה פוסק דלא ישמיע לאזניו וגם בתפלה כתב הב"י כאן בפשיטות דלא ישמיע לאזניו וזה לית' גם ל' הזוהר דכתוב ז"ל אי ההוא צלות' אשתמע לאזניו דבר נש לית מאן דציית לעילאי · כ"ל דר"ל לאזניו דבר נש אחריני זולת המתפלל וכדמשמע סיום לשונו כי מאן דשמע' בקדמייתא · דמשמע כיון שהשמיע תפלתו לאחרים תו לא יפנו למעלה לתפלתו ויועיל לזה שהשמיע לו תפלתו מלמטה · אבל המתפלל גופא ודאי ס"ל דמותר להשמיע לאזניו וה"ה בקריאה · אבל מדברי רבינו אינו משמע כן מדכתב והא דאמרינן כו' פי' בקול רם דטעמא משום דתרי קלי לא משתמעי ואי קרא בנחת רק שישמיע לאזניו משתמע כדמוכח נמי בסי' ק"א גבי תפלה דאסור להתפלל בהגבהת קולו משום טירדא דציבורא ובלחש שישמיע קולו לאזניו מותר ע"ש · וכתב בד"מ ולי נראה שאין הכרח מדברי הזוהר כלל יותר ממה שמוזכר במגילה דבתורה לא יקראו שני' שפי' הפוסקי' דמיירי בקול רם משום דתרי קלי לא משתמעי וה"ה דדברי הזוהר מיירי בכה"ג ותדע שהרי בימי הזוהר לא נהגו מנהג דידן שהש"ץ היו קורא את הכל אלא העולי' היו קוראין כדין התלמוד ולכך כתב שם דלא יקרא אחר עמו ומ"ש דליהוי חד קאים עליה ושתיק וכתב נמי חד קרי וחד לשתוק דמשמע קצת שהיו נוהגין מנהג דידן אינו כן אלא ר"ל כמו שהוא בתוספתא דבעינן אחד שמחזן על הקורא והוא בעי לשתוק ואין לזוז מדברי הפוסקים אף אם היה הזוהר חולק עליהן כנ"ל ודלא כב"י שכתב דלא שבקי דברי הזוהר מפני דברי הפוסקים והוצרך לעשות פשרה ביניהם עכ"ל :

סי' קמב [א] **דאעפ"י** שטעה בה יצא ידי קריאה כו' כתב מהר"י בן חביב וקשה למה שכתב למעלה סוף סימן קמ"א בשם הרא"ש שאין הצבור יוצאים

פרישה

שמנהג דסומא עולה לתורה : (ח) **צריך** שיהא אחד עומד אצלו כו' גם יאמר לו שיקרא כמו שכתב רבינו בסימן קל"ט וכ"כ ב"י פי' דברי רבינו בסי' קל"ט ע"ש :

(ט) **וגרסינן** נמי בירושלמי כו' וחזא חזנ' דקרא כו' זה לשון ירושלמי ר' חגי אמר שמואל בר יצחק עאל לבי כנישתא חמא חזנ' קאים מתרגם ולא מיק' בר נש תחותוי א"ל אסור לך כשם שנתנ' ע"י סירסור כך אנו צריכין לנהוג בה ע"י סרסור עכ"ל פרק הקורא את המגילה עומד דף ע"ד ולכאורה נראה דר"ל דדוקא אם החזן רצה לקרות ולתרגם אסור אבל לענין הקריאה היה נראה שיכול החזן לקרות בלא אחר עומד עליו וכן הכלבו הביא זה הירושלמי על המתרגמ' בסי' ד' דלא יתרגם החזן עצמו כדאמרינן בירושלמי ר' שמואל בר יצחק על לבי כנישתא חזא חזנא דקאי ומתרגם ולא קאי בר נש תחותוי א"ל אסור לך כשם כו' עכ"ל והביאו ב"י בסי' קמ"ה ע"ש · וכן כתוב בשבילי הלקט וא"כ לא הביא רבינו ראייה מירושלמי כלום שצריך שיהא אחר עומד אצלו ואפשר שנוסחא אחרית' היתה לרבינו בדברי ירושלמי וגריס וחמא חזנא דקרא א"כ דסבירא ליה לרבינו כיון שמסיים הירושלמי הטעם כשם שנתנ' ע"י סרסור כך אנו צריכין לנהוג בה א"כ מה לי לקרות מה לי למתרגם וע"כ הא דנקט מתרגם לאו דוקא הוא :

(י) **ע"י** סרסור כו' דכתיב אנכי עומד בין יי' וביניכם :

(יא) **עד** שיכלה אמן מפי הצבור בסוטה פרק אלו נאמרי' א"ר זירא א"ר חסדא אין הצבור רשאין לענות אמן עד שתכלה ברכה מפי הקורא ואין הקורא רשאי לקרות בתורה עד שיכלה אמן מפי הצבור והרמב"ם ורבינו לא כתבו אלא הא דאין הקורא רשאי לקרות עד שיכלה אמן מפי הצבור משום דאידך דאין הצבור רשאין לענות אמן עד שתכלה ברכה מפי הקורא איננה מיוחדת לקריאת התורה שדין כל הברכות כך הוא שאין עונין אמן עד שתכלה הברכה מפי המברך · ב"י :

סי' קמב (א) **דאע"פ** שטעה בה יצא ידי קריאתו פי' שיודע לקרות ועיין בדרישה : ואם

חדושי הגהות

מ"ע כשופר ולולב ומגילה שהוא חובה על האדם וכיון שכל ישראל ערבים זה בזה א"כ חובת חבירו מוטל עליו לכן יכול להוציא מה שאין כן כאן שאינו חובה על האדם כי לא תיקן עזרא לקרות בצבור רק למצוה מן המובחר (מהרל"ח) : ול"נ

ודברי הרא"ש לכתחלה עוד י"ל כי זה שכתב בעה"מ היא בטעות שאין בו שינוי ענין ודברי הרא"ש בטעמים שהם פי' הפסוק ממש :

והרמב"ם כתב בפי"ב מה"ת קרא וטעה וכו' וכתבו הגה"מ שנראה להביא ראיה מדגרסינן בירושלמי מנין לתרגום דכתיב ויקראו בספר תורת משה וכו' ויקראו בספר זה מקרא מפורש זה תרגום ושום שכל הם הטעמים ויבינו זה המסורת וא"ר יונה אע"ג דאיתמר אין התרגום מעכב טעה מחזירין אותו וכל שכן לדקדוק דילפינן נמי מהאי קרא וה"ר מנוח הביא ראיה מדאמרינן בפ' חלק (צט.) כל האומר כל התורה מן השמים חוץ מדקדוק א' ה"ז בכלל דבר ה' בזה וכיון שדקדוק אחד יש לו שורש גדול צריך שלא יניח הנד ולא יניד הנח ולא ירפה החזק ולא יחזיק הרפה ע"כ ול"נ להביא ראיה מדגרסינן בירושלמי דמגלה אין מדקדקים בטעיותיה ומפרש כגון בין יהודים ליהודיים משמע דדוקא במגלה הקילו אבל בס"ת מדקדקים ואח"כ מצאתי בהדיא דגרסינן בירושלמי דפרק הקורא את המגלה עומד טעה בין תיבה לתיבה מחזירין אותו אפילו טעה בין אם לואם :

כתב הכלבו קרא וטעה אפילו באות אחת מחזירין אותו עד שיקרא בדקדוק וה"מ הקורא שבירך אבל על החזן אין לחוש אם לא קרא בדקדוק ע"כ · ואין טעם בדבריו דקריאה בצבור כתקנה לא תליא בברכה שהרי בימי חכמי התלמוד שהיה הראשון מברך ברכה ראשונה והאחרון ברכה אחרונה היעלה על הדעת שלא היו מקפידים בקריאת האמצעיים · ומיהו אפשר לקיים דבריו בטעות שאין המשמעות משתנה ואפילו בטעות כזה מחזירין לקורא וכ"כ מדברי א"ח :

כתוב בכתבי מה"ר ישראל סימן קפ"א ראיתי בכמה פעמים לפני רבותי ושאר גדולים שטעו הקוראים בדקדוקי טעמים וגם בפתח וקמץ סגול וצרי ואע"פ שגערו בהם קצת מ"מ לא החזירום :

וכתב עוד שם בייסוב שיש שם מנין ואין מי שיודע לקרות בתורה כהלכה בדקדוק ובטעמים נראה דאפ"ה יקראו בתורה כמו שקורים בצבור בברכה כהלכתה ומפטירין בנביא (א) :

כתוב בא"ח מנהג ספרד אחר קריאת התורה בשבת לומר והוא רחום יכפר עון לכפר על שגגת הטעיות במקרא עכ"ל והיום אין זכר למנהג זה :

במדרש שאם קרא לאהרן הרן יצא והרמב"ם ז"ל כתב קרא וטעה אפילו בדקדוק אות אחת מחזירין אותו עד שיקראנה בדקדוק :

קמג **אין** קורין בתורה בפחות מי' גדולים בני חורין (א) ואם התחילו בי' ויצאו מקצתן גומרין (ב) [א] אין קורין בחומשין בצבור פי' אם כתוב חומש לבדו אפילו בגלילה כס"ת אין קורין בו עד שיהו כל ה' חומשין ביחד תניא בתוספתא בני הכנסת שאין להם מי שיקרא אלא אחד כגון שאין בה מי שיודע לקרות אלא חד עומד וקורא ויושב וחוזר ועומד וקורא ויושב אפילו ז' פעמים וכתב א"א הרא"ש דזו התוספתא נשנית לפי המנהג הראשון שהיה ראשון מברך לפניה והאחרון לאחריה לכך צריך לישב בכל פעם ופעם להכיר שהן ז' אבל האידנא שצריך לברך בכל פעם ופעם ברכה ראשונה ואחרונה כמו כהן שקורא במקום לוי א"צ לישב · עיר שכולה כהנים או לויים כולם קורין בתורה פעמים זה ראשון ופעמים חבירו :

מדלגין

קמג **אין** קורין בתור' בפחות מעשר' גדולים בני חורי' משנה בפ' הקורא עומד אין קורין בתורה בפחות מעשרה ובקרקעות תשעה וכהן ואדם כיוצא בהן ואיכא למידק דה"ל למתני קורין בתורה בעשרה כדקתני סיפא ובקרקעות תשעה וכהן וי"ל דה"ק אע"ג דגומרין בפחות מעשר' אפ"ה אין קורין לכתחלה בפחות מעשרה משא"כ בקרקעות דבעינן תשעה וכהן אף בגמר והכי איתא בירושלמי דאם התחילו בעשרה ויצאו מקצתן אפ"ה גומרין ועל היוצאין הוא אומר ועוזבי ה' יכלו ומביאו בתו' לשם וכך הם דברי רבינו :

אין קורא בחומשין בצבור וכו' והטעם מפני כבוד הצבור והחומשין שלנו שאין עשויין בגלילה כס"ת אפילו כל ה' ביחד אין לברך עליהם כ"כ המרדכי פ' הנזקין ע"ש ראבי"ה ומביאו ב"י · כתב בש"ע תורה חדשה דאם נמצא טעות בס"ת באמצע קריאת הקורא מוציא ס"ת אחרת וגומר קריאתו בספר הכשר ומברך לאחריה ואינו מברך לפניה ע"כ והיא הוראת רבו הר"י בי רב ואנחנו לא נדע מאין באו הרגלים להוראה זו ולפע"ד דאינו נכון כאשר כתבתי בי"ד בסי' רס"ט בראיות ברורות ומנהגינו ע"פ המרדכי שאם עדיין לא קרא ג' פסוקים קורא הטעות ע"פ עד שיקרא ג' פסוקים ומברך לאחריה או גומר הפרשה אם לא אפשר לשייר ג' פסוקים עד סוף הפ' ואם כבר קרא ג' פסוקים ומשייר ג' פסוקים עד סוף הפ' פוסקים שם ומברך לאחריה ומשלימים המנין בס"ת הכשר וכך נהגו גדולי עולם שלפנינו האשכנזים ודלא כמ"ש ב"י שלא נהגו כן דטובא איכא בין מנהגינו למנהגם : **עיר** שכולה כהנים וכו' כתב ב"י ויש לתמוה למה כתב רבינו דין זה שלא במקומו כי מקומו הוא בסי' קל"ה עכ"ל ואפשר דאתא לאורויי דלא תימא דכי היכא דתנא בתוספתא דאם אין להם מי שיקרא אלא אחד דאותו אחד לבדו קורא ז' פעמים ומפסיק בישיבה בין קריאה לקריאה

למנהג

קמג **אין** קורין בתורה בפחות מעשרה משנה בפרק הקורא את המגלה עומד (כג:) : **ומ"ש** ואם התחילו בעשרה ויצאו מקצתם גומרין ירושלמי שם :

אין קורין בחומשין בצבור בפרק הניזקין (ס.) והטע' מפני כבוד הצבור : **ומה** שפירש רבינו דאפילו אם עשוי בגלילה כס"ת קאמר כן פרש"י וכתב מגדל עוז בפ"ט מה' ס"ת שרבי' משולם כ' דהיכא דאין להם ס"ת מותר לקרות בחומש וליכא למיחש לכבוד צבור אחר שאין להם ספר תורה אך ר"ת אומר דאסור ומ"ש הגמרא מפני כבוד הצבור זהו דוקא בחומשין שלהם שהיו עשויים עם גלילה ועם גליון וכדפירש רש"י אבל חומשין שלנו אסור לקרות בהם וגם בכלבו כתוב שי"א דהיכא דליכא ס"ת בעיר קורי' בשב' בה' חומשי תורה שלנו ומברכין לפניה ולאחריה ושר"ת אוסר · וגם המרדכי כתב בפרק הניזקין שיש מדקדקים ממאי דפירש רש"י דדוקא בספר אחד אין לקרות מפני כבוד הצבור הא בחומשים דידן שיש כל ה' חומשים דעתה אין גנאי מותר ואומר ראבי"ה דאין בדבריהם ממש דלא הוי טעמא אלא כדמפרש בירושלמי פרק בני העיר מגו דכפשין עגומה אגן זכין לן תורה פי' כל עוד שנפשינו עגומה שנאסור עלינו לקרות בחומש נצטרך לקנות ס"ת וכן מצאתי הקורא בחומשין אין רוח חכמים נוח' הימנו מוטב שלא יקרא דאפי' בס"ת שאינה עשויה כתיקון חכמים שאינה תפורה בגידין ואין בין שטה לשטה כמלא שטה אסור לקרות כ"ש בחומשין דאסור לקרות להזכיר שם שמים לבטלה עכ"ל וכדברי ראבי"ה כתוב בתשובו' להרמב"ן סימן קפ"ז וסימן קנ"ט (א) וכ"כ רבי' ירוחם דספרים שלנו שאינם עשויים כתיקון ס"ת אסור לקרות בצבור ולא שייך הכא טעמא דמפני כבוד הצבור שיוכלו למחול על כבודם ומיהו משמע מדבריו שבחומשים העשויים כתיקון ס"ת אם מחלו הצבור על כבודם קורים בו וכ"כ המרדכי בס"פ הקומץ ולא משמע כן מדברי הירו' שכ' ראבי"ה : **וכתב** הר"ן אהא דאין קורין בחומשים ומכאן למד רבינו להלכה ולא למעשה שאם נמצא טעות בס"ת באחד מן החומשים מותר לקרות בשאר דהא אין החומשים מעכבין זה את זה אלא מפני כבוד הצבור וכיון שהס"ת שלם ש"ד עד כאן (ב) :

וכתוב בתשובת הרשב"א (סימן ת"פ ותת"ה) שנשאל על ס"ת שאינו עשוי כהלכתו או שיש בו אחד מן הדברים הפוסלים אם מותר לברך בו או אסור וכתב השואל שמצא תשובה להרמב"ם שהתיר לקרות ולברך על ס"ת פסול אם א"א להיות להם ס"ת כשר והרשב"א תמה על תשובה זו וסתר ראיותיו והעלה שבולדותו כ"כ ואחר כך חזר בו וכתב בהלכות ס"ת פ"י נמצאת למד שכ' דברים הם שכל אחד מהם פוסל ס"ת ואם נעשה בו אחד מהם הרי הוא כחומש שמלמדין בו התינוקות ואין בו קדושת ס"ת ואין קורים בו ברבים ובסוף התשובה כתב וז"ל ועם סתירת ראיותיו וטענותיו אני מורה לך הלכה למעשה שלא ראיתי מי שעשה בזה מעשה גם בכפרים שאין שם ס"ת וקורים בספרים שאינם נגללים ואין נכתבים כהלכתם לא ראיתי בעולם מי שבירך בהם לא בתחלה ולא בסוף ע"כ . ותשובה זו כתבה הר"ד אבודרהם והכלבו בספריהם ואע"פ שכתב הכלבו שדעת גדולי נרבונא כדעת אותה תשובה של הרמב"ם אנו על דברי הרשב"א יש לנו לסמוך וכ"ש במקום שהרמב"ם בחיבורו מסכים עמו וכן כמה גדולים וכ"ש במקום ברכה ששומעין לאומרים שלא לברך וכ"כ בעל מגדל עוז בתחלת הל' ס"ת על מ"ש הרמב"ם ס"ת דחסר אות אחת פסול דהכי משמע בהקומץ רבה (ל.) ובפ"ק דבתרא (טו:) ונהגו בכל ספרד וקטלוניא שאם נמצא בו טעות אפילו בסוף הפרשה מחזירין אותו ומביאין אחר במקומו וקוראים גם מברכין כבתחלה וכן הסכים הרמ"ה והראב"ד והרמב"ם והרשב"א ז"ל ע"כ וכ"כ בתשובת הרשב"א · וכ"כ בתשובת הרא"ש כלל ג' ס"ת שנמצא בו טעות כיון שפסול הוא הקריאה שקראו לאו כלום היא נמצא שגם הברכה שברכו אינה ברכה והקוראים בכשר צריכים לברך על קריאתם כי נתקנה ברכה לקריאה זו שמוציאין בה הרבים אע"פ שהקורא בירך על התורה לפני פרשת הקרבנו' חוזר ומברך על קריאת התורה עכ"ל וכ"כ רבינו בטור יורה דעה סימן רע"ט וכן נוהגים והמרדכי בפ"ב דמגלה כתב חילוקים בזה ואיני מאריך בהם לפי שלא נהגו כן · והאגור כתב שהרא"ש סובר שאע"פ שנמצא טעות בס"ת אין להחזירו ולהוציא אחר משום דאין לנו ס"ת כשרי' שלא ימצא בהם חסר או יתיר וכ"כ הר"י א"ז וכ"כ המרדכי פ"ג דמגלה ונהוג עלמא כוותיה ע"כ ומה שהעיד על הרא"ש עדות בטלה היא שכבר כתבתי לשונו בסמוך והוא בהפך ממש ואפשר דט"ס הוא באגור וצריך להגיה הר"ש במקום הרא"ש גם מ"ש דנהוג עלמא כוותיה זהו אפשר לבני אשכנז אבל בני ספרד אינם נוהגים אלא כתשובת הרא"ש שכתבתי בסמוך וכן ראיתי תמיד מעשים בכל יום בפני גדולי הדור ומיהו מורי הרב הגדול מה"ר יעקב בי רב זלה"ה הנהיג היכ' דנמצא טעות בס"ת בשעת הקריאה להוציא ס"ת אחר ולהתחיל ממקום שנמצא הטעות ולהשלים הקוראים על אותם שקראו במוטעה ואם נמצא הטעות באמצע קריאה הקורא גומר קריאתו בספר הכשר ומברך לאחריה ואין חוזר לברך לפניה כי ברכה שבירך לפניה בס"ת הפסול וכן קריאה שקראו בו עלתה להם בדיעבד וכן אנו נוהגים אחריו וטעם הדבר אכתוב בטור יורה דעה סי' רע"ט בס"ד :

תניא בתוספתא דמגלה פ"ג שאין להם מי שיקרא אלא אחד וכו' כתבוה הרי"ף והרא"ש בפרק הקורא את המגלה עומד : **ומ"ש** בשם הרא"ש דזו התוספתא נשנית לפי המנהג הראשון וכו' אבל האידנא שצריך לברך בכל פעם א"צ לישב וכו' שם וכ"כ שם ג"כ הר"ן והמרדכי וכ"כ התוס' בפ' הניזקין (נט:) :

עיר שכולה כהנים או לויים כולם קורים בתורה וכו' נתבאר בסי' קל"ה : ויש לתמוה למה כתב רבינו דין זה שלא במקומו כי מקומו הוא בסי' הנזכר :

מדלגין

דרכי משה

קמב (א) אמנם אם יש מי שיודע לקרות בדקדוקים ואין מקפידין להשיאו כדי שילמוד לקרות כה"ג לא יקרא בלא דקדוק :

קמג (א) מיהו ראיתי מעשה אם היה להם ס"ת ולא היה שם מי שהיה בקי בקריאה בעל פה היה הש"ץ קורא מן החומש והעולה היה קורא אחריו מן הס"ת : (ב) ובהגהת מרדכי דגיטין דף תרי"ו ע"ג דס"ת שנקרע יריעה אחת דאסור לקרות בה דהיינו דוקא באותה יריעה אבל ביריעות האחרות שרי וכ"כ הרשב"א עכ"ל :

ועכשיו

פרישה

סי' קמג (א) **ואם** התחילו כו' גומרין כו' ועל היוצאים נאמר ועוזבי ה' יכלו ירושלמי ואפילו בין גברא לגברא :

(ב) **אין** קורין בחומש בצבור בפרק הניזקין וטעם מפני כבוד הצבור וכתב הר"ן מפני כבוד הצבור

דרישה

בקריאת הבלתי יודע וי"ל כי זה בדיעבד ודברי הרא"ש לכתחלה עי"ל כי זה שכתב המנהיג הוא בטעות שאין בו שינוי ענין ודברי הרא"ש בטעמים שהוא פירוש הפסוק ממש עכ"ל ב"י ול"כ דבעל המנהיג איירי ביחיד שקורא לעצמו ולא לצאת הצבור י"ח ולכך אם טעה יצא אבל דברי הרא"ש איירי בש"ץ דמוציא רבים ולכך אין יוצאין בקריאת הבלתי יודע והכי דייק לישני' שכתב ואין הצבור יוצאין בקריאתו עי"ל דהמנהיג איירי ביודע לקרות אלא שטעה ולכך לית לן בה אבל דברי הרא"ש איירי באינו יודע לקרות כלל ולהכי כתב לעיל ולכך תקנו שיקרא ש"ץ שהוא בקי בקריאה כו' ולפי פי' זה א"ש דלא תיקשי מהירושלמי שהביא הב"י דמשמע כדברי הרמב"ם דאם טעה מחזירין דז"ל ול"כ להביא ראייה מדגרסינן בירושלמי פרק הקורא את המגילה עומד טעה בין תיבה לתיבה מחזירין אותו אפילו טעה בין אם לואם עכ"ל ולק"מ דלדעת רבינו איכא למימר דירושלמי איירי באינו יודע לקרות כלל · כתב ב"י בשם הכלבו קרא וטעה אפילו באות אחת מחזירין אותו עד שיקרא בדקדוק וה"מ הקורא שבירך אבל על החזן אין לחוש אם לא קרא בדקדוק ע"כ ואין טעם בדבריו דקריאה בצבור כתיקונה לא תליא בברכה שהרי בימי חכמי התלמוד שהיה הראשון מברך ברכה ראשונה והאחרון ברכה אחרונה היעלה על דעת שלא היו מקפידין בקריא' האמצעי' ומיהו אפשר לקיים דבריו בטעות שאין המשמעות משתנה ואפילו בטעות כזה מחזירין לקורא וכן נראה מדברי א"ח עכ"ל ול"כ דיש לחלק דשאני התם דהאמצעי' סמכו על ברכת הראשון דהא אין רשאי לקרות בלא ברכה והוי כאילו הם בעצמם ברכו אבל הש"ץ אינו צריך לברך דהא אינו קורא לעצמו רק העולים מברכין ולכך אין לחוש אם לא קרא בדקדוק · כתב בכתבי מהר"ר ישראל סי' קפ"א ראיתי כמה פעמים לפני רבותי ושאר גדולים שטעו הקוראים בדקדוקי טעמים וגם בפתח וקמץ וסגול וצירי אעפ"י שגערו בו קצת מ"מ לא החזירו אותו :

סי' קמג [א] **אין** קורין בחומשין בצבור כבר כתבתי דברי הר"ן בפרישה ומסיים שם ומכאן כתב רבינו זכרונו לברכה להלכה ולא למעשה שאם נמצא טעות בספר תורה. באחד מן

החומשים

קמד (א) מדלגין בנביא ואין מדלגין בתורה פי' שלא ידלג מפרשה זו לפרשה אחרת וה"מ בב' עניינים (ב) דאיכא למיחש שמא תתבלבל דעת השומעים אבל בחד עיניא כגון אחרי מות (ג) ואף בעשור שכהן גדול קורא ביוה"כ ששניהם מענין אחד מדלגין ובנביא מדלגין אפילו בב' עניינים (ד) וזה וזה בכדי שלא יפסיק המתורגמן פירוש שלא ישהה בדילוג אלא בכדי שישלים התורגמן פסוק שתרגם שאין כבוד לצבור לעמוד בשתיקה וכן אין גוללין ס"ת בצבור מפני כבוד צבור: (ס) אין קורין לאדם אחד

ב"ח

למנהג הראשון והאידנא מפסיק בברכה א"כ ה"כ בעיר שכולה כהנים דאין כהן קורא אחר כהן משום פגמו של ראשון לא יקרא אלא כהן אחד ז' פעמים ומפסיק האידנא בברכה בינתים וקאמר דליתא וטעמא דמילתא דהך קריאה דאחד יקרא ז' פעמים לא התירו חכמים אלא מתוך הדוחק שאין לכן מי שיקרא אלא אחד אבל בעיר שכולן כהנים ויכולין לקרות כולן קורין בתורה וליכא כאן משום פגמו של ראשון כיון שלפעמים זה ראשון ופעמים חברו שהרי הכל יודעין שאין שם אלא כהנים ואין כהן שני קורא משום פגם הראשון אלא מפני שאין שם ישראל וכן שלישי וכן רביעי וכן כולם וכ"כ הב"י בסי' קל"ה ע"ש הרשב"א בתשובה וכתב עוד לשם בשם מהר"י אבוהב דיש מי שכתב שלא יקראו כהנים זה אחר זה אלא כהן אחד קורא ומברך וחוזר ומברך עד שישלים למנין הקורים גם במרדכי פרק הנזקין כתב כך משום רבינו יהודא אבל כתב עוד ע"ש מהר"ס דעיר שכולה כהנים לא יקראו בתורה כלל והעיקר כמ"ש רבינו והרשב"א דכולן קורין בתורה זה אחר זה וכ"פ בש"ע בסימן קל"ה ומ"מ התיישב דל"ק מה שתמה ב"י למה כתבו רבינו לדין זה בסימן זה :

קמד מדלגין בנביא וכו' משנה פ' הקורא עומד ריש (דף כ"ד) ופרש"י מדלגין בנביא מפרשה לפ' ואין מדלגין בתורה שהשומע את הקופץ ממקום למקום אין לבו מיושב לשמוע עכ"ל כלומר ויש לחוש שמא יטעה בהוראה אבל בנביא לא איכפת לן אם יטעה דלא נפקא מיניה הוראה הלכך מדלגין הכי משמע מפרש"י ע"ש וכתב עוד וכמה הוא מדלג בנביא עד כדי שלא יפסוק המתורגמן שלא ידלג ממקום שהוא קורא אלא כדי שיוכל לגול את הספר ולקרות במקום הדילוג קודם שיגמור המתורגמן תרגום המקרא שדילג זה משום שאין כבוד לצבור לעמוד שם בשתיקה עכ"ל ומקשה בגמרא דהכא משמע דבתורה כלל וכלל לא ידלג אפי' בכדי שלא יפסיק המתורגמן ורמינהו קורא כה"ג ביה"כ אחרי מות ואך בעשור לחדש השביעי בפ' אמור והאי בכדי שלא יפסוק הוא שהרי סמוכין הן ומדלגין אמר אביי ל"ק כאן בענין אחד ששניהם בענין יה"כ מדברים ואין כאן טירוף הדעת ומתניתין דקתני בתור' כלל וכלל לא בשני עניינים כגון מפ' נגעים לפ' זבין ותימא לפי מנהגינו דאין מתרגמין היאך מדלגין בתורה בענין אחד אפילו בסמוכין ואין חוששין לכבוד צבור לעמוד שם בשתיקה כל הזמן שגוללין את הספר מיהו מה שמדלגין בנביא לא קשיא לדידן אעפ"י שאין מתרגמין כיון שהפטרות שלנו כתובים בקונטרסים ויכול לסמן שימצא מהר איזה הפטרה שירצה אין חשש בדילוג מנביא לנביא וכמ"ש מהרא"י בת"ה סי' ד' אבל במה שמדלגין בתורה לדידן קשיא מיהו מה שמדלגין מאחרי מות לאך בעשור בפ' אמור ניחא דכיון דהתירו חכמים דילוג זה בזמן שהיו מתרגמין כיון שהן סמוכין בכדי שלא יפסיק המתורגמן אף עכשיו שאין מתרגמין כלל בהתירו עומד דאין לנו לאסור דילוג זה מאחר שכבר נהגו לדלג מעול' אבל מה שנוהגים לדלג בתורה אף במרוחקי' כגון בשבת ור"ח כשאין להם אלא ס"ת אחת קשיא ובהגהות מרדכי דגטין תירץ רבינו שמשון ב"ר אברהם והוא הר"ש משנ"ץ דמוטב ידחה כבוד צבור ולא תדחה תקנת חכמים שניתקן מימי משה לקרות בתורה ומביאו ב"י ואיני יודע למה כתב מוטב ידחה כבוד צבור וכו' דנראה ודאי דאין כאן דחייה אלא מה שתקנו חכמים שאין מדלגין בתורה ושאין גוללין ס"ת בצבור מפני כבוד צבור לא תקנו מתחלה אלא היכא דאפשר שלא לדלג כגון שיש להם ס"ת אחרת וכן אין גוללין ס"ת בצבור נמי אזהר' הוא לכתחלה שיגללו הספר למקום שיהא קורא בו מקמי שיגיע שעת הקריאה בצבור אבל בדיעבד ודאי צריך שידלג וכן לגלול בצבור כיון דלא אפשר ולא היתה תקנת חכמים אדיעבד כלל ואין כאן דחייה ותימה על מ"ש ב"י בשם הרשב"א דתקנת חכמים דאין מדלגין אפי' כשאין להם אלא ס"ת אחת והתיר לקרות בחומשים וכן הא דאין גוללין בצבור תקנו אפילו בדיעבד דלא אפשר לקרות בתורה בלא גלילה בצבור ולישנא דאין מדלגין ואין גוללין נראה דלא משמע אלא לכתחלה ויש ליישב דהרשב"א ס"ל כיון דבפ' בא לו קאמר רב ששת הא דתנן בעשור שבחומש הפקודים קורא על פה ולא יגלול ס"ת עד דמטי לחומש הפקודים ונקריה ביה ה"ט משום דאין גוללים ספר תורה בצבור משום כבוד צבור והשתא על פה שרי א"כ כ"ש דיש לקרות בחומשין כדי שלא יהיו גוללין בצבור מפני כבוד הצבור דעדיף טפי בחומשין מבעל פה מיהו להלכה כתב ב"י דלא כהרשב"א והכי נקטינן וכן הוא המנהג . כתב האלפסי וז"ל מדלגין בנביא ואין מדלגין בתורה וה"מ בשני עניינים אבל בענין אחד מדלגין ואף על פי שהן מרוחקין זה מזה כגון אחרי מות ואך בעשור עכ"ל וכ"כ הרא"ש ואיכא לתמוה דהלא בסוגיא משמע דאחרי מות ואך בעשור דמדלגין הוי משום דסמוכים זה לזה בכדי שלא יפסוק המתורגמן וכמו שפרש"י להדיא וא"כ למה כתב האלפסי והרא"ש ואעפ"י שהן מרוחקין זה מזה . ונראה דבאו להורות דהא דבענין אחד מדלגין בכדי שלא יפסוק המתורגמן היינו אפילו הן מרוחקין זה מזה טובא טפי מאחרי מות ואך בעשור וכדמשמע מברייתא דתני בסתמא מדלגין בתורה בענין אחד בכדי שלא יפסוק המתורגמן דמשמע אפילו מרוחקין זה מזה טובא כגון דהגולל זריז ומהיר לגלול והמתרגם אינו זריז ומהיר ומאריך בתרגומו בכדי שלא יפסוק ומה שכתבו האלפסי והרא"ש כגון אחרי מות ואך בעשור וכו' אינו כדי ליתן גבול להרחקה זה מזה דהא ודאי ההרחקה הויא בכדי שלא יפסוק המתורגמן דהיינו לפי מה שהוא האדם הגולל והמתרגם כדפי' אלא לפרש אתא איזה הוא ענין אחד ואמר כגון אחרי מות ואך בעשור דשניהם בענין יה"כ : אין קורין לאדם אחד

ב"י

קמד מדלגין בנביא ואין מדלגין בתורה וכו' עד שאין כבוד לצבור לעמוד בשתיקה בפ' הקורא את המגלה עומד (כד .) ובפ' בא לו כ"ג (סט .) וז"ל הרמב"ם בפי"ב מה"ת הקורא יש לו לדלג ממקום למקום בענין אחד כגון אחרי מות ואך בעשור והוא שלא יקרא ע"פ שאסור לקרות שלא מן הכתב אפי' תיבה אחת ואיתא תו בגמ' (שם) ובנביא של שנים עשר מדלג מנביא לנבי' ובלבד שלא ידלג מסוף הספר לתחלתו וכתבוהו הרי"ף והרא"ש וגם הרמב"ם כתבו בפי"ב מה"ת . ועכשיו נוהגים בשבת שיש בו חתן לומר אחר הפטרת השבוע שנים או ג' פסוקים מהפטרת שוש אשיש וכשאירע ר"ח בשבת וביום ראשון אחר שמפטירין ההפטרה בשבת שלפניו אומרים פסוק ראשון ופסוק אחרון מהפטרה ויאמר לו יהונתן מחר חדש והרי הם מדלגים מנביא לנביא ויש לתמוה איך פשט המנהג הזה ובת"ה כתב ליישב המנהג הזה משום טעמא דאין מדלגין היינו מפני כבוד הצבור שלא יעמדו בשתיקה בשעה שגוללין מפרשה זו לפרשה אחרת והאי קפידא לא שייכא אלא בימיהם שהיו כל ספריהם כתובים כגליון ס"ת שלנו והיה צריכים לשהות בגלילה אבל לדידן שהפטורות שלנו כתובים בקונדרים ויכול לסמן שימצא מהר איזה הפטרה שירצה אין חשש בדילוג מנביא לנביא וכתב דלדברי רש"י דמפרש דטעמא דאין מדלגין משום טירוף דעת ולכך בנביא אחד מדלגין משום דאין הוראה יוצא כ"כ מדברי הנביאים לא קפדינן אטירוף דעת מועט אבל מנביא לנביא דאיכא טירוף יותר מדאי קפדינן ולפי טעם זה אין לחלק כדלעיל אבל מ"מ אי הוה בנביא אחד אלא שהוא יותר בכדי שיפסוק התורגמן מספיק טעם זה דהאי קפיד' גופא פירש"י דאין אלא משום כבוד הצבור וי"ל נמי לדידן כיון דלא נהיגינן לתרגם בצבור לא חיישינן לטירוף דעת והאי דקאמר תלמודא אין מדלגין היינו דוקא במקומות שהיו נוהגים לתרגם דגם בימיהם היו מקומות שלא היו מתרגמין ואין זה דוחק לאוקמי בהכי דהא יהיב תלמודא שיעורא במתרגמין דקאמר אין מדלגין אלא בכדי שיפסיק התורגמן אלמא איירי במקומות שמתרגם וכתב שטעמים אלו להיכא דנהוג אבל היכא דלא נהוג לא לנהוג כן מחדש וה"ר מנוח תירץ דכיון דשוש אשיש קרינן ע"פ לא שמיה דילוג וכיוצא בזה כ' מהרי"ו בן חביב ז"ל בשם כ"י וז"ל שאני שוש אשיש דלאו משום הפטרה קאמרינן ליה אלא כזמר בעלמא :

וכן אין גוללין ס"ת בצבור מפני כבוד צבור בפ' בא לו כ"ג (ס"ח :) תנן וקורא אחרי מות ואך בעשור וגולל ס"ת ומניחו בחיקו ובעשור שבחומש הפקודים קורא ע"פ ובגמרא (ע .) אמאי נגלול וניקרי כלומר למה קורא ע"פ יגללנו עד שיגיע לבעשור שבחומש הפקודים ויקרא בו ומשני לפי שאין גוללים ס"ת בצבור מפני כבוד הצבור ופירש"י מפני כבוד הצבור שיהו מצפים ודוממים לכך וכתב המרדכי בהגהות גיטין שבי"ט או ר"ח כשאין שם ס"ת אחר גוללים ס"ת דמוטב שידחה כבוד הצבור ולא תדחה תקנת חכמים וכן מצאתי כתוב בשם הריטב"א ביומא פ' בא לו והרשב"א כתב בתשובה ששאלת ר"ח שחל להיות בשבת שמוציאין שני ס"ת אם אין להם אלא ס"ת אח' אם מותר לקרות המאורע בחומשים שלנו תשובה מותר לקרות המאורע בחומש שהרי בפרק בא לו התירו לקרות בע"פ אע"פ שדברים שבכתב אי אתה רשאי לאמרם ע"פ ואסרו לגלול מפני כבוד הצבור וכ"ש כאן שקורין בכתב שאין גוללין ע"כ והעולם לא נהגו אלא כסברא ראשונה וכתב רבינו ירוחם אין גוללין ס"ת בצבור נראה שזה היה בימיהם שהיה עומד ס"ת חוץ מהבית שמתפללין בו כדאמרינן בסוט' (מא .) אבל בזמן הזה אין חשש עכ"ל . ואיני יודע טעמו דהא אפי' בזמן הזה איכא כבוד הצבור שיהו מצפים ודוממין וכדפירש"י וכ"כ שהוא דעת כל הפוסקים שסתמו דבריהם ולא חילקו בין זמן לזמן (א) : אין קורים לאדם אחד

דרכי משה

קמד (א) ועכשיו מנהגא שגוללים הספרים בשעה שאומרים פסוקי דזמרה וכשצריכים לגלול בשעת הקריאה גוללין בצבור כדברי המרדכי :

וה"ה

דרישה

החומשי' מותר לקרות בשאר דהא אין החומשין מעכבין אלא מפני כבוד הצבור וכיון שהס"ת שלם ס"ד עכ"ל וכ"כ האגור והמרדכי עיין בב"י שהביאו בארוכה וכ"פ רמ"א בש"ע וצריך אתה לחלק בין טעות חסר ויתר לטעות גמור שלא תקשה אדברי הרא"ש שכתב בפסקיו שאין הקריאה כלום ומ"ש האגור משמו שאין להוציא ס"ת אחרת וב"י כתב שהוא ט"ס נפל באגור להגיה הר"ש במקום הרא"ש ולפי מאי שכתבתי א"ש . עי"ל מ"ש הרא"ש שהוא פסול כתב כן מכח דינא ומ"ש האגור משמו הוא לפי המנהג דורותינו שאין לנו ס"ת מוגהת כ"כ וק"ל :

כגון

פרישה

הצבור פי' שנראו כעניים עכ"ל ור"ל שלא יאמרו שאין להם ס"ת שלימה וזה גנאי להם :

סי' קמד (א) מדלגין בנביא כו' במגלה פרק ג' דף כד ע"א תניא מדלגין בתורה בענין א' ובנביא בשני עניינים כאן וכאן בכדי שלא יפסוק התורגמן תניא אידך אין מדלגין מנביא לנביא ובנביא של שנים עשר מדלגין ובלבד שלא ידלג מסוף הספר לתחילתו . ופירש"י מנביא לנביא יש כאן טירוף יותר מדאי מסוף הספר לתחלתו למפרע עכ"ל . והנה לכאורה יש לתמוה על רבינו שהשמיט שני הדינים שלא לדלג למפרע ושלא לדלג מנביא לנביא ושבנביא של י"ב מותר . ולכאורה נראה דרבינו ס"ל דהכל תולה בכדי שלא יפסוק התורגמן ומה"ט אמרו שאין מדלגין בין נביא לנביא ובשנים עשר מדלגין משום דזוטרא ניכהו ולא יפסוק התורגמן בכדי שיעור דילוג משא"כ בשאר נביאים דארוכים ניכהו ומ"כ הוא נתיישב שפיר מה שלא האריך רבינו דהכל הוא בכלל מ"ס וזה בכדי שלא יפסוק התורגמן . ואף א"ת דברייתא בתרייתא דסתמו וכתבו דאין מדלגין מנביא לנביא ר"ל אף בכדי שלא יפסוק התורגמן כדפירש"י הטעם דאיכא בזה טירוף יותר מ"מ ס"ל לרבינו דהלכה כברייתא קמייתא הנ"ל דסתם וכתב ובנביא בשני עניינים ותלה הכל בכדי שלא יפסוק התורגמן דמשמע אפילו מנביא לנביא ואפילו למפרע נמי מותר רק כדי שלא יחלוק רבינו אהרא"ש שהביא גם הברייתא כתבתי שנויי' קמא ודו"ק :

(ב) דאיבא למיחש שמא תתבלבל כו' פירש"י לפי שד"ת דברי אזהרות ועונשין ומצות וצריך שיכנסו בלב השומעים וכשאדם יוצא מעיטה לעיטה אחרת אינו נוח להתבונן : (ג) ואף בעשור שכהן כו' שכ' בפ' אמור . שכ"ג היה קורא ג' פרשיות אלו הב' ובעשור לחודש שבפ' פנחס והיה קורא אותו ע"פ שלא היו יכולים לגלול הס"ת קודם שישלים התורגמן ואע"פ שאסור לקרות בע"פ מפרש התם דכה"ג אומר יותר ממה שקריתי לפניכם כתוב כאן ופירש"י שכ"ל כן כדי שלא להוציא לעז על ס"ת כשרואין קורין הפ' ג' ע"פ יהיו סבורין שאותו ס"ת חסר אותו פרשה וק"ל עיין בפרק בא לו :

(ד) ה"ג וזה וזה בכדי שלא יפסיק ופירושו בין מה שמדלגין בתורה בענין א' ובין מה שמדלגין בנביא בתרי עניני' דוקא בכדי כו' וכן הוא בהדיא פרק הקורא עומד דף כ"ד . וק"ק הא לעיל בסי' קל"ה כתב רבינו דיש מקומות שנוהגין לקרות הרבה כהנים כו' אע"ג דאיכא למיחש התם לפגמו של א' דשמא אמר שקראו ישראל נודע דפגום הוא אפ"ה לא חיישינן לסכי דאמרינן דאם איתא דפגום היה בעודו קורא היו מרננים הכי נמי נימא דאם איתא דס"ת פסול היה מיד היו מרננים וי"ל דכיון דאיכא למיחש בתרי גברי לא פלוג רבנן דבאותו שהיה שני איכא למיחש דהשתא נמצא הפסול לכך חזרו לקרותו פעם שניה וכן גבי ראשון איכא למיחש שיאמרו דבאחרון מצאו פסול לכך חזרו לקרות כולם ומשום היוצאים לכך גזרו בכולם : (ה) אין קורין לאדם א' בב' כו' אבל לאדם אחד ג' פעמים בס"ת אחד כגון שעלה לרביעי ואח"כ קראו לששי או אחרון נ"ל דמדינא מותר דהא ליכא משום פגם ס"ת גם מדכתב הריב"ש וב"י הביאו לקמן סי' רפ"ב לענין מפטיר אם יכול לעלות למפטיר מי שקרא כבר בתורה ולידד לאיסור מטעם שכבר שלמו החיובים והוי כברכה לבטלה משמע דקודם לכן מותר גם ראיה מכהן העולה במקום לוי גם אהא דכתב בשם הרא"ש בסמוך סי' קמ"ג דאם אין יודע לקרות אלא אחד דמברך ז' פעמים וא"ז ודוחק לומר בשעת דחק שאני :

אבל

אחד בשני ספרי תורות וכו' עד סוף הסימן בפרק בא לו כהן גדול (שם) :

ב"ה אהא דתנן דכ"ג קורא אחרי מות ואך בעשור וגולל ס"ת ומניחו בחיקו ובעשור שבחומ' הפקודים קורא אותו על פה מקשה בגמרא נייתי ס"ת אחרינא וליקרי א"ר הונא ב"י משום פגמו של ראשון ומי חיישינן לפגמא והא"ר יצחק נפחא ר"ח טבת שחל להיות בשבת מביאים ג' תורות וקורין א' בעניינו של יום וא' של ר"ח ואחד של חנוכה תלת גברי בתלת ספרי ליכא פגמא חד גברא בתרי ספרי איכא פגמא : ודע דהרמב"ם ז"ל בספי"ב מהלכות תפלה כ' כלשון הזה לא יקרא איש אחד ענין אחד בב' תורות שמא יאמרו ספר ראשון פגו' היה ויש רוצים לדקדק מל' זה דבשני עניינים מותר לקרות איש אחד בב' תורות וטעות הוא בידם שאם כדבריהם ה"ל לשנויי שאני התם דתלתא ענייני נינהו ומדלא משני הכי אלא שני חד גברא בתרי ספרי איכא פגמא משמע בהדיא דאפילו בתרי ענייני דומיא דההיא דר"ח טבת איכא פגמא ומ"ש הרמב"ם ז"ל ענין אחד היינו משום דבשני עניינים אין קורין בתורה בספר א' וכמ"ש בתחילת הפ' הקורא יש לו לדלג ממקום למקום בענין אחד כגון אחרי מות ואך בעשור והשתא קאמר דאפילו בענין אחד דבספר א' שרי לקרות חד גברא בתרי ספרי לא יקרא משום פגמו של ראשון :

קמה בימי חכמי התלמוד היו נוהגים לתרגם וכו' ואין הקורא רשאי לקרות לתורגמן יותר מפסוק אחד וכו' עד אבל אינו כבוד לגדול שיתרגם ע"י קטן הכל בפרק הקורא את המגילה עומד (כד:) :

אבל התו' כתבו על הא דתניא רבי חלפתא בן שאול אומר וכו' גם זה שם (כג:) :

כתב הכלבו בסימן כ' לא יתרגם החזן עצמו (א) כדאמרינן בירושלמי רב שמואל בר רב יצחק על לבי כנישתא חזא חזנא דקאי ומתרגם ולא קאי בר נש תחותוי א"ל אסור לך כשם שניתנה תורה ע"י סרסור כך אנו צריכים לנהוג בה וכ"כ בשבלי הלקט :

קמו גרסינן בפ"ק דברכות ועוזבי ה' יכלו זה המניח ס"ת כשהוא פתוח וכו' עד אבל בין גברא לגברא שפיר דמי פשוט שם (ח:) :

גרסינן

אחד בשני ס"ת משום פגמו של ראשון שלא יאמרו חסר הוא (ו) אבל ג' גברי (ב) בג' ספרים (ז) [א] כגון ר"ח טבת שחל להיות בשבת לא הוי פגימה :

קמה בימי חכמי התלמוד היו רגילין לתרגם כדי שיבינו העם כי לשונם היה ארמי ואין הקורא רשאי לקרות לתורגמן יותר מפסוק א' אלא קורא לו פסוק אחד ומתרגמו וחוזר וקורא לו פסוק ב' ואין המתרגם רשאי לתרגם עד שיכלה הפסוק מפי הקורא ואין הקורא רשאי להגביה קולו יותר מן המתרגם (א) ולא המתרגם יותר מהקורא ולא הקורא רשאי לקרות פסוק אחר עד שיכלה התרגום מפי המתרגם והקורא אינו רשאי לסייע למתרגם שלא יאמרו תרגום כתוב בתורה (ב) קטן מתרגם ע"י גדול אבל אינו כבוד לגדול [א] שיתרגם ע"י קטן כתב רב נטרונאי אלו שאין מתרגמין ואומרים (ג) אין אנו צריכים (ד) תרגום דרבנן אלא בלשון שלנו בלשון שהצבור מבינין אין יוצאים י"ח אלא חייבים לתרגם אבל אם אינן מתרגמין להכעיס בני עבירה הם ואם מפני שאינן יודעין לתרגמו ילמדו ויתרגמו ואם יש מקום שרוצים לפרש להם יעמוד אחר חוץ מן המתרגם ויפרש להם כרצונם אבל התוספות כתבו על הא דתניא ר' חלפתא בן שאול אומר (ה) ל"ש (ו) אלא במקום שאין תורגמן אבל במקום (ז) שיש תורגמן פוסק משמע שגם בימי חכמי התלמוד היו מקומות שלא היו מתרגמין מכאן סעד למנהג שלנו שאין אנו רגילין לתרגם ואמרי' נמי בירוש' ממה דאנן חמי רבנן נפקי לתעניתא וקראו ולא מתרגמין הדא אמרה שאין התרגום מעכב ונראה שהם היו רגילין לפרש להמון העם שהיו מדברים ארמית אבל לדידן מה תועלת בתרגום כיון שאין אנו מבינין אותו ואין לומר נלמוד מהם לפרש לעם בלשון שיבינו די"ל תרגום שאני שנתקן ברוח הקדש :

קמו גרסינן בפ"ק דברכות ועוזבי ה' יכלו זה המניח ספר תורה (א) [א] כשהוא פתוח ויוצא (ב) ואפילו בין פסוק לפסוק אסור לצאת (ג) אבל בין גברא לגברא שפיר דמי

גרסינן

א' בשני ס"ת וכו' בפ' בא לו פריך אמאי קורא ובעשור שבחומש הפקודים על פה נייתי ספר תורה אחרינ' וקרי א"ר הונא בר יהודא משום פגמו של ראשון ופריך ומי חיישינן לפגמא והאר"י נפחא ר"ח טבת שחל להיות בשבת מביאין ג' ס"ת וקורא באחד בענייננו של יום ואחד של ראש חודש וא' של חנוכה ומשני ג' גברי בתלתא ספרי ליכא פגמא חד גברא בתרי ספרי איכא פגמא ונראה דרבינו דכתב אבל שלשה גברי וכו' לאו דוקא שלשה דה"ה תרי גברי בתרי ספרי נמי לא הוי פגמא אלא כיון דבגמרא פריך מר"ח טבת דאיכא תלתא גברי להכי משני וקאמר תלתא גברי וכו' ולאו דוקא תלתא וכו' וכ"כ הרמב"ם ספי"ב דה' תפלה וז"ל אם יצטרכו לקרות ב' ענייני' מוציאין ב' ס"ת ולא יקרא איש אחד ענין אחד בשתי תורות שמא יאמרו ס"ת ראשון פגום היה ולפיכך קורא בשני עכ"ל ואיכא למידק מפני מה כתב הרמב"ם דלא יקרא ענין אחד בב' תורות דמשמע ב' עניינים שפיר דמי והלא אף בב' ענינים איכא משום פגמו של ראשון ועוד דה"ל לשנויי בפ' בא לו שאני ר"ח טבת דתלת' ענייני נינהו אלמא דחד גברא בתרי ספרי אסור לקרות בין בחד עניינא בין בתרי ענייני והא דכתב הרמב"ם ענין אחד היינו משום דחד גברא בתרי ענייני אסור אפילו בחד ספרא כדי שלא יגיע לידי טעות בהוראה ולא שרי אלא בחד עניינא לכך אמר דבתרי ספרי אפילו בחד עניינא אסור משום פגמו של ראשון וכ"כ בכסף משנה ואיכא לתמוה דמשמע דבר"ח טבת שחל להיות בשבת לא קא שרי תלמודא אלא בתלתא גברי אלמא דאף מי שקרא בענינו של יום אינו קורא בשל מפטיר דהיינו של חנוכה משום פגמו של ראשון והרי אנו רואין נוהגים דמי שקרא בתור' עולה להפטרה בס"ת שנייה ונראה דלאו מנהג הגון הוא ויש למחות על ידן מיהו בס"ת אחת כגון בכל שבתות השנה שפיר דמי דמי שעלה למנין הקרואים יכול לעלות להפטרה בס"ת אחת אעפ"י שקורא בשתי עניינים אין כאן משום חששא דטירוף הדעת כיון שאינו קורא בדילוג · כתב הר' ירוחם הא דאין גוללין ס"ת בצבור היה בימיהם שהיה עומד ס"ת חוץ מהבית שמתפללים אבל בזמן הזה אין חשש עכ"ל נראה דטעמו דכיון דהיה עומד ס"ת במקום אחר והיו צריכין להמתין עד שיטלטל ס"ת להכניסו במקום אחר ולילך אחריו ללוותו כדלקמן בסי' קמ"ח קמ"ט הקפידו שלא לגלול בצבור שלא להטריח על הצבור להתעכב עוד יותר בשביל גלילתו דס"ת אבל בזמן הזה אין זה לבדו עכבה יתירה ולא טורח כלל ובזה התיישב מה שהיה ק' לב"י ע"ש :

קמה בימי חכמי התלמוד היו רגילין לתרגם וכו' ואין הקורא רשאי לקרות לתורגמן כו' איכא למידק כיון דרבינו מסיק דיש"ר מנהג שלנו שאין אנו רגילין לתרגם וכו' א"כ לאיזה צורך האריך לכתוב ואין הקורא רשאי לתרגם וכו' עד ע"י קטן כיון שאין נוהגים לתרגם ואפשר דבזמן רבינו היו נוהגים לתרגם הפטורת של פסח ועצרת כדי לפרסם הנס של פסח ומתן תורה ואעפ"י שכל השנה לא היו מתרגמין כלל באלו י"ט היו מתרגמין וכ"כ התו' בפ' הקורא עומד (בדף כ"ד) בד"ה ואם היו והכי משמע מלשון רבינו שכתב שאין אנו רגילין לתרגם דה"ל לומר שאין אנו מתרגמין אלמא דלפעמים מתרגמין כגון בפסח ועצרת אלא שאין אנו רגילין לתרגם בכל שבתות השנה . והשתא לפ"ז ניחא דהאריך בדיני המתרגם אי נמי כתב דיני מתרגם כך למקצת מקומות שנוהגין לתרגם על פי מה שכתב רב נטרונאי : **ומ"ש** ל"ש אלא במקום שאין מתורגמן וכו' שם (בדף כ"ג) וקאי אהא דתניא דהמפטיר בנביא לא יפחות מכ"א פסוקים כנגד ז' שקראו בתורה ולא יפחות כ"א מג' פסוקים וקאמר לא שנו דאינו פוסק בפחות מכ"א פסוקים אלא במקום שאין תורגמן אבל מקום שיש תורגמן כיון שקרא עשרה פסוקים פוסק ורבינו כתב פירושו ריש סי' רפ"ד וראיתי כתוב שיש לדחות ראיה זו דבנביא דוקא קאמר שהיו מקומות שלא היו מתרגמין אבל לא בתורה עכ"ל ולא דק דהלשון משמע דהיו מקומות שלא היה בהם תורגמן כלל לפי שלא היו מתרגמין לא בנביא ולא בתורה :

קמו גרסינן בפ"ק דברכות שם ר' אבהו נפיק בין גברא לגברא פי' כיון דהס"ת אינו פתוח שרי בעי רב פפא בין פסוקא לפסוקא מאי תיקו פי' כיון דאינו קורא בתורה דבין פסוקא לפסוקא היה המתרגם מתרגם אין בו משום ועוזבי ה' יכלו אעפ"י שהוא פתוח או דילמא כיון דהס"ת פתוח אסור וכיון דאסיקנא בתיקו אזלי' לחומר' :

גרסינן

דרכי משה

(ב) וה"ה תרי גברי בתרי ספרי אלא נקט ל' הגמרא פ' בא לו (ע.) ופ' אלו נאמרין (מא:) : קמה (א) ובהג"מ פי"ב דתפלה דאין המתרגם רשאי לסמוך על שום דבר כקורא עצמו ובתא"ו

פרישה

(ו) **אבל** ג' גברי בג' ספרים ואין הקורא רשאי כו' [שבסימן שאחר זה] כל הענין איתא בתוס' פרק הקורא המגילה עומד: (ז) **כגון** ר"ח טבת כו' עיין בדרישה :

סי' קמה (א) **ולא** המתרגם יותר מהקורא עיין בדרישה : (ב) **קטן** מתרגם על ידי גדול כו' כל' רבינו כן לשון התוספת' והביאו הרי"ף פרק הקורא את המגילה עומד דף כ"ג ושם בתוספת' וברי"ף מסיים שנא' ר' ואהרן אחיך יהיה נביאך ומכאן מוכח דקטן וגדול דקאמר לאו ממש אלא ר"ל קטן וגדול במעלות דאל"כ איך הביא ראיה מאהרן ומשה (ועיין בדרישה) ופי' שם הר"ן קטן מתרגם ע"י גדול שהגדול קורא וקטן מתרגם אבל אינו כבוד לצבור שגדול יתרגם ע"י קטן שהקטן יקרא והגדול יתרגם שנאמר ואהרן אחיך יהיה נביאך ומתרגמין יהא מתורגמך והוא קטן לגבי משה עכ"ל :

(ג) **אין** אנו צריכין לשון צריכין אינו מדוקדק דה"ל אין אנו מבינים : (ד) **תרגום** דרבנן פי' תרגום שתקנו חכמים לקרותו :

(ה) **לא** שנו כו' שצריך לקרות בהפטרה כ"א פסוקים וכמ"ש רבינו לקמן סי' רפ"ד :

(ו) **אלא** במקום שאין תורגמן כו' הא דדייקו התוספות דמשמע שגם בחכמי התלמוד היו מקומות שלא היו מתרגמין ומה דייקו דילמא שאני התם דלא היו שם תורגמן י"ל דהכי משמע להו דאם היה חייב כל כך היו חייבים לשכור להם מתורגמן ממקום אחר ולפ"ז מה שמסיים רבינו אבל לדידן מה תועלת בתרגום כו' לאו דוקא דגם בימיהם לא היו כולם בקיאים בלשון תרגום דאל"כ היו כולם חייבים לשכור להם כמ"ש :

(ז) **שיש** תורגמן פוסק כשקורא בהפטרה י' פסוקים וכ"כ לקמן בסי' רפ"ד :

סי' קמו (א) **כשהוא** פתוח כו' אע"ג דנשארו עשרה עיין בדרישה : (ב) **ואפי'** בין פסוק לפסוק פי' אע"ג דהיו נוהגין לתרגם כ"כ הר"י : (ג) **אבל** בין גברא לגברא ש"ד הואיל וס"ת אינה פתוחה :

פירש"י

דרישה

סי' קמד [א] **כגון** ר"ח טבת שחל כו' ז"ל מורי לפי דעת הטור משמע מי שקורא בתורה אסור לקוראו למפטיר בס"ת שני' וצ"ע ור"ל מדכתב אבל ג' גברי בג' ספרים כגון ר"ח טבת כו' דאז בס"ת השלישית קורא המפטיר ואפ"ה קאמר דדוקא ג' גברי מותר ר"ל שבכל ס"ת קורא חד גברא הא גברא חד בב' אסור אפילו בכה"ג שיקרא למפטיר וק"ל · אלא צ"ע למה כתב שמדברי הטור משמע כו' הא זה דכתב רבינו גמרא ערוכה היא בפרק בא לו דף כ"ג ע"א והביאו הרי"ף גם הרא"ש פרק הקורא את המגילה דף סע"ג עמוד א' וי"ל דדילמא הגמרא איירי שהו' שהם חובת היום קורין בשלשתן אלא שהמפטיר חוזר וקורא בשלישי וכמ"ש התו' שם דף כ"ג בשם ר"א והביאו הרא"ש והמרדכי אבל הטור פסק לקמן בסי' תרפ"ז דהמפטיר קורא בשלישי לכן דקדק אדבריו דוקא ודו"ק ועיין בס"ע סימן רפ"ב שכתב רמ"א דאם יש אחרים שיודעי' להפטיר לא יפטיר מי שעלה כבר עכ"ל והוא מתשובת הריב"ש סי' קי"ב ע"ש ונושא לזה מפני שכבר סיימו חיוב הקוראים וגם זה כבר בירך בתורה ואין קריאתו עכשיו אלא משום כבוד התורה מחשב כברכה לבטלה ע"ש שיש קצת לפקפק וכתב רמ"א בביאורו דמ"ש רבינו תלתא גברי כו' לאו דוקא דה"ה תרי גברי בתרי ס"ת ול' הגמרא נקט פרק בא לו ובפרק אלו נאמרין :

סי' קמה [א] **כתב** הר"ף בהגהותיו שיתרגם ע"י קטן ובסי' רפ"ב כתב קטן עולה למנין · (ר"ל וזהו שכתב כאן דאין הגדול מתרגם כשעלה הקטן לס"ת) ויש לתמוה עליו דלפי הגהותיו משמע קטן וגדול דקאמר קטן ממש ובתוספת' שהביא הרי"ף מוכח שקטן וגדול במעלות כמו שהוכחתי בפרישה עיין עליו . ומ"ש רבינו בשם התו' שמדקדקי' לסתור דברי רב נטרונאי מהא ברייתא' דרבי חלפתא י"ל דרב נטרונאי היה מפרש אותה הברייתא במפטיר בנביא שם לא הקפידו חכמי התלמוד אבל רב נטרונאי איירי בקורא בתורה שזהו לא משמע שיפטור מלתרגם בשום ענין · אבל התו' לא משמע להו לחלק הכי דא"כ לא אשתמיט תלמודא לאשמועינן חילוק זה גם מה שהביאו התו' מדברי הירושלמי יש לומר דל"ק מידי מיניה אדברי רב נטרונאי די"ל דהירושלמי איירי דוק' בימי החול והכי משמע ממה שאמר שם דאנן חמי רבנן דנפקי לתעניות כו' ש"מ דלא בשבת היה ולכך לא היה צריך לתרגם דקריאת החול לא הוי אלא מתקנת עזר' אבל רב נטרונאי איירי בשבת דהוה מתקנת משה אלימ' ליה טפי · ומ"ש הב"י בשם הכלבו שהביא הירושלמי רב שמואל בר יצחק חזי' חזנ' דקא מתרגם כו' א"ל אסור לך כו' והלא רבינו בעצמו כתב כן והוא תלמוד ערוך י"ל דמדברי רבינו לא משמע אלא כשאחד עומד אצלו ומתרגם והוא מדבר בתוך דבריו דאיכא למיחש שמא יאמרו שהתרגום כתוב בתורה אבל הכלבו מוסיף לומר אפילו אין אחר עומד אבל החזן וכשהוא מתרגם הוא סוגר התורה וכשהוא קורא פותח ועשה כן בכל פסוק דס"א דמותר לעשות כן כיון דליכא למיחש שמא יאמרו כו' לכך אשמועינן הכלבו דאפ"ה אסור משום טעמא דכשם שנתנ' ע"י סרסור כו':

סי' קמו [א] **כשהוא** פתוח כו' כבר פירשתיו בפרישה דאיירי אע"ג דנשארו עשרה בבהכ"נ ונראה דמוכח מדקאמר אח"כ אבל בין גברא לגברא ש"ד דוס איירי דוקא בנשארו עשרה דאין סברא לומר דשרי לצאת אם לא בנשארו עשרה אפילו בין גברא לגברא דמ"ש מק"ש וא"כ הא דכתב רבינו דאסור לצאת כשהוא פתוח אפילו כי נשארו עשרה דאל"כ ה"ל לחלק מיניה וביה · כתב הר"ר יונה בפ"ק דברכות אע"ג דמותר למיפק בין גברא לגברא לדבר אסור כדאמרינן כיון שנפתח ס"ת אסור לספר ואע"פ שסוגרין הספר בנתיים אפ"ה אסור שלא אמרו כל זמן שהוא פתוח אלא כיון שנפתח דמשמע למשעה שנפתח הפעם הראשונה אסור לספר כלל עד שיסיימו כל הפרשה עכ"ל · ונראה דטעמא משום דאיכא למיחש שמא אמשוך הדיבור אף בשעה שקורין ומיהו נראה דלא מיתסר לדבר מעט שנפתח ממש אלא מעט שיתחיל הקורא לקרות וכן הם דברי הרמב"ם וכל מיני התירות אלו שכתבו המפרשים להקל בשמועות

גרסינן בפרק ואלו נאמרין כיון שנפתח ס"ת אסור לספר אפי' בד"ת שנאמר וכפתחו עמדו כל העם ואין עמידה אלא שתיקה שנאמר כי עמדו ולא ענו עוד והא דאיתא בפ"ק דברכות רב ששת מהדר אפיה וגריס פי' בשעת קריאת התורה (ד) פירש"י שהיה גורס בלחש דהא דאמרי' שאסור לספר היינו דווקא בקול רם לפי שמונע האחרים מלשמוע (ה) אבל בלחש שרי ובה"ג פירש ה"מ דאסור לספר בדליכא י' דצייתי לס"ת אבל אי איכא י' דצייתי שפיר דמי ורי"ף פי' דווקא רב ששת שתורתו אומנתו אבל אינש אחרינא אסור כתב רב שר שלום ס"ת בין כשמוציאים אותו בין כשמחזירים אותו למקומו עומדים מפניו לאלתר (ו) ויושבין לאלתר ואין צריכין לעמוד עד שעונין הצבור יהא שמיה רבה (ז) ולא ראינו מי שנוהג כך דמה שכתוב וכפתחו עמדו כל העם אותה עמידה שתיקה היא אבל לעמוד מפני ס"ת עד שעונין אמן יהא שמיה רבא לא שמענו :

קמז **אסור** לאחוז ס"ת (א) בלא מטפחת דא"ר פרנך א"ר יוחנן האוחז ס"ת ערום נקבר ערום פי' (ב) שאין לו שכר אותה מצוה א"ר שפטיה א"ר יוחנן י' שקראו בתורה גדול שבכולם גולל

גרסינן בפרק ואלו נאמרים (לט.) כיון שנפתח ס"ת אסור לספר וכו' והא דאיתא בפרק קמא דברכות (ח:) רב ששת מהדר אפיה וכו' הפי' שכתב רבינו בשם רש"י כתבוהו התוס' והרא"ש והמרדכי והפי' שכתב בשם בה"ג כתבוהו המרדכי והגהות אשיר"י בפ"ק דברכות וגם הרי"ף כתבו בפרק הקורא את המגלה עומד אבל כתב דמסתבר כדברי האומרים דדוקא רב ששת שתורתו אומנתו אבל איניש אחרינא לא וכן דעת הרמב"ם בפי"ב מה"ת והגהות כתבו בשם התו' נראה מלשון הספר דאמר אסור לספר דהיינו בקול רם אבל בלחש שרי אבל נראה מדברי הגאונים דאסור וכ' רבינו הגדול מהרי"א ז"ל דלדעת בה"ג נמי אסור לספר במילי דעלמא אע"פ שיש עשרה דצייתי לס"ת ולא התיר אלא לדבר בד"ת · וכתב הרא"ש בפ"ק דברכות דא"ל שאני רב ששת דמהדר אפיה דא"ה ה"ל לאיתויי מילתיה דרב ששת התם בסוטה ותלמידי ה"ר יונה כתבו שי"מ דדוקא רב ששת היה מותר מפני שהיה סגי נהור ולא היה מחוייב בקריאת התורה דדברים שבכתב אי אתה רשאי לאמרם על פה אבל מי שאינו סגי נהור אסור לספר אע"פ שתורתו אומנתו ונראה למורי שאם קודם שנפתח ס"ת חוזר פניו ומראה עצמו שאינו רוצה לשמוע ס"ת אלא לקרות ומתחיל לקרות מותר לקרות ואפילו לכל אדם · דכיון שכבר התחיל במצוה וראו אותו שקבע לקרות אינו פוסק בעבור ס"ת אבל אם לא התחיל קודם אין לשום אדם ואפילו מי שתורתו אומנתו לספר בשום ענין כלל אח"כ · והכלבו כתב שי"א דהא דאסור לספר הוא לפי מנהגם שהקורא ראשון היה מברך לפניה והמסיים לאחריה והאמצעיים לא היו מברכין כלל ומפני כך היה בדין שלא לספר כלל שמא יצטרך לעלות ולקרות ואם יספר בין ב' הברכות יהיה הפסק ומ"מ הדין לעשות כדעת הראשון אף לפי מנהגינו שלא לספר כלל ע"כ וכן דעת כל הפוסקים שכתבו דין זה סתם ולא חילקו בין זמן לזמן :

וכתב הרשב"א בתשובה דאפילו מי שהשלים הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום אסור לספר משנפתח ספר תורה :

כתוב בשבלי הלקט מצאתי כתוב בשם רבינו שמחה האידנא אמאי נהוג לקרות ולעיין בספרים בעוד שהם קורים ויש לומר דדוקא לספר אסור כדי שלא יהיו נטרדים שאר השומעים אבל לקרות בלחש ש"ד מיהו תימה לר' שגם הוא מצווה לשמוע קריאת התורה דכתיב (נחמיה ח) ואזני כל העם אל ספר התורה ואם יקרא בספר לא יוכל להבין מה שקורין הילכך נראה דאסור עכ"ל :

וכל מיני היתרות אלו שכתבו המפרשים להקל בשמיעת קריאת התורה אינם ענין לפרשת זכור שהיא מן התורה בעשרה כמבואר בדברי הרא"ש פ"ג שאכלו ובדברי סמ"ג והתו' ר"פ היה קורא (יג.) כתבו דפרשת זכור ופרשת פרה הוו דאורייתא :

כתב ה"ר יונה בפ"ק דברכות דאע"ג דמותר למיפסק בין גברא לגברא לדבר אסור כדאמרינן כיון שנפתח ס"ת אסור לספר ואע"פ שסוגרים הספר בינתים אפ"ה אסור שלא אמרו כ"ז שיהיה פתוח אלא כיון שנפתח דמשמע דמשעה שנפתח בפעם הראשונה אסור לספר כלל עד שיסיימו כל הפרשה עכ"ל. ונראה דטעמא משום דאיכא למיחש שמא ימשך הדיבור אף בשעה שקורין ומיהו נראה דלא מיתסר לדבר מעט שנפתח ממש אלא מעת שיתחיל הקורא לקרות וכך הם דברי הרמב"ם זכרונו לברכה :

כתוב במרדכי ובהגהות אשירי פ"ק דברכות בשם א"ז דלקרות שנים מקרא ואחד תרגום בשעת קריאת התורה שרי לכ"ע · וכן היה נוהג ה"ר יהודה החסיד וכ"כ סמ"ק סימן קל"ג וכ"כ הכלבו בשמו וכן כתב הגהות מיימון בפי"ב וכתבו שכן עשה ר"ם ואחר כך כתבו ומ"מ הרמב"ם כשחזר הפרשה בעת ההיא היה שותק בזמן שש"ץ קורא עד בין גברא לגברא וכ"כ דאסור ללמוד או לקרות הפרשה בעת קריאת התורה דאין לנו מי שתורתו אומנתו עכ"ל · (א) ולענין הלכה כדאי הם הנך רבוותא דשרו לסמוך עליהם ": ב"ה ומ"מ נכון לכוין אדם דעתו בכל הפרשיות ולשומעם מפי ש"צ :

כתב רב שר שלום ס"ת בין כשמוציאין אותו בין כשמחזירין אותו וכו' גם בעל המנהיג כ' דברי רב שר שלום וכו' ואותם שעומדים בפניו משעת הוצאה עד שעת חזרה טועים בהאי קרא דכתיב וכפתחו עמדו כל העם ואינו אלא לשון שתיקה כדאיתא בפרק ואלו נאמרין כיון שנפתח ס"ת אסור לספר אפילו בדבר הלכה שנאמר וכפתחו עמדו כל העם ואין עמידה אלא שתיקה שנאמר והוחלתי כי לא ידברו עמדו ולא ענו עוד וכבר כתבתי כן בריש סימן קמ"א בשם המרדכי :

כתב ר"י בכ"ב אסור לספר כשהמפטיר קורא בנביא עד שישלים כמו בס"ת שאין המצוה תלויין בקורי' לבד אלא בכל המצויין שם כ"כ הר"ם בתשובה עכ"ל:

קמז אסור לאחוז ס"ת בלא מטפחת דא"ר פרנך א"ר יוחנן האוחז ס"ת ערו' וכו' בס"פ בני העיר (לב:) וכתבו התוספות בלא אותה מצוה י"מ מצות אחיזה וקשה פשיטא שאין לו שכר כיון שלא עשה המצוה כהוגן לכך פי' ריב"א בלא אותה מצוה שעשה באותה שעה שאם אחז ס"ת ערום וקרא בו אין לו שכר מן הקריאה וכן אחזו לגוללו או להגיהו וכ"כ הרא"ש ז"ל (א) : **וכתב** המרדכי כל האוחז ס"ת ערום כ"ל דה"מ בידים ממש אבל נטל ולא הסיח דעתו לא קפדינן ע"כ ואפשר שעל זה סומכים האשכנזים (ב) שאוחזים ס"ת ערום בשעה שמגביהים אותו להראות הכתב לעם ומיהו מצאתי כתוב בשם ספר אגודה דאפילו סמוך לנטילה קאמר וכתב עוד שם דלאו דוקא ס"ת אלא ה"ה לשאר כתבי הקדש דאסור ליגע בהם בלא מטפחת : **א"ר** שפטיה א"ר יוחנן י' שקראו בתורה וכו' עד

גרסינן בפ' ואלו נאמרין כיון שנפתח ס"ת אסור לספר אפילו בד"ת וכו' וה"ז דאיתא בפ"ק דברכות רב ששת מהדר אפיה וגריס פי' בשעת קריאת התורה וכו' וא"ת היא גופא מנא להו דגריס בשעת קריאת התורה דליקשו להו דילמא לא הוה גריס אלא בשעה שלא היו קורין בתורה כגון בשעה שמתרגמין ובין גברא לגברא ולא קשיא וי"ל דא"כ לא היה צריך למהדר אפי' אדרבה ה"ל להפוך עצמו לצד הס"ת ואזניו אל הספר בשעת קריאתו בע"כ דמהדר אפיה כדי שלא לשמוע קריאת התורה אלא למיגרס :

ומ"ש פרש"י שהיה גורס בלחש וכו' ולפ"ז הא דמהדר אפיה טעמו דהשתא ליכא לחוש למידי דאעפ"י שיהיה משמיע לאזניו מ"מ לא ישמעו האחרים משא"כ בדלא מהדר אפיה איכא לחוש דאעפ"י דגריס בלחש מ"מ כיון דהיה משמיע לאזניו ישמעו ג"כ אחרים ולא יוכלו לשמוע קריאת התורה מפי הקורא והלכך היה צריך למהדר אפיה שלא ישמעו כל עיקר אבל הרא"ש כתב והא דמהדר אפיה ה"ה לא מהדר אפיה נמי למיגרס בלחש אלא רבותא נקט דאפילו מהדר אפיה דנראה כביוש לס"ת דמהדר אפי' ומניח ס"ת שרי והוא היה מהפך פניו כדי שיכוין לבו בגרסתו :

ומ"ש ובה"ג פי' וכו' לפ"ז ניחא טפי הא דמהדר אפי' כדי שיפרסם דלא צייתי איהו לס"ת ולא יסמכו עליו ואי לא הוה מהדר אפיה היו סבורין דצייתי איהו לס"ת וסגי בתשעה והוא דצייתי לס"ת וכיון דאיהו לא הוה צייתי לס"ת ליכא עשר' לפיכך היה צריך לגלות למהדר אפיה :

ומ"ש ורב אלפס פי' דוקא רב ששת שתורתו אומנתו וכו' לפ"ז נמי ניחא דמהדר אפיה להראות דמכוין טובא לגירסתו דלא פסק פומא מגירסא ונמשך מזה דלא שרי אלא לדידיה דתורתו אומנתו אבל לשאר בני הכנסת שהיה מתפלל עמהם לא שרי לדידהו למיגרס · כתב הר' יונה מדאמר כיון שנפתח אסור לספר וכו' אלמא דמשעה שנפתח אסור אפי' בין גברא לגברא עד שיסיימו כל הפרשה ולא נהירא דהא לפרש"י לא אסור אלא בקול רם לפי שמונע אחרים מלשמוע ובין גברא לגברא אין שם שומע כיון שאין שם קורא בתורה וא"כ למה לא יספר בד"ת אף בקול רם כמו בלחש כיון שאינו מונע אחרים משמוע אלא בע"כ בין גברא לגברא אין בו איסור כלל והכי נקטינן וכך נהגו :

כתב רב שר שלום וכו' פי' דא"צ לעמוד כל אותו הזמן דמשעת הוצאה עד לבסוף כשעונין הצבור יש"ר אחר קריאת ס"ת אלא צריך לעמוד משעת הוצאה עד שיוליכנו למקומו על הבימה כדאיתא בקידושין מפני לומדיה עומדין מפניה לא כ"ש ואח"כ יושבין וחוזרין ועומדין כשמחזירין אותו למקומו וכך היא כוונת בעל המנהיג שהביאו ב"י :

קמז אסור לאחוז ס"ת בלא מטפחת פי' הקורא בתורה צריך לאחוז בעמודי התורה בשעת ברכה וקורא כדלעיל סוף סי' קל"ט אסור לו לאחוז בעמודי הספר בלא מטפחת ומנהג שלנו שאין נזהרין בזה סומכין על מ"ש המרדכי ע"ש ראבי"ה בסוף מגלה נ"ל דה"מ בידים ממש אבל נטל ולא הסיח דעתו לא קפדינן עכ"ל וכ"כ ב"י שעל זה סומכין האשכנזים שאוחזים ס"ת ערום בשעה שמגביהים אותו להראות הכתב לעם עכ"ל ותימה למה כתב בשעה שמגביהים הלא אף בשעה שקורין אוחזים בעמודי ס"ת בלי מטפחת וי"ל דבשעה שמגביהים הכל רואים שאוחזי' ערום בעמודי ס"ת משא"כ בשעה שקורים דאינו כ"כ מפורסם וכתב ב"י בשם האגודה דאפילו סמוך לנטילה אסור · ולכן כל ירא שמים לא יאחז בעמודי ס"ת ערום בלי מטפחת וכן ראיתי מן המדקדקים דבין בשעה שקורים בין בשעת שמגביהים אוחזי' בעמודי ס"ת ע"י כנף הטלית ושמעתי שכך נוהגים במדינת אשכנז ונכון הוא :

עשרה שקראו בתורה גדול שבכולם גולל דאריב"ל וכו' כך היא גירסת הרי"ף ולפ"ז ה"ק דכיון שהגולל נוטל שכר כנגד כולם לפיכך ראוי הוא לפי כבודו שיהא הגדול גולל דחולקין כבוד לגדול כדי שיטול שכר הרבה וכ"כ הר"ן וכן נראה מדברי התו' ופי' גולל דקאמר הכא כתב בשלטי הגבורים ע"ש רבינו ישעיה אחרון הוא הגולל ס"ת קודם שיתחילו לקרות ומעמיד הס"ת על מקום קריאה וא"כ הוא המתחיל הקריאות לקרות בהן לכך שכרו גדול וי"מ הוא הגולל אותו לאחר שקראו בה כדי לכרכו במטפחת עכ"ל ופי' י"מ הוא הנראה מדברי רבינו ובעל העיטור שהביא וכן נראה מדברי כל הפוסקים ועי"ל דה"ק דכיון דאריב"ל דהגולל נוטל שכר כנגד כולם בע"כ דטעמו משום דצריך ליזהר בדיני גלילה להעמידה על התפר ולגלול מבחוץ ולהדקו מבפנים ולגלול מטפחת סביב ס"ת ולא איפכא כמו שיתבאר שאם אינו נזהר על כל זה עון גדול יש בידו ומאחר שנזהר בכל זה לכן נוטל שכר כנגד כולם לפיכך נמשך מזה שהגדול שבכולם יהא גולל לפי שהגדול הוא הנזהר יותר משאינו גדול ועושה הגלילה כהוגן בכל דיניה · אבל לפי גירס' הספרים שבידינו משמע דמילי מילי קתני ולא תלי הדא בהדא דה"ג י' שקראו בתורה הגדול שבהם גולל ס"ת והגוללו נוטל שכר כולן דאריב"ל וכו' : וכתב

דרכי משה

קמו (א) ובתא"ו נ"ב ח"ג דלהורות דבר הלכה או לפרוש מדבר איסור לפי שעה ש"ר :

קמז (א) וכ"כ התוספות דשבת (יד :) בלא אותה מצוה אם אחזה ללמוד בה אין לו שכר של אותו לימוד ואם בשביל לגוללה אינו מקבל שכר על הגלילה : (ב) ואני מבני בניהם ולא ראיתי מנהג זה ביניהם אלא אדרבה נזהרים בו שלא ליגע בס"ת ערום אבל בשאר כתבי הקדש אין נזהרין כלל ולא ראיתי מימי מי שחשש לזה בשאר ספרים : וכ"כ

דרישה

בשמיעות קריאת התורה אינם ענין לפרשת זכור שהוא מן התורה בעשרה וכן לענין פרשת פרה כ"כ סמ"ק והתוס' פרק היה קורא עכ"ל ב"י כתב הלכות קטנות אבל בפרק ר' אליעזר דמילה כ' המרדכי שהר"מ היה עומד בשעת קריאת התורה וכן נוהגין קצת האשכנזים וצרפתים : ואיכא

פרישה

(ד) **פירש"י** שהיה גורס בלחש כב"י ותלמידי הר"ר יונה כתבו דשאני רב ששת דהוי סגי נהור ולא היה מחויב בקריאת התורה דדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל פה ולמ"ו נראה שאם קודם שנפתח הס"ת חוזר פניו ומראה עצמו שאינו רוצה לשמוע ס"ת ומתחיל לקרות מותר ואפילו לכל אדם כיון שכבר התחיל במצוה עכ"ל ב"י :

(ה) **אבל** בלחש שרי עיין לקמן סי' רפ"ה לקרות שמו"ת בשעת קריאת ס"ז בשבת מותר וכ"כ ב"י אלא שכתב שהמדקדק נכון להחמיר ועיין בדרישה סי' רפ"ה ושם הארכתי : (ו) **ויושבין** לאלתר כו' האי לאלתר לאו דוקא דהא צריך לעמוד עד שיניחו הס"ת על הבימה המיוחדת לקריאת התורה עליה אלא ר"ל לאלתר שא"צ להמתין עד אחר הקריאה אלא דלפ"ז קשה דמ"ש בין שמחזירין אותו למקומו יהיה נמי פירושו לאחר שהחזירו למקומו וא"כ פשיטא דא"צ לעמוד יותר ומיהו יש לומר דהעמידה אתא לאשמועינן דצריך לעמוד בשעה שמגביה אותה להחזיר דהא בלאה"כ צ"ל כן דאל"כ למה כתב עומדין מפניו לאלתר : (ז) **ולא** ראינו פי' וגם לא ראינו כו' :

סי' קמז (א) **בלא** מטפחת כו' כתב המרדכי ס"פ בני העיר כ"ל דה"מ בידים ממש אבל נטל ולא הסיח דעתו לא קפדינן ע"כ אבל באגודה כת' אפי' בכה"ג אסור יב"ו : (ב) **שאין** לו שכר אותה מצוה כתבו התו' בס"פ בני העיר וי"מ מצות אחיזה וקשה

גולל (ג) דא"ר יהושע בן לוי י' שקראו בתורה הגולל נוטל שכר כנגד כולם ורגילים באשכנז לקנותה בדמים יקרים לחבב המצוה וכתב בעל העיטור (ד) איכא מ"ד י' לאו דוקא אלא גדול שבב"ה [א] ואיכא מ"ד עשרה דוקא שבעה שקראו בתורה ומתרגם ומפטיר וש"צ ואמר ר' שפטיה א"ר יוחנן הגולל ס"ת יעמידנו על התפר שאם יקרע יקרע התפירה וא"ר שפטיה א"ר יוחנן הגולל ס"ת (ר) (ה) גוללו מבחוץ וכשהוא מהדקו מבפנים פי' כשהספר עומד

עד נוטל שכר כולם שם וכתב הר"ן אע"פ שאין קורין בתורה אלא שבעה כיון שאין קורין בתורה בפחות מי' נקט י' ויש מי שכתב דמהא משמע שהגדול שבי' גולל אע"פ שלא קרא דחולקין כבוד לגדול ליטול שכר כנגד כולם עכ"ל נרא' שלדברי הפי' הב' שכתב רבינו בשם העיטור גדול שבקוראים קאמר בדוקא :

וא"ר שפטיה א"ר יוחנן הגולל ס"ת יעמידנו על התפר וכו' שם ופירש"י יעמידנו על התפר כנגד התפר שאם ראוי להדקו יפה והרי"ף כתב שהטעם מפני שאם יקרע יקרע בתפר :

כתב המרדכי בסוף מגלה שהשיב הר"י מוי"נא על ששאלתם ששמעון מוחה ביד מי שקנה מן הקהל להוציא ס"ת מן הארון ולתתה ביד ש"ץ וכן להחזירה והמעות הללו באים לכיס של צדקה ושמעון מוחה מפני שזה מצוה על החזן נראה בעיני שלא כיון יפה אותו שמעון שהרי במה זכה בה החזן והביא ראיה לדבריו וכתב עוד וכן המשפט שיכול לקנות להושיט המעילים לגולל ואין הגולל יכול למחות בו כי אף ע"פ שקנה הגלילה לא קנה ליקח המעילים (ג) :

וא"ר שפטיה א"ר יוחנן הגולל ס"ת גוללו מבחוץ וכו' בס"פ בני העי' (שם) ופירש"י הגולל ס"ת מענין לענין והוא יחיד וס"ת מונח לו על ברכיו גוללו מבחוץ העמוד שהוא חוצה לו גוללו ויגול מצד חוץ לצד פנים שאם יאחוז עמוד הפנימי לצד החוץ יתפשט החיצון ויפול לארץ וכשהוא מהדקו כשגומר מלגלול ובא להדקו יאחוז בפנימי ויהדק על החיצון כדי שלא יכסה הכתב בזרועותיו שמצוה להראות את העם כשמהדקו במסכת סופרים והתוספת כתבו פר"ח דקאי אקשר מטפחת כשקושר מטפחת סביב הס"ת יהא הקשר מבפנים כלפי הכתב שאם יהיה מאחריו כשיפתח הס"ת יהא צריך להפכו על הכתב להתיר הקשר ואין זה דרך כבוד והר"ן כתב גוללו מבחוץ למי שאוחז אותו קאמר שתהא הכתיב' כלפי הגולל ולא כלפי מי שאוחז ס"ת וכשהוא מהדקו שמי שאוחז ס"ת מהדק אותו אחר שנגלל כדי שיעמוד הכרך מהודק צריך שתהא הכתיבה כלפי המהדק ולא כלפי הגולל כללו של דבר הכתיבה ראויה שתעמוד כלפי אותו שעוסק בס"ת מפני כבוד התורה ואחרים פירשו שהיו נוהגים שהי' ס"ת נתון בתיק ומש"ה קאמר שאם רצה לגוללו מצד זה לצד זה שגוללו מבחוץ כלומר שמוציאו מן התיק ואין גוללו מבפנים שמא יקרע וכשהוא מהדקו כלומר שמהדק הכרך אחר שנגלל נותן הספר בתיק ואח"כ מהדקו שם ואינו רשאי להדקו מבחוץ שאין זה כבודו עכ"ל . ופסקי הרא"ש שלפניה' מוטעים ומ"מ נראה שרבינו העתיק דברי הרא"ש כי גם רבינו ירוחם כתב כלשון רבינו וכבר נודע שרבינו ירוחם דרכו להעתיק דברי הרא"ש וכתב מהר"י בן חביב ז"ל הפי' הכתוב בספרים כתב הרא"ש ז"ל ואחשוב כי עיקר כוונת המאמר לפי פי' זה הוא מ"ש בסוף מהדקו מבפנים בענין שכשיבא לקרות ימצא הידוק לפנים ולא יצטרך להפך הספר אבל לענין התחלת הגלילה אין קפידא בין שיתחיל מבחוץ או מבפנים ובלבד שיזהר בהידוק שלעולם יהיה מבפנים ואולי בזמנם לא היתה הגלילה באזור ארוך כמנהגנו אלא בירועה קצר ורחב ולא היה מתהפך המטלית שבו היה הגלילה על הספר רק פעם אחת ואז היה מן ההכרח להתחיל הגלילה מבחוץ ולהטיל הספר על המטלית ולהדקו למעל' הנקרא מבפנים אבל לפי הגלילה הנהוג בזמנינו שהיא באזור ארוך ומגלגלי' אותו על הספר פעמים רבות מה לי שישים התחלת האזור לצד פנים או לצד חוץ אבל לענין ההידוק יזהר שסוף האזור יבא למעלה שהוא לצד פנים כדי שכשיבא לקרות בו ימצא ההידוק מבפנים וכן נוהגים עתה עכ"ל ומהר"י קולון הביא בשורש כ"ד דברי בעל העיטור שכתב וז"ל קבלנו כשהוא גוללו במטפח' פני הכתב עומד מבחוץ כנגד הגולל לכבודו וכשהוא מהדקו הופכו וכו' ונראה שהוא מפרש כפירושא קמא דהר"ן אלא שהר"ן תלה הדבר בכבוד התורה ובעל העיטור תלה הדבר בכבוד הגולל וכתב מהר"י קולון שם שיש שערערו על מנהגינו שאחורי הספר כלפי הגולל ואומרים להפך פני הס"ת כלפי הגולל וטעמא מדכתב בעל העיטור שכשגוללו במטפחת פני הכתב עומד מבחוץ כנגד הגולל והוא ז"ל דחה ואמר דס"ת לדידהו שנראה מתוך לשונו דמתחלה כשהיה ש"ץ נוטלו מעל הבימה אחר הקריאה כדי לגללו שהיה באופן שאחורי הכתב היה נגד פני ש"ץ וכשהיה הגולל בא לגוללו במטפחת היה מוצא פני ס"ת דהיינו צד הכתב אל מול פניו ולא היה צריך להפוך את הס"ת ולזלזל בכבוד ס"ת מפני כבוד הגולל כדמשמע מתוך לשונו שהזכיר הפיכה גבי הידוק ולא גבי גלילה דמעיקרא ירא' שלא היה צריך להפכו בשביל כבוד הגולל שכבר היו פני הספר כלפי פניו אבל לפי מנהגינו שהש"ץ הופך מתחלה דפי הספר אל מול פניו אין ראוי להפוך הספר ולשנותו מכמו שהוא עומד מפני כבוד ב"ו ואפי' את"ל שלדברי בעל העיטור ראוי לנהוג כדברי המערערים אין נלע"ד לעשות כן מאחר שפשט המנהג בכל תפוצות ישראל אשר שמענו שמעם שלא להפוך הס"ת כלל ואדרבא תמיד פני הספר כלפי ש"ץ למה ניזיל בתר איפכא והאריך בזה שלא לשנו' מנהגינו . וכתב עוד שרצו המערערי' להביא ראיה מדברי רבינו שכתב כשהספר עומד לפניו יהפוך הכתב אליו ויתחיל לגוללו מבחוץ וכו' ור"ל דהא דקאמר כשהספר עומד לפניו וכו' קאי אמי שבא לגלול כשהס"ת בין ברכי חזן הכנסת כאשר אנו עושים והוא ז"ל דחה דבריהם דא"כ לא הל"ל כשהספר עומד לפניו אלא הל"ל כשהוא עומד לפני הספר או כשהוא בא לגלול הספר אלא ודאי מיירי שהחזן בעצמו גולל את הספר כגו' בעי"ט או בער"ח שהס"ת נגלל בפרשה שקראו באות' שבת וצריך לגוללו במקום שיקראו למחר ועל זה הוא אומר שאחר שנגלל הס"ת ובא לגוללו במטפח' שהופך הכתב אליו והא דאמר כשהספר עומד לפניו היינו לאפוקי מדברי רש"י שמפרש שהספר עומד על ברכי החזן ולא לפני הגולל ומיירי לענין גלילת הספר מענין לענין ועל' זה מפרש דלאו בעומד על ברכי החזן מיירי ולענין גלילה מענין לענין אלא כשהספר עומד לפניו ובא לגוללו במטפחת שמהפך הכתב אליו כלומר יעשה באופן שיהיה הכתב כנגד פניו ואף אם יצטרך להפוך כגון שמתחלה היה הספר מונח באופן שלא היה הכתב כנגד פניו שיהפוך הכתב אליו וכו' ומשמע שמהר"י קולון מפרש שדברי רבי' הם כשהחזן גולל ס"ת בינו לבין עצמו ומש"ה אם היה מתחלה מונח הספר באופן שלא היה הכתב כנגד פניו יהפוך הכתב אליו אבל כשגוללו בצבור והספר על ברכי החזן ואחורי הספר כלפי הגולל לא יהפוך הכתב דאיכא זילותא דס"ת כיון דבצבור הוא ולפי זה הא דקאמר שיהפוך הכתב אליו לאו למימרא שהוא חייב לעשות כן אלא היינו לומר שהרשות בידו להפוך הכתב אליו ולית ביה משום זילותא דאורייתא כיון שאינו בצבור ואין ספק שפירושו בדברי רבינו דחוק מאד ולכן נ"ל דיהפוך הכתב שכתב רבינו לאו למימרא שפני הכתב מול פני האוחז ואחורי הספר מול פני הגולל וה"ק יהפוך הכתב כלומר שמה שהוא הפך הכתב דהיינו אחורי הספר יהיה אליו וזה כמו שאנו נוהגים שהאוחז הס"ת פני הכתב פונים אל פניו ואחורי ס"ת לצד חוץ מול פני הגולל וקאמר דכשהוא מתחיל לגלול מתחיל מצד חוץ דהיינו אחורי הספר שהם מול פניו ונראה שהוצרך לכתוב יהפוך הכתב אליו כדי ליישב מה שקורא לאחורי הספר חוץ וכתב שהטעם מפני שכך המנהג כשהספר עומד לפניו ביד האוחז אותו הפוך הכתב אליו כלומר אחורי הספר מול פני הגולל דהיינו לצד חוץ כנ"ל ויש לדקדק במה שאמרו גוללו מבחוץ לדעת רבי' מאי נפקא מינה אם יתחיל לגלול מצד פנים או מצד חוץ ואפשר דה"ק אם ירצה יתחיל לגלול מצד חוץ אבל ההידוק צריך שיהיה מבפנים ודייק פירוש זה שהתוספות בשם ר"ח לא פירשו אלא מהדקו מבפנים ולא הזכירו גוללו מבחוץ והיינו מפני שמהדקו מבפני' שהוא בדוקא הוצרכו לתת טעם בו אבל גוללו מבחוץ שאינו בדוקא אלא לומר רצה מבפנים גולל רצה מבחוץ גולל לא הוצרכו לתת בו טעם · ואם נפסך לומר דגוללו מבחוץ דוקא ולא מבפנים הטעם מפני שמהלך שהוא לפניו הוא צריך להתחיל דאל"כ הוי כמעביר על המצוה וקי"ל דאין מעבירין על המצות כדאיתא בפרק אמר להם הממונה (לג :) :

כתב הריב"ש בתשובה דע שהגולל ס"ת בתוך התיק טועה דאכשהוא גוללו מבחוץ פירשו מחוץ לתיק כדי שלא יקרע ואע"פ שי"מ בענין אחר גם הפי' הראשון נכון וצריך ליזהר בו ע"כ :

א"ר

וכתב בעל העיטור איכא מ"ד עשרה לאו דוקא וכו' כלומר וא"כ נמשך לפ"ז דאעפ"י דהגדול לא קרא כלל אין אחר ראוי לגלול ס"ת אלא הגדול שבב"ה אבל לסברא בתרא דוקא הגדול שבקוראים הוא הגון לגלול ואעפ"י שיש הגון ממנו בב"ה וכך נראה מדברי ב"י :

הגולל ס"ת גוללו מבחוץ וכשהוא מהדקו מהדקו מבפנים פי' כשהספר עומד לפניו וכו' פירוש זה כתבו הרא"ש ורבינו והר' ירוחם ונראה דכך הוא פירושו דר' יוחנן תרתי מילי אתא לאשמועי' חדא דרך הגליל' בס"ת עצמ' לאחר שהגביה הש"צ הס"ת והרא' אותה פתוח' לעם דחוזר וגולל אותה בידיו בעוד שאוחז בשני עמודי הס"ת . אידך אתא לאשמועינן דרך גלילת המטפח' סביב הס"ת לאחר שגלל הס"ת עצמה ב' החלקים זו עם זו ומונחת על ברכיו כדרבי ינאי ומביאו רבינו בסוף סי' זה · והנה אמר פירוש כשהספר עומד לפניו וכו' שזהו לפי דעת מס' סופרים בפ' המתחיל ולמה אמרו כולן בהלכה י"ד שלאחר הקריאה מגביה הס"ת ומראה פני כתיבתו לעם וכו' וכ"כ בהגהות מרדכי סוף ה' קטנות וז"ל מהר"מ כשהיה מגביה הס"ת היה מראה הכתיבה לעם והכי אתמר במ"ס עכ"ל ומביאו ב"י לעיל בסוף סי' קל"ד ומשמע דה"ק דאף עפ"י שהיו נוהגין העולם להגביה הס"ת בענין שפני כתיבתו כנגד פני המגביה וכמו שאנו נוהגין מ"מ מהר"מ לא נהג כן אלא הראה פני כתיבתו לעם כדאתמר במ"ס וזהו ג"כ דעת הרא"ש ורבינו והר' ירוחם שכתבו הדין ע"פ מ"ס להראות פני הכתיבה לעם ואחורי הכתב כנגד פני המגביה כדי שלא יפסיק גוף המגביה בין הכתב ובין העם והשתא אתא לאשמועי' דכשהספר עומד כך פתוח בידיו ופני הכתב כלפי העם קודם שגלל אותה ומונחת על ברכיו אז לא יתחיל לגלול הס"ת עצמה מבפנים לחוץ אלא בתחלה צריך שיהפוך הכתב אליו באופן שפני הכתב יהא כלפי פני המגביה ואז יתחיל לגוללו מבחוץ לבפנים וזהו פי' למ"ש ר' יוחנן גוללו מבחוץ

דרכי משה

(ג) וכ"כ בא"ז דיש לקנות הוצאה ליתן הס"ת לחזן והוא כבוד לתורה : (ד) ובמרדכי הלכות תפילין דף צח ע"ב דמוהר"ם היה נוהג להגביה להראותו לעם וכ"כ הכלבו וז"ל במסכת סופרים כשהיה החזן על המגדל פותח הספר ומראה לעם הכתב לאנשים ולנשים ואז היו אומרים וזאת התורה כו' מכאן סמך לנשים שדוחקות עצמן לראות ואינן יודעות על מה עכ"ל . ובמסכת סופרים פי"ד הם דברים אלו ומשמע שם שמיד בשעת הוצאה היו מראים לעם אבל אין המנהג כן אלא בשעה שחוזרין וגוללין . ובמהרי"ל שהוא היה נוהג בשעת

הגבהת

פרישה

וקשה פשיטא שאין לו שכר כיון שלא עשה המצוה כהוגן לכך פירש ריב"א בלא אותה מצוה שעשה באותה שעה שאם אחז ס"ת ערום וקרא בו אין לו שכר מן הקריאה וכן אוחזו לגוללו או להגיה וכ"כ הרא"ש . ב"י :

(ג) **דאמר** ר' יהושע בן לוי כו' נוטל שכר כנגד כולם יש לתמוה מאי רבותא הוא זה וכי משום שהגולל נוטל שכר כנגד כולם יהיה הגדול דוקא גולל כל אדם רוצה ליטול שכר הרבה ולכאורה נראה לפרש דה"ק גדול שבכולם גולל ר"ל הגולל מקבל שכר גדול כנגד כולם ומי שירצה יכול לגלול והיינו דריב"ל ומ"ש אבל ב"ה שמביא רבינו ע"ב לא ס"ל האי פירושא שהרי כתב איכא מ"ד כו' אלא גדול שבבה"כ כו' וז"ל התו' פרק בני העיר גדול שבכולם גולל לפי שהוא כבודו וגם לפי שהוא גדול שבכולן כדאי הוא ליטול שכר כנגד כולם : (ד) **איכא** מ"ד עשרה לאו דוקא כו' והא דאמר עשרה משום דבפחות מי' אסור לקרות בתורה כ"כ ב"י בשם הר"ן וכתב עוד ויש מי שכתב דמש"ה משמע שהגדול שבעשרה (פי' זה עשרה נמי לאו דוקא ונקט עשרה כמו שכתבתי בסמוך) גולל אעפ"י שלא קרא דחולקין כבוד לגדול ליטול שכר כנגד כולם ע"כ ונראה שלדברי פי' השני שכתב רבינו בשם העיטור גדול שבקוראים קאמר בדוקא עכ"ל ב"י פי' לפי' לאו בקוראים דהיינו הח' עם המפטיר אלא ר"ל גדול שבתוך העשרה המיוחדים לקריאה ואפשר שהיה סדרם שהיו קורין על סדר יו"ד בשבת זו וי' בשבת אחרת דאל"כ אין טעם למה יכבדו להגדול שבתוך העשרה ולא שבכל בית הכנסת ודו"ק :

(ה) **גוללו** מבחוץ וכשהוא מהדקו כו' כתבו התו' בסוף פ' בני העיר פר"ח דקאי אקשר מטפחת כשקושר מטפחת סביב הס"ת יהא הקשר מבפנים כלפי הכתב שאם יהיה מאחריו כשיפתח הס"ת יהא צריך להפכו על הכתב להתיר הקשר ואין זה דרך כבוד פי' לפי' דאיירי שהמגביה הס"ת הוא הגולל ומעמידה בעצים התחתונים על ברכיו ואיש אחד אוחז בראשה בעץ חיים עליונים כמו שאנו נוהגין והשתא א"ש מ"ש יהפך הכתב אליו כמו שאנו עושין שפני הכתב הוא נגד האוחז המגביה הס"ת וגם א"ש מ"ש ויתחיל לגלול מבחוץ משום דכשהיה מתחיל לגלול מפנים לחוץ היה דוחה הס"ת מפניו לאחוריו משא"כ עתה שממשיך הס"ת בהמפה מאחריו לפניו וגם אפשר לומר כדי שפני הכתב יהיו לפניו פתוחים במקצת כל זמן שאפשר ולכך גוללו מבחוץ וכן משמע ממ"ש רבינו אחר זה א"ר ינאי מוטב תגלל מטפחת סביב הס"ת כו' דשם נמי האוחז והמגביה הוא הגולל ואעפ"י דמזה ר' ינאי משמע שהס"ת מונחת בחיקו בשעת גללו ולא כמ"ש רבינו שהספר עומד לפניו שאני האי דר' ינאי דהא תליא בהא הואיל ואמר שצריך המפה לכרוך סביב הספר צריך שיהיה עומד בחיקו והכי דייק ליסנא דכ"כ רבינו כשהס"ת עומד לפניו דמשום דאא"כ פי' דברי ר' ינאי כשהס"ת מונח בחיקו כתב כאן שהס"ת עומד לפניו וק"ל · שוב מצאתי שפי' כן רמ"א בש"ע בהדיא שהמגביה הוא הגולל ע"ש ועיין בדרישה :

דרישה

סי' קמז [א] **ואיכא** מ"ד עשרה דוקא כו' אין לתמוה הא כתב לעיל בסי' קל"ו אחר כהן לוי קורין תלמידי חכמים הממונים כו' ואחריהם הראוים כו' וא"כ אם הוא חשוב בעשרה חשוב נמי בכל ב"ה דיכולין למימר כגון שלא היה זה החשוב בבהכ"נ ואח"כ בא א"כ שלא היה מעביר הפרשה דאינו רשאי לקרות כמ"ש רבינו בסי' קל"ט דר"ע שקראוהו אותו לס"ת ולא רצה לעלות לפי שלא סידר אותה א"כ שהיה מתפלל ואסור להפסיק כמ"ש רבינו לעיל בסי' קל"ה :

יהפוך

(*)

מריב"ל

עומד לפניו [ג] יהפוך הכתב אליו ויתחיל לגלול מבחוץ ואחר שגמר הגלילה יהדק סוף המטפחת מבפנים שכשיבא לקרות בו ימצא ההידוק בפנים ולא יצטרך להפך הספר לצד ההידוק א"ר ינאי בריה דר' ינאי סבא משמיה דרבי ינאי מוטב תגלל מטפחת ס"ת ולא יגלל ס"ת פי' שלא ישים ס"ת בחיקו על המטפחת ויגלול ס"ת כדי שתכרך במטפחת א"ר תנחום (ו) אמר ריב"ל אין המפטיר מתחיל עד שיגלל הספר כדי שלא יהא הגולל טרוד ולא יוכל לשמוע ההפטורה :

קמח **גרסינן** בפרק ואלו נאמרין אין שליח צבור רשאי להפשיט התיבה בצבור כ"ז שהם בב"ה פירש"י שהיו רגילין להביא ס"ת מבית אחר שהוא משתמר בו לב"ה ופורשין בגדים נאים סביב התיבה ומניחים אותה על התיבה וכשיוצאים משם ונוטלים ס"ת ליתנו בבית שמשתמר בו לא יפשיט התיבה בפני הצבור שטורח צבור הוא להתעכב שם עם הס"ת אלא מוליך ס"ת והעם יוצאים אחריו ואח"כ בא ומפשיט התיבה :

קמט **ותו** גרסינן התם א"ר תנחום אמר ריב"ל אין הצבור רשאין לצאת עד שינטל ס"ת ושמואל אמר עד שיצא ולא פליגי הא דאיכא פתחא אחרינא הא דליכא פתחא אחרינא אמר רבא בר אהינא אסברא לי אחרי ה' אלהיכם תלכו (א) [א] פירש"י איכא פתחא אחרינא משינטל ס"ת לצאת דרך פתחו הרוצה לצאת בפתח

מבחוץ : **ומ"ש** רבינו ואחר שגמר הגלילה וכו' זהו פי' למ"ש ר' יוחנן וכשהוא מהדקו מהדקו מבפנים וזה קאי על גלילת המטפחת האמור סביב הס"ת שלאחר שגמר גלילת המטפחת סביב הס"ת יכוין שיהא מהדק סוף המטפחת מבפנים וכו' ומהר"י חביב ז"ל הבין שמ"ש רבינו ויתחיל לגלול מבחוץ ר"ל יתחיל לגלול המטפחת מבחוץ וקשיא ליה מנ"מ אם יתחיל מבחוץ או יתחיל מבפנים וכתב אפשר דבזמנם היתה הגלילה ביריעה קצרה ורחבה וכו' וגם הבין כך דמ"ש ויתחיל לגלול מבחוץ דר"ל ותחיל לגלול המטפח' מבחוץ והאריך בכמה דרכי' לפרש דברי רבינו ונראה מכל דבריהם דמפרשים דברי ר' יוחנן דמדבר בשנים דהיינו הגולל והאוחז הס"ת דחזן הכנסת הוא האוחז בשני ידיו על ברכיו והאחר גוללו ולפע"ד נראה דר' יוחנן אינו מדבר אלא באחד שהוא המגביה ס"ת לאחר הקריאה ומראה אותו לעם ואח"כ גולל הס"ת עצמה בידיו באוחזו בשני עמודי הס"ת למטה ואח"כ כורך המטפחת הארוך סביב הס"ת כדפי' ואע"ג דודאי צריך לאחר שמסייעו ואוחז ג"כ בידיו הס"ת בשני עמודיו למעלה מ"מ ר' יוחנן לא הזכירו בדבריו ולא קעסיק ביה מידי והנה גם מהרי"ק שורש כ"ד כתב לפרש דברי רבינו ונדחק בפירושו וכמו שהקשה ב"י על פירושו ע"ש ואתה המעיין קבל האמת ממי שאמרו וניכרין דברי אמת · שוב נמצאו עוד פירושים בהך דר' יוחנן הובאו בב"י ויש כמה דברים שהיה ראוי לישא וליתן בהם אבל קצרתי בזה מאחר שעכשיו נתפשט המנהג שפני הכתב כלפי המגביה כי אז א"צ להפך הס"ת בשעת הגלילה וס"ל דבכך נמי שפיר מראה פני כתיבתו לעם לימינו ולשמאלו לפניו ולאחריו :

קמח גרסי' בפ' וא"נ (דף ל"ט) אין ש"צ רשאי להפשיט התיבה כו' אע"ג דבכל דוכת' פי' תיבה הוא תיבה ממש שהס"ת נתונה בו וצנוע היתה שמה וש"צ יורד לפני תיבה זו להתפלל ותיבה זו עם הס"ת שבתוכה היו מוציאים אותה לרחוב כשגזרו תענית צבור על ירידת גשמים וכדאמ' במסכת תענית כלי צנוע היה לנו ובעוונותינו הוצרכנו לגלותה אלא שבכותל ברוח שמתפללין כנגדו היו בונין ארון שמשימין בתוכו ס"ת לקרות מתוכו בשבתות וי"ט וביומות החול והוא הקרוי היכל וארון הקודש ועוד היו בונין בנין בגובה באמצע ב"ה ונקר' בימה ומעמידין שם כסא הוא השלחן להניח עליה ס"ת לקרות בה וכדלקמן בסי' ק"ן אבל כאן פי' תיבה זו היא הבימה שמעמידין בה כסא כמין שלחן להניח עליו ס"ת ופורשין בגדים נאים סביב לה וכו' :

קמט פרש"י היכא פיתחא אחרינא וכו' משמע דאעפ"י דאיכא פיתחא אחרינא לא שרי לצאת דרך פתח אף משינטל ס"ת אלא לצאת בלבד בפתח אחר דאז שרי אפילו לא יצא ס"ת אבל לילך לביתו ודאי אסור אלא חייב ללוות הס"ת עד יחזור ויתנו אותה בביה שמשתמרת בו וכמ"ש בסי' קמ"ח אלא מוליך ספר תורה והעם יוצאין אחריו וכפשוטו דקרא אחרי ה' אלהיכם תלכו אבל מקמי שינטל ס"ת לצאת דרך פתחו אסור לצאת כלל אפי' בפתח אחר ובדליכא פיתחא אחרינא לא יצא אדם בפני ס"ת אפילו משינטל ס"ת לצאת וא"צ לומר דצריך עוד ללוות הס"ת עד הבית שמשתמר' בו וכ"כ מהר"י חביב אבל היכא שמצניעין הס"ת בהיכל במקום שמתפללין לא איירו בה ריב"ל ושמואל ומשמע דיכולין לצאת מב"ה לאחר גמר הקריאה כי היכא דשרי לצאת בין גברא לגברא · אבל לפירושו של גאון ריב"ל בכל מקום קאמר כלומר בכל שאר מקומות שמצניעין הס"ת בבית שהתפללו בו דוקא קאמר דאין הצבור רשאין לצאת עד שינטל ס"ת להצניעו

א"ר ינאי בריה דרבי ינאי סבא וכו' בס"פ בני העיר (שם) : **א"ר** תנחום אמר ריב"ל אין המפטיר מתחיל עד שיגלל הספר בפרק ואלו נאמרין (לט :) ופירש"י כדי שלא יהא הגולל טרוד וכו' וז"ל א"ח לא יהיה פותח המפטיר עד שיגלול הגולל הספר פירו' שיתחיל לגוללו וי"מ עד שיגלול שיהיה נסגר ויעתיקו החזן מהבימה למקום שיושב שם כשגוללין אותו עכ"ל : **כתב** המרדכי בסוף ה"ק דביום שמוציאין ב' ס"ת לא היה הר"ס פותח השנייה וכן לא היה מסיר המפה עד שגללו הראשונה (ה) :

קמח גרסינן בפרק ואלו נאמרים (לט :) אין ש"ץ רשאי להפשיט התיב' בצבור וכו' זה מבואר :

קמט ותו גרסינן התם (לט :) א"ר תנחום אמר ריב"ל אין הצבור רשאין לצאת עד שינטל ס"ת וכו' פי' הגאון שכתב רבי' כתבו רי"ף בפרק הקורא את המגלה עומד והנה לפירש"י בין ריב"ל בין שמואל לא איירו אלא בשאין מצניעים הס"ת בב"ה שמתפללין בו לפי שאינו במקום המשתמר ולפיכך אחר שקראו בו מוציאין אותו משם ומוליכי' אותו להצניעו בבית המשתמר וקאמר ריב"ל שאסור לצאת מב"ה עד שינטל ס"ת להצניעו ומיהו משנטלו ש"צ מהתיבה כדי להוציאו ולהצניעו מותר לצאת דרך פתח שאין הס"ת עתיד לצאת בו אבל דרך פתח שהס"ת עתיד לצאת בו אינם רשאים לצאת קודם שיצא הספר תורה משום אחרי ה' תלכו והיינו דאמר שמואל עד שיצא אבל במקום שנוהגים להצניעו בב"ה שמתפללין בו לא איירו ריב"ל ושמואל כלל ומשמע שהם רשאין לצאת כשירצו דכל שמצניעים אותו שם ליכא זילותא אם יצאו ולפי' הגאון ריב"ל איירי בכל מקום בין שנוהגים להוציא ס"ת להצניעו בבית אחר בין שמצניעין אותו בב"ה שמתפללין בו לעולם אין הצבור רשאין לצאת עד שינטל ס"ת כדי להצניעו ומיהו משינטל ס"ת מעל התיבה כדי להצניעו רשאין לצאת אפילו במקום שנוהגים להוציאו כדי להצניעו בבית אחר והא דבמקום שנוהגים להוציאו כדי להצניעו בבית אחר כיון שנוטל ספר תורה מעל התיבה מותר לצאת דוקא דרך פתח שאין ספר תורה עתיד לצאת בו אבל דרך פתח שס"ת עתיד לצאת בו אסור לצאת עד שיצא ס"ת דכתיב אחרי ה' אלהיכם תלכו והיינו דאמר שמואל עד שיצא כך נראה לכאורה ורבינו הגדול מהרי"א ז"ל כן פי' בתחלה ואח"כ כתב שיש לדקדק בלשון המחבר למה הביא כאן כלל לשון הגאון שאמר הוסיף שמואל כי בזמן שמוציאין אותו מב"ה שהרי אין החילוק בין פירש"י לפי הגאון אלא בפירוש דברי ריב"ל ומה לו להביא כל לשון הגאון וג"כ ממה שהביא פירש"י על איכא פתחא אחרינא וליכא פיתחא אחרינא שזהו ג"כ לפי הגאון כמו שפירשתי וג"כ מלשון הגאון שאמר עד שינטל ס"ת להצניע פשיטא שלהצניע לוקחים אותו ולפיכך נראה לפרש דעד שינטל ס"ת להצניע לדעת הגאון ר"ל עד שיביאו אותו להיכל שזהו פירוש עד שינטל כלומר עד שיביאו אותו להצניעו והדעת מחייב זה שהרי מה כבוד עושין לס"ת אם מניחים אותו ביד החזן כשמוליך אותו להצניעו ועדיין לא הצניעו אדרבה זה מורה ביזוי יותר כשמניחין אותו ביד החזן מכשמניחין אותו בתיבה והנה לפ"ז דקדק יפה במ"ש והוסיף שמואל שהנה לזה הפי' ריב"ל מחמיר הרבה שאומר שאין הצבור רשאין לצאת עד שיצניעו ס"ת והנה לפ"ז שמואל שאומר עד שיצא היה נראה שמיקל ולפיכך אמ' שאין הדבר כך אלא שמואל מוסיף הוא שהנה ריב"ל לא איירי אלא שאין הצבור רשאין לצאת עד שיצניעו פירוש שבין כשיצניעו ס"ת בב"ה בין כשיוציאו אותו להצניעו אינם רשאין לצאת ללכת לביתם עד שיצניעו ס"ת אבל בקדימה ואיחור לא איירי שנאמר שאפילו שיצאו לפני ס"ת אין בזה קפידא לפיכך בא שמואל והוסיף שצריך גם כן להקדימו וללכת אחריו וז"ש אינם רשאין לצאת עד שיצאו וילכו אחריו ויעשו לו הידור שהרי בכאן כלל הדין הא' והתוספות שלו והנה לזה הדרך יש עוד חילוק בין פירש"י ובין פי' הגאון שלדעת רש"י מאמר משנטלה אינו אלא הנטילה לבד ולדעת הגאון כולל הנטילה וההצנע ואחר שפירשתי זה הפירוש מצאתי לתלמידי ה"ר יונה שפירשו בחידושי מגלה זה הפירוש עצמו כשאמרו שם עד שינטל ס"ת פירוש אין להם לצאת עד שיחזרו ס"ת להיכל שאין להם לצאת ולהניחו ביד ש"ץ שזה נראה ביזוי והעולם אינם נזהרים בזה ופעמים שבעוד הס"ת בתיבה יוצאים רוב הקהל ואין להם לעשות כן מיהו כשיוצאים מועטים כגון ג' או ד' ליכ' למיחש למידי ושמואל אמר עד שיצא פירש רבי' האיי דלא פליג עליה דרבי תנחום אלא הוסיף ואמר מקום שמוציאין אותו ע"כ · וז"ל מהר"י ן' חביב ז"ל אי איכא פתחא אחרינא רשאין כפי דעתו פירוש רשאין לצאת בפתח האחר אבל לעולם הם חייבים אחר צאתם בפתח האחר ללכת אחר הס"ת ולעשות לו הידור כי זה עיקר כפי פירוש הגאון ולז"א ראשונה סמוך לאחרי ה' אלהיכם תלכו הלכך ליעכביה לס"ת עד דנפיק והוא אחוריה ר"ל לעולם הוא חייב זה שילך אחריו

דרכי משה

הגבהת התורה להשתחוות נגד הכתב ולומר וזאת התורה כו' וכשמכניסים אותו הלך ממקומו שהיה בדרום המנורה ללותה עד לפני ארון הקודש עכ"ל : (ח) ובא"ז כתיב בשם הירוש' כשמוציאין ב' ס"ת אין להוציא השניה עד שמחזיר הראשונה למקומה ואנו אין מנהגינו כן אלא מוציאין שניהם בבת אחת ותופסין האחת עד אחר שקראו בראשון ואז לוקחין השניה ונותנין להם הראשונה אבל לא יתנו הראשונה ואח"כ יקחו השנייה עכ"ל . כתב מהרי"ל דאסור לגלול ס"ת במפה הקרועה . כתוב בא"ז המנהג שכל התינוקות באים ונושקים לס"ת כדי לזרזם במצות : וכתב

דרישה

[ג] **יהפוך** הכתב אליו כבר כתבתי בפרישה ביאור דברי רבינו לפי הנראה לי וכן משמע מדברי הרא"ש דסוף מגילה שכתב על מימרא זו דר' שפטיה ז"ל פי' כשהספר עומד לפניו יהפוך הכתב אליו ויתחיל לגלול מבחוץ ומאחר שגמר הגלילה יהדק סוף המטפחת מבפנים וכשיבא לקרות בו נמצא ההדוק מבפנים ולא יצטרך להפוך הספר להסר ההדוק עכ"ל והנה דברי הרא"ש כדברי רבינו וז"ל דברי ב"י וכתב מהר"י בן חביב ז"ל הפי' שכת' בספרי כתב הרא"ש ז"ל ואחשוב כי עיקר כונת המאמר לפי פי' זה הוא מ"ש בסוף מהדקו מבפנים בענין שכשיבוא לקרות ימצא הידוק בפנים ולא יצטרך להפך הספר אבל לענין התחלת הגלילה אין קפידא בין שיתחיל מבחוץ או מבפנים ובלבד שיזהר בהידוק שלעולם יהיה מבפנים ואולי בזמנם לא היתה הגלילה באזור ארוך כמנהגינו אלא ביריעה קצרה ורוחב ולא היה מתהפך המטלית שבו היה הגלילה על הספר רק פעם אחד ואז היה מן ההכרח להתחיל הגלילה מבחוץ ולהטיל הספר על המטלית ולהדקו מלמעלה הנקרא מבפנים אבל לפי הגלילה הנהוגה בזמנינו שהיא באזור ארוך ומגלגלין אותה על הספר פעמים רבות מה לי שיהיה התחלת האזור לצד פנים או לצד חוץ אבל לענין הידוק יזהר שסוף האזור יבוא למעלה שהוא לצד פנים כדי שכשיבוא לקרות בו ימצא הידוק מבפנים וכן נוהגין עתה עכ"ל ולי נראה דיהפוך הכתב שכתב רבינו לאו למימרא שפני הכתב מול פני הגולל אלא אדרבה פני הכתב מול פני האוחז ואחורי הספר מול פני הגולל וה"ק יהפוך הכתב כלומר שמה שהוא הפך הכתב דהיינו אחורי הספר יהיה אליו וזה כמו שאנו נוהגין שהאוחז הס"ת פני הכתב פונים אל פניו ואחורי הס"ת לצד חוץ מול פני הגולל וקאמר דכשהוא מתחיל לגלול מתחיל מצד חוץ דהיינו אחורי הספר שהם מול פניו ונראה שהוצרך לכתוב יהפוך הכתב אליו כדי ליישב מה שקורא לאחורי הספר חוץ וכתב שהטעם מפני כי כך המנהג כשהספר עומד לפניו ביד האוחז אותו הפוך הכתב אליו כלומר אחורי הספר מול פני הגולל דהיינו לצד חוץ כנ"ל עכ"ל ב"י וכתב עוד במה שאמר גוללו מבחוץ אפשר דה"ק אם ירצה יתחיל לגלול מצד חוץ אבל הידוק צריך שיהיה מבפנים ואם נפשך לומר דגוללו מבחוץ דוקא ולא מבפנים הטעם מפני שמה שהוא לפניו צריך להתחיל דאל"כ הוי כמעביר על המצות וקי"ל דאין מעבירין על המצות כך פי' הב"י ודבריו בעיני דחוקין ויותר נראה כמו שפירשתי בפרישה והמעי' יבחר הטוב שבעיניהם :

סי' **קמט** [א] **פרש"י** היכא פתחא אחרינא כו' כבר כתבתי בפרישה דברי ב"י וכתב עוד שרבינו הגדול מהרי"א ז"ל פי' כן בתחלה ואח"כ כתב שיש לדקדק בלשון המחבר למה הביא כאן כלל לשון הגאון שאמר הוסיף שמואל כי בזמן שמוציאין אותו מב"ה שהרי אין חילוק בין פירש"י לפי' הגאון אלא בפי' דברי ריב"ל ומה לו להביא כל לשון הגאון וג"כ ממה שהביא פירש"י על איכא פתחא אחרינא וליכא פתחא אחרינא שזהו ג"כ לפי' הגאון כמו שפירשתי וג"כ מלשון הגאון שאמר עד שינטל ס"ת להצניע פשיטא שלהצניע לוקחין אותו ולפיכך נראה לפרש דעד שינטל ס"ת להצניע לדעת הגאון ר"ל עד שיביאו אותו להיכל שזהו פירוש עד שינטל כלומר עד שיביאו אותו להצניע והדעת מחייב זה שהרי מה כבוד עושה לס"ת אם

פרישה

(ו) **אריב"ל** אין המפטיר מתחיל עד שיגלל הספר כדי שלא יהא כו' וזהו כפירש"י דהיינו עד שיכלה כל גלילת הספר לאפוקי ממה שהביא הב"י שני פירושים מאורקות חייס דלפי' ראשון סגי כשיתחיל לגלול ולאידך פירושא סגי אפילו כשנסתלק הספר מעל השלחן ואף אם לא התחיל לגלול כלל דמשמע ליה דלא הוה טעם דריב"ל משום טירדת הגולל אלא משום שלא יסברו העם שההפטורה כתובה בס"ת :

סי' **קמט** (א) **פירש"י** היכא פתחא אחריני' כו' ז"ל ב"י והנה לפירש"י בין ריב"ל בין שמואל לא איירי אלא בשאינו מצניעין הס"ת בב"ה שמתפללין בו לפי שאינו במקום המשתמר ולפיכך אחר שקראו בו מוציאין אותו משם ומוליכין אותו להצניעו בבית המשתמר וקאמר ריב"ל שאסור לצאת מב"ה עד שינטל ס"ת להצניעו ומיהו משנטלו ש"ץ

אחריו וחזר ואמר לא נפקו מקמיה וזהו על הוליכה מב"ה לבד ואי איכא פתחא אחרינא רשאין לצאת בפתח האחר קודם ס"ת אבל אחר נאתם חייבים הם להשלים חיובם וללכת אחריו ולעשות לו הידור עכ"ל (א) :
ועל מ"ש הגאון כשש"צ אומר עושה שלום וכו' כתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל שכ"כ לפי שאם מנהגם היה כמנהג שלנו שהיו מכניסים הספר מיד קודם שיתפללו מוסף היאך אמר שמאחר שינטל להכניע יצאו הצבור שהרי עדיין צריכי' הם להתפלל תפלת מוסף ולפיכך אמר שזה איירי בשלא הכניעו הס"ת אלא לאחר שסיימו התפלה ע"כ · ולי נראה א דה"ק כשש"ץ גומר תפלתו כלומר שאומר אשרי ובא לציון בעוד הס"ת בתיבה ואומר אח"כ קדיש תתקבל שאז הוא גמר התפלה וחותם בו עושה שלו' אל יאמרו הצבור מאחר שכבר נגמרה התפלה והקדיש שאחרי' יש לנו רשות לצאת אם נרצה אלא אינן רשאין לצאת עד שינטל ס"ת : ועל מ"ש גאון הילכ' ליעכבי' לס"ת עד דנפיק כתב רבינו הגדול מהרי"א ז"ל פירוש יעכב עצמו מס"ת עד שיצא ס"ת ויצא אחריו ולא לפניו ע"כ ול"נ דלמ"ד דלס"ת הוי כמו בשביל וה"ק יתעכב בשביל ס"ת עד דנפיק וכו' :

להכניעו בהיכל המתוקן לס"ת : ומ"ש הגאון כשש"צ אומר עושה שלום אתא לאשמועינן רבותא דאפילו למנהג מקצת מקומות שאין מחזירין הספר למקומו מיד אחר גמר הקריא' אלא ממתינין עד אחר גמר התפלה לגמרי אפ"ה אין רשאי לצאת עד שינטל ס"ת להכניעו ופי' מהר"י אבוהב דבייתור מלת להכניעו אתא לאשמועינן דאין רשאין לצאת עד שהכניעו אבל לא מקמי שהכניעו אעפ"י שנטלו להכניעו ויפה פי' ולפע"ד לפי פירוש הגאון דלריב"ל היכא שמכניעי' הס"ת בבית אחר שמשתמר בו ואיכא נמי פיתחא אחרינא רשאין לצאת בפתח אחר אחר גמר קריאת הספר אף מקמי שינטל הס"ת להכניעו דלא אמר ריב"ל אלא בכל שאר מקומות כדפי' והכי משמע מלשון הגאון שהביאו הרי"ף שכתב וז"ל דברים הללו שאמר שמואל במקום שאין מניחין ס"ת בבה"כ אלא מגד ב"ה או שיש עמו במבוי בית שמשמרין בו ס"ת וריב"ל בכל מקום קאמר כשש"צ אומר עושה שלום אחרי גמירת התפלה אין הצבור רשאין לצאת עד שינטל ס"ת להכניעו והוסיף שמואל כי במקום שמוציאין אותו מב"ה להכניעו אין רשאין לצאת עד שיצא וילכו אחריו ויעשו לו הידור דאמר רבא כו' עכ"ל דמדקדקים הגאון לפרש דברי שמואל ואח"כ דברי ריב"ל וחזר וכתב לפרש והוסיף שמואל אלמא דכוונתו לפרש דשמואל הוא דאמר במקום שמוציאין אותו להכניעו אבל ריב"ל לא איירי בהא אלא בכל שאר

בפתח אחר יוצא אפי' לא יצא ס"ת ליכא פתחא אחרינא נכון הוא שיצא ס"ת ולא יצא אדם בפני ס"ת (ב) וגאון פי' שהא דאמר ריב"ל בכל מקום קאמר (ג) כשש"צ אומר עושה שלום אחר גמר תפלתו אין צבור רשאין לצאת (ד) עד שינטל ס"ת להצניעו (ה) והוסיף שמואל כי בזמן שמוציאין אותו מב"ה להצניעו אין רשאי לצאת עד שיצא וילכו אחריו ויעשו לו הידור ואמר רבא בר אהינא אסברא לי אחרי ה' אלהיכם תלכו (ו) הילכך ליעכביה לס"ת עד דנפיק והוא אחוריה ולא נפיק מקמיה (ז) ואי איכא פתחא אחרינא רשאין ולאחר שגמר קריאת הספר אומר ש"צ קדיש ומחזיר הספר למקומו ואומר תהלה לדוד וסדר קדושה בסדר שאר הימים ויש מקומות שאומרים תהלה לדוד וסדר קדושה מיד ואחר כך מחזירין הספר למקומו :

הלכות בית הכנסת

קנ **קודם** שאצא מב"ה אפרש דינה וקדושתה כופין בני העיר זה את זה לבנות להם בה"כ (א) ולקנות להם תורה נביאים

קנ **קודם** שאלא מב"ה וכו' א : **כופין** היו בני העיר זה את זה לבנות להם ב"ה וכו' תוספת' כתבוה הרי"ף והרא"ש בפ"ק דב"ב : ואין

מקומות שמכניעים הס"ת בהיכל והתם קאמר דאין רשאין לצאת עד שינטל ס"ת להכניעו בהיכל והכניעו אבל במקום שמוציאין אותו מב"ה להכניעו ואיכא פיתחא אחרינא דרשאין לצאת אף מקמי שינטל ס"ת להכניעו והוסיף שמואל כי במקום שמוציאין אותו מב"ה להכניעו בבית אחר אין רשאין לצאת אף משינטל ס"ת עד שילא ס"ת בדליכא פיתחא אחרינא ודלא כפרש"י דלריב"ל אף במקום שמוציאין מב"ה למקום אחר אסור לצאת אף בפיתחא אחרינא עד שינטל ס"ת להכניע ואם לא הקדים הגאון לפרש דברי שמואל ואח"כ דברי ריב"ל אלא היה מפרש תחלה דברי ריב"ל דבכל מקום קאמר ואח"כ היה מפרש דשמואל במקום שאין מניחין ס"ת בב"ה קאמר היה מובן דריב"ל בכל מקום קאמר כפשוטו בין במקום שאין מניחין ס"ת בב"ה בין במקום שמניחין ודשמואל דוקא במקום שאין מניחין ס"ת בב"ה השתא דהקדים דשמואל במקום שאין מניחין ס"ת בב"ה קאמר א"כ דריב"ל לאו במקום שאין מניחין ס"ת בב"ה קאמר אלא בכל שאר מקומות שמניחין ס"ת בב"ה קאמר כנ"ל :

ומ"ש הלכך ליעכביה לס"ת וכו' כתב ב"י דה"ק יתעכב בשביל ס"ת עד דנפיק והוא אחוריה : **ומ"ש** ולא נפיק מקמיה כלומר קרא דאחרי ה' תלכו לדיוקא אתא דוקא אחרי ה' ולא מקמיה וא"כ בע"כ דאיירי בדליכא פיתחא אחרינא דאי איכא פיתחא אחרינא והוא יוצא בפתח אחר לא ה"ל נפיק מקמיה ס"ת אלא הוא יוצא בפתח זו וס"ת בפתח אחר : **ומ"ש** ולאחר שגמר קריאת הספר וכו' וזהו לפי מנהגינו עכשיו דלא כדמשמע מדברי הגאון שמנהגם היה שאין מחזירין הספר למקומו בהיכל שבב"ה עד אחר התפלה כשש"ל אומר עושה שלום וז"ש אח"כ רבינו ויש מקומות וכו' דהיינו כמ"ש הגאון :

קנ **קודם** שאלא מב"ה וכו' נראה דלפי דהיה ראוי דכאן שעומד רבינו בגמר הלכות תפלת שחרית להסמיך אליו מ"ש בסי' קנ"ה זה לשונו ואחר שילא מב"ה ילך לבית המדרש וכו' אבל דיני ב"ה וקדושת' היה לו לחברם בי"ד אבל הלכות קדושת ס"ת ודיניה כי שם מקומו לכך אמר רבינו קודם שאלא מב"ה אפרש דיניה וקדושתה כלומר עדיין לא יצאתי אנכי מב"ה אלא עומד בב"ה וראוי להקדים הל' ב"ה ואח"כ אכתוב הדינים השייכים כשילא מב"ה מסי' קנ"ה ואילך : **כופין** היו בני העיר וכו' ונראה דבקהלות קטנות כ"ש דהיו כופין זה את זה שילכו לב"ה להתפלל בי' אם אין לו אונס ועיין במ"ש הריב"ש בזה בתשובה אחרונה וע"ל סוף סי' נ"ה : ואין

דרכי משה

קמט (א) וכתב בהג"מ פי"ב דתפלה ונוהגין שהגולל הולך אחר הס"ת ועומד לפני ארון הקודש עד שתחזור הס"ת למקומה עכ"ל :

קנ (א) עיין בח"ה סימן קס"ג ולעיל ס"ם נ"ה כתבתי אי כופין זא"ז לשכור להם מנין וע"ל ס"ם נ"ג ואם יש קטטה בין הקהל ואינן יכולין להשוות דעתן לברור ראשים בהסכמות כולן ומחמת זה נתבטל התמיד כתבתי דינו בעזה"י בח"מ סי' קס"ג בדיני בני העיר שהולכים בו אחר רוב הקהל והיא מתשובת מוהר"ם בהג"ה פי"א דה"ת במיימוני : ודין

פרישה

ס"ן מהתיבה כדי להוליאו ולהכניעו מותר ללאת דרך פתח שאין הס"ת עתיד ללאת בו אבל דרך פתח שהס"ת עתיד ללאת בו אינס רשאים ללאת קודס שילא הס"ת משום אחרי ה' תלכו והיינו דאמר שמואל עד שילא אבל במקום שנוהגין להכניעו בב"ה שמתפללין כו' לא איירי ריב"ל ושמואל כלל ומשמע שהם רשאי' ללאת כשירלו דכל שמכניעין אותו שוב ליכא זילותא אם ילאו ולפי' הגאון ריב"ל איירי בכל מקום בין שנוהגין להוליא ס"ת להכניעו בבית אחר בין שמכניעין אותו בב"ה שמתפללין בו לעולם אין הצבור רשאין ללאת עד שינטל ס"ת כדי להכניעו ואיהו משנטל ס"ת מעל התיבה כדי להכניעו רשאין ללאת אפילו במקום שנוהגין להוליאו כדי להכניעו בבית אחר והא דבמקום שנוהגין להוליאו כדי להכניעו בבית אחר כיון שניטל ס"ת מעל התיבה מותר ללאת דוקא דרך פתח שאין ס"ת עתיד ללאת בו אבל דרך פתח שס"ת עתיד ללאת בו אסור ללאת עד שילא ס"ת דכתיב אחרי יי' אלהיכם תלכו והיינו דאמר שמואל עד שילא עכ"ל ב"י וכן נ"ל עיקר והכלל דבין לפירש"י ובין לפירוש הגאון כשמוליכין הס"ת מב"ה להכניעו בבית אחר במקום שמשתמר אסור ללאת קודם שילא ס"ת אם לא דאיכא פתחא אחרינא ובזה הם מחולקי' כשמכניעין הס"ת באותו ב"ה דלפירש"י יכול ללאת אפילו קודם שינטל ולדברי הגאון אסור ללאת כלל קודם שינטל ס"ת להכניעו ודו"ק ועיין בדרישה :

(ב) **וגאון** פי' כו' בכל מקום כו' כלומר הא דאמר ריב"ל עד שינטל בין שמוליאין הס"ת מב"ה למקום אחר בין שמכניעין אותו בב"ה אסור ללאת :

(ג) **כשש"ץ** אומר עושה שלום כו' כתב רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל שכתב כן לפי שאם מנהגם היה כמנהג שלנו שהיו מכניסין הספר מיד קודם שיתפללו מוסף היאך אמר שמאחר שינטל להכניעו ילאו הצבור שהרי עדיין לריכין הם להתפלל תפלת מוסף ולפיכך אמר שזה איירי כשלא הכניעו ס"ת אלא לאחר שסיימו התפלה ע"כ ולי נראה דה"ק כשש"ץ גומר תפלתו כלומר שאומר אשרי ובא לציון בעוד הס"ת בתיבה ואומר אח"כ קדיש תתקבל שאז הוא גמר התפלה וחותם בו עושה שלום אל יאמרו הצבור מאחר שכבר נגמרה התפלה והקדיש שאחריה יש לנו רשות ללאת אם נרצה אלא אינן רשאי' ללאת עד שינטל ס"ת עכ"ל ב"י פי' לדבריו דקודם שגמרו להתפלל יש בו גנאי טפי דכיון דעדיין לא הכניעו הס"ת סוא נראה דעדיין רצונ' לקרות מתוכ' משא"כ בשכבר סיימו כל סדר תפלתן שודאי הס"ת אינה עומדת לקרות עוד מתוכ' אלא להכניע עומדת כנ"ל דאל"כ אין חילוק בין פירושו לפי' מהרר"י אבוהב ז"ל :

(ד) **עד** שינטל ס"ת להכניע כו' פי' כדי להכניע ועיין בדרישה :

(ה) **והוסיף** שמואל פי' כיון דריב"ל קאמר בכל מקום עד שינטל לפי פי' הגאון סנה היה מקום לטעות ולומר דאחר שינטל יכול ללאת אפילו קודם ס"ת ואפילו סופה ללאת דרך פתח זו שהרי בכל מקום קאמר לכן בא שמואל והוסיף על ריב"ל וביאר דבריו כי בזמן שמוליאין כו' אין רשאי ללאת כו' ודוקא אי ליכא פתחא אחרינא אבל היכא פתחא אחרינא לית לן בה והא דנקט ריב"ל סתם עד שינטל עיין בדרישה :

(ו) **הילכך** ליעכביה לס"ת כתב ב"י דנלע"ד דלמ"ד לס"ת הוי כמו בשביל וה"ק יתעכב בשביל ס"ת עד דנפיק כו' :

(ז) **ואי** איכא פתחא אחרינא רשאין ובא לפרש הא דאמרינן בגמ' ולא פליגי הא דאיכא פתחא אחרינא כו' ר"ל שמואל לא פליג אריב"ל ואע"ג דריב"ל סתם קאמר עד שינטל ובכל מקום איירי היינו בדאיכא פתחא אחרינא כלומר שאין סוף ס"ת ללאת במקום שהוא יולא ומשמע נמי שמכניעין אותו שם בב"ה ושמואל דאמר עד שילא בדליכא פתחא אחרינא ור"ל שסוף הס"ת ללאת מב"ה זו וליכא פתחא אחרינא אלא זו ואיידי דנקט גבי שמואל דליכא פתחא אחרינא דדוקא הוא נקט נמי גבי ריב"ל דאיכא פתחא אחרינא ולאו דוקא כמו שפירשתי : על

דרישה

אם מניחים אותו ביד החזן כשמוליך אותו להכניע ועדיין לא הכניע אדרבה זה מורה ביזוי יותר כשמניחין אותו ביד החזן מכשמניחין אותו בתיבה והנה לפי זה דקדק יפה במה שאמר והוסיף שמואל שהנה לזה הפי' ריב"ל מחמיר הרבה שאומר שאין הצבור רשאין ללאת עד שילכניע ס"ת והנה לפי זה שמואל שאומר עד שילא היה נראה שמיקל ולפיכך אמר שאין הדבר כך אלא ששמואל מוסיף הוא שהנה ריב"ל לא איירי אלא שאין הצבור רשאין ללאת עד שילכניעו פי' בין כשילכניעו ס"ת בב"ה בין כשיוליאו אותו להכניעו אינם רשאי' ללכת לביתם עד שילכניעו ס"ת אבל בקדימ' ואיסור לא איירי שנראה שאפילו שילאו לפני ס"ת אין בזה קפידא לפיכך בא שמואל והוסיף שלריך ג"כ להקדימו וללכת אחריו וזהו שאמר אינם רשאין ללאת עד שילאו וילכו אחריו ויעשו לו הידור שהרי בכאן כלל הדין הראשון והתו' שלו והנה לזה הדרך יש עוד חילוק בין פירש"י ובין פי' הגאון שלדעת רש"י מאמר משינטל אינו אלא הנטילה לבד ולדעת הגאון כולל הנטילה והכלנע' עכ"ל ב"י · ויותר נ"ל כמ"ש מהרי"א בתחלה וכאשר פירשתי בפרישה ומה שחזר מהרי"א מפשט זה מכח קושיות הנ"ל נלע"ד דלא קשה מידי מאום דרש"י פי' מ"ש בגמרא ולא פליגי כו' דר"ל ריב"ל איירי בשני פתחים כו' ומזה הפי' יש לדקדק הא אם הכניעו בב"ה עלמו אין לריך הידור כלל וכמ"ש בפרישה לכן כתב רבינו דהגאון לא פירש דאדריב"ל קאי הא דאמרינן בגמרא הא דאיכא פתחא אחרינא דזה אינו דריב"ל איירי בכל מקום אפילו כשמכניעין אותו בב"ה אפילו הכי לריך לעשות לה הידור ול"מ היכא שמכניעין אותו מיד אחר שסיים כמו שמסיק רבינו מנהג קלת מקומות דזה פשיטא דלריך להמתין מעט לעשות לה הידור אלא אפילו במקומות שאין מכניעין אותו אלא אחר גמר תפילתן אפ"ה אסור ללאת עד שינטל כו' והא דקאמר עד שינטל לחוד ולא קאמר רבותא דאסור ללאת עד גם שילא ס"ת תחלה היינו נמי מטעם שכת' דריב"ל בכל מקום קאמר דבכל מקום על כל פנים לריך לעשות הידור זה ולפעמים יותר והיינו דקאמר והוסיף שמואל בזמן כו' ר"ל אל תטעה בדברי ריב"ל לומר אין לריך יותר כי לפעמים לריך וריב"ל דיבר מהכלל ושמואל מהפרט ומ"ש בגמרא ול"פ לא קאי אלא אדברי שמואל שלא תאמר ששמואל פליג אריב"ל דריב"ל גם כן איירי כשמכניעין הס"ת חוץ לב"ה מ"מ קאמר ולא פליגי דשמואל איירי בהוספתו בדליכא פתחא אחרינא אבל בדאיכא פתחא אחרינא מודה וכדמסיק וריב"ל איירי בכל מקום דהיינו גם בדאיכא פתחא אחרינא ממש או שמכניעין אותה בב"ס דהיינו כפתחא אחרינא וזהו שסיים והא בדאיכא פתחא אחרינא ר"ל גם בדאיכא פתחא אחרינא כן הוא האמת אבל הגאון כדי לברר פירושו לא כתב הא בדאיכא פתחא אחרינא אדריב"ל וכאילו שניהם אדברי שמואל קאי והיא היא וע"ד שפירשתי ולפי זה יתיישב גם קושיית מהרי"א שהולרך לכתוב פירש"י על הא דאיכא פתחא אחרינא דאילו לפירש"י ריב"ל איירי דוקא בפתחא אחרינא ולפי' הגאון איירי בכל מקום גם לפי' הגאון עיקר מ"ש ולא פליגי אתי לאשמועינן דשמואל לא אתי לאפלוגי אלא להוסיף ומיירי בדליכא פתחא אחרינא ומודה בדאיכא פתחא אחרינא ומ"ש הא דאיכא פתחא אחרינא לאו דוקא ומה שהקשה למה הולרך רבינו להעתיק דברי הגאון מ"ש והוסיף שמואל אדרבה זה עיקר הפי' שמפני שרלה לפרש מ"ש בגמרא ולא פליגי הא דאיכא פתחא אחרינא כו' קאי הכל אדברי שמואל וזה לא יתפרש אלא א"כ לפרש תחלה ונאמר ששמואל בא להוסיף וכאילו אמר בדאיכא פתחא אחרינא דוקא כדקאמר ובליכא פתחא אחרינא לריך נמי עד שילאו וזהו שאמר הא בדאיכא פתחא אחרינא והא בדליכא פתחא אחרינא ומ"ש משינטל להכניעו אין זה דקדוק כלל דלשון הגאון כך הוא ואדרבה מדכתב להכניעו משמע אפילו עדיין לא הכניעו יכול ללאת ועוד לפי פי' מהרי"א בתרא קשה למה הולרך רבינו להאריך בהעתקות דברי הגאון דלא הל"ל אלא והגאון פי' דריב"ל ס"ל שלא ילאו עד שילכניעו ושמואל מוסיף בזמן כו' ולמה לו לכתוב בכל מקום כו' גם ל' להכניעו דחוק לפירושו גם קשה מ"ש בסוף אדברי שמואל ואי איכא פתחא אחרינא רשאין דאין זה ענין לדברי שמואל גם קשה דעיקר חסר מן הספר בדברי ריב"ל ודברי שמואל לפירושו ודאי לא

מסברא נאמר כן כיון דהס"ת מכניעין דרך משל במערב בית הכנסת וקלת העם מקומן ברוח שכנגדו למזרח בהכ"נ וטרחא גדולה הוא להו לטפל וללכת אחרי הס"ת מהלך רב למערב ללא צורך

חדושי הגהות

קמט א ול"נ דר"ל הואיל וגאון פירש דריב"ל בכ"מ קאמר דאסור לצאת עד שינטל ס"ת והא אמרינן לעיל סי' קמ"ו דבין גברא לגברא מותר לצאת לכן קאמר דריב"ל איירי במקום שמצניעים הס"ת לאחר גמר התפלה דאז אסור לצאת קודם הס"ת משום דהוי ביזוי אם היה מקדים לצאת לפני נטילת הס"ת כאילו לא היה חושש לכבוד התורה אבל כשיוצא לפני גמר תפלה נראה לכל שלאיזה צורך הוא יוצא ואין כאן ביזוי תורה לכן בין גברא לגברא מותר לצאת (מהרל"ח) : קנ א תיבות אלו נקט הב"י רק להודיע שהוא ר"ל התחלת הסימן וכן תמצא ריש סימן ש"א ועוד הרבה פעמים :

נביאים וכתובים ואין בונין אותה אלא בגובה של עיר ומגביהין אותה (א) עד שתהיה גבוה מכל בתי עיר ודוקא בתים שמשתמשין בהן אבל בירניות ומגדלים שאין משתמשין בהן יכולין להגביהן יותר מב"ה וגג שהוא משופע ואינו ראוי לתשמיש צריך לשער דעד המקום שהוא ראוי לתשמיש שלא יהא גבוה יותר מב"ה י"א מי שהגביה ביתו יותר מב"ה שכופין אותו להשפילו ואין פותחין אותו אלא למזרח שכן מצינו בהיכל (ב) שהיה פתוח במזרח ופירשו התוס' דוקא בימיהם שהיו מתפללים למערב אבל אנו שמתפללים למזרח לצד א"י (ג) אין עושין הפתח במזרח ובונין בה היכל להניח בו ס"ת ובונין אותו (ד) לרוח שמתפללין כנגדה באותה העיר כדי שיהיו פניהם מול ההיכל כשיעמדו לתפלה ומעמידים בימה באמצע ב"ה לעמוד עליה הקורא בתורה כדי שישמעו כולם וכיצד יושבים בה (ג) הזקנים פניהם כלפי העם ואחוריהם כלפי ההיכל וכל העם יושבין לפניהם שורות שורות ראשונות פניהם כלפי פני הזקנים ושל אחריה פניהם כלפי אחורי השורה שלפניה וכן כולם עד שיהו כל העם פניהם כלפי ההיכל וכלפי הזקנים [א] וכלפי התיבה ובעת שש"צ עומד בתפלה יורד לארץ לפני התיבה ופניו כלפי הקודש כשאר העם :

בתי

ואין בונין אותה אלא בגובה של עיר תוספתא דמגלה פ"ג ומייתי לה מדכתיב בראש הומיות תקרא ונראה דאין זה אלא בעיר שכולה ישראל אבל עכשיו שאנו דרים בעיירות בין הנכרים מתי מעט מוטב לקיים. בעצמנו למה תתראו ונשפיל בתינו ביותר וגלא ידי שמים וידי הבריות וע"ל ריש סי' קנ"ד במ"ש ב"י ע"ש הר"י חביב :

ר"א מי שהגביה ביתו יותר מב"ה שהיו כופין אותו להשפילו מיהו מפי' רש"י משמע דוקא לכתחלה צריך למונעו שלא יגביה אבל דיעבד אין כופין להשפילו ומפר"ח שמפרש שצריך להגביה ב"ה משמע נמי דס"ל דדיעבד אין כופין להשפילו וכן עשה ר"ת מעשה שצוה להגביה קרן אחד דב"ה ולא כפה אותו להשפיל ביתו וכתב ב"י שכך הלכה מיהו בש"ע כתב דעת י"א נראה דס"ל דכיון דעונשו חמיר טובא דכל עיר שגגותיה גבוהים מב"ה סופה חריבה לכך החמיר כסברת י"א דכופין להשפילו והיינו אם אי אפשר להגביה ב"ה אף בקרן אחד : **ובונין** בה היכל וכו' ומעמידין בה בימה וכו' וכלפי ההיכל וכלפי הזקנים וכלפי התיבה בכאן מפורש דהיכל אינו תיבה ותיבה איננו בימה אלא היכל הוא הנקרא ארון הקודש שבונין בכותל להניח בו ס"ת ותיבה הוא תיבה ארוכה וקצרה שמונח בו ס"ת אחת וש"צ יורד לפניה להתפלל ובתענית צבור מוציאין אותה לרחובה של עיר ובימה הוא בנין בגובה באמצע ב"ה ומעמידין שם כסא הוא הנקרא שלחן להניח עליו ס"ת לקרות בתורה והתיבה היא נתונה בקרקע סמוך להיכל וש"צ יורד לארץ לפני התיבה ועיין במ"ש בזה בסי' קמ"ח והר"י חביב האריך בזה עלה במחשבתו ז"ל שהיכל הוא התיבה וד' שמות יש לו מיהו בסוף דבריו נראה שהסכים למה שכתבתי ע"ש :

בתי

ואין בונין אותה אלא בגובה של עיר בתוספתא דמגלה בפ"ג ומייתי לה מדכתיב (משלי א') בראש הומיות תקרא : **ומגביהין** אותה עד שתהיה גבוה מכל בתי העיר בפ"ק דשבת (יא.) : **ומ"ש** ודוקא בתים שמשתמשים בהם וכו' שם ולא אמרן אלא בבתים אבל בקשקושי ואברורי לית לן בה וכתב הרא"ש פירוש בירניות ומגדלים לפי שאין משתמשין על גגותיהם וכתב עוד י"א הבתים שלנו לית לן בה לפי שהן משופעין ואין משתמשין על גגותיהן מיהו היכא דרוב הגג גבוה מבית הכנסת אסור לפי שמשתמשין בעליה שתחת הגג ע"כ וזהו שכתב רבינו שצריך לשער דעד המקום שהוא ראוי לתשמיש שלא יהא גבוה מב"ה · וכתבו בהגהות מיימון פי"א מה"ת כל עיר שגגותיה גבוהים מב"ה סופה חריבה פר"ת שזהו דוקא בגגים שלהם שהיו שוין ומשתמשין עליהם תמיד וזהו בזיון שמשתמשין למעלה מב"ה אבל גגין שלנו שאין עשויין לתשמיש דמי לקשקושי ואברורי דשרי התלמודא ואף ע"פ כן מעשה היה בטרוויש באחד מקרוביו שהגביה ביתו וצוה להגביה גם ב"ה ועשו בנין אחד מצד א' לצד בקרן א' גבוה ולא חשש להחמיר עליו יותר וכן הורה מורי עד כאן לשונו :

ר"א מי שהגביה ביתו יותר מב"ה שהיו כופין אותו להשפילו כ"כ שם הרא"ש וכתב שמביאין ראיה מדא"ר אשי (שם) אנא עבדי לה למתא מחסיא דלא חרבה דמשמע שכפאן להשפיל הבתים דאי ס"ד שנתן להם עצה שלא להגביה הבתים מאי רבותא משמיענו גם הם ידעו כן ור"ח פי' שצוה להגביה ב"ה עכ"ל · וכתב רבינו ירוחם ורש"י פי' שמנעם מלהגביה בתיהם יותר מב"ה נראה מדבריו דקודם שבנאום קאמר וכבר כתבתי בסמוך מעשה ר"ת והוא כפר"ח וכן הלכה :

מצאתי כתוב בשם ספר אגודה בפרק השותפין מפי' ר"ת הבאתי ראיה על אחד שבנה נגד ב"ה ורצה להרחיק ד"א ואמרתי דב"ה צריך אורה גדולה כמו (ב) איספלידא דהכא : **דין** קהל השוכרים בית להתפלל בו אם יש לו דין ב"ה לכל דבריו אכתוב בסי' קנ"ד בס"ד : **אין** פותחין אותו אלא למזרח וכו' תוספתא כתובה הרי"ף והרא"ש בפרק הקורא את המגלה עומד אין פותחין פתחי בתי כנסיות אלא למזרח שכן מצינו בהיכל שפתחו למזרח שנאמר (במדבר ג') והחונים לפני המשכן קדמה לפני אהל מועד מזרחה : **ומ"ש** רבינו בשם התו' דדוקא בימיהם שהיו מתפללים למערב וכו' כ"כ שם המרדכי והרא"ש. וז"ל הגהות מיימון בפי"א מה"ת אין פותחין פתח ב"ה אלא למזרח בתו' פי' הטעם כדי שיהו משתחוים מן הפתח נגד הארון שהיה במערב וכן הדין למתפללים למזרח לעשות הפתח למערב וכן לצפון ודרום עכ"ל : **ובונין** בה היכל להניח בו ס"ת וכו' כ"כ הרמב"ם בפי"א מה"ת והיה נראה לומר שכ"כ משום דתניא בתוספתא פ"ג דמגלה כשמניחין את התיבה פניה כלפי העם ואחוריה כלפי הקודש והוא ז"ל מפרש דתיבה דקתני היינו היכל שמניחין בו ס"ת ואחוריה כלפי הקודש היינו לומר שקובע ההיכל ברוח שמתפללים נגדו וקרא לרוח ההוא קודש לפי שהוא מכוון כנגד הקודש אלא שמתוך דבריו משמע שאינו מפרש תוספתא זו כן : **ומעמידין** בימה באמצע ב"ה וכו' ג"ז דברי הרמב"ם שם : **וכיצד** יושבים בה הזקנים כלפי העם וכו' ג"ז דברי הרמב"ם שם ומהר"י ן' חביב כתב וז"ל לשון התוספתא חזן הכנסת וכל העם פניהם כלפי הקודש שנאמר אל פתח אהל מועד וכשמניחים התיבה פניהם כלפי העם ואחוריהם כלפי הקודש פירוש הר"ן כשמוציאים התיבה ומניחים אותה ברחוב פני זקנים שהם יושבים שם כלפי העם ואחוריהם כלפי הקודש עוד כתב מקום שמניחים בו התיבה בבית הכנסת היינו הארון שספרי תורות מונחים בו נקרא מקום הקודש והעם יושבים ופניהם כנגדו והזקנים דהיינו החכמים יושבים כנגד העם ונראין העם כיושבים לפניהם נמצא אחוריהם של זקנים כלפי הקודש ופניהם כלפי העם וזה מפני כבוד הצבור והרב המחבר אמר ומעמידין בימה באמצע ולבסוף כתב וכלפי התיבה ויראה שאומר תיבה על הבימה ולא נראה כן מפי' הר"י אלא תיבה פירושו האמתי על מקום עמידת הס"ת ובב"ה זה נקרא מקום הקודש · וגם היכל ולפ"ז ד' שמות יש לו א' מקום הקודש ב' היכל ג' ארון ד' תיבה וכשמוציאים התיבה לרחוב העיר זאת היא התיבה הנקראת מקום הקודש כי שם מניחים הס"ת בהיותם ברחוב והרי היא כמו היכל בב"ה ומ"ש שם בגמרא (תענית טו.) יורד לפני התיבה פירוש על מקום הקודש שצריך שיהיה החזן פניו כלפי הקודש ולפ"ז הפי' יורד לפני התיבה שיורד ממקומו ללכת לפני התיבה שהוא נקרא היכל וקודש ולדברי הרב המחבר שהזכיר הבימה ואח"כ אמר וכלפי התיבה שירצה שקורא תיבה לבימה יתיישב לשון יורד לפני התיבה לפי שעלה שם לקרות בתורה ואח"כ יורד להתפלל מוסף משום ממעמקים קראתיך ה' ועכ"ז יקשה לפי כוונתו זאת איך יאמר שיהו פני כל העם כלפי ההיכל וכלפי הזקנים וכלפי התיבה והלא כבר אמר שהיא באמצע וא"כ היושבים בינה ובין ההיכל היאך יהיו פניהם כלפי התיבה ע"כ הנכון לפרש אמרו וכלפי התיבה שאין הכוונה על הבימה אלא על התיבה שמוציאים כמ"ש למעלה והרמב"ם כתב ומעמידין בימה באמצע וכו' וכשמעמידין התיבה שיש בה ס"ת מעמידין אותה באמצע ואחורי התיבה כלפי ההיכל ופניה כלפי העם עוד כתב ובעת שש"ץ עומד לתפלה עומד בארץ לפני התיבה ופניו לפני הקודש כשאר העם ע"כ ונצטרך לומר כי אע"פ שהתיבה באמצע אין רשאין לישב בינה ובין ההיכל כדי שלעולם יהיו פני העם כלפי הזקנים וכלפי הקודש עכ"ל : **עיר** שאין בה אלא י' וא' מהם רוצה לצאת בימים הנוראים אם כופין אותו לישאר או להשכיר אחר במקומו כתבתי בסימן נ"ה :

אם יש קטטה בין הקהל ואינן יכולים להשוות דעתם לברור ראשים בהסכמת כולם ומחמת חלוק לבם בטל התמיד ומדת הדין לוקה ואין אמת ושלום בעיר מה תקנתם כתוב בהגהות מיימון החדשות פי"א מה"ת :

בתי

דרכי משה

(ב) ודין איספלידא יתבאר בח"מ בדין חזקת חלונות ע"ש : (ג) בח"ה בדיני חזקה נתבאר שם כל דיני ישיבת ב"ה וכתבתי שם כל החידושים השייכים לדינים אלו וע"ל סימן צ' אין תולין בגדים וצורות המצויירות בב"ה :

במרדכי

דרישה

צורך ומיהו מל' דברי הגאון שהביא הרי"ף פ' הקורא את המגילה עומד דף שע"ד וז"ל פי' הגאון ושאלתם מאי דאמר ר' תנחום אמר ריב"ל מאי שיגטל ומאי שיצא דברים הללו שאמר שמואל במקום שאין מניחין ס"ת בבהכ"נ אלא מצד בהכ"נ או שיש עמו במבוי בית ששומרים ספרי תורה ור' תנחום אמר ריב"ל בכ"מ קאמר כשש"ץ אומר עושה שלום אחר גמירת התפלה אין הצבור רשאין לצאת עד שיגטל ס"ת להצניעו והוסיף שמואל כי במקום כו' עכ"ל נתיישבו קושיות הללו שהקשיתי לעיל אדברי מהרי"ל האחרונים דהגאון כתב פי' תשובה על שאלה ששאלוהו מאי שינטל ומאי שיצא כו' ולא שאלוהו פי' הגמרא שאמרו ול"פ הא דאיכא פתחא אחריגא וכפירש"י והוי פשוט להו שינטל דקאמר עכ"פ לא סגי ליה בנטילה ויניח הס"ת ביד החזן אלא ודאי אי איירי בנטילה שנטלו להצניעו ודאי צריכין להמתין ג"כ שיוליכהו הס"ת ויצניעו אותה במקומו וא"כ למה קאמר שמואל עד שיצא הא ריב"ל נמי ס"ל עד שיצא והיו מסתפקין מכח קושיא זו אם פי' משינטל אינו ר"ל שינטל להצניעו אלא ר"ל שינטל להגביה מעל השלחן להראותו לעם קודם גלילה כמו שאנו נוהגין וס"ל דאח"כ מיד יכולין ללכת לביתם כיון דאיכא פתחא אחריגא והשתא א"ש הא דקאמר שמואל עד שיצא ר"ל שינטל להצניעו ועד שיצא יש לו פי' אחר ואותן לא ידעו מהו הפי' האחר וזהו ששאלו מהו שינטל ומהו שיצא והשיב הגאון דפי' שינטל הוא כמו שסברו הם דהיינו שינטל להצניעו בתר תפלה ולא כדי להראות לעם והא דקאמר שינטל ולא שיצא משום דבכל מקום קאמר לאפוקי שמואל שאיירי בהוצאה לבד שבא להוסיף שבזמן שמוציאין צריך להמתין עד שיצא ומשום כדי שלא תקשה עדיין מאי הוספה היא זו כיון דריב"ל מצריך להמתין עד שיצניעו ובכל מקום איירי א"כ כשמצניעין אותן חוץ לב"ה הרי ג"כ ס"ל דצריך להמתין עד שיוציאו ועדיף מיניה דהיינו עד שיצניעו במקומו לכך השיב להם שפי' עד שיצא אינו כפשוטו אלא ר"ל עד שיצא הס"ת ראשונה וסוף אחריו · וא"ל היאך הבינו דברי בר אסיכא דאמר אמרי ה' אלהיכם תלכו שי"ל דהוא סבר דר"ל בעכבן עד שיצא הס"ת בין לפניהם ובין לאחריהם וזהו מקרי אחרי ה' וכו' פי' שיעשה לו סידור ולא ילכו אחרי דעתם מיד מבהכ"נ א"כ י"ל שלא ילכו עד שילווהו לבהכ"נ ולא איירי כלל שהס"ת תלא תחלה והשתא א"ש מה שהוצרך רבינו להביא כל דברי הגאון אלא שקשה כיון שלא כתב השאלה לא הוצרך לכתוב ג"כ התשובה אלא שתאמר שלא היה רוצה לשנות את לשון הגאון ולפי מה שכתב' ראשונה אתי שפיר ודו"ק :

סי' קנ [א] **וכלפי** התיבה כו' כתב מהרר"י בן חביב לפי דעת רבינו שהזכיר הבימה ואח"כ אומר וכלפי התיבה שמה שקורא תיבה לבימה יתיישב לשון יורד לפני התיבה לפי שעלה שם לקרות בתורה ואח"כ יורד להתפלל מוסף משום ממעמקים קראתיך ועכ"ז יקשה לפי כוונתו זאת היאך אמר שיהא פני כל העם כלפי ההיכל וכלפי הזקנים וכלפי התיבה והלא כבר אמר שהוא באמצע וא"כ היושבים בינה ובין ההיכל היאך יהיו פניהם כלפי התיבה ע"כ הנכון לפרש אומרו וכלפי התיבה שאין הכוונה על הבימה אלא על התיבה שמוציאין ומניחין אותה ברחוב בשעה שמתפללין על הגשמים ואז היו יושבין ג"כ הזקנים בצד התיבה וכל העם שורות שורות וכ"כ הר"ן ולפי זה הפי' יורד לפני התיבה שיורד ממקומו ללכת לפני התיבה שהוא נקרא היכל וקודש אבל לפי מ"ש הרמב"ם בפי"א מה"ת נצטרך לומר כי אעפ"י שהתיבה באמצע אין רשאין לישב בינה ובין ההיכל כדי שלעולם יהיו פני העם כלפי הזקנים וכלפי הקודש עכ"ל ב"י ועיין במיימוני בפי"א מה"ת ששם כתב הב"י בכסף משנה שלו שהתיבה ר"ל לפירוש הרמב"ם היא כמו שלחן שעומד על הבימה והס"ת מונח עליה ע"ש שהאריך וז"ל הרמ"ש דף ל"ח כיצד זקנים יושבים פניהם כלפי העם ואחריהם כלפי קודש וכשהכהנים נושאין כפיהן פניהם כלפי העם ואחוריהם כלפי קודש וכן הוא לשון תוספתא אות באות סוף מגילה דף ש"ם ע"ג וכן הוא לשון הרי"ף שם דף שע"ג ע"ב ע"ש אלא שכתב חזן הכנסת וכל העם פניהם כלפי הכהנים ע"ש · והנה נלענ"ד

פרישה

סי' קנ (א) **עד** שתהיה גבוה כו' ומייתי לה מדכתיב בראש הומיות תקרא ב"י : (ב) **שהיה** פתוח במזרח כו' דכתיב והחונים לפני המשכן קדמה לפני אוהל מועד מזרחה וכתבו התוס' הטעם כדי שיהא משתחוים מן הפתח כנגד הארון וע"ז כתבו הג"מ פ' י"א מה"ת דה"ה למערב ולצפון ולדרום ב"י :

(ג) **אין** עושין הפתח במזרח ז"ל מורי ותימא לפי זה לא יהא פתוח אלא למערב לדידן אלא שיש לחלק בין היכא שפתוח לשלנו שיש בית לפניה עכ"ל ונראה מדלא כתבו התוספות הטעם שאין אנו עושין כו' לפי שיש בית לפניה צריכין למימר דאיירי בב"ה שאין לה בית לפניה וב"ה שיש לה בית לפניה סברא הוא שיהא פתוחה דוקא במערב ולמה כתבו התוספות ורבינו אבל אנו כו' אין עושין הפתח במזרח שהוא אינו דבר והפוכו וכך הל"ל אבל אנו כו' צריך להיות הפתח במערב אלא דצריך למימר דהתוס' סברו דאין קפידא כלל לדידן כיון שאנו מתפללין למזרח א"כ אין לדקדק עוד כיון שאין בידינו לקיים הפסוק דאיירי בהיכל שהם היו פתוח למזרח וק"ל :

(ד) **לרוח** שמתפללין כו' האי דנקט לרוח לפי שאין כל העולם מתפללין לרוח אחת בני א"י למערב ואנו למזרח לכך אמר לרוח ר"ל לאותו רוח שמתפללין :

בתי

קנא (א) **בתי** כנסיות ובתי מדרשות אין נוהגין בהן קלות ראש כגון שחוק והיתול ושיחה בטלה ואין אוכלין ושותין בהן (ב) ולא נאותין ולא מטיילין בהן ולא נכנסין בהן בחמה מפני החמה ולא בגשמים מפני הגשמים ותלמידי חכמים (ג) מותרין לאכול ולשתות בהן ואין מחשבין בהן חשבונות אלא א"כ הן של מצוה כגון חשבון קופה של צדקה ופדיון שבוים וכיוצא בהן ואין מספידין בהן אלא א"כ יהיה ההספד לאחד מגדולי העיר שכל בני העיר מתקבצין ובאין להספידו ואם צריך ליכנס בה לצרכו כגון לקרות לאדם יכנס (ד) ויקרא מעט או יאמר דבר שמועה ואח"כ יקראנו כדי שלא יהא נראה באילו נכנס לצרכו ואם אינו יודע לקרות ולא לשנות יאמר לאחד מן התינוקות קרא לי פסוק שאתה קורא בו או ישהה מעט ואח"כ יצא שהישיבה בה מצוה (א) שנא' אשרי יושבי ביתך היו לה ב' פתחים לא יכנס בפתח זה לעשות דרך לצאת בפתח הב' לקצר דרכו ואם היה הדרך עובר שם קודם שנבנה ב"ה מותר וכן אם לא נכנס בה תחלה כדי לקצר דרכו מותר לעשותה דרך וכשנכנס בה להתפלל (ה) מצוה למי שנכנס

קנא בתי כנסיות ובתי מדרשות אין נוהגין בהן קלות ראש וכו' עד מצוה למי שנכנס בפתח זה לצאת בפתח אחרת פשוט בפרק בני העיר (כח:):

ולא נאותין בהם פירש"י אין מתקשטין לתוכן וכתוב בסמ"ג מדרשות א שאינם מיוחדים כ"א לדרוש לרבים וכתב מהר"י ן' חביב ז"ל וכ"כ בנמקי יוסף יש מי שכתב דהאי בית המדרש ר"ל של רבים דומיא דב"ה אבל יחיד הקובע מדרש בביתו לצרכו ודאי אין לו קדושה כ"כ וכתב עוד אפי' שינת עראי אסור בב"ה אבל בבית המדרש אע"פ שהוא חמור מב"ה נראה דמותר דאמרינן בפרק מי שמתו (כה·) הני ציפי דבי רב דהני גנו והכי גרסי: **ורבינו** כתב סתם דת"ח מותרים לאכול ולשתות בהם ולא חילק אבל הרמב"ם כתב בפי"א מה"ת חכמים ותלמידיהם מותרים לאכול ולשתות בהם מדוחק ומשמע מדבריו דשלא מדוחק לא וכן משמע מדאיתא התם בגמ' (מגילה שם) דרבינא ורב אדא בר מתנה הוו קיימי ושיילי שאילתא מרבה אתא זילחא דמיטרא עיילי לבי כנישתא אמרי הא דעיילינן לבי כנישתא לאו משום מיטרא אלא משום דשמעתא בעיא צילותא אלמא דאי לאו משום דשמעתא בעיא צילותא לא הוו עיילי לב"ה מקמי זילחא דמיטרא וטעמא ודאי משום דזילחא דמיטרא לא חשיב דוחק שהרי כמה אנשים הולכים בשוק בשעת הגשמים ואינם נמנעים אבל הגהות אשירי כתב בשם א"ז דאיכהו הוו מחמרי אנפשייהו אע"פ שהיה מותר וכתבו עוד שמותר לאכול ולשתות בבתי כנסיות ובבתי מדרשות אפי' בני אדם שאינם ת"ח ומיהו מדברי התוס' והרא"ש גבי בתי כנסיות שבבבל על תנאי הן עשויות נראה שמן הדין עשו כן ולא משום חומרא וכ"כ שהוא דעת רבינו שהרי כתב בסמוך בדין ב"ה שנעשה על תנאי כדברי התוס' והרא"ש וא"כ מה שסתם דבריו בכאן הוא מפני שדבר פשוט הוא דאם לא מדוחק לא היינו מתירים אפילו לתלמידי חכמים · והר"ן כתב גבי הא דרבינא ורב אדא ואע"ג דבתי כנסיות שבבבל על תנאי הן עשויות ה"מ בשעת הדחק וכאן לא היה דוחק כ"כ ואע"ג דאמרינן חכמים ותלמידיהם מותרים משמע לי דהיינו בבית המדרש שעומדים שם כל היום כדאמרינן מאי בי רבנן ביתא דרבנן אבל בית הכנסת לא עכ"ל: **ומ"ש** רבינו ואין מחשבין בהם חשבונות שאינם של מצוה כ"כ הרמב"ם ג"כ ואף על פי שבגמרא לא איתמר בהדיא דשרי לחשב בהם חשבונות של מצוה משמע להו דלדבר מצוה ודאי אינם בכלל האיסור: **ומ"ש** רבינו וכשנכנס בה להתפלל מצוה למי שנכנס בפתח זה לצאת בפתח אחרת ומייתי ראיה בגמרא (כט.) מדכתיב ובבא עם הארץ לפני ה' במועדים הבא דרך שער צפון להשתחוות יצא דרך שער הנגב והרא"ש גורס מצוה לעשות קפנדריא וכן היא גירסת רבינו אבל הרי"ף גורס מותר לעשות קפנדריא וכך הם דברי הרמב"ם: **כתבו** הגהות מיימון פי"א מהלכו' תפלה נראה לריצב"א דלצורך ב"ה מותר לאכול ולישן בתוכה דהא אפילו לצורך מצוה אחרת שרי כדאמרינן בירושלמי פ"ק דפסחים בתי כנסיות צריכים בדיקה לפי שמוכלים שם בעיבור השנה כשנקבצו לעבר שנים ומכאן התירו לישן בב"ה בליל כפור כדי לשמור הנרות עכ"ל. וכ"כ הר"ן בריש ב"ב וכ"כ בכ"י שם וכ"כ

קנא בתי כנסיות ובתי מדרשות אין נוהגין בהן קלות ראש כגון שחוק וכו' ברייתא בפרק בני העיר (דף כ"ח) ורצה לומר כל אלו אף אכילה ושתייה בכלל קלות ראש הוא וכן פרש"י וכתבו התוס' והא דאמר בע"פ (דף ק"א) דאורחין אכלו ושתו וגנו בב"ה ר"ל בחדר הסמוכה לב"ה עכ"ל אבל הרמב"ן בשם הרמב"ם כתב דלצרכי עניים לפי שעה מותר ומביאו ב"י ונראה דזהו דעת הא"ז שכתב בהגה' אשיר"י בפרק בני העיר דאפי' בני אדם שאינן ת"ח מותרים לאכול ולשתות ור"ל כגון אורחי' עניים דשרי וכפשטא דתלמודא בפרק ע"פ ולפע"ד דעל דרך זו היא ג"כ דעת הרמב"ם כמ"ש בסמוך: **ומ"ש** ות"ח מותרין וכו' שם אמר רבא חכמים ות"ח מותרין דאריב"ל מאי בי רבנן ביתא דרבנן וכ"כ הרי"ף והרא"ש ומשמע אפילו שלא מדוחק וכ"כ רבינו בסתם דשרי ולא חילק אבל הרמב"ם בפי"א מה"ת לא התיר אלא מדוחק וכתב ב"י שטעמו מדאשכחן דרבנן לא הוי אזלי לבי כנישתא בזילחא דמיטרא אלא משום דשמעתא בעיא צילותא הא לאו הכי לא והיינו משום דזילחא דמיטרא לא הוה דוחק עכ"ל ואין משם ראיה דאיכא למימר דאינהו מחמרי אנפשייהו הוו כדכתב בהגהת' אשיר"י ותו דמסתברא דמפני הגשמים ודאי הוה מדוחק דאי לא הוה מדוחק לא ה"ל למתני דאין נכנסין בהן מפני הגשמים דאינו ת"ח כיון דאפילו בת"ח אסור מדינא אלא נלפע"ד דמפני הגשמים אע"פ שהוא מדוחק אסור אפילו לת"ח כדחזינן בהנהו רבנן דלא התירו אלא משום דשמעתתא בעיא צילותא היינו טעמא דמפני הגשמים או מפני החמה הוי זילותא טפי כיון דאינו תשמיש לצרכו אלא הצלה והגנה שלא יצטער איכא קלות ראש גמור הלכך לא שרי אפילו לת"ח אבל כל שאר צרכי' שאדם משתמש בהם שרי לת"ח דלהכי קרי ליה ביתא דרבנן כאדם שמשתמש בביתו כל מה שצריך לתשמישו אבל אכילה ושתייה בלבד היא דאמר הרמב"ם דחכמים ותלמידיהם אין מותרין בהם אלא מדוחק ונראה דכתב כך משום דהוה קשיא ליה דהכא תנא אין אוכלין ואין שותין בהן ובירושלמי אמרינן שהיו אוכלי' בהם בעיבור החדש ובעיבור השנה ומפרש הרמב"ם דבירושלמי מיירי מדוחק שלא היה להם בית גדול ורחב לסעוד שם כמו בבית המדרש וכן הך דע"פ דאורחין אכלו ושתו וגנו בבי כנישת' מיירי נמי מדוחק שלא ה"ל לאורחים עניים מקום ללון שם כי אם בב"ה וב"מ זאת היא דעת הרמב"ם אבל דעת רבינו אינו כן אלא אפילו אכילה ושתייה מותר לת"ח אפילו שלא מדוחק ואעפ"י דאית בהו קלות ראש ביותר כדכתבו התו' בד"ה ואעפ"כ וכ"ש דמותרין ת"ח בשאר תשמישים אבל בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים בלבד הוא דאסור אפי' לת"ח כדפי' וכל זה דלא כמו שפי' ב"י דהשוה דעת רבינו עם דעת הרמב"ם מיהו בסמ"ק מפורש דת"ח מותרין ליכנס בהן אף מפני החמה ומפני הגשמים ע"ש בסי' ז' וצריך לומר דהיה מפרש דהני רבנן מחמרי אנפשייהו הוו כמ"ש הא"ז ולענין הלכה כתב בש"ע להחמיר באכילה ושתייה שלא מדוחק אפי' לת"ח: מיהו בבית המדרש יש להקל אפי' שלא מדוחק כדכתב הר"ן וכ"פ בהגהת ש"ע: **ואם** צריך ליכנס בה וכו' או יאמר דבר שמועה פי' דבר הלכה או ישהה מעט וכו' ה"א בפרק בני העיר אי נמי נשהי פורתא וניקום וכ"כ הרי"ף והרא"ש:

ומ"ש שהושיב' בה מצוה שנאמר אשרי יושבי ביתך הוא לשון הרמב"ם ור"ל שמה שמתעכב שם היא מצוה אע"פ שאינו יושב אלא עומד דאשרי יושבי ביתך אין פירושו אלא עכבה כמו ותשבו בקדש: **ומ"ש** שהישיבה בה מצוה לישנא דקרא נקט ואינו לשון ישיבה ממש וכדמוכח בפרק אין עומדין דאריב"ל המתפלל צריך שישהה שעה אחת קודם תפלתו שנאמר אשרי יושבי ביתך ושעה אחת אחר תפלתו שנאמר אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך ולכן דקדק הרמב"ם ורבינו בלשונם שכתבו או ישהה מעט ואח"כ יצא וכו' שלא כתבו ואח"כ יקום ויצא כלישנא דתלמודא נשהי פורתא וניקום דהוה משמע דבשהי בישיבה דוקא והא ליתא דאפילו בשהה פורתא בעמידה ואח"כ יצא נמי שגי וניקום לאו דוקא וראיתי מקצתם שהגיהו או ישב במקום או ישהה וטעות הוא דבשהה מעט בין יושב בין עומד איכא מצוה כנ"ל פשוט והכי נקטינן:

דרכי משה

קנא (א) במרדכי ריש השותפין ונראה דשיעור הישיבה כדי הילוך ב' פתחים:

פרישה

סי' קנא (א) **בתי** כנסיות ובתי מדרשות כו' פי' סמ"ג וכ"י דוקא המיוחדין לדרוש בהם ברבים:

(ב) **ולא** נאותין פי' מתקשטי' בהם רש"י: (ג) **מותרין** לאכול ולשתות דאמר ריב"ל מאי בי רבנן ביתא דרבנן פי' רש"י לפי שבבתי מדרשות הם ביתם לכל דבר ובתי מדרשות עדיפי בקדושתן מבתי כנסיות א"כ בתי כנסיות נמי מותר להשתמש בהן רש"י וכתב ב"י דהרמב"ם כתב פי"א מה"ת דהא דתלמידי חכמים מותרין לאכול ולשתות בהם דוקא מדוחק ושכן משמע מדאיתא התם בגמרא דרבינא ורב אדא בר מתנה הוו קיימי ושיילי שאילתא מרבה אתא זילחא דמטרא עיילי לבי כנישתא אמרי הא דעיילינן לבי כנישתא לאו משום מטרא אלא משום דשמעתתא בעי צילותא אלמא דאי לאו משום שמעתתא בעי צילותא לא הוו עיילי לבי כנישתא מקמי זילחא דמטרא וטעמא ודאי משום דזילחא דמטרא לא חשיב דוחק שהרי כמה אנשים הולכין בשוק בשעת הגשמים ואינם נמנעים ונראה מדברי התוס' והרא"ש דמן הדין עשו כן ולא משום חומרא וכן נראה שהוא דעת רבינו שכתב בסמוך בדין ב"ה שנעשה על תנאי בדברי התוס' והרא"ש (ור"ל שהתוס' והרא"ש פירשו דהא דאמרינן בתי כנסיות שבבבל על תנאי הן עשויות דמשמע דמהני תנאי היינו לנהוג בהם קלות ראש בחורבנן אבל בישובן ודאי אסור מדרבינא ורב אדא הנ"ל ומדמילק רבינו ג"כ בישובן לחורבנן ש"מ דס"ל כוותיה דרבינא הנ"ל) וא"כ מה שסתם דבריו בכאן הוא מפני שדבר פשוט הוא דאם לא מדוחק לא היינו מתירין אפילו ת"ח עכ"ל ב"י ול"נ כלל דודאי כיון שסתם רבינו כאן וכתב מותרין לאכול ולשתות משמע בכל ענין ולא דמיא כלל לדרבינא ורב אדא שהם לא היו מקודם בב"ה ומחמת המיטרא רצו ליכנס לשם שזה ודאי נראה תשמיש מבוזה שנכנס לב"ה להנצל מהגשם אבל ת"ח הלומדים תמיד בב"ה אדרבה נכון טוב הוא שיאכלו וישתו שם בבית המדרש ממה שילכו לבתיהם ויתבטלו שעת ההילוך לכאן ולכאן מד"ת נמצא שהאכילה והשתיה שם לצורך תלמוד הוא והשתא א"ש הא דלא כתב רבינו בדרך קצרה ובת"מ שרי הכל מה"ט שכתבתי שאינו מותר אלא כשהיה שם יושב כבר ולומד ומ"מ כ"כ נמלך לאכול אבל כשאינו בב"ה אלא עומד חוץ ממנה ומפני הגשמים רוצה לילך לשם ס"ל לרבינו דאסור ועי"ל דהא דכתב רבינו דשרי לאכול בב"ה היינו דוקא באותה ב"ה שהוא לומד שם וה"ה דשרי ליה לילך שם מפני החמה ומפני גשמים כיון שהוא בית דירה שלו שעל שם זה נקרא בי רבנן כמ"ש לעיל לכך שרי כיון דבלא"ה ילך לתוכה כיון שהוא לומד בה אבל לב"ה אחרת שאינו לומד בה אסור ולכך לא רצה רבינו לסתום ולכתוב דשרי כיון שאינו שרי אלא בב"ה שהוא לומד בו ודו"ק:

(ד) **ויקרא** מקרא מעט או יאמר דבר שמועה כו' כצ"ל ודבר שמועה ר"ל דבר הלכה:

(ה) **מצוה** למי שנכנס בפתח זה כו' דכתיב ובבא עם הארץ לפני ה' במועדים הבא דרך שער צפון להשתחוות יצא דרך שער הנגב וטעמא משום דנראה כמקבל ר"ן:

תולשין

דרישה

נלענ"ד מדגרסו כולם פניהם ואחוריהם בהעמדת התיבה דקאי אפני ואחורי הזקנים וכמ"ש הר"ן ומיירי כשמוציאין אותה לרחבה וכן הוא דעת רבינו בהא דכ' עד שיהא פני כל העם כלפי ההיכל וכלפי הזקנים וכלפי התיבה ולכן הקדים לכתוב כנגד הזקנים משום דזה היה בכל בתי כנסיות שהיה פני העם נגד ההיכל והזקנים או נגד התיבה והזקנים כשהוציאו אותה לרחובה ומ"ש רבינו בעת שש"ץ עומד לתפלה יורד לפני התיבה נראה דבמאי דסיים פתח דכיון דסיים בתיבה ולכך פתח שיורד לפני התיבה ופניו כלפי הקודש ר"ל שיהיה כוונתו על התורה הנתונה בתיבה דהיינו הקודש ומש"ה לא אמר ופניו נגד התיבה או ההיכל כמ"ש לעיל וה"ה אם מתפלל בב"ה דיורד לפני ההיכל ופניו כלפי קודש והא דלא הזכיר רבינו דין העמדת התיבה וישיבת הזקנים והעם משום דאין כאן מקומו שכאן אינו מדבר אלא מב"ה אלא במה שכתב שיהא כל העם פניהם כלפי ההיכל והתיבה בזה נמשך אחר לשון הרמב"ם אבל לפי מ"ש מהרי"ן חביב וב"י לפרש דברי הרמב"ם ע"כ צריך אתה ללמד שהיה גורס בתוספתא ומגיס פניה ואחוריה וקאי על התיבה ולא כמו שהיא הגירסא בספרים שלנו כמ"ש ולכאורה היה נלע"ד לפרש דגם הרמב"ם מפרש תיבה שבה ס"ת שמיירי בארון שהוציאו אותו לרחבה בימי התעניות אלא שס"ל שכל השנה היה עומד בב"ה בצד ההיכל שהוא עומד באמצע כותל מערב או מזרחי ומ"ש הרמב"ם וכשמעמידין התיבה שיש בה ס"ת מעמידין אותה באמצע ואחורי התיבה כלפי היכל ר"ל באותו צד שבו ההיכל קבוע בב"ה בנוי וע"ד זה י"ל שכיון נמי רבינו ואף שלשון הרמב"ם דחוק הוא ועוד לפי פירושינו א"א צריכין למימר שיש חילוק גרסאות ודו"ק שלא תקשה דרבינו כתב לעיל סי' קמ"ח ז"ל אין שלים צבור יכול להפשיט התיבה כו' עד ופירש"י ופורשים בגדים נאים לפני התיבה ומניחין אותם על התיבה ע"כ משם משמע דפירש תיבה שלחן שמניחין עליו ס"ת כדפירש הרמב"ם כמ"ש לעיל גם מוכח ממ"ש בסי' קנ"ד ז"ל אין עושין מתיבה כסא לס"ת ופי' שמניחין כסא ביום שמוציאין ב' ס"ת כו' משמע שהתיבה הוא ממין הכסא אלא שעל התיבה מניחין התורה לעולם לעת שמוציאין אותה וכן מוכח ממ"ש בסי' קנ"ג מכרו ב"ה יכולין לקנות בדמיה תיבה כו' ודוחק לומר שם"ל שפירש תיבה לפעמים הוא שלחן ולפעמים היכל ולכאורה היה נראה לענ"ד ע"פ מ"ש לעיל דרבינו ס"ל דפי' תיבה כשהוציאו לרחובה של עיר בתענית היינו נמי השלחן שהיה מונח עליו הס"ת כל השנה והיה עומד על הבימה תלוש אותו הוציאו וס"ת מונח עליה וכן משמע לשון רבינו לקמן ריש סימן תקע"ט שכתב ז"ל מוציאין התיבה לרחובה של עיר ונותנין אפר מקלה ע"ג התיבה וע"ג הס"ת כו' מדכתב התיבה בה"א הידוע משמע שזהו התיבה שרגיל להיות מונח התורה עליה כל השנה גם מדכתב ונותנין אפר מקלה ע"ג התיבה וע"ג ס"ת משמע שהיה מונח עליה ולא היה עשוי כמו ארון הקודש הזקוף וס"ת עומד בתוכו ודו"ק · ועוד נלענ"ד לפרש גם דברי הרמב"ם דאיירי בכה"ג שפירשתי דכשהיו נושאין התיבה לרחובה היה מעמידין אותה באמצע שורות הזקנים כי גם ברחוב היו העם יושבין שורות שורות וברבוע ולא שהיו יושבין מוקפין סביב התיבה ונקרא בלשון הרמב"ם אמצע בשביל שהיתה עומדת באמצע שורה העליונה דהיינו בשורה שהזקנים מוקפין בהם ומ"ש הרמב"ם ואחורי התיבה כלפי ההיכל ר"ל כלפי אותו הרוח שההיכל עומד תדיר במקום שיש היכל דהיינו בב"ה:

עושין

חדושי הגהות

קנא א ר"ל הנך מדרשות שאמרנו אין נוהגין בהן וכו' היינו בתי מדרשות שאינם מיוחדים וכו':

וכתב

כתב

שנכנס בפתח זה לצאת בפתח אחרת ומותר ליכנס בה במקלו ובתרמילו ובאפונדתו ויכול לרוק בה ובלבד שישפשפנו ברגליו ונוהגים בהן כבוד לכבדן ולרבצן ונוהגים בכל המקומות להדליק בהן נרות לכבדן ואפי' לאחר שחרבו עדיין הן בקדושתן וכשם שנוהגין בהם כבוד בישובן כך נוהגים בהם בחורבנן חוץ מכיבוד וריבוץ שאין מכבדים ולא מרביצין אותן עלו בהן עשבין (ו) תולשין אותן ומניחין אותן במקומן (ז) משום עגמת נפש כדי שיראו העם ותעיר רוחם וישתדלו לבנותן (ח) ואם התנו עליו להשתמש בו בשעת בנין (ט) מותר להשתמש בו בחורבנו אבל בישובו לא מהני ביה תנאה ואפילו בחורבנו לתשמיש מגונה כגון זריעה וחשבונות של רבים לא מהני תנאה :

קנב (א) **אין** סותרין ב"ה (א) כדי לבנות אחרת שמא יארע להם אונס שלא יבנו האחרת אלא בונין האחרת תחלה ואח"כ סותרין הישנה וה"מ שהיתה הראשונה חזקה אבל היתה נטויה ליפול יכולין לסותרה ולבנות אחרת ובלבד שלא יתעצלו בבניינה אלא ימהרו וישתדלו לבנותה מיד :

מותר

וכ"כ המרדכי בפרק בני העיר : **ומותר** ליכנס בה במקלו ובתרמילו וכו' הכי משמע בס"פ הרואה (סג.) : **כתוב** בא"ח בשם הר"מ שאסור ליכנס לב"ה בסכין ארוך לפי שהתפלה מארכת ימיו של אדם והסכין מקצרם וליכנס בכיסו נמי אסור כדאמרי' שלא יכנס להר הבית באפונדתו והגיה עליו הרי"ף מיהו אין לחוש כי אם בגילוי הראש ע"כ ובמ"ם כתוב מי שראשו מגולה לא יוציא הזכרה מפיו עכ"ל : **ומ"ש** ויכול לרוק בה פשוט בס"פ הרואה (שם) : **ומ"ש** ובלבד שישפשפנו ברגליו כ"כ שם ה"ר יונ' והרא"ש בשם הירושלמי וכתוב בספר א"ח בשם הראב"ד והרשב"א רגילים לשום שם גמי שאם ירוק בתוכו שלא יהא נראה : **כתב** מהר"י ן' חביב ז"ל טיט שעל רגליו אסור וראוי לקנחו קודם שיכנס להתפלל כדי שלא יהא עליו ועל בגדיו שום לכלוך ק"ו משנכנס לפני מלך בשר ודם עכ"ל : **ונוהגים** בהם כבוד לכבדן ולרבצן ברייתא בפרק בני העיר (כח:) : **ואפי'** לאחר שחרבו עדיין הם בקדושתם וכו' עד וישתדלו לבנותה משנה ובריית' שם : **כתב** המרדכי פרק בני העיר ב"ה נקרא מקדש מעט ולכך אסור לנתוץ דבר מבית הכנסת דתניא בספרי מנין לנותץ אבן מן ההיכל ומן המזבח ומן העזרה שהוא בלא תעשה ת"ל ונתצתם את מזבחותם וגו' לא תעשון כן לה' אלהיכם ואם נתץ ע"מ לבנות שרי דההיא נתיצה בנין מיקרי עכ"ל : **ואם** התנו עליו להשתמש בו וכו' שם בתי כנסיות שבבבל על תנאי הן עשויות ואף עפ"כ אין נוהגים בהם קלות ראש ומאי ניהו חשבונות ופירש"י על תנאי ע"מ שישתמשו בהם וכתב הרא"ש דאין לפרש דמותר לנהוג בהם קלות ראש ביישובן דהא רבינא ורב אדא לא הוו עיילי לבי כנישתא משום מיטרא אלא משום דשמעתא בעיא צילותא אלא בשחרבו מיירי דאז מהני התנאי ואפ"ה אין מחשבין בהם חשבונות וכן אין זורעין אותן כדמשמע מרבינא (שם כו:) דה"ל ההוא תלא דבי כנישתא בארעיה ולא היה יכול לזורעה אם לא שקנה משבע' טובי העיר והטעם לפי שזריעה דבר מגונה הוא ביותר וכ"כ התוס' בפ"ק דבתרא (יג:) גם הר"ן כתב בשם הרמב"ן דאין לפרש שיהא מותר לנהוג בהן קלות ראש בחורבנן מעובדא דרבינא דהוה ליה תלא דבי כנישתא וכו' ורבינא בבבל הוה וכ"ש שאין ראוי להעמידו ביישובן מדאמרינן ברפרם דספדיה לכלתיה משום דהוה הספד של רבים דשרי בכל בתי כנסיות שבעולם ורפרם בבבל הוה ורבינא ורב אדא כד אתא עלייהו זילחא דמיטרא אמרי משום דשמעתא בעיא צילותא לפיכך פירש הרמב"ן שעל תנאי הן עשויות היינו לענין שאם הוצרכו אנשי העיר להאכיל בהם עניים או להשכינן שם מותר וה"ה לכל צרכי עניים לפי שעה וכדאמרי' בפרק ע"פ (קא:) לאפוקי עניים דאכלי ושתו בבי כנישתא וכן חכמים מותרים ליהנות מהן והוא שהוצרכו להן כגון שהיה מקום דחוק לתלמידים אבל שלא בשעת הדחק אסור כדמוכח עובדא דרבינא ורב אדא בר אהבה ואע"פ שלכל הדברים הללו מועיל תנאי לבתי כנסיות שבבבל אין תנאי שלהם כלום לענין קלות ראש וחשבונות עכ"ל ואע"פ שבהגהות אשר"י כתב בשם א"ז דרבינא ורב אדא הוו מחמרי אנפשייהו אע"פ שהיה מותר אפילו ביישובן ומותר לאכול ולשתות בבתי כנסיות ובבתי מדרשות אפילו בני אדם שאינם ת"ח ואין זורעין בו אפילו נחרבו כי בזיון גדול הוא אי לאו דזבנה מז' טובי העיר עכ"ל רבינו סתם דבריו כדעת הרא"ש : **וכתבו** התוספת דהא דעל תנאי הן עשויין לא מהני אלא לאותם שבבבל שהרי לעת בא גואל במהרה בימינו תפקע קדושתם אבל לאותם שבא"י לא מהני תנאי שהרי קדושתן לעולם קיימת : **כתב** המרדכי בפ"ק דשבת בשם רבינו מאיר איני יודע איסור גמור להשתמש בעליה שע"ג בה"כ כמו שכתב ר"י דאפילו גגין ועליות דעזרה לא נתקדשו מיהו יש ליזהר מלהשתמש שם תשמיש קבוע של גנאי כגון לשכב שם ומהרי"ק כתב בסימן קס"א בשם המרדכי ושמא דומה לעליות היכל שנתקדשו כדאמרי' בפרק כיצד צולין (פו:) דמקדש מעט שלנו יש לנהוג בו מקצת קדושה ומעין קדושת היכל עכ"ל (ב) :

קנב אין סותרין ב"ה כדי לבנות אחרת בפרק בני העיר (כו.) ובריש ב"ב (ג:) וכתב הרמב"ם אפילו כותל אחד ממנו בונה החדש בצד הישן ואח"כ סותר הישן : **ומה** שנתן טעם שמא יארע להם אונס וכו' בריש ב"ב ואע"ג דאיכא מ"ד התם דטעמא משום צלויי כלומר שאין להם בית להתפלל בו כל זמן הבנין ואמרי' דאיכא בינייהו היכא דאית להו בי כנישתא אחריתי לצלויי ביה לא חש רבינו לאותו טעם וכן הרי"ף והרמב"ם לא כתבו אלא טעם זה שכתב רבינו וכ"כ ר"י וכן משמע בריש ב"ב דהכי קי"ל מדא"ל רב אשי לרבינא דאפילו גבו זוזי ומחתו ואפילו אם קנוים כבר הלבנים חיישינן דילמא מתרמי להו פדיון שבויים אלמא דטעמא מפני שאנו חוששים שמא יארע להם אונס וכן משמע נמי מדאיבעיא לן בפרק בני העיר למאן דבני בי כנישתא אי שרי למסתר בי כנישת' עתיקא ועיילי כשורי וליבני להת' דהא דלא ליסתו' איניש בי כנישתא עד דבני בי כנישתא אחריתי התם משום פשיעות' כה"ג מאי ופשטוה לאיסורא ומשמע דהוה להו בי כנשתא אחריתי לצלויי שאל"כ אמאי לא הוה חייש השואל להאי טעמא וכיון דאע"ג דה"ל בי כנישתא אחריתי אסרו ליה ודאי דעיקר טעמא משום פשיעותא הוא ואע"ג דאמרינן בריש ב"ב דמרימר ומר זוטרא סתרו ובנו בי קייטא בסיתוא ובי סיתוא בקייטא דאלמא סברי דטעמא משום צלויי לא קי"ל כוותייהו מאחר דכל הנך אמוראי בתראי סברי דעיקר טעמא משום פשיעותא הוא כנ"ל וכ"כ הרא"ש בריש ב"ב (ב) אבל הר"ן כתב שם איכא בינייהו דאיכא דוכתא לצלויי כלומר דלמאן דאמר משום צלויי ליכא אבל למ"ד משום פשיעותא איכא שכיון שאינו ב"ה קבוע חיישינן לפשיעותא דמתרשלי מלבנותה קצת ובימים שבינתים לא יהא להם מקום קבוע להתפלל אבל ודאי כל שיש להם ב"ה אחר קבוע לכ"ע שרי דהא ליכא משום צלויי ולא משום פשיעותא דאילו לפשיעותא דלא בנו לה לעולם ליכא מאן דחייש וראייה ממרימר ומר זוטרא דלא חיישי לפשיעותא כיון שהיה להם ב"ה קבוע דליכא למימר דלא חיישי איכהו לפשיעותא דמדסמך תלמודא בעיא דרבינא דבעי אליבא דמאן דחייש לפשיעותא לעובדייהו ש"מ ה"נ סבירא להו וכן דעת הרשב"א עכ"ל וכ"כ נמקי יוסף : **וה"מ** שהיתה הראשונה חזקה אבל היתה נטויה ליפול וכו' עד סוף הסימן בריש ב"ב וז"ל הרמב"ם בפ"א אבל אם חרבו יסודותיו או שנטו כתליו לנפול סותרין אותו מיד ומתחילין לבנות במהרה ביום ובלילה שמא תדחק השעה וישאר חרב :

מותר

ומותר ליכנס בה במקלו וכו' בפ' הרואה תנן לא יכנס אדם להר הבית במקלו ולא במנעלו ולא באפונדתו ולא באבק שע"ג רגליו ולא יעשנו קפנדריא ורקיקה מק"ו ומפרש בגמרא מק"ו ממנעל שאין בו דרך בזיון ואסור בהר הבית וכדכתיב של נעלך וגו' רקיקה שהוא דרך בזיון לא כ"ש א"כ ק"ו משק שאינו מאוס לפני ב"ו וכתיב כי אין לבא אל שער המלך בלבוש שק רקיקה שהיא מאוסה לפני ממ"ה הקב"ה לא כ"ש וכיון דאסיקנא דרקיקה ומנעל שרי בבית הכנסת כ"ש הני דשרי חוץ מקפנדריא דאסור אפי' בב"ה דאקפנדריא קפיד איניש אפילו בביתו אבל ארקיק' לא קפיד וראיתי מקצתם מקפידי' שלא ליכנס במקל בב"ה ולפ"ז באפונדתו דהיינו בכיסם ובאבק שעל רגליהם נמי היה להם להקפיד ואינן מקפידין ולכן נראה דאינו אפי' משנת חסידים דכיון דאין מקפידין בהני אין להם להקפיד גם במקל דמאי שנא הא מהא : **ויכול** לרוק בה הכי אסיקנ' בפ' הרואה (דף ס"ב) והיינו שלא בשעת תפלה אבל בשעת תפלה אסור לו לרוק כדאיתא בפ' מי שמתו (דף כ"ד) ונתבאר לעיל סי' צ"ז ע"ש : **ואם** התנו עליו להשתמש בו בשעת בנין כלומר אעפ"י דבשעת שבנו ב"ה התנו עליו להשתמש בו לכל צרכיהם אפ"ה לא מהני תנא' להשתמש בו בשעת ישובן אלא מהני להשתמש בו בשעת חורבנן דאם לא התנו בשעת בנין אפילו בשעת חורבנו אסור להשתמש בהם כלל וכך הוכיחו התו' והרא"ש והסותים מומיהם וכתבו בתו' דתנאי לא מהני אלא לאותם שבבבל אבל לא מהני תנאי לאותם שבא"י וע"ש הטעם ומביאו ב"י ועיין במ"ש בסימן קנ"ב סוף סעיף ז' :

קנב אין סותרין ב"ה כדי לבנות אחר' רפ"ק דבתר' (דף ג) א"ר חסדא לא ליסתור בי כנישתא עד דבני בי כנישתא אחריתא וז"ל הרמב"ם אין סותרין ב"ה כדי לבנות אחרת במקומו או במקום אחר עכ"ל פי' ל"מ אם אין הסתירה כדי לבנות אחרת כגון שבונה אחרת במקום אחר מעצים ואבנים חדשים דפשיטא דאין סותרין את הישן עד שיבנו החדש אלא אפילו צריך לסתור את הישן תחלה כדי לבנות אחרת במקומו אי נמי בונה במקום אחר וצריך לסתור את זו תחלה כדי לבנות האחרת בעצים ואבנים של ב"ה הישן אפ"ה אסור וה"א בפ' בני העיר (דף כ"ו) בעובדא דרבי בר אבא דקמבעיא ליה בהא ופשטו רב פפא ורב הונא לאיסורא ומשמע התם דאפילו בשכבר התחילו בבנין החדש וליכא למיחש לפשיעותא שלא יבנה האחר' אפ"ה אין סותרין את הישן כדי להביא לבני וכשורי מינה ולעיולי לחדש . ואיכא לתמוה מאיזה טעם אסרוה כיון דליכא למיחש לפשיעותא ותו קשה אמאי לא כתבו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם להך פשיטותא דאפילו בעומד באמצע בנין החדש נמי אסור לסתור הישן להביא משם לבני וכשורי וצ"ל דמפרשים הך עובדא בדליכא דוכתא לצלויי אבל בדאיכא דוכתא לצלויי פשיטא דשרי כיון דליכא למיחש לפשיעות' והכי מוכח בהגהת אשיר"י שכתב לשם וכן אסור ליקח אבנים מב"ה ישנה כדי לבנות בחדשה כי ליכא דוכתא לצלויי עכ"ל . ובהגה' ש"ע כתב וז"ל ואסור ליקח אבנים מב"ה ישנה כדי לבנות בחדשה עכ"ל ויש מקום לתלמיד לטעות בלשונו ולהבין דאפילו כבר ניתץ הישן נמי אסור וזה ודאי שקר ואם יבין דאסור לנתוץ הישן כדי לבנות החדשה זה לא היה צריך לאומרו בהגהה זו דכבר כתב כך בש"ע גופיה אין סותרין ב"ה כדי לבנות אחרת ואם בא להוסיף איסור דאפילו עומד באמצע בנין החדש נמי אסור אע"ג דליכא למיחש לפשיעותא וכדאיתא בעובדא דרמי בר אבא הלא אין זה אסור אלא בדליכא דוכת' לצלויי כדפי' : **וה"מ** שהיתה הראשונה חזקה וכו' רפ"ק דבתרא ולא אמרן אלא דלא חזא ביה תיוהא וכו' כי הא דרב אשי חזי ביה תיוהא סתריה ועייליה לפורייה התם ולא אפקיה עד דתקון ליה שפכי וזהו שכתב רבינו אלא ימהרו וישתדלו לבנותה מיד אמר ימהרו לבנות במהרה ביום ובלילה ואמר וישתדלו לעשות תחבולה כדי שימהרו וכדעבד רב אשי דעייל לפורייה התם וכו' :

מותר

דרכי משה

(ב) וכתב מהרי"ו בפסקיו מי שיחד חדר לב"ה אם מותר לישן ולשכב עליו והשבתי דשרי דאפילו למאן דאסר אינו אוסר אלא דוקא ב"ה הבנוי מתחילה לכך דומיא דהיכל דמייתי מיניה ראיה במרדכי פ"ק דשבת : **קנב** (א) כתב בתא"ו נ"ג ח"ג דאף להרחיבו הוי כסתירה : (ב) ובהגהות אשירי פרק בני העיר דה"ה דאסור ליקח אבנים מב"ה ישנה כדי לבנות חדשה :

ועיין

פרישה

(ו) **תולשין** אותן ומניחין פי' אבל אין תולשין לאכול כן אוקמא בגמרא פ' בני העיר דף כ"ח :
(ז) **משום** עגמת נפש לרואיהם שיזכרו ימי בניינו ושהיו מתאספים כאן :
(ח) **ואם** התנו כו' כתבו התוס' דתנאי לא מהני אלא לאותם שבבבל שהרי לעת בא גואל במהרה בימינו תפקע קדושתם אבל לאותם שבא"י תו לא מהני תנאי שהרי קדושתן לעולם קיימת :
(ט) **מותר** להשתמש בחורבנן פי' אותו תנאי מועיל שלאחר שיחרב מותר אבל כל זמן שקיימת אין תנאי מועיל וכדרבינא ורב אדא הנ"ל :
סי' קנב (א) **אין** סותרין ב"ה כדי לבנות אחרת פי' אפי' אם קנוי' כבר הלבנים וכל הצורך לבנין דחיישינן לפדיון שבוים דמתרמי להו או שאר אונס וכתב הרמב"ם דאפילו כותל אחד ממנו אינו רשאי לסתור עד שהחדשה כבר עומדת בצד כותל הישנה :

אבל

קנג **מותר** לעשות מבה"כ בית המדרש (א) אבל לא מבית המדרש ב"ה (ב) שקדושת בית המדרש יתירה על קדושת ב"ה (ג) בני העיר שמכרו ב"ה יכולים (ד) לקנות בדמיה תיבה מכרו תיבה יכולים (ה) ליקח בדמיה מטפחת מכרו (ו) מטפחת לוקחין בדמיה חומשין מכרו חומשין לוקחין בדמיהן ס"ת (ז) אבל איפכא להורידן מקדושתן לא ואפי' אם קנו בקצת המעות דבר שקדושתו חמורה אין יכולים לשנות המותר לקדושה קלה (ח) וכן אם גבו מעות לבנות בה"מ או ב"ה או לקנות תיבה או מטפחת או ס"ת ורצו לשנותן מלצורך שגבו אותן אין משנין אלא מקדושה קלה לחמורה אבל אם עשו בהן הדבר שגבו אותן בשבילו (ט) משנין המותר לכל מה שירצו והא דב"ה נמכרת ה"מ של כפרים שאין באין שם

קנג מותר לעשות מב"ה בה"מ אבל לא מבית המדרש ב"ה וכו' פשוט בפ' בני העיר (כו:כו.): "ב"ה וכתב הרא"ש בכלל ה' שנשאל על בית המדרש שהקהל רצו להשכירו לדירה והשיב כיון שטובי העיר הסכימו לשנותו הרשות בידם אפי' לדבר הרשות כדאיתא בפרק בני העיר אמר רבא לא שנו אלא שלא מכרו טובי העיר וכו' ואע"ג דבי רבנן חמיר מבי כנישת' היינו לענין שאין לעשות מבית המדרש ב"ה אבל כולי האי לא חמיר שלא יוכלו בני העיר לשנותו ועוד דמילתא דרבא קאי אכל מה שהזכיר דמשמע אפילו דברים שהם חמורים מב"ה עכ"ל:

בני העיר שמכרו ב"ה לוקחין בדמיה תיבה וכו' עד לקדוש' קלה ר"פ בני העיר (כה:) בני העיר שמכרו רחוב של עיר לוקחים בדמיו ב"ה ב"ה לוקחים תיבה תיבה לוקחים מטפחות מטפחות לוקחים ספרים ספרי' לוקחים תורה אבל אם מכרו תורה לא יקחו ספרים ספרים לא יקחו מטפחת מטפח' לא יקחו תיבה תיבה לא יקחו ב"ה ב"ה לא יקחו את הרחוב וכן במותריהן כלומר שאם מכרו ספרים ולקחו ממקצת הדמים תורה לא יקחו מן המותר דבר שקדושתו פחותה ומפרש רבינו דספרים היינו חומשים כלומר שכתוב כל חומש לבדו ואין קדושתו כקדושת ס"ת שכתובים בו כל החמשה חומשים ביחד וכ"כ הרמב"ם בפי"א מה"ת והר"ן פי' דספרים היינו נביאים וכתובים וכתב דמשמע ממתני' דנביאים וכתובים כי הדדי נינהו דספרים תנינן סתמא ולא מפלגינן ביניייהו כלל וכ' מהר"י ן' חביב ז"ל פי' תיבה הוא ההיכל שעומד שם הספר כל השנה ורבותינו קורים אותו ארון ע"כ בנמקי ופירשו תלמידי ה"ר יונה שהלוח שמעמידין בו ס"ת כל השנה נקרא תיבה וכתב הר"ן דאיתא בירושלמי מטפחות לוקחים ספרים אפי' מטפחות תורה וחומשים לוקחים בהם נביאים וכתובים ובסיפא דספרים לא יקחו מטפחות גרסינן נמי התם אפי' נביאים וכתובים אין לוקחים בהם מטפחות תורה וחומשים: **וכתב** עוד הר"ן אבל אם מכרו תורה לא יקחו ספרים משום דאין מורידין בקדושת דמים הא תורה לוקחים תיהו איבעיא לן בגמרא אי שרי לכתחלה למכור ס"ת ישן ליקח בו חדש או אסור כיון דליכא לעילויי ולא איפשיטא ונקטי' בה רבותי' לחומרא ומדאיבעיא לן בס"ת דליכא לעילויי בה מכלל דפשיטא לן דבהנך אחריני דאיכא לעילויי בהו אסור למכרן וליקח כיוצא בהם ע"כ ורבינו הגדול מהרי"א ז"ל כתב שמדברי רבינו שכתב אבל איפכא להורידן מקדושתן לא משמע דלא קפדינן אלא שלא יורידם מקדושתן אבל לקנות כיוצא בהם שרי וכן מלא כתוב בשם ה"ר יונה ז"ל:

וכן אם גבו מעות לבנות ב"ה וכו' כלומר כשם שאם מכרו אחד מדברים הללו אינם רשאים לקנות דבר שקדושתו פחותה ממנו כך אם גבו מעות לצורך אחד מאלו הדברים אינם רשאים לשנותם אלא מקדושה קלה לקדושה חמורה ומיהו יש חילוק בין מכרו לגבו דבמכרו אפי' קנו מהמעות דבר שקדושתו חמורה והותירו אינן רשאים לשנות המותר והיינו דתנן וכן במותריהן אבל אם גבו מעות לצורך אחד מאלו הדברים וקנו מאותם המעות הדבר שגבו אותם בשבילו משנין המותר לכל מה שירצו והכי איתא בגמרא (כז.) אהא דתנן וכן במותריהן אמר רבא לא שנו אלא שמכרו והותירו אבל גבו והותירו מותר: **ודע** דבגמרא אמרינן דבמכרו נמי לא אמרן דאין מורידין מקדושתן אלא בשלא התנו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אבל אם התנו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר משנין לכל מה שירצו ויתבאר בסמוך בס"ד: **וכתוב** בהגהות אשיר"י בשם א"ז שאם התנו כשגבו המעות לעשות חפצים ממותר הדמים אפי' קנו ומכרו וחזרו וקנו קדושה במקצת הדמים המותר מותר להורידו אבל אם לא התנו כשגבו אלא כשמכרו התנו אסור להורידם: **כתב** הרא"ש בתשובה כלל י"ג סימן י"ד כיון שמוכרים ב"ה ליקח תורה וספרי' כ"ש שמוכרים אותה ללמוד תורה כי מה תועלת יש בקניית ספרים ותורה אם לא ללמוד בהם ויתירה מעלת הלומד ממעלת ס"ת כדאיתא בפרק בתרא דמכות (שם) ותו דגרסינן בפ"ב דמגלה אין מוכרין ס"ת אלא ללמוד תורה ולישא אשה ומיהו מדברי הרמב"ם שאכתוב בסי' זה משמע דלכתחלה אין מוכרין ב"ה אפילו להעלות דמיו בקדושה חמורה (א):

והא דב"ה נמכרת ה"מ של כפרים וכו' שם לא שנו אלא ב"ה של כפרים אבל ב"ה של כרכים כיון דמעלמא אתו לא מצו מזבני לה דה"ל דרבים אמר רב אשי האי בי כנישתא דמתא מחסיא אע"ג דמעלמא אתו לה כיון דאדעתא דידי קא אתו אי בעינא מזביננא לה וכתב הר"ן י"מ דהיינו טעמא משום דכיון דמעלמא קא אתו לה רבים הוציאו בבנינ' ושמא יש אחד בסוף העולם שהוציא בה וחלקו מעכב לפי שאין בני העולם כפופין לבני עיר זו ולא לז' טובי העיר שבה אא"כ יש שם אדם חשוב כרב אשי שכל הנותן לצרכי ב"ה על דעתו הם נותנים והכי מוכח בירושל' דגרסי' התם הדא דתימא בב"ה של יחיד אבל של רבים אסור אני אומר שמא אחד מסוף העולם קטו' בה אבל אחרי' פירשו דשל כרכי' היינו טעמא דלא מצו מזבני לה מפני שהם בונים אותה על דעת כל העולם והרי הם כמקדישי' אותה לכל והתו' ג"כ כתבו ב' פירושים אלו והגהות אשירי בשם א"ז כתבו כדברי הפירוש הראשון שכתבו דכל ב"ה שידוע שבני העיר בנו אותה ולא גבו זוזי מעלמא יש לה מכר ע"פ ז' טובי העיר וכן יחיד שבנה ב"ה ונתנו לבני העיר לגמרי שגם הם יש להם רשות לחזק בדק הבית ולהוסיף על הבנין ולא הוא ולא יורשיו יכולים למחות בידם הרי הוא של הקהל ויש לו מכר ע"פ ז' טובי העיר אבל אם נתנו כך שאין לו וב"כ למחות מלבא אל תוכו להתפלל אלא שהשייר לעצמו שאין רשות לחזק בדק הבית ולהוסיף על הבנין אלא הוא או יורשיו אין לו מכר כי אם ע"פ הקהל ועל פיו או על פי יורשיו עכ"ל (ב) וגם במרדכי ישן מצאתי שראבי"ה פירש דבכפרים אפי' אחרים נתנו להם כיון שאין רגילות לבא שם רוב עם אדעתא דידהו יהבי דמאי דבעי עבדי ביה הכי אמרינן מסתמא אבל גבי כרכים מקום סחורה ורגילות לבא שם רבים מסתמ' כ"ע נתנו בבנינו שהרי נתקן לצורך רבים ואם ברור לו שבני הכרך בנאוה משלהם אם נמלכו כולם לשנותו שרי אפילו למיעבד ביה סחרא עכ"ל אבל הרא"ש כתב אבל של כרכים כיון דמעלמא קא אתו לה ה"ל דרבים ולא מצו מזבני לה ואפי' הוי ידוע שבני הכרך בנו אותה ולא סייע אדם מחוץ לעיר בהוצאות בניה אפ"ה כיון דמעלמא קא אתו לה בני העיר הקדישוה לדעת כל העולם אבל בי כנישתא דמתא מחסיא אע"פ שקדושה היא

קנג מותר לעשות מב"ה בית המדרש וכו' וכ' הרמב"ם הטעם דקדושת בית המדרש יתירה על קדושת ב"ה ומעלין בקדש ואין מורידין וזהו מימרא דרב פפי משמיה דרבא פ' בני העיר סוף (דף כ"ו) ודלא כרב פפא דמתני איפכא: **בני** העיר שמכרו ב"ה כו' משנה ר"פ בני העיר ותיבה הוא ארגז שס"ת מונח בתוכו כדפי' לעיל בסי' קמ"ח ק"ן: **ומ"ש** אבל איפכא להורידן מקדושתן לא כתב מהר"י אבוהב משמע דלקנות כיוצא בהם שרי ושכך מ"כ בשם ה"ר יונה ז"ל ומביאו ב"י ונראה דהיינו דוקא אם כבר מכרו דיעבד שרי לקנות כיוצא בהם אע"ג דאיכא עילויא אחרינא לקנות בהם ס"ת אבל לכתחלה אסור למכרם כדי לקנות כיוצא בהם כדכתב הר"ן ומביאו ב"י דהא פשיטא היא ואין מהרי"א חולק כלל אדברי הר"ן בזה ובס"ת מבעיא לן אי שרי לכתחלה כיון דליכא לעילויי ולא אפשיט' ונקטינן נמי לחומרא כמ"ש הר"ן ועיין במ"ש בי"ד סי' ע"ד באורך: **ואפילו** אם קנו בקצת וכו' שם בסיפא וכן במותריהן משום דמה לי כולה מה לי מקצתה מ"מ איכא הורדה אם משנה המותר לקדושה קלה: **ומ"ש** וכן אם גבו מעות כו' פי' כשם שבמכרו דבר שקדושתו חמורה אין יכולין לקנות בדמי כולה דבר שקדושתו קלה כך הדין אם גבו אבל אם קנו בקצת המעות הדבר שגבו בהם והותירו משנין המותר אף לדבר שקדושתו קלה דבזה אין דין גבו כמכרו ופרש"י מותר להורידן שהרי עדיין לא באו לשימוש קדושה חמורה עכ"ל: **ומ"ש** רבינו משנין המותר לכל מה שירצו כ"כ הרמב"ם בפי"א וקשיא לי דה"ל לומר משנין המותר לדבר שקדושתו קלה אבל לכל מה שירצו משמע אפילו לדבר שאין בו קדושה כלל אלא שאר צרכי הקהל ועוד כתב בכסף משנה תמה מהר"ך אמאי אין משנין הדמים הא הוו כטווי לאריג דליכא למ"ד ואפילו בלבנים אמרינן בתחלת הפרק דלית בהו משום קדושה כ"ש שגבו מעות והטיא דגבו והותירו יש לנו לפרש בע"א או שנאמר דלאו הילכתא היא עכ"ל וקושיא זו לפע"ד איכא צריכה לפנים דמה ענין הזמנה לכאן שאין כאן הזמנה כמו מי שמזמין עצים ואבנים משלו ובונה בית הכנסת דאינו קדושה אלא מעת תשמיש שהתפלל בה אלא כשהתנדב מעות ונתן ליד הגובה לצורך מה שגבו דמיד חלה הקדושה על המעות לקנות בהן אותו דבר שקדושתו חמורה ואסור לשנותן ואפילו המתנדב עצמו אין בידו לשנות כמבואר בי"ד סימן רנ"ט ועל הקושיא הראשונה נראה דסבירא ליה להרמב"ם ורבינו דאם קנו בקצת המעות הדבר שגבו בהם והותירו משנין המותר לכל מה שירצו אפילו אין בו קדושה כלל אלא לכל שאר צרכי צבור דכל מי שמתנדב דבר לצורך כך, וכך אדעתא דהכי הוא מנדב לעשות במותר לכל מה שירצו והכי משמע בתלמודא דאמר רבא ל"ש אלא שמכרו והותירו אבל גבו והותירו מותר איתיביה אביי בד"א שלא התנו אבל התנו אפילו לדוכסוסיא מותר (פירוש פרשא דמתא מזומן לשליחות מושל העיר כשיצטרכו) היכי דמי אילימא שמכרו והותירו כי התנו מאי הוי אלא שגבו והותירו וטעמא דהתנו הא לא התנו לא לעולם שמכרו והותירו והכי קאמר במה דברים אמורים שלא התנו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אבל התנו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר אפילו לדוכסוסי' נמי מותר ומשמע דלמסקנא בגבו והותירו אפילו לא התנו מותר נמי אפילו לדוכסוסיא כמו במכרו והותירו היכא דהתנו דאם לא כן ה"ל לחלק בין היתר זה להיתר זה והכי משמע נמי לישנא דקאמר רבא אבל גבו והותירו מותר דקאמר מותר בסתמ' דמשמע מותר לכל מה שירצו כנ"ל דעת הרמב"ם ורבינו והכי נקטינן דלא כדמשמע מפי' רש"י דלא שרי אלא הורדה לקדושה קלה: **והא** דב"ה נמכרת וכו' פי' דכרכים כיון שנעשית גם לאנשים אחרים אין בני העיר לבדם בעליהם ואף על פי שבנאוה משלהם בלבד ולא קבלו שום סיוע לצורך בנין משל אחרים מ"מ ה"ל כאילו הקדישוה בפי' לדעת כל העולם וכל ישראל בעלים שלו ואין רשות לבני העיר למכור שלא מדעת בעלים והכי נקטינן וכ"כ הרמב"ם והרא"ש ואחריהם נמשך רבינו דלא כי"מ בדרך אחר עיין בב"י: ומ"ש

דרכי משה

קנג (א) ועיין ביורה דעה סימן רנ"ב אם מוכרין בית הכנסת לצורך צדקה: (ב) וכ"נ בסמוך מדברי א"ז ונראה דבדין זה כ"ע מודים בו אף הרא"ש והרמב"ם ורבינו וכ"ש הוא דהרי

פרישה

סי' קנג (א) **אבל לא** מבית המדרש ב"ה ר"ל אפי' בדיעבד כדמשמע פשוט בדברי רבינו מכאן ואילך דאסור להורי' בקדושה והא דמתחיל רבינו וכתב מותר לעשות מב"ה בית המדר' משמע מותר לכתחלה י"ל דכיון דמעלין בקודש מותר לכתחלה נמצא דאגב רישא נקטי' אבל בסיפא איירי אף בדיעבד: (ב) **שקדושת** בית המדרש יתירה עיין בי"ד סי' רמ"ז: (ג) **בני** העיר שמכרו ב"ה יכולין לקנות בדמיה תיבה משנה ר"פ בני העיר והטעם דעילויי בקדושה הוא · ואפילו לכתחלה נמי מותר למכור ב"ה כדי לקנות תיבה ומכרו דנקט איידי דסיפא נקט ליה דאיפכא אפילו מכר כבר התיבה אין לקנות בדמיה ב"ה ודוק שם בגמ': (ד) **לקנות** בדמיה תיבה גם כאן כתב מהרי"ן חביב וגם הר"ן ר"פ בני העיר דתיבה הוא ההיכל ורבותינו קראוהו ארון ותלמידי ר"י פי' שהוא הלוח שמעמידין עליו התורה כל השנה ועיין לקמן סי' קנ"ד: (ה) **ליקח** בדמיה מטפחת פי' מטפחת לס"ת ר"ן ומדברי רבינו לא משמע כן שכתב אח"כ מטפחת לוקחין בדמיה חומשין כו' משמע דע"כ מיירי נמי במטפח' של חומשין: (ו) **מטפחת** לוקחין בדמיה חומשין כו' לשון המשנה מטפחת לוקחין ספרים ספרים לוקחין תורה ומפרש רבינו דספרים היינו חומשין כלומר שכתב כל חומש לבדו ואין קדושתו כקדושת ס"ת שכתובי' בו כל הה' חומשי' יחד ב"י · וכתב הר"ן בשם הירושלמי דאפי' מטפחת ס"ת לוקחין בדמיהן חומשי' ואיפכא נמי אפילו נביאים וכתובים אין לוקחין בדמיהן אפילו מטפחת ס"ת: (ז) **אבל** איפכא להורידן מקדושתן לא משמ' דלא קפדינן אלא שלא יורידם מקדושתן אבל לקנות כיוצא בהם שרי וכ"ל דהיינו דוקא כשכבר מכרו הקדושה האחת או יכולין לקנות שניה שוה לה אבל למכור לכתחלה אחת כדי לקנות אחרת שוה לה נראה דלא שרי שהרי איבעי' בגמרא מהו למכור ס"ת ישן כדי לקנות חדש ולא אפשיטא ומשמע דלחומרא וכ"כ הרי"ף בהדיא ומוכח בגמרא דאפילו אם המקדש כבר מתוקנת כראוי שאין חשש דפשיעות אפ"ה איבעיא להו אי בעינן דוקא להעלות בקודש או לא · ככ"ל ודברי ב"י בכאן לא משמע כן · אבל אין דבריו נראין כלל ועיין בי"ד סי' ר"ע מ"ש על דבריו אלו ודו"ק: (ח) **וכן** אם גבו מעות לבנות ב"ה או בה"כ נראה דאיפכא גרסי' דאל"כ הוה זו ואצ"ל זו אם לא שנאמר דהוה רבותא במילתא בתרייתא שמשנה המותר לכל מה שירצה: (ט) **משנין** המותר לכל מה כו' כתב ב"י בשם הגהות אשיר"י שאם התנו כשגבו המעות לעשות חפצים ממותר הדמים אפילו קנו ומכרו וחזרו וקנו קדושה במקצת הדמים המותר

שם אנשים ממקומות אחרים שלא נעשית אלא לבני הכפר לבד אבל של כרכים שבאין שם אנשים ממקומות אחרים (י) אפי' בנו אותה משלהם אינה נמכרת (יא) אא"כ תלו אותה בדעת היחיד אז יעשה בה היחיד מה שירצה (יב) ומ"מ המעות נשארין בקדושתן ואם בנו בית סתם והקדישוהו אחר כך לב"ה דינו כב"ה ומיהו אינו קדוש עד שישתמשו בו (יג) אפי' אם בנאוהו תחלה לשם ב"ה וכשמוכרין

ומ"ש אלא א"כ תלו אותה בדעת היחיד שם בפ' בני העיר א"ר אשי האי בי כנישתא דמתא מחסיא אע"ג דמעלמ' אתו לה כיון דאדעתא דידי קא אתו אי בעינ' מזבנינ' לה ופי' הרא"ש דאעפ"י שקדושה היא הך בי כנישתא לדעת כל העולם כולם מסכימים לדעת רב אשי וס"ל לרבינו דכל בני העיר קידשוה בשעת בנין לכל העולם ותלו אותה בדעת רב אשי ודבר זה היה נודע ומפורסם שכל בני העיר מסכימים לדעת רב אשי וה"ה יחיד אחר אם תלו אותה בדעתו יעשה בה היחיד מה שירצה להוסיף או למעט בבנין או למכרה לגמרי ולבנות ב"ה אחר במקומו או במקום אחר ותלמודא דנקט רב אשי מעשה שהיה כך היה בב"ה דמתא מחסיא דהיה ידוע דכולם מסכימים לדעת רב אשי · ויש לפרש ג"כ דס"ל להרא"ש דגדול בדורו כרב אשי מסתמא כולם היו מסכימים לדעתו ולמד רבינו מדבריו דה"ה כל יחיד אם תלו אותה בפירוש בדעת היחיד ונראה דה"ה בתלו בני העיר בשעת בנין לדעת עצמם דיכולין למכרה וכ"ש הוא מתלו אותה ביחיד בלבד והא דלא כתב רבינו דין זה דגדול הדור דמסתמא כולם מסכימים לדעתו היינו משום דסבירא ליה דאין ללמוד שאר גדול מרב אשי והכי נקטינן וכן פי' ב"י ולא כפי' מהרי"ו חביב :

ומכל מקום המעות נשארין בקדושתן פי' ב"ה של כפרים או אפילו של כרכים כשתלו אותה בדעת היחיד דיכולין למכרה וב"ה יצאה לחולין מכל מקום הקדושה חלה על הדמים ואסור לשנותם לקדושה קלה ובכפרים מפרש בסמוך דוקא בשלא מכרוה שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר :

ואם בנו בית סתם וכו' כ"כ הרא"ש ע"ש הירושלמי דאפילו הקדיש תיבה או מטפחת לשם ספר עד שלא נשתמש בו הספר מותר להשתמש בו הדיוט א"כ כ"ש אם בנאוה לשם בית הכנסת אינו קדוש אלא משנשתמש בו דהזמנה לאו מילתא היא ויכול להשתמש בו הדיוט ואע"ג דאינו יכול לחזור בו דבפיך זו צדקה דחשיב כמו נדר וכמ"ש המרדכי בשם מהר"ם על ראובן שאמר קרקע זו אני נותן לבנות עליה בית הכנסת דאינו יכול לחזור בו וה"נ אם הקדיש ביתו לבית הכנסת או בנאוהו לשם בית הכנסת אינו יכול לחזור בו מכל מקום אין קדושה חלה עליו כלל ומשתמש בו הדיוט ולא דמי לגבו מעות דהתם הקדושה חלה עליו מיד משעה שהוציא המעות מידו ונתנם ליד הגזבר כדפי' לעיל ולאו דוקא מעות אלא הוא הדין עצים ואבנים כשגבו מכל אחד אבן או עץ נמי חלה הקדושה עליו כמו גבו מעות אבל במקדיש בית לבית הכנסת או בנאוהו לשם בית הכנסת לא הוציא מידו כלום ואינו אלא הזמנה בעלמא ומשתמש בו הדיוט ולבנים חדשים שנעשו לצורך בית הכנסת דאין בהם קדושה כמ"ש רבינו בסוף סימן זה היינו נמי שאין שם אלא הזמנה בעלמא שלא הוציאם מתחת ידו ובית יוסף כתב פירוש זה ואמר ודוחק לחלק בכך ותמהתי דלפע"ד נראה דתורת אמת הוא לחלק בכך וכמ"ש לעיל בסעיף ג' וכן פסק בהגהת ש"ע : **כתב** במרדכי דבית הכנסת לא קדיש אלא באזמניה לבית הכנסת לעולם וגם עשה מעשה שהתפללו בה פעם אחת כדאמר גבי תפילין צר ביה ואזמניה לצורך תפילין לעולם ולא לפי שעה אז קדיש כי צר ביה חד זימנא אבל הקדיש בית לפי שעה לתפלה כגון ב"כ שבבבל ע"ת הם עשווות ושרי אי אתנו דהכל לפי תנאו עכ"ל והכי נהוג והא דכתב רבינו בסימן קנ"א דלא מהני תנאי בשעת ישובן היינו לומר דבעוד שנוהגין בו קדושת בית הכנסת והצבור מתפללין בה ורוצין להשתמש בה התם הוא דלא מהני תנאו אבל אם התנה להתפלל בו עד זמן פלוני ואחר כלות הזמן לא יתפלל בו כלל אז מהני תנאו שלאחר כלות הזמן אין שם קדושת בית הכנסת כלל ומשתמש בו כל תשמיש שירצה · ולפי זה ודאי דברי המרדכי הללו עולים יפה ומסכימים לדברי המפרשים בהך דב"כ שבבבל ע"ת עשויות שהביא ב"י בסימן קנ"א ולא כב"י שכתב דאינן מסכימים ודו"ק :

וכשמוכרין

היא לדעת כל העולם כולם מסכימים לדעת רב אשי והיא דב"ה של טרסיים ה"פ בי כנישתא זוטא הואי ולא היו נכנסים בה אלא אותם בעלי אומנות והא דאמרי' בירושלמי הדא דתימא בב"ה של יחיד אבל של רבים אסור שאני אומר שמא אחד מסוף העולם קנוי בה פירוש יש לו זכיה בה ואפילו הסכימו כל הרגילים לכנוס לזאת העיר למכור שמא יש אחד בסוף העולם שהיה סמוך לעיר הזאת והיה רגיל ליכנס בה ולדעתו הוקדשה עכ"ל וכן דעת הרמב"ם בפי"א מה"ת וכך הם דברי רבינו והכי נקטינן : **וכתב** הר"ן דהא דאמר רב אשי כיון דאדעתא דידי קא אתו אי בעינא מזבינגא ליה כלומר בהדי צבורא ולאפוקי מדכרכים דצבורא לא מצו מזבני ליה : **וכתב** עוד ומסתברא דה"ה לכל מה שנשנה במשנתינו כגון תיבה ומטפחות וספרים דכולהו גרירי בתר ב"ה וכל היכא דאיתו אדעתא דכ"ע הנך נמי אדעתא דכ"ע :

כתב מהרי"ן חביב ז"ל אא"כ תלו אותה בדעת היחיד מצאתי כתוב בביאור יש לעיין אם זה התנאי הוא בשעת הבנין למה אמר שתלו אותה בדעת היחיד אפילו שהיה לדעת עצמם היו יכולים למכרה ואולי מפני שהוא כרך גדול יש לחוש שמא יחסר אחד מהם בשעת המכירה ולפיכך אין תיקון אלא בדעת היחיד ע"כ ואין זה מספיק כי יש קושיא עליו ומדברי הרא"ש ונמוקי יוסף למדנו אמתת דין זה שהרא"ש כתב כולם מסכימים לדעת רב אשי נראה דדוקא יחיד בדור כמו רב אשי שכל ישראל הקרובים והרחוקים מסכימים לדעתו אבל אין תמה כשתלו הדבר ביחיד אחר וכן אפי' שתלו הדבר בדעת כולם לא יועיל אפילו אם בשעת המכירה איש לא נעדר מהם ובנמוקי יוסף תיקן באופן אחר וז"ל נראה דעד שבא רב אשי וקבע ישיבתו שם לא היו רגילים לבא שם בני העולם וכיון שמתחלה לא הוקדש לרבים כשל כפרים דמי עכ"ל ואין שום אחד מהשני תירוצים במשמע דברי רבינו ולכן נ"ל לדעתו דליסב' דגמר' נקט שתלה הדבר בדעת רב אשי שהיה יחיד והרא"ש שכתב שכולם מסכימים לדעת רב אשי לא תשמע לי דהוי משום דיחיד הדור היה ואם לא היה יחיד הדור לא הוי מהני אם היו תולי' בדעתו שזה דבר שאין לו טעם אלא ה"ק משום דגדול הדור מסתמא כולם מסכימים לדעתו אבל אם תלו בפי' בדעת יחיד אפילו קל שבקלים מהני וה"ה אם תלו בדעת עצמם אלא לפי שעל הרוב אין הרבים מסכימים לדעת אחת נקט תלו בדעת יחיד ואל יקשה עליך למה השמיט שאם הוא יחיד גדול הדור מסתמא תלו דעתם בו משום דהוי נותן דבריו לשיעורים שזה יאמר אני יחיד גדול הדור שכולם מסכימים לדעתי ואולי אינו כמו שהוא סובר ועוד דאיכא למימר רב אשי שאני דמימות רבי ועד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד אלא בו אבל שאר יחיד גדול הדור לא אמרינן שכולם מסכימי' לדעתו ולכן סתם וכתב אא"כ תלו אותה בדעת היחיד דכיון דבפירוש תלו אותה בדעתו אפי' קל שבקלים יעשה מה שירצה (ג) :

ומ"מ המעות נשארין בקדושתן כלומר אף על פי שבני כפרים יש להם רשות למכור בה"כ שלהם מ"מ המעות נשארים בקדושתן ואינם רשאין להורידן מקדושתן כמו שנתבאר וטעמא דמלתא משום דבמכרו בני העיר שלא מדעת פרנסיה' עסקינן אבל אם הסכימו שבעה טובי העיר באותו מכר והיו במעמד אנשי העיר רשאין להוציא המעות לכל מה שירצו וכמו שיתבאר בסמוך :

ואם בנו בית סתם והקדישוהו אח"כ לב"ה דינו כב"ה ומיהו אינו קדוש עד שישתמשו בו אפי' אם בנאוהו תחלה לשם ב"ה ירושלמי כתבו הרא"ש בפרק בני העיר בנייה לשם חזר והקדישה מהו נשמעינה מן הדא קונם לבית זה שאיני נכנס ונעשה ב"ה הדא אמר' בנייה לשם חזר קדש' איתתי היא קדוש' מיד או בשעת תשמיש נשמעינ' מן הדא העושה תיבה לשם תורה מטפחו' לשם ספר עד שלא נשתמש בהן הספר מותר להשתמש בהן הדיוט משנשתמש בה הספ' אסור להשתמש בהן הדיוט ומה אלו שנעשו לשם ספר אינן קדושות אלא מעת תשמיש זה שבנייה לשם חזר לא כ"ש ע"כ ואף על פי שלא היתה הבעיא אלא בבנייה לשם חזר והקדישה מ"מ יש ללמוד משם דה"ה לבנאה לשם ב"ה נמי דמכיון דהנך שעשאן לשם ספר אינן קדושות אלא מעת תשמיש כ"ש בבנאה לשם ב"ה שאינה קדושה אלא מעת תשמיש ומיהו ה"מ כשמביאים עצים ואבנים משלהם ובונים בהם אבל אם גבו מעות לבנין ב"ה חלה קדושה במעות ונקנו באותם מעות עצים ואבנים חלה קדושת הדמים על אותם עצים ואבנים ואינם רשאים לשנותן אלא לקדושה חמורה מהם דהא אמר רבא גבו והותירו מותר משמע שכל שלא קנו מהם למה שגבו אותה אסור וקשה לי דכי היכי דגבו מעות לבנין ב"ה חלה קדושת ב"ה על המעות אמאי לא אמרינן א דכשהתנדבו עצים ואבנים לצורך ב"ה שחלה קדושת ב"ה עליהם ולא יוכלו לשנותם אלא לקדושה חמורה ואפשר דהב"ע כשלא גבו עצים ואבנים הללו אלא כל אחד הביא עץ או אבן לבנות בו ב"ה וכיון שלא בא ליד גבאי אין בהם קדושה ולפי זה הא דאמרי' בגמ' דידן פ' בני העיר ליבני אוזופינהו אסור ה"מ בעתיקתא אבל בחדתא ל"ל בה הא דשריא בחדתא בשלא באו ליד גבאי היא אבל אם באו ביד גבאי אסור ודוחק לחלק בכך ועוד שהמרדכי פרק בני העיר כתב שהשיב הר"מ על ראובן שאמר קרקע זו אני נותן לבנות עלי' ב"ה שאינו יכול לחזור ומשמע דאע"ג דלא החזיק בה גבאי נמי קאמר דאינו יכול לחזור בו ושמא יש לחלק בין קרקע למטלטלין ויותר נראה לומר דליבני נמי לא אמרי' דיחזור לזכות בהם מי שנתנם אלא שרשאים להלוותם ומ"מ של הקהל הם דומיא דקרקע שהשיב הר"מ שאינו יכול לחזור בו והמרדכי כתב שם ז"ל אי בנו ב"ה חדש היכא דלא התפללו בה לא קדיש ולא ברכו מיקרי זימון וכן אם בנו לשם בית ושוב הקדישו לב"ה היינו זימון בדיבור בעלמא והזמנה גרידתא בין בדבור בין במעשה לא הוי הזמנה אא"כ עשה דבור ומעשה כדרב חסדא (סנהדרין מח·) גבי תפילין צר ביה ואזמניה לצורך תפילין לעולם ולא לפי שעה אז קדיש אי צר ביה חד זימנא וה"נ היכא שהקדישו לשם ב"ה ואז התפללו בה אפי' אורחין לפי שעה כיון שמיוחד לתפלה קדשה ואם לפי שעה הקדיש כגון בתי כנסיות שבבבל על תנאי עשויין ושרי ואי אתני הכל לפי תנאו עכ"ל ואע"פ שפי' זה שפירש על בתי כנסיות שבבבל על תנאי הן עשויות אינו מסכים לדברי המפרשים שכתבתי בסי' קנ"א נראה שהדין דין אמת דכל שלא הקדיש אלא לפי שעה לא מיקרי הזמנה :

וכשמוכרין

דרכי משה

דהרי מחמיר טפי לענין מכירה ממה דמחמרי הגהת אשיר"י : (ג) וכתוב בא"ז דיחיד שבנה בית הכנסת בכפר או בכרך ונתנו לבני העיר להתפלל ונתנו לגמרי להקהל אפילו לחזק בדק הבית או להוסיף על הבנין ואין הוא או יורשיו יכולין למחות הרי היא לגמרי של הקהל ודינו כבה"כ של בני העיר למוכרה ע"י ז' טובי העיר אבל אם נתנו להם רק להתפלל

פרישה

המותר מותר להורידו אבל אם לא התנו כשגבו אלא כשמכרו התנו אסור להורידם עכ"ל :

(י) **אפי'** בנו אותה משלהם פי' מפני שהם בוני' אות' על דעת כל העולם והרי הם כמקדישין אותה לכל ואפילו הסכימו כל הרגילים ליכנס לזאת העיר למוכרה שמא יש א' בסוף העולם שהיה סמוך לעיר הזאת והיה רגיל ליכנס בה ולדעתו הוקדשה אשר"י :

(יא) **אא"כ** תלו אותה בדעת יחיד כו' ז"ל הגמרא אמר רב אשי האי בי כנישתא דמתא מחסיא אע"ג דמעלמא אתו לה כיון דאדעת' דידי קאתו אי בעינא מזבנינא לה והיינו אפילו מסתמא אמרינן דודאי תלו בדעתו ומ"מ סבר רבינו דדוקא רב אשי דאדם גדול היה דמימות רבי ועד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד אבל שאר ת"ח לא אמרינן שכולם מסכימי' לדעתו ולכן סתם וכתב אא"כ תלו אותה בדעת היחיד כיון דבפירוש תלו אות' בדעתו אפילו קל שבקלים יעשה בה מה שירצה :

(יב) **ומ"מ** המעות נשארין בקדושתן נראה דזה קאי אכפרים שמכרו ב"ה או בכרכים שתלו אות' בדעת יחיד ומכר אותו יחיד לעולם המעות נשארין בקדושתן ומ"ש מה שירצה לא תימה דאפילו אם ירצה לשנותן שרי דהא דקדק רבינו וכתב ויעשה בה מה שירצה דמשמע דהיינו בה בבה"כ דוקא שיכול למוכרה אימת שירצה ולזמן שירצה אבל לא לשנותן כדין כפר שיכולין למכור ואין רשאין לשנות הדמים וכן מוכח מדכתב רבינו לקמן וכן כל יחיד בשלו יכול למוכרה ולעשות בדמיו כל מה שירצה דמשמע דוקא בשהיחיד בנה ב"ה ממעות שלו אז יכול לשנות המעות אבל כשבנו רבים אדעת' דיחיד לא יכול לשנות המעות והא דמייתי הרא"ש וב"י הביאו ראיי' מהא דאמר ר' אשי כיון דאדעתא דידי קאתו מזבנינא אהא דמתניתין אם הם של יחיד יכול לעשות בהן מה שירצה משמע דשוין הם בדינים י"ל דאין רצונו להשוות בכל עניני' עד שנאמ' דאפי' כשבנו אדעת' דיחיד שיוכל לשנות המעות אלא לענין שכמו שיחיד הבונה ממעות שלו יכול למכור בכל זמן שירצה ובכל אופן שירצה כך יחיד שתלו בנין ב"ה בדעתו יכול למכור בכל אופן שירצה אבל בשינוי מעות מחולקין וק"ל :

(יג) **אפי'** אם בנאוהו תחלה לשם ב"ה כתב ב"י ומיהו ה"מ כשמביאין עצים ואבנים משלהם ובוני' בהם (ודוקא קודם שבאו ליד גבאי ואפ"ה אינן יכולין לחזור בהן הבעלים) אבל אם גבו מעות לבנין ב"ה חלה קדושה במעות ונקנו באותם מעות עצים ואבנים חלה קדושת הדמים על אותן עצים ואבנים ואין רשאין לשנותן אלא לקדושה חמורה מהם דהא דאמר רבא גבו והותירו מותר משמע שכל שלא קנו מהם למה שגבו אות' אסורה עכ"ל :

יכולין

חדושי הגהות

קנג א כתב מהרל"ח ואפשר דהא דקאמר רבינו ומיהו אינו קדוש ר"ל קדושת הגוף אבל קדושת דמים אית ליה ואסור לשנותן וגם נ"מ דמותר למוכרו ולעשות מדמיו ב"ה ולשנות

וכשמוכרין אנשי כפר ב"ה (יד) יכולין למכרה ממכר עולם והלוקח יעשה בה מה שירצה חוץ ממרחץ (ד) ובורסקי ובית הטבילה ובית הכסא (טו) והא דאמרי' שהמעות נשארין בקדושתן ואין הלוקח יכול לעשות בו אלו הד' דברים ה"מ בשלא מכרוהו שבעה טובי העיר (טז) (יז) במעמד אנשי העיר אבל אם מכרוהו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר [א] עושין במעות מה שירצו וכן הלוקח יעשה בה אפי' אלו הד' דברים וכן כל יחיד בשלו יכול למוכרו ולעשות בדמיו כל מה שירצה (יח) אפילו ס"ת

ב"י

וכשמוכרין אנשי הכפר ב"ה יכולים למוכרה ממכר עולם והלוקח יעשה בה מה שירצה חוץ ממרחץ ובורסקי וכו' במשנה פרק בני העיר (כז·) פלוגתא דתנאי ופסק כחכמים וכן פסק הרמב"ם בפי"א מה"ת: **והא** דאמרינן שהמעות נשארין בקדושתן וכו' ה"מ שלא מכרוהו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר וכו' שם (כו·) על מתניתין דבני העיר שמכרו רחובה של עיר לוקחי' בדמיו בה"כ וכו' אבל אם מכרו תורה לא יקחו ספרי' וכו' אמר רבא ל"ש אלא שלא מכרו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אבל מכרו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אפי' למישתא ביה שיכרא ש"ד ופירש"י לא שנו דאין מורידין דמים מקדושתן ובה"כ בחשיבותו עומד אף ביד לוקח (דומיא דספרים שלוקח) בהם ס"ת והלה מנהיג ספרים בהוייתן אלא שלא מכרו הטובים ברשו' העם אבל מכרו ז' טובי העיר ברשות העם פקעה קדושתם מן החפץ ומן הדמי' ומותר לעשו' מהם כל רצונם וכתב הרא"ש פירש"י אפי' למישתא ביה שיכרא בדמי' והדין עמו משום דבהכי איירי מתני' כדקתני לוקחים בדמיה ומיהו ה"ה בה"כ יכול הלוקח לעשות בה כל צרכו אפי' ד' דברי' שאסרו חכמים דכולה מתני' איירי כשלא מכרו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר וכן דעת הרמב"ם אבל הראב"ד חלק עליו וכתב אין זה מחוור שיוכלו להתנות על ד' דברים הללו ואם אמרו שיכולי' להתנות עליה למה שרצו והוא היה תל חרב לא אמרו לחלל הבית שהיה לתפלה להיותו בורסקי וכיוצא בו ע"כ כלומר דדוקא כשהבה"כ הוא תל חרב מותר ללוקח לעשות בו מה שירצה וכעובדא דרבינא דה"ל תלא דבי כנישתא בארעיה אבל כשהבה"כ בבנינו אינו רשאי לעשות בו ארבעה דברים הללו · ודברי רבינו כדעת הרמב"ם והרא"ש והכי נקטינן:

ומשמע מדברי רבינו שכשמכרוהו טובי העיר במעמד אנשי העיר עושין בכל המעות מה שירצו דסתמא אמר רבא אפילו למישתי ביה שיכרא ש"ד ולא חילק כלל וכן נראה שהוא דעת הרא"ש שכתב דהא דאמר רבא לא שנו אלא שלא מכרו ז' טובי העיר וכו' אבל הני דמתניתין קאי הילכך יחיד שמכר ס"ת שלו יכול להשתמש בדמיו כי לדעתו הוא מוכרו ודינו כמו שמכרו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר והקשה הרמב"ן היאך יכולים למוכרו כיון שהוא קדוש קדושת הגוף כמ"ש שאסור למשכן או להשכיר ועוד כי מכרו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר איך התירו לעשות בדמים מה שירצו והלא הדמים נתפסין הן בקדושתן ותירץ דבה"כ עשאוהו כתשמיש מצוה כסוכה ולולב שנזרקין אחר מצותן ובזמן מצותן אסור להסתפק מנויי סוכה כל ז' וכן אסור להרצות מעות נגד נר חנוכה כדאיתא שבת (כב·) לפיכך בב"ה כל זמן שרוצים בו בני העיר נוהגים בו קדושה ואפילו בחרבנו שהרי לא עבר עדיין זמן מצותו וראוי לבנותו הילכך כשמכרוהו ז' טובי העיר שלא במעמד אנשי העיר אין בני העיר רוצים מן הסתם שתכחש מצותה לגמרי אלא שתחול קדושת בה"כ על הדמים (ואפילו) [אבל] כשנמלכו בני העיר למכרו ואפילו למשתי שיכרא שרי שכבר עבר זמן מצותה ונפקעת ממנו קדושתו כסוכה ולולב אחר מצותן מ"מ כשאין להם אלא בה"כ אחד אסור למוכרו כדאמרינן לא ליסתור איניש בי כנישתא עד דבני בי כנישת' אחריתי וכשיש להם אחרת מותר למוכרה דה"ל כמפריש ז' אתרוגים לז' ימים דיוצא בו ואוכלו וספרים וכל תשמישי קדושה אע"פ שבכל מקום בקדושתן הן עומדין אפ"ה מכרום לעשות צרכיהם בדמיהם איכא משום אכחושי מצוה הילכך עד שיסכימו במכירתם ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר אינם רשאין להוציאן בצרכיהן ולא מפני שתהיה קדושתם נתפסת מעט על הדמים עכ"ל והר"ן כתב דכיון דבה"כ עיקרו עשוי לומר בו דבר שבקדושה הטילו בו חכמים קדושה מדבריה' וכו' אבל הרמב"ם כתב אם התנו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר על מותר המעו' שיהיו חולין הרי הן חולין וכשלוקחין הדמים ובונים מהם ב"ה אחר או שקנו מהם תיבה ומטפחת ותיק או חומשים או ס"ת הנשאר יהא חולין כמו שהתנו ויעשו בהן מה שירצו ונראה מדבריו דלא מהני התנו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר אלא למותר בלבד וכן נוטים דברי רבינו ירוחם והטעם מדמייתי בגמרא ברייתא דקתני בד"א שלא התנו אבל התנו אפילו לדוכסוסיא מותר פירוש דוכסוסיא שסוכרין בני העיר אדם רוכב סוס שיהא להם מזומן לשולחו בשליחות למושל העיר ואוקימנא בגמ' במכרו והותירו וה"ק בד"א בשלא התנו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר אבל התנו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר אפילו לדכוסוסיא נמי מותר משמע דלא מהני התנו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר אלא דוקא למותר והיא דאמר רבא ל"ש אלא שלא מכרו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר אבל מכרו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר אפילו למישתי ביה שיכרא ש"ד לא לענין הדמים קאמר אלא לענין שהלוקח רשאי להשתמש בב"ה כל תשמיש שירצה ואפילו את"ל דקאי אדמים איכא למימר דלא קאי אלא אמותר בלבד וכעין אוקימתא דההיא ברייתא והתוס' כתבו דאוקימתא דההיא ברייתא קשה כיון שהתנו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר למה לי והותירו ואמאי נקטיה והא אפילו בכל הדמים יכולים הם לעשות מה שירצו כדאמרינן לעיל אפילו למשתי ביה שיכרא ופירש"י אפילו לקנות מן הדמים שכר לשתות וי"ל דנקט והותירו לאשמעינן דאף במותר בעי תנאי דס"ד דאם קנו מן הדמי' דבר קדושה והותירו דמותר לעשות מן המותר כל מה שירצה אפילו בלא תנאי קמ"ל דלא ולדברי הרמב"ם דתנאי דז' טובי העיר במעמד אנשי העיר לא מהני לכל הדמי' אלא למותר בלבד משמע דה"ה ליחיד שמכר ס"ת שלו שהוא צריך לקנות בדמיו ס"ת אחר והמותר יעשה בו מה שירצה ומיהו נראה דהיינו דוקא בעבר ומכרו שלא ללמוד תורה ולישא אשה אבל אם היה צריך לאחד מב' דברים הללו שהוא רשאי למוכרו בשבילם נראה שמודה דמותר ליהנות בכל הדמים וכ"כ מדבריו בפ"י מהלכות ס"ת שכתב לעולם אין מוכרין ס"ת אלא לשני דברים שילמוד תורה בדמיו או שישא אשה בדמיו והוא שלא יהיה לו ד"א למכור ומדקאמר סתמא שילמוד תורה בדמיו או שישא אשה בדמיו משמע דבכל הדמים קאמר · וריב"ש כתב בתשוב' דלדברי הרמב"ם יקשה איך התירו המתנה מטעמא דאי לאו דיהיב להו מידי לא יהבי ליה וצטרך לומר ולפרש דאי לאו דיהיב להו מידי דבר של עילוי כגון תיבה ומטפחת וכמו שפירש הרמב"ן אבל מלשון הרמב"ם אין נראה שפי' הוא כן או אפשר דאף בכל דמי ב"ה יכולים להתנות ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר אלא שהרמב"ם אשמעינן רבותא דאע"פ שלא התנו בשעת מכירה על כל הדמים ונשארו הדמים בקדושה והוצרכו לעלות בהן אפילו הכי כשעילו והותירו יכולים להתנות על המותר עד כאן לשונו (ה):

ובמ"ש הרא"ש הילכך יחיד שמכר ס"ת יכול להשתמש בדמיו יש לדקדק במאי איירי דאי מכרו ללמוד תורה ולישא אשה פשיטא שיכול להשתמש בדמיו דאל"כ מאי נ"מ במאי דתניא דאין מוכרין ס"ת אלא ללמוד תורה ולישא אשה ואי בעבר ומכרו היכי מדמי ליה להני דמתני' דשאני הני שנמכרו בהיתר ואפשר שסובר הרא"ש שאין היחיד אסור למכור ס"ת שלו וכמו שכתב המרדכי בפרק בני העיר בשם ראבי"ה דהא דתניא אין מוכרין ס"ת ישן ליקח בו חדש קאי אמתני' דאוקימנא בכפרים א"נ בכרכים כדפי' לעיל אבל כל הני קדושתן דמתניתין אם הם של יחיד יכול לעשות בהם מה שירצה דאדעתא דידיה עבדינהו כדחזינא דאמר רב אשי כיון דאדעתא דידי קא התו מזבינא ליה ובס"ת דיחיד המוכרו ליכא איסורא אבל אינו רואה סימן ברכה כדאמר רשב"ג ע"כ וכ"כ בכ"י בשם ה"ר משולם וז"ל דהא דאמר רב אשי זיל זבנה מז' טובי העיר וכו' וכן הדין בס"ת שעשה יחיד לצרכו קודם שהקדישו לקרות בו רבים שיכול למוכרו ויפה כחו מב"ה לפי שהס"ת עומד בקדושתו בבית הלוקח משא"כ בב"ה ובגמ' דבעי מהו למכור ס"ת ישן ליקח בו חדש בס"ת דבני העיר דמתניתין איירי או בכיוצא בו דיחיד כלומר שהקדישו לקרות ברבים ובכה"ג נמי איירי הא דאמר רשב"ג שאין מוכרין ספר תורה אלא ללמוד תורה או לישא אשה אבל מדברי הרמב"ם משמע דאפילו עשאו יחיד לקרות בו לעצמו אסור למוכרו אלא ללמוד תורה או לישא אשה עכ"ל ובספר א"ח כתב בשם בעל ההשלמה כדברי רבינו משולם ז"ל וז"ל יחיד שעשה ס"ת לעצמו או קנאו מותר למוכרו ולעשות מדמיו כל מה שירצה ואם עשאו לקרות ברבים ואפי' עשאו לעצמו לאוגורי ולמשכוני אסור ולאשולי מותר אפילו משל רבים ליחיד וה"ה לספרים של יחיד שמותר למכרן ולעשות מדמיהן כל מה שירצה עכ"ל וכ"נ מדברי רבינו (ו) שכתב וכן כל יחיד בשלו יכול למכרו וכו' אפי' ס"ת אע"פ שמ"כ דאליבא דהרא"ש אמרה דסבר דהאידנא אין מצוה בקניית ס"ת אמנם פשט לשונו לא משמע הכי אלא דלעיקר דינא מיירי ועוד משמע דלא פטר הרא"ש מכתיבת ס"ת או קנייתו בזמן הזה וכמו שאכתוב בהל' ס"ת בס"ד ושם יתבאר בסי' רע"ד וסי' רפ"ב אם מותר למכור היחיד ס"ת ותכשיטיו: כתב

ב"ח

וכשמוכרים אנשי כפר בית הכנסת וכו' איכא להקשות דה"ל למימר בסתם וכשמוכרין בית הכנסת וכו' דהוה בכללו גם כן בית הכנסת דכרכים כשתלו אותה בדעת היחיד דמסתמא דין בית הכנסת זו כדין בית הכנסת של יחיד בשלו דיכול למוכרו ולעשות בדמיו כל מה שירצה · וכי היכא דלעיל אמר רבינו בסתם גבי איסורא ומכל מקום המעות נשארין בקדושתן וקאי אדכפרים ואדכרכים כשתלו אותה בדעת היחיד ה"נ הכא גבי היתירא ה"ל למימר בסתם אתרווייהו ולמ"ש הר"ן דהך דתלו אותה בדעת היחיד דיעשה בה היחיד כפי דעתו היינו בהדי צבורא ולאפוקי מדכרכים דצבורא לא מצו מזבני לה עכ"ל ומביאו ב"י וכן פסק בש"ע ניחא דדוקא אנשי כפר יכולין למוכרה ממכר עולם והלוקח יעשה בה מה שירצה חוץ ממרחץ וכו' אבל בדכרכים ותלו אותה בדעת היחיד אין היחיד עושה בה מה שירצה אלא להוסיף או למעט בבנין או למכרה ולקנות בית הכנסת אחרת והלוקח ג"כ מנהיג בה קדושת בית הכנסת ולא דמי לבית הכנסת של יחיד בשלו דהוא לבדו בעליה הלכך יכול לעשות בדמיו מה שירצה והלוקח ג"כ יעשה בה מה שירצה אפילו אלו הד' דברים אבל בדכרכים ותלו אותה בדעת היחיד כיון דכל ישראל בעליה דבית הכנסת זו אלא דתלו אותה בדעת היחיד ודוקא בהדי צבור' אין יכולין להפקיע קדושת בית הכנסת לעולם אלא אף עפ"י שיכולין למוכרה מכל מקום הדמים נשארין בקדושתן והבית הכנסת גם כן נשארה בקדושתה ועדיין צ"ע: **ומ"ש** וכן כל יחיד בשלו יכול למוכרו ולעשות בדמיו כל מה שירצה אפי' ספר תורה או ב"ה כנ"ל · ואח"כ מתחיל דבור אחר לבנים או עניים מב"ה ישן וכו' ובב"י תופס הדבור ב"ה או לבני' או עניים וכו' וכ"כ בש"ע

דרכי משה

(ד) בתא"ו נ"ג ח"ח להתפלל ושייר לעצמו שאין רשאין לחזק או להוסיף עליו כי אם ברשותו או ברשות יורשיו אין לה מכר כי אם ע"פ הקהל ועל פיו או ע"פ יורשיו עכ"ל: (ה) ונ"ל דהכי נקטינן כתב הר"ן ר"פ בני העיר מכירת ב"ה לא בעי הכרזה ואין בו דין אונאה ואפילו היו יתומים קטנים בעיר יכולין דזריעה נמי אסורת כמו ד' דברים אלו: בני העיר למכרה וכל צרכי העיר בכיוצא בזה ובתשובת הרשב"א סימן תרי"ז משמע דכל הקדש שביד הקהל לשנותו מוכרים נם כן שלא בהכרזה אבל במקום דאסור לקהל לשנותו בעי הכרזה וע"ש שהאריך: (ו) וכן נהגו למכור ס"ת וספרים דלא כמהר"א ותר"א מפראג שכתבו דלא מיירי כאן אלא בעבר ומכרו אבל לכתחלה אסור למוכרו וכבר הארכתי בזה ביו"ד

פרישה

(יד) **יכולין** למוכרה ממכר עולם כו' פי' אבל המעות נשארין בקדושת' כדלעיל:
(טו) **והא** דאמרינן שהמעות כו' פי' הא דאמרינן כשמוכרין אנשי כפר ב"ה כו' שהמעות נשארין כו' ה"ע בשלא מכרוהו וכו': (טז) **במעמד** אנשי העיר עיין בדרישה:
(יז) **במעמד** אנשי העיר פי' בפרהסיא ואין מוחה וא"צ שיהיו שם כל העדה ויאמרו הן שא"כ לא עשו טובי העיר אלא כולם מרדכי פ' השותפין דף תפ"ב ע"ש:
(יח) **אפילו** ס"ת כו' עיין בי"ד סי' ע"ד וסי' רכ"ב שכתב בשם הרא"ש וז"ל הילכך יחיד שמכר ס"ת שלו מותר להשתמש כו' ר"ל דוקא שמכר בדיעבד אבל אסור למכור לכתחלה אם לא לישא אשה וללמוד תורה וב"י כתב בשם הרא"ש בי"ד דוקא בשל רבים יש איסור אבל יחיד בס"ת שלו אינו רואה סימן ברכה אבל איסורא ליכא:
ב"ה
מיהו לאחר שחל על הדמים קדושת ב"ה לפי שדמים אלו לא עמדו מעולם לדבר קדושה לגבייהו אלא דז' טובי העיר אינם יכולין לפקען מקדושתן לגמרי אלא במעמד אנשי העיר עכ"ל

דרישה

סי' קנג [א] **עושין** במעות כו' כתב ב"י והקשה הרמב"ן היאך יכולין למוכרן כיון שהוא קדוש קדושת הגוף כמ"ש שאסור למשכן או להשכיר ועוד כי מכרו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר איך התירו לעשות בדמים מה שירצה והלא הדמים נתפסין הן בקדושתן ותירץ דב"ה עשאוהו כתשמיש מצוה כסוכה ולולב שנזרקין אחר מצותן ובזמן מצותן אסור להסתפק מנוי סוכה כל ז' וכן אסור להרצות מעות נגד נר חנוכה ולפי' בב"ה כל זמן שרוצים בו בני העיר נוהגין בו קדושה ואפילו בחרבנו שהרי לא עבר עדיין זמן מצוותו וראוי לבנותו אבל כשנמלכו בני העיר יחד למוכרו ולשתות בו אפילו שכר שרי לפי שעבר זמן מצותה ונפקעה קדושתו ממנה כסוכה וכלולב לאחר זמן מצוותן והאריך ע"ש והר"ן דחה דבריו וכתב דכ"ל דב"ה ודכותיה שעיקרה לומר בו דבר שבקדושה הטילו בו חכמים קדושה מדבריהם ומ"מ להתפקע אפי' ע"י ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר כי אם שיחול הקדושה על הדמי מכירה מעולם לדבר קדושה ועוד דהוה לה קדושה שניה קלישא מקדושה ראשונה הילכך מפקע לגמרי אלא במעמד אנשי העיר עכ"ל אלא שקצרתי ע"ש ריש דף שס"ו:
אין

(כ) ב"ה או לבנים או עצים מבה"כ ישן שסתרו (כא) יכולין ליתנן במתנה (כב) דמתנה כמכר וכן יכולים להחליפם באחרים והן יוצאין לחולין אבל אסור למשכנן או להשכירן אפי' על ידי שבעה טובי העיר ב שעדיין נשארין בקדושתן שאין כאן דבר אחר שתחול קדושתן עליו לבנים חדשים שנעשו לצורך בית הכנסת (כג) [ב] אין בהן קדושה:

רחבה

בש"ע והוא ט"ס: **לבנים** או עצים מב"ה ישן וכו' מימרא דרבא שם (דף כ"ו) וכתבו התו' אמאי קאמר הכא אוגרה ומשכונה אסור ובמתני' (דף כ"ז) קאמר ר"מ דאין מוכרין ב"ה (אפי' של רבי' לרבים מכיר' חלוטין דדרך בזיון הוא כלומר איכה נחשבת בעיניכו לבזוס) אלא ע"ת שאם (ירצה יחזירהו) והלא על תנאי הוי כמשכונה וכ"ל דהא דר"מ שרי למכור ע"ת היינו של רבים לרבים להתפלל שם דאין במכר זה זלזול והא דאסרינן הכא משכנתא היינו ליחיד משום זלזול עכ"ל אם כן לפ"ז לחכמים דפליגי אר"מ ושרי למכור ממכר עולם חוץ מלד' דברים ומכ"ש דע"ת שרי והלכה כחכמים א"כ משכנת' נמי שרי של רבים לרבים וכתב ב"י ולא ראיתי לאחד מהפוסקים שחילק בכך עכ"ל וכן נלע"ד דאין דבור זה מדברי התו' אלא מאיזה תלמיד שכתב כך בגליון והכניסוהו בפנים דאי כפירושו אמאי קאמר תלמוד' אוגרה ומשכונה אסור מ"ט בקדושתה קאי פי' שאין דבר שיחול קדושתו עליו והיא תצא לחולין והלא לפי דברי התו' בשל רבים לרבים שרי אפי' אין דבר שיחול קדושתו עליו ואין משכנת' אסורה אלא ליחיד משום זלזול והורד' ותו אי טעמא משום זלזול והורדה אף מכירה אסור כדתנן אין מוכרין של רבים ליחיד אלא האי פירושא ליתא ופשיטא דאפילו של רבים אסרינן הכא אוגרה ומשכונה מטעמא דבקדושתה קאי ור"מ דמתיר למכור ע"ת שאני התם כיון דאיכא צד אחד במכר שפיר חיילא הקדושה אדמיה והיא יוצאת לחולין:

כתב מהרש"ל מכרו חומשין לוקחין בדמיהן ס"ת אבל איפכא להורידן מקדושתן לא נראה דאין קרוי הורדה מקדושה אם מניחין שאר ספרים בארון אצל ס"ת דהא עדיין בקדושתו קיים ותדע שהרי מעולם נהגו להניח בארון יריעות פסולין וה"ה חומשים ושאר ספרים אכן צ"ע היכא שהוציאו ס"ת ממנו אם יכולין להניח בתוכו שאר ספרים דמאחר דלית בה ס"ת איכא הורדה מקדושתה לפי שעה או לא עכ"ל ולפעד"נ פשוט דאסור מדתניא בפ' בני העיר (דף כ"ז) גוללין ספר תורה במטפחת חומשין וחומשין במטפחת נביאים וכתובים אבל לא נביאים וכתובים במטפחת חומשין ולא חומשין במטפחת ס"ת וריש' דגוללין ספר תורה במטפחת חומשין ודאי מיירי דגוללין לפי שעה קאמר וא"כ חוזרין וגוללין בה חומשין דאין לפרש דבמייחד אותה מעכשיו והלאה שלא לגלול בה אלא ס"ת לא אצטריך ליה למתני דהא פשיטא דשרי אלא בע"כ דבגוללין בה ס"ת לפי שעה קאמר דשרי א"כ לחזור ולגלול בה חומשין וא"כ סיפא נמי דאסור לגלול חומשין במטפחת ס"ת בגוללין לפי שעה היא ואפ"ה חשבינן לה הורדה ואסור כדפי' והכי משמע להדיא במרדכי ריש פרק בני העיר וב"י מביאו בסי' קנ"ד ע"ש גם מתוך מ"ש ב"י לשם בסימן קנ"ד וז"ל ומיהו איכא למידק שהרי מניחין סדורי תפלה וספרים אחרים ע"ג בגד הפרוס על התיבה כו' אלמא דסבירא ליה דלפי שעה נמי הוי הורדה וכן מוכח ממ"ש הר"ן דאי בעינן עילויא אסור לגלול ספר תורה זה במטפחת של ס"ת אחר ומביאו ב"י בסימן קנ"ד אלמא דלפי שעה נמי אסור וה"ה דאסור להניח חומשים ושאר ספרים בארון כשאין בה ספר תורה דאף לפי שעה חשיב לה הורדה ואפילו אצל ספר תורה נמי אין נראה להקל להניח בתוכה יריעות וחומשין וספרים פסולין כי מי הגיד לנו דמנהג וותיקין הוא:

תשמישי

כתב ריב"ש בתשו' אשר אמרת שאסור למכור ס"ת לחזק בדק הב"ה בדמיו מבואר הוא ואפילו אית ביה תיובתא ומה שאמרת שאף בז' טובי העיר במעמד אנשי העיר לא התיר הרא"ש אלא בשל כפרים אני חוכך להחמיר בס"ת אפי' בשל כפרים אפי' בז' טובי העיר במעמד אנשי העיר דמאי דאמרינן אבל מכרו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר אפי' למישתי ביה שיכרא ש"ד נראה דאב"ה קאי וכ"כ מ"ש הרמב"ם בפי"א מה"ת בענין ב"ה ופ"י מהל' ס"ת כתב לעולם אין מוכרים ס"ת אלא לשני דברים וכו' והיינו מדאיבעיא לן מהו למכור ס"ת ישן ליקח בו חדש וקאי ליה רבוותא לחומרא ומשמע אפילו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר אין יכולים להתנות שהרי אין כהן גדול בשל צבור מכח היחיד בשלו וכיון שאין היחיד יכול להתנות להוריד דמי ס"ת לקדושה קלה ממנה שאם היה לו יכולת בזה היה מותר ליחיד למכור ס"ת לדברים אחרים וכיון שהמכירה אסורה כ"ש המתנה ואף אם היינו אומרים דז' טובי העיר במעמד אנשי העיר יכולים להתנות אפי' בס"ת שלא לעלות בדמיו וימשך מזה להתיר לכתחלה על ידם מכירת ס"ת כיון שא"צ לעלות בדמיו וכן המתנה מותרת כמכירה אפ"ה נראה שאין להתיר במתנה אלא לאיש הרגיל אצלם אבל שיתנו אנשי אותה העיר לעיר האחרת הרחוקה מהם דליכא למימר הכי לא. כ"ש בדרך שאמרת שהם יתנו להם הס"ת במתנה והם יחזרו לתת להם המעות במתנה ומתנה שהוא בהערמה כזו לא הותרה אבל מה שנ"ל להתיר הלכה למעשה למכור ס"ת שנמצא בו איזה טעות או שחסר אות אחת או שיתר אות א' דכיון שהוא פסול אין בו קדושת ס"ת והרי הוא כחומשין וז' טובי העיר במעמד אנשי העיר ימכרוהו ויתנו שלא לעלות בדמיו או שימכרו אפי' ס"ת כשר להספקת תלמידים או להשיא יתומים בדמיו דהוי דומיא דללמוד תורה ולישא אשה עכ"ל:

וכתב הר"ן דהא דאמר רבא לא שנו אלא שלא מכרו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר היינו לומר שמכרו אנשי העיר שלא מדעת פרנסיהם ומשום הכי בעי עילויא אבל אם הסכימו שבעה טובי העיר באותו מכר והיו במעמד אנשי העיר רשאין להוציא המעות לכל מה שירצו וכתב עוד והיכא שמכרו שבעה טובי העיר שלא במעמד אנשי העיר ה"נ הוי דינייהו דמכירתן מכירה אלא דבעי עילויא והכי איתא בירושלמי ג' מב"ה כב"ה ז' מבני העיר כעיר במה הם קיימין אם כשקבלו עליהם אפילו אחד ואי בשלא קבלו עליהם אפי' כמה כי אנן קיימין בסתם וה"פ ג' מב"ה כגון ב"ה של טרסיים ושל יחידים כדאיתא בגמרא הרי כח ג' שהעמידו עליהם ככח אותן יחידים של אותו ב"ה (ז) וכן ז' מבני העיר שמכרו את הרחוב וכיוצא בו הרי דינן כאנשי העיר שמכרוהו שלא מדעת הז' דבכל הני מכירתן מכירה אלא דבעינן עילויא וכתר הכי קאמר במה הן קיימין אם בשקבלו עליהם בני העיר כל מה שיעשו השבעה במכר זה אפילו אחד ואי בשלא קבלו עליהם כלל ממכרן בזה אפילו היו כמה שמכרו אין ממכרן ממכר והעמידו בסתם כלומר שהעמידו עליהם סתם ז' טובי העיר לפקח על עסקי צבור הילכך אע"פ שלא קבלו עליהם בפי' מכר דברים אלו אפ"ה ממכרן ממכר שלא תאמר דברים של תשמישי קדושה וב"ה לא עלתה על לב דעת בני העיר שימכרו אלא מדעתן ולא תועיל מכירתן אלא אם כן נטלו רשות מבני העיר בפירוש קמשמע לן עכ"ל:

ב"ה ור"י בנתיב י"ד כתב פי' הירושלמי הזה בשם הרשב"א:

ובמרדכי ישן מצאתי כתוב נראה לראבי"ה במעמד אנשי העיר בסתם שלא מיחו בדבר גם הז' לא עשו הדבר בצינעה שלא יתגלה אבל אם אמרו כולם בפירוש אנו מתרצים אפי' בשל כרך מהני כדמשמע בירושלמי דגרסי' הדא דתימא בב"ה של יחיד פי' של כפרים אבל של רבים אומר אני אחד מסוף העולם קנוי בה והתניא מעשה בר' צדוק שלקח ב"ה של אלכסנדרום ועשה בה צרכיו ומשני אלכסנדרום עשו אותו משל עצמם וכל מה שאנו סומכים בכפרים על ז' טובי העיר ולא בכרכים ה"מ בסתמא אבל אם בני כרך נמי בירר ז' טוביהן או פחות או יותר ועושין דבריהם על פיהן כענין שבוררין בני כרכים ראשי הקהל בזמן הזה סמכינן עלייהו אי בנאוהו בני כרך משלהם וכגון שמכרו במעמד אנשי העיר דכיון דמשלהם בנאוהו הוה ליה כהתנו על תנאי הקדשו כדאמרינן בתי כנסיות שבבבל על תנאי הן עשויין אבל אי מעלמא אתו לא ודבר זה יש ללמוד מירו' בפרק בני העיר דגרסינן התם ג' מב"ה כב"ה וכו' אי בשקבלו עליהם אפי' אחד וכו' אלמא דגבי בני העיר אם קבלוהו אפי' אחד וה"ה בכרכים עכ"ל ומ"ש אם בנאוהו בני כרך משלהם וכו' לטעמיה אזיל שהוא מפרש דטעמא דכרכים משום דשמא אחד מסוף העולם נתן בבנינה וכבר כתבתי שהרמב"ם והרא"ש אינם תופסים פירוש זה עיקר ומ"מ למדנו מדבריו פירוש במעמד אנשי העיר וכ"כ ג"כ בפ"ק דבתרא ופי' במעמד אנשי העיר שעושים בפרהסיא ואין מוחה שאם תפרש שצריכין לומר הן א"כ לא עשו טובי עיר אלא כולם ואפילו בכרכים נמי ע"כ ומיהו כיון דלא גמר פי' במעמד אנשי העיר אלא משום שאם לא תפרש כן אפי' בכרכים שרי כדמשמע בירושל' דמשני אב"ה דאלכסנדרום שהם עשו אותו משל עצמם אלמא דכל שעשו אותו משל עצמם אפילו בכרך דינו ככפר ולהרמב"ם והרא"ש אע"פ שעשו אותו משל עצמם כיון דכרך הוא אדעתא דכ"ע עבדי ליה והיינו דב"ה של אלכסנדרום בכפר היה וא"כ בכרך אבל קים לן שלא עשאוהו אלא לצורך עצמם לבד וכעין ב"ה של טרסיים דגמרא דידן וכיון שכן אין מכאן הכרח לפירוש במעמד אנשי העיר שיהיה כדברי המרדכי (ח): **ב"ה** או לבנים או עצים מב"ה ישן שסתרו יכולים ליתנן במתנה וכו' (שם:) פלוגתא דרב אחא ורבינא וקי"ל דכל היכא דפליגי רב אחא ורבינא הלכה כדברי המיקל וכן פסקו הרי"ף והרמב"ם ודלא כרבי' ירוחם שכתב בנ"ד ליתנה במתנה ספק אם יוצאה לחולין בז' טובי העיר הילכך אם נתנוה אסור להשתמש בה ומפרש בגמרא טעמא דמאן דשרי משום דאי לא הוה להו הנאה מיניה לא הוו יהבי ליה הדר הוה ליה כזביני וממה שכתב הר"ן בשם הרמב"ן נראה דדוקא כשההנאה שקבלו ממנו הוא דבר של קדושה כגון תיבה או מטפחת או ספרים הא לאו הכי לא ומיהו הר"ן נחלק עליו וכן נראה שהוא דעת הפוסקים שכתבו דין זה סתם: **וכן** יכולים להחליפם באחרים והן יוצאין לחולין אבל אסור למשכנן או להשכירן וכו' פשוט שם והתוספות הקשו היכי אמרי' דאסור למשכוני בי כנישתא והא ר"מ לא אסר אלא ממכר לעולם אבל על תנאי שרי ומ"ש וכ"ל דהא דשרי ר"מ היינו של רבים והא דאסרינן הכא משכנתא הוה ליחיד משום זלזול ע"כ אבל לא ראיתי לאחד מהפוסקי' שחילק בכך: **ואיתא** תו בגמרא דלבני עתיקי כלומר שהם מב"ה ישן אסור לאוזפינהו:

לבנים חדשים שנעשו לצורך ב"ה אין בהם קדושה גם זה פשוט שם דלכ"ע הזמנה כי האי לאו מילתא היא ולא היה צריך רבינו לכתוב זה דהא כיון דקי"ל כמאן דאמר הזמנה לאו מילתא היא אפילו נבנה הבית לשם בית הכנסת אין בו קדושה עד שיתפלל בתוכה וכבר כתב רבינו כן בסמוך ולא כתב הא דלבנים חדשים אלא משום דאיתמר בגמרא גבי הדינים שהזכיר בסמוך ומה שיש לדקדק בזה כתבתי לעיל: **כתב** המרדכי בס"פ החובל על ראובן ושמעון שהיה להם ירושה שאין שום אדם רשאי לבנות דבר בב"ה זולתם ועתה בא ראובן למכור חלק ירושתו לאחד מעשירי העיר והשיב ר"מ נראה דלאו כל כמיניה שהרי לא השליטו הקהל על אותה מצוה אלא לאותו האיש ולזרעו אבל לא למכור לאחרים והביא ראיה לדבר וכתב רבינו ירוחם תשובה זו במישרים נכ"ו: **כתב** הרמב"ם בפ"ח מהלכות מתנות עניים אנשי העיר שגבו מעות לבנין ב"ה ובא להם דבר מצוה שמוציאין בו המעות קנו אבנים וקורות לא ימכרום לדבר מצוה אלא לפדיון שבויים אע"פ שהביאו את האבנים וגרדוס ואת הקורות ופסלום והתקינו הכל לבנין מוכרין הכל לפדיון שבויים בלבד אבל אם בנו יגמרו ולא ימכרו את ב"ה אלא יגבו לפדיון מן הצבור וכתבו רבינו בי"ד סימן רנ"ב ויש לתמוה על זה דהא משמע במתני' שמותר למכור ב"ה לקנות תיבה והיכי קאמר

הרמב"ם

דרכי משה

בי"ד סימן ע"ר וסי' רפ"ב: (ז) וכ"כ בתא"ו נ"ג ח"ה: (ח) ובתשובת הרשב"א סימן תרי"ז הביא מן הירושלמי דז' טובי העיר דוקא אבל לא פחות אם לא שבררו אותן למכירה זו

וכן

דרישה

(ב) **אין** בה קדושה דלכ"ע הזמנה כי האי לאו מילתא היא ולא היה צריך רבינו לכתוב זה דהא כיון דקי"ל כמ"ד הזמנה לאו מילתא היא אפילו נבנה לשם ב"ה אין בה קדושה עד שיתפללו בתוכה וכבר כתב רבינו כן בסמוך ולא כתב הא דלבני' חדשי' אלא דאתמ' בגמרא גבי הדיני' שהזכיר בסמוך ב"י ולעד"נ דלעיל איירי כשנבנה ב"ה ועדיין לא נמסרה ליד גזבר והכא אשמועינן גבי לבני' דאפי' כשנמסרו ליד גזבר אפ"ה אין בהן קדושה וא"ל מ"ש ממעות דאמרינן כיון שבאו ליד גזבר קדשי י"ל דשאני לבני' של בנין דלדעת ב"ד מתנ' עליהן שלא יקדשו עד גמר הבנין כדי שלא יבא לידי מעילה וכמ"ש בי"ד ס"ס קס"א עיין שם:

ורצונות

פרישה

(יט) **ב"ה** או לבני' כו' כצ"ל: (כ) **יכולין** ליתנם במתנה פי' ויעשה בהן מה שירצה דחלה קדושת הכנסת על הדמים או על ההנאה: (כא) **דמתנה** כמכר הטעם דאי לאו הוי הנאה מיניה לא הוי יהיב ליה הלכך ה"ל כזבינא: (כב) **אין** בהם קדושה עיין בדרישה:

אע"פ

חדושי הגהות

ולשנות המותר אפילו לקדושה קלה משא"כ בב"ה עצמו אפי' המותר קדוש: ב כתב מהרל"ח ואפי' במעמד אנשי העיר וכ"ה מבואר בהרא"ש ואע"פ שכבר כתב רבינו לעיל היכא דמכרוה ע"י ז' טובי העיר יכולים לשנות המעות לכל מה שירצו והלוקח יעשה בב"ה כל מה שירצה ואין צריך לנהוג קדושה לא בב"ה ולא במעות א"כ מה לי מכירה מה לי משכוני מ"מ שאני משכוני כיון שעדיין ב"ה בקדושתה אין יכולין למשכנן אבל כשמכרוהו במעות כבר איקלשא קדושתה דקדושת ב"ה חלה קצת על המעות והמעות ג"כ אינם נתפסים לגמרי בקדושת ב"ה ואיקלשא קדושת שניהם ויכולים לשנותן לכל מה שירצו עכ"ד ועיין בב"י בשם רמב"ן:

או

קנד **רחבה** של עיר (א) אע"פ שמתפללין בה בתעניות אין בה משום קדושה מפני שהוא עראי ולא נקבעה לתפלה וכן בתים וחצרות שמתקבצין בהן להתפלל באקראי אין בהם שום קדושה · תשמישי מצוה (א) כגון סוכה ולולב שופר וציצית אין בהן שום קדושה (ב) ויכולין להשתמש בהן · תשמישי קדושה כגון תיק של ספרים תפילין ומזוזות וס"ת (ג) [א] ורצועות של תפילין וארגז שנותנים בו ס"ת או חומש (ד) וכסא שנותנים עליו ספר תורה (ה) ווילון שתולין לפני ההיכל יש בהן קדושה [ב] וצריך לגונזן

מטפחות

הרמב"ם דאין מוכרים אותו לשום מצוה חוץ מלפדיון שבויים ושמא הוא סובר דמכר דמתני' בדיעבד היא ובתחילת סימן זה כתבתי תשובת הרא"ש שהתיר למכור ב"ה כדי ללמוד תורה ושם ביארתי אם הוא חולק עם הרמב"ם :

כתב המרדכי בפרק בני העיר על ראובן שאמר קרקע זו אני נותן לבנות עליה ב"ה ואחר זמן ברצות הקהל לבנות עליה היו הכומרים מעכבים על ידם ועכשיו אומרין הקהל נבנה עליה בית תלמוד וראובן אומר אדעתא דהכי לא נתתיו והשיב הר"מ דודאי לא מצי ראובן הדר ביה דנעשה כנדר מכי אמר קרקע זו לב"ה ואילו ראובן זה לא היה דר באותה העיר דבר פשוט הוא דבני העיר יכולים לשנותה מבי כנישתא לבי רבנן ואפילו לדבר הרשות נמי כדאמרינן בר"פ בני העיר ואם ראובן מבני אותה העיר אינם רשאין לשנות בלא דעתו אם הוא עומד וצווח כיון דאיתיהיב אדעתא דכולהו אא"כ יש חבר עיר כרב אשי בדורו במתא מחסיא דכל מה דאתי אדעתא דידיה אתי ומיהו נהי דאין רשאין לשנותה בלא דעת ראובן ראובן נמי לא מצי לשנות ולמהדר דלא גרע מהאומר אתן לפלוני עשיר אם היה דעתו שיהיה כנדר דנעשה נדר כ"ש הכא דאיכא נמי עכו"ם בעיר דנעשה נדר ולא מצי מהדר ביה ואם לא יוכלו עתה לעשותו ב"ה ימתינו לאחר זמן שמא יתנו להם הכומרים רשות או יפייסו ראובן שיתרצה להם לשנותה : **כתוב** בספר א"ח הורה הראב"ד וכל חכמי דורו שאין אדם יכול לאסור חלקו מב"ה ולא מן הספרים ואם אסר אין איסורו איסור וכתב עוד שם כתב ה"ר גרשון ז"ל בתקנותיו איש שהשאיל ביתו לב"ה ויש לו מריבה עם אחד מהקהל שאינו רשאי לאסרה אא"כ יאסור אותו לכל הקהל כאחד (ט) : **כתב** מהר"י קולון בסימן קי"ג שמי שהיתה ב"ה בביתו ימים רבים אין הבנו' רשאין לשנותה בבית אחר : **ובסי'** קס"א כתב דכלי הקדש של כסף שנהגו בהם להביאם תמיד לב"ה בחגים ומועדות אין יכולים להוציאם לחולין ולמכרם : **וכתב** עוד שם שהקהל יכולים לתפוס אותם כלים שישארו בחזקת ההקדש אחר מיתת המקדיש : **וכתב** עוד שם שאם נמצא כתב אחר מיתת אדם כתוב בו שהקדיש כלים ואין עליו עדים ולא מסרו לקהל אפ"ה הוי הקדש ולא אמרינן שמא כתב להקדיש ונמלך : **ובסי'** ע' כתב על ס"ת שהוחזק שהיה של אבותיו של ראובן אין הצבור יכולים להחזיק בו דלא שייך חזקה בס"ת העשוי מתחילתו ע"מ כן שיקראו בו הרבים ושיהיה תמיד מונח בב"ה עד יום פקוד אותו הבעלים ואפילו אם העידו מבני הקהל שהיא של צבור לא מהני כי נוגעים בעדות הם ואין מועיל דליסלקו תרי מינייהו וליסהדו בס"ת אא"כ יש להם ס"ת אחר מדויק כזה וכשר כמותו ודין זה בחשן משפט סי' ל"ז : **דין** הקדש כתב רבינו בטור י"ד בהלכות צדקה ושייכי נמי לדיני בהכ"נ וכליו : "ב"ה כתב ר"י בני"ד חלק ו' נהגו להתיר חרמי הקהל בשבת לפי שכולם מקובצים וסמכו דה"ל כנדרי אשתו שאם לא יפר היום יקיים עליה כמו כן בכאן אם לא יתירוהו כשהם מקובצים בשבת לא יוכלו להתירו :

מצאתי כתוב בתשו' מהרי"ל סי' ק"ד אית' באגודה פרק הקומץ רבה דאין לקנות מעילין שנשתמש בהם הדיוט לתשמיש קדושה ויליף ליה מדרשי' זבחים (קטז :) מה מזבח שלא נשתמש בהן הדיוט אף כלים וכו' ואע"ג דנהוג עלמא לעשות מפות ופרוכת מבגדים ישנים לאו מר בריה דרבינא חתים עלייהו וכששואלים אמינא להו לקנות חדשים וכ"כ הר"ש בר צמח בתשובה : **כתב** המרדכי בפ' חזקת הבתים נשאל רבינו מאיר על אדם שהיה רגיל בשום מצוה כגון בגלילה או בס"ת ואירעו אונס או עוני ונתנו הקהל המצוה לאחר ואח"כ העשיר ורצה שיחזירו לו את המצוה (י) והשיב אם בשעה שנתנו הקהל לישכר ס"ת השניה היה ספק ביד שמעון לתת י' דינרים לשנה ואעפ"כ לא חפץ בה ונתרצה עם שאר הקהל לתת אותה לישכר הרי איבד שמעון את זכותו דאחולי אחיל לגביה ואפי' בלא עדים אי איכא סהדי שגם הוא נתרצה ואיכא עידי חזקה שלא ערער שמעון מכר שמעון זכותו כיון שישכר טוען חזקה שיש עמה טענה ואמר ברשותך נתנו לי הקהל אבל אם בשעה שניתנה לישכר לא היה ספק ביד שמעון ועתה שיש בידו רוצה לחזור ולזכות במצותו וליתן עשרה דינרים כבתחלה נ"ל שחוזר למצותו כדאמרינן פ"ק דיומא (יב :) אירע קרי לכהן גדול ומינו אחר תחתיו וכו' ומקשה ר"י הלכתא למשיחא ותי' נ"מ לפרנס שעבר מחמת האונס ומינו אחר תחתיו דראשון חוזר לעבודתו כשיעבור האונס ועוד דלא גרע מרוצח שגלה לערי מקלט שחוזר לעירו (מכות יג.) במיתת כהן שחוזר לעבודה ולשררה שהוחזקו אבותיו לר' מאיר ואפילו לר' יוסי דפליג עליה שאני התם דכתיבי קראי וכו' דוקא התם שעשה עבירה אבל האי דלא עבד עבירה חוזר :

כתב המרדכי בפרק בני העיר לענין יין הבדלה כל מי שיתן יותר לצדקה הרי הוא זוכה ולא שייך ירושה במצות : **וכתב** עוד מעיל שתפור תחתיו פשתן צריך להסיר בד המעיל על הס"ת ולא בד פשתן (כקדושת הארון) [במרדכי שלפנינו איתא דומיא דמזבח הקטורת] ע"כ ולא נהגו כן :

קנד רחבה של עיר אף על פי שמתפללים בה בתעניות אין בה משום קדושה וכו' בפ' בני העיר (כו :) אהא דתנן בני העיר שמכרו רחובה של עיר לוקחים בדמיו ב"ה אמרינן בגמ' זו דברי רבי מנחם בר יוסי אבל חכמים אומרים הרחוב אין בו משום קדושה ואף על פי שמתפללין בו בתעניות ובמעמדות משום דאקראי בעלמא הוא : **כתב** מהרי"ן חביב ז"ל וכן בתים וחצרו' וכו' נ"ל כי בתי כנסיו' שאנו מתפללין בהם תוך החצרות במלכות תוגרמה הם דומים לזה מהטעם שאמרו חכמים ברחובה של עיר שאין בה משום קדושה דאקראי בעלמא היא וכל דירתינו בבתיהם ובחצריהם ובטירותם הכל דרך ערעי בשכירות חודש או שנה ואין בהם קדושה וכ"ש שאין בהם מה שאמרו (שבת יא.) עיר שגגותיה גבוהים לסוף חרבה שהרי הרמב"ם כשהזכיר דין זה אמר כשבונין בה"כ אין בונין אותה אלא בגובהה של עיר הרי שאמר כשבונין ב"ה שפירושו כאשר בונים אותו מתחלה בקבע ובזמנינו זה במלכות הנזכר אין לנו רשות להזמין בית קבוע לשם ב"ה כ"ש שאין לנו רשות לבנותו ואנו צריכים להטמין עצמינו בבתי תחתים וקולה לא ישמע מפני הסכנה א"כ אפי' שיהיה בית דירה למעלה על הבית שאנו מתפללים בו כמנהג אין למחות ובלבד שינהגו בנקיות בבתים שלמעלה מבית התפלה עכ"ל :

תשמישי מצוה כגון סוכה וכו' ברייתא שם וכבר פירשתיה בסי' כ"א : **תשמישי** קדושה כגון תיק של ספרים וכו' גם זה ברייתא מגילה (כו :) : **ומ"ש** וארגז שנותנין בו ס"ת או חומש שם אמר רבא הני זבילי דחומשי וקמטרי דספרי תשמישי קדושה נינהו ונגנזין ופירש"י קמטרי ארגזי וזבילי כמין דלוסקמי : **ומ"ש** וכסא שנותנין עליו ס"ת שם אמר רבא מריש הוה אמינא האי כורסיא תשמיש דתשמיש הוא ושרי כלומר כורסיא בימה של עץ תשמיש דתשמיש שפורס מפה עליו ונותן אח"כ ס"ת עליו כיון דחזינא דמותבי עליה ס"ת אמינא תשמיש קדושה הוא ואסיר ופירש"י דמותבי ס"ת עליה בלא מפה וכתב המרדכי בפרק הנזכר אי אתני הכל לפי תנאו וכן משמע בירושלמי וצריך להתנות בזמן הזה על כורסיא שהוא תשמיש לס"ת שאל"כ אסור להשען עליו להנאתו ואפי' ספרים אסור להניח עליו כדמשמע הכא גוללין תורה במטפחת ספר אבל לא ספר במטפחת תורה ויש למצוא קצת היתר לכורסי' דבזמן הזה אין רגילין לתת עליו ס"ת בלא מטפחת והוי תשמיש דתשמיש מיהו משום מטפחת עצמה יש למנוע אם לא יתנה כדפרישית קצרתי מדברי ראבי"ה עכ"ל וז"ל הרא"ש כשעושין כורסיא להניח עליו ס"ת צריך להתנות שיוכל ליהנות ממנו ויש למצוא היתר לכורסיא שלנו לפי שאין רגילין לתת עליו ס"ת בלא מטפחת והוי תשמיש דתשמיש עכ"ל ותיבות שלנו כיון שלעולם אין מניחים עליהם ס"ת בלא בגד פרוסה עליהם תשמיש דתשמיש הוו ושרי ומיהו איכא למידק שהרי מניחין סדורי תפלה וספר תורה על גבי בגד הפרוס על התיבה וכיון דתשמיש דספר תורה הוא היאך משתמשים בו לס"א וצריך לומר שמאחר שנהגו כן אני אומר לכך התנו מתחלה ואף אם לא התנו בהדיא איכא למימר דלב ב"ד מתנה עליהם (ב) וכ"כ בת"ה סי' רע"ג וז"ל רבינו ירוחם בנ"ב לעולם אינו נקרא תשמיש אלא כשהספר ממש מונח עליו זולתי אם הוא עשוי לכבוד כגון מכסה שעושין לספרים על הקרשים שעל הספרים אבל אותו המכסה העשוי לשמור אותו המכסה האחר שעל הספר נראה שהוא תשמיש דתשמיש עכ"ל : **כתב** המרדכי פרק בני העיר בשם א"ז צריך ליזהר שלא יהיו מטפחות של ס"ת נביאים וכתובים ושאר ספרים שעטנז לפי שפעמים מחמם בהם ידיו שכורכים סביב ידיו בימי הקור כדתנן פרק בתרא דכלאים מטפחות ספרים אין בהם משום כלאים ור' אליעזר אוסר ובירושלמי פסק כר"א דאוסר ע"כ ובטור י"ד סי' ש"א יתבאר שכן פסקו הפוסקים : **ומ"ש** רבינו ווילון שתולין לפני ההיכל יש בהם קדושה וצריך לגונזן שם אמר רבא מריש הוה אמינא האי פריסא תשמיש דתשמיש הוא כיון דחזינא דעייפי ליה ומנחי ס"ת עליה אמינא תשמיש קדושה הוא ואסור ופירש"י פריסא שפורסין סביב הארון מבפנים והקשו עליו התו' ופירשו הם דהיינו שפורסין אותו סביב הארון מבחוץ וכן פי' הר"ן ולפ"ז פרוכת שלנו תשמיש דתשמיש הוא שהרי לעולם אין מניחין אותו תחת ס"ת ואע"ג דאמרינן בירושלמי כילה דעל ארונא כארונא איכא למימר דהיינו לפי מה שהיו נוהגים דעייפי ליה ומניחין ס"ת עלויה כדאמר רבא אבל לדידן דלא נהגינן הכי לא :

מטפחות

קנד תשמישי קדושה כגון תיק של ספרים וכו' ורצועות של תפילין ברייתא בריש פרק בני העיר ואלו הן תשמישי קדושה דלוסקמי ספרים תפילין ומזוזות ותיק של ספר תורה ונרתיק של תפילין ורצועותיהן וכתבו התו' מכאן משמע שהדל"ת והיו"ד שבקשר הרצועה אינן אותיות גמורות ולא הוי הל"מ כ"א השי"ן שבבתים מדלא קרי הכא לרצועות אלא תשמישי קדושה וה"נ משמע בהקומץ רבה (דף ל"ה) דלא קרי להו אלא תשמישי קדושה והכי נמי משמע פרק ב' דשבת דפריך והאמר אביי שי"ן של תפילין הל"מ ולא פריך כך מן הדל"ת והיו"ד וכו' אבל למה שפירש רש"י דהדל"ת והיו"ד חשיבי נמי אותיות קשה מכל הני שהבאתי עכ"ל וכך הסכים הר"ן לשם וכך היא דעת רבינו וכדי ליישב פרש"י יש לומר דבמגלה הכי קאמר ונרתיק של תפילין ושל רצועותיהן כי היכא דקאמר דלוסקמא של ספרים ושל תפילין ומזוזות והא דלא נקט נמי רצועותיהן אבל דלוסקמא יש לומר דכיון דאורחיה דתנא למתני בדוכתי טובא ספרים תפילין ומזוזות בהדי הדדי תני להו נמי הכא בהדי הדדי ובהקומץ רבה יש לומר דאיידי דקאמר גרדומי תכלת דשרי דתשמישי מצוה נינהו קאמר גרדומי רצועות פסולים דתשמישי קדושה נינהו ואה"נ דקדושים הם עצמם · ועי"ל דאעפ"י דאותיות דל"ת ויו"ד שברצוע' הם עצמם קודש מכל מקום שאר הרצוע' לתלותה לבר הקשר אף על גב דאית להו שיעורא אינו אלא תשמיש קדושה ובפרק ב' דשבת דפריך משי"ן הוא הדין דפריך מדלי"ת ויו"ד וכפי' רש"י לשם להדי' אלא דאביי נקט שי"ן דהיא אות ראשונה משם שד"י והוא הדין דל"ת ויו"ד דאין בשי"ן לחודיה שם אלא בהדי דל"ת ויו"ד

דרכי משה

וכן הוא בדברי הר"ן ר"פ בני העיר : (ט) וכתב מהר"ם פדוה סימן פ"ה ואפשר דוקא שהשאיל לרבים אבל כל זמן שלא השאיל בפירוש אלא הניחן סתם לבא לב"ה יכול למחות במי שירצה כ"ש אם התנה מתחלה שכל זמן שירצה שיוכל למחות שתנאו קיים : (י) וכתבתי דינים אלו בח"ה בדיני חזקה בעז"ה סימן קמ"ט כתב בתא"ו נתיב כ"ג ח"א אסור לעשות מאתנן זונה ומחיר כלב דבר של מצוה כגון ב"ה או ס"ת וכדומה לזה ולא מקרי זונה אלא איסור ערוה ולא פנויה ואינו אסור אלא כשהביאה האתנן עצמו לדבר מצוה אבל נתן לה מעות מותר לקנות מהן ד"א לצורך מצוה ואפילו בהמה לגבי מזבח ואין אלו הקדשות בכלל זונה והארכתי בזה מפני הטועים האומרים שאלו הקדשות מה שנודרים לצדקה הוי בכלל אתנן זונה ושאר דיני אתנן זונה הם בפרק כל הפסולין בתמורה (כה :) עכ"ל ועיין בהרמב"ם ספר עבודה הל' אסורי מזבח פ"ד כל דיני אתנן ולקמן בא"ע יתבאר איזה מקרי זונה :
קנד (א) וכתב בא"ז דמ"מ אין לבזותן ולכן אסור לדרוס על הושענות הנזרקין : (ב) וכתב הר"ן פ"ג דמ"ק דף שפ"א ומרדכי שם דף ש"ץ ודף שצ"א דאסור לרחוץ מטפחות במי רגלים

פרישה

סי' קנד (א) **אע"פ** שמתפללין בה כו' ע"ל סימן תקע"ט : (ב) **ויכולי'** להשתמש בהן ע"ל בסי' כ"א דהב"י הוכיח דכולהו דוקא בשאינם ראוין עוד למצותן ואפילו בציצית ולא כמו שכתב הטור שם ואני כתבתי שם שהדין עם רבינו : (ג) **ורצועות** של תפילין עיין בדרישה : (ד) **וכסא** שנותנין עליו ס"ת עיין בדרישה : (ה) **ווילון** שתולין לפני ההיכל מפרש בגמרא הטעם דזימנין דעייפי ליה ומנחי ס"ת עילויה א"כ זימנא פרסי לה אס"ת מש"ה תשמיש קדושה הוא וכתב ב"י וממילא לדידן דלעולם אין מניחין ס"ת על הפרכת תשמיש דתשמיש הוא עכ"ל · והאי דפורסין פרוכת לפני הארון נפקא לן מדכתיב ופרשו עליו בגד תכלת מלמעלה ר"ן דף שס"ו :

בקבר

דרישה

סי' קנד [א] **ורצועות** של תפילין מכאן דקדקו התו' שהדלי"ת והיו"ד שבקשר הרצועה אין להם דין אותיות ואינה הלכה למשה מסיני כשי"ן של תפילין מדלא קרו חכמים להו לרצועה אלא תשמיש קדושה והא דאמרו רז"ל על פ"ש וראו כל עמי הארץ כי שם יי' נקרא עליך אלו תפילין שבראש הייכו משום שהן בגובה הראש ונראין משא"כ בשל יד · ר"ן : [ב] **וצריך** לגונזן כו' ואיכא למידק שהרי מניחין סדורי תפלה וס"א ע"ג בגד הפרוס על התיבה וכיון דתשמיש ס"ת הוא היאך משתמשין בו לס"א וצ"ל שמאחר שנוהגין כן אומר אני שלכך התנו מתחלה ואף אם לא התנו בהדיא איכא למימר דלב ב"ד מתנה עליהן ב"י וכ"כ בת"ה :

נשאת

ווי"ד כנ"ל ביישוב קושיית התוספות : **הארון** וכל מה שעושין לס"ת מועיל בו תנאי להשתמש בו שאר תשמיש פי' בתחלת עשייתו מועיל בו תנאי להשתמש עמו תשמיש של חול והיינו דוקא במקום מיוחד שבארון מוקף מחיצות מסביב והכי משמע בירושלמי הביאו המרדכי ר"פ בני העיר ר' יונה עביד ליה מגדל ואתני עליה עילוא דספריא וארעיה דמאנין פי' התנה עליו שחלק העליון של מגדל ישימו בו ס"ת וחלק התחתון ישימו בו כלים של חול והיינו כשכל חלק היה מוקף מחיצות מסביב אבל ודאי דאסור להשתמש שאר תשמיש של חול עם הס"ת בחלק אחד ביחד כדפי' באורך בסוף סימן קנ"ג :

קנה א"ל נשאת ונתת באמונה קבעת עתים לתורה כצ"ל ולא כנמצא בספרי רבינו דגרס איפכא והו' ט"ס דהא בפרק במה מדליקין (דף ל"א) יליף לה מקרא והיה אמונת עתך וגומר אלמא דשאלת נשאת ונתת באמונה היא מקמי קבעת עתים לתורה והא דפ"ק דסנהדרין דאין תחלת דינו של אדם אלא על ד"ת דכתיב פוטר מים ראשית מדון היינו עונש הדין שהיא תחלת על ד"ת דכיון דהתלמוד מביא לידי מעשה ראוי לעונשו בתחלה על שלא למד שמתוך כך נכשל במעשה אבל לענין שאלה ראוי להקדים על שאלת משא ומתן שהיא קודמת לתלמוד תורה שכל אדם צריך לבקש ולחזור אחר פרנסתו ופרנסת ביתו בכל יום ויום מקודם וק"ל וזה היה דעת התו' בפ"ק דסנהדרין בשינויא בתרא ועוד כתבו בשינויא קמא דבסנהדרין מדבר במי שלא למד כלל ובשבת מדבר במי שלומד אלא שלא קבע עתים לתורה נראה שדעתם דכיון דהעולם נבר' בשביל שיתעסקו ישראל בתור' ואם לא היו מקבלי' התורה היה העולם חוזר לתוהו ובוהו א"כ דבר זה גדול מאד לכן כשלא למד כלל התורה דנים אותו בתחלה על ד"ת כי היה גורם שיחזור העולם לתוהו ובוהו אבל כשעסק בתורה אלא שלא קבע עתים לתורה אם לא היה נושא ונותן באמונ' היה ייסוב העולם חרב כי אין העולם קיים אלא על הדין ועל האמת ועל השלום וכמו שהאריך רבינו בזה בתחלת חושן משפט לכן שואלין אותו תחלה נשאת ונתת באמונה כי דבר גדול הוא כיון שקיו' העולם תלוי בזה והב"י מיישב נוסחת רבינו המוטעת ולא נהירא אלא דברי התו' הן האמת : כדאמרינן

מטפחות ספרי תורות שבלו יכולין לעשות מהן תכריכין למת מצוה וזו היא גניזתן וס"ת שבלה גונזין אותו (ו) בקבר ת"ח שונה הלכות (ז) ובבלי חרס · (ח) אין עושין מתיכה כסא לס"ת אבל שרי לעשות מתיכה גדולה קטנה וכן מותר לעשות מכסא גדול כסא קטן אבל אסור לעשות ממנו שרפרף לכסא וכן מותר לעשות מוילון גדול וילון קטן או לעשות ממנו כיס לס"ת אבל לעשות ממנו כיס לחומשים אסור (ט) הבימה אין בה קדושת ארון אלא קדושת ב"ה הארון וכל מה שעושין לספר תורה מועיל בו תנאי להשתמש בו שאר תשמיש :

הלכות דעות

קנה **ואחר** שיצא מב"ה ילך לבית המדרש קודם שילך לעסקיו ויקבע עת ללמוד (א) (א) דאמר רבא בשעה שמכניסין האדם לדין אומרים לו קבעת עתים לתורה [א] נשאת ונתת באמונה וקביעות העת צריך שיהא קבוע ותקוע בענין שלא יעבירנו

מטפחות ספרי תורות שבלו יכולים לעשות מהם תכריכים למת מצוה וזו היא גניזתן גם זה שם : **וס"ת** שבלה גונזין אותו בקבר ת"ח שונה הלכות ובכלי חרס גם זה שם ובגמ' אמרינן קוברין אותו אצל ת"ח אפילו שונה הלכות ופירש"י כלומר אפי' לא שימש ת"ח בתלמוד ובגמרא אלא במשניות וברייתות ועל מה שאמרו ובכלי חרס כתב הר"ן דאע"פ שגונזין אותו עושין לו תקנה כמה שאפשר לקיימו :

אין עושין מתיכה כסא לס"ת אבל שרי לעשות מתיכה גדולה קטנה וכן מותר לעשות מכסא גדול וכו' שם :

וכן מותר לעשות מוילון גדול וילון קטן וכו' עד אסור שם :

הבימה אין בה קדושת ארון אלא קדושת ב"ה בירושלמי פרק בני העיר ובגמרא דידן ס"פ בני העיר (לב ·) אמרינן גמי הבימות אין בהם משום קדושה ומדברי הרא"ש נראה שהוא מפרש דהיינו לומר שאין בהם קדושת ארון אבל יש בהם משום קדושת ב"ה וכמו שאמרו בירושלמי וכנון הוא ופירש"י בימה שהיו עושין למלך בפרשת המלך :

הארון וכל מה שעושין לס"ת מועיל בו תנאי להשתמש בו שאר תשמיש כלומר אפי' תשמיש דחול וזה פשוט בירושלמי פרק בני העיר וכתבו הרא"ש שם בסוף הפרק והמרדכי בראש הפרק :

בירושלמי פרק בני העיר ספסלא וקלטירא כב"ה איגגלין אין בו משום קדושת ארון ויש בו משום קדושת ב"ה : **כתוב** בכתבי מה"ר ישראל סי' רכ"ה אשר דרשתני אי שרי לשנות הכלונסות לפתיס שמסמכים בו הס"ת לקריאה לחובת היום נלע"ד אף על גב דהאי כלונס תשמיש דתשמיש הוא ושרי כדמוכח פרק בני העיר דפרוכת גופיה אי לאו דעייפינן בו ס"ת הוי תשמיש דתשמיש וכ"ש האי כלונס דאינו אלא תשמיש לפרוכת מ"מ נראה דכהני דכהני מילי לית בהו כמו קדושת ארון אבל יש בהם כמו קדושת ב"ה דלא גריעי מספסלים וקתדראות דאיתא בירושלמי דאית בהו קדושת ב"ה וא"כ נראה דחשיב הורדה קצת לעשות פתיס מן הכלונס ומ"מ תשמיש דתשמיש הוא מכ"ש בפתיס שאינם אלא לסימני' בעלמא לצורך ב"ה שלא יטעו ולא כ"כ לכוי ס"ת ולא למלבוש ולא לצניעות עד כאן :

כתב המרדכי בפרק בני העיר על בנין שבב"ה העשוי בבנין אבנים ומפני שהיו מתקלקלים ספרי תורות מחמת לחלוח הקרקע עשו ארון עץ תלוש והוציאם מתוך הישן ונתנוס בחדש ומתקיימין בו יפה השיב ר"י מוינ"א אע"ג דארון יש בו משום תשמישי קדושה כדאמרינן בפרק בני העיר אפ"ה בכדון זה נראה בעיני דלית ביה משום ארון הקודש שאני אומר אין קרוי ארון הקודש אלא שעשוי כמין ארגז ולכבוד ולא לשמירה אבל זה שהוא עשוי בבנין החומה לשמירה הוא עשוי ולא לכבוד ס"ת והכוא לית ביה משום תשמיש קדושה וכדאמר רבא גבי הני זבילי דחומשי וכו' מהו דתימא הני לאו לכבוד עבידי אלא לנטורי בעלמא כאנדרונא בעלמא דמיא קמ"ל פי' קמ"ל דלאו לנטורי עבידי אלא לכבוד ותו נראה בעיני דהואיל והיו מתקלקלים ספרי תורות המונחים בתוכו א"כ לא היה ראוי לתשמיש קדושה ולא חלה עליו שם קדושה דהא לא מקריא תשמיש דידיה אלא מזיק דידיה הואיל והוא מקלקלו (ג) :

כתב הר"ן פרק בני העיר דאיבעיא לן בגמרא אי שרי לכתחלה למכור ס"ת ישן כדי לקנות בו חדש או אסיר כיון דליכא לעילויא ולא איפשיטא ונקטי בה רבותי לחומרא ואח"כ כתב שהרי"ף מספק סתומי וכל כה"ג מינקיט לחומרא עדיף וכתב עוד ומוכח בגמרא דאי בעינן עילויא בס"ת אסור לגלול ס"ת זה במטפחות של ס"ת אחר וכתב הרשב"א שאלו שמתנדבין ס"ת ומניחין מטפחות בב"ה מותר להשתמש בהם בכל ספר וספר שעל דעת כולן הוקדשו אבל אלו שמניחי' בביתם ואח"כ מקדישים כיון שעל דעת אותו ספר נעשה ונשתמש בו אותו ספר אסור להניחו בס"ת אחר דהא בעי עילויא (ד) וגרסינן בירושלמי רבי ירמיה אזיל לגולגא וכו' א"ל אני אומר לכך התנו עליו בתחלה ומכאן ראיה לאלה שמשימי' עטרות ס"ת בראש הקורא בסיום התורה שהוא מותר שאני אומר לכך התנו עליו בתחלה ורבינו האיי שאסר לשום עטרות בראשי חתנים התם הוא שהחתנים באים לעטר עצמם בעטרות ספרים ואין אדם מתנה בעטרות שהן תשמישי קדושה שישתמש בהן הדיוט לכבוד עצמו אבל התם לכבוד קריאת התורה משתמשים ואנו אומרים דלכך התנו עליו מתחלה עכ"ל ודין זה של עטרות ס"ת תמצא בתשובות להרמב"ן סימן ר"ס : "ב"ה ולפי מ"ש בסימן קנ"ג בשם ה"ר יונה ז"ל דבעיין נקטינן לקולא ולא בעינן עילויא אפי' המניחים בבתים ואח"כ מקדישי' מותר להכניסו בס"ת אחר:

וכתב ר"י בנט"ו עכבר שנמצא בשמן של ב"ה כתב גאון בתשובה שאם הסרך נימוח בשמן מטערין לו בס' אם הוא שמן רותח מותר באכילה וכ"ש להדלקה ואם השמן צונן מעבירו במסננת ומותר אפילו באכילה ולא בעים' ולגבי נרות ב"ה אם הוא מאום אסור בהדלקה משום הקריבהו נא לפחתך עכ"ל וכך כתב הר"ן בסוף פרק גיד הנשה : **וכתב** עוד בכ"ב בשמן שנדרו לב"ה והדליקו בו נר בב"ה מותר לקרות לאורו בין בתלמוד בין בכל צרכיו דהא לנהורא קא מכוון להרבות מאור בב"ה וכמה דקרי טפי איכא מצוה ומקבל שכר כ"כ רב נטרונאי גאון בתשובה ע"כ ואף על פי שהכלבו כתב שנהגו שלא להדליק בב"ה הואיל והוקצה למצותו והקדמונים נהגו בהם איסור גדול ואפי' לכתוב או ללמוד אין מדליקין מהם נהגו העולם כדברי רב נטרונאי וכ"י כתב בהל' ציצית בשם ספר המנהגות שאסור להדליק מנרות של ב"ה בעוד שדולקים למצותן לצורך דבר של חול אבל כשצריך לכבותם מותר וכל נר של מצוה בין של שבת בין של חנוכה בין לצורך ת"ת בין לצורך חולה שיש בו סכנה או חיה דין אחד להם עכ"ל ומיהו לא נהגו העולם ליזהר בכך (ה) : **מצאתי** כתוב אשר שאלת על בני כרך שקנו ס"ת בס' דינרים והתנו יחד שאם ילך אחד מן הכרך להתיישב במקום אחר שהנשארים יתנו לו חלקו ועתה רוצה אחד לצאת ושאל חלקו לפי מה שהוקרו הספרים מאשר בתחלה והנשארים אומרים שלא ליתן אלא כמו שנתנו תחלה כך דעתי נוטה כי לא התנו אלא לחלק מבורר באותה שעה ולא יעשו שומא אחרת ואם היה ראוי להסתפק בלשונם למה נתכוונו הייתי דן כמו כן דין זה דכיון דממ"נ ס"ת נשאר לנשארים אלא שצריכי' דמים להחזיר שאין ידועים כמה מגו למימר ס"ת ממ"נ דידן ומי משום דמי אייתי ראיה ושקול ודמי להאי דיתומים אומרים אנו השבחנו ולהביא דאילן דמדמי להו להדדי בפרק המקבל (קי:) ושלום יצחק בר יודא ע"כ :

קנה ואחר שילא מב"ה ילך לבית המדרש וכו' דאמר רבא בשעה שמכניסין האדם לדין שואלין אותו וכו' בפרק במה מדליקין (לא .) שואלין אותו נשאת ונתת באמונה קבעת עתים לתורה ובפ"ק דסנהדרין (ז .) אין תחלת דינו של אדם אלא על ד"ת ונראה שרבינו סובר דאה"כ דתחלת דינו אינו אלא על ד"ת ובפרק במה מדליקין לא נחת אלא למימר על כמה דברים שואלי' אותו ולא דק בסדרא ומפני כך הפכם רבינו וכתב קבעת עתים לתורה קודם נשאת ונתת באמונה והתו' תירצו בענין אחר ותירוץ זה נכון הוא : ומ"ת

דרכי משה

רגלים מפני הכבוד : (ג) וכ"כ בהג"א שם : (ד) והמנהג ליטול מפה מספר לספר וטעם דמתחילה לב הנותנים מתנים על כך הואיל והמנהג כן כמ"ש לעיל : (ה) ולקמן סימן תרע"ד יתבאר דין מדליקין מנר לנר וכתב מהרי"ו בפסקיו סימן ס"ד דאין מקבלין נר מסומר להדליקו בב"ה וכן שעוה לעשות ממנה נר אסור לקבל ממנו :

קנה (א) וכתב הר"י פ"ק דברכות דף ה' ע"א ואף מי שאינו יודע כלל ללמוד ילך לב"ה ושכר הליכה בידו ואף מי שאינו יודע רק מעט יקבע לו מקום וילמוד במה שיודע ויחשוב בענייניו ויכנים בלבו יראת שמים :

אבל

דרישה

סי' קנה [א] נשאת ונתת באמונה כו' כבר כתבתי בפרישה ל' ב"י בביאור דברי רבינו שהוא עיקר ומ"ש בשם התו' ז"ל בפ"ק דסנהדרין דף ז' הא דאמרינן בבמה מדליקין שואלין לו נשאת ונתת באמונה ואח"כ קבעת עתים לתורה התם באדם שעוסק בתורה איירי אלא שלא קבע עתים (ולזה שואלין תחלה נשאת ונתת כו') והכא מיירי בשלא עסק כלל א"כ שואלין לו תחלה על משא ומתן באמונה ומ"מ יקבל דינו תחלה על דברי תורה והכי דריש ליה לקרא תחילת גלוי דינו במה שנשא מד"ת עכ"ל ומלשון רבינו נראה דאינו סובר כמו שתרצו התו' שני תירוצים שבתי' ראשון מוקי הא דאמר רבא נשאת כו' בת"ח שעוסק בתורה שואלין בתחלה על משא ומתן ורבינו כתב אומרים לו קבעת עתים כו' דמשמע דאיירי בת"ח מדקאמר קבעת עתים ואפ"ה מקדים תורה למשא ומתן ולפי תירוץ אחרון מוקמי הא דאמר רב המנונא תחילת דינו כו' לענין קבלת דינו ולא ששואלין אותו תחלה על דברי תורה ורבינו כתב אומרים לו קבעת עתים לתורה נשאת כו' ואומרי' לו משמע ששואלין אותו תחלה על ד"ת ואח"כ על משא ומתן ולכן כתב הב"י תי' אחר לדעת רבינו ולא כמו שכתבו התו' והו"ק · ורבינו דמייתי ראייה מדרבא אתרתי מילת' דפתח בהו מייתי דהיינו הראשון שילך לבית המדרש קודם שילך לעסקיו והשני שחייב לקבוע עת לתורה · ואין להקשות איך מייתי רבינו מרבא שיקדים תורה לעסקיו והלא רבא סידר דבריו בהיפוך בגמרא דנקט תחלה נשאת ונתת כו' ואח"כ קבעת עתים לתורה י"ל דרבינו היה פשוט לו שמוכרח כ"ע לפרש דברי רבא כמו שהביאו דמ"ל יסתור הא דקי"ל אין תחלת דינו של אדם אלא על דברי תורה וכולם

פרישה

(ו) **בקבר** ת"ח שונה הלכות פירש"י אפי' לא שימש הת"ח בתלמוד ובגמרא אלא במשניות וברייתות : (ז) **ובכלי** חרס כתב הר"ן אעפ"י שגונזין אותו עושי' לו תקנה במה שאפשר לקיימו שנאמר ונתתם אותו בכלי חרס למען יעמדו ימים רבים :

(ח) **אין** עושין מתיכה כסא כו' הוא שמכנים אותו ביום שמוציאין ב' ס"ת להניח עליו :

(ט) **הבימה** אין בה כו' פי' רש"י בימה שהיו עושים למלך ולעיל בסי' ק"נ כתב רבינו ומעמידין בימה באמצע ב"ה לעמוד עליה הקורא בס"ת כדי שישמעו כולם משמע דלאו דוקא אמלך קאי :

סי' קנה (א) דאמר רבא בשעה כו' בפרק במה מדליקין אמר שואלין אותו נשאת ונתת באמונה קבעת עתים לתורה ובפ"ק דסנהדרין אמר רב המנונא אין תחלת דינו של אדם אלא על התורה שנאמר פוטר מים ראשית מדון ונראה שרבינו סובר דאה"נ שתחילת דינו של אדם אינו אלא על ד"ת ובפ' במה מדליקין לא נחית אלא למימר על כמה דברים שואלים אותו ולא דקבע סדרא ומפני כן הופכם רבינו וכתב קבעת עתים לתורה קודם והתוספות תירץ בענין אחר ותירוץ זה נכון הוא ב"י ועיין בדרישה :

יעבירנו אף אם הוא סבר להרויח הרבה ומ"מ קודם שילך לבה"מ יכול לאכול פת שחרית אם הוא רגיל בו (ב) כדאמרינן בעלמא כדטעים בר בי רב ועייל לכלה וטוב שירגיל בו (ג) כדאמרינן פ"ג מיני חלאים תלויין במרה [ב] וכולם פת במלח וקיתון של מים שחרית מבטלתן ומצוה להנהיג עצמו במדה טובה והנהגה טובה לשמור בריאותו כדי שיהא בריא וחזק לעבודת הבורא יתעלה:

קנו **ואחר** כך ילך לעסקיו דכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון שאם אין לו מה יאכל העוני יעבירנו על דעת קונו ומ"מ לא יעשה מלאכתו עיקר אלא עראי ותורתו קבע כמו שמצינו בחסידים הראשונים שהיו עושין מלאכתן עראי ותורתן קבע וזה וזה נתקיים בידן כי אין מעצור לה' להושיע ברב או במעט וישא ויתן באמונה ויזהר מלהזכיר שם שמים לבטלה שבכ"מ שהזכרת השם מצויה (א) מיתה מצויה ומאוד מאד יזהר אדם בענין השבועה שהרבה הפליגו רבותינו בענין שבועת שקר ואפי' לישבע באמת כמו שאמרו אלף עיירות היו לו לינאי המלך וכולם נחרבו מחמת שבועת אמת ויזהר מלהשתתף (א) עם העו"ג דשמא יתחייב לו שבועה וישבע בשם יראתו ועובר משום לא ישמע על פיך ומיהו אם נשתתף ונתחייב לו שבועה יכול לקבלה ומיהו אין כל אדם יכול לעמוד בזו וגם רש"י התירם שאין עכשיו עו"ג:

קנז **וכשיגיע** שעה רביעית יקבע סעודתו דאמר רב פפא שעה ד' זמן סעודה לכל הוא ואם הוא ת"ח ועוסק בלימודו ימתין עד שעה ששית דתניא (א) ששית מאכל ת"ח ומשם ואילך לא יאחר דהוי כזורק אבן לחמת וה"מ דלא טעים מידי בצפרא אבל טעים מידי בצפרא לית לן בה:

הלכות נטילת ידים

קנח (א) **וכשבא** לאכול יטול ידיו קודם ואפילו

ב"י

ומ"מ קודם שילך לבה"מ יכול לאכול פת שחרית וכו' כדאמרי' בעלמא כדטעים בר בי רב ועייל לכלה בפרק הישן (כו.) ופי' רש"י בבקר כשהולכים לבית המדרש ודואג שמא ימשכו השמועות וטועם מלא פיו ושותה: **וטוב** שירגיל בו כדאמרי' פ"ג מיני חלאים תלויים במרה בס"פ החובל (צב:) ובפרק המקבל (קז:)

קנו ואחר כך ילך לעסקיו וכו' כלומר ולא תתמה למה אתה אומר ילך לעסקיו יותר טוב היה לו שילמוד לעולם בתורה לכך אמר מדה טובה הוא שילך לעסקיו כדתנן (פ"ב דאבות) כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה כלו' שיכלה ממונו ואח"כ יצטרך לחזור אחר פרנסתו ולא יוכל אפילו לקבוע עתים לתורה וגם יגרום לו עון כי העוני יעבירנו על דעת קונו: **ומ"מ** לא יעשה מלאכתו עיקר וכו' כמו שמצינו בחסידים הראשוני' וכו' בראש פרק כיצד מברכין (לה): **שבכל** מקום שהזכר' השם מצויה מיתה מצויה בפ"ק דנדרים (ז:) אמרינן בכ"מ שהזכרת השם מצויה עניות מצויה א ועניות כמית' שנא' כי מתו כל האנשים: **ואפי'** לישבע באמת כמו שאמרו אלף עיירות היו לו לינאי המלך וכולם נחרבו מחמת שבוע' אמת במדרש איכה רבתי: **ויזהר** מלהשתתף עם העו"ג דשמא יתחייב לו שבוע' וכו' בפרק ד' מיתות (סג:) וכתבו הרי"ף בספ"ק דע"ג: **ומ"ש** ומיהו אם נשתתף ונתחייב לו שבועה יכול לקבלה כ"כ התוספות והרא"ש בפ' ארבע מיתות והר"ן בסוף פרק קמא דע"ג בשם רבינו תם ואע"פ שרשב"ם חולק בדבר דעתם מסכמת לדעת ר"ת " (ב): "ב"ה ועוד אכתוב בזה בטוי"ד סי קמ"ז וכתב הרא"ש בתשובה כלל י"ח מיהו ירא שמים כשיראה שהעו"ג גמר בדעתו לישבע מה תועלת להשביעו:

קנז וכשיגיע שעה ד' יקבע סעודתו דא"ר פפא שעה ד' זמן סעודה לכל הוא וכו' עד סוף הסימן בפ"ק דפסחים (יב:): **ומ"ש** ששית מאכל ת"ח וכו' איתא נמי בפ"ק דשבת (י.):

קנח וכשבא לאכול יטול ידיו קודם ואפילו לחולין לקמן יתבאר דלחולין הצריכו חכמים נטילה משום סרך תרומה: **כתב** האגור בשם שבולי הלקט נראה בעיני שאם נטל ידיו ולא היה בדעתו לסעוד ואח"כ נמלך מיד לסעוד צריך נטילה אחרת: **כתוב** בא"ח מים ראשונים מצוה אחרונים חובה למנ"ת לבטולי הנך מקמי הנך שאם אכל עכשיו ואין לו מים אחרונים והוא צריך לאכול סעודה אחרת ביום כגון שלש סעודות בשבת מבטל הסעודה אחרת ונוטל ידיו לבה"מ מפני שכבר נתחייב בברכה ואם יש לו שמן ערב או יין מנקה בו ידיו ומברך ע"כ: **וכתב** הרמב"ם בפ"ו מהלכות ברכות אע"פ שאין ידיו מלוכלכות ואינו יודע להם טומאה לא יאכל עד שיטול שתי ידיו: **וכתב** עוד שם כל האוכל הפת שמברכים עליו המוציא צריך נט"י תחלה וסוף משמע מדבריו דנט"י תלויה בברכת המוציא דכל פת שאין מברכין עליו המוציא כגון פת הבאה בכיסנין או לחמניות דקות וכיוצא בהן כמו שיתבאר בסימן קס"ח ה"ה נמי דאין טעונין נט"י וכן משמע נמי מדברי רבינו שמשון בפ"ק דחלה אמתני' דתחלתה עיסה וסופה סופגנין ולפי זה היכי דקבע סעודתיה על פת הבאה בכיסנין או לחמניות שצריך לברך עליהם המוציא נראה שצריך נט"י ומיהו קשה בעיני שעל לחם אחד בעצמו פעם יצטרך לו נט"י ופעם לא יצטרך ואפשר דלא מיקרי פת שמברכין עליו המוציא אלא פת שמברכין עליו לעולם המוציא אפילו כשאינו קובע עליו אבל פת דכשאינו קובע עליו אינו מברך המוציא אף כשקובע עליו אין צריך נטילת ידים ואין לומר איפכא דכיון דכשקובע עליו מברך המוציא מיקרי פת שמברכין עליו המוציא ואף כשאינו קובע עליו צריך נטילת ידים דהא משמע בירושלמי דפת הבאה בכיסנין א"צ נט"י וכמו שאכתוב בסימן זה בס"ד אלא שמצאתי להרשב"א שכתב בתורת הבית האוכל כעכין וכיוצא בהם לתענוג ואינו קובע סעודתו עליהם נוטל ידו אחת ומשמע מדבריו שאם קובע סעודתו עליהם צריך נט"י: א **ומ"ש** שכשאינו קובע סעודתו עליהם נוטל ידו אחת יתבא' בסמוך: **כתב** הרוקח אוכל פחות מכביצה יטול מספק ולא יברך ונראה שטעמו משום דכיון דפחות מכביצה אינו מקבל טומאת אוכלין איכא למימר דלא הצריכו בו חכמים נטילה ואיכא למימר דסתם הצריכו נטילה לאוכל פת ולא חילקו בין פחות מכביצה ליותר מכביצה הילכך יטול מספק ולא יברך ובסימן רפ"ג כתב

ונוטלין

ב"ח

כדאמרינן פ"ג מיני חלאים וכו' כמנין מחל"ה וכולם פת במלח וכו' כת' במרדכי הערוך ושאלת לפרש שיעור פת של שחרית ובאיזה שעה ביום אוכלין אותה דע שאנו לא נהגו בה כל עיקר ואין רבותינו רגילין בה מפני ששמענו שפת שחרית היכה באה אלא בתבוא' ברחוק' מן היישוב ולא שמעה קול תרנגול ולא קול טוחנין באניות והרגילין בה צריכי' לאוכלה תדיר בכל יום על כן נמנעים החכמי' מתנ' דאי אפשר לעמוד עמה עכ"ל:

קנו ואחר כך ילך לעסקיו דכל תורה שאין עמה מלאכ' מה שהביא רבינו הסיפ' ולא הביא הרישא יפה תלמוד תורה עם ד"א וכו' הוא לפי דנראה דהתנא מדבר בשתי כתות מישראל הא' הם התגרים דפורשין ספינות הים והולכים בסחורות בדרך רחוק' ואז"ל ולא מעבר לים היא לא תמצא תורה בתגרין ועליהם אמר יפה תורה עם ד"א דאצל כת זו דרך ארץ עיקר והתורה טפלה ולכן אמר יפה הוא דיהיה יודע מה שכתוב בתורה שיגיעת שניהם משכחת עון וכת אחרת הם לומדי תורה ויושבים בביתם שהתורה אצלם הוא עיקר אמר עליהם וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטילה וגוררת עון דבכת זו צריך שיתפרנס במלאכה והוא יושב בביתו ועוסק בתורה כי בזה יש לתורה קיום אצל כת זו. ורבינו מדבר כאן בכת זו שיושבים בביתם ומתפרנסים במלאכה או בשאר עסקים כגון רבית וכיוצא כדי שיוכל לישב בביתו וללמוד תורה על כן הביא על זה הסיפא כ"ל אמת ונדק: **ויזהר** מלהשתתף עם כו' עיין בחושן משפט ריש סי' קפ"ב מ"ש ע"ז בס"ד:

קנז דהוי כזורק אבן לחמת פירש רש"י דאינו מעלה ואינו מוריד ויש מי שפירש דנוהגין כשהחמת איכה מלאה וחוששין שהיין יהא נפגם מטילין בה אבן שתהא מלאה כדי שלא יתקלקל ויפגם היין וכן הוא לענין זמן האכילה דלאחר שעה ששית אין המאכל מבריא את האוכלו ולא מוסיף בו כח אלא מחזיקו שלא יפגם ויחלה ויתקלקל ואקחה פת לחם ואקח"ה למפרע הת"ר חגורה "קודם "אכילה פ"ת לח"ס ר"ת "פן "תבא "לידי "חולי מעיים:

קנח וכשבא לאכול יטול ידיו קודם משמע מלשון רבינו מדה"ל לומר בקיצור ויטול ידיו קודם האכילה ולא אמר כך אלא אמר וכשבא לאכול וכו' אלמא דר"ל אפילו ידיו נקיות כגון שנטל ידיו שלא על דעת אכילה דאפילו כבר ידיו נקיות מ"מ כשבא לאכול חוזר ונוטל ידיו וכ"כ ב"י ע"ש האגור שכ"כ בשבולי הלקט וכן דקדק הרשב"א מפרש"י בפ' כל הבשר בהך דרב דנוטל אדם ידיו שחרי' ומתנה עליהם כל היום דמדפירש רש"י ובלבד שיזהר מלטנפם ולטמאם ולא אמר ובלבד שלא יהיו מטונפי' אלמא דצריך שיכוין שיהיו נטולים לאכילה ולכן אמר צריך שיזהר מלטנפם דצריך נ"י לשם אכילה ומביאו ב"י בסי' קס"ד והכי מוכח מדברי הרמב"ם בפ"ו מה' ברכות וכה"ג כתבו התו' בע"פ דאם נטל ידיו לדבר שטבולו במשקה ואח"כ רוצה לאכול לחם אין אותה נטילה עולה לו ע"כ ואח"כ כ"ש היכא דלא נטל ידיו לא לדעת אכילה ולא לדבר שטבולו במשקה

אלא

דרכי משה

קנו (א) אבל לשאת ולתת עמהם שרי כן הוא בהגהות מיימון פ"ק דהלכות ע"ג:

וכתב

פרישה

(ב) **כדאמרינן** בעלמא כדטעי' כו' פרק הישן וקאי אשיעור אכילה סוך לסוכה כדטעי' בר בי רב כו' ופירש"י בבוקר כשהולכין לב"ה ודואג שמא ימשכו השמועות וטועם מלא פיו ושותה:

(ג) **כדאמרינן** שמונים וג' חלאים כנ"ל מחלה בגימטריא פ"ג: (ד) **וכולן** פת במלח כו' עיין בדרישה:

סי' קנו (א) **מיתה** מצויה כו' בפ"ק דנדרים אמרינן שכל מקום שהזכרת השם מצויה עניות מצויה ועניות כמיתה שנאמר כי מתו כל האנשים וצריך ליישב וליתן טעם למה שינה רבינו ליכתוב מיתה מצויה מאחר שבגמרא לא גרס כן אלא עניות מצויה גם יש לדקדק בלשון רבינו שכתב מיתה מצויה דלשון מצויה שייך לומר בדבר שיכול להיות פעמים הרבה והמיתה אי אפשר להיות יותר מפעם אחת וצ"ל לפי שלשון עניות אינו שייך אלא במי שהיה עשיר כבר וכדי להשוות העונש בכל אדם אפי' בעני לכך אמר שמיתה מצוי' בכל אדם לפי מה שהוא אם עשיר הוא שרגיל הוא בתענוגים הרבה ועני ויחשב כמת מאחר שיהיו התענוגים נעדרים ממנו וכן העני שרגיל בפת שגם הוא יכול לבא לידי עניות יותר שהוא כמיתה אחרת מאחר שיעדר ממנו גם הפת וק"ל:

סי' קנז (א) **ששית** מאכל כו' פרק קמא דשבת ופ"ק דפסחים ועיין בח"מ סימן ה' שהקשה ב"י דברי רבינו אהדדי שכתב שם עד חצי היום דמשמע סוף שעה ששית והכא כתב שעה ששית דוקא וגם ביארתי דהוה כזורק אבן לחמת עיין בשבילי אמונה ר"ד ע"ח ע"ז שכתב שם ז"ל פי' התנא מדמה לזה לחמת שהיא מליאה יין אלא שחסר מעט אם יתן בה אבן א' יעלה היין מחמתו ולא יפסיד ואם יניחנה כך יחמץ אבל לא יהא היין כ"כ טוב כמו אם ימלאנה ביין כן זה האוכל אחר ו' שעות והטעם כי האצטומכא כשלא תמלא מזונה תמשיך הלחות הרעות ויזיק לה. ואקחה למפרע "הת"ר "סגורה "קודם "אכילה פת לחם ר"ת "פן "תבא "לידי "חולי "מעיים:

סי' קנח (א) **וכשבא** לאכול יטול מים קודם ואפילו לחולין מה שכתב ואפילו לחולין הוא משום שעיקר נתקן לאכילת תרומה וכמ"ש בדרישה בשם ר' יונה וגם רבינו כ"כ בסימן זה בקיצור. ובשביל שירגלו אוכלי תרומה ליטול ידיהם תקנו אף לחולין נטילה מש"ה כ' ואפילו לחולין:

דרישה

[ב] **וכולם** פת במלח כו' עיין בפ' המקבל דאית' שם ת"ר י"ג דברים נאמרו בפת שחרית מצלת מן החמה ומן הצינה ומן המזיקין מחכימת פתי וזוכה ללמוד תורה וזוכה ללמד ודבריו נשמעים ותלמודו מתקיים בידו וזוכה בדין ואין בשרו מעלה סבל נזקק לאשתו ואינו מתאוה לאשה אחרת והורג כינים שבבני מעיים וי"א אף מכנסת אהבה ומוציאה את הקנאה א"ל רבא לרבה בר מרי מנא הא מילתא דאמרי אינשי שתין רהיטין רהוט ולא מטיי לגברא דמצפרא כריך מנכא שנאמר ועבדתם את יי' אלהיכם זו ק"ש ותפלה וברך את לחמך ואת מימיך זו פת במלח וקיתון של מים מכאן ואילך והסירותי מחלה מקרבך פירש"י מחכימת פתי כו' שדעתו מיושבת עליו לפי שאינו מצטער בעינוי וע"כ יכול להחכים וללמוד וללמד ולהטעים דבריו ולהשמיען וליש' דבריו וזוכה בדין ולהטעימן. סבל זיעה וזיהום. נזקק לאשתו אם בעל הרהורים הוא ומתוך שטוב לבו בבוקר שאכל קצת הוא תובע לאשתו ובלכתו לשוק אח"כ ורואה נשים אינו מתאוה להם. ומוציא את הקנאה שכשאין לבו טוב עליו הוא נוח לכעוס עכ"ל:

אלא

ולמו

חדושי הגהות

קנו א ואפשר שהיה הגי' לפני רבינו מיתה במקום עניות או אפשר שדברי רבינו הם במקום אחר (מהרל"ח): קנח א הך ומ"ש לא קאי על הטור רק על הרשב"א שהביא בסמוך: הב"ח

ואפי' לחולין (ב) ולאו דוקא כשאוכל פת [א] אלא לכל דבר (ג) שטיבולו במשקה צריך נטילת ידים (ד) אבל הנוטל ידיו לפירות (ה) הרי זה מגסי

אלא לנקיות דפשיטא דאינה עולה לו : ומ"ש ואפילו לחולין פי' ל"מ לתרומה דכיון דסתם ידים פוסלין את התרומה א"כ יהא אוכל תרומה שהיא טמאה מדרבנן שיש בה עון מיתה אלא אפילו לחולין דאין שני פוסל בתרומה נמי צריך נטילה כמו שיתבאר: ולאו דוקא כשאוכל פת וכו' מימרא דר"א בפ' ע"פ ולשון צריך נ"י משמעו כל דין נ"י ומברך עליהם וכך היא דעת רש"י והרמב"ם והרא"ש ורבינו אבל אין כן דעת התוספות ורשב"ם ומהר"ם מרוטנבור"ג וכ"כ האחרוני' שיש ליטול ידיו ולא יברך והכי נקטינן וע"ל בסימן תע"ג : כתב ב"י דבגמרת ע"פ משמע דאעפ"י שאינו מטבל אלא ראש הירק ואין ידו נוגע במשקה נמי צריך ליטול ידיו דחיישינן דילמא משקעיה ליה ויגע בידו במשקה וכ"כ בהגהת ש"ע · וכתב עוד דוקא פת שמברך עליו המוציא צריך נ"י אבל לחמניות דקות וכן פת הבא בכסנין ואינו קובע סעודתו עליהם שאין מברכין עליהם המוציא א"צ נ"י וכן פסק בש"ע · כתב הרוקח אוכל פחות מכביצה יטול מספק ולא יברך עכ"ל ומביאו ב"י משמע אבל פחות מכזית א"צ נטילה כלל דאל"כ ה"ל לאשמועינן רבותא דאפילו פחות מכזית יטול מספק ולא יברך וכך היא נוטה דעת הש"ע ע"ש . כתב ב"י דמדברי הרשב"א גבי בלס ליה אומצא בפ' כ"ה (דף ק"ז) משמע דבשר צלי שאוכל טופח עליו א"צ נטילה דאי צריך נטילה אמאי אצטריך לפרש דנתן לו פת עם הצלי כיון דבלא פת נמי צריך נטילה במוהל טופח על הצלי ודברי הרשב"א הללו הם דברי התו' שכתבו בלס ליה אומצא פי' ופת עמה עכ"ל ומ"מ נלפע"ד דאין מכאן ראיה דכיון דעיקר נטילה ניתקנה על הפת אלא שהחמירו גם במשקין א"כ ליכא למיפשט אוכל מחמת מאכל בפת מאוכל מחמת מאכיל בדבר שטיבולו במשקה דאע"ג דבמשקה לא צריך נטילה דילמא בפת צריך מש"ה אצטריך לאוקמי בדבלס ליה אומצא ופת עמה · ולכן נראה דיטול בכלי טופח ולא יברך : אבל הנוטל ידיו לפירות ה"ז מגסי הרוח כך הוא דעת רוב פוסקים כרב נחמן בפרק כל הבשר ולא כרבא דאמר רשות הוא והסמ"ג פסק כרבא ולא קי"ל הכי מיהו כתב הר"פ בהגהת סמ"ק דאם רוחץ מפני שאין ידיו נקיות ואסור לברך על הפירות בידים מטונפות אין בו משום גסי הרוח וז"ל המרדכי אם ידוע דנגע במקום הטנופת צריך ליטול אף לפירות עכ"ל ונראה דה"ה בנגע במקומות המכוסים בגופו דחשוב כמקום הטנופת · כתב בית יוסף דהרשב"א כתב שהשותה צריך ליטול ידו אחת שנוטל בה את הכוס ושאר הפוסקים חלוקים עליו ונהוג עלמא כוותייהו וכל המשנה אינו מן המחמירין אלא מן המתמיהין עכ"ל :

וצריך

וטובלין ידיהם ומברכין ענט"י מפני שצריך לטבול טיבול שני במרור אבל על אכילת מצה שהוא יוצא בכזית א"צ נטילה דעל כזית א"צ נטילה כדאמרינן בסוכה (כז.) ובברכות (מח.) עכ"ל : ולאו דוקא כשאוכל פת אלא לכל דבר שטיבולו במשקה צריך נט"י בפר' ע"פ (קטו.) א"ר אלעזר כל דבר שטיבולו במשקה צריך נט"י ופירש"י צריך נט"י משום משקין שהידי' שניות וכל הפוסל את התרומה מטמא משקין להיות תחלה וכן דעת ה"ר יונה שכתב בפרק אלו דברים פירוש עיקר נט"י הותקנה על הפת שנאחז בידים שהנטילה היא משום סרך תרומה ורוב התרומה הם מהפת אבל לפירות אין צריך נטילת ידים שאין תרומתן מן התורה אלא הענבים אחר שעשה מהם יין והזתים אחר שיעשו שמן שלא מצינו תרומה מן התורה אלא בראשית דגנך תירושך ויצהרך אבל המשקים כיון שאינם נאחזים בידים שאדם שותה אותם ע"י הכלי לא היו צריכים נטילה מן הדין אלא מפני שהמשקים עלולים יותר שמקבלי' טומאה מהידים שהן שניות כמו התרומה ונעשים ראשונים לטמא דברים אחרים כדאמרינן (פרה פ"ח) כל הפוסל את התרומה מטמא משקין להיות תחלה לפיכך החמירו בהם והצריכו לכל דבר שטיבולו במשקה נט"י עכ"ל והתוספות כתבו שאין נראה לפרש כן ונראה דנטילי' דהכא לאו משום קדושה ונקיות כמו בנהמא אלא משום שלא יטמא המשקין להיות תחלה ויהא אסור לשתותן ולפסול גופו ולפי זה נראה דאין לברך על אותה נטילה כיון דליכא הכא מצוה לשמוע דברי רבי אלעזר בן ערך וכ"ש שאין אנו נזהרים מלטמאות עצמנו ומלאכול אוכלים טמאים ואין אנו צריכים לאותה נטילה והמברך ה"ז מברך ברכה לבטלה ובכל הסדרים כתוב שצריך לברך על הנטילה ואין נראה כדפרישית עכ"ל וכ"כ שם המרדכי בשם רשב"ם וגם רבינו כתב בסימן תע"ג שהר"מ מרוטנבורק כתב דהאידנא א"צ נטילה לדבר שטיבולו במשקה וע"כ לא היה מברך על נטילה של טיבול ראשון וכ"כ בעל העיטור ומיהו רבי' כתב שם דל"נ והכא נמי אזיל לטעמיה ולא חילק לענין ברכה בין דבר שטיבולו במשקה לפת וגם המרדכי כתב שם שרבותיו חולקים על אותו פסק ומצריכים ברכה וכ"כ שהוא דעת הרא"ש שכתב בפרק כל הבשר לפי שהמשקה עלול לקבל טומאה הצריכו נטילה לדבר שטיבולו במשקה משום סרך תרומה וכדברי רש"י וכ"כ דעת הרמב"ם בפ"ו מהלכות ברכות שמברכין ענ"י לאכילת דבר שטיבולו במשקה כשם שמברכין לאכילת פת : וכתב רבינו ירוחם י"מ דהא דמצרכי נטילה לטיבולו במשקה יש לו כל דין נט"י ומברך עליהם ויש להם כל דין מים ראשונים וי"מ שאינו אלא משום נקיות ואין מברכין עליהם שלא תקנו נטילה אלא בפת וכן נראה עיקר ואין להם דין מים ראשונים עכ"ל וכיון שיש חולקים בדבר יש לחוש מלברך וגם רבי' כתב בסי' תע"ג והרוצה לצאת ידי ספיקא יביא עצמו לידי חיוב נטילה מצד אחר כגון שיסך רגליו ויפספס ע"כ ומיהו אותו תיקון הוא ע"פ דעת הסוברי' שאחר נטילה דעשיית צרכיו צריך לברך ענט"י אבל לדידן דאינו מברך ענט"י כמו שכתבתי בסימן ז' ליתא להאי תיקון הלכך נכון שלא לברך על נטילה לדבר שטיבולו במשקה ולדברי הכל אין דבר שטיבולו במשקה צריך נטילה אלא בעוד שהמשקה טופח עליו אבל אם נתנגב לא וכ"כ מדברי הכלבו ופשוט הוא (א) :

בפרק ע"פ על הא דאמרינן כל דבר שטיבולו במשקה צריך נט"י אמר רב פפא ש"מ האי חסא צריך לשקועיה בחרוסת משום קפא דאי ס"ד לא צריך לשקועיה נט"י למה לי ודילמא לעולם אימא לך לא צריך לשקועיה וקפא מריחא מיית אלא למה לי נט"י דלמא משקעי ליה ונראה שיש ללמוד מכאן שאעפ"י שאינו מטבל אלא ראש הירק או הפרי שנמצא שאין המשקה נוגע כלל בידים עכ"ז צריך נט"י : וכתב הר"ן שם והא דבעי נט"י למה שטיבולו במשקה טפי מלשתות משום דהתם לא עביד דנגע במשקין שבתוך הכוס אבל הכא עביד דנגע במשקים ע"ש טיבול מיהו בפ' כיצד מברכין משמע שצריך ליטול ידו אחת ששותה בה ע"כ ונראה דהא דפרק כיצד מברכין היינו דתני התם (מג.) כיצד סדר הסיבה אורחין נכנסין וכו' בא להם מים כל א' נוטל ידו אחת בא להם יין כל א' מברך לעצמו וכתב שם הרשב"א נוטל ידו אחת ואע"ג דהנוטל ידיו לפירות ה"ז מגסי הרוח הכא שאני דמשום שמא יגע בידו ליין וכל שבמשקין צריך נט"י והיינו דלא צריך אלא ידו אחת ע"כ וכן נראה ממה שפי' רש"י נוטל ידו אחת לקבל בה כוס ששותה לפני המזון אבל התוס' כתבו נוטל ידו אחת מפני כבוד הברכה ולא דמי לנוטל ידיו לפירות דהוי מגסי הרוח כיון שאינו נוטל ב' ידיו ע"כ ולפי דבריהם אין משם ראיה ליטול ידו אחת לשתות. ונראה שכך פירשו הפוסקים אותה ברייתא ומפני כך לא הזכירו שצריך ליטול ידו אחת לשתות ור"י כתב שהביא הרשב"א ראיה גם כן מדאמרי' בפרק אמר להם הממונה (ל.) הנכ' בסעוד' אדם יוצא להשתין נוטל ידו אחת ונכנס ואומר שם דלשתות הוא ורש"י נראה שחולק על זה שפי' דהכיא דמסכת יומא מיירי לשתות אחר אכילה שאם היו ממשיכין אחר סעודה לאכול ולשתות חיישינן שמא יתן פרוסה לתוך פיו וההוא דפרק כיצד מברכין מיירי באוכלי טהרו' עכ"ל וגם ה"ר יונה כתב בס"פ אלו דברים כדברי רש"י דלשתיה לחודה לא הוה בעי נט"י אלא מפני שדרכם היה בשעת שתיה לאכול מעט לפיכך הצריכוהו נט"י ואע"פ שהרשב"א כתב בתורת הבית שנראה לו שהשותה צריך ליטול ידו אחת שנוטל בה את הכוס מ"מ שאר פוסקים שלא הזכירו כן חולקים בדבר ונהוג עלמא כוותייהו וכל המשנה אינו מן המחמירין אלא מן המתמיהין : והא דדבר שטיבולו במשק' צריך נט"י דוקא בשטיבולו באחד מז' משקין אבל שאר משקין אינם מקבלין טומאה כלל וכמו שכתב הרמב"ם בפרק ראשון מהלכות טומאת אוכלים ושבעה המשקין מפורשים בפ"ו דמכשירין שהם יין ודבש דבורים ושמן זית וחלב והדם והטל והמים וסימנך י"ד שח"ט ד"ם :

והיה נ"ל שבשר צלי טעון נטילה מפני שיש בו משקה טופח אבל מצאתי להרשב"א שכתב בפרק כל הבשר דהא דאמרינן (קז:) בלס ליה אומצא פת היה נותן לו עם הצלי דאילו צלי לבדו לא היה צריך נטילת ידים ואדרבה קי"ל דהנוטל ידיו לפירות ה"ז מגסי הרוח ע"כ וצריך לומר שהוא סובר דמוהל היוצא מן הצלי אין שם משקה עליו ואין לפרש דהרשב"א לא קאמר דלצלי לא בעי נטילה אלא כשהוא יבש ביותר שאין בו שום לחלוחית משקה אבל אם היה בו שום לחלוחית משקה היה צריך נטילת ידים דא"כ אמאי איצטריך לאוקמי בשנתן לו פת עם הצלי הא אפי' בלא נתן לו פת עם הצלי נמי אתי שפיר :

מדברי התו' בפ' ע"פ (שם:) גבי הא דאמ' רב חסדא נטל ידיו בטיבול ראשון נוטל ידיו בטיבול שני משמע שאם נטל ידיו לדבר שטיבולו במשקה ואח"כ רוצה לאכול לחם אין אותה נטילה עולה לו וצ"ע (ב) : אבל הנוטל ידיו לפירות ה"ז מגסי הרוח בפרק כל הבשר (קו.) מימרא דרב נחמן ואע"ג דרבא אמר התם דרשות הוי מדברי הרי"ף והרא"ש משמע דנקטי' כרב נחמן וכ"כ הרמב"ם בפ"ו מהל' ברכות ודלא כסמ"ג שכתב דהלכ' כרבא וכתב הרשב"א ודוקא כשאין ידיו מטונפות הא לאו הכי צריך רחיצת ידים משום ברכה מיהא וכן נמי כשאוכלן בפני עצמן אבל ע"י טיבול לא כדאמרינן כל שטיבולו במשקה צריך נט"י ע"כ ופשוט הוא וכתוב בהגהות סמ"ק הנוטל ידיו לפירות וכו' ר"ל כשנוטל דרך נט"י לפת אבל ליטול ידיו דרך נקיות אין לחוש : וכתב המרדכי בפרק אלו דברים דתבשיל מחטים בכלל פירות הוא ואינו נוטל ידיו כלומר והוא שלא יהיה עליה' משקה טופח דאל"כ משום שטיבולו במשקה צריך ליטול ידיו לדברי הסוברים כן : בסוף פרק כיצד מברכין אהא דתניא בא להם יין כל א' וא' נוטל ידו אחת כתב הרשב"א ירושלמי תני סדר סעודה אורחים נכנסים ויושבים וכו' הביא להם יין כל א' וא' נוטל ידו אחת הביאו להם פרפראות כל א' וא' מברך לעצמו מכאן נלמוד שא"צ ליטול שתי ידיו לפת הבאה בכסנין אלא די בידו אחת שלא תקנו נטילת שתי ידים אלא לפת בלבד עכ"ל וכ"כ בת"ה הארוך וז"ל פת הבאה בכסנין קודם הסעודה בזמן שאין קובע עליו סעודתו נ"ל שא"צ ליטול אלא ידו אחת ודייקינן לה מהא דגרסי' בירושלמי פרק כיצד מברכין תני סדר סעודה אורחים נכנסים וכו' אלמא דאף הפרפראות הם פת הבאה בכסנין וסגי להו בנטילת

ידו

דרכי משה

קנח (א) וכתב הכלבו דאם נפלו הפירות למים ואוכלן עם המים שעליהם בעינן נט"י : (ב) ואין דבריו בזה נכונים שהתוספות שכתבו כן לא כתבו אלא לענין סדר של פסח דשאני התם דהפסיק

דרישה

סי' קנח [א] אלא לכל דבר שטיבולו במשקה כתב ב"י שכתב ר' ירוחם י"א דמברך על הנטילה וי"א שאין צריך ליטול למשקין אלא משום נקיות ואין לברך עליהן ע"כ וכן כתב רבינו לקמן בסי' תע"ג וז"ל הר"מ מרוטנבור"ק כתב דהאידנא א"צ נטילה לדבר שטיבולו במשקה וע"כ לא היה מברך על נטילה של טיבול ראשון וכ"כ בעל העיטור (מיהו רבינו כתב שם דלא נהירא ליה וה"נ אזיל לטעמיה אבל דעת הרמ"א כדעת הי"א שהביא ר' ירוחם) עכ"ל ונראה דר"ל דהר"מ לא היה נוטל כלל בכל השנה לטבול במשקה אם לא משום נקיותיו ובפסח שע"כ בלאו הכי צריך שיהיו ידיו נקיות משום קידוש מש"ה נטל ידיו לטיבול ראשון אך לא משום חיובא אלא איזה כוונה אחרת היה לו א"כ משום טהרת הרגל ולכן לא היה מברך עליה תדע דאל"כ תיקשה לך שכתב דהאידנא א"צ נטילה ואח"כ כתב וע"כ לא היה מברך על נטילה כו' דמשמע דנטילה מיהא בעי דאל"כ הל"ל וע"כ לא היה נטל לטיבול ראשון ואח"כ דבריו סותרין זא"ז · וא"ל דהא דנטל בפסח משום נקיות הא משום קידוש דבכל השנה נמי צריך נטילה אם אין ידיו נקיות אלא מסוורתא כדפרישית דס"ל דבכל השנה לא נטל כלל אם היו ידיו נקיות ובפסח אף שהיו ידיו נקיות מ"מ נטל אבל לא היה מברך כיון דלאו חיובא הוא ודו"ק וכיון שכן נ"ל דע"ז סומכין שאין נוטלין עכשיו הידים לאכילת מרקחת דדבש הנקרא איין גימכט"ץ בל"א · ומ"ש רבינו שם סימן תע"ג והרוצה לצאת ידי ספיקא כו' עיין שם פירשתיו ועיין בתשובת מורי בסדר פסח :

וצריך

(ה) הרי זה מגסי הרוח דוקא דרך נטילה אבל דרך נקיות אין לחוש סמ"ק ובמרדכי כתב שאם ידוע שנוגע במקום הטינופת צריך ליטול אף לפירות :

פרישה

(ב) ולאו דוקא כשאוכל פת כו' ז"ל ר' יונה עיקר נטילת ידים הותקנה על הפת שנאחז בידים משום סרך תרומה ורוב התרומות הם מן הפת אבל מפירות אין תרומתן מן התורה אלא הענבים אחר שעשה מהן יין והזתים אחר שעשה מהן שמן אבל המשקין כיון שאינן נאחזים בידים שהאדם שותה אותם ע"י כלי לא היו צריכין נטילה אלא מפני שהמשקין עלולין יותר שמקבלין טומאה מהידים שהן שניות כמו התרומה ונעשים ראשונה לטמא דברים אחרים ולפסול גופו לפיכך החמירו בהן והצריכו לכל דבר שטבולו במשקין נט"י אע"פ שאינו נוגע במשקין חששו נמי דילמא יגע בהן אבל כששותה לא חשו שמא יגע שאין דרך ליגע בכלים ויש מחמירין ליטול ידו הא' שנוטל הכלי בה לשתות רשב"א · ומ"ש ולאו דוקא כשאוכל פת · הוא לפי שבאמת אין חיוב נטילה לשום אוכל בעולם זולת לפת ואדרבה הנוטל ידיו לפירות הוא מגסי הרוח וכמ"ש בסמוך משום הכי כתב ולאו דוקא כשאוכל פת אעפ"י שהוא דוקא באוכלין מ"מ הוא לאו דוקא לפת אלא לכל דבר שטיבולו במשקה ועיין בדרישה דברי רבינו יונה בשלימותם ושם ג"כ כתבתי קלת ישוב :

(ג) שטיבולו במשקין כו' דוקא בשטיבולו בז' משקין יין דבש שמן זית וחלב והטל והדם והמים וסימנך י"ד שח"ט ד"ם ב"י ועיין בדרישה :

(ד) ומ"ש אבל הנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח יש בו שני חלקים הא' מ"ש הרשב"א דוקא כשאין ידו מטונפת והשני מ"ש בהגהת סמ"ק דוקא כשנוטל דרך נטילת ידים לפת אבל ליטול ידיו דרך נקיות אין לחוש וצ"ל שניהן לדבר אחד נתכוונו ודו"ק :

וצריך

מגסי הרוח (ו) [ב] וצריך ליזהר בנטילתם שכל המזלזל
בנטילתם חייב נידוי כדאמרינן את מי נידו את ר"א בן הנדל
שזלזל בנט"י וכל המזלזל בנט"י (ז) בא לידי עניות ואמר ר' זריקא
א"ר אלעזר כל המזלזל בנט"י נעקר מן העולם (ח) [ג] [ד] ומיהו
במחנה ההולכים למלחמה פטורים מנט"י ראשונים ואע"פ ששיעורם
ברביעית יוסיף ליטול בשפע דאמר רב חסדא אנא משאי מלא
חפנאי מיא ויהבו לי מלא חפנאי טיבותא ויברך על נט"י אע"פ
שאינה אלא מדרבנן שהצריכו נטילה לחולין משום סרך תרומה
פי' שלא יבא לאכול תרומה בלא נטילה וסתם ידים שניות לטומאה
ופוסלות התרומה ומשום הכי תקנו שיהא רגיל ליטול אף לחולין
ואע"פ שלא היה צריך דחולין לאו בני קבולי טומאה נינהו ·
(ט) ושייך לומר וצונו בדבר שהוא מדרבנן ואסמכוהו אלאו דלא
תסור (י) (יא) ולא יברך עד אחר הנטילה אף על גב דכל המצות
מברכין עליהם קודם לעשייתן שאני הכא שפעמים שאין ידיו
נקיות ואינו יכול לברך קודם הילכך תקנו שלעולם יברך אח"כ
ועוד

ידו אחת עכ"ל ולטעמיה אזיל שיש דברי' שנוטל להם ידו אחת כמו שנתבאר בסמוך
אבל לדידן שאין אנו נוטלים יד אחת לשום דבר כיון דמאותו ירושלמי למדנו שלפת
הבאה בכסנין א"צ ליטול שתי ידיו ה"ה דאפילו יד אחת א"צ ליטול וכ"כ סמ"ק
בסי' קנ"א וז"ל כל דבר שתחילתו עיסה ונמלך לעשותו סופגנין מברכינן עליו
המוציא וחייב בחלה וטעון נט"י כי ג' דינים
אלו תלוים זה בזה ומדלא הזכיר נטילת
יד אחת אלמא דפת הבאה בכסנין כיון
שאם לא קבע סעודתו עליו אינו מברך
המוציא אינו טעון נטילה כלל אפי' ליד
א' וכן נראה מדברי הרמב"ם בפ"ו והיכא
דקבע סעודתו עליו כבר כתבתי בתחלת
סימן זה אם צריך נט"י :
וצריך ליזהר בנטילתם וכו' כדאמרינן
את מי נידו את אלעזר בן
הנדל שזלזל בנטילת ידים במסכת עדיות
(פ"ה) :
וכל המזלזל בנט"י בא לידי עניות
בפרק במה אשה יוצאה (סב:) :
ואמר ר' זריקא אמר ר' אלעזר כל
המזלזל בנט"י נעקר מן העולם
בפ"ק דסוטה (ד:) : **ומיהו** במחנה
ההולכים למלחמה פטורים
מרחיצת ידים ראשונים כלומר אבל
חייבים הם במים אחרונים משום
דסכנה ניכהו מפני הסכנ' וזה פשוט בספ"ק
דעירובין (יז:) ובספר א"ח למד מכאן
דמי שהיה במדבר או שיש לו סכנה אוכל ושותה בלא רחיצה וכ"כ ממ"ש המרדכי
בפ' אלו דברים אמאי דאמר רב נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהם כל היום ויש
להקשות עליהם מעובדא דר"ע בפרק עושין פסין (כא:) שאמר מוטב שאמות
מיתת עצמי ולא אעבור על דברי חבירי ואח"כ מצאתי שהתוספות הקשו שם כן
ותירצו דמחמיר על עצמו היה : **ואע"פ** ששיעור' ברביעית יוסיף ליטול בשפע
דאמר רב חסדא אנא משאי מלא חפנאי מיא וכו' בפרק במה אשה יוצאה
(סב:) אמאי דאמרינן דמזלזל בנט"י מביא את האדם לידי עניות אמר רבא לא אמרן אלא דלא משא ידיה אבל משא ולא משא לית לן בה ופי' רש"י משא ולא משא שאינו רוחץ
ומשפשף יפה אלא מעט מים כגון רביעית מצומצם ואסיקנא עלה ולאו מלתא היא דאמר רב חסדא אנא משאי מלא חפנאי מיא ויהבו לי מלא חפנאי טיבותא :
ויברך ענט"י אף על פי שאינו אלא מדרבנן שהצריכו נטילה לחולין וכו' כלו' אף ע"ג דא"צ ליטול ידיו אלא מדרבנן צריך לברך ושייך לומר וצונו דאסמכוהו
אלאו דלא תסור כדמסיים ואז"ל כלומר דכיון דמלאו דלא תסור נצטוינו לעשות דברי חכמים כשאנו מקיימים דברי חכמים הרי אנו מקיימים מצות השם
וזה טעם כל הברכות שאנו אומרים במצות דרבנן : **ומ"ש** שהצריכו נטילה לחולין משום סרך תרומה פשוט בפרק כל הבשר (קו.) ופירש"י שהידים שניות ופוסלות
את התרומה אבל חולין לא מהגיא בהו שני ומפני סרך תרומה שירגילו אוכלי תרומה ליטול ידיהם נהגו בחולין ע"כ כלומר שחכמים גזרו טומאה על סתם
ידים ועשאום כאילו הם שניות ולענין חולין לא נפקא לן מידי דאין שני עושה שלישי בחולין ואפ"ה משום סרך תרומה הצריכו נטילה ג"כ בחולין : **ומ"ש** רבינו
ואע"פ שלא היה צריך דחולין לאו בני קבולי טומאה ניניהו היינו לומר דלאו בני קבולי טומאה משני ניניהו ומצאתי נוסחא שכתוב בה בהדיא שלא היה
צריך דאין שני פוסל בחולין : **ולא** יברך עד אחר הנטילה אע"ג דכל המצות מברכין עליהם קודם לעשייתן שאני הכא שפעמים שאין ידיו נקיות וכו' טעם זה
כתבו התוספת והרא"ש בפ"ק דפסחים (ז:) ובספ"ג שאכלו (נא:) : ומ"ש

וצריך ליזהר בנטילתם וכו' פי' לאפוקי מהני אינשי דלא משו ידייהו כלל
אעפ"י שאינן הולכין במחנה למלחמה אבל אם מגמגם ברביעית מים
בלחוד דהיינו משא ולא משא אינו חייב נדוי ולא נענש ואעפ"כ יוסיף ליטול ידיו
בשפע וכו' כתב הר' יונתן ספ"ק דעירובין אמתני' ד' דברי' פטורין במחנה וכו'
פטורין התירו להם חכמים למחנה היוצא
להלחם אפילו למלחמת הרשות וכ"ש
למלחמת מצוה אף על פי שהוא אסור
לכל אדם ואפילו לשיירא ההולכת ממקום
למקום שאין דין שיירא כד' דברים אלו
כדין יחיד העומד בביתו וכו' עד והתירו
להם לאכול בלא רחיצת ידים ולהתפלל
בקנוח ידיהם בעפר לבדו ואפי' רחוקים
ממים אפי' מיל דליחיד היינו מצריכים
אותו לילך למעיין או בור או מקוה מים
עד ד' מילין ולמחנה לא הצריכו עכ"ל וכ"כ
ב"י ע"ש א"ח דמי שהיה במדבר או שיש
לו סכנה אוכל ושותה בלא רחיצה וכ"ע
בפ' עושין פסין שלא היה לו מים בבית
האסורים ליטול ידיו לסעודה ואמר מוטב
שאמות מיתת עצמי ולא אעבור על
דברי חבירי תירצו התו' דמחמיר על עצמו
היה ע"כ : **ויברך** ענ"י אעפ"י
שאינו אלא מדרבנן הא
דכתב רבינו להא מילתא הכא אף על גב
דכל הברכות במצות דרבנן אינן אלא
מדרבנן נראה דה"ט דבעלמא כל מצוה
דרבנן תקנוה רבנן בשביל דהמצוה בעצמה יש בה טעם וראוי לברך וצונו אבל מצות
נטילה לחולין דאין בה טעם בעצמה אלא תקנו שיהא רגיל בנטילה זו אף בחולין
כדי שלא יבא ליגע בתרומה בלא נטילה קשיא ודאי מאי וצונו כיון שאין טעם
במצוה עצמה אלא משום סרך תרומה ותירץ דגם ברכה זו אסמכו' אלאו דלא תסור :
ומ"ש

פרישה

(ו) **וצריך** ליזהר בנטילתם וכו' הפליגו ג' עונשים למזלזל בנטילתם נדוי ועניות ועקירת
העולם ויש קצת לתת טעם לעניות משום דשילא דעניות נבל שמיה ואוהב
מקום מיאוס כדאיתא פרק כל הבשר מש"ה נמשך לעניות האוכל במיאוס וליכלוך הידים
ובפרק קמא דסוטה דף ד' כתבו התוס' בשם ר"י דעקירה מהעולם הוא על ידי עניות ולא
אמר עונש מיתה כמו על שאר עבירות דרבנן דנענש מיתה וכיולא ועקירה ע"י עניות קשה טפי כו'
וכתב גם שם ברש"י ותו' דהמזלזל בנטילה ר"ל שאוכל תמיד בלא נטילת ידים · ומתחלה מיד
שהיו רואין שמזלזל תמיד הי' מוטל על חכמי הדור לנדותו ואם אינו משגיח ע"ז בא לידי
עניות וע"י העניות נעקר מן העולם :
(ז) **בא** לידי עניות כ"ל שהוא ע"ד מ"ש בפרק כל הבשר והביאו ב"י לקמן בסי' רמ"א שילא
דעניות נבל שמיה ונבל קרי ליה ואוהב מקום מיאוס ושורה שם ומש"ה אמרו
המשתין מים בפני מטתו בא לידי עניות שהוא מיאוס וכן פירש"י ע"ש ומש"ה כמו אמרו כאן
שהרוחץ ידיו היטב מדבריו המזוהמים והמאוסים הרחיק ממנו שילא דעניות ובא עליו
ברכה כמ"ש הטור מלא חפנאי טיבות' :
(ח) **ומיהו** במחנה ההולכי' במלחמה פטורים מנטילת ידים הראשונים פי' לאפוקי ממים
האחרונים שהן חובה וסכנת עורון משום מלח סדומית שבהם חייבי' וצריכין להדר
אחריהן אבל לא לנטילת ידים ראשונים שאין צריכין להדר עליהן אלא אם היו המים מזומנים
לפניהם פשוט שגם בראשונים חייבין :
(ט) **ושייך** לומר וצונו בדבר שהוא מדרבנן וכו' פי' כיון דמלאו דלא תסור נצטוונו לעשות
דברי חכמים כשאנו מקיימין דבריהם הרי אנו מקיימין מצות השי"ת ויש ליתן
טעם למה לא כתבוהו רבינו טעם זה בנטילת ידים בשחרית לעיל בסי' ד' ונראה דמשום
דבגמרא נזכר דין נט"י לסעודה בפ' אלו דברים בברכות · לדין ברכת נט"י דשחרית בפרק הרואה
אמריו מש"ה נמשך בזה אחר סדר הגמר' ועוד דאפילו בברכה דשחרית תקנו הנוסח ע"ש
תיקון הסעודה שלכך מברך על נטילת ידים ע"ש הכלי שנקרא אנטל הרי שעיקר תיקון הברכה
היתה לסעודה מש"ה נותן בו הטעם ולא בנטילה דשחרית :
(י) **ולא** יברך עד אחר הנטילה כתב ב"י לא ה"ל לרבינו לכתוב ולא יברך עד אחר הנטילה
אלא כך ה"ל לכתוב ומברך קודם נטילה כדקי"ל כל המצות מברך עליהן עובר
לעשייתן ומיהו נהגו העולם לברך אחר נטילה משום דפעמים דאין ידיו נקיות והתו' והרא"ש
כתבו זה אין במשמע דבריהם דבדוקא קאמרי דצריך לברך אחר הנטילה דאמר ר' אבהו כל
האוכל בלא נגוב ידים וכו' פירש"י בסוטה דף ד' ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא אלמא
דבדבר מיאוס קרי טומאה פי' לפירושו שלמעלה מיניה כתיב שם ביחזקאל ועגת שעורים תאכלנה
והיא בגללי צאת האדם תעוגנה לעיניהם ויאמר ה' ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא
בגויים ולזה נשמע דדבר מיאוס קרי טומאה ועל כרחך מיירי בנוטל שלא שפך רביעית בפעם
אחת וכן נמי שלא טבל ידו · שבאלו אין שייך טומאה עד שיקרא מיאוס בשם טומאה לכן
ע"כ לא מיירי הפסוק שיאכלו בטומאה בלא נטילה כלל או שלא נטל כשיעור שזהו טמא ממש
אלא שיסמכו לקרותו טומאה בסמיכת מיאוס לכן ודאי ע"כ מיירי כה"ג שנטל בשני פעמים שהיו
הראשון מים טמאי' בלועים בתוך מים השניים כל זמן שלא נתנגבו דאינו כ"כ טומא' רק טומא' של מיאוס :
(יא) **ולא** יברך עד אחר הנטילה ור' ירוחם כתב שראה מרבותיו נוהגין אחר שיפשוף ידי' מברכין
קודם שיטלו עליה' מים שניים כיון שהן נקיות כבר וכ"כ ב"י ע"ש ונראה שהשפשוף
שעושי' בראשונה הוא כדי להעביר הלכלוכית ושפשוף המוכר לקמן סי' קס"ב בדברי רבינו
כתבתי ענינו לקמן ע"ש :
כל

דרישה

[ב] **וצריך** ליזהר כו' כתב הרוקח אבל על פאות מכבילה יטול מספק ולא יברך ונראה שטעמו
משום דכיון דבפאות מכבילה אינו מקבל טומאת אוכלים איכא למימר דלא
הצריכו נטילה ואיכא למימר דמסתמא לא סילקו בין פת לפת הילכך יטול ידיו מספק ב"י :
[ג] **ומיהו** במחנה ההולכים כו' התו' הקשו ממעשה דר"ע בפרק עושין פסין שאמר מוטב
שאמות מיתת עצמי ולא אעבור על דברי חבירי ותירצו דמחמיר על עצמו היה .
וזהו לשון ר' יונה שכתב על הא דטיבולו במשקה עיקר נטילת ידים הותקנה על הפת שנאחז בידים
שהנטילה היא משום סרך תרומות ורוב התרומות הם מהפת אבל לפירות אין צריך נטילת ידים
שאין תרומתן מן התורה אלא הענבים אחר שעשה מהן יין והזתים אחר שעשה מהן שמן שלא
מיכנו תרומה מן התורה אלא בראשית דגנך תירושך ויצהרך אבל המשקי' כיון שאינן נאחזין
בידים שאדם שותה אותם ע"י הכלי לא הוו צריכין נטילה מן הדין אלא מפני שהמשקין עלולי'
יותר שמקבלין טומאה מהידים שהן שניות כמו התרומה ונעשי' ראשוני' לטמא דברים אחרים
כדאמרינן כל הפוסל את התרומה מטמא משקין להיות תחלה לפיכך החמירו בהם והצריכו לכל
דבר שטיבולו במשקה נטילת ידים עכ"ל וקצת דברי רש"י ורבינו המחבר · ואמנם התום' פירשו טעם
אחר לנטילה זו שהיא אינה באה משום קדושה ונקיות כמו בהמה אלא משום שלא יטמאו המשקין
להיות תחלה ויהא אסור לשתותן ולפסול גופו וכתבו שלפי זה נראה דאין לברך על אותה נטילה
כיון דליכא הכא מצוה לשמוע דברי ר' אליעזר בן ערך וכ"ש שאין אנו נזהרין מלטמאות עצמינו
ומלאכול אוכלין טמאין ואין אנו צריכין לאותה נטילה והמברך הרי זה מברך ברכה לבטלה עכ"ל ·
וכ"כ מהר"ם וכ"כ המרדכי בשם הרשב"א לכן פשוט שאין לברך על נטילה זו · והנה בגוף
הנטילה אפילו בלא ברכה אין העולם נזהרין ונתלי' בדברי התו' דלעיל אמנם גם התו' לא כתבו
שיש לבטל הנטילה רק הברכה ואולי טעמם על שמושבים המשקה של הטיבול בטל לגבי אוכל
כשהאוכל הוא עיקר והא דקאמר דבר שטיבולו במשקה היינו שהמשקה עומד לבדו ובא עתה
לטבול בתוכ' שאז הותקנה נטילה כדי שלא יטמא המשקה בטיבולו משא"כ כשהמשק' אינו עומד
לנפשו אלא שהאוכל לח ממנו אפילו טופח כדי להטפיח אין שם משקה עליו ובכה"ג לא גזרו
והא דקאמר כל שטיבולו במשקה ולא אמרו כל שדרך להטבל במשקה ה"ק כל דרך שטיבולו
במשקה ובא זה לטבול צריך ליטול ידיו תחלה ולפ"ז יתיישב יפה דלא תקשה מגלי אף שהוא
טופח ומתבטל ג"כ אפילו המשקה מונח עליו שמוכח ונרא' כן מדברי הרשב"א ומשמעו' המרדכי
דא"צ נטילה עליהן וב"י הביאו בסי' זה ולפי סברא זו לק"מ אבל בכלבו מצאתי דף י"ן ע"ג
שכתב בשם הר"ם ז"ל אם נשרו במים ועוד המים עליהן צריך נטילה מטעם טיבולו במשקה
ע"כ ומשמעות דבריו אפילו אינו עדיין במי' אלא שעדיין טופח ממי השרייה ולפ"ז היה צריך
ליטול ידים ליגדו"ת או לפלאטי"ן אפי' אינם במים ובחומץ אבל לפלוימ"ן ופירות מבושלי' נראה
פשוט דא"צ נטילה כלל אפילו הן עדיין במרק שלהם דהא על המרק שלהן מברכין בורא פרי
העץ וכמ"ש הטור בסימן ר"ב ור"ה ע"ש נמצא דאין על המרק שם משקין וכן על מיני מרקחת
המטוגנין בדבש אמרינן דהדבש בטל הוא אצל המרקחת ומברכין עליהן ב"פ העץ או פה"א כשם
שבטל הדבש לענין ברכה אפשר שבטל נמי לגבי הנטילה אם לא שהמרקחת היא שרויה בדבש
ונוטל המרקחת מתוך הדבש בידים אבל אם לוקח בסכין או בכלי נראה ג"כ דא"צ להחמיר
כמו שהחמירו באוכל ע"י כף . ואמנם אין זה מספיק וגם אין העולם נזהרים לגמרי אפי'
כשהמשקה לבד · ואולם יש קצת להקל כשאינם נוגעים בגוף האוכל המטובל שהרי הב"י טרח
למצא איסור כשנוגעים באוכל אבל כשאינם נוגעים באוכל כגון שאוכלים ע"י כף וסכין דבר
המטובל אפשר שקצת יש להקל בו ולצרפו לקולות התוספות דלעיל · במרדכי פ' אלו דברים תבשיל
של קטנית בכלל מי פירות הן ואינו נוטל ידיו לאכילתו והרשב"א כתב דבשר צלי אינו צריך גם כן
נטילה ועיין בב"י : [ד] **ומיהו** במחנה ההולכים במלחמה בא"ח למד מזה דס"ה להולך במדבר
או שיש לו סכנה שאוכל בלא נטילת ידים . והתום' מקשי' מדאמר ר' עקיבא מוטב אמות
מיתת עצמי וכו' ותירצו דמחמיר על עצמו היה · הב"י כתב ע"ש אורחות חיים מים ראשונים מצוה אחרונים חובה למאי נפקא מינה לבטולי הנך מקמי הנך שאם אכל עכשיו כו' יש לדקדק
שני דקדוקים הא' למה טרח למצוא הכ"מ בסעודת שבת והלא הכ"מ הוא מפרש בריש דבריו שאומר לבטולי הנך מקמי הנך דהיינו דאם אין לו אלא רביעית מים לא יטלו בהם הידים לאכילה
שלא יכיאם אחר האכילה מפני שהן חובה מחומר' סכנה שעליו ממלח סדומית וממיר' סכנת' מאיסורא וכמ"ש מטעם זה במחנה שבמלחמה פטורים מרחיצת ידים ראשונים ואמר בגמרא
אבל אחרונים חייב וא"כ זהו נפקא מינה ועוד ק' מה שהאריך הכ"מ בסוף דבריו וכתב מפני שכבר נתחייב בברכה · וי"ל דאורחות חיים מדבר בזמן הזה שאין כאן חשש ממלח סדומית וא"כ
אין כאן הכ"מ הנזכר · ולא אתי לקצר שאם אין לו אלא רביעית אחד לסעודה אמת שיטול האחרונים ביטול האחרונים למאי שנא דאלו ואלו מצוה דנפקא להו מחד קרא והתקדשתם אלו מים ראשונים ·
והייתם קדושים אלו מים האחרונים וגם הקשו התו' שם בפרק כל הבשר למה קרא אלו מצוה ואלו חובה כיון ששניהם נלמדו ונסמכו מחד קרא ולכן הטריחו למצוא הכ"מ הזה וליכא למימר
וא"כ לפירוש זה מאי שנא דיש כאן חילוק דמים אחרונים כבר נתחייב מכח והייתם קדושים זה מים אחרונים שחובים הוא למברך ברכת המזון בזמן הזה כמ"ש ר' יונה . ומה שנתחייב
כבר ומוטל עליו הוא קודם למצוה שלפניו לקיימו ולא מיבעיא בחול אי כבר אכל ואין לו רביעית דיטול למים אחרונים ולא יכיסנו לנטילה לסעודה שדעתו לאכול אחר זמן דשם פשיטא בלא
טעם דאלו מצוה ואלו חובה מטעם דסעודה דאחר זמן רשות היא לא יאכל ולא יצטרך ליטול ואי מיירי שיצטרך לאכול אזי פשיטא פטור ממים ראשונים כדילפינן מהולכי במחנה
וכמ"ש לעיל לכך כתב דאפילו לקיים המצוה דסעודת שבת אפ"ה מים אחרונים שכבר נתחייב בהם הם קודמין · וא"ל הא ולפניו מים ראשונים הם חובה ואחרונים רשות והא קודם שאכל
אלו הראשונים הם לפניו וחובה עליו · ז"א דקודם שבא לאכול חיובם של שניהן הם באים כא' שכל מי שרוצה לאכול יודע שג"כ חייב לברך ועוד כל דבר שעדיין לא נתחייב בה לעבר אלא
להבא

ועוד כיון דמברך קודם הניגוב הוי שפיר קודם לעשייתן שגם ניגוב הוא מן המצוה וינגבם היטב קודם שיבצע דאמר רבי אבהו (יא) כל האוכל בלא ניגוב ידים כאילו אוכל לחם טמא שנא' ככה יאכלו בני ישראל את (יב) לחמם טמא בגוים לחמם טמא בגימטריא בלא ניגוב ידים (ס"א לחמ"ם לה מים וכו'):

קנט (א) אין נוטלין לידים אלא מכלי אבל כל הכלים כשרים אחד כלי אבנים (ב) וכלי גללים וכלי אדמה (ג) וצריך שיהא מחזיק רביעית. [א] אם ניקב בכונס משקה פי' שאם ישימו אותו על המשקין יכנסו בתוכו דרך הנקב והוא גדול מנקב

ומ"ש שגם הניגוב הוא מן המצוה פי' מטעם דהאוכל בלא ניגוב כאילו אוכל לחם טמא מיהו אין זה אלא כשאינו שופך רביעית בב"א על ב' ידיו כאחת וכו' כמ"ש ב"י בשם המרדכי: כתב בש"ע סעיף ז' דמי שנטל ידיו שלא לאכול ואח"כ נמלך ואכל אין אותה נטילה עולה לו וכתב בהגה"ה ואם לא הסיח דעתו יטול ידיו בלא ברכה הוראה זו תמוה ונראה ליישב דס"ל כהר"ר יונה שכתב שכל שמתנה שלא בשעת אכילה מתנה שחרית קרי ליה ומהני אפילו שלא בשעת הדחק אם לא הסיח דעתו וכמ"ש ב"י לקמן בסימן קס"ד השתא לפי זה זה שנטל ידיו שלא לאכול עכשיו אלא לאחר שעה ושתים חשיב ליה תנאי שלא בשעת אכילה ומהני אם לא הסיח דעתו או כגון שהניח ידיו אחר נטילה בבתי ידים וצריך לומר לפ"ז דאעפ"י דאינו מתנה כך בפירוש בשעת נטילה אלא שמחשב כך בדעתו חשיב ליה מתנה וכאילו התנה בפיו דפי' דמי ומ"מ משום ספק דילמא אוכל בלי נטיל' כיון דלא היה מתנ' בפי' אלא במחשבה וגם לא היה התנאי שחרית כתב דיחזור ויטול ידיו לפני אכילה ומשום ספק ברכה לבטלה דשמא מהני תנאי זה כתב דיטול ידיו ולא יברך:

קנט אין נוטלין לידים אלא מכלי פרק כ"ה ריש (דף ק"ז) קפדיתו אמנא א"ל אין והא דפרש"י קפדיתו אמנא שיהא הכלי שלם הוה קשיא ליה מאי זו שאלה דהא ודאי כ"ע אין נוטלין ידיהם אלא מכלי ולכך פי' דה"ק קפדיתו אמנא אי ס"ל דאין נוטלין אלא מכלי א"כ צריך להקפיד אם הוא שלם דאם אינו שלם בטל מיניה שם כלי ואין נוטלין ממנו ידים: **ומ"ש** אבל כל הכלים כשרים וכו' משנה פ"ק דידים כלומר אף עפ"י שג' מיני כלים הללו אינן מקבלין טומאה אפ"ה חשיב כלי לענין נט"י: **אם** ניקב בכונס משקה וכו' בפ' כ"ה שם אמר רבא כלי שניקב בכונס משקה אין נוטלין ממנו לידים ומשמ' מדקאמר בסתם אין נוטלין ואינו מחלק אלמא דאפי' נוטל ידיו דרך הנקב ומחזיק רביעית מן הנקב ולמטה נמי אין נוטלין ממנו לידים דכיון דמעיקרא היה מקבל טומאה והשתא שניקב בכונס משקה לא מקבל טומאה בטיל מתורת כלי לגמרי ואין נוטלין ממנו לידים כלל אבל בספר התרומה סי' ע"ז מחלק שכתב וז"ל וצריך שלא יהא הכלי נסדק ולא ניקב במקום שהן עוברין כששופכן על ידו שמן הנקב ואילך אין תורת כלי עליו ומים שנופלין על ידיו מן הנקב ודאי כשרות אבל המים שעוברין מחוץ לנקב דרך שפת הכלי פסולות כיון שבאו על הנקב עכ"ל והרשב"א בת"ה בית ז' סוף שער ג' הביא דברי סה"ת ומסיים בהם דדרך הנקב שרי ליטול דה"ל כברזא ויש להקשות דברזא שאני דמתחלה נעשה לקבל ע"י כך כמו שהאריך בזה ב"י אבל מ"ש רבינו לקמן אבל אם היה ברזא בנקב וי"ל דהרשב"א ס"ל דזה שמייחד כלי זה ליטול ממנו דרך נקב זה חשבינן ליה כאילו עשה עכשיו נקב בכלי זה ולשום בו ברזא כדי ליטול ממנו דרך נקב זה דהך לי אם ייחדו עכשיו ליטול ממנו דרך נקב זה כמו אם היה עושה נקב בו מתחלה והשים בו ברזא כך היא דעת סה"ת בזה מיהו הבאים אחר סה"ת נחלקו בהבנת דבריו דהרשב"א הבין דדוקא בניקב בכונס משקה מחלק בין באו על ידיו דרך הנקב דשרי ובין נוטל דרך הכלי למעלה מן הנקב דפסול אבל אם אינו ניקב בכונס משקה אלא במוציא משקה אפילו דרך פיו למעלה נמי נוטלין שכתב וז"ל ומסתברא דאפילו נשבר כל שלא טהור מחמת שבירתו עדיין כלי הוא ואין מחלקים את הכלי לשנים וכל שמקבל רביעית ואין שברו גדול כל כך שיטהרנו מידי טומאתו מותר ליטול ממנו לידים עכ"ל אבל הסמ"ג והסמ"ק הבינו בהיפך שלא חילק סה"ת בין דרך הנקב דשרי ולמעלה דרך פיו פסול אלא בניקב כמוציא משקה ומחזיק רביעית למטה מן הנקב אבל בניקב בכונס משקה אפי' מחזיק רביעית למטה מן הנקב ונוטל דרך הנקב נמי פסול שאין שם כלי עליו כלל אבל בהגהת מיימוני פ"ו דה' ברכות כתב כלשון סה"ת ואיכא לפרש הכי ואיכא לפרש הכי אלא שהב"י וכן מהרא"י בת"ה סי' רמ"א כתב דבהגהת מיימוני כתב כסמ"ג וסמ"ק אולי כך היה כתוב לפניהם בפי'. ובדברי הרא"ש צ"ע שאחר שהביא דברי רבא כלי שניקב בכונס משקה אין נוטלין ממנו לידים כתב וז"ל וכלי שניקב ומחזיק רביעית למטה מן הנקב מותר ליטול דרך הנקב אבל לא דרך פיו דלמעלה מן הנקב לא חשיב כלי עכ"ל דלכאורה משמע דקאי אניקב בכונס משקה דלעיל מיניה אבל כל שהנקב פחות מכונס משקה כשר אפילו דרך פיו וכמ"ש הרשב"א מיהו אפשר דלא אמר הרא"ש דדרך נקב שרי אלא בניקב פחות מכונס משקה אבל בכונס משקה בטיל מיניה שם כלי ואפי' דרך נקב פסול וכמ"ש סמ"ג וסמ"ק. אלא דמדברי רבינו מוכח להדיא דהבין דברי הרא"ש דאף בכונס משקה כשר דרך הנקב אם יש רביעית מהנקב ולמטה ולא אמר רבא דאין נוטלין ממנו לידים בכונס משקה אלא בנוטל דרך פיו וא"כ בע"כ דבפחות מכונס משקה שרי אפילו דרך פיו דאי פסול דרך פיו ואין חלוק בין כונס משקה לפחות מכונס משקה למה אמר רבא כלי שניק' בכונס משקה אין נוטלין ממנו לימא סתם כלי שניקב ומדברי מהרא"י נראה ג"כ דאע"ג דלכאורה משמע מדברי הרא"ש דבכונס משקה שרי דרך הנקב אינו מפורש בהדיא ומש"ה כתב מהרא"י כיון דסמ"ג וסמ"ק כתבו בפי' לאיסור ולא נמצא בדברי הרא"ש מפורש להיתר קשה לסתור דברים המפורשים לאיסור ואעפ"י דאזלי' לקולא בספיק' דנט"י הכא לאו ספיקא היא ואע"ג דדברי רבינו חשבינן להו מפורש להתיר לא חשיב לה מהרא"י מפורש כיון דידוע דדברי רבינו הם ע"פ הבנתו בדברי הרא"ש וכיון דאפשר לפרש דברי הרא"ש ג"כ לאיסור כמ"ש סמ"ג וסמ"ק כדפי' א"כ אין דברי רבינו לבדן מכריעין כלל כיון דדבריו נתלין בפי' דברי הרא"ש והב"י תפס על מהרא"י ואמר ואיני יודע למה אינו מחשיב דברי רבינו והרא"ש מפורשים להתיר וכו' ואינה תפיס' כלל: ולענין הלכה אעפ"י דמדברי מהרא"י נראה דהיה נוטה להחמיר מ"מ כיון דטעמו לא היה אלא מפני שלא מצא בפסקי גאון אחד להדיא להתיר וזהו לפי שלא ראה דברי הרשב"א ז"ל אבל אנן שזכינו לראות דבריו בפי' להתיר אזלינן לקולא וכמ"ש רבינו דבכונס משקה שרי דרך הנקב ובפחות מכונס משקה שרי אפילו דרך פיו וכך פסק בש"ע והכי נקטינן: **ומ"ש** רבינו אם ניקב בכונס משקה פי' שאם ישימו אותו על משקין וכו' בפ' בא סימן (דף מ"ט) ת"ר כיצד בודקין כ"ח לידע אם ניקב בכונס משקה אם לאו יביא עריבה מלאה מים ונותן קדר' לתוכה אם כנסה בידוע שכונס משקה ואם לאו בידוע שמוציא משקה ר' יהודה אומר לא כך בודקין אותה דאיידי דדחיק להו לשולי' אמיא עיילי מיא לגוה אפילו בנקב קטן אלא הכי בודקין לה כופה פי הקדרה לתוך העריבה קודם שיתן המים ואח"כ נותן מים בעריבה עד שיהו מים צפין על שוליה אם כונס בידוע שכונס משקה ואם לאו בידוע שמוציא משקה וכו' ופסק רבי' כת"ק ובסיפא קתני היה יורד טפה אחר טפה בידוע שכונס משקה ופרש"י כלומר וזו נמי בדיקה אם

ומ"ש ועוד כיון דמברך קודם הניגוב וכו' כ"כ התוספות והרא"ש שם ומ"מ אין במשמע דבריהם שם דבדוקא קאי אמאי דצריך לברך אחר הנטילה אלא דמטעמים אלו נוהגים לברך אחר הנטילה וא"כ לא ה"ל לרבינו לכתוב לא יברך עד אחר הנטילה אלא כך ה"ל לכתוב ומברך קודם נטילה כדקי"ל כל המצות מברך עליהם קודם לעשייתן ומיהו נהגו העולם לברך אחר נטילה משום דפעמים דאין ידיו נקיות והרמב"ם כתב סתם כל הנוטל ידיו מברך ור"י כתב שראה לרבותיו נוהגים אחר ששפשף ידים מברכין קודם שיטלו עליהם מים שניים כיון שהן נקיות כבר ולדברי כולם צריך לברך קודם ניגוב עכ"ל (ג): **וינגבם** היטב קודם שיבצע דא"ר אבהו כל האוכל בלא ניגוב ידים כאילו אוכל לחם טמא שנאמר ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא בפ"ק דסוטה (ד:) ופירש"י ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא אלמא דבר מיאוס קרי טומאה ע"כ ורבינו מפרש דלחמם טמא בגימטרי' בלא ניגוב ידים וכ"כ בספר שולחן של ד':

כתב המרדכי בפרק אלו דברים וסמ"ג דתניא בפרק ב' דידים שהמטביל ידיו אין צריך לנגב ידיו וכ"ל שהטעם מפני שאין שם מים טמאים כלל ומטעם זה נראה דה"ה לשופך על שתי ידיו רביעית בבת אחת שאין צריך ניגוב כיון שלא יטמאו המים כלל כמ"ש רבינו בסימן קס"ב ואם נטל כל יד בפני עצמה צריך שישפוך על כל יד רביעית בבת אחת כדי שלא יהיו שם מים טמאים כלל ולא יצטרך ניגוב:

קנט אין נוטלין לידים אלא מכלי פשוט בפרק כל הבשר (קז.) קפדיתו אמנא א"ל אין וכתב שם הרשב"א בשם ה"ג דהא דקפדינן אמנא דאסמכוה רבנן על מי חטאת א"כ על קידוש ידים ורגלים דמקדש:

ומ"ש אבל כל הכלים כשרים אח' כלי אבנים כלי גללים כלי אדמה משנה בפ"א דמס' ידים (קכד.) ופי' ה"ר שמשון בכל הכלים בין של עץ בין של עצם בין של זכוכית ואפילו בכלי גללים דלא חשיבי כלי לענין טומאה:

וצריך שיהא מחזיק רביעי' בפרק כל הבשר (קז.) כלי שאינו מחזיק רביעית אין נוטלין ממנו לידים: **אם** ניקב בכונס משקה שם אמר רבא כלי שניקב בכונס משקה אין נוטלין ממנו לידים וכתב סמ"ג דאפילו בכלי שטף היה נוהג רבינו יצחק כן אע"פ ששיעור זה לא הוזכר בפרק המצניע (צה:) אלא בכלי חרס וכ"כ התוספות בפ' בא סימן (מט.) דאע"ג דשיעור דכונס משקה לא איתמר התם ובהמצניע אלא גבי כלי חרס כיון דכי אמר רבא כלי שניקב בכונס משקה אין נוטלין ממנו לידים לא הזכיר כלי חרס אלא כלי סתם יש להחמיר בכל הכלי' שניקבו בכונ' משקה שלא ליטו' מהם: **ומ"ש** שאם ישימו אותו על המשקין יכנסו בתוכו דרך הנקב והוא גדול מנקב שהמשקים שבתוך הכלי יוצאין בו הכי תנן בפ' בא סי' (דף מט) דנקב דכונס משקה גדול מנקב דמוציא משקה וכתב מהר"י קולון בשורש כ"ה דכונס משקה הוא נקב רחב כמו עדשה אחת וכ"ל דדוקא לענין מקוה כ"כ וכדי לחוש למ"ש התוס' בפרק בא סימן (שם) דהא דאמרינן אי בזיע דוולא בכונס משקה מילף לייפי ומטבילין בו איירי שהנקב גדול עד שהמים מקלחים עד כאן אבל לפסול כלי לנט"י בכונס משקה הוי ודאי שיעורא בציר מהכי

דרכי משה

דהפסיק בין הנטילה הראשונה לסעודה ואמר ההגדה והלל ולכן צריך לחזור וליטול וכן הוא בהדיא שם בגמרא ע"ב דף קט"ו: (ג) ובהג"א בשם א"ז פ"ק דכל המצות אם לא בירך קודם לעשייתם מברך אחריהם:

וכך

דרישה

להבא מכוה מקרי ולא חובה. כתב עוד הב"י על הא שדקדק מדברי הרמב"ם שאם קבע כל סעודתו על לחמניו' צריך לברך עליהן המוציא צריך נמי נטילת ידים מיהו קשה שעל לחם א' כעס יצטרך נטילת ידים כו' אין להקשות למה לא הקשה אברכת המוציא שפשוט הוא שהוא תולה בקבע סעודתו עליו איך על לחם א' יחלק ברכתו. דשאני ברכת המוציא דתולה בשיעור הנאתו ממנו משא"כ ברכת נט"י שהוא תולה בנגיעות הלחם והנגיעות הן שוין וק"ל. עוד כתב הב"י בדברי הרוקח ובסי' רפ"ג כתב ונוטלין ידיהן ומברכין עכ"י וכו' אבל על אכילת מצה שהוא יוכל בזית א"צ נטילה דעל פחות מכזית אין צריך נטילה נ"ל דעל פחות מכבילה שהרי צריך כזית לאכילת מצה וכן הוא ברוקח בהדי' וא"ל א"כ סתרי דברי רוקח את עצמן שכתב בשמו לפני זה שצריך נטילה על פחות מכבילה אלא שלא יברך עליהן וזהו ל"ק משום שהיא נטילת ספק ונטילת ספק לא מקרי נטילה וכדאית' דהיינו של טיבול וע"ז כתב שאין צריך כלומר שאינ' נטילה הכרחות כל כך וקל להבין עוד י"ל מאחר שכבר נטל מטיבול ראשון לא היה צריך ליטול עוד לפחות מכבילה מאחר שהוא נטילה ודאי' כדאי היא לסמוך בה על נטילה הראשונה:

סי' קנט [א] **אם** ניקב בכונס משקה ז"ל ב"י וכתב מהרי"ק בשור' כ"ה דכונס משקה הוא נקב רחב כמו עדשה אחת וכ"ל דדוקא לענין מקוה כתב כן וכדי לחוש למה שכתבו התו' בפ' בא סימן דהא דאמרינן אי בזיע דולא בכונס משקה מילף לייפי ומטבילין בו איירי שהנקב גדול עד שהמים מקלחי' ע"כ אבל לפסול כלי לנטילת ידים בכונס משקה הוי ודאי שיעורא בציר מהכי עוכלא ועיין בב"י בי"ד סימן ר"א שם הביא דברי מהרי"ק הנ"ל וכתב עליו ולא ידעתי מנין לו הא:

פרישה

(יב) **כל** האוכל בלא ניגוב ידים כאילו אוכל לחם טמא הטעם דאעפ"י שהידים טהורים מיד במים שניים מ"מ צריך להעביר אותן המים מן הידים כי המים בעצמן נטמאו ולכן צריך להעבירם במים שלישית או לנגבם או לשפוך על הידים רביעית בפעם אחת וכדלקמן סימן קס"ב ע"ש: (יג) **לחמם** טמא כו' פירש"י ככה יאכלו בני ישראל כו' אלמא דבר מיאוס קרי טומאה ופסק ב"י דאם שפך על ב' ידיו רביעית מים בב"א א"צ נגוב וכן כתב הטור לקמן סימן קס"ב דאין כאן מים טמאין:

סי' קנט (א) **אין** נוטלים לידים אלא מכלי אסמכוה רבנן אמי חטאת א"כ אקידוש ידים ורגלים במקדש:

(ב) **וכלי** גללים וכו' פי' כלי גללים פירש"י בפרק במה אשה כלי העשוי מצפיעי בקר וכלי אדמה אינהו מעשה יוצר שמצרפן בכבשן שהוא קרוי כלי חרס ולא כלי אדמה:

(ג) **וצריך** שיהא מחזיק רביעית וא"ת פשיטא הלא צריך ליטול ידיו מרביעית וי"ל כגון דאתו משירי טהרה שאז אין צריך רביעית אפ"ה צריך שיהיה הכלי מחזיק רביעי' וכן הוא בגמרא והביאו ב"י הכי בסי' ק"ט וא"ת והא אותן מים שבאין משירי טהרה הם צריכין להיות בקלוס אחד ממים הראשונים כמ"ש הרשב"א וא"כ הא ע"כ צריך להיות רביעית מים בכלי וא"כ ממילא צריך להחזיק רביעית. וי"ל דהיא גופה למדנו מהא דאמר צריך להחזיק רביעית דלמדנו דצריך להחזיק ולא סגי בשני כלים שמחזיקי' רביעית לשפוך על ידיו וא"ז ועוד אפשר לומר דאשמועינן שאפילו ניקב או נשבר הכלי אחר מים ראשונים קודם מים השניים שאפ"ה צריך שיחזיק רביעית וק"ל. ופי' של רביעית הוא רביעית הלוג. ששיעור לוג. שלם הוא ששה ביצים

מנקב שהמשקין שבתוך הכלי יוצאין בו אז בטל מתורת כלי ואין נוטלין ממנו לידים ואפילו אם הוא מחזיק רביעית מן הנקב ולמטה [ג] (ד) וה"מ שנוטל דרך פיו למעלה דמה שממנו מהנקב ולמעלה אינו חשוב ככלי ונמצא שאין המים באין על ידו מהכלי אבל אם נוטל דרך הנקב שרי כיון שמחזיק רביעית ממנו ולמטה (ה) וכתוב בסמ"ק שאם יחדו לזתים תורת כלי עליו ומותר ליטול ממנו אם יחזיק רביעית עד שינקב במוציא (ו) זית ואפשר לחלק דוקא לענין טומאה מועיל יחוד לזתים אבל לענין נטילה ששיעורה בכונס משקה כיון שניקב בזה השיעור אינו חשוב עוד ככלי : (ז) שבר כלי או כלי שלם אפי' אם הוא מחזיק רביעית אם אינו יכול לעמוד על עצמו

מהכי טובא : **ומ"ש** רבי' ואין נוטלין ממנו לידים ואפי' אם הוא מחזיק רביעי' מן הנק' ולמט' וה"מ שנוטל דרך פיו למעלה וכו' כ"כ הרא"ש בפ' כל הבשר וז"ל וכלי שניקב ומחזיק רביעית למטה מן הנקב מותר ליטול דרך הנקב אבל לא דרך פיו דלמעלה מן הנקב לא חשיב כלי ומשמע דקאי אניקב בכונס משקה דלעיל מיניה וא"כ כל שהנקב פחות מכונס משקה כשר ליטול ממנו אפילו דרך פיו וכ"כ מדברי הרשב"א שם ונראה עוד מדבריו שם דאפי' אין הכלי מחזיק רביעית מן הנקב ולמטה מאחר שהוא פחות מכונס משקה נוטלין ממנו לידים וכ"כ ג"כ ממ"ש בתורת הבית ונראה שהטעם משום דכל נקב פחות מכונס משקה כיון שאינו מעלה את הכלי מטומאתו כמאן דלית בו נקב כלל דמי אבל סמ"ג כתב כלי שניקב בכונס משקה אין נוטלין ממנו לידים שאין שם כלי עליו ואפילו ניקב למעלה מרביעית ואם הכלי ניקב בצדו נקב קטן פחות מכונס משקה ומחזיק רביעית למטה מן הנקב ובאין המים דרך הנקב על ידיו טהורות אפס הנוטל מן המים העוברין חוץ לנקב ונופלין דרך שפת הכלי פסולות כיון שבאו על הנקב דמן הנקב ואילך אין תורת כלי עליו אלא למטה מהנקב יש תורת כלי עליו מאחר שלא ניקב בכונס משקה וכ"כ סמ"ק וכ"כ בהגהות מיימוניות וכתוב בת"ה דכיון דאיכא פלוגתא דרבוותא' נקטינן לקולא דקי"ל כל ספק בטהרת ידים טהור אך מאי דלאשכחנא בהדיא בפסקי הגאונים לאיסור ולא אשכחנא בפסקי גאון אחר בהדיא להיתר אלא דדייקינן מיניה בהוכחא דהכי סבר קשה לסתור בזה דברים המפורשים בהדיא עכ"ל ואיני יודע למה אינו מחשיב דברי הרא"ש ורבינו מפורשים להיתר שהרי ע"כ צ"ל דכל פחות מכונס משקה לא חשבינן ליה נקב כלל ומותר ליטול אפילו דרך פיו דאי דרך הנקב דוקא הא אפילו בניקב בכונס משקה שרי וא"כ מאי איכא בין פחות מכונס משקה לכונס משקה וכיון דע"כ צריך לפרש כן בדבריהם כאילו הוא מפורש בהדיא הוי : **ודע** שהרמב"ם לא הזכיר ניקב בכונס משקה אלא כתב כלים שנשברו שבירה המטהרת אותם מידי טומאה אין נותנין בהם לידים מפני שהן שברי כלים : **ויש** לדקדק אמאי לא נקט כלישנא דרבא דאמר כלי שניקב בכונס משקה אין נוטלים ממנו לידים וי"ל שהטעם מפני ששיעור זה הוא לכלי המיוחד למשקים אבל אם הוא מיוחד לאוכלין אינו עולה מטומאתו עד שינקב כמוציא זית ואם הוא גיסטרא שהוא כלי העשוי לקבל משקין הדולפין אע"פ שלא ניקב אלא כמוציא משקה טהור כדאיתא בס"פ המצניע וכמ"ש הרמב"ם בפי"ט מהל' כלים ורבא אורחא דמלתא נקט דבכלי המיוחד למשקין נוטלין לידים והרמב"ם רצה לכלול דין כל הכלים בדיבור אחד ולכן כתב סתם שאם נשברו שבירה המטהרת אותם מידי טומאתן כל אחד כפי דינו אין נותנין בהם לידים וסמך על מ"ש בהלכות כלים דין כל כלי וכלי באיזה נקב עולה מטומאתו כנ"ל ואפשר לומר עוד שדעתו לומר דכונס משקה דנקט רבא אורחא דמילתא נקט שדרך ליטול בכלי חרס ומינה נילף שאם בא ליטול בכלי שטף נקוב שיעור הנקב כשיעורו ליטהר מידי טומאה מפני כך סתם וכתב דנשבר שבירה המטהרתו מידי טומאה תליא מילתא כל כלי וכלי כדינו ורבינו כתב לקמן בסמוך דברי הרמב"ם ושם אבארם בעז"ה :
וכתוב בסמ"ק שאם יחדו לזתים תורת כלי עליו וכו' מפשט דברי רבינו נראה שסמ"ק בא לומר שאם יחדו לזתים מותר ליטול דרך פי הכלי דאילו ליטול דרך הנקב אע"פ שלא יחדו שרי כמ"ש רבינו בסמוך ועוד דאי ליטול דרך הנקב קאמר היאך דחה רבי' דבריו וכתב אבל לענין נטילה ששיעורה בכונס משקה כיון שניקב בזה השיעור אינו חשוב עוד ככלי והרי הוא בעצמו כתב בסמוך דבניקב בכונס משקה אם נוטל דרך הנקב שרי כיון שמחזיק רביעית ממנו ולמטה הילכך ע"כ לומר דליטול דרך פי הכלי קאמר וק"ל לפרש כן שהרי לשון סמ"ק הכי איתא כלי שניקב בכונס משקה אין נוטלין ממנו לידים ואפילו ניקב למעלה מרביעית לפי שאין לו תורת כלי אבל אם ייחדו לקבל זתים נוטלים ממנו לידים ובלבד שיחזיק רביעית מן הנקב ולמטה עד שינקב במוציא זית אבל במוציא משקה אם ניקב למטה מרביעית פסול ולמעלה כשר רק שיספוך דרך הנקב עכ"ל ומשמע שלא הכשיר סמ"ק בייחדו לקבל זתים אלא דוקא ליטול דרך הנקב דלא עדיף ניקב בכונס משקה ווייחדו לקבל זתים מניקב במוציא משקה בלא ייחדו לזתים וכיון דמוציא משקה בלא ייחדו לזתים אינו כשר ליטול אלא דרך הנקב ה"ה בניקב בכונס משקה אע"פ שייחדו לזתים דלא מכשר ביה אלא דרך הנקב ועוד דכיון דבניקב בכונס משקה ולא ייחדו לזתים פסול אפילו ליטול דרך הנקב כדמשמע מדסתם ואמר אין נוטלין ממנו לידים וגם מדכתב שאין לו תורת כלי משמע שאינו כשר כלל ואפילו דרך הנקב א"כ כי מכשר ע"י יחוד לזתים היינו לומר דשם כלי עליו ודרך הנקב מיהא כשר אבל לא להכשיר ליטול דרך פיו. וצ"ל שרבינו מפרש דברי סמ"ק שייחדו לזתים חשוב כאילו אין בו נקב כלל וכשר ליטול אפילו דרך פי הכלי ורבינו סובר שאפשר לחלק ולומר דדוקא לענין טומאה מועיל יחוד לזתים אבל לענין נטילה כיון שניקב בזה השיעור אינו חשוב עוד ככלי כלומר אינו חשוב ככלי גמור שיהיה מותר ליטול דרך פיו אבל מ"מ כשר ליטול דרך הנקב וכמ"ש בסמוך . ועי"ל דאע"ג דלא הכשיר סמ"ק בייחדו לקבל זתים אלא דוקא ליטול דרך הנקב לטעמיה אזיל דלא מכשר בניקב במוציא משקה אלא דוקא דרך הנקב ומ"מ מייתי מיניה רבינו דייחדו לקבל זתים מהני ביה שלא יפסל בכונס משקה וא"כ לדעת הרא"ש דכונס משקה בלא ייחדו לזתים אינו פסול אלא דרך פיו כי ייחדו לזתים כשר אפי' דרך פיו אלא שאפשר לחלק בין טומאה לנטילה כנ"ל ליישב דברי רבינו ועל מ"ש שאפשר לחלק דוקא לענין טומאה וכו' י"ל דלפי מ"ש בדעת הרמב"ם אין לחלק בין טומאה לנט"י דכונס משקה דאיתמר בנט"י מדין טומאה הוא שנקב כזה מעלה את הכלי המיוחד למשקים מטומאתו ומה שלא הוזכר גבי נטילה אלא כונס משקה משום דאורחא דמילתא שנוטלין ידיהן בכלי המיוחד למשקין אבל אה"כ שאם הוא מיוחד לאוכלים שיעורו במוציא זית ואם היא גסטרא שיעורו במוציא משקה וכ"כ שהוא דעת הרשב"א בת"ה ונראה שזה היה דעת סמ"ק ודעת נכונה היא : **שבר** כלי או כלי שלם אפי' אם הוא מחזיק רביעית אם אינו יכול לעמוד על עצמו בלא שיסמכוהו אינו כלי הילכך מגופת חבית שהיא חדה אין נוטלין ממנה אבל אם יתקננה וכו' בפרק כל הבשר (שם) אמר רבא מגופת חבית שתקנה נוטלין ממנה לידים ופירש"י שתקנה חקקה לקבל רביעית אע"ג דמעיקרא לאו לאישתמושי עבידא ואין חללה עשוי לתוכו וכתב ה"ר יונה שאין נ"ל דא"כ מאי קמ"ל

אם נתן לתוכו מים וכן יוצאין טיף אחר טיף בידוע שכונס משקה עכ"ל משמע דסתמא היא ולא פליגי בה אלא לכ"ע זו היא בדיקה :
וכתב בסמ"ק שאם יחדו לזתים וכו' פי' הסמ"ק לשיטתו אזיל דבכונס משקה פסול לנטילה אפילו דרך נקב וכתב דביחדו לזתים תורת כלי עליו ומותר ליטול ממנו דרך הנקב אם יחזיק רביעית מן הנקב ולמטה וא"כ לדעת רבי' דבכונס משקה שרי דרך הנקב מועיל יחוד לזתים ליטול ממנו אפילו דרך פיו והשיג עליו דכיון דלא אשכחן דיחוד זתים מועיל אלא לענין טומאה איכא למימר דלענין נטילה אינו מועיל לא לסמ"ק כדאית ליה ולא לדידי כדאית לי וב"י האריך בזה ע"ש ולנ"ע כיון דלרבינו בניקב בכונס משקה נוטלין ממנו דרך הנקב ואע"ג דנקב זה מטהרנו מידי טומאתו וטהור הוא לגמרי אלמא דבנט"י מקילינן טפי מבטומאה א"כ ייחוד זתים דמועיל גבי טומאה כ"ש דמועיל לענין נטילה ולא מחמרינן בנטילה טפי מבטומאה :
שבר כלי וכו' הלכך מגופת החבית וכו' משנה פ"ק דמס' ידים אין נוטלין לידי' לא בדפנות הכלים ולא בשולי המחץ ולא במגופת החבית וכתב בסה"ת סי' ע"ז אעפ"י שמחזיקין הרבה כיון דאין יושבין אלא מסומכין פסולין ואיכא למידק אלשון רבינו שכתב תחלה בסתם שבר כלי או כלי שלם וכו' ואח"כ כתב הלכך מגופת החבית וכו' דלמה תלה מגופת חבית בסתם כלי שאינו יכול לעמוד בלא שיסמכוהו הא ודאי דאין לחלק בין מגופ' לשאר כלים כיוצא בו וי"ל דכיון דרש"י פי' בהא דאמר רבא בפכ"ה דמגופת חבית שהתקיני' נוטלין ממנה לידים ר"ל שלא היתה מחזקת רביעית והתקיני' לקבל רביעית והתו' וכל הסוגיא מימיהם חלקו עליו דא"כ פשיטא ומאי קמ"ל רבא וע"כ פירשו דמיירי בשהיה בה רביעית אלא שהיא חדה וכו' והשתא שמעינן מדברי התוספות דאפי' אינו שבר כלי אלא כלי שלם ומחזיק רביעית ע"י שיסמכוהו פסול לנט"י לאפוקי מפי' רש"י דמגופת חבית איכה פסולה אלא לפי שאינה מחזקת רביעית אבל אם היתה מחזקת רביעית אעפ"י שצריך שיסמכוהו כשרה כיון שהוא כלי שלם ודפנות הכלים ושולי המחץ אינם פסולים אלא מפני שאינו כלי אלא שברי כלי וכ"פ רבינו שמשון אלא דבמגופה פי' טעמו דלאו לתשמיש לתוכו עביד' אלא לכסוי לחבית משמע דס"ל דמגופה יש בה רביעית וגם מושבה רחבה ופסולה משום דלא עשוי לקבלה ואם התקינה כלומר שייחדה מעתה והלאה לקבלה נוטלין ממנה וזה דלא כפרש"י ולא כפי' התו' ולכך כתב רבינו להוציא מפרש"י ואמר שבר כלי או כלי שלם וכו' דאפילו שלם ומחזיק ג"כ רביעית אם צריך שיסמכוהו אינו כלי הלכך מגופת חבית וכו' כלומר שזהו הטעם דמגופת חבית פסולה אם לא תקנוה ולא כפרש"י וק"ל ונראה דלכתחלה אין ליטול ממגופה אלא בדאיכא כולהו תלתי דמחזיק רביעית ושיהא מושבו רחב שיושב שלא מסומך ושיהא מיוחד לקבלה מעכשיו והלאה דמה"ט בשק וקופה לא מהני תקון לפי שאינן עשויין לקבל מים אבל במגופה מהני תקון לקבלה וצריך תקון כמו בחמת וכפישה וכ"כ ב"י דלא דמי מגופת חבית לכלי שתחלת תקונו כך שאינו יכול לעמוד בלא סמיכה וכשר דשאני מגופה שלא נעשה מתחלה

פרישה

ממילא דרביעית סוף בילם וממלם :

(ד) **והני** מילי שנוטל דרך פיו למעלה כו' כתב הב"י דמזה נשמ' דכל שהנקב פחות מכונס משקה כשר ליטול ממנו אפילו דרך פיו ואפילו אין הכלי מחזיק רביעית מן הנקב ולמטה מאחר שהוא פחות מכונס משקה נוטלים ממנו לידים אפילו דרך פיו דאם לא כן מאי בין כונס משקה למוציא משקה ותמה ב"י על מהרש"י בעל ת"ס שכתב בסי' רפ"א דמאחר דאין מפורש כן בהדיא בדברי הרא"ש ק' לסמוך על הדיוק וכתב הב"י דאיני יודע למה לא מחשב מפורש כו' ע"ש . ונלעפ"ד דלק"מ דסניסס פשיטא אין לדקדק די"ל דנקט כונס משקה דהוא הדין דאסור דרך פיו מש"כ במוציא משקה אבל לעולם גם במוציא משקה בעי' שיחזיק רביעית למטה מהנקב . אלא אפי' הכי דיוקא דמותר ליטול דרך פיו במוציא משקה ג"כ אין להוכיח ע"פ דא"ל דהיא גופא אתא לאשמועינן דבכונס משקה יש היתר ליטול דרך הנקב שהוא מידום דול שהרי לסברת מהרש"י וב"י חולקי' הרמב"ם והסמ"ג וסמ"ק בזה עם הרא"ש והטור וק"ל ועיין בדרישה והא דשיעור כונס משקה מותר דרך נקב יתבאר בדרישה דה"מ כשאינו מיוחד למשקה אבל בכלי המיוחד למשקה הנקב כונס משקה מעליהו מטומאתו נתבטל מתורת כלי לגמרי שאפילו דרך הנקב אין נוטלין ועיין בדרישה ושם יתבאר באריכות כל הענין :

(ה) **וכתב** בסמ"ג שאם יחדו לזיתים תורת כלי עליו ומותר ליטול ממנו . ואע"ג דלא הכשיר סמ"ק ביחדו לקבל זיתים אלא דוקא ליטול דרך הנקב ורבינו ג"כ סובר דניקב בכונס משקה שיכול ליטול דרך נקב וא"כ למה כתב רבינו ויש לחלק וכו' ומולק על הסמ"ק י"ל דסמ"ק לטעמיה אזיל דלא מכשיר בניקב במוציא משקה אלא דוקא דרך נקב . וביחדו לקבל זיתים מכשיר דרך נקב כדין מוציא משקה ולא כדין כונס משקה בכלי שתים וא"כ לסברת הטור דבלא יחוד לזיתים אינו פסול אלא דרך פיו כי יחדו לזיתים כשר אפילו דרך פיו ומש"ה כתב רבינו שאפשר לחלק בין טומאה לנטילה וכ"כ הב"י ועיין בדרישה : (ו) **ומה** שכתב שאפשר לחלק דוקא לענין טומאה וכו' כתב ב"י שיש ליישב דכונס משקה שהוזכר בנטילת ידים היינו מחמת שעלאת טומאה הוא שנקב כזה מעלה את הכלי המיוחד למשקה מטומאתו ומה שלא הוזכר גבי נטילה אלא כונס משקה (פי' ולא שאר שיעורים שבכלים) משום דאורחא דמילתא שנוטלי' ידיהם בכלי המיוחד למשקים אבל הה"כ שאם הוא מיוחד לאוכלים שיעורו במוציא זית ואם הוא גיסטרא פי' כלי העשוי לקבל משקים שלפי' שיעורו במוציא משקה וכן נראה שהוא דעת הרשב"א ונראה שהוא דעת הסמ"ק עכ"ל ב"י ועיין בדרישה :

(ז) **שבר** כלי או כלי שלם אפילו אם הוא מחזיק רביעית . אם אינו יכול לעמוד על עצמו עד שיסמך בתוכו רביעית או אינו נקרא כלי שמחזיק רביעית שאין בית קיבול שלה מסוב כיון שאם

דרישה

[ג] **וה"מ** שנוטל דרך פיו למעלה וכו' ראיתי ונתתי אל לבי לבאר דברי רבינו במקום זה בענין השוואת נטילה לדיני טומאה רק שאעתיקו על דברי הרמב"ם כיון שהוא יסוד לפירוש הדברים האלו וכתב רבינו וז"ל כתב הרמב"ם ז"ל כלי שנשבר שבירה המטהרתו מידי טומאתו אין נוטלין ממנו לידי' מפני שהוא שבר כלי עכ"ל קשה בכאן כמה דקדוקים הא' שאין כאן מקום דברי הרמב"ם רק למעלה אבל דברי הסמ"ק שכתב ג"כ השוואת נטילה לטומאה שם היה להקדים לדברי הרמב"ם ולסמוך אחריו דברי הסמ"ק . ובפרט מאחר שרבינו גילה דעתו שאין דין טומאה כדין נט"י למה סור וסתם בהבאת דברי הרמב"ם להשוות דינם יחד . השני קשה קושיית הב"י דמשמע מהרמב"ם דאפילו במחזיק רביעית מן השבר ולמטה איירי שאל"כ מאי איריא נשבר אפילו לא נשבר נמי ומשמע דאפי' ליטול ממנו דרך נקב לא מהני שהרי נקב שבר כלי הוא ואין שם כלי עליו וא"כ כלי חרס שניקב בכונס משקה כיון שעולה מטומאתו בכך א"כ אין נוטלין ממנו לדעת הסמ"ג . וזהו הפך ממ"ש רבינו דכל כלי שניקב בכונס משקה אפי' שנפסל מליטול דרך פיו מ"מ כשר הוא ליטול דרך הנקב . וא"כ תמוה למה כתב רבינו דכל כלי שניקב בכונס משקה אע"פ שנפסל מליטול דרך פיו מ"מ כשר הוא ליטול דרך הנקב . וא"כ תמוה למה כתב רבינו למעלה הדין סתם ואח"כ כתב בכאן דברי הרמב"ם סתם והאמר כי ידברו את אויבים בשער . השלישי מה שהביא הב"י הרשב"א פי' דברין לדברי הרמב"ם ודייק ליה ממה שמסיים הרשב"א בד"א בכלי שאין שבירה זו מעלה מטומאתו וכו' עד ונראה דמשכחת לה כלי העולה מטומאתו בניקב פחות מכונס משקה לומר שכך צריך לפרש דברי הרשב"א שכתב בד"א ומפרשו שקאי אדלעיל אניקב בכונס משקה . כלומר שאמר דוקא בכונס משקה נפסל ולא בפחות בד"א בכלי וכו' וזהו דוחק . הרביעי בדברי הגמרא שאמר רבא כלי שניקב בכונס משקה אין נוטלי' ממנו

מתחלה לקבלה : **חמת** וכפיס' וכו' ברייתא בפ' כ"ה שם וטעמא דמילתא דחמת וכפישה מיני נודות של עור הן ועשוין ג"כ לקבל בהן משקין אלא שמקצתן אינן מקבלין רביעית משקין בלא סמיכה לפיכך צריך שיתקן להן בית מושב וכדין מגופת חבית והאי הלכך דכתב רבינו קאי אכולהו דאבתריה וה"ק השתא דצריך שיעמוד הכלי על עצמו בלא סמיכה לקבל רביעית אפילו הוא שלם הלכך נמשכו אלו הדינים והוא דמגופת חבית שהיא חדה צריך שיתקננה וכו' וחמת וכפישה שתקנן נוטלין מהן לידים אמר בסתם שתקנן כלומר שתקנן ג"כ שיכולין לעמוד מעצמן אבל שק וקופה אעפ"י שתקנן עד שמקבלים רביעית מים בלא סמיכה אין נוטלין מהם כיון שאינן עשויין מתחלה לקבל משקים כלל ולא דמי למגופת חבית דעשויה מתחלה לכל תשמישין לכסות חבית ולקבל מים אלא שהיא חדה מועיל לה תיקון וא"ת ומ"ש מגופת חבית מכלי שתחלת תיקונו כך דא"צ תיקון כיון שעשוי לקבלה בענין זה וי"ל דמגופת החבית אילו היה נעשית מתחלה לקבלת מים בלחוד שזה יהיה עיקר תשמישו לא היה עושהו חדה אלא היה מתקן לו בית מושב רחב אלא לפי שהיתה עיקר עשייתו לכסות בו פי החבית עשהו חדה אלא שעשהו ג"כ לקבל מים הלכך עכשיו כשנוטל ממנו ידיו צריך שיתקן לו בית מושב רחב שלא ישתמש בו שוב לכסות הבית כלל אלא לקבל משקין לחוד אבל כלי שמתחל' עשייתו אינו עשוי אלא כדי שכך יהא עיקר תשמישו לקבל מים ע"י סמיכה חשיב שפיר כלי כמות שהוא ונוטלין ממנו לידים בלא שום תקון וז"ל ב"י כלי שתחלת תיקונו כך וכו' ולא דמי למגופת חבית שנעשית מתחלה להשתמש בה כך ואפ"ה צריכה תקון דשאני התם שלא נעשית מתחלה לקבלה עכ"ל ותימ' הלא כתב תחלה דשק וקופ' לא מהני בהו תקון לפי שאינן עשויין לקבל משקין אלמא דצ"ל דמגופת חבית וחמת וכפישה דמהני בהו תקון אינו אלא משום דעשויין לקבל משקין ואפשר דר"ל שלא נעשים מתחלה לקבלת משקין בלחוד שזה יהא עיקר תשמישן אלא מגופת חבית עיקר תשמישו לכסוי חבית וחמת וכפישה עיקר תשמישו לקבל דבר יבש אלא שמשתמשין בהן ג"כ לקבלת משקין ומ"ש ב"י בסמוך אמ"ש הרמב"ם כלי שנשבר וכו' וז"ל אי נמי לרבותא נקט מגופ' אעפ"י שאין חללה עשוי לקבלה מהני בה תקון וכו' נמי ר"ל שאין חללה עשוי לקבלה בלחוד וכו' כדפרישי' כנ"ל ליישב דבריו :

ולא יתן מים לחברו בחפניו שאין נוטלין אלא מן הכלי משנ' פ"ק דידי' וקשי' לי דה"ל למתני בדידיה שלא יקח מים מן הכלי או מן הנה' בחפניו וישפשפם זה עם זה ולא היה צ"ל שלא יתן מים לחברו בחפניו וי"ל דהא פשיטא היא דהמים נטמאו מיד כשנגע בהם ביד שאינה נטולה כמ"ש מהרא"י בת"ה סי' רנ"ט דמשמע בכל פסקי הגאונים שאם נטל ידו אחת לא ישפשפנה בחבירתה מפני שהמים שעל יד הנטולה יטמאו מחמת היד שאינה נטולה ויחזרו ויטמאו את היד וכן אחר שלא נטל אם נגע ביד של חברו שנטלו ועדיין הם מוכשרים טמאים וצריך לחזור וליטול אלא רבותא אשמועינן הכא דאפילו אם כבר נטל ב' ידיו כדין מן הכלי לא יתן מים לחברו בחפניו שהם טהורות דאין חפניו של זה חשובים כמו כלי לשפוך על ידיו של חבירו שאין נוטלין אלא מן הכלי ולפ"ז הא דכתב הרשב"א משם ר"ת דמותר ליטול ידו אחת מן הכלי ולשפוך ממנה לידו האחרת היינו לומר שיד זו הנטולה מן הכלי חשובה ככלי עצמו ומותר לשפוך ממנה על ידו האחרת דאינו דומה לנוטל ידיו תחלה ואח"כ נותן לחברו בחפניו שמתחלה לא נטל מן הכלי כלל אבל אם נטל ידו אחת ואח"כ נטל מים ביד זו הנטולה ושפשפה עם חבירתה פשיטא דלא הוי נטילה כלל אפילו לר"ת והיינו דתנא התם נטל ידו אחת ושפשפה בחבירתה ידיו טמאות וכ"כ שבולי הלקט דבעל התרומה כתב צריך שישפוך המים על ידו אחת וכו' ולא תיגע בינתים היד לחברתה ותנן נטל ידו אחת ושפשפה בחברתה טמאה עכ"ל ומביאו ב"י והכי נקטינן וכ"כ בת"ה סימן רנ"ט וכן פסק בש"ע גם מ"ש בהגהת ש"ע ונהגו להקל כדברי ר"ת היינו דוקא בכה"ג שלאחר שנטל ידו אחת שפך ממנה על ידו השניי' ולא נגע בינתים היד לחבירתה אבל הסברא הראשונ' היא עיקר דאפילו לא נגע בינתים היד לחבירת' נמי אינה נטילה אלא צריך לשפוך מן הכלי גם על ידו השנייה כמ"ש הרמב"ם נוטל ידו אחת ולק בזו על זו וחוזר ולק בראשונה על השנייה אבל בנטל ידו אחת ושפשפה בחברת' אינה נטילה כלל לד"ה וצריך לחזור וליטול ודלא כמה שנראה מדברי התו' דמס' סוטה ומביאו מהרא"י שם על מנהג העולם שזורקין מן הכלי לידו אחת ואח"כ משפשפה בחבירתה דשפיר דמי כיון דמתחלה נטל מן הכלי וכו' דליתא לדבריהם כנגד כל הפוסקים וכ"כ בהגהת ש"ע סי' קס"א מיהו מהרא"י נתן מקום לדבריהם כדי להכשיר המים שבכלי כשנגע בהם ביד שאין נטולה ולפעד"נ דאין להקל כלל וצריך לחזור וליטול ולברך ענ"י : **כתב** הרמב"ם ז"ל כלי שנשבר וכו' איכא לתמוה טובא בהא דהביא רבינו דברי הרמב"ם בזה דאם היה מפרשו דאף במחזיק רביעית מן השבר ולמטה אין נוטלין ממנו לידים אפילו דרך הנקב דמ"מ שבר כלי הוא א"כ זה הפך מ"ש רבינו לעיל דכשר הוא ליטול דרך הנקב · וכך הקשה ב"י . אם היה מפרשו דלא אמר הרמב"ם דשבר כלי הוא אלא בנשבר בכונס

עצמו בלא שיסמכוהו אינו כלי (ח) הלכך מגופת חבית שהיא חדה אין נוטלין ממנה (ט) אבל אם יתקננה ויכולה לעמוד מעצמה ולקבל רביעית נוטלין ממנה : (י) חמת וכפישה שתקנן נוטלין מהן לידים (יא) שק וקופה אע"פ שתקנן שמקבלין אין נוטלין מהם שאין דרך לעשותן שיקבלו : כלי שתחלת תיקונו כך שאינו יכול לעמוד בלא סמיכה ואין משתמשין בו אלא ע"י סמיכה חשיב שפיר כלי ע"כ כתב א"א הרא"ש ז"ל כלי שהוא מלא נקבים מתחתיו ופיו צר למעלה וכשמניח אדם אצבעו עליו אין המים יוצאין וכשמסירו המים יוצאין מותר ליטול ממנו אף ע"פ שאינו מחזיק כלום כיון שעשוי לקבלה בענין זה וזה עיקר תשמישו נקרא כלי ולא יתן מים לחבירו בחפניו שאין נוטלין אלא מן הכלי כתב הרמב"ם ז"ל כלי שנשבר שבירה המטהרתו מידי טומאה אין נוטלין ממנו לידים מפני

קמ"ל רבה פשוטה ולפיכך פי' כדברי התוס' שכתבו נראה דבלא חקיקה היא רביעית אלא שמשופעת היא ואינה יושבת אלא מסומכת כעין כיסוי כוסות של כסף וכיסוי קנקנים ותקנה היינו שהרחיבה מלמטה עד שיושבת בלא מסומכת וקודם שתקנה אין נוטלין ממנה שאין בית קבול שלה חשוב כיון שאם בא להושיב בלא סמיכה היו המים נשפכים ואין נשאר בהם רביעית ואמרינן לעיל כלי שאין מחזיק רביעית אין נוטלין ממנו וכן משמע במס' ידים (פ"א) דחשיב מגופת חבית בהדי דפנות הכלים דאין מחוסרים חקיקה אלא לפי שאין יושבין שלא מסומכין כדפי' וכ"כ שם הרא"ש : **וכתוב** בס"ה אבל רביעית אפי' אם מחזיקין כשיושבין שלא מסומכין אז היה יכול שכשרים ובהדיא משמע מדברי התוספות שכתבתי דכשרים וכן פירשו ה"ר יונה והמרדכי בפרק אלו דברים וכך הם דברי רבינו : **חמת** וכפישה שתקנן נוטלין מהם לידים שק וקופה אע"פ שתקנן וכו' ברייתא בפרק כל הבשר (שם) חמת וכפישה שתקנן נוטלין מהם לידים שק וקופה אע"פ שמקבלין אין נוטלין מהם לידים · ופירש"י חמת וכפישה מיני נודות של עור הן : שק וקופה · אין מלאכתן למים דרובן אין מקבלים מים : ותקון דחמת וכפישה נראה מדברי סמ"ג דהיינו שיעשה להם בית מושב ושק וקופה כתב הרשב"א בת"ה שהתקינן לשבת בלא סמיכה וזפתן בזפת עד שהן מקבלין משקין ואפ"ה אין נוטלין מהם לידים לפי שאינן עשויים לקבל משקין : **וכתב** סמ"ק (א) וכן י"ל באותם כובעים של לבדים אפילו כשהם קשים כ"כ שמקבלין המים שאין זב מהם מ"מ אין עשויין לקבל מים כגון שק וקופה ומ"מ ע"י הדחק מותרים שעוברי דרכים רגילים לשתות בהם עכ"ל : **כלי** שתחלת תיקונו כך שאינו יכול לעמוד בלא סמיכה וכו' ע"כ כתב א"א ז"ל כלי שהוא מלא נקבים מתחתיו ופיו צר למעלה וכו' בפרק כל הבשר כ"כ והביא ראיות לדבר . ולא דמי למגופת חבית שנעשית מתחלה להשתמש בה כך ואפ"ה צריכה תיקון דשאני התם שלא נעשית מתחלה לקבלה: **ולא** יתן מים לחבירו בחפניו משנ' בפ"ק דידי' ד' (קנד) (הדפים הללו מסומנים ע"פ דפוס בזליאה) . וכתב הרשב"א בפרק כל הבשר שכתוב בתוס' בשם ר"ת דמותר ליטול ידו אחת מן הכלי ולשפוך ממנה לידו האחרת דכיון שתחלת נטילה היה מן הכלי באחת מידיו תו לא צריך והכי משמע בתוספתא דקתני אבל הנוטל ונותן לחבירו בחפניו ידיו טמאות שמתחלה לא נטל מן הכלי משמע הא נטל תחלה מן הכלי ש"ד עכ"ל אבל בת"ה כתב וז"ל אמרו משמו של ר"ת שאם נטל בידו אחת מן הכלי ונתן על ידו השניה מותר לפי שכיון שבא לידו אחת מן הכלי כח הכלי קרי ביה ואינו דומה לנוטל מחפניו של חבירו שלא מכח כלי בא ליד זה כלל אבל הרמב"ם כתב נוטל ידו אחת ולק בזו על זו וחוזר ולק בראשונה על השניה ע"כ כלומר שצריך נטילה על זו ועל זו ונראין דבריו עד כאן לשונו והמרדכי בפרק אלו דברים למד מהתוספתא זו שהנותן מידו אחת על חברתה אסור וז"ל שבלי הלקט מצאתי בשם ר"ת שמותר ליטול מים מן הכלי בידו אחת וליתן על השניה וראיה בתוספתא פ"ב ובעל התרומה כתב צריך שישפוך המים על ידו אחת וכו' ולא תיגע בינתים היד לחברתה וכו' ותנן (פ"ב דידים) נטל ידו אחת ושפשפה בחברתה טמאה עכ"ל ובת"ה כתוב סי' רנ"ט בשם תוספות ישנים במס' סוטה כדברי ר"ת וז"ל על מנהג העולם שזורקין מן הכלי לידו אחת ואחר כך משפשפה בחברתה ש"ד כיון דמתחלה נטל מן הכלי כדתניא בתוספתא דידים אבל הנותן מים לחבירו בחפניו וכו' והא דתניא נטל ידו אחת ושפשפה בחברתה טמאה התם איירי שאין מתכוין אלא ליטול ידו אחת ולכך שפשף בחברתה טמאה עכ"ל התוספת אמנם נראה דדוחק היא קצת מה שהם מחלקים בין מתכוין ליטול ידו אחת או שתים ואין לסמוך עליו לענין שפשוף יד בחברת' דהא כל הגאוני' כתבו בהדי' לאיסו' ע"כ:

"ב"ה ול"נ דאם לא שפשף יד בחברתה אלא שפך מידו אחת לחברתה לא עלתה לו נטילה ולא עוד אלא שצריך לנגב ידו השנית וליטול אח"כ כיון שהמים שהיו ביד הראשונים היו טמאים ואם איתא לרבינו תם כשהיתה ידו הראשונה טהורה כגון שנטלה ונגבה א"נ כשנטל ידו הראשונה מרביעית בבת אחת כמו שיתבאר סי' קס"ב והחילוק שכתב בשם התוס' ז"ל אין לו שחר ואינו מן התוספות אלא שום תלמיד טועה כתבו :

כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ו מהל' ברכות כלי שנשבר שבירה המטהרתו מידי טומאה וכו' משמע דאפי' במחזיק רביעית מן השבר ולמטה מיירי שאל"כ מאי איריא נשבר אפילו לא נשבר נמי ומשמע נמי דאפילו ליטול ממנו דרך הנקב לא מהני דמ"מ שבר כלי הוא וכל שאין שם כלי עליו אין נוטלין ממנו לידים ולפ"ז כלי חרס שניקב בכונס משקה כיון שהוא מיטהר מטומאתו בכך כדתנן בפ"ג דכלים שיעורי כלי חרס ליטהר העשוי לאוכלין שיעורו באוכלין למשקים שיעורו במשקים ובס"פ המצניע (צה :) אמרינן דשיעורא דמשקין היינו בכונס משקה א"כ פסול הוא ליטול ממנו אפי' דרך הנקב וכדעת סמ"ג וזה הפך ממ"ש רבינו דכל כלי שניקב בכונס משקה אפילו שנפסל מליטול דרך פיו מ"מ כשר הוא ליטול דרך הנקב וא"כ יש לתמוה היאך כתב רבינו למעלה אותו הדין סתם ואח"כ כתב כאן דברי הרמב"ם סתם שנראה ששני דינים אלו אינם סותרים זה את זה ומצאתי לבעל ת"ה שנסתפק בדברי הרמב"ם אם הם דוקא בניקב בכונס

דרכי משה

קנט (א) וכך כתבו הגהות מיימוניות פרק ו' דהלכות ברכות : וכתב

דרישה

ממנו לידים למה אמר סתם בכונס משקה לפי זה שמשוינן נטילת ידים לטומאה לגמרי דהיכא שעולה מטומאתו לא הוי כלי הוי ליה למימר ליתנא דפסיקא וכולל לא כונס משקה לבד שהרי כלי שמיוחד לרימונים וזיתים וכן לשאר אוכלים אינם בכונס משקה וכן גיסטרא הוא בפחות מכונס משקה · החמישי מאחר שרבינו חולק עם הסמ"ק והסמ"ג בנטילה דרך הנקיב' שרבינו מכשירו והם פוסלי' הכלי א"כ ה"ל לרבינו להביא הפלוגתא הזאת ונראה ליישב כל אלו הדקדוקי' ולומר שרבינו אפשר ס"ל דמה שאמר רבא שיעור נקב בכונס משקה היינו באינו מעלה את הכלי מטומאתו איירי כגון כלי אוכלים וכדומה אין הכלים מתבטל מאמו ונשאר כלי רק שמהנקב ולמעלה מאחר שהמים יוצאי' ממנו לחוץ נחשב כאילו נשבר עד הנקב ונסתלק הכלי בראשו עד הנקב אבל בכלי שעולה מטומאתו ע"י הנקב דהיינו בגיסטרא ביוצא משקין ובכלי שאינ' ושאר כלי משקין בכונס משקין ובכלי אוכלין כגון כלי זיתים א"כ שהכלי נתבטל לגמרי ואפילו דרך הנקב אין נוטלין מש"ה אמר רבא בגמרא כלי שניקב בכונס משקי' אין נוטלי' ממנו להורות שאפילו אינו עולה בו מטומאתו הוי נקב זה דכונס משקה מילתא דפסיקא שאין נוטלין אפי הכלי דאע"ג דאינו עולה בו מטומאה וס"ד שיטלו ממנו אפי' דרך פי הכלי קמל"ן רבא דאפ"ה אין נוטלין ממנו אבל אי מיוחד למשקה או אין נוטלי' ממנו לגמרי אפילו דרך פי הכלי וא"כ השוו דעת רבינו וסמ"ק והרמב"ם דכל כלי העולה מטומאתו שאין נוטלין ממנו אפילו דרך הנקב . ולכן אין מביא רבינו לדברי הרמב"ם ולדברי הסמ"ק בפלוגתא אם פסק רבינו והרא"ש בנטילת ידים אפילו הנקב נקוב בכונס משקה כמו שעלה על דעת ב"י וגם משמע כן בת"ה סי' רס"א דפליגי בהא וכן ג"כ מתורץ למה אינו מביא לדברי הרמב"ם לעיל ומסמיכהו לדברי הסמ"ק דהרמב"ם

פרישה

שאם בא להושיב בלא סמיכה היו המים נשפכים ואין נשאר בהם רביעית: (ח) ומ"ש הילכך מגופת חביות וכו' בא להשמיענו דל"ת דשאני מגופת חבית דהוה ככלי שתחילת תקונו כן שאינו יכול לעמוד בלא סמיכה ואין משתמשים בו אלא ע"י סמיכה ליכשר לנט"י כדבסמוך מש"ה איצטריך לאשמועינן שאין זה במגופת חבית · והואיל ואינה מקבלת בלא סמיכה אינה כלי שאין תחילת תיקונו להשתמש בה בסמיכה רק עושי' בה חלל שתקבל בה זוהמת חבית :

(ט) **אבל** אם יתקננה ויכולה לעמוד מעצמה וכו' פי' דלא תימ' הואיל ומעיקר' לאו לתשמיש עבידא ואין חללה עשוי בשביל התוך שלו ה"א דלא ליהני בה תיקון קמל"ן דאפ"ה מהני בה התיקון מפני שטעם פסול המגופה הוא בשביל שאינה מקבלת רביעית כדלעיל :

(י) **חמת** וכפישה וכו' פירש"י מיני נודות של עור הן · שתיקנן · נראה מדברי הסמ"ג דהיינו שיעשה להן בית מושב :

(יא) **שק** וקופה כתב הרשב"א שהתקינן לשבת בלא סמיכה וזפתן בזפת עד שהן מקבלין משקין ואפ"ה אין נוטלין מהן לידים לפי שאינם עשויין לקבל משקין ולכן הם בטלים מהיותם

מפני שהוא שבר כלי (י) וצריך שיבואו המים מכח אדם (יא) דלא כה"ג שכתבו שמותר להטביל ידיו בכלי (יב) דאמר רב פפא (יג) האי אריתא דדלאי אין נוטלין ממנה לידים פי' צנור שדולין מים מן היאור ושופכין בו והוא נמשך ממנו להשקות השדה אין אדם יכול לתת ידיו לתוכו כדי שיקלחו המים עליהם משום דלא אתי מכח גברא שכבר פסק כח השופך (יד) ואין מטבילין בו הידים פי' אם הטבילם בתוכו לא חשיב טבילה לטהרה מכח טבילה דשאובין הם (טו) [ג] ואי מקרב ידיה לגבי דוולא פי' שקירב ידיו למקום שפיכת

בכונס משקה בשוליו שאינו מחזיק רביעית למטה מן הנקב אבל אם מחזיק רביעי' מן הנקב ולמטה כשר או אפי' בכה"ג נמי פסול ונראה דמאי דמספקא ליה לבעל ת"ה פשיטא לי' לרבינו דלדעת הרמב"ם נמי אינו נפסל בניקב בכונס משקה אא"כ אינו מחזיק רביעית מן הנקב ולמטה אבל אם מחזיק רביעית מן הנקב ולמטה כשר ומש"ה כתב כלי שנשבר ולא כתב כלי שניקב דכיון דאינו מחזיק רביעית מן הנקב ולמטה הרי הוא כאילו נשבר דמטעם זה הוא עולה מטומאתו ע"י כך וכן מצאתי להרשב"א שכתב בת"ה וז"ל כלי שניקב נקב גדול עד שהוא מכניס משקין כשאדם מושיבו על המים ה"ז פסול בד"א בזמן שניקב בשולי הכלי עד שאינו מקבל רביעי' מן הנקב ולמטה אבל אם מקבל רביעית מן הנקב ולמטה כשר בד"א בכלי שאין שבירה זו מעלה אותו מטומאתו אבל כל כלי שניקב או שנשבר שבר המעלה אותו מידי טומאתו פסול לפי שאין זה כלי אלא שבר כלי עכ"ל ונראה דמשכחת ליה כלי העולה מטומאתו בנקב פחות מכונס משקה כגון שהוא גיסטרא וכדאמרינן בס"פ המצניע שהוא עולה מטומאתו בנקב כמוציא משקה וכ"כ הרמב"ם בפ"ט מהל' כלים . ומדברי הרמב"ם שם נראה שהוא סובר כדעת הרשב"א דבסתם כלים דאמרי בהו דנקב בכונס משקה מעלה אותם מטומאתן דוקא כשאין מחזיקין רביעית מן הנקב ולמטה אבל אם הם מחזיקין רביעית עדיין שם כלי עליהם שאפי' שבר כלי אם הוא מחזיק רביעית כתב שהוא מטמא וכדמשמע בפ"ב ופ"ג דכלים ואף ע"פ שכתב בהל' ברכות שאין נוטלין בדפנות הכלים ולא בשולי המחץ ולא בחרסית ולא במגופת החבית לאו משום שבר כלי פסל להו אלא מפני שאינם מקבלים רביעית שלא מסומכין דומיא דמגופת החבית דנקט בהדייהו ואע"פ שכתב ואם תיקן המגופה לנטילה נוטלין ממנה לידים ה"ה דמהני תיקון לאינך אלא לישנא דרבא נקט דאמגופה אמרה בפרק כל הבשר דאם תיקנה נוטלין ממנה לידים ורבא חדא מינייהו נקט וה"ה לאינך א"נ לרבותא נקט מגופה אע"פ שאין חללה עשוי לקבלה מהני בה תיקון וכ"ש לדפנות הכלים ודומיה' וכ"כ התו' בפ' כל הבשר גבי מגופת חבית שתקנה דפסולא דדפנות הכלים מפני שאין יושבין שלא מסומכין הוא ומשמע שאם היו מחזיקים רביעית שלא מסומכין כשרים ומה שפי' הרא"ש בריש ידים דפנות כלים ושולי מחץ שברי כלים נינהו נ"ל דהיינו לומר שאינם מקבלי' רביעית אבל אם מקבלים רביעית אע"פ ששברי כלים הם נוטלין מהם לידים וכן דעת רבינו שמשון שכתב בפ"ק דמסכת ידים דאיתא בתוספתא החמת והכפישה אע"פ שפחותין נוטלין מהם לידים ופי' הוא ז"ל ובלבד שיחזיקו רביעית והתוספות שכתב עוד שם דקתני שולי כלי עץ וכלי עצם וכלי זכוכית אין נוטלין מהם לידים קינקסן שפן ועשאן כלי נוטלין מהם לידי' אם יש להם קבלת רביעית נ"ל דפסולא דהני נמי מפני שאין יושבים שלא מסומכין הוא וקינקסן ושפן היינו שתיקן מקום מושבן כדי שישבו שלא מסומכין ומאי דקתני ועשאן כלים פירושו ובכך עשאן כלים :

וצריך שיבואו המים מכח אדם וכו' דאמר רב פפא האי אריתא דדלאי וכו' בפרק כל הבשר (קז .) האי אריתא דדלאי אין נוטלין ממנו לידים ואין מטבילין בו את הידים אין נוטלין ממנו לידים דלא אתו מכח גברא ואין מטבילין בו את הידים דה"ל מים שאובין ואי מקרב לגבי דוולא דקא אתו מכח גברא נוטלין ממנו לידים ואי בזיע דוולא בכונס משקה מילף לייפי ומטביל בו את הידים ורבינו תפס מימרא זו פיסקי פיסקי ופירש כפירש"י וכתבו התוס' בפרק בא סימן (מט .) אהא דאיתא התם כיצד בודקין כלי חרס לידע אם ניקב בכונס משקה והא דאמרינן בפרק כל הבשר אי בזיע דוולא בכונס משקה מילף לייפי לאו היינו בכונס משקה דהכא דהתם איירי שהנקב כ"כ גדול עד שהמים מקלחים והוי חיבור ע"י ניצוק וכונס משקה דהכא שיורד טיף טיף כדאמרינן בסמוך מיהו אפשר דהוא כונס משקה הוי כדהכא דהתם נמי מייתי האי כונס משקה דהכא דאמר רבא כלי שניקב בכונס משקה אין נוטלין ממנו לידים משמע דשון ואע"ג דלא הוי ניצוק דבדבר מועט הוי חיבור לענין טבילת ידים ע"כ ורש"י כתב בפרק כל הבשר ואי בזיע דוולא בכונס משקה כשהנקב מכניס משקה גדול הוא קלת וקילוח היוצא ממנו נראה והשופך שופך דרך פיו לצנור והנקב מקלח מאחוריו ליאור : **ומשמע** דכיון דחשיבי מים שבצנור מחוברים למי המקוה אע"פ שאין במים שבצנור מ' סאה מטבילין בו את הידים אלא שרבינו ירוחם כתב פי' ואם יש באריתא מ' סאה טובלין בה את הידים ואפשר שטעמו דכיון דלא הוי האי ניצוק חיבור לענין טבילת הגוף דיינו אם הקלנו בו לענין שלא יחשבו שאובים אבל מ"מ צריך שיהיו בהם מ' סאה כאילו לא היו מחוברין למקוה ומ"ש רבינו אע"ג דניצוק כזה לא חשיב חבור לענין טבילה כלו' לענין טבילת כל גופו דניצוק אינו חיבור ועוד דעירוב מקואות כשפופרת הנאד וטעמא דסגי לידים בניצוק כזה הוא משום דלאו טבילה חמורה היא ולפיכך הקילו בה כן פירש"י והתוס' : **והרי"ף** כתב מימרא זו בפרק אלו דברים והוא גורס אי בזיע דוולא בכונס משקה אין נוטלין ממנו לידים דלאו כלי הוא וכתב הרא"ש בפרק כל הבשר ולגרסתו ג"כ אין מטבילין בו דלא חשיב ליה חיבור בכונס משקה וכן נראה שהיה גורס הרמב"ם שכתב בפ"ו מהל' ברכות דין אריתא ולא כתב שאם ניקב בכונס משקה שמטבילין בו ואע"פ שלא כתב ג"כ שאין נוטלין בו בשניקב היינו לפי שסמך על מ"ש כלים שנשברו שבירה המטהרת אותם מידי טומאה אין נוטלין מהם לידים וכתבו הגהות מיימון דהא דבעינן כח אדם נפקא לן מדכתיב והזה הטהור דבעינן כח גברא : **כתב** הרא"ה הא דאריתא דדלאי ה"מ בדוולא ששופך ונותן לתוך החריץ עצמו אבל בנותן אותן חוץ לחריץ וממשיך אותן לחריץ כשרה דשאובה שהמשיכוה כשרה לכ"ע לענין נט"י ע"כ : **ואמאי** דאמרינן ואי מקרב ידיה לגבי דוולא נוטלין ממנה לידים כתב ה"ר יונה בפרק אלו דברים שר"ל שמשים ידיו קרוב למקום השפיכה אף ע"פ שאינו משים אותם תחת השפיכה ממש נוטלין ממנו לידים דכל זמן שהם קרובים למקום השפיכה עדיין מכחו הן באין ודמיא להא דאמרינן בחולין (טז :)

השוחט

בכונס משקה בשוליו או שלדו במקום שאינו מחזיק רביעית מן הנקב ולמטה אבל אם מחזיק רביעית מן הנקב למטה אפילו גיסטרא שהוא שבר כלי ממש כשר לנ"י אם מחזיק רביעית מים שלא מסומכין וכמו שפי' ב"י והאריך בזה א"כ כ"ש דקשה דכיון דרבינו כתב דין זה מפורש לעיל לא היה צריך שוב כלל להביא דברי הרמב"ם בזה דתרתי למה לי ועוד שהם סתומים · לכן נלפע"ד דרבינו הי' מפרש בדברי הרמב"ם דמחלק בין נקב קטן בכונס משקה דיכולין ליטול ידיו דרך הנקב לאין בו נקב אלא שהכלי נשבר ונתבקע דבנקב קטן דעלמא אם אינו ניקב אלא במוציא משקה יכול ליטול ממנו אפילו דרך פיו וכן אם ניקב בכונס משקה שרי ליטול דרך הנקב אבל בנשבר ונתבקע הכלי חשבינן ליה כולו שבר כלי ואפילו אין המשקין נכנסין בתוכו דרך שבירה זו אלא מוציא משקין בלבד נמי פסול מליטול בו ידיו כלל אפי' מחזיק רביעית מן הביקוע ולמטה דכיון דשביר' זו מטהרתו מידי טומאה ה"ל שבר כלי ופסול לגמרי והכי נקטינן דלא כמה שנראה בש"ע שהשמיט ולא הביא דברי הרמב"ם כל עיקר נמשך לפי פירושו דהרמב"ם מדבר בניקב בכונס משקה בשוליו שאינו מחזיק רביעית מן הנקב ולמטה שזה כבר כתבו בש"ע והאי פירושא ליתיה לדעת רבינו בדברי הרמב"ם כדפי' ודו"ק :

וצריך שיבואו המים מכח אדם וכו' כתבו התוספות והרא"ש פלוגתא דת"ק ור' יוסי בפ"ק דידים היא ושמעתין דאריתא דדלאי כר' יוסי דבעינן כח גברא וה"ג פסק כת"ק דלא בעי' כח גברא וז"ש רבינו דלא כה"ג וכו' דאמר רבא האי אריתא דדלאי וכו' דמהך שמעתא שמעי' דהלכה כר' יוסי ולא כת"ק ודעת ה"ג דפסק כת"ק ולא סמך אהך שמעתין כתבו ג"כ התו' והרא"ש דטעמו דמדקמבעיא לן בפ"ב דזבחים מהו לקדש ידיו ורגליו בכיור ממנו אמר רחמנא ולא בתוכו אלמא דוקא התם דכתיב ממנו אבל בנט"י פשיטא ליה דאפי' בתוכו מותר דלא בעינן כח גברא כת"ק ולא קשיא מאריתא דדלאי דהתם ידיו חוץ לכלי הם וכבר פסק כח הכלי כשהמים באים על ידיו ואין כאן נטילה מן הכלי שהצנור אינו כלי ואנן בעינן נטילה מן הכלי ובין נוטל ידיו בתוך הכלי ובין שופך מן הכלי על ידיו יש כאן נטילה מן הכלי והא דנקט דלא אתא מכח גברא לאו דוקא כח גברא אלא משום דלא אתו מכח כלי עכ"ל ועוד כתב הרשב"א בשם הרמב"ן ליישב הך ארית' דדלאי אליבא דה"ג דהא דאין מטבילין בהם את הידים דשאובין הם ה"ט דכיון שהיא בקרקע כעין הטבלה היא וטבילה בשאובין ליכא אבל מושך ידיה במנא נטילה היא ע"כ ומשמע לפ"ז דכל שמשכשך ידיו בכלי שרי אפי' לית ביה מ' סאה דחשיב נטילה מן הכלי ואפילו לית בה אלא רביעית נמי סגי אבל אסור לשכשך ידיו בתוך כלי המחובר לקרקע אפילו יש בו מ' סאה דהוו להו טבילה בשאובין והכי משמע מדברי רבינו שכתב בשם בה"ג בסתם דמותר להטביל ידיו בכלי דבכל כלי מותר להטביל ידיו אפילו אינו מחזיק אלא רביעית ודחה דעתו מהך דאריתא דדלאי דלא חשיב טבילה דשאובין הן ומשמע אפילו יש בו מ' סאה נמי לא מהני אפילו היה כלי גמור ואינו מחובר לקרקע · מיהו בהגהת אשיר"י פרק היה קורא ע"ש ה"ג כתב וז"ל האי מאן דבעי למיכל ומשכח מיא באגנא או במשכילתא ויש בהן מ' סאה שדי ידיה בגוה ושפיר דמי עכ"ל משמע דס"ל לבה"ג דמתורת הטבלה היא ולהכי בעינן מ' סאה ולא מבעיא במחובר לקרקע אלא אפילו אגנא ומשכילתא דמיטלטל הוא נמי עלתה לו טבילה והך אריתא דדלאי דאין מטבילין בו ומשמע אפילו אית ביה מ' סאה צריך לומר דה"ט דהך צנור אינו כלי כדכתב הרא"ש ואנן בעינן הטבלה בכלי בין שהוא מחובר לקרקע בין שאינו מחובר לקרקע ואפילו הן שאובין ואצ"ל הטבלה בנהר דמהני אבל שאובין שאינן בכלי כלל אלא בצנור ארוך ורחב אפילו יש בו מ' סאה לא מהני כיון דאין המים עומדין לא בנהר ולא בכלי אלא זוחלין בצנור ע"י שאיבה אין כאן הטבלה · ולענין הלכה

ודאי

פרישה

מהיותם כלי לגמרי משא"כ מגופה וכיוצא שדרכן להעשות כלים :

(י) **וצריך** שיבואו המים מכח שאדם ילפינן מדכתיב והזה הטהור על הטמא כ"כ ה"מ :

(יא) **דלא** כה"ג שכתבו שמותר כו' טעמייהו מדאיצטריך קרא בקידוש ידים ורגלים לכתוב ממנו ולא מתוכו שמע מיניה דבעלמא הנטילה אפי' מתוכו · תוספות :

(יב) **דאמר** רב כו' אדלעיל קאי להביא ראייה מדבריו דבעי' כח גברא ודלא כה"ג :

(יג) **האי** אריתא דדלאי יש לדקדק בדברי רבינו מאי דנותן טעם דלא אתי מכח גברא כו' טפי ה"ל למיהב טעמא משום דבעי נטילה מכלי דזהו אליבא דכ"ע משא"כ כח גברא דפליגי ביה ת"ק ור' יוסי וכן הקשה ר' יונה בגמרא שאמר ג"כ האי טעמא ותירץ דמשום סיפא נקט דאם קירב ידיו לגבי דוולא שפיר דמי דקמ"ל דשם אפילו כח גברא איתא · ובזה נ"ל ליישב נמי מה שיש לדקדק מ"ש בטעם הטבילה משום דשאובין נינהו ולא כתב הטעם משום דאין בהם מ' סאה דסתם צינור אין בה עצרה ועכבה לעמוד בו המים אלא מיד נמשכים ויוצאים חוצה לה וכן מוכח מפירש"י בהדיא הטעם איסור טבילה משום דאין בה שיעור מקוה ע"ש ריש דף ק"ז · אלא שי"ל נמי דמשום סיפא דאי בזיע דוולא כו' דמטבילים בו הידים ושם אפילו ליכא שיעור מקוה מטבילין בו מטעם חיבור ליאור מש"ה נקט ברישא טעם שאובים לאשמועינן דבזויע דוולא ליכא חשש אפילו מטעם שאובין ומיהו עיקר הקושיא הנ"ל לא ק' כולי האי דהלא באידך תליא דאי הוה כח גברא לא הוה אסור משום כלי דהא הכח גברא הוא ככלי שילך מתוכה וזהו שסיים נמי וכתב אח"כ דאי מקרב ידיו לגבי דוולא פי' שקירב ידיו למקום שפיכת הכלי והמים באין מכח הראשון של השופך על ידיו שפיר דמי ש"מ דתלה כח גברא בסמיכת ידיו לגבי כלי וק"ל · גם מ"ש דלא הוי טבילה משום דהוה שאובין אשמועינן אף דהוה מ' סאה בצינור בשעת שפיכה ששופך דלי ודלי מחזיקין מ' סאה ויותר בפעם אחת אפ"ה אינו יוצא מטעם דהוו שאובין וק"ל : (יד) **ואין** מטבילין בו הידים נ"ל דהכי הכוונת דברי רבינו בין שנותן ידיו תוך הצינור קודם ששפך הדלי ואין שום טבילה שם ובשעה ששפך הדלי ירדו המים על ידו בדרך נטילה ובין ששפך תחלה ונותן ידיו תוך המים כדרך הטבילה שום א' מהן לא מהני · ומ"ש רבינו פי' אם הטביל בתוכו לא חשיב טבילה נ"ל דבא לאשמועינן בהאי פירוש וגם במ"ש ל' דיעבד אם הטביל כו' משום דק"ל הא דקאמר ואין מטבילין בו דדין טבילה לא נזכר בענין נט"י כ"א בטהרת כל הגוף מטומאתו · וכדי שלא נטעה לפרשו דר"ל דיש כל איסור בטבילת ידים תוך הצינור בלא דין נטילת ידים מש"ה הוצרך רבינו לפרשו דר"ל אם הטביל בתוכו ידיו אף דבעלמא היכא דמטבילין במ' סאה יוצא כאן אינו יוצא כיון דאין כאן אלא מים שאובין וק"ל · ומ"ש רבינו אח"כ בסוף הסימן המטבל ידיו מהאי דיכא נפק ולית ליה זולת זה שום מקור בגמרא וכמ"ש שם הב"י ודו"ק : (טו) **ואי** מקרב ידיו לגבי דוולא פי' שקירב ידיו למקום שפיכת הכלי :

דרישה

דהרמב"ם מדבר דוקא בכלי העולה מטומאתו · ורבינו מדבר בכלי שאינו עולה מטומאתו אבל בעולה מטומאתו יכול להיות שרבינו סובר כהסמ"ק וסמ"ג שאין נוטלין ממנו אפילו דרך נקב הכלי ולכן בודאי שהרמב"ם איירי אפי' נשאר רביעית מן הנקב ולמטה אין נוטלין מפרש דרך הנקב ולכן נקט נשבר וכן דעת הרשב"א וילדקו סוף דברי הרשב"א שכתב בד"א בכלי שאין שבירה זו מעלה אותו מטומאתו כלומר בד"א שדוקא בשולי הכלי פסול ולא כשנשאר רביעית וכו' ורבינו משוה דעתו להרמב"ם והרשב"א וסמ"ג וסמ"ק רק אחולק עם הסמ"ק בזה שלסמ"ק אם יחדו לזיתים כונס משקה אינו פוסל את הכלי אפילו דרך פיו לסברת הרא"ש וכא"ש בפרישה · ורבינו ס"ל דגם לדעת הרא"ש דרך פיו אסור :

[ג] **ואי** מקרב ידיה לגבי דוולא כו' עיין מה שכתבתי בפרישה ולפי זה נראה דלפי מנהג שלנו שנוטלין הידים מתוך כלי שיש בו ברזל הנקרא תרנגולת צריך לפתחו ולסוגרו הרבה פעמים בכל נטילה כדי להיות כח גברא המים שיצאו ממנו ומאוד צריך דקדוק בברזות הקטנים ופיהם צר · ומ"מ יוצאים בהם כשפותחין וסוגרין הרבה פעמים אעפ"י שבכל שפיכה ושפיכה אינו יוצא כ"א מעט מים ותנן מוסיפין על השניים ואין מוסיפין על הראשונים וכמ"ש רבינו לקמן בסי' קס"ב אין לפרשו דר"ל אם כשנטל ידיו בשפיכה ראשונה לא נטל עד

הפרק

והמים

שפיכת כלי (טו) והמים באין מכח הראשון של השופך על ידיו שפיר דמי [ד] ואי בזיע דוולא בכונס משקה פירוש שיש בו נקב מאחוריו בכונס משקה ובעוד ששופך דרך פיו לצינור מקלח מאחוריו ליאור מטבילין בו הידים פירוש וטהורין מכח טבילה דחשיבי כאילו הטבילם ביאור דנצוק זה מחבר הכלי ליאור וחשיבי מים שבצנור מחוברין למימי היאור וחשיב כאילו מטבילן ביאור עצמו (יז) אע"ג דנצוק כזה לא חשיב חבור לענין טבילה (יח) חבית שיש בה מים מניחה על ברכיו ומטה ונוטל ממנה לידים דחשיב שפיר מכח גברא [ה] היתה מוטה בארץ על צדה והמים מקלחין ממנה

ב"ח

ודאי יש לנו להחמיר לכתחלה דאין להטביל ידיו בכלי אפי' יש בו מ' סאה ואפי' אינו מחובר לקרקע ובשעת הדחק כתב בש"ע דיכול לסמוך על דברי המתירין באינו מחובר לקרקע ואם אח"כ נזדמן לו ליטול בדרך נטילה נוטל בלא ברכה עכ"ל וכתב כך ע"פ דעת מהר"י אבן חביב שהביא ב"י מיהו נ"ל דאפילו בשעת הדחק אין לסמוך על דברי המתירין אא"כ בדאית ביה מ' סאה דהא קמן הגה' אשיר"י דלא התיר ה"ג להטביל ידיו בכלי אלא בדאית ביה מ' סאה: והא דכת' בש"ע דאם הכלי מחוב' לקרקע לא עלתה לו נטילה וצריך ליטול בדרך נטילה ולברך עכ"ל ומשמע אפילו היה שם מ' סאה כדפי' נלע"ד להחמיר גם בזה שנוטל בדרך נטילה ואינו מברך דהא להגהת אשיר"י מדין הטבלה היא ואם היה שם מ' סאה פשיטא היא דעלתה לו לדעת ה"ג ואם חוזר ומברך ה"ל ברכה לבטלה וא"ת לדעת החולקים אדברי ה"ג תקשי להו הך דפ"ב דזבחי' דמשמע דבקידוש ידים ורגלים קמיבעיא ליה משום דכתיב ממנו אבל בנט"י אפי' בתוכה מות' וי"ל דס"ל להני גאונים דהא ודאי דבריסא קמיבעי' ליה בדיל' דקידו' ידים ורגלים דהיא דאורייתא' ואה"נ דבנט"י נמי קמבעיא ליה אלא דהך בעיא בעינן לה לאקדומי ברישא ולמסקנ' דאין מקדשין בתוכו גם בנט"י תקנו חכמים דדוקא ממנו ולא בתוכו דומיא דקידוש ידים ורגלים דהיא דאורייתא' תדע דבריש סי' ק"ס כתב ב"י בשם הרא"ה דבנט"י בעינן מים שלא נשתנו צורתן דומיא דקידוש ידים ורגלים והת' ילפינן ליה משום מים יתירא ובנט"י אינה אלא תקנת חכמים אלמא דתקנו בנט"י דומיא דקידוש ידים ורגלים דהוי דאורייתא: **חבית** שיש בה מים כו' בפ"ק דידי' תנן מניח חבית בין ברכיו ונוטל ומטה חבית על צדה ונוטל והקוף נוטל לידים ר' יוסי פוסל בשני' אלו ודעת התו' והרא"ש ורוב פוסקים לפסוק כר' יוסי דפוסל במטה חבית על צדה ובקוף וטעמ' דתרווייהו דבעינן כח גברא וליכא אבל במניח חבית על ברכיו ונוטל חשיב שפיר כח גברא וזה דעת רבינו אלא דקשה דבמשנה תנא דאפילו מטה חבית על צדה ונוטל פוסל ר' יוסי ורבינו כתב היתה מוטה בארץ על צדה והמים מקלחי' ממנה וכו' ואיכא למטעי דבמטה על צדה ונוטל כשרה ונראה דבכוונה שינה רבינו לשון המשנה כדי לפרש דמה שפוסל ר' יוסי במט' החבי' על צדה אינו אלא שכאשר הטה החבית על צדה היתה שוב החבית מוטה בארץ על צדה ואינה מתגלגלת מכח הטייתו כלל והמים מקלחי' ממנה ממילא דומיא דקוף שאין שם כח גברא ולא כונתו כלל אבל אם לאחר שהטה החבית על צדה היתה החבית מתגלגלת ושופכת מים מכח הטייתו כל היום ונטל ידיו ממנה עלתה לו נטילה דזה היא כח גברא וכונתו שהטה החבית בענין זה שתהא מתגלגלת ושופכ' כל היום מכח הטייתו ופי' זה עולה כפי' השני שפי' הר' שמשון מביאו ב"י דאילו לפי' הראשון דלת"ק במטה החבית על צדה ונוטל היינו שהאדם עצמו הטה החבית והחבית שופכת מים כל היום מחמת הטייתו דכח גברא הוא ולא דמי לאריתא דדלאי וכו' דלפי פי' זה לר' יוסי דפוסל בשנים אלו והלכה כמותו אף בהטייה זו שהחבית מתגלגלת ושופכת כל היום מחמת הטייתו נמי פוסל ר"י דלא חשיב כח גברא והא ליתא ולכן דקדק רבינו ושינה לשון המשנה להורות דהעיקר כפי' שני שכתב הר' שמשון וכדפי' וכך נראה מדעת ש"ע שכתב תחלה כלשון רבינו חבית שיש בה מים וכו' עד בכל שפיכה ושפיכה ואח"כ כתב ואם הטה חבית מלאה מים והלך לו וישב לו וחבית שופכת מים כל היום מחמת הטייתו ונטל ידיו ממנו עלתה לו נטילה ולכאו' קשה דמ"ש ברזא אם לא החזירו דפסולה הנטילה משום דכבר פסק כח גברא בשפיכה הראשונה ומאי שנא הטיית החבית דמכשיר הלא גם בחבית פסק כח גברא בשפיכה הראשונה ושוב שופכת מעצמה וכח המים הן ההולכן בשפיכתן וכדאיתא גבי שחיטה בסכין שקבע בגלגל של מים ושחט בו ומבואר בי"ד בסי' ז' אלא בע"כ צ"ל דהכא מיירי שהטה חבית של מים על צדה בענין זה שהיא מתגלגלת ושופכת כל היום מכח הטייתו א"כ כל שפיכה ושפיכה כח גברא היא דמכחו שהטה אותה בדרך זה שתהא החבית מתגלגלת ושופכת כל שעה חשיב כח גברא כל שעה · אבל מ"ש ב"י דהלכה כהרמב"ם דפסק כת"ק ודעת הרמב"ם כפי' הראשון דהר' שמשון צל"ע דכיון דלת"ק אליבא דהרמב"ם כל הני תלתא דקחשיב ת"ק כולהו לאו כח גברא חשבינן להו אלא כח נותן ור' יוסי דפוסל בשנים אלו ס"ל דבעינן כח גברא ושנים אלו לא חשיב כח גברא אלא ממילא יבואו המים א"כ אדרבה איפכא מסתברא דהרמב"ם מפרש כפי' השני דהר"ש דהאי תנא דמכש' בקוף לא חייש אכח גברא אלא אכח נותן והלכה כמותו ואולי דט"ס הוא בב"י וצריך למחוק תיבת הראשון ולכתוב במקומו

ב"י

השוחט במוכני וכו' כאן בסביבה ראשונה כאן בסביבה שניה וכ"כ מדברי רש"י: וסברת ה"ג שלחה רבינו הזכירוה התוספות והרא"ש בפרק כל הבשר וכתבו שטעמו מדאיבעיא לן בפרק ב' דזבחים (כא.) מהו לקדש ידיו ורגליו בכיור ממנו אמר רחמנא ולא בתוכו משמע דבקידוש ידים ורגלים מיבעיא ליה משום דכתיב ממנו אבל בנט"י אפי' בתוכו מותר וגם הרשב"א הזכיר שם דעת ה"ג וכתב וא"ת א"כ תיקשי לן הא דאריתא דדלאי דאמרינן אין מטבילין בהם את הידים דשאובים הם ותירץ הרמב"ן דהכא כיון שהיא בקרקע כעין הטבלה הוא וטבילה בשאובין ליכא אבל מישך ידיה במנא נטילה היא ע"כ וכתב עוד דאפילו לה"ג אסור לשכשך ידיו בתוך כלי המחובר לקרקע דהוו להו מים שאובים והיינו כעין אריתא דדלאי ובת"ה כתב סתם דברי ה"ג לפסק הלכה והתוס' והרא"ש כתבו על דברי ה"ג וקשה מהא דאמרי' הכא אין נוטלין ממנו לידים דלא אתו מכח גברא ומיהו י"ל דבעינן נטילה מן הכלי ובין נוטל ידיו בתוך הכלי ובין שופך מן הכלי על ידיו יש כאן נטילה מן הכלי אבל הכא ידיו חוץ לכלי הם וכבר פסק כח הכלי כשהמים באים על ידיו הילכך אין כאן נטילה מן הכלי שהציגור אינו כלי והא דנקט דלא אתו מכח גברא לאו דוקא כח גברא אלא משום דלא אתו מכח כלי א"נ משום דפליגי ר' יוסי ות"ק בפ"ק דידים דרבי יוסי בעי כח גברא ות"ק לא חייש לכח גברא ושמעתין כר' יוסי וה"ג כת"ק וצריך להחמיר בדבר כיון דסוגיא דשמעתין כרבי יוסי וגם הגהות מיימון כתבו בשם סמ"ג דנראה דליתא לדה"ג וכן דעת ספר התרומה * ב"ה וכן דעת הרמב"ם פי"א מהלכות מקוואות וכתב מהר"י חביב ז"ל הרי שהרא"ש השתדל לתת סעד לדברי ה"ג ולבסוף אמר וצריך להחמיר ובעבור זה כתב סתם המחבר דלא כה"ג ומצאתי כתוב בשם הרשב"א שבטל ג"כ זו הראיה כדי לקיים דברי ה"ג וגם כן כתבו בשם גאון כדברי ה"ג וראוי לסמוך על דבריהם בשעת הדחק או בדיעבד כגון מי שנטל ידיו תוך הכלי ובירך על נטילת ידים טוב הוא שיחמיר ויטול פעם אחרת מתוך כלי אבל לא יברך כי כבר יצא ידי נטילה לדעת הני רבוותא (ב):

חבית שיש בה מים מניחה על ברכיו וכו' בפ"ט דידים (דף קנה) תנן מניח חבית בין ברכיו ונוטל ומטה חבית על צדה ונוטל והקוף נוטל לידים ר' יוסי פוסל בשני אלו ופי' רבינו שמשון מטה החבית על צדה ונוטל ולא דמי להא דאמר רב פפא (חולין קז.) האי אריתא דדלאי אין נוטלין ממנו לידים דהתם ששפך מן הדוולא לצנורות כשהמים נופלים מן הצנורות על ידיו אין זה חשוב מכח גברא אבל הכא שהאדם עצמו הטה החבית אפי' הלך וישב לו אחר כך והחבית שופכת מים כל היום מחמ' הטייתו כח גברא הוא א"נ האי תנא דמכשיר בקוף לא חייש אכח גברא וסוגיא דהתם כר' יוסי שפוסל בשני אלו כלומר במטה חבית ובקוף וטעמא דתרווייהו משום דבעי כח גברא אבל מניח חבית בין ברכיו שברכיו מסייעין לשפוך הוי כח גברא ע"כ · וכבר כתבתי בסמוך שדעת התוס' והרא"ש לפסוק כרבי יוסי וכן דעת הראב"ד והר"י וכן דעת סמ"ג וסמ"ק והתרומה אבל הרמב"ם פוסק כת"ק . וכתב הר"י בפרק אלו דברים שכ"כ שהוא דעת רב יהודאי גאון וכן דעת הרשב"א בפרק כל הבשר ובת"ה · ואע"פ שהרמב"ם פוסק כת"ק היינו לומר דלא בעינן כח גברא אבל כח נותן מיהא בעי וכמבואר בדבריו שם בדין השוקת וצ"ל שהוא מפרש כפי' בתרא דרבינו שמשון דמטה חבית ונוטל חשיב שפיר כח נותן ולענין הלכה כיון דנט"י דרבנן נקטינן כהרמב"ם והרשב"א

דרכי משה

(ב) וכתב בחדושי אגודה פרק המוכר בית ונראה לר"י דאין ליטול ידיו מאותן אבנים שיש להם בית קיבול ונקבעו בכותל ויש להם ברזא אבל אם היו כלי תחילה וחברו לכותל נוטלין ממנו

דרישה

הפרק אינו יכול ליתן פעם שנית על המקום שאין נטל תחלה כדי שתעלה לו בשביל שפיכה א' שאין נטילה לחצאין אלא מה שנטל תחילה חשוב כמאן דליתא וצריך ליתן שפיכה א' עד הפרק הא כתב ב"י בשם הרמב"ם ושאר גאונים דהיינו דוקא אם אין ס"ד טופח מהמים שכבר יצק על ידו · ועוד דנטילה דידן שאנו מקבלים המים בשני ידים מהברזא ומשפשפין הידים וא"ו בשפיכה מועטת נתפשט המים לכלות הידים · ועוד דבודאי בעוד כלי המים לפנינו ודעתו ליטול ולשפוך מהכלי על יד ואינו סוגרו אלא מכח הסיתר להיות כח גברא ודאי שאין זה בכלל אין נטילה לחצאין וק"ל . ולה"ג נ"ל מ"ש בגמרא באריתא דדלאי דאסור שאני התם שהוא בקרקע והוא דרך טבילה וטבילה בשאובין ליכא כ"כ הרמב"ן ור"ל הציגור הוא מרוצף בקרקע ששופכין לתוכו וממשיך ממנו לתוך השדות · גם הרא"ש והתוספות תירצו לה"ג שלא תקשו להו מההיא דאריתא הנ"ל וק"ל · ועי"ל דס"ל דעכ"פ צריך נטילה מתוך הכלי ובין נוטל ידיו בתוך הכלי ובין שופך מן הכלי על ידיו יש כאן נטילה מן הכלי משא"כ באריתא דידיו חוץ להכלי שהציגור אינו כלי והא דקאמר בגמרא דלא אתו מכח גברא לאו דוקא קאמר א"נ ההיא דארית' אתיא כר' יוסי וה"ג פסק כת"ק דלא בעי כח גברא ורבינו שמביא ראייה מההוא דאריתא משום דלתירוץ האחרון קשה מיניה על ה"ג שפסק נגד סוגיא דשמעת' דאריתא ולתירוצא קמא נ"ל אליבא דה"ג דל"ד קאמר הגמרא כח גברא והוא דוחק וק"ל:

[ד] **ואי** בזיע דוולא כו' ופשוט הוא בעיני דבבזיע דוולא אף שאין בכיור ארבעים סאה כשר מטעם דנצוק מחברו למימי היאור שיש בו שיעור מקוה וכן כתב ב"י אלא שמסיק ב"י וכתב ז"ל אלא שרבינו ירוחם כתב פי' ואם יש באריתא מ' סאה טובלין בה את הידים כו' עכ"ל ולענ"ד דודאי לא עלתה על דעת ר' ירוחם להצריך מ' סאה בכיור ומ"ש אם יש באריתא מ' סאה לק"מ דאריתא לאו היינו ציגור אלא אריתא היא היאור שדולין מתוכו לציגור וכ"כ התו' בהדיא שם בד"ה ריש דף ק"ז וז"ל האי אריתא דדלאי פי' הקונטרס ציגור ששופכין לו מים מן היאור בדלי והוא מוליך מים בשדה ואין ר"ל שיהא הציגור קרוי אריתא דהא יאורים מתרגמינן אריתי ובפרק הפרה אמרי' ההוא תורא דנפל לאריתא ומשמע שם שהוא עמוק עשרה טפחים עכ"ל ש"מ שהם ס"ל פשוט גם לפירש"י דאריתא הוא היאור שדולין ממנו לתוך הציגור ומש"ה דקדק רש"י ג"כ בלשונו וכתב ששופכין לו מים מיאור דקשה למה נקט יאור ודוחק לומר שם ס"ל שע"ש המקום שדולים ממנו הוא היאור נקרא גם הציגור יאור אלא ודאי ס"ל שאריתא הוא מקום שדולין מתוכו ולא מקום ששופכין לתוכו וזהו ג"כ כוונת רבינו ירוחם ולק"מ ושוב מצאתי שכתב ר' ירוחם בספרו תא"ו בנתיב ט"ו חלק ו' וז"ל אריתא דדלאי פי' שדולה מן הבור ונותן עם הדלי בציגור ומהציגור לשדה אוריתא קרויה ציגור כו' ש"מ דלא ס"ל כפי' התוספות וס"ל דהציגור עצמו נקרא אריתא אלא שק' מאי דוחקו דר' ירוחם לפרש נגד הוכחת התוספות שהוכיחו שא"א לפרש כן ובודאי לא נעלמו ממנו דברי התוספות ואילו היה כותב ג"כ כלשון רש"י שדולין מן היאור לתוכו הפרשתי ואמרתי שס"ל שהציגור נקרא ארית' ע"ש שדולין מתוכו מן היאור אבל הוא כתב שדולין מן הבור לתוכו וא"כ קשה למה קראו ציגור אריתא ולולי דמסתפינא הייתי שולח יד למחקו ולהגיהו אין הציגור יקרא אריתא וכמ"ש התוס' אלא שקשה ג"כ א"כ אמאי קרוי אריתא כיון שאינו מוזכר שאינו מזכיר לשון יאור מתוך דבריו וצ"ל שמש"ה פי' דציגור נקרא אריתא דאל"כ אלא אריתא הוא היאור שדולי' ממנו א"כ לא מ"ש הא דקאמר האי אריתא דדלאי אין נוטלין ממנו ר"ל ממנו דמשמע דקאי אמקום הנזכר מאי קאי גם דעת התוס' ורש"י נראה שהם ג"כ סוברים שארית' ר"ל הציגור אלא שכתבו שהאי שנקרא הציגור ארית' לא נקרא כן ע"ש עצמה אלא ע"ש היאור שדולין מתוכה וק"ל: [ה] **היתה** מוטה בארץ על צדה הלשון משמע שהיתה מוטה לא ע"י אדם שהטה אותה אלא ע"י שום סיבה דומה למ"ש או שעומדת והמים יוצאים דרך נקב שבשני הכדוכי' אין לאדם שתחלה בו פסולים מיהו דחוק מאמר שפוסק כר' יוסי דפוסל אפילו כשהטה אדם מתחלה ואח"כ הלך לו ושב ונטלה אחר כך ממנו אדם שפסול א"כ ס"ל לרבינו לנקוט רבות' ודוחק לומר שסמך אמ"ש אח"כ דצריך להחזירו בכל שפיכה ושפיכה דמינה נשמע דצריך כח גברא וסא דלא נקט ברישא רבותא משום דבפלוגתא לא קמיירי ונקט ברישא מילתא דפסיקא לכ"ע להכשר שזהו דוחק לומר בפסק וגם לא היה לו לזוז מלשון המשנה דנקט הטה את החביות וכו'

פרישה

(טו) **והמים** באו מכח הראשון של השופך כתב ר' יונה בפרק אלו דברים שר"ל שמשים ידיו קרוב למקום השפיכה אע"פ שאינו משים אותם תחת שפיכה ממש נוטלין ממנו לידים דכל זמן שהן קרובין למקום השפיכה עדיין מכחו הן באין ודמיא להא דאמרינן בחולין השוחט במוכני כאן בשפיכה ראשונה כאן בשפיכה שנייה וכן נראה מדברי רש"י עכ"ל:

(יז) **אע"ג** דנצוק כזה לא חשיב חיבור לענין טבילה ר"ל לענין טבילת כל גופו דניצוק אינו חיבור ועוד עירוב מקוואות כשפופרת הנאד וטעמא דסגי לידי' בניצוק כזה הוא משום דאין טבילה חמורה היא ולפיכך הקילו בה וכפרש"י והתוספות עכ"ל ב"י ועיין בסר"י מ"ש בדף מ"ה ע"א אפלוגתא דר' יוחנן בחמי טבריא כו' בסוף ד"ה ונראה לא"ו וכו' ומשם תראה דאע"ג דכאן יש ניצוק וקטפרס דהקלוח היורד בשוה מהדלי להיאור ומחברו מקרי נצוק ומה שהדלי נשפך תוך הציגור ויורד בקלוח הוא מדרון והוה קטפרס ולא נצוק ולא קטפרס הוי חיבור לענין מקוה מ"מ כאן אעפ"י דאיתנהו תרווייהו הוי חיבור ורבינו דכתב נצוק למוד צ"ל דהלא מינייהו נקט ודו"ק וע"ש:

(יח) **חבית** שיש בה מים מניח על ברכיו ומטה במשנה וקמ"ל דלא תימא האי לאו כח גברא הוא שאין דרך להטות הטייה כזו שבאה מאליה הולכת המים קמ"ל דמ"מ הואיל שברכיו מסייעין לשפוך ה"ל כח גברא ואם הסיר הברזא כשר אפילו אין רביעית מנקב ולמטה הואיל ועשוי לתשמישו לא פ"פ שבירה רק תיקון ומש"ה נוטלים הידים מהמים שיוצא דרך הנקב והיו בחבית למעלה מהנקב ולא אמרינן שלא היו בשם כלי דכיון דנעשה לכך שם כלי עליו ג"כ למעלה:

וכ"כ

ממנה או שעומדת והמים יוצאין דרך נקב שבה ונתן ידיו שם לא הוי נטילה אבל אם היה ברזא בנקב והסירו וקבל המים על ידיו חשיב שפיר כח גברא וצריך להחזירו ולהסירו בכל שפיכה ושפיכה · קוף פסול ליתן לידים אבל כל אדם אפילו חרש שוטה וקטן עו"ג או נדה כשרים · המטביל ידיו במ' סאה הראויין למקוה שפיר דמי

והרשב"א ורב יהודאי דפסקו כת"ק (ג): ומ"ש רבינו אבל אם היה ברזא בנקב והסירו וקבל המים וכו' כ"כ הרא"ש בפ' כל הבשר וכ"כ המרדכי בפרק אלו דברים וכ"כ הגה"מ בשם סמ"ג וכ"כ סמ"ק וסה"ת: והא דמכשרי' ליטול מחבית שיש בה נקב נראה דדוקא כשמן הנקב ולמטה מקבל רביעית הא לאו הכי פסול דלאו כלי הוא ולדעת סמ"ג דניקב בכונס משקה לאו כלי הוא ופסול ליטול אפי' דרך הנקב צ"ל דהא דמכשרינן בחבית שיש בה נקב ובו ברזא כשהנקב פחות מכונס משקה דוקא היא ודוחק הוא לכן צ"ל דחבית נקוב' שיש ברזא בנקב חשיב שפיר כלי כיון שעשוי לקבלה בענין זה וכמ"ש רבינו בשם הרא"ש בכלי שהוא מלא נקבים מתחתיו ופיו צר למעלה וכו' דכיון שעשוי לקבלה בענין זה וזה עיקר תשמישו נקרא כלי ובהכי ניחא מאי דהוה קשיא לי אליבא דכ"ע היאך מותר ליטול ידיו מהנקב ע"י שמחזי' ומסיר הברזא בכל שפיכה כיון דמן הנקב ולמעלה אינו כלי נמצא שהמים שנופלים על ידיו אינם באין מכח כלי כלל אלא ע"כ לומר דכיון שעשוי לקבלה בענין זה וזה עיקר תשמישו נקרא כלי:

קוף פסול ליתן לידים כבר נתבאר בסמוך שהוא מחלוקת ת"ק ור' יוסי ושהתוס' והרא"ש וכמה גדולים פוסקים כר' יוסי דפסל ושרב יהודאי והרשב"א והרמב"ם פסקו כת"ק דמכשיר וכתוב בהגה' אשירי פ"ב דברכו' הכל כשרי' ליתן לידים אפי' חש"ו ככר שית וככר שבע ע"כ נראה שהוא סובר דבעינן כוונת נותן וחרש ושוטה יש להם כוונה וכן קטן בר שית אבל בציר מהכי אין לו כוונ' כלל והוי כקוף בעלמא · זה כתבתי לפר' דברי ההגהות אבל לענין הלכה כבר כתבתי דנקטינן כת"ק:

אבל כל אדם אפילו חש"ו וכו' בפ"ק דידים (דף קנה) הכל כשרים ליתן לידים אפילו חש"ו וכתב רבינו שמשון בתוספתא בעי רבי יוסי כוונת נותן ונוטל והא דמשמע הכא דמודה בחש"ו הנהו בני כוונה נינהו וז"ל התוספתא הנוטל מתכוין והנותן אין מתכוין הנותן מתכוין והנוטל אין מתכוין ידיו טהורות ר' יוסי אומר ידיו טמאות והרשב"א בת"ה פסק כת"ק ואפשר דרבינו שמשון נמי הכי ס"ל אלא שבא ליישב דתנן סתמא חש"ו נותנין לידים ולא פליג רבי יוסי א"כ אפילו את"ל דהלכה כרבי יוסי איכא למימר דהיינו לאכילת תרומה דוקא אבל לאכילת חולין לא בעי כוונה · ודע דבפ"ב דחולין (לא:) אמרינן טבל ולא הוחזק מותר לחולין ופירש"י הוחזק נתכוון וכתבו ר"י ובפ"ב דחגיגה (יח:) נמי גרסינן ת"ר הנוטל ידיו נתכוון ידיו טהורות לא נתכוון ידיו טמאות וכן המטביל ידיו נתכוון טהורות לא נתכוון טמאות והתניא בין נתכוון בין לא נתכוון ידיו טהורות אמר רב נחמן ל"ק כאן למעשר כאן לתרומה ולפ"ז אם תוספתא דבסמוך בחולין הוא צ"ל דהא דקתני ת"ק הנוטל מתכוון לאו דוקא דה"ה אפילו לא נתכוון לא נותן ולא מקבל נמי ידיו טהורות דהא משמע דהא דמכשיר בפ"ב דחגיגה בנוטל ידיו או מטבילן הוא בעצמו היא וכשלא נתכוון הרי אין שם כוונה כלל וה"ה לנוטל ידיו ע"י אחר ולא נתכוון שום אחד מהם אלא לאשמעינן כחו דרבי יוסי דאפילו בנתכוון אחד פסל נקט פלוגתייהו בנתכוון אחד מהם אבל אה"נ דלת"ק אפילו לא נתכוון אחד מהם נמי כשר וכ"כ שהוא דעת כל הפוסקים שלא הצריכו כוונה כלל · אבל הרשב"א כתב בת"ה ולענין כוונת נטילה מסתברא דבעינן כוונה לנטילה המכשרת לאכילה דגרסינן בתוספתא הנוטל מתכוון והנותן אין מתכוון וכו' ידיו טהורות רבי יוסי אומר ידיו טמאות אלמא אף לרבנן כוונת נוטל או כוונת נותן בעי וה"נ משמע מדאמר רב (חולין קו:) נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהם כל היום והיא ודאי בשמר ידיו היא וכדפירש"י והרמב"ם ואפ"ה מתנה אין לא מתנה לא אלמא כוונה בעינן ואם נתכוון נותן או נוטל ס"ד לרבנן דרבי יוסי וקי"ל כותייהו דרבים נינהו ואי קשיא הא דתנן במסכת מכשירין פ"ד ומייתי לה בפרק השוחט (לא:) פירות שנפלו לתוך אמת המים פשט מי שידיו טמאות ונטלן ידיו טהורות והפירות טהורים וכו' ודייקינן מינה התם דלא בעי כוונה לחולין כ"ל דההיא לאו לאכילה לחולין קאמר אלא לנגיעה דחולין שנעשו על טהרת תרומה ולעולם לאכילי' חולין בעיא כוונה וטעמא דמשום סרך תרומה היא והצריכו כוונה קצת כתרומה כנ"ל עכ"ל ואע"פ שהוכחתי מפ"ב דחגיגה דלא בעיא כונה כלל אפשר דלא ניחא ליה לפרושי דנקט בתוספתא שנתכוון אחד לאשמעינן כחו דרבי יוסי דאדרבה ה"ל למינקט בלא נתכוון אחד מהם לאשמעינן דאפ"ה מכשיר ת"ק דכח דהתירא הוא עדיף ליה לאשמעינן ועוד דלאשמעינן רבותא אליבא דת"ק דקי"ל כוותיה הוה עדיף הילכך ודאי לא מכשר ת"ק אלא בנתכוון אחד מהם דוקא והא דתניא בפ"ב דחגיגה בין נתכוון בין לא נתכוון ידיו טהורות היינו בנוטל או מטביל ידיו ע"י אחר ואחד מהם נתכוון וחבירו לא נתכוון אבל אם לא נתכוון שום אחד מהם פסול וכן כשהוא עצמו נוטל ידיו או מטביל אותם צריך שיכוון שהוא נוטל לאכילה · וז"ל שבלי הלקט המטביל ידיו בין נתכוון בין לא נתכוון יצא בד"א לחולין אבל לתרומה אחד הנוטל ואחד המטביל אם נתכוון יצא ואם לאו לא יצא וכתב ה"ר בנימין הנוטל ידיו לאכול וקראו חבירו והפליג שעה א' או ב' ואח"כ בא לאכול צריך ליטול עוד ידיו כדתניא (יומא ל.) דיבר עם חבירו והפליג נוטל ב' ידיו ונכנס ולא דמי להא דאמר רב נוטל אדם ידיו שחרית וכו' דהתם דעתו להפליג וכיון שהתנה אין הפלגתו מועלת עד כאן:

ולענין הלכה אע"פ שהפוסקים לא הצריכו כוונה כלל לחולין לא כוונת נותן ולא כוונת נוטל מ"מ כיון שלא כתבו בפי' שא"צ כוונה כלל נקטינן כדברי הרשב"א: **ומ"ש** רבינו דעו"ג או נדה כשרים ליתן לידים בסוף נדה (עא:) כתבו התו' שיש רוצים לדקדק מדתניא בתוספתא דמסכת ידים כל שאינו מטמא את המים במשא כשר לנטילת ידים משמע מטמא במשא אינו כשר לנט"י ומתוך כך אוסרים ליטול מים מן העו"ג ושיבוש הוא דהא נדה ויולדת נוטלות ידיהן אע"פ שמטמאות במשא וכ"ש עכשיו שאנו נוטלין כולנו ממים טמאים ונראה דהתם איירי לתרומה או לחולין שנעשו על טהרת תרומה ע"כ וכ"כ המרדכי פרק אלו דברים ורבינו שמשון כתב בפ"ק דמס' ידים תוספתא זו וז"ל הכל כשרים ליתן לידים אפילו טמא מת אפילו בועל נדה כל שאינו מטמא במשא כשר ליתן לידים וכתב עליה ולפ"ז אסור ליטול מים מן הנדה ומן העו"ג שגזרו עליהם שיהיו כזבים לכל דבריהם ואפילו מטמא מת נמי אסור בכלי המקבל טומאה דקא מטמא ליה טמא מת לכלי ונמצא כלי מטמא את המים ומיפסלי לנטילה כמו מכל המטמא במשא ולקמן בפ"ב משמע בהדיא דמים טמאים פסולים לנטילה ולפ"ז אין תקנה בזמן הזה דאם דלה עו"ג מים אסור ליטול מהם ואפילו מן הטהור דהכל טמאין בזמן הזה ונוגעים בכלי ובמים וי"מ דהכא בנוטל ידיו לתרומה איירי ולא בנוטל ידיו לחולין דאי לא תימא הכי נדה ויולדת היאך נוטלות לעצמן הא מטמאות במשא ואין זה דיוק דהא אמרינן בפרק כל הבשר דנוטלין לידים לחולין משום סרך תרומה וכיון דמשום סרך תרומה היא אין חילוק בין תרומה לחולין אפילו נדה דלאו בת אכילת תרומה היא ומים שעל ידיה טמאים תקון רבנן נט"י עכ"ל ורבינו הגדול מהרי"א ז"ל כתב שמפרש אחד כתב כל דברי רבינו שמשון אח"כ פירש הוא פירוש אחר בתוספתא שכל טמא שאם נגע בו אדם באצבעו יהיה כל גופו טמא ולא ידיו לבד דומיא דמת דטמא מת ובועל נדה דהיינו טומאה דאורייתא' כשר ליתן לידים אבל כל טמא שאם נגע בו אדם יהיו ידיו בלבד טמאות דהיינו טומאה דרבנן אין כשר ליתן לידים שעשו חיזוק בכאן מפני שהטעם שגזרו בידים הוא משום סרך תרומה ואוכלי תרומה פרושים הם מכל וכל מטומאה דאורייתא ומזה לא היה צריך להזהיר אלא מטומאה דרבנן ולפ"ז מי שהוא טמא טומאה דרבנן אין נוטלין ממנו לידים ע"כ. והרא"ש כתב בפ"ק דמסכת ידים והאידנא שכל המים טמאים יכול ליטול מים מעו"ג או מן הנדה דבלאו הכי כל המים טמאים וא"א בענין אחר ע"כ דעתו כדעת התו' וכך הם דברי רבינו והמנהיג כתב הכל כשרים לידים ואף מחש"ו אבל לא מן העו"ג והעבד דבעינן שיבא מכח אדם והם אינם קרויין אדם ע"כ וא"ח כתב בשם הרמב"ם שאין נוטלין לידים מעו"ג ונראה שט"ס הוא שהרי לא מצינו להרמב"ם שכתב כן. אבל סמ"ג והתרומה כתבו כדברי התוספות והרא"ש דבין עו"ג בין נדה יכול ליטול מהם מים וכן העלה הרשב"א בת"ה וכן כתב בתשובה להרמב"ן סימן קנ"א:

המטביל ידיו במ' סאה וכו' וכן משמע מדאמרינן בפרק כל הבשר (קו) גבי חמי טבריה במקומן כ"ע ל"פ דשרי ואמרינן נמי השתא כל גופו טובל בהם ידיו ורגליו לא כ"ש ודעת רש"י שאין טבילה לידים מועילה אלא במי' שראויים להטביל בהם כל גופו וכ"כ ג"כ בפ"ב דחגיגה (יח:) על מתניתא דנוטלין לידים

במקומו השני: **אבל** כל אדם אפילו חש"ו משנה פ"ק דידים הכל כשרים ליתן לידים אפילו חש"ו מיהו בהגהת אשיר"י פ"ב דברכות כתב דוקא קטן ככר שית וככר שבע ופי' ב"י דבציר מהכי אין לו כונה כלל וה"ל כקוף בעלמא אלא כתב דלהלכה אפילו קוף כשר כל שכן קטן בציר מבר שית ולכן כתב בש"ע בסתם חש"ו גם פסק דנראין דברי המכשירין לקוף: אבל בהגהת ש"ע כתב דיש להחמיר בקוף ובקטן פחות מבר שית ובמרדכי הארוך כתב ע"ש תשובת רש"י דאין מקבלין מים מן הקטן בן ד' או ה' שנים דבעינן כח גברא וליכא עכ"ל ואיכא להקשות לרבינו דפוסל בקוף אמאי כתב בסתם להכשיר חש"ו דמשמע אפי' בציר מבר שית ומ"ש מקוף וי"ל דקטן אע"ג דהשתא לית ליה כח גברא ולא כונה בן כונה ניהו ואתא לכלל כונה ולכלל כח גברא: **עו"ג** או נדה כשרים כבר האריך ב"י בזה ובש"ע כתב דכשרים אבל מהר"ס החמיר שלא ליטול ידיו מעו"ג תשב"ץ ועוד מצאתי אני נזהר מלקבל נטילה מן העו"ג אף כי ר"י התירו והביא ראיה דנדות נוטלין ידיהם אף שהן טמאי' במשא וכ"ש עכשיו שכולנו נוטלין ידים ממים טמאים מ"מ יש לדחות דנדה ויולדת וכן אנו עכשיו אי אפשר בע"א אבל שלא לקבל נטילה מן העו"ג אפשר וכעין זה תירץ הר' יצחק · תשוב' מהר"ס מ"ז בתוך הגהת דמהרש"ל על כן טוב להחמיר: **המטביל** ידיו במ' סאה הראוין למקוה ס"ד ה"א בפ' כל הבשר דקאמר השתא כל גופו טובל בהן ידיו ורגליו לא כ"ש וכיון דמק"ו דכל גופו נפקא לן דיו ככל גופו ובעינן מים שראוי' להטביל בהם כל גופו וז"ש רבינו המטביל ידיו במ' סאה הראוין למקוה כלומר הראוין שיהיו מטהרין כל גופו שאינן שאובין ולא זוחלין אלא מי גשמי' שנתקבצו למקוה וכן פרש"י לשם . ודלא כהר' יונה שאפילו אין בהם אלא רביעית כשרין ליטול בהם ידיו כיון שאינן שאובין אלא נתאספו מאליהן מי גשמים יכול לטבול בו ידיו וב"י האריך במחלוקת זו בין הפוסקים והמסקנא בש"ע דהטביל ידיו במי מעיין סגי ברביעית כל שמתכסים ידיו בהם בבת אחת ואם הטבילן במי מקוה י"א שדינו כמעיין וי"א שצריך מ' סאה וקטינן כדברי המיקל · ובהגהת ש"ע ויש להחמיר לכתחלה עכ"ל וכל זה במטביל ידיו במעיין ובמי מקוה אבל במטביל ידיו בכלי המחובר לקרקע או שאינו מחובר לקרקע נתבאר למעלה: מ"כ בהגהת מהרש"ל ובשלג יש אוסרין ויש מתירין והר' אביגדור לא רצה ליטול בשלג אפילו בשעת הדחק גליון אלפסי בברכות ע"כ . ונראה דר"ל שיקח שלג בכלי ויזרוק על יד אחת ואח"כ יזרוק עוד שלג אחר בכלי על ידו שנייה דהשלג דינו כמים אי נמי ועיקר לטבול ידיו בשלג קאמר דפליגי ביה כי היכא דפליגי בטבילת כל הגוף בשלג עיין בי"ד סי' ר"א ובש"ע לשם ס"ל אבל ליקח שלג בידו אחת ולשפשף עם ידו השנייה לד"ה אסור אפילו במים ממש כל שכן בשלג דלא ועיין במ"ש ב"י בסימן

דרכי משה

ממנו: (ג) ולא נראה כלל לדחות דברי כל הני רבוותא דקמאי ובתראי אלא נקטינן לחומרא אע"ג דלאהוי אלא איסור דרבנן דאין זו ספק דרבנן לילך לקולא אלא הואיל ורבים ובתראי מחמירין

דרישה

וכו' לכן יותר נראה לומר שדייק רבינו לכתוב היתה מוטה כלומר שאחר שהטה אותם האדם היתה כן מוטה ומונחת בהטייתה ולא צריך לכתוב שאדם הטה אותה שסתם הטייה היא ע"י האדם ולא מעצמה . וא"ת לפי זה למה נקט א"כ או שעומדת וכו' הא הוי זו ואצ"ל זו וזהו ל"ק דהא אף לפי' קמא קשה למה צריך לכתוב או שהיתה עומדת מה לי מוטה מה לי עומדת אלא ע"כ צ"ל דנקט עומדת משום שכתב א"כ בברזא שאהני אפי' בעומדת וק"ל · וזהו קצת דחוק שבודאי שבברזא שהוא ממש כח גברא פשיטא דמהני אפילו בעומדת וי"ל דה"א דאין הוצאת ברזא נחשב כח גברא אלא בשקדמה לו כח גברא אחר כגון הטייה ומוכרח לחלק כך דאל"כ היה קשה שבש"ע פסק כת"ק בהטה את החביות ולאחר שעה נטל ידיו ממנה משום דהטייה שפיר כח גברא וכמו שפי' הר"ר שמשון בפ"ק שהוא כח גברא ולכן פסק בזה כת"ק משום שהוא כח גברא אע"ג דר' יוסי לא חשביה לכח גברא ולא הוצרך להטה את החביות כל שעה ובהוצאת ברזא הצריך להוציאה ולהחזירה בכל שפיכה אלא ודאי שאני הטיי' שהמים עצמן נאחדים ומתנועעים מכח גברא לכן א"צ להחזיר ולהטות אבל בהוצאת הברזא אינו רק גרם הקילוח בעלמא ולכן צריך לחזור ולהוציאה וא"כ ה"א שאם עמדה החבית מתחלה שלא מהני הוצאת הברזא קמ"ל דמהני . עוד יש לדקדק בש"ע שם סעיף י"ב דכתב אם הקוף נתן מים לידים יש פוסלין ויש מכשירין ונראין דבריהן עכ"ל . למה הזכיר דעת הפוסלין בקוף יותר מבהטיית החבית לעיל בסעיף יו"ד הלא שניהן פלוגתת ת"ק ור"י ודעת הפוסלין פוסקים כת"ק בקוף כן עצמם הפוסלים בהטייה ופוסקים כת"ק ודעת המכשירין הן בשניהם טעמייהו שפוסקין כר' יוסי · ובאשר כתבתי ג"כ נתיישב דאף דת"ק מכשיר בשניהן לאו חדא מילתא הוא לשניהן דבהטיית החביות יש סברא יותר להתיר דדמי קצת לכח גברא משא"כ בקוף שאין שום כח גברא אלא דהיתר מטעם דמקרי כח נותן ור' יוסי לא מבעיא שפוסל בקוף דליכא שם כח גברא כלל אלא אפי' בהטייה דלא מיקרי כח גברא כיון שכבר פסק כמו · ומש"ה הזכיר בש"ע בקוף דעת הפוסלין לומר שירצה אדם להחמיר אלא שנראה להכשירו להלכה · עוד יש לדקדק מ"ש ב"י בשם ת"ה דהרמב"ם פליג על ר"ת שמתיר להטיל מים מידו הא' שקיבל בה מהכלי לידו האחרת שהרי כתב הרמב"ם בפ"ו מהלכות ברכות ז"ל או נוטל ידו אחת ושף בזו על זו וחוזר ושף בראשונה על השנייה ע"כ כלומר שצריך נטילה ע"ז וע"ז עכ"ל . וי"ל שס"ל דה"פ בדברי הרמב"ם נוטל ידו א' קאי אדלעיל איכא דשם איירי כשירצה

דמי ומברך על טבילת ידים (יט) וכ"כ הרמב"ם ז"ל כל הצריך נט"י
והטבילם במקוה א"צ דבר אחר ואם הטבילם במים שאין בהן שיעור
מקוה או במים שאובין שבקרקע לא עשה ולא כלום שאין המים
שאובין מטהרין את הידים [צ"ל אלא] בנטילה:

קס (א) **צריך** שיהא במים מראה מים שאם נשתנו מראיתן
(ב) בין א מחמת עצמן בין מחמת דבר אחר
שנפל לתוכן בין מחמת מקומן פסולין (ג) כדתנן נתן לתוכן קומוס
וקנקנתום ושינו מראיהן פסולין (ד) ושלא נעשה בהן מלאכה דתנן
עשה בהן מלאכה או שרה בהן פתו פסולים הדיח בהן כלים פסולים
אבל

בסי' ק"ס: **ומברך** על טבילת ידים כך היא דעת הסמ"ג והמרדכי דאין
מברכין ענ"י אלא כשנוטל מן הכלי ותימה שהרי בפ' הרואה כתב
הרא"ש שראוי היה לברך בשחרית על נקיות ידים אלא כיון שתקנו לברך ענ"י
בנט"י לאכילה לכך תקנו גם בשחרית לברך ענ"י אלא שאם אין לו מים ומנקה את
את ידיו בצרור או בכל מידי דמנקי מברך
על נקיות ידים עכ"ל אלמא דאם הוא
רוחץ שחרית במים אפילו אינו נוטל מן
הכלי אלא משכשך ידיו בכלי או מטבילן
בנהר נמי מברך ענ"י והכי משמע בש"ע
לעיל סי' ד' שלא כתב דמברך על נקיות
ידים אלא היכא דאין לו מים ומקנח ידיו
בצרור וכו' משמע דכיש לו מים לעולם
מברך ענ"י בין נוטל ידיו מן הכלי בין
טובל ידיו בכלי או בנהר אלא דכתב לשם
דאם רוחץ במים הפסולים לנט"י לסעודה
יש מי שאומר דלא מברך עלייהו
דכיון דלא איתקון לנטילה לסעודה
גם כן לא איתקון לנטילת שחרית
כמ"ש ב"י לשם בשם הרא"ה א"כ לפ"ז כמשך דאם בטובל ידיו לסעודה לא היה מברך
ענ"י אלא על טבילת ידים גם בשחרית היה צריך לברך על טבילת ידים או על רחיצת
ידים או שטיפת ידים ולמה לא פסק כך בש"ע וגם הרב בהג"ה לא כתב כלו'
לשם ולפיכך נראה עיקר לברך ענ"י כמ"ש הרשב"א בתשובה וכ"כ התו' ומצא כך
כתוב משם הגאונים ומביא' ב"י ופסק כך בש"ע כאן ולכן בסי' ד' לא כתב בש"ע
דמברך על נקיות ידים אלא באין לו מים אבל ביש לו מים מברך ענ"י בכל ענין
וכך פסק מהרש"ל בהגהותיו ודלא כהגהת ש"ע ודו"ק:

קס **צריך** שיהא במים מראה מים וכו' פ"ק דידים לא תני תנא אלא נפל
לתוכו דיו וכו' ונשתנו מראיהן והרמב"ם הוסיף נשתנו מחמת
מקומן ונראה דס"ל דתנא רבותא אשמעינן דלא מבעיא נשתנו בתולדותן מחמת
מקומן דפשיטא דפסולין דלא היה להם שעת הכושר אלא אפילו מחמת דבר אחר
שנפל לתוכן. אבל מה שהוסיף רבינו ואמר בין מחמת עצמן דמשמע אפילו לא
נשתנו מחמת מקומן בקרקע ולא נפל ג"כ דבר לתוכם אלא לאחר שנשאבו ועמדו
בכלי ימים רבים נשתנו ונעשו ירוקים נמי פסולין לא ידעתי מנין לו דשמא אינן
פסולין אלא כשנשתנו בתולדותן מחמת מקומן בקרקע או שנפל דבר לתוכן אבל
לא כשנשתנו לאחר שנשאבו מעצמן: ויש נוסחאות שלא כתו' בהן בין מחמת עצמן
והכי עיקר. מיהו יש להחמיר אף בנשתנו מחמת עצמן וכך פסק בש"ע ודע דכל
נשתנה מראה דפוסל אינו אלא בנוטל ידיו בכלי אבל במטביל ידיו במקוה שיש בו
ארבעים סאה אין שינוי מראה פוסל בה דאפי' להטביל בהן כל גופו כשרין כ"ש
להטביל ידיו בלחוד עיין בי"ד סימן ר"א סעיף שלשים: **ומ"ש** או שרה בהן
פתו פסולין וז"ל המשנה או שרה בהן פתו פסולין שמעון התימני אומר
אפילו נתכוין לשרות בזה ונפל לשני כשרים והפי' הנכון דה"ק דמקדמא' ת"ק או
שרה ולא קאמר או שנשרה אלמא דדוקא בנתכוין לשרות הא לא נתכוין אלא
נפל מידו כשרים אבל כשנתכוין לשרות אפילו נתכוין לשרות בזה ונפל לשני נמי
פסולי' וקא פליג שמעון התימני ואמר ל"מ בנפל מידו דכשרי' דלא נתכוין כלל
אלא אפילו נתכוין לשרות בזה ונפל לשני נמי כשרים והלכה כת"ק ולכן כת' רבינו
בסתם או שרה פתו פסולין להורות דכל שנתכוין פסולין דלא כשמעון התימני
וכ"כ

לידים לחולין למעשר וכו' וכ"כ המרדכי פרק אלו דברים אבל ה"ר יונה כתב בפרק
אלו דברים דמן התורה אין שום טבילה צריכה מ' סאה אלא טבילת כל גופו
בלבד אבל טבילת כלים די ברביעית והוא שיהו מתכסים הכלים בתוך המים אלא
שהחכמים אמרו שלא יהא חילוק בין טבילת גופו לטבילת כלים והצריכו הכל במ'
סאה ומדחזינן לטבילת הכלים שהיא מן
התורה שאינה צריכה מ' סאה כ"ש טבילת
ידים שאינן אלא מדרבנן שדי שיטבול ידיו
ברביעית כיון שמתכסים שם והביא ראיו'
לדבריו ובסוף דבריו כתב שאע"פ שלטבילת
הגוף צריך עירוב כל זמן שאין במים
מ' סאה לענין טבילת ידים א"צ עירוב
ואפילו פסקו המים לגמרי מהמעיין ואין
בהם אלא רביעית או שנתקבצו מאליהן
מהגשמים יכול לטבול בו ידיו כיון שאינן
שאובין עכ"ל וכן דעת הרשב"א בפרק כל
הבשר שכתב ואי קשיא לך אי פחות ממ'
סאה היאך תעלה לו טבילה ואפילו לידיו
י"ל דידיו כיון דסגי להו ככלים ברביעית
גם בקרקע כל שמטביל אותם בבת אחת די לו דהא אריתא דדלאי סתמא לית בה
מ' סאה ואי לאו דשאובין מטביל בה את הידים ואל תתמה שלפעמים אפילו
בטבילת גופו מקילין בפחות ממ' סאה כגון לבעלי קריין שתקנו להם ט' קבין ואף
על פי שזה בקרקע וזה בכלים עכ"ל והרמב"ם חולק על זה וכתב בפי' המשנה פ"א
ממס' מקואות לשון התוספתא כ"מ שאדם טובל ידים וכלים טובלין אין אדם טובל
ידים וכלים אין טובלין ואע"פ שהביא הרמב"ם לשון תוספתא זו על דברים שטעונין
טבילת ידים אין מספיק בו נטילה מ"מ משמע דה"ה לדברים שמספיק בהם נטילה
שאם בא להטבילם צריך להטבילם במקוה שאדם טובל בו ולכן כתב בפ"ו מהלכות
ברכות כל הצריך נט"י והטביל ידיו במי מקוה א"צ דבר אחר ואם הטבילם במים
שאין בהם שיעור מקוה או במים שאובים שבקרקע לא עשה כלום ומיהו ה"מ במים
שאינם נובעים אלא שנתקבצו ממי גשמים וכיוצא בהם אבל במי מעיין כל שיש
בהם כדי לכסות ידיו מטביל בהם את הידים שהרי אפילו גופו טובל בהם לדעתו
שהרי כתב בפ"ט מהלכות מקואות שהמעיין אין למימיו שיעור אפילו כל שהן
מטהרין וכתב הרא"ש בהל' מקואות שכן דעת הראב"ד ג"כ וא"כ לפי דעתם ודאי
לטבילת ידים אין מי מעיין צריכים שיעור וזהו שדייק הרמב"ם ולא הזכיר בהלכות
ברכות גבי אם הטבילן במים שאין בהם שיעור מעיין אלא מקוה אבל הרא"ש
חולק עליהם וסובר כדברי ר"י דלא אמרו מעיין מטהר בכל שהו אלא לטבילת כלי'
אבל לטבילת אדם אפילו קטן בעי מ' סאה אף במעיין ולדבריהם אפשר דלטבילת
ידים נמי בעי מ' סאה כדברי רש"י והרמב"ם או דלא בעי וכדברי ה"ר יונה והרשב"א
ז"ל. ונראה דכיון דנט"י דרבנן נקטינן לקולא (ד):

ובמי גשמים שהם זוחלין לדעת הרמב"ם פשיטא שאין מטביל ידיו בהם אפי'
יש בהם מ' סאה מאחר שאינם ראויים לטבילת אדם וכ"כ לומר לדעת
רש"י וכ"כ שהוא דעת הרשב"א שכתב בתורת הבית המטביל ידיו בנהר או במקום
כנוס מים הראויים לטבילה ידיו טהורות אבל לדעת ה"ר יונה איכא לספוקי אם
נקל גם בזה לענין טבילת ידים דלכאורה משמע שגם בזה ראוי להקל לדעתם
אלא שאם מ"ש ה"ר יונה או שנתקבצו מאליהן מהגשמים יכול לטבול בו ידיו היא
בדקדוק א"כ דוקא במקובצים הוא דמכשיר במי גשמים אבל לא בזוחלין:

ולענין מ' סאה מים שאובים שבקרקע מדברי הרמב"ם משמע בהדיא שאין
מטבילין בהם את הידים אבל הראב"ד חולק עליו וכתב זה אינו מחוור
שהרי בעלי קריין טובלין בהם אע"פ שהן שאובין אם יש בהם מ' סאה בקרקע ע"כ
ובשאיבה שהמשיכוה נראה דלדעת הרמב"ם נמי מטבילין בהם את הידים דאפילו
לטבול בהם כל הגוף יש מחכמי המערב מורים להכשיר וכמ"ש בהל' מקואות פ"ד ואע"פ שכתב שלא ראה מי שעשה מעשה כזה היינו להכשיר בהם טבילת כל הגוף
אבל להטביל בהם את הידים לכולי עלמא כשר וכן כתבתי לעיל גבי אריתא דדלאי בשם הרא"ה: **כתב** המרדכי בפרק אלו דברים המטביל ידיו א"צ שטיפה ב"פ
ולא ניגוב ולא להגביה ידיו דתניא במסכת ידים בפ"ב המטביל ידיו אינו צריך לניגוב ידים וא"צ להגביה ידיו. וכ"כ סמ"ג סימן כ"ז. וכן פי' מהרי"ן
חביב ז"ל דברי הרמב"ם שכתב כל הצריך נט"י והטבילם א"צ דבר אחר: **כתב** הרשב"א (ה) בפרק כל הבשר בשם ה"ג והיכא דקא מסגי ע"ג הנהר ולית' מנא בהדיה
למשקל ולממשי ידיה לא לשקול מיא בחדא ידיה ולמשיה לאידך ידא אלא ליטבשינהו לתרווייהו בנהרא. וכ"כ בת"ה ונתן טעם לפי שאין כאן לא נטילה ולא
טבילה: **וכתב** עוד ידו אחת בנטילה וידו אחת בטבילה ידיו טהורו' כדאית' בפ"ב דגיטין (טו:): **ולענין** הברכה שצריך לברך המטביל את ידיו כתב המרדכי
בפ' אלו דברים שמברך על טבילת ידים או על שטיפת ידים וכ"כ סמ"ג וסיים בה ואין מברכין על נט"י אלא כשנוטל מן הכלי וא"ל הרשב"א
בפרק כ"ה כתבו התוספות ומברך על טבילת ידים מידי דהוה אכל גופו שיכול לטבול שם ושמעתי מפי רבינו הרב ז"ל דלא מברכינן אלא על נט"י דהיכן צונו על
טבילת ידים אבל על נט"י צונו ויש בכלל מאתים מנה שמחמת חיוב הנטילה שצונו אנו מטבילין בה עכשיו את הידים ונראה עיקר וכן מצאתי כתוב משם הגאונים
זכרונם לברכה עד כאן וכן כתב הוא זכרונו לברכה בתשובה. וכ"כ תלמידי ה"ר יונה בפרק אלו דברים (ו):

קס **צריך** שיהא במים מראה מים שאם נשתנו מראיתן וכו' כדתנן נתן לתוכן קומוס וקנקנתוס וכו' בפ"ק דידים (דף קנד) וכתב הרא"ה בברכות פרק אלו
דברים דטעמא דבנט"י בעינן מים שלא נשתנו צורתן דומיא דקידוש ידים ורגלים מן הכיור והתם מסתברא דילפינן ליה משום מים יתירא דכתיב
ונתת שמה מים לרחצה ורחצו אהרן ובניו ממנו וגומר בבואם אל אהל מועד ירחצו מים ומהכא דייקינן דמים בהווייתן בעינן שלא נשתנו עכ"ל:
ומ"ש בין מחמת מקומן כ"כ הרמב"ם מהלכות ברכות ופשוט הוא דכיון דכשנשתנו מראיהן פסולים מה לי נשתנו מחמת מקומן מה לי נשתנו מחמת דבר אחר שנפל
לתוכן: **ושלא** נעשה בהם מלאכה דתנן עשה בהן מלאכה וכולי כמו' שהנחתו' מטבל בהם גלוסקין וכו' עד כשרים הכל בפ"ח דידים (שם) וכתב
רבינו שמשון עשה בהם מלאכה או שרה בהם פתו פסולין בפרק כל הבשר (קה:) אמרינן דמים ראשונים ניטלין בין בחמין בין בצונן וא"ר יצחק לא שנו אלא
שאין היד סולדת בהן אבל היד סולדת בהם אסור ופי' הקונדרס משום דבטלו ונשתנו מתורת מים וכאן נמי י"ל דהיינו טעמא וצ"ל דאע"ג דלא קי"ל כמאן דאסר
ביד סולדת כמו שיתבאר בסמוך מ"מ שמעינן מינה דאיכא איסור בנשתנו מתורת מים אלא דמאן דשרי ביד סולדת לא חשיב ליה ההוא שינוי ובעשה בהם מלאכה
חשיב שינוי לכ"ע ואפשר שרבינו שמשון סובר כסמ"ג וסמ"ק שפסקו הלכה כדברי האוסר ביד סולדת. והרמב"ם כתב שהטעם מפני שכשעשה בהן מלאכה נעשה מכלל
השופכין ולפיכך אין נוטלין מהם לידים וכתב הרא"ש בפירוש מסכת ידים שאם ליגן יין במים מיקרי עשה בהם מלאכה וכתבו רבינו ירוחם:
ודע דלמעשה בהן מלאכה או שרה בהן את פתו פסולין תנן במתני' (שם) שמעון התימני אומר אפילו נתכוון לשרות בזה ונפל לב' כשרים וכתב רבינו
שמשון

דרכי משה

מחמירין אנן נעביד כותיהו: (ד) וג"ל דלא פסק לקולא אלא במעיין דהרי אף הרמב"ם דמחמיר במקוה מיקל במעיין אבל במקוה אין להקל: (ה) וכ"כ בתא"ו ח"ו ני"ו ולקמן
(ו) ובאגור כתב שקבל מאביו, כדברי המרדכי לברך על שטיפת ידים:

דרישה

כשירלה ליטול שתי ידיו יחד ואח"כ קאמר תיקון אם ירלה ליטול כל יד בפני עלמו וקאמר דנוטל
בדרך זה דהיינו שנוטל כלי בידו א' ולק ממנו על יד השניה ואח"כ אוחז הכלי באותו יד
שכבר נטלה ונתכשרה ולק בה על השניה הראשונה שספק בה תחלה וקרא כאן ראשונה לשניה
ע"ש שנטלת ונספק עליה ראשונה. שם בש"ע סעיף ז' מ' דרמ"א כתב בהגהתו והיא מחידושי
אגודה דאין ליטול ידיו מאותן אבנים הקבועים בכותל ועשה להן בית קיבול וברזא אא"כ היו
כלי תחלה וחברו ש"מ דס"ל תלוש ולבסוף חיבור דינו כתלוש ומיקרי כלי וקלת קשה אמאי
דכתב אהא דכתב אא"כ בפניס אם הכניס ידו לתוך הכלי מחובר לקרקע לא עלתה לו נטילה
דמשמע אפי' היתה כבר תלוש ונתחברה לקרקע אפ"ה אסור. ואם אינו מחובר י"א דמותר
ש"מ דבתלוש ולבסוף מחובר מחשב ליה כמחובר מיהו המדקדק בדברי הרשב"א שכתב אליבא
דה"ג שהם סי"א שכתב הש"ע בשמם שמכשירין לשפשף בתוך כלי התלוש דה"ט דמחובר פסול
משום דכל שבקרקע בעין טבילה היא וטבילה בשאובין ליכא וא"כ לק"מ דה"ט דפסול במחובר
משום דנראה כטבילה ונא כנטילה משא"כ בנוטל מכלי אבן הקבוע בקרקע ולק ממנו על
ידיו. ולעולם בתרווייהו תלוש ולבסוף חברו דינו כתלוש:
כתב

פרישה

(יט) **וכ"כ** הרמב"ם אין לריך דבר אחר פי' מהרי"ן חביב שאין לריך לא ניגוב ולא להגביה
ידיו ולתרומה אין לריך שטיפה ב' פעמים הביאו ב"י דף ל"ח סוף ע"ג ע"ש:
סי' קס (א) **צריך** שיהא במים מראה מים. הרא"ה כתב בפ' ואלו דברים דטעמא
משום דבנטילת ידים בעינן מים שלא נשתנו לורתן דומיא דקידוש ידים
ורגלים מן הכיור. והתם מסתברא דילפינן לה ממים יתירא וכו':
(ב) **בין** מחמת עלמן אין זה במשנה וברמב"ם וכן מסתברא ע"פ הטבע דאיך ישתנה מראה
המים מלד עלמן מיהו י"ל דגם מחמת עלמן משתנה כשהמים עומד זמן ארוך
באויר חמה דנעשה ירוק אע"ג דאין זה מחמת עלמו אלא מחמת האויר ששלט בה מ"מ נקט
מחמת עלמן כיון דלא הוה מחמת דבר אחר שנפל בעין לתוכה:
(ג) **כדתנן** נפל לתוכו קומוס וכו' פי' ומדנשתנו מחמת דיו שנפל בתוכן פסולים ממילא
פוסלן ג"כ שינוי מחמת דבר אחר דמה לי הא ומה לי הא ופירוש קומוס הוא
שרף הנקרא גומא. ופי' קנקנתוס הוא שקורין קופיר וורט"ן כ"כ בק"ש במ"ע ריש סי' קכ"ה:
(ד) **ושלא** נעשה בהן מלאכה הטעם כתב רבינו שמשון לאסור מטעם שנוי הואיל ונשתנו
מברייתן

חדושי הגהות

קס א הב"ח והאחרונים מחקו מן הספר תיבות אלו בין מחמת עצמן היות לא נמצאו במשנה ובגמרא והדרישה ישב הדברים כי בלא"ת לא מסתבר שישתנו המים מחמת עצמן
אלא

אבל הדיה בהן כלים מודחים או כלים חדשים כשרים : המים (ה) שהנחתום מטבל בהן גלוסקין פסולין אבל אותן שמטביל בהן ידיו וטח בגלוסקין כשרים ובלבד שלא ישתנו מראיתן כתב הרמב"ם ז"ל אם נתגלו גילוי האוסר אותם לשתות פסולים (ו) ואפשר דהאידנא שאין חוששין לגילוי כשרים אף לנטילה : (ז) חמי האור נוטלים מהם לידים אפילו הן חמין שהיד נכוית בהן חמי טבריא במקומן יכול להטביל בהן את הידים אבל ליטול מהם בכלי לא וכן

שמשון לשון אפילו לא יתכן אא"כ גרסינן פסולין ואי גרסינן כשרים גרסינן אם נתכוון לשרות פתו בכלי זה ונפל הפת לכלי אחר כשרים המים לנטילה הואיל ונפל בהם הפת שלא במתכוין וכ"כ הרא"ש והרמב"ם פי' ז"ל וא"ר שמעון כי אילו נתכוון לשרות במים ההם את פתו ונפל הפת במים אחרים הרי היא כשר כיון שלא נתכוון לעשות בו · מלאכה אמנם היה זה שלא לרצון ואומרו אפילו נתכוון ר"ל אם יהיה על דרך התבוננות כאילו אומר מפליא בתמיהא ואפילו לא היה בכוונה לא יפסיד אבל הם כשרים ואין הלכה כר"ש התימני עכ"ל וכ"כ שהוא דעת כל הפוסקים שכתבו דמים שנעשה בהם מלאכה פסולים ולא חילקו בין נתכוון ללא נתכוון : ועל מים שהנחתום מטביל בהם גלוסקין פירשו רבינו שמשון והרא"ש דהיינו קיטוף דפרק כל שעה (מב:) ופעמים מכניסים הלחם במים ופעמים נותן ידיו במים וטח פני הגלוסקין והיינו דתנן הכא דאם הטביל את הגלוסקין במים פסולים לנטילה דהוי כמו שרה בהן את פתו ואם מדיח בהם ידיו כלומר שטבל ידיו במים וטח פני הגלוסקין בידיו כשרים לנטילה · וז"ל הרמב"ם בפ"ו מהל' ברכות מים שהנחתום מטבל בהם את הכעכים פסולים ושהוא חופן מהם בשעת לישה כשרים שהמים שבחפניו הן שנעשו בהם מלאכה אבל המים שחפן מהם הרי הם בכשרותם ע"כ וכ"כ הרשב"א בת"ה ורבינו ירוחם כתב שנראה מדברי התוספות שאפילו נטל ידיו בהם המים כשרים וכ"ש אם נטלן במקו' אחר וכ"כ מדברי ספר התרומה שכ' ואם מדיח בהם הנחתום את ידיו מחמת העיסה המים כשרים ע"כ ומשמע לי שהטעם מפני שאינם נמאסים משתיה ע"י כך דסתם ידים העוסקות בעיסה אין בהם לכלוך הילכך לא נעשו כשופכין ע"י הדחה זו דה"ל כהדיח בהם כלים מודחים דכשרים : וז"ל א"ח מים שהנחתום מדיח ידיו בהם כשרים לנטילת ידים וכן כתב הרי"ף והרשב"א פוסל : · ומ"ש רבינו ובלבד שלא נשתנו מראיתן כ"כ הרשב"א והרא"ש וכ"כ בתוספות ופשוט הוא : כתוב בתוספתא מים שלפני הנפח אע"פ שלא נשתנו מראיהן אין נוטלים מהם לידים מפני שבידוע שנעשתה בהם מלאכה ושלפני הספר אם נשתנו מראיהן פסולות ואם לאו כשרים ופירש רבינו שמשון מים שלפני הנפח דרכן לכבות בהם הברזל והיינו שנעשתה בהם מלאכה והרשב"א כתב תוספתא זו בת"ה : מים ששתו מהם התרנגולים כתוב בתרומת הדשן דיש לפסול מדתנן (פרה פ"ז) כל העופות פוסלין במי חטאת חוץ מן היונה מפני שהיא מוצצת ופירש"י דשאר עופות אינם מוצצין אלא מגביהין פיהן אחר שלקקו מן המים והמים נופלין מפיהן והרי הם כמים שנעשו בהם מלאכה אמנם התוספות חולקים על פירש"י דמה מלאכה שייך בשתיה וכ"כ להוכיח מא"ז שכתב דמים שלקק בהם הכלב פסולים לנט"י משמע הא שאר בהמות וחיות לא ואי שייך עשיית מלאכה בשתיה אפילו שאר בהמה וחיה נמי ותו נראה דאפילו לפירש"י דוקא במי חטאת פסלי שאר עופות בשתיה משום מים שנפלו מפיהם אבל לנט"י ודאי בטלין במיעוטן והכי מוכח מדתנן נפל לתוכן דיו וכו' עכ"ל · ולי קשה דא"כ מאי טעמא דא"ז דפסל ללקק בהם הכלב ולכן נראה לי דא"ז סבר דמים ששתו מהם כל בהמה וחיה פסולים וכלב נקט לדוגמא אלא דאעיקרא דדינא יש לתמוה דמי חשיבא טפי מלאכת שתיית העופות מהדיח בהם כלים מודחים או חדשים או אם טבל בהם נחתום את ידיו שהם כשרים לנט"י ואפילו למאי דפירש"י דטעמא דפסולא דמים ששתו העופות מהן הוא מפני שנעשה בהם מלאכה איכא למימר דשאני מי חטאת שהחמירו בהם בכמה דברים הילכך במעשה זוטא כי האי חשיב עשיית מלאכה אבל לנטילת ידים לא חשיב עשיית מלאכה בכה"ג : נראה מלשון הרמב"ם שאם עשה מלאכתו במי מקוה או מי מעיין בעודן מחוברי' לא נפסלו שהרי כתב כל מים שנעשה בהם מלאכה נעשו שופכין ופסולים לנט"י כיצד מים שאובין שהדיח בהם כלים או שרה בהם פתו וכיוצא בזה בין בכלים בין בקרקעות פסולין לנט"י משמע דדוקא בשאובין פסלה מלאכה ולא בשאינן שאובין : כתב הרמב"ם ז"ל אם נתגלו גילוי האוסר אותם וכו' בפ"ז מהל' ברכות ונראה שטעמו מדאמרינן בפ"ב דע"ג (ל·) דמים שנתגלו לא ירחץ בהם פניו ידיו ורגליו ולפ"ז יפה כתב רבינו ואפשר דהאידנא שאין חוששין לגילוי כשרים אף לנט"י כלומר דלא תימא אע"ג דאין חוששין לגילוי ומותרים בשתיה מ"מ פסולין לנט"י כמו שמצינו במים שעשה בהם מלאכה או שנשתנו מראיתן שאע"פ שמותרים בשתיה פסולים לנט"י דליתא אלא כיון שנתבטל טעם ה"ל כמו קודם שנתגלו : חמי האור נוטלין מהם לידים אפילו הן חמין שהיד נכוית בהן בפ' כל הבשר (קז·) איתמר חמי האור חזקיה אמר אין נוטלין מהם לידים ורבי יוחנן אמר נוטלין ופסקו הפוסקים כרבי יוחנן ולעיל מהאי פלוגתא תניא מים ראשונים ניטלין בין בחמין בין בצונן א"ר יצחק ל"ש אלא שאין היד סולדת בהן אבל היד סולדת בהן אין נוטלין בהן ואיכא דמתני לה אסיפא אחרונים אין נוטלין אלא בצונן אבל חמין לא א"ר יצחק ל"ש אלא שהיד סולדת בהן אבל אין היד סולדת בהן ניטלין מכלל דראשונים אע"פ שהיד סולדת בהן מותר וכתבו הרא"ש והרשב"א והמרדכי דהלכה כלישנא בתרא וכ"כ מדברי הרי"ף והרמב"ם ז"ל והכי נקטינן ודלא כסמ"ג וסמ"ק דכתבו כלישנא קמא : חמי טבריא במקומן יכול להטביל בהם את הידים וכו' שם חמי טבריא חזקיה · אמר אין נוטלין מהם לידים ור' יוחנן פליג עליה ואסיקנא במקומן כ"ע לא פליגי דשרי משקל מינייהו במנא כולי עלמא לא פליגי דאסור כ"פ דפסקינהו בבת בירתא מר סבר גזרינן בת בירתא אטו מנא ומר סבר לא גזרינן ופסקו הפוסקים כחזקיה דגזרי' ופירש"י במקומן : בחבורן אם בא להטביל ידיו בהם דכ"ע ש"ד דשם טבילה עליהם ככל מעיינות ומקואות : מושקל מינייהו במנא . לשפוך על ידיו כדין הנטילה דכ"ע אסור דכי תקון רבנן נטילה לאו בחמין תקון

וכ"כ בש"ע להדיא : ומ"ש אבל אם הדיח בהן כלים מודחים או כלים חדשים פי' ל"מ מודחים אלא אפילו כלים חדשים אעפ"י שהרגילות הוא שאין משתמשין בהם אעפ"י שהם נקיים אא"כ ידיחם תחלה לא חשבינן להו נעשה בהם מלאכה ובמשנה פליג ר' יוסי ופוסל בחדשים והלכה כת"ק : המים שהנחתום וכו' פי' כשמטבל הגלוסקין במים נעשה מלאכה במים שבכלי אבל במטבל בהן ידיו או לוקח בחפניו וטח בגלוסקין לא נעשה מלאכה אלא במים שבחפניו בלבד אבל במים שבכלי לא נעשה מלאכה וכשרים כך פי' הרמב"ם והר"ש וכבר נתבאר בסי' קנ"ט ס"ז דאינן כשרין אלא כשהיו ידיו נטולו' מקודם אבל במטבל בהן בסתם ידים פסולים : כתב בת"ה סי' ר"ם מים ששתו מהן תרנגולים לכאורה נראה דפסולין שהמים נופלין מפיהם והרי הן כמים שנעשה בהן מלאכה אבל מדכתב בא"ז משם פי' ר' חננאל דמים שלקלק בהן הכלב פסולין לנט"י אלמא דמשאר בהמה וחיה ועופות לא נפסלו דלא חשבינן להו בכך כאילו נעשה בהן מלאכה ותו דהמים שנפלו מפיה' לתוך המים בטלין במיעוטן ולא דמי כנט"י למי חטאת דפסול משום חומרא דמי חטאת עכ"ל בקצרה וב"י הקשה דא"כ בלקלק בהם הכלב נמי נימא דבטל במיעוטו אלא ודאי דא"ז סבר דלא אמרינן בטל במיעוטו ופסול בנט"י כמו במי חטאת בין לקלק בהם כלב בין שתה מהם שאר בהמות וחיות ועופות וכלב דנקט לדוגמא אלא דאיכא לתמוה דמי חשיבי טפי מלאכת שתיית העופות מהדיח בהם כלי מודחי' וכו' וע"ז סמך ב"י וכתב בש"ע מים ששתו מהם תרנגולים או שלקק מהם הכלב יש מי שפוסל ואין דבריו נראין אלא בין באלו בין בכל שאר בהמה חיה ועוף יש להכשיר עכ"ל ושרא ליה מאריה בקולא זו ולחלוק על מה שפסל הא"ז ובשם רבינו חננאל דכתבו הפוסקים דכל דבריו דברי קבלה והקושיא שהקשה ע"ז מסברתו דמי חשיבא טפי מלאכת שתיית העופות מהדיח בהם כלים מודחי' וכו' נלפע"ד דאיכה קושיא כלל דלא נקט רש"י בלשונו נעשה בהם מלאכה אלא לדוגמא כלומר כי היכא דהמים שנעשה בהם מלאכה פסולים לנט"י משום דע"י המלאכה שנעשה בהן נמאסים משתייה ונעשו שופכין הכי נמי המים ששתו העופות והבהמות וחזרו ונפלו מפיהם נמאסים ונעשו כשופכין ודינם כמים שנעשו בהם מלאכה דפסולים לנט"י דאפילו המים שהאדם שותה וחזרו ונפלו מפיו למים שבכלי ונמאסין כל המים שבכלי ושופכים אותן כ"ש בשתו בהמות ועופות וחזרו ונפלו מפיהם למים שבכלי דנמאסין משתייה ונעשו שופכין ולא דמי למים שהדיחו בהם כלי' מודחים או כלים חדשים דלא חשיבי נעשה בהם מלאכה לפי שאינם נמאסים ע"י הדחה זו משתייה וכ"ש המים שלקלק מהם הכלב דנמאסין משתייה והרגילות הוא ששופכין אותן ולפיכך פסק א"ז בשם ר"ח דפסולין לנט"י ונקטינן כת"ה בכל מה שכתב בזה דמים שלקלק בהן כלב פסולין לגמרי ואינן בטלין במיעוטן וכ"ש בשתה מהן חזיר וכיוצא בהן שנמאסין בעיני רובא דעלמא ושופכין אותן אבל בשתו בהן תרנגולים בטילין במיעוטן מה שנפל מפיהם וכשרים לנט"י : כתב הרמב"ם ז"ל אם נתגלו גילוי האוסר אותם לשתות פסולים פי' כיון דפסולים לשתות נעשו שופכים כמו מים שנעשה בהם מלאכה דנמאסים ונעשו שופכים כדפי' בסמוך במים ששתה מהם הכלב כ"ש היכא דאיכא חששא דשתה מהם נחש והב"י פי' דדעת הרמב"ם היא מדאמרינן בפ"ב דע"ג דמים שנתגלו לא ירחץ בהם פניו ידיו ורגליו וכבון הוא אבל מה שפי' אמ"ש רבינו ואפשר האידנא כו' אינו מתקבל לעניית דעתי ותו איכא לתמוה למה אמר רבינו ואפשר הא פשיטא היא דכיון שאין חוששין לגלוי וראויין לשתייה אינן שופכין כלל וכשרים לנט"י ונראה ליישב דאעפ"י דרובא דעלמא אין חוששין לגילוי לפי שאין נחשים מצויין בינינו מ"מ כבר נמצאים כמה בני אדם דמחמירין לעצמן ונזהרין מלשתותן ואיכא למימר דלאותן שנזהרין מלשתותן נעשו להן כשופכים ופסולין להן לנט"י וקאמר רבינו ואפשר האידנא שאין חוששין לגילוי רובא דעלמא לפיכך כשרים אף לנטילה גם לאותן שנזהרין מלשתותן דלא חשיבי כשופכין לגבייהו וכדאמר פא"ט גבי חלב דאייתרא אינהו מיכל אכלי אנן מיסתם לא סתים בתמיה : כתב הרמב"ם מים שאובין שהדיח בהן כלים או שרה בהם פתו וכו' משמע דוקא בשאובין פסלה מלאכה אבל אם עשה מלאכתו במי מקוה או מי מעיין בעודם מחוברים לא נפסלו כ"כ ב"י ופסק כך בש"ע וטעמו דכיון דבנעשה בהם מלאכה אינם פסולים אלא משום דנמאסים משתייה וחשובים כשופכים אין זה שייך אלא בשאובין אבל בעודם מחוברים לא נמאסו משתייה וק"ל : חמי האור וכו' פלוגתא דחזקיה ור' יוחנן ופסקו הפוסקים כרבי יוחנן דמיקל ותו איכא תרי לישני ופסקו הפוסקים כלישנא בתרא דמכשיר אף ביד סולדת וצריך לומר דלא חשיב ליה נשתנו מתורת מים במה שהיד סולדת בהם ולא נתבטלו בזה מדין מים · וחמי טבריא במקומן טובל בהם ידיו ככל מעיינות ומקואות אבל נטילה בכלי לא תקנו חכמים אלא במים שראויין לשתייה וחמי האור היה להם שעת הכושר לשתותן מקמי שהוחמו : וכתב הרמב"ם והרשב"א דחמי טבריא פסולין אפי' נעשו צוננין משום שהם מרים ואינם ראויים לשתיית בהמה וכ"כ הר' יונה בפ' אלו דברים וכתב עוד דאפי' ע"י הדחק אין אדם יכול לשתותן עכ"ל והיינו כדפי' לעיל דכל שנמאסו משתיית אדם נעשו שופכין ומה שתלו פיסולו בשתיית בהמה אינו אלא משום דכל שלא נפסלו משתיית בהמה אדם יכול לשתותן בשעת הדחק ולא

פרישה

מברייתן דמהאי טעם איכא מ"ד בגמרא דמים רותחין פסולים לנטילת ידים ואף על גב דלא קי"ל הכי היינו דס"ל דאין התימה קרוי שינוי והרמב"ם כתב טעם אחר שמים שנעשה בהם מלאכ' נקראו שופכות :

(ה) **שהנחתום** מטבל בהם גלוסקין פי' דהוה כמו ששרה בהן את פתו ומ"ש אבל שמטבל בהן ידיו וטח בגלוסקי' כשרים הטעם מפני שאינם נמאסים משתי' ע"י כך כ"כ הב"י טעם לדברי התוס' וספר התרומה המכשירים אפילו בנטל הנחתום בהם את ידיו מחמת העיסה דכשרים הם :

(ו) **ואפשר** דהאידנא שאין חוששין לגילוי כשרים לפי שטעם הרמב"ם מדאמרינן בע"ג דמים שנתגלו לא ירחץ בהן פניו ידיו ורגליו ולפי זה יפה כתב רבינו ואפשר דהאידנא דאין חוששין לגילוי ומותרין בשתי' כשרין אף לנט"י כלומר דלא תימא אף על גב דאין חוששין לגלוי ומותרין בשתיה מ"מ פסולים לנט"י כמו במים שנעשה בהן מלאכה או שנשתנו מראיתן שאעפ"י שמותרין בשתייה פסולין לנט"י . זהו אינו אלא כיון שנתבטל הטעם ה"ל כמו קודם שנתגלו ב"י . ולפענ"ד זה דוחק גדול דמה ענין עשיית מלאכה למים שנתגלו כיון שלא נעשה בהן מלאכה לכן נראה דרבינו בא לאשמועינן דלא תטעה בפי' דברי הרמב"ם ולומר דהרמב"ם לא משום אסור שתיה אוסר מים גלוים אלא ה"ק מים שעמדו מגולי' כשיעור שנאסרו ע"י אותו גילוי בשתי' משום דחיישינן שמא נחש שתה מהן אסורין נמי לנט"י משום חשש שמא עשו בתוכן מלאכה הדחת כלים וכדומה לו וא"כ אף הוא בזמן הזה יהיה אסור קמ"ל דלא אלא טעם הרמב"ם הוא משום דאינן ראויין לשתייה מחמת הגלוי ונפקא ליה דמי משום איסור מלאכה אוסר הרמב"ם לא ה"ל למימר דאמרו לאסור לרחוץ בהן פניו ורגליו · וממילא בזמן הזה מותר וק"ל :

(ז) **חמי** האור נוטלין מהן לידים אפילו הן חמין שהיד נכוות בהן הטעם דאין נקראים נשתנו ע"י כך · וג"כ היה להן שעת הכושר אבל חמי טבריה לא היו להן שעת הכושר וזהו לשון רש"י דכי תיקון רבנן נטילה לאו בחמין תיקון והכי גריעי מחמת האור שלא היתה להן שעת הכושר אבל להטביל בהן במקומן שם טבילה עלייהו ככל מעיינות ומקוואות וכו'

חידושי הגהות

אלא שישתנו על ידי שעומדין בשמש איזה ימים נעשים ירוקות ובאמת זהו ע"י ד"א דהיינו מחמת האויר ששולט בו מ"מ נקט מחמת עצמן כיון דלא הוי מחמת ד"א שנפל בעין לתוכה

וכן אם המשיך אותו בארץ דרך חריץ חוץ למקומן ואין בהן שיעור מקוה אין נוטלין מהם : מים מלוחים או סרוחין או מרים שאין הכלב יכול לשתות מהן פסולים לנטילה אע"פ שכשרים למי מקוה (ח) ואם הם עכורים מחמת טיט שנתערב בהן אם הכלב יכול לשתות מהן כשרים בין לנטילה בין למקוה ואם אין יכול לשתות מהן פסולין לשניהם (ט) מים שיש לו ספק אם נעשה בהם מלאכה אם לאו או שיש לו ספק אם יש בהן שיעור אם לאו או אם הן טהורים או טמאים או ספק אם נטל ידיו ואם לאו טהור שכל ספק טהרה בידים

ולא נעשו שופכין כל זה מב"י בקצת תוספ' ביאור : ומ"ש וכן אם המשיך וכו' הכל אלא אפילו כלומר ל"מ בכלי דשאובין הן דלא הוי נטילה לדברי המשיך אותו בארץ וכו' דגזרינן בת בירתא אטו מנא כחזקיה דלא כר' יוחנן דלא גזר : ומ"ש ואין בהם שעור מקוה כן פרש"י דאם היה בו שיעור מקוה ליכא למיגזר אטו מנא ואף על פי שפרש"י ואין שם שעור מקוה אבל מחוברין למקוה לא כתבו רבינו משום דהר' יונה נחלק על זה ואמר דאם היו מחוברין למקוה אפי' לחזקיה מטבילין בו הידים אבל לפע"ד נראה עיקר כפרש"י דאי כהר"ר יונה אמאי קאמר תלמודא במקומן כ"ע לא פליגי דשרי ה"ל לאשמועינן רבותא והכי הל"ל במקומן א"כ בבת בירתא ומחוברין למקוה כ"ע לא פליגי דשרי במנא וכו' כי פליגי בבת בירתא ואינן מחוברין למקוה וכו' אבל לפרש"י ניחא דכל בת בירתא אפילו מחוברין למקוה פליגי בה והלכה כחזקיה דפוסל ובש"ע כתב שני הדיעות נראה שדעתו להקל דכל ספק בידים טהור משמע אף בספק דפלוגת' דרבוותא כמ"ש בת"ה סי' רס"א אבל לפעד"כ דתפסינן עיקר כפי' רש"י והרשב"א וכתב ב"י שכן נראה מדברי רבינו והוא מדכתב בסתם אין נוטלין מהן משמע אפי' מחוברין למקוה והכי נקטינן כ"ל : מים מלוחים וכו' זאת היא דעת הרא"ש וכפירושא קמא שכתב האלפסי פ' אלו דברים והיא דעת רוב פוסקים דלא כהרמב"ם דמפרש כפי' בתרא ומיקל גם בעכורים להכשיר במי מקוה אפילו אין הכלב יכול לשתות מהן : ודין שלג וכפור כתבתי בסוף סימן קנ"ט : כ' בהגה' אשירי פ"ב דברכות ע"ש א"ז אין נוטלין ידים מיין שלנו עכ"ל כלומר דיין שלנו כיון שאינו חזק וראוי לשתייה בלא מים ומברכין עליו בפה"ג אין לו דין מים אפילו יש לו מראה מים כגון יין לבן משא"כ ביין חזק שאינו ראוי לשתייה בלא מים דיש לו דין מים ונוטלין ממנו לידים אם הוא לבן אך קשה דפלוגתא דר"א וחכמי' היא בברייתא ספ"ג שאכלו ומביאו ב"י וקי"ל כחכמים דבין כך ובין כך אין נוטלין ממנו לידים מיהו יש גורסים נוטלין הימנו לידים עיין בת"ש הרא"ש ומביאו ב"י וכתב עוד בהגהת אשיר"י אבל משכר ודבש נוטלין בשעת הדחק עכ"ל וכתב ב"י ואין דבריו נראין בדבש ואפילו בשעת הדחק שהרי אינם מנקי' עכ"ל ויש ליישב דלא קאמר בדבש עצמו אלא במי דבש וכן פי' בהגהת ש"ע ופשוט הוא אך קשה הלא שכר ודבש אין לו מראה מים וי"ל כמ"ש הרא"ש דמי פירות שעומדים במראית' שם מים עליהם ושכר ודבש נמי כיון דלא שרו לנט"י אלא לפי שהם מי פירות אעפ"י שאין בהם מראה מים כשרים להרא"ש ולפ"ז יין חזק שאינו ראוי לשתייה בלא מים ונוטלין ממנו לידים דשם מים עליו דמי פירות מקרי כדפרש"י ומביאו ב"י אפילו יין אדום נמי נוטלין מהן לידים דכמי פירות כשרי' אפילו אין לו מראה מים ובש"ע הביא שני הדיעו' ונקטינן לקולא בספק טהר' כדלעיל והרשב"א פסק דבין כך ובין כך נוטלין מהם לידים אלא שאסור כך לכתחלה כדי שלא יהא כמזלזל בדבר

תקון והכי גריעי מחמי האור שלא היתה להם שעת הכושר : דאפסקינהו בבת בירתא . חריץ קצר והמים פוכים שם ואין שם שיעור מקוה אבל מחוברין למקוה . ולפי דברי רש"י נר' שאפ"ם שהיו מים יפים לשתייה ואינהו פסולים דכיון דמתחלת ברייתן היו חמין לא היתה להם שעת הכושר דאל"כ ה"ל לפרש דבטול בהם בעודן חמין הוא דפסל ואפשר שלא הוצרך לפרש דמאחר שאין טעם פיסולן אלא מחמת חמימותם ממילא משמע שאם נצטננו כשרים אבל ה"ר יונה כתב בפרק אלו דברים דהא דפסלינן בחמי טבריא למישקל מינייהו במנא לא מפני החמימות פסולים דהא קי"ל דאפי' היד סולדת בהם כשרים אלא. הטעם מפני שהם מרים ביותר שאפי' ע"י הדחק אין אדם יכול לשתותן וגם אינן ראויין לשתיית בהמה והילכך במים אחרים שנובעים חמין כמו חמי טבריה אם אינם מרים כ"כ ויכול האדם לשתותן ע"י הדחק כשרים ליטול מהם בכלי וכ"כ הרמב"ם שטעמ' פיסולן מפני שאינם ראויים לשתיית בהמה וכ"כ ג"כ הרשב"א בת"ה : ומ"ש הר"י ויכול האדם לשתותן ע"י הדחק אינו מדוקדק דבשתיי' בהמה הדבר תלוי כדבסמוך אבל שתיית אדם אינה מעלה ואינה מורדת ואפשר דמשמע ליה ז"ל דודאי בשתיית אדם תליא מילתא ולא תלו אותם בשתיית בהמה אלא משום דכל שלא נפסלו משתיית בהמה אדם יכול לשתותן בשעת הדחק : ועל מה שפירש"י דאפסקינהו בבת בירתא דאיפליגו בה בשמימיו מחוברין למי המקוה היא כתב הר"י שאין נראה לו כן אלא בשאין שום עירוב מהמעיין בבת בירתא ואין בבת בירתא מ' סאה נחלקו כלומר שאם היה שום עירוב מהמעיין לבת בירתא או אם היה מ' סאה בבת בירתא אפילו לחזקיה מטבילין בו הידים אבל דעת הרשב"א כדעת רש"י ומיהו היכא דאיכא מ' סאה בבת בירתא מדברי רש"י משמע נמי דמטבילין בו הידים וכן דעת הרשב"א בפרק כל הבשר בתורת הבית וכן נראה מדברי רבינו : מים מלוחים או סרוחים או מרים וכו' בפ"ק דידים (דף קכד) תנן המים שנפסלו משתיית הבהמה בכלים פסולים בקרקע כשרים וכתב הרי"ף בפרק אלו דברים פירוש י"א מים מלוחים שאין הכלב יכול ללוק מהם וי"א מים שקרובים להיות כטיט הגרוק והרא"ש כתב בפרק כל הבשר ופירושא קמא עיקר דאיירי בצלולין אלא שהם מלוחים או סרוחים אבל בעכורין אין חילוק בין קרקע לכלי דאמרינן בפ"ב דזבחים (כב.) כל המשלים למי מקוה משלים למי כיור לרביעית אינו משלים למעוטי מאי אילימא למעוטי טיט הגרוק פי' דק שהוא ראוי להריקו מכלי אל כלי היכי דמי אי דפרה שוחה ושותה הימנו אפילו לרביעית נמי משלים ואי אין פרה שוחה ושותה ממנו אפילו למקוה נמי לא אלמא דבמים עכורים אין חילוק בין טבילה לנטילה ועל משנה זו כתב הרא"ש המים שנפסלו משתיית בהמה כגון סרוחים או חמי טבריה דלא תקון רבנן נטילה אלא בראויים לשתיית בהמה אבל בקרקע כשרים לטבילת גופו וכ"ש לטבילת ידים אבל אם הם עבים מחמת טיט המעורב שאין הפרה שוחה ושותה מהם אפי' לטבילה אינם ראויים כדאיתא בפ"ב דזבחים וכ"כ ג"כ רבינו שמשון שם ובפ"ב דמקואות וכ"כ התוספות בפ"ב דזבחים ובספ"ק דסוכה (יט:) וכ"כ הרשב"א בתורת הבית אבל הרמב"ם כתב בפ"ו מהל' ברכות דמים עכורים שנפסלו משתיית הכלב מחמת עכירות דינם שוה לנפסלו מחמת שהם סרוחים או מרים דבכלים פסולים לנט"י ובקרקעות כשרים להטביל וזהו כפירושא בתרא שכתב הרי"ף ורבינו סתם דבריו כדעת הרא"ש ז"ל : **כתוב** בהגהת אשירי פ"ב דברכות נוטלין לידים מיבחושים אדומים ומכל דבר שתחלת ברייתו מן המים מיהו שמא צריך שיהא לחלוחית קצת ע"כ וכתב כן משום דגרסינן בפ"ב דזבחים (שם) אמר ר"ל כל המשלים למי מקוה אינו משלים לרביעית למעוטי מאי אילימא למעוטי יבחושין אדומים אפילו בעינייהו נמי דהא תניא רשב"ג אומר כל שתחלת ברייתו מן המים מטבילין בו וא"ר יצחק בר אבדימי מטבילין בעינו של דג פירוש דג גדול שנימוק שומן בחורו וכיון שתחלת ברייתו מן המים מטבילין בו הא ודאי שנוטלין ממנו לידים מק"ו כדאמרינן בפרק כל הבשר : **מים** שיש לו ספק אם נעשה בהם מלאכה אם לאו וכו' משנה בפ"ב דמסכת ידים (קנו) אך מ"ש ספק אם נטל ידיו אינו בהדיא במשנה אלא שהרמב"ם כתבו בפ"ו מה' ברכות וכן פי' בפירוש המשנה פ"ד ממסכת טהרות ואפשר שהוא סובר שזהו מ"ש בפרק במה אשה (סב:) אבל משא ולא משא ל"ל בה אע"פ שרש"י מפרש בענין אחר ואע"ג דאסיקנא התם דלאו מילתא היא דאמר רב חסדא הנא משאי מלא חפנאי מיא וכו' היינו כי היכי דלא ליתי לידי עניות אבל מדינא ב א"צ לחזור וליטול ונראה דה"ה לשאר ספיקות שאע"פ שא"צ לחזור וליטול מ"מ משום עניות מיהא איכא וכתב ה"ר מנוח דטמאים וטהורים אידים קאי כלומר שהיה שומר את ידיו ונסתפק לו אם הסיח דעתו מהם וטמאים או לא הסיח וטהורים ויש לפרש דאמים קאי לפי שמים הפסולים לנט"י כטמאים הם חשובים · וכתב עוד דטעמא דכל ספק בטהרת ידים טהור משום דנט"י עיקרו מדרבנן וספיקא דרבנן לקולא :

כתוב בת"ה שנראה ג דה"ה בפלוגתא דרבוותא נקטינן לקולא דהתם נמי ספק הוא כמאן קי"ל מדכייל ותנא שכל ספק שבטהרת ידים טהור אך מאי דאשכחנא בפסקי הגאונים בהדיא לאיסור ולא אשכחן בפסקי גאון אחר בהדיא להתיר אלא דדייקינן מיניה בסוכחה דהכי סבר קשה לסתור בזה דברים המפורשים בהדיא ע"כ : **וכתב** הראב"ד בפ"ו מהלכות ברכות שאע"פ שכל ספק בטהרת ידים טהור עכ"ז אם יש לו מים לרחוץ אומרים לו קום ורחוץ והוציא עצמך מן הספק : **כתב** הרמב"ם בסוף הל' מקואות כלי שהיה בו רביעית מים כשירים כו' כטיט הגרוק עולה לשיעור רביעית ובפ"ו מהל' ברכות כ' ג"כ כל העולה למדת מקוה העולה למדת מקוה עולה לשיעור רביעית ודברים העולים למדת מקוה שנויים בפ"ז ממסכת מקואות והם השלג והברד והכפור והגליד והמלח וטיט הגרוק כיצד. מקוה שיש בו מ' סאה חסר אחת נפל מהן סאה לתוכו העלוהו ותנן נמי שאפילו הביא מ' סאה שלג בתחלה והניחו בשוקה וריסקו שם ה"ז מקוה שלם וכשר וכן פסק הרמב"ם ולפ"ז ה"ה לרביעית מהני אם ריסקו עד שנעשה מים אפילו כל הרביעית מריסוק דברים הללו ומשפט טיט הגרוק נתבאר לעיל :

"ב"ה לנט"י ונתן לתוכו מעט מים פסולים לנט"י הרי אלו כשרים נטל מן הכלי השיעור שנתן ונשארה רביעית בלבד כשהיתה הרי זו פסולה מפני שהמי' הפסולים השלימו שיעור הרביעית וטעמו מדגרסינן בפ"ב דזבחים אמר ר"ל כל המשלים למי מקוה משלים למי כיור למי רביעית אינו משלים למעוטי נתן סאה ונטל סאה . כ"ע שם כל העולה וכו' :

כתוב בת"ה דלכאורה משמע שאם מי שלא נטל ידיו נגע במים נפסלו אותם מים לנט"י שהרי כתבו הפוסקים שאם נטל ידו אחת לא ישפשפה בחברתה מפני שהמים שעל היד הנטולה יטמאו מחמת היד שאינה נטולה ויחזרו ויטמאו את היד ולפ"ז מ"ש דאם נתן מים לחבירו בחפניו אינו עולה לנט"י מפני שלא נטל מן הכלי משמע דוקא מטעם זה אינו עולה הא מטעם דנגע בהו חבירו לא קפדי' וכן הא דכתבו מים שהכניסו' מדיח בהם את ידיו כשרים כל הני נ"ל דאיירי בידים נטולים אמנם בתוס' ישנים בסוטה מצאתי ועל מנהג העולם שזורקין מן הכלי לידו אחת ואח"כ משפשפה בחברתה שפיר דמי כיון שמתחלה נטל מן הכלי כדתניא בתוס' דמסכת ידים הנותן מים לחבירו בחפניו וכו' והא דתניא נטל ידו אחת ושפשף בחברתה טמאה התם איירי שאין מתכוין ליטול אלא ידו אחת ולכך ששפפה בחברתה טמאה ע"כ מלשונם משמע דסתם ידים אין פוסלין המים בנגיעתם כההיא דנותן מים בחפניו דלא בעי לאוקמי בידים שנטל אותם אמנם נראה דדוחק הוא קצת מה שהם מחלקים בין מתכוין ליטול ידו אחת או ב' ואין לסמוך עליו לענין ששפשף יד בחברתה דהא כל הפוסקים כתבו בהדיא לאיסור אבל אם נגעו סתם ידים במים שבכלי המיקל להכשיר לא הפסיד דהכיא דנתתו' שהבאתי לעיל משמע דלא איירי בידים דנטלו ואפ"ה כשרים ושפיר יש לחלק בין פיסול טומאת המים שעל הידים בשעת נטילה מבטומאת המים שבכלי לצורך נטילה דבקל נטמאו שעל הידים בשעת נטילה ולכך ששפשף בחברתה טמאה עכ"ל וכבר כתבתי בסמוך שרבינו ירוחם כתב וז"ל והתוס' כתבו שהמים שהכניסום מדיח ידיו בהם כשרים אם לא נשתנו מראיהן ונראה מדבריהם שאפי' נטל בהם ידיו כשרים וכ"ש אם נטלן במקום אחר והדיחם שם ע"כ :

גרסינן בס"פ שלשה שאכלו (דף נ) ת"ר יין עד שלא נתן לתוכו מים אין מברכין עליו בורא פרי הגפן ונוטלים ממנו לידים משנתן לתוכו מים אין נוטלין ממנו לידים דברי רבי אליעזר וחכ"א בין כך ובין כך אין נוטלין ממנו לידים ופירש"י אין מברכין עליו לפי שהיה ייגס חזק מאד ואין ראוי לשתייה בלא מים ונוטלין

פרישה

והר' יונה כתב הטעם שפסולין לנטילת ידים מפני שהם מרים ביותר שאינן ראוין לשתיה בהמה וגם האדם אינו יכול לשתותן ע"י הדחק :

(ח) **ואם** הם עכורים מחמת טיט שנתערב בהם אם הכלב יכול לשתות מהם כשרים וכו' פשוט שלכן חלק רבינו עכורים מחמת טיט מבבא דלעיל דהייט מלוחים סרוחים ·

ומרים . משום דמלוקים הם בדיני מקוה אעפ"י שרבינו אינו כותב בכאן אלא דיני משקים :

(ט) **מים** שיש לו ספק וכו' עד או אם הם טהורים או טמאים כתב הר"י מנוח דטמאים וטהורים אידים קאי כלומר שהיה שומר את ידיו ונסתפק לו אם הסיח דעתו מהם וטמאים או לא הסיח וטהורים · וכתב הב"י ויש לפרש דאמים קאי לפי שמים הפסולי' לנ"י כטמאות הן חשובין

חדושי הגהות

לתוכה : ב הנה הב"י האריך בדבר ואני אומר שהיא משנה שלימה בפ"ב דמקוואות דבטומאה דרבנן אמרינן ספק טבל ספק לא טבל טהור וכיון שכן אמרו בטבילה כ"ש בנטילה (מהרל"ח) : ג דברים אלו כפולים הם לעיל בסי' קנ"ט :

כפול

בידים טהור (י) **וצריך** שיהא במים רביעית וה"מ לאחד (יא) **אבל** לשנים שבאו ליטול כא' האחרון א"צ רביעית כיון שבאו משירי רביעית ובאו ליטול כאחד [נ] דתנן מי רביעית נוטלין לאח' אף לב' מחצי לוג אף לג' או לד' מלוג לה' לי' אף לק' כלומר גוזמא קאמר כל זמן שמספיקים המים לשפוך לכל אחד על ידו ב' פעמים בין שנוטלין זה אחר זה בין שנוטלין כולם כאחד דתנן נוטלין ד' או

ונוטלין ממנו לידי' דהם מים עליו דמי פירות מיקרי [א] וכתב המרדכי בפרק אלו דברי' אהא דמבעיא לן אי קפדינן אחזותא וצ"ע דהא דאמרינן פ"ג שאכלו יין עד שלא נתן לתוכו מים נוטלי' ממנו לידי' וי"ל ביין לבן והרא"ש כתב משמע מתוך פירוש רש"י דכל מי פירות ראויים לנט"י אבל משנתן לתוכו מים שם יין עליו ואין נטילה ביין ותימא דבפרק כל הבשר אמרינן דקפדינן אמגלא ואחזותא ותנן במסכת ידים שאם נשתנו מראיהן פסולי' אלמא אפי' מראה מים בעינן ומי פירות אפילו מראה מים אין בהם ושמא יש לחלק דמים שנשתנו מראיהן גרועים ממי פירות שעומדים במראיתם ושם מים עליהם וטפי נראה כפי' הראב"ד שפירש האי נוטלין ממנו לידי' דקאמרי' הכא לאו נט"י הכשירים לאכילה קאמר דאין נט"י משום משקה אלא במים לפי שעשו נט"י לחולין כטבילה לתרומה ואין עושין מקוה אלא מן המים דכתיב וידיו לא שטף במים ומכאן סמכו חכמי' לנט"י אלא לנטילה לנקיות בעלמא קאמר וגרסינן בדברי ר' אליעזר ונוטלין ממנו לידי' בין ברישא בין בסיפא ואית דגרסי משנתן לתוכו מים אין נוטלין ממנו לידי' ופי' דמיירי במים אחרוני' דלאו אורח ארעא דמשי ידיה וחוזר ומברך עליה ע"כ ובת"ה (ב"ה וכ"כ בספ' שלחן של ארב' מים ראשוני' דוקא ולא שאר משקים :) הארוך כתב אחר דברים הללו של הראב"ד כלשון הזה ובהל' נט"י שחיבר הוא ז"ל פירשה לנט"י המכשירים לאכילה וכן ודאי נראה דאי לא לימא אין רוחצין בו את הידים שאין נטילה אלא ע"ש אנטל ע"ש שצריך ליטול בכלי עכ"ל וכן פסק בת"ה הקצר וי"ל היין כשר לנט"י בין נתן לתוכו מים בין לא נתן לתוכו מים אלא שאסור לעשות כן לכתחלה כדי שלא יהא כמזלזל בדבר חשוב שנשתנה לעילוי עד שקובע ברכה לעצמו לברך בפ"ה עכ"ל (א) ובהגהות אשיר"י פ"ב דברכות כתב בשם א"ז אין נוטלין מיין שלנו לידי' אבל משכר ודבש נוטלין בשעת הדחק עכ"ל (ב) ואין דבריו נראין בדבש ואפילו בשעת הדחק שהרי אינם מנקים (ג) :

וצריך שיהא במים רביעית וה"מ לאח' אבל לשנים שבאו ליטול וכו' בפ' כ"ה (דף קז) אמר רבא כלי שאין בו רביעית אין נוטלין ממנו לידים איני והא אמר רבא כלי שאין מחזיק רביעית אין נוטלין ממנו לידים הא מחזיק אע"ג דלית ביה לא קשיא הא לחד הא לתרי דתניא מי רביעית נוטלין לידים לאחד אף לשנים א"ל רב ששת לאמימר קפדיתו אשיעורא א"ל לא דתנן מי רביעית נוטלים לידים לאחד אף לשנים ולא היא שאני התם משום דאתו משיורי טהרה ופירש"י אמאי דאמרינן הא לחד הא לתרי לחד רביעית בעינן מתחלה אבל לתרי שהי' בו רביעית ונטל הראשון ואח"כ נטל השני אע"ג דלא הוי רביעית בנטילת השני ש"ד הואיל ומשיורי טהרה אתו כדמפרש לקמיה וכ"כ מדברי התו' וכ"כ הרא"ש ומשנה זו היא שנויה בריש מסכת ידים (דף קכד.) מי רביעית נותנים לידים לא' אף לשנים מחצי לוג לג' או לד' מלוג לה' לי' ולק' ופי' שם הרא"ש תקנו חכמים שלא יטול אדם ידיו בפחות מרביעית מים ושנים הבאים ליטול ידיהם כאחד גם הם יכולי' ליטול מרביעית אע"פ שלא ישאר לשני רביעית כדמפרש טעמא בפ' כ"ה הואיל ומשיורי טהרה אתו הואיל ושניהם באו לטהר ידיהם כאחת שיורי טהרה מועילים לשני בפחות מרביעית וכן חצי לוג לארבעה ולוג כיון שיש מים הרבה אפי' למאה גוזמא קאמר כלומר כ"ז שמספיקים המים לשפוך על ידיהם ב' פעמים וכיוצא בזה פירש רבינו שמשון וכך הם דברי רבינו ודע שהתוספות בפ' כל הבשר כתבו הא דתנן בפ"ב דמסכת ידים נטל ידו אחת בשטיפה אחת ידו טהורה ב' ידיו בשטיפה אחת ר"מ מטמא עד שיטול מרביעית פי' ואפי' באין משירי טהרה דלא בעינן רביעי' כשנוטל בב' שטיפות והשתא דליכא אלא שטיפה אחת צריך רביעית בשטיפה זו אבל בנוטל ידו אחת לא צריך רביעית כי אתי משירי טהרה אלא שתהא אותה שטיפה מרובה כב' וכיוצא בזה נראה מדברי הרא"ש בפי' מסכת ידים ומשמע שהם סוברים דהלכה כר"מ וכ"כ בהדיא רבינו שמשון דליכא מאן דפליג על ר"מ וכל זה כתב סמ"ג ותמהני על הרא"ש שלא הזכיר חילוקים הללו בפרק כל הבשר וגם על רבינו שלא הזכירם פה : **כתב** רבינו שמשון בפ"ב דמס' ידים דאיתא בתוספת' נוטלין ד' וה' זה בצד זה ואין חוששין שמא נטמאו משום שמא נעשה בהם מלאכה משום שמא לא ניטלו מן הכלי משום שמא לא ניטלו מן הרביעית כלומר שאם נפלו מיד זה ליד זה נטמאו ונעשה בהם מלאכה ולא נטלו מן הכלי ואין חוששין כמי שמא לא ניטלו מן הרביעית דאם היה חצי לוג לה' ותנן בפ"ק מחצי לוג לד' ולא לה' נמצא כשהשמש הולך ושופך מים על ידיהם אם כשנטלו הג' עדיין נשאר בכלי רביעית מהני נטילה לב' האחרונים וספק הידים טהורות : **ומ"ש** רבינו בין שנוטלין זה אחר זה בין שנוטלין כולם כאחד דתנן נוטלין ד' או ה' וכו' לשון המשנה בפ"ב דמסכת ידים (דף קכה) נוטלין ד' וה' זה בצד זה או זה ע"ג זה ובלבד שירפו ידיהם שיבואו בהם המים ופירשו רבי' שמשון והרא"ש כלומר שירפו ידיהם כדי שיבואו המים ע"י כולם והרמב"ם כתב שם להתיר שירחצו אנשים רבים ידיהם קאתם על קאתם ולא נאמר כי המים היורדים מידים העליוני' הם משקים טמאים לפי שהם מים ראשונים והידים אשר תחתיהן לא יטהרו במי' ההם כיון שהוא טמא לפי שהם כולם במדרגת יד אחת אנו חושבים אותם ובתנאי שלא ידחקו ידיהם שלא יכנסו בהם המים כדי שלא תהיה חציצה ע"כ : **וכתב** הרשב"א בפרק כ"ה הא דאמרי' מי רביעית נוטלין לידים לא' ואפילו לב' ופרישנא דקא אתו משיורי טהרה איכא למידק ה"ד אי משו תרווייהו בחדא זימנא מאי שיורי טהרה איכא הכא דמאן מינייהו בתרא ואי אתו בזה אחר זה כי אתי מכח רביעית מאי הוה השתא מיהא ליכא רביעית וי"ל דמיירי בזה אחר זה ובלבד שלא יפסיק הקילוח וקל הוא שהקלו בנטילה וכן פי' הרמב"ם ומשום דהוי ניצוק חיבור כדאמרי' (פ"ז דמקואות מ"ו) לענין מקוה כ"ז שרגליו של ראשון במים השני טהור וכ"כ הרא"ה ובת"ה כתב פעמים שנוטלים שנים מרביעית כיצד היה רביעית מים בכלי ופשט אחד ידיו ליטול והאחר יוצק על ידיו ובא ב' ופשט ידיו למטה ממנו וקלוח יורד על ידו של ראשון ולידו של שני שלמטה ממנו ידי שניהם טהורות אע"פ שפיחת שיעור הרביעית כשהן מגיעים לידיו של שני ידיו טהורו' מפני שהן באין משיורי טהרה ויש מתירין אפי' כשנוטלין זה אחר זה הואיל ובשעה שהתחיל הראשון ליטול מהם היה בהם רביעית אף לשני זה עולים מפני שבאו משיורי טהרה והראשון כדעת רבותי נוחי נפש עכ"ל · ואפשר שאם ידי השני מרוחקות מידי הראשון לא עלתה לו נטילה לפי שהוא נוטל במי רחיצת חבירו אלא כשידי השני סמוכות לידו הראשון מיירי דחשבינן להו כיד אחת :

כתוב בא"ח בשם הרשב"א צריך שיהיה רביעית מכוונת במקום אחד שאם נטל משמינית וחזר ונטל משמינית ידיו טמאות כשהיו ע"כ : **וכתב** רבינו שמשון אמתני' דמי רביעית נותני' לידים לא' אף לב' מחצי לוג לג' או לד' לפום שיעורא דלרביעית לב' היה די ברביעית ומחצה לג' אלא כיון שנפישי גברי חיישינן שלא ידקדקו יפה ליטול עד הפרק שכל אחד יצמצם המים מפני

בדבר חשוב וכו' עכ"ל וכ"כ בש"ע : **וצריך** שיהא במים רביעית וכו' איכא למידק דרבינו כתב תחלה הדין ואח"כ הביא דתנן מי רביעית וכו' ולמה לי תרתי ונראה דלפי דרבינו מפרש למשנה זו דוקא בשנים שבאו ליטול כאחד ולהכי חזר ואמר כיון שבאו משירי טהרה ובאו ליטול כאחד כלומר לא תימא דלא דוקא שבאו ליטול כאחד אבל אם לא באו ליטול כאחד אלא א' לבדו הוא שבא וא' יוצק על ידיו ואח"כ בא שני ומשט גם הוא ידיו אין הנטילה עולה לשני אלא כשיש שם רביעית מים אבל אם אין שם רביעית לא חשבי' לשני זה שיורי טהרה כיון שלא באו שניהם כאחד ועל זה מביא ראיה מדתנן מי רביעית נוטלין לאחד אף לשנים וכו' דהכי פירושו דכשלא בא אלא אחד צריך שיהא במים רביעית ואף כשבאו שנים ליטול כאחד סגי נמי ברביעית וכך הוא הפירוש אבל מחצי לוג אף לג' או לד' מלוג לה' וכו' דאין לפרש משנה זו בדלא באו כאחד דא"כ תמה על עצמך למה הקילו בשני דנוטל פחות מרביעית הואיל שבאו משיורי טהרה דמאי צירוף איכא לשני עם הראשון עד שנקרא אבל השני שיורי טהרה כיון שלא באו כאחד אלא זה בא עכשיו והשני בא אחר שעה הלא ודאי כשם שצריך רביעית לראשון כך צריך רביעית לשני אלא ודאי דוקא בבאו ליטול שניהם כאחד וכ"כ הרב רבינו אשר וזה לשונו ושנים הבאים ליטול ידיה' כאחד גם הם יכולין ליטול מרביעית וכו' ומביאו ב"י ומ"ש רבינו ג' פעמים והרא"ש כתב ב' פעמים הוא לפי דלטהרה לא צריך אלא ב' פעמים ומש"ה לא הזכירו במשנה אלא מים ראשונים ושניים אבל מלבד אלו צריך לשפוך מים מתחלה להסיר הלכלוך שעל ידיו ואח"כ ישפוך ב' פעמים לטהר דה"ל ג' בין הכל ואם ידיו נקיות די לו בשני פעמים כמו ששנינו במשנה ומש"ה לא כתב הרא"ש אלא ב' פעמים ויתבאר בסימן קס"ב : **ומ"ש** בין שנוטלין זה אחר זה וכו' כלומר לא תימ' דלא מהני שיורי טהר' אלא בבאו ליטול כאחד וגם נוטלין כולם כאחד אלא אפילו נוטלין זה אחר זה נמי מהני שיורי טהרה כיון שבאו ליטול כאחד ועוד יש לפרש איפכא וה"ק לא תימא אעפ"י שבאו כולם כאחד לא מהני שיורי טהרה אלא בנוטלין זה אחר זה אבל לא בנוטלין כולם כאחד כיון שמים היורדים מהידים העליונים הם משקים טמאים ומטמאים הידי' שתחתיהם אלא כולם במדרגת יד אחת חושבין אותם וכ"כ הרמב"ם וכתב ב"י דלא חשבינן להו כיד אחת אלא כשידי השני סמוכות לידי הראשון ופסק כך בש"ע ומשמע דס"ל לרא"ש ורבי' דבנוטלין זה אחר זה מהני שיורי טהרה אפילו אין המים באים על ידיו של שני בקלוח ראשון אלא הפסיק הקלוח וחוזר ומקלח על ידיו של שני נמי מהני דהואיל ובשע' שהתחיל הראשון ליטול מהם היה בהם רביעית אף לשני זה עולים מפני שבאו משיורי טהרה אבל הרשב"א בשם רבותיו החמיר דוקא בשלא הפסיק הקלוח ומשום דהוי ניצוק חבור ובש"ע הביא שני הדעות ונראה שדעתו כיש מתירין דכל ספק טהרה בידים טהור :

צריך

דרכי משה

קס (א) ולקמן סימן קע"א משמע כדברי הרא"ש וכ"כ בתא"ו : (ב) ובכלבו אוסר ליטול משום משקה רק מים וכ"כ התוספות פ"ג שאכלו (נ.) : (ג) ול"נ דהג"ה איירי במשקה העשוי מדבש שקורין מע"ד והוא משקה כשכר :

כתב

פרישה

קשובין · וכתב עוד דטעמא דכל ספק בידים טהור משום דנט"י עיקרו מדרבנן וספיק' דרבנן לקולא :

(י) **וצריך** שיהא במים רביעית פשוט שא"צ ליטול מרביעי' שלם אלא רק שיהא בכלי רביעית :

(יא) **אבל** לשנים שבאו ליטול כא' ולא כתב רבינו אבל לשנים שנוטלים זו אחר זו ולא שנוטלי' כא' רק כתב שבאו ליטול כא' נראה שכיון בזה למ"ש הרשב"א וז"ל הא דאמרי' מי רביעית נוטלין לידים לא', ואפילו לשנים פירוש דקאתי משירי טהרה איכא למידק ה"ד אי משו תרווייהו בחדא זימנא מאי שיורי טהרה איכא הכא דמאן מינייהו בתרא ואי אתי בזא"ז כי אתו מכח רביעית מאי הוה השתא מיהא ליכא רביעית וי"ל דמיירי בזא"ז ובלבד שלא יפסיק הקילוח וקולא הוא שהקילו בנטילה וכן פי' הרמב"ן ומשום דהוה ניצוק חיבור וכו' וזהו כוונת רבינו שכתב כאחד ועיין בדרישה :

כל

דרישה

סי' קס [א] **כתב** ב"י כתב המרדכי אהא דמבעי' לן אי קפדינן אחזותא וצ"ע דקי"ל יין עד שלא נתן לתוכו מים נוטלים לידים וכתב הרא"ש דנראה לו פי' הראב"ד דמה שהתירו בגמרא נטילה ביין עד שלא נתן בתוכו מים היינו לנוגע טהרות לנקיות בעלמא ולא לאכילה דלאכילה אין נטילת ידים בשום משקה לפי שעשו נט"י כטבילה לתרומה ואין עושין מקוה אלא מן המים דכתיב וידיו לא שטף במים ומכאן סמכו חכמים לנטילת ידים ומתוך פירש"י משמע דכל מי פירות ראויים לנטילת ידים אבל משנתן מים לתוכו שם יין עליו ואין נוטלי' בו ואע"ג דאין במי פירות מראה מים שמא יש לחלק דמים שנשתנו מראיהן גרועי' ממי פירות שעומדין במראיתן ושם מים עליהן. ובכאן אין נראה שיפסל רבינו המראה ולקמן בסי' קע"א גבי הפסד אוכלים דכתב דאין נוטלין ביין. שאני התם שהוא אינו מטעם פסול נטילת ידים רק מענין הפסד אוכלין ואם עבר ונטל בו' הוי נטילה מעלייתא · או כגון אם אינו דרך השתיה שא"א לו להשיג מים והוא רעב ובל השתא דגופא עדיף ומטעם מים שנעשו בהם מלאכה נראה שיש ליזהר מקלת דברים שרגילים הנשים לשרות במים כגון ירקות או עשבים וכן לפעמים רוחצין ירק ולכונית ותאנה וכדומה במים שכל אלו יראה דנפסלים מטעם זה שהרי נמאסים משתיה וגרועים יותר ממים שלינה בהם את היין שנפסלין להרא"ש ומיהו נראה דנכי דאם רוחצין את כל הנ"ל מצואתן ועפרורית שבו שנפסלו המים מהן דהוא דומה להדיח בהן כלים שפסולים אבל אם הם נקיים מכל עפרורית ונתנן במים כדי שיעמדו בלחלוחית שבהן ולא יתיבשו כהי דלכתחלה יש ליזהר מ"מ בדבר זה יש לדמותו לכלים מודחים וכלים חדשים שהודחו בתוכו · וגדולה מזו התירו אפילו להדיח הגבל בהן את ידיו אעפ"י שנשאר על ידיו קצת בצק מ"מ אמדו דעת הבריות שאין נמאסין המים מהידים שעליהן בצק ה"ה לכל כיוצא בזה והו"ק :

[נ] **דתנן** מי רביעית נוטלין לאחד אף לשנים מחצי לוג אף לג' או לד' מלוג לה' לי' אף למאה וכו' עד שמספיקי' קשה א"כ היה לו לכתוב כן אף ברביעית ובחצי לוג. כל זמן שמספיקין שערך מאה ללוג שלם או פחות ממאה כל זמן שמספיקין המים הוא כחות מעשרה לחצי לוג וא"כ למה אמר דוקא לד' ולא לה' ונראה דזהו מפני שבשים מתחלה מים מרובים לא חיישינן שיצמצמו הנוטלים ולא יעלו בהכשר ולכן כל זמן שמספיק הספיכות ג' פעמים על ידיהם אין להם שיעור להנוטלים אבל בחצי לוג או פחות שמתחלה המים מועטים יש לחוש שיצמצמו הנוטלים את ידיהם ולא יטלום בהכשר וכן יש ללמוד מדברי הרשב"א ורמב"ן שהביא ב"י דף ק' ע"א · ומטעם שכתב רבינו שנים שבאו ליטול כאחד א"כ לכא' דה נראה כששנים נוטלים ידיהם מן הכלי שקורין הנטפ"ס וסוגרין הברזא שקורין תרנגול בין שני הנטילות אינו סגי ברביעית לאחר ואינו נקרא שיורי טהרה ומיהו אינו מוכרח ומ"ש בין שנוטלין זה אחר זה בין שנוטלים כולם כאחד אין לפרש דקאי אמה שכתב למעלה שהאחרון אין צריך רביעית והו בין שנוטלין זא"ז ובין שנוטלין בבת אחת דאי בנוטלין בבת אחת אין כאן אחרון אלא קאי אדסמוך שכתב כל זמן שמספיקין המים לשפוך לכל א' על ידו ג' פעמים וע"ז כתב בין שנוטלין בזה אחר זה ובין שנוטלין כולם כאחד ואפשר בנוטלין בבת אחת יכולי' ליטול מחצי לוג אפילו יותר מארבע דאין לחוש

(*)

כאן

קסא צריך ליזהר מחציצה שכל דבר שחוצץ בטבילה חוצץ בנטילה איכא למידק דלשון שכל דבר משמע דבא לתת טעם למ"ש וצריך ליזהר מחיצה ואין זה טעם לו אלא ה"ל לומר וכל דבר שחוצץ בטבילה וכו' וכמ"ש הרא"ש בפ' כל הבשר ונראה דה"ק וצריך ליזהר מחיצת כל דבר שבעולם שלא יעלה על לב כיון דנט"י דרבנן לא הוי חציצה אלא חציצה מרובה אבל לא חציצת דבר קטן להכי אמר שכל דבר שחוצץ בטבילה דאוריי' חוצץ בנטילה דרבנן ולפיכך צריך ליזהר אף בחציצת כל דבר קטן כמו בטבילה ולהכי כתב רבינו אחר זה ואם יש לו

או ה' זה בצד זה וזה על גב זה ובלבד שיבואו בהם המים פי' יכולין להניח ידיהם זה ע"ג זה וליטול כאחד ובלבד שירפו ידיהם בענין שיגיע המים לכל אחד :

קסא צריך ליזהר מחציצה (א) שכל דבר שחוצץ בטבילה חוצץ בנטילה ואם יש לו בצק תחת הצפורן חוצץ אפילו הוא

מפני חבירו ומיהו אי איכא רביעית ומחזה ונטל אחד מהם חצי רביעית הא ודאי דיועיל רביעית הנשאר לשנים האחרונים דאפילו בתחלה סגי לשנים ברביעי' כ"ש הכא דאתו משיורי טהרה וכי לא מהני הכא ה"מ כשלא נשאר לב' אחרונים רביעית וכן הא דקאמר מחצי לוג לג' ולד' דמשמע ולא לה' שהרי לא נתנו חכמים שיעור אלא למים שבכלי וכי איכא שיעור בו לא חשו חכמים כמה יגיע לכל א' רק שיטול עד הפרק ואי מפרשי' כולה מתני' בנוטלין בבת אחת ניחא טפי אבל מדמפרשי' בפרק כל הבשר טעמא משום דאתו משיורי טהרה משמע בנוטלין זה אחר זה עכ"ל אבל ה"ר יונה פירש בפרק אלו דברים דהא דאמרינן בפרק כ"ה אשיעורא לא קפדינן דתנן מרביעית נוטלין לידים לא' ואפי' לב' לאו למימרא דפחות מרביעית לא קפדינן שזה א"א דודאי צריך רביעית שלם כדאמרינן בעלמא (פ"ב דידים) חצי רביעית לטהר את הידים וחצי רביעית לטהר את המים שעל הידים אלא ה"ק אם לא יהיה בכלי מתחלה שיעור שלם כיון שמשלים אח"כ לשיעור לא קפדינן בהכי שהרי שנינו דמרביעית נוטלין לידים אפילו לשני בני אדם וכשנוטל האחד נמצא שלא ישאר לשני אלא חצי רביעית ואעפ"י [שאפשר] שהיו נוטלים אחר כך עם [חצי] רביעית אחר אפילו הכי נמצא דלא קפדינן שיהיה בכלי מתחלה שיעור שלם אלא כיון שהכלי מחזיק רביעית אף על פי שלא יהיה בו מתחלה שיעור שלם לא קפדינן בהכי מאחר שמשלים אח"כ לשיעור רביעית ודחינן ולא היא שאני התם דקא אתו משיורי טהרה כלומר אין ללמוד מזה דלא בעינן שיהיה בו מתחלה שיעור שלם דהתם מתוך כך אמרו שהוא מותר מפני שבשעה שנוטל השני אע"פ שלא היה בו אלא חצי שיעור אותו חצי שיעור בא משיעור שלם שהיה בו מתחלה ושיירו הראשון ולפיכך מותר כיון שמשלימו אח"כ בחצי שיעור אחר ואפי' לא תבא ההשלמה משיורי טהרה אבל כשלא היה בו מתחלה חצי שיעור לאחר אינו מטל ממנו לידים ואע"פ שמשלים הנטיל' בחצי שיעור אחר אין הנטילה כלום עכ"ל וכת' ר"י שכן דעת הראב"ד דלעולם א"א לנטילה בפחות מרביעית לכל אחד ואפי' בדאתו משיורי טהרה דלא מהני אתו משיורי טהרה אלא להכשיר כשאין בכלי אלא חצי רביעית ונוטל בו ואח"כ נותן לתוכו חצי רביעית ונוטל בו: **ויש** שלדעת הרמב"ם גם כן א"א לנטילה בפחות מרביעית ואף על גב דאתו משיורי טהרה וכמו שאבאר שהרי פי' על הא דתנן מי רביעית נותנין לידים לאחד אף לב' מחצי לוג לג' ולד' וכו' כבר ידעת כי הלוג ד' רביעיות והנטילה הזאת התירו בפחות מרביעית לכל אחד אמנם הוא במים שניים אבל מים ראשונים לא יהיו פחות מרביעית לכל א' וסבת מה שהקלנו במים שניים והיותם ראויים בפחות מרביעי' לפי שהרי כבר נטהרו במים ראשונים והוא אמרם בסבת זה שאני התם דקא אתו משיורי טהרה ואין אנו צריכים אלא מה שימשח כל היד בלבד ובהקדמת המסכתא ההיא כתב שלנט"י צריך שיהיה רביעית או יותר לכל אחד ואח"כ כתב ושמור הקדמה הזאת והיא כשיהיו הידים טמאות לשפוך עליהם מים לטהרם ושיעורו אינו פחות מרביעית כמו שביארנו ידיו טהורות אכן ירחצם אח"כ במים אחרים ואז יאכל בהם תרומה כי המים אשר רחץ בהם ידיו נטמאו בידיו וחזרו תחלה כמו שבארנו וע"כ צריכין רחיצה אח"כ במים אחרים כדי שיטהר מטומאת מים כיון שנטמאו מחמת ידיו והמים האלו אשר רחץ בהם ידיו תחלה נקראים מים הראשוני' והמים אשר ירחץ בהם אח"כ נקראו מים שניים ע"כ נראה מדבריו הלא דלפת חולין א"צ מים שניים דכיון דנוטל ידיו מרביעית אפילו בשטיפה אחת טהור ולתרומה אחר שנטל ידיו תחלה ברביעית צריך לחזור וליטול מים שניים ומים שניים הללו שיעורן כדי שימשחו הידים בלבד ואף ע"פ שאין בהם רביעית וזו היא ששנינו מי רביעית נותנין לידים לא' אף לשנים וכו' ולטעמי' אזיל בחבורו הגדול שבפ"ו מהלכות ברכות בענין נט"י לחולין לא הזכיר מים שניים כלל ובפי"א מה' מקואו' כתב הנוטל שתי ידיו לתרומ' צריך לחזור וליטול פעם שנייה במים שניים כדי להסיר המים שע"ג ידיו שהרי המים שנטל בהם תחלה וכן הנקראים מים ראשוני' נטמאו בידיו לפיכך אם נפל ככר של תרומה לתוך המים שנטל בהם ידיו תחלה נטמא ואם נפל לתוך המים השניים לא נטמא ע"כ הרי שלא הצריך שיטול מים שניים אלא לתרומה וכתב עוד שם שיעור המים שנוטלין בהם תחלה רביעית לכל אדם ואדם לב' הידים אין פחות משיעור זה כמו שביארנו בנט"י לפת אבל מים שניים יש לשנים ליטול ידיהם מרביעית ומחצי לוג נותנין לג' ולד' ומלוג נותנין אפילו לק' שאין המים השניים לטהר אלא להעביר המים הראשונים ובפ"ו מהל' ברכות כתב נוטלין ד' או ה' זה בצד זה או יד זה על גב זה בשטיפה אחת ובלבד שירפו ידיהם כדי שיבא ביניהם המים ויהיה באותה השטיפה רביעית לכל א' וא' עד כאן הרי בהדיא שהוא סובר דבין בתרומה בין בחולין אי אפשר לפחות מרביעית והא דתנן מי רביעית נותנין לא' אף לב' לענין תרומה שצריך ליטול לה מים שניי' מיתני' דאילו לחולין א"צ מים שניים כלל וטעמא מדתנן בפ"ב דמסכת ידים נפל ככר של תרומה לראשונים טמא ואם איתא דלחולין נמי צריך מים שניי' אמאי נקט נפל ככר של תרומה אפילו של חולין נמי ור"י אחר דעת הרא"ש כ' והראב"ד פי' דנוטלין שנים מרביעית וחוזרין ומוסיפין רביעית אחרת בכלי ונותנין על ידיהם והיינו מים שניים דמסכת ידים לפי שצריך רביעית לכל א' וא' וראשון נראה עיקר וכן בתוספות והרמב"ן והרא"ש וכ"כ מהרמב"ם דלא הוזכרו מים שניים אלא לתרומה אבל לא לחולין ולתפלה עכ"ל ומ"ש וכ"כ מהרמב"ם אינו מכוון שהרי לדעת הרא"ש מים שניים גם לחולין הוזכרו כמו שיתבאר ודלא כהרמב"ם ולהרמב"ם במים ראשונים צריך רביעית עכ"פ ולהרא"ש מי רביעית נוטלין לב' אפי' במים ראשונים ומפרש דהאי וכן טעות סופר הוא": **כתב** רבינו שמשון במשנה קמייתא דמסכת ידים תניא בתוספתא ב' שנטלו ב' ידיהם זהו משמינית וזהו משמינית אף על פי שחוזרין ומערבין בקלוח ידיהם טמאות שמתחלה לא נטלו מן רביעית אלא פוסלין ידיהם פירוש שני כלים שאין בכל אחת כי אם שמינית דהיינו רביעית בין שניהם ואילו השנים לא נטל כל אחד כי אם ידו אחת ובבת אחת שפכו משתי הכלי' על שתיהן שהקלוח מתערב אפ"ה ידיהם פסולים ע"כ וכתוב בא"ח בשם הרשב"א ד צריך שיהיה רביעית מכונס במקום אחד שאם נטל שמינית וחזר ונטל משמינית ידיו טמאות כשהיו ע"כ: **וברפ"ב** כתב עוד ר' שמשון תניא א' הנוטל ידו אחת וא' הנוטל ב' ידיו א' ידו של גדול וא' ידו של קטן צריך ליטול מי רביעית רשב"ג אומר שתי ידיו על ב' נדונות כב' אנשים כיצד ב' שנטלו לב' ידיהן מרביעית לא יחזור השני ויטול ידיו משיורי רביעית · פי' צריך ליטול מי רביעית שיהא בכלי רביעי': נדונות כב' אנשים · וכמו שמפרש כיצד לא יחזור השני ויטול ידיו כלו' ידו השנייה דמתחלה לא נטל אלא ידו האחת וזאת השנייה נעשית כיד אדם אחר שלישי ומי רביעית נוטלין לב' ולא לג' עכ"ל וכל זה כתב הרשב"א בתורת הבית וז"ל רביעית שאמרו בין שנוטל ב' ידיו בין ידיו של גדול בין ידיו של קטן נטלו ב' ב"א זה ידו אחת וזה ידו אחת ואח"כ חזר השני ונטל ידו השנית הרי אלו כג' ב"א ולפיכך אם היה· בכלי חצי לוג ידיו טהורות ואם לאו אין ידו השנית טהורה שאין נוטלין בפחות מחצי לוג יותר משני בני אדם עכ"ל:

"ולענין הלכה נראה דנקטינן כרשב"א וכמה רבוותא דסברי כוותיה להקל בנטילת ידים :

קסא צריך ליזהר מחציצה שכל דבר החוצץ בטבילה חוצץ בנטילה בברייתא פרק כל הבשר (קו:): **ומ"ש** ואם יש לו בצק תחת הצפורן וכו' כ"כ הרא"ש שם וז"ל וכל החוצץ בטביל' חוצץ בנטילה כגון צואה שתחת הצפורן שלא כנגד הבשר ובצק שתחת הצפורן אפי' כנגד הבשר ורטייה שעל בשרו וטיט היון וטיט היוצרים אבל במיעוטן שאינו מקפיד אין לחוש כדאיתא בפ"ק דעירובין (ד·) ואע"פ שפירש"י דדוקא בשער אבל לא בבשר א"א לומר כן כמו שהוכיח ר"ת ותניא נמי (זבחים לה:) רבב על בשרו חוצץ ואם מוכר רבב הוא אינו חוצץ עכ"ל וכ"כ התוס' (שם) וכן דעת הרמב"ם בפ"א מהל' מקואות וכתב הרשב"א בדיני הטבילה איזהו שלא כנגד הבשר היה הצפורן גדול ועודף על הבשר ונמצאת צואה בצפורן תחת אותו מקום שעודף על הבשר זהו שלא כנגד הבשר ופשוט הוא שמ"ש רבינו ואם אינו מקפיד עליו אינו חוצץ לא קאי לצואה שכנגד הבשר דסמיך ליה אלא אבצק אפי' כנגד הבשר ואצואה שלא כנגד הבשר דפסק בהו דחוצצין קאי למימר דהיינו דוקא כשמקפיד ע"כ אבל אם אינו מקפיד עליו כיון דבמיעוט היד הוא אינו חוצץ וכתב סמ"ק וכל דבר החוצץ בטבילה חוצץ בנטילה כגון רובו אפילו אינו מקפיד או מיעוטו ומקפיד וגרב יבש וגלד יבש שאינו מלטער בנטילתו בין ביד בין תחת הצפורן חוצץ ובהגהה וע"כ נכון לנקר צפרניו בשעת נטילה

דרישה

כאן שמא יצאמו ולא יעלו הראשונים כל צרכן דאין כאן ראשונים ואחרונים · לכן נראה שזהו אחת ודוקא כשנוטלין זא"ז דהמים יורדין לארץ מנטילת הראשון ונתמעטו משא"כ כשנוטלין בבת אחת דמי נטילה של ראשון כאין ג"כ על ידים של שני · ומ"ש רבינו שמשון והביאו ב"י סוף דף ל"ט ז"ל כתב ר"ש בפ"ב דמסכת ידים דאיתא בתוספתא נוטלין ד' וה' זה בצד זה ואין מוסיפין כו' זה יכול להיות דאיירי אפילו בנטלו מרביעית דומיא דהיכא אין מוסיפין שמא נטמאו כו' דאיירי אפי' מרביעית ואפי' מרביעית סגי בד' וה' וה"ט כיון דנוטלין בבת אחת והא דמסיק פירוש דאין מוספין שמא לא נטלו מן הרביעית וכתב ז"ל אם היה חצי לוג לה' ותנן כו' יכול להיות דה"פ כמו בנוטלים בזה אחר זה דתנן דסגי בחצי לוג לה' ואם נשאר רביעית מותר לשנים ואפי' בספק מותר · גם בנוטלי' בבת אחת דינו כן ואפילו ברביעית מותר לכתחלה וזהו שכתב לעיל נוטלין לכתחלה ובזא"ז אינו מותר אלא בדיעבד וכדמסיק וכתב ובספק מותר מיהו וזהו דוחק דא"כ לא ה"ל לסתום אלא לפרש וצ"ל דנקט כל חד וחד לפי דינו · ומ"ש דנוטלי' דמשמע אפילו לכתחלה משום איכך נקט ומ"מ הסברא היא אמתי' מצד עצמה דבנוטלים יחד מותר אפילו לג' מרביעית ודו"ק · ומ"ש כיון שנוטלי' כולם כאחד כו' כתב הרמב"ם וז"ל מותר שירחצו אנשים רבים ידיהם קלתם על קלתם ולא נאמר כי המים היורדים מידים העליונים הם משקים טמאים לפי שהמים ראשונים והידים אשר תחתיהם לא יטהרו במים ההם כיון שהם כולם במדריגה יד אחת אנו חושבי' אותם עכ"ל · בב"י דף ל"ט ע"ג כתב ע"ש הראב"ד אף על פי שכל ספק במים טהור עכ"ז אם יש לו מים לרחוץ אומרים לו קום לרחוץ והולך עצמך מן הספק א"כ קשה למה כ' הב"י שם לעיל מיניה דמשום עניות איכא הא הוי מדינא וי"ל דמשום עניות צריך אפי' לסדר אמריכן · אבל מדינא הייינו אם יש לו מים לפניו אומרים לו קום ורחוץ והולך עצמך מן הספק גם מ"ש משום עניות נראה דל"ד דהא ל' הגמרא כן הוא בפ' במה אשה אהא דאמרינן המזלזל בנט"י בא לידי עניות אמר רבא לא אמרן אלא דלא משא ידיה כלל אבל משא ולא משא (פירש"י שאינו רוחץ אלא מעט כגון רביעית) לית לן בה ולאו מילתא היא דאמר רב חסדא אנא משאי מלא חפני מיא ויהבי לי מלא חפנאי טיבות' עכ"ל הגמרא והביאו ב"י לעיל בסי' קנ"ח · ומשמע לי מ"ש ולאו מילת' היא דאמר ר"מ לאו למימר' דאתי לידי עניות אם רחץ ברביעית מצומצם דזה ודאי אינו דהא חכמים לא הצריכוהו לכתחלה יותר מרביעית ואפילו אותו רביעית אינו צריך לשפוך כולו על ידיו דהא תנן מרביעית לשנים ומלוג אפי' למאה וכמ"ש רבינו כאן אלא ה"ק מ"ש לית לן בה דר"ל דאין נ"מ באם משא רביעית או יותר מרביעית ע"ז קאמר ולאו מילת' היא דהא אמר רב חסדא מכח שמשאי מלא חפנאי נתיהב לי מלא חפנאי טיבות' ומש"ה כתב רבינו לעיל סי' קנ"ח וז"ל ואעפ"י שבשיעור' ברביעית יוסיף ליטול בשפע דא"ר חסדא כו' וק"ל · כתב ב"י בהגהת אשר"י כתב בפ"ק דברכות ניטלין לידים מיבחושי' אדומי' כו' מיהו צריך שיהא לחלוקית קלת עפר נראה שמלת עפר הוא ט"ס אף שהוא כתוב כן בהגהת אשר"י שם נקשר מילת עפר למה שכ' אמרין · עפר צרור וקיסמי' וכו' דהכי איתא לסדיא בגמרא חזי האי צורבא מדרבנן דא"ת' ואמר מנקי' בעפר וצרור וכו' . ומ"ש הרשב"א בת"ה שהיין כשר לנט"י בין נתן לתוכו מים או לא נתן . נ"ל דפסק ג"כ כרבנן דהא ודאי דהלכה כרבנן לגבי ר' אליעזר וכ"כ ב"י בהדיא לקמן בסי' קע"א דקיי"ל כרבנן אלא שס"ל להרשב"א משום דאסור לכתחלה לזלזל בדבר חשובי ודייק ליה הכי דא"כ קשה הא דקאמר הגמרא לימ' שמואל דאמר עושה אדם כל צרכיו בפת דאמר כר"א וקשה אי טעמ' דרבנן דאסרו ליטול משום דין נט"י הא שמואל סבר נמי כרבנן ורבנן לא אסרי אלא מטעם נט"י הא לא"ה מודים דעושה אדם כל צרכיו ואפי' בפת ואינו חש לזילזול אוכלים אלא ודאי יודע הגמרא דבהאי סברא ל"פ רבנן ור"א וכיון דר"א ס"ל דמותר ליטול מן הדין גם רבנן ס"ל הכי ול"פ כ"א במשא זלזול אוכלין · כתב עוד בהגהות אשר"י אבל משכר ודבש נוטלין ואין דבר ואין דבריו נראין בדבש ואפי' בשעת הדחק שהרי אינם מנקים ונראה שנדקו דברי הגהות ומיירי בדבש מבושל שקורין מע"ד שאותו הוא זך וצלול כמים ומנקי היטב והוא נקרא ג"כ בשם דבש · ואח"כ מצאתי שכ"כ בד"מ וגם בש"ע שלו · בב"י דף ק' ע"ב מ"ש וכן נראה מהרמב"ם אינו מכוון וכו' יש ליישב דה"ק וכן נראה מהרמב"ם דלא כהראב"ד שכתב דענין מים שניים הוא שמצרף עמו הרביעי' ומפרש כן משנה בשיורי טהרה בזה מכנגד זה הרא"ש והרמב"ם שניהם אינם מסכימי' עמו בזה בפי' מים שניים עוד שם כתב רבינו שמשון וכו' שנים שנוטלי' שתי ידיהן וכו' הא דנקטו על שני אנשים ולא נקטו אפי' באדם א' הוא משום דבאדם א' ע"כ צריך שיערה לו אחר על ידיו ואתו בשופטני עסקינן שיערה על ידיו האחד משני כלים ולא מכלי א' אבל אי בשנים אתי שפיר משום שהם עצמ' מערי' על ידיהם ולכן כל אחד נוטל כלי א' שלו ונתנו על ידו ואה"ט א"ל דכתב אח"כ ז"ל פי' ב' כלים כו' עד ואילו השנים נטל כל א' כ"א ידו א' כו' נקט ידו אחד משום דביד השני הוא שופך על ידו האחת :

והרשב"א

פרישה

סי' קסא (א) שכל דבר שחוצץ בטבילה וכו' פי' כגון רובו אפילו אינו מקפיד ומיעוט מקפיד כ"כ הסמ"ק וטבעת דמקפיד להסיר בלישת בצק נקרא מקפיד עליו וב"י מסיק וכתב ע"ז ונראה דאפי' טבעת רפוי' צריך להסיר בשעת נטילה משום דלא בקיאין ברפיון א"כ דלא ליתי להתיר אף במהודק · וא"ת מ"ש בנטילה וטבילה דצריך להסיר הטבע' ומ"ש בנטילת לולב דפסקינן בהלכות לולב דא"צ להסיר ממנה וי"ל דשם לא בעינן אלא לקיים ולקחתם וכשנוטלו ואוחזו ברוב ידו סגי משא"כ בנטילה וטבילה דאפילו חציצה כל דהו חייצי · ואה"ט כתב ג"כ בהג"א דצריך ליזהר מגלד שע"ג המכה ומשחין שנתרפא ועשה עור למעלה ומיהו מסיק בסמ"ק דהיינו דוקא אם מקפיד עליו ואינו מלטער בהסרתן וכ"פ רמ"א :

ואם

הוא כנגד הבשר (ב) ואם יש לו צואה שלא כנגד (א) הבשר חוצץ אבל כנגד הבשר אינו חוצץ ואם אינו מקפיד עליו אינו חוצץ וכן כל דבר מועט ואינו מקפיד עליו אינו חוצץ דתנן רטייה שעל גבי בשרו (ג) וטיט היון וטיט היוצרים אם מקפיד עליו חוצץ ואם לאו אינו חוצץ: (ד) (ס) שיעור נט"י לרב אלפס כל היד עד הקנה של זרוע וכתב א"א הרא"ש ז"ל והומרא יתירא היא זו והעולם לא נהגו כן ופסק הוא עד מקום חיבור האצבעות לכף היד:

גרסינן

נטילה ויש מקילין דחשיבי ליה מיעוטו שאינו מקפיד ע"כ (ג) וכ"כ בא"ח וסמ"ק כתב תניא בתוספתא דמקואות צואה שתחת הצפורן שלא כנגד הבשר והטיט והבצק שתחת הצפורן אפי' כנגד הבשר הרי אלו חוצצין ומפרש רבינו יעקב שמדבר בטיט הדומה לבצק שנדבק מאד כגון טיט של יוצרים וזהו מה ששנינו במסכת מקואות (פ"ט) ואלו שאין חוצצין וכו' וקא חשיב צואה שתחת הצפורן ואפי' בטיט ובצק אם יש כ"כ מעט שאינו מקפיד אינו חוצץ וכתוב בסה"ת או גלד המכה שהוא יבש ואינו מקפיד או גלד שמצטער עליו אינו חוצץ אע"פ שבטבילת כל גופו רגילים להסיר הכל משום חומרא ע"כ [א] והרשב"א כתב בפרק כל הבשר יש מי שאומר דצואה שתחת הצפורן חוצץ בין בטבילה בין בנט"י ומביאין ראיה מדתניא בתוס' דמקואות הטיט והבצק שתחת הצפורן הרי אלו חוצצין אבל רבותי' בעלי התוספות אמרו דלעולם אינו חוצץ לא בטביל' הגוף ולא בנט"י וטעות הוא ביד מי שאמר כך דהכי תנן בפ"ט דמס' מקואות אלו חוצצין באדם וכו' עד ובצק שתחת הצפורן וטעמא דבצק משום דמהודק ודבק הרבה אבל צואה כל שעה אדם נוטלה לפי שהיא מסרחת וכשהיא שם אינה מהודקת וא"א לחוץ ותוספתא דקתני הטיט והבצק היינו טיט של יוצרים או של בנאים שנדבק יפה כמו בצק ודומיא דבצק קתני אבל צואה שאינה מהודקת לא עכ"ל (ג) וגם בת"ה כתב ומה הן הדברים החוצצים שהם נדבקים ביותר על הידים ומונעים את המים מלבא שם כגון טיט היון וטיט היוצרים וטיט שמערבין בו לובן ביצה וכן הגלד שע"ג המכה ושרף היבש ובצק שתחת הצפורן וכיוצא בהם כדברים אלו שהם דבוקים הרבה ע"כ ולא הזכיר צואה שתחת הצפורן אכן בדיני הטבילה כתב דצואה שתחת הצפורן שלא כנגד הבשר חוצץ ואפשר דאע"ג דבנט"י דרבנן הקיל בטבילה דאורייתא רצה להחמיר ובת"ה הארוך בדיני טבילה כתב דאיתא בברייתא צואה שתחת הצפורן שלא כנגד הבשר חוצץ ובדיני נט"י כתב צואה שתחת הצפורן אינה חוצצת שאין אדם מקפיד ועוד שאינה מהודקת כ"כ ותנן במקואות אלו שאין חוצצין צואה שתחת הצפורן עכ"ל וצ"ל דאכנגד הבשר קאמר אבל שלא כנגד הבשר חוצץ כמו בטבילה:

כתוב בהגהות אשיר"י פרק ב' דברכות בשם אור זרוע צריך ליזהר מגלד שעל המכה ומגלדי צואה דהיינו שחין שנתרפא ועשה עור למעלה ויש עליו גלדי למעלה: **וכתוב** עוד שם בהגהות אשיר"י וצריך להסיר הטבעת מעל ידו בשעת נט"י ואף על פי שהרוקח כתב שא"צ נראה דהיינו מפני שהוא סובר ששיעור נט"י לחולין עד פרק אמצעי של אצבעות והטבעות הם מונחות באצבע למטה מאותו פרק אבל לדברי הפוסקים שסוברים שצריך ליטול למעלה מאותו פרק צריך להסיר הטבעות אם הם מהודקים וכדתניא בתוספתא דמקואות השירים והנזמים והטבעות רפין אינם חוצצין אוצין פירוש מהודקין חוצצין וכתבה הרא"ש בפרק תנוקת וא"ת טבעת מהודקת אמאי חייצא הרי מעוטו שאינו מקפיד עליו הוא כבר תירץ שם הרא"ש בשם הראב"ד דמקפדת היא להסירו בשעת לישה וכיון שהיא מקפדת בשום פעם אף על פי שאינה מקפדת בשעת טבילה חייצא עכ"ל. ונראה דאפילו טבעת רפויה צריך להסיר בשעת נטילה אי משום דלא בקיאים בשיעור רפיון זה ואי משום דלא ליתו להתיר אף במהודק':

וכתב עוד הרשב"א בתורת הבית כל דבר שאין מקפיד עליו אינו חוצץ היה דרכו של זה להקפיד וזה אין דרכו להקפיד עליו למי שדרכו להקפיד חוצץ למי שאין דרכו להקפיד אינו חוצץ כיצד היה אחד צבע והיו ידיו צבועות אין הצבע חוצץ על ידיו אע"פ שיש על ידיו ממשו של צבעים לא היה צבע אם היו ידיו צבועות ויש ממש הצבע על ידיו ה"ז חוצץ שהדיו היבש חוצץ אבל הלח אינו חוצץ וכן הנשים שדרכן לצבוע ידיהן לנוי וכיוצא בזה אין אותו צבע חוצץ וכ"כ הוא ז"ל בדיני הטבילה ואם אין אחרים כיוצא בו מקפידין והוא מקפיד נראה דאזלינן אבתריה וחוצץ דכל דבר שהוא מקפיד אין לך חציצה גדולה מזו. מיהו אפשר דבהא נמי אמרינן דבטלה דעתו אצל שאר אנשים שהם כיוצא בו וצ"ע (ד):

לו בצק תחת הצפורן וכו' לפי שהוא חציצה קלה ושכיח טובא הזהיר עליה ביותר ובשאר חציצות קלות דלא שכיחי כולי האי נסמך על מה שמפורש בי"ד בסי' קצ"ח: **ואם** אינו מקפיד עליו אינו חוצץ פי' אפילו צואה שלא כנגד הבשר או בצק תחת הבשר נמי אינו חוצץ אם אינו מקפיד עליו וכן פי' בית יוסף וקשה דגבי טבילה כתב רבינו בסתם דחוצץ משמע דאפילו אינו מקפיד עליו כיון שדרך רוב בני אדם להקפיד עליו חוצץ וכמ"ש רבינו להדי' בי"ד וזה סותר מ"ש קודם זה שכל שחוצץ בטבילה חוצץ בנטילה וצ"ל דבזו הקילו בנטילה כיון שאין כל אדם יכול ליזהר בזה ואעפ"י שאמרו כל דבר שחוצץ בטבילה חוצץ בנטילה אין למדין מן הכללו' אפילו במקום שנאמר בהן חוץ ובהגהת ש"ע כתב שמה שלא נהגו לנקר הטיט שתחת הצפרנים לנטילה זהו משום דהוי כמיעוטו שאינו מקפיד כי אין מקפידין על זה אבל אם היה מקפיד הוא צריך וכן עיקר (וכ"כ בהגהת סמ"ק סי' קפ"א) ואפשר שנהגו להקל בחציצה לענין נטילה כי י"א שאין שייך חציצה לנטילה אבל העיקר כסברא הראשונה עכ"ל (ודעת י"א שהביא הרב תמצאנו בספר התרומה סי' ע"ט שכתב כך בשם י"א) והשתא לדעת הגה"ה זו העיקר דאם הוא מקפיד צריך לנקרן אבל לפע"ד דטעם מנהגינו שלא לנק' כלל הוא דסמכו על פי' ר"ת שכתב הסמ"ג דדוקא בטיט וצואה הנדבק כמו טיט של יוצרים שייך חציצה אבל לא בטיט אחר וצואה דאפילו שלא כנגד הבשר אינו חוצץ ואפילו בצואה הנדבק אינו חוצץ אלא שלא כנגד הבשר השתא ניחא מה שלא נהגו לנקרן לפי דסתם טיט וצואה תחת הצפורן אינו אלא אותו שאינו נדבק וכן פסק סמ"ק בהלכות נדה סי' רנ"ג ע"ש: **רטייה** שעל גבי בשרו וכו' וא"ת לקמן בסוף סי' קס"ב כתב רבי' ע"ש הרא"ש במכה ורטייה עליה דדי לו במה שיטול שאר היד שלא במקום הרטייה דדומה למי שנקטעה אצבעו דנוטל שאר היד וא"כ לא שייך לומר ברטייה שהיא חוצצת כיון דא"צ ליטול ידו כלל במקום הרטייה ונראה דלא אמר הרא"ש דא"צ ליטול ידו במקום הרטייה אלא בדאיכא מכה בידו וכמפורש במ"ש פכ"ה וז"ל ואעפ"י שלא התירו מפה לאוכלי טהרות כ"ש לחולין גרידי דלא זהיר ואתי למנגע שאני הכא דליכא למיחש שמא יגע באוכלין בבשרו שתחת הרטייה שאין מסירו מחמת כאב המכה וכו' עכ"ל אבל הכא איירי ברטייה שע"ג בשרו בשאין שם מכה אלא קצת מיחוש שמסירו ויגע באוכלין וצריך ליטול ידיו גם במקום הרטייה ואיכא חציצה: **שיעור** נט"י לרב אלפס כל היד עד הקנה של זרוע תימה דלעיל בסי' כ"ז כתב רבינו מקום הנחתן של יד בזרוע שמאל בגובה הבשר שבפרק שבין הקנה לכתף א"כ לפ"ז הא דכתב כאן כל היד עד הקנה של זרוע משמע שצריך ליטול כל היד וגם עד סוף הקנה במקום שהוא מחובר עם הזרוע והזרוע הוא העצם שבין הכתף והמרפק הנקרא קוד"ו כדפי' והא ליתא דהא כל הפוסקים פה אחד דמ"ש רב אלפס קידוש ידים ורגלים עד לפרק לחולין עד הפקק לתרומה נגד לפרק דה"פ דלקידוש ולתרומה עד לפרק היינו עד מקום חבור היד לקנה ולחולין עד הפקק סוף האצבעות ואסיקנא משמיה דריב"ל עד לפרק בין לחולין בין לתרומה דהיינו עד מקום חבור היד לקנה בהתחלתו לא עד מקום שהקנה בסופו מחובר עם הזרוע וצ"ל בדוחק שלשון זרוע שהזכיר רבינו כאן אינו כלשון זרוע שהזכיר בסי' כ"ז דלשם פי' זרוע הוא העצם שבין הכתף והקוד"ו וכאן פי' זרוע הוא הקנה המחובר ליד שכך מבואר ברמב"ם שהוא קורא לעצם שבין יד לקוד"ו זרוע ולעצם הסמוך לכתף קורא מרפק כמ"ש ב"י בסי' כ"ז וא"כ הא דקאמר רבינו כאן כל היד עד הקנה של זרוע אין פי' כל היד עד סוף הקנה שמחובר עם הקוד"ו אלא כל היד עד התחלת הקנה של זרוע ומה שלא אמר בסתם עד הקנה הוא כדי שלא נבין עד הקנה האחר הוא המרפק שהוא העצם המחובר עם הכתף שגם הוא נקרא קנה לכן אמר עד הקנה שנקרא זרוע וז"ש עד הקנה של זרוע כלומר עד קנה זה לא גם עד קנה האחר:

גרסינן

וכתוב בסה"ת והא דתניא במסכת מקואות (בתוספתא פ"ז) כל שחוצץ בכליס חוצץ בנדה ובחולין אינו חוצץ לא קשיא דההיא מיירי בנט"י ליגע לחולין שנעשו על טהרת תרומה וקדשים וההיא דפרק כל הבשר (קו:) דקתני חוצץ בנט"י לחולין היינו לאכול פת של חולין ולפיכך מקילים הם עכשיו בחציצה של נט"י וההיא דקתני חוצץ לחולין מיירי לאכילת חולין שנעשו על טהרת קדשים ותרומה וקשה על זה דבההיא דפרק כל הבשר כולה שמעתא מיירי לחולין גרידא ע"כ וכ"כ התוספות בפרק כל הבשר וכ"כ שם שהיא דעת הרא"ש וכן דעת הרמב"ם שסתם וכתב בהלכות ברכות שכל החוצץ בטבילה חוצץ בנט"י וכ"כ מדברי הרי"ף שכתב בפרק אלו דברים כל דבר שחוצץ בטבילה חוצץ בנט"י והכי נקטינן: **ודין** מי שיש לו מכה בידו ורטייה עליה כתב רבינו בסימן קסב: **שיעור** נט"י להרי"ף כל היד וכו' בפרק כל הבשר (שם) ת"ר קידוש ידים ורגלים עד לפרק לתרומה עד לפרק לחולין עד לפרק ופירש הרב רבינו אשירי לקידוש ידים ורגלים עד מקום חיבור היד לקנה: לתרומה עד מקום חיבור האצבעות. ע"ג היד: לחולין עד פרק שני שבאצבעות ואסיקנא משמיה דר' יהושע בן לוי דעד לפרק בין לחולין בין לתרומה לחומרא וכן הלכתא וכתב ה"ר יונה בפרק אלו דברים שלפי' זה נוטל שני קשרים משאר אצבעות וקשר אחד מהגודל ופסק הרוקח כלשון זה דלחולין סגי כשיטול עד לפרק אמצעי של אצבע אבל הרי"ף כתב ברייתא זו בפרק אלו דברים והוא גורס קידוש ידים ורגלים עד לפרק לחולין עד לפקק לתרומה עד לפרק ופירש ה"ר יונה שם והרא"ש בפרק כל הבשר דפקק הם הקשרים שבסוף האצבעות וה"פ קידוש ידים ורגלים עד הפרק חיבור היד והזרוע לחולין עד לפקק סוף האצבעות לתרומה עד לפרק סוף היד כמו קידוש וכתב ואסיקנא משום ריב"ל עד לפרק בין לחולין בין לתרומה והלכתא כוותיה וכתבו ה"ר יונה והרא"ש ולא כתב לחומרא דכיון דאמר עד לפרק ממילא ידענא דהוי לחומרא עד הקנה. וכתב הרא"ש (ה) וחומרא יתירה הוא ולא נהגו העולם כן עכ"ל ודברי הרמב"ם סתומים והרשב"א בתורת הבית כתב שכדברי הרב אלפסי ז"ל נראה לו עיקר וכתב רבינו ירוחם (ו) שכן נהגו העולם ובאמת שכן ראוי לנהוג כיון דלאו מילתא טריחא היא אמאי לא נפיק נפשין מפלוגתא ולא גרע הא ממאי דא"ר חסדא (שבת סב:) אנא משאי מלא חפני מיא ויהבו לי מלא חפני טיבותא וכגון להתנות ולומר שאינו מקבל עליו דבר זה בתורת חובה אלא בתורת רשות כדי שאם איזה פעם לא יזדמנו לו כ"כ מים לא יצטרך להחמיר כמנהגו וכן ראוי להתנות בכל דבר שאדם רוצה להחמיר על עצמו:

גרסינן

דרכי משה

קסא (א) כתב הר"י פרק אלו דברים דף מ"ה ע"א וכ"כ הר"פ דנכון ליזהר לנקר הצפרניים בשעת הנטילה אע"פ שאינו מקפיד: (ב) וכן הוא בהגהות אשיר"י פרק אלו דברים דצואה שתחת הצפורן כדרך כל אדם לא חייצי: (ג) ואפשר דמשום זו נהגו להקל האידנא בצואה שתחת הצפורן: (ד) עיין בי"ד סימן קצ"ח כתבתי מדינים אלו: (ה) וכ"כ המרדכי: (ו) וכ"כ האגור:

וכ"ה

פרישה

(ב) **ואם** יש לו צואה שלא כנגד הבשר וכו' הטעם שיש חלוק ביניהם פי' הרשב"א וז"ל וטעמא דבצק משום דמהודק ודבק הרבה. אבל צואה כל שעה אדם נוטלה לפי שהיא מסרחת וכשהיא שם אינה מהודקת וא"א לחוץ עכ"ל. ורבינו תופס סברא זו לצואה שכנגד הבשר. כתב הרשב"א בדיני טבילה איזהו שלא כנגד הבשר שיה הציפורן גדול ועודף על הבשר ונמצא צואה בציפורן תחת אותו מקום שעודף על הבשר זהו שלא כנגד הבשר עכ"ל ומ"ש רבינו ואם אינו מקפיד עליו אינו חוצץ כתב הב"י שפשוט הוא שאינו קאי לצואה שכנגד הבשר דסמיך ליה אלא אצואה שלא כנגד הבשר ובצק שכנגד הבשר:

(ג) **טיט** היון הוא טיט של בורות: (ד) **שיעור** הנטילה לרי"ף כל היד וכו' וכתב א"א הרא"ש כו' וחולקין בגירסת הברייתא ופסקו כריב"ל המחמיר עיין בפרק כל הבשר בגמרא וב"י הביאו: (ה) **שיעור** לנטילת ידים להרי"ף כל היד עד הקנה של זרוע כתב הרשב"א דיש לנהוג כהרי"ף וכתב בב"י שבאמת שכן ראוי לנהוג. לצאת נפשו מפלוגתא רק שיתנה ויאמר שאינו עושה כן בתורת חובה אלא בתורת רשות כדי שאם איזה פעם לא יזדמנו לו כ"כ מים לא יצטרך להחמיר וכן ראוי להתנות בכל דבר שנוהג לחומרא:

דתנן

דרישה

סי' קסא [א] **והרשב"א** כתב בפרק כל הבשר יש מי שאומר דצואה שתחת הציפורן חוצץ בין בטבילה בין בנטילת ידים כו' תימא הא איתא בתוספתא' דמקוואו' והביא' ב"י בשם הסמ"ג לפני זה וז"ל צואה שתחת הציפורן שלא כנגד הבשר והטיט והבצק שתחת הציפורן אפילו כנגד הבשר הרי אלו חוצצין. וא"כ במאי איירי הרשב"א כאן במ"ש יש מי שאומר דצואה שתחת הציפורן כו' הא מפורש בתוספתא' הנ"ל דשל' כנגד בשר אינו חוצץ וכנגד הבשר חוצץ. ואין בידי ליישב אם לא שנאמר שבתוס' שהיה לפני הרשב"א לא היה כתב בו האי צואה שתחת ציפורן כו' אלא דין טיט ובצק לחוד ואיירי מצואה שכנגד הבשר ועליו כתב שיש מי שאומר שחוצץ והביא ראייה מתוספתא' דמקוואות מטיט ובצק ולא חילקו בין טיט ובצק לצואה ומש"ה מסיק להביא ראיה וחילק ביניהן. וראייה לדברי שכתבתי שלא היה לפניו הגיר' כן שהרי מסיק ב"י וכתב ז"ל ובת"ה הארוך בדיני טבילה וכתב דאית' בברייתא' צואה שתחת הציפורן שלא כנגד הבשר חוצץ ולעיל כ"כ הסמ"ג בשם התוספ' דמקוואות ש"מ שלא היה לפניו הגירסא בתוספתא' ולעיל איירי מכנגד הבשר אבל שלא כנגד הבשר ג"כ מודה דחוצץ בטבילה כמ"ש בהאי ברייתא' דמייתי בת"ה. והא דמסיק וכתב ז"ל ועוד דתנן במקוואות

קסב [א] גרסינן בפ"ק דסוטה א"ר חייא בר אשי אמר רב מים הראשונים צריך שיגביה ידיו למעלה וסימן לדבר וינטלם וינשאם אחרונים צריך שישפיל ידיו למטה תניא נמי הכי הנוטל צריך שיגביה ידיו למעלה שלא יבאו המים שחוץ לפרק ויטמאו את הידים (א) דתנן הידים מטמאים ומטהרין עד הפרק כיצד נטל הראשונים עד הפרק והשניים חוץ לפרק וחזרו ליד

קסב גרסינן בפ"ק דסוטה א"ר חייא בר אשי אמר רב מים הראשונים צריך שיגביה ידיו למעלה וכו' בפ"ק דסוטה ופרש"י צריך להגביה ראשי אצבעותיו שיהיו המים משפעים לצד זרועותיו עכ"ל נראה דלפי דלשון שיגביה ידיו משמע איפכא והוא שיגביה הזרוע וישפיל האצבעות ויהיו המים משפעים לצד האצבעות ומשמעות זה ודאי טעות משום דלפי זה צריך גם כן לפרש הא דקאמר אחרונים צריך שישפיל ידיו למטה יהיה פירושו איפכא שישפיל הזרוע ויגביה האצבעות וא"כ יקשה דלמה לא יגביה הזרוע וישפיל האצבעות גם במים אחרונים כמו בראשונים דלמ' ישנה בלא טעם אבל אם נפרש דבראשונים צריך שיגביה האצבעות ניחא דבאחרונים צריך שישפילם כדי שתרד הזוהמא שעל ידיו אבל ב"י פי' ל' רש"י בדרך אחר והוא שבא להורות שא"צ שיגביה כף היד כי אם האצבעות בלבד שהם המקום הצריך נטילה עכ"ל ולא נהירא חדא דהא פשיטא היא ועוד תימה היאך אפשר להגביה האצבעות ולהשפיל כף היד עד שהוצרך לפי' זה ואכתי איכא למידק למה אמר רש"י ראשי אצבעותיו ה"ל לומר אצבעותיו וכמ"ש רבינו צריך להגביה אצבעותיו למעלה ונראה לפע"ד דבלשון ראשי אצבעותיו בא ליישב מה שהקשה ב"י וז"ל דכיון דהחשש' אינה אלא מפני המים שנטמאו ביד ויצאו חוצה לה שיחזרו ליד ויטמאו אותה למה אמרו צריך שיגביה ידיו טפי הוה עדיף שישפיל אצבעותיו מתחלה ועד סוף דהשתא אי אפשר להמצא חוץ ליד מים שנטמאו בה עכ"ל וליישב זה אמר רש"י ראשי אצבעותיו והוא לומר דפשיטא דצריך להגביה ידיו בתחלה כדי שיהיו נטולים גם ראשי אצבעותיו דאין ספק דכשישפיל האצבעות למטה לא יבואו המים מיד השופך עליהם אלא על אורך האצבעות מכל הצדדים מסביב אבל לא יבאו על ראשי האצבעות שהם פונים למטה ולכן צריך להגביה ראשי האצבעות בתחלה כדי שיהיו המים נשפכין גם על ראשיהם דבזה יצא ידי חובת נטילת ידים משא"כ כשלא יהיו נטולים ראשי אצבעותיו וכיון שכן אם כן צריך ליזהר ג"כ שיגביהם מתחלה ועד סוף שלא יבאו המים שחוץ לפרק ולפ"ז התיישב הא דקאמר תלמודא מעיקרא בסתם אמר רב מים הראשונים צריך שיגביה ידיו ולא קאמר טעמא ובתר הכי דמייתי תניא נמי הכי קאמר טעמא דברייתא שלא יבואו המים שחוץ לפרק וכו' דאיכא למידק דמאי סייעתא איכא מהך ברייתא לרב דלא קאמר הך טעמא ומשמע דלא סבירא ליה האי טעמא אבל למאי דפרישית ניחא דהכי היא הכונה רב קאמר מים הראשונים צריך שיגביה ידיו מיד בתחלת נטילה כדי שיעלה בידו נטילה יפה לגמרי שיהיו נטולים גם ראשי אצבעותיו ומייתי אסמכתא וינטלם וינשאם דמשמע מיד כשנוטלם ינשאם וקאמר תניא נמי הכי וכו' והכי קאמר אי איתא דאין צריך להגביה בתחלה כדי שיהיו נטולים גם ראשי אצבעותיו אם כן קשה למה צריך להגביה ידיו כדי שלא יבאו המים שחוץ לפרק וכו' הלא טפי עדיף שישפיל ידיו מתחלה ועד סוף וכקושיית בית יוסף אלא בעל כרחך דבתחלה צריך להגביה ידיו כדי שיהיו נטולים גם ראשי אצבעותיו השתא לפ"ז צריך שוב ליזהר שלא ישפיל ידיו לאחר שהגביהם בתחלה שלא יבואו המים שחוץ לפרק וכו' אלא צריך להגביהם מתחלה ועד סוף אם כן שפיר קאמר תניא נמי הכי דמהך ברייתא איכא סייעתא לרב דבתחלה צריך להגביה ידיו כדי שיטול גם ראשי אצבעותיו ודו"ק כך נראה לי אבל מפרישת ב"י מבואר דסבירא ליה דאם השפיל אצבעותיו למטה מתחלה ועד סוף נמי יצא י"ח

קסב גרסינן בפ"ק דסוט' (דף ד ·) א"ר חייא בר אשי א"ר מים הראשוני' צריך שיגביה ידיו וכו' תניא נמי הכי הנוטל צריך שיגביה ידיו למעלה שלא יבואו המים שחוץ לפרק ויטמאו את הידים עד כאן בפ"ק דסוטה: ומ"ש רבינו דטעמא משום דתנן בפרק ב' דמסכת ידים (דף קנה) הידים מטמאים ומטהרים עד הפרק כיצד נטל הראשונים עד לפרק וכו' עד לכך צריך להגביה אצבעותיו למעלה הכל לשון הרא"ש בפרק כל הבשר וגרסתו במשנה זו כגירסת הרא"ש והרמב"ם וביאור הענין לפי גירסא זו שאין הידים מטמאות משקין אלא עד הפרק אבל משקין שנגעו חוץ לפרק טהורין וכן אין מים שניים מטהרין את הראשונים אלא בעודן בתוך הפרק אבל נפלו עליה חוץ לפרק אין מטהרין אותם וחוץ לפרק דרישא וסיפא הוא שהיו בתחלתן תוך הפרק ויצאו אח"כ חוץ לפרק לפיכך ברישא טהורים שמים השניים הטהורים הם לבדם יצאו חוץ לפרק ושם לא קבלו שום טומאה אבל בסיפא שמים הראשונים הטמאים יצאו חוץ לפרק והשניים שיצאו אחריהם לא טהרו שם כמו שביארנו לפיכך כשחזרו ליד טימאוה כ"כ בסמ"ג וכן פירשו הרמב"ם ורבינו שמשון וכ"כ הרא"ש שם ובפרק כל הבשר ובתשובות וכ"כ ג"כ הרמב"ם בפי"א מהל' מקואות וכך הם דברי רבי': אבל רש"י כתב משנה זו בפ"ק דסוטה והוא גורס נטל את הראשונים ואת השניים עד הפרק וחזרו ליד טהורים נטל את הראשונים חוץ לפרק ואת השניים עד הפרק וחזרו ליד טמאין וכך הוא גירסת סה"ת ומשמע דטעמא משום דראשונים חוץ לפרק ושניים עד הפרק הוא דטמאה הא אם נטל גם השניים חוץ לפרק טהורה דטהרו שניים את הראשונים שהם חוץ לפרק ורבינו שמשון כתב בפ"ב דמסכת ידים פירש הקונטרס בפ"ק דסוטה דהכי תנן נטל את הראשונים ואת השניים חוץ לפרק וחזרו ליד טהורה נטל הראשונים חוץ לפרק ושניים עד הפרק וחזרו ליד טמאה אגב חורפיה לא עיין בה דהלא והלא אם חזרו לפרק טמאה לבד כשנטל ראשונים עד הפרק והשניי' חוץ לפרק וחזרו ליד טהורה עכ"ל · והערוך כתב בערך מי' שצריך להגביה ידיו שמא יצאו המים לזרועו שלא נטל אותו במים שהוא חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים נראה מדבריו שהטומאה באה למים שעל הזרוע מחמת הזרוע ואין כן דעת המפרשים וכמו שכתבתי: ויש לשאול לדעת המפרשים שהחששא אינה אלא מפני המים שנטמאו ביד ויצאו חוצה לה שיחזרו ליד ויטמאו אותה למה אמרו צריך שיגביה ידיו טפי הוה עדיף שישפיל ידיו מתחילה ועד סוף דהשתא א"א להמצא חוץ ליד מים שנטמאו בה ותירץ רבינו הגדול מהרי"א ז"ל דהא דאמרינן שלא יצאו המים חוץ ויחזרו ויטמאו את הידים זה הפרק אינו הפרק העליון במקום חיבור היד והזרוע אבל הוא בפרק התחתון כלומר מקום חיבור האצבעות לכף ומזה הפרק עד הפרק האחר הוא מקום טומאה כלומר ממקום חיבור האצבעות לכף למקום חיבור הכף לזרוע אע"פ שא"צ נטילה לחולין מ"מ מים הנוגעים שם נטמאו וא"כ אם היה משפיל ידיו לצד מטה בשעת נטילה יצאו המים מכף היד ויטמאו את האצבעות ולכך א"א להשפיל ידיו לצד מטה בשעת נטילה כך הבנתי מתוך דבריו אע"פ שלשונו אינו מבורר יפה וכתב שתירוץ זה אינו אלא לדעת הסוברים דלחולין א"צ ליטול אלא עד מקום חיבור האצבעות אבל לדעת רי"ף שצריך ליטול עד מקום חבור היד לזרוע אכתי קשה וצ"ע ע"כ ולע"ד נראה דאפשר לומר דאה"נ שאם בא להשפיל ידיו לצד מטה ש"ד ומה שאמרו וצריך שיגביה ידיו למעלה לאו למימרא שאם רצה להשפילם מתחלת הנטיל' אינו רשאי אלא היינו לומר שאם בא שלא להשפיל ידיו צריך שיגביהם למעלה ולא ישפילם אחר שהגביה' עד שיגבם משום דחיישינן שמא יצאו מים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים אלא שקשה בעיני דלא אישתמיט שום מפרש או פוסק שיכתוב כן וגם כי לשון צריך שיגביה ידיו לא משמע הכי א ולכן נ"ל דאע"ג דכשישפיל ידיו היה ג"כ תיקון לענין זה כמו בהגבהתם רצו חכמים לתקן שיגביהם ולא ישפיל' משום אסמכתא דקרא דוינטלם וינשאם: כתב האגור בשם רבי' אביגדור כהן מצאתי נ"ל שאם אדם רוחץ כל ידיו כשרוצה לאכול א"צ לזקוף את הידים למעלה במים ראשונים ע"כ נראה שדעתו כדעת הרשב"א שאכתוב בסמוך: כתב המרדכי בפרק אלו דברים בשם התוס' שכשמטביל ידיו א"צ להגביהם וכ"כ סמ"ג בשם התו' ג"כ ונראה הטעם לפי שאין שם מים שנטמאו ביד ומטעם זה נ"ל דה"ה למי ששפך רביעית בפעם אחת על ידיו דכיון דאין שם מים טמאים כלל כמו שנתבאר לא חיישינן אם אינו מגביהם ומצאתי לסמ"ק שכתב ואם נוטל כל יד ויד מרביעית א"צ להגביה ידיו ע"כ ונראה דבנוטל כל יד בפני עצמה מיירי ומש"ה הצריך רביעית לכל יד דבכל שפך פחות מרביעית בבת אח' נטמאו המים ואם שפך רביעית בבת אח' ל"ש על ידו אחת ל"ש על שתי ידיו לא נטמאו המים ומיהו לדעת הערוך שפירש שהטעם שצריך שיגביה ידיו מפני שמים היוצאים מיטמאים בזרוע אפי' במטביל ידיו צריך שיגביה דהא איכא למיחש שמא יצאו המים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים: כתב האגור בשם א"ז (א) מים ראשונים צריך שיגביה ידיו למעלה אבל אנו שנוטלין שלשה פעמים אין לחוש ע"כ ואיני רואה טעם בזה: ואהא דאמרינן צריך שיגביה ידיו פירש רש"י ראשי אצבעותיו שיהיו המים משפעים לצד זרועותיו ומשמע שטעמו מפני שסובר שא"צ ליטול לחולין אלא עד מקו' חיבור האצבעו' לכף ליכא לפרושי שיגביה כל היד אלא האצבעות לבד שהם המקו' שצריך נטילה: ודע שהרי"ף הביא הא דהנוטל צריך שיגביה ידיו למעלה כדי שלא יצאו מים חוץ לפרק וכו' בסוף פרק אלו דברים ופירשו תלמידי ה"ר יונה שיעור הנטילה עד הפרק שהוא בין חבור היד והזרוע כדכתיבנן לעיל ועכשיו בא להשמיענו

דרכי משה

קסב (א) וכ"ה בהג"א : ואע"ג

דרישה

במקוואות אלו שאין חוצצין צואה שתחת הציפורן · וקשה כיון דתנן כן בהדיא למה הוצרך לסתור לעיל דברי מי שאומר כו' מכח הדיוק דתנן הבצק וטיט כו' דמשמע הא צואה לא הא תנן כן בהדיא · וצ"ל דמ"ש כאן ותנן כו' לא תנן כן בהדיא אלא צ"ל ר"ל כי נשמע בהדיוק א"כ משום דלעיל קאי גם אטבילה למאי שאינו חוצץ והא דהא דתנן בהדיא קאי דוקא אנטילה ומש"ה דייק כן לעיל מהדיוק משום ששם קאי גם אטבילה ודו"ק :

סי' קסב [א] גרסינן בפ"ק דסוט' אמר ר' חייא בר אשי א"ר מים ראשונים צריך שיגביה ידיו למעלה וסי' לדבר וינטלם וינשאם אחרונים צריך שישפיל ידיו למטה תניא נמי הכי כו' הנה שיטה זו נתפרש על ארבע דרכים לפי' הפוסקים והביאו הב"י א' לא' ולא נתפרשו מפי הב"י כל הצורך וגם בקלת נלע"ד מוכרח היפך מפירושו והנה שיטת הרא"ש והסמ"ג וגירסתם ורוב המפרשים מפורשים בדברי רבינו הטור וא"צ להאריך · הדרך השני הוא דרך הערוך שכתב שחששו שמא יצאו המים לזרוע שלא נטל אותו במים כו' דמשמע דס"ל שאין החשש' שיצאו המים ממקום שיטמאו שם על הידים ויצאו על הזרוע ויחזרו על הידים אלא על הזרוע עצמו יבאו המים בתחילת הנטילה ויקבלו שם טומאה מהלכלוך ויחזרו משם על הידים ובאמת שכן משמעות הברייתא שתניא כותיה דרב שאמר בה שלא יבואו המים שחוץ לפרק ויטמאו את הידים ולא קאמר שחיישינן שיצאו המים לשם ויחזרו ויבואו וק"ל אלא שק' לפי שיטת הערוך איך יתפרש משנה דפ"ב דמסכת ידים דתנן בה הידים מטמאין ומטהרין עד הפרק כו' וצ"ל שגרס גירס' רש"י וס"ל שכשיצאו שניהן חוץ לפרק אין כאן טומאה לכשיצא א' מהן חוץ לפרק אפי' שיצא ובא מתחלה על הזרוע ולא היה מעולם על פיסת היד קיבל טומאה על הזרוע וכשחזר ובא על היד מטמאתם וצ"ל לפי סברתם אפילו לגירסת רש"י הא דמסיק במשנה וקאמר נטל הראשונים חוץ לפרק כו' לאו דוקא ראשונים דה"ה אם יצאו השניים ולא יצאו הראשונים וחזרו שטמאו את הידים וחדא מנייהו נקט וזהו דוחק ועיין מ"ש לקמן מה שנ"ל לדעת הערוך · אבל לדעת רש"י וגירסתו מ"ש במשנה נוטל את הראשונים חוץ לפרק הוא דוקא דגם הוא סבר שהחששא הוא מכח המים שיצאו ממקום חיוב הנטילה ויחזרו על הידים אע"פ שרש"י אינו מצריך להגביה אלא ראשי אצבעותיו ולא כל היד משום דס"ל דמקום הנטילה אינו אלא על האצבעות וכדעת הרא"ש וסייעתו וכמ"ש רבינו בשם קס"א וחיים שיצא המים מהאצבעות לפיסת היד ומשם יחזרו להאצבעות ולא יקבלו עוד טהרה ולא חיים שיקבלו מים הטומאה מפיסת היד בלא מורה מהאצבעות דאף ששם הוא ג"כ טמאה לענין קידוש ידים ורגלים מ"מ לענין חולין ותרומה לא גזרו שם טומאה ומש"ה לא חששו לטומאת אותו מקום מצד עצמו וק"ל · ומ"ש בגירסת רש"י שהביאה הב"י נטל הראשונים והשניים עד הפרק צ"ל דט"ס הוא וצ"ל חוץ לפרק וכן הביאה ה"ר שמשון ל' רש"י בפ"ב דמסכת ידים וכמ"ש ב"י מיד אחר זה וכן מצאתי בספר מוגה בלשון רש"י בגמרא בפ"ק דסוטה דף ד' ע"ב · אבל ב"י שכתב מדברי רש"י משמע דטעמא כו' נראה דלא הגיה כלום דא"כ לא מסתמא משמע דהא בהדיא כ"כ וק"ל · אבל הרשב"א מפרש שיטת רב שג"כ ס"ל לרב דא"צ נטילה לחולין אלא להאצבעות ולהכי הצריך להגביה ידיו משום חששת אותו טומאה שעל פיסת היד עצמן שיקבלו המים אבאו

פרישה

סי' קסב (א) דתנן הידים מטמאי' ומטהרין עד הפרק שעד הפרק גזרו טומאה על הידים משום שהידים עסקניות הן ושמא יגע בהן תרומה כשהן מלוכלכין אבל מחוץ לפרק לא גזרו טומאה עליהן ומ"ש מטהרין עד הפרק כלומר שהמים מטהרין עד הפרק וכתב הב"י וביאור הענין לפי גירסא זו שאין הידים מטמאי' משקי' אלא עד הפרק אבל משקים שנגעו חוץ לפרק טהורין וכן אין מים שניים מטהרין את הראשונים אלא בעודן בתוך הפרק אבל נפלו עליהן חוץ לפרק אין מטהרין אותן וחוץ לפרק דרישא וסיפא הוא שהיה בתחלתן תוך הפרק ויצאו אח"כ חוץ לפרק · לפיכך ברישא טהורים שמים השניים הטהורים הם לבדם יצאו חוץ לפרק ושם לא קבלו שום טומאה · אבל בסיפא שמים הראשונים הטמאים יצאו חוץ לפרק והשניים שיצאו אחריהם לא טהרו שם כמו שביארנו לפיכך כשחזרו ליד לא טימאוה · וכ"כ בסמ"ג וכו' עכ"ל . ומ"ש רבינו פי' דין נטילה שופך מן הכלי ב' פעמים פי' אם הוא אינו שופך רביעית על ידו בפעם אחת · אבל אם שופך רביעית על ידיו בפעם אחת · או אינו צריך למים שנים לטהרם כמו שכתב רבינו בסמוך וא"כ לשון שכתב רבינו דין נטילה שאדם שופך מן הכלי ב' פעמים צריך לפרש שסתם הנוטל א"צ לשפוך רביעית בב"א אפילו שאינו נוטל משירי טהרה אבל הדין שצריך לשפוך ב' פעמים על ידיו וכו' :

וטהרתם

חדושי הגהות

קסב א ול"נ דאפשר לומר כיון שהמים שבתוך היד נוגעים למים שחוץ ליד כי א"א לצמצם שלא יטול אלא עד השיעור שצריך ליטול א"כ יטמאו המים שבתוך הפרק למים שחוץ לפרק במגע ואותן שחוץ לפרק לא יקבלו טהרה מהשניים וכשיחזרו ליד יטמאוה משא"כ כשמגביהים מתחלה ועד סוף א"כ כל מה שנטמא חוץ לפרק אף אם לא יקבלו טהרה מכל מקום לא יחזרו להיד עוד (מהרל"ח) :

ונראה

ליד טהורה נטל הראשונים והשניים חוץ לפרק וחזרו ליד טמאה פירוש דין נטילה שאדם שופך מן הכלי ב' פעמים על ידו הראשונים טמאין והשניים מטהרין את הראשונים טומאתן (ג) וטהרתן דוקא עד הפרק הילכך כשנטל ראשונים ושניים חוץ לפרק לא טהרו שניי' את הראשונים מה שיצא מהן חוץ לפרק ואם השפיל ידיו וחזרו הראשונים שחוץ לפרק וירדו על ידיו טמאים לכן צריך להגביה אצבעותיו למעלה ובמים אחרונים צריך להשפיל כדי שתרד הזוהמא

להשמיענו שבשעת הנטילה צריך שיזהר שלא יגביה ידיו למעלה עד שינגבם מפני שאם יגביהם יקבלו המים ששופך באחרונה לטהר המים שעל הידים טומאה שהזרוע ויחזרו ויטמאו הידים ולא עלתה לו נטילה עד כאן ויש לתמוה דהא מהדיא קתני שיגביה ידיו כדי שלא יצאו מים וכו' ואיך פירש שלא יגביה ידיו כדי שלא יצאו מים וכו' ומהרי"ן חביב ז"ל כתב על זה שתלמידי ה"ר יונה היתה כוונתם ראויה לעשות סייג להמון העם שיזהרו בנט"י מתחלה ועד סוף באופן שלא יבאו לטעות מתחלת הנטילה כי ההגבהה שצוה רב לעשות הוא בסוף הנטילה אחר שהשלים שפיכת המים על ידיו וההגבהה שצוו תלמידי הר"י היא מתחלת הנטילה ועד הניגוב הנה רב דיבר בהווה כי סתם נוטלי ידים הם שופכים מים בשפע ומגביהי' ידיהם באופן שהמים מתפזרין בכל היד תוך הפרק וחוץ לפרק ועל יסוד זה בא רב החכם הרופא לשבורי לב ולהעלות רפואה למכה דהיינו שהמים כבר יצאו חוץ לפרק הורה וצוה שחייב להגביה ידיו מיד בסוף הנטילה עד שינגב כדי שלא יחזרו המים לתוך הפרק אשר כבר יצא חוץ לפרק ובאו אח"כ תלמידי הר"י ואמרו הלא דרך רב טוב הוא לרפאות החולי אולם הדרך הטוב והישר להורות את בני ישראל המון העם איך לא ישימו מחלה ובזה לא יצטרכו לרפואות תעלה והוא שיהו נזהרי' בתחלת הנטילה שלא יגביהו ידיה' כלל באופן שלא יצאו טיפי מים חוץ לפרק עד שישלי' הניגוב כי מי שאין לו חולי א"צ לרפואה וזה הדרך ישכון אור לשמור משמרת בדור האחרונים המתגלגל ויורד בידיעת שמירת המצות ובעבור זה יחשבו רבים כי די להם אם יקיימו וינטל' וינשא' ר"ל שמיד אחר סוף הנטילה יגביהו ידיהם ולא ישיתו אל לבם כי הם צריכי' לעמוד על משמרתם ולהעמיד ידיהם בהגבהה עד שינגבו ואם לא עשו כן אלא אחר ההגבהה השפילו ידיהם קודם הניגוב לא עשו ולא כלום שהרי המי' שיצאו חוץ לפרק יחזרו לתוך הפרק ויטמאוה ובמה יתוקן החשש הזה כשיהיו נזהרי' מתחלת הנטילה ועד הניגוב שלא יגביהו ידיהן כלל וזה מבואר בלשונם שאמרו ויחזרו ויטמאו את הידים ולא עלתה לו נטילה עכ"ל (ג). ואני שמעתי ולא אבין איך שאפשר להעלות על הדעת דבר זה שתלמידי ה"ר יונה באו לפרש דברי רב ואמרו תיקון לדבר היפוך מתיקון רב ועוד שהרי כתבו ועכשיו בא להשמיענו שבשעת הנטילה צריך ליזהר שלא יגביה ידיו למעלה וכו' הרי מבואר בדבריה' בהדיא שלפרש דברי רב באו ולא לומר תיקון היפוך תיקון רב ולכן נלע"ד שהוקשה לה"ר יונה היכי יהיב טעמא לצריך שיגביה ידיו כדי שלא יצאו מים חוץ לפרק וכו' דהא מהאי טעמא הוה עדיף טפי למימר שישפיל ידיו מתחילת הנטילה דאז ודאי לא יצאו המי' חוץ לפרק בשלמא לדברי האומרי' שנט"י אינו אלא עד חבור האצבעו' לכף היד איכא למימר דה"ק אם בא להגביה ידיו ראשי' ובלבד שלא ישפילם אח"כ כדי שלא יצאו מים חוץ לפרק וכו' כלו' כדי שלא יחזרו מים שיצאו חוץ לפרק ויטמאו את הידי' דהשתא מאחר שכיון שהגביה' שוב אינו משפיל' והגבהה איכא אלא שמגביה ראשי אצבעותיו שיהיה המים משפעים לצד זרועותיו ולא על זרועותיו ממש שאין המים יכולים לצאת כ"כ א"כ כשבא לנגב ידיו מנגב גם כל פיסת היד עד מקו' חיבור היד לזרוע ותו ליכא למיחש למידי אבל לדעת הרי"ף שצריך ליטול כל היד עד מקום חיבורה לזרוע א"כ כי אמרינן צריך שיגביה ידיו ממש דהיינו כל היד עד הזרוע וכשמגביה ידיו כן הרי המים ניגרי' על הזרוע וכשבא לנגב היד אינו יכול לנגב הזרוע לפי שמכוסה בבגדים ואח"כ חוזר ונוטף על הידים ומטמא אותן ומ"ה הל"ל צריך שישפיל ידיו במים ראשונים כשם שאמרו במים אחרונים לכך פירש דהא דאמרינן דצריך שיגביה ידיו לאו הגבהה גמורה קאמרינן אלא הגבהה קצת הוא בכדי שלא יוכלו המים לצאת מהיד לזרוע דאל"כ איכא למיחש שמא יצאו המים חוץ לפרק חיבור היד והזרוע ויחזרו ויטמאו את הידים ומשמע דבמאי דקתני כדי שלא יצאו מים חוץ לפרק הוא מפרש כך כלו' הא דצריך שיגביה ידיו לאו הגבהה גמורה קאמינא אלא הגבהה קצת בכדי שלא יצאו המים חוץ לפרק:

והרמב"ם אע"פ שהוא סבר שא"צ מים שניים אלא לאכילת תרומה בלבד וכמו שהוכחתי בסימן ק"ס כתב בפ"ו מהלכות ברכות מים הראשונים צריך להגביה ידיו למעלה עד שלא יצאו מים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים ונראה דהיינו לומר שאם לאכילת חולין רצה לחלק רביעית מים חציה למים ראשונים וחציה למים שניים ונטל ראשונים ושניים חוץ לפרק וחזרו ליד טימאוה: **והרשב"א** כתב בתשובה שהוא לא כתב בשער הקדושה שהנוטל צריך שיגביה ידיו מפני שהוא פסק דלחולין עד לפרק העליון שהוא סוף כף המחובר לזרוע וכל שנוטל עד שם וחוזר ונותן שניים עד אותו פרק עצמו למה נחוש שהרי למקום שנתן הראשונים יתן השניים וליוצאים למעלה מן הפרק ההוא על קנה הזרוע אין לחוש שאותם אין להם שום טומאה שלא גזרו אלא על הידים והיא דפ"ק דסוטה בשלא נטל אלא עד פיקול האצבעות ולפיכך צריך להגביה שמא מים הראשונים יצאו חוץ לפרק ואע"פ שנתן השניי' עד הפיקול יחזרו אותם ראשונים שיצאו חוץ לפרק ויטמאו את הידים וא"ת אם כן נלמד משם שא"צ ליטול עד סוף הכף ויקשה למה שפסקתי אני לא היא דההיא דסוטה דרב היא ורב לקולא כדאיתא בפרק כל הבשר (קו:) אמר רב ע"כ לחולין וכו' עכ"ל נראה מדבריו שהוא מפרש שהחששא של רב אינה אלא שיטמאו המים בכף היד ויחזרו לאצבעו' שהוא מקום הנטילה וכדעת בעל הערוך שהוא סובר שחשש' רב אינה אלא שיטמאו המים בנגיעתם מקום שאינו מכלל היד לענין נטילה וסובר עוד הרשב"א דעד הזרוע איכא למימר דנטמאו המים מחמת נגיעתם שם אבל מפרק הזרוע ולמעלה לא וטעמא משום דאין טומאה זו אלא בידים לבד משום דעסקניות הן ועד פרק הזרוע איכא האי חששא אבל לא משם ולמעלה אי נמי משום דעד פרק הזרוע איקרי יד לענין קידוש ידים ורגלים: **ומ"ש** רבינו דין נטילה שאדם שופך מן הכלי ב' פעמים על ידו הראשונים טמאים והשניים מטהרים את הראשונים כ"כ התוס' והרא"ש בפרק כל הבש' (קז.) וכ"כ סמ"ג והתרומ' והמרדכי פרק אלו דברים וכתבו כן לפי שהם סוברים דמים שניים דתנן במסכת ידים אפילו לחולין נמי מיתנו וכתבו נראה

י"א אלא דלכתחלה צריך להגביהם משום אסמכתא דקרא וינטלם וינשאם גם מדברי הר"י חביב שהביא בית יוסף מבואר דסבירא ליה דיותר טוב הוא שישפיל ידיו מתחלת הנטילה עד סוף הניגוב וכתב שזאת היא דעת הר"ר יונה שהורה כן לכל ישראל דצריך שיזהר שלא יגביה ידיו ואחריהם נמשך הרב בהגהותיו ותמהני דהלא הרב בית יוסף פירש כך בספרו ושהסכים עמו מהר"י חביב לא נסמך על דעתו זה וכתב בש"ע הנוטל צריך להגביה ידיו למעלה וכו' נראה שחזר מדבריו ואיך יבא הרב בהגהתו לפסוק דהשפיל ידיו מתחלה ועד סוף דשפיר דמי ולפע"ד מדוקדק מפרש"י דאם השפיל אצבעותיו למטה לא יצא י"ח ואוכל בלא נטילת ידים והכי נקטינן: **כתב** הר"ר יונה בפרק אלו דברים לפרש דברי הרי"ף דפסק דצריך ליטול ידיו עד מקום חבור כף היד לזרוע וז"ל הנוטל צריך שיגביה ידיו וכו' שיעור הנטילה עד הפרק שהוא בין חבור היד והזרוע כדכתבי' לעיל ועכשיו בא להשמיענו שבשעת הנטילה צריך שיזהר שלא יגביה ידיו למעלה עד שינגבם מפני שאם יגביהם יקבלו המים ששופך באחרונה לטהר המים שעל הידים טומאה מהזרוע ויחזרו ויטמאו הידים ולא עלתה לו נטילה ע"כ וכתב בית יוסף ויש לתמוה דהא בהדיא קתני שיגביה ידיו כדי שלא יצאו מים וכו' והיאך פי' שלא יגביה ידיו כדי שלא יצאו מים וכו' והביא מה שפי' מהר"י חביב ותמה על פירושו ובדין תמה עליו אבל מה שפי' בית יוסף גם כן אינו מתקבל ואנכי תמה על מאורות הגדולים שנדחקו ליישב לשון זה ואין ספק אלא עניות דעתינו שטעות נפל בדפוס והתיבות נהפכו וכצ"ל צריך שיזהר שיגביה ידיו וכו' שאם לא יגביהם כו' ולא בא הר"ר יונה אלא ליישב לדעת הרי"ף מה שקשה דמאי טומאה איכא לדעתו בחוץ לפרק הלא כיון שצריך ליטול ידיו עד חבור כף היד לזרוע השתא אפי' נטל הראשונים והשניים על כל כף היד עם האצבעות כדין נטילה לדעת הרי"ף אין כאן מקום שיהיו המים נטמאים בו וכמו שסובר הרשב"א הביאו בית יוסף לתרץ זה אמר שהטומאה חוץ לפרק הזרוע דאם לא יגביהם מתחלה ועד סוף יחזרו המים השניים שיצאו חוץ לפרק הזרוע ויקבלו טומאה מהזרוע ויחזרו ויטמאו הידים וכמו שהוא הפי' לדעת הפוסקים שאין צריך נטילה אלא עד מקום חבור האצבעות לכף היד כך הוא הפי' לדעת רב אלפס שצריך נטילה עד מקום חבור כף היד לזרוע אלא דבהא איכא הפרש ביניהם דלדעת הפוסקים החששא היא שהמים הראשונים שנטמאו יחזרו לתוך הפרק ויטמאו היד ולהר"ר יונה לדעת הרי"ף החששא הוא שיחזרו השניים וכו' ודו"ק: **ומ"ש** הלכך כשנטל ראשונים ושניים חוץ לפרק וכו' רצונו לומר דאם כשנטל הראשונים עד לפרק יצאו המים מתוך הפרק לחוץ לפרק והמים השניים שעל הראשונים חוץ לפרק אין מטהרין אלא בעודן בתוך הפרק השתא אם יחזרו המים מחוץ לפרק לתוך הפרק יטמאו ליד ועל כן צריך ליזהר שלא ישפיל ידיו כלל אלא יגביהם מתחילה ועד סוף עד אחר שינגבם כדי שלא יחזרו המים ויטמאו

דרכי משה

(ב) ואף על גב דבית יוסף כתב דלא נראין לו דברי ר"י בן חביב בפירוש דברי ר' יונה מכל מקום נראה לי שדברי מהרי"ן חביב הוא אמת שצריך שיהו מוגבהים כך עד סוף הנטילה או שישפילם מתחילה ועד סוף בענין שלא יצאו המים חוץ לפרק אע"ג דעדיף טפי היה שיגביהם קצת כדי לקיים וינטלם וינשאם אבל לא שיגביהם כ"כ שהמים יצאו חוץ

פרישה

(ג) **וטהרתן** דוקא עד הפרק טעם בדבר נראה שהטומאה אינה כאיסורי התורה שמועיל למקום נגיעה רחיצה שנטמא אפי' שירחץ בכל מים שבעולם אינו יוצא מטומאתו רק מטהר מכח טבילה. ובידים גזרו טומאה עד הפרק כלומר שם רחיצת מים שניים יועיל כמו טבילה א"כ דוקא על מקום שגזרו טומאה שם גזרו טהרה ולכן מים שאחורי הפרק נשאר בטומאה עד שינגב וכן מים שעל צרור וקיסם וכן מים שבאים מאחורי הפרק לתוך הפרק לפי' הערוך הואיל והיו טמאים א"כ לא חל עליהם גזירת טהרה רק מכח רחילה. ורחילה אינה מועלת לטומאה. ומ"ש לכך צריך להגביה אצבעותיו אזיל לטעמא דאביו הרא"ש שכ' בסוף סי' קס"א שהנטילה היא עד מקום חיבור האצבעות לכף היד. וא"כ א"צ להגביה רק מקום הנטילה. וכ"כ ב"י על פירש"י וז"ל מ"ו מה שמקשין העולם אמאי צריך להגביה ולא ישפיל מתחלה ועד סוף כתבתי בביאורי הסמ"ג. וז"ל שם עשין כ"ז העיקר נראה בעיני נהי שאין המים אשר באו חוץ לפרק מטמאין כלל מ"מ אם באו אח"כ לתוך הפרק מטמאין היד ופוסלים יותר ממים שלא יצאו דהיינו שאף המים השניים אין יכולין לטהר אותם שלא יצאו חוץ לגדרן אבל אותן שבאו ממקום שלא היתה שם נטילה ורחילה כהי דלא גזרו עליהן טומאה מ"מ כשיחזרו לתוך הפרק קשה לטהרן אם לא שנטל אף שניים חוץ לפרק שאז נטהרו כל המים הראשונים כאחת ודו"ק עכ"ל. ומ"ש ובמים אחרונים צריך שישפילם כדי שתרד הזוהמא שעל ידו פירוש אינו יוצא ידי נטילת מים אחרונים אם לא השפיל ידיו משום דכפים זוהמת הידים מחמת שמנונית ולכלוכי' המאכלים וכ"ש כשיש שם ממש מלח סדומית לכן אינו יוצא ידי הנטילה אא"כ השפיל ידיו שאז יוצא הזוהמא ולא נשאר על ידיו. משא"כ במים ראשונים שאין שם זוהמא כלל שקודם מים הנטילה כבר רחץ הטינוף והלכלוך וכמו שכתב הסמ"ג אשר הביא רבינו ואותם לא הזכיר במשנה מפני שמדבר בסתם ידים שאינם מלוכלכים ועוד שפשוט הוא שצריך שינקה ידיו קודם הנטילה משום חציצה:

כדי

דרישה

שבאו מתחלה שמה שם טומאה וירדו על האצבעות אם לא יגביהם עד שעת הניגוב ומש"ה פסק דהנוטל גם פיסת היד א"צ להגביה ידיו כלל דלמאי ניחוש דהא משם ולמטה אף אם באו שמה מים מתחלה על הזרוע אין מקבלין טומאה. ולשמא יצאו המים מפיסת היד על הזרוע להכי לא חיישי' וצ"ל לשיט' פי' הרשב"א הא דתנן נטל לחוץ ליד וחזרו טמאה בין לגירסת רש"י בין לגירסת רוב הפוסקים דר"ל דאם אירע כך שיצאו וחזרו טימאו את היד אבל לא החמירו לחשוש זה בסתם נט"י. הרי לך ג' שטות פי' לשיטת רוב הפוסקים ושיטת בעל הערוך ושיטת הרשב"א. ועוד בה רביעי' והוא שיט' תלמידי ר"י שכתבו אדברי הרי"ף שסבירא להא דרב הכ"ל ולתני' כותי' כו' שבא להשמיענו שבשעת הנטילה צריך ליזהר שלא יגביה ידיו למעלה עד שינגבם כו' ודבריהן לפי הנראה תמוהי' המה ונדחקו בה' מהרי"ן חביב ז"ל וב"י מאוד. ואמת שגם פי' ב"י קשה על הלשון וכמעט שא"א לאומרו שבודאי לא באו ת' ר"י לסתום אלא לפרש ואיך סתמו דבריהן לכתוב היפך נראה מדבריהם ואין כן דרכן של ת' ר"י של' מבואר ביותר ובפרט מה שסיימו וכתבו ז"ל שאם יגביהן יקבלו המים ששופך באחרונה לטהר מים שעל הידים טומאה מהזרוע ויחזרו ויטמאו הידים כו' שבזה צריכין לדחוק מאוד ולומר לשיט' פי' מהרי"ן ה"פ שאם יגביה' אזי המים הראשונים שיצאו כבר מהידים ובאו על הזרוע יחזרו על הידים על המים שניים ששפך באחרונה על הידים כדי לטהר' ולא יועילו לו אותן מים שניים לטהרם שהרי יחזרו ויקבלו טומאה ממים ראשונים שחזרו מהזרוע על השני' שעל הידים. וזהו דוחק מאוד שה"ל לפרש ולא לסתום ביציאת המים על הזרוע וחזרן. לכן היה נלע"ד שכוונת ת' ר"י שמ"ש שלא יגביה ידיו שאינו קאי על פיסת היד וראשי האצבעות אלא ר"ל הזרוע נקרא יד וכמורגל בפומא דאינשי לקרות גם הזרוע יד והא דקאמר שלא יגביה הזרוע היפך מלשון רב שקאמר שיגביה ידיו ור"ל פיסת היד (ובפרט לפוסקים שסגי בנטילת האצבעות לחודיה אינו צריך שיגביה אלא האצבעות וע"ז הזהירו ת' ר"י שלא יגביה שאר פיסת היד) או האצבעות ונתן סי' לדבר וינטלם וינשאם כ"ל ה"ט משום דס"ל לת' ר"י דמ"ש רב צריך להגביה ידיו אינו ר"ל שינשאם למעלה אלא כדרך שכל אדם עושה בשעת נטילה שדרך העולם הוא כשנוטלי' הידים מהכלי שעומד לפניו ומשפשפים בידים זה בזה אזי הכלי תולה נגדם ופושטי' ידיהם לצד הכלי ושופכין מים על ידיהם או פושטין ידיהם לפתוח הברזא שבכלי שנוטלין ממנו אזי ממילא הידים קצת מגביהן למעלה וכמ"ש מהרי"ן חביב לשיט' פי' שכל אדם כשנוטלי' רגיל המים לירד למטה גם על הזרוע והיינו מטעם שהידים הן קצת משופעים למעלה וכ"כ רמ"א בש"ע ע"ש ולא בא

רב

הזוהמא שעל ידיו ובספר המצות כתב מה שמזכיר מים ראשונים ושניים היינו דוקא במים שבאים לטהר אבל מלבר אלו צריך ליתן עליהם פעם אחרת (ג) כדי להסיר מהן הלכלוך וכל דבר שחוצץ ואות' לא הזכיר במשנה לכך צריך ליתן עליהם ג' פעמים אחד להסיר הלכלוך ושתי פעמים לטהרם תנן מוסיפין על השניים ואין מוסיפין על הראשונים (ד) פי' אם כשנטל ידיו בשפיכה ראשונה לא נטל עד הפרק אינו יכול ליתן פעם שנית על המקום שלא נטל תחלה כדי שתעלה לו בשביל שפיכה אחת שאין נטילה לחצאין אלא מה שנתן תחלה חשיב כמאן דליתיה וצריך ליתן שפיכה אחת עד הפרק ואח"כ שפיכה שניי' אבל בשניים פירוש בשפיכה שנייה יכול ליתן לחצאין · וי"מ שניים פי' מים אחרונים וראשונים מים ראשונים (ה) תנן נטל ידו ושפשפה בחברתה טמאה פי' אם שפך מים

ויטמאו ליד: **תנן** מוסיפין על השניים וכו' כתב ב"י ע"ש הרמב"ם הא דאין מוסיפין על הראשונים דוקא כשניגב הני ידו עד שלא נשאר טופח ע"מ להטפיח אבל אם נשאר טופח ע"פ להטפיח מוסיפין ופסק כך בש"ע אבל משאר הפוסקים שכתבו בסתם דאין מוסיפין על הראשונים משמע דבכל ענין אין מוסיפין על הראשונים וצריך עיון דהא תלמודא בפ"ב דגיטין קאמר דאילפא קמבעיא ליה דילמא הא דאמרי דבי ר' ינאי ידים אין טהורות לחצאין היינו דוקא בדאינו טופח ע"מ להטפיח ולא איפשיטא וקי"ל דספק בטהרת ידים טהור ע"כ ולי נראה ליישב דבהך ספיקא אזלינן לחומרא טפי דכיון דבי ר' ינאי אמרי בסתם ידים אין טהורות לחצאין משמע דבכל ענין אינן טהורות אפי' איכא טופח על מנת להטפיח ולכן ראיתי מרבותי שהחמירו ולא נטלו ידיהם מכלי שקורין הנטפ"ס עם הענדי"ל כיון שאין אפשר בשפיכה ראשונה עד הפרק והעולם מקילין ויש להם על מי לסמוך. מיהו בזה צריך ליזהר למשמ' באותו הענדי"ל כל שעת שפיכת המים דרך שם כי אם לא ימשמש תמיד הנטילה פסולה דכבר פסק כח גברא במה שיצאו המים בראשונה דרך שם כדלעיל בסי' קנ"ט: **ומ"ש** וי"מ שניים פי' מים אחרונים וכו' הכי משמע מדברי הר"ש על פי הירושלמי ולפ"ז במים ראשונים אין מוסיפין אפילו בשפיכת שנייה וכ"כ ב"י מיהו נקטינן להקל בספק טהרה ומוסיפין על שפיכה שנייה וכ"ש דמוסיפין על מים אחרונים: **תנן** נטל ידו ושפשפה בחברתה טמאה וכו' פי' היכא שהיה מחכך יד הנטולה בחברתה שאינה נטולה כדי ליטול שתי ידיו לא הועיל כלום אלא אדרבה הנטולה נמי נטמאה מזו שאינה נטולה ומה שהאריך רבינו ואמר ושפשפה בחברתה כדי ליטול שתי ידיו נראה שבא להוציא שלא נפרש משנה זו דמיירי היכא שחברתה כבר נטולה ונגובה וזו שנטל עכשיו דשפך עליה שתי פעמים ונטהרה ששפשפה בחברתה כדי לקנח המים שעליה בחברתה שהיא נגובה דלשון שפשוף הוא נמי לשון קינוח כמ"ש הר"ש ומביאו ב"י והאי פירושא לית' דא"כ אמאי תנן טמאה אדרבה טהורה היא אלא צריך לפרש דחברתה אינה נטולה והנטולה שפשף בחברתה כדי ליטול

נראה מתוך המשנה דהיינו דוקא כשלא שפך רביעית בבת אחת אבל כששפך רביעית בבת אחת ידיו טהורות וכתבו רבי' בסי' זה: **ובספר** המצות כתב מה שמזכיר מים ראשונים ושניים היינו דוקא במים שבאין לטהר וכו' כ"כ ג"כ התו' בפ' כ"ה ודבר פשוט הוא שאם ידיו נקיות די לו בשני פעמים כדקתני מתניתין (ג): **תנן** מוסיפין על השניים ואין מוסיפין על הראשונים בריש מסכת ידים (דף קכד) ופי' שם הר"ש הנוטל ידיו צריך ליטול עד הפרק והראשונים והשניים דתנן בכולה מכילתין היינו כששופך על ידו פעמיים כדי ליטול יפה וכך היא דין נטילה אם אדם שופך על שתי ידיו רביעית כאחת נטהרו ידיו אבל כששופך פעמים נטמאו הראשונים והשניים מטהרים את הראשונים וקא אמרה מתניתין דאם נטל הראשונים ולא הגיעו לפרק אין מוסיף עליהם שכל מה שמוסיף עליהם הוא מוסיף טומאה כיון שלא נטל בפעם אחת עד הפרק אלא צריך לנגב תחלה ואח"כ נוטל אבל השניים שבאים לטהר הראשונים יכול להוסיף עליהם ואפשר לומר דהא דאסרה מתני' להוסיף על הראשונים היינו שאינו שופך אלא במקום שלא הגיעו המים הראשונים אבל אם כשהוסיף נטל עד הפרק בשטיפה אחת שרי והוי טעמא משום דאין דרך נטילה בכך כדאיתא בפ"ב דגיטין (טו:) אמרי דבי רבי ינאי אין ידים טהורות לחצאין עכ"ל וכך הם דברי רבינו שמשון שם וכך הם דברי רבינו וכבר כתבתי שדעת הרמב"ם שלא הוזכרו מים שניים אלא לענין תרומה בלבד וא"כ משנה זו לא לענין חולין נשנית כלל ולפיכך לא כתב בפ"ו מהלכות ברכות שאין מוסיפין על המים ובפ' י"א מהלכות מקואות כתב נטל מקצת ידו וחזר והוסיף ונטל הנשאר מידו ה"ז ידו טמאה כשהיתה ואם עדיין יש על מקצת שנטל בתחלה טופח ע"מ להטפיח הרי זו טהורה בד"א במים ראשונים אבל בשניים נוטל מקצת ידיו וחוזר ומוסיף על מקצתן ע"כ דבריו מוכיחים שהוא ג"כ מפרש כדברי הר"ש ורבינו שמשון דהא דאסרה מתני' להוסיף על הראשונים היינו אם אינו שופך אלא במקום שלא הגיעו המים הראשונים אבל אם כשהוסיף נטל עד הפרק בשטיפה א' שרי ומ"ש שאם עדיין יש על מקצת שנטל בתחלה טופח ע"מ להטפיח הרי זה טהורה הוא מדגרסינן ברפ"ב דגיטין דבעי אילפא ידים טהורות לחצאין או אין טהורות לחצאין ה"ד אילימא דקא משי פלגא דידיה והא אמרי דבי ר' ינאי אין טהורו' לחצאין לא צריכא דאיכא משקה טופח וכי איכא משקה טופח מאי הוי והתנן הניצוק והקטפרס והמשקה טופח אינו חיבור לא לטומאה ולא לטהרה לא צריכא דאיכא טופח להטפיח הא נמי תנינא טופח להטפיח חיבור דילמא לענין מקואות כלומר אבל לענין נטילה תיבעי וסובר הרב דכיון דבעיין לא אפשיטא ה"ל ספק בטהרת ידים דטהור וכ"כ הכלבו בשם הראב"ד וז"ל ראשונים אין נוטלין לחצאין כגון דמשא פלגא פלגא דידיה וליכא משקה טופח. ויש לתמוה על רבינו שמשון והר"ש למה לא כ"כ דהא דאין מוסיפין על הראשונים דוקא כשניגב אני ידו עד שלא נשאר בה טופח ע"מ להטפיח אבל אם עדיין היא טופח ע"מ להטפיח מוסיפין עליהם ואפשר שהם סוברים דלא אמרו ספק בטהרת ידים טהור אלא כגון ספק נעשה בהם מלאכה או לא נעשה וכיוצא בזה אבל בעיא דלא איפשטא לא אלא דאכתי קשה מאי שנא מכל ספיקי דרבנן דהוי לקולא אפילו היכא דהוי בעיי דלא איפשיטו וצ"ע והרשב"א כתב בת"ה מים ראשונים צריך להיות שופך מקלתן על הידים ומפסיק מפני שהמים הראשונים של מים ראשונים טמאים שנטמאו מחמת הידים ואח"כ שופך פעם שניה מותר הרביעית על הידים כדי לטהר המים הראשוני' שעל הידים וי"א שאם רצה לצוק כל הרביעית על הידים כדי לטהר המים הראשונים שעל הידי' ועל מקום הפרק שהוא צריך ליטול עושה ואינו נמנע ולא אמרו ומפסיק אלא בשלא נטל תחלה אלא חצי הפרק ולפיכך אם בא עכשיו ליטול החצי הנשאר מפסיק בנגוב כלומר שאם יצאו המים שעל החצי שיטול עכשיו יטמאו את המים שעל החצי הראשון ואם כדברי זה אינו כהלכה שהנוטל ידיו לחצאין כל יד ויד לחצאין טמאות כמו שהיו עכ"ל: **ומ"ש** רבינו וי"מ שניים מים אחרונים וראשוני' מים ראשונים כלומר דבנטילה שלפני הסעודה אפילו שפיכה שנייה מים ראשוני' מיקרייא ואין מוסיפין עליהם ולא אמרו מוסיפין עליהם אלא במים אחרונים דהנהו מיקרו שניים:

ואפשר שזה שכתב רבינו וי"מ שניים מים אחרונים וכו' היינו מדכתב רבינו שמשון על משנה זו דאיתא בירושלמי התם תני המים שלפני המזון רשות ושלאחר המזון חובה אלא שבראשונים נוטל ומפסיק ובשניים נוטל ואינו מפסיק מהו מפסיק רבי יעקב בר אחא אמר נוטל ושונה משמע דמפסיק היינו דמנגב תחלה ואח"כ נוטל כמו שפירשתי אבל באחרונים אינו מפסיק כלומר דא"צ לקנח · לאחרונים קרי שניים כדקאמר התם (חולין קו·) על השניים יצאה אשה מביתה עכ"ל. כלומר דבמים ראשונים אם לא הגיעו לפרק אין מוסיפין דכיון דלא טהרו את הידים כל מה שמוסיף עליהם הרי זה מוסיף טומאה וצריך לנגב ידו ואח"כ נוטל אבל במים אחרונים א"צ לנגב ידיו אלא מוסיף והולך ואינו חושש ובאמת שנכון לומר שלזה נתכוון רבינו בדבריו אלא אע"פ שאינו מפורש כל הצורך בלשונו וא"כ הוא משמע ליה לרבינו שהירושל' מפרש מתני' דמוסיפין על השניים במים שלאחר המזון דוקא אבל מים שלפני המזון אפילו מים שניים אין מוסיפין דכל שלפני המזון בכלל אין מוסיפין על הראשונים הוא. ול"נ דאפשר שגם הירושלמי יפרש דמוסיפין על השניים במים שלפני הסעודה וכמו שפירשו רבינו שמשון והר"ש ואע"פ שהירושלמי קרי למים אחרונים שניים לישנא דמתני' לחוד ולישנא דאמוראי לחוד ורבינו שמשון לא הביא הירושלמי לומר שהוא מפרש המשנה בענין אחר אלא להוכיח דכשלא הגיעו הראשונים עד הפרק צריך לנגב ידיו דהא קאמר נוטל ומפסיק וזהו שכתב משמע דמפסיק ומנגב תחלה ואחר כך נוטל כמו שפירשתי: **תנן** נטל ידו ושפשפה בחברתה טמאה בפ"ב דידים והביאה הר"ש בפ' כ"ה: **ומ"ש** רבינו פירוש אם שפך מים

דרכי משה

חוץ לפרק כלל וכ"כ ב"י שכן דעת ה"ר יונה שיגביהם קצתן מ"מ א"א לכל אדם לצמצם ויבואו לידי טמוי ידים לכן נכון לנהוג באחד משני דרכים הראשונים: (ג) כתב המרדכי פ'

דרישה

רב להזהיר שיגביה' עוד אלא בא לומר שבדרך שהידים הן בשעת נטילה כן יהיו עד אחר הניגוב שלא יורידם והיינו שיגביה ידו ר"ל הזרוע בשעת הניגוב שאז ממילא ירדו למטה והשתא א"ש שכתבו תר"י ובא להשמיענו שלא יגביה לא שבא להזהיר על הגבהת פיסת היד שזהו נעשה מעצמו אלא ר"ל שלא יגביה הזרוע אחר הנטילה שאז ירדו המים שכבר באו בשעת הנטילה ממילא על הזרוע למטה על המים השניים ויטמאו הידים וכמ"ש לעיל ומ"ש צריך שיגביה ידיו למעלה ר"ל יהיו בהגבהתן כמו שהיו בשעת הנטילה עד אחר הניגוב ומה שהכריחו לתלמידי ר' יונה לפרש היא הקושיא הגדולה שהקשו הכל למה הזהיר והצריך רק שיגביה ידיו והלא עדיף טפי היה שישפיל הידים מתחלה ועד סוף ולפי מ"ש נתיישב זה משום שדרך הנטילה הוא שהידים מוגבהים קצת ממילא עד שעל הרוב יצאו המים ובאין קצת על הזרוע או על פיסת היד לשיטת הרא"ש וסייעתו וקאמר שמאחר שכבר יצא אזו לפחות יזהר שיעמוד על עמדו ווסף קצת פשיטות פי' מהרי"ן לטעמו של רב אלא שהוא מפרש שכוונת תר"י ברפואה אחרת להורידן ממש היפך דעת רב ובאמת אין פי' עולה יפה מכח הקושיות שהקשה עליו הב"י וגם ממה שהקשיתי כנ"ל · ולפי מ"ש לשיטת תר"י נראה שיתיישב הקושיא הנ"ל למה יגביה ולא ישפילן לדעת הכל שכל הפוסקים והמפרשים אין גם אחד שיכתו' בפירוש למאן סברת הנ"ל שכתבתי לשיט' רב לפי פי' תר"י ודו"ק · ואם נפסק ירקק זה מ"מ נראה לי ליישב דעת רוב כל הפוסקים דמש"ה עדיף טפי להגביהן ולא להשפילן מתחלה ועד סוף משום שבשע' ששופך מים על הידים א"א שלא יבאו המים מכח השפיכה גם למעלה ממקום הנטילה למר כדאית ליה שהרי א"א לצמצם ולשפוך בכיון עד הפרק ולא למעלה ממנו קצת וכיון שבאו גם למעלה מהפרק אף שאין שם טומאה אפ"ה חששו מפני הלכלוך שירד דרך שם על הידים דכיון שאין שופך מים בכונה איכא למיחש שמא השניים לא יגיעו שמה לנקותם ואף שהרא"ש ור"ש וסמ"ג ורבינו כולם פה אחד ענו ואמרו שהחשש היא שמא יצאו המים ממקום הנטילה חוץ למקומן ויחזרו ולזה היה עדיף השפלה מהגבהה · י"ל שלפי שדרך הנטילה שיצאו המים חוץ ממקום הנטילה חולה ויש לחוש גם לזה מש"ה נקטו החששא הגדולה חשש טומאה שהיא עדיפא מחשש לכלוך ודו"ק · ולעד"נ שזו היתה כוונת בעל הערוך שכתב שמא יצאו המים לזרועו שלא נטל אותו במים שהוא חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים וכתב ב"י עליו ואין כן דעת המפרשים ויתר התימ' בעיני על בעל הערוך שהוא נגד הגמרא דפרק כל הבשר דת"ר קידוש ידים ורגלים עד הפרק כו' דאליבא כל הלשונו' המחמירין והמפרשין אין גם אחד בהן שיאמר שיש כד טומאה מהיד ולמעלה על הזרוע ולפמ"ש ניחא דל"ד טומאה קאמר אלא שטומאת לכלוך קאמר · ועוד שכתב הכלבו סוף דף י"ן בשם הראב"ד והביאו הב"י בס"ם זה שכתב בהדיא שהאי כוונת הנזכר בגמרא בידים אפילו במקום הנטילה לאו טומאה ממש קאמר אלא טומאת לכלוך אלא שלא הצריכו נטילה אלא ביד משום דמשם והלאה אף שהוא ג"כ מלא ליכלוך מ"מ אינו נוגע שם בשעת האכילה משא"כ בידו ומש"ה לא חששו אלא להמים שיצאו שמה או שבאו שמה מתחלה ונתלכלכו שהמה יחזרו על הידים ומש"ה הצריכו שיגביהו הידים · וכתב עוד שם הכלבו שיש לחשש למים השניים שיצאו שמה על הזרוע ולפיכך צריך להגביה בשניים משום דלחשש' זו יש לחשש יותר למים השניים מלהראשונים וכמ"ש פי' שם בס"ד והכי וודאי הוא כוונת בעל הערוך במ"ש שלא נטל אותו במים שהוא חוץ לפרק ר"ל דהוא מלוכלך . והב"י בעצמו כתב בסי' זה בד"ה והרמב"ם אלא הטעם מפני שנטמאו המים מחמת לכלוך הזרוע וכו' אלא שהב"י פירשו טומאה ממש · ולעד"נ יותר שדעתו כהראב"ד שר"ל טומאת לכלוך ולאו טומאה ממש · גם מ"ש אדעת האגור שהביא כאן ז"ל כתב האגור בשם א"ז מים ראשונים צריך שיגביה ידיו למעלה אבל אנו שנוטלין ג"פ אין לחוש ע"כ וכתב ב"י עליו ואיני רואה טעם בזה עכ"ל · ובאמת צריך ליתן לב לדעת בעל האגור בשם א"ז דלאו קטלא קניא

פרישה

(ג) **כדי** להסיר מהן וכו' אבל בשחרית צריך שפיכת מים על ידיו ג"פ אפי' הם נקיות דתניא אמר ר' יוסי בת חורי' היא זו ומקפדת עד ג"פ וכ"כ המרדכי פרק ואלו דברים וז"ל בנטילת שחרית צריך ג"פ ולסעודה ב"פ שניים לטהר ראשונים ולאחר הסעודה א"צ כ"א פעם א' וסימניך לחשוף מים מגב"א סי' ע"ש דף כ"ד סוף ע"ב:

(ד) **פי'** אם כשנטל כו' אינו יכול ליתן פעם שנית כו' והיינו דוקא שכבר נגב המקום שנטל תחלה אבל אם עדיין עליה טופח כדי להטפיח מוסיף וכ"פ ב"י וש"ע:

(ה) **תנן** נטל ידו ושפשפה כו' טמאה ז"ל ב"י מתוך מה שכתבתי יתבאר לך דהא דיד נטמאה בשפשוף חברתה דוקא בשנטל ידו אחת ואח"כ שפשפה בחברתה אבל אם רצה ליטול בתחלה שתי ידיו כאחת נוטל דשניהם נחשבים כיד אחת ואינן מטמאות זא"ז ואפילו ארבעה או חמשה שהטילו ידיהם זה בצד זה או זה על גב זה כיד אחת חשיבא ואינה מטמאו' זו א"ז ע"כ · ומ"ש וי"מ שני' כו' מים אחרונים כלומר דבנטילה שלפני הסעודה אפי' שפיכה שני' מים ראשונים מיקרי · ואין מוסיפין עליהם · ולא אמרו מוסיפין עליהן אלא במים אחרונים דהנהו מקרי שני' ב"י אע"ג דאמרינן בפ"ב דגיטין אין נטילת ידים לחצאין פי' שאינו יכול ליטול חצי היד ואח"כ חצי השני · ולאפוקי דלא תפרש אין נט"י לחצאין היינו יד אחר בפעם א' · ענין שפשוף כתב הב"י שר"ל מיכוך שימכך הידים זו בזו · בסוף סי' קנ"ה כתב ב"י בשם ר' ירוחם שראה לרבותיו נוהגין אחר שפשוף ידים מברכין קודם שיטלו עליהם מים שני' בסי' קס"ה כתב רבינו דלאחר ששפך פעם אחת על ידיו ומשפשף כו' ועיין בדרישה: לפי

מים על ידו אחת ושפשפה בחברתה כדי ליטול שתי ידיו אין נטילה זו מועלת ואפי' שפך באחרונה על שתי ידיו (ו) לפי שהמים ששפך על ידו אחת נטמאו וכששפשף בחברתה נטמאת חברתה ממנה ואין המים שניים מטהרין אלא המים שנטמאו מחמת היד עצמה ולא הבאים מחמת היד האחרת הילכך השופך מן הכלי על ידו אחת ושפשף בחברתה צריך לנגב ידיו ולחזור וליטלם כראוי לפיכך הנוטל ידיו צריך שישפוך לו אחר עליהם ואם אין לו אחר יאחוז הכלי בראשי אצבעותיו וישפוך על ב' ידיו כאחת או ישפוך על כל אחת רביעית [ב] ואח"כ ישפשפם (ז) שהשופך רביעית כאחת א"צ מים

בית יוסף

מים על ידו אחת ושפשפה בחברתה וכו' עד שהשופך רביעית כאחת אין צריך מים שניים לטהרם הכל דברי הרא"ש בפרק כל הבשר וכתוב בהגהות מיימוניות בשם סמ"ג שה"ה אם נגע בהן אחר שלא נטל את ידיו בעודם לחות מן המים צריך לחזור וליטול שהרי זה טומאם על ידי המים שעליהם :

וכתבו עוד לכך צריך ליזהר כששופך מים שלישיים שהם שניים לבד מן הראשונים שלא יגע יד בחבירתה עד שישפוך גם זה על השניה או שישפוך על שתיהן כאחת ואם נטל כל יד מרביעית א"צ לכל זה עכ"ל :

ודע דהא דיד נטמאת בשפשוף בחברתה דווקא כשנטל ידו א' ואח"כ שפשפה בחברתה אבל אם רצה ליטול בתחלה שתי ידיו כאחת נוטל דשתיהן נחשבות כיד אחת ואינם מטמאות זו את זו וכ"כ רבינו שמשון והרא"ש בפ"ב דמסכת ידים משנה ב' כמו שאכתוב בסמוך וכן נ"ל ממה שנתבאר בסוף סי' ק"ס נוטלין ד' או ה' זה בצד זה וזה על גב זה וטעמא משום דכולהו כיד אחת חשיבי וכן פי' הרמב"ם על אותה משנה וכ"כ ג"כ על הא דתנן לשתי ידיו משטיפה אחת ר"מ מטמא עד שיטול מרביעית והלכתא כת"ק אשר יאמר כי אפי' היו ב' ידיו משטיפה אחת יצא ורחץ מים ראשונים כמצותן וכ"כ בפי"א מהלכות מקואות וז"ל נטל שתי ידיו משטיפה אחת הרי אלו טהורים ואין אומרים הרי זה כנוטל ידו אחת במים שירדו מעל ידו השניה אפי' ירדו ה' זה בצד זה או זה על גב זה ובלבד שירפו שיבואו בהם המים ע"כ וגם רבינו כ' בסי' זה יאחוז הכלי בראשי אצבעותיו וישפוך על שתי ידיו כאחת וגם המרדכי כ' בפ' אלו דברים הנותן מידו אחת על חברתה אסור וטוב ליזהר לשפוך על שתיהן בבת אחת :

ודע שעוד שנינו בפ"ב דמס' ידים נטל את הראשוני' לידו אחת ונמלך ונטל את השניים לשתי ידיו ידיו טמאות נטל את הראשונים לשתי ידיו ונמלך ונטל את השניים לידו אחת ידיו טהורות ופי' שם הרא"ש נטל את הראשונים לידו אחת בתוספתא מפרש לא שלא נטל כי אם ידו אחת אלא מיירי שנטל שתי ידיו זו לעצמה וזו לעצמה ונמלך כשנטל השניים הגיע ידיו זו לזו ושפך על שתיהן כאחת ידיו טמאות לפי שכשצירף ידיו זו לזו לקבל המים השניים נטמאו ידיו בנגיעתם זו לזו דמים שעל יד זו מטמאים מים שע"ג חברתה וגם את היד כמו שהן מטמאין ככר של תרומה ומה שנגע בהם כדאיתא לעיל וכשנטל את השניים לא טהרו את הראשונים כיון שנטמאת מחמת חברתה אלא אדרבה גם את השניים נטמאו מהן וצריך לנגב ידיו וליטול שתיהן כאחת אבל כשנטל את הראשונים לשתי ידיו כאחת נחשבות שתי ידיו כאחת ואינם מטמאות זו את זו וכן פירשה רבינו שמשון והרמב"ם שם וכתב דינים אלו סמ"ג והרמב"ם כתבם בפי"א מה' מקואות (ד) אבל בפ"ו מה' ברכות לא כתב דבר מזה ונראה שהטעם מפני שהוא סובר שלא הוזכרו מים שניים לאכילת חולין אלא לאכילת תרומה וכמו שהוכחתי בסוף סימן ק"ס ותימה דמ"מ ה"ל למכתב הא דנטל ידו אחת ושפשפה בחברתה טמא' דשייכא נמי בחולין ועוד דנטל את הראשונים לידו אחת ואת השניי' לשתי ידיו ידיו טמאות בחולין נמי שייכא וכגון שנטל הראשוני' בפחות מרביעי' דעדיין לא נטהרו ידיו עד שיגמר שפיכת הרביעי' וי"ל דכי היכי דסבר שא"צ מים שניים לחולין ה"נ סבר דלא חיישינן אם נטל ידו אחת ושפשפה בחברתה ולא אם נטל הראשונים לידו אחת והשניים לב' ידיו דלא הוזכרו טומאות אלו אלא לאכילת תרומה לבד אבל לאכילת חולין לא קפדינן בהכי כלל שהרי כתב בפ"ו מהל' ברכות שצריך שיגביה ידיו למעלה עד שלא יצאו המים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים הרי בהדיא שהוא חושש לאכילת חולין למים שנטמאו בידים ויצאו חוץ לפרק שלא יחזרו ויטמאו את הידים דליכא למימר שאין טעמו שם מפני שנטמאו המים בידים דלחולין לא קפדינן בהכי אלא הטעם מפני שנטמאו המים מחמת לכלוך הזרוע וכדברי בעל הערוך שהרי הוא בעצמו כתב בפי"א מהלכות מקואות נטל הראשונים והשניים חוץ לפרק וחזרו לידו נטמאת ידו שהמים הראשונים שחוץ לפרק נטמאו מחמת ידיו ואין המים השניים מטהרים מים שחוץ לפרק ולפי שחזרו המים שחוץ לפרק לידו טמאות הרי מבואר בדבריו שאין טומאת המים מחמת הזרוע אלא מחמת הידים ודוחק לומר דבפי"א דהלכות מקואות דבדיני נטילה לאכילת תרומה עסיק נקט שנטמאו המים אף מחמת הידים אבל בפ"ו מהלכות ברכות דבדיני נטילה לאכילת חולין עסיק דליכא למימר דחיישינן לנטמאו המים מחמת הידים הוצרך לומר דנטמאו מיהא מחמת לכלוך הזרוע ויותר ראוי לומר אע"ג דדין מים שניים סבר הרמב"ם דלא צריך אלא בתרומה וכמו שהוכחתי בסוף סימן ק"ס מ"מ דינים הללו לאכילת חולין נמי איתנהו שאם נטל ידו אחת ושפשפה בחברתה טמאה וכן היכא שחלק מי רביעית לשנים ויצאו מים ראשונים חוץ לפרק וחזרו נטמאת היד ולא חשש להאריך בהם בפ"ו מהל' ברכות לפי שסמך על מ"ש בפי"א מהלכות מקואות וגם כי שם הוא מקומם על הדרך שנשנו במשנה כי בהלכות ברכות רמזם במה שכתב שלא יצאו מים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים : **ומ"ש** רבינו שהשופך רביעית כאחת א"צ מים שניים לטהרם כ"כ התו' והרא"ש בפרק כל הבשר והמרדכי בפרק אלו דברים והביאו ראיה לדבריהם מדתנן בפ"ב דמסכת ידים נטל לידו אחת משטיפה אחת ידו טהורה לשתי ידיו משטיפה אחת ר"מ מטמא עד שיטול מי רביעית וכ"כ ג"כ הרמב"ם בהלכות ברכות יש לנוטל ליתן על ידיו מעט מעט עד שיתן כשיעור ואם נתן הרביעית כולה בשטיפ' אחת כשר ונראה הטעם לפי שעשו רביעית בבת אחת כמו טבילה שאינה צריכה שטיפה ב' פעמים כמו שכתבו סמ"ג והמרדכי בשם התוספתא אבל מדברי הראב"ד שכ' הכלבו נראה שאם שפך רביעית בבת אחת על ידיו לא מהני וזה לשונו שאלו הראשונים "ב"ה מים שניים מטהרים" מים ראשונים מטהרים המים שעל הידים ואחר שהמים הראשונים מקבלים טומאה מן הידים היאך השניים מטהרים המים שעל הידים ויחזרו הראשונים שהם טמאים ויטמאו את המים והשניים מקבלים עוד טומאה מן הידים ואין להם טהרה לעולם שהרי אמרו שמא יצאו המים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים אלמא הראשונים מקבלים טומאה מן המים שחוץ לפרק וחוזרין ומטמאין אותם ואומר אני כי עיקר טומאת הידים שאמרו לא טומאה ממש היא אלא טומאת לכלוך מגע זיעה או צואה או שהרג מאכולת וגזרו עליהם טומאה מאותו הלכלוך כאילו נגעו בטומאה ומה שאמרו ראשונים מטהרים את הידים כלומר מורידין מהם הזיעה והלכלוך שעליהם שממנו הן טמאות ובאין השניים ומדיחין אותם המים שהם מטושטשות עם הזיעה והלכלוך שעל ידים ומפני זה צריך שיפסיק במים הראשונים שאם יתן כל הרביעית עליהם בבת אחת הנה שהן מורידין הלכלוך מעליהן מ"מ הנשארים על היד משיורי טשטוש הן ולכן צריך שיפסי' בהם כי המים הראשונים מדיחים את הטשטוש ומה שישאר ע"ג היד מן הנקיים הוא הילכך חששו שמא יצאו מים שניים חוץ לפרק והם מטושטשות מאותו מקום שהם ראשונים ויחזרו ויטמאו את הידים טומאת לכלוך ולפיכך צריך להגביה ידיו בשניים כנ"ל באמת ובירור עכ"ל עיין בת"ה כי דעתו דאף בנותן רביעית בבת אחת צריך מים שניים : **וממ"ש** רבינו ואח"כ ישפשפם משמע דהנוטל ידיו צריך לשפשפם וכ"כ הרמב"ם בפי"א מה' מקואות וכ"כ הכלבו בשם הראב"ד וכ"כ

בית חדש

ליטול שתי ידיו : ומ"ש רבי' ואפי' שפך באחרונה על שתי ידיו לפי שהמים ששפך על ידו אחת נטמאו וכו' דאלמא דמיירי בדלא שפך על ידו אחת אלא שפיכה אחת ואחר כך שפשפה בחברתה לאו דוקא בכה"ג דה"ה בדשפך על ידו אחת ב' שפיכות ואח"כ שפשפה בחברתה נמי טמאה כדפי' אלא רבותא קאמר דאע"ג דלא שפך על ידו אלא שפיכה אחת ולאחר ששפשפה בחברתה חוזר ושופך באחרונה על שתי ידיו אפ"ה אין נטילה זו מועלת לפי וכו' וא"צ לומר היכא ששפך תחלה על ידו ב' שפיכות ושפשפה בחברתה דשתי ידיו טמאים וליכא הכא שום נטילה אחר שפשוף זה לטהר ידיו :

ומ"ש לפיכך הנוטל ידיו צריך שישפוך לו אחר וכו' פי' מהרש"ל דאם יהא שופך בעצמו מיד זו לחברתה ואח"כ מחברתה לזו איכא למיחש דלמא בשעת שנטל בראשונה והגביה ידו יצאו המים בשפיכה הראשונה שעליה מתוך הפרק לחוץ לפרק דשוב אין להם טהרה בשפיכה שניה ואח"כ יחזרו וירדו לתוך הפרק בשעה שיטול הכלי ביד זו שנטלה תחלה וישפוך על חבירתה כי אז צריך להוריד ידו כדי לשפוך על חבירתה ויטמא ידו :

ומ"ש ואח"כ ישפשפם כתב ב"י משמע דצריך לשפשפם וכ"כ הרמב"ם הנוטל ידיו צריך לשפשף והאריך אלא דקשה לפ"ז דהיאך תולה דין זה במ"ש קודם זה או ישפוך על כל אחת רביעית ואח"כ ישפשפם שהשופך רביעית כאח' א"צ מים שניים לטהרם ה"ל לכתוב דין זה בפני עצמו הנוטל ידיו צריך לשפשפם וכמ"ש הרמב"ם לכן נ"ל דרבינו סובר דצריך לשפשף אלא ה"ק ואח"כ ישפשפם רשות אם ירצה לאפוקי אם לא נהג כך אם שפשף ידיו טמאות כמ"ש מקודם ובש"ע נמי כתב כלשון רבינו ואח"כ ישפשפם ולא כתב צריך לשפשפם נראה דלפי שהיה מסופק בדין זה כדמשמע ממ"ש הכל בו בשם הר"א דא"צ לשפשף לכך נקט לקולא וכתב ואח"כ ישפשפם אם ירצה כדפי' והכי נקטינן ודלא כדכתב בהגהת ש"ע הנוטל ידיו

דרכי משה

פ' אלו דברים ע"ד בנטילת שחרית בעינן ג"פ ולפני הסעודה ב' פעמים ולאחר סעודה פעם אחת וסימנך לחשף מים מגב"א עכ"ל : (ד) ואני מצאתי בתוס' ישנים ממסכת סוטה שכתבו וז"ל ועל המנהג העולם שזורקין מן הכלי ליד אחת ואח"כ משפשף בחברתה ש"ד כיון דמתחילה נטל ידיו מן הכלי והכי תניא בתוספתא והא דתנן במסכת ידים נטל ידו א' ושפשפה בחברתה טמאה מיירי באינו מתכוין תחלה אלא ליטול ידו א' ולהכי מטמאה חברתה ולהכי מסיים בה שפה בראש או בכותל טהורה עכ"ל ואין נראה כן דעת הפוסקים וכמ"ש

פרישה

(ו) **לפי** שהמים ששפך על ידו אחת נטמאו וכששפשפה בחברתה נטמאה חברתה ממנה ה"מ למימר שהמים על יד הנטולה קבלו טומאה מהיד שלא נטלה ושוב אין מקבלין טהרה במים שניים כיון שקבלה טומאה מיד השני וכדמסיק אלא שרבינו בא לומר שאין שום תיקון לשני הידים עד שינגבם והיינו מטעם שהיד שלא נשפך עליה עדיין קבלה טומאה מהמים ששפשף בה ובכלל זה הוא דלא יועיל מים שניים ליד הראשונה שקבלה טומא' מהשניים וק"ל : (ז) **שהשופך** רביעית כאחת א"צ מים שניים לטהרם כתב הב"י ונראה הטעם לפי שעשו רביעי' בבת אחת כמו טבילה שאינה צריכה שטיפה ב' פעמים : אפילו

דרישה

קני' ליכהו בפרט שגם הרמ"ה הביאו בהגהותיו וכתב שכן נהגו להקל · ונלע"ד דה"ט מפני שס"ל להנך רבוותא' שהחשש מפני ליכלוך של הזרוע או מפני שיצאו המים הראשונים ולא השניים אבל אם יצאו גם השניים למקום שיצאו הראשונים אף שירדו טהורים הידים וכגירסת רש"י וסיעתו אלא שחששו להחמיר שמא יצאו הראשונים ולא השניים ויחזרו · וס"ל להאגור ולהא"ז בד"א בשעה שאין שופכין על הידים כ"א שני פעמים אבל כששופכין ג' פעמים על הידים טהורין ולא החמירו לומר שמא יצא הראשון ולא יצא שום אחד מהאחרונים זה ודאי לא אמרינן דהא אם יצא א' מהאחרונים נטהרו הראשונים לגירסת רש"י וק"ל · וזה נלע"ד ברור בדעת האגור · ומ"ש ב"י בשם מהר"י אבוהב שתירץ קושיא זו שמה"ט צריך שיגביהן משום דאין מקום הנטילה כ"א על האצבעות וחששו שמא באו המים גם על פיסת היד כו' ומסיק וכתב שלדעת הרי"ף שצריך ליטול עד חיבור היד לזרוע אכתי ק' ע"כ · לפי מה שהבין ב"י בדעת הערוך שיש מקום טומאה גם בזרוע א"כ להרי"ף יש ליישב בדרך הזה שמה"ט צריך להגביהן שיש לחוש שיבאו מים על הזרוע וירדו על הידים וטפי הוה ליה למכתב שתירוץ זה לא יתיישב לדעת רוב הפוסקים שכתבו שהחשש הוא שמא יצאו המים ממקום חיוב הנטילה חוץ למקומן ויחזרו ואז אין מקבלין טהרה וגם זה לא נתיישב לדעת מהר"י אבוהב דלמה יגביהן הלא עדיף הוה שישפילם גם תימ' קצת היא בעיני שמתחיל וכתב ז"ל ויש לשאול לדעת המפרשים שהחשש אינו אלא מפני המים שנטמאו ביד ויצאו חוצה לה שיחזרו ליד כו' וסיים וכתב ע"ז ז"ל ותירץ מהרי"א אבוהב כו' ואין תירוצו עולה לדעת הני מפרשים וכמ"ש ודוחק לומר שה"ק שמתחלה כתב ב"י שיש לשאול לדעת המפרשים (ושמהר"י אבוהב תירץ כו' לשיטתו ולא קאי אהני מפרשים וגם לדעת הרי"ף מסיק וכתב ז"ל ולענ"ד דא"כ לא הוה ליה למימר כו') ובעיקר ישובו של ב"י נראה דר"ל והואיל והוצרך לומר בסיפא במים אחרונים צריך להשפילם דאו א"ש ל' צריך ודווקא קאמר נקט נמי ברישא ל' צריך אע"פ שהוא ל"ד · והוא דוחק לכך יותר נראה מ"ש ודו"ק · עוד כתב הב"י בשם הכלבו (ע"ש סוף דף י"ו) שכתב בשם הראב"ד ז"ל שאלו הראשונים מטהרים המים כו' ויש שם חסרון הניכר וה"ג מים הראשונים מטהרים את הידים ומים שניים מטהרים המים שעל הידים כו' ואח"כ גרסינן ויחזרו המים הראשונים שהן טמאין ויטמאו את הידים כו' וראייה לגירסא זו שהרי כתב בסמוך ומ"ש הראשונים מטהרים את הידים כו' עד ובאין השניים ומדיחין אותם המים כו' וכן איתא בכלבו בהדיא ואח"כ גרסינן כי המים השניים מדיחים את הטשטוש כו' א"כ ספר וכן נ"ל כי המים ראשונים מדיחין את הטומאה ומים שניים מדיחין את הטשטוש · ומ"ש הילכך חששו שמא יצאו מים שניים חוץ לפרק והם מטושטשות מאותו מקום שהם ראשונים · ר"ל הזרוע שהואיל ולא הודח תחלה נמצא כשיצאו אליו מים השניים אז נתלכלכו מאותו מקום ונעשין כדין מים ראשונים מאותו לכלוך · ולכך נקט מים שניים דאילו יצאו גם הראשונים אזי ליכא למיחש למידי שהרי יטהר הזרוע כמו שנטהר היד מב"פ מים שבאו עליו · אלא שאיכא למיחש שלא יבואו עליו הראשונים ויבואו עליו השניים לחוד וכ"ש אם יבואו עליו הראשונים לחוד שנתלכלכו ג"כ מהיד אלא שנקט שניים לרבותא דאף אם לא באו ראשונים אלא השניים לחוד אפ"ה יחזרו ויטמאו מחמת לכלוך הזרוע וזהו שסיים לכתוב לפי' צריך להגביה ידיו בשניים ודו"ק : [ב] **ואח"כ** ישפשפ' ז"ל ב"י וממ"ש רבינו ואחר כך ישפשפם משמע דהנוטל ידיו צריך לשפשפם וכ"כ הרמב"ם בפי"א דמקוואות וכ"כ הכלבו בשם הראב"ד וכ"כ הסמ"ג בשם התוספתא

ידיו צריך לשפשפם ומיהו המנהג לשפשפם ואין לשנות : ומי שיש לו מכה ורטייה עליה וכו' ע"ל סי' קס"ה ס"ג ומ"ש אין נט"י לחצאין · נתבאר לעיל בסי' זה ס"ג :

קסג אסור לאכול בלא נטילה אפילו אם רוצה לכרוך וכו' נראה דלפי דהיה עולה על הדעת דכיון דלא תקנו נט"י לחולין אלא משום סרך תרומה א"כ אין תקנה זו אלא לכתחל' היכא דאפשר לו ליטול ידיו במים בלי טורח אבל היכא דאין לו מים יכול לאכול בלא נטילה ואינו עושה איסור לכך אמר רבינו אסור לאכול בלא נטילה וכיון דאיסור הוא לפיכך אם רוצה לכרוך ידיו במפה נמי אסור דחיישינן דלא זהיר אינש דילמא נגע ועביד איסורא והלכך אפילו אין לו מים אסור לאכול בלא נטילה אפי' אם רוצה לכרוך ידיו במפה וזהו דעת רבינו ע"פ דעת הרא"ש והסמ"ג והסמ"ק בהא דאסיקנא בפרק כל הבשר התירו מפה לאוכלי תרומה ולא התירו מפה לאוכלי טהרות דמשמע דכל שכן לחולין גרידי דלא זהיר ואתא למינגע מה שאין כן בתרומה דכהנים זריזים הן ולא אתו למינגע ודלא כהרמב"ם דס"ל דלחולין גרידי שרי לכרוך במפה דכיון דלא בעי נט"י לחולין אלא משום סרך תרומה לא גזרו בהו טפי מבתרומה וכבר הארכנו בזה בב"י ולענין הלכה פסק ב"י כרוב פוסקים דלא כהרב רבינו משה בר מיימוני מיהו אם אין מים מצויים לפניו ברחוק ארבע מיל ולאחריו מיל יכרוך ידיו במפה ואוכל וכך פסק בשלחן ערוך :

מים שניים לטהרם וצריך ליזהר כששופך מים הראשונים שלא ישאיר על ידיו צרור או קיסם (ה) או שום דבר שהיה בתוך המים שאין השניים מטהרין אלא מים שעל היד ולא המים שעל הצרור ומי שיש לו מכה בידו ורטייה עליה כתב א"א הרא"ש ז"ל שדי לו במה שיטול שאר היד שלא במקום הרטייה אע"ג דאמרי' בפ"ב דגיטין אין נט"י לחצאין פי' שאינו יכול ליטול חצי היד ואחר כך חציה השנית ה"מ כשנוטל חצי היד ואח"כ חצי היד אבל הכא שאינו יכול ליטול חציה השני לא הוי נטילה לחצאין ודומה למי שנקטעה אצבעו שנוטל שאר היד אמנם צריך ליזהר שלא יגעו המים ברטייה שלא יחזרו המים שעל הרטייה ויטמאו היד או ישפוך רביעית כאחת על היד שאז לא נטמאו המים : מים ראשונים ניטלין בין בכלי בין על גבי קרקע :

קסג אסור לאכול בלא נטילה (א) אפילו אם רוצה לכרוך ידיו במפה

אמר

וכ"כ סמ"ג בשם התוספתא וגם הרמב"ם כתב בהקדמת מסכת ידים וכבר נתבאר בתוספתא כי הנוטל ידיו צריך לשפשף ר"ל שיחכך קצתם בקצתם ורבי' שמשון כתב תוספתא זו בפ"ב דמסכת ידים וז"ל הנוטל ידיו צריך לשפשף שפשפה בחברתה טמאה בראשו או בכותל טהורה חזר ונגע בהן טמאה ופי' צריך לשפשף כלומר לקנח מים שעל ידיו במפה או בשאר דברים כדאמרי' פ"ק דסוטה (ד:) כל האוכל פת בלא ניגוב ידים כאילו אוכל לחם טמא ושפשוף ל' קנוח הוא כי הכוא דר"פ אמר להם הממונה (כט:) זאת אומרת מצוה לשפשף ובסוף יה"כ (פח·) מבערב ישפשף וכשלא נטל כי אם הראשונים איירי דאי נטל את השניים היכי קתני סיפא בשפשף בראש חזר ונגע בכן טמאה הרי טיהרו השניים את הראשוני' שע"ג היד כדקתני מתניתין ומיהו אפשר דשפשוף בעי לעולם עכ"ל . ולפ"ז אין מכאן ראיה שצריך לשפשף שתי ידיו זו בזו בשעת נטילה ואם זו היתה ג"כ כוונת הרמב"ם צריך טעם למה בהל' ברכות כתב דין זה בלשון ניגוב כדאיתא בפ"ק דסוטה ובהל' מקואות כתבו בלשון שפשוף כלשון השנוי בתוספתא אבל הרא"ש כתב בפ' כל הבשר כלשון הזה והנוטל צריך שישפוך אחר על ידיו ואם אין אחר יאחוז הכלי בראשי אצבעותיו וישפוך על שתי ידיו או ישפוך על זו רביעית ועל זו רביעית ואח"כ ישפשפם זו בזו ע"כ נראה מדבריו שהוא מפרש דמאי דתניא צריך לשפשף היינו לומר שצריך לשפשף ב' ידיו זו בזו וכ"כ שהוא דעת ר"י שהעתיק לשון הרא"ש שכתב ואח"כ ישפשפם זו בזו ולפ"ז יש לתמוה על הרמב"ם שהשמיט דין זה בהל' ברכות דאין סברא לחלק בין אכילת תרומה לאכילת חולין בזה וצ"ל שסמך על מ"ש בהלכות מקואות : כתב הכלבו בשם הראב"ד אם שפשף ידיו זו בזו שיהיה נזהר שלא יגע חוץ ממקו' שנפלו בו המים מפני שהן מטמאות זו את זו ע"כ · ומדקאמר אם שפשף ידיו משמע שא"צ לשפשף ומיהו איכא למידחי דמשום דאפשר לשפשף בכותל וכיוצא וא"צ לשפשף זו בזו מש"ה קאמר אם שפשף אבל שפשוף מ"מ צריך הוא לעשות :

ומ"ש שלא יגע חוץ ממקום שנפלו בו המים נראה דהיינו לדברי האומרים דנט"י עד מקום חיבור הכף לזרוע ליכא למיחש להכי דמשם ולמעלה אין שם יד עליו לשום דבר ואינו מטמא ומיהו לדעת הערוך גם בזרוע שייך טומאה כמו שכתבתי לעיל : והא דתניא בתוספתא זו שפשפה בחברתה טמאה כבר נתבאר בסימן זה : והא דתניא בראשו או בכותל טהורה פי' רבינו שמשון בראשו או בכותל שפשפה לנגבה טהורה חזר ונגע בכן לאחר ששפשף ידו בראשו או בכותל או בכותל חזר ונגע באותם מים שבאו מידו על הראש ועל הכותל טמאה שאותן מים טמאים חזרו וטמאו את היד שנגע בהם אע"ג דכל כמה דלא שפשף מיטהרי בשפשוף השתא דחזר ונגע גרע וצריך ליטול בתחלה לידו אחת ע"כ והיכא דנטל ברביעית ושפשפה בראש או בכותל וחזר ונגע בכן נראה דטהורה לדעת הנך רבוות' שסוברים שהשופך רביעית כאחת א"צ מים שניים לטהר' דע"כ לא מטמא בתוספתא אלא כשנטל ידו אחת בפחות מרביעית דאתו משיורי טהרה אבל כשנטל ברביעית שלם טהרו הידים וגם המים שעליהם לגמרי ואם שפשף בראשו או בכותל ואחר כך נגע בהם טהורה :

וצריך ליזהר כששופך מים הראשונים שלא ישאיר על ידו צרור או קיסם וכו' כ"כ הרא"ש בפרק כל הבשר והדין הזה משנה בפ"ב דמסכת ידים (שם) נטל את הראשונים ונמצאת על ידיו קיסם או צרור ידיו טמאות שאין המים האחרונים מטהרים אלא מים שעל גבי היד · ופירש שם הרא"ש ונמצא על ידיו קיסם או צרור אע"ג דרפוים הם ובאו בהם המים ואין כאן חציצה ידיו טמאות לפי שמים שעל הצרור נטמאו מחמת ידיו והמים השניים אין מטהרין אלא שע"ג היד והמים שעל הצרור נשארו בטומאתן וחזרו וטמאו את היד וכן פי' רבינו שמשון : ומ"ש הרא"ש וגם רבינו או שום דבר שהוא בתוך המים היה נראה לומר שהוא כדי לכלול דבר שהוא מבריית המים כגון יבחושים וכיוצא בהם ולאפוקי מרשב"ג דאמר כל שהוא מבריית המים טהור כדאיתא בפ"ב דמסכת ידים אלא דבפ"ב דזבחים (כב·) משמע דהלכתא כוותיה וכמו שכתבתי בסי' ק"ס ולכן צריך לומר שלא כ"כ אלא לאיתויי שאר דברים שאינם מבריית המים :

וממ"ש רבינו גבי מי שיש לו מכה ורטייה בידו שהשופך רביעית מים כאחת על ידו לא נטמאו המים יתבאר לך שכל ששופך רביעית מים כאחת על ידו א"צ ליזהר שלא ישאיר על ידו צרור או קיסם כל שהם רפויים כדי שיבואו בהם המים · והרמב"ם פי' משנה זו דנמצאת על ידו קיסם או צרור משום חציצה ומפני כך לא הזכיר דין זה שבכלל מ"ש שכל דבר החוצץ בטבילה חוצץ בנט"י הוא נכלל : ומי שיש לו מכה בידו ורטייה עליה כתב א"א ז"ל שדי לו במה שיטול שאר היד וכו' בפרק כל הבשר וז"ל ואע"ג דאמרינן בפ"ב דגיטין (טו:) דאין ידים טהורות לחצאין ה"מ דמשא פלגא והדר משא אידך פלגא דכה"ג לא מיקרי נטילה והכא דלא מצי למימשא אידך פלגא לא מיקרי נטילה לחצאין אלא כמי שנקטע לו אצבע שנוטל שאר היד ואע"פ שלא התירו מפה לאוכלי טהרות כ"ש לחולין גרידי דלא זהיר ואתי למנגע שאני הכא דליכא למיחש שמא יגע באוכלין בבשרו שתחת הרטייה שאין מסירו מחמת כאב המכה אמנם צריך ליזהר שלא יגעו המים לרטיה שלא יחזרו המים שעל הרטייה ויטמאו את היד כי ההיא דצרור או קיסם דאייתינן לעיל או ישפוך רביעית כאחת על היד דאז לא נטמאו המים עכ"ל : מים ראשונים ניטלין בין בכלי בין ע"ג קרקע ברייתא בפרק כל הבשר (קה.) כלומר ולא דמו למים אחרוני' שאינם ניטלין על גבי קרקע :

קסג אסור לאכול בלא נטילה אפילו אם רוצה לכרוך ידיו וכו' בפרק כל הבשר (קז :) אסיקנא התירו מפה לאוכלי תרומה ולא התירו מפה לאוכלי טהרו' ופירש"י התירו מפה לאוכלי תרומה דכהנים זריזין הם ולא נגעי ולא התירו לאוכלי חוליהם בטהרה לפי שאינם למודים להשמר כמו כהנים וכבר כתבתי

דרכי משה

וכמ"ש לעיל סי' קנ"ט : (ה) כתב המרדכי פרק ואלו דברים ע"א ושמעתי שרבי שמשון משנ"ץ היה מנגב בין שטיפה לשטיפה שהיה חושש שמא היה נשאר דבר על ידיו וכתב עוד שם ואסור לרחוץ ממים שרחץ בהן חבירו כבר ושלא תגע ידו שכבר שפך עליה מים ב' פעמים על יד שניה שלא שפך עליה רק פעם אחת עכ"ל וע"ל סימן ק"ם דדבר שברייתו מן המים לא חשיב הפסק ועולה לנטילה : מיהו

דרישה

התוספתא ור"ש כתב תוספתא זו בפ"ב דמסכת ידים וז"ל הנוטל ידיו צריך לשפשף שפשפה בחברתה טמאה בראשו או בכותל טהורה כו' ופי' צריך לשפשף כלומר לקנח מים שעל ידיו במפה או בשאר דברים שהידים צריכים ניגוב וכו' ושפשוף ר"ל קינוח הוא כי הא דר"פ וכו' עכ"ל · ולפי זה אין מכאן ראייה דצריך לשפשף שתי ידיו זו בזו בשעת נטילה . אבל אין משמעו' פי' זה בהרמב"ם · גם הרא"ש כתב בפרק כל הבשר ז"ל והנוטל צריך שישפוך אחר על ידיו ואם אין אחר יאחז בראשי אצבעותיו הכלי וישפוך על ב' ידיו או ישפוך על זו רביעית וע"ז רביעית ואחר כך ישפשפם זו בזו עכ"ל · נראה מדבריו שהוא מפרש מאי דתניא בתוספ' צריך לשפשף היינו לומר שצריך לשפשף ב' ידיו זו בזו עכ"ל ב"י וכ"ל דמהרא"ש שכתב ואח"כ

פרישה

סי' קסג (א) אפילו אם רוצה לכרוך ידיו במפה כו' הטעם דלא זהירי ואתי למנגע באוכל :

במפה או אוכל בכף שאינו נוגע בפת : (ג) המאכיל את חבירו אין המאכיל צריך ליטול והאוכל צריך ליטול :

קסד אמר רב [א] נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהם כל היום כתוב בספר המצות הולכי דרכים חשובים כשעת הדחק (א) ואם אחר שהתנה שחרית נזדמנו לו מים לא יברך (ס"א נוטל ומברך) יראה שפוסק כאותו לשון שאינו מתיר בתנאי אלא ע"י הדחק וכ"כ ה"ר פרץ ודוק' היכא דלא שכיחי מיא ודוק' שחרי' ודוקא

כתבתי בסמוך שכתב שם הרא"ש גבי מי שיש בידו מכה ורטייה עליה דלא התירו מפה לאוכלי טהרות כ"ש לחולין גרידי דלא זהיר ואתי למנגע וכ"כ רבינו יונה בס"פ אלו דברים וכן דעת סמ"ג וסמ"ק אבל הרמב"ם כתב בפ"ו מהלכות ברכו' לט אדם ידיו במפה ואוכל בהן פת או דבר שטבולו במשקה נראה שדעתו לומר דדוקא באוכלי חוליהם בטהרת קודש או תרומה אמרו שלא התירו לאכול במפה אבל לחולין גרידי לא דכיון דלא בעו נטילת ידים אלא משום סרך תרומה לא גזרו בהו טפי מבתרומה ולפיכך בהלכות ברכות דעסיק באכילת חולין גרידי התיר לאכול ע"י מפה ובפ"ח מהלכות שאר אבות הטומאה כתב לט אדם ידיו במפה ואוכל תרומה בלא נט"י ואין חוששין שמא יגע אבל לא יעשה כן לחולין שנעשו על טהרת הקודש או על טהרת תרומה גזירה שמא יגע לפי שאינו מקפיד עליהן והראב"ד סובר כדעת רבי' יונה והרא"ש ולכן כתב עליו והרי לא התירו מפה אלא לאוכלי תרומה בלבד ודברי רש"י כדעת הרמב"ם והערוך כתב בערך גבל דהא דאמרי' בפ' אלו עוברי' (מו:) ובפ' העור והרוטב (קכב.) לנט"י ד' מילין שאם יש לפניו ברחוק ד' מילין מים לא יאכל עד שיגי' למי' ויטול ידיו וה"מ דבעי' ד' מילין לפניו אבל לאחריו אפי' מיל אין מטריחין אותו לחזור אלא אוכל בבלאי חמתות בלא נטילה עכ"ל פי' בלאי חמתות שלט ידיו במפה והא דאמרינן אפי' מיל אינו חוזר דייק בגמ' מיל הוא דאינו חוזר הא פחות ממיל חוזר ובפ' היה קורא כתב ה"ר יונה דהא דגרסינן בפסחים לגבל ולתפלה ולנטילה ד' מילין כך הוא הפירוש שמי שאוכל חולין בטהרה יש לו לילך אצל מי שיודע שמגבל אותה בטהרה ד' מילין וכן אם ימצא ב"ה שמתפללין בה בי' יש לו ללכת שם ולהאריך ד' מילין וכן לנטילה ר"ל לצורך הסעודה עד כאן וכ"כ הרוקח ומשמע מדבריו דכשאין מים מזומנים לפניו ד' מילין ולאחריו בפחות ממיל יכול לאכול בלא נט"י כלל משום דה"ל כהולכים במחנה שנתבאר בסימן קנ"ח שפטורין מנט"י ולענין הלכה נ"ל דאין להתיר לאכול חולין ע"י מפה מאחר דכמה רבוותא פליגי עליה דהרמב"ם ומיהו היכא דאין מים מצויים לאחריו מיל ולפניו יותר מד' מילין מותר לאכול ע"י מפה דע"י שלט אדם ידיו במפה דוקא הוא דשרי וכדברי הערוך ונ"ל דהכי נקטי': ומ"ש רבינו דאוכל בכף צריך נט"י יתבאר בסמוך : ומ"ש והמאכיל את חבירו אין המאכי' צריך ליטו' והאוכל צריך ליטול מסקנא דגמרא בפרק כל הבשר שם אוכל מחמת מאכיל צריך נט"י מאכיל עצמו א"צ נט"י ופי' ה"ר יונה בס"פ אלו דברים כלומר אע"פ שאינו נוגע בפת צריך ליטול ידיו וגם האחר אין לו להאכילו עד שיטול ידיו משום ולפני עור לא תתן מכשול אבל מאכיל עצמו כלומר המאכילו א"צ ליטול ידיו שאין החיוב אלא על האוכל והאוכל בכלי הנקרא מגריפה אע"פ שאינו נוגע בפת צריך נט"י וגם הרמב"ם כתב בפ"ו מהלכות ברכות המאכיל לאחרים אינו צריך נט"י והאוכל צריך נט"י אע"פ שאחר נותן לתוך פיו ואינו נוגע במאכל וה"ה לאוכל במגריפה שצריך נט"י עכ"ל : כתב רבי' ירוחם אם האכיל לתינוק צריך ליטול ידיו מפני רוח רעה ששורה על הידים ויהרוג התינוק אם יאכילהו בלא נטילה כך פשוט בפרק כל הבשר (קז:) וכן ביומא (עז:) ע"כ ואיני יודע למה כתבו מאחר שאין צריכים אנו עכשיו ליזהר בכך לפי שאין אותו רוח רעה מצויה בינינו כמו שכתבו שם התוספות :

קסד אמר רב נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהם כל היום בפרק כל הבשר (קו:) ואיתמר עלה בגמרא (קז.) א"ל ר' אבינא לבני פקתא דערבות כגון אתון דלא שכיחי לכו מיא משו ידייכו מצפרא ואתנו עלייהו לכולי יומא א"ד בשעת הדחק אין שלא בשעת הדחק לא ופליגא דרב וא"ד אפילו שלא בשעת הדחק נמי והיינו דרב וכתב הרא"ש ועבדינן כי האי לישנא דלא פליג אדרב וכ"כ שם הרשב"א וכ"כ ג"כ ה"ר יונה בס"פ אלו דברים דכיון דנטילה מדרבנן בשל סופרים הלך אחר המיקל וכ"כ שהוא דעת הרמב"ם שכתב דין זה סתם ולא חילק בין שעת הדחק ללא בשעת הדחק ור"ח פסק כלישנא דמחמיר ותמהו עליו ה"ר יונה והרשב"א וכתב ה"ר יונה שנראה שסמך על מאי דאמרינן בגמרא (קו.) דמים ראשונים האכילו את החזיר ומפני חששא זו שמא יבואו להאכילו מאכל איסור כשיראו שאינו נוטל ידיו פסק להחמיר שאין לו להתנות כן אלא בשעת הדחק ולענין הלכה כיון דכולהו רבוותא פסקו להקל הכי נקטי' (א) : ומ"ש רבי' בשם ספר המצות לשון סמ"ג כך הוא פוסק רבי אבינא שנוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהם כל היום כולו א"ד דוקא בשעת הדחק ואם אחר שהתנה נזדמנו לו מים נוטל ומברך וי"א אפי' שלא בשעת הדחק והולכי דרכים שעת הדחק הוא ואם אחר שהתנה שחרית נזדמנו לו מים לא יברך ע"ש ומדכתב אחר שני הלשונות והולכי דרכים שעת הדחק הוא וכו' מדייק רבינו שנראה שפוסק כלישנא דלא שרי אלא בשעת הדחק : ומ"ש רבינו בשם ה"ר פרץ הוא בסמ"ק וז"ל נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהם כל היום כולו הג"ה ועל זה סומכים הולכי דרכים לאכול בלא נטילה בדרך וחשבי להו לא שכיחי מיא לפי שהם בדרך אתנס אם ימצא להם מים תוך פרסה יש להמתין כדאמרי' לנט"י ד' מילין וי"מ דאהתנה שחרית קאי ד' מילין וצ"ע ע"כ. ודוקא היכא דלא שכיחי מיא ודוקא שחרית ודוקא שלא יטנפו עכ"ל · והגהות מיימון כתבו כל דברי סמ"ק והגהותו ובמקום וי"מ כתב לפי שי"מ והיא הגירסא הנכונה : ומ"ש רבינו דדוקא שחרית למדו

קסד אמר רב נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהם כל היום בפרק כ"ה · כתב בספר המצות הולכי דרכים חשובים כשעת הדחק ואם אחר שהתנה שחרית נזדמנו לו מים נוטל ומברך יראה שפוסק כאותו לשון שאינו מתיר בתנאי אלא ע"י הדחק כצ"ל פירוש דאם היה תופס עיקר כאותו לשון דמתיר אפי' שלא ע"י הדחק לא היה צריך לומר דהולכי דרכים חשובים כשעת הדחק דאף בלא הולכי דרכים ובלא שעת הדחק מותר להתנות ותו כיון דכנזדמנו לו מים נוטל ומברך אלמא דלא התירו אלא בשעת הדחק בדוכתא דלא שכיחי להו מיא וכיון שנזדמנו לו מים אדעתא דהכי לא התירו לו ע"י תנאי שחרית והלכך נוטל ומברך אבל לי"א דאפילו שלא בשעת הדחק התירו בתנאי אם נזדמנו לו מים לא יברך דכיון דא"צ נטילה ה"ל ברכה לבטלה ואיכא למידק דאם מ"ש רבינו כתב בספר המצות רצונו לומר סמ"ג כמו שהבין ב"י קשה הלא הסמ"ג כתב שני הדיעות ולא הכריע ומ"ש ב"י דמדכתב סמ"ג אחר ב' הלשונות והולכי דרכים שעת הדחק הוא וכו' מדייק רבינו שנראה שפוסק כלישנא דלא שרי אלא בשעת הדחק עכ"ל איכא לתמוה טובא הלא בע"כ לשון סמ"ג כמו שהוא בדפוסי' וכאשר העתיקו ב"י הוא בטעות דאיך יכתוב תחלה הולכי דרכים שעת הדחק הוא ע"פ מה שפוסק כאותו לשון שאינו מתיר אלא ע"י הדחק ואח"כ כותב ואם אחר שהתנה שחרית נזדמנו לו מים לא יברך שהוא ע"פ אותו לשון שמתיר אפילו שלא ע"י הדחק וצ"ל לפי דעת הב"י דהגהות מהופכות · ומ"ש סמ"ג והולכי דרכים שעת הדחק הוא צ"ל בסוף ויש להקשות על זה דמצ"ל דצ"ל בסוף דילמא צריך להקדימו קודם וי"א אפילו שלא בשעת הדחק ותו קשה דמדכתב רבינו יראה שפוסק וכו' משמע שפסק בהדיא וכיון שכתב שני הדיעות ולא הכריע אין זה פסק אלא ספק ולכן נלפע"ד דמ"ש רבי' כתב בספר המצות רצונו לומר הסמ"ק כתב כן וז"ל נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהם כל היום כולו וע"ז סומכים הולכי דרכים לאכול בלא נטילה בדרך וחשבי לא שכיחי מיא לפי שהם בדרך אתנס אם ימצא להם מים תוך פרסה יש להמתין כדאמרי' לנט"י ד' מילין וי"מ אהתנ' שחרית קאי ד' מילין וצ"ע ע"כ לשון הסמ"ק גופיה ואח"כ מתחלת הגה"ה ודוקא היכא דלא שכיחי מיא ודוקא שחרית ודוקא שלא יטנפו עכ"ל וז"ש רבינו על דברי הסמ"ק יראה שפוסק כאותו לשון שאינו מתיר בתנאי אלא ע"י הדחק דמדכתב על דברי רב וע"ז סומכין הולכים דרכים וכו' שזהו ע"פ אותו לשון ולא הביא הלשון אחר דאפי' שלא ע"י הדחק נמי התירו אלמא דפוסק כאותו לשון וכו' ואח"כ אמר וכ"כ הר' פרץ ודוקא וכו' והוא מ"ש בהגהת סמ"ק ומה שהביא ב"י לשון הדפוס וז"ל נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהם כל היום כולו הג"ה וע"ז סומכין כו' תיבת הג"ה הוא טעות וצריך למחקו כי ההג"ה אינה מתחלת אלא במ"ש ודוקא היכא וכו' דהם דברי הר"פ שפוסק כמו הסמ"ק והוסיף ואמר ודוקא וכו' כמפורש בדברי רבי' ומ"ש הסמ"ק אתנס וכו' עד כדאמרינן לנט"י ד' מילין אין זה סוף דבורו ושכתב אח"כ וי"מ אהתנה שחרית קאי הוא סברא אחרת כמו שהבין ב"י ולכן כתב ב"י דהגרסא הנכונה לפי שי"מ כמ"ש בהגהת מיימוני דלפעד"כ דזו היא כשגגה היוצאה מלפני השליט דהדבר פשוט דמ"ש וי"מ הוא נקשר עם מ"ש מקודם כדאמרינן לנט"י ד' מילין וי"מ וכו' והכל סברא אחת והכי פירושו אתנס אם ימצא להם מים תוך פרסה יש להמתין דכיון דאמרינן לנט"י ד' מילין ומקצת מפרשים סברי דהך מימרא קאי אהתנה שחרית אף על גב דרוב מפרשים לא פירשו כן יש לנו להחמיר לכתחלה כמקצת מפרשים ואין צריך להגיה לפי שי"מ ומ"ש בהגהת מיימונית לפי שי"מ הוא הגהת איזה תלמיד שבא לבאר שלא נטעה דהאי וי"מ הוא סברא אחרת אבל הלשון כתקונו הוא כמו שכתב בסמ"ק וכדפרישית : עלה בידינו דרבינו לא הביא דברי הסמ"ג שהביא ב' הדיעות ולא הכריע לפי שהיה מסופק אלא הביא דברי הסמ"ק שלא הביא אלא הדין הנמשך מאותו לשון שאינו מתיר אלא על ידי הדחק דיראה מזה שפוסק כאותו לשון וכו' וכ"כ הר"פ וכו' אבל א"א הרא"ש מתיר כלשון אחר אפילו שלא על ידי הדחק והכי נקטינן כהרא"ש דהוא דעת רוב פוסקים כמ"ש ב"י ופסק כך בש"ע ולפ"ז נמשך דאם נזדמנו לו מים נוטל ואינו מברך וכ"כ בש"ע : ומ"ש הר"פ ודוקא שחרית כ"כ התו' בשם ר"ת דהקשה הלא קי"ל בפרק ע"פ דאפילו קידוש הוי הפסק בין נטילת ידים לסעודה משום דבעינן תכף לנטילת ידים סעודה כדאמר בפרק אלו דברים והשתא הא מועיל תנאי אפילו כל היום ואומר ר"ת דה"מ כשמתנה שחרית · ועוד יש לומר וכו' והר"ר יונה תירץ דבדלא התנה שחרית ונוטל בשעת אכילה התם הוא דצריך לאכול מיד שלא יסיח דעתו ביני' אבל בהתנה שחרית לא אמרו תכף לנטילה סעודה עד כאן : וכתב ב"י ע"ז וז"ל ואפשר שזו היתה כוונת ר"ת כשתירץ דה"מ במתנה שחרית וכל שמתנה שלא בשעת אכילה מתנה שחרית קרי ליה שאל"כ מה טעם

דרכי משה

קסד (א) מיהו נ"ל דהיכא דשכיחי מיא טובא וליכא טירחא יש להחמיר כדעת סמ"ק והר"פ שבתראי טובא נינהו ובתרייהו נהיגין בכל מקום : וכן

פרישה

(ג) המאכיל את חבירו אין המאכיל צריך ליטול פי' הר"ר יונה בסוף פרק אלו דברים כלומר ואעפ"י שאינו נוגע בפת צריך ליטול את ידיו וגם האחר אין לו להאכילו עד שיטול ידיו משום ולפני עור לא תתן מכשול אבל מאכיל עצמו כלומר המאכילו א"צ ליטול ידיו שאין החיוב אלא על האוכל :

סי' קסד (א) ואם אחר שהתנה שחרית כו' עיין בב"י שכתב קצת טעם בשם הר"ר יונה דדוקא בשחרית ששמר הידים מהבקר והתנה עליהם מהני התנאי דהרי אינו חייב ליטול בשעת אכילה כיון ששמרם אבל אם לא התנה בנטילת שחרית ונתחייב ליטול בשעת אכילה תו לא מהני תנאי אבל איפכא מסתברא ודוחק הוא וז"ל מהרר"י דכשהתנה שחרית

דרישה

שנייס אם לא שיספוך רביעית בפ"א ומזה לא איירי דא"כ אין כאן לד טומאה ואפי' נט"י משירי טהרה ע"כ בעינן שפיכה ב"פ על ידיו או רביעית וכדתנן בפ"ב דמסכת ידים נטל ידו א' בשטיפ' א' ידו טהורה שתי ידיו בשטיפה א' ר"מ מטמא עד שיטול מרביעית וכתבו התוס' ע"ז בפרק כל הבשר והביאו ב"י לעיל סי' ק"ס בד"ה וצריך שיהא במים כו' ז"ל פי' ואפילו באין משירי טהרה דלא בעי רביעית בשנוטל בשתי שטיפות והשתא דליכא אלא שטיפה אחת צריך רביעית בשטיפה זו · אבל בנוטל ידו א' לא צריך רביעית כי אתי משירי טהרה אלא שתהא אותה שטיפה מרובה כשתים עכ"ל הרי לפנינו דאפילו באתו משירי טהרה מ"מ בעי' שתי נטילות לידיו מ"מ לק"מ דהא כתב בתוספתא הנ"ל דאם נטל ידו א' די בשטיפה א' כי אתו משירי טהרה ובלבד שיהא בה כשיעור שתי שטיפות ומזה איירי כמו רבינו שמשון הכי שמפרש התוספתא דמוכח מינה דאיירי בלא נטל אלא נטילת מים ראשונים דמיירי בנטל ידו א' ומשירי טהרה וכן כתב ב"י בהדיא בסמוך בד"ה והא דתניא בתוספתא כו' עד דע"כ לא מטמא בתוספת' אלא כשנטל ידו א' בפחות מרביעית דאתו משירי טהרה כו' הרי שדקדק לומר שאיירי שנטל ידו א' ומשירי טהרה וזהו מטעם שכתבתי דאי איירי בשתי ידיו דהא היו צריכין ע"כ שתי נטילות אם כן לא היתה שם טומאת מים וק"ל · וזהו דלא כמ"ש מהו' מרדכי יפה בס"ע שלו · עוד שם בב"י בד"ה כתב הכלבו בשם הראב"ד כו' עד נראה דהיינו כו' לדברי האומרים כו' אבל לדברי המצריכים ליטול עד מקום חיבור הכף לזרוע ליכא למיחש להכי כו' ולעד"נ פשוט דז"א דהכלבו בשם הראב"ד לטעמייהו דכתב לטומאה הנזכר בידים היינו טומאת לכלוך ושגם בזרוע יש לכלוך וכמ"ש ב"י בעצמו לפני זה לעיל וק"ל . עוד שם בד"ה והא דתניא כו' עד דכל כמה דלא שפשף מטהרים בשפשוף כן הוא הל' ג"כ בפי' ר"ש וכ"כ בש"ע וצ"ל דה"פ דכל כמה דלא שפשף אין להם תיקון מטומאתן אלא לטהרן בשפשוף מ"מ לאחר ששפשף בהן חוזר וטמא בנגיעתן ולכאורה היה נלענ"ד להגיה ושצ"ל דכל כמה דלא נגע בשיפשוף :

סי' קסד [א] נוטל אדם ידיו שחרית · התוספות מקשים בפ' כ"ה מהא דאמרינן בע"פ הנוטל ידיו לא יקדש משום דקידוש מפסיק בין נטילת ידים לסעודה ואמרינן בפרק אלו דברים מוזגין את הכוס ואח"כ נוטלין לידים משום דתכף לנט"י סעודה · והשת' הא מועיל תנאי אפילו כל היום ואר"ת דה"מ כשמתנה שחרית · ועי"ל דאע"ג דמועיל תנאי לרב אף שלא בשעת הדחק היינו אם אין מים בסמוך א"נ שיש לו וצריך לדברים אחרים · ורבינו יונה תירץ קושיית התוס' בפרק אלו דברים מהא דתנן מוזגין את הכוס ואח"כ נוטלין כו' דשאני היכא שהתנה דמועיל אפילו אינו סומך נטילה לסעודה משא"כ גבי מוזגת הכוס דכיון שלא התנה בנטילת שחרית ונתחייב ליטול בשעת אכילה בזה אמרו תכף לנטילה סעודה · וקושיא שנייס

(*)

(ב) ודוקא שלא יטנפו (ג) אבל א"א הרא"ש ז"ל מתיר אפילו שלא ע"י הדחק (ג) ומיהו פירש רש"י ובלבד שיזהר מלטמאם ומלטנפם וכ"כ הרמב"ם ז"ל ובלבד שלא יסיח דעתו מהם:

קסה **מי** שיצא מבית הכסא ורצה ליטול ידיו לאכילה (א) שאלו לרש"י אם צריך ליטול ב' פעמים והשיב שאלתי את ר' יעקב ב"ר יקר ואמר שצריך ליטול ב' נטילות על הראשונה אשר יצר ועל השנייה ענט"י אבל אני סבירא לי נטילה אחת עולה לכאן ולכאן והר"ם מרוטנבורג היה נוהג כר' יעקב בר' יקר [א] (ב) דאי בנטילה אחת יברך אשר יצר ואח"כ ענט"י הוי הפסק וכן היה נוהג א"א הרא"ש ז"ל וה"ר פרץ כתב דלא הוי הפסק (ג) ויראה להכריע (א) דלאחר ששפך פעם אחת על ידיו ומשפשף יברך אשר יצר ואח"כ

טעם לחלק בין תנאי שחרית לתנאי דשאר היום לומר דבשחרית מהני ובשאר היום לא מהני עכ"ל ופסק כך בהגהת ש"ע ולפע"ד דאין הוראה זו נכונה גם ב"י לא כתב כן אלא בלשון ואפשר שזו היתה דעת ר"ת אבל לא סמך על אפשר זה להורות כך ולכן לא פסק כך בש"ע ותו דמלשון ה"ר יונה מבואר דלא מהני תנאי אלא בנוטל שחרית אבל שלא בנטילת שחרית ואינו נוטל ידיו אלא לאכול יש לו לאכול מיד ואעפ"י דבשעת נטילה לא הי' דעתו לאכול אלא לאחר שעה ושתים לא מהנאי תנאי ואם אינו נוטל באמצע היום לצורך אכילה אלא לצורך דבר אחר ומתנה עליו כל היום כ"ש דאין התנאי מועיל כיון שלא נטל לאכילה וכמ"ש ב"י לעיל סי' קנ"ח בשם האגור ובש"ע לשם ס"ז ותו דהב"י כתב כאן בשם הרשב"א דמי שנטל ידיו שלא ע"ד אכילה אפילו לשעתו צריך נט"י ע"ש אכילה וכו' וא"כ מכ"ש אם אינו לשעתו דצריך נט"י לאכילה ומה שהכריח ב"י הוראה זו ואמר דאל"כ מה טעם לחלק וכו' נראה לומר טעם נכון לחלק בכך ולפע"ד הוא אמת והוא דבנוטל שחרית דלא היה צריך לברך אלא על נקיות ידים אלא לפי שתקנו ענ"י לאכילה מברך נמי בשחרית ענ"י וכמ"ש הרא"ש והרשב"א מביאו ב"י לעיל בסי' ד' הלכך ש"ד להתנות בשחרית שתהא נטילה זו וברכת ענ"י שעליה עולה גם לסעודה שהרי יש שייכות לברכת ענ"י דשחרית לברכת ענ"י לסעודה כדפי' אבל כשכבר בירך שחרית ענ"י ואח"כ נוטל ומתנ' לסעודה מה שייכות יש לנטילה זו עם הסעוד' ממ"נ אם אינו מברך על נטילה זו על נט"י היאך מתנה עליה שתהא עולה לסעודה הרי לא היה מברך והחכמים ז"ל תקנו שיטול לסעודה ויברך ואם עכשיו בשעת נטילה זו יברך הרי ברכה זו לבטלה היא כיון דאינה לא נטילת שחרית ולא נטילה לסעודה. עלה בידינו דהר' יונה דוקא בנוטל שחרית אמר דמהני תנאי אבל בשאר נטילות לאחר שכבר נטל שחרית לא מהני כלל תנאי בין שנוטל לצורך אכילה בין בנטילה שלא לצורך אכילה דלא כהגה' ש"ע כנ"ל:

ומ"ש ומיהו פרש"י וכו' פי' במ"ש הר"פ ודוקא היכא דלא שכיחי מיא חלוק א"א ז"ל ומתיר אפי' שלא ע"י הדחק אבל במ"ש ודוקא שלא יטנפו אין חולק עליו ואדרבה רש"י כתב כמותו ועוד הוסיף ואמר שיזהר מלטמאם ומלטנפם ונראה דמ"ש הר"פ שלא יטנפו בלחוד הוא לומר דאפי' טנוף בעלמא מבטל הנטילה ואצ"ל טומאה ממש דהיינו אם היה כאן מי ששפך שפיכה ראשונה פחות מרביעית על ידיו דהמים טמאים הם כדלעיל בסי' קס"ב וזה שהתנה שחרית נגע במים אלו הטמאים דהשתא נטמאו ידיו של זה שהתנה שחרית ורש"י דכתב תרוייהו שיזהר מלטמאם ומלטנפם לא זו אף זו קאמר אלא דבמקצת פרש"י כתוב איפכא מלטנפם ומלטמאם ולפ"ז ה"ק שצריך ליזהר מזה ומזה וכ"כ הרמב"ם בסתם ובלבד שלא יסיח דעתו מהם דמשמע שלא יסיח דעתו מליזהר בין מטומאה בין מטנוף וכתב ב"י משמע בפרק אלו דברים דאם טינפם אין מועיל תנאי וצריך ליטול ולברך אלא א"כ שאין נמצאים מים אלא בטורח דאז אפי' טינפם מועיל התנאי וא"צ לחזור ולברך ובתשובה להרמב"ן כתב דכל שנגע במקום מטונף צריך לחזור וליטול ידיו ולברך וכן פסק בש"ע:

קסה מי שיצא מב"ה וכו' טעם הר"י בר יקר הוא דאם אינו עושה אלא נטילה אחת ומברך אשר יצר תחלה ואח"כ ענ"י הוי ברכת א"י הפסק בין נטילה לברכת ענ"י ואם מברך ענ"י תחלה הוי ברכת א"י הפסק בין ברכת ענ"י לברכת המוציא הלכך צריך ב' נטילות ודעת רש"י שאין זה הפסק כלל כיון דצריך עכשיו לברך ב' ברכות כמו יקנה"ז דלא הוי הפסק וכ"כ הר"פ ואעפ"י דלפ"ז יכול לברך ענ"י תחלה ואח"כ אשר יצר או איפכא אשר יצר תחלה ואח"כ ענ"י מ"מ ראוי להקדים אשר יצר כיון שחיוב ברכה זו חל עליו תחלה מיד לאחר שעשה צרכיו ואח"כ חל עליו ברכת ענ"י לסעודה ולפיכך כתב רש"י בסתם אני ס"ל נטילה אחת עולה לכאן ולכאן ולא פי' איזה ברכה יקדי' דפשוט הוא דיברך אשר יצר תחלה והכי משמע מדברי מהרמ"מ שהביא רבינו בסמוך. ומיהו קשה דבהגהת מיימונית משמע איפכא דמברך ענ"י תחלה ואח"כ אשר יצר ונראה דדעתם ז"ל דכיון די"א דבין לגדולים ובין לקטנים מברך ענ"י ואשר יצר דכיון שצ"ל אשר יצר שהוא דבר של קדושה צריך לברך ענ"י אף על גב דלא קי"ל הכי אלא אינו מברך ענ"י אלא אשר יצר כדלעיל בסימן ו' מכל מקום כאן שצריך לברך ענ"י לסעודה יש להקדים ענ"י כיון שדעתו לברך אשר יצר שהוא דבר של קדושה ונראה דמי שנוהג כרש"י הרשות בידו לברך ענ"י תחלה או א"י תחלה אלא שיש לו ליזהר שלא יברך פעם כך ופעם בהיפוך אלא יברך לעולם א"י תחלה או לעולם על נטילת ידים תחלה. וכן מי שמחמיר ליטול ב' נטילות או כהכרעת רבינו לברך ברכת אשר יצר בין שתי שפיכות יעשה כך לעולם ולא פעם כך ופעם כך: **ומ"ש** ויראה להכריע וכו' הקשה הר"י אבוהב הלא כיון דהמים הראשונים מטהרין את הידים אף על פי שהמים טמאים מ"מ אם רצה לנגב מיד היה טהור לאכילה וכשמברך אז אשר יצר הוי הפסק בין הנטילה לברכת ענ"י ותירץ מה שתירץ עיין בב"י עליו והיה נראה לכאורה ליישב בדרך אחר והוא דרבינו נמשך למ"ש בסימן קס"ב בשם ס"ה דצריך ליתן מים ג' פעמים אחד להסיר הכלוך וב' פעמים לטהרם ולפ"ז דעת רבינו כאן דלאחר ששפך פעם אחד להסיר הכלוך מקנוח ושפשוף של ב"ה ועדיין לא שפך שתי שפיכות כדי לטהר הידים אז מברך אשר

למדו מדברי התוס' שכתבו שם נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהם כל היום תימה דאמרינן בפרק ערבי פסחים (קו.) הנוטל ידיו לא יקדש משום דקידוש מפסיק בין נט"י לסעודה ואמרי' בפרק אלו דברים (נב:) מוזגין את הכוס ואח"כ נוטלים משום דתיכף לנט"י סעודה והשתא הא מועיל תנאי אפי' כל היום ואור"ת דה"מ כשמתנה שחרית ועוד י"ל דאע"ג דמועיל תנאי לרב אף שלא בשעת הדחק היינו אם אין מים בסמוך א"כ יש לו וצריך לדברים אחרים ע"כ וסמך ה"ר פרץ על תירוצא קמא לומר דלא מהני תנאי אלא דוקא כשמתנה בשחרית: וה"ר יונה בפרק אלו דברים תירץ מה שהקשו התוס' מדתנן מוזגין את הכוס ואח"כ נוטלין דהתם שלא התנה בנטילת שחרית ונתחייב ליטול בשעת אכילה בזה אמרו תיכף לנטילה סעודה דמאחר שנוטל ידיו לאכול יש לו לאכול מיד שלא יסיח דעתו בינתים אבל בזה שאינו מחוייב ליטול בשע' אכילה שהרי שמר אותם מהבקר והתנה עליהם לא אמרו תיכף לנטילה סעודה ע"כ ואפשר שזו היתה כוונת ר"ת כשתירץ דה"מ במתנה שחרית וכל שמתנה שלא בשעת אכילה מתנה שחרית קרי ליה שאל"כ מה טעם לחלק בין תנאי דשחרית לתנאי דשאר היום לומר דבשחרית מהני ובשאר היום לא מהני ועל מה שהקשו התוס' מנטל ידיו לא יקדש תירץ רבינו יונה בפ' אלו דברים דמן הדין סגי בנטילה ראשונה אבל מאחר שחכמים תקנו לקדש תחלה והוא לא עשה כן קנסו אותו לחזור וליטול ידיו שנית:

ומ"ש בהגהות סמ"ק שאם ומצא להם מים תוך פרסה יש להמתין כ"כ במרדכי פרק אלו דברים (ד): **ומ"ש** רבינו אבל א"א ז"ל מתיר אפי' שלא ע"י הדחק ומיהו פירש"י ובלבד שיזהר מלטמאם ומלטנפם נ"ל דה"ק במ"ש ה"ר פרץ דדוקא היכי דלא שכיחי מיא חולק א"א ז"ל ומתיר אפילו שלא ע"י הדחק אך במ"ש ודוקא שלא יטנפם אין חולק עליו ואדרבה רש"י כתב כמותו וכ"כ הרמב"ם ובלבד שלא יסיח דעתו מהם: **כתב** הכלבו שאם הניח ידיו אחר נטילה בבתי ידים ש"ד: **כתב** הרשב"א בפרק כל הבשר פירש"י ובלבד שיזהר מלטנפם ומלטמאם ממנה אתה למד דמי שנטל ידיו שלא על דעת אכילה אפילו לשעתו צריך נט"י על שם אכילה ע"כ וכבר כתבתי בסי' קנ"ט שהרשב"א סובר שהנוטל ידיו צריך שיכוין שהוא נוטל לאכילה והארכתי שם בדבר: **כתב** המרדכי בפרק אלו דברים ודוקא כשנזהר כל היום שלא טינפם אבל אם טינפם אין מועיל התנאי כי אם היכא שאין מים בעיר ואיכא טורח לבקש ע"כ משמע מדבריו שאם אין מים נמצאים אלא בטורח אע"פ שטינפם מועיל התנאי וכבר כתבתי טעמו בסי' קנ"ח: **כתוב** בתשובה להרמב"ן סימן קל"ה מי שעומד בסעודה ונזכר שנגע במקום מטונף ודאי צריך נטילה ולברך באמצע סעודה כבתחלתה וכך אנו עושים בלילי פסחים נוטלים ומברכים לטיבול ראשון וחוזרים ונוטלים ומברכים לטיבול שני וכל שנגע שלא במקום טינופת א"צ כלום ואיזה מקום הטינופת לדבר זה מסתברא שלא במקום הטינופת ממש אלא אפילו שוק וירך ומקומות המכוסים באדם לפי שיש מלמולי זיעה וכן מחכך בראש אבל מקומות מגולים בפניו ומקומות מגולים שבזרועותיו אין זה מקום הטינופת שאין שם מלמולי זיעה וצואה וכן אנו נוהגים ע"כ והיא בתשובת הרשב"א:

קסה מי שיצא מבית הכסא ורצה ליטול ידיו לאכילה שאלו לרש"י אם צריך ליטול ב"פ והשיב שאלתי את רבי יעקב ב"ר יקר וכו' כ"כ בספר הפרדס וכ"כ בהגהות מיימונית פ"ו מהל' ברכות וכ"כ ר"י: **ואף** מ"ש רבי' בשם הר"מ כתוב בהגהות מיימוניות בהיפך וז"ל והנפנה ורוצה לסעוד פסק הר"מ דנטילה אחת עולה לכאן ולכאן אם מובטח לו שנטל נטילה הגונה וברכת אשר יצר לא הוי הפסק בין נט"י לברכת המוציא דכיון דבא נמי לטהרת ידים לא גרע מגביל לתורי (ברכות מ.) דלא הוי הפסק ע"כ וכ"כ בהגהות מרדכי פרק אלו דברים ומתוך לשון זה יתבאר לך דלמ"ד נטילה אחת עולה לכאן ולכאן מברך תחלה ענט"י ואח"כ אשר יצר ורבינו כתב בהיפך וגם סברא זו כתובה במרדכי ולפ"ז ק"ק היאך כתב דהוי הפסק שהרי כיון דברכת נטילה אומר באחרונה נמצא שהיא סמוכה לברכת המוציא ואין ביניהם הפסק וי"ל דהפסק דקאמר היינו שמפסיק באשר יצר בין הנטילה לברכת ענט"י ומפני כך כתב שנראה לו להכריע דלאחר ששפך פעם אחת על ידיו ומשפשף שעדיין אינו זמן ברכת ענט"י יברך אשר יצר ואח"כ כשיגיע זמן ברכת ענט"י דהיינו בשעת ניגוב יברך אותה דהשתא כיון דכשהגיע זמן ברכת ענט"י תיכף בירך אותה אין כאן הפסק כלל: וכתב מהרי"א ז"ל זאת ההכרעה

דרכי משה

(ב) וכן הוא במרדכי פרק אלו דברים דדוקא שחרית וכ"כ המרדכי פרק ע"פ דף קס"א ע"א שכן כתבו התוספ': (ג) וכן פסק המרדכי פרק אלו דברים ע"א: (ד) וכ"כ בהגהות מיימוניות פ"ק דברכות: קסה (א) ונראה דלכתחלה יעשה כהכרעה זו ואם שכח יעשה כדברי מוהר"ם שכתבו הגהות מיימוניות וכמ"ש בכלבו דהכי נהיגין וצ"ע:

דרישה

שנייה מנטל ידיו לא יקדש תירץ דמן הדין סגי בנטילה ראשונה (ובאלו דברים בדברי ר' יונה הוסיף דמשום דקידוש לורך סעודה היא והוי כאילו התנה דאין קידוש אלא במקום סעודה ומש"ה הוי כאילו התנה) אבל מאחר שהחכמים תקנו לקדש תחלה והוא לא עשה כן קנסו אותו לחזור וליטול ידיו שנית עכ"ל. ובזה מובן למה לא תירץ ר' יונה קושיא שניה בתירוץ ראשון אלא שכאן בקידוש א"צ תנאי הואיל ולורך סעודה הוא הוי כאילו התנה. אבל התוס' תירצו הכל בתירוץ אחד משום שתלוי הכל בנטילת שחרית דוקא וכל שלא התנה בשחרי' תו לא מועיל תנאי. משא"כ לפי' הר"י שהכל מועיל בזה רק שאין תנאי מועיל בנטילה שהיא בשעת אכילה ודו"ק:

סי' קסה [א] **דאי** בנטילה אחת יברך אשר יצר ואח"כ על נט"י הוי הפסק בין הנטילה לברכת נט"י ולא כתב איפכא דהוי הפסק אם היה מברך ענט"י והדר אשר יצר. שהוא מילתא דפשיטא והפסקה מרובה שהוא מפסיק בין ברכת נט"י לברכת המוציא. אבל אין זה הפסק מה שמפסיק בין הנטילה לברכת אשר יצר הדא משום דברכת אשר יצר אינו תלוי בנטילה שהרי מי שלא שפשף בקטנים א"צ ליטול ידיו לברכת אשר יצר. ועוד שהרי ענ"י שייכות להקדים לאשר יצר כדרך סדר ברכות שחרית וא"ל לתרץ שמש"ה אמר הפסק זה משום שבשני נטילות הדין נותן להקדים אשר יצר שנתחייב בברי מש"ה אמר ג"כ שאם היה

פרישה

שחרית התנה על כל היום והוי כאילו נטל על האכילה שיאכל אח"כ. אבל אם נטל ב' או ג' שעות על היום כיון דאין זה התחלת היום וא"ל דעכשיו נטל על כל היום לא יוכל להתנות על שאר היום עכ"ל וק"ל: (ב) **ומ"ש** רבינו אבל א"א ז"ל התיר אפי' שלא ע"י הדחק ומיהו פירש"י וכו' נ"ל דה"ק במ"ש הר"ר פרץ דדוקא היכא דלא שכיחי מיא חולק א"א ומתיר אפי' שלא ע"י הדחק אך במ"ש ודוקא שלא יטנפו אין חולק עליו. ואדרבה רש"י כתב כמותו וכ"כ הרמב"ם ובלבד שלא יסיח דעתו מהם עכ"ל ב"י:

סי' קסה (א) **שאלו** לרש"י אם צריך ליטול ב' פעמים פי' שאלוהו משום הברכות אבל פשיטא דלענין הנטילה דסגי בפעם אחת אם נטל כראוי וכדבסמוך. תשובת ר' יעקב בר יקר שצריך ב' נטילות דאילו במדא היה ברכה אחת הפסקה לחברתה וכשמברך ב' ברכות לב' נטילות ודאי ראוי להקדים א"י שנתחייב בה כבר: (ב) **ומ"ש** דאי בנטילה א' וכו' הוי הפסק מקשה הב"י ק"ק היאך הוי הפסק שהרי כיון דברכת נטילה אומר באחרונה נמצא שהיא סמוכה לברכת המוציא פי' דבשלמא איפכא הוי שפיר הפסק דאומר אשר יצר בין ברכת נטילה להמוציא ותירץ דגם זה הוי הפסק באומרו אשר יצר בין הנטילה לברכת ענ"י ולכך צריך ב' נטילות ומ"ש רש"י אבל אני סבירא לי נטילה אחת עולה לכאן ולכאן ולא הוי הפסקה משום דאשר יצר הוי נמי הכשר אכילה שכן דרך לנקות עצמו לאכילה וב"י כתב דכיון דבא נמי לטהרת ידים לא גרע מגביל לתורי והרמ"מ היה נוהג כר' יעקב בר יקר ואינו סותר למ"ש בה"מ שפסק הר"מ להתיר שהוא היה מחמיר לעצמו ומיקל לאחרים וכיולא בזה מצינו הרבה וכן מתורץ נמי מ"ש רבינו וכן היה נוהג הרא"ש וב"י הביא תשובת הרא"ש שכתב כהכרעת רבינו אלא ששם בתשובה קאי לאחרים שפסק להקל ולעצמו היה מחמיר ומוכח כן מתוך הל' דה"מ בשם מהר"ם ותשובת הרא"ש: (ג) **ויראה** להכריע כו' כ' מהררי"א ז"ל זאת ההכר' יראה שיש בו גמגום שהרי אם לאחר שספך

ואח"כ בשעת נגוב ענט"י (ג) ואם רבים מסובים בסעודה הגדול מתחיל דתניא (ד) מים ראשונים מתחילין מן הגדול · סדר הסיבה בזמן שהם ב' מטות גדול מיסב בראש ושני לו למטה הימנו היו ג' מטות גדול מיסב בראש [ב] ושני לו למעלה הימנו ושלישי לו למטה הימנו גרסינן בפרק חזקת הבתים (ה) שלחן של ת"ח כיצד ב' שלישים גדיל שליש גלאי שעליה קערות וכוסות פי' ב' שלישים מכוסות מפה שליש בכל צד ושליש האמצעי מגולה וטבעתו שתולין אותו בו אם יש תינוק שיושב אצל אביו יהפוך הטבעת לחוץ שלא ישחוק

הכהכרעה ירא"ה שוא בה במנוג שהרי אם לאחר שספך פעם אחת על ידיו ומשפשף יברך אשר יצר והנה כבר בזאת הנטילה היה ראוי לברך ענט"י שהרי מים ראשונים מטהרים את הידים ואם רצה לנגב ידיו במים ראשונים כבר הוא טהור לאכילה ולפ"ז כבר הוא מפסיק באשר יצר לענט"י שהרי מה שעושה אח"כ הוא לטהר מים שעל הידים ולא לידים עצמן ואולי כוונת הרב שמאחר שזה האיש יש לו ליטול מים שניים אע"פ שבאים לטהר את הראשונים ע"כ לטהרת הידים הם שהרי אם היה נוגע במקום שנגב ידיו מהראשונים חזרו ידיו להיות טמאות וא"כ כל זה צריך בשלימות טהרת הידים לאכילה עכ"ל : והרא"ש כתב בתשובה כלל ד' כהכרעת רבינו וז"ל והעושה צרכיו ורוצה לאכול לאחר שספך מים על ידיו פעם אחת או שתים וכבר ידיו נקיות יברך אשר יצר ויגמור הנטילה ויברך ענט"י :

ואם רבים מסובין בסעודה הגדול מתחיל כלומר ליטול ידיו דתניא מים ראשונים מתחילים מן הגדול בפ"ג שאכלו (מו:) ואע"ג דמקשי רב ששת לריש גלותא ישב גדול וישמור ידיו עד שנוטלים כולם וא"ל לאלתר מייתי תכא קמיה ופירש"י שלחן שלו מביאין מיד לפניו ואוכל ולפני כל אחד היו מביאים שלחן קטן וכי מסיק רב ששת אנא מתניתא ידענא מים הראשונים מתחילין מן הגדול פירש"י ולאלתר מייתי תכא קמיה ולפ"ז עכשיו שאין אנו נוהגי' בשלחנות קטנות לא ה"ל לגדול ליטול ראשון כדי שלא ישב וישמור ידיו עד שיטלו כולם מכל מקום כיון דברייתא סתמא קתני דמתחילין מן הגדול משמע דבכל מקום ובכל זמן צריך לחלוק כבוד לגדול ליטול תחילה ואע"פ שכולם אוכלים בשולחן גדול ואין אחד מהם מתחיל לאכול עד שיטלו כולם וכ"נ שהוא דעת הרמב"ם שכתב בפ"ז מהלכות ברכות דגדול נוטל ידיו תחילה ולא חילק כלל · ומיהו רבינו כתב בסימן שאחר זה שהרא"ש היה רגיל כשהיה מיסב בסעודה עם אחרים היה נוטל באחרונה שלא להפסיק ושלא לדבר : סדר הסיבה בזמן שהם שתי מטות גדול מיסב בראש וכו' עד ושלישי לו למטה הימנו גם זה ברייתא שם : גרסי' בפרק חזקת הבתים (נז:) שלחן של ת"ח כיצד וכו' ופירש רשב"ם שני שלישי רוחב השלחן מכוסה במפה מצד האוכלים לקנח את פיהם ולתת עליה את הפת ושליש החיצון מגולה להניח עליו קערות וכוסות שלא ילכלכו המפה ויתבזו האוכלים ויש דמפרשי שליש גלאי באמצע שני שלישי גדיל דהיינו מפה מבחוץ ומבפנים כל סביב השלחן ואמצעיתו מגולה גדיל קרי המפה ע"ש שארוגה ולשון זה הוא : ומ"ש רבינו וטבעתו שתולין אותו בו וכו' הכי איתא התם וטבעתו מבחוץ והתניא טבעתו מבפנים לא קשיא הא דאיכא ינוקא הא דליכא ינוקא ואב"א

אשר יצר כי עדיין לא הגיע זמן ברכת על נטילת ידים כיון שידיו טמאות ואח"כ כשספך על הידים עוד ב' שפיכות וטהרס מברך על נטילת ידים בשעת ניגוב כדרך כל נטילה לסעודה גם כי לא יצא מכלל הכוונה ולפ"ז י"ל דמ"ש דלאחר שספך פעם אחת ומשפשף אין פירושו שמשפשף שתי ידיו זו עם זו דא"כ לא יועיל שוב נטילה אח"כ לאכילה אא"כ ינגבם תחלה כדלעיל בסי' קס"ב ס"א אלא ר"ל דבכל יד בפני עצמה משפשף הכלוך והטנופת מעלי' ואח"כ סופך עוד ב' שפיכו' לטהרם אלא דלכאורה קשה דא"ל לרבינו לומר בפירוש ואחר כך סופך עוד ומברך בשעת נגוב על נטילת ידים אבל לשון ואחר כך בשעת נגוב על נטילת ידים משמעו דלאחר שספך פעם אחת ומשפשף יברך אשר יצר ושוב לא ישפוך כלל אלא מנגב ידיו ובשעת נגוב מברך ענ"י והוא תימ' לכן נראה עיקר כדעת רבינו דכך הוא בא להכריע והוא שישפוך פעם אחת על שתי ידיו ושיהיו טהורות מיד ולא יצטרך שפיכה שנייה לטהרם דהיינו שישפוך רביעית בבת אחת כמ"ש לעיל בסי' קס"ב ס"ו וכיון שידיו טהורות רשאי לשפשף ומאחר שעדיין לא חל חיוב ברכ' ענ"י כיון שלא התחיל בניגוב יברך אשר יצר ואח"כ בשעת נגוב יברך ענ"י ולפ"ז אין מקום לקושיית הר"י אבוהב דלדעת רבינו דאין חיוב ברכת נט"י חלה עד אשר יטהרו ידיו לגמרי ויתחיל לנגבם והכי מוכח בתשובת הרא"ש הביאו ב"י וז"ל והעושה צרכיו ורוצה לאכול לאחר שספך מים על ידיו פעם אחת או שתים וכבר ידיו נקיות יברך אשר יצר ויגמור הנטילה ויברך ענ"י עכ"ל דאלמא דסובר דבפעם אחת נמי ידיו נקיות והא ליתא דכיון דהמי' הראשונים טמאים אין ידיו נקיות אלא בע"כ דה"ק דכשופך על ידיו פעם אחת היינו רביעית בבת אחת או שתים היינו רביעית בשתי פעמים בין כך ובין כך כבר ידיו נקיות ויכול לברך א"י ועדיין לא חל עליו חיוב ענ"י כיון שלא התחיל בניגוב ואח"כ יגמור הנטילה דהיינו שינגבם ובשעת נגוב חל עליו לברך ענ"י ואין כאן הפסק וס"ל דהיכא דשופך רביעית על ידיו בשתי פעמים דאין לברך אשר יצר שהוא דבר של קדושה בין שפיכה לשפיכה כיון שאין ידיו נקיות שהרי צריך הוא לשפיכה שנייה כדי לטהר המים הראשונים שהם טמאים וא"כ זהו טומאה על ידיו ואפי' היה מנגבם בין שפיכה לשפיכה היו ידיו טמאות לפי שהמים הראשונים הטמאים הם נדבקים במפה שמנגב בה ידיו ובשעת נגוב גופיה חוזרו הידי' ונטמאו בלחלוחית הטומאה שדבק במפה והשתא בין ינגבם אחר שפיכה ראשונה ובין שאינו מנגבם אסור לו לברך אשר יצר שהוא דבר של קדושה עד שיהיו ידיו נקיות דהיינו עד אחר שפיכה שנייה וקודם ניגוב כדפי' ולפ"ז הא דכתב רבינו בסוף סימן קנ"ח ולא יברך עד אחר הנטילה וכו' אינו רצה לומר אחר הנטילה וקודם ניגוב אלא אחר הנטילה ובשעת ניגוב ולאפוקי קודם גמר הנטילה שאין ידיו נקיות לא יברך וכן מ"ש לשם ועוד כיון

למברך קודם ניגוב וכו' היינו לומר קודם גמר נגוב דכיון דהנגוב הוא מן המצוה כל שלא נגב לגמרי ה"ל קודם לעשייתן אבל לא יתחיל לברך אלא בשעה שמתחיל לנגבם ואף על גב דהב"י פסק סוף סי' קנ"ח דהשופך רביעית בבת אחת א"צ לנגב ידיו וכן פסק לשם בש"ע נלפע"ד דאינו נכון דאע"ג דהכי תניא גבי המטביל ידיו אין לנו ללמוד דין נטילה מדין טבילה כיון דלא אשכחן הכי לא בברייתא ולא במימרא דאמוראי אלא אדרבה אשכחן דאמר ר' אבהו כל האוכל בלא ניגוב ידים כאילו אוכל לחם טמא וכו' דמדקאמר בסתם כל האוכל וכו' משמע אפילו שופך רביעית בבת אחת בעינן ניגוב ועל כן אין חיוב ברכת ענ"י חלה אלא משהתחיל לנגב ואפי' שפך רביעית בבת אחת והכי נקטינן דלא כדפסק בש"ע : ואם רבים מסובי' בסעודה הגדול מתחיל דתניא מים ראשונים מתחילין מן הגדול קשיא לי לאיזה צורך הביא רבינו הברייתא ותו לאיזה צורך אמר ואם רבים מסובים בסעודה ה"ל לומר בסתם וכשמסובין בסעודה הגדול מתחיל ותני' כו' ונראה דרבינו ראה שהרמב"ם פ"ז דברכו' פסק בסתם ולא חילק ובגמרא איתא בהא דקא"ל ריש גלותא לרב ששת פרסאי בצרכי סעודה בקיאין טפי מרבנן פרסאי והוא דבמים ראשונים מתחילין מן הגדול דא"ל רב ששת לר"ג א"כ ישב גדול וישמור ידיו עד שנוטלין כולן וא"ל ר"ג לאלתר מייתו תכא קמיה פי' שלחן שלו מביאין מיד לפניו ואוכל ולפני כ"א וא' היו מביאין שלחן קטן עכ"ל ולפ"ז לדידן דכולן מסובין בשלחן גדול לא ה"ל לגדול ליטול ראשון כדי שלא ישב וישמור ידיו עד שיטלו כולן וכך הקשה ב"י וצריך ליישב קושיא זו דמדקאמר רב ששת בתר הכי אנא מתניתא ידענא דתניא וכו' מים הראשונים מתחילין מן הגדול דקשה מה הוסיף רב ששת אדר"ג בהא מילתא הא ר"ג נמי הכי קאמר כדתני בברייתא בע"כ דה"ק דלפי תשובת ר"ג צריך לחלק בין דידהו דה"ל שלחנות קטנות לדידן דכולן מסובין בשלחן אחד אבל אנא מתניתא ידענא דתניא סתמא מתחילין מן הגדול ולא חילק וזה היתה דעת רבינו דקאמר דתניא וכו' כלומר דמהך ברייתא מוכח דליתא לדר"ג דחילק בכך אלא בכל ענין נוטל הגדול ואע"ג דהגדול ישב וישמור ידיו עד שיטלו כולן והשתא ניחא הא דכתב רבינו ואם רבים מסובים בסעודה וכו' כלו' דאפי' הם רבים ואם הגדול יתחיל ישב וישמור ידיו עד שיטלו כולן אפ"ה הגדול מתחיל דהכי תניא בברייתא ודלא כר"ג : סדר הסיבה וכו' בגמ' איתא דר"ג קאמר שני לו למעלה ממנו ופרש"י רגילין היו לאכול בהסיבה על צדו השמאלית מוטה ורגליו לארץ איש איש על מטה אחת בזמן שהם שנים גדול מיסב בראש כלומר מיסב תחלה על מטתו ושני לו למעלה ממנו מטת השני לצד מראשותיו של גדול וכו' וא"ל רב ששת לר"ג וכי בעי איסתעויי מתרץ תרוצי ויתיב ומשתעי בהדיה כלומר ואם רצה הגדול לדבר עם שני לו צריך הוא לזקוף עצמו מהסיבתו ליישב זקוף דכל זמן שהוא מוטה אינו יכול לדבר עמו לפי שהשני לו אחורי ראשו של גדול הוא ופני הגדול מסובין לצד אחר וטוב לו שישב שני לו למטה הימנו וישמע דבריו כשהוא מוטה א"ל שאני פרסאי דמרמזי' בידיהם ובאצבעותיהם ברמיזה ואסיק רב ששת דליתא לדר"ג אלא כי הא דתניא בזמן שהן ב' מטות גדול מיסב בראש ושני לו למטה הימנו שאם הוצרך גדול לספר עמו לא יהא צריך לזקוף ובזמן שהן ג' שני לו למעלה הימנו ואם בא לספר מספר עם השלישי לו ואם בא לספר עם השני לו טוב הוא שיזקוף ואל ישפיל את השני לו לפני קטן ממנו שיהא הוא למטה וקטן ממנו למעלה ממנו עכ"ל וא"ת יסב הגדול בראש ושני לו למטה ממנו ושלישי לו למטה מהשני לו וי"ל דא"כ אם רצה הגדול לדבר עם השלישי לו צריך שירים קולו כי השני לו מפסיק ביניהם ואין זה לפי כבודו לדבר בקול רם ולכן טוב הוא שיסב הגדול באמצע : גרסינן בפ' חזקת וכו' ה"א התם (סוף דף נ"ז) שלחן של ת"ח וכו' וטבעתו מבחוץ והא תניא טבעתו מבפנים לא קשיא הא דאיכא ינוקא הא דליכא ינוקא ואיבעי' אימא הא והא דאיכא ינוקא ולא קשיא הא דאיכא שמעא הא דליכא שמעא ואי בעית אימא הא והא דאיכא שמעא ול"ק הא ביממא הא בליליא כך העתיק ב"י ותימא דמשמע לפי גירסא זו דבליכא שמעא ואיכא ינוקא תניא טבעתו מבחוץ דא"כ קשי' מאי איריא בדאיכא ינוקא אפילו בדליכא ינוקא נמי טבעתו מבחוץ כיון דליכא שמעא וכדפי' רש"י פן יזוקו בה האוכלין · ונראה דהעתק זה דב"י ט"ס הוא וכצ"ל ואב"א הא והא דליכא ינוקא ול"ק הא דאיכא שמע' הא דליכא שמע' וכו' דלפ"ז היכא דאיכא ינוקא אפי' איכא שמע' נמי טבעתו מבחוץ דטפי יש לחוש לינוק' שיגענע השלחן כשישחוק בטבעת בכונה מדנחוש לשמש

פרישה

שספך פעם אחת על ידיו ומשפשף יברך אשר יצר הנה כבר בזאת הנטילה ראוי לברך ענ"י שהרי מים ראשונים מטהרין את הידים ואם רצה לנגב ידיו במים ראשונים כבר הוא טהור לאכילה ולפי זה כבר הוא מפסיק באשר יצר לנטילת ידים שהרי מה שעושה אח"כ הוא לטהר מים שעל הידים ולא לידים בעצמן · ואולי כוונת הרב שמאחר שזה האיש יש לו ליטול מים שניי' אעפ"י שבאים לטהר את המי' הראשונים עכ"ז לטהר' הידי' הם שהרי אם היה נוגע במקום שנגב ידיו מהראשונים חזרו ידיו להיות טמאות וא"כ כל זה צריך בשלימות טהרות הידים לאכילה עכ"ל · עיין בדרישה :

(ג) ואם רבים מסובים בסעודה גדול מתחיל כלומר ליטול ידיו :

(ד) מים ראשונים מתחילין מן הגדול פי' ולאפוקי אחרוני' כדלקמן בסי' קס"א שאם הם יותר מחמשה מתחילין מן הקטן ולא תקשה אמ"ש מתחילין מן הגדול והא בסי' קס"ו כתב שהרא"ש היה נוטל באחרונה וזהו ל"ק כלום שהרי מפרש שם שעשהו מפני חשש הפסקה ומי שאינו חושש שיפסיק ובטוח שישמור את עצמו מלהפסיק ודאי נוטל בראשונה והעיקר שהיה נוהג כך לחומרא ומצד הדין היה נוטל בראשונה כיון שהוא היה הגדול שבשלחן ה"ג דברי רבינו בסדר הסיבה בזמן שהם שתי מטות גדול מיסב בראש ושני לו למעלה ממנו ושלישי לו למטה ממנו אבל ל"ג כדאיתא בקצת ספרי' בג' מטות ששני לו למטה ממנו ושלישי למטה ממנו ואעפ"י שלאותה גירסא יש קצת סעד מן הגמרא אפ"ה גירסא זו עיקר וע' בדרישה · ומ"ש גדול מיסב בראש פי' רש"י רגילים היו לאכול בהסיבה על צדו השמאלית מוטה ורגליו לארץ ואשר אמר על מטה אחת הגדול מיסב בראש כלומר מיסב תחלה על מטתו :

(ה) שלחן של ת"ח וכו' גדיל פירשב"ם שני שלישי רוחב השלחן מכוסה במפה מצד האוכלים לקנח את פיהם ולתת עליהם את הפת ושליש החיצון מגולה להניח עליו קערות וכוסות שלא ילכלכו המפה ויתבזו האוכלים וכו' גדיל קרוי המפה על שם שארוגה ולשון לא הוא עכ"ל . ה"ג בב"י הא והא דליכא ינוקא לסבר' רבי' שס"ל דבדאיכא ינוקא צריך להפך הטבעת לחוץ על כל פנים ובדליכא ינוקא מחלק בשמש ומ"ש ואם אין שם שמש יהפכנו לצד חוץ פי' שלא יזוקו בה האוכלים ומיהו היכא דאיכא שמעא יעשה מבפנים מצד היושבים ולא מבחוץ שיוכלו ליזהר מן הטבעת יותר מן השמש שהוא הולך והם יושבים ומ"ש אבל ביום אפילו שם שמש וכו' שהשמש יכול ליזהר היטב ביום ולאורחים צר להם המקום מחמת הטבעת ופשוט דגבי תינוק אין חילוק בין יום ללילה :

דרישה

[א] היה מקדים לאשר יצר בנטילה אחת · כתב מו"ה מהרש"ל אמ"ש רבינו דלאחר שספך פעם אחת י"ל דר"ל רביעית בפעם אחת עכ"ל נראה דקס"ל דאי בפחות מרביעית היאך משפשפי' והרי מטמאים הידים זא"ז · אמנם יש ליישבו דאפי' בפחות מרביעית אינם מטמאים זא"ז כשנוטל ידיו יחד דאז אינן מטמאים זה את זה כדלעיל סי' קס"ב ומ"ש רבינו ומשפשף אע"פ שאינו משפשף אלא בסוף כדלעיל סי' קס"ב הא כבר כתבתי שם בסי' קס"ב שצריך ב' שפשופי' הא' לאחר מים ראשונים להעביר הזוהמא ושפשוף השני הוא לאחר מים שניים להסיר מים הטנופים דומה קצת לנגיבה וע"ל סי' קס"ב :

[ב] ושני לו למעלה ממנו עיין בפרישה ומ"ש שם שלגירסא הנדחי' יש סעד היינו שבגמרא אמרינן שא"ל ר"ג לר' ששת שהפרסיים בקיאין בצרכי סעודה יותר מרבנן וכשמסובין בשנים · הגדול מיסב בראש ושני לו למעלה ממנו ואקשי ליה רב ששת וכי בעי אשתעוי' בהדיה מתרץ תירוצי ויתיב פי' שאי אפשר לדבר עם מי שאחורי ראשו אלא צריך הגדול לזקוף עצמו · ומשני שאני פרסאי דמחוי ליה במחוג פי' מרמזים זה לזה כלומר מדברים ע"י רמיזות משמע הא לדידן שאין מדברים ברמיזות ודאי גם בשלשה שני לו למטה ממנו אבל אין זה אמת משום דמסקינן בגמרא בברייתא דמייתי רב ששת שהגדול בראש ושני למעלה ממנו ופירש"י במתניתא וז"ל ובזמן שהן ג' שני לו למעלה ממנו ואם בא לספר מספר עם הג' לו ואם בא לספר עם השני לו טוב הוא שיזקוף ואל ישפיל את השני לו לפני קטן ממנו שיהא הוא למטה וקטן ממנו למעלה ממנו · ואף שכתבו התוס' ולקמן במתניתין גרסי' גדול מיסב בראש ושני לו למטה ממנו ע"ש ותמצא שזה קאי דוקא אשנים ולא אשלשה :

שנינו

ומיהו

ישחוק בו התינוק וינענע השלחן ואם אין תינוק אם יש שמש שמשמש בסעודה יהפכנו לצד פנים שלא יכשל בו השמש ואם אין שם שמש יהפכנו לצד חוץ וה"מ בלילה אבל ביום אפי' אם יש שמש יהפכנו לצד חוץ שיוכל לראותו ולא יכשל בו:

הלכות ברכת המוציא

קסו ויגנב ידיו היטיב ויברך ברכת המוציא מיד (א) ומיהו רבינו יואל כתב שאין לחוש על הפסק בין נטילה להמוציא כיון שהשלחן לפניו ודעתו לאכול לא חשיב היסח הדעת וההיא דתכף לנטילה ברכה מפרש לה על מים אחרונים וכן פירש רב אלפס והרמב"ם ז"ל (ב) וא"א הרא"ש ז"ל היה רגיל אף בראשונים שלא להפסיק ושלא לדבר והיה רגיל כשהיה מיסב בסעודה עם אחרים שהיה נוטל באחרונה שלא להפסיק ושלא לדבר ומתוך הירושלמי משמע ג"כ דההיא דתיכף לנטילה ברכה דאמים ראשונים קאי דאיתא התם התוכף ברכה לנט"י אינו ניזוק בכל אותה סעודה:

קסז ויבצע ממקום היפה שבפת במקום שנאפה היטב ויחתוך

לשמש שיכשל בה שלא בכוונה דכיון דבר דעת הוא נזהר שלא יכשל אפילו בלילה אלא בדליכא יונקא קא מחלק תלמודא דאי ליכא שמעא טבעתו מבחוץ אפילו בלילה דמזיק לאוכלין שצר להם המקום כדפרשב"ם אבל בדאיכא שמעא טבעתו מבפנים בלילה דיש לחוש פן יכשל בה השמש באונס כי יותר יש לחוש לשמש כיון שהוא הולך והמסובין יושבין כמו שפי' רשב"ם והכי מוכח להדיא מדברי רבינו שכתב אם יש תינוק יהפוך לחוץ דכתב בסתם דמשמע אפילו בדאיכא שמש ואם אין תנוק אם יש שמש וכו' דבדליכא יונקא מחלק בין היכא דאיכא שמש ובין היכא דליכא שמש וה"מ בלילה וכו' ופשוט הוא· ותו גרסי' בפ' חזקת (דף נ"ח) מטה של ת"ח כיצד כל שאין תחתיה אלא סנדלין בימות החמה ומנעלים בימות הגשמים ושל ע"ה דומה לאוצר בלום ופרשב"ם דאמרי' בפסחים אוכלין (שמניחין) תחת המטה אפילו מחופין בכלי ברזל רוח רעה שורה עליהן: אוצר בלום כמו עיסה בלוסה עיסה מעורבת ממינים הרבה מעורב בתוכו ביחד וכן מטת ע"ה כל דבר מניחים תחת מטתן אוכלין וכלים· דרך לנעול מנעלין ביה"ח וסנדלין בימות הגשמים בשביל הטיט: אלא סנדלין ביה"ח שמניחי' שם עד ימות הגשמי' שיצטרך להם עכ"ל. אבל בפ' שני דסוכה (דף כ"א) אמר מטה מגינה על סנדלים ומנעלים שתחתיה ופרש"י להכי נקט גבי מטה מנעלים וסנדלים דאמר בב"ב איזהו מטה של ת"ח כל שאין תחתיה אלא מנעלי' של בעל הבית בימות החמה וסנדלים בימות הגשמים שנותני' שם כשהוא בא לשכב ולישן חולץ מנעליו ונותנן תחת מטתו אבל לתת תחתיו דברים אחרים גנאי הוא לו שמרגיל בני הבית לשם עכ"ל חולק הוא אפרשב"ם בשני דברים הא' שרש"י גורס איפכא ועוד שרש"י אינו מפרש מפני רוח רעה אלא אפילו דבר יבש שאין שייך בו רוח רעה אין מניחין תחתיו לפי שגנאי הוא לו וכו':

קסו ויגנב ידיו היטב וכו' אע"ג דכבר כתב רבינו כך בסוף סי' קנ"ח ויגנב היטב קודם שיבלע דכל האוכל בלא נגוב ידים כאילו אוכל לחם טמא לשם עיקר האזהרה שלא ימהר לבצוע קודם שינגבם היטב אבל כאן עיקר האזהרה שלא להפסיק בין נגוב להמוציא וה"ק כל מה שמפסיק בנגוב בין נטילה להמוציא לא חשיב הפסק אפילו שהוא טובא בניגובו שהרי צריך שינגב ידיו היטב אלא דלאחר שניגב ידיו היטב חשיב הפסק אם לא יברך ברכת המוצי' מיד דהא דאמרינן בפ' כ"מ תכף לנטילה ברכה בנטילה שלפני ברכת המוציא קאמר אבל רבינו יואל מפרש לה אמים אחרונים: וכן פי' רב אלפס כתב ב"י ומ"ש רבינו שכך פי' הרי"ף איני יודע מהיכן למד כן שהרי הרי"ף לא כתב אלא דברי הגמר' וכל מה שאפשר לפרש בלשון הגמרא יש לפרשו בלשון הרי"ף ג"כ עכ"ל וזה לשון הרי"ף בפ' כ"מ רב פפא איקלע לבי רב הונא בריה דרב נתן בתר דגמר סעודתא יתיב רב פפא וקאכיל א"ל לא ס"ל למר גמר אסור לאכול א"ל סלק איתמר ולית הילכתא הכי אלא כל זמן שלא נטל ידיו לברכה מצי אכיל דאמרינן ולית הילכתא ככל הני שמעתתא אלא כי הא דא"ר חייא בר אשי אמר רב ג' תכיפות הן תכף לנטילה ברכה עכ"ל פי' דאפילו סלק נמי מצי אכיל כל זמן שלא נטל מים אחרונים ולא מתחייב לברך ברכת המזון אלא לאחר שנטל ידיו דתכף לנטילה ברכה אלמא דהרי"ף מפרש דעל מים אחרונים דוקא קאמר אבל בין נטילה לברכת המוציא לא חשיב הפסק וכרבינו יואל דאין לפרש להרי"ף דעל נטילה לסעודה נמי קאמר תכף לנטילה ברכה דא"כ מנ"ל להרי"ף דלית הלכתא ככל הני שמעתתא דילמא סלק אתמר דלאחר שסילקו השלחן אסור לאכול והא דאמר תכף לנטילה ברכה לא קאי אלא אנטילה דלפני הסעודה אלמא בע"כ צ"ל דלהרי"ף קי"ל דלא חשיב הפסק בין נטילה להמוציא כיון שהשלחן לפניו וכמ"ש הר' יואל ותכף לנטילה ברכה לא קאי אלא אמים אחרונים ואעפ"כ השיב בית יוסף עליו שהרי בגמרא פ' כ"מ (דף מ"ב) נמי כך צריך לפרש בהא דקאמר ולית הילכתא ככל הני שמעתתא וכו' דקאי נמי אהא דקאמר סלק איתמר דלית הילכתא הכי אלא כל זמן שלא נטל ידיו לברכת המזון מצי אכיל וכן פרש"י וכל המפרשים וכ"כ הרא"ש בפסקיו ואי אפשר לפרש בע"א והשתא אם יש לדקדק בדברי הרי"ף דס"ל דעל מים אחרונים דוקא קאמר תיכף לנטילה ברכה וכדפי' ודאי דכך יש לדקדק בגמרא כך נראה דעת בית יוסף ודבריו נכונים ועוד קשיא טובא היאך אפשר לומר דלא קאי אלא אמים אחרונים הלא בריש פ' אלו דברים קאמר דלב"ה בברייתא לדבר אחר הא דמוזגין הכוס ואח"כ נוטלין לידים היינו משום דתכף לנטילת ידים סעודה וכתבו התו' לשם והאי דלא חשיב ליה לעיל בפ' כ"מ בהדי איזך תכיפות משום דשנויה במשנה לא חש למתנייה עכ"ל וה"ר יונה בפ' כילד מברכין תירץ דלא חשיב אלא הני דילפינן להו מקראי בירושלמי וכו' ע"ש וצריך לומר דהרי"ף והרמב"ם וה"ר יואל חולקי' אמ"ש תוספ' הר"י אלא ס"ל מדלא חשיב ליה בהדי איזך תכיפות אלמא דאין לחוש על הפסק בין נטילה להמוציא ולא קי"ל כדבר אחר אלא כלישנא קמא בברייתא ובזה יש נמי לייסב קושי' בית יוסף על דברי רבינו והוא דרבינו למד מדברי הרי"ף שהביא בפ' כ"מ סוגיית הגמרא ולית הילכתא ככל הני שמעתתא וכו' דנשמע מינה דתכף לנטילה ברכה קאי אמים אחרונים וברים אלו דברי' כתב בסתם פלוגת' דב"ש וב"ה ולא הביא הך דתניא לב"ה ד"א משום דתכף לנטילה סעוד' אלמא דס"ל דאין לחוש על הפסק בין נטילה להמוציא דאי איתא דאיכא נמי לחוש להפסק דנט"י לסעודה היה לו להרי"ף להביא הך דתניא ד"א וכו' לאורויי נמי דתכף לנט"י סעודה אלא בע"כ דס"ל להרי"ף דאין לחוש להפסק זה שוב מצאתי בתו' ע"פ (דף ק"ו) בד"ה זימנין סגיאין דלא אמרו ר"פ אלו דברים תכף לנט"י סעודה אלא לענין מזיגת הכוס בחמין דצריך דקדוק שלא יחם' ושלא יותיר והוי היסח הדעת טפי מקידו' ור"ת פי' כו' ומחלק בין חול לשבת דאלמא דלא קי"ל כי הך דתכף לנט"י סעודה בכל שאר דוכתי:

ומ"ש וא"א הרא"ש היה רגיל כו' נראה מלשונו דהרא"ש היה תופס עיקר דאמי' אחרונים דוקא קאי מדכתב כדברי הרי"ף בפ' כ"מ ובפרק אלו דברים אלא דהיה מחמיר לחוש לדעת התו' וה"ר יונה דאמים ראשונים נמי קאי ולכך היה רגיל שלא להפסיק ולדבר ומשמע דאפי' בהפסקה בלא דבור נמי היה נזהר דאי דוקא בדבור ה"ל לומר שלא לדבר בלחוד דהוה משמע דוקא דבור אסור ולא קש' דה"ל לומר שלא להפסיק בלחוד דמשמע כ"ש דבור דאיכא למימר דאי הוה אמר שלא להפסיק הוה אמינא שלא להפסיק בדבור קאמר אבל בלא דבור ליכא איסורא השתא דאמר תרוייהו שמעי' דהפסקה בלא דבור נמי אסור ועי"ל דנקט נמי ושלא לדבר להורות דכל דבור אסור אפי' לדבר דברי תורה ודלא כמהרש"ל בתשובה סימן ל"ד דמתיר הדבור בד"ת גם כתב דאין איסור בהפסקה בלא דבור אפי' הפסיק הרבה וליתא דאין ספק דבהפסקה כדי הלוך כ"ב אמה אפי' בלא דבור הוי הפסק כמ"ש בב"י לעיל סימן קנ"ח בשם תו' דפ' אלו נאמרין וכן כל דבר הוי הפסקה אפי' דברי תורה חוץ מגביל לתורא ואין להאריך בדבר פשוט:

קסז ויבצע ממקום היפה שבפת במקום שנאפה היטב ה"א בפ' חלק דבעי למישרא המוציא מהיכא דגמר בישולא פי' שנאפה היטב ואית דגרסי ממקום בישולא דריפתא פי' ממקום שנקרמין פניה של פת בתנור ואית דגרסי דקדים בישולא שהוא מקום היפה שבפת וזהו שכתב רבינו תרתי ויבצע ממקום

ואב"א הא והא דליכא יונקא ול"ק הא דאיכא שמעא הא דליכא שמעא ואב"א הא והא דאיכא שמעא ול"ק הא ביממא הא בליליא: ופרשב"ם וטבעתו של שלחן. שהיו רגילים לעשות בשפתו לתלות בו יהיה מבחוץ ולא מבפנים מצד האוכלים וכדמפרש ואזיל: מבפנים. מצד הסמוך לו: היכא דאיכא יונקא. שיושב אצל אביו לאכול צריך להושיב השלחן שיהא צד שבו קבוע הטבעת מבחוץ פן יצחוק התינוק בטבעותיו וינענע השלחן ואי ליכא יונקא יעשה מבפנים ולא יהפכנה מבחוץ פן יכשל בה השמש שהולך ובא סביב השלחן: הא דאיכא שמעא· יעשה מבפנים פן יכשל בה השמש: והא דליכא שמעא: יעשה מבחוץ ולא מבפנים פן יוזקו בה האוכלים ומיהו היכא דאיכא שמעא יעשה מבפנים מצד היושבים ולא מבחוץ שיכולים ליזהר מן הטבעת יותר מן השמש שהוא הולך וכן יושבין: הא ביממא· יהיה מבחוץ שיוכל השמש להזהר ולא מבפנים שמזיק לאוכלים שצר להם המקום עכ"ל:

קסו ויגנב ידיו היטב כבר נתבאר בסימן קנ"ח:

ויברך ברכת המוציא מיד משום דמשמע ליה דהא דאמרי' בפרק כילד מברכין (מב.) תיכף לנט"י ברכה בנטילה שלפני הסעודה קאמר אבל רבינו יואל מפרש לה במים אחרונים דאילו בראשונים א"צ לתכוף נטילה לברכה וכ"כ הגה"מ בפ"ו מהלכות ברכות בשם רבינו שמחה וגם הרמב"ם כתב שם דתיכף לנט"י שלאחר הסעודה ברה"מ: ומ"ש רבינו שכן פירש הרי"ף איני יודע מהיכן למד כן שהרי"ף לא כתב בזה אלא דברי הגמרא וכל מה שאפשר לפרש בל' הגמרא יש לפרשו בלשון הרי"ף ג"כ:

ומ"ש מתוך הירושלמי דההיא דתיכף לנטילה ברכה משמע דאמים ראשונים קאי דאיתא התם התוכף ברכה לנט"י אינו ניזוק בכל אותה סעודה כלומר. ואי קאי לנטילה אחרונה א"כ כבר סעד ומאי דהוה הוה וכן כתב בהג"מ פ"ו וכן נכון לעשות ליזהר גם במים ראשונים (א):

גרסינן בפרק ע"פ (קטו:) נטל ידיו בטבול ראשון נוטל ידיו בטבול שני משום דכיון דבעי למימר אגדתא והלילא דילמא אסוחי אסחיה לדעתיה ונגע וגבי נטל ידיו לא יקדש משמע בגמרא דלא הוי קידוש היסח הדעת כיון שדעתו לאכול וכתב המרדכי דה"ה להבדלה דלא הוי היסח הדעת כיון שדעתו לאכול מיד:

קסז ויבצע ממקום היפה שבפת במקום שאפה היטב בפרק חלק (קב:) אמרינן דבעי למישרא המוציא מהיכא דקדים בישולא ופירש"י מהיכא דקדים בישולא דריפתא ממקום שנקרמין פניה של פת בתנור דהיינו מלמעל' או מסביבות הפת או משולו אבל באמצע לא שאם הביאו לפניו פרוסה של לחם לא יהא בוצע ומברך אלא משולי הפת ולא מאמצעיתו ל"א מהיכא דקדים לומר מהיכא שמקדים לאפות והיינו הך ל"א מהיכא דגמיר בישולא ממקום שהלחם אפוי הרבה ולא מאותו מקום שקורין בסול וראשון נראה עכ"ל ודברי רבינו נראים שהם כלשון אחרון

דרכי משה

קסו (א) וצ"ע מאי אולמיה דברי ירושלמי שהביאו ראייה ממנו מדברי התלמוד שלנו פרק אלו דברים שאמרו שם (נב:) תיכף לנטילה סעודה ובירושלמי שם אין נט"י אלא סמוך לברכה וכן הוא לקמן סימן ער"ה דאין להפסיק וכתבו התוס' פרק ואלו נאמרין דאם שהה כדי מהלך כ"ב אמות שוב לא מקרי תכיפה וע"ל פי' קפ"א איזה מקרי תיכף: וז"ל

דרישה

סי' קסז שנינו במסכת ברכות לאה קראתי בשם בצלאל אמר הקב"ה למשה הגון לפניך בצלאל כו' כך בסעודה בני הססיבה בוחרים החשוב לברך והוא אומר ברשות רבותי כלומר זה אני יודע שאם אתם מסכימים שהש"י מסכים עמכם והם מסיבים ברשות שמים כלומר לכך אנו מסכימים שיסכימו מן השמים שהוא והגון אתה לפנינו ומברך ובוצע· שבילי לקט· עוד כתב בשבילי הלקט זה הכלל אין מרשין אלא על הפת ואין

פרישה

סי' קסו (א) ומיהו ר' יואל כתב שאין לחוש על הפסק וכו' ול"ק מהא דאמר נטל ידיו לא יקדש דשאני הפסקה שמחמת חיוב ע"י קידוש מהפסקת רשות בעלמא שהרי גם הפסקת ק"ש אם שהה מחמת אונס כדי לגמור את כולה חוזר לראש ולא גבי שאר הפסקה· (והא דאמר לעיל דברכת אשר יצר קודם סוף הנטילה ולא לאחר סוף הנטילה משום הפסק היינו ג"כ משום שהוא חובה כמו שתרצנו גבי קידוש)· וממ"ש מוזגין את הכוס ואח"כ נוטלין ל"ק דיש לומר מעשה חשוב הפסק טפי מדבור ומהא דאמר בגמרא תכף לנטילה סעודה ל"ק די"ל ל' סעודה הוא הכא כשהשלחן לפניו והו כשהשלחן לפניו אע"פ שמפסי' קצת אותו הבאת שלחן הוא קביעתו וסמיכתו לסעודה שהוא לפניו וזהו שכתב ר' יואל כיון שהשלחן לפניו משום שג"כ היה ק' לו קושיית תכף לנטילה סעודה משא"כ בברכת המזון דהוי סילוק וסיום הסעודה ולכן צריך תכיפה ביותר לברכת המזון ומש"ה יצדק שאין הרא"ש מביא ראייה מהא דאמרינן תכף לנטילת ידים סעודה ומ"ש מתוך הירושלמי משמע וכו' כתב ב"י כלומר ואי קאי לנטילה אחרונה א"כ כבר סעד: (ב) והרא"ש היה רגיל אף בראשונים שלא להפסיק והילוך כ"ב אמות הוי הפסק כ"כ בהגהות ש"ע עיין בדרישה:

אחרון וכ"כ מדברי הרמב"ם שכתב בפ"ז מהל' ברכות ואינו בוצע אלא ממקום שבישל יפה יפה ובמס' דרך ארץ רבה בפ"ו תניא לא יפרוס אדם המוציא ממקום הרך אלא ממקום הקשה והגה"מ כתבו בפרק הנזכר בשם ספר המצות שיש לבצוע מצד התחתון של פת ששם מתבשל תחלה כי שם נדבק תחלה וכן נוהגים בצרפת אבל באשכנז נוהגים לבצוע מצד העליון כי אומרים ששם מתבשל תחלה והר"ם היה חותך חתך אחד משני צדדין לצאת ידי שניהם ע"כ (א):

ממקום היפה שבפת במקום שנאפה היטב ונראה דהיינו מלמעלה או מסביבות הפת מש"כ בשוליו בפת דידן שנדבק בו האפר וצריך לגרור ולחתך כדי קליפה למטה כדי שיבלע ממקום היפה ומה שפרש"י או משוליו היינו בפת שלהן שהיה יפה בשולו כמו מלמעלה ומהר"ם היה חותך חתך אחד משני צדדין למעלה ולמטה לצאת ידי שניהם וכן נוהגין:

ויחתוך פרוסת הבציעה וניחנה מחוברת לפת וכו' בפרק כילד מברכין (דף לט.) א"ר חייא בר אשי פת הנכוסה בקערה מברכין עליה המוציא ופליגא דר' חייא דא"ר חייא צריך שתכלה ברכה עם הפת כלומר צריך שתכלה ברכת המוציא עם פריסת הפרוסה מן הפת והאי פרוס ועומד הוא מתקיף לה רבא מ"ש נכוסה דלא דכי כליא ברכה אפרוסה כליא על הפת נמי כי קא גמרה אפרוסה גמרה אלא אמר רבא מברך ואח"כ בוצע ואסיקנא דהלכתא כרבא ופרש"י מברך ואח"כ בוצע גומר כל הברכה ואח"כ מפריש הפרוסה דכליא ברכה אפת שלם וכ"כ הרמב"ם בפ' שביעי מה' ברכות משלים הברכה ואח"כ בוצע והרד"א שפסק כמ"ד דצריך שתכלה ברכה עם הפת טעות הוא בידו וכתב ה"ר יונה אלא אמר רבא מברך ואחר תשלום כל הברכה בוצע ויש שחוששין מפני זה ואינם רוצים לחתוך הפת בסכין קודם הברכה ואומרים שאם חותכין אותו בסכין אע"פ שדבוק הוא בפת לא הויא שלימה ואין זה נראה שיותר נכון הוא שיחתוך אותו בסכין תחלה ויהיה דבוק בפת ולאחר תשלום הברכה יבצע אותו הפת משיברך ויחתוך אותו בסכין קודם אכילה שזה יראה הפסקה וכדבריו כתבו התוספות והרא"ש והמרדכי וכ"כ הגהות מיימון בפ"ז מהל' ברכות בשם הר"ם וז"ש רבינו ויחתוך פרוסת הבציעה וניחנה מחוברת לפת וכו' וכתבו התוספות והמרדכי ומיהו בשבת נכון להחמיר ולברך קודם שיחתוך שלא תשמט ידו לבצוע קודם שתכלה הברכה שאז לא יהיה לו לחם משנה (ב):

ויחתוך פרוסת הבציעה ויניחנה מחוברת לפת ויתחיל לברך ואחר שיסיים הברכה יפרידנה כדי שתכלה הברכה בעוד הפת שלם (א) ויש שאין רוצין לחתוך הלחם כלל קודם הברכה כדי שיהא שלם ממש בשעת הברכה וכתב א"א הרא"ש ז"ל ולא נהירא לי (ב) דחשיב הפסק מה שמתאחר לחתוך הלחם ושוהה בין ברכה לאכילה אלא חותך ואינו מפריד הפרוסה עד לאחר הברכה וצריך לחתוך מעט שאם יאחוז בפרוסה שיעלה שאר הככר עמו דאל"כ חשוב כפרוסה ושיעור הפרוסה כתב הרמב"ם ז"ל לא יבצע פרוסה קטנה מפני שנראה כצר עין ולא פרוסה יותר מכביצה מפני שנראה כרעבתן ויברך המוציא לחם מן הארץ (ג) ואע"ג דמוציא עדיף טפי

וכתב הרא"ש ולא נהירא לי דחשיב הפסק מה שמתאחר לחתוך הלחם וכו' ואיכא לתמוה דהא אפילו טול ברוך הביא מלח הביא ליפתן א"צ לברך דלא חשיב הפסק מה שהוא צורך ברכה כ"ש מה שחותך הלחם כדי לאכול בליעת הפת דלא הוי הפסק' וי"ל דליטנא דגמרא משמע דבדיעבד אם אמר טול ברוך אין צריך לחזור ולברך אבל לכתחלה ודאי יש ליזהר שלא להפסיק אף בטול ברוך וכ"כ הכל בו ומביאו בית יוסף והסת' ניחא דקאמר הכא דחשיב הפסק מה שמתאחר לחתוך הלחם וכו' ולכן לכתחלה חותך ואינו מפריד הפרוסה וכו' כדי ליזהר אף מהפסק מועט אבל דיעבד פשיטא דלא חשיב כלל הפסק מידי דהוה אטול ברוך דא"צ לחזור ולברך ותדע דהרי הרא"ש לא נחלק על מ"ש התו' דבשבת נכון לברך קודם שיחתוך אלמא דלא הוי הפסק מה שחותך אחר שמברך וכתב מהרש"ל דהמדקדקים רגילים לרשום בסכין קודם ברכה קבלתי עכ"ל:

ושיעור הפרוסה כתב הרמב"ם לא יפרוס פרוסה קטנה כו' כתב ב"י דלמד כן מדאמרינן (מז.) בפ"ג שאכלו בעל הבית בוצע כדי שיבלע בעין יפה אלמא שאם פורס פרוסה קטנה לאו עין יפה הוא עכ"ל ולפ"ז הא דקאמר ולא פרוסה יותר מכביצה איירי נמי כשהמסובים רבים ואפילו הכי אין לבעה"ב לבצוע יותר מכביצה והיינו בשכל אחד ככרו לפניו דאין ליטול יותר מכביצה דהוי שיעור אכילה בפעם אחת אבל כשאין הככר אלא לפני בעה"ב וצריך ליתן מן הפרוסה לכל אחד כזית מותר לבצוע כפי מה שצריך לו וכן בשבת בוצע פרוסה גדולה שיהא מספיק לכל הסעודה אפילו יש לכ"א ואחד ככרו לפניו או אוכל לבדו כדלקמן בסי' רע"ד:

ויברך המוציא וכו' בפ' כ"מ פליגי תנאי בברייתא ואיפסקא הילכתא המוציא' לחם מן הארץ ומשמע לי אע"ג דהמברך מכוין שכבר הוציא הלחם הזה מן הארץ וא"כ היה ראוי לברך מוציא דכ"ע מודו בה אפ"ה יברך המוציא דמברכותיו של אדם ניכר אם ת"ח הוא וכשמברך המוציא נודע דת"ח הוא ויודע דהמוציא משמע נמי לשעבר כדכתיב המוציא לך מים מצור החלמיש ומ"מ קשיא קצת לאיזה צורך אמרו חכמים שיברך דוקא המוציא כיון דמוציא נמי ספיר דמי יברך מה שירצה והתו' תירצו קושי' זו ומביאו ב"י ולפע"ד נראה דדעת רז"ל לברך המוציא דוקא כדי שיכוין המברך על לשעבר ועל להבא והיינו שיכוין שהוציא לחם זה מן הארץ לשעבר ויכוין ג"כ שיוציא עוד לחם מן הארץ להבא לעתיד כדברי רז"ל עתידה א"י שתוציא גלוסקאות וכלי מלת מן הארץ שנ' יהי פסת בר בארץ וז"ש מברכותיו של אדם ניכר אם ת"ח הוא כלומר כיון דמדקדק לברך המוציא אע"ג דמוציא נמי משמע לשעבר מכלל דת"ח הוא ומכוין לברך על לשעבר ועל להבא על לשעבר כמשמעות פשוטו ועל להבא כמשמעת מדרשו שתוציא א"י גלוסקאות מן הארץ וזהו שהזהירו רבינו ואמר ויכוין בברכתו למה שמוציא מפיו כלומר השתא דתקנו לברך המוציא כדי שיהא ניכר דת"ח הוא א"כ צריך שיכוין למה שמוציא מפיו והוא שיכוין על לשעבר ועל להב' שאם ישאלהו האיש מפני מה אתה מברך המוציא הלא מוציא עדיף טפי דכ"ע מודו דמשמע לשעבר ישיבהו דמברך המוציא גם על להבא ובזה ניכר דת"ח הוא ובזה מתיישב מאי דקשה אמאי הוצרך רבינו להזהיר כאן שיכוין למה שיוציא מפיו הלא בכל מה שיברך צריך שיכוין אבל למאי דפי' ניחא ולפי זה ניחא נמי הא דמברכינן על הלחם הלמ"ה כלישנא דקרא להוציא לחם מן הארץ ועל הפירות מברכים בפה"א כלישנא דקרא פרי האדמה והוא דבלחם שחיותו של אדם תלוי בו מברכין על שעבר דמשקה הקב"ה א"י בעצמו ובתחלה ומשקה אותה מי גשמי ברכה ורצון כדכתיב הנותן מטר על פני ארץ ושולח מים ע"פ חוצות וגם מברכים על להבא להוציא מארץ ישראל גלוסקאות וז"ש מן הארץ דפירושו א"י אבל פירות שאין החיות תלוי בו מברך בסתם בפה"א דמשמע כל פני האדמה אף ח"ל דמשקה אותה ע"י שליח ואינה שותה אלא לבסוף ושותה מתמצית כדאיתא פ"ק דתענית דף עשירי:

ויתן

ואית דאמרי פחות מכזית (ג): ומ"ש ולא פרוסה גדולה יותר מכביצה נראה שלמדו מדאמרינן בפרק כילד מברכין (לט:) ובפרק כל כתבי (קיז:) ר' זירא הוה בצע אכולה שירותא כלומר בשבת היה בוצע פרוסה גדולה שהיה די לו לכל הסעודה א"ל רבינא לרב אשי והא מתחזי כרעבתנותא א"ל כיון דכל יומ' לא עביד הכי והאידנ' עביד הכי לא מתחזי כרעבתנות' ושנינו במסכ' דרך ארץ רבה פ"ו לא יאחוז אדם פרוסה כביצה בידו בפעם אחת והעושה כן ה"ז רעבתן:

וצריך לחתוך מעט שאם יאחוז בפרוסה שיעלה שאר הככר עמו דאל"כ חשיב כפרוס כ"כ שם הרא"ש והביא ראיה מדתנן בפ"ג דטבול יום רבי מאיר אומר אם אוחז בגדול והקטן עולה עמו הרי הוא כמוהו רבי יהודה אומר אם אוחז בקטן והגדול עולה עמו הרי הוא כמוהו והלכה כר' יהודה וכ"כ הגהת מיימון בפ"ז בשם הר"ס ואע"פ שהגהות כתבו אחר זה שר"ב כתב דאין לחוש לכך כיון שסוף סוף יש לחתוך ולבצוע ל"ל בה וקרי ספיר שלם ה"ל יחיד לגבי הר"ס והרא"ש ז"ל ועוד שאין טעם בדבריו: ושיעור הפרוסה כתב הרמב"ם לא יבצע פרוסה קטנה וכו' בפ"ז מהלכות ברכות ונראה שלמד כן מדאמרינן בפ' ג' שאכלו (מו.) בעל הבית בוצע כדי שיבלע בעין יפה אלמא שאם פורס פרוסה קטנה לאו עין יפה הוא וברוקח ירושלמי שיעור בציעה אית דאמרי כזית

כתוב בשבלי הלקט מצאתי בשם רבינו האיי שנים שבאו לאכול המברך נוטל רשות מחבירו ואומר לו ברשות מורי והוא עונה ברשות שמים שכך שנינו בברכות (נה.) ראה קראתי בשם בצלאל אמר הקב"ה למשה הגון לפניך בצלאל וכו' כך בסעודה בני הסיבה בוחרים החשוב שבהם לברך והוא אומר ברשות רבותי כלומר זה איני יודע אם אתם מסכימים שהקב"ה מסכים עמכם והם משיבים ברשות שמים כלומר לכך אנו מסכימים שיסכימו מן השמים שאתה והגון אתה לפנינו ומברך ובוצע בא להם יין בתוך המזון א"צ לומר ברשות מורי שהרי כל אחד מברך לעצמו לפי שאין בית הבליעה פנוי לכך הוא אומר סברי מורי כדי שיניחו אכילתם ויתנו דעת' לשמוע הברכה ויענו אמן וא"ת הרי קידוש והבדלה שבית הבליעה פנוי ולמה אומר סברי מורי שלא תחלוק בברכת היין זה הכלל אין מסבירין אלא על היין ואין מרשין אלא על הפת מ"ט לחם שהוא רשות שאם רצה שלא לאכול הרשות בידו לפיכך נוטל רשות כדי שיסכימו כולם דעתם אבל לברכת המזון וקידוש והבדלה שהם חובה אין צריך לומר רשות אלא סברי מורי כלומר תנו דעתכם לברכה כדי לצאת ידי חובתכם והם עונים לחיים וכן יין שבתוך הסעודה א"צ ליטול רשות שהרי כיון שיש להם לאכול א"א בלא שתיה ולפיכך צריך לומר סברי מורי שהיין גורם שכרות ומפני הפחד הוא אומר כך והם עונים לחיים ע"כ ועוד האריך בדבר וראיתי לקצר (ד): ויברך המוציא לחם מן הארץ ואע"ג דמוציא עדיף טפי וכו' בפרק כילד מברכין (דף לח) ת"ר מהו אומר המוציא לחם מן הארץ ר' נחמיה אומר מוציא לחם מן הארץ אמר רבא במוציא כ"ע

דרכי משה

קסז (א) וז"ל א"ז שמעתי מפרשים דהיינו כנגד המתבקע כי מחמת שבוה הצד התחיל לאפות ונדחקה העיסה עד שמתבקע כנגדו ומה שהקפידו לבצוע במקום שנאפה תחלה משום דיש גורסין כן בגמרא פרק חלק מהיכא דקדים בישולא ויש מפרשים שנאפה יפה והוא דעת רבינו: (ב) וכן אנו נוהגין מיהו אם חתכו קודם אף בשבת כתב המרדכי בעירובין ס"פ חלון דהוי לחם משנה: (ג) ונראה הא דלא יבצע יותר מכביצה היינו אם אינו אוכל מן הפרוסה שבצע רק הבוצע אבל לדידן שנוהגים שהבוצע נותן מן הפרוסה לכל המסובים יש לבצוע יותר כדי שיגיע כזית או מעט פחות לכל המסובים וכן נוהגים: (ד) ונראה לי שאין חילוק בין יין לשאר משקים ולא אמר אין מסבירין אלא על היין רק למעוטי פת ומיהו י"ל דנקט יין דוקא שקובע ברכה לעצמו תוך הסעודה. ובא"ז כתוב כשבא לבצוע אומר ברשות מורי מרת ענוה היא אע"פ שהוא חשוב יותר מכולן שלא יהא נראה כמראה בעצמו שהוא החשוב והם עונים ברשות שמים וא"צ כ"א ליטול רשות וכשבא לברך על היין אם מברך תיכף ומיד אחר הביצוע קודם שהתחילו לאכול א"צ לומר סברי דהא בלאו הכי סוברים ומצפין אלא היכא שהתחילו לאכול שאין בית הבליעה פנוי צ"ל סברי מורי שימנעו מלאכול ויכוונו לבם לשמוע הברכה ויענו אמן אחריו שאם לא יענו לא יצאו שניהם י"ח כההיא דירושלמי פ' ג' שאכלו ר' אבא בר זימנא הוה משמש קומי ר' זירא מזג ליה כסא א"ל סב וברוך א"ל הב דעתך דאת משתי אחרינא דתניא השמש מברך על כל כוס וכוס א"ל כמה דאנא יהיב דעתא מפקי יתך ידי חובתך בברכתי כן הב דעתך מפקי יתי ידי חובתי באמן עכ"ל וצ"ע במאי דאמר אם לא יענה אמן לא יצאו שניהם י"ח כי לא נמצא זה בפוסקים אחרים וכן בתלמוד שלנו ליתא וצ"ע וכתב

פרישה

סי' קסז (א) ויש שאין רוצין לחתוך הלחם כלל וכו' אע"י דתנן בפ"ג דטבול יום רבי יהודה אומר אם אוחז בקטן והגדול עולה עמו לחשוב כשלם שמא דין פרוס' המוציא לא ילפינן מטומאה:

(ב) דחשיב הפסק מה שמתאחר כו' ואעפ"י שכתבתי לעיל דעד כ"ב אמות מקרי תכף דהיינו דוקא במצות חלוקות כגון נטילה והמוציא אבל בין ברכה לעשיית המצוה קפדינן אפילו בכל שהוא. וכתב הב"י התוס' כתבו טעם למה שאין חותכין בשבת משום שלא תשמט ידו לבצוע קודם שתכלה הברכה וכו' והרמ"א כת בש"ע שהטעם שבשבת לא יחתכו משום דבעינן לחם משנה. משמע מלשונו שאם נחתך קצת מפת שאז אינם נקראים לחם משנה וזהו ליתא שהרי שלם נקרא אלא משום חשש התוספות שמא תשמט הסכין:

(ג) ואע"ג דמוציא עדיף טפי דכ"ע מודו דלשעבר משמע פי' וכבר הוציא לחם זה מן הארץ שהוא נהנה ממנו וטעם דמודו כ"ע במוציא. משום שנאמר אל מוציאם ממצרים וכשנאמר זה כבר הוציאם ממצרים ודפליגי בהמוציא רבנן סברי המוציא לשעבר משמע דכתיב המוציא לך מים מצור החלמיש ור' נחמי' סבר להבא משמע שנאמר המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים ורבנן ה"ק להו קב"ה לישראל וכו' עיין בדרישה אפ"ה פסק תלמודא המוציא פי' בירושלמי כדי שלא לערב האותיות כגון העולם מוציא וכתב ב"י אף על גב דבלחם מן ליכא עירוב שאני התם דקרא כתיב להוציא לחם מן הארץ. שלא לערב האותיות

דרישה

ואין מסבירין אלא על היין מ"ט לחם שהוא רשות שאם רצה שלא לאכול הרשות בידו לפיכך נוטל רשות כדי שיסכימו כולם לדעתו אבל בברכת המזון וקידוש והבדלה שהם חובה אין צ"ל רשות אלא סברי מורי כלומר תנו דעתכם לברכה כדי לצאת ידי חובתכם והם עונין לחיים וכן יין שבתוך הסעודה אין צריך ליטול רשות שהרי מכיון שכל אחד מברך לעצמו דא"א לאכילה בלא שתיה לפי צ"ל סברי פי' אעפ"י שכל אחד מברך לעצמו בתוך הסעודה ואסורים לענות אמן כדלקמן סי' קע"ד ולפי מ"ש שם אין צריך להאי טעמא ע"ש שהיין גורם שכרות ומפני הפחד הוא אומר כן והם עונים לחיים ע"כ ועוד האריך בדבר וראיתי לקצר ב"י ע"ש בש"ע בסוף סי' קס"ז עד מ"ש רמ"א ומהרמ"ץ כתב הטעם לפי שהיין הביא קללה לעולם בימי נח שנשתכר ונתגלה בנו ע"כ אומרים סברי כלומר תבינו שבדעתי לשתות ובדעתיכם אני אשתה שלא יזיק ע"כ רגילין להשיב אחריו לחיים עכ"ל מהרש"ל. בפרק ב"מ מקשה ר' יונה מהא דאמר בפ' אלו דברים ד' כ"ב תיכף לנט"י סעודה למה לא חשיב ליה בפרק כילד מברכין דף מ"ב גבי ג' תכיפות הם ומתרלים דחשיב להכי דאתו מקרא וצ"ל דס"ל כר' יואל אבל להרא"ש ל"ק דהסיא דתיכף לנט"י סעודה דאלו דברים הוא חד מג' תכיפות דתיכף לנטילה ברכה הוא א"כ חשבים ול"ק להרא"ש למשוב כמי תיכף לנט"י אחרונים ברכת המזון דא"כ לחשבי' דכלמוד בק"ו מנט"י לפני סעודה שהשלחן לפניו ואפ"ה צריך תכיפה כ"ש וק"ו לנט"י אחר הסעודה שהוא סילוק וסיום סעודה ב"ו. ומה שכתב רבינו שכן פי' הרי"ף איני יודע מהיכן למד כן שהרי הרי"ף לא כתב

טפי דכ"ע מודו דלשעבר משמע [א] (ד) וצריך לברך לשעבר ובהמוציא פליגי אפ"ה פסיק תלמודא המוציא ויכוין בברכתו למה שמוציא מפיו ויתן ריוח בין לחם ובין מן שלא יבליע המ"ם (ה) ויתן שתי ידיו על הפת שיש בהן י' אצבעות כנגד י' מצות התלויות בפת לא תחרוש בשור ובחמור כלאים לקט שכחה פאה בכורים תרומה מעשר ראשון מעשר שני חלה ולכך יש י' תיבות בברכת המוציא וי' תיבות בפסוק מצמיח חציר לבהמה וי' תיבות בפסוק עיני כל אליך ישברו וי' תיבות בפסוק ארץ חטה ושעורה וי' תיבות בפסוק ויתן לך ולא יבצע עד שיביאו לפניו מלח או לפתן ללפת בו

ויתן שתי ידיו על הפת שיש בהן עשר אצבעות וכו' כ"כ מקצת מפרשים ע"ש ירושלמי פרק קמא דחלה ומדרש ויכולו ב"י ונראה דטעמו ע"ש הפסוק פותח את ידיך ומשביע לכל חי רצון והוא ע"ש הפסוק יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך בעתו וכבר ידעת מאמר רז"ל בכתובות גדולים מעשה צדיקים יותר ממעשה שמים וארץ דאילו במעשה שמים וארץ כתיב אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים אבל במעשה צדיקים כתיב מקדש אדני כוננו ידך וזהו אומרו פותח את ידיך שתי ידים היד ימין בה' אצבעות הן השמים יפתח את אוצרו הטוב לתת מטר ארצך היא היד השמאל בה' אצבעות יסדה ארץ שאין טפה יורדת מן השמים שאין התהום עולה כנגדו טפחיים הנה א"כ בפתיחת שתי ידיו יתעלה בעשר אצבעות אלו שיוריד גשמי ברכה ורצון כמו ששאל חוני המעגל משביע לכל חי רצון במזון הנמשך ממקור קדושת שמו וממקור הרצון מקדושת עשר הספירות וזהו משביע לכל חי רצון ובפתיחת קדושה זו עתידה א"י שתוציא גלוסקאות כו' ולכונה זו יתן שתי ידיו על הפת שיש בה עשר אצבעות כנגד עשר מצות התלויו' בפת להמשיך קדושת עשר ספירות למטה מאוצרו הטוב את השמים לתתו בארץ ולתתו בפת להשביעו מן הקדושה ומן הרצון ולכך יש עשרה תיבות בברכת המוציא שיכוין על לשעבר ועל להבא לעתיד שתוציא א"י גלוסקאות כמו שאמרנו כי אז יתגלה הקדושה ויתפרסם לעין כל ועשרה תיבות בפסוק מצמיח חציר לבהמה ועשב לעבודת האדם להוציא לחם מן הארץ שהוא מבואר דיאמר הכתוב כשם שהוא ית' מצמיח חציר לבהמה ועשב לעבודת האדם חציר ועשב ממש כך יוציא לחם ממש מן הארץ והן הגלוסקאות שתוציא א"י לעתיד והכל נמשך מקדושת עשר ספירות וכן עשרה תיבות שבפסוק עיני כל ובפסוק ארץ חטה ובפסוק ויתן לך כולם מכוונים על לעתיד שתוציא א"י גלוסקאות ממקור קדושת עשר ספירות להשביע לכל חי רב פעלים מקדושת מקור הרצון אל כל זה יכוין בהנחת שתי ידיו בעשר אצבעות על הפת כשיברך המוציא:

ולא יבצע עד שיביאו לפניו מלח או לפתן וכו' כ"א בפרק כיצד מברכין וע"פ פרש"י בהא דאמר רבה בר שמואל לית דין צריך בשש פירוש עיכוב כלומר פת נקייה היא זו וא"צ ליפתן אבל כל שאין הפת נקייה אעפ"י שאין זה חפץ לא במלח ולא בלפתן לא יבצע עד שיביאו לפניו מלח או לפתן ולאפוקי ממאי דמשמע מפי' הערוך דלית דין צריך בשש דקאמר רבה בר שמואל על עצמו אמר לית דין צריך בשש פי' איכני צריך לאכול לפתן דבלישנא דרבנן שמו בשש דלא אמרינן דלא יבצע עד שיביאו לפניו מלח או ליפתן אלא במי דצריך למלח וליפתן שאין הפת מקובל לו בלא מלח

כ"ע לא פליגי דאפיק משמע דכתיב אל מוציאם ממצרים כי פליגי בהמוציא רבנן סברי מוציא דאפיק משמע שנאמר המוציא לך מים מצור החלמיש ור' נחמיה סבר המוציא דמפיק משמע שנאמר המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים ורבנן ה"ק להו קודשא בריך הוא לישראל וכו' ופירש"י דאפיק משמע הא ודאי ברכה הגונה דלשעבר בעינן שהרי כבר הוציא לחם הזה מן הארץ שהוא בא ליהנות ממנו ואסיקנא והלכתא המוציא לחם מן הארץ וכתבו התוספות ואע"ג דבמוציא כ"ע לא פליגי דאפיק משמע בירושלמי מפרש טעמא כדי שלא לערב ראשי האותיות כגון העולם מוציא ואע"ג דבלחם מן איכא עירוב שאני התם דקרא כתיב להוציא לחם מן הארץ ועל כן יש לבצוע בב' ידיו בי' אצבעות כנגד י' תיבות שבמקרא זה עד כאן לשונו ויש בדברי רבינו טעות סופר שכתוב בספרי' דכ"ע מודו דלהבא משמע וצריך לברך להבא והנך רואה שבגמרא אמרו דכ"ע לא פליגי דאפיק משמע דכתיב אל מוציאם ממצרים וזהו ודאי לשעבר וכמו שפירש"י הילכך צריך להגיה לשעבר במקום להבא וכך סדר הלשון דכ"ע מודו דלשעבר משמע וצריך לברך לשעבר וכן מצאתי בספר מדוייק וכן הוא גירסת העיטור ואפשר שגירסת רבינו בגמרא היא זאת במוציא כ"ע לא פליגי דמפיק משמע דכתיב אל מוציאם ממצרים כי פליגי בהמוציא רבנן סברי המוציא דמפיק משמע דכתיב המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים ורבי נחמיה סבר המוציא דאפיק משמע דכתיב המוציא לך מים והכי ה"ק להו הקב"ה לישראל וכו' פי' במוציא כ"ע ל"פ דמפיק משמע ירצה להבא דכתיב אל מוציאם ממצרים ר"ל כשרצה להוציאם ממצרים כתועפות ראם היה לו ולהבא מברכים כי פליגי בהמוציא רבנן סברי דמפיק משמע דכתיב המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים והוא להבא ור' נחמיה סבר דאפיק משמע דכתיב המוציא לך מים וכבר הוציא וזו גירסת ספר מערכות אלהות שכתב בשער הברכות דרך ו' וז"ל בפרק כיצד מברכין אמרינן על הפת מהו מברך המוציא ר' נחמיה אומר מוציא אמר רבא במוציא כ"ע לא פליגי דמפיק משמע כי פליגי בהמוציא ורבנן סברי המוציא נמי דמפיק משמע והלכה כרבנן דאמרי המוציא ע"כ וכ"כ גירסת התו' שכתבו וזה לשונו והלכתא המוציא וכו' ואף על פי דבמוציא כ"ע לא פליגי דמפיק משמע בירושלמי מפרש טעמא וכו' ע"כ הרי שאמרו דלכ"ע מוציא דמפיק משמע ופי' דמפיק ידוע שהוא להבא: **ומ"ש** רבינו ויתן ריוח בין לחם ובין מן וכו' מהירושלמי שכתבתי בסמוך יש ללמוד כן ופשוט הוא: **ומ"ש** ויתן שתי ידיו על הפת שיש בהן י' אצבעות כנגד י' מצות התלויות בפת וכו' עד מצמיח חציר לבהמה כ"כ בכלבו וברוקח בשם הירושלמי פ"ק דחלה ומדרש ויכולו אלא שבמקום ביכורים כתוב שם לא תחסום: **כתב** הרוקח אין לברך המוציא קודם שיתפוס הלחם כמו במנחות גבי תפילין משעת הנחתן:

ולא יבצע עד שיביאו לפניו מלח או ליפתן וכו' בפ' כיצד מברכין (דף מ.) אמר רבא בר שמואל משום רבי חייא אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיביאו מלח או ליפתן לפני כל אחד ואחד רב' בר שמואל איקלע לבי ריש גלות' אפיקו ליה ריפתא ובצע להדיא אמרו ליה הדר מר משמעתי' אמר להו לית דין צריך בשש ופירש"י ובצע לה להדיא כלו' מיד ולא המתין למלח וליפתן בשש עיכוב כמו בושש רכבו כלו' פת נקיה היא זו ואין צריכה ליפתן וכתבו התו' ואין אנו רגילין להביא על השלחן לא מלח ולא ליפתן משום דפת שלנו חשוב והרי הוא כי הא דאמרי' בסמוך לית דין צריך בשש מיהו רבי' מנחם היה מדקדק מאד להביא מלח על השלחן כדאיתא במדרש כשישראל יושבי' על השלחן וממתינין זה את זה עד שיטלו ידיהם והם בלא מצו' השטן מקטרג עליהם וברית מלח מגין עליהם ובשבלי הלקט כתוב מה שנהגו לבצוע על המלח פירשו הגאונים לפי שהשלחן נקרא מזבח וכתיב במזבח על כל קרבנך תקריב מלח והרמב"ם כתב בפ"ז מהל' ברכות אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיביאו מלח או ליפתן לפני כל אח' ואח' אא"כ נתכוונו לאכול פת חרבה נראה שהוא מפרש כפי' הערוך שכתב היאכל תפל מבלי מלח תרגומו כמה דלא מתאכיל מידי בשש בלא מילח' פירוש כל דבר שיאכל עם הפת שמו ליפתן בלשון משנה ובלישנא דרבנן שמו בשש ומפרש הרב ז"ל דלית דין צריך בשש ה"ק אין

דרישה

כתב בוה מלא דברי הגמרא וכל מה שאפשר לפרש בלשון הגמרא יש לפרשו בלשון הרי"ף ונראה שכן יש לפרש שמוכח יותר מלשון הרי"ף דבגמרא איתא ולית הלכתא ככל הני שמעתתא הנזכרים לעיל דהיינו סילוק שלחן וגמר אכילה שיאסרו לאכול. אלא כי הא דאמר רב חייא בר אשי א"ר ג' תכיפות הן. ונוכל לפרש ג' תכיפות הן ולא יותר ותכיפה דמים אחרונים לא נזכרה ואפי' אחר מים אחרונים אינם אסורים לאכול והסיפא דתיכף לנ"י ברכה אמים ראשונים קאי אבל בדברי הרי"ף מוכח שפיר שכתב ולית הלכתא הכי אלא כל זמן שלא נטל ידיו לברכה מצי לאכול וכו' ומייתי עלה כי הא דא"ר חייא ג' תכיפות הן א"כ מוכח דאמים אחרונים קאי הא דאמרי' תכף לנטילה ברכה ודו"ק. ומה שכתב רמ"א ז"ל בש"ע דהילוך כ"ב אמות הוי הפסק. למדה רמ"א ז"ל מדברי התוס' פרק אלו נאמרין דף ל"ט ע"א בד"ה כל כהן שלא נטל ידיו כו' והביאו הב"י בסי' קכ"ח בד"ה ויטול ידיו כו' עד ושיעור תכיפה איכא למשמע מתכיפת סמיכה לשחיטה דאמרינן בפרק כל הפסולי' כל הסמיכות שהיו שם קורא אני בהם תיכף לסמיכה שחיטה חוץ מזו שהיתה בשער נקנור שאין מצורע יכול ליכנס שם. אלמא כדי מהלך משער נקנור עד בית המטבחים לא חשיבא תיכף ובמסכת נדה משמע דלא הוי טפי מעשרים ושתים אמה מקום דריסת רגלי ישראל ומקום דריסת רגלי הכהנים שכל אחד היה י"א אמה עכ"ל כל זה כתב ב"י שם בשם התוס' והם המה בפרק אלו נאמרין כנ"ל והנה איכא למידק ולומר שהתוס' לא דייקי אלא שלא תאמר שיעור כ"ב אמות לא הוי הפסק קמ"ל מזה דעל כל פנים שיעור כ"ב אמות הוי הפסק אבל בציר מהכי ג"כ י"ל דהוה הפסק וכל ישראל הרוצין לסמוך י"ל שהלכו עד י"א אמה השניים שבהן אין רשות להלך כ"א הכהנים וא"כ נתן רמ"א ז"ל בקיצור דבריו מקום לטעות דיסברו המון עם דבציר מכ"ב אמות לא הוי הפסק. ועוד זולת זה כתב הרשב"א וב"י הביאו לעיל סי' ק"ס גבי נטילת מים אחרונים דאם היו המסובין רבים מתחילין מן הקטן עד ה' דאז מתחיל הגדול ובעוד שד' אחרונים נוטלין אחריו מעיין הגדול שהוא המברך בד' ברכות דברכת המזון וכתב הרשב"א שם דבכדי לא מפסקינן משום תיכף לנטילה ברכה אלא שזה הפסק היה לצורך. ומשמע מיניה דבכדי אפילו בציר כשיעור ד' נטילות לא מפסקינן כלל ודו"ק. ועיין בגמרא פרק כל הפסולין ריש דף ל"ג דפריך הגמרא אהאי מימרא הנ"ל דכל הסמיכות שהיו שם קורא אני עליהן תיכף לסמיכה שחיטה חוץ מזו שהיו בשער נקנור שאין מצורע יכול ליכנס שם עד שמזין עליו מדם חטאתו ומדם אשמו ולוי אמרת ביאה במקצת לא שמה ביאה ליעול ידים ולסמוך. ופירש"י ליעול ידו לתוך הפתח ולסמוך ולשחטה אבל הפתח דהא כל הפתחים שהיו שם כו' עד ועקס"ד ר' היא דאמר כל צפון העזרה כשר לשחיטת קדשים ואף צפון שבמקום דריסת רגלי ישראל והכהנים כדאמרינן לעיל. (ר"ל הא דתנן במשנה דאיזהו מקומן של זבחים קדשי קדשים שחיטתן בצפון בכל מקום בצפון קאמר ולאפוקי קדשים קלים ששחיטתן בכל מקום בעזרה ול"ד בצפון) ומשני הא מני ר' יוסי ב"ר יודא היא דאמר מרחק לצפון. פירש"י לצפון הכשר לשחיטת ק"ק רחוק מן הפתח יותר מכ"ב אמה מקום דריסת ישראל ומקום דריסת הכהנים הילכך צריך להחזירו בצפון המזבח וליכא תכף לסמיכה שחיטה עכ"ל רש"י. וקי"ל כר' יוסי בר יהודא ששחיטת קדשי קדשים לא היתה כשרה אלא בצפון המזבח כמ"ש הרמב"ם בהלכות מעשה הקרבנות ריש פרק ה' ושם בפ"ג כתב ז"ל ואם היה בעל הקרבן עומד בחוץ והכניס ידו לפנים וסמך בשחיטתו כשרה והוא שיסמוך בכל כחו וכתב הכסף משנה שם דנלמד מגמרא דפרק כל הפסולין הנ"ל וממסקנא דמסיק שם דבעינן סמיכה בכל כחו. ושם איירי דוקא בשחיטת קדשים קלים וכמו שמסיק וכתב ז"ל ובמקום שסומכין שוחטין ותיכף לסמיכה שחיטה עכ"ל ואילו קדשי קדשים איני כשר לשחוט בהכנסת היד סמוך לפתח דהא אינו נשחט כ"א בכ"ב אמות מהפתח מוכ"ח לא נקרא תכף דהא סתם בני אדם כל היד מן האצילי' ולמטה הוא יותר מאמה כמעט אמה וחצי וא"כ מאי משני מתחלה ר' יוסי בר יודא הוא כו' הא אכתי קשה כשמכניס כל ידו לא ישארו ממקום הסמיכה עד מקום השחיטה דלצפון המזבח כ"א אמה ויהיה תכף והתוס' הנ"ל שכתבו כ"ב אמה מילתא דפסיקא נקט שכ"ב אמות על כל פנים אינו מקרי תכף ודו"ק. גם נראה מ"ש בגמרא כל הסמיכות קורא אני עליהן תכף לסמיכה שחיטה כו' לא אמרו שהיו בי"א אמות הליכת רגלי הכהנים היו שוחטים קדשי קדשים דמהליכת רגלי כהנים היה אסור לא אמרו שהיו בודאי תכף אלא נוכל לומר שהיו תכף וכל ישראל שהי' אפשר לו היה עושה תכף ואפשר שגם לשחיטה מאיזה טעם שיהיה הא כתב הרמב"ם ומוכח כן בגמרא דלא היה מעכב. וגם זה היה אסור להלוך בו הישראלים שם התחיל קדושת המקדש והמזבח. וכל שא"א לעשות הסמיכה תכף ד' האחרונים שיטלו אמרין אע"ג דלא יהיה נטילה סמוך לברכה דהא ודאי שיעורא ד' נטילות דלא אמרו ג"כ תכף לנטילה ברכה אלא שלא יפסיק שלא לצורך. וזה שנוטל קודם ד' האחרונים הוא לצורך כדי לעיין בד' ברכות בשעת נטילה ובזה לא אמרו תכף לנטילה ברכה וק"ל. וגם זה הוא הטעם שאמרו שהגדול הוא המברך ברכת המזון כשהמסובין רבים נוטל ידיו באחרונה קודם ד' נטילות הוא יותר מהילוך כ"ב אמות שהרי אמרו שיעיין בד' ברכות בשיעור נטילות מ"מ ליכא למיחש. ובזה מיושב נמי מ"ש רבינו בסי' שאחר זה דלא יפסיק כלל בין הבליעה לאכילת פרוס' המוציא ולכתחלה אין להפסיק כלל וכבר כתבתי דגם פחות מכ"ב אמות אינו מוכח דלא מיקרי הפסק ובק"ש תרצתי תירוץ אחר. עיין בב"י עד אבל הרמב"ם כתב בפ"א מהל' ברכות ואם הפסיק כו' אכילה לא הוי הפסק וכו' יש ללמוד שאינו מוכיח שהרמב"ם יחלוק על פסק כל הנך רבוות' שדוקא מענין פרוסת המוציא אינו נקרא הפסקה. ומ"ש תנו לפלוני לאכול. אטו שגרע זה ממה שאמר תנו מאכל לבהמה שבודאי אם אומר תנו מאכל לפלוני שצריך אכילה אפי' עשיר שוסו מצוה להקדים פרנסתו יותר מהקדמת מזונות לבהמה. כתב הב"י בסי' קס"ח תמהני על דברי ר"י היאך כתב כן לפסק הלכה שפירש זה משמע על מ"ש ר' חייא בר אשי וכו' יש לייסב לר' ירוחם ז"ל כלום. שבגמ' מפרש אמר ר' חייא פת הכנומה בקערה מברכין עליו המוציא ופליג דר' חייא דאמר ר' חייא צריך שתכלה ברכה עם הפת וכו' דע"כ צריך לפרש דאיירי במי שיש בידו פת שלם ונטל ידיו לסעוד ולבצוע ודעתו לעשות מהפת השלם פת הכנומה בקערה וס"ל לר' חייא בר אשי הואיל ודעתו לאכול פת הכנומה ימתין לברך ברכת המוציא עד זמן שירצה להתחיל אכילתו שדעתו לאכול ולקבוע היינו משיתפרר הפת ואז יברך המוציא כמו בלחם בעלמא שמברך כשהוא מוכשר לפניו לאכול כן מי שרוצה לקבוע אכילתו אפת כנומה אינו מברך עד שהוא כנומה. ור' חייא פליג עליה וסבר הואיל והפת בידו לאחר הנטילה שאז חל עליו חיוב ברכת המוציא לכן צריך לבצוע ולברך עליו קודם שיפררנו וחולק גם על ר' חייא בר אשי וסבר שיברך על כל פת בעוד הפת שלם קודם שיתחתכנו מעתה אפילו שנדמו דברי ר' חייא בר אשי היינו דוקא בגוונא הנזכר אבל ר' ירוחם מדבר מענין אחר. והוא שבשיש בידו פת שלם קודם שנטל נטילת ידים ודעתו לעשותו פת כנומה ועדיין לא חל עליו חיוב המוציא לגמרי בזה לד"ה יוכל לעשותו פת כנומה ואח"כ כשיטול ידיו ויגיע חיוב המוציא שפיר יברך על אותו הפת כנומה ברכת המוציא אם אין לו פת שלם לברך עליו ואין עליו חוב להמתין מלהתפרר ולהשאר בשלמותו עד שיטול ידיו תחלה ויברך עליו המוציא: [א] **וצריך** לברך כו' וכתב ב"י ויש בדברי רבינו טעות סופר שכתב בספרים דכ"ע מודו דלהב' משמע וצריך לברך להבא. והנך רואה שבגמרא אמרו דכ"ע ל"פ דאפיק משמע דכתי' אל מוציאם ממצרים וזהו ודאי לשעבר וכמו שפי' רש"י הילכך צריך להגיה לשעב' במקום להבא. וכן סדר הל' דכ"ע מודו דלשעבר משמע וצריך לברך לשעבר וכן מצאתי בספר מדויק וכן היא גירסת העיטור ואפשר שגירסת רבינו בגמרא היא זאת וכו' והאריך ליישב גירס' הספרים:

פרישה

אותיות וכו' ואע"ג דבסימן קנ"ה כתב דאמרי' מקדישים ממליכים במ"ס ומפסיקין מעט ביניהם אפ"ה הואיל והכא אפשר לומר המוציא עדיף טפי אבל לעיל לומר ממליכין בנו"ן לא עדיף כמו הסמכת מ"ס דהמוציא:

(ד) **וצריך** לברך לשעבר כתב ב"י ואפשר רבינו וכו' ומברכין להבא יש לייסב איך מברכין על להבא בכאן מה שאין מברכין כן בשאר מקומות ויש לומר שלשון להבא י"ל דבר ההוה ונמשך גם להבא כמלא שמברכין על התמדת טובת הש"י שזן ומפרנס ונותן לחם תמיד לא יחסר: (ה) **ויתן** שתי ידיו כו' כתב בב"י אלא שבמקום בכורים כתב לא תחסום: אפשר שהטעם שאין אדם מביא בכורים מכל שדה ושדה שלו רק מכל שדותיו בכורים פעם

ואם

בו פרוסת הבציעה [ג] ואם פת נקייה היא א"צ וכ"כ רבינו חננאל והרמב"ם ז"ל ואם הפת מתובלת בתבלין או מלוח במלח כעין שלנו א"צ ויאכל מיד ולא יסיח בין ברכה לאכילה (ו) ואם שח בדברים בטלים צריך לחזור ולברך ומיהו שח בצרכי סעודה כמו קחו מפרוסת הברכה או הביאו מלח או ליפתן לא הוי הפסק ואפי' אמר הביאו מאכל לבהמה לא חשיב הפסק דחשיבי צרכי סעודה דא"ר יהודה א"ר אסור לאכול קודם שיתן מאכל לבהמתו שנאמר ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת ושבעת ואם שכח ואכל ולא בירך לפניו המוציא אם נזכר בתוך הסעודה מברך ואם לא נזכר עד שגמר סעודתו אינו מברך (ז) ואם הוא מסופק אם בירך אם לאו

אין דעתו לאכול עמו ליפתן · ולשון רבינו קשה בעיני שכתב וכ"כ ר"ח והרמב"ם דאי אעיקר מילתא קאי דלא יבלע עד שיביאו לפניו ליפתן למה ליה לומר שכן כתבו ר"ח והרמב"ם הרי גמרא ערוכ' היא ואי קאי למ"ש פת נקיה א"צ הרי לא כתב הרמב"ם שהטעם מפני שהיא נקיה אלא מפני שדעתו לאכלה חרבה (ס) :

ומ"ש רבינו ואם הפת מתובלת בתבלין או מלח כעין שלנו א"צ נראה שזהו מ"ש שם המרדכי ובני אשכנז אין רגילים לתת על השלחן לא מלח ולא ליפתן משום דפת שלנו חביב ומלוח :

ויאכל מיד ולא יסיח בין ברכה לאכילה ואם שח בדברים בטלים צריך לחזור ולברך ומיהו שח בצרכי סעודה וכו' עד והדר ואכלת ושבעת בפרק כיצד מברכין (שם) אמר רב טול ברוך טול ברוך א"צ לברך הביאו מלח הביאו ליפתן צריך לברך ור"י אמר אפי' הביאו מלח הביאו לפתן א"צ לברך גביל לתורי צריך לברך ורב ששת אמר אפי' גביל לתורי נמי א"צ לברך דא"ר יהודה אמר רב אסור לאדם שיאכל קודם שיתן מאכל לבהמתו ופירש"י טול ברוך. הבוצע קודם שטעם מן הפרוסה בלע ממנה והושיט למי שאכלו ואמר לו טול מפרוסת הברכה אע"פ ששח בינתים א"צ לחזור ולברך ואע"ג דשיחה הויא הפסקה כדאמרינן במנחות (לו.) שח בין תפילין לתפילין צריך לברך וכן בכיסוי הדם הך שיחה צורך ברכה ולא מפסקא הביאו מלח כמי א"צ לברך שאף זו צורך ברכה שתהא פרוסה של ברכה נאכל בטעם נראה מדבריו שאע"פ ששח מצרכי סעודה אם אינו דבר דשייך לפרוסת המוציא הוי הפסק וגביל לתורי חשיב שייך לפרוסת המוציא כיון שאסור לטעום עד שיאכיל לבהמתו וכ"כ מדברי רבינו וכ"כ מדברי המרדכי שכתב אבל אם שח דברים אחרים דלא שייכי להמוציא צריך לחזור ולברך וכ"כ שהוא דעת התוס' שכתבו הביאו מלח וכו' ואנו אין אנו רגילין להביא על השלחן לא מלח ולא ליפתן משום דפת שלנו חשוב ומשמע מדבריהם שהם סוברים דלדידן הביאו מלח הביאו ליפתן הוי הפסק כיון דלאו צורך פרוסת המוציא הוא אע"פ שהוא מצרכי סעודה אבל הרמב"ם כתב בפ"א מהלכות ברכות ואם הפסיק בדברים מענין דברים שמברכין עליו א"צ לברך שנית כיצד כגון שבירך על הפת וקודם שיאכל אמר הביאו מלח וכו' תנו לפלוני לאכול תנו מאכל לבהמה וכיוצא באלו א"צ לברך נראה מדבריו שכל שהשיחה מענין אכילה לא הויא הפסק וא"צ שתהא שיחה מענין פרוסת המוציא בדוקא דהא תנו לפלוני לאכול לא משמע מלישנא שאומר להאכילו מפרוסת המוציא וכיון דספק ברכות הוא נקטינן לקולא :

כתב הכלבו דכל ה"מ דאמרינן דלא הוו הפסק דוקא בדיעבד כלומר אבל לכתחלה לא יפסיק אפילו בדברים אלו כתוב בא"ח אם ראובן כשהוא נוטל ידיו לאכילה יעקב בירך המוציא ואח"כ נגב ראובן ידיו ובירך ענט"י לא הוי הפסק כמו טול ברוך וא"צ ראובן לחזור ולברך המוציא :

כתב הרוקח אם דיבר שאר דברים בין ברכת המוציא לאכילתו צריך לברך המוציא פעם שנית אבל אם אכל הבוצע מעט והשיחו הא נפקי כלהו כדמשמע בשילהי בכל מערבין (מ:) דאי יהבי לינוקא נפקו ע"כ. ואיני רואה שום ראיה משם דהתם הוא מברך ע"ד שישתה התינוק וכיון ששתה לא הויא ברכה לבטלה אבל הכא כל אחד ואחד חייב לברך כדי לאכול וכשאחד מברך לכולם הוי כאילו כל אחד בירך לעצמו וכשהוא מפסיק בין ענייתו אמן לטעימתו הוי הפסק וצריך לחזור ולברך וזה נ"ל ברור (ו) : וכתוב בתשו' הרשב"א מי שיש לו לפניו פת נקיה ויפה שא"צ לליפתן ובירך עליה המוציא ודעתו לאכלה עם ליפתן ואחר שבלע אמר הביאו ליפתן אם צריך לחזור ולברך כיון שא"צ לליפתן עמה : תשובה אם כשבלע נתכוון לאכול בלא ליפתן צריך לחזור ולברך אבל אם נתכוון לכך אינו הפסק ואפילו היתה פתו יפה שביפות שמא אין אכילתו ערבה עליו בלא ליפתן וקרוב אני לומר שאפילו היה לפניו מלח וליפתן ונתן דעתו על ליפתן אחר ואמר הביאו ליפתן פלו' כ"ל שאין הפסק שאין הדעות שוות במאכלן יש מי שערב לו ליפתן זה ויש בהפכו ע"כ. ודבריו ע"פ דעת הני רבוותא דבעו שתהא השיחה צורך פרוסת המוציא דוקא · דאילו לדעת הרמב"ם אע"פ שכשבלע נתכוון לאכול בלא ליפתן כשנמלך ואמר הביאו ליפתן למה צריך לחזור ולברך הרי צורך סעודה הוא וכבר נתבאר דנקטינן כהרמב"ם : ואם שכח ואכל ולא בירך לפניו המוציא אם נזכר בתוך הסעודה מברך ואם לא נזכר עד שגמר סעודתו אינו מברך כך היא מסקנת הגמרא בס"פ ג' שאכלו (נא.) :

כתב הכלבו אי גמר סעודתיה ולא יכיל למיכל טפי לא ליבריך משמע מדבריו שאם יכול לאכול יותר יחזור ויאכל ויברך עליו תחלה וזה אפשר לדעת הראב"ד בשכח והכניס משקין לתוך פיו אבל אין הפוסקים מודים לו כמו שיתבאר בסימן קע"ב והלכך אפי' יכול לחזור ולאכול א"צ :

ואם הוא מסופק אם בירך אם לאו כתב הרמב"ם יברך מספק נוסחא משובשת נזדמנה לרבינו בדברי הרמב"ם שבנוסחאות שלנו כתוב בפ"ד מהלכות ברכות מי שנסתפק

מלח ובלא ליפתן : ומ"ש רבינו וכ"כ ר"ח והרמב"ם הקשה ב"י וז"ל קשה בעיני דאי אעיקרא דמילת' קאי דלא יבלע עד שיביאו לפניו ל"ל לומר שכ"כ ר"ח והרמב"ם הרי גמר' ערוכה היא ואי קאי למ"ש פת נקייה אין צריך הרי לא כתב הרמב"ם שהטעם מפני שהיא נקייה אלא מפני שדעתו לאכול חרבה עד כאן לשונו ואין ספק דרבינו הבין מלשון הרמב"ם שכתב אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיביאו מלח או ליפתן לכ"א ואח' אא"כ נתכוונו לאכול פת חרבה עכ"ל היינו לומר שפת נקייה וחביב עד שנתכוונו לאכול פת חרבה בלא מלח ובלא ליפתן דאי אינה נקייה ואפ"ה נתכוונו לאכול פת חרבה בטלה דעתן אצל כל אדם ולא יבלע עד שיביא לפניו מלח או ליפתן כך הבין רבינו מלשונו ולכן כתב וכ"כ ר"ח והרמב"ם כדי לפרש שגם דבריהם כפרש"י אף על פי שלא כתבו כך בפירוש כי לא עלה על דעת רבינו שיש מי שפירש שאפי' אינה פת נקייה ונתכוון לאכול פת חרבה שרשאי לבצוע בלא מלח ובלא ליפתן אבל האמת הוא כמ"ש בית יוסף שדעת הרמב"ם כדמשמע מפי' הערוך דבדעתו הדבר תלוי שאם אינו חפץ במלח וליפתן אלא נתכוונו לאכול פת חרבה בלא מלח וליפתן אפי' אינה פת נקייה יכול לבצוע אעפ"י שאין שם לא מלח ולא ליפתן · ואיכ' לתמוה אמ"ש בש"ע וז"ל ואם היא נקייה וכו' או שנתכוין לאכול פת חריבה א"צ להמתין עכ"ל דנראה כמזכה שטרא לבי תרי דאעפ"י דלהרמב"ם דמיקל בנתכוין לאכול פת חריבה אפי' אינה נקייה אע"ג דאיכ' למימר בטלה דעתו אצל כל אדם כ"ש דמיקל בפת נקייה דבכל אדם אוכלים בלא מלח ולפתן מ"מ לרש"י ושאר מפרשים דוקא פת נקייה אבל אם אינה נקייה לא יבלע אפי' נתכוין לאכול פת חריבה ואם דעתו לפסוק כהרמב"ם ה"ל לכתוב לשונו ולא היה צריך לכתוב באם היא נקייה דא"כ דפשיטא הי' ולמדנו במכ"ש מפת חריב' וי"ל דפוסק כהרמב"ם ואתא לאשמועינן דבין שהיא נקייה ונתכוין לאכול עמה מלח וליפתן ובין פת חריבה שאינה נקייה ולא נתכוין לאכול עמה מלח ולפתן דשקולין הן ובין ובין כך א"צ להמתין : ויאכל מיד וכו' מימרא דרב בפ' כ"מ ופירש"י הבוצע קודם שטעם מן הפרוסה בלע ממנה והושיט למי שאכלו וכו' משמע דאם טעם הבוצע מן הפרוסה אעפ"י שהמסובים עמו לא טעמו אין השיחה הפסק אפי' שח אחד מן המסובין שלא טעם דכבר יצאו במה שטעם הבוצע אלא שנותנים לכתחלה מן הפרוסה לכל המסובין לחבב המצוה וכ"פ הרוקח והביא ראיה לדבר ומביאו ב"י ואעפ"י שהשיג ב"י על הראיי' נראה בעיני דאפי' את"ל דראיי' הרוקח אינה ראיה מכל מקום הדין הוא אמת ויציב וכדמוכח להדיא מפי' רש"י וכדפרישי' וכ"כ בהגה' ש"ע. כ' ב"י דנרא' מפי' רש"י דדוקא בכל מה שהוא שח לצורך ברכת המוציא כמו טול ברוך גביל לתורי לא הוי הפסק אבל צרכי סעודה ליתן לאכול לפלוני שאינו לצורך המוציא הוה הפסק וכן נראה מדברי רבינו עכ"ל והו' מדכת' ומיהו שח בצרכי סעודה כמו קחו מפרוסת הברכה וכו' דאלמא דשאר צרכי סעוד' שאינו כמו טול ברוך שהוא לצורך המוציא הוה הפסק מיהו אפשר לדייק מדברי רבינו איפכא מדאמר ואם שח בדברי' בטלים צריך לחזור ולברך דדוקא דברים בטלים אבל צרכי סעודה אפי' אמר תנו לפלוני לאכול לא הוי הפסק וזהו דאמר רבינו כמו קחו מפרוסת הברכ' לישנא דתלמודא דאמר טול ברוך נקט והרמב"ם דנקט תנו לפלוני לאכול טעמו דהיה גורס טול כרוך בכ"ף מלשון כרוכו ריפתא דמשמע שיתנו לפלוני לאכול ואעפ"י שאינו לענין ברכת המוציא כיון דמצרכי סעוד' הוא לא הוי הפסק ואפשר דרבינו נמי הכי סבירא לי' כדפרישית עוד כתב ב"י דמשמע מדברי התו' שכתבו הביאו מלח וכו' ואנו אין רגילין להביא על השלחן לא מלח ולא ליפתן משום דפת שלנו חשוב ומשמע מדבריהם שהם סוברים דלדידן הביאו מלח הביאו ליפתן הוי הפסק כיון דלאו צורך פרוס' המוציא הוא אעפ"י שהוא מצרכי סעודה עכ"ל ולפעד"כ דבמלתא פשיט' אף לדידן לא הוי הפסק וכדמוכח מדברי התו' עצמם שכתבו אח"כ מיהו רבינו מנחם היה מדקדק מאוד להביא מלח על השלחן כדאיתא במדרש וכו' אלא אפי' לפתן אעפ"י דלדידן א"צ להמתין מ"מ מי שמדקדק שלא יבלע עד שיביאו לפניו ליפתן קא עביד מצוה מן המובח' דקא עביד כדקאמר תלמודא מידי דהוה אפת נקייה לדידהו דא"צ להמתין ותלמודא דקאמר בסתם הביאו מלח הביאו ליפתן א"צ לחזור ולברך ומשמע אעפ"י שבוצע על פת נקיי' שא"צ לא מלח ולא ליפתן נמי א"צ לחזור ולברך ועוד דטול ברוך גופיה נמי לא צריך מצוה אלא לחבב המצו' ואפ"ה לא הוי הפסק וא"כ לדידן נמי הביאו ליפתן הוי חבוב מצוה דקא עביד כדקאמ' תלמודא אעפ"י שאינו צריך ולא הוי הפסק והכי נקטינן והכי משמע בש"ע שחזר בו ב"י מדלא כתב דלדידן הביאו מלח הביאו ליפתן הוי הפסק · עוד פסק תנו לאכול לפלוני נמי לא הוי הפסק כמפורש ברמב"ם ולדעתי דכך היא דעת רבינו כדפי' דדוק' דברים בטלים הוי הפסק והכי עיקר ולכן השאלה להרשב"א במי שהיה לו פת נקייה שא"צ ליפתן ובירך עליה המוציא ואחר שבלע אמר הביאו ליפתן לא הוי הפסק אעפ"י שהיה דעתו בשעה שבלע לאכלה בלא ליפתן דלא כדהשיב הרשב"א גם הב"י דחה לתשובה זו ע"ש : ואם שכח ואכל ולא בירך וכו' כתב ב"י דאפי' יכול לחזור ולאכול לאחר שגמר סעודתו א"צ לברך דלא כמ"ש בכל בו דיחזור ויאכל ויברך ונראה דאפי' לא תהיה אכילתו אכיל' גסה דקץ במאכלו אפ"ה כיון דגמר בדעתו שלא לאכול ואח"כ נזכר שלא בירך אינו מברך : ואם הוא מסופק וכו' הקשה ב"י דבסי' ר"ט כתב רבינו בשם הרמב"ם דכל הברכות כולם אם נסתפק אם בירך

דרכי משה

כתב שם לדבריו משום דעניית אמן מכלל הברכה הוא ולכן אסור לאכול מן הפרוסה עד שיכלה אמן מפי המסובין ולכן אין יוצאים עד שישמעו אמן : (ה) ובא"ז כתוב פת שיפון או פת שעורין שאינו יפה וגם מי שאינו רגיל בו ואינו יכול לאוכלו בלי ליפתן מסתברא דבעי מלח אבל פת חטון ויפה אפילו מי שאינו יכול לאוכלו בלא ליפתן בטלה דעתו ובכולהו נראה שאם רוצה להמתין על המלח הרשות בידו או שמא אינו רשאי כי היכא דלהוי תיכף לנטילת ברכה : (ו) ול"נ דברי הרוקח דמאחר שטעם אחד מן פרוסת הבציעה יצאו כולם

פרישה

פעם אחד · ומש"ה אינו מונה בכורים ומש"ה ג"כ אינו מונה י"א עם לא תמסום ובכורים : (ו) ואם שח בדברים בטילים כו' משמע דוקא בדיעבד אבל לכתחלה לא יפסיק אפי' בדברים אלו וכ"כ הכלבו :

(ז) ואם הוא מסופק אם בירך אם לאו כתב הרמב"ם עיין בב"י ואם הוא מסופק אם בירך אם לאו וכו' עד ולפי מה שהיה כתוב בנוסחאות רבינו יש לתמוה שרבינו בעצמו כתב בסי' ר"ט בשם הרמב"ם שכל הברכות כולם אם נסתפק אם בירך אם לאו אינו מברך וא"כ היה לו להקשות מדברי הרמב"ם דידיה אדידיה · יש ליישב התמוה הואת מדיוק דברי רבינו שכתב ונראה שאינו אלא מדרבנן · ולא כתב שכיון שאינו אלא מדרבנן · אלא ודאי דס"ל להרמב"ם בודאי שברכת המוציא מן התורה ונלמד בק"ו מואכלת ושבעת אם כשכבר אכל פת חייבתו התורה לברך ברכת המזון ק"ו קודם שאכל · וא"כ בזה נדחה קושיית הרמב"ם דידיה אדידיה שהוא כתב כל הברכות שהן מדרבנן חוץ מברכת המזון שהוא מן התורה והנלמד מברכת המזון שהוא ג"כ מן התורה שהיא ברכת המוציא ועיין בדרישה : או

דרישה

[ג] ואם פת נקיה היא אין צריך וכן כתב ר"ח והרמב"ם כתב הב"י וז"ל לשון רבינו קשה בעיני מ"ש וכ"כ תוספות והרמב"ם דאי אעיקר מילתא קאי דלא יבלע עד שיביאו לפניו לפתן ל"ל למימר שכן כתב ר"ח והרמב"ם הרי תלמוד ערוך הוא · ואי קאי למ"ש פת נקיה אינו צריך הרי לא כתב הרמב"ם הטעם מפני שהיא נקייה אלא מפני שדעתו לאוכלה חריבה הילכך נראה שהוא מפרש כפי' הערוך שכתב היאכל תפל וכו' נראה שהרמב"ם מפרש כך דקשה ליה למה שאל השואל הדר מר משמעתיה וכי לא ראה שהלחם יפה אלא ודאי ראהו בשאר לחם שאינה יפה · ושאלו הדר מר והשיבו לית דין צריך בשם שפי' של בשם הוא תפל · פי' אלא טפל הוא משולל מדבר המצטרך בו ללפתו · וא"כ השיב הוא לית דין משולל מדבר המצטרך שהוא כך ראוי להיות חריבה אין חסר לו דבר המלפת בו ולכן א"צ ללפתן וא"כ ע"כ צריך לפרשו דר"ל משום שיכוין לכך לאכלו חרבה ותלוי בכוונתם שאם צורך הלפתן מצד הדין · הרי אי אפשר להסירו · אבל אם באים הלפתן מחמת שהם מטפלים ומתחברים ללחם וא"כ אם כיון לאכול הלחם חרבה כמו שהוא א"כ לא חסר לו כלום וק"ל. דף ק"ה סוף ע"ב כתב הרוקח ואם כיון המברך להוציאם והן כיוונו לצאת יצאו · קשה דבסי' קס"ג מביא הב"י המרדכי שכתב בשם רבינו מאיר וכ"כ סמ"ג דאפי' למ"ד מצות אין צריכות כוונה אפ"ה צריך כוונת שומע ומשמיע א"כ כאן בהיסבו אפ"ה צריך כוונת שומע ומשמיע ע"כ ואפ"ה לא מהני ביסבו · וא"כ למה כתב הרוקח דמהני

לאו כתב הרמב"ם ז"ל יברך מספק ונראה שאינו אלא מדרבנן ולא יברך מספק וכ"כ בספר המצות ואם בירך במקום ברכת המוציא שהכל נהיה בדברו (ח) או שאמר בריך רחמנא מלכא מריה דהאי פתא יצא ואם הם שנים (ח) או רבים אחד מברך לכולם ודוקא שהסיבו שהוא דרך קבע אבל היו יושבין בלא הסיבה כיון שאינן נקבעים יחד כל אחד מברך לעצמו ואם אמרו נאכל כאן או במקום פלוני שהכינו מקום לאכילתן הוי קבע ואפילו בלא הסיבה (ט) ובעל הבית עם בני ביתו הוי שפיר קביעות אפילו בלא הסיבה והאידנא שאין אנו רגילין בהסיבה ישיבה דידן הוי קביעות ואפילו לבני חבורה

בירך אם לאו אינו מברך וא"כ ק"ל לרבינו להקשות בדברי הרמב"ם דידיה אדידיה עכ"ל וי"ל דלהרמב"ם אפשר לומר דאעפ"י דכל שאר הברכות הם מדרבנן מ"מ ברכת המוציא היא מדאורייתא דבר"פ כ"מ מייתי לה בק"ו ומה כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כ"ש וס"ל דק"ו גמור הוא אלא שרבינו השיג עליו ואמר דגם ברכת המוצי' אינו אלא דרבנן לפי שנמשך אחר דברי התוס' דכתבו לשם דלאו ק"ו ממש הוא וכ"כ הסמ"ג ולענין הלכה נקטינן להקל בברכות כספר המצות ורבינו ותו דכ"ו כתב דט"ס הוא בהרמב"ם דבנוסחאות שלנו כתב דבנסתפק אם בירך המוציא אינו חוזר ומברך מפני שאינה מן התורה אלא דקשיא לי לפי גרסה זו לאיזה צורך כתב הרמב"ם דין זה אצל ברכת המוציא הלא כבר כתב בפ"ח דבכל הברכות א"צ לברך בנסתפק חוץ מברכת המזון וי"ל דכיון דברכת המזון מייתי לה בק"ו הוצרך לפרש דאינה מן התורה דאין זה ק"ו ממש ולכן בנסתפק א"צ לחזור ולברך והכי נקטינן : **ואם** בירך במקום ברכת המוציא שהכ"נ (פי' שאמ' בא"י אמ"ה שהכ"נ) או שאמר בריך רחמנא וכו' פי' שאינו אומר בא"י אמ"ה אלא בריך רחמנא הוא במקום בא"י אלהינו מלכא דעלמא הוא במקום מלך העולם דקי"ל כר' יוחנן דכל ברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה כדלקמ' בסי' רי"ד אלא שצ"ע אם צ"ל מריה דהאי פיתא במקום המוציא לחם מן הארץ או אפי' לא הזכיר פת אלא אמר מריה דהאי כמי יצא וכתב ב"י דהתו' והמרדכי מסתפקין בזה וכיון דספיק' בדרבנן הוא יצא עכ"ל ומיהו כל זה דוקא דיעבד אבל לכתחלה לא :

ואם הם שנים או רבים וכו' משנה בפ' כ"מ וכפרש"י דישיב' בלא הסיבה לא הוי קבע לסעודה וכתב ב"י והא דלא כתב סתם היו רבים משום דלענין ברכת המזון יש חלוק בין שנים ליותר משנים אבל בברכת המוציא ל"ש אם הם שנים או ג' או יותר בכל גונא אחד מברך לכולם עכ"ל ואכתי קשה לאיזה צורך כתב רבינו כך הא פשיט' היא דבברכת המזון יש חלוק בין ב' לרבי' ובהמוציא אין חלוק וא"כ לימא סתמא כלשון המשנה היו יושבין לאכול בלא היסיבה כיון שאינן נקבעים כל אחד ואחד מברך לעצמו ואם היסבו שהוא דרך קבע א' מברך לכולם ונראה דרבינו ה"ק ואם הם שנים דלגבי ברכת המזון אפי' היסבו כל אחד מברך לעצמו ואינו יוצא במה ששומע מחבירו אפ"ה לגבי המוציא אם הסיבו אחד מברך והשני יוצא במה ששומע ממנו ברכת המוציא ועונה אמן והטעם כתב בשבולי הלקט דבסוף הסעודה הם נפרדים זה מזה לכך כ"א מברך לעצמו אפילו היסבו אבל תחלת הסעודה כשיושבים בהסיבה ודעת' להצטרף האחד יוצא בברכת המוציא של חברו ועוד חילק בטעם אחר דב"ה דאורייתא המוציא דרבנן לא אחמו' כולי האי ומביאו ב"י וטעם הראשון עיקר ואם הם רבים יותר משנים דלגבי ב"ה מצטרפים ומזמנין יחד ואחד מברך לכולם אפי' לא הסיבו אפ"ה לענין המוציא כיון שלא היסבו כל אחד מברך לעצמו והשתא ניחא דאתא לאשמועינן דבברכת המזון אין חילוק בין היסבו ללא היסבו אלא בין ב' לג' ושה וכו' ובברכת המוציא אין חלוק בין ב' לרבים אלא בין הסיבו ללא היסבו וע"ע בסי' קע"ד : **ואם** אמרו נאכל כאן כו' קאי אמ"ש אבל היו יושבין בלא היסיבה דכ"א מברך לעצמו דאם אמרו נאכל כאן במקום שהיו יושבים מקודם הוי קביעות מקום דאין חילוק בין אמרו נאכל בדוך פלן ובין אמרו נאכל כאן כיון דבדבורם הכינו מקום לאכילתן הוי קבע ואפי' בלא הסיבה כ"כ הרא"ש :

ובעל הבית וכו' פי' בני חבורה שהם אורחים שנזדמנו לאכול יחד התם הוא דאין מצטרפין אלא בהיסיבה אבל בעה"ב עם בני ביתו דכולם נגררין אחר בעה"ב דבמקום אכילתו גם הם נמשכים לשם אחריו הוי שפיר קביעות' בישיבה בלא היסיבה והאידנא אפי' לבני חבור' הוי קביעות בישיבה בלא היסיבה וכתב ב"י ומיהו ישיבה בעינן אף לדידן ולא הוי קביעות אם אמרו נאכל כאן או נאכל בדוך פלן אם אוכלים שם מעומד אא"כ ישבו בשלחן אחד או במפה אחת :

והיכא

שנסתפק לו אם בירך המוציא או לא בירך אינו חוזר ומברך מפני שאינה מן התורה ולפי מה שהיה כתוב בנוסחת רבינו א"א לתמוה שרבינו עצמו כתב בסי' ר"ט בשם הרמב"ם שכל הברכות כולם אם נסתפק אם בירך אם לאו אינו מברך וא"כ היה לו לרבינו להקשות מדברי הרמב"ם דידיה אדידיה :

והיכא שנסתפק לו אם בירך לאחר המזון יתבאר בסי' קפ"ד : והא דאמרינן דברכה שלפני המזון אינה מן התורה אע"ג דבר"פ כיצד מברכין (לה.) מייתי לה בק"ו ומה כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כ"ש כבר כתבו שם התוס' דלאו ק"ו ממש הוא :

ואם בירך במקום ברכת המוציא שהכל נהיה בדברו או שאמר בריך רחמנא מלכא מריה דהאי פיתא יצא בפרק כיצד מברכין (מ.) תנן על הכל אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא ובגמרא (שם :) איתמר רב הונא אמר חוץ מן הפת ומן היין ור' יוחנן אמר אפי' פת ויין ופסקו הפוסקים כר"י ואמרינן תו בגמרא(שם) בנימין רעיא כרך ריפתא ואמר בריך מריה דהאי פיתא אמר רב יצא והאמר רב כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה דאמר בריך רחמנא מריה דהאי פיתא ומשמע ודאי דלר' יוחנן דאמר כל ברכה שאין בה מלכו' אינה ברכה כמו שיתבאר בסי' רי"ד לא אמרי' דיצא אלא בדאמר בה נמי מלכות ולפיכך כתב רבי' בריך רחמנא מלכא וכ"כ הרא"ש והרשב"א ואע"ג דהאי עובדא דבנימין רעיא משמע דבברכה שלאחר המזון הוה משמע לרבינו דה"ה דאם בירך כן לפני המזון שיצא ידי ברכת המוציא דמ"ש מדתניא התם ראה פת ואמר כמה נאה פת זו ברוך המקום שבראה יצא דברי ר"מ ר' יוסי אומר כל המשנה ממטבע שטבעו חכמי' בברכות לא יצא ידי חובתו וכתב הרא"ש דבירושלמי פסיק הלכה כר"מ וגם לכאורה ר' יוחנן כר"מ ס"ל אלא דתלמודא דחי ואמר דר' יוחנן אמר לך אנא דאמרי אפי' כר' יוסי ודברי הגהות מיימוניות ברפ"ח הל' ברכות כדברי רבי' (ז) והגהות אשירי כתבו בשם התוס' צל"ע אם הלכה כר"מ אפילו לא יזכיר פת וכ"כ ג"כ המרדכי וכיון דספיקא בדרבנן הוא יצא : **ואם** היו שני' או רבי' אחד מברך לכולם ודוקא שהסיבו שהוא דרך קבע וכו' בפרק כיצד מברכין (מב.) תנן היו יושבין לאכול כל אחד ואחד מברך לעצמו הסיבו אחד מברך לכולם ופירש"י היו יושבים בלא הסיבת מטות שמוטין על צדיהן שמאלית על המטה ואוכלים ושותין בהסיבה כל אחד מברך לעצמו דאין קבע סעודה בלא הסיבה וכתב הרא"ה כן היה מנהגם כשמתחברים לאכול בחבורה אחת כל אחד מיסב על מטתו וכן לפי מנהגינו עכשיו לאכול בשלחן אחד או בלא שלחן במפה אחד . וכתב הרא"ש ר"ח פי' היו יושבין לעסק אחד ונזדמן להם לאכול מברך כל אחד לעצמו אבל הסיבו לאכול ואין להם עסק אחר אחד מברך לכולם וי"מ היו יושבין זה כאן וזה כאן שלא כסדר אכילה הסיבו שישבו סביבות השלחן כמו וישבו לאכול לחם דמתרגמי' ואסתחרו ופירש"י עיקר דלכולהו קשה מתלמידי דרב עכ"ל וכ"כ שהוא דעת התוס' · וכתבו התוס' דמתניתין איירי בין לברכת המוציא בין לברכת המזון וכ"כ ה"ר יונה והרשב"א וגם הרא"ש כתב מתני' איירי בין בברכה ראשונה בין בברכה אחרונה בברכה ראשונה אפי' בשנים אחד מברך והב' יוצא אם הסיבו אבל אם לא הסיבו אע"ג דשומע כעונה אפי' אמר אמן לא יצא ובג' אחד מברך ברכת המזון לכולם אם הסיבו על המטות : **ומ"ש** היו שנים או רבים ולא כתב סתם היו רבים משום דלענין ברה"מ יש חילו' בין שנים ליותר משני' משום דכשהם שנים כל אחד מברך לעצמו וכשהם ג' אחד מברך לכולם וכשהם ששה הם נחלקים לב' חבורות עד י' וכו' אבל בברכת המוציא ל"ש אם הם ב' או ג' או יותר בכל גוונא אחד מברך לכולם וטעמא דשני לן בין ברכת המוציא לברכת המזון בענין זה יתבאר בסי' קצ"ג בס"ד : **וז"ל** שבלי הלקט אמר אביי (שם מה:) נקטי' שנים שאכלו מצוה ליחלק פירש"י בין בהמוציא בין בברכת המזון וכן פי' ה"ר שמחה ויש שאין נוהגין כן ומפרשי' לפי שבסוף הסעודה הם נפרדי' זה מזה לפיכך מברך כ"א לעצמו אבל תחל' הסעודה שיושבי' ודעת' להצטרף הא' יוצא בברכת המוציא של חבירו ועוד פי' ה"ר יוסף בשם ר' שמעון ברה"מ דאורייתא אין א' מהם יוצא בברכת חבירו אבל ברכת המוציא דרבנן לא אחמור כולי האי עכ"ל :

ומ"ש רבינו ואם אמרו נאכל כאן או במקום פלוני וכו' שם בגמרא הסיבו אין לא הסיבו לא ורמינהי י' שהיו הולכי' בדרך אע"פ שכולם אוכלי' מככר א' כל אחד ואחד מברך לעצמו ישבו לאכול אע"ג שכל אחד ואחד אוכל מככרו אחד מברך לכולם קתני ישבו אע"פ שלא הסיבו אמר ר"כ ב"י כגון דאמרי ניזיל וניכול נהמא בדוך פלן וכתב הרא"ש ונראה דה"ה נמי אם אמרו נאכל כאן שקבעו מקום ובשביל שאלו היו אוכלין בדרך נקט תלמודא ניזיל וניכול נהמא בדוך פלן שכך מנהג הולכי דרכי' ע"כ וכ"כ ה"ר יונה בשם ר"י הזקן . ונראה שלזה נתכוון רש"י שכ' בדוך פלן במקו' פלוני דקבעו להם מתחלה מקו' בדיבור ועלה והזמנה הוי קביעות אבל ישבו מאליהן במקו' אחד יחד אינה קביעות : **וכתב** הר"י וכן אם רוכבי' ואמרו נאכל אע"פ שכל א' ואחד אוכל מככרו שלא ירדו מהבהמות מצטרפין כיון שעמדו במקו' אחד אבל אם היו אוכלי' והולכי' לא ואם היו אוכלי' בשדה מפוזרי' ומפורדי' אע"פ שאוכלי' כולם בשעה אחת ומככר אחד כיון שלא קבעו מקו' והוכלים מפוזרי' אינם מצטרפי' : **ומ"ש** רבינו ובע"ה עם בני ביתו הוי שפיר קביעות אפי' בלא הסיבה בירושל' כ' שם ה"ר יונה והרא"ש והרשב"א אמר ריב"ל בשבעה מתני' באורחין אבל בע"ה בתוך ביתו לא ופי' ה"ר יונה דסבר ריב"ל דבאורחי' שדרך לתת לכל אחד ואחד בפני עצמו ואינם יודעי' קביעותם אינם מצטרפי' אלא כשהסיבו יחד מתחלה אבל בע"ה עם בני ביתו אפי' לא הסיבו יחד מתחלה מצטרפי' אחר האכילה שכל בני הבית נגררין אחר בע"ה ואף על גב דבירושלמי פליג ר' חייא עליה דריב"ל כבר כתב ה"ר יונה שנראה דהלכה כריב"ל וכן דעת הרא"ש והרשב"א שלא הביאו אלא דברי ריב"ל לבד : **ומ"ש** רבינו והאידנא שאין אנו רגילין בהסיבה ישיבה דידן הוי קביעות וכו' כ"כ שם התוספות וה"ר יונה והרא"ש והרשב"א וכבר כתבתי בסמוך דברי הרא"ש : **ומ"ש** רבינו ואפי' לבני חבורה כלומר לא מיבעיא לבע"ה עם בני ביתו דישיבה הוי קביעות דהא לדידהו נמי הוי קביעות אלא אפי' בני חבורה דלדידהו לא הוי קביעות לדידן הוי קביעות : **והאידנא** נמי נראה דישיבה מיהא בעי ולא תימא ישיבה לדידן כהסיבה לדידהו וכי היכי דלדידהו כשקבעו מקום לאכילתם אף על פי שלא הסיבו הוי קבע לדידן אפי' לא ישבו נמי הוי קבע דכל היכא דליכא ישיבה ליכא קבע ומהאי טעמא נמי נראה דבע"ה עם בני ביתו לדידן נמי לא הוי קבע אא"כ ישבו וכ"כ ממ"ש בסימן קע"ד : ופת ויין אין אחד פוטר את חבירו אלא בהסיבה ולדידן אפילו בישיבה ושאר כל הדברים אפילו לדידהו אחד פוטר חבירו בישיבה לחוד כ"כ בקצת נוסחאות ומשמע דבין לדידהו בין לדידן בשאר דברי' בעי ישיבה מיהא משום דכל בלא ישיבה לא הוי קבע כלל ואין א' פוטר את חבירו : **כתב** הרוקח אם לא קבע מקום להם כל אחד מברך לעצמו ואם כיון המברך להוציא' והם כיוונו לצאת יצאו וכ"כ מתשובת הרשב"א שאכתוב בסי' קע"ד :

והיכא

דרכי משה

כולם מידי דהוי אטעימת כוס של ברכה וכמו שמבואר לקמן ס"ס רע"א וכמו שאכתוב בסמוך בשם א"ז . (ז) וכ"כ בתא"ו ני"א ח"א : (ח) וכ"פ הרא"ש והמרדכי ר"פ ג' שאכלו דלא כרבי שמחה דס"ל דבשנים מצוה לחלק כ"כ הכלבו בשמו וב"י בשם שיבלי לקט כתב א"ז שאין כל אחד ואחד צריך לטעום המוציא כמו בטעימת כוס של ברכה דאם יטעום אחד מן המסובין סגי והא דאמרינן בעל הבית בוצע כדי שיבצע בעין יפה דמשמע שהיו נוהגים כ"א וא' לטעום מן המוציא כמו שנוהגים עכשיו לאו משום דחובה הוא כך אלא משום

פרישה

(ח) **או** שאמר בריך רחמנא מלכא מריה דהאי פיתא וכאן קצר רבינו וצ"ל שאמר בריך רחמנא מלכא דעלמא שלר' יוחנן שצריך להזכיר מלכות צריך לזכור בו העולם וכ"כ תוס' והטור וכן כתבתי לקמן בסי' רי"ד · ומ"ש רבינו אם הם שנים או רבים ולא כתב סתם היו רבים משום דלענין ברכת המזון יש חילוק בין שנים ליותר משנים דכשהם שנים כל א' מברך לעצמו · וכשהם ג' אחד מברך לכולם וכשהם ששה נחלקין לב' חבורות עד עשרה כו' אבל בברכת המוציא לא שנא אם הם ב' או ג' או יותר בכל גוונא א' מברך לכולם וטעמא דשני לן בין ברכת המוציא לברכת המזון בענין זה יתבאר בסי' קצ"ג בס"ד עכ"ל ב"י וצריך עיון מה מבואר שם יותר ממ"ש בכאן בשם שבילי הלקט הטעם שיש חילוק ביניהן דהיינו לפי שבסוף הסעודה הם נפרדים זה מזה כמ"ש ר' שמחה והר' יוסף פי' בשם הר"ש דברכות המזון שהיא דאורייתא אין א' מהם יוצא בברכת חבירו אבל בברכת המוציא שהוא דרבנן לא אחמור כולי האי · ומ"ש ודוקא אם הסיבו וכו' אבל אם היו יושבים בלא הסיבה וכו' אע"ג דשומע כעונה ואפילו עונה אחרי' אמן לא יצא עכ"ל הב"י :

(ט) **ובעל** הבית עם בני ביתו הוי שפיר קביעות פי' הר"ר יונה דבאורחים שדרך לתת לכל אחד ואחד בפני עצמו ואינם יודעין קביעותן אינם מצטרפין אלא כשהסיבו יחד מתחלה

חדושי הגהות

קסז א ונראה שאין מקום להמיהתו כלל דמ"ש רבינו בשם הרמב"ם בסימן ר"ט איירי בברכות דרבנן ורבינו היה סובר לפי הנוסחא שלפנינו שהרמב"ם סובר דברכת המוציא דאורייתא היא משום דבר"פ כיצד מברכין (לה.) מייתי לה בקל וחומר כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כ"ש ואף שלפי האמת אינה מדאורייתא כבר כתבו שם התוס'

משום

חבורה כהסיבה דידהו דמו והיכא שהמסובין רבים גדול שבכולם בוצע (י) ואם יש עמהם בעל הבית הוא בוצע (ט) ואפי' אם האורח גדול ואין המסובין רשאין לטעום עד שיטעום הבוצע ואם כל אחד אוכל מככרו ואין כולם זקוקים לככר אחד רשאין לטעום קודם ואם הוא שבת אינם רשאין לטעום קודם אא"כ יהיה לפני כל אחד לחם משנה · אין הבוצע רשאי לבצוע (יא) עד שיכלה אמן מפי רוב העונין : [ג] (יב) הבוצע פושט ידו תחלה לקערה לאכול ואם בא לחלוק כבוד לרבו או למי שגדול ממנו הרשות בידו · (יג) מי שאינו אוכל אין יכול לברך ברכת המוציא להוציא האוכלין דתנן לא יפרוס אדם פרוסה לאחר אא"כ אוכל עמו (יד) אבל פורס הוא לבניו ולבני ביתו אע"פ שאינו אוכל כדי לחנכם במצות :

היו

דרכי משה

פרישה

דרישה

חדושי הגהות

וכו' פי' דלבניו ובני ביתו הקטנים כדי לחנכם במצות פורס הוא להם ובניו קטנים לאו דוקא דה"ה אחרים וז"ש ובני ביתו כלו' שאינן בניו אלא של אחרים וה"ה קטנים אחרים שאינן בני ביתו אלא אורחא דמילתא נקט וכן פי' ב"י ופשוט הוא :

קסח היו לפניו חתיכות של פת ופת שלם וכו' עד ובוצע משתיהן יחד בפרק כיצד מברכין פי' הרא"ש עובדא דרב שלמון בפרוסה של חטים ושלימה של שעורים שהיה מניח הפרוסה בתוך השלימה דא"ל שלמון אתה ושלום מסתכך שעשית שלום בין התלמידי' שנחלקו בו ומדלא אשכחן בתלמודא בפלוגתא דרב הונא ור' יוחנן בפתיתין ושלמין ושניהם ממין אחד דאיכא דס"ל הכי דקא מנח פרוסה בתוך שלימ' אלמא דוקא בחטין ושעורין לא הכריעו איזה מהן קודם אבל בשניהם ממין א' קי"ל כר"י דשלימ' עדיף כך היא דעת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש והר' יונה ע"פ דברי התו' ודלא כמקצ' רבוותא ע"פ פרש"י דגם בששניהם ממין אחד מניח הפרוסה בתוך השלימה ובוצע משתיהן יחד עיין במ"ש ב"י באורך ונראה דדין זה דוקא במי שהוא סועד יחידי כדמשמע לשון היו לפניו חתיכות אבל אם שנים סועדים טפי עדיף שיברך אחד על הפתיתין של חטין והשני יברך על שלמים של שעורים וכך כתב הרב מהרש"ל ונראה כך נוהגין אבל בששניהם ממין אחד אין לעשות כך כיון דקי"ל דשלם עדיף . כתוב בתרומת הדשן סימן ל"ב דבשני מיני פת לא אמרו חכמים דחד עדיף מאידך לברך עליו ולפטור את חברו אלא ברוצה לאכול משניהם אבל אם אינו רוצה לאכול אלא מאחד מברך עליו ואין לו לחוש לשני אף על פי שהוא חשוב וכ"כ בהגהת ש"ע ויש להקשות מעובדא דרב שלמון דאייתו לקמיה פתיתין של חטים ושלמים של שעורים לבדקו איזה חשוב אצלו לברך עליו ולפטור את חבירו ודילמא כשיברך על האחד אינו מפני חשיבותו אלא לפי שאינו רוצה לאכול אלא מזו שמברך עליו עכשיו וי"ל דכונתם היה דאם יאכל משניהם ויברך על האחד אז נודע דמה שמברך עליו הוא החשוב ואם לא יאכל אלא מאחד מאותו שמברך עליו ולא יאכל משני כלום אז נודע דאינו רוצה לאכול משני עכשיו ואין הכי נמי שלא יהא נודע מעתה איזהו חשוב לברך עליו כדי לפטור את חברו כשרוצה לאכול משניהם וק"ל : **וכן** פת אינו ישראל נקייה ופת קיבר של ישראל מברך על איזה מהן שירצה פי' אם אינו נזהר מפת של א"י דאם הוא נזהר מפת של א"י חייב הוא לברך על של ישראל אפילו הוא קיבר וכ"כ המרדכי ומביאו ב"י וכתב עוד המרדכי דהשר מקוצי ציוה לסלק הפת לבן של א"י מעל

קסח (א) היו לפניו חתיכות של פת ופת שלם הכל ממין אחד מברך על השלם אפי' הוא פת קיבר והחתיכות פת נקייה ואפילו אם השלם קטן מן החתיכות (ב) אבל אם השלם שעורים והחתיכות מחטין אפילו היא קטנה מניח הפרוסה תחת השלימה ובוצע משתיהן יחד (ג) פת שעורין ופת כוסמין מברך על השעורין כיון שהוא מין ז' אע"פ שהכוסמין יפין יותר : פת נקייה ופת קיבר והן ממין אחד מברך על הנקיה : [א] טהורה וטמאה מברך על הטהורה פת נקיה טמאה ופת קיבר טהורה מברך על איזה מהן שירצה וכן פת אינו ישראל נקיה ופת קיבר של ישראל

קסח היו לפניו חתיכות של פת ופת שלם וכו' בפרק כיצד מברכין (לט:) הביאו לפניהם פתיתין ושלימין א"ר הונא מברך על הפתיתין ופוטר את השלימין ור"י אמר שלימה מצוה מן המובחר ופסקו התו' והרא"ש והרשב"א והמרדכי והגהות מיימון פ"ז מהלכו' ברכו' כר"י וכתב עוד דבפתיתין גדולים ושלימי' קטנים פליגי וסבר רב הונא דמברך על הפתיתין אם ירצה ור"י אמר דשלימין מצוה מן המובחר וכן פי' ה"ר יונה ורש"י והראב"ד סוברי' דמסקנא דהלכתא שמניח פרוסה בתוך שלימה ובוצע ויתבאר בסמוך בס"ד וגם יתבאר שאין כן דעת הרמב"ם אלא כדברי אינך רבוותא והכי נקטינן דרבים נינהו : **ומ"ש** רבינו מברך על השלם אפי' הוא פת קיבר והחתיכות פת נקיה כ"כ שם התוס' והרא"ש והמרדכי והגהות מיימון והר"ד אבודרהם כדאיתא בירושלמי פרוסה דגלוסקאות ושלימין דב"ה מברך על השלימין דב"ה ודלא כה"ר יונה והכלבו שפסקו שמברך על הפרוסה שהיא נקיה : **ומ"ש** רבינו אבל אם השלם שעורים והחתיכות חטים וכו' שם אבל פרוסה של חטים ושלימה של שעורים דברי הכל מברך על הפרוסה של חטים ופוטר את השלימה של שעורי' ובתר הכי אסיקנא ירא שמים יצא ידי שניהם מניח פרוסה בתוך השלימה ובוצע ופירש"י דאפלוגתא דרב הונא ור"י בפתיתין ושלימין ושניהם ממין אחד קאי דירא שמים מניח פרוסה בתוך שלימה ובוצע וכ"כ הרשב"א בשם הראב"ד אבל התוס' וה"ר יונה והרא"ש מפרשים דלא קאי אלא אפרוסה של חטים ושלימה של שעורים וכתב הרא"ש שכן נראה מדברי הרי"ף וכ"כ הרמב"ם בפ"ז מהלכות ברכות מצוה מן המובחר לבצוע ככר שלימה אם היתה שם שלימה של שעורים ופרוסה של חטים מניח שלימה בתוך פרוסה ובוצע משתיהן כדי שיבצע מחטים ומשלימה ונראה ג"כ מדבריו דפתיתין ושלימים ושניהם ממין אחד פוסק כר"י דאמר שלימין מצוה מן המובחר וזהו שכתב מצוה מן המובחר לבצוע ככר שלימה ומשמע דבדאיכא פתיתין מיירי ומדלא חולק בין פתיתין גדולים לקטנים משמע בהדיא דאפילו בפתיתין גדולים ושלימין קטנים מצוה מן המובחר בשלימין : **ומ"ש** רבינו שאפילו חתיכה של חטים קטנה מניח הפרוסה תחת השלימה וכו' כ"כ שם הרא"ש ז"ל פירש"י בלשון אחר בוצע מן השלימה ומ"מ יוצא ידי שניהם קרינן ביה כיון שמניח שניהם יחד הוי כאילו בוצע משניהם ולשון שני פירש בוצע משתיהן יחד וזה נראה עיקר מדאמרינן לקמן הכל מודים לענין פסח שמניח פרוסה בתוך שלימה ובוצע מ"ט לחם עוני כתיב משמע שבוצע גם מן הפרוסה שכן דרכו של עני עכ"ל וכך הם דברי הרמב"ם ואע"פ שה"ר יונה כתב דאין צריך לבצוע שתיהן אלא ודאי בוצע הפרוסה שהיא של חטים ומקיים הסידור כשיניח עמה השלימה. ורבינו סתם דבריו כדעת הרמב"ם והרא"ש ז"ל והכי נקטינן : **כתב** המרדכי אהא דהביאו לפניו פתיתין ושלימין והלכה כר"י דשלימו' עיקר וכתב הר"ס דה"ה אם שתי שלימות ממין א' אחת גדולה ואחת קטנה דמברך על הגדולה וכן כתב בהגהות מיימון פ"ז :

כתב הרוקח אם יש לאדם שני מצאי לחם ואין לו לחם שלם או בשום דבר שלא יהא נראה ודינו כדין שלם יתחבר ביחד בעץ ואפילו בשבת יכול לחברם כדמשמע בפרק חלון (פא:) : **כתב** ר"י אם יש לפניו פת שלימה או פתיתין גדולים ורוצה לעשות פירורים דקים על דעת לברך עליהם ולאכלם א"צ לברך עליהם תחילה כשרוצה לפררן כי די לברך על הפירורין כך פשוט בפ' כיצד (לט.) מההיא דפת גמומה וכן פירשו בתוספת עכ"ל . ותמהני עליו היאך כ"כ לפסק הלכה שפירוש זה משמע שהוא על מ"ש רב חייא בר אשי פת הגמומה בקערה מברכין עליו המוציא וכן מצאתי שכתב הרשב"א ונדחו דבריו מהלכה דהא אמרינן עליה ופליגא דר' חייא דא"ר חייא צריך שתכלה ברכה עם הפת מתקיף לה רבא מ"ש גמומה דלא משום דכי כליא ברכה אפרוסה כליא על הפת נמי כי גמרה אפרוסה גמרה אלא אמר רבא מברך ואח"כ בוצע ואסיקנא דהלכתא כרבא וכיון דלא קי"ל כר' חייא כ"ש דלא קי"ל כרב חייא בר אשי וא"כ איפכא הוי פיסקא לפי פי' זה וכן כתב הרשב"א דלדברי חייא צריך שיבצע בשעת ברכה הואיל ואפשר שיש פת גדולה מתחלה לפניו ע"כ וא"כ לרבא נמי צריך שיברך קודם שיבצע הואיל ואפשר וכך הם דברי המפרשים כמו שנתבאר בסי' קס"ז : **כתוב** בכתבי מה"ר ישראל סי' ק"ו לחם שלם וגו דבוק פרוסה איך לעשות לברכת המוציא אם טוב יותר להניח גו מחובר שיהא הפת גדול או טוב לפרוס הפרוסה מן השלם כדי שיהא הככר שלם לברכת המוציא ולא ביארת יפה דעתך אם הוא זה כשני גלוסקאות הדבוקים יחד שנאפו ונדבקו בתנור כך ונחתך מן הא' והשנייה נשארת שלימה כה"ג ודאי טוב יותר להפריד החתיכה מן השלימה כדי שתהא נראה שלימה ממה שיניחנה דבוק בה כדי שתהא נראה גדולה דקי"ל שלימה קטנה עדיפא לענין ברכה מפתיתין גדולים עכ"ל (א) : **פת** שעורים ופת כוסמין מברך על השעורים וכו' ירושלמי פרק כיצד מברכין וה"נ איתא בתוספתא וכתבוה שם התוספות והרא"ש והרשב"א ז"ל : **ומ"ש** רבינו פת נקיה ופת קיבר והם ממין א' מברך על הנקיה גז"ש בירושלמי והתוס' שהביאו המפרשים הנזכרים שלימה של גלוסקא ושלימה של בע"ה מברך על השלימה של גלוסקא ודבר פשוט הוא דעל החשוב יותר ראוי לברך וכ"כ שם התוס' ב' שלימים ממין אחד אם האחד יותר נקי מברך על הנקיה דחביב ליה טפי ומשמע ליה דאפי' שתיהם נקיות אלא שזה לבן מזה מברך על היותר לבן דהא ודאי חשיב חביב טפי : **ונראה** שאם יאמר הבוצע דאותו שאינו לבן כ"כ חביב ליה לא צייתי לי' דבטלה דעתו אצל כל אדם ועוד אכתוב בזה בסמוך בס"ד : **טהורה** וטמאה מברך על הטהורה פת נקיה טמאה ופת קיבר טהורה מברך על איזה מהם שירצה ירושלמי שם : **ומ"ש** וכן פת א"י נקיה ופת קיבר של ישראל

דרכי משה

קסח (א) במהרי"ל כתוב על גלוסקאות הנושכות זו בזו ונתחברו הרבה ביחד בעת אפייתן הבוצע מאחד מהן אל יבצע במקום שנשכה בחברתה כי באותו צד חשיבה כפרוסה רק יבצע

דרישה

ללפת את פרוסת המוציא ועיין לקמן בסי' ק"ע כי שם מוכח כפרש"י עכ"ל ור"ל בסי' ק"ע מש"כ רבינו שנים שיושבים על השלחן הגדול פושט ידו תחלה כו' ומכאן דייק דמדלא כתב הבוצע פושט וכתב הגדול פושט ש"מ שמ"ש בגמרא הבוצע פושט ידו תחילה הוא קאי על פרוסת הבצוע אבל רבינו יעקב בעל הטורים שכתב למעלה בוצע פושט ידו תחלה לקערה לאכול ואינו מפרשו על פרוסת הבצוע כפרש"י וכאן היה תופס כפרש"י וכדעת מהרא"ס בסי' ק"ע . זה אינו מיושב לכן נ"ל שרבינו ודאי אינו מפרשו כפירש"י . ומה שאמר בסי' ק"ע הגדול פושט ידו לקערה או שמדבר בשאר מאכלים כשאין שם בליעה א"כ בשלחן שיש עליו לחם והואיל ויכול ליתן הבוצע רשות לגדול שפושט תחלה לקערה משמיענו בדרך ארץ שיכבדו ויתן לו רשות שיפשוט תחילה לקערה ושאם לא עשה כן נקרא גרגרן והכי מסיק שהר"ש סובר כרש"י והרמב"ם (ולפי זה צריכין לדחוק להרמב"ם שמ"ש ואם רוצה הבוצע לחלוק כבוד כו' אדלעיל קאי אמ"ש שפושט ידו תחלה לאכול שפירש"י לאכול ממש ולא קאי אפריסת המוציא) ויכול לפר' שהרמב"ם יסבור ג"כ כרש"י וא"צ לדחוק בלשון הרמב"ם רק לפרש לשון הרמב"ם כמשמעות ומ"ש לפשוט לאכול ר"ל לטבל פתו שנותן לו הבוצע ולאכלו . בב"י סוף סי' קס"ז כתב הכלבו בשם הר"ר אשר נהגו כל ישראל שלא להאכיל בהמה חיה ועוף כו' וכתב הב"י ולא ראינו ולא שמענו מי שנזהר בהן בכך ואין לדבר סמך כלל . אפשר להטעים טעם הכלבו שר"ל אותה חתיכת הבצוע שממנו פורסי' לכל המסובין כשיעור כזית מה שנשאר מפרוסה עצמה נקראת בשם שנגעה בה חתיכת המוציא וק"ל . ומתיבה זו היא הנראה בדברי האגור שכתב ב"י בסוף הסי' שכתב הר"ר אביגדור בשם הר"ר שמחה שצריך אדם לאכול הפת שבלע בהמוציא קודם שיאכל פת אחר כדי שיאכל לתאבון . ר"ל ג"כ חתיכה זו ולא הככר שבלע ממנו ובזה אין שום מקום להסתפק בטעם הדבר :

סי' קסח [א] **פת** טמאה וטהורה . אע"ג דאין זה שכיח אצלינו שאין אנו אוכלין טהרות ומש"ה השמיטוהו קצת הפוסקים אפ"ה כתבו רבינו אחר שנלמד ממנו דין פת ישראל קיבר ופת של א"י נקייה ודין נזהר ואינו נזהר כתבו אפת של א"י . ומ"ש וכן פת א"י בב"י כתב ומיהו המרדכי כתב אם אינו נזהר מפת של א"י אבל בנזהרים לא יבצע אלא משל ישראל קיבר . והא דאיתא במרדכי שנראה אלבי ראבי"ה שיכול לבצוע על פת של א"י אפי' הנזהר . ומסיק בתרומת הדשן אפי' בלי אורח שאינו נזהר המיסב אצלו יכול לבצוע על פת של א"י יפה . ל"ק שמ"ש הראבי"ה מוכח דמיירי באיש שחביבה לו פת נקי יותר לכן אם ירצה

פרישה

אי בקטנים אפילו לאחרים נמי דאטו לאחרים אסור לחנך במצות ואי בגדולים אמאי פורס להם נימא בהו נמי לא יאכלו ולא יברכו ועוד ליסגא כדי לחנכם במצות לא שייך שפיר בגדולים ועוד בגמ' איבעי' לן ברכת הלחם של אבא וברכת היין של קידוש היום מהו ופשיטנא לה מדרב ספא הוה מקדש לאריסיה וכו' ונ"ל דודאי בבניו ובני ביתו הקטנים דוקא קתני דפורס להם אעפ"י שאינו אוכל עמהם כדי לחנכם במצות . אבל אחרים אעפ"י שהם קטנים כיון שיש להם על מי שיסמוכו לחנכם לא יפרוס להם . ועי"ל שכל שהם קטנים מותר לפרוס להם לחנכם אעפ"י שאינם מבני ביתו והא דנקט בניו ובני ביתו לאו דוקא אלא אורחא דמילתא נקט שאין קטנים מצוי' לאכול אצל גדול אא"כ הוא אביהם או בעל ביתם :

סי' קסח (א) **היו** לפניו חתיכות של פת ופת שלם וכו' מברך על השלם . וא"צ לבצוע משניהם ורש"י והראב"ד פסקו בוצע משתיהן יחד וכ"פ ב"י שצריך לבצוע משניהם יחד וכתב מהרש"ל אם יש ב' אצלו נכון לחלק שהוא יבצע על השלימה והשני על הפרוסה וכ"כ אם בעל הבית אוכל פת של א"י שיתן פת של ישראל לא' מבני ביתו שהיו לפניו :

(ב) **אבל** אם השלם שעורי' וחתיכות חיטי' וכו' מניח הפרוסה תחת השלימה ובוצע משתיהן יחד וגבי פת נקייה טמאה ופת קיבר טהורה ופת א"י נקייה ופת קיבר של ישראל כתב דמברך על איזה מהן שירצה ולא אמרינן ג"כ שמניח שניהן יחד וכן בפרוסה נקיי' ושלם פת קיבר וממין אחד . שאני בנדון זה שהשלם מצוה מן המובחר ושל חטים יש בו הידור והוא חשיב טפי . מש"ה צריך לבצוע על שניהן ואין לדמות האחד מהא"כ בפת נקייה טמאה ופת קיבר טהורה שאוכל משניהם בהא שפיר הברירה בידו א"כ מעלות דחיטי' והשלמים תלוי בברכה דבברכת הנהנין צריך להקדים חטים לכל ז' המינים וכן שלימה מצוה מן המובחר לברכ' מש"ה אין לדמות שום אחד כיון דמעלות שניהן מיוחד לברכה ולא לענין אחר משא"כ בטמאה נקיה וטהורה קיבר או פת של א"י דמעלת טהורה או של ישראל אינן מיוחדים דוקא בשעת ברכת המוציא וכיון שאינו מדקדק בהן א"כ בשעת אכילה גם בשעת ברכה ובליעה אינו לטהורה כלל הקדימה אלא אוכל מאיזה שירצה :

(ג) **פת** שעורי' ופת כוסמי' מברך על השעורים נראה דה"ה פת שיפון כרוב פת שלנו ופת כוסמים פת כוסמים קודם לכוסמים מין חיטים ושיפון מין שעורים וה"ה לאידך ועיין בי"ד בהלכות חלה סי' שכ"ד שהם מפורשים : תוריתא

חדושי הגהות

מי שכבר הגיע לו הבציעה יכול לאכול מן הקערה שהרי רב שהוא בעה"ב כבר פשט ידו לקערה ע"כ :

ישראל מברך על איזה מהן שירצה [ג] פת הבאה בכיסנין והוא פת שעשוי כמין כיסין מלאים צוקרא ושקדים ואגוזים ומיני תבלין מברך עליו בורא מיני מזונות ולאחריו ברכה אחת מעין שלש ואם אכל ממנו שיעור שאחרים רגילין לקבוע עליו סעודה אע"פ שהוא לא שבע ממנו מברך עליו המוציא וג' ברכות ואם מתחילה היה בדעתו לאכול ממנו מעט ובירך בורא מיני מזונות ואח"כ אכל שיעור שאחרים קובעין עליו יברך עליו ג' ברכות אף על פי שלא בירך

ישראל מברך על איזה מהם שירצה כ"כ שם התוספות והרא"ש והמרדכי ולמדו כן מהירושלמי שנזכר בסמוך ומדמינן פת ישראל לפת טהורה ופת א"י לפת טמאה ומיהו המרדכי כתב אם אינו נזהר מפת של א"י נראה מדבריו שאם הוא נזהר מפת של א"י לא יבצע אלא מפת ישראל אע"פ שהוא קיבר · וכתב עוד בתוס' אבל רבינו שמשון נוהג לסלק הפת לבן של א"י מעל השולחן עד לאחר ברכת המוציא וכן כתב המרדכי וכ"כ בהגהת מיימון פ"ז בשם הסר מקוצי וכתוב בת"ה שכן נהגו :

כתוב בת"ה שבע"ה שאינו נזהר מפת של א"י ואין דעתו לאכול כל הסעודה רק פת של א"י כי היא נקיה אבל בני ביתו אוכלי' מפת שאינו נקיה שהוא כשר ושתי הלחם מונחי' על השלחן אע"פ שנהגו רבותינו כמו שנזה הסר מקוצי מ"מ כה"ג צריך לבצוע על פת נקיה של א"י הואיל והוא הבוצע ואין דעתו לאכול אלא מאותו פת ולא מן הכשר דהא דאמרי' (ברכות מ :) המוקדם בפסוק קודם וכן החשוב או החביב קודם היכא דרוצה לאכול משניהם אבל אם אינו רוצה לאכול אלא מאידך לא מחויב לאכול מן המוקדם או חשוב או חביב כדי להקדימו אפי' שהוא לפניו ואע"ג דבני ביתו רוצים לאכול מפת כשר והוא בוצע עליהם מ"מ הוא עיקר ואזלי' בתריה הואיל ופסק ירושלמי דעל איזה מהם שירצה יברך היכא דבעי למיכל מתרווייהו והא דכתב במרדכי פ' אין מעמידין מדברי ראבי"ה נראה שאם היה מיסב על שולחן ישראל האוכל פת של א"י והבע"ה נזהר מפת של א"י כיון דמצוה מוטלת עליו לבצוע יבצע מן היפה וראיה מן הירושלמי פת נקיה טמאה ופת קיבר טהורה על איזה מהם שירצה יברך וכיון דהותר לבצוע הותר לכל הסעודה הזאת זכר לדבר הואיל והותר לצרעתו הותר נמי לקריו (יבמו' ז.) ע"כ הא קמן אע"ג דבע"ה אינו רגיל לאכול מן החביב ואין בדעתו לאכול הימנו אפ"ה מצוה להקדימו יש לחלק שפיר דכל ברכת הנהנין תליא בחביבות דעל חביבות הנאתו הוא מברך ומשבח ולכך במילתא דראבי"ה נהי נמי דב"ה נזהר מפת של א"י אינו זה בשביל שאינו חביב לו אלא מניח משום פרישות ולכך היכא דמצי למצוה עילה שיאכל בהיתר ולא יצטרך לפרישות כגון הכא שמחבב בו המצוה שרו ליה רבנן והכא מייתי ראיה מן הירוש' דקאמר פת נקיה טמאה ופת קיבר טהור' על איזה מהם שירצה יברך משמע ליה אפי' אי פרוש הוא שלא לאכול חולין טמאי' אפ"ה יברך על הטמאה אם ירצה משום חבוב המצוה ויאכל ממנו ה"ה לגבי פת של א"י [ולאו דוקא נקט ראבי"ה אם היה מיסב על שולחן ישראל האוכל פת של א"י] דבלא דידיה נמי שרי אלא נקט הכי דלא תימא מי הוא זה המביא פת של א"י על השלחן הואיל וב"ה נזהר ממנו אבל לעולם כל שאין רצונו לאכול מן המוקד' או החשוב או החביב מפני שאינו חפץ בו אינו נראה כלל שיתחייב לברך עליו לאכול ממנו כדי להקדימו עכ"ל :

פת הבאה בכיסנין פרק כיצד מברכין (מב.) רבי מונא אומר משום ר' יהודה פת הבאה בכיסנין מברכין עליה המוציא ואסיקנא דלית הלכתא כוותיה ואקשינן עליה מדאמר רב יהודה אמר שמואל לחמניות מערדין עליהם ומברכין עליהם המוציא ושני שאני התם דקבע סעודתיה עלייהו אבל היכא דלא קבע סעודתיה עלייהו לא . ותו איתא התם שם רב הונא אכל תריסר ריפתא בני תלתא בקבא ולא בריך א"ל רב נחמן עדי כפנא אלא כל שאחרים קובעין עליו סעוד' צריך לברך והסכים רש"י לדעת המפרש דמפת הבאה בכיסנין אכל וכ"כ הרי"ף והרא"ש וכתב הרי"ף מסקנא היכא דאכיל לה בתורת כיסנין בתחלה מברך בורא מיני מזונות ולבסוף ולא כלום והיכא דאכיל לה בתורת קביעותא מברך עליה המוציא וג' ברכות והרי"ף כתב שי"מ דכי אכיל לה שלא בקביעות אינו מברך לאחריה כלום וי"מ שמברך בורא נפשות והרא"ש כתב שמברך מעין ג' וכ"כ הרשב"א וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ג והכי נקטי' וכתב הרא"ש כל שאחרים קובעי' עליו סעודתם צריך לברך המוציא וג' ברכות וכתב רבינו משה דאם אחרים אינם קובעים אפילו כשהוא קובע אינו מברך דבתר רוב אזלינן ובטלה דעתו אצל כל אדם והראב"ד כתב ואי הוי קבע עליו אפילו משהו מברך עליו בתחלה המוציא ולבסוף ג' ברכות ונראים דברי רבינו משה ואם מתחלה היה דעתו לאכול מעט ובירך בורא מיני מזונות ואח"כ אכל כשיעור שאחרים קובעים עליו מברך ג' ברכו' אף על פי שלא בירך המוציא תחלה עכ"ל וגם ה"ר יונה כתב ואם אחרים אינם קובעי' אע"פ שהוא קובע אינו מברך דאחר הרוב אזלינן ואם הוא קובע במה שאין אחרי' קובעין בטלה דעתו אצל כל אדם ע"כ והכי נקטינן : והאגור כתב ופירוש אם קבע סעודתו עלייהו פי' ה"ר אביגדור דוקא סעודת ערב ובקר ולא סעודת ערא' ע"כ והוא מדברי שבולי הלקט וליתא אלא בין סעודת ערב ובקר בין סעודת עראי אם אכל שיעור שבני אדם קובעין עליו מיקרי קביעות ואי לא לא וכמו שנתבאר בסמוך בשם רבוותא : ומה שפי' רבינו בפת הבאה בכיסנין הוא פר"ח שכתב ה"ר יונה בפרק כיצד מברכין והערוך כתבו ג"כ והרשב"א כתב גבי דברי' הבאי' בתוך הסעודה ופת הבא בכיסנין כגון אובלי"אש ואותם העשוים כמין כיסים שממלאין אותם בדבש ושקדים ומיני בשמים · והרמב"ם כתב בפ"ג מהל' ברכות שהיא עיסה שנילושה בדבש או בחלב או בשמן או שעירב בה מיני תבלין ואפאה והיה נראה לומר דהיינו דוקא בשלא נתן מים אלא מעט אבל אם נתן בה מים הרבה אע"ג שנתן בה ג"כ שאר משקין כיון דמיעוטא נינהו בטלים הם לגבי המים ויש לאותה עיסה דין פת גמור לכל דבר והכי דייק לישניה שכתב שנילוש בדבש וכו' דאל"כ הל"ל עיסה שנתן לתוכה דבש וכו' אלא דממ"ש או שעירב בה מיני תבלין איכא למידק איפכא דהא תערובת תבלין דבר מועט הוא ואפ"ה מוציאו מתורת לחם לענין המוציא ותדע דהא עיסה שנילושה במי פירות תנן (פ"ב דחלה) דחייבת בחלה ואפילו הכי אינו מברך עליה המוציא כל שלא קבע עליה הילכך ע"כ לומר דלאו במידי דמיקרי לחם תליא מילתא אלא לא קבעו חכמים לברך המוציא וג' ברכות אפילו בכזית אלא בלחם שדרך בני אדם לקבוע עליו דהיינו עיסה שנילושה במים לבד בלי שום תערובת אבל כל שיש בה שום תערובת ממי פירות או מתבלין כיון שאין דרך בני אדם לקבוע סעודתן עליו לא חייבוהו לברך המוציא וג' ברכות אא"כ אכל שיעור שדרך בני אדם לקבוע עליו והוא שיהיה טעם התערובת ניכר בעיסה דומיא דעירב בה מיני תבלין שטעמם ניכר בעיסה וזה נראה עיקר א ולישנא דנילושה דנקט הרמב"ם ורש"י פירש פת שנילושה עם תבלין הרבה ואגוזי' ושקדים והערוך פירש עוד בשם רבינו האי שפת הבאה בכיסנין הם כעכין והוא פת בין מתובל' ובין שאינה מתובלת שעושים אותם כעכין יבשים וכוססין אותם בבית המשתה ושלא בבית המשתה ומנהג בני אדם שאוכלים ממנו קימעא וכשאכל רב הונא הרבה א"ר נחמן עדי כפנא זה רעב ולרעבונו אכל לשובע ממנה ולא בתורת כיסנין וצריך לברך אחריה וראיה לדברי הגאון וכל לחם צידם יבש היה נקודים תרגומו וכל לחם זוודהון יביש הוה כיסנין עכ"ל : ולענין הלכה כיון דספיקא בגוידי דרבנן הוא נקטי' כדברי כולם להקל ובין כיסים שממלאי' אותם בדבש ושקדים כגון הנקראים רושקילא"ש דאילאש"ו ובין עיסה שעירבו בה מי פירות או מיני תבלין בין הנקראים בישקוגו"ש כולם דין פת הבאה בכיסנין יש להם ואינו מברך עליהם המוציא וג' ברכות אא"כ קבע סעודתו עליו או אכל שיעור שדרך בני אדם לקבוע עליו (ג) : וכבר כתבתי בסימן קנ"ח שלמד הרשב"א מהירוש' שא"צ ליטול שתי ידיו לפת הבאה בכיסנין אלא די בידו אחת ואני כתבתי שם דלדידן לא בעי ליטול

מעל השלחן והיינו נמי כשאינו נזהר מפת של א"י דאם הוא נזהר א"צ לסלקו מן השלחן דכיון שאינו אוכל ממנו אלא מפת של ישראל וחייב לברך על של ישראל א"כ אין לחוש כלל להסירו מן השלחן הניחא באינו נזהר דיכול לברך על פת של א"י היפה כשהוא חביב לו ניזה לסלקו כדי לברך על של ישראל וכן מבואר במרדכי פ' כיצד מברכין דבאינו נזהר נזה לסלקו ולא כמ"ש בש"ע כאן דבנזהר מפת של א"י צריך לסלקו וכתב בספר הלבוש לפרש דברי ש"ע דמחלק דכשהוא נזהר מפת של א"י ומיסב לבדו דצריך לסלק פת של א"י היפה מן השלחן אבל כשאחר שאינו נזהר מפת של א"י מיסב עמו דאינו יכול לסלקו דאותו אחר רוצה לאכלו וצריך שתעלה גם הברכה עליו לפיכך מותר לבעה"ב לבצוע מן היפה של א"י וכיון דמותר לו לבצוע הותר לכל הסעודה וכל זה ליתא גם דלא כש"ע שכתב כדעת מהרא"י בת"ה סימן ל"ב דאם בעה"ב אינו נזהר מפת של א"י וכו' דליתא וכבר כתבתי כל זה בי"ד סימן קי"ב מבואר לשם הפסק במרדכי ופסק הלכה ע"ש ובתשוב' על זה שהארכתי בס"ד : פת הבאה בכיסנין מסקנא דגמרא בפ' כיצד מברכין (דף מ"ב) : ומ"ש והוא פת שעשוי כמין כיסים מלאין צוקרא ושקדים ואגוזים ומיני תבלין כ"כ ה"ר יונה ע"ש רבינו חננאל ורצונו לומר עיסה שנילושה במים בלבד אלא שעשוי כיסי' מלאי' צוקרא או שקדים או אגוזים או שאין בה שום אחד מאלו הדברים וגם אין שם כיסין אלא שעירב בעיסה מיני תבלין והטעם לפי שלא קבעו חכמים לברך המוציא וג' ברכות אלא בלחם סתם שהכל קובעין עליו וז"ל רש"י דף מ"א פת שנילוש' עם תבלין הרבה ואגוזי' ושקדי' וכו' ורצה לומר ג"כ או אגוזים או שקדי' הרבה דאם אין שם אלא דבר מועט אעפ"י שטעם תערובת הפירו' או תבלין ניכר בעיסה ה"ל פת גמור ומברך עליהם המוציא וג' ברכות גם לשון הרמב"ם שכתב בפ"ג שהי' עיסה שנילוש' בדבש או בשמן או בחלב או שעירב בה מיני תבלין ואפאה היינו לומר שנילוש' בדבש הרבה ושמן הרבה וחלב הרבה או שעירב בה מיני תבלין הרבה דלא כמה שכתב ב"י וז"ל דהא תערובת תבלין דבר מועט הוא וכו' עכ"ל דאעפ"י דסתם תערובת תבלין דבר מועט הוא כאן לא איירי במועט אלא בהרבה תבלין דומיא דדבש ושמן וחלב שכמעט הדבש והתבלין הם עיקר כאשר הם נמצאי' בזמנינו מיני לעקוכ"ן בדבש הרבה ותבלין הרבה וכך היא דעת הרב בהגהת ש"ע : עוד כתב ב"י דנקטי' להקל ואינו מברך המוציא וג' ברכות בין שיש בה הרבה תבלין בין שאין שם אלא דבר מועט ואפילו אינו מתובל כלום אלא שעשאן כעכין יבשין וכוססין אותם לתיאבון לא כדי להשביע (כגון קיכל"ך שלנו) לכל אלו יש להם דין פת הבאה בכסנין עכ"ל וכן פסק בש"ע ואיכא לתמוה למה אמר שהוא קולא הלא אם אינו מברך ברכה הראויה לה בין כך ובין כך הוא חומרא שעובר משו' לא תשא ולכן נראה עיקר דאם אינו מתובל כלל אלא דעשאן כעכין יבשין ואפי' אית בהו נמי תבלין דבר מועט כיון שנילוש' במים בלבד או אפי' הני כסנין שנילושין בדבש או שמן או חלב והמים הם הרוב כל אלו אין לאכלן אלא בתוך הסעודה אבל אם הדבש או השמן או החלב הוא הרוב והמים הם המיעוט דבטלין במיעוטן משמע דבהא כ"ע מודו דיש להם דין כסנין ואצ"ל אם אין שם מים כלל אלא כל העיס' נילושה בדבש שיש לה דין כסנין · מיהו מצאתי בלקוטי' בשם הרב מהר"ר אלכסנדר כ"ץ ובשם רבינו יצחק מדורא שהיו נוטלין ידיה' על אכילת לעקוך שמוכרין בשוק ומברכין עליהן המוציא וג' ברכות אלא דאותן לעקוכן שהערים

דרכי משה

יבצע מצד החיצון שלשם הוא שלם וגם כי שם הוא קדים בישולו כדלעיל סימן קס"ז : (ב) אבל אין המנהג כדבריו שהרי בשבת וי"ט ונשואין מברכין המוציא על מיני לחם המתובלין הרבה וניכר בהם במראה ובטעם ע"כ דס"ל דלא יצא מכלל לחם במה שעירב בו תבלין או שאר משקין מעט אא"כ עיקר העיסה נילוש באותן דברים ואפשר שגם דעת הרמב"ם

דרישה

ירצה לבצוע עליו להמוציא יכול לברך ויברך עליו כדי לחבב המצוה אעפ"י שהוא נזהר ממנו הואיל ומברך עליו הוי חיבוב מצוה הואיל והוא חביב לו . אבל המרדכי שכתב שמי שנזהר ממנו לא יבצע עליו מיירי שאינו חביב בעיניו ודרכו לאכול מיפה ושאינו יפה בשוה ואילו גם לא היה נזהר ממנו לא היה אוכלו יותר מפת של קיבר בזה למי שנזהר ממנו ואינו רוצה לברך עליו מחמת יופי הלחם אלא לכבוד המצוה ע"ז כתב המרדכי שהואיל ואינו חביב בעיניו שאסור לו לבצוע עליו · ובש"ע פסק בכה"ג דצריך להסיר היפה מעל השולחן ובאינו נוהר מפת של א"י א"צ להסיר מעל השלחן דלא קי"ל בהא כהסר מקוצי אלא כתוספתא שכתבו על איזה שירצה יברך ועיין בק"ש שהארכתי בזה · ולענין ברכה כתב הב"י להקל מפשר משום שהדין שברכת בורא מיני מזונות היא ברכה כוללת כמו ברכת שהכל ולכן יש לברך על כולם במ"מ ובברכה אחרונה מקילים ומקלרים ומברכין מעין שלשה ואע"פ שברכת מעין שלש אינו עומד במקום ג' ברכות :

[ג] פת הבאה בכיסנין כתב ב"י בשם הרי"ף דכי אכיל ליה שלא בקביעות אינו מברך לאחרי' ולא כלום נראה משום דס"ל שהוי כמו פחות משיעור שאין מברכין ברכה אחרונה כמו שיתבאר בסי' רח וע"ל בסימן ר"י דלא קי"ל הכי . כתב ב"י והמרדכי מסתפק בהם לפי שהם רכים יותר מדאי והיה נוהג ר"י שלא לאוכלם אף בפורים כ"א תוך הסעודה וכו' עד אלא שכתבו ונראה דפת לא פטרה להו מברכה שלפניה ונראה דגם מחשש זה לא היה חש ר"י לפי שהוא כיון לזה שיביאו בשביל הסעודה וקבע סעודתו עליהן ומ"ש הגמרא שפת לא פטר אותן מברכה היינו בלא קבע עליהן · ודע שהלחמניות תלויין במחשבתיה ובשיעור שדרך לקבוע עליהן ומש"ה כתב רבינו ואי אכיל להו כו' ואם קבע סעודתן עליהן משמע שהכל תלוי בדעת זה האוכל · משא"כ בפירות ודגים ובשר שאין תלוין במחשבתו אלא בדרך הבאתן ומש"ה אמר רב פפא בפרק כיצד מברכין וכתבו רבינו לקמן סי' קע"ז ז"ל אמר רב פפא הלכתא דברים הבאים מחמת הסעודה כו' ודברים שאין באים מחמת הסעודה ופירשו התוס' והרא"ש והטור שר"ל הרגילים לבא חוץ מפירות שאם קבע סעודתו עליהן וללפת בהן הפת שאז דין בשר עליו ובק"ש שיסדתי לזה הארכתי · מה שמקשה ב"י וז"ל ומ"מ יש לתמוה למה סתם כאן דבריו

חדושי הגהות

קסח א חסרון הניכר יש כאן במה דסיים ולישנא דנילושה דנקט הרמב"ם ולא ביאר כוונתו ובחיבורו כ"מ על הרמב"ם כתב כל דברים אלו אות באות עד וזה נראה עיקר ולא סיים

בירך המוציא תחילה ואם אכל שיעור שאחרים אין קובעין עליו אע"פ שהוא קובע עליו אינו מברך המוציא וג' ברכות דבטלה דעתו אצל כל אדם דבתר רובא אזלינן · לחמניות אותן שבלילתן עבה לחם גמור הוא ומברכין עליהם המוציא וג' ברכות ואותן שבלילתן רכה ודקין מאד מברכין עליהן בורא מיני מזונות ואם קבע סעודתיה עליהן מברך המוציא ושלש ברכות ואי אכיל להו בתוך הסעודה
שלא

שהערני' היו מתקנים בבתים' היו אוכלין בלא נטילה ובלא המוציא אלא מברכין עליהן במ"מ לפי שרובן בשמים נראה דס"ל דמה שפי' רש"י פת שנילוש' עם תבלין הרבה ואגוזי' ושקדים היינו לומר שהתבלין הם הרבה מן הקמח אבל אם הקמח הרבה מן הבשמי' קימחא עיקר ולכן הלעקוכי"ן שמוכרין בשוק אעפ"י שהעיסה נילושה בדבש בלא שום תערובת מים כיון דהקמח עיקר צריך ליטול ידיו ולברך עליו המוציא וג' ברכות אלא שאין נוהגים כן אלא לברך במ"מ בלבד ולאחריו מעין שלש מיהו ירא שמי' לא יאכל הני סתם לעקוכן שמוכרין בשוק אלא בתוך הסעודה לאפוקי נפשיה מפלוגת' דרבוואתא ועוד דידוע דעכשיו מזייפין אותן ומערבין בהם מים הרבה ואין הדבש עיקר וכן משמע מלשון הרב בהגה' דדוקא בלעקו"ך שכמעט הדבש והתבלין הם עיקר הוא דמברך עליו במ"מ הא לאו הכי פת גמור הוא וכ"כ מהר"ש לוריא בתחלת א"ו שלו ע"ש הרב ר' זעליקמן ביל"ג דהא דדובשני מותרין לפי שהתבלין בטלין בקמח היינו סתם דובשני דקמח עיקר והא ראייה דמברכין עליה' המוציא וג' ברכות אבל בקלוני"א יש דובשני שקורין בורגר קוכ"ן דהתבלין עיקר שהרי כתב באגוד' שאין מברכין עליהן המוציא דאין ס' בקמח כנגד התבלין היה צ"ע לפ"ז היאך אוכלין אותן כיון שהתבלין נידוכו במדוכות של א"י עכ"ל אלמא דבסתם דובשני כיון דקמח עיקר מברכין עליהן המוציא אעפ"י שנילושה בדבש לחוד בלא שום תערובת מים ומכל מקום כיון דיש חולקים ונותנין להם דין כסנין אין לאכול כלל סתם לעקוכי"ן אלא בתוך הסעודה כדפי' וכן הני שמל"ץ קוכ"ן או פוטר קוכ"ן אין לאוכלם אלא בתוך הסעודה בין שיש שם תערובת מים בין אין שם תערובת מים ואעפ"י שכבר נהגו לעשות שמל"ץ קוכן ללחם משנה בליל שבת ולברך עליו המוציא אינו נכון לכתחלה והני פורים קרעפליך שהעיסה נילושה בדבש ובתבלין או בשומן אווז ואח"כ עושין אותם כמו כיסין לתת בתוכו אגוזים ורוזינק"ש וכן הויז"ן בלאז"ן כ"ע מודו דיש להם דין כסנין :

ואם אכל ממנו שיעור וכו' עד דבתר רובא אזלינן כל זה בפסקי הרא"ש (דף ע"ב ע"א) ומ"ש ואם אכל היינו לומר שמתחלה היה בדעתו לאכול שיעור שאחרים רגילים לקבוע עליו סעודה וגם אכל כשיעור הזה אף על פי שהוא לא שבע ממנו מברך עליו המוציא וג' ברכות אבל אם מתחלה היה בדעתו וכו' : כתב השלטי הגבורים בשם גדול אחד וז"ל דהמולייתות הנאפות בתנור שהן מליאות בשר או דגים או גבינה או מיני ירקות מברך עליהן המוציא וכן נראה בעיני עיקר שהן עשויין פת וליפתן ולקביעות סעודה הן עשויין עכ"ל וכ"כ האגור במולייתות שקורין פסטי"דא הנאפות בתנור מלאים בשר או דגים או גבינה מברכין עליהם המוציא וג' ברכות ומביאו ב"י בסוף סימן זה וכן פסק בש"ע ופשוט הוא : **לחמניות** אותן שבלילתן עבה וכו' פי' לחמניות הם רקיקים דקים אם מתחלתו עיסה דהיינו כשנתנו המים בקמח היתה בלילתן עבה וגם סופו עיסה דנאפה בתנור אפי' לא קבע עלייהו מברך המוציא ושלשה ברכות דלחם גמור הוא והוא שקורין אובליאו"ש אבל אותן שבלילתן רכה שקורין נילו"ש דזה תחלתן סופגנין וסופן דקין מאוד דהיינו שנשפכין על הברזלים החמים מאוד ונאפין עליהם או נשפכין על עלים רחבים ובארץ רוסי"א קורין אותו גליסג"יקי ונאפה בתנור על העלים אם לא קבע עלייהו מברכין עליהם בורא מיני מזונות וכו' ודלא כפירש"י דדוקא באובליא"ש מחלק תלמודא בין קבע עלייהו ללא קבע אבל בנילו"ש אפי' קבע עלייהו אינו מברך אלא בורא מיני מזונות דליתא וכך היא דעת התוס' והשותים מימיהם · כתב במרדכי על הא דאמרינן בפ' כ"מ כריש (דף ל"ח) גבי כותח דארעא מר זוטרא קבע סעודתא עילויה ובריך עילויה המוציא וג' ברכות וז"ל אמגס אותם נילו"ש רכים הם יותר מדאי ואינו אלא גובלא בעלמא ויש להסתפק אם יש לברך המוציא או בורא מיני מזונות והיה נוהג ר"י שלא לאכלם אף בפורים כ"א תוך הסעודה ולברך תחלה כדי לפוטרם מברכה שהיה מסופק אי הוי קביעותיה קביעות או לא עכ"ל כלומר אף בפורים דרגילין לקבוע סעודתייהו עילוייהו וה"ה בכל שאר ימות השנה היכא דקבעי סעודתא עילוייהו נמי איכא לאסתפוקי אי הוי קביעותייהו קביעות או לא · וקצת קשה דאח"כ כתב המרדכי אהך דלחמניות (בדף מ"ב) דאסיקנא אי קבע עלייהו מברכין עליהן המוציא פירש הקונט' אובליא"ש ור"י פירש נילו"ש עכ"ל הסתא משמע דר"י לא נסתפק בנילו"ש ופשיטא ליה דקביעותן הוי קביעות ומברכין עליהן המוציא איברא דבתוספות (דף ל"ח) בד"ה מר זוטרא כתב ספק זה ע"ש הר"מ ולא ע"ש ר"י ולפ"ז אפשר דט"ס הוא במרדכי וצ"ל והיה נוהג ר"מ שלא לאכלם אף בפורים כ"א תוך הסעודה ועי"ל דהא דכתב בשם ר"י דהיה נוהג שלא לאכלם אף בפורים כו' אינו אלא באותם נילו"ש שהם רכים יותר מדאי וכדכתב ברישא אמגס אותן נילו"ש רכים הם יותר מדאי וכו' דמדקאמר אותן נילו"ש משמע דבאלו דוקא איכא ספיקא ומ"ש אח"כ בלחמניות שהן נילו"ש דאם קבעו עלייהו מברכין עלייהו המוציא איגס אותם נילו"ש שהם רכים כל כך גם במ"ש הר' יונה גבי טריתא דארעא דמברכין במ"מ ואי קבעי סעודתייהו עילוייהו מברך המוציא וג' ברכות וז"ל ואומר ר"י הזקן דוקא בהני וכיוצא בזה מועיל קביעות אבל באלו הרקיקין הדקין ביותר שעושין בשני ברזלים ונקראים נובליא"ש אין הקביעות שלהם קביעות ואינו מברך אלא במ"מ שאין קביעות בזה אכילה לעולם עכ"ל · ואחר כך גבי לחמניות היכא דאכיל להו בתורת קביעותא דמברך עליהן המוציא וג' ברכות כתב וז"ל דלחמניות הם רקיקין דקין ונקראים בלע"ז נובליא"ש ומפני שבלילתן מתחילה רכה הוצרך להשמיענו דהיכא דקבעי עילוייהו מברכין עליהן המוציא ואם כן דבריו סותרין זו את זו · וב"י הביאן סמוכין זה לזה ולא הזכיר כלל דקשיין אהדדי אפשר דכיון דראה בדפוס שאמר שעושין בשני ברזלים ונקראים אובלי"אש א"כ אובלי"אש לחוד ונובלי"אש לחוד אבל בעל כרחך צריך לומר דטעות סופר הוא דאובלי"אש כתבו התוספות והרא"ש והמרדכי דבלילתן עבה דתחילתו וסופו עיסה כמ"ש ב"י גופיה קודם לזה וכאן אמר על הני רקיקין שבלילתן מתחלה רכה אלא ודאי צריך להגיה נובלי"אש וצריך לומר דאותן נובלי"אש שעושין בשני ברזלים דקים טובא ואין קביעות בזה לעולם אבל שאר נובלי"אש שאינן כל כך דקים מהני בהו קביעות ומברכין עליהם המוציא וג' ברכות והני לחמין דקין מאוד שקורין בפראג וואפלטק"יש נעשים בשני ברזלים אין קביעותן קביעות ואין מברכין עלייהו אלא במ"מ בלבד כמ"ש הר' יונה :

כתב עוד במרדכי שלנו דכתב רבינו מאיר דאותן לחמניות דקות שקורין ני"לוש נראה דלא פטר להו פת מברכה שלפניהם דלא חשיבי מחמת סעודה טפי מפת הבאה בכסנין בתוך הסעודה שטעונין ברכה לפניהם ולא לאחריהם מק"ו ומה פת הבאה בכסנין דאי קבע סעודתיה עלוייהו צריך לברך עליו המוציא

ליטול אפילו ידו אחת : **לחמניות** אותם שבלילתם עבה לחם גמור הוא וכו' בפ' כיצד מברכין שם לחמניות מערבין בהם ומברכין עליהם המוציא ואוקימנ' דהיינו בדקבע סעודתי' עלייהו אבל היכא דלא קבע סעודתיה עלייהו לא ופירש"י לחמניו' אובליא"ש וכתב הרא"ש ולא נהירא דלחם גמור הוא שתחלתו וסופו עיסה ומברך עליהם המוציא ובה"מ ונראה לפרש לחמניות היינו נבליא"ש שהן דקות ואין מברכים עליהם אלא בורא מיני מזונות אבל אי קבע סעודתו עליהם מברך עליהם המוציא וג' ברכות ואי אכיל להו שלא מחמת הסעודה טעון ברכה לפניהם ולא לאחריהם עכ"ל וכך הם דברי רבי' . ודין אכיל להו שלא מחמת הסעודה יתבאר בסימן קע"ז בס"ד והתוספות כתבו ג"כ דאובליא"ש אפילו לא קבע מברך המוציא דלחם גמור הוא אלא נראה דהיינו ניליו"ש מיהו כי קבע סעודתיה עלייהו מברך עליו המוציא כמו בפורים מיהו רבינו שמשון פירש דאין מברך עליו המוציא דהוי כמו דייסא ע"כ והמרדכי נסתפק בהם לפי שהם רכים יותר מדאי והיה נוהג ר"י שלא לאכלם אף בפורים כי אם תוך הסעודה לברך בפת תחלה כדי לפטרם מברכה שהיה מסופק אי הוי קביעותיה קביעות או לא וכ"כ התוס' גבי כותח דארעא (שם לט.) וכ"כ הגהות מיימון בפרק ג' אלא שכתבו ונראה דפת לא פטרה להו מברכה שלפניה דלא חשיבי מחמת סעודה טפי מפת הבאה בכיסנין שטעונין ברכה לפניהם ולא לאחריהם ע"כ וה"ר יונה כתב בפרק כיצד מברכין גבי הא דאמר אביי טריתא פטורה מן החלה שרבינו יצחק הזקן אמר שבאלו הרקיקין שעושין בשני ברזלים ונקראים אובליא"ש אין הקביעות שלהם קביעות ואינו מברך אלא במ"מ שאין קביעות אכילה בזה לעולם ולקמן גבי הא דלחמניות מברכים עליהם המוציא כתבו רוב המפרשי' אומרי' שלחמניות כעין כעכין וקשה על זה אמאי איצטריך למימר דמברך עליה' היכא דקבע עילוייהו שהרי פשוט הוא ולפיכך נראה יותר נכון לפרש דלחמניות רקיקין דקים ונקראים בלע"ז ניבלא"ש ומפני שבלילתן מתחלה רכה הוצרך להשמיענו דהיכא דקבע עלייהו מברכים עליהם המוציא עכ"ל : **ומיהו** אותם רקיקי' דקים שנותני' מרקחת עליה' נראה שהם טפלי' למרקחת וברכת המרקחת פוטרן וכ"כ הכלבו והכתוב לשונו בסי' רי"ב בס"ד : **כתוב** בשבולי הלקט על כותא דארעא ולחמניות ופת הבאה בכיסנין אי קבע סעודתו על הפת ולבסוף הביאו לו אלו לקינוח סעודה מברך עליה' בורא מיני מזונות דה"ל כמו פירות ולאחרי' לא

דרישה

דבריו כדעת ר"ת כיון דהרא"ש והרמב"ם סברי כהר"ש ודאי הכי נקטינן ובספר י"ד כתב שמסקנת הרא"ש כדברי הר"ש ושכן דעת הרמב"ם נראה שזהו ל"ק די"ל שמה שפסק כאן כר' יוחנן דחייב בחלה ומוכח אפי' בשלו במים או שטגנו בשמן · זהו בשלא היה בדעתו מתחלה לבשלו ולטגנו שהרי מטעם שהיה בדעתו לטגנו ולבשלו פטר ר"ש מחלה ומברכת המוציא וא"כ נוכל לומר דבכאן איירי רבינו שלא היה בדעתו מתחלה לכך וכן הוא משמעות ל' רבינו ומ"ש אפילו בשלו במים או שטגנו בשמן שר"ל שאח"כ נמלך לבשלו ובי"ד איירי רבינו שמתחלה היה בדעתו לכך לכן פטרו שם מחלה כדעת רבינו שמשון וכ"כ שם בהדיא והנה יצא רבינו נקי מקושיית הב"י אך לא נמלט ממה שכתוב עליו ממ"ש רבינו ירוחם שאפי' בלא היה דעתו מתחלה לבשלו ולטגנו ונמלך לבשלו ולטגנו שאעפ"י שחייב בחלה פטור מהמוציא ואע"פ שזהו אינו מפורש להדיא בדברי רבינו שמשון מ"מ כשיעיין בדבריו מה שפירש בפ"ק דחלה במשנה דעיסה שתחלתו סופגנין אזי בעיון ימצא כדברי רבינו ירוחם שכתוב בנתיב י"ו חלק ה' שכן הוא שאעפ"י שחייב בחלה בנתבשל בנמלך אפ"ה פטור מהמוציא ומזה קשה ארבינו אבל ממה שהוקשה ל"ק כלום והנה אעתיק לשונו ומקור דבריו שם וזה כי שם בפי' ר"ש אמר שסבירא דעת ר"ת שמשום ברכת המוציא לחלה ובשניהן אם מבשל או מטגן העיסה פטור · והוא הבי' ראי' לסתור דבריו וכתב דחלה אינו פטור אא"כ היה דעתו בשעת גלגול לבשלו אא"כ והאריך עד שלבסוף כתב וז"ל והא דתניא התם הכוסס חטה מברך עליו בפה"א טחנה אפאה בשלה בזמן שהפרוסות קיימות בתחל' מברכין עליו המוציא כו' הסיא ר"מ כו' וקשה לי מאי קשיא ליה לר"ש מזה ועוד שם כיוצא בזה דלמא הא דתניא דחייב לברך עליה המוציא איירי כשלא היה דעתו בשעת גלגול לבשלה אלא ודאי דעת ר"ש הוא דלענין ברכת המוציא אין נ"מ בזה דאף אם לא היה דעתו עליה לבשלה מתחלה כשבשלה א"כ אין מברכין עליה המוציא דלענין המוציא תלוי מה שהוא בשעת ברכה מין לחם או מין תבשיל משא"כ לענין חלה שתלוי מה שהיה מחשבתו בשעת גלגול וק"ל · והיינו כדברי ר' ירוחם ורבינו אגב ריהטא' לא חש לדקדק בהכי · ויש לדקדק עוד מ"ש הרא"ש וב"י הביאו שמהר"ם היה נוהג כשלשין עיסה בביתו כדי לבשלה במים או לטגנה בשמן היה מצוה לאפות ממנה מעט על ידי זה נתחייב העיסה כולה בחלה כו' וכלדברי ר' שמשון שכ"כ בפ' א' דחלה בשם הירושלמי שאפילו כשעושה ע"ד לבשלה אם נטל מהעיסה מעט לאפות באור חייב כל העיסה בחלה דחיישינן שמא ימלך ליקח כשיעור חלה וקשה ממ"כ מה היא טעמו דמהר"ם אי משום לחייב העיסה בחלה ולברך עליה ברכת חלה עבד הכי הא ודאי מספק לא מברכינן דשמא לא יקח בשלמא לר' שמשון שכ"כ א"ש דהוא לא כתב שמתחילה יקח מן העיסה מעט ויאפה אלא כתב אם אירע שנטל מן העיסה קלת שאז חייב ליקח ממנה חלה גמורה מספק שמא ימלך על כולה אבל ודאי לא בירך ברכות חלה מספק וכ"כ מ"ו רש"ל בסדורו אבל מהר"ם שצוה לעשות כן למה ואי ג"כ לא בירך קשה לא לחייב העיסה בנטילת מקצת ממנה ולא יהיה מוטל עליו לקחת חלה כלל · וי"ל משום דרצה לצאת ידי דעת ר"ת ודעת ר"ש ואם היה לוקח חלה בלא קמת עיסה תחלה לאפי' היה עובר שעשה כדעת ר"ת לגמרי ואם לא לקח חלה כלל היה עבד כדעת ר"ש לגמרי אבל ודאי לקח חלה לבסוף בלא ברכה וק"ל · מ"ש רבינו אמר שכתב אבל טריתא אם קובע סעודתו עליו מברך המוציא ושלשה ברכות שמשמעות הפשט משמע דקאי אדסליק מיניה דהיינו טריתא' וכמ"ש הב"י · יש לקיים פשט הלשון ולהכריחו קלת ברא"יות האחד מדאמר בירושלמי טרוקנין חייב בחלה ואומרים עליו המוציא ובחלה אין חילוק בין קובעי' ואין קובעין ואפילו באין קובעין חייב בחלה · א"כ משמע דה"ה לגבי המוציא שגם אפי' באין קובעין עליו חייב בהמוציא ועוד ק"ו הוא ומה בחלה שהולכי' אחר גלגול העיסה · וטרוקנין לא היה כגלגול עיסה גמורה רק כעין גובלא שהרי מתחלתו מערבים מים וקמח וגובלי' אותו ושופכי' אותו אפ"ה חייב בחלה כ"ש וק"ו לגבי המוציא דאזלינן טפי בתר סתפוי · דגימא דחייב בהמוציא הואיל ונאפה כשמתקבץ בגומא שבכירה ועוד שהרי עיסה שבלילתה רכה כשאפאה באלפס בלא משקה הוי לחם לרבי יוחנן ומה לי נאפה בגומא ומה לי נאפה באלפס אדרבה אלפס הוא כלי מיוחד טפי לעיסה שבלילתו רכה יותר מגומא שבכירה ובלי ספק שסבר שבלילתו רכה הנאפה באילפס הוי גובלא בעלמא כדבר שבלילתו רכה ונאפה בגומא וא"כ קשה מאי שנא שכשנאפה באילפס דמברכין עליו המוציא אפי' בלא קביעות · ובטרוקנין כימא שאין מברכין עליו המוציא אלא בקביעות ועוד שהרא"ש כתב שהטרוקנין הוי כמו תמילתו סופגני' וסופו עיסה וזה פשוט דכה"ג מברכין עליו המוציא וא"כ ה"ה נמי בטרוקנין ועוד שהרי כבר נתבאר שרבינו ס"ל שדין המוציא תלוי בדין חלה וכיון שהגמ' קאמר שמחויב טרוקני' בחלה מתחייב נמי בהמוציא אפי' לא קבע עליה · ואין עומד לנגדינו רק מ"ש בגמרא הא' כותא דארעא מאי מברכין עליו כו' אולי צריך לגרוס הא' טרית' מברכין עליו או אולי שכאמר אעפ"י שעיקר שם כותא דארעא נקרא לטרוקני' · מ"מ מושאל שם כותא דארעא לטרית' שדומה לטרוקני' במעשה דהיינו שבלילתו רכה ושופכין אותו בכירה רק לא בגומא ואולי רמז לזה במ"ש האי כותא דארעא ר"ל האי דוקא שאליו כוונתו ר"ל טרית' וכל זה כדי שלא אוציא דברי רבינו מפשוטן וגם הענין כמעט מוכרח מצד עצמו וא"ת לפי זה קשה אם כן מאי בעי אביי מרב יוסף האי כותא דארעא מאי מברכין עליו · הא אביי גופא אמר לעיל טרית' פטור מן החלה י"ל דאביי מתחלה לא הוי פשיטא ליה דטרית' פטורה מן החלה ונסתפק אי חייב בחלה או לא ובתר דפשטו לרב יוסף דמברכין עליו במ"מ · אמר אביי דפטורה מן החלה · א"כ הוה סבר דאף לענין חלה פטור ה"ט משום דגובלא בעלמא הוא בשעת גלגול וכדפירש"י אטרית' שמפרש הגמרא שהוא גביל מרתח פירש"י שנותנים קמח ומים בכלי ובוחשין בכף ושופכין על הכירה כשהיא ניסקי' עכ"ל · א"כ הוה בשעת גילגול כעין בלילתו רכה מש"ה פשט ליה דאין מחויב בחלה משא"כ בשעת ביאת חיוב המוציא דאז כבר נאפה על הכירה מש"ה אבעי' לי' אי מברכין עליו אבל בטרוקנין י"ל כיון דפשיטא לגמרי דחייב בחלה אף שלא היה בלילתו עבה בשעת גלגול כ"ש דמחייב בברכת המוציא כיון דדבר או נאפה בגומא
בכשרות

שלא מחמת סעודה טעונין ברכה לפניהם ולא לאחריהם ופת גמור אפי' על פחות מכזית מברכין עליו המוציא אבל לאחריו אין מברכין ג' ברכות אלא על כזית א"ר יוסף חביצא אי אית בהו פירורין כזית מברכין עלייהו המוציא וג' ברכות ואי לא מברך עליו בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה מעין ג' ורב ששת אומר אע"ג דלית בהו כזית אמר רבא והוא דאית בהו (ד) תוריתא דנהמא וכן הלכתא פירוש חביצא פירורי לחם שנדבקין יחד ע"י מרק דכל דבר שנדבק יחד נקראת חביצא כמו חביצא דתמרי ופירש ה"ר יונה דשלשה חילוקים יש בו היכא שנתבשל אם יש בהן כזית מברך עליהם המוציא ושלש ברכות ואם אין בהן כזית אע"פ שנראה שיש בו תואר לחם אין לברך עליהן אלא בורא מיני מזונות דכיון שנתבשל אינו חשוב תואר לחם : ואם אינו מבושל אלא שהוא מחובר על ידי דבש או מרק אם יש בפרוסות כזית מברך עליו המוציא אפילו אין לו תואר לחם ואם אין בהם כזית אם יש בהן תואר לחם מברך עליו המוציא ואם אין בהם תואר לחם מברך בורא מיני מזונות (ה) ואם אינו לא מבושל ולא מחובר אלא מפורר דק דק אף ע"פ שאין בו כזית ולא תואר לחם מברך עליו המוציא וג' ברכות דכיון שהוא

לא יברך דברכת המזון פוטרתן : **ומ"ש** רבינו ופת גמור אפי' על פחות מכזית מברכין עליו המוציא וכו' בפרק כיצד מברכין כתב הרשב"א בשם הראב"ד דבפחות מכזית בתחלה מברך בורא מיני מזונות ולבסוף מעין ג' ואע"ג דבפחות מכזית ליכא מזון מ"מ מיני מזונות הוא ומיהו המוציא לא מברך אפחות מכזית והוא ז"ל כתב שנ"ל שמברך לפניו המוציא שאין הברכה משתני' בין שיעור לפחות מכשיעור ולאחריו כתב שאינו מברך מעין ג' ואפשר דלא מברכין עלייהו כלל ואפי' בורא נפשות רבות דכל שהוא טעון ברכה דאורייתא ופטרת ליה משום דבצר ליה שיעורא לא תרמי עליה ברכה אחריתי ע"כ וגבי הא דא"ר חייא בר אבא (שם:) אני ראיתי את רבי יוחנן שאכל זית מליח וקיים וחיזק דבריו דלפניו מברך ולאחריו ולא כלום וכתב שכן דעת הרי"ף וכן נראה ממ"ש הרא"ש גבי הא דר' יוחנן אכל זית מליח שהביא שם הירוש' שאומר בהדיא דעל פת פחות מכשיעור מברך המוציא ומשמע מדבריו דהכי קי"ל וגם משמע מדבריו דלאחריו אינו מברך כלום וכ"כ הרמב"ם בפירוש בפ"ג והכי נקטינן :

אמר רב יוסף חביצא אי אית בהו פירורים כזית וכו' ג"ז בפר' כיצד מברכין (לז:) ופירש"י דחביצא היינו לחם מפורר בתוך האלפס והקשו עליו התוס' ופירשו שם דחביצא היינו פירורים הנדבקים ע"י מרק או ע"י חלב וכל דבר הנדבק יחד קרוי חביצא וכן פי' הערוך ולפי' זה הסכימו ה"ר יונה והרא"ש והג' חילוקי' שכתב רבינו בשם ה"ר יונה כתבם הרא"ש וטעם חילוקי' אלו משום דתניא התם (שם·) הכוסס את החטה מברך עליה בורא פה"א טחנה אפאה בשלה בזמן שהפרוסות קיימות בתחלה מברך המוציא ולבסוף ג' ברכות אם אין הפרוסות קיימות בתחלה מברך במ"מ ולבסוף מעין ג' ומפרש בירושלמי שהפרוסות קיימו' היינו שיש בהם כזית ומכאן למדנו החילוק הראשון היכא שנתבשל הכל תלוי ביש בפרוסות כזית ולא שאני לן בין אית ביה תוריתא דנהמא ללית ביה והחילוק השני היינו הא דחביצא דא"ר ששת דאע"ג דלית בפרורין כזית מברך המוציא וג' ברכות · והוא דאיכא עלייהו תוריתא דנהמא משמע ודאי דכל דאית בהו כזית אע"ג דליכא עלייהו תוריתא דנהמא מברך המוציא כדרב יוסף דרב ששת להוסיף על דברי רב יוסף לברכת המוציא בא ולא למעטו . תוריתא דנהמא · היינו שיהיה ניכר וידוע שהוא לחם והחילוק השלישי הוא מסבר' דכיון שהוא פת בלי תערובת שום משקה אינו יוצא מתורת לחם דע"כ לא אמר רבא דבעינן דאיכא עלייהו תוריתא דנהמא אלא בחביצא שפירורין מעורבין עם המשק' אבל היכא שהפירורין לבדם בלי שום תערובו' אע"פ שהפירורין דקין ביותר לעולם שם לחם עליהם ומברכין עליהם המוציא וג' ברכות ודלא כר"ח שפירש דהא דאמרינן בגמ' (לח:) פת הצנומ' בקערה מברך עליו המוציא דוקא בדאיכא עליה תוריתא דנהמא :

ודע שהחילוק הראשון כתוב בספרי' שלנו בפי' ה"ר יונה בע"א וז"ל היכא שהוא מבושל אם יש בפרוסות כזית אע"ג דמחזי דאיכא עליה תוריתא דנהמא אינו מברך עליו אלא במ"מ ונראה דטעות סופר הוא וצריך להגיה אם אין בפרוסות כזית ולישנא מוכח הכי דאל"כ לא הל"ל אם יש אלא אפילו יש וק"ל :

ופירש רש"י דהאי חביצא מיירי בנתבשל כתבו המרדכי וז"ל תוריתא דנהמא תואר של לחם כלומר צריך שיהא בו מראה של לחם שלא יהא נימוח לגמרי אלא ניכר וידוע שהוא לחם והכי קי"ל כרבא וכרב ששת דמברך ברכת המוציא וברכת המזון על פירורין שאין בהם כזית כיון דאיכא תוריתא דנהמא ואפילו נתבשלו כדפירש רש"י והא דלעיל שאין הפרוסות קיימות מוקי להו רב ששת בכלי ראשון ובשנימחו כמו שמחלק לקמן גבי פת צנומה משם ראבי"ה וה"ג ע"כ וגבי פת צנומה כתב פירוש פת יבשה שנתנה בקערה לשרות ובה"ג פירש דוקא צנומה בקערה דכיון דשדי עלייהו רותחין ה"ל כלי שני אבל צנומה בקדרה דה"ל כלי ראשון אע"ג דאיתיה בעיניה נפק ליה מתורת לחם עכ"ל · ולפי החילוקים שכתב רבי' בשם ה"ר יונה צ"ל דבה"ג מיירי באין בפרוסות כזית ומ"ה בכלי ראשון אע"ג דאיתיה בעיניה כלומר דאית עליה תוריתא דנהמא נפק ליה מתורת לחם דאם יש בפרוסות כזית מברך עליה' המוציא ואע"ג דלית ביה תוריתא דנהמא : **כתבו** התוס' (לז:) והמרדכי דכשנותנין פירורים במים והמי' מתלבני' מחמת הפירורים אזל ליה תוריתא דנהמא וכן היה רגיל רבינו דוד ממיץ לשרות פירורים מן הלילה כדי לאוכלן בשחר בלא ברכת המוצי' ובלא ברכת המזון שלא לאחר כדי שיתחזק ראשו ויוכל להגיד ההלכ' :

וכתב עוד המרדכי וכן השורה פתו ביין אין מברך המוציא שיצא מתורת לחם הואיל וסימוק ודומה לפת הבאה בכיסנין ומברך עליו במ"מ דמיון זמין · ונראה דהיינו דוקא .בפירורין א"נ בפרוסה שאין בה כזית אבל בפרוסה שיש בה כזית לא :

והרמב"ם כתב בפ"ג מהלכות ברכות הפת שפתת אותה פיתים ובשלה בקדירה או לשה במרק אם יש בפתיתים כזית או שניכר שהן פת ולא נשתנית צורתה מברך עליה בתחל' המוציא ואם אין בהם כזית או שעבר' צורת הפת בבישול מברך עליה בתחל' במ"מ ע"כ · ודבריו כסותרין אלו את אלו שבתחלה כתב דבחדא לטיבותא דלהוי בהו דהיינו יש בהם כזית אע"פ שנשתנה צורתה או לא נשתנה צורתה אע"פ שאין בהם כזית מברך המוציא ואח"כ כתב דבחדא לריעותא דלהוי בהו דהיינו אין בהם כזית אעפ"י שלא נשתנה צורתה או נשתנה צורתה אע"פ שיש בהם כזית מברך בורא מיני מזונות וחכם אחד מבני בניו של הרמב"ם השיב שמ"ש או שעברה צורת הפת פירושה אם עברה כי כבר נמצא בכתוב או במקום אם או נודע כי שור נגח הוא או הודע אליו חטאתו וה"ה מהר"ר יוסף [illegible] כתב שיש לחלק בין שינוי להעברה ששינוי הוא שינוי מה אבל העבר' העברת כל הצורה מכל וכל הוא וזה נראה שדקדק בלשונו בתחלה כתב אם יש בפתיתים

המוציא וג' ברכות אפ"ה לא חשיב מחמת הסעודה עכ"ל כ"ש נילו"ש שהם לחמניות דקות דלא חשיבי מחמת הסעודה ולכאורה קשה דאין זה ק"ו דהלא גם בני"לש כתבו התו' והרא"ש והר' יונה והמרדכי ע"ש ר"י דאי קבע סעודתיה עלויהו דצריך לברך עליו המוציא וג' ברכות דלא כפרש"י ויש ליישב דכיון דלפרש"י דוקא בלחמניות שקורין אובליא"ש קאמר תלמודא דאי קבע עלייהו מברך המוציא וג' ברכות אבל בני"לוש שהן רקיקין דקין טובא אפי' קבע עלייהו אינו מברך אלא במ"מ ואילו בפת הבאה בכסנין ליכא למאן דאמר דלא מברך עלייהו המוציא אי קבע עלייהו דתלמוד ערוך הוא א"כ שפיר הוה ק"ו אף לדידן דלא ס"ל כפרש"י אלא דאף בני"לוש מברך עלייהו המוציא אי קבע דמ"מ מסתברא דנילו"ש לא חשיב מחמת הסעודה טפי מפת הבאה בכסנין וכך כתב הגהת מיימוני' ומביאו ב"י אלא שנראה מדבריו שרבינו מאיר חולק הוא אמ"ש המרדכי תחלה בשם ר"י שאף בפורים לא היה אוכל אותם אלא תוך הסעודה כדי שתהא ברכת הפת פוטרתן וחולק הוא גם כן אמ"ש התו' גבי כובא דארעא בשם ר' מאיר דהפת פוטרתו וצ"ל לפי זה דר"ם שבתוספות אינו רבינו מאיר אלא רבינו משה מאייבר"א אבל לפעד"נ דאין מחלוקת ודלא כב"י והוא דודאי ברכת פת פוטרתו לניל"וש כשאוכלן בתוך הסעודה ורבינו מאיר לא איירי אלא כשמביאן לאחר הסעודה לקינוח סעודה התם הוא דה"ל כמו פירות ולפיכך צריך לברך לפניהם בורא מיני מזונות ולאחריהם לא יברך כלל דב"ה פוטרו וכך כתב ב"י גופיה ע"ש שבולי הלקט דכך הוא הדין בכובא דארעא ולחמניות ופת הבאה בכסנין והכי נקטינן :

ופת גמור וכו' כך היא הסכמ' הרמב"ם והרשב"א והרא"ש דלא כהראב"ד דבפחות מכזית בתחלה מברך ב"מ מזונות ולבסוף מעין ג' עיין בב"י ויש להקשות להראב"ד מהא דאמר בסמוך בחביצא דדוקא בנדבקו יחד ע"י מרק אינו מברך המוציא בדלית ביה כזית אלא אם כן דאית ביה תוריתא דנהמא אבל בפירורין כמות שהן מברך עליהן המוציא וג' ברכות אפי' לית ביה כזית וליכא נמי תוריתא דנהמא ויש לומר דהתם מיירי בדליכא כזית בפירור אחד אבל בהצטרף כל הפירורין אית בהו טובא כזית הלכך מברך עלייהו המוציא אבל בדליכא בהו בין הכל אלא פחות מכזית בלבד אינו מברך אלא במ"מ ולבסוף מעין ג' להראב"ד ואין הלכה כך אלא כמ"ש רבינו : **אמר** ר' יוסף חביצא וכו' בפ' כ"מ (דף ל"ז) ואע"ג דרש"י פירש דרב יוסף מיירי בנתבשלו וא"כ לרב ששת ורבא אף בנתבשלו ואין בהן כזית אי איכא תוריתא דנהמא מברך המוציא וג' ברכות התו' הקשו על פירושו מדאמר ר' יוסף מנחה אמינא לה וכו' דמאי מדמי לחביצא שהוא מבושל לכך נראה דחביצא היינו פירורין הנדבקים יחד על ידי מרק או על ידי חלב והתם הוא דס"ל לרב ששת ורבא דאפילו אין בהן כזית אי איכא תוריתא דנהמא מברך עליהם המוציא וג' ברכות ולפי דמשמע מדברי התוספות דכיון דליכ' ראיה לרב יוסף אלא להיכא דלא נתבשלו אלמא דבנתבשלו אפילו אית בהו כזית ואית בהו נמי תוריתא דנהמא בין לרב יוסף ובין לרבא מברך עליהם במ"מ ולבסוף מעין שלש לכך כתב רבינו ופירש הר' יונה דג' חלוקים יש בו וכו' דאע"ג דבתלמודא דידן לא קאמר דבנתבשלו נמי מברכין המוציא ושלשה ברכות לפחות בדאית בהו כזית מכל מקום בירושלמי איתא הכי להדיא דבנתבשלו ואית בהו כזית מברך עליהן המוציא ושלשה ברכות ומדלא הזכירו בירושלמי תוריתא דנהמא אלמא דבאית בהו כזית אפילו נתבשלו ואפילו ליכא תוריתא דנהמא מברך המוציא ושלשה ברכות ובלית בהו כזית ונתבשלו אפילו אית בהו תוריתא דנהמא אינו מברך אלא בורא מיני מזונות והחלוק השני באינו מבושל אלא שנדבקו על ידי מרק הוא מפורש בתלמודא דידן בדברי רב ששת ורבא דפליגי אדרב יוסף וכתבו התוספות דקי"ל כרבא דבתרא הוא וסבירא ליה דאפילו אין בהם כזית נמי מברך עליה המוציא וג' ברכות בדאית ביה תוריתא דנהמא אבל בדאיכא כזית לא בעינן תוריתא דנהמא דהא אפילו לרב יוסף דבליכא כזית אינו מברך אלא בורא מיני מזונות אפילו בדאית בה תוריתא דנהמא סבירא ליה דבאית בה כזית מברך המוציא ושלשה ברכות אפילו לית בה תוריתא דנהמא דמדלא הזכיר רב יוסף בדבריו תוריתא דנהמא אלמא דאין חילוק לדידיה בין אית ביה תוריתא ללית ביה תוריתא אם כן כל שכן לרבא דמצריך המוציא וג' ברכות לאין בה כזית בדאית ביה תוריתא דפשיטא דבאית בה כזית צריך לברך המוציא וג' ברכות אפי' לית בה תוריתא וכדרב יוסף והחלוק השלישי נשמע מדיוקא דדוקא בחביצא איכא לחלק בין כזית לאין בה כזית ובין אית ביה תוריתא ללית בה תוריתא אבל בדליכא חביצה אלא מפורר דק דק אעפ"י שאין בו כזית ולא תואר לחם מברך המוציא וג' ברכות דאל"כ אדאשמועינן חביצה הוה ליה לאשמועינן רבותא אפילו פירורין בלא חביצא וק"ל · וב"י כתב דהחלוק השלישי הוא מסברא וכו' ולי נראה כדפי' והא ודאי מיירי דבכל הפירורים אית בהו כזית דאי אין בהו כזית אין מברכין ג' ברכות אלא המוציא כדלעיל בסי' זה סעיף ו' ע"ש . עוד כתב ב"י דבדברי הר' יונה איכא ט"ס שכתוב בו אם יש בפרוסות כזית וצ"ל אם אין בפרוסות ול"כ דהמדפיס השמיט שיטה אחת וכצ"ל היכא שהוא מבושל אם יש בפרוסות כזית מברך עליהם המוציא וג' ברכות ואם אין בהם כזית אע"ג דמחזי דאיכא תוריתא דנהמא אינו מברך עליו אלא במ"מ דכיון שהוא מבושל לא תואר לחם לו והיכא שאינו מבושל אלא שהוא מחובר ע"י דבש או מרק בלא שום בישול אם יש בפרוסות כזית מברך עליו המוציא אעפ"י שאין בו תואר לחם אין בפרוסות כזית וכו' · וא"ת לפרש"י דמשמע דבאיכא תוריתא דנהמא אפי' אין בה כזית מברכין עליה המוציא וג' ברכות לרבא דהלכה כמותו ואפילו בנתבשלו וזה סותר למ"ש בירושלמי דאין לברך המוציא בנתבשלו אלא בדאיכא כזית כבר תירצו התוספת לשם בד"ה אמר רבא וז"ל והא דאמר בירושלמי דפרוסות קיימות הן בכזית היינו לפי שכן דרך להיות תוריתא דנהמא בכזית אבל פעמים דאפילו בפחות מכזית איכא תוריתא דנהמא עכ"ל

פרישה

(ד) **תוריתא** דנהמא תואר של לחם כלומר צריך שיהא בו מראה של לחם שלא יהא נימו' לגמרי אלא ניכר וידוע שהוא לחם כ"כ המרדכי :

(ה) **ואם** אינו לא מבוש' ולא מחובר אלא מפורר דק דק אעפ"י שאין בו כזית כו' פי' שאין בפרוסה אחת כזית אבל אם הוא רוצה לאכול הרבה פרוסות בזה מברך ברכת המזון ולא דמי

שהוא פת בפני עצמו אינו יוצא לעולם מתורת פת : (ו) כל דבר שבלילתו עבה אפילו בשלו במים או טגנו בשמן לחם גמור הוא וחייב

עכ"ל ומשמע לפי דברי התו' דאפילו בנתבשלו בכלי ראשון נמי איכא לפעמים תורית' דנהמא ומברכין עליה המוצי' אפילו ליכא כזית לרבא אבל המרדכי לשם פי' תורית' דנהמא שלא יהא נימוח לגמרי אלא ניכר וידוע שהוא לחם מברך המוצי' וג' ברכות לרבא ואפילו נתבשלו כדפירש רש"י והא דתניא לעיל טחנה אפאה ובשלה אם אין הפרוסות קיימות אינו מברך אלא בור' מיני מזונות כלומר ולמאי דמפרש בירושלמי היינו לומר כשאין בהן כזית מוקי לה רבא בכלי ראשון ובשנימוחו כמו שמחלק לקמן גבי פת צנומה משם ראבי"ה וה"ג עכ"ל וגבי פת צנומה בקערה מברך עליה המוציא כתב המרדכי פי' פת יבשה שנתנה בקערה לשרות ובה"ג פי' דוקא צנומה בקערה דכיון דשדי עלייהו רותחין ה"ל כלי שני אבל צנומה בקדרה דה"ל כלי ראשון אע"ג דאיתיה בעיני' נפק ליה מתורת לחם עכ"ל וצריך לפרש דהך צנומה בכלי ראשון דנפק ליה מתורת לחם היינו דוקא בדאין בהן כזית דאם יש בהן כזית אפי' נפיק לי' מתור' לחם בכלי ראשון נמי מברך עליהן המוצי' וג' ברכות כדפי' משם הירושלמי וכדכתב הר' יונה וכן פי' ב"י א"כ לפ"ז כל שנתבשל בכ"ר אינו חשיב תואר לחם ואין מברך המוציא וג' ברכות אם אין בהן כזית אף לרבא והכי נקטינן דאם אין בהם כזית ונתבשלו בכ"ר אפי' אית בהו תורית' דנהמא אין מברכין עליה אלא במ"ת וכמ"ש רבינו והיא דעת רוב פוסקים ולא כפרש"י לפי דעת התו' ודו"ק . ועיין בב"י מה שכתב בדין זה בפי' דברי הרמב"ם דלכאורה קשה דדבריו סותרין מרישיה לסיפיה וכתב ע"ז ג' פירושים ולפע"ד אין פירושים הללו מקובלים כלל ורחוקים מן האמת אבל מה שנראה נכון הוא דה"פ מתחלה כתב אם יש בפתיתי' כזית אע"ג דאיכ' ספק אם נשתנית צורתה אי נמי אפי' ודאי נשתני' או שניכר שהן פת וברור לנו שלא נשתני' צורת' אעפ"י דאיכא ספק אי אית בהו כזית א"כ אפילו ודאי אין בהן כזית כיון דאיכא חדא לטיבותא בודאי באין ספק כלל מברך עליה המוציא וג' ברכות אח"כ אמר ואם אין בהן כזית בודאי אעפ"י דאיכא ספק אם נשתנית צורתו אם לאו או שעברה צורת הפת בבישול בודאי אעפ"י דאיכא ספק אם אית בהן כזית אם לאו מברך עליה במ"ת דכיון דאיכא חדא לריעותא בודאי ובאידך נמי איכא ספק חיישינן דילמא באידך נמי הוי לריעותא . ולמד הרב מ"ש בחדא לטיבותא בודאי דמברך עליה המוציא וג' ברכות מהך דרבא דאמר והוא דאית בי' תוריתא דנהמא בודאי ומהך דירושלמי דמפרש להא דתניא דבפרוסו' קיימות בבישול מברך עליו המוציא היינו שיש בהם כזית וממילא נשמע דבדאיכא חדא לריעותא בודאי ובאידך איכא ספק אינו מברך אלא במ"ת ובזה עלו דברי הרמב"ם כהוגן ומדוייק לשונו הכא שמ"ש תחלה או שניכר שהן פת ולא נשתנית צורתו כלומר שניכר היטב שלא נשתנית צורת' כלל ושאין ספק בה וכן מ"ש בסיפיה או שעברה צורת הפת בבישול האריך לומר בבישול וגם אמר שעברה לבאר דר"ל דאין ספק שעברה צורת הפת לגמרי כגון בבישול דרגילות הוא ע"י בישול שעברה צורתה ואין בו ספק כנ"ל נכון והכי נקטינן : **כל** דבר שבלילתו עבה וכו' הכי תנן בפ"ק דחלה תחילתה עיסה וסופה סופגנין חייבת בחלה דפירוש דתחלה בללה עבה וסופה מטגנה בשמן או מבשלה במים חייבת וכתב הרא"ש לשם דרבינו תם מפרש דלעולם חייבת אפילו היה מתחלה בדעתו לבשלה או לטגנה בשמן ורבינו שמשון מפרש הך משנה דוקא דכשבללה עבה היה דעתו לאפותו בתנור ואחר כך נמלך וטגנו בשמן דבתר דעתו דמעיקרו אזלינן אבל אם מתחילה כשבללה עבה היה דעתו לבשלה או לטגנה בשמן פטורה ומחלוקת זה כתבה רבינו בי"ד סימן שכ"ט בדין חלה ומסקנת הרא"ש כר"ש וכתב עוד דכשדעתו לבשלה ולאפות ממנו מעט כולה מתחייבת בחלה על ידו ושכן היה מנהג מהר"ם מרוטנבורג וכו' אבל כאן בדין המוציא קיצר וכתב בסתם כל דבר שבלילתו עבה וכו' והוא לומר דבשעה שבללה היה דעתו לאפותה בתנור ואח"כ נמלך וכו' דבהא אף רבינו שמשון מודה דבתר דעתו דמעיקרא אזלי' וחייבת בחלה ומברכין עלי' המוציא כדפי' והב"י לאחר שהביא סוגיית התלמוד והפוסקים כתב וז"ל ומ"מ יש לתמוה למה סתם כאן דבריו כדעת ר"ת כיון דהרא"ש והרמב"ם סברי כר"ש ודאי דהכי נקטינן וא"כ כדבריו היה לו לסתום עכ"ל ושגגה יצאה מלפני השליט דרבינו כאן ודאי אין דעתו לפסוק כר"ת אלא איירי בנמלך דהיינו שעשה מתחילה עיסה דבלילתה עבה דאפי' נמלך אח"כ ובשלו במים או טגנה בשמן לחם גמור הוא וחייב בחלה ובברכת המוציא דדין זה כ"ע מודו בה ותו איכא למימר דאעפ"י שכתבו התו' בפרק כל שעה דלר"ת כשם שחייבת בחלה בתחילתה עיסה וסופה סופגנין הכי נמי מברכין עליו המוציא היינו דוקא בלא היה דעתו מתחילה לבשלה או לטגנה אבל אם מתחלה היה דעתו לטגנה או לבשלה במים אעפ"י דחייבת בחלה לר"ת מ"מ לענין המוציא אפשר דר"ת מודה בהא דלא הוי לחם לענין המוציא וא"כ לפ"ז ודאי לא קאמר רבינו כאן דלחם גמור הוא אף לענין המוציא אלא בנמלך כדפי' אלא דמהראיה שהביא ר"ת ממנחות משמע דאף כשדעתו מתחילה לטגנה בשמן אח"כ נמי מברך עליה המוציא לר"ת כמו שאפרש בסמוך ואיך שיהיה לר"ת מכל מקום ודאי דברי רבינו כאן מיירי במי שעושה עיסה דבלילתו עבה ואחר כך נמלך ובשלה דאף ר"ש מודה בהא דחייבת בחלה ומברכין עליה המוציא ופשוט הוא ודלא כב"י גם לא כמ"ש בש"ע שנהגו להקל לברך עליהם המוציא דהא כיון דלר"ש והרא"ש ורבינו אין לברך המוציא אם טגנו בשמן אלא בנמלך כדפי' אם נהגו להקל אפילו בלא נמלך וכר"ת יש לבטל המנהג דאין הלכה כיחיד במקום רבי' דהלא גם הרמב"ן והרמב"ם כתבו כר' שמשון והרא"ש ורבינו הביאו ב"י ע"ש :

ומ"ש

בפתיתים כזית או שניכר שהם פת ולא נשתנה צורתה שר"ל אם יש בפתיתים כזית אע"פ שיש שינוי מה או שאין בהם כזית אלא שאין בהם שינוי כלל וניכר שהם פת ולזה כפל לשונו שניכר שהן פת ולא נשתנה צורתה ר"ל שניכר היטב ולא נשתנה כלל מברך המוציא אבל אם אין בהם כזית אע"פ שלא עברה מכל וכל אלא שנשתנה או אע"פ שיש בהם כזית אם עברה מכל וכל בבישול ר"ל שבחלוקת הבישול שייך העברה שבלישה לא שייך כי אם שינוי אמנם בבישול שייך שינוי לבד כשהבישול חלש אמנם כשהוא חזק שייך העברת הצורה מכל וכל ואז אפילו כשיהי' בפתיתין כזית מברך בורא מיני מזונות ולא המוציא ונמצא לפי דרך זה שהשוה הרמב"ם בישול למרק בלבד וחילק ביניהם מצד השוים בשינוי המשותף ביניהם וחילקם בהעברה הנמצאת בבישול ולא בלישה במרק . והעיד שלי זה נשאל בישיבת מאור גולת אריאל הגאון מהרי"א זלה"ה בפומבי גדול של חכמים ושל סופרים ובכללם הנשר הגדול הר"ר יצחק אברבנאל זלה"ה ובעיני כולם הוכשר דרך זה יותר מכל מה שפירשו שם . גם הרב הגדול מהר"ר יהודה ן' שושן זלה"ה פירש כן ואני בעניי ראיתי שאע"פ שפירוש זה הוא מדוייק בלשון הרמב"ם שבתחלה כתב לשון שינוי ובסוף כתב לשון העברה אין לחלוקים אלו עיקר בגמרא ולכן נ"ל דהכי פירושו הפת שפתת אותה פתים ובשלה או לשה והתחיל לפרש מאי דסליק מיניה דהיינו אם לשה ולפיכך לא הוצרך בו אלא חדא לטיבותא דהיינו שיהא בפתיתין כזית אע"פ שנשתנה צורת הפת או שניכר שהן פת אע"פ שאין בהם כזית מברך המוציא והדר מפרש מאי דפתח ביה דהיינו אם בישלה ולפיכך כתב דבחדא לריעותא סגי כלומר שאם אין בו כזית אע"פ שניכר שהוא פת או אם עברה צורת הפת בבישול אע"פ שיש בו כזית מברך במ"ת ולמד מ"ש בבבא דלשה במרק מהביא דחבילא וכרב ששת דאמר אע"פ שאין בפירורין כזית מברך המוציא וכרבא דאמר והוא דאיכא עלייהו תוריתא דנהמא וכדברי המפרשים דחבילא היינו שלש הפירורין במרק בלי בישול דרבא לא מצריך דלהוי עלייהו תוריתא דנהמא אלא בדלית בהו כזית אבל אי אית בהו כזית אע"ג דלית עלייהו תוריתא דנהמא מברך המוציא וכמו שכתבתי לעיל . ובבא שניה למדה מדתניא הכוסס את החטה מברך בפה"א טחנה אפאה ובשלה בזמן שהפרוסות קיימות מברך המוציא וג' ברכות ואם אין הפרוסות קיימות מברך בורא מיני מזונות וברכה א' מעין ג' ומפרש בירושלמי דפרוסות קיימות היינו שיש בהם כזית וסובר הרמב"ם שאע"פ שיש בהם כזית בעינן דלהוי בה תורית' דנהמא מאחר שהן מבושלות כנ"ל :

כל דבר שבלילתו עבה אפי' בשלו במים או טגנו בשמן לחם גמור הוא וכו' בפ' כל שעה (לז .) גרסינן תנן התם הדובשנין והסופגנין והאסקריטין וחלת המשרת פטורים מן החלה אמר ר"ל הללו מעשה אלפס הן ור' יוחנן אמר מעשה אלפס חייבין והללו שעשאן בחמה ואמרי' התם דהרתיחה ולבסוף הדביק כ"ע לא פליגי דחייב בחלה דנהמא היא כי פליגי כשהדביק ולבסוף הרתיח ר"ל סבר כמעשה חמה הן ופטורים ור' יוחנן סבר כמעשה אלפס הן ל"ש הרתיח ולבסוף הדביק ל"ש הדביק ולבסוף הרתיח נהמא הוא וחייב בחלה וכתב הרא"ש שר"ח פסק כר"ל אבל הוא ז"ל נראה לו דהלכה כר' יוחנן וכן פסק בשאלתות וכן פסקו התוס' וכן פסק הרמב"ם בפ"ו מהל' חלה . והרי"ף כתב שתי הסברות בפרק כל שעה ולא הכריע ומ"מ נראה שדעתו נוטה לפסוק כר' יוחנן . וכ"כ רבינו בספר יורה דעה שהרי"ף פסק כר' יוחנן והכי נקטינן . וכתבו התוס' בשם ר"י דע"י משקה מודה ר' יוחנן דמעשה אלפס פטורין ואין מברכין עליהם המוציא כדמוכח בירוש' דחלה פ"ק א"ר יוחנן כל שהאור מהלך תחתיו חייב בחלה ומברכין עליו המוציא ר"ל אומר אינו חייב בחלה ואין מברכין עליו המוציא א"ר יוחנן ובלבד ע"י משקין כלומר בהא מודינא לך . וכ"כ שם הרא"ש והר"ן וכ"כ ה"ר יונה בפרק כיצד מברכין ומיהו בהגהות פ"ג מהל' ברכות כתוב בשם סמ"ק תחלתו סופגנין היינו שבלילתו רכה וסופו עיסה שאפאו בתנור או בכירה או במחבת של ברזל חייבים בחלה ובברכת המוציא כר' יוחנן דאמר מעשה אלפס חייבין ואע"ג שסכין אותה מעט שמן משהו בעלמא הוא שלא תשרף העיסה . וכתבו עוד התוס' בפרק כל שעה אומר ר"ת דדוקא בבלילתו רכה פליגי דר' יוחנן סבר אפייתו באלפס עושהו לחם וחייב בחלה וריש לקיש סבר אין עושהו לחם ופטור אבל בבלילתו עבה כ"ע מודו דחייב בחלה אפי' ע"י משקה דהא חיוב בחלה הוי משעת גלגול כדמוכח בכמה דוכתי וכן משמע מדתנן במסכת חלה (פ"א מ"ה) תחלתו סופגנין וסופו עיסה תחלתו עיסה וסופו סופגנין חייב בחלה ונראה לר"ת דה"נ מברכים עליו המוציא ומביא ראיה ממנחות (עה :) ומפ' כיצד מברכין (לז :) דאמרינן היה עומד ומקריב מנחה בירושלים אומר שהחיינו נטלו לאוכלו אומר המוציא וקא פסיק ותני כל המנחות אפי' מנחת מחבת ומרחשת אע"פ שמטוגנות בשמן ואין סברא לחלק בין מים לשמן . אבל על ורמיזליו"ש שקורים אליטרא"ה היה אומר ר"ת שאין מברכין המוציא שאין בהם תוריתא דנהמא אף על פי שנתחייבה עיסתה בחלה ובפרק כיצד מברכין סיימו בה דמברך עליהם במ"ת וברכה אחת מעין ג' . ודברים אלו כתובים הרא"ש והר"ן והמרדכי שם בשם ר"ת והגהות בפ"ג מה"ב בשם סמ"ג וסמ"ק וגם ה"ר יונה כתב דברים אלו בפרק כיצד מברכין וכ"כ רבינו שמשון בפ"ק דמס' חלה וז"ל ומשמע נמי דברכת המוציא תלויה בחלה וכל דבר שבלילתו קשה אפילו בשלו במשקין היינו תחלתו עיסה וסופו סופגנין ומברך עליו המוציא וטעון נט"י וברכת המזון וכן תחלת בלילתו רכה וסופו ע"י האור בלא משקה עד שתהי' בלילתו רכה וסופו באור ע"י משקה אלא שאח"כ כתב דמדאמרינן בפרק כיצד מברכין (שם) גבי לחם העשוי לכותח משמע שהלש עיסה גמורה ודעתו לבשלה במים או לטגנה בשמן פטורה מן החלה והא דאמרינן בפרק כיצד מברכין דהאוכל מנחה מברך המוציא לאו במנחת מחבת ומרחשת איירי דמטוגנות בשמן ובטלו מתורת לחם אלא בדסלת או במאפה תנור א"כ בכל המנחות ושמן מועט ואין בו כדי לבטלו וכ"כ הר"ן בפרק כל שעה בשם הרמב"ן דכי תנן תחלתה עיסה וסופה סופגנין חייבת בחלה היינו שעשאה מתחלה על דעת לחם דבכה"ג היא דמחייבת בגלגול ואע"פ שנמלך לעשותה סופגנין לא פקע חיובא מינה אבל כל שעשאה מתחלה על דעת סופגנין אע"פ שבלילתה קשה ואיכא גלגול לא מחייבי . וכ"כ מדברי הרמב"ם בפ"ו מהל' חלה . מיהו רבינו שמשון כתב בפ"ק דחלה בשם הירוש' שאפי' כשעושה אותה על דעת לבשלה אם נטל מן העיסה מעט לאפותה באור חייבת כל העיסה בחל' דחיישינן שמא תמלך ליקח כשיעור חלה וכ"כ הרא"ש בפרק כל שעה ובהלכות חלה . ורבינו ירוחם כתב שרבי' שמשון והרמב"ן סוברים שאפי' בלילתו עבה אם בשלה או טגנה אין מברכין עליה המוציא ואפי' נתחייבה בחלה ואפי' יש עליה תוריתא דנהמא דלא דמי ברכת המוציא לחלה דחלה בתר גלגול העיסה אזלי' אבל ברכת המוציא הכל הולך אחר שעת אפיה ובתחלתה עיסה וסופה סופגנין או איפכא אם סופה סופגנין אין מברכין עליה המוציא ואם סופה עיסה כלומר שנאפה ולא בבישול במים ולא בטיגון מברך עליה המוציא וכן נראה עיקר עכ"ל . וכך הוא דעת ה"ר יונה בפרק כיצד מברכין שאם היתה בלילתו עבה ואח"כ רככו ע"י משקים חייב בחלה שכיון שכבר היתה הבלילה עבה באותה שעה נתחייב בחלה שחיוב החלה תלוי בגלגול אבל אין מברכין עליו המוציא שברכת המוציא תלויה בלחם וזה כיון שנתבטל מתורת לחם אין מברכין עליו המוציא ולא ג' ברכות עכ"ל וכן נהגו העולם שלא לברך המוציא על הסופגנין וכיוצא בהם אע"פ שעושין תחלת עוסתן עבה . והרא"ש כתב דברי ר"ת ודברי ר"ש בפרק כל שעה ולא הכריע אלא דמדהביא דברי ר"ש באחרונה משמע דכוותיה סבירא ליה וכן דעת רבינו שכתב בספר יורה דעה שמסקנת הרא"ש כדברי ר"ש ושכן דעת הרמב"ם ומ"מ יש לתמוה

פרישה

דמי למ"ש שאם אינו אוכל כזית שאין מברכין עליו ברכת המזון שאם אינו אוכל מהכל כזית : (ו) **כל** דבר שבלילתו עבה וכו' ובלבד שיש בו תואר לחם ואע"ג גבי מלא א"צ שיהא בו תואר לחם

וחייב בחלה ומברכין עליו המוציא ובלבד שיש בו תואר לחם (ז) בלילתו רכה ובשלו במים או טגנו בשמן לאו לחם הוא לענין חלה והמוציא ואם אפאו באילפס בלא משקה לא הוי לחם לר"ל ולרבי יוחנן הוי לחם ופסק ר"ח כר"ל ור"י פסק כר' יוחנן ולזה הסכים א"א ז"ל טרוקנין והוא שעושין גומא בכירה ונותן בה קמח ומים ומערבם בה ונאפה בה חייב בחלה ומברך עליו המוציא ואדם יוצא בו ידי חובתו בפסח כיון שהוא בגומא ומתקבצין יחדיו נעשה כמו פת גמור (ח) אבל טרית' שבלילתו רכה והוא שלוקחין קמח ומים

לתמוה ב למה סתם כאן דבריו כדעת ר"ת כיון דהרא"ש והרמב"ם סברי כר"ש ודאי דהכי נקטינן ואם כן כדבריו היה לו לסתום:

והגהות מיימוניות כתבו בפ"ג מהל' ברכות בשם סה"ג שדברי ר"ש נראים דוחק גדול ודבריו נראים במבושלים במים אבל מטוגנים במחבת שאין שם אלא מעט שמן נראה כפסק הראשון שמברכין עליהם המוציא וחייבים בחלה:

וכתב הרא"ש בפרק כל שעה ובהל' חלה שר"ת היה טהג כשלשין עיסה בביתו כדי לבשלה במים או לטגנה בשמן היה מצוה לאפות ממנה מעט וע"י זה נתחייבה העיסה כולה בחלה וגם לא היה אוכל בלא המוציא אחר שנתבשלה או נטגנה וגם לא היה מברך עליו המוציא אלא מברך על לחם אחר ואח"כ אוכלה ע"כ וכתבו רבינו בספר יורה דעה סי' שכ"ט ושם ביארתי טעמו וכן ראוי לנהוג וכ"כ בהגה"מ פ"ג מהלכות ברכות בשם סמ"ק דירא שמים יצא ידי שניהם ולא יאכלם אלא בתוך הסעודה (ג):

גרסינן בפרק החולץ (מ.) גבי חלוט אף על גב דחלטיה מעיקרא כיון דהדר אפיי' בתנור לחם קרינן ביה ואדם יוצא ידי חובתו בפסח ונראה דהוא הדין שמברכין עליו המוציא ושלשה ברכות מאחר שלא נאמר עליו בשום מקום שלא יברכו עליו המוציא וג' ברכות:

טרוקנין והוא שעושין גומא בכירה וכו' בפרק כיצד מברכין (לז:) טרוקנין חייבת בחלה מאי טרוקנין אמר אביי כובא דארעא ופירש"י כובא דארעא עושה מקום חלל בכירה ונותן לתוכו מים וקמח כמו שעושין באלפס ואמר אביי טריתא פטורה מן החלה מאי טריתא א"ד גביל מירתח ופירש"י גביל מירתח נותנים קמח ומים בכלי ובוחשין בכף ושופכים על הכירה כשהיא נסקת. וכתב הרא"ש טרוקנין חייבין בחלה גרסינן ול"ג פטורה והכי איתא בירוש' טרוקנין חייבין בחלה ואומרים עליו המוציא אע"ג דבלילתו רכה וגובלא בעלמא הוי מ"מ הוי כמו תחלתו סופגנין וסופו עיסה שחייב בחלה וגבי הא דאמר אביי טריתא פטורה מן החלה כתב ולא דמי לטרוקנין שאע"פ שבלילתו רכה אופין אותה בגומא שבכירה כמו שפירש"י דנעשה לחם אבל מירתח גביל שופכין אותו על הכירה ומתפשט ואין תורת לחם עליו ואמרינן תו בגמרא (לח.) א"ל אביי לרב יוסף האי כובא דארעא מאי מברכינן עליה א"ל מי סברת נהמא הוא גובלא בעלמא הוא ומברכינן עליו בורא מיני מזונות מר זוטרא קבע סעודתיה עילויה וצריך עילויה המוציא וג' ברכות אמר מר בר רב אשי ואדם יוצא בה י"ח בפסח מ"ט לחם עוני קרינן ביה ומשמע דטריתא אפי' קבע עלה אינו מברך אלא במ"מ דאל"כ מאי איכא בין טרוקנין לטריתא דהא טרוקנין לא מברכינן עליה המוציא אא"כ קבע סעודתיה עילויה וכ"כ רבינו ירוחם טרוקנין מברך עליו בורא מיני מזונות ואם קבע סעודתו עליו מברך המוציא וג' ברכות אבל טריתא אין מברכין עליו המוציא אלא במ"מ ולבסוף ברכה אחת מעין ג' ע"כ אבל מדברי רבינו נראה דעל טרוקנין מברך עליו המוציא אע"ג דלא קבע סעודתיה עילויה ויש לתמוה ג תנין לו. ומצאתי להרא"ש שכתב בהלכות חלה גרסינן בפרק כיצד מברכין כי אתא רבין א"ר יוחנן טרוקנין חייבין בחלה ול"ג פטור והכי איתא בירוש' ר' יוחנן אומר טרוקנין חייבין בחלה ואומרי' עליו המוציא ואדם יוצא בו י"ח בפסח ואפשר שעל זה סמך רבינו לכתוב סתם דטרוקנין מברכין עליו המוציא ואי מהא לא איריא דאיכא למימר דהא דאמר ר' יוחנן בירוש' דטרוקנין מברכין עליו המוציא היינו דוקא בדקבע סעודתיה עילויה כדאמרינן בגמרא דידן פרק כיצד מברכין ואפי' אם היה מפורש בירוש' דמברכין עליו המוציא אע"ג דלא קבע עליה לא הוה שבקינן מסקנא דגמרא דידן מפני הירוש' ומיהו אפשר שרבי' היה מפרש דמר בר רב אשי דאמר אדם יוצא בו י"ח בפסח לאיפלוגי אתא אמאי דאמרי' דדוקא בדקבע עליה מברך המוציא אבל אי לא קבע לא דליתא אלא אפי' לא קבע מברך המוציא דלחם גמור הוי דאדם יוצא בו י"ח בפסח מ"ט לחם עוני קרינן ביה ופסק כמותו אבל אין זה פשט הגמרא דמר בר רב אשי לאו לאיפלוגי אתי אלא לומר דאדם יוצא בו ידי חובתו בפסח דלא תימא כיון שדרך לאכול לפעמים כובא דארעא לתענוג מגה עשירה הוי ולא נפיק בה קמ"ל דשפיר מיקרי לחם עוני א"כ דלא תימא כיון דאין צורת פת עליו לא יצא בו ידי חובתו בפסח קמ"ל דשפיר יצא בו י"ח דלחם עוני הכי הוי שאין לעני תנור ואופהו בקרקע אבל לענין ברכת המוציא ודאי דדוקא בדקבע עליה מברכין לה ואי לא קבע לא וכ"כ מדברי הרא"ש ז"ל ולפיכך צ"ל שמ"ש רבי' ואם קובע סעודתו עליו מברך המוציא אטרוקנין קאי ולא בא אלא לפרש שמ"ש בתחילה דטרוקנין מברך עליו המוציא היינו דוקא בדקבע סעודתיה עליה אבל לא קבע לא. אבל טריתא כיון דאין תורת לחם עליו אף ע"ג דקבע סעודתיה עליה אינו מברך אלא במ"מ ככ"ל שאנו מוכרחים לדחוק ולפרש דברי רבינו אע"פ שמפשט דבריו אינו נראה כן והרמב"ם כתב בפ"ג עיסה שנאפה בקרקע כמו שהערביים שוכני המדברות עושים הואיל ואין עליה צורת פת מברך עליה במ"מ ואם קבע מזונו עליה מברך המוציא ע"כ וזו היא כובא דארעא האמור' בגמרא וקראת גם כן טרוקנין אבל דין טריתא לא הזכיר לפי שלא נאמר בגמרא לענין המוציא: נהמא

ומ"ש ובלבד שיהא בו תואר לחם כ"כ התוספות לשם ע"ש ר"ת ואף על גב דלגבי חבילה בסמוך כתב רבינו דאם יש בהן כזית מברך עליו המוציא אפילו אין בו תואר לחם היינו משום דלחם גמור היה מתחלה קודם שעשאה חבילה אבל הכא המעולם לא היה לחם ודאי לא נקרא לחם מתחלה כשנתבשל במים אלא היכא דאית ביה תואר לחם ומיהו אפי' אית ביה תואר לחם אין מברכין המוציא אלא היכא דנתלך אבל אם מתחלה כשבללה עבה היה דעתו לבשלה במים או לטגנה בשמן ס"ל לרבינו שמשון דאין מברכין עליהם המוציא אפי' אית ביה תואר לחם תדע שהרי ר"ת בפ' כל שעה הביא ראיה מדתנן במנחות נטל לאכלן מברך המוציא וס"ל לר"ת דאיירי נמי במנחת מחבת ומרחשת דמתחלה כשבללה עבה היה דעתו לטגנה בשמן ואפילו הכי מברך עליה המוציא אם כן בעל כרחך צריך לומר לרבינו תם דבמנחת מחבת ומרחשת אית ביה תואר לחם דאי לית ביה תואר לחם אין מברך עליה אלא במ"מ כדכתב להדיא לשם בתו' לר"ת השתא לר"ש דדחי ראיית ר"ת ואמר דהא דתנן נטלן לאכלן מברך עליהן המוציא לא איירי במנחת מחבת ומרחשת דהכיא אין מברך עליהן המוציא כיון שהיה דעתו לטגנה בשמן אלא מיירי בשאר מנחת סולת דאינו מטגנה בשמן אלמא להדיא דלר"ש אם היה דעתו מתחלה לבשלה במי' או לטגנ' בשמן אין מברך עליהן המוציא אפילו יש להם תואר לחם כמו מנחת מחבת ומרחשת והכי משמע מדברי רבינו בי"ד בסימן שכ"ט שכתב בסברת ר"ש בסתם דכשמתחלה היה דעתו לבשלה או לטגנה דפטורה מחלה ולא חילק בין אית ביה תואר לחם ללית ביה תואר לחם וה"ה נמי דאין מברכין עליה המוציא ורבינו שכתב כאן בסתם דבאית ביה תואר לחם מברכין עליה המוציא דמשמע דאף לר"ש דהלכה כמותו דינא הכי אין זה אלא בנמלך כדפי' ודו"ק:

טרוקנין והוא שעושין גומא וכו' בפ' כ"מ (סוף דף ל"ז) טרוקנין חייבין בחל' מאי טרוקנין אמר אביי כובא דארעא ואמר אביי טריתא פטורה מן החלה א"ל אביי לרב יוסף האי כובא דארעא מאי מברכין עלויה א"ל מי סברת נהמא הוא גובלא בעלמא הוא ומברכין עלויה במ"מ. מר זוטרא קבע סעודתא עלויה וצריך עלויה המוציא וג' ברכות אמר מר בר רב אשי ואדם יוצא בהן י"ח בפסח מ"ט לחם עוני קרינן ביה כך היא גירסת הספרים וכך הוא בסמ"ג ובאשיר"י ובקיצור פסקי הרא"ש מבואר שם להדיא דבטרוקנין אינו מברך המוציא אלא בדקבע סעודתא עלויה אבל בטריתא אפילו קבע סעודתא עלויה אינו מברך אלא במ"מ דאל"כ מאי איכא בין טרוקנין לטריתא לגבי המוציא ורבינו פסק איפכא דבטרוקנין כתב בסתם מברך עליו המוציא משמע אפי' לא קבע סעודתא עליה ובטריתא כתב לחלק בין קבע סעודתיה עליה ללא קבע והב"י נכנס בכמה דוחקין כדי ליישב זה וכמו שהעיד על עצמו דפשט דברי רבינו אינן כפירושו ומה שנראה לפע"ד אמת ויושר הוא דרבינו נמשך בפסק זה אחר דברי האלפסי שכתב וז"ל אמר אביי טריתא פטורה מן החלה וכו' והא טריתא דארעא מברכין עלה במ"מ ואי קבע סעודתא עלויה מברך עלה המוציא וג' ברכות אמר מר בר רב אשי ואדם יוצא בה י"ח בפסח מ"ט לחם עוני קרינא ביה עכ"ל ואין להעלות על הדעת שמ"ש והא טריתא דארעא הוא ט"ס וצ"ל והא כובא דארעא דהיינו טרוקנין חדא דלא הזכיר הרי"ף מקמי הכי לא טרוקנין ולא כובא דארעא ואם כן אין שייך ללשון לומר והא כובא דארעא ועוד דהלא בדברי הר' יונה מפורש שכך היא גירסת הרי"ף שהרי כתב טעם להפרש שיש בין טריתא זו לטריתא דלעיל שזו עשויה בקרקע ולעיל עשוייה בכירה שהוא כלי וכו' אבל לדעת רבינו אין דעת הרי"ף כמ"ש הר"י אלא זו וזו חדא טריתא היא ומקריא טריתא סתם ומיקריא נמי טריתא דארעא ובגמרא גורס הרי"ף הכי אמר ליה אביי לרב יוסף האי טריתא דארעא מאי מברכין עלויה וכו' השתא לפי גירסא זו בטרוקנין פשיטא ליה דלחם גמור הוא לענין חלה ולענין המוציא ואפילו לא קבע סעודתא עליה מברך עליה המוציא ושלשה ברכות אלא דבטריתא קמבעיא ליה לענין המוציא דכיון שעשוייה בקרקע אי הוי לחם לענין המוציא ומהדר ליה דלאו לחם הוא ואין מברך אלא בורא מיני מזונות אלא אם כן דקבע סעודתא עליה דאז כיון דקבע ה"ל לחם אף לצאת ידי חובתו בפסח וזו היא גם כן דעת הרמב"ם בפ"ג שכתב עיסה שנאפת בקרקע וכו' הואיל ואין עליה צורת הפת מברך עלה בורא מיני מזונות ואם קבע מזונו עליה מברך המוציא עכ"ל ולא כתב לחלק בין עיסת טרוקנין לטריתא אלא הלך בדרכו של הרי"ף שלא כתב אלא דין טריתא דארעא שהיא עיסה שנאפת בקרקע כמו שהערביים עושים אבל טרוקנין אין צריך לפרש דפת גמור הוא גם לענין המוציא ולא קמבעיא ליה לאביי כדפרישית וכיון דבתלמודא לא הזכירו דין טרוקנין לענין המוציא לא הזכירוהו גם כן הרי"ף והרמב"ם ונראה דרבינו הכריע דגירסת הרי"ף והרמב"ם היא עיקר דלא כגירסת הספרים ודלא כמה שכתב הסמ"ג והרא"ש אביו וזה מתרי טעמי חדא מדמהדר ליה רב יוסף בריתא' מי סברת נהמא היא ואי אטרוקנין קמבעיא ליה הא פשיטא דמסתברא מדחייבת בחלה אלמא דנהמא הוא ואיכא למימר דנהמא נמי הוה לגבי המוצי' ואמאי רתח עליה וקאמר מי סברת וכו' אבל אי אטריתא קמבעיא ליה ניחא דהכי קמהדר ליה דכי היכא דלא קמבעיא לך אטרוקנין משום דכיון דחייבת בחלה הוי נמי נהמא לגבי המוציא אם כן בטריתא נמי מדפטורה מן החלה פטורה נמי מן המוציא בע"כ דקא סברת אף על פי דפטורה מן החלה דילמא נהמא טפי הוי לענין

דרכי משה

הרמב"ם כן דלא כמו שפירש ב"י ומ"מ נ"ל שאותן מיני מתוקה שקורין לעקו"ך דינן כדין פת הבאה בכיסנין שהרי יש בהן דבש ובשמים הרבה ועיקר עיסה נילוש בהן: (ג) ומיהו ה"מ בדבר דאית ביה תוריתא דנהמא בתר הטיגון אבל דבר דלית ליה תוריתא דנהמא אף ר"ת מודה כ"כ התוספות והפוסקים הנ"ל כדבריו ומשמע בהגהת מיי' פ"ג דהלכו' ברכות דבורמזי"ילש יש לספק אם יש בו תואר לחם אבל במרדכי פ'. כל שעה דבורמזי"לש שקורין בארצינו לאקש"ן לית ביה תואר לחם אבל קרעפליך ופשטי"דא הוי תואר לחם וכ"כ באגור דפשטיד"א או טורטא הנאפת בתנור בבשר או בדגים או בגבינה אע"ג דבשר ודגים וגבינה עיקר מברכין עליהן המוציא דמין דגן חשיבי ליה אינשי עכ"ל בשם הר"ר ישעיה והנה דעת הר"ר ישעיה כדעת ר"ת דפסק דדבר שבלילתו עבה מברך עליו המוציא אבל לפי מאי דנקטינן אין לברך המוציא על שום א' מהן אלא יש לאוכלן תוך הסעודה או לברך המוציא על פת אחר כדי

פרישה

(ז) **בלילתו** רכה ובשלו במים וכו' ואם אפאו באלפס בלא משקה לא הוי לחם לר"ל ולר' יוחנן הוי לחם ובגמרא אמרינן דבהרתים ולבסוף הדביק כ"ע ל"פ דחייב בחלה דנהמא הוא כי פליגי בהדביק ולבסוף הרתים. ר"ל סבר כמעשה קדירה הן ופטורי' ור' יוחנן אמר כמעשה אלפס הן. ורבינו פוסק כר' יוחנן שחייב אפי' הדבי' ולבסוף הרתים ומש"ה אינו מחלק בזה: לחם אפי' בנתבשל שאני התם שהיה לחם גמור קודם שנתבשל משא"כ כאן שמתחלת הוייתו נתבשל:

(ח) **אבל** טריתא כו' ואם קובע סעודתו עליו מברך המוציא ושלש ברכות וקו קאי אטרוקני' דלעיל שכתב לעיל סתם שמברך עליו המוציא חזר כאן רבינו ואמר שחילק בינו לבין טריתא ופירש שר"ל שחייב בהמוציא היינו דוקא בקובע סעודתו משא"כ טרית' שאפי' קביעות לא מהני ביה ואע"פ שמפשט דבריו אינו נראה כן מ"מ אפ"ה מוכרחי' אנו לדחוק ולפרש כן מחמת סוגיות הגמרא והרא"ש ב"י. ועיין בדרישה מ"ש שנראה שאינו מוכרח לפרש כן: ומ"כ

חידושי הגהות

סיים בה הכי ונראה להגיה רצ"ל ולישנא דנילושה דנקט הרמב"ם קשה או לישנא דנילושה לאו דוקא: ב והדרישה והב"ח יישבו דבריו דכיון דעיקר טעמו של הר"ש כיון שהיה בדעתו לבשלו ולטגנו לכך פטור מחלה ומברכת המוציא וא"כ י"ל דכאן איירי רבינו כשלא היה בדעתו לבשלו ומ"ש אפילו בשלו או טגנו וכו' ר"ל שנמלך אח"כ ובי"ד מיירי שהיה דעתו מתחילה לכך וע"ש בדרישה שהאריך עוד: ג ואפשר דרבינו ס"ל דטריות גמי כובא דארעא מיקרי דהיא נמי נעשה על הכירה אלא דאיקרי נמי גביל מירתח ולכן מפרש

לענין המוציא וקא רתח עליה מי סברת נהמא הוא וכו' הא פשיטא כיון דפטורה מן החלה אם כן לית בה גלגול עיסה כלל אלא גובלא בעלמא הוא ולהכי פשיטא היא דאין מברכין עליה אלא בורא מיני מזונות ועוד דהא בירושלמי איתא להדיא ר' יוחנן אומר טרוקנין חייבין בחלה ואומרים עליו המוציא וכו' הביאו הרא"ש בפ' אלו ובפר' כ"מ ומדקאמר בסתם משמע ודאי דאפילו בדלא קבע סעודתא עילויה מברכין עליה המוציא אם כן תלמודא דידן נמי דקאמר דמברכין עליה במ"מ אא"כ דקבע סעודתיה עלויה לא קאמר אלא בטריתא דארעא וכגי' הרי"ף ומה שקשה כיון לגירסת הרי"ף הא דקאמר אדם יוצא ידי חובתו בפסח איתאמרא גבי טריתא למה כתבה רבינו גבי טרוקנין י"ל כיון דבירושלמי קאמר להדיא טרוקנין חייבין בחלה ואומר עליה המוציא ואדם יוצא בה ידי חובתו בפסח כתב לה רבינו גם כן גבי טרוקנין ותלמודא דידן נמי דקאמר אמר מר בר רב אשי ואדם יוצא בהן י"ח בפסח אתרווייהו קאי ולגדדין אטרוקנין אפילו לא קבע סעודתיה עלויה ואטריתא היכא דקבע סעודתי' עלויה וכיון דכ' רבינו גבי טרוקנין דאדם יוצא י"ח בפסח דלחם הוא כיון שמברכין עליה המוציא מיניה נמי שמעינן בטריתא היכא דקבע סעודתיה עלויה דגם כן יוצא ידי חובתו בפסח ולא היה צריך לחזור ולכתבו ולפי עכ"ד דגירס' הרי"ף עיקר וכמו שפירשה רבינו אלא דלהלכה ודאי במידי דתליא בגירסאות אזלינן לחומרא הכי והכי ובטרוקנין היכא דקבע סעודתי' עילויה לכ"ע מברך המוציא וג' ברכות ובטריתא היכא דלא קבע סעודתיה עילויה לכ"ע מברך עליה במ"מ אבל בטרוקנין היכא דלא קבע סעודתיה עילויה ובטריתא היכא דקבע סעודתיה עילויה דפליגי בה לפי הגירסאות אין לאכלן אא"כ מברך על לחם גמור בתחילה ואחר כך אוכלן בתוך הסעודה ולא כמ"ש בש"ע הגירסת ספרים והסמ"ג והרא"ש כנ"ל :

קסט ואח"כ כו' נראה דרבינו סובר דמ"ש חד ספי ליה מכל מינא ומינא כו' קאי אהא דקאמר הכל משהין לפני השמש וכו' דאעפ"י שמן הדין מצי להשהות עד שיגמור סעודתו מ"מ מדת חסידות עביד דספי ליה מכל מינא ומינא מיד בתחלת סעודה ומש"ה כתב מדת חסידות היא ליתן לו מיד מכל מין ומין · והב"י כתב דלכן כתב רבינו צריך ליתן ממנו מיד לשמש משום דאיתא התם הנהו תרי חסידי מר קדים ספי ומר מאחר ספי דקדים ספי אליהו משתעי בהדיה דמאחר ספי לא משתעי אליהו בהדיה עכ"ל ואין צורך לזה אלא מהך עובדא שהביא רבינו נמי משמע הכי כדפי' : **ואסור** ליתן לו פרוסה אא"כ יודע בו שנטל ידיו בפ' כ"ה (דף ק"ז) מימרא דר' זירא אמר רב לא יתן אדם פרוסה לתוך פיו של שמש אא"כ יודע בו שנטל ידיו ורבותא קאמר דאפילו לתוך פיו דאינו נוגע בו וה"א אוכל מחמת מאכיל א"צ ליטול ידיו קמ"ל דאוכל מחמת מאכיל צריך ליטול ידיו ואצ"ל דליתן לידו אסור דאפילו את"ל דאוכל מחמת מאכיל א"צ ליטול ידיו כיון דאינו נוגע במאכל אבל הכא דנותן לידו נוגע במאכל הוא ויהא אוכל בלא נט"י . וב"י כתב וז"ל ומדברי רבינו נראה דלתוך פיו לאו דוקא אלא אפילו לידו נמי אסור עכ"ל ולכאורה קש' דמאי אפילו לידו אדרבה כ"ש לידו דאסור וכ"כ ב"י עצמו לעיל סוף סימן קס"ג ע"ש ואפשר דלידו איכא למימר דיגיענו עד לאחר הסעודה ויטול ידיו ויאכלנו ואפ"ה אסור דמסתמא יאכלנו מיד בלי נטילה כתב הר' יונה בס"פ אלו דברים יש למדין מכאן שאין ראוי לתת לאכול אלא למי שיודע בו שיברך ונראה שכיון שמתכוין לעשות מצוה שנותן בתורת צדקה מותר ע"כ ורצונו לומר שביודע שלא נטל ידיו אם נותן לתוך פיו או לידו כדי לאכלו עובר משום ולפני עור לא תתן מכשול אבל במי שאינו יודע אם יברך אם לאו בשעה שנותן לו אינו עובר כלום אלא אדרבה מקיים מצות צדקה ואם אין עני מברך הנותן צדקה אינו עובר בזה על לפני עור בשעת נתינה וקיום מצות צדקה ואפילו יודע בו שהוא ע"ה גמור ולא יברך כלל לא מפני כך יבטל מצות צדקה ומה שהשיג על זה הב"י נ"ל דאינו השגה : ומ"ש

השמש מברך בפ"ה על כל כוס וכוס וכו' בפרק כל הבשר שם אמר רב השמש מברך על כל כוס וכוס ואינו מברך על כל פרוסה ופרוסה ור"י אמר מברך על כל פרוסה ופרוסה וא"ר פפא דלא פליגי אלא הא דאיכא אדם חשוב הא דליכא אדם חשוב ויש לתמוה על הרמב"ם שכתב בפ"ז מהלכות ברכות שהשמש מברך על כל כוס וכוס א ולא כתב אם מברך על כל פרוסה ופרוסה אם לאו : אין

נהמא דהדנקא והוא לחם שאופין בשפוד וכן על לחם העשוי לכותח וכו' שם טריתא פטורה מן החלה מאי טריתא א"ר גביל מירתח ואיכא דאמרי נהמא דהנדקא וא"ד לחם העשוי לכותח ופירש"י נהמא דהנדקא בצק שאופין בשפוד ומושחין אותו תמיד בשמן או במי ביצים ושמן . לחם העשוי לכותח אין אופין אותו בתנור אלא בחמה :

ומ"ש רבינו ואם עשאה ערוכה ונאה וכו' שם תני רבי חייא לחם העשוי לכותח פטור מן החלה והא תניא חייב בחלה התם כדקתני טעמא רבי יהוד' אומר מעשיה מוכיחין עליה עשאה כעכין חייבים כלמודים פטורים ופירש"י כעכין . ערוכה ומקוטפת כגלוסקאות נאות גלי דעתי' דללחם עשאה: כלמודים · כנסרים בעלמא שלא הקפיד על עריכתם ובקצת ספרי רבינו כתוב דבעשאה כעכין מברך עליה המוציא ומשמע ודאי דהכי ס"ל מדכתב כאן חילוק זה דבין עשאה כעכין לעשאה למודין וכ"כ ג"כ ר"י דבעשאה כעכין מברך עליה המוציא וג' ברכות :

וכתב רבינו שמשון בפ"ק דחלה אמתניתין דעיסה שתחלתה סופגנין דבעשאה כעכין נמי לא מחייב בחלה אלא היכא דשקיל מינה חררה קטנה ואפי לה ואכל דאסור בלא חלה דילמא ממליך אכולה עיסה אבל היכא דנעשה לכותח פטורה והכי איתא בירושלמי עיסת כותח חייבת בחלה שמא תמלך לעשות חררה לבנה וע"כ כדי שלא תיקשי ההיא דברכות צ"ל כדפרישית דשקלא פורתא ואופה באור דחיישינן שמא תמלך ליקח כשיעור ומשמע דה"ה לענין המוציא ובפסקי חלה להרשב"א כתב שיש חולקים על רבינו שמשון: **כתב** האגור המולייתות שקורין פסטיד' או טור"טא הנאפת בתנור בבשר או בדגים או בגבינה אע"ג דבשר ודגים וגבינה עיקר מברכים עליהם המוציא דמין דגן חשיבי ליה אינשי והם דברי שבלי הלקט בשם ה"ר ישעיה וטעמא משום דבתר ה' מינין אזלינן (ד עמ"ש לעיל באות ג') : **דיני** ברכת פת העשוי מאורז ודוחן ושאר מיני קטניות כתב רבינו בסימן ר"ח :

ומים ומערבים אותם ושופכים אותו על הכירה והוא נתפשט ונאפה אין עליו תורת לחם ומברכין עליו בורא מיני מזונות ואם קובע סעודתו עליו מברך המוציא וג' ברכות נהמא דהנדקא והוא לחם שאופין בשפוד ומושחין אותו בשמן או במי ביצים מברכין עליו בורא מיני מזונות וכן על לחם העשוי לכותח שאין אופין אותו בתנור אלא בחמה ואם עשאה כעכין פירו' ערוכה ונאה בעין גלוסקא חייבת בחלה ומברך עליה המוציא :

הלכות ברכות שבסעודה

קסט (א) **ואחר** כך מביאים לפניו לאכול וכל דבר שמביאים לפניו שיש לו ריחא ואדם תאב לו צריך ליתן ממנו מיד לשמש ומיהו מדת חסידות הוא ליתן לו מיד מכל מין ומין דגרסינן בכתובות הכל משהין מפני השמש פירוש שלא ליתן לו ממנו עד שיאכלו המסובין חוץ מבשר שמן כל השנה ויין ישן בתקופת תמוז שצריך ליתן לו מיד ואסיקנא כללא דמילתא כל דאית ליה ריחא ואית ביה קיוהא צריך ליתן לו אבוה בר איהי ומנימין בר איהי (ב) חד ספי ליה לשמעיה מכל מינא ומינא חד לא ספי ליה אלא מחד מינא מר משתעי אליהו בהדיה ומר לא משתעי אליהו בהדיה (ג) ומיהו לא יתן לו כל זמן שהכוס בידו או ביד בע"ה דתניא לא יתן אדם פרוסה לשמש בין שהכוס בידו שמא מתוך שהוא טרוד בפרוסה ישפוך הכוס בין שהוא ביד בע"ה דשמא יסתכל לראות מה שנתנו לשמש וישפוך הכוס (ד) ואסור ליתן לו פרוסה אא"כ יודע בו שנטל ידיו השמש מברך בפ"ה על כל כוס וכוס שיתנו לו אבל ברכה אחרונה א"צ לברך אלא בסוף אבל

קסט ואח"כ מביאים לפניו לאכול וכל דבר שמביאים לפניו שיש לו ריח כו' דגרסינן בכתובות פרק אע"פ (סא .) הכל משהין לפני השמש וכו' עד ומר לא משתעי אליהו בהדיה ופירש"י קיוהא קהיון שינים איגרו"ר בלע"ז כל דאית ליה ריחא או קיוהא מזיק את מי שאוכלין לפניו ואינו אוכל : חד ספי · מאכיל את השמש מכל מין ומין : וחד ספי ליה · ממין אחד בתחלת סעודה לשובע ומשאר מינין משהו עד שיגמור סעודתו וגרסינן תו התם הנהו תרי חסידי מר קדים ספי ומר מאחר ספי דקדים ספי אליהו משתעי בהדיה דמאחר ספי לא משתעי אליהו בהדיה ולכן כתב רבינו צריך ליתן ממנו מיד לשמש :

ומיהו לא יתן לו כל זמן שהכוס בידו או ביד בע"ה דתניא לא יתן אדם פרוסה לשמש וכו' בפ' כל הבשר (קז :) ופירש"י לא יתן אדם פרוסה לשמש באחד מן האורחים קאמר שלא יכעוס בע"ה כשהוא שותה מוכקו יין ומגוולא ובלאו כעס נמי מתוך שמש שלא יכלה הלחם לאורחים הוא מביט ומציץ במה שזה נותן והכוס נשפך מידו ואפילו הכוס ביד השמש שמא ישפכנו ע"כ · משמע דבין שהכוס בידו קאי אשמש כלומר דלא יתן לו פרוסה בעוד שהכוס ביד השמש אבל ר"י כתב דקאי אאורחים כלומר שלא יתן לו פרוסה בעוד שהכוס ביד של אורח שמא יעיין בו ב"ה על שלוקח מאכל שמא יחסר לאורחים ויפול הכוס מידו :

וכתב ה"ר יונה בפרק אלו דברים הא דלא יתן פרוסה לשמש וכו' דדוקא לשמש אבל שאר בני הסעודה יכולים לתת זה לזה כשהכוס ביד בע"ה שמאחר שהוא זימן אותם אינו מקפיד במה שהם נותנים אלו לאלו ולא חיישי' לקלקל' :

ומ"ש ואסור ליתן לו פרוסה אא"כ יודע בו שנטל ידיו ג"ז ברייתא שם השמש שלא נטל ידיו אסור ליתן פרוסה לתוך פיו ומדברי רבינו נראה דלתוך פיו לאו דוקא אלא אפילו לידו נמי אסור : **וכתב** ה"ר יונה בס"פ אלו דברים יש למדין מכאן שאין ראוי לתת לאכול אלא למי שיודע בו שיברך ונראה שכיון שמתכוין לעשות מצוה שנותן בתורת צדקה מותר ע"כ ואין דבריו נראים דהא ליתן לשמש נמי מצוה הוא ואפ"ה לא יתן לו אא"כ יודע שנטל ידיו :

דרכי משה

כדי להוציא נפשיה מפלוגתא אבל לאקש"ין יכול לאכול בלא סעודה מאחר דלית בהו תואר לחם מיהו דוקא כשמטגן הפשטיד"א או קרעפליך בשמן אי בשאר משקין אבל אם אפה אותן בתנור או במחבת בלא משקה מברך עלייהו המוציא מאחר דיש בהו תואר לחם דקי"ל כר' יוחנן דס"ל הכי כמו שיתבאר בסמוך ואפשר דגם ר' ישעיה שכתב האגור דבריו מיירי בכה"ג וא"כ דבריו הם אליבא דהלכתא וכנ"ל · וע"ל גבי פת הבאה בכסנין אם העיסה עצמה נילושה במשקין מה דינה :

מיהו

פרישה

סי' **קסט** (א) **ואח"כ** מביאין כל דאית ביה ריחא ואית ביה קיוה' פי' או אית ביה קיוה' שאם יש בו ריח הוא הגורם שיתאו' לו וכן הקיהון גורם התאוה ואפשר שיוכל להסתכן או שילגם אם לא יתנו לו ופי' קיוהא קיוהן שיני' שמזיק למי שאוכלין בפניו ואינו אוכל :

(ב) **חד** ספי ליה מכל מין פי' מאכיל את השמש מכל מין ומין לפני הסעודה וחד מאכילו לשובע מאחד מין לפני הסעודה ולאחר הסעודה משאר מינים ומ"מ גם זה היה חסידות ולדגרסינן בכתובות הכל משהין בפני השמש כו' דמייתי רבינו לפני זה ועוד דאל"כ מאי חידוש היה שלא דיבר עמו אליהו אלא ודאי שגם זה עשה חסידות במה שהאכילו ג"כ מכל מין ומין לאחר כן · ומיד האכילו לשובע ואעפ"י כן לא אשתעי אליהו בהדיה :

(ג) **ומיהו** לא יתן לו כל זמן שהכוס בידו קאי אאורחים שהרי אמר כל זמן שהכוס ביד בעל הבית ואעפ"י שסתם אמר לא יתן דמשמע דקאי אדלעיל מיניה שאמר ואח"כ מביאין לפניו דמשמע דקאי על בעל הבית הבוצע י"ל דל' הברייתא דמייתי אח"כ תפס · ועוד שכבר איתא בסי' קס"ז כה"ג שאמר והיכא שהמסובי' רבים וכו' ואם יש עמהם בעל הבית כו' ש"מ שסתם מסובי' שאמר קאי אאורחים ומ"ש כל זמן שהכוס בידו פירש"י בפרק כ"ה לא יתן אדם פרוסה לשמש בא' מן האורחים קאמר שלא יכעוס ב"ה כשהוא שותה יין ובלאו כעס נמי מתוך שמש שלא יכלה הלחם לאורחים הוא מביט ומציץ במה שהוא נותן והכוס נשפך מידו . ואפילו הכוס ביד השמש שמא ישפכנו ע"כ ונמצא מ"ש רבינו בין שהכוס בידו ר"ל ביד השמש וכלמסיים בטעמו מתוך שהוא טרוד בפרוסה :

(ד) **ואסור** ליתן לו פרוסה אא"כ יודע בו שנטל ידיו כתב הב"י וכתב הר"ר יונה ס"פ אלו דברים יש למדים מכאן שאין ראוי לתת לאכול אלא למי שיודע בו שיבר' ונראה שכיון שמתכוין לעשות מצוה שנותן בתורת צדקה מותר · עד כאן · ואין דבריו נראין דהא ליתן לשמש נמי מצוה הוא וכו' · ויש לקיים דברי הר"ר יונה דשאני שמש דטריד מש"ה לא יתן לו אא"כ

יודע

חדושי הגהות

מפרש האי דא"ל אביי לרב יוסף האי כובא דארעא מאי מברכים עליה בטריתא מיירי מדא"ל רב יוסף מי סברת נהמא הוא גובלא בעלמא הוא משמע דהוא גביל מירתח הוא טריתא ועלה קאמר מר זוטרא קבע סעודה עילויה ובירך עליה המוציא וממילא דבטרוקנין אפילו לא קבע מברך המוציא ולכן כתב רבינו דבטריתא בקבע דוקא ובטרוקנין אפילו לא קבע סעודתיה עילויה מברך המוציא אכן פשטא דגמרא לא משמע הכי (מהרל"ח) וכ"כ הדרישה : ד הגהה זו שייכא בד"מ :

קסט א ואפשר מכיון שכתב דמברך על כל כוס וכוס מסתמא משמע דה"ה ממילא מברך על כל פרוסה ופרוסה מאחר דלא סיים בה דאינו מברך על כל פרוסה ופרוסה כ"כ הכ"מ פ"ז דברכות :

ויש

קע אין משיחין בסעודה בפ"ק דתעניות (ה:) : ואיתא בירושלמי בפרק כילד מברכין: גרסינן בפרק אמר להם הממונה הלכה בסעודה וכו' (ל.) ופירש"י כלומר הלכה זו אמרו בהל' סעוד' אדם שילא מתוך הסעודה להשתין נוטל ידו אחת וכו' וכתוב בהגהת אשירי פ"ב דברכות היכא שישב בסעודה ויצא והטיל מים ולא שפשף ניצוצות ויודע שלא נגע במקום הטינופת חוזר לסעודה וא"צ ליטול ידיו אבל המיסך את רגליו פי' שעושה גדולים הוה ודאי צריך נטילה ע"כ. ועל לא שנו אלא לשתות פירש"י שא"צ עוד לאכול אלא לשתות הוא נכנס שהיו רגילים להאריך לשתות בשתיה אחר המזון ומיהו צריך ליטול שמא יתן פרוסה לתוך פיו וה"ר יונה כתב בס"פ אלו דברים דטעמא דצריך ליטול מפני שדרכם היה בשעת שתיה לאכול מעט דאי לאו הכי לא היה צריך ליטול ידיו בשביל השתיה (א) : שנים ממתינין זה לזה בקערה ג' אין ממתינין ברייתא פרק ג' שאכלו (מו.) וכ"ל דה"ק כשהאחד מסלק ידו מן הקערה כדי לשתות אם הם שנים חבירו ממתין לו כלומר מפסיק מלאכול עד שיגמור השתיה אבל אם הם ג' אינם פוסקים בשביל השותה דאינו בדין שיפסקו שנים בשביל אחד וכי הא דאמרי' (מה:) אחד מפסיק לשנים ואין שנים מפסיקין לאחד :

משיירין פאה בקערה ואין משיירין פאה באלפס בר"פ כילד מעברין (נג:) ופירש"י כשהשמש מערה מן האלפס לתוך הקערה אין דרך להניח באלפס כלום לצרכו אבל כל א' מניח פאה בקערה ומחזירה לשמש והוא אוכל שמש : כתב הרמב"ם אין מסתכלין בפני האוכל וכו' בפ"ז מה' ברכות : גרסינן בפ' ערבי פסחים לא יאכל אדם תרין וכו' (קלט:) כלומר שבזמן האוכל זוגות או שותה זוגות היה בא לידי סכנ' ומיהו כתבו התוס' בכל הבשר (קז:) והאידנא לא קפדינן בהכי לפי שאין סכנה מצוייה לבא בזמן הזה ע"כ ולכן לא ידעתי א למה כתבו רבינו ואם היה דעתו לחלוק ולומר דגם בזמן הזה יש ליזהר בכך היה לו לכתוב כל החילוקים שנאמרו בגמרא בענין זה: גרסינן במסכת ד"א הנכנס לבית וכו' במסכת ד"א רבה פ"ו :

לא

אבל על כל פרוסה ופרוסה א"צ לברך (ה) אם יש אדם חשוב בסעודה שאז יודע שיתנו לו כל צרכו ואם אין אדם חשוב בסעודה צריך לברך על כל פרוסה ופרוסה :

קע (א) אין משיחין בסעודה ואיתא בירושל' אפילו מאן דעטיש בגו מיכלא אסור למימר ליה אסותא משום סכנתא גרסינן בפרק אמר להם הממונה (ב) הלכה בסעודה אדם יוצא להטיל מים נוטל ידו אחת אותה ששפשף בה (ג) דיבר עם חבירו והפליג נוטל שתיהן כיון שהסיח דעתו וכשנוטל נוטל בפני כולם שלא יחשדוהו שלא נטל (ד) אמר רב חסדא לא שנו אלא לשתות אבל לאכול נוטל אפי' בחוץ מידע ידעי דאנינא דעתיה ולא אכיל בלא נטילה :(ה) [א] שנים ממתינין זה על זה בקערה (ב) ג' אין ממתינין : (ו) משיירין פיאה בקערה (ג) ואין משיירין פיאה באלפס כתב הרמב"ם ז"ל אין מסתכלין בפני האוכל ולא במנתו שלא לביישו גרסי' בפרק ערבי פסחים [ב] לא יאכל אדם תרין ולא ישתה תרין פירוש לא יאכל ולא ישתה זוגות משום סכנה: גרסי' במסכת דרך ארץ הנכנס לבית [ג] כל מה שיאמר לו בע"ה יעשה מעשה ברבי שמעון בן אנטפרס שנכנסו אורחים אצלו (ז) וגוזר עליהן שיאכלו

ומ"ש שאז יודע שיתנו לו כל צרכו מלשון שיתנו לו בלשון רבים משמע דר"ל דבעל הסעודה ובני ביתו יתנו לו לאדם חשוב כל הצריך לו לסעודה זו עד שיהיה ג"כ למי שמשמש לאדם חשוב כל צרכו וכן פי' הר"י אבל רש"י פירש בדליכא אדם חשוב בטוח השמש שיתן לו האדם חשוב לאם ככל הצריך ואם גם רבינו כך דעתו ה"ל לומר שיתן לו כ"צ בלשון יחיד :

קע הלכה בסעודה וכו' כלומר הלכה זו אמרו בהלכו' סעודה אדם יוצא להטיל מים נוטל ידו אחת אותה ששפשף בה הניצוצות שצריך שישפשף שלא יהא נראה ככרות שפכה ויוציא לעז על בניו כדלעיל ברחש הספר ומשמע דאם לא היה צריך לשפשף ויודע שלא נגע במקום הטנופת חוזר לסעודה וא"צ ליטול ידיו כלל ודוקא להטיל מים אבל המיסך רגליו שעושה גדולים ההו' ודאי צריך נטילה וכ"כ הגהת אשיר"י הביאו ב"י :

דיבר עם חבירו והפליג נוטל שתיהן דכיון שהפליג שעה אחת או שתים הסיח דעתו מסעודתו ולא נזהר לשמור ידיו שהם עסקניות לפיכך צריך ליטול שתיהן ואפי' לא יצא להטיל מים כלל אלא יצא לדבר עם חבירו בלבד נוטל שתיהן כדפרישית :

לא שנו אלא לשתות וכו' משמע דקאי נמי אדיבר עם חברו והפליג ותימה הלא קי"ל דבמים ידים הנוטל ידיו לפירות ה"ז מגסי הרוח כדלעיל בריש סי' קנ"ח וי"ל דמ"ש פירש"י דהאי לשתות הוא שדרכם היה להאריך לשתות בשתייה אחר המזון קודם ב"ה וצריך ליטול שמא יתן פרוסה לתוך פיו וכ"כ הר"ר יונה ומביאו ב"י :

משיירין פיאה בקערה וכו' ה"א בר"פ כילד מעברין ופרש"י כשהשמש מערה מן האלפס לקערה אין דרך להניח באלפס כלום לצרכו אבל כ"א מניח פיאה בקערה ומחזירה לשמש והוא אוכל שמש עכ"ל הביאו ב"י והתוספות כתבו דבפרק בן עזאי קתני משיירין פיאה במעשה קדרה ואין משיירין פיאה במעשה אלפס פי' במעשה קדרה נראה כרעבתן אם אינו משייר אבל במעשה אלפס אינו נראה כרעבתן אם אינו משייר ע"כ ומהרש"ל בהגהותיו כתב דבמס' ד"א פ' הנכנס לבית גרסינן איפכא משיירין פיאה במעשה אילפס ואין משיירין פיאה במעשה קדרה פי' במעשה אלפס נראה כרעבתן אם אינו משייר אבל במעשה קדרה אינו נראה כרעבתן אם אינו משייר עד כאן לשונו וכיון דאיכא פלוגתא בגירסאות נראה דראוי לכל בעל נפש שיחמיר לעצמו להניח פיאה בין במעשה קדרה בין במעשה אלפס : גרסינן בפ' ע"פ לא יאכל אדם תרין וכו' כך היא הנוסחא במקצת ספרי רבינו ואע"ג דהתוספות כתבו דהאידנא לא קפדינן בהכי וכו' ומביאו ב"י נראה דלהכי כתבו רבינו כאן דבהך מימרא ידעינן לפרושי הא דכתב בסמוך ולא יביא ב' כוסות וכו' : גרסינן במסכת ד"א הנכנס לבית כל מה שיאמר לו בעה"ב יעשה וכו' ובתלמודא דידן איתא כל מה שיאמר לך בעה"ב עשה חוץ מצא ונראה דה"פ כל דברים שיאמר לך בעה"ב שיעשה בתוך ביתו יעשה חוץ מצא כלומר אם יאמר לו שישרת אותו ביציאה חוץ לבית כגון לשלחו לשוק ולצאת חוץ לבית א"צ לשרתו בכך כי אין זה דרך ארץ לאורח לצאת לשוקים ולרחובות שאיננו מכיר בהן :

לא

דרכי משה

קע (א) מיהו מפירש"י בפרק אמר להם הממונה דף ל' משמע קצת דלא בעינן נטילה לשתייה אע"פ שנותן פרוסה לתוך פיו אלא דוקא בשתייה שאחר הסעודה קודם ברה"מ ועי"ל סימן קנ"ח : (ב) כתב הר"י פ"ג שאכלו דף ל"ז דמיירי בשעה ששותה האח' או חותך לחם או ממתין עד שיתנו לו מן הפרוסה של המוציא ובכאן לא דברו אלא מפני דרך ארץ אבל להניח חלקו כשמפסיק בדברים אחרים ששוהא הרבה לא דברו בכאן עכ"ל : (ג) כתבו התוספות ריש פ' כיצד מעברין בפרק בן עזאי קתני משיירין במעשה קדרה

פרישה

יודע בן טנבל : (ה) אם יש אדם חשוב בסעודה שאז יודע שיתנו לו כל צרכו פירש"י בטוח הוא שהאדם חשוב לאם כל צרכו ור' יונה ס"פ אלו דברים פי' שסעודת אדם חשוב מספקת כל הצורך ואינו כמלך · והנה לפי' ה"ר יונה יותר מדוייק מ"ש רבינו שיתנו לו כל צרכיו · אבל לפי' המסובים ולפירש"י צ"ל שיתנו ל' רבים הוא לאו דוקא · או שיתנו בני הבית בציווי של אדם חשוב :

סי' קע (א) אין משיחין בסעודה הטעם כמפרש ומז"ל משום סכנה דשמא יקדים קנה לוושט · ונראה דאפי' בין תבשיל לתבשיל אין משיחין כל זמן שדעתו עוד לאכול ממ"ש בסי' קע"ד וקע"ה לענין ברכת היין וברכת הטוב והמטיב שאין א' פוטר לחבירו שיאמר סברי מרנן ויעשה שחביריו יפנו בית בליעתן מאכילה מחשש שמא אחד מהם יאכל ויענה אמן ויבא לידי סכנה ומימרא סכנת' לכן חששו בכל ענין ומיהו נוכל לומר דוקא לדידהו שהיו אוכלין כשהן מסובין על צד שמאל ואז הוושט למעלה והקנה למטה וכשהוא מדבר נפתח הקנה והמאכל שלמעלה ממנו הראוי ליכנס לתוך הוושט נכנס לתוך הקנה ויסתכן משא"כ בזמן הזה שאנו אוכלים ויושבין בשום שאין לחשש כולי האי מש"ה לא ראיתי נזהרין ומיהו חילוק זה לא מצאתי בשום מקום :

(ב) הלכה בסעודה כלומר הלכה זו אמרו בהל' סעודה · ומ"ש שיטול ידו אותה ששפשף בה אבל אם לא שפשף א"צ ליטול ידיו וכ"כ בגמרא בהדיא וכן נראה דאי לא תימא הכי אלא אפילו בלא שפשף ג"כ צריך ליטול מפני החשד וכמו שעלה על לבו של מכם אחד הוא שלו ונתן טעם משום חשד שיחשדוהו ששפשף א"כ אפילו בלא השתין נמי אם הלכו ליטול ידיו משום חשד שמא השתין אלא מאי אית לך למימר שאין חושדין לשקר עליו שהשתין והוא לא השתין ה"כ אם לא שפשף לא יחשדוהו בשקר מיירי אם בודאי שפשף אותן שראוהו ששפשף אם לא יטול בפניהם יחשדוהו · וק"ל ועיין בק"ס מ"ש עוד מזה :

(ג) דיבר עם חבירו והפליג נוטל שתיהם וכו' אעפ"י דקי"ל שאין הפלגה שבסעודה מצריך נט"י וברכת המוציא כמ"ש רבינו בהלכות סוכה ועוד שהרי בפ' ע"פ גרסינן ומביאו רבינו בסי' קע"ח גבי מבורה שאפילו נעקר' לצאת אין בזה גרם לחיוב נטילה וברכת המוציא לכן נראה לי לומר שמ"ש והפליג כו' שחייב ליטול ידיו אעפ"י שאין כן הלכה מ"מ ללמוד ממנו לדין אחר והוא לענין היסח הדעת · שאם היה שבודאי הסיח דעתו היסח גמור שאז חייב לחזור וליטול שתי ידיו ובפניהם ואם שאין הלכה מאותה ברייתא לענין זה שם חבירו היסח הדעת מ"מ לענין זה הוא הלכה אם הסיח דעתו · ובהגהות רמ"ף ראיתי שכתב ע"ז ז"ל והפליג שעה ושם והסיח דעתו בא ג"כ ליישב זה אבל בתו' משמע שאין זו ועי"ד שכתבתי וק"ל : (ד) אמר רב נחמן ל"ש אלא לשתות כתב ב"י וכתב רש"י וצריך ליטול שמא יתן פרוסה לתוך פיו גם ר' יונה כתב ס"פ אלו דברים דטעמא מפני שדרכם היה בשעת שתיה לאכול מעט דאי לאו הכי לא היה צריך ליטול ידיו בשביל השתי' עכ"ל וז"ל רמ"א בש"ע והא דבעינן נטילה לשתי' היינו בתוך הסעודה דחיישינן שמא יבא לאכול מתוך השתי' שייך כמי בלא סעודה שיבא לאכול מעט למתק השתי' מ"מ מדאמרו בגמרא בלא"ה אין צריך ליטול לשתיה עכ"ל וה"ט דה"ט אעפ"י שהאי חששא שמא יבא לאכול מתוך הסתי' שייך כמי בלא סעודה כ"ה יש לחשש שיבא לאכיל אפילו שלא למתק השתיה אלא מתוך כח השתי' והוא רעב לאכול ... אדם יוצא כו' משמע שזה דוקא חששו כשהוא עדיין בתוך הסעודה ועדיין לא בירך ב"ה יש לחשש ... סעודה לא הצריכוהו ליטול מתחילה אלא אם ירצה לאכול אזי יטול : (ה) אם הם שנים חבירו ממתין לו כתב ב"י וכ"ל כו' כלומר מפסיקין מלאכול עד שיגמור השתיה אבל אם הם פוסקי' בשביל השותה דאינו בדין שיפסקו שנים בשביל אחד ומ"ש וכ"ל דה"ק תמוה שלא מביא בכ"מ שכן כתב ר' יונתן : (ו) משיירין פאה בקערה וכו' פירש"י כשהשמש ... אלפס לתוך הקערה אינו דרך להניח באלפס כלום לצרכו אבל כל אחד מניח פאה בקערה ומחזירו לשמש והוא מאכל שמש ור"ל שהוא עצמו לא יניח כלום באלפס אלא הם יתנו לו מה שיבחרו · והתו' פירשו בקערה הוא מעשה קדרה דנראין כרעבתני' אם אינו משיירי' ובקדירה הוא מעשה אילפס אינו נראה דנראין כרעבתני' אם אינם משיירי' : (ז) וגוזר עליהן והיו נודרין ומבדין והלקה כו' דברים אלו לכאורה תמוהים חדא מה גזירה שייך כאן ועוד כיון שהיו נודרין שלא לאכול איך הכשילם והאכילם ודוחק לומר שלא שמע שנדרו · ועוד מה היה דעתם מתחלה שנדרו ואמר כך אכלו · ועוד דמה ראיה מביא רבינו מזה דכל מה שאומר בע"ה יעשה · אדרבה ממעשה זה משמע שהם היו נודרי' ולא רצו לאכול לכן נראה לפרש דהיו נודרים דקאמר לא שבשעת אותו סעודה נדרו מלאכול אלא כבר ימים רבים קודם שבאו לבית של זה היו נודרי' מלאכול בשלחן אחרים או כיוצא בנדר זה ... לבעל הבית זה גוזר עליהן שיאכלו כלומר צוה להם לאכול · (ולכן אמר לשון גזר שצריך לקיים דברי בע"ה כמו גזירה) והם כששמעו ציוי ב"ה היו אוכלי' ומפירי' נדרם כדי לקיים ולעשות מה שאמר ב"ה והשתא שפיר מביא ראייה ועיין ברמב"ם כתב שהביא מעשה זו בארוכה ואז לק"מ אבל לפי מ"ש רבינו מוכרחין לפרש ע"ד שכתבתי :

ולא

דרישה

בכשרות דהוה כמו תחילתו סופגנין וסופו עיסה קמל"ן וק"ל :

סי' קע [א] שנים ממתיני' זה לזה בקערה כתב הב"י וכ"ל דה"ק כשהאחד מסלק ידו מן הקערה כדי לשתות (גם כאן יש לתמוה מ"ש כ"ל והוא פי' ר' יונה פ"ג שאכלו שכתב ז"ל כלומר מיירי בשעה ששותה הא' או חותך לחם כו' ממתין עד שיתנו לו מן הפרוסה של המוציא ובכאן לא דברו אלא מפני זאת אבל להניח חלקו כשמפסיק בדברים אחרים ושוהה הרבה מזה לא דברו וב' אין ממתינין לא' בעגול' הכ"ל עכ"ל ע"ש) :

[ב] לא יאכל אדם תרין וכו' כתב הב"י לא ידעתי למה כתבו רבינו אם דעתו לחלוק על התו' שכתבו דהאידנ' אין לחוש לזוגות א"כ היה לרבינו לכתוב כל החילוקים ויש ליישב שרבינו לא בא לחלוק ומה שכתב דין זה הוא דל"ת מ"ש בגמרא לא יאכל תרין הוא כעין שאמר לא יביא שתי כוסות בסעודה שפירושו שהוא בלתי דרך ארץ כשאוכל שנים ושותה שנים וכ"ש ג' או ד' מש"ה השמיענו רבינו שלא לזה כיוונו בגמרא רק לדיני זוגות · והוא באמת אינו שכיח אצלינו מ"מ כוונת רבינו היה לזה דאל"כ קשה הא דכתב ע"ז ז"ל פי' לא יאכל ולא ישתה זוגות משום סכנה למה לי האי פי' לא ה"ל למימר אלא משום סכנה אלא ודאי אתא לפר' פי' דתרין דאיסורו הוא משום זוגות :

[ג] כל מה שיאמר לך ב"ה עשה כו' בפרק כילד צולין איתא שם נמי כל מה שיאמר בעל הבית עשה ולא נאמר שם חוץ מצא כרוב הספרים וכן ג"כ בכאן במסכ' ד"א לית' לחוץ מצא ולקצת ספרים שהית' שם יש ליישבו דה"ק חוץ מצא שאם יאמר לו ב"ה שיצא מביתו א"צ לשמוע משום דגרסינן בערכין עד היכן ישנה האדם אכסנאי שלו רב ושמואל דאמרי תרווייהו חד אמר עד כדי הכאה וחד אמר עד שישפיל את כליו לחוץ משום שאמרו אכסנאי פוגם וכפגם פירש"י שיאמרו עליו כמה קשה הוא זה שאינו יכול לעמוד אצלו :

לא

חדושי הגהות

קע א ויש ליישב דאין דעת רבינו לחלוק על הגמרא רק ליישב דברי הגמרא דל"ת מ"ש בגמרא לא יאכל תרין כו' היינו כמו הך דלא יביא ב' כוסות ומשום דרך ארץ וכ"ש ג' דלא ישתה לכך קאמר דפירוש הגמרא משום סכנה וכן מוכח מדברי רבי' שכתב פירוש לא יאכל זוגות כו' ולא כתב פתם לא יאכל תרין משום סכנה אלא ע"כ דלפרושי דברי

לא יאכל אדם פרוסה כביצה פי' לא יתפוס בידו פרוסה כביצה אעפ"י שאינו אוכל אלא קצת ממנו נקרא רעבתן ע"כ ואפשר דרצונו לומר דאם מכניס בפיו פרוסה כביצה בבת אחת ולועס ואוכל זה נקרא רעבתן :

ולא יביא שני כוסות בסעודתו ויברך ב"ה וכו' מדברי ב"י נראה דהכי פי' מי שרוצה ליזהר שלא ישתה זוגות ויש לו שני כוסות וכדי להנצל מן הסכנה רוצה לשתותן בפעם אחת ואעפ"י שאין כוונתו אלא כדי לברך ב"ה בלי טירדא והוא דאם ישתה ב' כוסות בשתי פעמים לא יוכל לברך ב"ה לפי שלא תהא דעתו מיושבת עליו שירא שמא יזוק לפי שכבר נסתלק מן הסעודה ואין כוס ב"ה מצטרף עם הב' כוסות ששתה ושיהיו שלשה כוסות לבטל הזוגות וכדלקמן בסי' קפ"ג וכדי לברך ב"ה בלי טירדא רוצה לשתות ב' הכוסות בבת אחת ואפ"ה אין לו לשתותן בבת אחת מפני שנראה כגרגרן ועוד יש לפרש דה"ק לא יביא ב' כוסות ביחד בסעודתו ואעפ"י שאין דעתו לשתות שניהם אלא אחד לשתות והשני לברך עליו ב"ה אעפ"י כן מאחר שמביא שניהם יחד נראה כגרגרן :

שנים שיושבין על השלחן נראה דלא מיירי הכא בדליכא אלא קערה אחת דא"כ הלא שנינו הבוצע פושט ידיו תחלה ואם בא ליתן רשות לרבו או לגדול ממנו הרשות בידו וא"כ דינא הכי הוא ולא משום דנראה כגרגרן אלא מיירי דקערות טובא איכ' על השלחן לפני כ"א ואחד ואפ"ה דרך ארץ הוא שלא יהא פושט ידו לקערה שלפניו עד שהגדול יפשוט ידו תחלה לקערה שלפניו ואם פשט תחלה נרא' כגרגרן וה"ה במניחין פירו' לפני כ"א וא' דא"א הוא שיפשוט הגדול ידו תחלה :

מעשה בר"ע וכו' פי' הביא לפניהם שני תבשילין לראות אם יש בהן ד"א שלא יפשטו ידיהם תחילה אל מה שהוא ערב יותר · ואפילו אם יפשטו ידיהם תחלה בדבר פחות אכתי יבדוק אותם בד"א באם לא יבא אחריו כשיאחזנו בידו אחת שיאחזנו בב' ידיו אם לאו ולכן הביא לפניהם קלח של כרוב שאינו בא אחריו כשיאחזנו בידו אחת :

לא יאמר אדם לחבירו בא ואכול מה שהאכלתני וכו' עיין בב"י שכתב דבברייתא גרסינן היו הופכין אכסניא לנישואין דכשהאכיל אותו באכסניא היה פורע לו להאכילו בסעודת נישואין דכיון דלא נעשית הסעודה בשביל זה לא מחזי דרך רבית ובהגהת ש"ע פי' לפי גירסת רבינו דה"ק לא היה אומר אכול עמי מה שהאכלתני דנראה כאילו הלוה לו ואם האכילהו יותר אית ביה משום רבית אלא היו הופכין דא"ל בא ואכול עמי ולפעם אחרת אהיה אוכל גם עמך ומותר לו לאכול עמו אח"כ אפילו בסעודה יותר גדולה ומהרש"ל פי' דבירושלים היו מהפכין לומר בעד מה שהאכלתני אכול עמי דאין זה אלא דרך תשלומין עכ"ל ולכאורה אין טעם לדבריו אבל כי דייקת ביה תראה דיפה כתב והוא דבא"ל בא ואכול מה שהאכלתני מדקאמר בא ואכול תחלה משמע שיאכל אצלו ככל אות נפשו בעד מה שהאכילו כבר השת' ודאי אם יאכל אצלו סעודה גדולה יותר הוי דרך ריבית אבל אם מהפך הדברים ויאמר מה שהאכלתני אכול משמע דלא הרשה לאכול עמו אלא כפי השיעור שהאכילו לבד יאכל עמו ולא יותר ואין זה אלא דרך תשלומין ולא דרך רבית · ולפעד"נ דה"פ דכשהוא א"ל בא ואכול מה שהאכלתני הוי דרך ריבית דכיון דמזכיר שחבירו האכילו ובשביל זה יאכל עמו עכשיו נרא' כאילו חברו הלוהו והאכילו לשם כך כדי שיחזור ויאכלנו ושמא יאכל עמו יותר והוי דרך ריבית אבל כשהוא מהפך ואומר בעד מה שאכלתי אצלך אכול עמו אין דברים אלו מראין שחבירו האכילו לשם כך כדי שיחזור ויאכל עמו אלא הוא מעצמו רוצה לחזור ולהאכילו דרך חסד כמו שאכל אצלו דרך חסד אין זה ריבית כלל כיון דאין דבריו אלו מראין שחבירו האכילו דרך הלוואה כדי לשלם לו ודו"ק :

לא

שיאכלו וישתו והיו נודרים ומבדין והלקה אותם : לא יהא אדם קפדן בסעודתו · [ג] לא יאכל אדם פרוסה כביצה ואם אכל ה"ז רעבתן [ד] ולא ישתה כוסו בבת אחת ואם שתה הרי זה גרגרן ב' דרך ארץ ב' ה"ז מגסי הרוח (ח) ולא יאכל אדם שום ובצל מראשו אלא מעליו ואם אכל ה"ז רעבתן [ה] ולא יביא ב' כוסות בסעודתו ויברך בהמ"ז מפני שנראה כגרגרן [ו] שנים שיושבין על השלחן הגדול פושט ידו תחלה והשולח ידיו בפני מי שגדול ממנו הרי זה גרגרן : (ט) מעשה ברבי עקיבא שעשה משתה לתלמידיו הביאו לפניהם ב' תבשילין אחד חי ואחד מבושל בתחילה הביאו לפניהם קלח של כרוב בא הפקח שבהם אחז הקלח בידו ותלשו ולא בא אחריו משך ידו הימנו ואכל פת לבדו הטפש שבהם אחז הקלח בשתי ידיו א"ל ר"ע לא כי אלא הנח עקבך עליה בתוך הקערה ותלוש בו : הנכנס לבית לא יאמר תנו לי לאכול עד שיאמרו הם : (י) לא יאמר אדם לחבירו בא [ז] ואכול מה שהאכלתני שזהו דרך רבית (יא) ובירושלים היו

לא יהא אדם קפדן בסעודתו ג"ז שם ומסיים בה ומעשה בהלל הזקן שעשה סעודה אחת ובא עני וישב על פתחו ואמר ב אשה אני צריך להכניס היום ואין לי פרוסה כלום לסעודת נישואין אז נטלה אשתו כל הסעוד' הזאת ונתנה לו ואמר כך לשתה עיסה אחרת ובשלה אלפס אחרת ובאתה והניחתו לפניהם (כו') אמר לה בתי אף אני לא דנתי אותך לכף חובה אלא לכף זכות שכל המעשים שעשית לי לא עשית אלא לשם שמים :

ולא יאכל אדם פרוסה כביצה וכו' שם לא יאחוז פרוסה כביצה בידו בפעם אחת והעוש' כן ה"ז רעבתן ומשמע מלשון הברייתא שאם אוחז פרוסה כביצה אע"פ שאינו אוכל אלא קצת ממנו נקרא רעבתן וכן צריך לפרש דברי רבינו :

ולא ישתה כוסו בבת אחת וכו' במסכת ד"א רבה פ"ו ואיתא ס"פ כיצד צולין (פו :) ובפ' אין צדין (כה :) וגרסינן בס"פ כיצד צולין ר' ישמעאל ב"ר יוסי איקלע לבי ר' שמעון ב"ר יוסי בן לקוניא יהבון ליה כסא קבליה בחד זימנא ושתייה בחד זימנא אמרי ליה לא סבר לה מר השותה כוסו בבת אחת ה"ז גרגרן א"ל לא אמרו בכוסך קטן ויינך מתוק וכריסי רחבה : **ולא** יאכל שום ובצל מראשו וכו' ג"ז ברייתא במסכת ד"א רבה פ"ו ואיתא נמי בפ' אין צדין (שם) : **ולא** יביא שני כוסות בסעודתו וכו' במסכ' ד"א רבה פ"ו תניא לא ישתה אדם ב' כוסות בבת אחת בתוך סעודתו ויברך ברכת המזון מפני שנראה כגרגרן אלא שלשון רבינו אינו מכוון כלשון הברייתא :

שנים שיושבין על השולחן הגדול פושט ידו תחלה והשולח יד בפני מי שגדול ממנו ה"ז גרגרן מעשה בר"ע שעשה משתה לתלמידיו וכו' במסכת ד"א רבה פ"ז : **הנכנס** לבית לא יאמר תנו לי לאכול וכו' ג"ז בפ"ח שם הנכנס לבית בע"ה לא יאמר תנו לי לאכול עד שיאמרו לו אכול ושתה :

לא יאמר אדם לחברו בא ואכול וכו' ג"ז שם ובספרי רבינו כתוב ובירושלים היו הופכין ואין לו משמעות ושם בברייתא כתב ובירושלים היו הופכים אכסניא לנישואין וכ"ל דה"פ לא יאמר אדם לחבירו בא ואכול מה שהאכלתני משום דאיכא למיחש שמא הראשון האכילו מועט וזה מאכילו מאכל מרובה . א"נ שמא הראשון האכילו בזמן הזול וזה מאכילו בזמן היוקר ואע"פ שאינן מתכוונין לכך שלא האכילו על דעת שיפרע לו יותר ממה שהאכילו ואין כאן רבית מ"מ לא מיהא מיחזי כרבית והיינו דקתני מפני שהוא דרך רבית כלומר דרך רבית הוא אבל לא רבית ממש ובתר הכי קתני ובירושלים היו הופכים אכסניא לנישואין כלומר בירושלים לא היו חוששין לכך ואדם שהאכיל את חבירו באכסניא היה הלה פורע לו שהיה מאכילו בנישואין ואע"פ שסעודת נישואין מרובה ביותר מסעודת אכסניא לא הוו חיישי לדרך רבית א"כ ה"ק דבני ירושלים נמי הוו חיישי לדרך רבית ולא היו אומרי' בא ואכול מה שהאכלתני וכדי שלא ישאר על זה חוב שהאכילו באכסניא היה פורע לו בשמאכילו בנישואין דסעודת נישואין כיון שלא נעשה בשביל זה לא מיחזי דרך רבית כלל (ד) :

לא

דרכי משה

קדירה ואין משיירין במעשה אלפס היינו דמעשה קדירה נראה כרעבתן אם אוכל הכל אבל אין משיירין באלפס דהיינו מעשה אלפס דאז·לא נראה כרעבתן אם אינו משייר : (ד) וצ"ע לפי פירושו מאי לשון הופכין דקאמר ועוד דלפי דבריו הטור טעה במ"ש ובירושלים הופכין ולכן נ"ל לפרש' דעת הטור כן דר"ל דאינו אסור אלא כשאמר בא ואכול עמי מה שהאכלתני דהוי מחזי כפרעון מה שאכל עמו ואסור משום הלוואת סאה בסאה דאית ביה משום ריבית אבל בירושלים היו הופכין ר"ל כשאחד מפציר בחבירו לאכול עמו והיה מתיירא שלא ירבו בו היה אומר לו אכול עמי ואאכול עמך גם כן פעם אחרת וזה שרי

דרישה

[ג] **לא** יאכל אדם פרוסה כביצה משמע מלשון הברייתא שאפי' אינו אלא אוחז בידו פרוסה כביצה אפילו אינו אוכלה בפעם אחת שהוא גרגרן ,וכן צריך לפרש דברי רבינו :

[ד] **ולא** ישתה כוסו בבת אחת מיירי בסתם כוס בינוני וראיה מר' ישמעאל בר' יוסי בס"פ כיצד צולין לא אמרו בכוסך קטן ויינך מתוק וכריסי רחבה :

[ה] **ולא** יביא ב' כוסות בסעודתו מ"ש ולא יביא כתב הב"י שלשון רבינו אינו מכוון כל' הברייתא דהכי תניא במסכת' ד"א תניא לא ישתה אדם ב' כוסות בבת אחת בסעודתו ויברך ברכת המזון מפני שנראה כגרגרן נראה שרבינו נכיון הגיה הברייתא בן או גרס הכי בספרין והוא גירסא נכונה דאי כגירסת הספרים שלא ישתה ב' כוסות הא בלא גרגרן נמי אסור כדאיתא בסימן קפ"ג ועוד היאך תלאו בב"ה ובתוך הסעודה לכן נראה דמש"ה גרס לא יביא וה"ק אפילו שאינו רוצה לשתות ב' כוסות בפעם אחת רק הכוס הא' רוצה לשתות ועל השני רוצה לברך ב"ה אפ"ה נראה כגרגרן אם שמביאו על השלחן בפעם א' רק לא יביא אלא כוס א' על השלחן ומש"ה אמר נראה כגרגרן ולא אמר דהוה כגרגרן . ועיין מ"ש מהרמ"י בש"ע שלו בפי' לשון הברייתא נראה לע"ד דחוק מאוד ולעד"נ לפרש דברי הברייתא ויהיה מיושב הכל דדוקא בתוך הסעודה קאמר משום דבלאו סעודה אף שהוא צמא הרבה מאוד אין דרך ארץ לשתות ב' כוסות בבת א' כי אפשר לשתותן זא"ז משא"כ בסעודה שאפשר שיארע כן כי רוצה לברך ברכת המזון מיד אחר השתייה ואם ישתה ב' כוסות זא"ז או אינו יכול לברך ברכת המזון כי אין מברכין על הכוס של פורענות כמבואר בסי' קפ"ג וע"כ כדי שיוכל לברך ברכת המזון מיד אחר השתיי' אפשר שיארע שאם יהיה צמא שישתה ב' כוסות בבת אחת ויהיה נראה כאילו אינו שתה רק כוס א' ואינו נקרא עוד כוס ברכת המזון כוס של פורענו' כיון שלא שתה ב'כוסות · ובד"מ דברי הברייתא מבוארים וקאמר שלא ישתה שני כוסות בבת אחת ויברך ברכת המזון כלומר·כדי שיברך ברכת המזון אח"כ מפני שנראה כגרגרן ודייק שפיר שנראה כגרגרן כי באמת אינו גרגרן ול"נ דקאמר דוקא בתוך הסעודה · ואמר דוקא בבת אחת ודו"ק :

[ו] **שנים** שיושבין על השלחן הגדול פושט ידו תחלה אין להקשות פשיטא כיון שכתב רבינו בסי' קס"ו דהנים שיושבין לסיסב הגדול שבהן בוצע ושם למדנו ג"כ דהבוצע מברך וכיון שבוצע פשיטא דהוא שפושט ידו תחלה ולפירש"י דניזקין לק"ש אבל לפי' רבינו קשה וכמ"ש שם דו"ל דעיקר דין זה משום שיפה הוא דהשולח ידו בפני הגדול הרי זה גרגרן וקמ"ל דאף אם הגדול נתן לו רשות להקטן ממנו לפשוט תחלה דמן הדין אין איסור בדבר אף אם הלה הבוצע מ"מ יכול לכבדו ואפי' נמי נתן הגדול רשות לקטן ממנו לבצע דאין איסור ג"כ בהדבר וכמ"ש לעיל בסי' קל"ה דברשות שנותן הכהן או הת"ח לאחר מותרין ואף הבעל כו' לא יפשט תחלה מה"ט לפני הגדול דאף שניתן לו רשות לבצוע כדי שיבצע בעין יפה מכל מקום התרבות והדרך ארץ נותן שהגדול יפשוט ואף שאמרו בסי' קס"ד דהוא ג"כ יפשוט לקערה תחלה מ"מ הא אמרו שם דאם הוא ירצה יכול ליתן רשות לרבו או לגדול ממנו וכיון שניתן לו הרשות נ"ל דאם אינו עושה כן נקרא גרגרן :

[ז] **אכול** עמי מה שהאכלתני כו' וז"ל רמ"א בביאוריו וצ"ע לפי' ב"י מאי הופכין דקאמר ועוד דלפי דבריו טעות במ"ש רבינו ובירושלמי היו הופכין ולכן נ"ל לפרש דר"ל דאינו אסור אלא כשאמר בא ואכול עמי שהאכלתני דמחזי כפורעין על מה שאכל עמו ואסור משום הלוואת סאה בסאה ואית ביה משום ריבית אבל בירושלים היו הופכין ר"ל כשאחד מפציר בחבירו לאכול עמו והיה מתירא שיסרב היה אומר אכול עמי ואני אוכל עמך ג"כ בפעם אחר · וזה שרי שאינו מדבר לאכול עמו אלא מדרך מוסר אבל אין דעתו שיבא לפרעון לעולם ומש"ה אמר בברייתא היו הופכין לנשואין ר"ל אעפ"י שהיה הוזר ואוכל עמו אח"כ סעודת נשואין לא מיחזי כפירעון ושרי לומר כן מתחלה ומש"ה כתב רבינו סתם שבירושלים היו מה שפכין להורות שבדרך שבני ירושלים עשו כן מותר · כן נ"ל לפרש דברי הטור והברייתא עכ"ל וז"ל מורי בהגהותיו ובירושלי' היו הופכין מה שהאכלתני אכול כ"א אומר לו אכול מה שהאכלתני נראה כאילו אומר אכול בעבור שבפעם אחר הלוית לי אכילה אבל כשמהפכו אין זה אלא דרך תשלומין עכ"ל :

פרישה

(ח) **ולא** יאכל אדם שום ובצל מראשו כ"ל דראשו של שום הוא המסובב שבו והוא הלבן ומה שלמטה הימנו היא הירק הוא הגרוע ונמצא כשיאכל המסובב תחלה לפעמים שישאר העלין הירוקי' ויהיה כרעבתן כן עיקר :

(ט) **מעשה** ברבי עקיבא כו' עד בא הפקח שבהם ואחז הקלח בידו ותלשו כו' פי' אחז הקלח שלה אחת או שתים בידו ותלשו להסיר העלה או העלים מן הקלח ולא בא אחריו העלה שלא הסירם אעפ"י שאמר ותלשו מאינו ביולא בו שאמרו ותולש בשערו וקאי אמי שאוחז ותולש ומשך ידו ממנו ולא רצה לאוחזו בידו השניי' להחזיקו כדי לתלוש העלי' ממנו בידו השנית בכח כמו הרוצה לקרוע בכח דבר מדבר שמחזיק בב' ידיו לקרוע זה מזה כמו שעשה חבירו הטפש לכן א"ל ר' עקיבא הנח עקבך עליו כלומר שכבר יצאת מדרך ארץ לאכול דרך רעבתנות כהלב · וק"ק למה לו לרבינו להביא שהמעשה היה בב' תבשילין :

(י) **לא** יאמר אדם לחבירו בא ואכול עמי מה שהאכלתני שזהו דרך רבית פי' דשמא זה מאכילו יותר ממה שהאכילו הראשון או עתה עת יוקר :

(יא) **ובירושלים** היו הופכין ז"ל הב"י ואין ללשון רבינו משמעות ובברייתא שם כתב ובירושלים היו הופכין אכסנאי לנישואין · כלומר בירושלים לא היו חוששין לכך ואדם שהאכיל את חבירו באכסנאי היה הוא פורע לו שהיה מאכילו בנשואין ואף על פי שסעודת נשואין מרובה יותר מסעודת אכסנאי לא היו חוששי' לדרך רבית · א"כ דה"ק דבני ירושלים נמי היו חוששין לדרך ריבית ולא היו אומרים בא ואכול עמי מה שהאכלתני וכדי שלא ישאר עליו זה החוב שהאכילו באכסנאי היה פורע לו כשמאכילו בנשואין דסעודת נשואין כיון שלא נעשה בשביל זה לא מחזי' דרך רבית כלל · והרמ"א כתב בש"ע אבל מותר לומר בא ואכול עמי ואני אכול עמך בפעם אחרת ומותר לאכול עמו אח"כ אפי' בסעודה היותר גדולה עכ"ל · ונ"ל שכן פי' ובירושלים היו הופכין דכיון דמתחלה אין דעתו בדיבורו כדי שיאכלו עמו אח"כ אלא לפייס לוה שיאכל עתה עמו אף שיאמר אני אוכל ג"כ עמך פעם אחרת בנשואין שהיא כפייס מוה לית ביה משום ספסא וק"ל ורש"י ג"ע כ"כ ושאריך בלשונו ונתעטף שם בטלית שאינו שלו ועיין בדרישה :

אבל

חדושי הגהות

דברי הגמרא קא בעי כך כתב הדרישה : ב כלומר שלאשת הילל היה אומר כן והילל לא ידע מזה כלום כדמוכח מסוף המעשה : ג ע"ש שהוא בנוסחא אחרת :

פתק

לא יפרוס אדם פרוסה ע"ג הקערה וכו' עד אא"כ נטלו רשות מבע"ה הכל במסכת ד"א רבה פ"ט: והא דקתני אורחים הנכנסים לפני בע"ה אינם רשאים ליטול מלפניהם וכו' טעמא דמלתא כדקתני התם בברייתא מעשה באדם א' שהכניס ג' אורחים בשנת בצורת והיה לו ג' ביצים והניח לפניהם בא בנו של בע"ה ועמד בפניהם ונטל אחד מהם חלקו ונתן לו וכן השני וכן הג' וכיון שבא אביו ומצא שהוא אוחז אחד בפיו ושתים בידיו עמד והגביהו מלא קומתו וחבטו בקרקע ומת ואף אמו כיון שראתה שמת בנה עלתה לראש הגג ונפלה ומתה אף אביו כיון שראה כך עלה לראש הגג ונפל ומת והאי ברייתא איתא נמי בפרק גיד הנשה (צד.): **גרסינן** בר"פ המוכר פירות מנהג גדול היה בירושלי' המוס' סעודה לחבירו וקלקלה וכו' וגם מנהג אחד היה שם מפה פרוס' על הפתח וכו' ג"ז בר"פ המוכר פירות (צג:) פירש"י אורחים נכנסים ותקנה טובה היא לקבל אורחים כי ידעו ששם יאכלו וילכו שם לאכול:

גרסינן בפרק אחד דיני ממונות נקיי הדעת שבירושלים לא היו מסובין בסעוד' וכו' ט"ס יש כאן דליתיה בפרק אחד דיני ממונות אלא בר"פ זה בורר (כג.) תניא כך היו נקיי הדעת שבירושלים עושין לא היו חותמין על השטר אא"כ יודעים מי חותם עמהם ולא היו יושבים בדין אא"כ יודעים מי יושב עמהם ולא היו נכנסים בסעודה אא"כ יודעים מי מיסב עמהם ופירש"י מפני שגנאי הוא לת"ח לישב אצל עם הארץ בסעודה: **תניא** בריש פרק ג' שאכלו (מה:) השמש שהיה משמש על ב' ה"ז אוכל עמהם אע"פ שלא נתנו לו רשות היה משמש על ג' ה"ז אינו אוכל עמהם אא"כ נתנו לו רשות: **כתוב** בא"ח אמרינן במסכת תמיד (כז: וע"ש) חמרא כפר מיא ספך כלומר אחר ששתית ונשאר יין בכוס לשתות חבירך קנח מקום נשיקת הפה משום מיאוס ולא תשפוך משום בל תשחת אבל אחר שתיית מים שפוך מהם דרך שם עכ"ל:

קעא אמר שמואל עושה אדם צרכיו בפת בס"פ ג' שאכלו (נ:) כמאן אזלא הא דאמר שמואל עושה אדם כל צרכיו בפת כמאן כר"א וכתב הרא"ש פסק ר"ח כרבנן וגם ברייתא דבסמוך דאין סומכין את הקערה בפת פליגא אדשמואל הילכך אין הלכה כשמואל מיהו בפ"ב דמס' י"ט (כא:) אמרי' הני סופלי לחיותא ביומא טבא היכי עבידין להו ומסיק דמטלטלי' אגב ריפתא כשמואל דאמר שמואל עושה אדם כל צרכו בפת אלמא דסתמא דתלמודא ס"ל כשמואל ובה"ג כתב והלכתא כרבנן ואע"ג דאמרינן כמאן אזלא הא דאמר שמואל עושה אדם כל צרכו בפת כמאן כר"א וקי"ל הלכתא כשמואל ה"מ במידי דלא מאים אבל במידי דמאים לא ונראה דאפי' שמואל מודה דבמידי דמאים אסור כדמוכח בשבת פרק במה טומנין (נ:) הלכך קי"ל כשמואל דהיכא דלא מאים עושה כל צרכו בפת ומותר לסמוך הקערה בפת אי לא ממאים עכ"ל הרא"ש וכן דעת התו' דהלכה כשמואל וכי קאמר שמואל במידי דלא ממאים אבל לא במידי דממאים וכן דעת ה"ר יונה וכן דעת הרשב"א ז"ל. ואיתא תו פרק ג' שאכלו ת"ר ד' דברים נאמרו בפת אין מניחין בשר חי על הפת ואין מעבירין כוס מלא על הפת ואין מזרקין את הפת ואין סומכין את הקערה בפת אמימר ומר זוטרא ורב אשי כרכו ריפתא בהדי הדדי אייתו לקמייהו תמרי ורמוני שקל מר זוטרא א פתק לקמיה דרב אשי דיסתנא אמר ליה לא סבר לה מר להא דתניא אין מזרקין את האוכלין ההיא בפת והתניא כשם שאין מזרקין את הפת כך אין זורקין את האוכלין א"ל והתניא אע"פ שאין מזרקין את הפת אבל מזרקין את האוכלין אלא לא קשיא הא במידי דממאים הא במידי דלא ממאים והרי"ף כתב הברייתא ד' דברים נאמרו בפת וכו' ואח"כ כתב וכשם שאין זורקין את הפת כך אין זורקין את האוכלין ודוקא מידי דממאים אבל מידי דלא ממאים כגון אגוזים ורימונים וחבושים ל"ל בה ולא הזכיר מימרא דשמואל וכתבו תלמידי ה"ר יונה אין מניחין בשר חי על הפת טעמא דמילתא משום דממאים ועוד אפשר לתת טעם אחר מפני שיצטרך להדיחו מפני הדם הנדבק בבשר. ואין מעבירין כוס מלא יין על הפת כי שמא ישפך מן היין על הפת והוי מאוס. ואין סומכין את הקערה גם בזה הטעם משום מאיסות' כי שמא ישפך מן המרק על הפת. ומתוך מ"ש הרי"ף הברייתא סתם נראה שסובר שכמו שאין מניחין בשר חי על הפת ואין מעבירין כוס מלא על הפת כך הוא הלכה שאין סומכין את הקערה בפת ואין זה נראה למורי דבגמרא אמרי' בהדיא דשמואל

היו הופכין: לא יפרוס אדם פרוסה על גבי הקערה (יב) אבל מקנח הקערה בפרוסה ולא ילקט פירורין ויניח על גבי השלחן שהוא ממחה דעתו של חבירו ולא ישוך פרוסה ויניחנה ע"ג השלחן או ע"ג (ס"א לתוך) הקערה ולא ישוך פרוסה ויתננה לפני חבירו לפי שאין דעת הבריות שוה (יג) ולא ישתה מן הכוס ויתן לחבירו מפני סכנת נפשות (יד) ולא ישתה כוסו ויניחו על השלחן אלא יאחזנו בידו עד שיבא השמש ויתננו לו: (טו) הנכנס לסעודה לא יקח חלקו ויתננו לשמש שמא יארע דבר קלקול בסעודה אלא יטלנו ויניחנו ואח"כ יתננו לו: אורחים הנכנסים אצל בע"ה אינם רשאין ליטול מלפניהם וליתן לבנו או לעבדו של בעה"ב אא"כ נטלו רשות מבעה"ב: גרסינן בפרק המוכר את הפירות מנהג גדול היה בירושלים המוסר סעודה לחבירו וקלקלה צריך ליתן לו דמי בושתו ובושת אורחין וגם מנהג אחר היה שם (טז) מפה פרוסה על הפתח כל זמן שמפה פרוסה אורחין נכנסין נסתלקה אין אורחין נכנסין גרסינן בפ' אחד דיני ממונות (יז) נקיי הדעת שבירושלים לא היו מסובים בסעודה אא"כ יודעין מי מיסב עמהם:

קעא אמר שמואל עושה אדם כל צרכיו בפת והלכתא כוותיה וה"מ במידי דלא ממאיס ביה אבל במידי דממאיס ביה לא הילכך אין מניחין עליו בשר חי ואין מעבירין עליו כוס מלא

לא יפרוס אדם פרוס' ע"ג הקערה נראה דה"פ לא יכפה הקערה על פיה ויפרוס הפרוסה ע"ג הקערה מפני שרגילו' הוא שגב הקערה מלוכלכת תמיד בדבר מיאוס אבל מקנח הקערה בפרוסה ואח"כ אוכל הפרוסה דאין זה מיאוס כמו שיתבאר בסי' ק"ע ועי"ל דבקערה שיש בה מאכל קאמר דלא יפרוס פרוסה ע"ג הקער' שמא ישפך מה שבקערה א"נ שמא הפרוסה תפול לתוך הקערה ומאים בהכי: **ולא** ישתה מן הכוס ויתן לחבירו וכו' כתב מהרש"ל אם לקח חבירו הכוס מעצמו ושותה ממנו לית לן בה רק שלא יתננה לו בידיו דשמא מחמת בושה יקבל ממנו וישתהו ואיכא סכנת נפשות: **הנכנס** לסעודה לא יקח חלקו וכו' פי' דאם לא יניחנו לפניו אלא מיד לאחר שנתנו לו חלקו חזר מיד ונתנו לשמש נראה שלפי שחלקו בזויה בעיניו לא חפץ בה ומסר' לשמש אלא יטלנו ויניחנו לפניו דמראה שמקובל בעיניו אלא דלפי שאינו צריך לאכול עכשיו נתנו לשמש: **ומ"ש** וליתן לבנו וכו' פי' דוקא לשמש או לבנו ולעבדו לא יתננו אבל האורחים יכולי' ליתן זה לזה שמאחר שהוא זימן אותם אינו מקפיד במה שנותנים אלו לאלו וכ"כ הר"י בפ' אלו דברים מביאו ב"י:

קעא אמר שמואל עושה אדם צרכיו בפת והלכתא כותיה וה"מ במידי דלא ממאים ביה אבל במידי דממאים ביה לא בספ"ג שאכלו קאמרינן כמאן אזלא הא דאמר שמואל עושה אדם כל צרכיו בפת כמאן כר' אליעזר דאמר דנוטלין ידים ביין ולא חיישינן להפסד אוכלין ומתוך כך פסק ר"ח דאין הלכה כשמואל דהא קי"ל כרבנן דפליגי אדר"א וחיישינן להפסד אוכלין וגם ברייתא דארבע' דברים נאמרו בפת אין סומכי' את הקערה בפת כי שמא ישפך המרק על השלחן ונמאס הפת ואיכא הפסד אוכלין פליגא אדשמואל אבל בה"ג אמר דהלכה כרבנן במידי דממאים כגון ליטול ידיו ביין והלכה נמי כשמואל במידי דלא מאים אע"ג דשמואל גופיה ס"ל דאפילו במידי דמאים עושה צרכיו בפת כר' אליעזר ודלא כברייתא דד' דברי' מיהו אנן לא קי"ל כשמואל אלא במידי דלא מאים. אבל התו' והרא"ש כתבו דנראה דאפי' שמואל מודה דבמידי דמאים אסו' וכדמוכח בפ' במה טומני' (דף נ') ולפ"ז לא פליגא דשמואל אברייתא דד' דברים נאמרו בפת והא דקאמר כמאן אזלא הא דשמואל כר"א ה"ק ר"א ס"ל כשמואל ועדיפא מיניה מתיר אפילו היכא דממאים ע"כ. ולזה נתכוון גם רבינו שכתב תחלה והילכתא כשמואל בכל דבריו לאפוקי מפר"ח דלית הילכתא כשמואל כלל ולאפוקי מבה"ג דהילכתא כשמואל בחדא אלא הילכת' כשמואל לגמרי דשמואל גופיה לא קאמר אלא במידי דלא ממאים וכו' הילכך אין מניחין עליו בשר חי וכו' ודעת רבינו במ"ש הלכך וכו' לקשר הך ברייתא דד' דברים נאמרו בפת להא דשמואל להורות דשמואל נמי ס"ל הך ברייתא דאין סומכין הקערה בפת משום דממאים דלא כפר"ח ופי' בה"ג אלא כדפי' התו' והרא"ש ותו נראה דלפי שהיה אפשר לפרש בברייתא טעמים אחרים דהא דאין מניחין בשר חי על הפת זהו מפני איסור דם הנדבק בבשר כמ"ש הר' יונה והא דאין מעבירין כוס מלא על הפת זהו מפני חששא דשמא יארע דבר קלקלה בסעודה דע"י שיגע הכוס בפת ישפוך הכוס ואעפ"י שלא ישפוך על הפת כההיא דתניא לא יתן אדם פרוסה לשמש בין שהכוס בידו וכו' וכדלעיל בסימן קס"ט דחיישינן לקלקלה בתוך הסעודה והא דאין סומכין הקערה בפת זהו משום דחיישינן שמא ישכחנו תחת קערה ויהא נדרס ברגלי אדם וכשיהא בו כזית קא עביד איסורא דאסור לאבדן וכדי להוציא מלב טעמים הללו אמר רבינו לאחר שכתב אבל במידי דממאים ביה לא הלכך אין מניחין עליו בשר חי וכו' לאורויי דהכי תלת נמי משום דאסור לעשות צרכיו במידי דממאים ובבשר חי אעפ"י שאין בו משום איסור דם שהוכשר כבר מדמו נמי אסור משום דממאים ביה וכן אין מעבירין עליו כוס מלא אפילו נזהר שלא ישפוך הכוס נמי אסור דשמא ישפוך קצת על הפת ומימאס ביה וכן אין סומכין בו קערה אי מאים בהכי פי' כגון דאחורי הקערה היא לחה או מלוכלכת בטיט דהשתא הפת שסומכין בו הקערה נמי מאים בהכי בודאי אבל אי לא מאים בהכי שרי פירוש ולא חיישינן שמא ישכחנו ויהא נדרס ברגלי אדם גם לא חיישינן שמא כשתהא הקערה נופלת יהא הפת נמאס מן המרק דלא חיישינן להכי מן הסתם אלא דוקא היכא דידוע דממאים בהכי וז"ש רבינו אי מאים בהכי וכ"כ הרא"ש ומותר לסמוך הקערה בפת אי לא ממאים:

ולא

דרכי משה

שרי שאינו מדבר כן אלא מדרך מוסר אבל אין דעתו שיבא לידי פירעון לעולם ר"ל שיחזור ויאכל עמו ולכן אמר בברייתא שבירושלים היה מהפכין מאכסניא לנשואין ר"ל אע"פ שהיה חוזר ואוכל עמו סעודת נשואין לא מחזי כפרעון ושרי לומר כן מתחלה ולכן כתב רבינו סתמא שבירושלים הוי מתפכין להורות שכדרך שבני ירושלים עשו שרי כנ"ל לפרש דברי הטור והברייתא :

ואין

פרישה

(יב) **אבל** מקנח הקערה בפרוסה נראה דמיירי שאוכל אח"כ אותה פרוסה וקמ"ל דלא נימא שג"כ ממחה בזו דעתו של חבירו שמקנח בו ואוכל שנראה ככאר עין שמקפיד שלא ילך לאבוד דבר מועט הנדבק בקערה. מ"ש ולא ישוך פרוסה ויתננו לפני חבירו והו לכאורה כבר נלמד מק"ו מ"ש כבר ולא ישוך פרוסה ויניחנה על השלחן כ"ש לפני חבירו ואם היה הפוך שברישונה היה נאמר לתוך הקערה ואח"כ לחבירו ואח"כ ע"ג שלחן הוה ניחא שהיה לא זו ואצ"ל זו ובס"פ ליתא לכאי בבא דיניחנה ע"ג שלחן ולכאורה היה נראה דגרסינן ולא ישוך מפרוסה במ"ש ותרתי קאמר דבריתא אשמועינן דלא ישוך פרוסה ר"ל אותו חתיכה קטנה עצמו שפרש בשיניו דרך נשיכה לא יתן ע"ג שלחן ואח"כ אשמועינן דלפני חבירו אסור ליתן אותו חתיכה גדולה שנפרס ממנו דרך נשיכת חתיכ' קטנה וקי"ל ובזה נתיישב נמי מ"ש לא יפרוס פרוסה ויתננה על גבי קערה ואין דרך ליתן ע"ג קערה כ"א חתיכות קטנות המפורר' ונותנים בתוך המרק. ובטור של קלף ג"כ לית' להאי בבא שנייה דליתן לפני חבירו: (יג) **לא** ישתה מן הכוס ויתן לחבירו כו' לכאורה נראה דהיינו דוקא ליתן לחבירו לידו שאז ישתה ממנו שלא ברצונו ואולי ימאס לו ויסתכן משא"כ כששותיהו ומניחו לפניו על השלחן שאז אינו שותיהו חבירו כשימאס ולא ישתיהו שוב מצאתי שכ"כ מ"ו בהגהותיו: (יד) **ולא** ישתה כוסו ויניחו וכו' פי' כששותיהו כולו אבל אם שותיהו מקצ' יכול להניחו ע"ג השלחן: (טו) **הנכנס** לסעודה לא יקח חלקו ויתננו לשמש כו' ואח"כ יתננו לו ק"ק שכתב ואחר כך יתננו לו דמשמע אפי' בלי רשות בעל הבית ואח"כ כתב רבינו ז"ל אורחים הנכנסים כו' עד אא"כ נטלו רשות ולכאורה היה נלע"ד דמ"ש תחלה ואח"כ יתננה לו דר"ל אח"כ כשאכל ושבע מזה המין אפילו אינו רק נראה שהוא שבע או שפיר יכול ליתן לו הנשאר מזה המין דאז ודאי אין קפידא. והיותר נראה הוא שיש חילוק בין שמש העורך המאכלים לפני המסובין ובין עבדו ובנו של בעל הבית דלשמש העורך המאכלים דרך ארץ ומדת חסידות ליתן לו מכל מין ומין ממאכלים שסודר ועורך כדאיתא לעיל בסימן קס"ט שאם יש אדם חשוב בסעודה יודע שיתנו לו כל צרכו אפ"ה לא יתנו לו מיד שנותן השמש לידו שמא יארע דבר קלקול בסעודה ר"ל שיבא ב"ה להתקוטט עם השמש שיסבור שהוא לקח לו לעצמו ולא נתנו לפני המסובין כלל משא"כ כשהניחו לפניו וראהו בעל הבית אז מותר ליתן לו משא"כ בבנו ובעבדו דלא יתן לו כלל בלי רשותו אא"כ נטל רשות מב"ה. והטעם שאינם רשאי' ליתן בלי רשותו הוא כדקתני בברייתא מעשה באדם א' שהכניס ג' אורחים בשני בצורת והיו לו ג' ביצים והניח לפניהם ובא בנו של בעל הבית ועמד בפניהם ונטל א' מהם חלקו ונתן לו וכן השני וכן השלישי וכיון שראה בעל הבית א' בפיו וב' אוחז בידו עמד והגביהו מלא קומתו וחבטו בקרקע ומת ואף אמו כשראתה שמת בנה עלתה לראש הגג ונפלה ומתה אף אביו כיון שראה כך עלה לראש הגג ונפל ומת:

(טז) **מפה** פרוסה על הפתח וכו' פרש"י אורחים נכנסים ותקנה טובה היא לקבל אורחים כי ידעו ששם יאכלו וילכו שם לאכול וטעם מפה נראה להראות שעדיין זמן לכנוס וליטול ידים לסעודה ועדיין המנהג כן במקצת הקהילות בסעודות נשואין וסעודת ברית מילה עומד א' לפני הפתח ומפה בידו ונראה שמכאן יצא המנהג:

(יז) **נקיי** הדעת שבירושלים כו' דגנאי הוא לת"ח להסב עם ע"ה בסעודה:

ואין

חדושי הגהות

קעא א פתק · זרק : דיסתנא · מנה של בשר מבושל (רש"י) :

מלא (א) ואין סומכין בו הקערה אי ממאיס בהכי אבל אי לא ממאיס ביה שרי: ואין נוטלין הידים ביין בין חי בין מזוג אפילו נטילה שאין צורך אכילה ואין זורקין הפת משום בזיון אוכלין וכשם שאין זורקין את הפת כך אין זורקין כל האוכלין הנמאסים על ידי זריקה כמו תותים ותאני׳ אבל במידי דלא ממאיס (ב) כגון רימונים ואגוזים שרי: כתב א״א הרא״ש ז״ל יש נוהגין לאכול דייסא בפת במקום כף כיון שאוכלין הפת אח״כ ובמסכת סופרים גרסינן אין נוהגין ביזוי באוכלין אין זורקין אוכלין ממקום למקום ולא ישב אדם על קופה מלאה תאנים וגרוגרות אבל יושב הוא על קופה מלאה קטנית או על עיגול של דבילה מפני שנהגו כן אין סומכין באוכלין ואין מכסין באוכלין ואין אוכלין באוכלין אא״כ הי׳ ראוין לאכילה פי׳ אלו עם אלו ואוכלין ביחד ולפ״ז אסור לאכול דייסא בפת במקום כף ואפשר דההיא דמסכת סופרים פליגא דשמואל דקתני אין סומכין ואין מכסין באוכלין ולשמואל שרי דהא לא ממאים ואנן קי״ל כשמואל ולא ממאים הפת שאוכל בה דייסא

ודא כמה שפי׳ ב״י דחיישינן שמא תשמט הקערה ויפלו מאותם הדברים על הפת וימאסוהו וכ״כ בש״ע דליתא חדא דליתנהו דרבינו דכתב אי ממאיס בהכי לא משמע כפירושו כלל ועוד דהכי מוכח ממ״ש הרא״ש הביאו רבינו בסמוך וז״ל ואפשר דההיא דמ״ס פליגא אדשמואל דקתני אין סומכין ואין מכסין באוכלין ולשמואל שרי דהא לא ממאים עכ״ל אלמא להדיא דכל היכא דלא ממאיס בשמא לא חיישינן לדלמא יפול חיישי׳ להכי ליכא למימר כלל דפליגי דהא ודאי דשמואל מיירי בודאי דלא מאיס וכך דמ״ס במידי דאוכל למיחש ביה דילמא יפול נמאס · ואוכל למידק מאי מפסיק רבינו בדין אין נוטלין הידי׳ ביין וכו׳ באמצע הארבעה דברים השנויים בברייתא וי״ל דכיון דטעמא דאין נוטלין הידים ביין וכו׳ הוי נמי משום דמידי דממאיס אסור לעשות צרכיו באוכלין משום הפסד אוכלין ואף שמואל מודה בהא כדפרישית ולהכי לא מבעיא בנטילה שלפני אכילה דפשיטא דאסור ביין דאין לאכילה אלא במים וכמ״ש הרא״ש בס״ג שאכלו ע״ש הרא״ד ולאו דוקא במים ממש אלא כל שרובו ועיקרו מים כמ״ש בסוף סעיף זה אלא אפילו נטילה לנקות ידיו מן הזוהמא נמי אסור במשקין משום הפסד אוכלין כדאיתא בפ׳ במה טומנין (דף נ׳) לגבי זתים לכך כתב להך דאין נוטלין ידים ביין סמוכה להני תלתא דקחשיב בברייתא דהוי נמי משום דממאיס ואיכא הפסד אוכלין אבל הך דאין זורקין את הפת וכו׳ אפי׳ לא ממאיס בהכי נמי אסור משום בזוי אוכלין וכ״כ התו׳ בפרק שלשה שאכלו (סוף דף נ׳) בד״ה אין זורקין ולפע״ד דהכי מוכח בסוגיא בעובדא דאמימר ומר זוטרא ורב אשי דרב זוטרא הוה קא זריק מאכל לקמיה דרב אשי א״ל לא ס״ל מר להא דתניא אין מזרקין את האוכלים א״ל ההיא בפת תניא והתניא כשם שאין זורקין את הפת כך אין זורקין את האוכלין א״ל והתניא אעפ״י שאין מזרקין את הפת אבל מזרקין את האוכלין אלא ל״ק הא במידי דממאיס הא במידי דלא ממאיס והשתא אי איתא דזריקת הפת נמי לא אסור אלא היכא דממאיס מאי האי דקאמר מעיקרא ההיא בפת תניא ותו הך ברייתא דמפליג בין פת לאוכלין במאי קמיירי אי בממאיס אפילו אוכלין אסור ואי בדלא ממאיס אפילו פת שרי אלא בעל כרחך דבפת אסור אפילו לא ממאיס משום בזוי אוכלין ולהכי משני ליה מר זוטרא מעיקרא דהא דתניא אין מזרקין את האוכלין ואפילו לא ממאיס משום בזוי אוכלין היא ובפת תניא אבל שאר אוכלין שרי אי לא ממאיס ואקשי ליה רב אשי והתניא כשם וכו׳ דאלמא דלית לן לאפלוגי בין פת לשאר אוכלין ומהדר ליה מר זוטרא בע״כ אצטריך לן לאפלוגי בינייהו דהא באידך ברייתא מפליג בינייהו אלא ודאי היכא דממאיס אפילו בשאר אוכלין אסור והיכא דלא ממאיס שאר אוכלין שרי ובפת אסור והא דתניא כשם וכו׳ הכי קאמר כשם שאין זורקין את הפת אפילו לא ממאיס משום ביזוי אוכלין כך אין זורקין כל האוכלין הנמאסים ע״י זריקה משום ביזוי אוכלין כגון תותים ותאנים המבושלין כל צרכן דע״י זריקה הם מתמעכי׳ ונמאסים אפילו על גבי מפה שעל השלחן אבל רימונים ואגוזים שרי לזרוק אפילו ע״ג קרקע ומיהו דוקא בקליפתן ובימות החמה אבל בימות הגשמי׳ אפי׳ בקליפתן אסור וכן אפי׳ בימות החמה אם אינן בקליפתן וע״ג קרקע נמי אסור וכמ״ש בסוף סימן זה ויש להקשות אהך דאין נוטלין הידים דאף לנקות הזוהמא קאמר דאין נוטלין משום הפסד אוכלין ומ״ש מהא דשרי למשוח הידים בשמן ערב להסיר הזוהמא · וי״ל התם תקנת חכמים היא משום קדושה להסיר הזוהמא קודם ב״ה לפי שמזכיר השם וגרי׳ טהרת ידים ואסמכוה אקרא והתקדשת׳ וגו׳ אני ה׳ זה שמן ערב ומהאי טעמא נמי מי׳ אחרונים נמי שרי ביין וכל שאר משקי׳ מפני שהם מעבירים את הזוהמא כמו שיתבאר בסי׳ קפ״א בס״ד ואף מים ראשוני׳ שרינן בשכר ומי דבש שלנו דרובן ועיקרן מים ולא חיישינן להפסד אוכלין כל שהוא משום מצוה או חובה או קדושה כדלעיל בסי׳ ק״ם ודוקא לשאר נקיות דעלמא קאמר הכא דאסור משום הפסד אוכלין : **כתב** א״א הרא״ש יש נוהגין וכו׳ כ״כ בספ״ג שאכלו ומ״ש ולא ישב אדם על קופה מלאה תאנים וגרוגרות וכו׳ נראה דלאו בקופת של עץ קשה קאמר כגון קופות שלנו דכיון דאין הקופה נכפפת מאדם היושב עליה לא ממאים בהכי כלל ואין כאן בזיון ואפילו היו בתוכה ספרי קדש מותר לישב עליה אלא בקופה שנעשית מעור או משק של עזים וכיוצא בזה שהקופה נכפפת מפני האדם היושב עליה קאמר דאסור ואפ״ה בקופה מלאה קטניות דלא ממאים כלל או על עיגול של דבילה אעפ״י דאפשר דלפעמים מתמעכים הדבלים מ״מ כיון דעל הרוב אינם מתמעכים לפי שהם דבוקים יחד טובא נהגו להקל והאי מפני שנהגו כן לא קאי אלא אעיגול של דבילה אבל קטנית מדינא שרי שאין שם מיעוך כלל ולא שום בזיון אוכלין : **ומ״ש** אין אוכלין באוכלין וכו׳ כלומר אם אוכל אוכלין בדבר שאינו אוכל אין כאן איסו׳ דלא יהא אלא כף של עץ ושל מתכת אבל אם הדבר שאוכל בו ומשמש בו מעשה עץ הוא ג״כ אוכל אז אסור להשתמש בו משום בזוי אוכלין אא״כ היו ראוין לאכילה יחד ואוכלן יחד וזהו שאמר פי׳ אלו עם אלו ואוכלן ביחד : **ואפשר** דההיא דמ״ס פליגא אדשמואל דקתני אין סומכין באוכלין ואין מכסין באוכלין ולשמואל שרי אבל מרישא דקתני אין נוהגין בזוי באוכלין אין זורקין אוכלין ממקום למקום ולא ישב אדם על קופה ליכא הוכחה דפליג אדשמואל דהא בסוגי׳ דתלמוד׳ בעובדא דמר זוטרא ורב אשי מוקי להך דאין זורקין אוכלין במידי דממאים וכן לא ישב אדם על קופה וכו׳ בקופה הנכפפת מישיבת האדם וממעך התאני׳ והגרוגרות וממאיסם קאמר כדפי׳ בסמוך אבל מסיפא דקתני נמי ואין מכסין ובכיסוי לא קא ממאים כלל קא מוכח דפליגא דאי מאין סומכין ליכא לאוכוחי מידי דאיכא לאוקמי בקערה מלוכלכת כדפי׳ לעיל אליבא דברייתא

דשמואל אמר עושה אדם צרכיו בפת מיהו דוקא בהאי בלחוד סובר שמואל שהוא מותר אבל במאי דאמרי׳ אין מניחין בשר חי ע״ג הפת ואין מעבירין כוס מלא על הפת ודאי אפי׳ שמואל מודה שהלכה כן מפני שאין הפת מאוס כ״כ כשהמרק נופל על הפת כמו כשנופל עליו היין עכ״ל · נראה מדבריו דהרי״ף סבר דלית הלכתא כשמואל אבל הרשב״א כתב שכדברי התוס׳ נראה מדברי רבינו האיי שכ׳ אין זורקין את הפת אבל שאר אוכלין דממאיסי אבל דלא ממאיסי זורקין ואף הרי״ף כ״כ ע״כ · משמע שסובר שמאחר שכתב הרי״ף ודוקא מידי דממאיס אבל מידי דלא ממאיס כגון אגוזי ורמוני וחבושי ל״ל בה ממילא משמע דכל הני דאסר בברייתא דדוקא כשהם נמאסין בכך אבל אם אינם נמאסין בכך שרי ולפיכך לא הוצרך לכתוב הא דאמר שמואל עושה אדם צרכיו בפת ומ״מ על מ״ש שכ״כ מדברי רבינו האיי והרי״ף שכתבו דוקא מידי דממאים אבל מידי דלא ממאים לא קשה לי דהא בהדיא אמרי׳ הכי בגמ׳ והיכי תלי מילתא בדברי רבינו האיי והרי״ף · ואפשר לומר דכיון דהנך אמוראי דאמרי הכי בגמ׳ סברי לה כשמואל אי לא הוה קי״ל כשמואל ה״נ לא הוה קי״ל כהנך אמוראי ומכיון דכתבו הרי״ף ורבינו האיי כהנך אמוראי ממילא משמע דס״ל דהל׳ כשמואל א״נ משום דבגמ׳ הוה אפשר לפרושי דהא דמפליג בין ממאים ללא ממאים היינו דווקא בשאר אוכלים אבל בפת אע״ג דלא ממאים אין זורקין ומדברי רבינו האיי והרי״ף משמע לי דאפיתא נמי קאי הא דמפלגי בין היכא דממאים להיכא דלא ממאים: והרמב״ם בפ״ז כתב כדברי הרי״ף וז״ל אין מניחין בשר חי על הפת וכו׳ ואין זורקין את הפת ולא את התבשילי׳ ולא את האוכלים שאין להם קליפ׳ כגון תותים וענבים ותאנים מפני שהם נמאסים וכיון דכל הנך רבוותא סברי דהלכה כשמואל ורבינו האי והרי״ף נמי הכי ס״ל לדע׳ הרשב״א ולפ״ז גם הרמב״ם הכי ס״ל הכי נקטינן :

ומ״ש רבינו ואין סומכין בו את הקערה אי מאים בהכי אבל אי לא מאים לא פירושו שאם הקערה מליאה פירות או דברים כיוצא בהם שאפי׳ יפלו על הפת לא ימאס בכך מותר לסמוך אותה בפת ולא אמרי׳ שהוא מזלזל בפת אבל אם הקערה מלאה יין וכיוצא בו מדברים שכשנופלים על הפת הוא נמאס אין סומכין אותה בפת שמא תשמט הקערה ויפלו מאותם הדברים על הפת וימאסוהו ואע״פ שכתב הר״י דלשמואל סומכים בפת קערה מליאה מרק לפי שאין הפת מאוס כל כך כשנופל עליו מרק כמו שנופל עליו יין אין נראה שיהא כן דעת רבינו אלא כיון שהוא נמאס קצת בכך אין סומכין ולכן סתם דבריו ולא פירש דבקערה שיש בה מרק שרי לסמוך אלא שלקמן כתב בשם הרא״ש שהפת שאוכל בה דייסא אינה נמאסת ונראה שאינה נמאסת במרק יותר מבדייסא ומיהו אפשר דהתם דמתוך שהוא אוכל בה קאמר דאינה נמאסת אבל היכא שנפלה עליו הדייסא נמאס בכך וה״ה למרק : **ומ״ש** רבינו ואין נוטלין הידים ביין וכו׳ שם פלוגתא דר״א ורבנן וקי״ל כרבנן דאמרי בין כך ובין כך כלומר בין חי בין מזוג אין נוטלין ממנו לידים והסכימו הרא״ש והרשב״א לדברי הראב״ד שפירש דלאו לנט״י המכשירים לאכילה קאמר דהויא נטילה ליכא מאן דפליג שאינה אלא במים אלא נטילה לנקיות בעלמא קאמרי ומשום הפסד אוכלין · ומשמע לי דהא דאמרינן דאין זורקין האוכלין אפילו בזורק לתוך קערה או על גבי מפה שאין האוכלין מתלכלכים היא ואפ״ה תאנים שבשלו כל צרכן ותותים אסור מפני שמתוך שהם מתמעכים ע״י זריקתם הם נמאסים בעיני האוכלים ותדע דהא כי פתק מר זוטרא דיסתנא לרב אשי דהיינו בשר מבושל כדפירש״י ע״כ במקום נקי פתק דהא למיכל פתק ליה ובכה״ג קאמר דמידי דממאים כגון תאנים ותותים אסור לזרקם וכיון דאסור לזרוק את הפת משמע דאפילו בזורקו ע״ג מקום נקי אסור שמפני חשיבות הפת אסור לזורקו אע״פ שאינו נמאס כלל מפני שזלזול הוא לו שיזרקוהו וכ״כ התוס׳ אין זורקין את הפת אפילו לא ממאים וכן שאר אוכלין אסור לזרוק במידי דממאים ואע״ג דאמר שמואל עושה אדם צרכיו בפת והוא דלא ממאים י״ל זריקה שאני דהוי ביזוי טובא ועוד דזריקה לא מיקרי צורך אכילה כמו סמיכת קערה דמודה שמואל דאין זורקין את הפת · וכ״כ דעת הרא״ש דהא דת״ר ד׳ דברים נאמרו בפת אין מניחין בשר חי על הפת ואין מעבירין כוס מלא על הפת ואין סומכין את הקערה בפת ואין זורקין את הפת כתב ושמואל מודה בכל מה ששנינו בברייתא זו בר מאין סומכין דשרי אי לא מאים ע״כ ונראה דטעמא משום דכל הני לאו צורך אכילה הן כמו סמיכת הקערה בפת אבל מדברי הרשב״א שכתב רבינו האיי נראה שאין חילוק בין פת לשאר אוכלים וכ״כ גם כן מדברי הר״י וכ״כ שהוא דעת רש״י דאהא דת״ר ממשיכין יין וכו׳ וזורקין לפניהם קליות וכו׳ אבל לא גלוסקאות לא בימות החמה ולא בימות הגשמים כתב אבל לא גלוסקאות שהרי אף בימות החמה הן נמאסין בזריקתן · נראה מדבריו שאם לא היו נמאסים היה מותר לזורקן אע״פ שגלוסקאות פת הן :

והא דפירש״י דלא ממאים רמון ואגוז וכל דבר קשה נראה שאפי׳ באין קליפתן עליהם קאמר שהרי מאחר שאינם מתמעכים ע״י הזריקה כל שזורקן ע״ג מקום נקי אינם נמאסים ואם מותר לזורקן ע״ג קרקע יתבאר בס״ם בס״ד :

כתב א״א ז״ל יש נוהגים לאכול דייסא בפת וכו׳ עד עם הדייסא בס״פ ג׳ שאכלו וכך הם שם דברי התוס׳ וכ״כ הגה״מ בפ״ז מהל׳ ברכות :

ומ״ש אא״כ היו ראויים לאכילה פי׳ אלו עם אלו ואוכלן ביחד כתב שם הרא״ש דאין לפרש היו ראויים דקאמר לאפוקי שאינם ראויים לאכילה דכ״ש אם אינם ראויים לאכילה דמותר להשתמש בהם דכשישתמש מעשה עץ שימש הלכך ע״כ ראויים לאכילה דקאמר היינו שאוכלן ביחד ובהגה״מ כתוב בשם מ״ס רשב״ג

פרישה

סימן קעא (א) **ואין** סומכין בו את הקערה אי מאים בהכי אבל אי לא מאים לא פירושו שהם הקערה מלאה פירות או דברים כיוצא בהן שאפילו אם יפלו על הפת לא ימאס בכך מותר לסמוך אותה בפת ולא אמרינן שהוא מזלזל בפת אבל אם הקערה מלאה יין וכיוצא בו מדברים שכשנופלים על הפת הוא נמאס אין סומכין אותה בפת שמא תשמט הקערה ויפלו מאותם הדברים על הפת וימאסוהו ואע״פ שכתב הר״י יונה דלשמואל סומכין בפת קערה מליאה מרק לפי שאין הפת נמאס כל כך כשנופל עליו מרק כמו כשנופל עליו יין אין נראה שיהא כן דעת רבינו אלא כיון שהוא נמאס קצת בכך אין סומכין ולכן סתם דבריו ולא פירש דבקערה שיש בה מרק מותר לסמוך אלא שלקמן כתב בשם הרא״ש שהפת שאוכל בה דייס׳ אינה נמאסת · ונראה שאינו נמאסת במרק יותר מדייסא ומיהו אפשר דהתם דמתוך שהוא אוכל בה קאמר דאינה נמאסת אבל היכא שנופלין עליו הדייס׳ נמאס בכך וה״ה למרק עכ״ל ב״י :

(ב) **כגון** רימונים ואגוזים [illegible] בימות החמה וכמ״ש בסוף סימן זה [illegible] וק״ל :

אבל

דייסא ואני ראיתי גדולים שהיו אוכלים בכל פעם מעט מן הפת עם הדייסא עד כאן : ממשיכין יין בצינורות לפני חתן וכלה והוא שיקבלנו בכלי בפי הצינור וזורקין לפניהם קליות ואגוזים בימות החמה שאינו נמאס (ג) אבל לא בימות הגשמים מפני שנמאסים ולא חתיכות וגלוסקא לעולם :

קעב שכח (א) והכנים משקין לתוך פיו בלא ברכה בולען פירש רבינו חננאל ואינו מברך עליהם (ב) וא"א הרא"ש ז"ל כתב שמברך עליהם אח"כ : שכח והכנים אוכלין לתוך פיו בלא ברכה אם הוא דבר שאינו נמאס אם יפלטנו יפלטנו ויברך עליו ואם הוא דבר שנמאס מסלקו לצד אחר ומברך :

קעג (א) **מים** אמצעיים רשות א"ר נחמן ל"ש אלא בין תבשיל לתבשיל

ב"י

רשב"ג אומר אין אוכלין אוכלין באוכלין אא"כ אוכלן בבת אחת וזה מפורש כפי' הרא"ש ז"ל : **ומשמע** לי דהנך שנוהגים לאכול הדייסא בפת במקום כף סברי כשמואל ומה שאוכלים הפת אח"כ מפני שמי שאוכל בו הדייסא אינו נמאס עליו וכיון שהוא אוכלו אח"כ ליכא משום הפסד אוכלין אבל אם לא היה אוכלו ליכא מאן דאכיל ליה אחר שהכניסו זה לתוך פיו ונמצא שהפסיד זה האוכלים בידים . ובמ"ש נראה שאע"פ שיאכלנו אח"כ אסור מפני שהוא זלזול לפת שמשמש מעשה עץ בעלמא ומ"מ אסור לאכול אוכלין באוכלין אא"כ אוכלן בבת אחת דאז לא מחזי שהפת טפל לדייסא אלא שהדייסא טפילה לפת שהוא נוטל אותם ללפת בו את הפת . והגדולים שהיו אוכלים בכל פעם מעט מן הפת עם הדייסא נראה שהיו מכוונים לצאת י"ח מ"ס ולכן היו אוכלים בכל פעם מעט מן הפת עם הדייסא שאז היה נראה הדייסא שהיתה באה ללפת את הפת ואף ע"פ שלא היו אוכלים בכל פעם אלא מעט מהפת מ"מ בהכי סגי להראות שאין הפת משמש לדייסא וגם לפי דעת הגדולים הללו נראה שהיה צריך שיאכל לבסוף כל אותה פרוסה דאל"כ מה שישתייר ממנה מאחר שהכניסו לתוך פיו לא חזי לאכילה לשום אדם ואיכא משום הפסד אוכלים :

ממשיכין יין בצינורות לפני חתן וכלה וכו' בס"פ ג' שאכלו שם ת"ר ממשיכין יין בצינורות לפני חתן וכלה וזורקין לפניהם קליות ואגוזים בימות החמה אבל לא בימות הגשמים אבל לא גלוסקאות לא בימות החמה ולא בימות הגשמים ופירש"י ממשיכין יין בצינורות משום סימן טוב ואין כאן משום ביזיון והפסד לפי שמקבלין אותו בראש פי הצנור בכלי : בימות החמה שאין טיט בדרכים : אבל לא גלוסקאות שהרי אף בימות החמה הן נמאסים בזריקתן . וגם הרא"ש כתב שם גבי מושכין יין בצינורות ומיירי שמקבלין בכלי בפי צינור . והרשב"א כתב והא דתניא ממשיכין יין בצינורות לפני חתן וכלה אע"פ שנמאסים התם משום דעיקר שמחת חתן וכלה בכך וכדי לשמחן שרי וקליות ואגוזי' דאסירי בימות הגשמים לפי שאין עיקר שמחתן בכך אלא שמתוך שיש קצת שמחה בכך שרי בימות החמה עכ"ל וגם ה"ר יונה כתב ממשיכין יין ולא נחוש בזה משום ביזוי אוכלים דביזוי כזה מותר משום שמחת חתן וכלה ע"כ ולכאורה משמע שהם סוברים שאע"פ שאינו מקבלן בכלי בפי צנור שרי משום שמחת חתן וכלה ומיהו מאחר שלא הזכירו בדבריהם לשון הפסד אוכלין נראה דבמקבלן בכלי בפי הצינור עסקינן וכדפירש"י ואפ"ה איכא למיחש לביזוי אוכלין כלומר שכל שהם משתמשים שלא לצורך אכילה ושתיה הוא זלזול לאוכלין או שע"י שהם ניגרים בצינור הם נמאסים קצת ולהכי קאמר דלא חיישינן משום שמחת חתן וכלה אבל שילכו לאיבוד משום שמחת חתן וכלה ודאי ליכא מאן דשרי כנ"ל ואע"פ שה"ר מנוח כתב בשם הראב"ד דאפי' אזיל לאיבוד שרי משום שמחה ע"כ נראה לדידן דאין זה עיקר השמחה אין ספק דבאזיל לאיבוד אסור :

ואהא דתניא זורקים לפניהם קליות ואגוזים בימות החמה אבל לא בימות הגשמים כתבו התוספת ולא בימות הגשמים אע"פ שבאגוזים אין האוכל נמאס בתוכו מ"מ כשהן נופלין בטיט נמאסין ומשמע מדבריהם שאפילו כשהם בקליפתם אין זורקין אותם בימות הגשמים : **וכתבו** עוד התוספות דעכשיו שדרכן לזרוק חטים בבית החתנים צריך ליזהר שלא יזרקום אלא במקו' נקי וכ"כ ה"ר יונה וכ"כ בהגהות מיימוניות פ"ז וכתוב עוד שם שמהר"ם צוה לכבדם משם כדי שלא ידרסו עליהם ולא נהגו כן : **כתב** הרוקח בשם מ"ס רמב"י אומר כל אוכל שגמרו בידי אדם מותר לכסות בו ראב"י אומר כל שיש לו יד ועוקץ מותר לכסות בו ע"כ ומשמע דאפילו מאן דפליג על שמואל מודה דבכה"ג שרי להשתמש באוכלין :

קעב שכח והכנים משקין לתוך פיו וכו' בס"פ ג' שאכלו (נ:) אמר רב יהודה שכח והכנים אוכלים לתוך פיו בלא ברכה תני חדא בולען ותניא אידך פולטן ותניא אידך מסלקן לא קשיא הא דתני בולען במשקין והא דתני פולטן במידי דלא ממאים והא דתני מסלקן במידי דממאים ופריך במידי דלא ממאים נמי לסלקינהו לצד אחד ולבריך תרגמא רב יצחק קסקסאה משום שנאמר ימלא פי תהלתך ופירש רש"י בולען . בלא ברכה : פולטן . ומברך וחוזר ואוכלן : משקין . בולען שא"א לסלקן לאחד מלוגמיו ולברך ולא לפולטן שמפסידן : והרא"ש כתב פר"ח במשקי' בולען ואינו מברך עלייהו משום דאידחו להו מתורת משקין דאינם ראויים לשתות לכל אדם הילכך אין להקפיד אפי' יכול לברך על ידי הדחק ולא משמע הכי דמשמע בולען ופולטן ומסלקן הכל בענין אחד שיברך עליה' ובמידי דלא ממאים הצריכו רבנן לפלוט ולברך ובמידי דמאים התירו לו לסלקו לצד א' ולברך ובמשקין שא"א בסילו' לצד א' התירו לו לבלוע ולברך ולא דמי לאכל ושכח ולא בירך עד שגמר סעודתו שאינו מברך שאני . הכא שנזכר שלא בירך בעוד המשקין בפיו ודומה קצת עובר לעשייתו מה שנזכר קוד' לבליעה אלא שלא היה יכול לברך וכן פירשה הראב"ד ז"ל . והרמב"ם כתב בפ"ח מהלכות ברכות משקין בולען ומברך עליהם בסוף . ואפשר לפרש דבריו שהוא סובר שאינו מברך עליהם ברכה ראשונה וכדברי ר"ח ולפיכך כתב שמברך עליהם בסוף כלומר שמברך עליהם ברכה אחרונה בלבד אבל יותר נראה לומר דמברך ברכה ראשונה בסוף קאמר דאל"כ הכי הול"ל ואינו מברך אלא ברכה אחרונה בלבד ועוד דאי ברכה אחרונה קאמר מאי קמ"ל פשיטא וכ"כ לכאורה מדברי הראב"ד שכתב עליו ומברך עליהם בסוף והוא שדעתו לאכול יותר דאל"כ ה"ל גמר ע"כ . ומשמע שהוא מפרש דהרמב"ם סובר שמברך ראשונה לבסוף כדברי הרא"ש והוא סובר שאם אין דעתו לאכול יותר ה"ל גמר והא קי"ל דכל שגמר אינו חוזר ומברך למפרע . והרשב"א כתב בס"פ ג' שאכלו שדעת הראב"ד שמי שגמר סעודתו ולא בירך חוזר ומברך למפרע והא דקתני הכא בולען ומברך עליהם כשאין לו אלא הם ואם יש לו זולתם פולטן ומברך על האחרים ושותה והביא ראיה מדגרסינן בירושלמי הרי שנתן לתוך פיו ושכח ולא בירך אם היו משקין פולטן וכתב דמסתברא דהא דקאמר פולטן כיש לו זולתן ע"כ . וכ"כ בספר אהל מועד ומבואר הוא שאין זה מכוון עם כוונתו בהשגות כלל : **ולענין** הלכה כיון שדברי ר"ח מפורשים ודברי הרמב"ם אפשר להתפרש כן מסתמא אמרי' דבשיטתיה אמרה וקטינן כוותיהו דרבנים מובהקין נינהו ומקילים בברכות דרבנן (א) :

קעג מים אמצעיים רשות אמר רב נחמן לא שנו אלא בין תבשיל לתבשיל וכו' בפרק כל הבשר (קה.) וכתבו התוספות והרא"ש שי"מ בין תבשיל לתבשיל שניהם של בשר או שניהם של גבינה אבל בין תבשיל של בשר לגבינה שלפניו חובה אבל בין תבשיל של בשר לגבינה שלאחריו לא קאמר דאפי' בנטילה אסור

ב"ח

דברייתא דארבעה דברים וכו' : **ומ"ש** שהגדולים היו אוכלים מעט מן הפת וכו' נראה שהגדולים סבירא ליה דלא פליגא מסכת סופרי' אדשמואל דשמואל לא התיר אלא בדלא ממאים ומסכת סופרי' נמי לא אסר לסמוך בפת או לכסות בפת אלא היכא דממאים בודאי וכשאוכל אוכלי' באוכלים נמי לא שרי אלא לאוכלן ביחד דאי לא אוכלן ביחד ה"ל ממאים לאוכלין וכשאוכל דייס' עם הפת ואוכל בכל פעם מעט מן הפת אין כאן ממאים מדאכיל מיניה בכל פעם ומ"ם שלא התיר אלא לאכלן ביחד היינו נמי אפילו לא אכלו כולו בכל פעם אלא מעט ממנו נמי ליכא משום מיאום ואוכלן ביחד קרינן ביה ומ"מ ודאי מה שנשאר מן הפת לסוף אכילה אוכל אותו ואינו זורקו משום הפסד אוכלין וכ"כ ב"י ופסק כך בהגהת ש"ע :

ממשיכים יין וכו' והוא שיקבלנו בכלי וכו' כך פי' רש"י וכ"כ הרא"ש ונראה דלפי ס"ל דלרש"י דהמשכה זו אינו באה אלא לסימן טוב ולית בה מצוה לפיכך אסור להפסידו אבל הרשב"א כתב דעיקר שמחת חתן וכלה בכך וכדי לשמחן שרי אעפ"י שנמאסים כ"כ הר' מנוח ע"ש הראב"ד דאפילו אזיל לאיבוד שרי משום שמחה ומביאן ב"י ופשוט הוא דכל שיש בו משום מצות שמחת חתן וכלה לא חיישינן להפסד אוכלין דלא עדיף משמן ערב קודש ברכה דשרי לאבדו כדפי' בסמוך אלא דמ"מ יש לחוש לחומרא כדפרש"י והרא"ש ורבינו שיקבלנו בכלי דוקא וכן פסק בש"ע :

קעב שכח והכנים משקין וכו' בספ"ג שאכלו (סוף דף נ') קאמרינן גבי אוכלים במידי דלא מאים . פולטן ומברך וחוזר ואוכלן אבל אינו מסלקן לצד אחד לכתחלה ולברך עליהם משום שנאמר ימלא פי תהלתך אבל במידי דממאים מסלקן לצד אחד ומברך ומיהו אפילו במידי דלא ממאים אם סלקן לצד אחד ובירך יצא אלא דלכתחלה צריך לקיים ימלא פי תהלתך אבל במשקין אמרו בסתם בולען ודעת ר"ח שאינו מברך משום דאדחו להו מתורת משקין דאינם ראויים לשתות לכל אדם והלכך אין להקפיד על ברכתם כ"כ הרא"ש והרשב"א לשם משמו ועוד נראה דר"ח מדמה הני משקין שבלען למי שאכל ושתה ולא בירך דאסיקנא לשם בתחילת (דף נ"א) כיון דגברא מעיקרא הוה חזי ואידחי הואיל ואידחי אידחי וכ"כ הרשב"א לשם בשם הגאונים אבל הרא"ש שדי בה נרגא דלא דמי ע"ש ומביאו ב"י ומסקנת ב"י להקל בברכות דרבנן וכר"ח וכן פסק בש"ע אבל בהגה' ש"ע פסק כהרא"ש ודעימיה דמברך עליהם ושכן נראה עיקר אבל לפעד"נ עיקר כמו שנראה מדברי הראב"ד דכשדעתו לאכול יותר א"כ לא גמר סעודתו הלכך בולען למשקין ויברך עליהן ברכה ראשונה אבל אם אין דעתו לאכול יותר ה"ל גמר ובולען למשקין ואינו מברך דדמי להך דמי שאכל ושתה ולא בירך דכיון דגמר לא יברך למפרע וכמ"ש רבינו בסי' קס"ז וכך מבואר בהשג' הראב"ד פ"ח ומביאו ב"י עוד כתב שם הראב"ד אפי' גמר לאכול אם יש לפניו משקין יותר שאינו בולע מה שבפיו אלא פולט ומה חסרון יש במלא פיו משקין אם יאבדו ולא יהנה מהם בלא ברכה אבל כשאין לו יותר והוא דחוק לאותם שבפיו התירו לבלען ולא יאבדו ותאבד ג"כ הברכה שהרי גמר שאם יפלוט אותם ג"כ תאבד שאין לו יותר עכ"ל והא דכתב דפולטן ה"א בירושל' הביאו הרשב"א ספ"ג שאכלו וכתב בשם הראב"ד דהא דקאמר פולטן היינו בשיש לו זולתן דהשתא פולטן ומברך על האחרים ושותה אבל בשאין לו אלא הם כתב דבולען ומברך עליהם ע"ש וכ"כ הרא"ש שכך פי' הראב"ד וזה סותר למ"ש בהשגות בשאין לו אלא הם והוא דחוק לאותם שבפיו דבולען ואינו מברך עליהם ולענין הלכה נקטינן באם גמר סעודתו דאם יש לו זולתן פולטן ומברך על האחרים ושותה ובשאין לו אלא הם פולטן ולא יהנה מהם ותאבד הברכה ואם הוא דחוק לאותם שבפיו בולען ואינו מברך דספק ברכה להקל ודו"ק . עוד כתב לשם הרשב"א דהראב"ד פסק כרבינא דאפילו גמר לאכול מברך וזה ג"כ סותר למ"ש הראב"ד בהשגות דבגמר לאכול אינו מברך ונקטינן כמ"ש בהשגות דכך היא דעת כל הגאונים כמסקנת התלמוד דקאמר ולא היא ואפשר דלא היה כתוב בגירסת הראב"ד הא ולא היא ולכך חזר בו בהשגות וכך פסק רבינו בסימן קס"ז כמסקנת התלמוד ולא היא וכו' :

קעג מים אמצעיים רשות וכו' ס"פ כל הבשר ומ"ש פי' בין תבשיל לתבשיל וכו' נראה דהיינו שנתבשל בשר עמו ובסמ"ק סימן רי"ג כתב כגון בצים מטוגנים בשומן או שלקות בשומן והשני של גבינה נמי שנתבשל גבינה עמו או שלקות בחמאה . אבל אם אין בתבשיל לא בשר ולא שומן אלא שנתבשל בקדרה של בשר ובקדרה הולבת אם יהיה הקדרה נקי מותר לאכול התבשיל אפי' עם גבינה דה"ל נ"ט בר נ"ט דקי"ל כדשמואל דגים שעלו בקערה מותר לאוכלן בכותח ואפילו הקדרה לא הודח יפה דהוי קצת ממשו של בשר דאע"ג דבטל הוא במעוטו אפ"ה אסור לאכול אותו תבשיל בכותח דלא התירו אלא נ"ט בר נ"ט ולא היכא דאיכא ממשו מכל מקום לאחריו שרי כך העליתי בי"ד סוף סימן פ"ט ע"ש ועיין במ"ש

דרכי משה

קעב (א) ואין דברים אלו נראין דהרי הרשב"א כתב בשם הראב"ד כדברי הרא"ש כמ"ש ב"י וא"כ נקטינן כדברי הרא"ש מאחר שגם דברי הרמב"ם נראה יותר לפרש כדברי הרא"ש מכדברי ר"ח : עיין

פרישה

(לג) **אבל** לא בימות הגשמים מפני שהם נמאסים ז"ל התוספות אעפ"י שבאגוזים אין האוכל נמאס בתוכו מ"מ כשנופלים בטיט נמאסים ע"כ משמע אפילו בקליפתן אסור לזורקן בית יוסף :

סימן קעב (א) **והכנים** משקה כו' בולען לפי שא"א לסלקן לאחד מלוגמיו ולברך :

(ב) **וא"א** הרא"ש ז"ל כתב שמברך עליהם אח"כ א"ל מ"מ מסא דכתב רבינו לעיל סוף סימן קס"ז דאם שכח ואכל בלא ברכת המוציא ולא נזכר עד שגמר הסעודה דאינו מברך די"ל דשאני הכא דנזכר בעוד המשקים בתוך פיו והיה מחויב לברך אלא שאינו יכול משא"כ לעיל דכל זמן השכחה ליתא עליו תורת חיוב וכשנזכר כבר גמר סעודתו וק"ל :

סימן קעג (א) **מים** אמצעיים רשות וכו' אבל בין תבשיל לגבינה חובה ואפ"ה אין מברכין עליו ועיין בדרישה :

אפילו

לתבשיל [א] אבל בין תבשיל לגבינה חובה פירוש בין תבשיל לתבשיל (ב) אפילו היה הראשון של בשר והשני של גבינה אין צריך ליטול כיון שאין הבשר בעין ואין בו אלא טעם וגם הב' אין בו אלא טעם גבינה אבל אם אכל אחר התבשיל של בשר הגבינה בעין חובה הוא ליטול וא"א הרא"ש ז"ל היה רגיל ליטול ידיו בין בשר לדגים (א) (ג) [ב] דחמירא סכנתא מאיסורא. (ד) [ג] כתב בה"ג שהאוכל בשר מותר לאכול אחריו גבינה מיד ע"י קנוח ונטילה והאוכל גבינה מותר לאכול בשר מיד אף בלא קנוח ונטילה (ה) וכתב א"א הרא"ש ז"ל ולא נהגו העולם כן אלא נוהגין שלא לאכול גבינה אחר הבשר אפי' הוא בשר עוף ואין לשנות המנהג [ד] הילכך אין לאכול גבינה אחר הבשר עד שישהא כשיעור מזמן סעודת הבקר עד זמן סעודת הערב ואם יש בשר בין השינים צריך להסירו ובשר אחר גבינה מותר מיד ע"י קינוח והדחת

פיו

במ"ש ב"י כאן: וא"א הרא"ש היה רגיל ליטול ידיו בין בשר לדגים וכו' נראה דמשמע לי' לרבינו מדברי ר"ת דמדכתב ועוד בין תבשיל לתבשיל שניהם של בשר או שניהם של גבינה למה לו ליטול ידיו כלל דמאי קושיא ודילמא בשניהם של בשר כשאחד בשר בהמה והשני בשר דגים קאמר דיש לו ליטול מחשש' דדבר אחר בע"כ דס"ל לר"ת דליכא חששא דסכנתא אלא בדגים שנצלו עם בשר בתנור אחד אבל כשאוכלן בזה אחר זה ליכא חששא דסכנתא ולפיכך כתב רבינו דא"א הרא"ש היה חושש גם בזה והיה רגיל ליטול ידיו בין בשר לדגים דחמירא סכנת' מאיסורא והכי נהוג עלמא כהרא"ש:

כתב בה"ג שהאוכל בשר וכו' כל זה יתבאר ביורה דעה סי' פ"ט ובמרדכי כת' ע"ש ראבי"ה שאסור לאכול גבינה אפי' אחר ביצי' מטוגנים בשומן אווז משום גזירה דבשר בחלב:

ומ"ש ואם יש בשר בין השיניים צריך להסירו כאן קיצר רבינו אבל בי"ד האריך ועיין במ"ש לשם:

ואחר

אסור עד סעודה אחר' ור"ת ז"ל היה אומר דבין תבשיל לגבינה משמע תבשיל תחלה ועוד בין תבשיל לתבשיל ששניהם של בשר או שניהם של גבינה למה לו ליטול ידיו כלל לכן פי' דבין תבשיל לתבשיל היינו בין תבשיל של בשר לתבשיל של גבינ' דכיון שאין הבשר בעין וליכא אלא טעם לא החמירו שיהא חובה ליטול בינתים אבל בין תבשיל של בשר לגבינה שהגבינה בעין חובה ויתכן פי' זה אפי' לדברי האוסרי' גבינה אחר בשר בנטילה וקינוח ע"כ ורבי' תפס עיקר כפירו' ר"ת ולפ"ז מותר לאכול גבינה אחר תבשיל של בשר ע"י נטילה בינתים והבא לאכול בשר אחר תבשיל של גבינה צריך ליטול ידיו וכ"כ הוא ז"ל בטור י"ד סי' פ"ט. והגה"מ בפ"ט מהל' מאכלות אסורות כתבו פי' ר"ת בשם ס"ה מיהו כתבו בשם סמ"ק דצריך עיון ברוטב של בשר דכשיש בו בשר מושך המים בפה ע"כ כלומר דדילמא הא דשרי לאכול גבינה אחר תבשיל של בשר דוקא בכגון ביצים מטוגנים בשומן שאינם מושכים המים בפה כ"כ אבל רוטב של בשר לא. וה"ר יונה כתב בפ' אלו דברים דאחר מרק של בשר ודאי מותר לאכול גבינה בקינוח והדחה שלא הצריכו שהייה אלא כשאוכל בשר מפני הבשר שבין השינים אבל במרק דליתא להאי חששא ודאי מותר ורבי' ירוחם כתב ראיתי לרבותי נוהגים כן דוקא מרק בשר שהוא צלול אבל עב כגון עם ירקות וכיוצא בו אסור לאכול אחריו גבינה עד סעודה אחרת שמא יש במרק בשר ואינו נראה וכן ראוי להורות וכן מוכח מתוך התוספתא עכ"ל. והמרדכי כתב ראיתי מורי שאסר לאכול גבינה אחר ביצים מטוגנים בשומן משום גזרה אטו בשר בחלב ע"כ וכן נהגו העולם שלא לאכול גבינה אחר תבשיל של בשר כלל ואין לפרוץ גדר. מיהו אם אין בשר בתבשיל אע"פ שנתבשל בקדרה שמבשלין בה בשר לא נהגו להחמיר ומותר לאכול אחריו גבינה ואם מותר לאוכלו עם גבינה כתבו רבינו בספר י"ד סימן צ"ה:

ומ"ש רבי' וא"א ז"ל היה רגיל ליטול ידיו בין בשר לדגים דחמירא סכנתא מאיסורא הכלבו כתב שגם הר"ם ג"ע היה נוהג כן מזה הטעם ולא פירש מהיכן למד הר"ם כן ונראה שלמדו כן מדגרסי' בפרק כיצד צולין (עו:) ההיא ביניתא דאטויא בהדי בשרא אסרה רבא מפרזקיא למיכליה בכותחא מר בר רב אשי אמר אפילו במילחא נמי אסורה משום דקשה לריחא ולדבר אחר ופירש"י דאטויא בהדי בשרא. בתנור אחד: לדבר אחר. צרעת: כתוב בספר א"ח בשם הראב"ד כל הדברים הנוהגים באחרונים נוהגים באמצעיים שבין גבינה לתבשיל בין להקל בין להחמיר חוץ משפשוף בגופו או בכותל או בהיסח דעת שפוסלים באמצעיים ואינם פוסלים באחרונים מפני שעדיין רוצה לאכול וידיו צריכות שימור וחוץ מניגוב הידים שאף האמצעיים צריכים ניגוב כראשונים וחוץ משאר משקין שאינם כשרים לאמצעיים מפני שהם שמנים וצחים ואינם מנקים את השומן ואת המאכל: וכתב עוד שם ובוין אלו לאלו לענין ברכה שהרי חובה הן ולא יהו אלא מצוה הרי טעונין ברכה שאינו רשאי לאכול עד שיטול כדין מים ראשונים ומברך על רחיצת הידים כדין מים אחרונים עכ"ל (ג). והעולם לא נהגו לברך לא על מים אחרונים ולא על מים אמצעיים. ובסוף סימן זה אכתוב למה אין מברכין על האמצעיים. וז"ל הרשב"א בת"ה מים אמצעיים ניטלין בין בכלי בין שלא בכלי ודינם כדין מים אחרונים לכל דבר ויתרים עליהם שצריכים ניגוב כמים ראשונים:

כתב בה"ג שהאוכל בשר מותר לאכול אחריו גבינה מיד וכולי כ"כ התוספות והרא"ש בפרק כל הבשר בשם ר"ת ובשם ה"ג דהא דא"ר חסדא כתם אכל בשר אסור לאכול גבינה בלא נטילה וקינוח אבל בנטילה וקינוח שרי אכל גבינה מותר לאכול בשר אף בלא נטילה וקינוח ולפי' זה קשה מאי פריך הכא אדרב יצחק וצ"ל לפירושו דלענין נט"י אין חילוק בין בשר תחלה לגבינה תחלה ולגבי קינוח דוקא יש חילוק והעולם נהגו שלא לאכול גבינה אחר בשר כלל ואפילו אחר בשר עוף וסיים בה הרא"ש ואין לשנות המנהג ע"כ. וצ"ל שזה שנהגו העולם שלא לאכול גבינה אחר בשר כלל לא מטעם גדר וסייג הוא שנהגו כן אלא משום דסבירא להו כדעת הרמב"ם שמפרש דהא דא"ר חסדא אכל בשר אסור לאכול גביני' אפילו בקנוח הפה ובנט"י קאמר וכתב הרשב"א שכן דעת ר"ח ובעל העיטור ז"ל. והר"ן הכריע שכן דעת הרי"ף ולאפוקי מהרא"ה שהיה מסופק בדבר לדעת הרי"ף ז"ל:

ומ"ש רבי' הילכך אין לאכול גבינה אחר הבשר עד שישהה כשיעור מזמן סעודת הבקר עד זמן סעודת הערב שם בפרק כ"ה אמר מר עוקבא אנא בהא מילתא חלא בר חמרא דאילו אבא כד הוה אכיל בישרא האידנא לא הוה אכיל גבינה עד למחר כי השתא ואילו אנא בהאי סעודתא לא אכילנא בסעודתא אחריתי אכילנא. וכתב הרי"ף ושמעינן מהא דהא דא"ר חסדא אכל בשר אסור לאכול גבינה דלא שרי למיכל גבינה בתר בישרא אלא דשהי ליה שיעור מאי דצריך לסעודת' אחריתי ולא אשכחינא מאן דשרי למיכל גבינה בתר בישרא פחות מהאי שיעורא דהא מר עוקבא אע"ג דשרי ליה כי האי שיעורא קרי אנפשיה חלא בר חמרא וכתב הרא"ש בסעודתא אחריתי אכילנא פי' בזמן שאדם רגיל לסעוד דהיינו מזמן סעודת הבקר עד זמן סעודת הערב ובפחות משיעור זה אין לאכול גבינה אחר בשר וכתוב בהג"ה על זה וכ"כ המיימוני שצריך שישהא שש שעות והיינו דלא כה"ג ור"ת והתוספות שפירשו בסעודתא אחריתי אכילנא דלאו בסעודה שרגילין לעשות אחת שחרית ואחת ערבית אלא אפילו לאלתר אם סילק ובירך מותר דלא פלוג רבנן וכ"כ לראבי"ה עכ"ל וכ"כ בהגה"מ פ"ט מהמ"א וכתבו עוד שלדעת ר"ת וה"ג מר עוקבא שלא אכל גבינה עד סעודה אחרת מחמיר על עצמו היה והעולם נהגו כדברי הרמב"ם וכן פסק הרשב"א בת"ה וכתבו הרמב"ם והרשב"א ששיעור זה צריך להמתין אפילו אחר בשר עוף: ומ"ש ואם יש בשר בין השינים צריך להסירו כ"כ הרשב"א בחידושיו בשם בעל העיטור שאם יש בשר בין שיניו ואפי' שהה צריך להוציאו וכתב שנראין דבריו וכ"פ רבינו ירוחם ז"ל. ובספר י"ד סי' פ"ט כתב רבינו שזה לדעת האומרים שהטעם שצריך לשהות הוא לפי שהבשר מוציא שומן ומושך טעם עד זמן ארוך אבל לדעת הרמב"ם שנתן טעם לשהייה משום בשר שבין השינים לאחר ששהה כשיעור מותר אפילו נשאר בשר בין השינים. וכתב עוד שאם לא אכל הבשר אלא לעסו לתינוק לפי הטעם הראשון א"צ להמתין דכיון שלא אכלו אינו מוציא טעם ולפי טעמו של הרמב"ם צריך להמתין וטוב לחוש כחומרי שני הטעמים ע"כ:

וכתב הר"ן נראין הדברים שמי שאכל הבשר ושהה קצת ואח"כ מצא בשר בין שיניו שא"צ שהייה כדי סעודה מאותו זמן שנטל הבשר משם אלא מאכילה ראשונה חשבינן ליה לזמן שהייה ומיהו קינוח הפה מיהא משמע דבעי עכ"ל: ובשר אחר גבינה מותר מיד וכו' (כל הבשר קה.):

ואם

דרכי משה

קעג (א) עיין בי"ד סי' קט"ז כיצד נוהגין: (ב) וכ"כ הר"ן וכתב עוד די"א שאין לברך עליהם כלל דאין באין אלא להמנע מעבירה וכ"כ הגה"מ פרק ד' דברכות: מ"כ

דרישה

סי' קעג [א] אבל בין תבשיל לגבינה חובה כבר כתבתי בפרישה דאין מברכין עליהן וז"ל התו' בפרק כל הבשר וא"ת מים האמצעיים כגון בין גבינה לבשר שהם צורך מאכל יהיו טעונין ברכה. וי"ל דאין זה כ"א הכשר אכילה כמו ניקור חלב ומליחת בשר והרשב"א בת"ה כתב טעם אחר לפי שאין זו מצוה קבועה שאילו אוכל ביום אוכל אפילו בלא רחיצה כשרואה שאין ידיו מלוכלכים בגבינה:

[ב] דחמירא סכנתא מאיסורא קשה דהא לא החמיר בנטילה זו יותר מבנטילת איסור וע"ק דהא בי"ד סי' קט"ז כתב בשמו שהיה נוהג לשרות פתו ביין ולאוכלו בין דג ובשר ולמה היקל בדג ובשר טפי מבין בשר וחלב דכתב בסמוך דלא סגי אלא בקינוח והדחה כל א' בפני עצמו ועוד לרא"ש באיסור צריך המתנה שש שעות ומקפיד שינקה שיניו ובסכנה אין צריך שיהוי. וי"ל דמאי לאו חומרת הסכנה לא צריך לנטילה כלל שהרי בגמרא לא הוזכר ענין סכנה זו שאסר רבא מפרזקי' דג שנצלה עם הבשר וס"ל כהגאונים דמפרשי דהא אמרינן ההיא ביניתא' דאטוי בהדי בשרא ר"ל שנצלו יחד בכלי א' אלא שהרא"ש החמיר מכח חומרא דסכנה לעשות קינוח במקצת והדחה אפי' כשאכלן בזא"ז. אבל כשנצלה כל א' לבדו לא הוזכר לאיסור אעפ"י מכח חומרת הסכנה אנו מחמירין לאסור לאכול בלא נטילה וכיון שאינו מדין סכנה אלא לחומרא בעלמא עבדינן ליה לכך סגי בהסרא' פת ביין וק"ל. ומ"ש רבינו פי' בין תבשיל לתבשיל כו' כתבתי בפרישה דאתי לאפוקי מי"א בענין אחר. כתב בבית יוסף להי"מ אבל בין תבשיל של בשר לגבינה שלפניו חובה. ה"ה אפי' בין ב' תבשילים א' בשר והב' חלב שג"כ חובה וכ"ל הא דנקט בין תבשיל של בשר לגבינה שלפני' חובה. הוא כדי שלא נטעה בגמרא קמי שקאמר אבל בין תבשיל לגבינה שכתב ר"ח והוכיח שר"ל בין תבשיל בשר לגבינה שלאחריו ע"ש בתו' וב"י הביאו במקצ' ועיין מ"ש בסוף סי' זה בדרישה:

פרישה

(ב) אפילו היה הראשון של בשר כו' ז"ל ב"י זו דעת ר"ת אבל התוספות והרא"ש כתבו דדוקא בין תבשיל לתבשיל ששניהם של בשר או של גבינה הוא רשות אבל תבשיל של גבינה לתבשיל של בשר שאחריו חובה ליטול ידיו אבל אם אכל תבשיל של בשר תחלה ואח"כ תבשיל של גבינה אסור עד סעודה אחרת ופירוש סעודה אחרת כתבו התו' אהא דקאמרי בגמרא בהא סעודתא לא אכילנא בסעודה אחריתא אכילנא לא בסעודה שרגילין לעשות א' בשחרית וא' בערבית אלא אפילו לאלתר אם סילק השלחן ובירך מותר מ"ן בהגהותיו ומ"ש רבינו אבל אם אכל אחר תבשיל של בשר גבינה בעין חובה הוא ליטול ה"ה שאם בא לאכול בשר אחר התבשיל של גבינה צריך ג"כ ליטול את ידיו והכי כתב רבינו בטור י"ד סימן פ"ט להדיא ושם האריך יותר בדינים אלו ששם הוא מקומם וכאן הביאן דרך אגב משום דיני הנטילה: (ג) דחמירא סכנתא מאיסורא כגון בספק ניקב בני מעיים בפי הוושט דתלינן להכשר משא"כ בגילוי פרי נקוב וכן מים לענין גלוי כמבואר בי"ד סימן קי"ו ועיין בדריש': (ד) כתב ה"ג מותר לאכול בשר אחר גבינה בלא הדחה ובלא נטילה והא דאמר רב נחמן אבל בין תבשיל לגבינה חובה י"ל דהיינו דוקא בשמקדים הבשר ואפילו הוא בתבשיל אפ"ה אסור הוא מגבינה שקודם לבשר שהניחם בעין. אמנם האמת שמ"ש ה"ג בלא קנוח ונטילה ר"ל שהניחם יחד אינו צריך אבל נטילה צריך ועיין בדרישה מקור הדין ממנו דברי ה"ג מ"כ ה"ג איירי ביום שא"צ נטילה ועיין בדרישה: (ה) וכתב א"א הרא"ש ז"ל ולא נהגו כן אע"פ

שהוא

[ג] כתב בה"ג שהאוכל בשר מותר לאכול אחריו גבינה וכו' פרק כל הבשר אמר רב חסדא אכל בשר אסור לאכול גבינה אכל גבינה מותר לאכול בשר. ותנו איתא התם אמר מר עוקבא אנא בהא מילתא חלא בר חמרא דאילו אבא כד הוה אכיל בשרא האידנ' לא הוה אכיל גבינה עד למחר כי השתא ואנא בהאי סעודת' לא אכילנא בסעודתא אחריתא אכילנא ופי' ה"ג שמ"ש רב חסדא אכל בשר אסור לאכול גבינה בלא נטילה וקנוח אבל בנטילה וקנוח שרי. אכל גבינה מותר לאכול בשר אף בלא קנוח ונטילה ומר עוקבא שלא אכל גבינה עד סעודה אחרת מחמיר על עצמו היה א"כ בלא קינוח ונטילה מותר מסעודה לסעודה וה"ג כתב דלדידהו מ"ש מסעודה לסעודה היינו לאלתר אם סילק ובירך מותר והתו' והרא"ש הקשו שם ע"פ הגמרא מסוגיא דגמרא וכתבו דצ"ל דמ"ש ה"ג דאכל גבינה מותר לאכול בשר בלי הדחה וקינוח ר"ל שלא צריכין תרווייהו אבל הדחה מיה' צריך וכן דעת רבינו מ"ש בשם בה"ג בלא קינוח והדחה דר"ל דק"ל קנוח והדחה ומש"ה שינה וכתב בלא קנוח תחל' קודם הדחה לאשמועינן דהאי לא אקינוח קאי ומיהו גם מ"ש בלי הדחה הוא מ"ש וכגון שאוכלים ביום דא"צ הדחה וכמ"ש ג"כ רבינו אפי' לפי המנהג והשתא א"ש דלא כ"כ לעיל בדברי בה"ג ומיהו לפי' זה נצטרך לומר דהאוכל בשר תחלה צריך הדחה אפי' ביום ומשום דנדבק יותר וזה לא אתפרש בהדיא בדברי הפוסקים אם לא ממה שכתבו זה הדין דאכל ביום דאם אכל גבינה תחלה ולא כ"כ דאכל בשר תחלה. ומ"ש הרא"ש שהעולם נהגו להחמיר היינו שמפרשים מסעודה לסעודה כמשמעה מסעודת שחרית לסעודת ערבית ומ"ש רב חסדא אכל בשר אסור לאכול גבינה פי' אלא צריך להמתין מסעודה לסעודה ומ"ש אכל גבינה מותר לאכול בשר פירשו ע"י קנוח והדחה לאלתר. מעתה העולם תופסי' פירוש זה עיקר וממילא שהאוכל גבינה אסור לאכול בשר רק ע"י קנוח ונטילה וא"צ להמתין. ממילא אם אכל בשר וא"כ גבינה צריך להמתין ו' שעות ע"ז כתב הילכך אין לאכול גבינה אחר בשר וכו' ר"ל מאחר שלא נהגו כה"ג להתיר מסעודה לסעודה מיד ע"י קנוח והדחה הילכך אסור כו' ומ"ש רב נחמן אבל אם אכל אחר התבשיל של בשר הגבינה בעין חובה הוא ליטול. מתפרש שאם אכל מין א' אחר תבשיל של מין שני איזה שיהי' דינו כאוכל בשר בעין אחר גבינה בעין להצריך הדחה ונטילה ומע"ג דר"ת וה"ג פירשו בין תבשיל לגבינה שלאחריו. הפוסקים ס"ל דה"ס לגבינה שקודם לתבשיל אלא שלרבותא נקטי' לאשמועינן דאפילו בנטילה שלאחריו סגי בקנוח והדחה:

[ד] הילכך אין לאכול כו' ובשר אחר גבינה כו' פי' דהא בהא תליא לה"ג דס"ל דגבינה מותר אחר בשר בקינוח והדחה ממילא בשר אחר גבינה אפילו בלא קינוח ולהרא"ש דס"ל דגבי חלב אחר בשר צריך שהיה וזמן ממילא גבי בשר אחר חלב בעי מיהא קינוח והדחה וזהו שכתב רבינו הילכך כו':

חוץ

פיו ונט"י (ו) ואם הוא יום ורואה שידיו נקיות א"צ נטילה והקינוח הוא שילעוס פת ויקנח בו פיו יפה או בכל דבר (ז) [ס] חוץ מקמחא דשערא מפני שהוא רך ונדבק בשינים וכן לא בתמרא וירקא [ו] ואחר הקינוח ידיח פיו במים (ח) או ביין (ס"א ב' פעמים): שני אכסנאין שאין מכירין זה את זה אוכלין על שלחן אחד זה בשר וזה גבינה ואין חוששין ואם היו מכירין זה את זה (ט) או ב' אחין אפי' מקפידין זה על זה אסורין עד שיעשו שום היכירא ביניהם (י) כגון להפסיק בקנקן או בלחם [ז] או שיאכל כל אחד על מפה שלו לבדו:

קעד (א) יין שבתוך הסעודה מברכין עליו בורא פרי הגפן [א] ואם אין לו אלא כוס אחד מניחו עד לאחר המזון ומברך עליו

ואם הוא יום ורוא' שידיו נקיות א"צ נטילה פשוט בפ' כל הבשר (קד:) וכתב ר"י דה"ה בלילה אם יש לו נר יפה א"צ נטילה מיהו כתב רבינו בספר י"ד סי' פ"ט בשם ה"ר פרץ שיש לרחצם אף ביום לפי שפעמים שהגבינה שמינה ונדבקת בלחלוחית הידים ולאו אדעתיה עכ"ל וכ"כ הגה"מ בשם סמ"ק וכתב הרשב"א בת"ה שהטעם שמותר לאכול בשר אחר גבינה מיד הוא מפני שהגבינה רכה היא ואינה מתעכבת בין השיניים וכ"כ הגה"מ: **ויש** מחמירין על עצמם שלא לאכול בשר אחר גבינה בסעודה אחת מפני שכתוב בספר הזוהר פרשת משפטים וז"ל אשכחן דכל מאן דאכיל האי מיכלא כחדא או בשעתא חדא או בסעודתא חדא ארבעין יומין אתחזיא גדיא מקלסא בקליפוי לגבי אינון דלעילא וסייעתא מסאבא מתקרבין בהדיה וגרים לאתערא דינין בעלמא דינין דלא קדישין ואי אוליד בר בהינון יומין אוזפין ליה נשמתא מסטרא אחרא דלא איהי קדישא עכ"ל. וכבר כתב המרדכי שמהר"מ היה נוהג שלא לאכול בשר בהמה וחיה אחר גבינה לפי שפעם אחד מסעודה לסעודה מצא גבינה בין שיניו גזר להחמיר על עצמו ואין זה כחולק על התלמוד ולא כמוסיף שהוא גורע דהא חזינא פרק כל הבשר אנא להא מילתא כחלא בר חמרא וכו' וכל חד מצי לאחמורי אנפשיה לעשות משמרת ובעוף אני מיקל כיון דגבינה ועוף נאכלין באפיקורן ע"כ. והא ודאי שהוא ז"ל לא ראה ספר הזוהר ואפ"ה היה מחמיר על עצמו משום מעשה שהיה ואף על פי שהוא מיקל בעוף היינו לפי שלא ראה ספר הזוהר אבל אנו שזכינו לראותו טוב וכון להחמיר אפילו בבשר עוף: **והקינוח** הוא שילעוס פת וכו' עד וכן לא בתמרי וירקא פשוט בפ' כל הבשר (קה.): **ומ"ש** ואחר הקינוח ידיח פיו במים או ביין שם תניא ב"ש אומרים מקנח וב"ה אומרים מדיח ומסיקנא דב"ש אומרים מקנח וב"ה אומרים מדיח וב"ה למדיח וה"ה למקנח ומר אמר חדא ומר אמר חדא ול"פ ופירש"י וה"ה. דתרווייהו בעינן וגם הרי"ף כתב הילכך בעי קינוח והדחה וכ"כ הרא"ש ז"ל ופירש"י דמדיח דקתני היינו הדחת פה וכ"כ מדברי התוס' והרא"ש וכתבו הגה"מ בשם מהר"ם שא"צ לדקדק בקינוח פה והדחה אלא איזה מהם שירצה יקדים ע"כ ואפשר שאע"פ שרבינו כתב כאן ובספר י"ד שיקנח פיו ואח"כ ידיחנו לאו דוקא דה"ה אי עבד איפכא ש"ד. וכתב עוד הגה"מ שמנהגו של ריב"א לאחר שאכל גבינה היה עושה הדחה לידיו ולפיו והיה מכנים אצבעו לתוך פיו ובודק יפה כדי שלא יהא שום דבר בפיו ואח"כ עושה קינוח הפה ורבינו יהודה כתב שר"י היה שורה פתו במים או ביין ואוכל כי בענין זה יעלה בשביל שניהם בשביל קינוח והדחת פיו כי הוא אוכל דבר שמקנחין בו ושותה יין או מים ע"כ ורבינו כתב בספר י"ד סימן פ"ט ויש נוהגין לשרות פת במים או ביין ולאכלו והוא עולה בשביל קינוח והדחה ויותר טוב להיות כל אחד ואחד בפני עצמו ע"כ אבל הרמב"ם בפ"ט מהמ"א לא הזכיר הדחת פה כלל ומתוך לשונו משמע דמדיח דקתני לאו הדחת פה היא אלא נט"י וב"ש איירי בהכשר פה וב"ה בהכשר ידים וכולהו מודו דתרווייהו בעינן וכן דעת הר"ן ז"ל והרשב"א כתב בת"ה יש מי שהורה שא"צ לעולם קינוח פה לאכול גבינה תחלה ואינו מחוור וכתב עוד י"א שצריך לקנח פיו וה"ה שצריך עוד להדיח פיו במשקין וי"א שמקנח או מדיח ודי לו באחד מהם ולזה הדעת נוטה ע"כ והעולם נהגו לקנח ולהדיח וכן נכון לעשות כדברי המחמיר בדבר שאין בו טורח: **שני** אכסנאין שאין מכירין זה את זה וכו' משנה וגמרא בפ' כל הבשר (קז.): **ומ"ש** או שני אחים אפי' מקפידים זה על זה אסורים שם בעיא דאיפשיט' ומשמ' לי דאחים לאו דוקא אלא ה"ה לאכסנאים המכירים זה את זה וכ"כ שהוא דעת רבינו שכתב בטור י"ד סי' פ"ח והא שאסור להעלותו על השלחן דוקא בשני בני אדם שמכירים זה את זה ואז אסור אפי' אם מקפידים זה על זה: **ומ"ש** עד שיעשו שום היכירא ביניהם שם ולא אסרו אלא בתפיסה אחת תפיסה אחת ס"ד אלא דבעינן תפיסה אחת ופירשו התוס' והרא"ש שאם יש דבר מפסיק ביניהם לא הוי כעין תפיסה אחת כי ההיא דפרק רבי ישמעאל (כ.) שאמר כאן בתפיסה אחת כאן בשתי תפיסות ה"ד שתי תפיסות כגון דאיכא גובהא בינו ובינו ולכך נוהגים עכשיו שנים שאכלו על שולחן אחד זה בשר וזה גבינה שמניחין לחם או קנקן לעשות מחילה ביניהם להיכרא או אוכל על מפה אחרת דהוי כעין שתי תפיסות וי"מ בתפיסה אחת שהם בהולאה אחת כמו אחים שקנו אתרוג בתפיסת הבית בפרק יש נוחלין (קלז:) ופריך תפיסה אחת ס"ד מה לי הולאה אחת מה לי ב' הולאות אם מכירים זה את זה ולפי' זה לא מצינו שהם מותרים על שולחן אחד מחמת הפסק שיש ביניהם ע"כ והרי"ף לא הזכיר הא דבעינן תפיסה אחת ונראה שהוא היה מפרש כפירוש אחרון שכתבו התוס' והרא"ש וכ"כ שהיא דעת הרמב"ם והעולם נוהגי' כדברי הפי' הראשון לאכול זה בשר וזה גבינה על ידי הפסק שביניהם או ע"י שכל א' אוכל במפה אחרת. וגם רבינו ירוחם כתב דראשון נראה עיקר וכן עמא דבר ורבינו אע"פ שכתב השני פירושים בטור י"ד כאן לא כתב אלא הפי' הא' בלבד וגם מתוך דבריו שם נראה שפירוש זה עיקר שהפי' האחר כתבו בלשון וי"א משמע דס"ל דלשון ראשון עיקר וכ"פ הרשב"א בת"ה וז"ל שני אנשים המכירים זה את זה שאמרנו אם היו עושים היכר ביניהם כגון שהיה אוכל זה במפה אחרת וכיוצ' בזה מותר שאין אנו חוששין אלא שמא ישכחו ויתערבו זה עם זה והיכר זה מודיען ולפיכך מותר ע"כ: **כתבו** הגהות אשיר"י בפרק כל הבשר אהא דאוכלים זה בשר וזה גבינה ע"י הפסק לחם וכגון שאינם אוכלים מזה הלחם כגון שיש להם לחם אחר ע"כ. ונראה דה"ה לקנקן שמפסיקין בו שצריך שלא ישתו ממנו ומיהו יש לחלק ולומר דדוקא בלחם שכן דרך להניחו על השלחן ליכא היכרא אי (לא) אכלי מיניה אבל קנקן אם אין דרכן להניחו על השולחן והניחו עכשיו להפסיק אע"פ שותין ממנו מינכרא מילתא ושפיר הוי הפסק: **וכתבו** עוד הגהות אשיר"י מנהג רבינו קלונימוס ורבינו יהודה שלא היו שותין כשאוכלין בשר וגבינה מכוס אחד ואפילו מוחלקין על השולחן אבל איסורא ליכא אלא משום הרחקה היה עושה כך וצריך נמי מפה בפני זה ובפני זה עכ"ל: **כתבו** התוס' בפרק כל הבשר (קה.) וא"ת מים אמצעים כגון בין גבינה לבשר שהם לצורך מצוה יהיו טעונין ברכה וי"ל דאין זה כי אם הכשר אכילה כמו ניקור חלב ומליחת בשר והרשב"א כתב בת"ה טעם אחר לפי שאין זה מצוה קבוע שאילו ביום אוכל אפי' בלא רחיצ' כשרואה שאין בידו לכלוכי גביני': **תשלום** דינים אלו יתבארו בסימן פ"ט בטור יורה דעה בעזרת השם כי שם הוא מקומם:

קעד יין שבתוך הסעודה מברכין עליו בפ"ה כלומר ולא אמרינן שפת פוטרתו מבואר בפ' כיצד מברכין (מא:) שאלו את בן זומא מפני מה אמרו דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה אינם טעונים ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם אמר להם הואיל ופת פוטרתן אי הכי יין נמי נפטריה פת שאני יין דגורם ברכה לעצמו ופירש"י גורם ברכה לעצמו בכמה מקומות הוא בא ומברכין עליו ואע"פ שלא היו צריכים לשתייתו: **ומ"ש** רבינו ואם אין לו אלא כוס אחד מניחו עד לאחר המזון ומברך עליו בס"פ משנה בס"פ אלו דברים (נא:) בא להם יין אחר המזון ואין שם אלא אותו הכוס ב"ש אומרים מברך על

ואחר הקינוח ידיח פיו במים או ביין ובס"א כתב או ידיח פיו במים או ביין שני פעמים וכתב מהרש"ל שכן הוגה מספרים המדוייקים ואפשר לומר לפי זה דמדמי ליה לנטילת ידים דבעינן שהמים השניים יעבירו לחלוחית מים הראשונים הטמאים וכן הוא בהדחת מים אחר שהשה הבשר במלחו דבעינן ב' פעמים דצריך דהשניים מעבירין לחלוחית מים הראשונים:

שני אכסנאין וכו' עיין ב"י סי' פ"ח לשם נתבאר בס"ד:

ומ"ש או שיאכל כל א' על מפה שלו לבדו משמע דבאין מכירין דאין חוששין יכולין לאכול יחד על מפה אחת ותימה הלא בהגהת אשיר"י בשם ר' קלונימוס ורבינו יהודה ומביאו ב"י משמע שאפי' היו מחולקין על השלחן בהפסקה גמורה צריך נמי מפה בפני זה ובפני זה אלמא דאסור לאכול בשר וגבינה על מפה אחת משום דנדבק בשר במקום גבינה יחד במפה אי נמי שהקערה רותחת עם בשר תהא בולעת מגבינה שידבק במפה וכן איפכא ומיהו לדידהו דשלחן של ת"ח ב' שלישי' גדיל שליש גלאי כדלעיל בסי' קס"ה ליכא למיחש להכך חששו' כיון דלא היתה המפה משמשת אלא לקנח את פיהם אבל הקערות והכוסות באמצע השלחן שלא היה מכוסה במפה היו אבן אכתי בקנוח הפה נמי איכא חששא דבמקום שקנח חברו שומן הבשר שנדבק בפה יקנח חברו שומן הגבינה שנדבק בפה ועוד דגם בקערה של בשר רותחת באמצע השלחן איכא למיחש דכשישים אח"כ קערה של חלב רותחת לשם תהא בולעת טעם הבשר שנבלע בתחלה ואפי' היה השלחן צונן וקי"ל תתאי גבר אפי' הכי אדמיקר בלע ליה פורתא ואוסרת כדי קליפה ויש לישב דהיו נזהרין לקבוע מקום מיוחד בשלחן לבשר ומקום מיוחד לחלב אי נמי שהיה להם ב' שלחנות א' לבשר וא' לחלב ולדידן שהשלחן כולו מכוסה פשיטא שצריך ליזהר שיהא מפה מיוחדת לבשר ומפה מיוחדת לגבינה מטעמים דאמרן וכך נוהגים:

קעד יין שבתוך הסעודה מברכין עליו בפה"ג כלומר שאין ברכת המוציא שעל הפת פוטרתו כמו שפוטר שאר דברים הבאים מחמת הסעוד' בתוך הסעודה דאינם טעונים ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם אבל יין גורם ברכה לעצמו וה"א בפ' כ"מ (סוף דף מ"א): **ואם** אין לו אלא כוס אחד וכו' פלוגתא דב"ש וב"ה במשנה ס"פ אלו דברים והלכה כב"ה אלא דבספרים שלנו כתוב בא להם יין אחר המזון והכי גרים רש"י וז"ל בגמרא בא להם יין כל ימות הסעודה קאמר אחר המזון ובתוך המזון לא בא להם וכשגמרו סעודתן בא להם לפני ברכת המזון עכ"ל משמע לפי פירושו דאם בא בתוך המזון אף לב"ה מברך על היין ואח"כ מברך על המזון כיון דאכתי לא מטי חיובא דב"ה ולא פליגי אלא כשבא להם יין לאחר שגמרו סעודתן לפני ב"ה דכיון דמטא חיובא דב"ה התם הוא דפליגי בית הלל וקאמרי מברך על המזון ואח"כ מברך על היין וא"כ קשה למה כ' רבינו בסתם

פרישה

שהוא מלך הדין כאשר מבואר בדרישה ולא מחמת המנהג אפ"ה כתב ולא נהגו כל קומרות המנהג העולם אפילו בעוף כמו שמסיים אפי' הוא בשר עוף:

(ו) **ואם** הוא יום ורואה וכו' כתב ר' ירוחם דה"ה בלילה אם יש לו נר יפה אינו צריך נטילה:

(ז) **חוץ** מקמחא דשערי ל"ג דשערי רק גרסי' חוץ מקמחי מדקאמר ואפילו בכל מיני קמח אין מקנחין ועיין בדרישה:

(ח) **או** ביין י"ס שגורסין או ביין ב' פעמים וזהו טעות כמ"ש בדרישה ושוב מצאתי שמ"ו בהגהותיו כ"כ ז"ל כך הוגה בספרים מדויקים ב' פעמים אבל לא ידעתי מנין לו וגם בי"ד ליתא ומ"מ יש ליתן טעם למ"ש ב' פעמים שהוא דומה להדחת בשר אחר מליחה ולנטילה שצריך ב' פעמים מים שניים להדיח מה שנשאר מהראשונים הבלועים איסור או טומאה וה"ה ס"כ וק"ל. ומ"ש ואחר הקינוח ידיח פיו במים אעפ"י שכתב רבינו כאן ובי"ד שיקנח פיו ואח"כ ידיחנו לאו דוקא דה"ה אי עביד איפכא ש"ד כ"כ ב"י:

(ט) **או** ב' אחין ומקפידין זה על זה אסורים אע"ג דרבינו כתב או ב' אחים כו' דמשמע דבלאו אחים דוקא מקפידים קאמרי מ"מ כתב הב"י ומשמע לי דאחים לאו דוקא אלא ה"ה לאכסנאים המכירין זה את זה דאסורים ג"כ אפילו במקפידים וכן נראה שהוא דעת רבינו בטור י"ד וכו':

(י) **כגון** להפסיק בקנקן או בלחם כתב בהגהות אשר"י כגון שאינם אוכלים מזה הלחם כגון שהיה להם לחם אחר וכ' הב"י ונראה דה"ה לקנקן שמפסיקין בו שצריך שלא ישתו ממנו ומיהו יש לחלק ולומר דוקא בלחם שכן דרך להניחו על שלחן ליכא היכרא אם אכלי מיניה אבל קנקן אם אין דרך להניחו על השלחן והניחו עכשיו להפסיק ואעפ"י ששותין ממנו מנכרא מילתא וכו':

סי' **קעד** (א) **יין** שבתוך המזון מברכין עליו בפה"ג פי' לאפוקי דנימא שפת פוטרתו אבל קבע לשתות לפני המזון מ"כ לברך בתוך המזון וז"ל הר"מ יין שלפני המזון שבא לשתות פשיטא שפוטר יין שבתוך המזון ואינו דומה ליין שבתוך המזון שבא לשתות אותו אינו פוטר יין שבא לשתות לאחר המזון ומזה הטעם מהני יין של קידוש שפוטר היין שבתוך המזון

דרישה

[ס] **חוץ** מקמח' דשערי בפ' כל הבשר אמר דאין מקנחין בפת שערי וכו' פירש"י הטעם שנתפררה ואינו נדבק ומסיק והילכתא בכל מקנחין חוץ מקמחא תמרי וירק ונפל טעות בקצת ספרים לגרוס דשערי דלמתמר אבל פת מתחלה אקמחא שכתב רבינו והוא טעות שאכל קמח אין חילוק וכדמסיק בגמ' סתם קמח אין מקנחין בו וגם בי"ד ליתא וכ"כ רמ"א בהגהותיו ע"ש:

[ו] **ואחר** הקינוח ידיח פיו וידיו ביין ובמים ב' פעמים ס"א אינו האי ב' פעמים וגם בי"ד סי' פ"ט לא כתב כן אלא סתמא וז"ל שם ואח"כ ידיח ביין או במים ויש נוהגין לשרות פת ביין או במים ולאוכלו והוא עולה בשביל קנוח והדחה ויותר טוב להיות כל אחד בפני עצמו עכ"ל ולכאורה היה נראה דט"ס הוא כאן שהיה כתב בפ"ע ר"ת ור"ל בפני עצמו ר"ל שיעשה הדחת פיו וקינוח כל אחד בפני עצמו כמ"ש בי"ד ועיין בפרישה:

[ז] **או** שיאכל כ"א על מפה שלו מ"ו מהרש"ל רצה להוכיח מכאן שיכולים לאכול גבינה על מטפחת שכבר אכלו עליו בשר שהרי לא אסרו כאן אלא מטעם שמא יאכלו זה עם זה וליכא להוכיח מכאן די"ל דאיירי במטפחת חדשה או כבוסה שלא אכלו עליה עדיין לא בשר ולא חלב:

סי' **קעד** [א] **ואם** אין לו אלא כוס א' מניחו עד לאחר ברכת המזון משנה פרק ואלו דברים בא להם יין לאחר המזון ואין שם אלא אותו כוס בש"א מברך על

עליו ברכת המזון וה"מ שצריך לברך בתוך הסעודה שלא קבע לשתות לפני המזון אבל קבע לשתות לפני המזון א"צ לברך בתוך המזון דיין שלפני המזון פוטרו וכן יין של קידוש פוטר יין שבתוך המזון וכן המבדיל על השלחן פוטר היין שבתוך המזון: [ג] יין שלפני המזון פוטר ג"כ היין שלאחר המזון פי' מי שרגיל לקבוע לשתות יין אחר גמר סעודתו לפני ברכת המזון יין שלפני המזון פוטרו אמר רב ל"ש דיין שלפני המזון פוטרו אלא בשבתות וי"ט
שאדם

בפתם ואם אין לו אלא כוס אחד וכו' דמשמע אפי' בא להם קודם שגמרו סעודתן א"כ לא היה לו אלא כוס אחד קודם שהתחילו בסעודה נמי מניחו עד לאחר המזון ותו מוכח הכי מדברי רבינו דהא לכאורה אין דין זה דאם אין לו אלא כוס אחד מניחו עד לאחר המזון כאן מקומו אלא דרבינו אתא לאשמועי' דאפי' בא להם יין בתוך הסעודה נמי מניחו לאחר המזון ולהכי לאחר שכתב יין שבתוך הסעודה מברכין עליו בפה"ג כתב מיד בסמוך לו דאע"פ שהוא תוך הסעודה אם אין לו אלא כוס אחד מניחו לאחר המזון וזה הפך פרש"י ונראה דרבינו נמשך אחר גי' הרי"ף והרא"ש דגרס במשנה בא להם יין בתוך המזון וכו' והכי משמע לשם בברייתא ריש (דף נב) דתניא הנכנס לביתו במ"ש וכו' ואם אין לו אלא כוס אחד מניחו לאחר המזון ומשלשלן כולן לאחריו אלמא דאפילו לא היה לו אלא כוס אחד מתחלת הסעודה מניחו לאחר המזון ואע"ג דהך ברייתא ב"ש היא בהא לא אשכחן דפליגי עלייהו ב"ה אלא לגבי מאור ובשמים דתני לה בהך ברייתא איזהו מוקדם לברכה פליגי בה ב"ש וב"ה אבל במאי דקאמרי מניחו לאחר המזון ליכא פלוגתא ועוד נראה דאף לספרים דגרסי בא להם יין אחר המזון לא תני הכי אלא להודיע כחן דב"ש דאע"פ דמטא זמן חובה דב"ה אפ"ה מברך על היין תחלה ושותהו ואחר כך מברך על המזון וטעמייהו דב"ש משום דכתיב ואכלת ושבעת וברכת ואכלת זו אכילה ושבעת זו שתייה והדר וברכת וכדכתב הרשב"א בחידושיו אבל לב"ה אין צריך ואפילו הביאו להם יין בתוך המזון אי נמי לא היה לו אלא כוס אחד מתחלת הסעודה נמי מניחו לאחר המזון והכי נקטינן ודלא כדמשמע מפרש"י : **וה"מ** שצריך לברך בתוך הסעודה שלא קבע לשתות לפני המזון וכו' משנה בפ' כ"מ (דף מב) בירך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון והרא"ש בפ' ע"פ (דף קלה ע"ב) כתב שהיו רגילין לקבוע עצמן בשתייה קודם נטילת ידים וכן אחר שגמרו סעודתן קודם ברכת המזון וכו' עכ"ל וכן נראה מדברי רבינו שכתב בסתם יין שלפני המזון פוטר גם כן היין שלאחר המזון ולא הזכיר אם נטל ידיו לסעודה אם לאו אלמא דר"ל בין לא נטל ידיו בין נטל ידיו בכל ענין פוטר · אבל התוספות והמרדכי כתבו להדיא דהא דיין שלפני המזון פוטר דוקא דכבר נטל ידיו דהכי משמע בברייתא דכיצד סדר הסיבה (דף מג) ובפרש"י מבואר לשם דלאחר שהסיבו ונטלו כל אחד שתי ידיו כדי לאכול היו נוהגים להביא קודם אכילה יין כדי לשתות והאי הוא שנקרא יין שלפני המזון לפי שהוקבע לשתות ואחד מברך לכולם ופוטר את היין שלאחר המזון פירוש אותו יין שחוזרין ושותין לאחר שגמרו סעודתן קודם ב"ה פוטרו היין שלפני המזון דכיון דזה לשתות וזה לשתות חשבינן להו כחד וכתבו עוד התוס' והרא"ש דה"ה דיין שלפני המזון פוטר את היין שבתוך המזון דכיון דזה לשתות וזהו לשרות לשתות עדיף מלשרות והחשוב פוטר את הגרוע :

ומ"ש רבינו וכן יין של קידוש וכו' פירוש אפילו יין של קידוש אף על פי שאינו בא לשתות אלא למצוה לצאת ידי חובתו קידוש על היין פוטר נמי היין שבתוך המזון מזה הטעם דחשוב הוא ופוטר הגרוע אפילו היה מקדש קודם שנטל ידיו לסעודה וכן המבדיל על השלחן וכו' כלומר לא מיבעיא קידוש דאין קידוש אלא במקום סעודה כמ"ש התוספות והרא"ש אלא אפילו המבדיל על השלחן במקום סעודתו אע"פ דא"צ להבדיל במקום סעודה מ"מ כיון דהשתא מבדיל במקום סעודתו נמי פוטר היין שבתוך המזון אע"פ דעדיין לא נטל ידיו לסעודה מהאי טעמא דהחשוב פוטר הגרוע וכך מוכח להדיא מהרא"ה שהביא הרא"ש מפ' ערבי פסחים ואחריו ,נמשך רבינו אבל התוספות והמרדכי לפי שיטתם דמפרשים דיין שלפני המזון דפוטר היין שלאחר המזון היינו דוקא דכבר נטל ידיו לסעודה נסתפקו בהבדלה דכתבו דיש חולקין דיין של הבדלה אינו פוטר אפילו הבדיל לאחר נטילה מיהו נראה כיון דנטל ידיו ודעתו לאכול ולשתות שם פוטר אפילו דהבדלה וכו' ומיהו יש שמחמירין להבדיל קודם נטילת ידים לאפוקי נפשייהו מפלוגתא דהאי ודאי צריך לברך אחריו ברכה מעין שלש ולא פטר יין שבתוך המזון עכ"ל ולפי דבריהם משמע דהוא הדין נמי ביין שלפני המזון אינו פוטר אלא היכא דכבר נטל ידיו אבל אם לא נטל ידיו אינו פוטר וצריך לברך אחריו ברכה מעין שלש אבל להרא"ש ורבינו ושאר פוסקים דיין שלפני המזון פוטר אפילו לא נטל ידיו אין צריך לברך לאחריו ולכן נראה לי דכדי להסתלק מן הספק צריך דהשותה יין על השלחן לפני המזון קודם שנטל ידיו להתכוין שלא להוציא יין שבתוך הסעודה וממילא צריך לברך ברכה אחרונה תחילה קודם שנטל ידיו לסעודה ולא פטר יין שבתוך המזון ולפענ"ד לייסב בזה דעת הרי"ף שכתב בפ' ע"פ והכריע לברך ברכה אחרונה על השני ועל הרביעי והקשו עליו דלמה יברך על השני והלא הסעודה לפניו והוא פוטר יין שבתוך הסעודה ואם כן היאך יברך אחריו כמ"ש הרא"ש לשם ולא קשיא מידי דאיכא למימר להרי"ף דמפרש כפירוש התוספות והמרדכי דהא דיין שלפני המזון פוטר יין שבתוך המזון אינו אלא היכא שכבר נטל ידיו ולפיכך בכוס שני דשותהו לפני נטילה צריך לברך אחריו קודם שיטול ידיו ולפי זה היה נכון דכששותה כוס שני בליל פסח שיכוין שלא להוציא היין שבתוך הסעודה ואז צריך לברך לאחריו מעין שלשה לדברי הכל שבזה יוצא ידי התוספות והמרדכי והרי"ף ואז אי אפשר לו לשתות יין בתוך הסעודה דכיון דהיה צריך לברך לפניו היה נראה כמוסיף על הכוסות מיהו דברי התוספות והמרדכי דלעיל כתבם הסמ"ג בשם ר' יוחנן ורבינו יוסף וכך כתב המרדכי והגהות מיימונית סוף פרק רביעי דברכות בשם רבינו יוסף ובעשין בסמ"ג בסדר של פסח כתב וז"ל כתב ר' יוחנן בר שמואל בתשובה אחת שבוא ורבינו יעקב לא היו מברכים על הגפן בליל פסח עד לאחר כוס רביעי נראה דסבירא ליה לר"י אף על גב דבכל השנה לא הוה קביעות גמור לפטור היין שבתוך הסעודה אלא אם כן כבר נטל ידיו אבל בליל פסח שאדם חייב לקבוע עצמו ולשתות ארבע כוסות הוה ליה קביעות גמורה אף על פי שלא נטל ידיו והכוס שני שמברך עליו קודם נטילה פוטר אף היין שבתוך המזון ולפיכך אין לברך אחריו אלא לאחר כוס רביעי מיהו דעת הרי"ף אינו כן אלא אין חילוק בין שאר ימות השנה לליל פסח וכל ששותה קודם שנטל ידיו אינו פוטר ליין שבתוך הסעודה ולפיכך צריך לברך לאחריו ואחר כך נוטל ידיו ומנהגינו כר"י ורבינו יעקב תם שלא לברך לאחריו בליל פסח אלא לאחר כוס רביעי ויתבאר לקמן בסימן תע"ד אבל בשאר ימות השנה יברך על היין קודם שנטל ידיו ויכוין שלא להוציא היין שבתוך הסעודה כדפרישית וזה לשון הש"ע הילכך המבדיל קודם נטילה יכוין שלא להוציא יין שבתוך הסעודה ובדיעבד שלא כיון כך פוטר יין שבתוך הסעודה דספק ברכות דרבנן להקל עכ"ל ונראה ודאי דכל שכן כשבירך על היין שלפני המזון קודם שנטל ידיו ולא נתכוון שלא להוציא יין שבתוך הסעודה פוטר היין שבתוך הסעודה ואין לברך אחריו ודין שאר משקים כשבירך לפני המזון קודם שנטל ידיו יתבאר בסמוך ועיין לקמן בסימן רצ"ט ובס"ע : **ויין** שלפני המזון וכו' עד שנפטר בברכת המזון כל זה פשוט שם בפרק כיצד מברכין במשנה ובגמרא ובתוספות ובאשיר"י ולכאורה נראה דיין של קידוש והבדלה אפילו היה מקדש ומבדיל לאחר שנטל ידיו אינו פוטר יין שלאחר המזון שהוא בא לשתות דדוקא ליין שבתוך המזון הוא פוטרו דכיון דאין קידוש אלא במקום סעודה חשוב כאילו מברך על היין שבתוך המזון ואפי' מקדש מקמי שנטל ידיו כדפי' בסמוך אבל אין כוס של קידוש פוטר היין שלאחר המזון אפילו מקדש לאחר שנטל ידיו והכי משמע מדברי רבינו שכתב לעיל בסמוך וכן יין של קידוש פוטר יין בתוך המזון דמשמע דוקא בתוך המזון אבל מצאתי להרשב"א בחדושיו שכתב בד"ה איבעיא להו וז"ל ויין של קידוש והבדלה אף על גב שלמצוה קאתי מכל מקום כיון דקודם אכילה הוא כבא לשתות דמי ופטר ליה ליין שבתוך המזון ושלאחר המזון וכו' עכ"ל ולענין מעשה צריך עיון :
ודוקא

על היין ואח"כ מברך על המזון וב"ה אומרים מברך על המזון ואח"כ מברך על היין וקי"ל כב"ה : **וה"מ** שצריך לברך בתוך המזון שלא קבע לשתות לפני המזון וכו' בפרק כיצד מברכין (מב .) תנן בירך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון ופירש"י נוהגים היו להביא קודם אכילה כוס יין לשתות כדתניא לקמן ומביאין לפניהם פרפראות להמשיך האכילה כגון פרגיות ודגים ואח"כ מביאים השולחן ולאחר גמר סעודה יושבין ושותין ואוכלים פרפראות כגון כיסני דמעלי לליבא והוא יין שלאחר המזון ושניהם קודם בה"מ ובגמ' איבעיא להו בא להם יין בתוך המזון מהו שיפטור את היין שלאחר המזון את"ל בירך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון משום דזה לשתות וזה לשתות אבל הכא דזה לשרות וזה לשתות לא או דילמא ל"ש רב אמר פוטר ורב כהנא אמר אינו פוטר ופסקו הפוסקים כמ"ד אינו פוטר ופירשו התוספות והרא"ש על הא דאמרינן אבל הכא דזה לשרות וזה לשתו' לא דלשרות גרוע מלשתו' הילכך אינו בדין שיפטור הגרוע את החשוב וכתב הרא"ש נראה דיין שלפני המזון פוטר יין (שלאחר) [שבתוך] המזון דע"כ לא קא מבעיא ליה אלא מזה שבא לשרות אם פוטר יין שבא לשתות אבל יין שלפני המזון שבא לשתות פשיטא שפוטר יין שבתוך המזון ומזה הטעם יין של קידוש פוטר יין שבתוך המזון לא מיבעיא קידוש דאין קידוש אלא במקום סעודה אלא אפי' אם הבדיל על היין פוטר היין שבתוך המזון והביא ראיה לדבר וכ"כ שם ה"ר יונה והרשב"א וכ"כ הרא"ש גם בפ' ע"פ וגם כתב בהדיא שאפי' הבדיל קודם שנטל ידיו נמי פטור וכ"כ התו' בפרק כיצד מברכין (שם) אלא שנראה מדבריהם דיין דהבדלה לא פטר אלא כשהבדיל אחר שנטל ידיו שכתבו וז"ל נראה משום דאין לחלק בין הבדלה לקידוש ולאפוקי מהני דחולקין ואמרי דוקא קידוש פטר משום דאין קידוש אלא במקום סעודה אבל יין של הבדלה לא פטר אפילו הבדיל לאחר נטילה דהכי מיירי הא דפסקינן דיין שלפני המזון פטר היין שבתוך המזון דכבר נטל ידיו והכי משמע בסמוך מתוך הברייתא מיהו נראה כיון דנטל ידיו ודעתו לאכול ולשתות שם פוטר אפי' בהבדלה ומיהו יש שמחמירין להבדיל קודם נטילה לאפוקי נפשייהו מפלוגתא דהאי ודאי צריך לברך אחריו ברכה מעין ג' ולא פטר יין שבתוך המזון עכ"ל וכ"כ ג"כ המרדכי : **ולענין** הלכה נראה שאם מבדיל עד שלא נטל ידיו יכוין שלא להוציא יין שבתוך הסעודה לאפוקי נפשיה מספ' ובדיעבד שלא כיון כך פטר יין שבתוך הסעודה דספק ברכות דרבנן להקל :
ומ"ש רבינו יין שלפני המזון פוטר ג"כ היין שלאחר המזון היא המשנה שהזכרתי בסמוך : **ומ"ש** פירוש מי שרגיל לקבוע לשתות יין וכו' כלומר לאפוקי יין ששותה אחר ברכת המזון שצריך לברך עליו ואינו נפטר בברכת יין שלפניו וכמ"ש רבינו בהדיא לקמן בסמוך · וכתב ה"ר יונה שזה היה בימיהם שהיו מסלקים השולחן קודם בה"מ אבל עכשיו שאין נוהגין כן אפילו שותה אחר שגמר מלאכול כל זמן שלא בירך בה"מ חשיב בתוך המזון וכן כתבו התוספות על בעיא זו דיין שלאחר המזון ליתא בזמן הזה שאין אנו מושכין ידינו מן הפת כלל וכ"כ המרדכי וכ"כ עוד התוספות בפרק ע"פ (א) ובסימן קע"ט יתבאר דהיכא דאמר הב לן ונבריך לדידן נמי צריך לחזור לברך אם רוצה לשתות :
ומ"ש אמר רב לא שנו דיין שלפני המזון פוטר אלא בשבתות וי"ט וכו' שם :
ומ"ש

דרכי משה

קעד (א) מ"כ בהגהות חדשות פרק כיצד מברכין דאם היה בדעתו לפטור יין שלאחר המזון אז יין שלפני המזון פוטר שלאחר המזון :
כתב

דרישה

על היין ואח"כ על המזון ובית הלל אומרים מברך על המזון ואח"כ מברך על היין וקי"ל כב"ה ופירש"י והרי דפלוגתא תליא בזה דב"ש ס"ל ברכת המזון א"צ כוס וב"ה ס"ל דצריך כוס ע"ש :
[ב] יין שלפני המזון פוטר ג"כ היין שלאחר המזון ז"ל אוהל מועד ואיזה יקרא שלאחר המזון כל ששהה הרבה לאחר הסעודה קודם ברכת המזון ומרוב השמחה צמא לשתות אבל אם צמא מחמת האכילה אפילו לזמן מרובה אחר שהפסיק אכילתו אם לא בירך עדיין ברכת המזון כל יין שישתה אותו יין שבירך עליו בתוך המזון פוטר אותו דלשרות המאכל הוא עכ"ל וה"ר יונה כתב שדין שלאחר המזון היה בימיהם שהיו מסלקין השלחן קודם ברכת המזון אבל עכשיו שאין נוהגין כן אפילו שותה אחר שגמר מלאכול כל זמן שלא בירך ברכת המזון חשיב בתוך המזון :
הילכך

פרישה

המזון ולא מיבעיא קידוש דאין קידוש אלא במקום סעודה אלא אפילו אם הבדיל על היין פוטר היין שבתוך המזון ובפרק ע"פ כתב שאפילו הבדיל קודם שנטל ידיו נמי פטור ובזה דברי רבינו מבוארים אך במה שכתב רבינו אבל קבע לשתות לפני המזון נראה דר"ל כמו שהיו נוהגין בימיהם וכמ"ש רש"י שם בפרק כיצד מברכין והם היו נוהגין כן לאחר ברכת המוציא קודם שבאת המזון והתבשילין לפניהם וכ"כ התוספות בהדיא דבהכי איירי ומ"ש היין שלפני המזון פוטר היין שלאחר המזון דר"ל שכבר נטלו ידיהן ונטילת ידים ל"ד אלא ר"ל גם אחר בציעת המוציא דהא אין מפסיקין בשתיית יין בין נטילה להמוציא אף להגאונים דס"ל דאין צריך לסמוך ברכת נטילה לברכת המוציא היינו דוקא להפסיק בדברים אבל לא להפסיק במעשה השתייה וכמ"ש שם לעיל סי' קס"ו ע"ש · עיין מ"ש הרא"ש בר"פ ע"פ דף קל"ה סוף ע"ב וז"ל אהא דאמרינן בפרק כיצד מברכין בירך אהיין שלפני המזון ר"ל שהיו רגילין לקבוע עצמן לשתייה קודם נטילת ידים כו' וכ"כ עוד שם ריש דף קל"ט אהא דא"צ לברך ברכה אחרונה אכוס שני דד' כוסות בליל פסח משום דהוא יין שלפני המזון שפוטר היין שבתוך המזון ואותו כוס קודם נטילה לאכילה וכ"כ רבינו לקמן סי' תע"ד ע"ש וכן דעת ר"ת ור"י ורא"ש בכל קידוש שבת דכל השנה דמקדשין קודם נטילה וכמ"ש רבינו בסי' רע"א בסתם והוא פוטר היין שבתוך
הסעודה

(ב) שאדם קובע עצמו על היין הלכך כשבירך לפני המזון היה דעתו גם על שלאחר המזון אבל כל ימות השנה בירך על היין שלפני המזון לא פטר שלאחר המזון וכתב הראב"ד דווקא במקום שאין היין מצוי אבל במקומות הללו שהיין מצוי אין חילוק בין שבת וי"ט לחול לעולם פוטר ודוקא יין ששותין קודם בה"מ אחר גמר סעודה אותו הוא פוטר אבל אחר בה"מ היין שמברכין עליו בה"מ צריך לברך עליו ואינו נפטר ביין שלפני המזון ל"ש חול ול"ש שבת וי"ט ואם לא היה לו יין לפני המזון ובירך על היין שבתוך המזון אינו פוטר אפי' יין שלפני בה"מ אחר גמר סעודה וכל מה ששותה בתוך הסעודה די לו בברכה אחת וה"מ בסתם אבל אם כשבירך לא היה דעתו לשתות רק אותו הכוס ונמלך לשתות אחר אפי' בתוך הסעודה צריך לברך עליו ודוקא לפני היין צריך לברך בתוך הסעודה (ג) אבל לאחריו א"צ לברך שנפטר בבה"מ (ג) [ג] ועל כל שאר משקין שבסעודה א"צ לברך דחשיבי כבאין

ומ"ש בשם הראב"ד דדוקא במקום שאין היין מצוי וכו' כ"כ שם הרא"ש והרשב"א וכ"כ מדברי התוספות : **ומ"ש** ודוקא יין ששותין קודם בה"מ וכו' כ"כ שם הרי"ף והרא"ש וכ"כ מדברי רש"י על המשנה שכתבתי בסמוך וכ"כ הרמב"ם בפ"ד מהלכות ברכות : **ומ"ש** ואם לא היה לו יין לפני המזון וברך על היין שבתוך המזון אינו פוטר וכו' היינו מה שכתבתי בסמוך דאיבעיא להו בא להם יין בתוך המזון מהו שיפטור את היין שלאחר המזון איכא מ"ד פוטר ואיכא מ"ד אינו פוטר ופסקו הרי"ף והרא"ש כמ"ד אינו פוטר וכן דעת הרשב"א וכ"פ הרמב"ם בפ"ד מהלכות ברכות : **כתוב** באהל מועד יין שלפני המזון פוטר את שלאחר המזון בד"א בשבתות וי"ט וט' אבל יין שבתוך המזון אינו פוטר שלאחר המזון שהוא לפתוח שאין העיקר פוטר הטפל ואיזה יין נקרא שלאחר המזון כל ששה הרבה לאחר הסעודה קודם בה"מ ומרוב השיחה צמא לשתות אבל אם צמא מחמת האכילה אפילו לזמן מרובה אחר שהפסיק אכילתו אם לא בירך עדיין בה"מ כל יין שישתה אותו יין שבירך עליו בתוך המזון פוטר אותו דלשרות המאכל הוא עכ"ל ומדברי הרשב"א שאכתוב בסמוך נראה כן (ג) :

וכל מה ששותה בתוך הסעודה די לו בברכה אחת וה"מ בסתם אבל אם כשבירך לא היה דעתו לשתות רק אותו הכוס וכו' בפרק ע"פ (קג:) אמימר ומר זוטרא ורב אשי הוו יתבי בסעודתא וקאי עלייהו רב אחא אמימר בירך על כל כסא וכסא ומר זוטרא בירך אכסא קמא ואכסא דברכתא רב אשי בירך אכסא קמא ותו לא בריך אמימר אמר אנא נמלך אנא ומר זוטרא אמר אנא דעבדי כתלמידי דרב דרב ברונא ור"ח תלמידי דרב הוו יתבי בסעודתא הוה קאי עלייהו רב ייבא סבא א"ל הב ונבריך ולבסוף אמרו ליה הב ונישתי א"ל הכי אמר רב כיון דאמריתו הב ונבריך איתסר לכו למישתי פירוש משום דקא עקרי דעתייהו ממשתיא רב אשי אמר לית הלכתא כתלמידי דרב וכתבו הרי"ף והרא"ש וקי"ל כמר זוטרא וכתלמידי דרב ובנמלך קי"ל כאמימר דאי בריך ליה אחד כסא אדעתא דלא למישתי אלא ההוא כסא בלחוד והדר אימליך למשתי כסא אחרינא צריך לברוכי בפה"ג והדר שתי וסיים בהרא"ש אבל ברכה אחרונה לא בעי דסיפה דעת לא מצריך ברכה אלא להבא ובפרק כילד מברכין (מא:) גבי הא דא"ר פפא דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה כתב דיין שבתוך המזון טעון ברכה לפניו אבל לא לאחריו כדמוכח בע"פ בעובדא דתלמידי דרב דחד מינייהו בריך אכסא קמא ואכסא דברכתא ומפרש טעמא בפרק כיסוי הדם (פו:) משום דבה"מ הוי הפסקה אלמא דלא בירך לאחר היין שבתוך הסעודה דאי בריך לאחריו למה לי טעמא משום הפסקה דבה"מ תיפוק ליה משום שבירך על היין ששתה עכ"ל · וכתב עוד שם ובפרק ע"פ מה שאין מברכין ברכה אחרונה על היין שבתוך המזון אפילו אם לא נשאר לו כוס לבה"מ פרשב"ם משום דבה"מ פוטרו מק"ו השתא מעין ג' פוטרו ג' מיבעיא והאי ק"ו פריכא הוא דברים הבאים (אחר הסעודה שלא) מחמת הסעודה יוכיחו שטעונים ברכה לפניהם ולאחריהם אלא היינו טעמא משום דהיין בא לשרות המאכלה וא"א לאכילה בלא שתיה והוי כדברים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעוד' ואף לפניו לא היה טעון ברכה אלא משום דגורם ברכה לעצמו אבל לאחריו ודאי נפטר מהאי טעמא וכ"כ התוספות והמרדכי בפרק ע"פ ולאפוקי ממחזור ויטרי שהיה מצריך לברך אחריו ואין הלכה כמותו וגם רש"י לא היה מברך לאחריו וכן נהגו · וזהו שכתב רבינו ודוקא לפני היין צריך לברך בתוך הסעודה אבל לאחריו א"צ לברך · והרשב"א בפרק כילד מברכין גבי הא דשאלו את בן זומא מפני מה אמרו דברים הבאים מחמת הסעודה וכו' כתב וז"ל ולענין ברכה אחרונה של יין הבא בתוך המזון אינו טעון כלל דבה"מ פוטרת כל מה שבא בתוך המזון כדרך שהיא פוטרת ברכה אחרונה של דברים הבאים בתוך הסעודה שלא מחמת הסעודה ואע"פ שהם טעונים ברכה לפניהם והא נמי דכוותייהו הוא ועדיף מינייהו משום דאיהו נמי מיזן זיין ובתוספות הביאו ראיה מתלמידי דרב דחד בריך אכסא קמא ואכסא דברכתא וקא מפרשינן טעמיה דבריך אכסא דברכת' משום דבה"מ הויא הפסקה דמשתי וברוכי בהדדי לא אפשר אלמא לא בריך אכסי דקודם ברכה לאחריהם דאי בריך עלייהו לבסוף מ"ש משום הפסק ברכה תיפוק ליה משום דכיון דבריך עלייהו לבסוף ה"ל גמר שתיה ואידך בעי ברוכי ומיהו יין שלאחר המזון כלומר ששתה לאחר שגמר מלאכול הרבה הפסיק בשיחה ומתוך שיחה צמא לשתות דקי"ל בסמוך דבעי ברוכי בתחלתו נראה לפי דברי התוספות שהוא טעון ברכה לאחריו ואין בה"מ פוטרת אותו דאין ברכת ג' פוטרת מעין ג' ול"נ דאפשר לומר דביין ברכת ג' פוטרת מעין ג' דידיה אע"ג דלגבי תאני' וענבים לא פטרא וטעמא משום דאמרי' בר"פ כילד מברכין (לה:) חמרא סעיד ומשמח נהמא סעיד ולא משמח אי הכי ליבריך עליה ג' ברכות לא קבעי אינשי עילויה אלמא אי הויא קביעותא מברכין עליה ג' ברכות וכיון שכן כיון שבתוך הסעוד' של קבע שותהו מתוך דהויא קביעות לאכילה הויא קביעות לשתיה וכענין שאמרו גבי הסיבה מגו דמהניא הסיבה לפת מהניא הסיבה ליין עכ"ל ובתוספות שלנו בפ' ערבי פסחים כתוב ואפילו יין דלאחר הסעודה נראה שא"צ לברך לאחריו דלעולם חשוב מחמת הסעודה : **וכתב** הרא"ש פרק ע"פ דיין שלפני המזון כיון שהוא בא לפתוח בני מעיים ולהמשיך אדם לתאות אכילה ברה"מ פוטרתו וא"צ לברך לאחריו אף כשאין לו יין בתוך המזון (ד) :

ועל כל שאר משקין שבסעודה א"צ לברך וכו' כלומר כשאין שם יין דאם יש שם יין הא קי"ל דיין פוטר כל מיני משקין ודין זה שכתב רבינו נלמד מדגרסינן בפרק כילד מברכין (מא:) שאלו את בן זומא וכו' אי הכי יין נמי נפטריה פת שאני יין שגורם ברכה לעצמו וכתב הרשב"א א"ה יין נמי כלומר דיין נמי מחמת הסעודה הוא בא דלשרות המאכל הוא בא שאני יין דגורם ברכה לעצמו פירוש רש"י בכמה מקומות הוא בא ומברכין עליו אע"פ שלא היו צריכים לשתותו ולפי פירוש זה מים שאדם שותה בתוך הסעודה אינם טעונים ברכה דאף הן מחמת הסעודה הן באין לשרות המאכל וכן אמרו שהיה נוהג רש"י ורבינו תם וגדולי הצרפתים ז"ל וי"מ יין גורם ברכה לעצמו כלומר השתיה היא גורמת ברכה לעצמה לפי שהאכילה והשתיה שני ענינים וא"א לשתיהן להיות כאחד וכתב הראב"ד דלפ"ז הפירוש אפילו שתיית מים נמי בעי ברכה ויש עוד מחמירין לברך עליהם בכל פעם ופעם משום דמסתמא נמלך הוא בשתיה בכל פעם דאין אדם קובע עצמו על שתיה וכמו שהוא חייב לברך על היין בתוך ימי החול על כל כוס וכוס במקום שאין יין מצוי מיהא ודברי רש"י ור"ת ז"ל נראין עיקר עכ"ל הרשב"א וסברות אלו בתוס' וה"ר יונה והמרדכי ודעתם מסכמת לדעת רש"י ור"ת שכיון שהמים בסבת הפת צריך לשתותן מעין המזון הוי והפת פוטרת אותם וכן דעת סמ"ג וסמ"ק וכתב הר"י ואפילו היה צמא מתחלה לא נאמר כיון שמתחלה היה צמא ולא באו בסבת הפת מברך עליו עכשיו אלא כיון שלא רצה לשתות מתחלה כדי שלא יזיקו לו המים

ודוקא לפני היין צריך לברך בתוך הסעודה אבל לאחריו א"צ לברך שנפטר בבה"מ משמע מלשון רבינו דעל היין שלאחר המזון צריך לברך לאחריו ואין ברה"מ פוטרתו והכי משמע ממ"ש הרא"ש בפרק ע"פ ומביאו ב"י דעל היין שלפני המזון אין צריך לברך לאחריו אף כשאין לו יין בתוך המזון דכיון שהוא בא לפתוח בני מעיים ולהמשיך אדם לתאות אכילה ברכת המזון פוטרתו עכ"ל ובחידושי הרשב"א כתב שני סברות בזה ומביאו ב"י · מיהו למה שיתבאר בסימן קע"ז דאין אנו רגילין למשוך ידינו מן הפת עד ברכת המזון ליכא מאן דפליג דאפילו ביין שלאחר המזון אין צריך לברך לאחריו דברכת המזון פוטרתו : **ועל** כל שאר משקים שבסעודה וכו' מחלוקת זו תלוי במ"ש בגמרא בפרק כילד מברכין (סוף דף מ"א) אי הכי יין נמי נפטריה פת שאני יין דגורם ברכה לעצמו וכתבו התוספות דפריך דודאי יין מחמת סעודה אתי שהוא שותה כמה פעמים דאי לאו הסעודה לא ישתה ולפטריה פת ומשני שאני יין דגורם ברכה לעצמו פירש רש"י דבהרבה מקומות הוא בא ומברכין עליו אף על פי שאין צריך לשתות כגון בקידוש ובברכת אירוסין דלפי זה כתב רבינו תם משמע דבשאר משקין כמו מים ושכר הבאים מחמת סעודה פת פוטרתן דאפילו יין הוה פוטר אי לאו דקובע ברכה לעצמו עכ"ל וזהו דעת הרא"ש ורבינו אבל מחזור ויטרי חולק על שתיית מים הביאו התוספות לשם וזה לשונו צריך לברך על שתיית המים בכל פעם ופעם ואפילו בתוך הסעודה דהוי כנמלך דלא פריך הכא דנפטריה פת ליין אלא משום דיין זיין אבל מים לא זייני וכדתנן בריש פרק בכל מערבין הנודר מן המזון מותר במלח ובמים ופשיטא דלא פטר להו פת דאינה בכלל ברכת הפת וכך כתב הרא"ש לשם בשם ה"ר יוסף טוב והרא"ש דחה דבריו מיהו לפי טעם זה בשכר ובשאר משקים חוץ ממים מודו דפת פוטרתן אבל הרשב"א כתב סברא שלישית דיש מפרשים יין גורם ברכה לעצמו כלומר השתייה היא גורמת ברכה לעצמה לפי שהאכילה והשתיה שני ענינים ואי אפשר לשתיהן להיות כאחד וכתב הראב"ד דלפי זה הפירוש אפילו שתיית מים נמי בעי ברכה וכו' עד ודברי רש"י ורבינו תם נראה עיקר עד כאן לשון הרשב"א השתא לפי דעת יש מפרשים גם בשכר ושאר משקים צריך ברכה לפניו ואין הפת פוטרתן וכך כתב בשבולי לקט בשם הלכות גדולות מאן דשתי מיא או שיכרא בסעודתו מברך זימנא קמייתא ומה שכתב רבינו על שם בעל הלכות גדולות שיש לברך על המים שבתוך הסעודה לאו דוקא מים אלא הוא הדין שאר משקים ולא נקט מים אלא לרבותא דלא מיבעיא שאר משקים דאדם שותה אותן אף שלא לצמאו ואפילו אינו אוכל כלום דפשיטא דצריך לברך אף בתוך הסעודה אלא אפי' מים שאין אדם שותה אותן אלא לצמאו כשהוא אוכל נמי צריך לברך לפניהם וכמה שכתב הראב"ד דאפילו שתיית מים נמי צריך ברכה כלומר ומכל שכן שאר משקים ודלא כמחזור ויטרי והר"ר יוסף טוב דמפרשים איפכא דמים דוקא בעי ברכה דכיון דלא זייני אין הפת פוטרתן אבל שכר ושאר משקים דמיזן זייני לא בעי ברכה לפניהם דפת פוטרתן ועכשיו נהגו הכל שלא לברך כלל בתוך הסעודה לא על המים ולא על שאר משקים גם לא שמענו מרבותינו שהיו נוהגים כמנהג הר"ס והרא"ש להסתלק מן הספק לברך קודם נטילה על שאר משקים על דעת לשתות בתוך סעודתו כי תופסים עיקר כפירוש רש"י ורבינו תם ור"י והפוסקים השותים מימיהם דפת פוטרתן ולפ"ז המיסב על השלחן וקבע עצמו לשתות שאר משקים ובירך לפניהם קודם נטילת ידים כיון שאין דעתו לפטור מה ששותה בתוך הסעודה צריך לברך על המשקים ששתה לפני

דרכי משה

(ב) כתב הר"ן פרק כיצד מברכין דף ל"ג ע"ב דיום הקזה וסעודה שאוכל מיד אחר המרחץ דינו כשבת וי"ט דעיקר הסעודה הוא יין וכן הוא שם בגמרא פרק כיצד מברכין וכתב בתא"ו נ"ו ח"א אבל יין שבתוך המזון אף בחול פוטרו שכל אדם רגיל לשתות יין : (ג) ומ"כ בהגהות אלפסי החדשות פרק כיצד מברכין דאם היה בדעתו איין שלאחר המזון אז וכן יין שבתוך המזון פוטר שלאחר המזון : (ד) וכ"כ בתא"ו נ"י :

פרישה

(ב) **אבל** לאחריו א"צ לברך שנפטר בברכת המזון הטעם דהיין בא לשרות המאכל וא"א לאכילה בלא שתיה והוי כדברים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה ואפילו לפניו לא היה טעון ברכה כלל אלא משום דגורם ברכה לעצמו ובתוספתא שלנו פרק ע"פ כתב ואפילו יין דלאחר הסעודה נראה שא"צ לברך לאחריו דלעולם חשיב מחמת הסעודה ומ"ש רבינו בתוך הסעודה אפשר דרצה בו גם יין דלאחר הסעודה וקראו בשם תוך הסעודה הואיל ובא ג"כ לצורך הסעודה וה"ה נמי קודם הסעודה כמ"ש הרא"ש וא"כ משום רבותא דברכה ראשונה אפי' שבתוך המזון צריך לברך ברכה ראשונה והרא"ש נתן טעם ליין שלפני הסעודה כיון שבא לפתוח בני המעיים ולהמשיך אדם לתאות אכילה ברכת המזון פוטרתו וא"צ לברך לאחריו אף כשאין לו יין בתוך המזון :

(ג) **ועל** כל שאר משקין שבסעודה א"צ לברך כלומר כשאין שם יין דאם יש שם יין הא קי"ל דיין פוטר כל מיני משקין :

הסעודה וכן הבדלה וכמ"ש רבינו ג"כ כאן וק"ל · א"כ נקטו לאחר נטילה משום הקידוש דבזמניהו שעושין קידוש אחר הנטילה ואף שהרא"ש כתב שאפילו הבדלה קודם הנטילה פוטר ובודאי מיירי ביין שקובעין עליו לצורך הסעודה לפני הנטילה יכול להיות דס"ל דאם אירע כן שקבעו קודם הנטילה לצורך האכילה על היין שפוטר אותו היין ליין שבתוך הסעודה ושלאחר הסעודה אלא שאין דרכם היה כן ומש"ה כתבו ס"ג"ש יין שלפני המזון איירי מסתמא כשקבעו אחר הנטילה ובודאי להכי איירי מ"ש דהבדלה פוטר יין של סעודה דמיירי נמי דעושה הבדלה אחר הנטילה ולא קודם לכן מפני שאין הבדלה לצורך הסעודה אבל ביין שהוא דפוטר אף אם אירע שקבעו קודם נטילה כיון שהיא לצורך הסעודה לכן צ"ל מ"ש בסימן קע"ו ז"ל בירך על הפרפרת לא פטר את הפת דהא לפי' התוספות שכתבתי שם דרכן היה לקבען על היין והפרפרות והמוציא ואיך ס"ד יפטרו את הפת שקודם אכילת הפת כבר הוצרך לעשות המוציא וצ"ל ג"כ דמיירי אם אירע כן שאכלו פרפרות קודם לכן וקל להבין :

סימן

כבאין מחמת הסעודה לפי שאין דרך לאכול בלא שתיה ואף יין לא היה צריך ברכה לפניו אלא משום (ד) שהוא חשוב וקובע ברכה לעצמו ולכן צריך ברכה לפניו ובה"ג כתב שיש לברך על המים שבסעודה (ה) וא"א הרא"ש ז"ל כתב י"א שיש לברך על המים שבתוך הסעודה על כל פעם ופעם דנמלך הוי שאין אדם שותה מים אלא לצמאו ולא מסתבר לי כלל כי ידוע שא"א לו לאכול בלא שתייה ואינו מסיח דעתו משתייה כל זמן שהוא אוכל (ו) והרוצה להסתלק מן הספק ישב קודם נטילה במקום אכילתו ויברך על המים על דעת לשתות בתוך סעודתו ע"כ: ואם המסובין רבים אפי' הסיבו ביחד כל אחד ואחד מברך לעצמו על היין שבתוך המזון הואיל ואין בית הבליעה פנוי ופירש"י ואין לב המסובין אל המברך אלא לבלוע ובעינן דעת שומע ומשמיע וכתב א"א הרא"ש ז"ל ומטעם זה י"א אם אמר המברך סברי מרנן והם מפנין בית הבליעה כדי לשמוע שפיר דמי ומיהו לא נראה האי טעמא שאע"פ שאוכלין יכולין לשמוע הברכה ולצאת בשמיעה ונראה הטעם כמו שמפרש בירושלמי שאינם יכולים לענות אמן שאין משיחין בסעודה שמא יקדים קנה לוושט ואפילו אם שומע בעונה ויוצא בלא עניית אמן חיישינן שמא יענה אמן [ד] הלכך בכל ענין כל אחד מברך לעצמו (ז) ועל היין שלאחר המזון אם הסיבו

לפני הסעודה ברכה אחרונה ואח"כ נוטל ידיו לסעודה : **והרוצה** להסתלק מן הספק ישב קודם נטילה וכו' הרא"ש שכתב כך אזיל לטעמיה דיין שלפני המזון פוטר יין שלאחר המזון אפי' לא נטל ידיו אבל לדעת התוספות והמרדכי דאם לפני נטילה צריך לברך מיד ברכה אחרונה לא נסתלק מן הספק אלא א"כ שיברך לאחר נטילה קודם שיברך המוציא דכשבירך המוציא ה"ל תוך הסעודה ונכנס בספק ואף על פי שאין להפסיק בין הנטילה להמוציא משום היסח הדעת כמ"ש הכל בו בשם מהר"ם ריש סימן קס"ו היינו במסיח מילי דעלמא אבל אם עושה כן לשם מצוה להסתלק מן הספק פשיט' דשרי ובהגהות מיימוניות איתא להדיא בשם מהר"ם קודם המוצי' ועיין בב"י : **ואם** המסובים רבים אפילו הסיבו ביחד וכו' עד ולדידן אפי' בלא הסיבה ע"ל סימן קס"ז סי"ב ומ"ש ובספר המצות כתב שאין אנו רגילין לקבוע אלא בפת וכו' פי' ס"ה פוסק כלישנא בתרא דשאר דברים לא מהני להו הסיבה וכל אחד צריך לברך לעצמו וכן פסק הראב"ד הביאו ב"י ועוד סבירא ליה כדעת התוספות בפרק כ"מ (דף ל"ט) בד"ה נתן בר קפרא וז"ל ואנו אין לנו שום הסיבה אלא על הפת ולכך צריך לברך כל אחד על כל דבר חוץ בפירות חוץ ביין עכ"ל וכן כתבו התו' עוד בפ' כ"ה (דף ק"ו) בד"ה וש"מ ומביאו ב"י ולכך פסק דביין או שאר כל הדברים אין אחד פוטר את חברו ואף על פי כן כתב רבינו ולא נהירא והוא לפי שראה בדורו שהיו רגילין לקבוע גם על היין וכמו שהוא בדורינו זה והתוספות והסמ"ג כתבו לפי דורם שלא היו רגילין לקבוע על היין גם נמשך רבינו אחר פסק הרא"ש כלישנא קמא להקל בברכות דרבנן דבשאר כל הדברי' אפילו לדידהו אחד פוטר את חברו בישיבה לחוד ולענין הלכה כדי להסתלק מן הספק אם קובעין עצמן לשתות יין יכוין המברך שלא להוציא אחרים כדי שיתחייב כל אחד לברך לעצמו ודוקא בברכת בפה"ג אבל בברכת הטוב והמטיב מברך אחד לכולם ועיין במ"ש סימן קע"ה ס"ג . כתוב בתוך הגהת מהרש"ל וז"ל מצאתי מפני מה אומרי' סברי מרנן על היין לפי שבשע' שהיו דנין ד"נ היו משקין אותן יין ע"ד תנו שכר לאובד ויין למרי נפש וכן היו משקין האבלים יין כדאמרינן לא נברא יין אלא לנחם בו אבלים לכך אמרי' סברי מרנן שיהא לחיים ולא למות עד כאן לשונו כך השיב רבינו יוסף הגדול ואם תאמר קידוש והבדלה למה אומרים סברי מרנן וגם בברכת המזון הרי בית הבליעה פנוי זהו שלא לחלק בברכת היין זה הכלל אין מורשין על היין ואין מסבירין על הפת מאי טעמא לפי שהוא רשות שאם רצה שלא לאכול לחם ובשר הרשות בידו לפיכך נוטל רשות כדי שיסכימו כולן אבל קידוש והבדלה וברכת המזון שהיא טעונה לשם מצוה אין צריך ליטול רשות אלא יאמר סברי מרנן כלומר תנו דעתכ' על הברכה לצאת בה ידי חובתכם והן עונין לחיים וכן יין שבתוך הסעודה א"צ ליטול רשות דכיון שישבו כולן לאכול ודאי אי אפשר בלא שתייה לפיכך יש לומר סברי מרנן או סברי מורי אבל אין לומר סברי מרניי שאין זה תיבה עכ"ל . ומהר"ח מ"ץ כתב הטעם מה שאומרי' סברי מרנן על היין ולא על הלחם ולא על השכר משום שהיין הביא קללה לעולם בימי נח שנשתכר

המים נמצ' כי שתוי' המים בסבת הפת היא ואה"ל עליהם דפת פוטרתן עכ"ל והגה"מ כתבו בס"ד שבהרבה נוהגים כדעת ר"י ור"ת שלא היו מברכין על שום משקה בסעודה ואח"כ כתבו ומי שמברך על המים יברך על כל פעם ופעם דשתי דהשתא נמלך וכה"ג כתב דלא יברך אלא זימנא קמייתא ומיהו עם דבר כה"ג עכ"ל והגהות כתב בשם ה"ר שמואל שנהגו לברך על כל משקים הבאים בתוך הסעודה ונראה שצריך לברך על כל פעם ופעם והטעם כדברי ר"י ור"ת ואינו מברך על שום משקה בתוך הסעודה כי אם על היין לבדו לא הספיק וזהו בטוב עכ"ל (ה) ובשבלי הלקט כתב דעת ר"י ואח"כ כתב שמצאתי בה"ג מאן דשתי מיא או שיכרא בסעודתו מברך זימנא קמייתא והעלה שכדברי בה"ג נ"ל עיקר וכן פסק ה"ר ישעיה ז"ל והרא"ש גבי הא דאמר רב פפא דברים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה אינם טעונים ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם כתב וכן משקים הבאים בתוך הסעודה חשיבי באים מחמת הסעודה לפי שאין בני אדם רגילים לאכול בלא שתיה וחשיבי כעיקר סעודה . ואח"כ כתב בה"ג פסק שיש לברך על המים בתוך הסעודה ופירש הרי"ט הטעם דכי פריך יין נמי נפטריה פת יין שייך לאקשויי הכי משום דזיין .אבל מים לא זייני כדאמרינן בנדרים (ע' ברכות לה :) אין הפת פוטרתו ול"כ שהיין פוטר כל מיני משקים אע"ג דברכת בפה"ג לא שייך מידי לשאר משקי' לפי שהיין ראש לכל מיני משקים הוא עיקר לענין ברכה וכולם טפלים לו וכן נמי כיון דפת הוא עיקר הסעודה והמשקים אינם באים אלא בשבילו הפת פוטרתן אף ע"ג דלא זייני דמים נמי מיקרי באים מחמת הסעודה כדאמרינן (ב"ק לב :) פת שחרית וקיתון של מים מבטלן וי"א שיש לברך על המים באמצע הסעודה על כל פעם ופעם דנמלך הוי שאין אדם שותה מים אלא לצמאו ולא מסתבר לי כלל כי ידוע הוא שא"א לאכול בלא שתיה וכו' ומתוך דבריו משמע שדעתו נוטה לדברי האומרים דמים שבתוך הסעודה אינם טעונים ברכה כלל אלא שמכל מקום כדי להסתלק מן הספק כתב שקודם נט"י יברך על המים על דעת לשתות בתוך סעודתו כלומר ובהכי מסתלק מן הספק שיוצא לדברי הכל שאף לדברי האומרים שצריך לברך בכל פעם ופעם משום דנמלך הוי בכה"ג מודו דמהני דכיון דמברך ע"ד לשתות בתוך סעודתו כל פעמים שירצה תו לא הוי נמלך וכ"כ בתשובה כלל ד' יביא מים ויברך עליהם וישתה קודם שיטול ובהגה"מ פי"ד כתוב שכך היה נוהג הר"ס לברך על המים קודם ברכת המוציא ע"ד לשתות עד אחר בה"מ ע"כ : **ומ"ש** הרא"ש שיברך על המים קודם נטילה כלו' אבל לא בין נטילה להמוציא משום דהוי הפסק ולטעמיה אזיל שסובר דהויא דתיכף לנטיל' ברכה אף במים ראשונים היא כמו שנתבאר בסי' קס"ו . והגהות שכתבו בשם הר"ס שיברך קודם ברכת המוציא אפשר דסבר דהויא דתיכף לנטילה ברכה במים אחרונים דוקא היא או שהוא סובר דברכת המים כיון דצרכי סעודה היא לא הוי הפסק בין נטילה להמוציא ובהגה' החדשות כתוב שמברך על המים קודם ברכת המוציא ונט"י וכדברי הרא"ש וכן עיקר : **ומ"ש** הרא"ש ישב במקום סעודתו נראה שהוא כדי להראות שהוא קובע מקום לשתות כדי שע"י ברכה זו יצא י"ח בכל הסעודה : **כתב** הרוקח שיש אומרי' דהא דקי"ל יין פוטר כל מיני משקים היינו מברכה אחרונה דוקא אבל לא מברכה ראשונה ולא משמע כן מדברי הפוסקים אלא גם מברכה ראשונה הוא פוטרן וכן משמע בגמ' מדמדמה ליה לפת כשם שפת פוטרת כל מיני מאכל כך יין פוטר כל מיני משקים וכיון דפת פוטר גם מברכה ראשונה ה"ה ליין (ו) : **ואם** המסובין רבי' אפי' הסיבו ביחד כל אחד ואחד מברך לעצמו וכו'. בפרק כיצד מברכין (מב :) משנה בא להם יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו לאחר המזון א' מברך לכולם ומפרש בגמ' (מג .) טעמא דבא להם בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו מפני שאין בית הבליעה פנוי וכתבו התוס' שי"מ כשאומר סברי מורי והן מניחין לאכול כדי לשמוע הברכה ולענות אמן שיוצאין בברכת המברך ול"נ לרבינו אלחנן וכ"כ גם כן המרדכי אלא שכתב שנהגו העולם שלא כדעת רבי' אלחנן (ז) . אבל הרא"ש הסכים כדברי רבינו אלחנן דבכל ענין כל אחד ואחד מברך לעצמו וכמו שכתב רבינו וכן דעת ה"ר יונה והרשב"א ז"ל : **כתב** הכלבו והיכא שמתכוונים המסובין לפטור עצמם מבפה"ג יש להסתפק אם יפטור אותם אם לאו ונראה דלא כפירוש ר' אלחנן דלא פלוג רבנן : **וברכת** הטוב והמטיב שבתוך הסעוד' אם אחד מברך לכולם כתב רבינו בסי' שאחר זה : **ועל** היין שלאחר המזון אם הסיבו

דרכי משה

(ה) וכן המנהג : (ו) וכ"כ המרדכי ס"פ כיצד מברכין בשם הר"ם דאם המשקים לפניו בשעה שמברך על היין פוטרן בין ברכה ראשונה בין ברכה אחרונה אבל אם אין המשקים לפניו אין היין פוטרן כלל בזמן הזה שאין אנו קובעים על היין כמ"ש בספר המצות וכתב הר"ר אברהם מפראג אמנם לפי דברי הטור אין חילוק בין זמן הזה לזמנם עכ"ל וע"ל סימן רי"ג כיצד נקטינן הלכתא בהא : (ז) וכן הוא בהגהות מיימון פ"ז דברכות וכן המנהג וענין סברי ע"ל סימן קס"ז :

ומיהו

דרישה

[ד] **הילכך** בכל ענין כל א' מברך לעצמו ק"ק דאכתי לא יברך אלא א' ויאמר סברי ואז יפסיקו מלאכול ויענו אמן ואין לחוש וא"ל דס"ל להרא"ש דאף אם יאמר סברי אין חוששין דלא יפסיקו מלאכול דא"כ קשה למה סתר דברי הי"א בזה וגם אין לומר דמהני אמירת סברי להרא"ש דהא סיים רבינו וכתב הילכך בכל ענין כו' ועוד דבהדיא כתב ה[...] בשם כתו' דלא מהני סברי לכן נראה דהרא"ש לטעמיה אזיל דס"ל דאף אם יאכלו יכולין לשמוע הברכה ולצאת בשמיעתן הילכך כשיאמר סברי רבותי ר"ל תנו דעתכם לשמוע ולצאת בברכה שאני מברך אינו מורום שיפסקו מהאכילה אלא שיתנו דעתם לשמוע וא"כ יש חשש שמא קצתם יענו אמן ומתוך אכילתם יקדים להם קנה לוושט משא"כ לי"א דס"ל דמה שמצריך כל א' לברך לנפשו הוא מטעם דכיון שהם אוכלים א"א להם לכוין אל השמיעה נמצא דס"ל כשיאמר סברי רבותי דהיינו תנו דעתכם אל הברכה צריכי' שיפסקו וזולתו אינם יוצאים וזהו שכתב הרא"ש בשם י"א דכשהוא יאמר סברי כו' מפנים בית הבליעה כו' היינו לסברתייהו די"א וליה לא ס"ל הכי ודו"ק . מיהו תירץ זה ג"כ דחוק הוא דא"כ אף שלא מהני לומר סברי רבותי דהיינו תנו דעתכם אל הברכה שאז לא יפנה מהאכילה רק יתנו דעתם לשמוע ויש לחשש שמא יבא לידי סכנה מ"מ הא איכא תקנה שיאמר בהדיא פסקו מלאכול כדי לצאת שזולת זה אין הדין נותן שתצאו בברכה זו ולמה כתב הרא"ש שבכל ענין צריך כל אחד לברך לעצמו הילכך נאמר שס"ל להרא"ש דבכל ענין חששו כיון שאכילה לפניהם שמא יאכלו ויענו אמן אבל השתא שתקנו שכל א' מברך לעצמו בודאי המברך פונה דעתו מהאכילה בעת שרוצה לשתות ולברך משא"כ כשאחר מברך והוא לא ישתה מיד אלא יענה אמן והשתא א"ש מ"ש הי"א כשאמר להם סברי מפני' בית הבליעה כו' משמע שבודאי יפנו ולא תלה זה בסברתן דלא יוצא בשמיעה דהא אכתי לא אשמועינן דעת הי"א ותחלת דבר הוא זה וק"ל ועיין בש"ע של רמ"י שי' מה שתירץ בזה ודמיתי אותו בקש עם שאר תירוצים הנאמרים בענין זה ואשר כתבתי הוא הנכון לדעתי בפי' הרא"ש ועיין בש"ע שכתב רמ"א שמועיל אמירת סברי גם לזה שיפנה ויענה אמן ול"כ מטעם שכתבתי ודו"ק :

ואם

פרישה

(ד) **שהוא** חשוב וקובע ברכה לעצמו פרש"י בכמה מקומות הוא בא ומברכין עליו ואע"פ שלא היו צריכין וסמ"ג והתוס' כתבו קובע ברכה לעצמו פי' שמברכין עליו בפה"ג הו זיל ואשתני לעילוי' דמתחלה בענבים מברכין בורא פרי העץ :

(ה) **וא"א** הרא"ש ז"ל כתב י"א שיש לברך על המים וכו' טעם הרא"ש ז"ל שא"צ לברך אפילו מתחלה על שאר המשקין הוא לפי שכמו שהיין לפי שהוא ראש לכל מיני משקים הוא עיקר לענין ברכה וכולם טפילים לו וכן נמי כיון דפת הוא עיקר הסעודה והמשקים אינם באים אלא בשבילו הפת פוטרת אע"ג דלא זייני דמים נמי מקרי באים מחמת הסעודה וכו' . ועוד כתב הרא"ש בשם הר"ר יום טוב דטעם של ה"ג שמברך על המים הוא לפי שלא זייני אינם בכלל ברכת הפת המיזון . וק' ממ"ש שבילי הלקט בשם בעל הלכות דמאן דשתי מיא או שיכרא בסעודה מברך זמנא קמייתא דמשמע אפילו בשיכרא דמיזן ויין ג"כ ס"ל למברך בסעודה . ושוב ראיתי לבה"ג בפרק שלשה שאכלו שכתב לשון זה ומאן דשתי מיא אפילו תרי או תלתא זימני בסעודתא לא צריך לברוכי על כל זימנא וזימנא וכן חמרא ושכרא ומשחא כי מברך זימנא קמייתא מכאן ואילך לא צריך לברוכי על כל זמנא וזמנא עכ"ל . וקשה למה כתב וכן חמרא ושכרא וכו' דמ"ש . וגם איך ס"ד שיברך בחמרא ושכרא על כל פעם דבשלמא במים ה"א דנקרא נמלך אבל בשכרא כ"ש בחמרא ודאי לא נקרא נמלך לכן ע"כ צ"ל דהא דקאמר וכן חמרא ושכרא לאו בסעודתא קמיירי אלא בלא סעודה דה"א שאין זה קביעות ויברך על כל פעם ופעם וא"כ שפיר דייק הר"ר יו"ט שדוקא על מים שבסעודה ס"ל לה"ג שיברך ולא על שאר משקי' ודייק טפי מסדייק שבילי הלקט באמת סי"ל שהשבילי לקט בלא דקדוק נקט שכרא ודו"ק . ומ"ש הרא"ש שיברך על המים קודם נטילה כלומר אבל לא בין נטילה להמוציא משום דהוי הפסק דהרא"ש לטעמי' משום דסבר דהויא דתכף לנטילה ברכה גם אמים ראשונים קאי כמ"ש לעיל סי' קס"ו ב"י :

(ו) **והרוצה** להסתלק מן הספק ישב קודם נטילה וכו' פי' וישתה מעט מים ויברך עליהן . ומ"ש רבינו אם הסיבו כלומר דאם לא הסיבו אין הא' פוטר את חבירו וכנתבאר לעיל בסי' קס"ו דהאידנא דאין אנו רגילי' לאכול בהסיבה ישיבה דידן הוי קביעות וכמ"ש רבינו ג"כ מיד אחר זה :

(ז) **ועל** היין שלאחר המזון אם הסיבו א' מברך לכולם הא דנקט לאחר המזון טפי מלפני המזון נראה דנקט לאחר המזון לרבות' דלא מיבעי' לפני המזון דמיסב עצמו בשביל הפת דהוי קביעות טפי דהוי הסיבה אלא אפילו לאחר המזון שאינו מיסב אלא בשביל היין אפ"ה הוי קביעות הסיבה :

ובסמ"ג

הסיבו אחד מברך לכולם במשנה שכתבתי בסמוך לאחר המזון אחד מברך לכולם :
ומ"ש רבינו אם הסיבו כלו' דאם לא הסיבו אין א' פוטר את חבירו כדתנן התם (שם) היו יושבין לאכול כל א' מברך לעצמו הסיבו אחד מברך לכולם. וכבר נתבאר בסי' קס"ז דהאידנא שאין אנו רגילין בהסיבה ישיבה דידן הוי קביעות וזהו שכתב רבינו בסמוך ולדידן אפילו בישיבה :

וגרסינן בגמ' (מג .) עלה דמתני' א"ר ל"ש אלא פת דבעי הסיבה אבל יין לא בעי הסיבה ורי"א אפי' יין נמי בעי הסיבה איכא דאמרי אמר רב ל"ש אלא פת דמהני' ליה הסיבה אבל יין לא מהניא ליה הסיבה ורי"א אפילו יין מהני ליה הסיבה. וכתב הרא"ש ללישנא קמא מידי דחשוב בעי הסיבה ור"י סבר דיין נמי חשוב אבל שאר דברים לא בעו הסיבה וללישנא בתרא מידי דחשוב מהניא ליה הסיבה ולר' יוחנן יין נמי חשוב ומהניא ליה הסיבה ושאר כל הדברי' כולהו לא מהניא להו הסיבה ונראה כיון דברכות דרבנן בשל סופרים הלך אחר המיקל והלכה כלישנא קמא וכן מוכח מעשה דבר קפרא ותרי תלמידי וכ"כ הרמב"ן ז"ל דפת ויין בעו הסיבה אבל שאר דברים לא בעו הסיבה עכ"ל וגם הרי"ף כתב ויין נמי בעי הסיבה כר' יוחנן וכן פסק הרמב"ם בפ"א מהל' ברכות והראב"ד תמ' עליו למה לא פסק כלישנא בתרא דמשמע לר' יוחנן פת ויין מהניא להו הסיב' אבל שאר מיני לא מהניא להו הסיבה וכל חד מברך לנפשיה והוא חומרא עכ"ל " : והרמב"ם השיב לחכמי לוני"ל שהוא מפרש דהני תרי לישני לא פליגי ולתרווייהו דוקא פת ויין לר' יוחנן בעו הסיבה ושאר דברים לא בעו הסיבה לכ"ע ובלאו הכי איכא למימר שאפילו לדברי הראב"ד שסובר דפליגי לישני אהדדי יש ליישב דשפיר פסק כלישנא קמא משום דבשל סופרים הלך אחר המיקל וכמו שכתבתי בשם הרא"ש וכיון דכולהו רבוותא סברי הכי לא חיישינן להראב"ד דיחידאה הוא. וכך הם

"ב"ה ונ"ל דכיון דברכות דרבנן ש"ד לפסוק לקולא אע"פ שהוא לישנא קמא :

הסיבו אחד מברך לכולם ולדידן אפילו בלא הסיבה (ח) ובספר המצות כתוב שאין אנו רגילים לקבוע אלא בפת אבל ביין או כל שאר דברים אין אחד פוטר חברו ול"נ דמאי שנא האידנא מבימיהם אלא ודאי אין חילוק בין פת ליין דאין אחד פוטר את חברו אלא בהסיבה ולדידן אפילו בישיבה [ס] ושאר כל הדברים אפילו לדידהו אחד פוטר חבירו בישיבה לחוד (ט) [ו] ואם הביאו להם גם שאר משקין אחר הסעודה עם היין אין צריכין לברך עליהן דיין פוטר כל מיני משקה [ז] ואותו שמברך על היין שלאחר המזון הוא מברך על המוגמר פירוש מיני עשבים שהיו רגילין להביא אחר הסעודה ולעשנן על גחלים (י) ומברכין משתעלה תמרתן בורא עשבי בשמים ואם הוא עצי בשמים מברך בורא עצי בשמים (יא) (יב) חוץ ממושק שהוא ממין חיה ומברכין עליו בורא מיני בשמים :

קעה (א) הביאו להם יין אחר מברכין הטוב והמטיב ולאו

שנשתכר ונתאחר בנו כנען על כן אומרים סברי כלומר תבינו שדעתי לשתות ובדעתכ' אני אשתה שלא יזיק על כן רגילין להשיב אחריו לחיים עכ"ל וז"ל הגהות ש"ע וכן כל מקום שמברכין על היין משום ברכת היין שבתוך הסעודה אין אומרים ברשות אלא סברי עכ"ל וזהו כדברי רבינו יוסף שאמר דבקידוש והבדלה ובברכת המזון אף על גב דאית הבליעה פנוי אומרים סברי שלא לחלק בברכת היין מדברי כולם נשמע דכל מקום שמברכים על היין אומרים סברי מרנן ואפילו אינו בתוך הסעודה ולפ"ז אף כשמברכין ברכת אירוסין וברכת נישואין בחופה לפני בית הכנסת אומרים ג"כ סברי מרנן וכן ראיתי ממורי הרב הגדול מהורר הירש שור ז"ל ושכך קיבל מהגדולים וכך אנכי נוהג :

קעה הביאו להם יין אחר מימר' דר' יוחנן בפ' הרואה (סוף דף נ"ט) על שינוי יין א"צ לברך אבל אומר ברוך הטוב והמטיב ופרש"י שתה יין בסעודה והביאו לו יין אחר טוב מן הראשון ונראה מלשונו שאם הביאו לו שני מיני יינות כאחד מברך לכתחלה בפה"ג על המשובח ופוטר להגרוע וכ"כ לשם בהמרדכי ואף רבינו מסתמא לא יחלוק על זה כי לעולם יש לברך על העיקר ועל החביב תחלה ופוטר את השני כדאיתא בפ' כ"מ אלא דרבינו בא לבאר דלא תימא דוקא כשהביאו לו יין אחר לאחר שבירכו על הראשון בורא פרי הגפן דלא נפטר השני בברכת בורא פרי הגפן שבירך על הראשון התם הוא דמברך על השני הטוב והמטיב אבל אם היה לו תחלה ב' מיני יינות ובירך על הגרוע בורא פרי הגפן סלקא דעתך אמינא דבברכת בורא פרי הגפן שעל הראשון נפטר גם המשובח מלברך עליו כלום שהרי היו שניהם לפניו בשעת ברכת בפ"ה קמ"ל דלאו דוקא וכו' אלא ה"ה אם היו לו תחלה ב' יינות ובירך כבר על הא' בפ"ה צריך לברך על השני כששותהו הטוב והמטיב ואין זה אלא כשכבר בירך על הראשון בפ"ה אבל לכתחלה ודאי הגון הוא לברך על המשובח בפ"ה ולפטור השני ולא

דברי רבינו שכתב בסמוך ופת ויין אין אחד פוטר את חבירו אלא בהסיבה ולדידן אפילו בישיבה ושאר כל הדברים אפי' לדידהו אחד פוטר את חבירו ועוד יתבאר זה בסי' רי"ג : ובספר המצות כתוב שאין אנו רגילים לקבוע אלא בפת וכו' נראה שדעת סמ"ג לומר דלא מהניא הסיבה אלא במקום שרגילים להסב עליו אבל במקום שאין רגילים להסב עליו אותם שהסיבו עליו בטלה דעתם ולאו הסיבה היא ורבינו סובר דלא בטל' דעתם ושפי' הויא הסיב' ובאמת שדעת סמ"ג בזה הם כדברי התוס' שהרי בפ' כיצד מברכין (לט .) גבי הנהו תרי תלמידי דהוו יתבי קמיה דבר קפרא נתן רשות לאחד מהם לברך כתבו נראה דמיירי בברכה שלפניו דאי בשל אחריו הא אמרי' אין מזמנין על הפירות ומיירי בהסיבו ואנו אין לנו שום הסיבה אלא על הפת ולכן צריך לברך לכל אחד על כל דבר הן בפירות הן ביין עכ"ל וכ"כ ג"כ בפ' כ"ה וז"ל ומה שאין אנו נוהגי' עכשיו לברך אחד לכולם אלא בפת לחודיה לפי שאין אנו קובעים להסב עצמינו על היין ועל הפירות ואח"כ כתבו ובכ"מ שאחד מברך לכולם בין ברכה ראשונה בין ברכה אחרונה אין מברך אחד לכולם עד דקביעי וגם הרשב"א כתב בפ' כיצד מברכין גבי הנהו תרי תלמידי דהוו יתבי קמיה דבר קפרא מהכא משמע דאפי' פירות אע"פ שאין מזמנין עליהן בסופן אחד מברך לכולם בתחלתן ואע"פ שאין אנו נוהגים כן בפירות אלא כל א' מברך לעצמו שמא הם היו רגילים לקבוע מקו' לאכול פירות ולשתות יין ומתוך כך היה אחד מברך לכולם וכבר כתבתי בסי' קס"ז שהם סוברי' דישיבה לדידן חשיבא כהסיבה לדידהו וא"כ בפת בישיבה הוי קבע לדידן ואח' מברך לכולם וביין ובשאר דברים אפי' הסיבו לא הוי קבע לדידן וכל אחד מברך לעצמו לפי שטה זו ומה שיש לדקדק על שטה זו בדין שאר דברים אכתוב בסי' רי"ג בס"ד וגם יתבאר דהא דאחד פוטר את כולם ביין ושאר דברי' דוקא בברכה ראשונה אבל בברכה אחרונה אין זימון אלא בפת בלבד : ואם הביאו להן גם שאר משקין אחר הסעודה עם היין וכו' בפ' כיצד מברכין (מא :) א"ר חייא פת פוטרת כל מיני מאכל ויין פוטר כל מיני משקים ואף ע"פ שכתבו התוספות דכיון דלית הלכתא כוותיה במאי דאמר פת פוטרת ה"נ לית הלכתא כוותיה במאי דאמר דיין פוטר הרא"ש פליג עלייהו וכתב דאף ע"ג דלית הלכתא כוותיה בפת פוטרת ביין פוטר מיהא הלכתא כוותיה וכן דעת ה"ר יונה וכתב הרשב"א גבי הא דאמרינן אי הכי יין נמי נפטריה פת והא דאמרי' יין פוטר כל מיני משקים לאו במשקין הבאים בסעודה קאמר דמשקים הבאים בסעודה אינם טעוני' ברכה כלל כדאמרן אלא בקובע עצמו לשתות קאמר שהן טעונים ברכה אלא שהיין פוטרן עכ"ל וזהו שכ' רבינו ואם הביאו להם גם שאר משקין אחר הסעודה : כתבו התוס' בפרק כיצד מברכין (מג .) גבי הואיל ואין בית הבליע' פנוי צריך עיון קצת מהבדלה שאנו מבדילים ועומדי' היאך אנו פוטרי' זה את זה מיין והבדלה אחרי שאין אנו יושבים ולא מסובין ושמא יש לומר מתוך שקובעי' עצמם כדי לצאת ידי הבדלה קבעי נמי אכולה מילתא לכך נאה וטוב למבדיל וגם לשומעים שישבו בשעת הבדלה שאז יהיה נראה כקבע ופוטר אותם וכ"כ המרדכי שם : ואותו שמברך על היין שלאחר המזון הוא מברך על המוגמר משנה בפ' כיצד מברכין (מב :) והוא אומר על המוגמר ופירש"י דקאי אאותו שבירך על היין לאחר המזון וכן דעת הרמב"ם בפ"ז וה"ר יונה פירש בשם הגאונים דקאי אאותו שבירך המוציא ומיירי כשהביאוהו באמצע הסעודה : ומברכין משיעלה תמרתו וכו' שם (מג .) א"ר זירא אמר רבא בר ירמיה מאימתי מברך על המוגמר משתעלה תמרתו : ומ"ש חוץ ממושק שם א"ר חסדא אמר רב על כל המוגמרות כולם מברכים עליהם בורא עצי בשמים חוץ ממושק שמין חיה הוא שמברכין עליו בורא מיני בשמים ולא היה צריך רבינו לכתוב כאן דברים הללו דלקמן גבי ברכות הריח הוא מקומם אלא שנמשך אחר הסדר התלמוד וכתבם כאן וחזר ושנאם בהלכות הריח סימן רי"ו וגם אבאר בסייעתא דשמיא :

קעה הביאו להם יין אחר מברך הטוב והמטיב בפ' הרואה (נט :) א"ר יוסף בר אבא א"ר יוחנן אע"פ שעל שינוי יין א"צ לברך אבל אומר ברוך הטוב והמטיב ופירש"י שתה יין בסעודה והביאו לו יין אחר טוב מן הראשון משמע מדבריו דדוקא כשהשני משובח מן הראשון וכן פרשב"ם בפ' ע"פ (קא .) וגם כתבו התוס' דכ"כ בה"ג וכן משמע בירוש' דס"פ כיצד מברכין דקאמר אבא ב"ר הונא אמר יין חדש וישן צריך לברך דמשמע דלפי שהישן טוב מן החדש צריך לברך אבל שינוי יין סתם א"צ לברך כיון שאין ידוע שהשני משובח מיהו עובד' דבתר הכי פליג דקאמר על כל חבית וחבית מברך הטוב משמע בכל ענין אפילו מטבא לביש' מיהו יש לדחות שהיה מברך לפי שלא היה מכירו אבל אם ידוע שהשני גרוע לא ונרא' דאפילו השני גרוע מברך דעל ריבוי יינות מברך ובלבד שלא יהיה האחרון יותר גרוע מדאי שאין יכולים לשתותו אלא מדוחק ובפרק הרואה כתבו שכן דעת ר"ת דאפילו אין האחרון חשוב מברך רק שלא ישתנה לגריעותא יותר

פרישה

(ח) ובסמ"ג כתב שאין אנו רגילין לקבוע אלא בפת כו' וכ"כ רבינו בשמו בסי' רי"ג וכתב ב"י ז"ל דלדעתו לומר דבמקום שאין רגילין להסב עליו לאו הסיבה היא והמסובין עליו בטלה דעתן ורבינו סבר דכל שהסיבו עליו אעפ"י שאין רגילין להיסב א' פוטר את חבירו עכ"ל והאריך עוד שם וכתב שדברי הסמ"ג הם כדברי התו' כו' ע"ש :

(ט) ואם הביאו להם גם שאר משקים אחר הסעודה כו' פי' דאילו בתוך הסעודה א"צ לברך על שאר המשקים שהרי הפת פוטרתן :

(י) ומברכין משתעלה תמרתן בורא עצי בשמים כתב רא"ש נראה דיש כאן דילוג וצ"ל ומברכין משתעלה תמרתן בורא עשבי בשמים ואם הם עצי בשמים מברכין עצי בשמים :

(יא) חוץ ממושק וכו' ור"ל שאין מברכין לזכור המים שילא ממנו הבושם כמו העץ והעשב וז"ל ב"י ולא היה צריך רבינו לכתוב דינים אלו בכאן דלקמן בסי' רי"ו בברכת הריח מקומן אלא שנמשך אחר סדר התלמוד :

(יב) חוץ ממושק כו' אע"ג דעל שאר מינים מברך עליהם ג"כ בורא מיני בשמים היינו כשהן מעורבים יחד ולא כשכל א' לבדו. וטעם מי שמברך על היין מברך על המוגמר פירש"י בפ' כ"מ שמי שהתחיל בברכות אחרונות היינו שבירך על היין הוא גומרן. על המוגמרו' בפ' כ"מ דף מ"ג פירש"י לשון זה דמברכין עליהן בורא עצי בשמים ואעפ"י שנשרף ואינו בעין אלא עולה וכתבו התו' חוץ ממושק שהוא מין חיה מן כרעי של חיה :

סי' קעה (א) הביאו להן יין אחר מברכין הטוב והמטיב כתב התו' והרא"ש הטעם שמברכין על שינוי יין הטוב והמטיב ואין מברכין על שינוי פת ובשר משום דיין משמח וסועד אבל פת סועד ואינו משמח א"נ הטוב והמטיב ביבנה תקנוה הטוב שלא הסריחו והמטיב שנתנו לקבורה לפי שסברו בדמיהם שבע שנים והקיפו כרמיהן מהרוגיהן ותקנו לומר על היין שהוא כמו דם עכ"ל :

ופירשב"ם

דרישה

[ס] ושאר כל הדברים אפילו לדידהו א' פוטר את חבירו אפי' בישיבה לחוד תנן היו יושבים לאכול כל א' מברך לעצמו הסיבו א' מברך לכולם וגרסינן בגמרא אמתניתין אמר רב לא שנו אלא פת דבעי הסיבה אבל יין לא בעי הסיבה ור' יוחנן אמר אפילו יין צריך הסיבה א"ד אמר רב לא שנו אלא פת דמהני ליה הסיבה אבל יין לא מהני ליה הסיבה ור' יוחנן אמר אפילו יין מהני הסיבה וכתב הרא"ש ללישנא קמא מידי דחשוב בעי הסיבה ור' יוחנן סבר דיין נמי חשוב אבל שאר דברים לא בעי הסיבה וללישנא בתרא מידי דחשוב מהני ביה הסיבה ולר' יוחנן יין נמי חשוב ומהני ביה הסיבה ושאר כל הדברים לא מהני ביה הסיבה ונראה כיון דברכות דרבנן בשל סופרים הלך אחר המיקל וכ"פ הרמב"ם בפ"א מהלכות ברכות וכתב ב"י שהראב"ד תמה עליו מפני מה לא פסק כלישנא בתרא דמשמע לר' יוחנן פת ויין מהני להו הסיבה אבל שאר מילי לא מהני בהו הסיבה ושהרמב"ם השיב לחכמי לוני"ל שהוא מפרש שהני תרי לישני ל"פ ולתרווייהו דוקא פת ויין לר' יוחנן בעי הסיבה עכ"ל ולא פירש איך יפורש כן ונלע"ד דה"פ דס"ל דמ"ש בלישנא בתרא דרשב"ל דליין לא מהני ביה הסיבה לאו משום גריעותא אלא משום מעליותא כמו שללישנא קמא פת בעי הסיבה משום חשיבות' יותר מכל דבר גם בלישנא בתרא ס"ל כן אלא שס"ל שהיין הואיל וסעיד ומשמח חשיב טפי מפת ולא מהני ביה הסיבה לפטור א' את חבירו ור' יוחנן פליג וס"ל דגם ליין מהני הסיבה אבל לכ"ע מודו לשאר דברים א"צ הסיבה לגריעות' וכמו שס"ל ג"כ ללישנא קמא וק"ל :

[ו] ואם הביאו להם גם שאר משקים כו' בפ' כיצד מברכין כללו של דבר כל היכא דיין פוטר שאר משקין מברכה שלפניה כגון שהיה לפניו יין ושאר משקין מדיין פוטר כל מיני משקי' מברכה שלפניה ה"ה פוטרתו מברכה שלאחריה מק"ו ומה דברים הבאים שלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה שפת אין פוטרת' מברכה שלפניהן אפ"ה פת פוטרת' מברכה שלאחריהן שאר משקי' היין פוטרתן מברכה שלפניהן ק"ו מברכה שלאחריהן אבל היכא דאין המשקי' לפניו בשעה שמברך על היין הוצרך לברך על המשקין דהא השתא בזמן הזה ליכא קבע לשתות יין ולא שייך בזה לומר הסיבו לשתות דלא פטר משקין הבאים אחריו מלברך לפניהן וה"ה דמברך לאחריהם עכ"ל והמחבר בעל הטורים כתב דאין חלוק בין בימיהם לזמן הזה ועיין בפני' זה עכ"ל רא"ש :

[ז] ואותו שמברך על היין שלאחר המזון הוא מברך על המוגמ' כו' משנה בפרק כ"מ והוא אומר על המוגמ' ופירש"י דקאי אאותו שבירך על היין שלאחר המזון והר"ר יונה פי' בשם הגאונים דקאי אאותו שבירך המוציא ומיירי כשהביאו באמצע הסעודה והקשה הר"ר יונה לפי דעת הגאונים ז"ל דמפרשי שבאמצע הסעודה מיירי היאך יברך האחד באמצע ושיפטור את

[ג] ולאו דוקא הביאו להם עתה מחדש אלא ה"ה אם היה לו תחלה ב' מיני יינות מברך על הב' הטוב והמטיב (ג) ופי' רשב"ם דוקא שיודע שהב' משובח מן הראשון והתוס' מפרשים אפי' סתמא שאינו יודע אם הוא משובח אם לאו יש לו לברך אלא א"כ יודע שהוא גרוע יותר ממנו ואין לו לברך הטוב והמטיב אא"כ יש אחר עמו אבל אם הוא לבדו לא וי"א כיון שאין מברכין הטוב והמטיב ביחיד אע"פ שעל היין שבתוך הסעודה כל אחד מברך לעצמו הטוב והמטיב אחד מברך לכולם שאם היה כל אחד מברך לעצמו הוה כל חד וחד יחיד ול"נ דמטעמא דאמרינן בבפה"ג כל אחד מברך לעצמו משום שאין בית הבליעה פנוי האי טעמא נמי שייך בהטוב והמטיב ואף ע"פ שכל אחד ואחד מברך לעצמו כיון
שאחר

ולא יביא עצמו לידי חיוב ברכת הטוב והמטיב בכדי וזה דעת הס"ע שהבי' בתחילת סי' זה לשון רבי' ובסעיף ג' הביא לשון המרדכי ולכאורה חולקים הם וכדמשמע בב"י אבל למאי דפי' ניחא דאין כאן מחלוקת אבל בהגהת ש"ע כתב על לשון הס"ע שכתב ולאו דוקא הביאו להם מחדש וכו' כתב הוא וז"ל ודוקא שלא היו לפניו יחד כשבירך בפה"ג וכו' ותימה היאך הוא מפרש מ"ש אלא ה"ה אם היה להם מתחלה שתי יינות דמיירי שלא היה לפניו יחד כשבירך בפה"ג דכשלא היה לפניו יחד בשעת ברכת בפה"ג מאי נפקא מינה אם היה לו במרתף או בחדרו יין אחר כשלא היה לפניו אבל למאי דפי' ניחא וק"ל:

ומ"ש ופי' רשב"ס דוקא שיודע שהשני משובח מן הראשון כך הוא בפירושו בפרק ע"פ (דף ק"א) וכתבו התו' לשם דכ"כ בה"ג והכי משמע בירושלמי דקאמר יין חדש ויין ישן צריך לברך משמע דוקא כששותה חדש· תחלה שהוא גרוע מן הישן ששותה אחריו וכ"כ התוספת בפ' הרואה אלא דכתבו עוד דר"ת פי' דמדמסיים בירושלמי דרבי היה מברך הטוב והמטיב על כל חבית וחבית משמע בכל ענין אפילו מטבא לבישא בודאי ופליג רבי אהא דקאמר תחלה יין חדש ויין ישן צריך לברך והלכה כרבי · ומ"ש התוספות עוד ולפרשב"ס יעמידנה להך דרבי במסופק אם האחרון הוא טוב ומספק היה מברך על כל אחד שמא משובח הוא עכ"ל היה דעת התוספות עצמם שתופסים שיטת רשב"ס דמטבא לבישא בודאי אין מברכין הטוב ומטיב דלא כר"ת ומפרשים בהך דרבי במסופק וכו' אבל רשב"ס גופיה אפי' במסופק אין לברך הטוב והמטיב אלא ביודע שהוא משובח מן הראשון ומפרש בהך דרבי ג"כ ביודע שהיה משובח ואתא לאשמועינן דצריך לברך הרבה פעמים הטוב והמטיב כמספר החבית ששותה אם כל אחד ואחד משובח ממה שלפניו ואינו יוצא בברכת הטוב והמטיב שבירך ראשונה על כל החביות המשובחים אלא צריך לחזור ולברך הטוב והמטיב על כל יין משובח משלפניו והכי משמע מלשון התוספות בפרק ע"פ שכתבו על הך עובדא דר' דמשמע דפליג וז"ל מיהו יש לדחות שהיה מברך לפי שלא היה מכירו וכו' וכ"כ הרא"ש בפרק הרואה כלשון התוספות בפרק ע"פ והיינו כדברי רבינו כאן דרשב"ס מפרש דוקא ביודע שהוא משובח מן הראשון והתוספות מפרשים אפילו סתמא וכו' ודלא כר"ת דמפרש אפילו יודע שהוא גרוע ממנו ולפע"ד דגם לשון התוספות בפרק הרואה שכתבו ולפירוש רשב"ס יעמידנה כו' נמי ה"ק התוספות דלדידן דאנו תופסים שיטת רשב"ס ודלא כר"ת איכא לפרש בהך דרבי במסופק וכו' כדפי' ובזה נסתלק השגת בית יוסף שאמר דאיכא לתמוה על רבינו שלא כתב הסברו' מכוונות כמ"ש בתוספות ובמרדכי וכו' עכ"ל דלמאי שכתבתי מכוונות הן כמו שפי' בתו' ע"פ ובאשיר"י פרק הרואה ולענין הלכה נקטינן כדעת התוספות דאמרי מילתא מציעתא דכשאינו יודע שהשני גרוע מברכין עליו הטוב והמטיב וכן פסק בש"ע וכך נוהגין וכ"כ ב"י דהכי הוה סוגיא דעלמא מיהו אם שתה תחלה אדום ואח"כ הביאו לו לבן יש לברך אפילו גרוע מהראשון דכיון דכתב המרדכי ע"ש ר"ת לפי שיטתו דאפילו גרוע הרבה יותר מן הראשון מברך הטוב והמטיב לפי שהוא בריא לגוף יותר מן האדום א"כ לפי מנהגינו דביודע שהוא גרוע אין לברך מכל מקום בלבן אחר אדום מברכין אפילו ביודע שהוא גרוע אבל בגרוע הרבה יותר מן הראשון אין לברך דלא כר"ת מיהו דבר פשוט הוא אם שתה תחלה לבן ואח"כ אדום משובח מן הלבן דמברך הטוב והמטיב אף על פי שאינו בריא לגוף כמו הלבן דמכל מקום כיון שהוא משובח יותר אית ביה הטוב והמטיב אליבא דכ"ע ושרי ליה מאריה להגה"ה בש"ע שהביא דעת ר"ת דהביא לבן אחר אדום מברך הטוב והמטיב אעפ"י שהוא יותר גרוע וכו' דלית ודו"ק: וכתב במרדכי דהאלפסי פסק אכסנאי שנתארח אצל בעל הבית לא יברך הטוב והמטיב כי אין זה הטבה כיון שאינו שלו עכ"ל ורצונו לומר שהאורח לא יברך אלא הבעל הבית מברך והאורח עונה אמן ויוצא בברכתו כי אין האורח יכול לברך הטוב לדידיה כיון שאין היין שלו שלא הטיב הקב"ה אלא לבעל הבית שהיין שלו ואין ספק שבתשובה פסק כך והכי נקטינן והב"י השיג על זה ואינה השגה כל עיקר: ומ"ש

יותר מדאי מדקאמר רבי על כל חבית שהיה פותח היה מברך הטוב והמטיב ומשמע דלא קפיד אם האחרון משובח אם לאו אע"ג דישן איידכר בסוף מ"מ ניחא דר' פליג עליה ולפרשב"ס יעמידנה להא דרבי במסופק אם האחרון טוב ומספק היה מברך על כל אחד שמא משובח הוא ע"כ ומשמע מדבריהם דבמסופק אם האחרון טוב יותר לדברי הכל מברך הטוב והמטיב ואם הוא גרוע יותר מדאי שאין יכולין לשתותו אלא ע"י הדחק לדברי הכל אינו מברך הטוב והמטיב כי פליגי בשאחרון גרוע מן הראשון אבל יכול הוא לשתות שלא ע"י הדחק דלפרשב"ס אינו מברך עליו ולר"ת מברך והמרדכי בפ' ע"פ כ' סברות אלו כמו שכתבתים בשם התוספות וכתבו דלדברי ר"ת על יין לבן מברך הטוב והמטיב אפי' גרוע הרבה יותר מן הראשון לפי שהוא בריא לגוף יותר מן הראשון [א] ויש לתמוה על רבינו שלא כתב הסברות מכוונות כמו שכתובות בתוספות ומרדכי דהא משמע מדבריו דלרשב"ס אם יודע ודאי שהשני משובח מן הראשון דוקא הוא מברך הטוב והמטיב אבל אם הוא מסופק אינו מברך ולדברי התוספות במסופק נמי מברך אבל אם הוא יודע שהשני גרוע ממנו אינו מברך ומשמע מדבריו שאע"פ שאינו גרוע ממנו אלא מעט אינו מברך הטוב והמטיב: והרשב"א כתב בפ' הרואה שהעיקר כדברי המפרשים דהא דמברך על שינוי יין בין דבתרא עדיף מקמא בין דקמא עדיף מבתרא דאינו מברך אלא אריבוי יין כרבי דהוה מברך על כל חביתא וחביתא: והרמב"ם כתב בפ"ד מהל' ברכות היו מסובין לשתות יין ובא להם מין יין אחר כגון שהיו שותים אדום והביאו שחור או ישן והביאו חדש אינם צריכים לברך ברכת היין פעם שנייה אבל מברכין הטוב והמטיב ונראה מדבריו שדוקא כשהשני ממין אחר הוא מברך הטוב והמטיב אבל אם שניהם ממין אחד אע"פ שהשני משובח מן הראשון אינו מברך הטוב והמטיב והיכא שהשני ממין אחר והוא גרוע מן הראשון כתבו הגהות דמשמע מדבריו דמברך: וכתוב בת"ה דכיון דפלוגתא דרבוותא היא אין לברך אא"כ הוא משובח מן הראשון ולענין הלכה סוגיין דעלמא לברך על כל שינוי יין כל שאינו יודע שהאחרון גרוע מראשון: כתב האגור שר"ח פי' שינוי יין כל שלא שתה ממנו תוך ל' יום והוא בשבולי הלקט ובת"ה כתוב בתשו' בשם תשובת א"ז דליתא: וכתוב עוד בת"ה שיש נוהגים שלא לברך אלא על היינות המופלגים לשבח גם נוהגי' שאפילו ביינות המופלגי' אם שתה ממנו תוך ל' יום לא היו מברכין ונדחק לתת טעם לאותו מנהג ובסוף דבריו כתב שאינו טעם מספיק ועכשיו לית דחש להני מנהגי': ומ"ש רבינו ולאו דוקא הביאו להם מחדש אלא ה"ה אם היו לו תחלה שני מיני יינות וכו' כ"כ ג"כ ה"ר מנוח אבל המרדכי כתב בפ' הרואה בשם אבי העזרי שאם הביאו לו יין רע ויין טוב כאחד שיש לו לברך מיד בפ"ה על היין הטוב ופוטר את הרע ולא יברך על הרע תחלה בפה"ג כדי לברך אחריו הטוב והמטיב כדי להרבות בברכות כי לעולם יש לברך על העיקר ועל החביב תחלה כדאמרינן בפ' כיצד מברכין (מא·) עכ"ל (א): ואין לו לברך הטוב והמטיב אא"כ יש אחר עמו וכו' בפ' הרואה שם אוקימנא דהא דשינוי יין צ"ל הטוב והמטיב בדאיכא בני חבורה דשתו בהדיה וכתבו התוס' והרשב"א דה"ה אם אשתו ובניו עמו אבל יחיד לא ומוכח שם בגמ' דיחיד נהי דהטוב והמטיב אינו מברך שהחיינו מברך וכ"כ הר"ן בפרק ע"פ אבל התוס' כתבו בפרק הרואה (שם) דאינו מברך שהחיינו דלא אשכחן יחיד שמברך שהחיינו רק אחדתא ע"כ וכ"כ שהוא דעת כל הפוסקים שהשמיטוהו: והא דאוקימנא בדאיכא בני חבורה דשתו בהדי' כתבו הרא"ש שם והרי"ף לא חש לכתבו לפי שסמך על מ"ש שם במתני' דעל הגשמים ועל בשורות טובות אומר ברוך הטוב והמטיב וה"מ דאיכא שותפות בהדיה וכו' כדתניא קנבו של דבר על שלו מברך שהחיינו על שלו ושל חבירו מברך הטוב והמטיב והרמב"ם דקדק בדבריו וכתב בפ"ד מהלכות ברכות היו מסובין לשתות יין ובא להם מין יין אחר וכו' אבל מברכי' הטוב והמטיב משמע בהדיא דבבני חבורה מיירי ולא ביחיד והר"ד אבודרהם כתב שי"א שאפי' כשהוא לבדו דהא דאמרינן הטוב לדידיה והמטיב לאחריני אינו רוצה לומר שיפטור אחרים בברכתו אלא הואיל ואחרים שותים והכניס ג"כ מאותו יין קרינן ביה המטיב לאחריני עכ"ל ונראה שלפי סברא זו צריך לפרש דהא דאמרי' בגמרא דאיכא בני חבורה דשתו בהדיה היינו לומר שאחרים שותים מאותו יין אע"פ שאינם ביחד עמו ואינו נכון ויותר נראה לומר שנתכוון לדחות סברת י"א שכתב רבינו בסמוך ונתערב באלו הדברים א ולא כתבם כתקנם:

וי"א כיון שאין מברכין הטוב והמטיב ביחיד ואע"פ שעל היין שבתוך הסעודה כ"א מברך לעצמו הטוב והמטיב אחד מברך לכולם וכו' ולא נהירא דמטעמ' דאמרינן
בכפ"ה

דרכי משה

קעה (א) ומיהו יש ליישב דרבינו לא קאמר אלא כשלא היו ביחד כשבירך בפה"ג אבל כשהיו ביחד מודה לדברי המרדכי:
וג"ל

דרישה

את האחרים והא איכא למיחש משום סכנת' כדחיישינן ביין שבתוך המזון ותירץ שלא היו עונים אמן כלל אלא בשמיעה בלבד היו נפטרין עכ"ל והטור כתב כפירש"י מפני שאזיל בשיטת אבין הרא"ש שכתב לעיל גבי יין שבתוך המזון דאפילו אם שומע כעונה ויוצא בלא עניית אמן חיישינן שמא יענה אמן:

סי' קעה [א] כתב הב"י ויש לתמוה על רבינו שלא כתב הסברות מכוונות כאשר כתובו' בתו' ובמרדכי דהא משמע מדבריו דלרשב"ם אם יודע בודאי שהשני משובח מן הראשון דווקא הוא מברך הטוב והמטיב אבל אם הוא מסופק אינו מברך ולתוס' במסופק נמי מברך אבל אם הוא יודע שהשני גרוע ממנו אין מברך ומשמע מדבריו אפי' אינו גרוע אלא מעט ממנו אינו מברך הטוב והמטיב וז"א שהם כתבו שלדברי הרשב"ם דוקא כשהוא יודע שהוא גרוע אינו מברך ולדעת התו' אפילו יודע שהוא גרוע מברך דעל ריבוי יינות הוא מברך אם לא שהוא גרוע יותר מדאי שא"א לשתותו כ"א ע"י הדחק וכבר כתבתי בפרישה שמ"ש הרשב"ם שיודע שהשני משובח מן הראשון ר"ל שיודע שאינו גרוע ונוסף עליו מעלת שינוי יין בזה נקרא משובח א"כ מכוונת דברי רבינו לדברי התוס' ומרדכי שכשהוא שוה אז נקרא משובח וכשהוא גרוע מעט אז נקרא שוה מטעם ריבוי יינות וק"ל . ועי"ל שמ"ש התו' להרשב"ם שאין צריך להיות משובח זהו יוצא ממ"ש שרבי על כל חבית שהיה פותח היה מברך הטוב והמטיב ומשמע דלא קפיד אם האחרון משובח אם לאו וזהו משום שלא היה מכירו ומש"ה נפרש שלהרשב"ם מ"ש משובח ר"ל אם אינו יודע שהוא גרוע ומ"ש רב הונא יין חדש ויין ישן צריך לברך דמשמע דוקא כשהישן בסוף שהוא משובח מהחדש נפרש שר"ל אם אינו יודע שהוא גרוע הוי דינו כאילו הוא בודאי משובח ורבינו סבר שמאחר שהרשב"ם פי' בדבריו דוקא משובח ומהירושלמי אינו מוכח להדיא דרב הונא סבר כרבי שמברכין הטוב והמטיב אפילו כשאינו יודע בודאי שהוא משובח רק שאינו יודע שהוא גרוע שיש לפרש שרבי פליג על הא דרב הונא וס"ל בישן שהוא משובח דוקא קאמר וא"כ במילי דספיקא דרבנן נוטה רבינו להקל בברכת הטוב והמטיב ולהעמיד דברי הרשב"א כמשמעו במשובח ממש . בב"י בד"ה כתב המרדכי כתב הב"י והדברים בעצמן אין להם על מה שיסמכו שהאורח והאכסנאי לא יברכו שלמה לא יברכו על מה שהזמין להם הקב"ה לשתות וי"ל שר"ל שהאורח והאכסנאי הם לא יברכו אלא הבעל בית יברך שמשמעות הטוב והמטיב ניחא טפי כשבעל הטובה מברך להש"י שהטיב עמו ומטיב לזולתו לאכסנאי ולאורח כי אכסנאי ג"כ הוא אורח ונקרא אכסנאי ע"ש שהוא משהה באכסנאי זמן ארוך משא"כ אורח שמזומן לילך לדרכו וכמ"ש בפרק במה מדליקין ורבינו הביאו בהלכות חנוכה אכסנאי מדליק לעצמו ע"ש · מצאתי כתוב בב"י על רבינו קלונימוס הזקן שכתב שא"צ לברך הטוב והמטיב עובר לעשייתו הואיל ואינו בא כשאר מצות לברך אשר קדשנו במ"ו אלא לשבח בעלמא ואפילו אחר שתייתו יכול לברך וכתב ב"י שאין דבריו מכוונים כו' ע"ש יש ליישב ולכוון דבריו דה"ק מאחר שאין ברכה זו דומה לשאר ברכות הנהנין שמברך על הנאת אכילתו ושתייתו וכאן מברך ברכת השבח להשי"ת ומזכיר בה חסד הש"י בהרוגי בית' לכן א"צ להקדימו ודל"ת הא כל ברכות המצות אינם ברכות הנהנין אלא ברכות השבח ואעפ"י כן צריך לברך עובר לעשייתן שאני התם שאומר בא"י אקב"ו לכן צריך להקדימו דהנוסח נופל לברך הש"י עובר לעשייתן משא"כ בברכת השבח דהטוב והמטיב שאינו אומר אקב"ו שא"צ להקדימו מטעם הנוסח ולא מטעם ההנאה ואדרבה אחר שכבר שתה ריבוי היין נותן עליו השבח להש"י וטוב מצאתי דומה לזה בכ"מ: [ג] ולאו דוקא הביאו להם מחדש אלא ה"ה אם היה לו תחלה כו' כתב ב"י כ"כ ג"כ הר"ר מנוח אבל המרדכי כתב בפ' הרואה בשם אבי העזרי שאם הביאו לו יין רע ויין טוב כאחד וכו' יש לתמוה על ב"י דנראה מפשט דבריו כאילו יש מחלוקת בין הטור ובין המרדכי ובאמת אינו כן דהא אפשר לומר דהטור מיירי כשלא היו לפניו יחד כשבירך בורא פ"ה וב"י גופא
כתב

פרישה

(ג) ופירשב"ם דוקא שיודע שהשני משובח מן הראשון פי' אם יודע בודאי שאינו גרוע מן הראשון והוא יש לו מעלה אחרת בשינוי טעמו וריבוי יינות וזהו מקרי שיודע שהשני משובח ועיין בדרישה וע"ז ילדק מה שמביא רבינו מ"ש התו' אפילו סתמא שאינו יודע אם הוא משובח ומסיים אא"כ יודע שהוא גרוע יותר והל"ל אפי' אינו יודע שהוא שוה שזהו הדבר והלופו גם בדברי התו' שמביא הב"י יש לדקדק שכתבו בשם רש"י והרשב"ם והביאו לו יין טוב מהראשון וכתבו דמשמע מדבריהם שיהיה טוב ומסיימי מיהו יש לדחות לפי שלא היה מכירו אבל אם יודע שהשני גרוע דהל"ל אבל אם יודע שאינו משובח אלא שוה וכן ק' בדברי ר"ת שמביא הב"י שכתב אפילו אין האחרון משובח ומסיים רק שלא יהיה גרוע יותר מדאי אלא שבזה לבד חולקים על הרשב"ם אבל כשאינו יודע שהוא גרוע אעפ"י שאינו רק שוה ובודאי שאינו משובח מן הראשון שוין בזה לדעת הרשב"ם:
בירך

חדושי הגהות

קעה א עיין בכ"ג שייצב דברי האבודרהם:
ותמהני

שאחר שותה ונהנה עמו מאותו המין קרינן ביה שפיר הטוב לדידיה והמטיב לאחריני אבל היו מסובין לשתות בלא אבילה אחד מברך לכולם כתב הר"פ בשם רבותיו יין של ב' חביות והכל ממין אחד אם בתוך מ' יום לבצירתו שמוהו בשתי כלים מברכין עליו הטוב והמטיב ואם לאחר מ' יום חלקוהו אין מברכין עליו הואיל והכל ממין אחד:

קעו (א) **בירך** על הפרפרת (א) שלפני המזון פוטר את הפרפרת שלאחר המזון פירוש אחר גמר סעודה קודם ברה"מ ופרפרת הוא פת צנומה בקערה ואין בו תואר לחם ומברכין עליו בורא מיני מזונות והיה דרכם לאכלו לפני הסעודה ולאחריה לאחר שמשכו ידיהם מן הפת קודם ברה"מ בירך על הפת פטר הפרפרת ודוקא פרפרת שאוכלים בתוך הסעודה אבל פרפרת שלאחר הסעודה קודם ברכת המזון אינו פוטר דהוה כדברים הבאים לאחר הסעודה כדלקמן (ג) בירך על הפרפרת לא פטר את הפת:

קעז [א] **אמר** רב פפא הלכתא דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה אין טעונין ברכה לפניהם ולא לאחריהם

בבפ"ה כל אחד מברך לעצמו וכו' הא טעמא כמי שייך בהטוב והמטיב וכו' כל זה כתב הרא"ש בפרק הרואה וכ"כ המרדכי שם ובפרק ע"פ וכ"כ התו' בפרק כיצד מברכין (מג.) והגהות מיימון בפ"ד בשם סמ"ק: **ומ"ש** רבי' אבל אם היו מסובין לשתות בלא אכילה אחד מברך לכולם לטעמיה אזיל שפסק בסי' שקודם זה דיין אם הסיבו אחד מברך לכולם וכבר נתבאר שם דעתו ודעת החולקים עליו: **כתב** הר"פ בשם רבותיו יין של שני חביות והכל ממין אחד אם בתוך ארבעי' יום לבצירתו שמוהו בשני כלים מברכין עליו הטוב והמטיב וכו' טעמא דמסתברא הוא:

כתב המרדכי בסוף פרק הרואה האלפסי פסק דאכסנאי והאורח לא יברך הטוב והמטיב כי אין זה הטבה כיון שאינו שלו ע"כ. ומ"ש בשם האלפסי בדותא היא שלא נמצא כן בדבריו והדברים עצמם אין להם על מה שיסמוכו שאף על פי שאינו שלו למה לא יברך על מה שהזמין לו הקב"ה מיני יינות לשתות ובמרדכי ישן בדקתי ולא מצאתי בו לשון זה הילכך לא חיישינן ליה כלל:

כתב הרא"ש בפרק הרואה שי"מ דהא דגרסינן בירושלמי יין חדש ויין ישן צריך לברך בברכת בפ"ה איירי וה"פ יין חדש ויין ישן נ"ל בפ"ה אבל שינוי יין שהניחם חדשים או שניהם ישנים א"צ לברך בפ"ה אבל אם שתה יין חדש תחלה ואחר כך יין ישן נ"ל בפ"ה על הישן ולא מיפטר בבפ"ה שבירך על החדש דחשיב כמין אחר לגבי חדש לפי דאסתני לעילויא טפי והשתא ניחא הא דמייתי בתר הכי רבי הוה מברך על כל חבית וחבית וקמתמה מה היה מברך הא אמרינן דשינוי יין א"צ לברך והשיב לו כהי דא"צ לברך בפ"ה כשהניחם חדשים או שניהם ישנים מ"מ הטוב והמטיב צריך לברך עכ"ל וזה הדעת כתבו הגה"מ פ"ד וגם המרדכי בפרק ע"פ כתב וז"ל כתב ראבי"ה נראה היכא דשתה יין חדש ויין ישן מיבעיא ליה למהדר וברוכי בפ"ה ולא הטוב והמטיב אלא בשינוי יין דתרוייהו חדשים או ישנים והכי איתא בירושלמי יין חדש ויין ישן צריך לברך בפ"ה שינוי יין אין צריך לברך בפ"ה אלא הטוב והמטיב והמיימוני חולק פ"ד דברכות עכ"ל. והתוספות כתבו פרק הרואה י"מ דהכא דחדש וישן מיירי בברכת בפ"ה אבל לא מצינו כן בתלמוד שלנו ע"כ וזה דעת רבינו דסתם וכתב דעל שני מיני יינות מברך הטוב והמטיב ולא חילק בין אם שניהם חדשים או ישנים ואחד חדש ואחד ישן וכן נהגו העולם:

מצאתי כתוב נראה דהטוב והמטיב הואיל ואינו בא כמו שאר ברכות שאומר אקב"ו אלא לשבח בעלמא א"צ לברך עובר לעשייתו ואפילו אחר שתייתו מברך הטוב והמטיב וכן מצאתי בשם רבי קלונימוס הזקן ע"כ ואין דבריו מכוונים (ב) שהרי כל ברכות ההלכה בענין זה הם ואפ"ה אינו מברך עליהם אלא קודם שנהנה מהם ולא אחר שגמר סעודתו וכמו שנתבאר בסימן קס"ו:

כתב ר"י הובא להם יין אחר אפילו משובח מן הראשון וכבר כלה הראשון אין מברכין הטוב והמטיב שאין כאן ריבוי טובה כן מצאתי בהג"ה וצ"ע עכ"ל ואין טעם בדבר דהא מ"מ ריבוי יין הוא וצריך לברך עליו:

כתב הר"ן בפרק ע"פ שהראב"ד אומר דעל שינוי פת נמי מברך הטוב והמטיב אבל חכמי הצרפתים אומרים דלא מברכים על שינוי הפת הטוב והמטיב דאורחייהו דאינשי למיכל מיניה מתרי מיני וכי בריך מעיקרא יהיב דעתיה אכולהו מיני אבל יין לפי שאין דרך לשתות בסעודה אחת משני מינים מברכים הטוב והמטיב והרא"ש כתב בפרק הרואה שהטעם שמברכין על שינוי יין הטוב והמטיב ועל שינוי פת אין מברכין משום דיין משמח וסועד אבל פת סועד ואינו משמח ועוד דלא אשכחן שירה אלא על היין (כדאיתא בברכות לה.) ועוד כיון דיין חשוב שקובע ברכה לעצמו ראוי לברך עליו הטוב והמטיב אי נמי הטוב והמטיב ביבנה תקנוה (כדאיתא שם מח:) הטוב שלא הסריחו והמטיב שניתנו לקבורה לפי שבצרו כרמיהם ז' שנים והקיפו כרמיהם מהרוגים (כדאיתא בגיטין לז.) ג תקנו לומר על היין שהוא כמו הדם עכ"ל:

קעו בירך על הפרפרת שלפני המזון וכו' משנה בפ' כיצד מברכין (מב.) בירך על הפרפרת שלפני המזון פטר את הפרפרת שלאחר המזון בירך על הפת פטר את הפרפרת על הפרפרת לא פטר את הפת:

ומ"ש דפרפרת הוא פת הצנומה בקערה כ"כ שם התוס' בשם ר"ח וכתב ה"ר יונה דאין זה מתקבל דמה ענין הוא לומר דפת צנומה היו אוכלים אחר סעודתם ואפשר שהיו אוכלים אותו ע"י דבש או שאר דברים מתוקים ול"נ דמטעם אחר אנו צריכים לומר כן שהרי דעת הפוסקים בפת הצנומ' דהיינו מפורר דק דק אע"פ שאין בו כזית ולא תואר לחם מברך עליו המוציא ושלא כדעת ר"ח וכמו שנתבאר בסי' קס"ח וא"כ היכי קתני בירך על הפרפרת לא פטר את הפת אלא ע"כ בשדבק אותם פירורים עם מרק או דבש עסקינן דהיינו תבילא דאינו מברך עליו אלא במ"מ: **ומ"ש** רבי' ודוק' פרפר' שאוכלי' בתוך הסעוד' אבל פרפרת שלאחר הסעודה קודם ברה"מ אינו פוטר וכו' פשוט הוא:

קעז אמר רב פפא הלכתא דברים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה אין טעונין ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם ושלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה טעונים ברכה לפניהם ואין טעונין ברכה לאחריהם לאחר הסעודה טעונין ברכה בין לפניהם בין לאחריהם הכי איתא בפ' כיצד מברכין (מא:) והסכימו

ומ"ש אבל היו מסובים לשתות בלא אכילה אחד מברך לכולם כתב בית יוסף לטעמיה אזיל שפסק בסימן שקודם זה דיין אם הסיבו אחד מברך לכולם וכבר נתבאר שם דעתו ודעת החולקים עליו עד כאן לשונו וק"ל דלפי פירושו לאיזה צורך חזר וכתב דעתו כאן גבי הטוב והמטיב דהא פשיטא הוא דכאן א' מברך לכולם דאתיא במכ"ש מברכת בורא פרי הגפן דמברך ביחיד ואפי' הכי אחד מברך לכולם כל שכן בהטוב והמטיב דאינו מברך ביחיד אלא נראה איפכא מדברי ב"י דסבירא ליה לרבינו דאף לספר המצות דבברכת בורא פרי הגפן אין אחד פוטר את חברו דאין קביעות אלא בפת מ"מ בהטוב והמטיב כיון דמברך הטוב לדידיה והמטיב לאחריני ובשהוא יחיד אינו מברך ה"ל קביעות גמור שקובעין כולם לשתות יחד ולברך הטוב לדידיה והמטיב לאחריני ודברי רבינו כאן כך הם מפורשים דאע"פ דלדידי כשמברך הטוב והמטיב בתוך הסעודה כל אחד מברך לעצמו ושפיר הוי הטוב לדידיה והמטיב לאחריני כיון שאחר שותה ונהנה עמו וא"כ לפ"ז ה"א כיון דלסה"מ דאין קביעות על היין ואפילו היסבו לדידהו וישיבה לדידן כל אחד מברך לעצמו גבי ברכת בפה"ג א"כ ה"ה גבי הטוב והמטיב כיון דאין קביעות על היין כל אחד מברך לעצמו ושפיר המטיב לאחריני כיון שאחר שותה ונהנה עמו וקאמר רבינו דליתא להא גבי הטוב והמטיב אלא גם ספר המצות מודה דהוי קביעות גמור בהיסבו לדידהו וישיבה לדידן לשתות בלא אכילה ואחד מברך לכולם שהרי כולם דעתם לקבוע ולברך הטוב לדידיה והמטיב לאחריני והכי נקטינן גבי הטוב והמטיב דאף בלא אכילה אחד מברך לכולם אבל גבי ברכת בפ"ה יכוון המברך שלא להוציא אחרים כדי שכל אחד יברך לעצמו וכמ"ש בסי' קע"ד סעיף ט' ע"ש. מצאתי כתוב בשם הראב"ד על שינוי פת נקייה מברך ג"כ הטוב והמטיב אם נהנים אחרים עמו וכן כתב הר"ן בפרק ע"פ בשמו וכתב שחכמי הצרפת חולקים עליו גם התוספות והרא"ש בפרק הרואה פסקו דאין מברכין הטוב והמטיב אלא איין ולא אלחם ובשר:

קעו בירך על הפרפרת וכו' משנה פרק כיצד מברכין ומ"ש ופרפרת הוא פת צנומה בקערה וכו' כלומר דלא כפרש"י פרפרת מיני דגים ופרגיות דא"כ אמאי אצטריך לומר דפרפרת לא פטר את הפת הא פשיטא אבל לפר"ח דפרפרת פת צנומה בקערה הוא אצטריך לומר דלא פטר את הפת אף על גב דהוי מין פת וכ"כ התוספות והרא"ש וזה היה דעת רבינו שהפסיק באמצע המשנה בין רישא לסיפא לפרש מאי היא פרפרת כלומר דהשתא אתי שפיר הא דאצטריך למתני בסיפא בירך על הפרפרת לא פטר את הפת ולפעד"נ דגם רש"י מודה דמה שהוא מיני דגן שמברכין עליו בורא מיני מזונות נמי מקרי פרפרת ולאו דוקא דגים ופרגיות קאמר שהרי כתב כגון פרגיות ודגים דמלשון כגון משמע והוא הדין מיני דגן דאוכלין אותו ע"י דבש או שאר דברים מתוקים שמברכים עליהם בורא מיני מזונות להמשיך האכילה ואחר אכילה ג"כ קודם ברכת המזון לקנוח הפה ופרפרת שלפני המזון פוטר הפרפרת שלאחר המזון לפני ברכת המזון וברכת הפת אינו פוטרתו כדין כל הדברים הבאים לאחר הסעודה ולא היה דעתו עליו מתחלה. ומיהו אין הפרפרת שלפני המזון פוטר את הפרפרת שלאחר המזון אלא כשהניחם מין אחד דהיינו דברכותיהן שוות דעל שניהם מברכין במ"מ או שהכל או בפה"א או בורא פרי העץ אבל אם הראשון בפה"א והשני בפה"ע אין פוטרין זה את זה וכ"כ בשלטי הגבורים ופשוט הוא ודע דבגמרא סוף (דף מ"ב) מוכח דבירך על הפת פטר את הפרפרת שבתוך הסעודה אף על פי שאין צורך סעודה למילוי כרס אלא למגרר אכילה וכ"ש דפטר מעשה קדרה שהוא לאכול למזון ממש ואם בירך על הפרפרת פטר מעשה קדרה כל שכן אם בירך על מעשה קדרה דפטר את הפרפרת דהלכה כתנא קמא ולא כב"ש:

ומ"ש בדברי ה"ר יונה ואם בירך על הפרפרת לא פטר מעשה קדרה ט"ס הוא וצריך להעביר קולמס על תיבת לא:

קעז אמר רב פפא הלכתא דברים וכו' ה"א בפרק כיצד מברכין (סוף דף מ"א) ודברי רבינו כפי' ר"י בתו' והרא"ש לשם דפירש דברים הבאים מחמת הסעודה הן הדברים שרגילים לקבוע עיקר הסעודה עליהם לאכלן עם

דרכי משה

(ב) וג"ל קצת טעם לדבריו אבל לא מטעמיה אלא הואיל ותקנו הטוב והמטיב בשביל הרוגי ביתר כדאמרינן בירושלמי ב פ"ד דתענית אין חילוק קודם לעשייה או לאחריה דזכרון עולה לכאן ולכאן:

קעו (א) ומשמע בגמ' פרק כיצד מברכין דאם בירך על הפרפרת פוטר מעשה קדירה שהוא דייסא וכיוצא בו וכ"ש אם בירך על מעשה קדירה שפוטר פרפרת וכן פירש הרמב"ם בפירוש המשנה אע"ג דהרר"י כתב פ' כיצד מברכין דף ל"ג ע"א דבירך על הפרפרת אינו פוטר מעשה קדירה נ"ל דהיינו דוקא לדעת ב"ש אבל ת"ק חולק עליו ולדבריו פוטר כדמשמע בגמרא:

כתב

פרישה

סי' קעו (א) **בירך** על הפרפרת ופרפרת הוא פת צנומה בקערה ואין בו תואר לחם. כתב הב"י מ"ש דפרפרת הוא פת הצנומה כ"כ התו' בשם ר"ח וכתב הר"י דאין זה מתקבל דמה ענין הוא לומר דפת צנומה היו אוכלין אחר סעודתם ואפשר שהיו אוכלין אותו ע"י דבש או ע"י שאר דברים מתוקים ולי נראה דמטעם אחר אנו צריכין לומר כן שהרי דעת הפוסקים בפת הצנומה דהיינו מפורר דק דק אעפ"י שאין בו כזית ולא תואר לחם מברך עליו המוציא וכמו שנתבאר בסי' קס"ח וא"כ היכי קתני בירך על הפרפרת לא פטר את הפת אלא ע"כ כשדבק אותם פירורים עם מרק או דבש עסקי' דהיינו תבילא שאינו מברך עליו אלא במ"מ והכי ס"ל לרבינו ע"כ דאל"ל סותר מ"ש לעיל סי' קס"ח אלא שקיצר בדבריו וסמך על מ"ש בסימן קס"ח:

(ב) **בירך** על הפרפרת לא פטר את הפת אעפ"י שכבר כתבתי לעיל בסימן קע"ה בשם התו' שדרכן היה לקבוע עצמן אחר המוציא ולאכול הפרפרת ולשתות יין אעפ"י כן

דרישה

כתב דין של הטור ודין של המרדכי בש"ע בלא מחלוקת. וכתב שם רמ"א ז"ל בהגהותיו כמ"ש דהטור מיירי כשלא היה לפניו יחד כשבירך בפ"ה. ועי"ל שאין ביניהם מחלוקת כלל דאפשר לומר דהטור מיירי דוקא כשאין יודע שיין אחר גרוע מחבירו או מברך על השני הטוב והמטיב אבל כשידוע שיין אחד רע ויין אחד טוב גם הטור ס"ל כדעת המרדכי שיש לו לברך מיד בפ"ה על היין הטוב ופוטר את הרע:

סי' קעז [א] **אמר** רב פפא הלכתא דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה אין טעונין ברכה לא לפניהם ולא לאחרי' כגון בשר ודגים ובילים כו' דע לך דפי' זה כתבו התו' והרא"ש והר"ר יונה אבל רש"י פי' המימרא דרב פפא בע"א וז"ל דברים הבאים מחמת הסעודה ללפת בהן את הפת אין טעונין ברכה דהוו לה טפלה הילכך כל מידי בין מזון בין פירות שבביאו ללפת הפת אין בו ברכה לא לפניו ולא לאחריו שלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה כגון דייסא וכן כרוב ותרדין שאינן לפתן ובאין למזון ולשובע דברים הרגילין

חדושי הגהות

ב ותמהני שהביא מן הירושלמי והוא גמרא ערוכה בתלמוד בבלי ג"כ: ג עיין בתענית (לא.) בתוס' ד"ה תקנו טעם שתקנו על היין:

עיין

לאחריהם כגון בשר ודגים וביצים וירקות וגבינה ודייסא לא מבעיא אם מלפת בהן הפת שא"צ לברך עליהן אלא אפי' אם אוכל אות' בלא פת אין טעונין ברכה לפניהם דברכת הפת פוטרתן ולא לאחריהם דברה"מ פוטרתן (א) דברים הבאים בתוך הסעודה שלא מחמת הסעודה כגון תאנים וענבים וכל מיני פירות ומיקרו שלא מחמת הסעודה לפי שאינם כמו בשר ודגים ומיני מלוחים שרגילין לבא לעיקר הסעודה טעונים ברכה לפניהם דברכת המוציא אינו פוטרן דלאו מעיקר הסעודה הם ולא לאחריהם דבה"מ פוטר כל מה שאוכל בסעודה לאחר הסעודה פי' כל מה שהזכרנו למעלה בין הבאים מחמת הסעודה בין הבאים שלא מחמת הסעודה אם הביאם לאחר סעודה קודם ברכת המזון (ב) כמו שרגילין בסעודות גדולות שלאחר שמושכין ידיהן מן הפת מסירין אותו ועורכין השולחן בפירות ובמיני מגדים וקובעין עצמן לשתות כל מה שמביאין אז בין דברים הבאים מחמת הסעודה בין שלא מחמת הסעודה טעונין ברכה בין לפניהם בין לאחריהם דהמוציא וכה"מ אין פוטרין אלא מה שאוכלין בתוך עיקר הסעודה וכתב א"א הרא"ש ז"ל יש להסתפק במי שקובע סעודתו על הפירות [ב] אם אכל מהן תחלה מעט בלא פת אם יש לברך עליהם וסברא הוא שלא יברך עליהם דלדידיה הוו השתא באין מחמת הסעודה דכיון שעיקר סעודתו סומך עליהם פת פוטרן אפילו אם אוכל מהם מעט בלא פת אבל כשמביאין לו פירות באמצע סעודה ואין עיקר הסעודה עליהן אף על פי שמלפת בהם הפת אם אוכל מהם תחלה מעט בלא פת צריך לברך עליהם :

בני

עם הפת כגון בשר ודגים וכלים וירקות וגבינה ודייסא ומיני מלוחים והביאם בתוך הסעודה קודם שהסירו הפת מן השלחן דהשתא אפילו אוכל אותם בלא פת אין טעונין ברכה לפניהם דברכת הפת פוטרתן ולא לאחריהם דברכת המזון פוטרתן · דברים הבאים בתוך הסעודה קודם שהסירו הפת מן השלחן וכן דברים שאין רגילין לבא לעיקר הסעודה לאכלן עם הפת כמו בשר וכו' אלא באים לקינוח הפה כגון תאנים וענבים וכל מיני פירות אם אכלן בלא פת טעונים ברכה לפניהם דברכת הפת אינו פוטר אלא לדברים הבאים לעיקר הסעודה ללפת בו את הפת אבל לא לאחריהם דברכת המזון פוטר כל מה שאוכל בסעודה · לאחר הסעודה דהיינו לאחר שהסירו הפת מן השלחן קובעין עצמן לשתות ומביאין כל מיני מאכלים ופירות ומיני מגדים למתק השתייה צריך לברך בין לפניהם בין לאחריהם אפילו הביאו דברים שרגילים לקבוע הסעודה עליהם כגון בשר ודגים וכו' דאין ברכת המוציא וברכת המזון פוטרין אלא מה שנאכל תוך עיקר הסעודה וכתבו התוספות ועכשיו אין לנו דין זה דאין מנהג שלנו למשוך ידינו מן הפת כלל עד לאחר ברכת המזון אבל כל שעה שאנו אוכלין פירות או שום דבר קודם ברכת המזון דעתינו לאכול פת כל שעה עד כאן לשונו וכהאי גונא כתב במרדכי משמע מלשון זה דאף על פי שהסירו הפת מן השלחן כגון בסעודות גדולות וקובעין עצמן לשתות ולאכול פרפרת כיון שדעתינו לאכול פת כל שעה בעוד שלא בירכו ברכת המזון אין טעונים ברכה לאחריהם אבל מלשון הרא"ש שכתב ודין שלישי דרב פפא אין מצוי בינינו בזמן הזה לפי שאין אנו רגילין למשוך ידינו מן הפת עד ב"ה עד כאן לשונו משמע דדוקא בסתם סעודות דידן דאף לאחר הסעודה קודם ב"ה כשקובעין לשתות אין מסירין את הפת מן השלחן ואין מושכין ידיהם מן הפת התם הוא דאין מברכין לאחריהם אלא ב"ה פוטרתן אבל בסעודות גדולות שמסירין הפת מן השלחן טעונים ברכה בין לפניהם ובין לאחריהם ולכן כתב הרא"ש דדין השלישי אינו מצוי בינינו כו' כלומר דאינו שכיח אלא בסעודות גדולות וזה היה דעת רבינו כמפורש בדבריו וכן פי' בית יוסף מיהו עכשיו נוהגים ע"פ משמעות דברי התוספו' דאין חלוק בין סתם סעודות לסעודות גדולות ואפילו הסירו הפת מן השלחן כיון שדעתינו לאכול פת כל שעה א"צ לברך לאחריהם וכן פסק בש"ע סתם שאין אנו רגילין למשוך ידינו מן הפת עד ברכת המזון ולא כתב לחלק בין סתם סעודה לסעודות גדולות והכי נקטינן :

וכתב א"א הרא"ש ז"ל יש להסתפק כו' איכא למידק דהלא הרא"ש כתב דאין להוכיח מן הירושלמי שאם הביאו לו פירות באמצע הסעודה ואכל מקצתן בלא פת שלא יהא טעון ברכה לפניהם וכו' אלמא דספיקא היא וא"כ למה כתב רבינו בשם הרא"ש פסק גמור שצריך לברך לפניהם והב"י כתב דמשמע ליה לרבינו מדכתב דאין להוכיח מהם שלא יהא טעון ברכה לפניהם אלמא איהו סבר שטעונין ברכה לפניהם עד כאן לשונו ולא הבנתי מאין באה הבנת משמעות זה הלא פשוט הוא דמדאין להוכיח שלא יהא טעון ברכה לפניהם משמע דספיקא היא וספק ברכות להקל ואין לברך מספק ולפעד"נ דדעת רבינו היא מדכתב הרא"ש בתחלה דיש להסתפק במי שקובע סעודתו על הפירות וכו' ואח"כ כתב וסברא הוא שלא יברך עליהם ואח"כ כתב מיהו אין להוכיח מכאן וכו' שמעינן להדיא דס"ל להרא"ש דבכלל מ"ש תחלה וסבר' הוא שלא יברך עליהם דלדידיה הוו השתא מחמת הסעודה דעיקר סעודתו סמיך עלייהו עכ"ל דנמשך מזה דבהביאו פירות באמצע הסעודה שאין עיקר סעודתו עליהם דסברא הוא בהפך דצריך לברך לפניהם אלא דכיון דלאחר שכתב הרא"ש וסברא הוא וכו' הוכיח עוד בראיה מהירושלמי דבקובע עיקר סעודתו על הפירות אין טעונין ברכה לפניהם לכך כתב ומיהו אין להוכיח מכח ראיה זו מהירושלמי שאם הביאו פירות באמצע סעודה ואכלן מקצתן בלא פת שלא יהא טעון ברכה לפניהם וכו' אבל מכל מקום ודאי אף על פי דאין להוכיח מן הירושלמי דאין לברך ואפשר לומר דצריך לברך מכל מקום מטעם הסברא שכתב תחלה וסברא הוא מבואר דבאמצע הסעודה שאין עיקר הסעודה עליהם צריך לברך לפניהם כדפרישית . נמצא דלדין הראשון איכא סברא והוכחה מן הירושלמי ולדין השני אף על גב דליכא הוכחה וראיה מן הירושלמי מכל מקום סברא איכא ודו"ק : ולענין הלכה הנה ה"ר יונה חולק וכתב דאפילו קובע סעודתו על הפירות ללפת בהם הפת אם אוכל מהפירות בתחלת סעודתו בלא פת צריך לברך עליהם ודלא כהרא"ש והמרדכי ורבינו ולכן כתב ב"י דירא שמים יהא נזהר שיאכל מהפירות עם פת בתחלת סעודתו דאז אפילו אם אח"כ יאכל מהם בלא פת אינם טעונים ברכה כלל לדברי הכל אף על פי שאינו חוזר לבסוף לאכול עמהם פת וכן פסק בש"ע אבל אם הביאו לו פירות באמצע סעודתו ואין עיקר סעודתו עליהם כל ירא שמים יהא נזהר בהפך דיאכל קצת מהם בתחלה בלא פת ויברך עליהם ואח"כ יאכלם בין בפת בין בלא פת וכן כתב המרדכי הארוך שכן עשה מהר"ם ז"ל והכי נקטינן :

בני

והסכימו התוס' והרא"ש לפרש דדברים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה היינו כגון בשר ודגים וירק ודייסא שרגילים לקבוע עיקר סעודה עליהם ולאכול בהם את הפת הילכך אפי' אכלן בלא פת אין טעונים ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם כיון דעיקר הסעודה הם פוטרן ברכת הפת וכן ברה"מ פוטרן וכן פירש בה"ג דברים הבאים מחמת סעודה כגון בשרא וכוורי וכל מיני בישולי דדרכייהו למיכל בהו ריפתא וכן ירקי ובוליני אין טעונים ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם ודברים הבאים בתוך הסעודה שלא מחמת הסעודה היינו כגון תאנים וענבים וכל מיני פירות · לאחר הסעודה פירוש דברים שהזכרנו למעלה בין הבאים מחמת סעודה בין הבאים שלא מחמת הסעודה אם הביאם לאחר הסעודה קודם ברה"מ כי היו רגילים בימיהם לאחר גמר הסעודה וכבר משכו ידיהם מן הפת שהיו קובעים עצמן לאכול פירות ופרפרת ולשתות יין לאחר המזון היינו דאמרי' במתני' בירך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון וכן בירך על הפרפרת שלפני המזון פטר את הפרפרת שלאחר המזון היינו לאחר שסילק המזון קודם בה"מ וכיון שמשכו ידיהם מן הפת כל מה שהביאו לפניו בין דברים הבאים מחמת הסעוד' בין דברים הבאים שלא מחמת הסעודה טעונים ברכה בין לפניהם בין לאחריהם דהמוציא ובה"מ אין פוטרין אלא מה שנאכל תוך עיקר הסעודה וכתבו עוד דדין זה האחרון אינו מצוי בינינו בזמן הזה לפי שאין אנו רגילים למשוך ידינו מן הפת עד בה"מ ולפירוש זה נמשכו המרדכי וסמ"ג והגהות מיימוניות פ"ד וגם ה"ר יונה כ' פי' זה אע"פ שכתב ג"כ פירוש אחר כמו שאכתוב בסמוך בס"ד · ורבינו סתם דבריו כפירוש התוספות והרא"ש ואע"פ שכתבו דדין אחרון אינו מצוי בינינו ורבינו כתב בו כמו שרגילים בסעודות גדולות וכו' דמשמע שהוא מצוי בינינו לא קשיא שמה שכתבו שאינו מצוי בינינו היינו בסתם סעודות דידן שאע"פ שגמרנו הסעודה אין אנו מושכין ידינו מן הפת עד בה"מ אבל בסעודות גדולות מצוי הוא וכיון שרגילים לסלק הפת מעל השולחן וכו' ודאי שטעונין ברכה לפניהם ולאחריהם כדקאמר רב פפא : **ומ"ש** רבינו בשם הרא"ש שיש להסתפק במי שקבע סעודתו על הפירות וכו' זה לשונו שם ואדם שאוכל בתחלת הסעודה פת ופירות יש להסתפק אם אכל מהם בלא פת אם יברך עליהם ואם לאו וסברא הוא שלא יברך עליהם דלדידיה הוו השתא מחמת סעודה דעיקר סעודתו סמיך עלייהו ולא אמרינן בטלה דעתו אצל כל אדם הילכך כיון דעיקר סעודה הן פת פוטרתן אפילו אוכל מהם בלא פת ובירושלמי אמרינן רב הונא אכל תמרי עם פיתא א"ל רב חייא בר אשי פליג את על רבך שיבקן בתר מזונך ואת מברך עליהם תחלה וסוף א"ל איכון עיקר נגיסתי פי' הם עיק' סעודתי והיאך אניחם לבסוף משמע דלבתר מזונך דקאמר היינו אחר סעודה קודם בה"מ כמו פטר את היין דלאחר המזון דמתניתי' וסובר כפסקא דרב פפא דכל מיני פירות לאחר סעודה טעונים ברכה לפניהם ולאחריהם אבל בתוך הסעודה אין טעונין ברכה לאחריהם אפילו אכלן בלא פת דאי בלא פת טעונים נמי ברכה לאחריהם כשאוכל בתוך הסעודה למה לי למשבקינהו בתר מזונא יאמר לו אכול אותם בלא פת אפילו בתוך הסעודה ויברך עליהם תחילה וסוף ומיהו אין להוכיח מכאן שאם הביאו פירות לאכול בהם פתו ואכל מקצתן בלא פת באמצע הסעודה שלא יהא טעון ברכה לפניהם מדלא א"ל שיאכלם בתוך הסעודה כי לברך עליהם גם בסוף אמר שיבקן בתר מזונך עכ"ל : **ומ"ש** רבינו אבל כשמביאים לו פירות באמצע סעודה ואין עיקר סעודה עליהם וכו' צריך לברך עליהם נראה דהיינו ממה שכתב הרא"ש ומיהו אין להוכיח מכאן שאם הביאו פירות לאכול בהם פתו וכו' ואע"פ שלא כתב הרא"ש פסק דבר זה בהדיא משמע לרבינו שמאחר שכתב דאין להוכיח מהם שלא יהא טעון ברכה לפניהם אלמא איהו סבר שטעונין ברכה לפניהם וגם המרדכי כתב כדברי הרא"ש וז"ל יש להסתפק אם אדם אוכל בתחלת סעודה פת ופירות והם עיקר סעודה אם יש לברך עליהם אם לאו כי סברא הוא שלא יברך עליהם כדאמרינן בירושלמי רב הונא אכל תמרי עם פיתא וכו' א"ל איכון עיקר נגיסתי והיכא דבאמצע סעודה אוכל פירות איכא למימר כיון דאין דרך ללפת בהם את הפת טעונים ברכה לפניהם והא דא"ל שיבקן בתר מזונך ולא לאמצע המזון משום ברכה דלבסוף קאמר ליה וירא שמים האוכל פירות בסעודה יאכל קצת מהם תחלה בלא פת ויברך עליהם ואח"כ יאכלם בין בפת בין בלא פת ע"כ ומשמע מדבריהם שכוונתם לומר דכשעיקר הסעודה היא מפירות אע"פ שאין דרך הפירות לבא ללפת הפת כיון שזה מביאם עכשיו לעיקר ליפתן ה"ל השתא לגבי האי כדברים הבאים מחמת הסעודה שאפי' אם אוכל בלא פת אינו צריך לברך כלל והיכא שעיקר סעודתו מדברים הבאים מחמת הסעודה והביאו לו פירות באמצע הסעודה אע"פ שהוא מלפ' בהם את הפת לא חשיבי כדברים הבאים מחמת הסעודה כיון שעיקר קבע סעודתו על בשר ודגי' וכיוצא בהם והלכך אם בא לאכול מאות' פירות בלא פת צריך לברך עליה' בתחל' דאילו הפירות שאוכל עם הפת משמע שאינו מברך עליהם כלל דהא תנן (מד ·)

כל

דרישה

הרגילין לבא לאחר הסעודה כגון פירות אפי' הביאן בתוך הסעודה שלא מחמת לפתן טעונין ברכה בין לפניהם בין לאחריהם ע"כ וכתב ב"י וז"ל לפי פירושו דייסא הבאה בתוך הסעודה שלא ללפת בה את הפת טעונין ברכה לפניה ולא לאחריה ופירות הבאים בתוך הסעודה שלא ללפת בהן את הפת טעונין ברכה בין לפניהם ובין לאחריהם וחלקו עליו התוספות והרא"ש והעלו דדייסא וכל מעשה קדירה אינם טעונין ברכה כלל ופירות הבאים בתוך הסעודה שלא ללפת בהן את הפת טעונין ברכה לפניהם ואינם טעונין ברכה לאחריהם וכתב הגאון מהר"י שטוב שיש לחוש לדברי רש"י וכשיביאו לפניו דייסא יאכל עמה פת בתחלה ובסוף וכן יש ליזהר בפירות הבאים בתוך הסעודה שלא לאכלם בלא פת עכ"ל:

[ב] **אם** אכל מהם תחלה מעט בלא פת אם יש לברך עליהם כו' כתב ב"י וז"ל משמע מדברי רבינו דוקא כשאוכל מהם תחלה בלא פת הוא שיש להסתפק בקובע סעודתו על הפירות אם יברך עליהם ובסמ"ג גופיה הוא דפשיטא לן היכא דאין עיקר סעודתו עליהם

שצריך

פרישה

כן בכאן אינו ר"ל בפרפרת דלאחר המוציא שאותן נפטרו בברכת המוציא אלא איירי כאן באם אירע שקבעו עצמן על הפרפרות קודם המוציא :

סי' קעז (א) **דברים** הבאים בתוך הסעודה שלא מחמת הסעודה וכו' טעונים ברכה לפניהם ולא לאחריהם דב"ה פוטר וכו' פי' רבי' יונה הטעם שב"ה פוטרן ולא בברכת המוציא דכיון שברכת המזון עדיין לפניו לברך מצטרף לעיקר הסעודה ויוצא בו משא"כ ברכת המוציא שכבר כלה לכן אינו מצטרף :

(ב) **כמו** שרגילים בסעודות גדולות דייק רבינו לכתוב כן משום שהרא"ש והתו' כתבו שדין של דברים הבאים לאחר הסעודה אינו מצוי בינינו בזמן הזה לפי שאין אנו רגילים למשוך ידינו מן הפת עד ברכת המזון אלא שהם איירי בסתם סעודות דידן שאף על פי שגמרנו הסעודות אין אנו מושכין ידינו מן הפת עד ברכת המזון אבל בסעודות גדולות מצוי הוא וכיון שרגילות לסלק הפת מן השלחן ודאי שטעונין ברכה לפניהם ולאחריהם כדא"ר פפא

אבל

כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה ואע"פ שכתב הרשב"א שי"מ דדברים הבאים בתוך הסעודה שלא מחמת הסעודה היינו דברים שאין דרכן לבא בתוך סעודה מחמת ליפתן כגון פירות טעונים ברכה לפניהם ואע"פ שזה הביאן עכשיו ללפת את הפת כבר נחלק הוא עליהם והביא ראיה מהירושלמי ודאי דהכי מסתברא ולפ"ז אע"פ שכתב בהגהות מיימון פ"ד כל דברי המרדכי והוסיף וכתב כלשון הזה והיכא דבאמצע סעודה אוכל פירות עם פת איכא למימר כיון דאין דרך ללפת בהם הפת טעונים ברכה לפניהם וגם סמ"ג כתב וכן כל מיני פירות הבאים בסעודה לאכול עמהם פת טעונים ברכה לפניהן דהמוציא אינו פוטרן ולא לאחריהם דבה"מ פוטר כל מה שאכלו עם הפת אמנם בירושלמי מוכיח שאם באו הפירות לעיקר סעודה שאין מברכין עליהם דמשמע מדבריהם דאפי' בפירות עצמ' שאוכל עם הפת קאמר שצריך לברך לפניהם אפשר לומר דע"כ לא קאי אלא אפירות שאוכל בלא פת וה"ק היכא דבאמצע סעודה אוכל פירות עם פת לא תימא כיון שעכשיו מלפת בהם את הפת הוה ליה השתא כדברים הבאים מחמת הסעודה ואפי' אם אוכל מהם בלא פת לא יהא צריך לברך עליהם דאין דרך ללפת בהם את הפת ועכשיו אינם באים לעיקר הסעודה טעונים ברכה לפניהם לאותם שאוכל בלא פת דאילו לאותם שאוכל עם הפת פשיטא דאינו מברך עליהם וכ"כ התוס' אהא דאמרינן בפ' כיצד מברכין רב חסדא ורב המנונא הוו יתבי בסעודת' אייתי לקמייהו תמרי ורמוני שקל רב המנונא בריך אתמרי בריש'. אייתי לקמייהו תמרי ורמוני ולא ללפת בהם את הפת דא"כ ה"ל פת עיקר והם טפילה ותנן מברך על העיקר ופוטר הטפלה וגם אהא דאיתא התם הביאו לפניו תאנים וענבים בתוך הסעודה טעונים ברכה לפניהם כתבו וכגון שאין באים ללפת בהם את הפת אלא לקינוח סעודה ע"כ: וגם ה"ר יונה כשכתב פי' התוס' כתב דברים שאינם באים מחמת הסעודה כגון פירות וכיוצא בהם אם הביאו אותם בתוך הסעודה ואוכל אותם בלא פת טעונים ברכה לפניהם וכ"כ ג"כ הרשב"א אלמא שהפירות עצמם שאוכל עם הפת אינם טעונים ברכה כלל אע"פ שאין עיקר סעודתו על הפירות ומ"מ נר' דכשאוכל מהם בלא פת צריך לברך לפניהם לעולם אא"כ קבע סעודתו עליהם ללפת בהם את הפת כן נ"ל לפי שטה זו אבל מדברי רבינו שכ' יש להסתפק במי שקובע סעודתו על הפירות אם אכל מהם תחלה מעט בלא פת אם יש לברך עליהם וכן ממ"ש אבל כשמביאין לו פירות באמצע סעודה ואין עיקר הסעודה עליהם וכו' אם אוכל מהם תחלה מעט בלא פת צריך לברך עליהם משמע דדוקא כשאוכל מהם תחלה בלא פת הוא שיש להסתפק בקובע סעודתו על הפירות אם יברך עליהם ובכה"ג גופי' הוא דפשיטא לן היכא דאין עיקר סעודתו עליהם שצריך לברך עליהם אבל היכא שאוכל בתחלה מן הפירות עם פת ואח"כ אוכל מהם בלא פת אפילו היכא דאין עיקר סעודתו עליהם א"צ לברך כל שבתחלת אכילת הפירות ללפת בהם את הפת אע"פ שאין עיקר סעודתו עליהם הוה ליה כדברים הבאים מחמת הסעודה ולא א"ר פפא דדברים הבאים שלא מחמת הסעודה טעונים ברכה לפניהם אלא כשהתחיל לאכול מהם בלא פת וכ"כ מדברי ר"י ואפשר לדקדק כן מדברי התוס' שכתבו גבי אייתי לקמייהו תמרי ורמוני ולא ללפת בהם את הפת דא"כ ה"ל פת עיקר והם טפלה וגבי הביאו לפניהם תאנים וענבים כתבו וכגון שאין באים ללפת את הפת אלא לקינוח סעודה ומשמע דבההיא דאייתי לקמייהו תמרי ורמוני באו ללמד שאותם פירות עצמם שאוכל עם הפת אינו מברך עליהם והיינו דמייתו מתניתי' שכל שהוא עיקר ועמו טפלה וכהביאו לפניהם תאנים וענבים באו ללמד שאם הביאו פירות אלו ללפת בהם את הפת אע"פ שאין עיקר סעודתו עליהם אם אוכל מהם בלא פת א"צ לברך כלל ולא אמרינן שצריך לברך לפניהם אלא בשלא באו אלא לקינוח סעודה ולפי דברי רבינו אם מתחיל לאכול מן הפירות עם פת מוכח שבאו ללפת בהן את הפת ואם מתחיל לאכול מהם בלא פת מוכח שלקינוח סעודה באו כנ"ל דהוא דעת רבינו וזה ג"כ דעת ה"ר יונה שכל שהתחיל ללפת בהם את הפת ואח"כ אוכל מהם בלא פת אע"פ שאין עיקר סעודתו עליהם אינו מברך כלל אלא שהוא מצריך שתהיה כוונתו עדיין לאכול מהם עם הפת אח"כ הא לאו הכי צריך לברך לפניהם והיינו דאיכא בין כשקביעו' סעודתו על הפירות בין לכשקביעו' סעודתו על דברים אחרים דכשקביעות סעודתו על הפירות ומתחיל ללפת בהם את הפת ואח"כ אוכל מהם בלא פת אע"פ שבסוף אינו אוכל מהם עם הפת כלל אינו מברך עליהם כלל וכשקביעות סעודתו על דברים אחרים צריך שילפת בהם את הפת תחלה וסוף כמו שנתבאר:

ומכלל דברי הר"י אתה שומע שגם היכא שעיקר סעודתו על הפירות צריך שיאכל מהם תחלה עם הפת הא לאו הכי צריך לברך לפניהם ואין כן דעת רבינו אלא אפילו אם אוכל תחלה מעט בלא פת לא יברך עליהם כלל דכיון שקבע סעודתו עליהם הוי להו השתא כדברים הבאים מחמת הסעודה לגמרי. וראוי לחוש לדברי הר"י וכשמביאים לפניו פירות בסעודה שתחלת אכילתם יהיה עם הפת או אם קביעות סעודתו היא על דברים אחרים בסוף אכילת הפירות ג"כ יאכל עמהם פת ובענין זה לא יצטרך לברך כלל ובדרך זה יצא י"ח לדעת רוב הפוסקים ואפשר שגם הגהות וסמ"ג בכה"ג שאוכל עמהם פת תחלה וסוף מודו דכדברים הבאים מחמת הסעודה דמו ולא אמרו שאע"פ שאוכל פירות עם הפת טעונים ברכה לפניהם אלא כשאין בדעתו לאכול עוד הפת עמהם אבל דעתו לאכול אח"כ פת עמהם לא ואפי' את"ל דאע"פ שדעתו לאכול אח"כ פת עמהם לדעת הגהות וסמ"ג טעונים ברכה לפניהם מ"מ לא שבקי' כל הנך רבוותא דאמרי בהדיא דאין טעונים ועוד דספק ברכות מידי דרבנן הוא ולהקל ולא להחמיר כמו שנתבאר בסי' קס"ז:

ודע שרש"י פירש האי מימרא דרב פפא בענין אחר ולפי פירושו דייסא הבאה בתוך הסעודה שלא ללפת בהם את הפת טעונה ברכה לפניה ולא לאחריה ופירות הבאים בתוך הסעודה שלא ללפת בהם את הפת טעונים ברכה בין לפניהם בין לאחריהם וחלקו עליו התוס' והרא"ש והעלו דדייסא וכל מעשה קדירה אינם טעונים ברכה כלל ופירות הבאים בתוך הסעודה שלא ללפת בהם את הפת טעונים ברכה לפניהם ואינם טעונים ברכה לאחריהם וכמו שנתבאר וכתב הגאון מהרי"א ז"ל שיש לחוש לדברי רש"י וכשיביאו לפניו דייסא יאכל עמה פת בתחלה ובסוף וכן יש ליזהר בפירות הבאים בתוך הסעודה שלא לאכלם בלא פת: " "ב"ה ובתשו' הר"ש בן הרשב"ץ האוכל פירות בקינוח סעודה אפי' אכלם בפת:

ודעת הרשב"א כדעת התוס' והרא"ש ז"ל שכתב וז"ל וכלל דברים אלו שא"ר פפא אינו אלא בתאנים וענבים וכיוצא בהם שהם פירות אבל בשר ודגים וכיוצא בהם בין שבאו בתוך הסעודה בין שבאו לאחר הסעודה אינם טעונים ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם דהם בעצמם מזון הם ואינם באים לקינוח סעודה אלא להשביע והן בעצמם מן הסעודה ופת פוטרת כל מה שבא למזון ולהשביע ופרפרת דקתני במתני' לאו היינו בשר ודגים אלא פת הבאה בכיסנין וכיוצא בהם שבאים לקינוח ולהנאת עצמן ולא להשביע ומעשה קדירה נמי בין באמצע סעודה בין לאחר סעודה אינם טעונים ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם מהאי טעמא נמי דאמרן דאף הן סעודה ולהשביע הן באים ופת הבאה בכיסנין דהיינו פרפר' דמתני' אם באה בתוך הסעודה אינה טעונה ברכה כלל לא לפניה ולא לאחריה וכדתנן בירך על הפת פטר את הפרפרת ובזה עדיפא מתאנים וענבים וטעמא דמילתא משום דפרפרת הויא פת ואילו קבע עליה סעודה או שאכל ממנה כדי שאחרים קובעים עליו סעודה מברך המוציא וג' ברכות והלכך כל שבאה בתוך הסעודה דין הוא שיפטור אותה בברכת הפת אבל אם באה לאחר סעודה טעונה ברכה לפניה משום דלאו למיזן אתיא אלא לקינוח וכדמוכחא מתני' דקתני בירך על הפרפרת שלפני המזון פטר את הפרפרת שלאחר המזון דאלמא פת לא פטר פרפרת שלאחר המזון דאם איתא למה לי פרפרת שלפני המזון למפטרה תיפוק לי' משום פת ומיהו לאחריה אינה טעונה ברכה דברה"מ פטר לה דאף היא נמי מזון ודין הוא שתהא בה"מ פוטר' משא"כ בתאנים וענבים ומיהו דין זה דלאחר סעודה ליתא השתא דבזמנם הוא דהוי מסלקי טבלא בגמר סעודה הוא דמשכחת לה לבתר סעודה דהייתו לאחר סילוק אבל לדידן אע"ג דגמר מלאכול כל היכא דמנחא חכא קמיה לא מסלק דעתיה ממיכלא ומשתיא וכתב עוד ונראה שאם התחילו לאכול פירות בתוך הסעוד' ונמשכה אכילתן עד לאחר הסעודה גם אותם שאכלו אחר הסעודה אינם טעונים ברכה לאחריהם שאין הכל הולך אלא אחר התחלת אכילתן וכן אם באו ללפת את הפת ולאחר גמר אכילתו אכל מהם אינם טעונים ברכה לא לפניהם ולא אחריהם וה"ה לפת הבאה בכיסנין בתוך הסעודה ואוכל והולך מהם עד לאחר גמר סעודה אינה טעונה ברכה לפניה שכבר נפטרה בפת ונראה שהוא פלוגתא בירו' דגרסי' התם רבי חלבו ורב הונא בשם רב בשם רבי חייא רבה פת הבאה בכיסנין לאחר המזון טעונה ברכה לפניה ולאחריה א"ר אמי ר"י פליג אר' מונא לרבי חזקיה במה הוא פליג א"ל כשאכל מאותו המין באמצע סעודה ונראה דהלכה כר"י דרב ור"י הלכה כר"י ומיהו כיון דמשמיה דרבי חייא אמר לה איכא למימר דהלכה כרב שאמר משום ר' חייא ומיהו קצת ראיה יש לחייב מדקי"ל (שם מב:) בירך על היין שבתוך המזון לא פטר את היין שלאחר המזון וכו' משום דזה לשתות וזה לשרות אע"ג דבירך עליו בתוך הסעודה כיון שאין שתייתו שבתחלה חשובה כשתייתו שבסוף לא פטר לה וצריך לחזור ולברך כ"ש הכא דלא בירך עליהם ממש אלא שנפטרו בגררא דפת ופת כבר גמר מלאכלו שהוא צריך לחזור ולברך הא משמע דפשיטא דכל שבא ללפת אע"פ שאוכל ממנו בתוך הסעודה לבדו בלא פת שא"צ לברך עליו דעדיף מליפת בו את הפת כדרך המלכים שאוכלים מהם בתוך הסעודה קצת בלא פת וחוזר ומלפת בהם עוד את הפת ע"כ. וכתב עוד ואני מסתפק בענין שמועתינו לפי שרב פפא לא דיבר אלא בג' מדות לבד ועדיין יש מדה ד' שלא נתפרשה והיא דברים הבאים לפני הסעודה ודעתו לאכול פת אחריהם לפי שי"ל שהם כדברים הבאים לאחר הסעודה וטעונים ברכה לפניהם ולאחריהם או נאמר שהם כדברים הבאים בתוך הסעודה שלא מחמת הסעודה שאף הן מעוררין התאוה וגורמין בריבוי המזון ולפיכך אף הם אינם טעונין ברכה לאחריהם ולפי הסברא הראשונה עיקר שכל שהוא קודם הסעודה אינו מכלל הסעודה כלל. ונ"ל שהיא כמחלוקת דירושלמי דגרסינן התם ר' זעירא מן דאכן חמיין רבנן וכו' דרבנן דקסרין פשטין ליה צריך לברך בסוף וכן נראה עיקר עכ"ל ומשמע מדבריו במדה זו שמ"ש והיא דברים הבאים לפני הסעודה וכו' היינו שאוכל מאותם פירות קודם ברכת המוציא וכן פיר' הגאון מהרי"א ז"ל: וכתב עוד הרשב"א בשם הר"ז דלפי פירש"י רב פפא אשמועינן שאע"פ שלא היו הפירות לפניו בשעה שבירך על הפת כיון דללפת את הפת הם באים אינם טעונין ברכה כלל ע"כ. אע"פ שהכלבו כתב שי"א דפירות שהובאו אחר המוציא ואוכל אותם עם הפת בטלה דעתו וצריך ברכה לפניהם אבל אם הובאו על השולחן קודם המוציא שוב א"צ ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם נראים דברי הר"ז דכיון דדעתיה עלייהו כי אינם בשלחן בשעת ברכה מאי הוי וכן נראה שהוא דעת רבי' שכ' בסי' ר"ז מי שבירך על פירות שלפניו ואח"כ הביאו לו יותר מאותו המין א"צ לברך אע"פ שלא היו לפניו כשבירך ומשמע דמאותו המין לאו דוקא אלא כל שברכותיהן שוות מאותו המין קרי ליה והוא נפטר בברכתו של זה כאילו היה לפניו בשעה שברך: **ומיהו** היכא שאחר שבירך על הפת שלחו לו מבית אחרים שאינו סומך עליהם ולא היה דעתו עליו דורון אפי' מדברים שדרכן לבא ללפת בהם את הפת נראה שצריך לברך לפניהם דהיינו ממש כמלך שקובע ברכה לפניו וכן מצאתי בספר הפרדס אבל לאחריו א"צ דברכת המזון פוטרתו ועוד יתבאר זה בסי' קע"ט (א):

כתב הרא"ש בפרק ע"פ דברים הבאים לפני הסעודה כגון פרפראות ויין שבא לגרר ולהמשיך לסעוד בכלל הסעודה הן ונפטרין בברה"מ (ב):

דין משקין הבאים בסעודה כתב רבינו בסימן קע"ד:

בני

דרכי משה

קעז (א) כתב הכלבו וז"ל אחד מתלמידי רבני צרפת כתב ראיתי מורי הרב כמה פעמים כשמביאים לפניו על השלחן בשר של חדוי או איזה דבר החביב עליו יותר מן הפת נטל אותו דבר ובירך עליו קודם שבירך על הפת המוציא ואמר זה חביב עלי ונוח לי לברך עליו תחלה לשבח בו את קוני באשר אני אוהבו עכ"ל וע"ל סימן רי"א בזה יתבאר דרוב הפוסקים חולקים בזה: (ב) ונראה שבדברי הרא"ש הם כשבאין לאחר שבירך המוציא:

וע"ל

פרישה

אבל בש"ע כתב סתם שאינו נוהג בזמנינו ע"ש. עוד כתב ב"י ז"ל ודעת הרשב"א כדעת התוס' והרא"ש ז"ל שכתב וז"ל וכלל דברים אלו שאמר רב פפא אינם אלא בתאנים וכו':

בני

דרישה

שצריך לברך עליהם אבל היכא שאוכל בתחלה מן הפירות עם פת ואחר כך אוכל מהם בלא פת אפי' היכא דאין עיקר סעודתו עליהם א"צ לברך שכל שבתחל' אכילת פירות ללפת בהם את הפת אעפ"י שאין עיקר סעודתו עליהם ה"ל כדברים הבאים מחמת הסעודה וכן נראה מדברי רבינו ירוחם וזה ג"כ דעת הר"ר יונה עוד כתב ב"י ז"ל ודעת הרשב"א כדעת התוספות והרא"ש ז"ל שכתב וז"ל וכלל דברים אלו שאמר רב פפא אינם אלא בתאנים וענבים וכיוצא בהם שהן פירות אבל בשר ודגים וכיוצא בהן בין שבאו בתוך הסעודה בין שבאו לאחר הסעודה אינם צריכין ברכה לא לפניהם ולא לאחריהן כו' ע"ש וכ"ל דאע"ג דמתחיל הב"י וכתב שהרשב"א ס"ל כדעת התוס' היינו דוקא בשיטת פירושו וגירסתו דהיינו שאוכל בלא פת לאפוקי מפירש"י אבל לא ס"ל לגמרי כפי' התוס' שהרי לתוס' גם בבשר ודגים צריך לברך עליהן אם מביאן אחר הסעודה וק"ל:

בני

קעה (א) [א] בני חבורה שהיו מסובים ויצאו ממסיבתן לב"ה או לבה"מ אם היסבו על דברים שאין טעונין ברכה לאחריהם במקומן מיד כששינו מקומן מחדר לחדר אם רוצין לאכול שם צריכין לברך ברכה ראשונה על מה שרוצים לאכול אבל אינן צריכין לברך ברכה אחרונה על מה שאכלו דשינוי מקום חשוב כמו היסח הדעת והיסח הדעת מזקיק ברכה ראשונה על מה שרוצה לאכול אבל למפרע על מה שאכל כבר לא [ב] אבל אם שינו מקומן בחדר אחד מזוית זו לזוית אחרת אין צריכין לברך ואם היתה מסיבתן על דבר שצריך ברכה לאחריו במקומו דהיינו

קעה בני חבורה וכו' בפרק ע"פ (דף ק"א) אסיקנא כרב ושמואל דשינוי מקום צריך לברך דהכי תניא כותייהו ור' יוחנן דאמר שינוי מקום אין צריך לברך איתותב מהך ברייתא וקאמר רב חסדא הא דאמרן שנוי מקו' צריך לברך לא אמרן אלא בדברים שאין טעונין ברכה לאחריהם במקומן אבל דברים הטעונין ברכה אחריהם במקומן אין צריך לברך מ"ט לקיבעא קמא הדר ורב ששת אמר אחד זה ואחד זה צריך לברך ומפרש בגמרא דלרב ששת נמי אין צריך לברך אלא היכא דלא הניחו שם מקצת חברים אבל הניחו שם מקצת חברים או זקן או חולה אף לרב ששת אין צריך לברך דכיון דהניחו שם אדם לא נעקר קביעותם הראשון. ומייתי בגמרא ברייתא דהיו מסובים לשתות ועקרו רגליהן לצאת לקראת חתן וכו' דהוי סייעתא לרב ששת ותיובתא לרב חסדא ורב נחמן בר יצחק משני דהסיא רבי יהודה היא ומייתי ברייתא אחריתא דהיו מסובים ועקרו רגליהם לילך לבית הכנסת או לבית המדרש דפליגי רבנן עליה דר"י וסבירא להו דבדברים שטעונין ברכה לאחריהם במקומן אפילו לא הניחו שום אדם אין צריך לברך וכרב חסדא ומייתי בגמרא עוד ברייתא דת"כ דרב חסדא ולפי שרבינו כתב בסמוך הכרעת הרא"ש כרשב"ס דהלכה כרב חסדא לכך הביא הך ברייתא דעקרו רגליהם לילך לב"ה או לבית המדרש דרבנן דפליגי בהא אר' יהודה סבירא להו כרב חסדא גם שינה וכתב ויצאו ממסיבתם במקום ועקרו רגליהם משום דבגמרא קאמרינן דמדתני עקרו משמע דבדברים שטעונין ברכה לאחריהם במקומם קא עסקינן וכיון שרבינו בא לחלק השתא בין דברים שאין טעונין לדברים הטעונין היה צריך לשנות הלשון וכתב ויצאו ממסיבתם לב"ה או לב"ה אם הסיבו על דברים שאין טעונין וכו' וק"ל. ועוד נ"ל עיקר דהא דהביא רבינו הך דעקרו לילך לב"ה או לבה"מ ולא הביא נמי הך דעקרו לילך לקראת חתן או כלה הוא לפי שתופס עיקר כסברת התוספות והרא"ש דאף בדברים שאין טעונין ברכה לאחריהם במקומן אין צריך לברך אלא ברכה ראשונה אבל א"צ לברך ברכה אחרונה על מה שאכלו דלא כמ"ש הרמב"ם רפ"ד דשינוי מקום חמיר טפי מהיסח הדעת וגורם דצריך לברך ברכה אחרונה למפרע על מה שאכלו וחוזר ומברך ברכה ראשונה על מה שצריך לאכול וכן פסק הסמ"ג בה' ברכות סוף (דף קי"א) ולכך נקט רבינו הך ברייתא דיצאו לילך לב"ה או לב"ה לרבותא דאעפ"י שהפסיקו בתפלה לא אמרינן צלויי ומיכל בהדדי לא אפשר וצריך לברך ברכה אחרונה על מה שאכל כבר אלא א"צ לברך ברכה אחרונה וכמ"ש רבינו בס"ס זה. ומזה הטעם כתב רבינו מיד כששינו מקומן מחדר לחדר אם רוצין לאכול שם צריכין לברך ברכה ראשונה וכו' דקשיא טובא למה כתב אם רוצין לאכול שם הלא אפילו אינן רוצין לאכול שם אלא חוזרין למקומם הראשון וגומרין סעודתן במקומם הראשון צריכין לחזור ולברך ברכה ראשונה על מה שיאכלו דשינוי מקום דינו כהיסח הדעת דצריך לברך ברכה ראשונה אפילו חזר למקומו הראשון כמפורש בברייתא וכ"כ הר"ן להדיא אלא דעת רבינו להורות רבותא דאפילו אוכל במקום שני ולא חזר למקומו הראשון אפ"ה א"צ לברך אלא ברכה ראשונה אבל א"צ לברך ברכה אחרונה על מה שאכלו כבר ואצ"ל היכא דחזרו למקומם דא"צ לברך אלא ברכה ראשונה:

ואם היתה מסיבתם על דבר שצריך ברכה לאחריו במקומו וכו' כבר נתבאר דפלוגתא דרב חסדא ורב ששת הוא ורשב"ס פסק כרב חסדא והרי"ף

פסק

קעה בני חבורה שהיו מסובין ויצאו ממסיבתן וכו' בפרק ע"פ (קא:) אסיקנא דשינוי מקום צריך לברך יתיב רב אידי בר אבין קמיה דרב חסדא ויתיב רב חסדא וקאמר משמיה דרב הונא הא דאמרת שינוי מקום צריך לברך לא שנו אלא מבית לבית אבל ממקום למקום לא א"ל רב אידי בר אבין הכי תניא במתניתא דבר סינך כוותך ותו יתיב רב חסדא וקאמר משמיה דנפשיה הא דאמרת שינוי מקום צריך לברך לא אמרן אלא בדברים שאינם טעונים ברכה לאחריהם במקומם אבל דברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומ' א"צ לברך מ"ט לקיבעיה קמא הדר ורב ששת אמר אחד זה ואחד זה צריך לברך מיתיבי בני חבורה שהיו מסובים לשתות ועקרו רגליהם לצאת לקראת חתן או לקראת כלה כשהם יוצאים אין טעונין ברכה למפרע וכשהם חוזרים אין טעוני' ברכ' לכתחלה בד"א שהניחו שם זקן או חולה אבל אם לא הניחו שם זקן או חולה כשהן יוצאי' טעונים ברכה למפרע וכשם חוזרים טעונים ברכה לכתחלה מדקתני עקרו מכלל דבדברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם עסקינן וטעמא דהניחו שם זקן או חולה הא לאו הכי כשהם יוצאים טעונים ברכה למפרע וכשהם חוזרים טעונים ברכה לכתחל' קשיא לרב חסדא א"ר נחמן ב"י מאן תנא עקירות ר' יהודה היא דתניא חברים שהיו מסובים ועקרו רגליהם לילך לב"ה או לבה"מ כשהם יוצאים אין טעונין ברכה למפרע וכשהם חוזרים אין טעונים ברכה לכתחלה א"ר יהודה בד"א בזמן שהניחו שם מקצת חברים אבל לא הניחו שם מקצת חברים כשהם יוצאים טעוני' ברכה למפרע וכשהם חוזרי' טעונים ברכה לכתחלה כלו' ורב חסדא אמר כרבנן ופירש"י דדברים שאינם טעונים ברכה לאחריהם במקומ' כיון דעמד והלך למקום אחר עמידתו היא גמר סעודתו והך סעודה אחריתא היא וצריך לברך בתחלה אבל דברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומן הואיל ולא בירך אחריהם ועמד לילך למקום אחר לסעודה על קביעות הראשון הלך לברך ברכה אחת על שתיה' ולפניהם נמי א"צ לחזור ולברך והרא"ש כתב לקיבעיה קמא הדר כלו' כיון שאם לא היה אוכל כאן היה צריך לחזור למקומו ולברך הוי כאילו עדיין הוא במקומו וגומר סעודתו כאן ומברך כאן בה"מ: וכתב הר"ן דשינוי מקום דאמרינן צריך לברך היינו בין שהלך למקום אחר ולא חזר למקומו בין שהלך וחזר למקומו שינוי מקום מקרי וצריך לברך ומוכח לה מדקתני אבל (לא) הניחו שם זקן או חולה וכו' אלמא דאפילו חוזר למקומו הראשון שינוי מקום מיקרי וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ד. וכתב הרי"ף וקאמרי רבוותא דהלכתא כרב ששת דתניא כוותיה ואע"ג דשני רב נחמן בר יצחק לא סמכינן אשינויא והרא"ש תמה עליו והכריע דהלכה כרב חסדא. ובביאורי להרמב"ם פ"ד מהל' ברכות דחיתי הכרעתו וקיימתי פסק הרי"ף. וכתב עוד הרא"ש והא דאמרינן שינוי מקום צריך לברך היינו ברכה ראשונ' להבא אבל ברכה אחרונ' למפרע א"צ לברך דשינוי מקו' כהיסח דעת ואמרינן בפרק כל הבשר (קז:) גבי היסח דעת השמש מברך על כל פרוסה ופרוסה לפי שהסיח דעתו ואינו יודע אם יתנו לו יותר הילכך צריך לברך ובפרק כיסוי הדם כתב דהיסח דעת זוקקו לברכה ראשונה אם רוצה לאכול או לשתות לפי שכבר נסתלקה ברכה ראשונה כשהסיח דעתו מלאכול או לשתות אבל אין היסח הדעת מזקיקו לברך על מה שאכל ושתה קודם שיאכל וישתה פעם אחרת דמאי נ"מ אם יאכל פעם אחרת ויברך בה"מ על ב' סעודות דלא מצינו שום חשש הפסק בין מעשה לברכה אחרונה ומ"ש בפרק ע"פ כשלא הניחו שם זקן או חולה כשהם יוצאים טעונים ברכה למפרע וכשהם חוזרים טעונים ברכה לכתחלה לא בשביל שהסיח דעתו זוקק לברכה אחרונה אלא עצה טובה קמ"ל שמא ישהה כ"כ שיהיה רעב מחמת סעודה ולא יעלה לו בה"מ על מה שאכל תדע לך דאי בכל שעה צריכים ברכה למפרע מה נ"ל היכא שבירכו למפרע דאם באו אח"כ לאכול שצריכים ברכה לכתחלה אלא ודאי הא דקאמר טעונים ברכה למפרע אינה חובה אלא עצה טובה קמ"ל ולהכי קאמר אם לא בירכו למפרע כשיצאו כשהם חוזרים טעונים ברכה לכתחלה משום היסח דעת אבל אין טעונים ברכה למפרע והא דתניא בתוספתא דברכות בע"ה שהיה מיסב ואוכל קראו חבירו לדבר עמו א"צ לברך למפרע הפליג צריך לברך למפרע וכשחוזר מברך לכתחלה לאו כשחוזר קאמר דמברך למפרע והפליג דקאמר היינו כשקראו להפליג ועצה טובה קמ"ל כדפרישית וביומא פ"ג (ל:) תניא דיבר עם חבירו והפליג טעון נט"י ומשמע דה"ה ברכת המוציא אבל בה"מ לא קתני דצריך הכיא איירי כשלא ידע מתחלה שהיה לו להפליג עכ"ל וכל אלו הדברים כתבו התו' שם בפ' ע"פ ובסוף הדברים כתבו ואין הלכה כאותם ברייתות אלא אפי' ברכה לכתחלה [א"נ] דקי"ל כרב חסדא דאמר לקיבעיה קמא הדר והנהו ברייתות והההיא דתוספתא אתו כר' יהודה עכ"ל. וכך היא סברת רשב"ס שכתב בפר' ע"פ ה"ג תניא כותיה דרב חסדא חברים שהי' מסובין לשתות יין וכו' והיינו כרב חסדא דאמר דברי' שטעונים ברכה לאחריהם במקומם א"צ לברך ע"כ וכ"כ המרדכי : ומעתה נתבארו דברי רבינו שמ"ש אם הסיבו על דברים שאין טעוני' ברכה לאחריהם במקומם מיד כששינו את מקומם וכו' היינו מאי דאסיקנא דשינוי מקום צריך לברך ואוקימנא בדברים שאינם טעוני' ברכה לאחריהם במקומם : ומ"ש אבל א"צ לברך ברכה אחרונה על מה שאכלו וכו' כבר נתבאר שזו דעת הרא"ש והתוספות וגם נתבאר טעמם וראייתם על זה : ומ"ש אבל אם שינו מקומם בחדר אחד מזוית זו לזוית אחרת אין צריכין לברך היינו מאי דא"ר חסדא (פסחים קב.) משמיה דרב הונא לא שנו אלא מבית לבית אבל ממקום למקום לא ומשמע לרבינו דהיינו דוקא מזוית לזוית וכ"כ הרמב"ם בפ"ד וכן פירשו התוספות והרא"ש גבי הא דא"ר ענן (קא.) ואפי' מאגרא לארעא הוי מקדש דגרסינן בהדיא אבל מפנה לפנה לא וכן גורס הר"ן ולאפוקי מרש"י שפיר' ממקום למקום מבית לעליה :

כתב הר"ן אבל מפנה לפנה לא ואע"ג דלעיל גבי אין קידוש אלא במקום סעודה מסקינן (שם:) דאפילו מפנה לפנה היינו טעמא משום דקביעו' סעודה לא הוי אלא במקום סעודה ממש שאין דרך בני אדם לקבוע סעודה בתוך כל הבית אבל גבי שתיית יין אין אדם מייחד מקום מיוחד בבית לשתייה הלכך משמע דכפת ומיני דגן דאדם קובע באכילתן מקום מיוחד כל ששינהו אפילו מפנה לפנה צריך לברך עכ"ל ודבר פשוט שדברים אלו אינם אלא לדעת הרי"ף והרמב"ם שפוסקים כרב ששת דאילו לפוסקים כרב חסדא אפילו מבית לבית נמי אינם צריכים לברך בדברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם :

גרסינן בירושלמי פרק כיצד מברכין אכל במזרחה של תאנה ובא לאכול במערבה צריך לחזור ולברך וכתבו הרמב"ם בפ"ד ואע"ג דמזווית לזווית לא הוי שינוי מקום שאני התם שכותלי הבית מקיפים לשתי הזווית הלכך חשיבי כמקום אחד מה שאין כן באכל במזרחה של תאנה ובא למערבה שהתאנה במקום שאין בה מחיצות היא ולפ"ז במקום שאין בו מחיצות אפילו שינוי מקום כל דהו הוי שינוי דתאנה דנקט אורחא דמילתא נקט ולאו דוקא ומיהו איפשר דבמקום שאין בו מחיצות כל שרואה מקומו הראשון לא הוי שינוי מקום ומזרח תאנה ומערבה שאני דכיון דתאנה מפסקת הוו להו ב' מקומות וזה נראה יותר · וכ' הראב"ד על דברי הרמב"ם בדין היה אוכל במזרחה של תאנה וכו' והוא שלא היה דעתו מתחלה לכך . ונ"ל שדעת הראב"ד כדעת רבינו נסים שכתב רבינו בסימן רע"ג לענין קידוש וז"ל א"ח מי שהי' בפרדס או בגן ורוצה לאכול מפירות כל אילן ואילן כיון שבירך על אילן אחד א"צ לברך על האחרים דה"ל כמפנה לפנה אבל מגן לגן ודאי צריך אפי' היו סמוכים זה לזה ואפי' אם היה דעתו לילך לשני ואפי' בגן א' אם מתחלה לא היה דעתו אלא באחד מברך והיינו שכתב הרמב"ם הי' אוכל במזרחה של תאנה וכו' והגיה הראב"ד והוא שלא היה דעתו מתחלה לכך עכ"ל : ומ"ש ואם היתה מסיבתן על דבר שצריך ברכה לאחריו במקומו וכו' לרשב"ס א"צ לברך היינו

משום

דרישה

סי' קעה [א] בני חבורה וכו' יסוד אלו הדינים הוא בפ' ע"פ דף ק' וק"א יתיב רב חסדא וקאמר משמיה דרב הונא הא דאמרת שינוי מקום צריך לברך לא שנו אלא מבית לבית אבל ממקום למקום לא · ומשמיה דנפשיה אמר רב חסדא הא דאמרת שינוי מקום צריך לברך לא אמרן אלא בדברים שאינן טעונין ברכה לאחרי' במקומס אבל דברים הטעונין ברכה לאחריהם במקומ' א"צ לברך מ"ט לקיבעה קמא הדר · ורב ששת אמר אחד זה וא"ז צריך לברך מיתיבי בני חבורה שהיו מסובי' לשתות ועקרו רגליהם לצאת לקראת חתן או לקראת כלה כשהן יוצאי' אין טעונין ברכה למפרע · וכשהן חוזרין אין טעונין ברכה לכתחלה בד"א שהניחו שם זקן או חולה אבל אם לא הניחו שם זקן או חולה כשהן יוצאי' טעוני' ברכה למפרע וכשהן חוזרין טעונין ברכה לכתחלה וכו' ע"ש קשיא לרב חסדא אמר רב נחמן בר יצחק מאן תנא עקירות ר' יודא היא דתניא חבירי' שהיו מסובי' ועקרו רגליהם לילך לב"ה או לבית המדרש כשהן יוצאין אין טעונין ברכה למפרע וכשהן חוזרין אין טעונין ברכה לכתחלה א"ר יודא אימתי בזמן שהניחו שם מקצת חבירים אבל לא הניחו שם מקצת חבירים כשהם יוצאים טעונין ברכה למפרע כשהן חוזרין טעונין ברכה לכתחלה ומזה מבואר שמ"ש רבי' לרשב"ס א"צ לברך · שהוא פסק כרב ששת ומ"ש לר"י צריכים לברך הא"כ הניחו שם מקצת חבירים שפסק כרב חסדא · וכן מ"ש רבינו חילוק של דברים הצריכי' ברכה לאחריהן במקומן · הוא חילוק של רב חסדא · ודע שמ"ש טעונין ברכה למפרע · התוס' כרשוהו שהיא משום עלה טובה שמא יפליג וכן צ"ל להרי"ף אעפ"י שפוסק כרב ששת וכמו שהביא ב"י לשון הרי"ף בהדי' כר"ש סי' קע"ט שהיסח הדעת אינו מצריך אלא ברכות שלפניו ע"ש משא"כ להרמב"ם שס"ל שהוא דרך חיוב ודרך דין כמבואר בב"י שמביא לשונו בסי' זה ובסי' קע"ט : [ב] אבל אם שינו מקומן בחדר אחד מזוית זו לזוית אחרת א"צ לברך · כתב הר"ן אע"ג דגבי אין קידוש אלא במקום סעודה מסקינן דאפי' מפנה לפנה

[נמי לא] היינו

טעמא

פרישה

סי' קעה (א) בני חבורה שהיו מסובים ויצאו ממסיבתן לבית הכנסת או לבית המדרש וכו' כבר כתבתי בדרישה לשון הגמ' ורבינו המעתיק לשון הברייתא השני' ולא לשון הברייתא ראשונה משום שרבינו פסק כרב חסדא ורב חסד' בברייתא זו

דהיינו לרשב"ם ז' המינין ולר"י דוקא מין דגן לרבינו שמואל בר מאיר אין צריכין לברך כששינו מקומם ולר"י צריכין לברך אא"כ הניחו שם מקצת החברים וא"א הרא"ש ז"ל הסכים לדעת רשב"ם ולענין

משום דרשב"ם כתב דתניא כוותיה דרב חסדא דאמר אבל דברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם א"צ לברך משום דלקיבעיה קמא הדר אלמא ס"ל דהלכה כרב חסדא וכבר נתבאר שכן דעת התוספות והרא"ש :

ומ"ש ולר"י צריכים לברך אא"כ הניחו שם מקצת החברים היינו משום דפסק כרב ששת דאמר דדברים הטעונין ברכה לאחריהם במקומם צריך לברך ואתי כברייתא דעקרו רגליהם לצאת לקראת חתן וכו' וקתני דאם הניחו שם זקן או חולה אינם טעונים ברכה כשהם יוצאים ולא כשהם חוזרים ומשמע לרבינו דהא דקתני הניחו שם זקן או חולה לאו דוקא והיינו דר' יהודה מפליג בין הניחו שם מקצת חברים ללא הניחו ולא אדכר זקן או חולה הילכך ע"כ דההיא ברייתא דקתני הניחו שם זקן או חולה לאו דוקא אלא אורחא דמילתא נקט דאם כולם בחורים ובריאים אין דרך ליעקר קצתם לקראת חתן וכלה ולישאר קצת אבל אה"נ שאע"פ שכולם בחורים ובריאים אם נעקרו קצתם ונשארו קצתם אינם טעונים ברכה לא כשהם יוצאים ולא כשהם חוזרים דכיון שנשארו קצתם שם לא נעקר קביעותם ולפיכך סתם וכתב אא"כ הניחו שם מקצת החברים ולא חילק בין זקן או חולה לשאינו זקן או חולה :

ומשמע דלדעת הפוסקים כרב חסדא לא שאני לן בין הניחו שם מקצת החברים ללא הניחו דבדברים שאינם טעונין ברכה לאחריהם במקומם אפילו הניחו נמי צריך לברך דכיון דדבר שאין לו קבע הוא כי הניחו שם זקן או חולה מאי הוי ואם הם דברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם אע"פ שלא הניחו שם קצת מן החברים אינם צריכים לחזור ולברך משום דלקיבעיה קמא הדר : **ודעת** הרמב"ם לפסוק כרב ששת וכדברי הר"י ופוסק כאותה ברייתא ותוספתות שדחו התוספות ולכן כתב בפ"ד כלשון הזה היה אוכל בבית זה ופסק סעודתו והלך לבית אחר או שהיה אוכל וקראו חבירו לדבר עמו ויצא לו לפתח ביתו וחזר הואיל ושינה מקומו צריך לברך למפרע על מה שאכל וחוזר ומברך בתחלה המוציא ואח"כ יגמור סעודתו. חברים שהיו יושבין לאכול ויצאו לקראת חתן או לקראת כלה אם הניחו שם זקן או חולה חוזרים למקומם וגומרים סעודתם ואינם צריכים לברך שנייה ואם לא הניחו שם אדם כשהם יוצאים צריכים ברכה למפרע וכשהם חוזרים צריכים ברכה לכתחלה וכן אם היו מסובים לשתיה או לאכול פירות שכל המשנה מקומו הרי פסק אכילתו ולפיכך מברך למפרע על מה שאכל וחוזר ומברך שנייה לכתחלה על מה שהוא צריך לאכול והמשנה מקומו מפנה לפנה בבית אחד אין צריך לחזור ולברך אכל במזרחה של תאנה זו ובא לאכול במערבה צריך לברך עכ"ל · וצריך לומר שהוא ז"ל מפרש דהא דתניא שאם הפליג צריך לברך למפרע היינו לומר שאם פירש והרחיק ממקום סעודתו צריך לברך למפרע אבל אם לא הפליג כלומר שלא הרחיק הרבה ממקום סעודתו אלא מפנה לפנה א"צ לברך וזהו שכתב או שהיה אוכל וקראו חבירו לדבר עמו ויצא לו לפתח ביתו וחזר הואיל ושינה מקומו צריך לברך למפרע וכו' כלומר דמאחר שיצא מפתח ביתו ה"ל כהפליג דהיינו שינה מקומו וצריך לברך אבל אם דיבר עמו בתוך הבית אף על פי ששינה מקומו מפנה לפנה א"צ לברך וכדקתני רישא דברייתא קראו חבירו לדבר עמו א"צ לברך למפרע . ויש לדקדק למה כתב הרמב"ם היה אוכל בבית זה ופסק סעודתו והלך לבית אחר או שהיה אוכל וקראו חבירו וכו' הרי בכלל בבא דחברים שהיו יושבים לאכול הוא ונראה דמשום דההיא דחברים שהיו יושבים לא שמעינן אלא כשהם יוצאים טעונים ברכה למפרע וכו' אבל היכא דיצאו בלא ברכה ואחר כך חזרו לא משתמעי מינה אי צריכין לברך למפרע כשיחזרו למקומן אם לאו ולכן כתב שאם היה אוכל בבית זה והלך לבית אחר ופסק סעודתו או שהיה אוכל וקראו חבירו וכו' וחזר הואיל ושינה מקומו צריך לברך למפרע וכו' ואף על פי שכתב בבא זו הוצרך לכתוב בבא דחברים שהיו יושבים לאכול ויצאו לקראת חתן וכו' להשמיענו שאם הניחו שם זקן או חולה אינם צריכים לברך לא כשהם יוצאי' ולא כשהם חוזרים ואין לדקדק אמאי נקט הרמב"ם בבבא דרישא לישנא דהוי אוכל בבית זה דמשמע דמיירי בבעל הבית ובבבא דסיפא נקט לישנא דחברים שהיו יושבים לאכול דההיא דחברים שהיו יושבים לאכול הכי הוא לישנא דברייתא בפר' ע"פ וההיא דהיה אוכל בבית זה וכו' הוא לישנא דברייתא דיומא (ל.) דמיתניא בלשון יחיד דיבר עם חבירו והפליג וכן לישנא דתוספתא דברכות נמי הוא בלשון יחיד והרמב"ם כתב כלשון השנוי בברייתות או קרוב לו ולענין דינא לא שאני בין יחיד בין רבים דבין יחיד בין רבים אם רוצה לשנות מקומו מברך כשהוא יוצא למפרע וכשהוא חוזר מברך לכתחלה ואם לא בירך כשיצא צריך לברך כשיחזור ואם הניחו שם זקן או חולה בין שהיוצאים רבים בין שהוא יחיד אינו צריך לברך ואפשר עוד דברישא נקט לשון יחיד כי היכא דלא ליצטרך לפלוגי ביה בין הניח שם מקצת חברים ללא הניח וגם נראה שלא לדקדק בזקן או חולה דנקט (דוקא) דלישנא דברייתא נקט וכבר כתבתי דבהניחו שם מקצת החברים אף על פי שאינו זקן ולא חולה והכי דייק סיפא דלישניה שכתב ואם לא הניחו שם אדם ולא כתב ואם לא הניחו שם זקן או חולה : **וזה** שכתבתי שלמדנו מדברי הרמב"ם שאם יצא ולא בירך צריך כשיחזור לברך למפרע על מה שאכל ואח"כ יברך בתחלה על מה שרוצה לאכול כתב הר"ן בפרק ע"פ שכך היא דעת הרמב"ן והרא"ה ז"ל ומשמע מדבריו שהם סוברים כדברי הרי"ף והרמב"ם שפסקו הלכה כרב ששת · וכתב עוד שם הר"ן שלכתחלה קודם שיעקור ממקומו צריך לברך וכ"כ ה"ר מנוח וטעמו משום שמא ישכח לחזור :

וכתב הכלבו בהלכות פסח גבי מאן דבעי לברוכי בתרי או בתלתא בתי שלא התירו לעקור מסעודתו ללכת למקום אחר אפי' הניח שם זקן או חולה אלא לדבר מצוה עוברת כגון לקראת חתן או כלה ע"כ וברייתא דעקרו רגליהם לילך לבהכ"נ או לבית המדרש הויא תיובתא אע"פ שאפשר לדחות דבהכ"נ

כגון

פסק כרב ששת והרא"ש הכריע כרשב"ם והשיג על הרי"ף וכ"כ סמ"ג שכך תופסין רבותינו שבצרפת עיקר אלא דאיכא לתמוה על מ"ש בסמ"ג אח"כ וז"ל עוד מסקינן התם דאם עקרו רגליהם לילך לב"ה כשהן חוזרין אין טעונין ברכה לא למפרע ולא לכתחלה אם הניחו שם חברים אעפ"י שהתפללו בינתים עכ"ל דכיון דפסק כרב חסדא אין חלוק בין הניחו שם חברים ללא הניחו דבדברים שאין טעונין ברכה לאחריהם צריך לברך ברכה ראשונה אפילו הניחו חברים ובדברים שטעונין א"צ לברך לרב חסדא אפילו לא הניחו ונלפע"ד ליישב דדעת הסמ"ג היא להורות דלדברי הכל אין התפלה חשיבא הפסקה ועקירה להצריכו לחזור ולברך ברכה ראשונה שהרי אף להך ברייתא דת"כ דרב ששת דבדברי' הטעונין ברכה לאחרי' במקומן ועקרו לילך לב"ה אם לא הניחו שם חברים חוזר ומברך ברכה ראשונה לא משום דהתפלה חשיבא הפסקה ועקירה מקביעות הראשון צריך לברך שהרי כשהניחו חברים אין צריך ברכה כלל לא למפרע ולא לכתחלה אלמא דלדברי הכל אין התפילה הפסקה אבל במאי דפליגי רב חסדא ורב ששת ס"ל לסמ"ג דהלכה כרב חסדא כמ"ש הסמ"ג תחלה דכך תופסי' חכמי הצרפתים עיקר ככ"ל פשוט אבל בסמ"ק צ"ע שכתב בסי' קנ"א וז"ל וחבורה שהיו מסובים ועקרו רגליהם ללכת לב"ה או לקראת חתן כשהניחו מקצת החברים כשחוזרים אין טעונין ברכה למפרע ברכת המזון ולא לכתחלה ברכת המוציא עכ"ל בפנים · ובהגה"ה כתב ואפילו בדברי' שאין טעונין ברכ' לאחריהם במקומן דאילו בדברים הטעונין ברכה לאחרי' אפילו לא הניחו מקצת חברים נמי בשינוי מקום אין צריך לברך לפניהם בדברי' הטעוני' וכו' עכ"ל ומביאו ב"י וכתב עליו ולשונו אינו מכוון שכת' אין טעונין ברכה למפרע ברכת המזון ולא לכתחלה ברכת המוציא משמע דאיירי בפת אח"כ העמידה בדברים שאין טעונין ברכה במקומם עכ"ל ותו קשיא לי טובא היאך אמר דאילו בדברים הטעונים אפי' לא הניחו מקצת חברי' וכו' והלא בהך ברייתא מפורש דדוקא בהניחו אין צריך לברך אבל בלא הניחו צריך לברך אכן לפע"ד נראה פשוט דבפני' פסק כרב ששת וכאלפסי והרמב"ם וכמרדכי שכתב שכך פסק ר"ח ורבינו יואל הלוי אבל בהגה"ה חולק על מ"ש בפנים ולכן אמר תחלה דהא דתניא בדברים הטעונין אין צריך לברך למפרע לאו דוקא בדברים הטעונין אלא אפילו בדברים שאין טעונין אין צריך לברך למפרע על מה שאכל אלא ברכה ראשונה לבד צריך לברך לכתחלה על מה שיאכל ואילו בדברים הטעונין אפילו לא הניחו חברים אין צריך לברך אפילו לפניהם ואין צריך לומר דאין צריך לברך למפרע דהלכה כרב חסדא ודלא כמה שפסק בפנים כרב ששת וכהך ברייתא דת"כ דרב ששת דליתא אח"כ פי' עוד בהגה"ה זו ואמר דמה שמזכיר בברייתא דאין טעונין ברכה למפרע כשהניח מקצת חברים אפילו לרב ששת צריך לומר דלאו דוקא בשביל שהניחו חברים דאפי' לא הניחו אין היסח הדעת גורם חיוב ברכה למפרע וכו' וכל זה הוא ע"פ שיטת התוס' והרא"ש והכי נקטינן ודלא כמ"ש בפנים ודו"ק· עוד כתב לשם בסמ"ק בפנים וז"ל ואם אכל פת במקום אחד וחזר ואכל פת במקום אחר צריך לחזור ולברך במקומו הראשון ברכת המזון ולכך. אין צריך לברך במקום שני לפניו עכ"ל וכתב בהגה"ה עליו דטעמו שהוא מפרש הא דקאמרינן מ"ט לקיבעא קמא קא הדר שהוא צריך לחזור למקום קיבועו הראשון לברך ברכת המזון אחר שאכל במקום שני והשיג עליו ואמר דפי' לקיבעא קמא קא הדר היינו לומר כיון דאם לא היה אוכל כאן היה צריך לחזור למקומו הראשון כדי לברך אחריו בדברים הטעונים אם כן לא אסח דעתיה מאכילה הראשונה בשינוי מקום ואין צריך לברך לפניו במקום שני וכשגמר לאכול כאן מברך במקום שני ברכת המזון על שתי האכילות ואין צריך לחזור למקומו הראשון אעפ"י שאכל בקביעות במקום הראשון וכמו שפי' רשב"ם ולפ"ז הא דאיתא בסוף פרק אלו דברים דרבב"ח אזל בשיירתא וחזר למקומו הראשון לברך שם ברכת המזון צריך לומר שלא היה בידו פת במקום שני שאילו היה בידו פת היה אוכל מעט ממנו במקום שנזכר ומברך שם ולא היה נסמך על הנס לומר לבני שיירא אנטירו לי דאנשאי יונה דדהבא וכן כתב עוד בהגה"ת סמ"ק סי' ק"ט וכן כתב רבינו לקמן בסי' קפ"ד ע"ש הר"פ והכי נקטינן :

ומ"ש רבינו דדברים הטעונים לרשב"ם היינו שבעת המינין ולר"י דוקא מין דגן

פרישה

זו כרבנן דפליגי אר' יודא · וסידר על לשון אותו בריית' דין דברים שאין טעונים ברכה במקומן אע"ג שאינו נזכר בבריית' וגם כתב אם רוצים לאכול שם · ואין דרך שעולם לילך לאכול בב"ה או לבית המדרש · מ"מ סירכא לישנא דבריית' בתרא נקט וסידר עליו הדינין אליבא דהלכת' לסברת הרא"ש ומ"ש לאכול שם ל"ד אלא ה"ה אפילו אם לא אכל שם וחזר למקומו לאכול צריך ג"כ לברך וכן כתב הר"ן בהדיא והביאו הב"י ואפשר שרבינו נקט למלת שם לפי שרבינו פסק כרבנן דר' יודא שבבריית' הנזכר' בדרישה · וכמו שכתבתי שרבינו נקט ל' של אותה ברייתא ובבריית' נקט דין דברים הצריכים ברכה לאחרי' במקומן שא"צ לברך אפילו לא חזר למקומו אלא אכל במקום שהלך לשם מש"ה סירכי' דאותה ברייתא נקט · ומ"ש רבינו שא"צ לברך אם הסיבו על דברים שא"צ ברכה לאחריהם במקומן פירש"י דדברים שא"צ ברכה לאחריהם במקומ' כיון דעמד והלך למקום אחר עמידתו היא גמר סעודתו והך סעודה אחרית' היא וצריך לברך בתחלה אבל דברים הטעוני' ברכה לאחריהם במקומ' הואיל ולא בירך אחריהם ועמד לילך למקום אחר לסעוד על קביעות הראשון הלך לברך ברכה אחת על שתיהם ולפניהם נמי אין צריך לחזור ולברך · והרא"ש כתב לקיבעיה קמא הדר כלומר כיון שאם לא היה אוכל כאן היה צריך לחזור למקומו ולברך הוי כאילו עדיין הוא במקומו וגומר סעודתו כאן ומברך כאן ברכת המזון ומ"ש רבינו לר"י צריכין לברך אא"כ הניחו שם מקצת החברים אעפ"י שהרי"ף פוסק כרב ששת · וכברייתא קמא דפ' ע"פ שהבאתי בדרישה וא"כ היה לו לכתוב לשון של אותו בריית' אלא א"כ הניחו שם זקן או חולה ובלשון שכתב הרמב"ם תירץ הב"י דמשמע לרבינו דהא דנקט הניחו שם זקן או חולה לאו דוקא והיינו דר' יהודא מפליג בין הניחו שם מקצת חברי' ללא הניחו ולא אדכר זקן או חולה הילכך ע"כ דההיא הבריית' דקתני הניחו שם זקן או חולה לאו דוקא אלא אורחא דמילתא נקט דאם כולם בחורים ובריאים אין דרך ליעקר קצתם לקראת חתן וכלה ולישאר קצתם אבל אה"נ שאעפ"י שכולם בחורים ובריאים אם נעקרו קצתם ונשארו קצתם אינ' טעונים ברכה לא כשהם יוצאין ולא כשהם חוזרים דכיון שנשארו קצתם שם לא נעקר קביעותם ולפיכך סתם וכתב אא"כ הניחו שם מקצת חבירים ולא חילק בין זקן או חולה לשאינו זקן או חולה ומ"ש רבינו דלרשב"ם א"צ לברך כששינו מקומן כרב חסדא משום דלקביעות' קמא הדר כתב הב"י שפשוט הוא דהיינו דווקא כשלא היה לו היסח דעת בינתים :

גמר

דרישה

טעמא משום דקביעות סעודה לא הוי אלא במקום סעודה ממש שאין דרך בני אדם לקבוע סעודה בכל הבית אבל גבי שתיית יין אין אדם מייחד מקום מיוחד בבית לשתייה הילכך משמע דבפת ומיני דגן דאדם קובע באכילתן מקום מיוחד כל שינהו אפי' מפנה לפנה צריך לברך עכ"ל . הב"י מביא הירושלמי דפרק כ"מ אכל במזרחה של תאנה ובא לאכול במערבה צריך לחזור ולברך . וכתבו הרמב"ם ג"כ · וע"ז כתב הב"י דבמקום שאין בו מחיצות כל שרואה מקומו הראשון לא הוי שינוי מקום ומזרח תאנה ומערבה שאני דכיון דתאנה מפסקת הוי להו שני מקומות · ובאורחות חיים כתב מי שהיה בפרדס או בגן ורוצה לאכול מפירות כל אילן ואילן כיון שבירך על אילן אחד א"צ לברך על האחרים דהוי כמפנה לפנה · וזהו לכאורה מנגד למ"ש הירושלמי להרמב"ם דאפי' באילן אחד צריך לחזור ולברך דמסתמא גם בגינה יש אילנות מפסיקין ונלע"ד דס"ל לא"ח דהא דאמר בירושלמי אכל במזרחה של תאנה ובא לאכול ברוח מערבית ודאי ז"א אלא שהסיח דעתו מלאכול עוד בה אח"כ ופגע ברוח מערבי ואוכל משם ומש"ה צריך לחזור ולברך משא"כ כשאוכל מאילן זה ואח"כ הולך ואוכל מין אחר מאילן אחר ואפי' מעין אילן זה אין הוכחה דהסיח דעתו מלאכול ושאני מזרח ומערב תאינה דכיון דמתחלה במר ברוח המזרח ומשם הכי כשבא אח"כ לאכול מרוח מערבי הוי כדבר שמתחלה לא רצה לאוכלו ולברך עליו ועכשיו נמלך הוא לאוכלו לכן צריך לברך · משא"כ כשאוכל מפירות של גן שאוכל מכל מקום ומתחלה לא עלתה על דעתו שלא לאכול במקומות אחרים מש"ה הוי כאילו בירך על דעת לאכול מכולן ול"צ ברכה כשאוכל מאילן אחר . ועוד כתב הב"י ובסי' קפ"ד כתב רבינו בשם הר"ף דהא דטעונין ברכה לאחריהם במקומן דוקא כשאין לו עוד מאותו המין לאכול במקום השני אבל אם יש לו עוד מאותו המין לאכול שם יאכל שם מעט ויברך רק שלא יהא רעב מאכילה ראשונה · וזה כדעת הפוסקים כרב חסדא דאילו לדעת הפוסקים כרב ששת כיון שאינו יכול לאכול עד שיברך למפרע על מה שאכל ודאי שהוא צריך לחזור למקומו לברך על מה שאכל ור"ל כרב ששת ואליביה דהרמב"ם דס"ל דלמפרע ג"כ צריך לברך מצד הדין ולא כשאר הפוסקים כרב ששת דמפרשי' שמ"ש למפרע צריך לברך הוא דרך עצה טובה דדילמא לא יחזור עד שיהיה רעב ויעבור זמן ברכת המזון ואעיקר דבריו קשה לי שכתב שהא דר"פ היינו אליבא דרב חסדא דוקא והב"י פסק כהרמב"ם בסי' זה וכרב ששת ולקמן בסי' קפ"ד העתיק בש"ע בד"ה בד"א כר"א וכר"פ ויש לדחוק ולייסב שלקמן מיירי שמתחלה היה

בדעתו

דגן מחלוקתם תלוי בגירסתן דלר' שמואל בר' מאיר גרסינן בברייתא בני חבורה שהיו מסובים לשתות ולא גרסינן לשתות יין אבל ר"י גרס לשתות יין ועיין בתוספות ובסמ"ג ובמרדכי:

ומ"ש רבינו דהרא"ש הסכים לדעת ר"י דוקא פת ומיני דגן כך מבואר מדבריו בע"פ שכתב כלשון הרי"ף דברים שאינם טעונים כגון פירות ויין או דברים הטעונים כגון פת ומיני דגן וקצת קשה למה תלה רבינו הסכמת הרא"ש בדעת ר"י ולא תלה אותה בדעת הרי"ף שכתב כמו ר"י ואפשר דמ"ש רבינו ולר"י דוקא מין דגן לאו לרבינו יצחק בעל התו' בלחוד נתכוון אלא לרבינו יצחק אלפסי נמי נתכוון ועי"ל דלפי דר"י בתו' הקשה אפרשב"ס דמפרש דדברים הטעונים הם כל שבעת המינין ור"י הביא ראיות דדוקא מין דגן אבל הרי"ף לא כתב דוקא מין דגן אלא כתב דברים שאין טעונין כגון פירות ויין אבל בדברים שטעונין כגון פת ומיני דגן ואיכא למימר דברישא נ"ל כגון פירות ומים ובסיפא לאו דוקא פת ומיני דגן אלא ה"ה כל שבעת המינין לכך הביא רבינו דברי ר"י שכתב בתוספות להדיא דוקא מין דגן והתו' בפ' ע"פ בד"ה אלא בדברים לאחר שהביאו פרשב"ס ומה שקשה על פירושו וכתבו פר"י דדוקא מין דגן כתבו זה לשונם ולכל הפירושים אם הלך באמצע סעודה למקום אחר יכול לשתות יין או מים בלא ברכה דכיון שהוא בתוך הסעודה לקיבעי' קמא הדר עכ"ל ורצונם לומר במ"ש ולכל הפירושים דבין לפרשב"ס דכל ז' המינין נמי הוי דברים הטעונים ובין לפי התו' דדוקא מין דגן אם קבע סעודתו על הפת ובירך המוציא והלך באמצע סעודה למקום אחר יכול לשתות יין כלומר אפי' יין דלא הוי דברים הטעונים לפי התו' וכ"ש דיכול לאכול פת ומין דגן בלא ברכה ומ"ש או מים היינו או אפי' מים יכול לשתות בלא ברכה לפרשב"ס ומכ"ש יין דהוי דברים הטעונים לרשב"ס יכול לשתות בלא ברכה דכיון שהוא בתוך הסעודה לקיבעיה קמא קא הדר כדרב חסדא דרשב"ס ור"י פוסקים כמותו כך היא דעת התו' בדבור זה מיהו להרי"ף ודעימיה דפוסקין כרב ששת אינו יכול לשתות לא יין ולא מים ואפילו לאכול פת ומין דגן אינו רשאי בלא ברכה ראשונה אא"כ הניחו זקן או חולה וכן פי' ב"י ופשוט הוא אלא דאיכא לתמוה טובא אפסקי ב"י בש"ע דבסעיף א' וב' כתב כלשון הרמב"ם פ"ד דפסק כרב ששת דלאחד זה ואחד זה צריך לברך ומשמע מדבריו מדכתב דאם היו מסובים בשתייה או לאכול פירות אם שינה מקומו הרי פסק אכילתו ולפיכך מברך למפרע על מה שאכל וחוזר ומברך שנייה לכתחלה על מה שהוא צריך עכ"ל אלמא דא"צ לברך במקום שאכל בראשונה כיון דאין קביעתו על פת ומין דגן או ז' המינין אלא מברך במקום שני למפרע ולכתחלה ואפי' הניחו שם אדם במקום הראשון אבל אם היו מסובין על פת ומיני דגן או ז' המינין אז יש לחלק דאם הניחו שם אדם א"צ לברך כלל אבל כשלא הניחו שם אדם צריכים לברך במקום הראשון כשיוצאין ברכה אחרונה למפרע על מה שאכלו וברכה ראשונה על מה שיאכלו דנעקר קביעות הראשון בשינוי מקום כיון שלא הניחו שם אדם וצריך לחזור למקומו ולברך במקום שקבע אכילתו בראשונה הטעונה ברכה לאחריה במקומן ולא דמי לאוכל ומהלך דאסיקנא סוף פ"ג שאכלו דיושב ומברך פי' יושב במקום שפסק ויברך וכמ"ש הרמב"ם להדיא רפ"ד

ולענין דברים הטעונין ברכה לאחריהם במקומן כתב בר"י דוקא פת ומיני דגן: [ג] כתב ה"ר י"ט בר' יהודה אדם שנזכר בתוך הסעודה שלא התפלל ועמד והתפלל כשהוא חוזר צריך ליטול ידיו ולברך

כגון שעובר זמן תפלה לצבור ובהמ"ד כגון שעובר זמן לימוד החברים יחד פעמא דמילתא לא משמע הכי (א): **ומ"ש** רבינו דדברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם לרשב"ס היינו ז' מינין ולר"י דוקא מין דגן ושהרא"ש הסכים לדברי ר"י פשוט בדברי התוס' והרא"ש שם גבי הא דא"ר חסדא לא אמרן אלא בדברים שאינם טעונים ברכה לאחריהם וכו': **וידע** שדעת הרי"ף שם דדברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם היינו פת ומיני דגן דוקא וכדעת ר"י והרא"ש אבל הרמב"ם סובר כדברי רשב"ס (ב) שכתב בפ"ד כל המברך בהמ"ז או ברכה אחת מעין שלש צריך לברך אותה במקום שאכל והר"ן כתב בפ' ע"פ שאין דעת זה מתחוור מסוגית הגמר'· ובהגהת מיי' פ"ד כתב דאין טעון ברכה לאחריו במקומו אלא פת שצריך לברך אחריו בה"מ ע"כ ומשמע לי דפת דנקטו לאו דוקא דה"ה למיני דגן וכן בה"מ לאו דוקא ג' ברכות דה"ה לברכה מעין ג' שהרי כתבו בהגהות החדשות שכ"כ הרי"ף והוא ז"ל בפרק ע"פ כתב בהדיא דמיני דגן דינם שוה לפת:

וכתבו התוספות ולכל הפירושים אם הלך באמצע סעודה למקום אחר יכול לשתות יין או מים בלא ברכה דכיון שהוא בתוך הסעודה לקיבעיה קמא הדר ע"כ וזהו לפי דעת הפוסקים כרב חסדא אבל לא לדעת הפוסקים כרב ששת: **ובסימן** קפ"ד כתב רבינו בשם הרי"ף דהא דטעונים ברכה לאחריה' במקומם דוקא כשאין לו עוד מאותו המין לאכול במקום השני אבל אם יש לו עוד מאותו המין לאכול שם יאכל שם מעט ויברך רק שלא יהא רעב מאכילה ראשונה וזה כדעת הפוסקים כרב חסדא דאילו לדעת הפוסקים כרב ששת כיון שאינו יכול לאכול עד שיברך למפרע על מה שאכל ודאי שהוא צריך לחזור למקומו לברך על מה שאכל (ג) ודבר פשוט הוא דרב חסדא נמי לא קאמר אלא בשלא היה לו היסח דעת בינתים דוקא וכ"כ רשב"ס דר' יוחנן דאמר שינוי מקום א"צ לברך היינו דוקא כשלא היה לו היסח דעת בנתיים:

כתב סמ"ק בסימן קמ"ט אם אכל פת במקום אחד וחזר ואכל במקום אחר שצריך לחזור ולברך במקומו הראשון בה"מ ולכך א"צ לברך במקום שני ואחר כך נסתפק הרבה בדבר ובסוף העלה שאינו מברך אלא במקום שני וכמו שנהגו הולכי דרכים שאוכלים דרך הילוכם ויושבים ומברכים במקום סיום אכילתן: **כתב** עוד סמ"ק (ד) חבורה שהיו יושבים מסובי' ועקרו רגליהם ללכת כשהניחו מקצת חברים אין טעונים ברכה לא למפרע בה"מ ולא לכתחלה ברכת המוציא אפילו בדברים שאין טעונים ברכה לאחריהם במקומם דאילו בדברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם אפי' לא הניחו מקצת חברים נמי דשינוי מקום א"צ לברך לפניהם בדברים הטעונים עכ"ל ולשונו אינו מכוון שכתב אין טעונים ברכה לא למפרע בה"מ ולא לכתחלה ברכת המוציא דמשמע דאיירי בפת ואח"כ העמידה בדברים שאין טעונים ברכה במקומם· וז"ל ספר אהל מועד המפסיק בתוך סעודתו בדבר הרשות א"צ לחזור ולברך שאין זה חשיב הפסק וכ"כ ר"ם גבי הצריך לנקביו ויש מהגאונים שמצריכין אותו לחזור ולברך עכ"ל: **כתב** ה"ר י"ט ברבי יהודה אדם שנזכר בתוך הסעודה שלא התפלל ועמד והתפלל וכו' כ"כ התוס' בפרק ע"פ (קב·) ובפ' כיסוי הדם (פז·) ודמו

דרכי משה

קעח (א) וע"ל סימן תפ"ד דמשמע קצת כדברי הכלבו: (ב) ובסימן קפ"ד כתב דהרשב"א ס"ל דא"צ ברכה במקומו אלא אחר פת בלבד: (ג) ותמיהני בדבריו אלו דהא אף למאן דס"ל דצריך לברך היינו דוקא ברכה ראשונה על מה שחוזר ואוכל אבל על מה שכבר אכל לא צריך דהא שינוי מקום לא גרע מהיסח הדעת ומבואר לקמן סימן קע"ט דנקטינן דהיסח הדעת לא מצריך ברכה לאחריו רק לפניו וכ"כ ב"י בעצמו סימן קע"ח בשם התוספות והאשרי וצ"ע: (ד) וכ"כ הא"ז:

ואפשר

דרישה

בדמתו לאכול שם במקום השני לענין זה מעתיק שם לדברי הר"פ ובכאן מיירי כשלא היה בדעתו לאכול במקום השני וחילוק זה מוכרח מדברי הסמ"ק שמביא הב"י בסמוך וז"ל כתב הסמ"ק בסימן קמ"ט אם אכל פת במקום א' וחזר ואכל במקום אחר שצריך לחזור ולברך במקומו הראשון ברכת המזון ולכך א"צ לברך במקום השני ואח"כ נסתפק הרבה בדבר ובסוף העלה שאינו מברך אלא במקום שני וכמו שנוהגים הולכי דרכים שאוכלי' דרך הילוכם ויושבי' ומברכים במקום סיום אכילתם· ס"מ שפשט להסמ"ק בהולכי דרכים הואיל ודרך הליכתם הוא א"כ מתחלה כיונו לגמור סעודתם במקום אחר וה"ה כשאוכל בביתו במקום זה ואוכל אחר כך במקום אחר שאם מתחלה כיון שמותר לברך במקום השני· עוד יש לדקדק בדברי הסמ"ק הנ"ל· שכתב אם אכל פת במקום אחד וחזר ואכל במקום אחר וכו' שמשמע דוקא דיעבד אי עבר והלך למקום השני ואכל שם ולא בירך במקום הראשון אזי יברך במקום השני· ולכתחלה לא יאכל שם אלא יחזור למקומו לאכול במקום הראשון ונ"ל דר"ף הוא בעל הגה' דסמ"ק חולק על הסמ"ק וב"י הביא מזה לזה בסי' זה כאילו אין חולק ביניהן· איברו י"ל דהר"ף אינו חולק על הסמ"ק וס"ל להר"ף הא דכתב הסמ"ק וחזר ואכל משום דבזה היה מסופק מתחלה היכן יברך אם במקום הראשון ויפטר בו מקום השני או במקום השני ויפטר במקום הראשון ולבסוף הסכים לברך במקום השני ודוגמא להולכי דרכים ס"ל להר"ף דלאותו מסקנא ה"ה דמותר לאכול לכתחלה במקום השני ולברך שם וק"ל· כתב הב"י ומשמע דלדעת הפוסקים כרב חסדא לא שאני לן בין הניחו שם מקצת חברים ללא הניחו דבדברים שאין טעונין ברכה לאחריהם במקומן אפילו הניחו נמי צריך לברך דכיון דדבר שאין לו קבע הוא כי הניחו שם זקן או חולה מאי הוי ואם שם דברים הטעוני' ברכה לאחריהם במקומן אעפ"י שלא הניחו שם קצת מן החברים אינן צריכין לחזור ולברך משום דלקיבעיה קמא הדר עכ"ל· ובש"ע משמע מדבריו שבדברים שאינן טעונין ברכה לאחריהם במקומן יש חילוק בין הניח שם מקצת חברים ללא הניח שם מקצת חברים שכתב שם חברים שהיו יושבי' לאכול ויצאו לקראת חתן וכו' אם הניחו שם מקצתן חוזרין למקומ' וגומרי' סעודתן ואינם צריכי' לברך שנייה ואם לא הניחו שם אדם כשהם יוצאי' צריכין ברכה למפרע וכשהן חוזרים צריכין ברכה לכתחלה· וכן אם היו מסובי' לשתייה או לאכול פירות· שכל המשנה מקומו הרי פסק אכילתו ולפיכך מברך למפרע על מה שאכל וכו'· מדכתב וכן במסובי' על פירות שהוא מדברים שאין טעונין ברכה לאחריהם במקומן משמע שדינם שוה להיות מסובי' לאכול דברים הטעונין ברכה במקומם· וכן משמע ממה שכתב עוד שם שכל המשנה מקומו וכו' שכלל שני הבבות יחד ונתן טעם שוה לשניהן· משמע שדומה לכדון שלפניו ובחדא מחתא מחתינהו וא"כ למה לא נחלק ג"כ לרב חסדא כה"ג בדברים שאין טעונין ברכה לאחריהם במקומן וכן שם בהגהת רמ"א בש"ע פסק בהדיא שיש חילוק במסובים על פירות בין הניחו שם מקצת חברים ללא הניחו שם ונראה שבעלי ש"ע שחלקו גם כן בדברים שאין טעונין ברכה במקומן בין הניחו שם חברים או לא ס"ע שפסקו כהסמ"ק שהביא הב"י בסי' זה שמחלק אפילו בדברים שאין טעונין ברכה לאחריהם במקומן דאם הניחו שם מקצת חברים א"צ לחזור ולברך וזה לשון הסמ"ק חבורה שהיו יושבים מסובים ועקרו רגליהם ללכת כשהניחו מקצת חברים אין טעונין ברכה לא למפרע ברכת המזון ולא לכתחלה ברכת המוציא אפילו בדברים שאין טעונים ברכה לאחריהם במקומן דאילו בדברים הטעוני' ברכה לאחריהם במקומן אפילו לא הניחו מקצת חברים נמי דשינוי מקום אין צריך לברך לפניהם בדברים הטעונים עכ"ל· ודע שהב"י כתב עליו ז"ל ולשונו אינו מכוון שכתב אין טעונין ברכה לא למפרע ברכת המזון ולא לכתחלה ברכת המוציא דמשמע דאיירי בפת ואח"כ העמידה בדברים שאין טעונין ברכה במקומן עכ"ל· ונראה שלשונו מכוון שהרי בלאו הכי יש להקשות שהסמ"ק מחלק בדברים שא"צ ברכה לאחריהם במקומן בין הניח שם מקצת חברים ללא הניח שם מקצת חברים וקשה מנין לו חילוק זה וצ"ל שהסמ"ק קשה בעיניו סתם ברייתא' קמא דבני חבורה דלא אתיא כרב חסדא דהלכה כמותו ולכן מוקי הסמ"ק דהאי ברייתא מיירי אפילו במסובים על פירות ושאר דברים שאין טעונין ברכה במקומם ובשבילו בד"א בזמן שהניחו שם זקן או חולה אבל בדברים הטעונין ברכה לאחריהם במקומם אפילו לא הניחו שם זקן או חולה נמי אין צריך לברך וסמכה הברייתא בזה על המסתבר· דמוכר חילוק דהניח שם זקן או חולה לפירות ולא לדברים הטעוני' בל"ב והא דלא מתרץ גמרא הברייתא הכי וזהו משום שהיה קשה מנ"ל לרב חסדא להאי דוקא לאוקמי ברייתא דהניחו שם זקן או חולה מדברים שאינן טעונין בל"ב הא עקרו קתני· ומש"ה משני ר' יודא היא ורב חסדא סבר כרבנן· ומאחר שאינו רבנן דסברו כוותיה מהשתא נוכל ספיר לתרץ בריית' דלעיל בעקרו ומסיים בד"א בשהניחו שם זקן או חולה דהאי בד"א קאי על דברים שאין טעונין ברכה אבל בדברים הטעוני' בל"ב ברישא דברייתא דקתני עוקרין אפי' בלא הניחו שם זקן או חולה נמי א"צ לברך· וזהו שתפס הסמ"ק בלשונו שמתחיל בברייתא זו וקתני אין טעונין ברכה לא למפרע ברכת המזון ולא לכתחלה ברכת המוציא דאיירי ביה ברייתא מדקתני עוקרי' וסבר דאפילו בלא הניח שם זקן או חולה א"צ לברך· ומה שסיימה הברייתא בד"א בזמן שהניחו שם וכו' זהו קאי כשמסובים על דברים שאין טעונין בל"ב כך נראה כוונת הסמ"ק· וטעם הדבר שא"צ לחזור ולברך כשהניחו שם מקצת חברים בדברים שאין טעונין בל"ב הוא שכשם שלרב ששת בדברים הטעונים בל"ב שצריך לחזור ולברך בלא הניחו שם זקן או חולה· ואפ"ה בהניחו שם זקן או חולה א"צ לחזור ולברך ה"ה נמי לרב חסדא דבדברים הטעוני' ברכה לאחריהם במקומן שא"צ שישתייר שם זקן או חולה בדברים שאין טעונין בל"ב הגי כשנשתייר שם זקן או חולה דחזינן דכשחזר למקומו כשהניחו שם זקן או חולה אגלאי מילתא למפרע דהניחם שם לחזור למקומו להם ודמי להדר לקיבעא קמא· כתב בספר אוהל מועד המפסיק בתוך סעודתו בדבר הרשות א"צ לחזור ולברך שאין זה חשיב הפסק וכ"כ הר"ם גבי הצריך לנקביו ויש מהגאונים שמצריכין אותו לחזור ולברך עכ"ל· צ"ע מה רצה בדבר רשות אי כוונתו למעט דבר מצוה כגון להתפלל וכסברת הר"ר י"ט בר יהודא א"כ קשה שבש"ע מביא רמ"א להא דכתב בדבר הרשות ושם פסק דלא כהר"ר יוסף טוב ואי ממעט בזה דבר אונס שהוי הפסק שלא מסיים באוהל מועד על שם הר"ם שאף באונס לא הוי הפסק:

[ג] **כתב** הר"ר יום טוב אדם שנזכר בתוך הסעודה שלא התפלל כו' עיין בב"י שכתב וז"ל ונראה דאף על פי שהרי"ף בפרק ע"פ נראה שהוא חולק אהרא"ש וכתב שצריך לברך בפה"ג על כל כוס וכוס של ד' כוסות כיון שכל חד מצוה בפני עצמה ומדמי זה לברכת המזון וכיסוי הדם כיון דה"כ א"א למישתי ולמקרי הגדה בהדדי כו' ע"ש והרי ההגדה והלל אינה סילוק והיסח הדעת למה שאכלו ושתו ואפ"ה מצריך לברך בפה"ג וא"כ ה"ה מתפלל בתוך סעודתו מ"מ כיון דלא נהוג עלמא בההיא כהרי"ף שהרי אין אנו מברכין בפה"ג על כוס ההגדה ממילא במתפלל בסעודתו נמי לא נקטינן כוותיה אלא כדברי הרא"ש ז"ל עכ"ל ב"י וצ"ע לפי זה לדידן דמברכינן על כל כוס וכוס לדעת הרי"ף וכמ"ש לקמן סי' תע"ד ע"ש ושלא כדעת הרא"ש והטור שכתבו שם שלא לברך אכל כוס וכוס א"כ גם בתפלה ה"ל לחזור ולברך המוציא דהא זה בזה תליא לב"י דכתב שלדעת הרי"ף שמצריך לברך בכוס מצריך נמי בתפלה ולדעת הרא"ש ה"ה ג"כ שלא להצריך ברכה בכוס א' מהן ונלענ"ד דאף דקי"ל כהרא"ש במתפלל בתוך הסעודה מ"מ יש ליתן טעם דמברכין אכל כוס וכוס כיון דכל חד מצוה באפי נפשיה הוא ולא דמי למפסיק בתוך הסעודה בתפלה שאחר התפלה הוא גומר סעודה ראשונה משא"כ הכא דאף אם לא הפסיק בהלל ובהגדה מ"מ כיון דכל חד מצוה בפני עצמו הוא מסתבר קצת לחזור ולברך עליו ודומה לזה צריכין לומר לקמן סי' רע"א ותע"ב בענין המפסיק בסעודה ומקדש קידוש היום דס"ל להרי"ף והרא"ש דצריך לחזור ולברך המוציא וכמו שאמר הרא"ש והתוספת שכתבו הטעם דברכת המזון הוא סילוק לסברתייהו כתבו כן דס"ל דבד' כוסות של פסח אף שכל א' מצוה בפני עצמה אפ"ה אין לחזור ולברך על כל א' וא' וק"ל ואע"ג דקאמר בגמרא משתי ובריכי בהדדי לא אפשר בגמרא יש לפרשו כמ"ש הר"ר י"ט דלאו משום סילוק נקטו אלא משום דקצת הפסק הוא ומצוה באפי נפשיה הוא אלא שהם הצריכו לפרשו משום סילוק דאזלי לטעמייהו והר"י אומר שא"כ דלא אמרינן הכי אלא בברכת המזון שהוא סילוק כו' עיין באשר"י ריש ע"פ דף קל"ה ע"ב גבי הא דכתב דהאוכל ושותה בע"ש ובעי"ע ומשכה לו פורס מפה ומקדש ואח"כ מברך המוציא כו' וכתב הרא"ש ז"ל הרז"ה הקשה ע"ז כו' עד ועוד דחזינן לקמן גבי חברים שהיו מסובין דתפלה לא הוי הפסק לברך המוציא וכ"ש קידוש וכו' עד ותירץ הרר"י ז"ל דלא דמי דהכא כיון דקידוש היום נאסרה עליו אכילה הילכך כמי שנגמרה אכילה ראשונה דמי וכשאכל אחר הקידוש הוי התחלת אכילה אחרת וצריך לחזור ולברך עכ"ל· ונלע"ד פי' לפירושו דאע"ג דגם בתפלה אפילו הגיע זמנה בתוך הסעודה ואין לו שהות לגמור סעודתו ולהתפלל שחייב להפסיק וא"א לאכול ולהתפלל אפ"ה כתב הב"י הכא דלא הוי הפסק דמ"מ אחר התפלה חוזר לסעודה ראשונה ומסיים הכל סעודה א' אלא דמריה הוא דרביע עליה וגרמו שלא יכול לאכול משא"כ בפורס מפה ומקדש דקודם קידוש הוה סעודת חול ולאחר קידוש הוי סעודת שבת והקידוש גרם לו להפסיק ושלא לאכול עוד סעודת חול כ"א יקדש ויתחיל לאכול סעודת שבת מש"ה צריך לחזור ולברך המוציא דסעודה אחרית' היא ומ"מ א"צ לברך בפ"ה אכוס דקידוש

כיון

ולברך ברכת המוציא הואיל וצלויי ומיכל בהדי הדדי לא אפשר כדאיתא בפ' כסוי הדם משתיא וברוכי בהדי הדדי לא אפשר והר"י אומר שא"צ דלא אמרינן הכי אלא גבי ברה"מ שהוא סילוק והיסח הדעת על מה שאכל ושתה:

הלכות ברכת המזון

קעט (א) **גמר** סעודתו ונטל ידיו מים אחרונים אסור לאכול [א] פירש"י עד שיברך ברה"מ ולא נראה כן דהיסח הדעת

ודחו דבריו דלא אמרי' דמשום דמשתיא וברוכי בהדי הדדי לא אפשר צריך לחזו' ולברך אלא דוקא גבי בה"מ שהוא סילוק והיסח דעת על מה שאכל ושתה אבל תפלה לא והביאו ראיה לדבר ולזה הסכים הרא"ש בפרק כיסוי הדם ובפרק ע"פ וכתב בפ' ע"פ דאפילו אם הגיע זמן בתוך הסעודה ואין לו שהות לגמור סעודתו ולהתפלל שחייב להפסיק וא"א לו לאכול עד שיתפלל עכ"ז לא הוי הפסק כדאמרי' גבי עקרו רגליהם לילך לב"ה דמיירי בכל ענין אפי' אין שהות ביום דחייב להפסיק ואפ"ה לא הויא הפסקה ע"כ ונראה שאע"פ שהרי"ף בפ' ע"פ נראה שהוא חולק בדבר שכתב ואמרי רבוותא הואיל וכל חד וחד מצוה באנפי נפשיה הוא צריך לברך בפה"ג אכל כסא וכסא ומסייעי להאי סברא מהא דתניא וכו' שמעינן השתא דכי היכי דלענין בה"מ כיון דלא אפשר למשתי ולברוכי בהדי הדדי הוי הפסק ה"נ כיון דלא אפשר למשתי ולמקרי בהדי הדדי צריך לחזור ולברך בתר דגמר הגדה ובתר דגמר הלילא בפה"ג וסברא מעליא היא ע"כ והרי ההגדה והלל אינה סילוק והיסח דעת על מה שאכל ושתה ואפי' הכי כתב שצריך לברך בפה"ג וא"כ ה"ה למתפלל בתוך סעודתו שהוא צריך לחזור ולברך כדברי ה"ר י"ט בר' יהודה מ"מ כיון דלא נהוג עלמא בההיא כהרי"ף שהרי אין אנו מברכין בפה"ג על כוס ההגדה ממילא דבמתפלל בתוך סעודתו לא נקטינן כוותיה אלא כדברי הרא"ש ז"ל:

והיכא שהיה אוכל ע"ש וקדש עליו היום והפסיק לקידוש אם צריך לחזור ולברך בפ"ה והמוציא כתב רבינו בסימן רע"א: ואם הפסיק להבדלה אכתוב בסימן רצ"ט בס"ד: **כתב** הרא"ש בפ"ק דתענית בשם הראב"ד שהישן בתוך סעודתו וסילק משום דאסח דעתיה וטעון ברכה למפרע וברכה לכתחלה והוא ז"ל חלק עליו וכתב לא סבירא לי דשינת עראי דאדם ישן בתוך סעודתו לא הויא היסח דעת ולא דמי להא דתניא בתוספתא דברכות בע"ה שהיה מיסב ואוכל קראו חבירו לדבר עמו א"צ ברכה למפרע הפליג צריך ברכ' למפרע וכשהוא חוזר צריך ברכה לכתחלה דהתם הפליג בדברי העסקים ואיכא היסח דעת אבל בשינת עראי דאדם ישן לאונסו ליכא היסח דעת ועוד דקי"ל כרב חסדא בפ' ע"פ דדברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם דלקיבעיה קמא הדר וא"צ ברכה למפרע ולכתחלה ואפי' עקר רגליו לצאת לקראת חתן וכלה כ"ש שינת אונס שנשאר בקביעות וא"צ ברכה למפרע ולכתחלה וכן נהגו כל העולם דשינה בתוך הסעודה לא הוי הפסק עכ"ל:

קעט גמר סעודתו ונטל ידיו מים אחרונים אסור לאכול בפ' כיצד מברכין (מב.) רב פפא איקלע לבי רב הונא בריה דרב נתן בתר דגמרי סעודתייהו אייתו לקמייהו מידי למיכל שקל רב פפא וקא אכיל א"ל לא סבר לה מר גמר אסור מלאכול א"ל סילק איתמר ואסיקנא ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כי הא דא"ר חייא בר אשי אמר רב ג' תכיפות הן וכו' תיכף לנט"י ברכה ופירש"י ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אין סיום הסעודה תלוי לא בגמר ולא בסילוק אלא במים אחרונים כל זמן שלא נטל מים אחרונים הוא מותר לאכול ומשנטל אסור לאכול: **ומ"ש** רבינו פירש"י עד שיברך ברה"מ בפ' ע"פ (קג.) מייתי עובדא דתלמידי דרב הוו יתבי בסעודה והוה קאי עלייהו רב ייבא סבא אמרו ליה הב לן ונבריך לסוף אמרו ליה הב לן ונשתי א"ל הכי אמר רב כיון דאמריתו הב לן ונבריך איתסר לכו למשתי מ"ט דאסחיתו דעתייכו ופירש רש"י אסחיתו דעתייכו משתיה ואסור למשתי עד לאחר בה"מ ולכאורה משמע דאסור למישתא אפי' יברך בפה"ג וכ"כ מדברי רשב"ם שם וכן דעת הרשב"א בפרק כיצד מברכין. אבל בפרק כסוי הדם (פו:) איתא נמי להאי עובדא מאי שנא מתלמידי דרב הוו יתבי בסעודתא וכו' ופירש"י שם כיון דאמר הב ליברך גלי בדעתיה דגמר סעודתא ואסור לשתות עד שיברך לפניו שאין מצטרפת לסעודה הראשונה וכתבו התוס' פירש בקונטרס וכן ר"ח אסר לכו למשתי אם לא תברכו בפה"ג אבל ע"י ברכת בפה"ג שרי למשתי קודם בה"מ והביאו ראיות לקיים פירוש זה וכ"כ ג"כ הרא"ש בפרק כיסוי הדם לקיים פי' זה וכ' עוד וי"מ אסור למשתי עד דמברכיתו בה"מ ול"נ דאין הנדון דומה לראיה וגם בפרק ע"פ מייתי מהאי עובדא ראיה למאן דמברך אכסא קמא ואכסא דברכתא דבה"מ הוי גמר וסילוק וצריך לברך כשבא לשתות ובפרק כ"ה (קו.) גבי שמש מברך על כל פרוסה ופרוסה לא משמע שצריך לברך בה"מ מדלא קאמר מברך אחר כל פרוסה

רפ"ד דשאני היכא דקבע מקום לאכילתו התם הוא דצריך לברך במקום ראשון שקבע שם אבל במהלך ואוכל דלא קבע שום מקום יושב ומברך במקום שפסק ואח"כ בסעיף ד' כתב בהפך וז"ל אם אכל פת במקום אחד וחזר ואכל במקום אחר אינו מברך ב"ה אלא במקום השני כמו שנהגו הולכי דרכים האוכלים דרך הילוכם ויושבים ומברכים במקום סיום אכילתם עכ"ל שהם דברי הסמ"ק והביאם ב"י שפסק כך ע"פ פרשב"ם דהלכה כרב חסדא דבדברים הטעונים בכל שינוי מקום מברך לאחריהם ברכה אחת במקום שני על שתי האכילות של מקום ראשון ושל מקום שני ולפניהם נמי א"צ לחזור ולברך דלקיבעא קמא קא הדר פירוש ע"ד קביעות הראשונה הלך למקום שני ואין חלוק בין שינוי מקום דהולכי דרכים ובין שינוי מקום דסעודה קבועה אפי' מבית לבית עכ"ל סמ"ק בהגה"ה א"כ הפסקים דש"ע סותרין זא"ז ועוד איכא לתמוה במה שפסק ב"י כהרי"ף והרמב"ם ודעימיה דהלכה כרב ששת דצריך לברך אפי' בדברים הטעונים הלא ספק ברכות להקל וכיון דרשב"ם ור"י והרא"ש והשותים את מימיהם כולם פסקו כרב חסדא דבדברים הטעונים א"צ לברך למה יש לנו להכניס עצמינו בספק ברכה לבטלה בפלוגתא דרבוותא אלא העיקר דבדברים הטעונים אין צריך לברך לא למפרע על מה שאכל ולא לפניו על מה שיאכל אלא גומר אכילתו במקום שני ומברך לאחריו על שתי האכילות ואין חילוק בין הניחו אדם ללא הניחו אדם דאפילו לא הניחו אדם אין צריך לברך בדברים הטעונין אבל בדברים שאינן טעונין צריך לברך ברכה ראשונה על מה שיאכל אבל ברכה אחרונה אין צריך לברך אלא בסוף במקום שני כמ"ש התו' והרא"ש דשינוי מקום אינו אלא כהיסח הדעת והיסח הדעת אינו מזקיק אלא ברכה ראשונה ואיכא לתמוה על מ"ש הרב בהגהת ש"ע דלדעת התו' והרא"ש אם אכל דברים שאינן צריכין ברכה במקומן אם הניח מקצת חברים א"צ לברך במקום שני אפילו ברכה ראשונה דסוגיא דגמרא לא משמע כלל דלרב חסדא איכא חילוק בין הניחו חברים ללא הניחו כמ"ש ב"י להדיא וכדפי' לעיל בתחלת סעיף ב' בפי' דברי הסמ"ג ואין ספק שהרב ז"ל הבין במ"ש בהגהת סמ"ק ואפילו בדברים שאין טעוני' ברכה לאחריהם במקומן וכו' שהביא ב"י בסוף סי' זה דקאי אהא דכתב בפנים דאם הניח מקצת חברים דאין טעוני' ברכה למפרע ברכת המזון ולא לכתחלה ברכת המוציא עכ"ל דעל זה אמר דלאו דוקא בטעונים אלא אפילו באינן טעוני' לא הוי שינוי מקום היסח הדעת וא"צ לברך כלל כיון שהניחו מקצת חברים ושרי ליה מאריה דלפי הבנה זו לא אפשר לייש' מ"ש אח"כ דאילו בדברי' הטעוני' וכו' ועוד דלא אמרו בגמרא לחלק בין הניחו חברים ללא הניחו אלא לרב ששת ודוקא בדברים אבל בדברים שאינן טעונים אין חלוק בין הניחו ללא הניחו אפילו לרב ששת. ותו איתא להדיא בסוגיא דלרב חסדא אין חלוק כלל בין הניחו ללא הניחו אפי' בדברי' הטעוני' כ"ש דאין חלוק בדברים שאינן טעוני' אלא פי' הגהה זו איכא אלא כמו שפירשתי למעלה ולעולם לרב חסדא אין חלוק בין הניחו ללא הניחו שום אדם דבדברים הטעונים בכל ענין אין צריך לברך ובדברים שאינן טעונין בכל ענין צריך לברך וכדפי' ואין בזה מחלוקת והכי נקטינן:

ומ"ש הרב בהגהת ש"ע בסעיף ה' וז"ל וע"ל סי' רע"ג אם היה דעתו לאכול במקום אחר לא מיקרי שינוי מקום והוא שיהא שני המקומות בבית אחד עכ"ל נראה שלא כתב כן אלא לדברי הרמב"ם שפסק כרב ששת דבשינוי מקום צריך לברך למפרע ובתחלה אפילו בדברים הטעונים כדפי'. וקאמר דאם היה דעתו מתחלה לאכול במקום אחר לא מיקרי שינוי מקום כששני המקומות בבית אחד אבל לרב חסדא דבדברים הטעונים א"צ לברך כלל בשינוי מקום לא למפרע ולא בתחלה אפילו לא היה דעתו לאכול במקום אחר אעפ"י דלכתחלה ודאי אין לו לעקור ממקומו הראשון לאכול במקום אחר כדכתב בכל בו מ"מ אם מתחלה כשקבע לאכול במקומו הראשון היה דעתו לאכול במקום אח' רשאי לכתחלה לילך למקום אחר ולגמור סעודתו אפי' בשני בתים או יותר וכך נוהגין עכשיו כשקובעין לאכול בבית' בליל שבת ושבת בשחרית ובמנח' ובאמצע הסעודה עוקרים רגלם לילך לנישואין לבית אחר וגומרין שם הסעודה ואין מברכין כלל לא למפרע ולא בתחלה אלא בבית אחר מברכין ב"ה על שתיהן והיינו לרב חסדא כדפי': פסק בקצ"ה להרמב"ם הימברך ב"ה או ברכה אחת מעין שלש צריך לברך אותה במקום שאכל שינה מקומו צריך לברך למפרע על מה שאכל וחוזר ומברך בתחלה המוציא ואח"כ יגמור ואם מתחלה כשבירך המוציא היה דעתו לאכול במקום אחר לא מיקרי שינוי מקום והוא שיהיו המקומות בבית אחד. חברים שהיו יושבים לאכול ויצאו לקראת חתן או כלה אם הניחו שם אדם חוזרין למקומן וגומרין סעודתן וא"צ לברך שנייה ואם לא הניחו שם אדם כשהן יוצאין צריכין ברכה למפרע וכשהן חוזרין צריכין ברכה לכתחלה. היו מסובין לשתות או לאכול פירות שאינן מז' המינין שא"צ לברך במקום שאכלו אם שינו מקומן הרי הפסיק אכילתן ואפילו הניחו שם אדם מברכין למפרע על מה שאכלו וחוזרין ומברכין שנית על מה שצריך לאכול ואם אוכל כשהוא מהלך כמו שנהגו הולכי דרכים שאוכלים דרך הילוכם יושבים ומברכים במקום סיום אכילתם והיינו כרב ששת אבל התוספות והרא"ש והנמשכין אחריהם פסקו כרב חסדא דשינוי מקום אינו אלא כהיסח הדעת וא"צ לברך אלא ברכה ראשונה על מה שרוצה לאכול אבל א"צ לברך על מה שאכל ודוקא בהיסבו על דברי' שאין טעונין ברכה לאחריהם במקומן כגון יין וכל מיני פירות אפילו הן מז' מינין צריך לברך ברכה ראשונה אפילו הניחו שם אדם וחזרו למקומן הראשון אבל אם היתה מסיבת' על דבר שצריך ברכה לאחריו במקומן כגון פת ומיני דגן א"צ לברך כששינו מקומן אפילו לא הניחו שם אדם ואין חילוק בין חזרו למקום הראשון ובין סיימו סעודתן במקום אחר בכל ענין א"צ לברך לא למפרע על מה שאכל ולא לכתחלה על מה שיאכל אלא חוזר ואוכל בלא ברכה ומברך לבסוף ברכת המזון על שתיהן ונראה דכיון דאיכא פלוגתא דרבוות' אזלינן לקולא בספק ברכה והוא דאם אכלו פירו' שאינן מז' המינין ושינו מקום' אין לברך למפרע אלא מברך ברכה ראשונה על מה שיאכל עוד ואפילו הניחו שם אדם וחזרו למקומ' צריך לברך על מה שיאכל עוד דבהא ליכא פלוגתא דלא כמו שכתב הרב בהגה"ה אבל אם אכלו הפירות מז' המינין וכל שכן פת ממיני דגן ושינו מקומן אין צריך לברך כלל לא למפרע על מה שאכל ולא בתחלה על מה שיאכל אלא לבסוף מברך על שתי האכילות בין חזרו למקומ' בין סיימו סעודתם במקום אחר ואפילו לא הניחו שם אדם מיהו לכתחלה לא יעקור ממקומו בלא ברכת המזון כיון שבשעה שקבע כאן לאכול ובירך המוציא היה דעתו לגמור סעודתו במקום הראשון צריך לברך לכתחלה במקום שאכל אבל אם היה דעתו בשעת ברכת המוציא לילך באמצע סעודתו לנשואין אפילו רחוק מביתו יכול לכתחלה לשנות מקומו ולסיים סעודתו במקום אחר ואין צריך לברך לא למפרע ולא לכתחלה אלא מברך ב"ה במקום ב' על שתי האכילות וכן נוהגים ע"כ הפסק:

קעט גמר סעודתו ונטל ידיו מסקנא דגמרא בפרק כ"מ (דף מ"ב) ולשם פי' רש"י עד שיברך ב"ה וכן פרש"י בפ' ע"פ גבי הב לן ונבריך איתסר לכו למשתי עד דברכיתו ב"ה דאסחי דעתייכו וכן פרשב"ם לשם וכן פי' הרשב"א בפ' כ"מ אבל בפר' כסוי הדם (דף פ"ו) חזר בו רש"י וכתב גבי הב לן ונבריך אסור

פרישה

סי' קעט (א) **גמר** סעודתו ונטל ידיו מים אחרונים אסור לאכול כו' עד אלא פי' אסור לשתות ולאכול עד שיברך כו' יש לדקדק שהתחיל באיסור אכילה וסיים

דרישה

כיון דעדיין לא קידש ולא הרשה שום דבר הפסק והתחלת קדושה בין השתיו' ששתה עתה למה שירצה לשתות מיד בכוס זה וק"ל והתו' בפ' ע"פ דף ק"ב בד"ה ועקרו רגליהם והרא"ש בפ' כיסוי הדם דחו דברי ר' יום טוב הנ"ל מהא דתניא והביאו רבינו בריש סי' זה בני חבורה

שהיו מסובי' ויצאו ממסיבתן לב"ה או לב"ה כו' אלמא דאם הניחו שם מקצת חבירי' או מזוית לזוית א"צ ברכה לפניהם אעפ"י שנכנסו לב"ה והתפללו בנתיים עכ"ל ומהתימ' על רבינו שכתב ז"ל כתב הר"ר יום טוב כאילו אינו חולק מ"ש למעלה וז"א דהרי התו' והרא"ש סתרי דברי ר' יום טוב כמו שהר"י חולק ותירץ דאין ללמוד מברכת המזון אלא מהא דלעיל חברים שהיו מסובים כו':

סי' קעט [א] **פירש"י** עד שיברך ברכת המזון בפרק ערבי פסחים דף ק"ג ע"ב פי' כן רש"י ז"ל דמייתי שם עובדא דתלמידי דרב הוו יתבי בסעודה והוי קאי עלייהו רב ייבא סבא אמרו ליה הב לן ונבריך לסוף א"ל הב לן ונשתי א"ל הכי אמר רב כיון דאמריתו הב לן ונבריך איתסר לכו למשתי מ"ט דאסחיתו דעתייכו. ופירש"י אסחיתו דעתייכו משתייה ואסור למשתי עד לאחר ברכת המזון אבל בפ' כיסוי הדם סוף ד' פ"ו איתא נמי להאי עובדא מ"ש מתלמידי דרב דהוו יתבי בסעודתא וכו' ופירש"י שם כיון דאמר הב לן ונברך גלי בדעתיה

הדעת אינו מזקיק ברכה אחרונה על מה שאכל [ב] אלא פירוש אסור לשתות ולאכול עד שיברך עליו תחלה דכיון שנטל ידיו כדי לברך הסיח דעתו מלאכול ולשתות ואין הברכה שבירך תחילה פוטרת מה שרוצה לאכול ולשתות עוד ולכך צריך לברך עליו ואי

אסור לשתות עד שיברך לפניו וז"ל התו' אסור לכו למשתי פי' בקונט' וכן פי' ר"ח אם לא תברכו בפ"ה כו' והרא"ש הבי' כל דברי התו' וכת' עוד וי"מ אסו' לכו למשתי עד דמברכיתו ב"ה ולא נהיר' כו' והב"י הקש' על דברי רבינו דמשמ' דבנטל ידיו נמי יכול לאכול אם בירך לפניו המוציא ולא משמע הכי באשיר"י פ' כ"מ דמדכת' ואם אמר הב לן ונבריך כנטל ידיו דמי לפרש"י ולפרשב"ם שפירשו כיון דאמריתו הב לן ונברי' אסור לכו למשתי עד דמברכיתו ב"ה ויש מחלקין בין שתייה לאכילה ולא מסתבר עכ"ל משמע דבנטל ידיו פשיטא דלדברי הכל אסור לאכול אפי' רוצה לברך לפניו המוציא ובהב לן ונבריך לפרש"י ורשב"ם נמי כנטל ידיו דמי ואסור למשתי עד דמברך ב"ה אבל לפרש"י בתר חזרה וכן לר"ח וכהסכמת הרא"ש בפ' כיסוי הדם אע"ג דבנטל ידיו אסור לאכול עד דיברך ב"ה בהב לן ונבריך יכול לאכול כשבירך לפניו המוציא ע"כ ועוד האריך ומסיק דדברי רבינו בזה צ"ע · וליישב דעת רבינו נראה דס"ל דכיון דבהב לן ונבריך דקביל עליה בפירוש לברוכי הסכימו התו' והרא"ש לפרש"י בתר חזרה ולר"ח דיכול לאכול כשבירך לפניו המוציא כ"ש בנטל ידיו דלא קבל עליה בפי' וסברא זו כתב הרשב"א בפ' כ"מ לפי שיטתו דבנטל ידיו אסור לאכול עד שיברך ב"ה דכתב אח"כ וז"ל ואי אמר הב לן ונבריך הוא הדין והוא הטעם וכל שכן הוא דהא קביל עליה בפירוש לברוכי עכ"ל ועוד יש להוכיח מדברי התו' והרא"ש בפ' כסוי הדם דלא ס"ל לחלק בין היסח הדעת דהב לן ונבריך להיסח הדעת דנטל ידיו דאי איכא לחלק ביניהם מאי קא מקשו אפרש"י בתר חזרה ואפר"ח דבהב לן ונבריך שרי לאכול כשמברך לפניו א"כ האי עובדא דפ' כ"מ דרבה אכיל ור' זירא לא אכיל בתר דסליקו תכא מקמייהו דאמאי לא אכיל הלא יכול לאכול כשמברך לפניו דמאי קושיא ודילמא ר' זירא ס"ל דדוקא בהב לן ונבריך לא הוי היסח הדעת כ"כ ושרי לאכול כשמברך לפניו אבל בסילק תכא ה"ל היסח הדעת טפי וחשיב כנטל ידיו דאסור לאכול עד שיברך ברכת המזון אלא בע"כ דס"ל לתו' והרא"ש דאין חלוק בין היסח הדעת דהב לן ונבריך לכל שאר היסח הדעת דכל שהוא היסח הדעת דינן שוה · אלא דלמסקנא לא חשיב ליה היסח הדעת לא בגמ' דעתו מלאכול ולא בסילק תכא אלא א"כ דאמר הב לן ונבריך אפילו לא נטל ידיו או נטל ידיו ולא אמר הב לן ונבריך ובתרווייהו כשמברך לפניו המוציא יכול לחזור ולאכול והא דכתב הרא"ש בפ' כ"מ ואי אמר הב לן ונבריך כנטל ידיו דמי לפרש"י וכו' לא בא הרא"ש לשם אלא לבאר תרתי חדא דאע"ג דאמרינן הכא ולית הילכתא ככל הני שמעתתא אלא וכו' דמשמע דדוקא נטל ידיו הוי היסח הדעת ותו ליכא היסח הדעת דליתא אלא ה"ה אי אמר הב לן ונברי' ולא נטל ידיו כנטל ידיו דמי אידך בא לבאר דאע"ג דגבי נטל ידיו לא איתפרש היסח הדעת דידיה מ"מ כיון דלפרש"י ורשב"ם שפירשו בהב לן ונבריך דאסי' לכו למשתי עד דמברכיתו ב"ה הוא הדין בנטל ידיו פירושו עד דיברך ב"ה וכתב הרא"ש כך ע"פ דברי התו' לשם בפ' כ"מ וז"ל תכף לנטילת ידים ברכה והלכך כיון שנטל ידיו באחרונה לאחר הסעודה אסור לאכול עד שיברך וה"ה אם אמר הב לן ונבריך אפילו בלא נטילה עכ"ל אבל לפרש"י בתר חזרה ולר"ח ודעת התו' והסכמת הרא"ש בפ' כסוי הדם דבהב לן ונבריך שרי לאכול כשבירך לפניו המוציא ה"ה בנטל ידיו ואעפ"י שמדברי ה"ר יונה מבואר דמחלק בין נטל ידיו דאסור לשתות עד שיברך ב"ה ובהב לן ונבריך יכול לשתות כשמבר' לפניו ומחלק עוד דבהב לן ונבריך יכול לאכול אפילו לא יברך כלל אפילו לפניו ולשתות אסור עד שיברך לפניו מכל מקום דעת התו' והרא"ש ורבינו אינו כן אלא אין חלוק בין אכילה לשתיה ואין חילוק בין נטל ידיו לאמר הב לן ונבריך לא הוי היסח הדעת גמור אלא לענין זה שאם רוצה לאכול או לשתות עוד מברך לפניו ואח"כ אוכל ושותה ולבסוף מברך ב"ה ולפי זה לא אמרו תכף לנטילה ברכה אלא היכא דגמר בדעתו שלא לאכול עוד אלא שמפסיק בדברים אחרים א"כ בלא דבור מפסיק שיעור כ"ב אמה אבל ברוצה לחזור ולאכול מברך ואוכל ואח"כ תוכף לנטילה ברכה מיהו אעפ"י שלפע"ד אין ספק בפירוש זה שכתבנו לדעת התו' והרא"ש וכמפורש בדברי רבינו מ"מ כל ירא שמים יהא חושש לחומרא דבנטל ידיו לא יאכל ולא ישתה עד שיברך ב"ה ובהב לן ונבריך לא ישתה ולא יאכל עד שיברך לפניו אבל אין להחמיר דאף בהב לן ונבריך לא ישתה עד שיברך ב"ה כפרשב"ם והרשב"א כיון דרוב פוסקים חולקים עליהם בזה בטלה דעתם ברוב : כתב ב"י ודעת הר"ן בפ' כסוי הדם לחלק בין שתייה לאכילה וכו' עד ואסור לשתות בלא ברכה ומותר לאכול דמאחר שאינו מצריך ברכה לאכילה וכו' ודברים אלו סותרים זה את זה תוך כדי דבור ונראה דט"ס הוא וצ"ל אלא דקשה דמאחר וכו' אבל בספר הלבוש הבין שאין שם ט"ס וכתב מ"ש ושרי ליה מארי' ע"ש :

ולאחר

פרוסה ופרוסה אלמא היסח הדעת זוקקו לברכה ראשונה אם רוצה לאכול או לשתות לפי שכבר נסתלקה ברכה ראשונה כשהסיח דעתו מלאכול או לשתות אבל אין היסח הדעת מזקיקו לברך על מה שאכל ושתה קודם שיאכל וישתה פעם אחרת דמאי כ"מ בזה אם יאכל פעם אחרת ויברך בה"מ על ב' סעודות דלא מלינו שיש חשש הפסק בין מעשה לברכה אחרונה רק בין ברכה ראשונה למעשה חשו להפסיק כגון בין נט"י וברכת המוציא אבל אחר אכילה כל זמן שאינו רעב מאותה אכילה מצי לברך ומ"ש להם רב ייבא איתסר לכו למישתי אע"פ שלא היה יודע אם היו רוצים לשתות ע"י ברכה אם לאו מורה היה להם שחייבים לברך עכ"ל וכ"כ שם הר"ן וכ"כ ה"ר יונה בפ' כילד מברכין גבי ההיא דתכף לנט"י ברכה : וגם הרי"ף כתב בפ' ע"פ איתסר לכו למישתי פירוש משום דקא עקרי דעתייהו ממשתייה הלכך אי בעי למהדר למישתי צריך לברוכי בפ"ה וכן העלה שם המרדכי : וכיון דכל הני רבוותא מסכימין לדעת אחת הכי נקטינן ודעת הרמב"ם בזה אבאר בסימן זה בס"ד :

ויש לדקדק בדברי רבינו שנראה מדבריו שאע"פ שנטל ידיו יכול לאכול ולשתות קודם בה"מ והוא שיברך עליו תחלה ואינם מכוונים דהא מדברי הרא"ש בפרק כילד מברכין לא משמע הכי שהרי כ' ולית הלכתא הכי אלא כל זמן שלא נטל ידיו יכול לאכול ואי אמר הב לן ונבריך כנטל ידיו דמי לפירש"י ורשב"ם שפירשו כיון דאמריתו הב לן ונבריך אסור לכו למישתי עד דמברכיתו בה"מ ויש מחלקים בין שתיה לאכילה ולא מסתבר עכ"ל משמע מדבריו דנטל ידיו אסור לאכול עד שיברך בה"מ ומש"ה כתב דלפירש"י ורשב"ם הב לן ונבריך שוה לנטל ידיו דבתרווייהו אינו יכול לאכול עד שיברך בה"מ דאילו לשאר מפרשים אינם שוים שהרי בהב לן ונבריך א"צ לברך בה"מ למפרע ובנטל ידיו צריך ומ"מ משמע דנטל ידיו לדברי הכל אסור לאכול עד שיברך בה"מ על מה שאכל וכ"כ ה"ר יונה שאחר שנטל ידיו אין לו לשתות ואפילו בברכה ונראה דלא מטעם היסח דעת הוא דהא היסח דעת אינו מזקיק ברכה אחרונה על מה שאכל כמו שנתבאר אלא נ"ל שהטעם משום דכיון דקי"ל תיכף לנט"י ברכה כיון שנטל ידיו כדי להיות מזומן לברכה הוי כאילו התחיל כבר בברכה ואסור להפסיק באכילה ושתיה כלל מה שאין כן בהב לן ונבריך שאין כאן אלא טעם של היסח דעת ומש"ה כשיברך תחלה על מה שרוצ' לאכול סגי ומזה הטעם אין להפסיק בין מים אחרונים לברכה אפילו בשיחה כדאמרינן בפרק כילד מברכין (מב.) תיכף לנט"י ברכה ומשמע דלכ"ע אמים אחרונים קאי שהרי אפילו הרא"ש שסובר דקאי אמים ראשונים לאו למעט מים אחרונים אתא שהרי כ' רבינו בסימן קס"ו וא"א ז"ל היה רגיל אף בראשונים שלא להפסיק ושלא לדבר אלמא דאין להפסיק בין נטילה לברכת המזון אפי' בדיבור וכ"ש שאין להפסיק ביניהם באכילה וברכה לפני האכילה ולפיכך דברי רבינו בזה א צ"ע :

ודעת הר"ן בפרק כיסוי הדם לחלק בין שתיה לאכילה דשתיה משום דאין לה קבע כי אמרו הב לן ונבריך הוי נמלך וצריך לחזור ולברך אבל אכילה יש לה קבע שפעמים שאדם יושב בסעודה קטנה ונמשך לסעודה גדולה ומש"ה אפי' גמר ואפי' סילק מותר לאכול עד שיטול ידיו וא"צ לברך ונראה דלפי דבריו צ"ל דעובדא דתלמידי דרב דהב לן ונבריך מתסר להו למישתי לא היה קביעותם לאכיל' אלא לשתיה והא דקאמר הוו יתבי בסעודתא וגם מדאמרי ליה הב לן ונבריך דמשמ' שהיתה שם אכילה י"ל דאה"נ דאכלו קצת כדי למתק השתיה אבל עיקר קביעותם לא היתה אלא לשתיה ויותר נראה לפרש דברי הר"ן דבקבועים לאכילה קאמר דהב ונבריך הוי סילוק לשתיה ואסור לשתות בלא ברכה ומותר לאכול [אלא דקשה] דמאחר שאינו מצריך ברכה לאכילה אינו בדין שצריך ברכה לשתיה שבאותה סעודה כיון דכולה חדא סעודה היא שתיה בתר אכילה גרירא וכשם שאינו מצריך ברכה למה שיאכל כך אינו מצריך ברכה למה שישתה באותה אכילה וכן דעת ה"ר יונה לחלק בין אכילה לשתיה שכתב גבי הא דאמרינן לית הלכתא ככל הני שמעתת' אלא כל זמן שלא נטל ידיו לברכה מצי אכיל ואע"פ שלענין יין כיון שסילק דעתו מלאכול ואמר הב לן ונבריך אסור לו לשתות עד שיברך לענין הפת אינו כן אלא אע"פ שסילק ידיו מלאכול ואפילו סילקו השלחן אם רצה לחזור לאכילתו א"צ לברך פעם אחרת שכל שלא נטל ידיו לברך לא נסתלק לגמרי מאכילת הפת ואחר שנטל ידיו אין לו לשתות ואפילו בברכה עכ"ל וכבר כתבתי בסמוך שהרא"ש חולק ואומר דלא מסתבר לחלק בין שתיה לאכילה :

והרמב"ם כתב בפ"ד גמר בלבו מלאכול או מלשתות ואח"כ נמלך לאכול או לשתות אע"פ שלא שינה את מקומו חוזר ומברך ואם לא גמר בלבו אלא דעתו לחזור לאכול ולשתות אפילו פסק כל היום כולו א"צ לברך ב' שהיו שותים ואמרו בואו ונברך בה"מ או בואו ונקדש קידוש היום נאסר עליהם לשתות עד שיברכו או יקדשו ואם רצו לחזור ולשתות קודם שיברכו או יקדשו אע"פ שאינם רשאים צריכים לחזור ולברך תחלה בפה"ג ואח"כ ישתו אבל אם אמרו בואו ונבדיל אין צריכים לחזור ולברך עכ"ל ודבריו תמוהין דהא א"ל לרב פפא לא סבר לה מר גמר אסור לאכול ואמר להו סילק איתמר ומשמע דר"ל שכל זמן שלא סילקו האוכל מעל שולחן לא הוי היסח דעת ומותר לאכול וכן פירש"י ואסיקנא ולית הלכתא הכי אלא כי ההיא דתיכף לנט"י ברכה אלמא דאפילו גמר בדעתו שלא לאכול עוד וגם סילק האוכל מעל השולחן יכול לחזור ולאכול כל זמן שלא נטל ידיו וא"כ היאך פסק דגמר אסור לאכול וכבר השיגו הראב"ד על זה ואפשר לומר שהרמב"ם סובר דכיון דאשכחן בעובדא דתלמידי דרב דכיון דאמר הב לן ונבריך אסור למישתי מפני שהסיח דעתו מאכילה ושתיה ממילא משמע שכל שגמר בלבו מלאכול עוד אסור לו לאכול והויא עובדא דרב פפא מתארח בבית אחרים היה

דרישה

בדעתיה דגמר סעודתיה ואסור לשתות עד שיברך לפניו שאין מצטרפת לסעודה הראשונה וכתבו התו' פי' בקונט' וכן ר"ח אסור לכו למשתי אם לא תברכו בפ"ה אבל על ידי ברכת בפ"ה שרי למשתי קודם ברכת המזון וכ"כ גם הרא"ש בפ' כיסוי הדם לקיים פי' זה עכ"ל ב"י ומעתה יש לתמוה על רבינו דמה לו לזאת שהביא מה שרש"י פי' עד שיברך ברכת המזון וכתב עליו ולא נהירא הלא כתבאר דרש"י עצמו חזר בו מן פי' זה ופי' כדברי רבינו ואפשר לומר דמשמע לרבינו שרש"י ז"ל לא חזר בו כלל ממה שפי' בפרק ע"פ עד שיברך ברכת המזון והא דפירש בפרק כיסוי הדם ואסור לשתות עד שיברך לפניו ר"ל שיברך לפני היין שאמר ברכת המזון והא דלא פי' כן בהדיא ואסור לשתות עד שיברך ברכת המזון ובפה"ג היינו משום דהתם גבי כיסוי הדם קאי ופריך מהא אמ"ש שם דאין היסח דעת לחייב ברכה בכיסוי הדם ושם בכיסוי אין שייכות לשום ברכה רק שיברך לפניו מש"ה נקט נמי רש"י בדבריו עד שיברך לפניו ורא"י לזה דהא גם הרא"ש כתב בפשיטות בפרק כילד מברכין דף מ"ב סוף ע"א פי' זה עד שיברך ברכת המזון בשם רש"י ז"ל · אלא שאכתי קשה שאין זה מדרך רבינו לכתוב נגד התום' ומאחר שהתוס' כתבו בפרק כיסוי הדם על פירש"י שצ"ל דוקא ברכה שלפני היין לא הוי ליה לרבינו לכתוב בשם רש"י שמצריך ברכת המזון וע"ק על שכתב כן בשם רש"י ולא כתב כן ג"כ בשם רשב"ם גם יש לפרש לאידך גיסא שכמו שפירש"י בפ' כיסוי הדם שהב לן ונבריך אינו מצריך אלא ברכה לפניו כן ס"ל ג"כ בפ' ערבי פסחים והא דכתב שם עד אחר ב"ה ה"ט משום דתלמידי דרב לא רצו לאכול אלא לשתות והמה היו אוכלים תחלה והיו צריכין לברך ב"ה על מה שאכלו תחלה וא"כ ודאי כשידעו שאסור להן לשתות בלא בפה"ג תחלה מסתמא יברכו ב"ה תחלה ויברכו על הכוס בפה"ג ואז יהיו מותרין לשתות מכח אותו ברכה ולא יברכו על הכס כיון דבלא"ה יהיו מחוייבין לברך אח"כ אחר ב"ה על הכוס ומש"ה מסתברא דא"ל איתסר לכם לשתות וממילא הם יברכו ב"ה כדי לשתות אח"כ ועל זה כיון רש"י · וכמ"ש בכיסוי הדם עד שיברכו לפניו וא"ש דהתו' לא הקשו אפירש רש"י דסתרי אהדדי אלא בנטל ידיו דקאי אאכילה ודאי לא יברך תחלה דהא אח"כ יהיו אסורים לאכול ומש"ה כתב רבינו פירש"י אנטל ידיו לאכילה ושם דוקא קאמר וק"ל וע"ק שרבינו מיירי כאן בדין נטל ידיו והיכי מייתי מ"ש רש"י בדין הב לן ונברך לכן נראה פשוט דרבינו לא נתכוון לפירש"י הכתוב בדין הב לן ונברך אלא פירש"י שפירש בדין נטל ידיו דס"פ כילד מברכין דף מ"ב ע"א אהא דאמרינן שם ולית הלכתא ככל הני שמעתת' אלא כי הא דא"ר חייא בר אשי אמר רב ג' תכיפות הן תכף לנטילת ידים ברכה כו' ופירש"י שם ז"ל ותכף לנט"י דמים אחרונים לברכת המזון ולא יאכל כלום עד שיברך על מזונו עכ"ל הרי לך מבואר מל' רש"י דאף את"ל בדין הב לן ונברך דאינו מצטרך לברך שם ב"ה מ"מ בנטל ידיו לא ס"ל הכי דסבר דהיסח הדעת דנטילת ידים הוא גדול כ"כ עד שמצריך ברכת המזון ורבינו לא ס"ל הכי ומשוה נטל ידיו להב לן ונברך כמ"ש לעיל וק"ל וכן נראה לדקדק בלשון רבינו שהרי כתב ברוש הסימן ז"ל גמר סעודתו כו' וכמו שכתבתי בפרישה :

[ב] **אלא** פי' אסור לשתות ולאכול עד שיברך עליו תחלה דכיון שנטל ידיו כדי לברך הסיח דעתו מלאכול כו' כתב ב"י ויש לדקדק בדברי רבינו שנראה מדבריו שאעפ"י שנטל ידיו יכול לאכול ולשתות קודם ברכת המזון והוא שיברך עליו תחלה ואינם מכוונים דהא מדברי הרא"ש בפ' כ"מ לא משמע הכי שהרי כתב ולית הלכתא הכי אלא כל זמן שלא נטל ידיו יכול לאכול ואי אמר הב לן ונברך כנטל ידיו דמי לפיר"י ורשב"ם שפירשו כיון דאמריתו הב לן ונבריך אסור לכו למישתי עד דמברכיתו ברכת המזון ויש מחלקים בין שתייה לאכילה ולא מסתבר כלל ע"כ משמע מדבריו דנטל ידיו אסור לאכול עד שיברך ברכת המזון ומש"ה כתב דלפירש"י ורשב"ם הב לן ונבריך שוה לנטל ידיו דבתרווייהו אינו יכול לאכול עד שיברך ברכת המזון דאילו

לשאר

חדושי הגהות

קעט א עיין בב"ח מה שיישב ע"ז :

בגמרא

ואי אמר הב לן ונבריך הוי היסח הדעת כמו נט"י ומי שסומך על שולחן אחרים אפילו אמר הב לן ונבריך לא הוי היסח הדעת עד שיאמר בעל הבית:

ולאחר

היה וכיון שגמר מלאכול המאכל שהיה לפניו אמרו לו שהיה אסור לו לאכול דמסתמא כשראה שגמר אותו מאכל ולא הביאו לו תיכף מאכל אחר הסיח דעתו מן המאכל כי חשב שלא יביאו עוד מאכל לפניו ולפיכך כשלבסוף הביאו מאכל אחר אמרו לו שהיה לו לברך והוא השיב סילק איתמר כלומר שכל זמן שלא סילק הלחם והשולחן מלפני האורח אינו מסיח דעתו מן המאכל והילכך א"צ לחזור ולברך אם הביאו לפניו אח"כ מאכל עוד ובתר הכי אמרינן בגמרא דרבא ורבי זירא אקלעו לבי ריש גלותא לבתר דסליקו תכא מקמייהו שדרו להו דיסתנא מבי ר"ג רבא אכל רבי זירא לא אכל א"ל לא סבר לה מר סילק אסור מלאכול א"ל אנן אתכא דר"ג סמכינן וכיון שכן הכל תלוי בהיסח דעת האוכל ולא נחלקו אלא במה שדרך האורחים להסיח דעתם ומפני כך סתם הרמב"ם וכתב שאם גמר בלבו מלאכול ולשתות ואח"כ נמלך צריך לחזור ולברך ואם לא גמר בלבו מלאכול אפילו פסק כל היום כולו א"צ לברך ומאי דאמרינן בגמרא בתר הכי ולית הלכתא ככל הני שמעתתא נ"ל דהרמב"ם לא גריס ככל הני שמעתתא אלא הכי גריס ולית הלכתא הכי אלא כי הא דא"ר חייא בר אשי א"ר שלשה תכיפות הן וכו' תיכף לנט"י ברכה ונראה שהוא מפרש דלא קאי אמאי דאמרינן גמר או סילק אסור לאכול אלא אהא דאיתא התם בסמוך הרגיל בשמן שמן מעכבו כלומר ואינו מברך בה"מ עד שיסוך תחלה וקאמר דלית הלכתא הכי אלא כי הא דאמר רב תיכף לנט"י ברכה ואינו מפסיק בסיכת שמן ולפ"ז הא דתניא (ברכות נג:) והייתם קדושים אלו מים אחרונים כי קדוש זה שמן הטוב אני ה' אלהיכם זו ברכה צ"ל דקרא לא אתא אלא לגלויי לן דבעינן שמן הטוב ולא קפיד אסידרא דכיון דנטל ידיו צריך שיברך ולא יפסיק בנתיים בשום דבר וכ"כ הרמב"ם בפ"ז שמברך ברכת המזון קודם ואחר כך מברך על השמן הטוב ומפני שזה שאמרו תיכף לנטילת ידים ברכה אינו ענין לנדון שלנו לא הזכירו הרמב"ם בפרק הנזכר והזכירו בפ"ו:

ויש לדקדק עוד בדברי הרמב"ם שכ' גמר בלבו מלאכול או לשתות ואח"כ נמלך חוזר ומברך משמע שאף על פי שגמר בלבו מלאכול או לשתות עוד מותר לו לאכול או לשתות והוא שיברך עליו תחלה והיאך כ' אח"כ שאם אמרו בואו ונברך בה"מ נאסר עליהם לשתות עד שיברכו ואם רצו לחזור ולשתות קודם שיברכו או יקדשו אע"פ שאינם רשאים צריכים לחזור ולברך תחלה ואפשר דכי אמרו הב לן ונבריך שאני שמאחר שקבלו עליהם לברך הוי כאילו התחילו בברכה ואסור להפסיק ביניהם כלל אבל בגמר בדעתו מלאכול או לשתות עוד רשאי הוא להפסיק אלא שכיון שהסיח דעתו צריך לברך תחלה על מה שיאכל וישתה כנ"ל ליישב דברי הרמב"ם (א). ומשמע לי דלא שאני להרמב"ם בין אם רוצה לאכול לרוצה לשתות שאם לא אמר הב לן ונבריך אע"פ שגמר בדעתו שלא לאכול ולשתות עוד מותר לו לאכול ולשתות והוא שיברך עליו תחלה ואם אמר הב לן ונבריך אסור לאכול ולשתות עוד עד שיברך בה"מ וכדברי רשב"ם. ומ"ש גבי הב לן ונבריך שתיה ולא הזכיר אכילה לישנא דגמרא נקט דאמרינן גבי עובדא דתלמידי דרב כיון דאמריתו הב לן ונבריך אתסר לכו למישתי וה"ה לאכילה:

ומ"ש רבינו ואי אמר הב לן ונבריך הוי היסח דעת כמו נט"י כבר כתבתי דליתא אלא לדעת המפרשים דהב לן ונבריך אסור לאכול עד שיברך בה"מ אבל לדברי המפרשים דהב לן ונבריך מותר לאכול והוא שיברך עליו תחלה איכא בינייהו טובא דבנטל ידיו אסור לו לאכול ולשתות אפילו בברכה עד שיברך בה"מ על מה שאכל: ומ"ש רבינו ומי שסומך על שולחן אחרים וכו' כ"כ התוס' בפרק כיצד מברכין אהא דאמר רבא אנן אתכא דר"ג סמכינן וז"ל והא דאמרינן כי אמר הב לן ונבריך אסור למשתי היינו דוקא כי אמר בע"ה אבל לא אורח וכי אסורים כולם היינו כי אמר בע"ה אבל בשביל אורח אינם נאסרים וכ"כ המרדכי שם:

מדברי רבינו ירוחם נראה שאם לא אמר הב לן ונבריך משנטל הכוס לברך הוי היסח דעת: כתב הכלבו בשם הר"ם כשאדם נכנס לבית חבירו ויש שם חבורות הרבה שאוכלים וכל אחד מושיט לו כוסו מברך על כל חד וחד בפה"ג כי בכל פעם הוא נמלך ע"כ: כתב עוד בשם הר"ם כשאוכלים ב' מיני פירות או ג' או אפי' מין א' אם אין כולם לפניו בשעה אחת מברך על כל אחת ואחת לבדו ברכה ראשונה מפני היסח דעת אבל לא ברכה אחרונה והגיה הר"ף ז"ל כשאדם אוכל בבית חבירו כגון ברית מילה ופורים די לו בברכה אחת על כולן ואפילו כלה מין זה קודם שיביא לו מין אחר דכיון שתלוי בדעת בע"ה אינו עושה היסח דעת כדאמרינן בברכות אנן אדעתא דריש גלותא סמכינן ע"כ. ורבינו כתב בסי' ר"ו מי שבירך על פירות שלפניו ואח"כ הביאו לו יותר מאותו המין א"צ לברך אע"פ שלא היו לפניו כשבירך. וכבר כתבתי בסימן קע"ז שנראים דברי רבינו: ואהא דכתבתי לעיל דאמר אנן אתכא דר"ג סמכינן כתבו התוס' וכשרגילין לאכול מיני פירות ומביאים להם בזה אחר זה י"א שצריך לברך אכל חד וחד לפי שאינם יודעים אם יתן להם בע"ה יותר והיינו דבי ריש גלותא ע"כ. ונראה שהם מקשים על אותם שמצריכין לברך אכל חד וחד מדאמר ר' זירא [רבא] אתכא דריש גלותא סמכינן הכי נמי אתכא דבעל הבית סמכינן ואינם צריכים לברך אכל חד וחד וזהו שאמרו והיינו דבי ר"ג כלומר וכיון דהיינו דבי ר"ג א"צ לברך אכל חד וחד ויש לדקדק מ"ש משמש שהוא מברך על כל כוס וכוס נמי ליכא אדם חשוב צריך לברך ג"כ על כל פרוסה ופרוסה וי"ל דשמש שאני שאינו עשוי לאכול ולשתות בעודו עומד עליהם ולכך הוי נמלך על כל כוס וכוס ובדליכא אדם חשוב הוי נמלך גם על כל פרוסה ופרוסה אבל אורח יודע הוא שיביאו לו לאכול ולשתות כל צרכו ויותר ומאכלי' ופירות מינים ממינים שונים ולכך כשמברך תחלה דעתו על כל מה שיביאו לפניו: ת"ר (שם מ.) אכל כל מאכל ולא אכל מלח שתה כל משקה ולא שתה מים ביום ידאג מפני ריח הפה ובלילה ב מפני ריח הפה ומפני אסכרא. וכתבו רבוותא ז"ל כיון דאי לא אכל ולא שתי הוי סכנה א"צ לברך מידי דהוה אשותה משקה לרפואה שא"צ לברך והאוכל מלח אחר אכילתו לא יאכל בגודל דקשה לקבור בנים ולא בזרת דקשה לעניות ולא באצבע דקשה לש"ד אלא באמה ובקמיצה והשתא לא נהג עלמא במלח משום מלח סדומית עכ"ל שבלי הלקט (ב):

ולאחר

דרכי משה

קעט (א) ואפשר דאף רש"י ורשב"ם דכתבו לענין הב לן ונבריך צריך ברכה אחרונה מודים לענין היסח הדעת וכדעת הרמב"ם: (ב) ול"נ ליישב המנהג שלא נהגו באכילת מלח ובשתיית מים אחר הסעודה משום דבימיהם לא היה מלח בפת שלהם כמ"ש לעיל סימן קס"ז ולכן היו נוהגין באכילת המלח לבסוף כי אפשר דגם בשאר מאכלות שלהם לא היו רגילין ליתן מלח אבל בזמן הזה דבכל פת יש מלח כמבואר לעיל סימן קס"ז א"צ לאכול מלח וכן הוא לענין שתיית המים כי כל המשקין שלנו רובם מים כשכר או דבש וכדומה ע"כ אין אנו צריכין לשתות מים לבסוף כנ"ל:

וכתב

דרישה

לשאר מפרשים אינם שוים שהרי בהב לן ונבריך אין צריך לברכת המזון למפרע ובנטל ידיו צריך ומ"מ משמע דנטל ידיו לד"ה אסור לאכול עד שיברך ברכת המזון על מה שאכל וכ"כ הר"ר יונה עכ"ל · (ופליאה גדולה נפלאה בעיני איך נעלם מהב"י דברי הרא"ש דפ' ערבי פסחים דף קל"ט ע"א שכתב שם אדברי הרי"ף שכתב שם סוף דף קל"ה ז"ל גמרינן היכא דגמר סעודתיה קודם דקדיש יומא ואדמשו ידיה קדיש יומא מקדמי' מברכין ברכת המזון על כוס ראשון ואח"כ אומר קידוש היום על כוס שני כר' יוסי כו' וכתב הרא"ש עליו וז"ל ותמיה לי לדברי הרי"ף דע"כ צריך לאכול מיד אחר הקידוש אליבא דשמואל דאמר אין קידוש אלא במקום סעודה כו' עד וכיון דצריך לאכול מיד בברכת המזון למה לי לפרוס מפה ולקדש אע"ג דמשו ידייהו ואתסר להו למיכל הא קי"ל דהב לן ונברך א"צ לברך ברכת המזון וסגי בפריסת מפה וקידוש והמוציא שהרי לפנינו בהדיא דמשוה דין נטל ידיו ונברך וכו' דבשניהם א"צ ברכת המזון וכמ"ש רבינו כאן ואפילו מדברי הרי"ף יש לדקדק התם דלא ס"ל דצריך ברכת המזון אחר נטילת מים אחרונים דאל"כ מאי צריך לגמור מהתם דיברך ברכת המזון תחלה דבל"ז נמי א"א לעשות בע"א מאחר דמשא ידו והפלא שהב"י מביא לקמן בסי' רע"א דברי הרא"ש הנ"ל וכאן לא שת לבו לדבריו ופסק בב"י ובש"ע דלא כהלכתא ועכ"צ ל"ל דלא כיון להאמ' אלא כוונת הרא"ש היא כמ"ש כאן ודו"ק) וקשה לפי פי' ב"י מה לו להרא"ש לזאת שהשוה הב לן ונברך לנטל ידיו וכפירש"י ורשב"ם הלא רא"ש דמה בשתי ידים פירש"י ורשב"ם ולסברתו אינו אליבא דהלכתא פירש"י ובפרט לפי מה דמסיק בגמר' ולית הלכת' הכי אלא כל זמן שלא נטל ידיו יכול לאכול דמשמע דלא מיקרי היסח הדעת אלא דוקא נטל ידיו בלבד וא"כ למה הוא מוסיף וגורע ומדמה הב לן ונברך לנטל ידיו וע"ק דכיון דכל עצמו של הרא"ש לא נתכוין רק לחדש לנו דאע"ג דמסיק בגמרא ולית הלכת' ככל הני שמעתת' ואותן שמעתת' דגמר וסילוק לא איירי אלא באיסור אכילה עד שיברך שמוכיח תחלה ולא איירי בחיוב ברכת המזון וע"ז בא הרא"ש לאורויי דל"ת דוקא נטל ידיו וכל שאר דברים שמה בכלל דלית הלכתא ומש"ה כתבו דגם בהב לן ונברך הוא בכלל הלכתא ומיקרי היסח דעת כמו נטל ידיו וא"כ לא ה"ל לכתוב רק ומי אמר הב לן ונברך גם כן בכלל היסח הדעת היא ועוד הקצר' יד הרא"ש לבאר דבריו שבנטל ידיו הוא מודה דאסור לאכול עד שיברך ברכת המזון תחלה בפרט מאחר שכתב הרא"ש והתו' כמה פעמי' כמה הוכחו' שהיסח הדעת אינו מחייב ברכה אחרונה · ומ"ש ב"י דמסתבר לומר כן מהא דאמרו תכף לנטילה כתב שקאי גם להרא"ש אמים אחרונים גם כן קשה וכי אם יחזור ויאכל ויטול ידיו ויברך ב"ה וכי זה לא יהיה מקרי תכף לנטילה ברכה ולא אתי למעוטי אלא שלא יאכל ויסיח דעתו ולא יחזו' ויטול ידיו ויברך או שיטול ידיו ויסיח דעתו בשיחה ומוכא וטלולא ואח"כ יברך ע"ז אמרי' תכף לנטילה ברכה · ועוד שהתוספות כתבו בשמעתין תכף לנטילה ברכה ז"ל הילכך כיון שנטל ידיו באחרונה לאחר סעודה אסור לאכול עד שיברך וה"ה אם אמר הב לן ונברך אפי' בלא נטילה עכ"ל וידוע שהתוספת ס"ל שהדין הב לן ונברך אינו מצריך אלא ברכה שלפני המזון והשוהו לדין נטל ידיו גם בקיצור פסקי הרא"ש כתב ומשוה הב לן ונברך לנטל ידיו ולא הזכיר שם רש"י ורשב"ם משמע דגם להרא"ש שוים לגמרי המה ומ"ש ב"י שכ"כ הר"ר יונה שאחר שנטל ידיו אין לו לאכול אפי' בברכה ונראה דלא מטעם היסח הדעת כו' דברי ר' יונה עצמם קצת מגומגמי' שאדרבה שהטעם משום היסח הדעת הוא שהרי כתב שם דף ל"ג והב"י הביאו בסמוך ז"ל אעפ"י שלענין יין כיון שסילק דעתו מלאכול אסור לו לשתות עד שיברך לענין הפת אינו כן אלא אף על פי שסילק ידו מלאכול ואפי' סלקו השלחן אם רצה לחזור לאכילתו א"צ לברך שוב פעם אחרת שכל שלא נטל ידיו לברך לא נסתלק לגמרי מאכילת הפת ומאחר שנטל ידיו אין לו לאכול אפילו בברכה עכ"ל הרי לפנינו שכתב שקודם שנטל לא נסתלק לגמרי עד שנטל ידיו ומשמע דלאחר שנטל ידיו ג"כ מטעם סילוק הוא אלא שלענין יין מועיל סילוק כל דהו ולענין אכילת פת אינו מועיל אלא סילוק והיסח גדול דהיינו הנטילה שעושין קודם ב"ה ומ"ש ב"י עוד דאין להפסיק בין נטילה לב"ה אפי' בשיחה כלעג"ד דאדרבה דוקא בשיחה אסור אבל אם רצה לחזור ולאכול ולברך תחלה על האכילה ואח"כ לחזור וליטול ידיו ולברך אחריו מיד הוי שפיר בכלל תכף לנט"י ברכה כי נטילת ידים אינו אלא משום היסח הדעת והיסח הדעת אינו גורם אלא ברכה שלפניו ולא לאחריו להתוספת והרא"ש ורבינו · ומ"ש הרא"ש הנ"ל ומי אמר הב לן ונברך כנטל ידיו דמי לפירש"י ורשב"ם נ"ל דלרבותא נקטו דלא מיבעיא לסברת התוספת דהיסח הדעת אינו גורם אלא ברכה שלפניו פשיטא דיש לדמות הב לן ונברך לנטל ידיו אלא אפי' לרש"י ורשב"ם דס"ל היסח הדעת גורם גם ברכה למפרע אפ"ה ג"כ הן מדמין הב לן ונברך לנטל ידיו שהרי פירשו כן בהדיא אהב לן ונברך דאסורין למשתי עד דמברכין ברכת המזון עי"ל מפני שבגמרא ובאשר"י דכילד מברכין ובפרק כיסוי דם לא מפורש הטעם בהדיא למה אסורין למישתי כיון דאמרי הב לן ונברך ואף שבפרק ע"פ דף ק"ג איתא שם בגמרא ז"ל מ"ט דאסקיתו דעתייכו · על כרחך הרא"ש לא גרס ליה שהרי כתב שם בפ' ע"פ דף קל"ו סוף ע"א ז"ל איתסר לכו למישתי פי' משום דעקירותו דעתייכו ממשתי. מדכתב פי' כו' ש"מ שלא גרס בגמרא האי טעמא דהיסח הדעת והוצרך לפרש כן משום הטועין שלא יאמרו דלא מפני היסח הדעת היו אסורין ללמד ממנו לכל האומרים הב לן ונברך אלא איזה טעם ידוע היה שתלוי דוקא בהן שאסורין למישתי ואפי' אחר שברכו ואפשר דהיו אומרים שהיו מסובין בשבת לשלש סעודות ומשכה להן ומיד שאמרו הב לן ונברך היו אסורין לשתות משום הבדלה משא"כ בשאר פעמים קמ"ל דרש"י ורשב"ם תלו בהיסח משום ב"ה. ומשום הכי מביא הרא"ש ג"כ בפרק כילד מברכין כשבא לומר הב לן ונברך ג"כ גורם היסח הדעת כמו נטל ידיו ומייתי לה מהא דאמר אסור לכו למישתי ומפני הטועים שלא יאמרו טעם אחר הוא משום הכי מייתי פירש"י ורשב"ם שתלו באיסור בהיסח הדעת שהרי כתבו דאחר ברכת המזון מותר · מיהו פי' זה דחוק שהרי הגמרא מייתי מהאי עובדא טעם להצריך ברכה אחר כוס של ב"ה ומוכח לה מן הגמרא דטעמייהו מפני היסח הדעת. כתב הרמב"ם בפ"ד גמר בלבו מלאכול או מלשתות ואח"כ נמלך לאכול או לשתות אעפ"י שלא שינה את מקומו חוזר ומברך כו' והביאו הב"י וכתב עליו וז"ל ודבריו תמוהין דהא א"ל לרב פפא לא סברי לה מר גמר אסור לאכול א"ל סילק אתמר ואסיקנא ולית הלכתא הכי אלא כי הא דתכף לנט"י ברכה אלמא דאפי' בגמר בדעתו שלא לאכול עוד וגם סילק האוכל מעל השלחן יכול לחזור ולאכול כל זמן שלא נטל ידיו וא"כ היאך פסק דגמר אסור מלאכול וכבר השיגו הראב"ד ע"ז ואפשר לומר שהרמב"ם סובר דכיון דאשכחן בעובדא דתלמידי דרב דכיון דאמר הב לן ונברך אסור למשתי מפני שהסיח דעתו מאכילה ושתיי' מאילא משמע שכל שגמר בלבו מלאכול עוד אסור לו לאכול והאי עובדא דרב פפא מתארח בבית אחרים היה וכיון שגמר מלאכול המאכל שהיה לפניו א"ל שהיה אסור לו לאכול דמסתמא כשראה שגמר אותו מאכל ולא הביאו לו תכף מאכל אחר הסיח דעתו מן המאכל כו' ומסיק ב"י ומאי דאמרינן בגמרא בתר הכי ולית הלכתא ככל הני שמעתתא נ"ל דלהרמב"ם לא גריס ככל הני שמעתתא אלא הכי גריס ולית הלכתא הכי אלא כי הא דאמר רב חייא בר אשי אמר רב ג' תכיפות הן כו' תכף לנטילת ידים ברכה · ונראה שהוא מפרש דלא קאי אמאי דאמרינן גמר או סילק אסור לאכול אלא אהא דאיתא התם בסמוך רגיל בשמן שמן מעכבו כלומר ואינו מברך ברכת המזון עד שיסוך תחלה וקאמר דלית הילכתא הכי אלא כי הא דאמר רב תכף לנט"י ברכה ואינו מפסיק בסיכת שמן עכ"ל · ומה שדחק ב"י למחוק הגירסא ולא הספיק לו במה שתירץ בתחלה שיש חילוק בין בעל הבית ובין אורח ושע"ז מסיק הגמרא וקאמר דלית הילכתא ככל הני שמעתת' דבאורח לא מהני להיסח הדעת לא גמר ולא סילק עד שיטול ידיו היינו משום דתכף לנט"י ברכה משמע דמיירי בכל ענין הן בעל הבית או אורח · אמנם כל זה דוחק וקשה למחוק הספרים · וע"ק דמהיכי תיתי שיהיה סיכת השמן אחר הנטילה הא הגמרא לא קאמר אלא שמן מעכב ר"ל שלא יברך ב"ה אם לא שיסוך ג"כ ידיו בשמן אבל לעולם הנטילה במים באחרונה וכ"כ הסמ"ג בהדיא אהא דדרשו בקרא כי קדוש אני זה שמן ערב גם מן הסברא הוא הכי כיון שבא להסיר הזוהמא היו מושחין ידיהם תחלה בשמן במקום בורית שלנו ואח"כ העבירו במים אחרונים השמן והזוהמ' יחד כדרך נטילה שלנו בבורית · לכן נראה דמעיקרא דמילתא אין כאן קושיא כלל לפי שאפשר לומר דהרמב"ם ס"ל דהא דמסיק בגמרא ולית הלכתא ככל הני שמעתת' כו' אלא תכף לנט"י ברכה קאי על ברכה אחרונה שצריך לברך ברכת המזון אבל לא איירי מן ברכה שלפניו והרמב"ם איירי מברכה שלפניו והכי דייק לישנא דהרמב"ם שכתב גמר בלבו מלאכול או מלשתות ואח"כ נמלך כו' חוזר ומברך ולא כתב שצריך לברך ברכה אחרונה דהרמב"ם אזיל לטעמיה דס"ל דהיכא דאיכא היסח הדעת גמור כגון הפליג או צריך לברך ברכה אחרונה ובזה כבר נתיישב הא דאיתא גבי עובדא דרב פפא איקלע לבי רב הונא בתר דגמרי סעודתייהו אייתי לקמייהו מידי למיכל שקל רב פפא וקא אכל א"ל לא סבר לה מר גמר אסור מלאכול כו' וכן גבי עובדא דרבא ור' זירא איקלעו לבי ריש גלותא כו' א"ל רבא לא סבר לה מר סילק אסור לאכול · ולכאורה יש להקשות

מאי

חדושי הגהות

ב בגמרא ליתא רק מפני אסכרה לחוד:

ר"ל

(*)

קפ ולאחר שגמר סעודתו יברך ברכת המזון כו' ולא יפסיק בסילוק השלחן בין גמר סעודה לבה"מ אלא מיד לאחר גמר סעודה יברך בה"מ ואח"כ יסלק השלחן אם ירצה: ויש שנוהגין להסיר השלחן וכו' כלומר ולא חשיב להו הפסקה כיון שכך נהגו חכמי התלמוד וכתב הרא"ש דאין ראיה משם וכו' דלעולם איכא למימר דמיד אחר גמר סעודה יברך המברך בה"מ ואין מסלקין השלחן לפני המברך דחשיב הפסקה ותו דהגון הוא דלפני המברך תהא המפה והלחם על השלחן כדי שיברך בה"מ על הלחם שלפניו כדמשמע בפ' חלק דצריך לשייר פתיתין על השלחן ומביאו ב"י ואם כן למנהגינו נמי שאוכלין על שלחן אחד אין נכון להסיר המפה וכו' ויש שנוהגי' שלוקחים כל הלחם והמפה ומניחים אותו לפני המברך כדי שיהא נראה וניכר שמברך על הלחם:

וצריך ליטול ידיו קודם שיברך פ' אלו דברים והיינו קודשים אלו מים אחרונים: ומ"ש וקודם שיטול ידיו יכבד הבית וכו' פלוגתא דב"ש וב"ה במשנה ר"פ אלו דברים ואסיקנא בגמרא דהלכה כב"ש דמכבדין את הבית תחלה ואח"כ נוטלין לידים מ"ט דב"ש משום פירורין פי' ב"ש סברי מותר להשתמש בשמש ע"ה ושמא יניח תחת השלחן על הארץ גם פירורין שיש בהם כזית שאסור לאבדן וכשיטול ידיו עליהן ממאיסן ומאבדן בידים לכך צריך לכבד הבית תחלה שלא ישארו שם פירורין וימאסו במים של נטילה ודע דבמקצת ספרי רבינו כתוב וקודם שיטול ידיו יכבד הבית שלא ישארו שם פירורין שאין בהם כזית ורצונו לומר אעפ"י דמסתמא אין שם פירורין שיש בהם כזית אפ"ה צריך כיבוד משום פירורין שאין בהם כזית אבל ברוב ספרי רבינו כתוב בסתם שלא ישאר שם פירורין: ומ"ש רבינו אעפ"י שמותר לאבד הפירורין שאין בהם כזית איכא למידק השתא בקושיא דלא סבירא ליה דצריך לכבד משום חששא דפירורין שיש בהם כזית אלמא דס"ל דפשיטא הוא דהשמש יגביהם ולא יניח' שם על הארץ וא"כ א"צ לכבד בשביל פירורין שיש בהם כזית א"כ מאי קשיא ליה טפי בפירורין שאין בהן כזית למה צריך כיבוד כיון דמותר לאבדן ביד הלא אפילו אסור לאבדן לא היה צריך ג"כ כיבוד דכיון דאסור לאבדם לא יניחם השמש על הארץ. וי"ל דבאין בהם כזית אם היה אסור לאבדן הוה ניחא דצריך כיבוד דשמא מתוך קטנותם לא יהא רואה אותם השמש ויניחם על הארץ ובנטילה ממאיסם ומאבדן אבל השתא דמותר לאבדן קשיא למה צריך כיבוד דאי משום שיש בהן כזית דאסור לאבדן הלא השמש רואה אותם ויטלם ולא יניחם על הארץ. ומתרץ שמא יהא השמש ע"ה וכו'. ואכתי קשה כיון דחיישינן לשמש ע"ה א"כ אף בלא נטילת מים אחרונים יהא צריך כיבוד. וי"ל דאין אדם מוזהר על זה לבדוק אחר הפתיתין אם נפלו על הארץ ביש בהם כזית כי לא הוזהר אלא שלא לאבדן בידים אבל אינו חייב לבדוק אחריהם אבל השתא דצריך ליטול ידיו אם יהיו נמאסים במימי נטילה הוה ליה כאילו מאבדן בידים בשעה שנוטל ידיו לפיכך צריך לכבד תחלה. ועי"ל דבלא נטילה לא היה צריך כיבוד בדוקא קודם נטילה אלא היה יוצא בכבוד לאחר ברכת המזון: כתב ה"ר יונה דמה שאין אנו נוהגין לכבד קודם נטילה הוא לפי שאנו נוטלין הידים חוץ לשלחן במקום שאין שם פירורין וליכא למיחש למידי ומביאו ב"י וכן פסק בש"ע אבל לפעד"נ כיון דהרא"ש ורבינו ראו דברי הר' יונה ואעפ"כ כתבו פסק דין זה כמו שהוא בגמרא דצריך לכבד הבית קודם שיטול ידיו אלמא דדחו להא דר' יונה והוא דהוא ז"ל תלה דבריו לפי שאנו נוטלין הידים חוץ לשלחן וכו' וזה אינו דאעפ"י דכך הוא מנהגינו בנטילה ראשונה ליטול חוץ לשלחן דלא כמנהג חכמי התלמוד דהיו נוטלין במקום שהיו מסובין לאכול כדאיתא בברייתא כיצד סדר הסיבה בפרק כ"מ (דף מ"ג) מ"מ בנטילה אחרונה גם עכשיו מי שנוהג ליטול מים אחרונים מביא שמש אליו המים ונוטל שם במקומו שיושב אצל השלחן הלכך מי שנוהג בנטילת מים אחרוני' צריך לנהוג לכבד הבית קודם שיטול ידיו או ילך חוץ לשלחן ויטול ידיו כנ"ל פשוט דצריך ליזהר בזה:

ואחר

קפ [א] ולאחר שגמר סעודתו יברך בה"מ ויש שנוהגים להסיר השלחן קודם בה"מ ומביאין ראיה מהניא דרבא ור' זירא איקלעו לבי ריש גלותא לבתר דסלקי תכא מקמייהו פי' קודם בה"מ שדר להו דיסתנא וכו' אלמא שהיו רגילין להסיר השלחן קודם בה"מ וכתב א"א הרא"ש ז"ל דאין ראיה משם שהיו להם שלחנות קטנות כל אחד שלחנו לפניו ולא היו מסירין השלחן מלפני המברך אבל אנו שאנו אוכלים כולנו על שלחן אחד אין נכון להסיר המפה והלחם (א) עד אחר בה"מ ויש שנוהגים שלוקחים כל הלחם והמפה ומניחין אותו לפני המברך (ס"א וצריך ליטול ידיו קודם שיברך) וקודם שיטול ידיו יכבד הבית שלא ישארו שם פירורין (ס"א שאין בהן כזית) וימאסו במים של נטילה אע"פ שמותר לאבד הפירורין שאין בהן כזית שמא יהא השמש עם הארץ שמותר להשתמש בשמש עם הארץ ויניח גם פירורין שיש בהן כזית שאסור לאבדן לכך יכבד תחלה:

ואחר

קפ ולאחר שגמר סעודתו יברך בה"מ ויש שנוהגים להסיר השולחן קודם בה"מ ומביאים ראיה וכו' וכתב א"א ז"ל דאין ראיה משם וכו' עד לפני המברך בפרק כיצד מברכין (מב.) וגם התוספות כתבו שם סילק איתמר משמע שדרכן היה לסלק השולחן קודם בה"מ ולכאורה קשה למנהג שלנו שאנו מקפידי' שלא לסלק הלחם קודם ושמא בימיהם נמי לא היו מסלקים השולחן מקמי המברך כי אם מלפני שאר המסובים לפי שהיה להם שולחנות קטנות וכל אחד היה אוכל על שולחנו אבל אנחנו שרגילים לאכול כולנו על שלחן אחד אין נאה לסלק השולחן עד לאחר בה"מ ע"כ וכ"כ המרדכי ג"כ: וקודם שיטול ידיו יכבד הבית שלא ישארו שם פירורין וכו' עד סוף הסי' בפ' אלו דברים (דף נא נב) נחלקו ב"ש וב"ה על זה ואיפסיקא הלכתא בגמרא כמ"ש רבינו וכתב ה"ר יונה שמה שאין אנו נוהגים עכשיו לעשות כן מפני שבימיהם שהיו נוהגים לסלק השלחן קודם ברכה והיו נוטלים ידיהם במקום שהיה השולחן עומד הוא דאיכא למיחש שמא יפלו המים על הפירורים אבל עכשיו שאין אנו נוהגים לסלק השולחן ואנו נוטלים הידים חוץ לשולחן במקום שאין שם פירורים ליכא למיחש למידי וכתבו שם התו' דאע"ג דמותר לאבד ביד פירורין שאין בהם כזית מ"מ קשה לעניותא כדאמר בפרק כל הבשר (קה:): כתב הרוקח בסימן של"ב מכסין סכין בשעת בה"מ על שם לא תניף עליהם ברזל במכילתין איתו דין שיניף המקצר על המאריך ושלחן כמזבח בשילהי חגיגה (כז.) עכ"ל וכ"כ הרד"א וכ"כ בשבלי הלקט (ג) וכת' עוד בשבלי הלקט מפי החבר רבי שמחה שמעתי טעם אחר פעם אחת היה אחד מברך בה"מ וכשהגיע לברכת בונה ירושלים ונזכר חורבן הבית לקח הסכין ותקעו בבטנו וע"כ נהגו לסלקו בשעת ברכה. ושני טעמים אלו כתובים בא"ח. ונוהגים בשבתות וי"ט שלא לכסות הסכין ולפי טעם רבי שמחה אין לחלק בין שבת לחול מ"מ מנהגן של ישראל תורה היא: גרסינן בפרק חלק (צב.) אר"א כל שאינו משייר פת על שולחנו אינו רואה סימן ברכה לעולם שנאמר אין שריד לאכלו על כן לא יחיל טובו והאר"א כל המשייר פתיתין על שולחנו כאילו עובד ע"ג שנאמר העורכים לגד שלחן הממלאים למני ממסך לא קשיא הא דאיכא שלימה בהדיה הא דליכא שלימה בהדיה ופירש"י כל שאינו משייר פתיתין. דצריך לשייר כדכתיב אכול והותר: הא. דקאמר אסור: דאיכא שלימה בהדיה. שמביא שלימה לאחר שאכל ונותן על השלחן עם הפתיתין ששייר דמחזי דלשם ע"ג עביד הכי: והא דליכא שלימה בהדיה. דמזומנין לעני:

ואח"כ

דרכי משה

קפ (א) וכתב מהרי"ו בפסקיו סי' א' דיש להסיר פת שלם מן השלחן בשעת בה"מ משום דאין ברכה מצויה בדבר המנוי ודבר שלם הוי כדבר המנוי וכן משמע בגמרא בפרק חלק דאין להניח לחם שלם על השלחן לאחר הסעודה וע"ש: (ב) וכ"ה בשולחן ארבע:

מיהו

דרישה

מאי הקשו מהא דתניא גמר או סילק אסור לאכול דילמא הם היו אוכלים ע"י ברכה שלפניה ובמה שכתבתי לדעת הרמב"ם ז"ל נסתלקה קושיא זו דהתם מיירי מן ברכה אחרונה. והתו' הקשו שם על ר' זירא למה לא רצה לאכול היינו לפי סברת התו' שס"ל אלא ברכה ראשונה ותירצו שמא היה תבשיל שהיה בו פת והיה צריך ברכת המוציא ונט"י וטורח היה לעשות כ"כ. ולפי שיטת הרמב"ם יתיישב הסוגיא יותר מיהא אין זה דקדוק כ"כ מ"מ דילמא היו אוכלין ע"י ברכה שלפניה דמיירי שהשואל ראה אותן אוכלי' בלא ברכה ראשונה. כתב הכלבו בשם הר"מ כשאוכלין ב' מיני פירות או ג' או אפילו מין אחד אם אין כולם לפניו בשעה אחת מברך על כל אחת ואחת לבדו ברכה ראשונה מפני היסח דעת אבל לא ברכה אחרונה והגיה הר"פ ז"ל כשאדם אוכל בבית חבירו כגון בברית מילה ופורים די לו בברכה אחת על כולן ואפילו כלה מין זה קודם שיביא לו מין אחר דכיון שתלוי בדעת ב"ה אינו עושה היסח דעת כדאמרינן בברכות אנן אדעת' דריש גלותא סמכי' ע"כ והביאו ב"י וכתב עליו וז"ל ורבינו כתב בסי' ר"ו מי שבירך על פירות שלפניו ואח"כ הביאו לו יותר מאותו המין א"צ לברך אעפ"י שלא היו לפניו כשבירך וכבר כתבתי בסי' קע"ז שנראין דברי רבינו עכ"ל. נראה מפשט דבריו כאילו יש מחלוקת בין הכלבו ובין הטור ואינו מוכרח לפי שאפשר לומר דהטור מיירי שעדיין לא כלה פירות ראשונים שבירך עליהם בשעה שהביאו לו יותר מאותו המין רק בשעת ברכה בלבד לא היו יחד והכי דייק לשונו של הטור שכתב אעפ"י שלא היו לפניו כשבירך. אבל הכלבו מיירי שכבר כלה הפירות שבירך עליהם קודם שהובאו לפניו פירות אחרים ומש"ה נקרא היסח דעת גמור וצריך לברך עליהם והכי מוכח ממה שמסיק בחתימת דבריו שהגיה הר"פ ז"ל וכתב ואפילו כלה מין זה קודם שיביא לו מין אחר כו' משמע בהדיא דמיירי בהדיא שכלה מין זה קודם שיביא לו מין אחר ומ"ש תחלה אם אין כולן לפניו בשעה אחת ר"ל גם כן שלא היה לפניו יחד רגע א' דהיינו שכלה מין ראשון קודם שהביאו לפניו מין אחר הא היו לפניו יחד שעה אחת אף שלא היו יחד בשעת ברכה היה נפטר מין השני בברכת מין ראשון כנ"ל ברור וק"ל:

פרישה

באיסור שתיי' ואכילה ונראה דרבינו דקדק בזה משום דרש"י לא כ"כ שמצריך גם ברכת המזון כ"א אנטל ידיו ושם קאי אאכילה שהרי בכיצד מברכין קאי בעובדא דרב פפא ורבא אאכילה אבל באסור לכו למשתי דקאי שם אשתיי' פירש"י בפ' כשהם הלא אסור עד דמברכיתו לפניו ומשמע דמודה לענין שתיי' א"צ ברכת המזון למפרע והא דפי' בפ' ע"פ ומצריך ברכה נ"ל דהדר ביה או ע"ד שכתבתי כאן בגליון דגם שם אינו ר"ל אלא כשתברכו בה"מ ואחריו תברכו בפה"ג על הכוס תהיו מותרין לשתות כמה שתרצו מאות' ברכה שתברכו על הכוס ורבינו ס"ל דדין אכילה ושתיי' שוה וכמו שכתב ג"כ הרא"ש וכמו שהסיח הדעת לשתי' אינו מצריך אלא ברכה לפניו כן אינו מצריך ג"כ לאכילה וזהו שסיים וכתב אלא פירוש אסור לשתות ולאכול כו' ר"ל שלאכילה יש דין שתייה וכן כוונת הרא"ש ג"כ בפרק כיצד מברכין דף פ"ב סוף ע"א לאחר שכתב שדין הב לן ונברך הוי כמו נטל ידיו שכתב ויש מחלקין בין שתייה לאכילה ולא מסתבר ר"ל מפני שהביא ראיי' שהב לן ונברך היא דומה לנטל ידיו מהסוגיא דה"ל אסור לכו למישתי וקאמר שי"א שאין ראייה שהב לן ונברך הוא גורם איסור שתייה ולא איסור אכילה וכדעת הר"ן ור' יונה וקאמר רבינו שאין לחלק:

משום

סי' קפ [א] ולאחר שגמר וכו' ויש שנוהגין להסיר השלחן וכו' ומביאים ראייה מההיא דרבא ור' זירא וכו' צריך טעם למנהגם אף שי"ל שלא היו נוהגין כן אלא מצד שהיו אדרבה לטובתם עשו לפנות את החדר והרמב"י שיה על ההיתר והרשות שיש רשות לסלק הלחם מעל השלחן מלפני המברך. אף שאינם מקפידים בהכי אבל הל' דרבינו שכתב ומביאי' ראייה לא משמע הכי שקאי על ההיתר. לכן נראה שהיה נראה להם טוב להסיר השלחן כדי להראות הסילוק והפסק מאכילה כדי שלא יהא דומה ככלב ששב על קיאו דהיינו שמברך ב"ה ואומר ואכלת ושבעת והלחם לפניו כאילו מבקש עדיין לאכול. והרא"ש והתוס' כתבו שאין ראייה שהן היו עושין כן מפני שכל סיום ג"כ לא היה בסדר השלחנות ולא הביאו השלחנות כ"א בעת האוכל ואח"כ היו מסירין אותו מלפניהם כדי לפנות ולהרווח לכן החדר ואפילו הכי היו נזהרין ולא היו מסירין השלחן עם הלחם מלפני המברך. ואפשר שטעמם היה לקיים אכול והותר ולפני המברך מפני שהוא אומר בב"ה ואכלת ושבעת וברכת ואין השובע ניכר אלא כאשר יראה לפני המסובים שעדיין נותר מן הלחם. וזהו אפשר הטעם שכתב התו' והרא"ש שאנו מקפידין על הסרת הלחם. ואין להקשות איך כתב שלא היו מסירין השלחן מלפני המברך הא בשעת נטילת מים אחרונים היו מסירין לפני המברך שהרי רש"י כתב והביאו ב"י בסמוך סי' קפ"א מהא דאמרי' ואם הם מאה מתחילי' מן הקטן ז"ל שגנאי הוא שיסלקו השלחן מלפני הגדול כשיטול ידיו וימתין שם יושב בטל עד שיטלו כולם ודוחק לומר שהיו מסירין השלחן ואח"כ חזרו והביאו אותו לפניו דא"כ למה היה יושב בטל לכן נראה דמ"ש רש"י שגנאי הוא שיסלקו השלחן כו' אינו ר"ל שלחן ממש אלא ר"ל שיפסיקו אותו ממאכלו שעל השלחן וז"ש ויושב בטל כלומר שיהיה אסור לאכול ולשתות ואפילו לשיח שיחת דברים אסור דהא תיכף לנטילה ברכה וק"ל. ואין להקשות נמי על הנוהגין להסיר השלחן והלחם קודם ברכת המזון איך מכוני' מ"ש בפרק חלק אר"א כל שאינו משייר פת על שלחנו אינו רואה סימן ברכה לעולם. דהם יפרשו שר"ל שישייר ממאכלו ליתנו לעניים ולא שיאכל הכל ולא ישייר לעני כלום וכמ"ש רש"י לבסוף מהא דמסיק והא דליכא שלימה בהדייהו ז"ל דמזומנין לעני ולעולם נוכל לומר דהסירו השלחן ונתנו הלחם והמזון הנשאר לעניי' ואגב באתי ליישב הא דכתב רש"י שם בחלק והביאו הב"י מתחלה כתב דלהכי צריך לשייר פת על השלחן לדכתיב אכול והותר ואח"כ מסיים משום עניים ס"ט דלאחר דמסיק שאסור לשייר פת שלם א"כ א"א לומר שטעם השיור משום אכול והותר דא"כ אפילו שלם נמי אבל מטעם עניים א"ש דשלימה אינך מוכן ליתן לעני. ואגב אכתוב נמי הא דכתב רש"י שם בחלק וז"ל הא דאיכא שלימה בהדייהו ז"ל הא דאמרת כל המשייר פתיתין על שלחנו כאילו עובד ע"ג שנאמר העורכים לגד שלחן דאיכא שלימה בהדי פתיתין שמביא שלימ' לאחר שאכל ונותן על השלחן עם הפתיתי' ששייר דמחזי כע"ג דמדשלימ' לאו לשם עניים ה"ל כאילו ערך שלחן לע"ג ונחשב לו גם הנחת הפתיתין לשם ע"ג. ודייק רש"י פירושו מל' שאמר כל המשייר פתיתין על שלחנו דמשמע שעובר גם על הפתיתין ולאחר זה מביא אדכתי' העורכי' לגד שלחן דמשמע דמביא לאחר שאכל לחם שלם ועורך השלחן בפני עצמו. ומשמע דאם אינו מביא לאחר הסעודה אלא נשאר על השלחן מונח לחם מהתחלת הסעודה ליכא קפידא אבל מהרי"ו במיוחסין סי' מ' כתב אהאי מימרא הנ"ל דהטעם דאיכא שלימה בהדיה ז"ל מכאן נראה שיש להסיר פת שלם מן השלחן כשמברכין ברכת המזון (משמע מלשונו דעכ"פ צריך להסיר ואפשר משום הכנסי' שיסברו שהניחו אותו שם אחר האכילה) ועוד כתב שם טעם אחר ז"ל ועוד דאין הברכה מצויה בדבר שלם דהוי כמו דבר שבמיד' שאין הברכה מצויה כו' עכ"ל:

והיינו

קפא ואחר כך יטול ידיו דא"ר יהודה א"ר ואמרי לה במתניתא תנא והתקדשתם אלו מים ראשונים [א] והייתם קדושים אלו מים אחרונים כי קדוש[ב] אני זה שמן הטוב פירוש שמושחים הידים בשמן כדי להסיר הזוהמא [ג] אני ה' אלהיכם זו ברכה והם חובה דגרסי' בפ' כל הבשר א"ר אידי בר אבין א"ר יצחק בר אשיאן [ג] מים ראשונים מצוה ואחרונים חובה ומפרש לה טעמא משום מלח סדומית שמסמא העינים ואמרו חכמים (ברכות מ ·) אחר אכילתך אכול מלח ויש לחוש שמא מלח סדומית מעורב בו והצריכו ליטול הידים שלא ישאר בהם שום דבר ממנה ואפילו ההולכים במחנה למלחמה שפטורין ממים ראשונים חייבין באחרונים ואין נוטלין על גבי קרקע מפני שרוח רעה שורה עליהם [ד] ומיהו אם נוטל על גבי עצים דקים או כיוצא בהם שפיר דמי [ה] ואין נוטלין אלא בצונן אבל לא בחמין מפני שמפעפעין את הידים ואין מעבירין את הזוהמא ודוקא חמין שהיד נכוית בהם אבל פושרין שפיר דמי וא"צ ליטול אלא עד פרק ב' של אצבעות וצריך שישפיל ראשי אצבעותיו למטה כדי שתרד הזוהמא · ואם

קפא ואח"כ יטול ידיו דאמר רב יהודה אמר רב ואמרי לה במתני' תנא והתקדשתם אלו מים ראשונים וכו' בס"פ אלו דברים (נג ·) :

והם חובה דגרסינן בפרק כל הבשר (קה ·) א"ר אידי בר אבין וכו' ומפרש התם טעמא מפני שמלח סדומית יש שמסמא את העינים ופירש"י שמלח סדומי' יש ואמרו חכמים על כל אכילתך אכול מלח וכיון דנגע במלח כי הדר יהיב ידיה אעיניה מסמא להו ולפיכך צריך לנוטלן :

וכתב ה"ר יונה ז"ל אומר הרמב"ם שאע"פ שעכשיו אין לנו מלח סדומית יש לחוש מפני מלח אחר שטבעו כמלח סדומית ואם יעביר ידיו על גבי עיניו קודם נטילה יסמא עיניו ורבי ירוחם כתב בשם רי"ף שאע"פ שלא אכל מלח חובה ליטול ידיו משום דמים אחרוני' הרגו את הנפש (א) : ואפילו ההולכים במחנה למלחמה שפטורים ממים ראשונים חייבים באחרוני' בספ"ק דעירובין (יז :) : ואין ניטלין ע"ג קרקע וכו' בפרק כל הבשר (קה ·) מים ראשונים ניטלין בין בכלי בין ע"ג קרקע אחרונים אין ניטלין אלא בכלי ואמרי לה אין ניטלין ע"ג קרקע מאי בינייהו איכא בינייהו קינסא ופירש"י קינסא אם נותן שפאי עצים וקיסמים תחתיהם למ"ד כלי הכא לאו כלי הוא ולמ"ד אין ניטלין על גבי קרקע ש"ד ומשמע לרבינו דכיון דמידי דרבנן הוא נקטינן לקולא וכן דעת הרשב"א בתורת הבית אבל הרמב"ם כתב בפ"ו מהלכות ברכות דמים אחרונים אינם ניטלין אלא על גבי כלי :

ומ"ש רבינו דטעמא דאין ניטלין על גבי קרקע הוא משום רוח רעה הכי מפורש בגמרא פרק כל הבשר שם :

ואין ניטלין אלא בצונן אבל לא בחמין וכו' ודוקא חמין שהיד נכוית בהם אבל פושרים ש"ד ג"ז שם : וכתב הרשב"א בת"ה שכל המימות שפסולים למים ראשונים כשרים למים אחרונים בזמן שהם צוננין שכולם מעבירי' את הזוהמא ע"כ והכי משמע מדברי הגמרא והפוסקים אלא שהרמב"ם כתב גבי חמי טבריא אם נטל מהם בכלי או שהפליג מהם אמה למקום אחר אין נוטלין מהם לא ראשונים ולא אחרונים מפני שאינם ראויים לשתיית בהמה ע"כ ודבר תימה הוא מנין לו לפסול במים אחרונים מפני שאינם ראויים לשתיית בהמה מיהו אפשר דלאו מים שלאחר הסעודה קאמר אלא מים ראשונים שצריך לשפוך על ידיו פעמים ושפיכה שנייה קרי מים אחרונים וכההיא דתנן פ"ב דידים שאין המים האחרונים מטהרים אלא המים שעל גבי הידים :

וא"צ ליטול אלא עד פרק שני של אצבעות כ"כ הרשב"א בת"ה וטעמא לפי שאין מגיע למעלה משם לכלוך המאכל ובספר שלחן של ד' כתב שיש אומרים שצריך ליטול עד מקום שהאצבעות כלים ולענין הלכה נקטינן כדברי הרשב"א ורבינו :

וצריך שישפיל ראשי אצבעותיו כדי שתרד הזוהמא פשוט בפ"ק דסוטה (ד :) :

ואם

קפא ואחר כך יטול ידיו דאמר רב יהודה וכו' בס"פ אלו דברים כי קדוש אני זה שמן הטוב פי' דלאחר מים אחרונים צריכין לסוך את הידים להעביר זוהמתן ומייתי התם ברייתא דשמן הטוב מעכב את הברכה ופרש"י שאסור לזמן עד שיובא וכן לענין שמעכב ברכות כל דבר הבא בקנוח סעודה שאסו' לאוכלו בלא ברכה עד שיסכוהו עכ"ל ותו איתא בברייתא כשם שהמזוהם פסול לעבודה כך ידים מזוהמות פסולות לברכה ומיהו בפ' כ"מ (דף מ"ב) איתא אמר רב הרגיל בשמן שמן מעכבו ומסיק ולית הילכתא ככל הני שמעתתא וכו' ופרש"י אין סיום סעודה תלוי לא בגמר ולא בסילוק ולא בשמן אלא במים אחרונים וכו' אלמא דאפי' הרגיל בשמן אין שמן מעכבו וז"ל התו' בפ' כ"ה (דף ק"ה) בד"ה מים והכי נמי כי דריש התם כי קדוש אני זה שמן שהיו סכין את ידיהן להעביר את הזוהמא הוי אסמכתא דלא מצינו בשום מקום שיהא שמן לא חובה ולא מצוה :

ומ"ש אני ה' אלהיכם זו ברכה בפרש"י באלפסי כתוב זו ברכה ברכת המזון שמברכים לבסוף עכ"ל· וקשה דלמה לי אסמכתא זו הא ב"ה דאורייתא היא מואכלת ושבעת וברכת אבל הר' יונה כתב כלומר זו·ברכה שמברכין על מים ראשונים עכ"ל והא דנקט ראשונים משום דלד"ה צריך לברך על מים ראשונים ולית בה פלוגת' אבל למאן דפליג ואמר דצריך ג"כ לברך אמים אחרונים האי זו ברכה קאי נמי אמים אחרונים · וק"ל :

והם חובה דגרסינן בפ' כל הבשר וכו' (דף ק"ה) ופרש"י לשם חובה עדיפא ממצוה עכ"ל נראה דקשיא ליה כיון דילפינן מקרא והייתם קדושים אלו מים אחרונים אלמא דאית בהו מצוה כדי לקיים והייתם קדושים א"כ למנ"מ עשאו אותם חובה משום מלח סדומית בלאו מלח סדומית ודאי חייב לקיים המצוה דמים אחרונים כמו שמקיים המצוה דמים ראשונים דתרווייהו אית בהו משום קדושה · ומתרץ רש"י חובה עדיפא ממצוה כלו' דאפילו בדוכתא דפטור משום מצוה כגון ההולכים במחנה דפטורים ממים ראשונים חייבים באחרונים לפי שהם חובה מפני סכנת מלח סדומית כמ"ש רבינו בסמוך וכך פי' התו' לשם ע"ש ר"ת בד"ה מים אי נמי לענין זה קאמר רש"י חובה עדיפ' ממצוה כמ"ש בספר אורחות חיים ומביאו ב"י ריש סימן קנ"ח לבטולי הנך מקמי הנך שאם אכל עכשיו ואין לו מים אלא למים אחרונים והוא צריך לאכול סעודה אחרת ביום כגון ג' סעודות בשבת מבטל הסעודה האחרת ונוטל ידיו לברכת המזון מפני שכבר נתחייב בברכ' ואם יש לו שמן ערב או יין מנקה בו ידיו ומברך עכ"ל והא דכתב דביין כמי מנקה בו ידיו טעמו דבקרא לא רמיזה שמן אלא נקיט שמן מידי דמנקי וה"ה יין דמנקה דעיקר הטעם להעביר הזוהמא משום דידים מזוהמות פסולין לברכה וכשמנקה הזוהמא אית בה קדושה לברך שמו הקדוש ואין חלוק בין יין לשמן מיהו כבר נתבאר דעכשיו אין לנו שמן ערב ולא נהגינן לנקות הידים לא בשמן ולא ביין ועיין במ"ש ב"י בסוף סימן זה דמים אחרונים אפילו שאר משקים כגון יין וחלב וכל מיני משקים מעבירין את הזוהמא והר"ר יונה כתב בפ' אלו דברים לתרץ הקושיא דלעיל וז"ל אבל מתוך מ"ש רב אחא משבחא גאון ז"ל בפ' וישמע יתרו למדנו עיקר דבר זה דמאי דאמר דאיכא מצוה משום קדושה אינו אומר אלא על המברך דכיון שמזכיר את השם צריך שיטול ידיו קודם שיברך אבל נטילת אחרים אינו משום קדושה אלא מפני הסכנ' בלבד ולכן יכולין ליטול אחר ב"ה משא"כ במברך דצריך ליטול דוקא קודם ב"ה כיון דמזכי' את השם עכ"ל אבל קשה הלא קי"ל דשומע כעונה וכשם שהמברך מזכיר השם כך השומע ועונה אמן אחר כל ברכה וברכה חשיב כאילו הזכיר את השם ולפעד"נ עיקר דקרא לא קאמר אלא באוכל דברי' שאינן ראויין ליקרב ע"ג המזבח דלית ביה זוהמא כדאמרינן בהמה שקרבה ע"ג המזבח פסקה זוהמתה וכדכתב הר"ן בפ' כל הבשר הלכך איכא מצוה במים אחרונים מקרא דוהייתם קדושים להעביר הזוהמא מקמי הברכה אבל באוכל דבר הראוי ליקרב ע"ג המזבח דלית ביה זוהמא לית ביה מצוה משום קדושה דהא קדוש ועומד הוא כיון דלית ביה זוהמא ומש"ה עשאום חובה מטעם סכנת מלח סדומית ללמד דאף בראוי ליקרב ע"ג המזבח חייב במים אחרונים כנ"ל אבל ה"ר יונה כתב בפ' אלו דברים בהפך וזה לשונו י"א שלא הצריכו מים אחרונים אלא כשאוכל דבר הראוי ליקרב ע"ג המזבח ואין זה כלום שטעם מים אחרונים הוא מפני שידיו מזוהמות וכשאוכל דגים ואווזי' ידיו מזוהמות ונמצא שצריך ליטול ידיו ולהעביר הזוהמא ואעפ"י שפסולין ליקרב ע"ג המזבח עכ"ל ודבריו תמוהים ואפשר די"א ס"ל כיון דבדבר הקרב ע"ג המזבח חייב ליתן עליו מלח דכתיב על כל קרבנך תקריב מלח ולזה הטעם הצריכו הגאונים לבצוע על המלח לפי שהשלחן נקרא מזבח וכתיב במזבח על כל קרבנך תקריב מלח כמ"ש בשבולי הלקט ומביאו ב"י סי' קס"ז הסתא כיון שמים אחרונים אינו חובה אלא מפני שאדם אוכל אחר אכילתו מלח א"כ כל שאוכל דבר שאינו ראוי ליקרב ע"ג המזבח דא"צ מלח אינו צריך ג"כ לטבל אצבעו במלח אחר האכילה וממילא אינו חייב ג"כ במים אחרונים זהו דעת י"א והר' יונה השיג ואמר ואין זה כלום וכו' דהא ודאי טעם מים אחרונים הוי נמי משום והיית' קדושים דהיינו להיות קדוש ונקי שלא תהיה הזוהמא על ידיו בשעת ברכת המזון כשמזכיר השם הלכך צריך ליטול ידיו אף באכילת דגים ואווזים להעבי' הזוהמא אע"ג דליכא טעמא דמלח והר"ן בפ' כ"ה כתב איפכא בשם י"א דאדרבה כל דבר שאינו קרב על המזבח דוקא בעי מים אחרונים משום זוהמא וכו' וגם על זה איכא להשיב דהא פשיטא דאפילו בדבר הקרב ע"ג המזבח שאינו מזוהם נמי בעי מים אחרונים משום מלח סדומית כדפי' הלכך ודאי אידי ואידי בעי מים אחרונים וה"ה אין חילוק בין אותו המברך לאחרים השומעים ועונים אמן כולם צריכין ליטול ידיהם קודם ב"ה אם הם נזהרים במים אחרונים :

ואם

דרכי משה

קפא (א) מיהו המנהג א כדברי התוספות :

ובמרדכי

דרישה

סי' קפא [א] והייתם קדושים אלו מים האחרונים כי קדוש אני זה שמן הטוב פירוש שמושחין הידים להסיר הזוהמא נראה כיון דבא להסיר הזוהמא דהיו מושחים הידים קודם הנטילה במים אחרונים והיו מושחין בשמן במקום בורית שקורין זיי"ף בל"א שרוחצין בזיי"ף תחלה ואח"כ רוחצים במים להעביר הזוהמא והזיי"ף נתלכלך הכל יחד כן היו נוהגין בימיהם בשמן ואח"כ העבירו במים אחרונים השמן והזוהמא יחד וכ"כ ב"י לשיטת הרמב"ם בשם אהא דאמרו בגמרא ולית הלכתא ככל הני שמעתת' אלא תכף לנטילה ברכה שאמים היו אסר השמן וכ"כ בסמ"ג בהדיא והביאו רמ"ף בהגהותיו ע"ש · ולפ"ז צריך לומר הא דדרשו ז"ל כי קדוש אני על שמן הטוב בתר שדרשו והייתם קדושים על מים האחרונים דלפי סדר הפסוק משמע דמים אחרונים קדמו לשמן י"ל דחכמים ז"ל לא דרשו להצריך אלא איתורא דקרא ומש"ה מוקי המסתבר יותר להכרח דהיינו מים אחרונים שיש בו כמה טעמים שהם מעבירים הזוהמא והמלח סדומית שהרג' את הנפש בריש' דקרא ומיתורא דקרא דכי קדוש אני מוקי על שמן הטוב ועוד דכי קדוש אני דר"ל כמו שאני קדוש כן התקדשו ותטהרו אתם ג"כ לפני מתיישב יותר הדרשה שמן הטוב השייך לומר על הש"י דוגמ' מ"ש ג"כ על מ"ש ושמן על ראשך אל יחסר זו מצות תפילין ע"ש מ"ש ויראו כי שם יי' נקרא עליך · והב"י כתב ג"כ שם בסי' קע"ח על פירוש הרמב"ם דהכתוב לא קפיד אסידרא אבל אינו מפרש מילתא בטעמא : [ב] אני יי' אלקיכם זו ברכה ר"ל ברכת המזון · אין להקשות מנא להו לרז"ל לדרוש אותו על ברכת המזון טפי מעל שאר ברכות דילמא קודם כל הברכות קפיד קרא לטהר עצמו · י"ל משום דאין שום ברכה דאורייתא כ"א ברכת המזון ועוד בשאר ברכות אין הידים מזוהמות עד שנצטרך כ"כ תיקונים אלא שלפי זה היינו צריכין תיקונים הללו אם הביאו לו יין או מוגמר בתוך המזון שחייב לברך עליהן לכך שינוי' קמ' עיקר שדוקא בברכה דאורייתא' הקפידו · ובזה נתיישב מ"ש רבינו בשם רב אחא משבחא' בסי' זה ז"ל וכתב עוד שהמברך לפי שמזכיר השם צריך ליטול קודם שיברך שק' הלא גם המסובין מזכירין השם בברכת הזימון באמרם יהי שם ה' מבורך ודוקק לומר שבימיהן לא היו אומרי' כן ועוד כמה ברכות שבאין בתוך הסעודה שמחוייבי' כל המסובין כמ"ש לעיל אלא צ"ל מ"ש שמזכיר השם בברכת המזון מדאורייתא ונלע"ד דהכי הצעת דרשה זו שהבא לברך ב"ה ולומר ברוך אתה יי' אלקינו וכו' אין הרשות לומר כן שהשי"ת הוא אלקינו ומשגיח עלינו ולהתפלל על הכב' במ"ש הוא הטיב מטיב וייטיב לנו וכדומה לזה הרבה ושיש לנו דביקות אא"כ טיהר נפשו תחלה וה"ק לאמר שהתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני הרשות בידכם לומר אני יי' אלהיכם ולדבק בי משא"כ קודם לכן כשהוא מלוכלך בזוהמא וק"ל : [ג] מים ראשונים מצוה ומים אחרונים חובה · כתב בא"מ של"ם לבטולי הני מקמי הני כו' עיין בב"י שהביאו ריש סי' קנ"ח ודבריו תמוהין ושם ביארתיהו : [ד] ומיהו אם נטל על עצים דקים ש"ד כתב ב"י ומשמע לרבינו דכיון דמידי דרבנן הוא נקטינן לקולא דהיינו כלישנא דמיקל בקינסא · אבל הרמב"ם כתב דאין נוטלין אלא בכלי ונלע"ד דטעמא דהרמב"ם כיון דהטעם הוא מפני רוח רעה אין שייך להקל בזה אף שהוא מדרבנן כי חמיר סכנת' וכתב א"מ בשם הרא"ד והביא ב"י בסי' קע"ג שכל הדברים הנוהגי' במים אחרונים נוהגין באמצעי' ג"כ כו' מכאן דגם האמצעי' אין ניטלין אלא ע"ג כלי ואין חילוק בין מים אמצעיי' דרשות או חובה דזיל בתר טעמא דהוא משום עניות ורוח רעה : [ה] ואין ניטלין אלא בצונן אבל לא בחמין כו' אבל פושרין שפיר דמי רבינו האריך בלשונו ממה שאין דרכו בכך אלא לדבר נאות דה"ל לקצר ולומר ואין ניטלין אלא בצונן ובפושרין ולא בחמין מפני כו' · ונלע"ד מפני שמתחיל בלשון הגמרא דפרק כל הבשר דאיתא שם מים ראשונים בין בחמין בין בצונן מים אחרונים דוקא בצונן ומסי' ע"ז תרי לישני לישנא קמא מחמיר בפושרין למים אחרונים ולישנא בתרא מיקל ורבינו פסק להקל וקאמר מלתא בטעמא וקאמר מים אחרונים אמרו שאין ניטלין אלא בצונן ולאו דוקא בצונן לגמרי אלא ה"ה בפושרין דטעמא מאי אמרו ולא בחמין מפני שמפעפעות כו' ועינינו רואות שבפושרין אינן מפעפעין וק"ל ועיין בב"י מ"ש ז"ל אלא שהרמב"ם כתב גבי חמי טבריא כו' עד אין נוטלין מהם לא ראשונים ולא אחרונים

חדושי הגהות

קפא א ר"ל כדברי תוספות שהביא רבינו בסוף הסימן :

ואם המסובין רבים [ו] עד ה' מתחילין מן הגדול שהוא מברך והמברך נוטל תחלה ואם הם יותר מתחילין מן הקטן ונוטלין דרך ישיבתן ואין מכבדין זה את זה ליטול גדול שבהן תחלה עד שמגיעים לחמשה אחרונים וכיון שלא נשארו אלא חמשה שלא נטלו מתחילין בגדול שבחמשתן שהוא המברך · וכתב הרמ"ה כיון שהוא חובה צריך לברך עליהם (ב) וקצת הגאונים כתבו שיש לברך עליהן על רחיצת ידים ובה"ג כתב כיון שאינן אלא לצורך האדם משום מלח סדומית אין טעונין ברכה וכ"כ רב עמרם שאין לברך עליהן לא בלשון נטילה ולא בלשון רחיצה ולא בלשון שטיפה ונתן סימן לדבר בשמתא נר"ש · והראב"ד הכריע שאם אכל תבשיל שידיו מזוהמות טעון ברכה על רחיצת ידים · ואם אכל פת חריבה שצריך מים אחרונים משום מלח סדומית אין טעונין ברכה ולא עוד אלא אם ירצה יטול ידיו אחר בה"מ ודינו · אבל בידים מזוהמות לא יברך עד שיטול ורב אחא משבחא כתב כל דבר שאין קרב ע"ג מזבח נקרא מזוהם וצריך לברך עליו [ז] וכתב עוד שהמברך לפי שמזכיר השם צריך ליטול קודם שיברך אבל האחרים אינו אלא משום סכנת מלח סדומית ואם רצו אין נוטלין קודם ברכה והתוס' כתבו מה שלא נהגו בהן האידנא אותן שאין מברכין לפי שאין מלח סדומית בינינו והמברך נמי כיון שאין אנו עושין כמו שאמר הפסוק קדוש אני זה שמן ערב גם בנטילה לא נהגו ולא מקרו לדידן ידים מזוהמות כיון שאין אנו רגילין ליטול ואין אנו מקפידים בכך ומיהו אם יש אדם שהוא איסטניס ורגיל ליטול ידיו אחר הסעודה לדידיה הוה ידים מזוהמות וצריך ליטול קודם ברכת המזון אבל לא יברך עליהם כלל :

ואחר

ב"י

ואם המסובים רבים עד ה' מתחילין מן הגדול וכו' בר"פ ג' שאכלו (מו.) מים אחרונים בזמן שהם ה' מתחילין מן הגדול ובזמן שהם מאה מתחילין מן הקטן עד שמגיעים אצל ה' וחוזרים ומתחילים מן הגדול ולמקום שמים אחרונים חוזרים לשם ברכה חוזרת ופירש"י ובזמן שהם מאה לאו דוקא דה"ה עשרה ולכל יותר מחמשה שגנאי הוא שיסלקו השולחן מפני הגדול כשיטול ידיו וימתין שם יושב ובטל עד שיטלו כולם לפיכך כשהם יותר מחמשה מתחילין מן הקטן היושב בסוף ואין מסלקין שלחן מלפני הגדול עד שיגיע המים לה' שאכלו והוזרין ומתחילין מן הגדול ונוטלין שלחן מלפניו למקום שמים אחרונים חוזרים כשמגיעים לה' אם נטל הגדול הוא מברך ואם נוה לאחר ליטול קודם לו הוא מברך וכתב הרשב"א בזמן שהם ה' מתחילין מן הגדול לאו דוקא גדול ממש אלא מן המזומן לברכה כדאמרינן בסמוך ולמקום שמים אחרונים חוזרים שם ברכה חוזרת ואמרינן נמי א"ל רבי לרב קום משי ידך אלא משום דגדול מברך אלא א"כ נתן רשות לאחר מש"ה קא פסיק מתחילין מן הגדול דכל עצמה של הקדמת נט"י איכה מחמת כבוד הגדול דהא קי"ל בסמוך אין מכבדים בידים מזוהמות אלא מחמת כבוד הברכה וכדי שיעיין בברכה בעוד שהאחרים נוטלים ידיהם וכדאמר ליה ר' חייא לרב עיין בברכת מזונא קאמר לך ושיערו חכמים שבשיעור נטילת הארבעה יש לעיין בד' ברכות של מזון וכן נמי בשיעור זה ליכא הפסק בין נטילה לברכה ושמעינן מינה דהא דאמרינן תכף לנט"י ברכה לאו דוקא תכף ממש אלא בכדי שיעור זה ומיהו אפשר למיפסק ממש בכדי לא מפסקינן אלא תכף לנטילה ברכה עכ"ל : ואיתא תו התם בברייתא בגמרא (מז.) אין מכבדין בידים מזוהמות וכתב הרא"ש והא דאמרינן לעיל בזמן שהם ה' מתחילין מן הגדול היינו משום כבוד הברכה אבל לאחר שרחץ הגדול א"צ לכבד זה את זה :

ובה"ג כתב כיון שאינם אלא לצורך האדם משום מלח סדומית אין טעונין ברכה כ"כ התו' בשמו בפ' כל הבשר (קה.) וכ"כ הרמב"ם בפ"ו מהל' ברכות : ומ"ש רבינו בשם ר"ע שאין לברך עליהם כלל וכו' כתבוהו ה"ר יונה והרא"ש בפרק אלו דברים : ומ"ש והראב"ד הכריע שאם אכל תבשיל שידיו מזוהמות וכו' כ"כ בהשגות פ"ו מהלכות ברכות : ומ"ש רבינו בשם רב אחא משבחא שהמברך לפי שמזכיר את השם צריך ליטול קודם שיברך אבל האחרים אם ירצו אין נוטלין קודם ברכה כתבוהו ה"ר יונה והרא"ש בסוף פרק אלו דברים : ומ"ש בשם התוספת מה שלא נהגו בהם האידנא וכו' עד סוף הסי' הוא בפ' כל הבשר (שם) ובס"פ אלו דברים (נג:) וכתבוהו הרא"ש והמרדכי בס"פ אלו דברים והגהות מיימון בפ"ו מהלכות ברכות :

כתב המרדכי בס"פ אלו דברים דבמים אחרונים א"צ לשפוך על ידיו אלא פעם אחד בלבד : משמע מדברי הרשב"א בת"ה שבמים אחרונים א"צ לנגב ידיו וכ"כ בספר שולחן של ד' וכ"כ הכלבו בשם הראב"ד אבל הרמב"ם כתב בפ"ו מהלכות ברכות שכל הנוטל ידיו באחרונה מנגב ואחר כך מברך : כתוב בספר שולחן של ד' מים ראשונים צריכים שיעור אחרונים אינם צריכי' שיעור : וכתוב עוד שם מים ראשונים דוקא מים ולא שאר משקים אפילו שאר משקים מים אחרונים כגון יין וחלב שאינו אלא להעביר את הזוהמא ע"כ · וכ"כ הכלבו בסימן ר"ג בשם הראב"ד מים ראשונים אין השמן והדבש ושאר משקין לבד מטהרים את הידים אחרונים בכל מיני משקים מפני שהם מעבירין הזוהמא · וככר כתב רבינו בסימן קע"א שאין נוטלין הידי' ביין בין חי בין מזוג אפילו נטילה שאינה צורך אכילה ושם נתבאר הטע':

ואח"כ

ב"ח

ואם המסובי' רבי' וכו' בפ' ג' שאכלו סוף (דף מ"ו) אמרינן דכשהם יותר מה' גנאי הוא שיסלקו השלחן מן הגדול ויטול ידיו וימתין וישמור ידיו עד שנוטלין כולן ולכן מתחילין מן הקטן היושב בסוף ואין מסלקין השלחן מלפני הגדול ובעוד שהוא אוכל האחרי' נוטלין מים אחרונים עד שיגיעו המים לחמשה שאכלו ואז מסלקין השלחן מלפני הגדול ונוטל ידיו תחלה ובעוד שהארבעה נוטלין אחריו מעיין הגדול בד' ברכות של ב"ה וא"כ אינו יושב בטל וכתב הרשב"א דלאו דוקא גדול ממש קאמר אלא המזומן לברך ב"ה קרי ליה גדול משום דמדינא הגדול יש לו לברך ב"ה אא"כ נתן רשות לאחר משום הכי קאמר מתחילין מן הגדול ומביאו ב"י אלא דאיכא להקשות אמ"ש הרא"ש ומביאו רבינו בסי' ק"פ שלא היו מסירין השלחן מלפני המברך והכא קאמרינן דהיו מסירין השלחן מלפניו וי"ל דבשעה שנטל ידיו היו מסירין השלחן כדי לכבד הבית ואח"כ נוטל ידיו אבל בשעת ב"ה היו מחזירין את השלחן לפניו וא"ת אפילו הם מאה או יותר יתחילו מן הגדול ובעו' שהם נוטלין יעסוק בד"ת וי"ל דאף בד"ת אין להפסיק לכתחלה בין נטילה לב"ה דג' תכיפות הן תכף לנטילה ברכ' ואעפ"י דהרהור בד"ת ודאי לא הוי הפסק מ"מ גנאי הוא לפני הרואים דלא ידעי דמהרהר בד"ת וסברי דיושב בטל לגמרי :

וכתב הרמ"ה כיון שהן חובה צריך לברך עליהן איכא למידק דמאי לא קאמר כיון שהן מצוה צריך לברך עליהן כמו על מים ראשונים וי"ל דאתא לאשמועינן דאפילו באוכל דבר שהוא ראוי ליקרב ע"ג המזבח דלית ביה זוהמא ולא בעי ליטול אלא משום סכנת מלח סדומית אפ"ה כיון שהם חובה מתקנת חכמים צריך לברך עליהם אלא דקשה דא"כ לפ"ז צ"ל דבה"ג ור"ע דאמרו כיון דאינו אלא לצורך האדם משום מלח סדומית א"צ לברך לא קאמרי אלא בדבר הקרב לגבי המזבח ולא משמע הכי דא"כ ה"ל לפרש ולחלק דבזו צריך לברך ובזו א"צ לברך ותו דמאי קאמר והראב"ד הכריע וכו' הלא לפ"ז גם בה"ג ור"ע מחלקים בין ידיו מזוהמות וכו' ועל כן נראה דלר"ע ולבה"ג ודאי לא תקנו מים אחרונים אלא משום מלח סדומית בלחוד אלא דאסמכוה אקרא דוהייתם קדושים אבל ליכא באחרונים משום קדושה ולית בהו מצוה אלא חובה משום סכנת מלח סדומית וכפשטא דרב יצחק בר אשיאן דמים ראשונים מצוה ואחרונים חובה דכשם שראשונים מצוה ולא חובה הכי נמי אחרונים חובה ולא מצוה וכ"כ התו' בפ' כל הבשר להדיא וז"ל מים ראשונים מצוה ואחרונים חובה בברכות דריש תרווייהו מקרא והתקדשתם וכו' ואסמכתא בעלמא הוא דהא טעמא דאחרונים הוי משום מלח סדומית וכו' ע"ש וזו היא נמי דעת הרמ"ה שכתב כיון שהן חובה פי' כיון שאינן רשות אלא חובה צריך לברך עליהן כמו על מים ראשונים שהן מצוה דמה לי מצוה מה לי חובה אידי ואידי צריך לברך ולא קשה א"כ מאי נפקא מינה בין מצוה לחובה לענין דינא דהא איכא נפקות' לענין מלחמות הרשות אי נמי לבטולי הנך מקמי הנך כדפי' בתחלת סימן זה ולבה"ג ור"ע ניחא טפי דאיכא נפקות' דראשונים שהן מצוה חייב לברך עליהן אבל אחרונים שהן חובה לצורך אדם אין לברך עליהן וכ"כ התוס' דזו היא הנפקותא לבה"ג ע"ש ·

ומ"ש והראב"ד הכריע כו' נראה דדעתו דבאחרונים נמי איכא מצוה משום קדושה להעביר הזוהמא כמו מים ראשונים כדנפקא לן תרווייהו מוהתקדשתם והייתם קדושים אלא דקרא אתא לאוכל דברים שידיו מזוהמות מהם וס"ל דבכל מאכלים לחים ידים מזוהמים מהם בין שהוא דבר שהוא קרב ע"ג המזבח בין שאינו קרב וצריך נטילה דוקא קודם ברכת המזון ולפיכך צריך לברך עליהם על רחיצת ידים ובאוכל פת חריבה אעפ"י דליכא ידים מזוהמות נמי תקנת חכמים היא דצריך ליטול משום סכנת מלח סדומית ולכם יכול ליטול ידיו אחר ברכת המזון וא"צ לברך עליהן · ומ"ש ורב אחא משבחא כתב וכו' נראה דאיהו ס"ל דקרא אתא לדבר שאינו קרב דאית ביה זוהמא ואית ביה מצוה משום קדושה כמו מים ראשונים ולכך צריך לברך על האחרונים כמו על הראשונים אלא דמ"מ תקנ' חכמים היתה גם על דבר הקרב דלית ביה זוהמא ליטול ידיו ולית בהו אלא חובה משום סכנת מלח סדומית ולכך א"צ לברך עליהן :

ומ"ש וכתב עוד שהמברך לפי שמזכיר השם וכו' היינו לשיטות אחרינא דכתב גם הר' יונה לדעת ר' אחא משבחא דקרא אתא למברך ב"ה דמזכיר השם צריך ליטול קודם שיברך אבל האחרונים א"צ כמו שכתב לעיל בסעיף ג' והתו' כתבו וכו' דעת התו' היא דלא דמו כלל מים אחרונים לראשונים דראשונים אית בהו מצוה ומשום קדושה והלכך צריך לברך עליהן אבל אחרונים לית בהו מצוה וקדושה אלא חובה בלבד מפני מלח סדומית וכיון שהוא ניתקן לצורך האדם כל שאינו צורך אליו דאין מלח סדומית מצויה בינינו א"צ ליטול ולכן אפי' מי שנוהג ליטול במים אחרונים אין לברך עליהן דחשבינן להו האידנא רשות ולא חובה וקאמרי עוד דאף לאותו שמברך ב"ה והיה ראוי ליטול ידיו להסי' הזוהמא כדי שלא יברך בידים מזוהמות אפ"ה מאחר שאין אנו עושין כמ"ש הפסוק כי קדוש אני זה שמן ערב גם בנטילה לא נהגו וכו' :

ואח"כ

דרכי משה

(ב) ובמרדכי פרק אלו דברים דיחיד אינו מברך עליהם אבל ג' שאכלו שמזומנים צריכים לברך :

כתב

דרישה

אחרונים מפני שאינן ראוין לשתיית בהמה ע"כ ודבר תימה הוא מניין לו לפסול במים אחרונים מפני שאינם ראוים לשתיית בהמה כו' ואפשר לדחוק ולומר שמה שכתב מפני שאינם ראויים לשתיית בהמה הוא ליתן טעם למה פסולים המה למים ראשונים אף שהתירו ליטול מים ראשונים ממים חמין אבל איסור דמים אחרונים לא בא ליתן טעם בזה דטעמו מפרש בגמרא מפני שמפעפעין את הידים וק"ל:

[ו] עד חמשה מתחילין מן הגדול עיין מ"ש בפרישה בשם רש"י ורשב"א וכתב עוד רשב"א ז"ל ושמעינן מיניה דהא דאמרי' תיכף לנטילת ידים ברכה ל"ד תכף ממש · אלא בכדי שיעור זה ומיהו אפשר למיפסק ממש בכדי לא מפסקינן אלא תכף לנטילה ברכה עכ"ל ור"ל שזהו לא מקרי הפסק מה שמעיין ביני ביני בברכת המזון שצורך ברכה הוא אלא שקשה אהא דכתב רמ"א לעיל סימן קס"ו וב"י סימן קכ"ח דתכף מיקרי הילוך כ"ב אמה ואפשר דשם נמי דוגמא דהכי לצורך התירו שהרי למדו אותו מתכף לסמיכה שחיטה ומהלך כ"ב אמה היה ממקום דריסת רגלי ישראל למקום שחיטת הקרבן ואותו הפסק היה מוכרח ולפ"ז קיל"ר רמ"א וכתן מקום לטעות כמ"ש בסימן קס"ו דמהלך כ"ב אמה מיקרי הפסק דמשמע ולא פחות דה"ל לכתוב דהיינו דוקא לצורך מצוה ועיין בב"י בסי' קכ"ח ריש דף פ"א דשם לק"מ דג"כ אהפסק

דלצורך קאי ע"ש והבאתי לשונו לעיל סי' קס"ו ע"ש · עיין מ"ש בב"י בסוף סי' זה בשם הפוסקים דמים אחרונים א"צ ניגוב וא"ל הא לעיל בס"ס קנ"ח יליף ניגוב מקרא ככה יאכלו כו' וקראו טמא כל זמן שלא ניגב י"ל דלא הקפידו על ככה אלא בשעת אכילה · ועוד דכמ"ש שם שהטובל ידיו או שופך עליהן רביעית א"צ ניגוב משום דאז לא חל שם טומאה על המים הה"כ לאחר אכילה דאין כאן טומאה דא"צ ניגוב עוד כתב ב"י שם בשם הפוסקים דמים אחרונים אפילו בשאר משקים כו' ומסיק ב"י וכתב ז"ל וכבר כתב רבינו בסי' קע"א שאין נוטלין הידים ביין בין חי בין מזוג עכ"ל לכאורה משמע דדוקא יין קאמר ומשום דיין דהוא חשוב וקובע ברכה לעצמו אבל בשאר משקין מודה דנוטלין וכדעת שאר הפוסקים וכמ"ש ברשב"א בת"ה הקצר בהדיא ה"ט והביאו ב"י בסי' ק"ס בד"ה גרסינן בספ"ג שאכלו כו' ע"ש אבל בסי' קע"ה בד"ה ומ"ש רבינו ואין נוטלין הידים ביין כו' מסיק וכתב דמ"ש חכמים ואין נוטלין הידים ביין משום הפסד אוכלין כו' לפ"ז נראה דה"ה בשאר משקים אין מכנים ידיו ליטול בהן לכתחלה אבל בש"ע בסי' זה פסק דמים אחרונים ניטלין בכל מיני משקים :

[ז] וכתב עוד שהמברך לפי שמזכיר השם כו' כבר פירשתיהו בריש הסי' עיין שם :

אבל

קפב **ואחר** כך מביאים לו כוס של יין לברך עליו בה"מ [א] אבל לא שאר משקין אפילו אם קבע עלייהו דבה"מ טעונה כוס אפילו ביחיד מדלא קאמר בשום מקום ברכת זימון טעונה כוס אלא בה"מ קאמר משמע כל בה"מ אפילו ביחיד וכיון שטעון כוס צריך לחזור אחריו ולא יאכל אא"כ יהיה לו כוס לברך עליו בה"מ אם הוא מצפה ואפשר שיהיה לו ואפילו אם צריך לעבור זמן אכילה אחת כדחזינן באמימר שלן בתענית במוצאי שבת מפני שלא היה לו כוס להבדיל עליו דכיון שבה"מ טעונה כוס אין חילוק בינו להבדלה ואם אין יין מצוי באותו מקום יכול לברך על שכר ושאר משקין [ב] וצריך שלא יהא פגום כדאמרינן בפ' ערבי פסחים שמע מינה טעמו פגמו ר' יעקב בר אידי קפיד אכסא פגימא רב אידי בר שישא קפיד אחצבא פגימא ודוקא ששתה ממנו [ג] אבל אם שפך ממנו לכלי אחר לא חשיב פגום. ופרשב"ם דוקא לכתחלה קפיד אבל מי שאין לו אלא כוס פגום יכול לקדש עליו ורבינו יואל כתב דאפי' בדיעבד שאין לו אחר אין לברך עליו והר"מ מרוטנבורג היה

קפב ואח"כ מביאין לו כוס של יין לברך עליו ברה"מ אבל לא שאר משקין אפי' אם קבע עלייהו בפרק ע"פ (קז.) ת"ר אין מקדשין אלא על היין ואין מברכין אלא על היין ואסיקנא דה"ק א"א הבא כוס של ברכה לברך אלא על היין ופרשב"ם אין מברכין ברה"מ וה"מ דלא קבע עליה אבל קבע עליה לית לן בה ל"ג וכ"כ שם המרדכי דל"ג הכי משום דבכל ענין אין מברכין עליו כיון שאינו חמר מדינה: ובהגהות מיימון פ"ז כתב שה"ג ור"ת והתוס' גורסין אותו וכן דעת ראבי"ה וכתב עוד דאין נקרא קביעות אלא היכא שרגילין תמיד בכך כגון במקום שאין יין מצוי ע"כ וכן דעת הרא"ש שמברכין על השכר אם אין יין מצוי שכתב על אותה ברייתא מיהו היכא דהוה חמר מדינה נראה דמברכין עליו דהא הבדלה דלכ"ע טעונה כוס מבדילין עליו וכ"ש ברה"מ דאיכא למ"ד בפרק אלו דברים (נב.) דאינה טעונה כוס ע"כ וכ"כ רבי' בסמוך ואם אין יין מצוי באותו מקום יכול לברך על השכר ושאר משקין ומ"ש דאין מברכין על שאר משקים אפי' אי קבע עלייהו היינו במקום שמצוי יין אלא שאלו קבעו על השכר: **דברכת** המזון טעונה כוס אפילו ביחיד ארישא דמילתא קאי דקאמר מביאין לו כוס של יין דמשמע דביחיד מיירי: **והא** דבה"מ טעונה כוס בפ' ע"פ (קה.) תניא הנכנס לביתו במוצאי שבת וכו' ואסיקנא ש"מ מהאי מתניתא תמני וכו' וש"מ ברכת המזון טעונה כוס וכתבו התוס' ומשמע דאפילו ביחיד טעונה כוס דהנכנס משמע שהוא יחידי וכן משמע לקמן וכו' מיהו יש לדחות וכו' והעולם אין נוהגים בה"מ על הכוס אלא בג' ורשב"ם אומר להטעין כוס אפילו ביחיד וכן מוכח במדרש שוחר טוב ועוד מוכיח מה"ר יחיאל דטעונה כוס אפי' ביחיד דאי אינה טעונה כוס למה מניחו לאחר המזון וכו' נראה דכן הלכה דבה"מ טעונה כוס ע"כ וה"ר אשר"י כתב כל דברי התוספות ורבינו תפס עיקר כדברי האומרים דטעונה כוס אפילו ביחיד ולפיכך כתב שצריך לחזור אחריו כדרך שמחזירין על המצות וכן דעת רבינו ירוחם וכן דעת ה"ר יונה בסוף פ' ג' שאכלו גבי מודים חכמים לר' אליעזר בכוס של ברכה דבה"מ טעונה כוס אפי' ביחיד אלא שמ"ש שם גבי אין מברכין על הכוס של פורענות משמע שא"צ לחזור אחר היין: **ומ"ש** ולא יאכל אלא אם כן יהיה לו כוס לברך עליו וכו' מבואר בדבריו שהו' לומד אותו מדין ההבדלה שיתבאר בסי' רצ"ו: **אבל** דעת הרמב"ם בפ"ז שאין בה"מ טעונה כוס כלל ונראה שטעמו מדתנן בפ' ע"פ (קיז:) מזגו לו כוס ג' מברך עליו ברכת מזונו ואמרינן עלה בגמ' א"ל רבינא לרבא ש"מ ברה"מ טעונה כוס א"ל ד' כסי תקינו רבנן דרך חירות הואיל ואיכא כל חד וחד נעביד ביה מצוה ופי' הר"ן ודאי מיפשט פשיטא לן דמצוה מן המובחר שתהיה על הכוס שהרי נאמרו כמה מעלות טובות בכוס של ברכה אלא מדתנן ואפילו מן התמחוי בעי למפשט שמחזירין עליה כדרך שמחזירין על המצות דקס"ד דכוס ג' משום ברה"מ בלחוד הוא דאתי ודחינן דעיקר תקנתא משום חירות אלא כיון דאיתיה עבדינן ביה מצות ברכה וכיון שהביא זה הרי"ף בהלכותיו נראה שהוא פוסק דברה"מ אינה טעונה כוס עכ"ל ולפי דבריהם הא דאמרינן אברייתא (קה:) דהנכנס לביתו במ"ש ש"מ ברה"מ טעונה כוס היינו למצוה מן המובחר וכ"כ ה"ר מנוח ז"ל: והרשב"א כתב פרק אלו דברים דברה"מ אינה טעונה כוס ושכן דעת הרי"ף וכתב דההיא ברייתא דהנכנס לביתו במ"ש דמשמע מינה דברה"מ טעונה כוס לא קי"ל כוותה וכתב בהגהות מיימון שדעת ר"י ורבינו אלחנן דבזימון מיהא טעונה כוס אבל בפ"ה פסק כרבינו המחבר עכ"ל: **וכתב** הכלבו שיש מי שאומר דברה"מ טעונה כוס אפילו ליחיד הילכך כששנים אוכלים יחד צריך כל אחד לקחת כוסו לברה"מ ע"כ: **ובמדרש** רות הנעלם כתב בה"מ בג' צריך כוס שלא בג' אין צריך כוס. וראיתי מהמדקדקים שכשאינם ג' חוששין לדברי הפוסקים דאפי' ביחיד טעונה כוס ומוזגין כוס יין לברה"מ וכדי לחוש לדברי המדרש הזה מניחים אותו על השולחן ואינם תופסים אותו בידיהם: **ואם** אין יין מצוי באותו מקום יכול לברך על שכר ושאר משקים בפ' ע"פ אהא דת"ר אין מקדשין אלא על היין ואין מברכין אלא על היין כתב הרא"ש מיהו היכא דהוה חמר מדינה נראה דמברכין עליו וכמו שנתבאר לעיל. ונראה דדוקא על שכר וכיוצא בו מברכין בה"מ במקום שאין יין מצוי אבל על המים כלל וכלל לא וכן נראה מדברי הכלבו: **וצריך** שלא יהיה פגום כדאמרינן בפר' ע"פ (קו.) ש"מ טעמו פגמו ר' יעקב בר אידי קפיד אכסא פגימא מר בר רב אשי קפיד אפי' אחביתא פגימא ופרשב"ם קפיד אכסא פגימא לקידוש ולהבדלה ולבה"מ ולכל ברכות שתיקנו לסדרן על היין שלא יברך על כוס פגום אבל אם רוצה לשתות יין צריך לברך בפה"ג שאסו' ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה: אפי' אחביתא. חביות קטנות אבל אם חבית של עץ גדולה אין להקפיד ע"כ. ונראה שמפני כך שינה רבינו הלשון וכתב חצבא במקום חביתא. אלא שמ"מ ה"ל לכתוב בפירוש דחבית גדולה אין להקפיד אבל רבינו ירוחם כתב ויין פגום נקרא אפילו שתה מן החבית: **ומ"ש** רבי' ודוקא ששתה ממנו אבל אם שפך ממנו לכלי אחר לא חשיב פגום בר"פ אלו דברים (נב:) פריך והאמר מר טעמו פגמו ומשני דטעים ליה בידיה אלמא דלא הוי פגום אלא כששותה ממנו ממש אבל כששופך לתוך ידו או לתוך הכלי ושותה לא הוי פגום ולישנא הכי דייק דאמרינן טעמו פגמו וטעימה שתיה ממש משמע ולא שפיכה לתוך היד או לכלי אבל הרשב"א כתב אההיא דאוקימנא דטעים ליה בידיה ואם תאמר א"כ מאי טעמייהו דב"ה י"ל כיון דבכוס אחד הביאו אי שקיל מיניה מידי נחשוב אותו פגום וכמי שמברך על שיורי כוסות כ"כ הראב"ד ואי נמי י"ל דמלא בעינן עכ"ל: **ופרשב"ם** דוקא לכתחלה קפיד וכו' כן כתב בפרק ע"פ וטעמו משום דקפיד לכתחלה משמע וכ"כ התוספות בשמו בר"פ אלו דברים (שם): והר"מ מרוטנב"רק היה נוהג לברך עליו בשעת הדחק וכתב עוד שאם החזיר מכוס של יין פגום לתוך הקנקן שאין לחוש כלל וכו' כל זה כתב בא"ח

קפב ואחר כך מביאין לו כוס של יין לברך עליו ברכת המזון וכו' דעת רבינו כדעת הרא"ש בפ' ע"פ דב"ה טעונה כוס אפילו ליחיד וז"ש לשון יחיד ואח"כ מביאין לו כוס של יין לברך עליו ואמר עלה דברכ' המזון טעונה כוס אפילו ביחיד ואמר עוד אבל לא שאר משקין אפילו אם קבע עלייהו כלו' אעפ"י דהשתא בשעה שקבע לשתות אחר המזון קודם ברכת המזון לא היתה קביעתו אלא על שכר או מי דבש מ"מ כיון דהיין מצוי באותו מקום צריך להדר לברך על כוס של יין וכ"כ הרא"ש שם וס"ל כפרשב"ם דל"ג ה"מ דלא קבע עלי' אבל קבע עלי' לית לן בה אלא סתם גרסי' אין מברכין אלא על היין דמשמע אפי' קבע על שאר משקין אלא דאם אין היין מצוי באותו מקום א"צ להדר אחר היין כמ"ש הרא"ש לשם ברא"ה ברורה מיהו דוקא כשאין לו יין בביתו א"צ להדר אחריו לקנותו מהחנוני אבל אם יש לו יין אלא שקבע עכשיו על שאר משקין אעפ"י דאין היין מצוי באותו מקום אין לברך אלא על היין שאין זה קרוי מהדר אחריו כיון שיש לו יין בביתו: כתב ב"י דלהרי"ף והרמב"ם ברכת המזון אין טעונה כוס כלל אפילו בג' ולמקצת פוסקים בג' טעונה כוס וביחיד אינה טעונה כוס וכך הוא במדרש הנעלם דרות וכן נוהגין העולם וראיתי מהמדקדקים שכשאינם ג' חוששין לדברי הפוסקים דאפילו ביחיד טעונה כוס ומוזגין כוס יין לב"ה וכדי לחוש לדברי המדרש הזה מניחי' אותו על השלחן ואינם תופסים אותו בידיהם עכ"ל ולא ידעתי למה לא יתפסנו בידו הלא ליכא למ"ד דאיכא איסורא לכוס של ברכה ביחיד ובמדרש נמי לא אמר אלא דשלא בג' א"צ כוס ומשמע ודאי מלשון א"צ כוס דאם מברך על כוס טפי עדיף ואיכא מצוה מן המובחר וכדכתב ב"י גופיה לדעת הרי"ף והרמב"ם שכ"כ הר' מנוח והא ודאי כשמניח הכוס על השלחן ואינו תופסו בידו אין זה מברך על הכוס ולכן נראה עיקר שאפי' ביחיד יברך על הכוס ויתפוס הכוס בידו ודלא כהמדקדקים גם ב"י לא פסק כהני מדקדקים בש"ע ואעפ"י שבהגהת ש"ע הביאו וכתב וכנון מנהג זה ע"ד הקבלה מ"מ קשה לנהוג כן דכיון דדעת רוב הפוסקים דברכת המזון טעונה כוס של יין אפי' ליחיד דכך הוא מסקנת התלמוד ופשיט' דצריך לתפוס הכוס בידו א"כ אין לנו לנהוג מנהגינו ע"ד הקבלה כל שהוא נגד מסקנת התלמוד ועוד נראה דאף המדקדקים לא אמרו להניח על השלחן אלא בכוס של יין שנכון הוא כך ע"ד הקבל' אבל בשאר משקים כשהוא חמר מדינה מודה דיש לתפוס הכוס בידו אפילו ביחיד וכן משמע מלשון בית יוסף והגהת ש"ע כשכתבו מנהג זה שנהגו בו המדקדקים. כתב מהרש"ל בתשובה סי' כ"ג דהלכה ב"ה טעונה כוס אפילו ביחיד ובשעת הדחק שאין לו שכר שהוא חמר מדינה יכול לברך על המשקה כל דהו כגון קוו"ם או ברש"ט שרוב שתיית הבינוני' הוא ואסור להורות כן בפני המון שלא ירגילו בכך ויעשו מנהג זה אפי' שלא בשעת הדחק וע"ש וסעודת נישואין וברית מילה נוהגין במדינתינו דבתוך הסעודה שותין שכר של שעורים לשרות המאכל ואחר המזון קודם ב"ה קובעין לשתות מי דבש ויש מי שהורה שיש לברך ב"ה אכוס של שכר שעורי' לפי שהוא חמר מדינה וגם הוא ממין שבעה ומין ז' עדיף ולא נהירא דאע"ג דהלכה כר' יהוד' דמין ז' עדיף כדלקמן בסימן רי"א היינו דוקא כשחפץ לאכול משניה' וברכות שוות אז יברך על מין ז' ויפטר החביב אבל כשאינו חפץ לאכול המין ז' פשיט' דאף לר' יהודה מברך על מה שחפץ עכשיו לאכול וכ"כ מהרא"י בת"ה סימן ל"ב והשתא לפ"ז כיון שקבעו לשתות מי דבש ואינן חפצין לשתות שכר שעורים שאינו חביב להם פשיט' דעל מי דבש יש לברך ב"ה ועוד שהרי גם הוא חמר מדינה כמו שכר שעורים ע"ל בסי' רי"א: כתב בהגהת ש"ע ואע"ג דיין נמצא בעיר מ"מ לא מקרי מצוי לדבר זה כיון שהוא ביוקר ואי אפשר לקנות יין בכל סעודה לברך עליו אמנם המצוה מן המובחר לברך על היין עכ"ל וע"ל בסי' רע"ב כתב רבינו די"מ דשאר משקין לא נקראו חמר מדינה אא"כ שלא יהא היין גדל מהלך יום כל סביב העיר דהשתא נקרא העיר מקום שאין יין מצוי בו. ולפי זה ודאי אף בקראקא שמצוי יין הרבה אבל החנוני שמביאין ממקומות שגדל שם יין ה"ל מקום שאין היין מצוי בו כיון שאינו גדל מהלך יום כל סביב העיר ומברכין ב"ה על כוס של שכר שעורים אם אין לו יין בביתו כדפי' בתחלת סי' זה: **וצריך** שלא יהא פגום וכו' עד אבל אם שפך ממנו לכלי אחר לא חשיב פגום פי' אם לא שתה ממנו כלל אלא שפך ממנו מעט לכלי אחר לא חשוב בזה פגום ה"א בפרק אלו דברים אליבא דב"ש אבל הרשב"א כתב ע"ש הראב"ד דלב"ה דפליג עליה כיון דבכוס אחד הביאו אי שקיל מיניה נחשוב אותו פגום וכמי שבירך על שיורי כוסו' ואי נמי יש לומר דמלא בעינן עכ"ל ומביאו ב"י והכי נהוג עלמא דאם שפך ממנו לכלי אחר מצריכי' לחזור ולתקנו מהקנקן: **והר"ם** מרוטנבורק היה נוהג וכו' עד דקמא קמא בטיל עכ"ל ומצאתי עוד משמו וז"ל אבל לא מהני מה ששופך לתוכו מעט מעט יין שאינו פגום עכ"ל ונראה דטעמו כיון דס"ל קמא קמ' בטיל א"כ נעשה מה ששופך לתוכו הכל פגום אבל בשם הר"ס מ"ץ ראיתי כתו' וז"ל בפ' אדיר מתוקי' פי' הר"י משפירא דמדתני' טעמו פגמו ולא תני פסלו אין לך דבר שנפגם שאם נסתם הפגימה שלא יהא כשר כגון פגימ' המזבח ופגימת הסכין של שחיטה ולהכי נוהגין לסותמו בלחם וזורקין בו לחם או מים וטוב הוא וכן פסק מורי הסר עכ"ל ולפ"ז ה"ה איפכא דאם שפך מן הכוס פגום לקנקן הכל נעשה פגום וכ"כ מהרש"ל ולפיכך נלע"ד כדי לצאת ידי חובתו בפלוגתא דרבוואתא יש לשפוך תחלה מעט מן הקנקן לתוך כוס הפגום שבזה ניתקן הפגימה למקצת רבוות' דלא כמהר"ס דקמא קמא בטיל ונעשה הכל פגום ואח"כ מערה הכל כל מה שבכוס לתוך הקנקן לא בשפיכה אחת אלא במעט מעט עד שיערה כולו דהשתא קמא קמא בטיל בקנקן וניתקן הכל לדעת מהר"ס דלא כמקצת רבוואת' דכל מה שבקנקן נעש' פגום ואח"כ חוזר וממלא הכוס מן הקנקן ומברך עליו דהשתא הכוס נתקן מפגימתו לדברי כולם ממה נפשך אי למקצת רבוותא נתקן בתחלה כששפך מעט מן הקנקן לכוס פגום אי למהר"ס ניתקן בסוף כשעירה כל מה שבכוס לתוך הקנקן כתב מהר"ס מ"ץ דכוס פגום אין יכולין

דרישה

סי' קפב [א] **אבל** לא שאר משקים אפי' קבע עלייהו עיין בב"י מ"ש בזה וק"ק לפי דבריו דכיון דכתב המרדכי דל"ג וס"ל נמי דבאם שאר משקים חמר מדינה מברכין עליה' מנ"ל להב"י לכתוב שדעת הרא"ש ורבינו הוא שגרסי' כיון דהרא"ש כתב ג"כ דוקא בחמר מדינה מברכין עליו ועיין בק"ש שכתבתי ביותר ביאור:

[ב] **וצריך** שלא יהא פגום. כו' עמ"ש בשם הרא"ש והביאו ג"כ הב"י דאם המסובין רבים וים לפניהם כוסות פגומין בשעת קידוש או ברכת המזון ורוצין לתקן כוס הפגום לשתות כל אחד ממנו בסוף הקידוש או ברכת המזון שצריך לשפוך לתוכן המברך או המקדש קודם שישתה הוא עיין שם מילתא בטעמא:

[ג] **אבל** אם שפך ממנו לכלי אחר לא חשוב פגום זה יתבאר מתוך הירושלמי שאביא בסוף הסי' ופירשב"ם דוקא לכתחלה קפיד כו' עד והר"מ היה נוהג לברך עליו בשעת הדחק

היה נוהג לברך עליו בשעת הדחק · וכתב עוד שאם החזירו מיין של כוס פגום לתוך הקנקן שאין לחוש כלל מלברך על היין שבקנקן (א) משום דקמא קמא בטיל (ב) [ד] ויש נוהגין להוסיף על כוס פגום מעט יין לתקנו בכך וכן יש בירושלמי ויש אומרים דאפילו על ידי מים (שמוסיפין בו) מיתקן ויש שנותנין בו מעט פירורין של פת ואומרי' שמיתקן בכך ומנהג של שוטים הוא ואין לו סמך ולא ראיה:

קפג **גרסינן** בפ' ג' שאכלו א"ר זירא י' דברים נאמרו בכוס של ברכה טעון הדחה שטיפה חי מלא עיטור עיטוף מקבלו בשתי ידיו ונותנו לימינו ומגביהו מן הקרקע טפח ונותן בו עיניו (א) [א] ומשגרו לאנשי ביתו תנא הדחה מבפנים ושטיפה מבחוץ ואיתא בתוספתא (ב) דאם קנחו יפה שפיר דמי: חי אין פירושו חי ממש בלא מזיגה דהא תנן מודים חכמים לרבי אליעזר בכוס של ברכה שאין מברכין עליו עד שיתן לתוכו מים ופירש רב אלפס (ג) שמניחו חי עד ברכת הארץ ואז מוזגו להודיע שבח הארץ שיינותיה

יכולין למלאותו ולתקנו אלא מכוס שיש בו רביעית ובשם רבינו אליעזר הלוי אמרו אפילו בלא תוספת יש תקנה כגון אם שתה מכוס גדול ויער' אותו בכוס קטן אם יהיה בו כשיעור ברכה יכול לברך עליו עכ"ל · ויש להקשות דהא רב ששת בר אידי קפיד אכבא פגימא ובגמר' גרסי' אחבית' פגומה והא ודאי דמיירי בעירה מן החבי' או מן הכד לתוך כוס קטן ואפ"ה קפיד עליה ואפשר דר"א הלוי לא אמר דיכול לברך עליו בכה"ג אלא בשעת הדחק שאי אפשר בכוס אחר והכי נהוג בשעת הדחק לערות מכוס גדול פגום לכוס קטן שאין בו אלא רביעית ואם כל כך שעת הדחק היא שאין לו אלא כוס קטן פגום נמי מברכין עליו כדעת הר"מ מרוטנבורג וכל זה דוקא כשאין לו אפי' מים לתקנו דאם יש לו מים אין לברך על הפגום כיון דיש לו תקון: **וי"א** דאפילו ע"י מים מיתקן איכא להקשות דבפ' ע"פ באשיר"י משמע כדכתב רבי' דיין עדיף לתקן בו אלא דאף ע"י מים נמי מיתקן ובפ' אלו דברים באשיר"י משמע בהפך דבירושלמי קאמר דמתקנין במים ומשם למדו ונהגו לתקן גם במעט יין שסופכין לתוכו אלמא דיותר טוב לתקנו במים דהוא מזיגה חדשה משא"כ במעט יין ונראה דס"ל לרבינו מאחר דבע"פ מפורש להדיא באשיר"י דיין עדיף א"כ גם בפ' א"ד כך היא דעתו ורצונו לומר לשם דכיון דאיתא בירושלמי דבמים מיתקן הכוס א"כ נשמע מינה דמיתקן ביין במכל שכן דיין עדיף דאי מים עדיפי קשה ודאי דילמא מים דוקא · כתב ב"י ע"ש גאון דאפילו מים פגומים פסולים למזוג בהם כוס של ברכה עכ"ל ונראה דכ"ש דפסולים לתקן בהם כוס פגום של יין דכיון שהם עצמם פגומים היאך יתקנו הפגום ועוד נראה שהכלי שמשימין בו המים לתקן בו הפגום צריך שישימו בו רביעית מים שאז חשוב לתקן בו הפגום כשמשימין בו מעט מים מן הכלי שהרי אפילו כשמתקנו ביין צריך שיהא בו רביעית כמ"ש בסמוך בשם מהר"ם מ"ן כ"ש במים כ"ל: וכתב האשיר"י בפרק אלו דברים ופ' ע"פ דהא דאמרי' דמתקנו במים וכשר לברכת המזון היינו דוקא כשהוא חזק עדיין ויוכל לסובלו אבל אם כבר היה מזוג כדינו ואם היה משים בו יין יותר היה מקלקלו ולא היה ראוי לשתייה אין זה תקון ופסול לברכה: **ומ"ש** ויש שנותנין בו מעט פירורין של פת וכו' הנה בסמוך כתבתי שכ"כ קצת גדולים שנוהגין לשותמו בלחם וראיתי כתוב דאיכא סמך מקרא דגורן ויקב שהגורן ממלא ומתקן היקב:

קפג גרסינן בפ' ג' שאכלו וכו' ומשגרו לאנשי ביתו וכך היא גי' אלפסי והשיר"י וא"ת הלא בפרטן אתה מונה י"א דברים וי"ל דמקבלו בב' ידיו ונותנו לימינו חשבי' ליה בחדא אבל בגירסתינו בגמר' איתא וי"א אף משגרו לאנשי ביתו ולפ"ז מקבלו בב' ידיו ונותנו לימינו חשבי' ליה בתרתי: **ופי'** רב אלפס שמניחו חי עד ברכת הארץ וכו' הקשו הר' יונה והרא"ש על פירושו זה דא"כ דהיה בתחלה חי ממש ובברכת הארץ מוזגו כראוי על חד תלת א"כ לא היה בכוס מתחלה אלא יין רובע רביעית והיאך מבר' עליו כיון שאין שם רביעית וגם חסר הרבה ואנן מלא בעינן עכ"ל ולא קשיא כלל דודאי מתחלה ממלא כוס של רביעית יין חי וכשמגיע לברכת הארץ מוזגו בג' רביעית מים ואח"כ חוזר וממלא אותו הכוס של רביעית מאותו היין שהוא מזוג כתקונו ומברך עליו ומה שהקשו עוד מדקאמר בגמר' מודים חכמים לר"א שאין מברכין בכוס של ברכה על היין עד שיתן לתוכו מים דמשמע דמתחלת הברכה אין מברכין יש ליישב דכל שהוא מוזגו קודם ברכת הארץ שפיר קאמר אין מברכין בכוס של ברכה על היין עד שיתן לתוכו מים דעד סוף ברכת הזן חשבינן ליה ברכת הזימון ועיקר ברכה דהיא ברכת המזון היא מברכת הארץ ואילך כדלקמן בסי' ר': ור"ת

בא"ח: **וכתב** עוד שם בשם רב האי גאון אפי' מיא פגומי פסילי למזוג בהו כסא דקידושא ואבדלתא וברכתא: **כתוב** באוהל מועד היו כוסות שלפני המסובין פגומים הואיל ואינם ראויים לברכה צריך לתת מכוס הברכה לכוסות הפגומים וכן דעת התוס' והרא"ה אומר שלא הצריכו כוס שאינו פגום אלא למברך עכ"ל: **ויש** נוהגים להוסיף על כוס פגום מעט יין וכו' וי"א דאפי' ע"י מים מיתקן כ"כ הרא"ש בפ' ע"פ וז"ל ובירושלמי משמע דכוס פגום מרבה עליו כל שהוא ומכשיר ואפי' במים יכול לתקנו דגרסי' התם ר' יונה טעים כסא ומתקן ליה פי' היה שותה מכוס של קידוש או מכוס של ברה"מ ונותן בו מעט מים ומניחו עד למחר ופריך עליה והתניא השותה משקים מזוגים שעבר עליהם הלילה דמו בראשו א"ר יוחנן והוא שלנו בכלי מתכות וגם התוס' כתבו בפרק אלו דברים (שם) בירושלמי יש ר' יונה טעים כסא ומתקן ליה פי' לאחר ששתה ממנו הוסיף עליו כל שהוא מים או יין והיה מברך עליו וכתב המרדכי פ' ג' שאכלו וכן נוהגין באשכנז אבל בצרפת נוהגין שכל כוס ששתה ממנו מחזיקים אותו בפגום אם לא יערה הכל לחוץ כל מה שבכוס וימזוג יין אחר לקדש עליו וכן בבה"מ ומנהגינו כמנהג אשכנז (א): **ויש** שנותנין בו מעט פירורין של פת וכו' רבינו ירוחם הזכיר סברא זו ולא נחלק עליה ורבינו כותב שמנהג של שוטים הוא ואין לו סמך ולא ראיה והדין עמו:

קפג גרסינן בפ' ג' שאכלו (נא.) א"ר זירא י' דברים נאמרו בכוס של ברכה וכו': **ומ"ש** ואיתא בתוספתא שאם קנחו יפה ש"ד שם שטיפה מבחוץ והדחה מבפני' פר"י דוקא שאין הכוס יפה שיש בו שיורי כוסות אבל אם הוא יפה בלאו הכי ש"ד וכ"כ המרדכי וכ"כ ה"ר יונה וכתבו עוד וכבר נהגו העולם הדחה ושטיפה מיהו היכא דלא שתו בו בשעת אכיל' ועכשיו בשעת הברכה מוצאין אותו נקי נראה שבודאי א"צ הדחה ושטיפה: **ומ"ש** חי אין פירושו חי ממש וכו' ופי' הרי"ף שמניחו עד ברכת הארץ וכו' כלומר דהא דאמרי' דכוס של ברכה צריך שיהיה חי קשה מדאמר ר' יוסי בר חנינא (נ.) מודים חכמים לר' אליעזר בכוס של ברכה שאין מברכין על היין עד שיתן לתוכו מים ולפיכך פירש הרי"ף דהא דאמרי' שיהא חי היינו דוקא עד ברכת הארץ והא דמודים חכמים דאין מברכין על היין עד שיתן לתוכו מים היינו מברכת הארץ ואילך וכדאמרינן בגמ' חי א"ר ששת עד ברכת הארץ וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ז מהל' ברכות וה"ר יונה והרא"ש הקשו על פירוש זה דלישנא דאין מברכין על היין עד שיתן לתוכו מים משמע שמתחלת הברכה אין מברכין ועוד שכיון דמזיגת יין דידהו הוי על חד תלתא מיא א"כ אין בכוס אלא רובע רביעית וכיון שכן נמצא חסר הרבה ואנן מלא בעינן הלכך נראה כפר"ת שחי ר"ל מזוג קצת ולא כתיקונו כדאיתא בפ' בן סורר ומורה (ע.) דקתני אינו חייב עד שישתה חי ומוקי לה במזוג ולא מזוג והשתא לא קשיא מאי דאמרינן שצריך שיהא חי עם מאי דאמרינן דאין מברכים על היין עד שיתן לתוכו מים שאע"פ שנתן לתוכו מים כ"ז שלא נתן בו על חד תלתא מיא חי מיקרי ונמצא לפ"ז דאין מברכין עליו עד שיתן לתוכו מים קצת וכשיגיע לברכת הארץ יוסיף בו מים כתקנו ורש"י סובר דחי סתם היינו חי ממש בלא שום מים וכדי לתרץ הקושיא פי' שאע"פ שאין מברכין על היין עד שיתן לתוכו מים מכל מקום צריך שיתננו בכוס כשהוא חי בלא שום תערובות מים והיינו דאמרינן כשהוא חי אי נמי דחי היינו שמוציא מן החבית לשם ברכה וי"מ דחי קאי לכוס עצמו שיהיה שלם ולא שבור ולשני הפירושים אלו מעיקרא דמילתא אין כאן קושיא כלל דהא דבעינן שיהיה חי אינו ענין לנתינת מים ביין כלל: **והשתא** מ"ש רבינו חי אין פירושו ממש בלא מזיגה לפר"ת אתי שפיר דאילו לפי' הרי"ף ולפירש"י וגם לדברי הי"מ חי היינו חי ממש בלי שום מים כלל וסתם רבינו דבריו לדעת ר"ת מפני שכתבו הר"י והרא"ש שהוא הנכון ומיהו אפשר לדחוק ולומר דגם לפירוש הרי"ף ולפירש"י קאי וה"ק חי אין פירושו חי ממש בלא מזיגה לעולם דלהרי"ף כשיגיע לברכת הארץ ימזגנו במים ולפירש"י קודם שיתחיל בברכה נמי ימזגנו במים דלא קפדינן אלא שיכנס לתוך הכוס כשהוא

כשהוא

דרכי משה

קפב (א) כתב הר"ן פרק ע"פ ע"א דף רמ"ח דנהגו לשפוך מכוס של ברכה לכוסות האחרות ולא משום חיובא אלא משום יקרא דכוס בלבד ובהגהת מיי' פ"ז דברכות דא"צ אא"כ הוו שאר כוסות פגומות דאז נכון לשפוך עליהם מכוס של ברכה כדי שישתו גם הם מכוס שאינו פגום עכ"ל וכ"כ ב"י סימן ק"ץ בשם התוספות והרא"ש ולקמן סימן רע"א דלא כדברי הרא"ה שכתב ב"י דס"ל דאין להקפיד בכוס שאינו פגום אלא למברך בלבד: ואמנם

דרישה

הדחק נראה דזה יש בין רשב"ם להר"מ דהרשב"ם ס"ל דמי שאין לו בביתו כוס שלם יכול לקדש על כוס פגום אף שיכול להשתדל על כוס שלם בעיר · והר"מ היה נוהג שלא לברך עליו כי אם בשעת הדחק והיינו שלא היה במלאת שום יין יותר בעיר:

[ד] **ויש** נוהגין להוסיף על כוס פגום מעט יין ולתקנו בכך וכן יש בירושלמי וז"ל הרא"ש בפרק אלו דברים דף פ"ג ריש ע"א ויש מביאין ראייה מן הירושלמי שיכול להכשיר כוס פגום ע"י נתינת מים לתוכו וע"ז נהגו להכשיר במעט יין שסופכין לתוכו דגרסי' בירושלמי בפ' ג' שאכלו גבי מתניתין דאין מברכין על היין עד שיתן לתוכו מים וכן נהיגי לעבידי כי הסוא כסא דקדושה מילתא דר' יונה פליגי דר' יונה טעים כסא ומתקן ליה אין תימא שהוא מזוג הא תניא השותה מים מזוגים שעבר עליהן הלילה דמו בראשו א"ר יוחנן והוא שלנו בכלי מתכות ומפרשינן כך שהיה טועם כוס של קידוש [ר"ל ולא היה לו כוס יין אחר לקדש עליו וכוס זה נעשה פגום] ומוזגו למחר ומקדש עליו שנית א"כ בשעת קידוש לא היה מוזגו כי אז לא יוכל לשתותו לאחר מפני הסכנה ומשני לעולם לא פליגי שהיה מוזגו קצת בלילה ולינו בכלי שאינו של מתכת ולמחר מוסיף עליו מים ומקדש עליו עכ"ל. הרי מבואר בל' הרא"ש כדברי רבינו שיכול לתקן כוס פגום עם יין או מים · ומ"ש רבינו וי"א דאפילו ע"י מים דמשמע כאילו אינו מוסכם ומפורש בירושלמי כמו יין היינו משום דאזיל בשיטת אביו הרא"ש ז"ל שכתב ג"כ דיש אומרים שיכול לתקן ע"י מים אבל אינו מוסכם לפי שהרא"ש מסיק וכתב על אותן שמביאים ראייה מן הירושלמי שיכול להכשיר ע"י מים וז"ל והסיא דירושלמי יש לדחות שהיה טעים כוס של קידוש בכלי אחר ומוזגו למחר להשלימו לכשיעור [ר"ל דלעולם כוס פגום אין יכולין להכשירו על ידי נתינת מים לתוכו והסיא דר' יונה טעים כסא לאו פירושו שהיה טעים מכוס של קידוש עצמו אלא ה"פ שהיה שופך מקצת יין מכוס של קידוש בכלי אחר והיה טועם אותו מקצת יין שבכלי אחר דבזה לא נעשה פגום כמ"ש רבינו ודוקא ששתה ממנו אבל אם שפך ממנו לכלי אחר לא חשיב פגום] הרי מבואר דהרא"ש דחה ראיית היש אומרים שיכול להכשיר ע"י מים וז"ל מ"ן וי"א אפילו ע"י מים מתקן כו' בכאן לא דק דאדרבה בירושלמי משמע דמתקנים במים ומהא דירושלמי כתב הרא"ש שנהגו נמי לתקנו ולהכשירו במעט יין ומשמע מדבריו דיותר טוב לתקן במים על ידי מזיגה חדשה ממה שמתקנין אותם ע"י מעט יין ע"ש עכ"ל מ"ן בהגהותיו מ"ש מ"ן דאדרבה בירושלמי משמע דמתקנים במים כו' ומשמע מדבריו דיותר טוב לתקן במים כו' ר"ל בירושלמי הנזכר וכוונתו מדכתב הרא"ש ועל זה נהגו להכשיר גם כן במעט יין כו' הרי משמע בהדיא דיותר פשוט שיכול להכשיר ע"י מים מן ע"י יין וגם מלשון התוס' בר"פ אלו דברים דף נ"ב ע"א משמע הכי שכתבו וז"ל כדאיתא בירושלמי ר' יונה טעם כסא ומתקן ליה פי' לאחר ששתה ממנו הוסיף עליו כל שהוא מים או יין והיה מברך עליו ע"כ מדכתבו או יין משמע דיותר טוב לתקן במים מיהו יש ליישב דרבינו כתב כן לפי המשך לשון הרא"ש בפרק ערבי פסחים דף קל"ו עד שכתב וז"ל ובירושלמי משמע דכוס פגום מרבה עליו כל שהוא ומכשיר ואפילו במים יכול לתקנו כו' מדכתב ואפילו במים יכול לתקנו כו' הרי משמע בהדיא דיותר טוב לתקן ביין · וע"כ צריך אתה לומר כן שרבינו כתב סוגיא זו אחרי דברי הרא"ש דפ' ע"פ דלעיל דאל"כ יש להקשות דאיך כתב רבינו וכן יש בירושלמי דהא נתבאר שהרא"ש דחה ראייתו וכתב שאין לסוכים כלל מן הירושלמי שיכולים לתקן ע"י מים כוס פגום לאפוקי בפרק ע"פ לא כתב הרא"ש הדחייה ע"ש · ומה שהטור כתב דין זה אחר המשך לשון הרא"ש דפ' ע"פ ולא אחר דברי הרא"ש דפרק אלו דברים היינו משום דאמרוכה היא דמסכת ברכות הוא הסדר זרעים והוא מוקדם לסדר מועד וזה היה ג"כ כוונת ב"י שלא הביא כאן אלא הרא"ש דפ' ע"פ ולא זכר ושכחהו להרא"ש דפרק אלו דברים שהוא מבואר שם יותר ברא"ש אלא מפני שראה שרבינו נמשך אחר הרא"ש דפ' ע"פ וק"ל:

סי' קפג [א] **ומשגרו** לאנשי ביתו וז"ל הגמרא ד' נ"א ע"א · ת"ר עשרה דברים נאמרו בכוס כו' עד וי"א אף משגרו במתנה לאנשי ביתו ופירש"י במתנה דרך

פרישה

סי' קפב (א) **משום** דקמא קמא בטל כתב מהרש"ל ז"ל ומילתא שמעינן איפכא דאם נשאר מעט בכוס פגום ושפך מן הכלי לתוכו שהכל פגום ודו"ק עכ"ל:

(ב) **ויש** נוהגין להוסיף כו' פירוש מתחלה אמר דאם נתנו יין של כוס פגום בתוך קנקן מקילינן ואומרים קמא קמא בטל ויש נוהגין עוד להקל דמתקנין ביין לכוס פגום ולא אמרינן קמא קמא בטל כו' אלא אמרינן כל הקולות וק"ל:

סי' קפג (א) **ומשגרו** לאנשי ביתו לכאורה קשה הלא י"א דברים הם אמנם מי שרוצה לעמוד על עקרו יעיין בגמרא ויתברר לו דלק"מ דבגמרא ס"פ ג' שאכלו אינו מונה האי דמשגרו לאנשי ביתו במנין עשרה דברים אלא הכי איתא שם וי"א אף משגרו במתנה לאנשי ביתו והשתא א"ש · וכ"כ רא"ף בהג"ה דהוא הי"א וכוונתו דהוא היש אומרים בגמרא והא דקאמר בגמרא אף משגרו במתנה פירש"י דרך דורון וחשיבות לאנשי ביתו לאשתו ומשגרו לאנשי ביתו מפרש בגמרא שבכוס של ברכה מתברך פרי בטנה של אשה וכדי שיגיע ברכה על אנשי ביתו אמרו שיסגרו לאנשי ביתו ונלע"ד דמה"ט נתפשט המנהג קצת שלא לשתות בין איש לאשתו · וכתבו בתוספ' דאם קנחו כו' עכ"ל:

(ב) **דאם** קנחו יפה ש"ד דלא הצריכוהו אלא משום שיורי כוסות אבל אם הוא נקי לא א"צ שום דבר · ור"י כתב ע"ז וכבר נהגו העולם הדחה ושטיפה מיהו היכא דלא שתו בו בשעת אכילה ועכשיו בשעת הברכה מוצאין אות' נקי א"צ כלום:

(ג) **שמניחו** חי עד ברכת הארץ פי' כבתחלה ואז מוזגו כו' לאפוקי יינות שלנו שאינם חזקים אין מוזגין כבסמוך עיין בב"י: ור"ת

דרך

שיינותיה חזקים וצריך לערב בהם מים רבים (ד) ור"ת פירש חי מזוג ולא מזוג (ה) שמוזגו קצת וכשיגיע לברכת הארץ מוזגו כראוי על חד תלת מיא ויין שלנו א"צ מזיגה ורש"י פירש שנותנו לכוס של ברכ' חי ומוזגו בו לאפוקי שלא ימזגנו בכלי אחר ויתננו בכוס של ברכה (ו) אי נמי מוציאו מן החבית לשם ברכה חי פריש"ק בלע"ז ויש מפרשים על הכלי שיהא שלם כדאיתא בבבא קמא (נד·) על הכלים שבירתן זו היא מיתתן (ז) וטוב לצאת ידי כל הפרושים: [ב] מלא כפשטיה שיהא מלא על כל גדותיו דא"ר יוחנן כל המברך על כוס מלא נותנין לו נחלה בלי מצרים שנאמר ומלא ברכת ה' ים ודרום ירשה: עיטור רב יהודה מעטר ליה בתלמידי פי' היה מושיב תלמידיו סביבותיו בשעת הברכה רב חסדא [ג] מעטר ליה בנטלי פירש"י בכוסות (כשהגיע לברכת הארץ היה מוסיף עליו) וי"מ שהיה מניח כוסות יפים סביביו להדרו בהן: עיטוף רב פפא מעטף ויתיב (ח) רב אשי פריס סודרא ארישיה: (ט) ומקבלו בב' ידיו דא"ר חיננא בר פפא שאו ידיכם קודש וברכו את ה' הלכך מקבלו

כשהוא חי: ומ"ש רבינו ויין שלנו א"צ מזיגה כלומר אע"פ שמודים חכמים בכוס של ברכ' שאין מברכים על היין עד שיתן לתוכו מים ה"מ ביינות שלהם שהיו חזקים ולא היה השבח ניכר בהם עד שיתן לתוכן מים אבל ביינות דידן מברכין עליהן בלא מזיגה ומיהו בברכת הארץ נותן לתוכו מים וכדאמרי' חי א"ר ששת עד ברכת הארץ כך נראה לפרש דברי רבינו ע"פ מה שנהגו העולם למזוג כוס של ברכה במים בברכת הארץ אע"פ שמפשט דברי הגמ' לא משמע שצריך למזגו במים אלא ביין שלהם שהיה חזק ביותר עד שהיה אומר ר' אליעזר שאין מברכין עליו בפה"ג ולרבנן לברך עליו בה"מ צריך למזגו למצוה מן המובחר מיהא אבל ביין שאינו חזק כ"כ א"צ למזגו כלל ובי' דברים שנאמר בכוס של ברכה לא מנו בתוכה שימזגנו במים ואדרבה אמרו שצריך שיהיה חי אלא שבא רב ששת ומידש שאין אנו מקפידין שיהיה חי אלא עד ברכת הארץ ומברכת הארץ ואילך אם רצה למזגו הרשות בידו אבל לא שיתחייב לתת לתוכו מים ומיהו מצוה מן המובחר ביינות שהם חזקים לתת לתוכו מים אבל ביינות דידן שאינן חזקות נראה שא"צ מ"מ נהגו העולם להצריך למזגו בברכת הארץ בין ביין חזק בין ביין שאינו חזק ואפשר שנהגו כן ע"פ הרמב"ם שכתב בפ"ז וכיון שהגיע לברכת הארץ נותן לתוכו מעט מים כדי שיהא ערב ומשמע להו שאין לך יין שאינו יותר ערב במים מבלא מים אע"פ שגם בזה י"ל דאיינות חזקים קאמר שאינם ערבים בלא מים אבל ייניות שאינם חזקים שגם בלא מים הם ערבים א"צ לתת לתוכן מים מ"מ לא ראו לחלק בין יין ליין ובמדרש רות הנעלם סוד נרמז בנתינת המים ביין בברכת הארץ ולפי דבריו אין לחלק בין יין ליין ואפשר שעל פיו נהגו העולם למזוג כוס של ברכה אפילו ביין שאינו חזק (א): ואהא דא"ר ששת חי עד ברכת הארץ כתב ה"ר יונה שמיד שיתחיל לזכו' שבח הארץ צריך שיהיה מזוג כדי שיהיה שבחו ניכר בתוכו שהיינות היו חזקים ואין מעלתם ניכר אלא ע"י המים ועוד י"ל שהטעם שהצריכו שימזוג אותו בברכת הארץ מפני שכשנותן בו מים בשעה שמזכיר הארץ מראה לכל העומדים שם שבח א"י שהיין שלה חזק וצריך מים הרבה עכ"ל ועל פי פירוש זה אפשר שנהגו העולם להצריך למזגו בברכת הארץ כדי להראות לכל העומדים שם שבח א"י שהיין שלה חזק וצריך ליתן לתוכו מים אע"פ שהמברך בחוצה לארץ מאחר שאינו מוזגו עד ברכת הארץ מוכחא מילתא ששבח א"י הוא בא להראות:

וי"ש נוהגים שלא למזוג הכוס במים עד סוף ברכת הארץ והיה אבא מרי ז"ל אומר שאין להם על מה שיסמוכו שהרי הרמב"ם כתב וכיון שהגיע לברכת הארץ נותן לתוכו מעט מים וגם ה"ר יונה כ' שמיד שיתחיל לזכור שבח הארץ צריך שיהיה היין מזוג אלמא כשמתחיל בברכת הארץ צריך ליתן בו מים:

מלא כפשטיה שיהא מלא וכו' עד אין לנו אלא ד' הכל בס"פ ג' שאכלו:

ומ"ש הלכך מקבלו בשתי ידיו וכשמתחיל לברך נוטלו בימינו כלומר כיון שאמרו שמקבלו בב' ידיו ונותנו לימינו צ"ל שמה שאמר מקבלו בב' ידיו היינו קודם שיתחיל לברך ומה שאמרו נותנו בימינו היינו כשמתחיל לברך: ומ"ש

ור"ת פי' חי מזוג ולא מזוג וכו' פי' לר"ת ניחא דנוטל כוס של רביעית ונותן לתוכו יין חי רוב רביעית ונותן בו מים עד שיתמלא רובו של כוס דיכול לברך עליו דקי"ל בכל התורה רובו ככולו וכשמגיע לברכת הארץ נותן בו עוד מים עד שיהא הכוס מלא על כל גדותיו ויהא מזוג כראוי: וטוב לצאת ידי כל הפירושי' איכא להקשו' והיאך אפשר זה דאי עביד כרב אלפס דמניחו חי עד ברכת הארץ לא יצא ידי ר"ת דבעינן מזוג ולא מזוג עד ברכת הארץ ולא חי ממש ואי עביד כר"ת לא יצא ידי רב אלפס ונראה דרבי' מפרש דהרא"ש לא הקשה אדרב אלפס אלא למאי דמשמע לכאורה מדבריו דבעינן חי ממש עד ברכת הארץ כפשוטה של שמועה אבל למאי דהביא הרא"ש פר"ת דהביא ראיה מפרק בן סורר ומורה דמזוג ולא מזוג מקרי חי א"כ ודאי גם רב אלפס כך הוא מפרש כפר"ת דהא דקאמר מניחו חי עד ברכת הארץ היינו נמי מזוג ולא מזוג ובברכת הארץ נותן לתוכו מים כתקונו: וכתב הרשב"א בחידושיו וז"ל והאידנא נהוג עלמא דלא למיחש לחי עד ברכת הארץ לפי שאין שותין אותו חי כל עיקר ולפי מנהגם אמרו כן בגמרין עכ"ל ובמדינות אלו אין מוזגין יין כלל אלא נותנין יין חי לכוס מלא מתחלה ועל פי דברי רבי' שאמר ויין שלנו א"צ מזיגה: רב חסדא מעטר ליה בנטלי פרש"י בכוסות כשהיה מגיע לברכת הארץ היה מוסיף עליו כך היא הנוסחא בספרי רבינו המדוייקים וכן הוא בפרש"י בספרים שבידינו ונראה דרצונו לומר שהיה שופך מכוסות הרבה לתוך כוס של ברכה כשהיה מגיע לברכת הארץ וזהו עיטור שלו ואע"ג דכבר היה מלא לא היה מלא לגמרי אלא היה יכול לשפוך לתוכו עוד מעט מעט מכוסות אחרי' ותדע שהרי לפר"ת דהיה מתחלה מזוג ולא מזוג לא היה מלא לגמרי מתחלה אלא רובו כדפי' · וגירסת ספרים שלנו כך היא רב חסדא מעטר להו בנטלי א"ר חנן ובחי א"ר ששת ובברכת הארץ וכך הוא בספרי האלפס שבידינו ונראה שלפרש"י קאמר רב חנן שמה שמוסיף מכוסות הרבה לשפוך לכוס של ברכה אינו אלא ביין חי דוקא ורב ששת קאמר שההוספ' מן הכוס לא תהיה אלא כשמגיע לברכת הארץ ולי"מ שהיה מניח כוסות יפים סביביו להדרו בהן ולא שהיה שופך מן הכוסות לכוס של ברכה מ"מ צריך לפרש דרב חנן קאמר שהיו מניחים סביביו כוסות יפים מלאים יין חי ורב ששת קאמר דכשמגיע לברכת הארץ היה מניח הכוסות סביביו ולא קודם לכן אבל הרא"ש לא הביא הך דרב חנן ובחי ורבי' נמשך אחריו ואפשר דלא היו גורסין אותו אלא היו גורסין א"ר ששת ובברכת הארץ וקאי אעיטור שכשהגיע לברכת הארץ היה עושה עיטור למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה: רב אשי פריס סודר' ארישיה כתב ב"י ועיטוף כתב ה"ר ירוחם דהיינו שנותן סודר על ראשו שאסור לברך בגלוי הראש ע"כ ולא נהירא לי דא"כ מאי רבותא דב"ה הא כל שאר ברכות נמי משמע דאסור לברך בגלוי הראש אלא עיטוף היינו סודר שפורסים על כובעיהם העומדים לפני הגדולים עכ"ל ב"י ותימה למה כתב אדברי הר"י ולא נהירא לי הלא כך כתב הרא"ש וז"ל ובכל הכך רגילין האידנא אף בפריס' סודר שלא יברך בגילוי הראש וכו' עכ"ל והן דברי התו' כמ"ש רבי' לשון זה בשמם בסמוך ואין ספק דרצונם לומר דאף עפ"י שראשו מכוסה במצנפת קטנה אפ"ה לא יברך בגלוי הראש מפריסת סודר שפורסים על הראש לצניעות לפי שכסוי זה מכניע לב האדם ומביאו לידי כונת הברכה ולירא' שמים וכך היא דעת הר"י בלשונו שהעתיק מדברי התו' והרא"ש וכך פי' ב"י גופיה לעיל בסימן ח' אבל ומכסה ראשו שלא יהא בגלוי הראש ובהגהת ש"ע הבין דברי רבינו בסמוך ודברי הר' ירוחם כפשוטו שלא יהא בגילוי הראש לגמרי ותירץ הקושיא דאע"ג דבכל שאר ברכות נמי משמע דאסור לברך בגילוי הראש מ"מ רבותא דב"ה היא דאף אותן שאינן מברכין לא ישבו בגילוי הראש הא בשאר ברכות כה"ג שרי עכ"ל בספר דרכי משה ולא ידעתי שורש לחלוקו זה דהם בשאר ברכות ג"כ המברך מוציא את אחרים בברכתו ועונה אמן פשיטא שלא יענה אמן בגלוי הראש כמו בברכת המזון דשומע כעונה ומברך ממש אלא ודאי בגלוי הראש ממש אסור בין למברך בין לאחרים השומעין ועונין אמן בין בברכת המזון בין בשאר ברכות אלא דבכוס של ברכה צריך לפרוס עוד סודר על המצנפת לצניעות כדפי' והוא האמת ולענין הלכה נראה כיון דהתו' והרא"ש העידו שהיו נוהגים בזמניהם אף בפריס' סודר וכ"כ רבי' והר"י לכן כל ירא שמים יהא נזהר בשעת ברכה להתעטף במלבוש העליון וגם להניח הכובע על ראשו ולא יברך במצנפת קטנה ואעפ"י כשהוא מברך ביחיד יהא נוהג כך ולא יהא חסר אלא מזיגה ועיטור ועי"ל בסי' צ"א בדין כסוי הר"ש:

שמאל

דרכי משה

קפ"ג (א) ואמנם לא ראיתי באלו הארצות לנהוג כן:

בגילוי

פרישה

(ד) ור"ת פי' חי מזוג ולא מזוג כו' לקשה גיה דליפנא דאין מברכין על היין עד שיתן לתוכו מים משמע שמתחלת הברכה אין מברכין ועוד שכיון דמזיגת יין דידהו הוי על חד תלתא מיא א"כ אין בכוס אלא רובע רביעית ואין מלא בעינן:

(ה) שמוזגו קצת כו' והשתא ניחא מה שמודים חכמים דלא יברך כו' משמע דלא יברך כלל. ויין שלנו א"צ מזיגה כו' הא דנקט זה קודם שסיים פלוגתת רש"י ור"ת נראה דר"ל לפי' הרי"ף ור"ת דפירשו חי הוא מזיגה א"כ קשה דמפני מה אין אנו מוזגין אותו לכך כתב ויין שלנו א"צ מזיגה כו' לפי שאינו חזק לאפוקי לפי' רש"י שפירש דחי ר"ל שלא יתן מכוס לכוס ומ"כ שיהיה מן החבית א"ש דזה גם אנו עושין וק"ל:

(ו) א"נ מוציאו מן החבית לשם ברכה ז"ל ב"י והשתא מ"ש רבינו חי אין פירושו ממש בלא מזיגה לפר"ת א"ש דאילו לפי' הרי"ף ולפירש"י ולדברי הי"מ חי היינו חי ממש בלי שום מים כלל וסתם רבינו דבריו לדעת ר"ת מפני שכתבו הר"י והרא"ש שהוא הנכון ומיהו אפשר לדחוק ולומר דגם לפי' הרי"ף ולפירש"י קאי וה"ק חי אין פירושו חי ממש בלא מזיגה לעולם דלהרי"ף כשיגיע לברכת הארץ ימזגנו במים ולפירושו קודם שיתחיל בברכה כמי ימזגנו במים דלא קפדינן אלא שיכנס לתוך הכוס כשהוא חי עכ"ל:

(ז) וטוב לצאת ידי כל הפירושים שפירשו בחי לאפוקי שבין הרי"ף ור"ת דאימת ימזוג הוי מ"מ שניהם שוים דלכתחלה צריך להיות חי באותן גוונא שפי' אמ"כ:

(ח) רב אשי פריס סודרא ארישא פי' סודר על הכובע כדרך העומדים לפני גדולים דאל"כ מאי רבותא דב"ה הא כל שאר ברכות נמי אסורים לברך בגילוי הראש ב"י וז"ל רמ"א בד"מ שכתב ע"ז ודברי רבינו למטה כדברי רבינו ירוחם דנתינת הסודר כדי שלא יעמוד בגילוי הראש ומה שהקשה ב"י מאי רבותא דב"ה י"ל אפי' אותן שאינן מברכין לא ישבו בגילוי הראש הא בשאר ברכות כה"ג שרי עכ"ל. ובסמוך כתבתי דאין ראייה מדברי רבינו לפי' רבינו ירוחם ע"ש:

(ט) ומקבלו בשתי ידיו כו' כלומר היינו קודם שיתחיל לברך ומה שאומרו נוטלו בימינו היינו כשמתחיל לברך · ב"י:

א"ר

דרישה

דרך דורון ושיבות ושם ע"ב מציין הגמ' וז"ל ומשגרו לאנשי ביתו במתנה כי היכי דתתברך דביתהו עולא איקלע לבי רב נחמן כריך ריפתא בריך ברכת מזונ' והב ליה כסא דברכתא לרב נחמן א"ל רב נחמן לישדר ליה מר כסא דברכתא לילתא א"ל הכי אמר ר' יוחנן אין פרי בטנה של אשה מתברך אלא מפרי בטנו של איש שנאמר וברך פרי בטנך וכו' תניא נמי הכי ר' נתן אומר מניין שאין פרי בטנה של אשה מתברך וכו' ויש לדקדק מה שאמר רב נחמן לעולא לישדר מר כסא דברכתא לילתא למה ישדר לה עולא המברך על הכוס אם היה רצונו של רב נחמן לכבד את אשתו בכוס של ברכה היה לו לשגר לה בעצמו ועוד קשה דאמר וי"א אף משגרו לאנשי ביתו דמשמע דמעצמות הכוס הוא זה שמשגרו לאשתו ומה הוא זה מעצמות הא כל המסובין והיא בכללן שותין מן הכוס אחר ששותה בעל הבית. מכל זה נראה שמנהגם היה שתכף ששתה המברך שגר המברך את הכוס לאשת בעל הבית כי היכי דתתברך דביתהו וקצת ראייה מהא דאמר בפרק השוכר את הפועלים ששאלו המלאכים איה שרה כדי לשגר לה כוס של ברכה שודאי שנהגו שם ע"פ הדין בעל הבית בוצע ואורח מברך שרצה המלאך לשגר לה כוס קודם שנתן את הכוס לאברהם דאל"כ היה לאברהם לשגר לה והכל הוא משום שאמרינן אורח מברך לבעל הבית וזה השגירה היה עצמות ברכה שלהם כדאיתא בגמרא והביאו רבינו בסי' ר"א הברכה שאורח מברך לבעל הבית שלא יבוש ויכלים בכל נכסיו ויהיו נכסיו מוצלחי' וקרובים לעיר כו' כמעט כל אותן ברכה שייך לאיש ושגירת כוס של ברכה כדי שתתברך במעיה תלוי באשה לכך היא מיוחדת לזה בברכת האורח שבא לברך הבעל הבית ואשתו רק שעולא הסיב שעיקר פרי בטן תלוי באיש ואנו דלא עבדינן הכי להקדים האשה להבעל הבית הוא משום דסבירא לן כעולא דתניא כוותיה וסתם מתניתא נמי תניא עשרה דברים נאמרו בכוס והי"א הוא דסבירא הכי ואין הלכה כי"א אלא שקשה לי למה פסקו הפוסקים בזה שישגר לה הכוס כשיש אומרים אם נדמו הי"א וסבירא לן כעולא היה לנו לדחותו לגמרי:

[ב] מלא כפשטיה שיהא מלא על כל גדותיו פי' לאפוקי שלא נטעה לומר דאף אם הוא אינו מלא כ"כ אלא חסר כמו ב' אצבעות נמי מקרי מלא ומביא ראיה מר' יוחנן דאמר כל המברך על כוס מלא נותנים כו' ואם איתא דאף אם הוא חסר כמו ב' אצבעות נמי מקרי מלא א"כ מאי אתי ר' יוחנן לאשמועינן כל המברך על כוס מלא נותנין כו' ולאפוקי שלא יברך על מאי כום דאיך יעלה זה על הדעת שיברך על מאי כום דהא תינוקות של בית רבן יודעין דאין מברכין על מאי כום: [ג] מעטר ליה בנטלי פירש"י בכוסות כשהגיע לברכת הארץ היה מוסיף עליו כן הוא גירסת רא"ף וגירסא נכונה היא דכן פירש"י בהדיא בפרק שלשה שאכלו דף כ"א סוף ע"א וכ"כ התוס' בשמו בפ' המוציא יין דף ע"ו ע"ב בד"ה כדי שימזגנו כו' וז"ל ובברכת הארץ מוסיף מים עד שיהא מזוג כראוי כדאמר בפרק שלשה שאכלו שמוסיף בברכת הארץ ולא כמו שפירש שם בקונ' שמוסיף יין בברכת הארץ עכ"ל ובפירו' סוגיא זו בריא"ף ובאשר"י כתבתי באריכות בק"ש גם בגליון האלפס שם פ"ג שאכלו ע"ש:

שמאל

מקבלו בב' ידיו · וכשמתחיל לברך נוטלו בימינו (י) א"ר יוחנן ראשונים שאלו [ד] שמאל מהו שתסייע לימין פירוש לסומכה בשמאלו א"ר אשי הואיל וראשונים מיבעי' להו (יא) אנן לא נעביד בה עובדא : ומגביהו מן הקרקע טפח אם הוא יושב ע"ג קרקע דכתיב כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא [ה] ואם הוא מיסב בשלחנו מגביהו מעל השלחן טפח וטעמא משום שיהא נראה לכל המסובין ויסתכלו בו : (יב) ונותן עיניו בו כי היכי דלא ליסח דעתיה מיניה א"ר יוחנן אנו אין לנו אלא ארבע הדחה שטיפה חי מלא וסימנו חמש"ה : וכתבו הגאונים כוס של ברכה צריך י' דברים ושאמר ר' יוחנן אין לנו אלא ד' (יג) ולא מצריך עיטוף ליתא אלא כרב פפא ורב אשי דבתראי נינהו ועבדי עובדא · ורמב"ם ז"ל לא הזכיר אלא ד' של רבי יוחנן : (יד) והתוס' כתבו מניינא דרבי יוחנן לא אתי אלא למעוטי עיטור ועיטוף אבל בנתינה לימין מודה דא"ר יוחנן ראשונים שאלו שמאל מהו שתסייע לימין ומסתמא גם במקבל בב' ידיו מודה דדריש להו מקרא שאו ידיכם קודש ובמגביה טפח נמי דדריש ליה מכוס ישועות אשא וכן נותן בו עיניו כדי שלא יסיח דעתו מן הברכה וכן רב נחמן היה רגיל לשלחו לאשתו ובכל הנך רגילין האידנא אף בפריסת סודר (טו) שלא יברך בגילוי הראש (טז) ואין חסר לנו אלא עיטור : א"ר אשי [ו] אין משיחין על כוס של ברכה פירש"י שלא ישיח המברך משנתנו לו הכוס לברך (יז) וכן נמי המסובין אין להם להשיח (יח) משהתחיל המברך לא מיבעיא בשעה שהוא מברך שאין להם לדבר שצריכין לשמוע ולהבין מה שאומר המברך אלא (יט) אפילו בין ברכה לברכה אין להם

שמאל מהו שתסייע לימין וכו' מדברי ב"י נראה דדוקא כשתופס הכוס בשמאלו ממש מצד השני כמו שתופסו בימין מצד האחד סיוע כזה הוא דאסור אבל כשאינו תופס הכוס באמצע גובהו אלא בימין אלא שמשים השמאל תחת הכוס ונמצא שהשמאל היא תחת יד ימינו מסייע כזה אין בו ממש ושרי וכן משמע מלשון שבולי הלקט ומביאו ב"י וכן עיקר אבל בהגהת ש"ע הבין דלא שרי מסייע אלא בנותן שמאלו תחת הימין אבל תחת הכוס אסור לגמרי כיון שתופסו לכוס ביד שמאל ולא נהירא · ואיכ' למידק מאי קמבעיא לי' הא פשיטא היא כיון שאין צריך כוס לברכה אלא רביעית לאיזה צורך תהא השמאל מסייע לכתחלה כיון שיכול לתופסו בימינו בלחוד שכך מצותו בימינו כבר תירצו התו' וז"ל בכוסות גדולות מיירי או בר"ח טבת שחל להיות בשבת שהוא בחנוכה או בנשואין וצריך להאריך בברכת המזון עכ"ל פי' ודאי לכתחלה פשיט' ליה שאין לסייע בשמאל אלא קמבעיא ליה בדיעבד אם אירע שמברך על כוס גדול וצריך סיוע אי נמי מברך על כוס קטן וקמבעיא ליה היכא דמאריך בברכת המזון כגון בנשואין וצריך סיוע ואפ"ה אסיקנא אנן נעביד לחומרא ואסור לסייע אעפ"י שצריך סיוע והכי נקטינן :

אמר רב אשי אין משיחין וכו' פירוש המברך מוזהר שלא ישיח מיד משנתנו לו כוס לברך אבל המסובים אין מוזהרין אלא שלא ישיחו משהתחיל לברך אבל מקמי הכי לא הוזהרו ודלא כיש מחמירין והכי נקטינן :

ומ"ש לא מבעיא וכו' משמע שהמסובין יש להם לשמוע ולהבין מה שאומר המברך ולא שיברך בלחש בפני עצמו וכ"כ ב"י ע"ש מהר"ס דלא היה מברך בלחש · אבל הר"פ כתב שיש לכ"א לברך ב"ה אף כשזימנו לפי שאין יכולים לכוין כל תיבה ותיבה מפי המברך וכו' וכתב בש"ע שכן נכון הדבר אבל לפעד"נ עיקר דצריך כ"א ליזהר ולשמוע ולהבין ולא יברך בלחש ודלא כמה שפסק בש"ע אלא כמו שעשה מהר"ס ויתבאר זה באריכות בסייעת' דשמיא בסי' קל"ג : וכתב הר"א מפראג בהגהותיו יש מדקדקין שאין מברכין ב"ה אלא מכוס רחב ולא מכוס שפיהו קצר שאנו קורין בל"א גלו"ק גלא"ז ואפשר שסמכו במאי דאמרינן ס"פ לולב וערב' (דף מ"ט) רבא אכסא דברכת' אגמע גמוע ופרש"י לגמעי נמועי בלגימות גסות דרך שביעה משום חבוב מצוה עכ"ל וכתב מהר"ס איסרלש בספר דרכי משה ול"נ הטעם שצריך ליתן עיניו בכוס · וזה לא יוכל לעשות היטב בכלי שפיו צר עכ"ל :
אמר

ומ"ש אנן לא נעביד בה עובדא בנוסחי דידן בגמרא כתב אנן נעביד לחומרא ושתי הנוסחאות עולות בקנה אחד וכתב בשבלי הלקט כתב ה"ר בנימין דוקא למינקט ליה כוליה בשמאל אסור אבל לסיועי ליה בשמאליה תחת ידא ימינא מותר דקיימא לן (ביצה כב) מסייע אין בו ממש ותימה דהא אסיקנא בה דאנן נעביד לחומרא וי"ל שהוא מפרש דלא איבעיא לן אלא כשתופס הכוס גם ביד שמאל אבל כשאין נוגע בכוס אלא יד ימין אם הניח יד שמאל תחתיה לסייעה אין בכך כלום וכתב עוד שאם היה המברך איטר אוחז הכוס בימינו שהיא שמאל כל אדם כדאמרינן (מנחות לז.) גבי תפילין : **ומ"ש** ומגביה מן הקרקע טפח אם הוא יושב על גבי קרקע וכו' ואם הוא מיסב בשולחן מגביהו מעל השלחן טפח וכו' בגמרא לא אמרו אלא מגביהו מן הקרקע טפח ורבינו מפרש דהיינו ביושב על גבי קרקע ואם מיסב בשולחנו צריך שיגביהנו מעל השלחן טפח וכן מפורש בירושלמי מגביהו מן השולחן טפח : **ועיטוף** כתב רבינו ירוחם דהיינו שנותן סודר על ראשו שאסור לברך בגילוי הראש ע"כ ולא נהירא לי דא"כ מאי רבותא דבה"מ הא כל שאר ברכות נמי משמע דאסור לברך בגילוי הראש אלא עיטוף היינו סודר שפורסין על כובעים העומדים לפני הגדולים (ב) :

וכתבו הגאונים כוס של ברכה צריך י' דברים וכו' אלא כרב פפא ורב אשי דבתראי נינהו ועבדי עובדא כלומר שהיו נוהגים בכוס של ברכה לעשו' יותר ממה שא"ר יוחנן דהא רב פפא מעטף ויתיב ורב אשי פרים סודרא ארישיה ושבלי הלקט כתב בשם רבי שמעון דצריך עיטוף מדר"פ ורב אשי אבל לא הצריך שאר דברים והגאונים משמע להו דכיון דכתבטלו דברי רבי יוחנן בעיטוף ה"ה בשאר דברים : **והתוספות** כתבו מניינא דר"י לא אתי אלא למעוטי עיטור וכו' עד ואין חסר לנו אלא עיטור כן כתב הרא"ש ז"ל בס"פ ג' שאכלו וכתו' דידן כתוב ג"כ דלא משמע דפליג רבי יוחנן אההיא דנותנו לימינו ומיהו מדהאמוראים היו עושים עיטור ועיטוף משמע שהיו מחמירין על עצמם והוו נזהרים בכולם ולפיכך יש להחמיר : וה"ר יונה כתב לאורה משמע דאפילו רבי יוחנן דאמר אין לנו אלא ארבעה מודה בההיא דנותנו לימינו ונמצא שאלו הה' צריך לעשותם אבל הה' האחרים אינו חייב בהם ורב פפא וכולהו אמוראי דהוו עבדי להו ליפוי המצות הוו עבדי ולא משום חיוב :

אמר רב אשי אין משיחין על כוס של ברכה וכו' ג"ז בס"פ ג' שאכלו (שם :) ופירש"י שלא ישיח המברך וכו' כלומר שאחר שנתנו בידו כוס של ברכה לברך אין לו לשיח אלא צריך שיברך מיד : **ומ"ש** רבינו וכן נמי המסובין אין להם להשיח וכו' כ"כ שם התוספות וה"ר יונה והרא"ש וכתבו הגהות מיימון פ"ז ושמא אם שהו אפילו דיעבד לא יצאו וצריכים לחזור ולברך ויתבאר בסמוך ומשמע מדברי הר"י ור"י דמשנתנו הכוס ביד המברך אין המסובין רשאים להשיח אע"פ שעדיין לא בירך ואין נראה כן מדברי רבינו : **ומ"ש** רבינו דאפילו בין ברכה לברכה אין להם להשיח כתבו התוס' וה"ר יונה והרא"ש דהיינו לכתחלה אבל בדיעב' יצאו דדמי לשמע ט' תקיעות בט' שעות ביום דבדיעבד יצא אע"פ ששח בינתים ומיהו היינו דוקא בשעה שהמברך שותק מעט בין ברכה לברכה אבל בשעה שהוא מברך אם היה מדבר אפי' בדיעבד לא יצא ע"כ : **וכתוב** בתה"ד סימן ל"ט שאם בני חבורה שהיו רגילים לדבר בשעת ברה"מ ועשו תקנה בקנס שלא ידברו עד לאחר בונה ירושלים שהיא ברכה דאורייתא יש להקפיד על הדבר מפני שיבואו לזלזל בברכה רביעית : **כתוב** בשבלי הלקט בשם ה"ר אביגדור כל אחד מהמסובין חייב לומר בלחש עם המברך כל ברכה וברכה ואפילו החתימות : **וכן** יש ללמוד ממה שכתב הרא"ש בתשובה והביאו רבינו בסימן נ"ט וז"ל ברכת יוצר אור וערבית אנו אומרים עם הצבור בנחת כי אין אדם יכול לכוין תדיר עם ש"ץ בשתיקה וגם אם היה מכוין לדברי ש"ץ ובאמצע הברכה היה פונה לדברים אחרים הרי הפסיד הכונה כי הפסיק באמצעיתא אבל כשאדם קורא בפיו אף אם קורא מקצתם בלא כונה יצא ע"כ : וז"ל א"ח כתב הר"פ (ג) שיש לכל אחד לברך ברה"מ אף כשזימנו לפי שאין יכולים לכוין כל תיבה ותיבה מפי המברך ומ"מ לא יתחיל לברך עד שתכלה ברכת הזן אבל הר"מ לא היה מברך בלחש עכ"ל ומ"ש ולא יתחיל לברך עד שתכלה ברכת הזן היינו משום דסבר דהלכתא כרב ששת דאמר (שם מו.) דברכת הזן מכלל ברכת זימון הוא ולפי פירוש רש"י בסימן ר' יתבאר שיש פוסקים כרב נחמן דאמר שאינה בכלל ברכת זימון ולדבריהם א"צ להמתין אלא כיון שאמר ברוך שאכלנו משלו וכו' יתחיל ולפירוש התוספו' והרא"ש אף לדברי רב ששת יתחיל מיד ולענין הלכה נראה לנהוג כדברי הר"פ ושבלי הלקט : **וכתוב** עוד בא"ח לענין לשאול בבה"מ מפני הכבוד או מפני היראה דינה כתפלה (ד) :
אמר

דרכי משה

(ב) ודברי רבינו למטה כדברי רבינו ירוחם ומה שהקשה ב"י מאי רבותא דבה"מ וי"ל דאפילו אותן שאינן מברכין לא ישבו בגילוי הראש הא בשאר ברכות כה"ג שרי : (ג) וכ"כ הכלבו בשמו : (ד) וכ"מ באבודרהם דלענין הפסק חמור מק"ש ודינו כתפלה :
כתב

דרישה

[ד] **שמאל** מהו שתסייע לימין פי' לסומכה בשמאלו פי' לאפוקי שלא נפרש דאיבעיא הוא אם מותר לסייעו ולהחליף הכוס מיד ימין ליד שמאל ולמינקט ליה כוליה בשמאל לכן כתב רבינו פי' לסומכה בשמאלו ר"ל כשתופס הכוס ביד ימין וביד שמאל אבל כשאין נוגעת בכוס אלא יד ימין אם הניח יד שמאל תחתיה לסייע נראה דגם רבינו מודה דשרי וכמ"ש ב"י בשם שבלי הלקט :

[ה] **ואם** הוא מיסב בשלחנו מגביה מעל השלחן טפח וטעמא כו' אין להקשות דכיון דזהו אחד ממנין י' דברים שנאמרו בכוס של ברכה א"כ איך כתב ב"י לעיל בסי' קפ"ב וז"ל וראיתי מהמדקדקים שכשאינם ג' סומכים לדברי הפוסקים דאפילו ביחיד טעונה כוס ומוזגין כוס יין לבה"מ וכדי לחוש לדברי המדרש הוא מניחים אותו על השלחן ואינם תופסים אותו בידיהם עכ"ל · והא נתבאר דצריך להגביה מעל השלחן טפח · וי"ל דזיל בתר טעמא דהא הטעם משום שיהא נראה לכל המסובים ויסתכלו בו · וזה אין שייך במברך ביחיד :

[ו] **אין** משיחין על כוס של ברכה כו' יש להקשות פשיטא הא בעינן תכף לנטילה ברכה וי"ל דמיירי כגון שלא נטל ידיו ודומה לזה כתב לעיל ב"י בסי' ק"ע וז"ל מדברי רבינו

פרישה

(י) **א"ר** יוחנן ראשונים שאלו שמאל מהו שתסייע לימין כו' בכוסות גדולות איירי או בר"ח טבת שחל להיות בשבת והנוכה או בנשואין דצריך להאריך בברכת המזון עכ"ל :

(יא) **אנן** לא נעביד בה עובדא כתב הוספה בשבילי הלקט דוקא שלא תיגע השמאל בכוס אבל אם נותן השמאל תחת הכוס לסייעו מסייע אין בו ממש :

(יב) **ונותן** עיניו בו כי היכא דלא ליסח דעתיה מיניה וז"ל רמ"א בש"ע סעיף ד' ע"כ אין לוקחין גלו"ק גלא"ז לברך עליו עכ"ל ורמ"ף כתב בהגהותיו וז"ל בסוף פרק לולב וערבה אמר רב פפא ש"מ כי שבע איניש חמרא מגרוניה שבע אמר רבא צורבא מרבנן דלא נפישא ליה חמרא לגמע גמועי רבא אכסא דברכתא אגמיע גמועי פרש"י מגרוני' שבע ע"י ששותהו בלגימות גסות וגרון מלא הוא משביע ולא ע"י שתיה מרובה שמככים יין הרבה במיעוט ע"י לגימות דקות ואינן כאוכלין שטובע שלהן בא במילוי הכרס ליגמע גמועי בלגימות גסות מגמע גמועי דרך שביעה משום חביבות מצוה ע"כ ראיתי מדקדקים לקחת כוס רחב לכוס של ברכה ולא כוס שצוארו צר ככוס שקורין בלשון אשכנז גלו"ק גלא"ז אפשר שלקחו סמך מהא דלעיל עכ"ל · ובד"מ הביא לשון בשם רמ"ף בקצרה ובש"ע כתב טעם הנ"ל :

(יג) **ולא** מצריך עיטוף ומשמע להו דכיון דכתבטלו דברי ר"י בעיטוף ה"ה בשאר דברים :

(יד) **והתוספת** כתבו מניינא דר"י לא אתא אלא למעוטי כו' והא דקאמר ר"י אנו אין לנו אלא ד' לאו מדברי ר' זירא קאי שר"י היה קדמאי אלא ה"ק אין לנו צרכי הכוס אלא ד' דאלו הד' שייכי בכוס עצמו שמבלעדן לא נקרא כוס של ברכה לאפוקי איך קאי על האדם איך יתנהג בכוס של ברכה חוץ מעיטור שקאי ג"כ אכוס של ברכה והיו נוהגין בו קלת ומש"ה אמר אנו אין לנו אלא אלו הד' ולא עיטור אבל איך שהם תיקוני המברך מאלה לא דיבר ר"י ובודאי ג"כ ס"ל דצריך שהרי קלת נדרשו ונסמכו אקרא וקלתם דברי טעם כמו ונותן בו עיניו שלא יסיח דעתו אבל עיטוף לית ביה טעם וסברא מקרא כדאיתא שם בגמרא ולכן כתבו התוספת חוץ מעיטוף ועיטור דקאמר ר' יוחנן ופרטו לבד לפי שהוא ג"כ תלוי בכוס לכן פרטו לבדו שהוא אינו מדבר אלא בדברים שתלוי בכוס של ברכה ודו"ק : (טו) **שלא** יברך בגילוי הראש נ"ל בגילוי הראש דקאמר פירושו כמו שמוכרחין אנו לומר לעיל סי' ה' גבי טלית שקאמר ומכסה ראשו כדי שלא יהא בגילוי הראש וכתב שם ב"י לאו למימרא שלא יהא בגילוי הראש לגמרי דאין זה מענין מצות טלית והאריך שם אלא דרך צניעות להטיל עוד סודר על ראשו ואותו כסוי מכניע לאדם ומביאו לידי יראת שמים ע"ש · אך צ"ע מ"ש בשם רבינו ירוחם דעטיפת סודר כדי שלא יהא בגלוי ראש וכתב עליו הב"י ול"נ דא"כ מאי איריא בה"ה כו' וא"כ אמאי תמה יותר על ר"י מעל רבינו שהרי גם רבינו כתב ולא יברך בגילוי ראש וצריך לדחוק וליישב דמדסיים רבינו ירוחם בלשונו וכתב אסור לברך כו' משמע דמיירי מגילוי ראש ממש דאי מגילוי עטיפה שעל הסודר לא שייך איסור אלא לכתחלה אינו נכון להיות בלא סודר על העטיפה אבל אי בירך בלא עטיפה אין כאן איסור ומדקט רבינו ירוחם אסור לברך בגילוי כו' משמע דבגילוי ממש מיירי וא"כ שפיר פריך ב"י ול"נ כו' : (טז) **ואין** חסר לנו אלא עיטור לפי פירש"י הנ"ל דפי' עיטור בשמגיע לברכת הארץ היה מוסיף עליו א"ש דאין לנו עיטור דהא טעם הוספה כדי ליתן שבח על ריבוי יין שגדל בארץ ישראל ואנו בגלות' אין שייך ה"ט וגם לפי' ר"ת ור"ף איירי כאן שהכר מזגו וגם הוסיפו בשהגיע לברכת הארץ עד שנעשה הכוס מלא תו א"כ להוסיף עליו : (יז) **וכן** נמי המסובין אין להם להשיח כו' ק"ק דדין זה אין כאן מקומו אלא לקמן וי"ל דנקטה לפי שהוא ג"כ פי' על מה שאמרו בגמרא אין משיחין על כוס של ברכה וק"ל : (יח) **משהתחיל** המברך משמע אבל קודם שהתחיל לברך מותר וזהו דלא כהר"ר יונה ור"י עיין בב"י : (יט) **אפילו** בין ברכה לברכה כו' כתבו התו' והרר"י והרא"ש דהיינו לכתחלה אבל בדיעבד יצא ומיהו היינו דוקא בשעה שהמברך שותק מעט בין ברכה לברכה אבל בשעה שהוא מברך אם היה מדבר אפילו בדיעבד לא יצא ב"י :

הוספה כתב בשבילי הלקט כל א' מהמסובי' חייב לומר בלחש עם המברך כל ברכה וברכה ואפילו החתימות וכתב ב"י דכן יש ללמוד ממ"ש רבינו בסי' נ"ט גבי ברכת יוצר וערבית
סמן

להם להשיח שלא להפסיק שמיעתן בשיחת חולין: (כ) א"ר אסי [ו] אין מברכין על כוס של פורענות שהוא כוס שני פירוש אם שתה ב' כוסות לא יברך על השלישי שנאמר הכון לקראת אלהיך ישראל וכיון ששת' זוגות לא קרינן בי' הכון שאין דעתו מיושבת עליו שירא שמא יזוק (כא) ולא אמרי' אדרבה יברך על השלישי לבטל הזוגות לפי שכבר נסתלק מן הסעודה וזהו כוס בפני עצמו שאינו בא אלא בשביל הברכה: (כב) וצריך לישב בשעה שמברך בין אם היה הולך כשאכל או עומד או מיסב כשמגיע לברך צריך לישב כדי שיוכל לכוין יותר וגם לא יהא מיסב שהוא דרך גאוה אלא ישב באימה. כתב א"א הרא"ש ז"ל הא דאמרי' אבל כשהוא מהלך צריך לישב ולברך מיירי כשהוא הולך בביתו אבל מהלך בדרך ואוכל א"צ לישב ולברך לפי שאין דעתו מיושבת עליו אם יאחר דרכו כדאמרי' (ברכות ל.) גבי תפלה:

קפד **מי** שאכל ויצא ממקומו ולא בירך (א) ל"ש שוגג ול"ש מזיד צריך לחזור למקומו ולברך בירך במקום הב' אם היה שוגג יצא ואם היה מזיד לא יצא: כתב הר"פ דוקא שאין לו עוד פת לאכול במקום הב' אבל אם יש לו עוד פת לאכול יאכל שם מעט ויברך שם [א] (ב) רק שלא יהא רעב מאכילה הראשונה והא דאמרינן דברים הטעונין ברכה לאחריהם במקומן פירוש אם אינו רוצה לאכול במקום ב' [ב] צריך לחזור למקומו ולברך אבל אם ירצה לאכול במקום השני א"צ לחזור למקומו אכל ואינו יודע אם בירך בהמ"ז אם לאו צריך לברך מספק ועד אימתי יכול לברך עד שיתעכל

אמר רב אסי אין מברכין על כוס של פורעניות וכו' ג"ז שם וכבר כתבתי בסימן ק"ע שאין דבר זה נוהג האידנא ולא היה צריך רבינו לכתבו אלא שנמשך אחרי דברי התלמוד:

וצריך לישב בשעה שמברך בין אם היה הולך כשאכל וכו' מסקנא דגמ' בס"פ ג' שאכלו שם. וכתב הרמב"ם בפ"ד דבדיעבד אם בירך כשהוא עומד או כשהוא מהלך יצא ונראה מדבריו שם דברכה מעין ג' נמי צריך לאומרה מיושב לכתחלה וכ"כ המרדכי: **כתב** הרא"ש הא דאמרינן אבל כשהוא מהלך צריך לישב וכו' גם זה בסוף פרק ג' שאכלו וכ"כ הכלבו בשם התו' אבל כתב שיש חולקים על זה. ולפי דבריהם אם אכל והוא רוכב צריך להעמיד הבהמה עד שיברך ג' ברכות שרוכב כמהלך דמי: ובספר א"ח כתב בשם התוספות שמהלך בדרך עומד ומברך אם ירצה וא"צ לישב ולענין הלכה נקטינן כדברי הרא"ש:

כתוב בא"ח אבל יושב יושב ומברך אבל מיסב מתעטף ומברך נראה מכאן שיכול לברך כשהוא מיסב:

גרסינן בירושלמי שאסור לברך והוא עוסק במלאכתו:

בפ' ואלו נאמרין (לח:) אמר ריב"ל אין נותנין כוס של ברכה לברך אלא לטוב עין (ה):

קפד מי שאכל ויצא ממקומו ולא בירך וכו' בפרק אלו דברי' (נא:) תנן מי שאכל ושכח ולא בירך ב"ש אומרים יחזור למקומו ויברך ובית הלל אומרים יברך במקום שנזכר ובגמ' (נג.) מחלוקת בשכח אבל במזיד יחזור למקומו ויברך. וכתב הרא"ש דבסדר ר"ע פסק הלכה כב"ש וכ"כ ה"ר יונה בשם הגאוני' אבל הרמב"ם בפ"ד פוסק כב"ה וכן נראה לה"ר יונה. וכתב הרמב"ם דאע"ג דבמזיד צריך לחזור ולברך במקומו אם בירך במקום שנזכר יצא י"ח ומ"ש רבינו בירך במקום השני אם היה שוגג יצא היה מזיד לא יצא נראה דאזיל לטעמיה שפסק כב"ש דשוכח יחזור למקומו ויברך ואם איתא דמזיד לא מיחייב לחזור למקומו אלא לכתחילה מאי איכא בין שוגג למזיד א הלכך ע"כ לומר שאם בירך במקום השני שוגג יצא מזיד לא יצא. אבל להרמב"ם שפס' כב"ה דשוגג יברך במקום שנזכר מסתייע לאסוקי דרגא במזיד למקנסיה שיחזור למקומו לכתחלה אבל אינו בדין לאסוקי תרי דרגי לומר דאפילו בדיעבד לא יצא וכתב הרא"ש דהא דיחזור למקומו ויברך דוקא ברה"מ אבל בז' המינים אין טעונים ברכה לאחריהם במקומם אלא יברך במקום שנזכר וצ"ל דברה"מ דנקט לאו דוקא אלא מידי דשייך במילא דמזון קאמר דהיינו כל מיני דגן דכיון שהוא זן את האדם ברכה שהוא מברך עליו ברה"מ קרי ליה ואע"פ שאינו מברך עליו אלא ברכה אח' מעין ג' שהרי כתב בפ' ע"פ דדברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם היינו פת ומיני דגן ולפ"ז מ"ש אבל בז' המינים אין טעונים ברכה לאחריהם במקומם לאו כל ז' מינים קאמר אלא מיני ז' חוץ מחטה ושעורה אבל ראיתי להרשב"א שכתב בסוף פ' אלו דברים שכל שאינו טעון אלא ברכה אחת לבסוף אין טעון ברכה לאחריו במקומו. וכבר נתבאר בסימן קע"ח שי"א דכל ז' המינים טעונים ברכה לאחריהם במקומם ולפי דעתם על ז' המינים צריך לחזור למקומו ולברך:

כתב ה"ר פרץ דוקא שאין לו עוד פת וכו' כ"כ בהגהת סמ"ק והביאוהו הגהות מיימון בפ"ד וכבר נתבאר בסימן קע"ח: **כתב** הר"ן בפרק ע"פ דהא דתנן מי שאכל ושכח ולא בירך יחזור למקומו ויברך ה"מ בשוכח אבל לכתחל' קוד' שיעקור ממקומו צריך לברך: **אכל** ואינו יודע אם בירך בה"מ וכו' טעמא משום דבה"מ מן התורה כדאיתא בפ' מי שמתו (כ:) גבי הא דתנן בעל קרי מהרהר בלבו וכו' וכתב הרא"ש בפרק הנזכר גבי ספק קרא ק"ש ספק לא קרא שפוסק בשאלתות דכל ברכות דרבנן אי מספקא ליה אם אמרן א"צ לחזור אלמא דברכות דאורייתא אי מספקא ליה צריך לחזור. וכ"כ הרמב"ם בפ"ב שאם נעלם ממנו ולא ידע אם בירך לאחר המזון חוזר ומברך כ"ז שלא נתעכל המזון שבמעיו ובפ"ד כתב מי שנסתפק לו אם בירך המוציא או לאו אינו חוזר ומברך מפני שאינה מן התורה ובפרק ח' על ברכות שאר דברים כתב כל הברכות האלו אם נסתפק לו בהם אם בירך אם לא בירך אינו חוזר ומברך לא בתחלה ולא בסוף מפני שהוא מדברי סופרי' וכל זה על השורש שהשריש בפ"ח שאין שום ברכה מן התורה אלא ברכה שלאחר המזון לבד ומשמע שהוא סובר שאפילו ברכה מעין ג' אינה מן התורה ואפילו על המחיה ולפיכך כתב דין נעלם ממנו ולא ידע אם בירך לאחר המזון וכו' קודם שכתב ברכת חמשת מיני דגן ובסימן ר"ט אכתוב בזה עוד בס"ד: **ועד** אימתי יכול לברך עד שיתעכל המזון

אמר רב אסי אין מברכין על כוס של פורענות וכו' ה"ר יונה הקשה על זה מדין ד' כוסות ע"ש סוף פרק ג' שאכלו:

קפד מי שאכל ויצא ממקומו וכו' בפ' אלו דברים תנן מי שאכל ושכח ולא בירך בית שמאי אומרים יחזור למקומו ויברך וב"ה אומרים יברך במקום שנזכר. ובגמ' א"ר זביד מחלוקת בשוגג אבל במזיד ד"ה יחזור למקומו ויברך. הנהו תרי תלמידי חד עביד בשוגג כב"ש (אף על פי ששגג ונעקר מן המקום ע"י שכחה החמיר על עצמו כב"ש וחזר למקום שאכל ובירך) ואשכח ארנקי דדהבא וחד עביד במזיד (נעקר ממקום שאכל במזיד כדי לברך במקום אחר שהוצרך לילך) כב"ה ואכליה אריה וכל זה הביאו הרי"ף והרא"ש וכתב עוד הרא"ש ובסדר רב עמרם פסק הלכה כב"ש וכו' נראה מדבריו דכך הלכה שהרי לא הביא מי שחולק על זה וכך פסק רבינו בסתם כב"ש ל"ש שוגג לא שנא מזיד צריך לחזור למקומו ולברך אלא דמ"ש בירך במקום השני אם היה שוגג יצא ואם היה מזיד לא יצא וצריך לחזור למקומו ולברך ק' טובא דמאין יצא לו להורות כך דילמא כי היכא דשוגג ומזיד שוין בלכתחלה דצריך לחזור למקומו ולברך כך הן שוין דבדיעבד יצא אם בירך במקום השני ומ"ש בית יוסף דא"כ קשה מאי איכא בין שוגג למזיד הוא תמוה דדילמא אה"נ דאין חלוק בין שוגג למזיד כלל ונראה דרבינו דקדק בדברי האלפסי והרא"ש דכיון דהלכה כב"ש א"כ לא היו צריכין להבי' בפסקיהם הך דרב זביד דלא נפקא לן מינה מידי אלא לב"ה דמחלק בין שוגג למזיד וכיון דהלכה כב"ש דאפילו בשוגג יחזור למקומו ויברך א"כ כ"ש מזיד ותו לא אצטריך לן דרב זביד ותו קשה בהא דקאמר חד עביד במזיד כב"ה דמשמע דה"ק עביד במזיד כדס"ל לב"ה בשוגג ובירך במקום אחר אבל לא עביד כדס"ל לב"ה במזיד דצריך לחזור למקומו ולברך ואין לשון חד עביד במזיד כב"ה משמע כן ותו דלא הוה דומיא דרישא דחד עביד בשוגג כב"ש דהיינו דעביד בשוגג כדס"ל לב"ש בשוגג דצריך לחזור למקומו ולברך ועל כן מפרש רבי' דהרי"ף והרא"ש הביאו לדר' זביד לאורויי דמדב"ה נשמע לב"ש דכי היכא דלב"ה מחלקי' בין שוגג למזיד בלכתחלה ה"נ לב"ש מחלקי' בין שוגג למזיד בדיעבד דאע"ג דבלכתחלה אפי' בשוגג צריך לחזו' למקומו ולברך אפי' הכי בדיעבד איכא לחלק דבשוגג אם בירך במקום השני יצא ובמזיד אם בירך במקום השני לא יצא וצריך לחזור למקומו ולברך והיינו דקאמר חד עביד במזיד כדסבירא להו לב"ה במזיד דהיינו דנעקר במזיד ממקום שאכל כדי לברך במקום אחר שהוצרך לילך ולאחר שבירך במקום אחר לא חזר למקומו ולברך שם אלא עביד כב"ה דס"ל דאפילו במזיד יצא בדיעבד אם בירך במקום השני ומכללא נשמע מדקאמר דעביד כדסבירא להו לב"ה במזיד דיצא אלמא דלב"ש אי עביד במזיד לא יצא אפילו דיעבד אלא צריך לחזור למקומו ולברך שנית אבל בשוגג יצא בדיעבד אם בירך במקום השני ומזיד לב"ה דינו כשוגג לבית שמאי ודו"ק:

כתב הר"פ דוקא שאין לו עוד פת וכו' דין זה נתבאר בכל חלקיו לעיל בסי' קע"ח בדרך ארוכה ובדרך קצרה ע"ש: **ומ"ש** רק שלא יהא רעב מאכילה ראשונה כך היא הנוסחא בהגהת סמ"ק סימן ק"ט וה"פ דאם היה רעב מאכילה ראשונה כבר נסתלק מאותה אכילה ואינו יכול לברך עליה ב"ה ואם יחזור ויאכל במקום השני צריך לברך בתחלה ובסוף ובמקצת נוסחאות בספרי רבינו כתוב רק שלא יהא שבע מאכילה ראשונה כלומר דאם היה שבע לא היה לו תועלת במה שאוכל במקום השני מעט פת דלא נחשב אכילה כיון שהוא שבע ונוסחא זו טעות היא דכל שאינו קץ במאכלו חשובה אכילה דלא גרע מאכילת פסח ואפיקומן דנאכל

דרכי משה

(ה) כתב ר' אברהם מפראג בהגהותיו ויש מדקדקים שאין לוקחים לברך המזון אלא כוס רחב ולא כוס שפיהו צר שאנו קורין בל"א קלו"ג גלא"ז ואפשר שסמכו במאי דאמרו רבא אכס' דברכתא מגמע גמועי ופירש"י לגימות גסות דרך חשיבות ושביעה כמו דאמרינן צורבא מרבנן דלא נפיש חמרי' לגמע גמועי כו' ול"נ הטעם שצריך ליתן עיניו בכוס וזה לא יוכל לעשות היטב בכלי שפיו צר: ובאבודרהם

פרישה

שאנו אומרים עם הציבור בנחת כי אין אדם יכול לכוין תדיר עם ש"ץ בשתיקה כו':

(כ) **אמר** רב אסי אין מברכין על כוס של פורעניות כו' כתב ב"י וכבר כתבתי בסי' ק"ע שאין דבר זה נוהג האידנא ולא היה צריך רבינו לכתבו אלא שנמשך אחר דברי התלמוד:

(כא) **ולא** אמרינן אדרבה יברך על השלישי כו' עיין ברי"ו ס"פ שלשה שאכלו שכתב דאף על גב דבליל פסח מברכין על כוס ג' ואמרינן בפ' ע"פ דכוס של ברכה מצטרף לטובה ר"ל מצטרף עם ב' ראשונים ולא עם כוס רביעי ולא חשיב זוגות ותירץ שאני התם שהם טובה ותקנוהו חכמים כו': (כב) **וצריך** לישב בשעה שמברך כו' כתב ב"י שמדברי הרמב"ם נראה דברכ' מעין ג' נמי צריך לאומרה מיושב לכתחלה כדאמרי' גבי ק"ש ול"ע דדין ק"ש נתבאר לעיל בסי' פ"ג דאפילו לכתחלה יכול לקרותה כשהוא מהלך כמ"ש ובלכתך בדרך. וכדאמרינן לעיל גבי תפלה בסוף סי' צ"ו ע"ש:

סי' קפד (א) **לא** שנא שוגג ולא שנא מזיד צריך לחזור למקומו ולברך כו' בפ' אלו דברים מחלוקת ב"ש וב"ה הוא ופסק כב"ש ולא כב"ה דאמרי דאם שוגג הוא יברך במקום שנזכר:

(ב) **רק** שלא יהא רעב מאכילה ראשונה כו' כן היא הגירסא בש"ע ובדפוס ב"י וכן הביא ל' ר"פ לעיל בסי' קע"ח וכן הוא הגירסא נדפס בהדיא בהגהות סמ"ק ע"ש סימן ק"ט דף מ"א ריש ע"ב אבל בס"א הגירסא בספרי רבינו ובלבד שלא יהא שבע מאכיל' ראשונה והיא עיקר דלפי גירסת הש"ע קשה דא"כ אף במקומו אסור לברך אם כבר נתעכל המזון שבמעיו ואם אמר רק שלא יהא רעב דמשמע דר"ל א"צ לחזור למקומו ולברך הא אי הוה רעב

דרישה

רבינו ירוחם נראה שאם לא אמר הב לן ונבריך מפסיק הכוס לברך הוי היסח הדעת ע"כ:

[ו] **אין** מברכין על כוס של פורעניות כו' כתב ב"י וכבר כתבתי בסי' ק"ע שאין דבר זה נוהג האידנא ולא היה צריך רבינו לכתוב אלא שנמשך אחר דברי התלמוד עכ"ל. ואפשר לומר דמה שכתבו רבינו לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד הפירוש על שכתב בסמוך ולא אמרינן אדרבא יברך על השלישי וכו יצא. לפי שיש נפקותא בדברים הללו להרבה דינים. כתב ב"י בסוף הסי' וז"ל כתוב בא"ח אבל יושב יושב ומברך אבל מיסב מתעטף ומברך נראה מכאן שיכול לברך כשהוא מיסב עכ"ל. יש לתמוה דאיך פסק נגד תלמוד ערוך בס"פ שלשה שאכלו וז"ל במתניתא תנא האוכל ומהלך מברך מעומד וכשהוא אוכל מעומד מברך מיושב וכשהוא מיסב ואוכל יושב ומברך והלכתא בכולהו יושב ומברך ע"כ. הרי קמן להדיא דכשהוא מיסב ואוכל יושב ומברך ודוחק לומר שהיתה לו גירס' אחרת. ואפשר לומר דס"ל לא"ח דכיון דאינו אסור לברך בהסיבה אלא משום גאוה מש"ה כשמתעטף יכול לברך בהסיבה דכיון שהוא מתעטף הוא מיסב בהכנעה ובכובד ראש וק"ל:

סי' קפד [א] **רק** שלא יהא רעב מאכילה ראשונה כו' כבר כתבתי שכן הגירסא בסמ"ק ובש"ע אבל הגירסא הנכונה היא רק שלא יהא שבע מאכילה ראשונה. מיהו אף גירסא זו שלא יהא רעב כו' יש ליישב קצת לפי שי"ל דלהר"פ אפילו לכתחלה יכולין לעקור רגליו ולאכול במקום השני אם יש לו עוד פת לאכול כו' ולפי זה צריך לומר רק שלא יהא רעב מאכילה ראשונה אבל אם היה מעט שהיה רעב מאכילה ראשונה או לא היה רשאי לעקור רגליו במכוין ולאכול במקום שני אלא הי' צריך מיד לברך שם:

ב] **צריך** לחזור למקומו ולברך כו' וכתב הרא"ש דהא דיחזור למקומו ויברך דוקא ברכת המזון אבל בשבעת המינים אין טעונין ברכה לאחריהם במקומם אלא יברך במקום שנזכר

חדושי הגהות

קפד א ועוד נראה דטעמא דרבינו משום דאיתמר שם בגמרא הנהו תרי תלמידי חד עביד בשוגג כב"ש ואשכח ארנקי דדהבא וחד עביד במזיד כב"ה ואכליה אריה וס"ל לרבינו דעכ"ל דהאי דפסק כבית הלל היינו דבדיעבד שבירך במקום השני ולא חזר למקומו דאי לכתחלה הא אף בית הלל מודו במזיד דצריך לחזור למקומו ומדאכליה אריה מכלל דלב"ש

(*)

שיתעכל המזון שבמעיו · וכמה שיעורו א"ר יוחנן כל זמן שאינו רעב מחמת אותה אכילה וכן נמי לענין אכילת פירו' ושתיית יין [ג] אם אינו רעב ולא צמא ותאב לאותן פירות יברך (ג) ושיעור אכילה לברך עליה בהמ"ז בכזית כר"מ אע"ג דר' יהודה פליג עליה ואמר בכביצה וקי"ל בכל דוכתא הלכה כר' יהודה כנגד ר"מ בהא הלכה כר"מ ב דר' יוחנן קאי בשיטתיה וכן פסק ר"ח וה"ג :

קפה (א) גרסינן בסוטה בפרק ואלו נאמרים בכל לשון ברה"מ דכתיב ואכלת ושבעת וברכת בכל לשון שאתה מברך : וצריך שישמיע לאזניו מה שמוציא בשפתיו ומיהו אם לא השמיע לאזניו יצא ובלבד שיוציא בשפתיו ירושלמי שכור מהו שיברך אבא בר אבין אמר חד חסיד שאל לאליהו שכור מהו שיברך א"ל ואכלת ושבעת וברכת (ג) אפילו מדומד' [א] פירוש נרדם ואינו מיושב בדעתו :

קפו נשים חייבות בברה"מ (א) ופירש הראב"ד שחייבות מן התורה [א] ולדבריו מוציאות אחרים והא דאמרינן אשה

דנאכל על השבע ונחשבת אכילה כל שאינו אכילה גסה דקן במאכלו : **וכמה** שיעורו וכו' וכן נמי לענין אכילת פירות ושתיית יין אם אינו צמא ולא רעב ותאב לאותן פירות יברך וכו' כצ"ל וכך הוא הלשון באשיר"י ורצונו לומר דלאחר שתיית יין אינו צמא ולאחר אותן פירות שאכל אינו רעב ותאב לשום אכילת פירות נמצא דודאי שלא נתעכל מה ששתה מאותו יין ומה שאכל מאותן פירות וצריך לברך · וכתב שתי לשונות לא רעב ותאב הוא לפי שלשון רעב אינו צודק אלא ברעב ללחם לכך אמר שאינו רעב דקאמר לגבי פירות הוא שאינו תאב לאכילת פירות דאלמא שלא נתעכלו הפירות ולשון לאותן פירות הייינו לומר דלאחר אכילת אותן פירות עדיין אינו תאב לאכול עוד פירות ודלא כמו שהבין ב"י דר"ל שאינו תאב לאכול אותן פירות ונסתפק אי בעינן שיהא תאב לאותן פירות דוקא או אפי' תאב לפירות אחרים ועוד כתב מה שכתב ולא נהירא :

קפה גרסינן בסוטה וכו' וברכת בכל לשון שאתה מברך לאו מיתורא דקרא אלא ממשמעותיה מדקאמר בסתם וברכת בכל לשון שאתה מברך משמע כמו לרבנן גבי ק"ש שמע בכל לשון שאתה שומע כדלעיל סימן ס"ב : **וצריך** שישמיע לאזניו וכו' בפ' היה קורא (דף ט"ו) א"ר יוסי מחלוקת בק"ש אבל בשאר מצות דברי הכל לא יצא דכתי' הסכת ושמע ישראל מיתיבי לא יברך ב"ה בלבו ואם בירך יצא אלא אי אתמר הכי אתמר א"ר יוסף מחלוקת בק"ש דכתיב שמע ישראל אבל בשאר מצות דברי הכל יצא והכתיב הסכת ושמע ישראל ההוא בד"ת כתיב וקי"ל דבק"ש בלא השמיע לאזנו יצא וכדלעיל בסי' ס"ב ובברכת המזון ג"כ קי"ל בלא השמיע לאזנו יצא וכמ"ש כאן ודלא כלישנא קמא דרב יוסף דאיתותב ולהכי אצטריך ליה לרבי' לפרש דהכא יצא והאי ואם בירך בלבו יצא פרש"י בלבו שלא השמיע לאזנו עכ"ל כלומר לא במחשבת הלב קמיירי אלא דוקא דהוציא בשפתיו אלא השמיע לאזנו אבל בהרהר במחשבת לבו בלחוד לא יצא וזו היא דעת כל הפוסקים זולת הרמב"ם בפ"א דברכות שכתב דבמחשבת הלב נמי יצא ומחלק בין שאר מצות לק"ש דבק"ש כתב בפ"ב דהל' ק"ש בסתם אם לא השמיע לאזניו יצא וכ"כ בסמ"ג ריש (דף קי"א) דבשאר ברכות יצא במחשבת הלב ואפי' ברכת המזון וכ"כ בספר כ"מ בשם הר' מנוח בפ"ב דהלכות ק"ש לפרש דברי הרמב"ם דדוקא בהוציא בשפתיו אבל בהרהור הלב לא יצא אבל דעת רבי' כאן דאף בב"ה לא יצא אא"כ הוציא בשפתיו ה"ה בשאר כל הברכות וכ"פ בש"ע והכי נקטינן וע"ל בסי' ס"ב · הגה"ה למה אין ף' בברכת המזון לפי שכל מי שמברך ב"ה בכונה אין שולט בו לא אף ולא שצף ולא קצף ובספר חנוך כתב י"א שכל מי שזהיר בב"ה מזונותיו מצויין לו בכבוד כל ימיו וכן נמצ' בס' שמו ג"ן ובספ' חסידים סי' מ"ו מעשה באדם אחד שמת לפני זמנו כמה שנים אחר י"ב חדש הרבה נתגלה לאחד מקרוביו בחלום שאלו אותו היאך אתה נוהג באותו עולם שאת' שם א"ל בכל יום דנין אותי על שלא הייתי מדקדק לברך ב"ה וברכת הפירות בכוונת הלב ואומרים להנאתך נתכוונת שאלו והלא אין משפט לרשעים אלא י"ב חדש וכבר עברו עליך יותר מי"ב ועדיין דנין אותך א"ל אין דנין אותי פורעניות חזקים כמו בי"ב ראשונים עד כאן לשונו :

קפו נשים חייבות בב"ה משנה פ' מי שמתו (דף כ') ופי' הראב"ד שחייבות מן התורה שם קמבעיא ליה רבינ' מרבא אי נשים חייבים דאורית' ומוציאו' לאחרים או אינן חייבות ואינן מוציאו' לאחרים אלא היכא דלא אכל כדי שביעה אלא כגון כזית או כביצה דלא מחייב בשיעור' כי האי אלא מדרבנן ופשיט ליה רבא דחייבות דאורייתי' ורבינ' לא קיבל מיניה ופסק הראב"ד כרבא לגבי רבינא וכך היא דעת הרשב"א לשם וכך פסק הר"ן בפרק לולב הגזול אבל דעת התו' בפרק לולב הגזול (דף ל"ח) דכיון דלא קיבלה רבינ' מיניה דרבא לא נפשטה והלכך אין הנשים מוציאות אחרים כשאכלו כדי שביעה וכך היא דעת ה"ר יונה והרא"ש בפרק מי שמתו וכן פסק הרמב"ם רפ"ה דברכות וכן פסק בש"ע : וראיתי

המזון שבמעיו משנה בפרק אלו דברים (נא:) : **וכמה** שיעורו א"ר יוחנן כל זמן שאינו רעב וכו' ג"ז שם (נג:) וכתב הר"י מתע' שיתחיל להיות רעב אע"פ שלא נתעכל עדיין לגמרי כנתעכל לגמרי דייני' ליה (א) : **ומ"ש** רבינו וכן נמי לענין אכילת פירות ושתיית יין וכו' כ"כ הרא"ש שם והא דקאמר שאינו תאב לאותן פירות איכא למידק אם נתעכלו כבר פירות שאכל והוא רעב כי אינו תאב לאותן פירות מאי הוי ועל מ"ש הרמב"ם בפ"ב אם נזכר קודם שיתעכל המזון שבמעיו חוזר ומברך כתבו הגהו' ואומ' ר"י ה"ה גבי שתיית יין ואכילת פירות נוהג דין זה ואפשר דלהרא"ש נמי כל ששהה כדי שיתעכל פשיטא דאינו חוזר ומברך אלא כשאינו יודע לשער אם נתעכלו קאמר שאם הוא תאב לאותם פירות חזקה שנתעכלו ומ"מ יש להסתפק אי בעינן שיהא תאב לאותם פירות דוקא או אפי' תאב לפירות אחרים : **ושיעור** אכילה לאכול לברך עליה ברה"מ בכזית כר"מ כו' בפ' ג' שאכלו (מה.) תנן עד כמה מזמנין עד כזית ר' יהודה אומר עד כביצה וכל הפוסקי' הסכימו דהלכה כמ"ד בכזית ואע"ג דמתניתין בזימון מיתניא כבר כתבו התוספות (שם מט:) והרשב"א דה"ה לברה"מ בלא זימון וכתבו טעם אמאי נקט מתניתין זימון :

קפה גרסינן בסוטה פ' אלו נאמרין בכל לשון (לב.) ומני בהדייהו ברה"מ ובעי בגמרא ברה"מ מנין דכתי' וברכת בכל לשון שאתה מברך : **וצריך** שישמיע לאזניו מה שמוציא בשפתיו וכו' בפרק היה קורא (טו:) א"ר יוסף מחלוקת בק"ש אבל בשאר מצות דברי הכל יצא דתניא לא יברך אדם ברה"מ בלבו ואם בירך יצא ופרש"י בכל המצות · בכל הברכות : בלבו · שלא השמיע לאזניו נראה מדבריו שצריך שיוציא בשפתיו וכן פירש. הר"י הא דאמרינן בלבו לא במחשבה בלבד קאמר דודאי בהרהור לא יצא דהא קי"ל הרהור לאו כדיבור דמי אלא ר"ל אע"פ שלא השמיע לאזנו כיון שחתך ב שפתיו יצא ובפרק מי שמתו (כ:) אמתניתין דבעל קרי מהרהר בלבו אמר רבינא זאת אומרת הרהור כדיבור דמי ורב חסדא אמר הרהור לאו כדיבור דמי · וכתב שם הרא"ש ר"ח פסק כרב חסדא ואין יוצא י"ח ק"ש עד שיוציא בשפתיו אע"פ שא"צ להשמיע לאזנו כדפסק רב חסדא גופיה לעיל בפ"ב (טו:) עכ"ל · אבל הרמב"ם כתב בפ"א ואם לא השמיע לאזנו יצא בין שהוציא בשפתיו בין שבירך בלבו וכ"כ ג"כ סמ"ג ומשמע מלשונם דבמחשבת הלב קאמר : **כתב** הכלבו שבע"ה עם בניו ואשתו הוו כסופר מברך וזור יצא (כדאי' שם מה.) ולפיכך צריך לברך בע"ה בקול רם כדי שישמעו בניו ואשתו ויצאו בברכתו ומי שבירך בלחש טועה אם יש שם אשה ובנים : **ירושלמי** שכור מהו שיברך וכו' בפ"ק דמסכת תרומה וכתבו התוס' בר"פ אין עומדין (לא:) ואפילו מדומדם פי' ואפי' הוא שתוי ושכור כ"כ שאינו יכול לדבר דהכי משמע ושבעת וברכת וגם סמ"ג כתב מדומדם פירוש מלשון אבן דומם פי' שכור שאינו יכול לדבר כראוי · אם בירך והיתה צואה כנגדו או שהיה שכור נסתפקו התו' והרא"ש בפרק הדר (סד.) אם צריך לחזור ולברך כמו שאנו אומרים בתפלה או נאמר כיון דבבה"מ מדומדם כלומ' שתוי יכול לברך לכתחלה משא"כ בתפלה א"כ אם בירך כנגד צואה או שהיה שכור לא יחזור ע"כ וכתבו ר"י וכתבו עוד שם התו' ומיהו משום מי רגלים פשיטא דא"צ לחזור ולברך וכתבתיו בסימן ע"ו :

קפו נשים חייבות בבה"מ בפרק מי שמתו (כ.) תנן נשים ועבדים וקטנים פטורין מק"ש ומן התפילין וחייבים בתפלה ובמזוזה ובבה"מ ובגמ' א"ל רבינא לרבא נשים בבה"מ דאורייתא או דרבנן למאי נ"מ לאפוקי רבים ידי חובתם אא"ב דאורייתא אתי דאורייתא ומפיק דאורייתא אלא א"א דרבנן הוי שאינו מחוייב בדבר וכל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים י"ח ת"ש באמת אמרו בן מברך לאביו ועבד לרבו ואשה לבעלה אבל אמרו חכמים תבא מארה לאדם שאשתו

דרכי משה

קפד (א) ובאבודרהם דשיעור עיכול מזון הוא ד' מילין באכילה מועטת : והמנהג

דרישה

שנזכר ע"כ וכתב ב"י וצריך לומר דב"ה דנקט לאו דוקא אלא מידי דשייך במילא דמזון קאמר דהיינו כל מיני דגן כו' עד ולפ"ז מה שאמר אבל בשבעת המינים אין טעונין ברכה לאחריהם במקומם לאו כל שבעת מינים קאמר אלא מיני ז' חוץ מחטה ושעורה עכ"ל · וזה דוחק גדול לפרש דברי הרא"ש והם כנשמעו ודוקא קאמר דמ"ש הרא"ש בפ' ערבי פסחים לדברים הטעונין ברכה לאחריהם במקומם היינו פת ומיני דגן היינו דוקא לכתחלה שאינו רשאי לצאת לכתחלה למקום אחר עד שיברך · ומ"ש כאן אבל בז' המיני' אין טעונין ברכה לאחריהם במקומ' אחורה קאי דהיינו כשכבר הלך למקום אחר או א"צ לחזור למקומו לברך שם וכמ"ש הרא"ש דהא דיחזור כו' וחילוק דמזרח או לכתחלה הלא מבואר בדברי רבינו והרמב"ם דלהרמב"ם אפילו במזיד א"צ לחזור ועיין בב"י וק"ל :

[ג] **אם** אינו רעב ולא צמא ותאב לאותן פירות יברך כתב ב"י ויש להסתפק אי בעינן שיהא תאב לאות' פירות דוקא או אפילו תאב לפירות אחרים עכ"ל ולי נראה שאין שום מקום לספק זה דהא כאן הסוגיא מיירי עד אימתי יכול לברך למפרע וא"כ אין שייך להסתפק בזה ולומר דאף אם אינו תאב לאותן פירות מ"מ כיון דצמא ותאב לפירות אחרים יברך דהא כיון דאינו תאב לאותן פירות א"כ ע"כ הוא שבע וא"כ איך הוא תאב לפירות אחרים · אלא ע"כ צ"ל דאעפ"י שהוא שבע מאוד אעפ"כ הוא יאכל אלו פירות א"כ אינו תלוי כלל במה שתאב לאלו פירות באותן פירות שאכל כבר דאף בתחלה בשעת שאכל אותן פירות תאב ג"כ לאלו פירות וק"ל :

סי' קפה [א] **פי'** נרדם ואינו מיושב בדעתו ז"ל ב"י כתבו התו' בר"פ אין עומדין ואפילו מדומדם פי' ואפילו הוא שתוי ושכור כל כך שאינו יכול לדבר דהכי משמע ושבעת וברכת וגם סמ"ג פי' שכור שאינו יכול לדבר כראוי וא"כ כתב ב"י ע"ז ז"ל בפרק הדר נסתפקו התוספת והרא"ש בדין זה עכ"ל וכאילו אין פלוגתא ביניהן והרי מבואר הפלוגתא כי כל שאינו יוכל לדבר כראוי לפני מלך שכור מיקרי וכמ"ש לעיל סי' צ"ט :

סי' קפו [א] **ולדבריו** מוציאות אחרים כו' עיין בפרישה שכתבתי שיש לתמוה מ"ש לדעת הראב"ד שמוציאין אחרי' דהא כתב הכלבו בשם הראב"ד דנשים לא אמרי ברית ותורה ע"ש מיהו יש ליישב דאפשר לומר דהראב"ד ס"ל כדעת הר"ר ישמעאל שכתב הטור בשמו לקמן בס"ס קפ"ז הא דאמר כל מי שמשנה ממטבע או שלא הזכיר מה שחייבו חכמים להזכיר לא יצא י"מ דלמצוה קאמר ולא לעיכובא ומ"ש הראב"ד שהנשים מוציאות אחרים מיירי שעבר והיה מזמן עם אשה או כגון שאינו יכול לברך ואין לו אחר שיוציא אותו י"ח אבל לכתחלה אה"נ ס"ל להראב"ד שאין מוציאות אחרים כיון דאינה עושה המצוה כתיקונה

פרישה

רעב היה צריך לחזור למקומו ולברך וו"א דגם במקומו אסור שוב לברך וכמו שמסיק וכתב בהאי סי' ז"ל ועד אימתי יכול לברך עד שיתעכל המזון שבמעיו וכמה שיעורו אר"י כל זמן שאינו רעב ממחת אותו אכילה עכ"ל דמוכח מינה הא אי רעב אסור תו לברך אף במקומו אבל אם נגרום רק שלא יהא שבע א"ש דר"ל שאינו שבע מאכילתו ראשונה כ"כ עד שמה שיאכל במקום הזה מן הפת יחשב לאכילה גסה וכבר נגמרה סעודתו הראשונה והיה צריך לחזור למקומו ולברך אלא אינו שבע כ"כ ומה שיאכל במקום הזה מצטרף לאכילה ראשונה לברך על שניהן יחד במקום הזה · ועיין בש"ע מ"ש שדברי הש"ע סותר זה את זה דבסי' זה פסק כדברי ר"ת ובסי' קע"ח פסק כהרמב"ם והב"י גופא בפי' הרמב"ם פסק כרב ששת ומצריך לברך ברכה למפרע במקומה לא ס"ל דר"פ נמצא דדבריו סותרי' זה את זה וע"ד כתבתי ישוב קצת בסימן קע"ח ע"ש גם עיין בד"מ בסי' זה שהקשה אדברי ב"י ממ"ש דדברי ר"פ לא אתיא אליבא מ"ד כרב ששת וקושית רמ"א ז"ל לאו קושיא וכמ"ש שם דהב"י כתב שם אליבא דהרמב"ם מפרש רב ששת שצריך ג"כ ברכה אחרונה ע"ש :

(ג) **ושיעור** אכילה לברך עליה ב"ה בכזית וכו' אע"ג דמתני' בזימון מיתניא כבר כתבו התו' דה"ה לב"ה בלא זימון וכתבו טעם אמאי נקט מתני' זימון :

סי' קפה (א) **גרסינן** בסוטה פרק ואלו נאמרין כו' כתב ב"י ומני בהדייהו ברכת המזון כו' יפה פי' לפי גירסתו שגורס גרסינן בפרק ואלו נאמרין בכל לשון אבל לפי גירסת קצת ספרי רבינו גרסינן בסוטה ואלו נאמרין בכל ל' א"צ לפירושו · כתב הכלבו שבעל בית עם בניו ואשתו הוי כסופ' מברך וזור יוצא ולפיכך צריך לברך ב"ה בקול רם כדי שישמעו אשתו ובניו ויצאו בברכתו ומי שבירך בלחש טועה אם יש שם אשה ובנים עכ"ל :

(ב) **אפילו** מדומדם פי' נרדם כו' עיין בסמ"ג סי' ס' דלפעמים מכח רוב שבע אכילה ושתייה נופל שינה עליו ואינו מיושב בדעתו ואפ"ה אמר רחמנא ושבעת וברכת אבל סמ"ג סי' כ"ז פי' מדומדם כמו אבן דומם כלומר שכור ואינו יכול לדבר כראוי :

סי' קפו (א) **ופירש** הראב"ד שחייבות מן התורה בפ' מי שמתו איבעיא הוא · ופירש"י אע"ג דברכת המזון מ"ע שאין הזמן גרמא הוא דכתיב ואכלת ושבעת וברכת וכל מצות עשה שאין הזמן גרמא נשים חייבות מכל מקום איבעיא לן כיון דכתיב וברכת על הארץ הטובה אשר נתן לך ונשים לא נטלו חלק בארץ והתוס' דחו זה וכתבו שהטעם הוא משום דכתיב בה על בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדתנו ונשים לאו בני ברית ובני תורה נינהו ואמרינן לקמן כל שלא אמר ברית ותורה בבהמ"ז אינו יוצא ידי חובתו עכ"ל · וצ"ע

חדושי הגהות

דלב"ש במזיד אף בדיעבד לא יצא (מהרל"ח) : ב כל זה כתבו התוספות ורא"ש שם והא דר"י קאי בשיטתיה היינו במה דאמר לעיל מיניה (לח: מח:) דאינו מוציא הרבים י"ח עד שיאכל כזית דגן (מהרל"ח) : באמת

אשה מברכת לבעלה אפילו אם אכל שיעור דאורייתא אבל התוספות כתבו הך בעיא דנשים מברכות דאורייתא או דרבנן לא נפשטה (ב) הלכך אינן מוציאות אחרים וההיא דאשה מברכת לבעלה (ג) מיירי שאכל שיעור דרבנן וכ"כ הר"מ שהוא ספק אם חייבות מן התורה : ודינן להצטרף לזימון לקמן יתבאר בעז"ה : קטן חייב בברה"מ מדרבנן כדי לחנכו במצות וההיא דבן מברך לאביו מיירי כשאכל שיעור דרבנן וראיתי בספר המצות קטן שכתב על שם ר"י מי שלא אכל יכול לברך להוציא מי שאכל (ד) ולא נהירא דאמרי' ולהוציא חבירו עד שיאכל כזית ובירוש' מסמיך ליה אקרא :

תנו

שאשתו ובניו מברכין לו אא"ב דאורייתא אתי דאורייתא ומפיק דאורייתא אלא א"א דרבנן אתי דרבנן ומפיק דאורייתא וליטעמיך קטן בר חיובא אלא הכא במאי עסקי' כגון דאכל שיעורא דרבנן דאתי דרבנן ומפיק דרבנן :

ואיכא למידק מאי קא מיבעיא ליה הא מ"ע שלא הזמן גרמא היא ונשים חייבות מדאורייתא תירץ רש"י דכיון דכתיב על הארץ הטובה אשר נתן לך ונשים לא נטלו חלק בארץ אינן חייבות והתוספות כתבו דטעמא משום דכתיב בה על בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדתנו ונשים ליתנהו לא בברית ולא בתורה ואמרינן לקמן (מט·) כל שלא אמר ברית ותורה בבה"מ לא יצא י"ח . וכתב הרשב"א ולענין פסק הלכה לא קי"ל כרבינא אלא כרבא דא"ל דאורייתא הדא דרבה רביה דרבינא הוא ועוד דאמרינן נשים חייבים בבה"מ פשיטא וכו' וכן דעת הרשב"א אבל ה"ר יונה כתב דאינם חייבות אלא מדרבנן והרא"ש כתב ולא איפשיט' הילכך נשים אינם מוציאות את אחרים י"ח וא"ת מ"ש מהא דאמרינן בפרק ג' שאכלו (מח·) להוציא אחרים י"ח עד שיאכל כזית דגן ובשיעור כזית אינו חייב אלא מדרבנן ואפ"ה מוציא אחרים שאכלו כדי שבען וחייבים מן התורה וא"כ באשה נמי אע"פ שאינה חייבת מן התורה תוציא אחרים שחייבים מן התורה וי"ל דאיש אע"פ שלא אכל כלום דין הוא שיפטור את אחרים דכל ישראל ערבים זה לזה אלא שמדרבנן אמרו שלא יברכו ברכת הנהנים בלא הנאה לפיכך כשאכל כזית אע"פ שאינו חייב אלא מדרבנן מוציא את אחרים שאכלו כדי שביעה שערב הוא בעבורם ועליו הוא להצילם מן העון ולפטור אותם מן המצות אבל אשה אינה בכלל הערבות לפיכך אינה מוציאה אלא מי שחיובו מדרבנן עכ"ל וכ"כ הרמב"ם בפ"ה שהוא ספק אם חייבת מן התורה :

ומ"ש רבינו ודינן להצטרף לזימון לקמן יתבאר בס"ד בסי' קצ"ט : **קטן** חייב מדרבנן כדי לחנכו וכו' מתוך מה שכתבתי בסמוך מתבאר כן : והא דאמרינן דאיירי באכל שיעורא דרבנן היינו כל זמן שלא שבע דמן התור' אינו חייב לברך אא"כ אכל כדי שביעה כדכתיב ואכלת ושבעת וברכת ורבנן אמרו דכיון דאכל כזית יברך : **וראיתי** בסמ"ק על שם ר"י מי שלא אכל יכול להוציא מי שאכל ולא נהירא וכו' ז"ל סמ"ק אמרו חכמים (ר"ה כט.) כל הברכות כולם אף ע"פ שיצא מוציא חוץ מברכת הלחם והיין וה"ה לכל ברכת הנהנין אבל ברכת היין של קידוש מסיק התם דמוציא וברה"מ אומר ר"י דמוציא ולשון הירושלמי לא משמע כן עכ"ל · ובאמת שדברי סמ"ק סתומים ביותר שהרי מדברי התוספות (מח:) והרא"ש ומרדכי וסמ"ג בפרק ג' שאכלו יתבאר לך דהא דאמר ר"י דבה"מ אע"פ שיצא מוציא לאו למימרא דס"ל דדינא הכי דהא ודאי פשיטא דלכ"ע אינו מוציא אחרים י"ח עד שיאכל כזית דגן אלא היינו לומר דהא דבעינן שיאכל כזית דגן לאו מטעמא דבה"מ דמיא לברכת הנהנין שאם יצא אינו מוציא דלא דמיא אלא לברכת המצות דטעמא דברכת הנהנין משום דלית בהו ערבות לפי שאינם חובה על האדם דלא ליכול ולא ליתהני אבל בה"מ שכבר אכל והוא חייב לברך יש כאן ערבות והילכך אע"פ שלא אכל מוציא ולא אמרו שצריך שיאכל כזית דגן אלא כדי שיוכל לומר שאכלנו אבל בירושלמי לא משמע הכי אלא דמדין הוצאת י"ח הצריכו שיאכל כזית דגן שאמרו שם דשאני בה"מ דאמר קרא ואכלת ושבעת וברכת מי שאכל הוא יברך ומזה יתבאר לך שלא הוה ליה לסמ"ק לכתוב סתם אומר ר"י דמוציא דמשמע דלית ליה הא דאמרינן ולהוציא את אחרים עד שיאכל כזית דגן והדבר ברור שאם היה רבינו יורד לעומק הדברים לא היה כותב דל"כ משום דאמרינן ולהוציא את חבירו עד שיאכל כזית : **מי** שאכל שיעורא דרבנן אי מצי מפיק למי שאכל שיעורא דאורייתא כתב רבינו בסי' קנ"ז :

תנו

וראיתי בסמ"ק ע"ש ר"י וכו' ז"ל הסמ"ק ואמרו חכמים כל הברכות כולי' אעפ"י שיצא מוציא חוץ מברכת הלחם והיין וה"ה לכל ברכת הנהנין אבל ברכת היין של קידוש מסיק התם דמוציא וברכת המזון אומר ר"י דמוציא ולשון הירושלמי לא משמע כן עכ"ל ובהגה"ה עליו כתב דנהגו העולם דב' שאכלו דגן ואחד אכל ירק דמצטרפין אבל להוציא עד שיאכל כזית דגן ואף ע"ג דכזית שיעורא דרבנן ואמרינן בפ' מי שמתו דלא אתא קטן דמחייב דרבנן ומפיק להני דאכלו כדי שביעה פרש"י דהתם קטן שלא הגיע לחנוך דאפילו מדרבנן לא מחייב דחיובא עליה דאבוה רמיא ולאו אדידיה ור"י תירץ דה"ט כי אכיל כזית דגן מוציא הני דאכלו כדי שביעה דאפילו לא אכל כלל היה יכול להוציאם כדאמרי' פ' ראוהו בית דין דברכת הלחם דמצה וקידוש היום אעפ"י שיצא מוציא א"כ ברכת המזון נמי מוציא אף כי לא אכל כלל והא דבעינן אכילה בכזית משום דבעי למימר שאכלנו והא דאמרי' בירו' ואכלת ושבעת מי שאכל יברך אסמכתא בעלמא היא עכ"ל ויש להקשות דהלא מבואר ממ"ש הסמ"ק דס"ל ג"כ דאותו שלא אכל אינו יכול להוציא א"כ אכל כזית דגן וא"כ למה כתב רבינו ולא נהירא וכו' וי"ל דדעת רבינו כיון דר"י תלה טעמיה דידיה דבעינן אכילה בכזית משום דבעי למימר שאכלנו דהיינו כשהן שלשה אלמא דדוקא בשלשה אבל באין שם אלא שנים ולא אכל אלא אחד יכול חבירו להוציאו אפילו לא אכל כלל מטעם ערבות ולא עביד איסורא כל עיקר דאפילו איסורא מדרבנן ליכא כיון דלא אמר שאכלנו ולכן כתב בפנים דברכת היין של קידוש מסיק התם דמוציא ובה"מ אומר ר"י דמוציא אלמא דסבירא ליה לר"י דאפילו לא אכל כלל דמוציא למי שאכל אלא דהסמ"ק הקשה על ר"י דבירוש' לא משמע כן והוא דבפ' מי שמתו (דף כו ע"ב) אמרו שם דלא יברך ברכת המזון להוציא הרבי' א"כ אכל משום דכתיב ואכלת ושבעת וברכת מי שאכל יברך אבל לא אכל לא יברך ובהגה"ה כתב לתרץ לר"י דאע"ג דמדין ערבות מן התורה יכול להוציא אפילו לא אכל כלל אפ"ה מדרבנן כשהם ג' צריך שהמברך יאכל כזית כדי שיאמר שאכלנו והירו' נמי איירי בג' כדאמר להדיא להוציא הרבים ומדרבנן קאמר דצריך שיאכל כזית כדי שיוכל לומר שאכלנו ומייתי לה מקרא לאסמכתא בעלמא ולעולם בשנים דא"צ לומר שאכלנו אפילו מדרבנן יכול להוציאו אפילו לא אכיל כלל מטעם ערבות זו היא דעת הגהת סמ"ק ליישב מה שהקשה הסמ"ק לר"י מהירו' לדעת רבינו ולכן כתב עליו ולא נהיר' וכו' ס"ל דמדרבנן אינו יכול להוציא אם לא אכל כלל אפילו שאין שם אלא שנים שאינו אומר שאכלנו והוא מדאמרינן בגמ' ולהוציא הברו עד שיאכל כזית דלשון זה משמע חברו בלבד מדלא אמר להוציא את הרבים ואע"ג דבספרי' שבידינו לא מצאנו לשון זה שאמר רבינו ולהוציא חברו מ"מ בע"כ מוכח הכי בפרק שלשה שאכלו (דף מ"ח) דה"א התם א"ר יוחנן לעולם אינו מוצי' את הרבים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן וכדתניא רשב"ג אומר עלה וכו' אצטרופי מצטרף אבל להוציא את הרבים י"ח עד שיאכל כזית דגן אתמר נמי אמר ר' חנא בר יהודה משמיה דרבא אפילו לא טבל וכו' ולהוצי' את הרבים י"ח אינו מוציא עד שיאכל כזית דגן א"ר חנא בר יהודה משמיה דרבא הילכתא אכל עלה ירק ושתה כוס של יין מצטרף להוצי' אינו מוציא עד שיאכל כזית דגן מדקאמר רב חנא הנך תרתי מימרי דידיה ובקמיית' אמר להוצי' את הרבים וכו' כדקאמר ר' יוחנן וכדתני בברייתא ובאידך מימרא קאמר סתם להוצי' אינו מוצי' עד שיאכל כזית דגן אלמ' דכל שהוא להוציא אפילו אם אין שם אלא שנים ולא אכל אלא אחד ולא בעי למימר שאכלנו אפ"ה אינו מוצי' את חברו מדרבנן עד שיאכל כזית דגן דאין לומר דהכא נמי מיירי בשהם ג' דא"כ היה לו לומר ולהוצי' את הרבים וכו' כדקאמ' בקמייתא ותו תרתי מימרי דרב חנא למה לן אלא בעל כרחך איך מימרא אצטריך לפסיק הילכת' דאפילו באין שם אלא שנים דלהוציא את חברו עד שיאכל כזית דגן ועוד אמר רבינו ובירו' מסמיך ליה אקרא כלו' כיון דאסמכתא דקרא סתמא קאמר מי שאכל יברך משמע אפי' אינו אומר שאכלנו לא יברך מדרבנן א"כ אכל ואעפ"י דבירושל' קאמר להוצי' את הרבים לא נקיט הכי אלא משום רישא דקתני כל הברכות שאדם פטור מוציא את הרבים י"ח חוץ מברכת המזון ולהודיעך כחן דשאר מצות דאף כדי להוציא את הרבים יכול להוצי' אעפ"י שכבר פטור הוא בעצמו ולא בא אלא לפטור את הרבים חוץ מברכת המזון דאפילו הם שנים בלבד אינו מוציא מדקאמר קרא ואכלת ושבעת וברכת מי שאכל יברך מי שלא אכל לא יברך כלל ואין חילוק בין ב' לג' כנ"ל דעת רבינו בהשגתו על דברי ר"י שהביא הסמ"ק וכתב עליו ולא נהירא כו' : **ואכתי** איכא לתמוה אהשגת רבינו בזה על דברי הסמ"ק בשם ר"י הלא הסמ"ג בהלכות ברכות המזון (דף ק"י) ע"ג והרא"ש בפרק שלשה שאכלו (דף פ"ד ע"ב) הביאו דברי ר"י כמ"ש הסמ"ק ונראה שהוא ממ"ש התוספות (בדף מ"ח) בד"ה עד שיאכל וא"כ למה קשה לו לרבי' יותר אמ"ש סמ"ק בשם ר"י ממ"ש הסמ"ק והרא"ש בשם ר"י ונראה ליישב דבסמ"ג ודאי כיון דלאחר שכתבו דברי ר"י דבברכת המזון נמי יכול להוצי' מדאורייתא אפי' לא אכיל מטע' ערבות חזרו וכתבו מיהו בירושלמי וכו' עד ושמא מן התורה יכול להוצי' והתם מדרבנן וקרא אסמכת' בעלמא עכ"ל אלמא להדיא דס"ל דבירושלמי משמע דאינו יכול להוצי' אפי' בשנים אם לא אכל ומדאורייתא' קאמר דאינו מוצי' ואם כן צ"ל דאין בזה ערבות אלא דלאח"כ כתבו ושמא מן התורה יכול להוציא דיש בזה ערבות ובשנים אפילו לא אכל כלום מוצי' אלא דמדרבנן הוא דאינו מוצי' אפי' בשנים אם לא אכל אעפ"י דא"צ לומר שאכלנו והיינו כדברי רבינו ואף ע"ג דלפ"ז קשה א"כ לא צריך לטעם דצריך שיאכל כזית דגן משום דצריך לומר שאכלנו כיון דאפי' בשנים דלא צריך לומר שאכלנו נמי צריך שיאכל כזית מטעמ' דאסמכת' דקרא ואכלת ושבעת וברכת דאי לא אכל לא יברך דיש לומר דצריך לטעם דשאכלנו דאם לא כן לא היה לנו להצריכו שיאכל כזית דגן מכח אסמכתא דקרא בלא שום טעם אבל השתא דאיכא טעם מדמצריך לומר בדאיכ' שלשה שאכלנו השתא שפיר יש לנו לומר דלא פלוג רבנן דאף בשנים אי לא אכיל לא יברך מכח אסמכת' דקר' והשתא ניח' דלא קשי' לרבינו אהסמ"ג ואשר"י בשם ר"י אבל מה שכתב הסמ"ק בפנים דיכול להוציא אפילו לא אכל כלל ובהגה"ה נמי לא חלק על הפנים אלא הביא דברי ר"י דבג' צריך שיאכל כזית כדי שיאמר שאכלנו ולתרץ הירושלמי דל"ק מה שהקשה בסמ"ק על ר"י דאסמכת' בעלמ' היא ומשמע דסבירא ליה לסמ"ק אליבא דר"י דבב' ודאי יכול להוצי' את חבירו אפילו אעפ"י שלא אכל כלו' והירוש' דבעינן דאכל לא מיירי אלא להוציא את הרבים כגון שהן ג' כדי שיאמר שאכלנו ומדרבנן מכח אסמכת' דקרא על זה השיג רבינו והיתה השגתו על ר"י אלא על הסמ"ק שהבין כך מדברי ר"י דס"ל לרבינו דלר"י נמי בעינן שיאכל כזית אפילו באין שם אלא ב' שאינו אומר שאכלנו דהירושלמי

סתמא

פרישה

א פסק האגור בשם מהרי"ק דנשים מברכות ברכת התורה וכמ"ש ב"י לעיל ס"ס מ"ז שאין איסור בידם ללמוד תורה שבכתב אע"ג דבתורה שבעל פה המה אסורן ללמוד מלמדן תפלות וברכת לעסוק בתורה מורה אתורה שבעל פה אפ"ה אין לשנות המטבע מה לא יחייבוהו בברכת הארץ מדאורייתא וי"ל דשאני בהמ"ז דנזכר בה בהדיא ברית מסא"כ בברכת לעסוק בד"ת אף שנתקנה כנגד ד"ת שבע"פ כמ"ש לעיל סי' מ"ז מ"מ שום ענין שהתורה שבעל פה קאי אבל מכל מקום קשה דלפי מ"ש רבינו בשם הרמב"ד דנשים חייבות מן התורה ולדברין מוציאות אחרים ידי חובתן ואיך יוציאו אחרים כיון דנשים אומרים ברית ותורה כמ"ש הכלבו בשם הרמב"ד ומ"ש מגר דכתב רבינו בשם ר"ת דאינו יכול להוציא אחרים י"ח כיון שאינו יכול לומר על ארץ חמדה כו' שהנחלת לאבותינו כו' ואפי' לר"י דפליג עליה היינו משום דס"ל גריס נמי יכולין לומר הא אי לאו הכי ג"כ מודה שאינם יכולים להוציא אחרים י"ח :

הילכך אינן מוציאות אחרים ז"ל הרא"ש וא"ת מ"ש מהא דאמרינן בפרק שלשה שאכלו להוציא אחרים י"ח עד שיאכל כזית דגן ובשיעור כזית אינו חייב אלא מדרבנן . ואפ"ה מוציא אחרים שאכלו כדי שבען וחייבין מן התורה . וא"כ באשה נמי אעפ"י שאינה חייבת מן התורה תוציאה אחרים שחייבין מן התורה י"ל דאיש אעפ"י שלא אכל כלום דין הוא את אחרים דכל ישראל ערבים זה לזה אלא שמדרבנן אמרו שלא יברכו ברכת הנהנין בלא הנאה לפיכך כשאכל כזית אעפ"י שאינו חייב אלא מדרבנן מוציא את אחרים שאכלו כדי שערב הוא בעבורם ועליו הוא להצילם מן העון ולפטור אותם מן המצות אבל אשה אינה בכלל ערבות לפיכך אינה מוציאה אלא מי שחיובו מדרבנן עכ"ל : (ג) מיירי שאכל שיעורא היינו כל זמן שלא שבע דמן התורה אינו חייב לברך אא"כ אכל כדי שביעה כדכתיב ואכלת ושבעת וברכת ורבנן אמרי דכיון דאכל כזית יברך : (ד) ולא נהירא דאמרינן ולהוציא חבירו עד שיאכל כזית כו' עיין בב"י שתמה על

רבינו

דרישה

כתיקונה · וכן צ"ל בלא"ה דהא דאמרינן בגמרא באמת אמרו אשה מברכת לבעלה אבל אמרו חכמים תבא מארה לאדם שאשתו ובניו מברכין לו וא"כ איך אמר שהנשים מוציאות אחרים אלא ע"כ צ"ל כמ"ש דמיירי בדיעבד כשעבר והיה מזומן עם הנשים ודו"ק :

ז"ל

חדושי הגהות

קפו א באמת י"ל דמ"ש רבינו ולא נהירא קאי על הסמ"ק שכתב דברי הר"י להלכה משמע דהכי ס"ל דמי שלא אכל יכול לברך להוציא וז"א דהא בהדיא אמרינן ולהוציא חבירו כו' אבל על הד"י גופיה ל"ק מידי כמ"ש הב"י כך היה נ"ל לבאר דברי רבינו אכן ממ"ש רבינו לקמן סימן תפ"ד משמע שנעלם מעיני רבינו דברי התוספות ורא"ש בפ"ג שאכלו וכמ"ש בסימן הנזכר א"כ משמע דמ"ש רבינו ולא נהירא קאי על דברי ר"י עצמו (מהרל"ח) :

ועוד

קפז **תנו** רבנן סדר ברה"מ (א) ראשונה ברכת הזן (ב) משה רבינו תקנה לישראל כשירד להם המן והיא פותחת וחותמת בברוך (א) [ג] ויש שמוסיפין ואומרים ברוך משביע לרעבים ברוך משקה לצמאים בא"י אמ"ה הזן את העולם וכו' ואין לאומרו שאינו ממטבע הברכה והמוסיף גורע וא"א הרא"ש ז"ל היה אומר כי לעולם חסדו (ג) ולא היה אומר עמנו כי חסדיו הם עם כל חי: ואם לא אמר ברכת הזן ואומר במקומה (ד) בריך רחמנא מלכא מריה דהאי פיתא (ה) יצא ידי ברכת הזן: שנייה ברכת הארץ ויהושע תקנה כשנכנסו ישראל לארץ ואינה פותחת בברוך וחותמת בברוך כדין ברכה הסמוכה לחברתה: וה"ר מאיר מרוטנבורג היה אומר נודך ולא נודה לך דמשמע נודה לך את פלוני ולא נהגו כן (ו) ועוד קרא כתיב (תהלים עט) נודה לך לעולם לדור ודור נספר תהלתך: (ז) תניא ר' אליעזר אומר כל מי שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה בברכת הארץ לא יצא ידי חובתו נחום הזקן אומר (ח) צריך שיזכיר בה ברית שעל ידי ברית נתנה הארץ לאברהם רבי יוסי אומר (ט) צריך להזכיר בה תורה שבזכות התורה ירשו הארץ ולא בא לחלוק אלא להוסיף פלימו אומר צריך (י) שיקדים ברית לתורה כגון על בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדתנו ונהגו לומר על שהנחלת את אבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה (יא) ברית ותורה חיים ומזון וכו' וא"א הרא"ש ז"ל לא היה אומר אלא

ב"ח

סתמא קתני והך אסמכתא דקרא מי שאכל יברך ומי שלא אכל לא יברך בין בג' בין בשני' קאמר וכמו שתופסים הסמ"ג והאשר"י לדעת ר"י כך היא דעת רבינו והרב ב"י מנוחתו כבוד כתב שדברי הסמ"ק סתומים והשיג גם על דברי רבינו וכתב עליו שאילו היה יורד לעומק הדברים לא היה כות' דלא נהירא והנה עיניכם הרואות שרבינו ירד לעמקי התהום והעלה בידו מרגליות וגם דברי הסמ"ק אינם סתומי' אלא מבוארי' ומבוררים כשמש שמדבר באין שם אלא שנים וס"ל שאותו שלא אכל כלו' יכול להוצי' את חבירו שאכל אפילו מדרבנן ודוקא בג' בעינן מדרבנן דאכל כזית כדי שיאמר שאכלנו וגם על זה השיג רבינו דאפי' בשנים נמי בעינן שיאכל כזית לר"י ומדרבנן והכי נקטינן כדעת רבינו וע"ל בסימן תע"ד ועיין מדין זה עוד לקמן בסימן קצ"ז:

קפז ת"ר סדר ברכת המזון וכו' בפ"ג שאכלו (דף מ"ח) נראה משום דקשי' להו לר' ז"ל דהיה לנו להקדים ברכת הארץ שמוציאת המזון ואח"כ לברך על המזון וכן היה ראוי לברך תחלה על ירושלים וציון ומלכות בית דוד ואח"כ על הארץ ועל המזון לכך פירשו דלפי דמשה רבינו תיקנה לישראל כשירד להן המן מן השמים לכך היא ראשונה ולפי שיהושע תיקן אח"כ על הארץ היא שנייה ולפי שאח"כ תקנו דוד ושלמה ברכת ירושלים היא שלישית · אבל מהא דת"ר התם מניין לברכת המזון מן התורה שנאמר ואכלת ושבעת וברכת זו ברכת הזן את ה' אלהיך זו ברכת הזמון על הארץ זו ברכת הארץ הטובה זו בונה ירושלים אשר נתן לך זו הטוב והמטיב ליכא למשמע מינה דזו ראשונה וזו שנייה וזו שלישי' וזו רביעית דאין מוקדם ומאוחר מדוקדקים בתורה וזיל בתר סברא אבל מהא דזו משה רבינו תקנה וכו' שמעינן ודאי דכך היא הסדר ועוד דהך דרשא אינו אלא אסמכת' בעלמ' וקי"ל דברכות אלו מדאורייתא נינהו:

ואם לא אמר ברכת הזן ואומר במקומה בריך רחמנא וכו' יצא ידי ברכת הזן ה"א בפרק כיצד מברכין (דף מ') ומשמע דיצא אפי' אינו חותם בברוך אבל הרשב"א פסק דלא יצא אלא א"כ מאריך בה ופותח בברוך וחותם בברוך ומביאו ב"י ומסתבר טעמיה ותו כיון דברכו' אלו דאורייתא' נינהו מחמירין בה דלא יצא עד שחותם ג"כ בברוך ותו דאין סברא דנוסח ברכה אחת תהא עולה לברכת המוצי' שהיא ברכה קצרה ותהא עולה ג"כ לברכת הזן שהיא ברכה ארוכה ובש"ע כתב בזה ב' סברות ולפע"ד העיקר כמה שכתב הרשב"א:

והרמ"מ היה אומר נודך וכו' נראה דס"ל דכיון דהוא דבוק וסמוך עם מאמר ה' אלהינו בלי הפסק ליכא למיטעי אבל נודה לך הוא קצת מופס' ומוכרת

ב"י

קפז תנו רבנן סדר בה"מ ראשונה ברכת הזן בפ' ג' שאכלו (מח:) ומסיים בה שניה ברכת הארץ שלישית בונה ירושלים רביעי' הטוב והמטיב ומזכירם רבינו בסימן זה ובסימנים הבאים אחריו: **ומ"ש** ומשה רבי' תקנ' לישראל כשירד להם המן וכו' ג"ז בפ' ג' שאכלו:

כתב הרשב"א הא דאמרינן משה תקן להם ברכת הזן יהושע תקן להם ברכת הארץ וכו' קשיא לי והא קי"ל בסמוך דברכות אלו דאורייתא נינהו וי"ל דמטבען הוא שטבעו לכן דאי מדאורייתא אם רצה לאמרה באיזו מטבע שירצה אומר ואתו משה ויהושע ודוד תקנו להם מטבע לכל אחד ואחד בזמנה וכדאמרינן בפרק כיצד מברכין (מ:) סד"א כי אמרינן בלשון חול יצא היכא דאמר' כי היכי דתקינו ליה רבנן (אבל כי לא אמרה כי היכי דתקינו לה רבנן) לא יצא קמ"ל דאלמא המטבע הוא שטבעו רבנן ובודאי דקודם כיבוש הארץ ובנין ירושלים לא היו אומרים כמטבע שאמרו לאחר כבוש ובנין וכמו שאין אנו אומרים באותו מטבע שתיקנו דוד ושלמה שאנו מבקשים להחזיר המלכות ולבנות הבית והם היו מבקשים להעמיד מלכות ולהעמיד בנין הבית ולהמשיך שלות הארץ עכ"ל · וכ"כ ג"כ הרא"ש וכתבו רבינו בסימן קפ"ח · והרמב"ן כתב בספר ההשגות אין מטבע ברכת מזון מן התורה אבל נצטווינו מן התורה לברך אחר אכילתנו כל אחד כפי דעתו כענין (שם מ:) מנימין רעיא אמר בריך רחמנא מריה דהאי פיתא ובאו הנביאים ותקנו להם נוסח מתוקן הלשון ולא המליצות ושינו בו ומלכות בית דוד משיחך במהרה תחזירנה למקומה ותבנה ירושלים כי הענין תקון שלמה ובית דינו והלשון כפי הזמנים יאמר עכ"ל: **ויש** שמוסיפים ואומרים ברוך משביע לרעבי' וכו' במרדכי דסוף ברכות כתוב בשם ספר הפרדס דכשהוא מברך ביחיד אין לאומר' ונראה מדבריו שכשהוא אומר ברכת זימון יש לאומרו ובא"ח כת' שהמברך לעצמו אומרו ורבי' סובר שאין לאומרו כלל (א): **וא"א** ז"ל היה אומר כי לעולם חסדו ולא הי' אומר עמנו כלומר שיש נוהגים לומר הזן את העולם כלו בחסד וברחמים נותן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו עמנו והרא"ש לא הי' אומר תיב' עמנו וגם המרדכי כתב בשם ספר הפרדס שאין לאומרו:

כתב הכלבו [א] יש אומרים שאין לומר בה כאמור פותח את ידך רק חותמין בא"י הזן את הכל בלי שום פסוק וטעמא דמסתבר הוא כי איך נביא פסוק שאמרו דוד לדברי מרע"ה עכ"ל · ואין בטעב' זו הכרח (ב):

ואם לא אמר ברכת הזן ואמר במקומה בריך רחמנא מלכא מרי' דהאי פיתא יצא פשוט בפרק כיצד מברכין (מ:) ונתבאר בסימן קס"ז ולכאורה משמע שא"צ לחתום בה אבל הרשב"א כ' דמשמע מהכא שאין נוסח הברכות מעכב כל זמן שהוא שומ' המטבע שלא יעשה מן הארוך קצר מן הקצר ארוך

וכבר כתבתי בפ"ק דמטבע ארוך הוא שפותח וחותם וקצר שפותח ואינו חותם ואינו חותם או חותם ואינו פותח ואינה ברכה סמוכה לחבירתה ואם היה משנה את המטבע לא יצא וכדתנן בפ"ק (יא.) מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר וכו' ומש"ה מסתבר לי דבהא אפי' ידי ברכה ראשונה לא יצא אלא א"כ פותח וחותם בה דברכה ראשונה של ברה"מ ארוכה היא והילכך צריך שיאמר בריך רחמנא מאריה דהאי פיתא בריך רחמנא דזן כולא וכיוצא בזה כדי שיהא פותח בברוך וחותם בברוך ע"כ: **תניא** ר"א אומר כל מי שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחב' וכו' עד צריך שיקדים ברית לתורה בפרק ג' שאכלו (מח:) ומפרש התם טעמא שצריך להקדים ברית לתורה שזו בג' בריתות וזו בי"ג בריתות: וכתוב בשבלי הלקט פירש ה"ר בנימין לפי שראה יהושע את מרע"ה שחמד ליכנס לארץ והתפלל עליה וגם אבות העולם חמדו ליכנס שם וליקבר שם כיון שזכה הוא ליכנס שם תיקן בברכת הארץ ארץ חמדה: צריך שיזכיר בה ברית פירוש שכשנמול אברהם כרת ה' אתו ברית לתת לו את הארץ צריך שיזכור בה תורה שנא' (תהלים קה) ויתן להם ארצות גוים וכו' בעבור ישמרו חקיו ותורותיו ינצורו: **ומ"ש** רבינו ונהגו לומר על שהנחל' לאבותינו וכו' ברי' ותור' וכו' כך הוא נוסחת הרמב"ם: **ומ"ש** וא"א ז"ל לא היה אומר אלא

דרכי משה

קפז (א) והמנהג שאין לאומרו כלל כדברי רבינו: (ב) אבל המנהג כדבריו ובהגה"ת סמ"ג מצאתי ראין לומר לכל בריותיו אשר ברא דמשמע מינה דאיכא נמי בריות שלא ברא ואיכא

דרישה

סי' קפז [א] ז"ל הכלבו י"א שא"ל כאמור פותח את ידיך רק חותמין בא"י הזן את הכל בלי שום פסוק וטעמא דמסתבר הוא כי איך נביא פסוק שאמר דוד לדברי משה רבינו ע"ה עכ"ל וכתב הב"י ואין בטענה זו הכרח עכ"ל · ונלע"ד לתת טעם לדברי הכלבו דהוס ביכולה ועוד לקרא דאיך נביא ראייה מדברי דוד לדברי משה דאם משה לא נאמן בנבואתו איך דוד נאמן בקבלתו וק"ל:

[ב] **ויש** שמוסיפין ואומרים ברוך משביע רעבים כו' ז"ל ב"י במרדכי בסוף ברכות כתוב בשם ספר הפרדס דכשהוא מברך ביחיד אין לאומרו ונראה מדבריו דכשהוא אומר ברכות זימון יש

פרישה

רבינו ומסיק בחתימת דבריו ומזה נתבאר לן כו' ונראה דיש ליתן טעם לדברי הסמ"ק דמש"ה סתם וכתב משום דבהאת הדין כן אליבא דר"י שיכול להוציא חבירו כיון שסבר נתחייב ודמיא לברכת המצות ויש בו ערבות אעפ"י שלא אכל מיהו היינו דוקא להוציא את היחיד דאין שייך בו זימון ואע"ל שאכלנו ואע"ג דקי"ל שני' אסור לחלק היינו למצוה ולא לעיכובא א"כ מיירי שאין זה היחיד שאכל יכול לברך בהמ"ז שאז יכול חבירו להוציאו אפילו לא אכל כזית · ודוקא בג' שחייבין בזימון קאמר ר"י שאין אחד שלא אכל כזית יכול לפוטרו כיון שאינו יכול לברך שאכלנו וסמ"ק מיירי ביחיד דומיא דברכת המצות ויין דאיירי ביה שם לפני זה · ורבינו מסתבר ליה דאפי' היחיד אינו יכול להוציא מדאמרינן בפ"ג שאכלו דף מ"ח איתמר אפי' לא טבל עמהם אלא בציר מצטרף ולהוציא את הרבים ידי חובתן אינו מוציא עד שיאכל כזית דגן · וס"ל מדאילקו ברבים שיכול להצטרף עמהם ולא להוציא ולא חילקו נמי בהוצאה דיכול להוציא יחיד ואינו יכול להוציא רבים ש"מ דבכל ענין אינו יכול להוציא אפילו היחיד כל זמן שלא אכל כזית דגן והא דקאמר שם להוציא את הרבים משום דברישא בעניין צירוף קאמר דיכול להצטרף אפי' עם רבים ולאמר שאכלנו עמהם נקט נמי בסיפא דאינו יכול להוציא את הרבים אבל ה"ה ליחיד כך יש ליישב דעת רבינו ומיהו אינו מוכרח די"ל דפשוט להו דיכול להוציא את היחיד ועיקר חידושיה פי' להשמיענו דאינו יכול להוציא את הרבים ויכול להצטרף עמהם ואע"פ שלא אכל כזית דגן יכול לומר שאכלנו עמהם וק"ל · ונראה דה"ט דכתב רבינו ז"ל ולהוציא את חבירו כו' ובגמרא לא נאמר חבירו אלא להוציא את הרבים כו' אלא מדיוקא נלמד דלאו דוקא רבים וכמ"ש · ובזה נמי יתיישב שלפ"ז קשה מאי כ"א לר"י אם לא יכול להוציא מכח שאינו ערב או מטעם שאכלנו אלא ודאי משום דס"ל דליחיד יכול להוציא הוצרך לומר דטעם דערבות אינו שייך ואף שלבסב"ג יש כ"מ דס"ל דהאוכל כזית אינו יכול להוציא מי שאכל כדי שביעה וכמ"ש רבינו בשמו בס"ס קצ"ז והיינו מטעם דאינו ערב · דאילו לטעם שאינו יכול לומר שאכלנו ז"מ דהא אכל כזית · מ"מ הלא סתום ור"י ורא"ש ורבינו לא ס"ל כסה"ג וכמ"ש שם ע"ש אלא מחוורתא כמ"ש ודו"ק · שוב מצאתי כדפי' כן למ"ו וז"ל ונראה בעיני דהסמ"ק יפה כתב דלא אמרינן בגמרא אלא ולהוציא את הרבים עד שיאכל כזית דגן דקאי אעובדא דינאי המלך והיינו טעמא שצריך לומר נברך שאכלנו כו' אבל לעולם להוציא חבירו בלא זימון לא צריך כזית מאחר שמן התורה מוציא אפי' לא אכל כלל כמו שהוכיחו שם התוס' להדיא א"כ מדרבנן נמי מוציא מאחר שאינו מברך נברך שאכלנו ומ"ש וכן הירושלמי מסמיך ליה מקרא דמשמע לעולם בעינן כזית הלא הסמ"ק בעצמו כתב ובירושלמי לא משמע הכי אלא ר"י סומך אתלמודא דידן דדוקא להוציא רבים בעינן כזית כדי שיאמר בזימון ומ"מ נראה בעיני דברי הטור עיקר מאחר דאשכחן להדיא בירושלמי דבעי כזית דגן אפי' בלא זימון מניין לנו דתלמוד שלנו חולק עליו דשמא אף הירושלמי מודה דלא בעינן אכילה דאורייתא לפי שכל ישראל ערבין זה בזה כמ"ש לקמן סי' קצ"ז ומש"ה יכול לפטור אפי' מי שאכל כדי שביעה אבל מ"מ מדרבנן צריך לעולם אכילת כזית ותלמודא דידן נמי לא פליג והא דקאמר ולהוציא את הרבים כו' לאו דוקא אלא דמיירי בזימון וס"ק אע"פ שמצטרף בשתייה ועלה של ירק לזמן עליו כו' אבל הוא אינו מוציא עליו כו' ועוד רבותא קמ"ל דבכזית דגן יכול להוציא אפי' אחרים בזימון וכ"ש שמוציא בלא זימון בכזית דגן ואף דעת הרא"ש כן כמו שהוכחתי לקמן בהלכות פסח סימן תפ"ד ע"ש:

סי' קפז (א) **ראשונה** ברכת הזן כו' בפרק שלשה שאכלו ומסיים בה שניה ברכת הארץ שלישית ברכת בונה ירושלים רביעית ברכת הטוב והמטיב ב"י: (ב) **ומשה** רבינו תקנה לישראל כו' פי' נוסח הברכות דבסמוך עיין מ"ש בסי' תפח: (ג) **ולא** היה אומר עמנו כלומר שיש שנוהגין לומר הזן את העולם כולו בחסד וברחמים נותן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו עמנו: (ד) **בריך** רחמנא מלכא דעלמא כו' כצ"ל ועיין מ"ש לעיל בסי' קפ"ז: (ה) **יצא** ידי ברכת הזן והרשב"א כתב שצריך לחתום ולומר כן בריך רחמנא מרא דהאי פיתא ומותם בברוך כיון שאמרו במקום ברכת הזן שפותח וחותם בברוך והרי שנינו במקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר כו': (ו) **ועוד** קרא כתיב נודה לך כו' עיין מ"ש לקמן סי' תקכ"ב ליישב מה שכתב ג"כ שמהר"ם היה אומר וזכרינו לחיים בשב"ת ולשון המקרא הוא בפת"מ ושם לא מתמה עליו רבינו: (ז) **תניא** ר"א אומר כל מי שלא אמר ארץ חמדה טובה כו' וכתוב בשבלי הלקט פי' הר"ר בנימין לפי שראה יהושע את מרע"ה שחמד ליכנס לארץ והתפלל עליו וגם אבות העולם חמדו ליכנס שם וליקבר שם כיון שזכה הוא ליכנס לשם תקן בברכת הארץ ארץ חמדה: (ח) **צריך** שיזכיר ברי' פי' שכשנימול אברהם כרת ה' אתו ברית לתת לו הארץ: (ט) **צריך** שיזכיר תורה שנאמר ויתן להם ארצות גוים כו' בעבור ישמרו חקיו ותורותיו ינצורו וכתב הכלבו בשם הראב"ד דנשים ועבדים לא אמרי להו דנשים לאו בני ברית נינהו ועבדים לאו בני תורה נינהו וכ"ל דר"ל דנשים לא אמרי על בריתך שחתמת בבשרינו אבל ועל תורתך שלמדתנו אמרי דהא נשים מברכות ברכות התורה כמ"ש האגור בסי' ב' בשם מהר"י מולי"ן מטעם כיון שאינם אסורים ללמוד אלא תורה שבכתב וכ"ש לדברי הסמ"ג שכתב שהנשים חייבות ללמוד הדינים השייכין להן ופי' זה מוכרח מיניה וביה דהא כתב ועבדים לאו בני תורה נינהו והתם ע"כ פירושו אבל בני ברית איתנהו א"כ ה"ה גבי נשים נמי צ"ל כן ואע"פ שהתוספת כתבו דנשים ליתנהו לא בברית ולא בתורה וכבר נתבאר ב"י לעיל בריש סי' קפ"ו הכא ליתנהו בברית ותורה אבל לא בעי למימר שאין יכולין לברך נוסח זה: (י) **שיקדים** ברית לתורה כו' לשון גמרא משום דתורה נתנה בג' בריתות ומלה בי"ג בריתות: (יא) **ברית** ותורה וחיים:

ואין

אלא על שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה ועל שהוצאתנו מארץ מצרים שהרי אומר אחר כך על בריתך שחתמת בבשרינו ועל תורתך שלמדתנו ודי בפ"א רבי אבא אומר צריך שיזכיר בה הודאה תחילה וסוף וזה שאומרים בה ועל הכל אנו מודים לך (יב) ואצ"ל קודם החתימה ונודה לך סלה באמת על הארץ ועל המזונות דא"כ ה"ל ג' וכשם שאין לפחות כך אין להוסיף וחותם (יג) בא"י על הארץ ועל המזון (יד) והחותם ברוך מנחיל ארצות הרי זה בור וכל מי שמשנה המטבע או שלא הזכיר מה שחייבו חכמים להזכיר לא יצא י"ח : כתב אחי ה"ר יחיאל ז"ל מסופקני בהא דאמר לא יצא י"ח אי לעיכובא קאמר או למצוה והדעת נוטה דלמצוה קאמר ע"כ (טו) ונ"ל כיון דברכת המזון דאורייתא לעכובא קאמר וצריך לחזור ואם סיים הברכה חוזר לראש ובחנוכה ופורים אומרים בה על הניסים כשיגיע למקום שאתה חונן ומזמן לנו בכל יום (טז) ובכל עת ובכל שעה (ג) ואם שכח ולא אמרו א"צ לחזור :

קפח **שלישית** בונה ירושלים ודוד ושלמה תקנוה דוד תקן על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ושלמה תיקן על הבית הגדול וכו' [א] ולא למימרא שלא ברכו אותם עד שבא דוד ושלמה דהא דריש להו כולהו מקרא (א) אלא הם תקנו המטבע לפי מה שניתוס' טובה לישראל דודאי קודם הכיבוש ובנין הארץ לא אמרו כמו אחר הכיבוש והבנין כמו שאין אנו אומרים מטבע שטבעו דוד ושלמה שאנו מבקשים להחזיר המלכות ולבנות הבית והם היו מבקשים להמשיך שלות הארץ והמלכות והבית ומתחיל רחם ה' אלהינו על ישראל עמך ועל ירושלים עירך (ב) וחותם ברוך אתה ה' בונה ירושלים ואומר

אלא על שהנחלת לאבותינו וכו' כ"כ שם התוספות וכן משמע מפרש"י וגם המרדכי כתב בסוף ברכות שהאומר ברית ותורה לא חש לקימחיה שלא רצה התלמוד לומר שיזכיר התיבות ממש אלא מעניים שעל בריתך היינו ברית ועל תורתך היינו תורה : **וכתב** הכלבו בשם הרשב"ס דנשים ועבדים לא אמרי להו דנשים לאו בני ברית נינהו ועבדים לאו בני תורה נינהו : ב"ה ותמהני דעבדים איתנהו במצות שהאשה חייבת וגם על הנשים יש לדון שאין נקרא אדם אלא כשיש לו אשה הוי ליה זכר ונקיבה גוף אחד ושפיר מצי למימר על בריתך שחתמת בבשרינו :

רבי אבא אמר צריך שיזכיר בה הודא' תחלה וסוף ג"ז בפרק ג' שאכלו (מט :) ופירש"י בתחלה וסוף נודה לך ה' אלהינו ועל כולם ה' אלהינו אנו מודים לך : **וחותם** על הארץ ועל המזון מפרש בפרק ג' שאכלו שם דלית בה משום חותמים בשנים דמשמע ארץ דעבדא מזון : **והחותם** ברוך מנחיל ארצות ה"ז מגונה ג"ז בפרק ג' שאכלו שם ונ"ל דטעמא משום דמנחיל ארצות שייך גם לשאר עמים שהנחילם ארצות ואנו צריכים שיברך על הנחלת א"י ביחוד : **וכל** מי שמשנה המטבע או שלא הזכיר מה שחייבו חכמים להזכיר לא יצא י"ח בפרק ג' שאכלו שם כל שלא אמר ברית ותורה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא י"ח : **ומ"ש** רבינו ונ"ל כיון דברה"מ דאורייתא' לעיכוב קאמר וצריך לחזור יש לתמוה' דנהי דברה"מ דאורייתא המטבע שלה הוא דרבנן וכיון שאינו משנה אלא מטבע שהיא מדרבנן ב איפס' דילא אבל מדברי הרמב"ם בפ"ב משמע דלעיכובא קאמר וכדברי רבינו וגם הרא"ש כתב בפרק ג' שאכלו כל שלא אמר ברית ותורה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא י"ח פר"ח וכן בכולהו אם לא אמר לא יצא י"ח ובהדיא תניא בתוספתא ר' יוסי אומר אף מי שלא הזכיר ברית בשל ארץ מחזירין אותו וכתבה הרשב"א בפרק אין עומדין וכ"כ בהדיא בירושלמי ספ"ק דברכות אם לא הזכיר תורה בארץ מחזירין אותו אם לא הזכיר ברית בארץ או שלא הזכיר בבונה ירושלים מלכות בית דוד מחזירין אותו (ג) :

ובחנוכה ופורים אומרים בה על הנסים כשיגיע למקום שאתה חונן וכו' בפרק במה מדליקין (כד ·) אסיקנא בחנוכה אין צריך להזכיר בברכת המזון ואם בא להזכיר מזכיר בהודאה והפוסקים כתבו סתם שצריך להזכיר : **ומ"ש** ואם שכח ולא אמרו א"צ לחזור פשוט הוא שהרי אמרו אין צריך להזכיר והיאך איפשר לומר שצריך לחזור אם לא הזכיר וכ"כ הרמב"ם בפ"ב וכתב סמ"ג דהכי תניא בתוספתא דברכות ובהג"מ החדשות כתב שראבי"ה סובר שחוזר כדאמרי' בירוש' והם דחו דבריו וגם בעל ת"ה כתב בסי' ל"ח דלא קי"ל הכי כלל ואפי' נזכר תיכף כשחתם בברכ' הודא'· וכ"כ הכלבו וכתב דהיינו כשסיים אבל אם לא סיים כשיגיע להרחמן יאמר הרחמן עשה נסים ונפלאות עמנו כמו שעשית לאבותינו בימים ההם ובזמן הזה בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול וכו' וכן יעשה בפורים :

קפח **שלישית** בונה ירושלים ודוד ושלמה תקנום בפ"ג שאכלו (מח :): **ומ"ש** רבינו ולאו למימרא שלא ברכו אותה עד שבא דוד ושלמה וכו' כבר נתבאר במה שכתבתי בסימן קפ"ז : **וחותם** בא"י בונה ירושלים כתב המרדכי בסוף ברכות שמהר"ם היה אומר בונה ברחמיו והכלבו וא"ח כתבו שאינו נוסחא מדויקת לפי שלא תבנה

ומוכרת ואיכא למיטעי בהתחלה נודה לך את פלוני ואף על גב דאומר אח"כ ה' אלהינו כבר אמר שלא כהוגן ומה שהשיב רבי' עליו מקרא דנודה לך לעולם אינה תשובה דמהי תיתי שיכינו מלשון זה טעות נודה לך את פלוני מה שאין כן בברכת המזון דכיון דאורח מברך איכא מקום להבנת טעות דמברך לבעה"ב ואומר אליו נודה לך ומה"ט הזהירו רז"ל דאין לומר למי שאכלנו כמו שיתבאר בס"ד :

וא"צ לומר קודם החתימה ונודה לשמך הגדול סלה באמת ברוך אתה ה' על הארץ ועל המזון נראה שאותן שנהגו כך סבירא להו דלשון תחלה וסוף משמע בסופו ממש כמו בתחלתו ממש ואילו ועל הכל אנחנו מודי' לך הוא באמצע ודוקא בסוף ממש דה"ל סמוך לחתימה מעין פתיחה ורבי' הכריע שאין לאמרו דאין להוסיף וס"ל כיון דעיקר ברכה ניתקנה על הארץ אם כן עיקר הפתיחה היא על שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה וזה אמרו גם כן סמוך לחתימה ככתוב ואכלת וגומר על הארץ הטובה אשר נתן לך וחותם ברוך אתה ה' על הארץ ועל המזון אבל הודאה תחלה וסוף אינו עיקר לברכת הארץ אלא טפלה לה ולפיכך לא הויא ההודאה פתיחה לברכה זו : **וכל** מי שמשנה המטבע וכו' בפרק כיצד מברכין (דף מ') ונראה דרצונו לומר דמשנה עיקר ענין המטבע שעליה ניתקנה הברכה כגון ברכת הזן משנה אותה לענין הארץ וכן ברכת הארץ וברכת ירושלים משנה אותה לעניינים אחרים או שאומר עיקר הברכה אלא שלא הזכיר מה שחייבו חכמי' להזכיר בה כגון שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה או שלא אמר ברית ותורה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים · אבל כשהזכיר מה שחייבו חכמים להזכיר בה וגם אינו משנה עיקר ענין הברכה לענין אחר אלא שאומרה בלשון אחר פשיטא דילא וראיה ברורה מבנימין רעיא דבריך ריפתא ואמר בריך רחמנא מרא דהאי פיתא דקאמר רב התם דילא וק"ל : **כתב** אחי הר"י וכו' ונ"ל דכיון דב"ה דאורייתא דלעיכובא קאמר וכו' אע"ג דהמטבע של ברכה ודאי אינה מדאורייתא' אלא מדרבנן לאו אמטבע גרידא קאמר אלא על עיקר ענין המטבע שעליה ניתקנה הברכה ומה שחייבוהו להזכיר בה שזהו דאורייתא ואם לא אמרו ה"ל משנה ממטבע ולא יצא ידי חובתו בהא קאמר רבינו דכיון דלא יצא ידי חובת מצוה שהוא מחוייב בה מדאורייתא' ליכא לפלוגי בה ולומר דאינו אלא למצוה ולא לעיכובא דכל מה שחייב אדם לקיים מן התורה עיכובא אית ביה ולא יצא ידי חובתו אם לא קיים כתקונו ופשוט הוא והכי איתא בירושלמי מביאו ב"י : **ובחנוכה** ופורי' כו' לקמן בסימן תרפ"ב הבאתי מ"ש המרדכי ע"ש ראבי"ה דצריך לחזור ולשם הארכתי בזה ומה שיש לנהוג בזה :

קפח **שלישית** בונה ירושלים ולאו למימרא וכו' משמע שמרע"ה בירך שלשתן ותקן מטבע שלהן ואע"פ כן לא נקרא על שמו אלא הראשונה לפי שלא נשתנית ממה שתיקן אותה משא"כ השנייה שנשתנית ע"י יהושע והשלישית נשתנית ע"י דוד ושלמה ואיכא למידק דלעיל בסימן קפ"ז אבל ברכת הארץ דתקנה יהושע בשעה שנכנסו לארץ ה"ל לרבינו נמי לפרש האי ולאו למימר' דהא ס"ל לרבינו דקודם שכיבש יהושע את הארץ לא אמרו הברכה כמו אחר הכיבוש כדכתב להדיא כאן ומדברי הרשב"א למדו רבינו הביאם ב"י בתחלת סימן קפ"ז אבל בדברי הרא"ש שכתב וז"ל ולא בעי למימר שלא ברכו אותה ברכה עד דוד ושלמה דהא דריש כולהו מקרא וכו' ולא כתב כן אבל ברכת הארץ שתקן יהושע לא קשי' דאיכא למימר דס"ל להרא"ש דאף קודם כבוש הארץ אמרו ברכת הארץ במטבע זו שאומרים עכשיו ולא נשתנית ברכה זו בשום שינוי מעולם והוא לפי שאף קודם כבוש כבר הנחיל לאבותינו את הארץ כאמרו לאברהם קום התהלך בארץ לארכ' ולרחבה כי לך אתננה כדאיתא בפ' המוכר פירות (דף ק') בברייתא' א"ר יהודה משום ר' אליעזר הלך בה לארכה ולרחבה קנה מקו' הלוכו מ"ט דר"א דכתיב קום התהלך והשת' לפי זה נראה דבשעה שתיקן יהושע ברכת הארץ לא שינה בה כלום בעיקר הברכה אלא שתיקן הלשון שיהא נח וכמ"ש הרמב"ן הביאו בית יוסף בסימן קפ"ז כך נראה מדעת הרא"ש אבל מדברי רבי' שהתחיל בלשון הרא"ש וסיים בלשון הרשב"א ודאי קשי' טוב' דבסימן קפ"ז אבל ברכת הארץ היה לו לפרש ולומר ולאו למימר' וכו' וצריך ליישב דנקט עד הכא כדי לקצ' ולפרש זו וזו כאחד ולא להארי' לפרש הכא והכא : **וחותם** בא"י בונה ירושלים כתב המרדכי סוף ברכות

דרכי משה

ואיכא כפירה אלא י"ל לכל הבריות ואין המנהג כן אלא אומרים לכל בריותיו אשר ברא : (ג) שמעתי רבים שחששו לומר בנוסח זו ואומרים כי עת ושעה הוא דבר אחד וא"א רק בכל עת וטעות הוא בידם כי עת קאי על עתי השנה כגון קור וחום קיץ וחורף ושעה הם שעות היום וכן אמרינן בתפלה וטוב בעיניך לברך את עמך ישראל בכל עת ובכל שעה ולכן אין לשנות : (ב) עיין בסימן קצ"א נוסחא בבהמ"ז קצר :

והמנהג

פרישה

(יב) **ואין** צ"ל קודם החתימה כו' וכמו שאין לפחות כן אין להוסיף נ"ל דס"ק דהא צריך לאומרו כדי שתהא מעין הפתיחה סמוך לחתימה לכך כתב כאן א"צ דכבר אמר ועל הכל אנו מודים לך וכיון דא"צ ממילא א"צ להוסיף : (יג) **ברוך** אתה ה' על הארץ ועל המזון ולית ביה משום חותמים בשנים דמשמע ארץ דעבדא מזון :

(יד) **והחותם** ברוך מנחיל כו' הרי זה מגונה משום דמנחיל ארצות שייך גם לשאר עמים שהנחילם ארצות ואנו צריכין שנברך על הנחלת א"י ביחוד ב"י :

(טו) **ונ"ל** דכיון דברכת המזון דאורייתא לעיכובא קאמר כו' ויש לדחות דנהי דבהמ"ז דאורייתא המטבע שלו הוא מדרבנן אבל מ"מ הלכה דחוזרין ב"י :

(טז) **ובכל** עת ובכל שעה ואם שכח ולא אמרו א"צ לחזור כתב הכלבו דהיינו כשסיים אבל אם לא סיים כשיגיע להרחמן יאמר הרחמן יעשה נסים ונפלאות כמו שעשית לאבותינו בימים ההם ובזמן הזה בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול כו' וכן יעשה בפורים עכ"ל :

סי' קפח (א) **אלא** הם תקנו המטבע כו' נ"ל פי' לפירושו דאע"ג דכל הברכות למדנו אותן מן המקרא שהן דאורייתא ובודאי משה בירך ג' וגם עשה מטבע להן מ"מ הראשונה נקרא על שמו מפני שלא נשתנה מכמו שתקנה מרע"ה אבל ברכה שנייה שנשתנית בימי דוד ושלמה נקרא על שמן שאף אנו אין אומרים אותו מטבע שטבע דוד שאנו מתפללי' להחזיר כו' וכן ברכת הארץ וז"ל הרמב"ם בספר ההשגות אין מטבע ב"ה מן התורה אבל נצטוינו מן התורה לברך אחר אכילתינו כל א' לפי דעתו כענין בריך רחמנא מריה דהאי פיתא ובאו הנביאים ותקנו להן נוסח מתוקן הלשון ונא המליצה והזכירו בו אנחנו עוד בגלות ומלכות בית דוד משיחך במהרה תחזירנו למקומה ותבנה ירושלים כי הענין תקן שלמה וב"ד והלשון כפי הזמני' יאמר עכ"ל :

(ב) **וחותם** בא"י בונה ירושלים כו' כתב המרדכי שמהר"ם היה אומר בונה ברחמיו והכלבו וא"ח כתבו שאינה נוסחא מדוייקת לפי שלא תבנה ירושלים אלא במשפט דכתיב ציון במשפט תפדה ואם אמר ברחמיו נ"ל שאין מחזירין אותו שכבר מצינו על בנין הבית רחמים בזכריה שבתי לירושלים ברחמים ביתי יבנה בה · ועיין בש"ע · שכתב הנוסחא בונה ירושלים :

אבל

דרישה

יש לאומרו ובא"ח כתב שהמברך לעצמו אומרו ורבינו סבר שאין לאומרו כלל עכ"ל ב"י ואני בק"ש על המרדכי בררתי והוכחתי דגם דעת המרדכי הוא דאין לאומרו כלל ויחיד דנקט התם לרבותא נקטיה והרא"י שדעת א"א הוא שדוקא ביחיד יאמר אותו ולא כשהוא מזומן קמ"ל המרדכי דלא אמרינן ליה כלל ושם כתבתי והוכחתי כל זה ע"ש וכאן אין מקום להאריך :

סי' קפח [א] **ולא** למימרא שלא ברכו אותם עד שבא דוד כו' אין להקשות למה לא הקשה רבינו קושיא זו לעיל בברכה שנייה שאמר שיהושע תקנה שכבר כתבתי שבברייתא אמר שלשתן זא"ז ורבינו נקט חדא מדא ואמר שסיים שלשתן במאי דסיים פתח גם בל"ז לק"מ שהרי מל' רבינו משמע שלא קשה לו למה אנו משנים שאנו מתפללים להחזיר והם היו מבקשים להמשיך כו' וכמ"ש רבינו במה שאין אנו אומרים כו' דמשמע דממה שאנו משנים הוה ניחא ליה · וה"ע דבמה שאנו משנים שהוא מענין אמירת' לא מיקרי שינוי ומה"ט

לא

חדושי הגהות

קפז א ועוד נראה משום דצריך לברך השם על שם שבראה וגם שהנחיל אותה לנו לכן יאמר על הארץ שכולל הכל (מהרל"ח) : ב ונראה דאע"ג דהמטבע דרבנן ס"ל לרבינו דכיון ששינה המטבע ה"ל כאילו לא אמר כלל וכיון דבה"מ דאורייתא צריך לחזור ולברך (מהרל"ח) :

עיין

ואומר אמן דתניא העונה אמן אחר ברכותיו הרי זה משובח ותניא הרי זה מגונה לא קשיא בשאר ברכות מגונה בבונה ירושלים משובח מפני שהוא סיום הברכות דהטוב והמטיב לאו דאורייתא (ג) [ב] וטוב לאומרו בנחת (ב) שלא יזלזלו בברכת הטוב שמתוך כך יבינו שאינה מן התורה (ד) וצריך להזכיר בה מלכות דוד וזהו שאמר על מלכות בית דוד משיחך ואין להזכיר בה שום מלכות אחר לכך אין לומר א"מ רוענו: (ה) וכן אין לומר מלכותך (ג) ומלכות בית דוד כו' (ו) אלא מלכות בית דוד עבדך משיחך ובשבת מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה ופרש"י א"צ לשנות בפתיחתה דרחם נמי היינו נחמה והכי

ברכות שמהר"ס היה אומר בונה ברחמיו והכל בו ואורחות חיים כתבו שאינה נוסחא מדוייקת לפי שלא תבנה ירושלים אלא במשפט דכתיב ציון במשפט תפד' עכ"ל ומביאו בית יוסף ומהר"ש לוריא כתב שכדברי הר"ס עיקר דמאחר דפתיחת' ברחם ה' אלהינו וכו' החתימה נמי ברחמים דה"ל חתימה מעין פתיחה ומה שהקשה בכל בו מדכתיב ציון במשפט תפדה לאו קושיא היא דדוקא הפדייה במשפט הוא אבל שתהא מבונה ומתוקנת בכבודה יותר מכבוד בית ראשון הוא ברחמיו ית' להיות שכינתו לשם כבראשונה ופסוק מלא הוא בירמיה הנני שב שבות אהלי יעקב ומשכנותיו ארחם וגו' ונאמר בזכריה ויאמר המלאך עד מתי לא תרחם את ירושלים וגו' ועוד עיקר פשוטו של פסוק ציון במשפט תפדה הוא לומר דבעבור המשפט שיעשו בה דין ומשפט צדק ואמת תהיה זוכה שתפדה ע"כ והכי נקטינן לומר בונה ברחמיו ירושלים וכ"כ בהגהת ש"ע :

ואומר אמן וטוב לאומרו בנחת כו' בריש פ' שלשה שאכלו סוף (דף מ"ה) קאמר תלמודא דאביי עני אמן אחר בונה ירושלים בקלא כי היכא דלישמעו פועלים וליקמו לעבידתייהו דהטוב והמטיב לאו דאורייתא ואין צריכין לאומר' כלל רב אשי עני ליה בלחישא כי היכא דלא לזלזלי רבנן בהטוב והמטיב כך היא גירסת ספרים ישנים וכך העתיק מהרא"י בת"ה סי' ל"ט דאפילו רבנן יזלזלו בה אם יענו בקלא דמראין שאינן מחוייבין בברכה זו כמו ג' הראשונות ומשמע דלרב אשי אף אותו שמברך ב"ה בקול רם להוציא את הרבים ידי חובתו לא יאמר אמן זה אלא בלחש שלא יזלזלו בו ואצ"ל במי שמברך ב"ה ביחיד בלחש דפשיטא דאין לו לומר אמן זה בקול רם ולענין הלכה פסקו התו' ע"ש בה"ג כרב אשי וכ"כ בהגהת מיימוני ע"ש מהר"ס וכן הוא במרדכי וכן פסק בש"ע אבל בהגהת ש"ע כתב דנהגו העולם כשמזמנים בג' דכל המסובין וגם המברך עונה בקול רם וכתב דאף למאן דפוסק כרב אשי אין לחוש כאן לזלזולא כיון שהכל עונין אמן בקול רם על כל ארבע ברכות של ב"ה ואיני רואה שורש לדברים אלו דמה בכך שעונין כל המסובין אמן על כל ארבע הברכות מכל מקום כיון שהמברך אינו עונה אמן על ברכותיו אלא לאחר בונה ירושלים ידעי דהטוב והמטיב לאו דאורייתא ויזלזלו רבנן בה ותו דהא רב אשי הוה חייש לזלזולי אף עפ"י דגם אבל רב אשי היו כל השומעים נזהרים לענות אמן אחר ברכותיו בקול רם . אלא נראה דהמנהג נתפשט ע"פ דעת אלפסי ורמב"ם וסמ"ג וסמ"ק שכולם לא הזכירו האידנא אם יענה בקלא כאביי או בלחישה כרב אשי ובע"כ צריך לפרש דס"ל דרב אשי נמי לא פליג אדאביי אלא היכא דאיכא פועלים דאי עני בקלא כי היכי דליקמו לעבידתייהו איכא למיחש דיזלזלו בברכה זו דהטוב והמטיב אפילו כשמברכים ב"ה בביתם אבל לדידן דליכא פועלים לא חיישינן לזלזולא ואפילו רב אשי מודה דלא בעינן בלחישא והשתא מתיישב טפי לישנא דרבינו שכתב וטוב לאומרו בנחת דלא פסק לא כאביי ולא כרב אשי ומנ"ל הא אלא נראה דס"ל דלדידן לא חיישי' לזלזולא כיון דליכא פועלים ומצוה היא דעני בקלא משום דהעונה אמן אחר סוף ברכת המזון בבונה ירושלים ה"ז משובח אלא דמ"מ טוב לומר בנחת ולא בקול רם ביותר כי אז נראה שנתכוין להודיע שגם נגמרו הברכות ואיכא למיחש לזלזולא כנ"ל הטעם למנהג שלנו :

וצריך להזכיר בה מלכות בית דוד וכו' בפ' ג' שאכלו סוף (דף מ"ח) תניא ר"א אומר כל שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלם לא יצא י"ח ובסי' קפ"ט יתבאר בס"ד דין זה בשלימותו וכתב הרמב"ם בפ"ב הא דצריך להזכיר בה מלכות בית דוד מפני שאין נחמה גמורה בירושלים אלא בחזרת מלכות בית דוד ומביאו ב"י וע"ש :

ומ"ש וכן אין לומר מלכותך ומלכות בית דוד וכו' אלא מלכות בית דוד עבדך משיחך כצ"ל ובמקצת ספרי רבינו כתוב וכן בשבת אין לומר וכו' וט"ס הוא וצריך להעביר הקולמס על תיבת בשבת : **ובשבת** יתחיל בנחמה ופי' רש"י שא"צ לשנות וכו' רצונו לומר דאעפ"י דבתפלו' של שבת משנה בפתיחתה ובחתימת' דמתחיל אתה קדשת ישמח משה אתה אחד וחותם מקדש השבת אפ"ה בב"ה א"צ לשנות אלא מברך בפתיחתה ובחתימתה כמו בחול אלא דבאמצע הברכה מוסיף רצה והחליצנו אבל הרי"ף כתב דצריך לשנות הלשון בשבת בפתיחתה

תבנה ירושלים אלא במשפט דכתיב ציון במשפט תפדה ואם אמר ברחמיו נ"ל שאין מחזירין אותו שכבר מצינו על בנין הבית רחמים בזכריה א שבתי לירושלים ברחמים ביתי יבנה בה (א) : **ואומר** אמן דתניא העונה אמן אחר ברכותיו וכו' עד בבונה ירושלים משובח בר"פ שלשה שאכלו (מה :) :

וטוב לאומרו בנחת וכו' שם אביי עני ליה בקלא כי היכי דלישמעו פועלים וליקומו דהטוב והמטיב לאו דאורייתא רב אשי עני ליה בלחישא כי היכי דלא לזלזלי בהטוב והמטיב ופרש"י כי היכי דלישמעו פועלים וידעו שנגמרה כל הברכה שהרי אין המברך עונה אמן אלא לבסוף וליקומו לעבידתייהו ואי משום דמפקא להו מהטוב והמטיב לא איכפת ליה דסבר לאו דאורייתא היא אלא ביבנה תקנוה על הרוגי ביתר שניתנו לקבורה רב אשי עני להשתא אמן בלחישה כי היכי דלא לישמעו וידעו שגמר הברכות ויזלזלו בהטוב והמטיב ומיהו משום דסוף ברכותיו היה ותניא בברייתא ה"ז משובח לא סגי דלא עני ליה וכתבו התוספות רב אשי עני ליה בלחישה וכ"פ בה"ג ועוד לדידן דליכא פועלים אפי' אביי מודה אבל הרי"ף והרמב"ם לא הזכירו אם יענה אמן זה בלחישה או בקול רם : ובהגמ"י כתב בפ' א' מהר"ס נהג כרב אשי וכן נכון לנו לעשות דטעמא דאביי לא שייך לדידן כי אדעתא דהכי משכירין פועלים שיהיו קורין ומתפללים כשאר כל אדם ועוד דרב אשי בתראה הוא וכ"פ בה"ג עכ"ל :

וצריך להזכיר בה מלכות בית דוד וכו' בפ"ג שאכלו (מח :) כל שאינו אומר ברית ותורה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא י"ח וגבי הא דאמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן (מט .) הטוב והמטיב צריכה מלכות ואסיקנא דהיינו לומר שצריכה תרי מלכיות חד משום דידה וחד משום בונה ירושלים אמרינן דכיון דבברכת בונה ירושלים מזכיר מלכות בית דוד לאו אורח ארעא דלא אמר מלכות שמים וכת' שם הרא"ש שצריכה ב' מלכיות חד דידה וחד דבונה ירושלים כדמפרש ואז"ל כיון דתקנו לומר מלכות בית דוד בבונה ירושלים ראוי להזכיר בהם ג"כ מלכות של עולם אלא שלא רצו להזכיר מלכות של עולם אלא ב"ו ולכן תקנו להזכיר מלכות בהטוב והמטיב הלכך בבונה ירושלים אין לומר אבינו מלכנו רוענו וכ"כ המרדכי בשם התוס' וגם ה"ר יונה כתב שם ומצינו למדי' שהאומרים בבונה ירושלים ומלכותך ומלכות בית דוד טועים הם שאין להם להשוות ביחד מלכותא דארעא ומלכותא דשמיא שאם היה מותר לומר מלכותך בבונה ירושלים לא היו צריכים לומר שיאמר אותה בברכה אחרת לתשלומין . והרשב"א כתב ומכאן שאין אומרים ומלכותך ומלכות בית דוד משיחך אלא הקם מלכות בית דוד וכן נמי משמע דמאן דאמר בה אבינו מלכנו רוענו טעות הוא דאבינו מלכנו חשיב נמי מלכות שהרי חד מהני דמדכרין בהטוב והמטיב הוי האל אבינו מלכנו וחשבינן ליה כהזכרת מלכות . ומ"מ יש להסתפק בזה הרבה שהרי באתה גבור אומר מי דומה לך מלך ממית ומחיה בקדושת השם חותמים בימים שבין ר"ה לי"ה המלך הקדוש ובברכת השיבה שופטינו המלך המשפט ובשאר הימים מלך אוהב צדקה ומשפט ובברכת סליחה מחל לנו מלכנו ובברכת רפואה מלך רופא ובאהבת עולם אבינו מלכנו בעבור אבותינו שבטחו בך ובאמת ויציב מלכנו מלך אבותינו וכן באמת ואמונה וכן רבים בברכות סמוכות והדברים צ"ע עכ"ל . ואפשר לומר שאף ע"פ שא"צ להזכיר מלכות בברכה הסמוכה אם רצה מזכיר ואינו נמנע ומש"ה באותם ברכות שהביא הרב אנו מזכירים מלכות אע"פ שהן סמוכות ואם לא היו סמוכות הדבר ברור ודאי שהיה מספיק באותה הזכרה ומפני כך ג"פ שמזכיר מלכות בהטוב והמטיב אנו אומרים שעולים לג' ברכות כיון דמלכות המוזכרים בה שלא במקום פתיחה וחתימה הם עולים להזכרת מלכות דשאר ברכות ראוי שיהיו הזכרות מלכות שבה בלי תוספת ומגרעת כדי שיהיה ניכר דג' הזכרות דמלכות שבברכה זו מכוונים כנגד ג' ברכות . ובשאר ברכות אין להזכיר שם מלכות שמים כלל בבונה ירושלים שלא להשוות מלכותא דארעא למלכותא דרקיעא ובברכת הודאה ג"כ אינו מזכיר מלכות שמים כדי שלא לעשותה מעולה מברכ' בונה ירושלים כנ"ל :

וכתב הרמב"ם בפ"ב שהטעם שצריך להזכיר מלכות בית דוד בברכה זו היינו מפני שהוא ענין הברכה שאין נחמה גמורה אלא בחזרת מלכות בית דוד . ובשבלי הלקט כתב הטעם פי' ה"ר בנימין לפי שצריכים אנו להזכיר מלכות שמים ומלכות בית דוד ובית המקדש לפי שארז"ל ביום שנחלק בית דוד כפרו בג' דברים בהקב"ה וב"ה ומלכות בית דוד ואין נגאלין עד שיחזרו ויתבעו שלשתן וגם בתפלה מזכירין שלשתן משען ומבטח לצדיקים זו מלכות שמים בונה ירושלים זה ב"ה מצמיח קרן ישועה זה מלכות בית דוד : **ובשבת** מתחיל בנחמה ומסיי' בנחמה ג"ז בפ"ג שאכלו (מח .) ופרש"י מתחיל בנחמה כלומר א"צ לא לסיי' ולא להתחיל בשל שבת וכו' והתוס' כתבו יש שמתחילין בנחמנו ונותני' טעם לדבריהם דרחם הוי לשון תחנה ואין אומרים תחנוני' בשבת אבל נחם אינו לשון תחנוני' כמו הנחם על הרעה לעמך ול"כ דהכל משמע

דרכי משה

קפח (א) והמנהג כדברי מוהר"ם כי מ"ש במשפט תפדה אינו ר"ל אלא אם ישפטו ישראל דין אמת בין איש לחבירו אז תפדה ציון וכמ"ש ושביה בצדקה : (ב) יש לתמוה על המנהג שלנו שנוהגים לאומרו בקול רם ואף אם נאמר דקי"ל כאביי דאמרינן בגמרא דעני ליה בקול רם כי היכי דלישמעו פועלים ויקומו ה"מ לדידהו דהוו להו פועלים אבל לדידן דלית לן פועלים אף אביי מודה לדברי רב אשי דאמר דיש לענות בלחש כי היכי דלא ליזלזלו ביה וכ"כ בא"ז בהדיא ובהג"ה סמ"ק וכ"כ התוספות והג"מ פ"א ונ"ל לתת טעם למנהג דליכא למיחש דאתו לזלזולי ביה אלא בזמן דאיכא פועלים שהולכין למלאכתן ואיכא זילזול אבל בזמן הזה אף שעונין אמן מ"מ כולן שומעין ג"כ ברכת הטוב והמטיב ליכא למיחש לזלזולי לכן עונין בקול רם כנ"ל לתת טעם למנהג אע"פ שאינו כדעת הפוסקים הנזכרים מ"מ סברא נכונה היא א"נ דלא חלקו בגמרא אלא כשמברך בפני עצמו ואינו מזמין לאחרים ולא עונין על ברכות הראשונות אבל כשעונין אמן גם על ברכות הראשונות ליכא למיחש ולכן יש לענותו בקול רם : (ג) ובאבודרהם כתב בשם ראבי"ה וכן בר"ח ויו"ט

דרישה

לא הוה קשה ליה משינוי יהושע שתיקן לומר על ארץ שהנחיל לאבותינו מפני שגם משה הנחילם ארץ סיחון ועוג ומ"מ אף שיהושע הוסיף בטובה והוסיף מעניינו לא הוה שינוי ודו"ק : [ב] **וטוב** לאומרו בנחת הא דקאמר וטוב ואע"ג דהלכה כרב אשי דהוא בתראי ואמר בלחישה ועוד השתא לא שייך לטעמא דאביי כי היכא דלשתמעו פועלים כי אדעתא דהכי

פרישה

אבל רמ"א כתב דנוהגין לומר בונה ברחמיו ירושלים . ובד"מ כתב הטעם וז"ל והמנהג כדברי מהר"ם כי מה שנאמר ציון במשפט תפדה אינו ר"ל אלא אם ישפטו ישראל דין אמת בין איש לחבירו אז תפדה ציון וכמ"ש ושביה בצדקה עכ"ל . וז"ל מ"ו בהגהותיו והעיקר לומר ברחמיו כמהר"ס וכ"ל טעם לדבר מאחר שמתחיל ברחם חותם נמי ברחמים דהוי חתימה מעין פתיחה והכלבו שכתב שלא לאומרו משום שנאמר ציון במשפט תפדה טעות הוא בידו דדוקא הפדייה תהיה במשפט אבל להיות בנויה ומתוקנת בכבודה יותר מכבוד בית ראשון הוא ברחמים ולהיות שכינתו שם כבראשונה ופסוק מלא הוא בירמיה אשיב שבות אהלי יעקב ומשכנותיו ארחם ונאמר בזכריה ויאמר המלאך עד מתי לא תרחם את ירושלים ועוד עיקר פשוטו מ"ש ציון במשפט תפדה הוא בעבור המשפט שיעשו בה וק"ל עכ"ל : (ג) **וטוב** לאומרו בנחת כו' ז"ל רמ"א בש"ע ונראה דדוקא כשמברך לבד ואין עונין אמן אחר שאר ברכות אבל כשמזמנין עונין עליו כשאר אמן שעונין על ברכות הראשונות ואע"ג דהמברך עונה ג"כ מ"מ אינו ניכר כ"כ הואיל ואחרים עונין ג"כ עמו וכן המנהג במדינות אלו לאומר' בקול רם אפילו המברך עצמו כשמזמנין ואולי הוא מה"ט ומ"ו ג"כ פסק כן בתשובה סי' מ"ד ונתן טעם לדבריו ע"ש באריכה ופי' שם שאף הטור סבר כן וז"ל שם הא' בנחת אינו ר"ל בלחישה אלא שלא יאמרו כ"כ בקלא כמו שאומרים המברכי' האמן בסוף ב"ה בקול רם אבל אומרי' אותו כדי שישמעו דומיא לדברי חכמים בנחת נשמעים שהוא לאפוקי זעקת כסילי' ועוד ר"ל שלא יחטוף לומר בונה ירושלים אמן בלי הפסק ע"ש שנתן טעם לדבריו . אלא שקשה על פי' ראשון דרב אשי אמר בגמר' דעני לה בלחש ופסקו הפוסקים כוותיה ועיין בב"י : (ד) **וצריך** להזכיר בה מלכות דוד כו' וכתב הרמב"ם בפ"ב שהטעם מפני שהוא ענין הברכה שאין נחמה גמורה אלא בחזרת מלכות בית דוד ושבלי הלקט כתב הטעם פי' הר"ר בנימין לפי שצריכין אנו להזכיר מלכות שמים ומלכות בית דוד ובית המקדש לפי שאמרו רז"ל ביום שנחלק בית דוד כפרו בג' דברים בהקב"ה ובית המקדש ומלכות בית דוד ואין נגאלין עד שיחזרו ויתבעו שלשתן : (ה) **וכן** בשבת אין לומר מלכותך כו' כן יש גירסת קצת ספרים ואין למוחקו וכן איתא נמי באשר"י וקיצור פיסקי הרא"ש וז"ל שם ואין לומר בשבת מלכותך הקם אלא ומלכות בית דוד משיחך הקם: (ו) **אלא** מלכות בית דוד ז"ל רמ"א וי"א אף כשאומרים יעלה ויבא לא יסיים מלך חנון ורחום אלא ידלג מילת מלך וסברא נכונה היא אבל לא ראיתי נוהגין כן: וס"ק

חדושי הגהות

קפח א (עיין רש"י בהושע ג' פסוק ח') :

(ז) והכי קאמר א"צ להתחיל ולסיים בשל שבת אלא מתחיל ומסיים בנחמה פירו' דתיקון הברכה דבנין ירושלים קרי נחמה בין שיתחיל רחם בין שיתחיל נחמנו (ח) [ג] ורב אלפס כתב מתחיל בנחמה שאומר נחמנו ה' אלהינו בציון עירך ומסיים בנחמה שאומר והעלנו לתוכה ונחמנו בה כי אתה הוא בעל הנחמות בא"י מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים (ט) והקשה ה"ר אפרים דהוה ליה חתימה בשנים (י) וקיימא לן אין חותמין בשנים (יא) ופירש ר"י שיש לחתום מנחם ציון בבנין ירושלים דכולה חדא מילתא היא דציון נמי היינו ירושלים (יב) וכן היה נוהג א"א הרא"ש ז"ל בפתיחה כרב אלפס [ד] ובחתימה כר"י ואומרים קדושת היום באמצע רצה

בית יוסף

משמע לשון תחנוני' ואין להקפיד אפי' אי הוי לשון בקשה כדאמרינן בירושלמי מהו לומר רועינו זונינו פרנסנו בשבת אמר ליה טופס ברכות כך הוא ומנהג שטות הוא המשנה ברכה של חול עכ"ל · וגם הרא"ש כתב דלא נהירא ליה דברי המחלקים בין נחם לרחם ולזה נוטה דעת ה"ר יונה וכן דעת הרמב"ם שא"צ לשנות ברכה של חול אלא שהוא סובר שגם בחול אם רצה מתחיל נחמנו שהרי כתב בפ"ב ברכה ג' פותח בה רחם ה' אלהינו עלינו או נחמנו ה' אלהינו וחותם בה בונה ירושלים או מנחם עמו ישראל בבנין ירושלי' ולפיכך נקראת ברכה זו נחמה בשבתות ובי"ט מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה ואומר קדושת היום באמצע כיצד מתחיל נחמינו ה' אלהינו או רחם ה' אלהינו ומסיי' מנחם עמו ישראל בבנין ירושלי' או בונה ירושלי' ואומר באמצע של שבת עכ"ל · ואפשר שגם הרי"ף אינו מצריך לשנות ברכה זו מחול לשבת ומה שהתחיל בה בנחמנו היינו מפני שאמרו מתחיל בנחמה ולא שיהא צריך להתחיל כך בשבת יותר מבחול אבל מדברי רבינו נראה שהרי"ף סובר דבשבת צריך שיתחיל נחמנו דוקא וכתב שכן היה נוהג הרא"ש ב ותמהני שהרי הוא ז"ל כ' בפסקיו דל"כ ליה דברי המצריכי' לשנות ברכה זו מחול לשבת: כתב בשבלי הלקט דמהסיא דירוש' דאמר ליה טופס ברכות כך הוא יש מוכיחין דאין למעט בהרחמן שהרי טופס ברכות כך הוא וכן מוכיח ה"ר בנימין מכאן שאפי' לדברי המפרשים פותח בנחמה נחמינו צריך לחזור ולכלול בה רחם כסדר החול וחותם ברצ' והחליצנו עכ"ל · ולמוכיחי' מכאן דאין למעט בהרחמן לא יכעס לי דהרחמן תוספת שנהגו להוסיף מעצמ' הוא ולא מיקרי טופס ברכה (ד): **ולענין** החתימה כתב ה"ר יונה שרבינו אפרי' הקשה על הרי"ף דס"ל חותם בשתי' וכתב ה"ר יונה שנ"ל שיאמר בונה ירושלי' כמו שאומר בחול ואפי' לדעת הרי"ף שאומר שיזכיר בשבת לשון נחמה בסיו' הברכה א"צ לומר אות' בחתימה עצמה אלא די שאחר שיאמר רצה והחליצנו יאמר ונחמנו בציון עירך כי אתה בעל הנחמות בא"י בונה ירושלי' · והרא"ש כתב שיש מתרצי' קושיית רבינו אפרי' דאם היה אומר מנחם עמו ובונה ירושלי' הוי חותם בשתי' אבל מנחם עמו בבנין ירושלי' חדא היא שנחם עמו ע"י הבנין וה"ר יונה ז"ל היה אומר שגם זה חושב כשתי' כמו שמצינו בהביננו שתקנו וישמחו צדיקי' בבנין עירך שהוא מעין ב' ברכות על הצדיקי' ולירושלי' אבל החותם מנחם ציון בבנין ירושלי' לא הוי כחותם בשתי' דירושלי' וציון חדא הוא ע"כ ונ"ל שמה שתירצו לקושיית רבינו אפרי' תירוץ יפה הוא ומה שהקשה רבינו יונה ממה שאמרו בהביננו וישמחו צדיקי' בבנין עירך י"ל דאע"פ שאפשר שירמוז לב' ברכות מ"מ פשטא דמילתא לא הוי אלא מעין ברכה אחת וכיון שהרי"ף והרמב"ם ז"ל הסכימו דחותם עמו ישראל בבנין ירושלי' וגם הרא"ש היה נוהג כן כפי מה שהעיד עליו רבי' ש"ד לנהוג כן (ה): **ואומר** קדושת היום באמצע שם: ומ"ש

ב"ח

בפתיחתה ובחתימתה שאומרים נחמינו וכו': **ומ"ש** רבינו ועל מה שאמר שמסיים מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים הקשה ר' אפרים דה"ל חתימה בשתים וקי"ל אין חותמין בשתים ופר"י שיש לחתום מנחם ציון בבנין ירושלים וכו' וכן היה נוהג א"א הרא"ש בפתיחה כרב אלפס ובחתימה כר"י לכאורה משמע דר"י פי' דבשבת אין לחתום בונה ירושלים כמו בחול אלא צריך שיאמר מנחם ציון בבנין ירושלים ותימה דהלא כתו' בד"ה מתחיל בנחמה הביאו פי' הקונטרס לאו דוקא מתחיל בנחמה וכו' ויש שמתחילין בנחמינו וחותמים בנחמות ציון עירך ובניין ירושלים כו' עד ומנהג שטות הוא המשנה ברכה של חול עכ"ל אלמא להדי' דאין לשנות לא בפתיחה לומר נחמינו ולא בחתימה לומר מנחם ציון בבנין ירושלים אלא בפתיחה אומר רחם ובחתימה אומר בונה ירושלים וכפי' הקונטרס וכ"כ בסמ"ג עשה כ"ז (דף ק"ט ע"ג) בשבתות וי"ט מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה ואומר קדושת היום באמצע פי' רבינו יצחק כדרך שמתחיל בנחמה רחם על ירושלים עירך כך מסיים בנחמה בא"י בונה ירושלים ולא יסיים בא"י מקדש השבת כמו בתפלה ויש משנים וכו' ואין לשנות וכו' עכ"ל מבואר מדבריו שדברי התו' הם דברי ר"י וכ"כ בשלטי הגבורים וז"ל והתו' ורש"י כתבו דבין בחול בין בשבת מתחיל ברחם וחותם בבונה ירושלים וכו' והרא"ש היה נוהג בפתיחה כדברי רבינו (כלומר רבינו האלפסי) ובחתימה כדברי התו' עכ"ל והשת' קשה כיון דר"י כתב להדיא שגם בשבת אין לחתום אלא בא"י בונה ירושלים כמו בחול כמ"ש בתו' שאין לשנות אלא מסיים כמו בחול ושכך היה נוהג הרא"ש בחתימה כדברי התו' היאך כתב רבינו ע"ש ר"י שיש לחתום בשבת מנחם ציון בבנין ירושלים ושהרא"ש היה נוהג כך ונראה למ"ש רבינו דפר"י שיש לחתום מנחם ציון בבנין ירושלים אין דעתו לומר דצריך לחתו' בשבת מנחם ציון בבנין ירושלים ואין לו לחתום כמו בחול בא"י בונה ירושלים דהא פשיטא דלכתחלה לא ישנה אלא יחתום בא"י בונה ירושלים כמו בחול אלא דעל מה שהקשה רבינו אפרים אדברי הרי"ף דכשחותם מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים ה"ל חתימה בשתים הביא רבינו פר"י שיש לחתום מנחם ציון בבנין ירושלים ולא ה"ל חתימה בשתים דחד' היא דציון כמי היינו ירושלים אבל אין דעת ר"י שצריך לחתום כך אלא שיש לחתום כך אם הוא רוצה ואינו עובר על דעת רז"ל דאין חותמין בשתים דחדא היא ולמד רבינו מדברי התו' שכך פר"י דמדכתבו ויש שמתחיל בנחמנו וחותמין בנחמת ציון עירו ובנין ירושלים ונותנין טעם לדבריהם דרחם הוי לשון תחנה וכו' ולא נהירא דהכל משמע לשון תחנונים ואין להקפיד אפילו אי הוי לשון בקשה וכו' עכ"ל מדנשאו ונתנו התו' לדחות סברת המתחיל בנחמינו וסובר דרחם הוי לשון תחנה דנחם נמי הוי לשון תחנה ואין להקפיד אפילו אי הוי לשון בקשה ומסקנתם דמנהג שטות הוא המשנה ברכה של חול ולא נשאו ונתנו לדחות סברתו במאי דחתים בנחמת ציון ובנין ירושלים דה"ל חותם בשתים וקי"ל דאין חותמין בשתים אלמא דס"ל לר"י בתוספות דאין זה בכלל חותמין בשתים דחדא היא אלא מנהג טעות היא אם משנה ברכה של חול שלא לצורך אבל אם הוא רוצה יכול לחתום מנחם ציון בבנין ירושלים דחדא היא וכך מבואר בדברי הרא"ש שכתב וז"ל ומ"ש רב אלפס שחותם מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים הקשה עליו רבינו אפרים וכו' עד אבל החותם מנחם ציון בבנין ירושלים לא הוי כחותם בשתים דירושלים וציון חדא היא עכ"ל אלמא להדיא מדכתב אבל החותם מנחם ציון בבנין ירושלים דאין כונתו להורות שצריך לחתום כך ואין לו לחתום בא"י בונה ירושלים אלא בא להורות דהחותם כך אינו עובר על אין חותמין בשתים אבל אם חותם בא"י בונה ירושלים כמו בחול פשיטא דעדיף טפי דאין חותם אלא באחת דהיא בונה ירושלים ואין ספק דמדברי התו' למד הרא"ש להורות כך כדפי' ודבר זה בא רבינו לחדש לנו דדברי הרא"ש הללו הם לקוחים מפר"י שכך הוא דרכו בחבורו לבאר לפעמים שמ"ש הרא"ש בסתם הוא מפר"י אף על פי שאינו מפורש בתוספות שלנו להדיא שוב ראיתי שכתב ה"ר ירוחם בני"ב חלק י"ט וז"ל וה"ר יונה כתב שאפי' מנחם עמו בבנין ירושלים הם ב' ענייניס אלא אם ירצה יאמר מנחם ציון בבנין ירושלים דציון וירושלים אחד הוא עכ"ל נראה שהבין דמ"ש הרא"ש וה"ר יונה היה אומר שגם זה חשיב כשתים וכו' וכתב עוד אבל החותם מנחם ציון בבנין ירושלים לא הוי כחותם בשתים דירושלים וציון חדא היא הכל מדברי ה"ר יונה הוא וליתא אלא מדברי הרא"ש הוא שכך למד מדברי התו' אבל ה"ר יונה גופיה לא הזכיר כלל בדבריו חתימה זו לחתום מנחם ציון בבנין ירושלים אלא כתב דאין לשנות בשבת אלא לחתום בבונה ירושלים כמו בחול ואפשר דס"ל דגם חתימה זו ה"ל חתימה בשתים ואין חותמין בה ורבינו שכתב בשם פר"י דחדא היא ר"ל שכך פי' רבינו יצחק בעל התו' לא ה"ר יונה דידוע הוא דרכו של רבינו לשנות לשונו דבהזכירו רבינו יצחק בעל התוספות כותב פר"י בלא ה"א ובהזכירו רבינו יונה כותב בה"א פי' ה"ר יונה · והב"י כתב זה לשונו וכיון דהרי"ף והרמב"ם הסכימו דחותם מנחם עמו ישראל בבנין ירושל' וגם הרא"ש היה נוהג כן כפי מה שהעיד עליו רבינו ש"ד לנהוג כן עכ"ל נראה דדעתו לחזק דעת הרי"ף והרמב"ם לשנות בשבת עכ"פ ולומר מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים ואין לחתום בא"י בונה ירושלים כמו בחול שהרי גם הרא"ש הסכים כך שהיה נוהג לחתום מנחם ציון בבנין ירושלים ואעפ"י שלא היה חותם מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים מ"מ שמעינן מיניה מיהא דאין לחתום בא"י בונה ירושלים כמו בחול א"כ לפ"ז צריך לומר דהיה תופס בית יוסף דר"י סובר דצריך לחתום מנחם ציון בבנין ירושלים ולפע"ד דליתא להבנה זו דר"י ודאי מודה דעדיף טפי לחתום בא"י בונה ירושלים דאין כאן חתימה אלא באחת אלא דס"ל דיכול לחתום נמי מנחם ציון בבנין ירושלים דהא נמי חדא היא וכדפי' וכשאמר רבינו דהרא"ש היה נוהג בחתימה כר"י רצונו לומר שלא היה נוהג כרב אלפס לחתום מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים דזו ה"ל שתים אלא היה נוהג
כר"י

דרכי משה

וי"ט שאומר יעלה ויבא א"ל מלך חנון וכו' אלא יאמר אל חנון כו': (ד) ובא"ז כתב כדברי שיבולי לקט וז"ל ואומר הרחמן בשבת כדרך שאומרו בחול ואין בזה משום שואל צרכיו בשבת עכ"ל: (ה) ולא ידענא מאי קאמר דהא אדרבא העיד שלא היה נוהג כדברי הרי"ף בחתימה ותו דענין עדות זו לא קאי כלל לענין לחתום עמו ישראל או מנחם ציון אלא
אדלעיל

פרישה

(ז) **והק'** א"צ להתחיל ולסיים כו' אפשר דר"ל אין צריך לומר נוסח אחר בשל שבת כמו שאנו אומרים בתפלה קדושת היום באמצע הברכה בפני עצמה וכ"כ המרדכי בשם רש"י פ' ג' שאכלו:

(ח) **ורב** אלפס כתב מתחיל בנחמה כו' משום דרחם הוא ל' תחנה וא"א תחנונים בשבת אבל נחם אינו ל' תחנונים כמו הנחם על הרעה לעמך ולא נהירא דהכל ל' תחנונים ואין להקפיד אפילו אי הוה ל' בקשה כמו שאנו אומרים רועינו זונינו משום דטופס הברכות כך הוא ומנהג של שטות הוא המשנה ברכה של חול עכ"ל תו':

(ט) **והקשה** הר' אפרים כו' והרא"ש כתב שיש מתרצים הקושיא דאם היה אומר מנחם עמו ובונה ירושלים הוי חותם בשתים אבל מנחם עמו בבנין ירושלים חדא היא שינחם עמו ע"י הבנין· והר"ר יונה ז"ל היה אומר שגם זה חשיב כשתים כמו שמצינו בהביננו שתקנו וישמחו צדיקים בבנין עירך והוא מעין ב' ברכות על הצדיקים ולירושלים וכתב ב"י על זה דאין זו קושיא דאפשר דאע"פ שירמוז לב' ברכות מ"מ פשטא דמילתא לא הוה אלא מעין ברכה א' ומסיק וכיון שהרי"ף והרמב"ם כו' עד כפי מה שהעיד עליו רבינו ש"ד לנהוג כן· עכ"ל· וקשה הלא רבינו כתב שהרא"ש היה נוהג בחתימה כר"י עיין בד"מ שמתמה ג"כ על ב"י וכתב ואפשר גירסא אחרת היתה לו וכ"ל דה"ק שגם הרא"ש היה משנה חתימת שבת כר"י וזהו כפי מה שהעיד עליו רבינו דאילו מלשונו משמע בפסקיו שאין לשנות הנוסח' בין חול לשבת וכמ"ש הוא עצמו לעיל וכיון דגם רבינו מעיד על הרא"ש שינה בפתיחה ובחתימה מסתבר לב"י לפסוק כרי"ף ורמב"ם:

(י) **וקי"ל** אין חותמין בשני' ואין דומה לחתימת פורס סוכת שלום עלינו ועל כל עמו ישראל ועל ירושלים · דהתם שם חד דפורס סוכה על כולם · גם מה שאנו חותמין מקדש השבת וישראל והזמנים יש לתרץ הכי דהכל שם קדושה עליו ולא הוה חתימה בשתים וא"ל לשנות שע"י השבת מקדש ישראל והזמנים: (יא) **ופר"י** שיש לחתום מנחם ציון כו' כלע"ד מה שאומרים בקדושה ימלוך יי' לעולם אלהיך ציון כו' ע"ד ולציון יאמר עמי אתה:

(יב) **וכן** היה נוהג א"א הרא"ש ז"ל כו' כתב ב"י וז"ל ותמהני שהרי הוא ז"ל כתב בפסקיו דל"כ ליה דברי המצריכי' לשנות ברכה זו מחול לשבת ·· וגם הרי"ף שכתב מתחיל בנחמ' יכול להיות דלאו דוקא אלא נקט ל' הגמרא וכדפירש"י · וכ"ל דגם הטור לא כתב אלא שכן היה נוהג ולא שצריך:

ובר"ס

דרישה

דהכי משכירין פועלים שיהיו קורין ומתפללין כשאר כל בני אדם וכמ"ש ה"מ ותו' מ"מ נראה דרבינו ס"ל דמצינו דאביי אמרו בקלא דהגמרא אמר דרב אשי ענו לה בלחישה ול"ק בל' פלוגתא דלא יענה לה אלא בלחישה ש"מ דרב אשי ג"כ ל"פ אלא שלנפשיה עביד הכי ולא צוה לאחרים לעשות כן ומש"ה כתב רבינו וטוב וק"ל · ה"ג ואין להזכיר בה שום מלכות ולא כס"א דגרסי שם:

[ג] **ורי"ף** כתב מתחיל בנחמ' כו' עיין בב"י שכתב וז"ל ואפשר שגם הרי"ף אינו מצריך לשנות כו' עד אבל מדברי רבינו נראה שהרי"ף סובר דבשבת צריך שיתחיל נחמנו כו' . ולעד"כ דגם רבינו ס"ל שאין להוכיח מדברי הרי"ף שמצריך לשנות אלא שכך אמר בל' הגמרא ומש"ה לא חלק רבינו דברי הרי"ף בתרי פלוגתי דהוה ליה למכתב רש"י כתב דרחם ונחמינו חדא מילתא הוא ורי"ף לא ס"ל הכי אלא מתחיל נחמנו כו' ועוד כתב הרי"ף שיסיים בא"י מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים והר"ר אפרים הקשה ע"ז כו' אלא ש"מ דגם רבינו נסתפק בדברי הרי"ף ועוד יש הוכחה קלת מדקדקים לכתוב דברי רש"י ואח"כ כתב ע"ז ורי"ף כתב כו' והרא"ש דף פ"ד ע"ב כתב תחלה ל' הרי"ף וכתב עליו ורש"י לא כתב כן כו' ורבינו שינה לשונו משמע דלא ס"ל מוכרח דפליגי וק"ל · ומ"ש בשם הרי"ף שיאמר נחמנו יי' בציון עירך כן כתב ג"כ הרא"ש בשם הרי"ף אבל ברי"ף הנוסח בבנין עירך ע"ש דף ל"ט ריש ע"ב ע"ש:

[ד] **ובחתימ'** כר"י כתב ברי"ף והרא"ש ובדברי רבינו שיסיים מנחם עמו בבניין ירושלים וכ"כ מיימוני פ"ב ובש"ע כתב שיסיים מנחם ציון בבנין ירושלים:

הילכך

חדושי הגהות

ב ואפשר שר"ל שאף בחול היה נוהג אביו הרא"ש כן (מהרל"ח):

עמ"ש

רצה והחליצנו פי' זרזינו כמו ועצמותינו יחליץ (יג) ובר"ח ובחולו של מועד אומרים בה יעלה ויבא ואם חל שבת בר"ח או בח"ה אומר רצה והחליצנו (יד) ואח"כ יעלה ויבא ואין מזכיר של שבת ביעלה ויבא ולא של ח"ה (טו) ושל ר"ח ברצה והחליצנו: (טז) גרסינן בירושלמי תניא אסור לאדם לתבוע צרכיו בשבת רבי זירא שאיל לר' חייא בר אבא (יז) מהו למימר אבינו (יח) רוענו זוננו א"ל טופס ברכות כך הוא: ואם טעה (יט) ולא הזכיר של שבת אומר בא"י אמ"ה שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה (כ) לאות ולברית בא"י מקדש השבת: טעה ולא הזכיר יעלה ויבא בי"ט (כא) אומר בא"י אמ"ה אשר נתן ימים טובים לישראל (כב) לששון ולשמחה בא"י מקדש ישראל והזמנים. כתב הראב"ד צריך לומר לששון ולשמחה את יום חג פלוני הזה וכתב עוד שאין לומר בהן לא שם ולא מלכות לפי שאינו ברכה קבועה ודומה לברכת הזימון שאע"פ שהיא מן התורה אין בה לא שם ולא מלכות לפי שאינה קבועה וה"ר ישעיה והר"י כתבו שצריכה שם ומלכות והכי מסתברא ואי מקלע שבת וי"ט בהדי הדדי כולל ואומר ברוך שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית וי"ט לעמו ישראל לששון ולשמחה ולזכרון בא"י מקדש השבת וישראל והזמנים: והא דסגי בהך ברכה ה"מ דלא פתח בהטוב והמטיב אבל פתח בהטוב והמטיב חוזר לראש כתב א"א הרא"ש ז"ל י"א כיון שלא סיים ברכת הטוב והמטיב א"צ לחזור לראש ברה"מ (כג) (כד) אלא חוזר לתחילת בונה ירושלים ולא מסתבר לי אלא חוזר לתחלת ברה"מ וכ"כ הרמב"ם ז"ל: ואם טעה ולא הזכיר בה של ר"ח אומר ברוך שנתן ר"ח לעמו ישראל לזכרון ונסתפקו בה בגמ' אי מזכיר ביה שמחה אי

בית יוסף

כר"י לחתום בא"י בונה ירושלים כמו בחול וכמו שפי' רש"י שאליו הסכים ר"י וגם היה נוהג שלא למחות במי שרוצה לחתום מנחם ציון בבנין ירושלים וכמו שפר"י והאידנא נוהגין בין בחול בין בשבת לומר רחם ובחתימה אומר בא"י בונה ברחמיו ירושלים ואין לשנות כלל לומר מנחם ציון בבנין ירושלים דשמא גם זה ס"ל חתימה בשתים וכ"כ מהרש"ל שכך קבל מרבותיו. כתב עוד בית יוסף וז"ל מדברי רבינו נראה שהרי"ף סובר דבשבת צריך שיתחיל נחמנו דוקא וכתב שכ"כ הרא"ש וכך היה נוהג ותמהני שהרי הוא ז"ל כתב בפסקיו דלא נהירא ליה דברי המצריכים לשנות ברכה זו מחול לשבת עכ"ל גם בכאן פלטתו הקולמוס במהירות מה שאינו מתוקן דרבינו לא אמר שהרא"ש כתב כהרי"ף אדרבא השיג עליו ואמר דאין לשנות אלא כיון שאף רש"י והתו' והשותים מימיהם כתבו שאין חלוק בין נחם לרחם שהכל הוא לשון תחנה ותפלה ואפ"ה אין שום איסור דטופס ברכה כך היא לכן היה הרא"ש דעתו לצאת ג"כ כדעת רב אלפס והיה נוהג לומר נחמנו אבל בחתימה לא הסכים לנהוג כדבריו כיון שרבינו אפרים ס"ל שזהו חותם בשתים ועובר על דברי חכמים ופשוט הוא:

רצה והחליצנו פי' זרזינו וכו' מפרש"י בפ' בכל מערבין (דף ל"ט) למד רבינו לפרש כך שכך פרש"י הא דתנן ר' דוסא בן הרכינס אומר העובר לפני התיבה בי"ט של ר"ה אומר החליצנו וכו':

ובר"ח וחש"מ אומרים בה יעלה ויבא לאו דוקא ר"ח וחש"מ דה"ה י"ט ולבי אומר לי דהסופר טעה והשמיט וצריך להיות ובר"ח וי"ט וחש"מ וכו':

גרסינן בירושלמי וכו' ולפ"ז אין לגרוס רועינו בוי"ו אלא רעינו וכשב"א תחת הרי"ש והוא תפל' שיפרנ' ויכלכל אותנו וירעה אותנו וכן יש לגרוס זונינו בשקל שובינו אלהי ישענו ומתפלל שיזון אותנו ועיין בב"י: **וכתב** עוד שאין לומר בהן לא שם ולא מלכות וכו' לא קי"ל בהא כהראב"ד דיחי' הוא בדבר זה אלא כרו' פוסקים דאומר בהן שם ומלכות:

ואם טעה וכו' עד בא"י מקדש השבת פי' ה"ר יונה כיון שמוסיף בה לאות ולברית בשבת ולששון ושמחה בי"ט מיחשב כברכה ארוכה ויש בה חתימה:

ואי מיקלע שבת וי"ט וכו' עד ולזכרון נראה כיון דהשבת זכרון למעשה בראשית וי"ט זכר ליציאת מצרים ע"כ מוסיפין לומר כאן ולזכרון דקאי אתרוייהו אשבת ואי"ט:

כתב א"א הרא"ש י"א כיון שלא סיים וכו' פי' דכיון שלא סיים הטוב והמטיב ה"ל כמי שטעה בתפלה קודם שעקר רגליו דאם טעה באמצעית חוזר לאותה ברכה שטעה וגומר התפלה משם ואילך ואם טעה בג' אחרונות דחשובות כאחת חוזר לעבודה וגבי ברכת המזון הוה דינו כמי שטעה באמצעית דחוזר לאותה ברכה שטעה בה דהיינו בונה ירושלים כיון דלא אשכחן דחשובות באחת:

ולא מסתבר לי וכו' פי' דודאי כל ג' ברכות דב"ה דנפקא לן מואכלת ושבעת וברכת וגו' חשובות ג"כ כאחת מדכללן קרא בחד וברכת ולכן חוזר לתחלת ברה"מ:

ונסתפקו בה בגמרא וכו' ה"א בפ"ג שאכלו (דף מ"ט) הדר יתיב וקאמר טעה ולא הזכיר של ר"ח אומר ברוך שנתן ר"ח לעמו ישראל לזכרון ולא ידענא אי אמר בה שמחה אי לא אמר בה שמחה אי חתים בה אי לא חתים בה והאלפסי כתב וז"ל והיכא דטעה ולא הזכיר של ר"ח אומר ברוך שנתן ר"ח לעמו ישראל לזכרון ולית בה חתימה עכ"ל מדלא כתב ג"כ ואינו אומר בה שמחה אלמא דרשות הוא אם ירצה יאמר לשמחה ומפרש דמספקא ליה בגמרא אם חייב לומר לשמחה כמו בי"ט או אינו חייב אבל הא לא מספקא ליה אם רשאי לומר לשמחה דפשיטא דרשאי כיון דכתיב וביום שמחתכם ובמועדיכם ובר"ח גו' אלמא איתקש ר"ח למועד אבל רבינו מפרש איפכא דמספקא ליה שמא אינו רשאי לומר לשמחה דר"ח לא שייך ביה שמחה כו' ולכך אין לומר בה שמחה וכ"כ הרא"ש דאין לומר לשמחה והכי נקטינן אבל במה שהסכים הרא"ש כר"י דיש לחתום בה נקטינן כרב אלפס דלא חתים דספק ברכות להקל כי אין הברכה מעכב' וכן

בית חדש

ומ"ש ובר"ח חודש ובחולו של מועד אומרים בה יעלה ויבא ואם חל שבת בר"ח חודש וכו' עד ולא של ח"ה ושל ר"ח ברצה והחליצנו כ"כ סמ"ג ונתן טעם למה לא יזכיר של ר"ח ברצה והחליצנו מפני שיזכירנו ביעלה ויבא ושני פעמים למה יזכיר: **וכתב** הכלבו שמקדים של שבת לשל ר"ח מפני שהוא תדיר אבל ר"ח טבת שחל להיות בשבת מזכיר על הניסים בברכת הארץ ובברכת בונה ירושלים מזכיר שבת ור"ח ואין חוששין אע"פ שמקדימין שאינו תדיר משום דכיון דתקנו על הניסים בהודאה אין לשנות מקומו:

גרסינן בירושלמי תניא אסור לאדם לתבוע צרכיו בשבת וכו' בפ' אלו קשרים ומכאן משמע שיש לגרו' זוננו בשורק בשקל שובנו אלהי ישענו וכמו שכתבו הר"ד אבודרהם ושבלי הלקט בשם ה"ר אב"ן עזרא דהשתא אינו שם תואר אלא מתפלל לפניו שיזון אותנו ונראה שכך יש לפרש פרנסנו כלכלנו שהוא מתפלל שיפרנס ויכלכל אותנו וגם רוענו היה ראוי לפרש לפ"ז רעה אותנו בחסרון וי"ו ושב"א תחת הרי"ש ובימי חורפי שמעתי מהמדקדקים שהיו אומרים כך אבל בכל הספרים כתב רוענו עם וי"ו (ו):

ואם טעה ולא הזכיר של שבת וכו' טעה ולא הזכיר בי"ט יעלה ויבא וכו' פשוט בפ' ג' שאכלו (מט.) ואין מוזכר בגמרא שם ומלכות ולפיכך נחלקו בהם המפרשים ודעת ה"ר יונה שחותם בהם בשם ומלכות וכו' בא"ח שכן מפורש בירושל'. וגם הרשב"א כתב מסתברא דכל הני בשם ניכהו וכן נמי חתימתן בשם ואע"פ שאם היה מזכירן במקומם לא היו בשם היינו משום דכל שהוא מזכיר בברכה הסמוכה הרי הן נכללות בברכה שיש בה מלכות בפתיחתה וחתימתה דכל שסמוכה הרי הוא כאילו פותחת בברוך שפתיחת הראשונה כוללת את כולן וכן נראין דעת רבותינו הצרפתים עכ"ל. וכ"כ סמ"ק וקצת נראה כן מדברי הרי"ף וג"כ נראה מדברי הרמב"ם ז"ל בפ"ב: **כתב** הרא"ש ואף על פי שהוא סמוכה לחברתה פותח בה בברוך כיון שהיא מדרבנן מידי דהוה אהטוב והמטיב ועוד שאינה אלא אקראי בעלמא: **ומ"ש** רבינו ואי מיקלע שבת וי"ט בהדי הדדי כולל ואומר ברוך שנתן שבתות למנוחה וכו' כ"כ שם התו' והרא"ש. וכתבו הגהות מיימון בפ"ב וכן שבת ור"ח אף שאינו חותם בר"ח: **ומ"ש** רבינו והא דסגי בהך ברכה ה"מ דלא פתח בהטוב והמטיב וכו' פשוט הוא שם: **כתב** א"א ז"ל י"א כיון שלא סיים ברכת הטוב והמטיב א"צ לחזור לראש ברכ' המזון אלא לתחילת בונה ירושלים זה דעת הראב"ד בהשגות וכן דעת ה"ר יונה והרשב"א וטעמם משום דלא גרע ברכ' הטוב והמטיב ממי שרגיל לומר תחנונים אחר תפלתו שאם טעה ולא הזכיר ר"ח בעבודה כ"ז שלא סיים תחנונים א"צ לחזור כל התפלה ה"נ כ"ז שלא סיים ברכת הטוב והמטיב א"צ לחזור לברכת הזן אלא חוזר לתחילת בונה ירושלים. וכתב הרא"ש ולא מסתבר לי דשאני התם דג' ברכות אחרונות חשובות כברכה אחת שהרי אם טעה ולא הזכיר בשים שלום בספר חיים בי' ימי תשובה וכן וכתוב לחיים במודים לדברי ר"י שכתב למעלה דמחזירין אותו אינו חוזר לאותה ברכה שדילג בה אלא חוזר לתחלת רצה דהנך ג' חשובות כאחת לענין דילוג וכן בה"מ נמי חשובות כולן כברכה אחת וצריך לחזור לראש וכן פי' רש"י וכן דעת הרמב"ם בפ"ב ומאחר שהרמב"ם והרא"ש ורש"י מסכימי' לדעת אחת הכי נקטינן: **כתב** הכלבו שלשה שאכלו בשבתות וי"ט וזימנו ושכחו להזכיר מעין המאורע והם צריכים לחזור לראש בה"מ יברכו כ"א לעצמו כי מידי זימון יצאו ואינם צריכים לחזור ולזמן:

ואם טעה ולא הזכיר בה של ר"ח וכו' ונסתפקו בגמ' אי מזכי' ביה שמחה וכו' עוד נסתפקו בה בגמרא אי חתים אי לא הכל בפרק ג' שאכלו שם ופסק הרי"ף דלא חתי' וכן דעת הרמב"ם בפ"ב וכתבו הגהות מיימון שכן פסק ראבי"ה ודלא כה"ג שפסקו לחתום מקדש ישראל ור"ח כתלמוד ירושלמי והרא"ש כתב בשם ר"י דאין לשנותה משבת וי"ט ויש לחתום בה אבל שמחה מסתברא שלא יאמר דלא שייך שמחה בר"ח ע"כ. והרוקח בסי' רכ"ח כתבה בחתימה בשם פסיקתא רבתי וכיון שהרי"ף והרמב"ם מסכימים דלא חתים הכי נקטינן (ז):

ואי

דרכי משה

אדלעיל קאי דפליגי ר"י ורב אלפס אי צ"ל בפתיחה רחם או נחם וכן בחתימה אי יכול לומר בונה ירושלים כמו בחול או אם צריך לשנות ולומר נחם עמו ישראל בבנין ירושלים ואמר שה"ר אפרים הקשה על רב אלפס לענין החתימה ועל זה העיד רבינו שגם הרא"ש לא הסכים עמו לענין החתימה ואע"פ שבפתיחה היה נוהג כדברי רב אלפס מאחר שאין חילוק בין נחם לרחם היה רוצה לצאת ג"כ לדברי רב אלפס אבל בחתימה לא היה רוצה לעשות כדבריו שלא יהא כחותם בשתים ולכן לא היה חותם אלא בבונה ירושלים כמו בחול כדברי ר"י והוא דעת רש"י ג"כ וכ"כ הרר"י שיחתום בשבת בונה ירושלים וכ"כ הרמב"ם ולכן לא הבנתי דעת ב"י בזה ואפשר שהיית לו גירסא אחרת בדברי רבינו: (ו) וז"ל הא"ז ואינו אומר רוענו אלא רענו רי"ש בחטף בלשון בקשה ויש אומרים רוענו ע"ש ה' רועי לא אחסר ואומר זוננו בשורק עכ"ל: (ז) ונ"ל דבריו מטעם אחר דמאחר דספק ברכות הוא

פרישה

(יג) **ובר"ח** ובחולו של מועד אומרים בה יעלה ויבא כו' תימא למה לא הזכיר י"ט ויש לדחוק ולייש' דמשום סיפא לא נקט אלא ר"ח וחש"מ דאפילו בהו אומרים רצה ויעלה ויבא כל א' בפני עצמו ולא די דיכללוהו בשל שבת או שבת ביעלה ויבא:

(יד) **ואח"כ** יעלה ויבא וכתב הכלבו שמקדים של שבת לשל ר"ח מפני שהוא תדיר אבל ר"ח טבת שחל בשבת מזכיר על הנסים בברכת הארץ ואין חוששין אף על פי שמקדימין שאינו תדיר משום דכיון דתקנו על הניסים בהודאה אין לשנות מקומו:

(טו) **ואין** מזכיר של ר"ח ברצה והחליצנו והטעם כתב הסמ"ג מפני שיזכירנו ביעלה ויבא ושני פעמים למה יזכיר:

(טז) **גרסינן** בירושלמי תניא כו' וא"ת למה סידר וכתב רבינו האי ירושלמי כאן אדלעיל הל"ל וי"ל כדי לתרץ ביה למה אומרים יעלה ויבא שהוא ג"כ שואל בה צרכיו וה"ל כיון שאומרים אותו נוסח בכל ר"ח בתפלה וברכת המזון ג"כ אומרים אותו בשבת דנוסח הברכה כך היא והא דאמרינן אותו בתפלה אע"ג דאין שואל אדם צרכיו בג' ראשונות ואחרונות שאני הכא כיון שהוא צרכי רבים מותר לאומרם:

(יז) **מהו** למימר אבינו כו' משום דהוא ל' תחינה וא"א תחנונים בשבת:

(יח) **מהו** למימר רועינו זונינו כו' ז"ל ב"י ומכאן משמע דיש לגרוס זונינו בשורק בשקל שובינו אלהי ישענו וכמ"ש הרד"א ושבילי הלקט בשם ראב"ע דהשתא אינו שם תואר אלא שמתפלל לפניו שיזון אותנו ונראה שכך יש לפרש פרנסנו וכלכלנו שהוא מתפלל שיפרנס ויכלכל אותנו וגם רוענו היה ראוי לפרש לפי זה רעה אותנו בחסרון וי"ו ושב"א תחת הרי"ש ובימי חורפי שמעתי מהמדקדקים שהיו אומרים כך אבל בכל הספרי' כתב רוענו עם וי"ו עכ"ל:

(יט) **ולא** הזכיר של שבת אומר כו' כתב הרשב"א ואעפ"י שאם היה מזכירן במקומן לא היו בשם היינו משום דכל שהוא מזכיר בברכה הסמוכה הרי הן נכללות בברכה שיש בה מלכות בפתיחתה ובחתימתה דכל מוסמכ' הרי הוא כאילו פותחת בברוך שפתיחתה הראשונה כוללת את כולן עכ"ל והרא"ש כתב וז"ל ואעפ"י שהיא סמוכה לחברתה פותחת בברוך כיון שהוא מדרבנן ועוד שאינו אלא אקראי בעלמא:

(כ) **לאות** ולברית כו' דכיון שמוסיף לאות ולברית או לששון ולשמחה מחשיב כברכה ארוכה ויש בה חתימה. רבינו יונה. ובר"ח א"א אלא ברוך שנתן לנו ר"ח לזכרון שאין בה אריכות לדברים אפשר דמש"ה נסתפקו אם יש לחתום בה כמ"ש רבינו דלא מסתבר דתיבת לזכרון יחשב אריכות משא"כ בי"ט שאומרים לששון ולשמחה ולזכרון:

(כא) **אומר** ברוך אשר נתן י"ט לעמו ישראל לששון ולשמחה הא דאמרינן בברכה זו לששון ולשמחה טפי ממה שאומרים בעיקר הנוסח דיעלה ויבא משום דיעלה ויבא דנתקן בברכת רחם כולה מעין תחנונים הוא ודומה דהכי תיקנו נוסח יעלה ויבא משא"כ כשמסיים ברכת רחם ומברך ברכה בפני עצמה תקנו לומר ברכה שיש בה שבח להשי"ת על שנתן לנו י"ט:

(כב) **לששון** ולשמחה ולזכרון כו' כן הוא בגמ' וברא"ש וכ"כ רבי' בסמוך אבל ברי"ף ובש"ע ליתא:

(כג) **אלא** חוזר לתחלת בונה ירושלים אבל אין לומר דלא יאמר אלא ברכה דברוך אשר נתן שבתות למנוחה כו' ויתחיל בברכת הטוב והמטיב דכיון דצריך לחזור יחזור לתיקונו' דומה לשכח לומר המפל' ופתח רצה דחוזר לברך עלינו ולא לשמע קולינו כמ"ש לעיל ס"ס קי"ז:

(כד) **אלא** חוזר לתחלת בונה ירושלים מידי דהוה מטעם ולא הזכיר יעלה ויבא בתפלה ולא עקר רגליו אם רגיל לומר תחנונים אינו חוזר לראש ה"ג ברכת הטוב והמטיב לא

גרע

ואי לא מדכר עד דפתח הטוב והמטיב לא הדר לרישא דאמר שמואל טעה ולא הזכיר של ר"ח וכו' ג"ז בפרק שלשה שאכלו שם : ומ"ש רבינו פי' דבר שצריך ברה"מ וכו' כן פירשו התוספות וה"ר יונה והרא"ש והרשב"א : וכתב הרשב"א ומינה שמעי' דהאי דאסיקנא דשבתות וי"ט דע"כ אכיל מחזירין אותו ה"מ לילה הראשונה של י"ט דוקא שהיא חובה באכילת פת דגמרי' לה מלילה הראשונה של פסח הא כולהו שאר עונות די"ט ואפי' די"ט הראשון אין מחזירין אותו דאי בעי לא אכיל פת וכ"כ התוס' בפרק היסן (כז.) וכתב הרא"ש בפרק שלשה שאכלו על זה ומיהו קשה דמשמע י"ט דומיא דר"ח ור"ח דוקא ביום דאילו בלילה אפילו בתפלה אין מחזירין אותו הילכך נראה לר"י דחייב אדם לאכול פת בי"ט משום שמחה משום חלקהו חציה לאכילה ועיקר אכילה הוא לחם וכן דעת התוס' וכן דעת הר"ן בפרק היסן וכ"כ המרדכי פ"ב דביצה ולכן סתם רבינו דבריו גבי י"ט ולא חילק בין סעוד' לילה הראשון לשאר לילות: ומיהו ח"ה משמע דדינו כר"ח וכ"כ סמ"ג והכלבו בהלכות י"ט אבל בתשב"ץ סי' של"ח כתב דבח"ה אין מחזירין אותו כי אם בסעודת שחרית ושל לילה אבל אם אוכל בחצי היום סעודה אחרת אינו חוזר : ורבינו ירוחם כתב בנ"ח ח"ב דנראה מדברי הרמב"ם ורש"י שאע"פ שחייב לאכול בשבעת ימי החג י"ד סעודות אחת ביום ואחת בלילה יכול להשלימן בפירות : וכתב ה"ר יוסף שאם נזכר קודם שפתח הטוב והמטיב אומר ברוך שנתן וכו' כ"כ המרדכי בפרק ג' שאכלו וכ"כ הרשב"א בפרק תפלת השחר : ואם חל ר"ח בשב' והזכיר של שבת ולא של ר"ח היה אומר ה"ר יוסף שאין מחזירין וכו' כ"כ המרדכי שם ובהגהות מרדכי פ"ב דשבת כ' שתי הסברו' ודעת הרשב"א בפרק ג' שאכלו כדעת ה"ר יחיאל דכיון דע"כ אכיל אפי' טעה בשל ר"ח מחזירין אותו : ב"ה ולענין הלכה נקטינן כה"ר יוסף דספק ברכות להקל : וכתב אחי ה"ר יחיאל ובסעודה שלישית של שבת צ"ע אם מחזירין אותו וכו' כל זה כתבו התוספות (שם :) והמרדכי והרשב"ם בפרק ג' שאכלו והגהות מיימון כתבו בפרק ב' בשם ראבי"ה דכיון דנהוג עלמא להזכיר וגם בירך על דעת להזכיר שויוה עלייהו כחובה וכה"ג פסק בה"ג גבי תפלת ערבית אע"פ שהיא רשות כיון שהתחיל להתפלל שויה עליה כחובה ע"כ (ח) ומדברי ת"ה בסי' ל"ח יתבאר לך דלא קי"ל הכי : וכתבו התוספת ומיהו אם אכל סעודה רביעית ושכח של שבת לא הדר לרישא דודאי אם לא בעי לא אכיל הך סעודה רביעית כלל :

אי לאו משום דר"ח לא שייך ביה שמחה או דילמא כיון דכתיב וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם וגו' אלמא איתקש ר"ח למועד ולא איפשיטה הילכך אין לומר בה שמחה : (כה) עוד נסתפקו בה בגמ' אי חתים אי לא וכת' רב אלפס שאין לחתום ור"י פסק שיש לחתום ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל ואי לא מדכר עד דפתח הטוב והמטיב לא הדר לרישא דאמר שמואל טעה ולא הזכיר של ר"ח בתפלה מחזירין אותו בברה"מ אין מחזירין אותו מ"ט תפלה דלא מצי פטר נפשיה מחזירין אותו ברה"מ דמצי פטר נפשיה אי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל פירוש דבר שצריך ברה"מ שאפשר שיאכל פירות או ירקות רק שלא יתענה שאסור להתענות בר"ח (כו) [ס] הילכך לא מהדרינן ליה מ"מ כל זמן שלא פתח בהטוב והמטיב לאו חזרה הוא ואומר ברוך שנתן וכו' · וכתב ה"ר יוסף שאם נזכר קודם שפתח הטוב והמטיב אומר ברוך שנתן אפילו בלילה אע"ג דגבי תפלה אין מחזירין אותו על שכחת החדש בלילה ה"מ להחזיר אבל להוסיף ברכה אפילו בלילה נמי : אם חל ר"ח בשבת והזכיר של שבת ולא של ר"ח היה אומר ה"ר יוסף שאין מחזירין אם פתח בהטוב והמטיב (כז) אע"ג דהשתא לא סגי דלא אכיל מ"מ משום האי מיעוטא לא תקנו להחזיר וגם חיוב אכילה דהאי יומא משום שבת הוא וכתב אחי ה"ר יחיאל ז"ל ויש חולקים בזה ולזה דעתי נוטה (כח) וראיה משום יום שנתחייב בד' תפלות ה"נ כיון דסוף סוף לא סגי דלא אכיל צריך לחזור ולברך ולכ"ע אם שכח גם של שבת ונזכר קודם שפתח בהטוב והמטיב כוללו ואומר ברוך שנתן שבתות למנוחה ור"ח לזכרון ואם פתח בהטוב והמטיב חוזר לראש ומזכיר של שבת ור"ח כבתחלה וכתב אחי ה"ר יחיאל ז"ל ובסעודה ג' של שבת צ"ע אם מחזירין אותו לר"ת דאמר שיוצא במיני תרגימא בלא פת ודאי אין מחזירין אותו אפילו אם אכל פת דדמי לר"ח ולדברי המפרשים שצריך פת דילפינן מג"פ דכתיב היום גבי מן שהוא במקום פת לדידהו מחזירין אותו ע"כ :

קפט ברכה רביעית הטוב והמטיב ולאו דאורייתא היא (א) שחכמים תקנוה על הרוגי ביתר (ב) שנתנו לקבורה הילכך פותחת

וכן פסק בש"ע : פי' דבר שצריך ברכת המזון וכו' משמע מדברי רבינו דוקא ר"ח אבל י"ט לא סגי דלא אכיל פת ואין חלוק בין לילה הראשונה של י"ט לשאר י"ט והיא דעת האשיר"י פ"ג שאכלו וכ"כ התוס' לשם בשם רבינו יהודה והוא חולק על מ"ש התוספות בפרק היסן שהם דברי רבינו יצחק הזקן בר שמואל בעל התו' וכ"כ האגודה בפ' היסן שכן פר"י דדוקא בלילי י"ט הראשון וכ"כ בהגהת אשיר"י לשם ע"ש הא"ז ולענין הלכה קי"ל כתו' רבינו יהודה שהם אחרוני' וכמסקנת הרא"ש והר"ן וכ"כ בהגהת סמ"ק בהלכות סוכה וכדעת רבינו דאין חלוק בין לילה הראשון לשאר י"ט והכי נקטינן : וכתב אחי ה"ר יחיאל ובסעודה ג' של שבת וכו' איכא להקשות דכאן פסק בש"ע סעודה שלישית בשבת דינה כר"ח אלמא דתופס עיקר כר"ת דיוצא במיני תרגימא וא"צ פת בסעודה ג' ולקמן בסימן רצ"א בש"ע הביא כל הדיעות ומסיק דהעיקר כסברא הראשונה דסעודה שלישית צריך לעשותה בפת וי"ל דאזלינן לחומרא דצריך לעשותה בפת ולענין חזרה בבה"מ ג"כ אין מחזירין אותו לחומרא דספק ברכה להקל שלא לברך דשמא הוא עובר על לא תשא : כתב בש"ע בכאן סוף הסימן וז"ל היה אוכל ויצא שבת מזכיר של שבת בבה"מ דאזלינן בתר התחלת הסעודה וה"ה לר"ח ופורים וחנוכה עכ"ל והיינו כדפסק בהגה' מיימונית פ"ב מה' מגלה וכן נראה מתוך תשובת מהרי"ל בסימן כ"ו וכך פסק מהרש"ל גם בהגהת ש"ע הסכים לזה בה' פורים סימן תרצ"ה ולא כהרא"ש בתשובה כלל כ"ב דין ו' אלא דאיכא לתמוה דבש"ע בסימן רע"א ס"ו פסק להדיא כתשובת הרא"ש הפך מ"ש כאן ובסימן תרצ"ה כתב שתי הסברות ולא הכריע וצ"ע ומיהו העיקר הוא כדפסק כאן דהכל הולך אחר התחלת הסעודה וכן המנהג פשוט ולפי זה אם היה ר"ח בשבת ומשכה סעודתו עד הלילה מזכיר של שבת וגם של ר"ח בברכת המזון ואם בשבת לא היה ר"ח וביום א' הוא ר"ח אין להזכיר אלא של שבת ולא של ר"ח דבתר התחלת הסעודה אזלינן שאז לא היה ר"ח אלא שבת ולא אזלי' בתר סוף סעודה דהיא ר"ח ולא שבת :

קפט ברכה רביעית כו' בפ"ג שאכלו (דף מ"ו) הטוב והמטיב לאו דאורייתא' היא אלא דרבנן ולאו סמוכ' לחבירת' היא שאינה מברכת הארץ אבל למ"ד דאורייתא היא מברכת הארץ היא כדתני' (דף מח) אשר נתן לך זו הטוב והמטיב והויא לה ברכה הסמוכה לחבירת' ולא היה פותח בברוך אלא חותם וכדאיתא בתוספת' ר"י הגלילי היה מאריך בה וחות' וכ"כ התו' תחלת (דף מ"ט) כד"ה מאן דאמר לאפוקי מפרש"י לשם דאף למ"ד דאורייתא פותח בה בברוך לפי שפתיחתה היא חתימתה שכולה הודאה אחת היא ואין בה הפסק ודומה לברכת פירות

אם התחיל לאכול בשבת סמוך לחשיכה ומשכה לו קודם גמר סעודתו כתב הרא"ש בתשובה כלל כ"ב שאין לו להזכיר כלל של שבת בחול מידי דהוה אתפלת מנחה של שבת שאם לא התפלל אותה מתפלל במ"ש שתים של חול כי אין להזכיר של שבת בחול אע"פ שנתחייב תפלה זו בשבת וכן בני חבורה שהיו מסובין וקדש עליהם היום דקאמר ר' יוסי (קב·) גומרו סעודתן כוס ראשון אומרי' עליו בה"מ בתוספתא דברכות שונה כדברי ר' יוסי ומזכיר של שבת בבה"מ אף על גב דסעודת חול היתה כיון דמברך בשבת צריך להזכיר של שבת ה"נ אע"ג דסעוד' שבת היתה כיון דמברך בחול לא יזכיר של שבת עכ"ל וכ"כ רבינו בסי' תרצ"ה לגבי פורים שאם התחיל סעודתו ביום ומשכה עד הלילה כתב א"א ז"ל שאין אומרים על הניסים אבל בהגהות מיימון פ"ב מהלכות מגילה כתב בשם הר"ס שצריך לברך על הניסים כדאשכחן (ברכות כז·) ג רב צלי של שבת במ"ש ע"כ מצאתי כתוב בתשובה אשכנזית דלסברא זו לא תקשי מתפלת מנחה דשבת דמייתי הרא"ש דזמן תפלת מנחה עבר ואינו מתפלל במ"ש אלא לתשלומין היאך יתפלל של שבת ודינו להבדיל בראשונה אבל ברה"מ אתי על סעודה שסעד בשבת וכיון דאכתי לא צלי ערבית של חול צריך להזכיר מעין המאורע בברה"מ וכן מנהג פשוט במדינות בני רי"ת להזכיר על הניסים בכה"ג וכן מוצאי שבתות כשנמשכ' סעודתן עד הלילה עכ"ל וכ"כ בא"ח וז"ל היה אוכל ויצא שבת כתבו התוספות שמזכיר של שבת בבה"מ שהכל הולך אחר התחלת סעודה וה"ה בר"ח ופורים וכו' בתפלת נעילה אע"פ שהוא לילה מזכיר בה של שבת עכ"ל (ט) :

קפט ברכה ד' הטוב והמטיב ולאו דאורייתא היא אלא שחכמים תקנוה על הרוגי ביתר וכו' פשוט בפ"ג שאכלו (מח :): וכתב הרא"ש וקבעוה בבה"מ שכולה הודאה ואמרי' בירושל' כשנחרבה ביתר

דרכי משה

הוא נקטינן לקולא כי אין הברכות מעכבות : (ח) ונ"ל דוקא בסעודה ג' איכא למימר כה"ג מאחר דאיכא למ"ד דחובה לאכול פת דומיא דתפלת ערבית דאיכא למ"ד דחובה להתפלל ולכן אמרינן מאחר שהתחיל שויה עליו חובה אבל בר"ח ליכא למ"ד שהוא חובה ולכן לא שייך לומר שהוא חובה : (ט) וכן המנהג פשוט להזכירו : בהגהות

פרישה

גרע מתמכונים וכ"פ ר' יונה אבל הרא"ש חולק וכתב דהכי ג' ראשונות ד"ס דאורייתא נינהו ובאמת חשיבי ולכך אם טעה באמת מכן חוזר לראש כיון דבאמת חשיבי ע"ש ס"פ ג' שאכלו דף פ"ב ע"ג : (כה) עוד נסתפקו בה בגמ' אי חתי' או לא פי' בשל ר"ח אבל בשבת וי"ט אין שם ספק דבקדיא אמר ר' זירא בהם חתימה ובשל ר"ח לא כתב אי חתים אי לא ופסק ר"י שאין סילוק ביניהם : (כו) הילכך לא מהדרינן ליה וחול המועד דינו כר"ח וכתב הרמ"א דאפשר דמ"מ יכול לאומרו בתוך שאר הרחמן כמו שנתבאר לעיל גבי על הנסים בסי' קפ"ז ואולי יש לחלק כי ביעלה ויבא יש הזכרת שמים ואין לאומרו לבטלה כנ"ל וכן נוהגין עכ"ל : (כז) ואע"ג דהשתא לא סגי דלא אכיל כו' לכאורה נראה דס"ס אע"ג לטעם ולא הזכיר של ר"ש משום האי מיעוטא פי' דלא שכיח ועכשיו אתרמי כן לא הסוירו וכן פי' מסר"ס יפה אבל אין טעם לפי' זה וכי בשביל שאינו שכיח אם לא עביד כתיקונו לא יחזור ועוד דא"כ ר' יחיאל דס"ל חוזר ומביא ראייה מיום שנתחייב בד' תפלות כו' הא יש לחלק דשאני הכא דלא שכיח כמו שחילק מהרמ"י בין זה לזה ע"ש לכן נלע"ד דס"פ משום האי מיעוטא ר"ל מי שמיעט מלומר יעלה ויבא בברכת המזון לא מצינו שתקנו חזרה בשביל זה ועיין מ"ש עוד מהרמ"י בענין זה וז"ל ביום שנתחייב בד' תפלות שחייב להזכיר בה של שבת מי יימר דהתם כמי חייב לחזור ועוד דהתם הא יומא בכל פעם שבא חייב בד' תפלות אבל שחל ר"ח בשבת והו לפרקים כו' תמה אני על כל הדברים שלקמן בסי' תרכ"ג פסק הב"י ורמ"י עצמו שאם שכחו חוזר ודוקא אם הש"ץ לא הזכיר של שבת בוידוי שאומר באמצע תפלה בנעילה שם פסק דאינו חוזר הא בברכה אמצעית דנעילה חוזר וכן פסק המרדכי וכן משמע לשון ריב"ל בפרק במה מדליקין דף כ"ד שאמר י"כ שחל בשבת המתפלל נעילה צריך להזכיר של שבת יום הוא שנת חייב בארבע תפלות מלשון צריך גם מדמשום כל הד' תפלות מוכח פשוט דאם שכחו ולא אמרו חוזר ומ"ש ב"י בסי' תרכ"ג דבהגהות מרדכי משמע דיש חולקים וס"ל דאינו חוזר לא מצאתי סעד לזה · גם מ"ש מהרמ"י דשאני התם דבכל יו"כ חייב בד' תפלות לא ידעתי כוונתו הא ה"כ חייב לומר בכל פעם יעלה ויבא בברכת המזון ונלע"ל כוונתו דהבין מ"ש משום יום שנתחייב בד' תפלות אינו מביא ראיי' שאם שכח להזכיר של שבת שצריך לחזור אלא כמו שצריך להזכיר שבת בי"כ ה"כ חייב הכא לאכול בהאי יומא וממילא אם לא שכח ולא אמר יעלה ויבא חוזר וע"ז כתב דאין ראייה מתקנת הזכרת שבת לדין חזרה בשביל יעלה ויבא אבל אין דבריו נראין לי כלל ודו"ק : (כח) וראיה משום יום שנתחייב בד' תפלות קאי על י"כ שחל להיות בשבת שצריך להזכיר של שבת בכל הד' תפלות ומחזירין אותו מדברי ת"ה סי' ל' יתבאר לך דדינו כר"ח וכן פסק בש"ע :

דרישה

[ס] הילכך לא מהדרינן ליה ומ"מ כל זמן שלא פתח בהטוב והמטיב לאו חזרה היא ואומר ברוך כו' ר"ל אע"ג דאמרינן ולא מהדרינן בר"ח מ"מ ה"א דגם ברכה לא יוסיף · ע"ז כתב דלאו חזרה היא ואומר בה ברוך כו' כל זמן שלא פתח בהטוב והמטיב וכמ"ש רבינו מיד אחר זה בשם ר' יוסף שכתב וז"ל ה"מ להחזיר אבל להוסיף ברכה אפילו בלילה נמי · והיותר

סימן קפט (א) שחכמים תקנוה על הרוגי ביתר כו' וכתב הרא"ש וקבעוה בבה"מ שכולה הודאה ואמרינן בירושלמי כשנחרבה ביתר נגדעה קרן ישראל ואין עתידה לחזור עד שיבא בן דוד לכך שמכוה אבל בונה ירושלים ר"ל יהי רצון שתחזיר קרן ישראל בביאת בן דוד שהוא בנין ירושלים עכ"ל רא"ף : (ב) שנתנו לקבורה הטוב שלא הסריחו וכו' : דהוי

חדושי הגהות

ג עמ"ש במהרל"ח בסימן תרצ"ח או"ק ב' :

פירות והמצות עכ"ל ועוד פי' טעם לזה (דף מ"ו) ודחו התו' פירושו וזו היא דעת רבינו שכתב ולאו דאורייתא' היא הלכך פותחת בברוך דלמ"ד דאורייתא' היא לא היתה פתיחתה בברוך אלא חותם ואית' תו התם דכיון דרבנן היא ולאו סמוכה לחבירתה צריכה מלכות שאילו היתה דאורייתא וסמוכה לחבירתה לא היתה צריכה מלכות :

וא"א הרא"ש היה אומר בזה הסדר הוא הטיב לנו הוא מטיב לנו הוא ייטיב לנו וכו' כתב מהרש"ל אנחנו מכוונים שאין אומרים הוא הטיב הוא מטיב וכו' אלא אומרים כאחת הוא הטיב מטיב ייטיב לנו להודיע שכל זה נחשב הטבה אחת דג' הטבות היינו הטוב א' והמטיב ב' הוא הטיב מטיב ייטיב ג' עכ"ל · אכן מדברי הרא"ש לא משמע כן אלא ג' הטבות הן הוא הטיב הוא מטיב הוא ייטיב לנו וכו' וג' הטבות אלו הן מלבד הטוב והמטיב דלא ניתקן הטוב והמטיב אלא בשביל הרוגי ביתר ופירושו הטוב שניתנו לקבורה והמטיב שלא נסרחו ומלבד הטוב והמטיב צריך שיאמר ג' הטבות וכ"כ בש"ע וכך נ"ל עיקר וכן המנהג :

ובבית האבל מוסיפים בה מעין המאורע דתניא וכו' אע"ג דבפ' ג' שאכלו לא אשכחן האי לישנא שכתב רבינו מוסיפין בה אפ"ה כתב רבי' מוסיפין כדי שלא נבין מהך עובדא דמר זוטרא דפתח ובריך הטוב והמטיב אל אמת וכו' דהיה עוקר הברכה ואומר במקומה דברים אחרים דליתא דפשיטא דאין עוקרה כלל אלא צריך שיאמר ג' מלכיות וג' גמולות וג' הטבות כתקון חכמים אלא דהוסיף עליה מעין המאורע וזה נוסחו בא"י אמ"ה האל אבינו מלכנו אדירנו בוראנו גואלינו יוצרינו קדושינו קדוש יעקב רועינו רועה ישראל המלך החי הטוב והמטיב לכל אל בכל יום ויום הוא הטיב מטיב ייטיב לנו אל אמת דיין אמת שופט צדק כו' עד לחיים ולשלום הרחמן וכו' ומדברי ב"י אין נראה כך דכתב דמוסיפין על עיקר הברכה בבית האבל קאמר ואין מוסיפי' לומר כל השאר וכו' משמע דס"ל דאין אומרים אלא ג' מלכיות ותו לא ולא נהגו כן אלא אומר ג' הטבות וג' גמולות וכל השאר אלא דמוסיפין עליה בבית האבל ועיין בי"ד סי' שע"ט :

כתב הכל בו אין לומר אל שבכל יום ויום וכו' דמשמע מ"ו שתי רשויות הן ולאותו אל שבכל יום ויום מטיב לנו אנו מברכין אלא יאמר אל בכל יום ויום וכו' כתב עוד שם שנהגו לרחוץ כוס של ברכה אחר שתייתו ומעביר אותם המים על עיניו שלא לשפוך יין של ברכה לארץ למקום בזיון עכ"ל ונכון לנהוג כן בכל כוס שמברכין עליו אפי' אינו של ברכת המזון נ"ל · כתב במרדכי סוף ברכות כשמסיים לא יאמר ונאמר אמן אלא ואמרו אמן : **כתב** אחי ה"ר יחיאל וכו' ונ"ל שאין בזה משום הפסק וכו' ויש להביא עוד ראי' שאין בזה משום הפסק

פותחת בברוך דלא הויא סמוכה לחברתה ואינה חותמת (ג) דהוי מטבע קצר אע"ג דאיתא במדרש שצריך לומר בה ג' הטבות וג' גמולות אפ"ה אינה חותמת דמעיקרא לא תקנו אלא הטוב והמטיב ואח"כ הוסיפו בה דברים הללו אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן הטוב והמטיב צריכה מלכות ואסיקנא צריכה ב' מלכיות בר מדידה חדא בשביל בונה ירושלים דכיון שתקנו לומר מלכות בית דוד בבונה ירושלים ראוי היה להזכיר בו ג"כ מלכות של עולם אלא שלא רצו להזכיר מלכות של עולם אצל מלכות ב"ו הלכך תקנו להזכיר בהטוב והמטיב מלכות כנגדה ואגב שתקנו להזכיר מלכות כנגדה תקנו נמי להזכיר (ד) כנגד ברכת הארץ לכך צריך להזכיר בה ג' מלכיות וג' גמולות וג' הטבות וזה נוסחה בא"י אמ"ה כו' (ה) ולא יאמר תתברך חי לעד האל אבינו מלכנו אדירנו וכו' המלך הטוב ולא יאמר המלך החי כי אין אומרים החי אלא בבית האבל הרי ג' מלכיות ג' הטבות המלך הטוב והמטיב לכל הוא ייטיב לנו (ו) וא"א הרא"ש ז"ל היה אומר בזה הסדר הוא הטיב לנו הוא מטיב לנו הוא ייטיב לנו כסדר שאומר הגמולות הוא גמלנו הוא גומלנו הוא יגמלנו ובבית האבל מוסיפין בה מעין המאורע דתניא מה אומרים בבית האבל הטוב והמטיב ר"ע אומר מוסיף בה דיין האמת מר זוטרא איקלע לבי רב אשי איתרע מילתא בבריה (ז) פתח ואמר בא"י האל החי הטוב והמטיב אל אמת דיין אמת שופט צדק לוקח נפשות במשפט ושליט בעולמו לעשות בו כרצונו כי כל דרכיו משפט ואנו עבדיו ועמו ובכל אנחנו חייבין להודות לו ולברכו גודר פרצות הוא יגדור פרצה זאת מעלינו ומעל האבל הזה לחיים ולשלום וכו' ובעל הלכות וכן רב אלפס כתבו שאין לומר ולוקח נפשות במשפט משום דאיתא בפרק במה בהמה (נה:) יש מיתה בלא חטא (ח) וא"א הרא"ש ז"ל כתב שאין למוחקו וכן עמא דבר וא"צ י' לאומרו כתב אחי ה"ר יחיאל ז"ל נהגו להאריך בברכת הטוב והמטיב (א) הרחמן בכמה גוונים ולא ידעתי מאין בא זה להרבות בבקשה בין ברהמ"ז לברכ' בפה"ג ואפשר שנהגו לעשות כן מהא דאמרו (ברכות מו·) אורח מברך יר"מ וכו' ע"כ ונ"ל שאין בזה משום הפסק וגדולה מזו מצאנו בברכת המילה (ט) שמתפללים על

ביתר נגדעה קרן ישראל ואין עתידה לחזור עד שיבא בן דוד ולכך סמכוה אצל בונה ירושלים : **ומ"ש** רבינו ואינה חותמת דהויא מטבע קצר ואף על גב דאיתא במדרש שצריך לומר בה ג' הטבות וכו' עד ואח"כ הוסיפו בה דברים הללו כ"כ שם ה"ר יונה ז"ל וכ"כ התוספת (שם מו:) והרא"ש אבל הרשב"א נתן טעם אחר שלא רצו לחתום בה ולעשותה מעולה משאר ברכות של תורה שלמעלה ממנה וה"ר יונה כתב טעם אחר בשם רבני צרפת והוא שכל מה שאומר בברכה זו כמו ענין א' הוא שכולן שמות התואר כן שאנו אומרים שהוא מלך ומטיב וגומל וכל מה שאומר אבל הבורא משמות התואר ענין אחד הוא ואף על פי שאנו אומרים הוא יגמלנו ג"ז תואר הוא שאנו אומרים שהוא גומל אלינו בכל יום :

אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן הטוב והמטיב צריכה מלכות ואסיקנא צריכ' שתי מלכיות וכו' הכל שם (מט.) וכבר נתבאר בסימן קפ"ח :

וזה נוסחה בא"י אמ"ה האל אבינו מלכנו אדירנו המלך הטוב כלומר והרי כאן ג' מלכיות : **ומ"ש** ולא יאמר תתברך הטעם מפני שכבר אמר ברוך וכן כתב הר"ד אבודרהם ז"ל וכתב עוד וגם אין לומר האל דהא אמרי' אלהינו וכ"כ ר"ע בברכה שלאחר המגילה עכ"ל . ומיהו בנוסח הרמב"ם כתב האל בברכה רביעית : **ומ"ש** ולא יאמר המלך החי פשוט הוא : **ובבית** האבל מוסיפים בה מעין המאורע דתניא מה הם אומרים בבית האבל וכו' עד לחיים ולשלום הכל בפרק ג' שאכלו (מו:) אלא שהגירסא בספרים שלנו בהפך דהכי איתא א"ר נחמן בר יצחק תדע דהטוב והמטיב לאו דאורייתא שהרי עוקרי' אותה בבית האבל כדתניא מה הם אומרים בבית האבל ברוך הטוב והמטיב ר"ע אומר ברוך דיין האמת הטוב והמטיב אין דיין האמת לא אימא אף הטוב והמטיב ופירש"י שהרי עוקרין אותה בבית האבל אליבא דר"ע ויש לדקדק היאך כ' רבינו בבית האבל מוסיפין בה שהרי בעובדא דמר זוטרא איקלע לבי רב אשי דמייתי בסמוך משמע דעוקרין הברכה ואומרים במקומה האל החי וכו' וי"ל שעיקר נוסח הברכה אינה אלא הטוב והמטיב בלבד וכן ג' מלכיות שהם נזכרים בתלמוד וכל השאר אינו מעיקר הברכה ובבית האבל אין חוששין לומר אותו שאר ומוסיפין על עיקר הברכה אל אמת דיין אמת שופט בצדק וכו' כמצא נוסח ברכה ד' בבי' אבלים כך הוא בא"י אמ"ה האל אבינו מלכנו בוראנו גואלנו קדושנו קדוש יעקב המלך החי הטוב והמטיב אל אמת דיין אמת שופט בצדק וכו' וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ב מה' ברכות וכ"כ הר"ד אבודרהם בבית האבל כשמגיע עד רועינו רועה ישראל אומר המלך החי הטוב והמטיב אל אמת דיין אמת שופט בצדק וכו' וכ"כ הכלבו וז"ל בא"י אמ"ה לעד וכו' עד שבכל יום ויום הוא מטיב עמנו ואח"כ יאמר אל אמת דיין אמת וכו' ומשמע מדבריו דעד שבכל יום ויום וכו' קאמר ולא עד בכלל ולפ"ז מ"ש רבי' פתח ואמר בא"י האל החי הטוב והמטיב אל אמת וכו' וכן מ"ש בטוי"ד סי' שע"ט זה נסחו בא"י אמ"ה הטוב והמטיב אל אמת וכו' אינו מדוקדק דה"ל כאילו אמר מברך ברכה רביעית עד שמגיע להטוב והמטיב ואז יאמר אל אמת דיין אמת וכו' וכן יש לפרש מה שכתבו התוס' (שם) והרא"ש בפרק הנזכר והכי מברכין בא"י אמ"ה האל הטוב והמטיב אל אמת דיין אמת וכו' שדוחק הוא לומר שהם סוברים שאין אומרים ג' מלכיות בבית האבל ודע שמ"ש רבינו גבי מר זוטרא פתח ואמר בא"י האל החי הטוב והמטיב וכו' אינו כן בנוסחאות שלנו אלא ה"ג פתח ובריך הטוב והמטיב אל אמת וכו' : **ומ"ש** בשם בה"ג שאין לומר לוקח נפשות במשפט כן כתב התוספות והרא"ש שם וכתב הרא"ש שגם הרי"ף לא כתבו מאותו

דרכי משה

קפט (א) בהגהות אלפסי החדשים במרדכי דברכות מצאתי שאין לומר שבכל יום מטיב לנו אלא בכל יום ונכון הוא דלא יהא נתינת טעם למה שלמעלה ממנו שאמר המלך הטוב כו' במרדכי סוף ברכות כשמסיים לא יאמר ונאמר אמן אלא ואמרו אמן עכ"ל וכתב אבודרהם קבלתי מרבותי שבשבת י"ל מגדול ישועות מלכו בוי"ו ובחול מגדיל ביו"ד ונ"ל הטעם כי בשבת הוא מלך גדול נגד החול ומגדול מלא בוי"ו הוא החולם נקרא מלך גדול ומגדיל חסר יו"ד וחירק בלא יו"ד הוא מלך קטן ועוד מגדיל הוא בתהלים ועדיין לא מלך דוד ומגדול הוא בנביאים וכבר היה מלך עד כאן לשונו :

מ"כ

דרישה

וביותר נראה דאין קושיא מיעלה ויבא שאינה מתוקנת בל' תפלה בל' יעלה ויבא ויגיע ויראה וישמע ויפקד וזכרונינו כו' כלומר שמעלמך תזכרנו ותרחם עלינו ודוקא א"מ רועינו זונינו הוא בל' בקשה ומס"ט לא שאל בירושלמי אלא מהו מימר אבינו רועינו ולא שאלו על מה שאנו אומרים רחם יי' אלהינו אלא ה"ט מפני שאינו מתוקן בל' בקשה · ועוד דלא מיקרי בקשה כי אם שאדם מבקש על צורך פרנסה ורפואה ואורך ימים ועושר · אבל מה שאדם מבקש על בנין הארץ וביאת משיח וקיבוץ גליות לא מיקרי בקשה :

סי' קפט ז"ל ד"מ בהג"ה אלפסי החדשים מצאתי במרדכי שאין לומר שבכל יום מטיב לנו אלא בכל יום ונכון הוא דלא יהא נתינת טעם למה שלמעלה ממנו שאמר המלך הטוב כו' במרדכי סוף ברכות כשמסיים לא יאמר ונאמר אמן אלא ואמרו אמן וכתב אבודרהם קבלתי מרבותי שבשבת י"ל מגדול ישועות מלכו בוי"ו והמ"ם בחיריק ובחול יאמר מגדיל ביו"ד והמ"ם בפתח · ונ"ל הטעם כי שבת הוא מלך גדול נגד חול ומגדול מלא בוי"ו הוא חול"ם הנקרא מלך גדול ומגדיל חסר וי"ו וחיר"ק בלא יו"ד הוא מלך קטן ועוד מגדיל הוא בתהלים ועדיין לא מלך דוד ומגדול הוא בנביאים וכבר היה מלך עכ"ל :

ולענין

פרישה

(ג) **דהוי** מטבע קצרה אבל הרשב"א נתן טעם אחר שלא רצו לחתום בה ולעשותה מעולה משאר ברכות של תורה שלמעלה ממנה · וה"ר יונה כתב טעם אחר והוא שכל מה שאומר בברכה זו כמו ענין א' הוא שכולן שמות התואר הן שאנו אומרים שהוא מלך ומטיב וגומל ואע"פ שאנו אומרים הוא יגמלנו גם זה תואר הוא שאנו אומרים שהוא גומל אלינו בכל יום :

(ד) **כנגד** ברכת הארץ כו' אבל בלאו הכי לא היו אומרים מלכות לא בברכת הארץ ולא בבנין ירושלים אע"ג דקי"ל כל ברכה שאין בה שם אינה ברכה וא"כ להיות מתחלת בברכה וכמ"ש רבינו בסי' קפ"ח הא כתב רבינו לעיל סי' קי"ח דקי"ל ברכה הסמוכה לחברתה אין בה מלכות וברכה ראשונה יש מלכות בא"י אמ"ה הזן כו' וק"ל · והא דכתב טעם למה תקנו ג' מלכיות ולא כתב טעם למה תקנו ג' גמולות וג' הטבות · היינו טעמא משום דג' גמולות שאנו אומרים הוא גמלנו הוא גומלינו והוא יגמלינו וכן ג' הטבות שהוא מורה העבר וההוה ומבקש על העתיד א"ל טעם למה אומרים ג' פעמים משא"כ במלכיות שכולן מענין א' ניהו ואפילו לדידהו שהיו אומרים הטוב והמטיב לכל הוא ייטיב לנו מ"מ ג' ענינים ניכהו וק"ל :

(ה) **ולא** יאמר תתברך הטעם מפני שכבר אמר ברוך וכתב הרר"ד אבודרהם וגם אין לומר

האל דהא אמרינן אלהינו אבל בנוסח הרמב"ם כתוב האל בברכה רביעית ב"י : (ו) **וא"א** הרא"ש היה אומר בזה הסדר הוא הטיב לנו כו' ז"ל מ"ו וכ"ל שאנחנו מכוונים באמרינו הא' הוא הטיב מטיב ייטיב לנו להודיע שהטיב כאמת דהרי ג' הטבות הא' המלך הטוב והשני והמטיב והשלישי הוא הטיב מטיב ייטיב לנו ודו"ק : (ז) **פתח** ואמר בא"י האל החי כו' ז"ל הרר"ד אבודרהם כשמגיע עד רועינו רועה ישראל אומר המלך החי הטוב והמטיב אל אמת דיין אמת שופט בצדק כו' וכ"כ הכלבו בנוסח הברכה בא"י אמ"ה כו' עד שבכל יום ויום הוא מטיב עמנו ואח"כ יאמר אל אמת דיין אמת כו' ומשמע מדבריו לעד שבכל יום כו' קאמר ולא עד בכלל ולפ"ז מ"ש רבינו פתח ואמר ברוך אתה ה' האל החי כו' לאו דוקא וה"ל כאילו אמר מברך ברכה רביעית עד שמגיע להטוב והמטיב ואז יאמר אל אמת דיין האמת כו' שדוחק לומר שסובר שא"א ג' מלכיות בבית האבל וכן יש לפרש דברי התוספת והרא"ש והא דקאמר רבינו ובבית האבל מוסיפין כו' אע"ג דעקרינן הטבות והגמלות משום דזה לאו מעיקר הברכה היה מתחלה כשתקנה לעיקר הברכה אינו אלא הטוב והמטיב והוספה ר"ל מעיקר הברכה ב"י ע"ש ועיין בר"י דף ל"ח ע"א שכתב דאין עוקרים שום דבר מנוסח הברכה אלא לת"ק מוסיפין עוד לומר הטוב והמטיב שנית ול"ע הא דאמרינן בגמרא תדע שהטוב והמטיב לאו דאורייתא שהרי עוקרין לר"ע בבית האבל ולדבריו דלמא ר"ע לא פליג אלא שלא יאמר הטוב והמטיב שנית כיון שכבר אמרה אבל נוסח הברכה לעולם דס"ל דאמרי' ואי משום דא"א בבית האבל הג' הטבות והג' גמולות כמ"ש הא אינן מעיקר התיקון כמ"ש רבינו בסי' זה וצ"ל דה"ק כיון שאנו אומרים בבית האבל האל החי הטוב והמטיב אל אמת דיין אמת שמוסיפין לפניו הטוב והמטיב ולאחריו לענין אבילות א"כ בזה עוקרין פי' תיבות של הטוב והמטיב שנתקנו על הרוגי ביתר ותדע שקאמר הגמרא דלא ס"ד שהוא דאורייתא דייק ג"כ דאי דאורייתא היאך עוקרין אותו לומר הטוב והמטיב על האבל ואם דאורייתא הוא ודאי על הרוגי ביתר אמרינן לי' ועכשיו יתפרש על אבילתו ולת"ק נוסח דמש"ה היו אומרים ב"פ הטוב והמטיב אבל מר זוטרא ס"ל הלכתא כר"ע · וק"ל · ומ"מ יש לתרץ ולומר דכוונת רבינו במ"ש בבית האבל מוסיפין דס"ל הלכה כת"ק שאמר כל נוסח הברכה והי' מוסיף הטוב והמטיב משום האבל · ואע"ג דרבינו קיצר בהנוסח בדברי מר זוטרא הא בלאה"נ צ"ל דרבינו קיצר וכמ"ש ב"י ולא הוצרך לכתוב הנוסח שאומרים כל אדם : (ח) **וא"א** הרא"ש ז"ל כתב שאין למוחקו כו' ז"ל ר"י אע"פ שיש מיתה בלא חטא מ"מ כל דרכיו משפט והוא יודע למה עשה : (ט) **שמתפללין** על הילד כו' פי' שאומרים אלהינו ואלהי אבותינו קיים את הילד הזה כו' אחר שבירך בפה"ג כו' וז"ל רמ"ף בהגהותיו ועיין בי"ד סי' רס"ה וצ"ע כי הלשון מגומגם

על הילד באמצע הברכה אחר שבירך בפה"ג ומפסיק בין ברכה לשתייה :

קצ **ואחר** שסיים הכל יברך בפה"ג דיין של ברה"מ צריך לברך עליו ואין לברך עליו בתחילת בה"מ כדרך שמברכין בפה"ג בקידוש והבדלה תחילה לפי שבה"מ היא סילוק והיסח הדעת למה שלפניו הילכך אם היה מברך בפה"ג תחילה (א) הוי בה"מ הפסק בין ברכה לשתייה ויטעום המברך ואחר כך יטעמו האחרים (ב) כדרך שאמרו בברכת המוציא ויברך אחריו ברכה מעין ג' (ג) לאפוקי מה"ג ורב עמרם שכתבו שאין לברך אחר כוס של בה"מ ואם דעתו לשתות עוד לא יברך ברכה אחרונה עד לבסוף [א] ולענין שיעור שתייתו שחייב בברכה אחרונה (ד) היה ר"י מסתפק אם הוא בכזית או ברביעית לכך כתב שטוב ליזהר לשתות פחות מכזית או רביעית כדי להסתלק מן הספק והכא אי אפשר לשתות פחות מכזית הכל דבר שצריך כוס צריך לשתות ממנו כמלא לוגמא שהוא רוב רביעית הלכך ישתה רביעית שלם :

פועלים

מאותו הטעם וכן דעת הרמב"ם שלא הזכיר בפ"ב לוקח נפשות במשפט ודעת התוספות והר"י כדעת הרא"ש שאין למוחקו וכתב הר"י שאף על פי שיש מיתה בלא חטא מ"מ כל דרכיו משפט והוא יודע למה עושה וכיון שהרי"ף והרמב"ם ז"ל הסכימו לדעת בה"ג שאין לאומרו הכי נקטינן כתב הכלבו שנהגו לרחוץ כוס של ברכה אחר שתייתו ומעביר אותם המים על עיניו שלא לשפוך יין של ברכה לארץ למקום בזיון :

קצ ואחר שסיים הכל יברך בפה"ג דיין של ברה"מ צריך לברך עליו בפרק ע"פ (קג:) איפליגו מר זוטרא ורב אשי במילתא וכתבו הרי"ף והרא"ש דהלכתא כמר זוטרא דבריך אכסא קמא ואכסא דברכתא דתלמידי רב סברי כוותיה דאפי' הב ונבריך הוי כהיסח הדעת להצריך בפה"ג כ"ש בה"מ וכתב הרא"ש ומהאי טעמא נמי נשתנה בה"מ מכל דברים האחרים הטעונים כוס כגון קידוש והבדלה וברכת חתנים וברכת מילה שכולן בפה"ג קודמתו וכאן מברך בפה"ג באחרונה משום דבברכת המזון הוא מודה ומשבח לבורא על מה שאכל ושתה והיא היסח דעת והפסק על מה שעשה ואפילו על בורא פרי הגפן שיברך והכוס בידו והלכך צריך לברך תיכף לשתייתו :

ויטעום המברך ואחר כך יטעמו האחרים כדרך שאמרנו בברכת המוציא בסימן קס"ז שדינם שוה כדמשמע מהירושלמי שכתבתי שם וכמה שכתבתי שם מבואר שאם היה כוס לפני כל אחד ואחד רשאין לטעום קודם וז"ל א"ח אם היו כולם זקוקים לכוס אחד אע"פ שנתן המברך מכוסו לכוס ריקן שביד המסובין אינם רשאים לטעום עד שיטעום המברך ע"כ וכתבו הרא"ש והרשב"א בפרק ג' שאכלו על אותו הירושלמי מהתם משמע דא"צ המברך להטיל מכוסו לכוס כל אחד ואחד ובלבד שלא יהיו כוסו' שלהם פגומים אבל אם היו פגומים צריך לשפוך מכוס של ברכה לתוך כל כוס וכוס קודם שישתה המברך וכ"כ התוספות שם (מז.) ובפרק ערבי פסחים (ק.) וכתבו רבינו בסימן רע"א :

ויברך אחריו ברכה מעין ג' לאפוקי מה"ג וכו' ז"ל הרא"ש בפרק כיצד מברכין ועל היין של כוס של ברה"מ כתב בעל ה"ג שאין צריך לברך אחריו על הגפן ומילתא דתמיהא היא ושמא חשבו דבא מחמת הסעודה הוא אע"ג שהפסי' בבה"מ ולא מסתברא כוותיה וגם העולם לא נהגו כן ע"כ וכ"כ המרדכי וסמ"ג כתב דט"ס הוא בה"ג ול"נ שיש ללמד זכות על בה"ג שטעמו מההוא עובדא דאיתא בפ' ע"פ (קג:) אמימר ומר זוטרא ורב אשי הוו יתבי בסעודתא אמימר בריך על כל כסא וכסא מר זוטרא בריך אכסא קמא ואכסא דברכתא רב אשי בריך אכסא קמא ותו לא בריך ומשמע ליה דהלכה כרב אשי דבתרא הוא · וטעמו של רב אשי כתב ה"ר יונה בפרק כיצד מברכין שהוא מפני שהוא סובר שאע"פ שמפסיק בבה"מ לא חשיבא הפסקה דמדמי ליה לחברים שהיו מסובים ויצאו לקראת חתן וכלה שאם הניחו שם זקן או חולה אינם טעונים ברכה למפרע ומ"מ כיון שהסכימו הפוסקים שלא כדברי בה"ג הכי נקטינן : **ומ"ש** רבינו ואם דעתו לשתות עוד לא יברך ברכה אחרו' עד לבסוף פשוט הוא : **ולענין** שיעור שתייתו שחייב בברכה אחרו' היה ר"י מסתפק אם הוא בכזית או ברביעית וכו' כתו' פרק הישן (כו:) ובפרק בתרא דיומא (עט.) וז"ל הרא"ש בפרק ג' שאכלו ונראה דהלכה כר"מ דאמר בה"מ בכזית אע"ג דלענין יוה"כ בעינן ככותבת היינו משום יתובי דעתא וכן לענין שתיה נראה דצריך לברך על היין לאחריו ואפילו שתה פחות ממלא לוגמיו אע"ג דלענין יוה"כ בעינן מלא לוגמיו לענין ברכת היין לא בעינן כולי האי כמו שחלקתי לענין אכילה ובפ"ק דעירובין נסתפק ר"י בדבר אי סגי בכזית בשתיה כמו באכילה או שמא כיון דדריש רבי מאיר ושבעת זו שתיה בעי כביצה כדדריש רבי יהודה ואכלת ושבעת ואין שביעה פחות מכביצה או שמא יש לחלק בין שביעה דאכילה לשביעה דשתיה לכך טוב ליזהר שישתה פחות מכזית או רביעית להסתלק מן הספק עכ"ל · וגם בתשובה כלל ד' כתב בשיעור ברכה אחרונה של יין נסתפק רש"י אם הוא בכזית או ברביעית והביא ראיות לכל צד לכן צריך אדם ליזהר שישתה פחות מכזית או רביעית עכ"ל · ונראה שטעות סופר הוא וצריך להגיה ר"י במקום רש"י : **ומ"ש** רבינו והכא א"א לשתות פחות מכזית וכו' הם דברי עצמו שהוא מפרש דהא דכתב הרא"ש שישתה פחות מכזית היינו דוקא בשאר שתיות אבל בשתיה הטעונה כוס לא סגי בפחות ממלא לוגמיו שהוא רוב רביעית ומאחר ששיעור זה הוא יותר מכזית ופחות מרביעית הרי הוא בספק אם טעון ברכה אם לאו הילכך ישתה רביעית שלם :

אם המסובין שנים או יותר ולא רצה המברך לטעום וטעם אחר כמלא לוגמיו כתב רבינו בסימן רע"א דמשמע מעירובין (מ:) דילא בכל הדברים הטעוני' כוס חוץ מקידוש וא"א ז"ל כתב שגם בקידוש יוצאים בטעימת האחר ומיהו צריך אחד מן המסובין לשתות מלא לוגמיו ואין שתיית שנים מצטרף למלא לוגמיו דלא מיקרי שתייה של הנאה בפחות ממלא לוגמיו ואכן בעינן שיהנה אחד מהם משתיית כוס של ברכה ומ"מ מצוה מן המובחר שיטעמו כולם עכ"ל :

כתב האגור רבינו יצחק צרפתי כתב נראה שיש להחמיר ולברך אחריו אפי' שתה פחות ממלא לוגמיו והוא ששתה ד' חומשי ביצה כדאמרינן בע"פ (קח.) והוא דשתה

הפסק ממנהג העולם שבליל פסח כשגומר ההלל על כוס רביעי ואומר הלל הגדול ונשמת אומרים פיוטים הרבה ולבסוף מברך בפה"ג כמ"ש בסדורים ולא חשבינן ליה הפסק במ"ש פיוטים בין הלל הגדול ונשמת לברכת בפה"ג אכן מהרש"ל שדא בה נרגא ומוחה מלומר הפיוטים עד אחר ברכת בפה"ג על כוס רביעי ע"ל בסימן ת"פ :

קצ ואחר שסיים הכל יברך בפה"ג וכו' כ"כ הרא"ש בפ' ע"פ ומביאו ב"י וע"ש :

ומ"ש ויטעום המברך ואח"כ יטעמו האחרים וכו' ירושלמי כתבוהו הרא"ש והרשב"א ספ"ג שאכלו הביאו ב"י לעיל סוף סימן קס"ז וכתב ועוד דאין צריך המברך להטיל מכוסו לכוס כ"א ואחד ובלבד שלא יהיו כוסות שלהם פגומים אבל אם היו פגומים צריך לשפוך מכוס של ברכה לתוך כל כוס וכוס קודם שישתה המברך עכ"ל ומביאו ב"י כאן ואם כן מה שנוהגים העולם לשפוך לתוך הכוסות לאחר ששתה המברך טעות גמור הוא ועיין בסי' קפ"ז סי"ז ובמ"ש לשם :

ומ"ש לאפוקי מה"ג ורב עמרם שכתבו שאין לברך וכו' כתב ב"י ונ"ל דטעמא דבה"ג דמשמע ליה דהלכה כרב אשי בפרק ע"פ דבסעודה מברך אכסא קמא ותו לא בריך וכתב ה"ר יונה בפרק כ"מ דרב אשי סובר דלאעפ"י דמפסיק בב"ה לא חשיב' הפסק' וכו' עכ"ל ואיכא לתמוה דהא הך סוגיא איננו מדבר אלא בפה"ג אבל ודאי אף רב אשי מודה דלאחר שבירך ב"ה ושתה אח"כ בלא ברכת בפה"ג דצריך לברך אחריו מעין ג' ואפשר לומר דלרב אשי חשובי' כל הכוסות הבאים לאחר המזון מחמת הסעודה דלפי זה ג"כ לאחרי' א"צ לברך כמ"ש הרא"ש לדעת בה"ג דאין מברך כלל על כוס ב"ה לא לפניו ולא לאחריו אע"פ שמפסיק בב"ה דחשיב ליה הכל מחמת הסעודה מיהו נראה לפע"ד דליתא להך פירושא דהא בה"ג מודה דצריך לברך בפה"ג אכוס של ברכת המזון וכדכתב להדיא בפ' כ"מ וז"ל בירך על היין שלפני המזון פוטר את היין שלאחר המזון מקמיה ברה"מ אבל כוס ברכת המזון בעי ברכה עכ"ל ותו כתב רבה בר מרי איקלע לבי רבה בריך על כסא קמא ועל כסא דברכתא א"ל יישר וכן אמר ריב"ל אלמ' דחשבי' לברכת המזון הפסקה וצריך לברך אחריו בפה"ג אלא העיקר הוא דט"ס היא בספרי בה"ג וכ"כ בסמ"ג עשה דף קי"א ע"ד וכך צריך להיות דלא בעי לברוכי ברכת היין לאחריו עד לאחר ברכת המזון וכך העתיק רשב"ם לשון בה"ג בפירושו בפ' ע"פ (דף ק"ג) ע"ב ומשמע דבה"ג אתא לאורויי דלא צריך לברך ברכה אחרונה על היין ששתה לאחר המזון מקמי ב"ה לפי שברכת המזון פוטרתו וע"ש :

ולענין שיעור שתייתו שחייב בברכה אחרונה היה ר"י מסתפק וכו' כ"כ התוספות בפ' הישן (דף כ"ו) בד"ה ולא בירך וכ"כ עוד בפ' בתרא דיומ' (דף ע"ט) בד"ה נטלו במפה וכ"כ הרא"ש בפ"ג שאכלו וטעם הספק הוא מדאשכחן גבי יוה"כ דהוי שיעור חשוב להתחייב בשותה כמלא לוגמיו שאינו אלא רוב רביעית כדמוכח בפרק בתר' דיומא (דף פ') דהיינו פחות מכביצה ויותר מכזי' א"כ לענין ברכה הוי שיעור חשוב בפחות מכמלא לוגמא דהיינו בכזית תדע דהא לענין אכילה לא הוי שיעור חשוב גבי יוה"כ אלא בכותבת ולענין ברכה מיחייב לאחריו בכזית דהלכה כר' מאיר כמו שהוכיחו התוספות לשם א"כ לענין שתייה נמי מיחייב בפחות מכמלא לוגמא דהיינו בכזית או שמא כיון דהלכה כר"מ ור"מ דריש ואכלת זו אכילה ושבעת זו שתייה א"כ בעינן שתייה כדי שביעה דהיינו כביצה דלא הוי שביעה בפחות מכביצה כדאיתא בפ"ג שאכלו (דף מ"ט) או שמא יש לחלק בין שתייה לאכילה דדילמ' שביעה דשתייה הוי פחות מכביצה או שמא שביעה דשתייה לא הוי אלא בכדי רביעית שהוא ביצה ומחצה וכדאשכחן לגבי יום הכפורים דלא הוי שיעור חשוב לבית שמאי אלא ברביעית כדאית' התם (דף פ') א"כ איכ' למימר דהכ' נמי לבית הלל לא הוי שיעור חשוב שיהא כדי שביעה לברך אחריו עד שישתה רביעית דהא מודה ב"ה לב"ש ולכן יש ליזהר שישתה פחות מכזית או רביעית וכו' כל"ל הך טעמא והשתא ניחא הא דמצריך רביעית ולא סגי בכביצה ודו"ק : **ומ"ש** והכא אי אפשר לשתות פחות מכזית וכו' הם דברי רבינו דמפרש

פרישה

מגומגם כאן מאוד ע"כ ונלע"ד דקשה ליה מהו זה דקאמר באמצע הברכה הא לא אמרינן התפלה על הילד כ"א בסוף הברכה כמ"ש שם בי"ד ואי משום מה דמפסיק בין טעימה של כוס ברכה לבין הברכה ויהא הפסק באמצע הברכה אכתי קשה מאי וגדולה מזו מצינו שכתב דמצינו שם הא שאני התם דגם כאן מפסיק בכמה בקשות רחמים ותפלות בין ברכת הטוב והמטיב לטעימת הכוס של ברכה ומיהו יש ליישבו דשאני הכא דעיקר ברכת הטוב והמטיב הכל בקשות ותפלות היא שהוא ייטיב לנו והוא יגמול בעדינו נמלא דהוספת הרחמן ובקשתן הוא מעין הברכה קצת ועוד דברכת הטוב והמטיב אין חותמין לבסוף נמצא כאילו הכל ברכה א' היא משא"כ בברכת קיים את הילד שהיא ברכה דשבח ולא נתקן בה שום בקשה כי מה שאומרים בה על כן אל חי צורינו צוה להציל ידידות כו' אין זה בקשה אלא אומר ברכות שע"י המלה מציל נפשותינו מן הגיהנם וגם מסיים אותה בברכה ואומר ברוך אתה ה' כורת הברית וה"ל לטעום מכוס של ברכה מיד וזהו שקאמר וגדולה מזו וגם שם בי"ד סי' רס"ה כתב דיש טועמין יין לתינוק מיד אחר הברכה כדי שלא להפסיק ועוד דשאני הכא בברכת המזון דאין מברכין בפה"ג כ"א לבסוף וא"כ הוא תוכף השתיה לברכת בפה"ג משא"כ בברכת המלה שמברך בפה"ג תחלה כדין קידוש וא"כ מפסיק בתפילה בין שתיה לברכה וז"ש רבינו אחר שבירך בורא פרי הגפן וק"ל :

סי' קצ (א) **הוי** ברכת המזון הפסק בין ברכה לשתיה דאפי' הב לן ונבריך הוי היסח הדעת להצריך בפה"ג כ"ש ב"ה : (ב) **כדרך** שאמרו בברכת המוציא כו' כן משמע בירושלמי שדינם שוה וכתבו הרא"ש והרשב"א בפ"ג שאכלו על אותו ירושלמי מהתם משמע דא"צ המברך להטיל מכוסו לכוס שלפני כל או"א ובלבד שלא יהיו כוסות שלהן פגומין אבל אם היו פגומין צריך לשפוך מכוס של ברכה לכוס כל א' קודם שישתה המברך עכ"ל משמע בהדיא דטעם השפיכה לתוך הכוס הוא כדי שישתו מכוס שאינו פגום לא כיש טועין ששופכין לתוך הכוס לאחר ששתה כבר המברך וכן משמע ג"כ מדברי ב"י שהביא בס"ס רע"א ע"ש : (ג) **לאפוקי** מה"ג ורב עמרם שכתבו שאין לברך אחר כוס של ב"ה כו' דחשיב לה בא מחמת הסעודה אע"ג שהפסיק בב"ה · וז"ל ב"י וסמ"ג כתב דט"ס הוא בבה"ג ולי נראה דיש ללמוד זכות על בה"ג שטעמו מההיא עובדא דאיתא בע"פ והרי"ף הביאו בפרק ב"מ דף ל"ד ע"א אמימר ומר זוטרא ורב אשי הוו יתבי כו' עד דמדמי ליה לחבירות שהיו מסובין כו' עכ"ל וקשה איך יוכל לומר שראייתו משם שהרי עובדא דרב אשי אברכת היין דלפני השתיה דהיינו בפה"ג קאי ומדברי רבינו משמע דגם בה"ג ור"ע לא פליגי אלא אברכה אחרונה ולא אברכה ראשונה גם מתוך מ"ש רבינו בסימן רע"ב משמע דל"ג ה"ג ור"ע אלא לפטור ברכה אחרונה וכ"כ בה"ג בהדיא בפרק שלשה שאכלו דף י' דמברכים בפה"ג אכוס של ברכה אבל לא ברכה אחרונה לכן נלפ"ד דגם ה"ג ור"ע פסקו כמר זוטרא וס"ל דחייב לברך בפה"ג אכסא דברכתא דברכת המזון הוי הפסק ומ"מ ס"ל דא"צ לברך ברכה אחרונה משום דס"ל כיון דהאי כוס הוא לצורך ב"ה שהוא לצורך הסעודה הוא דומה כאילו הסימו דעתם מלאכול ואח"כ הביאו לפניהן דבר מאכל שצריכין לברך עליו ברכה ראשונה ולא ברכה אחרונה דב"ה פוטרו ואע"ג דכבר נתבאר לעיל סימן קע"ו דאם מביאין דברים לאחר הסעודה שאינם צרכי סעודה טעונין ברכה לפניהם ולאחריהם מ"מ האי כוס מצרכי הסעודה מקרי אלא שב"ה עשה היסח דעת והיסח מחייב ברכה ראשונה ולא ברכה אחרונה על מה שאכל כבר והיינו משום דבסוף יברך על הכל ברכה אחת : (ד) **היה** ר"י מסתפק אם בכזית או ברביעית כו' ז"ל הרא"ש בפ"ג שאכלו ונראה דהלכה כר"מ דאומר ב"ה בכזית אע"ג דלענין יוה"כ בעינן ככותבת היינו משום יתובא דעתא וכן לענין שתייה נרא' דצריך לברך על היין לאחריו אפילו שתה פחות ממלא לוגמיו אף על גב דלענין יוה"כ בעינן מלא לוגמיו לענין ברכת היין לא בעינן כולי האי כמו שחלקתי לענין

דרישה

סי' קצ [א] **ולענין** שיעור שתייתו · הל' אינו מדוקדק שאמר שתייתו דמשמע דאלעיל מוגיה קאי אברכה אחרונה של כוס הברכה ועליה כתב שנסתפק ר"י אי בכזית

דמפרש דפחות מכזית דקאמרי התוספת והרא"ש היינו דוקא בשאר שתיות אבל בכוס של ברכה דאיירי בה השתא לא סגי בפחות מכמלא לוגמא שהוא רוב רביעית דהיינו פחות מכביצה ויותר מכזית שהוא חצי ביצה והרי הוא בספק הלכך ישתה רביעית שלם וכן פי' ב"י ופשוט הוא:

קצא פועלים וכו' הכי איתא פ' היה קור' (דף י"ז) ופרש"י וכוללין שתי ברכות כאחת שברכת הארץ ובנין ירושלים דומו' עכ"ל כלומר כיון דראשונה אינה דומה לשתים האחרות לכך מברך הראשונה כתקונה ואלו הב' כוללן כאחת ועוד נראה דכיון דראשונה כתובה בפירוש דואכלת ושבע' וברכת זו היא ברכת הזן אבל ברכת הארץ ובנין ירושלים נכללו ביחד בכתוב על הארץ הטובה אשר נתן לך לכך אומרי' ברכה ראשונה כתקונה ושתים האחרו' כוללן ביחד · כתב ב"י שאין מנין הברכות לאחר המזון מן התורה וקראי אסמכתא בעלמא נינהו וכן נראה מדברי הרמב"ם ע"כ אבל לדעת שאר הפוסקים מנין ג' ברכות מן התורה הם אלא שמטבע הברכות אינן מן התורה ויכול כ"א לברך לפי דעתו ואתו משה ויהושע ודוד ושלמה ותקנו להן מטבע מתוקן בלשון נח ומליצה הביאו ב"י לעיל בסימן קפ"ז ע"ש הרמב"ן והרשב"א והרא"ש וכ"כ התוספות בפרק היה קורא דמדאורייתא הם: ירושלמי א"ר מונא זאת אומרת שאסור לעשות מלאכ' עד שיברך פי' מדפטרינן לפועלים שלא יברכו הטוב והמטיב כל עיקר ולא אמרי' שיהיו עוסקין במלאכתן ומברכין אלמא דאסור לעשות מלאכה בשעה שהוא מברך אלא יברך מקודם ואח"כ עושה מלאכתו ולא דמי לק"ש דעוסקין במלאכתן וקורין וכ"כ ב"י: כתב בהגהת מיימוני האידנא אדעתא דהכי משכירין פועלים שיהיו קורים ומתפללין כשאר כל אדם ומביאו ב"י: ואם

קצא פועלים (א) העושין מלאכה אצל בעה"ב מקצרין בבה"מ כדי שלא לבטל במלאכת בעה"ב (א) דתניא פועלים העושין מלאכה אצל בעה"ב קורין ק"ש [א] ומתפללין ואוכלין פתן (ב) ומברכין לפניה ולאחריה שתי ברכות כיצד ברכה ראשונה כתקנה (ג) שניה פותחת בברכת הארץ וכולל בונה ירושלים בברכת הארץ וחותם בברכת הארץ והטוב והמטיב א"א אותה כלל בד"א כשנוטלין שכר על מלאכתן לבד הסעודה אבל אם אין נותנין להם שכר אלא הסעודה שאוכלין או אפילו נותן להם שכר ובעל הבית מיסב עמהם מברכין כל ד' ברכות כתקנן:

ואם

דשתה רובא דכסא עכ"ל ואני אומר שזו היא חומרא במקום ספק ברכות להקל: **מצאתי** כתוב בשם ספר אגודה בפסחים פ' האשה א (ע"פ (דף ק"ג ע"א) לא (ידעתי) [הוי ידעיתו] אי משקו פר"י לא ידעי להיכן יגיע כוס ברכת המזון לפי זה כשיושבים בנישואין או בסעודה גדולה ואין יודעים להיכן יגיע כוס של ברה"מ כל אחד צריך לברך בורא פרי הגפן:

קצא פועלים העושים מלאכה אצל בעה"ב מקצרין בבה"מ כדי שלא לבטל במלאכת בעה"ב דתניא פועלים העושים מלאכה אצל בעה"ב וכו' בפרק היה קורא (טז.) ובספרים שלנו כתוב ואין מברכין לפניה אבל מברכין לאחריה שתים ופירש"י דאין מברכין לפניה לפי שאינה מן התורה וכן הם דברי הרמב"ם בפ"ב וכ"כ התום' בפ' כל הבשר (קז.) אבל הרשב"א כתב בכל הספרים שלנו גרסי' ומברכין אחת לפניה וכן היא בפירושי הגאונים ז"ל ובהלכות הרי"ף וכן היא שנויה בתוספתא וכך היא גירסת הרא"ש ז"ל ומברכין לפניה וכ"כ רבינו · והא דאמרינן דאין מברכין לאחריה אלא שתים כתבו התוספות אע"ג דמדאורייתא הם יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה הואיל וטרודי' במלאכת בעה"ב עכ"ל. ולי אין צורך לזה דאין מנין ברכות שאחר המזון מן התורה וכדמשמע מדברי הרמב"ם בספר המצות שלו שכתב והמצוה י"ט שצונו לברכו אחר האכילה ולא הזכיר מנין הברכות ולדעתו אף על גב דדריש להו בגמרא מקראי אסמכתא בעלמא נינהו ואיכא למידק למה אמרו שלא יברכו אלא שתים מפני ביטול מלאכתו של בעה"ב יברכו השתים אחרונות והם עוסקים במלאכתם וי"ל דמהכא משמע דאסור לברך בשעת עשיית מלאכה והכי איתא בירושלמי א"ר מונא זאת אומרת שאסור לעשות מלאכה עד שיברך וכבר כתבתי בסימן קפ"ח שהגהות מיימון כתבו גבי הא דאמרינן (ברכות מה:) אביי ענֵי ליה בקול רם כי היכי דלישמעו פועלים דהאי טעמא לא שייך לדידן דאדעתא דהכי משכירין פועלים שיהיו קורין ומתפללין כשאר כל אדם:

ואם

דרכי משה

קצא (א) מ"כ בספר הכלבו נוסח ברה"מ קצר וזה נוסחו בא"י אמ"ה הזן את העולם כולו ברוב גדלו המכין לכל בריותיו מאכלו ושולחנו ערוך לכל בא"י הזן את הכל נודה לאל גואלנו המעדיף מטובו עלינו לא חסר כלום ממאכלינו ברית ותורה וחיים ומזון בא"י על הארץ ועל המזון רחם על עם עני ואביון הנתונים ללעג ולבזיון ודוד עבדך מהרה תמלוך בציון ותכין בתוכה עם עמוסי ידיכם בא"י בונה ירושלים אמן בחיי יהודה ואפרים תמלוך מלך בירושלים ותבט עניי עמך ותפן בא"י אמ"ה בפה"ג עכ"ל כל זה מצאתי אך לא ידעתי מי תקנה ואימת יש לאומרה כי לא מצאתי בשום פוסק אחר וכבר נתבאר לעיל ס"ס קפ"ז דכל המשנה ממטבע שטבעו חכמים לא יצא י"ח ואפשר דאף הכלבו לא כתבה לצאת בו אלא שהוא כדמות תפלה קצרה שמתפלל מי שהולך במקום גדודי חיה ולסטים ולכשיבא לביתו חוזר ומתפלל כנתבאר לעיל סימן ק"י ואפשר שה"ה בברכה קצרה זו

דרישה

בכזית כו' וז"א שהרי בכוס של ברכה א"א להסתפק בכזית שהרי צריך לשתות לפחות מלא לוגמיו וכדמסיק רבינו וכ"ל דה"ק ולענין שיעור שתייתו צריך לשתות רביעית דכיון דנסתפק ר"י בעלמא כו' והכא א"א כו' הילכך ישתה רביעית שלם וק"ל · וא"ש וישתה רביעית ולא סגי לן כמלא לוגמיו שהוא רוב רביעית דומה לי"כ וג"כ על רבינו והרא"ש קשה שנסתפקו ברביעית ולא במלא לוגמיו · ודוחק לומר דכ"כ כדי לצאת ידי ספק משום דאכן לא בקיאינן בשיעור מלא לוגמיו

[illegible]

פרישה

לענין אכילה בפ"ק דעירובין נסתפק ר"י בדבר אי סגי כזית בשתיה כמו באכילה או שמא כיון דדריש ר"מ ושבעת זו שתייה בעי כביצה כדדריש רבי יהודה ואכלת ושבעת דאין שביעה פחות מכביצה או שמא יש לחלק בין שביעה דשתייה לשביעה דאכילה לכן טוב ליזהר שישתה פחות מכזית או רביעית להסתלק מן הספק עכ"ל · ולכאורה יש להקשות דהא נתבאר דר"י לא היה מסתפק אלא אם הוא בכזית או כביצה וא"כ למה כתב הטור בשם ר"י שהיה מסתפק אם

[illegible]

או רביעית כו' לפי שאלו שניהם סני קלות · ובזה נתיישב הא דכתב ב"י לקמן סי' ר"י על מ"ש הטור ועוד מסתפקין בברכה אחרונה של יין אם מברכין אותה אפילו על כזית או דוקא ברביעית כו' וז"ל ב"י וכ"ל שסובר הרא"ש דשיעור רביעית שוה לכביצה שאם הוא פחות מכביצה הילך ה"ה מסתלק מן הספק בשתית רביעית עכ"ל · ולכאורה יש לתמוה טובא דהא דבר פשוט הוא דשיעור רביעית אינו פחות מכביצה ואדרבא הוא יותר מכביצה דהא רביעית הוא ביצה ומחצה וא"כ איך כתב וכ"ל שסובר הרא"ש דשיעור רביעית שוה לכביצה כו' אבל לפי מה שפירשתי נסתלק' קושי' זו דה"ק וכ"ל שסובר הרא"ש דשיעור רביעי' שוה לשיעור כביצ' אבל שתיי' שוה לשיעור כביצ' אבל אכיל':

סי' קצא (א) **דתניא** פועלים העושין מלאכה כו' ברייתא זו היא בפרק היה קורא דף י"ן ע"א ובספרים שלנו לא כתיב ומתפללין כדרכן רק כתיב קורין ק"ש ומתפללין ואוכלין וכו' ואפשר שהטור הוסיף לכתוב כדרכן לפי שאזיל בשיט' אביו הרא"ש ז"ל שכתב להדיא ומתפללין י"ח כו' לאפוקי לפי דעת הרמב"ם ז"ל שהוא פי' דמ"ש בברית' ומתפללין ר"ל מעין י"ח דהיינו הביננו וע"ל בסי' ק"י הארכתי שם:

(ב) **ומברכין** לפניה ולאחריה שתי ברכות כו' כתבו התו' אע"ג דכל הג' דריש להו בגמרא מקרא יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה או שמא אסמכתא הן ואין מנין הברכות מן התורה ב"י:

(ג) **שניה** פותחת בברכת הארץ וכולל בה בונה ירושלים ז"ל רש"י שברכת הארץ ובנין ירושלים דומות וכתב ר' מנוח וכולל בה בונה ירושלים שאומר שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה וירושלים עירך שתבנה אותה במהרה בימינו עכ"ל והביאו הר"מ בפ"ב דברכות וז"ל הא דאיתא בגמרא דאביי עני בקלא כי היכי דלישמעו פועלים כו' במאי מיירי אי אכיל אביי עמהם הא מסקינן כאן כשאוכל הבעל בית עמהן חייבים לברך כל הד' ברכות ואי לא אכיל הבעל בית עמהן הא אינן ממתינין אפילו על גמר ג' ברכות אלא כוללי' השלישית בשני' כמ"ש רבינו וכ"ל דמיירי אי אירע כן שברכו הפועלים כל הג' ברכות עתה בקלא ה"נ אף כשברכו ב' ברכות ומתמו בברכת הארץ מקרי לה גמר ג' ברכות אלא שקס' כשלא ברכו אלא ג' ברכות בכלל הב' ברכות ממילא ידעו שילכו בלא עניית אמן · וכתב עוד הב"י ואיכא למידק למה אמרו שלא יברכו אלא שתים מפני ביטול מלאכתו של ב"ה יברכו השתים האחרונו' והם עוסקים במלאכתן · וי"ל דמהכא משמע דאסור לברך בשעת עשיית מלאכה והכי איתא בירושלמי וכבר כתבתי בסי' קפ"ח שהגהות מיימוני כתבו גבי הא דאמרי' אביי עני ליה בקול רם כי היכי דלישמעו פועלים כו' דה"ט לא שייך לדידן כי אדעתא דהכי מאכירין פועלים שיהיו קורין ומתפללין כשאר כל אדם: נברך

[illegible]

סי' קצא [א] **ומתפללין** כדרכן עיין מ"ש בפרישה שרבינו אזיל בשיטות הרא"ש שכ"כ בהדיא מתפללין י"ח אף שלא נזכר כן בברייתא ודע שבגמרא שם פרק היה קורא דף י"ו פריך ברייתות אהדדי שמדא קתני מתפללין הביננו ומשני הא דנוטלין שכר לבד סעודתן והא דאין נוטלין שכר אלא סעודתן ומסיים הגמ' [illegible]

חדושי הגהות

קצ א לפי שראיתי פה ערבוב דברים קצת אמרתי להעתיק דברי הגמרא בפסחים (קג.) ר' יעקב בר אידי אקלע לבי רבא חזיא דבירך אכסא קמא (ר"ל אכוס של קידוש) ואכסא דברכתא (ר"ל אכוס שאחר ברה"מ) א"ל למה לך כולי האי הא בירך מר חדא זימנא א"ל כי הוינא בי ריש גלותא הכי עבדינא א"ל תינח בי ר"ג דספק מייתי לן ספק לא מייתי הכא הא מנח כסא קמן ודעתין עלוויה ע"כ ונראה מדברי רש"י ותוספות שהיה הגירסא לפניהם כך א"ל תינח בי ר"ג לא הוי ידעיתו אי משקו לכו הכא הא מנח וכו' ופירש רשב"ם כי

טור

קצב **ואם** המסובין ג' אז ניתוסף עליהם ברכת הזימון שאומר אחד מהם (א) נברך שאכלנו משלו והם עונין ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו והוא חוזר ואומר ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו (ג) ברוך הוא וברוך שמו (ב) ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם הזן את העולם וכו' ואם הם ארבעה יכול לומר ברכו שאכלנו משלו (ג) אבל יותר טוב לומר נברך כדי שלא להוציא עצמו מן הכלל ומיהו אם אמר ברכו יצא וכן הדין עד עשרה ואם הם עשרה צריך להזכיר השם ואומר נברך אלהינו שאכלנו משלו והם עונים ברוך אלהינו שאכלנו משלו ובטובו חיינו והוא חוזר ואומר ברוך אלהינו שאכלנו משלו (ד) ואין לומר נברך לאלהינו בלמ"ד ומשם ואילך אין חילוק בין מאה או אלף או רבוא וכל המשנה מזה הנוסח כגון

בית יוסף

קצב **ואם** המסובים שלשה אז נתוסף עליהם ברכת הזימון פשוט בפרק ג' שאכלו (מה:) ובסימן קצ"ז נתבאר אימתי מצטרפין לזימון ואימתי אין מצטרפין: **כתב** [א] המרדכי בר"פ שלשה שאכלו שכתב ראבי"ה משם רבינו האיי דג' שאכלו משבעה מינים חייבים לזמן ואין נראה כן מדברי הפוסקי' אלא אין מזמנין אלא על פת לבדו וכ"כ הרמב"ם בהדיא בפ"ה: **ומ"ש** רבינו והוא חוזר ואומר ברוך שאכלנו משלו שם בראש הפרק (מו:) להיכן הוא חוזר ואסיקנא למקום שפסק ופירש הרי"ף להיכן הוא חוזר כשהוא אומר נברך שאכלנו משלו למקום שפסק שאומר ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו: **ואם** הם ד' יכול לומר ברכו וכו' שם (מט:) שנינו בג' אומר נברך בג' והוא אומר ברכו ובגמרא שם אמר שמואל לעולם אל יוציא אדם עצמו מן הכלל תנן בג' והוא אומר ברכו אימא אף ברכו ומ"מ נברך עדיף: **ואם** הם י' צריך להזכיר השם ואומר נברך אלהינו וכו' שם במשנה: **ומ"ש** רבינו ואין אומר נברך לאלהינו בלמ"ד נ"ל שהוא מהטעם שיתבאר בסמוך שאין לומר למי שאכלנו משלו. וז"ל התוספות נברך אלהינו גרסינן ול"ג נברך לאלהינו בלמ"ד דדוקא גבי שיר והודאה כתיב למ"ד כמו שירו לה' הודו לה' אבל גבי ברכה לא מצינו זה הלשון וכן מפורש בסדר רב עמרם: **ומשם** ואילך אין חילוק בין מאה או אלף או רבוא שם במשנה פלוגתא דתנאי ופסקו הפוסקים כמאן דאמר אחד עשרה ואחד עשרה רבוא: **כתוב** בא"ח אם טעו המזמן בי' והטועים ולא בירכו בשם אין יכולים לחזור דאין זימון למפרע מיהו אם לא ענו אחריו הם ודאי מזמנין עליו ומסתבר' דאף הוא מזומן דאין זה כמו שבירך עד שיענו אחריו עכ"ל: **וכל** המשנה מזה הנוסח וכו' הכל שם (נ.) וטעמא דאין אומרים על המזון שאכלנו משלו כתבו התוספ' משום דמשמע דמברך לבע"ה שאכילו דאי לרחמנא למה הוא מזכיר מזון בלא מזון יש הרבה לברכו והרשב"א כתב דמיחזי כמי שמברך המזון וכ"כ מדברי

בית חדש

קצב **ואם** המסובין ג' וכו' כתב המרדכי רפ"ג שאכלו שכתב ראבי"ה משם רבינו האי דג' שאכלו מז' מינים חייבים לזמן אבל הרמב"ם בפ"ה כתב דאין מזמנין אלא על הפת לבדו ועל כן צריך ליזהר שלא יעשו ג' קביעות על אחד מז' המינים לאפוקי נפשין מפלוגת' דרבוותא: **ומ"ש** ברוך הוא וברוך שמו בא"י אמ"ה הזן וכו' איכא לתמוה מנ"ל לרבינו לומר כך כי לא נזכר בגמר' ולא כתבו לא הרי"ף והרא"ש ולא הרמב"ם בפ"ה וי"א דטעות סופר הוא וכ"כ מהרש"ל אבל קשה מאוד שכך נמצא בכל ספרי רבינו שוב ראיתי בספר הרוקח בסימן רפ"ד שהעתיק ברכת הזימון ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו ברוך הוא וברוך שמו וכן הוא בספר אבודרהם בה' ברכות גבי ברכת הזימון וצריך לומר דכך היה מקובל בידם נוסח זה בברכת הזימון מאבותיהם ואחריהם נמשך רבינו ואפשר לומר דטעם נוסח זה הוא לפי דבפ"ג שאכלו איתא מנא הני מילי דבג' מזמני' א"ר אבהו דאמר קרא כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו ובפ' א"ל הממונה תניא ר"א אומר כי שם ה' אקרא וגו' א"ל משה לישראל בשעה שאני מזכיר שמו של הקב"ה אתם הבו גודל לאלהינו חנניא בן אחי ר' יהושע אומר זכר צדיק לברכה אמר להם נביא לישראל בשעה שאני מזכיר צדיק עולמים אתם תנו ברכה. נראה דמכאן למדו הקדמונים גבי ברכת הזימון שחייבים אנחנו לברך את שמו וליתן גודל בשני דברים האחד הוא שישיב ויאמר ברוך שאכלנו משלו וכו' והשני הוא שעוד יתן ברכה דהיינו שיאמר ברוך הוא וברוך שמו דמכתוב אחד נפקא לן תרוייהו וה"א בספרי ריש האזינו אלא דמ"מ נלפע"ד העיקר דנוסח זה לא נתקן מהקדמונים אלא כשמזמנין בעשרה דמזכיר שם אלהינו שאומרים נברך אלהינו שאכלנו משלו וכו' דאז יענו ברוך אלהינו שאכלנו משלו ובטובו חיינו ברוך הוא וברוך שמו דע"ז אמרו רבנן ז"ל דכי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו משמעו הנך תרתי דאמרן אבל כשמזמנין בג' אין מקום לאמרו והעולם טועין לאומרו בכל פעם אפילו ביחיד בלא זימון כלל וכן אני נוהג שלא לאמרו אלא כשמזמנין בעשרה הנלפע"ד כתבתי: **ואם** הם ד' יכול לומר ברכו שאכלנו משלו אבל יותר טוב לומר נברך וכו' בפ"ג שאכלו תנן בג' אומר נברך. בג' והוא אומר ברכו. ובגמרא אמר שמואל לעולם אל יוציא אדם את עצמו מן הכלל. תנן בג' והוא אומר ברכו אימא אף ברכו ומ"מ נברך עדיף וכתבו התו' לאו דוקא עדיף אלא כי הדדי ניניהו ועדיף היינו חשוב כמו ברכו ולפיכך לא יוציא עצמו מן הכלל עכ"ל נראה דקשיא להו דאי עדיף טפי לומר נברך לא הוה משני מידי מאי תנן ברכו כיון דנברך עדיף טפי אלא ודאי מדינא כי הדדי ניניהו ושמואל עצה טובה קא משמע לן דלא יוציא עצמו מן הכלל ולאו מדינא אבל רבינו מפרש עדיף טפי קאמר כפשוטו ולכן כתב אבל יותר טוב לומר נברך וכו' ומשנתינו אתא לאורויי דיכא דאעפ"י דנברך עדיף טפי יכול לומר לכתחלה אף ברכו והיינו דמשני אימא אף ברכו ומ"מ נברך עדיף: **ומה** שחזר רבינו ואמר מיהו אם אמר ברכו יצא קשה טובא דהא ודאי אם אין שם אלא ג' לא יצא כדמוכח ממה ששנינו בג' אומר נברך וכו' אלא בע"כ דקאי אאם הם ד' והשתא לאיזה צורך חזר וכתב דאם אמר ברכו יצא הלא כבר אמר דאם הם ד' יכול לומר ברכו אף לכתחלה. ונראה ליישב משום דבגמרא איתא תניא בין שאמר ברכו בין שאמר נברך אין תופסין אותו על כך והנקדנין תופסי' אותו על שהוציא עצמו מן הכלל ולכן בא רבינו וחזר ואמר ומיהו אם אמר ברכו יצא כלו' אעפ"י דיותר טוב לומר נברך כדי שלא להוציא עצמו מן הכלל מיהו אין תופסין על כך כיון דאם אמר ברכו יצא כמו אם אמר נברך ודלא כהנקדנין: **ואין** לומר נברך לאלהינו בלמ"ד כ"כ התו' בפרק שלשה שאכלו סוף (דף מ"ט) דדוקא גבי שיר והודא' כתיב למ"ד שירו לה' הודו לה' גדלו לה' אבל גבי ברכה לא מצינו זה הלשון וכן מפרש בסדר רב עמרם עכ"ל וכ"כ במרדכי וכ"ל דטעם הדברים דגבי ברכה כיון דהברכה צורך גבוה היא כמ"ש בפ"ק דברכות (ריש דף ז') תניא א"ר ישמעאל בן אלישע פעם אחת נכנסתי להקטיר קטורת וכו' וא"ל ישמעאל בני ברכני וכו' ולכן צריך לומר נברך אלהינו לפי שאותו יתעלה שמו הם מברכים אבל שיר והודא' היא לפניו ית' ע"כ צריך לומר בלמ"ד הודו לה כלומר הודו לפני ה' שירו לה' גדלו לה' כולם פירושו לפני ה' כלומר שירו לפני ה' גדלו לפני ה' כי לא יצדק לומר שירו אותו יתעלה או הודו וגדלו אותו ודו"ק: **וכל** המשנה מזה הנוסח וכו' איכ' לתמוה על מנהג שלנו בכל הארצות שבמלכות פולין ופיהם ואשכנז והנוהגים מנהגם שאומר נברך שאכלנו משלו ובטובו חיינו דבמשנה ובגמ' ובכל הפוסקים מפורש שאומר נברך שאכלנו משלו והם עונין ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו וכו' ומאיזה צד באו הדורות שלפנינו לשנות הנוסח כדבר

דרכי משה

זו יברכה במקום אונס ואח"כ יברך ברכת המזון כתיקונה לצאת בו וצ"ע: (ב) ברמב"ם פ"ה אינו מוזכר שאומר ב"ה ב"ש וגם הרבה מן המדקדקים שא"א אותן אלא מתחילין מיד בא"י כו' ואפשר שטעם רבינו בזה כדי להפסיק בין ברכת הזימון לברכת הזן אבל לא ידעתי מנין לרבינו זה כי אינו מוזכר בגמ' ורי"ף ורא"ש לא הזכירו ג"כ ואף שנראה דבר יתר ואינו שייך

פרישה

סי' קצב (א) **נברך** שאכלנו משלו ז"ל מ"ו והאידנא נהגו לומר אף המברך מתחלה ובטובו חיינו חדא שלא יהא נראה כאילו קאי על ב"ה אבל מאמר שאמר ובטובו חיינו משמעותו מי שיש בידו להחיות אף שמן התלמוד אין כאן הכרח כ"כ לאומר' מ"מ טעם דמסתבר הוא וכן מצאתי ועוד מאמר שהעונין אחרי' אומרים ובטובו חיינו מסתמא הוא ג"כ אמרו דאל"כ למה צריך הרי"ף לדקדק אי צריך לחזור ולומר ברוך שאכלנו תיפוק ליה דצריך לחזור כי היכא דלימא ובטובו חיינו ועוד היכ' מדקדק הר"י מברצלוני דצריך הש"ץ וכן העולה לס"ת לחזור ולומר ברוך יי' המבורך כו' ומביא ראייה מברכת הזימון עיין לעיל סימן קל"ט דילמא שאני הכא דמשום ובטובו חיינו צריך לחזור שלא אמרו כבר אלא ש"מ דאין חילוק בין המברך לעונה ודו"ק עכ"ל:

(ב) **ברוך** הוא וברוך שמו בש"ע לא נזכר זה ע"ש וכן מ"ו לא היה אומרו אבל ר"ל בפי' ב"ה שלו הוכיח מדברי רוקח בסי' רפ"ג ומדברי הרד"א שיש לאמרו ודוקא בברכת הזימון יש לאומרו ולהכי כתב המחבר כאן במקום דמדבר מברכת הזימון וממ"ש רבינו ברישא אומר אחד מהן נברך שאכלנו משלו משמע דלא יאמר מתחלה ובטובו חיינו וכ"כ בש"ע וכ"כ בנוסח הרו"ה ועיין ברי"ף בפ"ג שאכלו ריש דף ל"ה בסוגיא פי' להיכן חוזר כו' שכתב שם נברך שאכלנו משלו ולא הזכיר ובטובו חיינו לכן נראה שיאמר כל א' יותר מחבירו וכ"כ מהר"ל י"ץ ולפי זה נראה לומר בודאי דיש לומר ג"כ ברוך הוא וברוך שמו כו' והוא מסורת המברך וקאי אדלעיל מיניה ור"ל דהמברך אומר נברך שאכלנו משלו ברוך הוא וברוך שמו והוא ההוספה שהוסיף על חבירו ואח"כ מתחיל בברכה ראשונה של ב"ה. וז"ל מ"ו ברוך הוא וברוך שמו קבלתי שזה אינו מן הנוסח אלא שהשומע הברכה מן המברך יענה ברוך הוא וברוך שמו וכן על כל שאר התחלת ברכות ושיבוש גדול הוא לאומרו המברך בנוסח ברכת הזימון וכן קבלתי שאין לאומרו עכ"ל וז"ל רמ"א בד"מ שלו מ"ש הטור ברוך הוא וברוך שמו ברמב"ם פ"ה אינו מוזכר וגם הרבה מן המדקדקים שא"א אותו אלא מתחילין מיד בא"י וכו' ואפשר שטעם רבינו הטור בזה כדי להפסיק בין ברכת הזימון לברכת הזן אבל לא ידעתי מניין לרבינו זה כי אינו מוזכר בגמרא ורי"ף והרא"ש לא הזכירו ג"כ ואף שנראה דבר יתר ואין שייך לב"ה יותר מלשאר ברכות דאמר כל הברכה יכול לומר ברוך הוא וברוך שמו עכ"ל.

(ג) **אבל** יותר טוב לומר נברך אבל כשעולה לקרות בתורה לא תקנו לומר נברך דכיון שהוא או לבדו המחוייב לברך והם אינם מברכין ואומרים ברכת התורה אין שייך לומר נברך לשתפם עמו בזה משא"כ ברכו דר"ל ברכו עמי ועוד כי שם יי' אקרא הבו גודל לאלהינו אבל כאן כולם שוים בחיוב הזימון וק"ל. אלא שקשה מברכו שאומר הש"ץ בעומד לפני התיבה לפרוס על שמע דהתם נמי כולם שווים בחיוב והל"ל נברך לפי ה"ט ודוחק לומר משום שהוא שליח ציבור ומדבר עמהן שעתה עת לעמוד ולברך לכך א"ל ברכו כו' לכן נ"ל דוודאי דנוסח ברכו יותר טוב שם אם לא כדי שלא יהא נראה כמוציא עצמו מן הכלל. ובב"ה על ס"ת ולפני התיבה שאומר המבורך ומכנים עצמו בכלל א"א לטעות וכמ"ש רבינו בסי' קל"ט ז"ל אעפ"י שאומר ברכו אינו כמוציא עצמו מן הכלל כיון שחוזר ואומר המבורך כו':

(ד) **וא"ל** נברך לאלהינו בלמ"ד דדוקא גבי שיר והודאה כתיב למ"ד כמו שירו ליי' הודו ליי' אבל גבי ברכה לא מצינו זה הלשון תו'. וכתב ב"י דטעם הדבר הוי מטעם שיתבאר

דרישה

עד מברכין כתיקונן עכ"ל והל' משמע דאברכת המזון דסליק מיניה קאי וכמ"ש הרא"ש ורבינו בהדיא וז"ל מברכין כל הארבע ברכות כתיקונן ומדלא תני כמי שמתפללין כל הי"ח ש"מ דגם בפועלי' שכר לבד סעודתן דינן שמתפללין כל הי"ח ודלא כפי' הרמב"ם דצריך לפרשו לפי שטתו דמיירי בהביננו ומש"ה מהפכין הסברא וכמ"ש לעיל בסימן ק"י ע"ש עוד היה נלע"ד דאף אם תאמר שגם הם פירשו' מה שתירץ הגמרא כאן בעושין בשכרן דר"ל שדינו שמתפלל הביננו וכדפירש הרמב"ם מ"מ ס"ל מאי דמסיק הגמרא וקאמר ותניא הפועלים שהיו עושין מלאכה כו' לאו בלשון ניחותא וסיוע' קאמר לה כדפירש"י ז"ל דא"כ קשה הא אדרבה קתני בהאי ברייתא' דאפילו בעושין בשכרן מתפללין כו' והלשון מתפללין משמע כל י"ח וכדדייקתי לעיל מדלא חילק בסיפא אלא בברכת המזון ולא בתפילת י"ח לכן פי' והתניא כו' בל' קושיא ובא לסתור התירוץ שמשני כאן בעושין בשכרן שאמרת שאינן מתפללי' אלא הביננו ובברייתא' זו מוכח דאפילו בעושין בשכרן מתפללין כל י"ח וכמ"ש ואפשר שגרסו הרי"ף והרא"ש ורבינו אחר הבאת הברייתא דוהתניא וכו' קשיא או תיובתא או מסוורת' כדמשכן מעיקרא וס"ל דשנויא קמא דהא ר"ג והא ר' יהושע עיקר ואע"ג דבגמרא חזרו מהאי שינויא מהא דפריך עלה אי ר' יהושע מאי איריא פועלים אפילו כל אדם נמי הא כתבו שם התוס' דלאו קושיא גמורה היא דהא י"ל שאר כל אדם רשות ופועלים חובה אלא שהתו' ישבו בדוחק וי"ל דפשיטא ליה כיון שאר כל אדם יכול לומר מעין י"ח אין זה שום חידוש אם הפועלים אומרים אפילו לכתחלה עכ"ל וידוע שהקושיא של הגמרא אינה קושיא מוקם לפי האי שינויי' אלא שהמקשן פריך משום דרצה לשנות שינויא לעדיפא מינה דהיינו הא והא ר"ג ומאחר שנסתר ההיא שינויי' מכח קושיא והתניא כו' דמייתי ממילא שינויא קמא במקומה עומד וידוע ג"כ דבכל מקום ששנה רשב"ג במשנתינו הלכה כמותו ומש"ה לא הביאו הרי"ף והרא"ש בפיסקי הלכותיהן אלא ברייתא דאתיא כרשב"ג וס"ל אפילו בעושין במלאכתן מתפלל כל י"ח ואף שהרי"ף הביא הברייתא סתם ולא כתב שמתפלל י"ח יש לומר דבמקום שאינו נזכר הביננו י"ל סתם תפלה ר"ל תפלת י"ח והשתא א"ש נמי דרבינו כתב לעיל אדברי הרמב"ם ואפשר שמושב פועלים בשעת הדחק דכתב ב"י עליו הלא תלמוד ערוך הוא ויישבתי זה במקומה בסייעת' דשמיא וגם לפי זה נתיישב וה"ק לפי מ"ש הרמב"ם דפועלין העושין בשכרן אינו מתפלל אלא הביננו צ"ל דס"ל פועלים הללו בשעת הדחק דמודה בה רשב"ג וכדמוכח מל' הגמרא וכתו' בפרק תפלת השחר דף ל"ט ע"א דלוויט עלה אביי אמאן דמתפלל הביננו והיינו משום דהלכה כרשב"ג וכתבו התוס' דהכי קי"ל מיהו בדרך שרי וכ"כ ב"י בשם הפוסקים לעיל בסי' ק"י ומוכח שם דרשב"ג מודה בשעת הדחק ומש"ה כתב רבינו שהרמב"ם מושב כן שפועלים העושין בשכרן דומין לכל אדם בשעת הדחק דמודה בו רשב"ג וכשינוייא בתרא דגמרא אבל זה אינו הסכמת הפוסקי' אלא ס"ל כשינוייא קמא דגמרא וכמ"ש דרשב"ג ס"ל בכל ענין פועלין מתפללים י"ח וכברייתא' בתראי דמייתי הגמרא והפוסקים וס"ל דאפילו פועלים העושין בשכרן אינן דומין לשעת הדחק וק"ל:

סי' קצב [א] **מ"ש הב"י** בריש הסי' בשם המרדכי דר"פ ג' שאכלו שמתם בשם ראבי"ה דג' שאכלו מז' המינין חייבים לזמן שאין נראה כן מדברי הפוסקים אלא אין מזמנין אלא על הפת וכ"כ הרמב"ם בהדיא בפ"ה עכ"ל נק"ש במרדכי בפ"ג שאכלו נתתי טעם לדברי ראבי"ה ושאין ראייה מהרמב"ם דס"ל ברכה מעין ג' היא דרבנן אבל ראבי"ה וכמה גאונים

חידושי הגהות

כי ברכיתו כו' והתוספות פירשו לאהוי ידעיתו וכו' כיון שברה"מ לא היה כ"א כוס א' להמברך לא הוי ידעו אם יגיע להם לשתות ממנו ע"כ וזהו הגירסא והפי' שהביא האגודה ולא הבנתי שהב"י כ"כ בשם אגודה והוא מבואר בדברי תוספות ואפשר דהך לפ"ז כשיושבין וכו' הוספת דברי אגודה הם ולכן הביאו בשמו וכ"מ בר"מ הנדפס בפ"ע סי' קע"ט;

(ה) כגון שאמר נברך על המזון שאכלנו משלו (ו) או שאומר למי שאכלנו משלו או שאומר במקום ובטובו (ז) מטובו או במקום חיינו (ח) אומר חיים הרי זה בור וכשהם י' כיון שמזכירין השם (ט) יכול לומר נברך אלהינו על המזון שאכלנו משלו אבל (י) כשאין י' לא :

קצג **וכל** זמן שאינן ג' מצוה להם ליחלק דתניא שנים שאכלו מצוה ליחלק שיברך כ"א בה"מ לעצמו (א) אבל בברכת המוציא פוטר אחד את חבירו בד"א כשהיו שניהם יודעין לברך בה"מ אבל אם אחד יודע והב' אינו יודע מברך היודע והב' יוצא וכגון שמבין לשון הקודש אלא שאינו יודע לברך (ב) וצריך לכוין מלה במלה

מדברי רש"י : **וטעמא** דאין אומרים למי שאכלנו משלו פירש"י משום דמשמע למרובים הם זה זן את זה וזה זן את זה ולפי דברו מברך את בע"ה: **וטעמא** דאין אומרים ומטובו חיינו פירש"י מפני שממעט בתגמוליו של מקו' דמשמע דבר מועט כדי חיים : **וטעמא** דאין אומרים ובטובו חיים פירש"י מפני שמוציא עצמו מן הכלל כלומ' דמשמע בטובו חיים שאר העולם ולא אנו : **ומ"ש** רבינו כשהם י' כיון שהם מזכירי' את השם וכו' ג"ז שם וטעמא דכיון דמזכירין את השם ליכא למיטעי ולומר דעל המזון דקאמרי קאי לבע"ה או למזון וכ"ל דמהאי טעמא מצי למימר נמי למי שאכלנו משלו כשהם עשרה (ג) :

קצג וכל זמן שאינם ג' מצוה להם ליחלק דתניא ב' שאכלו מצוה ליחלק בר"פ שלשה שאכלו (מה :) אמר אביי ב' שאכלו מצוה ליחלק ופירש"י בין בברכת זימון בין בברכת המוציא וכתב הרא"ש והעולם לא נהגו כן וגם רש"י לא שמענו שהיה נוהג כן בברכת המוציא וכן גבי עובדא דבר קפרא (לט.) ותלמידיו דלעיל שנתן רשות לאחד מהם להוציא את כולם ומה שיש חילוק בין ברכה ראשונה לאחרונה היינו משום דבתחלת הסעודה כשהם מסובין וקבועים יחד דעתם להצטרף הלכך כל אחד יוצא בברכת חבירו אבל בסוף הסעודה בטל הקבע ונחלקין זה מזה הלכך כל אחד מברך לעצמו וה"ר יוסף פי' בשם רשב"ם משום דבה"מ דאורייתא אבל ברכה ראשונה דרבנן ולא אחמור כולי האי ויוצא האחד בברכת חבירו וכ"כ ג"כ התוס' והמרדכי וכ"כ הר"י : **ומ"ש** רבינו בד"א כשהיו שניהם יודעים לברך וכו' שם תניא נמי הכי ב' שאכלו מצוה ליחלק בד"א כששניהם סופרים אבל אחד סופר ואחד בור סופר מברך ובור יוצא וכתב המרדכי בשם ר"מ סופר מברך ובור יוצא צריך שיתכוון שומע ומשמיע וגם סמ"ג כתב סופר מברך ובור יוצא פי' והוא שיהא שם דעת שומע ומשמיע כדתניא בפ"ג דר"ה (כח :) ואפילו למ"ד מצות אין צריכות כוונה לצאת לשמוע צריכות כוונה : **ומ"ש** וכגון שמבין ל' הקודש וכו' שם כתב הרא"ש מכאן רוצים להביא ראיה דאשה יוצאת בברכ' המזון בשמיעה אף על פי שאינה מבינה לשון הקודש ואינה צריכה לברך בלשון שהיא מכירה ואין ראיה מכאן דדילמא מיירי הכי שבור מבין לשון הקודש אבל אינו יודע לברך ורש"י הביא ראיה מדתנן במגילה (יח.) הלועז ששמע אשורית יצא אע"פ שאין מבין הלשון ויש לדחות דפרסומי ניסא שאני וכ"כ התו' והר"י

בדבר שאין לו לא יד ולא רגל ולא סמך וראיתי מ"ש מהרש"ל בזה וז"ל האידנא נהגו שגם המברך אומר נברך שאכלנו משלו ובטובו חיינו חדא שלא יהא נראה כאילו קאי על הבעל הבית אבל כשאומר ובטובו חיינו משמעות מי שיש בידו להחיות אף שמן התלמוד אין הכרח כל כך לאומרו מ"מ טעמא דמסתבר הוא וכן מצאתי · ועוד מאחר שהעוני' אחרי' אומרי' ובטובו חיינו מסתמ' הוא גם כן אמרו דאי לאו הכי מאי צריך תלמודא לדקדק לפירוש הרי"ף אם המברך צריך לחזור ולומר ברוך שאכלנו וכו' תיפוק ליה דצריך לחזור כי היכי דלימא ובטובו חיינו . ועוד היאך מוכח הר"י ברצלוני דצריך הש"צ וכן העולה לס"ת לחזור ולומר ברוך ה' המבורך לעולם ועד ומביא ראיה מברכת המזון ומאי ראיה דילמא משום דלא אמר המברך מתחלה ובטובו חיינו לפיכך צריך לחזור אלא ש"מ דאין חלוק בין המברך לעונין אמן עכ"ד ואין דבריו מכריעין כלל דלפי' הרי"ף הא דקאמר תלמודא להיכן הוא חוזר אותו שאמר נברך שאכלנו משלו וקאמר רב זביד משמיה דאביי חוזר לראש ואומר נברך שאכלנו משלו פעם אחרת ואומר אחר כך בא"י אמ"ה הזן את העולם וכו' ס"ל דלא חייבו חכמים למברך לומר בתחלה ובטובו חיינו בשעה שהוא מזמן דלשומעי' דוקא שאינן מברכין אלא עונין בלבד הצריכום לומר בתחלה ובטובו חיינו אבל למברך ברכת המזון שאומר אח"כ הזן את העולם כולו בטובו בחן וכו' מעתה א"צ לומר שוב ובטובו חיינו בשעה שהוא מזמן ומ"ש בתחלה נברך שאכלנו משלו היא גופי שאומר לאחרים נברך וכו' ומה שחוזר ואומר נברך לאביי היינו הוה שעכשיו אנו מברכין לבורא ית' שאכלנו משלו וכמו שפי' ה"ר יונה להרי"ף ולעולם אין המברך אומר בתחלה אלא נברך שאכלנו משלו ומה שהקשה עוד מדברי הר"י ברצלוני לאו קושיא היא דמשום כדי לומר ובטובו חיינו לא היה צריך לתקן שיחזור ויאמר ברוך שאכלנו אלא היה להם לתקן שיאמר מתחלה נברך שאכלנו משלו ובטובו חיינו מדלא תקנו כך מתחלה אלמא דלא חשו רז"ל שיאמר המברך בשעה שהוא מזמן ובטובו חיינו כי כבר תקנו לו שיאמר כך המברך בברכת הזן כדפי' ואין ספק שנדחק הרב ליישב המנהג אבל קשה מאוד לקיים מנהג שלא נזכר בשום חבור מן החבורים ואדרבה בכל החבורים מבואר דאינו מנהג וותיקין ועל כן עמד הרב הגדול מהורר ליב בר בצלאל מפראג וביטל מנהג העולם וגזר על הכל שלא יאמר המברך כי אם נברך שאכלנו משלו והעונין אומרי' ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו ונתפשט' גזירתו בכל המדינות וכך נוהגין העולם ממנו והלאה והוא האמת כפשטא דתלמודא ומשמעות כל הפוסקים ומנהג שאר כל המלכיות ששמענו שמעם שהמברך אינו אומר אלא נברך שאכלנו משלו בלחוד · כתב בספר כל בו נוסח ברכת המזון קצר וזה נסחו בא"י אמ"ה הזן את העולם כולו · ברוך גדלו · המכין לכל בריותיו מאכלו . ושלחנו ערוך לכל בא"י הזן את הכל : נודה לאל גואלינו · המעדיף מטובו עלינו . לא חסר כלום ממאכלינו ברית ותורה וחיים ומזון בא"י על הארץ ועל המזון : רחם על עם עני ואביון · הנתונים ללעג ולבזיון · ודוד עבדך מהרה תמלוך בציון ותכין בתוכה עם עמוסי ירוכים בא"י בונה ירושלם אמן : בחיי יהודה ואפרים · תמלוך מלך בירושלים · ותבט עניי עמך ותפן בא"י אמ"ה בורא פרי הגפן עכ"ל ותימה הלא אפי' גבי פועלים שהקלו לכלול ברכת הארץ ובונה ירושלים באחת הצריכו לברך ברכה ראשונה כתיקונה כ"ש בעל בית אעפ"י שיש לו אונס שאינו יכול להאריך מ"מ ברכה ראשונה צריך שיהא נאמרה כתקונה ועוד שלא הזכיר בה שהוא זן בטובו ובחסדו ועוד דבלשון ברכה שנייה משנה מעיקר המטבע שלא אמר בה ארץ חמדה טובה ורחבה ולא הזכיר בה יציאת מצרים ולא ית"ח ומקרוב נדפס בוויניציאה ברכת המזון הקצר להרב מהר"ר נפתלי בהסכמת הרבה גדולי החכמים דאיטליא וז"ל ברכה ראשונה יאמר כולה כתקונה ואח"כ יאמר נודה וכו' ואם אמר במקום ברכת הזן בריך רחמנא מרא מלכא (כדי להקדים שם למלכות) דעלמא דיהב האי פתא ובטובו הגדול תמיד לא חסר לנו ואל יחסר לנו חלב חטה בריך רחמנא דזן כולא בעתה : (ה"ז יצא בדיעבד ולא לכתחלה כלל כי אם לקטנים פחות מח' שנה) נודה לך ה' אלהינו על שהנחלת ארץ חמדה טובה ורחבה לאבותינו · ונתת לנו ברית ותורה ולחם לשובע ולא לרזון בא"י על הארץ ועל המזון : רחם ה' אלהינו עלינו על ישראל עמך ועל ירושלים ועל מלכות בית דוד משיחך ותגדיל במהרה כבוד הבית ותנחמנו בכפלים בא"י בונה ברחמים ירושלים אמן ברוך אתה ה' אמ"ה אבינו מלכנו המלך הטוב והמטיב לכולנו הוא הטיב הוא מטיב הוא ייטיב לנו הוא גמלנו הוא גומלינו הוא יגמלנו לעד בחסד וחן וברחמיו יזכינו לימות המשיח ויעשה שלום עלינו ועל כל ישראל אמן :

וכשהם עשרה כיון שמזכירין השם יכול לומר נברך אלהינו על המזון שאכלנו משלו פי' דהשתא ליכא למטעי דעל המזון קאי לבעל הבית המאכילו מזון אי נמי מברך למזון דכיון דמזכיר השם בע"כ דמברך את השם המאכילו דאל"כ למה הזכיר את השם וכתב ב"י וכ"ל דמה"ט מצו למימר נמי למי שאכלנו משלו כשהם עשרה עכ"ל ומהר"ם איסרלש בספר דרכי משה השיג עליו מטעם שכתב שם ואין טעמו מתקבל לפע"ד אבל נ"ל מטעם אחר והוא דאעפ"י שמזכיר את השם מ"מ משמע דמרובים הם זה זן את זה וזה זן את זה ואנחנו נברך אלהינו שזן אותנו ואכלנו משלו וא"כ הוא מגדף ולפי הנראה גם ב"י חזר בו מדלא פסק כך בש"ע והכי נקטינן :

קצג וכל זמן שאינן ג' כו' ברייתא בפ"ג שאכלו (דף מ"ה) שנים שאכלו כאחת מצוה ליחלק בד"א בששניהם סופרים אבל א' סופר וא' בור סופר מברך ובור יוצא ופי' התו' והרא"ש דמיירי בברכת המזון אבל בהמוציא אף כששניהם סופרים א' מברך והשני יוצא דבתחלת הסעודה קבועים יחד ודעתם להצטרף אבל בסוף הסעודה בטל הקבע ונחלקים זה מזה וכך היא דעת הפוסקים וכן המנהג ודלא כפירוש רש"י דבהמוציא נמי מצוה ליחלק : **ומ"ש** וכגון שמבין ואינו יוצא ל"ה כו' כ"כ התו' והרא"ש לשם ויש להקשות לאיזה צורך שנינו הך בד"א בברייתא הא ודאי דכשאחד בור דאינו יודע לברך אי אפשר לו ליחלק י"מ אם לא בשמיעה וכדתניא התם שמע ולא ענה יצא ותו דהאי דינא לא תלי בשנים דאפי' שלשה שאכלו אין הבור יוצא אא"כ מבין בלשון הקודש ונראה דה"פ דברייתא בד"א דמצוה ליחלק בששניהם סופרים וכל אחד יכול לברך ב"ה בלשון הקודש דהיא מצוה מן המובחר אבל אחד סופר ואחד בור פי' דהוא בור שאינו יודע לברך בל"ה אבל בלשון לעז יודע לברך אינן רשאין ליחלק והסופר יברך בלשון הקודש והבור יברך בלשון לעז אלא סופר מברך בלשון הקודש ובור יוצא ופירשו התו' והרא"ש דהיינו דוקא כשמבין בלשון הקודש וכו' אבל כשאינו מבין אינו יוצא בשמיעת לשון הקודש אלא מצוה ליחלק והבור יברך בלשון לעז והשתא ניחא הא דתניא שנים דבג' פשיטא היא דכשמבין בל"ה אלא שאינו יודע לברך דחייב הוא בזימון ואינו רשאי ליחלק לברך בלשון לעז אלא רבותא אשמועינן דאפילו בשנים

דרכי משה

שייך לברה"מ יותר מלשאר ברכות דאחר כל ברכה יכול לומר ב"ה ב"ש כו' : (ג) ואין דבריו נכונים דאדרבה כשאומר נברך אלהינו למי שאכלנו וכו' משמע דלא סגי ליה במה שאמר אלהינו אלא צריך לפרש יותר למי שאכלנו משלו כו' וזה הוא בור ודאי דמשמע מדבריו דאלהינו סתם שאמר לא האכילו ולכן מברך למי שהאכילו ואין לך בורות גדול מזה ולכן לא אמרו בגמרא ופוסקים אלא שיכול לומר על המזון אבל לענין לומר למי שאכלנו אין לחלק ולא דמי לעל המזון דמשמע היטיב שבשביל הטובה זו שזן אותנו אנו מחייבים לברכו בכל עת משא"כ כשאומר למי שאכלנו שיש בו חשש גדול :

וכן

פרישה

שיתבאר בסמוך שאין לומר למי שאכלנו משלו כ"כ התו' דף כ' ע"א ור"ל דבשלמא מה שאנו אומרים נברך שאכלנו משלו אין קפידא הלא גם זולת האכילה יש הרבה לברכו דהא שאומר שאכלנו ה"ק נברך להש"י שעתה האכילנו משלו משא"כ כשאומר על המזון שאכלנו דעל המזון הוא מיותר וכאילו בא לפרט ולומר דאין לנו לשבחו כ"א על המזון וודאי אם אמר איפכא נברך שאכלנו ממזונו ובטובו חיינו ג"כ אין קפידא שג"כ בא לשבח על שהאכילנו עתה ממזונו וק"ל :

(ה) **כגון** שאמר נברך על המזון כו' דמשמע דמברך לב"ה המאכיל דאי לרחמנא למה מזכיר מזון בלא מזון יש הרבה לברכו ונראה דסב"י אף שכתב זה קודם שכתב דברי התו' אינו ר"ל ליתן טעם אחר אלא כתב מתחילה טעם שהקפידו חז"ל שמ"א לאלקינו ואחר כך כתב שאעפ"י שמצינו לפעמים כתוב לאלקינו כבר חילקו התו' שלא מצינו כן אלא בשיר והודאה . ומ"ש שהוא מטעם שמ"א למי שאכלנו ר"ל כמו שהטעם שמ"א למי דכתב רש"י משום דמשמע שהם מרובי' כו' ור"ל שכמו שלמי מורה על ההבדל מהמרובי' כן לאלקינו מורה על ההבדל ממרובי' וק"ל :

(ו) **או** שאמר למי שאכלנו כו' דמשמע דמרובין הן זה זן את זה וזה זן את זה ומברך לב"ה:

(ז) **מטובו** דמשמע דבר מועט : (ח) **אומר** חיים שמוציא עצמו מן הכלל :

(ט) **יכול** לומר נברך אלהינו על המזון כו' דכיון דמזכירין את השם ליכא למיטעי ולומר שמברך לבעל הבית וכתב ד"מ וז"ל כתב הב"י וכ"ל דמה"ט מצי למימר נמי למי שאכלנו משלו כשהם עשרה עכ"ל · ואין דבריו נכונים דאדרבה כשאומר נברך אלקינו למי שאכלנו כו' משמע דלא סגי ליה במה שאומר אלקינו אלא צריך לפרש יותר למי שאכלנו כו' וזה הוא בור דמשמע מדבריו דאלהינו סתם שאמר לא האכילו ולכך מברך למי שהאכילו ואין לך בורות גדול מזה ולכן לא הזכירו בגמרא ופוסקים אלא שיכול לומר על המזון כו' עכ"ל :

(י) **כשאין** עשרה לא פי' אע"פ שיש ד' וה' והם יכולין לומר לשון ברכו כדלעיל וה"א דיכולים לומר ג"כ על המזון קמ"ל דאפ"ה אסור משום דזיל בתר טעמא והיותר נראה דקמ"ל בזה לשון יתר לומר דבכל ענין לא אף ע"פ שאין ביניהן בעל הבית אלא נשתתפו יחד לאכול בקופה משלהן ואין כאן טעם שיאמרו שמברכין לבעל הבית מכל מקום אסרו לומר כן משום הרואים וק"ל :

סימן קצג (א) **אבל** בברכת המוציא פוטר א' את חבירו פי' הר"ר יוסף בשם הרשב"ם משום דברכת המזון דאורייתא אבל ברכה ראשונה אינו אלא מדרבנן ולא אחמור בה כולי האי ועוד שבתחילת הסעודה שהם מסובים וקבועים יחד דעתם להצטרף אבל בסוף הסעודה בטל הקבע ונחלקים זה מזה הילכך כל אחד מברך לעצמו אשר"י · וכתב הרמ"י דטעם האחרון נראה עיקר לפי מנהגינו דנהיגין דאין אחד יכול להוצי' חבירו בברכת הפירו' אע"ג דהיא מדרבנן ע"ש אלא ודאי הכל תלוי בקבע ודו"ק · אבל הרמ"ש שכתב הטעם קמא משום דאזיל לטעמיה דס"ל דדוקא לפת ויין בעינן הסיבה אבל לשאר דברים א"צ הסיבה אלא שאנו נוהגין כרמב"ד שפסק כלישנא בתרא לחומרא דשאר דברים לא מהני היסבה וכמ"ש כל זה לעיל ס"ס קע"ז בדברי רבינו ובב"י :

(ב) **וצריך** לכוין מלה במלה כו' וגם צריך דעת משמיע ואפילו למ"ד מצות אין צריכות כוונה לצאת · כוונה לשמוע מיהו בעי מרדכי וסמ"ק וכבר פסקו רבינו לעיל בס"ס ס' כמ"ד מצות צריכות כוונה · ולפ"ז צריך לומר מ"ש רבינו וצריך לכוין מלה במלה רצה לומר שיכוין לצאת וק"ל :

ולכן

מלה במלה לכל מה שאומר אבל אם אינו מבין אינו יוצא בשמיעה (ג) [א] ולכך אין הנשים יוצאות בשמיעה אם אינן מבינות אבל כשהן ג' אינן רשאין ליחלק כדתנן ג' שאכלו כאחת אינן רשאין ליחלק ולא עוד אלא אפילו ב' שאכלו כאחת מצוה שיחזרו אחר שלישי שיצטרף עמהן לזימון וכן ד' או ה' אסור להם ליחלק שכולם נתחייבו בזימון. (ד) ו' נחלקין כיון שישאר זימון לכל חבורה עד י' ואז אין נחלקין כיון שנתחייבו בהזכרת השם עד כ' ומצוה לחזור אחר י'. (ה) ומיהו אם היתה חבורה גדולה מסובין יחד ואינן יכולין כולם לשמוע הברכה מפי המברך ואינן רשאין ליחלק לחבורו' של י' י' מפני (ו) שיצטרכו לברך בקול רם וישמע בעה"ב ויקפיד עליהם יכולים ליחלק לחבורות של ג' ג' ולברך בנחת שלא ישמע בעה"ב ויקפיד (ז) זה טוב להם ממה שלא יצאו ידי חובת בהמ"ז שהרי אינן יכולין לשמוע מפי המברך: כתב הר"י ז"ל הא דתנן ג' שאכלו אינן רשאין ליחלק דוקא כשקבעו עצמם ביחד בתחילת

ברכת

וסר"י והמרדכי (א) : **אבל** כשהן ג' אין רשאין ליחלק כדתנן ג' שאכלו כאחד אינם רשאים ליחלק גם זה שם: **ומ"ש** ולא עוד אלא אפי' ב' שאכלו כאחד מצוה שיחזרו אחר הג' וכו' בר"פ שלשה שאכלו שם ת"ש השמש שעומד על שנים אוכל עמהם אע"פ שלא נתנו לו רשות עומד על ג' אינו אוכל עמהם אלא א"כ נתנו לו רשות וכתב שם הרא"ש מכאן משמע שמצוה לחזור אחר ג' כל מה שיכולים משום ברכת זימון דברוב עם הדרת מלך . וכן משמע מדגרסי' בפ' כל הבשר (קו .) אמר רבה בר בר חנה הוה קאימנא קמיה דרבי אמי ורבי אסי אייתו לקמייהו כלכלה דפירי ואכלו ולא משו ידייהו ולא יהבו לי מידי ומסיק דש"מ דלאין מזמנין על הפירות דאי מזמנין על הפירות היו נותנין לו כדי שיברכו בג': **ומ"ש** וכן ד' או ה' כו' עד כיון שנתחייבו בהזכרת השם פשוט במשנה פ' שלשה שאכלו (נ .) כתוב בתוספתא דברכות פ"ה בעשרים נחלקו ובלבד שלא יהא בהם אחד שמפטירין אותו מן הזימון עכ"ל וכ"ל דה"פ הא דעשרים הם נחלקים דוקא כששום אחד מהם לא זימן כלל אבל אם אחד מהם קדם וזימן בג' או בירך ברה"מ לעצמו אינם נחלקים דאותם שעמו אינם יכולים לזמן בשם כיון שהוא קדם וזימן פרח זימון מיניה ואינו מצטרף עמהם (ב) :

ומ"ש רבינו ומצוה לחזור אחר י' כ"כ בסג"מ פ"ה והביא ראיה מדאמרינן בפ' שלשה שאכלו (שם) רבינא ורב חמא איקלעו לבי ריש גלותא קם רב חמא וקא מהדר אבי מאה א"ל רבינא לא צריכת הא אמר רבא הלכה כרבי עקיבא דאמר אין חילוק בין מאה לעשרה ומ"מ שמעינן מהתם דמצוה לחזור אחר י': **ומיהו** אם היתה חבורה גדולה מסובין יחד וכו' בס"פ ג' שאכלו (שם) אמר רבא כי אכלינן ריפתא בי ר"ג מברכינן תלתא תלתא ולברכו י' י' שמע ר"ג ואיקפד וניפקו בברכתא דר"ג אידי דאוושי כולי עלמא לא שמעו . ופירש"י היו מברכין בתלתא תלתא . ריש גלותא מאריך בסעודתו ואנן כל ג' וג' שגמרו סעודתן מזמנין בקול נמוך ויושבין אחר הברכה עד שגמר ר"ג וזימן הוא והיושבים אכלו בקול רם : שמע ר"ג . אם היו מזמנין י' י' היה צריך המברך להגביה קולו וישמע ר"ג ויחרה לו שאנו עושים חבורה לעצמינו בפרהסיא אע"ג דמפקי נפשייהו מידי זימון של הזכרת השם וכי הדר מזמין ר"ג בהזכרת השם לאו איהו נפקי ביה דאין זימון למפרע אפ"ה ניחא להו בהכי : משום דאוושי כ"ע · שהיו שם מסובים רבים ואין קול המברך נשמע עכ"ל · וז"ל הרא"ש אע"פ שנתחייבו בברכת השם בעשרה טוב להם זה ממה שלא היו יוצאים בברה"מ שלא היו יכולים לשמוע את המברך ע"כ וכך הם דברי רבינו וכ"ל שמ"ש ואינם יכולים לשמוע הברכה מפי המברך אברכת זימון קאי וכן מ"ש זה טוב להם ממה שלא יצאו ידי ברה"מ חובת הזימון קאמר דאילו ידי חובת ברכת המזון אע"פ שלא ישמעו מפי המברך היו יכולים לצאת ע"י שיברך כ"א לעצמו דאין סברא לומר שצריכין לשמוע כל הברכה מפי המברך ואינם רשאים לברך כל אחד ברה"מ לעצמו לאדרבה טוב שיברך ברה"מ כל אחד לעצמו בלחש וכמו שכתבתי בסי' קפ"ג (ג) : **כתב** הר"ר יונה ז"ל הא דתנן ג' שאכלו אינם רשאים ליחלק דוקא כשקבעו עצמם ביחד וכו' וא"א ז"ל כתב וכ"ל כדברי מפרשים שאע"פ שלא בירכו המוציא

בשנים נמי אינן רשאין ליחלק אלא סופר מברך ובור יוצא : **ומ"ש** ולכך אין הנשים יוצאות בשמיעה אם אינן מבינות כך כתב הרא"ש והמרדכי ריש פרק שלשה שאכלו דלא כרש"י דנשים יוצאות אף על פי שאינן מבינות ומביאו ב"י ומיהו המנהג כרש"י דבכל מה שחייבים הנשים בין בתפלה בין במגלה בין בברכת המזון סומכות אמה ששומעין מפי אחרים שמכוונים להוציא גם הנשים ואף על פי שאין הנשים מבינים כל עיקר וע"ל בסימן קצ"ט סוף סעיף ז' : **אבל** כשהן ג' אין רשאין ליחלק כדתנן וכו' עד עשרים כתב הרב בהגהת ש"ע פי' דכשהם עשרים יכולים ליחלק אם ירצו אבל טפי עדיף שלא יהיו נחלקים דברוב עם הדרת מלך וכן ששה נחלקים אם ירצו אבל טפי עדיף שלא יהיו נחלקים : **ומיהו** אם היתה חבורה גדולה וכו' עד וזה טוב להם ממה שלא יצאו ידי חובת ברכת המזון שהרי אינן יכולין לשמוע מפי המברך כ"כ הרא"ש בספ"ג שאכלו וכתב ב"י וכ"ל שמ"ש ואינם יכולים לשמוע הברכה מפי המברך אברכת זימון קאי וכן מ"ש וזה טוב להם ממה שלא יצאו ידי חובת ברכת המזון חובת הזימון קאמר דאילו ידי חובת ברכת המזון אעפ"י שלא ישמעו מפי המברך היו יכולים לצאת ע"י שיברך כ"א לעצמו דאין סברא לומר שצריכים לשמוע כל הברכה מפי המברך ואינם רשאים לברך כ"א לעצמו דלאדרבה טוב שיברך כ"א לעצמו בלחש וכמ"ש בסימן קפ"ג עכ"ל וכ"כ בש"ע כאן ברכת הזימון ונמשך אחר מה שפסק בש"ע סי' קפ"ג ולפע"ד נראה אעפ"י שבשבולי הלקט כ"כ בשם ה"ר אביגדור וכן בא"ח בשם הר"פ וכך קבע ב"י מסמרות בספרו סימן קפ"ג לנהוג כך מ"מ אין התו' והרא"ש ורבינו מודים לזה כלל אלא ס"ל כמ"ש בא"ח דמהר"ס לא היה מברך בלחש וכך הוא העיקר דבג' צריך שיצטרפו ביחד לכתחלה בכל הברכות וכדמשמע מילפותא דקרא כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו וכדאיתא בספרי ומנין שאין מזמנין אלא בשלשה תלמוד לומר כי שם ה' אקרא וכו' ומנין שעונין אחר המברך ת"ל הבו גודל לאלהינו אלמא דבג' חייבים לענות אמן אחר המברך בכל הברכות וכדאמרינן פ' ג' דיומא דתניא התם דעל כל הזכרה תנו לו ברכה ולפיכך אין לו לברך לכתחלה בלחש דאם מברך בלחש שוב אי אפשר לו לענות אמן ואע"ג דאפשר לו להקדים ולסיים כל ברכה וברכה קודם שיסיים אותה המברך מ"מ איכא למיחש שמא לא יוכל לסיים קודם המברך ולא דמי למ"ש הרא"ש בברכת יוצר וערבית לעיל בסי' נ"ט דהתם ודאי כיון שכ"א יכול לצאת בפני עצמו אין חייב לענות אמן אחר הש"ץ משא"כ בברכת המזון בג' דחייבים להצטרף יחד ולענות אמן מדרשא דהבו גודל לאלהינו אין לו לברך לעצמו אלא חייב לשמוע כל הברכות דכ"ה מפי המברך ולענות אמן והכי משמע פשט דברי רבינו בסי' קפ"ג ובכאן ומדברי הרא"ש למד כך וכן הוא מבואר ממ"ש הרמב"ם רפ"ה ולגבי שתי חבורות הלכה י"א והכי מוכח להדיא מעובדא דיהודה בר מרימר רפ"ג שאכלו דכיון דלא הוו בהו חד מופלג בחכמה ובזקנה מן השנים הוה ס"ל חלוק ברכות עדיף בריך איניש איניש לנפשיה אלמא דכשמזמנין ביחד ליכא חלוק ברכות אלא א' בלבד מברך והשנים לא יברכו אלא צריכים לשמוע הברכות מפי המברך

ולענות

דרכי משה

קצג (א) וכן בסמ"ג דחה דברי רש"י וכתב ולכן טוב שהנשים יברכו לעצמן ומיהו המנהג בזמן הזה כדברי רש"י ולא ראיתי מעולם מי שמיחה בדבר : (ב) ונ"ל הא דכ' נחלקים היינו אם ירצו אבל עדיף טפי שלא לחלק משום דברוב עם הדרת מלך ודין ברה"מ כדין בה"כ כדאיתא בפ"ג שאכלו (מט :) וכן משמע מפירש"י שם דכתב גבי כ' דיחלוקו פירוש אם ירצו אבל עדיף טפי שלא יחלוקו וכן הוא המנהג : (ג) ואין דבריו מוכרחים די"ל דשאני התם דאף על גב דמברך בלחש מ"מ שומע ג"כ המברך ועונה אחריו אמן על כל ברכה

פרישה

(ג) **ולכך** אין הנשים יוצאין בשמיעה כו' אלא צריכות לברך בלשון שהם מבינות אסר"י וכתב רמ"א בסימן קצ"ט דנשים יוצאים בזימון אע"פ שאינן מבינות :

(ד) **ששה** נחלקים כו' פי' אם ירצו נחלקים אבל אינם מחוייבים רמ"א והוא מדברי ר' יונה :

(ה) **ומיהו** אם היתה חבורה כו' אע"ג דמפקי נפשייהו מידי זימון של הזכרת השם דכי הדר מזמן בעל הבית בהזכרת השם לאו איהו נפקי ביה דאין זימון למפרע וכ"פ רש"י בסוף פ"ג שאכלו דף נ' ע"ש ויש לדקדק מדכתב לשון זה טוב להם כו' משמע שאילו היו ממתינים עד שיזמן בעל הבית בהזכרת השם היו יכולין לשמוע השם מפי המברך א"כ איך כתב שהרי אינן יכולין לשמוע ברכת הזימון מפי המברך דלמה אינן יכולין לשמוע ברכת הזימון יותר מן השם ואי מיירי שגם השם אינן יכולים לשמוע א"כ ממילא אין מפסידין כלום במה שנחלקו לחבורות של ג' ג' וא"כ אין שייך לומר זה טוב להם יותר כו' ובשלמא אי אמרת דמ"ש הטור ממה שלא יצאו ידי חובת ברכת המזון ר"ל ברכת המזון ממש ולא כמו שפירש ב"י דפי' חובת הזימון לק"מ דאפשר לומר דאע"פ שיכולין לשמוע השם וברכת הזימון מ"מ ברכת המזון אינן יכולין לשמוע דדרך המברך לומר ברכת הזימון שאז מזמן בקול יותר מברכת המזון שבהמשכת הקול מדרכן של בני אדם להשפיל קולם אבל לפי פי' ב"י דכתב דברכת המזון ל"ד אלא ר"ל ברכת הזימון קשה וגם על מה שהוציא הב"י לשון הרא"ש ורבינו שכתבו ל' ברכת המזון ופי' דר"ל ברכת הזימון מכח הקושיא דהא כל אחד יכול לברך לעצמו כו' היה נראה לכאורה ליישב ולומר אף שהאמת כן הוא שכל אחד יברך לעצמו ומתחלה מצוה לעשות כן מ"מ טוב להם לשמוע ג"כ הברכות מפי המברך ולהקדים כל אחד נפשו קודם סיומו של המברך כל ברכה וברכה כדי שיוכל לענות אמן אחר ברכת המברך וכמ"ש הרא"ש שעשה כן בברכת יוצר בברכת ק"ש שממנה למדו דין זה לברך כל אחד לנפשו ולקיים ג"כ גדול העונה אמן יותר מהמברך · מיהו הדין עם הב"י מלכתבו הרא"ש ורבינו וזה טוב להם ממה שלא יצאו ידי ברכת המזון ומי ברכת המזון כפשוטו קאמר אמאי לא יצאו אף שזה שיענו אמן מוטב מ"מ יצאו ידי חובתן ג"כ בלא זה לכן נראה פי' ב"י עיקר ולתרץ קושיא הראשונה צ"ל דה"ק דמ"ש הרא"ש והטור ואינן יכולין לשמוע הברכה מפי המברך לאו למימרא שבודאי אינם יכולין לשמוע הברכה אלא ה"פ דיכול להיות שאינן יכולין לשמוע הברכה והשתא א"ש דצריך לתת טעם על מה שהם רשאים לחלק לחבורות ג' ג' אע"פ שאם היו ממתינין לזימון בעה"ב היה אפשר שהיו יכולין לשמוע השם ועכשיו בודאי לא יצאו ידי זימון השם ע"ז קאמר זה טוב להם יותר וק"ל · שוב ראיתי שהתו' כתבו והביאן הב"י בס"ס קצ"ב ז"ל דכל היכא דמצטרפין שני חבורות צריך שישמעו ברכת המזון מפי המברך וגם הרמב"ם כ"כ בפ"ה גבי צירוף ב' חבורות ז"ל והוא שישמעו שתיהן כל דברי המברך בביאור והביאו ג"כ הב"י ס"ס קצ"ה וכתב על דבריהם שטעמן מהא דאמר רבא כי אכלינן בי ריש גלותא מברכינן ג' ג' כו' וכמ"ש על דברי רבינו הכי וכתב ג"כ על דבריהן דצ"ל דברכת המזון דקאמרי' ל"ד אלא ר"ל ברכת הזימון ובאמת קשה לומר כן דכל הני רבוותא ל"ד קאמרי גם לשון רש"י והגמרא שם בעובדא דרבה משמע כפשוטו דאברכת המזון כפשוטא קאמר לכן נלע"ד ליישב ולומר דודאי דוקא קאמרי דודאי מצוה לשמוע ברכת המזון מפי המברך מטעם אמן והכי דייק לישנא דשבלי הלקט דקאמר דכל אחד וא' מהמסובין חייב לברך ב"ה עם המברך כל ברכה וברכה ואפילו החתימות והביאו הב"י לעיל ס"ס קפ"ג וכתב שכן יש ללמוד מדברי הרא"ש שהיה אומר ברכת יוצר עם הש"ץ מלה במלה כו' עד אבל מהר"ס לא היה מברך בלחש עכ"ל ונראה לטעם של מהר"ס היה שלא היה מברך בלחש משום דכמו שכתב בשם הרוקח לעיל בסימן נ"ט אברכות יוצר דטוב לשמען מהש"ץ כיון שהוא מודה ומשבח להש"י ושמה"ט רוצה גם הרא"ש לשמען מפי הש"ץ לולי יראתו שמא לא ישמע הכל כן היא ג"כ ברכת המזון דכולהו הודאה ושבח הוא . נמצא דעכ"פ טוב לשמוע והוא ממצות הזימון וזהו שכתב רבינו ממה שלא יצאו ידי ברכת המזון ר"ל ברכת המזון התלוי בשמיעת הזימון ונלע"ד ליישב באופן אחר יותר נאו' דזולת קושיות הנ"ל יש לדקדק בל' רש"י שם בגמרא מ"ש אעובדא דרבה ז"ל הוה מברכין בג' ג' ריש גלותא מאריך בסעודתו וכל ג' וג' שגמרו סעודתן הוה מברכין בקול נמוך ויושבין אחר הברכה עד שגמר וזימן הוא והיושבין אכלו בקול רם כו' דיש להקשות מאי בא רש"י להשמיענו בזה שכתב ר"ג מאריך בסעודתו הוה וע"ק מאמר דרש"י כתב שישבו שם עד שגמר ר"ג סעודתו א"כ למה הקדימו לברך בג' ג' היה להם להמתין אם ישמעו השם והזימון והברכה והאמן מפי המברך מוטב ואם לאו אז היה להן לברך בג' ג' ולא קודם לכן ונלע"ד דחד קושיא היא תירוץ של קושיא שניה דודאי אם היו מברכין בג' ג' בשעה שברכו ר"ג והמסובין אכלו היה מקפיד ר"ג על שמחלקין נפשם ואף אם היה מברכין בג' בלחש מ"מ בשעת הברכה שהעולם שותקין היה קול המברך בג' נשמע ובפרט בשעת ברכת המזון שבית הבליעה פנוי והעולם רואין זה על זה והיה הרגשה והקפדה על ברכתו בג' ג' משא"כ עתה שברכו בשעה שר"ג והמסובין עדיין אכלו והאריכו בסעודתן ולא היה הרגשה עליהן כי לא עלתה על דעת ר"ג לחקור אם יברך שום אדם אם לא שהיו מברכין בעשרה שהיה שומע מאליו והשתא א"ש דכתב רש"י והרא"ש שזה טוב להם ממה שלא היו יוצאין בברכת הזימון כי ודאי לולי שהקדימו וברכו לא היה יכולין לברך לאחר זמן אלא שלפ"ז קשה על רבינו שכתב סתם ז"ל מיהו אם היתה חבורה גדולה מסובין יחד כו' ואינן רשאין ליחלק כו' יכולין לחלוק לחבורות של ג' ג' דה"ל למכתב כמי שיברכו בסוף שהבעל בית עם המסובין אוכלים כמו ר"ג כיון שזה תלוי בזה מיהו י"ל שרבינו סתם וכתב שיכולים לחלק כשאיכא שום חשש שלא יכולין לשמוע וממילא יחלקו ויברכו כל ג' וג' לפי מה שידעו דעת בעל הבית והקפדתו ודו"ק : (ו) **שיצטרכו** לברך בקול כו' כדי שישמעו כל העשרה : (ז) **זה** טוב להם ממה שלא יצאו כו' ר"ל חובת ברכת הזימון שלא יוכלו לשמוע מפי המברך והשתא דמברכין בג' ישמעו לפחות ברכת הזימון בלא שם דאילו ברכת

המזון

דרישה

גאונים דס"ל שהיא ג"כ דאורייתא כמו שדרשו ממ"ש ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך זה זימון שקאי על הפת כן ס"ל דקאי נמי אברכת ז' מינים שכתובים לפניה ארץ חטה כו' לאפוקי מהרמב"ם דס"ל דארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם הפסיק הענין ועליה דוקא קאי ואכלת ושבעת וברכת ושם הארכתי ע"ש דאף שאמרו אין זימון לפירות ס"ל דדוקא לשאר פירות שאינן מז' מינין :

סי' קצג [א] **מ"ש** רבינו ולכך אין הנשים יוצאין כשאינן מבינות ק"ק שהכלבו כתב והביאו ב"י לעיל בסימן קפ"ה ז"ל שבע"ה עם אשתו ובניו הוי כסופר מברך ובור יוצא ולפיכך צריך ב"ה לברך בקול רם כדי שישמעו בניו ואשתו ויצאו בברכתו ומי שבירך בלחש טועה אם יש לו אשה ובנים עכ"ל ולפי מ"ש רבינו כאן דכשאין מבינות לשון הקודש אינן יוצאים צ"ל דהכלבו מיירי כשגם האשה ובניו מבינים בל' הקודש וזהו דוחק שבימי הכלבו לא היה לשון הקודש מורגל בפי הנשים וקטנים וגם דוחק לומר שר"ל שיברך בע"ה בלשון שהם מבינים וגם דוחק לומר שר"ל שיברך בקול רם כדי שילמדו ממנו וידעו לברך מעצמן דוגמא מ"ש בירושלמי וכתבו רבינו לעיל ס"ס ק"א וז"ל רבי יונה כד הוי מצלי בבי כנישתא הוי מתפלל בלחש וכד הוי מצלי בביתי' הוי מצלי בקלא עד דילפי מיניה בני ביתו וגם רבינו כתב שם לפני זה ז"ל ואם מגביה קולו כשמתפלל בביתו כדי שילמדו ממנו בני ביתו מותר · דז"א דהא כתב הכלבו ויצאו בברכתו וצ"ע · ומ"ש הב"י ז"ל בתוספתא דברכות פ"ה כתב בעשרים נחלקין ובלבד שלא יהא בהן אחד שמפטירין אותו מן הזימון עכ"ל וכתב ב"י נ"ל דה"פ הא דעשרים נחלקים דוקא כששום אחד

מהן

ברכת המוציא לדידהו בהיסיבה ולדידן בישיבה אז אינן רשאין ליחלק אבל לא קבעו עצמם ביחד בברכת המוציא אלא אחר כך נקבעו באכילה ביחד (ח) רשאין ליחלק: וא"א ז"ל כתב ונ"ל כדברי המפרשים שאע"פ שלא ברכו המוציא ביחד אלא אח"כ נקבעו באכילה ביחד נקבעו לזימון ואינן רשאין ליחלק ע"כ: ואפי' לא אכלו כזית ביחד אינן רשאין ליחלק דתנן ג' שאכלו כאחת אינן רשאין ליחלק ופריך מאי קמ"ל תנינא חדא זימנא ג' שאכלו כאחד חייבין לזמן קמ"ל (ט) כי הא דאמר רבי אבא אמר שמואל ג' שישבו לאכול וברכו ברכת המוציא אין רשאין ליחלק פירוש שישבו לאכול וברכו ברכת המוציא ועדיין לא אכלו שיעור הברכה אין רשאין ליחלק [ג] ורב אלפס גורס קמ"ל ג' שישבו לאכול אף ע"פ שכל אחד אוכל מככרו אינן רשאין ליחלק. הלכך צריך לחוש לשתי הגרסות אפילו כל אחד אוכל מככרו ואפי' לא אכל עדיין כזית פת אין רשאין ליחלק ותו משנינן אהא דפריך ומה קמ"ל תנינא קמ"ל כי הא דא"ר הונא ג' שבאו מג' חבורות אין רשאין ליחלק א"ר חסדא והוא שבאו מג' חבורות של ג' ג' ב"א אמר רבא לא אמרן אלא דלא אזמון עלייהו בדוכתייהו אבל אזמון עלייהו בדוכתייהו פרח זימון מינייהו פי' ג' שבאו מג' חבורות של ג' ג' בני אדם ונתחברו אלו הג' אם זימנו עליהם במקומן (י) כגון שהפסיקו כל אחד לשנים עד שאמרו הזן כדרך שאחד מפסיק לשנים (יא) שוב אינן יכולין לזמן (יב) אפילו אכלו אח"כ יחד וגמרו סעודתן

ואם

ב"ח

ולענות עליהם אמן ואי כדברי ב"י שהכריע כה"ר אביגדור והר"פ גם כשהיו מזמנין ביחד איכא חלוק ברכות דכ"א יברך בלחש אלא ודאי ליתא להך דיוקא אלא כדברי מהר"ם עיקר וכך ראוי לנהוג וע"ל סוף סי' קפ"ג ועיין עוד בסי' קצ"ט במ"ש ר"ת לגבי גר: **ואפי'** לא אכלו כזית ביחד כו' עד הלכך צריך לחוש לשתי הגרסאות אפילו כ"א אוכל מככרו ואפי' לא אכל עדיין כזית פת אין רשאין ליחלק נראה דמ"ש רבינו ואפי' לא אכל וכו' ה"ל כאילו אמר או אפי' לא אכל כו' דאין לחוש אלא באכלו מככר אחד אפי' לא אכלו עדיין כזית כגרסא הראשונה או אפי' באכל כ"א מככרו ובלבד שאכל כ"א כזית כגרסת רב אלפס והכי משמע מלשון רבינו שכתב ואפי' לא אכלו כזית ביחד אינן רשאין ליחלק אלמא דוקא באכלו ביחד מככר אחד אלא שלא אכלו כזית ודו"ק. אבל כשכל אחד אכל מככרו וגם עדיין לא אכל כ"א כזית דאיכא תרתי לגריעותא לדברי הכל ולשתי הגרסאות רשאין ליחלק ומלשון הש"ע משמע דאפי' בתרתי לגריעות' אין רשאין ליחלק ולא נהירא: **ותו** משנינן וכו' עד סוף הסי' כל זה הוא ע"פ פרש"י וע"פ הייסוד שכתב הרא"ש ליישב פרש"י דרבותא קמ"ל שאעפ"י שאכלו אלו הג' ביחד אח"כ וגמרו סעודתם שהתחילו עם חבורתם בלא כט"י ובלא המוציא אפ"ה אינם יכולים לזמן וכו' והיינו דכתב רש"י בסוף לשונו ועכשיו הן באים לברך לא מזמני דפרח מינייהו חובת זימון ותו לא הדר עלייהו עכ"ל ומביאו ב"י והיינו דכתב רבינו שוב אינן יכולין לזמן וכו' אלמא דאין רשאין לזמן אבל התו' כתבו וז"ל פרח חובת זימון מינייהו כלומר פטורים מן הזימון ורשאין עתה ליחלק עכ"ל משמע דאם רצו לזמן יכולין לזמן וכן מבואר בלשון הרמב"ם פ"ה שכתב ואם כבר זימן כל אחד וא' מהם בחבורה שלו רשאין ליחלק ואינם חייבים בזימון שכבר זימנו עליהן עכ"ל אלמא דאם רצו לזמן יכולין לזמן וכדברי התוספות ונראה דיש להחמיר כפי' רש"י והרא"ש ורבינו והכי נקטינן גם בש"ע כתב כלשון רבינו ואיכא לתמוה אמה שהביא ב"י דברי התו' וכתב עליהן ורבינו כתב כפי' זה והא ליתא שהרי רבינו כתב שוב אינן יכולין לזמן והתו' ס"ל דיכולין. ועוד תימה על ב"י שהביא לשון פרש"י וכתב עלה וכן נראה מדברי הרמב"ם בפ"ה והא נמי ליתא שהרי הרמב"ם כתב להדיא כדברי התוספות שיכולין לזמן וכדפרי':

ועל

ב"י

המוציא ביחד וכו' כ"ז כתב הרא"ש בר"פ שלשה שאכלו וז"ל ג' שאכלו כאחד כתב הר"י דמיירי בשקבעו עצמם ביחד מתחלה לברכת המוציא לדידהו בהסיבה ולדידן בישיבה אז אינם רשאים ליחלק אבל אם לא נקבעו יחד בברכת המוציא רשאין ליחלק ודקדק זה מהא דס"פ כיצד מברכין (מב:) תנן הסיבו אחד מברך לכולם דייקינן הסיבו אין לא הסיבו לא ורמינהו י' ב"א שהיו מהלכים בדרך אף על פי שאוכלים מככר אחד כ"א מברך לעצמו ישבו אע"פ שכ"א אוכל מככרו אחד מברך לכולם קתני ישבו אע"פ שלא הסיבו ומוקי לה רב נחמן כגון דאמרי ניזיל וניכול נהמא בדוכתא פלן דהוי כמו הסיבו והאי ברייתא בברה"מ איירי כדקתני בירושלמי ואם איתא דלא בעי קביעות לזימון אמאי איצטריך ר"נ לאוקומה בשקבעו מקום תיפוק ליה מכיון שאכלו כאחד קביעתן זו האכילה אלא ודאי קביעות מתחלה הוא שמחייבן בזימון ועוד הביא ראיה מהא דתנן (מה.) והשמש שאכל כזית מצטרפין מה חידוש יש בשמש יותר מבאחר אלא ודאי לאשמועינן אע"פ שאר בני אדם אין מצטרפין אלא בישיבת קבע השמש מצטרף בלא ישיבת קבע לפי שדרך אכילתו בכך ול"נ כדברי המפרשים אף על פי שלא בירכו המוציא ביחד אלא אחר כך נקבעו באכילה יחד נקבעו לזימון ואינם רשאים ליחלק ומה שהביא ראיה מההיא דכיצד מברכין לאו ראיה היא דשאני התם דאי לא אמרי ניזיל וניכול נהמא בדוכתא פלן היו מתחילת הסעודה עד סופה בלא קבע ולא היה האחד יכול להוציא חבירו אבל הסיבו מקצתן תחלה ובא השלישי והיסב עמהם אחר שהתחילו הראשונים לאכול ולדידן אפילו בישיבה כיון שהם קבועים יחד בגמר אכילה חייבים לזמן וכן היא דשמש אדם אחר שהיה מצטרף כפין השמש לא היה מצטרף כיון דאיכו קבע עכ"ל. וזה מבואר יפה בדברי ר' ירוחם וז"ל ויש מי שכתב שאפי' לא הוקבעו מתחלה לכך כיון שקבע השלישי אחר כך עמהם או הב' עם הג' אם השלישי קבע ראשון שאינן רשאין ליחלק כיון שהם קבועים יחד בגמר האכילה ומ"מ אם יאכל עמהם בלא קבע רשאים ליחלק כי דוקא השמש אם אכל עמהם בלא קבע מצטרף כמו שאכתוב ולזה הסכים הרא"ש עכ"ל. וכבר כתבתי בסימן קס"ז בשם ה"ר יונה שאם היו רוכבים ואמרו נאכל אע"פ שכ"א אוכל מככרו ולא ירדו מהבהמות מצטרפין כיון שעמדו במקום א' אבל אם היו הולכים ואוכלים לא ואם היו אוכלים בשדה מפוזרים ומפורדים אע"פ שאוכלים כולם בשעה אחת ומככר אחד כיון שלא קבעו מקום ואוכלים אינם מצטרפים ע"כ: **כתוב** בהג"מ פ"ה בשם בה"ג ג' שהיו מהלכים בדרך ואמרו

שלא קבעו עצמם לאכול יחד אלא כ"א בא שם במקרה וישב אין חייבים בברה"מ אבל אם קבעו עצמם לאכול יחד או נלך לאכול לחם במקום פלוני אע"פ שכ"א אוכל מככרו חייבים בזימון ע"כ וכ"כ סמ"ג ודבר ברור הוא שזה ע"ד המפרשים שאינם חייבים לזמן אלא א"כ הוקבעו יחד לברכת המוציא אבל לדברי הרא"ש שסובר כדברי המפורשים שאע"פ שלא בירכו המוציא ביחד אלא אח"כ נקבעו באכילה יחד נקבעו לזימון אפילו בא כ"א שם במקרה וישב מזמנין יחד מאחר שבגמר אכילתם הם קבועים יחד: **ואפילו** לא אכלו כזית ביחד אינם רשאים ליחלק דתנן (נ.) ג' שאכלו כאחד אינם רשאים ליחלק ופריך מאי קמ"ל תנינא חדא זימנא וכו' קמ"ל כי הא דאמר ר' אבא אמר שמואל ג' שישבו לאכול כאחד ועדיין לא אכלו אינם רשאים ליחלק וכתב הרא"ש פירוש שישבו לאכול ובירכו ברכת המוציא ועדיין לא אכלו שיעור ברכה אינם רשאים ליחלק וחומרא הוא שהחמירו חכמים בדבר וממשנה יתירה שמעינן לה דקתני ג' שאכלו כאחד ומפרש לה שהתחילו לאכול ובירושלמי גרסינן בריש פירקין הכא את אמר חייבים בזימון והכא את אמר אינם רשאים ליחלק כלומר מאי קמ"ל היינו רישא שמואל אמר כאן בתחלה וכאן בסוף ואיזהו בתחלה ואי זהו בסוף תרין אמוראי חד אמר נתנו דעתן לאכול זהו בתחלה אכלו כזית זהו בסוף וחד אמר אכלו כזית זהו בתחלה גמרו לאכול זהו בסוף. והא דפרישית הכא שבירכו ברכת המוציא ועדיין לא אכלו שיעור ברכה היינו כמ"ד אכלו זהו בתחלה וכזית דנקט לאו דוקא אלא לאפוקי ממ"ד נתנו דעתם לאכול זהו בתחלה משמע רק שגמרו בדעתם אע"פ שלא בירכו ברכת המוציא ואי הוה מפרישנא שישבו לאכול אע"פ שלא בירכו ברכת המוציא אז הוי כמ"ד נתנו דעתם לאכול זהו בתחלה אבל לא מסתבר לפרושי כן דחומרא יתירה היא זאת עכ"ל ואף על פי שדעת ה"ר יונה נוטה לפסוק דכיון שגמרו בדעתן לאכול ביחד חל עליהם חובת זימון ואינם רשאים ליחלק לא חש רבינו להזכיר סברא זו מאחר שכתב הרא"ש שהיא חומרא יתירא. וגם הרשב"א כתב בשם רבינו האיי שכיון שישבו לאכול ביחד אע"פ שלא התחילו בסעודה כיון שנזקקו לאכילת זימון אינם רשאים ליחלק וכ"כ הראב"ד ומיהו משמע שהתחילו קצת לאכול ואח"כ חזרו פניהם זה לכאן וגמרו סעודתן אבל אם לא התחילו כלל כלל לא ובירוש' דר"פ נחלקו אם צריכים התחלה בכזית או אפי' בפחות מכזית עכ"ל: **ובעל** הבית עם בני ביתו היה נראה לומר דאע"פ שלא התחילו לאכול אינם רשאים ליחלק אלא שהרא"ש כתב בפרק ע"פ בשם רבינו יחיאל שרשאי' ליחלק: **ותו** משנינן אהא דפריך ומאי קמ"ל תנינא וכו' עד שם א"כ כי הא דרב הונא דאמר רב הונא ג' ב"א שבאו מג' חבורות אינם רשאי' ליחלק א"ר חסדא והוא שבאו מג' חבורות וכו' וכתבו התוס' אבל אזמון עלייהו בדוכתייהו פי' שאכל כ"א מהג' והפסיק לשנים שהיו מסובי' עמו עד הזן כדאיתא לעיל פרח חובת זימון מעליהם כלומר פטורי' מן הזימון ורשאין עתה ליחלק ורבי' כתב כפי' זה:

ומ"ש

דרכי משה

ברכה וברכה משא"כ כשמברך לעצמו לגמרי ואינו שומע המברך ואע"ג דאמרינן עד היכן ברכת הזימון עד הזן כו' היינו לשום צורך כמו שיתבאר לקמן סימן ר' אבל בלא צורך צריך לשמוע כל הברכות מפי המברך ולענות אמן אע"ג שאמרו בלחש כמו שנתבאר לעיל סימן נ"ט לענין ברכת ק"ש כנ"ל:

וכ"כ

דרישה

מכן לא זימן כלל אבל אם אחד מהן קדם וזימן בג' או בירך ברכת המזון לעצמו אינם נחלקים דאותן שעמו אינם יכולים לזמן בשם כיון שהוא קדם וזימן פרח זימון מינייהו ואינו מצטרף עמהן עכ"ל ופירושו דחוק מאוד דא"כ לא הל"ל שמפטירין אותו מהזימון אלא הל"ל שלא יהא בהן אחד שפוטר אותן. גם מ"ש ב"י או בירך ברכת המזון לעצמו כו' ז"א דהא נתבאר בדברי רבי' בסימן קנ"ד והיא מהגמרא דג' שאכלו דאם קדם אחד ובירך יכולים השנים לזמן עליו ודוחק לומר שגירסת הב"י היה שמפטיר אותן וצ"ע ודו"ק:

[ג] **ורב** אלפס גורס כו' צ"ע במאי איירי אי כשברכו ג"כ המוציא ביחד או אפילו לא ברכו ברכת המוציא יחד ולכאורה נראה ממשמעות לשון רבינו דכתב אח"כ הילכך צריך לחוש כו' אפילו כל אחד אוכל כו' ואפילו לא אכל כו' משמע דשוין הם וכמו שאם לא אכל עדיין כזית מיירי כשברכו המוציא ממילא גם לרב אלפס בשכל אחד אוכל מככרו מיירי שברכו ברכת המוציא יחד וכ"כ בש"ע סעיף ד' וכן כתב ג"כ מהרמ"י ולע"ד נראה דאינו כן אלא להרי"ף מיירי שכל א' וא' אכל מככרו כזית ויותר וכמ"ש רבינו יונה והרא"ש שהרי"ף מיירי בגמר סעודתן וקמ"ל דאע"ג דכל א' וא' אכל מככרו אפ"ה מהם' צירוף ואין יכולין לחלק וכתבו על הרי"ף שגרסתו אינו כפי' הירושלמי דהירושלמי פי' המשנה דאינן יכולין לחלק אפי' בתחל' הסעודה והרי"ף פירשו בשכבר אכלו דהיינו סוף סעודה דאז אינן יכולין לחלק ע"ש בר"י ורא"ש וא"כ אפי' לא בירכו המוציא יחד אלא כל א' לנפשו שאכל כל א' וא' מככרו אינן רשאין לחלק וכן משמע בהדיא בקוצר פסקי הרא"ש ע"ש ריש דף ז' וכן מוכח לשון רבי' שאמר שכתב דעת הרא"ש דס"ל דאפי' לא ברכו המוציא ביחד כו' נקבעו לזימון כתב ואפילו לא אכלו כזית ביחד ור"ל שלא אכלו ביחד אלא כל א' מככרו כזית או כדי סעודתו ואדלעיל מיניה קאי דאפילו לא ברכו ברכת המוציא יחד אלא אח"כ נקבעו יחד ולא אכלו ביחד אלא כל א' מככרו אפ"ה אין רשאין לחלק והיינו כגירס' הרי"ף שכתב לבסוף וגם גירס' הרא"ש מרומז בל' רבינו שכולל לפרש מ"ש ואפילו לא אכלו כזית ביחד דהוא ענין בפני עצמו ואיירי כשברכו ברכת המוציא ביחד ועדיין לא אכלו כשיעור כזית שהוא שיעור הבליעה ומתחלה מתחיל רבינו משמעות לשונו בשני הגי' ואח"כ מביא שפיר ע"ז דתנן כו' ומסיק הילכך צריך לחוש כמ"ש לעיל ואו אפי' לא ברכו ברכת המוציא ביחד ואפי' עדיין לא אכל כזית פת ר"ל כשברכו ברכת כל אחד מככרו והרא"ש איירי כשברכו ברכת המוציא ביחד ואז דווקא אמרינן אפי' לא אכלו כזית אין ר[שאין]

הילכך צריך לחוש לשתי הגירסו' אפי' כל א' אוכל מככרו ור"ל שכבר אכל כזית כמו שפירש ר"י לדברי הרי"ף [...]ל כשברכו ברכת המוציא יחד ולדידן קתני אבל אין לומר דרבינו ס"ל שהרי"ף מיירי כשכבר אכל כזית [...]אכלו כזית אין רשאין לחלק מ"מ ולפי מה שכתוב לפרש בשני הגי' ס"ל דאפילו לא ברכו ברכת המוציא ביחד

וגם

פרישה

המזון היו יכולין לצאת ע"י שיברך כל אחד לעצמו שטוב הוא לברך כל אחד בלחש כמ"ש בסימן קפ"ג בית יוסף וכ"פ רמ"י:

(ח) **רשאי'** לחלק אבל עדיף טפי לזמן אפילו במקום שאמרו רשאין לחלק משום דברוב עם הדרת מלך רמ"א וכ"פ בס"ם זה בשם ריב"א ואפילו לא אכלו כזית ביחד כו' עיין מ"ש בדרישה:

(ט) **כי** הא דאמר רבי אבא אמר שמואל ג' שישבו לאכול וברכו ברכת המוציא כו' האי וברכו ברכת המוציא ליתא בגמרא וגם הרי"ף פי' בלא המוציא וכמ"ש בדרישה רק רבינו אגב שיטפ' לפי שיטת פי' נקט וק"ל:

(י) **כגון** שהפסיקו כל אחד לשנים כו' וה"ה אם היו ד' בכל חבורה והלך א' וזימנו ג' הנשארים פרח הזימון כ"כ ר"י:

(יא) **שוב** אינן יכולין לזמן צריך לפרש משום דהוי כמו ברכה לבטלה כיון שפטורים מברכת המזון אי נמי כ"מ בהא דאמר לעיל שנים מצוה לחלק ולברך כל אחד בפני עצמו ג' אין רשאים לחלק וקמ"ל כיון דאין כאן חיוב זימון א"כ עדיף טפי שלא יזמנו ולברך כל אחד בפני עצמו ובזה יהיו דברי רבינו כדברי התוספות אלא שהתו' כתבו הפטור בזימון וממילא משמע דלא יזמנו אם לא שיברך כל אחד בפני עצמו וק"ל. אבל התוספות בפ"ג שאכלו כתבו שם. וז"ל פרח חובת זימון מעליהם כלומר פטורים מן הזימון ורשאין עתה לחלק עכ"ל משמע דאינו אסור אלא רשות ורבינו יונה כתב בהדיא אין רשאין לזמן כו':

(יב) **אפילו** אכלו אח"כ יחד וגמרו סעודתן דפרח זימון מינייהו אפילו על מה שאכלו אחר כך כיון דזימנו כבר על תחלת סעודה אסר"י: וכתב בש"ע שהי' המנהג שלא לזמן בבית הכותי כו' וכתב שם טעמו אבל במהרי"ל דף פ"ב ע"ב בסופו לא משמע הכי שכתב שם שהוא ושאר רבנים זימנו בבית הכותי ע"ש:

השנים

ואם לא זימנו עלייהו במקומן חייבין לזמן ואין רשאין ליחלק ואפי' לא אכלו אלו הג' ביחד משנתחברו:

קצד **שלשה** שאכלו כאחד ושכחו ובירך כל אחד ואחד לעצמו בטל מהם הזימון ואין יכולים לחזור לזמן למפרע · וכן אם ברכו שנים מהם אבל אם שכח אחד מהם ובירך (א) השנים יכולין לזמן על הג' אע"פ שכבר בירך יכול לומר ברוך שאכלנו משלו דלא גרע מאכל עמהם עלה של ירק והם יוצאים ידי זימון והוא אינו יוצא ידי זימון שאין זימון למפרע: וג' שאכלו ויצא אחד מהן לשוק קוראין לו ומודיעין לו שרוצין לזמן (ב) כדי שיכוין ויצטרף עמהם ויענה עמהם ברכת הזימון ויוצאין אע"פ שאינו בא ויושב עמהם וה"מ בג' אבל בי' כדי להזכיר השם אינו מצטרף עד שיבא

ומ"ש ואפי' לא אכלו אלו הג' ביחד משנתחברו כ"כ רש"י שם לפי פירושו ורבי' אע"פ שלא כתב כאן אלא פי' התוס' כתב דבר זה לפי שהוא סובר שבענין זה אין מחלוקת בין רש"י והתוס': **ויש** לדקדק א"כ היאך מצטרפין שהרי ברכת זימון ליתא אלא על הפת והוא טעון ברכה לאחריו במקומו וצ"ל שכשאכלו ג' חבורות בבית אחד עסקינן שחבורה זו אכלה בזוית זו וזו בזוית זו דהשתא אע"פ שאח"כ מתקבצי' בזוית אחת לית לן בה דמפנה לפנה לא הוי שינוי. א"נ ה"ק שכיון שבאו אלו הג' להצטרף זה לזה ולזמן אע"פ שלא הסיבו ביחד ולא אכלו ביחד כיון שנתוועדו לזמן אינם רשאין ליחלק עוד ע"כ צריכי' לאכול ביחד ולזמן עלייהו ושוב אינם רשאי' ליחלק: **ודע** שרש"י פי' ולא אמרן אלא דלא אקדימו הנך חבורות שפירשו אלו ואזמון עלייהו דהכי כגון אם היו ד' בכל חבורה ונשאר בכל אחת כדי זימון והפורשי' הללו היו צריכי' לצאת לשוק קודם שגמרו החבורות את סעודתם אבל אזמון עלייהו דהכי כגון שנצטרפו אלו עמהם לזימון כדאמרי' לעיל קוראין לו ומזמנין עליו וברכו החבורות ואלו לא היו שם אלא כדי נברך וברוך הוא ועכשיו הן באי' לברך לא מזמני דפרח זימון ותו לא הדר עלייהו וכ"כ מדברי הרמב"ם בפ"ה. וכתב הרא"ש והקשה ה"ר יהודה על זה דהא מילתא דפשיטא היא שלא יזמנו עוד שהרי כ"א ואחד יצא ידי זימון עם חבורתו וגם לא שייך לומר על זה פרח זימון מינייהו שהרי זימנו כבר ולא פרח מהם אלא יצאו ידי זימון כמו אחרי' והיאך יצטרפו ויאמרו נברך פעם אחרת ופי' הוא דאלו החבורות היו בכל אחת ד' ופירש אחד מכל חבורה ונצטרפו לחבורה אחרת וזימנו הג' הנשארי' והא דקאמר אזמון עלייהו בדוכתייהו לא שהיו עמהם אלא ה"ק זימנו עליהם כאילו היו שם כי נשאר להם כדי זימון פרח זימון מינייהו כיון שחבריהם זימנו ולשון אזמון עלייהו אינו מורה כלל על הפי' הזה ומה שהקשה הר"י דמילתא דפשיטא היא שלא יזמנו עוד לא קשיא מידי דרבותא קמ"ל שאע"פ שאכלו אלו הג' ביחד ואח"כ גמרו סעודתם שהתחילו עם חבורתם בלא נט"י ובלא המוציא אפ"ה אינם יכולים לזמן דפרח זימון מינייהו אפי' על מה שאכלו אחר מכאן כיון דזימנו כבר על תחלת סעודה וכל אחד חוזר למקום שפסק עכ"ל וה"ר יונה כתב שלענין מעשה נראין דברי רבינו יהודה וכתב דלפ"ז הוא הדין אם היו ג' בכל חבורה והלך אחד קודם הזימון ובא אחר ואכל ונצטרף עם אלו השנים הראשוני' וזימנו שלשתן כיון שכבר זימנו חבורתם אף על פי שלא זימנו עמהם פרח זימון מינייהו. והרשב"א כתב שרבינו האיי פי' ג' שבאו מג' חבורות אינם רשאי' ליחלק מחבורתם הראשונה כי היכי דלא ליפקע זימון מחבורתם והיינו דא"ר חסדא והוא שבאו מג' חבורות של ג' ג' ב"א כלומר הא אילו באו מחבורה של ד' רשאי' ליחלק משום דהא אכתי איכא תלתא בחבורה ראשונה דיכולי' לזמן לעצמן ולפי פי' זה מתניתין ה"ק ג' שישבו לאכול אין אחד מהם רשאי ליחלק מהם אע"פ שמצטרף הוא עם אחרי' מפני שהוא מפסיד מחבורתו הראשונה ואמר רבא לא שנו וכו' כלומר ואם מיהרו אלו ג' שבאו מג' החבורות וזימנו לעצמם פרח זימון מן החבורות הראשונות ונראה לפי פי' זה שהוא ז"ל גורס גירסא אחרת שאינה בספרי' שלנו וכך הוא גורס אמר רבא ואי אזמון פרח זימון מינייהו והא קמ"ל רבא דאע"ג דאמרינן לעיל הני תלתא דכרכי ריפתא בהדי הדדי וקדים חד מינייהו ובריך לדעתיה אינהו נפקי בזימון דידיה התם הוא דוקא כשלא יצא זה הג' ידי זימון אבל הכא דנפיק ידי זימון פרח זימון מינייהו ע"כ אבל בספרי' שלנו גרסינן א"ר לא אמרן אלא דלא אזמון עלייהו בדוכתייהו אבל אזמון עלייהו בדוכתייהו פרח זימון מינייהו עכ"ל:

כתב ה"ר יונה דהיכא דאזמון עלייהו אפי' אכלו אח"כ כל אחד ואחד ופגעו זה בזה אחר שאכלו אינם מזמנים הואיל ולא נועדו יחד לאכול ופשו' הוא:

מצאתי כתוב ד' שאכלו בקרן זוית ואחד אכל בקרן זוית אבל לא בסדר אחד שאלתי הלכה למעשה למורי אם יש להם לזמן יחד אם לא והשיב לי כן כי מאחר שלא נתכוונו להסב יחד אינם חייבי' בזימון ורשות בידם לחלק וגם אם רצונם יכולים לזמן ושאלתי לו אי זה מהם עדיף והשיב לי טוב שיזמנו משום ברוב עם הדרת מלך יצחק ב"ר אברהם עכ"ל:

קצד שלשה שאכלו כאחד ושכחו ובירך כל אחד ואחד לעצמו וכו' הכי אמרינן בר"פ ג' שאכלו (מה:) גבי עובדא דיהודה בר מרימר ומר בר אשי ורב אחא מדיפתי ואיתא תו התם (נ.) אמר רבה תוספאה הני תלתא דכרכי ריפתא בהדי הדדי וקדים חד מינייהו ובריך לדעתיה אינהו נפקי בזימון דידיה איהו לא נפיק בזימון דידהו לפי שאין זימון למפרע וכ' הרא"ש ואינהו נפקי בזימון דידיה ואע"פ שכבר בירך מצי למימר ברוך שאכלנו משלו דלא גרע מבא בתוך הסעודה ואכל עלה ירק שאומר עמהם ברוך הוא שאכלנו מיהו איהו לא נפיק בזימון דידהו לפי שאין זימון למפרע ודוקא ב' עם האחד אבל אם בירכו ב' אין השלישי יכול לזמן עמהם וכ"כ הרשב"א ז"ל: **ובפרק** הנזכר גבי הא דא"ר הונא ג' שבאו מג' חבורות אינם רשאי' ליחלק כתב שלפי גירסתו של רבינו האיי הא דאמרינן דאינהו נפק' בזימון דידיה היינו היכא דלא יצא הג' ידי זימון אבל היכא דנפק ידי זימון כגון שנצטרף עם שנים שבאו משתי חבורות אחרות וזימנו יחד פרח זימון מבני חבורתו ולא נפקי תו בזימון דידיה וכתבתי בס"ס שקודם זה: **ושלשה** שאכלו ויצא א' מהם לשוק וכו' בר"פ ג' שאכלו (מה:) א"ר דימי בר יוסף אמר רב ג' שאכלו כאחד ויצא אחד מהם לשוק קוראי' לו ומזמנין עליו אמר אביי והוא דקרו ליה ועני אמר מר זוטרא ולא אמרן אלא בג' אבל בי' עד דניתי מ"ט כיון דבעי לאדכורי שם שמים בציר מי' לאו אורח ארעא פירש"י והוא דקרו ליה ועני · שסמוך הוא אצלם ועני ברוך הוא: לא אמרן · דלא צריך למיתי לגבייהו אלא ג' אבל י' שיצטרפו משום הזכרת השם עד דאתי גבייהו והרא"ש כתב והוא דקרו ליה ועני צריך להודיעו שיתכוין שיצטרף עמהם ויענה עמהם ברכת זימון וכ"כ ה"ר יונה ז"ל: **וכתב** הרשב"א בשם רבינו האיי שאמר משם רבוותא דהא דקוראין לו ומברכין עליו ה"מ כגון שפתחו של בית לשוק והוא יושב כנגדו קוראי' לו ושומע קולן ומזמנין: **וכתב** ה"ר יונה גבי הא דא"ר הונא ג' בני אדם שבאו מג' חבורות אינם רשאי' ליחלק דהא דקרו ליה ועני אינו יוצא מזימון שלא נתכוון לצאת אלא שקראו אותו האחרי' כדי לפטור עצמן ואע"ג דאמרינן ג' שאכלו אחד מפסיק לב' ונפטרו שלשתן מזימון זהו מפני שעומד עמהם אבל בכאן שאינו עומד עמהן אע"פ שהאחרים נפטרין עמו בזימון הוא עצמו לא יצא ידי חובת זימון

ועל מ"ש רבינו ואם לא זימנו עלייהו במקומן חייבין לזמן ואין רשאין ליחלק ואפי' לא אכלו אלו הג' ביחד משנתחברו הקשה ב"י דא"כ היאך מצטרפים שהרי ברכת זימון ליתא אלא על הפת והוא טעון ברכה לאחריו במקומו וצ"ל שכשאכלו ג' חבורות בבית אחד עסקינן שחבורה זו אכלה בזוית זו וזו בזוית זו דהשתא אעפ"י שאח"כ מתקבצים בזוית אחת לית לן בה דמפנה לפנה לא הוי שינוי עכ"ל ושינויא דחיקא היא דבאכלו בבית אחת ואח"כ התקבצו בזוית אחת מפנה לפנה מאן דכר שמיה ואין הלשון משמע כלל דאיירי בהכי וה"ל לפרש · עוד כתב ב"י א"נ ה"ק כיון שבאו אלו הג' להצטרף לזמן אף עפ"י שלא אכלו ביחד אינם רשאים ליחלק אלא צריכים לאכול ביחד ולזמן דכבר חל זימון עלייהו עכ"ל ויותר נכון לפע"ד דה"ק ואפי' לא אכלו אלו הג' ביחד מככר אחד משנתחברו אלא כל אחד אכל מככרו בלבד משנתחברו ואכתי קשה לפי' ה"ר יונה שהביא רבינו דאם לא קבעו עצמם בברכת המוציא אלא אח"כ נקבעו באכילה ביחד רשאין ליחלק דהא כאן כשבאו ג' מג' חבורות לא נקבעו ביחד בברכת המוציא ואפ"ה כיון שנקבעו יחד בגמ' סעודה אינן רשאין ליחלק וי"ל דשאני הכא דכבר נתחייבו אלו הג' בזימון מתחלה כשהיו אצל ג' חבורות לפיכך עכשיו אעפ"י שלא נקבעו אלא בגמר סעודה אינן רשאין ליחלק: כתב ב"י בסוף סי' זה תשובה ע"ש הר"ר יצחק בר אברהם דג' שאכלו כל אחד בקרן זוית בפני עצמו אעפ"י דרשאין ליחלק כיון דלא נקבעו ולא נתחברו יחד אפילו הכי עדיף טפי שיזדמנו יחד משום דברוב עם הדרת מלך וכ"כ במרדכי הארוך ע"ש הרב גור אריה שפסק כך הלכה למעשה ומביאו בשלטי הגבורים במרדכי פ' ג' שאכלו ופסק כך גם בהגהת ש"ע · וקשיא לי מהא דאיתא רפ"ג שאכלו יהודה בר מרימר ומר בר רב אשי ורב אחי מדפתי כרכי ריפתא בהדי הדדי לא הוו בהו חד דהוה מופלג מחבריה לברוכי להו יתבי וקמבעיא להו הא דתנן ג' שאכלו כאחת חייבים לזמן ה"מ היכא דאיכא אדם גדול אבל היכא דכי הדדי נינהו חלוק ברכות עדיף בריך איניש איניש לנפשיה אלמא להדיא דכשאינן חייבים לזמן עדיף טפי לחלק ולא חיישינן הכא משום ברוב עם הדרת מלך · ואף ע"ג דלית הילכתא כותייהו אין זה אלא לפי דאין חלוק בין איכא גדול לליכא גדול לעולם חייבים לזמן אבל בסברא זו דחלוק ברכות עדיף בדוכתא דאין חייבים לזמן לכאורה משמע ליכא מאן דפליג עלייהו · ואפשר לומר דכיון דבפרק אלו דברים ת"ר היו יושבים בב"ה והביאו אור לפניהם ב"ש אומרים כל אחד ואחד מברך לעצמו וב"ה אומרים אחד מברך לכולם משום שנאמר ברוב עם הדרת מלך ופריך בשלמא ב"ה מפרשי טעמא אלא ב"ש מ"ט קסברי מפני בטול בית המדרש והשתא כיון דאפילו היכא דאיכא משום בטול ב"ה ס"ל לב"ה דמזהיר זהירין להא דברוב עם הדרת מלך והכי קי"ל כדלקמן בסי' רצ"ח כ"ש היכא דליכא טעמא דבטול בית המדרש דפשיטא דצריכים ליזהר להא דברוב עם הדרת מלך והלכך כל היכא דרשאין ליחלק מצוה טפי לזמן יחד משום ברוב עם הדרת מלך ולא חיישינן לחלוק ברכות עדיף כדהוה ס"ל להני תלתא רבנן דלית הילכתא כותייהו גם בהא: כתב הרב בהגהת ש"ע דמנהג היה שלא לזמן בבית עו"ג וכתב קצת טעם למנהג דאין חשוב קביעות אכילה בבית עו"ג מפני יראת עו"ג והוי כאילו אכלו ג' בלא קבע דאין מזמנין ואפשר נמי דהשומע טעה ושמע הא דתנן ועו"ג אין מזמנין עליו קסבר דבבית עו"ג קאמר דאין מזמנין וליתא דודאי מזמנין בבית עו"ג כל היכא דליכא חששא דסכנה וכ"כ במהרי"ל (דף פ"ב):

קצד שלשה שאכלו כאחד ושכחו וכו' בעובדא דיהודא בר מרימר שהבאתי בסוף סימן הקודם אסיקנא אתו לקמיה דמרימר א"ל ידי ברכה יצאתם ידי זימון לא יצאתם וכי תימרו ניהדר ונזמן אין זימון למפרע ואף על גב דאינהו ברצון לא זימנו ס"ל לרבינו כיון דטעו ה"ל כאילו לא טעו ושכחו ואין צריך לומר אם לא טעו ולא שכחו אלא במזיד לא זימנו דפשיטא דאין זימון למפרע: **ומ"ש** אבל אם שכח אחד מהם וכו' כ"כ הרא"ש דבאחד שכבר בירך יכולין לזמן עליו ואעפ"י דהרא"ש לא כתב כאן ושכח ומשמע דאפי' בירך במזיד נמי מזמנין השנים עליו וכדמשמע ממימרא דרבה תוספאה (דף נ') וקדים חד מינייהו ובריך לדעתיה אינהו נפקי בזימון דידיה וכו'. י"ל אורחי דנקט רבינו ברישא ושכחו נקט נמי בסיפא שכח: **ושלשה** שאכלו ויצא אחד מהם וכו' ויוצאין אעפ"י שאינו בא ויושב עמהם כלומר לא מבעיא בבא ויושב עמהן דכל שלשתן יוצאין ידי זימון אלא אפילו אינו בא ויושב עמהם נמי יוצאין אלמא משמע דגם אותו שיצא לשוק כיון דקראו לו ומצטרף עמהם גם הוא יוצא ידי זימון אף על פי שלא בא ויושב עמהם וכ"כ הרמב"ם בפ"ה ודלא כמ"ש ב"י ע"ש ה"ר יונה דאותו דקרי ליה ועני אינו יוצא ידי זימון:

שלשה

פרישה

ס' קצד (א) **השנים** יכולים לזמן על הג' אבל אם האחד זימן עם אחרים אינם יוצאים השנים רשב"א בשם רב האי:

(ב) **כדי** שיכוין ויצטרף עמהן כו' כתב הרשב"א בשם רב האי דזהו דוקא כגון שפתחו של בית פתוח לשוק והוא יושב כנגדו קוראים לו ושומע קולן ומזמנין ורבינו לא כתב הכי בהדיא מ"מ אפשר לומר שסמך על לשון הגמרא שכתבו קראו ליה והוא עני וסתם עניה היינו שמדברים עמו ברכת הזימון ומיהו אינו מוכרח לומר כן:

וא'

דרישה

וגם כל א' אוכל מככרו וגם עדיין לא אכלו שום א' מהן כזית אפ"ה אין רשאין לחלק שמגירסת הרא"ש למדנו שא"צ אכילת כזית ומגירסת הרי"ף למדנו שא"צ המוציא ושאפי' כל א' אוכל מככרו זה ודאי אינו דא"כ אין כאן קביעות כלל וכלל ואין טעם לאומרה זו ועוד דא"כ מהו זה שכתב רבינו הילכך צריך לחוש לשתי הגי' הא אדרבא אין אנו חוששין לשום א' מהגירסות דלגי' ראשונה צריך לפחות קביעות דברכת המוציא ביחד ולגי' שניה צריכין לפחות שכל א' יאכל כזית והכי הל"ל הילכך נחוש למומרא שתי הגירסות לכך נלע"ד מ"ש ראשונה עיקר ודו"ק · ולפ"ז נראה דהרי"ף ג"כ כדעת הרא"ש דא"כ לקבוע יחד בתחלת המוציא ומוסיף על דברי הרא"ש דאפי' לא קבעו לברכת המוציא וגם אכל כל אחד מככרו אפ"ה כיון שלבסוף קבעו לאכול במקום א' צריכין לזמן יחד מיהו ז"א דא"כ לא הוי שתק רבינו מזה לכתוב שהרא"ש ס"ל כהרי"ף בזה. ועוד שהר"ר יונה שס"ל בפירוש שיתחיל הקביעות משעת המוציא כתב ג"כ לדברי הרי"ף ולא הקשה עליו מראיותיו דכתב בר"פ דצריכין קביעות מברכת המוציא לכן נראה דאין להוכיח מדברי הרי"ף כלום דהרי"ף לא איירי כלום מברכת המוציא ולהר"ר יונה מיירי שקביעתן דבסוף שאכלו כל א' וא' מככרו במקום א' היה ג"כ מתחלת בשעת המוציא

(*)

שלשה שאכלו כאחד ואין אחד מהם יודע כל ברכת המזון עד סוף הסי' הכי איתא בריש פרק שלשה שאכלו ע"פ פי' הרי"ף ומשמע שאף על פי שאינן יודעין ברכת הטוב והמטיב אינו מעכב וצריכים לזמן ולברך שלשה ברכות וכ"כ ב"י ע"ש :

זימון אבל הרמב"ם כ' בפ"ה שהוא יוצא י"ח זימון : **שלשה** שאכלו כאחד ואין אחד מהם יודע כל ברכת המזון וכו' בר"פ ג' שאכלו (מו.) תני חדא ברה"מ ב' וג' ותניא אידך ג' וד' וכתב הרי"ף דה"פ שנים וג' שאכלו ואין א' מהם יודע לברך ברה"מ כולה אלא אחד יודע ברכה ראשונה והב' יודע השניה והשלישית ואינו יודע הברכה ראשונה או שאחד יודע לברך ברכה ראשונה ואחד יודע לברך ברכה שנייה ואחד יודע לברך ברכה שלישית חייבים בברה"מ לפי שאפשר לברך כל אחד ואחד מהם ברכה אחת שהוא יודע ונמצאת ברה"מ משנים מהם או משלשתם והוכיח כן מהירושלמי אע"פ שרש"י פי' בענין אחר כבר הסכימו התוס' וה"ר יונה והרשב"א שפירושו של הרי"ף הוא הנכון וכ"כ מדברי הרא"ש ג"כ. וכתבו התוספות אבל לחצאין אין לברך אם האחד אינו יודע כי אם חצי הברכה · וכתב הרי"ף דבירוש' מותיב לר"נ דאמר ברכת זימון אינה אלא נברך שאכלנו משלו לבד מדתניא ב' וג' שאכלו חייבים בבה"מ הא ארבעה לא ואם איתא דברכת הזימון עד נברך הוה אמר ארבעה ופריק אשכח תנא תני ארבעה ואתא דאמרי כוותיה ומי תימא זו הטוב והמטיב שניא היא דא"ר הונא הטוב והמטיב משניתנו הרוגי ביתר לקבורה תקנו ופירש הוא ז"ל דה"ק וא"ת הך תנא דתני ארבעה משום הטוב והמטיב הוא דתנא הכי דמאי אמר לה גברא רביעאה לית לך למימר הכי דברכת הטוב והמטיב דרבנן היא ולא מני לה תנא בהדי דאורייתא' דא"ר הונא וכו' על כרחך משמע מהכא שאין ברכת הטוב והמטיב מעכבת שאף ע"פ שאין שום אחד מהם יודע אותה יכולין לזמן ולכן רבינו לא הזכיר שיודעים ברכה רביעית כלל אע"ג דבגמ' דידן אמרו דר"נ מאי לתרץ לטעמיה הא דתניא שנים ושלשה דבפועלים עסקינן דאינם מברכין לאחר המזון אלא שתי ברכות כלומ' ועם נברך הם שלשה ואע"פ שהירושל' כחולק בזה עם תלמודא דידן מ"מ במה שאפשר שהם שוים שפיר איכא להוכיח מהירוש' פירוש דברי הבבלי :

שיבא וישב עמהן · ג' שאכלו כאחד ואין אחד מהם יודע כל ברה"מ אלא אחד יודע ברכה ראשונה וא' השניה (ג) ואחד השלישית חייבין בברכת הזימון וכל אחד יברך הברכה שיודע ונמצא ברכת הזימון עולה משלשתן אבל אם אין כל אחד יודע אלא חצי ברכה אין יכולין לזמן שאין ברכה אחת מתחלקת לשנים :

קצה **שתי** חבורות שאוכלות בבית אחד או בב' בתים (א) אם מקצתן רואות אלו את אלו מצטרפות לזימון ואם לאו אין מצטרפות ואם יש שמש אחד לשתיהן הוא מצרפן (ב) וכגון שנכנסו מתחילה על דעת להצטרף יחד : אכלו מקצתן בבית (ג) ומקצתן חוץ לבית אם המברך יושב על מפתן הבית הוא מצרפן : כתב א"א הרא"ש ז"ל בני החופה שלא היו מספיקים כולן לאכול בבית אחד עם החתן ונתחלקו לחבורות אפילו אם אכלו בבתים שאינן פתוחים למקום שהחתן אוכל (ד) כולן מברכין ברכת חתנים (ה) לא מיבעיא אם השמש מצרפן אלא אפילו אם אין שמש מצרפן כיון שהתחילו אותם שבשאר בתים כשהתחילו אותם של בני החופה כולן חשובין כאחד לברך ברכת חתנים כיון שאוכלין מסעודה שתקנו לחופה :

קצו (א) **אבל** טבל אין מזמנין עליו (ב) כתב הרמב"ם ז"ל שאין מברכין עליו לא בתחלה ולא בסוף וכן על כל דבר של

קצה שתי חבורות וכו' משמע מדברי רבינו דאין חלוק כלל בין בית אחד לב' בתים דאם רואין אלו את אלו א"כ אפילו אין רואין אלו את אלו אלא שמש אחד לשתיהן השמש מצרפן ודוק' כשנכנסו מתחלה ע"ד להצטרף יחד דאפילו אוכלות בבית אחד בעינן שנכנסו מתחלה לכך וטעמא דמילתא דכיון דב' החבורות לא נקבעו יחד להתחבר בסעודתן לא בתחלת ברכת המוציא ולא בגמר סעודה לא נקבעו לזמן ולהצטרף אלא א"כ נכנסו מתחלה ע"ד להצטרף יחד הא לאו הכי אינן יכולין לזמן דג' שאכלו כאחת שנינו וכ"כ הרשב"א ע"ש הראב"ד הביאו ב"י אבל הב"י כתב לדמות שתי חבורות בבית אחד להא דכ' הרא"ש דכשלא בירכו המוציא יחד נקבעו לזימון בגמר סעודה ולפע"ד לא דמי להדדי דהכא לא נתחברו יחד כלל הב' חבורות לא בברכת המוציא ולא בגמר סעודה ולפיכך צריך שיכנסו מתחלה לכך והכי משמע בירושלמי הביאו ב"י וכך הוא משמעות הש"ע :

ודע דהאי מצטרפין לזימון פירו' יכולים להצטרף ולזמן יחד אבל ודאי דרשאין ליחלק וכל חבורה תזמן לעצמה ואין בזה משום ברוב עם הדרת מלך אלא היכא דרשאין ליחלק לברך כל אחד לעצמו בלא זימון כגון ג' שאכלו כל אחד בזוית בפני עצמו כדלעיל בסוף סימן קצ"ג התם הוא דעדיף לזמן יחד משום ברוב עם הדרת מלך אבל בב' חבורות דבכל חבורה איכא זימון בג' או בעשרה התם איכא ברוב עם הכא והכא ויכולין ליחלק וכדלעיל סי' קצ"ג ששה נחלקין עשרים נחלקין ולכן קיצר כאן רבינו גם לא היה צריך לפרש כאן שאין מצטרפין לזימון אא"כ שישמעו ב' החבורות כל דברי המברך בביאור שזה ג"כ כבר מבואר בסי' קצ"ג אבל הרמב"ם בפ"ה כתבו כאן וכך הוא בירושלמי כאן אבל ב' חבורות ר' ברכיה מוקי לאמורא אתרעא פי' העמידו לאמורא המברך במקום אמצעי בשער שבין ב' הבתים כדי שישמעו כולם ומביאו ב"י ודין בני חופה נתבאר בס"ד באבן העזר סי' ס"ה :

קצו אבל טבל אין מזמנין עליו משנה רפ"ג שאכלו : **ומ"ש** בשם הרמב"ם דאין מברכין עליו לא בתחלה ולא בסוף כו' בפ"א מהל' ברכות

קצה שתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד וכו' משנה בפרק שלשה שאכלו (נ·) שתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד בזמן שמקצתן רואות אלו את אלו הרי אלו מצטרפין לזימון ואם לאו אלו מזמנין לעצמן ואלו מזמנין לעצמן ובגמ' שם תנא אם יש שמש ביניהם שמש מצרפן וכתב הרא"ש לא מיבעיא שתי חבורות שאכלו בבית אחד אלא אפילו בשני בתים שאין רואים אלו את אלו השמש מצרפן וכן פר"ח דאורחא דמילתא נקט מתני' שתי חבורות אוכלות בבית אחד והוא הדין בב' בתים וכן פי' בה"ג וכן משמע בירוש' ר' יונה ור' אבא בר זמינא בשם ר' זירא לשני בתים נצרכה א"ר יונה והוא שנכנסו משעה ראשונה ע"מ כן אילין בי נשיאה מה את עבדת לון כבית א' או כב' בתים אם היה דרכן לעבו' אלו לאלו מזמן ואם לאו אינו מזמן ר' ברכיה מוקי אמורא אתרע' מיגעא דבי מדרשא והוא מזמן על אילין ועל אילין עכ"ל וכ"כ ג"כ התוספות והר"י והרשב"א דאפילו בשני בתים נמי מצטרפין ומדברי כולם משמע דבין ברואין אלו את אלו בין ע"י שמש מצטרפין אע"פ שהם בב' בתי' ומיהו כתב הר"י שאם רה"ר מפסקת ביניהם נראה שאינם מצטרפין בשום ענין · ור"י כתב דאפי' שתיהן בבית אחד צריך שיעמוד המברך במקום אמצעי שישמעו כולם ונראה שהוא מפרש כן על מה שאמרו בירוש' ר' ברכיה מוקי אמורא אתרעא וכו' ובסמוך יתבאר : **וכתב** הרשב"א דהא דאיתא בירוש' א"ר יונה והוא שנכנסו שעה ראשונה ע"מ כן נראה דאפי' לשתי חבורות שהיו בבית אחד נמי קאמר דדוקא כשנכנסו משעה ראשונה לכך דה"ל כהסיבו יחד וכ"כ הראב"ד ז"ל וכ"כ לכאורה מדברי רבי' ואע"פ שהרשב"א כתב על זה ומכאן שאפי' לברכת הזימון בעינן הסיבה אבל ראיתי לגדולי המפרשים שפירשו דברכת הזימון אינה צריכה הסיבה ע"כ וא"כ לפי מסקנת הרא"ש שכתב רבינו בסימן קצ"ג שאע"פ שלא בירכו ברכת המוציא ביחד נקבעו לזימון בשתי חבורות נמי לא בעינן שיכנסו מתחלה ע"מ להצטרף יחד וא"כ לא ה"ל לרבי' לכתוב סתם וכגון שנכנסו מתחלה להצטרף יחד אפשר שהוא סובר שיש לחלק בין צירוף לחבורה אחת לצירוף דשתי חבורות ומיהו אפשר שמ"ש רבי' וכגון שנכנסו מתחלה על דעת להצטרף יחד לא קאי אלא לצירוף שני בתים ע"י ראייה או ע"י צירוף שמש דשתי חבורות בבית אחד אע"פ שלא נכנסו מתחלה על דעת להצטרף יחד מצטרפין וכ"כ מפשט הירוש' (א) : **וכתבו** התוס' דכל היכא שמצטרפין ב' חבורות צריך שישמעו בה"מ מפי המברך. וגם הרמב"ם כתב בפ"ה גבי צירוף ב' חבורות והוא שישמעו שתיהן כל דברי המברך בביאור · ונראה שטעמם מדגרסי' בפ"ק שלשה שאכלו (נ·) אמר רבא כי אכלינן ריפתא בי ר"נ מברכין תלתא תלתא וכו' ונפקו בברכת' דר"נ איידי דאוושי כ"ע לא שמעי ומשום דבב' חבורות אוושי טובא כתבוה לגבי שתי חבורות אבל אה"נ דבחבורה אחת נמי צריך שישמעו מפי המברך וכבר כתבתי בסי' קצ"ג שנ"ל דבה"מ לאו דוקא דה"ל שישמעו מפי המברך אלא ברכת הזימון לבד אבל בה"מ יברך כל אחד לעצמו וס"ד (ב) :

כתב א"א ז"ל בני החופה שלא היו מספיקים כולם לאכול בבית עם החתן וכו' בפ"ה דסוכה אבל הגהות מיימון כתבו בפ"ב מהל' ברכות בשם סמ"ג שרשב"א הורה לברך ברכת חתנים בבתים הפתוחים לבית שכילת חתנים שם ע"י צירוף שמש ואע"פ שאין שתי החבורות יכולות לראות ולשמוע המברך עכ"ל · משמע דכשאין שמש מצרפן אינם מברכים ברכת חתנים ולענין הלכה נראה לסמוך על הרא"ש ז"ל :

קצו אבל טבל אין מזמנין עליו משנה בפ' ג' שאכלו (מה·) ובגמ' אוקימנא בטבל טבול דרבנן כגון שזרעו בעציץ שאינו נקוב וכתב הרשב"א בשם הראב"ד דמינה שמעינן דאלו שאין מפרישין חלת האור מעיסתן אע"פ שאינה אלא מדרבנן אין זימון ביניהם : **כתב** הרמב"ם ז"ל שאין מברכין עליו לא בתחלה ולא בסוף וכן על כל דבר של איסור ואפילו איסור דרבנן והראב"ד השיג עליו וכתב שלא אמרו אלא אין מזמנין עליו וכו' בפ"א מהל' ברכות והרא"ש כתב בר"פ ג' שאכלו שנ"ל כדברי הראב"ד מדאמרי' בפ"ק דסנהדרין (ו:) ובפרק הגוזל (צד·) הרי שגזל סאה חטים טחנה אפאה והפריש ממנה חלה אין זה מברך אלא מנאץ אלמא שחייב לברך אלא שברכתו הוא ניאוץ ע"כ ולא ידעתי למה דחה דברי הרמב"ם בכך דהא גרסי' בירושלמי פ"ק דמסכת חלה תני מצה גזולה אסור לברך עליה א"ר הושעיה על שם ובוצע ברך נאץ ה' הדא דאמרה בתחלה אבל בסוף דמים הוא חייב לו רבי יוסי אומר אין עבירה מצוה א"ר אילא אלה המצות אם עשיתן כמצותן הרי הן מצות ואם לאו אינם מצות · ומשמע דלרבי יוסי ורבי אילא בסוף נמי אינו מברך על מצה גזולה · ואין לדחות ולומר דאדרבה משם ראיה דטעמא דמצת מצוה היא הא לאו הכי שפיר מברך עליה דהא איכא למימר דבה"מ נמי מצוה היא דכתיב ואכלת ושבעת וברכת והא דנקט מצה להודיעך כחו דר' הושעיה

דרכי משה

קצה (א) וכ"כ בא"ז בהדיא דבבית אחד לא בעינן שנכנסו תחלה לשם כך : (ב) וכבר כתבתי לעיל סי' קצ"ג מה שנראה בזה : ומוהר"א

דרישה

שהיו שם מתחלה יחד וברכו כל א' ברכת המוציא לנפשו מככרו רק שהיו ביחד גם בשעת המוציא ולהרא"ש מיירי הרי"ף אף שברכו המוציא כל אחד לנפשו במקום מיוחד וכל אחד בפני עצמו מ"מ כשאח"כ נתחברו יחד לאכול כל א' מככרו במקום א' מקרי ג"כ קביעות וזה נ"ל ברור · ועוד יש לדקדק דמ"ת דגם כל א' וא' אוכל מככרו דכתב הרי"ף כשברכו המוציא יחד ה"ל לרבינו להפך ולומר אפילו לא אכלו עדיין כזית פת ואפי' אוכל מככרו אין רשאין לחלק דהוי נשמע מיניה דעל ברכת המוציא קאי כמו דאיירי בן הרישא והכי הוי משמע דמיירי שברכו ברכת המוציא אסורין לחלק אפי' אם קודם שאכלו כזית דהמוציא ספכו פניהן ואכלו כל א' מככרו אפ"ה אין רשאים לחלק וחייבין לזמן אלא ודאי רבינו או או קתני וה"ק אפי' כל א' אוכל מככרו וגם לא בירכו ברכת המוציא יחד כיון שבקביעו' א' אכלו במקום אחד או אפי' לא אכלו עדיין כלום אלא שברכו ברכת המוציא יחד וכדלעיל · אפ"ה אין רשאין לחלק והרוצה לעמוד עוד על אמיתת הדבר יעיין בר' יונה שמייתי תחלה גירסת הרי"ף ולא הזכיר שם ברכת המוציא אלא כתב שמאחר שאכלו ביחד (ור"ל בקביעו' במקום א' כאילו קבלו עליהן הזימון) אין רשאין לחלק ואח"כ הקשה על הרי"ף מהירושלמי כנ"ל ומסיק וכתב ע"כ נראה יותר כמו שמפרשים רבני צרפתים דמאי דקתני ג' שאכלו ר"ל שברכו ברכת המוציא יחד ולא אכלו עדיין כו' ש"מ שמתחלה לא הזכיר בפי' הרי"ף ברכת המוציא עד אח"כ בפי' רבני צרפתים ועוד בר מן דין מוכח כן בכמה הוכחות והארכתי בזה מפני שבש"ע משמע דלא ס"ל הכי ע"ש סעיף ד' הכ"ל ולע"ד מ"ש כ"ל ברור ומ"ש ב"י כתוב בה"מ בשם בה"ג ג' שלא קבעו עצמן יחד אלא כל א' בא שם במקרה וישב אין חייבים בברכת המזון כו' וכתב ב"י ע"ז ז"ל ודבר ברור הוא שזה ע"ד המפרשים שאינם חייבין לזמן אא"כ הוקבעו יחד לברכת המוציא כו' ולעד"נ דאינו מוכרח דמ"ש וישב אינו ר"ל שישב יחד דרך קביעות אלא שבאו במקרה וישבו לנפשם במקום א' ולא קבעו נפשם יחד וזה אליבא דכ"ע :

פרישה

(ג) **וא'** השלישית כו' אע"פ שאינן יודעי' ברכה רביעית כלל אינה מעכבת הואיל והיא מדרבנן רי"ף :

סי' **קצה** (א) **אם** מקצתן רואות כו' כתב רבינו ירוחם וצריך שישמעו דברי המברך בביאור וכ"כ ב"י :

(ב) **וכגון** שנכנסו מתחלה כו' זה קאי אצירוף ב' חבורות בב' בתים ע"י ראייה או ע"י צירוף שמש אבל בבית א' א"צ כמו שנתבאר לעיל סי' קצ"ג בשם הרא"ש שאפילו לא ברכו תחלה יחד ברכת המוציא מ"מ חייבים בזימון ב"י :

(ג) **ומקצתן** חוץ לבית כו' אע"פ שאין יכולין לראות זה את זה :

(ד) **כולן** מברכין ברכת חתנים כו' אבל ודאי שאינן יוצאין בזימון א' :

(ה) **לא** מיבעיא אם השמש מצרפן כ"ל דר"ל דאם אין שומעין קול המברך או אם לא נכנסו מתחלה אדעתא להצטרף יחד דאל"כ הא כתב לעיל דע"י השמש פטורין מזימון וה"ה מברכת חתנים וב"ה א"כ אפי' אם שומעין אם ירצו יכולין לברך כמו בב"ה :

סי' **קצו** (א) **אבל** טבל אין מזמנין עליו כו' בגמרא אוקימנא אפי' טבל דרבנן כגון שזרעו בעציץ שאינו נקוב : (ב) **כתב** הרמב"ם ז"ל שאין מברכין עליו כו' פי' האוכל עצמו לא יברך משום דכתיב ובוצע ברך נאץ יי' : אבל

אוקמיה דאע"ג דאיכא נמי מצות מצה מברך בסוף. והיינו דהרי שגזל חטים וכו' נמי כדברי הרמב"ם דייקא לפום נוסחי דידן שכתוב בהם כיצד מברך אין זה מברך אלא מנאץ דמשמע דמתמה כיצד אפשר שיברך והלא אם היה מברך אינו אלא מנאץ הלכך לא יברך. וגם לפי נוסחת הרא"ש יש לפרש דה"ק אם בא לברך אין זה מברך אלא מנאץ הילכך לא יברך ועוד דבהדי' תניא בתוספתא דמסכ' דמאי פ"ב כיוצא בו לא יושיט ישראל אבר מן החי לבני נח ולא כוס יין לנזיר שאין מאכילין את האדם דבר שהוא אסור לו ועל כולן אין מברכין עליהן ואין מזמנין עליהן ואין עונין אחריהן אמן וגם מדברי רש"י בפירוש משנה קמייתא דפרק ג' שאכלו משמע דס"ל שאין מברכין על דבר איסור וכן נראה שהוא דעת ה"ר יונה וגם הרשב"א סוב' כן והביא ראיה מדתנן במסכת דמאי פ"א הדמאי מערבין בו ומשתתפין בו ומברכין עליו ומזמנין עליו אלמא דמאי הוא דמברכין עליו הא טבל אין מברכין עליו ודוחק הוא לומר דמברכין כדי נקטיה ואגב גררא דמזמנין עד כאן וכן הלכה:

האוכל דבר איסור במקו' סכנה כ' רבינו ירוחם בשם הרמ"ה שאינו מברך עליו ול"נ דמודה הרמב"ם דכל כה"ג מברך עליו ואכתבנו בסימן ר"ד בס"ד: **כתב** רשב"ם ג' שאכלו כאחד אחד נזהר מפת של א"י ואחד אינו נזהר וכו' כל זה כתבו התוספות והר"י והרא"ש והרשב"א והמרדכי בר"פ ג' שאכלו וטעמא מדתני' בריש ערכין (ד׳) הכל מצטרפין לזימון כהנים ולוים וישראלים ואמרינן עלה בגמרא פשיטא לא צריכא דכהנים אכלי תרומה וקדשי' וזר אכיל חולין מ"ד כיון דזר לא אכיל תרומה וקדשים לא מצטרף קמ"ל כיון דכהן מצי אכיל חולין ש"ד ולמדו משם לענין א' נזהר מפת של א"י ואחד אינו נזהר ונראה שג"כ יש ללמוד משם היה א' מהם מודר הנאה מן השנים שמצטרפין דנהי דהוא אינו ראוי לאכול עמהם הם ראויי' לאכול עמו וכ"כ התוספות והרשב"א (ג): **והטעם** שאם כולם מודרים הנייה זה מזה אינם מצטרפין פשוט שהוא משום דליכא חד מינייהו דמצי אכיל מדחבריה דהא התם טעמא דמצטרפין הוא משום דכהני מצי אכלי חולין הא לאו הכי אלא דהני לא מצי אכלי תרומה וקדשים והני לא מצי אכלי חולין לא מצטרפי והוא הדין נמי אם כהנים וזר אוכלים כא' והכהנים אוכלים חלה והזר אוכל פת של א"י והכהני' נזהרים מפת של א"י שאינם מצטרפין וכ"כ הגהו' מיימוניות והמרדכי וטעמא דלא מהני מה שיכולים לישאל על נדרם נראה לי משום דא"כ כי כהנים אכלי תרומה אמאי מהדר אטעמא דכהנים מצי אכלי חולין תיפוק ליה דזר נמי מצי אכיל תרומה אי מתשיל עלה אלמא דכיון דמחוסר שאלה לא הוי ראוי לאכילה והילכך אי לאו דכהני מצי אכלי חולין לא הוה מצטרף:

והאגור כ' שי"א שאפילו אם הנזהר מפת של א"י היה כהן והיה אוכל חלה' או תרומות ושאינו נזהר היה אוכל פת של א"י שאין אחד יכול לאכול פת עם חבירו אפ"ה מצטרפין לזימון לפי שאם יזדמן להם בסעודתן פת חולין של ישראל שניהם יכולים לאכול יחד והוא מדברי שבלי הלקט (ג) ודברים בטלים הם מהטעם דערכין שכתבתי בסמוך:

עד כמה מזמנין וכו' משנה בפרק ג' שאכלו (מה.): **ומ"ש** וכן לענין יחיד אינו מברך ג' ברכות אלא עד כזית כבר נתבאר בסימן קפ"ד:

קצז שנים שאכלו ובא ג' להצטרף עמהם וכו' בפרק ג' שאכלו (מז.) רב ושמואל הוו יתבי בסעודתא אתא רב שימי בר חייא הוה קא מסרהב ואכיל כלומר ממהר לאכול כדי להצטרף לזימון א"ל רב מאי דעתיך לאיצטרופי בהדן אנן אכלינן לן אמר ליה שמואל אילו מייתי לי ארדיליא וגוזליא לאבא מי לא אכלינן וכתב הרי"ף אלמא כל היכא דאי מייתי להו מידי מצי למיכל מיניה מצטרף בהדייהו וכן הלכה וכן פסק הרמב"ם בפ"ה. והתוס' כתבו משמע דכן הלכה דרב נמי לא פליג אבל אם אמרו הב לן ונבריך שהסיחו דעתם מלאכול אין שלישי מצטרף עמהם וכ"כ הרא"ש והרשב"א ז"ל:

כתוב בתשוב' הרשב"א בפ' כל הבשר (קו.) ר' אמי ור' אסי הוו יתבי אתא ר' ירמי' גבייהו ולא יהבו ליה אמר מדלא יהבו לי ש"מ אין מזמנין לפירות מכאן פסק הר"ס בב' שאכלו ובא א' חייבי' ליתן לו כדי שיזמנו עמו (ג): **אמר** רב יהודה בר שילת משמי' דרב ט' שאכלו דגן וא' ירק וכו' (מח.) וכתבו

של איסור. והראב"ד השיג עליו וכתב שלא אמרו אלא אין מזמנין עליו לומר שאין להם קביעות הואיל ואוכלין דבר איסור והוא כעין אכילת פירות שאין להן קבע דזימון (ג) אבל למה לא יברכו עליו לבסוף (א) כיון שנהנה וכ"כ א"א הרא"ש ז"ל: כתב רשב"ם ג' שאכלו כאחת אחד נזהר מפת של א"י ואחד אינו נזהר או אחד מהם כהן ואוכל חלות אף ע"פ שאותו שנזהר אינו יכול לאכול עם אותו שאינו נזהר ולא ישראל עם הכהן כיון שאותו שאינו נזהר יכול לאכול עם הנזהר וכהן עם הישראל מצטרפין כתב ר"י יש ללמוד מדבריו דשלשה שמודרין הנאה זה מזה (ד) אין מצטרפין לזימון אע"פ שיכולין לישאל על נדרם ולהתירם (ה) מ"מ עדיין לא נשאלו: [א] עד כמה מזמנין עד כזית רבי יהודה אומר עד כביצה וקיימא לן בכזית כת"ק: וכן לענין יחיד אינו מברך ג' ברכות אלא עד כזית:

קצז **שנים** שאכלו ובא שלישי להצטרף עמהם (א) [א] כ"ז שלא אמרו הב לן ונבריך מצטרף עמהם אמרו השנים הב לן ונבריך (א) אינו מצטרף עמהם: א"ר יהודה בר שילת משמיה דרב ט' שאכלו דגן ואחד אכל ירק מצטרפין להזכיר שם ואפילו לא

ברכות ומה שהשיגו עליו הראב"ד והרא"ש דחה ב"י ואמר דבירושלמי פ"ק דחלה איתא כדברי הרמב"ם והאריך ע"ש ולפעד"נ דאפילו את"ל דבאוכל דבר האסור בעצמו כגון טבל ונבלה וטרפה ואפי' איסור דרבנן דאין מברכין עליו כלל מ"מ בגוזל או גונב חטה וטחנה ואפאה ועשה לחם פשיטא היא דלבסוף חייב לברך לדברי הכל ואינו אפילו מנאץ דדמי' הוא חייב לו אבל בברכה שבתחלה פליגי בה בירושלמי לגבי מצה גזולה דלר' יונה דאמר אין עבירה מצוה אין לו לברך ולר' יוסי דאמר אין מצוה עבירה ס"ל דמצוה איכא וחייב לברך בתחלה על אכילת מצה אלא דקרי ליה מנאץ כיון שהמצוה היא באה ע"י עבירה ולפעד"נ דהלכה כר' יוסי דהכי ס"ל לרבא בפרק הגוזל קמא דשינוי קונה וחייב לברך אלא דה"ל מנאץ לגבי ברכה משום דה"ל מצוה הבאה בעבירה וכדפסק הרא"ש. מיהו דוקא בגוזל חטים וטחנן ולשה ואפה דה"ל שינוי בידו אבל בגוזל לחם אסור לו לברך בתחלה כיון דלא קנה ליה בשינוי והך ירוש' במצה גזולה צריך לומר דמיירי בגזל חטים דוקא ובהא פליגי אבל בגזל מצה אפויה כיון דלא קנאה בשינוי אסור לו לברך עליה בתחלה לדברי הכל אבל לבסוף יכול לברך ואינו אפי' מנאץ אפי' בגזל מצה אפויה ודלא כמה שפי' ב"י והוציא מדעתו לחדש פלוגתא בלבסוף גם לא ירד לחלק בין איסור גזל לשאר איסורין ונמשך בזה אחר דברי הרא"ש ולפע"ד דאינו כן אלא כדפירשתי ובתשובה הארכתי וביארתי כל הצורך בס"ד וע"ל בסי' ר"ד. וא"ת להרמב"ם אמאי תנן באכל טבל דאין מזמנין עליו הלא בלא זימון נמי אסור לברך עליו לא בתחלה ולא בסוף י"ל דרבותא היא לא מבעיא דאינו מברך עליו אלא אפי' להצטרף לזימון שאינו מברך בעצמו אלא אחר מברך נמי לא. ובכ"מ כתב דלהרמב"ם לאו דוקא זימון דה"ה דאין מברכין עליהן אלא איידי דתנא רישא אכל דמאי וכו' מזמנין עליהם דאשמועינן דלא מבעיא דמברכין עליהן אלא מזמנין נמי תנא נמי סיפא אין מזמנין אבל ה"ה דאין מברכין עליהן עכ"ל וכתב כן ע"פ סברת הראב"ד דזימון חמיר טפי דאין קביעות לדבר איסור ולענין הלכה כתב מהר"א מפרא"ג דבסוף יש לברך שהיא דאורייתא אבל בתחלה אין לברך והביא ראיה מדאמר בפרק במה מדליקין הדמאי מברכין עליו ומזמנין עליו אלמא דמאי הוא דמברכין עליו הא טבל אין מברכין עליו אבל ב"י פסק כהרמב"ם דאין מברכים עליו אפי' בסוף דכך פי' רש"י והרשב"א וה"ר יונה ועוד כ"ל דספק ברכות להקל ואין לברך מספק והכי נקטינן וכן פסק בש"ע: **כתב** ר"י יש ללמוד כו' וא"ת הא תנן ריש פ' בכל מערבין לנזי' ביין ולישראל בתרומה מטעמא דאי בעי מתשיל עלי' והכי הילכתא כדלקמן בסימן שפ"ו יש לומר בעירובין הקילו: **וכן** לענין יחיד אינו מברך ג' ברכות אלא עד כזית כ"כ התו' בפ' ב' דסוכה (דף כ"ז) דר' צדוק דאכל פחות מכביצה ולא בירך אחריו היינו אליבא דר"י דאמר בכביצה אבל ר"מ פליג וקאמר בכזית והלכה כותיה א"כ כי היכא דלר"י פחות מכביצ' לא יברך אחריו ה"ה לר"מ בפחות מכזית לא יברך אחריו וע"ל סוף סי' קפ"ד:

קצז שנים שאכלו וכולי עובדא דרב ושמואל ורב שימי בר חייא בפ' ג' שאכלו (דף מ"ז) דאסיקנא דמצטרף עמהם וכתבו התו' והרא"ש דאם אמרו הב לן ונבריך אינו מצטרף וכתב במרדכי שם דה"ה אם נטלו ידיהם למים אחרונים וכדלעיל סי' קע"ט מיהו נראה דמצוה היא שיחזרו לאכול ונוטלין ידיהם ויברכו המוציא דרשאין לעשות כן כדלעיל סי' קע"ט ויצרפו הג' עמהם כדי שיזמנו

דרכי משה

קצו (א) ומוהר"א מפראג בהגהותיו כתב דדוקא בסוף יש לברך שהיא דאורייתא אבל בתחלה אין לברך וראייה מפרק במה מדליקין הדמאי מברכין עליו משמע הא טבל ודאי לא עכ"ל אמנם מדברי הרא"ש פרק ג' שאכלו משמע דאין לחלק בין ברכה ראשונה לאחרונה וס"ל לרא"ש דשניהם יברך אבל ב"י הביא ראיות לדברי הרמב"ם וכתב שכן דעת רש"י והרשב"א והר"י וכן הלכה עכ"ל: (ב) כתוב בא"ז הא דג' המודרים הנאה זה מזה אין מצטרפין היינו שאוכלין כל אחד מככרו ולכן לא מצטרפין מאחר שאין אחד יכול לאכול עם חבירו אבל אם היו אצל בעה"ב ונתן ככר לפניהם על השלחן דהשתא כולם אכלי מחד ככר מצטרפין: (ג) אבל במרדכי ריש פרק ג' שאכלו בשם מוהר"ם דאין מצטרפין. וכן הוא בהגהות מיימון פ"ה דברכות ולכן דברי האגור שהביא דברי שבולי לקט בלא מחלוקת בטילין וכ"כ ב"י:

קצז (א) ובמרדכי ע"א פ' ג' שאכלו דה"ה אם נטלו ידיהם למים אחרונים וכן מבואר לעיל סימן קע"ט דזה חשיב היסח הדעת: (ב) וכ"כ לעיל סימן קצ"ג וכ"כ בהגמ"י פ"ה דברכות

פרישה

(ג) **אבל** למה לא יברכו עליו לבסוף ס"א בתחלה ול"נ גירסא זו דבסדיא מייתי ב"י הירושל' דאפי' מאן דמתיר לא מתיר אלא בסוף משום דבכך הוא מחויב ליה אבל לכתחל' אסור משום ובוצע בירך. ושוב ראיתי בפ"א דברכות במיימוני שכתב הראב"ד תחלה וסוף וכן הביאו ר"י והרא"ש בפ"ג שאכלו ע"ש. וז"ל רא"ף במשרי' פ"ג שאכלו כתב וז"ל כ"ל כדברי הראב"ד וכן מוכח מהא דאמרינן ר"פ הגוזל קמא ובפ"ק דסנהדרין הרי שגזל סאה חטין וטחנן ולשה ואפאה והפריש ממנה חלה כיצד מברך אין זה מברך אלא מנאץ שנאמר ובוצע בירך נאץ וי' משמע שחייב לברך אלא שברכתו במנאץ עכ"ל. ואיני מבין משמעותו והכי יתכן לפרש כיצד מברך כלומר כיצד רשאי לברך הלא אין זה מברך אלא מנאץ וע"כ אין רשאי לברך וכן משמע קצת בהניזקין בד"ה מ"ט יאוש כדי לא קני ע"ש דף כ"ה בדפוס גדול ומ"ש הרא"ף ועוד כ"ל ראייה מהא דאמרינן פרק במה מדליקין כו' הדמאי כו' כל זה הביא נמי הב"י וכתב אף שגירסת הרא"ש לא היה כיצד מברך מ"מ לגירסתינו אין ראיה גם לגירס' הרא"ש י"ל כן והרא"ף מסיק דכ"ל כדברי הראב"ד לגרום ברכה בסוף מפני שהיא מן התורה אבל בברכת המוציא יתכן כדברי הרמב"ם ז"ל כדפירשית עכ"ל. וב"י פסק הלכה כהרמב"ם דאין מברכין עליו כלל לא בתחלה ולא בסוף ואפשר לומר הא דשנינו אין מזמנין עליו לומר דאפי' לא מיקשב כמו שאכל עלה של ירק או שתה רביעית דמזמנין עליו וע"ז אין מזמנין ומענין שלא יברך לא איירי דפשיטא דאין מברכין מטעם בוצע ברך כו': (ד) **אין** מצטרפין לזימון כו' ודוקא כשכל א' אוכל מככרו אבל כשכולן אוכלין מככרו של בעל הבית פשיטא דמצטרפין רמ"א: (ה) **מ"מ** עדיין לא נשאלו כו' כתב ב"י טעמא דלא מהני מה שיכולין לשאול על נדרם כ"ל משום דא"כ כי כהנים אכלו כו' עד ראוי לאכילה עכ"ל וצריך פי' לפירושו דמשמעות ב"י משמע דדין זה דאין מועיל התרת נדר נלמד מהיא דריש ערכין דמייתי ב"י וז"ל הכל חייבים בברכת המזון כהנים לוים וישראלים ואמרינן עלה בגמרא פשיטא ל"צ דכהנים אכלי תרומה וקדשים וזר אוכל חולין מ"ד כיון דזר לא אכיל תרומה וקדשים לא מצטרף קמ"ל דכיון דכהן מצי אכיל חולין ש"ד עכ"ל ומי אתא קמי ב"י דמזה למד ר"י שאינו מועיל התרה לנדרו הנאה זה מזה ק' א"כ למה כתב ר"י שיש ללמוד מדבריו דהיינו מדברי רשב"ם שכתב רבינו לפני זה הא ממשנה וגמרא דריש ערכין למד ר"י דין זה. אלא ודאי צ"ל דמהיא דריש ערכין אין ללמוד עכ"פ דמשום דהתם כלל יחד לכהן אוכל תרומה וקדשים ומ"כ י"ל אף שלתרומה וחלה יש התרה לנדרו ולהוציאם לחולין מ"מ לקדשים אין התרה ומש"ה הוצרך הגמרא שם לתת טעם דיכולים לזמן כיון דכהן מצי אכיל בהדי ישראל אלא מדברי הרשב"ם יש ללמוד שלא כתב אלא כהן אכל חלה ולזה יש התרה ואפ"ה תלה טעמא משום דכהן יכול לאכול עם ישראל ש"מ דמשום דיכול לישאל על נדרו לא מחשבי ראוין לאכול יחד ולזה כיון בודאי ג"כ ב"י ונקט תרומה כלישנא דגמרא משום דליכא דרשב"ם משם נלמד ורשב"ם עצמו שינה בלשונו ונקט חלה במקום תרומה הנזכרת שם בגמרא משום דבזמנינו כהנים לאו מקבלי תרומה נינהו אלא אוכלי חלה לפעמים נינהו ודו"ק:

סי' קצז (א) **כל זמן** שלא אמרו הב לן ונבריך כו' ונטילת מים אחרונים נמי הב לן ונבריך דמי ולא אצטריך למימר דהא כ"ש הוא מהב לן ונבריך כמ"ש לעיל סי' קע"ט דהב לן ונבריך הוו כמו נטל ידיו. כתוב בתשובת הרשב"א שפסק הר"ס בשנים ובא א' מחייבי' ליתן לו כדי שיזמנו עמו:

דרישה

קצו [א] **עד** כמה מזמנין עד כזית ר"ל מלמעלה למטה קאמר ובא לו משיעור שביעה פחות ממנה עד שאפי' לא אכל אלא כזית חייב לזמן ומ"ש אח"כ וכן לענין יחיד אינו מברך ג' ברכות אלא עד כזית הוא לשון שאינו מדוקדק דכתב וכן ואינו דומה דמתחלה קמ"ל רבותא דאפילו בכזית חייב לזמן ואח"כ אמר דאינו מברך אלא בכזית ולא פחות והכי הל"ל וכן לענין יחיד מברך עד כזית וצ"ל דקמ"ל דל"ת מדחיוב זימון הוא בכזית יחיד מברך אפילו בפחות מכזית לכן קאמר וכן ר"ל אף שלא זכרו ר"מ ור' יהודא בהדיא מדין שיעור ברכ' יחיד מ"מ למדנו מדין ברכת זימון דכמו דס"ל לר"מ בזימון דבעינן כזית ה"נ ס"ל בברכת יחיד וכ"כ הב"י לעיל ס"ס קפ"ד:

סי' קצז [א] **כל זמן** שלא אמרו הב לן ונבריך מצטרף עמהן ז"ל הגמרא פ"ג שאכלו רב ושמואל הוו יתבי בסעודתא אתא רב שימי בר חייא הוי קא מסרהב ואכל

לא טיבל עמהם אלא בציר (ב) או לא שתה עמהם (ג) אלא כוס אחד מצטרף עמהם ואפילו ז' דגן וג' ירק מצטרפין [ב] אבל ו' לא דרובא דמינכר בעינן כתב אחי ה"ר יחיאל ז"ל שאלתי לא"א הרא"ש ז"ל אם המצטרף נפטר מברכה אחרונה בבה"מ של אלו (ד) והשיבני דלא · כתב הרב אלפס ז"ל (ה) דוקא לאצטרופי לי' (ו) אבל לג' אינו מצטרף עד שיאכל כזית דגן · ור"י פי' ה"ה נמי ב' דגן ואחד ירק (ז) אבל איפכא לא וכן דעת א"א הרא"ש ז"ל: ודוקא לאיצטרופי אבל להוציא אחרים אינו מוציא עד שיאכל כזית דגן

שיזמנו עמו : **אבל** שהה לא דרובא דמינכר בעינן בפ' ג' שאכלו (דף מ"ח) א"ר זירא בעאי מיניה דרב יהודה שמונה מהו שבעה מהו א"ל ל"ש ששה ואיי לא מבעיא לי פי' שהיה מיצר קובל ומתחרט וקורא ואיי על שלא שאל על הששה סבר דילמא רובא דמינכר שפיר בעינן דליכול דגן דהיינו שני שלישים מעשרה ליכול דגן ושליש אח' ירק ואי בעי מיניה ששה לא היה מתיר כך היא גירס' רש"י ואיי לא קמבעיא לי ולכן פי' שהיה קובל ומתחרט על שלא שאל על הששה וכו' וה"א להדיא בב"ר פג"א דקרא ואיי ולפ"ז הלכה כר' ירמי' דמהדר ליה שפיר עבדת דלא איבעי' לך התם טעמא מאי משום דאיכא רובא ה"נ איכא רובא דלא שבקינן פשיטותא דר' ירמיה מקמיה ספיקא דר' זירא וכתב האגור ע"ש הא"ז אבל רוב פוסקים גורסי' ששה ודאי לא מבעיא לי דפשיטא ליה לר' זירא דרובא דמינכר בעינן והלכה כר' זירא לגבי ר' ירמיה וכך היא דעת רבינו והכי נקטינן וכן פסק בש"ע : **כתב** אחי הר' יחיאל וכו' עיין בב"י נתן טעם להוראה זו ושכ"כ הרשב"א : **כתב** הרב אלפס דוקא לאצטרופי לי' כו' כך הוא בספרי האלפסי שבידינו והביאו הרא"ש והשיג עליו ואמר ולא ידענא מנ"ל וכו'. וכ"כ ה"ר יונה והסמ"ג והגהת מיימוני פ"ה בשם האלפס אבל במרדכי כתב דהשר מקוצי וס' יראים ומיימוני פסקו דבי' מהני ירק אבל בג' יש להחמיר דבעינן כזית דגן ונראה דדעת האלפסי כן מדלא הזכיר כלל מצרוף שנים דגן ואחד ירק עכ"ל אלמא דלא היה גורס בספר האלפסי האי ודוקא לאצטרופי לעשרה וכו'. ולענין הלכה כתב ב"י מאחר שהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדעת אחת והרשב"א סבר כוותייהו והירו' מסייע להו הכי נקטינן אבל בש"ע חזר בו וז"ל בד"א דסגי בכל מאכל להצטרף לעשרה אבל לשלשה אינו מצטרף עד שיאכל כזית פת (וזו היא דעת הרמב"ם) וי"א דבכזית דגן מהני אפי' אינו פת (וזו היא דעת הכל בו ע"פ דעת הרי"ף) וי"א דבירק ובכל מאכל מהני (וזו היא דעת ר"י והרא"ש) הלכך ב' שאכלו ובא ג' אם יכולים להזקיקו שיאכל כזית פת מוטב ואם אינו רוצה לא יתנו לו לשתות ולא מאכל אחר ואם אירע שנתנו לו לשתות או מאכל אחר יזמנו עמו אף ע"פ שאינו רוצה לאכול פת עכ"ל (וזו היא דעת מהר"ס כמ"ש בהגהת מיימוני) דאע"פ דהמרדכי כתב דמהר"ס פסק כר"י בתו' דבג' נמי מצטרף אחד שאכל ירק מ"מ לאפוקי נפשיה מפלוגתא הזהיר מהר"ס שלכתחלה לא יתנו לו לשתות ולא מאכל אחר ואם אירע שנתנו לו יזמנו עמו לפי שתופס עיקר כמ"ש ר"י ואם היה מהר"ס תופס עיקר כהרי"ף והרמב"ם אפי' אירע שנתנו לו לשתות לא היה רשאין לזמן עמו וכיון שהרב פסק כך כמהר"ס אלמא דחזר בו ממ"ש בספר ב"י דכהרי"ף והרמב"ם נקטי' א"כ אפשר דלא אמר דהכי נקטינן אלא בלכתחלה ותדע שכך היתה כונתו שהרי בספר ב"י גופיה כתב אחר זה על דברי הגהת מיימוני בשם מהר"ס דדברים נכונים הם והיאך מזכי שטרא לבי תרי אלא בע"כ דלכתחלה קאמר דנקטינן כהרי"ף והרמב"ם אבל אם אירע שנתנו לו לשתות יזמנו עמו דדברי ר"י עיקר והכי

וכתבו התוספות שאע"פ שלא אכל אלא שתה שפיר יכול לומר שאכלנו משלו דשתיה בכלל אכילה ע"כ (ג): **ונראה** שזה שאמרו אם שתה כוס א' מצטרף היינו מאיזה משקה שיהיה חוץ מן המים דלא זייני כדאיתא בר"פ בכל מערבין (כז·): **וכתב** הרמב"ם בפ"ה דאע"ג דאוכל ירק מצטרף צריך שיהי' המבר' אח' מאוכלי הפת: **ומ"ש** אבל ששה לא (שם) ששה ודאי לא מיבעיא לי א"ל רבי ירמיה שפיר עבדת דלא אבעי' לך התם טעמא מאי משום דאיכא רובא ה"נ איכא רובא ואיהו סבר רובא דמינכר בעי ופירש"י ואיהו סבר · ר' זירא שהיה קובל ומתחרט על שלא שאל על הששה סבר דילמא רובא דמינכ' שפיר בעי' דליכול דגן ואי בעי מיניה ששה לא היה מתיר והפוסקי' כולם פסקו דרובא דמינכר בעי' ואם כדברי רש"י כיון דר' ירמיה פשיט' ליה ור' זירא מספקא לא הוה להו למשבק פשיטותי' דר' ירמיה משום ספיקיה דר' זירא לפיכך נ"ל שהם מפרשי' דכי אמרינן ואיהו סבר רובא דמינכר בעינן לא בתורת ספק אמר כן כדפי' רש"י אלא דקושטא דמלתא דהכי ס"ל ומש"ה לא איבעיא ליה. ומצאתי לאגור שכת' בשם א"ז ששה אוכלי' וד' מצטרפי' בירק ע"כ. ונראה שהוא מפרש כפירוש רש"י ופוסק כפשיטותיה דרבי ירמיה ולענין הלכה פשיטא דלא חיישינן לדברי א"ז דיחידאה הוא: **וכתב** המרדכי שאם שותה להצטרף צריך שישתה רביעית ואם אוכל להצטר' צריך שיאכל כזית וכ' הכלבו·א"ד דלענין זימון ג' הוא דבעי' כזית לדעת המצריכין לג' שיאכלו פת אבל לזימון י' דסגי בירק או בשתיה לא בעי' כזית אותם שהם שם יתרים על השבעה ואיכא נמי למימר דהתם נמי דפת לא בעינן מיהו כזית ירק או רביעית יין בעינן: **כתב** אחי ה"ר יחיאל שאלתי לא"א ז"ל אם המצטרף נפטר מברכ' אחרונה וכו' והשיבני דלא והטעם נ"ל שהוא מדאסיקנא דדברים הבאים לאחר הסעודה טעונים ברכה בין לפניהם בין לאחריהם דהמוציא ובה"מ אין פוטרים אלא מה שאוכלים בתוך עיקר הסעודה ואם התם שאכל פת בקבע כשסלק ידו מן הפת ואכל פירות אין בה"מ פוטרתו זה שלא אכל פת כלל לכ"ש שלא תפטרנו בה"מ וכ"כ הרשב"א בפרק ג' שאכלו גבי הא דאמרי' (שם) אבל להוציא את הרבי' י"א עד שיאכל כזית דגן כתב דאפשר שהמצטרף אינו יוצא ידי ברכתו בברכ' דידהו אלא לזימון לחוד הוא דמצטרף וחוזר ומברך בברכתו לעצמו דומיא דיוצא לשוק שקוראין לו ומזמנין עליו והולך לו וחוזר ומברך לעצמו אבל דשמעון בן שטח קשה לי ושמא שמעון בן שטח אף בזו לגרמיה הוא דעבד דס"ל דג' פוטר מעין ג' וא"כ שאני יין דמיזן זיין וכענין שאמרו גבי תמרי בספ"ק (יב·) דאפילו אמר הזן את הכל יצא דתמרי נמי מיזן זייני: **כתב** הרי"ף דוקא לאצטרופי לי' אבל לג' אינו מצטרף עד שיאכל כזית דגן בפרק ג' שאכלו וכתב הרא"ש ולא ידענא מנא ליה וקשה לדבריו דלעיל בריש פירקין פסקינן הלכת' כמר זוטרא דמחמי' בי' טפי מבג' ונוכל לדחוק ולומר דהתם בעי הסיבה צריך שישבו י' כא' ובענין אחר לא שריא שכינה אבל הכא לענין ג' שהם מועטים צריך שיאכלו כולם מיהו סוגיא דשמעתין לא משמע הכי דמשמע דלא בעינן שיאכל כזית דגן אלא להוציא את הרבים י"ח וכ"כ ה"ר יונה אבל הרשב"א כתב דכדברי הרי"ף איתא בהדיא בירו' דפרקין דגרסי התם ר' יעקב בר אחא בשם ר' יוחנן לעולם אין מזמנין עד שיאכל כזית דגן והא תניא ב' פת ואחד ירק מזמנין מתניתא דרשב"ג היא פי' דאמר בברייתא דבסמוך עלה והיסב עמהם אפי' לא טבל עמהם אלא בציר ולא אכל עמהם אלא גרוגר' אחת מצטרפין וס"ל דלית הלכתא כרשב"ג דרבנן פליגי עליה ולית הלכתא כוותיה אבל בתוספות אמרו דאפילו לג' מצטרף עכ"ל · וז"ל התוספות יש שרוצים לומר דהיינו דווקא לזימון עשרה אבל לג' לא מצטרפין אלא באכילת דגן ומיהו בירו' תני ג' שאכלו פת ואח' ירק מזמנין וכ"פ ר"י והשר מקוצי מפרש דאין הלכה כאותה ברייתא דירושלמי חדא שהרי מסיק עלה התם מתניתא כרשב"ג כלומר ורבנן פליגי עלה ואין הלכה כיחיד ועוד דא"כ קשה דר' יוחנן אדר' יוחנן דהכא א"ר יוחנן דלעולם אינו מוציא עד שיאכל כזית דגן הא מצטרף שפיר אפי' לא טעם אלא שתה כעובד' דשמעון בן שטח ובירושלמי קאמר ר' יוחנן לעולם אין מזמנין עד שיאכל כזית ומשמע אפילו מצטרף אלא ש"מ כאן בעשרה ובירושלמי איירי בזימון ג'· וגם סמ"ג כתב שלשון הירוש' מסייע להרי"ף הך מתנית' כרשב"ג דמזמנין מכלל דחכמי' חולקים עליו וכתב סמ"ק שנהגו העולם להצטרף ודעת הרמב"ם בפ"ה כדעת הרי"ף ומאחר ששניהם מסכימים לדעת אחת והרשב"א סבר כוותייהו והירוש' מסייע להו הכי נקטינן: **וכתב** הכלבו ואפשר לומר שאם אכל תבשיל של דייסא או שאר מעשה קדירה יהיה נחשב ככזית דגן אך הרמב"ם כתב בפירוש בג' צריך שיאכל כל אחד ואחד מהם כזית פת · ובהגהו' כתוב שהר"מ היה נזהר כשהיה אוכל ואחר עמו שלא היה נותן לאדם הבא אליהם לשתות אם לא שהיה יכול להזקיקו ליטול ידיו ולאכול עמהם כזית דגן לאפוקי נפשיה מפלוגתא ואם אירע שנתן לאדם לשתות ולא רצה לאכול עמו כזי' דגן וגם לא מצא אחר שיאכל עמו אז היה סומך על דברי התוספות והיה מזמן על השות' עכ"ל ודבריו נכונים הם (ד) : **ודוקא** לאצטרופי אבל להוציא אחרי' אינו מוציא עד שיאכל כזית דגן כך היא מסקנא דגמרא בפ' ג' שאכלו (שם) וכתב הרא"ש אבל שתי' ועלה ירק לא מהני דבעי אכילה דבר שראוי לומר עליו ג' ברכות או שמא ברכה אח' מעין ג' ש"ד מדנקט כזית דגן ולא נקט כזית פת

דרכי משה

דברכות : (ג) וכ"כ המרדכי : (ד) ותמיהני עליו מאחר שפסק הלכה כדברי הרי"ף איך כתב שדבר נכון לזמן על השותה כדברי התוספות ול"נ לענין הלכתא לנהוג כמו שנהג הר"מ כדברי הגמ"י ומשמע ממנהג מוהר"ם דלדעת רי"ף בעינן כזית דגן הצריך נט"י וכן משמע מדברי הרמב"ם דאינו מצטרף עמהם עד שיאכל פת דלא כספר הכלבו דכתב דאפשר דאם אכל דייסא או שאר מעשה קדירה יהא נחשב ככזית דגן ודברי האשר"י הם כדברי הכלבו וכך הם דברי רבינו כמ"ש מיהו כזית דגן מהני אע"פ שלא עשאו פת

דרישה

אכל (כלומר ממהר ואכל) א"ל רב מאי דעתך לאצטרופי בהדן אנן אכלינן לן א"ל שמואל אילו מייתי לי . (פ"ג רש"י ור' יונה אלו מייתי לי) ארדילא וגוזליא לאבא . (ופרש"י ארדילא י"מ כמהין · וי"מ מיני עשבים ששמואל היה רופא והיה אוכל מיני עשבים אחר אכילתו ורב היה דרכו לאהוב גוזלין ולאכול אותן בקנוח סעודה וע"כ היה אומר שעדיין היינו יכולין לאכול אם היה מביאין אלינו דברים אמרים מש"ה יכול להצטרף עמנו) עכ"ל והנה אין לדקדק מכאן לומר שתלוי בהבאתו שו"מ דהא ג"כ לא היה לפניהן ארדילא וגוזליא אלא תלוי הדבר באם היה לפניהן וכן כל אדם נמי תאב לאכול איזה דבר כל א' לפי מזגו וטבעו אף שהוא כבר שבע ואף שאינו לפניו אותו דבר מ"מ אמרינן ג"כ אילו היה לפניו היה אוכל מש"ה יכול לברך עמו הכא קודם שאומר הב לן ונברך · וכתב הרי"ף אלמא כל היכא דאי מייתי להו מידי מצי למיכל מינה מצטרף בהדייהו והתוס' כתבו משמע דכן הלכה דרב נמי ל"פ אבל אי אמרו הב לן ונברך שהסיחו דעתם מלאכול אין השלישי מצטרף עמהן עכ"ל ונראה לי פשוט דאף אם הם שבעין ואינם עוד תאבין לאכול מ"מ מצוה להצטרף עמהן הבא לאכול עתה וה"ט משום דריום לבסומי שכיחי ואילו הביאו תבשיל מבושם וערב לבני אדם אף שהם שבעי' מ"מ אוכלין ממנו וזהו שאמר לרב אילו הביאו ארדילא וגוזליא לאבא שהוא תבשיל שאוכלים אפש אף מי שכבר שבע אם לא שאמרו הב לן ונברך שאז אין הרשות בידן לאכול כיון שכבר הסיחו דעתם ואף שלהתוס' והרא"ש ורבינו שפסק לעיל סי' קע"ם וקע"ט שהיסח הדעת אינו גורם ברכה אלא למה שלפניו לאכול ולא למה שכבר אכלו מ"מ כיון שמחייבים לברך לפניו אם כן נסתלקה אכילה ראשונה ואין שייך לאצטרופי עמהן אלא אם כן חזרו וברכו ואכלו ואז מצטרף עמהן אמה מה שאוכלין עתה מחדש ולא מכח מה שכבר אכלו וק"ל· מיהו נ"ל מ"ש התוס' ורבינו והרא"ש דאם אמרו הב לן ונברך אינו מצטרף עמהן היינו לשיטתייהו שנתבאר לעיל בסי' קע"ט דאין מחלקין בין אכילה ושתיי' משא"כ להכ"ן והר"י שכתב שם ב"י בשמן דאף דאסורין לשתות כשאומר הב לן ונברך מ"מ אינן אסורי' לאכול עד שנטלו ידיהן ע"ש ועוד נראה פשוט מ"ש הרי"ף הנ"ל כל היכא דאי מייתי להו מצי אכיל אינו ר"ל במה שכתב מצי אכיל שהוא תאב לאכול שאין הדבר תלוי בתאבתו שבודאי כל האדם תאב לאכול דבר מבושם וטוב וערב אף שהוא שבע הרבה אלא מצי לאכול שיש רשות בידו לאכול והיינו כל זמן שלא נטל ידיו אי לא אמר הב לן ונברך לאפוקי אי אמר הב לן ונברך דאז אין ברשותם לאכול והשתא א"ש שכתב רבינו כל זמן שלא אמרו הב לן ונברך מצטרף עמהן ולא חילק וכתב דהיינו דוקא אם תאבים לאכול אלא ודאי אינו תלוי בתאבתו אלא ביש לו רשות לאכול וזה נ"ל ברור ואף שהמחבר ש"ע קיצר בלשונו וכתב וז"ל כל היכא דאי מייתי להו מידי מצי למיכל מיניה מצטרף בהדייהו כו' ל' הרי"ף נקט וכאשר פירשתי ל' הרי"ף כן מפורש ג"כ הש"ע ולאפוקי ממ"ש הרמ"י בש"ע כל זמן שאינן שבעין ויכולין לאכול כו' שתלוי הדבר בשביעתו וחוץ מכבודו לא דק :

[ב] **אבל** ששה לא דרובא דמנכר בעינן עיין בב"י שהביא ל' הגמרא דפ"ג שאכלו דף מ"ח ע"א וז"ל אמר ר' יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב תשעה שאכלו דגן וא' אכל ירק מצטרפין א"ר זירא בעי מיניה מרב יודא שמונה שבעה מהו א"ל ל"ש ששה ודאי לא מבעי' א"ל ר' ירמיה שפיר עבדת דלא מבעי' לך התם טעמא מאי משום דאיכא רובא ה"נ איכא רובא · ואיהו סבר רובא דמינכר בעינן עכ"ל הגמרא ופירש"י ואיהו ר' זירא שהיה קובל ומתחרט על שלא שאל על הששה סבר דילמא רובא דמינכר בעינן דליכול דגן ואי בעי מיניה ששה לא היה מתיר עכ"ל רש"י וכתב דהפוסקים שפסקו בפשיטות דששה לא משום דמינכר בעינן נ"ל דלא פירשו הגמרא הנ"ל כפירש"י דא"כ כיון דלר' ירמיה פשיטא ליה ור' זירא מספקא ליה

פרישה

(ב) **או** לא שתה עמהם אלא כוס אחד כו' וכתבו התו' שיכול לומר שאכלנו משלו דשתיי' בכלל אכילה . וכתב ב"י מאיזה משקה שיהיה חוץ מן המים משום דלא זייני כדאית' בר"פ בכל מערבין : (ג) **אלא** כוס א' והוא ששתה רביעית מרדכי :

(ד) **והשיבני** דלא והטעם דבה"מ אינו פוטר אלא דברים הבאים בתוך עיקר הסעודה אבל דברים הבאים לאחר הסעודה מברכין לפניהן ולאחריהן ואם התם שאכל כבר פת בקבע חייב לאחר שסלק ידו מן הפת ואכל פירות כ"ש זה שלא אכל פת כלל שלא יפטירנו ברכת המזון ב"י :

(ה) **דוקא** לאצטרופי לעשרה כו' כאן הקשה הרא"ש עליו דהא לעיל סימן קצ"ד מבואר דלזימון ג' קוראין לא' מן השוק ומצטרף משא"כ ביו"ד וא"כ י' חמיר מג' ותירץ דנוכל לדחוק ולומר דהתם בענין היסבה צריך שישבו כל העשרה דבע"א לא שריא שכינה אבל הכא לענין ג' שהם מועטים צריך שיאכלו כולם :

(ו) **אבל** לג' אינו מצטרף כו' בהגהות מיימוני כתב שהר"ם היה נזהר כשהיה אוכל ואחר עמו שלא היה נותן לאדם הבא אליהם לשתות אם לא שהיה יכול להזקיקו ליטול ידיו ולאכול עמו כזית דגן לאפוקי נפשי' מפלוגת' ואם אירע שנתן לאדם לשתות ולא רצה לאכול עמו כזית דגן וגם לא מצא אחר שיאכל עמו אז היה סומך על דברי התוס' והיה מזמן על השותה עכ"ל ודברים נכונים ב"י וכ"פ רמ"א :

(ז) **אבל** איפכא לא כו' ויש להקשות מהיכא תיתי שנתיר איפכ' וכ"ל משום דהתו' והסמ"ג כתבו בשם ר"י דסברא להחמיר טפי בעשרה מג' ואם כן ה"א דווקא בי' בעי' רובא אבל לא בג' וק"ל :

ודבר

דגן אבל שתייה ועלה של ירק (ס"א או אפי' פירות מז' המינים) לא מהני ומיהו כזית דגן מהני אפילו אם לא עשאו פת אלא דייסא כיון שיש אכילת דגן (ס) ודבר שחייב בברכה אחת מעין ג': כתב בה"ג שמי שאכל כזית דגן אינו מוציא אלא אותם שאכלו שיעור דרבנן (ט) אבל לא אותם שאכלו כדי שביעה (י) ור"י פי' שמוציא אפילו אותם שאכלו כדי שביעה ומיהו מצוה מן המובחר אם יודעים כולן לברך (יא) שיברך אותו שאכל כדי שביעה ואם אינן יודעין כולן לברך מי שאכל כזית יכול להוציא אף אותם שאכלו כדי שביעה:

קצח **שלשה** שאכלו והם מברכים ונכנס אחד שלא אכל אם נכנס כשאמר המברך נברך שאכלנו משלו (א) [א] עונה אחריהם ברוך ומבורך שמו תמיד לעולם ועד (ג) ואם נכנס כשאחרים עונין ברוך שאכלנו משלו עונה אחריהם אמן. וכתב בה"ג ואי הוו י' אומר ברוך אלהינו ומבורך שמו תמיד לעולם ועד. (ג) וכן בכל ברכות שאדם שומע בין ברכת פירות בין ברכת מצות עונה אמן:

קצט (א) **שמש** שאכל כזית מזמנין עליו (ב) והכותי (הוא שמרוני) אם

פת וטעמא כיון דאיכא אכילה ואיכא ברכה דאורייתא ש"ד א עכ"ל אבל מדברי הרמב"ם בפ"ה נראה דפת דוקא בעי': **וכתב** הרוקח זית קטן מאגוז (ה) כדמשמע בשילהי המוצי' יין (מה.) אבל נרא' כזית גדול בעי' מדאמרינן בפרק כיצד מברכין (לח:) גבי ר' יוחנן אכל כזית מליח וכן משמע בכריתות' פרק אמרו (יד.): **כתב** בה"ג שמי שאכל כזית דגן אינו מוציא וכו' כ"כ הרא"ש בפ' ג' שאכלו וז"ל כתב בה"ג דמי שאכל כזית דגן אינו מוציא אלא אותם שאכלו שיעורא דרבנן וליתא דהא ינאי וחביריו אכלו כדי שביעה ולכ"ע אם אכל שמעון בן שטח כזית היה מוציאן ואע"פ שהם אכלו שיעורא דאורייתא והוא לא אכל אלא שיעורא דרבנן מוציא משום דאפי' לא אכל כלל יכול להוציאן כדאמרי' בפ' ראוהו ב"ד (כט.) כל הברכות כולם אע"פ שיצא מוציא חוץ מברכת הלחם וברכת היין וטעמא משום דכל ישראל ערבים זה לזה ומיהו ברכת הלחם ויין שרוצים ליהנות מן עוה"ז ואסור ליהנות מן העוה"ז בלא ברכה אינו מוציא אא"כ צריך לה המברך אבל קידוש וברכת המצה שאינם אלא מצוה מוציא אע"פ שיצא וה"ה בבה"מ וא"ל כזית דגן אלא שיוכל לומר שאכלנו אבל להוציא אותם שנתחייבו מן התורה ב יכול להוציאם אפי' בלא אכילה אבל בירוש' פ' מי שמתו גרסינן כל מצות שאדם פטור בהם מוציא את הרבים י"ח חוץ מבה"מ והא תנינן כל שאינו חייב בדבר אינו מוציא את הרבים י"ח הא חייב מוציא אמר ר' אלעאי שאני בה"מ דכתיב בה ואכלת ושבעת וברכת מי שאכל הוא מברך ואפשר דמדרבנן הוא וקרא אסמכתא בעלמא ומצוה מן המובחר אם כולם יודעים לברך שיברך אותו שאכל כדי שביעה ואם אינם יודעים לברך יברך מי שאכל כזית להוציא אף אותם שאכלו כדי שביעה עכ"ל. וגם התוספות והרשב"א דחו דברי בה"ג והעלו דאפי' לא אכל אלא כזית מוציא למי שאכל כדי שביעה. וה"ר יונה כתב שתי הסברות ולא הכריע ודברי הרמב"ם בספ"ה נוטים לדעת בה"ג וכ"כ ממה שהשיב לחכמי לוני"ל על זה: **ונראה** דלא אמר בה"ג שאם לא אכל אלא כזית אינו מוציא מי שאכל כדי שביעה אלא כשהאחרים יוצאין בברכתו של זה אבל אם אינם יוצאים בברכתו של זה אלא כל אחד ואחד מברך לעצמו אע"פ שזה שלא אכל אלא כזית הוא אומר ברכת זימון לית לן בה:

אם אשה או קטן מוציאים את אחרים י"ח בבה"מ כתב רבינו בסימן קפ"ו:

כתב המרדכי בפרק ג' שאכלו בשם ס"י אחרי דקי"ל כר"מ דאמר כזית דאורייתא' א"כ דקי"ל ושבעת זו שתיה א"כ לא מחייב מדאורייתא אלא א"כ שתה אם הוא צריך לשתות אבל אם א"צ לא אמרה תורה שישתה שלא לתיאבון והלכך מי שאכל ולא שתה לא מצי להוציא אחרים י"ח שאכלו ושתו דלא אתי דרבנן ומפיק דאורייתא ע"כ וכ"כ הכלבו ושבלי הלקט ואינו נכון בעיני שהרי כתבו התוס' בפרק ג' שאכלו (מט:) דקראי אסמכתא בעלמא והביאו כמה ראיות לדבר ועוד דאפי' למי שסבר דקרא לאו אסמכתא הוא אלא כזית דאורייתא ושבעת זו שתיה מנא ליה דברכת אכילה תליא בשתיה דילמא ה"ק קרא כשתאכל או כשתשת' תברך את ה' אלהיך וכן דעת כל הפוסקים שלא כתבו סברא זו והכי נקטי' דאכל ולא שתה אע"פ שהיה מתאוה לשתות מוציא את אחרים י"ח (ו): **אם** גר היה יכול להוציא אחרים י"ח בבה"מ כתב רבינו בסימן קנ"ט:

קצח שלשה שאכלו והם מברכים ונכנס אחד שלא אכל וכו' בריש פרק ג' שאכלו (מה.) בא ומצאן כשהם מברכים מהו אומר אחריהם רב זביד אמר ברוך ומבורך רב פפא אמר עונה אמן ולא פליגי הא דאשכחינהו דקא אמרי נברך הא דאשכחינהו דקא אמרי ברוך אשכחינהו דקא אמרי נברך אומר ברוך ומבורך אשכחינהו דקא אמרי ברוך עונה אמן וכתבו התוס' וה"ר יונה והרא"ש בשם בה"ג שאומר ברוך הוא ומבורך שמו תמיד לעולם ועד ואם הם עשרה אומר ברוך הוא אלהינו ומבורך שמו תמיד לעולם ועד: **ומ"ש** וכן בכל ברכות שאדם שומע וכו' מדברי בה"ג הוא וכ"כ סמ"ג ויתבאר בסי' רט"ו:

קצט שמש שאכל כזית מוזמנין עליו והכותי אם הוא חבר מזמנין עליו בפרק ג' שאכלו (מה.) השמש שאכל כזית והכותי מזמנין עליהם ובגמ' (מז:) שמש פשיטא מהו דתימא שמש לא קבע כלומר אין לו קביעות לפי שהולך ובא קמ"ל וכותי פריך אמאי לא יהא אלא עם הארץ אמר אביי בכותי

אח"כ שתה אם הוא צריך לשתות ואם לא שתה לא מצי להוציא אחרים י"ח שאכלו ושתו דלא אתי דרבנן ומפיק דאורייתא עכ"ל וכתב ב"י ואינו נכון בעיני שהרי כתבו התו' בפ' ג' שאכלו דקראי אסמכתא בעלמא ניניהו והביאו כמה ראיות לדבר. ועוד אפי' הוא דאורייתא מנ"ל דברכת אכילה תליא בשתייה דילמא ה"ק קרא כשתאכל או כשתשתה תברך את ה' אלהיך וכן דעת כל הפוסקים שלא כתבו סברא זו והכי נקטינן דאכל ולא שתה אעפ"י שהיה מתאוה לשתות מוציא את אחרים ידי חובתן עכ"ל ומה שהקשה מדברי התו' דקראי אסמכת' בעלמא ניניהו רוב פוסקי' חולקים ותופסים עיקר דברכות אלו דאורייתא ניניהו הרמב"ן והרשב"א והרא"ש ורבינו כמבואר לעיל בסי' קפ"ו. וכך היא דעת ספר יראים. ומה שהקשה דילמא ה"ק קרא כשתאכל או כשתשתה תברך לאו קושיא היא דא"כ דוברכת דקרא קאי נמי אכשישתה בלחוד צריך אתה לומר דחייב לברך אשתייה לחוד שלש ברכות והכי מוכח ממ"ש הסמ"ג (דף קי"ג ע"ג) וז"ל ומתוך ה"ג משמע דברכה אחת מעין ג' מן התורה דקאי וברכת אף על התאנים והרמונים הנכתבים במקר' ואין נראה לי דא"כ יברכו עליה ג' ברכות ממש אלא ודאי וברכת לא קאי אלא אלחם עכ"ל אלמא דלר"מ קרא ה"ק כשתאכל ותשתה אז וברכת על הלחם ג' ברכות וה"כ דלא מיחייב מדאורייתא' לברך אא"כ שתה אם הוא צריך לשתות ומ"ש ב"י עוד דדעת הפוסקים אינו כן מדלא כתבו סברא זו אינו נכון דהלא מפורסם שפוסק אחד ממציא דין חדש מחכמת תלמודו שלא הוזכר בשום פוסק ואין לדחותו כל כמה דלא אשכחן מאן דפליג עליה בפירוש וע"כ נראה דיש לנו להחמיר שלא יוציא זה שלא שת' אם צריך לשתות למאן דאכל ושתה וכן פסק בהגהת ש"ע אלא דהוא ז"ל כתב וטוב להחמיר וכו' ואני אומר דצריך להחמיר דדינא הכי הוא דאינו מוציא לזה שאכל ושתה:

קצח ג' שאכלו והם מברכים ונכנס אחד וכו' ברפ"ג שאכלו (סוף דף מ"ה) בא ומצאן כשהן מברכים וכו' ונראה דלרבותא קאמר בא ומצאן כשהם מברכים דאעפ"י שלא ראה אותם אוכלים יחד ושמא לא אכלו כלום אלא כדי להתלמד אמר זה נברך וזה ברוך שאכלנו אפ"ה זה שנכנס עונה אחריו וכו' ואין לו לחוש לברכה לבטלה ואצ"ל כשראה אותם אוכלים יחד ומברכים נברך דפשיטא דעונה אחריו ואיכא לתמוה על מ"ש בש"ע וה"ה אם היה שם כשגמרו מלאכול ולא אכל עמהם דכך הוא עונה אחר המברך ואחר העוני' עכ"ל דמאי וה"ה שאמר הא פשיטא היא ואין צריך לבארו וכדפי':

קצט השמש שאכל כזית מוזמנין עליו משנה רפ"ג שאכלו ובגמרא פשיטא מהו דתימא שמש לא קבע קמ"ל ונראה דס"ל לתלמודא דהך משנה סתמא היא אף לב"ש דאסור להשתמש בשמש ע"ה ולהכי מקשה פשיטא דכיון דחבר הוא מזמנין עליו ואף לב"ה צריך לפרש בשמש חבר דאם הוא ע"ה אין מזמנין עליו: **ומ"ש** והכותי וכו' שם במשנה והכותי מזמנין עליו ופריך בגמרא לא יהא אלא ע"ה ותניא אין מזמנין על עם הארץ אמר אביי

דרכי משה

פת כו': (ה) וע"ל בהל' פסח דכזית הוא כחצי ביצה: (ו) ומ"מ נראה דטוב ליזהר אם אחרים שאכלו ושתו יכולים לברך דיברכו הם: ועיין

פרישה

(ס) **ודבר** שחייב בברכה אחת מעין שלש שהיא ברכה דאורייתא אבל שאר מינין אע"ג דמברכין עלייהו ברכה מעין ג' מ"מ לאו מין דגן ניניהו וק"ל:

(ט) **אבל** לא אות' שאכלו כדי שביעה וכו' והיינו דוקא בשאין כל אחד מברך לעצמו אבל לברכת הזימון לחוד ליכא למיחש ב"י: (י) ור"י פירש שמוציא כו' ע"ל סי' קפ"ו:

(יא) **שיברך** אותו שאכל כדי שביעה כמ"ש ואכלת ושבעת וברכת אבל לא לעכב דקי"ל כר"מ דדריש ושבעת אשתיה ודו"ק. כתב המרדכי בפ"ג שאכלו אחרי דקי"ל כר"מ דאמר כזית דאורייתא א"כ קי"ל דשבעת זו שתייה א"כ לא מחייב מדאורייתא אא"כ שתה אם הוא צריך לשתות דלא אמרה תורה שישתה שלא לתיאבון הילכך אם לא שתה והוא תאב לשתות לא מצי להוציא אחרים שאוכלי' ושותי' דלא אתי דרבנן ומפיק דאורייתא ע"כ ור"י דחה דבריו דדילמא ה"ק כשתאכל או תשתה תברך את יי' וכתב שכן דעת כל הפוסקי' שמוציא אחרי' אף שהוא תאב לשתות ורמ"א כתב דלכתחלה יש ליזהר לברך מי ששתה להוציא אחרים ידי חובתן עיין שם:

סי' קצח (א) **עונה** אחריהם ברוך ומבורך כו' פסרי כשאומר נברך גם הוא חייב לברך אבל אין שייך לו לענות אמן דאין עונין אמן כ"א אחר ברכה:

(ב) **ואם** נכנס כשאחרים עוני' כו' דדוקא כששמע שזה אומר נברך כו' או יסיה נראה ככופר אם לא גם הוא יתן ברכה: (ג) **וכן** בכל ברכות כו' וזהו גם כן מדברי הגמרא ויתבאר בסימן רט"ו:

סי' קצט (א) **שמש** שאכל כזית מוזמנין עליו אעפ"י שאין לו קביעות לפי שהולך ובא: (ב) **והכותי** אם הוא חבר דאל"כ לא עדיף מע"ה:

כדי

דרישה

ליה לא ה"ל למשבק פשיטות דר' ירמיה משום ספיקא דר' זירא לפיכך כ"ל שהם מפרשים דכי אמרינן ואיהו סבר רובא דמיכר בעי' לא בתורת ספק אמר כן כדפירש"י אלא קושטא דמילתא דהכי ס"ל ומש"ה לא איבעי' ליה עכ"ל ב"י ובאמת פירושו תמיה דאין זה סוגיא דגמרא דרבי זירא יאמר שהם לא קמבעיא ליה משום דארבע' ודאי אינן מצטרפין עם השש ורבי ירמיה ישיב לו שפיר עבדת דלא קא מיבעיא לך דודאי מצטרפין והם שני הפכים בנושא א' לכן נלע"ד דדעת הפוסקים הוא דה"פ סוגיית הגמרא דמ"ש בגמרא התם טעמא מאי אינו סיומא דדברי ר' ירמיה דקאמר כן לר' זירא אלא דברי סתמא דגמרא הוא שנושא ונותן המקשן עם התרצן אמ"ש ר' זירא שהם לא מיבעיא לי ור' ירמיה הסכים עמו דשפיר עביד דלא קמבעיא לך מאי טעמא הלא כמו שאיבעיא ליה ח' וז' והשיב לו שמצטרפין שנים ושלשה מטעם דאיכא רובא דאכלו דגן כן כ"ל ג"כ בששה וניחא ליה להגמרא במאי דמשני דשאני ששה דבעי' רובא דמינכר וז"ש ואיהו ר"ל ר' זירא דלא קמיבעי' ה"ע דס"ל דמינכר בעינן ומה"ט הסכים ר' ירמיה עמו וק"ל. והשתא אתא פסקא דהפוסקים דפסקו ארבע' אינן מצטרפין לששה אליבא דכ"ע וזה כ"ל ברור גדול ודו"ק:

סי' קצח [א] **עונה** אחריהם ברוך ומבורך שמו תמיד לעולם ועד בגמרא ריש פרק ג' שאכלו איתא רב זביד אומר שאומר אחריהם ברוך ומבורך וכתבו התום' והר"י והרא"ש בשם בה"ג שאומר ברוך הוא ומבורך שמו תמיד לעולם ועד ורבינו לא כתבו בשמו כמו שכתוב בשמם בשם בה"ג ואי הוו עשרה אומר איהו ברוך אלהינו ומבורך שמו כו' שבהא דבסמוך מהלש בה"ג עיקר הדין שאי הוו עשרה אומר נוסח אחר שמזכיר השם אבל בכאן אינו רק סיום לדברי רב זביד ועיקר הדברים לא אמרן הג' רק שמוסיף ומפרש סיום דברי רב זביד לכן לא הקפיד רבינו לכתבו בשמו וטעם כפל ברוך ומבורך יותר מהמברך עצמו שאינו אומר אלא ברוך שאכלנו כו' הוא לפי שכבר נתבאר לעיל סי' קצ"ב שכתבו התום' טעם דאין אומרים על המזון שאכלנו משלו משום דמשמע דמברך לבעל הבית שאוכלו דאי לרחמנא למה הוא מזכיר מזון בלא מזון יש הרבה לברכו וא"כ מה שאומרים שאכלנו משלו הוא"ל והוא מעין האכילה ומש"ה מי שיזדמן לשם ונותן שבח עמהם כדי שלא יהא נראה שהשבח הוא דוקא על המזון אומר הוא ברוך ומבורך לעבר ולהבא ולכן מסיים על ומבורך תמיד לעולם ועד מהרמ"י כ"כ בש"ע שלו ויש להסתפק כשנכנס א' כשהמברך חוזר ואומר ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו דנימא הואיל והמסובין עצמן אין עונין כלום אינו ג"כ צריך לענות כלום אפי' אמן או דילמא כיון שאמרו שאם נכנס כשאחרים עונין אמן כו' יאמר הוא אמן אעפ"י שהמברך שומע ג"כ ואין המברך צריך לענות אמן אפ"ה יאמר הוא אמן ה"כ אעפ"י שהמברכין סיולמי' בזימון אין צריך לענות אמן מ"מ הנכנס יאמר אמן על סיום ברכתו:

כדי

חדושי הגהות

קצז א אע"ג דהרא"ש הניח דבר זה בספק מ"מ כיון שסיים שיש להוכיח דמהני מדנקט כזית דגן וכו' כתבו רבינו להלכה (מהרל"ח): ב ול"ד לנשים לעיל סימן קפ"ז שאינם מוציאות אנשים כיון שהם מדרבנן דהתם אין עליהם שום חיוב מדאורייתא וכל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא אחרים י"ח משא"כ כאן שאף אם לא אכל יכול להוציא מדין ערבות רק כדי שיוכל לומר שאכלנו יאכל כזית (מהרל"ח): ר"ל

אם הוא חבר מזמנין עליו ורב אלפס כתב והאידנא הם עו"ג גמורין ואין מזמנין עליהן תניא עם הארץ אין מזמנין עליו והאידנא אמר ר"י שמזמנין עם עם הארץ (ג) [א] כדי שלא יהא כל אחד בונה במה לעצמו פי' אם היו פורשין מהם היו גם הם פורשין מן הצבור לגמרי וכ"כ ר"ח האידנא רגילין לזמן (ד) אפי' עם עם הארץ גמור: עו"ג אין מזמנין עליו ואפי' גר שמל ולא טבל לא היו בזמן התלמוד מזמנין עליו שאינו גר עד שימול ויטבול: וכן האונן בחול שהוא פטור מלברך אין מזמנין עליו: [ב] ור"ת לא היה מניח (ה) אפי' לגר גמור בא"י לברך ברה"מ שאינו יכול לומר שהנחלת לאבותינו ותניא בספרי אשר נשבעת לאבותינו פרט לגרים ולעבדים משוחררים וכ"כ בה"ג: (ו) [ג] ור"י כתב שיכול לברך שיוכל לומר לאבותינו א דכתיב אב המון גוים נתתיך ודרשינן מתחילה אב לארם מכאן ואילך לכל העולם: (ז) [ד] נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהן ת"ר נשים מזומנות לעצמן ועבדים מזומנין לעצמן נשים ועבדים וקטנים אם רצו לזמן אין מזמנין משמע דנשים מזומנות לעצמן וחייבות לעשות כן ובאשכנז לא נהגו כן ויש מפרשים כדי לקיים המנהג הא דקאמר נשים מזומנות לעצמן (ח) פי' אם רצו אבל חובה ליכא וכן פירש"י וא"א הרא"ש ז"ל פי' דעל כרחך חייבות קאמר דתניא בערכין (ג.) הכל חייבין בזימון וקאמר הכל לאתויי מאי לאתויי נשים והיינו על כרחך לחובא מדקאמר

אביי בכותי חבר · אבל אשמש לא פריך לא יהא אלא ע"ה דסתם ישראל לא הוי ע"ה אבל סתם כותי הוא ע"ה ולפיכך צריך לפרש הכותי אם הוא חבר מזמנין עליו לדינא דתלמודא: **ומ"ש** ע"ש רב אלפס דהאידנא הם עו"ג גמורים וכו' ה"א בפ"ק דחולין לא זזו משם עד שעשאום עו"ג גמורים ותימה למה כתבה רבינו ע"ש רב אלפס הלא תלמוד ערוך הוא. וי"ל דהתם פריך למאי אי לשחיטה ויין נסך מהתם גזרו בהו רבנן איכהו גזור ולא קבלו מנייהו אתו רב אמי ורב אסי גזור וקבלו מנייהו מאי עו"ג גמורים אר"כ בר יצחק לבטל רשות וליתן רשות וסד"א דדוקא לבטל רשות אבל לזמן אם הוא חבר יכול לזמן עליו כיון שנימול ואינו כעו"ג לענין זה · אבל רב אלפס כתב דאף לזמן עליו דינו כעו"ג: **תניא** עם הארץ אין מזמנין עליו וכו' וכ"כ ר"ח האידנא רגילין לזמן עם ע"ה גמור מה שקשה מדברי רבינו שכתב בח"מ בסי' ל"ד סכ"ו אמ"ש כאן כתבתי ויישובו לשם באריכות: **עו"ג** אין מזמנין עליו משנ' שם ובגמרא פשיטא הב"ע בגר בא"י שמל ולא טבל: **ומ"ש** ור"ת לא היה מניח אפי' לגר גמור בא"י לברך ברכת המזון לכאור' היה נראה דט"ס הוא וצ"ל במקומו ברכת הזימון אבל ברכת המזון יכול לברך לעצמו ולומר שהנחלת לאבות ישראל וכ"כ התו' להדיא בפ' הספינה (דף פ"א) בד"ה למעוטי והביאו ראיה מפ"ק דבכורות כשהוא מתפלל בינו לבין עצמו אומר אלהי אבות ישראל וכו' אלא דלברך ברכת הזימון לא הניחו ר"ת שא"כ היה צריך לשנות המטבע ולומר אלהי אבותיכם כיון דאפשר באחר שיברך ברכת הזמון כתקונו בלא שינוי אין להניח לגר בא"י לברך ולשנות מטבע הברכה אבל העיקר נלפע"ד דאין כאן ט"ס וה"ק לא הניח לגר בא"י שיברך ברכ' המזון בג' להוציא הרבי' וי"א דכל שהם רבים ומצטרפי' יחד לזמון צריכים הם לשמוע מפי המברך כל הד' ברכות ואין להם לברך ב"ה בלחש לעצמם אלא לשמוע ולענות אמן וכבר בארתי דין זה למעלה בסי' קנ"ג ודלא כמ"ש ב"י לשם ובסי' קפ"ג וכ"כ גם כאן וליתא · ויש להקשות אדברי רבינו שאמר ותניא בספרי כאשר נשבעת לאבותינו פרט לגרים בא"י ועבדים משוחררים דלא היה צריך לברייתא דספרי דבפ"ק דבכורות תנן להדיא דגר בא"י מביא ואינו קורא שאינו יכול לומר אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו ובתוספות פרק הספינה כתוב להדיא דמכח ההיא משנה לא היה מניח ר"ת לגרים בא"י לברך ב"ה וכו' · ונראה דמשום דר"י חולק וסובר דאין ראיה מההיא משנה משום דס"ל דנשבע ה' לאבותינו לתת לנו ודאי לא מצי אמר כיון דגרים בא"י לא נטלו חלק בארץ ולא נשבע לתת להם כלל אבל בברכת המזון יכול לומר נודה לך ה' אלהינו על שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה כו' דהא כתיב אב המון גוים נתתיך כדאיתא בירושלמי הביאוהו התו' בפ' הספינה ולכך הביא ר"ת ראיה מספרי דבכתוב כאשר נשבעת לאבותינו ממעט נמי גרים בא"י ועבדים משוחררים אע"ג דלא כתיב התם לתת לנו ואעפ"י דבההוא קרא כתיב ואת האדמה אשר נתת לנו כאשר נשבעת לאבותינו מכל מקום איכו אומר בפירוש שנשבע לאבותינו לתת לנו ויכולין לפרש ואת האדמה אשר נתת לנו אף אגרים וקאי אשאר ארצות שנתן לאומות ולא קאי אא"י ומאמר כאשר נשבעת לאבותינו הוא חוזר אמ"ש תחלה השקיפה וברך את עמך ישראל ואפילו הכי ממעט גרים בא"י אלמ' דאין גר יכול לומר לאבותינו כלל זו היא דעת ר"ת: **ומ"ש** ור"י כתב שיכול לברך וכו' מבואר בתו' לשם דהכי אית' בירושלמי דגר הוה מצי אמר לאבותינו מ"ט דאמר קרא כי אב המון גוים נתתיך לשעבר היה אב לארם מכאן ואילך לכל עו"ג ודוקא נשבע לאבותינו לתת לנו לא מצי אמר אבל לאבותינו גרידא מצי אמר וע"ש בתו' וצריך ליישב ההיא דספרי לדעת ר"י דס"ל לר"י דהשקיפה נמי לא מצי אמר מדכתיב ואת האדמה אשר נתת לנו כאשר נשבעת לאבותינו דדוחק הוא לחלק בין מקרא זה דהשקיפה למקרא דהגדתי אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו כדפי' בסמוך אליבא דר"ת אבל בברכת המזון שפיר יכול הגר בא"י לומר על שהנחלת לאבותינו להוציא גם לאחרים והכי נקטינן: **ת"ר** נשים מזומנות לעצמן כו' משמע דנשי' מזומנות לעצמן וחייבות לעשות כן נראה דמשמע ליה הכי משום דאי איתא דריש' נשים מזומנין לעצמן רשות קאמר א"כ קשה לתני בסיפא נמי בסתמא נשים ועבדים אין מזמנין והוה נמי פירושו אין מזמנין אפילו אם רצו אלא בע"כ דריש' דמזמנין אם רצו דומי' דריש' מזומנין לעצמן חייבין לעשות כן קאמר ולפ"ז הוה אמינ' דסיפא דומיא דריש' ואין מזמנין אין חייבין לזמן קאמר אבל אם רצו מזמנין לכך הוצרך לפרש בסיפ' דאף אם רצו לזמן אין מזמנין משום פריצותא: **ומ"ש** וי"מ כדי לקיים המנהג וכו' פי' לעולם רישא נמי מזמנין רשות קאמר כמו בסיפא אלא דבסיפ' היה צריך לפרש אם רצו לזמן אין מזמנין דאי הוה תנא בסיפ' נמי בסתמא ה"א דריש' וסיפא חובה קאמר דבריש' תני נשים חייבין לזמן ובסיפ' תני אין חייבין אבל אם רצו מזמנין והשת' נפיק מיניה חורבה להתיר האסור דמדינא אסור משום פריצותא אבל השתא דתני בסיפ' אם רצו לזמן אין מזמנין אין לנו לחוש דילמא אתי למטעי לפרש ברישא חייבין לזמן דלא נפיק מיניה חורבא אם מזמנות לעצמן לשם חיוב כיון דאם רצו מזמנין לעצמן וליכא איסורא וכיון דעיקר הטעות הוא בסיפא להתיר האסור לכך הוצרך לפרש לסיפא והכי נהוג: **וא"א** הרא"ש ז"ל פי' וכו' והיינו ע"כ לחובא מדקאמר הכל חייבין האריך קצת בלשונו כדי להוציא ממה שפי' התו' דרבויא דהכל לענין רשות קאמר ולא לענין חובה ולכן אמר הרא"ש בע"כ דרבויא דהכל לחובא מדקאמר הכל חייבין ולפע"ד אין כאן הכרח לפירושו דאפי' את"ל דרבויא נמי לחיוב' קאמר אין זה אלא כשהנשים אוכלות עם האנשים התם ודאי כיון שחל חובת הזימון על האנשים חל ג"כ על הנשים באכילה זו שאוכלים עמהם דדוקא בנשים

בכותי חבר: **ומ"ש** בשם הרי"ף שהאידנא הם עו"ג גמורים כ"כ ג"כ הרא"ש פ"ק דחולין (ו.): **תניא** ע"ה אין מזמנין עליו בפרק ג' שאכלו שם: **ומ"ש** והאידנ' אומר ר"י שמזמנין על ע"ה וכו' כן כתב שם התוספות והרא"ש ז"ל גם בפרק חומר בקודש (כב.) כ"כ התו': **עו"ג** אין מזמנים עליו ואפי' גר שמל ולא טבל וכו' פשוט בפרק ג' שאכלו שם: **וכן** האונן בחול שהוא פטור מלברך אין מזמנין עליו בפרק ואלו מגלחין (כג.): **ור"ת** לא היה מניח אפי' לגר גמור בא"י לברך בה"מ וכו' זה פשוט דקאי למ"ש עו"ג אין מזמנין עליו ואפי' גר שמל ולא טבל ונכנס דין האונן בין הדבקים: **ומ"ש** רבי' בשם רבי' תם שלא היה מניח לגר בא"י לברך בה"מ וכו' ור"י כתב שיכול לברך שיוכל לומר לאבותינו וכו' הכל בתוספות פרק המוכר את הספינה (פא.) גמ' הקונה ב' אילנות בתוך של חבירו · וכ"כ בהגהות מיימון פ"ח מהלכות תפלה ובהרוקח וכתב האגור ר"ת לא היה מניח לגר בא"י לברך בה"מ ר"ל להוציא אחרים וכך הוא בתוס' ר"ת לא היה מניח לגר בא"י לברך ברכת הזימון ונראה שהטעם משום דכשמברך לעצמו יחסר מהברכות אותם תיבות אבל כשמברך לאחרים אם לא יאמר אותם תיבות נמצא לגבי דידהו משנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות · ונראה דאם אחר שענו ברכת זימון בירך כל א' ברכת מזון לעצמו ש"ד אפי' לר"ת (א) ולא בא למעט אלא היכא שהם יוצאים בברכת המזון שאומר הגר ונראה שלזה נתכוין האגור במ"ש רוצה לומר להוציא אחרים וככר כתבתי בסי' ק"ג שדעת הרמב"ן והרמב"ם והרשב"א והר"ן ז"ל כדעת ר"י והכי נקטינן: **נשי'** ועבדי' וקטני' אין מזמנין עליה' משנה בפ' ג' שאכלו (מה.): **ת"ר** נשים מזומנות לעצמן וכו' שם ברא"ש הפרק ומפרש בגמרא טעמא דנשים ועבדים אם רצו לזמן אין מזמנין משום פריצותא וע"ש ברש"י: **ומ"ש** רבי' שי"מ לקיים המנהג דקאמר נשים מזומנות לעצמן פירוש אם רצו אבל חובה ליכא כ"כ שם התוס'. והרא"ש דחה דברי האומרים כן מדתניא (ערכין ג.) הכל חייבים בזימון וכן הכריע ה"ר יונה ג"כ שהן חייבות בזימון: סמ"ג כתב גרסינן בפ"ק דערכין הכל חייבין בזימון לאיתויי נשים דתניא נשים מזומנות לעצמן ותימה דבריש פרק ג' שאכלו מסיק דנשים מזומנות לעצמן רשות ואומר ר"י דלעצמן דוקא רשות אבל כשאוכלות עם האנשים חייבות ויוצאות בזימון שלנו ואינן מברכות לעצמן: ומ"ש

דרכי משה

קצט (א) ועיין בסימן קצ"ג מה שכתבתי בזה:

והמרדכי

דרישה

סי' קצט [א] **כדי** שלא יהא כל א' בונה במה לעצמו פי' אם היו פורשי' מהם כו' כתב רבינו פי' כו' לאפוקי מפי' ר"י בתו' פרק חומר בקודש דף כ"ב סוף ע"א וז"ל התו' והר"י מפרש דלאו כל הרוצה ליטול את השם להחזיק לעצמו כת"ח שלא לזמן על עם הארץ בידו ליטול ואין אנו מחזיקין עצמינו כת"ח לענין זה · ולפי' ר"י נראה שמה שאמרו שלא יהא כל אחד בונה במה לעצמו ושורף פרה אדומה לעצמו היינו כל אחד יחזיק עצמו בחזקת ת"ח ויפרוש עצמו מהסמון:

[ב] **ור"ת** לא הניח אפילו לגר גמור בא"י לברך בה"מ שאינו יכול לומר שהנחלת לאבותינו ככר כתבתי בפרישה מ"ש הב"י ופשוט הוא דמהאי טעם שאינו יכול לומר כל נוסח ברכת המזון דס"ל לר"ת דגם נשים אינן מוציאות את האנשים שהרי ג"כ אינן יכולות לומר על בריתך כו' ודלא כהראב"ד המובא ברים סי' קפ"ו דס"ל שמוציאות את האנשים:

[ג] **ור"י** כתב שיוכל לברך שיוכל לומר לאבותינו דכתיב אב המון גוים נתתיך כו' וז"ל התו' בפרק המוכר את הספינה דף פ"א ד"ה למעוטי והא דאמר בפרק בתרא דמכות כיון דאיכא גר דבעי למימר אשר נשבעת לאבותינו ולא מצי אמר כו' סמוך אלתת לנו דסיפא דקרא וגם ר' יהודה מודה דגר מביא ואינו קורא והא דמ"ר דמביא וקורא דוקא גר מבני קיני חותן משה דמצי אמר לתת לנו שנטלו חלק בארץ כו' ע"ש בתו' ב"י הביאו לעיל ס"ס כ"ה אבל קיצר במקום שהיה לו להאריך ולפרש:

[ד] **נשים** ועבדים וקטנים אין מזמנים עליהם דייק ותני עליהן אבל נשים ג' חוץ מהנשים אזי גם הנשים נפטרות בזימון האנשים כמ"ש הרא"ש בתשובות וז"ל ונשים יוצאים בזימון של אנשים כיון שמסובין ביחד דנשים מזמנות לעצמן כ"ש שיוצאות בזימון של אנשים וכ"כ

פרישה

(ג) **כדי** שלא יהא כל א' בונה במה לעצמו כר' יוסי בפרק חומר בקודש דאמר מפני מה הכל נאמני' על טהרת יין ושמן כל השנה כדי שלא יהא כל א' וא' הולך ובונה במה לעצמו רמ"ף:

(ד) **לזמן** אפילו עם ע"ה גמור דקדק רבינו לכתוב ע"ה גמור משום דבס פ"ג שאכלו ד' מ"ז ע"ב פליגי איזהו ע"ה דאין מזמנין עמו ואחרים אומרים אפילו קרא ושנה ולא שימש ת"ח ה"ז ע"ה ואיפסק' הלכת' כוותיה קמל"ן רבינו דהאידנא אפילו על ע"ה גמור מזמנין ועיין באה"ע ס"ס כ' דע"ה שאסור לישא את בנו היינו מי שחשוד שעובר עבירות להכעיס:

(ה) **אפי'** לגר גמור בא"י לברך ברכת המזון כו' זה פשוט דקאי למ"ש כותי לא היו מזמנין עליו ואפילו גר בארץ ישראל שמל ולא טבל ונכנס דין אונן בין הדבקים ב"י · וכתב האגור ר"ת לא היה מניח לגר בא"י לברך ב"ה ר"ל להוציא אחרים (וכך הוא כתוב ר"ת לא הי' מניח לגר בא"י לברך הזימון) אבל כשמברך לעצמו יחסר אותן תיבות ונראה דאם אחר שענו ברכת זימון בירך כל א' ב"ה לעצמו ש"ד אפילו לר"ת ב"י:

(ו) **ור"י** כתב שיכול לברך כו' פי' דהכי דאין לו חלק בארץ כדתניא בספרי מ"מ מט"א יש לו לאומרו: (ז) **נשים** ועבדים וקטני' אם רצו לזמן אין מזמנין ומפרש בגמרא טעמ' דנשים ועבדים משום פריצות והא דכתב הר"ן בפ"ב דמגילה שהנשים מוציאות את האנשים י"מ מגילה ומצרפין למנין י' למאן דמצריך עשרה במגילה י"ל דשאני גבי ברכת המזון דע"י צירוף איכא שינוי במטבע ברכה דאיכא זימון דהוי שינוי במטבע בה"מ וכיון שניכר צירופן עם אנשים איכא למיחש לפריצות' אבל כאן במגילה אין צירופו ניכר שכן דרך קריאה ליחיד כרבים וכיון דאין צירופן ניכר מותר: (ח) **פי'** אם רצו וכו' וכ"כ הסמ"ג וכתב בשם ר"י דלעצמן דוקא רשות אבל כשאוכלות עם האנשים חייבות ויוצאות בזימון שלנו ואין מברכות לעצמן:

להצטרף

חדושי הגהות

קצט א ר"ל דבפ"ק דבכורים תנן הגר מביא ואינו קורא שאינו יכול לומר אשר נשבעת לאבותינו וגרסי' בירוש' בגמ' דהך מתני' תני בשם ר' יודא גר עצמו מביא וקורא מ"ט כי אב המון גוים נתתיך מכאן ואילך אב לכל העולם ריב"ל אמר הלכה כר' יודא אתא עובדא קומוי דר' אבהו והורה כר"י וכיון דהאמוראים פסקו כרב יודא פסק ר"י נמי כוותיה

ודלא

ומ"ש שה"ר יהודה כהן היה מורה הלכה למעשה להצטרף אשה לזימון כ"כ שם המרדכי בשם רבינו שמחה (ב) וכתב האגור שלא ראה ולא שמע מעולם מקו' שנוהגי' בו כן : ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם הוא בפ"ה ואע"פ שדבריו כדברי המשנה והברייתא שכתב רבינו בסמוך רצה רבינו לכתוב דבריו כדי ללמוד דאין מזמנין בשם וגם ללמוד דין האנדרוגינוס והטומטום לענין זימון והטעם שאין מזמנין בשם דהוי דבר שבקדושה וכל דבר שבקדושה לא יהא אלא בי' אנשים גדולים ובני חורין : ומ"ש דאנדרוגינוס מזמן למינו ואינו מזמן לא לאנשים ולא לנשים וטומטום אינו מזמן כלל הכי תניא בפר' ראוהו ב"ד (כט .) לענין תקיעת שופר וטעמא משום דאנדרוגינוס הוי בריה בפני עצמו הלכך למינו מיהא מזמן וטעם הטומטום שאינו מזמן אפי' עם מינו משום דאיכא למיחש שמא ימצא זה זכר והללו נקבות או איפכא :

ואהא דתנן נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהם כתב הר"י בשם רש"י דנשים אין מצטרפות לזימון אפי' עם בעליהן מפני שאין חבורתן נאה ומשמע לכאורה שאע"פ שיש ג' אנשים אין הנשים מצטרפות עמהן לזימון אבל הר"ן כתב בפ"ב דמגיל' גבי הא דתנן הכל כשרים לקרות את המגילה חוץ מחרש שוטה וקטן דמשמע שהנשי' מוציאו' את האנשים י"ח מגילה וי"א שאע"פ שמוציאות אינן מצטרפו' למנין י' למאן דמצריך י' במגילה כדאשכחן בענין ברה"מ שאע"פ שנשים מזמנות לעצמן אפ"ה אינם מצטרפות לזמן עם האנשים משום פריצותא וא"א דהתם הוא שאינן מוציאות אנשים בברכתן אבל כאן היאך אפשר שמוציאות אנשים ידי קריאה ואין מצטרפות עמהם למנין אלא ודאי מצטרפות וכ"ת אמאי לא חיישינן הכא לפריצותא כי היכי דחיישי' התם אפשר לומר דשאני הכא דע"י צירוף איכא שינוי במטבע ברכה דאיכא זימון דהוי שינוי במטבע ברה"מ וכיון שניכר צירופן עם אנשים איכא למיחש לפריצותא אבל כאן במגילה אין צירופן ניכר שכן דרך קריאה ליחיד כרבים וכיון דאין צירופן ניכר מותר דדכוותיה נמי בבה"מ היכא דאיכא תלתא בר מנשים מצטרפין אף הנשים עמהם משום דהשתא אין צירופן ניכר עמהם כלל עכ"ל . וגם הרא"ש כ' בתשובה (כלל ד' סימן ט"ז) ונשים יוצאות בזימון של אנשים (ג) כיון שמסובין יחד דנשים מזמנות לעצמן כ"ש שיוצאות בזימון של אנשים וכ"כ סמ"ג בשם ר"י וכתבתיו בסמוך : אמר רב נחמן קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו בפ' ג' שאכלו (מט .) : ומ"ש רבינו וכ"כ הר"ם שמצטרף בין לג' בין לי' שיעורו כך וכ"כ הרמב"ם כדברי הרי"ף וכתב עוד שמצטרף בין לג' בין לי' לאפוקי מהר"פ שמחלק ביניהם :

ומ"ש הרי"ף בן ט' או י' נראה דלאו דוקא שהרי הרמב"ם כתב בן ז' או ח' ולא משמע דפליגי בהכי אלא ודאי כל תינוק שיודע למי מברכין מזמנין עליו והוא שהגיע לעונת הפעוטות דהיינו בן ז' או ח' כל חד וחד לפום חורפיה אבל קטן ביותר שלמדוהו למי מברכין אין מזמנין עליו שאע"פ שהוא משיב כששואלין אותו למי מברכין אין לסמוך עליו כיון שהוא קטן ביותר ומ"מ היכא שמעצמו יודע להשיב למי מברכין אפשר שאע"פ שהוא קטן ביותר מזמנין עליו אבל מצאתי להרשב"א שכתב על דברי הרי"ף ובן י' ובן תשע נראה מפני שהוא זמן חינוכו עכ"ל ולפ"ז גם בן ז' ובן ח' דנקט הרמב"ם משום דזמן חינוכו הוא אבל בציר מהכי אע"פ שהוא יודע מעצמו למי מברכין אין מזמנין עליו . וכ"כ הריב"ש בתשובה שאפילו לדברי המתירין לעשות קטן סניף צריך שיהא בו דעת ויודע למי מברכין ולמי מתפללין ושיהא בן ט' או בן י' או לכל הפחות גדול מבן שש אבל קטן מבן שש אפי' הוא חריף ויודע למי מברכין ולמי מתפללין אינו כלום שהרי לא הגיע לעונת הפעוטות

והרי

מדקאמר הכל חייבין : [ס] וה"ר יהודה הכהן היה מורה הלכה למעשה ב (ט) להצטרף אשה לזימון והיה מביא ראיה מדבעי תלמודא בפ' מי שמתו נשים בברה"מ דאורייתא או דרבנן וקאמר למאי נפקא מינה להוציא אחרים י"ח מכלל דפשיטא ליה דמצטרפות דאי לא תימא הכי (י) אדמיבעיא ליה אם יכולות להוציא תבעי ליה אם מצטרפות והר"מ מרוטנבורק השיב על דבריו וכת' שאין מצטרפות (יא) והרמב"ם ז"ל כתב (יב) נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהם אבל מזמנין לעצמם (יג) ולא תהא חבורה של נשים עבדים (יד) וקטנים מזמנות יחד אלא נשים לעצמן ועבדים לעצמן (טו) וקטנים לעצמן (טז) ובלבד שלא יזמנו בשם (יז) אנדרוגינוס מזמן למינו ואינו מזמן לא לנשים ולא לאנשים וטומטום אינו מזמן כלל : א"ר נחמן קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו ופירש ר"ח דמיירי שנכנס בשנת י"ג (יח) ולא הביא ב' שערות ידועות שעדיין הוא קטן אע"פ שהוא בשנת י"ג ואם הוא יודע למי מברכין מזמנין עליו . ורב אלפס כתב ואנן לא סבירא לן הכי כיון דקרי ליה קטן (יט) אפי' בן ט' שנים או י' אם יודע למי מברכין מזמנין עליו (כ) וכן כתב הרמב"ם

בנשים לעצמן דקמבעיא לן אם חייבין בב"ה דאורייתא או דרבנן לא תקינו רבנן חיוב זמון על הנשים אבל כשסועדי' עם האנשים בסעודה יחד חל חיוב הזמון על כל האוכלים אף על הנשים וליכא הכא פריצותא כיון שלא צריך לצרף הנשים לזמן דאיכא ג' או עשרה אנשים לזמן עמהם ואין צרוף הנשים ניכר וכדכתב הרא"ש גופיה בתשובה הביאו ב"י וכ"כ הסמ"ג בשם ר"י וכ"כ הר"ן והכי נקטינן : והה"ר יהודה הכהן היה מורה הלכה למעשה להצטרף אשה לזימון וכו' דאלת"ה אדמבעי' ליה אם יכולה להוציא תבעי ליה אם מצטרפות נראה דה"ק בע"כ דלא קמבעי ליה להוציא את האשה דהא פשיטא הוא דמוציאה חבירת' בין שהן חייבין דאורייתא' בין שאינן חייבו' אלא דרבנן כיון דשניהם שוין בחיוב אלא ודאי קמבעי' ליה להוצי' את האיש אלמא דפשיטא ליה דמצרפין אשה לזימון בהדי שני אנשים דאי לא מצטרפת כ"ש דאינה מוציאה לאיש י"ח מאי אית לך למימר דלאצטרופי נמי קמבעיא ליה א"כ קשה אמאי קמבעיא ליה אם יכול' להוציא ה"ל למבעי נמי את"ל דאינה מוציאה לאיש דילמא מיהא לאצטרופי אשה לזמון מכלל דפשי' לי' דמצטרפת והר"ם מרוטנבורג השי' דפשיטא דאין מצטרפין לזמן משום פריצות' וכדמוכ' מדתנן נשים ועבדים וקטנים אין מזמנים עליהן והא דקמבעי' ליה אם מוציאו' לאנשים י"ח היינו דוק' בלא צירוף זימון בג' שאינן אלא ב' איש ואשה שאכלו יחד ואיש בור אם האשה יכולה להוצי' את האיש י"ח דאין כאן משום פריצות' כיון דאין מזמנין ביחד ומיהו תימה גדול' בהוראה זו דהא תנן בהדיא דנשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהן ואהך דערכין דהכל לאתויי נשים לא קשי' מהך משנה די"ל דאע"ג דאין מזמנין עליהן להצטרף עם ב' אנשים אבל כשהנשים סועדין עם ג' אנשים או יותר דאין צורך בצרוף הנשים ואין צירופן ניכר חל חיוב זמון גם על הנשים ואין בזו משום פריצותא כדפרישית בסמוך אבל הר"י הכהן שעשה מעשה לצרף אשה לזמן משמע דמצרף אשה לב' אנשים לזמן קשה ממתני' דאין מזמנין עליהן ואפשר ליישב ולומר דהר"י הכהן לא עשה מעשה אלא לצרף אשה לעשרה לזמן בשם אבל לא לצרף לג' וה"א במרדכי וז"ל ורבינו שמחה היה עושה מעשה לצרף אשה לזמן ואפי' את"ל דלא מחייב' האשה אלא מדרבנן דבעיא היא פ' מי שמתו הני מילי לאפוקי אחרים ידי חובתם אבל לצירוף בעלמא להזכרת שם שמים שפיר מצטרפות עכ"ל ומשמע להדי' דמעשה דהר' יהוד' הכהן ומעשה דרבינו שמחה דא ודא אח' היא ומוצא משא ומתן דהלכה אחת לשתיהם כ"ל : והרמב"ם כתב וכו' בפ"ה והבי' רבינו דבריו משום סופם שכתב חדוש בדין דנשים ועבדים מזמנות לעצמן ובלבד שלא יזמנו בשם דכל דבר שבקדושה לא יהא אלא ביד אנשים ולא נשים ובני חורין ולא עבדים מיהו להצטרף בעלמא להזכרת שם שמים כתב רבינו שמחה דשרי באשה ומשמע ודאי דה"ה בעבד דשרי להצטרף לעשרה להזכיר שם שמים והכי נקטינן : כתב בהגהת ש"ע כשהנשים אוכלות עם אנשים יוצאות בזימון שלהו אעפ"י שאינם מבינים עכ"ל וזהו ע"פ פרש"י וכל הפוסקים חולקים על זה דאינן יוצאות אא"כ מבינים ועיין במ"ש לעיל ריש סי' קצ"ג ס"ג : א"ר נחמן קטן וכו' בפ"ג שאכלו סוף (דף מ"ז) אמר ר' יוחנן קטן פורח מזמנין עליו תנ"ה וכו' ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כי הא דאמר רב נחמן וכו' והתו' פירשו בשם ר"ח קטן פורח שנכנס בשנת י"ג ועדיין לא הביא ב' שערות ידועות דיש לו שערות צומחות ופורחות אלא שאינן גדולות כדי לכוף ראשן לעיקרן שכך הוא שיעורן . ונראה מדברי הרא"ש דר"ח מפרש דר"כ לא פליג אדר' יוחנן דתניא כותיה אלא ס"ל דתרתי בעינן דנכנס בשנת י"ג ויש לו שערות צומחות ובעינן נמי דיודע למי מברכין ור"כ לפרושי לדר' יוחנן הוא דאתי אבל לעולם כשאינו נכנס בשנת י"ג אין מזמנין עליו אפילו יודע למי מברכין והיינו דכתב רבינו ופי' ר"ח דמיירי שנכנס בשנת י"ג וכו' פירוש דהך דר"כ מיירי שנכנס בשנת י"ג וכן כתב האלפסי להדי' דהכי קאמרי רבוותא לפרושי להא דר"כ אלא שנחלק עליהם ולפ"ז צ"ל הא דקאמר ולית הילכתא ככל הני שמעתתא לא קאי אדר' יוחנן אלא אשמעתתא אחריתא דרב הונא ודר' אמי דמייתי תלמוד' מקמי הך דר' יוחנן וכמ"ש התו' והרא"ש אבל האלפסי מפרש דקאי נמי אדר' יוחנן דלית הילכת' כותיה אלא כדר"כ דאפילו בן ט' ובן י' אם יודע למי מברכין מזמנין עליו וכך היא דעת הרמב"ם והוסיף לבאר בין לג' בין לעשרה והר"פ מפרש דהלכה כר' יוחנן וכדתניא כותיה וכפר"ח אלא דס"ל דר' יוחנן לא מיירי אלא בזימון דג' ולכן אפילו יודע למי מברכין אין מזמנין עליו אא"כ בקטן פורח דהיינו שנכנס בשנ' י"ג ושערותיו צומחות והיינו כפר"ח דר"כ קאמר לתרתי בעי' אבל לי' סגי ביודע למי מברכין אעפ"י שהוא קטן בן ז' וח' ור"כ ה"ק קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו ולעדין קאמר בג' עד שנכנס בשנת י"ג ולי' אפי' קטן בן ז' וח' מיהו בין לג' בין לי' צרי' שיודע למי מברכין ולית הילכתא כותיה דריב"ל דקאמר אף עפ"י שאמרו וקטן המוטל בעריסה אין מזמנין עליו אבל עושין אותו סניף לי' דהלכתא דאפילו אינו יודע למי מברכין מצטרף לי' דליתא אלא בכל ענין בעינן דיודע למי למברכין וה"א בסמ"ק וז"ל ואין מזמנין על הקטן עד שיביא ב' שערות ואפי' יודע למי מברכין וה"ה לעשרה מק"ו ויש מקילים להשלים לעשרה

ביודע

דרכי משה

(ב) והמרדכי כתב ריש פרק שלשה שאכלו ג דבנות של ר"א מאורלייני"ש זימנו לעצמן ור' שמחה כתב שאשה מצטרפת לזימון : (ג) וכן המנהג :

והמנהג

פרישה

(ט) להצטרף אשה לזימון כו' וכ"פ בש"ע להצטרף אשה לזימון וכתב האגור שלא ראה ולא שמע לעולם שנוהגין כן : (י) אדמיבעי' ליה אם יכולות להוציא כו' יש לדקות דבעי אם מוציא' א' שאינו יכול לברך דפוטרו חבירו כדלעיל סי' קצ"ג וכן תירץ מהרל"ח : (יא) והרמב"ם ז"ל כתב נשים ועבדים וקטנים כו' כתב ב"י אע"ג דדברי הרמב"ם הם כדברי המשנה והברייתא שכתב רבינו בסמוך מ"מ כתב רבינו דבריו כדי ללמוד ממנו דאין מזמנין בשם ודין אנדרוגינוס : (יב) נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהם והא דכתב בשם הרמב"ם אא"כ דמצטרפין קטן בן ח' או ט' לי' ולג' ודוחק לומר דקטנים דהכא איירי מקטנים שלא הגיעו לעונת הפעוטות צ"ל דהכא איירי מקטנים שאינן יודעין למי מברכין : (יג) ולא תהא חבורה של נשים כו' מפני פריצות דנשים וגם עבדים בקטנים מפני משכב : (יד) וקטנים מזמנות יחד ברמב"ם ז"א : (טו) וקטנים לעצמן כו' במיימוני זה אינו ע"כ הגהות רמ"ף . ור"ל הא דכתב רבינו בשם הרמב"ם דקטנים לעצמן אינו מדברי הרמב"ם דמשמע מינה דקטנים בפני עצמן יכולין לזמן וז"א כמ"ש לקמן דדוקא מצטרפין אבל אינן יכולין לזמן בפני עצמן וכ"ל דדעת רבינו הוא דר"ל מ"ש הרמב"ם ולא יהא חבורות של נשים עבדים כו' מזמנות יחד לא לענין ברכת הזימון לחוד קאמר אלא ר"ל שלא יאכלו יחד משום פריצות והשתא א"ש דמסיק וקטנים בפני עצמן ר"ל דלא יאכלו בחבורה עם העבדים משום פריצות ולהכי גרסינן וקטנים לעצמן ולא גרסי' מזמנות יחד דלאו מזימון איירי וכן הוא שם ברמב"ם וק"ל : (טז) ובלבד שלא יזמנו בשם דכל דבר שבקדושה צריכין אנשים ובני חורין ב"י : (יז) אנדרוגינוס מזמן למינו משום דהוא בריה בפני עצמו אבל טומטום אפי' למינו אינו מזמן דחיישינן שמא זה נקבה וזה זכר : (יח) ולא הביא שתי שערות ידועות ר"ל שערות ארוכות כפי שיעור דגדלות וכן מבואר שם בתו' : (יט) אפי' בן ט' או י' פי' כל חד לפום חורפיה ודוקא בהגיע לעונת הפעוטות אבל בציר מהכי לא אפי' יודע למי מברכין : (כ) וכ"כ הרמב"ם ז"ל שמצטרף בין לג' בין לי' כו' כתב ב"י דוקא לברכת הזימון אבל לא לענין תפלה וכ"כ הרמב"ם בפ"ק מה"ת אין עושין בפחות מעשרה גדולים מיהו

יש

דרישה

וכ"כ סמ"ג בשם ר"י וכ"כ הר"ן וז"ל בברכת המזון היכא דאיכא תלתא בר מנשים מצטרפים אף הנשים עמהן משום דהשתא אין צירופן ניכר עמהן כלל וק"ל :

[ה] והה"ר יודא כהן היה מורה הלכה למעשה להצטרף אשה לזימון וא"ת הא תנן נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהן וכמ"ש רבינו לפני זה ר"ל שהוא מפרש דה"ק כשהן בצירופן יחד נשים ועבדים וקטנים אז אין מצטרפין משום פריצות דעבדים עם נשים וכן פריצות דעבדים עם קטנים משום משכב :

ויש

חדושי הגהות

ודלא כמתניתין דביכורים וכברייתא דספרי (מהרל"ח) : ב צ"ל דהוא מפרש מתני' דקתני נשים ועבדים וקטנים אין מזמנים עליהם היינו בב' נשים ואיש אחד אבל בב' אנשים ואשה אחת מצטרפת (מהרל"ח) : ג לא הבנתי למה כ"כ בשם מרדכי והוא מבואר בתוספות ברכות (עה :) ד"ה שאני וכו' :

ר"ל

הרמב"ם ז"ל שמצטרף בין לג' בין לי' : וה"ר פרץ חילק שמצטרף לי' ולא לג' (כח) וכ"כ רב האי שמצטרף לי' ולא לג' : [ו] ויש נוהגין לצרפו ע"י חומש שבידו ואינו מנהג · וא"א ז"ל הביא ההוא דירושלמי א"ר יוסי כמה זימנין אכלינא עם תחליפא אבא ועם בנימין בר שישא חביבי ולא זימנו עלי עד דאתיתי ב' שערות וכו' הלכך המחוור שבכולם אין עושין קטן סניף לי' לב"ה ולתפלה ולג' עד שיביא (כד) ב' שערות :

שלשה

ב"ח

ביודע למי מברכין עכ"ל אלמ' דלא כתב להקל בצרוף עשרה אלא ביודע למי מברכין : ומ"ש וכ"כ רב האיי שמצטרף לעשרה ולא לג' איכא למידק דהיכי מספיק בשיאמר וכ"כ רב האיי ונראה דרבינו ס"ל דרב האיי לא תפס שיטת הר"ף אלא לדבר זה בלבד דמצטרף לעשרה ולא לג' אבל לא ס"ל כהר"פ במאי דפסק דלי' בעינן שיודע למי מברכין כדפי' אלא ס"ל לרב האיי כריב"ל דאפי' מוטל בעריסה עושין אותו סניף לעשרה בין בברכת המזון בין בתפלה וה"א להדיא באשיר"י כשהביא דברי ר"ת דכך ס"ל לרב האיי כריב"ל ע"ש : ומ"ש והרא"ש הביא ההיא דירושלמי וכו' נראה דס"ל דבעינן שיהא גדול ממש שיביא ב' שערות לאחר שיהא לו בן י"ג שנה ויום אחד אבל פחות מכן אפילו קטן פורח שנכנס בשנת י"ג ויודע למי מברכין אין מזמנין עליו ואיכא לתמוה שזה הפך מסקנא דשמעתין דקאמר ולית הילכתא ככל הני שמעתתא וכו' וכבר האריך ב"י על זה ולפע"ד ברור ופשוט דס"ל להרא"ש דאע"ג דמסקנ' דשמעתין דהלכה כר"נ צ"ל דהלכה ואין מורין כן היא שהרי בירושלמי איתא מעשה שלא זימנו עליו עד שהביא ב' שערות ומשמע דבין לעשרה בין לג' קאמר דלא זימנו עליו בשום פעם עד שיביא ב' שערות ותו דהא י"א כיון דלג' לא מצטרף כ"ש לעשר' וכדכתב המאירי ע"ש הר' יוסף וכ"כ סמ"ק א"כ לעולם אין מזמנין על הקטן וזהו דעת הסמ"ג שכתב דמכח הירושלמי פסק ר"י בר שמואל הלכה למעשה שאין קטן מצטרף לזימון בג' עד שיביא ב' שערות דמעשה רב וכ"ש בעשרה וכו' עכ"ל והיינו כדפי' דס"ל דמסקנת התלמוד הלכה ואין מורין כן ולישנא דהרא"ש דכתב אין עושין קטן סניף וכו' ה"ק אין עושין קטן סניף כלל וכו' אלא עד שיביא ב' שערות ויהא גדול אך קשה דדילמא מעשה רב דירושלמי אינו אלא בזימון דבעי למימר ברוך שאכלנו אבל לתפלה מנ"ל וי"ל כיון דצרוף עשרה לא היו אלא משום דכל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה ואבל בי עשרה שכינתא שריא מוקדשתי בתוך בני ישראל הלכך אין לחלק בין תפלה לברכת המזון מ"מ צ"ע במ"ש הרא"ש ורבינו דר"ח ס"ל דהא דרב נחמן לפרושי להא דר"י הוא דאתא וכדפי' וזה סותר מ"ש בהג"מ פ"ה ובמרדכי פ"ג שאכלו דכתבו הא דר"ח פליג אדרב האיי דאתמר קטן עולה למנין עשרה לא מכח הלכה אלא שכל דבריו תופס לחומרא שלא להוציא שם שמים לבטלה ודוקא בזימון הוא דמחמיר אבל בסניף לעשרה לא פליג אדריב"ל דקי"ל כותיה וליכא מאן דפליג וכו' נראה דר"ל דמתוך ההלכה ודאי הפסק כרב נחמן וכיון דקרי ליה קטן אפילו בן ט' וי' נמי מזמנין עליו וכאלפסי והרמב"ם אלא שתפס לחומרא כר' יוחנן דדוקא קטן פורח שנכנס בשנת י"ג שנה משמע דמכח חומרא לחוד קאמר הכי ולא משום דס"ל דר"נ תרתי בעי וצ"ל דה"ק דמכח חומרא נדחק לפרש דר"נ תרתי קאמר ולפרושי לדר"י הוא דאתא דאילו פשטא דסוגיא ודאי לא משמע הכי דלית הילכתא ככל הני שמעתתא קאמר אף משמעת' דר' יוחנן וכמ"ש אלפסי והרמב"ם אך קשה דבתחלה כתב דתפס לו לחומרא שלא להוציא שם שמים לבטלה דאלמא דלצרוף עשרה קאמר דאינו מצטרף לדעת ר"ח ואח"כ כתב בהפך דבזימון הוא דמחמיר אבל בסניף עשרה לא פליג אדריב"ל ונראה בעיני דרב האי דקאמר קטן עולה למנין עשרה היינו בקטן שיודע למי מברכי' ואז עולה למנין עשרה אפילו הם ב' וג' קטנים או יותר אלא דבעינן שישראל גדול מברך דקטן לא מצי מברך להוציא אחרים כיון שאינו מחוייב בדבר ובזה חולק ר"ח וס"ל דקטן אינו עולה אף למנין עשרה ביותר מאחד וכל שכן בזימון אא"כ קטן פורח שנכנס בשנת י"ג וכר' יוחנן ואז אפילו ב' וג' עולין ולא מכח ההלכה אלא דמחמיר שלא להוציא שם שמים לבטלה ולכן אין קטן עולה למנין עשרה ביותר מאחד וזהו שאמר אבל בסניף לעשרה מודה ר"ח דלא פליג אדריב"ל דאפי' מוטל בעריסה נעשה סניף דהיינו בדאיכא תשעה גדולים וקטן אחד מוטל בעריסה בלחוד שזה נקרא סניף דכיון דאינו אלא אחד נעשה סניף אפילו מוטל בעריסה ודו"ק ולענין הלכה למעשה נקטינן לחומרא דאין מצטרפין אא"כ יהא לו בן י"ג שנים ויום אחד דאז עולין למנין עשרה ואפילו הם ז' וח' ומחזקינן ליה בגדול שהביא ב' שערות ואין צריך לבדקו אח' השערות ויכול אפילו לברך ולהוצי' אחרים ידי חובתם והכי נהוג :

שלשה

ב"י

והרי הוא כמי שאינו בן דעת עכ"ל : ומ"ש רבי' בשם הר"פ ורבינו האיי שמצטרף לי' ולא לג' כן כתב שם התוספות והמרדכי שהוא דעת ר"ת ופירש שהירוש' שכותב רבינו בסמוך מיירי בזימון ג' אבל לזימון י' מצטרף דס"ל לר"ת דזימון בג' חמיר מזימון בי' ומ"מ כתבו שלא רצה ר"ת לעשות מעשה כדבריו וז"ל א"ח כתב הראב"ד דקטן מצטרף לי' ולא לג' וכן בירושלמי מתמה ואומר אם תמן שמזכירין שם שמים עושין אותו סניף כאן שאין מזכירין שם שמים לכ"ש אמר ליה והיינו כלומר היא הנותנת תמן ע"י שמזכיר עושין אותו סניף כלומר לי' דוחקין עצמן לעשות סניף כדי להוסיף בשבחו של מקום אבל לג' לא איכפת לן עכ"ל: כתב הכלבו ולדעת אלו שמצטרפין אותו לג' דוקא אחד אבל שנים לא דרובא דגדולים בעינן אבל לי' יש מצרפין אפי' ג' קטנים כמו שמצטרפין ג' אוכלי ירק : ומ"ש רבינו ויש נוהגים לצרפו ע"י חומש שבידו ואינו מנהג כ"כ שם התוספו' והרא"ש והמרדכי שמנהג טעות הוא זה : ומ"ש וא"א ז"ל הביא ההיא דירוש' א"ר יוסי כמה זימנין אכלינא וכו' שם וגם הגהות מיימון כתבו בפ"ה בשם ר"י שאין קטן מצטרף אפילו לזימון ג' וכ"ש לי' דחמיר משלשה עד שיביא שתי שערות וכ"כ סמ"ג ולכאורה משמע דסברי דאין מזמנין על הקטן כלל דכיון שכתבו דבעינן שיביא שתי שערות משמע דשערות ממש בעינן ולא שומא וכל שערות שהביא קודם י"ג שנה ויום אחד שומא בעלמ' נינהו ותמהני דהא אסיקנא בגמרא דידן ולית הלכתא ככל הני שמעתא אלא כי הא דא"ר נחמן קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו והיאך דחו מסקנא דגמרא דידן מפני הירוש' ואע"פ שסמ"ג כ' דמעשה רב מ"מ אינו כדאי לדחות מסקנא דתלמוד ערוך שבידינו · ונראה שהם סוברים דאע"ג דקי"ל כר"נ דאמר קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו מ"מ בעינן שהביא שתי שערות ואם לא הביא שתי שערות אע"פ שיודע למי מברכין אין מזמנין עליו וטעמא דמילתא משום דמקמי הא דר"נ איתמר בגמ' א"ר יוחנן קטן פורח מזמנין עליו תניא נמי הכי קטן שהביא ב' שערות מזמנין עליו ושלא הביא ב' שערות אין מזמנין עליו ואין מדקדקין בקטן הא גופא קשיא וכו' מאי לאו לאתויי קטן פורח והם סוברים דאפילו את"ל דכי אמרי' ולית הלכתא ככל הני שמעתא קאי גם להא דא"ר יוחנן קטן פורח מזמנין עליו מ"מ יש לנו לקיים דברי הברייתא דלא משוינן לר"נ חולק על הברייתא הלכך ע"כ לומר דכי א"ר נחמן דקטן היודע למי מברכין מזמנין עליו היינו דוקא כשהביא שתי שערות כדקתני בברייתא דלא בא ר"נ אלא לפרש דהא דתניא דקטן שהביא שתי שערות מזמנין עליו היינו דוקא כשיודע למי מברכין והשתא מייתי שפיר ראיה מהירושלמי דירושלמי מפרש מסקנא דגמרא דידן ולישנא דידהו דייק הכי שכתבו אין עושין קטן סניף עד שיביא שתי שערות אלמא דאם הביא שתי שערות אף על גב דקטן הוא מזמנין עליו ובשיודע למי מברכין כדאמר רב נחמן · ולפי זה הא דתניא בברייתא אין מדקדקין בקטן היינו לומר דאף על גב דקי"ל בעלמא דקטן שהביא שתי שערות לא חשיב גדול דהכך שערות שומא בעלמא נינהו לענין צירוף דזימון אין מדקדקין בכך אלא כגדול שהביא ב' שערות חשבינן ליה . ומשמע שאותן שתי שערות הללו צריך שיהיו גדולים כדי לכוף ראשן לעיקרן כדין שתי שערות דגדול ור"י היה ר"ל שאף על פי שאינם גדולים כ"כ כיון שהם פורחים ויוצאים קצת סגי והיינו דאמר קטן פורח מזמנין עליו ואידחו ליה אלא בעינן שערות ארוכים כדי לכוף ראשן לעיקרן ויש להוכיח שהם סוברים כן מדסתמו דבריהם וכתבו עד שיביא שתי שערות משמע דב' שערות ארוכים כמשפטם בעינן וכן נראה מדברי הר"י שכתב פי' אחר בזה והעלה לפי אותו פי' דאין מזמנין על הקטן אלא או בב' שערות או כשיגיע לי"ג וכתב א"כ והרבה מן החכמים נוהגים ע"פ סברא זו ונזהרים שלא לזמן עם הקטן עד שיכנס בשנת י"ג וסומכין על מה דאמרי' בירושלמי א"ר יוסי זמנין סגיאין הוה קאימנא קמיה דתחליפה אבא דחלפתא וקמי רבי חנינא בר סיסי חביבי ולא הוו מזמנין עלי עד דאייתינא שתי שערות ע"כ הרי שהוא סובר דהירושלמי בהביא שתי שערות קודם זמנו מיירי וא"כ י"ל שהרא"ש וסמ"ג שסומכים על הירושלמי כך הם מפרשים אותו ואתי שפיר עם מסקנא דגמרא דידן אבל מהר"י קולון כתב בשורש מ"ט שצריך להיות בן י"ג שנה לדברי פוסקים אחרונים כמו ה"ר אשר ז"ל ובנו ה"ר יעקב בטור א"ח וכתב ג"כ שכך כתב ר"י וסמ"ג שאין לעשות פחות מבן י"ג שנה סניף לעשרה ושלכן אין להקל בדבר ואע"פ שלענין סניף לתפלה מיירי התם כיון דהרא"ש משוה ברה"מ לתפלה שהרי כתב אין עושין סניף לעשרה לברה"מ ולתפלה ולשלשה עד שיביא שתי שערות אם בתפלה פירוש עד שיביא שתי שערות הוי שתי שערות כמשפט דהיינו שיביאם אחר שנעשה בן י"ג ויום אחד הוא הדין לברה"מ בין לי' בין לג' ולפי דבריו יש לתמוה היאך דחה מסקנא דגמרא דידן מפני הירושלמי ע"כ נראה לפרש דבריהם כמו שכתבתי : ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן (ד) ואע"פ שבסימן נ"ה פסקתי דאין עושין קטן סניף לעשרה שאני התם דדבר שבקדושה הוא אבל הכא אינו אלא זימון בעלמא ואע"ג דבפרק ג' שאכלו משמע איפכא דאמר ריב"ל אע"פ שאמרו קטן המוטל בעריסה אין מזמנין עליו אבל עושין

עושין

דרכי משה

(ד) והמנהג שלא כדבריו אלא נוהגים כדברי הרא"ש דאין מצטרפין קטן אלא עד שנעשה בן י"ג שנה ואז אין מדקדקין בשערות אלא מוקמינן אחזקתיה דאית ליה שערות אבל קודם לזה אין מצרפין אותו גם המרדכי ע"א פרק ג' שאכלו כתב בשם ראבי"ה כדברי הרא"ש דכיון דפליגי בזה גאוני עולם אין לצרפו לתפילה ולבהמ"ז עד שיביא ב' שערות ואין לשנות המנהג וכ"כ מהרי"ל ע"ל סימן נ"ה מי שנידוהו אי מזמנין עמו ואימתי הוי י"ג שנים לנער וכיצד מונין אותן כתב מהרי"ל על ב' בני אדם האחד חרש ושוטה ואידך הוא חרש מצטרפין לזימון אם מבינים ומכוונים לזה ואין לחוש אם אינן שומעין הברכה :

ולא

דרישה

[ו] ויש נוהגין לצרפו ע"י חומש שבידו ואין מנהג צ"ע למה לא כתבו רבינו בסימן נ"ה שכתב שם וז"ל ויש שמתירין קטן לצרף עם תשעה ע"י חומש שנותנים בידו ע"כ שם היה לכתוב ג"כ ואינו מנהג :

בבית

פרישה

יש לומר דהרי"ף שכ"כ אזימון דג' כ"ש דס"ל דמצטרף לעשרה דהא לענין צירוף מי שאכל עלה של ירק מחמיר טפי בג' מבי' וק"ל : (כח) וכ"כ רב האי שמצטרף לי' ולא לג' ז"ל ב"י כ"כ שם התוס' והמרדכי שהוא דעת ר"ת כו' ע"ש ואני הוכחתי בס"ד בפ"ג שאכלו מק"ש במרדכי דאין זה דעת ר"ת דלר"ת בקטן המוטל בעריסה מצטרף לי' ולזימון ג' מצטרף כשיודע למי מברכין ע"ש בתו' שכתבו לבסוף דר"ת מוקי להירושלמי שהביא רבינו בסמוך דמיירי בזימון בג' משום דג"כ ס"ל דבעי' ב' שערות גמורות ורבינו שכתב בשם הרי"ף והרמב"ם שקטן היודע למי מברכין מצטרף לג' ולי' וכתב עלו דר"פ ורבינו האי חלקו בדבר דלעשרה עולה ולא לג' ע"כ ג"כ צ"ל ביודע למי מברכין מיירי ואפ"ה אינו עולה לזימון ג' וגם לי' אינו עולה אא"כ יודע למי מברכין וזהו מבואר דאינו כדעת ר"ת ועוד דאם כדבריו הי' שקוא כדעת ר"ת לא ס"ל לרבינו לכתוב כן בשם ר"פ אלא בשם ר"ת כמ"ש התו' והרא"ש שם בשם ר"ת ושם כתבתי מה שיש להקשות בדברי רבינו דה"ל להקדים דברי רבינו האי לדברי ר' פרץ וע"ק שהוא כתב בשם רב האי שיש חילוק בין י' לג' ושלג' אינו עולה ושפליג אהרי"ף וק' שבהדיא הרי"ף הביא ראייה לדבריו מר' האי גאון ע"ש ד' ל"ח ע"ב בסי' קע"ז דכתב אמרו רבים דקטן אינו עולה אא"כ נכנס בשנת י"ג כו' ואנן לא ס"ל הכי אלא אם יודע למי מברכין ומזמנין והכי חזינן לגאון עכ"ל . ומבואר שם בפי' ר' יונה ובהגהות מיימוני פ"ה דה"ב דהאי גאון הוא רבינו האי והוכחתי דהכי הוא הכעת דברי רבינו ומתחלה אקדים לפניך שרבינו האי לא חילק בהדיא בין י' לג' ולא כתב אלא שקטן עולה למנין י' ותו לא מידי וכן הוכחתי שם בכמה ראיות וקדא מינייהו דבלשון זה כתבו הרא"ש והמרדכי וה"מ והאגור ויש לפרשו על ג' פנים כמ"ש שם באריכות עד שלפי זה הביא הרי"ף ראייה מיניה דקטן עולה לזימון אף שאינו בן י"ג ולא הביא ב' שערות משום דס"ל כהרמב"ם תלמידו דאין חילוק בין י' לג' ופירשו דמיירי בקטן היודע למי מברכין כמסקנ' דשמעתין דרב נחמן והכה אמר שכתב רבינו דברי הרי"ף והרמב"ם שקטן עולה בין לי' בין לג' אעפ"י שעדיין אינו בן י"ג וגם לא הביא שתי שערות כתב שר"פ לא ס"ל הכי אלא מחלק בין י' לג' משום דס"ל לרבינו האי דאמר קטן עולה למנין י' דוקא קאמר לי' ואינו עולה למנין ג' אא"כ בא לכלל י"ג וה"ג בדברי רבינו דכ"כ רבינו האי דמצטרף לי' ולא לג' ולא כמו שהבינו הרי"ף וזהו בשיטת ר"ת ולא ממש כוותיה ודר"ת ג"כ ס"ל דרבינו האי דוקא קאמר אלא שהוא ס"ל דקטן עולה לי' דקאמר היינו אפי' מוטל בעריסה ולזימון ג' אינו עולה בכה"ג אבל קטן היודע למי מברכין עולה ואין זה דעת ר"ת לפי מ"ש ואפשר שגם ב"י שכתב שזהו כמו שכתבו התו' והמרדכי בשם ר"ת אינו ר"ל ממש כוותיה אלא ע"פ שיטתי' לחלק בי' . מ"מ ע"פ דרכינו נתיישב דלא תקשה דברי רבינו שכתב בשם רבינו האי דאינו עולה לג' אמ"ש הרי"ף והר"י וה"מ והאגור בשמו דעולה אף לג' גם תיישב לפי דרכינו מה שראיתי שנתקשו בעלי תריסין בעומק דברי המרדכי שם ושם כתבתי דע"פ דברים הללו לק"מ ע"ש . וב"י הביא הירושלמי דמתמה ואומר אם בי' שמזכירין שם שמים עושים אותן סניף כאן שאין מזכירין ש"ש לא כ"ש א"ל והיינו כלומר והיא הנותנת תמן ע"י שמזכיר את השם עושין אותו סניף כדי להוסיף בשבחו של מקום אבל לשלשה לא אכפת לן עכ"ל : (כד) שתי שערות כו' כתב מהרי"ק בשורש מ"ט דלדעת הרא"ש לא מצטרפין לקטן כלל לזימון עד שיביא שב' שערות לאחר שנעשה בן י"ג שנה אבל קודם לכן אמרינן שומא בעלמא הן וב"י דחה דבריו ופסק דמיד כשהגיע לבן ו' או ס' ויודע למי מברך מזמנין עליו אבל רמ"א פסק דאין לשנות מדברי מהרי"ק :

דהיינו

עושין אותו סניף לי' נ"ל דלטעמיה אזיל שסובר דאכל בי י' שריא שכינתא ואפילו יש ביניהם קטן המוטל בעריסה שאין בו דעת דלדבר שבקדושה לא בעינן דעתא אלא שתהא שכינה שורה אבל בזימון בעינן דעתא שהרי המזמן אומר לחבירו שיזדמנו לברך וכל שיש ביניהם מי שאין בו דעת לא שייך זימון אבל לדידן דלדבר שבקדושה אין מצרפין קטן המוטל בעריסה דבר שבקדושה חמיר מזימון מטעמא דפרישית וכן דעת ה"ר יונה שכתב גבי הא דאמר רב נחמן קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו דדוקא לענין ברה"מ עושין אותו סניפין אבל לא לקדיש ולקדושה ולברכו וכ"כ מקצת גאונים ע"כ ונראה שזה הוא דעת הרי"ף והרמב"ם שלא הזכירו צירוף דקטן לתפלה ובהדיא כתב הרמב"ם בפ"ח מהלכות תפלה אין עושין בפחות מי' גדולים וכ"כ הריב"ש בתשובה שזהו דעת הרמב"ם משום דס"ל דכי איפסיקא הלכתא כר"נ דאמר קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו דוקא בברכת הזימון הוא : מי שנדוהו על עבירה כתבתי בסימן נ"ה שאין מזמנין עליו :

ר שלשה שאכלו כאחד אחד מפסיק לשנים ואין שנים מפסיקין לאחד

פירש"י דרך ארץ הוא שיהיה אחד מפסיק סעודתו לשנים עד שיזמנו עד הזן (א) דהיינו ברכת הזימון וחוזר וגומר סעודתו אבל שנים אין להם להפסיק לאחר אם לא שירצו לעשות לו לפנים משורת הדין והר"י כתב שאחד חייב להפסיק לשנים והראב"ד כתב לכאורה משמע שאם לא היה פוסק לא היו מזמנין עליו ולא היא אלא הם מזמנין עליו (ב) אע"פ שדעתו לאכול (ג) אלא שהוא צריך לפסוק כדי שיצא עמהם ידי זימון שכבר נתחייב בו ע"כ · ומפסיק עד שיסיימו ברכת הזן דגרסינן בפ' ג' שאכלו עד היכן

ר שלשה שאכלו כאחד אחד מפסיק לשנים וכו' בר"פ ג' שאכלו (מה:) :

ומ"ש רבינו בשם רש"י עד שיזמנו עד הזן דהיינו ברכת הזימון יתבאר בסמוך בס"ד :

ומ"ש חוזר וגומר סעודתו ביארו רבינו בסמוך :

ומ"ש רבינו בשם ה"ר יונה גם הרא"ש כתב דבריו שם ולא הכריע בין פירש"י לפירושו והרשב"א כתב כדברי ה"ר יונה וכמו שכתוב בסמוך :

ומ"ש רבינו בשם הראב"ד גם הרא"ש כתב שם דבריו והרשב"א כתב וז"ל אחד מפסיק לשנים שנים אין מפסיקין לאחד נראה דה"פ אחד מפסיק על כרחו לשנים ועונה עמהן ואפילו לא רצה להפסיק והן מזמנין עליו בין עונה בין אינו עונה כל שהוא עומד שם אבל ב' אין מפסיקין לאחד אין חייבין והלכך אין חיוב זימון חל עד שיתרצו להפסיק לברך ואם לא רצו להפסיק וזמון עליהם לא עשה ולא כלום והלכך אם לא רצו להפסיק אף הוא אינו רשאי לברך ולצאת לשוק עד שעה שיגמרו השנים ויזמן עליהם שהרי כבר נתחייב הוא בזימון והיאך יברך בלא זימון אבל ראיתי לרב האיי גאון שכתב אם בקש אחד לבטלה אין השנים מפסיקין סעודתן ומזמנין עמו אלא הוא מברך לעצמו בלא זימון ויוצא והם גומרים סעודתן וצריך עיון עכ"ל [א] ולע"ד נראה שהגאון לא איירי אלא כשדבר נחוץ לו לצאת וא"א לו להתעכב אבל היכא דאפשר לו להתעכב גם לדברי הגאון אינו רשאי לברך ולצאת לשוק עד שיגמרו השנים ויזמן עמהם :

ומפסיק עד שיסיימו ברכת הזן דגרסינן בר"פ ג' שאכלו (מו.) עד היכן ברכת הזימון ר"נ אמר עד נברך רב ששת אמר עד הזן :

ומה

ר שלשה שאכלו כאחד אח' מפסיק לשנים וכו' פי' רש"י דרך ארץ הוא וכו' ולפ"ז הא דקאמר בגמרא דרב פפא דאפסיק לאבא מר בריה איהו וחד דלפנים משורת הדין הוא דעבד היינו לפנים משורת הדין דדרך ארץ ולהר' יונה לפנים משורת דין גמור קאמר דכיון דאחד חייב להפסיק אי לא אפסיק מקרי עבריינא ומ"ש והראב"ד כתב דמשמע דאתא לאפלוגי על פרש"י וה"ר יונה וכך הוא לשון הרא"ש נראה דה"פ דלפרש"י דדרך ארץ הוא שיהא אחד מפסיק לשנים צריך לומר דאין השנים מזמנין עליו בעל כרחו דאי מזמנין עליו בעל כרחו והוא צריך להפסיק כדי שיהא יוצא עמהם ידי זמון א"כ מעתה אין שייך לומר דרך ארץ הוא שיהא מפסיק שהרי אינו מפסיק בשביל השני אלא בשביל עצמו כדי שיצא ידי זימון כיון שמזמנין עליו בע"כ אלא ודאי לפרש"י אין רשאין לזמן עליו בע"כ וכן ה"ר יונה לא נחלק אפרש"י אלא בהא שהאחד חייב להפסיק לשני' כדי שיהיו מזמנין עליו אלמא דגם להר"י אין השנים מזמנין עליו בע"כ אבל הראב"ד כתב דלא היא אלא השנים מזמנין עליו בע"כ :

והראב"ד כתב לכאורה משמע וכו' נראה הא דמשמע ליה הכי לכאורה הוא מדלא אמר שנים מזמנין על אחד אחד אינו מזמן על שני' אלמא דאין השנים מזמנין על אחד אם לא היה פוסק ולהכי תלי חיובא בהפסקה דאחד דהוא חייב להפסיק כדי שיזמינו עליו דאם לא היה פוסק לא היו מזמינים עליו בע"כ וקאמר הראב"ד דלא היא אלא כיון דהאחד חייב להפסיק א"כ דיל' הכי הוא שהשנים מזמני' עליו אעפ"י שדעתו לאכול והא דתלי חיובא בהפסקה דאחד אינו אלא לאורויי דצריך הוא להפסיק כדי שגם הוא יהא יוצא י"ח זימון שכבר נתחייבו שלשתן דאם לא הפסיק אעפ"י שהשנים יצאו י"ח מכל מקום האחד שלא הפסיק לא יצא י"ח וכ"כ הרשב"א דאפילו לא רצה להפסיק הן מזמנין עליו בין עונה בין אינו עונה כל שהוא עומד שם ומביאו ב"י וכך פסק בש"ע ובמקצת ספרי רבינו כתוב אלא שהוא צריך לפסוק ובמקצתם לא כתוב תיבת אלא. כתב הרשב"א אם לא רצו השנים להפסיק אף הוא אינו רשאי לברך ולצאת לשוק עד שעה שיגמרו השנים ויזמן עליהם שהרי כבר הוא נתחייב בזימון והיאך יברך בלא זימון עכ"ל וכך פסק בש"ע ותמיה לי שהרי הרשב"א הביא אח"כ מ"ש רב האיי גאון דאם ביקש אחד מהם לצאת לשוק ואין השנים מפסיקין לזמן עמו מברך הוא לעצמו בלא זימון ויוצא והם גומרין סעודתן וצריכ' עיונא עכ"ל הרשב"א משמע דאין דעתו לחלוק על הגאון אלא אדרבה הקשה על סברתו מדברי הגאון והניחו בצ"ע ולע"ד הדין עם הגאון משום דלשון מתניתין שלשה שאכלו כאחת חייבין לזמן משמע דכשאכלו וגמרו סעודתן כאחת חל עליה' חובת זימון אבל אם האח' ביקש לצאת לשוק באמצע הסעודה לא חל עדיין עליהן חובת זמון כלל ועל כן רשאי לברך לעצמו בלא זימון וויצא והם גומרין סעודתן והא דכתב רבינו בסי' קצ"ג ג' שישבו לאכול וברכו ברכת המוציא ועדיין לא אכלו שיעור ברכה אין רשאין לחלק וכ"כ רב האי גאון הביאו ב"י לשם ע"ש הרשב"א היינו דוקא כשהתחילו לאכול קצת יחד ואח"כ חזרו פניהם זה לכאן וזה לכאן וגמרו סעודתם התם הוא דאין רשאין לחלק דכיון דלא יצא אחד מהם אלא כולם נשארו בבית וגמרו סעודתם אעפ"י שלא נצטרפו יחד בגמר סעודה שכל אחד החזיר פניו מחברו מכל מקום כיון שנצטרפו בתחלה חל עליהם חובת זימון בגמר סעודתן למפרע משעת התחלת הסעודה ואינן רשאין לחלק בשעה שגמרו סעודתן אבל ביצא אחד מהם באמצע הסעודה לא חל עליו חובת זמון כיון שלא היו ביחד בשעת גמר סעודה זהו הנלפע"ד לדעת רב האי גאון אבל ב"י כתב דהגאון נמי סובר כהרשב"א דאינו רשאי לברך ולצאת לשוק עד שיגמרו השנים ויזמן עמהם ולא אמר הגאון דמברך לעצמו ויוצא אלא כשהדבר נחוץ לו לצאת ואי אפשר לו להתעכב עד כאן לשונו ותימה רבה דאם הדבר נחוץ מפני הפסד ממון אין לו רשות לעבור על דברי חכמים אפי' יגיע לו הפסד ואם איכא ספק סכנ' א"כ לאמרו דפשיט' היא דאפי' איסור דאורייתא יכול לעבור ועוד דלשון הגאון שאמר אם ביקש אחד מהם לצאת וכו' משמ' כל שביקש לצאת יוצא אפילו אינו נחוץ אלא העיקר כדפי' והכי נקטינן כרב האי גאון והכי נהיגי עלמא :

ומפסיק עד שיסיימו ברכת הזן דגרסי' וכו' עד אלא לברכת הארץ כל זה ע"פ המסקנת הרא"ש דדחה לפרש"י שכתב עד היכן ברכת הזימון שצריכין להיו' ג' וכשהם שני' לא יאמרוה רב ששת אמר עד ברכת הזן גם היא מברכת הזימון והקשה עליו דא"כ לר' ששת יחיד אינו אומר ברכת הזן והלא היא דאורייתא ואיך יחיד פטור ממנה ועוד דתניא וברכת זו ברכת הזימון את ה' אלהיך זו ברכת הזן אלמא ברכת הזן לאו היינו ברכת הזימון ועוד הקשה על פרש"י ולפיכך פירש דודאי ברכת הזן לאו היינו ברכת הזימון וכל יחיד נמי אומר הזן אלא דהפ"ה קאמר רב ששת כיון דנברך אינה ברכה צריך לישב עד שיגמור ברכת הזן כדי שיהא ניכר שמזמנין עליו וכן יחיד המפסיק אכילתו לשנים צריך להפסיק עד שיגמור ברכת הזן כדי שיהא ניכר שמזמנין עליו כיון שמפסיק בשביל ברכה אחת וכ"כ התוספות ושאר מפרשים לדחות פרש"י וזה שדקדק רבינו בדבריו שכתב עד היכן ברכת הזימון שצריך לישב עד שיגמרו אותה שאין זימון בפחות מג' ר"נ אמר עד נברך כלומר ישב עד שיאמרו נברך שאכלנו משלו ובטובו חיינו שזהו ברכת הזימון פירוש ישב עד שהמברך אמר נברך שאכלנו משלו והשנים ישיבו ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו שזהו ברכת הזימון שצריך ג' ותו לא לדברי הכל אף לרב ששת ורב ששת אמר צריך לישב עד שיגמרו ברכת הזן כאן לא אמר רבינו שהוא ברכת הזימון לפי שאינו צריך לישב עד שיגמור ברכת הזן אלא כדי שיהא ניכר שמזמנין עליו אלא דקשה לפי זה מה שהביא רבינו פרש"י בתחלה דרך ארץ הוא וכו' עד שיזמנו עד הזן דהיינו ברכת הזימון דכיון דס"ל דפרש"י דחוי הוא בזה כמו שמפורש בסוף לשונו כדפי' לא ה"ל להביאו וי"ל דהביא לשון זה דפרש"י משום שני דברים דהלכה היא חדא מדנקט עד הזן כרב ששת אלמא דס"ל דהלכה כרב ששת כדעת רוב מפרשים דלא. כהרי"ף והרמב"ם דהלכה כרב נחמן איך מדנקט וחוזר וגומר סעודתו משמע דאין צריך לא נטילה ולא המוציא אלא גומר סעודתו בלא ברכה וכלמפסיק בסמוך להרא"ש ובה"ג דלא כרב האי והראב"ד ולא חשש רבינו לשמא יבאו ללמוד טעות מלשונו זה דאמר ברכת [illegible] היינו ברכת הזימון דיחיד אינו אומר ברכת הזן דהא ודאי ליכא חששא לטעות זה כלל מאחר שכתב אח"כ בסמוך ולאחר שיגמור הוא סעודתו יתחיל הוא בברכת [illegible] עד צריך לברך ג' ברכות על מה שאוכל אח"כ דמפורש אמר רבינו שהיחיד חייב לברך ברכת הזן א"כ בעל כרחך מ"ש תחלה דברכת הזן היינו ברכת הזימון [illegible] לא לענין הפסקה כשמפסיק אחד לשנים דצריך להפסיק מאכילתו עד שיגמור ברכת הזן דחשבינן לברכת הזן כאילו היתה ג"כ ברכת הזימון אבל אינו ברכת הזימון ממש שלא יאמר אותה כל יחיד ואף בפרש"י גופיה אפשר לפרש כן לולא שמפורש בפירושו בד"ה עד היכן ברכת הזימון שצריכין להיות ג' וכשהן שנים לא יאמרוה עכ"ל דשמעת מינה דמה שפי' תחלה דברכת הזן היינו ברכת הזימון היינו לומר דשנים לא יאמרוה אבל רבינו שלא הביא בדבריו לשון פרש"י דכשהן ב' לא יאמרוה לברכת הזן שפיר יש לנו לפרש לשון זה דברכת הזן היינו ברכת הזימון דאינו אלא לענין הפסקה לבד דחשבינן לה כברכת הזימון אבל כל יחיד ודאי צריך לברך ברכת הזן כדפי' וב"י כתב בקוצר ואני הארכתי לבארו ולפרשו היטב נ"ל עיקר דרבינו מפרש כדברי רש"י

פרישה

סי' ר (א) דהיינו ברכת הזימון בגמרא מבואר דלרש"י יחיד המברך אינו אומר ברכת הזן כלל וא"כ ס"ל דברכת הזן וברכת נברך שאכלנו משלו חדא מילתא ושניהם ברכת הזימון מקרי אבל התו' והרא"ש הקשו עליו דג' ברכות דאורייתא נינהו וכל יחיד צריך לאומרו ולא מיקרי ברכת זימון אלא נברך שאכלנו כו' והא דמפסיק היחיד עד שגמר המברך ברכת הזן ה"ט כמ"ש בסמוך ורבינו משום שהעתיק לשון רש"י לא רצה לגרוע ממנו וכתב דהיינו ברכת הזימון וסמך על מה שאמר בסמוך עד היכן ברכת הזימון דלא הזכיר פירש"י ז"ל :

(ב) אעפ"י שדעתו לאכול ולא יענה אחריהם כל שהוא עומד שם ש"פ :

(ג) אלא שהוא צריך לפסוק כו' בס"א לא כתיב אלא כו' אלא ה"ג אע"פ שדעתו לאכול שהוא צריך לפסוק כו' וכן מוכח קצת מתוך דברי הרשב"א שהביא ב"י וה"פ הואיל והוא מחויב להפסיק כדי לצאת אף על פי שלא הפסיק הרי הוא כאילו הפסיק משא"כ בשנים שא"צ להפסיק אפילו זימן היחיד בפניהם אלא צריך שימתין עד שיגמרו סעודתן ואין רשאי לברך בפני עצמו ולצאת לשוק שהרי כבר נתחייב הוא בזימון והיאך יצא בלא זימון כן כתב הרשב"א וכ"פ ב"י אבל הרא"ש הביאו בפ"ג שאכלו כמ"ש כאן וז"ל אבל הוא צריך כו' שכבר נתחייב כו' ע"כ אלא שלגירסא זו לא נתיישב יפה הלשון דאחד מפסיק לשנים ואין שנים מפסיקין לאחד דאחד מפסיק לשנים ואף אם לא יפסיק ע"כ יזמן ושנים אין מפסיקין ר"ל ואין כאן זימון אם לא שנפרש הכי שנים אין מפסיקין לאחד והאחד צריך להמתין עד גמר סעודות השני' וכ"פ הרשב"א והביאו ב"י : ורב

דרישה

סי' ר [א] בבית יוסף ולעד"נ שהגאון לא איירי אלא כשהדבר נחוץ לו לצאת ואי אפשר לו להתעכב וכו' ונראה שפיר כתב הרשב"א שהדבר צריך עיונא שאם כדברי הב"י דאיירי כשהדבר נחוץ · קשה א"כ פשיטא כשהוא נחוץ ואי אפשר לו להתעכב דמברך לעצמו ויוצא והן גומרין · כתוב בב"י ד"ה ומה שפירש רבינו וז"ל וכתב הרא"ש ובירושלמי גרסינן ג' שאכלו כאחד וביקש אחד מהם לילך בי רב אמרי וכו' פי' מה שהביא הרא"ש הירוש' אדלעיל קאי ובא להקשות על פי' התוספות מה שפירשו עד היכן ברכת הזימון דקאי אכשאחד מפסיק לשנים דקאמר עד היכן מפסיק לשנים ואח"כ יחזור לאכול . על זה מקשה הרא"ש ובירושלמי גרסינן על הא דלעיל תמר ועד היכן ברכת הזימון גרסינן שם ג' שאכלו כאחד וביקש אחד מהם לילך בי רב אמרי יברך ברכה ראשונה וילך לו ואיזה הוא ברכה ראשונה דבי רב אמרי ברכ' הזימון כו' מהא קשה לפי' התוספ' שפירשו על א' המפסיק לשנים ובירושלמי מוכח דקאי על א' שביקש לצאת · ועל זה כתב הרא"ש שהירושלמי אפשר לפרשו דאיירי בא' שרי' לאכול ושנים גמרו לאכול שצריך הוא להפסיק אכילתו לאותן שנים ומה שאמר בירושלמי וביקש אחד מהם לילך ר"ל אחד שרוצה לאכול וביקש לצאת ידי חובתו בברכת הזימון צריך להפסיק לאלו השנים ואח"כ יחזור ויגמור סעודתו ומסיים הב"י בשם הרא"ש והנה אף שהירושלמי מיושב לפי' התוס' מ"מ קשה לי לפי' זה של התוס' דלא ה"ל למימר עד היכן ברכת הזימון בסתם וכו' דבשלמא לפי' הרי"ף מיושב קושיא זו דסתם בלשון עד היכן ברכת הזימון דקאי שפיר על מה שהוכרך לצאת שמוזכר לעיל מיניה בגמרא ז"ל א"ר דימי בר יוסף אמר רב ג' שאכלו כא' ויצא א' מהן לשוק קוראין לו ומזמנין עליו כו' אבל אי קאי אאחד מפסיק לשנים אע"ג שהוא ג"כ שם בגמרא מ"מ כיון דלא הוזכר שם זימון בדין א' מפסיק לשנים ועדיין לא ידענו ע"פ הגמרא שר"ל על ברכת הזימון שפי' של א' מפסיק לשנים ואיך יוכשר לפרש ע"ז מ"ש אח"כ עד היכן ברכת הזימון · עוד מקשה הרא"ש קושיא אחרת ע"ש אלא שהב"י קיצר כאן אלא שקשה של' הרא"ש שכתב וז"ל דלא הל"ל עד היכן ברכת הזימון בסתם כיון דלא קאי אלא אאחד מפסיק לשנים כו' מדקאמר אלא אאחד כו' משמע דלא קשה לו אלא איך אפשר לומר שסתם עד היכן כו' קאי ע"ז בלמוד וע"ק דמה שנזכר בגמרא לעיל מיניה ג' שאכלו כא' ויצא אחד מהן כו' אין זה הדין שפי' הרי"ף עליו

עד

(*)

היכן ברכת הזימון פי' ג' שאכלו והוצרך אחד מהם לצאת עד היכן ברכת הזימון שצריך לישב עד שיגמרו אותה שאין זימון בפחות מג' ר"נ אמר עד נברך כלומר ישב עד שיאמרו נברך שאכלנו משלו ובטובו חיינו שזהו ברכת הזימון שצריך ג' (ד) ורב ששת אמר עד שיגמרו ברכת הזן והלכה כרב ששת וכמו שהיחיד אינו יכול לצאת קודם שיגמור ברכת הזן ה"ה נמי אם מפסיק לב' אינו יכול לאכול קודם ולאחר שיגמור הוא סעודתו יתחיל הוא בברכת הזן (ה) דנהי שיצא ידי זימון על מה שאכל במה שהפסיק להם מ"מ צריך לברך ג' ברכות על מה שאכל אח"כ אבל אם לא אכל אח"כ (ו) א"צ לחזור לראש אלא לברכת הארץ : כתב רב האי שאחד שמפסיק לשנים צריך לחזור ולברך המוציא [נ] וכ"כ הראב"ד שצריך ליטול ידים

רש"י דלא כמה שהבינו התוס' והרא"ש דיחיד אינו אומר ברכת הזן לפרש"י דליתא דפשיטא דצריך לברך ברכת הזן דהיא דאורייתא ומ"ש רש"י עד היכן ברכת הזימון וכשהן שנים לא יאמרוה לא כתב כן אלא אליבא דר"נ דסובר רש"י דהך לישנא מדברי ר"נ הוא דאיהו קאמר עד היכן ברכת הזימון עד נברך ולר"נ ודאי צריכין שיהו ג' לומר נברך וכשהן שנים לא יאמרוה אלא כל יחיד מתחיל בברכת הזן אבל לרב ששת אעפ"י דברכת הזימון היא עד ברכת הזן מ"מ כל יחיד צריך להתחיל מברכת הזן ולכן לא הביא רבינו פרש"י לפי שסובר דלא נחלקו רש"י ותוס' בזה אלא תופסים שיטה אחת ומה שפרש"י בתחלה דברכת הזן היינו ברכת הזימון אינו אלא לענין ההפסקה כדפי' ודו"ק :

ומ"ש פירוש שלשה שאכלו והוצרך אחד מהם לצאת וכו' וכמו שהיחיד וכו' איכא לתמוה מפני מה פי' רבינו הך פלוגתא דר"נ ורב ששת דלענין אם הוצרך אחד מהם לצאת פליגי ומינה יליף לאחד מפסיק לשנים ולמה לא פירש דאפליגו נמי לענין אם אחד מפסיק לשנים וכמו שפי' התוס' וכ"כ הרא"ש בתחלת דבריו אלא דאח"כ הביא הירושלמי ג' שאכלו כאחד וביקש א' מהם לילך בי רב אמרי יברך ברכה ראשונה וילך לו ואיזו היא ברכה ראשונה דבי רב אמרי ברכת הזימון ר' זירא בשם ר' ירמיה אמר הזן את הכל . וצ"ל ליישב דכיון דאחד מפסיק לשנים לא אשכחן בתלמודא דידן אלא במימרא דרבא ור' זירא (בסוף דף מ"ה) דהוו תלמידי דרב נחמן ורב ששת לית לן לפרש דאפליגו ר"נ ורב ששת במימרא דקאמרי תלמידייהו ותו דלישנא דאמר רבא הא מילתא אמריתא אנא ואיתאמר' משמיה דר' זירא כוותי ג' שאכלו כאחד א' מפסיק לב' וכו' אי איתא דפלוגתא דר"נ ורב ששת קאי אאחד מפסיק לשנים מאי חידושיה דרבא דאמר הא מילתא אמריתא אנא וכו' הלא כבר אמרה ר"נ רביה דבהא מילתא פליג ר"נ בהדי רב ששת אבל הך דהוצרך אחד מהם לצאת וכו' דקאמרי ליה בי רב איכא למימר שפיר דר"נ ורב ששת אפליגו בהך מימרא דרב עד היכן ברכת הזימון ומינה ילפינן לאחד מפסיק לשנים · וכיוצא בזה כתב הרא"ש דאין לפרש דהני ברייתות דתני חדא שתים ושלש ותניא אידך שלש וארבע דקיימא אאחד מפסיק לשנים דקאמרי רבא ור' זירא אמוראי בתראי וס"ל לרבינו דה"ה דליכא לפרש הכי פלוגתא דרב נחמן ורב ששת :

ומ"ש עד היכן ברכת הזימון שצריך לישב עד שיגמרו אותה שאין זימון בפחות מג' כו' נראה דהכי פירושו ג' שאכלו כאחד וגמרו סעודתן דחייבים לזמן והוצרך אחד מהם לצאת לשוק ואינו רשאי לצאת עד שיזמנו יחד ואחר הזימון רשאי לצאת לשוק ואח"כ חוזר למקומו ומברך שאר ברכת המזון וקאמר עד היכן ברכת הזימון שצריך לישב עד שיגמרו אותה שאין זימון בפחות מג' וכו' וכן אפשר לפרש דקאי אהא דאמרן ג' שאכלו ויצא אחד מהם לשוק דקוראין לו ומזמנין עליו כו' כדלעיל בסי' קצ"ד ועלה קמבעיא לן עד היכן צריך להתעכב כדי שיצא כדי זימון וכ"כ התוס' פי' זה ע"ש הר"ם מאייברא והרשב"א בשם הראב"ד ומביאו ב"י אבל רבינו שכתב שצריך לישב וכו' מפרש כפי' הראשון וכן יש לפרש פלוגתייהו בשלשה שאכלו כאחד ובאמצע סעודה רוצה אחד לצאת לשוק והשנים עושים לפנים משורת הדין ומפסיקין סעודתן כדי שיהא האחד מזמן עליהן דלרב ששת צריך שיזמן עליהם עד שיגמור ברכת הזן ואח"כ יוצא לשוק והשנים חוזרין ואוכלין וגומרין סעודתן ומברכים והאחד שיצא לשוק כשגמר עסקיו חוזר למקומו ומברך שאר ברכות המזון וכן נראה מדברי בה"ג שפי' כן הביאו הרא"ש ומ"ש אבל אם לא אכל אח"כ א"צ לחזור לראש אלא לברכת הארץ נראה דר"ל אם לא אכל אח"כ דבר שצריך לברך עליו ברכת המזון אלא פירות או בשר ודגים : כתב רב האי כו' וכ"כ הראב"ד וכו' איכא לתמוה דמאי וכ"כ הראב"ד הלא לא כתב רב האי שצריך לברך למפרע אלא שצריך לברך המוציא דחשיב הך הפסקה שהפסיק להיסח הדעת דמזקיקו ברכה ראשונה אבל למפרע על מה שאכל כבר לא כדלעיל בסימן קע"ח ומדברי הראב"ד משמע דמצריכו ברכה למפרע ואח"כ צריך ליטול ידיו ולבצוע ותו קשה בדברי הרא"ש דקאמר ולא דמי לבני חבורה וכו' דלא צריך להא דאפילו דמי לבני חבורה הלא הרא"ש ורוב פוסקים פסקו בבני חבורה כרב חסדא דבדברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם א"צ ברכה למפרע כשיוצאין וכן אין צריכין ברכה לכתחלה כשחוזרין מיהו בהך קושיא איכא למימר דהרא"ש השיג על הראב"ד דאף

ומה שפירש רבינו בזה הוא מדברי הרא"ש ולא כדברי רש"י דאילו רש"י פירש עד היכן ברכת הזימון שצריכים להיות ג' וכשהם שנים לא יאמרוה רב ששת אמר עד ברכת הזן גם היא מברכת הזימון והקשו עליו התוספות והרא"ש דקי"ל כרב ששת באיסורי ולדידיה יחיד אינו אומרה והיאך אנו נוהגים לברך ביחיד ברכת הזן ועוד הקשו עליו קושיות אחרות ולפיכך פירשו דעד היכן ברכת הזימון אדלעיל קאי דאמרינן ג' שאכלו אחד מפסיק לשנים כלומר שמפסיק לברך ברכת הזימון, ואח"כ יחזור ויאכל וקאמר עד היכן ברכת זימון ר"נ אמר עד נברך ואח"כ יתחיל לאכול רב ששת אמר עד הזן והזן בכלל וטעמו משום דכיון דנברך אינה ברכה הלכך מסתבר שיפסיק אכילתו בשביל ברכה אחת כדי שיהא ניכר שמזמנין עליו ולא משום דחשיב ברכת הזן ברכת זימון דהא כל יחיד נמי אומר הזן אלא לענין זה שיפסיק עד שיברכו ברכה אחת וכ"כ ג"כ ה"ר יונה וכתב (עוד) הרא"ש ובירושלמי גרסינן ג' שאכלו כאחד וביקש אחד מהם לילך בי רב אמרי יברך ברכה ראשונה וילך לו ואי זו היא ברכה ראשונה דבי רב אמרי ברכת הזימון רבי זירא בשם רבי ירמיה אמר הזן את הכל ואפשר לפרשו באחד מפסיק לשנים שביקש אחד מהם לצאת מפסיק לשנים ואח"כ יחזור ויגמור סעודתו וקשה לי לפי' זה דלא ה"ל למימר עד היכן ברכת הזימון בסתם כיון דלא קאי אלא אאחד מפסיק לשנים והרי"ף פירש עד היכן ברכת הזימון כלומר שאם אכלו ג' והוצרך אחד מהם לצאת שיושב עד שיגמרו אותה ברכה ר"נ אומר עד נברך כלומר עד שאמרו ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו שזו היא ברכת הזימון רב ששת אמר עד הזן וקי"ל כר"נ דאמר עד נברך וכן עמא דבר דכ"א מברך ברכת הזן אלמא ברכת הזן אינה בכלל ברכת זימון עכ"ל הרא"ש בפסקיו ורבינו תופס עיקר פי' הרי"ף דלענין אם הוצרך אחד מהם לצאת איפליגו ומינה יליף לרוצה לאכול שדין היוצא ודין האוכל שוים הם · ואע"פ שהרי"ף פסק כר"נ לא חשש רבינו לדבריו ופסק כרב ששת באיסורי וכן נראה שהיא דעת התוספות והרא"ש לפסוק בהא כרב ששת משום דקי"ל דהלכתא כוותיה באיסורי וגם הר"י כתב שכ"פ בה"ג :

ומתוך מה שכתבתי בשם התוספות והרא"ש דטעמא דרב ששת דאמר עד הזן לאו משום דחשיב ברכת הזן ברכת הזימון דהא כל יחיד נמי אומר הזן אלא לענין זה שיפסיק עד שיברכו ברכה אחת יתבאר לך שלא היה לו לרבינו לכתוב לעיל עד שיזמנו עד הזן דהיינו ברכת הזימון שזהו דעת רש"י וכבר דחו המפרשים דבריו וגם רבינו לא כתבם לפסוק הלכה כדבריו בזה אלא שמאחר שרבי' הוצרך להעתיק דברי רש"י לא ראה לגרוע מדבריו כלום וסמך על מה שכאן גבי עד היכן ברכת הזימון לא הזכיר פירושו של רש"י :

ודעת הרמב"ם נראה שהוא כדעת הרי"ף שפוסק הלכה כר"נ שבפ"ב כתב שסדר ברכת המזון כך היא ראשונה ברכת הזן וכו' ובפ"ה כתב שכשהם ג' חייבים לברך ברכת זימון קודם ברה"מ ואי זהו ברכת זימון נברך שאכלנו משלו וממילא משמע שאינו נקרא זימון כלל אלא נברך שאכלנו משלו לבד וכיון ששניהם מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן (א) :

ולאחר שיגמור הוא סעודתו יתחיל הוא בברכת הזן דנהי דיצא ידי זימון על מה שאכל וכו' בר"פ ג' שאכלו שם להיכן הוא חוזר רב זביד אמר משמיה דאביי חוזר לראש ורבנן אמרי למקום שפסק והלכתא למקום שפסק ופירש"י להיכן הוא חוזר מי שנצטרף לזימון ואמרן לעיל אליבא דרב ששת ברכת זימון עד הזן והוצרך זה להיות מפסיק אכילתו עד שגמר המברך ברכת הזן וחזר זה שהפסיק לשנים וגמר סעודתו ולהיכן הוא חוזר לברך לאחר שיגמור סעודתו : חוזר לראש · לתחלת הזן שהרי נתחייב בזימון שבתחלה הוקבע בג' : למקום שפסק · לברכת הארץ כשאר יחיד וכתב עליו הרא"ש מה שפירש אליבא דרב ששת ולא פי' אליבא דרב נחמן משום דמסתבר דלא מחייב לומר נברך אע"פ שכבר נתחייב בזימון דאינה ברכה ליחיד והרי"ף פי' להיכן הוא חוזר אותו שהוא אומר נברך שאכלנו משלו רב זביד אמר חוזר לראש ואומר נברך שאכלנו משלו פעם אחרת ורבנן אמרי למקום שפסק ואומר ברוך שאכלנו משלו אבל אחד המפסיק לשנים ליכא למיבעי להיכן הוא חוזר דהא איהו פסיק ליה הלכתא כר"נ שאין מפסיק כי אם עד נברך עכ"ל הרא"ש ואח"כ כתב בשם בה"ג היכא דבעי למיפק חד מינייהו ובעו חבריה למעבד ליה לפנים משורת הדין פסקין סעודתייהו ומזמן עלייהו עד הזן וגמר איהו ברכה כולה ונפק וחוזרים ואוכלים וגומרים סעודתם ומברכי' אבל לענין חוזר להיכן הוא חוזר בזה לא דבר בה"ג כי הוא פי' להיכן הוא חוזר כמו שפירש הרי"ף דמיירי באותו שאומר ברוך שאכלנו משלו ואפשר דאע"ג שפירש דפסקין סעודתייהו עד הזן מ"מ כיון שאכלו אח"כ צריך לברך ברכת הזן דג' ברכות דאורייי' נינהו ולא מסתבר שיצאו ידי ברכת הזן במה שהפסיקו לשלישי באמצע סעודתם וכדאי לסמוך על הרי"ף ועל ה"ג ויחיד המפסיק לשנים צריך שיחזור לתחלת ברכת הזן דנהי דיצא ידי זימון במה שאכל במה שהפסיק להם מ"מ ג' ברכות צריך לברך על מה שאכל אחריהם עכ"ל ומשמע מדבריו שא"צ לברך ג' ברכות אלא לפי שאכל אחר שהפסיק אבל אם לא אכל אחר שהפסיק היינו דאיבעיא לן להיכן הוא חוזר ואסיקנא דאינו חוזר אלא למקום שפסק דהיינו לברכת הארץ . וזהו שכתב רבינו אבל אם לא אכל אח"כ (ז) א"צ לחזור לראש וכו' וכ"כ הגהות מיימון בפ"ה בשם סמ"ק וכל זה לדברי הפוסקים כרב ששת שצריך להפסיק עד לסוף ברכת הזן דאילו להרי"ף והרמב"ם שפסקו כר"נ שא"צ להפסיק אלא לנברך שאכלנו משלו בלבד דבר פשוט הוא שאע"פ שלא חזר לאכול אחר שהפסיק צריך להתחיל מתחלת ברכת הזן והרשב"א כתב שהראב"ד פי' דקאי אההיא דלעיל דאמרן ג' שאכלו ויצא אחד מהם לשוק קוראין לו ומזמנין עליו ועלה אתינן ומבעיא לן עד היכן ברכת זימון כלומר עד היכן צריך להתעכב כדי שיצא ידי זימון ואמר רב ששת עד הזן והשתא מיבעיא לן אליבא דרב ששת כיון שזה נתעכב עד הזן שהוא ברכת הזימון וכבר יצא ידי זימון כשהוא חוזר ומברך לעצמו להיכן הוא חוזר ואסיקנא למקום שפסק דהיינו ברכת הארץ ולפי פירושו קי"ל כרב ששת דברכת הזימון עד הזן והגאונים פסקו כר"נ וזה דבר של תימה שיהא זה מברך אחת ויצא למלאכתו וחוזר ומתחיל ממקום הברכה השניה שפסק בה וכדברי הגאונים ז"ל מסתברא עכ"ל והתוספות כתבו פירוש זה של הראב"ד בשם הר"מ מאיי"ברא :

כתב רב האיי שאחד שמפסיק לשנים צריך לחזור ולברך המוציא וכ"כ הראב"ד שצריך ליטול ידיו וכו' ז"ל הרא"ש בפרק ג' שאכלו ראיתי כתוב משם רבינו האיי המפסיק לשנים צריך לברך המוציא וכ"כ הראב"ד דכיון שהפסיק יצא ידי ברכה למפרע וצריך ליטול ידיו ולבצוע דס"ל כבני חבורה שעקרו רגליהם לצאת

דרכי משה

ר (א) ולא נ"ל דהרי התוס' והרא"ש כתבו דהלכתא כרב ששת וגם הר"י כתב שכן דעת בה"ג : (ב) ובאגור כתב בשם הר"ר ישעיה דלא מקרי חזר ואכל אלא כשאוכל פת אבל אכל

דרישה

עד היכן ברכת הזימון שהרי הרי"ף פי' שקאי אג' שאכלו וביקש א' מהן לצאת כו' ובגמרא איירי שכבר יצא וקוראין לו ומזמנין עליו ודין זה כבר כתבו רבינו לעיל סימן קצ"ד לכן נלע"ד דקשה להרא"ש דלפי' התוספת דפירשו פלוגתא דעד היכן ברכת הזימון כו' דקאי אאחד מפסיק למוד דמשמע בא' ביקש לצאת צריך להמתין יותר מזה דאינו דומה מי שיושב אצל המברכין ושומע להיוצא מהן למקום אחר . לכן כתב הרא"ש שיותר מתיישב לו פי' הרי"ף הפלוגת' דעד היכן ברכת הזימון אאחד שביקש לצאת כו' ומינה יש ללמוד גם להמפסיק דבזיר מהכי על כל פנים לא יפסיק מהטעם שכתבו התו' כיון דנברך לאו ברכה הוא ·צריך להפסיק לכל הפחות בברכה אחת וק"ל : [נ] וכ"כ הראב"ד כו' דה"ל כבני חבורה שיצאו לקראת חתן שצריכין ברכה למפרע האי דין דבני חבורה כו' כתבו רבינו לעיל סי' קע"ח ושם הביא הב"י כל הדיעו' שדעת התוספת ה"א שנפטר ג"כ על מה שאוכל אח"כ קמל"ן וא"א לומר כן מדכתב רבינו יתחיל בברכת הזן כו' משמע דה"א דיהא פטור מברכת הזן לכך מוכרתא כמ"ש בראשונה וק"ל : לראש ר' יונה בפ"ג שאכלו כתב אם היה דעתו לאכול אעפ"י שלא אכל צריך להתחיל מתחלת ברכת הזן והכי קי"ל דלא כב"ו · רמ"א :

פרישה

(ד) ורב ששת אמר עד שיגמרו ברכת הזן לאו משום דמחשב ברכת הזן בברכת הזימון דהא כל יחיד אומר אותה אלא כיון שנברך אינו ברכה הילכך מסתברא שיפסיק אכילתו בשביל ברכה אחת תוס' ואשר"י :
(ה) דנהי שיצא ידי כו' כל זאת כתב הרא"ש שם וכ"ל דר"ל ברכת הזן או ה"פ דנהי דיצא ע"י הזימון על מה שאכל מברכת הזן מ"מ צריך כו' וע"כ דה"ק מפני דכל ג' שנזדמנו יחד ואוכלים מוטל עליהם לברך ולזמן יחד וא' שרוצה לאכול יותר צריך להפסיק לשנים וא"כ ה"מ כיון שמוטל עליו לברך יחד ונפטר בזה במה שהפסיק עד הזן שיצא י"ח ברכת המזון בכללו וכסברת הראב"ד ורבי' האי שכתב רבינו בסמוך שדימו זה המפסיק לבני חבורה שיצאו לקראת חתן שצריכין לברך למפרע וכמ"ש ב"י ע"ש ואעפ"י שחייב לברך למפרע מ"מ יצא במה שהפסיק עד הזן וכאילו בירך כל ב"ה וכיון שהאי ברכת הזימון נחשב לו כאילו בירך כל ב"ה : (ו) א"צ לחזור שצריכין

ידים ולבצוע דהוה ליה כבני חבורה שיצאו לקראת חתן (ז) שצריכין ברכה למפרע · וכתב א"א ז"ל ונ"ל דלישנא דמפסיק לא משמע כדבריהם (ח) דלדבריהם אין כאן הפסקת סעודה ולא דמי א לבני חבורה שעקרו רגליהם דהכא אינו זז ממקומו (ט) וגם אין כאן היסח הדעת אלא חוזרים וגומרים סעודתן בלא ברכה וכ"כ בה"ג כתב אחי ה"ר יחיאל ז"ל (י) שאלתי לא"א ז"ל לפר"י שפירש שהיחיד המפסיק לשני' מתחיל בנודה לך א"כ שלש' שהפסיקו לז' אם יזמנו הם והשיבני יחזרו לראש כדין זימון נברך שאכלנו משלו (יא) כי לא נצטרפו אלא לאלהינו ומיד כשאומר נברך אלהינו היו הג' רשאין לאכול לכך יחזרו לראש אבל אחד המפסיק לשנים צריך להמתין עד סוף ברכת הזן לכן נפטר מברכה ראשונה לר"י ע"כ ואני כבר כתבתי שחוזר לראש ברכת הזן ומ"מ למדנו מדבריו לענין ג' שמפסיקין שאין צריכין להפסיק אלא עד שיאמר נברך אלהינו ועוד כתב אחי ה"ר יחיאל ז"ל ושאלתיו עוד מי שהפסיק פעם אחת אם יכול להפסיק פעם שנית והשיבני שכן:

רא (א) **גדול** מברך אפילו בא בסוף ואם רוצה ליתן רשות לקטן לברך

לצאת לקראת חתן וצריכים ברכה למפרע וכשחוזרין צריכי' ברכה לכתחלה (כדאיתא בפסחים קב·) ע"כ משמע מלשונו דלרב האי והראב"ד אע"פ שצריך לברך המוציא א"צ לברך למפרע על מה שאכל שהפסקה שהפסיק חשיבא כאילו בירך למפרע · והמרדכי כ"כ בשם ר"ח ונראה מדבריו ג"כ שא"צ לברך למפרע על מה שאכל · ושבלי הלקט כתב סברא זו של רבי' האיי בשם ר"ח ולא כתב שהצריך לברך אלא המוציא . אבל הרשב"א כתב על דברי רבינו האיי נראה מדבריו דכיון שהפסיק כבר חל עליו חיוב ברכה דלבסוף והלכך חייב לברך לשעבר ואם רצה עוד לחזור ולאכול צריך לברך המוציא להבא ואף הראב"ד כ"כ דכיון שהפסיק יצא ידי ברכה למפרע וצריך ליטול ידיו ולבצוע אם ירצה לאכול עוד דה"ל כבני חבורה שעקרו רגליהם שצריכים ברכה למפרע וכשחוזרי' צריכים ברכה לכתחלה ועוד נתן טעם לדבר דכיון שהפסיק אכילתו בברכת הזימון מיכל וברוכי בהדדי לא א ונראין הדברים עכ"ל הרשב"א: **ובמ"ש** רבינו בשם הרא"ש יש חסרון לשון וכך צריך לכתוב דלדבריהם אין כאן הפסקת סעודה אלא סעודה אחרת היא לגמרי וכך הוא בפסקי הרא"ש ז"ל: ודעת ה"ר יונה בדין זה כדעת הרא"ש שחוזרים וגומרים סעודתם בלא ברכה · וכתב עוד ואפי' אם נמלך אח"כ שלא לאכול כלל כיון שבשעת ברה"מ היתה כוונתו לאכול ושלא יצא בברכ' זו צריך לחזור ולברך ברה"מ (ומאחר שהר"י והרא"ש ובה"ג מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן (ג) ועוד דהוי ספק בברכות דרבנן להקל) (כ"ז מיותר) וז"ל שבלי הלקט אחד מפסיק לשני' וכו' פירש"י אם גמרו השני' סעודתן וכו' נראה מכאן שא"צ לחזור ולברך המוציא כשבא לגמור סעודתו אותו שפסק וכן הורה הר"מ לעשות מעש' עד כאן לשונו וגם בא"ח כתוב שה"ר משולם כתב על דברי הראב"ד דכבוד הרב במקומו מונח: **ולענין** הלכה כיון דהר"י והרא"ש ובה"ג (ושבולי הלקט והר"ר משול') מסכימי' לדעת אחת הכי נקטינן ועוד דהוי ספק בברכות דרבנן ולהקל: **כתב** אחי ה"ר יחיאל שאלתי לא"א ז"ל לפר"י שפירש שיחיד המפסיק לשני' שמתחיל בנודה לך וכו' כלומר לפר"י שהוא כפירש"י על להיכן הוא חוזר דהיינו אחד המפסיק לשנים שהוא צריך להפסיק עד שגמר המברך ברכת הזן וחוזר זה שהפסיק לשנים וגמר סעודתו להיכן הוא חוזר לברך אחר שיגמור סעודתו ואסיקנא דחוזר למקום שפסק דהיינו לברכת הארץ והשתא מיבעיא לה"ר יחיאל בג' שהפסיקו לשבעה איך יזמנו על מה שאכלו אחר שיזמנו עם השבעה כיון שאינם חוזרים אלא למקום שפסקו דהיינו ברכת הארץ והשיב הרא"ש דיחזור לראש כדין זימון והטעם משום דשלשה כיון שהם חייבים בזימון נמצא שאינם מצטרפים עם הז' אלא להזכרת אלהינו בלבד משא"כ ביחיד דכיון דלאו בר זימון הוא צריך הוא להצטרף עם השנים בכל מידי דמיקרי זימון דהיינו עד סוף ברכת הזן לרב ששת ואפילו לפי מה שכתבו התוספות והרא"ש דטעמא דרב ששת לאו משום דחשיב ברכת הזן זימון אלא משום דנברך אינה ברכה מסתבר שיפסיק אכילתו בשביל ברכה אחת כדי שיהא ניכר שמזמנין עליו איכא למימר דשאני הכא כיון שהוא מזכיר אלהינו חשיב שפיר ברכה והלכך א"צ להפסיק יותר:
ומה שכתב רבינו ואני כבר כתבתי שחוזר לראש ברכת הזן ומ"מ למדנו מדבריו לענין ג' שמפסיקין וכו' כלומר אע"פ שכתבתי למעלה דיחיד המפסיק לשני' וחזר ואכל שהוא צריך לחזור לראש ברכת הזן וא"כ אין נפקותא בדברי ה"ר יחיאל דפשיטא דשלשה שהפסיקו לז' נמי חוזרין לראש וכ"ש הוא מ"מ מתשובת הרא"ש אליו יש נפקותא אף לדידן והיינו נפקותא דג' המפסיקים לז' די שיפסיקו עד שיאמרו נברך לאלהינו ואינם צריכים להפסיק עד שיגמרו ברכת הזן כמו שצריך להפסיק היחיד המפסיק לב' לדעת רב ששת שפסק רבינו כמותו:
רא גדול מברך אפילו בא בסוף מסקנא דגמרא בפרק ג' שאכלו (מז.) ורבי חייא הוו יתבי בסעודתא קמיה דרבי א"ל רבי לרב קום משי ידך חזייה דקא מרתת א"ל בר פחתי עיין בברכת מזונא קאמר לך: **ומ"ש** ואם רצה ליתן רשות לקטן רשאי כ"כ שם התוס' מדאשכחן (שם מו·) דרב וה"מ

דאף לסברתו דס"ל כהרי"ף דפסק בבני חבורה כרב ששת דצריכין ברכה למפרע כשיוצאין וברכה בתחלה כשחוזרין אפ"ה לא דמי כך דהכא לבני חבורה. מיהו קושיא קמייתא במקומה עומדת ונראה דהרא"ש מפרש דלרב האי טעמו הוא דאחד דמפסיק לשנים לזמן עליו כיון שיוצא האחד ידי זימון על מה שאכל חשיב הוא כאילו בירך למפרע וכי היכא דלר"י דמצריך ברכה למפרע בבני חבור' כשהוא חוזר צריך לברך לכתחלה הכי נמי הכא ועל זה אמר וכ"כ הראב"ד שצריך ליטול ידיו ולבצוע דה"ל כבני חבורה וכו' דאפילו את"ל דהראב"ד נמי פוסק בבני חבורה כרב חסדא וכהרא"ש דא"צ ברכה לא למפרע ולא בתחלה מכל מקום היכא דבירך למפרע פשיטא דצריך לחזור ולברך לכתחלה כדאמר ר"י דהא לא פליגי רבנן אלא דפליגי דלא צריך ברכה למפרע וכיון דלא בירך למפרע א"צ ברכה לכתחלה והשתא לפ"ז הכא דהפסיק אחד לשנים לברכת הזימון דההפסקה חשובה כאילו בירך למפרע א"כ כשחוזר לאכול צריך לברך בתחלה לדברי הכל אפי' לרבנן ולרב חסדא ועל זה כתב הרא"ש דלא דמי וכו' דכך הפסקה אינה חשובה כברכה למפרע שלא הפסיק אלא לזמן יחד ולכן א"צ ג"כ ברכה בתחלה דאין כאן כלל היסח הדעת · ועיין במ"ש ב"י בזה: **כתב** ה"ר יחיאל שאלתי לא"א הרא"ש לפר"י וכו' כבר כתבתיו: **ושאלתיו** עוד מי שהפסי' פעם א' הפסי' לב' ויצאו כ' ב"י פי' לדבריו והוא פשוט ע"כ לא כתבתיו: א' וכו' נראה דמיירי דבתחלה אכלו ג' כאחד הב' לשוק ובאו ב' אחרים ונצטרפו בסעודה עם האחד דיכול לחזור ולהפסיק לב' אלו ולא שייך הכא לומר כיון דזימנו עליו ב' הראשונים פרח זימון מיניה דכיון דנצטרפו עמו שנים אחרים שלא זימנו יכולים הם לזמן עם האחד ולומר הוא ברוך שאכלנו דלא גרע האחד שאכל עמהם בגמר סעודתו מאכל עמהם עלה של ירק וכמ"ש הרא"ש בדין מי ששכח ובירך דהשנים מזמנין עליו ויכול לומר ברוך שאכלנו כדלעיל בסי' קצ"ד ודוקא בג' בני אדם שבאו משלש חבורות וזימנו עליהם התם הוא דקאמרי' פרח זימון מינייהו כדלעיל בסי' קצ"ד אבל לא באחד שהפסיק לשנים וחזרו ונצטרפו עמו שנים אחרים שלא זימנו כלל ולאו דוקא פעם שנית אלא אפי' פעם שלישית או יותר יכול לחזור ולהפסיק כדי לזמן עליו כדפי':
רא גדול מברך אפילו בא בסוף מסקנא דגמרא פ' ג' שאכלו · והטעם שזהו כבוד לגדול שמוציא אחרים ידי חובתם ואם מוחל על כבודו ונותן רשות לקטן רשאי שאין בזה מיעוט כבוד כיון שאין הקטן רשאי לברך אלא

דרכי משה

אבל פרפרת חוזר למקום שפסק: (ג) ובאגור כתוב שכן הורה הר"ם הלכה למעשה: ובא"ז

פרישה

(ז) **שצריכין** ברכה למפרע אבל הכא נפטר בהפסקה שהפסיק מן ברכת המזון למפרע שחשיב כאילו בירך למפרע כ"כ הראב"ד בהדיא:
(ח) **דלדבריהם** אין כאן הפסקת סעודה כתב ב"י ויש חסרון לשון בדברי רבינו וכן צריך לכתוב דלדבריהם אין כאן הפסקת סעודה אלא סעודה אחרת היא לגמרי וכן היא בפסקי הרא"ש ז"ל:
(ט) **וגם** אין כאן היסח הדעת כו' נראה דה"ג וגם כאן אין היסח הדעת ור"ל אף שנשאר במקומו לא הסיח דעתו · ה"ג אלא חוזר וגומר סעודתו בלא ברכה:
(י) **שאלתי** לא"א ז"ל לפי' ר"י כו' פי' בגמרא דף מ"ו ע"ב אתמר להיכן הוא חוזר רבנן אמרי למקום שפסק ופי' הרי"ף דה"ק לאמר שעכו המסובין בזימון ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו חוזר המברך ואומר ג"כ ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו והיינו למקום שפסק ולא כרב זביד דס"ל דחוזר לראש וחוזר ואומר נברך שאכלנו משלו ובטובו חיינו פעם אחרת ורש"י ור"י פירשו אותו בדרך אחרת דה"ק יחיד המפסיק לשנים עד סוף ברכת הזן וחזר ואכל וגמר סעודתו כשבא אח"כ לברך היכן מתחיל לברך וקאמרי רבנן דא"ל להתחיל מראש אלא מנודה לך כי ברכת הזן כבר שמע בשעה שהפסיק לשנים ויצא בה י"ח והרא"ש תמה ע"ז וכתב דאיך אפשר לומר דאמר שחזר ואכל לא יצטרך לחזור ולברך ברכת הזן ופי' האבעיא דלהיכן הוא חוזר לראש או כפי' הרי"ף או דמיירי במי שהפסיק לשנים ולא חזר ואכל אלא יצא לחוץ אחר שהפסיק עד ברכת הארץ או דעתו היה לחזור ולאכול ולא אכל והשתא מבואר מ"ש רבינו שאלתי כו' לפי' ר"י כו' היינו לאפוקי מפי' הרי"ף והרא"ש דלדידהו פשיטא כיון שחוזרין ואוכלין מתחילין מראש ואע"ג דגם רש"י ס"ל בזה כר"י מ"מ כתב שאל לפי' ר"י כו' משום דאף שס"ל לרש"י ור"י בהאי פי' שוה מ"מ ממולקי' הן בטעמיהן דלרש"י אין יחיד אומר ברכת הזן וכמ"ש לעיל רק וה שכבר נתחייב בזימון מכח השנים שברכו כבר מש"ה איבעיא להו בגמרא להיכן הוא חוזר אם צריך לברך ברכת הזן כיון שחל עליו ברכת הזימון ראשונה אף שהם כבר ברכו הוא חוזר לאכול לחוד ולר"י טעם האיבעיא הוא איפכא דאע"ג דיחיד המברך לעולם אומר ברכת הזן נברכת המזון מ"מ זה שכבר יצא ידי זימון אע"ג דחזר ואכל מ"מ נאמר דיצא ידי ברכה זו וכיון דאמן קי"ל כר"י דיחיד המברך צ"ל ברכת הזן מש"ה שאל רבי' שאלתו אליבא דר"י: (יא) **כי לא** נצטרפו אלא לאלהינו והטעם משום דכיון דג' חייבים בזימון נמצא שאינן מצטרפין עם הז' אלא להזכרת אלהינו בלבד משא"כ ביחיד דכיון דלאו בר זימון הוא צריך הוא להצטרף בכל מה דמיקרי זימון דהיינו עד סוף ברכת הזן לרב ששת ולר"י ולתו' ולרא"ש כיון שאמר אלהינו מחשב לברכה משא"כ נברך בלא אלהינו כו' לחוד · ב"י · ה"ג ומיד כשאומר ברוך אלהינו כצ"ל · אלא עד שיאמר ברוך אלהינו כו' כצ"ל:
סי' רא (א) **גדול** מברך אפילו בא בסוף כו' נראה דמיירי כשכל המסובי' הן בעלי בתים דומיא למ"ש לעיל בסי' קס"ז והיכא שמסובין רבים גדול שבכולן בוצע כו' ושם ע"כ פרושו כשהם בעלי בתים דהא מסיק אח"כ ואם יש עמהן בעל הבית כו' גם כאן כשהיה א' בעל בית הדבר תלוי בו ליתן לאורח לברך או למי שירצה מבני ביתו יתן לו ויברך ג"כ לב"ה וק"ל:

אבל

דרישה

התו' והרא"ש והרי"ף ורוב הפוסקים הא דקאמר דצריכין ברכה למפרע אינו אלא לעלה טובה דהוציל ודעתן לצאת מי יודע שמא ימשך להן הזמן בהפסקתן עד שירעבו מאכילתן ותו לא יבאו ידי חובתן בברכת המזון על מה שאכלו מש"ה עלה טובה שלא יבאו ממקומן עד שיברכו למפרע תחלה אבל אי יבאו ולא ברכו וחזרו א"צ לברך למפרע אלא יברכו להבא על מה שירצו לאכול ושם נתבאר ג"כ דלדעת התו' והרא"ש ורוב הפוסקים (חוץ מהרמב"ם והרמב"ן והרא"ה שס"ל דצריך לברך למפרע מכח דיכא לדעת ר' יודא ולא מכח עלה טובה ופסקו כר' ששת דס"ל הלכה כר' יודא וכן דעת הרי"ף דהלכה כר' יהודא אבל הסכים דא"צ ברכה למפרע מכח דיכא ע"ש) שפסקו כרב חסדא דס"ל דלקיבעא קמא הדר ולא קי"ל כהאי ברייתא דקאמרי בני חבורה שיצאו לקראת חתן שצריכי' ברכה למפרע וכשיחזור צריך ברכה לפניו דברייתא זו מוקי ר"ח כר' יודא דתני עוקרין ורב חסדא ס"ל כרבנן דפליגי על ר' יודא וס"ל דעקירה לא מיחשב היסח הדעת אף שלא הניחו שם חולה וזקן או א' מבני חבורה רק כיון שהיו מסובין באכילת דברים הטעוני' ברכה במקומן כמבואר שם בסי' קע"ח אף שעקרו ממקומן כולם והפליגו אפ"ה כשחוזרין א"צ אפילו ברכה שלפניו מפני דלא מחשב העקירה להיסח הדעת גם מבואר שם בדברי רבינו והב"י דהיינו דוקא בבני חבורה שעקרו ומטעם דלא מיחשב לה להיסח הדעת הא אי הוה להן ודאי היסח הדעת מצריך ברכה להבא ולא למפרע ומבואר שם שהראב"ד ס"ל כהרמב"ם דפי' מ"ש צריכין ברכה למפרע לאו לעלה טובה קאמרי כ"א לדינא ע"ש בס"ס קע"ח שהביא ב"י לשון הרא"ש מ"ש בפ"ק דתענית בשם הראב"ד שהישן בתוך סעודתו ה"ל כגמר סעודתו וסילק משום דאסח דעתיה וטעון ברכה למפרע וברכה לכתחלה כו' ע"ש שהרא"ש חלק עליו ומיהו אין להוכיח משם דהראב"ד ג"כ ס"ל כהרמב"ם בהא דהלכה כרב ששת ולא כרב חסדא דאיכא למימר דגם הראב"ד מודה דעקירה לא מיחשב היסח הדעת משום דלקיבע' קמא הדר · (וכן מוכח שהוא דעת ב"י דלא מחשב מאן דס"ל בהא כהרמב"ם אלא הרמב"ן והרא"ה ע"ש) ושאני ישן בתוך סעודתו דמיחשב להיסח הדעת גמור גמור וכהיסח הדעת גמור גם רב חסדא מודה דצריך ברכה לכתחלה והארכתי בזה לבאר לך דברי רבינו שמ"ש וכ"כ הראב"ד כו' עד שצריך ברכה למפרע דה"ק כמו שס"ל לר' יודא בבני חבורה דצריך לברך למפרע משום דמיחשב להיסח הדעת · גם לדידן אף שקי"ל כרב חסדא בבני חבורה דא"צ לברך כלל לא למפרע ולא להבא מ"מ היינו דוקא בבני חבורה משום דלא מחשב להו היסח דעת וכמ"ש · הא במקום דאיכא היסח הדעת הדין כמ"ש ר' יודא בבני חבורה דצריכי אפילו ברכה למפרע וממילא דפשיט' דצריכין אח"כ לחזור וליטול ידיהן ולברך המוציא על מה שירצו לאכול ולא הולרך להאריך ולכתוב זה דזה תלוי בזה · והיינו משום דמיחשב הפסקה שהפסיק עד ברכת הזן להיסח דעת גמור והרא"ש חלק עליו וכתב דלא דמי לבני חבורה ר"ל אפי' למאן דפסקו כר' יודא מודו הכא דאפילו לפניו א"צ לברך דהא כאן אינם זזין ממקומן ולא הולרך הרא"ש להשיב על למפרע דא"צ לברך למפרע מכח דיכא אפילו לר' יודא דאפילו לדברי הראב"ד קאמר דמצריך בהיסח גמור ברכה למפרע מ"מ הכא בנדון דידן הכל מודים דאין צריך וק"ל · ומ"ש ב"י דמדברי הרשב"א משמע דלר' האי משמע דצריך ברכה למפרע בטעם שמפסיק כו' ע"ש ולע"ד אינו מוכרח ויש להביא ראיה איפכא מדכתב הרשב"א שכ"כ הראב"ד והראב"ד כתב בהדיא

מילתא

חדושי הגהות

ר א ר"ל אפי' לפי דבריהם דס"ל דבני חבורה שעקרו רגליהם צריכים ברכה למפרע הכא שאני שאינו זז ממקומו אבל הרא"ש עצמו ס"ל דאפילו בני חבורה שעקרו רגליהם נמי אין צריכין לברך כמ"ש סימן קע"ח (מהרל"ח):

לברך רשאי והני מילי כשאין שם אורח (א) (ב) אבל אם יש שם אורח הוא מברך אפי' אם הוא קטן כדי שיברך לבעל הבית ומה ברכה מברכו יהי רצון מלפני אבינו שבשמים שלא יבוש ולא יכלם בעה"ב הזה לא בעה"ז ולא בעוה"ב ויצליח בכל נכסיו ויהיו נכסיו מוצלחים וקרובים לעיר ואל ישלוט שטן במעשה ידיו (ג) ואל יזדקר לפניו שום דבר חטא הרהור ועון מעתה ועד עולם· ואם בע"ה רוצה לוותר על ברכתו ולברך בהמ"ז בעצמו רשאי· גרסי' בפ' בני העיר ב אמר רבה בב"ח א"ר יוחנן כל ת"ח שמברך לפניו (ד) אפילו כהן גדול עם הארץ אותו ת"ח חייב מיתה בידי שמים שנאמר משנאי אהבו מות אל תקרי משנאי (ה) אלא משניאי אבל כהן ת"ח צריך להקדימו (ו) שנ' וקדשתו לכל דבר שבקדושה כגון לפתוח ראשון ולברך ראשון ואם ירצה ליתן רשות לישראל לברך רשאי : גרסי' בירושל' אמר ריב"ל [א] מימי לא ברכתי לפני כהן ולא בירך ישראל לפני וריב"ל לוי היה [ב] ויראה לכאורה שיש ללוי דין קדימה לברך לפני ישראל במקום שאין שם כהן והר"ם מרוטנבורק כתב שאין לו דין קדימה והא דקאמר שלא בירך ישראל לפניו מצד גדולתו ולא מצד לויה גרסי' בפרק הרואה (נה :) ג' דברים מקצרין ימיו של אדם וחד מינייהו מי (ז) שנותנים לו לברך ואינו מברך ולא עוד אלא שצריך לחזור אחריו כדאמר ליה רב הונא לרבה בריה (ח) חטוף ובריך : אגב אורחיה אפרש שאר ברכות שאינן בתוך הסעודה :

הלכות פירות האילן

רב **על** כל פירות האילן בין אם הם מז' המינין או משאר מינין ברכה ראשונה שלהם בורא פרי העץ (א) חוץ מהיין שמברך עליו בפה"ג (ב) (ג) בין חי בין מבושל אבל על הענבים מברכין

ב"ח

אלא ע"י שהגדול נותן לו רשות : **גרסינן** בפ' בני העיר וכו' ה"א התם שאלו תלמידיו את ר' פרידא במה הארכ' ימים א"ל מימי לא קדמני אדם לבית המדרש ולא אכלתי מבהמה שלא הורמה מתנותיה ולא ברכתי לפני כהן ובכהן ת"ח קאמר דאילו כהן ע"ה חייב הוא אם מכבדו לברך לפניו וא"ת וא"כ מאי רבותיה דר' פרידא והא כתיב וקדשתו וכו' תירצו התו' דהכהן ת"ח לא היה חשוב כמוהו ואפ"ה לא היה ר' פרידא רוצה לקרות לפניו וכו' ועי"ל דר' פרידא לא היה רוצה לקרות לפני כהן אפילו בב' וה' ורש"י פי' דהכא מיירי בברכת המזון ובב"ה לא ניתקן להם משום דרכי שלום ואפ"ה לא היה רוצה ר' פרידא לברך בפני הכהן ע"כ וכ"כ המרדכי בפרק בני העיר ורבינו ג"כ תופס האי שינויא עיקר ולכך הביא כאן בדין ברכת המזון החלוק בין כהן ע"ה לכהן ת"ח אבל בקריאת התורה כתב לעיל בסי' קל"ה המסקנא דאפילו כהן ע"ה קודם לישראל ת"ח דליכא בקריאה משום משניאי אהבו מות וכ"כ המרדכי לשם אלא דקשה לפ"ז הא דכתב רבינו בסתם אבל כהן ת"ח צריך להקדימו שנאמר וקדשתו כיון דבברכת המזון לא ניתקן משום דרכי שלום א"כ א"צ להקדימו אא"כ בשוין אבל כשהישראל גדול הימנו א"צ להקדימו וה"ל לרבינו לפרש חלוק זה וי"ל כיון דחזינן דר' פרידא משתבח בנפשיה דמימי לא ברכתי לפני כהן אעפ"י שר' פרידא היה גדול ממנו א"כ מצוה היא מדרבנן לאקדומי וכ"כ האלפסי והרא"ש וז"ל אבל כהן ת"ח מצוה לאקדומיה דאמר מר וקדשתו וכו' ולישנא דרבינו דאמר צריך לאקדומי' נמי ה"ק דמצוה היא מדרבנן דאילו חיובא מדאורייתא' ליכא אלא בשוין : **גרסי'** בירושלמי וכו' ויראה לכאורה וכו' נראה דהכי משמע ליה לרבינו דמצד לויה קאמר דאי מצד גדולתו וכי אפשר שלא היה ריב"ל סועד מימון עם מי שהוא גדול ממנו אבל אם מצד לויה קאמר ניחא דאפי' בגדול ממנו לא הניח לברך לפניו מפני גדולת לויה דידיה והכי דרשינן בפ' הנזקין מאסמכת' דקראי דכהן ברישא והדר לוי ובסעודה הוא דחולק כבוד כהן ללוי ולוי לישראל אבל לקרות בתורה בב"ה אין רשאין לחלוק כבוד אלמא דבסעודה כהן קודם ללוי ולוי קודם לישראל והכי נקטינן מיהו כל זה כשהלוי ג"כ ת"ח אלא שאינו חשוב כמו הישראל · כתב במרדכי פ' בני העיר הא דאסור לכהן ע"ה לברך לפני ת"ח דוקא כשהחכם מקדים את הכהן מצד חק ומשפט כבוד הכהונה אבל אם החכם נותן רשות לכהן ע"ה לברך המוציא או ברכת המזון אין כאן בית מיחוש וכו' עכ"ל ומביאו ב"י והכי משמע מלישנא דרש"י שכתב אל תקרי משנאי אלא משניאי שגורמים לבני אדם לשנאותו שהרואה ת"ח שפל לפני ע"ה אומר אין נחת רוח בתורה עכ"ל משמע דוקא כשהכהן מברך בלי נטילת רשות מהחכם או החכם מקדים אותו לפניו מצד כבוד כהונתו התם הוא דנראה הת"ח שפל דכהן ע"ה גדול ממנו · אבל כשהחכם נותן רשות לכהן ע"ה לברך אדרבה הכהן הוא שפל לפני החכם שאינו רשאי לברך אלא א"כ שהחכם נותן לו רשות מיהו הראיה שהביא במרדכי מהא דרבי דא"ל לרב קום משי ידך וכו' וכן בר קפרא נתן רשות לאחד מתלמידיו אין משם ראיה שיכול ליתן רשות לכהן ע"ה ודוחק לומר דס"ל דכהן ע"ה וישראל ת"ח שאינו חשוב כמו החכם שקולין הן דמנ"ל הא ולכן נראה לפע"ד להחמיר שלא ליתן רשות לכהן ע"ה לברך בסעודה לפניו :

רב על כל פירות האילן וכו' משנה ר"פ כ"מ : **ומ"ש** בין חי בין מבושל כך היא דעת התוספות והרא"ש ורוב פוסקים והכי נהוג וע"ל דכל שהוא עיקר ועמו טפילה מברך על העיקר : דין יין מזוג במים יתבאר בסימן ר"ד ושם יתבאר דין זגים שנתנו לתוכם תאנים מה מברכים על היין היוצא מהם : ובעודם

ב"י

והה"מ כשאין שם אורח אבל אם יש שם אורח הוא מברך כדי שיברך לבע"ה בר"פ ג' שאכלו (שם .) וכתב הרא"ש ואפי' בע"ה גדול מן האורח כדאשכחן ברבי דא"ל לרב לברך ומיהו אם בע"ה רוצה לוותר בברכתו א יברך לעצמו · וכתוב בספר א"מ דלא דאורח מברך ה"מ כשהוא הגון בעיני בעה"ב ואם אינו הגון בעל הבית מעביר ממנו הברכה :

ומה ברכה מברכו י"ר מלפני אבינו שבשמים שלא יבוש וכו' פשוט בר"פ ג' שאכלו : **ומ"ש** ואם בע"ה רוצה לוות' על ברכתו וכו' כבר כתבתי בסמוך שהוא מדברי הרא"ש :

גרסינן בפ' בני העיר (כח ·) אמר רבה בר בר חנה כל ת"ח שמברך לפניו וכו' כתבו הרי"ף בפ' ג' שאכלו: **ומ"ש** אבל כהן ת"ח צריך להקדימו שנא' וקדשתו לכל דבר שבקדושה לפתוח ראשון ולברך ראשון וכו' בפ הניזקי' (נט :) וג"ז כתבו הרי"ף בפרק ג' שאכלו : **ומ"ש** רבינו ואם ירצה ליתן רשות לישראל לברך רשאי כ"כ סמ"ג וז"ל ואף כהן יכול ליתן רשות במקום שאין שם עם רב כדמוכח בהניזקין :

וכתב המרדכי בפרק בני העיר נראה דבסעודה אם החכם ישראל מקדים את הכהן עם הארץ לפניו דרך חק ומשפט כהונה על זה נאמר כל משנאי אהבו מות אבל אם החכם נתן רשות לכהן ע"ה לברך ברכת המוציא או ברכת המזון אין כאן בית מיחוש דהא חכם יכול ליתן רשות אפילו לישראל הפחות ממנו כדאית' בברכות דר' א"ל לרב קום משי ידך וכו' וכן בר קפרא נתן רשות לאחד מתלמידיו לברך בפרק כיצד מברכין (לט .) :

גרסינן בירושלמי אמר ריב"ל מימי לא ברכתי לפני כהן וכו' בס"פ אין עומדין : **ומ"ש** רבינו בשם הר"ס כתבו הכלבו אבל קריאת התורה בסי' כ' :

כדאמר ליה רב הונא לרבה בריה חטוף וברך בס"פ אלו דברים (נג :) ופירש"י כשמושיטין כוס של ברכה הוי מחזיר שיתנוהו לך ותברך :

רב על כל הפירות האילן וכו' פשוט במשנה פרק כיצד מברכין (לה ·) : **ומ"ש** דעל יין מבושל מברך בפה"ג כ"כ התוס' והרא"ש בפרק המוכר פירות (צז ·) ודלא כרש"י והרא"ש שכתבו דמברכין עליו שהכל ודעת הר"ן בפרק ע"פ כדעת התוספת והרא"ש וכן הסכים סמ"ק וכתב הר' המגיד בפרק כ"ט שכן דעת הרמב"ן והרשב"א וכ"כ המרדכי בפרק כיצד מברכין וכ"כ הגהות מיימון בפ"ח מהלכות ברכות : ורבינו ירוחם כתב שהרמב"ם סובר שמברכין עליו שהכל ואני לא מצאתי שכ"כ דאי משום דכתב דאין מקדשין עליו הרי פיר' שהטעם מפני שאינו ראוי לנסך על גבי המזבח וגם ת"ה סימן ל' הסכים לדברי התוס' והרא"ש וכ"כ בתשובה להרמב"ן סימן ק"ך וכן העלה בשבלי הלקט שמברכין עליו בפה"ג מאחר שמפורש בירושלמי כן ולא מצינו בתלמוד שלנו שיחלוק עליו בזה ודברים של טעם הם · וכן הלכה ובסימן ער"ב כתב רבינו הסברות שיש בדין זה · וגם שם כתב יין שנתן לתוכו דבש היאך מברכין עליו : ודין ברכת שמרי יין כתב רבינו בסימן ר"ד ושם יתבארו ברכת התמד וברכת יין מזוג :

כתוב בא"ח על ארופי מברך שהכל ופשוט הוא : **כתב** הרשב"א דיין תוסס מברך עליו בפה"ג שהרי אמרו (לו :) סוחט אדם אשכול של ענבים ואומר עליו קידוש היום ואין מקדשין אלא על היין :

כתב הרשב"ץ יין שנתערב בו שכר תאנים לא יצא מכלל יין לשום דבר עד שיהיה הרוב שכר דאז בטל מיעוט היין ברוב השכר ומברכין עליו שהכל

דרכי משה

רא (א) ובא"ז כתב היכא דליכא אורח מי שבצע יברך ולפי דבריו אע"ג דלענין בציעה נמי דינא הכי שהגדול בוצע מ"מ אם נתן הגדול רשות לא' לבצוע יברך ג"כ ברכת המזון : ולא

דרישה

בהלכה שבהפסקה שהפסיק ולא ידי ברכה לאפרע ש"מ שגם רבינו האי ס"ל הכי ומ"ש רבי' האי הילכך חייב לברך לשעבר ה"ה דס"ל כאילו כבר בירך למפרע כו' וק"ל :

סי' רא [א] **מימי** לא ברכתי לפני כהן אף שכבר נתבאר דת"ח אסור להקדים אפילו כ"ג עם הארץ כתב המרדכי דהיינו דרך חק הכהונה וריב"ל היה מכבדו ולא דרך חק ומ"ש ולא בירך ישראל לפני אף שמותר ללוי לכבד למאן דהוא וכן ת"ס מ"מ הם לא עשו אף שכבדתי אותן הם לא רצו לברך לפני :

[ב] **ויראה** לכאורה שיש ללוי דין קדימה לברך לפני ישראל כשאין שם כהן והא דאמרינן אם אין שם כהן נתפרד' החבילה וכמ"ש רבינו לעיל סי' קל"ט בקריאת התורה היינו בציבור שאני וכמו שיש סילוק בכהן שבב"ה אסור למחול ועל השלחן בסעודה יכול למחול

פרישה

(ב) **אבל** אם יש שם אורח הוא מברך כו' וכתוב בספר אוהל מועד ה"מ כשהוא הגון בעיני בעה"ב ואם אינו הגון בעה"ב מעביר ממנו הברכה :

(ג) **ואל** יזדקק לפניו שום דבר כו' ס"א ואל יזדקר לפניו כו' : (ד) **אפי'** כהן גדול ע"ה כו' פי' המרדכי שהת"ח מקדים לכהן דרך חוק ומשפט כהונה אבל מותר לתת לו רשות ק"ו מישראל :

(ה) **אלא** משניאי כו' ז"ל רבינו יונה פי' שגורמין שישנאו אותו כשרואין בני אדם שמחניפין לע"ה ומברך לפני ת"ח אומרים בלבם שמעלת התורה אינה כ"כ גדולה וגורם שישנאו בני אדם את התורה ולכך אמרו מעפ"י שיש לו מעלה יתרת שהוא כ"ג כבוד תורה עדיף ות"ח עדיף עכ"ל : (ו) **שנא'** וקדשתו לכל דבר שבקדושה כו' עיין בפירש"י בחומש שמפיק לה מקדוש יהיה לך וקדשתו דרש הגמרא קדשהו בע"כ שלא יטמא ולא ישא גרושה·אמנם בגמרא בפרק הניזקין דרש ג"כ הכי וקדשתו לכל דבר שבקדושה כו' ופרש"י וקדשתו כי את לחם אלהיך וגו' · הרי מבואר בדבריו דהגמרא מפיק לה מסוף פסוק דבקרא דוקדשתו דבסוף פסוק כתוב קדוש יהיה לך והגמרא והפוסקים רישא דקרא נקטי וזה רימז רש"י כי את לחם וגו' וק"ל : (ז) **שנותנים** לו לברך ואינו מברך כו' יליף לה מדכתיב ואברכה מברכיך פירש"י והמברך בה"מ מבין לב"ה וה"ה מי שנותנים לו ס"ת לקרות ואינו קורא והמנהיג עצמו ברבנות ומכאן היה נלע"ד לייסב המנהג מה שאומרים המברך לשמוכין כשירצה להתחיל לברך נוטל רשות ואומר בלשון אשכנז רבותי וועלין מיר בענטשין · ששמעתי מדקדקים מגומגמים בזה הלשון דאינו שייך כלפי מעלה ולע"ד דקאי אל בעל הבית דאף שעיקר ברכת המזון מתוקן ליתן שבח והודאה להש"י ולזה דקדקו שלא לומר בברכת הזימון נברך על המזון שאכלנו משלו כדי שלא יובן דר"ל לברך הב"ה וכמ"ש לעיל סי' קצ"ב מ"מ שאני הכא קודם התחלת ברכת המזון שבעל בית נותן כוס לברכה וכבר אמרו אורח מברך כדי שיברך לבעל הבית ורמיז גדולה מזו הוא מה שפירש"י כאן על מי שנותנים לו לברך ואינו מברך דנפיק ליה מדכתיב ואברכה מברכין ש"מ דעיקר שם ברכה קאי אברכת ב"ה מש"ה נמי נתפשט המנהג לומר לשון השייך אבשר ודם כיון דהברכה קאי אבעל הבית : (ח) **חטוף** ובריך פירש"י כשמושיטין כוס של ברכה הוי מחזר שיתנוהו לך ותברך והוא בסוף מסכת נזיר א"ל רב למייא בריה וכן א"ל רב הונא לבריה חטוף וברוך ובריך למימרא דמברך עדיף והתניא גדול העונה אמן יותר מן המברך תנאי היא דתניא אחד המברך וא' העונה אמן אלא שממהרין ליתן שכר למברך תחלה ע"כ ופירש"י חטוף כוס של ב"ה ובריך אתה אומר תנאי היא דאיכא למ"ד דעונה אמן משובח מן המברך ואיכא מ"ד דהמברך משובח מן העונה אמן נוטלין שכר אלא שממהרין ליתן שכר למברך תחלה לכך א"ל חטוף ובריך עכ"ל ועיין בסי' קכ"ד מ"ש על גדול העונה אמן יותר מן המברך :

סי' רב (א) **חוץ** מן היין כו' אף ע"ג דבפירות איירי הו"לך לומר חוץ מן היין משום שמברכין ג"כ עליו פרי וכיון דמיקרי פרי ה"א לברך עליו בפה"ע וק"ל : (ב) **בין** חי בין מבושל כתב הרא"ש בפ' כ"מ דף עט פ"ב וז"ל והר"ר אליעזר ממי"ץ הקשה היאך מברכין על היין בפה"ג הא לא מיקרי פירי לענין ביכורים דתניא בפ' השור והרוטב פרי אתה מביא ואי אתה מביא משקה הביא ענבים ודרכן מניין ת"ל תביא אלמא מי לאו יתורא דקרא הוה ממעטינן יין מפרי והתם נמי לא מרבה אלא הביא ענבים ודרכן אבל יין גמור לא אלמא לא איקרי פרי יש לומר דילפינן מערלה שנקרא יין פרי דתנן במסכת תרומות ומייתי לה בפרק השור והרוטב אין סופגין את הארבעים משום ערלה אלא על היוצא מן הזיתים ומן הענבים והתם יליף פרי מביכורים שמשקים הבאים מהם כמותם הילכך לענין בפ"ה נמי חשיב פרי ע"ש שהאריך : (ג) **בין** חי בין מבושל לאפוקי מרש"י ור"ש שכתבו דמברכין על יין מבושל שהכל : כל

חדושי הגהות

רא א מילתא דמסתבר הוא דיכול לומר כלום אמרו אורח מברך אלא משום תקנתא דידי א"א בתקנתא מהרל"ח עיין כתובות (פג.) : ב כ"ה גירסת רי"ף ורא"ש אבל בגמרא נקט רק רבי יוחנן לחודיה :
ברמזים

מברכין בפה"ע ובעודן בוסר (ד) כל זמן שלא הגיעו לכפול הלבן מברכין עליו בפה"א דכל דבר שגדל על האילן ואינו עיקר הפרי מברכין עליו בפה"א ומשהן כפול הלבן ואילך מברכין עליהן ב"פ העץ ואם הוא מסופק אם הוא כפול הלבן או לא מברך עליהן בפה"א דקי"ל בירך על פרי האילן בפה"א יצא: [א] ועל החרובין משישרשרו פי' שיראה בהם כמין שרשרות של חרובין מברך עליהן בפה"ע וקודם לכן בפה"א: ועל הזיתים משיניצו פירוש שגדל הנץ סביבם מברך עליהן בפה"ע וקודם לכן בפה"א ועל שאר האילנות משיוציאו פרי חשובין לברך עליהן בפה"ע (ס) ועל גרעיני הפרי כתב ר"י שמברכין עליהן בורא פה"ע דלענין ערלה חשיבי כפרי [ב] ורשב"א כתב שאין לברך עליהן בפה"ע דאדרבה לא חשיבי כפרי לענין ערלה אלא דמרבה להו מאת פריו את הטפל לפריו וא"א הרא"ש ז"ל כתב כר"י ובלבד שלא יהו מרים שנהנה באכילתן: שמן זית מברכין עליו בפה"ע ומוקמינא לה בחושש בגרונו שזו היא רפואתו שנותן שמן (ס"א ג' הרבה) (ו) לתוך אניגרון ובולעו דהשתא הוי ליה שמן עיקר אבל אי אכיל ליה ע"י פת הוה ליה פת עיקר ומברך על העיקר ופוטר הטפלה · ואי שתי ליה בעיניה אזוקי מזיק ליה ולא יברך עליו כלל · ופי' ה"ר יוסף לאו דוקא חושש בגרונו אלא

ובעודם בוסר כל זמן שלא הגיעו לכפול הלבן וכו' כר"פ כיצד מברכין (לו:) מייתי מתני' דפ"ד דמסכת שביעית מאימתי אין קוצצין באילנות בשביעית ב"ש אומרים כל האילן משיוציאו וב"ה אומרים החרובין משישרשרו והגפנים משיגרעו והזיתים משיניצו ושאר כל האילנות משיוציאו א"ר אסי הוא בוסר הוא כפול הלבן הוא גרוע וכתבו התוספות והרא"ש והרשב"א מכאן יש ללמוד שאין מברכין בפה"ע על הבוסר כשהוא פחות מכפול הלבן אבל מברך עליו בפה"א כמו קפריסין דאמרי' לעיל בפה"א וכתבו עוד הרא"ש והרשב"א כל האילן משיוציאו מיד חשוב הוא לברך בפה"ע וכ"כ הגהות בשם סמ"ג · ומשמע לרבינו שמ"ש ושאר כל האילנות משיוציאו היינו חוץ מחרובין וזתים דאם לא כן נמצא שפסקו הלכה כב"ש ויש לתמוה על רבינו ירוחם וגם על רבינו ברמזים שכתבו סתם ושאר כל האילנות משיוציאו א ולא חילקו בין חרובין וזתים לשאר אילנות "ב"ה ול"נ דאין ללמוד מדין שביעית לזתים וחרובים לענין ברכה דהא חרובין אפילו אחר שרשרו מרים הם ואינם ראויין לאכילה:

וסרי"ף והרמב"ם לא הזכירו דבר מכל זה: כתב רבינו ירוחם נובלות שהוא מין פרי ולא נגמר בשולו שהכל עכ"ל ב ולא דק שהרי אמרו בגמרא (שם מ:) לנובלות היינו בושלי כמרא ופירש"י בושלי כמרא כמו שרופי חמה שבשלם ושרפם החום ויבשו ותמרים הם עכ"ל ואם כן איגס ענין לשלא נגמרו בישולם עדיין:

ומ"ש רבינו ואם הוא מסופק אם הוא כפול הלבן וכו' כ"כ שם הרא"ש: ומ"ש דקי"ל בירך על פרי"ע בפה"א יצא משנה (שם) ויתבאר בסימן ר"י בס"ד: ועל גרעיני הפרי שם (לו:) מייתי ברייתא דתני דגרעינין חייבין בערלה וכתבו התוס' דטעמא משום דפרי נינהו ומכאן שיש לברך על הגרעינים של גודגדניות וגרעיני אפרסקין ושל תפוחים וכל מיני גרעינין של פירות בפה"ע וכ"כ המרדכי וגם הרא"ש כתב מכאן יש ללמוד על כל גרעיני פירות דמברכין עליהם בפה"ע בלבד שלא יהו מרים שיהא נהנה מהם וכ"כ הר"י והרשב"א חלק על זה כמו שכתב רבינו וכתב עוד ואדרבה בשל גודגדניות ואפרסקין שגרעיניהם מרים משמע דלא מברך בהו כלום ולא אדעת' דידהו נטעי להו כלל ואי ממתק להו על ידי האור מברך עלייהו שהכל ע"כ: שמן זית מברכין עליו וכו' ליה כר"פ כיצד מברכין בפה"ע ומוקמינן לה בחושש בגרונו וכו' עד אזוקי מזיק

נראה דהאידנא אין לברך על הענבים דאין אנו בקיאין בשיעורא דפול הלבן גם אין אנו בקיאין בשיעורא דענבים דגדלו עד גמר בישולן וכש"כ לעולם מברך בפה"א עד שיהי' גדול ביותר ע"כ · כתב רבינו ירוחם נובלות שהוא מין פרי ולא נגמר בישולו שהכל עכ"ל וכתב ב"י ולא דק שהרי אמרו בגמרא דנובלות היינו בושלי כמרא ופרש"י בושלי כמרא כמו שרופי חמה שבשלם ושרפ' החום ויבשו ותמרים הם עכ"ל וא"כ אינם ענין לשלא נגמרו בישולם עדיין עכ"ל ב"י ור"ל דבפרק כ"מ פליגי אמוראי מאי נובלות חד אמר בושלי כמרא וחד אמר תמרא דזיקא ופרכינן בשלמא מ"ד בושלא כמרא היינו דקאמר ת"ק דמברכין עלייהו שהכל ור' יהודה אמר כל שהוא מין קללה אין מברכין עליו אלא למ"ד תמרי דזיקא מאי מין קללה, ומשני אשארא פי' רש"י אחומץ וגובאי פליג ר' יהודה ותו פרכינן למ"ד תמרי דזיקא אמאי קאמר ת"ק מברך שהכל בפה"ע מבעי ליה לברוכי ואסיקנא אלא בנובלות סתמא כ"ע לא פליגי דבושלא כמרא נינהו כי פליגי בנובלות תמרה ולכן השיג ב"י על מ"ש ה"ר ירוחם בנובלות סתמא שהוא מין פירי שלא נגמר בישולו דליתא אלא בושלי כמרא נינהו ואני אומר דמ"ש ה"ר ירוחם לאו דידיה היא אלא מדברי הרב רבינו יונה שכך פי' שם במשנה וגם הוא מדברי הרמב"ם שכ"כ בפי' המשנה ונובלות הם הפירות אשר נפלו מן האילנות פגים קודם שיתבשלו ומ"ש ר"י כל שהוא מין קללה ר"ל המרבה והפירות אשר נפלו קודם בישול' עכ"ל וכ"כ בחבורו פ"ח הפת שעיפשה והיין שהקרי' ותבשיל שעבר' צורתו ,והנובל' שהן פגין וכו' וכ"כ רבינו לקמן סי' ר"ד ונראה דדעת הר' יונה והרמב"ם ורבינו היא דסתם נובלות פירוש פירות שנפלו פגין מן האילן ובהא כ"ע מודו דפליגי בה ת"ק ור' יהודה במתני' והא דקס"ד מעיקרא דפליגי אמוראי בנובלות דמתני' הכי פליגי חד אמר הך נובלות הוי כמו בושלא כמרא דפליגי בה ת"ק ור' יהודה כי היכא דפליגי בנובלות שהן פגין אבל בתמרי דזיקא לא פליגי ת"ק ור' יהודה אלא ד"ה דמברך עליו בפה"ע וחד אמר בתמרי דזיקא נמי פליגי ת"ק ור' יהודה ופריך אלא למ"ד תמרי דזיקא מאי מין קללה ומשני אשארא ופירושו לדעת הרמב"ם דאשאר נובלות שהן פגין וכן נובלות דבושלא כמרא קאר"י כל שהוא מין קללה אין מברכין ולא כפי' רש"י אשארא אחומץ וגובאי פליג ר"י ולא אנובלות דהא פשיטא דאנובלות נמי פליג ופרכינן תו דלמאי קאמר ת"ק תמרא דזיקא מברך עלייהו שהכל בפה"ע מבעי ליה לברוכי והסיקנא אלא וכו' כג"ל לפרש הסוגיא לדעת הר' יונה והרמב"ם ורבינו וע"פ דברי הרמב"ם כתב הר' ירוחם מה שכתב ולא דק ב"י בהשגתו על הר"י כ"ל:

ועל שאר האילנות משיוציאו פרי וכו' וז"ל מהר"ם בברכות שלו ושאר האילנות משיוציאו פרי שהן קטנים מאוד וחשוב הוא לברך עליו בפה"ע כאילו נגמר פריו עכ"ל וכ"כ הרשב"א אעפ"י שהן קטנים מאוד וכ"כ בתו' עכ"ל: שמן זית מברכין עליו בפה"ע וכו' כר"פ כיצד מברכין (סוף דף ל"ה) א"ר יוחנן שמן זית מברכין עליו בפה"ע ה"ד אילימא דקא שתי ליה מישתא אוזוקי מזיק ליה אלא דקאכיל ליה ע"י פת א"ה הויא ליה פת עיקר והוא טפל ותנן זה הכלל כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה אלא דקא שתה ע"י אניגרון (פי' מי סלקות) א"כ ה"ל אניגרון עיקר ושמן טפל ותנן זה הכלל וכו' הב"ע בחושש בגרונו דתניא החושש בגרונו לא יערענו בשמן תחלה בשבת אבל נותן שמן הרבה לתוך אניגרון ובולע פשיט' מהו דתימ' כיון דלרפואה קא מיכוין לא לבריך עליה כלל קמ"ל כיון דאית ליה הנאה מיניה בעי ברוכי:

ומ"ש רבינו אבל אי אכיל ליה ע"י פת ה"ל פת עיקר וכו' איכא למידק דלא אצטריך ליה לרבינו לפרש זה גבי שמן ופת דהלא כללא הוא דכל שהוא עיקר וכו' וכדלקמן בסי' ר"ב דאע"ג דבגמרא קאמר בקושיא אלא דאכיל ליה ע"י פת וכו' מ"מ רבינו שכותב פסקיו לא היה צריך לכתבו גבי שמן ופת יותר משאר כל הדברים וכך הקשה הר' יונה אדברי הרי"ף ולא תירץ כלום ונ"ל לתרץ דאתא לאורויי דאפי' בחושש בגרונו לא אמרי' דהשמן עיקר והפת טפל אפי' בשמן הרבה ופת מועט והכי מוכח בסוגיא מדקא מהדר לאוקומי להא דר' יוחנן בחושש בגרונו וקא שתי ליה ע"י אניגרון ולא מוקי ליה בחושש בגרונו וקאכיל ליה ע"י פת אלמא דלא אמרינן כלל דשמן עיקר בחושש בגרונו אא"כ דשתי ליה ע"י אניגרון אבל לא ע"י פת אפי' שמן הרבה ופת מועט והכי משמע לי מלשון הרי"ף דמפרש כך ע"ש אלא דלפי זה קשיא מ"ש הך דחושש בגרונו וקאכיל ליה לשמן ע"י פת אע"ג דאין כוונתו לאכול פת ואפ"ה הפת עיקר ובסימן רי"ב באוכל דג מליח ואין צריך לאכול פת אלא כדי שלא יזיק המלח בגרונו קאמר דהפת טפל וצ"ע ועיין במ"ש בזה בסי' רי"ב:

ומ"ש ופי' כר' יוסף לאו דוקא חושש בגרונו וכו' איכא לתמוה דבגמר' אסיקנ' להדיא דע"י אניגרון מברך שהכל אם אינו חושש בגרונו דהאניגרון עיקר וכמ"ש בה"ג והר' יוסף פסק כנגד הגמר' וי"ל דס"ל לה"ר יוסף דבגמרא לא קמיירי אלא בנותן שמן באניגרון כדרך שרגילין ליתן שמן מועט באניגרון התם הוא דהאניגרון עיקר ומברך שהכל אבל בנותן שמן הרבה יותר מהרגילות ה"ל שמן עיקר וכיון שההנה ממנו דאינו מזיקו כיון ששותהו ע"י אניגרון מברך עליו בפה"ע אלא דקשה מנ"ל לה"ר יוסף לפרש פי' זה בהלכה ודלמא באינו חושש בגרונו אניגרון עיקר ואפי' נותן שמן הרבה באניגרון וכמ"ש בה"ג וי"ל דהוה קשיא ליה לה"ר יוסף במאי דפריך בגמ' פשיטא הא ודאי כיון דאינו חושש בגרונו ושותהו ע"י אניגרון אינו מברך אלא שהכל א"כ איצטריך ליה לאשמועינן דבחושש בגרונו מברך בפה"ע דהשמן עיקר ולא אניגרון בע"כ דהכי פריך כיון דאפי' באינו חושש בגרונו מברך בפה"ע אם נותן בו שמן הרבה דהשמן עיקר א"כ כ"ש בחושש בגרונו דמכוין שיהא

פרישה

(ד) כל זמן שלא הגיעו לכפול הלבן כו' ופסק ב"י בש"ע דמתוך שלא ידוע לנו שיעור פול הלבן לעולם מברך עליו בפה"א עד שיהא גדול ביותר:

(ס) ועל גרעיני הפרי כו' פי' כל גרעינים בין של תפוחים בין של גודגניות או אפרסקין:

(ו) לתוך אניגרון פי' מיא דסילקא קורא אניגרון וכ"כ ר"ן דף כח ע"ב מדרבה

דרישה

למחול ואין להקשות הא פירש"י בפ' ראה על מ"ש השמר לך פן תעזוב את הלוי כל ימיך על אדמתך דדוקא כשהוא על אדמתו אסור לעזוב . אבל אם אינו על אדמת א"י אין מחויב ליתן ללוי י"ל דשאני כתינה דאין שישראל מחויב ליתן לו מתנת כהן מממונו אבל מ"מ שאר דברים אפשר שמן הראוי להקדימו · ואין להקשות ממעשה דר"ת והביאו הגהות מרדכי דגיטין סי' תס"א שיצק כהן מים על ידו והקשה לו תלמיד אחד שנינו בירושלמי המשתמש בכהונה מעל והשיב לו אין בהן קדושה בזמן הזה דקי"ל בגדיהן עליהן קדושה עליהן ואי לא לא · והקשה לו א"כ כל מיני קדושה לא ליעבד להו ושתיק ר"ת והשיב ר' פטר דהכי דיש בהן קדושה יכולין למחול כו' ע"ש · והנה לכאורה משמע ממעשה דר"ת ותשובתו דאין לכהן קדושה ואף אם יש להן לפ"ע ג"כ קדושה מ"מ יכולין למחול וזה ודאי אינו דהא בגמ' וכל הפוסקים איירי גם בזמן הזה שכהן קורא ראשון [צ"ל] דר"ת לא היה יכול להשיב והודה שלא עבד שפיר והשיב דקי"ל אין בגדיהן עליהן אין קדושה עליהן היינו שאינו מוחיל עליו אבל מ"מ מחויבין לכבדו על שבא ר' פטר והשיב דלא יאונה לצדיק כל און ור"ת לא עבר מפני שהכהן שיצק על ידו מחל על כבודו וק"ל:

סי' רב [א] ועל החרובין משישרשרו כו' עיין בב"י מ"ש ז"ל ומשמע לרבינו שמ"ש ושאר כל האילנות משיוציאו כו' עד דאל"כ נמצא שפסקו כב"ש עיין בהרא"ש דבדברי הרא"ש מוכח להדיא כן ואין צריכין לדייק זה שאל"כ נמצא דהלכה כב"ש דהא הרא"ש כתב בפלוגתא דב"ש וב"ה וכתב בשם ב"פ כל אילוקי דענבים וזיתים וחרובין ומ"ש אא"כ מכאן יש ללמוד שאין מברכין בפה"ע על הבוסר כשהוא פחות מכפול הלבן ולא כ"כ ג"כ אזיתים וחרובין כל א' לפי דברי ב"ה היינו טעמא משום דזה לא הוצרך לומר דמשילא נלמד שדין גפנים ופי' דין גפנים משום דאדברי רב אסי קאי והוא בא לפרש דשיעור משיגרעו דאמר בית הילל לא נודע פירושו ופירשו רב אסי דהיא בוסר ושיעורו כפול הלבן וע"ז כתבו הרא"ש וסתום' דהוא ג"כ שיעור ברכת פרי הגפן · והא דאיים הרא"ש מסיק וכתב ז"ל ושאר האילנות כו' משיוציאו ולא כתב ושאר כל האילנות כל' ב"ש וב"ה הכ"ל אלא ודאי שהרא"ש דקדק לכתוב כן משום דקאי אשאר אילנות חוץ מזיתים ומרובים הנ"ל · וב"ה שאמרו כל אילנות משום שבדברים' ליכא למיטעי דהא פרט בהדיא לזיתים ומרובין שיעור אחר וק"ל · ומ"ש ב"י ויש לתמוה על ר' ירוחם ורבינו ברמזים שכתבו סתם כו' ר"ל בשלמא הרא"ש איכא למימר שסמך אדברי ב"ה שהביא לפני זה אבל הם לא הביאו וסתמו וכתבו ושאר כל אילנות כו' . ובאמת על סרמזים שבידינו הוא קיצור פסקי הרא"ש ליכא לתמוה דבהדיא כתוב בהן דין זתים משיניצו ומרובין משישרשו אלא שארבינו ירוחם יש לתמוה ואין בידי זכות ללמד עליו ודו"ק:

[ב] ורשב"א כתב שאין לברך עליהן בפה"ע ובפה"א יש לברך וכשהן מרים ס"ל דלא יברך כלום ואי ממתק לאו ע"י האור ס"ל דיברך עליהן שהכל ומ"ש הרא"ש כיון שאינם מרים מברך עליהן בפה"ע גם כשהן מרים וממתיקים ע"י האש ס"ל דמברך עליהן בפה"ע כיון שהן גוף הפרי דומיא דשקדים המרים בסמוך והוה כפירות שאינן נאכלין כשהן חיין וכיון ונאכלין כשהן מבושלין דמברך עליהן עיקר הברכה:

חדושי הגהות

רב א ברמזים (דהיינו קיצור פסקי הרא"ש) שלפנינו כתוב בהדיא דין זתים משיניצו והחרובין משישרשרו : ב הט"ז בסימן ר"ד סק"ג הרבה לתמוה על הב"י מה שהשיג טפי על הר' ירוחם מעל הטור בסי' ר"ד שכתב ג"כ נובלות הוא מין תמרים שאין מתבשלין על האילן והאריך שם ליישב דעת הרי"ו ע"ש . והנה יש לתמוה שכ"כ הט"ז להקשות משמיה דנפשיה והדברים מבוארים בד"מ לקמן סי' ר"ד ובמ"ש ליישב דעת הרי"ו שהגמרא מסיק דלמ"ד תמרי דזיקא א"ש ולכן פסקו כמ"ד תמרי דזיקא ותמה בזה על הב"י שכתב כמ"ד בושלי כמרא ולפענ"ד המעיין שם בסוגיא יראה דהך לישנא בתרא היינו על נובלות תמרי דתנן בדמאי אבל נובלות סתם וודאי אסיקנא דהיינו בושלי כמרא וכמ"ש הב"י . ובמה שתמה בתחלה על הב"י וכן תמהו כל הפוסקים והניחו הדבר בצ"ע כתב אחי הגדול החכם המופלג מוהרר מיכאל שמעון נר"ו ליישב דעת הב"י בטוב טעם דוודאי הך בושלי כמרא שפירש שהם תמרים שבשלם ושרפם החום היינו לפי שפירות אלו לא יתבשלו ע"י האילן לעולם רק ע"י שריפת החום וזהו בישולם מעתה יפה כיון הב"י שלא הקשה על הטור די"ל מ"ש הטור מין תמרים שאין מתבשלים על האילן ר"ל דוודאי נתבשלו כבר ע"י האור אלא שהם ממין תמרים שלא יתבשלו על ידי האילן רק ע"י האור וזהו ממש בושלי כמרא שאמרו בגמרא משא"כ לדברי הרי"ו שכתב סתם פרי שלא נגמר בישולו משמע שעדיין לא נגמר בישולו ע"ז שפיר הקשה הב"י שאין זה ענין לבושלי כמרא : ג הב"ח האריך בזה

אלא אורחא דמלתא נקט וה"ה נמי אם אינו חושש בגרונו אם נותן שמן הרבה לתוך אניגרון מברך עליו שהרי נהנה ממנו אבל בה"ג כתב שאין לו לברך אלא אי כיבן ליה חינכיה דמיכוין לרפואה ומיתהני מיניה אבל ליכא רפואה אפילו נותן שמן הרבה הוי אניגרון עיקר ואין לו לברך על השמן וכן כ' הר"ם מרוטנבורק וכ"כ הרמב"ם ז"ל אם שתה אותו לבדו או שלא היה חושש בגרונו מברך עליו שהכל ואין נראה מה שכתב שאם שתה אותו לבדו שיברך עליו ד דקאמרי' בגמרא אי דשתייה בעיניה אזוקי מזיק ליה פי' ולא יברך עליו כלל ויותר נראה סברא ראשונה לברך אף כשאינו חושש דכיון שהוא נהנה למה לא יברך (ז) אדרבה יותר פשוט הוא שצריך לברך עליו כשאינו לרפואה מכשהיא לרפואה : שקדים המרים קטנים בפה"ע (ח) גדולים ולא כלום דאזוקי מזיקי ליה ואם מתקן ע"י האור או על ידי ד"א מברך בפה"ע : צלף והוא מין אילן שעליו ראויין לאכילה (ט) ויש בעליו כמין תמרות וגם הן ראויין לאכילה על העלין והתמרות בפה"א שאינן עיקר הפרי על האביונות שהן עיקר הפרי בפה"ע (י) ועל (יא) הקפריסין שגדלין ג"כ עליו לה"ג ולרב אלפס מברכים עלייהו בפה"א והראב"ד כתב בפה"ע וכ"כ א"א הרא"ש ז"ל [ג] וכיון דאיכא פלוגתא דרבוותא טוב לברך עליהן בפה"א לצאת ידי ספק דתנן בירך על פרי העץ בפה"א יצא : תמרים שכתשן קצת ואינן מרוסקין לגמרי בפה"ע : (יב) ועל

דבש

ב"ח

סיהא לו שתיית השמן רפואה לגרונו פשיטא דהשמן עיקר אפי' לא נתן בו שמן הרבה אלא כמו שרגילות ליתן שמן באניגרון מ"מ כיון שאינו שותהו אלא בשביל השמן פשיט' דהשמן עיקר ומברך עליו בפה"ע ומשני הא ודאי דכשחייב לברך עליו צריך לברך בפה"ע דשמן הוא העיקר אלא דס"ד כיון דלא היה שותהו לאניגרון זה עכשיו אלא לרפואת גרונו שותהו לא צריך עליה כלל קמ"ל דצריך לברך עליו כיון שנהנה ממנו וכיון שצריך לברך פשיטא היא דצריך לברך בפה"ע · ועדיין צריך ליישב לבה"ג מאי פריך בגמרא פשיטא הא לאו פשיט' היא כיון דלא חושש בגרונו אינו מברך אלא שהכל אצטריך לאשמועינן דבחושש בגרונו צריך לברך בפה"ע ונראה דהכי פריך דכיון דלא אצטריך ליה לרבי יוחנן למימר דבאינו חושש בגרונו ושותהו לשמן ע"י אניגרון דמברך שהכל משום דפשיט' היא דבתר העיקר דמכוון אליו השותהו אזלי' א"כ ה"ה בחושש בגרונו נמי פשיטא היא דמברך בפה"ע כיון דהעיקר דמכוון אליו הוא השמן דאמאי פשיט' הך טפי מהא ומשני ודאי פשיטא הוא דכשחייב לברך בחושש בגרונו דמברך בפה"ע אלא דס"ד כיון דלרפואה הוא דא"צ לברך כלל קמ"ל וכדפי' ונראה דלמסקנא בחושש בגרונו דשמן הוא העיקר לרפואת גרונו אפי' לא נתן באניגרון אלא שמן מועט כמו שהוא הרגילות נמי מברך בפה"ע בין לה"ר יוסף בין לבה"ג ומשום הכי כתב רבינו בתחלה בסתם ומוקים לה בחושש בגרונו שזו היא רפואתו שנותן שמן לתוך אניגרון ובולעו וכו' ולא כתב שנותן שמן הרבה דאפילו בנותן שמן מועט מברך בפה"ע לדברי הכל כדפי' אלא דהר' יוסף כתב דבאינו חושש בגרונו ונתן שמן הרבה מברך ג"כ בפה"ע דהשמן הוא העיקר ואינו מברך שהכל אלא בנותן בו שמן מועט כמו שהוא הרגילות דאז אניגרון עיקר ולבה"ג אין לחלק אלא בין חושש בגרונו לאינו חושש דבאינו חושש אפי' נותן בו שמן הרבה מברך שהכל ובחושש אפי' בנותן שמן מועט כמו שהוא הרגילות מברך בפה"ע וכ"כ הרמב"ם ברפ"ח בסתם דבחושש מברך בפה"ע ולא כתב שמן הרבה והא דתניא החושש בגרונו לא יערענו תחלה בשבת בשמן אבל נותן שמן הרבה לתוך אניגרון ובולע התם אתא לאורויי רבותא דאפי' בנותן שמן הרבה לא אסרי' ליה בשבת מטעמא דמחזי כרפואה אבל לענין ברכה אפי' בשמן מועט מברך בפה"ע דכיון דחושש בגרונו השמן הוא העיקר ויש ספרי רבינו שכתוב בהן שזו היא רפואתו שנותן שמן הרבה לתוך אניגרון וכ"ל דט"ס הוא וצריך להעביר הקולמס על תיבת הרבה ודו"ק ולענין הלכה נקטינן כבה"ג :

ומ"ש בשם הרמב"ם דבשתה שמן לבדו מברך עליו שהכל טעמא דמפרש הא דקאמר בגמרא אילימא דקשתי לה משתא אזוקי מזיק ליה ה"פ ואם כן אמאי קא"ר יוחנן דמברך עליו בורא פרי העץ אבל הא פשיטא היא כיון דנהנה בשעה דקא שתי ליה דצריך לברך שהכל דלא גרע שמן מחומץ דאזוקי נמי מזיק ליה וצריך לברך עליו שהכל וכ"כ הר' יונה גבי חומץ דלענין ברכה צריך לברך אף על גב דמזיק ליה ומביאו ב"י בסי' ר"ד והיא דעת הרמב"ם שכתב בפ"ח בסתם דעל החומץ מברך שהכל דמשמע חומץ גמור שאינו מעורב במים דלא כדעת רבינו בסי' ר"ד דאינו מברך כלום על החומץ אם אינו מעורב במים ולטעמיה אזיל דבשמן נמי אינו מברך כלל אם שותהו בעיניה ואין כך דעת הרמב"ם לא בשמן ולא בחומץ וא"ת ומ"ש משקדים המרים דגדולים אין מברך עליהם כלל משום דאזוקי מזיק ליה ויש לומר דשמן זית שאני דבשעה ששותהו נהנה ממנו אף על גב דמזיק ליה בסוף חייב לברך על מה שנהנה בשעת שתייה מה שאין כן בשקדים דכיון דבשעת אכילה אינו נהנה דמרים הם ולבסוף נמי אזוקי מזיק ליה אין מברך כלל וה"א להדיא בגמרא (דף לו) אקימחא דשערי דקאמר שמואל דמברך שהכל ודאיתי נמי שהכל אלא דשערי אצטריכא ליה מה"ד דשערי הואיל וקשה לקוקאייני לא לבריך עליה כלל קמ"ל כיון דאית ליה הנאה מיניה בעי ברוכי אלמא אע"ג דאזוקי מזיק ליה לבסוף אפ"ה כיון דאית ליה הנאה מיניה בשעת אכילה מברך עליה שהכל ומכאן ראיה לדברי הרמב"ם בחומץ ושמן זית דמברך עליהם שהכל אע"ג דאזוקי מזיק ליה ודו"ק · ולענין הלכה ספק ברכות להקל ובשמן בעינו אינו מברך עליו כלל : **שקדים** המרים וכו' ה"א ר"פ בכל מערבין (דף כ"ח) וספ"ק דחולין (דף כ"ה) לגבי מעשר וה"ה לגבי ברכה וכן כתב הרא"ש ריש פרק כיצד מברכין : **צלף** וכו' הכי נקטינן כהכרעת רבינו : **תמרים** שכתשן קצת וכו' בפרק כ"מ (דף ל"ח) והילכתא תמרי ועבדינהו טרימא מברכין עלייהו בפה"ע מ"ט במילתייהו קיימי כדמעיקרא ופרש"י ושם טרימא כל דבר הכתוש קצת ואינו מרוסק עכ"ל משמע דאי מרוסק לגמרי לאו במילתייהו קיימי ואין מברכין עליו בפה"ע מיהו נראה דצריך לברך עליו בפה"א ולא דמי לדבש תמרים דמברך עליו שהכל דהתם זיעא בעלמא הוא כדאמר בגמרא ואינו פרי לברך עליו לא בפה"ע ולא בפה"א אבל תמרים מרוסקין

גוף

ב"י

מברכין (לה:) : **ומ"ש** רבינו וכ"כ הרמב"ם שאם שתה אותו לבדו וכו' כלומר גם הרמב"ם הסכים לדברי בה"ג והר"מ מרוטנבורק שסוברים שאם אינו מתכוין לרפואה אינו מברך על השמן שהרי כתב שאם לא היה חושש בגרונו מברך שהכל כלומר מברך על האניגרון שהכל ופוטר את השמן ועל מ"ש שאם שתה אותו לבדו מברך עליו כתב רבינו שאינו נראה ובאמת כי לכאורה בדין יש לרבינו לתמוה עליו דהא אמרינן בגמרא אי דשתייה בעיניה אזוקי מזיק משמע ודאי דהיינו לומר דכיון דמזיק הוא אין לברך עליו כלל וכ"כ בהדיא הרי"ף וגם ההגהות כתבו בשם הר"ס דאין מברכין עליו כלל דאזוקי מזיק ליה :

ומ"ש רבינו ויותר נראה סברא ראשונה וכו' כלומר שמה שהסכימו בו בה"ג והר"ס והרמב"ם שאם אינו חושש בגרונו אינו מברך על השמן אינו נראה ויותר נרא' סברא ראשונה שהיא סברת ה"ר יוסף שאפילו אינו חושש בגרונו אם נותן שמן הרבה לתוך אניגרון מברך על השמן דכיון שהוא נהנה מן השמן למה לא יברך עליו אדרב' יותר פשוט הוא שצריך לברך עליו מכשהוא לרפואה ומיהו מתוך דברי הרשב"א נתיישב זה שכ' דכל ששותהו ע"י אניגרון ומתכוין בו לרפואה מברך עליו בפה"ע דה"ל שמן עיקר וכל שאין מתכוין לרפוא' אלא לאכילה הוה לי' אניגרון עיקר ואינו מברך אלא על האניגרון (א):

שקדים המרים קטנים בפה"ע גדולים ולא כלום וכו' כ"כ ה"ר יונה והרא"ש והרשב"א בר"פ כיצד מברכין בשם בה"ג וטעמא דמילתא דכשהם קטנים עיקר אכילתם היא הקליפה ואינה מרה וכשהם גדולים עיקר אכילתם הוא מה שבפנים והוא מר ודין שקדים המתוקים הוי איפכא דבקטנותן מברך שהכל וכשהם גדולים מברך בפה"ע וכמו שיתבאר בסי' ר"ד ואע"פ שהרא"ש מגמגם לומר דשקדים המרים קטנים מברכין עליהם שהכל דבריו נוטים לומר שמברכין עליהם בפה"ע ולכן סתם רבי' וכתב מברכין עליהם בפה"ע : **ומ"ש** ואם מתקן ע"י האור או ע"י ד"א מברך בפה"ע כ"כ שם הר"י והרא"ש ז"ל : **צלף** והוא מין אילן שעליו ראוים לאכילה וכו' בר"פ כיצד מברכין (לו.) א"ר יהודה אמר רב צלף של ערלה בחוצה לארץ זורק את האביונות ואוכל את הקפריסין למימרא דאביונות פירא וקפריסין לאו פירא ורמינהי על מיני נצפה על העלין ועל התמרות אומר בפה"א ועל האביונות ועל הקפריסין אומר בפה"ע הוא דאמר כרבי עקיבא דתנן ר' אליעזר אומר צלף מתעשר תמרות ואביונות וקפריסין ר"ע אומר אין מתעשר אלא אביונות בלבד מפני שהוא פרי · ופירש"י מיני נצפה . הוא צלף לפי שגדלים בו כמה מיני אכילה קרי ליה מיני : תמרות . בתוך העלים גדלים כמין תמרות בולטין בעלה כמו בעלין של ערבה : אביונות · הוא הפרי : קפריסין . היא קליפה גדולה שסביבות הפרי כעין קליפה שגדלה סביב אגוזים דקים . ואיתא תו בגמ' (שם) רבינא אשכחיה למר בר רב אשי דקא זריק אביונות וקא אכיל קפריסין וכתב הרי"ף על זה ו והלכתא הכי ומדלגבי ערלה לאו פרי הו' גבי ברכ' נמי לאו פרי ולא מברכין עלויה בפה"ע אלא בפה"א וכתב הרא"ש עליו ול"נ דמשמע דהא דאכיל מר בר רב אשי קפריסין לאו אלא משום דהלכה כר"ע אלא משום דמיקל בארץ הלכה כמותו בח"ל וכיון דבא"י פירא היא לענין ברכה נמי פירא הוא ואין חילוק בברכה בין בח"ל בין בא"י וקי"ל כההיא ברייתא דעיקר היא דפרכינן מינה לרב לעיל ומשמע דרב ס"ל כוותיה אלא דמיקל כר"ע בח"ל וכ"כ התוספות אבל דעת הרשב"א כהרי"ף וכן דעת הרמב"ם בפ"ח :

תמרים שכתשן קצת וכו' שם (לח.) והלכתא תמרי ועבדינהו טרימא מברכין עלייהו בפה"ע מאי טעמא במילתייהו קיימי כדמעיקרא ופירש רש"י טרימא דבר הכתוש קצת ואינו מרוסק ומשמע מדבריו שאם היה מרוסק לגמרי אין מברכין עליו בפה"ע וכ"כ מדברי רבינו וכ"כ בת"ה סי' כ"ט אבל הרמב"ם כתב תמרים שמיעכן ביד והוציא גרעיני' שלהם ועשאם כמו עיסה מברך עליהם תחלה בפה"ע ולבסוף ברכה אחת מעין ג' וכתבו רבינו בסמוך וכ' דאפשר שגם ר"י מודה להרמב"ם : **ועל** דבש שזב מהם שהכל שם האי דובשא דתמרי מברכין עילויה שהכל וכתבו

התוס'

דרכי משה

רב (א) ולא ידעתי למה תלה הדבר ברשב"א הלא בה"ג כתבו כמ"ש הטור בשמו ובאמת ה שיש לתמוה על דברי רבינו בעל הטור על מ"ש כיון שנהנה למה לא יברך כו' דזה לא קאמרי

דרישה

[ג] **וכיון** דאיכא פלוגתא דרבוותא טוב לברך עליהן בפה"א עיין באשר"י וב"י הביאו שסתר הרא"ש ראיית הרי"ף בתשובה נולכת מ"מ לא הכריע רבינו כדברי הרא"ש אביו מפני רבים החולקים שבה"ג והרמב"ם והרשב"א הסכימו עם הרי"ף וב"י הביאן ע"ש : ואפשר

פרישה

(ז) **אדרבה** יותר פשוט כו' אבל הרשב"א מפרש דכשהוא לרפואה השמן עיקר לכך מברכין עליו ב"פ העץ אבל כשאינו לרפואה האניגרון עיקר ומברכין עליו שהכל עכ"ל ב"י ויש לתמוה מה מפורש בדברי הרשב"א יותר ממ"ש רבינו גופא לעיל בשם ה"ג דכתב ג"כ דאין לברך אא"כ מכוין לרפואה ואי ליכא רפואה הוי אניגרון עיקר · וכן תמה ג"כ בד"מ על ב"י ומסיק וכתב וז"ל ובאמת שיש לתמוה אדברי רבינו בעל הטור על מ"ש כיון שנהנה למה לא יברך כו' דזה לא קאמרי המחלקים עליו אלא אמרו שאינו מברך על השמן מטעם שהאניגרון הוא עיקר ולכן נראה לענין הלכתא כדברי ה"ג והר"ן והרמב"ם עכ"ל ועוד אמאי כתב רבינו דיותר נראה סברא ראשונה דכיון שהוא נהנה וכו' הא כבר כתב בה"ג דאניגרון עיקר מטעם דלא לרפואה היא ויש ליישב בדוחק דמשום דמלשון ה"ג משמע דכשיש רפואה מתהני מיניה ומש"ה מברכין על השמן וכשאין רפואה אין הנאה בשתייתו ולכך אין מברכין עליו ולכן כתב רבינו עליו דזה נהנה דהא עכ"פ נהנה מהשמן ומסתברא דיותר יש לברך מהנאה בלא רפואה אבל בדברי הרשב"א מפורש דלע"ג דיש הנאה מהשמן אפילו בלא רפואה מ"מ האניגרון עיקר וק"ל · ועיין בגמרא דף ל"ח דמשמע שם דיש חילוק בין אם השמן הרבה או לא ולפי זה אפשר ליישב ג"כ קושיא הנ"ל ודו"ק : (ח) **גדולים** ולא כלום וטעמא דמילתא דכשהן קטנים עיקר אכילתן היא הקליפה ואינה מרה וכשהן גדולים עיקר אכילתן הוא מה שבפנים והוא מר וכשהן מתוקים הוא להיפך כמ"ש לקמן בסי' ר"ד : (ט) **ויש** בעליו כמין תמרות כו' פירש"י בולטין בעלה כמין תמרות כמו בעלין של ערבה : (י) **ועל** הקפריסין שגדלין ג"כ עליו וכו' הוא קליפה גדולה שסביבות הפרי כעין קליפה שגדלה סביב אגוזים דקים : (יא) **הקפריסין** שגדלין ג"כ עליו אפשר שדקדק וכתב רבינו עליו דר"ל על הפרי כמו שפירש"י וק"ל : (יב) **ועל** דבש הזב מהן ר"ל אפילו זב מהן וכ"ש אם יוצא ע"י כתישה · ב"י ולפעד"כ

חדושי הגהות

בזה למחוק תיבת הרבה והט"ז סק"ב קיים הנוסחא על נכון : ד הב"ח יישב דברי הרמב"ם שהוא מפרש מ"ש בגמרא אי דשתי אזוקי מזיק ליה אין כוונתם שלא לברך כלל דלמה לא יברך כיון שנהנה ממנו הרי אמרו שם בגמרא בקמחא דשערי דה"א דלא נברך עלה כיון שקשה לקוקיאני קמ"ל כיון שנהנה ממנו שיברך שהכל וכן בחומץ כתב הרמב"ם שיברך שהכל ולא חילק בין אם שתאו חי אע"ג דאזוקי מזיק ליה יברך כיון שנהנה ממנו והר"י כ"כ בהדיא גבי חומץ הביאו הב"י בסימן ר"ד וא"כ ה"ה הכא ודאי צריך לברך על השמן אלא עיקר קושית הגמרא אי דשתי אזוקי מזיק ליה ואין לברך בפה"ע אלא שהכל ולפ"ז שפיר פסק הרמב"ם שאם שתאו לבדו יברך שהכל : ה הדרישה יישב דברי הטור על נכון ע"ש : ו הך והילכתא איתא בש"ס שלפנינו והב"י הביא הדברים בשם הרי"ף והשיג עליהם ומצאתי בהרא"ש על הך והילכתא שלא מן הגמרא הוא זה רק גירסת בה"ג הוא :

אין

דבש הזב מהן שהכל ובה"ג כתב דוקא שעירב בו מים (יג) אבל אם הוא בעיניה בפה"ע ורבי' יצחק לא היה מחלק והרמב"ם ז"ל כתב דבש תמרים שהכל (יד) (טו) (טז) אבל תמרים שמיעכן ביד והוציא מהן גרעיניהן ועשה מהן עיסה מברך עליהן בפה"ע ולסוף ברכה אח' מעין ג' [ד] ואפשר שגם רבי' יצחק מודה בזה הענין כיון שהם בעין חשובים כעיקר הפרי (יז) לדברי הכל וכל מיני פירות מברכין על משקין היוצאין מהן שהכל חוץ מהיוצא מהענבים והשמן (יח) אבל סופי ענבים שאין מתבשלין לעולם משקין היוצאין מהן (יט) כשאר מיני פירות לברך עליהם שהכל וכ' הר"מ מרוטנבורק שמברכין עליו ועל היוצא ממנו שהכל ונ"ל שמברכין עליו בפה"א כמו על הבוסר : ואם בשל הפרי ונכנס טעם הפרי במים כתב הרשב"א שמברך עליו שהכל וא"א הרא"ש ז"ל כתב אפשר אם בשלו ונכנס טעמו במים (כ) מברך עליו בורא פה"ע : כל הפירות שטובים חיין ומבושלים כגון תפוחים ואגסים וביוצא בהן בין חיין בין

התוספות מברכין עליו שהכל וכן משקין מכל מיני פירות בר מתירוש ויצהר כדאמרינן גבי ערלה ולאפוקי מה"ג שפירשו דמיירי שנתן לתוכו מים וגם ה"ר יונה כתב כדברי התוס' וגם הרא"ש כתב דל"ל ליה דברי ה"ג ואח"כ כתב ואפשר דטעמא דגאון משום דבקרא כתיב ודבש ולא כתיב תמרים וא"כ קרא איירי בדבש הזב מאליו מן התמרים ובכלל ז' המינין הוא ומברך עליו בפה"ע וברכה אחת מעין ג' ולא דמי ליוצא מן הרימונים ומן התאני' ויין תפוחי' דהני יוצאים ע"י כתישה וסחיטה אבל הזב מאליו מן התמרי' היינו דבש האמור בפסוק ע"כ וכיוצא בזה כתב הרשב"א. אבל הרמב"ם כתב בפ"ח דבש תמרים מברך עליו שהכל ולא חילק כלל ונראה שדייק רבינו לכתוב ועל דבש הזב מהם שהכל לומר דאפי' בזב מברך שהכל וכ"ש ביוצא ע"י כתישה ובהגהת אשיר"י כתב שי"א שמברך על דבש תמרים בפה"א וכל הפוסקים חולקים על סברא זו : וכל מיני פירות מברכין על משקין היוצאים מהם שהכל שם אמאי דאמרינן דמברכין אדובשא דתמרי שהכל משום דזיעה בעלמא הוא אמרינן כמאן כי האי תנא דתניא דבש תמרים ויין תפוחים וחומץ ספוניות ושאר מי פירות של תרומה ר' אליעזר מחייב קרן וחומש ור' יהושע פוטר ופירש"י וחומץ ספוניות סופי ענבים שאין מתבשלין לעולם ועושין מהם חומץ ור' יהושע פוטר דזיעה בעלמא הוא ואין שם תרומה חל עליו ואין לך פרי הניתן למשקה אלא זתים וענבי' בלבד והיינו כמר בר רב אשי וכ"פ הרמב"ם בפ"ח ואע"פ שכתב בהגהת אשירי דאפש' דמברכין בפה"א כל הפוסקים חולקים עליו : ואם בשל הפרי ונכנס טעם הפרי במים כתב הרשב"א שמברך עליו שהכל ז"ל בפ' כיצד מברכין ואי שלקי להו לתמרי ונפיק מינייהו דובשא דרך בישול מי מברכינן עליו בפה"ע אלמא משמע דטעמא קא דרשינן דכיון דלא חייל שם תרומה אסחיטת פירות לבד מיין ושמן ש"מ דלא חשיב משקה אלא זיעה בעלמא ולא דמי למיא דשלקי ומיא דשיבתא דהנהו כיון דרוב אכילתן הוא ע"י שליקה מי שלקתן כמותן הא כל מידי דלית דרכיה למשלקי' ולא למסחט אלא למיכליה בעיניה בהנהו לא אמרינן שיהא מימיהן כהן . והרא"ש כתב שם אמאי דאמרינן (לט.) מיא דכולהו שילקי כשילקי ומברכין עלייהו בפה"א אע"פ שאין בו כי אם המרק וטעם הירקות מברך עליהם כמו שמברך על הירקות עצמן ולא דמי למי פירות דאמרינן לעיל דזיעה בעלמא הוא לפי שמשקה אין לו טעם הפרי ואפשר שאם בישל הפרי ונכנס טעם הפרי במים מברך עליהם בפה"ע ע"כ ונ"ל דהא דמיא דשליקי כשליקי בין בבשלם במים ולא בשלם אם נתנו טעם במים מברך עליהם בפה"ע : ומכאן דלדעת הרא"ש מי שריית צמוקים ותאנים או בישולם מספקא לן אם יש להם דין הפרי עצמו לענין ברכה אע"ג דלענין ברכה ראשונה לא נפקא לן מידי דהא תנן על כולם אם אמר שהכל יצא נפקא מינה לענין ברכה אחרונה שאם יש להם דין הפרי עצמו מברך ברכה אחת מעין ג' ואם אין להם דין הפרי עצמו מברך עליהם בורא נפשות רבות . ולכך ירא שמים הרוצה לשתות מהם אל ישתה אלא בתוך הסעודה דברה"מ פוטרת ברכה של אחריהם בין שתהיה מעין ג' בין שתהיה בורא נפשות או יאכל פרי מז' מינים וישתה מים ג"כ כדי שיצטרך לברך אח"כ ברכה אחת מעין ג' ובורא נפשות וממה נפשך יוצא ידי חובת מי הצמוקים או התאנים אבל אין תקנה ע"י שישתה יין ויברך אחריו ברכה אחת מעין ג' ויוסיף בה העץ ועל פרי העץ שאע"פ שבתוס' זה אינו מזכיר שם ומלכות אין לו לעשות כן וכמו שכתוב בת"ה סימן ל' והא דמי צמוקים שוים למי תאנים דוקא כשהצמוקים מעורבים עם המים הא אם נמשכו המים מהצמוקים ה"ל יין ומברך עליו בפה"ג : כל הפירות שטובים חיים ומבושלים וכו' בפרק כיצד מברכין (שם) איבעיא כל

גוף הפרי הן לא הורדו מברכת פה"ע אלא מעלה אחת וכ"כ בהגהת אשיר"י דלמהר"ם מקיים פי' בה"ג בדובשא דתמרי דאינו מברך עליו שהכל אלא כשנתן בו מים דאם היה דבש בעינו אין סברא להוריד אותו משני מעלות וראיה משלקות דאם בתחלה בפה"א שלקן שהכל גם כאן בתמרים שבתחלה בפה"ע אם נשתנו לגריעותא מברך בפה"א וביין תפוחים נמי לא קאמר תלמודא אלא דאינו קרוי פרי לגבי תרומה אבל יכול להיות שגם על יין תפוחי' מברך בפה"א שלא תורידנו ב' מעלות וכ"כ בהגהת אשיר"י פרק כיצד מברכין משם הא"ז ולפ"ז נראה דתמרים המרוסקים לגמרי דמברך בפה"א לפרש"י אבל ב"י כתב דכל הפוסקים חולקים על סברא זו ולא ידעתי למה כ"כ . ואיכא להקשות בדברי רבינו דמתחל' הביא פרש"י דמרוסקין קצת בפה"ע דשמעינן מינה במרוסקין לגמרי מברך בפה"א או שהכל וכ"כ ב"י שכן נראה מדברי רבינו ושכ"כ בתרומת הדשן סי' כ"ט ואח"כ הביא דברי הרמב"ם שחולק על זה בעשה מהן עיסה דהיינו מרוסקין לגמרי דמברך עליהם בפה"ע ונראה דכך היא הגהע' בדברי רבינו דתחלה כתב תמרים שכתשן קצת בפה"ע וכתב כך בסתם ולא בשם פרש"י משום דהא ליכא מאן דפליג אפרש"י דבאין מרוסקין לגמרי דמברך בפה"ע ועל דבש הזב מהן כתב דפליגי בה בה"ג ור"י ואח"כ הביא דברי הרמב"ם דבש תמרים שהכל אבל תמרים שמיעכן וכו' כלו' בדבש בעיניה ס"ל להרמב"ם כר"י שהכל ובתמרים המרוסקין לגמרי חולק אפרש"י וס"ל דמברך נמי בפה"ע ואפשר דגם ר"י מודה בזה דכיון שהן בעין חשובים כעיקרי הפרי לדברי הכל כלומר אפי' לר"י אבל ודאי דרש"י חולק על זה ולא הביא רבינו דעת רש"י בזה משום דס"ל דדבריו דחוין מקמי הרמב"ם ור"י ולענין הלכה נרא' דבפלוגת' דרבותא יש לברך אתמרים מרוסקים לגמרי בפה"א וכן בפאוו"דלא העשוי' מגודגניות שקורין פלוימ"ן או ווייכסלי"ן כשהן מבושלין ומרוסקין לגמרי דיש לברך עליהן בפה"א ודלא כהרמב"ם וב"י דפסק בש"ע כמותו לברך עליהן בפה"ע אבל מהרא"י בת"ה סי' כ"ט תופס דעה שלישית ופסק לברך עליהם שהכל נסמך על מה שמצא בהאשיר"י קטן בהדי' דתמרי' מרוסקי' לגמרי מברך עליהם שהכל וה"ה גודגניות וכך משמע בתשובת מהרי"ק שורש מ"ג ע"ש וכך נוהגין העולם והנח להם לישראל וכו' אבל המדקדק במעשיו יברך עליהן לכתחלה בפה"א ואם בירך עליהם בפה"ע או שהכל כמי יצא ועל דבש הזב מהתמרים צריך לברך לכתחלה שהכל וכן ביין תפוחים וכל שאר מי פירות מברך שהכל חוץ מהיוצא מהענבים והזתים שכך היא דעת רוב רז"ל ודלא כהגה' אשיר"י בזה וע"ל בסוף סי' ר"ד מה שהשיג ב"י אדברי מהרא"י : וכל מיני פירות מברכין וכו' אבל סופי ענבים שאין מתבשלין לעולם משקין היוצאין מהן כשאר מיני פירות לברך עליהן שהכל כצ"ל והוא ברייתא בפרק כ"מ ריש (דף ל"ח) ומ"ש דהרמ"ת כתב שמברך עליו ועל היוצא ממנו שהכל נראה דסובר דלא דמי לבוסר דבוסר עומד לעשות ממנו משקה דאשתני לעילויא דהוי' יין מברך עליו בפה"ג א"כ בעודו בוסר דמורידין אותו מברכת בפה"ע דין הוא שיורד אותו מעלה אחת לברך עליו בפה"א ולא שיורידו אותו ב' מעלות לגמרי לברכת שהכל אבל סופי ענבים שעומד לעשות ממנו חומץ שברכתו שהכל ודאי דגם עליו שהכל דלא עדיף ממשקה שעומד לצאת ממנו ותו דמ"ש מנובלו' שהן תמרי' שאין מתבשלין לעולם דברכתן שהכל והוא הדין סופי ענבים דאין מתבשלין ג"כ לעולם ולא עדיפי מנובלות והכי נקטינן ודלא כרבינו שהשיג על הרמ"ת ועוד הלא רבינו כתב סברא זו להדיא גבי סוברא ע"ש א"כ חזר בו ממ"ש כאן : כתב בש"ע וכן על הנובלות שהם תמרי' שבשלם ושרפם החום ויבשו מברך שהכל עכ"ל כתב כן לפי מה שהבין בתחלת סי' זה על דברי הר"ר ירוחם ונרא' ליה מאריה להשיג על הרמב"ם ורבינו והר' ירוחם לפום ריהטא ועיין במ"ש בריש סי' זה היאך הם מפרשים הך סוגיא דנובלות בפ' כ"מ תמצא נחת :

ואם בשל הפרי וכו' מבואר במ"ש הרשב"א בפרק כ"מ (דף ל"ט) דס"ל דמיא שלקי דוקא כיון דרוב אכילתן ע"י שליקה מי שליקתן כמותן הא כל מידי דלית דרכיה למישלקיה ולא למיסחטיה אלא למיכליה בעיניה בהני לא אמרי' שיהא מימיהן כמו הן עכ"ל אבל הרא"ש סובר דטעמ' דמיא דשלקי כיון דטעם ירקות במימיהן מי שליקת' כמותן א"כ ה"ה אם בישל הפרי ונכנס טעם הפרי במים מברכין עליה' בפה"ע ואעפ"י דהרא"ש לא כתב כך אלא בלשון ואפשר מ"מ ס"ל לרבינו בסי' ר"ה דהכי ס"ל להרא"ש דהא מכח הטעם שכתב דכיון שנכנס טעם הפרי במים חשיב כפרי עצמו כמו במי שלקות ודאי דאין חלוק ולא כתב לשם ואפשר אלא משום אותן פירות דאמרי' בהו דמימיהן זיעא בעלמא הוא וקאמר דה"ט דחשיב זיעא לפי שהמשקה אין לו טעם הפרי אלא טעם אחר אבל אם היה מבשל אותן פירות כל כך עד שנכנס טעם הפרי במים אפשר דאה"נ דאף באותן פרי מברך עליהן בפה"ע אבל בשאר פירות הידועות שנכנס טעם הפרי במים פשיטא הוא דמברך על מימיהן בפה"ע כנ"ל לפרש לפי דעת רבינו ולענין הלכה נראה דמספיקא יש לברך לפניו שהכל ולאחריו אין לו תקנה אא"כ ישתה מהן בתוך הסעודה אי נמי יאכל פרי מז' המינים וישתה ג"כ מים ויברך לאחריהם מעי' ג' ובנ"ר כמ"ש ב"י מיהו פירות יבשי' כגון תפוחי' אגסי' אפרסקין וגודגניות ופלוימ"ן יבשים וכיוצא בהן אף הרשב"א מודה דמברך אמימיהן בפה"ע דהא טעמיה הוי כיון דלית דרכיה למשלקיה וכו' והני פירות יבישי' לית דרכייהו למיכלינהו בעינייהו אלא למשלקינהו הלכך לדברי הכל מברך אמימיהן בפה"ע וכך אני נוהג ועיקר ובש"ע הביא ב' הדיעות בסתם ולא הכריע : כל הפירות שטובים חיים ומבושלים וכו' הכי

פרישה

לעד"נ משום סברת ה"ג כתב רבינו זב מהן דלדידיה מש"ה מברך בפה"ע כיון שזב מעצמו וכמ"ש שם הרא"ש בסמוך : (יג) אבל אם הוא בעיניה בפה"ע וטעמיה משום דבקרא כתיב ודבש ולא כתיב תמרים א"כ קרא איירי בדבש הזב מאליו מן התמרים ובכלל ז' המינים הוא ומברך ב"פ העץ וברכה אחת מעין שלש ולא דמי ליוצא משאר מינים דהן יוצאין ע"י כתישה וסחיטה אבל דבש האמור בקרא ר"ל הזב מאליו אשר"י :

(יד) אבל תמרים שמיעכן ביד ועשה מהן עיסה כו' בלשון זה כתב ג"כ בש"ע אבל ברמב"ם כתב בלשון זה שמיעכן ביד והוציא מהן גרעינן ועשה מהן עיסה כו' וכן עיקר :

(טו) אבל תמרים שמיעכן ביד כו' פי' הרמב"ם פליג אפי' ראשון שכתב תמרים שכתשן קצת ואינם מרוסקי' לגמרי כו' דמשמע אם היו מרוסקי' לגמרי לא היה מברך בפה"ע והוא פרש"י שמפרש כן אטרימא האמור בגמרא אבל הרמב"ם כתב אפילו מיעכן ועשאן כמין עיסה אפ"ה מברך עליהן בפה"ע וכתב רבינו ואפשר דר"י מודה בזה דדוקא בדבש לא היה מחלק וסבר בכל ענין שהכל הואיל ואינו עיקר הפרי אבל זה אף שעשה אותו כמו עיסה מ"מ עיקר הפרי הוא והא ראייה שגם הרמב"ם סבר בדבש תמרים מברך שהכל ואינו מחלק וכמו שסובר ר"י :

(טז) אבל תמרים שמיעכן ביד כו' כתב רמ"א ז"ל דלפי זה ה"ה פאווידל"א מברכין עליהן בפה"ע כו' ע"ש :

(יז) לדברי הכל כו' הא דקאמר לד"ה צ"ע הא רש"י פי' דוקא שכתשן קצת וכמ"ש ב"י ומ"ל אגמרא קאי ור"ל לפי האמוראין דהא ליכא מאן דפליג שם בפ' כ"מ דף לח ואפשר משום דאיתא שם והלכתא תמרי טרימא בפה"ע מדקאמר הלכתא מכלל דפליגי להכי אמר לד"ה עמ"ש בדרישה בע"א : (יח) אבל סופי ענבים כו' ועושה מהן חומץ רש"י :

(יט) בשאר מיני פירות כצ"ל : (כ) מברך עליו בפה"ע כמ"ש בסימן ר"ה בהדיא דמי פירות הטובים לזיעה לפי שאין להם טעם פירי כמו שיש למרק טעם הפרי :

וסר"ס

דרישה

[ד] ואפשר שגם ר"י מודה בזה הענין כו' עד לד"ה עיין מ"ש בפרישה והוא נראה דחוק . ויותר נראה דאין ענין דברי הרמב"ם לדברי רבינו ורש"י בענין טרימא כלום וגם רבינו ורש"י יכול להיות שס"ל כהרמב"ם בדינו והרמב"ם כרש"י בדינו כי רש"י ורבינו מדברים בתמרים שכתשן קצת ואינו מרוסק . ור"ל שפחסן עד שנימוחו קצת ונעשה מהן כעין משקה או דבש ועיין מ"ש רבינו לקמן ס"ס רכ"ב בבוסר ומלילות שנתרסקו מבע"י וטען עליהן להוציא מהן משקים כו' ודוקא שנידוכו היטב מע"ש ואינם מחוסרין אלא שחיקה כו' וכ"כ שם לפני זה בשמן המוציאין מן הזיתים וכ"כ לקמן סי' שכ"א ע"ש ודו"ק ובכה"ג ס"ל לרש"י ורבי' דוקא שכתשן קצת הא אי כתשן עד שנימוחו לגמרי ליכא שם אוכל עלה ונשתנה לגמרי ובכה"ג אפילו הרמב"ם מודה דאין מברכין עליו בפה"ע . אבל הרמב"ם איירי שלא כתשן עד שנימוחו אלא שבלבל מראיתו ועדיין תורת אוכל עליו ועשה מהן עיסה בהא גם רש"י מודה דמיקרי בעיני' ומברכין עליו בפה"ע וז"ש רבינו חשובי' כפרי לד"ה ולהכי מחלק הרמב"ם בין דבש לנעשה כעיסה שזה שם משקה עליו וזה שם אוכל עליו . ורש"י ורבינו מחלקי' בין משקה למשקה דהיינו בין דבש וזב מהן ובין עדיין לא נתרסקו לגמרי וק"ל . ומהשתא ג"כ נסתלק תמיהת ב"י והשגתו שהשיג על בעל תרומת הדשן כמ"ש בסי' כ"ט והביאו הב"י בס"ס ר"ד בגדגדניות שמבשלין אותן עד שהן נימוחין לגמרי כו' שכתב מהרא"י שיש לדקדק מפרש"י שפי' אההיא דטרימא שהוא כתוש מעט ואינו מרוסק משמע דאי הוה מרוסק טובא מברכין שהכל כו' והקשה הב"י עליו אדהביא לו ראייה מפירש"י הלא סתירתו הוא ממש ברמב"ם דאפי' כתמעך התמרה עד שנעשה כמו עיסה אפ"ה מברך עליה בפה"ע כו' ולפי מ"ש לא קשה מידי שהרי כתבתי דגם הרמב"ם לא קאמר אלא כשלא נימוח ונשתנה משם אוכל וגם מראית תמרה יש לו במקצת משא"כ בגודגדניות שנימוחו ושם משקה עליו וק"ל . וגם מ"ש עוד ב"י שם ז"ל שכבר נתבאר שמחלוקת רבינו אינו בשהפרי וממשו קיים אלא כשהפירות כתושים ביותר כו' כתבתי שם דאינו מוכרח לפרש דברי רבינו כן וא"כ לק"מ אדברי הת"ה ודו"ק :

וסרמ"מ

בין מבושלים בפה"ע (כא) [ס] והר"ם מרוטנבורג כתב ערמונים וחבושים כיון שאין דרך לאוכלן חיין אלא מבושלין חיין שהכל מבושלין בפה"ע וערמונים וחבושים שלנו אינם כן אלא ראויין חיין ומבושלים. (כב) אגוז המטוגן בדבש בפה"ע. וי"א כיון שאם בשלו בלא דבש משתני לגריעותא א"כ הוי דבש עיקר ומברך עליהם שהכל ולא נהירא ועל הסוכרא כתב בה"ג בפה"ע והרמב"ם ז"ל כתב קנים מתוקין שסוחטין אותן ומבשלין מימיהן עד שיקפו וידמו למלח כל הגאונים כתבו שמברך בפה"א וי"א בפה"ע וכן אומרים המוצץ אותן קנים מברך בפה"א (כג) ואני אומר שאין זה נקרא פרי ומברכין עליהם שהכל (כד) לא יהא דבש של אלו הקנים שנשתנה ע"י האור גדול מדבש תמרים דלא נשתנה ע"י האור ומברכין עליו שהכל ואפשר להשיב על דבריו שאינו דומה לדבש תמרים שהתמרים הן פרי ונטעי להו אדעתא לאוכלם הלכך כשנשתנו נשתנית ברכתן מידי דהוה אכל הפירות שמברכים על משקין היוצאין מהם שהכל חוץ מהיין והשמן אבל אלו הקנים שאינן ראויין לאכילה ועיקר נטיעתן על דעת הדבש ודאי זה פריין ומברכין עליו בפה"ע פלפל רטיבתא בפה"ע יבשתא ולא כלום שאין ראוי לאכילה בעיניה וכן זנגבילא יבישתא וכל כיוצא בזה כגון (כה) גירופלא (ג) שאין דרך לאוכלן אלא ע"י תערובת וזנגבילא רטיבתא בפה"א שהיא ראויה לאכילה (כו) ומ"מ כיון שאינה עיקר הפרי מברכין עליה בפה"א ועל אגוז מושקטא בפה"ע: על (כז) קני"לא בפה"א ועל כל אותם

שיודע

הכי אסיקנ' בפ' כ"מ (דף ל"ט) ועיין שם כתו' ומ"ש והרמ"מ כתב ערמונים וכו' אין טעמו לחלוק אמ"ש תחלה אלא פרושי קא מפרש ופשוט הוא: **אגוז** וכו' ז"ל הסמ"ק אגוז המטוגן בדבש כתוב במחזור ויטרי דהאגוז עיקר והדבש אינו עשוי כי אם למתקו ומברך בפה"ע עכ"ל וכ"כ בברכות מהר"מ וז"ל אגוז מטוגן בדבש כתוב במחזור ויטרי בפה"ע דאשתני לעילויא ולא כדברי האומר שהכל משום דדובשא עיקר אלא אדרבה אגוז עיקר עכ"ל אבל בהגהת סמ"ק כתב וי"א דמברכין עליו שהכל דשמא דובשא עיקר גם האגוז נשתנה מכמות שהיה עכ"ל ובתשובת מהרי"ק סי' מ"ג כתב שיש שאמרו כך ע"ש רש"י וכב"י מחלק בין אגוז גמור שקורין נוי"ט דמברך בפה"ע בין אגוז דק בעודם ירוקים דמברך שהכל והכי נהוג:

ועל הסוכרא (ר"ל צוקר) כתב בה"ג בפה"ע כ"כ בברכות מהר"מ ע"ש בה"ג ובהגהת מיימוני' פ"ח בשם הר"ס השיג נמי על ראיית הרמב"ם דמדמי ליה לדבש תמרים דברכתו שהכל דלא דמי דהאי סוכרא אשתני לעילויא הילכך ברכתו בפה"ע וגם רבינו השיב על הרמב"ם בטוב טעם ותו דכך פירש"י אפלוגתא דר' יהודה ורב נחמן בקמחא דחטי וז"ל דהתם בקמחא אית ליה עילויא אחרינא יצא מכלל פרי ולכלל דרך אכילתו לא בא ברכתו שהכל אבל הסמן בא בשינויו לכלל דרך אכילתו ועיקר הפרי לכך נטעוהו הלכך פרי הוא עכ"ל וא"כ לפי"ז הסוכרא נ"כ בא בשינויו לכלל דרך אכילתו ועיקר הפרי לכך נטעוהו הלכך פרי הוא וברכתו בפה"ע ובפה"א אבל לא שהכל. וז"ל סמ"ק צוקר' פסקו בה"ג ור"ח בפה"ע ולולי הקבלה היה נראה לברך בפה"א עכ"ל ונהגו לברך שהכל כהרמב"ם כיון דהסמ"ק כתב עליו ורואה אני את דבריו וכן פסק בש"ע:

פלפל רטיבתא וכו' הכי אסיקנא בפ' כ"מ סוף (דף ל"ו) וז"ל ברכות מהר"ם זנגבילא יבשתא ופלפלין וגרופלא שקורין נעגלי"ן ולגלג"ן וציטב"ר וכל מיני בשמים יבשים שאין דרכן לאכול בלא תערובת אין מברכין לא לפניהם ולא לאחריהם ובהגה"ה אבל עץ קנמון מברכין עליהן בפה"א מפני שרגילין לאכול אותם ביבשתא וגם הוא גדל בארץ כמו קני' עכ"ל וז"ל הסמ"ג קבלנו מרבותינו על אגוז נוזי מוסקד"א מברכין עליה בפה"ע ועל הקנה שקורין קניל"א בפה"א עכ"ל:

ומ"ש רבי' דעל פלפל רטיבתא בפה"ע כו' כ"כ הרא"ש והרשב"א והראב"ד. אבל ב"י כתב ע"ש רב האי גאון והרי"ף והרמב"ם דמברך בפה"א וכן פסק בש"ע דפלפל וזנגבילא כשהם רטובים מברך בורא פרי האדמה והכי נהוג:

ומ"ש וזנגבילא רטיבתא בורא פרי האדמה שהיא ראויה לאכילה ומ"מ כיון שאינה עיקר הפרי מברכין בפה"א לכאורה קש' דהלא זנגבילא הוא שקורין אותו אינגב"ר ולפי הנשמע הוא השורש שתחת הקרקע ואין שם פרי אחר אלא אותו השורש והוא עיקר הפרי ופשיטא דאין לברך עליו בפה"ע אלא בפה"א ומאי קאמר כיון שאינה עיקר הפרי וכו' ובספר רבינו כ"י ישן ראיתי כתב איפכא וז"ל ומכל מקום כיון שהוא עיקר הפרי מברכין עליו בפה"א וה"פ אע"ג שהיא ראויה לאכילה אין מברכין עליו בפה"ע אלא בפה"א כיון שהזנגביל שהוא השורש שתחת הקרקע הוא עיקר הפרי לא מה שגדל למעלה מן הקרקע על כן אין לברך בפה"ע אלא בפה"א ואפשר לקיים גירסת הספרים דס"ל דעיקר הפרי הוא מה שגדל למעלה לא הזנגבילא שהוא תחת הקרקע ולכן אף עפ"י שהיא ראויה לאכילה כיון שאינה עיקר הפרי מברכין עליה בפה"א כדלעיל גבי עלין ותמרו' של צלף: על

פלפל רטיבתא בפה"ע יבישתא ולא כלום וכו' בפ' כיצד מברכין (לו:) פלפלי רב ששת אמר שהכל רבא אמר ולא כלום מיתיבי היה ר"מ אומר ממשמע שנאמר וערלתם ערלתו את פריו איני יודע שעץ מאכל הוא אלא מה ת"ל עץ מאכל להביא עץ שטעם עצו ופריו שוה ואי זה זה הפלפלין לא קשיא הא ברטיבתא הא ביבשתא. וכתב הרשב"א משמע מהכא דפלפלי רטיבתא מברכין עליהם בפה"ע וכ"פ הראב"ד אבל הרי"ף כתב בפה"א וכן מצאתי לרבינו האיי גאון עכ"ל. והרמב"ם בפ"ח כתב בפה"א והרא"ש כתב דלא נהירא ליה דברי הרי"ף מדפריך מערלה ומשני הא ביבשתא הא ברטיבתא מכלל דרטיבתא פרי העץ הוא ומברכין עליו בפה"ע ע"כ וביבשתא הסכימו כל הפוסקים דהלכה כרבא דאמר ולא כלום. וכתב הרשב"א שאלת פלפלי רטיבתא אמאי מברך עלייהו בפה"א כיון שהם גדלים באילן. תשובה כיון שאין נוטעין אותן אלא על דעת שיתייבשו ואוכלו רובן שחוקין בתבלין ואינם נאכלין בפני עצמם אלא מיעוטן לפעמים אין מברכין עליהן בפה"ע אלא בפה"א וקרוב היה שלא יברכו עליהם אלא שהכל ח כקורא אלא לפי שנאכלין המעט מהן ברטיבותן ולדעתא דה"כ נטעי קצת מברכין עליהם בפה"א מיהא ע"כ (ב): **ומ"ש** רבינו וכן זנגבילא יבישתא וכל כיוצא בזה וכו' שם א"ל רבנן למרימר כס זנגבילא ביומא דכיפורי פטור והא אמר רבא האי הומלתא דאתיא מבי הנדואה שרי ומברכים עליה בפה"א ל"ק הא ברטיבא הא ביבישתא ופירש"י הומלתא ליטואר"ו בלע"ז: **ומ"ש** רבינו וכל כיוצא בזה כגון גירופלא וכו' עד סוף הסימן כ"כ שם הר"י והרא"ש ז"ל ואע"פ שבפסקי הרא"ש שבידינו כתוב שעל הקניל"ה מברך בפה"ע נראה דט"ס הוא וצריך לגרוס בפה"א וגם המרדכי והתוספות כתבו כן וז"ל וקלא"ו של גירופל' שאין רגילין לאכול אלא ברטיבא כמו בליטואר"ו אין מברכין עליה ביבישתא אבל עץ של קנמון שקורין קאנו"לה מברכין עליו בפה"א מפני שרגילין לאכלו ביובש וגם הוא גדל על הארץ כמו קנים ואגוז שקורין

כל שתחלתו בפה"א שלקו שהכל וכל שתחלתו שהכל שלקו בפה"א ופירש"י כל ירק כגלאכל חי שתחלתו בפה"א שלקו מפקיה ממילתיה לגריעותא ומברך שהכל וכל ירק שאין דרכו ליאכל חי שמתחלתו אם אכלו חי הוא מברך שהכל שלקו והביאו לדרך אכילתו הוא עיקר פריו ומברך בפה"א וכתבו התוספות והמרדכי ונראה שכל דבר שהוא כל כך טוב מבושל כמו חי וחי כמו מבושל כמו מיני קטניות וכן תפוחים יש להם ברכה ראשונה שכ"כ טובים מבושלים כמו חיים וקרא וסלקא וכרוב וכיוצא בהם שטובים יותר מבושלים מחיים כשהם חיים מברך עליהם שהכל ומבושלים בפה"א וכן אותם ערמוניות וחבושים שאינם ראויים לאכל' חיים כמו מבושלים בתחילה מברכין עליהם שהכל מבושלים בפה"ע אך אותם ערמוניות שקורין לומבירדא"ש מברך עליהם בפה"ע אפי' בתחלה וכן דעת הרמב"ם בפ"ח וכ"כ ה"ר יונה והרא"ש והרשב"א אלא שהרשב"א כתב שהראב"ד סבר שאע"פ שאינו נפגם בשליקתו וראוי בחיותו ובשליקתו כיון דאשתני מפרי האדמה מברך עליה שהכל ורבינו כתב דינים אלו בסימן ר"ה אלא דיני ברכת הירקות ולא הביא כאן אלא מה שנוגע לדין ברכת הפירות לבד:

אגוז המטוגן בדבש בפה"ע כ"כ התו' (שם לו) וה"ר יונה והרא"ש בפרק כיצד מברכין ונראה דהיינו דוקא באגוז גמור שמטגנין אותו בדבש ונקרא טואיגאד"ו אבל אגוז רך שמטגנים אותו בדבש ונקראו נואי"ז מושקאד"ה פשיט' שאין מברכין עליו אלא שהכל שהרי קוד' שיטגנו אותו בדבש אינו ראוי לאכילה כלל דמר הוא ואזוקי מזיק וא"כ ה"ל דבש עיקר ומיהו יש לדחות דאדרבה כיון שתיקון לאכילתו ע"י בישולו עם הדבש ה"ל דבש טפל לאגוז שהרי אינו בא שם אלא להכשיר האגוז לאכילה אבל מ"מ כיון דלא נטעי להו אינשי אדעתא דהכי אפי' אם הי' ראויים לאכילה בלא דבש לא היו מברכים עליהם אלא שהכל כדין שקדים הרכים שאין מברכין עליהם אלא שהכל מטעם זה וכ"כ רבינו ירוחם דהכא באגוז גדול עסקינן דאילו על אגוז רך המטוגן בדבש אינו מברך אלא שהכל וגם בהגהות מיי' פ"ג כתב בשם הר"ס אגוזי' המטוגנים בדבש שקורין נוגאט מברכים עליהם בפה"ע וכן מוכיחי' דברי הרא"ש שכתב וי"ש רוצים לומר דכיון דאילו בשלו בלא דבש נשתנה לגריעותא והיה ראוי לברך עליו שהכל נמצא מעליותא ע"י הדבש והדבש עיקר ומברך עליו שהכל ולא מסתב' שאע"פ שנתעלה על ידי הדבש מ"מ האגוז עיקר עכ"ל וכ"כ דברי רבינו ומאחר שכ' דאילו בשלו בלא דבש נשתנה לגריעותא משמע ודאי דבאגוז גמור מיירי דאי באגוז רך מאי שינוי לגריעותא שייך ביה הרי א"א להיות יות' גרוע ממה שהוא קוד' בישול שהוא מר אלא ודאי כדאמרן:

ומ"ש רבינו וי"א כיון שאם בשלו בלא דבש וכו' ומברך עליהם שהכל הוא ברוקח ודין ברכת פירות המרוקחים בדבש כתב רבינו בסימן ר"ד ודין ברכת הומלתא דאתיא מבי הנדואה כתב בסימן ר"ג:

ועל הסוכרא כתב בה"ג בפה"ע כ"כ הרא"ש בפ' כיצד מברכין. והרמב"ם כ' בפ"ח קנים המתוקים וכו' ואני אומר שאין זה פרי וכו' נראה שהרמב"ם חולק על מה שאמרו שהמוצץ אותם קנים מברך בפה"א וכנגד זה כתב שאין זה נקרא פרי ומברכים עליהם שהכל וג"כ חולק על מה שאמרו שעל המים היוצאים מהם ונעשו סוכרא מברכין בפה"ע וכנגד זה כתב לא יהא דבש של אלו הקנים שנשתנה על ידי האור גדול מדבש תמרים וכולי:

ומ"ש רבינו ואפשר להשיב על דבריו וכו' דברי טעם הם ואעפ"כ כיון דפלוגתא היא לברך שהכל עדיף דעל כולם אם אמר שהכל יצא:

דרכי משה

קאמרי החולקים עליו אלא אמרו שאינו מברך על השמן מטעם שהאניגרון הוא עיקר ולכן נראה לענין הלכתא כדעת בה"ג והר"ם: (ב) ונ"ל לברך בפה"א דקי"ל בירך על פרי אילן בפה"א יצא: (ג) במרדכי ר"פ כיצד מברכין שהוא בושם הנקרא בל"א נעגליך עכ"ל וקניל"א הוא הבושם הנקרא בל"א צימרינ"ד וכתב בהגמי"י פ"ח דת"ה גלגלן וכרכום וכל פירות יבשים שאין דרכן לאוכלן בלא תערובות אינו מברך עליהן ולא כלום: ורש"י

דרישה

[ה] **והרמ"מ** כתב ערמונים כו' עיין מ"ש בפרישה למה כתב רבינו והרמ"מ כתב בל' פלוגתא והוא דחוק בעיני והיותר נראה דודאי פליגי משום דרבינו כתב תחלה כל' התו' שכתבו ג"כ כהאי לישנא ז"ל כל דבר שהוא כ"כ טוב מבושל כמו חי כו' דמשמע מלשונם דס"ל דדוקא שהוא טוב בשוה חי כמו מבושל הא אי הוה יותר טוב לאכול מבושל אף שנאכל ג"כ כמו שהוא חי ס"ל דמברך עליו כשהוא חי שהכל ומש"ה מסקי התו' וכתבו ז"ל וכן אותן ערמוניות וחבושים שאינן ראוים לאכלם חיין כמו מבושלים מברך עליהן שהכל כו' ומשמע מלשונם דאפי' בחבושים וערמוניות דידן דראוין לאכול ג"כ חיין מ"מ הואיל דטובי' יותר כשהן מבושלים מברך עליהן בחיותן שהכל זולת אותן ערמוניות שטובים חיין כמו מבושלין עליהן מסקי התוס' שמברך גם בחיותן שהכל והרמ"מ פליג ע"ז וכתב ערמוניות וחבושין כיון שאין דרך לאוכלן חיין שהכל כו' דמשמע מלשונו דדוקא כשאין מדרכן לאוכלן חיין כלל הא אי הוה נאכל כמו שהן חיין אף שהן טובי' יותר מבושל ס"ל דמברך עליו גם בחיותן בפה"ע ומש"ה על ערמוניות ס"ל שמברכין שהכל משמ"כ לדעת התו' והרי פלוגתתן גלוי ומבואר וק"ל וזהו כ"ל ברור. ומ"ש רבינו ואפשר להשיב על דבריו כו' וכתב ב"י עליו דדברי טעם הן כו' ע"ש ובכסף משנה

פרישה

(כא) **והר"ם** מרוטנבור"ק כתב כו' הא דלא כתב רבינו כתב מהר"ם אפשר משום דבכלל תפוחים הוא ג"כ חבושים וערמונים וכתב לפני זה סתמא דמברכין בפה"ע לכך כתב דמהר"ם חולק וכן צ"ל במרדכי עמ"ש בדרישה ע"ש:

(כב) **אגוז** המטוגן כו' נראה דהכא איירי באגוז שנגמרה בשולה שפוצעים אותה וזורקים הקליפה שהיא כעץ ולוקחים המאכל בתוכה ומטגנין אותה בדבש ונקרא בל"א קומי"ט אבל אגוזים שלא נגמר בשולם עדיין הוא רך ולוקחין אותה למרקחת בקליפתה העליונה והתחתונה ומטגנין אותה בדבש ואז עדיין היא מרה מאוד וא"א לאוכלה בלא דבש אין מברכין עליה אלא שהכל ובזה תבין מ"ש ב"י וק"ל:

(כג) **ואני** אומר שאין זה נקרא כו' פי' דמוצץ מן הקנים: (כד) **לא** יהא דבש כו' בא לחלוק אם נתבשל ונעשה כמו מלח ב"י: (כה) **גרופלא** נעגלי"ן:

(כו) **ומ"מ** כיון שאינה עיקר הפרי כו' הרי"ף והרמב"ם והרשב"א כתבו גם אפילפל רטיבתא בפה"א וכן הלכה עיין בב"י שהביא תשובת הרשב"א שנותן טעם לדבר:

(כז) **קנילא** בלשון אשכנז צימרינ"ד:

פרש"י

חדושי הגהות

ז אין זה מושקאד"ה המוזכר בסוף הסימן שמברכים עליו בפה"ע אלא צריך לחלק בין מושקאד"ה לנואי"ז מושקאד"ה: ח ר"ל כקורא שנחלקו בו רב יהודה ושמואל בגמרא (לו.) ונקטי' כשמואל כדאיתא לקמן סי' ר"ד: וכל

שיודע שהם עיקר הפרי מברך עליהם בפ"הע ושאינן עיקר הפרי בפ"הא ואם הוא מסופק בו אם הוא עיקר הפרי אם לאו בפ"הא ושאינו יודע מה הוא שהכל:

רג על פירות הארץ בפ"הא [א] וסימן לידע איזהו פרי עץ או פרי האדמה כל אילן שעושה פירות משנה לשנה נקרא פרי העץ אבל כל דבר שאין שרשיו נשארין בארץ וצריכין לזורעו בכל שנה נקרא פ"הא: הילכך היה אומר ה"ר יצחק תותין הגדלין בסנה וכיוצא בהן מברכין עליהן בפה"ע שמין אילן הם · וה"ר יוסף כתב שיש לברך עליהן בפה"א לפי שמצא בתשובת הגאונים כל אילן שיבש בסיתוא וכלו גוזיה וטרפיה לגמרי והדר פארי משרשיו מברכין עליו בפה"א וא"א הרא"ש ז"ל היה נוהג כדברי ר"י: הומלתא דאתא מבי הנדואה בפה"א (א) פירש"י ליטואריא"ו בלע"ז: כתב

שקורין מושקד"א מברכין בפה"ע שגם נוהגים לאכול אותו כיובש עכ"ל · וז"ל שבלי הלקט פלפלין לחים בפה"ע יבשים אין מברכין עליהם כלל דלא חשיבי אוכל ויש להסתפק על הכופרא וגירופלין וקנמון ושאר מיני בשמים אם מברכין עליהם כשהן יבשים מ"מ אינו פרי אלא קליפת עץ ואין מברכין עליו אלא שהכל אפילו כשהוא לח ע"כ:

ברכת הומלתא וברכת בשמים שחוקים מעורבים עם סוקר בסימן שאחר זה:

רג על פירות הארץ ב"פ האדמה משנה בפ' כיצד מברכין (לה ·): **ומ"ש** וסימן לידע איזהו פרי עץ או פרי אדמה וכו' בפרק כיצד מברכין (מ:) היכא מברכין בפה"ע היכא דכי שקלת לפירי איתיה לגוואה והדר מפיק אבל היכא דכי שקלת לפירי ליתיה לגוואה דהדר מפיק לא מברכין עליה בפה"ע אלא בפה"א: וכתבו התוספות נראה דתותים וכיוצא בהם צריכין לברך עליהם בפה"ע שהרי דרך העץ להתקיים ימים רבים וכי שקיל הפרי בשנה: זו הדר אתי הפרי באותו העץ עצמו מיהו ה"ר מנחם הביא ראיה מהירו' דמסכת כלאים דמברכים על כל מיני אטד בפה"א והרא"ש כתב וז"ל בגמרא קאמר כל דבר שעושה פירות משנה לשנה נקרא עץ אבל דבר שצריך לזורעו בכל שנה נקרא פרי הארץ ועוד אומר סי' אחר בתוס' כל שמוציא מעיקרו עשב הוא ומברך עליו בפה"א וכל שמוציא עליו מענפיו אילן הוא ומברכין עליו בפה"ע והמרדכי כתב וז"ל כתוב בתשובת הגאונים כל אילן דיבש בסיתוא וכלו גוזיה וטרפיה לגמרי בחורף והדר פארי משרשיו מברכין על פירותיו בפה"א וכל היכא דאי שקלי לפירא איתיה לגוואה והדר מפיק פירא וזהו פרי העץ מכאן פסק הר"י דאותם תותים וכיוצא בהם שיש לברך בפה"א והביא ה"ר מנוח ראיה מירושלמי דמברכין על כל מיני אטד בפה"א אבל הר"ם אומר שנהגו העם לברך עליהם בפה"ע שהרי דרך הענף להתקיים ימים רבים בשנה זו והדר אתי פירי בשנה האחרת ועלו מתקיים משנה לשנה וכן נהג ר"ת בשם אביו עכ"ל:

ומ"ש רבינו בשם תשובת הגאונים כל אילן שיבש בסיתוא וכו' מסיים בה בתשובת הגאונים בלשון זה דהכי אמר גאון תני בתוספתא כל שמוציא עלין מעיקרו עשב הוא וכל שמוציא עלין מענפו עץ הוא והכי מוז"י כיון דכלו עליו לגמרי והדר פארי משרשיו מברכין עליו בפה"א עכ"ל: וכתב עוד שם דמהאי טעמ' ברנגאן וסדלג ושומשמי מברכין עלייהו בפה"א עכ"ל:

כתוב בשבלי הלקט האוכל ממה שמוציאים אילני סרק אין מברכין עליהם אלא שהכל דלא חשיבי לברוכי בפה"ע וכ"כ בתשובת הגאונים הלכך בני אסא אע"ג דבשלם והוויין כפירות לא מברכין עלייהו אלא שהכל דתניא ד' מינים שבלולב שנים עושין פירות ושנים אינם עושין פירות וכיון דאמרי' הדס וערבה אינם עושים פירות שמע מינה דפירות דבני אסא לאו פירות נינהו:

הומלתא דאתא מבי הנדואה בפ"ה בר"פ כיצד מברכין (לו:) ובפ"ח דיומא (פא:) ופירש רש"י הומלתא ליטוארי"ו שמפטמין בשמים כתושים בדבש ומשמע בגמרא שהוא זנגבי"ל מרוקח וכבר נתבאר בסי' שקודם זה שעל זנגביל"א רטיבתא מברך בפה"א וקמ"ל דמשום דנתרקח לא נשתנית ברכתו לברך שהכל ודין ברכת שאר דברים המרוקחי' בדבש

רג על פירות הארץ בפה"א וסימן לידע כו' בפרק כיצד מברכין היכא מברכינן בפה"ע היכא דכי שקלת ליה לפירי איתיה לגוואה והדר מפיק אבל היכא דכי שקלת לי' לפירי ליתא לגוואה דהדר מפיק לא מברכין עליה בפה"ע אלא בפה"א ופרש"י גוואה הענף של עץ עכ"ל משמע דאם הענף כלה בחורף לגמרי אעפ"י דבשנה האחרת חוזר וגדל הענף מן השורש שנשאר בארץ משנה שעברה ומוציאה הענף פירות אין מברכין עליו בפה"ע אלא בפה"א וזהו דעת הר"ר יוסף וכמו שמצא בתשובת הגאונים וכלו גוזיה וטרפיה לגמרי והדר פארי משרשיו מברכין עליו בפה"א כלומ' דכל העץ שלמעל' מן הקרקע הכל כלה ולא נשאר אלא השורש שתחת הקרקע וממנו חוזר וגדל לשנה האחרת והכי משמע מליטנא דתלמוד' בפרק אין מעמידין (דף ל"ט ·) דליטנא דגווזיה פירושו העץ שלמעלה מן הקרקע דקאמר התם ע"כ לא פליג ר' יהושע עליה דר"א אלא בקטפא דגוואה ופרש"י שרף היוצא מן העץ עכ"ל אבל הרא"ש כתב וז"ל ובגמרא קאמר כל דבר שעושה פירות משנה לשנה נקרא עץ אבל כל דבר שצריך לזורעו בכל שנה נקרא פרי הארץ ועוד אומר סימן אחר בתוספתא כל שמוציא מעיקרו עשב הוא ומברך עליו בורא פרי האדמה וכל שמוציא עליו מענפיו אילן הוא ומברכין עליו בפה"ע עכ"ל נראה מבואר שהוא ז"ל אינו מפרש כפרש"י אלא מפרש הא דקאמר בגמרא דכי שקלת ליה לפירי איתיה לגוואה דהדר מפיק היינו לומר דנשאר העץ שממנו חוזר וגדל אפי' לא נשאר אלא השורש שתחת הקרקע וממנו חוזר וגדל נמי מברכין בפה"ע אבל אם לא נשאר אפילו השורש וצריך לזורעו בכל שנה ושנה נקרא פרי הארץ · ומה שכתב אח"כ ועוד אומר סימן אחר בתוספתא וכו' אינו חולק על מ"ש תחלה אלא מוסיף לפי שמתחלה לא קא יהיב סימן אלא בדברים הנזרעים והתוספתא אומר סי' אחר בדברים שאינם נזרעין כל שמוציא מעיקרו עשב הוא מברכין עליו בפה"א פי' כל שמוציא האוכל שהוא הפרי מעיקרו מתחת הקרקע עשב הוא אבל כל שאינו מוציא האוכל עצמו מתחת הקרקע אלא תחלה גדל העץ שהוא נקרא ענף גדל מן השורש שנשאר תחת הקרקע ואחר כך מוציא פרי מענפיו אילן הוא · ומ"ש וכל שמוציא עליו מענפיו הוא טעות סופר וצ"ל וכל שמוציא מענפיו כלומר שמוציא האוכל מענפיו כמו שאמר ברישא כל שמוציא מעיקרו אי נמי האוכל שיוצא מן הענף רגילות הוא שיהיו עלין ע"כ אמר כל שמוציא עלין מענפיו זו היא דעת הרא"ש בפי' הא דקאמר דכי שקלת לפירא איתיה לגוואה והיא דעת ר"י בתוספת שכתבו וז"ל איתיה לגווזיה והדר אתי מהכא נראה דתותים וכיוצא בהן צריכים לברך עליהם בורא פרי העץ שהרי דרך העץ להתקיים ימים רבים וכי שקיל הפרי בשנה זו הדר אתי הפרי באותו העץ עצמו כלומר העץ שהוא השורש נשאר תחת הקרקע והדר אתי הפרי מן השורש והכי משמע להדיא מהגהת אשיר"י שהביא דברי התוספות בשם ר"י וכך היה נוהג ר"ת בשם אביו רבינו מאיר לראיה לדעת הרא"ש ומעתה נבא לבאר דברי רבינו דמ"ש תחלה כל אילן שעושה פרי משנה לשנה נקרא פרי העץ פירוש אפילו כלו ענפיו ולא נשאר אלא השורש שתחת הקרקע וממנו חוזר וגדל אבל כל דבר שאין שרשיו נשארין בארץ וכו' הלכך היה אומר רבינו יצחק תותין הגדלין בסנה וכו' דתותין אף על פי שכלו כל הענפים בחורף מכל מקום כיון שנשאר השורש תחת הקרקע שממנו חוזר וגדל מין אילן הם אם כן מבואר מדברי רבינו דלדעת ר"י שבתוספות היא דעת הרא"ש אביו ומה שנמצא במקצת ספרי רבינו הלכך היה אומר ה"ר יונה טעות סופר הוא וצ"ל הלכך היה אומר רבינו יצחק וכך הוא בספרי רבינו הישנים שבקלף הלכך היה אומר רבינו יצחק וכך מבואר בברכות מהר"ם שכתב וז"ל ועל התותים שגדלין בסנה ובעשבים שקורין ברומ"בר בל"א ופרי אודם שנקרא ערפי"ד כתוב בתוספות שיש לברך עליו בורא פרי העץ וכן היה נוהג ר"ת בשם אביו ר"מ ז"ל אבל הר"ר יוסף ז"ל כתב שיש לברך עליהם בורא פרי האדמה לפי שמצא בתשובת הגאונים כל אילן וכו' מיהו נהגו העולם כמו התוספות עכ"ל · אבל עכשיו נהגו על פי ש"ע לברך עליהם בורי פרי האדמה וכן נכון והגון לאפוקי נפשין מספק ברכה בפלוגתא דרבוותא ועוד דהבאתי ראיה מפרק אין מעמידין דליטנא דגוואה אין פירושו השורש אלא הענף בלא שורש הוא שנקרא גוואה וזהו כפרש"י והר"ר יוסף ותשובת הגאוני':

הומלתא וכו' בפ' כיצד מברכין סוף (דף ל"ו) פלפלי רב ששת אמר שהכל רבא אמר ולא כלום ואודא רבא לטעמיה דאמר רבא כס פלפלי ביומא דכפורי פטור כס זנגבילא ביומא דכפורי פטור פי' דמלפטור ביה"כ אלמא דאין זה יישוב הדעת שאין זו דרך אכילה ולפיכך אין צריך לברך עליו כלום אלמא דזנגבילא שהוא אינגב"ר בלשון אשכנז נמי פטור מברכה כלל ופרכינן אהא דאמר רבא כס זנגבילא ביום הכפורים פטור והא אמר רבא האי הומלתא דאתיא מבי הנדוא' שריא ומברכין עליה בפה"א (ופרש"י בפרק בתרא דיומא דף פ"א הומלתא ליטוארי"ו בלעז) שריא דאין בה משום בשולי נכרים דנאכל כמות שהוא חי ולא משום געולי נכרים דל"ט לפגם הוא ומדקאמר שאין בו משום בשולי נכרים ש"מ דרך אכילתו כשהוא חי · וכתב עוד הומלתא לוטריאה שמפטמים בשמים כתושים בדבש עכ"ל) ותימה הלא מדפריך תלמוד' מהומלת' אכס זנגבילא ביה"כ פטור אלמא דפי' הומלת' הוי זנגבילא שלם אלא דכיון שנתרקח קרי לה הומלת' ומוכיח דאף מקמי שנתרקח דרך אכילתו הוא כשהוא חי ומברכין עליו כמו שפירש"י להדיא ביומא וא"כ קשה היאך פרש"י דהומלתא הוי בשמים כתושים בדבש דא"כ מאי פריך מינה אזנגבילא שלם דילמא בשמים כתושים ה"ל שפיר דרך אכילתו כשהוא חי ומעורב בדבש טפי מזנגבילא ונראה ודאי דלפי שידע רש"י דמה שמביאים הומלתא מארץ כוש הן בשמים כתושים בדבש לכך פרש"י כן אבל ודאי דאיכא נמי הומלתא של זנגבילא שלם שמביאים ג"כ מארץ כוש והאי הומלתא פריך תלמודא שפיר מזנגבילא שלם ומוכח דדרך אכילתו הוא כשהוא חי ומשני תלמודא ל"ק הא ברטיבתא הא ביבישתא דרטיבתא שהוא נאכל חי מקמי שנתרקח מברכין עליו בפה"א אף מקודם שנתרקח ושריא לאחר שנתרקח דאין בו משום בשולי נכרים אבל יבישתא שאינו נאכל כמו שהוא חי אין מברכין עליו כלום מקודם שנתרקח ואם אותו זנגבילא יבישתא נתרקח אסור לאכלו משום דאית ביה משום בשולי נכרים כיון שאינו נאכל כמות שהוא חי והשתא לפ"ז לפי המסקנא נמי בשמים שחוקים מעורבים בדבש אם נאכלים כמות שהם חיים מברכים עליהם בפה"א ואם נתרקחו אין בהם משום בשולי נכרים אבל אם אינם נאכלים כשהם חיים מעורבים בדבש אין מברכין עליהם כלל ואם נתרקחו אסורים משום בישולי נכרים · אבל בדברי רבינו קשיא לי טובא שכתב בסתם הומלתא דאתי מבי הינדואה בפה"א ולא פי' כלום דמשמע כל מה שנקרא הומלתא אפילו זנגבילא יבישתא שנתרקח והא ליתא אפילו את"ל דהשתא שנתרקח ה"ל דרך אכילתו מכל מקום אסור משום בשולי נכרים כדפי' וצ"ל דמ"ש רבינו הומלתא דאתי מבי הינדואה לדוגמא בעלמא נקט לה ורצונו לומר אותו מרקחת של הינדואה כשישראל עושהו והוא שמרקח הזנגבילא בדבש והוי דרך אכילה מברך עליו בפה"א אפילו היה זנגביל יבש כי לא בא רבינו כאן להורות דין איסור והיתר דהומלתא שנתרקח
על

פרישה

סי' רג (א) פירש"י ליטואריא"ו בלע"ז שמפטמין בשמים כתושין בדבש רש"י ח"ל ב"י ששמע בגמ' שהוא זנגבי"ל מרוקח וכבר נתבאר בסי' שקודם זה שעל זנגבילא רטיבתא מברך בפה"א וקמ"ל דמשום דנתרקח לא נשתנית ברכתו לברך שהכל עכ"ל ובמרדכי ריש פרק כ"מ משמע דזנגביל"א רטיבא היינו נמי מין הומלתא דעל שניהן כתב שהוא ליטווריו"ם ונלע"ד שספרש שביניהן שהומלתא הוא בשמים כתושים וזנגביל"א שלם :
כמו

דרישה

פשה לא הסכים עם רבינו ואדרבה כתב שרבינו לא היה במקום שגדלין אלו הקנים ואילו היה שם ורואה שעיקר גידולם של הקנין ג"כ למוצגן לא היה כותב מ"ש כו' ע"ש:

סי' רג [א] וסימן לידע איזה פרי העץ כו' עד וצריכין לזורעו בכל שנה נקרא פרי אדמה עיין באשר"י וב"י הביאו שנתן עוד סימן וז"ל ועוד אומר סי' אחר בתוספתא כו' כל שמוציא עליו מעיקרו עשב הוא כו' וכל שמוציא עליו מענפיו אילן כו' · והנה לכאורה יש לתמוה כיון שגם הרא"ש ידע תוספתא זו א"כ למה היה נוהג כדברי ר"י כמ"ש רבינו. הואיל ור' יונה הכ"ל ס"ל שמברכין על התותי' בפה"ע והלא ר' יוסף הביא ראייתו שכל שכלו גוזי' וטרפי' לגמרי והדר פארי משרשיו שמברכין עליו בפה"א וכתב שכן הן הסנה שגדילין עליו התותין · ונראה שמחלקין הן הרא"ש והגאונים ור' יוסף בפי' התוספתא הנ"ל שהרא"ש פי' מ"ש כל שמוציא עליו מעיקרו פי' שאין יוצא שום ענף מהגזע והשרש רק שעליו ופירותיו גדלין בארץ וזהו דוקא עשב · אבל מה שיש לו ענף אף שנתייבש בכל שנה אפ"ה מיקרי אילן והגאונים ס"ל כל שנתייבשו הענפים בכל שנה מיקרי אף הענפים החוזרים ויוצאים מהגזע מיקרי עליו יוצאין מעיקרו הואיל ואינן עומדין הענפים משנה לשנה · ורבינו שלא כתב אלא סי' זה באם צריכין לזורעו בכל שנה או לא משום דקאי הגמרא שלנו דקאמר כל היכא דכי שקלת ליה לפירי ליתי' לגוואה דהדר מפיק לא מברכין בפה"ע דהיינו שצריכין לחזור ולזרוע ומינה משמע הא אם אין צריכין לזרוע בכל שנה אף שכלו ענפיו בכל שנה מ"מ הואיל וחוזרין וגדילין מאליהן מהגזע מיקרי אילן ומש"ה כתב ר' יונה שמברכין על התותין בפה"ע וצ"ל שרבינו פי' ל' הגמרא שקאמר איתא לגוואה דר"ל הענף עם השורש והגזע ליתא א"כ ס"ק כל היכא דאי שקלי לפירי איתא לגווזי והדר מפיק ר"ל כל היכא דאף שיקלקל ענף זה כיון שיבא אחר · ומ"ש איתא לגוואה אדלעיל קאי וה"ק איתא ענף שימור ונפק פרי מעצמו וא"צ לזרעו והגאונים פירשו דלא קאי אדלעיל אלא עומד בעצמו וה"ק איתא לגוואה זה שישאר קיים בעינו וק"ל:
ועל

חדושי הגהות

רג א וכל שמוציא מענפיו כצ"ל (ב"ח) והל"ח כתב להיפך דברישא צ"ל ג"כ כל שמוציא עליו מעיקרו :

(*)

וא"ל

על ידי נכרים אלא אתא לאורות דין ברכה בהומלתא שנתרקה על ידי ישראל שאפי' היה זנגבילתא יבישתא דאינו מברך עליו כלום בשלא נתרקה מכל מקום בנתרקה דראויה לאכילה וזהו דרך אכילתו מברך עליו בפה"א וכדקס"ד דמקשה כך היא ההלכה אלא דהמקשה הוכיח דאף קודם שנתרקה דרך אכילתו הוא כשהוא חי ומברכין עליו בפה"א ואם כן קשיא דרבה אדרבא אבל בנתרקה על ידי בשול בדבש דמברך עליו בפה"א אפילו בזנגבילא יבישתא דין הוא דמברך עליו בפה"א וליכא מאן דפליג אהא ולכן כתב רבינו בסתם הומלתא וכו' ומיירי בהומלתא שרקחו ישראל אבל מ"ש בשם מהר"ם בשמים שחוקין מעורבין יחד בסוכרא מברכין בפה"א כמו הומלתא אין פירושו בנעשו על ידי ישראל דוקא כמו הומלתא אלא אפילו בנעשה על ידי נכרים בין מעורבין יחד בסוכר' כשהוא חי בין על ידי ריקוח לעולם מברכין בפה"א כיון שכך הוא דרך אכילתו וז"ל ברכות מהר"ם הומלתא דאתי מבי הינדואה פירש"י ליטוואר"א בפה"א ובערוך פירש שהוא זנגבילא בשמים שחוקין שקורין גימא"ן וואר"ץ נראה לברך עליהם בפה"א כמו הומלתא עכ"ל ונראה דבתחלה הביא הערוך כדי לפרש מה שפירש רש"י לי"טוואר"א הוא זנגבילא ומדלא כתב שהוא רטיבתא אלמא אפילו יבישתא נמי כיון שהוא נתבשל ומרוקח בדבש הוי שפיר דרך אכילתו ומברך עליו בפה"א והיינו בנתרקח על ידי ישראל אבל מה שאמר אח"כ ובשמים שחוקים מיירי אפילו בנעשה על ידי נכרים הכל כדפרישית · שוב ראיתי שכך כתב הש"ע על הזנגביל שמרקחין אותו בין שהיה רטוב בין שהיה יבש כיון שעל ידי כך הוא ראוי לאכילה הזנגביל עיקר ומברך בפה"א עכ"ל והיינו דוקא כשהישראל מבשלו ומרקחו אבל לא על ידי נכרי וכדפי' אבל בב"י גופיה כתב דהומלתא הוא זנגביל רטיבתא מרוקח וקמ"ל דמשום דנתרקח לא נשתני' ברכתו לברך שהכל עכ"ל משמע דביבישתא אפילו מרוקח אינו מברך עליו כלום וזהו טעות ובש"ע חזר בו עוד כתב ב"י לפרש דברי הר"ם מרוטנבור"ק מפני מה הוצרך לכתוב כן ולפע"ד אין צורך לפירושו וגם אינו נראה ועוד דודאי הוצרך לכתוב כך כיון שאין דין בשמים שחוקין כדין הומלתא ממש וכדפי' :

רד כל דבר שאין גידולו מן הארץ וכו' בפרק כיצד מברכין סוף (דף מ') משנה ובריית' : **ומ"ש** ויין שהחמיץ וריחיה חמרא וטעמיה חלא שהכל לשון הברייתא ועל היין שהקרים שהכל ומפרש בברכות מהר"ם וז"ל פירוש זייגר"א בלע"ז כמו שריחיה חמרא וטעמיה חלא מברך עליו שהכל ולאחריו בורא נפשות רבות אבל ריחיה חלא וטעמיה חמרא קי"ל כר' יוחנן דאמר בפרק המוכר פירות דחמרא הוא וכן פסק רשב"ם ומברך עליו בפה"ג ולאחריו ברכ' א' מעין ג' עכ"ל וזהו שכ' גם רבינו ויין שהחמיץ וריחי' חמרא וטעמי' חלא דאי הוה חמרא פשיטא דמברך עליו בפה"ג דבתר טעמא אזלינן אבל אי טעמיה חלא אף על פי דריחיה חמרא ונקרא בשם יין אין מברך עליו אלא שהכל ותימה לפ"ז למה תני ויין שהקרים לימא בסתמא ויין שריחו חמרא וטעמו חלא · ותו קשה דבסי' רע"ב גבי קידוש כתב רבינו ג"כ דריחיה חמרא וטעמו חלא אין מקדשין עליו למה צריך לכתבו הא פשיטא כיון דמברך עליו שהכל דאין מקדשין עליו ונראה ליישב דלענין ברכה אין מברך עליו שהכל אלא כשנראה לעין שהחמיץ והיינו דתני ויין שהקרים והוא שגדל עליו קרום לבן ובל"א קאהני"ק שהוא גדל כשהתחיל להחמיץ וז"ש רבי' ויין שהחמיץ פי' שנראה לעין שהחמיץ כשגדל עליו קרום לבן ואם אין בו אלא ריחא חמרא וטעמא חלא מברכין עליו שהכל אבל אם ריחיה חלא וטעמיה חמרא הוא ומברכין עליו בפה"ג אעפ"י שגדל עליו קרום לבן אבל לגבי קדוש מיירי בדלא נראה עליו קרום לבן ואפ"ה בריחיה חמרא וטעמיה חלא אפילו היה הגון לברך עליו בפה"ג בתר טעמא אזלינן ואין מקדשין עליו אבל בריחיה חלא וטעמיה חמרא מקדשין עליו כיון שלא הקרים אבל אם היה נראה עליו קרום לבן אפילו ריחיה חלא וטעמיה חמרא דפשיטא דמברכין עליו בפה"ג אפ"ה אין מקדשין עליו דכיון דהקרים פסול לקדוש כ"ל : **ועל** הנובלות והן מין תמרי' שאין מתבשלין על האילן כלומר שנופלות פגי מן האילן קודם שנגמר בישולן וכ"כ הרמב"ם וכ"פ ה"ר יונה וכו' ב"י ריש סי' ר"ב שכ"כ ה"ר ירוחם וכתב עליו ולא דק ולפע"ד דשגגה היא עיין מ"ש לשם : **ועל** המלח ועל הזומית פי' מי מלח שהכל בפ' כ"מ (דף ל"ו) כתב רש"י וז"ל זומי' שלמיי"רא וכתב בהגהת סמ"ק דהיינו מים ומלח ואיכא לתמוה דכיון דעל המים לבדן שהכל ועל המלח לבדו שהכל למה יגרע מים עם המלח ולא היה צריך למיתנייה בברייתא ונראה ודאי דאי הוי תני מלח לחוד ה"א מאי מלח מי מלח דאילו מלח לחוד לא הוי דרך אכילה ופטור מברכה לגמרי דבטלה דעתו אצל כל אדם וכדאמר התם ומי גרע ממלח וזמית וכו' מס"ד מלח וזמית עביד איניש דשדי לפומיה וכו' השתא דתני וזמית אלמא דמלח מלח ממש קאמר ואפ"ה צריך לברך עליו שהכל : **ומ"ש** וכן כל כיוצא בזה כגון לולבי גפני' ושקדים שאוכלין אותן כשהן רכים בקליפיהם וכו' כ"כ בתו' שם (דף לו) בד"ה לא נטעי וכ"כ כל הפוסקים והיינו דוקא בשקדים המתוקים אבל שקדים המרים כתב רבינו דינם ריש סי' ר"ב : **חזיז** וכו' הכי איתא ר"פ בכל מערבין (דף כ"ח) :

שכר

אורח חיים הלכות פירות האילן רג רד

כתב הר"מ מרוטנבורג נראה לי על בשמים שחוקין מעורבין יחד בסוכרא מברכין בפה"א (ב) כמו הומלתא : (ג) צנון מברך עליו בפה"א אף על גב דסופו להקשות :

הלכות שאר ברכות

רד כל דבר שאין גידולו מן הארץ כגון בשר בהמה חיה ועוף ודגים בצים חלב גבינה מברכין עליו שהכל ופת שעיפשה ויין שהחמיץ (א) וריחיה חמרא וטעמיה חלא שהכל אבל אם ריחיה חלא וטעמיה חמרא חמרא הוא · ועל תבשיל שנשתנה צורתו (ב) ונתקלקל (ג) ועל החומץ שערבו במים עד שראוי לשתותו שהכל אבל אם הוא לבדו אין מברכין עליו שהוא מזיקו ועל הנובלות והן מין תמרים (ד) שאין מתבשלין (א) על האילן (ה) ועל הגובאי (ו) ועל המלח ועל הזומית (פי' מי מלח) שהכל (ז) ורבינו האי פי' זומית שהוא הקצף העולה על רתיחת הקדירה (ח) [א] ועל כמיהין ופטריות שהכל : קורא והוא הנתוסף בענפי הדקל ובשנה הראשונה הוא רך וראוי לאכילה ואחר כך מתקשה כעץ מברכין עליו שהכל כיון דלא נטעי אינשי לאילן אדעתא למיכליה כשהוא רך לאו פרי הוא וכן כל כיוצא בזה כגון לולבי גפנים ושקדים שאוכלים אותם (ט) כשהן רכים בקליפיהן כיון דלא נטעי להו אינשי אדעתא דהכי מברכין עלייהו שהכל · חזיז והוא

שחת

בדבש כתב רבינו בסי' שאח"ז : **כתב** הר"מ מרוטנבור"ג כ"ל על בשמים שחוקים וכו' נראה שהוצרך הר"ס לכתו' כן משום דלא דמי להומלתא דשאני התם דכיון שהפרי הוא מבושל בדבש נראה שהדבש לא בא שם אלא להעמיד הפרי והילכך מברך בפה"א או בפה"ע אבל הכא שהבשמים אינם מבושלים עם הסוקר ה"א דסוקר עיקר ומברך שהכל ועוד הו' אפשר לומר דהומלתא שאני שהפרי שלם אבל הכא שהבשמים שחוקים ה"א שהם בטלים לגבי הסוקר ומברך שהכל קמ"ל דהכא נמי הבשמים הם עיקר ומברכים עליהם אלא שמדברי רבינו בסי' ר"ד משמע דהומלתא נמי הבשמים הם ב שחוקים :

צנון מברכין עליו בפה"א פשוט בפרק כיצד מברכין (לו.) ורבותא קמ"ל שאע"פ שסופו להקשות כלומר שאם אינו תולשו בעתו הוא מתקשה כעץ אפ"ה מברכין עליו בפה"א כדאיתא בגמרא :

רד כל דבר שאין גידולו מן הארץ כגון בשר בהמה חיה ועוף וכו' בפרק כיצד מברכין (מ:) משנה וברייתא : **ומ"ש** ויין שהחמיץ וריחיה חמרא וטעמיה חלא שהכל לשון הברייתא שם יין שהקרים ופירש רש"י בוט"יר בלע"ז ומפרש רבי' דהיינו דוקא בריחיה חמרא וטעמיה חלא אבל אם ריחיה חלא וטעמא חמרא הא איפלינו ביה אביי ורבא בפרק בתרא דע"ג (סו:) והלכתא כרבא דאמר דהוי חמרא והכי סבר רבי יוחנן בפרק המוכר פירות (צו.) הלכך מברך עליו בפה"ג : **ומ"ש** ועל התבשיל שנשתנה צורתו ונתקלקלה בפרק כיצד מברכין (שם) ודבר פשוט הוא דהיינו דוקא בשנתקלקל קצת דאילו בנתקלקל לגמרי כיון דלא חזי לאכילה אין מברכין עליו כלל : **ומ"ש** ועל החומץ שערבו במים וכו' שם במשנה על החומץ מברך שהכל וכתב הרא"ש וא"ת והיכי מברכין על החומץ והא אמרי' בפ' בתרא דיומא (פא.) השותה חומץ בי"ה פטור ולעיל גבי פלפלי יבישתא משוינן ברכה לי"ה וי"ל דמיירי במזוג קצת דאז מיישב הדעת א"נ איירי בחושש בשיניו ונתן חומץ הרבה לתוך מרק ושותהו לרפואה וחומץ עיקר מ"מ אגב המרק אית ליה הנאה מיניה ובעי ברוכי כדאמרי' לעיל גבי שמן זית שנתנו לתוך אניגרון עכ"ל והר"י כתב השותה חומץ בי"ה אע"פ שהוא פטור בשיעור רביעי' כיון דקי"ל שאם שתה ממנו הרבה חייב מפני שנהנה ממנו בשתיה מרובה לענין ברכה נמי לא יצא מתור' אוכל ולפיכך מברך עליו מיהו נראה דרביעית או פחות מרביעית מברך עליו מתחלה מפני שלא יהנה מן העה"ז בלא ברכה ואינו מברך לבסוף כיון שאינו חשוב שתיה בי"ה אבל ביותר מזה שחשיב שתיה בי"ה מברך עליו תחלה וסוף ע"כ ורבינו כתב כדברי הרא"ש : **כתוב** בשבלי הלקט בשם סה"ת חזקו מתי קרוי חומץ חומץ אף ע"ג דמשום דאין אנו בקיאים בשיעו' ומש"ה אוסר בו מגע א"י מיהו ס"ל לענין ברכה דכיון דבני אדם נמנעים לשתות ממנו מחמת חומצו קרוי חומץ ואין מברכין עליו בפה"ג : **ומ"ש** ועל הנובלות וכו' עד ועל כמיהין ופטריות שהכל ג"ז בפ' כיצד מברכין שם והערוך פי' שזומית הוא מרק שכן בלשון יון קורין למרק זומי : **קורא** והוא הנתוסף בענפי הדקל וכו' בפרק כיצד מברכין (לו.) פלוגתא דשמואל ורב יהודה ומסקנא דגמרא כשמואל דאמר שהכל וטעמא משום דכיון דעיקר נטיעת הדקל אינו אלא מפני התמרים לא חשיב קורא פרי והלכך אינו מברך אלא שהכל : **ומ"ש** וכן כל כיוצא בזה כגון לולבי גפנים ושקדים שאוכלים אותם כשהם רכי' וכו' כ"כ התוספות והר"י והרא"ש והרשב"א והמרדכי וטעמא דשקדים מפני שכשהם רכים אוכלים קליפתן החיצונה ולא נטעי להו אדעתא דהכי למיכל להו כשהן רכים כי אם לאכול הגרעינים שלהם כשיתבשלו הלכך מברך עליהו שהכל וכ"כ הרשב"א בתשובה : **ודע** דהיינו דוקא בשקדים המתוקים אבל בשקדים המרים הוי איפכא דכשהם קטנים מברך עליהם בפה"ע וכשהם גדולים ולא כלום דאזוקי מזקי ואם מתקן ע"י האור או ע"י דבר אחר מברך עליהם בפה"ע וכבר כתב רבינו זה בסי' ר"ב : **חזיז** והוא שחת

מברכין

דרכי משה

רד (א) ורש"י פירש בגמרא שהם תמרים שבשלום ושרפום החום אבל רבי' ירוחם כתב כלשון רבינו בעל הטור וב"י הביא דבריו ר"ס ר"ב וכתב עליו שלא דק ולא ידעתי למה כ"ב

דרישה

סי' רד [א] **ועל** כמיהין ופטריות שהכל · ועיין בהגהות רא"ש פ"ט פ"ז וכתבתי לשונו בקיצור בפרישה ואע"ג דקצת גידולי קרקע הן מ"מ לאו ממש גידולי קרקע נינהו וז"ל הגמר' פ' כ"מ מירבא רבו מארעא מינק לא ינקי מארעא :

ושכר

פרישה

(ב) **כמו** הומלתא פי' אע"ג שלגבי הומלתא מבושל הבשמים עם הדבש וכאן אינו מבושל רק מעורב בשמים עם הסוקר ב"י :

(ג) **צנון** שמברכין עליו בפה"א כו' ורבותא קמ"ל שאע"פ שסופו להקשות שאם אינו תולשו בעתו הוא מתקשה ונעשה כעץ אפ"ה מברכין עליו בפה"א · גמרא · ומפרש טעמא כיון דנטעי אנשי אדעתא דהכי מה שאין כן בקורא דדיקלא כמ"ש בסמוך בסי' רד :

סי' רד (א) **וריחיה** חמרא וטעמיה חלא גרסינן · וכן הוא לקמן בסי' רע"ב לענין קידוש וסימנך וז"ל בתר טעמא : (ב) **ונתקלקל** פי' קצת אבל נתקלקל לגמרי אינו מברך כלל ב"י : (ג) **ועל** החומץ כו' כל שבני אדם נמנעים לשתותו מפני חומצו נקרא חומץ לענין ברכה אף על גב דלענין מגע א"י כתב רבינו בי"ד סי' קכ"ג דאין אנו בקיאין מתי נקרא חומץ ומגע א"י אסור בו : (ד) **שאינן** מתבשלין על האילן כו' פי' על האילן לא נגמר בישולן אבל בשעת ברכה שרוצה לאכלם כבר נגמר ורגילים לאוכלם שמשימין אותם בקש או מייבשין אותם בחמה והחמה שורפת' ומכשירין לאכילה וכדפירש"י על בושלי כמרא הביאו ב"י בריש סי' ר"ב והם כתב עוד שר' ירוחם פירש נובלת הוא מין פרי ולא נגמר בישולו שהכל · וכתב עליו ב"י דלא דק כו' ור"ל דמפירושו משמע דבשעה שרוצה לאכול ולברך עליהן עדיין לא נגמר בשולו ומשום הכי מברכינן שהכל וז"א וכמ"ש : (ה) **ועל** הגובאי הוא מין חגב טהור ולאפוקי מר' יהודה דפליג במשנה פרק כ"מ וז"ל ר"י אמר כל שהוא מין קללה אין מברכין עליה ופירש"י מין קללה הן באין רא"ף : (ו) **ועל** המלח ועל הזומית דעביד איניש דשדי לפומיה · גמרא : (ז) **ורב** האי פי' זומית כו' וז"ל ר"י דף לב ע"א זומית פי' בערוך מרק שכן בלשון יון קורין למרק זומי : (ח) **ועל** כמיהין נקראין אותן שנבראים תחת הקרקע וכבראין שטומן שמרץ ופטריות הן מין אחר שגדלים לפעמים בעצים עכ"ל ר"י : (ט) **כשהן** רכים בקליפיהן כו' היינו דוקא מתוקים אבל מרים הוי איפכא כדלעיל סי' ר"ב :

קרא

חדושי הגהות

ב וא"ל דהתם קאמר רבינו אפילו תימא שהן שחוקים אבל לא שהן וודאי שחוקים מהדל"ח :

כבר

בית יוסף

מברכין עליו שהכל עירובין (דף כח.): **קרא** חייא וקמחא דשערי שהכל בר"פ כילד מברכין שם וכ' הרשב"א שאע"פ שהוא קלוי אינו מברך אלא שהכל דהואיל וקשה לקוקייני לא שכיח למיכליה: ודין ברכת קמחא דחטי וגם ברכה שלאחר קמחא דשערי ודין ברכת פת העשוי מקטניות יתבאר בסימן ר"ח ושם ה"ל לרבינו לכתוב דין ברכת קמחא דשערי אלא דמשום דבגמר' איתמר קימחא דשערי בהדי קרא חייא כתביה הכא. **שכר** תמרים ושכר שעורי' וכו' בפר' המוכ' פירו' (צו:) ת"ר א' שכר תמרים ואחד שכר שעורים ואחד שמרי יין מברך עליהם שהכל אחרים אומרים תמרים שיש בהם טעם יין מברך בפה"ג, ובפרק כילד מברכין גבי דובשא דתמרי כתב הרא"ש ושכר העשוי מתמרים או שכר שעורים מברך עליו שהכל כדאיתא בפ' המוכר פירות וא"ת בשכר שעורים אמאי מברכין שהכל והלא השעורים עיקר ומשתני לעילויא וי"ל דאית להו עילויא אחרינא בפת א"כ כיון שהמשקה בלול עיקרו ע"ש המים ולא [...]לא דרב ושמואל דכל שיש בו מה' המינים לפי שאין כאן כי אם טעם בעלמא מידי דהוה אשתיתא דאמרינן לקמן דעל רכה מברך שהכל ע"כ וכ"כ שם התוס' וגם ה"ר יונה כ"כ גבי מיא דשלקי: **וכתב** הרא"ש בתשובה דה"ה למי שעורי' שמבשלין לחולה שמברכין עליה' שהכל: **ועוד** שמרי יין גרכי' בפ' המוכר פירות שם רבה ורב יוסף דאמרי תרוויהו אין הלכה כאחרי' ומפ' טעמא דת"ק משום דאע"ג דאית בהו טעמא דחמרא מי סברת חמרא הוא קיוהא וכתבו א התוס' בס"פ כילד מברכין דמיירי דרמא בהו מיא אבל לא רמא בהו מיא מברך עליהם בפה"ג והכי משמע מדגרסינן תו התם אמר רבה דכ"ע רמא תלתא ואתא ארבע' חמרא הוא רמא תלתא ואתא תלתא ולא כלום הוא כי פליגי דרמא תלתא ואתא תלתא ופלגא וכיון דלא קי"ל כאחרים לא מברכין בפה"ג אלא היכא דרמא תלתא ואתא ד' דוקא אבל אם אתא בציר מהכי לא וכך הם דברי רבינו: **ומיהו** כתב הר"י בס"פ כילד מברכין דהיינו דוקא ביינות שלהם שהיו חזקים אבל במקום שאין היינות חזקים כ"כ אפילו רמא תלתא ואתא ד' לא דיינינן ליה חמרא ולא מברכינן עילויה בפה"ג ואפשר שמפני זה לא פירש הרי"ף וכתב סתם אין הלכה כאחרים עכ"ל ונראים הדברים: **וכתב** ר"י כ"י ח"א בשם התוס' דה"ה לתמד שדרכו לעשות מהחרצני' אחר שדרכו העינבים שמשליכים עליהם מים שאין מברכין עליו בפה"ג זולתי אם השליך ג' ואתא ד' והרמב"ן כתב כי החרצנין שנדרכו ברגל ואין משימין עליהם קורה לעצרם ונשאר בהם לחלוחית יין וגרעינין שאפילו השליך בו ג' ובאו ג' או פחות מברכין עליו בפה"ג שיין הוא והמים נבלעים בזגים וכמה שיוצא יש בו יין מרובה וכל זה כתב ה"ה בפכ"ט מהל' שבת בשם הרשב"א (ג):

טור

שחת מברכין עליו שהכל. (י) קרא חייא וקמחא דשערי או דחיטי שהכל שכר תמרים (יא) [ב] ושכר שעורים ושמרי יין (יב) אפילו יש בהם טעם יין שהכל אבל אם נתן בהם ג' מדות של מים ומצא ד' (יג) הו"ל כיין מזוג ומברכין עליו בפה"ג כתב הראב"ד (יד) עשבא דדברי שאין נזרעין מברכין עליהם שהכל כיון דלא זרעי להו אינשי לא חשיבי פרי וכתב עוד וכמדומה לי שבתא ושבללתא וכמונא וכוסברתא שהכל והכי אמר בעל הלכות וטעמא דידיה דכל הני לטעמא עבידי ולא לאכילה שבתא הוא שאנו קורין אניס ובלשון ערבי שבתא · שבללתא הוא שאנו קורין פטינ"א כמונא כמשמעה כוסברתא אליינדר"י בלע"ז ע"כ: וכל המשקין של כל מיני פירות שהכל כדלעיל: השותה מים לצמאו מברך עליו שהכל ולאחריו בורא נפשות ודוקא לצמאו אבל אי חנקתיה אומצא ושותה לרפואה אינו מברך לא לפניו ולא לאחריו (טו) דלא כרב עמרם שכתב שמברך לאחריו: ופי' ר"י דוקא ששותה מים לרפואה אינו מברך עליהם לפי שאינו נהנה מן המים אבל שאר משקין נהנה בשתייתן ובטעמם (טו) הלכך אם שותה אותם לרפואה צריך לברך עליהם

דבש

בית חדש

שכר תמרי' וכו' איכא להקשות ומאי שנא תמרים ושעורים שבשלו במים ועשו מהם שכר משאר פירות שבשלום במים דכתב הרא"ש דכיון שנכנס טעמם במים מברך עליהם בפה"ע או בורא פרי האדמה כדין הפירות עצמם כדלעיל בסי' ר"ב סעיף ז' ואפשר דשאני פירות שנתבשלו דטעם הפירות עצמם נכנסו במים ובשתייתן טועם טעם הפירי אבל בשכר אין טעם התמרים והשעורים נטעמים ונרגשין בשתייה כלל אלא טעם אחר לגמרי ואע"ג דאשתני לעילויא כתב הרא"ש דאין מברכין עליו אלא שהכל כיון דאית ליה עלויא אחרינא בפת ועיין בתו' פ' כ"מ (דף ל"ח) בד"ה האי דובשא ובד"ה והתנא כל האוכלים ועיין עוד במ"ש הר"י גבי מיא דשלקי בד"ה ומיא דשיבתא:

ומ"ש ושמרי יין אפילו יש בהם טעם יין מברכים עליהם שהכל כתב ב"י בשם התו' סוף כילד מברכין וכ"כ המרדכי שם ע"ש ראב"ן פירוש בדרמא עלייהו מיא אבל בדלא רמא מיא מברך בפה"ג ואפי' בדרמי מיא אם רמא ג' ומלא ד' ה"ל כיין מזוג ומברך בפה"ג וכתב ה"ר יונה לשם דוקא יינות חזקים אבל יינות שאינן חזקים אפילו רמא ג' ומלא ארבע' לאו חמרא הוא:

כתב הראב"ד וכו' וצל"ע מ"ש הני שיבת' שאנו קורין אני"ס וכו' דלטעמ' עבידי כל הני ולא לאכילה ואפ"ה מברכין עליהם שהכל אעפ"י שאין זה דרך אכילתו אפי' ברטיבתא ומאי שנא בשמים יבשים כגון פלפל וזנגביל וליטב"ר ונעגלי"ן דכותשין אותן ליתן טעם בתבשיל וא"כ לטעמא עבידן ואי אכיל להו בעיינייהו אין מברכין עליהן כלום כיון שאין זה דרך אכילתן לאכלן בעינייהו ואפשר דהכי קאמר הני אני"ס ואלייכד"ר וכל הני אפי' הוו ראויין לאוכלן בעינייהו ברטיבת' אין ברכתן אלא שהכל דלטעמא עבידן ולא לאכילה הלכך עכשיו ביבישתא שאינן ראוין לאכילה בעינייהו אם בלן בדבש בענין שראוי לאכילה אעפ"י שהן עיקר והדבש טפל אין מברך עליהם אלא שהכל ולא דמי לבשמים דשאני התם דברטיבתא מברך עלייהו בפה"ע או בפה"א דלאכילה עבידן ברטיבתא הלכך אפילו ביבישתא אם נתרקחו והוי עכשיו דרך אכילתן מברך נמי בפה"ע או בפה"א ועדיין צ"ע:

כתב הר"י ע"ש הרמ"ה בתשובה שתה או אכל דבר איסור לרפואה בין שלא במקום סכנה בין במקום סכנה לא יברך עליו כלל והב"י דחה דבריו ופסק בש"ע לעיל סי' קצ"ו וכן כאן דבמקום סכנה דמברך עליו תחלה וסוף ותלה עצמו במ"ש הרא"ש דחולה שאכל ביה"כ מברך ומזכיר של יה"כ בברכת המזון עכ"ל ולא נהיר' דגם הר"י מודה למה שפסק הרא"ש שהאוכל ביה"כ מברך ב"ה אלא דשאני התם דאכל היתר בשעת איסור אבל על אכילת איסור בשעת היתר אפי' אכלו לרפואה מפני הסכנה אין לברך על אכילת איסור כלל והכי מוכח בירושלמי להדיא הלכך דברי הר"י

בשם

בית יוסף

כתב האגור שהשיב מהר"י מולין על יין מזוג לענין בפה"ג אע"ג דבעלמא פסק ר"ת דטעם כעיקר דאורייתא אפי' לקולא מ"מ לענין ברכה הוכיח ר"ת מספ"ק דחולין (כה:) דחד בשיתא בטל דלא חשיב טעמא לענין ברכה ואי הוה יותר מחד בשיתא הולכים אחר הטעם אי רגילי אינשי למשתי במקום יין מברך ע"כ: **כתב** הר"ש בר צמח על זגים שנתנו עליהם תאנים לחזק כח היין הנשאר בזגים אם אנו מדמים פורצנין של צמוקים אלו לפורצנין של ענבים היה נראה להלך אחר הרוב ויש להרהר בזה משום דתאנים כל כחם בהם וכתב שאינו סומך לברך עליו בפה"ג: **כתב** הראב"ד עשבא דדברי וכו' עד שקורין [...] הכל בא"ה: **וכל** המשקין של כל מיני הפירות שהכל כדלעיל סי' ר"ב: **השותה** מים לצמאו מברך עליו שהכל נהיה בדברו וכו' בסוף פ' כילד מברכין (מד.) שנינו השותה מים לצמאו אומר שהכל נהיה בדברו ר' טרפון אומר בורא נפשות ובגמרא איבעיא להו הלכתא מאי ואסיקנא פוק חזי מאי עמא דבר ופירש"י שנהגו לברך לפניו שהכל ולבסוף בורא נפשות ודייקינן בגמ' (מד:) השותה מים לצמאו למעוטי מאי א"ר אידי בר אבין לאפוקי מאן דחנקתיה אומצא: **ומ"ש** רבינו שאינו מברך לא לפניו ולא לאחריו ודלא כרב עמרם כ"כ שם התו' והר"י והמרדכי וגם הרא"ש כ' דקשה לדברי האומר שלאחריו מיהא מברך מאי הוצרך לשנות לצמאו למעוטי מאן דחנקתי' אומצא פשיטא אנוס הוא אלא ודאי הא אתא למעוטי אפילו מברכה אחרונה: **ומ"ש** בשם ר"י דשאר משקים אם שותה אותם לרפואה צריך לברך עליהם כ"כ שם התוס' והר"י והרא"ש והמרדכי ז"ל · וטעמם מדאמרינן בריש פירקין (לה:) שמן זית מברך עליו בפה"ע ואוקימנא בחושש בגרונו ואקשינן פשיטא ומשני מהו דתימא כיון דלרפואה קא מכוין לא ליברך עליה כלל קמ"ל כיון דאית ליה הנאה מיניה בעי ברוכי וכתבו שם התוס' ונראים הדברים דאם אדם שותה משקין אם המשקין רעים לשתות דלית ליה הנאה מינייהו לא בעי ברוכי ואי אית ליה הנאה מינייהו בלא הרפואה בעי ברוכי וכ"כ המרדכי · ודרבי' ירוחם כתב וז"ל שתה שום דבר לרפואה או אכל לא יברך עליו שאם הוא דבר איסור ואכלו שלא במקום סכנה לא יברך ואם הוא במקום סכנה ג"כ לא יברך וזה הכלל כל מידי דלרפואה לא יברך עליו כדאמרינן האי מאן דחנקתיה אומצא כ"כ הרמ"ה בתשובה עכ"ל ותמהני על מה שפטר מברכה לשותה דבר לרפואה שהרי בגמ' שכתבתי בסמוך אמרינן בהדיא אע"ג דלרפואה מכוין כיון

דאית

דרכי משה

(א) שאע"פ שרש"י פירש בלשון אחר מ"מ רבי' ירוחם כתב כלשון רבינו וה"ל לכתוב ג"כ אדברי הטור שלא דק: (ב) וכ"כ הר"ן פרק ע"פ דף רמ"ט ע"א אלא שכתב דדנין בו

פרישה

(י) קרא הוא שהכל תימא הא אמרי' במסכת תמיד כל מידי לא תפלוט קמי רבך בר מקרא חיי דכפתילה של אבר דמיא ע"כ ש"מ שאינו ראוי לאכילה חי כי אם מבושל ומש"ה [...]ב"י סי' ר"ו הכותב מן הירק שמתבשל בקדירה אסור בבלועין משמע דסתם ירק אינו [...]ועין כיון שאינו נאכל אלא מבושל וירק נאכל בין חיין בין מבושלין ע"ש ובריש סי' ר"ה [...] רבינו שקרא טוב יותר מבושל מחי ע"ש איהו משם מוכח דחזי ג"כ לאכול רק שמבושל [...]ר: (יא) ושכר שעורים כתב הרא"ש אע"ג דשעורים עיקר ואשתני לעילויא י"ל [...]הו עילוי אחרינא בפת א"כ הואיל והמשקה בלול עיקרו ע"ש המים ולא שייכא להא [...]ואל דכל שיש בו מחמשת מינים כו' דאין כאן אלא טעם בעלמא ופי' עוד בדרישה: (יב) אפילו יש בהן טעם יין כו' שקיוהא בעלמא הוא: (יג) ה"ל כיין מזוג כו' כתב רבינו [...] שזהו דוקא ביינות שלהן שהן חזקים אבל מיינות שלנו לא מברכין בפה"ג כה"ג: (יד) עשבא דדברי עיין בשבילי הלקט והביאו ב"י בשם ו"ל האוכל ממה שמוציאין אילני סרק אין מברכין עליהן אלא שהכל דלא חשיבי לברך עלייהו בפה"ע וכ"כ הגאונים [...] מברכין על אגוזים קטנים בפס"ע דו"ל דכל שדוגמתן גדלין בגינה אין מברכין על אילני סרק וכמ"ש: (טו) דלא כר"ע שכתב שמברך לאחריו כו' וגם הרא"ש כתב דקשה לדברי האומר דלאחריו מיהא מברך מה הוצרך לשנות לצמאו למעוטי מאן דחנקתיה אומצא פשיטא אנוס הוא ודאי דאתי למעוטי אפי' מברכה אחרונה וטעמו דר"ע דדוקא לכתחלה אינו מברך [...]ינו שותה להנאה אבל לאחריו שכבר נהנה מברך: (טו) הלכך אם שותה אותם כו' דין זה נלמד מדין אניגרון שכתב רבינו בסי' ר"ב ע"ש:

שאני

דרישה

[ב] ושכר שעורים כו' עמ"ש בפרישה ואין להקשות מ"ש מפירות שנתבשלו שמברכין על המרק שלהן בפה"ע כמ"ש רבינו בסי' ר"ב ור"ה בשם הרא"ש דשאני התם דעיקר הבישול הוא בשביל הפירות והמרק טעם הפרי ניכר בו לכן המרק טפל ובטל ונמשך אחר ברכ' הפרי משא"כ בשכר שאין השעורין נתבשלו מצד עצמן כי אם עבור ליתן טעם במים ומש"ה נתבטלו אגב המים וחילוק זה מבואר ג"כ בב"י ע"ש ועיין בב"י מ"ש בשם האגור ז"ל השיב מהר"י מולי"ן על יין מזוג לענין בפה"ג אע"ג דבעלמא פוסק ר"ת טעם כעיקר דאורייתא אפילו לקולא מ"מ לענין ברכה הוכיח ר"ת מספ"ק דחולין דחד בשיתא בטיל כו' · ק"ק הא גם בעלמא אינו דבטל והוא לענין מגע ע"ז ביין שנתבטל חד בשית מיא דאינו נאסר וגדולה מזו כתב רבינו בי"ד סי' קל"ד בשם ר"י והראב"ד דאפילו יין נסך שנתערב במים בטל חד בשית ומותר אפילו בשתיה · עיין בב"י שהביא ל' רבינו ירוחם שכתב ז"ל שתה שום דבר לרפואה או אכל לא יברך עליו שאם הוא דבר אסור ואכלו שלא במקום סכנה לא יברך ואם הוא במקום סכנה ג"כ לא יברך וזה הכלל כל מידי דלרפואה לא יברך עליו כדאמרינן האי מאן דחנקתיה אומצא כו' כ"כ הרמ"ה בתשובה · והנה באמת הדין בעצמו תמוה כמ"ש ב"י וגם לשונו מגומגם מ"ש שאם הוא כו' מה ראוי' מביא לו זה · וגם מ"ש ואם הוא במקום סכנה ג"כ לא יברך צריך ביאור · וגם יש לתמוה מה שסיים וכתב הכלל כל מידי דלרפואה כו' דהל"ל כן תחלה · ותמיה' ב"י שכתב ז"ל ותמהני על מה שפוטר מברכת השותה דבר לרפואה שהרי בגמרא מבואר דאע"ג דלרפואה כיון דאית ליה הנאה מיניה בעי לברוכי · ובאמת והוא תמיה גדולה על רבי' ירוחם ועל הרמ"ה דנהירין להו שבילי התלמוד כשבילי דמתא · אכן מה שהקשה ב"י עוד ז"ל ומה שפוטר מברכה אוכל דבר איסור במקום סכנה אין כן דעת הרא"ש שהרי כתב שחולה שאכל בי"כ מברך ומזכיר של י"כ לא ק"מ מכח תרתי חדא דאין לדמות דבר האסור מצד עצמו לדבר המותר מצד עצמו רק שאריה סבי' עליה הוא לווי דממנא שציוה שלא לאכול שום דבר בי"כ ואין שם [...]ל הנאכל ועוד איך הביא ראיה מדמחייב חולה בי"כ לברך ברכת המזון שהוא דאורייתא לברכה ראשונה שאינה אלא מדרבנן ומה"ט כתב רמ"ף ומ"ו שגם הרא"ש שהסכים עם הראב"ד [...]בר איסור לברך עליו ה"מ בברכה אחרונה אבל בראשונה מודה שלא לברך וכמ"ש לעיל סי' [...] לעיל סימן קצ"ו וע"ש · וליישב גם תמיה' הראשונה היה נלע"ד שמ"ש ר' ירוחם שאם אכל או שתה שום [...]ואה ר"ל שאין לו שום הנאה ממנו ואינו אוכלו או שותהו כי אם לרפואה והשתא לק"מ עליו מקושיות ב"י ומ"ש נמי שאם הוא דבר אסור כו' ה"ק מ"ש תחלה שאם אכל או שתה שום [...]ן לו הנאה הימנו כי אם לרפואה אינו מברך ראיית' הוא שהרי אם אכל שום דבר אסור במקום שאין בו סכנה ר"ל שאכלו לרפואה חולה שאין בו סכנה ודאי לא יברך עליו

שאף

חדושי הגהות

רד א כבר כתב המג"א שלא מצא כן בתוספות אלא במרדכי בשם ראבי"ה: ב בנוסחא ישנה בטור מצאתי במקום מה שאנו קורין פטינא כתב שם מה שאנו קורין פניגא ונוסחא זו היתה

דבש דבורים מברך עליהם שהכל : ועל המורבא המרוקח בדבש היה נראה לי לברך עליו שהכל בין אם עשוי מחבושים או מוורדין או ממיני עשבים מפני שהדבש עיקר אע"ג דכתיבנא לעיל על אגוז מטוגן בדבש בפה"ע (יז) שאני התם שהאגוז שלם וממשו קיים ולא דמי להומלתא שהיא מרוקחת בבשמים ומברכין עליה בפה"א דשאני התם דלטעמא עבידא וטעמא לא בטיל (ג) כדאמרינן גבי שאור (חולין ו:) הואיל ולטעמא עביד לא בטל · אבל הכא שהוא למאכל והדבש עיקר מברך על העיקר ופוטר הטפלה וכ"ש לפי מה שראיתי במקצת גרסאות הומלתא שהכל כך הוא סברתי אלא שחבירי חולקים עלי ואומרים שהדבש הוא טפל שאינו אלא לקיים הדבר המרוקח בו ולדבריהם יש לברך על של וורדים בפה"א שאינן

בשם הרמ"ה עיקר ולא כש"ע ולעיל בסי' קנ"ו כתבתי קצת באריכות ע"ש :
ומ"ש דבש דבורים מברך עליהם שהכל הכי משמע ממ"ש התו' בפ' כ"מ (דף ל"ח) בד"ה האי דובשא דמשקין מכל מיני פירות בר מתירוש ויצהר מברכים עליהן שהכל ואפי' שכר שעורים דידן דשמא יש בו כזית בכדי א"פ א"כ כ"ש דבש דבורים דאעפ"י דלא מימצאי מגופייהו אלא מכניסין לתוך גופן מי פירות אין טעם הפירות נרגשין באכילת הדבש אלא טעם אחר לגמרי וע"ל סעיף ה' :
ועל המורבא המרוקח בדבש וכו' נראה דמיירי דהחבושים והוורדים ומיני עשבים הם' כתושים ביותר והדבש הוא עיקר המאכל אלא שמוטעם הדבש בטוב ע"י החבושים והעשבים והבשמים הכתושים שנתנו בתוכו וכדרך שנותנין תבלין בקדרה לתבלו דאין מברכין על התבלין אלא על התבשיל בפה"ע או בפה"א הכי נמי כיון שהעיקר הוא הדבש ברכתו שהכל ולא דמי לאגוז שכיון שהוא שלם א"כ האגוז הוא העיקר המאכל והבשמים והדבש טפלים בא' לקיים האגוז ולהטעימו בטוב טעם ולאו דוקא שלם דהא דרך לטגן אגוזים אפילו שבורים הרבה שברים אלא ר"ל שאינו כתוש ושחוק לגמרי : ומ"ש ולא דמי להומלתא וכו' כבר פי' דתרתי הומלתא ניניהו האחת היא זנגביל' שלם שמרוקח בדבש או בסוכרא עם שאר דברים דה"ל כאגוז מטוגן בדבש דהכי נמי זנגביל עיקר ומברך אהומלתא זו בפה"א השנייה היא שמפטמים בשמים כתושים בדבש וקרוב הוא שמערבים בו ג"כ מיני עשבים כתושים ולכאורה דמי ממש למורכא דהוי נמי ממיני עשבים וורדים כתושים מרוקחים בדבש ובבשמים כתושים ואפ"ה מברך לשם בפה"א כמו שמברך על העשבים והוורדים והבשמים ולא שהכל אבל לא אבין כלל דעת רבינו במ"ש דלא דמי להומלת' דשאני התם דלטעמא עביד וכו' דמשמע דאהומלתא זו השנייה קאמר דלא דמי הך מורכא להומלתא זו משום דהתם מרקחין בו הבשמים כדי ליתן טעם בלבד בדבש ובתערובות העשבים והוורדים ושאר הדברים המעורבים בהומלתא זו וזהו שאמר לטעמיה עביד ולא למאכל ותימא דא"כ מורכא זו נמי הבשמים שבתוכו אינם למאכל אלא לתת טעם בדבש ובדברים המעורבים בתוכו וה"ל לברך נמי בפה"א או בפה"ע · ונראה בעיני דרבינו היה יודע דהומלתא זו דבשמים כתושים בסוכר"א או בדבש במיני עשבים ושאר דברים מעורבים המטעימים טעמן טוב לא נעשה למאכל הן בעצמם אלא נעשה כדי שישימו ממנו תמיד מקצ' בתבשיל שיתן בו טעם טוב היינו דקאמר דלטעמא עבידא וטעמא לא בטיל ולפיכך מברכין על הומלת' זו כדרך שהיה מברך על אותן הדברים שהן נותנין טעם בפה"ע או בפה"א אבל לא כמו שמברכים על הדבש שהכל כי העיקר הוא הבשמים ושאר הדברים שבתוכו שנותנים טעם טוב בתבשילין כי כדי ליתן טעם בתבשילין הוא נעשה כך מתחלה וכ"כ הרמב"ם אבל אם עירב כדי ליתן טעם בתערובת הרי הוא עיקר ומביאו ב"י אבל המורכא המרוקח שהוא המאכל בעצמו והדבש הוא עיקר המאכל והוא בעין והחבושים והוורדים ושאר מינים הכתושי' והבשמים הכתושי' כולם נתערבו בדבש כדי להטעים הדבש שהוא עיקר המאכל בטלים הם בדבש ומברך על העיקר שהוא הדבש זו היתה דעת רבינו אבל חביריו היו תופסים שהעיקר הן הדברים המרוקחים והדבש לא בא אלא לקיים הדבר המרוקח בו בין שהוא שלם כאגוז וכזנגבילא בין שהן מינים כתושים ומעורבים בדבש ומברך על העיקר ולא על הדבש ואם הדברים הכתושים הם פרי העץ מברך בפה"ע ואם פרי האדמה בורא פרי האדמה וכך פסק בש"ע אלא דא"כ הביא לשון הרמב"ם שכתב כל שהוא עיקר וכו' עד מפני שהדבש הוא העיקר ועל מ"ש דאם עירב כדי ליתן טעם בתערובת הרי הוא עיקר כתב הרב בהגהת ש"ע דהיינו דוקא שיש שם ממשות מן הדבר הנותן טעם ודבר חשוב אבל בשמים שנותנים לתוך המרקחת אעפ"י שהם לנתינת טעם אין מברכין עליהם דבטלין במיעוטן אעפ"י שנותנים טעם לכן נוהגים שלא לברך רק על המרקחת ולא על בשמים שבהן עכ"ל ור"ל דאם עושין מרקחת במיני פירות כגון חתיכות אתרוגים ושאר מיני פירות ומיני עשבים כמו פרחים של וורדים ושאר פרחים מבושלים בדבש ונותנין בהם מיני בשמים מרובים כדי ליתן בהם טעם אין לברך על הבשמים דהעיקר הוא הפירות וכן נוהגין ומנהג זה ודאי הוא ע"פ רבינו שביטל דעתו כנגד דעת חביריו אבל מה שמפרש בדברי הרמב"ם דאם עירב וכו' דהיינו דוקא שיש שם ממשות ודבר חשוב לא ידעתי לחלוקו זה לא שורש ולא ענף וגם לא ידעתי היאך נמצא דבר חשוב ויש שם ממשות יותר מבשמים חשובים ומרובים ראש מר דרור וקנמון בשם שנותנים בפירות המרוקחים ומפוטמים בדבש ואעפ"כ אין לברך אלא על פירות ולא על הבשמים ועל כן נראה לפע"ד דשתי סברות הן הרמב"ם הוא תופס דכל דבר שאינו בעין כגון קמח שנותנין בתבשילין ומערבים אותו עם התבשיל כדי ליתן בו טעם הקמח הוא העיקר ומברך עליו בורא מיני מזונות וכן כל שאר דבר כגון בשמים שנותנים במרקחת ליתן בו טעם לטעמא עביד וטעמא לא בטל וכמו שהי' מפרש רבינו שמזה הטעם מברכין בהומלתא שהם בשמים כתושים בדבש או בסוכרא בפה"א כי הבשמים שעליהם מברכין בפה"א נתונים בתוכו ליתן טעם ומברכין עליו בפה"א ולא שהכל כך הוא ג"כ דעת הרמב"ם אלא דמשמע דבזה חולק על רבינו דהרמב"ם אינו מחלק כלל דאפי' מורכא שהן בשמים כתושים כדי ליתן טעם טוב בדבש שהוא המאכל עצמו נמי מברכין על הבשמים כפי ברכתן לפי שנתונים בתוכה כדי ליתן טעם אבל אינו מברך על הדבש ודעת רבינו היא לחלק בכך כמבואר בדבריו לפי זה ודאי דהפסקים בש"ע הם סותרין זה את זה דמ"ש בסעיף י"א חבושים או גינגדש וכו' מברך על חבושים וכו' דפסק זה הוא כפי
דעת

דאית ליה הנאה מיניה בעי ברוכי . ומה שפטר מברכה אוכל דבר איסור במקום סכנה אין כן דעת הרא"ש שהרי כתב שחולה שאכל ביוה"כ מברך ומזכיר של יוה"כ בבה"מ וכ"כ הגהות מיימון בפ"ד מהלכות ברכות ועוד שכבר נתבאר בסי' קנ"ו שהרא"ש סובר כהראב"ד שאוכל דבר איסור מברך עליו וגם נתבאר דלהרמב"ם אינו מברך עליו ומיהו היכא שאוכל דבר איסור לרפואת חולה נראה דלהרמב"ם נמי מברך עליו : כתוב באהל מועד בשם הרא"ה שכל אכילה שע"י אונס אף דלא סגיא דלא מתהני לא שייך לברך עליה והרי הוא כדין אשה שנאנסה דאף על פי שסופה ברצון חשבינן ליה אונס עכ"ל :
מצאתי כתוב בשם הרא"ש שכל המרקחות שאינם מאכל בריאים אלא לרפואה מברך שהכל ואף על גב דהוא מפירות האילן כשתיתא דהיא מחמשת המינין ואפ"ה מברך שהכל ושמן שעל ידי אניגרון שאני שאף הבריאים רגילים בכך ומרקחת זנג"ביל דהיינו הומלתא נמי מאכל בריאים היא עד כאן "ב"ה ובסימן ר"ח אכתוב בשם המפרשי' שאין טעם ברכת שהכל בשתיתא משום דלרפואה עבידא :
דין מתיקה שמשימי' על רקיקין דקין כתב רבינו בסימן ר"ב :
דבש דבורים מברך עליו שהכל פשוט הוא לפי שהוא בכלל דבר שאין גדולו מן הארץ וכ"מ בסמ"ק וסמ"ג שחשבוהו בהכך דאין גדולם מן הארץ וכתב עוד הסמ"ק דבש אפילו של תמרים מברך שהכל משמע דבשאר דבש פשוט הוא שמברך שהכל וכ"מ בתוס' בפרק כיצד מברכין (לח·) ד"ה דובשא :
ועל המורבא המרוקח בדבש וכו' נראה דמיירי כשהחבושים או הוורדים כתושי' ביותר שאל"כ היאך כ' שאני התם שהאגוז שלם וממשו קיים ונראה דהא דקאמר שהאגוז שלם לא שלם ממש קאמר שכבר כתבתי בסימן ר"ב דהא דאגוז המתוקן בדבש באגוז קשה מיירי שלוקחין מה שבתוכו ומטגנין אותו בדבש ואין דרך לטגנו שלם ממש אלא ודאי האי שלם דקאמר אינו אלא לאפוקי שאינו כתוש ושחוק יותר : ומ"ש ולא דמי להומלתא שהיא מרוקחת בבשמים וכו' כ"ל דהיינו לומ' דהומלת' הוא בשמים המרוקחים בדבש כמו שמביאים היום זנגבי"ל מרוקח בדבש אלא שרבינו מפרש שהיה הזנג"ביל או שאר בשמים שחוקים ומעורבי' בדבש ואפ"ה מברך עליו בפה"א כברכת הבשמים ומפני כך הוצרך לבקש להומלתא טעם אחר שאל"כ תיפוק ליה מטעם שהזנגביל שלם וממשו קיים אלא ודאי בבשמים שחוקים מפרש לה וכן פירש"י בפרק בתרא דיומא (פא:) : וז"ל שבלי הלקט זנגביל יבש שמרתיחים אותו עם הדבש לא אמרי' דדובשא עיקר דזנגביל עיקר דלהחם עבדי ליה :
ומ"ש לדבריהם יש לברך על של וורדים בפה"א יש לדקדק כיון דוורדים לא חזו לאכילה לא חיים ולא מבושלים א"כ הם מבושלים עם דבש א"כ ה"ל דבש עיקר וי"ל דאדרבה כיון שעיקר תיקון הוורדים לאכילה אינו אלא עם הדבש ה"ל דבש טפל שהרי אינו בא אלא להכשיר הוורד לאכילה וה"ל כפירות שאינם נאכלים חיים שמברך עליהם אחר בישולם ברכה הראויה להם ואין אנו אומרים שיברך עליהם שהכל מפני שהמים המובלעים בהם הכשירום לאכילה וכבר כתבתי כן בסימן ר"ב גבי אגוז המטוגן בדבש ואע"פ שם כתבתי דאגוז רך המטוגן בדבש אינו מברך עליו אלא שהכל התם טעמא אחרינא הוא דהיינו דלא נטעי להו אינשי אדעתא דהכי משא"כ בוורדים דודאי אדעתא דהכי נטעי להו :
ומ"ש דמברך על הוורדים בפה"א שאינן עיקר פרי כדבעינן למכתב לקמן הוא בסימן רי"ו שכתב שם שהגאון כתב שעל הוורדים מברך שנתן ריח טוב בפירות והרא"ש חלק עליו דודאי לאו פרי הן שאין עיקרן לאכילה ואע"פ שלפי זה לא היה ראוי לברך עליה בשם פרי כלל סובר רבינו דמ"מ כיון שאוכלים אותו קצת די שנגרע ממנו העץ אבל בשם פרי מיהא שפיר קרינן ליה ודוחק והכלבו כתב ז"ל האוכל וורד או שתה מי וורד מברך בורא פרי העץ וי"א בורא פרי האדמה דלאו פרי עץ ניניהו אלא כפרי אדמה מפני שהזרע שלו עיקר הפרי והעלים הם הפרחים ע"כ : ובענין דין זה שנחלקו בו רבינו וחביריו מתוך דברי הר"י בפ' כיצד מברכין גבי שלקות מברך עליהם בורא פרי האדמה משמע שדעתו כדעת החולקין על רבינו וכ"כ הכלבו והרמב"ם כתב בפ"ג כל שהוא עיקר ועמו טפילה מברך על העיקר ופוטר את הטפילה שכל דבר שמערבין אותו לדבק או כדי ליתן ריח או כדי לצבוע את התבשיל הרי זו טפילה אבל אם עירב כדי ליתן טעם בתערובת הרי הוא עיקר לפיכך מיני דבש שמבשלים אותם ונותנים בהם חלב חטה כדי לדבק ועושים מהם מיני מתיקה אינו מברך עליו במ"מ מפני שהדבש
היא

דרכי משה

בו לפי טעמו וריחו : (ג) נראה דמ"מ בעינן דוהו הנותן טעם הוא עיקר המרקחת בלא הדבש כמו הומלתא שמשמע בגמרא שהוא זנגביל מרוקח שעושין המרקחת לאכול הזנגבי"ל כמו שמביאין היום וזנגביל מרוקח בדבש אלא שהומלתא הוא זנגביל שחוק ומעורב בדבש לכן כתב רבינו אע"פ ששחק מ"מ מאחר דלטעמא עבידא והוא עיקר המרקחת ג"כ מברכין עליו וכן יש לפרש ג"כ דברי הרמב"ם פ"ג שכתב שאם עירב דבר כדי ליתן טעם בתערובות הרי הוא עיקר דמיירי נמי בכה"ג אבל כשעיקר הדבר אינו הדבר הנותן לטעמא כמו שהאידנא עושין מרקחת במיני פירות ונותנין שם בשמים לטעמא ודאי אין לברך על הבשמים אע"ג שנותנים שם טעמא כי לא באו שם אלא למתק הקדירה והעיקר הוא הפרי ופשוט

דרישה

שאף שבאותו דבר איסור יש בו הנאה לא"י באכילתו מ"מ ישראל שאינו אוכלו ברצון כי אם מחמת אונס הרפואה לא מחשב לו האכילה להנאה כי אם לצער מה שנצרך לזה וראייה ממה שאמר בגמרא והביאו רבינו בי"ד סי' ש"י ובח"מ סי' רל"ד ז"ל השוחט את הבכור שלא ע"פ מומחה ומכר ממנו ואכלוהו מחזיר לכן המוכר הדמים ואינו מנכה לו כלום עבור הנאת האכילה כי אדרבה שאכילה לצער הוא לו למפרע בשעה שזוכר שאכל דבר איסור אף שבשעה שאכלו לא ידע שהוא איסור ונהנה באכילתו וכ"ש הכא שבשעה שאכלו החולה ידע שהיה איסור שלא נהנה באכילה . ומ"ש ואם הוא במקום סכנה גם כן לא יברך ה"ק לא מיבעיא אם אכלו שלא במקום סכנה ודאי דלא יברך שהרי להרמב"ם וסייעתו אינו מברך על אכילת דבר איסור אף אם אכלו לתיאבון משום ובוצע ברך ניאץ יי' · אלא אפילו אכלו לצורך חולי שיש בו סכנה דלית ביה משום בוצע ברך שהרי אין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש אפ"ה אין צריך לברך מטעם שכתבתי דלא מחשב לו הנאה כ"א לצער מה שנצרך לאכילת דבר איסור וכ"ש האוכל דבר לרפואה שולת הרפואה לא היה אוכלו מחמת שאינו ראוי לאכילה כלל שא"צ לברך א"כ הא"י שאם אכל דבר אסור כו' הוא פי' א"מ לפני זה שאם אכל או שתה דבר לרפואה דהיינו דבר אסור אלא שא"כ ק' למה סתם בכלל שכלל אמר כן לכך מאוור יותר מ"ש ראשונה ואף על גב שכלל ג"כ אמר כן וכתב כל מידי דלרפואה י"ל דה"ק כל מידי שהוא דווקא ·לרפואה בא ולא לשום דבר אחר לא יברך עליו ודו"ק · עיין בב"י מ"ש בסוף הסימן על מ"ש מהרי"ק מגודגדניות שעושין מהן קונטפקטו שמברכין עליו שהכל ולא דמי למורב' של חבושי' וורדים שהסכמ' הטור שמברך עליו בפה"ע ובפה"א דשאני הכך שטובים יותר מבושלי' מחיין עכ"ל מהרי"ק ותמה עליו הב"י וכתב ל' רבינו לא משמע כן מדסתם ועוד שהרי כתב דלא דמי לאגוז המטוגן בדבש משום דממשו קיים ואגוז ראוי לאכול חי הוא ולא מפליג בינייהו כו' צ"ע מאי ראייה הוא
וה

פרישה

(יז) שאני התם שהאגוז שלם כו' ב"י כתב לעיל בסי' ר"ב שמדבר באגוז קשה ואין דרך לטגנו שלם ממש אלא לאפוקי שאינו כתוש ושחוק ביותר וכ"כ כאן וכתב דלפי זה צריך להיות דהכא מיירי בכתושין ביותר עכ"ל · ונלע"ד דהעיקר חילוק הוא שהאגוז הוא בעיניה משא"כ בוורדים המטוגנים שאינם ניכרים בעינייהו אלא שמשום מבושין הוצרך לתרץ הכי · וגם הדיוק מעיקרא ליתא שהרי עינינו רואות שמטגנים אגוזים שלימים קשים בדבש בפורים במה שקורין כויא"ט ואם כן שפיר קאמר שאני אגוז שהוא שלם ממש מה שאין כן במבושים ובזה נסתלק השגת ב"י מה שהשיג על בעל ת"ה וכמ"ש בס"ם ע"ש וגם קושיא ראשונה שהקשה עליו מהרמב"ם כבר כתבתי בסי' ר"ב דלק"מ ודו"ק :
שאינן

(יח) שאינן עיקר הפרי (יט) כדבעינן למכתב לקמן והנני מבטל דעתי מפני דעתם:

רה **על** הירקות אומר בפה"א ואפילו בשלם (א) שנשתנו מברך עליהם בפה"א דבמילתייהו קיימי הלכך כל ירקי ופירי וקטניות שטובים חיין ומבושלים מברכין לאחר בישולם כברכתם הראוי להם קודם בישולם אבל קרא וסילקא וכרבא וכיוצא בהן שטובים

הוא העיקר ע"כ ונראה מדבריו שאם לא היו נותנים החלב חטה כדי לדבק אלא כדי לאכול החלב חטה בדבש היה מברך במ"מ ולפ"ז ה"ה לכל הדברים המרוקחים בדבש שמרקחים אותם כדי לאכלם בדבש שמברכין על הדבר המרוקח שהוא עיקר והדבש טפילה וכדברי החולקים על רבינו. ואיכא למידק שהרי כתב שאם עירב כדי ליתן טעם בתערובת הרי הוא עיקר והדבש כיון שהוא בא ליתן טעם בתערובת הוא עיקר ועליו יש לברך ואפשר שכיון שהדברים המתרקחים הם ניתנים לתוך הדבש אינם מתבטלים לגבי דידיה כל שלא באו לדבק לבד או כיוצא בהם דה"ל דבש תשמיש לדבר המרוקח ודמי לפירות ששלקום במים שהם נכשרים לאכילה ע"י המים ומברכין עליהם ברכתן הראויה להם ולא ברכת המים הכא נמי דכוותה:

כתב מהר"י קולון בשורש מ"ג על אודות הענבים שמבשלים אותם עד שיעשו עבים וקורים אותו קונפע"טי דמברכים עליו שהכל ולא דמי לאגוז המטוגן בדבש דשאני התם שהאגוז ניכר במהותו ותארו אבל בזה שאין עליו שום תואר ענבים ראוי לברך עליו שהכל לכ"ע כיון דאין זה דרך אכילתו וגם פשיטא דלא נטעי להו אינשי אדעתא דהכי ועוד דלפי הנלע"ד לא משתנו לעילויא אלא לגריעותא שרוב העולם אוכלים יותר ברצון הענבים כברייתן חיין מאותו קונפ"טי: **וגם** על הגדגדניות שעושים מהם ליריז"א קונפו"טי הוא הדין והוא הטעם שמברכין עליו שהכל לפי הנלע"ד ואל תשיבני ממה שכתב בטור א"ח במורבא של חבושים וורדים שמברך בפה"א דשאני הנך שטובים יותר מבושלים מחיים ע"כ. וכמ"ש דאין דברי חביריו של רבינו אלא בפירות שטובים מבושלים יותר מחיים מפשטא דלישנא דרבינו לא משמע הכי אלא בכל מיני פירות איירי דאל"כ ה"ל לפרש ג ועוד שהרי כתב דלא דמי לאגוז המטוגן בדבש משום דממשו קיים ואגוז ראוי ליאכל חי הוא דלא מפליג בינייהו אלא משום דממשו קיים אלמא דאפי' בפירו' שהם נאכלים חיים מיירי:

בתרומת הדשן כתב דגודגדניות שמבשלים אותם עד שהם נימוחים לגמרי ומערבים בהם דבש ותבלין אף על גב דמההיא דהומלתא נראה שצריך לברך עליו בורא פרי העץ כי דייקינן בפירוש רש"י (ברכות לח.) בההיא דטרימא בורא פרי העץ שפירש כתוש מעט ואינו מרוסק משמע דאי הוו מרוסקים טובא מברכים שהכל משום דלאו במלתייהו קיימי וכ"ש הכא שהן נימוחים לגמרי וגם מעורבים בבשמים ודבש דנפקי ממילתייהו והיא דהומלתא דפירש"י בפ' בתרא דיומא (פא:) בשמים כתושים בדבש י"ל דהטעם משום דאורחייהו בהכי לכתוש ולשחוק כל הבשמים מש"ה חשיבי קיימי במילתייהו משא"כ בדבר אחר שאין דרכו תדיר להיות מעוך ומרוסק ואע"פ שאין אלו החילוקים ברורים לי מ"מ לא יעשו אלא ספק ברכה וכל היכא דאיכא ספיקא בברכה ראשונה מברך שהכל ע"כ: ואין דבריו נראין בעיני שאם רש"י פירש דטרימא הם תמרים שכתשן קצת כבר נתבאר בסי' ר"ב דלהרמב"ם אפילו מיעכן ועשאן עיסה מברך בורא פרי העץ ועוד שכבר נתבא' שמחלוקת רבינו אינו כשהפרי ממשו קיים דבההיא לכולי עלמא פרי עיקר ומברך עליו אלא כשהפירות כתושים ביותר ואפילו הכי סוברים חביריו שמברך על הפרי וביטל הוא דעתו מפני דעתם (ד):

כתב הרב רבי דוד אבודרהם השומשמין מברכין עליהם בפה"א טחנן מברכין עליהם שהכל על שמנן ופסולת שלהם מברכין בפה"א ואיני יודע מה טעם יש בפסולת לברך עליו בפה"א: **כתבו** הגהות מיימון פ"ח בשם התוספות שהכל דבר שהוא מסופק יברך שהכל ואפילו לכתחילה ואף על גב דאם בירך משמע דיעבד כיון שמסופק כדיעבד דמי:

רה **על** הירקות אומר בפה"א · משנה בפ' כיצד מברכין (לה·): **ומ"ש** ואפילו בשלם וכו' הלכך כל ירקי ופירי וקטניות שטובי' חיים ומבושלים וכו' שם בפרק כיצד מברכין (לח:) דייק אמתני' ואמר זאת אומרת שלקות מברכין עליהם בפה"א דרש רב חסדא משום רב שלקות מברכין עליהם בפה"א ועולא משמיה דרבי יוחנן אמר מברך עליהם שהכל ואני אומר כל שתחלתו בפה"א שלקו שהכל וכל שתחלתו שהכל שלקו בפה"א בשלמא כל שתחלתו שהכל שלקו בפה"א משכחת לה בקרא וסלקא וכרבא אלא כל שתחלתו בפה"א שלקו שהכל היכי משכחת לה א"ר נחמן בר יצחק בתומי וכרתי דרש רב נחמן משום שמואל שלקות מברך עליהם בפה"א ועולא משמיה דר' יוחנן אמר שהכל ונדחו שם בגמרא דברי עולא ופירש"י שלקות · כל ירק שלוק: דרש רב חסדא. כך: משום רב אמר בפה"א ועולא א"ר יוחנן שהכל הרי הדבר במחלוקת. ואני אומר ליישב דבריהם שאינם חולקין יש מהם פרי האדמה ויש מהם שהכל כל ירק הנאכל חי שתחלתו בפה"א שלקו אפקיה ממילתיה לגריעותא ומברך שהכל ולקמן מוקי לה בתומי וכרתי · וכל ירק שאין דרכו ליאכל חי שמתחילתו אם אכלו חי שהכל הוא מברך: שלקו. והביאו לדרך אכילתו הוא עיקר פריו ומברך בפה"א ונראה מדבריו שרב חסדא סובר שאין מחלוקת ביניהם דמר אמר חדא ומר אמר חדא

דעת חביריו של רבינו שהדבר המרוקח הוא העיקר והבשמים שנותנים בו ליתן טעם בדבר המרוקח וכן הדבש הכל הוא טפל לגבי העיקר ואח"כ בסעיף שאחריו העתיק לשון הרמב"ם דאם כדי ליתן טעם בתערובת הרי הוא עיקר דלפי זה צריך לעולם לברך על הבשמים שהם נותנין טעם במרקחת אבל אין מברכין על הפירות הנרקחים כשהן כתושים גם אין מברכים על הדבש אלא על הבשמים שהם נותנים טעם ולענין הלכה כבר נתפשט המנהג כדעת חביריו של רבינו לברך על הפירות הנרקחים בין שלמים בין כתושים ואין מברכין לא על הבשמים ולא על הדבש וצוקר ודלא כדעת הרמב"ם מיהו נלפע"ד דוקא במרקחים פירות בדבש ונותנין בתוכו בשמים כתושים ליתן טעם במרקחת התם הוא דהפירות הם עיקר אפילו כתושים כ"ש כשהם שלמים אבל לפעמים מבשלים הדבש עם מיני בשמים כתושים ואין משימים בתוכו פירות ולא שום דבר אלא בשמים כתושים בלחוד כמנהג סוחרים והולכי דרכים שאוכלים הדבש המטוגנים בבשמים עם לחם לבד לשם הדבש הוא העיקר וכשאוכל ממנו קצת בתחלה בלא לחם מברך שהכל ודו"ק:

רה **על** הירקות אומר בפה"א ואפי' בשלם וכו' בפ' כ"מ (דף ל"ח) קתני ירקות דומיא דפת מה פת שנשתנה ע"י האור אף ירקות שנשתנו ע"י האור אמר רבנאי משמיה דאביי זאת אומרת שלקות מברך עליהן בפה"א וז"ש רבינו ואפי' בשלם מברך בפה"א דבמילתייהו קיימי הלכך כל ירקי ופרי וקטנית שטובים חיים ומבושלים וכו' דבירקות שטובים חיים קאמר דבמילתייהו קיימי שלא לברך עליהם שהכל אפילו בשלם ונשתנו אלא מברך בפה"א כמו שהוא מברך עליהם בפה"א בעודם חיים: **ומ"ש** אבל קרא וכו' וכרב' פי' בל"א קוי"ל קרוי"ט פשוט שם ואין בשני דינים אלו מחלוקת כלל אח"כ כתב רבינו דין תומי וכרתי דפליגי בה תו' ואלפסי ואיכא לתמו' דלכאורה פשט הלשון משמע דבתומי וכרתי אעפ"י דאישתנו בבישולן לגריעות' מברך עליהן בפה"א כמו בעודן חיין וכך הבינו הר' יונה והרא"ש והמרדכי וה"ר ירוחם מדבריו וא"כ למה כתב רבינו בשמו דכשהן חיין שהכל ובמבושלין בפה"א וב"י כתב דרבינו טעה בזה ע"ש ולפעד"נ דלא טעה והוא דרבינו הכריח ממ"ש האלפסי וז"ל וקי"ל הכי דהא רב ושמואל ור' יוחנן כולהו ס"ל דשלקות בפה"א וכו' עד אפילו ר' יוסי מודה דשלקות במילתייהו קיימי ומברכים עלייהו בפה"א עכ"ל דכיון דפליגי בהך מילת' היכא דאשתנו לגריעותא ופסק ככולהו אמוראי דמברכין בפה"א אלמא להדיא בעל כרחך דתחלת דברי האלפסי הן באים לפסוק הלכה דבמילתייהו קיימי אפי' אישתנו לגריעותא לברך עליהן בפה"א כמו בעודן חיין דלית הילכתא כרב חסדא דבאישתנו לגריעות' שהכל והשתא קשה לאיזה צורך חזר האלפסי ואמר ואפילו תומי וכרתי הא אמר לה בתחלה ועוד דהיה לו לומר אבל קרא וכו' אלא ודאי דמ"ש האלפס ואפילו תומי וכרתי הוא התחלת דבור אחר ומקושר עם מ"ש אחריו והכי קאמר ואפי' תומי וכרתי וקרא חייא וסלקי וכו' והכי פירושו לא תימא כיון דקי"ל דשלקות במלתייהו קיימי לברך עליהן בפה"א כמו בעודן חיין א"כ באותן ירקות שאינן טובין לאכול חיין דברכתן שהכל ג"כ נימא בשלקות דידהו במילתייהו קיימי לברך עליהן שהכל כמו בעודן חיין וקאמר דליתא אלא אפי' תומי וכרתי וקרא חייא וסלקא וכרבא מברך עלייהו שהכל וכדשליק להו מברך בפה"א דלא אמרינן במילתייהו קיימי אלא כשברכתן בעודן חיין בפה"א אבל כשברכתן בעודן חיין שהכל לא אמרינן במילתייהו קיימי לברך שהכל כששלקן אלא כדשליק להון מברך בפה"א והשתא ניחא לישנא דאלפסי ואפי' תומי וכרתי וקרא חייא וכו' והכי קאמר כולהו שלקות מברך עלייהו בפה"א לא מבעיא הני דבעודן חיין בפה"א דפשיטא דבמילתייהו קיימי לאח' שלקן ומברך עליהן נמי בפה"א אלא אפי' הני דבעודן חיין שהכל מ"מ כששלקן לאו במילתייהו קיימי ומברך עליהן בפה"א משום דלאו אורחייהו דאינשי למיכלינהו בחיותייהו אלא לבתר דשלקינהו והשתא ניחא נמי הא דחזינ' דתומי וכרתי אשתנו למעליותא לבתר דשלקינהו כמו שהקשו התוספות ונדחקו ליישב דהיינו בשביל הבשר והמלח שבתוכן וכ"כ הרא"ש והר' יונה אבל לפי פי' זה באלפסי לא אצטריך למדחק בכך וסוגיא דתלמודא לפי זה נמי ניחא דמעיקרא פריך לרב חסדא בשלמא כל שתחלתו שהכל שלקו בפה"א משכחת לה בכרבא וסלקא וקרא אלא כל שתחלתו בפה"א שלקו שהכל היכא משכחת לה קס"ד דתומי וכרתי נמי דמו לכרבא וסלקא וקרא ופריק ר"נ בר יצחק משכחת לה בתומי וכרתי פי' דכיון שדרכן לאכלן חיין איכא למימר חיין בפה"א שלקן שהכל והשתא האי שינויא לא קא משני ליה ר"נ בר יצחק אלא כדי לדחות הקושיא דלא תקשי לך אדרב חסדא אבל למסקנא דקי"ל ככולהו אמוראי ואידחיא לדרב חסדא השתא הדרינן לסברת המקשה דסלקא דעתיה דתומי וכרתי נמי תחלתו שהכל כמו כרבא וסלקא וקרא חייא דלא ידיע מידי גבי סתם שלקות דתחלתו בפה"א וכי שלקו שהכל אלא איפכא תחלתו שהכל וכי שלקו בפה"א דתומי וכרתי נמי הבשול משבחן והעיד רבינו שכך כתבו הגאונים דס"ל דתומי וכרתי אשתנו למעליותא והכי מסתברא ולענין הלכה נראה מספיקא בפלוגתא דרבוותא בתומי

דרכי משה

ופשוט הוא לדעתי וכן המנהג: (ד) כתב אבודרהם וז"ל ולדברי הכל במורבא של אתרוג שחותכים חתיכות גדולות מברכין בפה"ע ומשמע כדברי ב"י שלא נחלקו אלא כשמרוסק לגמרי ואינו ניכר ובתשובת מהרי"ק שורש מ"ג נמי משמע כדברי ב"י דאף כשנימוח לגמרי הם דברי הטור: רה (א) דלא כהראב"ד שכתב הרשב"א בשמו שאם נשתנו מברך עליו

פרישה

(יח) **שאינן** עיקר הפרי כו' אע"ג דהוורדי' אינם נאכלין לא חיין ולא מבושלין אלא אם כן מבושלי' ע"י הדבש מ"מ מחשבינן לדבש טפל הואיל ואינו בא אלא להכשיר הוורדי' לאכילה והוו להו כפירות שאינן נאכלין חיין שמברכין עליהן אחר בישולן ברכה הראוי' להם ולא מברכין שהכל מכח המים הבלועי' בהם· שהכשירן לאכילה:

(יט) **כדבעינן** למכתב לקמן הוא בסי' ר"ו שכתב שם שהגאון כתב שעל הוורדים מברך שנתן ריח טוב בפירות והרא"ש חלק עליו דודאי לאו פירי הן שאין עיקרן לאכילה ואעפ"י שלפ"ז אינו ראוי לברך עליהם בשם פרי כלל סובר רבינו דמ"מ כיון שאוכלי' אותו קצת די שנגרע ממנו העץ אבל בשם פרי מיהא שפיר קרינן ליה ודומק · והכלבו כתב ז"ל האוכל וורד או שתה מי וורד מברך בפה"ע וי"א בפה"א דלאו פרי עץ נינהו אלא כפרי האדמה מפני שהזרע שלו עיקר הפרי והעלים הם הפרחים ע"כ עכ"ל ב"י:
ורי"ף

דרישה

זה דאיך יפליג בינייהו דהא כ"ש הוא אם יפליג ויאמר שאני אגוז דנאכל כמו שהוא חי יש להקשות מק"ו ומה דבר שנאכל כמו שהוא חי אפ"ה מברכין עליו בפה"ע אף אחר שנתבשל · ק"ו דבר שאינו נאכל כמו שהוא חי שיברך עליו בפה"ע לאחר שנתבשל ואין לומר דהב"י בא להביא ראייה שאגוז הוא ראוי לאכול חי דאל"כ הוה ליה לפלוגי ולתרץ שאני אגוז שאינו נאכל כמו שהוא חי ומש"ה מברכין עליו בפה"ע אחר שנתבשל דז"א דאין הוכחה הוא זה דדילמא רבינו לא חילק בזה דידוע שגם מורבא דחבושין וורדי' טובי' יותר מבושלי' מחיין ולא הוה מתורץ מידי מ"ש מאגוז · וצ"ל דעת ב"י כיון שאגוז ע"כ הוא דבר פשוט שנאכל בטוב כמו שהוא חי דוגמתו איירי נמי רבינו אפילו בדברים שהן נאכלין חיין כמו מבושלין והיותר נראה ליישב דעת ב"י דס"ק דהא ראיה שרבינו התחיל בסתם מורבא שהיה כ"ל לברך עליו שהכל והקשה מאגוז ולא חילק אלא דשאני אגוז דממשו קיים משמע מלשונו הא אגוז שאין ממשו קיים בכלל מורב' הוא · וא"כ ש"מ דאף באגוז שנאכל כמו שהוא חי רק שאין ממשו קיים מברך שהכל לדברי רבינו ועליו קאי חביריו ופליגי וס"ל דבכל הדברים שאמ' ס"ל שמברך עליהן שהכל אנחנו ס"ל שמברך עליהן בפה"ע ש"מ דאף בדברים שנאכלים חיין כמו מבושלי' מיירי רק שאין ממשן קיים וק"ל · ואין להקשות בלא הוכחה היה לסוכים דהא רבינו איירי בודאי ג"כ מדברים שנאכלי' חיין דהא כ"ש הוא דהא אי באינן נאכלין חיין ס"ל דמברכין עליהן שהכל ק"ו בנאכלין ג"כ חיין וחביריו פליגי על כל דבריו די"ל דאף דרבינו ס"ל בנאכלין חיין ג"כ הדין לברך שהכל מ"מ לא דיבר מזה בהדיא וחביריו לא קאי אלא אמ"ש רבינו בהדיא וק"ל · ומ"מ אין לו סתירה מוכרחת על מהרי"ק דמהרי"ק ס"ל דאף שכתב רבינו מתחלה סתם מורב' קא פי' אח"כ דבריו חבושי' וורדי' ומיני עשבי' אף שרבינו פורטן לרבות דאפי' באינ' נאכלי' חיין מברך שהכל מ"מ י"ל שחביריו לא קאי אלא אמה שפורש בהדיא וק"ל :
ורי"ף

חדושי הגהות

היתה ג"כ לפני הב"י : ג להבין דברי ב"י אלו עיין בדרישה :

שטובים מבושלים יותר מחיין כשהן חיין מברך שהכל לאחר בישולם בפה"א דאישתני לעלויא · תומי וכרתי כתבו התוספת כשהן חיין בפה"א ולאחר בישולם שהכל נהיה בדברו דאישתני לגריעותא ואפילו אם יש שחפץ בהם יותר מבושלין בטלה דעתו והולכין אחר הרוב ואף ע"ג שאנו רגילין לאוכלן מבושלין זהו מפני השומן שממתקן · (א) [א] ורב אלפס כתב כשהן חיין שהכל ולאחר בישולם בפה"א · וכ"כ הגאונים ואפשר דחשיבי להו אשתני למעליותא והכי מסתבר ועל המים שבשלו בהם הירקות מברך כדרך שמברך על הירקות עצמן אע"פ שאין בהם אלא טעם הירק ולא דמי למי פירות (ב) דאמרינן דחשיבי לזיעה בעלמא ומברך עליהם שהכל לפי שהמשקה אין לו טעם הפרי כמו שיש למרק טעם הפרי · והיה אומר א"א הרא"ש ז"ל דוקא כשבשלם בלא בשר אבל בשלם עם הבשר טעם הבשר שבמרק חשיב עיקר ומברך עליו שהכל כתב אחי ה"ר יחיאל ז"ל .(ג) כ"ש אם סחטן שמברכין על מימיהן כדרך שמברך עליהם ואינו נראה כן (ג) דודאי כשסוחטין אותם משתני לגריעותא וראיה לדבר משקין היוצאין מן הפרי שמברכין עליו שהכל ואם בשלם מברך על המרק כברכת הפרי לפי מה שכתבתי למעלה בשם א"א הרא"ש ז"ל : ואם חתכן אפילו לחתיכות דקות לא נשתנית ברכתם דבמלתייהו קיימא כדאמרינן הני גרגלידי דלפתא דפרמינהו בין פירמי רברבי בין פירמי זוטרי מברך עליהם בפה"א : כתב רב האי גרגלידי דלפתא מבושלים או כבושין בחומץ או בחרדל בפה"א חיין שהכל וכ"כ בה"ג ויש מן הגאונים שכתבו בהפך ולמאי דכתיבנא לעיל דכל מה שטוב יותר מבושל מחי מברך עליו כשהוא חי שהכל יראה כדברי רבי' האי שהלפת טוב יותר מבושל מחי :

רו (א) **בירך** על פירות האילן (ב) בפה"א יצא (ג) ואם בירך על פרי האדמה בפ"הע לא יצא הלכך אם אדם מסופק בפרי אם הוא פרי העץ או פרי האדמה מברך בורא פרי האדמה · ועל

בתומי וכרתי בין חיין בין מבושלין לא יברך עליהן בפה"א אלא שהכל ודלא כמה שפסק בש"ע חיין בפה"א מבושלין שהכל ונמשך לדעתו שכתב כאן דרבינו טעה אבל נלפע"ד דדרך רבינו יש לו פנים בהלכה :

כתב רב האי גאון גרגלידי דליפתא וכו' פי' ראשי לפתות נראה דהכא סברא פליגי דלרב האי אעפ"י דלא אשתני למעליותא אלא מפני השומן חשבי' ליה אשתני למעליותא וברכתן כשהן מבושלין בורא פרי האדמה וליש גאונים כיון דאי לאו שומן לא היה משובח חשבינן ליה אשתני לגריעותא ורבינו הסכים לסברת רבי' האי נמשך לשטתו דגבי תומי וכרתי כתב ג"כ דמסתבר דחשבינן ליה בשולן אשתנו למעליותא כסברת האלפסי והגאונים וכדפי' בסמוך ואעפ"י שלא הגיע השבח והעילוי אלא מפני השומן והכי נקטינן דלפת חי שהכל מבושל או כבוש בפה"א ותומי וכרתי בין חי בין מבושל שהכל :

רו בירך על פירות האילן בפה"א יצא כך הוא דעת רוב פוסקים דהלכה כסתם משנה אע"ג דיחידאי היא ודלא כהרמב"ם דדחה לסתם משנה זו וטעמו דמדאמר בגמר' מאן תנא דעיקר אילן ארעא הוא אר"נ בר יצחק ר' יהודה היא משמע דה"ק ר' יהודה היא וכיון דיחיד הוא ורבנן פליגי עליה אין הלכה כיחידאי וכתב ה"ר יונה דה"ה היה לפניו כמון וזית ובירך על הכמון בפה"א ונתכוין לפטור גם את הזית דיצא דגם זה הוי בכלל בירך על פירות האילן בפה"א יצא : וכ"כ

חדא ולא פליגי והלכך נקטינן כוותיה וכ"כ שהוא דעת התוספות וכן דעת הרא"ש וכ"כ ה"ר יונה בשם רבני צרפת וכן דעת הרמב"ם בפ"ח :

ומ"ש רבינו ואפילו אם יש שחפץ בהן יותר מבושלים בטלה דעתו והולכים אחר הרוב הם דברי הרא"ש שם וכ"כ בהגהות מיימון פ"ח :

ומ"ש ואע"פ שאנו רגילים לאכלה מבושלים זהו מפני השומן שממתקן כ"כ שם התוס' והר"י והרא"ש :

וכתב ה"ר יונה דלדעת התוספות אפילו בישל אותם עם בשר או עם דברים אחרים שמשבחי' אותם אינו מברך עליהם אלא שהכל כיון שאין השבח בא להם אלא מחמת ד"א :

והרי"ף כתב כשהם חיים שהכל וכו' כלומר אבל הרי"ף חולק על פסק זה דתומי וכרתי שכתב דשלקות במילתייהו קיימי ומברכין עלייהו בפ"הא ואפילו תומי וכרתי וכתב ה"ר יונה שטעמו מפני שהוא סובר דלא דא"ר חסדא ואני אומר כל שתחלתו בפה"א סופו שהכל לא ליישב דברי האמוראים ולומר שאינם חלוקים אתא דאיכהו ודאי מיפלג פליגי ורב חסדא סברא דנפשיה קאמר וכיון דרב ושמואל ורבי יוחנן וכל איכך אמוראי סבירא להו דשלקות מברך עליהם בפ"הא ולא חילקו בין תחלתו בפה"א לתחלתו שהכל נקטינן כוותייהו דרבי' נינהו ועל כל שלקו' מברך בפ"הא ואפילו בתומי וכרתי שתחלתן בפה"א כששלקן מברך עליהן בפה"א ג"כ ע"כ ורבינו סובר שלא כתב הרי"ף שיברך על תומי וכרתי מבושלים בפ"הא אלא מפני שסובר שכשהן חיין מברך עליהם שהכל ומפני כך כ' דאפשר דחשיב להו אשתנו למעליותא כלומר מאחר שהאמוראים סתמו דבריהם ואמרו דשלקות בפ"הא משמע דאפילו בתומי וכרתי ואי הוו חשבי להו אשתני לגריעותא לא הוו אמרי הכי אלא טעמייהו משום דחשבי להו אשתני לעילויא ורב חסדא חשיב להו אשתני לגריעותא והלכה כאיכך אמוראי ולא כרב חסדא · ולשון הרי"ף מבואר שהוא סובר דתומי וכרתי בין חיין בין מבושלים מברך עליהן בפה"א כדברי ה"ר יונה שכתב דשלקות במילתייהו קיימי ומברכין עלייהו בפ"הא ואפילו תומי וכרתי אחר כך כתב קרא חייא וסלקא וכרבא מברך עלייהו שהכל וכד שליק להו מברך עלייהו בפה"א · ואיני יודע מהיכן א טעה רבינו ללמוד מדבריו שמברכין על תומי וכרתי חיים שהכל : **ודין** ברכת פירות שטובים חיים ומבושלים או שאין ראויים לאכלם חיים אלא מבושלים כתב רבינו בסימן ר"ב : **ועל** המים שבשלו בהם הירקות מברך כדרך שמברך על הירקות עצמם וכו' בפרק כיצד מברכין (לט :) מיא דכולהו שלקי כשלקי וז"ל הרמב"ם בפ"ח ירקות שדרכן להשלק שלקן מברך על מי שלקן שלהם בפ"הא והוא שלקן לשתות מימיהם שמימי השלקות כשלקות במקום שדרכן לשתותן · והרא"ש כתב כלל ד' סימן ט"ו דטעמא דמיא דשלקי כשלקי משום דעיקר בישולם בשביל הירקות הילכך כיון שנתנו הירקות טעם בהם הולכים אחר הטעם ואפילו אם בישלו הירקות לצורך מימיהם לרפואה כיון שבכל העולם מבשלים אותם לאכילה לא נשתנית ברכת המים בשביל זה שמבשלם עתה לרפואה ואין החולה צריך לאכילת הירקות עכ"ל :

ומ"ש ולא דמי למי פירות דאמרי' בסי' ר"ב דחשיבי כזיעה בעלמא ומברך שהכל לפי שהמשקה אין לו טעם הפרי כו' כ"כ שם הרא"ש : **ומ"ש** וראיה לדבר משקין היוצאים מן הפרי וכו' ולפי מה שכתבתי למעלה בשם א"א ז"ל הוא בסימן ר"ב : **ואם** חתכן אפי' לחתיכות דקות לא נשתנית ברכתן כו' דאמרינן הני גרגלידי דליפתא וכו' בפרק כיצד מברכין שם :

כתב רב האי גרגלידי דליפתא ב :

רו בירך על פירות האילן בפה"א יצא ואם בירך על פרי האדמה בפה"ע לא יצא משנה בפר' כיצד מברכין (מ ·) ואמרינן עלה בגמר' שם מאן תנא דעיקר אילנא ארעא היא א"ר נחמן בר יצחק רבי יהודה היא דתנן יבש המעיין נקצץ האילן מביא ואינו קורא רבי יהודה אומר מביא וקורא וכתבו התוספות והרשב"א והרא"ש דהלכה כר' יהודה כיון דסתם לן תנא כוותיה אבל הרמב"ם פסק בפ"ח דבירך על פירות האילן בפה"א לא יצא נראה שסובר ז"ל דלא אמרו בגמרא דמתני'

דרכי משה

עליו שהכל : (ב) ובתשובת הרא"ש כלל ד' סימן ט"ו פירש טעם אחר וכן במרדכי פרק כיצד מברכין ע"ג כתב עוד טעם אחר דלא דמי למי פירות ומדברי הרמב"ם פ"ח משמע דאין מברכין על מי ירקות כמו ידקות אלא כששלקן לשתותן דדרך לשתותן ולכן הוו כירקות עצמן אבל מדברי הרא"ש בתשובה והמרדכי משמע דאין לחלק : (ג) ובמרדכי פרק כיצד מברכין ע"ג כתב כדברי הר"ר יחיאל וכתב הטעם משום דמי סחיטה עיקרן לטבל קאי וחשיב מאכל כמקודם דהא אמרינן פרק חבית משקה הבא לאוכל כאוכל דמי אבל משקה היוצא מן הפירות עיקרו לשתייה לכן מברך עליו שהכל עכ"ל : וכ"כ

דרישה

סי' רה [א] **ורי"ף** כתב כשהן חיין שהכל כו' עד וכ"כ הגאונים דחשיבי להו אשתני למעליות' והכי מסתבר עיין מ"ש בפרישה ובאמת מה מאוד יש להפליא הפלא ופלא על דברי רבינו בהבנת דברי הרי"ף והגאונים והר"ר יונה לא כ"כ בשם הרי"ף והגאונים וגם התו' בשם הרי"ף לא כ"כ ולדברי רבינו היה הרי"ף והגאונים נגד הסוגיות הגמרא ומ"ש בפרישה איכנו נכון בעיני ועיין עוד קושיות בסוף העמוד · לכן היותר נלע"ד דמ"ש רבינו בשם הרי"ף והגאונים כשהן חיין שהכל כו' קאי אכשהן מבושלין עם בשר ואז כשהן למעליותא רק שהתו' השבו שהבשר והמלח שבתוכן ממתקן ומברך עליהן ברכת הבשר והרי"ף והגאונים לא ס"ל אלא ס"ל דאזלינן בתר העיקר דהיינו התומי וכרתי ומחשב אשתני לעילוי' ואחר הכריח את רבינו לפרש דברי הרי"ף והגאונים כן ומהיכן למדו נלע"ד דה משום דקשה ליה להרי"ף דכתב דאפילו תומי וכרתי במילתי' קיימי לברך עליהן בפה"א הפלא וזהו נגד סוגית הגמרא דז"ל הגמרא דרש רב חסדא בשם רב שלקו' מברכין עליהם בפה"א ועולא משמיה דר' יוחנן אמר שלקו' מברכין עליהן שהכל (ושם בגמרא נדחה דברי עולא כי גם ר"י אמר בפה"א) ואני אומר כל שתחילתו בפה"א שלקו שהכל וכל שתחילתו שהכל שלקו בפה"א · בשלמא כל שתחילתו שהכל שלקו בפה"א משכחת בקרא חייא סלקא כרוב · אלא תחילתו בפה"א שלקו שהכל היכי משכחת לה ומהדרינן בתומי וכרתי עכ"ל הגמרא והנה משמעות הגמרא דעל תומי וכרתי כששלקו מברך עלייהו שהכל · והר"ר יונה הוצרך לתרץ וליישב לדעת הרי"ף והגאונים שכתבו שמברך אתומי וכרתי לאחר ששלקו בפה"א דס"ל דרב חסדא פליג עם רב ועולא ולא לפרש דעתן ולומר דל"פ וכדפירש"י ומאחר דפליגי פסק הרי"ף כרב וכל איכך אמוראי שאמרו סתם שלקו' במילתייהו קיימי ולא חלקו בין תומי וכרתי לאיכך וכמ"ש שם ר' יונה ע"ש וזה הייסוב נ"ל דוחק לרבינו וס"ל דהרי"ף והגאונים ג"כ ס"ל דרב חסדא לפרש דברי רב ועולא את' ולא לפלוגי עלייהו ומה שקאמר הגמרא משכחת לה בתומי וכרתי ה"ק בתומי וכרתי משכחת לפעמים שחיין בפה"א ושלקו שהכל והיינו לפעמים ובמקום שאין דרך לשלקם עם בשר אבל במקום שבני אדם אין מדרכן לאכלן חיין כ"א כאשר המה מבושלין עם בשר אזי נשתנה דינן דאדרבא בחיין מברך עליהן שהכל ולאחר שנתבשלו עם בשר נשתנות לעילוי' ומברך עליהן בפה"א ואל תתמה שלפעמים יברך על תומי בחיותן שהכל ולפעמים בפה"א שהכל הולך אחר דעת בני אדם וסדר אם מדרכן לאוכלן חיין או יותר כהיגין לאכלן מבושלי' ואף שהרי"ף והגאונים לא כ"כ בהדיא מ"מ מסתבר לרבינו דמ"ש הרי"ף דאפילו תומי וכרתי ור"ל דמברך עליו נמי בפה"א וקשה הלא זהו נגד סוגי' הגמרא וע"כ צ"ל שר"ל בתומי וכרתי הנתבשלין עם הבשר · ומדנקטב התומי וכרתי ע"י בשר דגרמי להן ברכה בפה"א ממילא נשמע דבעודן חיין אינו מברך עליהן אלא שהכל · ורבינו אף שקיצר ה"ט משום דקאי ג"כ אמ"ש ואנו רגילין לבשל עם בשר וק"ל · ועיין בר' יונה שהביא ל' הגאונים שכתב ז"ל והגאונים הכי פסקו הילכך בתומי וכרתי מברך עליהן בפה"א · וכאשר נתפרש הרי"ף פי' ג"כ דברי הגאונים לשיט' התוס' ור' יונה כדאית ליה · ולשיט' רבינו כדאית ליה וכמ"ש למפרע דאיירי בנתבשלו עם בשר ודו"ק · והשתא א"ש שמסיק רבינו וכתב ז"ל

פרישה

סי' רה (א) **ורי"ף** כתב כשהן חיין שהכל כלומר אבל הרי"ף חולק על פסק זה דתומי וכרתי שכתב דשלקו' במלתייהו קיימי ומברכין עלייהו בפה"א ואפילו תומי וכרתי אבל מ"ש רבינו בשם הרי"ף שמברך כשהן חיין שהכל זהו תימא מהיכן ראה הטור לכתוב כן בשם הרי"ף והגאונים דבהדיא מוכח מדברי הרי"ף שם ריש דף ל"א דבחיין מברך עליהן ג"כ בפה"א כי ז"ל שם שלקו' במילתייהו קיימי ומברכין עליהן בפה"א ואפילו תומי וכרתי קרא חייא וסלקא וכרב' מברך עליהן שהכל וכשהן מבושלין בפה"א כו' וכתב הר"י שם בהדיא דהרי"ף והגאונים ס"ל דמברכין אתומי וכרתי בין חיין בין מבושלין בפה"א ויהיב טעמא לדבריהם ע"ש גם ב"י תמה על זה ומסיק וכתב ז"ל ולא ידעתי מהיכן טעה רבינו ללמוד מדבריו שמברכין על תומי וכרתי חיין שהכל עכ"ל גם בתר' שם דף ל"ט ע"ב בד"ה משכחת לה בתומי וכרתי כתבו וז"ל והרב אלפס פסק דאפילו בשלקו' דאשתני לגריעות' ס"ל דמברכין בפה"א דשלקו' במילתייהו קיימי בברכת בפה"א ע"ש · ואפשר דס"ל דמ"ש ואפילו תומי וכרתי קרא חייא כו' היא הכל בבא אחת דמברכין עליהן כשהן חיין שהכל ובמבושלין בפה"א אבל זהו דוחק גדול והוא נגד הגמרא ועיין בדרישה :

(ב) **כ"ש** אם סחטן שמברכין כו' פי' אם כתש וסחט אותן חיין עיין במרדכי פרק כ"מ שכתב ג"כ וז"ל מיא דכולהו שלקי כשלקי פי' בין אם סוחט המשקה מהן בין אם בשלן במים ודוקא ירקות שהמשקה היוצא ממנו עיקרן לבשל בו קאי וחשיב מאכל כמקודם דהא אמרינן פרק חבית משקה הבא מאוכל כאוכל דמי אבל מי תותי' ויין תפוחים שעומדין אחר שחיטתן לשתיים מברך שהכל ואח"כ בכ"ר וכן פי' ר"י בריש פסחים דמיא דסילקא משכר אבל שכר מי שעורי' לא משכר :

ס' רו (א) **בירך** על פירות האילן בפה"א יצא כתב ב"י דרבינו סתם דבריו כדעת הפוסקים כר' יהודא ודלא כהרמב"ם אמנם בספרי הרמב"ם שבידינו כתב שם כדברי רבינו דאם בירך על פירות האילן בפה"א יצא · ע"ש :

(ב) **בורא** פרי האדמה · יצא דעיקר אילנא ארעא היא גמרא : (ג) **ואם** בירך על פרי האדמה פרי העץ לא יצא בגמרא פריך פשיטא ומשני לא נצרכה אלא לר"י דס"ל חיטין מין אילן הם דתניא אילן שאכל ממנו אדם הראשון ר"י אומר חטה היה כו' א"כ ה"א שיברך עליו בפה"ע קמ"ל כיון דאי שקלית ליה לפירי ליתיה לגווזא דהדר מפיק לא מברכין בפה"ע : ועל

חידושי הגהות

רה א עיין בב"ח שיישב דעת רבינו והדרישה השיג על תירוץ זה ותירץ בפרישה בע"א ע"ש : ב עמ"ש הב"ח בזה:

הבח"ג

דמתני' ר' יהודה היא אלא ללמדנו דמתניתין יחידאה היא ולא קי"ל כוותיה · ורבינו סתם דבריו כשאר הפוסקים ודלא כהרמב"ם · וכתב רש"י שם (מא ·) גבי הא דאמר עולא מחלוקת כשברכותיהן שוות וכו' אבל אין ברכותיהן שוות דברי הכל אין ברכ' אחת פוטרתן ושוב אין כאן מחלוקת ואע"ג דתנן בירך על פירות האילן בפה"א יצא הני מילי בחד מינא וטעה ובירך עליה בפה"א אבל צנון וזית ובירך על הצנון לא נפטר זית ומיהו ה"ר יונה כתב שם דהיינו דוקא כשבשעה שבירך בפה"א לא נתכוון לפטור פרי העץ אבל אם נתכוון לפטור את פרי העץ א"צ לחזור ולברך (א) : **וכתב** שם הרשב"א שאם היה לפניו אתרוג וזית וקדם ובירך על האתרוג אע"פ שאינו ראשי להקדימו כדלקמן סי' רי"א אין צריך לחזור ולברך על הזית כיון שברכותיהן שוות והוא שנתכוון לפטו' את הזית בברכת האתרוג אבל בלא מתכוון לא שאינו בדין שיפטור מי שאינו חשוב את החשוב דרך גררא אלא דרך כוונה ולפי פי' זה אם היה אוכל תפוחים ובירך עליהם ואח"כ הביאו לפניו אגוזים אם התפוחים חביבים לו יותר פוטר את האגוזים בגררת ברכת התפוחים אבל אם אינם חביבים אינם פוטרים את האגוזים אלא אם כן נתכוון להם מתחלה ע"כ: **ומ"ש** ועל הכל אם אמר שהכל יצא ג"ז משנ' שם (מ ·): **כל** אלו הברכות צריך שלא יפסיק בין ברכה לאכילה זה פשוט מדאמרינן בפרק כיצד מברכין שם דטול ברוך או גביל לתורי לא הוי הפסק בין ברכה לאכילה משמע שאם דיבר שאר דברים שאינם מצרכי סעודה הוי הפסק וצריך לחזור ולברך: **וצריך** להשמיע לאזנו ואם לא השמיע לאזנו יצא ובלבד שיוציא בשפתיו כבר נתבאר בסי' קפ"ה: **ונאמרים** בכל לשון משנה בפ' ואלו נאמרים (דף לב): **ולא** יברך כשהוא ערום עד שיכסה ערותו בד"א באיש אבל באשה יושבת וכו' בס"פ מי שמתו (כד:) אמר מר ב' שישנים במטה זה מחזיר פניו וקורא ק"ש והא איכא עגבות כלומר דנגעי אהדדי מסייע לרב הונא דאמר עגבות אין בהם משום ערוה לימא מסייע ליה לרב הונא האשה יושבת וקוצה לה חלתה ערומה מפני שיכולה לכסות את עצמה אבל לא האיש תרגמא רב נחמן בר יצחק כגון שהיו פניה טוחות בקרקע · ופירש"י וקוצה חלתה ערומה · ואע"פ שערום אסור לברך אשה יושבת מותר שבישיבתה פניה של מטה מכוסין בקרקע אבל לא האיש מפני שהביצים והגיד בולטים ונראים ואע"ג שמגולות עגבותיה והיינו סייעתא: כגון שהיו פניה טוחות · דבוקות ומכוסות בקרקע · ואע"ג דרב הונא אמר עגבות אין בהם משום ערוה לא קי"ל כוותיה כמו שנתבאר בסימן ע"ג וא"כ נקטינן כדתרגם רב נחמן בר יצחק כגון שהיה פניה טוחות בקרקע וכ"כ הרמב"ם בפ"א מה' ברכות: **ודע** דלאו דוקא ערום אלא אפי' לבו רואה את הערוה אסור לברך וכ"כ הרא"ש בפרק הרואה דאיתא בירושלמי על ברכת הזיקים רבי ירמיה בעי היה יושב בתוך מגדל של עצים מהו שיעשה כמו מלבוש ויוציא ראשו חוץ לחלון ויברך וכתב עליו מספקא ליה אם לבו רואה את הערוה אסור או מותר ולמעלה פסקנו שאסו' ע"כ · והגהות מיימון כתבו בפ"ח מהלכות תפלה בשם סמ"ק דלבו רואה את הערוה בכל ברכות אסור ודלא כרש"י שפירש בברכות דמותר ע"כ וגם דלא כהר"ן שכתב בפ"ק דשבת דדוקא לתפלה דהיינו י"ח בעי חגורה אבל שאר ברכות לא בעינן חגורה: **כתב** רבינו ירוחם בסוף נתיב י"ז שאסור לברך בגילוי הראש: **כל** דבר שמברך עליו לאכלו או להריח בו צריך לאוחזו בימינו כשהוא מברך נראה שלמד כן מדתניא בפרק כיצד מברכין (מג:) הביאו לפניו יין ושמן בית הלל אומרים אוחז את היין בימינו ואת השמן בשמאלו ומברך על היין ואחר כך מברך על השמן וכמו שיתבאר בסי' רי"ב בס"ד: **אין** מברכין לא על אוכל ולא על משקה עד שיביאוהו לפניו בירך ואחר כך הביאוהו לפניו צריך לברך פעם אחרת כ"כ הרמב"ם בפ"ד וא"ת מ"ש מדין אמת המים דבסמוך ואפשר דשאני הכא שאפשר שלא יביאו לו אבל המים סופן לבא · וי"ל שדין זה דאין מברכין על אוכל או משקה עד שיביאוהו לפניו וכו' הוא מאי דאמרי' בירוש' אהן דנסיב פוגלא ומברך עליה והוא לא אתי בידיה צריך לברוכי עליה זמן תניינות כלומר מי שתופס פוגלא וכבר בירך עליו קודם שבא לידו צריך הוא עכשיו לחזור ולברך: **ומ"ש** רבי' אבל מי שבירך על פירות שלפניו ואחר כך הביאו לו יותר מאותו המין וכו' נראה דלא בעינן שיהא מאותו המין ממש אלא היינו לומר שיהיה ממין ברכת הראשון (ג) ודין זה נראה שהוא כלמד ממ"ש

(ד) ועל הכל אם אמר שהכל יצא · [א] כל אלו הברכות צריך שלא יפסיק בין ברכה לאכילה' וצריך להשמיע לאזניו ואם לא השמיע לאזניו יצא ובלבד שיוציא בשפתיו ונאמרין בכל לשון · לא יברך כשהוא ערום (ה) עד שיכסה ערותו בד"א באיש (ו) אבל באשה יושבת ופניה טוחות בקרקע ומברכת כי בזה מתכסה ערותה · כל דבר שמברך עליו לאוכלו או להריח בו צריך לאוחזו בימינו (ב) כשהוא מברך . [ב] אין מברכין לא על אוכל ולא על משקה עד שיביאוהו לפניו (ז) בירך ואח"כ הביאוהו לפניו צריך לברך פעם אחרת [ג] אבל מי שבירך על פירות שלפניו (ח) ואח"כ הביאו לו יותר מאותו המין

וצריך להשמיע לאזניו וכו' כבר נתבאר בסי' ס"ב ובסי' קפ"ה דנקטי' כרוב פוסקים דאין חלוק בין ק"ש לברכת המזון ושאר כל הברכות דרי' שיוצי' בשפתיו אבל במחשב בלבו לא יצא דלא כהרמב"ם והסמ"ג דמחלקים בין ק"ש לשאר כל הברכות: **ולא** יברך כשהוא ערום וכו' נראה ודאי דאין חלוק בין אשה לאיש דאפי' אשה אסורה להתפלל מעומד אפי' לבושת החלוק עד שתניח ידה על חלוקה למטה מלבה שלא יהא הלב רואה את הערוה ודלא כספר אורחת חיים דמיקל בזה ומביאו ב"י ובש"ע סי' ע"ד ולפע"ד דהוראה זו אינה נכונה וכבר הארכתי בזה בי"ד סימן ר' בקונטרס האחרון ע"ש · וז"ל רש"י טוחות לשון שעיעות טוח חלק שאינה בולטת והוא לומר שיושבת בקרקע חלקה דבכך מתכסה ערותה דכשאינה חלקה כיון דאיכא בליט' אין ערותה מתכסה ולאו דוקא קרקע דה"ה כשיושבת על שאר דברים כשאין שם בליטה הוי כסוי לפני' שלמטה ושרי: **אין** מברכין לא על אוכל ולא על משקה עד שיביאוהו לפניו כתב ב"י דה"א בירושלמי בפר' כיצד מברכין (דף י' ע"א) אהן דנסיב עיגולא ומברך עליה והוא לא אתי בידיה צריך לברך עליה זמן תניינות כלומר מי שתופס עיגולא וכבר בירך עליו קודם שבא לידו צריך הוא עכשיו לחזור ולברך: **ומ"ש** אבל מי שבירך על פירות שלפניו וכו' הכי משמע מירושלמי לשם ר' זעירא בעי אהן דנסיב תורמסא ומברך עלוי ונפל מיניה מהו מברכין עליה זמן תניינות · מה בינו לאמת המים · אמרי תמן לכך כיון דעתו מתחלה ברם הכא לא לכך כיון דעתו מתחלה אלמא מהך דאמת המים דא"צ לחזור ולברך על המים שלא היו לפניו בשעת ברכה כיון דהיה דעתו כך מתחלה שהמים שהם לפניו בשעת ברכה ילכו ויבואו מים אחרים תחתיהם וכמ"ש רבינו בסוף סי' זה הכי נמי מסתמא היה דעתו בשעה שבירך על פירות שלפניו שקבע עליו לפטור בברכ' זו כל מה שיביאו לו מאותו המין ומשמע לפי זה דאעפ"י דבשעה שהביאו לו יותר לא היה לפניו שוב מאותן פירות שבירך עליהן דומיא דאמת המים נמי א"צ לחזור ולברך אבל בי"ד סי' י"ט גבי שחיטה הביא רבינו דעת ס"מ קטן בסי' קנ"ו שכתב דוקא כשיש עוד לפניו מאותן שהיה לפניו כשבירך או א"צ לברך על אותם שמביאים אך אם גמר כל אשר לפניו צריך לחזור ולברך ורבינו מחמיר לשם דכל מה שלא היה לפניו כשבירך צריך לברך עליו וזה סותר מ"ש כאן ונראה ליישב דס"ל לחלק דבסעודה וכן בקובע לאכילת פירות או לשתות דעתו של אדם מן הסתם כשמברך על אותו המין להוציא כל מה שיביאו לפניו והוי קבע אבל אין קבע כ"כ לשחיטה כמו לאכילה ולשתייה ולהכי כתב רבינו כאן בסתם דא"צ לברך אעפ"י שלא היו לפניו כשבירך דמשמע אפי' גמר כל אשר לפניו ואח"כ הביאו לו יותר מיהו קשיא לי במ"ש ב"י כאן וז"ל נראה דלא בעינן שיהא מאותו המין ממש אלא היינו לומר שיהיה ממין ברכת הראשון ובדכתב הרשב"א בשם הר"ז לפי פרש"י דאעפ"י שלא היו הפירות לפניו בשעה שבירך על הפת כיון דללפת הפת הם באים אין טעונים ברכה כלל וכן כתב ב"י לעיל סוף סימן קע"ז ואף על פי שהכל בו בשם מהר"ם חולק על זה ואומר דפירות שהובאו אחר המוציא ואוכל אותם עם הפת בטלה דעתו וצריך ברכה לפניהם נראים דברי הר"ז דכיון דדעתייהו עלייהו

דרכי משה

(א) וכ"כ הכלבו : (ב) ובמרדכי פרק כיצד מברכין ע"ב דכל מצוה יאחז בימינו : (ג) וכתב עוד בסימן קע"ז ובס"ס קע"ט דיש חולקים ואומרים הא דא"צ לברך כשמביאים לו פירות אחרות היינו שדעתו עלייהו מתחילה או שסומך על שלחן של אחרים שדעתו על כל מה שיביאו לו אבל אי לא היה דעתיה עלייהו מתחלה צריך לחזור ולברך וע"ל סימן קע"ז במ"ש שם ובי"ד סימן י"ט לענין שחיטה שכתב הטור שם חילוקים אלו וה"ה לכאן אבל ב"י ר"ס זה כתב בשם הרשב"א דאם אכל תפוחים כו' עד נתכוון להם בתחילה ע"ש

פרישה

(ד) **ועל** הכל אם אמר שהכל יצא ואפילו על הפת כמ"ש לעיל :
(ה) **עד** שיכסה ערוותו פסק ב"י דצריך ג"כ לחגור חגורה ולכסות הראש וכ"כ בש"ע :
(ו) **אבל** באשה יושבת ופני' טוחות בקרקע לפום ריהטא משמע שהכל ענין אחד הוא דכשהאשה יושבת או ממילא פניה טוחות בקרקע · אמנם בגמרא ס"פ מי שמתו משמע דבתרי ענייני' הם · והיינו דכשיושבת או בישיבת' פניה שלמטה מכוסה בקרקע אבל מ"מ מגולות עגבותיה לאפוקי כשפניה טוחות בקרקע גם מה עגבות אינו נראה דבר דאין לא כרב הונא דאמר עגבות אין בהם משום ערוה . ונראה דגם טוחות בקרקע אינו צריכה להיות קבוע ותקוע בקרקע באופן שיכסו הקמטי' שבין עגבותי' גם מאחורי' אף שאינם אין בלדדי' דלדדי העגבות בכלל יריכי' הן ולא בכלל עגבות וע"ש בגמרא ב"י והביאו גם ב"י ביאורו ע"ד שכתבתי ע"ש ופני' טוחות בקרקע פי' רש"י טוחות דבוקות ומכוסות בקרקע אבל לא האיש מפני שהבצי' והגיד בולטי' ונראי' :
(ז) **בירך** ואח"כ הביאו לפניו כו' משום דאפשר דלא יביאו לפניו משא"כ באמת המים דבסמוך דודאי יבא לפניו · ב"י :
(ח) **ואח"כ** הביאו לו יותר מאותו המין כו' לאו דוקא מאותו המין אלא שיהיה ממין ברכת הראשון ב"י · וב"י כתב בשם רשב"א והביאו רמ"א בהגהותיו ס"ס רי"א דאם אכל תפוחים והביאו לפניו אגוזים אם אין התפוחים חביבים עליו יותר אינם פוטרים את האגוזים אא"כ מתכוין עליהן מתחלה ע"ש · ועיין בב"י ובד"מ דכתבו דהיינו דוקא [..] דעתו מתחלה אכל מה שיביאו לפניו או שסומך על שלחן אחרים וכתב כמו דלדין [..] הנזכר בי"ד סי' י"ט שייך לכאן ולפ"ז לק"מ מי"ד ע"ש · ועיין בי"ד סי' י"ט דכתב לענין שחיטה דאם בירך על השחיטה על בהמות המוכנין לפניו והביאו לו אחרים כטל צריך לברך שנית ושם תירצתי ע"ש :

דרישה

ז"ל ואפשר דחשב ליה אשתני למעליותא והכי מסתבר דק' איך פליגי בדבר המורגש ובטעם בחיך אי אשתני למעליות' או לגריעות' . ולפי מ"ש ניחא דודאי בנתבשלו עם בשר משתני לעילויא לד"ה רק שהתו' ור' יונה ס"ל דהולכין אחר אם נתבשלו גריד' ולא אזלינן בתר מתיקו' השומן ורבינו ס"ל בשם הרי"ף והגאונים דאמדינן לתומי וכרתי כדהשתא והרי הן מעולין לפניו וז"ש ואפשר דחשיבי להו משתנה למעליות' ור"ל ולא כדעת הר"מ הנ"ל ודו"ק :

סי' רו [א] **כל** אלו הברכות צריך שלא יפסיק כו' ז"ל ב"י פשוט מדאמרי' דטול ברוך לא הוי הפסק משמע שאם דבר דברים אחרים שאינם מצורכי הסעודה הוי הפסק עכ"ל נ"ל דהב"י לטעמיה שכתב לעיל סימן קס"ז בשם רמב"ם דבר וכתב שנלמד מדבריו דלאו דוקא טול ברוך וגביל לתורי אלא ה"ה כל צרכי סעודה לא הוי הפסק לכך כתב כאן שאם דבר דברים שאינם מצורכי סעודה אבל אני כתבתי שם דל"כ דלא פליג הרמב"ם עם משמעות כל הפוסקים דמשמעו' דבריהם דוקא גביל לתורי ודומה לו ופירשתי דברי הרמב"ם בענין אחר ע"ש :

[ב] **אין** מברכין על האוכל ועל המשקה עד שיביאו לפניו כו' עיין בב"י שכתב ז"ל וי"ל שדין זה הוא מאי דאמרינן בירושלמי אהן דנסיב עיגולא ומברך עליה והוא לא אתי בידיה צריך לברוכי עליה זמן תניינות כלומר מי שתופס עיגולא בידיה וכבר בירך עליו קודם שבא לידו צריך הוא עכשיו לחזור ולברך עכ"ל ב"י וק"ע דהא בסמוך בסוף הסי' מביא דברי השבילי לקט שמפרש הירו' בע"א וז"ל והמברך על המצות לעשות' או על דבר לאוכלו ולא עלתה בידו לפי שעה ונתעכב מעט ועלתה בידו לאחר מכאן צריך לחזור ולברך דאמרי' בירושלמי הדא אמרה ההוא דנסיב עיגולא כו' עד ומסתבר דשיעור עיכוב זה כדי שאילת שלום תלמיד לרב דבהכי לא מיחשב הפסק כו' ע"ש והנה נראה פשוט דהשבילי לקט לא פירש הירושלמי באופן שפירש הב"י שהב"י פירשו שבירך קודם שהביאו לפניו ונראה דבנדון זה הואיל ולא היתה לפניו כלל בשעת שבירך אפילו לא הפסיק כדי דיבור אפ"ה צריך לחזור ולברך ודוגמת אמת המים [..]ס שם הב"י עצמו ותירץ דשאני אמת המים דהמים ודאי סופן יבאו לפניו משא"כ בשאר דברים שאפשר שלא יבאו לפניו ולולי זה אלו אם היה יודע בודאי שיבאו והיה ג"כ באמת המים [..]ולא אע"פ שבאמת המים ישתה מהמים מיד ולא ישהה כשיעור שאלת שלום . והסברא ג"כ מהכי כן הואיל והטעם הוא שמא לא יביאו לפניו א"כ מה לי הפסק הרבה או מעט · [..]לי לקט דמצריך תכ"ד מדבר בע"א והיינו כשמברך על דבר המונח לפניו רק שאינו מוכשר עדיין לאכול וצריך להפסיק ע"כ בין הברכה לאכילה ע"ז מסתבר למימר כיון שהוא לפניו בשעת ברכה רק שמפסיק אם לא הפסיק כדי שאלת שלום שא"צ לחזור ולברך ומפרש הירושלמי דקאמר אהן דנסיב עיגולא ומברך עליה כפשוטו שהוא לפניו ומברך עליו ומ"ש והוא [..]תי בידיה ר"ל שא"א לאכלו מיד מחמת איזה דבר המעכבו מלאכלו ולא כמ"ש ב"י פי' הירושלמי אמ"ש אהן דנסיב עיגולא וכבר בירך עליו קודם שבא לידו · ובאמת ק"ל לפי' [..]לי הלקט הא מאי דיכא דאהן דנסיב עיגולא כו' נפיק ממ"ש ר' חייא אין מברכין על הפת אלא בשעה שהוא פורס כו' וכמ"ש ב"י בסמוך ל' הירושלמי ע"ש וא"כ אין לפרשו דמיירי [..]ך והיה לפניו אלא שנתעכב דהא הרא"ש פי' הטעם דבציעה משום דשמא יפול הפרוסה ותאבד ולפי' ב"י ניחא מיהו לעיל ס"ס מביא ב"י דברי הר"ר אבודרהם שמייתי ג"כ הירושלמי [..]ופירושו משום הפסק וכמ"ש השבילי הלקט וכתבתי זה בסמוך ע"ש ודו"ק : [ג] **אבל** מי שבירך על הפירות שלפניו ואח"כ הביאו לו יותר מאותו המין וכו' ז"ל ב"י נראה דלא בעי [..]מאותו המין ממש אלא שיהיה ממין ברכה הראשון כו' וכתב שדין זה נראה שנלמד ממ"ש הרשב"א גבי דברים הבאים בסעודה דלפי' רש"י רב פפא אשמועינן אע"פ שלא היו הפירות' [..]בשעה שבירך על הפת כיון דללפת הפת הם באים א"צ ברכה כלל כו' ע"ש ונראה אם קבלה נקבל ואם לדין יש תשובה דאינו דומה כלל להסיא לפירות הבאים בתוך הסעודה ללפת הפת [..]ס כיון שקבע כפתו לאכול לחם ודבר ידוע שכל דבר שייך ללפת הפת א"כ שייך לומר שדעתו אכל דבר שיביאו ללפת אף שלא היו לפניו בשעת ברכה משא"כ כשיושב ואוכל פירות דאין דעתו מסתמא על פירות אחרים אלא א"כ דעתו עליו ולכך מסתבר לומר

המין א"צ לברך אע"פ שלא היו לפניו כשבירך · (ט) [ד] נטל בידו פרי לאוכלו ובירך עליו ונפל מידו ונאבד צריך לחזור ולברך אע"פ שהיה מאותו המין לפניו יותר כשבירך על הראשון וצ"ל ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד על שהוציא שם שמים לבטלה ואם אמר כשנפל בא"י ולא אמר אלהינו יסיים ויאמר למדני חוקיך שיהא נראה כקורא פסוק ואין כאן מוציא שם שמים לבטלה אבל העומד על אמת המים מברך ושותה אע"פ שהמים ששותה לא היו לפניו כשבירך מפני שלכך נתכוון תחלה :

רז **שינוי** ברכות שבין פרי העץ ופרי האדמה ובין דבר שאין גידולו מן הארץ היינו דווקא בברכה ראשונה אבל ברכה אחרונה שוה בכולם והיא בא"י אמ"ה בורא נפשות רבות וחסרונם על כל מה שברא להחיות בהן נפש כל חי בא"י חי העולמים הלכך אבל פרי העץ שאינו משבעת המינין ופרי האדמה כיון שברכה אחרונה שוה בהם מברך ברכה אחת על שניהם · פירוש הברכה בורא נפשות רבות (א) וכל מה שהם חסרים (ב) ועל כל שאר הדברים שברא בעולם שלא היו הנפשות חסרים מהם אם לא

עלייהו כי אינס בשלחן בשעת ברכה מאי הוי וכן נראה דעת רבינו בסימן ר"ו וכ"כ עוד ב"י לעיל בסוף סי' קע"ט וכ"פ בש"ע לעיל סוף סי' קע"ז ובסי' ר"ו דקשה הלא בי"ד הביא רבינו דברי בעל העיטור שכתב דבהביאו לו נשחט ממין הראשון א"צ לחזור ולברך אפילו כבר גמר לשחוט מה שהיה לפניו ואח"כ הביאו לו אבל מב' מינים אעפ"י שברכותיהן שוות צריך לחזור ולברך אלמא דאעפ"י דבשחיטה נמי א"צ לברך כשהוא ממין הראשון כמו באכילת פירות ואפ"ה בב' מינין צריך לברך ובדבר זה אין טעם לחלק בין שחיטה לאכילת פירות ותו קשיא לי דאין ראיה ממ"ש הרשב"א בשם הר"ז לגבי ברכת הפת דהתם ודאי כיון דברכת המוציא פוטר' כל מה שבא בתוך הסעודה ללפת בו את הפת שוב א"צ לברך על הפירות אעפ"י שלא היה לפניו בשעה שבירך המוציא כיון דדעתיה עילויה בהתם ותו כיון דאין מושך ידו מן הפת בתוך הסעודה א"כ חשוב הוא כאילו היו לפניו הפירות בשעת ברכת המוציא אבל במברך על פירות שהיו לפניו מסתמא אין דעתו אלא על מין זה ולא על מינים אחרים ולכן לעד"נ עיקר דרבינו באכילת פירות לא אמר אלא דוקא כשהביא לו ממין הראשון אבל משני מינין צריך לחזור ולברך כשהביאו לפניו מין השני אעפ"י שלא גמר לאכול מין הראשון ודלא כמה שפסק בש"ע ולכן טוב ליזהר לכתחלה להיות דעתו על כל מה שיביאו לו אפילו מינים אחרים שברכתן שוה עם מין זה שמברך :

נטל בידו פרי לאכלו ובירך עליו ונפל מידו ונאבד צריך לחזור ולברך ירושלמי הבאתיו בסמוך הביאו הרא"ש וכתב ב"י ע"ש ה"ר מנוח דלאו דוק' נפל מידו ונאבד אלא ה"ה אם נפל ונמאס לאכילה ופשוט הוא עכ"ל וז"ל הגהות דברכות מהר"ם מי שבירך על מאכל ולאחר שבירך נמאס המאכל בעיניו יש לו לאכול הימנו מקצתו אעפ"י שנרקב כדי שלא יהא ברכה לבטלה וכן אדם שיש בידו אגוז אין לברך עליה עד שיראה הגרעין שבתוכה שאם יברך ואח"כ ישבר האגוז שמא התליע או נרקב נמצא שבירך לבטלה עכ"ה :

רז שינוי ברכות וכו' אבל ברכה אחרונה שוה בכולם ס"פ כ"מ פליגי בה אמוראי ודעת הפוסקים דעל כל הדברים מברכין בנ"ר באחרונ' :

ומ"ש פי' הברכה וכו' ועל כל שאר הדברים וכו' משמע לפי פירוש זה שהנוסחא היא ועל כל מה שברא וכו' ועל בוי"ו אבל בכל הספרים כתוב על

ממ"ש הרשב"א גבי דברים הבאים בסעודה בשם הר"ז דלפירוש רש"י (מא:) רב פפא אשמועינן שאף על פי שלא היו הפירות לפניו בשעה שבירך על הפת כיון דללפת הפת הם באים אינם טעונים ברכה כלל וכ"כ ה"ר מנוח דהכי משמע מירו' דאמת המים דבסמוך וכדאמרינן (כא:) כולה נבגא דברכתא היא וכ"כ בספר אוהל מועד ועיין במה שכתבתי בסימן קע"ט בשם הכל בו :

נטל בידו פרי לאכלו ובירך עליו וכו' ירושלמי בפרק כיצד מברכין רבי זריק' א"ר זעירא בעי אהן דנסיב תורמסא ומברך עלויה ונפל מיניה מהו מברכא עליה זמן תניינות מה בינו לבין אמת המים אמרין תמן לכך כיון דעתו מתחלה ברם הכא לא לכך כיון דעתו מתחלה תני רבי חייא אין מברכין על הפת אלא בשעה שהוא פורס א"ר חייא בר ווא הדה אמרה אהן דנסב פוגלא ומברך עלויה והוא לא אתי בידיה צריך למברכא עילויה זמן תניינות א"ר תנחום נ"ל בשכמל"ו שלא להזכיר ש"ש לבטלה וכתב הרא"ש מתוך הירושלמי הזה משמע דהא דאין מברכין על הפת אלא בשעה שהוא בוצע היינו טעמא שלא יבצע קודם הברכה שמא תפול הפרוסה מידו ותאבד ויצטרך לחזור ולברך על פרוסה אחרת ויש כאן ברכה לבטלה אבל כשהוא מברך קודם בציעה על כל הפת אם תפול הפרוסה מידו יפרוס אחרת ולא יצטרך לברך אע"ג דגמרא דידן (לט:) פליגא אירושלמי בהאי טעמא מ"מ למדינן מירושלמי זה שאם היו לפניו פירות ודעתו לאכלם ונטל א' מהם ובירך עליו ונפל מידו ונאבד צריך לברך ברכה אחרת על הפירות שיאכל ויברך תחלה בשכמל"ו על הברכה שעשה לבטלה וי"א שזהו לאחר שאמר אמ"ה אבל אם לא אמר אלא בא"י בלבד יסיים ויאמר למדני חוקיך כדי שיהא כקורא פסוק ולא יהא מזכיר שם שמים לבטלה עכ"ל וכ"כ הר"י ז"ל וגם הרמב"ם בפ"ד כתב כדברי הירושלמי וכתב ה"ר מנוח דלאו דוקא נפל מידו ונאבד אלא ה"ה אם נפל ונמאס לאכילה ופשוט הוא · וההגהות כתבו בשם ר"ת שאם בירך על הכוס ונשפך והביאו לו כוס אחר די לו בברכה ראשונה דמה לי הוא מה לי אחר וכ"כ הכלבו ונראה שהם סוברים דנקטינן בהסיא בעיא דירושל' לקולא וכמו שכתב הרד"א בשם הראב"ד דלא עדיף מכוס ביד כל א' וא' שכולם שותים בברכתו של מברך ותו אמרינן כולה נבגא דברכתא היא אלמא דכל דמנח קמיה חיילא ברכה עילויה עכ"ל ולפ"ז נ"ל שמ"ש ר"ת והביאו לו כוס אחר בשהיה דעתו עליו משעה ראשונה :

וז"ל שבלי הלקט מצאתי לרב נסים גאון המברך על הכוס ונלקח ממנו אותו הכוס ובא לשתות כוס אחר חוזר ומברך פעם שנית וה"ה לכל דבר וראיה מירוש' הדין דנסיב תורמוסא ומברך עליה וכו' ומסתברא דלא איפסט בעיין ושמא סברת הגאון ז"ל לשווייה כתיקו דאיסורא ולחומרא והמברך על המצוה לעשותה או על דבר לאכלו ולא עלתה בידו לפי שעה ונתעכב מעט ועלתה בידו לאחר מכאן צריך לחזור ולברך דאמרי' בירוש' הדא אמרה הדין דנסיב פוגלא והוא לא אתא בידיה וכו' ומסתברא דשיעור עיכוב זה כדי שאלת שלום תלמיד לרב א והיינו שלום עליך רבי ומורי דבהכי לא חשיב הפסקה ודוגמת זה אמרי' בירוש' דהרואה גבי ברקים היה יושב בבית הכסא אם יכול בתוך כדי דיבור לברך יצא ואם לאו לא יצא למדנו מכאן דתוך כדי דיבור לא חשיב הפסקה טפי מהכי חשיבא הפסקה בין אם בירך על הדבר ולא עלה בידו בין ברכה שנתחייב בה ולא יכול לברך אותה לפי שעה ע"כ : **מצאתי** בתשובה אשכנזית אם בירך אדם על היין וכשהוא טועם הוא מים אם צריך לחזור ולברך ודעתו היה להוציא אחרים ג"כ בברכתו והשיב שא"צ לחזור ולברך בפה"ג פעם שנית מאחר שהיה דעתו לשתות יין וגם לשאר האחרים שדעתו להוציא יש להם יין לפניהם או הם טועמים יין אח"כ עכ"ל (ד) : **אם** נסתפק לו אם בירך על שום דבר לפניו או לאחריו כתבתי משפטו בסי' קפ"ד :

רז שינוי ברכות שבין פרי העץ ופה"א וכו' אבל ברכה אחרונה שוה בכולם בנ"ר בס"פ כיצד מברכין (מד :) א"ר יצחק בר אבדימי משום רב על הביצה ועל מיני קופרא בתחלה מברך שהכל ולבסוף בנ"ר אבל ירקא לא ורבי יצחק אמר אפי' ירקא אבל מיא לא ורב פפא אמר אפי' מיא א"ר אשי אנא זימנא דכי מדכרנא עבידנא ככולהו וכתבו התוס' וכן אנו נוהגים כרב אשי דמברכין בתר מיא ובתר ירקא בנ"ר וכן הוא דעת כל הפוסקים :

ומ"ש הלכך אבל פרי העץ שאינו מז' המינים ופרי האדמה וכו' פשוט הוא : **פירוש** הברכה בורא נפשות רבות וכל מה שהם חסרים וכו' כלו' וחסרונם הוא מלשון (שופטים יט) רק כל מחסורך עלי שהוא כל צרכי סיפוק וה"ק בורא נפשות רבות וכל צרכי סיפוקן שהם הדברים שהם הכרחיים לצורך

דרכי משה

ע"ש : (ד) ונראה לי שזו התשובה ס"ל כדעת ר"ת והראב"ד אבל לדעת הרא"ש והרמב"ם וה"ר יונה צריך לחזור ולברך וע"ל סימן ר"ט כתבתי בזה : ואין

דרישה

לומר דאינו פוטר אלא אותו המין דוקא ולא מין אחר שיביא ממין ברכה הראשון ודוקא קאמר רבינו · והראיה שאפילו בללפת הפת כתב הב"י לעיל ס"ס קע"ז ז"ל ומיהו היכא שאמר שבירך על הפת שלא לו דורן מבית אחרים שאינו סומך עליהם ולא היה דעתו עליו אפי' מדברים שדרכן לבא ללפת הפת נראה שצריך לברך לפניהן דהיינו ממש נמלך שקובע ברכה לפניו וכן מצאתי בספר הפרדס עכ"ל הרי לפנינו דאפי' ברכת הפת אינו פוטר כל דבר כל שכן בברכה על הפירות דאין להם קבע ואפשר קרוב שלא יביאו לפניו עוד מין אחר אף שהוא מברכת מין ראשון שאינו נפטר בברכה ראשונה · ומ"ש הכ"כ ג"כ ר' מנוח כו' אין ראיה דשם ג"כ איירי הכל ממין א' :

[ד] **נטל** בידו פרי לאכלו ובירך עליו ונפל מידו כו' עיין בב"י שמביא דברי הירושלמי אהן דנסיב תורמסא ומברך עלייהו ונפל מיניה מהו למברך עליו זמן תניינות כו' ע"ש והכלל העולה מפי' הרא"ש הוא דכיון שנטל א' בידו ובירך אע"פ שדעתו היה לאכול גם כן האחרים המונחי' לפניו מאותו המין אפ"ה אחר שזה שבירך עליו נפל מידו כשרוצה לאכול האחר צריך לחזור ולברך עליו ור"ת דחולק ס"ל כשהיה דעתו לאכול עוד מאותו מין או אמרי' ברכה ראשונה אכל המין אזיל מתחלה וק"ל · אלא שק"ל אמ"ש ר' דוד אבודרה"ם בהלכות ברכות והביאו ב"י לעיל ס"ס ק"מ ז"ל מעשה אירע בר"ח טבת שמוציאין ב' ס"ת וטעה הש"ץ ופתח של חנוכה ובירך הקורא עליו והזכירוהו הציבור שטעה דבשל ר"ח יש לו לקרות ראשונה והפסיק וגלל ס"ת עד שהגיע לפרש' ר"ח ויש שפסקו שצריך לחזור ולברך והביאו ראי' מהירוש' שהביא הב"י כאן הדין דנסיב עיגולא כו' מהאי דאמר הדין דנסיב תורמסא ונפל מידיה וכתב עליהן ר' גרשון בר שלמה שטעו דקי"ל כהראב"ד שפסק לקולא באם נפל דבר שבירך עליו מידו ונטל בידו אחר שא"צ לברך עליו שנית והביא ראיה לדבריו דכל דמונח קמיה חיילא עליו ברכה· ה"נ האי ס"ת קמיה ודעתיה עליה אפילו פתחו ס"ת אחרת כיון שהוציאה שניהן יחד לקרות יחד בענין היום י"ל דמנחי קמיה ודעתיה עלוייהו וכן יצאה הסוראה במבורה בעירינו עכ"ל עם אלא שקצרתי · וק"ל מאי ענין לומר דדעתא הוה עלוויה דהא ידוע שכל קורא מברך בפני עצמו אפילו כהן הקורא במקום לוי או כשאין בב"ה אלא אחד שיכול לקרות שקורא ז' פעמים ומברך בכל פעם ואין שייך לומר שדעתו היה בברכה ראשונה גם אכל הפרשיות ואינו דומה הא להא דפסק הראב"ד לקולא דהם ענין אחר דמיירי דהיה דעתו מתחלה בשעה שבירך לאכול מהמונחים עוד לפניו וכמ"ש הרד"א בשם הראב"ד בהדיא דמיירי שדעתו היה לאכול גם האחרים המונחים לפניו לכן הדעת נוטה לפ"ד לאותן שהצריכו לחזור ולברך דאין לך נמלך גדול מזה · אך מה שהביאו ראיה שצריך לחזור ולברך מהדין דנסיב עיגולא כו' ופירש"י דהטעם הוא משום הפסק באמת שכן פירשו השבילי הלקט וכמ"ש ב"י כאן בשמו ולפי זה יש ראייה לדבריהם במכ"ש מההוא דהרי כאן ג"כ הפסק אבל לפא"ש לעיל דהב"י פירשו בע"א דמיירי דבשעה שבירך לא היה עדיין לפניו אותו מין שרוצה לאכול מהם אותו ברכה א"כ אין ראיה מהשום דכאן דספר תורה כבר הביאו לפניהן וראויה לקרות מתוכו כל מאי דבעי ודו"ק · ובש"ע

פרישה

(ט) **נטל** בידו פרי לאוכלו וברך עליו ונפל כו' כלשון הזה כתוב ג"כ אות באות בש"ע בסי' זה וכתב ב"י שהוא כדברי הירושלמי שלמדו ממנו כן הרמב"ם ור' יונה והרא"ש והטור ושבילי לקט בשם ר"ן גאון והגהות מיימוני בשם ר"ת חולק ע"ז וכן הראב"ד וס"ל כשהיה לפניו מאותו מין אף שהוא תפס בידו פרי אחד ובירך עליה הברכה חלה על כולן ואף אם נפלה אותו שבירך עליה מידו לוקח אחרת מאשר מונח לפניו ואוכלם בלא ברכה ע"ש ומסתימת על מהרמ"א ורמ"י שכתבו מדברי הש"ע שפסק כהרמב"ם והרא"ש ור"י והגאון לאומרא והם הגיהו עליו ז"ל רק שלא היה דעתו עליו לאוכלו וזהו כדעת ר"ת והראב"ד · אבל לדעת כל הגאונים הנ"ל אפילו היה דעתו מתחלה לאכול גם האחרים צריך לחזור ולברך · וכ"כ הרא"ש בהדיא והביאו ב"י וכן רמזו רבינו במ"ש אעפ"י שהיו מאותו מין לפניו ור"ל ודעתו היה מתחלה לאכלו · ומאמר שלשון זה כתב ג"כ בעל הש"ע אין הגיה עליו רמ"א דעת מי שכנגדו ולא כתבו בשם י"א כדרכו · ועי"ק דב"י מסיק וכתב בס"ס זה וז"ל מצאתי בתשובת אשכנזית אם בירך אדם על היין וכשהוא טועם הוא מים אם צריך לחזור ולברך ודעתו היה להוציא אחרים ג"כ בברכתו והשיב שא"צ לחזור ולברך בפה"ג מאחר שהיה דעתו לשתות יין וגם לשאר האחרים שדעתו להוציא יש להן יין לפניהם או הם טועמים יין אח"כ עכ"ל וכתב בד"מ ע"ז שזאת התשובה אתיא כדעת ר"ת והראב"ד ז"ל הנ"ל אבל לדעת הרמב"ם והרא"ש ור"י צריך לחזור ולברך עכ"ל · ולעד"נ דאינו מוכרח כלל דשאני הכא שהיה יין לפני המסובי' הנפטרי' בברכת המברך נמצא כשבירך תחלה המברך אכוסו וקסבר שהיה יין פטר באותו ברכה כל הכוסות שהיו לפני המסובי' דבזה הכל מודים והראייה שבזה הוכיח הראב"ד את דינו הנ"ל וכתב דמ"ש מאם כוס ביד כל א' מהמסובי' וב"י הביאו ע"ש אלא שלהרא"ש וסייעתו הנ"ל צריכין אנו לחלק בין האי דינא לנדון דידן אבל בזה שהמסובין כל א' כוסו לפניו בשע' הברכה אף שכוס המברך היה מים מ"מ חל הברכה מיד אשאר כוסות כיון שכיוונו שיחול הברכה עליהן וזהו דומה למ"ש הרא"ש שאם לא אחז שום כוס או פת בידו ובירך סתם שיכול ליקח איזו שירצה ה"נ דכוותיה אלא ממ"ש באותו תשובה לבסוף או הם טועמים יין אח"כ מזה משמע שאף שאין יין לפניהם הם פטורין וזה אינו כ"א לדעת ר"ת הנ"ל מיהו י"ל שהתשובה כתבו למר כדאית ליה ולכך נקט שני ענייגים דאם יין לפניהם הם פטורי' אליבא דכ"ע ובאם אין יין לפניהם אלא יטעמו אח"כ אינם פטורים כ"א לדעת ר"ת והראב"ד ודו"ק ועיין בסי' ר"ט בד"מ שגם כתב התשובה הנ"ל שנית ושם חילק כאשר כתבתי ע"ש ובש"ע בהגהותיו :

סי' רז (א) **וכל** מה שהם חסרים ומחסורם ר"ל לאם ומים שהם הכרחיים לצורך קיום חיותן וגם על שאר דברים שאינם הכרחיים לצורך חיותן כ"א להתענג בהן כמו פירו' ולפ"ז יהיה מחסורם דבוק עם תחלת הברכה ולגירסת תלמודא דידן שאינה מזכיר חתימה קאי במ"י דרישא אבנ"ר וחסרונן ומתימה קאי לעל כל מה שבראת וכך הס' דברי ר' יונה :

(ב) **ועל** כל שאר כו' ז"ל מ"ו נוסח הברכה במסר"י וכתב על ולא ועל בוי"ו אלא אדלעיל קאי וה"ק ועל כל הנ"ל ה"פ על כל שאר כו' ול"נ דמ"צ לזה דמש"ס כתב רבינו ועל

חדושי הגהות

רז א הבה"ג מחק תיבת ומורי וכתב דצ"ל שלום עליך רבי והוכיח כן באריכות ע"ש :

לא בראן שאינן אלא להתענג בהן להחיות נפש כל חי. וי"א בורא נפשות רבות וחסרונן על כל מה (ג) שבראת להחיות בהם נפש כל חי ובגמרא דידן אינו מזכיר בה חתימה אבל בירושלמי חותם בא"י חי העולמים (ד) וכך היה נוהג א"א הרא"ש ז"ל:

רח על חמשת המינין שהן גפן ותאנה ורמון וזית ותמרה (א) שנשתבחה בהן א"י כי דבש האמור בפסוק הוא דבש תמרים מברכין לאחריהן ברכה אחת מעין ג' ולפנים תתבאר שמתוך חשיבותן קבעו להם ברכה בפני עצמן וה' מיני דגן שהן חטים ושעורין וכוסמין ושבולת שועל ושיפון שהן גם כן חשובין שנשתבחה בהן ארץ ישראל שכוסמין הן מין חטים ושבולת שועל ושיפון הן מיני שעורים ועוד יש להם מעלה כי עליהם יחיה האדם ואם עשה מהם פת מברך עליהם המוציא (ב) הלכך אפילו לא עשה מהן פת אלא תבשיל כגון מעשה קדרה ודייסא ואפי' עירב בהם דבש ושאר מינין מברך עליהן במ"מ ולבסוף ברכה אחת מעין ג' דאמר שמואל כל שיש בו מחמשת המינין מברך עליו במ"מ הלכך תבשיל שהוא (ס"א שעיקר הוא) מחמשת המינין אפילו עירב עמו דברים אחרים עד שנעשו רוב מברך עליהן במ"מ ולבסוף ברכה אחת מעין ג'. אבל אם לא נתנו מהם בתבשיל אלא להקפותו ולדבקו בטלין בתבשיל וה"מ שעושין מהן תבשיל אבל אם אכל אותם בעין ל"ש חיין ל"ש מבושלים אינן חשובין לקבוע להן ברכה

ומברך

לצורך קיום חיותן כמו לחם ומים וגם על כל שאר הדברים שבראת שאינם הכרחיים לצורך קיום חיותן ואינם אלא להתענג דהיינו פירות וכיוצא בהם שאינם מוכרחים לצורך קיום החיות ולפירוש זה מלת וחסרונן דבוק עם תחלת הברכה ולגירסת תלמודא דידן שאינו מזכיר חתימה בברכה זו בא"י דקאמר ברישא קאי למה שאומר בסוף על כל מה שבראת וכו' ולגירסת הירושל' שמזכיר בה חתימה אפשר שברכת הפתיחה קאי לבורא נפשות וחסרון וברכת החתימה קאי לעל כל מה שבראת וכו' וכך הם דברי ה"ר יונה: וי"א בורא נפשות רבות וחסרונן על כל מה שבראת וכו' כלומר ומלת וחסרונן דבוק עם על כל מה שבראת כלו' בא"י בכ"ר ומה שחסר לנפשות הוא מוטל על הדברים שבראת וכו' והתוספות והרא"ש כתבו כפירוש הראשון וכ"כ מדברי רש"י: ועל דבר החתימה כתב רבינו ירוחם שלא נהגו לסיים בה ובתשובת הרשב"א כתוב שאלת מהו לחתום בברכת בנ"ר לפי שראיתי כתוב בשם רבני צרפת שחותמין בה בא"י חי העולמי' תשובה אתה שמעת אני לא שמעתי ולא ראיתי מי שחותם בה ע"כ. ותלמידי ה"ר יונה כתבו ונראה למורי הרב שזה מטבע קצר הוא וכיון שלא הוזכר בתלמוד שלנו לא נחתום בשם מספק והנכון לומר חתימת הברכה בלא שם ונימא בא"י בורא נפשות רבות וחסרונן על כל מה שבראת להחיות בהם נפש כל חי ברוך חי העולמים עכ"ל וכן ראוי לנהוג:

רח על ה' המינים שהם גפן ותאנה וכו' מברכין עליהם ברכה אחת מעין ג' וה' מיני דגן שהם חטים ושעורים וכו' הכל פשוט בפ' כיצד מברכין (מד.): ומ"ש הלכך אפי' לא עשה מהם פת אלא תבשיל כגון מעשה קדירה ודייסא ואפי' עירב בהם דבש ושאר מינים מברך עליהם במ"מ ולבסוף ברכה אחת מעין ג' ג"ז שם בראש הפרק (לו:) חביץ קדירה וכן דייסא רב יהודה אמר שהכל רב כהנא אמר במ"מ בדייסא גרידא כ"ע לא פליגי דבמ"מ כי פליגי בדייסא כעין חביץ קדירה רב יהודה אמר שהכל דובש' עיקר רב כהנא אמר במ"מ סבר סמידא עיקר א"ר יוסי כוותיה דרב כהנא מסתברא דרב ושמואל דאמרי תרווייהו כל שיש בו מחמשת המינין מברך עליו במ"מ. ופירש רש"י חביץ קדירה מין מאכל קפוי כמו חלב שחבטוהו בקיבה כך עושים מאכל קפוי בקדירה ולקמן מפרש לה קמחא ודובשא ומשחא: דייסא של חטים כתושות במכתשת: דייסא כעין חביץ קדירה. ולקמן מפרש לה חיטי דמתברי באסיתא ויהבי בהו דובשא ועביד להו בקדירה: ומ"ש רבינו הלכך תבשיל שהוא מה' המינים אפי' עירב עמו דברים אחרים עד שנעשו רוב מברך עליהם במ"מ כ"כ שם הרא"ש שאפי' רובו ממין אחר כיון שעיקרו מחמשת המינים מברך עליו במ"מ ובגמרא שם (לז.) אמר רבא האי רהטא פירוש חביץ קדירה דחקלאי דמפשי ביה קימחא במ"מ מאי טעמא סמידא עיקר דמחוזא דלא מפשי ביה קימחא שהכל מ"ט דובש' עיקר הדר אמר רבא אידי ואידי במ"מ. וכתב הרשב"א דובש' עיקר פי' רובו דבש ומיעוטו סולת וא"כ עיקרו מחמת דבש וסלתו להטעימו ולהכשירו [מ"מ כיון דסולתו מעורב בו להכשירו] מברכין על הסולת כדאסיקנא מהא דרב ושמואל ולא דמי לתבשילא דלפתא דאע"ג דמפשו ביה קימחא לא מברכינן עליה אלא שהכל דהתם משום דקימחא לאו להכשיר ולמיהב ביה טעמא מערבין ביה אלא לדבוקי בעלמא אבל הכא דלאכשורי תבשילא איהו עיקר ועליה מברכין: ומ"ש אבל אם לא נתנו מהם בתבשיל אלא להקפותו וכו' ג"ז שם (לט.) א"ר אשי כי הוינן בי רב כהנא אמר לן תבשילא דסלקא דלא מפשי ביה קימחא בפה"א דלפתא דמפשו ביה קימחא טפי במ"מ והדר אמר אידי ואידי בפה"א והאי דשדו בה קימחא טפי לדבוקי בעלמא עבדי ליה: וכתב הרמב"ם בפ"ג שהטעם מפני שכל שהוא עיקר ועמו טפילה מברך על העיקר ופוטר את הטפילה. וכתב עוד דמטעם זה מיני דבש שמבשלים אותם ונותנים בהם חלב חטה כדי לדבקו ועושין מהן מיני מתיקה אינו מברך עליו במ"מ מפני שהדבש הוא העיקר: וכתבו התוס' וכן כשנותנין קמח לתוך שקדים שעושים לחולה אם עושין אותו כדי שיסעוד הלב אז צריך לברך במ"מ ואם לדבק בעלמא א"צ לברך במ"מ וטוב להחמיר ולגמעו בתוך הסעודה לאחר ברכת המוציא ופטור ממה נפשך ע"כ: ודין ברכת מי שעורים נתבאר בסי' ר"ד: כתוב בשבלי הלקט ה"ס קמח שמשימים בתוך הגריסין וסלת בתוך האורז מבושל עם הדבש כדי להקפותו בטל הוא אצלו ולא מברכין עליה: וה"מ כשעושים מהם תבשיל אבל אם אכל אותם בעין ל"ש חיין ל"ש מבושלים בפ' כיצד מברכין (לז.) בברייתא' הכוסס את החטה מברך עליה בפה"א ונראה מדברי התוס' והרא"ש דבין חיין בין שלקינהו ואיתנהו בעינייהו כלו' שלא נתמעכו יפה קאמר דמברך עליהם בפה"א וגם הר"י כתב שם גבי חביץ קדירה וכן דייסא דמדאמרינן וכן דייסא דכעין חביץ קדירה שמעינן שלא יברך על הדייסא במ"מ אלא כשנכתשו החטים ונדבקו ונעשו דומיא דחביץ קדירה אבל אם בישל החטים שלימים והגרעינים עומדים שלימים אינו מברך עליהם אלא בפה"א כמו אם היה כוסס את החטה וכ"כ הרמב"ם בפ"ג אבל דגן שלוק כמו שהוא מברך לפניו בפה"א ואח"כ כתב וכן הדגן שחלקו או כתשו ובשלו בקדירה כגון הריפות וגרש כרמל וכיוצא בזה מברך במ"מ: כתב הכלבו בשם ר"י שהכוסס שעורים חיין וכן על שבלים של שעורי' שחרכן באור כדרך שעושים קליות מברך שהכל לפי שהוא מאכל קשה ואין דרך לאכלו עכ"ל ואין כן דעת רבינו אלא כל ה' המינים שוין לענין זה (א) והר"ד אבודרהם כתב שהכוסס אורז או דוחן מברך בפה"א והכוסס את השעורים אינו מברך עליהם כלום שפני שהיא מאכל בהמה עכ"ל

על כל בלא וי"ו והתו' שכתבו ועל כל וכו' אין רצונם לומר שכך הוא הנוסחא אלא וי"ו זו מלשון התו' הוא כאילו אמרו והאי על כל וכו' כך תפרש כלומר על כל מה שבעולם וכו' ע"ש בתחלת (דף לז) וכך כתב מהרש"ל לוריא ועוד נראה דגירסת על כל בלא וי"ו היא הנכונה שהרי לפי דעת הי"א צריך לגרוס בלא וי"ו שהרי פי' כלומר בא"י בכ"ר ומה שחסר לנפשות הוא מוטל על הדברים שבראת וכו' וא"כ מסתמא לפירוש קמ' נמי הגי' בלא וי"ו דבהא לא פליגי ועוד דכך תוכל לפרש בלא וי"ו כמו עם וי"ו:

רח על חמש' המינין שהן גפן וכו' אע"ג דז' מינין הם שנשתבחה בהן א"י שנאמר ארץ חטה ושעורה וגפן וגו' איכא חילוק ביניהם דהה' המיני' שהן גפן וכו' שוין הן בברכה ראשונ' לשאר פירות אילן דמברך עליהן בפ"ה העץ ולאחריהם הן חלוקים דבשאר פירות מברך בנ"ר ובה' מינין מברך ברכה א' מעין ג' אבל בב' המינין שהן חטה ושעורה ובכלל אלו הב' הוי נמי שיפון וכוסמין ושבולת שועל דלפי שהן חשובים וגם עליהן יחיה האדם שינו חכמים ברכתם למעליותא דלפניהם אינו מברך בפה"א כשאר פירות הארץ אלא דאם עשה מהם פת מברך לפניו המוציא ולאחריו ג' ברכות ובדייסא מברך לפניו במ"מ ולאחריו מעין ג' והכל מבואר בפ' כ"מ: ומ"ש ואפילו עירב בהם דבש וכו' עד הלכך תבשיל שהעיק' הוא מה' המינין וכו' כצ"ל ושורש דין זה הוא מדאמר שמואל בפ' כ"מ סוף (דף ל"ז) כל שיש בו מחמשת המינין (ע"י תערובת) מברך עליו במ"מ דאע"ג דהרוב הוא משאר המינין והמיעוט הוא מחמשת המינין אפ"ה כיון דהוא העיקר שנתן הקמח בתבשיל ליתן בו טעם כל מידי דלטעמא עביד לא בטיל וה"א התם (דף ל"ז) אמר רבא האי ריהטא דחקלאי וכו' הדר אמר רבא אידי ואידי בין מפשא ביה קימחא בין לא מפשא ביה קימחא במ"מ דרב ושמואל דאמרי תרווייהו כל שיש בו מה' המינין מברכין עליו במ"מ אלמא אפילו היכא דהרוב משאר מינין והקמח מועט אי עביד לטעמ' מברך עליה במ"מ ואם לא נתן הקמח בתבשיל אלא כדי לדבק אפילו הרוב הוא הקמח והמיעוט משאר דברים מברכין בפה"א או בפה"ע או שהכל כפי ברכתו של אותן המינים וכדאיתא התם גבי לפת וסילקא (דף ל"ט) הדר אמר אידי ואידי בפה"א והאי דקא שדו בה קמחא טפי לדבוקי בעלמא עבדי לה וכ"כ התו' (סוף דף ל"ו) וכן קלייסטי"ר שעושים מקמח ומים או מחלב מברכין עליהן במ"מ וכן כשנותנין קמח לתוך פולין או לתוך עדשי' או כרישים וכן לתוך שקדים שעושין לחולה אם עושין אותו כדי שיסעוד הלב אז צריך לברך במ"מ ואם לדבק בעלמא א"צ לברך במ"מ וטוב להחמיר ולגמעו בתוך הסעודה לאחר ברכת המוציא ופטור ממה נפשך עכ"ל וכ"כ הרמב"ם בפ"ג גבי חמשת המינין וז"ל לפת או כרוב שבשלו ועירב בו קמח של א' מה' המינין כדי לדבקו אינו מברך עליו במ"מ שהלפת הוא העיקר וקמחו טפילה שכל דבר שמערבין אותו לדבק או כדי ליתן ריח או כדי לצבוע את התבשיל ה"ז טפילה אבל אם עירב כדי ליתן טעם בתערובת פרי הוא עיקר לפיכ' מיני דבש וכו' הביאו בש"ע סי' ר"ד סעיף י"ב וכבר הארכתי בביאור דברי הרמב"ם סוף סימן ר"ד ע"ש: ומ"ש אבל אם אכל אותם בעין וכו' בפרק כ"מ (דף ל"ז) בברייתא' הכוסס את החטה מברך עליה בפה"א והסכמת הפוסקים דל"ש חיין ל"ש מבושלין וכתב בכל בו בשם ר"י שהכוסס שעורין חיין וכן שבלים של שעורין שחרכן באור כדרך שעושין קליות מברך שהכל לפי שהוא מאכל קשה ואין דרך לאוכלו עכ"ל וכתב ב"י עליו ואין כן דעת רבינו אלא כל ה' המינים שוים לענין זה עכ"ל ואפשר דאעפ"י שכתב רבינו בסתם דאם אכל מה' המינים בעין מברך בפה"א אין דעתו אלא היכא דראויין לאכילה ודרך לאכלו בין חטין בין שעורין אבל אם אין דרך לאכלו לפי שהוא קשה כגון שעורין חיין מברך שהכל ולישנא דתלמודא נמי משמע הכי מדתני' הכוסס את החטה מברך בפה"א ולא אמר הכוסס את אחד מחמשת המינין אלמא דוקא חטה היא הראוי לכוס אבל לא שעורין חיין והכי משמע ממ"ש הרשב"א דשערי לענין ברכה אחרונה כחטי ומביאו ב"י משמע דלענין ברכה ראשונה הם חלוקים דבחטים בפה"א ובשערי שהכל וכמ"ש הכל בו ותו דבספר אבודרהם כתב דהכוסס את השעורים אינו מברך עליהם כלום מפני שהוא מאכל בהמה א"כ יש לנו לתפוס מילתא מציעתא דהיינו לברך שהכל וכ"כ בהגהת ש"ע והוא הנכון:

ומ"ש

דרכי משה

רח (א) ואין דבריו נראין בזה דאע"ג דכתב רבינו סתמא מ"מ לא כיון אלא הראוי לאכילה וכן בגמרא אמרו הכוסס את החיטים מברך בפה"א משמע דוקא חטים הראוי לכוס אבל לא שעורים ובאבודרהם כתב דהכוסס שעורים לא יברך כלום דהוי מאכל בהמה וכתב ב"י ולא נהירא כיון שנהנה למה לא יברך לכן נ"ל כדברי הכלבו וכן משמע מדברי הרשב"א

פרישה

ועל כל שאר כו' לדי לבאר לנו דמלת וחסרונם אינו דבוק עם על כל מה שברא כו' וכאילו אמר בא"י על אשר ברא נפשות רבות וחסרונם ועוד יברך על כל מה שברא להחיות כו' והי"א שכתב רבינו לא שינה כלו' בלשונו מל' קמא כ"א במה שהסיר וי"ו זה דועל משום דאליבם אינו שבח אמ' לפי שלהים אומרים מלת וחסרונם דבוק על כל מה שברא כו' וק"ל:

(ג) שבראת כלומר בא"י בורא נפשות רבות. ומה שחסר לנפשות הוא מוטל על הדברים שבראת כו' ב"י:

(ד) וכך היה נוהג א"א הרא"ש ז"ל ותלמידי דר' יונה כתבו ונראה למורי הרב ז"ל לחתום בלא שם ויאמר ברוך חי העולמים וכ"פ ב"י לעיל בסימן קכ"א במודים דרבנן:

סי' רח (א) שנשתבח בהן א"י בפ' עקב מונה אותן ארץ חטה ושעורה גפן ותאנה ורימון ארץ זית שמן ודבש דקחשב הארץ בה' מיני פירות ובב' מיני דגן דהיינו חטה ושעורה אלא שהם נחלקים ג"כ לה' וכמ"ש רבינו בסמוך שכוסמין הן מין חטים ושיבולת שועל ושיפון הן מיני שעורים. וכתיב בהן ואכלת ושבעת וברכת מכאן לברכה אחרונה דאורייתא אלא שרבנן ס"ל בפרק כיצד מברכין דף מ"ד מדכתיב בין הני ז' מינין ובין מ"ש ואכלת ושבעת וברכת ארץ אשר לא במסכנת תאכל בה לחם שקאי האי וברכת אלחם דוקא שעליו מברכין ג' ברכות ועל ה' מיני פירות מעין שלש ע"ש וכן הלכה ולא כר"ג דפליג עלייהו התם וס"ל דברכה אכולהו קאי:

(ב) הילכך אפי' לא עשה מהן פת כו' הילכך תבשיל שהוא מחמשת מינים כו' רבינו היה יכול לכלול כל זה בהילכך א' אלא נ"ל דהילכך שני בא לפרש פרט שני וה"ק מדאמר שמואל כל שיש בו דר"ל אפילו הוא נופל וניער ונתערב בתבשיל אחר. הילכך יתחלק הדין לדינים:

ומברך

(ג) ומברך לפניהם בפה"א : ובברכה אחרונה כתב בה"ג בורא נפשות רבות וכ"כ הרמב"ם ז"ל (ד) והתוספות מסתפקין בה אם היא בורא נפשות או מעין ג' ע"כ כתבו שיש ליזהר שלא לאכול חטין חיין או שלוקין בעינייהו אלא בתוך הסעודה שאם אדם מסופק בברכה ראשונה יברך מספק שהכל דעל הכל שאמר שהכל נהיה בדברו יצא אבל ברכה אחרונה אין לומר אלא כפי שנתקנה· קמח של חטין תחלה שהכל נהיה ולאחריו בורא נפשות לא מיבעיא אם נטחן דק דק שאינו ראוי לאכילה אלא אפילו לא נטחן דק דק ויש בו עדיין טעם חטה או קמח של קליות שראוי קצת לאכילה אפ"ה מברכים עליו שהכל : שתיתא והוא תבשיל מקמח של קליות עבה שעומד לאכילה בתחלה במ"מ ולבסוף ברכה אחת מעין ג' רכה שהיא לשתיה לפניו שהכל לאחריו בורא נפשות (ה) האוכל אורז בעין תחלה מברך עליו בפה"א עשה ממנו תבשיל או שטחנו ועשה ממנו פת מברך עליו תחלה במ"מ כיון דזיין לאחריו בורא נפשות ולא מעין ג'· [א] ואם עירב ממנו בתבשיל אחר והתבשיל האחר הוא הרוב מברך עליו כברכת התבשיל

ומ"ש והתו' מסתפקין וכו' שם בד"ה הכוסס חטה וכתבו עוד ובירוש' יש שגם האמוראים היו מסופקים דקאמר הדין דאכיל סולת פי' קליות מאי מברך בסופיה ר' ירמי' אמר לא אכלית סולת מן יומא וכו' עכ"ל ולכן יש ליזהר לפי המנהג שאוכלין בשבת שירה חטין שלמים מבושלין וכן בכל השנה שעורים שלמים מבושלים שקורין גערשט"ן שלמים וכן גרי"ן שלמים מבושלים שאין לאכלן אלא בתוך הסעודה:

קמח של חטין וכו' בר"פ כ"מ ריש (דף ל"ו) פליגי בה רב יהודה ורב נחמן וכתב הרי"ף דפסקו רבוואתא כר"נ דאמר שהכל דלא רגילי אינשי לספויי קימחא והיכא למידק דמשמע מלשון רבינו דוקא קמח של חטים ולא קמח של שעורים ובגמרא לשם קאמר שמואל דקמחא דשערי מברכים שהכל דאע"ג דקשה לקוקייני כיון דאית ליה הנאה מיניה בעי ברוכי וכן פסק הרי"ף והרא"ש להדיא והרמב"ם רפ"ג נמי דקדק בלשונו שכתב אכל קמח מברך לפניו שהכל ולאחריו בנ"ר עכ"ל לא הזכיר קמח חטה אלא סתם קמח לומר בין של חטה בין של שעורים וכן פי' בכסף משנה אבל אלשון רבינו ק' למה אמר קמח של חטים כיון דקי"ל דבקמח של שעורים נמי שהכל וי"ל דנסמך רבינו על מ"ש בסי' ר"ד קמחא דשערי שהכל גם בש"ע ריש סי' ר"ד כתב כך וכאן בש"ע פי' ואמר קמח אפי' של חטים מברך עליו שהכל וכו':

שתיתא וכו' תלמוד ערוך הוא בפ' כ"מ (דף ל"ח) אלא שמפרש לשם דרכה אע"ג דלכתחלה לרפואה קא מכוין וסד"א לא לבריך עלויה כלל קמ"ל כיון דאית ליה הנאה מיניה בעי ברוכי ורבינו כתב בסתם משום דנסמך על מ"ש בסי' ר"ב בדין שמן זית דאעפ"י דחושש בגרונו ושותהו לרפואה אינו גורע ברכתו הואיל ואית ליה הנאה מיניה וכ"כ הרמב"ם דין שתיתא בסתם אבל הרי"ף והרא"ש כתבו כלישנא דתלמודא ורכה דלרפואה עבדי לה מברך שהכל:

האוכל אורז בעין וכו' הכי אסיקנא בפ' כ"מ (דף ל"ז) דהכוסס האורז בעין כדין כוסס חטה בעין דמברך בפה"א אבל בשלו או טחנו ואפאו אין דינו כדין חטה אלא כך דינו לפניו מברך במ"מ אף עפ"י שאינו מז' המינין כיון שהוא נקרא מזון וסועד הלב ולאחריו בנ"ר דלא ניתקנה מעין ג' אלא על ז' המינין וכתב ב"י דמשמע ממ"ש ה"ר יונה והרא"ש דדוקא כשנתמעך האורז יפה אעפ"י שאינו כתוש וטחון מברך במ"מ אבל אם האורז שלם לגמרי אפי' מבושל מברך עליו בפה"א כמו כוסס חטין שלמים א"כ נסתפק דיש לחלק בין חטין לאורז דדרך האורז לבשלו שלם משא"כ בחטים שאין דרכם בכך עכ"ל ונראה דמפני הספק אין לאכול אורז מבושל שלם אלא בתוך הסעודה ודלא כהרב בהגהת ש"ע שכתב בשלו עד שנתמעך ודו"ק :

ומ"ש ואם עירב ממנו בתבשיל אח' וכו' אעפ"י שהרוב מדברים אחרים כ"פ הרא"ש דכיש בו מה' המינין מברך במ"מ דה' המינין עיקר כיון שאינו בא לדבק אבל באורז אזלי' בתר הרוב דאם התבשיל האחר הוא הרוב מברך עלי' כברכת התבשיל ואם הרוב אורז מברך במ"מ

עכ"ל ואין זה טעם כלל דכיון שנהנה אע"פ שהוא מאכל בהמה למה לא יברך עליו:

ובברכה אחרונה כתב בה"ג בנ"ר וכ"כ הרמב"ם בפ"ג : והתוספות מסתפקים בה אם יברך על המחיה ועל הכלכלה וסיים על האדמה ועל פרי האדמה משום דלא אשכחן ברכת על המחיה ועל הכלכלה אלא היכא דבריך ברישא קודם אכילה במ"מ ור"ת הגיה במחזור שלו על האדמה ועל פרי האדמה וחזר בו משום דלא אשכחן בשום מקום הך ברכה ועוד האריכו בדבר ובסוף העלו ונכון להחמיר שלא לאכול קליות או חטים שלוקות אלא בתוך הסעודה שאז ברכת המזון פוטרתן אם לא נתמעכו יפה דהוי כמו דייסא וכ"כ שם הרא"ש והרשב"א ז"ל והכי נקטינן וכתב הרשב"א דשערי לענין ברכה אחרונה כחטים (ג) : קמח של חטים תחלה שהכל ולבסוף בנ"ר לא מיבעיא אם נטחן דק דק וכו' בר"פ כיצד מברכין (לו.) קמחא דחטי רב יהודה אמר בפה"א רב נחמן אמר שהכל ופסק הרי"ף כר"נ משום דלא רגילי אינשי לספויי קימחא ומשמע דס"ל דמיירי בקמח הנטחן דק שעושים ממנו פת וכן פסק הרמב"ם בפ"ג והרא"ש כתב נראה דלא איירי בקמח הנטחן דק שעושים ממנו פת דאין ראוי לברך עליו בפה"א ולא דמי לכוסס חטה ואורז דהנהו ראויין לאכול בזה הענין אבל קמח לא מתאכל כלל אלא איירי בקמח שלא נטחן כ"כ ויש בו עדיין טעם חטים וראוי לאכלו בזה הענין א"כ אפי' בקמח שנטחן לגמרי אלא שעשוי מחטים של קליות ואותו קמח ראוי לאכילה וכתב הרי"ף דמסתבר כר"נ דלא רגילי אינשי לספויי קימחא וי"א מדקא"ל רבא לרב נחמן לא תפלוג עליה דרב יהודה דשמואל ור"י קיימי כותיה אלמא דהלכתא כרב יהודה ואע"ג דר"נ דחי ליה מסברא רבא לא קבל סברתו וגם ר"נ גופיה לא אמר שהכל מטעם שאין דרך ב"א לאוכלו דא"כ הל"ל מי דמי וכו' והיאך פסק כר"נ מטעמא דאיהו גופיה לית ליה ואפשר שהרי"ף שפסק כר"נ מטעם שאין דרך לאכלו ס"ל שנחלקו בקמח שאינו של קליות שנטחן דק דק וחושש סברתו מעצמו לפי שסברתו שדבר פשוט הוא שאין ראוי לאכלו ולפ"ז בקמח של קליות הלכתא כרב יהודה וכיון דפלוגתא הוא ראוי לברך עליו שהכל עכ"ל :

שתיתא והוא תבשיל מקמח של קליות וכו' שם (לח·) שתיתא רב אמר שהכל ושמואל אמר במ"מ א"ר חסדא ולא פליגי הא בעבה הא ברכה עבה לאכילה עבדי לה רכה לרפואה קא עבדי לה. ופירש"י שתיתא· מאכל העשוי מקמח קליות שנתייבשו בתנור בעוד שהשבלים לחים : עבה· לאכילה עביד' ובמילת' קיימ'. וכתבו התוס' דאתי לאשמועינן דלא נימא כיון דעיקרה לרפואה לא לבריך עליה כלל קמ"ל כיון דמתהני מיניה בעי ברוכי ומ"מ לא יברך אלא שהכל כיון שאינו עשוי לסעוד כי אם לשתות וכה"ג פסק בה"ג והלכתא שתיתא עבה מברך במ"מ קלישתא מברך שהכל ואע"פ שלרפואה נעשית היכא דאית ליה הנאה מיניה מברך ע"כ· וכתב ה"ר יונה ומאי דאמרינן רכה דלרפואה עבדי ליה מברך שהכל לא קאמר מפני שאינו אוכל אותה להנאה אלא לרפואה שיברך שהכל דודאי מפני שאוכל הדבר לרפואה אינו גורע ברכתו אלא ה"ק אם היתה רכה כמו שדרך לעשותה לרפואה אע"פ ששותה אותה להנאה אינו מברך עליה אלא שהכל · וז"ל הרמב"ם בפ"ג קמח של אחד מה' המינים שקלו וערבו במים או בשאר משקים אם היה עבה כדי שיהיה ראוי לאכילה וללועסו מברך עליה בתחלה במ"מ ולבסוף על המחי' ואם היה רך כדי שיהיה ראוי לשתיה מברך עליו בתחלה שהכל ולבסוף בנ"ר :

האוכל אורז בעין תחלה מברך עליו בפה"א עשה ממנו תבשיל או שטחנו וכו' (לו :) רב ושמואל דאמרי תרווייהו כל שהוא מה' המיני' מברך עליו במ"מ לאפוקי אורז ודוחן דאפילו איתיה בעיניה נמי לא מברכינן במ"מ ואותבינן עלייהו מדתני' הכוסס את האורז מברך בפה"א טחנו אפאו ובשלו אע"פ שהפרוסות קיימות בתחלה מברך במ"מ ולבסוף ברכה אחת מעין ג' ואסיקנ' בתיובתא והאי ברייתא דקתני ולבסוף ברכה אחת מעין ג' רמי בגמ' מדתניא לבסוף ולא כלום ומשני תני בהאי ברייתא נמי ולבסוף אינו מברך עליו ולא כלום ופירש"י ולא כלום כלו' אין טעון מברכת פירות הארץ ולא כלום אלא בנ"ר ככל מידי דליתיה מז' המינים · וכ"כ הרי"ף והרא"ש דכל ולבסוף ולא כלום מברך אחריו בנ"ר וגם הרמב"ם כתב בפ"ג מברך אחריו בנ"ר · ונראה דה"ה לפת אורז דהא בזמן שהפרוסות קיימות הוי כאילו לא נתבשל כלל וקתני דמברך עליו במ"מ והדי' תני' בגמ' שאם הביאו לפניו פת אורז מברך עליו כמעשה קדירה וכן כתב הרא"ש הלכך על אורז אם אפאו ועשה ממנו פת או שבשלו ועשאו כעין דייסא מברך עליו תחלה במ"מ אע"פ שאינו מז' המינים כיון שהוא נקרא מזון כי הוא משביעו וסועד הלב ולאחריו בנ"ר דלא נתקנה ברכה מעין ג' כי אם על ז' המינים והא דתניא לעיל הביאו לפניו פת אורז מברך עליו כמעשה קדירה אברכה ראשונה קאי שמברכין עליו במ"מ עכ"ל וכ"כ הרשב"א וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל ואע"ג דברייתא לא קתני דמברך במ"מ על האורז אלא בטחנו ואפאו ובשלו מותבינן מינה לרב ושמואל דמשמע דבעושים תבשיל מאורז איירי משום דמשמע ליה לתלמודא דכל שאינו מה' המינים ברכת התבשיל שוה לברכת הפת וכ"כ מדקתני בברייתא אע"פ שהפרוסות קיימות מברך במ"מ דמשמע דבין פרוסות קיימות בין אינן קיימות מברך במ"מ וכשאין הפרוסות קיימות ודאי לא עדיף מתבשיל העשוי מאורז עצמו : ומ"מ נראה דהיינו דוקא כשנתמעך האורז יפה דהוי כמו דייסא הא לאו הכי אע"פ שלקו אינו מברך אלא בפה"א דבכלל כוסס הוא וכמו שכתבתי בסמוך גבי אוכל חטים שלוקים והכי דייק לשון הרא"ש שכתב על אורז אם אפאו וכו' או שבשלו ועשאו כעין דייסא ואף על פי שכתב ה"ר יונה שיש הפרש בין האורז והדוחן שעל האורז מברך במ"מ אפילו כשהוא שלם י"ל דהאי שלם לאו למימר' דלא בעינן שיתמעך אלא לומר דלא בעינן שיהיה כתוש וכן מוכח סוף לשונו שכתב אבל על הדוחן אינו מברך עליו כשהוא שלם חד' שאין דרכו אלא ע"י כתישה או טחינה אבל האורז דרכו לאכלו שלם עד כאן אלמא דשלם דנקט גבי אורז אינו אלא לאפוקי כתוש אבל לעולם בעינן שיהא ממועך כדי שיברך עליו במ"מ ומיהו יש לחלק בין חטין לאורז שדרך האורז לבשלו כשהוא שלם דלא שום כתישה והלכך אף כשלא נתבשל הרבה לא תשתנה ברכתו מה שאין כן בחטין שאין דרך לבשלם אלא חלוקים או כתושים כגון הריפות והלכך כשמבשל אותם שלימים בלא כתישה הוי כאילו כוסס אותם חיים : וכתב הרא"ש ויש ספרים שכתוב בהם מלשון ה"ג אבל אורז לא מברכי' עליה במ"מ דלא קי"ל כר"י בן נורי אלא שהכל ולאו מלת' היא דר"י בן נורי אם אפאו מברך עליו המוציא לחם גמור חשיב ליה אבל רבנן לחם לא חשיב ליה אבל מזון חשיב ליה ע"כ והגהמ"י כתבו שראבי"ה הסכים לדברי ה"ג וגם ההגהות סוברים כן אבל הר"ס וס"ה כתבו כדברי הרי"ף וכן דעת הרשב"א והכי נקטינן :

ומ"ש רבינו ואם עירב ממנו בתבשיל אחר וכו' שם כתב הרי"ף הלכך לגבי אורז כד מבשיל ליה בתחלה מברך במ"מ וה"מ כדאיתיה לאורז בעיניה אבל ע"י תערובות לא דקי"ל בהא כרב ושמואל דאמרי תרווייהו כל שיש בו מחמשת המינים מברך עליו במ"מ כלו' לאפוקי תבשיל שיש בו אורז שאינו מברך עליו במ"מ כיון

דרכי משה

הרשב"א שכתב ב"י בסמוך : (ב) מכלל דלענין ברכה ראשונה הם חלוקים כדברי הכלבו שכתבתי לעיל :

ואפשר

פרישה

(ג) ומברך לפניהם בפה"א ודוקא חטים שראויין לאכול כך אבל שעורים אפי' קלוייס באם אינם נאכלין כי אם על ידי הדחק ואין מברכין לפניהן רק שהכל כן פסק רמ"א והוא דעת הכלבו וב"י כתב שאין כן דעת רבינו · וכתב עוד ב"י בשם הרד"א ז"ל שהכוסס את השעורים אינו מברך עליהם כלום מפני שהוא מאכל בהמה עכ"ל · וכתב ב"י על זה ואין זה טעם כלל כו' ונראה דגם מ"ש הכלבו משום שהוא מאכל קשה ר"ל שאינה ראוי לאכילת אדם אלא לאכילת בהמה לכסס שעורים חיים ומזיק לבני אדם האוכלין שניהן לד"א נתכוונו וא"כ אין כאן השגה מב"י וק"ל · ובד"מ הביא ראיה לדבריו מדקאמר בגמ' הכוסס חטים וכתב די"ל דגם רבינו לא נתכוין אלא מראוי לאכילה בלא דחק :

(ד) והתו' מסתפקין בה אם היא כו' מבואר היטב בתוס' ע"ש דף לו ע"א · ומסיק התוס' שם שגם בירושלמי כתב שהאמוראין נסתפקו בזה ע"ש : ועמ"ש בס"ס רי"א על מ"ש רבינו שם וז"ל אבל לסברת א"א הרא"ש ז"ל אפשר דאיירי בכוסס חטה עכ"ל הא דכתב אפשר משום האי ספק הוא ע"ש :

ה) האוכל אורז רש"י פי בפרק כ"מ אורז מי"ל דוחן פניץ והתוס' כתבו שי"מ אורז רי"ז ודוחן

דרישה

ובש"ע שהביא שני הדעות ולא הכריע וז"ל י"א שאינו צריך ויש אוסרים שצריך עד כאן לשונו · ומדהביא שני הדעות בלשון י"א והביא י"א דצריך שאחרונה נראה שכן דעתו נוטה להלכה וכן כלע"ד ודו"ק :

סי' רח [א] ואם עירב ממנו בתבשיל אחר והתבשיל אחר הוא הרוב מברך עליו כברכת התבשיל · משמע הא שוה בשוה מברך עליו בורא מיני מזונות משום דכל שוה בשוה וא"א לצמצם חיישינן שמא הוא הרוב ואפשר דבשוה בשוה אין מברכין עד שמוסיף עליו ממין אחר והא דכתב ב"י בשם ר' יונה בעירב קמח מה' מינים בתוך קמח אורז או דוחן שמברך המוציא בכל דהו אבל ג' ברכות או מעין ג' אין מברכין עד שיהא בו מהחמשה מינים כזית בכדי א"פ אין להקשות מ"ש מהא דאמר שמואל כל שיש בו מה' המינים כו' דמשמע אפילו דכל דהו דיש לומר דשאני התם דשמואל איירי דנתנו הקמח של ה' מינים בכיון לטעם דאז כיון שנתכוין אחשביה הוא משא"כ הכא דנתערב שלא בכוונה והיותר נראה דכאן דתערובת היה מתחלה קמח בקמח ואין לו טעם מש"ה בעינן כזית בכ"פ משא"כ התם מתחלה במאכל ותבשיל שנותן בו טעם :

הכוסס

התבשיל שאינו חשוב לגרר התבשיל אחריו כיון שאינו מה' המינין · ועל פת דוחן כתב רב אלפס שהכל וכן כללו הרמב"ם ז"ל עם שאר קטניות שברכתם שהכל ובה"ג כתב בפה"א וא"א הרא"ש ז"ל כתב (ו) נ"ל שדין דוחן כדין אורז דאיהו נמי מיזן זיין וסועד הלב כמו אורז הלכך תחילה במ"מ ולבסוף בנ"ר אבל העושה פת או תבשיל (ז) משאר מיני קטניות ליתיה בכלל מזון ומברך עליו שהכל ע"כ וכ"כ גאון כיון דאורז לאו מין דגן הוא ומברכין עליו בורא מיני מזונות כיון דזיין ה"ה נמי בדוחן או בשאר דברים שאנו רואים דזייני (ח) כמו מין הנקרא פניג"ו (ט) מברכין עליהן במ"מ · חביצא והוא פירורי לחם הנדבקין יחד על ידי מרק וטרוקנין וטריתא ולחם העשוי לכותח ופת הבאה בכסנין כתבתי למעלה בהלכות סעודה א"ל אביי לרב דימי ברכה אחת מעין ג' מאי היא א"ל על חמשת מינין הוא אומר בא"י אמ"ה (י) על המחיה ועל הכלכלה ועל תנובת השדה ועל ארץ חמדה טובה ורחבה שרצית והנחלת לאבותינו לאכול מפריה ולשבוע מטובה רחם ה' אלהינו על ישראל עמך ועל ירושלים עירך [נ] ועל ציון משכן כבודך ועל מזבחך ועל היכלך ובנה ירושלים עיר הקדש במהרה בימינו והעלנו לתוכה ושמחנו בה כי אתה ה' טוב ומטיב בא"י על הארץ ועל המחיה ועל הכלכלה · על המחיה הוא מעין ברכת הזן · ועל ארץ חמדה הוא מעין ברכת הארץ · רחם מעין בונה ירושלים · כי אתה ה' טוב ומטיב מעין ברכת הטוב והמטיב וכתב הרמב"ם ז"ל יש שאין אומרים כי אתה ה' טוב ומטיב שלא תקנו אלא מעין ג' · ומיהו ישנו בכל הנוסחאות וקורין אותה מעין ג' אע"פ שתקנוה מעין ד' שאין קורין אותה (יא) אלא על שם ג' שהם דאורייתא : דפירי על העץ ועל פרי העץ וכו' והוא מעין ברכת הזן · ועל היין על הגפן ועל פרי הגפן והוא מעין ברכת הזן · (יב) וכתב ר"י שאין לומר ועל תנובת השדה
על

ב"י

כיון דלאו מה' המינים הוא דלא איתותב רב ושמואל בהא וכ"פ הרמב"ם בפ"ג · במ"מ : וכתב הרא"ש שזה שכתב הרי"ף דאורז ע"י תערובת אינו מברך עליו במ"מ היינו לפניו כשהרוב ממין אחר דבכה"ג בה' המינים אפי' רובו ממין אחר מברך עליו במ"מ ע"כ כלומר ובאורז דלא חשיב כמו ה' המינים אם רובו ממין אחר אינו מברך עליו במ"מ אבל אם רובו אורז אע"פ שהוא מעורב עם מין אחר מברך במ"מ ומיהו לא משמע הכי מל' הרמב"ם שכת' בפ"ג אורז שבשלו או שעשה ממנו פת בתחלה מברך במ"מ ולבסוף בורא נפשות ובלבד שלא יהא מעורב עם ד"א אלא אורז לבדו : ועל פת דוחן כתב הרי"ף שהכל שם ומשמע ודאי דכ"ש דעל פת שאר מיני קטניות מברך שהכל וכ"כ הרמב"ם בפ"ג פת דוחן או של שאר מיני קטניות בתחלה מברך שהכל ולבסוף בנ"ר וכתב הר"י שסמך הרי"ף על מאי דאמרינן בגמ' ר"י אומר אורז מין דגן הוא ואע"פ שאין הלכה כמותו אפ"ה כיון שאנו רואים שיש מי שסובר דאורז מין דגן הוא ואינו סובר כן בדוחן למדנו שאין דינם שוה ועל האורז מברך תחלה במ"מ ועל הדוחן אינו מברך אלא שהכל ע"כ והרא"ש כתב דמשמע ליה להרי"ף שאין דין האורז והדוחן שוה מדקתני במילתייהו דרבנן הכוסס את האורז ולא נקט דוחן וכ"ל דלאו ראיה היא דלא נקט אורז אלא לאפוקי מר' יוחנן בן נורי להשמיענו דאין לו דין חטים וכן משמע הכא דלעיל הביאו לפניו פת אורז ופת דוחן מברך עליו תחלה וסוף כמעשה קדירה והכי מסתבר דדוחן מיזן זיין וסעיד ליבא כמו אורז הלכך מברכין עליו במ"מ אבל העושה פת או תבשיל ממיני קטניות ליתיה בכלל מזון ומברך עליו שהכל ע"כ ולסברא זו נוטה דעת הר"י וכתב דמ"מ נראה לו שיש הפרש בין האורז ובין הדוחן שעל האורז מברך במ"מ אפי' כשהוא שלם אבל הדוחן אין מברכין עליו כשהוא שלם מפני שאין דרכו אלא ע"י כתישה וטחינה אבל האורז דרכו לאכלו אפי' שלם והכי משמע בגמ' ונראה שמפני זו המעלה שיש באורז מדוחן הזכירו בגמ' האורז יותר והקשו ואורז לא מברכינן עליה ע"כ : ומ"ש רבינו וכ"כ גאון כיון דאורז לאו מין דגן הוא וכו' ה"ה בדוחן או בשאר דברים שאנו רואים דזייני וכו' כ"כ שם הר"י וכתב שדעתו נוטה לזאת הסברא והרא"ש אע"פ שלא הוציא מכלל קטניות אלא אורז ודוחן אפשר דמודה בפנינ"ו וכיוצא בו כיון דמיזן זיין ואפשר דכיון דלא הוזכר בברייתא' דמברך עליו תחלה וסוף אלא אורז ודוחן בלבד משמע ליה דשאר מינים לא דאף על גב דזייני לא חשיב זיונא דידהו כזיונא דאורז ודוחן : והוי יודע שרש"י פי' בפרק כיצד מברכין אורז מי"ל דוחן פני"ץ והתוס' כתבו שי"מ אורז רי"זו ודוחן מי"ל וסוגיין דעלמא כהאי פירושא : כתב הר"י ועל הפת שעושין מקטניות כגון פת פולין וכיוצא בו נראה שאין מברכין עליו אלא שהכל שאין דרך לעשות פת כ"כ מקטניות כמו מאורז ודוחן ולא דייכינן להו מזון והאריך לתת טעם למה יברך עליו שהכל ולא יברך בפה"א : ועל מ"ש רבינו בשם הרא"ש דעל תבשיל דשאר מיני קטניות מברך שהכל תמהני מאי לא יברך בפה"א ואפשר דבשנתבשלו הקטניות עד שנתמעכו מיירי דכיון דאין זה דרך אכילתן אין מברכין עליהם בפה"א :

וכתוב בא"ח בשם הרב בעל האשכול קימחא דחיטי או שערי דערבינהו בהדי קימחא דדוחן או גלבונים או עלונים מברך במ"מ ואי עבדינהו פת המוציא וג' ברכות כרב ושמואל דאמרי כל שיש בו מה' המינים מברך במ"מ עכ"ל וז"ל הר"ד אבודרהם שאם עירב באותו קמח אחד מה' המינים ועושה ממנו פת מברך המוציא וג' ברכות ואם בשלה בקדירה מברך במ"מ ולבסוף מעין ג' וכתב הר"י דדוקא שיש באותו קמח מאחד מה' המינים כדי שיאכל ממנו כזית דגן בכדי אכילת פרס אבל אם אין בו זה השיעור מה' המינים אינו מברך לבסוף ג' ברכות אלא בתחלה מברך המוציא כיון שיש בו טעם דגן אע"פ שאין בו כזית דגן בכדי אכילת פרס ולבסוף מעין ג' וה"ה כשבשלוהו בקדירה שמברך תחלה במ"מ אבל לבסוף מברך בנ"ר ע"כ : חביצא והוא פירורי לחם וכו' כתבתי למעלה בהלכות סעודה סימן קס"ח : אמר אביי לרב דימי ברכה אחת מעין ג' מאי היא א"ל על ה' המינים הוא אומר בא"י אמ"ה על המחיה ועל הכלכלה וכו' בס"פ כיצד מברכין (מד ·) : כתב סמ"ג בא"י וכו' בא"י על הארץ ועל המחיה לשון זה כתב רבינו משה וכן תופס ה"ג עיקר לחתום על הארץ ועל המחיה ולא על המחיה ועל הכלכלה :

ומ"ש רבי' בשם הרמב"ם שיש שאין אומרים כי אתה ה' טוב ומטיב הוא בפ"ח ונהגו העולם לאומרו : ומ"ש רבינו וקורין אותה מעין ג' אע"פ שתקנוה מעין ד' וכו' כ"כ שם הר"י : ובנוסחת הרי"ף כתב רחם ה' אלהינו על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך ובנה ירושלים עירך במהרה בימינו ונאכל מפריה ונשבע מטובה ונברכך עליה בקדושה ובטהרה כי אל טוב ומטיב אתה וכן נוהגים העולם ובנוסחת הרמב"ם וסמ"ג כתב ג"כ ונברכך עליה בקדושה ובטהרה : דפרי על העץ ועל פרי העץ וכו' ועל היין על הגפן ועל פרי הגפן וכו' שם בגמ' :

ומ"ש בשם ר"י שאין לומר ועל תנובת השדה על פירות ועל היין שאין ל' זה נופל אלא במיני דגן וכו' כ"כ הר"י ש"א על העץ ועל פרי העץ ועל תנובת השדה ואין זה נכון כי לשון על תנובת השדה לא הותקן אלא על ה' המינים בלבד ע"כ אבל בנוסחת הרי"ף והרמב"ם ישנו :

ב"ח

ועל פת דוחן כתב רב אלפס שהכל וכו' כך היא דעת האחרונים דוחן שהכל ולאחריה בנ"ר אלא דאיכ' ספק באורז ודוחן דמהרי"ל כתב שדוחן הוא ריי"ז ואורז הוא היר"ז ולא כמו שאומרים העולם אורז לוסניה מוכיח עליו שהו' ריי"ז · אכן בערוך כתב אורז הירז"א ונפקא מיניה לענין ברכ' עכ"ל וז"ל התו' ריש (דף ל"ז) רש"י פי' אורז מי"ל ויש מפרשים ריי"ז ולהאי פי' יש לפרש דדוחן הוא מי"ל עכ"ל והביאו ב"י וכתב עלה וסוגיין דעלמא כהאי פירושא מיהו כל ירא שמים לא יאכל לא היר"ז ולא ריי"ז שהוא אורז או דוחן מבושל בין שהוא שלם בין נתמעך יפה אלא בתוך הסעודה · הב"י הבי' מ"ש האחרונים על דין ברכה אם עירב קמח דוחן עם קמח של ה' מיני דגן ובשלם בקדרה או עשה ממנו פת ופסק כך בש"ע ע"ש וכתב עוד ב"י על מ"ש רבינו דאם עירב אורז בתבשיל אחר אם הרוב אורז מברך במ"מ ומיהו לא משמע הכי מלשון הרמב"ם שכתב בפ"ג אורז שבשלו או שעשה ממנו פת מברך במ"מ ולבסוף בנ"ר ובלבד שלא יהא מעורב עם דבר אחר אלא אורז לבד עכ"ל וקשה דכיון דסובר ב"י דפליגי בהא הרמב"ם ורבינו וא"כ למה פסק בש"ע כדברי שניהם שכתב בסעיף ז' הכוסס את האורז וכו' ואם בשלו וכו' מברך עליו במ"מ ואחריו בנ"ר והוא שלא יהא מעורב עם דבר אחר אלא עם אורז לבדו ואם עירב ממנו בתבשיל אחר והתבשיל האחר הוא הרוב מברך עליו כברכת אותו תבשיל עכ"ל התחיל בלשון רמב"ם וסיים בלשון רבינו וסותרים זה את זה ולענין הלכה כלפע"ד דברי הרמב"ם עיקר דמאי דאמר בגמר' כל שיש בו מה' המינין מברכין עליו במ"מ ודייקינן מיניה אבל אורז ודוחן ע"י תערובת לא מברכין עליה במ"מ משמע לי בכל גוונא דתערובת קאמר בין ברובו בין במיעוטו והכי דייקינן דבה' המינין ע"י תערובת אפילו רובו ממין אחר מברכין עליו במ"מ אבל באורז ע"י תערובת אפילו רובו אורז אין מברכין במ"מ אא"כ בשלו אורז לבדו ואעפ"י דאיכ' ספק לנו באורז ודוחן ואין לאכלו אלא בתוך הסעודה היינו בבשלו אורז או דוחן לבדו בין שהו' שלם בין נתמעך יפה אבל ע"י תערובת בתבשיל אחר מברך עליו כברכת אותו תבשיל בין שהתערובות הוא ברובו בין שהוא במיעוטו : א"ר אביי לרב דימי וכו' בס"פ כיצד מברכין ובגירסתנו בגמר' אית' ותוס על הארץ ועל המחיה וכך כתב סמ"ג ע"ש ה"ג והרמב"ם ורבי' גורס על הארץ ועל המחיה ועל הכלכלה : וכתב ר' יונה שאין לומר ועל תנובת השדה על פירות ועל היין וכו' מיהו בגמרא בגירסתנו כתוב בהדי' ועל העץ ועל פרי העץ ועל תנובת השדה וברי"ף נמי לא כתב לחלק בין פירות לה' המינין לענין תנובת השדה אלא לענין פתיחה וחתימה וכן בשאר פוסקים לא נמצא לחלק בכך וגם הרמב"ם כתב להדי' על העץ ועל פרי העץ ועל תנובת השדה

וכתב

פרישה

ודוחן מי"ל וכתב בית יוסף וסוגיין דעלמא כהאי פירושא וז"ל מהרי"ל דוחן הוא ריי"ז ואורז היא היר"ז ולא כמו שאמרו שאורז ליסנא מוכיח עליו שהוא ריי"ז וכן בערוך אלאתי אורז הירז"א ונ"מ לענין ברכה עכ"ל : (ו) נ"ל שדין דוחן כדין אורז ב"י פסק דאפילו אפת של דוחן מברך שהכל וכן אשאר מיני קטניות דאע"ג דמיזן זייני לא זייני כ"כ כאורז ולאחריו בורא נפשות : (ז) משאר מיני קטנית ליתא בכלל מזון ומברך עליו שהכל כתב ב"י תמהני אמאי לא יברך בפה"א ואפשר דנתבשלו הקטניות עד שנתמעכו מיירי דכיון דאין זה דרך אכילתן אין מברכין עליהם בפה"א :

(ח) כמו מין הנקרא פניג"ו כו' והרא"ש אע"פ שלא הוציא מכלל קטנית אלא אורז ודוחן אפשר דמודה בפניג"ו וכיוצא בהן כיון דמיזן זיין ואפשר דכיון דלא הוזכר בברייתא דמברך עליו תחלה וסוף אלא אורז ודוחן בלבד משמע ליה דשאר מינים לא דאע"ג דזייני לא חשיב זיונא דידהו כזיונא דאורז ודוחן ב"י :

(ט) מברכין עליהן במ"מ והעושה תבשיל משאר מיני קטניות אם נשארו שלימים וטובים מבושלים כמו היין מברך בפה"א ואם נתמעכו לגמרי או שאינן טובים כמו היין שהכל כ"כ ב"י ורמ"א :

(י) על המחיה ועל הכלכלה כתב הסמ"ג בשם הרמב"ם וה"ג שיש לחתום בא"י על הארץ ועל המחיה ולא על המחיה ועל הכלכלה : (יא) אלא ע"ש שלשה שהם דאורייתא כן כתב הר"ר יונה : (יב) וכתב ר"י שאין לומר ועל תנובת השדה כו' אבל בגמ' משמע להדיא

דרישה

[נ] הנוסח הברכה כתב רבינו ועל ציון משכן כבודך ומזבחך והיכלך · ובנה ירושלים כו' דע שכל זה ליתא באשר"י ע"ש כי ז"ל בס"פ כיצד מברכין רחם יי אלהינו כו' עד על ציון משכן כבודך והעלינו בה ושמחנו בתוכה כי אתה טוב ומטיב לכל ברוך אתה ה' על הארץ ועל המחיה ומ"ש רבינו ובנה ירושלים עיר הקודש ליתא כ"א בנוסח הרי"ף איתא ומש"ה א"ש בקצת ספרי הטור והוא ג"כ בנוסח ב"י אמ"ש וי"א ונאכל מפריה כו' עד דא"א ז"ל היה אומרו ונדחק בב"י בטעמו וכמו שכתב אחר כן וגם לא היה אומר כמ"ש בפרישה נראה דאתי שפיר טפי גירסת הספרים שלפנינו שגורסין וא"א הרא"ש ז"ל לא היה אמרו דהרי באשר"י ליתא וכמ"ש וגם במה שכתב ב"י שהיה אומרו מפני שסיים ונברכך עליה בקדושה ובטהרה גם זה ליתא שם באשר"י גם קשה לגירסא היה אומרו דלא הל"ל אלא וכן היה אומר א"א הרא"ש ז"ל אלא שצריך ליתן טעם כן למה לא היה אומר ונודה לך על הארץ ועל הפירות כדי להיות סמוך לחתימה מעין החתימה · בס"ס כתב ב"י בשם ר' יונה שדקדק בשם רבני צרפת דברכת שלש אינו פוטרת מעין שלש מיהו דווקא בשאר דברים אבל ביין פוטרות מעין שלש כו' צ"ע למה כתב דווקא יין הלא ג"כ בתמרים הדין כן וכדמסיק · ועוד דמלשון רבינו יונה משמע דאפילו לכתחלה מ"ל לברך היין וסומך אברכת המזון שיפטור היין ממעין ג' אפי' לכתחלה והביא ראיה מתמרים ושם בתמרים לא אמרו אלא בדיעבד שהרי אמר דאי אכל תמרי וסבר נהמ' כו' · ולכאורה נראה ליישב כל זה כשנאמר דהא דאיתא בגמרא בתמרים דילא בדיעבד היינו דוקא כשאחז בידו התמרים ובירך אתמרים עצמן שלש ברכות בכה"ג אין צריך לחזור ולברך כיון שבירך על התמרים עצמן משא"כ באכל תמרים אחר הסעודה ובירך ברכת המזון על הסעודה די"ל אף שכבר בירך ברכת המזון מ"מ צריך לחזור ולברך על התמרים דאין זה מקרי בדיעבד וע"ז כתב ר' יונה בשם רבני צרפת שהם בעצמן כתבו שגם על היין אם בירך עליו בעינו ברכת המזון דפטור מעין ג' ויליף זה במכ"ש מהתמרים והוסיף עוד ר' יונה וכתב שדקדקו משם רבני צרפת כו' ר"ל אעפ"י שרבני צרפת עצמן לא כתבו דין זה מ"מ למדו האחרונים מדבריהן שאפילו ברכת המזון שבירך על מזונו פוטר בו אפילו לכתחלה היין שתה אחר הסעודה ויליף זה מדברי רבני צרפת שכתבו שיין נילף במכ"ש מתמרים וממילא אסקי אינהו להיין דרבא וס"ל מדינא בתמרים אם בירך בדיעבד על התמרים עצמן יוצא כמי ביין אפילו כשמברך על המזון · והא ראייה שהגמרא בעי למימר דאפילו לכתחלה יברך על היין ברכת המזון · ולפ"ז לק"מ מ"ש ב"י בסמוך ז"ל ויש להקשות על סברא זו מדאיתא בירושלמי כו' עד הרי דתמרו לא מיפטרו בברכת המזון · וכתב ב"י ושמא יש לומר דהוונו לכתחלה כו' ולפי מ"ש אין זה שמא אלא ודאי דהא מדוייק זה ממ"ש בשם רבינו יונה שהתחיל בדין ליין
ולא

על הפירות ועל היין שאין לשון זה נופל אלא במיני דגן דכתיב (דברים יב) ויאכל תנובת שדי: וכתוב בספר המצות שיש לומר אחר כי אתה ה' טוב ומטיב לכל ונודה לך על הארץ ועל המחיה ובשל פירי על הארץ ועל הפירות ובשל יין על הארץ ועל היין כדי שיהי' מעין חתימה סמוך לחתימה: וכתב עוד וי"א ונאכל מפריה ונשבע מטובה ואין לאומרו שאין לחמוד הארץ בשביל פריה וטובה אלא לקיים מצות התלויות בה ע"כ ובה"ג ישנו (יג) וא"א הרא"ש ז"ל לא היה אומרו (יד) וגם לא היה אומר ונודה לך וכו': (טו) ובח"ל חותמין בפירות על הארץ ועל הפירות ובני א"י חותמין על הארץ ועל פירותיה (טז) ועל היין חותמין (יז) על הארץ ועל פרי הגפן ולא כאותם שחותמין על הגפן ועל פרי הגפן: (יח) וצריך להזכיר בה מעין המאורע כגון בשבת קודם כי אתה ה' טוב ומטיב יאמר ונחמנו ביום המנוח הזה וביו"ט אומרים ושמחנו ביום חג פלוני הזה (יט) ובר"ח אומרים וזכרנו לטובה ביום ר"ח הזה. (כ) כתב בה"ג שאם אכל פירות מז' המינין ואכל מיני מזונות ושתה יין שיכלול הכל בברכה אחת ויאמר על המחיה ועל הכלכלה ועל הגפן ועל פרי הגפן ועל העץ ועל פרי העץ ועל תנובת השדה וחותם בא"י על הארץ ועל המחיה ועל פרי הגפן ועל הפירות ולא הוי חתימה בשתים שהארץ מוציאה המחיה והיין והפירות: כתב א"א הרא"ש ז"ל שאם אכל פירות מז' המינין ואכל עמהם תפוחים שא"צ

וכתב בספר המצות שי"ל אחר כי אתה ה' טוב ומטיב לכל ונודה לך על הארץ וכו' כדי שיהיה מעין חתימה סמוך לחתימה וכתב עוד וי"א ונאכל מפריה ונשבע מטובה ואין לאומרו שאין לחמוד הארץ בשביל פריה וכו' וא"א ז"ל א היה אומרו נראה שטעמו מפני שהיה מפרש שמה שאנו אומרים ונאכל מפריה ונשבע מטובה אין התכלית בשביל האכילה אלא מה שאומר אח"כ ונברך עלי' בקדושה ובטהרה הוא התכלית אלא דמשום דברכה אתי' מפני האכילה הוא אומר ונאכל מפריה ונשבע מטובה: **ומ"ש** וגם לא היה אומר ונודה לך וכו' כלו' כשם שהיה חולק על סמ"ג במ"ש שא"ל ונאכל מפריה ג"כ היה חולק על סמ"ג במ"ש שי"ל ונודה לך וכו' והוא לא היה אומרו: **ומטעמו** של הרא"ש בזה נראה שהוא מפני שמאחר שאומר סמוך לחתימה ונברך עליה בקדושה ובטהרה ב הוי שפיר מעין חתימה סמוך לחתימה: **ובח"ל** חותמין בפירות על הארץ ועל הפירות ובני א"י חותמין על הארץ ועל פירותיה שם בגמ' וכתב הר"י וכשמביאין פירות לח"ל מא"י על הספק א"צ לשנות המטבע של ח"ל אבל הרשב"א כ' ומסתבר' שאפי' בח"ל אי אכיל פירות הבאים מן הארץ מברך על הארץ ועל פירותיה דהא למאי דס"ל מעיקרא דר"ח אמר על הארץ ועל פירותיה לא הוה קשיא לן אלא איכהו אכלי ואנן מברכין אלמ' כל היכא דאכלין אנן מברכין על פירותיה: **ועל** היין חותמין על הארץ ועל בפה"ג ולא כאותם החותמים על הגפן ועל פרי הגפן וכן כתב הר"י והרא"ש ונתן הר"י טעם לדבר דכמו שבחתימת ברכת מיני דגן ופירות ז' המינים מזכיר הארץ ה"ה ביין שאין ביניהם שינוי אלא שביין כשמזכיר הפרי צריך להזכיר בשם פרטי האילן שבו גדלו הענבים ובשאר מינים די שיאמר פירות אבל הארץ לעולם עומדת ובכולן יש לו להזכיר בחתימה על הארץ וכן דעת הראב"ד לחתום בברכת היין על הארץ ועל פרי הגפן אבל הרמב"ם בפ"ח חותם גם בברכת היין על הארץ ועל הפירות ולזה נוטה דעת התוספות וכ"כ סמ"ג בשם רבינו יצחק וטעם מחלוקת זה הוא משום דבגמ' אמרינן דאפירי חתים על הארץ ועל הפירות וברכת היין לא נזכרה שם הרמב"ם והר"י סברי דבכלל הפירות היא ומפני כך לא הזכירוה ואע"פ שבפתיחת ברכה אחרונה מתחיל על הגפן ועל פרי הגפן מ"מ בחתימת הברכה משמע להו דכמו חתימת ברכת הפירות היא והר"י והראב"ד והרא"ש סברי דלא הוצרכו להזכירה משום דמברכה ראשונה דיין שמעינן שלעולם על היין אינו מזכיר בשם כולל אלא בשם פרטי הלכך ממילא משמע שבברכה אחרונה מתחיל על הגפן ועל פרי הגפן וחותם על הארץ ועל פרי הגפן ולזה הסכים הרשב"א וכתב דכן עמא דבר: **וצריך** להזכיר בה מעין המאורע וכו' כ"כ שם בס"פ כיצד מברכין התוס' בשם הירושלמי אלא שכתבו אחר כך ומיהו לא נהגו העולם כן ויכול להיות שמזכירין מעין המאורע היינו דוקא בימיהם שהיו רגילים לקבוע איין ואמיני פירות אבל האידנא לא קבעי וכ"כ סמ"ג. וגם הרשב"א כתב ומיהו לא נהגו כן עכשיו. ובכל הני מילי פוק חזי מאי עמא דבר וגם הראב"ד ורבותינו בעלי התוספות כתבו דעכשיו לא נהגו כן עכ"ל אבל הר"י והרא"ש כתבו סתם כדברי הירושלמי וכ"כ הרמב"ם בפ"ג. והרוקח כתב שהוא נוהג להזכיר וכתב בתשב"ץ שכך היה נוהג מהר"ם ואומר בי"ט זכרנו לטובה ביום חג פלוני כי אתה טוב ומטיב לכל בא"י וכו' ובשב' אומר והעלנו לירושלי' ושמחנו בבנינה ורצה והחליצנו ביום השבת הזה כי אתה טוב ומטיב לכל וכו' ובר"ח אומר וזכרנו לטובה ביום ר"ח הזה כי אתה טוב ומטיב וכו' וכתב בהגהות מיימון דבחנוכה ופורים אין צריך להזכיר בה מעין המאורע: **כתב** בה"ג שאם אכל פירות מז' המינים ואכל מיני מזונות ושתה יין שיכלול הכל בברכה אחת וכו' כ"כ הר"י והרא"ש והרשב"א בס"פ כיצד מברכין בשם ר"ח וכן כתב גם כן הרמב"ם בפ"ח. וכתב רבינו בסימן רי"א שברכת היין כיון שמפרט בה הגפן היא חשובה וכשכולל אותה עם ברכת הפירות צריך להזכיר תחלה על הגפן ועל פרי הגפן ואחר כך על העץ ועל פרי העץ ומיהו מעשה קדירה דחטים ושעורים קודמין ליין לפי שברכתן במ"מ שהיא גם כן חשובה שמבוררת וגם קודמין לו בפסוק עד כאן: **כתב** א"א הרא"ש ז"ל שאם אכל פירות מז' מינים ואכל עמהם תפוחים וכו' בס"פ כיצד מברכין וגם הרמב"ם

שדה וכו' וכ"כ בברכת מהר"ס והכי נקטינן: **וכתב** עוד וי"א ונאכל מפריה ונשבע מטובה ואין לאומרו וכו' תימה הלא קדושת ארץ הנשפע בה מקדושת הארץ העליונה היא נשפעת גם בפירותיה שיונקים מקדושת השכינה השוכנת בקרב הארץ כי על כן הזהיר ואמר בסוף פרשה מסעי לא תטמא את הארץ אשר אתם יושבים בה אשר אני שוכן בתוכה כי אני ה' שוכן בתוך בני ישראל ואמר אם תטמא את הארץ נמשכ' הטומאה גם בפירותיה שיונקים ממנה וכבר נסתלקה השכינה מקרב הארץ אשר אני שוכן בתוכה ממש בגוף הארץ נסתלקה מפני הטומאה שטימאתם ונמש' מזה כי ג"כ אנכי מסתלק שכינתי מתוך בני ישראל כי עד עתה היכל ה' המה היו בני ישראל לפי שהשכינה היתה שורה בקרבם ממש ועתה באכלי' פירות היונקים מטומאת הארץ נסתלקה השכינה כי כשהטומאה נכנסת עם אכילת פירות בתוך בני ישראל יוצאת כנגדה הקדושה מקרב ישראל ועל כן ניחא שאנו מכניסין בברכה זו ונאכל מפריה ונשבע מטובה כי באכילת פירותיה אנו ניזונים מקדושת השכינה ומטהרתה ונשבע מטובתה: **וא"א** הרא"ש היה אומרו וגם לא היה אומר ונודה לך וכו' כך היתה הנוסח' לפני ב"י ופירשו כלומר כשם שהיה חולק על הסמ"ג במה שכתב שאין לומר ונאכל מפריה גם כן היה חלוק עליו במה שכתב שיש לומר ונודה לך והוא לא היה אומרו עכ"ל ודוחק אבל בספרי רבינו המדוייקים כתוב ואדוני אבי הרב רבינו אשר לא היה אומרו וגם לא היה אומר ונודה לך וכו' ונוסחא זו עיקר וטעמו של הרא"ש במה שלא היה אומר ונודה לך וכו' נראה דס"ל דלא תקנו חכמים שיה' מעין חתימה סמוך לחתימה אלא בברכה פרטית אבל ברכה מעין שלש אם יוסיף ויאמר סמוך לחתימה ונודה לך על הארץ ועל המחיה היה נראה כאילו לא ניתקנה עיקר ברכה זו אלא לברך על המזון ועל המחיה בלחוד ולכלול בה גם כן ברכת הארץ ובנין ירושלים אבל עיקרה אינה אלא על המזון לכן לא היה אומר ונודה לך כדי להורות שכל מעין ג' שקולין זו כזו בשוה וב"י פי' דטעמו של הרא"ש דמאחר שאומר סמוך לחתימה ונברך עליה בקדושה ובטהרה הוי שפיר מעין חתימה סמוך לחתימה עכ"ל ולא נהירא חדא דאינו מעין חתימה כלל ועוד דונברך עליה בקדושה ובטהרה כתוב בספרים מקמי כי אתה ה' טוב ומטיב וא"כ אינו סמוך לחתימה אבל מה שכתבתי הוא האמת: **ועל** היין חותמין על הארץ ועל פרי הגפן כו' כך הוא דעת כל הפוסקי' דדחו לאותן שחותמין על הגפן ועל פרי הגפן אלא צריך לחתום על הארץ ועל פרי הגפן מיהו במה שחותמין על הארץ ועל פרי הגפן אינו מוסכם כי לא כתב כן אלא הראב"ד והר' יונה והרא"ש אבל הרמב"ם בפ"ח כתב גם ביין חותם הארץ ועל הפירות כמו בשאר ז' המינין אלא דבפתיחה קאמר בגמרא דמשנה פותח בא"י אמ"ה על הגפן ועל פרי הגפן אבל בחתימה אין לשנות וכ"כ במרדכי ובסמ"ג בשם ר"י וכ"כ בתוספות לכאורה משמע דא"צ לשנות החתימה ביין ע"כ וכן פסק בהגהת סמ"ק וכ"כ בברכות מהר"ס והכי נקטינן ודלא כמ"ש בש"ע דחותם על הארץ ועל פרי הגפן או על הארץ ועל הפירות אלא לכתחלה צריך לחתום על הארץ ועל הפירות: **ומ"ש** וצריך להזכיר בה מעין המאורע וכו' הכי איתא בירושלמי הביאוהו התו' בס"פ כ"מ והע"ג דכתבו אח"כ ומיהו לא נהגו העולם כן וכו' וכ"כ הרשב"א בשם הראב"ד דלא נהגו כן מ"מ רבינו נמשך אחר ה"ר יונה והרא"ש שכתב סתם כהירושל' וכ"כ הרמב"ם בפ"ג וכתב במרדכי שכן היה נוהג מהר"ס. ועכשיו נהגו העולם לאומרו ע"פ הוראת הש"ע: **ומ"ש** ובני א"י חותמין על הארץ ועל פירותיה כתב הרשב"א דאפילו אוכל מפירות א"י בח"ל חותם ג"כ ועל פירותיה דהכי מוכח בגמרא ומביאו ב"י ונראה דגם ה"ר יונה ס"פ כ"מ לא אמר אלא היכא דאיכ' ספק אם הם מא"י אעפ"י דצריך לעשרם מספק מ"מ אין לשנו' המטבע של ח"ל אבל אם ודאי שהן פירות א"י צריך לברך ועל פירותי' אפילו הובאו לח"ל ואין חולק בזה דלא כדמשמע מלשון ב"י שהר"י לא ס"ל כהרשב"א דליתא: **כתב** א"א הרא"ש שאם אכל פירות מז' המינין ואכל עמה' תפוחין שא"צ לברך בכ"ר וכו' וכ"ש אם אכל בשר וכו' נראה דלשיטת הרא"ש דעל היין חותם על הארץ ועל פרי הגפן פשיט' היא דצריך לברך בכ"ר על התפוחים דאינו יוצא בברכת מעין שלש שמברך על היין כיון דהפתיחה והחתימה אינו אלא על פרי הגפן ועוד מאי וכל שכן אם אכל בשר וכו' דקאמר הלא כי היכא דברכת היין או דשבעת המינין אינה ענין לבשר או לפרי האדמה ה"כ אין ענין ברכ' היין לתפוחי' כלל אלא ודאי דהרא"ש אתא לאשמועי' דאף להתו' ורוב פוסקים דביין חותם על הארץ ועל הפירות אפ"ה צריך לברך על התפוחים בכ"ר דאעפ"י דבחתימה שפיר מברך גם על התפוחים על הארץ ועל הפירו' מ"מ כיון דפתיחתה שהיא על הגפן ועל פרי הגפן אינה ענין לתפוחי' לא יצא והשתא ניחא הא דאמר וכ"ש בשר וכו' דאינה ענין כלל לא לפתיח' ולא לחתימה אבל מדברי הרשב"א והסמ"ק בהגה"ה ומביאו ב"י מפורש שנפטרו התפוחי' בברכת היין וצ"ל כיון דבחתימ' על הארץ ועל הפירות שפיר מברך על התפוחי' יצא בה אף על פי דפתיחתה אינה ענין לתפוחים דהכל הולך אחר חיתו' ברכות כדאסיקנא

פרישה

לסדיא שיכול לאמרו ואף לגירסא שאינו גורס על פרי העץ תנובת השדה רק על ה' מינים כמ"ש כאן מ"מ לא נזכר שום חילוק בין פירות לבין ה' מינים כמ"ש רק לענין פתיחה וחתימה וכו' וכן בכל הפוסקים לא נמצא חילוק זה ואדרבא המיימוני כתב בהדיא שיש לאומרו וכן בברכת מהר"ס מ"ו:

(יג) **וא"א** הרא"ש היה אומרו כתב ב"י נראה שטעמו מפני שהיה מפרש שמה שאנו אומרים ונאכל מפריה ונשבע מטובה אין התכלית בשביל האכילה אלא מה שאומר אח"כ ונברך עליה בקדושה ובטהרה הוא התכלית אלא דמשום דברכה אתיא מפני האכילה הוא אומר ונאכל מפריה ונשבע מטובה:

(יד) **וגם** לא היה אומר ונודה לך כו' כלומר ג"כ חלק עליו במ"ש שי"ל ונודה לך כו' והוא לא היה אומרו וטעמו של הרא"ש בזה נראה שהוא מפני שמאחר שאומר סמוך לחתימה ונברך עליה בקדושה ובטהרה הוי שפיר מעין החתימה סמוך לחתימה. ב"י:

(טו) **ובחוצה** לארץ חותמין בפירות כו' כתב הרשב"א דוקא בפירות חוצה לארץ יש חלוק שלא יאמר פירותיה כדאמרינן בגמ' איננו אכלן ואנן מברכינן אבל בפירות המובאין מא"י לח"ל דאנן אוכלין על פירותיה כן משמע מב"י שרבינו ס"ל כר"י והרשב"א חולק ולעד"נ דכ"ע מודה בזה והא דכתב ר"י בסוף פרק כ"מ ז"ל וכשמביאין פירות מא"י לח"ל על הספ' א"צ לשנות המטבע של ח"ל כ"ל דה"פ כשמביאי' ואין אני יודע אם זה שאני רוצה לאכול הוא מאותו פרי שהביאו מא"י או היא גדלה בח"ל אין לשנות המטבע מספק וב"י הבין ספק דאמר ר' יונה ז"ל שמסתפקין בדין איך מברך על פירות המובאין מא"י לח"ל ואין אני רואה את דבריו בזה:

(טז) **ועל** היין חותמין על הארץ ועל פרי הגפן ובמרדכי כתב שאין לשנות וכן בסמ"ג כתב בשם ר"י שגם ביין חותמין על הארץ ועל הפירות וכ"כ בתוספ' לכאורה משמע דא"ל לשנות החתימה ביין ע"כ וכן בהג"ה סמ"ק וכ"כ רוב הגאונים לבד הרא"ש והטו' ז"ל וכן בברכ' מהר"מ ז"ל. מ"ו:

(יז) **על** הארץ ועל פרי הגפן דומיא דחתימת מיני דגן ופי' שמזכיר ארץ:

(יח) **וצריך** להזכיר בה מעין המאורע ז"ל התו' ומיהו לא נהגו העולם כן ויכול להיות שמזכירין מעין המאורע היינו דוקא בימיהם שהיו רגילי' לקבוע איין ואמיני פירות אבל האידנא לא קבעו וכ"כ סמ"ג וכ"כ מ"ו דלא נהגינן לאומרו אבל הרא"ש והרמב"ם ור' יונה כתבו סתם כדברי הירושלמי וגם הרוקח ומהר"ם כתבו שהם נהגו להזכיר:

(יט) **ובר"ה** אומרים וזכרינו לטובה כו' וכתב בהגהות מיימוני דבחנוכה ופורים א"צ להזכיר:

(כ) **כתב** בה"ג שאם אכל פירות מז' מינין כו' וכתב רבינו בסי' רי"א שברכת היין כיון שמפרש בה הגפן היא חשובה וכשכולל אותה עם ברכת הפירות צריך להזכירו תחלה על הגפן ועל פרי הגפן ואח"כ על העץ כו' ע"ש:

דס"ס

חידושי הגהות

רח א כך היה הגירסא לפני הב"י ולכן הוצרך לדחוק ולפרש הך וגם שבסמוך שאין לו מובן לפי הענין אבל כבר כתבו הפוסקים הדרו"פ והב"ח שהנוסחא הנכונה היא כמ"ש לפנינו בטור וא"א הרא"ש לא היה אומרו וא"כ א"ש הך וגם לא היה אומר וכו': ב ועוד אפשר לומר שטעמו של הרא"ש משום שמה שאומר ושמחנו בה הוא לומר בה תשבחות והודאות והוי שפיר מעין חתימה (מהרל"ח):

מה

הרמב"ם כ"כ בפ"ח זולת דין אכל תפוחים ושתה יין שלא הזכיר ומ"מ יש לדקדק דסבר כהרא"ש והגהות כתבו בשם סמ"ק שנפטרו התפוחי' בברכת היין והרשב"א הביא דברי הרמב"ם שאם אכל פירות מז' המינים ואכל עמהם תפוחים מברך אחריהם ברכה מעין ג' והיא פוטרת הכל וכתב עליו וטעמא דמסתבר הוא ולא מפני שמעין ג' עדיף מבורא נפשות ויפטר אותה אלא מפני שמזכיר בפירוש על העץ ועל פרי העץ והלכך כולל כל מה שאכל מפירות העץ וה"ה והוא הטעם לשותה יין ואכל תפוחים לאות' שחותמי' בה על הארץ ועל הפירות אבל אי חתים ביין על הארץ ועל פרי הגפן לא מהני דאדרבה זו ברכה פרטית ואינה כוללת אפילו שאר פירות של ז' המינים עכ"ל והמרדכי כתב בפרק כיצד מברכין דברי ר"ת וכתב עליו דדוקא בהנך מינים שברכותיהם שוות דכולהו ברכתן מעין ג' אבל ברכת בורא נפשות לא שייכי למעין ג' לא לומר ברכת מעין ג' ולפטור בורא נפשו' ולא לכוללה עמהם ע"כ וכבר נתבאר שכל הפוסקים חולקים עליו הלכך אין לסמוך על דבריו (ג) : **ואני** הייתי רוצה לומר דה"ה אם אכל מיני לפתן וכו' מיני לפתן מיקרו בשר ודגים וכיוצא בהם מדברים שמלפתים בהם את הפת . והטעם שלא הודה הרא"ש לדבריו נראה שהוא משום דמיני לפתן אע"ג דמיזן זייני לא סעדי אבל מיני דגן מיסעד סעדי הלכך [לא] שייכי אהדדי : **כתב** אחי ה"ר יחיאל אכל ענבים ושתה יין היה נ"ל שא"צ להזכיר על העץ ועל פרי העץ וכו' מידי דהוה אענבים ותפוחים וכו' כלומר דכשם כשאוכל ענבים ותפוחים א"צ לברך על התפוחים ברכתם המיוחדת להם לפי שהם נכללים בברכת הענבים שהיא על העץ כך כשאכל ענבים ושתה יין א"צ לברך על הענבים ברכתם המיוחד' להם לפי שהם נכללים בברכת היין שהיא על הגפן . והטעם שלא הודה לו הרא"ש נראה שהיא מפני שהתפוחים כיון שברכה ראשונה היא ב"פ העץ שייך לומר שפיר דברכת העץ פוטרתן אבל ענבים דברכה ראשונה שלהם אינה בורא פרי הגפן אלא בפה"ע לא אמרינן דברכת על הגפן תפטרה : **ומ"ש** ומ"מ הסכים לזה שאם בירך על הענבים בפה"ג יצא אף על פי שכתב בסמוך שאין דעת הרא"ש כן לא בברכה ראשונה ולא בברכה אחרונה התם אתא לאפוקי מה"ר יחיאל שהיה סובר דלכתחלה מברך על היין וא"צ לברך על הענבים והרא"ש לא הודה לו מפני שלכתחלה צריך לברך על כל דבר ברכתו המיוחדת לו והכא קאמר שאם בדיעבד בירך על הענבים בפה"ג יצא מידי דהוי אפרי העץ שאע"פ שלכתחלה אינו מברך עליו אלא בפה"ע אם בדיעבד בירך בפה"א יצא ה"נ דכוותיה : **ומשמע** לי דה"ה נמי אם בירך על הענבים על הגפן דבדיעבד יצא דמאי שנא ברכה ראשונה מברכה אחרונה : **ומשמע** נמי דהא דכתב שאם בירך על הענבים בפה"ג יצא בין שבירך על הענבים עצמן בפה"ג בין שבירך על היין ונתכוון לפטור הענבים בברכה זו קאמר דיצא דכל שנתכוון לפטור הענבים בברכה זו ה"ל דיעבד ויצא אלא שמלאתי לרש"י (שם מא.) שכתב גבי הא דאמר עולא מחלוקת כשברכותיהן שוות וכו' אבל אין ברכותיהן שוות דברי הכל אין ברכה אחת פוטרתן ושוב אין כאן מחלוקת ואע"ג דתנן בירך על פירות האילן בפה"א יצא ה"מ בחד מינא וטעה ובירך עליה בפה"א אבל לכון וזית ובירך על הלכון לא נפטר הזית ומיהו ה"ר יונה כתב שם דהיינו דוקא כשבשעה שאמר בורא פרי האדמה לא נתכוון לברך על פרי העץ ומשמע שאם נתכוון לכך יצא וכמו שכתבתי בתחלה :

וכתב עוד אחי ה"ר יחיאל בשם א"א ז"ל שאם שתה יין ומים וכו' בהגהמ"י פ"ח כתב שסמ"ק הניח דבר זה בצריך עיון . ולענין הלכה כדאי הוא הרא"ש לסמוך עליו ועוד דמסתבר טעמיה : **כתב** ה"ר יונה בפ' כיצד מברכין גבי דברים הבאים לאחר הסעודה טעונים ברכה בין לפניהם בין לאחריהם שדקדקו מהם רבני צרפת דברכת ג' אינה פוטרת מעין ג' ואם אכל דייסא או כיוצא בו אחר המזון אע"פ שהברכה שלו היא מעין ברה"מ אין בה"מ פוטרת אותו והוא ז"ל כתב מיהו נראה דדוקא בשאר דברים אבל ביין פוטרת מעין ג' והביא ראיה מדמקשה בגמרא (לה:) דנבריך אחמרא ג' ברכות ומשני לא קבעי אינשי עליה ובסוף פרק קמא דברכות (יב.) אמרינן דאי אכל תמרי וקסבר נהמא אכל בין פתח בדתמרי וסיים בדנהמא בין פתח בדנהמא וסיים בדתמרי יצא משום דתמרי נמי מיזן זייני וכתב על זה ה"ר יונה וז"ל ואומרים רבני צרפת שגם על היין אם שכח ובירך ברה"מ במקום על הגפן ועל פרי הגפן יצא וכ"כ מדאמרינן התם דחמרא סעיד ומשמח והוינן ביה א"ה נברך עליה ג' ברכות ומהדרי' לא קבעי אינשי עליה דמשמע דמן הדין היה לברך עליו לכתחלה כמו על הפת אלא משום דלא קבעי עליו ומדחזינן שהקשו גבי יין דנבריך עליה ג' ברכות ולא הקשו בתמרים משמע דיותר פשוט דיין מיזן זיין מהתמרים וכיון שפוטרת התמרים בדיעבד ה"ה שפוטרת גבי יין בדיעבד שהרי אפילו לכתחלה היו אומרים שיברך עליו כן אלא משום דלא קבעי עליה : וכתב עוד בשם רבני צרפת שאפילו לא אמר אלא ברכת הזן בין על היין בין על התמרים יצא אע"פ שאין בה אלא מעין הזן בלבד ובברכת על העץ יש בה מעין ג' כיון דמטעם מזון אמרינן דיצא אפילו לא אמר אלא ברכת הזן מספיק עכ"ל והרא"ש כתב כל דברי ה"ר יונה ועל מ"ש שאפילו לא אמר אלא ברכת הזן יצא כתב דהיינו דוקא כשסיים וחתם בא"י הזן את הכל דא"א לברך אחריו אלא ברכה אחת אבל אם אמר כל נוסח הברכה עד בא"י הזן את הכל ולא חתם יתחיל ועל שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה ויסיים ברכה דמעין ג' דמה שאמר נוסח ברכת הזן הוא במקום על העץ ועל פרי העץ עכ"ל ויש להקשו' על סברא זו מדאיתא בירושלמי פרק כיצד מברכין רב הונא אכל תמרי עם פיתא א"ל רב חייא בר אשי שבקן בתר מזונך ואת מברך עליהן תחלה וסוף ומשמע דלאחר סעודה היינו קודם ברה"מ כמו שנתבאר בסימן קע"ז הרי דתמרי לא מיפטרי בבה"מ ושמא י"ל דהיינו לכתחלה אבל דיעבד פטרי . והרשב"א כתב גבי הביאו לפניו תאנים וענבים בתוך הסעודה ומסתברא דאפילו לרב ששת אי אכל תמרי אינם טעונים ברכה לאחריהם משום דאינהו גופייהו מיזן זיין ונפטרין בברה"מ אבל בירושלמי לא משמע הכי דגרסינן התם רב הונא אכל תמרי עם פיתא א"ל שבקן בתר מזונך ואת מברך עליהון תחלה וסוף דאלמא דאפילו תמרי דאכיל להו בתר סעודה אין ברה"מ פוטרתן ושמא הסיא אתיא כרבי מונא דאמר התם משום ר"י הגלילי ואלא מיהו כה"ג כתבו אכל תמרי ורימוני ושאר מגדים לא מפטרי בבה"מ ע"כ (ה) וכפ' ג' שאכלו כתב דקי"ל דג' אינו פוטר מעין ג' כדמוכח בהדיא בשמעת' דהביאו לו תאנים וענבים בתוך הסעודה ואח"כ כתב דשמא שמעון בן שטח אף בזו לגרמיה הוא דעבד דסבירא ליה דג' פוטר מעין ג' וא"כ שאני יין דמיזן זיין כדאיתא בריש פרק כיצד מברכין וכענין שאמרו בפ"ק דמכלתין גבי תמרי פתח ובריך אדעתא דנהמא וסיים בדתמרי יצא דאפילו אמר הזן את הכל יצא דתמרי נמי מיזן זייני והסיא דהביאו לו תאנים וענבי' דוקא תאנים וענבי' אבל תמרי לא עכ"ל : **במשקה** שאדם מסופק אם יברך לאחריו בורא נפשות רבות או על הגפן טוב לאכול דבר שצריך לברך אחריו בנ"ר ודבר שצריך לברך אחריו על העץ ואם יכלול בה ג"כ על הגפן ועל פרי הגפן כדי לצאת י"ח ברכת אותו משקה לדעת האומרים שצריך לברך אחריו על הגפן כתוב בת"ה דלא שפיר דמי למעבד הכי שיכלול על הספק שום נוסח אחר בברכה דמעין ג' אף על פי שאינו מוסיף שם ומלכות (ו) :

רט היה בידו כוס של מים וסבור שהוא של יין וכו' בספ"ק דברכות (יב .) פשיטא היכא דקא נקיט כסא דחמרא בידיה וקסבר דשיכרא הוא ופתח ובריך אדעתא דשיכרא

שא"צ לברך בורא נפשות על התפוחים שגם הם פרי העץ הם אבל אם אכל תפוחים ושתה יין צריך לברך בנ"ר על התפוחים וכ"ש אם אכל בשר או פרי האדמה ושתה יין או אכל מז' המינין שצריך לברך על כל אחד ואחד ע"כ . ואני הייתי רוצה לומר (כא) דה"ה אם אכל מיני לפתן ואכל עמו מה' מינין שא"צ לברך על הלפתן שברכת על המחיה פוטרתו דאף הוא זיין ולא הודה לדברי . כתב אחי ה"ר יחיאל ז"ל אכל ענבים ושתה יין היה נ"ל שא"צ להזכיר על העץ ועל פרי העץ בברכה אחרונה שגם הענבים הם פרי הגפן מידי דהוה אענבים ותפוחים שא"צ לברך בורא נפשות על התפוחים ומטעם זה יראה שגם מברכה ראשונה יפטור בפה"ג שמברך על היין אלא שאין דעת א"א הרא"ש ז"ל כן (כב) לא בברכה ראשונה ולא בברכה אחרונה . ומ"מ הסכים לזה שאם בירך על הענבים בפה"ג יצא מידי דהוה שאם בירך על פרי העץ בפה"א יצא : וכתב עוד אחי ה"ר יחיאל ז"ל בשם אדוני אבי הרא"ש ז"ל שאם שתה יין ומים (ד) שאין לו לברך על המים בנ"ר כי ברכת היין פוטרתן אע"פ שאינן מעין ברכתן מידי דהוה אברכה ראשונה דקיימא לן יין פוטר כל מיני משקה משום חשיבותו אע"פ שאינן בכלל פה"ג ה"ה בברכה אחרונה :

רט (א) היה בידו כוס של מים וסבור שהוא של יין והתחיל ואמר ברוך

כדאסיקו' בספ"ק דברכות ויתבאר בסימן שאחר זה בס"ד : ובדברי הרמב"ם ספ"ח צ"ע דתחל' כתב אכל בשר ושתה יין מברך בסוף על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו ומשמע דדייקי' דוקא בשר ויין אבל תפוחים ויין א"צ לברך בנ"ר על התפוחים ואח"כ כתב דבתאנים וענבים ותפוחים ואגוזים מברך בסוף ברכ' אחת מעין ג' ומשמע דדייקינן אבל תפוחים ויין צריך לברך בנ"ר על התפוחים וקשי' דיוק' דרישא אדיוקא דסיפ' וחדא לאו דוק' ולענין הלכה נקטינן כהרא"ש וכ"פ בש"ע : **ואני** הייתי ר"ל דה"ה אם אכל מיני ליפתן וכו' עד דאף הוא זיין ולא הודה לדבריו נראה דהטעם שלא הודה הרא"ש לדבריו משום דלא אשכחן הך סברא' אלא בספ"ק דברכות בדאכל תמרי ובריך בדנהמא דיצא משום דתמרי נמי מיזן זייני ואיכ' למימר דדוקא בתמרי דגידולו מן הארץ כמו חמש המינין משא"כ ליפתן דהיינו בשר ודגים אע"ג דזיין לא דמי לה' המינין דגידולו מן הארץ ככ"ל וב"י פי' דבשר ודגים אע"ג דמיזן זייני לא סעדי אבל מיני דגן סעדי ולא נהירא דא"כ תמרי נמי לא סעדי כיון דאינו מן דגן ואפ"ה יצא בדנהמ' כיון דזייני אבל למאי דפי' ניחא : **כתב** אחי ה"ר יחיאל אכל ענבים ושתה יין וכו' אלא שאין דעת הרב רבינו אשר כן לא בברכה ראשונה ולא בברכה אחרונה נראה דעת הרא"ש דלא דמי לתפוחים עם ז' המינין דאף לכתחלה א"צ לברך בנ"ר משום שברכתו ראשונה בפה"ע כמו ז' המינין וכן בברכה האחרונה פותח וחותם בעל העץ ועל פרי העץ אבל בענבים עם היין דבענבים ברכתו הראשונה בפה"ע או בפה"א כשהוא בוסר ויין ברכתו בפה"ג ובאחרונה נמי ענבים ברכתו על העץ ויין ברכתו על הגפן ועל כן לכתחלה ודאי צריך לברך על כל דבר ברכתו המיוחד' לו אלא מיהו בדיעבד יצא מידי דהוי אפרי העץ כשבירך עליו בפה"א דיצא וכ"כ בית יוסף ופשוט הוא :

רט היה בידו כוס של מים וכו' בסוף פרק קמא דברכות פשיטא היכא דנקיט כסא דחמרא בידיה וקסבר דשיכרא הוא ופתח ובירך אדעתא

דרכי משה

(ג) ואפשר דאף המרדכי לא קאמר אלא במקום שאין הפרי שחייב לברך עליו בנ"ר נכלל בברכה א' מעין ג' כגון שאכל א' מה' המינין ואכל פרי אבל בענין כזה שאכל א' מז' מינים ואכל ג"כ תפוחים אפשר דאף המרדכי מודה בדבר כדעת הרא"ש : (ד) וכן הוא במרדכי ס"פ כיצד מברכין דברכת היין פוטר כל מיני משקין מברכה אחרונה והכי נקטי' : (ה) כתב האגור די"א דברכה א' מעין ג' טעונה כוס וישתה אז פחות מכשיעור דשוב פטור מברכה אחרונה דאל"כ אין לדבר סוף דעל אותה ברכה אחרונה שהיא על הכוס יצטרך כוס אחר עד עולם וה"ר אביגדור כתב שא"צ וכ"נ שהוא דעת הפוסקים שהרי לא הזכירו כוס בברכה אחרונה ועוד דהרי נתבאר לעיל סימן ק"צ דכל דבר הטעון כוס צריך מלא לוגמא דהוא רביעית שחייב בברכה אחרונה וא"כ אין לדבר סוף : (ו) וע"ל סי' ר"ב אם רוצה לאוכלו בלא סעודה כיצד יעשה עם ברכה אחרונה :

ובתשובת

פרישה

(כא) **דה"ה** אם אכל מיני לפתן כו' ר"ל בשר ודגים וכיוצא בהן מדברים שמלפתים בהם את הפת והטעם שלא הודה לו הרא"ש לדבריו נראה שהוא משום דמיני לפתן אע"ג דמיזן זייני לא סעדי אבל מיני דגן מיסעד סעדי הילכך לא שייכי אהדדי . ב"י :

(כב) **לא** בברכה ראשונה כו' מדא באמרת תליא כו' הואיל וסבר הרא"ש דלכתחילה אין מברכין על הענבים בפה"ג א"כ גם בברכה אחרונה אינו יוצא ולא דמי לתפוחים וענבים שהואיל ושוין בברכה ראשונה לברך על שניהן בפה"ע א"כ ג"כ נכללים בפרי העץ בברכ' אחרונה משא"כ בענבים שמברכין בפה"ע ועל היין בפה"ג וכתב ב"י ומ"מ הסכים לזה כו' פי' בדיעבד וה"ה בברכה אחרונה פי' אם בירך על הענבים על הגפן וה"ה אם בירך אין בפ"ה תחלה או לבסוף על הגפן וכיון לפטור ג"כ ענבים דפטורי' הענבים ע"ש :

(א) **היה** בידו כוס של מים כו' זהו כפירש"י ע"פ גירסתו ואח"כ כתב רבינו וכן אם טעה ואמר על היין כו' וזהו כפי' הרא"ש ע"פ גירסתו וב"י הביאו וקמ"ל בהאי וכן אם טעה כו' דאע"ג דאמר על המים תחילה בפה"ג בפי' אפ"ה כיון

אמור

דרישה

ולא תמרים . ועוד בר מן דין דאפילו בדיעבד אפשר דאינו פוטר בברכת המזון להתמרים כ"א כשבירך ב"ה על התמרים עצמן . ומ"ש רבינו יונה בשם רבני צרפת דאפילו לא בירך הזן יצא צ"ל דס"ע דאף דתקנו על היין והתמרים מעין שלש מ"מ ביין שאינו מברך אלא תחלה וסוף ברכת מעין שלש וסרי גם בברכת הזן בירך תחלה וסוף אף דאין בו מעין ג' בדיעבד יצא כיון דעיקרו משום הזן . ולסברת ב"י קשה מ"ש ויש להקשות על סברא זו למה כתב שהוא סברא וכאילו ר' יונה ורבני צרפת מדעתו וז"א דהא גמרא ערוכה היא דברכת המזון פוטר התמרים ולפי מ"ש דיש לחלק בין בירך אתמרים עצמן לבירך על המזון ניחא וק"ל :

מטעמת

אדעתא דשיכרא וסיים בדחמרא יצא וכו' זו היא גירסת רש"י אבל הרי"ף גורס ופתח וצריך בדשיכרא וסיים בדחמרא יצא וכו' ובעיין לא אפשיטא וכתבו הרי"ף והרא"ש דנקטינן לקולא ולא מהדרי' ליה דספיקא דרבנן לקולא ורבינו כתב תחלה והתחיל ואמר בא"י אמ"ה על דעת לומר בפה"ג וכו' על פי גירסת רש"י ופירושו ואח"כ כתב וכן אם טעה ואמר על היין שנ"ב בורא פה"ג וכו' ע"פ גירסת הרי"ף ופירושו לסובר דשני הפירושים הילכתא נינהו וכיון דנקטינן בהך בעיא לקולא בכל ענין יצא: ובש"ע כתב לשון הרמב"ם בפ"ח לקח כוס של שכר או של מים ופתח ואמר בא"י אמ"ה ע"ד לומר שהכל ואמר בפה"ג אין מחזירין אותו כו' והקשו עליו והשיב לחכמי לוני"ל שלא כ"כ אלא בשכר היוצא מן הגפן אבל בשכר של שעורים פשיטא דלא יצא וכן פסק בעל המאור להדי' וכך היא דעת רש"י והרי"ף והרא"ש והרשב"א ורוב גאונים דלא יצא וצריך לחזור ולברך: ומ"ש וכן הדין בפרי העץ ופרי האדמ' וכו' כ"כ הרמב"ם בפ"ח וכתב עוד וכן הדין בתבשיל של דגן ובפת ופשוט הוא:

כתב הרמב"ם כל הברכות כולן וכו' טעמו שסובר דאף בסוף דמעין שלש נמי הוי מדרבנן ואין חיוב מדאורייתא אלא בהמ"ז אחר הלחם ורבינו חולק על זה וסובר דדוקא ברכה ראשונה הוי דרבנן דנפקא לן מסברא כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כ"ש אבל מעין שלש דז' המינין דאורייתא' היא דמסמיך ליה אקר' כלומר כיון דאפשר לומר דאורייתא' היא דהא מסמיך ליה אקר' ואפשר דילפותא גמורה היא ולא אסמכתא בעלמא הלכך יש לנו להחמיר בספקו ועיין למעלה בסי' קס"ז ס"י ועיין עוד במ"ש ב"י בסימן קפ"ד:

רי ברכה ראשונה אין לה שיעור וכו' כ"כ התו' ריש (דף ל"ט) בד"ה בצר ליה שיעורא וכ"כ רוב הפוסקים דלא כמי שאומר דעל פחות משיעור אינו מברך כלו' וי"א דמברך שהכל אלא צריך לברך ברכה המיוחדת לה לפניה אפילו בכל שהוא וכ"כ התוס' בפ' הישן (דף ס') בד"ה ולא בירך לפניו והאריכו

ברוך אתה ה' אלהינו מ"ה על דעת לומר בפה"ג ונזכר שהוא של מים וסיים שהכל יצא וכ"ש אם היה בידו כוס של יין וסבור שהוא של מים והתחיל על דעת לומר שהכל ונזכר שהוא של יין וסיים בפה"ג שיצא שאף אם סיים שנ"ב יצא וכן אם טעה ואמר על היין שנ"ב בפה"ג או שאמר על המים בפה"ג שנ"ב יצא וכן הדין בפרי העץ ופרי האדמה שהיה לו לברך על א' מהם ופתח אדעתא דאידך ונזכר וסיים כדינו או שאמר שניהם יצא: כתב הרמב"ם ז"ל כל הברכות כולן אם נסתפק אם בירך אם לאו אינו חוזר ומברך לא בתחלה ולא בסוף מפני שהם מדברי סופרים ונראה דוקא ראשונה שהיא מדרבנן דנפקא לן מסברא שאסור ליהנות מהעה"ז בלא ברכה אבל ברכה אחרונה מעין ג' דז' המינין דאורייתא היא (ג) דמסמיך ליה אקרא חוזר וכן נראה מדברי ה"ג:

רי ברכה ראשונה אין לה שיעור שעל כל הדברים מברכים לפניהם בכל שהו שאסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה

דשיכרא וסיים אדעתא דחמרא יצא דה"נ סיים בדשיכרא יצא דתנן על כולם אם אמר שהכל יצא אלא נקט כסא דשיכרא בידיה וקסבר דחמרא הוא פתח וצריך אדעתא דחמרא וסיים בדשיכרא מאי בתר פתיחה אזלינן או בתר חתימה אזלינן זו היא גירסת רש"י ופירוש פתח בדשיכרא וסיים בדחמרא תחלת הברכה אמר ע"מ שהכל וכיון שהגיע למ"ה נזכר שהוא יין ואמר בפה"ג פשיטא לן דיצא דהא אפילו סיים כל הברכה ואמר שהכל יצא על היין דתנן וכו' אלא כי קא מיבעיא לן פתח אדעתא דחמרא כדי לסיים בפה"ג וכשהגיע למ"ה נזכר שהוא שכר וסיים שהכל מהו והקשה הרא"ש על זה וכתב הלכך נראה כגירסת הרי"ף פשיטא היכא דנקט כסא דחמרא בידיה וקסבר דשיכרא הוא פתח וצריך בדשיכרא וסיים בדחמרא יצא דאפי' סיים בדשיכרא יצא דתנן על הכל אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא אלא היכא דנקט כסא דשיכר' בידיה וקסבר חמרא הוא פתח בדחמרא וסיים בדשיכרא מאי בתר פתיחה אזלינן או בתר חתימה אזלינן וזו פירושה פתח וצריך בדשיכרא שהכ"ב ונזכר שהוא יין ואמר גם בפה"ג וכך היתה אמירתו בא"י אמ"ה שהכ"ב בפה"ג יצא שאפילו סיים בדשיכרא שאמר שהכ"ב ולא אמר בפה"ג יצא אלא היכא דנקיט כסא דשיכרא בידיה וקסבר דחמרא הוא פתח בדחמרא ואמר בפה"ג וסיים בדשיכרא שאמר גם שהכ"ב מאי בתר פתיחה אזלינן והוי ברכה או בתר חתימה אזלינן והוי ברכה ע"כ. ודעת הרשב"א כפירש"י וכ"כ מדברי הרמב"ם בפ"ח מהל' ברכות שכתב כלשון הזה א לקח כוס של שכר בידו והתחיל הברכה ע"מ (לומר) שהכל וטעה ואמר בפה"ג אין מחזירין אותו וכן אם היו לפניו פירו' הארץ והתחיל הברכה ע"מ לומר בפה"א וטעה ואמר בפה"ע אין מחזירין אותו וכן אם היה לפניו תבשיל של דגן ופתח ע"מ לומר במ"מ וטעה ואמר המוציא יצא מפני שבשעה שהזכיר את השם ומלכות שהם עיקר הברכה לא נתכוון אלא לברכה הראויה לאותו המין ולא היה בעיקר הברכה טעות אף על פי שטעה בסופה יצא ואין מחזירין אותו ע"כ והר' יונה כתב שהרמב"ם מפרש שמו שפי' הרא"ש לדעת הרי"ף ולא משמע לי הכי וכתב עוד ה"ר יונה שאע"פ שההלכה מתפרש' בדוחק לדברי המפרשים פתח בדשיכרא וסיים בדחמרא וכו' היינו שאמר שהכ"ב

ומ"ש

בפה"ג או איפכ' מ"מ לענין הדין נראין דבריו · ובעיין לא איפשט' וכתבו הרי"ף והרא"ש דנקטינן לקולא ולא מהדרינן ליה וכן דעת הרמב"ם · והתוספת כתבו כפירש"י ואח"כ כתב הרי"ף פסק הטעה דלא איפשיטא דעיין אזלינן לקולא ור"י היה אומר לחומרא דצריך לברך פעם אחר' ומיהו היה אומר הר"מ שאם היה יודע בבירור שטעה בדיבורו שאמר בפה"ע תחת ב"פ הגפן דבתוך כדי דבור יכול לחזור בו · וכ"כ המרדכי וז"ל ומיהו היה אומר הר"מ שאם היה יודע שהוא יין וטעה בדיבורו ואמר בפה"ע תחת ב"פ הגפן דבתוך כדי דבור יכול לחזור בו אחרי שהוא יודע בטוב שהוא יין (א) ורבי' כתב דברי השני פירושים לקולא:

כתב הרמב"ם כל הברכות כולן אם נסתפק וכו' ז"ל בפ"ח כל הברכות האלו אם נסתפ' לו בהם אם בירך אם לא בירך וכו' ודייק לכתוב כל הברכות האלו שכל הברכות שבאותו הפרק הם מדברי סופרים לאפוקי בה"מ שהיא מדאורייתא שאם נסתפק לו צריך לחזור ולברך וכמ"ש בפ"ב ורבינו מוסיף גם ברכה אחרונה דמעין ג' שגם היא מדאוריית' כן משמע בר"פ כיצד מברכין (לה·) וכ"כ הרשב"א שם דליכא דטעון ברכה לא לפניו ולא לאחריו מן התורה אלא ז' המינים בלבד שהם טעונים ברכה לאחריה' מן התורה הא שאר מינים בין לפניהם בין לאחריהם אין טעונים כלל אלא מסברא וקרא אסמכתא בעלמא ע"כ וכ"כ ג"כ הרא"ש בפרק ההוא וז"ל ויש להסתפק על ברכת בכ"ר אם צריכה שיעור אם לאו דדילמא דוקא ברכה מעין ג' דכתיב ואכלת ושבעת וברכת היא דבעיא שיעור וכו' משמע דס"ל דברכה מעין ג' דאורייתא היא ומ"מ לשון רבי' אינו מכוון דמאחר שהוא סובר דברכה מעין ג' דאורייתא הוא לא ה"ל לכתוב דמסמיך ליה אקרא שנראה שאינו רק אסמכתא בעלמא אלא ה"ל לכתוב דמייתי לה מקרא אבל מדברי הרמב"ם נראה דברכה מעין ג' נמי היא דרבנן שאין שום ברכה מן התורה כי אם ברכה שלאחר אכילת פת לבד וכבר כתבתי זה בסי' קפ"ד וכתב סמ"ג מתוך הלכות גדולות משמע שברכה אחת מעין ג' מן התורה דקאי וברכת אף אתאנים ורמונים הנכתבים במקרא ואין כ"ל דא"כ יברכו עליהם ג' ברכות ממש אלא ודאי וברכת לא קאי אלא אלחם עכ"ל:

רי ברכה ראשונה אין לה שיעור וכו' כ"כ התוספות (לט·) והרא"ש והרשב"א בפרק כיצד מברכין גבי הא דא"ר חייא בר אבא אני ראיתי את רבי יוחנן שאכל זית מליח ובירך עליו תחלה וסוף וה"ר יונה כתב שם שעל פרי פחות מכשיעור מברך לפניו שהכל ולא משמע כן מדברי התוספות והרא"ש ובהדיא כ"כ הרא"ש גבי ברכה אחרונה דז' מינים שכתב רבינו בסוף הסימן שדבר הראוי לברך עליו ברכה מעין ג' בשביל חסרון השיעור לא שייך בו ברכה אחרת וכ"כ הרמב"ם בהדיא בפ"ג וכתב בכלבו בשם רב אחא משבחא דעל פחות מכשיעור א"צ לברך אפילו שהכל ואין כן דעת כל הפוסקים כמו שנתבאר:

ומ"ש

דרכי משה

רט (א) ובתשובת מהרי"ל סימן צ"ב אם בירך אדם על היין וכששותה הוא מים א"צ לחזור ולברך בפה"ג פעם שנית מאחר שהיה דעתו לשתות יין וגם האחרים שהיה דעתו להוציא יש להן יין לפניהם או הם טועמים יין אח"כ עכ"ל ונראה דוקא בכה"ג שהוציא ג"כ אחרים שאז ברכתו ברכה דהא הוציא בה אחרים אבל אי לא הוי אחרים צריך לחזור ולברך דהא לעיל סימן ר"ו כתב דאם בירך על פרי ונפל מידו צריך לחזור ולברך א"כ מ"ש דהא דנמצא מים דנרע מאילו נשפך היין שבכוס כנ"ל וצ"ע ואפשר דמהרי"ל לא קאמר אלא בהיה דעתו מתחילה על יין אחר ג"כ ואז יצא בברכה זו כמבואר לעיל סימן ר"ה ע"ל סימן ר"ו כתבתי דין זה:

ואם

פרישה

שחזר וסיים כלת יצא · וגם בנקט בידו כוס של יין קמ"ל דאע"ג דאמר בפי' תחלה שהכ"ב מ"מ יצא מש"כ לפי' רש"י שלא אמר בפי' אלא חשב לומר שהכל מיהו אין זה חידוש כ"כ אלא משום סיפא דנקט בידו כוס של מים נקט וק"ל · אלא שצ"ע למה כתב רבינו לשון וכן אם טעה כו' דהל"ל ואפילו אם טעה כו' דהא זה דאמר בפי' היא רבותא טפי · וע"ק מאחר שר"י בעל תו' מחמיר ופסק דאם אמר בפירוש הטעות אינו יוצא אע"ג דחזר בו מיד א"כ למה סתם רבינו דבריו ולא הזכיר דברי ר"י כלל שלא כמנהגו בכל מקום לכן היה נלע"ד דרבינו ס"ל כר"י בעל תו' לחומרא ומיהו גם ר"י מודה דאם לקח כוס של מים בידו וידע שהוא של מים והיה דעתו לברך שהכל רק שטעה בדיבורו ואמר בפה"ג וחזר בו תוך כדי דיבור שילא וכמ"ש התו' ריש דף י"ב והמרדכי בהדיא בשמו והביאו ב"י בכאן וזהו ג"כ כוונת רבינו במ"ש וכן אם טעה ואמר על היין שהכל כ"ב בפה"ג יצא כו' ר"ל שידע שהוא יין ודעתו היה לברך בפה"ג רק שטעה ואמר שהכל כ"ב אבל אם לא ידע שהוא יין ופתח אדעתא לומר שהכל וגם אמר שהכל נראה דרבינו ס"ל כר"י דלא יצא ועיין בש"ע סעיף ב' שכתב כלשון רבינו וע"כ צ"ל דר"ל כמ"ש דאל"כ קשה דידיה אדידיה שהרי לקמן בסימן תפ"ז סעיף א' כתב ז"ל אם טעה בי"ט וסיים מקדש השבת וחזר בו תוך כ"ד יצא מאחר שהוא יודע שהוא י"ט עכ"ל והוא ממש כל' התו' בשם ר"י הנ"ל שכ"כ ג"כ שם אמתימ' י"ט ושבת וה"מ דפסק דגם ידע מתחלה הא לא ידע לא · וא"כ ע"כ צ"ל לפרש דברי הש"ע בכאן ג"כ וע"ד שכתבתי וכן הוא נמי דעת רבינו ולא כמו שהבינו הב"י דנקט דברי שני הפירושי' ועיין בא"י שהקשה אפירש"י מהא דמדמי הגמרא הא' דינא להא דתניא פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים דלא משמע דכיון לאומרו אלא שאמרו · והשכים מכח האי קושיא לגרסת הרי"ף והנה נראה דמכח הא דייק רבינו דכמו דבפתח ביוצר אור ודאי לא טעה וסבר שהוא יום שהרי ראה לילה לפניו · וכן איפכא כשפתח במעריב ערבים אלא שטעה בדבריו ואף שהרי"ף גרס ז"ל נקט כסא דשכרא בידיה וקסבר דחמרא הוא פתח בדחמרא וסיים בדשיכרא דמשמע דטעה בין שיכרא לחמרא מ"מ הא מסיק הרא"ש וכתב ע"ז ז"ל וזו פי' פתח ובירך בדשיכרא שאמר שכ"ב ונזכר שהוא יין ואמר בפה"ג. כו' שכ"ל שבא לדקדק בפירושו שלא נטעה דטעה בין שיכרא לחמרא אלא שטעה בברכה וכמ"ש ודו"ק · וב"י כתב דהרמב"ם פ"ח דברכות פי' כרש"י וז"ל לקח הכוס של שיכרא בידו והתחיל הברכה ע"מ שהכל וטעה ואמר בפה"ג אין מחזירין אותו כו' עד מפני שבשעה שהזכיר

את השם והמלכות שהם עיקר הברכה לא נתכוון אלא לברכה הראויה לאותו המין הוזיל ולא היה בעיקר הברכה טעות אעפ"י שטעה בסופה יצא ואין מחזירין אותו ע"כ · וע"ש בפ"ח דברכות שהראב"ד השיג עליו וכתב ז"ל שכל מה שכתב באילו הענינים כ"ל שאין הולכין אלא אחר הפירוש שהוציא בפיו עכ"ל · ור"ל לא כדעת הרמב"ם דס"ל דאם בירך על מים בפה"ג יצא כיון שתחלת הברכה היה דעתו על ברכת מים והתחימה על ב"י שכתב כאן שדעת הרמב"ם הוא כפירש"י ורש"י לא פי' כן אלא איפכא שעלה על דעתו לברך אַיין ולבסוף נזכר שהוא מים וסיים במים ולא שהלך אחר המחשבה וכדעת הרמב"ם ודוחק לומר שמ"ש שהרמב"ם פי' כרש"י הוא משום דגם הוא פי' על העניין המחשבה ולאפוקי מגירסת הרא"ש שפי' שהוציא מפיו תרווייהו ועיין בכסף משנה בהלכות ק"ש שגם האריך מאוד בביאורו להרמב"ם וגם הביא תשובת חכמי לוני"ל ומה שיש לתמוה עליו ע"ש וגם הביא שם השגות הראב"ד הנ"ל וסיים שהכל יצא דהכל הולך אחר הסיום ואע"ג דלקמן סי' תפ"ט בדין ספירה פסק דבעינן פתיחה וחתימה כתב המרדכי בשם ראבי"ה ספירה שהוא דאורייתא אזלינן בה לחומרא משא"כ גבי ברכת הנהנין שהיא דרבנן · רמ"פ בהגהותיו סי' תפ"ט ע"ש · וע"ש בב"י סי' תפ"ט שכתב ז"ל ולפמ"ש בשם הר"ן שרוב המפרשים ס"ל דספירה בזמן הזה אינו אלא מדרבנן בעלמא הויא ספיקא במידי דרבנן ולקולא ואינו חוזר ומברך עכ"ל ודברי הר"ן הביא שם ב"י בריש סי' תפ"ט ומסיק דהרמב"ם ס"ל דספירה דאורייתא בכל זמן ורבינו שסתם שם ולא כתב דלדעת מ"ד דספירה דרבנן א"צ לחזור נלע"ד דה"ט דס"ל כיון דלספירה יש צד דאורייתא היינו בזמן שעומד ב"ה יש להחמיר בו ואינו דומה לברכה ראשונה דפירות דאין בו צד דאוריית' וק"ל:

(ג) דמסמיך ליה אקרא וז"ל ב"י לשון רבינו אינו מכוון דכיון שסבר שהיא דאורייתא היה לו לומר ומייתי ליה מקרא ולא מסמך שמשמע סמך בעלמא ולעד"כ לייסב דכיון דקי"ל כרבנן ר"פ כ"מ דף מו דואכלת ושבעת וברכת קאי דוקא אלחם דכתיב לפניו ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם ועליו מברכין ג' ברכות ולא קאי או' מינין א"כ ע"כ צ"ל אף ע"ג דקי"ל דברכה אחרונה דז' מינין דאורייתא היא לאו מהאי קרא נפקא לן דא"כ לברוך עליהן נמי כל ג' ברכות אלא שום דרשה אחריתא או הלכה למשה מסיני וקרא דואכלת ושבעת וברכת נקטן לאסמכתא בעלמא וב"י עצמו בס"ס זה הביא דברי הסמ"ג שתמה על ה"ג שמפיק ברכה אחרונה לז' מינים מהאי קרא דא"כ ליבטרך עליה ג' ברכות ע"ש:

מיהו

חדושי הגהות

רט א מה שיש לתמוה בזה על הרמב"ם האריך בזה הכ"מ פ"א מהלכות ק"ש ע"ש:

פירוש

ברכה (א) ומיהו (ב) [א] מטעמת שטועמת התבשיל א"צ לברך עליו עד רביעית לכאורה משמע אפילו אם הוא טועם ובולע (ג) וכ"כ הרמב"ם ז"ל סתם מטעמת אינה צריכה ברכה עד רביעית אבל רבי' חננאל פי' דווקא בטועם ופולט אבל אם הוא בולע אפילו בכל שהו צריך לברך ומיהו כשהוא פולט א"צ לברך (ד) אפילו על הרבה אבל ברכה אחרונה צריכה שיעור (ה) ושיעורא בז' המינין כזית ובירושלמי משמע שעל דבר שהוא כברייתו כגון גרגיר של ענב (ו) או של רמון שמברכין אחריו אע"פ שאין בו כזית (ז) והתוספת מסתפקין בזה לכך טוב ליזהר שלא לאכול בריה פחותה מכזית כדי להסתלק מן הספק

ומ"ש ומיהו מטעמת שטועמת את התבשיל א"צ לברך עליו וכו' בפרק היה קור' (יד.) מטעמת אינה צריכה ברכה והשרוי בתענית טועם ואין בכך כלום רבי אמי ורב אסי טעמו עד שיעור רביעית וכתבו התוספות טועם ואין בכך כלום פר"ח שחוזר ופולט דלא חשיב הנאה מן הטעימה אבל בולע לא ומש"ה שפולט א"צ ברכה שאינו נהנה וכך הם דברי סמ"ג שכתב מטעמת אינה טעונה ברכה לא לפניה ולא לאחריה עד רביעית פר"ח כגון שחוזרת ופולטת והרא"ש כתב דברי ר"ח ואח"כ כתב ומיהו דוקא רביעית אבל טפי מרביעי' חשיבא הנאה לענין תענית ומיהו נראה דברכה לא צריך כיון שאינו נהנה בתוך מעיו עכ"ל · והרמב"ם בפ"א מהל' תענית כתב והוא שלא יבלע אלא טועם ופולט ופ"א מהל' ברכות סתם וכתב מטעמת אינה צריכה ברכה וכן יש לדקדק מדברי הרי"ף בפ"ק דתענית שמ"ש ליזהר דלא ליבלע לא קאי אלא לשרוי בתענית דווקא · ודברי רבינו סתומים שכתב תחלה דמטעמת א"צ לברך עד רביעית ומשמע דברביעית מיהא צריך לברך ועל זה כתב ב' פירושים או דמיירי אפי' בבולע או דוקא בפולט וא"כ אפי' ר"ח דמוקי לה בפולט דוקא עד רביעית הוא דא"צ לברך אבל ברביעית אע"פ שהוא פולט צריך לברך וזה הפך ממ"ש הרא"ש ודבר תמוה הוא לומר שרבינו כתב סתם הפך דברי אביו ועוד שהוא בעצמו כתב בסמוך ומיהו כשהוא פולט א"צ אפילו על הרבה ולכן נ"ל לפרש דתחלת דברי רבינו הם כפי משמעו' הפשט דבטועם ובולע מיירי וכיון שאינו שותה כדי ליהנות אלא לטעום התבשיל כל בציר מרביעית לא חשיב הנאה וזהו שכתב ומיהו מטעמת שטועמת התבשיל א"צ לברך עליו עד רביעי' לכאור' משמע אפילו אם הוא טועם ובולע וכ"כ הרמב"ם סתם מטעמת אינה צריכה ברכה עד רביעית ומשמע דאפילו בולע נמי א"צ לברך עד רביעית · אבל ר"ח מפרש דוקא בטועם ופולט אבל אם בולע אפילו בכל שהו צריך לברך ולפירוש זה אינו ענין שיעור רביעית אלא לענין תעניות אבל לענין ברכה דלפניו אין חילוק בין פחות מרביעית ליותר מרביעית שאם הוא בולע אפילו בכל שהוא צריך לברך ואם אינו בולע כלל אע"פ שטועם שיעור גדול א"צ לברך ואע"ג דמדר' אמי ור' אסי משמע שאסור לטעום רביעית מי ששרוי בתעני' אע"פ שפולטו ברכה שאני שאינו מברך אלא על הנאת מעיו וכיון שלא בלע כלל אינו מברך כנ"ל לפרש דברי רבי' אע"פ שאין לשונו מכוון כראוי : ובספר אהל מועד כתוב מטעמת אינה צריכה ברכה אפילו לפניה אא"כ היה שם כשיעו' רביעית אבל בזה השיעור מברכת אף ע"פ שאינה בולעת כלום הואיל והחיך טועם עכ"ל ול"נ דברכה לא בטעימת תליא אלא באכילה תליא כדכתיב ואכלת וברכ' ואכיל' היינו הנאת מעיי' כדברי הרא"ש ז"ל :

ולענין הלכה כיון דמשמע דהרמב"ם והרי"ף מסכימים לדעת אחת וגם הוי ספק בברכות ולהקל נקטינן כוותייהו : **אבל** ברכה אחרונה צריכה שיעור ושיעורא בז' המינים כזית בפרק כיצד מברכין (לח :) א"ר חייא בר אבא אני ראיתי את ר' יוחנן שאכל זית מליח ובירך עליו תחלה וסוף א"ל ר' ירמיה לר' זירא ר' יוחנן היכא בירך על זית מליח כיון דשקליה לגרעיניתי' בציר ליה שיעור' א"ל מי סברת כזית גדול בעינן כזית בינוני בעינן והא איכ' ופירש"י בציר ליה שיעור' וגבי ברכת פירות הארץ אכילה כתיבא ואכילה בכזית וכתב הרי"ף שמעי' מינה דכל היכא דאיכ' כזית בעי ברכה תחלה וסוף אבל היכא דליכא כזית תחלה בעי ברכה שאסור לאדם ליהנות מן העולם הזה כלום בלא ברכה ולבסוף לא בעי ברכה . וכ"כ גם התוספות והרא"ש: **ומ"ש** רבינו ובירוש' משמע שכל דבר שהוא כברייתו כגון גרגיר של ענב וכו' ז"ל הירוש' בפרק כיצד מברכין ר' יוחנן נסב זית ובירך לפניו ולאחריו והוה ר' חייא בר אבא מסתכל ביה אמר מה הדין בבלאה מסתכל לית ליה כל שהוא ממין ז' טעון ברכה לפניו ולאחריו אית ליה ומה צריכה ליה מפני שגרעיניתה ממעטתה מה עבד לה רבי יוחנן משום בריה מילתיה דר' יוחנן אמרה שכן אם אכל אפי' פרידה אחת של ענב או פרידה אחת של רמון שהוא טעון ברכה מלפניה ולאחריה וכתבו התוספות גבי הא דאמר ראיתי את ר' יוחנן וכו' שהירוש' הזה חולק על תלמוד שלנו א"כ אין הלכה כמו הירוש' וה"ר יוסף מפרש שאינו חולק דהכא מיירי שהוסרו הגרעינים ונמלח א"כ לא היה כברייתו אבל אם אכלו שלם אפי' אם היה אפי' פרידה אחת של רמון מברך עליו תחלה וסוף ותלמוד ירוש' היה סבור שהזית היה שלם ולכך הוצרך לתרץ באותו ענין דכל פרידה בריה ואינם חולקים יחד . ורא"ש כתב והשתא אי האי עובדא דתלמוד' דידן הוא עובדא גופיה דירוש' א"כ חולק תלמוד דידן על הירוש' וס"ל דאפי' לבריה בעי כזית ותלמודא דידן עיקר אבל אפשר דשני מעשים הוו והאי דירוש' דהוה בזית שלם כשהובא לפניו אע"ג שהשליך הגרעינים כיון שהובא לפניו שלם והנה מבריה שלימה מה שדרך לאכול ממנה יש כאן שיעור אבל האי עובדא דתלמודא דידן אפשר דהאי זית מליח הובא לפניו בלא גרעין הלכך לא הוי בריה וירא שמים יחמיר שלא יאכל פחות מכשיעור להסתלק מן הספק עכ"ל הרא"ש והרשב"א כתב ואפשר דכיון דלא נסיב לה גמרין האי טעמא ואדרבא איצטריך למימר דזית גדול הוה ש"מ דליתא להא דירושלמי וי"ל דאיתא נמי להא דירוש' אלא דבירוש' סבר דר' יוחנן זית שלם אכל ולא הסיר גרעינתו ומש"ה חשיב ליה בריה אבל בגמרין סברי דלא אכל אלא הסירו וזרקו הלכך לא חשיב בריה ומש"ה איצטריך למימר דזית גדול הוה דלאחר שנחתך או שנמוח לא חשיב בריה בשום מקום בכל איסורין שבתורה עכ"ל (א) וה"ר יונה כ' נראה שהתלמוד שלנו חולק עם הירוש' דהכא משמע שאע"פ שאכל בריה בפני עצמה אם פחות מכזית אינו מברך לאחריו ובירוש' משמע שאם הוא בריה אע"פ שאין בו כזית מברך לאחריו אבל לענין הדין אפשר להעמיד תלמוד שלנו עם הירוש' ונאמר שאם הוא דבר שאין דרך לאכלו עם הגרעין כגון זית וכיוצא בו צריך שיהיה בו שיעור מלבד הגרעין שכיון שאין דרך לאכלו עם הגרעין נמצא שלעולם לא הוי

והאריכו על זה ע"ש : **ומיהו** מטעמת שטועמת התבשיל אין לברך עליו עד רביעית כצ"ל פי' אסור לברך עליו דכיון דאינה טעונה ברכה הויא ברכה לבטלה ובמקצת ספרי רבינו כתוב א"צ לברך עליו עד רביעית ומשמע דאם רוצה לברך יברך וליתא אלא אין רשאי לברך עליו ומ"ש רבינו עד רביעית דאלמא דברביעית טעונה ברכה ה"א בפ' היה קורא (דף י"ד) בעי מיניה אשיאן תנא דבי ר' אמי מר' אמי השרוי בתענית מהו שיטעום אכילה ושתייה קביל עליה והא ליכא או דילמא הנאה קביל עליה והא איכא א"ל טועם ואין בכך כלום תנ"ה מטעמת אינה טעונה ברכה והשרוי בתענית טועם ואין בכך כלום עד כמה ר' אמי ור' אסי טעמי עד שיעור רביעתא ומשמע לכאורה דעד שיעור רביעתא אתרוייהו קאי בין אברכה בין אתענית דאין לברך עליו ובתענית נמי שרי לטעום עד רביעית ולא רביעית בכלל ולכן כתב רבינו לכאורה משמע אפילו הוא טועם ובולע וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"א בסתם מטעמת אינה צריכה ברכה לא לפניה ולא לאחריה עד רביעית אלמא דעד רביעית קאי נמי אברכה ואפילו טועם ובולע אבל ר"ח פי' דוקא בטועם ופולט וכו' ולפ"ז הפירוש דר"ח הא דקאמר עד כמה שיעור רביעתא לא קאי אלא אתענית דטועם ופולט עד שיעור רביעתא ואין בכך כלום אבל שיעור רביעית' אפילו פולט אסור בתענית דאיכא הנאה לענין תענית אפי' פולט אבל לענין ברכה אם הוא בולע אפילו בכל שהוא צריך לברך ואם הוא פולט אפילו הרבה יותר מרביעית א"צ לברך כיון שאינו נהנה בתוך מעיו ומלשון רבינו משמע להדיא מדכתב תחלה לכאורה משמע וכו' אבל רבינו חננאל פירש וכו' דמסקנתו כר"ח ודלא כדמשמע לכאורה וכך היא דעת הרא"ש שלא הביא אלא דעת ר"ח וגם הב"י האריך בפירושו ואמר דלשון רבינו אינו מכוון ולא נהירא דלמאי דכתבנו הוא מכוון כראוי וכאן לא כתב רבינו אלא דין ברכה ובסי' תקס"ז כתב דין תענית ע"ש : **אבל** ברכה אחרונה צריכה שיעור וכו' ה"א בפ' כ"מ ריש (דף לט) דכזית ביצוני בעינן וכתבו התו' בס"פ אלון ובכמה מקומות דהיינו שיעור חצי ביצה : **ומ"ש** והתו' מסתפקין בזה וכו' היינו משום דמשמע דתלמודא דידן חולק אירוש' דאפי' בריה בעי כזית אי נמי אפשר לייש' דאינו חולק ועיין בב"י הביא הייטובים ע"ש התו' והרא"ש והרשב"א והר"ר יונה :

ומ"ש

דרכי משה

רי (א) ואם אכל זית עם הגרעין הוי בריה אע"פ שאין דרך לאוכלו עם הגרעין ואפשר דאף הרר"י מודה בזו אלא שאין דרך לאכול עם הגרעין אלא דבר שדרכו בכך לכך כתב דהוא דוקא הוי בריה או אפשר דס"ל דבדבר שאין דרך לאוכלו בגרעין בטלה דעת האוכל לגבי כל אדם וטוב להסתלק מן הספק :

ול"נ

פרישה

סי' רי (א) **מיהו** מטעמת שטועמת התבשיל כו' בפרק היה קורא תניא מטעמת אינה טעונה ברכה והשרוי בתענית טועם ואין בכך כלום ר' אמי ור' אסי טעמי עד שיעור רביעית עכ"ל וז"ל הרא"ש ואין בכך כלום פר"ח ז"ל כגון שחוזר ופולטו הלכך לא חשיב הטעם הנאה וגם א"צ ברכה ומיהו דוקא עד רביעית אבל טפי מרביעית חשיב הנאה לענין תענית ומיהו נראה דברכה א"צ כיון שאינו נהנה בתוך מעיו עכ"ל · והביאו רמ"ף בהגהותיו וגם ב"י ומסיק ב"י וכתב ע"ז וז"ל ודברי רבינו סתומים שכתב תחלה דמטעמת א"צ לברך עד רביעית ומשמע דברביעית מיהו צריך לברך וע"ז כתב שני פירושים או דמיירי אפי' בבולע או דווקא בפולט וא"כ אפילו ר"ח דמוקי לה בפולט דווקא עד רביעית הוא דא"צ לברך אבל ברביעית אע"פ שהוא פולט צריך לברך וזה הפך ממ"ש הרא"ש. ודבר תמוה הוא לומר שרבינו כתב סתם הפך דברי אביו ועוד שהוא בעצמו כתב בסמוך ומיהו כשהוא פולט א"צ אפילו על הרבה · ולכן נ"ל לפרש דתחלת דברי רבינו הם כפי משמעות הפשט דבטועם ובולע מיירי דכיון שאינו שותה כדי להנות אלא לטעום התבשיל כל בציר מרביעית לא חשיבא הנאה וזהו שכתב ומיהו מטעמת שטועמת התבשיל א"צ לברך עליו עד רביעית ולכאורה משמע אפי' אם הוא טועם ובולע וכ"כ הרמב"ם סתם מטעמת א"צ ברכה עד רביעית ומשמע דאפילו בולע נמי אין צריך לברך עד רביעית אבל ר"ח מפרש דוקא בטועם ופולט אבל אם בולע אפי' בכ"ש צריך לברך ולפי' זה אינו ענין שיעור רביעית אלא לענין תענית אבל לענין ברכה דלפניו אין חילוק בין פחות מרביעית ליותר מרביעית שאם הוא בולע אפילו בכ"ש צריך לברך ואם אינו בולע כלל אע"פ שטועם שיעור גדול א"צ לברך ואע"ג דמר' אמי ור' אסי משמע שאסור לטעום רביעית מי ששרוי בתעניות אע"פ שפולטו ברכה שאני שאינו מברך אלא על הנאת מעיו וכיון שלא בלע כלל אינו מברך כנ"ל לפרש דברי רבינו אע"פ שאין לשונו מכוון כראוי עכ"ל · ולפי פירושו צ"ל דשיעור דברי רבינו הכי הוא דמ"ש רבינו לכאורה משמע כו' הוא נתינת טעם על מה שאמר עד רביעית אף על פי דבגמרא לא נזכר כלל שיעור רביעית אצל מטעמת והוי כאילו כתב עד רביעית לפי שלכאורה משמע כו' כלומר וא"כ ע"כ צ"ל דפירושו עד רביעית · והשתא יתיישב ג"כ הלשון אבל ר"ח פי' דוקא כו' ומיהו בשפולט א"צ לברך אפילו על הרבה כלומר שר"ח פליג וס"ל דשיעור רביעית לא קאי אמטעמת וק"ל :

דרישה

סי' רי [א] **מטעמת** אין צריך לברך עד רביעית עיין מ"ש לעיל סי' ק"ן שיעור רביעית מהיכן נלמד וי"ל נמי דשיערו רבנן ברביעית כמו שמצינו שיעור רביעית כאן במטעמת ותענית אבל אין לומר איפכא דגם כאן ממ"ש שם נלמד דז"א דהא בכוס של ברכה מכח ספיקא אמרינן דבעי' רביעית ולחכמי התלמוד לא היה ספק אם לא שנאמר שנלמד ג"כ מרביעית דנזיר וכמ"ש שם · עיין בב"י שכתב בריש הסימן ז"ל והר"ר יונה כתב שם שעל פירי פחות מכשיעור מברך לפניו שהכל ולא משמע כן מדברי התוס' והרא"ש ובהדיא כ"כ הרא"ש גבי ברכה אחרונה דז' מינין שכתב רבינו בסוף הסי' שדבר הראוי לברך עליו ברכה אחרונה מעין ג' בשביל חסרון השיעור לא שייך בו ברכה אחרת כו' נלע"ד דאין ראייתו ראייה דמה ענין ברכה ראשונה לברכה אחרונה דברכה ראשונה אין לו שיעור וצריך לברך אכל שהו משום דאסור ליהנות מהעה"ז בלא ברכה אפשר לומר שתקנו מתחלה אפחות מכזית שהכל משא"כ בברכה אחרונה דכתיב בה ואכלת דלא חייב' התורה לברך כ"א בשיעור י"ל דאפחות מכזית אין מברכין כלל וע"כ צריכין אנו לחלק דאל"כ קשה דר' יונה אסדדי שהרי הסכים ר' יונה להרא"ש שאין לברך ברכה אחרונה כלל אפחות משיעור ואיך כתב כאן לברך אפחות משיעור שהכל אלא ודאי ס"ל דאין לדמות בפחות משיעור הברכה ראשונה להאחרונה אלא שיש לתמוה מהיכן למדו רבינו יונה לומר כן דבר שלא נזכר בשום פוסק לכן היה נלע"ד דגם כוונת ר' יונה אינו שיברך שהכל על פחות מכשיעור דזה לא עלה על דעת תנא או אמורא או פוסק · אלא ה"ק שם ר' יונה בדף ל"א ע"א בד"ה אני ראיתי את ר' יוחנן שאכל כזית כו' עד ובפחות מכזית לא היה לו לברך אלא לענין ברכת שהכל כדי שלא יהנה כו' ר"ל ברכה שמברכין הכל ר"ל כל העולם מהנאתן כל דבר ודבר לפי ענייני וממילא נשמע דלאחם יברך המוציא · א"כ גרסי' ברכת שאכל במקום שהכל ונחלף בדפוס ה"א באל"ף ור"ל בשלמא לפניו יש לברך ברכה שאכל ר"ל כדין ברכת הנהנין וכמ"ש ואזיל דאסור ליהנות כו' ודו"ק :

וכן

(ב) **ומיהו** מטעמת שטועמת כו' פרק היה קורא שם קאי לענין ברכה ולענין תענית ואצל תענית נזכר רביעית ולא אצל ברכה ומ"ה סיים בפי' ר"ח ומיהו בפולט א"צ לברך אפי' על הרבה : (ג) **וכ"כ** הרמב"ם ז"ל סתם כו' פי' וגבי תענית אינו כתב סתם אלא כתב בהדיא טועם ופולט כו' : (ד) **אפילו** על הרבה ולענין תענית אינו כן בסי' תקס"ז והא דקאמר בגמרא רביעית לענין תענית קאמר והיינו טעמא דבתענית בהנאה תליא מילתא דכך קיבל עליו והאיכא אבל ברכה בעינן הנאה בתוך מעיו רא"ש :

(ה) **ושיעורא** בז' המינין כזית דכתיב גבי' ואכלת ושבעת וברכת : (ו) **או** של רימון שמברכין כו' ואם הוא פרי שיש בו גרעין ולקחו הגרעין ממנו לא מיקרי תו בריה : (ז) **והתוס'** מסתפקים בזה עיין בתוס' שכתבו שהירושלמי הזה חולק על תלמוד שלנו וא"כ אין הלכה כהירושלמי והר"ר יוסף מפרש שאינו חולק דהכא מיירי שהסירו הגרעינין כו' ולא נזכר כלל בדבריהם שום ספק שיש להסתפק בזה · ואפשר לומר מאחר שהתוס' לא הכריעו מש"ה כתב רבינו והתוספ' מסתפקים בזה :

וכן

הוי בריה כשהיא שלימה הגרעין כמו שדרך להוציאו לא ישאר שלם ומפני זה הוצרך לומר בתלמוד שלנו דבזית גדול עסקינן אבל אם הוא דבר שדרך לאכלו עם הגרעין שלו כגון גרעין של רמון או של ענבים או גודגדניות וכיוצא בהם אם אכל אחד מהם אע"פ שאין בו בין הכל כזית דיינו' ליה בריה ומברך לאחריו ע"כ והרי"ף כתב סתם דכל היכא דליכא כזית לא בעי ברכה לבסוף ולא חילק בין דבר שהוא בריה לדבר שאינו בריה וכן הרמב"ם סתם וכתב פרק ג' דבפחות מכזית אינו מברך לבסוף ולא חילק נראה שפשוט להם דירושלמי פליג אתלמודא דידן ולא קי"ל כוותיה ומ"מ כיון דכל הנך רבוותא מסתפקים בדבר יש ליזהר שלא לאכול בריה

ומ"ש ועוד מסתפקין בברכה אחרונה של יין וכו' טעם ספק זה שצריך לשתות רביעית הלוג דהיינו ביצה ומחצה נתבאר בס"ד בסי' ק"ץ ס"ב : ומ"ש ב"י כאן ונ"ל שסובר הרא"ש דשיעור רביעית שוה לכביצה וכו' הוא ט"ס דהא מפורש בפרק ע"פ בשמעתתא דים של שלמה דשיעור רביעית הוא ביצה ומחצה וכן מפורש עוד בכמה מקומות :

סיו

הספק (ח) [ב] וכן מסתפקין על ברכת בורא נפשות אם צריכה שיעור אם לאו ועוד מסתפקין בברכה אחרונה של יין אם מברכין אותה (ט) על כזית או דוקא ברביעית לכן טוב ליזהר שלא לשתות אלא או פחות מכזית או רביעית כדי שלא ליכנס לספיקא · האוכל מז' המינין פחות מכזית (י) שאינו יכול לברך עליו מעין ג' (יא) כתב הר"י שיש לו לברך בורא נפשות וא"א הרא"ש ז"ל כתב ולא נהירא דמסתבר שעל דבר הראוי לברך עליו ברכה מעין ג' בשביל חסרון השיעור

לבדה אם אין בה כזית וכמ"ש הרא"ש וכ"כ ג"כ התוספות בפ"ב דיומא (עט.) ובפ' הישן (כו:) וכ"כ הגהות מיימון בפ"ג וכך הם דברי רבינו :

וכן מסתפקין על ברכת בורא נפשות אם צריכה שיעור אם לאו שם אהא דאמר ראיתי את רבי יוחנן שאכל כזית מליח כתבו התוספות וז"ל הר"י אומר בבורא נפשות כיון דלאו ברכה חשובה היא אפילו בבציר משיעורא מברכין בנ"ר ול"נ כיון דבנ"ר תקנוה כנגד על הגפן כי היכי דעל הגפן בעי שיעורא בבורא נפשות נמי בעי שיעורא והרא"ש כתב שם דיש להסתפק בדבר דדלמא דוקא ברכת מעין ג' דכתיב ואכלת ושבעת וברכת היא דבעיא שיעור למר בכדי אכילה ולמר בכדי שביעה אבל בנ"ר לא בעי שיעורא או דילמא לא נתקנה בנ"ר שהיא דרבנן אלא דומיא דברכה אחת מעין ג' שהיא דאורייתא · והרמב"ם מיפסט פשיטא ליה שבנ"ר נמי בעי שיעורא שכתב בפרק ג' שהשותה פחות מרביעית בין ביין בין משאר משקין אינו מברך לאחריו כלל ושאר משקין ברכה אחרונה שלהן בורא נפשות היא ואפ"ה כתב שאינו מברך לאחריהם מפני ששתה פחות מכשיעור וכ"כ מדברי הרי"ף על ההיא דאני ראיתי את ר"י שאכל כזית מליח :

ומ"ש רבינו ועוד מסתפקים בברכה אחרונה של יין אם מברכין אותה דוקא על כזית או ברביעית בפרק הישן ובפרק בתרא דיומא נסתפקו אי סגי בכזי' בשתיה כמו באכילה או שמא כיון דדריש רבי מאיר ושבעת זו שתיה בעי כבילה דלא הוי שביעה בפחות או שמא יש לחלק בין שביעה דאכילה לשביעה דשתיה וכתב הרא"ש בפרק ג' שאכלו לכך טוב ליזהר שישתה פחות מכזית או רביעית להסתלק מן הספק ע"כ ונ"ל שסובר הרא"ש דשיעור רביעית א שוה לכביצה שאם הוא פחות מכביצה היאך היה מסתלק מן הספק בשתיית רביעית ודעת הרמב"ם בפ"ג דבין יין בין שאר משקין אין מברכין עליהם ברכה אחרונה בפחות מרביעית :

ומ"ש האוכל מז' המינים פחות מכזית וכו' שם כתב הרא"ש מתוך דברי ר"י משמע שאם אכל מז' המינים פחות מכשיעור. שיברך אחריו בנ"ר ולא נהירא לי דלא מסתבר דעל מין שראוי לברך עליו מעין ג' בשביל חסרון השיעור לא שייך ביה ברכה אחרת וכן משמע ההיא דרבי צדוק שלא בירך אחריו כלל דאילו בירך ברכה אחרת היה הספר מפרש איזה ברכה בירך וכן מצאתי בשם הר"י ז"ל עכ"ל וכן דעת הרשב"א וכ"כ מדברי הרי"ף וגם המרדכי כתב בפרק כיצד מברכין נסתפק לר"י אם יש לברך בפחות מכשיעור מז' המינים לאחריו בורא נפשות ומסקינן שאין לברך אחריו כלל עכ"ל והאגור כתב אם שתה פחות מרביעית אין מברכין

דרישה

[ב] **וכן** מסתפקין על ברכת בנ"ר אם צריכין שיעור אם לאו עיין מ"ש בפרישה דלפי המסקנא אינו נסתפ' הרא"ש והוכחתי זה מדברי רבינו בכמה הוכחות ע"ש אך שי"ל מה שהקשתי למה לא סיים רבינו ג"כ על האי ספיק' דבנ"ר דאין לאכול פחות מכזית מספק · י"ל דנכלל במ"ש ראשונה דיש להחמיר שלא לאכול בריה פחות מכזית וה"ה בספק זה דבנ"ר ממילא נשמע דמכח ספק לא יאכל פחות מכזית כמו בספק הנ"ל דאידי ואידי חדא שיעורא הוא משא"כ בספק שלישי דאשמועינן שיעור חדש להחמיר בו דהיינו או פחות מכזית או רביעית · ומה שהקשתי עוד אם היה נשאר זה דבנ"ר בספק איך כתב אח"כ בספק שיעור דיין לברכה אחרונה לכן טוב ליזהר שלא לשתות אלא או לפחות מכזית כו' הא השתא יש לספק בפחות מכזית אם צריך לברך עליו בנ"ר או לא · וע"ק די"ל דבז' מינים פשיטא ליה להרא"ש דאין לשנות הברכה משום שיעור שבליר ביה ולא נסתפק כ"א בשאר מינים · וברכת יין מז' מינין הוא ומה שהקשתי מהרא"ש גופא דמתחלה נסתפק בז' מינין גופא שהרי כתב ז"ל ומדר' צדוק שנטל פחות מכביצה ולא בירך לאחריו אין ראייה ור"ל להביא ראייה דצריך שיעור ומה ראיה בעי להביא מזה דהא ר' צדוק אכל לחם דברכתו ברכה חשובה ובהאי לא מספק הרא"ש לברך בפחות משיעור לספק דבנ"ר דשאר מינין וכמ"ש דאיכא למימר דכן באמת תירוץ הרא"ש עצמו וכתב וז"ל דדילמא ברכת המזון לא בירך הא בנ"ר בירך ואינו ר"ל דבירך אלחם או שאר ז' מינין אלא כשאכל דבר משאר מיני' אפילו פחות מכשיעור בירך בנ"ר אבל כאן ודאי לא בירך אפילו בנ"ר דא"כ הוה מפרש וכדמסיק הרא"ש וסתר דברי ר"י . ב"י וכן מה שאמר הרא"ש לפני זה והא דפריך הכא היכי בירך ר' יוחנן על זית מליח משום דבליר ליה שיעורא מאי פריך מבליר שיעור דז' מינין דהא ר' יוחנן זית אכל דאיכא למימר משום דיש פלוגתא בגמרא אי זית מלוח במילתיה קיים לברך אחריו מעין ג' או לא והרא"ש בקושיתו כתב א"ל היכי פריך כו' ור"ל לפי אותו מ"ד דס"ל דזית מלוח לאו במילתיה קיים · ומש"ה מסיק הרא"ש דליכא להוכיח דא"ל הגמרא אליבא דר"מ פריך דס"ל דבמילתיה קיים ודין ברכה מעין ג' יש לו לאחריו מ"מ הקושיא מדלא הביא הרמב"ם לעיל ואשמועינן שהרמב"ם אינו מסופק · ועוד שהרי הרא"ש סיים וכן מצאתי בדברי הר"ר יונה · ובדברי הר"ר יונה מבואר שגם בשאר מיני' ס"ל דאין מברכין בנ"ר אפחות מכשיעור וכמ"ש בפרישה · ועוד באתי להוסיף עתה שכן יש להוכיח בדברי רבינו גופא שהרי אחר שכתב אדברי הר"י ול"נ לא"א הרא"ש דמסתבר כו' סיים וכתב וכן ירא' מדברי הרמב"ם כו' עד ואין מחלק בין בריה לשאר דברים ולא בין מין שבע' לשאר מינין הרי שנ"ל שכמו שהרמב"ם ס"ל דאפילו בשאר מיני' בפשיטות דאין מברכין עליהן בנ"ר בפחות משיעור כן ס"ל ג"כ להרא"ש שהרי כתב וכ"כ הרמב"ם אדברי הרא"ש הנ"ל · גם כתבתי בפרישה שאף שהרא"ש כתב דברי הר"י שכ"כ אשבע מיני' וכ"כ ג"כ רבינו בשם הר"י ומשמע דהולק או' מינין דנ"ל ל"ד קאמרי שהרי המרדכי כתב דברי ר"י גם משאר מיני' כו' ע"ש · ובאמת דאית' בירושלמי והביאוהו ב"י ז"ל ר' יוחנן נסיב זית ובירך לפניה ולאחריה וסוה ר' חייא בר אבא מסתכל ביה אמר מה הדין בבלא' מסתכל לית ליה כל שהוא ממין ז' טעון ברכה לפניו ולאחריו כו' רק כיון דמסיק שם דיש בה כשיעור משום דהוי בריה וכזית א"כ למה אמר ליה ר"י לית ליה כל שהוא ממין ז' אפילו כל מין ז' כמי די"ל דה"ק בברי' יש חילוק בין מין ז' דבלא מין ז' אפשר דלא מברכין על פחות משיעור אפילו בבריה ואף שר' יונה כתב והביאו הב"י בסוף זה הענין דאף גודגניות נקראי' בריה · אפשר דאף שי"ל דגם ר' יוחנן ס"ל הכי מ"מ ק"ל על ר' ירמיה אף אם אתה לא ס"ל הכי בשאר מינין מ"מ במין ז' ודאי הוא דמברכין עליו לפניו ולאחריו וק"ל · ומ"ש ב"י ז"ל וכ"ל דסובר הרא"ש שיעור רביעית הוא שוה לכביצה שאם הוא פחות מכביצה כו' עיין מ"ש פירושו בסי' ק"ץ ע"ש · ומ"ש ב"י שם אמ"ו ז"ל והאגור כתב כו' עד וכ"כ הרי"ף כו' יש שם חסרון הניכר וכצ"ל וכ"כ הרי"ף דבפחות מכזית אין מברך לאחריו וקי"ל כו' ובסמ"ק כתב בשאין ברכותיהן שוות צריך להקדים חביב טעמו כמ"ש התו' והרא"ש בשם ר' שמעיה דכיון דאמר עולא מחלוקת בברכותיהן שוות אבל אין ברכותיהן שוות מברך ע"ז כו' ולא כתב מי מודה למי מסתברא לומר דיחיד מודה לרבים ושגם ר' יודא ס"ל דהולכין בתר החביב והרי"ף לא הזכיר בדבריו החביב אלא כתב אדברי עולא ואיזה שירצה יקדים ופי' הר"ר יונה דבריו דר"ל החביב · ונראה דכוונתו לומר אף איזה שירצה משמע דברשותו תלוי ולא במחשבות מ"מ לשון הגמרא לא משמע הכי דהא דף מ"א מפר' עולא ל' רבנן דמתניתין דפליגי עם ר' יהוד' ואמרי בברכותיהן שוות דעל איזה שירצה מברך דר"ל אין חביב עדיף ופירש"י שם דל' איזה שירצה משמע החביב עליו וגם רבינו הביא ל' רבנן באיזה שירצה ופירושו של עולא דפירשו החביב · אלא שהרא"ש ס"ל שהרי"ף ל' איזה שירצה לנפשו נקט וגם רבינו שכתב לשון איזה שירצה יקדים אינו ר"ל החביב אלא ר"ל הרשות בידו להקדים איזה שירצה ופי' לדברי עולא דאינו ר"ל דר"י מודה לרבנן אלא ר"ל דפליגי בין ר"י ורבנן אינן מעמידין דבריהם באין ברכותיהן שוות אלא שניהם מודים דהרשות בידו להקדים איזה שירצה וק"ל · ואין להקשות לסברת הסמ"ק ור' שמעיה וסייעתו דס"ל דבאין ברכותיהן שוות צריכין להקדים החביב למין ז' ובברכותיהן שוות אמרינן בהיפוך דיניח החביב והולכים אחר מין ז' די"ל דבברכותיהן שוות דהאחד פוטר את חבירו ודאי יותר

פרישה

(ח) **וכן** מסתפקים על בנ"ר כו' הרא"ש נסתפק בזה וז"ל הרא"ש דף פ' ע"ג יש להסתפק בדבר דדילמא דוקא ברכת מעין ג' דכתיב ואכלת ושבעת וברכת הוא דבעיא שיעור למר בכדי אכילה ולמר בכדי שביעה אבל בנ"ר לא בעיא שיעורא או דילמא לא נתקנה בנ"ר שהיא דרבנן אלא דומיא דברכה אחת מעין ג' שהיא דאורייתא עכ"ל · אבל ר"י כתב דיש לברך עליו ולרמב"ם פשיטא ליה דבעינן שיעור כמ"ש רבינו בשמו בס"ס זה אלא שקשה לי על רבינו למה לא כתב מיד שהרמב"ם ס"ל דאין מברכין והר"י ס"ל דמברכין כדרכו של רבינו לכתוב חלוקי דעת הפוסקים בפרט דברי הרמב"ם שהביא באחרונה בסוף הסי' וה"ל להביאו מיד ולהודיענו דמה שנסתפקו התו' בברי' פחות מכזית פשוט הוא להרמב"ם דכתב בתרווייהו דאין מברכין וגם קשה דכתב ועוד מסתפקים והתוס' בפר' כ"מ כתבו שני דיעות פשוטות דהיינו דעת הר"י הנ"ל בפשיטות מברכין והם כתבו דל"נ אלא אין מברכין ולא הזכיר שום ספק בזה ורבינו לא הזכיר שום א' מאותן דיעות · וע"ק דכיון שכתב רבינו דמסתפקין על פחות מכשיעור אם מברכין עליו בנ"ר ה"ל לכתוב לכך טוב שלא יאכל פחות מכשיעור כדי להסתלק מן הספק כמ"ש רבינו בדין בריה ובדין ברכה אחרונה של יין וכן קשה על הרא"ש גופא שהזכיר הספק ולא הזכיר שום א' מדעת התוס' הנ"ל וגם לא למד את הפסק דעת שימנעו מלאכול פחות מכזית · ועוד יש להקשות על הרא"ש והנה אציע לפניך תחלה דברי הגמרא ותו' ורא"ש בקיצור וז"ל הגמ' פ' כיצד מברכין דף לח סוף ע"ב א"ר חייא בר אבא אני ראיתי את ר' יוחנן שאכל זית מליח ובירך עליו תחלה וסוף כו' א"ל ר' ירמיה לר' זירא ר"י היכי מברך על זית מליח כיון דשקילא לגרעיני' בציר ליה שיעורא א"ל מי סברת כזית גדול בעינן כזית בינוני בעינן והא איכא עכ"ל וכתבו התוס' בציר ליה שיעורא כו' והר"י היה אומר בבנ"ר כיון דלאו ברכה חשובה היא אפילו בבציר משיעור מברכין בנ"ר ול"נ דכיון דבנ"ר תקנוה כנגד על הגפן כי היכא דעל הגפן בעי שיעורא בנ"ר נמי בעי שיעורא עכ"ל . וז"ל הרא"ש דף פ' סוף ע"ג ויש להסתפק על ברכת בנ"ר אם צריכה שיעור אם לאו דדילמא דוקא ברכה מעין ג' דכתיב ואכלת ושבעת וברכת היא דבעי שיעור למר בכדי אכילה ולמר בכדי שביעה אבל בנ"ר לא בעי שיעורא והא דפריך הכא היכי בירך ר"י על כזית מליח משום דבציר ליה שיעורא אליבא דרב חייא בר אבא פריך דאמר במילתיה קאי וצריך לברך עליו ברכה אחת מעין ג' או דילמא לא נתקנה בנ"ר שהיא דרבנן אלא דומיא דברכה אחת מעין ג' שהיא דאורייתא ומדר' צדוק בפ' הישן שנטל פחות מכביצה ולא בירך אחריו אלא לפניו אין ראייה דדילמא ברכת המזון לא בירך הא בנ"ר בירך ומתוך דברי ר"י משמע שאם אכל מז' המינין פחות מכשיעור שיברך אחריו ב"נ ול"נ לי דמסתבר דעל מין שראוי לברך עליו מעין ג' בשביל חיסרון השיעור לא שייך בה ברכה אחרת וכן משמע ההיא דר' צדוק שלא בירך אחריו כלל דאילו בירך ברכה אחרת היה הספר מפרש איזה ברכה בירך וכן מצאתי בשם הר"ר יונה ז"ל עכ"ל ויש לדקדק בדברי הרא"ש שדבריו נראין כסותרין וא"ו דמתחלה כתב וז"ל דר"ל ברכת המזון לא בירך הא בנ"ר בירך וא"כ מסיק דההיא דר"ל משמע שלא בירך אחריו כלל · ועוד קשה דמאמר דבברכת בנ"ר מסתפק אם מברכין אפחות מכשיעור ובאוכל מז' המינים פחות מכשיעור כתב בפשיטות שאין לברך עליו כלל בנ"ר וא"כ מאי הקשה הרא"ש מתחלה אהא דפריך הגמרא היאך בירך ר"י אכזית מליח הא בליר ליה שיעורא · וגם ממעשה דר"ל דלא בירך דילמא דוקא בז' מינין ופת שמברכין אחריהן ברכה חשובה ג' ברכות או מעין ג' הוא דאין מברכין אחריהן בפחות משיעורן בנ"ר וכמ"ש הרא"ש והתוס' בפשיטות אבל בשאר פירות מברכין אחריהן בפחות משיעורן · וע"ק שאין טעם לדברי הרא"ש שאמר שנסתפק ויש לד לברך בנ"ר אפחות משיעורן בשאר דברים למה פשוט לו דבשאכל פחות מכשיעור מז' מינין דאין לברך אחריהן בנ"ר וכי מסתבר לאומר דיגרעו ז' מינים מלברך אחריהן הואיל והנה אכן שיעור הראוי לברך עליהן בנ"ר כשאר פירות · לכן נלע"ד פשוט דגם הרא"ש ס"ל דלא נגרעו ז' מינים משאר מינים דאם יש צד חיוב לברך על שאר דברים בנ"ר בפחות משיעורן גם עליהן צריך לברך מטעם שכתבתי אלא שהרא"ש נסתפק בתחלה בכולן והכי הלעת דבריו ויש להסתפק על ברכת בנ"ר בפחות משיעורא בין בז' מינין בין בשאר מינים אם מברכין בנ"ר · ואין לפשוט מהא דר"ל ומהא דהקשה הגמר' לר' יוחנן דדילמא דוקא בה"מ אין מברכין ואחר כך כתב שמתוך דברי ר"י משמע שאם אכל מז' מינים פחות מכשיעור מברך בנ"ר · ור"ל מדקדק ר"י ז' מינין ש"מ שס"ל דוקא בז' מינין הדין כן משום דאם אכל מינייהו כשיעור היה צריך ברכה חשובה מעין ג' מש"ה גם בפחות משיעורו ס"ל דצריך לברך בנ"ר אבל אם אכל משאר מינים פחות מהשיעור אין לברך כלל · וע"ז כתב הרא"ש ול"נ דכיון דבשאר מינים ס"ל פשוט שאין לברך בנ"ר גם בז' מינין לא ישתנו הברכות בשביל חסרון השיעור ומסיק דגם מההיא דר"ל משמע שאין לברך כלל ר"ל בדעת ר"י דס"ל דאין לברך בשאר מינים כן הדעת נוטה דהא אפילו בז' מינין משמעות הלשון דר"ל משמע דאין מברכין כלל בפחות משיעורו נמצא דמסקנת הרא"ש היא בלי ספק דאין מברכין כלל בין בז' מינים בין בשאר מינין בנ"ר בפחות משיעורו ומש"ה לא כתב כאן דלא יאכל אדם פחות משיעורו · ועד"ז הוא הולעת דברי רבינו גם כן דמתחלה כתב דברי הירושלמי בבריה ושהתו' נסתפקו בו ושמה כתבו התו' והרא"ש לכך טוב ליזהר שלא לאכול בריה וכו' ושעו' מסתפקים על כל ברכה אחרונה של יין וגם עליו כתבו שטוב שלא לשתות אלא פחות מכזית כו' וכן מסתפקים על ברכת בנ"ר בפחות משיעורו ולא כתבו עליו לכך טוב וה"ט משום דמסקנת הרא"ש הוא דהותר מהספק שנסתפק בו מהא דאמר ר"י דהאוכל מז' מינים פשוט שאין לברך עליהן כלל בפחות משיעורו וממנו למד הרא"ש שלא לחלק ולעולם לא יברך בפחות משיעורו ושכן ירא' מדברי הרמב"ם כו' והשתא א"ש כמעט הכל אע"פ שמשמעות לשון רבינו לא משמע הכי מ"מ נדחקתי לפרש כן מהכרחות כל קושיות הנ"ל אבל דברי הרא"ש נלע"ד פשוט לפרשו ע"ד שכתבתי ועיין במרדכי פרק כילד מברכין שכתב שר"י מסתפק בז' מינין בפחות משיעורו וקשה למה כתב הרא"ש בפשיטות גם עיין בש"ע איך פסק בדינים הללו : (ט) **דוקא** על כזית או כו' פי' משום דושבעת לר"מ אשתיה קאי ומסופק אי הוה דומיא דשביעה דעלמא דהיא כבילה או דומיא דאכילה דקרא דהיינו כזית ויש לחלק בין שביעה דאכילה לשביעה דשתיה אסר"י :

(י) **שאינו** יכול לברך עליו מעין ג' כתב הר"י שיש לו לברך בנ"ר כו' דע לך שר"י זה הוא ר"י בעל התו' דכ"כ הרא"ש והמרדכי בשמו · והא דכתב רבינו הר"י אפשר שנמשך אחר לשון התו' שכתבו ג"כ הר"י ע"ש וצריך שתדע דאע"פ שהרא"ש והמרדכי ורבינו כתבו דין זה של ר"י אז' מינין לאו דוקא ז' מינין ה"ה מינים אחרים דהא התוס' כתבו סתם בשם ר"י דס"ל שיש לברך בנ"ר אף כשאוכל פחות מכשיעור ע"ש . וגם באשר"י מוכח להדיא דז' מינים לאו דוקא . דהא הרא"ש מסיק במתימת דבריו וכן מצאתי בשם הר"ר יונה ז"ל עכ"ל · ובדברי ר' יונה מבואר שרבינו יונה כתב סתם דאין מברכין כלל וז"ל אבל אם אינו בריה ואין בו שיעור אין לו לברך לאחריו בשום דבר שום ברכה כלל עכ"ל : (יא) **כתב** הר"י שיש לו לברך בנ"ר כו' הר"י אזיל לטעמיה שסבר דברכה ב"נר א"צ שיעור והרא"ש אף שנסתפק לעיל היינו דוקא בשאכיל משאר מינים אבל בז' מינין מיפסט פשיטא ליה דלא משנין הברכה בשביל חסרון השיעור ולפי מ"ש לעיל גם בשאר מינין אינו מסופק לפי המסקנא :

סיו

חדושי הגהות

רי א פירוש ששיעור רביעית גבי שתיה שוה לשיעור כביצה גבי אכילה ובכל ענין דמהני כביצה באכילה מהני רביעית שאם הוא פחות מכביצה ר"ל שהוא במדרגה פחותה מכביצה לענין אכילה א"כ היאך היה מסתלק מן הספק בשתאו רביעית אבל ודאי דכמות הרביעית הוא יותר מכמות הכביצה דרביעית הוא ביצה ומחצה כ"כ הדרו"פ בסימן ק"צ ובזה מיושב

השיעור לא שייך בו ברכה אחרת ע"כ וכן יראה מדברי הרמב"ם ז"ל שכתב האוכל פחות מכזית בין מפת בין משאר אוכלין והשותה פחות מרביעית בין מיין בין משאר משקים מברך תחלה ברכה הראויה לאותו המין ולאחריו אינו מברך כלל ואין מחלק בין בריה לשאר דברים ולא [ב] בין ז' המינין לשאר המינין:

ריא (א) **היו** לפניו מינין הרבה רבי יהודה אומר אם יש בהן מז' המינין מברך עליו וחכמים אומרים על איזה מהם שירצה מברך עליו ומוקמינן לה בשברכותיהן שוין רבי יהודה אומר כיון שברכותיהן שוות ואחד נפטר בברכת חברו מין ז' עדיף אבל אם אין ברכותיהן שוות וצריך לברך על שניהם (ב) על איזה שירצה יברך תחלה (ג) ואח"כ יברך על השני ואפילו אם היה אחד מהם חביב עליו יותר יכול לברך על האחר תחלה ובסמ"ק כתוב כשאין ברכותיהם שוות צריך להקדים החביב וא"א הרא"ש ז"ל כתב כסברא

מברכין אחריו אלא בנ"ר וכ"כ הרי"ף דבפחות מכזית אינו מברך לאחריו וקי"ל כל לאחריו ולא כלום מברך בנ"ר ע"כ ודברי תימה הם היכא אמרינן דאם שתה פחות מרביעית לבסוף ולא כלום עד שילמוד מהם דמברך בנ"ר ואי משום דכתב היכא דליכא כזית לא בעי ברכה לבסוף אלו דברי הרי"ף עצמו הם ואין לומר בדבריו דכל לבסוף ולא כלום מברך בנ"ר שהפוסק יש לו לפרש דבריו ועוד דאפילו בדברי התלמוד איכא למימר דלא אמרינן דמברך בנ"ר אלא כשאומ' לבסוף ולא כלום אבל אם יאמר לא בעי ברכה לבסוף משמע דלא בעי ברכה כלל ואפילו בנ"ר : **וכן** יראה מדברי הרמב"ם ז"ל שכ' בפ"ג האוכל פחות מכזית בין מפת בין משאר אוכלין וכו' כבר נתבאר בסמוך : **ומ"ש** ולא בין ז' המינים לשאר המינים כלומר שכתב שהאוכל פחות מכשיעור אפילו מפת אינו מברך לאחריו כלל ודלא כדמשמע מתוך דברי ר"י דעל פחות מכשיעור מז' המינים מברך בנ"ר : **ריא היו** לפניו מינים הרבה רבי יהודה אומר אם יש בהם ממין ז' וכו' משנה בפרק כיצד מברכין (מ :) ובגמרא (מא .) אמר עולא מחלוקת כשברכותיהן שוות דרבי יהודה סבר מין ז' עדיף ורבנן סברי מין חביב עדיף אבל כשאין ברכותיהן שוות כלומר כגון לנון וזית דברי הכל מברך על זה וחוזר ומברך על זה ופירש"י כשברכותיהם שוות · כגון זתים ותפוחים דתרווייהו פרי העץ ובא לפטור את שתיהן בברכה אחת אבל אין ברכותיהם שוות דברי הכל אין ברכה אחת פוטרתן ושוב אין כאן מחלוקת וכתבו התוס' והרא"ש דמתוך פירושו משמע דכשאין ברכותיהם שוות על איזה מהם שירצה יברך תחלה וכ"כ הרי"ף דאיזה שירצה יקדים וכתב הרא"ש שכ"כ ה"ר שמעיה בשם רב האיי וכתבו התוספות דכיון שאין ברכותיהן שוות מאחר שאין האחד פוטר את חבירו אפי' ר' יהודה מודה דאין עדיפות בז' המינים אלא יברך על איזה שירצה תחלה החביב לו ואח"כ יברך על השני וכן פי' ג"כ הר"י דכשאין ברכותיהם שוות יקדים החביב לו יותר וכן דעת הרשב"א וכ"כ בשם רבי' האיי גאון וזהו דעת סמ"ק אבל הרא"ש כתב ול"נ מדלא קאמר מברך על זה וחוזר ומברך על זה וחביב עדיף אלמא אפילו אחד מהם חביב יכול לברך על השני כיון שצריך לברך על השני אחר אכילת הראשון אין עדיפות בחביב משום דלא שייכי זה לזה כלל ומה שתלו לר"י עדיפות במין ז' ולרבנן בחביב היינו דוקא כששניהם נפטרים בברכה אחת עכ"ל · וכ' עוד הרא"ש וא"ת היכי קא אמרי רבנן דחביב עדיף הא אמרינן לקמן המוקדם בפסוק מוקדם בברכה וכ"ש שיש להקדים האמור בפסוק למין שאינו נזכר כלל בשבח הארץ וי"ל דכל המוקדם דלקמן אתי כר' יהודה וכל הנך אמוראי דסברי לקמן כל המוקדם בפסוק מוקדם לברכה כר' יהודה ס"ל וכן פסק בה"ג כר' יהודה וכ"כ הר"י ז"ל והמרדכי כתב דלרב האיי ורש"י הלכה כרבנן וגם הרשב"א כתב שדעת רבי' האי דהלכה כרבנן ומ"מ כתב שהתוספות והראב"ד פסקו כר' יהודה ולזה הסכים הוא ז"ל וגם המרדכי כתב שהר"ם פסק כר' יהודה ונראה מתוך לשונו שגם הוא סובר כן וכן פסק סמ"ג וכתב עוד הרא"ש וא"ת מ"ש דלר' יהודה כשברכתן שוה שצריך להקדים ז' המינים וכשאין ברכתן שוה א"צ להקדים וי"ל דודאי כשברכתן שוה בברכ' הא' פוטר את חבירו או מסתבר לברך על ז' המינים ולפטור את השני אבל כשצריך לברך על כל אחד ואחד לא שייכי זה לזה כלל כיון שצריך לברך על השני אחר אכילת הראשון הלכך על איזה מהם שירצה יברך תחלה הלכך אם הביאו לפניו שני מינים ואין בהם מז' המינים כגון אתרוג ותפוח יברך על החביב תחלה לכ"ע כיון שברכותיהן שוות ואם יש ביניהם ממין ז' קי"ל כר' יהודה דאמר מין ז' עדיף ויברך עליו אע"פ שהאחר חביב לו עכ"ל ואע"פ שאח"כ כתב ול"נ מדלא קאמר מברך על זה וחוזר ומברך על זה וחביב עדיף אלמא אפילו אחד מהם חביב יכול לברך על השני וכו' זהו דוקא כשאין ברכותיהם שוות וכדמפרש טעמא דכיון שצ"ל על השני אחר אכילת הראשון אין עדיפות בחביב משום דלא שייכי זה לזה כלל אבל כשברכותיהן שוות ודאי דלכ"ע חביב עדיף כשאין ביניהם ממין ז' ואע"פ שכתב מה שתלו לר' יהודה עדיפות במין ז' ולרבנן בחביב היינו דוקא כששניהם נפטרים בברכה אחת דמשמע דלר' יהודה אינו תלוי בחביב כלל היינו דוקא כשיש ביניהם ממין ז' אבל אם אין ביניהם ממין ז' לא משוינן פלוגתא בינייהו ולכ"ע חביב

ריא היו לפניו מינין הרבה וכו' משנה בפ' כ"מ (דף מ) : **ומ"ש** ומוקמי' לה בשברכותיה' שוין וכו' שם מימר' דעולא מחלוקת שוין כגון זתים ותפוחים דר"י סבר מין ז' עדיף ורבנן סברי מין חביב עדיף אבל בשאין ברכותיהן שוות כגון לנון וזית ד"ה מברך על זה וחוזר ומברך על זה וזהו לשון הגמרא והרי"ף ז"ל הוסיף ואמר ואיזה שירצה יקדים רצונו לומר דאין פי' ד"ה מברך על זה וחוזר ומברך על זה הוא לומר דרבנן מודו לר' יהודא דכיון דאין ברכותיהן שוות וצריך לברך על שניהם מברך תחלה על ז' המינין הא ליתא דא"כ ה"ל לומר ד"ה מין ז' עדיף אלא איפכא קאמר דברי הכל דר' יודא מודה לרבנן דאין מין ז' עדיף אלא יברך על איזה שירצה תחלה ומה שקשה לפ"ז איפכא דה"ל לומר ד"ה מין חביב עדיף יתבאר בסמוך וזהו נמי דעת רבינו בלשונו שאמר ומוקמינן לה בשברכותיהם שוות ר' יהודא אומר וכו' דמפרש לר' יהודא ושביק מלפרש לרבנן אלא רצה להורות דפירוש ד"ה הוא דר' יהודה מודה לרבנן ולכן אמר בשברכותיהם שוין ר' יהודא אומר וכו' כלומר דבהא פליג ר"י ואמר דמין ז' עדיף אבל אם אין ברכותיהם שוין מודה ר"י על איזה שירצה יברך תחלה ואין שם עדיפות במין ז' : **ומ"ש** ואפילו אם היה אחד מהם חביב עליו יותר וכו' טעמו דקשיא ליה בהא דקאמר עולא אבל בשאין ברכותיהן שוין ד"ה מברך על זה וחוזר ומברך על זה דכיון דר"ל דברי הכל דר' יהודא מודה לרבנן כדפי' א"כ ה"ל לומר ד"ה מין חביב עדיף אלא בע"כ הא דאמר עולא מחלוקת בשברכותיהם שוות וכו' הכי קאמר דכשברכותיהם שוות בהא פליגי דר' יהודא קאמר אפי' היה האחד חביב עליו ברוב הפעמים וגם עתה חפץ במין השני אפ"ה מין ז' עדיף וחשוב לברך עליו ולפטור את השני בברכתו ולרבנן אותו שהוא חביב עליו ברוב הפעמים הוא עדיף וחשוב לברך עליו ולפטור את השני אפי' השני הוא מין ז' וגם עכשיו הוא רוצה לאכול אותו מין אחר אפ"ה תחלה מברך על החביב ויאכל ממנו קצת ואח"כ יאכל מין האחר דחביב לרבנן כמין ז' לר' יהודא אבל כשאין ברכותיהם שוות מודה ר' יהודא דכיון דצריך לברך על השני אחר אכילת הראשון אין עדיפות במין ז' ואפי' הוא ג"כ חביב ברוב הפעמים כיון דלא שייכי זה לזה כלל אלא יכול לברך על האחר תחלה וכל זה מדברי הרא"ש ע"ש ולפי דעת הרא"ש זו האי דברי הכל וכו' לאו אדר' יהודא גרידא קאמר דמודה לרבנן אלא אף ארבנן קאמר דמודו באין ברכותיהן שוות דלא אמרינן חביב עדיף אלא אף אם אינו חביב יכול לברך עליו תחלה כדפי' ויש להקשות דהלא משמע דכששניהם מז' המינין אף על פי שאין ברכותיהם שוות כגון יין וזית שזה בפה"ג וזה בפה"ע או כגון חטה ושעורה עם זית ותמרים שזה בפה"א וזה בפה"ע קי"ל המוקדם בפסוק מוקדם לברכה אם כן כ"ש כשהאחד אינו מז' המינין דמין ז' הוא מוקדם אפילו אינו חביב כ"ש כשהוא חביב ג"כ ולמה פסקו הרא"ש ורבינו כשאין ברכותיהם שוות דיכול לברך על האחר שאינו מין ז' תחלה · ונלע"ד דלא קא אמרי הרא"ש ורבינו אלא היכא שהוא חפץ עתה במין השני שאינו מין ז' ולכן יכול לברך על האחר תחלה אף על פי שהשני הוא מין ז' וגם חביב עליו ברוב הפעמים דמאחר שאין ברכותיהם שוות ולא שייכי זה לזה כלל ליכא אלא הקדמה גרידא דדחינן לה במילתא בעלמא ולפיכך עתה שהוא חפץ במין השני דחינן למין ז' אף על פי שהוא ג"כ חביב ויכול לברך על האחר תחלה וז"ש רבינו אבל אין ברכותיהן שוות כו' פי' על איזה שירצה ויחפוץ לאכלו עתה עליו יברך תחלה וכו' וכדפרישי' אבל כששניהם שוים עליו שאין חפץ עתה באחד יותר מבשני צריך להקדים ולברך על החביב ברוב פעמים אף על פי שהאחר מין ז' דמה שהוא חביב עליו ברוב הפעמים הוא עדיף מהיכא שהוא חפץ עתה לאכלו וכיון דהיכא שהוא חפץ עתה לאכלו הוא גורם הקדמה כ"ש היכא דחביב עליו ברוב הפעמים ואם שניהם שוים עליו לגמרי אף בחביבות צריך להקדים מין ז' דע"כ לא פליגי אלא היכא שהאחד הוא מין ז' והאחד חביב אבל כשאין שום אחד חביב עליו יותר מהשני ד"ה מין ז' עדיף והא דקשה מדקי"ל כל הקודם בפסוק מוקדם לברכה ולא מקדימין להחביב כשאין ברכותיהם שוות ומכל שכן דיש להקדים מין ז' למין שאינו נזכר בפסוק כבר תירץ הר"ר שמעיה דההיא דכל המוקדם וכו' הייט כשאין חביב עליו זה יותר מזה התם הוא דהמוקדם בפסוק מוקדם לברכה אבל אם המאוחר חביב יקדים אותו · ואף על פי דהרא"ש הקשה על דבריו מעובדא דרב חסדא ורב המנונא דאייתי לקמייהו תמרי ורמוני דאלמ' דהמוקדם בפסוק מוקדם לברכה אף על פי דהמאוחר חביב . נראה ודאי דדוקא בתמרי ורמוני דברכותיהם שוות דבהא קי"ל כר' יהוד' דמין ז' עדיף אבל כשאין ברכותיהן שוות דר' יהוד' מודה לרבנן דהחביב עדיף או מה שהוא חפץ לאכול עכשיו עדיף ודאי אף בששניהם מין שבעה כך הדין דחביב עדיף או מה שהוא חפץ לאכול עכשיו ולא אמרו כל המוקדם בפסוק מוקדם לברכה כשאין ברכותיהם שוות אלא בשאין חביב עליו זה יותר מזה וגם חפץ לאכול משניהם עכשיו בשוה וכמו שתירץ הר"ר שמעיה ותופס הרא"ש תירוצו בשאין ברכותיהם שוות ולא נחלק עליו אלא בברכותיהם שוות כדמוכח מעובד' דרב המנונא ורב חסד' בתמרי ורמוני דברכותיהם שוות · והשתא ניחא דמ"ש רבינו בסמוך כל המוקדם בפסוק וכו' אפילו אם המאוחר חביב עליו יותר האי אפילו וכו' לא אמרו אלא בברכותיהן שוות ומ"ש הלכך זית קודם לשעורה וכו' אין זה אלא בשאין חביב עליו יותר מזה וגם חפץ בשניהם לאכול מהם עתה בשוה ולא הוצרך לפרש זה לפי שנסמך על מ"ש כך תחלה היכא שהאחד הוא מין ז' והשני אינו מין ז' דכי היכא דהמין ז' הוא עדיף וחשוב יותר ממה שאינו מין ז' הכי נמי בשניהם מין ז' המוקדם הוא חשוב על המאוחר והדין בזה כמו בזה בין בברכותיהם שוות ובין כשאין ברכותיהן שוות :

ומ"ש ובסמ"ק כתב וכו' טעמו דקא מפרש הא דקאמר עולא בשאין ברכותיהן שוות ד"ה מברך על זה וחוזר ומברך על זה היינו לומר דהא דקאמרי חכמים במתניתין מברך על איזה מהם שירצה דרצונם לומר מין חביב עדיף מודה רבי יהודא לחכמים בשאין ברכותיהן שוות דמברך על זה כלומר דאותו שהוא חביב עליו ברוב הפעמים מברך עליו תחלה ואח"כ מברך על זה שהוא מז' המינין וכאילו אמר ד"ה מין חביב עדיף גם הרב רבינו אשר גופיה כתב דהרבי' שמעיה

פרישה

סימן ריא (א) **היו** לפניו מינים הרבה כו' משנה פרק כיצד מברכין דף מ' ע"ש : (ב) **על** איזה מהם שירצה יברך תחלה ז"ל הרא"ש ותימא הלא ברכת בפה"ע מבוררת יותר מברכת בפה"א שבפה"א כוללת כל מה שגדל בה אפילו פה"ע וי"ל דמ"מ לא דמי לברכת שהכל עם בפה"א לפי ששהכל אינה מבוררת כלל שכולל כל דבר עכ"ל : (ג) **ואח"כ** יברך על השני עיין מ"ש בסמוך בשם רש"י ור' יונה דאע"ג דבירך בפה"א תחלה חוזר ומברך על השני בפה"ע כיון שהם תרי מיני ולא היה מתחלה דעתו לפטור השני · ומ"ש על איזה שירצה יברך תחלה האי איזה שירצה אין פירושו חביב לו כפי' איזה שירצה שנזכר בדברי חכמים הנ"ל דפי' הרא"ש דר"ל חביב וכמ"ש בסמוך אלא ר"ל איזהו שרוצה עתה בלי חביבות רוב הפעמים תדע דאל"כ הל"ל אבל אין ברכותיהן שוות ר' יהודה מודה לחכמים דעל איזה שירצה יברך. אלא ודאי האי איזה שירצה אין פירושו כאיזה שירצה דחכמים וכאילו אמר אבל אין ברכותיהן שוות אזי לא כדברי ר' יודא ולא כדברי חכמים דתולה בחביבות אלא

דרישה

יותר מסתבר לברך אמה שמפורש בתורה אף שבעיניו חביב וחשוב האידך ואף שבת"ס כתב והביאו הב"י דהולכים אחר דבר הנאכל ולא אחר החשיבות היינו דוקא כשאינו רוצה לאכול אלא דבר אחד אבל כשרוצה לאכול בסעודה משניהן אז מסתבר לאמוז בידו מה שמפורש בתורה ולברך להש"י עליו משא"כ באין ברכותיהן שוות דמברך על שניהן דאז תלוי בדעת האוכל לברך על החביב עליו ברוב הפעמים וק"ל · ומ"ש רבינו בפי' החביב ר"ל החביב עליו ברוב הפעמים אף שעתה רוצה יותר במין השני זה מבואר בהרא"ש דף פ"א סוף ע"ב שכתב ז"ל דחביב לרבנן הוא כמין ז' לר' יהודא עכ"ל · ור"ל דכמו מין ז' לר' יהודא הוא החשיבות מצד עצמו שהחשיבו התורה ואינו תולה ברצונו כן החביבות לרבנן תולה בחביב מצד מעלותו שחביב ברוב הפעמים וק"ל · מ"ש בפרישה בשם מ"ו שכתב דכן מוכח באשר"י דיש חילוק בין שניהן ממין ז' לא' מין ז' והשני אינו מין ז' וסתם דבריו ולא כתב מ"ו בהגהותיו היכן מוכח וגם בסוף הסימן כתב דכן מוכח למי שמעיין באשר"י היטב · ולא פי' מ"ו דבריו · והנה באתי לפרש דבריו ולהוסיף עליהן

חדושי הגהות

מושב מה שהרבו לתמוה עליו הב"ח וט"ז ומג"א : ב ה"ל לרבינו לחשוב עוד שיראה מדברי הרמב"ם ג"כ שמשקין צריכין רביעית ולאפוקי מדעת התוספות שנסתפקו אי סגי בכזית (מהרל"ח) :

(*) צ"ל .

כסברא ראשונה והלכה כרבי יהודה (ד) הלכך אם הביאו לפניו ב' מינין שאין בהן ממין ז' וברכותיהם שוות כגון אתרוג ותפוח יברך על החביב תחלה שאם בכל פעם אחד מהם חביב עליו יותר אפי' אם חפץ עתה במין השני צריך לברך על המין החביב עליו ברוב הפעמים ויאכל ממנו קצת ואח"כ יאכל ממין השני אם ירצה ואם יש בהן מין ז' יברך עליו אפילו אם השני חביב עליו יותר ואם הביאו לפניו דבר שברכתו בפה"ע ודבר שברכתו שהכל בפה"ע קודמת שהיא חשובה שאינה פוטרת אלא דבר אחד ושהכל כוללת כל הדברים וכן בפה"א ושהכל בפה"א קודמת וכתב בה"ג שברכת בפה"ע קודמת לברכת בפה"א אבל א"א הרא"ש ז"ל כתב שהן שוות ועל איזה מהם שירצה יברך תחלה ואפילו אם יש בהן מז' המינין

והוא

שמעיה פירש כך ע"ש רבינו האי אלא דהרא"ש סובר דמלישנא דעולא מדלא אמר ד"ה מין חביב עדיף משמע שבא לחדש סברא שלישית באין ברכותיהם שוות דבין רבי יהודה ובין רבנן סבירא להו דמה שהוא חפץ עתה לאכול עליו הוא מברך תחלה ואף על פי שהאחר הוא מין ז' וגם חביב עליו ברוב הפעמים מיהו מדברי שאר הפוסקים נראה כדמפרש הסמ"ק ובש"ע כתב תחלה דעת הרא"ש בסתם ואח"כ כתב וי"א שגם בזה צריך להקדים החביב וכו' והוא דעת הסמ"ק ולפעד"נ דצריך לנהוג כהסמ"ק חדא שכך היא דעת רוב פוסקים ועוד דכיון דלהסמ"ק צריך להקדים החביב ולהרא"ש ורבינו יכול לברך על האחר תחלה כמו שיכול לברך על החביב א"כ טפי ניח' להקדים החביב דנפיק ידי חובתו לכולהו רבוואתא זולת דעת בה"ג ומהר"ש שבמרדכי שדחאוה הפוסקים כמו שיתבאר בסמוך :

הלכך אם הביאו לפניו ב' מינין וכו' עד שאם בכל פעם וכו' כצ"ל שאם בשי"ן לא ואם בוי"ו והכי פי' כיון דהלכה כרבי יהודה וע"פ דעת הרא"ש א"כ נמשך דכך היא הלכה דב' מינים כגון אתרוג ותפוח שאינן מז' המינין כיון דברכותיהם שוות יברך על החביב דהיינו שאם בכל פעם אחד מהם חביב וכו' והיינו כרבנן דסברי מין חביב עדיף דפירושו החביב ברוב הפעמים אפילו אם חפץ עתה במין השני ואעפ"י דרבי יהודה דהלכה כמותו פליג היינו דוקא אם יש בהם מין ז' דמין ז' עדיף אבל באין שם מין ז' מודה ר"י לחכמים דחביב עדיף ויאכל ממנו קצת ואח"כ יאכל ממין הב' שהוא' חפץ עתה · ואם יש בהם מין ז' כיון דברכותיה' שוות מין ז' עדיף ויברך עליו אפילו אם השני חביב עליו יותר כלומר אף עפ"י דחביב הוא ברוב הפעמים וגם עתה חפץ לאכול ממנו כדפי' לעיל לרבי יהודה דהלכה כמותו :

ומ"ש ואם הביאו לפניו דבר וכו' כלומר מן הלכך עד כאן כתבתי בדין ברכותיהן שוות אבל אם אין ברכותיהן שוות וא' ברכתו בפה"ע והשני ברכתו שהכל אפילו היה השני מין ז' כגון קמח של חטים דמברכין עליו שהכל ואותו שברכתו בורא פרי העץ אינו מין ז' בפה"ע קודמת וכן בורא פרי האדמה ושהכל בורא פרי האדמה קודמת לפי שברכות אלו מבוררים יותר משהכל · וכתבן בה"ג שכן הדין באחד בורא פרי האדמה והשני בורא פרי העץ אבל אדוני אבי הרא"ש כתב שהן שוות וכו' פי' שהן שוות ויכול להקדים אותו שברכתו בורא פרי העץ או בורא פרי האדמה ואף על פי שאינו מין ז' ואחר כך מברך בורא פרי האדמה או בורא פרי העץ ואע"פ שהוא מין ז' וגם חביב עליו ברוב הפעמים יכול להקדים לו השני כיון שהוא חפץ בו עתה לאכלו לפי שאין בורא פרי העץ מבורר יותר מבורא פרי האדמה והיינו דאמר עולא דאין ברכותיהן שוות כגון לנון וזית דברי הכל מברך על מה שהוא חפץ בו עתה לאוכלו אעפ"י שהשני הוא מין ז' וגם הוא חביב עליו ברוב הפעמים כדפרישית לעיל בסעיף א' ובין ר' יהודא ובין רבנן מודים בסבר' שלישית זו כיון שאין ברכותיהן שוות ולא שייכי זה לזה כלל · ובסמוך אבאר דעת בה"ג וטעמו בדין זה :

כתב המרדכי על לשון הרי"ף אבל כשאין ברכותיהם שוות ד"ה מברך על זה וחוזר ומברך על זה ואיזה שירצה יקדים עכ"ל וכן פירש רבינו האי ורש"י ז"ל והיינו כרבנן (כלומר האי דברי הכל היינו דר' יהודא מודה לרבנן דחביב עדיף וזהו ואיזה שירצה בו שחביב לו יקדים) אבל ה"ג פסקו דבכל פעם בפה"ע קודם לברכת בפה"א (כלומר דבכל פעם אעפ"י שחביב לו פרי האדמה בורא פרי העץ קודם אלמא דסובר ה"ג דהאי ד"ה מברך ע"ז וחוזר ומברך ע"ז הכי פירושו דברי הכל אפילו רבנן מודו לר' יהודא דמין ז' קודם דכיון שאין פרי זה נפטר בברכת חבירו מין ז' עדיף אעפ"י שהשני חביב וה"ה כששניהם מין ז' או שניהם אינן מין ז' בורא פרי העץ קודם לברכת בפה"א אעפ"י שפרי האדמה חביב אבל הר' יונה והרא"ש הקשו לה"ג מהא דקאמר דברי הכל מברך על זה וחוזר ומברך על זה דפירושו דר"י מודה לרבנן דחביב קודם וכתבו וז"ל ולבה"ג צריך לומר דהא דקאמר אבל אין ברכותיהם שוות ד"ה מברך על זה וחוזר ומברך על זה לא בא להשמיענו דין הקדמ' כלל אלא שאין האחד פוטר את חבירו עכ"ל פי' שאין ברכת לנון שהוא בורא פרי האדמה פוטר לזית שהוא בורא פרי העץ אלא כיון שאין ברכותיהן שוות צריך לברך על זה ועל זה ברכה הראויה לה לכתחילה ומדין הקדמה לא איירי ופשיטא היא דכשמברך על זה ועל זה בורא פרי העץ קודם לבורא פרי האדמה ואחר כך הקשו על פי' זה ואמרו ולישנא לא משמע הכי דאם כן הוה ליה למימר אין הא' פוטר את חבירו עכ"ל אבל למאי דפרישית לה"ג ניחא דה"ג מפרש ד"ה מברך על זה וכו' דרבנן מודו לר' יהודא וכתב המרדכי אחר כך וז"ל וכן פירש הר"ס משום דאמוראי רב חסדא ורב המנונא סברי כל המוקדם בפסוק מוקדם לברכה וכל שכן דמין ז' מוקדם למה שלא נזכר בפסוק ולהכי הביאו להם ב' מינים והאחד מין ז' בין ברכותיהן שוות בין אין ברכותיהן שוות מין ז' מוקדם לברכה מיהו כבר כתבתי דשאר כל הפוסקים מפרשים האי ד"ה דר"י מודה לרבנן וכ"כ התוס' דכיון דלא פי' התלמוד מוטב שנאמר שיחיד מודה לרבים ולא רבים מודים ליחיד וכ"כ הרא"ש ע"ש ה"ר שמעיה בשם רבינו האי והרמב"ם לקח לו דרך אחר וכמו שפי' ב"י את דבריו והוא האמת בדברי הרמב"ם וכ"ל דקרוב לומר שכך היא ג"כ דעת הרי"ף דלא ככל המפרשים לדברי הרי"ף ע"ש וכבר כתבתי

דיש

חביב קודם כנ"ל : **ומ"ש** רבינו שאם בכל פעם אחד מהם חביב עליו יותר אפי' אם חפץ עתה במין השני צריך לברך על המין החביב עליו וכו' כן פירשו גם רש"י והרא"ש אמאי דאמרי רבנן דמברך על החביב תחלה :

ומ"ש רבינו ואם הביאו לפניו דבר שברכתו בפה"ע ודבר שברכתו שהכל וכו' וכן בפה"א שהכל וכו' בפרק כיצד מברכין (לט ·) גבי עובדא דהנהו תרי תלמידי דהוו יתבי קמיה דבר קפרא אמרי' ומלגלג סבר שלקות בפה"א פרגיות שהכל הלכך פירא עדיף ופירש"י דברכת בפה"א היא ברכה חשובה לעצמה לדברים חשובים והיה לו להקדימה וגם התוס' כתבו שם אם יש שם שני מיני פירות חביב עדיף ובפה"א עדיפא משהכל דמבוררת טפי וחשובה לעצמה (עיקרית) מקרי' ויברך על אותו המין שייך בו פרי האדמה אע"פ שאותו המין שיש לברך עליו שהכל חביב עליו וכ"כ הרשב"א והמרדכי והא דאמר עולא שם אבל כשאין ברכותיהן שוות מברך על זה וחוזר ומברך על זה ופירשו רש"י והרי"ף דעל איזה מהם שירצה יברך כתב הרא"ש ותימא דמסתמא בפה"ע חשוב מבפה"א משום דמבוררת טפי דבפה"א כלל כל הגדל באדמה אבל בפה"ע מברך דוקא על מה שגדל באילן ומהאי טעמא אמרינן לעיל בעובדא דבר קפרא דברכת בפה"א חשובא מברכת שהכל לפי שהיא מבוררת יותר וי"ל דלא חשיבא כל כך ברכת פרי העץ כנגד ברכת פרי האדמה כמו שחשוב פרי האדמה על שהכל לפי ששהכל איננה מבוררת כלל לפי שכוללת כל דבר ובה"ג כתב דבפה"ע קודם לבפה"א ולדידיה הא דקאמר אבל אין ברכותיהן שוות דברי הכל מברך על זה וחוזר ומברך על זה לא בא להשמיענו דין הקדמה כלל אלא שאין האחד פוטר את חבירו ולישנא לא משמע הכי דא"כ הל"ל אין האחד פוטר את חבירו הלכך נראה דברי רב האי והרי"ף ורש"י דמברך על איזה מהם שירצה עכ"ל וגם הר"י כתב ככל דברי הרא"ש בזה : **נמצא** דלדעת הרא"ש היכא דהביאו לפניו מיני פירות ג' חלוקים בדבר · אם אין ברכותיהן שוות אף על פי שיש בהן ממין ז' כגון לנון וזית איזה מהם שירצה יקדים ואפילו אינו חביב · ואם ברכותיהן שוות ויש ביניהם ממין ז' מקדים מין ז' אעפ"י שאינו חביב כמו המין האחר ואם ברכותיהן שוות ואין ביניהם ממין ז' מקדים החביב : **ולדברי** שאר המפרשים באין ברכותיהן שוות נמי מקדים חביב תחלה בין יש בהם ממין ז' בין אין בהם :

והמרדכי כתב דכשאין ברכותיהן שוות נמי מקדים מין ז' ונראה שהוא מפרש דהא דאמר עולא אבל כשאין ברכותיהן שוות מברך על זה ואח"כ מברך על זה היינו לומר דבכה"ג אפי' רבנן מודו דמקדים מין ז' כיון שאין פרי זה נפטר בברכת חבירו וזה הפך כל דברי המפרשים שכתבתי לעיל (א):

והרמב"ם כתב בפ"ח היו לפניו מינים הרבה אם היו ברכותיהם שוות מברך על אחד מהם ופוטר את השאר ואם אין ברכותיהם שוות מברך על כל אחד מהם ברכה הראויה לו ואיזה מהם שירצה להקדים מקדים ואם אינו רוצה בזה יותר מבזה אם יש ביניהם אחד מז' המינים עליו הוא מברך תחלה ונראה שהוא מפרש דלא איפליגי ר' יהודה וחכמים אלא כשאחד מהמינים חביב לו יותר מחבירו דרבנן סברי חביב עדיף ור' יהודה סבר מין ז' עדיף אבל אם אין א' מהמינים חביב לו יותר מחברו לדברי הכל מקדים מין ז' והוא סובר דהא דאמר עולא אבל אין ברכותיהן שוות דברי הכל מברך על זה וחוזר ומברך על זה לא בא להשמיענו דין הקדמה כלל אלא שאין האחד פוטר את חבירו וכמו שפי' הרא"ש לדעת בה"ג והוא פוסק הלכה כחכמים והשתא מ"ש היו לפניו מינים הרבה אם היו ברכותיהן שוות מברך על אחד מהם ופוטר את השאר ואם אין ברכותיהן שוות מברך על כל אחד מהם ברכה הראויה לו לא לענין הקדמה קאמר אלא לומר דבברכותיהן שוות יברך על אחד ויפטור את חבירו ולא ירבה בברכות שלא לצורך וכשאין ברכותיהן שוות אין אחד פוטר את חבירו וכדעולא · ומ"ש ואי זה מהם שירצה להקדים מקדים היינו לומר שאם היה מין אחד חביב לו מחבירו בין שברכותיהן שוות בין שאינן שוות בין שיש ביניהם ממין ז' בין שאין ביניהם ממין ז' מקדים החביב כרבנן דאמרי חביב עדיף · ומ"ש ואם אינו רוצה בזה יותר מבזה אם יש ביניהם מז' המיני' עליו הוא מברך תחלה אתי ככ"ע דבין ברכותיהן שוות בין אינם שוות כיון שאין מין אחד מהם חביב יותר מחבירו אם יש בהם מין ז' מודו רבנן שהוא קודם · וממ"ש אי זה שירצה להקדים מקדים במקום שמקדים את החביב תחלה נראה שאינו מפרש כפי' הר"י והרא"ש דחביב היינו אותו שחביב עליו ברוב הפעמים אלא סובר דחביב היינו אותו שהוא חפץ בו עתה יותר וזהו שכתב אי זה שירצה להקדים כלו' אותו המין שהוא רוצה בו עכשיו יותר מבחבירו ולכן הוא רוצה להקדימו דסתמא דמלתא מילתא דחביב עליה דאיניש מקדים ליה הלכך כיון שהוא חביב עכשיו עליו יותר מחבירו מקדים אותו :

כתוב בת"ה סימן ל"ב דהא דאמרינן המוקדם בפסוק קודם וכן החשוב או החביב קודם דוקא היכא שרוצה לאכול משניהם אבל אם אינו רוצה לאכול אלא מאחד לא מחויב לאכול מן המוקדם או חשוב או חביב כדי להקדימו אע"פ שהוא לפניו : **ז"ל** שבלי הלקט כשאין ברכותיהן שוות כגון פירות האילן וירק ד"ה מברך על זה וחוזר ומברך על זה ועל איזה שירצה מקדים ומברך ואפילו אם היה הפרי ממין ז' כדברי ר"ח ורבינו ישעיה אבל ר"ש בן חפני כ' כבר הודענו ה' ברכות הן לפני המאכל ומקצתן מוקדמות על מקצתן בהזדמן כולן לפניו

כי

דרכי משה

ריא (א) ול"נ דמשמע בהדיא מדברי הרמב"ם כדברי המרדכי שהרי כתב פ"ח שאם היו לפניו ב' מינים שאין ברכותיהן שוות מקדים מין ז' והיינו כדברי המרדכי אבל ב"י פירש

דברי

דרישה

עליהן בס"ד עם שיבואר הפשט במלואו והוא כי שם בגמר"י פרק כיצד מברכין דף מא ע"א כתב תחלה דברי בה"ג דס"ל דבפה"ע הוא קודם לברכת בפה"א וכתב דלא משמע כן מדברי עולא דאמר איזה שירצה יקדים כו' ושע"כ נראה לו בדברי הרי"ף ורש"י ורב האי ז"ל דס"ל דשוין הן וכתב ע"ז וז"ל ואין להביא ראיה לדברי רב האי ורי"ף ורש"י הנ"ל מהא דאמרי' לקמן כל המוקדם בפסוק מוקדם לברכה אלמא מברך אחטה והשעורה מקמי הגפן דאיכא למימר דאיירי דעשאו פת או דייסא כו' ויש לדייק בדברי הרא"ש איך ס"ד להביא ראיה לדבריהן מזה הא אדרבא תיקשי לגפסם דכיון דס"ל דברכת בפה"ע ובפה"א שוים הן איזה שירצה יקדים א"כ למה צריכין לאקדומי חטה לגפן או זית לשעורה הא אין ברכותיהן שוות ועל איזה מהן שירצה יברך תחלה בפה"א דחטה ושעורה ובפה"ע דגפן וזית ומזה דייק מ"ו דבשלמא אי אמרינן דבשניהם ז' מינים שאני ומזה לא איירי עולא כמ"ש איזה שירצה יקדים ניחא דל"ת מזה לגפסם וכמ"ש בפרישה אבל מ"מ על סברת בה"ג קשה דכיון דס"ל דמייב להקדים ברכת בפה"ע מכח חשיבות הברכה א"כ אין נפקא מינה כששניהן ממין ז' כנ"ל לדעת מ"ו אלא שקשה לי דהר"ר יונה הקשה קושיא הנ"ל דהקשה הרא"ש לדברי בה"ג גם לסברת הרי"ף ורש"י ורב האי הנ"ל דס"ל דאיזה שירצה יקדים ובפסוק צריך להקדים בפה"א ע"ש וזהו קושיא נלמת

על

פרישה

אלא על איזה שירצה בעלמא מברך · וה"ט דבברכותיהן שוות דא' נפטר בברכת חבירו בעינן שיהא הנברך עליו חשוב לר' יהודא מכח שהוא ממין ז' ולחכמים חביב אבל אם אין ברכותיהן שוות דמברכין על זה וחוזר ומברך על השני ה"ל כאילו אינו אוכלו בעת א' לכך לא בעי שום חשיבות אלא על איזה שירצה לאכול תחלה מברך עליו :

(ד) **הילכך** אם הביאו לפניו ב' מינין שאין בהן ממין ז' כו' ק"ק לשון הילכך דקאמר דאין לו קישור במ"ש לפני זה דהא בברכותיהן שוות לא נזכר חביב כי אם מין ז' או על איזה שירצה יברך כו' . ונראה דה"פ הילכך לפי מה דקי"ל כר' יודא וגם יש חילוק בין אם ברכותיהן שוות לאין ברכותיהן שוות אם כן הדין מתחלק לד' חלקים שמונה והולך וכדמסיק דהא דקאמר באין ברכותיהן שוות דעל איזה שירצה יברך לאו כללא הוא בכל הברכות אלא דוקא בפה"ע ובפה"א אבל בברכת שהכל עמהן ברכת בפה"ע ובפה"א קודמת לשהכל ובה"ג דס"ל דאף בפה"ע קודם לברכת בפה"א כתבו התוס' דל"ל דלא ס"ל כעולא והרא"ש ור' יונה כתבו דכ"ל דס"ל דעולא לא בא לאשמועינן דין הקדמה ע"ש ומה"ט כתב בספרו לאוכל המרקחת שיברך עליו קודם שיברך על היין שרף מפני שברכתו א"צ לשכות ועוד ראיה ממ"ש הב"י בשם' וה טעם למ"ש הסמ"ק דבבית אירוסין ואבל יולדת מחלקים מיני מתיקה ושותין יין

ומקדימין

והוא חביב עליו (ה) יכול להקדים לו השני: כל הקודם בפסוק שמזכיר בו שבחו של ארץ ישראל שהוא ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש קודם לברכה אפילו אם המאוחר חביב עליו יותר ודוקא עד רמון אבל מכאן ואילך לא דארץ בתרא דכתיב בקרא הפסיק הענין וכל הסמוך לו חשוב מהמאוחר ממנו לארץ קמא דקרא א (ו) הלכך זית קודם לשעורה שהוא ראשון לארץ בתרא ושעורה שני לארץ קמא (ז) וכן דבש קודם לגפן שהוא ב'

כי ברכת המוציא קודם לברכת במ"מ בהזדמן שניהם לפניו וברכת במ"מ קודמת לברכת בפה"ע וברכת בפה"ע קודמת לברכת בפה"א ובפה"א לברכת שהכל עכ"ל וכתבו האגור: **כל** הקודם בפסוק שמזכיר בו שבחו של א"י וכו' שם [מא.] כל המוקדם בפסו' זה מוקדם לברכה ארץ חטה וכו': **ומ"ש** רבינו אפילו אם המאוחר חביב עליו יותר נראה שזהו לדברי הפוסקי' הלכה כרבי יהודה אבל לדברי הרמב"ם שנראה מדבריו שפוסק הלכה כחכמים הא דכל המוקדם בפסוק זה מוקדם לברכה כשאין אחד מהם חביב מחברו היה אבל אם היה מין אחד חביב מחבירו אותו המין החביב הוא מקדים דכשם שטענת חיבוב מבטלה טענת קדימת מין ז' לשאר מינים כך מבטל טענת קדימת כל המוקדם בפסוק זה מוקדם לברכה: **ומ"ש** רבי' ודוקא עד רימון אבל מכאן ואילך לא דארץ בתרא דכתיב בקרא הפסיק הענין וכל הסמוך לו חשוב מהמאוחר ממנו לארץ קמא דקרא פשוט שם דתמרי ורמוני מברך אתמרי ברישא מפני שזה שני לארץ וזה חמישי לארץ כלומר דתמרי שני לארץ בתרא דדבש דכתיב בקרא היינו תמרים העושים דבש ורמונים הם חמישי לארץ קמא: ומ"ש

דיש לנהוג כדעת הסמ"ק שהביא רבינו: **ומ"ש** אפי' אם המאוחר חביב עליו חפץ עתה בככון לאכלו מברך על הככון תחלה אעפ"י שהזית הוא חביב עליו ברוב הפעמים וגם הוא מין ז' כדמפורש למעלה לדעת הרא"ש ורבינו וזה סותר למ"ש כאן דהמוקדם בפסוק קודם אפילו אם המאוחר חביב עליו יותר ומשמע אפי' חפץ בו ג"כ עתה לאכלו אפ"ה המוקדם בפסוק הוא קודם וי"ל דרבינו כאן לא איירי אלא כשברכותיהן שוות כגון תמרי ורמוני דברכת שניהם בפה"ע כעובדא דרב חסדא ורב המנונ' אבל בשאין ברכותיהן שוות ושניהם מין ז' כגון חטה וזית מה שחפץ בו עתה לאכלו הוא קודם אף על פי שהשני מוקדם בפסוק ואם אינו חפץ עתה בזה יותר מבזה אלא שניהם שוים בעיניו מ"מ החביב לו ברוב הפעמים הוא קודם לברכה

כל הקודם בפסוק כו' בפ' כ"מ (דף מא): יותר יש להקשות הלא בככון וזית אם

פרישה

ומקדימין ברכת מתיקה שהיא שהכל לברכת בפה"ג שהיא חשובה מאוד ומסיק ב"י וכתב ז"ל א"כ דכיון דהפירות ומיני מתיקה הן עיקר והיין אינו בא אלא להפיג טעם מתיקת הפירות ומיני מתיקה עכ"ל. ה"ג דוגמתו שהיין שרף הוא עיקר והמרקחת אינכו בא אלא להפיג טעם כח חוקת היין שרף ולמתקו. וק"ל וזה ברור. א"כ ה"פ דקאי אדלעיל מ"ש ר' יהודה אומר כיון שברכותיהן שוות ואח' נפטר בברכת חבירו מין שבעה עדיף מדקאמר עדיף משמע דר' יודא עצמו ס"ל דיש עדיפות למביא אך שאין עדיפתו חשוב כ"כ כמו מין ז' וממילא נשמע היכא שאין בהן ממין ז' אז גם לר' יודא חייב לברך על החביב:

(ה) **יכול** להקדים לו השני פי' ואח"כ יברך על השני ואע"ג דתנן אם בירך על האילן בפה"א יצא ה"מ באחד מינא וטעה ובירך עליו בפה"א אבל בתרי מיני כגון ככון וזית בירך על הככון לא נפטר הזית רש"י פרק כ"מ וז"ל ר' יונה שם דף לס ע"ב אע"ג דתנן כו' על זהו במתכוין לברך על אותו הפרי עצמו אבל הכא שבשעה שאמר בפה"א לא נתכוין לברך על פרי העץ צריך לחזור ולברך בפה"ע וכו' ונראה שס"ל כרש"י ואע"ג שכתב לפני זה והביאו לפניו מין אחר כו' דמשמע דאם היה מתחלה לפניו היה פוטר בברכת בפה"א לאו דוקא נקט הביאו אלא אורחא דמילתא דכשהיה לפניו בשעת ברכה דרכו לכוין עליו ואז כאילו אוחזו בידו ובירך עליו בפה"א דמי דפטור ודלא כב"י בסי' ר"ח עי"ש שכתב ומיהו הר"ר יונה כתב שם כו' כאילו פליג עם רש"י:

(ו) **הילכך** זית קודם לשעורה כו' תימא גדולה הלא כבר פסק דכשאין ברכותיהן שוות דיכול להקדים הככון שאינו ממין ז' כלל לזית שהוא מין ז' כ"ש שיכול להקדים שעורה לזית מאחר שאין ברכותיהן שוות ומכח האי קושיא הוצרך הרא"ש לאוקמי המימרא שאיתא בגמרא דכל המוקדם בפסוק מוקדם לברכה דמיירי דוקא במינין שברכותיהן שוות כמו חטה קודם לשעורה וגפן קודם לרימון כו' או מיירי בעשה מהחטה ושעורה מיני תבשילין שאז מכח חשיבות ברכות המזונות המה מוקדמים ע"ש. ולכך כתב ג"כ הרא"ש לבסוף אהא דהמוקדם לארץ קמא קודם להמוקדם לארץ בתרא שמה"ט חטה קודמת לתמרים ור"ל ע"ד שכתב לעיל כשעשה מהן מיני תבשילין אבל לא בכוסס חטים שאז איזה שירצה יקדים ובלשון זה כתבו התו' ג"כ ע"ש וכן קשה מ"ש רבינו בסי' זה א"כ אבל לסברת הרא"ש שהן שוות אפשר דמיירי אף בכוסס הלא ע"כ לא איירי בכוסס וע"ד שכתבתי דא"כ א"כ להקדים חטה אלא איזה שירצה יקדים ולכאורה היה נלע"ד ליישב דלק"מ ויתבאר זה כשנקדים לפנינו הנחה אחת והיא זאת החביב שהם הנזכר בדברי הטור בסי' זה ר"ל החביב ברוב הפעמים אף שעתה אינו חביב בעיניו יותר מהשני אלא אדרבא השני חביב עליו יותר נלך אחר החביב בעיניו רוב הפעמים וכמ"ש הטור בהדיא בסי' זה ז"ל ואם בכל פעם אחד מהם חביב עליו יותר אפי' אם חפץ עתה במין השני צריך לברך על המין החביב עליו ברוב הפעמים ויאכל ממנו קצת ואח"כ יאכל ממין השני אם ירצה עכ"ל הרי לפנינו בהדיא שחביב הנזכר ר"ל החביב עליו ברוב הפעמים והשתא א"ש דלק"מ דמ"ש הטור באין ברכותיהן שוות דעל איזה שירצה יברך תחלה ואפילו יש בהן מז' המינין והוא חביב עליו ר"ל שחביב עליו ברוב הפעמים שזהו פי' שעל חביב הנזכר סתם אבל עתה רוצה ביותר במין השני וכיון שאינן ברכותיהן שוות ואין א' נפטר בברכתו של חבירו הדין נותן דעל איזה שירצה יברך דהיינו שרוצה וחביב בעיניו עתה ואל ישגיח על החביב עליו ברוב הפעמים וזהו דוקא כשרוצה עתה במין א' יותר מחבירו אבל בששניהן שוין בעיניו וגם עתה מזה לא איירי הרא"ש דבודאי אז מן הראוי להקדים החביב עליו ברוב הפעמים כשאין בהן ממין ז' או להקדים מין ז' דאף שאין ברכותיהן שוות ואין א' נפטר בברכתו של חבירו מ"מ כיון שלע"ע בשעה שרוצה לאכלן שוים בעיניו מן הראוי להקדים המשובח דהיינו החביב ברוב הפעמים או המוקדם בפסוק ובזה איירי ג"כ הטור א"כ דיש להקדים זית לשעורה וחטה ושעורה לגפן דמיירי כשניהן שוין לע"ע בזה גילה לנו התורה בהקדמתן שנקדים לברכה המוקדם בפסוק לחבירו ודו"ק. ובזה נתיישב נמי מ"ש רבינו בסוף דלהרא"ש אפשר דאיירי בכוסס חטה דקשה הא ע"כ צ"ל דלא איירי בכוסס חטה דא"כ על איזה שירצה יקדים דו"א דלא אמרי' הכי אלא כשרוצה עתה בא' יותר מבמין השני אבל התורה לא איירי אלא בששניהן שוות בעיניו וכמ"ש אלא שקשה לי כיון דהרא"ש ורבינו ס"ל דכל המוקדם בפסוק קודם לברכה אפי' המאוחר חביב יותר כמ"ש רבינו בהדיא א"כ מנא לן לחלק ולומר דאיירי בחביב עליו ברוב הפעמים ועכשיו שניהן שוות בעיניו ועוד דהא הרא"ש דכתב אדברי התו' ור' יונה שפירשו למ"ש עולא דמברך ע"ז וחוזר ומברך ע"ז דר"ל דיקדים החביב דאינו משמע הכי דא"כ ה"ל לעולא למימר ולתלותו בחביבות כו' ע"ש ברא"ש וא"כ מה"ט נמי איכא להכריח דלא תליא ברצה עתה דא"כ ה"ל לעולא למימר הכי ולתלותו ברצה בו עתה ועוד גם אין טעם לחלק בזה דהא ר' יונה הוכיח בדף לב סוף ע"א דאזלינן בתר המוקדם בפסוק אפי' האידך חביב עליו יותר ודייק לה מדאמרי' בגמרא בשמעתין רב חסדא ורב המנונא הוו יתבי אייתי לקמייהו תמרי ורמוני שקל רב המנונא ומברך על התמרי ברישא א"ל לא סבר לה מר להא דאמר ר' יוסף כל המוקדם בפסוק זהו קודם לברכה כו' ואם איתא דמיירי ר' יוסף דאמר כל המוקדם כו' כשאין האחד חביב יותר מחבירו כשבירך רב המנונא אתמרי ברישא מאי קמ"ל לא סבר לה להא דרב יוסף וכו' דילמא רב המנונא מש"ה בריך אתמרי מפני שהיו חביבין עליו יותר אלא ודאי רב יוסף בכל ענין אמר כל המוקדם קודם לברכה וכיון דבז' מינים עצמן יש להקדים המוקדם בפסוק אע"פ שהשני חביב ממילא שמעינן דכ"ש יש לו להקדים מין ז' למין אחר עכ"ל ר' יונה וכדומה לזה כתב ג"כ הרא"ש וא"כ מהאי דיוקא גופא נמי נידק דאפי' ברוצה עתה בא' מהמינין צריך להקדים המוקדם דאל"כ אמאי הקשה רב חסדא לרב המנונא דילמא רוצה עתה יותר בתמרים מברימונים וק"ל וידוע שהפסוק איירי גם באין ברכותיהן שוות דהיינו חטה וגפן ובחדא מחתא מחתינהו דאפי' ברוצה בזה יותר מ"מ המוקדם בפסוק מוקדם לברכה לכן הדרך היותר טוב לחלק בין שניהם מז' המינין ובין א' משאר מינים וכמ"ש מ"ו וז"ל יכול להקדים לו השני פי' אותו שאין בתוך ז' מינין וסבר לעולם כל המוקדם בפסוק קודם אפי' אין ברכותיהן שוות כדלקמן וכן מוכח באשר"י עכ"ל. ומ"ש וכן מוכח באשר"י עיין בדרישה ואין להקשות על זה ולומר כיון שאין ברכותיהן שוות הסברא שבכל ענין איזה שירצה יקדים דהא בברכת בפה"ע או פה"א ושהכל מקדימין לברכת בפה"ע או בפה"א וה"ט דאף דאין ברכותיהן שוות מ"מ אזלינן בתר הברכה החשובה ומבוררת וה"ה"כ דאזלינן בתר הז' מינין דהחשיבן הפסוק בהדיא וע"ז משא"כ באחד מז' מינין עם שאר מינין דלא החשיב הפסוק בהדיא וע"ז או אמרינן כיון דמברך אכל אחד בפני עצמו יברך תחלה על איזה שירצה לאכול תחלה משא"כ בשברכותיהן שוות דא' נפטר בברכת חבירו בזה קי"ל כרבי יודא להחשיב המין ז' גם עיין בדרישה שכתבתי שא"ל לתירוץ זה מה שתמה הרא"ש וב"י הביאו וז"ל וק"ל היכי קאמרי רבנן דחביב עדיף הא אמרינן לקמן המוקדם בפסוק מוקדם לברכה וכ"ש שיש להקדים האמור בפסוק למין שאינו נזכר כלל כו' דוקא בברכות שוות משא"כ לא בברכות שאינן שוות וק"ל:

(ז) **וכן** דבש קודם כו' ר"ל תמרים שתמרים הוא הדבש האמור בקרא דאילו דבש גופא זיעה בעלמא הוא ע"ל סי' ר"ך שהה"ג כתב שבזמן שהוא זב מעצמו מברך עליו בפה"ע וקודם אבל המסקנא אינו כדבריו:

דרישה

על תירוץ מ"ו הנ"ל לכן נלע"ד להוסיף על דברי מ"ו ומתוך כן יתיישב הכל. והוא זה דבודאי להרא"ש דפי' הא דאמר עולא כשאין ברכותיהן שוות דאיזה שירצה יקדים אף שהשני חביב לו וגם הוא מין ז' והטעם כיון דאין ברכותיהן שוות אין לא' שייכות לחבירו. ומש"ה אין לתמוה על מה שהקדים הכתוב חטה ושעורה לאיני אילן דכיון דבכל דאין ברכותיהן שוות הרשות בידו להקדים איזה שירצה מן הראוי הוא עלינו להחשיב המוקדם בשבח ארץ ישראל ולאפוקי חד דרגא דהיינו שלא יהיה הרשות בידו להקדים איזה שירצה אלא צריך להקדים כל המוקדם בפסוק לחבירו אלא שהרא"ש הקשה אבעל ה"ג שפיר דכיון דלדידיה צריכין להקדים בפה"ע ובפה"א מכח החשיבות איך נאמר כל המוקדם בפסוק מוקדם לברכה ומתוך זה צריכין לומר דנקדים בפה"א לבפה"ע נמי והוא סברא הפוכה מסברתו. והשתא א"ש נמי דהר"ר יונה הקשה נמי קושיא זו אף לסברת הרי"ף ורש"י משום דר' יונה ס"ל דפי' איזה שירצה יקדים ר"ל החביב עליו ברוב הפעמים ואין תלוי ברשותו כ"א בחביבות (אבל הרא"ש אינו סובר פי' הרי"ף ורש"י דס"ל דהולכי' אחר החביב אלא פירש דבריהן על איזה שירצה כפשוטו דהרשות בידו) וא"כ קשה נמי איך אמרו כל המוקדם בפסוק ומתוך זה צריכין להקדים אף שאינו חביב עליו והוא היפך הסברא והדין שתלוי בחביבות וכאן נניח החביבות ומצריכין ליטול המוקדם אף שאינו חביב והשתא א"ש מ"ש הרא"ש ור' יונה ללמד דאינו תלוי בחביבות ולמדו זה בק"ו משניהן מז' מינין דה"ק דכיון דלרבנן תלוי בחביבות וצריך לברך דווקא אחביב כשברכותיהן שוות ואיך תלה רב יוסף במוקדם דוקא ושם נניח החביב וכל זה לא ק' להרא"ש למה שפירש לאיזה שירצה יקדים תלוי ברשותו ואז ל"ק למה מקדימין בז' מינין ומסיקנן חד דרגא מכח החשיבות כיון דלא עבדינן היפך הסברא אלא מסקינן מרשות למובח וק"ל. וזה היסוב מספיק ותו אין לפקפק וכן נראה שהיה דעת מ"ו וא"כ תו לחלק ולומר כמ"ש בפרישה לדעת מ"ו דהרא"ש ור"י דמקשו מק"ו דמקשו דווקא מברכותיהן שוות דו"א אלא הכל תלוי בזה כשאמרינן לרבנן דצריך להקדים בשא' מהן מז' מינין חביב דוקא. וכן לר"י ורבנן באין ברכותיהן שוות דצריך להקדים חביב דוקא. וכן לבה"ג צריך להקדים בפה"ע דוקא דק' מהקדמ' הקרא דשם עבדינן איפכא והוא היפך הסברא ומנא לן לומר כן דכל המוקדם בפסוק מוקדם לברכה דהא הקרא לא בברכה איירי אלא איירי בחשיבות הארץ. וא"כ איירי בהקדמת הברכה ק' איפכא מנא ליה לעולא באין ברכותיהן שוות להקדים החביב דווקא כיון דמצינו בהקדמות הפסוק איפכא משא"כ להרא"ש וק"ל. ואין להקשות גם להרא"ש מ"מ מ"ט לומר באין ברכותיהן שוות דיקדים איזה שירצה והרשות בידו להקדים מין אחר למין ז' די"ל כיון דלא מצינו בקרא בהדיא להחשיב המין הז' כגון הזית לככון איכא למימר דלכין חשוב יותר אבל אין שייך לומר כן היפך הסברא החביב דווקא ופעם המוקדם דוקא אף שאינו חביב וק"ל. והשתא נתיישב ג"כ דברי רבינו כפשוטו להקדים חטה לזית ושעורה לדבש אף שאין ברכותיהן שוות משום דהחשיבן התורה ובודאי מפרשי רבינו והרא"ש מ"ש בקרא חטה ושעורה דמיירי בכוסס אותו וכדמוכח באשר"י דלא מוקי בעשה מהן דייסא או פת אלא לרבנן וכמ"ש מ"ו ז"ל ואף שכתב רבינו אח"כ בסוף הסי' בל' אפשר נראה דהספק בא לו לרבינו ממ"ש התוס' נסתפקו אי מברכין אחר מין ז' או לא וכמ"ש. ומ"מ אף בהא דתאמר דהכתוב איירי דוקא בעשה מהחטה ושעורה פת או דייסא מ"מ רבינו במ"ש בלשונו חטה קודם לזית כו' מיירי בכוסס חטה דאל"כ קשה למה כתב רבינו דשעורה קודם לדבש הא גם קודם לזית כשעשה מהן פת וק"ל. ומהתימא על הב"י שכתב אמ"ש רבינו אפשר דאיירי אף בכוסס חטה ז"ל ב"י ויש להוכיח שהרא"ש איירי דנעשה מהן פת ממ"ש הרא"ש שאין נראי' לו דברי בה"ג כו' עד ואין להביא ראייה לדבריהם מהא דאמרי' כל המוקדם כו' עד ומשמע מדבריהם שהן סוברים דדוקא בפת ודייסא אמרי' דקדמי אבל לא בכוסס עכ"ל ב"י והוא פלא מאוד דאדרבה ראייתו לסתור דמדברי הרא"ש הללו מוכרחין לומר דדוקא אליבא דה"ג צריכין לדחוק ולהעמיד בהכי בעשאו פת ודייסא אבל אליבא דהרא"ש וסייעתו ל"צ להכי וכמ"ש בשם מ"ו והוא פשוט כביעת' בכותח' וספק של רבינו בא לו ממקום אחר וכמ"ש לעיל דתליא באי מברכין מעין ג' על החטה ודלא כמו שפי' ב"י הספק דאפשר ע"ש. גם מ"ש ב"י לפני זה בד"ה ומ"ש רבינו בשם ר' פרץ דברכת בפה"ג קודם אפילו לתמרים כו' וז"ל ב"י כ"כ בסמ"ק וז"ל צ"ע היאך כשמלקי' פירות ויין בבית האירוסין אנו מברכין תחלה על פירות וא"כ על היין ואפשר דכיון דאין ברכותיהן שוות מברכין על החביב תחלה כדלעיל והר"ר פרץ סובר דאפ"ה מברך על מין ז' עכ"ל ב"י. וקשה ומה ענין הראייה דשם איירי במין ז' עם שאר מינין ורבינו כתב בשם ר' פרץ להקדים היין אפילו לזית שהוא ג"כ מין ז' וראשון לארץ בתרא מיהו י"ל דהב"י אינו מביא ראייה אלא למ"ש רבינו בשם ר' פרץ להקדים ברכת היין לזית ותמרים אף שאין ברכותיהן שוות וקי"ל באין ברכותיהן שוות דעל איזה שירצה יברך וכדמסיק ב"י אחר הבאה הראייה שכתב ז"ל וכבר נתבאר שדעת כל המפרשים הפך הר"פ כו' והיינו מטעם דקי"ל דעל איזה שירצה יברך וכדמסיק שם ב"י בדבריו וא"כ מייתי שפיר ראייה דהרי גם שם פסק הר"ף להקדים מין ז' למיני מתיקה אף שאין ברכותיהן שוות ואזיל בתר החשיבות וה"ה ביין וזתים דאזלינן בתר החשיבות ואף שהקדמת יין למיני מתיקה אין ראיה שעל מיני מתיקה מברך שהכל ואנו קי"ל בברכת שהכל ובפה"א שברכת בפה"א ובפה"ע קודם לה מ"מ יש ראייה ממ"ש להקדים היין לפירות שברכתן בפה"ע. ועוד דגם ממיני מתיקה ראייתו מדתלאו במין ז' ולא תלאו במה שמיני מתיקה שהכל וק"ל. ועל כל פנים צריך להיות שדברי הר"ף שכתב רבינו אינו מתו' כלל דר"פ שהביא הב"י דמשם לא נלמד דברכת בפה"ג חשובה יותר מזית אלא ר' פרץ תרתי אמר אלא שהב"י הביא ראייה לזה מדברי ר' פרץ השני שגם שם פסק באין ברכותיהן שוות להקדים החשיב וה"ה ה"כ וק"ל. ויגעתי ולא מצאתי ל' זה דר"פ שהביא ב"י בסמ"ק ע"ש. אלא שקשה למה כתב ר"פ להקדים יין מפני שהוא מין ז' בלאה"כ יש להקדימו כיון שברכת בפה"ג הוא ברכה חשובה ומה"ט כתב רבינו בשמו להקדימו אפילו לזית. ואפשר דר"פ ס"ק להקדים מין ז' אפילו אינו יין ולאפוקי ממ"ש הסמ"ק להקדים פירות ומיני מתיקה וק"ל. וע"ק מה עלה על דעת ב"י שכתב דהא דר"פ אתא דלא כמאן כיון דאין ברכותיהן שוות הא הר"פ תלה דבריו במה שבפה"ג חשובה ודומה לחטה שעשה ממנה פת או דייסא כיון שאינו מברך בפה"ג כ"א איין ועדיף טפי מבפה"ע נגד בפה"א. ומ"ש ב"י לפני זה בד"ה והמרדכי כתב דכשאין ברכותיהן שוות דמקדים מין ז' וז"ל ב"י ונראה שהוא מפרש דהא דאמר עולא מברך ע"ז וכו' היינו לומר שבכה"ג אפילו רבנן מודו דמקדים מין ז' וזה היפך כל המפרשים עכ"ל ב"י מה שכתב שהוא היפך כל המפרשים כבר נתבאר שכן ג"כ ס"ל לר"פ וכמ"ש ב"י בשמו בסמוך אחר דמקדים יין למיני מתיקה ופירות מטעם שהוא מין ז' ע"ש: ומ"ש הב"י דטעמו דהמרדכי הוא משום דס"ל דרבנן מודו לר' יהודה דבריו תמוהין מאוד דא"כ קשה מנ"ל להמרדכי לפרש דברי עולא כן דרבים מודים ליחיד היפך הסברא וכמ"ש התו' ור' יונה דמסתבר לומר מדסתם עולא שהיחיד מודה לרבים או שניהם מודים בזה דאין דין קדימה כלל באין ברכותיהן שוים וכמ"ש הרא"ש לכן נלע"ד פשיט דהמרדכי אזיל בשיט' התוס' דכתבו בהדיא בד"ה אבל באין ברכותיהן שוים כו' עד ומ"ש בעל ה"ג דבפה"ע תקדים לבפה"א לפי המסקנא דלקמ' דפליגי גם באין ברכותיהן שוות וקי"ל כר' יודא. אבל להאי ליסנא דאמרי' דל"פ בשאין ברכותיהן שוות

חדושי הגהות

ריא א צ"ל דאיירי בתבשיל שיש בו זית ושעורה שבברכה אחת פוטר את חבירו שיברך על הזית בפה"ע ויפטור את השעורה כיון שהזית קודם בפסוק אבל אם אכל כ"א בפ"ע כבר נתבאר שאין חילוק על איזה יברך קודם הואיל ומברך על שניהם דאפילו על זית וצנון יכול לברך על הצנון ואח"כ על הזית כ"ש שיכול לברך על השעורה שהיא מין ז' ואח"כ יברך על הזית אלא מ"ש רבינו דהזית קודם היינו כשאינו מברך על שניהם אלא ברכה אחת כגון תבשיל של שעורה וזית שיעשה זית עיקר ויברך על הזית (מהרל"ח) ועיין פרישה וב"ח דלפמ"ש

ב' לארץ בתרא וגפן ג' לארץ קמא · כתב ה"ר פרץ דווקא אם אוכל ענבים שברכתן בפה"ע אבל אם עשה מהם יין שברכתו בורא פרי הגפן כיון שמפרט בה הגפן חשובה (ס) וקודם לדבש ואפילו לזית שהוא ראשון לארץ בתרא כיון שברכת היין חשובה קודמת בין בברכה ראשונה בין בברכה אחרונה כשכולל ברכת היין עם ברכת הפירות כדפרשי' לעיל צריך להזכיר תחלה על הגפן ועל פרי הגפן ואח"כ על העץ ועל פרי העץ ומיהו מעשה קדרה דחטין ושעורין קודמין ליין לפי שברכתן במ"מ שהיא ג"כ חשובה שמבוררת וגם קודמים לו בפסוק : חטה קודמת לזית ששניהם ראשונים לארצות ויש לחטה יתרון שקודמת בפסוק ומטעם זה נמי ג' שעורה קודמת לדבש כתב בה"ג הא דחטה ושעורה קודמין דוקא בשעשה מהן תבשיל או פת (ע) אבל כוסס החטה שברכתו בורא פרי ה"א אינה קודמת לברכת בפה"ע והוא הולך לשטתו דמיחשב בפה"ע טפי מברכת בפה"א אבל לסברת א"א ז"ל שהן שוות (י) אפשר דאיירי אף בכוסס החטה :

כל

לברכה אעפ"י שהשני מוקדם בפסוק דאפי' בלכון וזית הלכון קודם בכה"ג כ"ש בשניהם מין ז' : **ומ"ש** רבינו בסמוך חטה קודמת לזית היינו כששניהם שוים לפניו בחביבות אבל אם הזית חביב עליו ברוב הפעמים או חפץ בו עתה לאכלו הזית קודם לברכה לחטה אעפ"י שהחטה מוקדם בפסוק דכאן ברכותיהם שוות מין חביב קודם לברכה וכמו שפי' ה"ר שמעי' ואף על פי שהרא"ש הקשה עליו ודחה פירושו היינו דוקא בשניהם בפה"ע או בפה"א דכיון דברכותיהם שוות מאי דמוקדם בפסוק מוקדם אעפ"י שהשני חביב אבל בשאין ברכותיהן שוות תופס הרא"ש תירוצו של ה"ר שמעיה וכדפי' לעיל סוף סעיף א' : **כתב** ה"ר פרץ דוקא וכו' כצ"ל ובמקצת ספרי רבינו כתוב וכן כתב ה"ר פרץ וכו' וצריך להעביר הקולמס על תיבת וכן :

ומ"ש דוקא אם אוכל ענבים וכו' פי' התם הוא דזתים ותמרים קודמים לענבים אעפ"י שענבים הם חביב עליו או רוצה וחפץ בהם לאכלם עתה אפ"ה כיון דברכותיהן שוות מאי דמוקדם בפסוק מוקדם לברכה ומה שאמר אבל אם עשה מהם יין וכו' פי' השתא כיון דאין ברכותיהן שוות ל"מ אם היין הוא חביב או חפץ בו עתה לשתות הימנו דפשיטא דהוא קודם לזתים ותמרים אעפ"י שהגפן הוא מאוחר בפסוק אלא אפי' הם שוים לו בחביבות נמי היין קודם להם מיהו אם הזתים והתמרים הם חביב לו ברוב הפעמים או חפץ בהם עתה לאוכלם קודמים הם לברכה אף ליין כדפי' לעיל לשיטת הרא"ש ואע"ג דהר"פ גופיה לא ס"ל הכי כמפורש בסמ"ק ומביאו ב"י מ"מ הביא רבינו לשון זה שכתב הר"ר פרץ לפי שאינו סותר לשיטת הרא"ש ורבינו דיש לפרשו ע"פ שיטתם כמו שכתבתי : **חטה** קודמת לזית וכו' היינו דוקא כששניהם שוים בחביבות כדפי' וכן שעורה קודמת לדבש כששניהם שוים בחביבות וכתב ב"י דהאי קודמת לדבש היינו לומר שקודמת לתמרים עצמם דאילו דבש זיעה בעלמ' ומש"ה לא מברכי' עליה אלא שהכל וכו' עכ"ל נראה דקמח חטים נמי שברכתה שהכל אף עפ"י שהקמח הוא גוף חמשת המינין ולא דמי לדבש שאינו גוף ז' המינין אלא זיעה בעלמא אפ"ה אין הקמח נחשב כלל לחשיבות שבעת המינין מדמברכים עליו שהכל ויתבאר עוד בסמוך : **כתב** בה"ג הא דחטה ושעורה קודמין וכו' אבל לסברת א"א הרא"ש שהן שוות אפשר דאיירי אף בכוסס חטה עיין בב"י כתב טעם למה נסתפק רבינו בזה ותימה למה נסתפק רבינו בזה הא ודאי דבכוסס חטה נמי תופס רבינו דחטה ושעורה קודמין דכיון דכתב לעיל דיין קודם לזית ומעשה קדרה דחטין ושעורין קודמין ליין א"כ כ"ש דמעשה קדרה דחטין ושעורין קודמין לזית נמשך מזה דהא דחטה קודמת לזית ושעורה קודמת לדבש בכוסס חטה ושעורה קאמר דאי במעשה קדירה אמאי שעורה קודמת לדבש ולא לזית הלא קודמת אפילו ליין וכל שכן לזית אלא בעל כרחך בכוסס קאמר דשעורה קודמת לדבש אבל לא לזית וכן בכוסס חטה קודם לזית אבל לא ליין ואפשר לומר אע"ג דרבינו כתב כן משם הר"פ דמעשה קדרה קודמין ליין ויין קודם לזית מכל מקום כיון דהרא"ש לא כתב כך בפסקיו על כן כתב דלהרא"ש אפשר הוא ולא ודאי אבל קשה מדברי הרא"ש עצמם שכתב תחלה דעת בה"ג דבורא פרי העץ קודם לברכת בורא פרי האדמה ואח"כ כתב דנראה כדברי רבינו האיי ורב אלפס ורש"י דמברך על איזה שירצה עכ"ל כלומר דבפה"ע ובפה"א הן שוות ועל איזה שירצה יברך תחלה וכתב אח"כ דאין להביא ראייה לדברי רבינו האיי ורי"ף ורש"י מהא דאמר כל המוקדם בפסוק מוקדם לברכה דאלמא דבכוסס חטה ושעורה דברכתו בפה"א קודם לברכת ענבים דברכתו בפה"ע דאיכא למימר לדעת בה"ג דמיירי במעשה קדרה דחטה ושעורה דהוא חשיב טפי מבפה"ע אבל כוסס את החט' דליכא אלא בפה"א לא תקדו' לבפה"ע ואף אם תרצה להעמידו בכוסס את החטה י"ל כך כל המוקדם בפסוק זה בדברים שברכותיהם שוות כמו חטה לגבי שעורה וענבים לגבי תאנים ורמונים עכ"ל הרא"ש אלמא להדיא דדוקא לבה"ג מוקמינן חטה ושעורה דקודמי' היינו במעשה קדרה דוקא ולא בכוסס אבל לרבינו האי ורי"ף ורש"י מפרשי' כפשוטו דאף בכוסס חטה ושעורה דברכתן בפה"א וקודם לברכת העץ ואין בזה ספק והרא"ש הסכים לדבריהם וא"כ קשה למה כתב אפשר לכן נראה עיקר דלא אמר הרא"ש שהן שוות ובכוסס נמי קודם בפה"א לבפה"ע אלא כשהוא רוצה וחפץ בו עתה לאכלו כדפי' לעיל וז"ש על איזה שירצה לאכלו יברך תחלה אבל אם אינו חפץ בזו יותר מבזו ושניהם שוין אפשר דראוי להקדים בפה"ע לבפה"א אעפ"י שהוא מאוחר

ומ"ש רבינו בשם ה"ר פרץ דברכת בפה"ג קודמת אפי' לתמרים וזתים כ"כ בסמ"ק וז"ל נ"ע היאך כשמחלקין פירות ויין בבית האירוסין או בבית יולדת אנו מברכים תחל' על פירות ומיני מתיקה ואח"כ על היין ואפשר דכיון שאין ברכותיהן שוות מברך על החביב תחלה כדלעיל וה"ר פרץ סובר דאפ"ה מברך על מין ז' עכ"ל וכבר נתבאר שדעת כל המפרשים הפך הר"פ וגם מנהג העולם דלא כוותיה וא"כ לא היה לרבינו לכתוב דברי הר"פ דלא קי"ל כוותי' ב מיהו אפשר דטעמו משום דבפה"ג ובפה"ע כיון דתרוייהו אילנות הם חשיב להו ברכותיהן שוות והעולם לא ס"ל הכי אלא דאיכא למימר תינח לפירות האילן מיני מתיקה שמברכין עליהם שהכל היאך מקדימין ברכתן לברכת היין וי"ל דשאני התם דאנן כמו אורחים באותם בתים ואין לנו אלא מה שמוציאין לפנינו תחלה מברכים עליו ואפילו כל אדם בביתו אפשר שאע"פ שבדעתו לאכול כמה מיני פירות אם מביאין לפניו אח' אחת ראשון שמביאין לפניו מברך עליו אע"פ שהיה ראוי לאחר ברכתו למין השני הבא אחריו ולא אמרו להקדים אלא כשכל המינים מונחים לפניו וכדקתני מתניתין היו לפניו מינים הרבה ועי"ל דהתם הוא העיקר הפירות ומיני מתיקה והיין אינו בא אלא להפיג טעם מתיקת פירו' ומיני מתיקה : **ומ"ש** עוד דגם בברכה אחרונה קודמת ברכת היין וכן מ"ש ומיהו מעשה קדירה דחטים ושעורי' קודמים ליין הכל בסמ"ק וכ"כ הר"י והרא"ש והרשב"א בס"פ כילד מברכין (ג) והרמב"ם פ"ח כ' וז"ל שתה יין ואכל תמרים ואכל תבשיל של ה' מיני דגן מברך באחרונה על המחיה ועל הכלכלה ועל הגפן ועל פרי הגפן על העץ ועל פרי העץ וכו' :

חטה קודמת לזית שניהם ראשונים לארצות ויש לחטה יתרון שקודמת בפסוק וכו' כ"כ התוספות והרא"ש בפרק כילד מברכין : **ומ"ש** רבינו דשעורה קודמת לדבש היינו לומר שקודמת לתמרים עצמם דאילו דבש זיעה בעלמא הוא ומש"ה לא מברכין עליה אלא שהכל כדלעיל סימן ר"ב וכך הוא לשון התוספות שם שעורה ותמרים שעורה קודמת :

כתבו הגהות מיימון בפ"ח שאם היה לפניו תבשיל שיש בו קמח כוסמין או שיפון ושבול' שועל וגפן ותאנה ורמון נ"ל דכיון דמברך על התבשיל במ"מ דברכתו קודמת אע"ג דהני ממין ז' ואיהו לאו ממין ז' מ"מ כיון דחשיבי דעבדי מינייהו פת ומברכים עלייהו המוציא וברכת המזון נראה דברכתן קודמת אע"ג דלא עבדינהו פת וכבר נתבאר בסמוך כן בדברי הרמב"ם :

כתב בה"ג הא דחטה ושעורה קודמין דוקא כשעשה מהם תבשיל או פת וכו' כ"כ סמ"ק ונסתפק רבינו אם בה"ג לטעמיה אזיל שסובר שצריך להקדים ברכת פרי העץ לברכת פרי האדמה ומפני כך הוצרך לומר הא דאמרי' דחטה ושעורה קודמין דוקא כשעשה מהם תבשיל או פת שהוא מברך במ"מ או המוציא אבל כוסס חטים או שעורים שברכתן בפ"הא אינם קודמים לברכת בפה"ע אבל לדעת הרא"ש שסובר דלא עדיפא ברכת בפה"ע מברכת בפה"א אפשר דאף בכוסס חטה או שעורה ד צריך להקדימה לשאר הפירות או אם טעם בה"ג הוי כדברי הרשב"א שכתב דהיינו משום דחטה דכתיב בקרא לאו בכוסס הוא אלא בפת כדגלי קרא בתריה דכתיב ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם ותדע לך דהא לכ"ע כוסס את החטה אין מברך לא ג' ולא מעין ג' אלמא חטה דכתיבא באורייתא היינו לחם והוא הוא דקודם לכל וברכתו חשובה שגורם ברכה לעצמו ע"כ ולפי טעם זה אפשר דגם הרא"ש מודה בדין זה ויש להוכיח שהוא סובר כן ממ"ש שאין נראין לו דברי בה"ג שכ' דברכת בפה"ע קודם לבפה"א אלא כדברי רבינו האי והרי"ף ורש"י דמברך על איזה מהם שירצה ואין להביא ראיה לדבריהם מהא דאמרינן כל המוקדם בפסוק מוקדם לברכה אלמא מברך על חטה ושעורה מקמי גפן דאיכא למימר דאיירי שעשאו פת או בדייסא דודאי ברכת המוציא או במ"מ חשיב מבפה"ע אבל כוסס חטה דליכא אלא בפה"א לא תקדום לבפה"ע ואף אם תרצה להעמידו בכוסס חטה י"ל כך כל המוקדם בפסוק זה בדברים שברכותיהם שוות כמו חטה לגבי שעורה וענבים לגבי תאנים ורמונים עכ"ל וגם הר"י כתב כן ומשמע מדבריהם שהם סוברים דדוקא בפת או דייסא אמרינן דקדמי חטה ושעור' לשאר מינים אבל לא כוסס וכדברי בה"ג :

כתב הרשב"א מסתברא דאפילו לרבי יהודה אם היו לפניו אתרוג וזית וקדם ובירך על האתרוג אע"פ שאינו ראשי א"צ לחזור ולברך על הזית כיון שברכותיהן

דרכי משה

דברי הרמב"ם כפירוש אחר שאינו נ"ל גם בסמ"ק כתב כדברי המרדכי והוסיף דאפילו השני חביב יותר אפ"ה מין ז' קודם : (ב) וכ"כ האגור בשם שיבולי לקט דברכת המוציא קודם לברכת במ"מ בהזדמן שניהם לפניו וברכת במ"מ קודם לברכת בפה"ע כו' ולעיל סימן קע"ז כתבתי בשם הכלבו האין ברכת המוציא קודם לדבר החביב לו אבל בהגהת מיי' פ"ח כתב שאם היה לפניו תבשיל שיש בו קמח כוסמין או שיפון ושבולת שועל וגפן ותאנה ורימון נ"ל כיון דמברך על התבשיל במ"מ דברכתו קודמת אע"ג דהני ממין ז'

דרישה

שוות לא מתוק' פסק דבה"ג כדפירשנו לעיל עכ"ל · הרי מבואר לפנינו שהתוס' מפרשין דבה"ג לא ס"ל כעולא אלא למ"ד דפליגי גם באין ברכותיהן שוות וכן הוא דעת המרדכי בפי' בה"ג והמרדכי כתב שם בהדיא דברי בה"ג ועל דבריו קאי מ"ש דאפילו באין ברכותיהן שוות סבירא ליה לר"י דמין שבעה עדיף וקי"ל כוותיה ועיין בבה"ג שאחר שכתב דברי עולא כתב מיתיבי היו לפניו לכון וזית כו' ולא כתב שם בה"ג התירוץ דמשני הגמרא אליבא דעולא אלא מיד כתב דהלכה כרבנן ואליבי' פסק שם ע"ש · אבל הרא"ש ור' יונה כתבו דבה"ג ס"ל ג"כ לעולא אלא דס"ל דבה"ג בע"ש עולא באין ברכותיהן שוות דמברך ע"ז וכו' לא בא להשמיענו דין הקדמה כלל כו' ובק"ש על המרדכי נתתי טוב טעם לדבריהם למה פירשו לדברי בה"ג כן ולא כתוס' ע"ש · ומ"ש ב"י עוד אחר זה והרמב"ם כתב בפ"ח היו לפניו מינים הרבה אם היו ברכותיהן שוות מברך על א' מהן ופוטר את השאר ואם אין ברכותיהן שוות מברך על כל אחד מהן ברכה הראוי' לו ואיזה שירצה להקדים מקדים ואם אינו רוצה בזה יותר מבזה אם יש בהן מז' מינין עליו מברך תחלה וכתב ע"ז הב"י ז"ל ונראה דהוא מפרש דלא אפליגו ר' יודא ורבנן אלא כשאחד מהן חביב לו יותר מחבירו כו' עד וס"ל דהלכה כחכמים ונדחק הב"י מאוד

פרישה

(ס) **וקודם** לדבש כו' עיין בב"י : (ע) **אבל** כוסס חטה כו' כל דבר שלא כאכל כדרכו נקרא כוסס :

(י) **אפשר** דמיירי אף בכוסס האי דקאמר אפשר משום דאפשר דגם הרא"ש סבר דברכת הארץ קודמת משום דחטה דכתיב בקרא שעושים ממנו פת או תבשיל מיירי דכתיב בתריה ארץ אשר לא במסכנת תאכל בה לחם ב"י ע"ש. וי"ל מ"ו מ"ש רבינו אפשר דמיירי אף בכוסס חטה כו' וי"ל פי' דסבר דהא דאמרינן שהן שוות היינו בשאחד הוא בתוך הז' מינין והשני אינו בתוך הז' מינין כדפירש"י לעיל וכ"ש כששניהם אינ' בתוך הז' מינין ואינו תופס לסברת ה"ג שסבר לעולם בפה"ע קודם לבפה"א ס"ה כששניהן מז' המינים לעולם כל המוקדם קודם אפי' אם הוא בפה"א ולא חיישינן לכללא דה"ג וכן מוכח להדיא באשר"י למי שמעיין בו עיון היטב . אבל זהו תימא מ"ש אפשר דאיירי כו' הלא מוכרח לפרש כך דהא כתב הרא"ש חטה קודמת לזית כו' ושעורה קודמת לתמרים כו' לפי שיש לה יתרון כו' וא"כ ע"כ איירי כפשוטה דאי במעשה קדירה אפילו שעורה קודמת לזית מאחר שיש לה ברכה חשובה היא קודמת

חדושי הגהות

דלפמ"ש הרב הגדול ז"ל נסתלק תמיהתם : ב ונראה דאפשר לומר שטעמו של הר"פ משום שברכת בפה"ג מבוררת וחשובה טפי לכך צריך להקדימה אף כשאין הברכות שוות ואף הרא"ש אפשר דמודה בזה מידי דהוי אברכת פה"ע ופה"א שצריך להקדימה לברכת שהכל אף שאין הברכות שוות כמש"ל משום שהם ברכות מבוררות טפי ה"ה נמי ברכת בפה"ג דדינא הכי וא"צ לדחוק כמו שדחק הב"י בביאור דברי רבי' במה שהביא דברי הר"פ (מהרל"ח) : ג משמע מדברי רבינו דדוקא לדבש קודמת אבל אינה קודמת לזית וכ"כ להדיא לעיל שהזית קודמת לשעורה וכ"מ בתוספות והרא"ש היה נראה לפרש דאיירי בכוסס שעורה שבשלן בעין שברכתן בפה"א ועירב עמהן תמרים שקודמת השעורה לתמרים ואינה קודמת לזית אבל אם עשה משעורה מעשה קדירה שברכתו במ"מ היה נראה לפי דברי הר"פ שקודמת השעורה אף לזית שהרי הר"פ כתב שברכת בפה"ג קודמת אף לזית ובמ"מ קודמת לבפה"ג וכיון שבפה"ג קודמת לזית כ"ש דברכת במ"מ שחשובה ממנו שקודמת לזית אלא שבהגהת סמ"ק כתב הר"פ בהדיא שאפילו מעשה קדירה דשעורה שברכתה במ"מ אינה קודמת אלא לתמרים ולא לזית . וצ"ע למה כיון שכתב שם שבפה"ג קודמת לזית א"כ ברכת במ"מ דחשובת ממנו כ"ש שתקדום לזית וצ"ע (מהרל"ח) ועיין בט"ז ומג"א שישבו תמיהא זו : ד וצ"ל כמש"ל דאיירי בתבשיל שחטים וזתים מעורבים בו או תבשיל ששעורים ותמרים מעורבים בו שברכת האחד פוטר חבירו שאז החטה והשעורה קודמת דאי באכל כ"א בפ"ע ומברך על כ"א בפ"ע ליכא דין קדימה כלל לדברי הרא"ש (מהרל"ח) :

ר"ל

ריב (א) [א] **כל** שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר (ב) ופוטר את הטפלה לא מיבעיא אם העיקר מעורב עם הטפל אלא אפילו אם כל אחד לבדו ואפילו פת שהוא חשוב מכל אם הוא טפל כגון שאוכל דג מליח (ג) ואוכל פת עמו שלא יזיקנו בגרונו

שברכותיהן שוות והוא שנתכוון לפטור את הזית בברכת האתרוג אבל בלא מתכוון לא דאין בדין שיפטור מי שאינו חשוב את החשוב דרך גררא אלא דרך כוונה ולפי פי' זה אם היה אוכל תפוחים ובירך עליהם ואח"כ הביאו לפניו אגוזי' אם תפוחים חביבים לו פוטר את האגוזים בגרירת התפוחים אבל אם אינם חביבים אינם פוטרים את האגוזים אם לא נתכוון להם תחלה ע"כ וכבר כתבתי זה בסימן ר"ו :

ריב כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה משנה בפרק כיצד מברכין (מד .) :

ומ"ש לא מיבעיא אם העיקר מעורב עם הטפל אלא אפילו אם כל אחד לבדו וכו' כן משמע שם גבי היו לפניו צנון וזית וכן פירש שם הרא"ש גבי דברים הבאים בתוך הסעודה :

ומ"ש ואפילו פת שהוא חשוב מכל אם הוא טפל וכו' משנה שם :

כתב הכלבו וצריך עיון בהא דאמרינן דמברך על העיקר ופוטר את הטפלה מברכה שלפניה אם פוטרו גם כן מברכה שלאחריה עכ"ל ולי נראה דבר פשוט דכשם שפוטר מברכה שלפניה כך פוטר מברכה שלאחריה (א) וסוגיין דעלמא הכי הוא והכי משמע בהדיא מדאמר רב פפא דברים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה אינם טעונים ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם :

כתב האגור בשם א"ז דה"מ כשהצנון עיקר וחביב אבל אם הצנון עיקר ולא חביב מברך על הזית וחוזר ומברך על הצנון ואפושי ברכות עדיף ואין להפקיע הברכות כה"ג ע"כ :

כתוב בת"ה על הרוצה לשתות יין וקשה לו לשתות אליבא ריקניא ומביאין לו מאכל שהוא ממתק השתיה דאע"ג דלכאורה א"צ לברך על המאכל מאחר שהוא טפילה ליין כההיא דצנון וזית יש לחלק ביניהם דהתם העיקר נאכל קודם ומברך עליו ובזה נפטר הטפל אבל בנדון דידן הטפל נאכל קודם ואיך יתכן שיפטרנו העיקר אח"כ בברכתו למפרע וכבר היה נהנה בלא ברכה אמנם מצאתי כזה הועתק מתשובת א"ז אותם שאוכלים גרעיני גודגדניות כדי למתק השתיה אינו מברך עליהם בפה"ע כמו שמברכין על כל גרעיני פירות האילן אלא מברך עליהם שהכל הואיל וכן באין רק למתק השתיה והכא משמע דבנדון דידן נמי מברך על המאכל שהכל אפילו אם ברכתו בענין אחר אבל אינו פוטר לגמרי מחמת ברכת השתיה שהיא עיקר וצריך לחלק בין ההיא דצנון וזית כמו שחלקתי עכ"ל וכ"ל דלפי מ"ש רבינו בסוף סי' ר"י בשם הרא"ש דבשביל חסרון השיעור לא שייך בו ברכה אחרת ה"ה בשביל שבא למתק השתיה לא תשתנה ברכתו (ב) :

כתב הכלבו מרקחת שמושלאין על רקיקין דקין אותם רקיקין הוו טפילה למרקחת שהדבר ידוע שאין באין שם לאכול לחם ואותם רקיקין אינם באים אלא לדבק המרקחת עליהם כדי שלא יטנפו הידים בדבש הלכך ה"ל הרקיק טפלה

מאוחר בפסוק כיון דבפה"ע מבורר יותר ולא אמרו כל המוקד' בפסוק וכו' אף בכוסם אלא בדברים שברכותיהם שוות כמו חטה לגבי שעורה וענבי' לגבי תאנים ורמונים כמ"ש הרא"ש בסוף ולכן כתב רבינו אפשר ודו"ק :

ריב כל שהוא עיקר וכו' משנה ס"פ כ"מ ריש (דף מד) הביאו לפניו מליח בתחלה ופת עמו מברך על המליח ופוטר את הפת שהפת טפלה לו זה הכלל כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפילה :

ומ"ש ל"מ אם העיקר הוא מעורב וכו' כ"כ הרמב"ם בפ"ג בין שהית' הטפלה מעורב' עם העיקר בין שלא היתה מעורבת והכי איתא בגמרא עיקר מעורב כגון תבשילא דסילקא דמערבין בה קמח ליתן טעם בתערובת דהקמח עיקר ומברכין עליה במ"מ וכדלעיל ריש סי' ר"ח ושאינו מעור' תנן הכא הביאו לפניו מליח וכו' : **ומ"ש** ואפי' פת שהוא חשוב וכו' כלומר לא מבעי כגון צנון וזית והצנון עיקר שבשבילו התחיל האכילה ולא אכל זית אלא להפיג חורפו של צנון דה"ל זית טפל וכדאיתא בפ' כ"מ ריש (דף מא) אלא אפילו פת שהוא חשוב מכל נמי אם הוא טפל וכו' ונראה דדעת רבינו בזה ליישב קושיא שהקשו התו' לשם וז"ל מברך על המליח ואע"ג דאשמועי' דפת פוטר את הפרפרת אצטריך לאשמועינן דפעמים דפת טפל עכ"ל וכ"כ הר' יונה : **ומ"ש** כגון שאוכל דג מליח וכו' כך כתב ע"פ פשוט' של משנתינו וכ"כ הרמב"ם בפ"ג וז"ל הרי שצרי' לאכול דג מליח ואכל הפת עמו וכו' עד וכן כל כיוצא בזה גם הסמ"ג בעשה כ"ז (דף קיא) ע"כ כתב כלשון הרמב"ם ממש · ואיכא להקשות דבגמרא קאמרינן ומי איכא מידי דהוי מליח עיקר ופת טפלה אמר רב אחא בריה דרב עוירא באוכל פירות גינוס' שנו וכ"כ הרי"ף והרא"ש ומשמע דמיירי דהמליח הוא בא להשיב הלב שנחלש מפני מתיקות הפירות והפת שלאחריו הוא טפל ואינו בא אלא בשביל המליח כמו שפירשו התו' וכך פי' הרמב"ם בפי' המשנה אלמא דבליכא פירות גינוסר אלא שאוכל דג מליח ופת עמו הפת הוא העיקר ועליו צריך לברך וכן נהגו העולם ללפת הפת בדג מליח שקורין הערינ"ג ומברכים על הפת וא"כ קשה על דברי רבינו שכתב כגון שאוכל דג מליח ופת עמו וכו' מברך על הדג ופוטר את הפת כיון שהוא טפל דכתב כנגד הגמר' וכן הקשה מהרש"ל אבל אהרמב"ם והסמ"ג לא קשיא שהרי כתבו וז"ל הרי שצריך לאכול דג מליח דמדה"ל למימר הרי שאוכל דג מליח כמ"ש רבינו ולא כתב כך אלא הרי שצריך לאכול דג מליח וכו' אלמא דבא להורות דאינו מדבר במי שצריך לאכול לחם ושעיקר סעודתו הוא הלחם ואוכל דג מליח עמו ללפת בו הפת דהתם ודאי הפת הוא העיקר והדג בא ללפת בו הפת ומברך על הפת שהוא העיקר אלא מדבר במי שאינו צריך לאכול לחם כלל אלא שצריך לאכול דג מליח מפני איזה דבר וס"ל להרמב"ם דהא דקאמר בגמרא בפירות גינוס' שנו לאו דוקא פירות גינוס' אלא כל כיוצא בזה כגון שאינו צריך לאכול לחם אלא צריך לאכול מליח מפני איזה דבר כגון שאכל או שתה איזה משקה שהיה מחליאו אם לא היה אוכל דבר מליח אלא דכיון דהמליח היה מזיק לגרונו ולשונו אוכל פת עמו בזו ודאי המליח הוא העיקר כיון שאין עיקר כוונתו לאכול לחם אבל לשון רבינו שכתב כגון שאוכל דג מליח וכו' משמע במי שאוכל לחם ודג מליח עמו שזהו עיקר סעודתו ואפ"ה מברך על המליח ופוטר את הפת והא ליתא ונראה ליישב דרבינו נסמך על מ"ש ואוכל פת עמו שלא יזיקנו בגרונו וכו' אלמא דמדבר במי שאין כוונתו לאכול לחם וללפת בדג מליח את הפת דאיננו צריך לאכול לחם כלל אלא צריך לאכול דג מליח מפני איזה אוכל או משקה שמחליאו והפת לא בא אלא שלא יזיקנו המלח בגרונו וכמסקנת התלמוד כך היא דעת הרמב"ם והסמ"ג ורבינו וס"ל דלאו דוקא פירות גינוסר כדפרישי' אלא דהרמב"ם והסמ"ג היו מדקדקים בלשונם שכתבו הרי שהיה צריך לאכול דג מליח וכו' כי היכא דלא ליתי למטעי ורבינו לא דק בלשונו · וכתבו התו' וא"ת פירות הוי עיקר ומליח טפל ולברך על הפירות וליפטר כולהו וי"ל דמיירי שלא אכל הפירות

דרכי משה

ז' ואיהו לאו ממין ז' מ"מ כיון דחשיבי דעבדי מינייהו פת ומברכים עלייהו המוציא ובה"מ נראה דברכתן קודמת אע"ג דלא עבדינהו פת עכ"ל וכ"כ ב"י בשם הרמב"ם מזה נראה כדברי האגור דיש להקדים במ"מ וכ"ש ברכת המוציא לשאר ברכות וכ"נ מדברי הסמ"ק שהביא רבינו שיש להקדים אלו אף כשהשני חביב לו ודלא כדברי הכלבו :

ריב (א) וכן נ"ל דמשמע מס"ם ר"ח דכל דפוטר מברכה ראשונה פוטר ג"כ מברכה אחרונה : (ב) ואני תמה על דבריו אלו כי למה לא תשתנה ברכתו מאחר שהוא טפל לד"א ואין עיקר ההנאה מאותו דבר שיברך עליו כברכתו הראוי לו אלא שצריך לברך שלא יהנה מן העולם בלא ברכה וכשמברך עליו שהכל הרי בירך אבל פחות מכשיעור שהוא נהנה מהפרי או מהדבר שאוכל ראוי לברך עליו ברכתו ולכן אין לסור מדברי ת"ה וא"ז :

ולענין

פרישה

קודמת בכל ענין אפי' איגה מוקדם בברכה וכן משמע שם באשר"י גופא ולא כתב האשר"י דאיכא לאוקמי בכה"ג במעשה קדירה אלא לה"ג שכתב ז"ל ואין ראיה לדברי הרי"ף ורש"י החולקים על ה"ג כו' משמע להדיא דלדברי החולקים על ה"ג מפרשי כפשוטו ואף בכוסם החטה כ"ל עכ"ל . ולעד"נ דמ"ש רבינו אפשר האי אפשר תלוי נמי בהא דכתב רבינו לעיל סי' ר"ח דנסתפקו באוכל חטה או מינים מבושלים בעינייהו דלא נתמעכו דברכותיהן בפה"א · ונסתפקו דברכה אחרונה אם הוא מעין ג' או בנ"ר ומאחר שכתב אחר האי קרא ואכלת ושבעת וברכת נמצא אם מברכין אחטה ושעורה מבושלין מעין ג' יכול להיות דהקרא איירי בחטה דאף שלכתחלה אין מברכין עליהן אלא בפה"א מ"מ ע"כ הקרא בברכה אחרונה איירי דהא ברכה ראשונה אינה מן התורה אף בלחם כ"ש בז' מינין אלא בברכה אחרונה איירי מ"ש וכדכתב וק"ל אבל אי לא מברכין עלייהו אלא בנ"ר שהיא ברכה מדרבנן והקרא לא איירי מיניה א"כ ע"כ מ"ש וברכת בתורה אחטה ושעורה צ"ל דנעשה ממנו פת או דייסא לכל הפחות נמצא דבהאי ספק תולה נמי האי ספק לכך כתב רבינו אפשר בל' ספק וק"ל :

סי' ריב (א) **כל** שהוא עיקר ועמו טפלה וכו' וז"ל רמ"ף בהגהותיו ס"פ כ"מ הביאו לפניו מליח תחלה ופת עמו מברך על המליח ופוטר הפת שהפת טפלה לו זה הכלל כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה . גמרא ומי איכא מידי דהוה מליח עיקר ופת טפלה אמר רב אחא באוכלי פירות גנוסר שנו ופי' התו' באוכלי פירות גנוסר שנו שהמליח עיקר שהוא בא להשיב הלב שנחלש מפני מתיקות הפירות והפת שלאחריו טפל ואינו בא אלא בשביל המליח וא"ת הפירות הוו עיקר ומליח טפל ולברך על הפירות ולפטור כולהו וי"ל דמיירי שלא אכל הפירות באותו מעמד א"כ בשעה שאכל פירות גינוסר לא היה שם עדיין מליח ופת דלא היה יודע שיחלש לבו מחמת המתיקות ע"כ וז"ל מ"ו כגון שאוכל דג מליח ואוכל פת עמו ותימא שלא פריך תלמודא מי איכא מידי דמליח הוי עיקר ופת טפל ומוקי בפירות גינוסר ופירש"י לפי שהן חשובות יותר מן הפת וי"ל דס"ל דסבר הטור כפי' התו' ור' יונה דלא מחמת חשיבות הפירו' הוא אלא שהפירות מרוב מתיקות מחלישות את הלב ואוכל דבר מליח ומש"ה סבר הטור ה"ה דג מליח כו' ומה שלא שני התלמודא בדג מליח אפשר משום דליסנא המליח פוטר את הפת לא משמע ליה לתלמודא דאיירי בהכי דא"כ הל"ל דג מליח כו' אלא מיירי בסתם דבר מליח ודו"ק עכ"ל . מ"מ ש"מ מדברי הגמ' שהביא רמ"ף הנ"ל שאין אומרים שעיקר פוטר הטפלה אלא כשהיה הטפל עם העיקר מתחלה בשעת הברכה גם באכלן במעמד א' ולאפוקי ממה שנותנין וכבר ברכו על המשקה ומצווי' להביא לפניהם דבר למתק השתי' : (ב) **ופוטר** את הטפלה בין מברכה ראשונה ובין מאחרונה כ' מהרא"י בת"ה על הרוצה לשתות וקשה לו לשתות אליבא ריקנא ומביאין לו מאכל שהוא ממתיק השתיה דאע"ג שהוא טפל גבי שתיה מכל מקום כיון שהוא נאכל קודם איך יתכן שיהא נהנה בלא ברכה ויהא פטור למפרע ומצאתי הועתק מתשובת א"ז כשאוכלין גרעיני גודגדניות כדי למתק השתיה אינו מברך עליהן בורא פרי העץ כמו שמברכין על גרעיני פירות האילן אלא מברך עליהן שהכל וא"ל למה יברך עליהן שהכל הלא בירך כבר על השתיה שהיא עיקר ומ"ש מאוכל דג מליח כו' וכגון וזית כו' דאינו מברך כלל על הטפל משום דבירך על העיקר קודם שהוא חולק בעצמו די"ל שיש חילוק בין יזיקנו בין אוכל למתק השתיה דאינו למימר לא יאכל ולא ישתה וא"ל א"כ גבי הרוצה לשתות וקשה לו אליבא ריקנא וגבי כגון וזית דמחל' בין בירך קודם על העיקר ובין שיברך אחר הטפל על העיקר למפרע ליחלק בין יזיקנו ובין למתק השתיה דהא גבי כגון וזית שייך טעמא יזיקנו כמו שפירש"י דאכל זית משום חורפיה דכגון אלא צ"ל דהרוצה לשתות אליבא ריקניא נמי שייך טעמא יזיקנו וליסנא דייק שאמר וקשה לו וסא דאמר ומביאין לו מאכל שהוא ממתיק השתיה לאו דוקא אלא דלא יזיקנו וק"ל . נמצא שג' חילוקים הן · אם אוכל העיקר קודם מברך על העיקר ועל הטפל אינו מברך כלל ואם אוכל הטפל קודם צריך לברך עליו ברכתו הראוי' לו ואם אוכל הטפל כדי למתק השתיה מברך עליו שהכל ואפילו בירך כבר על העיקר ודו"ק :

(ג) **ואוכל** פת עמו כו' יש מדקדקי' מצריכין נטילת ידים כשאוכל פת אף כשאוכלו באופן זה כיון שעיקר נטילה נתקנה משום סרך תרומה לא שייך לפלוגי בין טפל לעיקר אבל לעד"נ לחלק דהא נטילה לא נתקנה אא"כ באוכל ולא במאכיל ואפי' ממשמש בפת כל היום א"צ נטילה וא"כ גם בכה"ג דאין כוונתו על האכילה לא תקנו בכיוצא בזה נטילה גם הרמב"ם תלה הנטילה בפת שמברכין עליו המוציא ומה"ט כתב ב"י דא"צ נטילה על פת הבאה בכיסנין אפילו קבע עליו סעודתו דחייב לברך המוציא וכ"ש בהא כיון דאינו מברך עליו ובכל ענין המוציא ואע"ג שיש לחלק להחמיר בדבר כיון שהוא מין פת דרגילין לברך עליו ברכת המוציא מ"מ נלע"ד מ"ש עיקר ונקטו פת הבאה בכיסנין לרבותא דאפילו התם שדעתו על האכילה

דרישה

מאוד בפי' הרמב"ם ולפע"ד היה נראה דגם הרמב"ם פסק הלכה כר' יהודה וגם מפרש דברי עולא דלענין הקדמה קאמר אלא שס"ל הא דפליגי ר' יודא ורבנן היינו דווקא כשאינו רוצה בא' יותר מבחבירו אבל כשרוצה בא' יותר מבחבירו הכל מודים דאזלינן בתר הרוצה ועליו מברכין תחלה בין בברכותיהן שוות ובין אין ברכותיהן שוות ומ"ש הרמב"ם ברישא ואיזה מהם שירצה להקדים מקדים גם אברכותיהן שוות דנקט ברישא קאי ודומה לזה כתב מהרא"י דכשירצה לאכול מא' תו לא אזלינן בתר החביב או החשוב או המין הז' אלא שמהרא"י קמיירי כשאינו רוצה לאכול אלא ממין א' והרמב"ם איירי אף שרוצה לאכול גם ממין השני מדכתב ואיזה שירצה להקדים מקדים ודו"ק :

סי' ריב [א] **כל** שהוא עיקר ועמו טפילה מברך על העיקר ופוטר את הטפילה עמ"ש לעיל לחלק דלא מיקרי טפל להיות פטור מברכה אגב העיקר אא"כ אוכל הטפל מחמת שלא יהא ניזוק מהעיקר באמת יש כמה מיני טפילים עוד זולת זה כמו המברך המוציא על הפת שכל מה שאוכל ללפת הפת מיקרי טפל לו ונפטר בברכת המוציא וה"ט משום דבא הליפתן לצורך הפת · וכן מ"ש אם נתערב קמח מה' מינין בתבשיל אע"פ שהתבשיל הא' הוא הרוב מ"מ הוא יברך במ"מ משום שהוא עיקר והתבשיל נגרר אחריו מחמת חשיבותו · אבל לאכול דבר לצורך דבר כגון לאכול גרעיני גודגדניות בתוך המשתה כדי למתק השתיה ר"ל כדי שהשתיה שישתה אח"כ יהיה מוטעם לו בהא ודאי אינן נפטרין הגודגדניות מהברכה וכמ"ש לעיל בשם א"ז אלא שכתב שמברך עליהן שהכל האוכלים פת עם צלא או עם קנמון בתוך השתיה שיהיה מוטעם לו השתיה שישתה אחריו דאינו נפטר בלא ברכה אם לא שאוכל פת מחמת השתיה שעתה כבר וכן שמעתי בשם מ"ו ובעמק ברכה ס"ד כ"ב ע"ב כתב בעל הגה"ה ז"ל ואל תתמה יותר כו' עד אבל כשאוכל הטפל בלתי שקדם לו היזק בגרונו מהמאכל הראשון רק תאוה נפשו לאוכלו בתורת אכילה לשביעה או להתענג או לקיום דבזה לא נפטר הטפל בברכת העיקר דו"א כו' והביא ראיה מברכת הפת שפוטר מיני ליפתן מכח שהפת הוא עיקר והאריך וכולם דברים בדוים ודחוים למבין . ועוד כתב שם דף כג. ע"ב ז"ל אמנם לענין נטילה אין לחלק כלל כו' עד וראיה לסברא זאת מה שהצריכו רז"ל נטילה לדבר שטיבולו במשקה אע"פ שהמשקה טפל לאותו דבר שמטבילין בו ראייתו אינו ראיה דשם לא הצריכו נטילה אלא משום דבשעה שהוא טובל במשקה המשקה בעין שטובלין בו ונטמאים מהידים ואף שהב"י פוסק בסי' קנ"ח דנוטלין הידים אפילו על דבר הטבול כבר במשקה גם שם ה"ט משום דלא פלוג גם בסי' קנ"ח כתבתי דל"נ כן מדברי הפוסקים . גם מ"ש שם בעמק ברכה דמ"ש התוס' דצריך ג"כ המוציא דל"ד קאמר כפשוטו דברים דחוים הם ואין כאן מקומו להאריך :

הביאו

בגרונו מברך על הדג ופוטר הפת כיון שהוא טפל [ב] הביאו לפניו יין (ד) ושמן טוב להריח בו (ה) אוחז היין בימינו ומברך תחלה עליו ואחר כך נוטל השמן בימינו ומברך :

ריג **על** כל הפירות ושאר דברים חוץ מפת או יין אם היו האוכלים שנים או רבים אחד פוטר את חבירו אפילו בלא היסיבה דדווקא פת ויין בעי היסיבה משום דחשיבי ולדידן סגי בישיבה כמו בהיסיבה לדידהו (א) אבל כל שאר דברים לא בעו היסיבה · נכתב בספר המצות אם בני אדם ישבו או היסיבו עתה על היין כל אחד צריך לברך שאין אנו רגילין לקבוע עצמינו כבימיהם

ב"ח

הפירות באותו מעמד אי נמי בשעה שאכל פירות גינוסר לא היה שם עדיין מליח ופת דלא היה יודע שיהלש לבו מחמת המתיקות עכ"ל פי' לתירוץ הראשון לא אכל הפירות בשעה שאכל המליח אלא מקודם כבר אכל הפירות ובירך עליהן ועכשיו צריך לברך על המליח ולתירוץ השני אוכל פירות ג"כ בשעה שאוכל המליח והפת אלא שכבר בירך על הפירות כשלא היה שם עדיין מליח ופת וכו' ומשמע דמפרשים התו' כפשוטו דמברך על המליח שהכל ופוטר את הפת וכמ"ש כל הפוסקים אבל הר' יונה כתב וז"ל באוכלי פירות גינוסר שנו פי' פירות גינוסר הם מתוקים ביותר וכו' ונמצא שהפת טפילה אל הפירות ולפיכך מברך על הפירות ופוטר את הפת עכ"ל משמע שהוא ז"ל מפרש דלמסקנא דמוקמי' לה באוכלי פירות גינוסר שנו הא דתנן מברך על המליח ופוטר את הפת הכי פירושו מברך על דבר שהביאו לו המליח בשבילו דהיינו מברך על הפירות שהביאו המליח לצורך אכילת הפירות הלכך מברך על אכילת הפירות שהוא העיקר והפת טפל אבל על המליח אין לברך כלל כדי לפטור בו את הפת וכדק' מקשינן ומי איכא מידי דהוי מליח עיקר ופת טפל דהמתרץ מודה לו דליכא מידי וכו' אלא דמשנתינו באוכל פירות גינוסר שנו דאותן פירות הם חשובים מן הפת ומברך על הפירות ופוטר הפת ונמשך הר' יונה בפי' זה אחר שיטת פרש"י שכך פי' להדיא ולפ"ז אפילו כבר אכל פירות ובירך עליהם ואחר כך הביאו לפניו מליח ופת עמו מפני המתיקה אין לברך על המליח אלא על הפת דהא דתנן מברך על המליח אין פירושו לברך על המליח אלא לברך על הפירות אבל על המליח אין לברך כלל אלא או על הפירו' או על הפת כשכבר אכל הפירות ובירך עליהן כבר ולענין הלכה ספק ברכה להקל ולעולם אין לברך על המליח אפי' אין כוונתו לאכול לחם אלא פירו' מתוקי' מאוד ולכן צריך ליזהר להבי' מליח והפת קודם שיברך על הפירות ואז יברך על הפירות ויכוין לפטור המליח והפת דבזה יצא ידי חובתו דכולהו רבוותא שהרי אף להתוספות אם שלפתן לפניו פירות ומליח ופת מברך על הפירות שהם עיקר ופוטר המליח והפת שהם טפלין ואיכא להקשות לשני התירוצים שכתבו התו' דאעפ"י דהמליח והפת הן באין בשביל אכילת פירות וכשאכל הפירות ומברך עליהן תחלה היה דעתו לאכול מליח ופת עמו אפ"ה כשהביאו לפניו המליח והפת לאחר שכבר אכל הפירות צריך לחזור ולברך על המליח : ולעיל בסוף סימן קע"ז קבענו דהלכ' דאעפ"י שלא היו הפירות לפניו בשעה שבירך על הפת כיון דללפת את הפת הם באים אינם טעונים ברכה כלל וי"ל דלהם מיירי דהפת עדיין לפניו בשעה שהביאו הפירות לפניו ואכתי קשה דלעיל בסימן ר"ב משמע דבחושש בגרונו דאוכל השמן לרפואה ע"י הפת דאעפ"י דאין כוונתו לאכול פת אלא טפל הוא לשמן שהוא שותה עכשיו כדי שלא יזיקנו השמן ואפ"ה מברך על הפת דחשבינן ליה עיקר וגבי דג מליח ה"ל הפת טפל וכבר כתבתי קושיא זו למעלה בסימן ר"ב ולפרש"י וה"ר יונה ניחא דלדידהו ליכא מידי דחשיב טפי מן הפת אלא פירות גנוסר הם חשובים מן הפת ולפיכך גבי שמן דפת חשוב ממנו אפילו חושש בגרונו וא"צ לאכול פת אלא לשתות השמן אלא דאכיל ליה ע"י פת כדי שלא יזיקנו השמן מברך על הפת שהוא עיקר אבל לפירוש התו' והפוסקים קשיא וצ"ע · כ' בת"ה סימן ל"א דאם רוצה לשתות ואוכל הטפל לשתייה תחלה מברך על האוכל תחלה אעפ"י שהוא טפל לשתייה אלא שמברך עליו שהכל ולא ברכתו הראוי' לו כיון שהוא טפל וב"י כתב דלפי מ"ש הרא"ש דבשביל חסרון השעור לא שייך בו ברכה אחר' כדלעיל בסימן ר"י ה"ג בשביל שבא למתק השתייה לא תשתנה ברכתו עכ"ל ומהר"ם איסרל"ש ז"ל כתב דליתא לדבריו אלא כיון דהוא טפל לדבר אחר ואין עיקר ההנאה מאותו דבר אין לברך עליו ברכתו הראוי לו אלא צריך לברך עליו שלא יהנ' מן העה"ז בלא ברכה וכשמברך עליו שהכל יצא ולא דמי לפחו' מכשיעור שהוא נהנה מן האוכל שהוא עיקר הנאתו וצריך לברך עליו ברכתו הראוי אליו וע"כ אין לסור מדברי הא"ז ותרומת הדשן וכן פסק בהגהת ש"ע :

ריג **על** כל הפירות וכו' כבר נתבאר בסימן קס"ז סי"ב ובסימן קע"ד ס"ט דקי"ל דבין פת ויין ושאר דברים מהני ישיבה לדידן וישיבה בעינן אף לשאר דברים ואי ליכא ישיבה כל אחד מברך לעצמו ומ"ש בספר המצות נתבאר בסימן קע"ד וסימן קע"ה דעתו ודעת החולקים עליו וע"ש כתבתי דיש לנהוג להוציא עצמו מן הספק דאף בקובעים עצמן לשתות יין דהמברך יכוין שלא להוציא אחרים כדי שיתחייו' כל אחד לברך לעצמו ובשאר דברים המנהג פשוט דכ"א

מברך

ב"י

טפלה וברכת המרקחת פוטרה : **הביאו** לפניו יין ושמן טוב וכו' בפ"ק כיצד מברכין (מג :) ת"ר הביאו לפניהם שמן ויין ב"ש אומרים אוחז את השמן בימינו ואת היין בשמאלו ומברך על השמן וחוזר ומברך על היין וב"ה אומרים אוחז את היין בימינו ואת השמן בשמאלו ומברך על היין וחוזר ומברך על השמן ופירש"י שמן בימינו לפי שעליו מברך תחלה וידוע דהלכה כב"ה וכן פסקו הפוסקים וז"ל המרדכי נוטל את היין בימינו כתב ראבי"ה ומינה נשמע שכל ברכה של דבר מצוה ראוי לו שיאחז בימין וכן הבדלה אוחז את היין בימין ומברך בורא פרי הגפן ושוב נוטל את ההדס בימין והיין בשמאל ומברך על ההדס ומחזיר היין לימינו ע"כ. ונראה שראבי"ה מפרש דכי קתני וחוזר ומברך על השמן היינו לומר שמחזיק השמן בימינו בשעת ברכת השמן כשם שהיין בימינו בשעת ברכת היין וכך הם דברי רבינו : **ומה** שכתב רבינו להריח בו כ"כ שם התוספות גבי הביאו לפניהם שמן והדס משום דאי להעביר את הזוהמא הא אמרינן בפר' אלו דברים דאין מברכין עליו ומ"מ איני יודע מה ענין דין זה אצל סימן זה ושמא משום דבסימן שקודם זה איירי בברכת אי זה מין קודם לחבירו ובסימן זה איירי בשמין אחד עיקר והשני טפלה דמברך על העיקר ופוטר את הטפל סמך לזה דין בא ליהנות במשקה וריח על אי זה מהם מברך תחלה :

ריג **על** כל הפירות ושאר דברים חוץ מפת או יין אם היו אוכלים ב' או רבים וכו' בפרק כיצד מברכין (מב.) תנן היו יושבים לאכול כ"א מברך לעצמו הסיבו אחד מברך לכולם ובגמרא (מג.) א"ר ל"ש אלא פת דבעי היסיבה אבל יין לא בעי הסיבה ור"י אמר אפי' יין נמי בעי הסיב' א"ד אמר רב ל"ש אלא פת דמהניא ליה הסיב' אבל יין לא מהניא ליה הסיבה ור' יוחנן אמר אפילו יין מהני ביה הסיבה וכבר כתבתי בסי' קע"ד שדעת רוב הפוסקים דהלכה כלישנ' קמא ומ"ש ולדידן סגי בישיבה כמו בהסיבה לדידהו כ"כ שם התוס' וה"ר יונה והרא"ש והרשב"א · ומ"ש אבל כל שאר דברי' לא בעו הסיבה אפשר דישיבה נמי לא בעו ואף ע"פ שבסימן קס"ז כתבתי דישיבה בעי כדי לפטור אחד את חבירו התם שאני לפי שהוא פת ובעי קביעות אבל בשאר דברים דלא בעו קביעות ישיבה נמי לא בעו אלא שבסוף סימן קע"ד כתוב בקצת ספרי רבינו שאר כל הדברים אפילו לדידהו אחד פוטר את חבירו בישיבה לחוד ; משמע דישיב' מיהא בעי ולפי אותם נוסחאות יש לומר אף על גב דשאר דברים לא בעו קביעות הא מיהא צריך הוכחה שהאחרים מכוונים לצאת בברכת זה והוכחה זו היא על ידי שיושבים יחד וכ"כ ממ"ש התוספות בפרק כ"ה (קו:) ובכל מקום שהאחד מברך לכולם בין ברכה ראשונה בין ברכה אחרונה אין מברך אחד לכולם עד דקביעי וכ"כ רבינו ירוחם וז"ל ודוקא כשקבעו על הפירות אז אחד מברך לכולם לפניהם אבל כשלא קבעו כל אחד מברך לעצמו כדאמרינן בפרק כיצד מברכין ישבו כל אחד מברך לעצמו הסיבו אחד מברך לכולם דוקא ביין הוא דא"ר יוחנן דבעי הסיבה אבל פירות מודה דלא בעי הסיבה פירוש ואחד מברך לכולם אבל קביעות בעי [א] ולפ"ז לדידן אין חילוק בין פת ויין לשאר דברים דבישיבה אפי' פת ויין אחד מברך לכולם ושלא בישיבה בשאר דברים נמי כל אחד מברך לעצמו : **ונכתב** בספר המצות אם בני אדם ישבו או הסיבו עתה וכו' דעתו לומ' דלא מהניא הסיבה אלא במקום שרגילין להסב עליו אבל במקום שאין רגילין להסב עליו לאו הסיבה היא דאלו שהסיבו עליו בטלה דעתן ורבינו כותב שנראה לו שאין חילוק בין האידנא למעיקרא כלומר דכל שהסיבו עליו אע"פ שאין רגילות להסב עליו הוי הסיבה ואחד פוטר את חבירו ובאמת שדברי סמ"ג הם דברי התוספות שהרי בפרק כיצד מברכין (לט.) גבי הנהו תרי תלמידי דהוו יתבי קמיה דבר קפרא הביאו לפניהם פרגיות וקפלוטות נתן בר קפרא רשות לאחד מהם לברך כתבו ומיירי בהסיבו ואנו אין לנו שום הסיבה אלא על הפת ולכך צריך לברך לכ"א על כל דבר הן בפירות הן ביין ובפרק כ"ה כתבו ג"כ וז"ל ומה שאין אנו נוהגין עכשיו לברך אחד לכלם אלא בפת לחודיה לפי שאין אנו קובעים עצמנו להסב על היין ועל הפירות וכ"כ גם כן במרדכי בפרק כיצד מברכין וכיוצא בזה דברי הרשב"א בפרק כיצד מברכין גבי הנהו תרי תלמידי דהוו יתבי קמיה דבר קפרא : **ויש** לשאול א"כ לפי שטה זו שאר דברים נמי בעי הסיבה ומשמע דלא אתי לא כלישנא קמא ולא כלישנא בתרא דללישנא קמא פת ויין דוקא בעו הסיבה ושאר דברים לא בעו וללישנא בתרא שאר דברים לא מהניא בהו הסיבה ואפשר שהם מפרשים דיין דנקט רבי יוחנן לאו דוקא דבכלל יין הוי שאר דברים ובין ללישנא קמא ובין ללישנא בתרא לרבי יוחנן אין חילוק בין פת לשאר דברים לענין ברכה דבתחלה דבכולהו אם הסיבו א' מברך לכולם ואם לא הסיבו לא · וכן מצאתי להרשב"א שכתב הלכה כלישנא בתרא והלכך שאר דברים חוץ מפת ויין לא מהניא בהו הסיבה אלא מיהו מעשה דבר קפרא ותרי תלמידי דאייתי קמייהו דורמסקית ופרגיות ונתן רשות לאחד מהם לברך משמע דאפילו לשאר דברי' נמי מהניא הסיבה וצ"ל מתוך אותו מעשה דרב ודאי להדין לישנא בתרא ס"ל דלא מהני הסיבה אלא לפת בלבד ואפילו יין דחשיב לא מהניא ליה לדידיה ור' יוחנן ס"ל דבכל מילי מהניא הסיבה אלא משום דשמעיה לרב דאמר יין לא מהניא ליה הסיבה נקט איהו נמי יין וה"ה נמי לכל מילי אי קבעו ליה דוכתא והסיבו עכ"ל ובהגה"מ פ"א נסתפקו בדין זה שכתבו בשם סמ"ק וז"ל ואנו אין אנו רגילים לקבוע עצמנו אלא בפת אבל בשאר דברים כל אחד מברך לעצמו מיהו בליל פורים ובליל שלפני ברית מילה שרגילין לקבוע עצמם על היין ועל הפירות יש להסתפק אם אחד מברך לכולם ע"כ ולענין הלכה כבר נתבאר שדעת רוב הפוסקים לפסוק כלישנ' קמא וכרבי יוחנן דאמר דפת ויין דוקא בעו הסיבה אבל כל שאר דברים לא בעו הסיבה והכי נקטינן (א) וה"מ לברכה ראשונה אבל לברכה אחרונה קי"ל דאין זימון לפירות וכמו שכתב רבינו לקמן בסמוך :

אין

דרכי משה

רי"ג (א) ולענין פירות נוהגין שכל אחד מברך אבל לענין יין אין נוהגין כדברי הסמ"ג אלא כדברי הטור שאחד מברך לכולם ונראה דנהגו כן משום דס"ל כלישנא דאיתא בגמרא

דבשאר

דרישה

[ב] **הביאו** לפניו יין ושמן טוב להריח בו אוחז היין בימינו ומברך עליו תחלה כו' · עיין בחידושי רשב"א שכתב ע"ז והא דפליגי ב"ש וב"ה בזה .אע"ג דקי"ל באין ברכותיהן שוות מברך ע"ז וחוזר ומברך ע"ז ה"ט משום דס"ל לב"ה כיון דיין לשתיה ושמן להריח יין חביב ועדיף טפי וקפדינן אפילו בהקדמתו וב"ש סברי איפכא דכיון דשמן אינו מאוסר מעשה דהא מיד שהוא מקריבו כנגד חוטמו מריחו ונהנה ממנו ויין מאוסר מעשה שאינו נהנה ממנו עד ששתהו הילכך שמן עדיף כו' ע"ש · ולעד"נ דה"ט דב"ה כיון דברכת היין מבוררת טפי דהא אין מברכין בפה"ג כי אם אין מש"ה חשוב טפי וכמ"ש רבינו בשם ר"פ בסי' רי"א דמקדימין בפה"ג אפילו לזיתים ע"ש וכן צ"ל לקמן סי' רי"ו גבי הדס ושמן דפליגי ביה נמי ב"ש וב"ה וכמ"ש שם בס"ד · ומ"ש בשם מ"ו שלקח בשעת הבדלה היין בימין והדס בשמאל וכשבירך על ההדס החליף כו' באמת שאין לו ראיה מוחלטת מהאי דכתבתי בשם המרדכי וגם לא מדברי ב"ה שאמר שלוקח היין בימין ושמן בשמאל דאיירי שהביאו שניהן לפניו ולא היה לו מקום להניחן ובא לאשמועינן כשירצה לאחוז בשניהן צריך לאחוז היין בימין תחלה · ומיהו משמעות הל' משמע כמו שנהג מ"ו ז"ל · בסי' רט"ז מבואר לדעת רבינו שעו"ג עדיף לענין לענות אמן אחרין מכותי ובסי' קנ"ט מבורר לענין זימון כותי עדיף מעו"ג :

סי' רי"ג [א] **מ"ש** הב"י ולפ"ז לדידן אין חילוק בין פת ויין לשאר דברים כו' אין לדקדק דכאן כתב הב"י דאין חילוק לדידן ואחר זה כתב ז"ל ולענין הלכה כבר נתבאר ודוחק לומר דכתב הלכתא למשיח' · ונראה דמ"ש תחלה ולפ"ז לדידן אין חילוק כו' לשון לדידן תפס לשון רבינו שכתב ולדידן סגי בישיבה וגם ס"כ דאין חילוק ביין וכיוצא בו בין לדידן לזמנינן · ואח"כ כתב ולענין הלכה אליבא דכ"ע וק"ל :

פרישה

האכיל' וגם קבע סעודתו עליו א"כ נטיל' אכן מפיר' הר"י ס"פ אלו דברי' משמע דצריך ליטול ע"ש :

(ד) **ושמן** טוב להריח בו כו' דאילו להעביר הזוהמא אין מברכין עליו כלל כמ"ש לעיל סימן קפ"א ולקמן סי' רי"ו · ב"י :

(ה) **אוחז** את היין בימינו כו' בס"פ כיצד מברכין ת"ר הביאו לפניהם יין כו' עד ובית הילל אומרים אוחז היין בימינו ואת השמן בשמאלו ומברך על היין תחלה ואח"כ מחליף ולוקח את השמן בימין ומברך כו' עיין בב"י שהביאו וכן ראיתי למ"ו ז"ל שנהג בשעת הבדלה שלקח ג"כ ההדס ביד שמאל בשעת הבדלה שבירך על היין ואח"כ החליף וע"ל סי' ר"ו שכתב רבינו ג"כ שצריך לאחוז הדבר שמברך עליו בימינו :

סי' רי"ג (א) **אבל** כל שאר דברים לא בעי היסיבה כתב ב"י ומשמע דאף ישיבה לא בעי מיהו בס"ס קע"ד משמע מדברי רבינו דבעי ישיבה ואפשר דה"ט דאע"ג דשאר דברים לא בעי קביעות היסיבה מ"מ צריך הוכחה שהאחרים מכוונים לצאת בברכה זו והוכחה זו ע"י שיושבין יחד וכן נראה מדברי התו' ורבינו ירוחם עכ"ל :

ואז

אבל

אין המברך מוציא האחרים אא"כ יאכל וישתה עמהם פשוט בס"פ ראוהו ב"ד (כט.):

ומ"ש שיוצאין בשמיעתן אפילו לא יענו אמן נראה דהיינו מדאסיקנא בפרק לולב הגזול (לח:) דשומע כעונה ובר"פ ג' שאכלו (מה:) אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן ג' שאכלו כאחד אחד יוצא בברכת חברו והוינן בה מאי קמ"ל תנינא שמע ולא ענה יצא וכ"כ הרשב"א בפרק כילד מברכין על מתניתין דהיו יושבין לאכול כל אחד ואחד מברך לעצמו וכ"כ ג"כ הר"ן בפרק הקורא את המגלה עומד אמתניתין דאין פורסין על שמע דשומע כעונה בין בעונה אמן בין בלא עונה: וז"ל הרמב"ם בפ"א כל השומע ברכה מן הברכות מתחלתה ועד סופה ונתכוון לצאת בה ידי חובתו יצא ואע"פ שלא ענה אמן ונראה שלמד זה שצריך שישמענה כולה מדאמרינן בסוף פ' אלו דברים (נג:) אמתניתין דעונין אמן אחר ישראל המברך למימר' דישראל כי לא שמע כולה ברכה עונה אמן וכי לא שמע היכי נפיק אמר חייא בר רב בשלא אכל עמהם ואע"פ שדברי הרמב"ם שמצריך שישמע כל הברכה מתחלתה עד סופה אמורים אבל יוצא בשמיעה לבד בלא עניית אמן ה"ה דאפילו עונה אמן אינו יוצא אלא אם שמע כל הברכה מתחלת' ועד סופה שהרי מאי דמשמע בגמרא שאינו יוצא אלא בשמיעת כל הברכה בעונה אמן היא וכ"כ רבינו בסימן רט"ו עונין אמן אחר ישראל המברך אע"פ שלא שמע כל הברכה אלא הזכרת השם ומוקמינן לה בשלא אכל אבל אם אכל ונתחייב בברכה אינו יוצא עד שישמע כל הברכה ובסימן רי"ט כתב רבינו בשם הרא"ש דאע"ג דשומע יוצא בשמיעה בלא עניית אמן היינו דוקא כשהמברך חייב ג"כ בברכה אבל היכא שאין המברך חייב באותה ברכה צריך לענות ואם לאו אינו יוצא וכבר כתב הוא שם היכי משכחת לה ברכה שאין המברך חייב בה ולא תהיה ברכה לבטלה כלומר שאם מברך לבטלה אין העונה אחריו אמן נפטר מאותה ברכה· והרמב"ם כתב בפ"א כל העונה אמן אחר המברך ה"ז כמברך והוא שיהיה המברך חייב באותה ברכה היה המברך חייב מדברי סופרים והעונה חייב מן התורה לא יצא י"ח עד שיענה או עד שישמע ממי שהוא חייב בה מן התורה כמוהו:

ומ"ש רבינו שיוצאין בשמיעתן שמכוונים אליו דמשמע שצריך שיתכוין לצאת וכן מ"ש הרמב"ם כל השומע ברכה וכו' ונתכוון לצאת בה י"ח יצא אתי' כמ"ד מצות צריכות כוונה ולדעתו ה"ה צריך המברך להתכוון להוציאו כדאיתא בס"פ ראוהו ב"ד דאילו למ"ד אין צריכות כוונה אע"פ שלא נתכוון לצאת וגם חבירו לא נתכוון להוציאו כיון ששמעה יצא כדאיתא התם (ג): **וה"מ** בברכה ראשונה כלומר הא דאמרינן דאחד פוטר את כולם ביין ושאר דברים ה"מ בברכה ראשונה אבל בברכה אחרונה אין זימון לפירות הכי איתא בפרק כ"ה (קו·) ס"מ אין מזמנין על הפירות וכתבו התוספות דטעמא דשאני בין ברכה דבתחלה לברכה דבסוף היינו משום דברכה דבתחלה כל אחד מרויח באותה ברכה שע"י כן מותרים לאכול ולפיכך מצטרפים לה אבל בסוף שכבר אכלו לא מצטרפין:

וכתב הרשב"א בפרק כילד מברכין גבי מעשה בר"ג וזקנים שהיו מסובין בעלייה והביאו לפניהם כותבות ואכלום ונתן ר"ג רשות לר"ע לברך שהראב"ד פי' דהאי עובדא כשהביאו להם כותבות בסוף הסעודה שכבר בא להם זימון ע"י הפת וכמו שמברך להם אחד ברכת המזון כך יברך להם ברכה אחרונה

(ג): **כתוב** בספר אהל מועד אחר דברי הרמב"ם ודוקא במידי דאכילה ושתיה אבל לא בברכות אחרות ויש סובר דאפי' בכל הברכות שומע כעונה ואפי' לכתחלה אבל הרא"ה כתב ז"ל בכל דבר של אכילה ושתיה מהניא הסיבה לענין ברכה שלפניו אבל לענין ברכה שלאחריו אין אחד מברך לכולם אלא בפת וכדקי"ל אין זימון בפירות ע"כ ורשב"א כתב בכל ברכה שהן של אכילה ושתיה כל שבירך האחד ושמעו האחרים בין ברכ' שבתחלה בין ברכה שבסוף יצא דשומע כעונה ולכתחלה אין עושין כן לפי שאין זימון לפירות עכ"ל ומ"ש בשם הרשב"א כ"כ בתשובה והוא בתשובה להרמב"ן סי' קל"ו: **כתוב** בהגה"מ פי"ח תניא בתוספתא י' שעושין י' מצות כל אחד ואחד מברך לעצמו ואם עושין כולם מצוה אחת אחד מברך לכולם ע"כ: **בסי'** רל"ז כתב רבינו שלא יברך כשהוא ערום ושם כתבתי אם מותר לברך בלא חגורה:

ריד אמר רב כל ברכה שאין בה הזכרת השם וכו' בפר' כילד מברכין (מ:) **ומ"ש** רבינו ור"י נסתפק אם הלכה כר' יוחנן וכו' כן כת' שם הרא"ש והטעם שנסתפק משום דאף ע"ג דקי"ל רב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן הכא כיון דאמר אביי כוותיה דרב מסתברא איכא למימר דהלכה כרב או דילמא כיון דלא אמר אביי אלא מסתברא ולא אמר בהדיא הלכה כרב אלמא לא פסיקא ליה מילתא וא"כ הדרי' לכללין דהלכה כר' יוחנן: **ומ"ש** ונפקא מינה שאם דילג מלכות והזכיר את השם וכו' כ"כ שם התוספו' והרא"ש וכתבו עוד התוס' דלר' יוחנן אפי' לא דילג אלא תיבת העולם לבד צריך לחזור ולברך דמלך לבד אינו מלכות וכתב הרא"ש דברכה ראשונה של י"ח כיון דאית בה האל הגדול חשוב כמו מלכות וי"א לפי שאומר אלהי אברהם חשוב כמו מלכות לפי שעדיין לא המליכוהו עליהם העולם עד שבא אברהם אבינו וברכה א' מעין ז' אע"פ שאין בה מלכות האל הקדוש שאין כמוהו חשוב מלכות וכ"כ התוס' וברכת אלהי נשמה לדעת האומרים שאינה סמוכה לברכת אשר יצר ואין בה מלכות נראה דכיון שמזכיר בה שהקב"ה בורא הנשמות ונופחה בגופות ואח"כ נוטלם מהם ואח"כ מחזירם להם אין לך הזכרת מלכות גדולה מזו: **והרוקח** כתב בסי' שס"ג וז"ל בכל הברכו' שהם הודאות להקב"ה יש בהם הזכרת השם ומלכות אבל בתפלת י"ח שאינה הודאה על תביעת צרכיו של אדם ולעולם יסדיר אדם שבחו של הקב"ה ואח"כ יתפלל הלכך לא תיקנו בה מלכות: על שם הנאה ומצוה אלא

וכ"כ הרמב"ם כל ברכה שאין בה הזכרת השם ומלכות אינה ברכה בפ"א מהלכות ברכות וכ"פ הרי"ף גם כן וכיון ששניהם מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן:

כתב

אין המברך וכו' ע"ל סימן רט"ו דאף בעונה אמן אינו יוצא אלא כששמע כל הברכה מתחלתה ועד סופה: **ומ"ש** ואז יוצאין בשמיעתן שמכוונים אליו וכו' משמע שצריך שיכוין לצאת דמצו' צריכות כונה וה"ה דצריך שיכוין המברך להוציאו וע"ל סימן תקפ"ט: **וה"מ** בברכה ראשונה וכו' פי' הא דאחד פוטר כולם ביין ושאר דברים ה"מ בברכה ראשונה וכו' וכ' ב"י ע"ש הרשב"א והרמב"ן דבדיעבד יוצא בשמיעה אף בברכה אחרונה:

ריד אמר רב וכו' בפרק כ"מ (דף מ) ואיתא תו התם אמר אביי כותיה דרב מסתברא דתניא לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי לא עברתי מלברכך ולא שכחתי מלהזכיר שמך עליו ואילו שמך ומלכותך עליו לא קתני ור' יוחנן תני ולא שכחתי מלהזכיר שמך ומלכותך עליו: **ומ"ש** ור"י נסתפק וכו' פי' נסתפק דשמא כיון דקי"ל רב ור' יוחנן הלכה כר"י משמע בכל דוכת' ואף הכא הלכה כר"י או שמא כיון דאמר אביי כותיה דרב מסתברא אלמא דהלכה כרב ולא ס"ל להא דקאמר ר' יוחנן תני ולא שכחתי כו': **ומ"ש** ונפקא מינה כו' מפורש בגמרא שהבאתי דלרב יצא בהזכרת השם בלא מלכות ולר' יוחנן לא יצא עד שיזכיר שם ומלכות ולפי דמלישנא דרב ור' יוחנן משמע דלרב יצא בהזכרת שם בלא מלכות ולר"י יצא בהזכרת מלכות בלא הזכרת השם לכך אמר רבינו וכ"מ וכו' שלא נפרש טעות בדברי רב ורבי יוחנן· העתקה מכתיבת יד הרב הגדול מהור"ר יעקב פולק ז"ל שאל תלמיד אחד בבית המדרש מפני מה לא תיקנו אנשי כנסת הגדולה מלכות בכל י"ח ברכות והא ר"י קאמר כל ברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה והשיב לו הגאון ה"מ ברכת פירות וברכת מצות וכל דבר שאדם נהנה מהן מן העולם שאחז"ל אסור ליהנות בעה"ז בלא ברכה וכן ע"ד מעשה שנתחייב בברכה על הראייה וכגון הרואה קשת אבל תפלה שהוא שבח ובקשות הוא ואינו חייב בברכה של שבח על שום מעשה כה"ג לא אמר ר' יוחנן והכי נמי א"ר יוחנן משמיה דרב אסי הנכנס לב"ה ומצא צבור שמתפללין אם יכול לחדש דבר בתפלתו מתפלל וכו' ור"י אומר הלואי יתפלל אדם כל היום כולו ואי איתא דברכה של תפלה כשאר ברכות של חיוב מי יכול לחזור ולהתפלל הא אמרי' כל המברך ברכה שאינה צריכה עובר משום לא תשא את שם ה' עכ"ל וכיוצא בזה כתב הרוקח ומביאו ב"י:

כתב

אין המברך מוציא האחרים אא"כ יאכל וישתה עמהם [ב] ואז יוצאים בשמיעתן א שמכוונין אליו אפילו לא יענו אמן וה"מ בברכה ראשונה [ג] אבל בברכה אחרונה אין זימון לפירות אלא לפת וצריכין לחלק וכל אחד יברך לעצמו:

ריד **אמר** רב כל (א) (ב) ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה ור' יוחנן אמר כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה (ג) ור"י נסתפק אם הלכה כר' יוחנן אם לאו דאמר אביי כוותיה דרב מסתברא א ונפקא מינה שאם דילג מלכות והזכיר השם שלא יחזור ויברך דשמא הלכה כרב אבל רבי' האי פסק כר' יוחנן וכ"כ הרמב"ם ז"ל כל ברכה שאין בה הזכרת השם ומלכות אינה ברכה (ס"א (ד) ומ"מ השומע הדילוג יברך בלחש בינו ובין עצמו קודם שיאכל הפת שנותן לו בעה"ב ואז יוצא ידי חובתו):

כתב

דרכי משה

(א) דבשאר דברים חוץ מפת ויין לא מהני בהו הסיבה וכן הוא דעת הראב"ד כמ"ש לעיל סימן קע"ז: (ב) וע"ל סימן תקפ"ט: (ג) וע"ל סימן קע"ז איזה מיקרי אחר סעודה והתוספות

פרישה

(ב) **ואז** יוצאין בשמיעתן שמכווני' אליו זה כתב אליבא דמ"ד מצות צריכות כוונה ולפ"ז ה"ה שהמברך צריך לכוין להוציא אותו אבל אליבא דמ"ד א"צ כוונה א"צ שיכוין· ב"י· וצ"ע הלא ב"י כתב לעיל ריש סי' קצ"ב דאפילו למ"ד מצות א"צ כוונה מיהו כוונה לשמוע בעינן אלא שא"צ כוונה לצאת ואפשר דמדדייק רבינו וכתב שמכווני' אליו משמע דבעי כוונה לצאת ודו"ק· ועיין מ"ש הר"י ספ"ק דברכות והביאו ב"י לקמן סימן תקפ"ט דמצות דתלוין בדיבור לד"ה צריכות כוונה:

סי' ריד (א) **כל ברכה** שאין בה שם ומלכות כו' עיין בסי' רי"ח דלדעת הראב"ד בברכת שבח והודאה א"צ שם ומלכות אבל רבינו והרמב"ם פסקו דלא כוותיה ע"ש: (ב) **כל** ברכה שאין בה שם ומלכות כו' כתב מ"ו וז"ל שאל תלמיד אחד בב"המ מפני מה לא תיקנו אנשי כנסת הגדולה מלכות בי"ח ברכות והא אמר ר"י כל ברכה שאין בה הזכרת שם ומלכות אינה ברכה· והשיב לו הגאון ה"מ ברכת פירות וברכת מצות וכל דבר שאדם נהנה מהן מן העולם שאמרו חכמים אסור ליהנות מן העולם בלא ברכה ועל כל דבר המעשה שנתחייב בברכה על ראייה וכגון הרואה קשת וכהנה רבות אבל תפלה של שבח ובקשות ואין חייב ברכה של שבח על שום מעשה כה"ג לא אמר ר' יוחנן מלאתי הועתק מכתיב' יד מהר"ר יעקב פאלק ז"ל עכ"ל· וב"י כתב דברים הללו בשם הרוקח סי' שס"ג: (ג) **ור"י** נסתפק אם הלכה כר' יוחנן כו' והטעם שנסתפק משום דאע"ג דקי"ל רב ור"י הלכה כר"י הכא כיון דאמר אביי כוותיה דרב מסתברא א"ל דהלכה כרב או דילמא כיון דלא אמר אביי אלא מסתברא ולא אמר בהדיא דהלכה כרב אלמא לא פסיקא ליה מילתא ואם כן הדרין לכללין והלכה כר"י: (ד) **ומ"מ** השומע כו' בס"א זה אינו וכ"ל דקאי אמ"ש שלא יחזור ויברך דשמא הלכה כרב מ"מ השומע יתקן ויברך: ואדוני

דרישה

[ב] **אבל** ברכה אחרונה אין זימון אלא לפת נראה לפת ל"ד אלא ה"ה מיני דייסא העשוי מחמשת מיני דגן וכמ"ש הרא"ש לעיל סי' קע"ח ולענין דברים הטעונין ברכה במקומן וטעם חילוק בין ברכה ראשונה לאחרונה כתבתי לעיל ר"ס סי' קס"ב· ועיין בב"י בס"ם שהביא לשון הרשב"א ז"ל וכתב הרשב"א בפרק כילד מברכין כו' עד וכמו שמברך להן אחר ברכת היין כך להם ברכה אחרונה עכ"ל אמת שבל' הזה כתב ג"כ בחידושי רשב"א פרק כילד מברכין ריש דף ל"ח אבל כלפ"ד שט"ס הוא וצריך להיות ברכת המזון וטעו המדפיסים והדפיסו ברכת היין· וה"פ מאחר שכבר קבעו יחד לפת כמו שאותו קביעות מועיל להן שא' מהן יכול לזמן ולפטור (בדברים הבאים לאחר הסעודה שטעונין ברכה לפניהן ולאחריהן) המסיבים האחרים מברכת המזון כך יכול לפטור אותן א' מהן מברכה אחרונה דכותבת אף שבעלמא אין זימון לפירות וכן מוכח בהדיא שם בחידושי רשב"א ע"ש ריש דף כ"ח דכתב דר"ג דנתן לר' עקיבא רשות לברך ולזמן משום דר"ג לטעמיה דס"ל דמברכין ג' ברכות אכל ז' מיני' ור"ע עבד כרבנן ולא בירך אחריו כ"א מעין ג' ברכות וכתב הרשב"א דר"ע לא היה דעתו לפטור האחרים דאין זימון לפירות והביא אח"כ דברי הראב"ד דכתב דלדעת ר"ע היה לפטור גם אחרים וה"ט משום דסבר כיון דקבעו לפת מועיל הקביעות ג"כ לברכה אחרונה ופירות הבאים לאחר המזון קודם ברכת המזון דטעונין ברכה לפניהן ולאחריהן וק"ל:

חדושי הגהות

ריג, א ר"ל שיתכוונו לצאת והוא מדוייק בתיבת אליו וכן מסתבר דאילו כוונה לשמוע קאמר הא כתב הב"י לעיל סי' צ"ב דאף למ"ד א"צ כוונה בעינן כוונה לשמוע וא"כ היאך כתב הב"י כאן דהטור קאי למ"ד מצות צריכות כוונה (פרישה):

ריד א ר"ל דמה לי אם הלכה ודאי כר"י או אם אנו מסופקים אם הלכה כוותיה הא מ"מ צ"ל מלכות לזה כתב דנ"מ שאם דלג מלכות שאז אם הלכה ודאי כרבי יוחנן צריך לחזור ואם הוא ספק אינו חוזר ומברך (מהרל"ח):

בספרי

רטו כתב רב יהודאי ורב האי שאחר ברכת אכילת פירות וכיוצא בהם דבר שצריך לברך אחר אכילתו צריך לענות אמן אחר ברכתו האחרונה דכיון שהוא סוף הענין צריך לענות אמן כמו אחר בונה ירושלים והרמב"ם ז"ל כתב שאין לענות אמן אלא כשאומר ב' ברכות או יותר זה אחר זה אבל ברכה אחת אין לענות אמן אחריה אפילו בסוף (א) (ב) וא"א ז"ל היה נוהג כהרמב"ם ז"ל: עונין אמן אחר ישראל המברך (ג) אע"פ שלא שמע כל הברכה אלא הזכרת השם ומוקמינן לה כשלא אכל אבל אם אכל ונתחייב בברכה אינו יוצא עד שישמע כל הברכה · ואין עונין אמן אחר כותי (היינו שמרוני) המברך עד שישמע כל הברכה מפיו דשמא כוונתו לעבודת גילולים אבל כששומע כל הברכה מוכיח שאין כוונתו לעבודת גילולים ועו"ג עונין אחריו אף על פי שלא שמע כל הברכה והכי איתא בירושלמי עו"ג שבירך השם עונין אחריו אמן כותי אין עונין אחריו לפי שאין דרך עו"ג לכוין השם לעבודת גילולים וזה מיירי כשלא שמע כל הברכה כיון שאין עונין אחר הכותי (ד) ויראה דעונין דקאמר לאו חיובא קאמר אלא קמ"ל דאין עונין אמן אחר הכותי אבל הרמב"ם ז"ל כתב השומע אחד מישראל מברך אחת מכל הברכות אע"פ שלא שמע כולה מתחלתה ועד סופה אע"פ שאינו חייב באותה ברכה חייב לענות אחריו אמן (ה) ואם היה מברך אפיקורוס או כותי או עו"ג או תינוק המתלמד או שהיה גדול ושינה ממטבע הברכות אין עונין

ב"ח

רטו כתב רב יהודאי וכו' הב"י האריך ובסימן ר"א כתבתי מנהגינו שלא לענות אמן אלא אחר בונה ירושלים שבברכת המזון וכן נכון: **וא"א** ז"ל היה נוהג כהרמב"ם כ' מהרש"ל ולפ"ז נ"ע בברכת התורה שיש בה ב' ברכות אם לענו' אמן אחר ברכת עצמו עכ"ל תימה לא נהגו לענו' אמן אחר ברכת התורה · ונראה דהטעם הוא דלא אמר הרמב"ם אלא בב' ברכות וג' דדומין לבונה ירושלים שכל ברכה ניתקנ' על דבר בפני עצמו כגון ב"ה א' ברכת הזן ב' ברכות הארץ ג' בונה ירושלים אבל ב' ברכות התורה חשובה כאחת לפי ששניהם על התורה: **ויראה** עונין דקאמר לאו חיובא וכו' כתב ב"י פי' הא דתנן עונין אמן אחר ישראל המברך לאו חיובא קאמר וכו' ותימה דא"כ יהא רבינו חולק אהרמב"ם בפ"א שכתב השומע אחד מישראל מברך וכו' חייב לענות אחריו אמן וכן יהא חולק אבה"ג שכתב רבי' בסי' קל"ח ואין זה דרכו של רבינו לחלוק על הגדולים הראשונים בלא טעם ועוד דה"ל לרבינו לומר האי ויראה עונין וכו' מקמי שכתב דין עו"ג לכן נראה דרבינו לא אמר האי ויראה עונין וכו' אלא אעו"ג והכי קאמר דמ"ש ועו"ג עונין אחריו לאו לחיובא קאמר דאעפ"י דהאי דקאמר דעונין אמן אחר ישראל אעפ"י שלא שמע כל הברכה לחיובא קאמר מ"מ האי עונין אחר העו"ג אעפ"י שלא שמע כל הברכה לאו לחיובא קאמר אלא רשאין לענות קאמר אלא דלפי דבכותי קאמר אין עונין קאמר בעו"ג עונין כלומר רשאי לענות אמן אבל מי שחושש שמא כוונתו לע"ג ואינו עונה אמן אחר עו"ג ג"כ רשאי שלא לענות משא"כ בישראל דחייב לענות ולפ"ז הא דכתב רבינו אח"כ אבל הרמב"ם כתב השומע וכו' פירושו דהרמב"ם חולק על זה דסובר דאחר העו"ג אין רשאי לענות שהרי כתב ואם היה המברך כותי או עו"ג או תנוק המתלמד וכו' אין עונין אחריו אמן והקשה ב"י למה כתב הרמב"ם דאין עונין אחר העו"ג הפך ממ"ש בירושלמי ולפענ"ד ליישב דהרמב"ם פוסק כסתם מתני' דתנן ועונין אמן אחר ישראל המברך ואין עונין אמן אחר כותי המברך עד שישמע כל הברכה כולה מדלא תני עו"ג משמע דבעו"ג אין עונין אפילו שמע כל הברכה

ב"י

רטו כתב רב יהודאי ורב האיי שאחר ברכת אכילת פירות וכיוצא בהם וכו' עד אבל ברכה אחת אין לענות אמן אחריה אפי' בסוף הכל דברי הרא"ש בריש פ' ג' שאכלו אמאי דגרסינן התם (מה:) תני חדא העונה אמן אחר ברכותיו ה"ז משובח ותניא אידך ה"ז מגונה ל"ק הא בבונה ירושלים הא בשאר ברכות וכ"כ בסי' נ"א וש"מ דאחר בונה ירושלים דוקא קאמר וש"מ דה"ה לכל סיום ברכה כעין בונה ירושלים וזה דעת הרי"ף והרמב"ם וה"ר יונה והרא"ש והרשב"א וכתב שם הרא"ש בה"ג מפרש הטעם דודאי על הפירות ועל המצות אי עני אמן אחר נפשיה הוי דרך בורות שכן דרך בורים דמשתעי בתר ברכה והדר טעמי אבל בסוף ברכה ה"ז משובח ודעת ה"ר יונה כדעת הגאונים אבל סמ"ג כתב כדברי הרמב"ם והעיד רבינו על הרא"ש שהיה נוהג כדברי הרמב"ם ויש לתמוה על זה דא"כ לא יהא עונה אמן אחר ישתבח ולא אחר יהללוך ולא אחר גאל ישראל דשחרית והרא"ש כתב בפרק ג' שאכלו שעונין אחריהם אמן אחר ברכ' עצמו וכבר כתבתי בסי' נ"א שאין מנהג העולם ברור בזה שביהללוך וישתבח עונין אמן אחר עצמן אע"פ שאינה אלא ברכה אחת ובשאר כל הברכות אין עונין אמן אחר ברכה אחת אע"פ שהיא בסוף וגם כתבתי קצת טעם למנהג ואח"כ מצאתי לה"ר לוי ן' חביב ז"ל שכתב ל"ק כאן בבונה ירושלים כאן בשאר ברכות פירש"י דלאו דווקא אחר בונה ירושלים אלא אחר סיום ברכות וגם התוס' ושאר מפרשים הכריעו דלאו דוקא אחר בונה ירושלים מפני שהן שלתורה והטוב והמטיב היא מדרבנן אלא אפי' בכל סיום ברכות וזה מכח דיוק הגמ' עם היות שכתבו בעלי התוס' והמרדכי דלא נהוג עלמא לענות אמן כי אם אחר בונה ירושלים זאת היא סברת רוב הפוסקי' ולפי דבריהם אפי' בברכה אחת חייב לענות אמן אמנם הרמב"ם תפס סברת הפוסקים דלאו דוקא אחר בונה ירושלים דה"ה בשאר ברכות אבל צריך שיהא דומה לבונה ירושלים שהם יותר מברכה אחת · והשתא מנהגא דידן לא אתי כשום חד מהני כדעת המנהג שכתבו התוס' דנהוג עלמא לא אתיא שהרי אנו עונין אמן אחר סיום י"ח גם אחר ישתבח ואחרות · כרש"י לא אתיא שהרי אין אנו עונין אמן אחר ברכת הפירות ולא אחר ברכת התורה ואחרות · כהרמב"ם לא אתיא שהרי אנו עונין אמן אחר ישתבח ואחר יהללוך שבסוף הלל · ולכן נ"ל לומר כי עוד יש סברא אמצעית ועל פיה הוא מנהגנו והיא סברת הרא"ש כפי מה שהבין בעל הטור גם כפי מ"ש ברמזים והיא כי לומר דדוקא אחר בונה ירושלים יענה אמן ולא אחר סוף ברכה אחרת א"א מכח ההכרח שהזכירו תוספות וגם כתבו הרא"ש ולומר דה"ה אחר כל ברכה שהיא סיום ענין הוא דוחק דא"כ למה ייחדה הגמרא בונה ירושלים ולכן סברת הרמב"ם היא אמת שצריך שיהא דומה לבונה ירושלים בשיהיה שם ב' ברכות או ג' סמוכות אבל נראה להרא"ש כי זה יצטרך דוקא בדבר שאין אחיזה לברכה ראשונה עם האחרות כגון ברכת הנהנין שיכול להפסיק ולדבר כמה שירצה ודוקא בין ברכה ראשונה לתחלת הנאה צריך שלא יפסיק אבל אח"כ יפסיק כמו שירצה וא"כ היאך יענה אמן אחר ברכה אחרונה שא"ל שהוא סיום ברכות כיון שהיא ברכה אחת לבדה אבל כשהן ב' ברכות סמוכות כגון ברה"ת יענה אמן כי הוא סיום ברכות גם כשיהיה ברכה לבד אם היא מדובקת עם הראשונות ואינו יכול להפסיק בינתים הרי היא כאילו אמר ב' ברכות סמוכות ויענה אמן אחריהם [א] זו היא סברת הטור למדה מהרא"ש ז"ל גם מנהג ספרד שהחזיקו להרא"ש לרבן עפ"ז היא מיוסדת ולכן אחר ישתבח עונין אמן גם אחר הלל גם אחר גאל ישראל של שחרית האמת שבזה לבד לא נהגו כן ע"פ הזוהר גם צריך לענות אמן אחר שומר (את) עמו ישראל של ערבית וכ"ש הוא גם אחר הפורס סוכת שלום של ערבית בשבת ומזה הטעם אין עונים אמן אחר ברכת התורה ואחר ברכת הפירות ויש טעות בידם שעונים אמן אחר בנ"ר וכ"ל שנפלו בטעות זה מחמת הרגל הלשון שעונים אמן אחר ישתבח ושם אומרים חי העולמים כמו בברכת בנ"ר זהו מנהג שלנו והם דברים של טעם והם הם דברי הרא"ש ולפ"ז מה שכתב רבינו יעקב ז"ל והרמב"ם כתב וכו' אע"פ שדברי הרמב"ם הם כוללים בכל מקום כוונתו לבד לתפוס דבריו בענין דומה לזה והוא ברכת הפירות ועל זה אמר שהרא"ש היה נוהג כהרמב"ם ז"ל עכ"ל: **בסימן** ק"ט כתבתי שאם שנים אומרים ברכה אחת ביחד לא יענה אמן אחר ברכת חבירו אא"כ קדם וסיים קודם שיגמור חבירו ואם לא כן הוי עונה אמן אחר ברכותיו: **עונין** אמן אחר ישראל המברך וכו' משנה בר"פ אלו דברים (נא.): **ומ"ש** ומוקמינן לה בשלא אכל וכו' שם בגמרא (נג:): **ומ"ש** ואין עונין אמן אחר כותי המברך גם זה במשנה (נא:): ומ"ש ועו"ג עונין אחריו וכו' והכי איתא בירו' הרא"ש כתבו שם וכתב שסובר שהטעם לפי שאין דרך העו"ג לכוין לע"ג כשמזכיר את השם ומוכיח רבינו שאע"פ שלא שמע כל הברכה מפי העו"ג עונין אמן דהא על מתניתין דאין עונין אמן אחר כותי קאמר בירוש' דעונין אמן אחר עו"ג וכיון דהא דאין עונין אמן אחר כותי בשלא שמע כל הברכה היא כדמוקמינא בגמרא א"כ בההוא גוונא גופיה קאמר דעונין אמן אחר עו"ג וא"ת כיון דאסיקנא בפ"ק דחולין (ו.) שעשאום לכותים כעו"ג גמורים לכל דבריהם לא היה לו לרבינו לחלק בין כותי לעו"ג י"ל דכיון דבענין זה העו"ג חשיב מכותי דזמן ראשון כשעשאום כעו"ג גמורים לא לדבר זה אמרו דהוית מעליותא לדידהו אי הוו משוו להו כעו"ג אלא דוקא לשאר מילי דהוי' גריעותא להו כי משוו להו כעו"ג: **ותלמידי** ה"ר יונה כתבו י"א דדוקא אחר הכותי עונין אמן כששמע כל הברכה אבל אחר העו"ג אין עונין אמן כלל דודאי אינו מתכוין אלא לע"ג ועכשיו כיון שכבר גזרו על הכותים ועשאום כעו"ג גמורים אפילו ישמע כל הברכה מפיו אינו עונה אחריו אמן ונראה למורי הרב שאפילו אחר העו"ג עונין אמן כיון ששומע כל הברכה מפיו שמאחר שאנו שומעין שמברך על הדבר לשם אע"פ שהוא אינו יודע מהו השם שהוא חושב שע"ג הוא הבורא אפ"ה כיון שכוונתו לשם ואנו שומעין כל הברכה מפיו עונין אמן אחריו והכותי בזמן הזה כמו העו"ג דינו ועונין אמן אחריו כששומע כל הברכה מפיו:

אבל הרמב"ם כתב בפ"א ואם היה המברך עו"ג או כותי אין עונין אחריהם ואע"ג שבכותי משמע במתניתין דהא דאין עונין אחריו אמן דוקא בשלא שמע כל הברכה אבל אם שמע כל הברכה עונין אחריו אמן והוא לא חילק בין שמע כל הברכה ללא שמע י"ל דהא דמפליג בגמרא בין שמע כל הברכה ללא שמע היינו דוקא קודם שגזרו עליהם אבל אחר שגזרו אפילו שמע כל הברכה אין עונין אמן אחריו ומיהו בעו"ג יש לתמוה למה כתב דאין עונין אחריו אמן הפך ממה שאמרו בירושלמי ומיהו בדברי הרמב"ם שכתב רבינו בסמוך א לא נזכר עו"ג: **ויראה** דעונין דקאמר לאו חיובא קאמר אלא קמ"ל דאין עונין אמן אחר הכותי פי' דהא דתנן עונין אמן אחר ישראל המברך לאו למימרא שהשומע ברכה מפי ישראל חייב לענות אחריו אמן ב שאין חיוב בדבר והוקשה לרבינו א"כ אמאי איצטריך למיתני עונין אמן אחר ישראל המברך ותירץ דלאו לגופיה איצטריך אלא לאשמעינן דאין עונין אמן אחר הכותי וה"ק אע"פ שראוי לענות

דרישה

סי' רטו [א] **מה שכתב** ב"י בדברי מהרי"ן חביב ז"ל · ז"ל זו היא סברת הטור למד' מהרא"ש ז"ל נראה דר"ל מדמצינו שכתב הרא"ש בפ"ג שאכלו דעונין אמן אחר ישתבח ואחר גאל ישראל ורבינו העיד שהרא"ש נהג כהרמב"ם שלא ענה כ"א אחר שתי ברכות וא"כ ע"כ צ"ל דקיבל ממנו דאחר ישתבח מיחשב שתי ברכות כיון דאסור להפסיק בין ברוך שאמר לישתבח · ומ"ש עוד אח"כ בשמו וגם אחר שומר עמו ישראל דערבי' ר"ל כשתהיה בלי הפסק כלל דהיינו אמת ואמונה והשכיבנו וק"ל: כשאומרי'

פרישה

סי' רטו (א) **ואדוני** אבי ז"ל היה נוהג כהרמב"ם ז"ל עיין מ"ש רבינו לעיל בסימן נ"א דיש לענות אמן אחר ישתבח וכאן כתב דהרא"ש היה נוהג כהרמב"ם שלא לברך כי אם אחר שתי ברכות תירץ מהרי"ן חביב דישתבח עם ברוך שאמר חשובין שתי ברכות תכופות כיון שאסור להפסיק בשיחה בינתים משא"כ בין ברכת הפירות ומסיק מהר"י בן חביב ומזה הטעם אין עונין אמן אחר ברכת התורה וברכת הפירות כו' ע"ש עיין בתוס' ר"פ שלשה שאכלו והביאו ב"י לעיל בסי' קל"ט דמי ברכות התורה לברכות ק"ש ולברוך שאמר וישתבח לענין זה דלא מיקרי הקריאה הפסק וכתבו טעם דתקנו ברכה מרובה פתיחה בשם מפני שבימים קדמונים לא היה מברך אלא הראשון הראשונה והאחרון אחרונה ואפשר שלא נתכוין ג"כ ר' לוי: (ב) **וא"א** ז"ל היה נוהג כו' וי"א שאין עונין אמן רק אחר בונה ירושלים בב"ה וכן המנהג פשוט במדינות הללו ואין לשנות ובמקומות שנהגו לענות אמן אחר יהללוך וישתבח יענה ג"כ אחר שומר עמו ישראל לעד: (ג) **אע"פ** שלא שמע כל הברכה אפשר לומר דהטעם היא כמ"ש ב"י בשם תלמידי ר' יונה שמאחר שאנו שומעין שמברך על הדבר לשם אע"פ שהוא אינו יודע מהו השם שהוא חושב שע"ג הוא הבורא אפ"ה כיון שכוונתו לשם עונין אחריו אמן · ואע"פ שר"י מצריך שישמע כל הברכה מ"מ רבינו לא סבירא ליה הכי:

(ד) **ויראה** דעונין דקאמר לאו חיובא קאמר כו' פי' דהא דתנן עונין אמן אחר ישראל המברך לאו למימרא שהשומע ברכה מפי ישראל חייב לענות אחריו אמן שאין חיוב בדבר והוקשה לרבינו א"כ אמאי איצטריך למתני עונין אמן אחר ישראל המברך ותירץ דלאו לגופיה איצטריך אלא לאשמועינן דאין עונין אמן אחר הכותי כו' · ב"י:

(ה) **ואם** היה מברך אפיקורס או כותי כו' הא דלא פליג בין שמע כל הברכה ללא שמע נ"ל דבגמרא דמפליג איירי קודם שגזרו עליהן אבל לאחר שגזרו עליהן אפי' שמע כל הברכה אין עונין אמן אחריו מיהו בעו"ג יש לתמוה עליו שכתוב דאין עונין אחריו היפך ממה שאמרו בירושלמי · ב"י · ומיהו בדברי הרמב"ם שכתב רבינו בסמוך לא נזכר עו"ג פי' אלא אפיקורס

חדושי הגהות

רטו א בספרי הטור שלפנינו נזכר ג"כ עו"ג: ב לפ"ז יהיה תמוה דבסימן קצ"ח כתב רבינו דעת בה"ג שחייב לענות וכ"כ כאן בשם הרמב"ם ולמה יחלוק עליהם ועיין בב"ח פירוש ע"ז והמצא נחת

לענות אמן אחר ישראל המברך אבל אחר הכותי המברך אין עונין אבל הרמב"ם כתב בפ"א השומע א' מישראל מברך וכו' חייב לענות אחריו אמן וכ"כ ממ"ש רבינו בסימן קכ"ח בשם בה"ג וכן הלכה:

תניא אחר הכל עונין אמן חוץ מאחר תנוקות של בית רבן וה"מ בעידנא דגמרי וכו' בס"פ אלו דברים (נג:): **ומה** שפירש בשם הראב"ד כן פי' שם הרשב"א:

כתב הרמב"ם בפ"א כל המברך ברכה שאינה צריכה ה"ז נושא שם שמים לשוא והרי הוא כנשבע לשוא ואסור לענות אחריו אמן התנוקות מלמדין אותן הברכות כתקנן ואע"פ שהן מברכין לבטלה בשעת לימוד מותר ואין עונין אחריהם אמן והעונה אחריהם אמן לא יצא י"ח:

השומע ברכה מחבירו ולא ענה אחריו אמן אם יצא ידי חובתו נתבאר סימן רי"ג: **דיני** עניית אמן כתב רבינו בסימן קכ"ד:

רטז ברכת הריח כשם שאסור ליהנו' באכיל' ובשתיה עד שיברך כך אסור ליהנות מריח טוב עד שיברך בפרק כיצד מברכין (מג:) מנין שמברכין על הריח שנאמר כל הנשמה תהלל יה אי זהו דבר שהנשמה נהנה ממנה ואין הגוף נהנה ממנה זה הריח: **ומ"ש** אבל לאחריו א"צ לברך כלום פשוט בס"פ כיצד מברכין (מד:) ובפרק בא סימן (נ"א:) דהא דתנן יש שטעון ברכה לפניו ואין טעון ברכה לאחריו לאפוקי ריחני: **וכיצד** מברך אם זה שיוצא ממנו הריח עץ או מין עץ וכו' כל זה מתבאר מתוך הדינים שיבואו בסמוך והם בפרק כיצד מברכין: **ומ"ש** ואם אינו לא מין עץ ולא מין עשב כמו המור שהוא מין חיה מברך במ"ב פשוט שם שעל המושק מברכין במ"ב:

מור הואיל ואתא לידן נימא בה מילתא י"א שהוא זיעת חיה והנכון שחיה ידועה היא וכו' עד בתר השתא אזלינן כ"כ שם תהר"י והרא"ש הביא כל הדברים אלו שם ג"כ וכתב על דברי ה"ר יונה דראייתו צריכה ראייה:

ואם היה הדבר שהריח יוצא ממנו פרי ראוי לאכילה וכו' שם האי מאן דמורח באתרוגא או בחבושא אומר ברוך שנתן ריח טוב בפירות:

ועל כולם אם אמר במ"ב יצא הלכך על דבר שהוא מסופק בו מהו מברך במ"ב שם כתבו התוספות והמרדכי שמי שהוא מסופק אם בושם זה מין עץ או מין אדמה י"מ שמברך שהכל דעל כולם אם אמר שהכל יצא והר"ס מקולי היה אומר שיברך במ"ב וכן כתב הרמב"ם בפרק ט' ועל הכל אם אמר במ"ב יצא והכי נקטינן ומשמע מדברי הרמב"ם ומדברי רבינו דאפילו המריח בפרי אם אמר במ"ב

הברכה מפיו דכוונתו לע"ג וכ"כ הר' יונה ד"א דוקא על הכותי עונין אמן כששומע כל הברכה אבל אחר העו"ג אין עונין אמן כלל דודאי אינו מתכוין לע"ג ועכשיו כיון שכבר גזרו על כותיים ועשאום כעו"ג גמורים אפילו ישמע כל הברכה מפיו אינו עונה אחריו אמן עכ"ל ומביאו ב"י וזו היא דעת הרמב"ם דהשוה עו"ג וכותי יחד ולא מפליג בין שמע כל הברכה ללא שמע בכל ענין אין עונין אחריהם אמן הכי משמע בתלמודא דידן דלא אדכר היתר עניית אמן אחר עו"ג אלמא בעו"ג לעולם אין עונין אפילו שמע כל הברכה והאידנא דין כותי כדין עו"ג ואין לענות אחריהם אפילו שמע כל הברכה ודלא כהירושלמי דמיקל בעו"ג טפי מכותי והכי נקטינן דלא כהש"ע שהעתיק לשון הרמב"ם ולא הזכיר עו"ג גם לא כהגהת ש"ע שכתב דעונין אמן אחר העו"ג אם שמע כל הברכה מפיו עכ"ל נמשך אחר דברי הר' יונה שכתב כך ותימה דאם דעתו לפסוק כהירושלמי א"כ בעו"ג אפילו לא שמע כל הברכה מפיו רשאי לענות אמן וכמ"ש רבינו דהכי מוכח התם דבגוונא דאין עונין אמן אחר כותי דהיינו כשלא שמע כל הברכה בההוא גוונא נמי קאמר דבעו"ג עונין אמן אבל העיקר דלא קי"ל כהך ירושלמי וכדאמרן ודו"ק: שוב ראיתי אח"כ דכך פי' בכ"מ גם כתב לשם דרבינו השמיט עו"ג מלשון הרמב"ם כתב כך לפי נוסחא שהיה לפניו אבל בספרי רבינו המדוייקים כתב עו"ג בדברי הרמב"ם וכמו שהעתקתי בסמוך:

רטז ברכת הריח כשם שאסור וכו' איכא למידק דלאיזה צורך תלה רבינו איסור הנאת הריח בלא ברכה באיסור אכילה ושתייה בלא ברכה אבל לשון הרמב"ם בריש פ"ט כך הוא כשם שאסור לישראל ליהנות במאכל או במשקה קודם ברכה כך אסור לו ליהנות בריח טוב קודם ברכה ונראה דכ' כן משום דבפ' כ"ת (דף מ"ג) איתא א"ר זירא אמר רבא בר ירמי' מאימתי מברכין על הריח (של מוגמר) משתעלה תמרות א"ל ר' זירא לרבא בר ירמיה והא לא קא ארח א"ל וליטעמיך המלמ"ה דמברך והא לא אכל אלא דעתיה למיכל ה"נ דעתי' לארוחי

עונין אחריו אמן תניא אחר הכל עונין אמן חוץ מאחר תינוקות של בית רבן וה"מ בעידנא דגמרי פי' שלומדין בפני רבן סדר הברכות אבל בעידנא דמפטרי נפשייהו עונין (ו) י"מ דמפטרי נפשייהו אחר שלמדו נפטרים משם ואומרים קדיש והראב"ד פירש בשעה שאכלו ומברכין לפטור עצמם אע"פ שאינן בני חיוב מ"מ חינוך מצוה איכא ורש"י פי' בעידנא דמפטרי נפשייהו [נ] כשאומרים ההפטרה ומברכין בתורה ובנביאים:

הלכות ברכת הריח

רטז **ברכת** הריח כשם שאסור ליהנות באכילה ובשתייה עד שיברך (א) כך אסור ליהנות מריח טוב עד שיברך (א) ויברך קודם הריח כמו שמברך על האוכל קודם האכילה אבל לאחריו א"צ לברך כלום וכיצד מברך אם זה שיוצא ממנו הריח עץ או מין עץ מברך בורא עצי בשמים (ב) ואם הוא עשב מברך בורא עשבי בשמים ואם אינו לא מין עץ ולא מין עשב (ג) כמו המור (ד) שהוא מין חיה מברך בורא מיני בשמים · מור הואיל ואתא לידן נימא ביה מילתא י"א שהוא זיעת חיה והנכון בעיני (ה) שחיה ידועה היא ויש לה כמין חטוטרות בצוארה ומתקבץ שם תחלה כמין דם ואח"כ מתייבש ונעשה ממנו המור והרמ"ה היה אוסר לאכלו משום חשש דם וה"ר יונה כתב שאפשר ליתן בו טעם להתירו דפירשא בעלמא הוא אע"ג דתחלתו היה דם דבתר השתא אזלינן תדע שהרי הדבש אם נפל בו חתיכת איסור אע"פ שהאיסור נמוח בתוכו כיון שדרך הדבש להחזיר הדבר הנופל לתוכו דבש (ו) דיינינן ליה כמו דבש הכא נמי אע"פ שתחילתו היה דם בתר השתא אזלינן וא"א הרא"ש ז"ל כתב על דבריו ונ"ל דאפילו ראייתו צריכה ראיה · ואם היה הדבר שהריח יוצא ממנו פרי ראויה לאכילה כגון אתרוג או תפוח מברך עליו בא"י אמ"ה הנותן ריח טוב בפירות (ז) ועל כולם אם אמר בורא מיני בשמים יצא הלכך על דבר שהוא מסופק בו מה הוא מברך בורא מיני בשמים ופירשו

דקשה טובא מאי קס"ד דמקשה וכי לא ידע דכל הברכות הן עובר לעשייתן אלא צריך לומר דהוה פשיטא לי' דבשעת עשייתן נמי מצי מברך ולא אמרו עובר לעשייתן אלא לאפוקי לאחר עשייתן וברכת הריח ודאי שפיר מצי לברך בשעה שמריח כן קשיא ליה על מה שאמר משתעלה תמרותו דהיינו כשעולה קיטור העשן שמתמ' ועול' דלא הריח בו עדיין ולא נהנה דלמה יברך באותה שעה והא לא קא ארח שמוט' היה שימתין עד דקא ארח · ומשני ולטעמי' המוציא וכו' כלומר כיון דבברכת המוציא אי אפשר לברך בשעה שנהנה ואוכל אלא קודם אכילה או לאחר אכילה וצריך לברך קודם אכילה כדי שתהא עובר לעשייתן ושפיר דמי כיון דדעתיה למיכל ה"נ דעתיה לארוחי כלומר אעפ"י דהיה יכול לברך בשעה שמריח ונהנה ממנו מ"מ כדי שלא לחלק תקנו גם בריח שיברך קודם שנהנה כשם שמברך באכילה ושתיי' קודם שנהנה וע"פ זה יבא על נכון לשון הרמב"ם שאמר כשם כו' כלומר דאעפ"י דהגון היה לברך ברכת הריח בשע' שמריח אפ"ה כדי שלא לחלק תקנו חכמים כשם דבאכילה ושתייה אסור ליהנות עד שיברך קודם שנהנה ה"נ גבי ברכת הריח צריך לברך קודם שנהנה ולא בשעה שנהנה אבל לשון רבינו שתלה איסור הנאת הריח גרידא בלא ברכה באיסור אכילה ושתייה בלא ברכה קשיא דאין לה גמרא · ונראה ליישב מדאמר בפ' כ"מ לשם מניין שמברכין על הריח שנאמר כל הנשמה תהלל יה איזה דבר שהנשמה נהנה ממנו ואין הגוף נהנה ממנו הוי אומר זה הריח דמשמע דלמתניתין קאי דתני והוא אומר על המוגמר דמשמע דחייב לברך על המוגמר וקאמר מניין דחייב לברך על המוגמר דילמא רשות הוא אי בעי מברך ואי בעי לא מברך וקאמר מדכתיב כל הנשמה תהלל יה וקאמר כל הנשמה תהלל יה איזה וכו' כלומר מדה"ל למימר הנשמה אלמא דה"ק קרא אעפ"י דמדינא לא היה אלא רשות לברך על הריח כיון שאין בו הנאה גם לגוף אפ"ה כל שהנשמה נהנה ממנו דינו כמו שנהנה גם הגוף ואסור ליהנות בלא ברכה וע"פ זה אמר רבינו כשם שאסור ליהנות באכילה כו' ואח"כ אמר ויברך קודם הריח כמו שמברך על האוכל קודם האכילה והוא מדאמר ר' זירא וכו' כמו שכתבתי לדברי הרמב"ם: **אבל** לאחריו א"צ לברך כלום וז"ל רש"י בכל' ריש (דף נ"ב) ריחני' אין טעון ברכה לאחריו משום דהנאה מועטת היא עכ"ל ר"ל דמיד לאחר שהריח נפסקה ההנאה ודמי לאוכל ונתעכל המזון שבמעיו דאינו מברך לאחריו:

ואם אינו לא מין עץ וכו' שם כל המוגמרו' מברכים עליהם בורא עצי בשמים חוץ ממושק שמן חיה הוא ופרש"י שהוא מן חיה הרעי של חיה עכ"ל וכ"כ בברכות מהר"ם וז"ל ועל ריח מושק שקורין פיזמ"ן בל"א והי' צואת חיה מברך במ"ב ובמקצת ספרי רבינו כתוב ג"כ צואת חיה במקום זיעת חיה: **ומ"ש** בספרי רבינו שהוא מין חיה כ"כ הרי"ף והרא"ש שמין חיה הוא אבל בגמרא ופרש"י איתא שמן חיה הוא וכ"כ הרמב"ם שהוא מן החיה וכן נרא' בעיני עיקר: **ונ"ל** דאפי' ראייתו צריכה ראיה נראה דהרא"ש מודה אם נעשה פירשא מותר אלא דמי הוא הגביא שהגיד שנעשה פירשא דשמא האיסו' נותן טעם לשבח

דרכי משה

ריו (א) ובתוספות פ' מקום שנהגו (נה:) ובמרדכי פרק אלו דברים דאין מברכין אלא על דברים שגופו נהנה ממנו ולכן אין מברכין אמאורות בכל יום רק במ"ש שנברא בו האש

פרישה

אפיקורס וכותי וא"כ אפשר לומר דהרמב"ם ס"ל דאחר עו"ג עונין אחריו אמן כמ"ש בירושלמי אך דלפ"ז הדרא קושיא הראשונה לדוכתא ונ"ל דס"ל דטעם זה שיש בעו"ג שעונין אחריו אמן לפי שהוא אינו מלומד דאינו יודע מהו השם שהוא מושב שהעו"ג הוא הבורא וכמ"ש לעיל טעם זה לא שייך אלא כותי לפי שהוא מלומד טפי מעו"ג ומאחר שעשאום כעו"ג גמורים אמרינן דמכוין ודאי לע"ג מש"ה לא מפליג וגם על תלמידי ר"י שכתבו בשם י"א שאין עונין אמן כלל אחר עו"ג יש לתמוה דוהו הפך ממה שאמרו בירושלמי ונ"ל דהי"א ס"ל הסברא בהיפוך . דכיון דבכותי בודאי אין עונין אחריו אמן מטעם דלעיל וכיון שעשו כותים כעו"ג ה"ה איפכא שבעו"ג דומיא לכותים דאין עונין אחריו אמן כלל דאם יהיה מותר בעו"ג או גם בכותי יהא מותר וק"ל . ובס"א בספרי רבינו אין שם תיבת עו"ג ובמיימוני ליתא אבל אין טעם לדבר לעשות כותי גרוע מעו"ג ועמ"ש בב"י בשם הר"י פי' לדבריו דגזרו על הכותים ועשאום כעו"ג גמורים והיינו דדייקינן ממור מסתם עו"ג דאין דרכם לכוין לע"ג אבל כותי עשו כעו"ג גמור דהיינו עע"ג ממש : (ו) י"מ דמפטרי נפשייהו אחר שלמדו נפטרים משם ואומרים קדיש פי' זה כתב הרא"ש בס"פ אלו דברים בשם י"מ וצ"ע היאך קטנים אומרים קדיש הא אין קדיש אומרים אלא ע"י גדולים וכוי מורין ודוקא לומר דקתלמוד שרי דמחנכין אותן בזה והא דעונין קדיש משום דלא מכוונים לשום דבר קדושה וי"ל דמיירי שיש עשרה גדולים והקטן אומר קדיש דמותר כשיש י' גדולים שעונין אמן כמו שנוהגין בקדיש יתום וגם אין קורין בתורה כ"א בעשרה גדולים כמ"ש לעיל ריש סי' קמ"ג ובסימן רפ"ט נתבאר דקטן עולה למנין ז' וקורא בתורה :

סי' רטז (א) **כך** אסור ליהנות מריח טוב עד שיברך כו' שנאמר כל הנשמה תהלל יה הללויה איזה דבר שהנשמה נהנה ממנה ואין הגוף נהנה ממנה זה הריח . גמ' : (ב) **ואם** הוא עשב כו' במיימוני כתב או מין עשב מברך בורא עשבי בשמים : (ג) **כמו** המור כתב רבינו יונה אינו מה שנקרא מור בתורה שאותו מעשבי בשמים הוא כמ"ש אריתי מורי עם בשמי אלא זה מין חיה ע"כ : (ד) **שהוא** מין חיה רבינו כתב שהוא מין חיה והזיל לטעמיה שכתב בסמוך י"א שהוא זיעת חיה ר"ל כל חיה שבעולם והנכון בעיני שחיה ידוע היא וכמו שמכתוב פירושו בסמוך גם ברמב"ם כתב מין חיה וגם בס"ע סי' זה ע"ש · וק"ל : (ה) **שחיה** ידוע היא בסמ"ג מצוה ל"ט כתב שיש חיה ששמה ידוע כו' : (ו) **דיינינן** ליה כמו דבש ס"ל אע"פ כו' ומסיק ר' יונה ואע"פ שניתן בתבשיל . כתב הסמ"ג בפירוש ידעוני הכתוב בתורה ע"ש וכ"כ ג"כ בי"ד ס"ס קפ"ט ע"ש ז"ל ידעוני זה המניח עצם חיה ששמה ידוע בתוך פיו והוא מדבר עכ"ל אבל אין כ"ל לפרש כן כאן ל' רבינו דאינו מובן מלשונו כן אלא כ"ל דר"ל מ"ש שחיה ידוע היא לאפוקי מהי"א שפירשו שהיא זיעת חיה ר"ל כל חיה דעלמא יכולים לעשות האומנין מזיעותן בשמי מור ע"ז כתב שהנכון בעיניו שאין עושין מור אלא מחיה ידוע הנקראת מור ולא מזיעת' אלא מהדם המתקבץ בו והשתא א"ש מ"ש תחלה והוא מין חיה כו' שהמור נעשה מעצמות החיה הנקראת מור ע"ש החיה שמדם שלה עושין המור : (ז) **ועל** כולם אם אמר כו' משמע מדברי רבינו דאפי' המריח בפרי אם אמר בורא מ"ב יצא . ב"י :

דרישה

[נ] **כשאומרי'** ההפטרה כו' הל"ל כשקוראין אותן לקרות במנין ז' אלא שהמנהג תפס דאין קטן במנין אף על פי שהוא מותר : סמלק

ופירשו התוספות הא דמברכין על דבר העומד לאכילה דוקא כשלקחו להריח בו או לאוכלו ולהריח בו אבל אם אכלו ולא נתכוון להריח בו אלא אגב אורחיה העלה ריח אינו מברך ובאתרוג של מצוה כתב אבי העזרי המריח בו מברך והר"ר שמחה כתב דלאו לריח עבידא (ח) והמריח בו אינו מברך : כתב הר"ם מרוטנבורק על אגוז מושקט"א מברך ברוך שנתן ריח טוב בפירות כיון דפרי העץ הוא הוה ליה כמו אתרוג : וכתב עוד על ריח קנה וקנמון וכיוצא בהם (ט) מברך בורא עצי בשמים וא"א הרא"ש ז"ל כתב ברוך שנתן ריח טוב בפירות כיון שעיקרו לאכילה הוי כאתרוג כתב גאון אותם וורדים שקורין רוז"ש מברך עליהם (י) ברוך שנתן ריח טוב בפירות : והרמב"ם ז"ל כתב הוורד והלבונה ב והמסטיכי וכיוצא בהם בורא עצי בשמים וכתב א"א הרא"ש ז"ל וכן נ"ל דודאי לאו פרי הן שאין עיקרן לאכילה : (יא) ומי הוורד כיון שיוצאין מן הוורד יש לברך עליהם בורא עצי בשמים (יב) דלא גרע ממשחא כבישא ד (יג) וי"א שמברכין על הלבונה בורא מיני בשמים (יד) שאינו עץ אלא קטף של אילן · משחא דאפרסמון מברכין עליו בורא שמן ערב ה (טו) כשותא ומשחא כבישא (טז) ומשחא טחינא על כולם מברך בורא עצי בשמים ופי' בערוך כשותא עיקרו שמן זית ומערבין בו כמה מיני עצי בשמים (יז) שמכשירין אותו מעשה רוקח מפוטם וכתב הראב"ד דוקא שהעצים בתוכו אבל אם הוציאם משם אין מברכין עליהם אלא מיני בשמים (יח) ואם היו מעורבין בתוכו מיני בשמים ועשבי בשמים מברכין בורא מיני בשמים דמיני בשמים כולל את הכל (יט) ולכולי עלמא בעינן שיהא עיקרן קיים קצת הלכך אם סיננו אותו ואין בו כלום מהבשמים י"א שאין מברכין על ריחו אלא בורא

שמן

במ"ב ילא : **ופירשו** התוספות הא דמברכין על דבר העומד לאכילה דוקא כשלקחו להריח בו וכו' שם וכן כתב הרא"ש בפרק אלו דברים : **ובאתרוג** של מצוה כתב אבי העזרי המריח בו מברך וה"ר שמחה כתב דלאו לריח עביד וכו' במרדכי פרק כיצד מברכין ובהגהו' מיימון פ"ט מהלכות ברכות :

כתב הר"ס מרוטנבורק על אגוז מושקט"א מברך ברוך שנתן ריח טוב בפירות וכו' כ"כ המרדכי בפרק כיצד מברכין וכ"כ הגהות מיימון גם כן : **וכתב** עוד על ריח קנה וקנמון וכו' ג"ז במרדכי שם ונראה שהטעם שהוא מחלק בין ברכת ריח דאגוז לברכת ריח דקנה משום דמשמע ליה דאגוז הוא עיקר פרי וקנה וקנמון אינם עיקר פרי א : **וא"א** ז"ל כתב ברוך שנתן ריח טוב בפירות ז"ל בר"פ כיצד מברכין המריח בקנה מברך אשר נתן ריח טוב בפרי האדמה כיון שעיקרו עומד לאכילה כדאמרי' לקמן האי מאן דמרח אתרוגא אומר אשר נתן ריח טוב בפירות ולא מברך בורא פירות בשמים כיון שעיקרו עומד לאכילה והאגור כתב בשם המרדכי שהר"ר מקולי היה מברך במ"ב ול"נ שהר"ר מקולי שהביא המרדכי לא קאי לברכת הקנמון והאגוז אלא להיכא דמספקא ליה אי מין עץ הוא או מין אדמה ודו"ק : **כתב** גאון אותם וורדים שקורין רוז"א וכו' כתבו הרשב"א בתשובה בשם הראב"ד וכתב וכן דעתי נוטה לפי שהן נאכלין במרקחות והרי הן כאתרוגין ע"כ וגם בס"פ כיצד מברכין כתב הרשב"א דברי הראב"ד וכתב דגם על מי הוורד מברך שנתן ריח טוב בפירות והרא"ש כתב שם דברי הגאון ודברי הרמב"ם וכתב דנראה לו כדברי הרמב"ם שמברך על הוורד בורא עצי בשמים דודאי לאו פרי הן וכו' : **כתוב** במרדכי פרק כיצד מברכין סיגלי בורא עשבי בשמים וה"ה שושנים וכ"כ בהגהות מיימון ודבר פשוט הוא דלא על שושנים הגדלים באילן אמרו כן אלא על שושנים הגדלים בקרקע כמו שגדלים בסביבות ניקופולי וגבוליה בקרקע וורדים כמו אותם שגדלים באילן : **ומ"ש** רבינו ומי הוורד כיון שיוצאים מהוורד מברך עליהם בורא עצי בשמים וכו' גם זה מדברי הרא"ש שם וכ"כ הרמב"ם בפ"ט והראב"ד חלק ואמר שאינו מברך על מי הוורד אלא מיני בשמים וכתב הר"י ונראה לו שטעמו של הראב"ד מפני שאין מי הוורד באים מן העץ עצמו אלא מהפרי הנברא בתוכו ואפשר לומר שאף על פי שאינו בא מהעץ של הוורד עצמו כיון שבא מדבר הנברא בתוכו מברכין עליה בורא עצי בשמים מיהו כתב אח"כ כיון דספיקא הוי מברך במ"ב ולענין הלכה כיון דהרמב"ם והרא"ש מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן : **וי"א** שמברכין על הלבונה במ"ב וכו' ולדעת זה ה"ה דעל ג המצטכי מברך במ"ב וכ"כ הר"י שהראב"ד אומר שעל מי הוורד והמצטכי והלבונה אינו מברך אלא במ"ב : **משחא** דאפרסמון מברך עליו בורא שמן ערב בפ' כיצד מברכין (שם) וכתב הר"י לפי שנמצא בא"י והוא חשוב קבעו לו ברכה מפני עצמו : **כשותא** ומשחא כבישא ומשחא טחינא על כולם מברך בורא עצי בשמים שם אמר רב אדא בר אהבה האי כשותא מברכין עליה בורא עצי בשמי' אבל משחא כבישא לא ורב כהנא אמר אפילו משחא כבישא אבל משחא טחינא לא נהרדעי אמרי אפילו משחא טחינא ופסקו הרי"ף והרא"ש כנהרדעי : **ומ"ש** רבינו ופירש בערוך כשותא עיקרו שמן זית וכו' גם מה שכתב בשם הראב"ד דוקא שהעצים בתוכו וכו' עד דמיני בשמים כולל הכל כ"כ שם ה"ר יונה והרא"ש : **ומ"ש** רבינו ולכולי עלמא בעינן שיהא עיקרן קיים קצת הלכך אם סיננו ואין בו כלום מהבשמים י"א שאין מברכין על ריחו אלא בורא שמן ערב ויש אומרים שאין מברכין עליו כלל וכו' סברא זו האחרונה היא סברת הרמב"ם שכתב בפ"ט שהמריח בכלים שהן מוגמרין אינו מברך לפי שאין שם

עיקר

לשבח בהיתר וטעם כעיקר דאורייתא : **ופירשו** התו' וכו' או לאוכלו ולהריח בו וכו' נראה דראייתם בדין זה הוא מדאיתא בפ' אלו דברים (דף נ"ג) אמר רב הונא בשמים של בית הכסא ושמן העשוי להעביר את הזוהמא (שמביאין בסוף הסעודה לסוך ידים מזוהמות והוא מבוסם בבשמים) אין מברכין עליו . מיתיבי הנכנס לחנותו של בשם והריח ריח אפי' ישב שם כל היום כולו אינו מברך אלא פעם אחת נכנס ויצא נכנס ויצא מברך על כל פעם ופעם והא הכא דלאו לריחא קא עבידא וקא מברך · אין לריחא נמי הוא דעבידא כי היכא דנירחו אינשי ונזבון מיניה אלמא דכי עבידא לדבר אחר אלא דעבידא נמי לריחא מברכין עליו א"כ ה"ה בלקחו לאכלו ולהריח בו כיון דעביד' נמי לריחא מברכין על ריחו ונראה דזו היא דעת ראבי"ה באתרוג של מצו' דסובר דעבידא נמי לריחא מדאית' בדרז"ל פרי עץ הדר אלו ישראל מה אתרוג זה יש בו טעם ויש בו ריח כך יש בהם בני אדם שיש בהם תורה ויש בהם מעשים טובים וכו' אם כן כל אחד כשמברך על האתרוג צריך לכוין כונה זו שהאתרוג הוא בא למצוה זו להורות על הצדיקים שיש בהם טעם תורה ויש בהם ריח טוב של מעשים טובים א"כ שפיר עבידא מצוה זו נמי לריח וזהו שנהגו בשעת ברכה להריח בו אלא שצריכין לברך על הריח קודם שמריח מיהו אעפ"י שנלע"ד דדברי ראבי"ה עיקר וכ"פ בסמ"ק כראבי"ה אפ"ה נכון ליזהר שלא להריח בו לאפוקי נפשיה מספק ברכה בפלוגתא דרבוותא וכן פסק בש"ע : **וכתב** עוד על ריח קנה וכו' בברכות מהר"ם כתוב ועל כל מיני ריח כגון ריח קנה וקנמון נעגלי"ן וכיוצא בהן מברך בורא עצי בשמים וכ"כ המרדכי בשמו בפ' כ"מ והא דכתב' מהר"ם גופיה דעל אכילת עץ קנמון שקורים צימהרינ"ר וקנה שקורין קניל"א מברכין בפ"ה האדמה ומביאו ג"כ המרדכי ריש פרק כ"מ מפני שרגילין לאוכלן ביובש וגם הוא גדל על הארץ כמו קנים וכ"כ רבינו לעיל בסוף סי' ר"ב בסתם על קניל"א בפה"א והיינו עץ קנמון כמ"ש לשם ב"י אלמא דלאו עץ הוא יש ליישב דודאי כל זה עץ הוא ולכך מברכין על ריחו עצי בשמים אלא דלענין אכילתן כיון שאין זה עיקר הפרי מברכין עליו בפה"א ועוד י"ל לדעת רבינו שתופס דעת הרא"ש שכתב על ריח קנה וקנמון וכיוצא בהם דמברכים ברוך שנתן ריח טוב בפירות וסובר דפרי האדמה הוא ולא עץ כלל ולכך מברך על אכילתן ג"כ בפה"א וכן פסק בש"ע כאן ולעיל סוף סי' ר"ב : **והמסטכי** פי' רש"י בפ' המביא דהוא שרף של עץ שעושין ממנו זפת וכ"כ הר"ן בפ' ח' שרצים : **ומי** הורד כו' פי' כיון דהורד כלה בבישולו ועיקרו יוצא ויש לו טעם ורד ממש א"כ אינו זיעא בעלמא כמו שאר פירו' כדלעיל בסימן ר"ב : **משחא** דאפרסמון מברכים עליו בורא שמן ערב שם בגמרא תניא דעל עץ אפרסמון עצמו מברך עצי בשמים ועל שמן אפרסמון מברך בורא שמן ערב ונראה לשם מפרש"י וכן פי' הר"י דלפי דחשוב הוא שהיה גדל ביריחו וע"ש הריח היתה נקראת יריחו והוא פנג האמור ביחזקאל (כ"ז) קבעו לו ברכה בפני עצמו לכתחלה ומשמע לי ודאי דאם בירך עליו בורא עצי בשמים נמי יצא דדמיא למי ורד דיוצאין מן הוורד דמברכין עליהם לכתחלה בורא עצי בשמים כמו על הוורד עצמו הכא נמי לפחות בדיעבד יצא בשמן אפרסמון כמו על עץ עצמו ועיין בסמוך משמע דיש חולקים : **כשרתא** וכו' שם בגמרא ופרש"י כשרתא קושט משחא כבישא שמן שבו טמון הקושט והשמן מריח מן הבושם שבתוכה משחא טחינא שטחנו בו כשרת' ורבינו הביא פי' הערוך משום דקשיא ליה לפרש"י דאי כשרת' קושט עצמו הא פשיטא היא ולא היה צריך לאומרו דמ"ש קושט משאר עצי בשמים עצמם אבל לפי' הערוך ניחא דאשמועינן אעפ"י דעיקרו שמן זית מ"מ כיון דמערבי' בו עצי בשמים מברכים עליו עצי בשמים : **ומ"ש** וכתב הראב"ד וכו' עד כמו על אפרסמון איכא לתמוה הלא ברכת שמן ערב על אפרסמון הוא למעליותא דמשום דחשוב הוא לא ליברוך עליה בורא עצי בשמים כשאר עצי בשמים אלא צריך לברך בורא שמן ערב אבל בהך כשרתא דסיננו אינו יוצא לפי דעת יש אומרים כשמברך בורא עצי בשמים אלא בורא שמן ערב וא"כ לא דמי לאפרסמון ונראה ליישב דלי"א לא הוי טעמא דשמן אפרסמון משום דהוא חשוב כפרש"י והר"י אלא אדרבה כיון שאינו העץ אפרסמון עצמו אינו יכול לברך בורא עצי בשמים אלא סתם בורא שמן ערב ואפילו בדיעבד לא יצא ודכוותא בהך כשרתא כשסיננו הוה נמי דיצא הכי דאינו יכול לברך עליו עצי בשמים ולא יצא אפי' בדיעבד עד שמברך בורא שמן ערב :

ומ"ש

פרישה

(ח) **והמריח** בו אינו מברך כו' **לכך** טוב שלא יריח בו כדי לאצולי נפשיה מפלוגתא : (ט) **מברך** בורא עצי בשמים משום דאין דומה לאגוז דהוא עיקר פרי וקנה וקינמון אינם עיקר פירי ב"י פי' לפירושו לפי שהעץ עושה גם פירות אחרים זולת הקנה והקינמון : (י) **ברוך** שנתן ריח טוב בפירות לפי שהן נאכלין במרקחת והרי הן כאתרוגים רשב"א · והלבונה והמסטיכי הוא מין שרף ר"ן ס"פ שמונה שרצים וכן פירש"י בפרק המביא על מסטיכי דהיינו שרף של עלים שעושין ממנה זפת :

(יא) **ומי** הוורד כיון שיוצאין כו' כתב הר"י שאעפ"י שאינו בא מהעץ של הוורד עצמו כיון שבא מדבר הנברא בתוכו מברך עליה בורא עצי בשמים :

(יב) **דלא** גרע ממישחא כבישא כתב ר' יונה בשם ר"ח שכובשין שומשמין וורד ועצי בשמים ומניחים הרבה וקולט השומשמין הריח של בשמים :

(יג) **וי"א** שמברכין על הלבונה ל"ד הלבונה אלא ה"ה על המסטיכי ב"י :

(יד) **שאינו** עץ אלא קטף של אילן כ"ל שרף גם מלת קטף נכון הוא כי השרף קראו בפ"ק דנדה קטף · רא"ף :

(טו) **כשותא** בגמרא כשרתא ואפשר שנקרא כשותה ע"ש שהכשירו אותו ותקנוהו בכמה מיני בשמים : (טז) **ומשחא** טחינא פי' קרוב לטחינתן נותן עליהם עצי בושם ע"ש בסר"י דף ל"ה ע"א ורש"י פי' שם בע"א :

(יז) **שמכשירין** זה לגי' כשרתא אבל בס"א כתב שמבשמין :

(יח) **ואם** היו מעורבין בתוכו מיני בשמים ועשבי בשמים עיין בפר"י שכתב עצי תחת מיני והוא נכון יותר ואדלעיל קאי אקודם הוצאתן והא דלא מברכין אכל אחד בפני עצמו וכמ"ש אח"כ ה"ט כיון שאינן לפניו אלא מונחין בתוך השמן והריח בא לו יחד לכך אליבא דכ"ע אינו מברך כאן אלא מיני בשמים וק"ל :

(יט) **ולכולי** עלמא בעינן שיהא עיקרן קיים קצת כו' יש לתמוה על רבינו שכתב ולכ"ע והלא מדברי הרא"ש שכתב רבינו בשמו בסמוך שכתב סתם על כולם בע"ב ולא חילק · ומדברי התוס' והר"י משמע בהדיא שאעפ"י שאין כאן עיקר הבושם כלל אלא הריח שקלטו השומשמין ממנו מברך בורא עשבי בשמים כמ"ש ב"י וצ"ל דמשמע ליה לרבינו שהתוס' והר"י והרא"ש איירי כשיש עיקר הבושם קצת ולא כמו שפי' ב"י :

וי"א

חדושי הגהות

ריון א פירוש לפירושו לפי שהעץ עושה גם פירות אחרים זולת הקנה וקנמון (פרישה) : ב פירש"י פ' המביא שהוא שרף של עץ שעושין ממנו זפת וכ"כ ר"ן בפרק ח' שרצים (ב"ח ושכנה"ג) : ג בטור וכן ברמב"ם שלפנינו איתא מסטיכי . וברש"י ביצה (לג :) איתא מוסתקי . ואפשר שהכל חד והאותיות יתחלפו לפי המוצאות יתחלפו : ד אע"ג דלעיל סימן ר"ב וסימן ר"ה נתבאר דגבי פירות שנתבשלו ונכנס טעם פרי במים שמברך עליו בפה"ע לדעת הרא"ש ופירות שסחטן אין מברכין על המשקה היוצא מהן אלא שנ"ב א"כ ה"נ נימא דאע"ג דמברכין על משחא כבישא עצי בשמים כיון שנכנס טעם הבשמים בשמן מ"מ מי וורד לא יברך עליו אלא במ"ב י"ל דשאני גבי פירות שסחטן דנשתנה טעם המשקה לגריעותא אין מברכין עליו אלא שנ"ב אבל כשנתבשלו במים לא נשתנה טעמן לגריעותא שטעם המים כטעם הפרי מברכין עליו בפה"ע אבל הכא שהוא להריח הוי איפכא שמי וורד ריחן נודף יותר ממשחא כבישא שאין בו אלא מהריח שנתנו הבשמים בו (מהרל"ח) וכ"כ ב"ח והמג"א : ה בגמרא כשרתה ואפשר שנקרא כשותא (כשרתה כצ"ל) ע"ש שהכשירו

שמן ערב כמו על האפרסמון (כ) וי"א שאין מברכין עליו כלל שאין עריבות זו ממינו אלא שקולט אותו מדבר אחר (כא) הוי כריח שאין לו עיקר ואין מברכין עליו כיון שאינו מגופו של שמן והרמב"ם ז"ל כתב (כב) שמן זית שכבשו או שטחנו אותו עד שיחזור ריחו נודף מברכין עליו בורא עצי בשמים שמן שבשמו כמו שמן המשחה מברך עליו בורא מיני בשמים וא"א הרא"ש ז"ל כתב סתם על כולם בורא עצי בשמים ולא חילק · סימלק והלפי דימא בורא עצי בשמים [א] סימלק פירש"י עשב שיש לו שלש שורות של עלין זו למעלה מזו ולכל שורה שלש עלין · חלפי דימא פירש"י שבולת נרד ועשוי כמין גבעולי פשתן · סגלא בורא עשבי בשמים ופירש"י ויאול"ש : נרקום הגדל בגנה בורא עצי בשמים [ב] הגדל בשדה בורא עשבי בשמים ופירש"י חבצלת השרון ויראה שאם היו לפניו עצי בשמים ועשבי בשמים ומיני בשמים (כג) ובירך ט מיני בשמים פטר הכל שהכל מיני בשמים אבל כשעצי בשמים ועשבי בשמים לפניו אז צריך לברך על כל אחד ואחד וכן יראה דעת הרמב"ם ז"ל שכתב היו לפניו בושם שהוא עץ ובושם שהוא עשב מברך על כל אחד ואחד לבד ולא הזכיר מ"ב עמהם אבל רב עמרם כתב

עיקר אלא ריח בלא עיקר ו ואין נראה שיהיה כן דעת ר"ח שהרי כתבו התוספות (שם מג:) והר"י בשמו דמשחא כבישא היינו שכובשים שומשמין וורד ועצי בשמים ומיניס הרבה וקולט השומשמין הריח של בשמים וסוחטין וטוחנים אותם ויש בו ריח של בשמים ומשחא טחינא קרוב לטחינתן נתן עליהם עצי בושם מהו דתימא כיון דקרוב לטחינתן נתן בהם לא קלטו קמ"ל ומשמע שאע"פ שאין כאן עיקר הבושם כלל אלא הריח שקלטו השומשמין ממנו מברך בורא עצי בשמים וכן נראה מדברי הרשב"א שרצה להביא ראיה דעל מי ווורד מברך בורא עצי בשמים מדכתב רבינו האי משחא כבישא כגון שומשמין שכובשים אותם עם וורד ועם דיניפס"ג ועם זולת' מעצי בשמי' עד שמתייסן וקולט הריח דאלמא אפילו שמן הקולט ריח הווורד מברך עליו בורא עצי בשמים כ"ש מי הווורד בעצמן עכ"ל משמע בהדיא דלפירו' זה אע"פ שאין מהבושם בשמן כלל ועיקר מברך עליו בורא עצי בשמים מפני קליטת הריח ורבינו ג"כ חלק על דברי הרמב"ם בסימן שאחר זה ז :

והרמב"ם ז"ל כתב שמן זית שכבשו או שטחנו אותו וכו' בפ"ט נראה שהוא מפרש משחא כבישא ומשחא טחינא שהשמן זית לבדו בלא שום בושם כובשים או טוחנים אותו עד שריחו נודף וכשותא מפרש שמפטמים שמן בבשמים כמו שמן המשחה ומפני שמעורבים בו כמה מיני בשמים מעץ ומעשב וממינים אחרים לפיכך מברך עליו במ"ב ב"מ בשמים וזהו שכתב רבינו וא"א ז"ל כתב סתם על כולם בורא עצי בשמים כלומר שכתב כשותא ומשחא כבישא ומשחא טחינא כולהו מברכין עלייהו בורא עצי בשמים וכ"כ הרי"ף והטעם לפי שהם גורסים כן בגמרא : ונראה שהוא גורס כשותא מברכין עליו

סימלק וחלפי ימא בורא עצי בשמים בפרק כיצד מברכין ופירש"י כמו שכתב רבינו ח והר"י כתב העץ שלו הוא רך ביותר ונקרא רו"סמארין ואפ"ה מברכין עליו בורא עצי בשמים : **ומ"ש** רבינו בשם רש"י דחילפי ימא הוא שבול' נרד וכו' רש"י ביאר דבריו עוד וכתב שהוא בושם שקורין אישפי"ג ורבי' ירוחם כתב דסמלק הוא הנקרא יאסמי"ן בלשון ישמעאל :

וכתב הרשב"א בשם הגאונים דסימלק וחילפי ימא ונרגיס אע"ג דאית בהו מאי דרכיך לא איכפת לן אלא כיון דמוציא עלין מעצו מברכי' בע"ב :

סגלי בורא עשבי בשמים ג"ז שם : נרקום הגדל בגנ' בורא עצי בשמים והגדל בשדה בורא עשבי בשמים ג"ז שם פירש"י כמו שכתב רבינו וכ"כ הר"י בשם הערוך וכתב עוד הר"י וי"א אותו שקורין לירי"ו בלע"ז ויש בכל אחד ששה עלים לבנים וכבר כתבתי גבי סימלק וחילפי ימא מאיזה טעם מברכין עליו בורא עצי בשמים · והרשב"א בתשובה כתב דטעמא דמפלגי בין גינוניתא לדדברא בברכ' משום דגינוניתא נעבד ומשקין אותו וגדל ומתקיים אע"פ שעלו מתייבש אבל דדברא מתייבש כעשב והולך לו :

ויראה שאם היו לפניו עצי בשמים ועשבי בשמים ומיני בשמים וכו' כלומר שלכתחלה יברך י מיני בשמים על הבושם שברכתו כך ובברכ' זו יפטרו גם עצי ועשבי הבשמי' וכן ירא' דעת הרמב"ם שכ' בפ"ט היו לפניו בשם שהוא עץ וכו' ומשמע לרבינו דבדווק' נקט עץ ועשב דאילו הוי' ביניה' דבר שאינו עץ ולא עשב הי' מברך עליו במ"ב ופוטר את השאר אבל ר"ע כתב שאף על פי שיש לפניו ג"כ דבר שאינו לא עץ ולא עשב מברך על כל אחד ברכתו הראויה לו והיינו ודאי לכתחלה דאילו בדיעבד כבר נתבאר דעל כולם אם אמר מיני בשמים יצא · והשתא יש לומר דהרמב"ם ור"ע לא פליגי דלא נקט הרמב"ם בדוקא עץ ועשב דה"ה אם היה ביניהם דבר שאינו עץ ולא עשב דלכתחלה אין אחד פוטר את חבירו : **ואיני** יודע מהיכן היה נראה לרבינו דלכתחלה מברך על מיני הבשמים ופוט' את השאר דמ"ש מברכת הפירות ואע"פ שהאחת נפטרת בברכת חברתה בדיעבד לכתחלה מיהא צריך לברך על כל אחת ברכה הראויה לה כמו שנתבאר בסימן ר"ו ובסימן ר"ח :

כתב הרוקח באו לפניו עצי בשמים ועשבי בשמים מברך על עצי בשמים ואח"כ על עשבי בשמים ונראה טעמו משום דמדמי לה לברכת אכילת הפירות

ומ"ש וי"א שאין מברכין עליו כלל וכו' כיון שאינו מגופו של שמן וכתב ב"י סברא זו האחרונה היא סבר' הרמב"ם שכתב בפ"ט שהמריח בכלים שהן מוגמרים אינו מברך לפי שאין שם עיקר אלא ריח בלא עיקר ואין נראה כן מדברי ר"ח שכתבו התו' והר"ר יונה בשמו בד"ה משח' כבישא דמשמע להדיא שאעפ"י שאין כאן עיקר הבושם כלל אלא הריח שקלטו השומשמין ממנו מברך בורא עצי בשמים וכן נראה מדברי הרשב"א ורבינו חלק ג"כ על דברי הרמב"ם בסימן שאחר זה עכ"ל ואיכא לתמוה על דבריו חדא שכתב דסברא זו האחרונה היא סבר' הרמב"ם שכתב בפ"ט שהמריח בכלים וכו' והא ליתא דהלא ברמב"ם מפורש דמחלק בין שמן שערבו בו בשמים וסיננו ובין כלים המוגמרים שהרי כתב לשם שמן שבשמו כעין שמן המשחה מברך עליו בורא מיני בשמים ומביאו רבינו בסמוך בשמו והיינו כסרתא שאמרו בגמרא והיתה גירסתו האי כסרתא מברך עליה בורא מיני בשמים וכן פי' ב"י וכתב עוד שטעמו לפי שהיה בו ריח מהרבה מיני בשמים והשתא כיון דבשמן המשחה הסירו הבשמים עצמם ולא נשאר בשמן אלא הריח אלמא דבכסרת' להרמב"ם כמי איירי שסיננו והסירו הבשמים מן השמן ואפ"ה מברך עליה במ"ב להרמב"ם ולא דמי לכלים המוגמרים שכתב שאין מברכין עליהם כלל לפי שאין שם עיקר בושם אלא ריח בלא עיקר עכ"ל דשאני התם דמעולם לא נכנס בכלים עיקר הבושם אלא הריח של תמרות עשן מבושם הנשרף בגחלים נכנס בכלים בלבד משא"כ בהך כסרתא שהכניסו בו עיקר הבושם וקלט השמן הריח מעיקר הבושם אעפ"י שסיננו חשיב כאילו נשאר לשם העיקר וא"כ חולק הוא הרמב"ם אסברא זו האחרונה דאמר דבשמן שבשמו וסיננו אין לברך כלל · ועוד לדברי ב"י דשמן שבשמו וסיננו דינו ככלים שהן מוגמרים קשה טובא דבפ"ט כתב כאן כיון די"א שמברך על שמן שבשמו וסיננו בורא שמן ערב וי"א שאינו מברך עליו כלל א"כ ספק הוא וכון ליזהר מלהריח בו ובסי' רי"ז כתב בכלים המוגמרים שאין לברך ולא הזהיר שלא להריח בו אבל למאי דפי' ניחא דלכולהו גאונים צריך לברך על שמן שהיה בו עיקר הבושם וקלט הריח אעפ"י שסיננו ולא נשאר מן העיקר ולא הייינן לסברא האחרונה שאמר שאין לברך עליו כלל דיחיד הוא נגד כל הגאונים דמצריכים לברך אלא דמ"מ איכא ספק איזה ברכה יברך כשסיננו דלהרמב"ד ומקצת גאונים יברך במ"ב ולהרא"ש ולמקצת גאונים יברך בע"ב ונראה דלהלכה יברך במ"ב דכל דבר שהוא מסופק בו יברך במ"ב וא"צ ליזהר שלא יריח בו ודלא כש"ע מיהו בכלים המוגמרים א"צ לברך כלל כהרמב"ם דטעמו ונימוקו עמו כדפי' ולא כרבינו שהשיג עליו בסימן שאחר זה ושם יתבאר עוד בס"ד :

והרמב"ם כתב שמן זית שכבשו וכו' פי' ב"י שהרמב"ם מפרש משחא כבישא ומשחא טחינא שהשמן זית לבדו בלי שום בושם כובשים אותו או טוחנים אותו עד שריחו נודף וכסרתא הוא שמפטמים ממינים הרבה כמו שמן המשחה וכו' ע"ש ונראה דכל הגאונים מודים לדינו של הרמב"ם בזה דכיון שהשמן עצמו נולד בו ריח טוב ע"י כבישתו וטחינתו פשיט' דמברך עליו בורא עצי בשמים וכן כשמפטמים שמן במיני בשמים רבים אעפ"י שהסירו ממנו כל הבשמים מברך עליו בורא מיני בשמים כיון שקלט הריח מעיקר הבשמים שבשמו בו כעין שמן המשחה · וגם הרמב"ם מודה שאם בשמו השמן בעצי בשמים מברך עליו בע"ב ואם בשמוהו בעשבים מברך עליו בורא עשבי בשמים ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי אלא בפירו' הסלכ' והכי נקטינן כהני תרתי פירושים גם מה שפי' התו' והר' יונה בשם ר"ח דמשחא כבישא היינו שכובשין וורד ובשמים ומינים הרבה וקולט השומשמין הריח של בשמים וכו' הילכתא היא דכיון דקלט הריח עיקר הבושם מברכים עליו כמו שמברכים על הבושם עצמו עצי בשמים או עשבי בשמים או מיני בשמים :

ויראה שאם היו לפניו עצי בשמים וכו' פי' לכתחלה ודאי יש לו לברך על עצי בשמים בתחלה לפי שאינה כולל' אלא מה שהוא עץ ואח"כ עשבי בשמים שהוא כולל כל מה שהוא נקרא עשב וכ"כ הרוקח ומביאו ב"י ואח"כ על מיני בשמים שהוא כולל כל מה שהוא בושם אלא שאם בירך בתחלה על מיני בשמים ונתכוון לפטור גם את עצי בשמים ועשבי הבשמים פטר הכל שהכל מיני בשמים אבל כשלא היה לפניו אלא עצי בשמים ועשבי בשמים אפי' היה מברך תחלה על עשבי בשמים ונתכוון לפטור גם עצי בשמים בברכה זו אינו יוצא י"ח אלא צריך לחזור ולברך על עצי הבשמים דלא דמי לברכת בפה"א כשמברך על פירות האילן דיצא דשאני התם דפרי דאילן נמי מקרי פרי האדמה אבל עצי בשמים אינם נקראים בשם עשבי בשמים : **ומ"ש** וכן יראה דעת הרמב"ם וכו' פי' לברך על כל אחד ואחד אבל כשיש מדלא הזכיר מיני בשמים עמהם אלמא משמע דווקא דדוקא בשאין שם אלא עץ בשם ועשבי בשמים התם הוא דצריך לברך על כל א' בפני עצמה פי' דאפילו היה מברך שם מיני בשמים עמהם ובירך עליו מיני בשמים פטר הכל אבל ר"ע כתב דאפי' מיני בשמים עמהם צריך לברך בורא מיני בשמים על מיני בשמים ונתכוון לפטור גם העצים והעשבים לא פטרם וטעמו דלא אמרו על כולם אם אמר בורא מיני בשמים יצא אלא בחד מינא כגון שהיה

פרישה

(כ) **וי"א** שאין מברכין עליו כלל כו' דריח כיון שאינו צורך הגוף כ"כ אעפ"י שנהנה אין לו לברך כיון שאין לו עיקר וסוא סברת הרמב"ם בסי' שאחר זה ועיין מה שתמה עליו הטור שם ומ"ש שם ליישב דלק"מ :

(כא) **הוי** כריח שאין לו עיקר כו' נלע"ד שאין לברך על כלי שעושקין בו בשמים בשעת הבדלה שהרי אינו עשוי להריח וכיוצא בזה אפי' רבינו מודה וק"ל :

(כב) **שמן** זית שכבשו או טחנו כו' נראה שהוא מפרש מישחא כבישא ומישחא טחינא שהשמן זית לבדו בלי שום בושם כובשין או טוחנין אותו עד שריחו נודף וכסרתא מפרש שמפטמים שמן בבשמים כמו שמן המשחה ונראה שהוא גורס כסרתא מברכין עליו מיני בשמי' · ס"ג סימלק וחלפי דימא בורא עצי בשמים ולא עשבי וכן הוא בגמרא ובמהר"י וז"ל הגמרא בפרק כיצד מברכין אמר ר' גידל אמר רב האי סימלק מברכין עליו בורא עצי בשמים א"ר חננאל אמר רב האי חילפי דימא מברכין עלייהו עצי בשמים אמר מר זוטרא מאי קרא שנאמר והיא העלתם הגגה ותטמנם בפשתי העץ ופירש"י חילפי דימא הוא שיבולת נרד ועשוי כעין גבעולי פשתן ואשכחן גבעולי דמיקרי עץ רמ"ף : (כג) **ובירך** מיני בשמים פטר הכל כו' פי' לכתחלה יברך מיני בשמים כדי לפטור כולן ואיני יודע מהיכן היה נראה לרבינו דלכתחלה מברך על מיני הבשמים

דרישה

סי' רטז [א] **סימלק** פירש"י עשב שיש בו ג' שורות של עלין וכתב הרשב"א דסמלק וחלפי דימ' ונרגיס אף על גב דאית בהו מידי דרכיך לא איכפת לן אלא כיון דמוציא עלין מעצו מברכין בורא עצי בשמים עכ"ל :

[ב] **הגדל** בשדה בורא עשבי בשמים הרשב"א בתשובה כתב דטעמא דמפלגינן בין גינוניתא לדדברא בברכה משום דגינוני' נעבד ומשקין אותו ומתקיים אף על פי שעלו מתיבש אבל דדברא מתיבש כעשב והולך לו · ועיין מ"ש ב"י בשם הרוקח שעצי בשמים קודם לעשבי בשמים וכתב ב"י טעמו משום דס"ל להרוק' דבכה"ג דבפה"ע קודם לבפה"א וממילא נראה דלדידן אף דלא קי"ל בכה"ג מ"מ במיני בשמים שהיא כוללת יותר הכל מודים שהוא דומה לברכת שהכל ובפה"ע קודם לה וק"ל : הנכנס

חדושי הגהות

שהכשירו אותו ותקנוהו בכמה מיני בשמים (פרישה) ועיין ב"ח : ו עיין ב"ח ומג"א : ז וכאן לא נחית אלא לומר דאם סיננו אין ברכתו בע"ב אלא למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה (מהרל"ח) : ח ברש"י שלפנינו (מג :) איתא עוד סימלק יסמין קורין לו בלשון ישמעאל ומדלא העתיק הטור והב"י ואדרבה לקמן בסמוך העתיק הב"י כן בשם ר' ירוחם וכן בש"ע העתיקו בשם י"מ (ועיין באר הגולה) משמע שלא היה לפניהם הנוסחא ברש"י כן ויש להסיר בזה טענת הרא"ם פרשת ויצא ד"ה דודאי וכן קושית מהרש"א ח"א סנהדרין (צט ·) ד"ה טיגלי ודוק · ועיין עוד מזה בערוך ערך כספן והרמב"ן על התורה שם וכן בליקוטי פר"ח כאן ויש דברים בגו ואין כאן מקום להאריך : ט ר"ל בדיעבד אבל לכתחלה ואין לפניו אלא עצי בשמים נראה לו פשוט דצריך לברך על כל א' וא' (וכ"כ הב"ח) וכ"כ הרמב"ם ואם יש לפניו כל שלשתן לא גילה הרמב"ם דעתו אם יברך לכתחלה בורא מיני בשמים או אם דעתו דה"נ צריך לברך על כל אחד ואחד אכן רב עמרם גילה דעתו דאפילו היו לפניו כל שלשתן מברך על כל אחד בפ"ע הכי נ"ל לבאר דברי רבינו ולא כמו שביאר הב"י דעתו ואח"כ הקשה עליו כי לפי מה שביארתיו אין להקשות עליו מידי (מהרל"ח) והב"ח כתב בדרך אחר ועיין ט"ז : י והא דכתב הב"י פירוש לכתחלה כו' מוכח כן מדכתב בסמוך אבל ר"ע כתב כו' דאילו בדיעבד אפשר דגם רב עמרם מודה דיצא ידי כולן ואף על פי שכתב רבינו ובירך וכו' דמשמע דמיירי בדיעבד (פרישה) ע"ש ותנוח נפשך : עיין

(ב) כתב היו לפניו ג' מינין עצי בשמים ועשבי בשמים ומיני בשמים (כד) מברך על כל אחד בפני עצמו · הביאו לפניו הדס ושמן להריח בהן ואין ברכותיהן שוות כגון שמן אפרסמון שאין האחד פוטר את חבירו ב"ש אומרים מברך על השמן וחוזר ומברך על ההדס וב"ה אומרים מברך על ההדס תחלה והלכה כבית הלל יב (כה) ורב אלפס גורס מברך על השמן ופוטר ההדס ולפי זה איירי במשחא כבישא שברכתו בורא עצי בשמים כמו ההדס וכל הפירושים אמת אם הם ברכותיהם שוות מברך על ההדס ופוטר השמן (כו) ואם אינן שוות ההדס קודם (כז) ומברכין על המוגמר משתעלה תמרתו פירוש קיטור עשנו וקודם שיגיע אליו הריח אבל לא יברך קודם שיעלה קיטור העשן · מברכין על המוגמר כדרך שמברכין על המתגמר אם היה בעין אם הוא עץ מברך בורא עצי בשמים ואם הוא עשב בורא עשבי בשמים ואם הוא מור בורא מיני בשמים :

ריז [א] **הנכנס** לחנותו של בשם שיש בו מיני בשמים מברך במ"ב ישב שם כל היום כולו אינו מברך אלא פעם אחת נכנס ויוצא נכנס ויוצא מברך ע"כ פעם ופעם : כתב הר"ם מרוטנבורק דוקא כשלא היה דעתו לחזור [ג] אבל אם היה דעתו לחזור לא יברך

הפירות דמברך על פרי העץ ואח"כ על פרי האדמה לדעת בה"ג כמו שנתבאר בסי' רי"א (ג) : **הביאו** לפניו הדס ושמן להריח בהם וכו בה"פ כילד מברכין שם ת"ר הביאו לפניהם שמן והדס ב"ש אומרים מברך על השמן ואח"כ מברך על ההדס וב"ה אומרים מברך על ההדס ואח"כ על השמן כך היא גירסת הרא"ש ולפי גירס' זו מיירי בשאין ברכותיהן שוות שהוא צריך לברך על שתיהן ואיפליגו על אי זה מברך תחלה אבל הר"י אלפסי גורס ב"ש אומרי' מברך על השמן ופוטר את ההדס וב"ה אומרים מברך על ההדס ופוטר את השמן ולפי גירסא זו מיירי בשברכותיהן שוות ואיפליגו על אי זה מהם יברך ויפטר את חברו וכך נראה שהיא גרסת הרמב"ם ג"כ ואע"ג דרבי יוחנן פוסק הלכה כר"ג שהכריע כב"ש דעת הפוסקי' לפסוק הלכה כב"ה והשתא מ"ש רבינו ורב אלפס גורס מברך על השמן ופוטר את ההדס רישא דברייתא נקט דבב"ש גורס כן ובב"ה גורס מברך על ההדס ופוטר את השמן שהרי אין חילוק בינו להרא"ש אלא שהרא"ש גורס מברך ע"ז ואח"כ מברך על זה והרי"ף גורס מברך על זה ופוטר את זה וכמו שכתבתי וזהו שכתב רבינו וכל הפירושים אמת כו' כלומר שאין מחלוקת בין הרי"ף והרא"ש אלא בגירסת הברייתא ופירוש' אבל לענין הדין ליכא פלוגתא בינייהו כלל דלגירס' הרא"ש כיון דהדס עדיף משמן לענין קדימה כשאין ברכותיהן שוות ה"ה לברכותיהן שוות לענין שהדס יפטר את השמן ולגרס' הרי"ף כיון שהדס עדיף משמן בשברכותיהן שוות ה"ה לאין ברכותיהן שוות :

ומברכין על המוגמר משתעלה תמרתו שם מאימתי מברכין על הריח משתעלה תמרתו א"ל ר"ז והא לא קארח א"ל וליטעמיך המוציא לחם מן הארץ דמברך והא לא אכל אלא דעתיה למיכל הכא נמי דעתיה לאורוחי :

ומברכין על המוגמר כדרך שמברכין על המתגמר אם היה בעין וכו' ג"ז שם כל המוגמרות מברכין עליהם בע"ב חוץ ממושק"ו שמין היה הוא שמברכין עליו בורא מיני בשמים ופירש"י מברכין עליו בע"ב ואף על פי שנשרף ואינו בעין אלא שהעישור עול' יג :

ומ"ש רבינו שאם הוא עשב מברך בורא עשבי בשמי' פשוט הוא : **אם** מברכין על ריח הפת אכתוב בסי' רנ"ז בס"ד :

ריז הנכנס לחנותו של בשם שיש בו מיני בשמים מברך במ"ב כבר נתבאר בסי' רי"ו : **ומ"ש** ישב שם כל היום כולו אינו מברך אלא אחת נכנס ויוצא מברך על כל פעם ופעם בפ' אלו דברי' (נג) :

ומ"ש רבינו בשם הר"מ מרוטנבורק דדוקא בשלא היה דעתו לחזור אבל אם היה דעתו לחזור לא יברך דהא לא אסח דעתי' כ"כ שם המרדכי :

אין

שהיה לפניו עצי בשמים או עשבי בשמים וטעה ואמר בורא מ"ב יצא כדי שלא תהוי ברכה לבטלה אבל כששלשתן לפניו ובירך על מיני בשמים במ"ב כיון דלא הוי ברכה לבטלה צריך לברך על עצי בשמים בורא ע"ב ועל עשבי בשמים בע"ב כנ"ל והב"י הבין מדברי רבינו שכל דבריו בזה הוא בלכתחלה והקשה עליו דמנ"ל לכתחלה מברך על מיני בשמים ופוטר את השאר וכו' ושרי ליה מאריה דהדבר פשוט הוא כדפי' : **הביאו** לפניו הדס ושמן להריח בהן וכו' ס"פ כ"מ (סוף דף מג) פליגי בה ב"ש וב"ה ור"ג הכריע כב"ש שמן זכינו לריחו וזכינו לסיכתו הדס לריחו זכינו לסיכתו לא זכינו וא"ר יוחנן הלכה כדברי המכריע ורב פפא עביד עובדא ובריך אהדס ברישא והדר בריך אשמן א"ל לא ס"ל למר הלכה כדברי המכריע א"ל הכי אמר רבא הלכה כב"ה ולא היא לאשתמוטי נפשיה הוא דעבד כך כתוב בספרים שלנו ובפי' רש"י וז"ל פרש"י לא אמר רבא הלכה כב"ה אלא רב פפא אכסיף לפי שטעה והשמיט עצמו בכך עכ"ל א"כ לפרש"י מברך על השמן ואח"כ על ההדס וכן פסק בשלטי הגבורים ע"ש רבינו ישעיה אחרון ז"ל אבל האלפסי פסק כרבא משמע שלא היה גורס ולא היא וכו' וכן פסק הרמב"ם והרא"ש ויתר פוסקים ומ"ש רבינו הביאו לפניו שמן והדס להריח בהן וכו' כ"כ התו' וז"ל שמן והדס האי שמן להריח הוא דאי להעביר הזוהמא הא אמר בפ' אלו דברים דאין מברכין עליו עכ"ל אבל רש"י פי' וז"ל הביאו לפניו שמן והדס בסוף הסעודה שמן לסוף ידיו להעביר זוהמת האוכלים והדס להריח עכ"ל ותימה הלא פרש"י גופיה בפ' אלו דברים אהא דא"ר הונא ושמן העשוי להעביר זוהמא אין מברכין עליו שמן שמביאים בסוף הסעודה לסוך ידים מזוהמות והוא מבוסם בבשמים אין מברכין עליו עצי בשמים אלא בורא שמן ערב מברכים אם שמן של אפרסמון הוא והא דאמר בכ"מ האי מישחא כבישא וטחינא מברכים עליו בורא עצי בשמים לא בבא בתוך הסעודה קאמר אלא בבא להריח עכ"ל ולגירסת הרא"ש דמיירי באין ברכותיהן שוות ניחא דאעפ"י דידים מזוהמות הן מברך עליהן בורא שמן ערב אם הוא שמן אפרסמון אבל לגי' רב אלפס קשה ונראה בעיני דרש"י הוה קשיא ליה לישנא דברייתא הביאו לפניו שמן והדס דמשמע שכך נהגו בכל סעודה להביא לפניהם שמן והדס ולאיזה צורך הביאו שמן תינח הדס להריח אבל שמן למה ואמר שמן היו מביאין בכל סעודה לסוך ידים מזוהמות וכו' אבל מיהו האי שמן דפליגי בה ב"ש וב"ה אם מברך עליו בורא עצי בשמים ופוטר את ההדס לגי' רב אלפס אינו מדבר אלא בשמן העשוי מתחלה להריח בו אלא דעכשיו הביאוהו לסוך בו ידים מזוהמות האוכלים לפי שעה וכיון דעשוי מתחלה להריח בו חייב לברך עליו · והך דאלו דברים מיירי בשמן העשוי מתחלה להעביר הזוהמא דכיון דלאו לריחא עבידא אין לברך עליו וגם התו' לא פליגי אפירוש רש"י ומפרשים דהאי שמן דפליגי בה ב"ש וב"ה מיירי בשמן שנעשה מתחלה להריח דאעפ"י דעכשיו לפי שעה הביאוהו לסעודה לסוך בה ידיו צריך לברך עליו ואין בזה מחלוקת והכי נקטינן אבל מלשון רבינו שאמר הביאו לפניו הדס ושמן להריח בהן משמע דצריך שלא תהא ההבאה כדי לסוך בהן ידיו דאם הביאו לסוך בהן ידיו אפילו היה עשוי מתחלה להריח אין מברכין עליו והבין רבינו דהתו' חולקים אפרש"י וכתב כדברי התו' דכל הבאת השמן לסעודה לא הובא כדי לסוך ידיו מזוהמת האוכלים אלא הובא להריח כמו הדס וכך דף' אלו דברים לא מיירי בשמן שהובא לסעודה אלא בשמן העשוי להעביר ריח רע כמ"ש בסי' רי"ז ולפעד"נ דליתא אלא כדפי' ודו"ק :

ריז הנכנס לחנותו של בשם וכו' איכא למידק דבסי' רי"ו כתב רבי' אבל אם אכלו ולא נתכוין להריח בו אלא אגב אורחיה העלה ריח אינו מברך א"כ הכא דנכנס לחנות של בשם לצרכיו ואגב אורחיה מריח בבשמים למה חייב לברך כיון שלא נתכוין להריח בהם וי"ל דשאני הכא כיון שהכנס נתכוין שיריחו בהם הנכנסים כי היכא דניתו ויזבנו מיניה ה"ל נעשה להריח וכל המריח חייב לברך אבל אם אכלו ולא נתכוין להריח בו דלא נעשה להריח משום אדם

דרכי משה

האש ועל אור השמש המתחדש בכל יום עכ"ל ונראה שזהו הטעם שאין מברכין אקול : (ב) ומשמע מדברי ב"י דנקטי' כדעת רב עמרם מידי דהוי אשאר ברכות פירות אף על גב דאם בירך על כולן בפה"ע יצא מ"מ לכתחלה מברך על כל אחת ואחת כמ"ש לעיל סימן רי"א : (ג) אבל הרא"ש חולק וס"ל דיכול לברך תחילה על איזה שירצה כמו שנתבאר לעיל וה"ה כאן וע"ל יא :

כתב

דרישה

סי' ריז [א] **הנכנס** לחנותו כו' עד מיני בשמים עיין בסי' רי"ו שכתבתי שאפילו רב עמרם שס"ל בשיש לפניו ג' מיני' בשמים שמברך על כל חד וחד ברכה הראוי' לו מודה בהא כיון שאינן מביאין לפניו כל מין ומין אלא מריח בהם מכל מיני בשמים יחד וק"ל :

[ב] **אבל** אם היה דעתו לחזור לא יברך דהא לא הסיח דעתו ולא דמי לדברים שא"צ ברכה במקומו דאיפסיקא הילכתא לעיל סי' קע"ח דמי שמשנה מקומו ויוצא אף שחוזר צריך לחזור ולברך דהא קי"ל גם שם דאם הניחו שם מקצת חבירים או חולה וזקן דאז ודאי יחזרו למקומן א"צ לחזור ולברך אף בדברים שאין טעונין ברכה במקומן וכמ"ש רמ"א בהגה' שם ה"נ כיון דדעתו לחזור לחנות של בושם מיחשב כהניח שם חבירים דהא לא שייך לומר שיסיח דעתו מכאן ויריח במקום אחר שריח כזה אינו נמצא במקום אחר כמו בהניח חבירים שהן גורמי' שודאי יחזור לכאן אבל אין לומר שגם בדברים שאינן טעונין ברכה במקומן כל שדעתו מתחלה בשעה שילא לחזור א"צ לחזור ולברך דו"א דהא אמרינן שם דשינוי מקום הוי כהיסח הדעת משמע דשינוי מקום דאע"ג דלא הסיח דעתו אלא דעתו לחזור אפ"ה צריך לחזור ולברך ועוד דהא הניח שם חבירים דוקא אומרים דא"צ לחזור ולברך ובהניח שם חבירים ודאי דעתו לחזור ומשמע הא לא הניח שם אף שדעתו לחזור צריך לחזור ולברך · גם אין להקשות מ"ש ממי שלבש טליתו ופשטו ונכנס לשוק או לבית הכסא שפסק לעיל ב"י סי' ח' סעיף י' דאפילו היה דעתו לחזור ולהתעטף מיד צריך לחזור ולברך כשיחזור ויתעטף בו · אפשר דשאני התם דהמעשה שעשה בהסרת הטלית מיחשב סילוק והיסח הדעת ולא מועיל שדעתו לחזור וללובשו אבל ההליכה שילא מהחנות לא מיקרי סילוק שכן דרך הלוכו הולך יוצא ונכנס וק"ל :

וכתב

פרישה

הבשמים ופוטר את השאר דמ"ש מברכת הפירות שאף על פי שאחת נפטרת בברכת חברתה בדיעבד לכתחלה מיהו צריך לברך על כל אחת ברכה הראויי' לה כמו שנתבאר בסימן ר"ו ובסימן ר"ח וה"ה י"ל דעת הרמב"ם דאעפ"י שיש לפניו ג"כ מיני בשמים מברך לכתחלה על כל אחת ברכה הראויה לה והמבוררת יותר תחלה והא דכתב ב"י פי' לכתחלה כו' מוכח כן מדכתב בסמוך אבל ר"ע כתב כו' דאילו בדיעבד אפשר דגם רב עמרם מודה דילא ידי כולן · ואעפ"י שכתב רבינו ובירך מיני בשמים כו' דמשמע דמיירי בדיעבד · אפשר לייסב דה"ק כיון דאם בירך בדיעבד מיני בשמים פטר הכל מש"ה לכתחלה נמי צריך לברך מיני בשמים וק"ל · ולעד"נ דאין דעת רבינו כן דלשון ובירך ודאי משמע בדיעבד ולא לכתחלה (ואף אם נפרש דעת רבינו מ"ש שר"ל ובירך לכתחלה מ"מ לק"מ ונתיישב במ"ש כאן) אלא ה"פ שרבינו ס"ל דבדיעבד אם בירך מיני בשמים פטר הכל מסתמא אעפ"י שלא כיון בהדיא לפטור שלשתן ואע"ג דבה"ג אמרינן לעיל סי' ר"ו ובסי' רי"א דכתב כגון שמן ותפוח או זית אם בירך אלכון בפה"א לא פטר התפוח אא"כ היה דעתו עליו י"ל דשאני התם דהא מחוסר לקיחה ואכילה דכל חד מינייהו משא"כ הכא דבחדא זימנא מריח משלשתן ואפשר דמיירי נמי שכבר מריח משלשתן בשעת ברכה וא"כ פשיטא שאינו דומה לברכת האכילה הנ"ל · ודייק לה להרמב"ם דס"ל נמי הכי מדלא חשיב מיני בשמים ש"מ משום דמיני בשמים בדיעבד אם כבר בירך עליהן פוטר האחרים אבל עצי ועשבי בשמים מברך על כל א' וא' ר"ל אף אם כבר בירך על אחד חוזר ומברך על השני ומסיק דמדברי ר"ע לא משמע הכי מדכתב סתמא היו לפניו ג' מיני' כו' מברך על כל א' וא' בפני עצמו ולא חילק דאם עבר ובירך מיני בשמים תחלה דנפטרו שנים האחרים ש"מ דס"ל דברכת הריח כדין ברכת האכילה דמסתמא אין אחד נפטר בברכת חבירו אא"כ היה דעתו לפטור האחרים שאינם ממינו אף שכללי' ג"כ בברכתו אם היה כוונתו עליו וק"ל :

(כד) **מברך** על כל א' בפני עצמו ולא דמי לנכנס לחנותו של בשם שיש בו כמה מיני בשמי' מברך מיני בשמים כמ"ש בסי' שאחר זה דשאני התם שאינו נוטל בידו שום בושם אלא מריח מן כמה מיני בשמים כאחת משא"כ הכא שמביאין לפניו ג' מיני' ונוטל בידו כל מין ומין לברך עליו : (כה) **ורב** אלפס גורס מברך על השמן ופוטר ההדס רישא דברייתא' נקט דבב"ש גורס כן ובב"ה גורס מברך על ההדס ופוטר את השמן ב"י · ולפי זה מ"ש מברך על ההדס תחלה לשון תחלה לאו דווקא :

(כו) **ואם** אינן שוות ההדס קודם אע"ג דאם אין ברכותיהן שוות כתב רבינו לעיל בסימן רי"א דאיזה שירצה מהן יקדים יש לומר דשאני הכא כיון דברכת ההדס היא בורא עצי בשמים שהיא יותר חשובה ומבוררת מברכת שמן שהיא בורא מיני בשמים לפי שהיא כוללת כל הדברים ודומה זה למ"ש רבינו בסי' רי"א ואם הביאו לפניו דבר שברכתו ב"פ העץ ודבר שברכתו שהכל בפה"ע קודמת ע"ש · וכמ"ש נמי בס"ס רי"ב דה"ט דב"ה דס"ל דמברכין על היין תחלה ואח"כ על השמן דברכת היין חשובה ומבוררת : (כז) **ומברכין** על המוגמר כו' פי' מברכין בשעלה הקיטור כו' · בסימן רצ"ז כתב ב"י בשם כמה גדולים שהמריח בפת חם יש לו לברך שנתן ריח טוב בפת וב"י כתב מדלא נזכר בגמרא דאין לו לברך לכן טוב שלא יריח בפת :

אין

חדושי הגהות

יא עיין דרישה וב"ח ומג"א : יב ואע"ג דלעיל סימן ר"א כתב הרא"ש דבדברים שאין ברכותיהם שוות כגון בפה"ע ובפה"א אין בהם דין קדימה הואיל והוא מברך על שתיהן איזה מהן שירצה יקדים שאני הכא דברכת הדס חשובה יותר והוי כברכת בפה"ע ושהכל (מהרל"ח) וכן כתב פרישה ועיין מג"א : יג חוץ ממושק מושג"א בלע"ז שהוא מן חיה מן הרעי של חיה (לשון רש"י שלא העתיק הב"י) ובריש הסי' נוסחת הטור שהוא מין חיה ביו"ד בין מ"מ לנו"ן והנוסחא היותר נכונה בלא יו"ד לפי שהמושק איננו חיה בעצמה כ"א יוצא מן החיה כ"כ המעי"ט והב"ח ושכנה"ג : עוד שם בטור איתא נוסחא זיעת חיה ומהראוי להיות הנוסחא צואת חיה כמ"ש וכן הסכים הב"ח כי כן מצא כתוב במקצת ספרי רבינו וכ"כ השכנה"ג ע"ש :

ר"ל

יברך דהא לא אסח דעתיה: אין מברכין על הריח אלא אם כן נעשה להריח הלכך (א) אין מברכים על בשמים של מתים ושל בית הכסא ושמן העשוי להעביר הזוהמא שלא נעשו אלא להעביר ריח רע א: ומוגמר שמגמרין בו הכלים אין מברכין עליו שלא נעשה להריח בעצמו של מוגמר אלא כדי ליתן ריח בכלים: כתב הרמב"ם ז"ל וכן המריח בכלים שהם מוגמרין אינו מברך לפי שאין שם עיקר אלא ריח בלא עיקר ולא הבנתי דבריו (א) כיון שהוא חושב אותו עשוי להריח שבן משמע דבריו שהרי לא פטר מלברך עליו אלא מפני שאין בו עיקר וכן הוא אמת שנעשה להריח כדי שיתבסמו הכלים וא"כ למה אין מברכין עליו ואפשר שרוצה לדמותו לריח רע דלא חשבי' ליה ריח לענין הרחקת תפלה כשאין לו עיקר ואינו דומה דבהנאה תליא מילתא (ב) והרי נהנה וראוי לברך עליו וגם בתפלה צריך להרחיק עד מקום שכלה הריח (סימן עט)· בשמים של ע"ג אין מברכין עליהם לפי שאסור להריח בהם לפיכך מסיבה של עו"ג אין מברכין על בשמים שלהם דסתם מסיבתן לעבודת גילולים היה הולך חוץ לכרך והריח ריח אם רוב העיר עו"ג אינו מברך ואם רוב ישראל מברך נתערב ריח שמברכין עליו בריח שאין מברכין עליו כתב הרמב"ם שהולכין אחר הרוב:

הלכות ברכת הראיה

ריח (א) **הרואה** מקום שנעשו בו נסים לישראל כגון מעברות הים ומעברות הירדן ומעברות נחלי ארנון (ב) ואבני אלגביש של בית חורון ואבן שביקש עוג מלך הבשן לזרוק על ישראל ואבן שישב עליה משה בשעה שעשה מלחמה עם עמלק וחומת יריחו מברך (ג) בא"י אמ"ה שעשה נסים לאבותינו במקום הזה וכן בכל הברכות צריך להזכיר בהם שם ומלכות כ"כ הרמב"ם ז"ל (ד) לאפוקי מדברי הראב"ד ז"ל שכתב שאין צריכות שם ומלכות [א] וכתב עוד הראב"ד שאין עליו חובה לברך על הנס

אין מברכין על הריח אא"כ נעשה להריח פשוט פרק אלו דברי' שם: **ומ"ש** הלכך אין מברכין על בשמי' של מתים משנה שם (נא:) ובירוש' של מתים הדא דתימא כשנתונין למעלה ממטתו של מת אבל נתונין למטה מברכין שאני אומר לכבוד החיים הם עשויין וכתבו רבי' בסי' רנ"ו:

ומ"ש שאין מברכין על בשמים של בה"כ ושמן שעשוי להעביר הזוהמ' ג"ז בפ' אלו דברי' (נג.):

ומוגמר שמגמרין בו את הכלי' אין מברכין עליו כו' ג"ז שם:

כתב הרמב"ם בפ"ט וכן המריח בכלים שהן מוגמרין אינו מברך וכו' וכתב רבינו שלא הבין דבריו וכו' ויש לתמוה על רבינו שכתב בסימן שקודם זה גבי כשותא ומשחא כבישא שאם סיננו השמן ואין בו כלום מהבשמים י"א שאין מברכין עליו כלל שאין ערבות זו ממנו אלא שקלט אותו מדבר אחר הוי כריח שאין לו עיקר ואין מברכים עליו כיון שאינו מגופו של שמן והרי זו היא סברת הרמב"ם ממש ולא כתב שם שאינו מבין דבריו ב:

וטעמו של הרמב"ם נראה שהוא משו' שסובר דריח כיון שאינו צורך הגוף כל כך כשאין לו עיקר אע"פ שנהנה אין לו לברך עליו:

בשמים של ע"ג אין מברכין עליהם וכו' לפיכך מסיבה של עו"ג אין מברכין על בשמים שלהם דסתם מסיבתן לעבודת גילולים הם הא דמסיבה של עו"ג בפרק אלו דברים (נג.) ובסימן רנ"ו יתבאר בס"ד והא דבשמים של ערוה הם דברי הרמב"ם בפ"ט וכתב הר"ד אבודרהם דבשמים של ערוה היינו כגון קופה של בשמים תלויה בצוארה או שאוחזת בידה או בפיה ואסור להריח באותם הבשמים שמא יבא לידי הרגל נשיקה או קירוב בשר ד: והרשב"א כ' בתשובה ומ"ש הרמב"ם דאין מברכין על בשמים של ערוה לא ידעתי מאין לו לרב ז"ל שלא ידעתי לו מקום ואולי של ערוה ממש ומפני שעשויין להעביר את הזוהמא ה א"כ שהן עשויין לעבירה להטיל אהם של יצרו:

היה הולך חוץ לכרך והריח ריח וכו' ברייתא (נג:):

נתערב ריח שמברכין עליו בריח שאין מברכין עליו וכו' כ"כ הרמב"ם בפ"ט:

ריח הרואה מקום שנעשו בו נסים לישראל כגון מעברות הים ומעברות הירדן וכו' ברייתא בפרק הרואה (נד.):

ומ"ש רבינו וכן בכל הברכות צריך להזכיר בהם שם ומלכות ס"ל דאפילו בברכות הראיה בעינן שם ומלכות לאפוקי מהראב"ד שסובר דאע"ג דבשאר ברכות בעינן שם ומלכות בברכות הראיה כיון שאינם אלא שבח והודאה בעלמא אין צריכות שם ומלכות· והתוספות והר"י והרא"ש והרשב"א והמרדכי בפ' הרואה הסכימו לדעת הרמב"ם דברכת הראיה נמי בעינן שם ומלכות וכתבו דבהדיא אמרו בירושלמי כן וכתשו' ג"כ כתב הרא"ש ששאלוהו על ברכת הים והקשת והדומה להם אם צריך שם ומלכות והשיב דע לך כי כל רבותינו כתבו כן וגם נוהגי' כן להזכי' בהם שם ומלכו' ואין לחוש לדברי הראב"ד בדברי' הללו ע"כ:

ריח הרואה מקום וכו' עד ואז הם חוב' כמו בפעם הראשונה כתב ב"י שהרא"ש חולק אהראב"ד בתרתי שהראב"ד סובר דבפעם ראשונה בלבד הוא חובה והרא"ש סובר דבכל ל' ול' הוא חובה ועוד דלהראב"ד רשות הוא לברך אפילו חוזר ורואה תוך ל' ולהרא"ש אסור תוך ל' עכ"ל ולפעד"כ דאינו חולק אלא בחדא דלהראב"ד דמברך בפעם ראשונה בלא שם ומלכות אף לאחר ל' יום אינו אלא רשות ואי בעי לא בריך כלל ולהרא"ש חייב להזכיר שם ומלכות וחייב לברך כל ל' אבל תוך ל' לא פליגי דהראב"ד דסובר רשות הוא היינו לפי שמברך בלא שם ומלכות ובזה מודה הרא"ש דלא קאמר הרא"ש דאסור לברך תוך ל' אלא לפי שסובר דאינו מברך אלא בשם ומלכות ובזה מודה הראב"ד דאסור לברך

ומ"ש ושמן העשוי להעביר הזוהמא לשון הרמב"ם סוף פ"ט ומשמע אדם בעולם היינו לאו לריחא עבידא שלא נעשה אלא להעביר ריח רע כך הוא שאינו מפרש דהאי שמן בא להעביר מידיו זוהמת האוכלין כפי' רש"י דאין שם ריח רע אלא רצונו לומר אדם שגופו מזיע הרבה וצריך לסוך גופו בשמן להעביר הזוהמא מכל גופו דכיון דהזיעה ריחה רע א"כ הסיכה נעשה להעביר ריח רע וכבר כתבתי בסוף סי' הקודם לייסב פרש"י:

כתב הרמב"ם וכן המריח בכלים שהן מוגמרין וכו' הקשה ב"י דבסי' ר"ו גבי כשרתא כשסיננו אותו דכתב רבינו די"א דאין מברכין עליו כלל כיון שאין לו עיקר ה"ל לרבינו לכתוב לשם ואיני מבין דבריו וכו' כדכתב כאן אדברי הרמב"ם וכך הקשה גם מהר"א פראג· ותירץ מהרש"ל ז"ל דגבי כשרתא הבשמים שנותנים בשמן לאו לריחא עבידא אלא לטעמא עבידא שיהא טעם השמן מבושם מהבשמים והריח אגב אורחיה הוא הלכך כשסיננו ואין בשמן בשמים עצמם סבירא להו לי"א דאין לברך על הריח של השמן כיון דהאי ריחא לאו לריחא עבידא משא"כ בשלא סיננו דמברך על הבשמים עצמם שמונחים בשמן ומעלין ריח טוב אבל גבי כלים המתגמרים נעשה המוגמר כדי שיתבסמו הכלים ויעלו ריח טוב א"כ נעשה להריח ויש לברך עליו ולפע"ד דאין כאן קושיא ולא צריך לתירוץ דהא לעיל כ' רבינו במסקנא וא"א כתב סתם על כולן בע"ב ולא חילק עכ"ל א"כ כבר דחה גם דעת י"א בדברי הרא"ש ולא היה צריך לדחותו בסברתו אבל גבי כלים המתגמרים דלא דיבר מזה הרא"ש השיג על הרמב"ם מסברתו· מיהו לא קי"ל בהא כרבינו אלא כהרמב"ם וכדפי' בסי' רי"ו סעיף ו' ע"ש:

לפיכך מסבה של עו"ג וכו' מה שקשה בדברי רבינו שהוא סותר למה שכתב בסימן רצ"ז נתבאר לשם ובסימן רצ"ח ע"ש נתבאר באריכות:

נתערב ריח וכו' כתב הרמה"ה שהולכין אחר הרוב תימה למה לא כתבו ע"ש הרמב"ם שכתב כך בסוף פ"ט ממש וקרוב בעיני דט"ס הוא וצ"ל במקום הרמ"ה הרב רבינו משה בר מיימוני:

דרכי משה

ריז (א) כתב מהר"א מפראג וצ"ע דהא לעיל סימן רי"ו כתב וי"א שאינו מברך כלל הואיל והוי כריח שאין לו עיקר עכ"ל כו' וכתב כאן ולא הבנתי דבריו וכן ב"י הניח הדבר בתימא ול"נ דלק' מ דודאי לעיל שהוציאו הבושם מן השמן ולא נשאר בשמן רק קליטת הריח בזה מודה רבינו בעל הטור דריח שאין לו עיקר כה"ג דאין מברכין עליו אבל הכא שהבשמים נשרפו ונתהפכו ונעשה ריח ואותו הריח הוא כעיקר הבושם ולכן ס"ל דמברכין עליו כן נ"ל דעת בעל הטור והוא סברא נכונה לדעתי ג: ובמרדכי

פרישה

סי' ריז (א) **אין** מברכין על הבשמים של מתים עיין בסי' רנ"ז שמחלק וכתב דבשהן למטה ממטתו של מת צריך לברך דאמרי' לכבוד החיים הם עשוים: (ב) **והרי** נהנה וראוי לברך עליו וצ"ע מ"ש מהא דלעיל בסי' הקודם דלכ"ע בעינן שיהא עיקרן קיים קצת כו' ואח"ז כתב וי"א שאין מברכין כלל כו'· רא"ף· גם ב"י תמה ע"ז שלמה תמה על דברי הרמב"ם יותר מעל דברי י"א דלעיל ולעד"נ ליישב קצת דתחלת תיקונו הוא עשוי לכך שלא יהא בו עיקר ואי לא יברך לעולם יהנה בהנאה זו ולא יברך משא"כ לעיל בשמן דתחלת הבושם ועיקרו נעשים להיות העצים בתוכו ואי מיקרי לפעמים שהוציאו לא יקרה לעולם וק"ל. וז"ל רמ"א בד"מ וכ"ל דלק"מ דודאי לעיל שהוציאו הבושם מהשמן ולא נשאר בהשמן רק קליטת הריח בזה מודה רבינו בעל הטור דריח שאין לו עיקר כה"ג דאין לברך עליו אבל הכא שהבשמים נשרפו ונתהפכו ונעשו ריח ואותו ריח הוא בעיקר הבושם לכן ס"ל דמברכין עליו כן נ"ל דעת בעל הטור וסברא נכונה היא לדעתי עד כאן לשונו ומורינו ורבינו כתב דהא דלעיל אינו עביד לריח אלא לטעמיה הילכך סיכה שאין לו עיקר בטל לגבי שמן אבל הכא נעשה כדי שיבסמו הכלים וק"ל: והא דבשמים של ערוה הם דברי הרמב"ם בפ"ט והרשב"א כתב בתשובה לא ידעתי מאין לו לרב זכרונו לברכה שלא ידעתי לו מקום ואולי של ערוה ממש ומפני שעשוין להעביר את הזוהמא· ותירוץ ז"א שהרי הרמב"ם כתב בהדיא שם בפ"ט דין ח' וז"ל ובשמים של ערוה מן העריות אין מברכין עליהן לפי שאסור להריח בהן עכ"ל הרי שתלוי באיסור להריח בהן ולא במה שעשוין להעביר את הזוהמא אבל לא"כ שכתב הרשב"א מיושב לשון הרמב"ם וז"ל א"כ שהן עשוין לעבירה להטיל אהם של יצה"ר והרד"א פי' כגון קופה של בשמים תלויה בצווארה או שאוחזת בידה או בפיה ואסור להריח באותם בשמים שמא יבא לידי הרגל נשיקה או קירוב בשר:

סי' ריח (א) **הרואה** מעברות הים כו' פירש"י מקום שעברו ישראל בים ביבשה וכן מעברות הירדן ונחלי ארנון עמק שבין שני הרים גדולים שישראל היו צריכין לעבור שם והיו אמוריים נחבאים בו ורצו להורגם ונעשו נס שנדבקו ההרים אלו זה בזה והרגו כולם: (ב) **ואבני** אלגביש שהושלכו מן השמים על המלכים בימי יהושע עכ"ל: (ג) **בא"י** אלהינו מלך העולם שעשה כו' וכ"כ התוס' ומשמע דבכל הברכות שצריכין שם ומלכות צריכין לומר ג"כ אלהינו וכתוב שם שצריכין לומר בריך רחמנא אלהנא מלכא דעלמא אבל הרא"ש לא הזכיר תיבת אלהנא וגם רבינו לא כתבו: (ד) **לאפוקי** מדברי הראב"ד ז"ל כו' שסובר אע"ג דבשאר ברכות בעינן שם ומלכות בברכת הראיה שאינו אלא שבח והודאה בעלמא א"צ· ונראה דלסברת הראב"ד גם בשאר ברכות הודאה ושבח שכתב רבינו מסי' רכ"ב והלאה אין מברכין בהם שם ומלכות ומכאן נתפשט המנהג דבכמה ברכות אין אומרים עליהם שם ומלכות: אלא

דרישה

סי' ריח [א] **וכתב** עוד הראב"ד שאין עליו חובה לברך על הנס אלא בפעם ראשונה מכאן ואילך רשות וקשה לי איך יברך ברכה שאינו לצורך ודומה לזה תמה רבינו לעיל בסי' כ"ט אמ"ש בשם הגאון דבהסרת התפילין הרשות בידו אם ירצה יברך· וכתב עליו וז"ל ואני תמה כיון דאינו חייב לברך אם יברך הוי ברכה לבטלה ואף שכתבתי שם ישוב בשם רא"ף דדוקא במקום שאין שום צד ספק חיוב ודאי לא יברך ע"ש מ"מ ה"כ אין צד חיוב לדעת הראב"ד גם הב"י תמה לעיל בסימן מ"ו י"ד על מ"ש ר"ת על נשים וקטנים שהרשות בידם לברך ע"ש· ונלע"ד דשאני ברכה זו שנתקנה על ראיית הנס אינה אלא התפעלות הנפש וס"ל להראב"ד שאינו חייב לברך אלא בפעם הראשון שאז מתפעל בודאי משא"כ מכאן ואילך שתלוי בדעתו אם ירצה להשית דעתו ולבו על גודל הנס ולהודות לה' בכל לבבו הרשות בידו משא"כ לעיל בברכת המצות שאין שם הפעולת הנפש· ומה"ט נראה מ"ש הראב"ד שהרואה המיגר והקיטע שמברך עליהן ברוך משנה הבריות וכמ"ש רבינו בס"ס רכ"ה וכתב שם רבינו בשם הראב"ד שאינו מברך אלא פעם הראשון וקשה מ"ש מהכא שכתוב מכאן ואילך רשות ובמ"ש ניחא דשם אין עוד התפעלות מפעם ראשון ואילך כמו בראיית הנס וק"ל· ומה שמסיק שם רבינו וכתב וז"ל ולפי מ"ש למעלה מברך אחר לשלשים יום ור"ל מ"ש למעלה הוא מ"ש כאן בשם הרא"ש וק"ק מאי ראיה מביא מכאן שם ע"כ צ"ל דיש חילוק דהא הראב"ד כתב כאן בברכת ראיית הנס דמפעם ראשון ואילך רשות ושם כתב דמפעם ראשון ואילך לא יברך מיהו י"ל כיון דחזינן דהרא"ש כ"כ דבכל שלשים יום חייב לברך ש"מ דמיקשב כל ל' יום לראיה חדשה א"כ לסברא זו בכל ראייה שמברכין עליה מיחשב כל ל' יום לראייה חדשה וק"ל: ארבע

חדושי הגהות

ריז א ר"ל אדם שגופו מזיע הרבה וצריך לסוך גופו בשמן להעביר הזוהמא מגופו כיון שהזיעה ריחו רע א"כ הסיכה נעשה להעביר ריח רע (ב"ח) ולכן אף בורא שמן ערב אין לברך (ומבואר בזה דעת רש"י ותוספות שם מ"ג: ד"ה שמן) ועיין מג"א ודו"ק: ב עיין פרישה וב"ח וט"ז: ג עיין פרישה: ד זהו דווקא כשיגיע עצמו והריח בה אבל אם אינו מכוין להריח רק שבהכנסו למקום האשה שם נדרה נתן ריחה צריך לברך (שבנה"ג סימן של"ו) ויצא לן מזה דהנכנס בשבת לגנה של הדסים ואתרוגים אם הריח בא כנגדו מעצמו צריך לברך ואם ירצה והגיע עצמו להריח בהן בין בהדס לדעת הר"ח והר"ן והיש"ש בין באתרוג לדעת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש אסור שמא יקצוץ (ג"ז מדברי שכנה"ג שם): ה לפ"ז אף כשאינו מכוין להריח אלא שבהכנסו בלבד בא הריח כנגדו אסור לברך כיון דלאו לריח עבידא (ג"ז שם) ועיין ט"ז ומג"א בריש סימן זה: ו לפום סברא זו אף שלא במקום

לברך בשם ומלכות בין תוך ל' ובין לאחר ל' א"כ לא פליגי אלא בלאחר ל' ודו"ק :

ועל נס של רבו צריך לברך עליו דה"א בירושל' וכו' משמע דאניסא דאביו לא מבעי ליה דפשיטא דצריך לברוכי איהו ובריה אלא אניסא דרבו קא מבעיא ליה ואע"ג דקי"ל דרבו עדיף מאביו לגבי אבידה וטעינת משא ולפדותו מבית השבי וכמ"ש רבינו בי"ד סוף סי' שמ"ב איכא למימר דלענין ניסא שאני דשמא דוקא אביו דשותף עמו באותו נס משא"כ רבו דאינו שותף עמו ופשיט ליה דאפי' אדם מסויים וכו' דאינו שותף עמו בנס ואפ"ה צריך לברך עליו ואעפ"י דאבדת אביו קודם לאבד' אדם מסויים כל שכן רבו דאבדת רבו קודם לאבדת אביו דפשיטא דצריך לברך על נס דרבו כנ"ל לפרש לפי גירסא זו שהביא רבינו מהירושל' ולא כפירוש ב"י ועיין בב"י שהביא גירסו' מחולפות : **כתב** א"א הרא"ש מי שנעשה לו נסים הרבה וכו' אע"ג דהכי איתא בגמר' בעובדא דמר בריה דרבינא אפשר לפרש בגמרא דבריך בלא שם ומלכות כי לרווחא דמילתא עביד הכי מר בריה דרבינא אבל הרא"ש מפרש דחייב לכלול כל שאר הנסי' ולברך עליהם בשם ומלכות :

הילכך הרואה גוב של אריות וכבשן האש מברך וכו' מדכתב בסתם משמע בכל גוב אריות וכבשן האש שרואה יברך כ"כ הרא"ש והסמ"ג בסתם אבל ברמב"ם כתב וז"ל הרואה גוב אריות וכבשן האש שהושלך בו חנניה מישאל ועזריה משמע אבל לא בשאר כבשונות מיהו בגוב אריות אבל גוב אריות יש לו לברך כך פי' מהרש"ל לדעת הרמב"ם ולא נהירא דא"כ מנ"ל להרמב"ם לחלק בכך אבל לפעד"נ דהשמיט הסופר שהושלך בו דניאל וכ"כ בש"ע הרואה גוב אריות של דניאל וכבשן האש שהושלך בו חנניה מישאל ועזריה מברך וכו' והכי נקטינן שלא לברך על שאר גוב ושאר כבשן דספק ברכות להקל :

ופלוגתא היא במס' הוריות בפ"ק סוף (דף ד') פליגי בה ר"מ ור' יהודה ור"ש והלכה כר' יהודה ור"ש דשבט א' אקרי קהל דכתיב ויעמוד יהושפט בקהל יהודה וכך פסק הרמב"ם פי"ב מה' שגגות והסמ"ג עשה רי"ז ואיכא לתמוה אמ"ש הר' יונה דאניסא דרבים היינו שנעשה לכל ישראל או רובן אבל שלא נעשה לרוב ישראל נקרא ניסא דיחיד וכן פסק בש"ע דכשנעשה לקצת ישראל אפילו נעשה לקצת שבטים אין מברכין עליו דכיון דהלכה דשבט א' אקרי קהל ודאי דצריכים לברך עליהן וכדמוכח רבי' וצ"ע : **הרואה** אשתו של לוט וכו' פי' ב"י דברואה אשתו של לוט בלבד אעפ"י שאינו רואה קברו של לוט מברך שתים . כתב ב"י ע"ש אבודרהם נס שהוא מנהג העולם ותולדתו כגון שבאו עליו גנבים בלילה ובא לידי סכנה וניצל וכיוצא בזה אינו חייב לברך עכ"ל ופסק כך בש"ע מיהו ברכת הגומל לחייבים טובו' חייב לברך כמו שיתבאר בסוף סי' רי"ט ;

ארבעה

הנס אלא בפעם ראשונה מכאן ואילך רשות אבל א"א ז"ל כתב שכל אלו הברכות אינן (ס) אלא כשרואה אותן מל' יום לל' יום ואז הם חובה כמו בפעם ראשונה ואסיקנא דאניסא דרבי' כ"ע בעי ברוכי (ו) אניסא דיחיד איהו לחודיה בעי ברוכי ורב אלפס גורס אניסא דיחיד איהו ובריה ובר בריה בעי ברוכי וכן גורס רב האיי. ויש מפרשים לפי גרסתם לאו דוקא בן בנו אלא (ז) הוא הדין נמי כל יוצאי יריכו מברכין ברוך שעשה נס לאבותינו במקום הזה : כתב א"א הרא"ש ז"ל מי שנעשו לו ניסים הרבה בהגיעו אל אחד מהמקומות שנעשה לו נס צריך להזכיר כל שאר המקומות עמו : (ח) ועל נס של רבו צריך לברך עליו דהכי איתא בירושלמי מהו שיברך אדם על נס של רבו וקאמר אם היה אדם מסויים (א) כמו יואב בן צרויה וחביריו ואדם שנתקדש בו שם שמים כמו דניאל וחביריו צריך לברך עליו . (ט) הילכך הרואה גוב של אריות וכבשן האש מברך ברוך שעשה נס לצדיקים במקום הזה : ותו איתא בירושלמי על הנס של שבטים מהו שיברך למאן דאמר כל שבט ושבט איקרי קהל מברך ומאן דאמר כל השבטים איקרו קהל אינו מברך ופלוגתא היא במסכת הוריות (ה.) . הרואה אשתו של לוט מברך שתים על אשתו הוא אומר בא"י אמ"ה דיין האמת (י) ועל לוט הוא אומר (יא) בא"י אמ"ה זוכר הצדיקים :

ארבעה

אבל א"א ז"ל כתב שכל אלו הברכות אינם אלא כשרואה אותם מל' יום לל' יום בס"פ הרואה (נט :) והדבר מבואר שהוא חולק א על דברי הראב"ד בשתים שהראב"ד סובר שאינו מברך על הנס בתורת חובה אלא פעם ראשונה לבד והוא סובר שכל שרואה אותם מל' יום לל' יום חייב לברך כמו בפעם אחד ועוד דמדסתם וכתב הראב"ד מכאן ואילך רשות משמע דאפילו חזר וראה בתוך ל' יום אם רצה לברך הרשות בידו והרא"ש סובר שאינו רשאי לברך כל שלא עברו עליו ל' יום והמרדכי כתב גם כדברי הרא"ש וכ"כ התוספות בפרק הרואה (נז :) והכי נקטינן : **ואסיקנא** דאניסא דרבים כ"ע בעי ברוכי וכו' שם (נד .) וכ' הר"י דניסא דרבים היינו שנעשה לכל ישראל או רובן אבל שלא נעשה לרוב ישראל נקרא ניסא דיחיד : **ומ"ש** רבינו ורי"ף גורס אניסא דיחיד הוא ובריה וכו' שם כתב הרא"ש ה"ג רי"ף ורב האי אבל בנוסח גמרא דידן לא כתב אלא אניסא דיחיד הוא ניהו צריך לברוכי ע"כ ודברי הרמב"ם בפ"י כגירסת הרי"ף וכך הם דברי הרשב"א וכיון שהרמב"ם והרי"ף מסכימין לדעת אחת הכי נקטינן : **ומ"ש** וי"מ לפי גירסתן לאו דוקא בן בנו וכו' כ"כ הרשב"א וטעמא משום דכל יוצאי יריכו שותפים באותו הנס : **כתב** א"א ז"ל מי שנעשה לו ניסים הרבה וכו' כן למד הרא"ש מדאיתא בגמרא שם דמר בריה דרבינא איתרחיש ליה ניסא בערבות ותו זימנא חדא הוה אזיל בריסתקא דמחוזא נפיל עליה גמלא פריצא אתפרק ליה אשיתא על לגוה כי מטא לערבות בריך ברוך שעשה לי נס בערבות ובגמל כי מטא לריסתקא דמחוזא בריך ברוך שעשה לי נס בגמל ובערבות :

ועל נס של רבו צריך לברך עליו דהכי איתא בירושלמי וכו' יש לתמוה על רבי' שסתם וכתב שצריך לברך על נס של רבו ומשמע דבכל מי שהוא רבו מברך על נסו ב והירושלמי שמביא אינו אומר שיברך אלא על נסי אדם מסויים אבל אם אינו מסוים אע"פ שהוא רבו משמע שאין מברך על נסיו וגם על הירוש' שמביא יש לתמוה דקא מיבעיא ליה רבו ומייתי מאדם מסויים ואפשר לומר דאדם מסויי' אע"פ שלא למד ממנו הוא חשוב כרבו וכיון דאשמועינן דמברך על נסו ממילא משמע דכל רב שלמד ממנו מברך על נסו · ומיהו נוסחת הירוש' דידן כך היא מהו שיברך אדם על נסי אביו ורבו ואם היה אדם מסויים כגון יואב בן צרויה וחביריו ואדם שנתקדש בו שם שמים כגון דניאל וחביריו ונס של שבטים מהו שמברך מ"ד כל שבט איקרי קהל צריך לברך מ"ד כל השבטים איקרו קהל א"צ לברך ע"כ ומשמע דכל הני מיבעיא ליה נסי אביו ורבו ואדם מסויים ושנתקדש בו שם שמים ונס של שבטים וכולהו לא איפשיטו בר מנס של שבטים דאמרינן דפלוגתא היא וכיון דלא איפשיטו מספק לא מברכין עלייהו אבל מצאתי בפסקי הרא"ש ר"פ הרואה הירושלמי בנוסח' אחרת וז"ל מהו שיברך אדם על נסי אביו ורבו ואם היה מסויים כגון יואב בן צרויה וחביריו ואדם שנתקדש בו שם שמים כגון דניאל וחביריו מברך ע"כ ולפי גירסא זו נראה דאיבעיא ליה אביו ורבו ואדם מסויים וכו' ופשט דמברך אכולהו אבל מדברי רבינו נראה שלא היה גורס ואם היה אדם מסויים בוי"ו אלא בלא וי"ו דלפ"ז לא איבעיא ליה אלא אביו ורבו ופשט ליה מאדם מסויים וכמו שפירשתי לעיל · והרמב"ן כתב בספר תורת האדם ז"ל בירושלמי בעי מהו שיברך אדם על נס אביו ועל נס רבו וכיון דאיפשיט בגמרין לברוכי הוא ובריה ובר בריה תלמיד נמי מברך עכ"ל :

כתב הרד"א בשם חידושי רב"ש שעל כל נס שיש בו קידוש השם ואפי' של יחיד מברכין וכן משמע מהירושלמי שכתבתי בסמוך : **הרואה** אשתו של לוט מברך שתים וכו' הכי איתא בר"פ הרואה שם הרואה מעברות הים וכו' ואשתו של לוט צריך שיתן הודאה ושבח לפני המקום ופריך אשתו של לוט פורענות היא אימא ברוך דיין האמת והא הודאה ושבח קתני תני על לוט ועל אשתו מברך שתים על אשתו אומר ברוך דיין האמת ועל לוט אומר ברוך זוכר הצדיקים ומשמע דעל אשתו של לוט אינו מברך אלא דיין האמת בלבד ואם ראה קברו של לוט אז יברך ברוך זוכר הצדיקים אבל מדברי רבינו נראה שאע"פ שלא ראה את לוט אלא את אשתו בלבד מברך שתי ברכות וכ"נ מדברי הרא"ש ואפשר שטעמם משום דבברייתא לא הזכיר אלא אשתו של לוט לבד א"כ כי אמרינן תני על לוט ועל אשתו לאו בראיית לוט קאמר דא"כ חסורי מחסרא הברייתא דכיון דבאשתו של לוט אינו מברך עלה אלא דיין האמת אכתי תקשי הא הודאה ושבח קתני לפיכך הם מפרשי' דכשרואה אשתו של לוט מברך שתים דיין האמת מפני עצמה וזוכר הצדיקים מפני בעלה שאע"פ שאינו רואה אותו מברך עליו כשרואה את אשתו דהשתא לא מיחסרא ברייתא וגם שפיר קתני שהרואה אשתו של לוט נותן הודאה ושבח דהיינו שיברך זוכר הצדיקים ואע"ג דצריך ג"כ לברך ברוך דיין האמת לאו חסרון היא דברייתא לא אתי למימר אלא דאכל הני צריך שיתן הודאה ושבח וליכא חד מינייהו שא"צ שיתן הודאה ושבח ומיהו אפשר דאית מינייהו שצריך לברך עליהם ברכה אחרת עכ"ל :

כתב הר"ד אבודרהם בשם הרא"ש מלוניל שאין מברכין על נס אלא בנס שהוא יוצא ממנהג העולם אבל נס שהוא מנהג העולם ותולדתו כגון שבאו עליו גנבים בלילה ובא לידי סכנה וניצל וכיוצא בזה אינו חייב לברך ד : **וכתב** עוד בשם ה"ר גרשום בר שלמה שהנעשה לו נס אינו מברך הגומל ובסי' רי"ט יתבאר שיש חולקים בזה :

ארבעה

דרכי משה

ריח (א) ג ובמרדכי ר"פ הרואה וה"ה מקום שנפל בו מחנה סנחרב דלא גרע חזקיה מאדם מסוים ושוב נראה לר"י כיון שאין הנס ידוע ע"ש המקום כהנך אין מברכין עליו אלא אותן שנעשה להם הנס וכן כל אדם מברך על ניסו אע"פ שאין ניכר מתוך המקום וכתב אבודרהם דה"ה אם רואה רבים שנעשה להם נס אע"פ שאינו רואה המקום מברך :

ובהגהות

פרישה

(ס) **אלא** כשרואה אותן מל' יום כו' אבל תוך ל' יום אינו רשאי ולא כמ"ש הראב"ד מכאן ואילך רשות ב"י :

(ו) **אניסא** דיחיד כתב רבי' יונה כשלא נעשה לרוב ישראל נקרא ניסא דיחיד :

(ז) **ה"ה** נמי כל יוצאי יריכו כו' משום דכל יוצאי יריכו שותפים באותו נס ב"י בשם רשב"א :

(ח) **ועל** נס של רבו צריך לברך עליו דהכי איתא בירושלמי כו' וז"ל הב"י ויש לתמוה על רבינו שסתם וכתב יש לברך על נס של רבו ומשמע דבכל מי שהוא רבו מברך אנסו ובירושלמי שמביא אינו אומר שיברך אלא על נס אדם מסוים וגם על ה ירושלמי יש לתמוה דקמבעי ליה רבו ומייתי מאדם מסוים ואפשר לומר דאדם מסוים אעפ"י שלא למד ממנו הוא חשוב כרבו וכיון דאשמועינן דמברך על ניסו ממילא משמע דכל רב שלמד ממנו מברך על נסו עכ"ל ·

(ט) **הילכך** הרואה גוב של אריות וכבשן האש כו' ז"ל מ"ו וכן הרא"ש וסמ"ג כ' סתמא משמע בכל גוב אריות וכל כבשן כו' אכן ברמב"ם מפרש להדיא הכבשן שהושלך בו חנניה מישאל ועזריה משמע להדיא אבל לא בשאר כבשונות אכן בגוב אריות לא כתוב שהושלך בה דניאל משמע דאכל גוב אריות יש לברך וכן מסתבר לחלק לפי שגוב של אריות הוא דבר שאינו מצוי כלל וכל מקום שרואין אותו נתעורר הלב על הנס ומברך וכן נ"ל עיקר עכ"ל· ולעד"נ לדקדק כן מלשון הטור שכתב הרואה גוב של אריות וכבשן האש דכתב האש בה"א הידיעה ור"ל אותו כבשן אש שהיה בה אש יותר גדול מנשאר כבשונות כידוע במקרא בדניאל אבל בגוב אריות לא כתב האריות או הגוב בה"א הידיעה משום דס"ל בכל גוב מברך אבל בש"ע כתב בשניהן בגוב ובכבשן דוקא באותן שנעשו בהן הנס ע"ש וכן כתב מהרמ"י בש"ע שלו גם אין ראייה מהה"א הנ"ל דלשון העברי כך הוא כמ"ש רש"י על קרית הארבע וכמדומה שבתיבה שנייה נכתב הא' וה"נ מדלא כתבו הכבשן אש אין ראייה ממה שנתוסף ה"א בתיבה שנייה :

(י) **ועל** לוט כו' פי' אעפ"י שאינו רואה קברו של לוט אלא אשתו של לוט לחוד מברך שע"י רואה ונזכר הצלתו של לוט ב"י וכן מוכח בפרק הרואה ע"ש :

(יא) **בא"י** זוכר הצדיקים פי' ע"ש הפסוק ויזכור אלהים את אברהם וישלח את לוט מתוך ההפכה גמרא :

יורדי

חדושי הגהות

במקום ערות ממש כגון שהוא בצוארה או בידה אסור ורק בשל ערוה דוקא משום דעשוי לעבירה כענין שמצינו בבנות ירושלים והוי כמו ע"ג וק"ל :

ריח א עיין פרישה וב"ח : ב דכבוד רבו חשיב לתלמיד ככבוד אדם מסויים לכ"ע (מהרל"ח) ועיין מג"א : ג כ"כ תוספות שם (נד:) ד"ה אבני ואולי טעות הדפוס הוא שנשכח מלהעתיק גם בשמם ועיין מג"א סק"א שנרשם באמצע דיבורו (וכ"כ התוספות והמרדכי והוא ט"ס וצ"ל נרשם כן בסוף דיבורו כי הכל הוא מדברי התוספות והמרדכי ככתבם וכלשונם) : ד מיהו ברכת הגומל לחייבים טובות חייב לברך (ב"ח) ועיין ט"ז ;

עיין

ריט [א] **ארבעה** צריכים להודות (א) יורדי הים כשיעלו ממנו והולכי מדברות כשיגיעו לישוב ומי שהיה חולה ונתרפא ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא וסי' וכל החיי"ם יודוך סלה (ב) חבוש יסורין ים מדבר · מאי מברך (ג) הגומל לחייבים טובות שגמלני כל טוב והשומעים אומרים אשר גמלך כל טוב הוא יגמלך כל טוב סלה · כתב רב אלפס (ד) צריך לאודויי באנפי י' וכ"כ הרמב"ם ז"ל אבל א התוספות כתבו על הא דאמר אביי וצריך לאודויי באנפי י' דכתיב וירוממוהו בקהל עם ואמר מר זוטרא והוא דאיכא תרי רבנן מינייהו דכתיב ובמושב זקנים יהללוהו ופריך ואימא עשרה ותרי רבנן קשיא · וכתבו כיון דלא אפשיטא עבדינן לחומרא ובעינן תרוייהו · ואם בירך אפילו בפחות מי' א"צ לחזור ולברך (ה) דלישנא וצריך לאודויי באנפי י' משמע דוקא לכתחלה: ואם בירך אחר ואמר בא"י אמ"ה אשר גמלך כל טוב וענה אמן יצא דגרסינן בפרק הרואה רב יהודה חליש (ו) ואיתפח על לגביה רב חנא בגדתאה ורבנן אמרי ליה בריך רחמנא דיהבך לן ולא יהבך לעפרא אמר להו פטרתן מלאודויי (ז) וצריך לומר שהזכירו שם ומלכות כגון שאמרו בריך רחמנא מלכא דיהבך לן שהרי כל הברכות צריכות שם ומלכות ואסיקנא כשענה אמן · (ח) ופי' א"א ז"ל אע"ג דשומע יוצא בשמיעה בלא עניית אמן היינו דוקא כשהמברך חייב ג"כ בברכה אז יוצא השומע בלא עניית אמן אבל הכא כיון שהם לא היו חייבין בברכה זו לכך הוצרך הוא לענות אמן ולא חשיב ברכה לבטלה כיון שהם לא נתחייבו בה שהם נתנו שבח והודאה למקום כדרך בני אדם שמשבחים למקום על הטובה שמזמין להם [ב] לפי זה אם בירך אחד הגומל לעצמו (ט) ושמע אחר וכיון לצאת (י) יצא בלא עניית אמן ואם

ריט ארבעה צריכים להודות יורדי הים וכו' בפרק הרואה (נד:): **מאי** מברך הגומל לחייבים טובות שגמלני כל טוב כך היא גירסת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש אע"פ שהנוסחא בגמרא בספרים שלנו היא ברוך גומל חסדים טובים גירסת הני רבוותא עיקר ופירוש הברכה בא"י אמ"ה הגומל לחייבים וכו' כלומר אפי' לאותם שהם חייבים דהיינו שהם רשעים דתרגום רשע חייבא עכ"ז גומל להם טובות וגם אני כאחד מהם שאף על פי שאיני הגון גמלני בכל טוב: **ומ"ש** והשומעים אומרים אשר גמלך כל טוב וכו' אינו בגמרא אלא שהרמב"ם כתבו בפ"י: **כתב** רב אלפס צריך לאודויי באנפי עשרה כדאמר אביי וכתב ג"כ דתרי מינייהו רבנן כדאמר רב הונא וכ"כ ג"כ הרמב"ם וסמ"ג · והתוספות סוברים דבעינן י' ועוד תרי רבנן דס"ל תריסר כיון דאותיבנא לרב הונא ואסיקנא בקשיא וכ"כ שהוא דעת הרא"ש · והרי"ף והרמב"ם וסמ"ג סוברים דכיון דמידי דרבנן הוא נקטינן לקולא והכי משמע מדאמרינן גבי עובדא דרב יהודה חלש וכו' והא אמר אביי צריך לאודויי באנפי עשרה ומהדרי' דהוו בי עשרה אלמא דבי' לחוד סגי: **וכתב** המרדכי ומיהו אי ליכא רבנן יברך: **וכתוב** בא"ח נהגו להודות אחר קריאת התור' לפי שיש שם י': **ואם** בירך אפי' בפחות מי' א"צ לחזור ולברך וכו' זו היא סברת רבינו דדייק מלישנא דגמרא ב ואין הדיוק נראה בעיני דאדרבה לישנא דצריך משמע שיש עיכוב בדבר. וכן דעת ה"ר יונה כמו שאכתוב בסמוך: **ואם** בירך אחר וכו' דגרסינן בפ' הרוא' רב יהודה חלש וכו' שם בגמרא: **ומ"ש** וצריך לומר שהזכירו שם ומלכות כ"כ שם הרא"ש ופשוט הוא: **ומ"ש** ואסיק' כשענה אמן שם בגמרא: **ומ"ש** ופי' א"א ז"ל אע"ג דשומע יוצא בשמיעה בלא עניית אמן וכו' לא מצאתיו בפסקיו. ואפשר שכ"כ בתוספותיו או שאמר כן ע"פ ולמד רבינו משם שאם אחד היה חייב לברך הגומל ובירך לעצמו ושמע אחר וכיון לצאת יצא בלא עניית אמן כדקי"ל בכל דוכתא דשומע כעונה וכמו שנתבאר בסי' רי"ג: והא דאמרינן שיצא בשמיעתו אם כיון לצאת אתי כמ"ד מצות צריכות כוונה ולפי דעתו ה"ל בעינן שהמברך יכוין להוציאו כדאמרינן בס"פ ראוהו ב"ד (כח:) דאילו למ"ד אין צריכות כוונה לא בעינן שיכוין לצאת כדאיתא התם: **וכתב** ה"ר יונה על האי עובדא למדנו מכאן שאם יש שם י' וברכו ברכה זו וענה החולה אמן א"צ לברך ברכה אחרת ואם אין שם י' צריך לברך ונראה שהם יכולים לאמרה אפילו בלא י' אע"פ שאין החול' נפטר בה ע"כ: **וממ"ש** רבינו דלא חשיב ברכה לבטלה מה שבירכו הם אע"פ שלא נתחייבו בה שהם נתנו שבח והודאה למקום על הטובה שמזמין להם יש ללמוד על מה שנוהגים קצת אנשים שכשיולדות נשותיהם עומדים ומברכים ברכת הגומל דלאו ברכה לבטלה היא דכהם דרב חנא בגדתאה ורבנן אע"פ שלא היו חייבים בברכה זו היו מברכים אותה כדי לתת שבח והודאה למקום על הטובה שהזמין להם שנגמל רב יהודה כך מי שילדה אשתו אע"פ שאינו חייב בברכת הגומל יכול לברך אותה כדי לתת שבח והודאה למקום על הטובה שהזמין לו שניצולה אשתו אבל מצאתי להרשב"א שכת' ואע"ג דבעיא היא בירושלמי מהו לברך אגיסא דרביה

ריט ארבעה צריכים להודו' וכו' בפ' הרואה סוף (דף נ"ד) וסימן וכל החיי"ם יודוך סלה נראה דקא יהיב סימני לפי דבגמרא קאמר בהדיא ד' צריכין להודות יורדי הים והולכי מדברו' וכו' והרמב"ם כתב ויורדי הים כשיעלו והולכי דרכים כשיגיעו לישוב דמפ' להו דומיא דחולה שנתרפא וחבוש שיצא מבית האסורין להכי קא יהיב סימני' וכל החיים יודוך סלה לאודויי דהני ד' כולהו דקא רמיזי בתיבת חיי"ם אין להם להודות אלא כשניצולו מן המות והגיעו לחיים דהיינו יורדי הים כשעלו וחבוש לאחר שיצא דומיא דחולי והולכי מדברות. כתב הרמב"ם כיצד מברך עומד ביניהם ומברך וכו' וכתב בכ"מ וצ"ע מנ"ל ומש"ה השמיטו בש"ע ולא כתב דעומד ביניהם נמשך אחר רבי' שלא כתבו מיהו מנהג כל ישראל לברך מעומד ואין לשנות והכי משמע לישנא דקרא וירוממוהו בקהל עם ובמושב זקני' יהללוהו דמדאמר ובמושב זקנים יהללוהו אלמא דהזקנים בישיבה מכלל דהמהללים אינם בישיבה אלא בעמידה: **ואם** בירך אפילו בפחות מעשרה א"צ לחזור ולברך דלישנא וצריך לאודויי באנפי עשרה משמע דוקא לכתחלה ותלמוד ערוך הוא בפ' היה קורא (דף ט"ו) דקאמרי' דתנן ר' יהודה אומר משום ראב"ע הקורא' את שמע צריך שישמיע לאזנו שנאמר שמע ישראל וגו' ופרש"י וכל צריך לכתחלה משמע הא דיעבד שפיר דמי עכ"ל אלא דבתר הכי קאמרי' הוה אמינא צריך ואין לו תקנה אפילו בדיעבד אבל קושטא הוא דצריך לכתחלה משמע הא דיעבד שפיר דמי ובפ' מי שהוציאוהו ריש (דף מח) פריך נמי ודלמא צריך ואין לו תקנה קאמרי' ונראה דזהו נמי דעת הרמב"ם בפ"ז מה' ס"ת שכתב אבל הני שצריך להניח בין כל תיבה ותיבה כמלא אות קטנה וכו' כל הדברים אלו לא נאמרין אלא למצוה מן המובחר וכו' וכ"כ בי"ד סי' רע"ג ועיין במהרי"ק שורש ק"ל: מיהו ב"י כתב דאדרבה נראה מלשון וצריך משמע שיש עכוב בדבר וכן דעת הר' יונה שכתב שאם לא היה שם עשרה צריך לחזור ולברך: וכתב בש"ע כיון דאיכא פלוגתא דרבוותא טוב לחזור ולברך בפני עשרה בלא הזכרת שם ומלכות אבל לפע"ד העיקר כדברי רבינו שא"צ לחזור ולברך כל עיקר: **ואם** בירך אחר וכו' כתב ב"י על מה שנוהגים לברך ברכת הגומל כשילדה אשתו וניצולה מן הסכנה יכול לברך לתת שבח והודא' למקום על הטובה שהזמין לו שניצולה אשתו וכ"כ הר' מנוח וז"ל אבל אחרים א"צ לברך ומסתברא דאי אית להו תועלת בהצלתם שמברכים ע"כ ואין תועלת לאדם יותר מהצלת אשתו שהוא כגופו וה"ה הצלת בניו ואוהביו וכ"כ בשלטי הגבורים לשון ר"י אחרון ז"ל ונראה בעיני שאם רצה אדם לברך הגומל על אוהבו ועל קרובו שהוא כואב עליו הרשות בידו עכ"ל ואעפ"י שב"י כתב ע"ש הרשב"א דהא דבריך רב חנא בגדתאה

פרישה

סי' ריט (א) **יורדי** הים כשיעלו ממנו והולכי מדברות כו' כסדר הזה מנאם ג"כ בגמרא ושם פי' ר' יונה ז"ל נשאל מרב האי גאון ז"ל למה לא מנאן אותם כסדר שכתובים במזמור והשיב שרצה למנותן אותן שהם מסוכנים ביותר תחלה שיורדי הים והולכי מדברות הם מסוכנים יותר מהחולה שרוב החולים לרפואה ומבוש רוב פעמים הוא חבוש בעבור ממון ואין סכנתו כ"כ · אבל במזמור המצויים ביותר הזכיר תחלה עכ"ל · וצ"ע שהם בתוס' הקשו זו ותירצו בהיפוך ע"ש · ואפשר ליישב ולומר שהתוס' ס"ל אע"פ שיורדי הים והולכי מדברות הם בסכנה גדולה מ"מ מאחר שאם נמלטים ועלו ליבשה או הגיעו לישוב אז לא היה סובל שום צער כלל מש"ה אינם נחשבים סכנה כ"כ כמו חולה ומבוש דאף אם נתרפא או יצא מ"מ היה סובל צער ויסורין · וסברת רבינו האי דס"ל מאמר שרוב חולי' לרפואה ורוב חבושים יוצאים הילכך אינם מסוכנים כ"כ כמו יורדי הים והולכי מדברות ועיין במזמור שמדבר מזה בדרישה וכמ"ש ל' הגמרא בדרישה:

(ב) **חולה** יש יסורין כו' לכאורה היה נ"ל יותר לפרש שהמי"ת היא סימן על חבוש והיו"ד ר"ת יסורין רימז לחולה כי אף שגם הבית אסורין הוא ע"י יסורין דמכיסם וכמ"ש רבינו מי שהיה בבית האסורין חבוש ויצא· דקדק והוסיף תיבת חבוש לרמז שלא על כל בית האסורין חייב להודות כ"א כשהוא ג"כ חבוש מ"מ תיבת יסורין לחוד איננו מיוחד ליסורין דבית האסורין כמו שהוא מיוחד לחולה כמ"ש קבל עליו יסורים מבינן עליך יסורין · ולגירסא שלפנינו נ"ל שע"ש המקרא שנאמר ממצוקותיהם יוציאם נקט יסורים: (ג) **הגומל** לחייבים טובות כו' ז"ל ב"י כך היא גירסת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש אע"פ שהנוסחא בגמרא בספרים שלנו היא ברוך גומל חסדים טובים גי' הני רבוותא עיקר ופי' הברכה בא"י הגומל לחייבים כו' כלומר אפי' לאותם שהם חייבים דהיינו שהם רשעים דתרגום רשע חייבא · עכ"ז גומל להם טובות וגם אני כאחד מהם שאע"פ שאיני הגון גמלני כל טוב · ואין להקשות אנוסח זה מהא דאמרו כל האומר הקב"ה וותרן הוא יוותרו מעיו וא"כ איך יאמר שגומל לחייבים טובות ואף שמטיב לרשעים בעה"ז אין זה מיקרי טובה דר"ל כמ"ש התו' והביאו ב"י לעיל סי' קפ"ט אמ"ש לוקח נפשות במשפט דאף דיש מיתה בלא חטא מ"מ כל דרכיו משפט כי הוא יודע למה עושה כן וע"ד זה נמי הוא מ"ש הגומל לחייבים טובות שגמלני ר"ל שעשה עמי על דרך הגמול והחסד אמתי או משמר טעמים שישנו לפניו ולא אמרו כל האומר ותרן הוא אלא האומר הקב"ה עושה מעשים בלי שום טעם אלא בדרך ותרנות וק"ל · ומ"ש והשומעים אומרים כו' אינו בגמרא אלא שהרמב"ם כתבו בפי': (ד) **צריך** לאודויי באנפי עשרה כו' הרי"ף כתב ג"כ דתרי מינייהו רבנן כו' אבל התו' סוברים דבעינן עשרה ועוד תרי רבנן דס"ל תריסר והרא"ש והרמב"ם כו' דבר פשוט הוא שט"ס הוא וצריך להגיה וכן נראה שהוא דעת הרא"ש · והרי"ף והרמב"ם וסמ"ג סוברים כו' וק"ל · ואע"פ שב"י מסיק וכת' וז"ל וכן נראה שהוא דעת הרי"ף ועיין במשר"י שכתב בקצרה שדעת הרי"ף כדעת הרמב"ם · כתב המרדכי מיהו אי ליכא רבנן יברך כתוב בא"ח נהגו להודות אחר קריאת התורה לפי שיש שם עשרה · ה"ג ואמר רב הונא והוא דאיכא תרי רבנן מינייהו ולא כמ"ש בספרים שלנו בהדייהו וכן איתא בגמרא בהדיא דאל"כ ק' מאי פריך תו ואימא כו':

(ה) **דלישנא** וצריך לאודויי באנפי י' משמע דוקא לכתחלה כתב ב"י ואין הדיוק נראה בעיני דאדרבה לישנא דצריך משמע שיש עיכוב בדבר עכ"ל · ובאמת שקושיא זו חזקה היא מיהו אפשר ליישב ולומר דהא דמשמע לרבינו לישנא וצריך לאודויי כו' דווקא לכתחלה היינו משום דאם איתא דהא דאמר אביי וצריך קאי על עשרה ולעיכובא הכי הל"ל וההודאה צריך להיות באנפי עשרה דכיון דהאי לא בעי למימר שצריך להודות דזה כבר נתבאר בדברי רב אלא אתי למימר באיזה אופן יהיה ההודאה א"כ הל"ל וההודאה צריך להיות באנפי עשרה כדי לסמוך הצריכים לעשרה אלא ע"כ צ"ל דהא דאמר אביי וצריך לאודויי קאי אדלעיל וה"ק אביי דהא דאמרי' לעיל דצריך לאודויי הוא במ"ש ארבע צריכין להודות היינו באנפי עשרה והשתא שפיר דייק רבינו שמשמע דוקא לכתחלה וק"ל: (ו) **ואיתפח** פי' נתרפא: (ז) **וצריך** לומר שהזכירו שם ומלכות כו' דע לך שאין זה מוכרח לפי שכבר כתבו התום' ע"ז וז"ל ומ"ת והא אמרינן כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה וי"ל דרב יודא היה מתלמידי דרב ורב סבר לעיל בפרק כ"מ דלא בעינן אלא הזכרת השם או מלכות ורחמנא היינו מלכות (ומ"ש זה דרחמנא הוא מלכות לכאורה נראה דל"ל הוא שם) עכ"ל · ורבינו כתב כן לפי דאזיל לשיטתיה שפסק לעיל סי' רי"ד כר' יוחנן דפליג על רב וס"ל דבעינן שם ומלכות: (ח) **ופי'** א"א ז"ל אע"ג כו' כתב ב"י לא מצאתיו בפסקים ואפשר שכ"כ בתוספותיו או שאמר כן בע"פ: (ט) **ושמע** אחר וכיון לצאת כו' כתב ב"י דזה אתי כמ"ד מצות צריכות כוונה ולפי דעתו ה"ל בעינן שהמברך יכוין להוציאו כו' ע"ש וצריך לתת טעם על מה שלא כתב רבינו ג"כ שהמברך יכוין להוציאו ונראה דהיינו משום דאילו כתב שהמברך יכוין להוציאו לא הוה אתי לכ"ע דהא למ"ד א"צ כוונה לא בעינן שיכוין להוציאו לאפוקי מ"ש וכיון לצאת אתי לכ"ע דאף למ"ד מצות א"צ כוונה מ"מ צריך כוונה לשמוע והיינו נמי מקרי כיון לצאת למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה ודלא כב"י שכתב שרבינו נקט אליבא דמ"ד כיון לצאת וק"ל: (י) **יצא** בלא עניית אמן כו' עיין בכ"מ בפ"א מהלכות ברכות וכתב שם לפרש דברי הרמב"ם דאם המברך אינו חייב אלא מד"ס והשומע חייב מד"ת אינה יוצא בשמיעה

דרישה

סי' ריט [א] **ארבעה** צריכין להודות ז"ל הגמרא פרק הרואה דף נ"ד ע"ב א"ר יודא אמר רב ד' צריכין להודות יורדי הים דכתיב יורדי הים באניות עושי מלאכה במים רבים וכתיב המה ראו מעשה יי' כו' וכתיב ויעמוד רוח סערה כו' וכתיב ... וישמחו כי ישתוקו כו' · יודו ליי' חסדו כו' הולכי מדברות דכתיב תעו במדבר בישימון דרך כו' רעבים גם צמאים כו' וכתיב וידריכם בדרך ישרה כו' וכתיב יודו ליי' חסדו · מי שהיה חולה ונתרפא . דכתיב אוילים מדרך פשעם ומעונותיהם יתענו כל אוכל תתעב נפשם ויגיעו עד שערי מות · וכתיב ישלח דברו וירפאם וימלט משחיתותם וכתיב יודו ליי' חסדו · ומי שהיה חבוש בבית האסורין דכתיב יושבי חושך וצלמות אסירי עני וברזל · וכתיב יוציאם מחושך וצלמות ומוסרותיהם ינתק וכתיב יודו ליי' חסדו עכ"ל · והביאו הרי"ף והרא"ש:

[ב] **לפי** זה אם בירך אחד הגומל לעצמו כו' יצא בלא עניית אמן ק"ק מאי לפי זה דקאמר הלא כבר כתב זה לדינא לעיל סי' רי"ג ז"ל אין המברך מוציא אא"כ אכל עמהן ואז יוצאין בשמיעתו אפילו בלי עניית אמן:

הרואה

חדושי הגהות

ריט א עיין שכנה"ג: ב מדקאמר צריך לאודויי ולא קאמר צריך שיהא באנפי יו"ד משמע דדוקא לכתחילה יש להודות באנפי יו"ד אבל בדיעבד אפי' בלא יו"ד יצא אבל הרר"י לא

ואם איחר מלברך (יא) יש לו תשלום לברך כ"ז שירצה: ונוהגין באשכנז וצרפת שאין מברכין כשהולכים מעיר לעיר שלא חייבו אלא בהולכי מדברות דשכיחי בה חיות רעות ולסטים והא דאיתא בירושלמי כל הדרכים בחזקת סכנה לא אמרו אלא לענין תפלת הדרך שבכל הדרכים צריך אדם לבקש על עצמו אבל ברכת הגומל במקום תודה איתקן: וכן לענין חולה כתב הר"ר יוסף דוקא חולה שנפל למטה אבל חש בראשו או במעיו א"צ לברך וכן כתב הראב"ד דוקא במכה של חלל שיש בו סכנה (יב) אבל הרמב"ם ז"ל כתב דבכל דרך ובכל חולי צריך להודות (יג) דגרסינן בירושלמי כל הדרכים בחזקת סכנה הם (וכל החולים בחזקת סכנה הם) וכ"כ בערוך דאפילו חש בעיניו או בראשו צריך לברך וכן נוהגין בספרד:

רב [א] הרואה חלום ונפשו עגומה לייתי שלשה דרחמי ליה ולימא באנפייהו חלמא טבא חזאי ולימרו הנך טבא הוא וטבא ליהוי רחמנא לישוייה לטב שבע זימנין יגזרון עליה מן שמיא דליהוי טבא טבא הוא וטבא ליהוי (א) ונוהגים לאומרו ז' פעמים ויאמרו ג' הפוכות וג' פדויות וג' שלומות ג' הפוכות הפכת מספדי למחול לי פתחת שקי ותאזרני שמחה אז תשמח בתולה במחול ובחורים וזקנים יחדו והפכתי אבלם לששון ונחמתים ושמחתים מיגונם ולא אבה ה' אלהיך לשמוע אל בלעם ויהפוך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה כי אהבך ה' אלהיך: ג' פדויות פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם ששון ושמחה ישיגו ונסו יגון ואנחה ויאמר העם אל שאול היהונתן ימות אשר עשה הישועה הגדולה הזאת בישראל חלילה חי ה' אם יפול משערת ראשו ארצה כי עם אלהים עשה היום הזה ויפדו העם את יהונתן ולא מת: ג' שלומות בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו ורוח לבשה את עמשי ראש השלישים לך דויד ועמך בן ישי שלום שלום לך ושלום לעוזרך כי עזרך אלהיך ויקבלם דויד ויתנם בראשי הגדוד ואמרתם כה לחי ואתה שלום וביתך

בגדתא' ורבנן על רפואת רב יהודה היינו לפי שהיה רבם משמע דאם אינו רבו לא יברך היינו דאין לו תועלת בהצלתו אבל אוהבו וקרובו כל שכן אביו או אשתו ובניו יש לו לברך כמו על רבו כנ"ל להלכה למעשה ודלא כב"י דכתב דאין לו לברך ואם בירך גוערין בו דדילמא ברכה לבטלה היא ולא נהירא אלא כדפי' דאף להרשב"א יש לו לברך:

אבל הרמב"ם כ' דבכל דרך ובכל חולי וכו' איכא למיד' דאעפ"י דהרמב"ם כתב והולכי דרכי' כשיגיעו ליישוב ולא כתב הולכי מדברות מכל מקום מסוף דבריו שכ' כשיגיעו לייושב מפורש דמיירי בהולכי דרכים במקום שאין שם יישוב אבל בהולך בדרך במקום יישוב מעיר לעיר מנא לן דלהרמב"ם צריך לברך ועוד שלא נרמז ברמב"ם דס"ל בכל חולי ועוד דאמר דגרסי' בירו' וכו' והרמב"ם בספרו כתב פסקיו בסתם בלא ראיה ואם תפרש למדברי רבינו הוא דמביא ראיה לדברי רמב"ם מדגרסינן בירושלמי כל שכן דקשה הלא כתב רבינו דבני צרפת מפרשים דהיינו לענין תפלת הדרך דוקא כמו שהקשה ב"י לכן נראה עיקר דהרמב"ן בנו"ן גרסינן שכתב כך להדיא בספר ת"ה בענין ההודאה (דף ט"ו סוף ע"ג) וז"ל לאו דוקא בחולי שיש בו סכנה ולא במכה של חלל דוקא אלא כל שעלה למטה וירד צריך להודות וכו' וכן בדרך כל דרכים צריכים להודות וכו' וגרסינן בירושלמי גבי תפלת הדרך ר"ש בר אבא בשם רבי חנינא אומר כל הדרך בחזקת סכנה ר' ינאי כד הוה אזיל לגבי אכסניה הוה מפקיד גו ביתי' ר' מנא כד הוה אזיל מסחי בבית המרחץ שהיא נסוקת הוה מפקיד גו ביתיה רבי חנינא בריה דר' אבהו בשם רבי יהושע בן לוי כל החולים בחזקת סכנה והלכך בכולן צריך להודות עכ"ל הרמב"ן ורבינו הביא דבריו בקצרה והסופר השמיט וכצ"ל דגרסי' בירושלמי כל הדרכים בחזקת סכנה הם וכל החולים בחזקת סכנה הם והכי נקטינן דלא כהגה"ת ש"ע דדוקא בחולי שיש בו סכנה:

רב הרואה חלום וכו' וכתבו התו' שבע זימנין ליגזרו עלך כך הוא הלחש שבע זימנין ליגזרו וי"מ דשבע זימנין צריך לומר חלמא טבא חזאי וכן לענות אחריו אבל ר"י לא היה רגיל לאומרו אלא שלשה פעמים עכ"ל כלומר דלפי דהיה סובר דכך הוא הלחש שעונין אחריו טבא הוא וטבא ליהוי שבע זימנין וכו' וכשאומר הלחש ג' פעמים סגי לפיכך הרואה החלום לא יאמר ג"כ אלא ג' פעמים חלמא טבא חזאי והעונין אחריו ג"כ ג' פעמים ולא יותר. ובשם מהרש"ל שמעתי דכדי לצאת ידי שניהם יש לנהוג לומר ד' פעמים חלמא טבא חזאי ועונין אחריו ד' פעמים טבא הוא וטבא ליהוי ותו לא ואח"כ אומר עוד ג"פ חלמא טבא חזאי וכן עונין אחריו ג' פעמים טבא הוא וטבא ליהוי שבע זימנין וכו' דבזה יוצא ידי שני הפירושים וק"ל והעולם נוהגין לומר הכל שבע פעמים:

גרסינן

דרציה ולא פשטוה איכא למפשטה מהא דרב חנא דאיתא לקמן בגמרא נראה שדעתו לומר דרב חנא בגדתאה ורבנן לא בריכו על רפואת רב יהודה אלא לפי שהיה רבם וכ"כ הרב רבי מנוח ולפי דבריהם אין ללמוד משם למי שאינו רבו אע"פ שהוא חביב עליו כגופו שיברך על רפואתו. ומ"מ מצאתי להר"ר מנוח שכתב אבל אחרים אין צריכים ומסתברא דאי אית להו תועלת בהצלתם שמברכין ע"כ ולענין הלכה כיון דלדברי הכל אינו חייב לברך לא יברך ואם בירך גוערין בו דדילמא ברכה לבטלה היא (א):

ואם איחר מלברך יש לו תשלום לברך כל זמן שירצה זו היא סברת רבינו [ג]: אבל בא"ח כתוב בשם רמב"ן דעד ג' ימים מברכין ואני מצאתי כתוב דטעמא דאמרינן בעירובין (סה.) הבא מן הדרך לא יתפלל עד ג' ימים נראה דעד ג' ימים קרוי בא מן הדרך ועוד מצאתי כתוב שהרשב"א קבל מהר"י דעד ה' ימים יכול לברך:

ונוהגין באשכנז ובצרפת שאין מברכין וכו' עד אבל חש בראשו או במיעיו א"צ לברך הכל דברי הרא"ש בפרק הרואה והתוס' ג"כ כתבו שם דברי ה"ר יוסף: **ומ"ש** בשם הרמב"ם דבכל דרך ובכל חולי צריך להודות אינו מבואר בדבריו אלא דממה ששנה הולכי מדברות האמור בגמרא וכתב במקומה בפ"י הולכי דרכים משמע דבכל הולך דרך קאמר ומינה למד רבינו דחולה ונתרפא בכל חולי קאמר ואפשר דהרמב"ן גרסינן בנו"ן שכ"כ בס' ת"ה דלאו דוקא בחולי שיש בו סכנה ולא במכה של חלל דוקא אלא כל שעלה למטה וירד צריך להודות שדומה כמי שהעלוהו לגרדום לידון (שבת לב.) וכן בדרך כל הולכי דרכים צריכים להודות וכ"כ הרא"ש בתשובה. וסיים בה ואין הפרש בין שיש לו מיחוש קבוע לבא מזמן לזמן ובין שאינו קבוע ואדרבא כל שהוא קבוע הוא יותר חזק ואף על פי שנעשה לו נס פעמים רבות וניצל ממנו מן השמים רחמיהו ולאו כל שעתא ושעתא מתרחיש ניסא עכ"ל:

ומ"ש רבינו דגרסינן בירושלמי כל הדרכים בחזקת סכנה הם איני יודע מה מלמדנו שכבר כתבו למעלה וכתב שבני צרפת מפרשים דהיינו לענין תפלת הדרך דוקא ומצאתי ספר שכתב בו דגרסינן בירושלמי כל החלאי' בחזקת סכנה הם ויישר מאד בעי כי דהשתא מייתי ראיה מהירושלמי דבכל חולי צריך להודות כדמשמע מדברי הרמב"ם דהא כל החלאים בחזקת סכנה ליכא לפרושי אלא לענין ברכת הגומל ואפשר שרצה ללמוד מכאן דה"ה לכל הדרכים בחזקת סכנה הם לענין ברכת הגומל קאמר דכיון דתרווייהו בחד לישנא מיתנו כי היכי דמפרשינן כל החלאים בחזקת סכנה נפרש כל הדרכים בחזקת סכנה:

כתב הרד"א עתה נהגו העולם לברך ברכת הגומל ואפילו כשהולכים מעיר לעיר וכ"כ הרמב"ן וכתב בה"ג שכשיש לו לילך פרסה או יותר אומר תפלת הדרך אבל פחות מפרסה אינו אומרה ש"מ דס"ל דשיעור דרך פרסה הוי עכ"ל וז"ל א"ח י"א שאינו מברך הגומל אלא אם הלך פרסה או יותר והרמב"ן כתב שכל דרך בחזקת סכנה ואפילו בפחות מפרסה מודה ע"כ ולא כן המנהג עכ"ל א"ח ולענין הלכה נראה דפחות מפרסה אינו מברך הגומל כדברי בה"ג לענין תפלת הדרך: **כתב** הרד"א בשם ה"ר גרשום בר' שלמה שהנעשה לו נס אינו מברך הגומל וז"ל א"ח ההולך תחת קיר נטוי ועל הגשר שמזכירין לו עונותיו יברך הגומל אחר שעבר וי"ל כיון דדבר קצר הוא לעבור מהרה אינו נחשב לסכנ' כ"כ עכ"ל וכתב עוד וי"א שד' בלבד צריכין להודות אבל אחרי' שבירכו הויא ברכה לבטלה וכן פסק ה"ר שם טוב פלכו בשם התו' דאלו הד' דוקא וה"ה בכל מקום שמזכיר התלמוד מספר עכ"ל אבל הריב"ש כתב בתשובה סי' של"ז שאלה הא דאמרינן בפ' הרואה ד' צריכים להודו' מי נימא הני דוקא וא"כ אפילו נפל עליו כותל או ניצל מדרים' שור ונגיחותיו וכיוצא בנסים כאלו אינו חייב לברך או נימא דכ"ש הוא: **תשובה** נראה שצריך לברך שהרי הולכי מדברות שצריכים להודות וזהו מפני סכנת אריה וגנבים המצויים בדרכי' וא"כ כשעמד עליו אריה לטורפו אפי' בעיר אם גנבי' באו לו אם שודדי לילה וניצל מהם וכיוצא בנסים אלו כ"ש שצריך להודו' ולא הוזכרו הד' בכתוב אלא מפני שהם מצוים תמיד בדרך מנהגו של עולם ברוב האנשים וכ"ש הנעשה לו נס וניצול ממיתה עצמה שהרי קבעו עליו ברכה אחרת לברך כשיעבור עוד במקום ההוא ברוך שעשה לי נס במקום הזה וכ"ש שמי שניצל צריך הוא להודות ולא שיפטר מברכת ההודאה בברכת שעשה לי נס שחייבוהו לברך כשישוב לעבור במקום ההוא ואולי לא יעבור שם לעולם ולא יברך אותה ברכה אלא ודאי נראה שברכת ההודאה מברך אותה מ"מ עכ"ל:

רב הרואה חלום ונפשו עגומה לייתי ג' דרחמי ליה ולימא באנפייהו חלמא טבא חזאי וכו' עד וכל אשר לך שלום הכל בפרק הרואה (נה:) וכתבו התוספות שבע זמנין ליגזרו עליה כך הוא הלחש וי"מ דשבע זימנין צ"ל חלמא טבא חזאי וכן לענות אחריו אבל ר"י לא היה רגיל לאומרו רק ג"פ עד כאן והעולם נהגו לאמרו ז' פעמים: **כתב** הכלבו ואח"כ אומרים לו לך אכול בשמחה לחמך וכתב הר"מ נ"ע בשם רבי יהודה החסיד שאין לאמרו לפי שיש בראשי תיבות אבל אבל אומרים לו לך בשמחה אכול לחמך:

גרסינן

דרכי משה

ריט (א) ובהגהות חדשים פרק הרואה כתב לשון ר"י א"ז ונראה בעיני שאם רצה אדם לברך הגומל על אוהבו ועל קרובו שהוא כואב עליו הרשות בידו עכ"ל: והביאו

דרישה

סי' רך [א] **הרואה** חלום ונפשו עגומה עליו לייתי ג' דרחמי כו' דקדק לומר ונפשו עגומה עליו משום שאף שאינו מן החלומות שמתענין עליהן וגם אינו מרומז בחלום שום דבר רע מ"מ כיון דנפשו עגומה עליו יתענה משום דאף דאיסו אינו רואה אולו רואה משום הכי נפשו עגומה. וקאמר דרחמי אף שזה אינו בגמרא מ"מ סברא הוא כיון דרוב חלומות הולכין אחר הפה יש לחוש שיאמר או יחשב דבר רע וק"ל: יפה

פרישה

בשמיעה אפי' בעונה אחריו אמן עד שיהא המברך ג"כ חייב מד"ת ועי"ל סי' רי"ג דלא משמע הכי ב"י: (יא) **ישׁ לו תשלום** לברך כל זמן שירצה כו' אבל בא"ח כתוב בשם הרמב"ם דעד ג' ימים מברכין ואני מ"כ דטעמא מדאמרינן בעירובין הבא מן הדרך לא יתפלל עד ג' ימים נראה דעד ג' ימים קרוי בא מן הדרך ע"כ. ונ"ל דלפע"ג דאנן לא נהגינן כן היינו מטעם שאנו אינן מכוונין כ"כ בתפלה כמו בזמניהם מ"מ הטעם שפטור הבא מן הדרך עד ג' ימים הוא מפני שנבהלים מחמת טירדת הדרך אותו טעם לא נתבטל ושייך ג"כ עכשיו בזמנינו הילכך דין זה של מ"מ איתא אף בזמנינו וק"ל:

(יב) **אבל** הרמב"ם כתב דבכל דרך כו' כתב ב"י דהרמב"ן גרסינן בנו"ן שכ"כ בספר תורת האדם דלאו דוקא בחולי שיש בו סכנה וכן בדרך כל ההולכי דרכים צריכים להודות כו' וע"ש בספר תורת האדם בסוף שער ההודאה שמביא הרמב"ן ראייה לדבריו מהירושלמי הזה שכתב רבינו בסמוך: (יג) **דגרסינן** בירושלמי כל הדרכים בחזקת הסכנה כו' ז"ל ב"י איני יודע מה מלמדינו שכבר כתבו למעלה וכתב שבני צרפת מפרשים דהיינו לענין תפלת הדרך דוקא ומצאתי ספר שכתוב בו דגרסינן בירושלמי כל החלאים בחזקת הסכנה הם ויושר מאוד בעיני דהשתא מייתי ראייה מהירושלמי דבכל חולי צריך להודות כדמשמע מדברי הרמב"ן דהא כל החלאים בחזקת סכנה ליכא לפרושי אלא לענין ברכת הגומל עכ"ל ואפי' לפי מ"ש שגרסינן הרמב"ן ובאמת שהרמב"ן הביא שם בסוף שער ההודאה ראיה לדבריו מ"מ צריך ביאור למה הביאו רבינו אף שכ"כ בשם הרמב"ן מ"מ ה"ל למכתב בל' הזה אבל הרמב"ן ס"ל דבכל חולי צריך להודות מהא דירושלמי הנ"ל ובאמת שגם ברמב"ן התחיל בחולי ואמר שכל החלאים צריכין להודות כו' ואח"כ אמר וכן בדרך כל הולכי דרכים כו' ומביא ע"ז הירוש' שהתחיל בכל הדרכים בחזקת סכנה ומסיים בכל החלאים בחזקת סכנה ע"ש:

סי' רך (א) **ונוהגין** לאמרו ז"פ כו' ז"ל התו' בפרק הרואה שבע זימנין לגזרו עליה כך הוא הלחש וי"מ דשבע זימנין צריך לומר חלמא טבא חזאי וכן לענות אחריו אבל ר"י לא היה רגיל לאומרו רק ג"פ עכ"ל. מכאן דקדק מ"ו לומר חלמא טבא חזאי ועניית

חידושי הגהות

לא כתב כן (מהרל"ח): ג טעמו כיון שלא נתנו בגמרא זמן לברכה זו משמע דמברך כל זמן שירצה (מהרל"ח):

הוצרך

וביתך שלום וכל אשר לך שלום גרסינן בפ"ק דשבת א"ר [ב] יפה תענית לחלום כאש לנעורת א פירוש לבטלו [ג] א"ר חסדא ובו ביום הלכך יכול להתענות אפי' בשבת על חלום רע שזהו תענוג שלו לבטל חלום רע שחלם וצריך להתענות יום אחד על שבטל עונג שבת ואינה חובה שיתענה יום ראשון של אחריו וכתב בה"ג שאומר עננו באלהי נצור וכתב א"א הרא"ש ז"ל אף על פי שקובע ברכה לעצמו אין לחוש כיון שסיים הברכות [ד] או כוללו באלהי נצור בלא חתימה : [ה] ובירוש' בעי ראש חודש שחל להיות בו תענית צבור היכן מזכיר של תעניות במוסף (ב) פירו' ש"צ ופליגי בה דאיכא מ"ד בעבודה ואיכא מ"ד בהודאה ואיכא מ"ד אחר קדושת היום אומרה ברכה בפני עצמה ומסיק התם כמ"ד בעבודה א"כ גם יחיד נמי המתענה יאמר אותו בעבודה (ג) וכיון דאיכא פלוגתא טוב לכוללו באלהי נצור שלא להפסיק בתוך התפלה :

רכא (א) **מברכין** על הגשמים משירדו כ"כ עד שירבו על הארץ ומתקבצים במקום אחד וכשתרד בהם הטפה

בית יוסף

גרסינן בפ"ק דשבת (יא.) א"ר יפה תענית לחלום וכו' הלכך יכול להתענות אפי' בשבת על חלום רע וכו' ויתבאר בסי' רפ"ח בס"ד :

וצריך להתענות יום א' על שבטל עונג שבת פשוט בפרק אין עומדין (לא:) :

ומ"ש ואינו חובה שיתענה יום א' שלאחריו כ"כ המרדכי בפ"ק דשבת וה"ה בפ"א מהל' תעניות וכל זה יתבאר בסי' רפ"ח ובסימן תקס"ד :

וכתב בה"ג שאומר עננו באלהי נצור וכתב א"א ז"ל אעפ"י שקובע ברכה לעצמו וכו' בפרק אין עומדין וכו' (שם) כתבו התוס' וכשיושב בתענית חלום בשבת פי' בה"ג שאומר עננו באלהי נצור ואפילו קובע ברכה לעצמו כיון שאינו בתוך י"ח ונראה שדברי בה"ג אינם אלא אומר עננו באלהי נצור והתוס' פירשו דבריו דקובע ברכה לעצמו מיירי וכ"כ ממ"ש הגהות מיימון בפ"י מה' תפלה וז"ל הרא"ש בפרק אין עומדין פירש בה"ג שאומר עננו באלהי נצור ואע"פ שקובע ברכה לעצמו כיון שאינו בתוך י"ח ברכות אין לחוש או שמא כוללו באלהי נצור וגרסינן בירושל' דתפלת השחר ר"ח שחל בו תענית היכן מזכיר של תענית במוסף ר' זירא אומר בהודאה רבי אבא בר ממל אמר בעבודה ר' אבינא אמר ברכה רביעית רבי אבא אומר מה מצינו בכל מקום ברביעית אף כאן ברביעי' וכן נפק עובדא כהדי דר' אבא ונראה שיש ט"ס בירו' דהכי יש לגרוס רבי אבינא אמר אומר ברכה חמישית כלו' שיאמר עננו אחר ברכה של קדושת היום רבי אבא אומר מה מצינו בכל מקום ברכה רביעית אף כאן ברביעית כלו' שאומר קדושת היו' בברכה רביעית אף כאן יאמר קדושת היום בברכה רביעית ועננו יאמר בחמישית ובש"ץ מיירי שקובע ברכה לעצמו כמו שאומר בכל פעם בין גואל לרופא אבל יחיד יכול להיות שאומרה באלהי נצור כמו שפירש בה"ג ואם הלכה כר' אבא שאמר בירושלמי שאומר עננו בעבודה יכול להיות שגם יחיד בתענית חלום אומרה בעבודה דלא כפירוש בה"ג ובירושלמי שפוסק כר' אבא אין לעמוד עליו אם פוסק כרבי אבא בר ממל דאמר בעבודה או כרבי אבא דמסייע לרבי אבינא דאמר ברכה חמישית ואני אומר דמסתבר דגרסי' ר' אבא בר ממל דלא הוה שביק תלמודא רבי אבינא שהוא עיקר המימרא ויאמר רבי אבא שלא היה אלא מסייע עכ"ל ונראה שהרא"ש מכריע שהירושלמי פוסק כרבי אבא בר ממל דאמר בעבודה וזהו שכתב רבינו ומסיק התם כמ"ד בעבודה ולפי זה יחיד המתענה אומר אותו בעבודה : **ומ"ש** רבינו וכיון דאיכא פלוגתא טוב לכוללו באלהי נצור הם דברי עצמו שאומ' דכיון דבה"ג והירושלמי פליגי דלדברי מסקנת הירושלמי אומרה בעבודה ולדעת ה"ג אומרה באלהי נצור טוב לעשות כדברי ה"ג מכדברי הירושלמי שלא להפסיק בתפלה ומשום דבדברי ה"ג יש שני פירושים או שכוללו באלהי נצור או שקובע ברכה לעצמו דייק רבינו לכתוב טוב לכוללו באלהי נצור לומר שלא יקבע ברכה לעצמו אלא כוללו באלהי נצור בלא חתימ' וכ"כ ג"כ בסימן תקס"ח דל"נ ליה דברי האומרים שיכול לאומרו בחתימה :

ולענין מ"ש הרא"ש שיש ט"ס בירושלמי טעמו משום דאי גרסינן ברבי אבינא אמר אומרה ברכה רביעית דהיינו לומר שיאמר עננו ברביעית א"כ רבי אבא דמשמע דאתא לסיועי היכי קאמר מה מצינו בכ"מ ברביעית דהיכן מצינו שאומר עננו ברביעית הרי בין גואל לרופא הוא אומרה ולכן כתב דיש לגרום ר' אבינא אומר בחמישית כלומר שיאמר עננו אחר קדושת היום ואתא רבי אבא ליתן טעם למה אומרה אחר קדושת היום ולא קודם משום דקדושת היום לעולם היא ברביעית ואי אפשר לשנות מקומה . וקשה בעיני לשבש גירסת הספרים ולכן נראה לפרש דרבי אבינא דאמר ברביעית אתא לאפוקי ממ"ד בעבודה וממ"ד בהודאה ואת' רבי אבא לסיועי דמה מצינו בכל מקום ברביעית לכולהו אמצעיות קרי רביעית משום דבר"ח ליכא אלא אמצעית אחת וה"ק מה מצינו בכל מקום אומר עננו באמצ' התפלה ולא בהודאה ולא בעבודה ה"נ אינו אומרו לא בעבודה ולא בהודאה אלא בברכה רביעית· ועוד י"ל דה"ק רבי אבינא אינו כוללה בתוך ברכה מג' אחרונות כדברי האומרים כוללה בהודאה או בעבודה אלא אומרה ברכה בפני עצמה וקרי לברכה בפני עצמה ברכה רביעית לומר שאינו כוללה בתוך שום ברכה מג' אחרונות ואתא רבי אבא לסיועי דמה מצינו בכ"מ שאומר עננו בברכה רביעית כלומר שאינו כוללה בתוך שום ברכה משלש אחרונות אלא אומרה ברכה בפני עצמה אף כאן אומרה ברכה בפני עצמה ואינו כוללה בברכה אחרת ועוד י"ל דר' אבינא אמר אומרה ברכה רביעית כלומר שאומר עננו ברכה רביעית דהיינו קודם קדושת היום ואתא רבי אבא לאיפלוגי עליה ולומר שאינו אומר עננו אלא לאחר קדושת היום דמה מצינו בכל מקום ברביעית כלומר שבכל מקום אומר עננו אחר ברכה רביעית שנמצאת ברכת עננו חמישית שהרי ברכת גואל רביעית לאמצעיות ואחריהם אומר עננו אף כאן אומר עננו אחר ברכה רביעית שהיא קדושת היום ואע"ג דבכל מקום אומר עננו ברביעית לאמצעיות הכא דליכא אלא ברכה אחת באמצע מגינן רביעית לתחלת התפלה וליכא דייק כפי' זה דרבי אבינא אמר ברכה רביעית ורבי אבא בברכה רביעית וטעמא כדפרישית דרבי אבינא שסובר שאומרה סמוך לג' ראשונות שייך לומר ברכה רביעית בלא בי"ת שהיא עצמה היא רביעית ובדרבי אבא שסובר שאומרה אחר ברכה רביעית שייך לומר בברכה רביעית בבי"ת כלומר אחר ברכה רביעית כנ"ל לקיים גירסת הספרים :

רבא מברכין על הגשמים משירדו כ"כ עד שירבו על הארץ וכו' בפרק הרואה (נט:) מאימתי מברכין על הגשמים משיצא חתן לקראת כלה ופירש"י משיצא חתן לקראת כלה שהמים קבועים על הארץ וכשהטפ' נופלת עליה טפה התחתונה בולטת לקראתה וכן פי' בפ"ק דתעניות (ו:) ופי' שם עוד פי' אחר שהשוקים מקלחין מים שוק מקלח וזה מקלח כנגדו והר"ס פי' שם שירבו המים על הארץ ויעלו אבעבועות מן המטר וילכו זה לקראת זה וכ"כ הרמב"ס וכתב

ב"ח

גרסינן פ"ק דשבת וכו' עד ואינו חובה שיתענה ביום ראשון וכו' כתב מהרש"ל אבל בהגהת אשיר"י משם הא"ז פסק דוקא ביום ראשון וכ"ל עכ"ל :

וכתב א"א הרא"ש אעפ"י שקובע ברכה לעצמו אין לחוש כיון שסיים הברכות כוללו באלהי נצור בלא חתימה איכא לתמוה דבתחלה אמר אעפ"י שקובע ברכה לעצמו משמע דאומרו בחתימה אלא דאין לחוש כיון שאינו בתו' י"ח ברכות ואח"כ אמר כוללו באלהי נצור בלא חתימה· ולכן נראה דט"ס הוא וצריך להגיה או כוללו וכו' וכן נמצא במקצת ספרי רבינו וכ"כ הרא"ש להדי' ומביאו ב"י :

רכא מברכין על הגשמים וכו' בפ' הרואה (דף נ"ט) במתניתא תנא מאימתי מברכין על הגשמים משיצא חתן לקראת כלה . ופירוש רבינו כפי' הרב רבינו משה בר מיימוני בפרק עשירי משירבו המים על הארץ ויעלו אבעבועות מן המטר על פני המים וילכו האבעבועות זה לקראת זה :

ומה

פרישה

ועניית טבא הוא כו' ו"פ אבל שבע וזמנין כו' לא אמרו רק ג"פ דאמר ממ"נ לפי' ראשון של תוס' דשבע וזמנין הוא לחם א"כ לא צריך לומר כלל יותר מג"פ גם חלמא טבא חזאי ומאי לפי' י"מ דשבע וזמנין ר"ל שיאמר חלמא טבא חזאי ועניי' טבא הוא כו' ז"פ א"כ לכל הפחות יגזרון מן שמיא א"כ לומר ז"פ אלא ג"פ בסתם מה שתקנו חכמים שהוא ג"פ מותר לך · ולפ"ז יאמר ג"פ ראשונים טבא הוא כו' לחוד עד שבע זמנין כו' וג"פ אחרונים יאמר הכל יחד אבל לא איפכא או שיאמר שבע זמנין כו' ג"פ לבסוף משום הפסק · ולפע"נ שלא לשנות ממ"ש רבינו ונוהגין לאומרו ו' פעמים ור"ל הכל יחד ז"פ וכ"כ ב"י שכן העולם נוהגין . ולא נעלם מהן ג"כ דברי התו' הנ"ל ומנהגן של ישראל תורה :

(ב) פי' ש"ץ ופליגי בה כו' אבל יחיד אינו אומר עננו רק במנחה לדידן והוא מנהג אשכנז אבל מנהג ספרד וכן ס"ל להרא"ש שאפי' היחיד אומרו ערבית ושחרית בתענית ציבור כמ"ש לקמן סי' תקס"ס וסי' תקנ"ט· ועוד שהיחיד יכול לכוללו באלהי נצור מש"כ בס"ל :

(ג) **וכיון** דאיכא פלוגתא וכו' הם בדברי רבינו :

סי' רכא (א) **מברכין** על הגשמים וכו' כתב סמ"ק והכלבו שברכת גשמים אינה נוהג בינינו מפני שאנו תדירין במטר ואין אנו מתאוים ושמחים בו כאותן ארצות שיש להם יובש גדול והעתיק דבריהם רמ"א בהש"ע :

על

דרישה

[ב] **יפה** תענית לחלום כאש לנעורת פירוש לבטלו הוצרך לומר פי' לבטלו משום דקשה ליה מאי יפוי הוא זה הא ודאי אש לנעורת אינו יפה דהא שורפו מש"ה קאמר פי' וכו' כאשר האש מבטל בקלות הנעורת ומוציאו מן העולם כן התענית מבטל החלום וק"ל :

[ג] **אמר** רב חסדא ובו ביום יש מדקדקים להטיב החלום קודם תפלת ערבית מטעם ובו ביום שאמר רב חסדא ולאו מילתא היא בעיני דהא אמרי' כל תענית שלא שקעה עליו החמה לאו תענית וכיון דעד צאת הכוכבים בעי להתענות ומן ההטבה הוא בסוף היום אחר יציאת ב"ה וק"ל :

[ד] **או** כוללו באלקי נצור ז"ל הרא"ש או שמא כוללו באלהי נצור ור"ל שנסתפק בפי' הגמרא או ר"ל שאומרו אלהי נצור בברכה או שמא בה"ג ר"ל שיכוללו באלהי נצור בלא ברכה וכן דעת רבינו במ"ש או כוללו או דעת בה"ג הוא לכוללו באלהי נצור וק"ל · לכן פסק הרא"ש בתענית שאין לחתום וכ"כ ג"כ הטור לקמן סי' תקס"ח ע"ש דכיון דספק הוא טוב להקל בספק ברכה : [ה] **ובירושלמי** בעי כו' עד ומסיק התם כמ"ד בעבודה עיין באשר"י פרק אין עומדין שכתב ג"כ אדברי בעל ה"ג שהביא רבינו ז"ל וגרסינן בירושלמי דתפלת השחר ר"ח שחל בו תענית היכן מזכיר של תענית במוסף ר' זירא אמר בהודאה רב אבא בר ממל אמר בעבודה · ר' אבינא אמר ברכה רביעית · ר' אבא אמר מה מצינו בכל מקום ברביעית אף כאן ברביעית וכן נפק עובדא בהדא דר' אבא עכ"ל הירושלמי וכתב עליו הרא"ש ז"ל וכ"ל שיש ט"ס בירושלמי דהכי יש לגרוס ר' אבינא אמר אומרה ברכה חמישית כלומר שיאמר עננו אחר ברכה של קדושת היום ר' אבא אומר מה מצינו בכל מקום ברכה רביעית אף כאן ברביעית כלומר שאומר קדושת היום בברכה רביעית אף כאן יאמר קדושת היום בברכה רביעית ועננו יאמר בחמישית ובש"ץ מיירי שקובע ברכה לעצמו כמו שאומר בכל פעם בין גואל לרופא אבל יחיד יכול להיות שאומרו באלקי נצור כמ"ש בה"ג ואם הלכה כר' אבא שאמר בירושלמי שאומר עננו בעבודה יכול לומר שגם יחיד בתענית חלום אומרה בעבודה ודלא כפי' בה"ג ובירושלמי שפוסק כר' אבא אין לעמוד עליו אם פוסק כר' אבא בר ממל דאמר בעבודה או כר' אבא דמסייע לר' אבינא דאמר ברכה חמישית ואני אומר דמסתבר' דגרסינן ר' אבא בר ממל דלא הוה שביק תלמודא ר' אבינא שהוא עיקר המימרא ויאמר ר' אבא שלא היה אלא מסייע עכ"ל · וכל זה הביא הב"י בכאן וכתב כיון שהרא"ש מסיק דגרסינן ר' אבא בר ממל נמצא דמכריע שהירושלמי פסק כוותיה וז"ש רבינו ומסיק התם כמ"ד בעבודה · עוד האריך שם הב"י וכתב אמ"ש הרא"ש שיש ט"ס בירושלמי דנראה לו דאין שם ט"ס ונדחק מאוד בישובו ולפע"ד ג"כ שאין טעות בירושלמי וליישבו באופן יותר נאות · כי הנה נראה דר' אבא הסובר אחר דברי ר' אבינא הוא ר' אבא בר ממל הנ"ל ולפלוגי אתא אר' אבינא ולקיים דבריו הראשונים כי הנה מפני שבר"ח במוסף אין אנו מתפללין רק שבע ברכות ג' ראשונות וג' אחרונות ועוד ברכה אחת ביניהן שאומר בה קדושת היום וכן בכל שבת וי"ט · ור' אבינא שאמר שאומר עננו בברכה רביעית דהיינו בין ג' ראשונות לאחרונות קמ"ל ר' אבא בר ממל הנ"ל דאין נכון לשנות במוסף ר"ח מבכל ר"ח שבת וי"ט שבכל מקום מצינו שאומר קדושה ברביעית ואם הוא ר"ח או חולו של מועד בשבת אומר יעלה ויבא בעבודה ס"ל יאמר קדושת היום דר"ח ברביעית ועניינו יאמר בעבודה ולא הוצרך זה לומר שכבר אמרו ר' אבא בר ממל לפני זה והשתא א"ש מ"ש ר' אבא אמר כו' בל' פלוגת' דאם לסייע בא הל"ל אמר ר' אבא כו' ומ"ש מה שמסיק בירושלמי וכתב ז"ל נפיק עובדא בהדא דר' אבא דלפירוש הרא"ש דכיון דר' אבא סייע לר' אבינא בדברים של טעם מה מצינו בכל מקום כו' וא"כ מסתבר לומר שכן הלכה ואיך מסיק לעשות עובדא כר' אבא בר ממל לפי הסכמת הרא"ש ולפי מ"ש ניחא דאדרבא ר' אבא בר ממל הוא הסיב לר' אבינא דבריו הוה לכך מסיק בירושלמי דהלכתא כוותיה ועוד נתיישב לשון וכו' דקאמר וכן נפק עובדא דמשמע ומוכח דר"ל וכן כמו שהשיב ר' אבא שלפני זה כן נפק עובדא וכו' וגם נתיישב דל"ת דאי גרסינן כר' אבינא בחמישית פירוש מ"ש מה מצינו בכל מקום ברביעית כו' כמ"ש הרא"ש דר"ל אף כאן לא יאמר עננו ברביעית אלא קדושת היום יאמר ברביעית קשה מאן דכר שמיה דעננו לאומר' ברביעית הא עד הכא לא נזכר בשום מ"ד לאומר' ברביעית אבל לפי מ"ש אף שאינה מוכח לאומרה בעבודה דוקא מ"מ שפיר הסיב אדבריו שלא לאומרה ברביעית ודו"ק כי זה נראה לע"ד ברור ועל ישובו דב"י יש להשיב ואין כאן מקום להאריך גם יש ליתן טעם לדברי הרא"ש ולמה כתב שיש ט"ס בירושלמי · ומ"ש רבינו וכיון דאיכא פלוגת' ז"ל ב"י וזהו דברי רבינו ור"ל כיון דהירושלמי ובה"ג פליגי אהדדי דלהירושלמי אומרו בעבודה ולבה"ג צריך לאומרו באלקי נצור בלא ברכה וז"ש רבינו לכוללו וכפי' בסימן תקס"ח עכ"ל ב"י לכאורה נראה שהדין עמו אף שלכאורה נראה מ"ש רבינו וכיון דאיכא פלוגתא ר"ל דבירושלמי פליגי בה וכו' אבל ז"א הא ליכא מ"ד בירושלמי דסבר דיאמרוהו באלקי נצור ועוד כיון דהירושלמי מסיק כר' אבא וכיון דאיכא פלוגתא ר"ל דבירושלמי פליגי וכמ"ש לפני זה דבירושלמי דכתב דיאמרוהו באלקי נצור ומיהו דוקא לומר דבה"ג יפלוג ופירשו הרא"ש שר"ל שיאמרוהו בעבודה כר' אבא בר ממל א"כ אין-לספק הלכה כמי אלא ודאי ר"ל בה"ג עם הירושלמי דכתב דיאמרוהו באלקי נצור ומיהו דוקא לומר דבה"ג יפלוג עם הירושלמי וטפי ניחא למימר דלא ראה הירושלמי ואילו ראהו הוה סדר אף הוה דוחק לומר שבה"ג לא ראה דברי הירושלמי וזהו יותר דוחק לומר שבה"ג יפלוג גם אם ר"ל שבה"ג היה לו ראיות אחרות המסייעין לו מ"מ לא הוה ליה לרבינו לכתוב האי ליסנא דבה"ג פליג לכן היותר נראה לומר דהרא"ש ורבינו ס"ל כיון דאיכא פלוגתא בירושלמי ועבד כמר לאומרו באמצע

חדושי הגהות

רכ א הוצרך לומר פירוש לבטלו משום דק"ל מאי יפוי הוא זה הא וודאי אש לנעורת אינו יפה דהא שורפו מש"ה קאמר פירוש וכו' כאשר האש מבטל בקלות הנעורת ומוציאו מן העולם כך התענית מבטל החלום (דרישה) :

זאי

הטפה תראה בהם כמו אבעבועו' ומה הוא מברך אם אין לו שדה או' מודים אנחנו לך על כל טפה וטפה שהורדת לנו ואילו פינו מלא שירה כים ולשונינו רנה כהמון גליו וכו' (ב) עד הן הם יודו ויברכו את שמך מלכנו (ג) וחותם בא"י רוב ההודאות ואל ההודאות ואם יש לו שדה בשותפות עם אחר מברך הטוב והמטיב [א] ואם אין לו שותף בשדהו מברך שהחיינו כ"כ רב אלפס והרמב"ם ז"ל ואדוני אבי ז"ל לא כתב כן אלא אם יש לו שדה אפילו אין לו בו שותף מברך הטוב והמטיב ואם אין לו שדה אומר מודים אנחנו לך:

רכב (א) **על** שמועות שהן טובות לו ולאחרים מברך הטוב והמטיב ועל שמועות רעות הוא אומר בא"י אמ"ה דיין האמת וחייב אדם לברך על הרעה בדעת שלימה ונפש חפצה כדרך שמברך בשמחה על הטובה כי הרעה לעובדי השם היא טובתם ושמחתם כיון שמקבל מאהבה מה שגזר עליו השם א נמצא שבקבלת רעה זו הוא עובד השם שהיא שמחה לו ב: מברך על הטובה הטוב והמטיב אע"פ שירא שמא יבא לו רעה ממנה כגון שמצא מציאה אף ע"פ שירא שמא ישמע למלך ויקח כל אשר לו ג ועל הרעה ברוך דיין האמת אע"פ שיבא לו טובה ממנה כגון שבא שטף על שדהו אע"פ שכשיעבור השטף היא טובה לו שהשקה שדהו מ"מ עתה רעה היא לו:

ילדה

ומה הוא מברך וכו' עיין בבית יוסף כתב טעם מחלוקתם בגירסת הספרים ופירושו · ומה שאין אנו נוהגים בזמן הזה בברכת גשמים משום דלא ניתקנה ברכה זו אלא בא"י שהם בצער מחמת עצירת גשמים שהוא תדיר אצלם ושמחים טובא בירידתם צריכים לברך בשמחה על רוב הטובה אבל במדינתינו תדירים בגשמים וכ"כ סמ"ק והכל בו ומביאו ב"י:

רכב על שמועות שהן טובות לו ולאחרים וכו' בפ' הרואה שם בגמ' קלרו של דבר על שלו אומר שהחיינו על שלו ושל חברו אומר ברו' הטוב והמטיב וכ"כ הרי"ף לשם והרמב"ם בפ"י ואיכא לתמוה א"כ למה בגשמים אינו מברך הטוב והמטיב בדאית ליה ארעא ולית ליה שותפתא בגוה הלא בשמועות טובות מברך הטוב והמטיב כיון שהן טובות לו ולאחרים ואף על גב דאינו שותף עמו א"כ בגשמים נ"כ יברך הטוב והמטיב כיון דכל שכניו הם שותפים עמו בטובת הגשמים וכדפירש הרא"ש וכן פי' לשם רש"י להדיא כפי' הרא"ש ועוד הלא בשנוי יין מברך הטוב והמטיב בדשתו עמו בני חבורה · ואע"פי שאינן שותפים עמו ומ"ש גשמים דאינו מברך אלא דוקא בשותף עמו · וצריך ליישב לדעת הרי"ף והרמב"ם דעל שמועות טובות דלא שייך לברך שהחיינו מברך הטוב והמטיב כיון שהן טובות לו ולאחרים ואף על גב דליכא שותפות בגוה אבל בגשמים כיון דהוה ליה כבנה בית חדש וקנה כלים חדשים דאומר שהחיינו דהכא נמי הוי כאילו קנה תבואות הרבה והכי מדמה להו בגמ' הלכך שהחיינו קודם להטוב והמטיב ודו"ק: **וחייב** אדם לברך על הרעה בדעת שלימה וכו' משנה שם חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה שנאמר ואהבת וגומר ובכל מאודך בכל מדה ומדה שהוא מודד לך הוי מודה לו (פירוש בין מדת טובה בין מדת פורענות ובגמר' (סוף דף ס') מאי כשם שמברך על הטובה אמר רבא לא נצרכה אלא לקבולינהו בשמחה פירש"י מברך על מדת פורענות בלב שלם · ומייתי אמוראי עלה מקראי ע"ש. ורבי' דקדק ואמר בדעת שלימה ובנפש חפצה כדרך שמברך בשמחה על הטובה וכו' והוא לפי שאי אפשר לאדם שיהא שמח ברעה וצריך לפרש דה"ק כשם שהוא מברך על הטובה בשמחה שאז מברך בדעת שלימה ובנפש חפצה כך יברך על הרעה בדעת שלימה ובנפש חפצה ותיקן עוד שמ"ש שמברך על הרעה בשמחה הוא לפי שבקבלת רעה זו הוא עובד השם והעבודה היא שמחה לו:

ילדה

וכתב עוד הר"ן ואף על פי שלא ירדו עדיין כדי רביעה מברכין עליהם: **ומה** הוא מברך אם אין לו שדה אומר מודים אנחנו לך וכו' בפ' הרואה (נט:) ובפ"ק דתעניות שם מאי מברך א"ר יהודה מודים אנחנו לך על כל טפה וטפה שהורדת לנו ור' יוחנן מסיים בה הכי אילו פינו מלא שירה כים וכו' בא"י רוב ההודאו' רוב ההודאו' ולא כל ההודאו' אמר רבא אימא אל ההודאו' א"ר פפא הלכך נמרינהו לתרווייהו וכ' הר"ן דר"י מסיים רוב ההודאות ומשמע ליה לשון ריבוי ואקשי' דהא משמע נמי רוב ההודאות ולא כולם ומש"ה תירץ רבא אימא אל ההודאות ואתא ר"פ ואמר דכיון דאמר אל ההודאות הרי פי' שאין רוב זה אלא לשון סוגיא ורבוי א ולפיכך צריך לומר ברוך אל רוב ההודאות או מלך רוב ההודאו' ואל ההודאות ושמא עשו רוב זה תואר כמו רב וכן מרוב אונים ואמיץ כח (ישעיה מ) הוא תואר על משקל ועוז פניו ישונא (קהלת ח) והרמב"ם כתב בפ"י וחותם בא"י אל רוב ההודאות והתושבחות ותוספת זו דוהתושבחות לא ידעתי למה: **וכתב** ה"ר מנוח מפני שבסיבת הרעב בני אדם יוצאים ללסטם ולשפוך דם נקי וכן בסיבת הרעב חלאים באים לעולם לכך תקנו לומר מחרב הצלתנו ומדבר מלטתנו ומחלאים רעים ורבים דליתנו: **ואם** יש לו שדה עם אחר בשותפות וכו' בפרק הרואה (נט:) תנן על הגשמים ועל בשורות טובות אומר ברוך הטוב והמטיב ובגמרא (נט:) ועל הגשמים הטוב והמטיב מברך והאמר ר' אבהו וכו' מאי מברך מודים [אנחנו] לך וכו' ל"ק הא דשמע מישמע הא דחזא מיחזי דשמע מישמע היינו בשורות טובות אלא אידי ואידי דחזא מיחזא ול"ק הא דאתא פורתא הא דאתא טובא ואב"א הא והא דאתא טובא ול"ק הא דאית ליה ארעא הא דלית ליה ארעא אית ליה ארעא הטוב והמטיב מברך והתנן בנה בית חדש וקנה כלים חדשים אומר שהחיינו ל"ק הא דאית ליה שותפות הא דלית ליה שותפות · ומשמע להרי"ף דכי תריצנא ל"ק הא דאית ליה שותפות וכו' היינו דכי אית לי' ארעא ולית ליה שותפות בה עם אחר מברך שהחיינו והיינו דתנן בנה בית חדש וקנה כלים חדשים אומר שהחיינו ואי אית ליה בה שותפות עם אחר מברך הטוב והמטיב והיינו דתנן על הגשמים ועל בשורות טובות אומר ברוך הטוב והמטיב וכי לית ליה ארעא הוא דאמרינן דמברך מודים אנחנו לך וכו' וכן דעת הרמב"ם בפ"י והרא"ש כתב ולא נהירא מ"ש שצריך שיהיה לו עמו שותף בקרקע דהא כיון שיש לו קרקע כל שכיניו משותפים עמו הלכך נראה כגירסת הספרים אידי ואידי דאית ליה לדידיה ול"ק הא דאית להו לאחריני בהדיה הא דלית להו לאחריני בהדיה פירוש בית חדש וכלים חדשים דלית להו לאחריני בהדיה שותפות מברך שהחיינו אבל גשמים דאית ליה אחריני בהדיה שטובות גשמים היא לכל בעלי שדות מברך הטוב והמטיב והיכא דלית לי' ארעא מברך מודים וכו': **כתב** הרשב"א דאפשר לומר דלמסקנא נמי היכא דשמע ולא חזא אפילו אין לו שותף מברך הטוב והמטיב: **כתב** סמ"ק (א) דברכת הגשם אינה נוהגת עתה ולא נתן טעם למה והכלבו כתב וז"ל י"א אין ברכת הגשם נוהג עתה בינינו לפי שאנו תדירין במטר ואין אנו מתאוים לו ושמחים כדרך ששמחים באותם הארצות שיש להם יובש גדול ועצירה רבה עד שצריכים רחמים על המטר אבל אנו אין אנו צריכים לכך ולפיכך ברכת המטר אינה נוהגת בינינו ע"כ ומשמע דאתא לאשמועי' דכשהשנים כתקונן א"צ לברך דהא ודאי פשיטא שאפי' באותם ארצות שרגילים במטר אם נעצרו הגשמי' והיה העולם בצער ואח"כ ירד גשמים שצריך לברך: **אימתי** אומרים הלל הגדול על הגשמים כתב רבינו בסי' תקע"ה:

רכב על שמועות שהן טובות לו ולאחרים וכו' בפרק הרואה (נד·) תנן על הגשמים ועל בשורות טובות אומר ברוך הטוב והמטיב ועל בשורו' רעות אומר ברוך דיין האמת ובגמ' (נט:) אמרינן קלרו של דבר על שלו הוא אומר שהחיינו על שלו ושל חבירו אומר ברוך הטוב והמטיב: **וחייב** אדם לברך על הרעה וכו' משנה שם (נד·) חייב אדם לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה: **מברך** על הטובה הטוב והמטיב אע"פ שירא שמא יבא לו רעה ממנה וכו' עד סוף הסימן משנה שם (נד·) וגמרא שם (ס·):

ילדה

דרכי משה

רכא (א) והביאו האגור:

וצ"ע

דרישה

במאמר אינו יוצא לר' אבא בר ממל ולר' זירא וכן אם אומר' בעבודה אינו יוצא לאידך מ"ד ויש בו הפסק תפלה שלא כדין ממ"נ לחד מינייהו לכן הכריע בה"ג לאומרו באלהי נצור כדי שלא להפסיק בתפלה ואפשר שגם בה"ג נסתפק במ"ש הירושלמי נפק עובדא כר' אבא אי ר' אבא בר ממל קאמר ולפלוגי אתא וכמ"ש או ר' אבא אמריכא הוא ולסייע אתא לר' אביכא ודו"ק: סי' רכא [א] **ואם** אין לו שותף בשדהו מברך שהחיינו כ"כ הרי"ף כו' עיין בב"י שכתב טעם פלוגתת הרי"ף והרא"ש ובאמת שלשיט' פי' הרי"ף קשה לי כיון דתנן דעל הגשמים מברך הטוב והמטיב ופריך האמר ר' אבא מברך מודי' כו' על כל טפה וטיפה כו' על הא דאית ליה ארעא הא דלית ליה ארעא · אית ליה ארעא הטוב והמטיב והתנן בנה בית חדש מברך שהחיינו כו' ש"מ שהמקשן עלה על דעתו דהטוב והמטיב מברכין אע"ג דלית ליה ארעא כלל וע"כ צ"ל דהיינו טעמא דאף דאין לו שדה כלל מ"מ שייך למימר הטוב והמטיב דהטבה אתא מהגשמים לכ"ע ואתא נמי לדידיה ע"י הגשמים שיקנה מהן דגן וכל צרכיו וא"כ אין שייך לומר דלבסוף כשמתרץ הא דאית ליה שותפות כו' ר"ל דוקא שיש לו שותפו' בשדה שלו עם אחר אבל כשהשדה שלו לבדו לא יאמר הטוב והמטיב מפני שאין טובה זו אלא לו לבדו הא מתחלה עלה על דעת המקשן דאף באין לו שדה כלל מברך הטוב והמטיב ע"ש האחרים וכמ"ש וצ"ל לשיטת הרי"ף דוודאי גם המתרץ ידע ששייך לומר הטוב והמטיב אף שהשדה שלו לבדו אלא שר"ל כיון שיתכן שמברכין שהחיינו ס"ל לחלק ולומר דבכאן גם כן מברכין שהחיינו אבל זהו דוחק דאכתי קשה איך עלה על דעת המקשן להקשות ולדמות בנה בית וקנה כלים שהטובה לו לבדו ואין לו לאחרים חלק עמו לטובת הגשמים דהוס ניחא ליה דאפילו אין לו שדה כלל אפ"ה יברך הטוב והמטיב וכמ"ש:

אמרו

פרישה

(ב) **עד** הן הם יודו וכו' כתב הר"ר מנוח מפני שבסבת הרעב בני אדם יוצאים ללסט' ולשפוך דם נקי וכן בסבת הרעב חלאים באים לכך תקנו לומר מחרב הצלתנו ומדבר מלטתנו ומחלאים רעים דליתנו:

(ג) **וחותם** בא"י רוב ההודאות כו' וז"ל הגמרא בא"י רוב ההודאות · רוב ההודאות ולא כל ההודאות אמר רבא אימא האל ההודאות אמר רב פפא הילכך נימרינהו לתרווייהו רוב ההודאות ואל ההודאות ברוב ההודאות לא סגי למתום דמשמע הס"י רוב ההודאות ולא כולן · אבל כשאמר ג"כ אל ההודאות הרי פי' שרוב זה לשון סגיאות וריבוי · ואם היה אומר אל ההודאות לחוד היה נראה אל מקצת הודאות ויש זולתו למקצת האחרות לפיכך הוצרכו עניהן רוב הודאות להורות על הרוב ואל ההודאות להורות על המועט הנשאר שלא היה מובן מלשון הראשון כ"כ ר' יונה ריש דף מ"ו · וגם הרמב"ם כתב בפי' הנוסח · בא"י אל רוב ההודאות והתשבחות אבל הר"ן כתב דלא סגי בהכי כ"א לומר בא"י אל רוב ההודאות ואל ההודאות או בא"י מלך רוב ההודאות ואל ההודאות ואע"ג דלא כתב שם בא"י עכ"פ אין ברכה בלא שם לכ"ע והר"ן בפ"ק דתענית דף רס"ו ע"א כתב בשם הרמב"ן דלהכי לא סגי באל ההודאות לחוד מפני שצריך הודאה על כל טפה וטפה שהוריד לפיכך צריך להזכיר בחתימות לשון ריבוי מעין הפתיחה כו' ע"ש · והב"י הביאו · אבל קיצר בהעתקתו במקום שהיה לו להאריך ושם תמצא גם ב"י הביאו כאן דלהר"ן אם היה מסיים ברוך אל רוב ההודאות לא היה סגי בהכי דאכתי לא נפקי מחשש שיאמרו אל רוב ההודאות ולא כולן עד שיחזור ויאמר אל ההודאות בלא רוב ומיהו גם בראשונה צ"ל בא"י רוב ההודאות · או ברוך אתה אל רוב ההודאות או ברוך אתה מלך רוב ההודאות אל ההודאות וו"ש הר"ן ז"ל וראיתי במקצת נוסחאות ברוך רוב ההודאות לד"ה צריך תיקון · כלע"ד דה"פ בין לרב דאמר אין ברכה בלא שם בין לר' יוחנן דאמר בעינן נמי מלכות לברכה · ואיך יחתום כאן בלא שם ומלכות לכן מסיק דצריך תיקון לומר כי ברוך אל רוב ההודאות · או מלך רוב ההודאות · ר"ל לרב צ"ל אל דהוא שם · ולר' יוחנן מלך ועכ"פ יסיים ואל ההודאות וק"ל ואע"פ דגם ר' יוחנן ס"ל דבעינן שם כתב מלך רוב כו' אפשר כיון דמסיימין אח"כ ואל ההודאות כאילו אמר בתחלה דמי · אבל מ"מ מלך או אל בתחלה עכ"פ צריך למסמיך לתיבת ברוך או רוב אם הוא תואר כמו שמסיק כמו רוב אונים אבל דוחק לומר דדעת הר"ן הוא לומר בא"י רוב ההודאות וכמ"ש הסיימוני לומר בא"י אל רוב הסודאות ואל הסודאות דא"כ לא היה פסיקא ליה לכתוב דצריך תיקון אליבא דכ"ע גם לא נקטי' בלישנא הכי לא הוא ולא הרמב"ן בפרק הרואה סוף רמ"ו ע"ש ודו"ק:

סי' רכב (א) **על** שמועות שהם טובות לו ולאחרים מברך הטוב והמטיב · אבל על שמועות שהן טובות לו לבדו לא יתבאר בסי' רכ"ג שמברך שהחיינו ובדין היה לרבינו להקדים משפט ברכה על לו לבדו · רק הואיל ועתה מדבר בברכת הטוב והמטיב גומר לבאר ברכת הטוב והמטיב שבא על טובות לו ולאחרים ובגמ' אמרו קלרו של דבר על שלו אומר שהחיינו ועל חבירו אומר ברוך הטוב והמטיב:

ילדה

חדושי הגהות

רכא א ואי אמר אל ההודאות לא הוי משמע שההודאות רבות הן לכן צ"ל נמי רוב ההודאות (מהרל"ח) והרב רבינו יונה כתב ואם היה אומר אל ההודאות בלבד היה נראה אל מקצת ההודאות ויש זולתו למקצת האחרות לפיכך הוצרכו שתיהן רוב ההודאות להורות על הרוב ואל ההודאות להורות על המיעוט הנשאר שלא היה מובן מהלשון ראשון ועיין פרישה שכתב ביאור בדברי הר"ן עוד תירוץ אחר לזה ע"ש:

רכב א שיחשוב כי הכל כפרת עונותיו (א"ר בשם תהר"י): ב לפי שבקבלת רעה זו הוא עובד השם והעבודה היא שמחה לו (ב"ח) ועיין שכנה"ג: ג לפי שהעתידות התם אפשר שיהיו או שלא יהיו (פירוש המשניות להרמב"ם וא"ר):

היה

רכג (א) **ילדה** אשתו זכר מברך הטוב והמטיב [א] אמרו לו מת אביו מברך דיין האמת היה לו ממון שיורשו אם (ב) יש לו אחים שירשו עמו מברך הטוב והמטיב אין לו אחים והוא יורשו מברך שהחיינו שאין מברכין הטוב והמטיב אא"כ יש לו שותף באותה טובה : בנה בית חדש או (ג) קנה כלים חדשים (ד) ל"ש היו לו כיוצא באלו תחלה או קנה וחזר וקנה מברך על כל פעם שהחיינו ואיתא בירושל' (ה) לאו דוקא חדשים אלא ה"ה נמי ישנים אם הם חדשים אצלו ונקט חדשים (ו) לאפוקי אם מכרן וחזר וקנאן כתב א"א הרא"ש ז"ל שבשעת קנין יש לו לברך אע"פ שעדיין לא נשתמש בהן שאין הברכה אלא ע"י שמחת הלב שהוא שמח בשעת קנייתן : (ז) כתב בסמ"ק שאם קנה לו ולביתו מברך גם הטוב והמטיב (ח) ירושל' קנה מברך שהחיינו ניתנו לו במתנה מברך הטוב והמטיב שיש בו טובה לו ולנותן לבש מברך מלביש ערומים (ט) כתבו התוספות שאין לברך אלא על דברים חשובים דומיא דבנה בית חדש אבל דבר שאינו חשוב כ"כ כגון חלוק או מנעלים ואנפילאות.

רכג ילדה אשתו זכר מברך הטוב והמטיב ברייתא בפרק הרואה (נט .) ומפרש בגמרא שם הטעם משום דאיכא אשתו בהדיה דניחא לה בזכר כלומר דאי לאו הכי א לא הוה ליה לברוכי הטוב והמטיב דאינו מברך כן אלא כשאותה טובה מגעת גם לאחרים ואע"ג דבברייתא תניא אמרו לו ילדה אשתך מברך הטוב והמטיב סובר רבינו דאורחא דמילתא דאומרים לו וה"ה אם לא אמרו לו אלא הוא מעצמו רואה מפני כך לא הזכיר אמרו לו ב וכתבו הרא"ש והמרדכי שאף ע"פ שאין אשתו באותו מעמד כגון שהיה הבעל בעיר אחרת מברך הטוב והמטיב ג וכתבו ד הגהות מיימון פ"ד בשם סמ"ק דגם היא צריכה לברך כיון דשניהם נהנים :

ונראה דאפי' מתה אשתו מברך הטוב והמטיב דהא מ"מ טובה היתה לה בעת שילדתו (א) :

אמרו לו מת אביו וכו' עד אא"כ יש לו שותף באותה טובה פשוט שם :

בנה בית חדש או קנה כלים חדשים וכו' ה משנה שם (נד .) בנה בית חדש וקנה כלים חדשים מברך שהחיינו ואיפליגו בה אמוראי (שם נט :) וכתבו הרי"ף והרא"ש וקי"ל כר' יוחנן וכלישנא בתרא דאמר בין קנה כיוצא בהן בין לא קנה כיוצא בהן בין שיש לו כיוצא בהן ובין שאין לו כיוצא בהן צריך לברך :

ואיתא בירושל' לאו דוקא חדשים אלא ה"ה ישנים אם הם חדשים לו לשון הירושל' לא סוף דבר חדשים אלא אפילו שחקים כאילו חדשים הם לו וכן כתבוהו התו' (שם נט :) וגם הרשב"א כתב אלא אפי' שחקים חדשים הם לו וע"כ לומר שפירושו כמ"ש הרא"ש ז"ל אלא אפי' הן שחקים והן חדשים לו וזה כדברי רבי' כלומר שאם הן חשובים עליו כחדשים מברך עליהם וכ"כ בהגהות מיימון וכך כתב סמ"ג אפי' ישנים הם חדשים לו " : " ב"ה ואפשר לפרש דחדשים לו דקאמר היינו לומר שלא היו אלו שלו מעולם :

ומ"ש רבינו ונקט חדשים לאפוקי אם מכרן וחזר וקנאן כן כתב שם הרשב"א בשם הראב"ד ומשמע ליה שאע"פ שהם חדשים שלא נשתמש בהם אינו מברך דכיון שהיו שלו פעם אחת שוב אינו דבר חידוש כשחזר וקנאם :

כתב א"א ז"ל שבשעת קנין יש לו לברך וכו' שם וכתב דהכי משמע בירושלמי וכ"כ הרשב"א ג"כ :

וכתוב בסמ"ק שאם קנה לו ולביתו וכו' נראה דהיינו בכלי שמשתמשין בו הוא ובני ביתו אבל אם קנה כלים לו וכלים לבני ביתו מברך על שלו שהחיינו (ב) :

ירושלמי בפרק הרואה קנה מברך שהחיינו ניתנו לו במתנה מברך הטוב והמטיב וכתבו התוספות (שם) ונ"ע בתלמוד שלנו דלא אשכחן הטוב והמטיב אלא בדאיכא אחריני בהדיה והרא"ש כתב ונ"ל דה"נ איכא אחריני בהדיה המטיב לנותן אם המקבל עני שזיכהו השם ותנכו ממון לעשות צדקה ואם הוא עשיר שמח הנותן במה שמקבל מתנתו עכ"ל ומשמע דתלמודא דידן לא חש למיתני הכי משום דבכלל מאי דאמרן דכי איכא אחריני מברך הטוב והמטיב היא וזה הטעם יספיק להרי"ף והרמב"ם שלא כתבו הירוש' הזה והיה משמע לי דאינו מברך אלא הטוב והמטיב בלבד אבל מדברי סמ"ק שכתב רבי' בסמוך משמע דשהחיינו נמי מברך :

לבש מברך ברוך מלביש ערומים ירושלמי שם וכתבוהו התוס' (שם) והרא"ש :

כתבו התוס' שם דהא דצריך לברך שהחיינו בקונה כלים חדשים דוקא בכלים חשובים דכלים חדשים משמע חשובים דומיא דבית חדש אבל דבר קטן שאינו חשוב כ"כ כגון מנעלים ואנפילאות וחלוק של פשתן וכיוצא בהן א"צ לברך שהחיינו והרא"ש כתב ויראה לי הכל לפי מה שהוא אדם דיש עני ששמח בחלוק יותר מעשיר בכלים חשובים כדאיתא בפרק הנודר מן המבושל (יט :) דרב יהודה לא היתה לו אלא גלימא רעועה וכד נפק דביתהו לשוק מיכסיא

רכג ילדה אשתו זכר וכו' ברייתא סוף (דף נ"ט) א"ל ילדה אשתך זכר אומר ברוך הטוב והמטיב ומפרש בגמרא התם נמי דאיכא אשתו עמו דניחא לה בזכר וכתבו הרא"ש והמרדכי שאעפ"י שאין אשתו באותו מעמד כגון שהיה הבעל בעיר אחרת מברך הטוב והמטיב עכ"ל ומביאו ב"י ונראה דמדתני א"ל ילדה אשתך זכר דייקינן הכי דאל"כ הוה ליה למיתני ילדה אשתו זכר למה ליה למתני אמרו לו · אלא אתא לאורויי דאפילו היה הבעל בעיר אחרת ולא ידע שילדה אלא על פי אחרים שבאו ממקום שילדה אשתו ואמרו לו ילדה אשתך זכר : וכתב הרשב"א בתשובה סי' רמ"ה דבנולד לו בן מברך שהחיינו ותימה דהא בגמרא קאמרינן דמברך הטוב והמטיב כיון דאיכא אשתו עמו ובסוגיא משמע דכשמברך הטוב והמטיב אינו מברך שהחיינו מיהו מדברי הרב בהגהת ש"ע משמע דס"ל דהרשב"א לא קאמר דמברך שהחיינו אלא היכא שמתה אשתו בשעת לידה דליכא הטבה אלא לדידיה ולא מצי לברך הטוב והמטיב הלכך מברך שהחיינו וכן מת האב קודם שילדתו היא מברכת שהחיינו ודלא כמ"ש בית יוסף דאפילו מתה אשתו מברך הטוב והמטיב · מיהו אין נראה לי לפרש דברי הרשב"א שפסק בסתם דמיירי היכא שמתה אשתו בשעת לידה אלא סבירא ליה דאף על פי דמברך הטוב והמטיב ופטור מלברך שהחיינו מכל מקום רשות הוא לו אי בעי מברך בשעת לידה שהחיינו וכך הוא מפורש בדבריו דרשות הוא כקרא חדתא :

א"ל מת אביו מברך דיין האמת וכו' ברייתא שם ונראה דלאו דוקא אביו אלא ה"ה שאר אדם כשר דאדם מצטער עליו מברך דיין האמת דה"ל בכלל מה ששנינו על שמועות רעות אומר ברוך דיין האמת אלא לפי שבא להורות באביו והוא יורשו בתחלה אומר ברוך דיין האמת ולבסוף הוא אומר ברוך הטוב והמטיב · ומיהו העולם נוהגין לומר ברוך דיין האמת בלא שם ומלכות ולפע"ד אינו נכון · ואל"ל במיתת תלמיד חכם או אדם חשוב דיש לברך בשם ומלכות :

היה לו ממון שיורשו וכו' פי' כיון שיש לו אחים מברך הטוב והמטיב ולא צריך לברך שהחיינו דבכלל הטוב והמטיב היא אלא דאם אין לו אחים דאינו יכול לברך הטוב והמטיב מברך שהחיינו וברכת דיין האמת ודאי צריך לברך בין היה יורשו ממון בין לא היה יורשו ממון אלא דאם יש לו אחים ברכת הטוב והמטיב קודם לשהחיינו כדפי' לעיל בסימן רכ"ב וכך מבואר בדברי הרמב"ם והסמ"ג ופשוט הוא :

כתב בסמ"ק שאם קנה לו ולביתו מברך גם הטוב והמטיב ומפרש לשם בהגה"ה ונראה דרוצה לומר הטוב והמטיב עם שהחיינו עכ"ל פי' דקשיא ליה מאי גם ואף על גב דכשמברך הטוב והמטיב פטור מלברך שהחיינו הכא מיירי שקנה כלים המיוחדים לו לבדו וקנה כלים גם כן לביתו השתא ודאי על מה שקנה לעצמו מברך שהחיינו ועל מה שקנה לביתו מברך הטוב והמטיב דהטוב הוא לדידיה שזכה שיהיו בני ביתו מלובשים במלבושי כבוד וכיוצא בזה הוי פי' ניתנו לו במתנה וכו' דבסמוך והמטיב לאחריני הם בני ביתו שנהנין בטובה זו בכלים שקנה להם :

הרואה

דרכי משה

רכב (א) וצ"ע בתשובת הרשב"א סימן רמ"ה דכתב שם דנולד לו בן מברך שהחיינו וכתב עו"ש דלא ראה גדולים שנהגו כן ומסתברא דכל אלו הברכות אינן אלא רשות אבל לא חובה וצ"ע דהא אמרינן בגמרא דנולד לו בן מברך הטוב והמטיב משום דאיכא אשתו בהדיה ואפשר דהרשב"א לא קאמר אלא היכא שמתה אשתו בשעת לידה דליכא הטבה אלא לדידיה או אפשר לומר דהרשב"א ס"ל דוקא ששמע שילדה אשתו זכר הוא דמברכין הטוב והמטיב וכן אמרינן בגמרא א"ל ילדה אשתך מברך הטוב והמטיב כו' אבל היה עצמו אצל הלידה מברך שהחיינו וכן איתא חילוק זה בגמרא (נט :) לענין גשמים ומ"מ דבריו צ"ע ואפשר דס"ל לרשב"א דצריך לברך הטוב והמטיב וגם שהחיינו כמ"ש למטה בשם סמ"ק בכיוצא בזה ותמיהני על ב"י שכתב דברי הרשב"א ולא פי' עליהם דבר : (ב) ונ"ל דהיינו דוקא לדעת הרמב"ם והרי"ף דס"ל דלא מברך הטוב והמטיב אלא בדאית ליה שותפות בההוא דבר עצמו כמ"ש לעיל סימן רכ"א אבל לדעת הרא"ש דס"ל לעיל דאפילו לית ליה בהאי שדה שותפות מברך הטוב והמטיב הואיל ויש להם ג"כ שוות בפני עצמם וה"ה

פרישה

סי' רכג (א) **ילדה** אשתו זכר מברך הטוב והמטיב · אמרו לו מת אביו כו' כתב הב"י אע"ג דבברייתא תניא אמרו לו ילדה אשתך מברך הטוב והמטיב סובר רבינו דאורחא דמילתא דאומרים לו וה"ה אם לא אמרו לו אלא הוא מעצמו רואה ומפני כך לא הזכיר אמרו לו עכ"ל · והא דסמך וכתב מיד אמרו לו מת אביו · ולא קיצר לכתוב מת אביו עיין בדרישה והא דמברך הטוב והמטיב מפרש בגמרא משום דאיכא אשתו בהדי' דניחא לה בזכר וכתבו הרא"ש והמרדכי שאעפ"י שאין אשתו באותו מעמד כגון שהיה הבעל בעיר אחרת מברך הבעל הטוב והמטיב · וכתבו ה"מ פ"ד בשם סמ"ק דגם היא צריכה לברך כיון ששניהם נהנים · ועיין בב"י שמביא שהרשב"א ס"ל דמברך שהחיינו וכתב בד"מ דנ"ל דאיירי במתה אשתו : וכתב בש"ע דלא מברך שהחיינו ודלא כמו שפסק ב"י בסי' זה דאפילו מתה אשתו מברך הטוב והמטיב כיון דטובה היתה לה בעת שילדתו :

(ב) **ישׁ** לו אחים שירשו עמו מברך הטוב והמטיב ז"ל מורי ולכאורה היה נ"ל פי' אף הטוב והמטיב וכ"ש שיברך דיין האמת · אכן בסמ"ג משמע להדיא שאינו מברך אלא הטוב והמטיב עכ"ל · ותימא דבמיימוני כתב להדיא בפ' י"א מה' ברכות שמברך תחלה ברוך דיין אמת ואח"כ ברוך הטוב והמטיב ויותר התימה שראיתי בסמ"ג שכתב בהדיא כהרמב"ם : (ג) **קנה** כלים חדשים וז"ל מהרי"ו במלבושים דפ"ג ע"א כשאדם לובש פליצא חדשה או מנעלים חדשים אין לומר תבלה ותחדש כו' עיין בש"ע : (ד) **לא** שנה היו לו כיוצא באילו תחלה או קנה וחזר וקנה כו' פי' דפ' הרואה ריש דף פ' איכא פלוגתא דחד מ"ד ס"ל דוקא בהיה לו תחלה בירושה ואח"כ קנה דאיכא חידוש גביה הקנייה צריך לברך אבל קנה וחזר וקנה דליכא חידוש גביה כלל א"צ לברך קמל"ן דאין הלכה כאותן מ"ד אלא בכל ענין צריך לברך כן פי' הרא"ש וע"ש : (ה) **לאו** דוקא חדשים אלא ה"ה נמי ישנים כתב הרא"ש וז"ל אפילו הם שחקי' והם חדשים לו וכתב הב"י ע"ז לשון זה וזה כדברי רבינו כלומר שאם הם חשובים עליו כחדשים מברך עליהם עכ"ל · ובאמת נראה שפי' של הב"י אינו מוכרח כ"כ שיש לפרש דברי הרא"ש כמשמעות דברי רבינו שאם הם חדשים אצלו שקנאן עכשיו ולא היו לו מעול' הם לו כחדשים : (ו) **לאפוקי** אם מכרן וחזר וקנאן כתב הב"י ומשמע לי שאעפ"י שהם חדשים שלא נשתמש בהם אינו מברך דכיון שהיו שלו פעם א' שוב אינם דבר חידוש כשחזר וקנאם : (ז) **וכתב** בסמ"ק שאם קנה לו ולביתו מברך כו' ר"ל שהחיינו וגם הטו"ה וכ"כ רמ"א ומ"ו ונראה דהיינו בכלי שמשתמשין בו הוא ובני ביתו אבל אם קנה כלים לו וכלים לבני ביתו מברך על שלו שהחיינו אבל כשמשתמשים בם שניהם מברך שהחיינו וגם הטוב והמטיב · והא דלא כ"כ הסמ"ק בשאר דברים שמברכין עליהם הטו"ה כגון שדה וכיוצא · נראה לחלק דשאני שדה שההנאה של גידול התבואה באה לו ולשותפו ביחד משא"כ בשימושי כלים שהנאת השימוש באה לו בפני עצמו · ולבני ביתו בפני עצמם לכל א' בשעת תשמישו · וכל א' נהנה בו שלא בשעה שחבירו נהנה בו מש"ה צריך לברך ג"כ שהחיינו על הלבישה המיוחדת וק"ל : (ח) **בירושלמי** נתנו לו במתנה מברך הטוב והמטיב שיש בו טובה לו ולנותנו פי' הרא"ש דאם המקבל עני הוי טובה שזיכהו השם ומכנו ממון לעשות צדקה ואם הוא עשיר שמח הנותן במה שמקבל מתנתו עכ"ל : (ט) **כתבו** התוס' שאין לברך וכו' עד כגון חלוק ואנפלאות אין לברך עליו כתב בתרומת הדשן דכן יש לומר אבל כלים חשובים קצת כגון מלבושים של בגד צמר דמי לדבר הבא מזמן לזמן דסתם בני אדם לפרקים מועטין מתחדשים להם ובהא כ"ע מודו דמברכין עליהם · כתב הרשב"א בסי' רמ"ב והביאו הב"י דכל הני ברכות דלא מוזמן לזמן קאתו אינם אלא רשות ומש"ה אפילו חכמים גדולים שבימיו לא ראה שהיו מברכין אותו · וא"ת הרי פדיון הבן דלא מוזמן לזמן קבוע כמועדות קאתו ואפ"ה מברכין שהחיינו שאני י"ל שאני מצוה ממצות התורה דקבעוהו חובה · ונדקדקתי לייסב המנהג הגדולים עכ"ל וכ"פ בהגה"ס ס"ע וכ"כ מ"ו בשם הרשב"א ועיין מ"ש עוד מזה בהיפוך ריש הדף :

הרואה

דרישה

סי' רכג [א] **אמרו** לו מת אביו עיין בפרישה שיש להקשות אדיוקי דברי רבינו שברישא לא נקט ל' הגמרא ובסיפא נקט ויש לומר דדרך עולם בשמועה טובה מכריזין ברבים ואומרי' ילדה אשתו של פלוני זכר משא"כ בשמועה רעה שאין מכריזין ע"ד מוציא דבה הוא כסיל ולו לבדו אומרים אותו ולוחק · בסוף פרק בכל מערבין גרסינן אמר רבה כי הוינא בי רב הונא איבעי' לן מהו לימא זמן בר"ה וביו"כ כי אתי בי רב יודא אמר אנא אקרא חדתי קאמינא זמן · א"ל רשות לא קא מבעיא לי כי קא מבעיא לי חובה מאי וכתב ב"י ע"ז בשם רכ"ה ז"ל משמע מהתם שברכת שהחיינו על פרי המתחדש אינו חובה אלא רשות וכמ"ש בשם הרשב"א עכ"ל · ודוק בלשון רבינו שג"כ אינו כתב בשום מקום בהני ברכות צריך לברך אלא כתב מברך ואינו מברך וק"ל :

ואם

חידושי הגהות

רכג א היה צריך לברך שהחיינו (מהרל"ח) פירוש לפירושו כדעת שו"ת הרשב"א לקמן בב"י וד"מ : ב עיין פרישה וכנה"ג : ג ונראה דמדתניא א"ל ילדה אשתך זכר דייקינן הכי דאל"כ הו"ל למתני א"ל אלא אתי לאורויי דאפילו היה הבעל בעיר אחרת ולא ידע שילדה אלא ע"פ אחרים שבאו ממקום שילדה אשתו וא"ל ילדה אשתך זכר (ב"ח) ועיין פרישה וכנה"ג : ד עיין ד"מ ופרישה ובאר הגולה כולם הביאו דין זה בשם סמ"ק והגה"מ ואנכי בקשתי ולא מצאתי : ה עיין שכנה"ג וא"ר :

ודוק

רכד הרואה מקום שנעקרה ממנו וכו' משנה ר"פ הרואה' מקום שנעקר' ממנו גילולים אומר ברוך שעקר גילולים מארצנו וה"א בגמר' סוף (ד' נז) בברייתא ולא כתב החלוק בין א"י לח"ל אבל הסמ"ג כתב שחלוק זה איתא בירושלמי · והתוספות כתבו ריש פרק הרואה דבירושלמי מתני כשנעקרה גילולים מכל ארץ ישראל עד כאן לשונו והפוסקים לא הביאוהו משום דמשמעות תלמודא דידן אפי' נעקרה ממקום אחד :

וכתב הרמב"ם ואומר בשתיהם כשם שעקרת וכו' ואיני יודע למה פוסק כדברי יחיד וכו' הדבר פשוט שעל סוף דברי הרמב"ם דבחוצה לארץ נמי יאמר והשב לב עובדיהם לעבדך הוא שאמר ואיני יודע למה פוסק כדברי יחיד דלת"ק א"צ לומר והשב וכו' אלא בא"י שרובם ישראל ועל פושעי ישראל הוא מתפלל אבל בח"ל שרובן עו"ג לא ושרי ליה מאריה לב"י שחשב על רבינו טועה בדבר פשוט אבל מה שהליץ בית יוסף בעד הרמב"ם במה שפסק כדברי יחיד הם דברים ברורים וכן פסק הסמ"ג :

מספר האשכול וכי יקרה בעירך קינגאות של עו"ג כגון טורלנג"א וטורני"רא השמר לך פן תראה והוא הדין מחולתם או שום דבר שמחתם כי אז תזכה ותחזה קיניגי"ן של לויתן והשור · וכי תשמע קול המון עו"ג מחוגגים ומהללים בחלילים ושמחים האנח ותאמר רבון העולמים עמך אשר הוצאת ממצרי' · חטאו בכפלים · ולקתה בכפלים · ומדד לו כמד' כפוס' · ארמנותיו הרסת . משושיו השבת · שמחותיו ערבת · ששונו הפכת · לאבל גאונו שמת · תפארתו השלכת מן השמים לארץ · הודו' קרנו גדעת · כרוב שמחת · אנוש לראשו הרכבת · עליון עליהם שמת . חרפתם ראית · ואתה ה' אל לעד תאנף בנו ואל לנצח יעשן אפך בצאן מרעיתך · יהי רצון מלפניך שתבנה ירושלים עיר קדשך במהרה בימינו אמן . ע"כ :

ואם רואה אפי' אחד שהוא מופלג בחכמה יברך חכם הרזים וכו' נראה ודאי

ואנפילאות אין לברך עליו וא"א הרא"ש ז"ל כתב יראה לי שהכל הוא לפי מה שהוא אדם יש עני ששמח בחלוקו יותר מעשיר בכלים חשובים :

רכד (א) **הרואה** דמות גילולים של עו"ג אומר בא"י אלהינו מלך העולם שנתן ארך אפים לעוברי רצונו הרואה מקום שנעקרה ממנו דמות גילולים של עו"ג אם הוא בא"י אומר בא"י אמ"ה שעקר דמות גילולים של עו"ג מארצנו ואם בח"ל אומר שעקר דמות גילולים של עו"ג ממקום הזה וכתב הרמב"ם ז"ל ואומר בשתיהם כשם שעקרת אותה ממקום הזה כן תעקור אותה בכל המקומות והשב לב עובדיהם לעבדך (ב) ואיני יודע למה פוסק כדברי יחיד דרשב"א הוא דאמר הכי אבל לת"ק אצ"ל כן אלא בא"י שרוב' ישראל אבל לא בח"ל · ראה גוב אריות וכבשן האש אומר ברוך שעשה נסים לצדיקים במקום הזה ראה מקום שנוטלין ממנו עפר אומר ברוך אומר ועושה ברוך גוזר ומקיים פירש"י שיש מקום בבבל שכל בהמה שתעבור עליו אינה יכולה לזוז משם אם לא שיתנו עליה מעפר המקום ההוא והוא סימן קללה לה דכתיב (ישעיה י"ד) וטאטאתיה במטאטי השמד ב (ג) הרואה ס' רבוא ביחד מישראל אומר בא"י אמ"ה חכם הרזים [א] ואם רואה אפי' אחד שהוא מופלג בחכמה יברך חכם הרזים דרבי חנינא בריה דרב איקא

מיכסיא בה וכד נפיק ר"י לגלויי הוה מיכסי ביה ומגלי וכד מיכסי ביה הוה מברך ברוך שעטני מעיל לפי שהיה חשוב עליו כמעיל לעשיר ובת"ה כתב דיש לנהוג כדברי התוס' שלא לברך על כלים שאינם חשובים כלל כגון חלוקי' ומנעלים ואנפילאות וכה"ג כלים שרגילים לעשות ב"א להתחדש להם אבל כלים חשובים קצת כגון מלבושים של בגד צמר דמי לדבר הבא מזמן לזמן דעשם ב"א לפרקים מועטים מתחדשים להם ואפי' רב שרירא דבסמוך מצי סבר דמברכין (ג) :

כתבו התוס' בפ' לולב וערבה (מו.) ודאמרינן בהרואה דמברך על כלים חדשים כתב רב שרירא גאון דלא סמכי' עלה דמסקינן בפרק בכל מערבין (מ :) דבעינן מידי דאתי מזמן לזמן וקשה מפדיון הבן עכ"ל וכ"כ סמ"ג ואני שמעתי שכתב רב שרירא גאון שאין מברכין עליהם שהחיינו אלא בדבר הבא מזמן לזמן וכתב שכן מוכיח בפרק בכל מערבין (שם) וכ"כ רש"י בשם רב שרירא עכ"ל ובת"ה סי' ל"ו כתב דלא סבירא לן כלל בהא כרב שרירא דהא כל המחברים מייתי ההיא דפרק הרואה לפסק הלכה עכ"ל ודברים נכונים הם שלא לחוש לדברי רב שרירא במקום הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ושאר פוסקים שסתמו דבריהם כההיא דפרק הרואה (ד) וז"ל הרשב"א בתשובה (סי' רמ"ה) מסתבר דכל שנולד לו בן צריך לברך שהחיינו בין נולדו לו בנים אחרים או לאו דהא קי"ל כלישנא בתרא דר' יוחנן דאמר בפרק הרואה בין קנה בתים אחרים בין לא קנה מברך שהחיינו אלא שלא ראיתי שנהגו כן אפי' הגדולים אשר בארץ ושמא עשאום רשות כקרא חדתא (עירובין מ :) דכל שאינו בא מזמן לזמן כמועדות אין מברכין שהחיינו בחובה ומפני שראיתי גדולי הדור שלא נהגו לאומרו אני דוחק כן ואע"פ שאין זה מספיק כל הצורך שהרי בפדיון הבן תקנו זמן ושמא אף על מצוה ממצות התורה כפדיון הבן אומר זמן ולפי טעם כל אותם שבפרק הרואה כקנה כלים חדשים ונפלה לו ירושה מאביו וכל אותם הנזכרים שם דלאו מזמן לזמן אתו ולאו מצוה אלא במקום הנאה לבד י"ל דלאו בחובה אמרו אלא ברשות עכ"ל :

רכד הרואה דמות גילולים של עו"ג וכו' בפרק הרואה (נז :) : **הרואה** מקום שנעקרה ממנו דמות גילולים של עו"ג אם הוא בא"י וכו' בפרק הרואה (נד ·) תנן הרואה מקום שנעקרה ממנו דמות גילולים של עו"ג אומר ברוך שעקר דמות גילולים של עו"ג מארצנו ובירוש' מפרש דהיינו מא"י אבל אם נעקרה ממקום אחר אומר ברוך שעקר דמות גילולים של עו"ג ממקום הזה וכתבו הרא"ש וגרסי' תו בגמרא (נז :) ת"ר הרואה מקום שנעקרה ממנו דמות גילולים של עו"ג אומר ברוך שעקר דמות גילולים של עו"ג מארצנו וכשם שנעקרה ממקום זה כך תעקר מכל מקומות ישראל והשב לב עובדיהם לעבדך ובח"ל אין צ"ל והשב לב עובדיהם לעבדך רשב"א אומר אף בח"ל צ"ל כן מפני שעתידין להתגייר שנאמר (צפניה ג') אז אהפוך אל עמים שפה ברורה :

ומ"ש רבינו בשם הרמב"ם ואומר בשתיהם כשם שעקרת אותם וכו' ואיני יודע למה פוסק כדברי יחיד וכו' אינו מכוון דמשמע שמה שאומר בשתיהםכשם שעקרת וכו' הוי דברי יחיד ולכאורה משמע דאינו כן ולדברי הכל צ"ל כשם שעקרת וכו' ולא הוי דברי יחיד אלא מה שאומר בשתיהם והשב לב עובדיהם לעבדך וכן הי' ראוי להיות לשון רבינו הרואה מקום שנעקר ממנו דמות גילולים של עו"ג וכו' ואם בח"ל אומר שעקר דמות גילולים של עו"ג ממקום הזה ואומר בשתיהם כשם שעקרת אותם ממקום הזה כן תעקור מכל המקומות וכתב הרמב"ם שאומר בשתיהם והשב לב עובדיהם לעבדך ואיני יודע למה פוסק כדברי יחיד ואפשר שרבינו מפרש דכשם שעקרת נמי אינו אומר אלא בארץ שרובה ישראל אבל בח"ל שרובם עו"ג לית לן בה אם תיעקר אם לאו והא דקאמר בח"ל אין צ"ל והשב לב עובדיהם לעבדך לאו דוקא דה"ה שאינו צ"ל כשם שעקרת אלא שהוא דוחק וגם ק"ק דא"כ ברוך שעקר מדמות גילולים של עו"ג מהמקום הזה נמי לא ליברך ולענין מה שתמה רבינו על הרמב"ם למה פסק כיחיד י"ל דמשום דמסתבר טעמי' פסק כוותיה ועוד דת"ק נמי לא אסר שיאמר כן אלא שאינו צריך אבל אם ר"ל יאמר ואין בכך כלום ורשב"א מצריך שיאמר כן ואם לא יאמר עביד דלא כרשב"א הלכך למימר עדיף דלא פליג אשום תנא : גרסי' בירושלמי נעקר דמות גילולי' של עו"ג ממקום אחד ונתנה למקום אחר במקו' שנתנה אומר ברוך שנתן ארך אפים לעוברי רצונו ובמקום שנעקרה אומר ברוך שעקר דמות גילולים של עו"ג מן המקום הזה וכתבוהו התוס' (שם) (א) : **ראה** גוב וכו' עד ברוך גוזר ומקיים בפרק הרואה (שם) :

הרואה ס' ריבוא ביחד וכו' ג"ז שם (נח ·) הרואה אוכלוסי ישראל אומר ברוך חכם הרזים וגו' ת"ר הרואה אוכלוסי ישראל אומר ברוך חכם הרזים שאין דעתן דומה זה לזה ואין פרצופיהן דומין זה לזה תנא אין אוכלוסא פחותה מס' ריבוא ופירש"י חכם הרזים היודע מה בלב כל אלו :

מדברי הרמב"ם נראה שאינו מברך על אוכלוסי ישראל אא"כ הם בא"י וכת' ה"ר מנוח שלמד כן מדאיתא בגמ' (שם) בן זומא ראה אוכלוסא בהר הבית אמר ברוך חכם הרזים משמע דוקא בא"י ע"כ ול"נ דמעשה שהיה כך היה ועוד דא"כ אימא נמי דוקא בהר הבית אלא ודאי אין משם ראיה כלל ואפשר שכתב כן מדאמר עולא אין אוכלוסא בבבל והוא מפרש דאפילו אם יראה אוכלוסא בבבל אין להם דין אוכלוסא לברך עליהם וקשה מעובדא (שם :) דרב חנינא בריה דרב איקא דבריך אדרב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע ברוך חכם הרזים אע"ג דבבבל הוו ואפשר דסבר הרמב"ם דההיא פליגי אעולא ופסק כעולא דמיקל בברכות ועי"ל שהוא מפרש דההוא עובדא לאו למימרא דצריך אלא לומר שהיו חשובים בעיניו כס' רבוא ואילו היו בא"י היה ראוי לברך ברוך חכם הרזים :

ואם רואה אפי' אחד שהוא מופלג בחכמה וכו' דרב חנינא בריך כד חזיה לרב פפא האי עובדא בפרק הרואה (שם) ואע"ג דלא אדרב פפא לחודיה בריך דהא רב הונא בריה דרב יהושע הוה בהדיה לא חש רבינו להזכירו וכתב דאפילו על אחד מברך משום דלת"ל דמברך אתרי אחד נמי מברך והרמב"ם לא כתב זה ונראה שטעמו משום דס"ל דההוא עובדא לאו למימרא דצריך ממש אלא לומר שהיו חשובים בעיניו כששים רבוא קאמר דהא ודאי אינו סברא שיהא תלוי בדעתו של אדם לומר זה חשוב בעיני כס' רבוא כדי שיברך עליו : הרואה

דרכי משה

וה"ה כאן אע"פ שאין משתמשים בחד כלי אלא שקנה להם ג"כ כלים כאילו מברך הטוב והמטיב : (ג) כתב מהרי"ל בפסקיו כשאדם לובש פליצא חרשה או מנעלים חדשים אין לומר תבלה ותתחדש כי היו צריכים להמית בהמה קודם לבישה אחרת ורחמיו על כל מעשיו כתיב עכ"ל ובאמת שהטעם הוא חלש מאוד אבל שמעתי שרבים מקפידים על זה : (ד) ונ"ל דאע"ג דמתשובת הרשב"א שכתבתי לעיל משמע כדברי רב שרירא דברכות אלו אינן חובה מ"מ יש לנהוג לברך עליהן כדברי הפוסקים דס"ל שהן חובה ומ"מ המיקל בברכות במקום שהוא מחלוקת לא הפסיד : **רכד** (א) כתב המרדכי דאף כשנעקרה בא"י א"א ברוך שעקר דמות גילולים של עו"ג מארצנו אלא דוקא כשנעקר מכל א"י אבל ממקום אחד לבד יברך ברוך שעקר דמות גילולים של עו"ג ממקום הזה א : כתב

דרישה

סי' **רכד** [א] **ואם** רואה אפי' א' שהוא מופלג בחכמה יברך חכם הרזים דרב חביב' בירך כד חזי לרב פפא ר' חנינא גרסינן כי כן הוא בגמרא פרק הרואה דף נ"ח ע"ב וז"ל רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע הוו קאזלין באורחא פגעו ביה ברב חנינא בריה דרב איקא כו' עד אמר להו אנא כיון דחזיתינכו חשבתינכו עלואי כשיתין רבוון ישראל ובריכנא

פרישה

(א) **הרואה** וכו' עיין מה שהעתיק א' מספר האשכול וכתבו בהגהותיו שאסור בתעתועיהם ובשמחתם. ומה שיאמר אז בעת שממתן דברי בקשה לפני המקום ב"ה ע"ש : (ב) **ואיני** יודע למה פוסק כדברי יחיד דרשב"א הוא דאמר הכי וכו' כתב הב"י שלשון רבינו אינו מכוון דמשמע דמה שאומר בשניהם כשם שעקרת וכו' הוה דברי יחיד ולכאורה משמע דאינו כן דלדברי הכל צריך לומר כשם שעקרת וכו' ולא הוי דברי יחיד אלא מה שאומר בשתיהם והשב לב עובדיהם לעבדך וכן היה ראוי להיות לשון רבינו הרואה מקום שנעקרה ממנו ע"ג וכו' ואם בח"ל אומר ברוך שעקר ע"ג ממקום הזה ואומר בשתיהם כשם שעקרת אותה ממקום הזה כן תעקור מכל המקומות וכתב הרמב"ם שאומר בשתיהם והשב לב עובדיהם לעבדך ואיני יודע למה פוסק כדברי יחיד ואפשר שרבינו מפרש דכשם שעקרת נמי אינו אומר אלא בארץ שרובה ישראל אבל בח"ל שרובם היו עו"ג לית לן בה אם תעקור אם לאו · והא דקאמר ובח"ל א"צ לומר והשב לב עובדיהם לעבדך לאו דוקא דה"ה שא"צ לומר כשם שעקרת אלא שהוא דוחק · וגם ק"ק דא"כ ברוך שעקר ע"ג מהמקום הזה נמי לא לברך עכ"ל · ומ"ש רבינו ואיני יודע למה פוסק כדברי יחיד כתב הב"י די"ל דמשום דמסתבר טעמיה פסק כוותיה · ועוד דת"ק נמי לא אסר שיאמר כן אלא שאינו צריך ואם רצה לומר יאמר ואין בכך כלום ורשב"א מצריך שיאמר כן ואם לא יאמר עביד דלא כרשב"א הילכך למימר עדיף דלא פליג אשום תנא : (ג) **הרואה** ששים ריבוא מישראל ביחד כו' אומר בא"י אמ"ה חכם הרזים · פירש"י חכם הרזים היודע מה בלב כל אילו · ששים רבוא אין דעתן דומה זה לזה ואין פרצופיהן דומין

חדושי הגהות

ו ודוק בלשון רבי' שג"כ אינו כותב בשום מקום בהני ברכות צריך לברך אלא כתב מברך ואינו מברך (דרישה) :

רכד א אבל בח"ל אף אם נעקר מ"מ לא יברך אלא ברוך שעקר דמות גילולים של עו"ג במקום הזה : ב ברש"י פירש עוד שנוטלים ממנו עפר לטיט וזה הפירוש כתבו ג"כ תהר"י

איקא בריך כד חזי לרב פפא וי"א שאין בזמן הזה מי שראוי לברך עליו כך : (ד) הרואה חכמי ישראל אומר בא"י אמ"ה שחלק מחכמתו ליראיו הרואה (ה) חכמי עו"ג אומר בא"י אמ"ה שנתן מחכמתו לב"ו על מלכי ישראל אומר בא"י (אמ"ה) שחלק מכבודו ליראיו ועל מלכי עו"ג אומר בא"י אמ"ה שנתן מכבודו לב"ו (ו) ומצוה להשתדל לקראת מלכים אפילו מלכי עו"ג [ג] הרואה (ז) בתי ישראל בישובן ד אומר בא"י אמ"ה מציב גבול אלמנה בחורבנן אומר ברוך דיין האמת הרואה בתי עו"ג בישובן אומר (משלי ט"ו) בית גאים יסח ה' בחורבנן אומר אל נקמות ה' הרואה קברי ישראל אומר בא"י אמ"ה אשר יצר אתכם בדין וזן אתכם בדין וכלכל אתכם בדין (ח) והמית אתכם בדין ועתיד להחיותכם בדין ולהקימכם בדין בא"י מחיה המתים :

רכה הרואה חבירו לאחר ל' יום אומר שהחיינו (א) ואחר י"ב חדש מברך מחיה המתים והוא שחביב עליו הרבה

הרואה חכמי ישראל וכו' עד סוף הסי' הכל בפ' הרואה שם : **כתב** סמ"ק הרואה חכמי עו"ג שחכמי' מחכמת העולם מברך שנתן מחכמתו לב"ו ונראה שכתב כן לאפוקי היכא דאינם חכמים אלא בד"ת שאין מברכין עליהם : **הטעם** שבחכמי ישראל אומר שחלק ובחכמי עו"ג אומר שנתן נראה שהוא מפני שישראל ההולכי' בדרכי ה' ועושי מצותיו הרי הם כחלק מהשם אבל עו"ג רחוקים ממנו יתברך והם כמי שנותן מתנה מנכסיו שאינם חלק ממנו והר"ד אבודרהם כתב שהטעם מפני שהחלק הוא כמו הצנור הנמשך מן הנהר שאפשר להרחיבו ולהגדילו ואפשר לקצרו ולחסרו מה שאין כן במתנה כי תלושה ופסוקה ובישראל כתיב (דברים לב) כי חלק ה' עמו ולפי זכותם מתרב' ומתמעט ג ע"כ : **ומ"ש** ומצוה להשתדל לקראת מלכים אפי' מלכי עו"ג מפרש טעמא בגמר' (שם ט : יט : נח .) שאם יזכה יבחין ופי' רש"י שם (נח :) שאם יזכה לעולם הבא ויראה בכבוד מלך המשיח יבחין כמה יתר כבוד טוהלי שכר מצוה יותר ממה שהיה כבוד בעולם הזה . ואע"ג דבפרק מי שמתו (יט :) אמרינן דכהנים מדלגים ע"ג ארונות כדי לילך לקראת מלכים מפני שרוב ארונות יש בהם פותח טפח והלכך לית בהו אלא איסורא דרבנן ובמקום מצוה לא גזרו לא כתבו כאן רבינו מפני שסבר כתב בי"ד סי' שע"ב שזהו דוקא בימיהם שהיו קוברים בענין שיש ביציאת הקבר פותח טפח אבל האידנא שכולה סתום אפי' יש בו אויר טפח כל כנגדו טמא מן התורה וכ"כ התוס' (שם יט) : **והא** דרואה בתי ישראל נראה מדברי רש"י דקאי אבית המקדש שכתב מציב גבול אלמנה כגון בישוב בית שני . והרי"ף כתב הרואה בתי כנסיות ישראל וקשה דא"כ בתי עו"ג דקתני היינו בתי גילולים והיכי קאמר שאומר בית גאים יסח ה' דהא אמרינן דמברך ברוך שנתן ארך אפים וכו' ודוחק לומר דתרוויהו בעי למימר קרא וברכתא והתם קתני ברכתא והכא קרא ומיהו אפשר שהרי"ף מפרש דבתי עו"ג לא בתי גילולים קאמר דאהנהו מברך שנתן ארך אפים אלא בתי עו"ג היינו בתים שמתכנסים בהם לדון בערכאות או להתייעץ ואהנהו אומר בית גאים יסח ה' ובתי ישראל היינו בתי כנסיות ממש ויותר נראה לומר דבתי ישראל ביישובן היינו כשישראל מיושבים בלא שטן ולא פגע רע והכי מוכח מדמייתי בגמרא בסמוך עולא ור"ח הוו אזלי באורחא כי מטו אפיתחא דבי רב חנא בר חנילאי נגד רב חסדא ואיתנח וכו' עד מיום שחרב בית המקדש נגזרה גזרה על בתיהם של צדיקים שיחרבו וכו' משמע דבתי ישראל בחורבנן דקתני היינו בתי עשירי ישראל ובעלי צדקות ואם כן בתי ישראל ביישובן דקתני כי האי גוונא נמי הוא כלומר בתי עשירי ישראל בתוקפן ובגבורתן ומה שפירש"י ברוך מציב גבול אלמנה כגון בישוב בית שני היינו לומר דאז שייך לומר מציב גבול אלמנה וקודם שגלו בגלות בבל לא הוי מברכינן הכי דלא הוה שייך לקרות בשם אלמנה ואפשר שאע"פ שישראל מיושבים בתוקף וגבורה בקצת מקומות אין מברכין עליהם אא"כ היו בא"י ובזמן הבית ונראה שזו היתה כוונת רש"י גם כן במ"ש כגון בישוב בית שני : **והא** דאמרינן ברואה קברי ישראל והמית אתכם בדין כתב הר"י ואע"ג דקי"ל (שבת נו :) יש מיתה בלא חטא אפ"ה דינו דין אמת כי הוא יודע כל דרכי איש וכל דרכיו משפט : **ודע** דבגמ' הכי איתא ת"ר הרואה קברי ישראל אומר ברוך אשר יצר אתכם בדין וזן אתכם בדין וכלכל אתכם בדין ואסף אתכם בדין ועתיד להקימכם בדין מר בריה דרבינא מסיים בה משמיה דרב נחמן ויודע מספר כולכם והוא עתיד להחיותכם ולקיים אתכם בא"י מחיה המתים . והרי"ף והרא"ש כתבו ויודע מספר כולכם ולא ידעתי למה השמיטוהו הרמב"ם ורבינו :

רכה הרואה חבירו לאחר ל' יום אומר שהחיינו ואחר י"ב חדש מברך מחיה המתים פשוט בפ' הרואה (נח :) : **ומ"ש** והוא שחביב עליו וכו' כ"כ שם תוספות והר"י והרא"ש : **וכתב** הרשב"א בתשובה שאף על פי שאחרים נהנים בראייתו אין מברך אלא שהחיינו ולא הטוב והמטיב : **וכתב** עוד בתשובה שמי שלא ראה את חבירו מעולם ושלח לו כתבים אף

ודאי דמיירי דוקא דלא ראה אותו תוך שלשים דאל"כ לא היה צריך לברך וא"כ ג' ברכות צריך לברך · א' שהחיינו . ב' ברוך שחלק מחכמתו ליראיו · ג' ברוך חכם הרזים · וה"א להדיא בפ' הרואה בהך עובדא דרב חבילא סוף (דף נ"ח) וכתב ב"י והרמב"ם לא כתב זה ונראה שטעמו משום דס"ל דהשוא עובדא לאו למימרא דבריך ממש אלא לומר שהיו חשובי' בעיניו כס' רבוא בלבד קאמר וכו' ודברים אלו אינם מיושבים לבו של מעיין אבל לעד"נ נכון דהרמב"ם מפרש הא דאמר רב פפא ורב הונא לרב חבילא חכימת כולי האי ויהבי ביה עינייהו ושכיב אמניחו יתיה על שסור' שלא בשורה ונסמך על חכמתו לברך ברכה לבטלה וז"ש חכימת כולי האי כתמי' לחדש ברכה שלא נשנית במשנה ובריית' ולא קיבלה מרבו ולפי דשלא כדין עשה נענש דאל"כ למה נענש וזהו דעת הרמב"ם ולענין הלכה נקטינן כהרמב"ם דספק ברכות להקל ואין לברך ברכת חכם הרזים אפילו מופלג בחכמה וכן נראה מהש"ע שהשמיט ברכה זו מטעם זה וגם לפי שי"א שאין לברך ברכה זו בזמן הזה :

הרואה חכמי ישראל וכו' הטעם שבחכמי ישראל אומר שחלק ובחכמי עו"ג ברוך שנתן כתב בית יוסף ב' טעמי' עוד נראה קרוב לומר שבישראל חלק להם מחכמתו חלק ממש מהכל היא חכמת תורתו שחלק להם פה אל פה ופנים בפנים דבר ה' עמנו כד"א מגיד דבריו ליעקב וגו' לא עשה כן לכל גוי וגו' גם חלק להם חלק גדול מסודות התורה ומסרה להם בחשאי מפני השטן כדאיתא פ' אין דורשין ואיתא נמי בש"ר פ' מ"א ע"פ כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה גדולה החכמה וגדולה ממנה הדעת והתבונ' הוי כי ה' יתן חכמה אבל למי שהוא אוהב מפיו דעת ותבונה ר"י ור' לוי חד מתכון קאמר למה"ד למלך שהיה לו בן וכו' טעמו לומר כי ה' יתן חכמה לחכמי עו"ג אבל למי שהוא אוהב הם חכמי ישראל מפיו דעת ותבונה ע"ש דאילו לחכמי עו"ג לא נתן להם אלא חכמה אנושית במה שהם חכמים מחכמת העולם אבל לא חלק להם מחכמת עצמותו היא חכמת התורה שהיא כולה שמותיו של הקב"ה וכולה דעת ותבונה שבה נברא העולם כד"א ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה בדעתו תהומות נבקעו וארז"ל אם יאמרו לך כי יש חכמה בעו"ג האמן יש תורה בעו"ג אל תאמן וע"ד זה הוא הפי' אבל המלכים :

הרואה בתי ישראל וכו' כתב מהרש"ל וז"ל הרי"ף פי' בתי כנסיות ולפ"ז צ"ל מ"ש אח"כ הרואה בתי עו"ג היינו נמי בתי תפלות שלהן וא"כ קשה הלא יש ברכה מיוחדת להן כמ"ש הרואה דמות גילולים אומר ברוך שנתן ארך אפים וי"ל התם כשרואה גוף הגילולים אבל הכא איירי שרואה הבית תורפה המיוחדת להם שמעמידים בתוכה הע"ג ואינו רואה הע"ג עצמה וי"מ שקאי על כל בתי ישראל של מנהיגים ועשירים ובישובן דקאמר היינו כשיושבין בתוקפן ובכחן ולזה נתכוין רש"י שפי' מציב גבול אלמנה כגון ייסוב בית שני ולאו דוקא בנין בה"מ קאמר דא"כ ה"ל למימר הרואה בית המקדש אלא אבל בתי ישראל קאמר כשהן בישוביהם אחר ימי אלמנותן בתקפן וזהו בבית שני וכן משמע בגמרא דאכל בתים קאמר וכן מוכח בסוגיא דמייתי עלה עובדא דעולא ורב חסדא כי מטו אפיתחא דרב חנא בר חנילאי וכו' עד מיום שחרב בה"מ נגזרה על בתיהן של צדיקים וכו' משמע דבתי ישראל בחורבנן דקאמר היינו בתי עשירים של ישראל ובעלי צדקה וממילא נמי כה"ג הא דבתי ישראל ביישובן ולא נהגו כן אלא דוקא בבתי כנסיות ואיפכא בבתי גילולים שלהם עד כאן לשונו · ועיין בבית יוסף דכתב ג"כ כדעת י"א שהביא הרב ז"ל :

רכה הרואה חברו לאחר ל' יום מברך שהחיינו ואחר י"ב חודש מברך מחיה המתים בפרק הרואה ומייתי עלה אמר רב אין המת משתכח מן הלב אלא לאחר י"ב חודש שנאמר נשכחתי כמת מלב הייתי ככלי אובד ופרש"י וסתם כלי לאחר י"ב חודש משתכח מן הלב דיאוש בעלים לאחר י"ב חודש היא כדאיתא פרק אלו מציאות כו' ע"ש ומשמע ודאי דלאחר י"ב חודש כיון שמברך מחיה המתים אין לברך שהחיינו כדלעיל דכשמברך הטוב והמטיב אין לברך שהחיינו דבכלל הטוב והמטיב היא ה"כ בכלל מחיה מתים הוי נמי שהחיינו וכך הוא משמעות כל הפוסקים ומצאתי שכתב מהרש"ל שכך קיבל הוא מרבותיו ופשוט הוא מיהו אם חברו הוא חכם בישראל אם מברך שהחיינו או מחיה מתים צריך לברך ג"כ ברוך שחלק מחכמתו ליראיו ולדעת רבינו בסי' רכ"ד ס"ג אם הוא מופלג בחכמה מברך ג"כ ברוך חכם הרזים דה"א להדיא התם סוף (דף נ"ח) בעובדא דרב פפא ורב הונא בריה דר' יהושע ורב חנינא בריה דרב איקא מיהו לשם כתבתי דאין לברך ברכה זו ע"ש : **ומ"ש** והוא שחביב עליו הרבה וכו'

אברכת

פרישה

וברכב' עלייהו תלתא אשר חלק מחכמתו ליראיו ושהחיינו וחכם הרזים עכ"ל : ומהתימא על רבינו שלא השמיענו זה דמברך תלתא ברכות אחד גברא ודע שהב"י כתב ז"ל והרמב"ם לא כתב זה דיברך על א' מופלג ברוך חכם הרזים ונראה שטעמו משום דס"ל דההיא עובדא לאו למימרא דבריך ממש אלא לומר שהיו חשובים בעיניו כס' ריבוא קאמר דהא ודאי אינו סברא שיהא תלוי בדעתו של אדם לומר זה חשוב בעיני כס' רבוא כדי שיברך עליו עכ"ל · ולפ"ז ניחא ודו"ק · עוד כתב ב"י אדברי רבינו ז"ל אע"ג דלא ארב פפא למודה בירך דהא גם רב הונא הוה בהדיה לא חש רבינו להזכירו משום דאת"ל דמברך אתרי אחד נמי מברך עכ"ל :

[ג] **הרואה** בתי ישראל עוד כתב ב"י ז"ל והרי"ף כתוב הרואה בתי כנסיות ישראל אין להקשות דילמא הרי"ף ס"ל דעל בתי ע"ג אומר בית גאי' כו' דא"כ ק' למה סתם הגמרא וקאמר סתם הרואה בתי עו"ג אומר בית גאי' כו' :

וכתב

דרישה

דומין זה לזה : (ד) **הרואה** חכמי ישראל אומר וכו' שחלק מחכמתו ליראיו · והר"ר אבודרהם כתב שהטעם מפני שהחלק הוא כמו הצינור הנמשך מן הנהר שאפשר להרחיבו ולהגדילו ואפשר לקצרו ולחסרו משא"כ במתנה כי פסוקה ותלושה ובישראל כתיב כי חלק יי' עמו ולפי זכותם מתרבה ומתמעט עכ"ל · ודע שהרמב"ם בפ"י מה' ברכות לא כ' גבי מלכי ישראל וחכמי ישראל שיאמר אשר חלק רק אשר נתן · ומהתימא על הגאון שמחבר הב"י וכ"מ שלא כתב ע"ז כלום והיה נראה לומר שגרס כן בגמרא רק שקשה שא"כ היה לכ"מ להביא גירסא זו אבל בגמרא ובה"ף ובכל הפוסקים כתוב אשר חלק וכמ"ש רבינו :

(ה) **חכמי** עו"ג כתב הסמ"ק דוקא החכמים מחכמת העולם מברך ברוך שנתן מחכמתו לבשר ודם ונראה שכ"כ לאפוקי היכא דאינם חכמים אלא בד"ת שאין מברכין עליהן עכ"ל :

(ו) **ומצוה** להשתדל לקראת מלכים · כתב הב"י ואע"ג דבפרק מי שמתו אמרינן דכהנים מדלגין ע"ג ארונות כדי לילך לקראת מלכים · מפני שרוב ארונות יש בהן פותח טפח והילך לית בהו אלא איסורא דרבנן ובמקום מצוה לא גזרו · לא כתבו רבינו כאן מפני שסבר כתב בי"ד סימן שע"ב שזהו דוקא בימיהם שהיו קוברים בענין שיש ביציאת הקבר פותח טפח אבל האידנא שכולו סתום אפי' יש בו אויר טפח כל כנגדו טמא מן התורה עכ"ל · וכ"כ התו' :

(ז) **בתי** ישראל בישובן פי' ב"י שרואה ישראל יושבים בשלום בלי שטן ובלי פגע רע · ואפשר שאעפ"י שישראל מיושבים בתוקף ובגבורה בקצת מקומות אין מברכין עליהן אלא א"כ היו בארץ ישראל ובזמן הבית · ונראה שזו היתה כוונת רש"י ג"כ במה שכתב כגון בישוב בית שני ועיין מ"ש בהגהותיו הפי' לדברי הרי"ף כו' והאריך שם :

(ח) **והמית** אתכם בדין כתב ר' יונה אע"ג דקי"ל יש מיתה בלא חטא אפ"ה דינו דין אמת כי הוא יודע כל דרכי איש וכל דרכיו משפט · והמית אתכם בדין ויודע מספר כולכם ועתיד כו' ב"י תמה על רבינו למה השמטוהו :

סי' רכה (א) **הרואה** חברו לאחר י"ב חדש מברך ברוך אתה מחיה המתים והו מפני שנשכח מלב כמו המת שנשכח מהלב לאחר י"ב חודש . וכמו שנאמר נשכחתי כמת מלב הייתי ככלי אובד · מה כלי אדם מתייאש ממנו כשלא מצאו תוך י"ב חודש אף

חדושי הגהות

וכתב וקרא וטאטאתיה ר"ל אעשה ממנו טיט (א"ר) : ג עוד נראה קרוב לומר שבישראל חלק להם מחכמתו חלק ממש שהכל היא חכמת תורתו שחלק להם פא"פ ופנים בפנים דבר ה' עמנו כד"א מגיד דבריו ליעקב וגומר לא עשה כן לכל גוי (ב"ח) ע"ש עוד וכן בט"ז ותמצא נחת : ד דעת רבינו כמו שפירש הרי"ף דמיירי בבתי כנסיות ישראל דאי כפרש"י דמפרש דקאי אבה"מק לא כתב רבינו ול"ק הא דאמרינן דהרואה דמות גילולים של עו"ג מברך ברוך שנתן א"א כו' כדלעיל ברא"ש הסימן דע"ג לחוד ובתי עו"ג לחוד (מהרל"ח) ועיין פרישה וב"ח וט"ז וא"ר :

עיין

הרבה ושמח מאד בראייתו (ב) הרואה פרי חדש מתחדש משנה לשנה מברך שהחיינו (ג) ונוהגין עתה שלא לברך עד שעת אכילה (ד) והמברך בשעת ראייה לא הפסיד (ה) ואם אינו מתחדש משנה לשנה אפילו אם יש ימים רבים שלא אכל ממנו לא יברך הרואה הכושי והגיחור [ד] שהוא אדום הרבה והלווקן שהוא לבן הרבה ואת הקפח [ה] והוא שבטנו גדול ומתוך עביו נראית קומתו מקופחת והננס [ו] (ו) והדרקונס והוא שמלא יבלת ופתוי הראש [ז] שכל שערותיו דבוקות זה בזה והפיל והקוף מברך בא"י משנה הבריות [ח] והחיגר והקיטע והסומא ומוכה שחין [ט] והבוהקנין והוא שמנומר בנקודות דקות אם הם ממעי אמו מברך משנה הבריות ואם נשתנו אח"כ מברך דיין האמת (ז) וכתב הראב"ד דוקא על מי שמצטער עליו דומיא דבריות טובות שיש הנאה לרואה [א] וכתב עוד שאינו מברך אלא פעם ראשונה שהשינוי עליו גדול מאוד ולפי מה שכתבתי למעלה מברך אחד לשלשים יום : (ח) ראה בריות טובות או בהמה ואילנות טובות אומר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שככה לו בעולמו גם בזה כתב הראב"ד דוקא בפעם ראשונה מברך עליהם ולא יותר (עליהם) ולא על אחרים אלא אם כן ראה נאים מהם :

היוצא

אברכת שהחיינו כמי קאי וכך מבואר בדברי התו' (דף כ"ח) בד"ה הרואה חברו אחר שלשים יום :

הרואה פרי חדש וכו' בסוף פרק בכל מערבין קאמר תלמודא דאקרא חדתא אומר שהחיינו וקאמר התם דאינו אלא רשות ולא חובה ומשמע דוקא דומיא דקרא חדתא דמתחדש משנה לשנה וה"ה מזמן לזמן אפי' איכה אלא חדי שנה לאפוקי ירק חדש דאין מברכים עליו שהחיינו כיון דעומד בקרקע כל השנה כ"כ מהרי"ו :

החיגר והקיטע וכו' אם הם ממעי אמו וכו' צריך לפרש דלא קאי אקיטע דבקיטע אין שייך לומר אם הוא ממעי אמו וכדאמר בגמרא להדיא דיקא כמי דקתני דומיא דקיטע ש"מ אלא קאי אשארא החיגר והסומא וכו' :

ומ"ש וכתב הראב"ד דוקא שמצטער עליו הקשה ב"י הא פיל וקוף לא שייך בהו שמצטער עליהם ואפ"ה מברך עכ"ל ויש לתרץ דלא קאי הראב"ד אברכת משנה הבריות דכיון דמברך על שינוי הבריאה אפילו אינו מצטער צריך לברך אלא קאי אברכת דיין האמת שצריך לברך אם נשתנה אח"כ על זה אמר הראב"ד דוקא על מי שמצטער דומיא דבריות טובות דמברך על מה שנהנה הכא נמי מברך על מה שמצטער ועוד י"ל דלא קאי הראב"ד אהך ברייתא דתני בה הרואה פיל וקיפוף וקוף אומר ברוך משנה הבריות אלא אאידך ברייתא דתני בה ראה את הכושי ואת הגיחור ואת הלווקן וכו' דמדלא תני בה פיל וקוף וקיפוף אלמא דלא נקט התנא בהך ברייתא אלא באותן דשייך לומר דמצטער עליהן כיון דהן בני אדם כמותו והתם איכא לחלק בין ממעי אמו לאינן ממעי אמו אבל כולן מיירי במצטער עליהם אבל הך ברייתא דפיל וקוף וקיפוף אינו משום דמצטער אלא דמברך על שינוי הבריאה :

וכתב עוד שאינו מברך אלא פעם ראשונה וכו' עיין לעיל בסימן רי"ח ומשמע דבאילנות טובות מודה רבינו להראב"ד דאינו מברך אלא בפעם ראשונה :

היוצא

אף ע"פ שהוא נהנה בראייתו אינו מברך על ראייתו וכתב עוד מה ששאלת בברכת הרואה את חבירו אם יש בכלל זה נשים כאנשים אם לאו תשובה איני יודע בזה חילוק בין זכרים לנקבות (א) :

הרואה פרי חדש וכו' בסוף פרק בכל מערבין (מ.) אהא דאקרא חדתא כמי אמינא זמן א ופירש"י כשאני רואה דלעת חדשה משנה לשנה אמינא זמן וכ"כ הרמב"ם בפ"י הרואה פרי המתחדש משנה לשנה בתחלת ראייתו מברך שהחיינו וכתוב בכלבו דהא דמברך שהחיינו כשרואה פרי המתחדש דוקא כשרואה אותו בתשלום בריותו וכ"כ הרשב"א בתשובה ואעתיקנה לקמן בסמוך וכתב ה"ר מנוח ומסתברא שאם שכח ולא בירך בראייה ראשונה אינו מברך בראייה שנייה והאגור כתב סברא זו בשם סמ"ק ושמהר"י מולן כתב שאין נ"ל סברא זו וכתב עוד ה"ר מנוח שאפילו רואהו ביד חבירו או על האילן מברך וכתב הרא"ש בס"פ בכל מערבין אהא אקרא חדתא כמי קא אמינא פירש"י כשאני רואה אותו ונהגו העולם לקבוע הברכה בשעה שאוכל ממין חדש כמו שהחיינו דעשיית לולב וסוכה שקובעים בשעת קידוש היום ע"כ וכ"כ הגה"מ בשם תוספות ברכות (נט :) שמברך כשאוכלו וסמ"ק כתב הרואה פרי חדש ונהנה בראייתו מברך שהחיינו ואם אינו נהנה רק על אכילתו אין מברך רק על אכילתו ע"כ וכן כתב הכלבו בסימן פ"ז וכתב עוד שמהר"ם אינו מברך לעולם שהחיינו על שום דבר בראייה כי אם כשהוא אוכל' וכן פשט המנהג :

ומ"ש רבינו ואם אינו מתחדש משנה לשנה וכו' סמ"ג כתב בשם רב שרירא שאין מברכין שהחיינו אלא על הדבר המתחדש מזמן לזמן וכ"כ הגה"מ וגם סמ"ק כתב הרואה פרי חדש וכו' וכן כל דבר המתחדש משנה לשנה כמו גידולי קרקע אבל דבר שאינו מתחדש אפילו יש ימים שלא אכל אינו מברך ע"כ וכ"כ המרדכי בסוף סוכה ופרי המתחדש פעמיים בשנה אפשר דבא מזמן לזמן מיקרי ומברכין עליו בכל פעם שהחיינו אבל הרמב"ם כתב פרי המתחדש משנה לשנה וכ"כ רבינו ולפ"ז פרי המתחדש פעמיים בשנה אינו מברך עליו שהחיינו כלל ומיהו אפשר דמשנה לשנה לאו דוקא אלא אורחא דמילתא נקטו ואה"כ דפרי המתחדש פעמים בשנה מברך עליו בכל פעם שהחיינו : **וכתב** ה"ר מנוח ומסתברא דעל עשב המתחדש כגון אלחבק"א וכיוצא בו אינו מברך שהרי פעמים שיכול להתקיים כל השנה מה שאין כן בקרא ובשאר פירות הארץ והעץ (ב) : **וכתוב** בת"ה סי' ל"ג שמי שאכל ענבים חדשים ובירך עליהם שהחיינו כשיגת' אח"כ תירוש צריך לברך שנית וכן אם אכל ובירך על הגודגדניות שקירין קירס"ן חוזר ומברך זמן על אותו שקורין וויקשלי"ן וכן תאנים לבנים ותאני' שחורות תרי מיני נינהו לענין העלאת תרומה וה"ה לענין זמן והאגור כתב שמהר"י מולן נסתפק במי שבירך שהחיינו על הענבים אם חוזר ומברך על יין חדש וכתב האגור שאין לברך מספק ואני מצאתי בתשובה אשכנזית (בתשובת מהרי"ל סימן ב רי"ב) כלשון הזה מ"ש אם יש לברך זמן שנית על יין חדש אין ולאו ורפיא בידי האמת דעתי נוטה שיש לברך כיון שהוא טעם אחר וברכה אחרת הוי תרי שמחות ואע"ג דחמרא חדתי בענבי חד טעמא (ע"ג סו.) מ"מ לאחר תסיסתו והן מ' יום הוי עיקר טעמא ורמב"ן כתב דכל תרומה ומעשר הוי בענבים וזתים מדרבנן רק בתירוש ויצהר הוי דאורייתא אלמא מילתא אחריתי לגמרי ומ"מ אני מונע לאכול ענבים קודם ליל תנייתא דר"ה עכ"ל ויש לתמוה אמאי לא פשט ממ"ש הגה"מ בפכ"ח מהלכות שבת שהר"מ בליל ב' דר"ה מברך שהחיינו על יין חדש וי"ל דאפשר דהכיא בשלא אכל ענבים באותה שנה מיירי : **כתב** הרשב"א (סימן ר"ן) שנשאל מי שבירך על הבוסר שהחיינו אם יברך עוד על הענבים והשיב מסתברא שהעיקר הם הענבים שאין הכל הולך אלא אחר שבח הפרי וגמרו שאל"כ יברך על הבן ואח"כ על הבוסר ואח"כ על הענבים ואח"כ על התירוש ואין אלו אלא דברי הבל אלא אינו מברך על הבוסר אלא כשהבשילו האשכולות ענבים וכן בכל פרי אחר גמרו וברכות אלו של רשות הן ולא של חובה (ג) ולפיכך די אם יברך על גמר הפרי עד כאן : **ודע** דבס"פ בכל מערבין (שם) גרסינן אמר רבה כי הוינא בי רב הונא איבעיא לן מהו לומר זמן בר"ה וביה"כ כי אתאי בי רב יהודה אמר אנא אקרא חדתא קאמינא זמן א"ל רשות לא קא מיבעיא לי כי קא מיבעיא לי חובה מאי תשמע מהתם שברכת שהחיינו על פרי המתחדש אינו חובה אלא רשות וכמו שכתבתי בשם הרשב"א : **הרואה** את הכושי והגיחור כו' עד סוף הסימן הכל בפרק הרואה (נח:) : **ומ"ש** בשם הראב"ד דדוקא על מי שמצטער עליו וכו' טעמא דמסתבר הוא אלא שקשה מפיל וקוף דלא שייך בהו מצטער עליהם ואפ"ה מברך" : ב"ה וכ"כ ר"י בשמו : והרד"א כתב בשם הראב"ד בר יצחק שאפי' על עו"ג מברך : **ומ"ש** אפילו עו"ג או בהמה כך הוא בירושלמי אפי' פרה נאה וחמור נאה מברך שככה לו בעולמו :

היוצא

דרכי משה

רכה (א) כתב מהרי"ל בשם המרדכי דאדם שנעשה בנו בר מצוה חייב לברך בא"י אמ"ה אשר פטרני מעונשו של זה וכן נהג מהרי"ל ולא מצאתי ברכה זו בגמרא וקשה עלי שיברכו ברכה שלא הוזכרה בגמ' ובפוסקים ובב"ר ריש תולדות יצחק הזכיר דין זה בשם ר' אליעזר (וטוב לברכה בלא שם ומלכות) : (ב) ומהרי"ו כתב דאין מברכין שהחיינו על ירק חדש משום דעומד על הקרקע כל השנה ואין ניכר בין חדש לישן : (ג) וכ"כ בא"ז דכל אלו הברכות אינן אלא רשות ולא חובה :

וכן

דרישה

סי' רכה [א] **וכתב** עוד שאינו מברך אלא בפעם הראשון שהשינוי גדול עליו ולפי מ"ש למעלה מברך א' לשלשים יום ועיין מ"ש בס"ס רי"ח דיש להקשות מ"ע כתב הראב"ד כאן דלא יברך אלא בפעם הראשון ושם בברכת ראיית מקום הנס כתוב מכאן ואילך רשות ומ"ע דרבינו דכתב ולפי מה שאמר למעלה כו' הא אינו דומה דין זה לדין שלמעלה לסברת הראב"ד וכמ"ש שם ושם ישבתי דלק"מ ע"ש :

פרישה

אף האמת משתכח מלב לאחר י"ב חודש ר' יונה דף מ"ב · כתב הרשב"א בתשובה שאפילו אם גם אחרים נהנים בראייתו אפ"ה אינו מברך רק שהחיינו ולא הטוב והמטיב · וכתב עוד שאין חילוק בין זכרים לנקבות לענין ברכת שהחיינו :

(ב) **הרואה** פרי חדש כתב הכלבו דוקא כשרואה אותו בתשלום בריאתו וכ"כ הרשב"א בתשוב' :

(ג) **ונוהגים** עתה שלא לברך עד שעת אכילה כתב הרא"ש כמו שהחיינו דעשיית לולב וסוכה שקובעים בשעת קידוש היום : (ד) **והמברך** בשעת ראייה לא הפסיד כתב הסמ"ק הרואה פרי חדש ונהנה בראייתו מברך שהחיינו וכ"פ רמ"א לברך בשעת ראיה · ואם לא בירך בראיה ראשונה מברך בראיה שניה כן כתב הה"ר מנוח וכ"פ רמ"א : (ה) **ואם** אינו מתחדש משנה לשנה כו' האי משנה לשנה לאו דוקא וה"ה אם מתחדש ב' פעמים בשנה · כיון דמזמן לזמן קאתי מברכין עליו · ולא בא אלא למעט ירק חדש שאין מברכין עליו שהחיינו הואיל ויכול לעמוד כל השנה בקרקע כ"כ ב"י והרמ"א וכ"כ מהרי"ו בחידושיו דף ל"ג ע"א ז"ל הא דאין מברכין שהחיינו על ירק חדש נראה משום דעומד על הקרקע כל השנה ואינו ניכר בין חדש בשנה זו למה שגדל אשתקד עכ"ל · וגם ממורי רש"ל שמעתי שאין מברכין שהחיינו על ירק ושמעתי שמה"ט אין לברך ג"כ שהחיינו על לבון ומיני ליפתן וכיוצא בהן שעומדין ג"כ בקרקע כל השנה · ואין אני רואה את דבריהם מדלא הזכירו אלא ירק ונראה דה"ט משום דדוקא ירק דרכו לחזור ולגדל בתחלת ימי הקיץ · ואז בזמן שהירק הישן משנה דאשתקד עדיין עומד על הקרקע כבר נתגדל ירק חדש ועומד בצידו ואין ניכר בין חדש לישן משא"כ במיני ליפתן שאף שהן עומדין כל ימי החורף בקרקע מכל מקום אחר ימי הפסח לוקחין אותן מהקרקע והחדשים אינם נצמחין עד אחר ימי חג השבועות או קרוב לו כמלא דאין מגיעי' אלו לאלו בעודם בקרקע · ואף שאמר שנתלשו מיני ליפתן מגרעיני הישנים עד זמן החדשי' וכן הוא בפירות קלת אילנות מ"מ אין חשש כ"א בעודן עומדין על הקרקע שאז הוא עיקר חידושו ואף שסרק ג"כ לא מצינו זה כ"א פרק הנקרא שורץ קרויט בל"א מ"מ לא חילקו בין ירק לירק · א"כ דגם בשאר ירקות אם היו מטמינין אותן ומכסים אותן מתקיימין כל ימי החורף · (ו) **הדרקונים** רש"י פי' איש עקום : (ז) **וכתב** הראב"ד דוקא כו' עיין באבודרהם ותמצא מבואר שהראב"ד כתב זה גם בברכה דמשנה הבריות ז"ל ב"י דברים של טעם הם אלא שקשה מפיל וקוף שבסמוך שביחד נשנו בגמרא דלא שייך בהן שמצטער עליהם ואפ"ה מברך · ויש לחלק דפיל וקוף הם משתני' בבריאות' ומשוני' משאר הבריות מש"ה מברך עליהן משא"כ באלו שהם כשאר הבריות רק שבעל המכה שלהן מברך שמצטער עליהן ואין כאן התפעלות : (ח) **ראה** בריות טובות וכו' בפרק במה טומנין תניא רוחץ אדם פניו ידיו ורגליו בשביל קונו ואין בו משום לא ילבש גבר פירש"י בשביל קונו לכבוד קונו דכתיב כי בצלם אלהים עשה וגומר ועוד דהרואה בריות נאות אומר ברוך שככה לו בעולמו שנאמר כל פעל יי' למענהו ופירש"י הכל ברא לכבודו רמ"ף :

היוצא

חדושי הגהות

רכה א עיין כנה"ג ומג"א וא"ר : ב ועיין עוד מזה שם סימן קל"ח : ג עיין פרישה וא"ר : ד רו"ש בלע"ז (וזהו לשון רש"י שם נח :) ועיין רש"י שם (לא .) צחור רו"ש בלעז גיחור שהוא לבן יותר מדאי ואפשר שטעות הדפוס נפל שם וערבוב דברים יש כי נתחלף מלת גיחור במלת צחור מלפנים לאחור ועיין עוד רש"י שם (נט :) וכן בכורות (מה :) ועיין ערוך ערך גיחור וצחור : ה ל"א קפח ארוך הרבה ופרצופו שמוט ובולט דמכוער הוי (לשון רש"י) והערוך פירש בעל קומה ועיין ערוך ערך כפה ועיין מג"א וא"ר ודו"ק : ו בגמרא שלפנינו איתא הדרניקום (פירש"י ורדואשל"א פיו עקום) וכן גירסת הרא"ש ואולם הרי"ף גרס ברדניקום (ונדפס גם שם בפירש"י ופיו עקום עיין פרישה הדרניקום פירש"י איש עקום ומי יגלה עפר מבין עיניו לראות מנין זה לאשר רש"י תפס רק מלת פיו אם לא שהיה הנוסחא כך ברש"י שלפניו : ובערוך ערך ברדן (וכן בערוך לווקן נרשם) ברדניקום פירש גאון פתרו הראשונים שהיא איש שקומתו ארוכה יותר משאר ב"א ובן ביאר שם בעל המוסף שהוא בעל קומה והוא סותר לכאורה למה שביאר ערך קפח בעל קומה) והמחבר בש"ע גרס הדרקונה (ואפשר שסובר שהיבלת בא מאותו מין דרקון שהכישו ועיין א"ר) : ז וי"מ רחב הראש מלמעלה דמשונה משאר ב"א שהם סגלגל (שבת ל"א) ופיתוי ל' פותי דמתרגמינן רחב רד"א וכ"כ רוקח (א"ר) : ח עיין א"ר : ט עיין מג"א וא"ר :

הוא

רכו (א) **היוצא** בימות ניסן ורואה אילנות שמוציאין פרח אומר בא"י אמ"ה שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות ליהנות בהם בני אדם ואם איחר לברך עד אחר שגדלו פירות לא [א] יברך עוד:

רכז (א) **על** הזיקין והוא כמין כוכב היורה כחץ באורך השמים ממקום למקום ונמשך אורו כשבט ועל רעדת הארץ ועל הברקים ועל הרעמים (ב) והוא (ס"א ועל) קול הברה שנשמע בארץ ועל רוחות שנשבו בזעף על כל אחד מאלו אומר בא"י אמ"ה עושה מעשה בראשית ואם ירצה יאמר בא"י אמ"ה שכחו וגבורתו מלא עולם וכל זמן שלא נתפזרו העבים נפטר בברכה אחת נתפזרו בין ברק לברק ובין רעם לרעם צריך לחזור ולברך היה יושב בבית הכסא ושמע קול רעם או ראה ברק אם יכול לצאת ולברך תוך כדי דבור יצא ואם לאו לא יצא:

רכח (א) **על** ימים ונהרות הרים וגבעות ומדברות (ב) אומר בא"י אמ"ה עושה מעשה בראשית כתב הרמב"ם ז"ל על ים הגדול מל' יום לל' יום מברך בא"י אמ"ה עושה הים הגדול (ג) ואיני יודע למה פוסק כיחיד שר' יהודה הוא שקובע לו ברכה לעצמו ורבנן פליגי עליה:

רכט (א) **הרואה** הקשת אומר בא"י אמ"ה זוכר הברית ונאמן בבריתו

בית יוסף

רכו היוצא בימות ניסן ורואה אילנות שמוציאין פרח וכו' מימרא דרב יהוד' בס"פ כילד מברכין (מג:) וכתב המרדכי שא"צ לברך אלא פעם ראשונה בכל שנה. וכ"כ הגהות מיימון:

ומ"ש רבינו ואם איחר לברך וכו' דברי טעם הם אבל המרדכי כתב דאם לא ראה עד שגדלו הפירות צריך לברך כך וכן כתבו הגה"מ:

ב"ה וכ"כ ד"י העולם לא נהגו לברך אלא בשעה שאכלו כמו עשיית סוכה ולולב שקובעים זמן בשעת הקידוש:

רכז על הזיקין והוא כמין כוכב וכו' עד מלא עולם בפרק הרואה (נד.) תנן על הזיקין ועל הזועות ועל הברקים ועל הרעמים ועל הרוחות אומר ברוך שכחו וגבורתו מלא עולם על ההרים ועל הגבעות ועל הימים ועל הנהרות ועל המדברות אומר ברוך עושה מעשה בראשית ובגמרא (נט.) על ההרי' ועל הגבעות וכו' אטו כל הני דאמרן עד השתא לאו מעשה בראשית נינהו אמר אביי כרוך ותני רבא אמר התם מברך תרתי ברוך שכחו מלא עולם ועושה מעשה בראשית הכא עושה מעשה בראשית איכא שכחו מלא עולם ליכא ופירש"י על ההרים לא מצי לברוכי מלא עולם שאינן במקום אחד אלא כל אחד במקומו. ודעת הראב"ד בהשגות דהא דאמר רבא מברך תרתי שיברך על כל אחד מאותם הדברים שתי ברכות הללו וכ"כ מדברי רש"י אבל התוספו' (שם) כתבו ורבא אמר התם מברך שכחו וגבורתו מלא עולם ועושה מעשה בראשית פירוש אומר או האי או האי אי זה שירצה וכ"כ הרי"ף והרמב"ם והרא"ש:

וכתבו התוס' (שם) על הרוחות אומר שכחו וגבורתו מלא עולם ירושלמי כשבאין בזעף אבל כשבאין בנחת אומר ברוך עושה בראשית (א):

וכל זמן שלא נתפזרו העבים נפטר בברכה אחת וכו' ירושלמי שם אם בטרודין דיו פעם אחת ביום ואם במפסיקין צריך לברך על כל פעם ופעם וכתב הרא"ש פירוש טרודים שלא נתפזרו העבים בינתים מפסיקין שנתפזרו העבים בינתים וכן פירש ה"ר יונה בשם ר"ח: **היה** יושב בבית הכסא ושמע קול רעם וכו' גם זה ירוש' שם וכתבו הרא"ש ז"ל:

רכח על ימים ונהרות וכו' משנה בפרק הרואה (נד:): **ומה** שתמה רבינו על הרמב"ם למה פסק כר' יהודה דאמר דמברך על הים הגדול ברכה בפני עצמו ולא כתנא קמא שלא חילק בין ברכת הים הגדול לברכת שאר ימים יש לומר דאפשר שסובר דר' יהודה לא בא לחלוק אלא לפרש דע"כ לא קאמר ת"ק דעל הימים מברך עושה מעשה בראשית אלא בשאר ימים אבל בים הגדול מברך ברוך שעשה את הים הגדול. ואח"כ מצאתי להרא"ש שכתב בתשובה ושאלת על הים הגדול שאומר במשנה שמברכין עליו ברוך שעשה את הים הגדול [אם] הוא ים אוקיאנוס (והיא) [או הים] שלנו שעוברים בו לא"י ולמצרים יראה שהוא ים אוקיאנוס דוקא אף ע"פ שבלשון הפסוק נקרא ים שלנו הגדול מ"מ הכא משמע שהוא ים אוקיאנוס מדקתני רישא על הימים ועל הנהרות אומר ברוך עושה מעשה בראשית והדר תנא ר' יהודה הרואה את הים הגדול אומר ברוך שעשה את הים הגדול מדהזכיר ברישא ימים בסתם ופי' ר' יהודה הים הגדול משמע דבים אוקיאנוס מיירי ולא פליג את"ק דת"ק איירי בשאר כל הימים דכמה ימים גדולים ישנם בעולם ואתא ר' יהודה למימר דים הגדול יש לו ברכה בפני עצמו ות"ק מודה בהא וה"ר יונה כתב דהא דתנן ים הגדול למעט ימים קטנים שהם כמו שלוליות שנפרדין מהים הגדול שאינו מברך עליהם: גרסינן בגמ' (נט:) אמר רמי בר אבא א"ר יצחק הרואה פרת אגישרא דבבל אומר ברוך עושה בראשית ופירש"י אגישרא דבבל אומר ברוך עושה בראשית קים להו שלא נשתנה פרת מהלוכו ע"י אדם משם ולמעלה אבל משם ולמטה סיבוהו בני אדם דרך אחרת ע"כ משמע דלא מברכין על הנהרות עושה מעשה בראשית אלא כשרואה אותם במקום שלא נשתנה מהלכם על ידי אדם. ולא ידעתי למה לא כתבוהו הפוסקים: **כתבו** התוס' (שם נד.) דלאו על כל נהרות מברך אלא דוקא אארבע נהרות דכתיבי בקרא כמו חדקל ופרת. וכ"כ המרדכי: **כתב** הרד"א בשם ה"ר שמשון דדוקא בהרים וגבעות המשונים וניכרת גבורת הבורא בהן וכן נהרות המשונים כגון פרת וחדקל מברך ברכה זו:

רכט הרואה הקשת אומר בא"י אמ"ה זוכר הברית וכו' בפרק הרואה (נט.) והתוס' (שם) כתבו שאומר בא"י נאמן בבריתו וקיים בשבועתו וזוכר הברית אבל הרי"ף והרמב"ם כתבו כמ"ש רבינו ולדברי הכל אין חתימה

בית חדש

רכו היוצא בימות ניסן וכו' כתב המרדכי שא"צ לברך אלא פעם ראשונה בכל שנה וכן פסק בש"ע והיינו דומיא דבריות טובות או בהמה ואילנות טובות דסוף סי' הקודם ולא דמי לרואה הכושי וכו' ולא לרואה מקום שנעשו בו נסים לישראל לעיל סי' רי"ח דחולק רבינו על הראב"ד ומצריך שמברך מל' לל' וכן פסק לשם בש"ע:

ואם איחר לברך עד אחר שגדלו פירות לא יברך עוד כתב ב"י אבל המרדכי כתב דאם לא ראה עד שגדלו הפירות צריך לברך כך וכ"כ הגהת מיימוני' עכ"ל אבל אפשר ליישב דלא פליגי אלא רבינו מדבר היכא דכבר ראה הפירות קודם גידולם ואיחר מלברך עד אחר גידולם הלכך לא יברך אבל המרדכי מדבר בדלא ראה הפירות כלל עד אחר גידולם לכך צריך לברך:

רכז ועל הרעמים והוא קול הברה שנשמע בארץ ובמקצת ספרי רבינו כתוב ועל הרעמים ועל קול הברה וכו' פי' תרתי מילי נינהו רעמים הוא קול המוי' ענניס שבא מתקיפ' הברק וקול הברה הם קולות גדולות הנשמעים כעין רחיים גדולים וז"ל הרמב"ם בפ' עשירי על הרוחות שנשבו בזעף ועל הברקים ועל הרעמים ועל קול ההברה שנשמע בארץ כמו רחיים גדולים:

נתפזרו בין ברק לברק וכו' ולא דמי להני דלעיל דאינו מברך אלא משלשים לשלשים דעל אותו דבר עצמו ודאי אין לברך אלא לאחר ל' יום אבל הכא כל ברק וברק ברק בפני עצמו הוא ואינו הברק הראשון ולכך צריך לברך כשנתפזרו דהוי היסח הדעת:

רכח על ימים ונהרות וכו' משנה פרק הרואה וכתב התו' והמרדכי לאו על כל הנהרות איירי אלא דוקא ארבעה נהרות דכתיבי בקרא כמו חדקל ופרת:

כתב הרמב"ם על ים הגדול וכו' ואיני יודע למה פוסק כיחיד וכו' וב"י כ' שמלא להרא"ש בתשוב' דר"י לא פליג את"ק אלא ת"ק קאמ' סתם ימים ואתא ר' יהודה למימר דים הגדול יש לו ברכה בפני עצמו ות"ק נמי מודה בהא וזו היא נמי דעת הרמב"ם בחבורו וחזר בו ממ"ש בפי' המשנה דר"י חולק את"ק ואין הלכה כר' יהודה ודבריו בחבור הוא עיקר שהסכים בו הרא"ש:

רכט הרואה הקשת אומר בא"י אמ"ה זוכר הברית ונאמן בבריתו וקיים במאמרו בפ' הרואה (דף נ"ט) מאי מברך ברוך זוכר הברית במתני' תנא ר"י בן בנו של בן ברוקא אומר נאמן בבריתו וקיים במאמרו אמר רב פפא הלכך נמרינהו לתרווייהו ברוך זוכר הברית ונאמן בבריתו וקיים במאמרו וכבר הסכימו התו' והפוסקים מימיהם דכל הברכות שהוזכרו בפרק הרואה צריך שם ומלכות דלא כהראב"ד כדלעיל בסי' רי"ח. וכבר היו טועים ונוהגים להפך הברכה ולומר נאמן בבריתו וקיים במאמרו בא"י זוכר הברית והאריך מהרש"ל מאיזה מקום בא להם טעות זה ואין לבטל הזמן כיון שמפורש בתלמוד ובפוסקים דברכה זו אית בה פתיחה ולא חתימה ככל ברכות קצרות שהן הודאה ושבח מה לנו בטועים:

המתפלל

דרכי משה

רכז (א) וכן כתב ה"ר יונה פרק הרואה:

וכתב

פרישה

סי' רכו (א) **היוצא** בימות ניסן וכו' ואם איחר לברך עד אחר שגדלו פירות לא יברך עוד. כתב הב"י אבל המרדכי כתב דאם לא ראה עד שגדלו הפירות צריך לברך כך. אין להקשות על ב"י דילמא המרדכי אינו חולק על רבינו ומה שכתב המרדכי שצריך לברך היינו אם לא ראה האילנות קודם שגדלו הפירות אבל אם ראה אותם ולא בירך אז מודה לרבינו שא"צ לברך אחר שגדלו ורבינו איירי שראה אותן עד שלא גדלו ולא בירך עליהן ובהא כתב דלא יברך אחר שגדלו שאין הדבר תלוי בראיה ראשונה שהרי גבי שהחיינו אם לא בירך בראיה ראשונה יכול לברך גם בשניה וגם אין לחלק שהמרדכי איירי קודם שגדלו כל צרכן ומה שכתב עד שגדלו הוי ולא עד בכלל שאין משמעות לשון המרדכי כן:

סי' רכז (א) **על** הזיקין היורה כמין באורך השמים ס"א באויר השמים ומ"ש רבינו ונמשך אורו כשבט ר"ל שהוא נראה ארוך כשבט ארוך וכ"כ רש"י בהדיא שם דף נ"ח ע"ב ז"ל וארוך כשבט שהוא יורה ונראה כמו שפותח רקיע עכ"ל. ואפשר מ"ש בגירסת ספרים שלפנינו באורך השמים זהו כוונתו וק"ל:

(ב) **והוא** קול הברה וכו' נ"ל ועל קול הברה וכן הגיה הרא"ף וכן הוא לשון הרמב"ם בפי' וז"ל ועל קול הברה שתשמע בארץ. כמו רחיים גדולים ופירושו שהקול הומה כהמיית קול רחיים גדולים שנשמע קול רעש גדול למרחוק:

סי' רכח (א) **על** ימים ונהרות כו' כתבו התוס' והמרדכי דוקא על ד' נהרות הכתובים בתורה כמו חדקל ופרת וכו' מברכין וכן בהרים דוקא בהרים משונים שניכר בהם גבורת ה' מברכין:

(ב) **אומר** ברוך אתה יי' עושה מעשה בראשית פירש"י שאין יכול לברך עליהן שכחו וגבורתו מלא עולם שאינן במקום אחד אלא כל אחד ואחד במקומו (לשון רש"י זה צריך ישוב ותיקון ובנוסח רש"י שסביב הרי"ף אין שם תיבת במקום אחד וא"ש) ור' יונה כתב כיון שאין משתנים אלא עומדים כך מבריאות עולם אינו מברך אלא עושה מעשה בראשית ע"כ:

(ג) **ואיני** יודע למה פוסק כיחיד שר' יודא וכו'. הב"י הביא תשובת הרא"ש דבהדיא כתוב ביה שר' יודא לא בא לחלק אלא לפרש דברי הת"ק ושת"ק מודה שבים אוקיינוס מברך ברכה בפני עצמו והוא ברוך שעשה את הים הגדול ומבואר שם היטב בסוף התשובה והב"י קיצר כאן בהעתק' התשובה במקום שהיה לו להאריך. ודע שהב"י פסק בש"ע שהים שעוברים בו לא"י ולמצרים הוא הים הגדול שמברכין עליו ברוך שעשה הים הגדול וכן כתב בכסף משנה בפ"י מה' ברכות וז"ל אבל על הים הגדול אומר ברוך שעשה הים הגדול וכ"כ הרא"ש בתשובה וכתב דים הגדול הוא ים אוקיינוס והוא הים שעוברים בו לא"י ולמצרים עכ"ל. ותשובה זו היא שהביא ב"י בכאן. ואגב ריהטא כתב התשובה כמו שהיא בדפוס ויש בה מקום לטעות והמעיין בה יראה מינה וביה שצריכין להגיה אותה. וע"פ ההגה"ה נפסוק שהים שעוברים בו למצרים ולא"י הוא אינו הים אוקיינוס ואין מברכין עליו ברכה זו וזה הוא לשון התשובה בכלל ד' דין ד' כמו שמביא ב"י. ושאלת על הים הגדול שאומר במשנה שמברכין עליו ברוך שעשה את הים הגדול הוא ים אוקיינוס והים שלנו שעוברים בו לא"י ולמצרים יראה שהוא ים אוקיינוס דווקא אע"פ שבלשון הפסוק נקרא ים שלנו ים הגדול מ"מ הכי משמע שהוא ים אוקיינוס וכו' ובספר מוגה הכי איתא ושאלת על הים הגדול שאומר במשנה שמברכין עליו ברוך שעשה את הים הגדול אם הוא ים אוקיינוס. או הוא ים שלנו שעוברים בו לא"י ולמצרים יראה שהוא ים אוקיינוס דווקא אע"פ שבלשון הפסוק נקרא שלנו ים הגדול דווקא מ"מ כו'. וע"פ זאת ההגה"ה וכן משמע לשון התשובה פשוט שפסק שעל הים שעוברים לא"י ולמצרים שאין מברכין עליו ברכה זו. והב"י אגב ריהטא לא דק:

סי' רכט (א) **הרואה** הקשת אומר בא"י אלהינו מלך העולם זוכר הברית וכו' ז"ל מ"ו ותימה על מה שנהגו לומר נאמן בבריתו וקיים במאמרו בא"י זוכר הברית. ולכל הפוסקים אין חתימה בברכה זו. ונ"ל שטעו במה שראו בתלמוד שאומר א' ריב"ל הרואה קשת בענן אומר ברוך זוכר הברית במתניתא תנא נאמן בבריתו וקיים במאמרו אמר רב פפא הילכך נמרינהו לתרווייהו ופירשו לומר מתחלה נאמן בבריתו וקיים במאמרו כדברי הברייתא ואח"כ יאמר בא"י זוכר הברית ודוגמת חתימת ברכות ר"ה שמסיים בא"י זוכר הברית וטעות הוא כי בוודאי יש ברכה בפתיחה ולא בחתימה שהרי אינה סמוכה לחברתה ודו"ק. ועוד האריך לפ' מהיכן נתפשט הטעות אבל העיקר דבריו כתבתי:

ואסור

חדושי הגהות

רכו א הוא סברת עצמו וטעמו כי כבר עבור ענין ברכה זו ועל הפרי יברך ברכת שהחיינו (מהרל"ח) ועיין פרישה וב"ח וא"ר:

פירוש

בבריתו וקיים במאמרו (ב) ואסור להסתכל בו הרבה · הרואה חמה בתקופתה והוא מכ"ח שנה לכ"ח שנה (ג) והתקופה בתחלת ליל ד' כשרואה אותה ביום ד' בבקר מברך ברוך עושה מעשה בראשית וכן מברך ג"כ (ד) כשרואה לבנה בטהרתה וכוכבים במשמרותם ומזלות בעתם וזה לשון הרמב"ם ז"ל כשתחזור הלבנה בתחלת מזל טלה בתחלת החדש ולא תהיה נוטה לא לצפון ולא לדרום וכן כשיחזרו כל כוכב מהן הנשארים לתחלת מזל טלה ולא יהא נוטה (ה) לא לצפון ולא לדרום וכן בכל עת שיראה מזל טלה עולה מקצות המזרח על כל אחד מאלו מברך עושה מעשה בראשית:

רל המתפלל

על מה שעבר כגון שנכנס לעיר ושמע קול צוחה בעיר ואמר יהי רצון שלא יהיה קול זה בתוך ביתי או שהיתה אשתו מעוברת ואמר יהי רצון שתלד אשתי זכר הרי זה תפלת שוא ודוקא אחר ארבעים יום לעיבורה אבל תוך ארבעים יום מועלת תפלתו אלא יתפלל אדם על העתיד לבא ויתן הודאה על שעבר כגון (א) הנכנס לכרך אומר יה"ר מלפניך ה' אלהי שתכניסני לכרך הזה לשלום נכנס בשלום אומר מודה אני לפניך ה' אלהי שהכנסתני לכרך זה לשלום בקש לצאת אומר יה"ר מלפניך ה' אלהי שתוציאני מכרך זה בשלום (ב) יצא בשלום אומר מודה אני לפניך ה' אלהי שהוצאתני מכרך זה לשלום (ג) וכשם שהוצאתני לשלום כן תוליכני לשלום ותסמכני בשלום ותצעידני בשלום ותצילנו מכף כל אויב ואורב בדרך הנכנס למוד גורנו אומר יהר"מ ה' אלהי שתשלח ברכה בכרי הזה התחיל למוד אומר ברוך השולח ברכה בכרי הזה (ד) מדד ואח"כ בירך הרי זו תפלת שוא (ה) שאין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין (ו) הנכנס למרחץ אומר יהר"מ ה' אלהי שתכניסני לשלום ותוציאני לשלום ותצילני מן האור הזה וכיוצא בו לעתיד לבא יצא בשלום אומר מודה

ואסור להסתכל בו הרבה בפ' אין דורשין (טז.) כל שאינו חס על כבוד קונו מאי היא ר' אבא אמר זה המסתכל בקשת ובתר הכי אמרי' דהמסתכל בקשת עיניו כהות ומפרש רבינו דלא מתסר אלא דוקא להסתכל בו הרבה וכ"כ הרד"א וז"ל נשאל הרא"ש איך מסתכלין בקשת כשמברכין דהא אמרינן המסתכל בקשת עיניו כהות והשיב דאין מסתכל כרואה כי המסתכל מוסיף ומדקדק בהבטתו יותר מהרואה ואסור עכ"ל:

הרואה חמה בתקופתה והוא מכ"ח לכ"ח שנה וכו' וכן מברך ג"כ כשרואה לבנה בטהרתה וכו' בפ' הרואה (נט:) והגהות מיימון פירשו בשם הערוך חמה בתקופתה ולבנה בטהרתה וכו' בימות הגשמים בימים שהיו ג' ימים מעוננים ולא נראית חמה וכוכבים צריכים לברך עליהם בעת שיתראו וזולת זו העת לא עכ"ל:

רל המתפלל על מה שעבר כגון שנכנס לעיר ושמע קול צוחה בעיר וכו' עד ותצילנו מכף כל אויב ואורב בדרך הכל בפ' הרואה (נד: ס.) ועל הנכנס לכרך (נד:) ותפלת הדרך עם חתימתה וכל משפטיה כתב רבינו בסימן ק"י · ומפשט השמועות נראה שהצריכוהו להתפלל על שלום הדרך פעמים אחת בעת שיצא מן הכרך ואינו חותם בה והיינו הא דפרק הרואה (שם.) ואחרת שהוא חותם בה כדאיתא בס"פ תפלת השחר (כט:) ויש לתמוה תרתי ל"ל והיה ראוי לתקן חתימ' בזו שמתפלל כשיצא בשלום וליסגי בהכי וכן מצאתי לכלבו שכתב בסי' פ"ז הנכנס לכרך מתפלל שתים בכניסתו אומר יה"ר מלפניך וכו' נכנס בשלום אומר מודה אני לפניך וכו' יצא בשלום אומר מודה אני לפניך ה' אלהי שהוצאתני מכרך זה לשלום וכשם שהוצאתני מזה בשלום כך תוליכני לשלום ותצעידני לשלום וכו' בא"י שומע תפלה: **הנכנס** למוד גרנו וכו' עד אלא בדבר הסמוי מן העין בפ"ק דתעניות (ח:) ובס"פ המפקיד (מב.):

הנכנס למרחץ אומר ירמי"א שתכניסני לשלום וכו' בפרק הרואה (שם) ואע"פ שבגמרא לא אמרו אלא י"ר שתצילני מזה ומכיוצא בו הרי"ף והרמב"ם והרא"ש כתבו כמ"ש רבינו ואפשר שכך היתה גירסתם בגמרא ובירושלמי בכניסתו אומר יה"ר שתצילני משרפת אש ומהיזק החמין ומן המפולת כשהוא יוצא אומר מודה אני לפניך ה' אלהי שהצלתני מן האור א"ר אבוהו הד"א במרחץ שהיא ניסוקת אבל במרחץ שאינה ניסוקת אינו אומר אלא מהיזק חמין בלבד ר' חלקי ורבי סימון בשם

רל המתפלל וכו' אלא יתפלל אדם על העתיד לבא ויתן הודאה על שעבר כגון הנכנס לכרך וכו' נכנס בשלום אומר מודה אני לפניך ה' אלהי שהכנסתני לכרך זה לשלום וכשם שהכנסתני לשלום כך תוציאני לשלום כך צריך להגיה ואיכא להקשות אמאי נקט תנא במשנה כניסה תחלה והתו' תירצו ריש פסחים קושיא כזו על לעולם יכנס אדם בכי טוב ויצא בכי טוב דאורחא דתלמודא למינקט הכי אבל קשה עוד מה שהקשה ב"י דלמה הצריכוהו להתפלל על שלום הדרך פעמיים אחת בעת שיצא מן הכרך ואינו חותם בה והייגו דפ' הרואה . ואחרת שהוא חותם בה כדאיתא ס"פ תפלת השחר ותרתי למה לי אבל לפעד"כ ברור דהך דפ' הרואה אינו ענין לתפילת הדרך דפ' ת"ה דהתם בפ' ת"ה מיירי בהתחלה במחזיק בדרך דצריך להתפלל תפלת הדרך וחותם בה בא"י שומע תפלה הנה תפלה זו מתחלה לא ניתקנ' אלא לאותם הולכי דרכים כגון הולכי מדברות ושאר הולכי דרכים דאיכא סכנת לסטים וחיות רעות וגנבים בדרך אשר הולך ואף על פי שלא יעבור דרכו על שום כרך צריך להתפלל ת"ה וחותם בה בא"י ש"ת ותפלה זו צריך להתפלל בכל יום כשהוא הולך בדרך כדלעיל בסי' ק"י אבל מלבד תפלה זו אם היה דרכו עובר על איזה כרך או הרבה כרכים צריך תפלה אחרת קודם שנכנס לכרך ולכן נקט כניסה תחלה וכן מבואר בפרש"י ריש פ' הרואה הנכנס לכרך המהלך בדרך וצריך לעבור כרך ושם מצויים מושלים רעים ומחפשים עלילות מתפלל שתים אחת בכניסתו מתפלל שיכנס לשלום ואחת ביציאתו מתפלל שיצא לשלום בן עזאי או' ארבע שתים בכניסתו ושתים ביציאתו ונותן הודאה על שעבר וצועק על העתיד לבא כמאן ארבע ומדמפרש בברייתא בגמרא (דף ס') בהתם כבן עזאי אלמא דהלכה כבן עזאי זה נ"ל ברור ופשוט ואין כאן מקום לקושיא כלל ומה שהביא ב"י לשון הכל בו והבין ממנו דא"נ אלא תפלה אחת לפע"ד אינו כן אלא הכל בו בא להורות שמי שהוא דר בכרך ויוצא לדרך מביתו אזי קודם שיצא מן הכרך כיון דאיכא סכנה ביציאה מן הכרך צריך שיאמר יהי רצון מלפניך שתוציאני מכרך זו בשלום וכשיצא בשלום יאמר מודה אני לפניך ה' אלהי שהוצאתני מכרך זה לשלום וכיון שצריך לומר מודה אני לפניך וכו' יסמוך לזה תפילת הדרך ויאמר וכשם שהוצאתני וכו' עד סופה ויחתום בה שומע תפלה אבל גם הכל בו מודה באם הוא דר בעיר קטנה דאין סכנה ביציאתו מן העיר א"צ שיאמר יהי רצון ביציאתו אלא דכשיוצא מן העיר ויחזיק בדרך צריך שיאמר תפלת הדרך ואחר כך כשיעבור דרכו על איזה כרך אז צריך שיאמר י"ר לפניך וכו' בלא חתימה וכן כשיצא מן כרך זו אומר מודה אני לפניך וכו' וכשם שהוצאתני לשלום וכו' עד ואורב בדרך בלא חתימה: שוב ראיתי בש"ע שעל פי הכנתו כתב דברי הכל בו וכתב שזו היא תפלת הדרך וכו' ושרי ליה מאריה כי אין ספק במה שכתבתי דשתי תפלות הן אחת בחתימה ואחת בלא חתימה על שני ענינים ודו"ק:

הנכנס למרחץ וכו' עכשיו לא נהגו לומר י"ר כשנכנסים למרחץ ואפשר דלא ניתקן אלא בימיהם שהיו מבעירין האש מלמטה בחפירה ובני אדם רוחצין באמבטאות למעלה מן האש והיתה סכנה גדולה וכדאיתא בפ' ע"פ דרב צוה שלא ליכנס למרחץ חדש עד אחר י"ב חדש פן תפחת מלמטה אבל בזמן הזה שהתנור

פרישה

(ב) **ואסור** להסתכל בו הרבה לפי שמראה כבוד יי' כנאמר ביחזקאל ואחז"ל שמסתכל בקשת עיניו כהות · והשיב הרא"ש דאין מסתכל כרואה כי המסתכל מוסיף ומדקדק בהבטתו יותר מהרואה עכ"ל · וכן מפרשו רבינו במ"ש ואסור להסתכל בו הרבה:

(ג) **והתקופה** בתחלת ליל ד' ובגמרא איתא שאז החמה במזל שבתאי ולשון הגמ' בפרק הרואה דף נט ע"ב ת"ר הרואה חמה בתקופתה לבנה בגבורתה וכוכבים במסילותם ומזלות כסדרן אומר ברוך עושה מעשה בראשית ורבינו מביא הברייתא ואינו מפרשה נ"ל שסומך על פירושו של הרמב"ם שמביא רבינו מיד שמפרש לבנה בטהרת' כשהיא במזל טלה וכן כוכבים ומזלות: ומיהו מדלא כתב רבינו ופירש הרמב"ם וכן נמי מדמשנה לשון הברייתא וכתב במקום לבנה בגבורתה לבנה בטהרתה נר' שמפ' ג"כ כפי' הערוך והביאו הב"י שכתב בו ב' פירושים ע"ש:

(ד) **כשרואה** לבנה כשהשמים זכים ונקי' . וכן כוכבים ומזלות אז מברך עליהם · אך מ"ש ה"מ בשם הערוך פי' חמה בתקופת' שלא נראית החמה בשלשה ימים בזה ולאי אינו מפרש רבי' כפירושו ודע שהערוך מביא בערך חמה פי' חמה בתקופת' כפי' שאמר אביי בפרק הרואה דף נ"ט שמביא רבינו ועל פי' השני שמביא הב"י שכתב ה"מ בשם הערוך מסיים בערוך לשון זה הירושלמי אמר רב הונא הדא דאת אמר בימות הגשמים ולאחר ג' ימים שנאמר ועתה לא ראו אור בהיר הוא בשחקים עכ"ל · וראיתי בירושלמי פרק הרואה דף י"ב ע"ד דמשמע שפליג בזה על תלמודא דידן במה שאמר אביי פי' של חמה בתקופתה שנאמר בגמרא ופירשו כמו שהעתקתי · ועתה פי' של הערוך הוא של הירושלמי ופי' של הרמב"ם הוא של תלמיד בבלי:

(ה) **לא** לצפון ולא לדרום אלא יהיה עומד בשוה עם משוה היום וכ"כ מהרי"ל ומי שנעשה בנו בר מצוה יברך בא"י אמ"ה שפטרני מעונשו של זה וטוב לברך בלא שם ומלכות רמ"א · וכ"כ מהרי"ל בשם המרדכי וכן נהגו ובב"ר ריש פרשת תולדות יצחק בשם ר' אליעזר ד"מ · (עיין לעיל בסימן רכ"ה):

סי' **רל** (א) **הנכנס** לכרך וכו' ופירש"י המהלך בדרך וצריך לעבור דרך כרך ושם מצויי' אנשים רעים ע"כ ומסיק בגמ' שאף שיעבור דרך עיר שיש שם שופטי' שאין הורגים אלא בדין מ"מ מתוך שהוא נכרי שמא לא יזדמן מי שילמד עליו זכות וילכד ברשת עלילה שיעללו עליו · ב"י:

(ב) **יצא** בשלום אומר מודה אני לפניך כו' ז"ל ב"י ומפשט השמועה נראה שהצריכוהו להתפלל על שלום הדרך פעמים · א' בשעה שיצא מן הכרך ואינו חותם בה והיינו הא דפ' הרואה ואחרת שהוא חותם בה כדאיתא בפרק תפלת השחר · ויש לתמוה תרתי למה לי והיה ראוי לתקן חתימה בזו שמתפלל כשיצא בשלום וליסגי בהכי וכן מצאתי בכלבו שכתב בסי' פ"ז הנכנס לכרך מתפלל שתים בכניסתו אומר יהי רצון מלפניך וכו' עד יצא בשלום אומר מודה אני לפניך כו' עד בא"י שומע תפלה עכ"ל וכ"פ בש"ע סי' זה ואח"ז כתב וז"ל וזו היא תפלת הדרך שכתבנו שם היא וכל דיניה בסי' ק"י עכ"ל · ותמיה גדולה היא בעיני על הב"י לומר כן מכמה טעמים חדא שהרי אין הנוסחות שוות שנוסח זה עיקרו נתקן ליתן הודאה על העבר שהוציאו בשלום ואגב זה מבקש על העתיד ואומר וכשם שהוצאתני וכו' הא' כשם שהוצאתני הוא טפל לעיקר ההודאה על העבר דומה למ"ש בכניסתו ג"כ מודה אני לפניך יי' אלהי שהכנסתני לכרך זה לשלום וכשם שהכנסתני לשלום והודאה זו נתקנה ע"פ המשנה דקתני נותן הודאה על העבר ומבקש על העתיד ותפילת הדרך עיקר תקונה הוא על הבקשה שיוליכהו בדרך אשר הוא הולך בה ואעפ"י שכבר התפלל ואמר יהי רצון שתוציאני לשלום אותה הבקשה לא היתה אלא על היציאה וע"ק דאם חדא היא למה יאמרוהו כשיצא בשלום דהיינו מיד · ובתפלת הדרך הדין שלא יאמרוהו עד שיחזיק בדרך כמו שנתבאר לעיל סי' י' · וע"ק דתפילה והודאה זו היא משנה וברייתא פרק הרואה ותפלת הדרך הוא דברי האמוראים פ' תפלת השחר דף כ"ט ע"ב ז"ל א"ל אליהו לרב יהודא אחוה דרב סלא לא תרתח ולא תחטא וכשאתה יוצא לדרך המלך בקונך וצא א"ר יעקב א"ר חסדא זו תפלת הדרך דכל היוצא לדרך צריך להתפלל תפלת הדרך · מאי ת"ה יר"מ יי' אלקי שתוליכני לשלום כו' לכן נלע"ד פשוט דתרי עניני נינהו דת"ה נתקן אמר שכבר החזיק בדרך ומעומד ובלשון רבים ובחתימה כמבואר לעיל בכל תנאיה · וי"ר זה נתקן ע"ש הודאה מיד שיצא מן הכרך על שהוציאו ה' בשלום מן השוללים והמושלים רעים הנמצאים בכרך וכדפירש"י ואם נפסק לומר כיון שמתפלל אח"כ תפלת הדרך כשיחזיק אח"כ בדרך א"כ למה תקנו לבקש עתה על העתיד בשעת ההודאה מ"מ נ"ל דעכ"פ אין זה תפלת הדרך כיון שכבר התפללו שחרית וכמ"ש לעיל סימן ק"י שלא נתקן לאומרו שני פעמים ביום א' · ואו תקנו שבשעה שיתן הודאה על העבר יבקש נמי על הסכנה ובלא חתימה · והכלבו שכתב אותו בחתימה אפשר דלא ס"ל מאי דכתיבנ' בשם הטור אלא אם בא לברך ולצאת מהעיר באמצע היום ס"ל דצריך לחזור לברך ולומר תפלת הדרך ומיהו א"צ להמתין עד לאחר שיצא מן העיר ושיחזיק בדרך כיון שהוא כבר בירך · וכולל תפלת הדרך עם ההודאה ואומר שניהם מיד שיוצא מן הכרך וק"ל · וכשיוצא מעירו שדר בו או א"צ לבקש שתוציאנו לשלום כיון שמכירין אותו שם לכן אומר לאחר שהחזיק בדרך תפלה על הדרך שיבוא בו בשלום לבד: (ג) **כשם** שהכנסתני לשלום כו' בגמרא וברי"ף הכי גרס כו' ליתא אבל נ"ל שרבינו כתב הכי משום דבמתניתין אמר ונותן הודאה על שעבר וצועק על העתיד לבא והיינו ע"ד זה דאל"כ הל"ל להיפך צועק על העתיד ונותן ההודאה על העבר ודו"ק · (בסוף מסכת ברכות א"ר אבין הנפטר מחבירו אל יאמר לו לך בשלום אלא לשלום שהרי יתרו אמר למשה לך לשלום עלה והצליח דוד שא"ל אבשלום לך בשלום הלך ונתלה · וכ"ל הטעם דכשאמר לו לך לשלום משמעות דיבורו הוא שבמקום הליכתו לשם יהיה בשלום אבל אינו משמע שיהיה לו שלום כל זמן שמתעסק בהליכתו בענין זה ומ"ש יעקב ושבתי בשלום אל בית אבי ויתרו אמר גם כל העם הזה על מקומו יבא בשלום התם קאי בשלום על הביאה ועל השבה וזה היה סוף כוונתם משא"כ לך בשלום שהולך אל איזה מקום לאיזה צורך ותכלית שצריך שיהיה שם ג"כ שלום לו) · (אמר המגיה לא אוכל לירד אל סוף דעתו בזה ואולי חסר דבר או תלמיד טועה כתבן משמו ע"כ):

(ד) **מדד** ואח"כ בירך פי' מבקש רחמים · וכ"כ במיימוני סוף פ' דברכות ע"ש: (ה) **שאין** הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי כו' והא דאמר בפרק כל הבשר שאין המזיקין שולטים בדבר המנוי ושקול או צרור וחתום עולה בקנה אחד לדבר שאינו מדוד או מנוי שייך בו ברכה כשיתפלל עליו וגם קללה וחסרון כשלא יתפלל עליו דאז המזיקין שולטים בו ליטול ממנו כך היה נלפ"ד · שוב מצאתי במסכת תענית דף ח ע"ב שתירצו התו' אותה · וז"ל וי"ל דלק"מ דהא דקאמר התם ה"מ דלית להו רשות למשקל אלא בדבר הפקר והיינו בדבר הסמוי שהברכה מצויה בו שאותו דבר שנתרבה מהברכה הוא הפקר וממנו נוטל השד לפעמים ונתברך ממנו ג"כ הבעלים · לאפוקי דבר המדוד והמנוי שאין הברכה מצויה בו ולית בהו דבר הפקר והאי דבעלים נינהו הילכך לית להו רשות למשקל מיניה עוד תירצו בע"א ע"ש:

(ו) **הנכנס** למרחץ כו' וכיוצא בו לעתיד לבא פירשו לפום ריהטא היינו מאור של גהינם · וכאמור הנה היום בא בוער כתנור כו' ויש לפרשו גם כן לעתיד כשאבוא עוד לרחוץ תצילני משרפת אש:

ולאמר

בשם ריב"ל תפלת המרחץ אינו טעונה עמידה : הנכנס להקיז דם אומר
ירושלמי וכו' גם זה בפרק הרואה (שם) וכ' בסמ"ג בא"י רופא חולים
וכ"כ הרמב"ם ומשמע דס"ה דמזכיר מלכות ורבינו שלא הזכיר לא שם ולא מלכות
נראה שסמך על מ"ש בסימן רי"ח שבכל הברכות צריך להזכיר שם ומלכות :

לעולם יהא אדם רגיל לומר כל מה דעביד רחמנא לטב גם זה שם (ס:) :

רלא אחר שגמר סעודתו יחזור ללמוד וכו' :

ואם ישן שינת ערעי וכו' עד סוף הסימן נתבאר בסימן מ"ז :

כתב האגור בסי' ג' בשם רבינו יהודה משפיר"א שכאשר נעור משינתו של שינת היום צריך לברך אלהי נשמה עכ"ל וכ"כ בשבלי הלקט בשם רבינו שמחה וה"ר אביגדור הכהן ולא נהגו כן :

רלב וכשיגיע זמן תפל' המנחה יתפלל ומאוד צריך ליזהר בה דאמר ר' חלבו אמר רב הונא לעולם יזהר אדם בתפלת המנחה וכו' בפ"ק דברכות (ו:) :

גרסינן בפרק תפלת השחר (כט:) א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן מצוה להתפלל עם דמדומי חמה וא"ר זירא מאי קרא ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים לייטי עלה במערבא אמאן דמצלי עם דמדומי חמה מ"ט דילמא מטרפא ליה שעתא ופירש"י עם דמדומי חמה . תפלת יוצר עם הנץ החמה ותפלת המנח' עם שקיע' החמה : לייטי עלה במערב' . על מי שמשהה תפלת המנחה עם דמדומי חמה שמא תטרף לו השעה ע"י אונס ועבר הזמן : והגה"מ כתבו בפ"ג ועתה נהגו העולם כרבנן להתפלל עד הערב וכרבי יוסי דאמר בירושלמי דלא הוקשה תפלת מנחה לתמיד של בין ערביים אלא לקטרת שנא' תכון תפלתי קטרת לפניך ואמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן מצוה להתפלל עם דמדומי חמה ואע"ג דלייטי עלה במערבא ה"מ מאן דמאחר טפי אבל קודם ביאת שמש מעט ש"ד כדאמרינן בירושלמי רבי יוסי הוה מצלי עם דמדומי חמה שנאמר על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא לעת מצויו של יום ואע"ג דתפלת המנחה זמנה מו' שעות ומחצה עד הערב מ"מ מאן דמצלי מפלג מנחה קטנה ולמטה עדיף טפי ובלבד שלא ידחק את השעה עכ"ל (א) :

כתוב בשבלי הלקט שכתב רבינו אפרים בשם רבינו האי דלצבור דדחיקא להו שעתא ביני שמשי אית להו לצלויי בלחש והדר לנחותי ש"ץ דלית ליה לש"ץ למיחת ולאפוקינהו י"ח בקול רם לפי שמצות תפלה בלחש ולא נפקי י"ח בין יחיד בין צבור אלא בלחש ותקנתייהו דמצלי כולהו בלחש במצות תפלה והדר נחית ש"ץ ואומר מגן ומחיה ועונו קדושה ומסיים האל הקדוש אם אין שהות ביום למיגמר י"ח ברכות והכי נהוג רבנן במתיבתא כד דחיקא להו שעתא וכן ראוי לעשות עכ"ל (ג) :

דתנן לא ישב אדם לפני הספר משנה בפ"ק דשבת לא

מודה אני לפניך ה' אלהי שהצלתני מן האור הזה · הנכנס להקיז דם אומר יהר"מ ה' אלהי שיהא עסק זה לי לרפואה כי רופא חנם אתה (ז) ולאחר שהקיז יאמר ברוך רופא חולים · לעולם יהא אדם רגיל לומר כל מה דעביד רחמנא לטב עביד : הנני חוזר לסדר היום :

הלכות סדר היום

רלא **אחר** שגמר סעודתו יחזור ללמוד (א) ואם אי אפשר לו ללמוד בלא שינת הצהרים יישן ובלבד שלא יאריך בה הרבה גרסי' בסוכה פרק הישן (כו·) א"ר אסור לישן ביום יותר משינת הסוס וכמה היא שינת הסוס א (ב) שתין נשמי אביי הוה נאים מכי עייל מבי כובי לפומבדיתא קרי עליה רב יוסף עד מתי עצל תשכב ואף בזה המעט לא תהא כוונתו להנאת גופו אלא להחזיק גופו לעבודת הש"י וכן בכל מה שיהנה בעה"ז לא יכוין להנאתו אלא לעבודת הבורא יתעלה כדכתיב בכל דרכיך דעהו ואמרו חכמים ז"ל ויהיו כל מעשיך לשם שמים וכן סדר ה"ר יונה הענין בפרקי אבות ויהיו כל מעשיך לש"ש אפילו דברים של רשות כגון האכילה והשתייה וההליכה והישיבה והקימה והתשמיש והשיחה וכל צרכי גופך יהיו כולם לעבודת בוראך או לדבר הגורם עבודתו · אכילה ושתיה כיצד אצ"ל שלא יאכל ולא ישתה דברים האסורים אלא אף כי יאכל וישתה דברים המותרים והיה רעב וצמא אם להנאת גופו עשה אין זה משובח אא"כ נתכוון להשלים צרכי גופו ושיאכל כדי חיותו כדי לעבוד בוראו : הישיבה והקימה וההליכה כיצד אצ"ל שלא ישב במושב לצים ושלא לעמוד בדרך חטאים ושלא לילך בעצת רשעים אלא אפילו לישב בסדר ישרים ולעמוד במקום צדיקים ולילך בעצת תמימים אם עשה להנאת עצמו להשלים חפצו ותאותו אין זה משובח אא"כ עשה לשם שמים: שכיבה כיצד אצ"ל בזמן שיכול לעסוק בתורה ובמצות אם מתגרה בשינה לענג עצמו שאין ראוי לעשות כן אלא אפי' בזמן שהוא יגע וצריך לישן כדי לנוח מיגיעתו אם עשה להנאת גופו אין זה משובח אלא א"כ נתכוון להשלים צרכי גופו שיוכל לעבוד בוראו ויתן שינה לעיניו ולגופו מנוחה לצורך הבריאות ושלא תיטרף דעתו בתורה מחמת היגיעה : תשמיש כיצד אצ"ל שלא יעבור עבירה אלא אפילו בעונה האמורה בתורה אם עשה להנאת גופו או להשלים תאותו ה"ז מגונה ואפילו אם נתכוון כדי שיהיו לו בנים שישמשו אותו וימלאו מקומו אין זה משובח אלא אם כן נתכוון שיהיו לו בנים לעבודת בוראו או שנתכוון לשמש מטתו לקיים עונה האמורה בתורה כאדם הפורע חובו · השיחה כיצד אצ"ל לספר לשון הרע ונבלות פה אלא אפילו לספר בדברי חכמים צריך שתהי' כוונתו לעבודת הבורא או לדבר המביא לעבודתו כללו של דבר חייב אדם לשום עיניו ולבו על דרכיו ולשקול את כל מעשיו במאזני שכלו וכשרואה דבר שיבא לידי עבודת הבורא יתעלה יעשהו ואם לאו לא יעשנו ומי שמדות הללו מצויות בו נמצא עובד את בוראו כל ימיו אפילו בשעת שבתו וקומו והלוכו ובשעת משאו ומתנו ואפילו באכילתו ושתייתו ואפילו בתשמישו ובכל צרכיו (ג) ועל הדרך הזה זקף רבינו הקדוש אצבעותיו למעלה בשעת מיתתו ואמר גלוי וידוע לפניך שלא נהניתי מהם אלא לש"ש ע"כ ואם ישן שינת עראי מיושב על אצילי ידיו א"צ לברך ברכת התור' כשיחזור ללמוד (ד) אבל אם ישן על מטתו הוא קבע וצריך לברך ואם השכיב עצמו על מטתו לישן ולא יוכל לישן לא הוי הפסק וא"צ לברך :

שהתנור עומד בקרן זווית דמסיקין שם כמו שמסיקין בבית החורף ליכא סכנה ובירושלמי נמי מחלק א"ר אבהו הד"א במרחץ שהיא ניסוקת אבל במרחץ שאינה ניסוקת אינו אומר אלא מהזיק חמין בלבד ומביאו ב"י ועכשיו אין צריך לחוש להיזק חמין כי העין רואה והלב מבין ליזהר מהיזק חמין שעומדין בגלוי באמבטי :

רלא אחר שגמר סעודתו יחזור ללמוד וכו' כצ"ל :

ואם ישן שינת ערעי וכו' נתבאר בסי' מ"ז דלא צריך לברך ברכת התורה אפילו ישן על מטתו וכן כשיעור משנתו א"צ לברך אלהי נשמה :

רלב וכשיגיע זמן תפלת המנחה וכו' אבל של מנחה שהיא באמצע היום וכו' נראה דרבינו ס"ל דמנחה חובה לכתחלה היא מו' שעות ומחצה דאל"כ ה"ל למימר אבל של מנחה שהיא ביום בעוד שהוא טרוד בעסקיו מדאמר באמצע היום אלמא דחובה עליו מיד כשיגיע באמצע היום דהיינו מו' שעות ומחצה וכ"כ הרא"ש בתשובה הביאה רבינו בסימן רל"ד ואין נראה כן מדברי הרמב"ם בפ"ג מה' תפלה וכ"כ ב"י בסי' רל"ג ובהגהת מיימוני לשם כתב מאן דמצלי מפלג המנחה ולמטה עדיף טפי ובלבד שלא ידחק את השעה עכ"ל ומביאו ב"י כאן :

ועל כן מנעו וכו' כלומר השתא יתיישב למה מנעו חכמים דלא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה וכו' הל"ל בסתם סמוך לתפלה והוה במשמע סמוך לכל תפלה משלש תפלות אלא לפי שתפלת בקר וערב האדם מעצמו נמנע אבל תפלת צהרים דאין אדם מעצמו נמנע מנעוהו חכמים :

דתנן לא ישב וכו' בפ"ק דשבת (דף ט') לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה עד שיתפלל ולא יכנס אדם למרחץ ולא לבורסקי ולא לאכול ולא לדין ואם התחילו אין מפסיקין · ובגמרא הי סמוך למנחה אלימא למנחה גדולה אמאי לא האיכא שהות ביום טובא אלא סמוך למנחה קטנה אם התחילו אין מפסיקין (בתמיה ויעבור הזמן) לימא תהוי תיובתא דריב"ל דאמר ריב"ל כיון שהגיע זמן תפלת המנחה אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיתפלל תפלת המנחה (והכא קתני יגמרו סעודתם) לא לעולם סמוך למנחה גדולה ובתספורת בן אלעשה ולא למרחץ אכולא מילתא דמרחץ וכו' רב אחא בר יעקב אמר לעולם

הלכות תפלת המנחה

רלב (א) **וכשיגיע** זמן תפלת המנחה יתפלל ומאוד צריך ליזהר בה דא"ר חלבו אמר רב הונא לעולם יזהר אדם בתפלת המנחה שהרי לא נענה אליהו אלא בתפלת המנחה שנאמר ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו (ב) והטעם מפני שתפלת השחר
א זמנה ידוע כבקר בקומו ממטתו יתפלל מיד קודם שיהא טרוד בעסקיו וכן של ערב בלילה זמנה ידוע בבואו לביתו והוא פנוי מעסקיו אבל של מנחה שהיא באמצע היום בעוד שהוא טרוד בעסקיו צריך לשום אותה אל לבו ולפנות מכל עסקיו ולהתפלל אותה ואם עשה כן שכרו הרבה מאד וע"כ מנעו חכמים לכל אדם לעשות מלאכות הקבועות סמוך לזמן המנחה דתנן לא ישב אדם לפני הספר פי' להסתפר סמוך למנחה עד שיתפלל ולא יכנס למרחץ

דרכי משה

רלב (א) וכתב במהרי"ל שהיה נוהג להתפלל בשעת הדחק מנחה סמוך לצאת הכוכבים כי אמר אע"פ שנראה כלילה בעיר מ"מ עדיין יום הוא כמו שאומר ר' יוסי (שבת קיח:) יהא חלקי עם מכניסי שבת בטבריא כו' וכתב שכן קבל ממהר"ש : (ב) ע"ש סי' קכד כיצד נוהגין :

וכתב

פרישה

(ז) **ולאחר** שהקיז דם יאמר ברוך כו' וצריך שם ומלכות · ב"י : (א) **ואם** אי אפשר לו ללמוד בלא שינת הצהרים וכו' כתב האגור בשם ר"י וכן בשבלי הלקט שכשיעור משנתו יאמר אלהי נשמה · והב"י והרמ"א והגיהו כן · והכלבו כתב בשם מהר"ם והעתיקו הרמ"א שיקרא קודם שישן ויהי נועם : (ב) **שתין** נשמי פי' ששים נשימות שמנשם וכשיעור הזה הוא משיב נפשו וכחו מהעיפות : (ג) **ועל"ד** זה זקף רבינו הקדוש אצבעותיו וכו' בפ' הנושא פירשו רש"י בע"א : (ד) **אבל** אם ישן על מטתו הוא קבע וצריך לברך וב"י כתב בסי' מ"ז שאין צריך לברך ע"ש :

סי' רלב (א) **וכשיגיע** זמן תפלת המנחה וזהו ל' התוס' בפ' ע"פ דף ק"ז ע"א סמוך למנחה תימא אמאי קרי ליה מנחה דלאו משום דמנחה היתה קריבה בין הערבים דהא גם בשחר קריבה מנחת חביתין ומנחת תמיד וי"ל בשחר יש שם אחר תפלת שחרית ועוד דאמרינן בפ"ק דברכות הוי זהיר בתפלת מנחה שאף אליהו לא נענה אלא בתפלת מנחה ושמא בשעת הקרבת מנחה נענה ולכן קרי ליה תפלת מנחה שאז היתה שעת רצון עכ"ל התוס' : (ב) **והטעם** מפני שבתפלת השחר וכו' השתא מפרש ולמה אליהו נענה במנחה דוקא זהו מפני שהתפלה בזמן הזה יש לו סגולה מצד הזמן שהוא טרוד וכו' :

ותספורת

חדושי הגהות

רלא א פירוש ששים נשימות שמנשם וכשיעור הזה הוא משיב נפשו וכחו מהעיפות (פרישה) : **רלב** א השתא מפרש ולמה אליהו נענה במנחה דווקא זהו מפני שהתפלה בזמן הזה יש לו סגולה מצד הזמן שהוא טרוד כו' (פרישה) :

ר"ל

למרחץ ולא לבורסקי ולא לדין ולא לאכול [א] ופירש ר"ת דוקא סעודה גדולה כגון של מילה ונשואין ופדיון הבן (ג) והתספורת של בן אלעשה (ד) שהיא כעין תספורת של כהן גדול שהיה מתאחר בה הרבה ובורסקי גדול ותחילת דין כל הני אסורין (ה) אפי' סמוך למנחה גדולה דהיינו בתחילת שעה ז' אבל סעודה שאוכל כל אדם בביתו ותספורת של כל אדם ובורסקי קטן כגון לעיין מלאכתו וגמר דין מותר להתחיל סמוך למנחה גדולה ואפי' בסעודה גדולה ותספורת של בן אלעשה (ו) ובורסקי גדול ותחילת דין אם התחילו סמוך למנחה גדולה אין מפסיקין אפילו כשהגיע מנחה קטנה שהיא בט' שעות ומחצה ובלבד שיהיה לו שהות להתפלל אחר שיגמור סעודתו ומלאכתו ובסמוך למנחה קטנה שהוא בתחילת שעה י' אסור להתחי' אפילו בסעודה קטנה ואפילו בתספורת של כל אדם ובורסקי קטן ובגמר דין ואפילו אם התחילו מפסיקין אפילו אם יש לו שהות להתפלל אחר שיגמור סעודתו ב ומלאכתו ודוקא לאכול אסור סמוך למנחה קטנה אבל לטעום פירות מותר דאין הלכה כרבי יהושע דאמר כיון שהגיע זמן תפלת המנחה אסור לטעום עד שיתפלל וה"ר יהודה כתב בשם ר"י שהיה מתיר ג"כ סעודה קטנה סמוך למנחה קטנה ונ"ל דאף לר"ת שאוסר סעודה קטנה סמוך למנחה קטנה דוקא כשקובע עצמו לסעודה אבל אם אוכל כביצה כדרך שאדם אוכל מעט בלא קבע מותר כמו אכילת פירות ורי"ף כתב אפילו סעודה קטנה סמוך למנחה גדולה אסור וכ"כ ה"ר יונה והמחמיר

ב"ח

לעולם בתספורת דידן לכתחלה אמאי לא ישב גזירה שמא ישבר הזוג ולא למרחץ להזיע בעלמא לכתחלה אמאי לא גזרה שמא יתעלפה וכו' מבואר מהך סוגי' דסעודה קטנה סמוך למנחה קטנה אסור ואפילו אם התחילו מפסיקין דהלכה כריב"ל דאמר אסור לטעום כלום דתרתי קאמר ריב"ל חדא אסור לטעום אפילו פירות ובהא לית הילכתא כותיה כדאיתא בפ' ת"ס (דף כ"ח) איך מדאמר אסור לטעו' כלום משמע אפילו התחיל מפסיק ובהא קי"ל כותיה מדמקשה הכא לימא תהוי תיובתי' דריב"ל ולא מוקמינן מתני' דלא כותיה אלמא דבמאי דאמר כלום קי"ל כריב"ל וגם מדלא מוקמינן מתניתין בהתחילו בהיתר קודם סמוך למנחה אין מפסיקין ודריב"ל בהתחילו באיסור מפסיקין אלמא דמתני' דתני בסתמ' ואם התחילו אין מפסיקין משמע אפילו התחילו באיסור אין מפסיקין כ"כ התוספות ושאר מפרשים:

ומ"ש ופי' ר"ת דוקא סעודה גדולה וכו' כ"כ התו' דהלכה כלישנא קמא דסתם לן תלמודא כו' וכ"כ הרא"ש דזו היא שיטת ר"ת ור"י ורבי' לא הזכי' שיטה זו אלא בשם ר"ת לפי שכתב בסמוך דה"ר יהוד' כתב בשם ר"י דסעודה קטנה מותר ג"כ סמוך למנחה קטנ' דלא כר"ת דאוסר בהא. ואיכא למידק אמ"ש רבינו אבל סעודה שאוכל כל אדם בביתו וכו' מותר להתחיל סמוך למנחה גדולה והלא אפילו לאחר שהגיע זמן מנחה גדולה נמי מותר עד שהגיע סמוך למנחה קטנה וי"ל דלא נקט רבינו סמוך למנחה גדולה למידק מיניה אבל משהגיע זמן מנחה גדולה דאסור דהא כ' רבינו גופיה אח"כ בדברי ר"ת דסעודה קטנה אסור סמוך למנחה קטנה אלמא דקודם לזמן הזה מותר אלא לפי דרב אלפס פסק דאפי' סעודה קטנה אסור סמוך למנחה גדולה לכך כתב רבינו דר"ת שרי סמוך למנחה גדולה אבל ודאי דלאח"כ נמי שרי כדפי'. וכן מ"ש רבינו ואפי' בסעודה גדולה אם התחילו סמוך למנחה גדולה אין מפסיקין וכו' לאו דוקא בסמוך למנחה גדולה דאפילו התחילו לאחר שכבר הגיע זמן מנחה גדולה נמי אין מפסיקין כדכתבו התו' ושאר מפרשי' ועוד דכיון דכתב רבינו דבסמוך למנחה דאסור הוא להתחיל אם התחילו באיסור אין מפסיקין ממילא שמעינן דאפילו התחיל לאחר שהגיע זמן מנחה גדולה נמי אין מפסיקין דכך לי איסור אחר הגיע זמן כאיסור של סמוך למנחה אלא איידי דנקט לעיל סמוך למנחה גדולה נקט הכא ג"כ סמוך למנחה גדולה ופשוט הוא:

ומ"ש ודוקא לאכול אסור סמוך למנחה קטנה אבל לטעום פירו' מותר דאין הלכה כריב"ל וכו' כבר כתבתי שכך היא דעת התו' דבחדא הלכה כריב"ל דאם התחילו מפסיקין ובאידך דאסור לטעום לית הילכתא כותיה וזה שדקדק רבינו ואמר דאין הלכה כריב"ל דאמר דאסור לטעום עד שיתפלל דלא כתב הלשון שאמר ריב"ל אסור לטעום כלום עד שיתפלל משום דדוקא במאי דאמר אסור לטעום אפילו פירות אין הלכה כמותו אבל במאי דאמר כלום דאתי לאורויי דאם התחילו מפסיקין הלכה כמותו כך היא דעת התו' בפ"ק דשבת וכ"כ הרא"ש לשם להדיא וכ"כ סה"ת והגהות מרדכי והר"ן ז"ל אבל מלשון התו' בפרק ת"ה שכתבו וז"ל כיון שהגיע זמן תפלת המנחה אסור לטעום כלום וכו' ואית ליה לרבי יהושע ב"ל מפסיקין ואפילו מן האכילה ולא היא עכ"ל משמע להדיא דאין הלכה כריב"ל אף במאי דאמר מפסיקין אלא דתלמודא רוצה ליישב משנתינו דפ"ק דשבת דלא קשיא לריב"ל גופיה והתו' דפ' ת"ה חולקים הן אמ"ש התו' בפ"ק דשבת וכ"כ ה"ר ירוחם דלדעת ר"ת ור"י י"א שאם התחילו בסעודה קטנה סמוך למנחה קטנה אין מפסיקין עכ"ל נראה דכתב כן ע"פ דברי התו' בפ' ת"ה שהבאתי גם מדברי הרא"ש בפרק ת"ה מבואר כך דלית הלכתא כלל כריב"ל והוא סותר למ"ש הרא"ש בפ"ק דשבת ורבינו סובר דהעיקר הוא כמ"ש התו' והרא"ש פ"ק דשבת דחזרו בהם ממ"ש בפרק ת"ה דהך דפ"ק דשבת אחרונה היא:

וה"ר יהודא כתב בשם ר"י שהיה מתיר ג"כ סעודה קטנה סמוך למנחה קטנה נראה דס"ל דהא דמשמע בפ"ק דשבת דהלכה כריב"ל דאפילו התחילו מפסיקין אין זה אלא בהתחיל לאחר שכבר הגיע זמן תפלת מנחה קטנה כדמשמע מלשונו שאמר כיון שהגיע זמן תפלת המנחה אסור לו לאדם שיטעום כלום דמדאמר כלום שמעינן דאפילו התחילו מפסיקין והיינו דוקא בהתחיל משהגיע זמן המנחה אבל בסמוך למנחה מותר אפילו לכתחלה והא דאקשינן אם התחילו אין מפסיקין לימ' תהוי תיובתי' דריב"ל ולא משני דריב"ל לא מיירי אלא משהגיע זמן תפלת המנחה יש לומר דמשמע ליה לתלמודא דמתני' דתנא ואם התחילו אין מפסיקין אף בהתחיל לאחר שהגיע זמן תפלת מנחה קאמר דאין מפסיקין והא ליתא דבזו ודאי הלכה כריב"ל דצריך להפסיק בהתחיל משהגיע זמן תפלה אבל בסמוך למנחה יכול אפילו להתחיל סעודה קטנה. וכ"כ בסה"ת סימן רי"ו ובסמ"ג דף ק"ב ובהגהת מיימוני פ"ו מה' תפלה ומרדכי פ"ק דשבת דלר"ת סעודה קטנה אינה אסורה אלא משהגיע זמן מנחה קטנה דהיינו ט' שעות ומחצה. והאי סמוך למנח' פי' רש"י בריש פ' ערבי פסחים שהוא חצי שעה קודם זמן המנחה בין במנחה גדולה בין במנחה קטנה וכ"כ ב"י:

ורב אלפס כתב וכו' ואם התחילו באחת מכל אלו סמוך למנחה גדולה וכו' לכאורה משמע דר"ל באחד מכל אלו דדמי לסעודה קטנה כגון בורסקי קטן ותספורת של כל אדם וגמר דין לפ"ז אם התחילו בסעודה גדולה וכל הני דדמו ליה צריך להפסיק והכי משמע במ"ש הרא"ש ראיה לדברי רב אלפס מדקאמר בגמרא דבמנחה לא שכיחא שכרות ומש"ה אם התחילו אין מפסיקין ואי איירי מתני' בסעודת כל אדם ניחא אבל בסעודה גדולה שכיחא ושכיחא אלמא דלרב אלפס בסעודה גדולה וכל הני דדמו ליה אם התחילו מפסיקין. אבל קשה דמתחלה כתב הרא"ש ראיה למה שפסק ר"ת כלישנא קמא מדקא בעי מאימתי התחלת דין אלמ' דבתחלת דין מיירי וכתב אחר כך ולאו ראיה היא דמצינו למימר כרב אלפס והא דמפרש התחלת דין משום דהתחילו אין מפסיקין כמו שמפרש התחלת מרחץ ובורסקי עכ"ל

ב"י

(טז.) לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה עד שיתפלל ולא יכנס למרחץ ולא לבורסקי ולא לאכול ולא לדין ואם התחילו אין מפסיקין ובגמרא שם הי סמוך למנחה אילימא סמוך למנחה גדולה אמאי לא הא איכא שהות ביום טובא אלא סמוך למנחה קטנה אם התחילו אין מפסיקין נימא תהוי תיובתא דריב"ל דאמר ריב"ל כיון שהגיע זמן תפלת המנחה אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיתפלל תפלת המנח' לא לעולם סמוך למנחה גדולה ובתספורת של בן אלעשה ולא למרחץ אכולה מילתא דמרחץ ולא לבורסקי לבורסקי גדולה ולא לדין בתחלת דין רב אחא בר יעקב אמר לעולם בתספורת דידן לכתחלה אמאי לא ישב גזירה שמא ישבר הזוג ולא למרחץ להזיע בעלמא לכתחלה אמאי לא גזירה שמא יתעלף ולא לבורסקי לעיוני בעלמא לכתחלה אמאי לא דילמא חזי פסידא ומטריד ולא לאכול בסעודה קטנה לכתחלה אמאי לא דילמא אתי לאימשוכי ולא לדין בגמר הדין לכתחלה אמאי לא דילמא חזי טעמא וסתר דינא וכתבו התוספות (שם) על לישנא קמא נראה דהכי הלכתא ושרי סעודה קטנה במנחה גדולה עד זמן תפלה ודוקא סעודה גדולה כגון סעודת אירוסין ונישואין וסעודת מילה הוא דלא ודלא כרב אחא בר יעקב דאסר אפילו סעודה קטנה סמוך למנחה גדולה דהלכה כלישנא קמא דסתם לן תלמודא ורב אשי שהוא בתרא סידר את התלמוד והלכתא כוותיה לגבי דרב אחא בר יעקב. וכתב הרא"ש לפי שטה זו הלכך מותר להתחיל בסעודה קטנה סמוך למנחה גדולה ואם התחילו בסעודה גדולה אין מפסיקין אפי' משיגיע זמן מנחה קטנה ובלבד שיש לו שהות להתפלל אחר שיגמור סעודתו ואם התחיל לאכול סמוך למנחה קטנה יפסיק כשיגיע זמן תפלת המנחה עכ"ל:

וכתוב בסמ"ג פ"ג אע"ג דבשבת וי"ט אוכלין שחרית אין זה קרוי סעודה גדול' כ"א כשאוכלין הרבה בני אדם יחד כסעודת נשואין וברית מילה וכ"כ הכלבו וכתב עוד וכ"ע מבעל הבית שבני ביתו מרובים וכל זה איתא בסמ"ק סי' י"א:

וכתב הר"ן שהרז"ה מיקל יותר ואומר דכיון דאי לאו מדר' יהושע ב"ל הוה מוקמינן מתני' בסמוך למנחה קטנה ודריב"ל אידחיא ליה בדוכתא (ברכות כח.) נקטינן מתני' כפשטא בסמוך למנחה קטנה דאין מתחילין אפילו סעודה קטנה ואם התחילו אין מפסיקין הא במנחה גדולה אפי' סעוד' גדול' שריא:

ומ"ש רבי' דלר"ת אסור סעודה קטנה סמוך למנחה קטנה למד כן ממה שכתבו התוס' ושרי סעודה קטנה במנחה גדולה עד זמן תפלה משמע דמזמן תפלה ואילך דהיינו מזמן מנחה קטנה ואילך אסור אפי' סעודה קטנה וסובר דלאו דוקא בזמן תפלה דסמוך לה נמי אסור דדין סעודה קטנה למנחה קטנה כדין סעודה גדולה למנחה גדולה וכ"כ סמ"ק שהוא דעת רבי' ברוך. אבל הרא"ש כת' בפ' תפלת השחר לדעת ר"ת דסעודה קטנה סמוך למנחה גדולה מותר להתחיל וכן נמי סמוך למנחה קטנה דלא חיישי' לאימשוכי כלל בסעודה קטנה ורבי' כתב סברא זו בשם ה"ר יהודה שאמר משם ר"י וכ"כ בסמ"ק סי' י"א:

ומ"ש דאין הלכה כריב"ל דאמר כיון שהגיע זמן המנחה אסור לטעום עד שיתפלל מסקנא דגמ' בפ' תפלת השחר (כח:) וכתב הרשב"א שם וה"מ להפסיק שאם התחיל אינו מפסיק אבל לכתחלה אסור כדאית' בפ"ק דשבת עכ"ל. ופי' בתשובה דלא נתכוון לאסור טעימה בעלמא אלא לסעודה קטנה קרי טעימ':

והאי סמוך למנחה דתנן במתני' כת' הר"ן דהיינו חצי שעה קודם זמן המנחה וכן פרשב"ם בר"פ ע"פ (צט:) וזמן מנחה גדולה מו' שעות ומחצה ולמעלה וסמוך לה דהיינו חצי שעה הוי בתחלת שעה שביעית וזמן מנחה קטנ' מט' שעות ומחצה ולמעלה וסמוך לה דהיינו חצי שעה הוי בתחלת שעה עשירית וכן הם דברי רבי':

והרי"ף כת' אפי' סעודה קטנה סמוך למנחה גדולה אסור טעמו לפי שהוא פוסק כרב אחא בר יעקב משום דלישנא בתרא הוא. וכת' הרא"ש שכן נראה לה"ר יונה ובטור ח"מ סי' ה' כת' רבינו שמסקנת הרא"ש כרב אלפס וגם אכתוב בעז"ה שאינו מוכרח וכך פסק הרמב"ם בפ"ו מהל' תפלה וכת' הגה"מ שכן היה נוהג ר"מ ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם מסכימים

דרישה

סי' רלב [א] ופירש ר"ת דוקא סעודה גדולה כו' בפ"ק דשבת דף ט' תנן לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה עד שיתפלל לא יכנס אדם למרחץ ולא לבורסקי ולא לאכול ולא לדין ואם התחילו אין מפסיקין. ופריך בגמ' הי סמוך למנחה אליימא סמוך למנחה גדולה אמאי לא האיכא שהות ביום טובא. אלא סמוך למנחה קטנה אם התחילו אין מפסיקין נימא תיהוי תיובתא דריב"ל דאמר ריב"ל כיון שהגיע זמן תפלת המנחה אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיתפלל לא לעולם סמוך למנחה גדולה ובתספורת בן אלעשה וכו' (כאשר כתב רבינו לפי' ר"ת) רב אחא בר יעקב אמר לעולם בתספורת דידן לכתחלה אמאי לא ישב גזירה שמא ישבר הזוג ולא למרחץ להזיע בעלמא לכתחלה אמאי לא גזירה שמא יתעלפה. ולא לבורסקי לעיוני בעלמא לכתחלה אמאי לא דילמא חזי פסידא בזביני' ומטריד (פירש"י יצטער ויהא טרוד בלערו ולא יתפלל) ולא לאכול בסעודה קטנה לכתחלה אמאי לא דילמא

פרישה

(ג) ותספורת של בן אלעשה עשיר גדול היה ובזבז ממון הרבה על התספורת הזה ומתנו של רבי היה: (ד) שהיא כעין תספורת של כ"ג. פי' רש"י שהיה מספר כל ראשו ולא לגמרי אלא מניח כל השערות ארוכין במקלת כדי שיהא ראשו של זה בצד עיקרו של זה והיינו כמוס יכסמו ראשיהם עכ"ל: (ה) אפי' סמוך למנחה גדולה כו' ז"ל הר"ן בפ"ק דשבת דף ק' מנחה גדולה היא משש שעות ומחצה ולמעלה שהוא התחלת זמן תמיד של בין הערבים משום דמשש עד חצי שבע אינו ניכרת נטייתה של חמה כדאיתא בפ"ק דפסחים ומחצי שבע ולמטה נוטה ברקיע למעריב וסמוך לה היינו חצי שעה דהיינו מתחלת שבע עכ"ל. ועיין מ"ש בסמוך ריש סי' רל"ג ופי' מנחה גדולה ע"ש הן עוד היום גדול מהרמ"פ: (ו) ובורסקי גדולה פירש"י בגמרא עורות הרבה ובתחלת תיקונן. ומה שלא פי' ר"ת במרחץ כדמתרץ ליה בגמרא בכולה מילתא דמרחץ (ופירש"י לחוף ראשו ולהסתפג

חדושי הגהות

ב ר"ל דאפילו ר"ת מודה בזה ואפשר שלמדו מסוגיא דגמרא שם דקאמר אלא סמוך למנחה קטנה אם התחילו אין מפסיקין נימא תהוי תיובתא דריב"ל דאמר ריב"ל כיון שהגי"ע זמן תפלת המנחה אסור לאדם שיטעום כלום

והמחמיר תע"ב (ו) ואם התחילו באחד מכל אלו סמוך למנחה גדולה והגיע זמן המנחה אין מפסיקין אע"פ שהתחילו באיסור וכגון שיש לו שהות ביום להתפלל אחר שיגמור סעודתו ומלאכתו אבל אם אין לו שהות להתפלל אח"כ צריך להפסיק מיד (ז) ומאימתי הוי התחלת תספורת משיניח סודר של ספרים על ברכיו והתחלת מרחץ משיסיר לבושו העליון והתחלת בורסקי משיקשור בגד בין כתפיו כדרך עושי מלאכה והתחלת דין אם לא היו עוסקין בו כבר (ח) משיתעטפו הדיינין ואם היו עוסקים בו משיתחילו בעלי הדינין לטעון והתחלת אכילה משירחוץ ידיו (ט) או משיתיר אזורו למי שרגיל להתירו בשעת אכילה:

רלג (א) **וזמנה** משש שעות ומחצה ולמעלה עד הלילה דברי חכמים רבי יהודה אומר עד פלג המנחה (ב) שהו' עד סוף י"א שעות חסר רביע (ג) והוא שעה ורביע קודם הלילה ולא נפסק הלכתא בהדיא כחד מינייהו ואסיקנא דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד והוא שיעשה לעולם כחד מינייהו שאם עשה כרבנן ומתפלל מנחה עד הלילה (ד) שוב אינו יכול להתפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה דכיון דמחשיב אותו יום לענין תפלת המנחה אינו

מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן (ג): **ואם** התחילו באחד מכל אלו סמוך למנחה גדולה וכו' במשנה (שם) שכתבתי בסמוך ואם התחילו אין מפסיקין וכתבו התוס' והרא"ש והר"ן והמרדכי דמוכח בגמ' שם ובפ' לולב הגזול (לח.) דאפי' התחילו באיסור נמי אין מפסיקין:

ומ"ש וכגון שיש לו שהות ביום להתפלל וכו' כ"כ שם המפרשים הנזכרים דהתם משמע הכי ובפ' לולב הגזול מוקי בהדיא מתני' בדאיכא שהות וכן משמע מדברי הרמב"ם ז"ל:

כתוב בת"ה על האוכלים בסעודת נישואין והשעה עוברת לתפלת המנחה שיש מן הגדולים שסוברים שאין עומדין להתפלל משום דחשבינן להו עוסקין במצות ופטורין מן התפלה עכ"ל ואין ממש בסברא זו: **כתוב** בא"מ בכל הדברים שאמרו להתחיל קודם שיתפלל אם התחיל אינו מפסיק כל שיראה לו שעדיין יש לו שהות להתפלל בד"א בשאר תפלות אבל בתפלת ערבית החמירו מטעם דשכרות שכיח בלילה ואם התחיל בהן אחר שהגיע זמנה צריך להפסיק עכ"ל ובסי' רל"ה יתבאר שאין כן דעת הרשב"א ז"ל: **ומאימתי** הוי התחלת תספורת וכו' עד סוף הסי' הכל פשוט בפ"ק דשבת (י.) וכתב רבי' ירוחם משיתעטפו הדיינים שדרכם להתעטף משום שסכינה שורה עמהם ולדיין כל שישבו אדעתא לדון ואחר שהתחילו כבר לדון ובא לפניהם דין מאחר שדנו הדין הראשון התחלת כל דין ודין מיקרי משיתחילו בעלי דינים עכ"ל:

רלג וזמנה משש שעות ומחצה ולמעלה עד הלילה וכו' בפרק תפלת השחר (כו:) תניא איזו היא זמן מנחה גדולה מו' שעות ומחצ' ולמעל' ואי זו היא מנח' קטנ' מט' שעות ומחצ' ולמעל' ופירש"י אם בא להקריב תמיד של בין הערבי' אינו יכול להקדימו קודם ו' שעות ומחצה דבין הערבי' כתיב ביה מכי ינטו צללי ערב משהחמה נוטה למערב דהיינו מו' שעות ומחצה ולמעלה: מנחה קטנה. זמן תמיד של בין הערבים בכל יום מט' שעות ולמעלה כדתנן בפרק תמיד נשחט (נח.) והתם מפרש טעמא. ובמתניתין (שם:) תנן תפלת המנחה עד הערב רבי יהודה אומר עד פלג המנחה ופירש"י (שם:) פלג מנחה אחרונה חלוק את ב' שעות ומחצה הנותרים ביום ותמצא פלג אחרון של מנחה מי"א שעות חסר רביע ולמעלה:

ומדברי רבינו נראה דזמן מנחה לכתחלה הוא מו' שעות ומחצה ולמעלה וכן נראה מדברי תשובת הרא"ש שכתב רבינו בסימן שאחר זה אבל הרמב"ם כתב בפ"ג מהלכות תפלה כבר אמרנו שתפלת המנחה כנגד תמיד של בין הערבים תקנו זמנה ולפי שהיה התמיד קרב בכל יום בט' שעות ומחצה תקנו זמנה מט' שעות ומחצה והיא הנקראת מנחה קטנה ולפי שבערב הפסח שחל להיות בערב שבת היו שוחטין את התמיד בו' שעות ומחצה אמרו שהמתפלל אחר ו' שעות ומחצה יצא ומשהגיע זמן זה הגיע זמן חובה והיא הנקראת מנחה גדולה נראה מדבריו שעיקר תקנת זמן תפלת המנחה דלכתחלה היא מט' שעות ומחצה ולמעלה וזמן מנחה גדולה שאמרו היינו לומר שאם התפלל תפלת המנחה משהגיע אותה שעה יצא י"ח וכ"כ ממ"ש אח"כ שהורו הגאוני' שאין ראוי להתפלל רשות אלא הגדולה וכן הדין נותן מפני שהיא כנגד דבר שאינו תדיר בכל יום:

ומ"ש רבינו ולא נפסק הלכתא בהדיא כחד מינייהו ואסיקנא דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד שם בפרק תפלת השחר (כז.):

ומ"ש והוא שיעשה לעולם כחד מינייהו וכו' כ"כ שם ה"ר יונה והרא"ש וכ"כ בספר אוהל מועד בשם רבינו האיי ואח"כ כתב בשם בעל ההשלמה שעכשיו

עכ"ל אלמא דלרב אלפס האי התחילו אין מפסיקין אפילו התחילו בהתחל' דין ומינה שמעינן נמי דאם התחילו בסעודה גדולה נמי אין מפסיקין דתחלת דין וסעודה גדולה דינו שוה לגמר דין וסעודה קטנה והכי משמע נמי מפשוטו של מתניתין ללישנא בתרא דכיון דרישא דלא ישב לפני הספר וכו' מיירי בין בתספורת גדולה בין בתספורת קטנה וכן כל הני דרישא בכל ענין אוסר א"כ סיפא נמי דתני ואם התחילו אין מפסיקין נמי איירי בכל ענין אפי' בתספורת גדולה וסעודה גדולה ותחלת דין ובורסקי גדול לכן נראה עיקר דהא דכתב רבינו ואם התחילו באחת מכל אלו וכו' רצונו לומר אפילו התחיל בסעודה גדולה ובתספורת גדולה ודדמי להו נמי אין מפסיקין ובהכי מתיישב אריכות לשון רבינו דהיה לו לומר ואם התחילו סמוך למנחה גדולה למה ליה למימר ואם התחילו באחת מכל אלו אלא דבא לומר דבכל אלו אף בסעודה גדולה וכל אלו דדמו ליה נמי אין מפסיקין והיינו כמ"ש הרא"ש מתחלה ולאו ראיה היא לר"ת דלעולם לישנא בתרא עיקר כרב אלפס דאפילו סעודה קטנה וגמר דין אסור סמוך למנחה גדולה והא דקמפרש תלמודא מאימתי התחלת דין משום דהתחילו אין מפסיקין דמיירי אפילו התחילו בתחלת דין נמי אין מפסיקין וא"כ התחילו בסעודה גדולה וכל אלו דדמי להו נמי אין מפסיקין לרב אלפס אלא דלפי זה קשה טובא הא דכתב הרא"ש לבסוף ראיה לרב אלפס ואמר ואי איירי מתני' בסעודת כל אדם ניחא וכו' דאלמא דלרב אלפס הא דתני סיפא אם התחילו אין מפסיקין לא איירי בסעודה גדולה דשכיחא שכרות ולפע"ד דדברי הרא"ש הללו אינם של הרא"ש אלא דברי ה"ר יונה הם שכתב דשינויא קמא שינוי' דחיקא היא וכו' עד שכיחא ושכיחא שכל זה מדברי הר' יונה הוא אבל הרא"ש לא ס"ל הך ראיה אלא ס"ל דאף בסעודה גדולה לא שכיחא שכרות ביום כל עיקר תדע דהא דלר"ת בע"כ ואם התחילו בסעודה גדולה אין מפסיקין קאמר אלמא דמאי דקאמר בגמרא במנחה לא שכיחא שכרות אפילו בסעודה גדולה לא שכיחא שכרות וה"ה להרא"ש אליבא דרב אלפס כדפי':

ואם התחילו באחד מכל אלו סמוך למנחה גדולה וכו' כבר כתבתי בדברי ר"ת דלאו דוקא סמוך למנחה גדולה קאמר אלא אפי' לאחר שהגיע זמן תפלה וע"ד זה ג"כ צריך לפרש בדברי האלפסי דלאו דוקא סמוך אלא אפילו לאחר שהגיע זמן תפלה דאידי ואידי התחילו באיסור הוא ואין לחלק ביניהם אלא איידי דנקט ברישא דאפילו סעודה קטנה אסור סמוך למנחה גדולה נקט נמי בסיפא ואם התחילו סמוך למנחה גדולה. וק"ל: **והתחלת** מרחץ משיסיר לבושו העליון כך פרש"י והר"ן פ"ק דשבת וכ"כ ה"ר ירוחם אבל הרמב"ם פ"ו מהלכות תפלה כתב משיפשוט הבגד הסמוך לבשרו דהיינו הבגד האחרון להפשטת בגדיו: כתב ב"י ובטור ח"מ סי' ה' כתב רבינו שמסקנת הרא"ש כרב אלפס ושם אכתוב בע"ה שאינו מוכרח עכ"ל אבל בח"מ כתב ב"י מאחר שהרא"ש הביא דעת ר"ת ור"י בתחלה ואח"כ דעת רב אלפס משמע לרבינו שכך הוא מסקנתו וזה פשוט וידוע בדרכי רבינו דמה שכתב הרא"ש באחרונה הוא מסקנתו ולענין הלכה אע"ג דכתב רבינו המחמיר כרב אלפס ודעימיה תבא עליו ברכה נהגו להקל אף יותר מר"ת ודעימיה ועבדי' עובדא כבעל המאור דכתב דכיון דאידחיא לדריב"ל בדוכתיה בפרק ת"ה נקטינן מתני' כפשטא דבסמוך למנחה קטנה אין מתחילין אפילו סעודה קטנה ואם התחילו אפילו בסעודה גדולה נמי אין מפסיקין אם יש שהות ביום עדיין הא במנחה גדולה אפילו סעודה גדולה שריא לכתחלה ובהגהות מרדכי ע"ש הר"ש בן ר"ב מיקל יותר דדוקא סעודה גדולה אסור סמוך למנחה קטנה ואם התחילו אין מפסיקין אבל סעודה קטנה שריא לכתחלה אפילו לאחר שהגיע זמן מנחה קטנה. ובמהרי"ל ריש הלכות שבת כתב הא דאנו נוהגים בע"ש דרוחצין ומגלחין סמוך למנחה סמכי' על מה שיש לנו שעה קבוע לתפילת המנחה בכל יום עכ"ל נראה דרצונו לומר דיש לנו שעה קבוע שקורין העם לבית הכנסת ולא חיישינן שמא יפשע. וכה"ג כתב מהרי"ו בה' פסח והאריך בזה וכתב וז"ל ועוד דהשמש מזכיר והביא ראיה מפ' הדר (דף ס"ה) דרב ששת מסר שינתיה לשמעי' פי' רש"י א"ל הניחני לישן מעט וכשהגיע זמן תפלה הקיצני וכתב עוד דנהגו היתר לסעו' לאחר שהגיע זמן מנחה קטנה ונראה דרצונו לומר דהיינו ביחיד הסועד ומותר כיון דאיכא שעה קבוע לצבור שהשמש קורא לבא לב"ה כדפי' לעיל לא חיישינן שמא יפשע אבל רבים שנכנסו לסעודת ברית מילה וכיוצא בו אפילו סמוך למנחה קטנה איסור עבדי כ"ש כשהגיע זמן מנחה קטנה ואעפ"י דר"ש בן ר"ב מיקל גם בזה לא קי"ל הכי דיחיד הוא נגד כל הגאונים האוסרים ומנהג גרועים הוא שמקילין בזה:

רלג וזמנה מו' שעות ומחצה וכו' ר"פ ת"ה (דף כ"ו) ואסיקנא וכו' שם (דף כ"ז) ומ"ש והוא שיעשה לעולם כחד מינייהו וכו' כ"כ לשם הר' יונה והרא"ש. ועכשיו נהגו העולם להקל בכך ועבדי תרי קולי דסתרי אהדדי

דרכי משה

(ג) וכתב בחדושי אגודה פ"ק דשבת רוב העולם אינן נזהרין בכך ואפילו מסעודה גדולה סמוך למנחה גדולה ואולי סמכו על קריאת שמש לב"ה ולא חיישינן דילמא אתי למפשע ובימיהם לא היה כן אמנם יש בו פלוגתא דרבוותא עכ"ל וע"ל סי' פ"ט מוזכר דפלוגתא דרבוותא הוא רש"י ור"י ועוד נ"ל לומר דנשתרבב המנהג להקל ע"פ דעת בעל המאור דכתב פ"ק דשבת דאליבא דהלכתא אפילו סעודה גדולה סמוך למנחה גדולה שרי וכ"כ בהגהות מרדכי פ"ק דשבת בשם ר"ש בר ברוך ועל ככה נהגו להקל:

מצאתי

פרישה

ולהשתטף בחמין ובצונן ולהזיע) משום דבזמנם היה דרכם ליכנס למרחץ בשביל הזיע לבד וכדאמר בפי' בגמרא במוקמ' דרב אחא וז"ל ולא למרחץ ולהזיע בעלמא ובזמנינו אין הדרך כן משום הכי לא נקט רבינו כתירוץ של ר"ת לא בתחלה לענין אין מתחילין. ולא במה שמסיים שבעניני' קטנים מתחילין וכן במרחץ קטן משום שאינו מצוי בינינו. ומ"ש רבינו בשם הר"ר יודא בשם ר"י שהיה מתיר ג"כ סעודה קטנה וכו' בדרישה מבואר מאין יצא לו דין זה. וטעמו של הר"ר יודא הוא משום דכל שהוא סעודה קטנה לא חיישינן כלל לאימשוכי שמא ימשך ביין וכדומה. ועכשיו נוהגין להקל בסעודה גדולה ובסעודה קטנה סמוך למנחה קטנה ואפשר משום דעכשיו קורין לב"ה (ומקשקשין) לא חיישינן דילמא פשע ולא יתפלל מיהו צריך ליזהר בסעודה גדולה אפי' סמוך למנחה גדולה עכ"ל הרמ"א. וכ"כ הר"ן טעם המקילין: (ו) **ואם** התחילו בא' מכל אילו סמוך למנחה גדולה כו' צ"ע הא כבר כתב רבינו דין זה לעיל ז"ל ואפילו בסעודה גדולה כו' אם התחילו סמוך למנחה גדולה אין מפסיקין כו' והיינו התחילו באיסור כיון שהתחילו סעודה גדולה סמוך למנחה גדולה וכ"ל דחזר לכתוב לאשמועינן דאפי' לדעת הרי"ף וסייעתו המחמירין דאפילו בסעודה קטנה סמוך למנחה גדולה אסור מ"מ אם התחילו אפילו סעודה גדולה באיסור אין מפסיקין דל"ת הא דקתני סיפא דמתניתין ואם התחילו אין מפסיקין קאי דוקא אריפא דאיירי נמי בסעודה קטנה לדעת הרי"ף קמ"ל דכמו שהאיסור דרישא איירי בכל ענין כך ההיתר דסיפא איירי בכל ענין וק"ל: (ז) **ומאימתי** הוי התחלת תספורת כו' פי' שאם התחיל אין צריך להפסיק הר"ן: (ח) **משיתעטפו** הדיינים מפני כבוד שכינה היה דרכן להתעטף ולדיין משישבו אדעת לדון כ"כ ר' ירוחם: (ט) **או** משיתיר אזורו פי' למי שרגיל להתירו בשעת אכילה קודם נטילה רש"י: סי' רלג (א) **וזמנה** משש שעות ומחצה ולמעלה וכו' לשון הב"י ומדברי רבינו נראה דזמן מנחה לכתחלה הוא משש שעות ומחצה ולמעלה וכן נראה מדברי תשובת הרא"ש שכתב רבינו בסי' שאחר זה אבל הרמב"ם כתב בפ"ג מה' תפלה כבר אמרנו שתפלת המנחה כנגד תמיד של בין הערבים תקנו זמנה ולפי שהיה התמיד קרב בכל יום בט' שעות ומחצה תקנו זמנה מתשעה שעות ומחצה והיא הנקראת מנחה קטנה ולפי שבערב הפסח שחל להיות בע"ש היו שוחטין את התמיד בשש שעות ומחצה אמרו שהמתפלל אחר שש שעות ומחצה יצא ומשהגיע זמן זה הגיע זמן חיובא והיא הנקראת מנחה גדולה נראה מדבריו שעיקר תקנת זמן תפלת מנחה דלכתחלה היא מט' שעות ומחצה ולמעלה. וזמן מנחה גדולה שאמרו היינו לומר שאם התפלל תפלת המנחה משהגיע אותה שעה יצא י"ח וכו': (ב) **שהוא** עד סוף י"א שעות וכו' ושעות אלו הם שעות זמניות. דאף אם היום גדול יותר מי"ב שעות משערים לי"ב שעות וכן בכל מקום ששיערו חכמים בשעות הם בשעות האילו. וכן פסק רמ"א והוא מדברי הרמב"ם בפי' משניות דריש ברכות: (ג) **והוא** שעה ורביע קודם וכו' שמט' שעות וחצי מתחיל מנחה קטנה נמצא פלג אותה מנחה היא שעה ורביע. רש"י: (ד) **שוב** אינו יכול להתפלל ערבית כו' ועכשיו נהגו העולם להקל בכך ואע"פ שהמתפללים

דרישה

דילמא אתי לאמשוכי ולא לדין בגמר דין לכתחלה אמאי לא דילמא חזי טעמא וסתר דינא. וכן פסק רב אלפס שבוחר לפסוק כלישנא בתרא שעיקר הוא. ור"ת פוסק כסתם לישנא קמא שסידרו דברי רב אשי שהוא סידר התלמוד והלכה כמותו לגבי רב אחא. והתוס' כתבו שם ומיהו סמוך למנחה קטנה אסור אפילו סעודה קטנה ואם התחילו מפסיקין ואע"ג דתלמודא אי לאו דריב"ל הוה מוקי לה בסעודה קטנה וסמוך למנחה קטנה ואם התחילו אין מפסיקין. ולא קי"ל כריב"ל כדאמר בפ' תפלת השחר מ"מ כיון דמסיק סתם תלמודא הכי משמע דבהא דאם התחילו מפסיקין קיימא כוותיה ודוקא בהא דאמר דאסור לטעום אפילו פירות לא קי"ל כוותיה עכ"ל וזהו שכתב רבינו אליבא דר"ת דבסמוך למנחה קטנה אפילו אם התחילו סעודה קטנה אפסיקין וסברת הר"ר יודא היא שפסק כר"ת וכלישנא קמא וסבר דמאחר דאיפסקא הילכתא

אינו יכול לעשותו לילה לענין תפלת ערבית וכן אם הוא עושה כר"י ומתפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה (ה) צריך ליזהר שלא יתפלל מנחה באותה שעה · וכשיבא להתפלל (ו) כתב רב עמרם שנוטל ידיו אין לו מים ליטלם אם יודע שיהיו לפניו עד ד' מילין והוא בדרך ימתין עד מקום המים אפילו אם יעבור זמן התפלה אבל יותר מד' מילין יתפלל מיד ואל יעבור זמן התפלה וה"מ לפניו אבל לאחריו פחות ממיל חוזר אבל מיל אינו חוזר (ז) [ג] והתוספות כתבו שאין לו להעביר זמן התפלה כדי ליטול ידיו במים ואם אין ידיו נקיות יקנחם בעפר או בצרור וכן לאחריו א"צ לחזור כלל כדי ליטלם אפילו אם יש לו זמן ולענין ברכה על הנטילה אין לו לברך אם לא שעשה צרכיו וקנח או קטנים ושפשף אז צריך לברך :

רלד (א) **שכח** ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית שתים הראשונה של ערבית והשניה לתשלומי מנחה ודוקא שכח אבל הזיד ולא התפלל אין לו תשלומין וגאון כתב אפי' הזיד אם רוצה להשלים אותה בתפלת ערבית הרשות בידו

אלא

שעכשיו שנהגו ע"י הדחק שעושים פעמים כר"י ופעמים כרבנן ש"ד דלא גרע מהשכים לצאת לדרך שמקדים וקורא עכ"ל וכ"כ המרדכי וה"ר יונה כתב (שם) ועכשיו כיון שמנהגינו להתפלל תפלת המנחה אחר פלג המנחה כרבנן אין לנו להתפלל תפלת ערבית קודם שקיעת החמה כר"י אלא לעשות הכל כרבנן מיהו בדיעבד אם התפלל תפלת ערבית בכונה לצאת מפלג המנחה ואילך יצא ולא מחייבינן ליה לחזור ולהתפלל עכ"ל ועכשיו נהגו העולם להקל בכך אף על פי שמתפללים תפלת מנחה אחר פלג המנח' לא נמנעו מלהתפלל ערבית ג"כ באות' שעה ואע"ג דהוו תרי קולי דסתרן אהדדי אפשר שסומכים על מ"ש הרא"ש בריש ברכות לדעת ר"ת וז"ל ומיהו ק"ק דלענין תפלת המנחה עבדינן כרבנן ומתפללים פעמים תפלת המנחה אחר פלג המנחה ולענין ק"ש חשבינן ליה לילה כמו ר"י והוי תרי קולי דסתרן אהדדי והא דאמרי' לקמן דעבד כמר עבד ה"פ לא איפסיקא הילכתא לא כר"י ולא כרבנן מי שירצה יעשה הכל כר"י או הכל כרבנן ולא שיתפוס קולא של שניהם וי"ל דלענין תפלה הקילו וכ"כ ג"כ הרשב"א ואע"פ שלא נראה דברי ר"ת להרא"ש שבסוף דבריו על מה שכתב רבי' האיי שטוב להתפלל עם הצבור תפלת ערבית מפלג המנחה כר"י ממה שיתפלל ביחיד ויסמוך גאולה לתפלה כתב מיהו נראה דהנוהג כך צריך ליזהר שלא יתפלל תפלת המנחה מפלג המנחה ולמעלה כיון דחשיב ליה לילה לענין תפלת הערב מ"מ העולם סומכים על דעת ר"ת :

וכשיבא להתפלל כת' רב עמרם שנוטל ידיו אין לו מים ליטלם אם יודע שיהיו לפניו עד ד' מילין וכו' בפ' אלו עוברים (מו ·) ובפרק העור והרוטב (קכב :) לגבל ולתפלה ולנט"י ד' מילין א"ר יוסי בר חנינא ל"ש אלא לפניו אבל לאחריו אפי' מיל אינו חוזר א"ר אחא ומינה מיל הוא דאינו חוזר הא פחות ממיל חוזר ורב עמרם מפרש כפי' הערוך דלתפלה דקאמר היינו כדי לרחוץ ידיו להתפלל והתוס' (שם) דחו פי' זה דנראה כפי' הקונטרס דלתפלה היינו להתפלל בי' וכבר נתבאר בסי' צ' ובסי' צ"ב שדעת רבי' כדעת התוספות ומתוך מ"ש כאן רבי' בשמם נראה שכל שאינו מעביר זמן התפלה מצוה לחזור אחר המים כדרך שמחזירין אחר שאר מצות וכ"כ בסי' צ"ב :

ומ"ש ואם אין ידיו נקיות יקנחם בעפר או בצרור הכי אמרי' בפ' היה קורא (טו) ונתבאר בסי' צ"ב : **ומ"ש** ולענין ברכה על הנטילה אין לו לברך (על הנטילה) וכו' נתבאר בסי' ז' ושם כתבתי שי"א שאפילו עשה צרכיו ורוצה להתפלל לא יברך על נט"י וכן נהגו :

ומ"ש רבי' וכשיבא להתפלל כ' ר"ע שיטול ידיו נראה דסתם ידים פסולות לתפלה עד שיטול ושלא כדברי הר"ן שכתב בפ' ע"פ (קטו :) גבי נטל ידיו בטיבול ראשון צריך שיטול ידיו בטיבול שני דידים של היסח הדעת כשירות לברכה ולתפלה ובסי' צ"ב כתב רבי' ירחוץ ידיו במים אם יש לו ואם אין לו צריך לחזור אחריהם וה"מ שיש לו עוד שהות להתפלל אבל אם אין לו שהות ויעבור זמן התפל' ינקה אותם בצרור או בעפר או בכל מידי דמנקי [א] וכתב אבי העזרי הא דאמרינן בכל מידי דמנקי ה"מ דלא אסח דעתיה אלא שנתלכלכו בטיט וי"א אדרבה צריך שלא יהיו מלוכלכים ועל היסח דעת אין לחוש שאין היסח דעת אלא באכיל' וא"א ז"ל היה אומר שאין לחלק לא שנא לכלוך לא שנא בהיסח דעת אלא שינקה בכל מידי דמנקי ע"כ ומשמע שאותם שאומרים שעל היסח דעת אין לחוש שאין היסח דעת אלא באכילה הם סוברים כסברת הר"ן והרא"ש שהיה אומר שאין לחלק הוא חולק על הר"ן וסובר דידים של היסח דעת פסולות לתפלה כשם שפסולות לאכילה וכ"כ מדברי הרמב"ם בפ"ד מהל' תפלה וכבר כתבתי זה בסי' צ"ב (א) :

רלד שכח ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית שתים וכו' עד שאין לו שכר תפלה

אהדדי ואפילו הכי יצא בדיעבד דבתפלה הקילו ועיין בב"י ומה שקשה דהכא משמע דקודם כלות י"א שעה ורביע לכ"ע לא יצא בתפילת ערבית ועכשיו נהגו להתפלל ערבית הרבה קודם פי' הרמב"ם דחשבינן ליום ארוך לי"ב שעות גדולות דלפ"ז יכול להתפלל ערבית אחר כלות כ"ב שעות וחצי רביע שעה ומיהו כבר נהגו להתפלל גם קודם לזמן הזה ועיין במ"ש ת"ה סי' א' :

וכשיבא להתפלל כתב ר"ע וכו' והתו' וכו' איכא להקשות דלעיל בסי' צ' כתב רבינו דפי' רש"י עיקר דהך דלתפלה ד' מילין לענין להתפלל בעשרה איירי ולא כשא' פירושים לענין נטיל' מים לתפלה וכאן הביא דברי ר"ע דמפרש לה לענין נטילת מים לתפילה ונראה דלעיל דמיירי בתפלת שחרית דצריך ג"כ להסמיך גאולה לתפלה וכשקורא ק"ש לד"ה אין לחזור אחר מים וצריך לקרות שמע מיד כשהגיע זמנה שחרית כמשך מזה דצריך ג"כ להסמיך גאולה לתפלה ולא לחזר אחר מים לתפלה כי פרש"י עיקר אבל כאן בתפלת המנחה שאין עומד לנגדו זמן ק"ש נתן רבינו מקום לפי' ר"ע דמי שבא להחמיר שלא להתפלל מנחה עד שיחזור אחר מים אם יש שהות ביום להתפלל עד שיחזור אחר המים ואעפ"י שיעבור זמן התפלה בהתחלת זמנה שפיר דמי והא דכתב רבינו לעיל בסימן צ"ב ירחץ ידיו במים אם יש לו ואם אין לו צריך לחזור אחריהם וכו' לשם לא איירי כשהוא בדרך אלא כשהוא בביתו קאמר שצריך לחזור אחריהם ולהכי כתב רבינו לשם אבל אם אין לו שהות ויעבור זמן התפלה ינקה אותם בצרור וכו' פי' ויעבור לגמרי זמן תפלה והיינו כשדר בעיר שאין שם עשרה שיתפללו בציבור חייב לחזור אחר מים אם יש לו שהות ולא יעבור זמן תפלה לגמרי אבל כשהוא בעיר שמתפללין בצבור אפילו יש לו שהות להתפלל ביחיד לאחר שיחזור אחר המים אלא שיעבור השעה שהצבור מתפללין ג"כ אסור לחזור אחר המים אלא ינקה ידיו בצרור וכו' ועיין במ"ש למעלה בסי' צ"ב :

רלד שכח ולא התפלל וכו' וגאון כתב אפי' הזיד וכו' איכא להקשות דאעפ"י דרבינו הביא כאן דברי הגאון ולא לעיל בסי' ק"ח בדין תפלת שחרית משום דהגאון לא כתב כך אלא בתפילת המנחה מ"מ קשיא אגאון גופיה למה לא כתב גם בתפילת שחרית ותו קשה דמניין לו לגאון להורות כך ותו קשה דכתב רבינו בסימן ק"ח דאם יתפלל נדבה אם ירצה ויש לו שכר תפלה דרחמי וכ"כ ע"פ דברי הרא"ש בר"פ ת"ה וז"ל הרא"ש אבל ביטל במזיד לא ועליו הכתוב אומר מעוות לא יוכל לתקון כתב גאון וז"ל ביטל מעוות שאינו יכול לתקון הוא ולית ליה אלא שכר רחמי דרשות בעלמא הוא אבל שכר מצוה לית ליה משמע דאם רוצה לחזור ולהתפלל שתים לתשלומין שביטל ראשי ושכר תפלת רחמי אית ליה עכ"ל הרא"ש משמע דהרא"ש מפרש דעת הגאון דרשות הוא בידו אם רוצה להשלים אותה בזמן תפלה שלאחריה אלא שאין לו שכר מצוה דתפלה וזה הוא ממש דברי הגאון שהביא רבינו כאן לגבי תפלת מנחה וא"כ תימה הוא למה כתב רבינו בסימן ק"ח דברי הגאון בלשון אחר שכתב יתפלל נדבה אם ירצה דלשון זה לא כתבו הגאון ולא הרא"ש שפי' דבריו וגם לא הזכיר רבינו לשם שכ"כ הגאון וכאן הזכיר דין זה בשם הגאון ונראה בעיני דהגאון מדקדק בהא דמותי' תלמודא אדרבי יוחנן היכא דטעה ולא התפלל דיש לה תשלומין בזמן תפלה שלאחריה מדתני' מעוות לא יוכל לתקון זה שביטל תפלה של ערבית או תפלה של שחרית ופרקינן הכ"ע שבטל במזיד א"ר אשי דיק' נמי דקתני בטל ולא קתני טעה ש"מ והשתא ק' אמאי לא תניא נמי בטל תפלת מנחה הניחא למאי דמותבינן דמיירי בטעה אשמועינן רבותא לא מבעיא תפלת מנחה דפשיטא דאין לה תשלומין בערבית כיון דלאו חד יומא הוא אלא אפילו תפלת ערבית ושחרית דחד יומא הוא נמי לית לה תשלומין אבל למאי דמשני דבטעה כולהו ג' תפלות אית להו תשלומין ולא מפלגי' בין חד יומא לתרי יומי א"כ הך ברייתא דאיירי במזיד אמאי לא תני נמי תפלת המנחה ולתרץ זה מפרש הגאון דהסברא איפכא דדוקא בתפלת ערבית ושחרית מעוות לא יוכל לתקון הוא אם בטל במזיד דכיון דבבקר ובערב אינו טרוד בעסקיו ומבטל התפלה בשאט נפש הלכך אין לה תשלומין כלל בזמן תפלה שאחריה אפילו דרך תפלת רשות אבל בתפלת המנחה דאדם טרוד בעסקיו אעפ"י שביטל אותה במזיד דידע דיעבור זמן תפלה ואעפ"כ לא נפנה מעסקיו להתפלל חשוב קצת כאנוס כיון שלא עשה כך אלא להרויח ממון ורשות בידו להשלים בזמן תפלה שלאחריה וידע רבינו דמה שהביא הרא"ש בשם גאון לא אמרו אלא בתפלת מנחה ולכן לא הביא דברי הגאון אלא כאן גבי תפלת מנחה אבל בסי' ק"ח לא הביא דברי הגאון ולא כתב לשונו של הגאון אלא דעת עצמו כתב רבי' לשם דאם רוצה יתפלל נדבה ויש לו שכר תפלה דרחמי אבל לא יתפלל בתורת תשלומין בזמן תפלה שלאחריה אלא בתורת נדבה דהשתא לא יתפלל אא"כ יודע לחדש בה כמסקנת רב האיי גאון והרא"ש בסי' ק"ז אבל כשמתפלל בתורת תשלומין אעפ"י שאינו בתורת חובה אלא בתורת רשות אין צריך לחדש בה דבר וכל זה

דלא

דרכי משה

רלג (א) מצאתי במנהגים אפילו עומד מלימודו יטול ידיו לתפלה אם יש לו מים :

וכתב

דרישה

הילכתא דלא כריב"ל · ודאי אידמי הא דריב"ל לגמרי ומש"ה בסעודה קטנה אין מפסיקין ולא מוקי לה תלמודא בסעודה קטנה אלא משום דבמשנה תני דלכתחלה לא יתחיל בסעודה קטנה ולכן לא מוקי לה בסעודה קטנה משום דס"ל לתנא דבסעודה קטנה אפילו מתחילין ואמרי האמת והדברים האלה נתבארו כל דברי רבינו · והב"י כתב ל' זה ומ"ש רבינו דלר"ת אסור סעודה קטנה סמוך למנחה קטנה למד כן ממ"ש התוס' ושרי סעודה קטנה במנחה גדולה עד זמן תפלה משמע דמזמן תפלה ואילך דהיינו מזמן מנחה קטנה ואילך אסור אפילו סעודה קטנה · ויש לתמוה הא בסוף אותו דיבור כתבו כן התוס' בפירוש כאשר העתקתי בסמוך לשון זה ומיהו סמוך למנחה קטנה אסור אפילו סעודה קטנה וכו' · ויש לדחוק שהב"י סבר מאמר שהרא"ש כתב שלר"ת מותר להתחיל סעודה קטנה אפילו סמוך למנחה קטנה א"כ ע"כ שסוף אותו דיבור אינו מדברי ר"ת · אבל תחלת הדבר יש לפרש כפירוש הרא"ש לר"ת ומ"ש עד זמן תפלה הוא עד שאין שהות אחר כן להתפלל · ורבינו מפרשו לר"ת עד סמוך למנחה קטנה · וק"ל :

סי' רלג [א] עיין מ"ש ב"י בד"ה ומ"ש רבינו וכו' עד וכתב אבי העזרי הא דאמרי' בכל מידי דמנקי כו' עד וי"א צריך שלא יהיו מלוכלכים ועל היסח הדעת אין לחוש כו' ר"ל וי"א דא"צ שום תיקון כ"א כשהידים מלוכלכים ואז אם יש לו מים ירחצם במים ואם אין לו ינקם בצרור או בכל מידי דמנקי אבל להיסח הדעת א"צ תיקון כלל ופשוט הוא ולא כתבתיהו אלא מפני שראיתי טועים בפי' זה וק"ל : והתו' כתבו דאין לו להעביר זמן תפלה כדי ליטול ידיו במים כו' וכן לאחריו א"צ לחזור כלל כדי ליטלם עיין מ"ש ב"י לעיל סי' צ"ב בקושיות ויישוב דברי רבינו ולדבריו לא נתיישב ל' רבינו הא דלאחריו לא יחזור כלל גם ק' לב"י ממ"ש התו' בפ' העור והרוטב סוף דף קכ"ב דשם מוכח בהדיא דלא כוותיה וכמ"ש שם בארוכ' גם יישבתי דברי רבינו שלשם ומ"ש כאן ביישוב נכון ע"ש :

אלמלא

פרישה

שהמתפללים תפלת מנחה אחר פלג המנחה לא נמנעו מלהתפלל ערבית ג"כ באותה שעה ואע"ג דהוי תרי קולי דסתרן אהדדי אפשר דסומכין אמ"ש הרא"ש בריש ברכות בשם ר"ת ז"ל וי"ל דלענין תפלה הקילו וכ"כ הרשב"א :

(ה) **צריך** ליזהר שלא יתפלל כו' כתב רמ"א ומיהו בדיעבד או בשעת הדחק יוצא אם מתפלל מנחה עד הלילה דהיינו צאת הכוכבים וכ"כ מהרי"ל ע"ש :

(ו) **כתב** רב עמרם שנוטל ידיו כו' אפי' עומד מלימוד להתפלל מכל מקום צריך ליטול ידיו דהא תפלה במקום תמיד והכהנים היו צריכין לקדש ידיהם קודם :

(ז) **והתוס'** כתבו שאין לו להעביר זמן תפלה כדי ליטול ידיו במים כתב בב"י ומתוך מה שכתב רבינו בשמם נראה שכל שאינו מעביר זמן תפלה מצוה לחזור אחר מים כדרך שמחזירין אחר שאר מצות · עכ"ל · וכ"כ הב"י לעיל בסי' צ"ב ואני הוכחתי שם דהתוס' איירי בכל ענין אפילו בדאיכא שהות להתפלל ומה שכתבו התוס' כאן שאין לו להעביר זמן התפלה דמשמע הא כשאינו עובר זמן תפלה יש לו לילך לפניו ד' מילין היינו כשהוא בדרך והולך כפי דרכו שאין לו עיכוב וטירחא כלום אז ילך לפניו ד' מילין כשלא יעבור זמן תפלה אבל לאחריו דאיכא טרחא ועיכוב א"צ כלל לילך אחר מים אפילו כשלא יעבור זמן תפלה וה"ה כשהוא בביתו שא"צ לחזור אחרי מים דשם אין חילוק בין לפניו ולאחריו וע"ל בחידושי :

סי' רלד (א) **שכח** ולא התפלל וכו' אין לו שכר תפלה פי' שכר תפלה ממש

אין

חדושי הגהות

כלום משמע דסמוך למנחה קטנה אפילו סעודה קטנה אפילו אם התחילו מפסיקין ואע"ג דאליביה דריב"ל קאמר הכי ואנן לא קי"ל כוותיה אבל מ"מ כמו דס"ל לריב"ל בטעמיה סבירא לן בסעודה קטנה הואיל וסוגיא דסתמא דתלמודא מסיק הכי (מהרל"ח) ועיין דרישה וב"ח :

עיין

אלא שאין לו שכר תפלה בזמנה (ג) שאלה לא"א ז"ל מי שהתפלל מנחה גדולה ורוצה להתפלל מנחה קטנה נדבה איזה מהם חובה גדולה או קטנה והרמב"ם ז"ל כתב נהגו אנשים הרבה להתפלל מנחה גדולה וקטנה והאחת רשות והורו קצת הגאונים שאין ראוי להתפלל רשות אלא הגדולה ואם יתפלל הגדולה חובה לא יתפלל הקטנה כי אם רשות עד כאן והשיב לדברי רבני צרפת ואשכנז אין לו לאדם להתפלל תפלת נדבה שלא תקנו אלא ג' תפלות ביום אבל רב אלפס כתב שיכול אדם להתפלל תפלת נדבה ואתם שאתם נוהגין כמותו מסתבר כיון שהגיע שש שעות ומחצה שהוא זמן מנחה הראשונה חובה והשנייה נדבה אבל נ"ל שיש לאדם ליזהר שלא יתפלל תפלת נדבה אם לא שיוכל לחדש בה דבר וגם צריך שיהא מכיר עצמו זהיר וזריז ואמיד בדעתו לכוין בתפלתו מראש ועד סוף בלא היסח הדעת אבל אם אינו מכוין בה יפה קרינן ביה למה לי רוב זבחיכם והלואי שיוכל לכוין בג' תפלות שתקנו חכמים· סדר תפלת המנחה בצבור אומר אשרי (א) וקדיש ומתפללין י"ח וש"צ מחזיר התפלה כדרך שעושין בשחרית ונופלים על פניהם ואומרים ואנחנו לא נדע וכו' ואומר ק"ש ונפטרין לבתיהם לשלום ויש שאין אומרים רצה במנחה אלא מתחילין ואשי ישראל וכבר כתבתי למעלה שאין טעם למנהגם:

הלכות תפלת ערבית

רלה (א) **וכשיגיע** הלילה יתפלל תפלת ערבית ואינה חובה שלא נתקנה אלא כנגד איברים ופדרים של תמיד של בין הערביים שלא נתעכלו ביום שקרבין והולכין כל הלילה ומ"מ מצוה איכא ואין לבטלה ורב אלפס כתב דהאידנא קבעוה חובה ואין לבטלה כלל וזמנה אחר ק"ש של ערבית דלא כריב"ל דאמר תפלות באמצע תקנום פי' בבקר ק"ש ואח"כ תפלה ובערב תפלה ואח"כ ק"ש אלא כרבי יוחנן דאמר ר"י איזה בן העוה"ב זה הסומך גאולה לתפלה ואפי' של ערבית הלכך זמנה אחר ק"ש וברכותיה (ב) ומאימתי זמן ק"ש של ערבית כדתנן (ג) בשעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן והיינו צאת הכוכבים כ"כ רב אלפס

בית יוסף

תפלה נתבאר בסי' ק"ח: **שאלה** לא"א ז"ל בכלל ד' סי' ט' אנשים מקהל התנדבו להתפלל בכל יום מנחה גדולה עד הנה ונסתפקנו בענין מנחה קטנה אם היא חובה כנגד המנחה גדולה או איזה מהם רשות והרמב"ם כתב נהגו אנשים הרבה להתפלל מנחה גדולה וקטנה וכו' והרא"ש השיב להם באריכות וכלל דבריו כתב רבי' בקצרה עד מסתבר כיון שהגיע ז' שעות ומחצה שהיא זמן מנחה הראשונה חובה והשניה נדבה:

ומ"ש עוד רבי' אבל נ"ל שיש לאדם ליזהר שלא יתפלל תפלת נדבה אם לא שיחדש בה דבר וכו' עד והלואי שיוכל לכוין בג' תפלות שתקנו חכמים גם הם דברי הרא"ש בתשובה אבל לא באותה תשובה אלא בתשובה אחרת סי' י"ג:

סדר תפלת המנחה בצבור אומרים אשרי וקדיש וכו' כ"כ הרמב"ם בפ"ט מה"ת והתוס' בר"פ אין עומדין (לב:) וכבר כתבתי בסימן כ"א אם אומרים בסוף המזמור ואנחנו נברך יה וכו' וכ' הרד"א בשם הר"י שמצוה לומר קודם אשרי פרש' את קרבני לחמי וכן נהגו וגם נוהגין לומר גם כן מזמור מה ידידות משכנותיך:

ומתפללין י"ח וש"ץ מחזיר התפלה כדרך שעושין בשחרית כ"כ ג"כ הרמב"ם בפ"ט מהל' תפלה וכן נוהגים האשכנזים וכ"כ הכלבו שצריך להחזיר התפלה כמו בשחרית אם לא ע"י הדחק אבל הספרדים אין נוהגים לחזור ש"ץ התפלה במנחה אלא מתפלל ש"ץ עם הצבור בקול רם ואומר קדושה וברכת אתה קדוש ואח"כ אומר האמצעיות בלחש עם הצבור ומתחיל רצה בקול רם וגומר תפלתו בקול רם ומנהג האשכנזים הוא הנכון וכן הנהיגו חכמים שבדור שלפנינו בצפ"ת תוב"ב וגזרו לעובר על תקנתם:

כתוב בכתבי מהר"י סימן כ"ט שאם עבר זמן המנחה ורוצה להתפלל ערבית שאין אומר אשרי דהואיל וכבר עבר זמן המנחה א"כ היום כלה והולך לו ולא מצינו תשלומין לאשרי והריב"ש כתב בתשובה שנכון הדבר לומר אשרי אחר תפלת ערבית קודם תפלה שהיא תשלומין לתפלת המנחה כדי שיהא בזה היכר שהתפלה היא תשלום תפלת המנחה ואין בזה משום עבר יומו כמו שאין כן בתפלה עצמה:

ויש שאין אומרים רצה במנחה וכו' וכבר כתבתי למעלה שאין טעם למנהגם בסימן ק"כ:

רלה וכשיגיע הלילה יתפלל תפלת ערבית ואינה חובה וכו' פשוט בכמה דוכתי (ברכות כז:) דתפלת ערבית רשות:

ומ"ש שלא נתקנה אלא כנגד איברים ופדרים וכו' בר"פ תפלת השחר (כו:):

ומ"ש ומ"מ מצוה איכא ואין לבטלה כ"כ שם התוס' (כז.) שאין לבטלה אלא מפני מצוה אחרת העוברת. והרא"ש כתב נהי שהיא רשות אין לבטלה אם לא מפני צורך שעה כגון מפני מצוה עוברת ושרא המייניה דלא מטרחינן ליה בפ"ק דשבת (ט:) וכן עלה על מטתו בירושלמי דאין מטריחין אותו לירד וכ"כ התוס' בפ"ק דשבת (שם) וכיוצא בזה הם דברי הר"י שכתב בר"פ תפלת השחר שנראין לו דברי ר"י שכתב דהא דאמרינן תפלת ערבית רשות היינו לומר שאינה חובה כשאר תפלות אבל מצוה איכא דמצוה לגבי חובה רשות קרי ליה:

והרי"ף כתב דהאידנא קבעוה חובה כ"כ בפ' תפלת השחר ובפ"ק דשבת וכ"כ ג"כ הרא"ש שם וכ"כ הרמב"ם בפ"ג מהל' תפלה והרא"ש הקשה על זה בר"פ תפלת השחר א ואח"כ כתב סתם דברי הרי"ף ולענין אי שרא המייניה או התחיל לאכול אי מטרחינן ליה להפסיק יתבאר בסי' זה:

וזמנה אחר ק"ש של ערבית דלא כריב"ל דאמר תפלות באמצע תקנום וכו' פלוגתא דריב"ל ור' יוחנן בריש ברכות (ד:) ופסקו הפוסקים כר' יוחנן:

ומאימתי זמן ק"ש של ערבית כדתנן בשעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן והיינו צאת הכוכבים בריש ברכות (ב.) וכתב שם הר"י הא דאמרינן דמצאת הכוכבים ואילך הוא לילה דוקא ג' כוכבים בינונים וכדאמרינן בס"פ במה מדליקין (לה:) וכיון שאין הכל בקיאים בין בינונים לגדולים צריך ליזהר עד שיראו הקטנים ואם הוא יום מעונן ימתין עד שיצא הספק מלבו ובא"מ כתוב לענין ק"ש משעה שנראים שני כוכבים נקרא לילה ואיני יודע מנין לו זה:

ומ"ש

בית חדש

דלא כב"י לעיל בסי' ק"ח דהכין מ"ש רבינו דאם הזיד יתפלל נדבה הוא מ"ש הרא"ש בשם הגאון ושאין צריך לחדש בתפלת נדבה זו וכן פסק בש"ע בסימן ק"ח ולפעד"נ דאין זה אמת אלא כדפי' דדוקא בהזיד במנחה יכול להשלים אותה בזמן תפלה שלאחריה אם רוצה בלא חדוש אבל בערבית ושחרית אין להתפלל אותה בתורת תשלומין אלא בתורת נדבה וצריך לחדש בה כן הוא העיקר ודלא כמה שכתב בית יוסף בסימן ק"ח:

שאלה לא"א הרא"ש וכו' נראה דטעמו של הרא"ש דמשהגיע מנחה גדולה שהוא בין הערבים חל עליו להתפלל תפלת מנחה מיד כנגד קרבן תמיד דאין מעבירין על המצות ועוד שמא יהא נאנס אח"כ שלא יוכל להתפלל אבל דעת הגאונים כיון דכל השנה לא היו מקריבין קרבן תמיד אלא משהגיע זמן מנחה קטנה אלא דבע"פ היה צריך להקדים לשחוט קרבן תמיד משהגיע מנחה גדולה משום דבעי למיעבד פסח אחריו כדתנן בר"פ תמיד נשחט לכך התפלה שהיא חובה ג"כ אינה אלא משהגיע זמן מנחה קטנה כקרבן תמיד של כל השנה:

רלה כשיגיע הלילה יתפלל תפלת ערבית ואינה חובה וכו' בפ' ת"ה סוף (ד' כ"ז) אביי אמר הלכה כר"ג דאמר חובה ורבא אמר הלכה כרבי יהושע דאמר רשות וכתב האלפסי וקי"ל דהלכה כרבא מיהו ה"מ וכו' עד ואפילו למ"ד רשות חובה הוא דליתא אבל מצוה איתא והאידנא נהוג עלמא לשוייה כחובה עכ"ל והתוספות והרא"ש בר"פ ת"ה כתבו ג"כ חובה הוא דליתא אבל מצוה איכא אלא שפירשו עוד וכתבו מצוה איכא ואין לבטלה אלא מפני צורך שעה כגון מפני מצוה עוברת ושרא המייניה דלא מטרחינן ליה וכן עלה על מטתו דאין מטריחין אותו לירד כדאיתא בירוש' ואח"כ כתב הרא"ש והאידנ' נהוג עלמא לשוייה עלה כחובה וכ"כ הסמ"ג כדברי הרא"ש והדברים מבוארים דרב אלפס מודה דמדינא דתלמודא מצוה איכא ואין לבטלה אלא מפני צורך שעה וכמ"ש התוספות אלא דהוסיף על דין התלמוד ואמר דהאידנא קבעוה כחובה ואין לבטלה כלל אפילו מפני מצוה עוברת אלא יעשה המצוה תחלה ואח"כ יתפלל ערבית וכן אי שרא המייניה מטרחינן ליה וכ"ש אם עלה למטה דצריך לירד ורבינו קיצר שכתב ומ"מ מצוה איכא ואין לבטלה כלו' לחנם אין לבטלה אלא מפני מצוה עוברת ורב אלפס כתב דהאידנא אין לבטלה כלל אפי' מפני מצוה עוברת אלא יעשה המצוה תחלה ואח"כ יתפלל:

וזמנה אחר ק"ש של ערבית וכו' נראה דה"ק אל יקשה עליך אמאי לא קא מפר' תלמודא זמן להתחלת תפלת הערב דהא לא אצטריך דכיון דידעינן זמן לק"ש דערבית שהוא בצאת הכוכבים וקי"ל כר' יוחנן דבעי' למיסמך גאולה לתפלה אף בערבית א"כ ממילא ידעי' זמן התחלת תפלת ערבית שהוא ג"כ לאחר צאת הכוכבים לאחר ק"ש וברכותיה וזו היא ג"כ דעת התו' שהקשו בר"פ ת"ה דבפ' ג"ה מוכח דיעקב התפלל ערבית ביום וק' למתני' דפ"ק דקאמר שאינו זמן תפלה עד צאת הכוכבים ואעפ"י דלא אמרו שיעור' דצאת הכוכבים בפ"ק אלא לענין ק"ש אלא כיון דצריך למיסמך גאולה לתפלה אף בערבית א"כ ממילא ידעינן דזמן תפלת ערבית אינה ג"כ אלא בצאת הכוכבים לאחר שקרא ק"ש בברכותיה ולריב"ל צ"ל דמיד בגמר זמן תפלת מנחה

מתחיל

דרכי משה

רלד (א) וכתב הכלבו דאין לומר אשרי של תפלת המנחה עד שנשלמו לבא מניין לב"ה כדי שיאמרו עליו קדיש של תפלת המנחה וכן הוא בסמ"ק בהגה"ה האגור:

פרישה

אין לו אבל יש לו שכר תפלה דרחמי כדאיתא לעיל בסי' ק"ח:

(ב) **שאלה** לא"א ז"ל מי שהתפלל מנחה וכו' אין הלשון מכוון שכשהתפלל מנחה גדולה כבר והיה דעתו על חובה ודאי שהשני' יתפלל אדעתא דנדבה וכן אם התפלל הראשונ' אדעתא דנדבה ודאי שיתפלל השניה אדעתא דחובה. אלא כך סדר לשון השאלה בכלל ד' סי' ט' אנשים מהקהל התנדבו להתפלל בכל יום מנחה גדולה עד הנה ונסתפקנו בענין מנחה קטנה אם היא חובה כנגד מנחה גדולה או איזה מהם רשות וכו'. כתב הר"ר דוד אבודרהם בשם הר"ר יונה שמצוה לומר קודם אשרי פרשת את קרבני לחמי. וכן נהגו. כתוב בכתבי מהר"ר ישראל סי' כ"ט שאם עבר זמן המנחה ורוצה להתפלל ערבית שאינו אומר אשרי דהואיל וכבר עבר זמן המנחה א"כ היום כלה והולך לו ולא מצינו תשלומין לאשרי. כ' הב"י על זה והריב"ש כתב בתשובה שנכון לומר אשרי אחר תפלת ערבית קודם מנחה שהיא תשלומין לתפלת המנחה כדי שיהא בזה היכר שהתפלה הוא תשלומין לתפלת המנחה ואין בזה משום עבר יומו כמו שאין כן בתפלה עצמה עכ"ל. משמע מדבריו שהריב"ש נחלק בזה על מהרא"י. וי"ל דאין ה"נ דמודה מהרא"י דיש לומר אחר כך אשרי משום היכר רק לענין זה מה שתקנו אשרי ג' פעמים בכל יום ושעל אמירת אשרי משום תקנת חכמים אומרים עליו קדיש על זה כתב מהרא"י שאין לומר אשרי משום חיוב אותה תקנה ושיאמרו עליו קדיש ובפירוש כתב מהרא"י שאין אומרים אשרי וקדיש:

סי' רלה (א) **וכשיגיע** הלילה וכו' ומ"מ מצוה איכא ואין לבטלה. ומה שנקראת רשות בגמרא כתב ר"י היינו לומר שאינה חובה כשאר תפלות אבל מצוה איכא דמצוה לגבי חובה רשות קרי ליה. ומיהו אינה כ"כ מצוה. שהרי הרא"ש כתב דמשום שרא המייניה לא מטרחינן ליה בפ"ק דשבת וכן עלה על מטתו בירושלמי:

(ב) **ומאימתי** זמן ק"ש כו' בב"י מביא דברי ר' יונה ז"ל וכיון שאין הכל בקיאים בין בינונים לקטנים צריך ליזהר עד שיראו הקטנים עכ"ל. ונראה שצריך להגי' בין בינונים לגדולים. וק"ל. עוד שם בב"י ובאוהל מועד כתב לענין ק"ש משעה שנראים שני כוכבים נקרא לילה ואיני יודע מנין לו זה עכ"ל. ונ"ל דכיון דאמרינן בפרק במה מדליקין דף לה ע"ב כוכב א' יום שנים בין השמשות שלשה לילה. ובריש פ"ק דברכות תניא שזמן ק"ש משעה שקידש היום בערבי שבתות דברי רבי אליעזר ופירש"י דהיינו בין השמשות ורבינו כתב בסי' רל"ה שר"י פי' שאנו סוברים כשאר תנאים דברייתא שמקדימין זמן ק"ש ומסיק דלענין תפלה קילו (לפסוק כר"י ור' אליעזר) א"כ יצא לנו שפיר נודע מנין לאוהל מועד שבשני כוכבים נקראים לילה לענין ק"ש וזהו שדקדק בס' אוהל מועד לענין ק"ש משעה שנראים שני כוכבים נקרא לילה דדוקא לענין ק"ש ולא לשאר דברים שמע"פ שנא' בשכבך ובקומך אפ"ה קילו בזמן ק"ש לפסוק כר"א:

(ג) **בשעה** שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן והא דלא קאמר ותני שזמן ק"ש מצאת הכוכבים משני התם בגמרא דמלתא אגב אורחא קמ"ל דהכהנים אוכלים בתרומה משעת צאת הכוכבים ואפי' כהן שהיה זב או מצורע דהיה צריך להביא קרבן ביום השמיני אפ"ה אין כפרתן מעכבת לאכול רק אוכלים בסוף יום השביעי שלכן אמר הערב שמש:

וכ"כ

חדושי הגהות

רלה א עיין בש"ג שסביב האלפסי בפרק תפלת השחר שהניח זה בצ"ע:

ואפשר

אלפס (ד) וכ"כ רב פלטוי הקורא ק"ש קודם שראה שלשה כוכבים אם נתכוין לכך לא יצא י"ח ויחזור ויקרא ויתפלל ואם לא נתכוון לכך וטעה והתפלל אל יחזור ויתפלל וכ"כ רב עמרם ואפילו קראה תוך בה"ש שהוא ספק יום ספק לילה איתא בירושלמי שחוזר וקורא אותה וכן פירש"י שזמנה מיציאת הכוכבים וכתב מה שאנו קורין אותה בבהכ"נ אין אנו יוצאין בה אלא במה שאנו קורין אותה לפני מטתינו ואותה של בהכ"נ אינה אלא כדי לעמוד בתפלה מתוך ד"ת וכ"כ ר"ע שעיקר הקריאה שאדם יוצא בה במה שקורא לפני מטתו ומחמת זה כתב שצריך לברך עליה בא"י אמ"ה אקב"ו על ק"ש ור"ת כתב ודאי אותה של בהכ"נ היא עיקר שקורין אותה בברכותיה ומה שאנו קורין אותה קודם צאת הכוכבים (ה) משום דקיימא לן כרבי יהודה דאמר זמן תפלת המנחה עד פלג המנחה (ו) שהוא שעה ורביע קודם הלילה ומשם ואילך חשוב לילה לענין תפלת המנחה ה"ה נמי לענין ק"ש משם ואילך הוא זמנה וכ"כ אבי העזרי מדלא יהבי רבנן זמן להתחלת תפלת הערב ש"מ שכנגמר זמן תפלת המנחה מתחיל זמן תפלת הערב והקשה א"א ז"ל על דברי ר"ת נהי נמי שאין זמן תפלת המנחה כי אם עד פלג המנחה היינו משום שהיא כנגד התמיד וזמנה לא היה כי אם עד פלג המנחה אבל לק"ש שתלוי בזמן שכיבה אין ראוי לקרות אז שעדיין אינו זמן שכיבה (ז) ור"י פי' כדי לקיים המנהג שאנו סוברים כשאר התנאים של הברייתא שמקדימין זמן ק"ש לצאת הכוכבים (ח) אע"פ שאין הלכה כר"א שאומר משעה שקידש היום בערבי שבתות כנגד ר' יהושע שאומר משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן (ט) ולא הלכה כר"מ כנגד ר' יהודה (י) מ"מ לענין תפלה הקלו וגם מתוך הדוחק נהגו כן לפי שהצבור מתקבצין לתפלת המנחה ואילו לא היו קורין שמע ומתפללין תפלת ערב עד צאת הכוכבים היה כל אחד הולך לביתו והיה טורח עליהם להתקבץ אח"כ ולא היו מתפללין בצבור ולפיכך נהגו כן וסמכו על הני תנאי דברייתא אע"ג דלכתחלה אין לקרותה קודם צאת הכוכבים כסתמא דמתני' (יא) ומ"מ גם לפר"י ג אין למהר לקרותה כ"כ מבעוד יום קודם צאת הכוכבים כי דבר מועט הוא בין תנאי דמתני' ובין תנאי דברייתא. שאלו לרבי' האי צבור שמקדימין לקרות ולהתפלל קודם צאת הכוכבים איזה עדיף לצלויי בהדייהו ולהניח ק"ש עד צאת הכוכבים

מתחיל זמן תפלת הערב כמ"ש בסמוך ע"ש אבי העזרי: **וכ"ב** רב פלטוי וכו' ואם לא נתכוין לכך וטעה והתפלל וכו' פי' טעה וקרא ק"ש והתפלל דבכלל טעה והתפלל הוי נמי ק"ש שהרי קודם תפלה צריך לקרות ק"ש כדי שיהא סמוך גאולה לתפלה כדפי' בסמוך וכ"כ בית יוסף ופשוט הוא: **ומ"ש** וכ"כ אבי העזרי וכו' פי' רבינו מביא ראיה לר"ת דכיון שכתב אבי העזרי דבגמר זמן תפלת מנחה מתחיל זמן תפלת הערב בין לרבנן בין לר' יהודה אלמא דלר' יהודה שעה ורביע קודם הלילה הוי לילה דכיון שאז הוא זמן התחלת תפלת ערבית שניתקנה כנגד אברים ופדרים שלא נתעכלו מבערב שקרבין כל הלילה אלמא תפלת ערבית בלילה וכיון דהוי לילה לענין תפלה הוי נמי לילה לענין ק"ש: **ומ"ש** והקשה א"א ז"ל על דברי ר"ת נהי נמי וכו' איכא לתמוה ומאי קושיא דילמא לר"י אין הכי נמי דלאחר פלג המנחה נמי הוי זמן שכיבה ולכאורה י"ל דכיון דבברייתא סוף (דף ב') קתני מאימתי מתחילין לקרות שמע בערבין וכו' ר"מ אומר משעה שהכהנים טובלים לאכול בתרומה א"ל ר' יהודה והלא כהנים מבע"י הם טובלים (פרש"י ולאו זמן שכיבה הוא) אלמא דס"ל לר' יהודא דכיון שהוא עדיין יום לאו זמן שכיבה הוא וא"ת לפ"ז תקשי ר' יהודה לנפשיה שהרי פלג המנחה מבע"י הוא והוא אומר מיד כשיעבור פלג המנחה הוי זמן תפלת ערבית ואז הוי נמי זמן ק"ש לר"ת תירצו התוספות דלדידיה ל"ק דלא דריש בשכבך ובקומך אבל לרבנן דדרשי קשיא דאינו זמן שכיבה עכ"ל התוספות אכן תמיה לי טובא ולא הבנתי דבריהם היאך אפשר לומר לר' יהוד' דלא דריש בשכבך ובקומך דאם כן כב"ש ס"ל דאילו ב"ה דריש בשכבך ובקומך זמן שכיב' וזמן קימה כדאית' להדיא בפ"ק במשנתינו ובברייתות (דף יא) אלא ודאי העיקר הוא דלר' יהודא נמי דרשינן ובשכבך ובקומך ולר"ת צריך לפ' כיון דלר' יהודא הוי לילה לאחר פלג המנחה לענין תפלת ערבית ה"ה דהוי לילה וזמן שכיבה לענין ק"ש והא דאקשי ר' יהודא לר"מ והלא כהנים מבע"י הם טובלים ולא קשיא ליה לנפשיה צריך לומר דה"ק ליה לדידך דס"ל כרבנן דתפלת המנחה עד הערב א"כ אותה שעה יום הוא לענין תפלת המנחה הוי נמי יום לענין ק"ש אבל לדידי ניחא דכיון דהוי לילה לאחר פלג המנחה לענין תפלת ערבית ה"ה דהוי לילה וזמן שכיבה לענין ק"ש זאת היא דעת ר"ת לפע"ד באין ספק והשתא לפ"ז ודאי אין מקום לקושיית הרא"ש על דברי ר"ת ולא היה כדאי לכתוב ולא נהירא לי מה שהביא ר"ת ראיה מתפלת המנחה וכו' וביותר יש לתמוה בדברי הרא"ש שלא הביא מ"ש התוספות לפ' אליבא דר' יהודא דלא דריש בשכבך אלא כתב דה"ק דר' יהודא לר"מ לדידך שאתה סובר כרבנן דתפלת המנחה עד הערב א"כ אותה שעה יום לענין ק"ש וכו' אלמא דלר"י גופיה ל"ק דכיון דלילה הוא לענין תפלה הוי נמי לילה וזמן שכיבה לענין ק"ש וכדפי' ואע"ג דלא נהיגי עלמא לשכוב מבע"י מ"מ מן התורה הוי זמן שכיבה לאחר פלג המנחה מיד לענין ק"ש ודו"ק: **ור"י** פי' כדי לקיים המנהג וכו' אף על פי שאין הלכה כר"א וכו' כ"כ הרא"ש והכי פי' שיעור' דר"א הוי מוקדם לצאת הכוכבים דמשקדש היום בערב שבת היינו

ומ"ש רבינו בשם רב פלטוי הקורא ק"ש קודם שראה ג' כוכבים וכו' ואם לא נתכוון לכך וטעה והתפלל אל יחזור ויתפלל משמע דוקא אם התפלל י"ח קאמר דאינו חוזר משום דתפלה דרבנן אבל אם קרא ק"ש חוזר אבל קשה לזה שתחלת דבריו הם בק"ש וכך צריך להיות סוף דבריו ב ולכך נ"ל דבקרא ק"ש נמי מיירי ובכלל טעה והתפלל הוי נמי ק"ש: **ומ"ש** רבינו בשם רש"י גם מ"ש בשם ר"ת הכל בריש ברכות בדברי התוספות והרא"ש: **ומ"ש** והקשה א"א על דברי ר"ת נהי נמי שאין זמן תפלת המנחה כי אם עד פלג המנחה וכו' עד אע"ג דלכתחלה אין לקרותה קודם צאת הכוכבים כסתמא דמתני' כל זה דברי הרא"ש שם: **ומ"ש** ומ"מ גם לפר"י אין למהר לקרותה כ"כ מבע"י וכו' הם דברי רבינו שנראו בעיניו והם דברים נכונים: **כתבו** התוספות בר"פ תפלת השחר (כו:) גבי יעקב תיקן תפלת ערבית תימא דאמרינן בפרק גיד הנשה כי מטא לחרן בעי למהדר וכו' ולפי מה שפירשתי דקי"ל כרבי יהודה דאמר עד פלג המנחה ניחא ויפה מנהג שלנו דאדרבה טוב להתפלל מבע"י קצת: **שאלו** לרב האיי צבור שמקדימין לקרות ולהתפלל קודם צאת הכוכבים וכו' תשובה זו כתובה הרא"ש והרשב"א בריש ברכות וז"ל התשובה בא"י עושין כן ומתפללין של ערבית ואח"כ קורין ק"ש בזמנה ולא איכפת להו למיסמך גאולה לתפלה של ערבית וחזינן דק"ש בעונתה דהיינו בצאת הככבים עדיף ממיסמך גאולה לתפלה היכא דלא אפשר לצלויי ואי צלי ראשונה דבהדי צבור רשות ושניה חובה שפיר דמי ע"כ וכתב הרא"ש על זה מיהו נראה דהנוהג כך צריך שיזהר שלא יתפלל תפלת המנחה מפלג המנחה ולמעלה כיון דחשיב ליה לילה לענין תפלת הערב עכ"ל. ובעל ת"ה כתב שבימי הקיץ נהגו לקרות ק"ש ולהתפלל תפלת ערבית ג' או ד' שעות לפני צאת הככבים והיפך לתת טעם לדבר (א): **וה"ר** יונה כתב שם שדעת רבינו האיי שמתפלל עם הצבור בב"ה ויקרא ק"ש כמי שקורא פסוקים כדי להתפלל מתוך ד"ת כמו שאמרו בירושלמי ולא יקרא הברכות וגם לא יענה אמן בכוונה לצאת ידי חובה אלא אם ירצה לאומרה עם הקהל בלא חתימה ובלא פתיחה הרשות בידו ולאחר יציאת הכוכבים קורא ק"ש עם ברכותיה לצאת ידי חובתו וקודם שהביא דברי רבינו האי כתב תיקון אחר שבבה"כ יקרא ק"ש עם ברכותי' ויתפלל ולא יתכוון לצאת י"ח ק"ש באות' קריאה אלא לעמוד בתפלה מתוך ד"ת ויוצא ידי קריאת הברכות ואחר יציאת הכוכבים קורא אותה ויתכוון לצאת י"ח ואם לא ירצה לקרות אלא השני פרשיות סגי ליה בהכי דכיון שהזכיר יציאת מצרים כשקרא אותה בב"ה לא מצריכים ליה להזכירה פעם אחרת וכדי שלא יקרא אותה בלא ברכה כתב שאומר ברכת אהבת עולם לבד' עכ"ל וא"ת היאך הוא אומר ברכת ק"ש בב"ה כיון שאינו יוצא י"ח ק"ש באות' קריאה הרי הן ברכות לבטלה כבר כ' הרשב"א בתשובה אל תתמה דברכו' ק"ש אינן ברכות של ק"ש ממש כברכת התורה וברכת המצות שאם כן היה לנו לברך לקרות את שמע אלא ברכות הן שנתקנו בפני עצמן אלא שתקנו לאמרם לפני ק"ש

דרכי משה

רלה (א) האגור קורא תגר על מנהג שלנו שלפעמים קורין בימי הקיץ ב' או ג' שעות קודם צאת הכוכבים וכתב וז"ל וכבר נשאל שאלה זו למהרי"ק ומהרא"י וכתבו דלא מצאו טעם וסמך למנהג ומהרי"ק והרבה בעלי נפש לא היו מתפללין ערבית עם הציבור אלא בלילה וכן אני הקטן נוהג בזמן הקיץ עכ"ל האגור ובת"ה סי' א כתב טעם למנהג שמקדמין ב' שעות כי חושבין היום לשנים עשר שעות כמ"ש הרמב"ם בפירוש המשנה פרק קמא דברכות דכל מקום ששיערו חכמים בשעות שכל יום הוא י"ב שעות בין ארוך ובין קצר וא"כ משעה ורביעית שהוא לאחר פלג המנחה תוכל לעשות ב' שעות פחות שמינית השעה וכתב מהרא"י עוד באותה תשובה דיש מקומות שמקדימין להתפלל ג' או ד' שעות קודם הלילה והמנהג נשתרבב ע"י תשות כחי תאבים וצמאים לאכול בעוד היום גדול ומשום כך הקדימו להתפלל לאכול מיד אח"כ ואפילו ת"ח לא יפרוש עצמו מן הציבור אם לא יוכל למחות בהן שלא להקדים כ"כ אלא א"כ הורגל בשאר פרישות אז יתפלל ג"כ בלילה עכ"ל וכ"כ המרדכי ריש ברכות:

ומטעם

פרישה

(ד) **וכ"ב** רב פלטוי הקורא ק"ש קודם שראה ג' כוכבים אם נתכוין לכך לא יצא ידי חובתו ויחזור ויקרא ויתפלל וכו'. כתב הב"י דנ"ל דבקרא ק"ש נמי מיירי ובכלל טעה והתפלל הוי נמי ק"ש ויש לייסב דברי הרב פלטוי דודאי מה שאמר ויחזור ויקרא ויתפלל דאי לאו משום תפלה שצריך לחזור לא היה צריך לחזור משום ק"ש משום דסמכינן אק"ש שלפני המטה וכדפירש"י אלא משום שהתפלל ואנן קי"ל כר' יוחנן שצריך לסמוך גאולה לתפילה של ערבית מש"ה כשקרא ק"ש מבעוד יום בכוונה והתפלל מבעוד יום שנמצא סמוך גאולה לתפלה שלא כדין וגם התפלל מבעוד יום שלא כדין אם היה מתנהג כרבנן משום הכי צריך לחזור דוקא משום תפלה ודוחק: (ה) **משום** דקי"ל כר' יודא דאמר זמן תפלת מנחה כו' ומשם ואילך חשוב לילה לענין תפלת מנחה והא דכתב רבינו בסמוך ז"ל ולא הלכה כר"מ כנגד ר' יודא ור"ל שר' יודא שם בברייתא בפ"ק דברכות דף ב' הקשה לר' מאיר דאמר משעה שהכהנים נכנסין לטבול ומ"ל ר' יודא והלא כהנים מבעוד יום הם טובלין ור"ל ק"ש צריך לקרות בלילה והם טובלי' קודם בין השמשות וקשה תקשה ר' יודא לנפשיה והלא מיקל יותר וס"ל דקורין שמע מפלג המנחה ולמעלה לסברת ר"ת הרא"ש מקשה קושיא זו בריש פ"ק דברכות ומשני זה לשונו. וי"ל דה"ק ליה לדידך שאתה סובר כרבנן דפליגי עלי בפ' תפלת השחר ואמרי דתפלת המנחה עד הערב אם כן אותה שעה יום לענין ק"ש עכ"ל גם התו' הקשו זה שם בסוף דף ב' בד"ה א"ל רבי יודא כו' ותרצו קצת בע"א ע"ש: (ו) **שהוא** שעה ורביע כו' היינו שעות זמניות כמ"ש לעיל: (ז) **ור"י** פי' כדי לקיים המנהג כו' כתב המרדכי ריש ברכות ע"ז דכן ראוי לנהוג כר"י ור"ת: (ח) **אעפ"י** שאין הלכה כר' אליעזר שאמר משעה שקידש היום פירש"י היינו בין השמשות והם בגמרא ריש דף ג' פריך קשיא דר' אליעזר אדר' אליעזר דבמשנה ר"פ אמר ר' אליעזר משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן ומשני תרי תנאי אליבא דר"א:

(ט) **ולא** הלכה כר"מ כו' דאמר משעה שבני אדם נכנסים לאכול פתם בע"ש והיינו קודם בין השמשות דכיון דהכל מוכן ממהרין לאכול מרדכי ואעפ"י שקידוש היום הוא לאחר כן בבין השמשות. מ"מ מקדימין להוסיף מחול על הקודש וממהרין לקדש ולאכול. ובברייתא אחרית' קאמר שם ר"מ משעה שהכהנים טובלי' לאכול תרומה וקא"ל ר' יודא והלא כהנים מבעוד יום הם טובלים פי' קודם בין השמשות ולזה כיון הרא"ש ורבינו במ"ש ולא כר"מ כנגד ר' יודא ושם בגמרא פריך ספיר קא"ל ר' יודא לר"מ ומשני ר"מ ס"ל כר' יוסי דאמר בין השמשות כהרף עין ולא צאת הכוכבים ותו פריך קשיא דר"מ אדר"מ פירש"י דלעיל אמר משעה שבני אדם נכנסים לאכול פתם בע"ש. והוא שיעור מאוחר משל כהן (כלע"ד דר"ל משל טבילת כהן) ומשני תרי תנאי ואליבא דר"מ. וק"ק לפי מ"ש בשם המרדכי דבני אדם נכנסים לאכול הוא קודם בין השמשות וזמן טבילת הכהנים ג"כ היה קודם בין השמשות ולמה פירש"י שהוא שיעור מאוחר ובפרט שבין השמשות דר"מ הוא כהרף עין קודם צאת הכוכבים וע"ש בתו' מ"ש ע"ז: (י) **מ"מ** לענין תפלה הקילו פירוש אעפ"י שאין הלכה כמותם בדינים אחרים בתפיל' הקילו לנהוג כמותם. וכמ"ש הרא"ש ע"ש. ר"פ: (יא) **ומ"מ** גם לפי' ר"י אין למהר וכו'. ובריש ת"ה כתב וז"ל ימי הקיץ נהגו לקרות ק"ש ולהתפלל ערבית ג' או ד' שעות לפני צאת הכוכבים. והאריך לתת טעם למנהג שנשתנו הבריות מחמת קולשתן. וכתב דת"ח היושב ביניהם אם אין יכול להפרישן לא יפרוש עצמו מהם. ומשמע משם דאם יכול להנהיגם ע"פ הדין ינהיגם שיתפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה שהוא שעה ורביע קודם הלילה שעה זמניות ומזה נתפשט המנהג בקהלות קדושות לשאול את פי הרב בזמן קריאת ערבית לב"ה באיזה זמן יקראו לב"ה והתו' כתבו ריש פ' תפלת השחר דף כ"ו יעקב תיקן תפלת ערבית וז"ל תימא דאמר בפ' גיד הנשה וילך חרנה כי מטי לחרן

חדושי הגהות

ב ואפשר דה"ק דאם נתכוין לקרות ק"ש קודם צ"ה לא זו דלא יצא ידי ק"ש אלא צריך לחזור ק"ש ותפלה כדי שיקרא הכל בזמנו ואם לא נתכוין אלא שטעה מ"מ ידי ק"ש לא יצא הואיל וק"ש דאורייתא אבל ידי תפלה מיהא יצא ודוחק הוא (מהרל"ח): ג ר"ל דאילו לפר"ת יכול למהר לקרותה אפילו שעה ורביע קודם צ"ה כרבי יודא דמפלג המנחה ליליא הוא אבל לפיר"י דפסק כתנאי דברייתא אין למהר כו' (מהרל"ח):

ק"ש ולאחריו וכן הסכימו הגאונים ע"כ וכתב עוד ה"ר יונה ומי שירצה להחמיר על עצמו יכול לעשות בדרך אחרת יותר נכונה שיקרא בב"ה ק"ש והברכות בלא חתימה ופתיחה ויתפלל עם הצבור ואותה תפלה יתפלל לשם חובה שהרי אברים ופדרים של עולות נדבה כמי קרבים כל הלילה ואחר יציאת הכוכבים יקרא ק"ש בברכותיה · בפתיחות וחתימות ויתפלל לשם נדבה וזה יהיה הכל מתוקן שאותה שבב"ה תהיה לעמוד בתפלה מתוך ד"ת ואח"כ יקרא ק"ש בעונתה ויסמוך גאולה לתפלה ומה שמתפלל אותה בנדב' כדי לסמוך גאולה לתפלה הוי כמי שמחדש דבר בתפלתו וא"צ לחדש בה ד"א ע"כ והכלבו כתב בשם הריא"ז דרך זה ובסוף כתב אבל צריך כוונה גדולה לזה שמתפלל בב"ה וחוזר ומתפלל פעם אחרת וגם רבינו כ' בסימן רל"ד בשם הרא"ש שאין להתפלל תפלת נדבה אא"כ יהא מכיר עצמו זהיר וזריז ואמיד בדעתו לכוון בתפלתו מרא"ש ועד סוף בלא היסח דעת ולענין הלכה נקטינן שצריך לקרותה אחר צאת כוכבים ויעשה א' מהדרכים הנזכרים ואע"פ שכ' המרדכי בשם ראבי"ה נ"ל עיקר דברי ר"ת והמחמיר לקרות ק"ש ולהתפלל בלילה מחזי כיוהר' שכל העוש' דבר שא"צ לעשות נקרא הדיוט אא"כ הורגל בפרישו' בשאר דברים ע"כ נראה דאפילו במקום שנהגו הצבור לקרות ק"ש מבע"י יש לכל אדם לעשות בענין שיקרא ק"ש בעונתה דכיון דלדעת כמה גדולים לא יצא י"ח בקריאת ב"ה לא מיחזי כיוהרא : **ולענין** סוף זמנה תנן עד סוף האשמור' הראשונ' וכו' והלכ' כר"ג דאיפסיק' הלכת' כוותי' בריש מסכת ברכות :

ומ"ש רבינו ואפילו לכתחלה יכול להמתין לקרות עד שיעלה ע"ה ומ"מ אין לו לאכול ולישן עד שיקרא דתניא לא יהא אדם בא מן השדה בערב וכו' כ"כ שם הרא"ש וז"ל ר"ג אומר עד שיעלה ע"ה וא"צ להחמיר ולהרחיק עד חצות לגבי ק"ש כמו לשאר דברים דהא חכמים לא פליגי עליה דר"ג אלא בסייג כדי להרחיק את האדם מן העבירה ור"ג לא מצריך להרחיק מ"מ אין לו לאכול ולא לשתות עד שיקרא ויתפלל שלא יחטפנו שינה ע"כ וכ"כ מדברי התוספ' שכתבו על ברייתא דחכמים עשו סייג לדבריהם וכו' מכאן משמע שמשעה שהגיע זמן ק"ש של לילה שאין לו לאכול סעודה עד שיקרא ק"ש ויתפלל ערבית עכ"ל משמע דלא אסר אלא לאכול אבל אם רוצה להמתין מלקרות רשאי ובלבד שלא יאכל עד שיקרא וגם הרשב"א דקדק שם דאפילו לכתחלה יכול להתעכב מלקרות עד שעה הסמוכה לעלות השחר ואפי' לרבנן נמי לאחר חצות הוא דאינו יכול להתעכ' מדעת אבל אילו רצה להתעכב לקרות ולשנות ולהתעסק במלאכתו עד חצות רשאי והא דתניא חכמים עשו סייג לדבריהם שלא יהא אדם בא מן השדה בערב ואומר אלך לביתי אוכל קימעא ואישן קימעא וכו' דוקא אוכל ויושן קאמר דלא כדי שלא יבא לידי פשיעה ואפי' ר"ג מודה בה מפני שהם דברים שמביאים לידי פשיעה וכיון שנכנס אדם בתוך זמן חובתו אינו רשאי לאכול ולא לישן עד שיקרא ויתפלל ולא עוד אלא אפי' התחיל מפסיק לק"ש דאורייתא כדמשמע בפ"ק דשבת (ט:) וה"ה לכל השנויים שם בכניסה למרחץ ולישיבה לפני הספר הא לשאר דברים לא שלא מצינו שחייבו בשום מקום להתפלל תפלת הערב משעה שנכנס בתוך זמנו אלא שלא יתחיל במלאכות המביאות לידי פשיעה וה"ה כאן וכ"ל ממה שאמרו בירושלמי ר' יוסה מפקד לחברייא אין בעיתון מתעסקא באורייתא וכו' תהוון קריין שמע קודם חצות ומתעסקין וכו' עכ"ל אלא שלא כתבו הרי"ף ושאר הגדולים ונראה מדבריהם שכיון שנכנס בתוך זמנו אינו רשאי להתעכב אלא צריך לקרות כפשטא דההיא ברייתא דאדם בא מן השדה בערב ומה שנ"ל כתבתי עכ"ל:

אבל הרמב"ם כתב בפ"א מהל' ק"ש אי זהו זמן ק"ש בלילה מצותה משעת יציאת כוכבי' עד חצי הליל' ואם עבר ואיחר וקרא עד שלא עלה ע"ה יצא ידי חובתו שלא אמרו עד חצות אלא כדי להרחיק אדם מן הפשיעה וכ"כ סמ"ג וז"ל מאימתי קורין את שמע בערבין משעת יציאת הכוכבים עד חצי הלילה כדברי חכמים ואם עבר ואיחר וקרא עד שלא עלה עמוד השחר יצא ידי חובתו דהלכ' כר"ג שסובר כך ולא אמרו חכמים עד חצות אלא לכתחלה כדי לסרחיק אדם מן העבירה עכ"ל ומשמע שהם מפרשים דהא דאיפסיקא בגמרא (ח:) הלכה כר"ג היינו לאפוקי מר' אליעזר דאמר עד אשמורה הראשונה אבל במאי דאמרו חכמים עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה הלכה כוותייהו דיחיד ורבים הלכה כרבים וכן משמע מדאמרינן בגמרא (ט.) גבי מעשה ובאו בניו מבית המשתה ועד השתא לא שמיע להו הא דר"ג ה"ק ליה רבנן פליגי עילוך ויחיד ורבים הלכה כרבים או דילמא רבנן כוותך ס"ל והאי דאמרי עד חצות כדי לסרחיק את האדם מן העבירה א"ל רבנן כוותי ס"ל וחייבין אתם והאי דקאמרי עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה דמשמע בהדיא דבניו של ר"ג גופיה היו סוברים דלית הלכתא כאבוהון היכא דפליג אחכמים ור"ג גופי' לא אמר דחייבין ניניהו אלא משום דחכמים לא פליגי עליה הלכך אית לן למימר דכי פסק תלמודא הלכה כר"ג לגבי ר"א דוקא פסק ולא לגבי חכמים מ"מ משמע דלחכמים כיון דעבדי סייג [illegible]

הכוכבים ולהתפלל ביחיד כדי שיסמוך גאולה לתפלה (יב) (יג) והשיב מוטב שיתפלל עמהם כדי שיתפלל בצבור אם הוא מפלג המנחה ולמעלה וימתין לקרות שמע עד זמנה (עם ברכותיה ואי צלי ראשונה בהדי צבור רשות ושניה חובה שפיר דמי) ולענין סוף זמנה תנן עד סוף האשמורה הראשונה שהוא שליש הלילה דברי רבי אליעזר וחכמים אומרים עד חצות ר"ג אומר עד שיעלה עמוד השחר והלכה כר"ג דאיפסיקא הלכתא כוותיה ואפילו לכתחלה יכול להמתין לקרות עד שיעלה ע"ה ומ"מ אין לו לאכול ולישן עד שיקרא דתניא לא יהא אדם בא מן השדה בערב ויאמר אוכל קימעא ואישן קימעא ואקרא אח"כ ק"ש ואתפלל ונמצא חטפתו שינה וישן כל הלילה אלא אדם בא מן השדה ונכנס לב"ה או לבה"מ אם רגיל לקרות קורא ואם רגיל לשנות שונה וקורא ק"ש ומתפלל ואח"כ אוכל פתו (יד) וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה אלמ' כשהגיע

היינו בין השמשות ספק יום ספק לילה וכיון דספק הוא קדש היום מספק כמו שפרש"י וב"ה הוי מהלך חצי מיל או תלתא רבעי מיל לפני צאת הכוכבים כמ"ש בסי' רס"א ואין הלכה כר"א לגבי ר' יהושע שאמר משעה שהכהנים נכנסין וכו' דהיינו צאת הכוכבים וכן אין הלכה כר"מ דאמר משעה שהכהנים טובלין כנגד ר' יהודא דפליג עליה ואמר ליה לדידך הלא כהנים מבע"י הם טובלים מ"מ לענין תפלה הקלו וגם מתו' הדוחק וכו' פי' דכיון שהוא דוחק כדאי הם התנאים הללו דמקילין לסמוך עליהן בשעת הדחק כדאמר ר' בפ"ק דנדה (דף ט') כדאי הוא ר"א לסמוך עליו בשעת הדחק . אלא דתמיה לי מ"ש וכן אין הלכה כר"מ כנגד ר"י והלא לפי מה שפי' הרא"ש גופיה דר' יהודא קאמר דלדידי ניחא דכיון דלילה הוא לענין תפלה לאחר פלג המנחה ה"ה דהוי לילה לענין ק"ש א"כ טפי ניחא מנהגינו אליבא דר"י דהלכה כמותו דמיקל טפי מר"מ דאין הלכה כמותו וי"ל דאותו פי' שכתב הרא"ש מתחלה הוא לפי דברי ר"ת כדמשמע להדיא מדבריו ע"ש אבל לשיטת ר"י הוי פירושו איפכא דכך א"ל ר"י לר"מ לדידך קשה והלא כהני' מבע"י הם טובלי' אבל לדידי לא הוי זמן ק"ש משע' שהכהני' טובלין אלא משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן כר' יהושע דהיינו צאת הככבים ולסיומי' לר' יהושע קא מותיב ר"י לר"מ ודו"ק :

ולענין סוף זמנה וכו' כ"כ הרא"ש דחכמים לא פליגי עליה דר"ג אלא בסייג כדי להרחיק את האדם מן העבירה ור"ג לא מצריך להרחיק עכ"ל אלמא דלר"ג אפי' לכתחלה יכול להמתין מלקרות עד שיעלה עמוד השחר ולחכמים לכתחילה אסור להמתין אלא עד חצות ובדיעבד חייב לקרות עד עמוד השחר ויצא ידי חובתו והלכה כרבן גמליאל וכך הם דברי רבינו והכי משמע בגמר' (דף ט') דקאמרינן בפיסקא מעשה שבאו בניו מבית המשתה וכו' ועד השתא לא שמיע להו הא דר"ג הכי קאמרי ליה רבנן פליגי עילוך ויחיד ורבים הלכה כרבים או דילמא רבנן כוותך ס"ל והאי דקאמרי עד חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה א"ל רבנן כוותי ס"ל וחייבים אתם והאי דקאמרי עד חצות כדי להרחיק וכו' אלמא דלרבנן נמי חייבים לקרות עד עמוד השחר ויצא י"ח בדיעבד וכן פרש"י ולר"ג אפילו לכתחלה יכול להמתין מלקרות עד השחר והלכה כמותו · אבל הרמב"ם בפ"א מה' ק"ש והסמ"ג כתבו וז"ל מצותה משעת יציאת כוכבים עד חצי הלילה (כדברי חכמים) ואם עבר ואיחר וקרא עד שלא עלה עמוד השחר יצא ידי חובתו (דהלכה כר"ג שסובר כך) שלא אמרו חכמים עד חצות אלא לכתחלה כדי להרחיק אדם מן העביר' עכ"ל נראה מדבריהם דחכמים ור"ג לא פליגי בתחלת מצותה שהי' משעת יציאת הכוכבים עד חצות ותרווייהו ס"ל שאין רשאי להמתין לכתחלה אלא עד חצות ולא עד לאחר חצות ולא פליגי אלא בעבר ולא קרא קודם חצות דלחכמים כיון דעבדו סייג עד חצות ועבר שוב אינו קורא ואפי' קרא אחר חצות לא יצא י"ח וכן פי' הר' יונה אליבא דחכמים אבל לר"ג אף ע"ג דעבר על הסייג קורא עד עמוד השחר ויצא י"ח בדיעבד ואפסיקא הלכתא כר"ג וז"ש הרמב"ם מצות' משעת יציאת כוכבים עד חצות אלא כדי להרחיק אדם מן העבירה כלומר כדי להרחיק בלבד אמרו ולא שלא יהא יוצא ידי חובתו בדיעבד והיינו כר"ג שסובר כך דלא כחכמים דאחר חצות שוב אינו קורא והך סוגיא דקאמר בגמרא ועד השתא לא שמיע להו וכו' הכי פירושו לדעת הרמב"ם והסמ"ג והר' יונה הכי קא"ל רבנן פליגי עילוך דמן התורה אינו קורא לאחר חצות משום דבשכבך לא משמע כל זמן שכיבה אלא כשהוא מתעסק לילך ולישכב דהיינו עד חצות ותו לא ויחיד ורבים הלכה כרבים א"ד רבנן כוותך ס"ל דמן התורה זמנה עד עמוד השחר דבשכבך משמע כל זמן שכיבה והאי דקאמרו עד חצות ואחר כך אינו קורא כלל כדי להרחיק וכו' וכיון דמיסתבר טעמיך עבדינן כוותיך והכא ודאי מסתבר טעמיה דר"ג דאף על גב דעבדו סייג מכל מקום אם עבר קורא עד עמוד השחר ויוצא י"ח מן התורה דלא מצו חכמים לפטרו ממנו לאחר חצות והשיב להם ר"ג רבנן כוותי ס"ל וכו' כנלפע"ד אבל הב"י כתב לפרש דברי הרב רבינו משה בר מיימוני והסמ"ג בדרך אחר וז"ל משמע שהם מפרשים דהא דאיפסיקא בגמרא הלכה כר"ג היינו לאפוקי מר"א דאמר עד האשמורה הראשונה אבל במאי דאמרו חכמים עד חצות כדי להרחיק הלכה כוותייהו דיחיד ורבים הלכה כרבים וכן משמע מדקאמר בגמרא ועד השתא לא שמיע להו וכו' דמשמע דלית הילכתא כר"ג היכא דפליג אחכמים הלכך ודאי דלא פסקינן כר"ג אלא לגבי ר"א דוקא ולא לגבי חכמים עכ"ד נראה מדבריו להדיא דלהרמב"ם והסמ"ג חכמים ור"ג פליגי בלכתחלה דלחכמים אין להמתין לכתחלה מלקרות אלא עד חצות דעבדו רבנן סייג כדי להרחיק אלא שאם עבר קורא בדיעבד עד עמוד השחר ויצא י"ח ולר"ג לכתחלה יכול להמתין עד עמוד השחר והלכה כחכמים לאסור להמתין לכתחלה אלא עד חצות דיחיד ורבים הלכה כרבים ותימה לפי דבריו בחנם פסק תלמודא הלכה כר"ג דהא כולה הילכתא היא [illegible]

ומכלל [illegible]

וכתב [illegible]

פרישה

(יב) **והשיב** [illegible]

(יג) **והשיב** [illegible]

(יד) **וכל** העובר על דברי חכמים [illegible]

כשהגיע זמן ק"ש אסור לקבוע סעודתו עד שיתפלל ואם נאנס ולא קרא' עד שיעלה ע"ה יכול לקרותה עד הנץ החמה ומיהו אם קורא אותה אחר שיעלה ע"ה (טו) לא יאמר השכיבנו שאין עתה זמן שכיבה ופי' רי"ץ גאות ודאי צ"ל שתים לפניה ושתים לאחריה אלא לא יאמר נוסח הברכה כמו שהיא אלא יתחיל ותקננו בעצה טובה מלפניך וא"א ז"ל כתב שלא יאמר ברכת השכיבנו כל עיקר :

רלו **בערב** מברך שתים לפניה ושתים לאחריה ירושל' רבי יוסי בר בון בשם ריב"ל על שם (א) שבע ביום הללתיך (ב) ר"נ בשם רבי מנא אומר כל המקיים שבע ביום הללתיך כאילו קיים והגית בו יומם ולילה הראשונה אשר בדברו מעריב ערבים וכו' וחותמת ומבדיל בין יום ובין לילה בא"י המעריב ערבים זו היא נוסח ספרד (ג) ונוסח אשכנז ומבדיל בין יום ובין לילה ה' צבאות שמו אל חי וקים תמיד ימלוך עלינו לעולם ועד בא"י המעריב ערבים וכתב אחי ה"ר יחיאל ז"ל ויותר נכון נוסח ספרד כי אין זה מעין חתימה סמוך לחתימה ולייש"ב המנהג היה אומר א"א ז"ל שאנו מתפללין ה' ימלוך לעולם ועד (ד) ויקויים הפסוק והיה לעת ערב יהיה אור ויאיר לנו והוי קצת מעין חתימה סמוך לחתימה · שנייה אהבת עולם ואינה פותחת בברוך דהויא סמוכה לחברתה וקורין ק"ש ושתים לאחריה ראשונה אמת ואמונה ואינה פותחת בברוך דהויא סמוכה לחברתה דק"ש לא הוי הפסק (ה) וחותם בא"י גאל ישראל ולא גואל ישראל שנתקנה על הגאולה שעברה · שני' השכיבנו וחותם שומר את עמו ישראל לעד מפני שלילה צריכה שימור מן המזיקין (ו) ואע"ג דקי"ל כרבי יוחנן דאמר שצריך לסמוך אף גאולה של ערבית לתפלת ערבית השכיבנו לא הוי הפסק דכיון (ז) דתקינו ליה רבנן כגאולה אריכתא דמיא כמו בשחרית שתקנו להפסיק בה' שפתי תפתח ואפילו הכי לא חשיב הפסק כיון דתקנו למימריה ומה שנוהגין להפסיק בפסוקים ויראו עינינו וקדיש לפי שבימים ראשונים היו בתי כנסיות שלהם בשדות (ח) והיו יראים

ואם נאנס ולא קרא' וכו' שם ברייתא דרשב"י בשם ר"ע (סוף דף ה') ואפסיקא הלכתא הכי וכתב האלפסי ודוקא בשעת הדחק כגון מי שהיה שכור או חולה אבל אם עשה כן במזיד או בפשיעה לא יצא ידי חובתו וכ"כ שאר הפוסקים :

רלו בערב מברך וכו' משנה (ד' יא) ע"ש שבע ביום הללתיך : **ומ"ש** על משפטי צדקך ר"ל דהג' פרשיות של ק"ש כתובים שבע משפטי צדקך דהיינו מצות תפילין של יד ומצות תפילין של ראש ומצות מזוזה וארבע ציציות שהם שבע ועל כן תקנו שבע ברכות ביום לפני ק"ש ולאחר ק"ש בשחרית שלשה ובערב ארבעה להללו יתעלה בשבע ברכות על שבע משפטי צדקך : **ולייש"ב** המנהג כו' ואני מוסיף על דבריו כי בספ"ק דברכות איתא אמר רבה ב"ר חנינא סבא משמיה דרב כל שלא אמר אמת ויציב שחרית ואמת ואמונה ערבית לא יצא י"ח שנ' להגיד בבוקר חסדך ואמונתך בלילות והוא דעתה בגלות שהוא דומה ללילה אנו מצפים שיקיים לנו הבטחתו ואמונתו לגאלינו מיד עריצים וכו' כפרש"י לשם דאמת ואמונה מדבר בה אף על העתידות ולכן גם בברכה שלפני ק"ש של ערבית דמזכירין בה דמחליף את הזמנים ומעביר יום ומביא לילה וכו' אנו שואלים ג"כ דככה יעביר הגלות שהוא כמשל לחשך ולילה ויביא הגאולה שנמשל' לאור של יום ויגאלנו מיד עריצים ויאיר לנו בגאולה שלמה באור חדש וימלוך עלינו לעולם ועד דהיינו שלא ישוב אותנו עוד בחשך הגלות עד עולם ועד אלא הוא ית' ימלוך עלינו לבדו באורו: **וחותם** בא"י גאל ישראל וכו' פי' דעיק' הברכ' ניתקנ' על הגאול' שעברה אלא שתיקנו לומר בה אמת ואמונה כדי להורות בה אף על העתידו' והוא לומר שתקוע' אמונה זו בלבינו דכשם שגאל אותנו ממצרים כן יגאלנו וכו': **ומה** שנוהגין להפסיק כו' ומ"מ אין להפסיק בדברים אחרים כתב מהרש"ל בהגהותיו ועל כן נראה דאותן

כתב שם דבמידי דמיחייב ביה מדאורייתא כק"ש כל שהתחיל לאכול בתר דמטא זמן חיובא מפסיק אע"ג דאיכא שהות בתר הכי והיינו דתנן מפסיקין לק"ש וסוגיין נמי בפ' לולב הגזול (לח.) מוכחא דכל בדאורייתא אע"ג דאיכא שהות מפסיק ומיהו ה"מ בדאתחיל בתר דמטא זמן חיובא או סמוך לה אבל אתחיל מקמי הכי אפי' בדאורייתא כיון דאיכא שהות לא מפסיק דהא קידוש דאורייתא הוא ואפ"ה תניא בפ' ע"פ (ק:) במי שהתחיל לאכול מבעוד יום מפסיקין לשבתות דברי ר' יהודה ור' יוסי אומר אין מפסיקין כלומר אלא גומר סעודתו ואח"כ מקדש והא ר' יוסי לא פליג אמתני' דמפסיקין לק"ש ולא אמתני' דתנן בפ' לולב הגזול יטול על שלחנו והתם אמרינן דאין מפסיקין משום דאתחיל מקמי דמטא זמן חיובא ואע"ג דאסיקנא התם א"ר יהוד' אמר שמואל אין הלכה לא כר' יהודה ולא כר' יוסי אלא פורס מפה ומקדש היינו טעמא משום דקידוש במקום סעודה מקמי סעודה אתקין אבל בשאר מילי דאורייתא' כי אתחיל מקמי זמן חיובא טובא אין מפסיקין ואמאי דאתמר התם דלמאן דאמר תפלת ערבית רשות כיון דשרא ליה המייניה לא מטרחינן ליה כלומר כיון שהתיר חגורו כדי לאכול לא מטרחינן ליה להפסיק אלא יגמור ואח"כ יתפלל וכתב הרי"ף והאידנא נהוג עלמא בתפלת ערבית מנהג חובה ואע"ג דשרא המייניה מטרחינן ליה כתב הר"ן בשם הרשב"א דדוקא שרא המייניה אבל התחיל לאכול ממש אינו מפסיק אע"ג דשויה חובה מיהו לק"ש שהיא מדאורייתא' מפסיקין כדתנן במתני' וכתב הוא ז"ל בשם רבו הר"י דעביד הכי קורא אותה בלא ברכותיה ואח"כ גומר סעודתו וקורא אותה בברכותיה ומתפלל עכ"ל : **אבל** ר"י כתב לא יתחיל לאכול משיגיע תפלת ערבית מאחר דקי"ל לדידן דתפלת ערבית חובה ואפי' התיר חגורו כבר לאכול מטרחינן ליה וחוזר לחגור עצמו ומתפלל תפלת ערבית דכיון שיש לו זמן גדול כל הלילה לא מירתת ואתי למפשע וה"ה אפי' התחיל לאכול והגיע זמן תפלת ערבית שמפסיק ע"כ (ומשמע מדבריו דאפילו התחיל בהיתר) : **ואם** נאנס ולא קרא' עד שיעלה עמוד השחר יכול לקרותה עד הנץ החמה בפ"ק דברכות (ח:) רשב"י משום ר"ע אומר פעמים שאדם קורא ק"ש ב"פ ביום אחת קודם הנץ החמה ואחת אחר הנץ החמה ויוצא בהם ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה א"ר אחא בר חנינא אריב"ל הלכה כר"ש שאמר משום ר"ע והא דר' אחא לא בפי' איתמר אלא מכללא איתמר דההיא זוגא דרבנן דאישתכור בהלולא דברי' דריב"ל אתו לקמיה דריב"ל אמר כדאי הוא ר"ש לסמוך עליו בשעת הדחק וכתב הרי"ף והא דר"ש דאמר פעמים שאדם קורא ק"ש של ערבית קודם הנץ החמה דוקא בשעת הדחק כגון מי שהיה שכור או חולה אבל אם עשה כן במזיד או בפשיעה לא יצא י"ח וכ"כ הרשב"א וז"ל לענין פסק הלכה קי"ל בשל לילה כר"ע ובשעת הדחק דוקא וכדאמר ריב"ל כדאי הוא ר"ש לסמוך עליו בשעת הדחק ואפילו סמוך להנץ ממש הואיל ואיכא איכסי דגנו אבל במי שעבר במזיד ונשתהא לא ואפילו בפושע נמי ולאו דוקא סמוך אלא כל לאחר שעלה עמוד השחר אסור וכמעשה דר"ג דאמר להו לבניו אם לא עלה עמוד השחר חייבים אתם לקרות הא אם עלה לא ואיכא ודאי משמע דלאו שוגגין גמורין היו אלא פושעים לפי שנמשכו אחר עניני המשתה וכדבריו נראה מדברי הרא"ש וזהו שכתב רבינו ואם נאנס ולא קרא' עד שיעלה ע"ה יכול לקרותה עד הנץ החמה דמשמע דוקא בנאנס הוא דיכול לקרותה עד הנץ החמה אבל לא נאנס לא וכ"כ הרמב"ם הקורא ק"ש של ערבית אחר שיעלה ע"ה קודם הנץ החמה לא יצא י"ח אא"כ היה אנוס כגון שכור או חולה וכיוצא בהן : **בסימן** כ"ח כתבתי היכא שנאנס ולא קרא של ערבית עד שעלה ע"ה והוא צריך להחזיק בדרך ואינו יכול לקרות של שחרית בזמנה מה משפטו : **ומיהו** אם קורא אותה אחר שיעלה עמוד השחר לא יאמר השכיבנו שם (ט.) על הא דקאי אהידך דרשב"י דאמר הקורא ק"ש של ערבית קודם שיעלה ע"ה ככר דחו התוס' דרשב"י א"ר זירא ובלבד שלא יאמר השכיבנו ואע"פ שפירש רש"י דבריו וכתבו דאז ודאי זמן שכיבה הוא ולא קאי אלא אמאי דאמר רשב"י שקורא ק"ש של ערבית קודם הנץ החמה כלומר ואע"פ שכבר עלה ע"ה דכיון שעלה ע"ה ודאי לאו זמן שכיבה הוא וכ"כ הרמב"ם בפ"א מהלכות ק"ש : **וכתב** המרדכי דוקא השכיבנו לא יאמר אבל מעריב ערבים יאמר עם כל הברכות שהרי מזכירין מדת יום בלילה ומדת לילה ביום וכ"כ הגהות מיימון : **ופירש** רי"ץ ודאי צ"ל שתים לפניה ושתים לאחריה וכו' וא"א ז"ל כתב שלא יאמר ברכת השכיבנו כל עיקר שם כתב הרא"ש דברי רי"ץ גיאות וכתב עליו ואין משמע כפירושו דא"כ הוה ליה לתלמודא לפרושי כדלקמן בפ"ב (יד:) דקאמר לא אמר אני ה' אלהיכם אינו צ"ל אמת ומפרש תלמודא היאך יאמר הברכה ע"כ :

רלו בערב מברך שתים לפניה ושתים לאחריה משנה בפ"ק דברכות (יא.) : **ירושלמי** ר' יוסי בר בון בשם ריב"ל ע"ש שבע ביום הללתיך כלו' שבשח' מברך שתים לפניה ואחת לאחריה ובערב שתים לפניה ושתים לאחריה הרי ז' : **ואע"ג** דקי"ל כר"י דאמר שצריך לסמוך אף גאולה של ערבית לתפלה של ערבית השכיבנו לא הוי הפסק דכיון דתקינו ליה רבנן כגאולה אריכתא דמיא כמו בשחרית שתקנו להפסיק בה' שפתי תפתח וכו' פשוט בריש ברכות (ד:) כתב הר"י הטעם דהשכיבנו כגאולה אריכתא דמיא מפני שכשעבר השם לנגוף את מצרים היו מפחדים ומתפללים לשם יתברך שיקיים דברו שלא יתן המשחית לבא אל בתיהם לנגוף וכנגד אותה תפלה תקנו לומר השכיבנו הלכך מעין גאולה הוי וגם למה שאמרו שה' שפתי תפתח כתפלה אריכתא דמיא נתן טעם וכתבתיו בסי' קי"א :

ומה שנוהגים להפסיק בפסוקים ויראו עינינו וקדיש לפי שבימים הראשונים היו בתי כנסיות שלהם בשדות וכו' עד אין להפסיק בדברים אחרים כ"כ הרא"ש שם וגם בתשובה והתוס' כתבו ואנו שאומרים יראו עינינו ופסוקי' אחרים אחר השכיבנו הואיל והתקינו להו רבנן ה"ל גאולה אריכתא דתקינו לומר זה שכתוב

פרישה

ערבית רשות קמ"ל דמצוה · ותמוה בעיני שתלמידי הר"ר יונה מקשים קושיא זו ויש ברכות דף ד' ע"א ויש לתמוה למה אמר בזה חייב יותר משאר כמה מקומות שאסרו כמה דברים · וי"ל מפני שבזה אפילו חכמים מודים שזמנה מן הדין כל הלילה אלא שעשו סייג כדי להרחיק אדם מן העבירה ואולי יאמר בלבו כיון שאין זה אלא סייג בעלמא לא אחוש להדבר מש"ה הוצרכו כאן להזהיר יותר ולומר שהעובר על הדבר אפילו הוא מותר מן הדין כיון שהם גדרו והוא פורץ גדר ישכנו נחש · עכ"ל שלא כתבוה בשם הגמ' ומה שמתרץ הגמרא :

(טו) **לא** יאמר השכיבנו כו' וכתב המרדכי דמעריב ערבים ושאר ברכות לפניה ולאחריה אומרים שהרי מזכירים מדת יום בלילה ומדת לילה ביום וכ"פ הרמ"א :

סי' רלו (א) **שבע** ביום הללתיך · והא דתקנו ד' בערב וג' בבוקר · אפשר משום דגם בערבית עיקר ברכות השייכים לק"ש הם ג' כמו בשחרית אלא שברכת השכיבנו שייך לגאולה וכמ"ש הב"י בשם ר' יונה מפני שכשעבר הש"י לנגוף את מצרים היו ישראל מפחדים ומתפללים להש"י שיקיים את דברו שלא יתן את המשחית לבא אל בתיהם לנגוף וכנגד אותה תפלה תקנו השכיבנו · וכ"כ הלבוש בשם הרב בעל האשכול :

(ב) **רב** נחמן בשם ר' מנא אומר כל המקיים שבע ביום הללתיך כאילו קיים והגית בו יומם ולילה · למד זה מדכתב שבע ביום וגו' דמשמע כאילו למד כל היום · א"כ מדכתיב ושננתם לבניך ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך שהוא בזמן שכיבה ובזמן קימה דומיא למ"ש בשבתך בביתך ובלכתך בדרך דדרך ארץ דברה תורה שבבית רגילים לישב ובדרך לילך · כך בשכבך ובקומך אינו דוקא שיטה עצמו ויקרא בערב ויעמוד על רגליו דוקא בבוקר אלא דומיא דבשבתך וגו' א"כ כל הפסוק אינו מזהיר רק על ק"ש כתקנה · ואומר והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך ושננתם לבניך · הרי שבשקורא אותה כתקנה וזהו כשקוראה עם ברכותיה הרי כאילו קיים והגית וגומר :

(ג) **ונוסח** אשכנ"ז ומבדיל וכו' תמיד ימלוך עלינו וכו' מלת תמיד נמשך לדלעיל אל חי וקים תמיד · ימלוך עלינו · וכן בברכות יראו עינינו בא"י המלך בכבודו תמיד · וימלוך עלינו בזה ובזה התחלות ענין אחר : (ד) **ויקיים** הפסוק והיה לעת ערב וגו' · נ"ל שצריך להגיה ויקויים הפסוק והיה לעת ערב יהיה אור · פי' שאנו מתפללין יי' ימלוך לעולם ועד · וממילא יקויים הפסוק לעת ערב יהיה אור · שפיר מעין חתימה סמוך לחתימה אבל לגירסא ויקיים הפסוק ר"ל שהמתפלל יתפלל על זה שיקיים הפסוק הזה · וא"כ מה הועילו חכמים בתקנת הוספה חתימה זו ימלוך עלינו לעולם ועד ויאיר לנו באמינו נזכר בקשת האורה בכח המאמר · מאחר שתקנו לבקש על האורה הזאת :

(ה) **וחותם** בא"י גאל ישראל · ולא גואל ישראל בפ' ע"פ דף קיז גרסי' אמר רבא דק"ש והלילא גאל ישראל · דצלותא גואל ישראל · מ"ט דרחמי נינהו ופירש"י דק"ש חותם בה גאל ישראל וכן דהלל בפסח בברכת אשר גאלנו דצלותא שאנו מתפללין על העתיד · ויש מקשי' שכאן אמר שנתקנה ברכת אמת ואמונה על הגאולה שעברה . ולעיל סי' ס"ו כתב וז"ל ותקנו לומר אמת ואמונה ערבית על הגאולה שלעתיד שאנו מקוים ומאמינים שיקיים לנו הבטחתו כו' · ונלע"ד דלק"מ דודאי נתקנה על שעבר שכן נוסחה מוכיח עליה אלא שתיבת אמת ואמונה ניתקן לרמז שאנו מאמינים בו שכמו שגאל אותנו ממצרים כן יגאלנו לעתיד :

(ו) **ואע"ג** דקי"ל כר' יוחנן דאמר שצריך לסמוך אף גאולה של ערבית ז"ל הטו' ומי תימא קשיא הילכתא אהילכתא · דקי"ל תפלת ערבית רשות · והכא פסקינן כר' יוחנן · דאפי' אי סובר כרב דאמר רשות היא מ"מ חייב לסמוך לכן צריך ליזהר מלספר בנתים ע"כ · ומ"ש המגודה סי"ח שבשביל אנשים שנתאמרו מפסיק בתפלת ערבית בין גאולה לתפלה ואומר ברכו אפשר דלא פליג אדעת הטו' · דכיון דברכו הוא מעגין תפלה ש"ד ב"י :

(ז) **כיון** דתקינו לומר השכיבנו וכו' כתב הרשב"א בתשובה מה שמכריז ש"ץ בין קדיש לתפלת ערבית ואומר ר"ח אין מוסין בידו שאין זה הפסק כיון שהוא צורך תפלה והרי זה כטול וכריך : (ח) **והיו** יראים להתאחר שם עד זמן תפלת ערבית · פיר ש"י עד זמן שיגמרו להתפלל

יראים להתאחר שם עד זמן תפלת ערבית (ט) ותקנו לומר פסוקים אלו שיש בהם י"ח אזכרות כנגד י"ח ברכות (א) שיש בתפלת ערבית ונפטרין בקדיש ועתה שחזרו להתפלל ערבית בבתי כנסיות (י) לא נתבטל מנהג הראשון ומ"מ אין להפסיק בדברים אחרים ויש מן הגדולים שנהגו שלא לאמרם (יא) כתב רב נטרונאי מדברי חכמים אין אומרים בערב אלא שתים לפניה ושתים לאחריה וכיון שהלכה כרב דאמר תפלת ערבית רשות תקנו האחרונים שאחר שאמר שומר את עמו ישראל לעד שאומר פסוקים שיש בהם זמירו' ושבח ולומר אחריהם ברכה ומפסיק בקדיש כלומר אסתיים תפלה הרוצה לצאת יצא טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתים הראשונה של שחרית והשנייה לתשלום של ערבית:

רלז (א) **סדר** תפלת ערבית אומר והוא רחום ותקנו לאומרו לפי שבשחרית ומנחה יש תמידין שמכפרין אבל ערבית שאין תמיד לכפר תקנו לומר והוא רחום (ב) ויש אומרים לפי שנהגו ללקות ערבית לאחר שחטאו כל היום ובמלקות מתכפר להם לכך נהגו לומר אחר המלקות והוא רחום וגם מפני שאומרים אותו ג"פ בשעת המלקות כי יש בו י"ג תיבות הרי לג' פעמים ט"ל תיבות כמנין המלקות ואומר ש"צ ברכו ועונין ברוך ה' המבורך וקורין ק"ש וברכותיה ויראו עינינו וקדיש ומתפללין הצבור בלחש ואין הש"ץ מחזיר התפלה וכתב הרמב"ם ז"ל הטעם (ד) לפי שאינה חובה ואומר קדיש ונפטרין לבתיהן לשלום: כתב רב עמרם שש"צ יכול להפסיק אחר שחתם בא"י המלך בכבודו (א) ולומר ברכו בשביל ב"א שבאו בין הפרקים ולא שמעו ברכו ונותן טעם לדבריו כיון שבלא"ה מפסיקין בפסוקים אין חוששין להפסיק (ה) ואני כתבתי למעלה שאין להפסיק אלא במה שתקנו הראשוני' וכתב עוד שבערב אחר

שבתוך כך יתפלל חבירו גם הוא ולא ילך מב"ה עד שיגמור כל אחד תפלתו וגם יש באותם פסוקים י"ח הזכרות כנגד י"ח ברכות ואגב שתיקנו לומר אותם פסוקים תקנו לומר חתימה של יראו עינינו והלכה כר"י מדברייתא מסייעא ליה וכן פוסק ה"ג וא"כ יש ליזהר שלא לספר בין גאולה דערבית לי"ח וכ"כ המרדכי וכתבו עוד התוס' ומיהו בסדר ר"ע פי' מה שאנו אומרים קדיש בין גאולה לתפלת ערבית לאשמועינן דלא בעינן מיסמך גאולה דערבית לתפלה משום דתפלת ערבי' רשות ולא נהירא וכנון להחמיר ולהזהר מלספר בינתים ואי תימא קשיא הלכת' אהלכתא דקי"ל תפלת ערבית רשות והכא פסקינן כר"י דאפי' אי סובר כרב דאמר רשות היא מ"מ מחוייב לסמוך א"כ גם לנו יש לסמוך עכ"ל וגם בתשובה כתב הרא"ש שאין להפסיק ולדבר בין יראו עינינו לתפלה כי יראו עינינו וקדיש הכל מענין גאולה הוא ומה שכתבתי בסי' ס"ט שי"א שבשביל אנשים שנתאחרו מפסיק בתפלת ערבית בין גאולה לתפלה ואומר ברכו וכ"כ האגור בשם ר"ע אפשר דלא פליג על דעת התוספות דלא הזהירו מלספר בינתים אלא בדברים אחרים אבל ברכו כיון שהוא מענין התפלה ש"ד:

וכתב הרשב"א בתשובה שמה שמכריז ש"צ בין קדיש לתפלה דערבית ואומר ר"ח אין מוחין בידו שאין זה הפסק כיון שהוא צורך תפלה וה"ז כטול בריך (ברכות מ.) (ב):

ומ"ש רבינו שיש מן הגדולים שנהגו שלא לאמרם כ"כ שם תלמידי הר"י שהיה נוהג הרמב"ן וגם הרשב"א כתב בשם התוס' שר' שמואל לא היה אומרם כל עיקר אבל הר"י נתן טעם למנהג שבתחלה שהיתה תפלה ערבית רשות היו אומרים אלו הפסוקים שיש בהם י"ח הזכרות כנגד י"ח ברכות וחותמין עליהם ואומרים קדיש ויוצאים ואח"כ אע"פ שקבעוה חובה נשאר הדבר כמו המנהג הראשון ולא הוי הפסקה בין גאולה לתפלה כיון שמתחילה אדעתא דהכי קבעוה חובה לא מיקרי הפסקה ע"כ דבריו וכך הם דברי רבינו וגם הגה"מ כתבו בפ"ז דכיון דתקנת חכמים הם כגאולה אריכתא דמי: **ומ"ש** רבינו בשם רב נטרונאי הוא כדעת ר"ע שהביאו התוספות כמו שכתבתי בסמוך. ומ"מ דעת רבינו שאין להפסיק בדברים אחרים וכמו שכתב בסי' שאחר זה: **ונראה** שמי שנכנס לב"ה ומצא צבור שקראו את שמע ורוצה לעמוד בתפלה יתפלל עמהם ואח"כ יקרא את שמע עם ברכותיה ואע"פ שאינו סומך גאולה לתפלה מוטב שיתפלל עם הצבור ולא יסמוך משיסמוך ויתפלל ביחיד ולא מיבעיא לדעת ר"ע ורב נטרונאי אלא אפי' לדעת התוס' והרא"ש שכתבו שאין להפסיק בין גאולה לתפלה בדברים אחרים כדי להתפלל עם הצבור ש"ד וכ"כ מתשובת רבינו האיי שכתב רבינו בסי' שקודם זה ואע"פ שרבינו קיצר דבריו הא לך לשון התשובה כמו שהיא בפסקי הרא"ש וז"ל בא"י עושים כן מתפללין של ערבית ואחר כך קורין את שמע בזמנה ולא איכפת להו למיסמך גאולה של ערבית לתפלה של ערבית וחזינן דק"ש בעונתה דהיינו בצאת הכוכבים עדיף ממיסמך גאולה לתפלה היכא דלא אפשר לצלויי ע"כ וכבר כתבתיה שם וא"כ אף אנו נאמר דתפלה עם הצבור עדיפא ממיסמך גאולה לתפלה ואף על גב דבתפלת שחרית לא אמרינן הכי בתפלת ערבית דרשות היא מדינא לא חיישינן לסמיכת גאולה כולי האי וכ"כ הכלבו וכ"כ הרשב"א בריש ברכות וז"ל ומה שהקשה ר"ת מדקיימא לן כר"י דאמר שצריך לסמוך גאולה לתפלה א"כ מדינא הכי הוי כשמתפלל שלא בב"ה א"כ כשהגיע זמן המקרא קודם שיתפלל תפלת הערב הא לאו הכי מתפלל עם הצבור משום דתפלת הרבים עדיפא מסמיכת גאולה לתפלה של ערבי' שהיא אינה חובה אלא רשות עכ"ל (ג): **טעה** ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתים וכו' נתבאר בסי' ק"ח:

כתב הרמב"ם בפ"א מהל' ברכות שאחר ברכה אחרונה של ק"ש של ערבית עונה אמן אחר עצמו (ד) וכ"כ הר"י בפרק ג' שאכלו בשמו של הרמב"ם שאחר שומר את עמו ישראל עונה אמן אחר עצמו ונראה מדבריו דאינו עונה אמן אחר המלך בכבודו משום דסיום הברכות הוא בשומר את עמו ישראל דומיא דעונה אמן אחר בונה ירושלים אע"פ שיש אחריה ברכת הטוב והמטיב משום דסיום ברכות של תורה היא ואע"פ שבברכת המלך בכבודו הוא חותם בברכה מה שאין כן בברכת הטוב והמטיב י"ל דלדעת הגאונים שנתבאר בסי' רט"ו שסוברים שאחר ברכה דלבסוף אע"פ שאינה אלא אחת עונה אמן א"כ שעונה אמן אחר ברכת המלך בכבודו אבל לדעת הרמב"ם שאינו עונה אמן אלא אחר ב' ברכות דלבסוף הכא כיון שענה אמן אחר שומר את עמו ישראל כבר הפסיק הענין ונמצאת ברכת המלך בכבודו שהיא ברכה בפני עצמה ואין כאן אלא ברכה אחת ואינו עונה אחריה אמן וכ"כ שהוא דעת הרא"ש שכתב בתשובה כלל ד' סי' י"ג שעונין אמן בערבית אחר שומר את עמו ישראל לעד שהיא ברכה אחרונה שאחר ק"ש כדתנן בערב מברך שתים לפניה ושתים לאחריה וברכה של יראו עינינו נתקנה אחר כך כשהיו מתפללין בשדות עכ"ל:

רלז סדר תפלת ערבית אומר והוא רחום וכו' י"א לפי שנהגו ללקות ערבית לאחר שחטאו כל היום ובמלקות מתכפר להם לכך נהגו לומר אחר המלקות והוא רחום וגם מפני שאומרים אותו ג' פעמים בשעת המלקות פירוש י"א שהטעם שאומרים והוא רחום הוא מפני שנהגו ללקות ערבית קודם התפלה וע"י כך מתכפר להם לכך נהגו לומר בתפלת ערבית שהיא אחר המלקות פסוק והוא רחום שמוזכר בו כפרת עון וגם קשר אחר יש לפסוק זה עם המלקות שאומרים אותו ג"פ בשעת המלקות ולכן בתפלת ערבית שהיא אחר המלקות תקנו לאמרו ואח"כ בא ליתן טעם למה אומרים אותו בשעת המלקות ואומר שהטעם הוא לפי שיש בו י"ג תיבות וכשאומרים ג"פ עולה ל"ט תיבות כמנין המלקות כך נ"ל ליישב לשון זה: **וז"ל** הכלבו למה אומרים והוא רחום בתפלת ערבית משום דאמרינן (בתנחומא) לעולם לא לן אדם בירושלים ובידו עון שתמיד הבקר מכפר עונות הלילה ותמיד הערב מכפר עונות היום ולכך תקנו ערבית ושחרית לחלות פני המקום שיכפר עונותינו יומם ולילה שחרית אנו אומרים אותו בסדרי קדושה ותקנוה נמי בפסוקי דזמרה בשביל ליל שבת שאין אנו אומרים אותו לפי שאין אברי תמיד הערב קריבין בליל שבת דכתיב עולת שבת בשבתו ולא עולת חול בשבת וכן בי"ט ולכך תקנו לומר והוא רחום בתפלת ערבית משא"כ בשחרית ומנחה לפי שבאותן תפלות היו מקריבין תמידין והיו מכפרין ובתפלת ערבית אין מי יכפר ותקנו בה לומר והוא רחום ועוד שכל היום אדם חוטא ובערב צריך אדם לומר כפרה על חטאו עכ"ל: **ואין** ש"צ מחזיר התפלה וכתב הרמב"ם הטעם לפי שאינה חובה בפ"ט וסיים וכתב לפיכך לא יברך ברכה לבטלה שאין כאן אדם שנתחייב בהם כדי להוציאו ידי חובתו וכ"כ הרשב"א בתשובה וכתב עוד ואפי' לדברי הגאונים שאמרו שאם התפלל פעם אחת קבלה עליו חובה אם התפלל בקי הוא ואין ש"צ מוציאו ואם אינו בקי ולא התפלל פטור הוא: **כתב** ר"ע שש"צ יכול להפסיק וכו' ולומר ברכו וכו' כבר כתבתי כן בסי' ס"ט בשם המנהיג: **ומה** שאמר ואני כתבתי למעלה שאין להפסיק אלא במה שתקנו הראשונים בסימן

דלאותן הפסוקי' שרגילין לומר כשהש"ץ או' קדיש כגון ועתה יגדל נא כח ה' וכיוצא בזה שאין לאומרים קודם תפלת ערבית לפי שאין לנו להפסיק אלא מה שקבעו חכמים עכ"ל וכתב עוד מהרש"ל דהרשב"א כתב בתשובה שהשמש מכריז בין קדיש לתפלת של ערבית ואומר ר"ח שכרי תפלת ערבית רשות וכו' ולא נהירא חדא שהרי קבעוה חובה ועוד אפילו הוא רשות מ"מ כל היכא שעתה מתפלל אותה צריך ליזהר שלא להפסיק כמו בשאר תפלות כדאיתא להדיא בסמ"ג ולכן יראה שהשמש יקדים תפלתו שיוכל להגיע ליעלה ויבא קודם הקהל ויכריז בתפלתו עכ"ל וז"ל הרשב"א בתשובה סי' רל"ג אין ראוי למחות וכדין הוא כל שצריך לתפלה אין בו משום הפסק וכדאמר בברכת הלחם טול כרוך אינו הפסק וכ"ש זה שהוא צורך התפלה ממש שלא יטעו ולא יזכירו המאורע בתפלה וכ"ש בתפלת ערבית שהוא רשות ופוק חזי מאי עמא דבר וכן נוהגין בכל מקום ולא מיחה אדם בדבר עכ"ל הנה שהרשב"א ז"ל לא העמיד יסוד פסקו על מה שתפלת ערבית רשות אלא עשאו כסניף לטעם הראשון והדין עם הרשב"א וכן נוהגין ואין לשנות:

רלז סדר תפלת ערבית אומר והוא רחום וכו' פי' ג' טעמים יש בו אחד כיון שאין בערבית תמיד לכפר תקנו לומר פסוק והוא רחום לבקש ממנו יתברך שהוא ברחמיו יכפר עון וגו' אעפ"י שאין שם קרבן. ב' שהוא תפלה שיקובל לפניו המלקות לכפר לנו העון ע"י המלקות שלקו. ג' כיון שאנו אומרי' אותו ג"פ בשעת מלקות כי יש בו י"ג תיבות וכו' לכך מתחילין תפלת ערבית באמירת פסוק והוא רחום: **ומ"ש** וכתב הרמב"ם הטעם לפי שאינו חובה פי' כיון דמדינא אינה חובה אלא רשות ולכן לא תיקנו מתחלה שיחזור הש"ץ תפלת

דרכי משה

רלו (א) ומטעם זה נוהגים רבים לעמוד כשאומרים פסוקים אלו כדרך שעומדים בתפלת י"ח ומנהג יפה הוא: (ב) ע"ל סימן קי"א אי מותר לש"ץ להכריז יעלה ויבא או שאר דברים שהם לצורך תפלה: (ג) וכתב הרשב"א בתשובה סימן רל"ו דדוקא בתפלת ערבית שהיא רשות אמר הגאון אבל בשל שחרית מיסמך גאולה לתפלה עדיף ואם לא קרא ק"ש ובא לב"ה ומצא צבור מתפללין לא יתפלל עמהן כלל לשחרית עכ"ל: (ד) ע"ל סימן נ"א מדין זה: רלז (א) בהג"מ בהל' תפלה וסידרה כתב דמהר"ם לא היה אומר תמיד

פרישה

להתפלל תפלת י"ח שצריך אריכות וזמן לתפלת י"ח והיו בתי כנסיות שלהם בשדה: (ט) **ותקנו** לומר פסוקים אלו שיש בהם י"ח אזכרות כנגד י"ח ברכות וכו' הואיל ותפלת ערבית רשות הקילו בה ולא התפללו אותה· ואחר כך אעפ"י שקבעוהו חובה נשאר הדבר כמו המנהג הראשון ולא הוי הפסקה כיון דמתחלה אדעת' דהכי קבעוה לא מקרי הפסקה עכ"ל ר' יונה: (י) **לא** נתבטל המנהג הראשון כו' ואפילו בשבת דאין אומרים לעולם כו' וא"כ לא הל"ל קדיש כמו דאין מפסיקין בקדיש בין גאולה לתפלה דשחרית ואומרים קדיש כמו שאומרים אותו בכל שבוע: (יא) **כתב** רב נטרונאי לא הביא דרב נטרונאי בפלוגתא על מ"ש לעיל דאין מפסיקין בין גאולה לתפלה בדברים דאילו הביא בפלוגתא הל"ל ורב נטרונאי כתב וכן נמי לא הביאם להסכמת דבריו ז"ל וכ"כ רב נטרונאי משום דאין מוכח בדברי רב נטרונאי שיחלוק על רבינו וכן נמי אין שיסכים עמו מפני שיש לפרשו בשני פנים שמה שאמר תקנו האחרונים שאמר שומר עמו ישראל לעד שאומר פסוקים וכו' כלומר אסתיים תפלה וכו'. הוא תקנת אחרונים הן סבוראי שהיו אחרי חכמי התלמוד ויכול להיות שגם רב עמרם מודה שאמריכן שקבעו להתפלל תפלת ערבית אין להפסיק כלל בין גאולה לתפלה· א"כ יש לפרש דבריו שכיון שתקנו האחרונים שאומרים פסוקים כו' ולומר אחריהם ברכה ומפסיק בקדיש כלומר אסתיים תפלה הרוצה לצאת יצא· הוא עדיין נהוג ועומדין בדין זה אף על פי שחוזרין להתפלל מנהג זה נשאר מכל מקום אינו כותב רבינו שחולק רב נטרונאי ולא שמסכים וק"ל:

סי' **רלז** (א) **סדר** תפלת ערבית אומרים והוא רחום וכו' עיין בב"י מ"ש בשם הכלבו טעם שאומרים והוא רחום בתפלת ערבית: (ב) **וי"א** לפי שנהגו ללקות ערבית פי' קודם התפלה לכך אומרים בתפלת ערבית פסוק והוא רחום שמוזכר בו כפרת עון: (ג) **וגם** מפני שאומרים אותו ג"פ בשעת המלקות כי יש בו כו' פי' וגם קשר אחר יש לפסוק הזה עם מלקות שאומרי' אותו ג"פ בשעת המלקות ולכן בתפלת ערבית שהיא אחר המלקות תקנו לאומרו ב"י ונלע"ד שמשום הכי במרו דוקא בפסוק והוא רחום ושיאמרוהו ג' פעמים משום דקי"ל שהיו מלקין אותו שליש מ' מלפניו· וב' שלישים מלאחריו א"כ היה נמלק לג' חלקים: (ד) **לפי** שאינה חובה ואין בב"ה מי שנתחייב בה שיהא צריך להוציאו וכתב הרשב"א בתשובה ואפילו לדברי הגאונים שאמרו שאם התפלל פעם אחת קבלה עליו חובה אם התפלל בקי הוא ואין ש"ץ מוציאו· ואם אינו בקי ולא התפלל פטור הוא עכ"ל: (ה) **ואני** כתבתי למעלה שאין להפסיק אלא במה שתקנו הראשונים כתב הב"י ואני כתבתי שם (*)

אחר שגומרין תפלת ערבית נוהגין לומר פטום הקטורת שאומרים אותו זכר למקדש וקטורת היה גם בערב (ו) אבל השיר שהיו אומרי' במקדש אין לומר בערב שלא היו אומרים אותו במקדש בערב וכתב עוד על שם רב שר שלום גאון (ז) שמותר ליפול על אפים לבקש רחמים אחר תפלת ערבית אפילו בצבור וכן המנהג בבבל שנופלין על פניהם בערבית (ב) (ח) חוץ מערב שבת:

רלח (א) **ובענין** לימוד הלילה יותר ויותר מבשל יום בני הזהר כמו שאמרו חז״ל אין רינה של תורה אלא בלילה שנאמר קומי רוני בלילה גרסינן בעירובין בפרק הדר (סה.) אמר ר״ל לא איברא ליליא אלא לגירסא וגרסינן בפרק עושין פסין (יח:) א״ר ירמיה בן אלעזר כל בית שנשמעין בו ד״ת בלילה אינו חרב הלכך כיון ששעות הלילה נוחין ורצויין ללמוד המבטלן עונשו מרובה כ״ש שאם יארע לאדם מקרה שלא השלים חוקו בלימוד היום שישלימנו מיד בו בלילה ולא ידחהו כלל כדאיתא בפ' הדר (שם סה) רב אחא בר יעקב יזיף בימא ופרע בליליא פירוש היה לו חק קבוע ללמוד כך וכך ליום ופעמים שהיה טרוד ביום ולא היה יכול להשלימו והיה משלימו מיד בלילה:

סדר הלילה והעונה

רלט (א) **ובשירצה** לישן יקרא ק״ש דאריב״ל אע״פ שקרא ק״ש בבה״כ מצוה לקרותה על מטתו ודי בפרשה הראשונה דגרסינן בפרק הרואה הנכנס לישן אומר משמע עד והיה אם שמוע (ג) ור״ח כתב צריך לקרות גם והיה אם שמוע לפי שיש בה ובשכבך ובקומך וכן היה נוהג א״א ז״ל ואומר ברוך המפיל חבלי שינה על עיני ותנומה על עפעפי ומאיר לאישון בת עין י״ר מלפניך ה' אלהי שתשכיבני לשלום ותעמידני לחיים ולשלום ואל יבהלוני חלומות רעים והרהורים רעים ותהא מטתי שלימה לפניך והאר עיני פן אישן המות בא״י המאיר לעולם כולו בכבודו ורב עמרם הוסיף בה דברים ותעמידני בשלום ותן חלקי בתורה ותרגילני לדבר מצוה ואל תרגילני לדבר עבירה ואל תביאני לידי חטא ולא לידי נסיון ולא לידי בזיון וישלוט בי יצר טוב ואל ישלוט בי יצה״ר ותצילני מפגע רע ומחלאים רעים ואל יבהלוני וכו' (ג) ואומר יושב בסתר עליון ואומר ה' מה רבו צרי עד לה' הישועה וכתב רב עמרם ואומר ברוך ה' ביום ברוך ה' בלילה ברוך ה' בשכבנו ברוך ה' בקומנו ויאמר ה' אל השטן יגער ה' בך השטן ויגער ה' בך הבוחר בירושלים הלא זה אוד מוצל מאש ה' שומרך ה' צלך על יד ימינך ה' ישמרך מכל רע ישמור את נפשך ה' ישמר צאתך ובואך מעתה ועד עולם בידך אפקיד רוחי פדית אותי ה' אל אמת יברכך ה' וישמרך יאר ה' פניו אליך ויחנך ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום וא״א ז״ל היה אומר השכיבנו עד סמוך לחתימה ויפשוט בגדיו וכשיגיע להחלוק לא יהפכנו ממטה למעלה שא״כ נמצא גופו ערום אלא יפשיטנו דרך ראשו ויכסה עצמו בסדינו מתחת ויכנס במטתו כמו שהיה מתפאר רבי יוסי מעולם לא ראו קורות ביתי שפתי חלוקי:

רם (א) **ואם** היה נשוי לא יהא רגיל ביותר עם אשתו כדאמרינן שלא יהיו ת״ח מצויים אצל נשותיהם כתרנגולים ולאו דוקא ת״ח אלא ה״ה נמי כל אדם ונקט ת״ח שהפרישות מצויה בהם אלא בעונה האמורה בתורה הטיילין שפרנסתן מצויה להם ואין פורעין מס עונתן בכל יום הפועלים שעושין מלאכה בעיר אחרת ולנין בכל לילה בבתיהם פעם אחת בשבוע ואם עושין מלאכה בעירם פעמים בשבוע והחמרים אחת בשבוע והגמלים אחת לשלשים יום והספנין אחת לששה חדשים ועונת ת״ח מליל שבת לליל שבת וכל אדם צריך לפקוד את אשתו בליל טבילתה (ג) ובשעה שיוצא לדרך ואף כשהוא מצוי אצלה לא יכוין להנאתו אלא כאדם שפורע חובו שהוא חייב בעונתה ולקיים מצות בוראו

תפלת ערבית אעפ״י שאח״כ נהגו וקבעוה חובה מ״מ התקנה במקומה עומדת: **וכן** המנהג בבבל שנופלין על פניהם וכו' המנהג אינו כן וכ״כ האגור ואיכא טעם נכון ע״פ הקבלה:

רלח ובענין לימוד הלילה יותר ויותר מבשל יום בני הזהר וכו' האחרונים קבלו לומר משכבי עד קומי שכבי ומקומי עד שכבי קומי דמחג שבועות שאומרים מגלת רות שכתוב בה שכבי עד הבקר עד ט' באב שאומרים מגלת איכה שכתוב בה קומי רוני בלילה לראש אשמורת שכבי דא״ל לקום קודם אור הבוקר כדי ללמוד תורה כיון דהלילות קצרים אבל מט' באב שאומרים קומי עד חג השבועות שאומרי' שכבי קומי חייב לקום קודם אור הבוקר בראש אשמורת ללמוד כיון דהלילות ארוכים:

רלט ובשירצה לישן וכו' מצוה לקרותה על מטתו הלשון משמע דבשעה שהוא שוכב על מטתו קורא והיינו דוקא על צדו וכתב הר' יונה דוקא בדאיכא טרחא לקום ממטתו ועיין בב״י. כתב מהרש״ל ז״ל ור״י כתב בספרו שיש לקרות כולה לפי שיש בה רמ״ח תיבות וכו' שמצלת מן המזיקין ע״ש ובסמ״ג כתב לומר מזמור שיר ארוממך ה' כי דליתני וגו' וזהו שיר של פגעים:

רמ ואם היה נשוי וכו' עד וכן בצאתו לדרך וכו' פי' בשעה יוצא לדרך למשא ולמתן ושאר צרכי' אבל בהולך לדבר מצוה כגון לפדיון שבוים וכיוצא בו אינו חייב לפוקדה דהעוסק במצוה פטור מן המצוה ועוד כדי שיהא זריז ומהיר להתעסק במצות ולילך לדרכו וכשיפקוד אשתו איכא חששא דשמא יתרשל

בסימן שקודם זה ואני כתבתי שם אפשר דאין ליזהר מלהפסיק אלא בדברים שאינן מענין תפלה אבל ברכו כיון שהוא מענין התפלה שפיר דמי:

רלח ובענין לימוד הלילה יותר ויותר מבשל יום בני הזהר כמו שאמרו חכמים ז״ל אין רינה של תורה אלא בלילה במדרש רבה (שיר השירים ה) על פסוק קווצותיו תלתלים והביאו הרמב״ם בפ״ג מה' ת״ת:

רלט ובשירצה לישן יקרא ק״ש דאריב״ל אע״פ שקרא ק״ש בבה״כ מצוה לקרותה על מטתו בפ״ק דברכות (ד:) והוי יודע דלפום מאי דמשמע מדברי ה״ר יונה דהיכא דליכא טירחא לא יקרא ק״ש כשהוא מוטה על צדו וכמו שנתבאר בסימן ס״ג ולפי דבריו על מטתו דקאמר לא על מטתו כשהוא שוכב קאמר אלא על מטתו היינו סמוך למטתו כלומר בשעה שרוצה לילך לישן ומיהו כבר כתבתי שם דלדעת רש״י והרמב״ם ורבינו מותר לקרות ק״ש לכתחלה והוא מוטה על צדו לגמרי ולדבריהם הוי על מטתו כפשוטו כשהוא שוכב על מטתו ממש: **דגרסינן** בפרק הרואה (ס:) הנכנס לישן אומר משמע עד והיה אם שמוע ור״ח כתב שצריך לקרות גם והיה אם שמוע לפי שיש בה ובשכבך ובקומך כך היא הגירסא הנכונה בספרי רבינו וסברא זו של ר״ח כתב הרא״ש בפרק הנזכר ונראה שטעמו של ר״ח מפני שהיה גורס הנכנס לישן אומר שמע והיה אם שמוע א: **ואומר** ברוך המפיל חבלי שינה וכו' בסוף פרק הרואה שם: **ואומר** יושב בסתר עליון וכו' בפרק ידיעות הטומא' (טו:) אמרי' אומר יושב בסתר עליון וכו' עד כי אתה ה' מחסי עליון שמת מעונך וחוזר ואומר מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו עד לה' הישועה על עמך ברכתך סלה ריב״ל אמר להכהו קראי וגני והיכי עביד הכי והא אמר ריב״ל אסור להתרפאות בד״ת לאגן שאני ופירש״י להני קראי שיר של פגעים וגני כשהוא הולך לישן בלילה: **כתב** הכלבו נהגו כל ישראל שאין אוכלים ושותים ואין מדברים אחר ק״ש שאומרים על מטתן וסמכו אהאי קרא אמרו בלבבכם על משכבכם זו ק״ש ודומו סלה וכיוצא בזה כתב רבינו ירוחם בנ״ג ח״ב וכ״כ הרוקח: **וכתב** עוד שהר״ם היה נוהג כשמשכיב עצמו לישן ביום לקרוא ויהי נועם: **כתבו** הגהות מיימון בפרק ז' בירושלמי רבי זירא הוה קרי ק״ש והדר קרי כמה פעמים עד שיהא משתקע בשינה מכאן משמע שק״ש צריך שתהיה סוף קריאתה סמוך לשינה וכן הוכיח רב נסים גאון ע״כ: **כתב** רבינו בסימן רל״ה בשם רב עמרם שצריך לברך על ק״ש שלפני מטתו אקב״ו על ק״ש והתוס' כתבו בפ' כ״ה שאין לברך על ק״ש שלפני מטתו אקב״ו לקרות את שמע וכ״כ הגהות מיימון בפ״ז מהלכות תפלה (א):

כמו שהיה רבי יוסי מתפאר מעולם לא ראו קורות ביתי שפתי חלוקי בפרק כל כתבי (קיח:) וכבר כתבתי בו בסימן ב':

רם ואם היה נשוי לא יהא רגיל ביותר עם אשתו כדאמרי' שלא יהיו ת״ח מצויים אצל נשותיהם כתרנגולי' בפ' מי שמתו (כב.): **אלא** בעונה האמורה בתורה הטיילין שפרנסתן מצויה להם וכו' עד מליל שבת לליל שבת בפ' אף על פי (סא:): **וכל** אדם צריך לפקוד את אשתו בליל טבילתה ובשעה שיוצא לדרך. ליל טבילתה הכי משמע מדאמרינן בפרק מי שמתו (כד.) אמר רב המנונא בריה דרב יוסף הוה קאימנא קמיה דרבא ואמר לי זיל איותי

דרכי משה

תמיד ימלוך כו' בכאן כי אין אומרים תפלה בחתימות ברכות וכתב שם דכ״כ רש״י בספר הפרדס אמנם מנהגינו לאומרו וכן משמע שם מדברי הרמב״ם אך צ״ע בהגהה שם:

(ב) והמנהג אינו כן וכ״כ האגור ויש בו טעם ע״פ הקבלה: **רלט** (א) וכ״נ דברי הרמב״ם שם:

כתב

פרישה

שם אפשר דאין ליזהר מלהפסיק אלא בדברים שאינן מענין תפלה אבל ברכו כיון שהוא מענין תפלה ש״ד. וז״ל מורי כיון שכתב הטור דאין להפסיק ע״כ נראה בעיני אותן הפסוקים שרגילין לומר בשעת הקדיש ועתה יגדל נא כח יי' וגו' ושאר הפסוקי' שאין לאומרם בתפלת ערבית לפי שאין לנו להפסיק אלא במה שקבעו חכמים:

(ו) **אבל** השיר שהיו אומרים במקדש אין לומר בערב ע״ל מ״ש סי' קל״ג:

(ז) **שמותר** ליפול על אפים וכו' אחר תפלת ערבית ורמ״א כתב שאין ליפול:

(ח) **חוץ** מבפ״ש משמע דוקא בערבית לא הוו נופלים הא במנחה היו נופלים בע״ש שלא כמנהגינו. ובאגור כתב שאין ליפול בלילה אפי' בחול ויש בו סוד ע״פ הקבלה רמ״א:

סי' רלח (א) **ובענין** לימוד הלילה וכו' לא איבר' לילה אלא לגירסא אע״ג דאמרינן לא איברא לילה אלא לשינתא כבר תירצו בתו' פרק הדר דכאן איירי בלילי תקופת תמוז וכאן איירי בלילית תקופת טבת. וכ״ל דר״ל בתקופת טבת. הוא עיקר לילה ללימוד. ובתקופת תמוז העיקר בשינה אבל מכל מקום בלילות הקצרות חייב ללמוד מעט. דומיא מ״ש בתקופת טבת לא איברי לילה אלא לגירס' דצריכין נמי לישן:

סי' רלט (א) **ובשירצה** לישן. מצוה לקרות' על מטתו. לאו דוקא שהרי י״א שאסור לקרות ק״ש כשהוא מוטה אלא ר״ל כשהוא רוצה לילך לישן שהוא סמוך למטתו אבל רמב״ם ורש״י ור' יונה כתבו דווקא מוטה מעט על צדו אסור דמיחזי עדיין כפרקדן אם שהוא לא שהוא בעל בשר-שא נוטה על צדו לגמרי מותר וכמ״ש לעיל ריש סי' ס״ג ע״ש:

(ג) **ור״ח** כתב שצריך לקרות כו' וכתב ב״י נראה שטעמו דר״ח שהיה גורס בברייתא הנכנס לישן אומר שמע והיה אם שמוע. וז״ל מ״ו בספרו שיש לקרות ק״ש כולה לפי שיש בה רמ״ח תיבות שמצלת את כולן מן המזיקין ע״ש:

(ג) **ואומר** יושב בסתר כו' וז״ל הגמרא ריב״ל אמר להני קראי וגני והיכי עביד הכי הא אמר ריב״ל אסור להתרפאות בד״ת. לאגן שאני ופירש״י להני קראי שיר של פגעי' וגני כשהוא הולך לישן בלילה ע״כ. ואומר יושב בסתר וכו' כי אתה יי' מחסי וגו' ובסמ״ג כ' לומר נמי מזמור ארוממך ה' כי דליתני וגו' שהוא שיר של פגעי' וכו' מ״ו. כתב הכלבו נהגו כל ישראל שאין אוכלין ושותין ואין מדברי' אחרי ק״ש שנאמר אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה וכתב עוד שהר״ם היה נוהג כשמשכיב עצמו לישן ביום לקרוא ויהי נועם. כתבו הגהות מיימוני בפרק שביעי בירושלמי ר' זעירא הוה קרי ק״ש והדר קרי כמה פעמים עד שיהא משתקע בשינה. מכאן משמע שק״ש צריך שתהא סוף קריאתה סמוך לשינה. וכן הוכיח רב נסים גאון ע״כ וכ״כ רמ״א כל זה למנהג ולפום ריהטא משמע שפרשת ק״ש צריכה שתהא סמוכה לשינה. וא״כ קשה על המנהג שלנו ואפשר דגם שאר דברים שהוסיפו הכל נקרא ע״ש ק״ש. ודו״ק:

סי' רמ (א) **ואם** היה נשוי וכו' ואם עושי' מלאכה בעיר' עיין בא״ע סי' ע״ו כתב שאם אין לנין בכל לילה בבתיהם אז יוצאין שבעה ושבי' לביתם ביום שמיני וכן לעולם ובא״ע סימן כ״ה ג״כ לא הזכיר בזה זו. וגם הב״י לא פירש דברי רבינו כן בסי' ע״ו אבל מוכרח הוא לפרש כן ע״ש:

(ג) **ובשעה** שיוצא לדרך כו' ואמרו בגמרא ה״מ דחייב לפקד' כי אזיל לדבר הרשות אבל לדבר מצוה לא: מרעיבן

חדושי הגהות

רלט א או אפשר דס״ל עד ועד בכלל נמצא דגם והיה אם שמוע בכלל: בגמרא

אייתי תפילין ואשכחתינהו בין כר לכסת שלא כנגד ראשו והוה ידעלא דיום טבילה הוה ופירש"י יום טבילה אשתו דהוה ליה ליל תשמיש. ובשעה שיוצא לדרך בפרק הבא על יבמתו (סב:) ואמרינן בגמרא דה"מ דחייב לפקדה כי אזיל לדבר הרשות אבל לדבר מצוה לא: **כתב** הראב"ד ז"ל צריך לברר אי זו היא מחשבה נכונה שתהיה לאדם בשעת התשמיש וכו' עד ע"כ הזהירו שתהא שמאל דוחה פן תסיתנו לעבור על המדה הזאת ותמשיכהו אחר הבלי העולם הכל מדברי הראב"ד בשער אחד שחיבר וקראו שער הקדושה: **ועל** זה אמרו רבותינו ז"ל המקשה עצמו לדעת יהא בנדוי בפרק כל היד (יג:): **ועוד** יש מחשבות אחרות המפסידות את שכרו והם בני תשע מדות בני אנוסה בני שנואה וכו' בסוף פרק אלו מותרין (כ:): **וכן** איתא בעירובין כל הכופה את אשתו לדבר מצוה נקרא רע וכו' בפרק המוצא תפילין (ק:) ופירש"י לדבר מצוה תשמיש: **ומ"ש** בני שנואה כמשמעו והוא ששנואה בשעת התשמיש וכו' זה לשון הראב"ד בשער הקדושה והשנואה שאמרנו שנואה מרוחקת בשעת התשמיש שהרי אמרו לאה שנואה היתה מפני רחל ואעפ"כ היה יעקב אבינו ע"ה נזקק לה אלא בשעת התשמיש מיהת היתה רצויה לפניו ועוד י"ל שהיה מראה את עצמה שנואה לפי שלא היה אוהב אותה אהבה יתירה כרחל אבל מ"מ לא היה שונא אותה עכ"ל: **ומ"ש** אבל מי שאשתו מרצה אותו בדברי ריצוי וכו' על זה אמרו רבותינו שיוצאין ממנה בנים חכמים ונבונים וכו' בפרק המוצא תפילין (ק:) ובפרק אלו מותרין (שם): **וכל** אלו ט' מדות אפילו צריכין לפ"ו כגון שאינה מעוברת אפ"ה בכל אלו המדות פוגם הולד ונקרא פושע קשיא לי דאדרבה עיקר קפידא כשאינה מעוברת דחיישינן שתתעבר והולד שילא משם יהא פושע דהכי איתא בגמ' וברותי מכם המורדים והפושעים א"ר לוי אלו בני תשע מדות וכו' ועוד דבכל תשע מדות אמרינן בני כך וכך אלמא דעיקר קפידא אבנים היא דהויא ואפשר שמפני שלא הביא כאן קרא דוברותי מכם המורדי' והפושעים והוה ס"ד דהני מדות לא מפסדי אלא בשכבר קיים מצות פ"ו אבל כשעדיין לא קיים ואע"פ שהיא שנואה או מורדת ס"ד קמ"ל דלא שנא וטעמא משום דקרא דוברותי מכם המורדים והפושעים לא מפליג בין קיים מצות פ"ו ללא קיים אחר שכתבתי זה בא לידי שער הקדושה להראב"ד וכתוב בו כלשון הזה כל אלה בני תשע מדות שאמרנו אפי' יהיו צריכים לפ"ו שאין אשתו מתעברת והוא צריך שתתעבר ותלד אם תלך מחשבתו על אשה אחרת או שהיתה אנוסה בשעת התשמיש או שיהיו בה אחת מכל המדות שהזכרנו פוגם את הולד ופוגם את עצמו שהוא נקרא מורד ופושע עכ"ל נראה שהוא ז"ל מפרש דהא דאמרינן וברותי מכם המורדים והפושעים בי אלו בני תשע מדות כלו' אנשי ט' מדות כלומר שהבועלים בא' מט' מדות אלו הם מורדים ופושעים וכן בדין שהולד א' מט' מדות אלו למה פושע מבטן קורא לו על פשע אביו וחטאתו והוא נקי כפים אם לא שנאמר שכל שהורתו בהתחלה סופו להיות מורד ופושע: **ויש** עוד דברים שפוגמים את המעשה ומקלקלים אותו והם מה שפירשו בנדרים א"ר בן דהבאי ארבעה דברים סחו לי מלאכי השרת וכו'

בוראו ושיהיו לו בנים עוסקים בתורה ומקיימי מצות בישראל: כתב הראב"ד צריך לברר איזהו מחשבה נכונה שתהיה לאדם בשעת תשמיש ודרשתי וחקרתי ומצאתי תוכן מעשה הזה על ד' כוונות ג' מהם עיקר קבול השכר והד' קרובה לקיבול השכר ושכרה מועטת מן הג' הראשונה לשם פריה ורביה והיא הנכונה שבכולם לקיים ב' מצות עשה הב' לתיקון הולד כמו שאמרו רז"ל (נדה לא.) ג' חדשים הראשונים קשה לאשה וקשה לולד אמצעיים קשה לאשה ויפה לולד אחרונים יפה לאשה ולולד שמתוך כך יצא מלובן ומזורז וגם זו הכוונה נמשכת בכוונת פריה ורביה והג' אם ילדה אשתו והיא משתוקקת אליו והיא מניקתו והוא מכיר בה שהיא משתדלתו ומרצה אותו ומקשטת עצמה לפניו כדי שיתן דעתו עליה וכן בצאתו לדרך שהיא משתוקקת אליו וגם באלה יש קבול שכר והיא מצות עונה האמורה בתורה הד' שהוא מכוין בעצמו לגדור בה מן העבירה כדי שלא יתאוה לעבירה כי רואה יצרו גובר ומתאוה אל הדבר ההוא וגם בזה יש שכר אך לא כראשונים לפי שהיה יכול לדחות את יצרו ולכבוש אותו כענין שאמרו סוכה (נב:) אבר קטן יש באדם (ג) מרעיבו שבע ומשביעו רעב ומ"מ מי שכוונתו לכך שיהיה שבע מן ההיתר שלא ירעב ויתאוה אל האיסור כוונתו לטובה ויש לו שכר כאדם שיוכל להתענות יום אחד בלא טורח גדול שלא יחלה ולא יצטער הרבה אעפ"כ הוא אוכל מעט כדרך בני אדם שאינו נתפש באותה אכילה ומקבל עליה שכר שמראה לנפשו מעט הנאה ואינו רוצה לצער אותה כענין שנאמר (משלי יא) גומל נפשו איש חסד ועוכר שארו אכזרי ונאמר (שם יג) צדיק אוכל לשובע נפשו אבל מי שאינו צריך לדבר ואין יצרו מתגבר עליו והוא מעורר תאותו ומביא עצמו לידי תאוה וקישוי כדי להשביע יצרו ולמלא תאותו מתאוות עוה"ז הוא עצת יצה"ר ומן ההיתר יסיתנו אל האיסור ועל זה אמרו רז"ל (ד) המקשה עצמו לדעת יהא בנידוי ופריך ולימא אסור משום דמגרי יצה"ר בנפשיה וזה דומה לאדם שהוא שבע ואוכל ושותה יותר מדאי עד שמשתכר ומקיא ודומה לבהמה שאוכלת עד שיאחזנה דם ותמות ועוד יש מחשבות המפסידות את שכרו והם בני ט' מדות בני אנוסה בני שנואה בני נידוי בני תמורה בני מורדת נוסח אחר בני מריבה בני שכרות בני גרושת הלב בני ערבוביא בני חצופה ותניא (נדרים ך) לא תתורו אחרי לבבכם מכאן אמרו לא ישתה אדם בכוס זה ויתן עיניו בכוס אחר ואמר רבינא לא נצרכא אלא אפילו לשתי נשיו · בני אנוסה אצ"ל שאם אנס אשה והוליד ממנה בן אלא אפי' אנס אשתו לתשמיש וכן שנינו במסכתא כלה מפני מה הויין לאדם בנים בעלי מומין מפני שתובעה ואינה נתבעת לו פי' אינה מתרצת לו ר' יהודה אומר מפני שאמרה לו בשעת תשמיש אנוסה אני ואיכא בינייהו רוצה ואינה רוצה וכן איתא בעירובין כל הכופה אשתו לדבר מצוה נקרא רע שנאמר גם בלא דעת נפש לא טוב נמצא כי האונס אסור אף באשתו אלא אם הוא צריך לאותו מעשה יפייס ואחר כך יבעול · (ה) בני שנואה כמשמעה והוא ששנואה בשעת תשמיש אבל אם רצויה בשעת תשמיש אף על פי שהיא שנואה שרי · בני נידוי בני נדה (ו) אף ע"פ שאינו ממזר מן התורה ויש מפרשים שאם הן בנידוי או הוא או היא שאסורים בתשמיש המטה והוא הדין נמי אם אחד מהם אבל · בני תמורה שהיה מכוין לערוה ונזדמנה לו אשתו ויש מפרשים אפילו שתיהן נשיו שנתכוין לזו ונזדמנה לו האחרת · בני מורדת דאמרה לא בעינא לך ואף על פי כן הוא משמש עמה והרי היא אצלו כמו זונה אפי' אם הוא מדעתה · לנוסח אחרינא בני מריבה שהן מתקוטטין ביחד בכל פעם דהויא ביאה זו כמו זנות כיון שאינו מתוך אהבה · בני שכרות שהוא או היא שכורים · בני גרושת הלב שבלבו לגרשה אפילו אין בלבו שנאה כגון מאותן שכופין להוציא וגמר בלבו לגרשה ואח"כ בא עליה · בני ערבוביא שמשמש עם אשתו ונתן דעתו על אחרת אפילו שתיהן נשיו · בני חצופה שתובעת בפה והרי היא כזונה ואסור לקיימה (ז) אבל מי שאשתו מרצה אותו בדברי ריצוי ומקשטת עצמה לפניו כדי שיתן דעתו עליה על זו אמרו רבותינו שיוצאין ממנה חכמים ונבונים כלאה שיצא ממנה יששכר · וכל אלו ט' מדות (ח) אפילו צריכין לפ"ו כגון שאינה מעוברת אפילו הכי בכל אלו המדות פוגם הולד ונקרא פושע : ויש עוד דברים שפוגמים המעשה ומקלקלין אותו והם מה שפירשו בנדרים אמר רבי יוחנן בן דהבאי ארבעה דברים סחו לי מלאכי השרת חגרים מפני מה הויין מפני שהופכין את שולחנם פי' (ט) שנוהגין כמעשה בהמה · סומין

יתרשל בעסק המצוה וה"א בפ' הכע"י מביאו ב"י: **וכל** אלו תשע מדות אפילו צריכין לפריה ורביה כגון שאינה מעוברת וכו' פי' אפילו צריכי' לפריה ורבי' דהיינו שהאיש עדיין לא קיים פריה ורביה והאשה ג"כ אינה מעוברת ובא עליה לשם מצוה לקיים מצות פריה ורביה אפ"ה אם היא אנוסה או שנואה או שאר ט' מדות הולד יהיה פגום כשיהיה נוצר על ידי ביאה זו שבא עליה באחת מט' מדות האלו ואצ"ל אם האיש א"צ לפריה ורביה כגון שכבר קיים פריה ורביה ולא בא עליה לשם מצוה לקיים פריה ורביה דפשיטא דהולד יהי' פגום ע"י מדה א' מט' מדות אם לא היתה מעוברת ועכשיו נתעברה מביאה זו · וב"י פי' מה שפי' ומה שכתבנו הוא פשוט לפע"ד: **והם** מה שפירשו בנדרים א"ר בן דהבאי ארבעה דברים סחו לי מלאכי השרת וכו' פי' ואלו מותרין כו' (דף כ') : גרסי' בפרק בתרא דעירובין (דף ק:) אץ ברגלים חוטא זה הבועל ושונה והאמר רבא הרוצה לעשות בניו זכרים יבעול וישנה ומשני כאן לדעת וכאן שלא לדעת ותימא דמאי איריא בועל ושונה שלא לדעת הלא מעיקרא קאמרינן התם אסור לאדם שיכוף אשתו לדבר מצוה שנאמר ואץ ברגלים חוטא דא"ר יהושע ב"ל כל הכופה אשתו לדבר מצוה הויין ליה בנים שאינם מהוגנים ומשמע מסתמא דאפי' אינו בועל אלא פעם אחת נמי קאמר ונראה דלרבותא קאמר הכא בועל ושונה דלא מבעיא בביאה אחת דנקרא חוטא אם כופה אשתו אלא אפי' בבועל ושונה דהשתא כיון דביאה ראשונה היה מדעתה שנתרצית ליבעל לו ובשנייה אינה מתרצית סד"א דיכול לכופה בשנייה כדי שתלד זכר דאוי לו למי שבניו נקבות ובדין יכול לכופה דכיון שנתרצית בראשונה מסתמא אדעתא דהכי נתרצית כדי שיבעול עוד שנית דכך דרכן של כשרים לבעול ולשנות כדי שתלד זכר וקמ"ל דאפ"ה נקרא חוטא אם יבעול שנייה שלא לדעת :

ות"ח

פרישה

(ג) **מרעיבו** פרק חלק דף ק"ד פירש"י מרעיבו בתשמיש גופו שבע בכל שלם · ואם משביעו בתשמיש גופו רעב וחסר לעת זקנתו · אבל מלשון רבינו לא משמע כן מדהביא זה לראי' שיכול לדחות היצר גם מדקאמר אח"כ עד שלא ירעב ויתאוה אל האיסור כו' משמע דאיצר קאי ולא אגוף · ונ"ל דקאי הכל אאבר מי שמרעיב האבר ואינו ממלא כל תאותו תמיד האבר לעולם שבע ולעולם יצרו מתמעט וכן להיפך יצרו מתגבר וק"ל :

(ד) **המקשה** עצמו לדעת יהא בנידוי פי' ר"ת דר"ל שראוי לנדותו ולא שיהא בנדוי ומביא ראיה לדבריו שם · והיינו דפריך ולימא אסור כלומר ובהכי משמע שראוי לנדותו . ומשני דמש"ה לא נקט האי לישנ' לאשמועי' שאיסורו גדול · מפני שמגרי יצה"ר אנפשיה · ולכאורה היה נלע"ד לפרש דה"ק משום דמגרי יצה"ר בנפשיה לכך הוצרכו לפרש העונש כדי שיהא נזהר וזהו דומה למ"ש בפ"ק דברכות אל יאמר אדם אוכל קמעא ואישן קמעא כו' עד וכל העובר על דברי חכמים חייב והקשה בגמ' למה פרט כאן עונש יותר מבשאר מקומות ומשני הגמרא משום דאיכא אונס שינה וכמ"ש כל זה בסי' רל"ה וה"נ דכוותיה וק"ל :

(ה) **בני** שנואה כמשמעה והא ראיה מלאה שהיתה שנואה מפני רחל ואעפ"כ היה יעקב נזקק לה כיון שבשעת תשמיש היתה רצויה · ראב"ד :

(ו) **אעפ"י** שאינו ממזר מן התורה לאו דווקא מן התורה אלא אפי' מדרבנן אינו ממזר · כמ"ש באה"ע סי' ד' ע"ש · אלא כלומר אעפ"י שהתורה הכשירתו ואינו ממזר מ"מ הולד פגום והוא מן בני ט' מדות וק"ל · מהר"י לוריא :

(ז) **אבל** מי שאשתו מרצת אותו כו' עד כלאה שילא ממנה יששכר כן הוא לשון הגמרא פרק המוצא תפילין דף ק' ע"ב ק"ק הא לאה אמרה אלי תבא ותבעתו בפה · וגם ל' הגמרא שם הכי משמע שקאמר ז"ל אמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יוחנן כל אשה שתובעת בעלה לדבר מצוה הויין לה בנים כיששכר . ופירש"י יששכר לאה תבעה את יעקב לדבר מצוה ותאמר אלי תבא כי שכר שכרתיך · וי"ל כי אלי תבא הוא לשון נקייה כי סובל פירושו תבא אלי לחדרי והראיה שלא אמרה עמי תשכב כמו שנאמר לפני זה בדבר רחל עמה שנאמר לכן ישכב עמך הלילה וגם אחר כך כתיב וישכב עמה בלילה הוא · ומ"ש שחצופה היא שתובעתו בפה ר"ל שפירשה בדברי התשמיש :

(ח) **אפי'** צריכין לפריה ורביה ז"ל ב"י אדרבה עיקר קפידא כשאינה מעוברת דחיישי' שתתעבר והולד שתתעבר יהא פושע · דהכי איתא בגמרא וברותי מכם המורדים והפושעים א"ר לוי אלו בני ט' מדות כו' ועוד דבכל תשע מדות אמרינן בני כך וכך אלמא דעיקר קפידא אבנים קאי · ובא לידי שער קדושה להראב"ד וכתב בו פוגם את הולד ופוגם את עצמו שהוא נקרא מורד ופושע עכ"ל · נראה שהוא ז"ל מפרש דהא דאמר וברותי מכם המורדים והפושעים אלו בני תשעה מדות כלומר אנשי ט' מדות אלו הם המורדים ע"כ :

(ט) **שנוהגין** וכו' ובאותו דבר קאמר ר"י אין הלכה כר"י בן דהבאי אלא מותר ודוקא באקראי כו' :

מפני

וכו' ס"פ אלו מותרין שם : **וכתב** הראב"ד ז"ל בשער הקדושה המסתכלים באותו מקום עוברי' על והצנע לכת עם אלהיך ומעבירי' הבוש' מעל פניה' וכתיב ובעבור תהיה יראתו על פניכם זו הבושה לבלתי תחטאו שכל המתבייש אינו חוטא וכ"ש המסתכלים שיש בהם כל אלה ועוד שעוברין על בל תשקצו את נפשותיכם וכתב עוד הראב"ד בספר בעלי הנפש אהא דאמור רבנן (נדרי' כ·) כל המסתכל בעקבה של אשה הויין ליה בנים שאינם מהוגנין מהא שמעינן שאסור להסתכל במקום הטנופת כלל אפילו באשתו שכל המסתכל אין לו בושת פנים ועוד דקא מגרה יצר הרע בנפשיה : **יצר** תינוק ואשה תהא שמאל דוחה וימין מקרבת(סנהדרין קז :) :

סומין מפני מה הויין (י) מפני שמסתכלין באותו מקום בשעה שרוצין לשמש אף על פי שבשעת מעשה מצניע עצמו אם ביום מאפיל בטליתו ואם בלילה מכבה הנר מכל מקום נהגו בו מנהג הפקר וכל שכן אם מסתכל שלא בשעת תשמיש והוא משסה יצה"ר בעצמו אלמים מפני מה הויין מפני שנושקין באותו מקום חרשים מפני מה הויין מפני שמספרים בשעת תשמיש הג' הראשונות מפני שנוהג בה מנהג הפקר והרביעית מפני שנותן דעתו באשה אחרת גרסינן במסכת כלה הוא למטה והיא למעלה זו דרך עזות שימשו שניהם כאחד זה דרך עיקש כתב הראב"ד יש מקשין מהא דאמרי' (יא) יצר תינוק ואשה תהא שמאל דוחה וימין מקרבת כיון שנתנו חכמים עונה לכל איש כפי כוחו כדאיתא בכתובות א"כ מה תהא עוד דחיית שמאל והקרבת הימין וכתב שלא אמרו כן אלא על הטיילים שעונתן בכל יום שעליהם אמרו שתהא שמאל דוחה וימין מקרבת למעט מהם ברשותה ומדעתה כדי שלא יתגבר יצרו עליו אבל מעונת ת"ח אין למעט וכ"ש לעונות האחרות כגון הגמלים והספנין ופירש עוד כי העונות שנתנו חכמים למלא תשוקת האשה אינו רשאי למעט מהם שלא מדעתה אבל אם יצטרך להרבות עליהם כדי לינצל מן העבירה הרשות בידו ועל הדרך הזה הזהירו שיעמוד כנגד יצרו ולא ימלא כל תאותו אלא שתהא שמאלו דוחה ולא דחייה גמורה כי שמא מתוך הלחמו עם יצרו ירצה לדחותו ולבטל עונתו אלא תהא ימין מקרבת לקיים עונתו ופירש עוד כי העונות שקבעו חכמים ע"ד סתם קבעו אותם כי אמרו דעת האשה שהיא מתפייסת בכך אבל אם רואה שהיא מבקשת יותר על ידי התקשטותה והשתדלותה לפניו חייב לשמחה בדבר מצוה כדאיתא בפסחים אמר רבא חייב לשמח אשתו בדבר מצוה אפילו שלא בשעת עונתה אפילו היא מעוברת (יב) וכשהיא צריכה לאותו מעשה קאמר ואריב"ל היודע באשתו שהיא יראת חטא ואינו פוקדה נקרא חוטא ואי בשעת עונתה פשיטא דאורייתא הוא דכתיב שארה כסותה ועונתה לא יגרע אלא אפילו שלא בשעת עונתה קאמר (יג) ואמרינן נמי חייב אדם לפקוד את אשתו בשעה שיוצא לדרך אפילו סמוך לווסתה ואיתא נמי במסכת כלה מה יעשה אדם ויהיו לו בנים יעשה חפצי שמים וחפצי אשתו חפצי שמים יפזר מעות לאביונים וחפצי אשתו ר' אליעזר אומר (יד) יפתנה בשעת תשמיש ר' יהושע אומר ישמחנה בדבר מצוה ומאחר שצריך לעשות חפצי אשתו לשמחה בשמחה זו בכל שעה שהיא צריכה על כן הזהירו שתהא שמאל דוחה פן תסיתנו לעבור על המדה הזאת ותמשיכהו אחרי הבלי העולם · ויהיה צנוע בשעת תשמיש ובסתר כדאיתא בנדה (טו) פרק כל היד ד' דברים הקב"ה שונאן וחד מינייהו כל המשמש מטתו לפני כל חי א רבה מקרקש גזי דכילתי אביי באלי דידבי פירוש היו מבריחים אפי' הצרעים והזבובים שסביב מטותיהם בשעת תשמיש ומיהו הם היו מחמירין על עצמם כדאיתא נמי התם א"ל רב יהודה לשמואל אפילו בפני עכברים פירוש שאל לו על מה שאין לשמש מטתו בפני כל חי אם אסור אפילו בפני עכברים א"ל לא אלא כגון של בית פלוני שמשמשים מטותם בפני עבדיהם אלמא שמותר בפני עכברים אלא שהם היו מחמירין על עצמן הלכך מותר בפני בהמה וחיה ותינוק נמי שאין יודע לדבר כבהמה דמי והא דאסר בפני כל חי דוקא בניעור אבל בישן ש"ד ויש להסתפק אי מהני במחיצת י' (טז) ומסתבר דלא מהניא אף על גב דמהני גבי ספר תורה הכא כיון דטעמא משום צניעות הוא מסתברא דלא מהני : בית שיש בו ס"ת אסור לשמש בו עד שיעשה בפניה מחיצה י' ואם יש לו בית אחר אסור עד שיוציאנו ואם יש בו תפילין (יז) או ספרים אפילו של תלמוד אסור עד שיתנן בכלי תוך כלי והוא שלא יהא השני מיוחד להן אבל אם הוא מיוחד להן אפילו מאה כחד חשיבי ואם פירש טלית ע"ג ארגז חשוב ככלי בתוך כלי ויעשה הדבר באימה וביראה לא בתחילת הלילה ולא בסופה כדי שלא ישמע קול בני אדם ויבא לחשוב באשה אחרת אלא יעשה באמצע הלילה כדאיתא בנדרים פרק ואלו נדרים שאלו לאימא שלום אשתו של רבי אליעזר מפני מה בניך יפים ביותר אמרה מפני שאינו מספר עמי לא בתחלת הלילה ולא בסופה אלא בחצי הלילה פי' מספר על עסקי תשמיש וכשהוא מספר מגלה טפח ומכסה טפח ודומה כמי שכפאו שד פירוש שעושה הדבר באימה וביראה כאילו כפאו שד : כתב הראב"ד י"מ מגלה טפח ומכסה טפח שלא יהא ממרק האבר בשעת תשמיש כדי למעט הנאתו ודומה שכפאו שד שעושה הדבר באונס ופירש הוא מגלה טפח שבאשה כלומר עכשיו מגלה אות' לצורך תשמיש ועכשיו מכסה אותה כלומר שלא היה מאריך באותו מעשה כמי שכפאו שד ודומה לו כמי שבעתו השד ונבעת והניח המעשה (יח) כ"כ היה מקצר בתשמיש והקשה הוא לדבריו א"כ למה לא היה משהא על הבטן שהרי אמרו רז"ל שכר פרי הבטן בשכר שמשהין

אבל אם רואה שהיא מבקש' יותר ע"י התקשטותה והשתדלותה לפניו חייב לשמחה בדבר מצוה כדאיתא בפסחים אמר רבא חייב לשמח את אשתו בדבר מצוה אפילו שלא בשעת עונתה אפי' היא מעוברת כך היא הג ירסא הנכונה בדברי רבינו ומימרא זו היא בפ' אלו דברים בפסחים (עב :) :

ומ"ש וכשהיא צריכה לאותו מעשה קאמר כך פירש"י שם חייב לשמח את אשתו אפי' שלא בשעת עונתה אם רואה שמתאוות לו :

ואמרינן נמי חייב אדם לפקוד את אשתו בשעה שיוצא לדרך אפי' סמוך לוסתה בפר' הבע"י (סב:) יתבאר בטור י"ד סי' קפ"ד בס"ד :

רבי אליעזר אומר יפתנה בשעת תשמיש כלומר אבל א"צ להוסיף על העונה הקבועה לו ר' יהושע אומר ישמחנה בדבר מצוה כלומר יוסיף לה על עונתה אם רואה שהיא מתאוות לו :

ותינוק שאינו יודע לדבר כבהמה דמי כ"כ הראב"ד ז"ל בספר בעלי נפש בשער הפרישה וכתב ורמיזא הא מילתא בפרק ע"פ (קיב :) בענין המשמש במטה שהתינוק ישן עליה וכו' עכ"ל :

והא דאסור בפני כל חי דוקא בניעור אבל בישן ש"ד ג"ז בספר בעלי הנפש להראב"ד ז"ל ודקדק כן מדקאמר בפני משמע ניעור קאמר אבל ישן מותר :

בית שיש בו ס"ת אסור לשמש בו עד שיעשה בפניו מחיצה י' ואם יש לו בית אחר אסור עד שיוציאנו בס"פ מי שמתו (כה :) וכתבו התוס' (כו ·) ודוקא ס"ת וגם בחומשין יש להחמיר כמו בס"ת אבל בשאר ספרים דיין בכיסוי בעלמא והרא"ש כתב ודוקא ס"ת אבל שאר ספרי הקודש וחומשין כיון שאינן עשויין בגלילה סגי להו בכלי על כלי ע"כ · ואפשר שמה שהשוו התוס' חומשין לס"ת בחומשין העשויין בגלילה דוקא : **ואם** יש בו תפילין או ספרים אפי' של תלמוד אסור עד שיתנם בכלי תוך כלי והוא שלא יהא השני מיוחד להם אבל אם הוא מיוחד להם אפי' מאה כחד חשיבי דין התפילין פשוט שם ונתבאר בסימן מ' ודין הספרים שאינם עשויין בגלילה כבר כתבתי בסמוך שדעת התוס' והרא"ש להשוותן לתפילין וז"ל הראב"ד בספר בעלי הנפש בית שיש בו תפילין או חומשין או נביאים וכתובים אסור לשמש בו עד שיתנם כלי בתוך כלי ויהיה העליון כלי שאינו כליין כגון גלימא עילוי קומטרא ועכשיו שניתנה תורה שבעל פה ליכתב משום עת לעשות לה' וכו' אף ספרי התלמוד כמו כן צריכין כיסוי עכ"ל :

ואם פירש כלי על ארגז חשוב ככלי בתוך כלי פשוט בס"פ מי שמתו (כו) : **ויעשה** הדבר באימה ויראה לא בתחלת הלילה ולא בסופה וכו' כדאיתא בנדרים פרק ואלו נדרים שאלו לאימא שלום אשתו של רבי אליעזר וכו' ט"ס יש כאן כי אינו בפרק אלו נדרים אלא בפ' ואלו מותרין (כ ·) : **כתב** הראב"ד י"מ מגלה טפח ומכסה טפח שלא היה ממרק כל האבר בשעת התשמיש וכו' עד ומגלה רק טפח ממנו ומכסה מיד לאחר תשמיש כדי למעט הנאתו הכל מדברי הראב"ד בשער הקדושה ומסיים בפירוש זה האחרון ודומה כמי

פרישה

(י) **מפני** שמסתכלין כתב הראב"ד בשער הקדושה המסתכלי' באותו מקום עוברים על והצנע לכת עם אלקיך כו' שמאריך ברשעת' ובאיסור וב"י הביאו ע"ש :(יא) **יצר** תנוק ואשה תהא שמאל דוחה פירש"י יצר תשמיש ימין תקרבנו שלא יקוץ בפריה ורביה וכן תנוק פן יברח ויאבד את עצמו ואשה אף היא דעתה קלה ואם ירדפוה תלך לתרבות רעה עכ"ל פי' אשה דומיא דתינוק דהיינו משום דעתן קלות דלא כמו שהעולם מפרשי' אשה קאי אתשמיש וגם רבינו שכתב ואזיל הלחמו את יצרו כו' משמע שמפרש כן אתיבת יצר : (יב) **וכשהיא** צריכה לאותו מעשה כו' פרש"י כשרואה שהיא מתאוות לו ע"כ וזהו שכתב הטור וכשהיא צריכה ע"כ :

(יג) **ואמרינן** נמי חייב אדם כו' אפילו סמוך לווסתה · וז"ל רבינו בי"ד סי' קפ"ד י"א אפילו בתשמיש חייב לפקדה פי' משום דווסתות מדרבנן ובמקום מצוה לא גזרו · ור"ת פי' דאסור לפוקדה בתשמיש אלא בדברי רצוי ולא חיישינן שמא יבא עליה עכ"ל · וכ"כ הרא"ש בס"פ הבא על יבמתו וסמוך לוסת' ר"ל סמוך לזמן ראיית' ממש שבלאו הכי צריך לפרוש ממנה עונה · דהיינו או יום או לילה · והא דאמרינן אין האשה מתעברת אלא סמוך לוסתה · וסמוך לטבילתה · ר"ל סמוך לפרישתו ממנה · והא דקרי ליה סמוך לוסתה · היינו משום דלפעמים הוא סמוך ממש כגון שקבעה וסת תחלת היום שמותר לשמש עמה כל הלילה שלפניו וכן אם קבעה וסת תחלת הלילה מותר כל היום שלפני' ולא אמרו יום ולילה אלא אם וסת בסוף היום או בסוף הלילה משום דלא קבעו חכמים פרישות לשעות אלא לזמן ידוע · א"כ שם וסת ר"ל זמן ראיות ממש נקרא כן וע"ז אמרו חייב אדם לפרוש מאשתו סמוך לוסתה במסכת' נדה דף ס"ג · ואיכא מ"ד דאורייתא אבל אנן קי"ל דוסתות דרבנן ר"ל מה שאסרו אותו היום העונה הסמוכה לזמן ראייתו · ומאחר שאינן אלא משום גזירה שמא יטעה ויבא עליה באותו עת עצמה שדרכה לראות בה קראו אותו היום או לילה וסת כאילו הוא הכל זמן ראיית' שדרכה לראות כל אותו היום או לילה · ופ"ש זה אמרו אין האשה מתעברת אלא סמוך לוסתה ר"ל שקראו אותו יום או לילה הסמוך לזמן ראיית' ווסת ויום או לילה שלפניו קראו סמוך לוסת וק"ל:

(יד) **יפתנה** בשעת תשמיש אבל לא יוסיף על עונת' · ולר' יהושע אפי' יוסיף כשהוא מתאו' :

(טו) **פרק** כל היד כו' ד' י"ז שם גרס רש"י רבה מקרקש וגא דכילה ואביי באלי דידבי ופי' וגא פעמוני' התלוי' בכילה סביב מטתו היה מקרקש בשעת תשמיש שישמעו בני ביתו משם באלי מגרש דידבי הזבובי' ר"ל שהיה מגרש הזבובים עכ"ל רש"י אבל התוס' כתבו שם עליו ז"ל וקשה לר"ת דאין דרך צניעות לקרקש בפעמונים לכן נ"ל כגירסא ר"ח והערוך מקרקש גזי זבובים דאמרינן בבכורות דבש הגיזי' והצרעי' והוה דומיא דאביי דבאלי דידבי ורבא דבאלי פרומי עכ"ל התו' · וזהו גירסת רבינו וק"ל :

(טז) **ומסתבר** דלא מהני · ואעפ"י דמחיצות עשרה סמוי מעין היושב חוץ למחיצה מ"מ מרגיש הוא בשעה שהלה משמש מטתו ואין כאן צניעות :

(יז) **או** ספרים אפילו של תלמוד פירוש וכ"ש חומשי' וכ"כ בא"ח סי' כ"ד ע"ש :

(יח) **כ"כ** היה מקצר בתשמיש כו' כ"כ ר"ן בריש פרק דידיעות הטומאה · אלא שפי' בע"א הא דמגלה טפח ומכסה טפח מאותן טפחים כלומר דטפח שני נשאר מכוסה וק"ל : נראה דר"ל דפי' טפחיים וטפח של איש ויותר נראה לפרש דקאי אאשה · דאמרינן בסנהדרין פרק נגמר הדין גבי פלוגת' דרבנן ור"י לענין הנסקל ונסקלת דס"ל לר"י דמכסין את האיש מלפניו פרק א' ואשה שני פרקים מפני שכולה ערוה . · ופירש"י טפחיים ש"מ דב' טפחים שבאשה הן ערוה . וע"ז קאמר שמגלה טפח שבאשה וטפח השני הניח מכוסה וק"ל : וי"מ

חדושי הגהות

רמ בגמרא שם רבה בר רב הונא מקרקיש זגא דכילא ואביי באלי דידבי ופירוש זגא פעמונים התלוים בכילה סביב מיטתו היה מקרקש בשעת תשמיש שיסירו בני ביתו משם באלי

שמשהין על הבטן הויין לו בנים זכרים ותירץ כי כל לבבות דורש ה' וכל המעשים שהם לשם שמים טובים הם ומי שיודע בעצמו שיוכל לעשות זה המעשה ולא תכנס בו מחשבה אחרת והוא משהה עצמו כדי שתהנה האשה מן האיש ותזריע תחלה מכוין לעשות מצות הקב"ה משלם לו שכרו בבנים זכרים ומי שאינו בוטח בעצמו וממהר במעשה כדי לינצל מן החטא גם הוא עושה מצוה והקב"ה משלם לו שכרו בבנים זכרים (יט) וי"מ מגלה טפח על הסינר שהיתה חוגרת בו שאף בשעת תשמיש היה מצריכה לחגרו ומגלה רק טפח ממנו ומכסה מיד לאחר תשמיש כדי למעט הנאתו ואל יספר עמה לא בשעת תשמיש ולא קודם לכן שלא יתן דעתו באשה אחרת ואם סיפר עמה ושימש אמרו עליו מגיד לאדם מה שיחו אפילו שיחה קלה שבין אדם לאשתו מגידין לו בשעת הדין אבל בעניני תשמיש יכול לספר עמה (כ) כדי להרבות תאותו כדאיתא בפרק הרואה רב כהנא על וגנא תותי פורי' דרב שמעיה דשח ושיחק ועשה צרכיו ואם היה לו כעס עמה שצריך לרצותה שאסור לשמש עד שיפייסנה יכול לספר עמה כדי לרצותה. אסור לשמש ביום דאמרינן ישראל קדושים הם ואין משמשין מטותיהן ביום ולא לאור הנר ובבית אפל מותר ות"ח שהוא צנוע בדרכיו (כא) מאפיל בטליתו ושרי. אסור לשמש מטתו בשנת רעבון אלא לחשוכי בנים (כב) ואכסנאי אסור לשמש כתב הרמב"ם ז"ל שכבת זרע היא כח הגוף ומאור העינים וכל זמן שתצא ביותר הגוף כלה וחייו אובדים והוא שאמר שלמה בחכמתו אל תתן לנשים חילך כל השטוף בבעילה זקנה קופצת עליו וכחו תשש ועיניו כהות וריח רע נודף מפיו ושער ראשו וגבו' עיניו וריסי עיניו נושרות ושער זקנו ושחיו ושער רגליו רבה ושיניו נופלות והרבה כאבים חוץ מאלו באים עליו אמרו חכמי הרופאים אחד מאלף מת משאר חלאים והאלף מרוב תשמיש לפיכך צריך אדם ליזהר בדבר זה אם רוצה להיות בטובה ולא יבעול אלא כשימצא גופו בריא וחזק ביותר והוא מתקשה הרבה שלא לדעתו ומסיח עצמו לדבר אחר והקשוי כשהיה וימצא כובד ממתניו ולמט' וכאילו חוטי הביצים נמשכים ובשרו חם זה צריך לבעול ורפואה לו לבעול: ולא יבעול והוא שבע או רעב אלא עד שיתעכל המזון במעיו ויבדוק נקביו קודם בעילה ואחר בעילה ולא יבעול מעומד ולא מיושב ולא בבית המרחץ ולא ביום שנכנס למרחץ ולא ביום הקזה (כג) ולא ביום יציאה לדרך או ביאה מן הדרך לא לפניהם ולא לאחריהם:

רמא (א) **לא** ישתין בפני מטתו ערום דד' דברים הקדוש ב"ה שונאן ואחד מהן המשתין מים לפני מטתו ערום וגרסינן בשבת בפרק במה אשה אמר רבי אמי ואמרי לה במתניתא תנא

ג'

כמו שכפאו שד שהוא עושה המעשה בירא' כאדם שהוא נבעת מן השד וכל זה כדי שלא תכנס עליו שום מחשבה אחרת ואע"פ שיש בענין זה ענין לניעות עיקר כוונתו לכך היתה ודוגמת המעשה הזה אמרו בגמרא דבני מערבא בר' יוסי ב"ר חלפתא שכנס את יבמתו ה' בעילות בעל ודרך סדין ואותו הענין לא היה אלא כדי שלא תהא כוונתו אלא לשם המצוה בלבד עכ"ל:

ואם ספר עמה ושימש אמרו עליו מגיד לאדם מה שיחו וכו' בפ"ק דחגיג' (ה:): **אבל** בעניני תשמיש יכול לספר עמה כדי להרבות תאותו כדאית' בפ' הרואה (סב.) ובפ"ק דחגיגה (ה:) ובס"פ אלו מותרין (כ.) דבמילי תשמיש מותר לספר עמה ופי' הרא"ש במילי דתשמיש שרי להרבות תאותו והר"ן כתב במילי דתשמיש שרי כדי לרצותה. וז"ל הראב"ד בשער הקדושה מ"ש שהוא מדבר עמה בשעת תשמיש פירשו בעלי הגמרא דוקא במידי דתשמיש שהם לצורך תשמיש א"נ שהוא צריך לרצותה כגון שהיה לה כעס עמו שאין רשאי לבעול עד שיפייסנה בענין זה הוא רשאי לדבר עמה ולרצותה בכל עניני ריצוי אבל אם א"צ לרצותה אינו רשאי לדבר עמה מדברים אחרים חוץ מהדברים הצריכים לתשמיש של אותה שעה ועוד אני מפרש כי מה שאסרו לדבר בשעת תשמיש בדברים אחרים לא תהא סבור בעוד שהוא משמש בלבד אלא אף משתבעה לתשמיש שוב אינו רשאי לספר עמה בדברים אחרים והכל כדי שלא יהא דעתו על אשה אחרת בעוד שהוא משמש ולמדתי זה ממה שאמרו דמי שצריך לרצותה שמפייס ואח"כ בועל מכלל שאם אינו צריך לרצותה אינו רשאי לדבר אפי' קודם בעילה עכ"ל:

אסור לשמש ביום דאמרי' ישראל קדושים הם ואין משמשים מטותיהן ביום ולא לאור הנר ובבית אפל מותר ות"ח שהוא צנוע בדרכיו מאפיל בטליתו ושרי הכל בפרק כל היד (יז) כתב הגה"מ בפ"ד מה' י"ט שדקדקו התוספות שבלילה אסור לשמש אלא הנר אפי' ע"י האפלת טלית וכן דקדק הראב"ד בספר בעלי הנפש בשער הפרישה:

אסור לשמש מטתו בשנת רעבון אלא לחשוכי בנים בפ' קמא דתענו' (יא.): **ואכסנאי** אסור לשמש בס"פ אע"פ (סה.) וכתב הראב"ד בספר בעלי הנפש מסתבר שאם יחדו לו ולאשתו בית מותר ובלבד שלא יישן בטליתו של ב"ה:

כתב הרמב"ם שכבת זרע הוא כח הגוף וכו' עד סוף הסי' בפ"ד מה' דעות: **גרסינן** בפרק ע"פ (קיב:) ת"ר המשמש מטתו על מטה שתינוק ישן עליה אותו תינוק נכפה ולא אמרן אלא דלא הוי בר שתא אבל הוה בר שתא לית לן בה ולא אמרן אלא דגני להדי כרעיה אבל גני להדי רישיה לית לן בה ולא אמרן אלא דלא מנח ידיה עילויה אבל מנח ידיה עילוי' לית לן בה:

גרסינן בפ"ק דברכות (ה:) כל הנותן מטתו בין צפון לדרו' הוויין ליה בנים זכרים שנאמר וצפונך תמלא וגו' ופירש"י בין צפון לדרום ראשה ומרגלותיה זה לצפון וזה לדרום ונראה בעיני שהשכינה במזרח או במערב לפיכך נכון להסב דרך תשמישו לרוחות אחרות ע"כ וכך הם דברי התוס' שכתבו ודוקא כשישן עם אשתו מפני שהשכינה מצויה בין מזרח למערב והיה הדבר גנאי לשכב אצל אשתו מפני התשמיש והר"י כ' שהטעם מפני שהמנורה היתה לדרום והשולחן בצפון והשולחן כנגד עושר והמנורה כנגד התורה כלומר שקודם שישמש מטתו יתפלל על בניו שיהיו מצליחים בתורה ושיהיה להם עושר כדי שלא יצטרכו לבריות:

רמא **לא** ישתין בפני מטתו ערום דד' דברים הקדוש ברוך הוא שונאן ואחד מהן המשתין מים לפני מטתו ערום בפ' כל היד (יז.) וגרסינן בפרק

במה

ות"ח שהוא צנוע בדרכיו מאפיל בטליתו ושרי מיהו הרמב"ם בפכ"א מהא"ב כתב וז"ל ואין נזקקין לדבר זה אלא מפני צורך גדול עכ"ל וכתב ה"ה ע"ז דבר פשוט הוא שאין לו לת"ח להקל על עצמו אלא מפני הצורך עכ"ל:

אסור לשמש מטתו בשנת רעבון אלא לחשוכי בנים בפ"ק דתענית (דף י"א) יליף ר"ל מדכתיב וליוסף יולד שני בנים בטרם תבא שנת הרעב דלא אצטריך בטרם תבא שנת הרעב אלא ללמד דאסור לשמש מטתו בשני רעבון ואע"ג דקרא משמע דיוסף לא היה משמש בשעת רעבון אפילו היה חשוך בנים כתבו התו' לשם דיוסף נהג עצמו בחסידות וא"ת מנ"ל לתלמודא דיוסף נהג מדת חסידות דלמא דינא הכי הוא דאסור אפי' לחשוכי בנים וי"ל דא"כ קשה מיוכבד שנולדה בין החומות וחלילה לומר על לוי דקא עביד איסורא ואעפ"י שהיה קודם מתן תורה מ"מ אם היה אסור לאחר מ"ת לא היתה מטה שלמה נוהגים מנהגם אלא ע"פ התורה כמו שהיו נוהגין האבות אלא ודאי חשוכי בנים מותרים

אלא

"ב"ה ובב' הזוהר פרשת ויקרא כתוב נטורא דכולא מאן דינקא לרבייא לא תזדווגא לבר נש אלא בשעתא דרבייא ניים ולבתר לא תניק ליה עד שעתא חדא כתרי מילין או חד מילא אי לא יכלא בגין צערא דרבייא בזמנא דאיהו בכי ובדא לא מסתפי לעלמין:

פרישה

(יט) **וי"מ** מגלה טפח על הסינר שהיתה חוגרת כו' ולפי' קמא נראה דר"ל מגלה המטה שהיתה מכסה אותה כלומר עבשיו קירב אליה וגילה מעט ומיד פירש ממנה וחזר וכיסה ולפי מ"ש לעיל דמאשה עצמה קאי שפני' טפחי' בה נקרא ערוה א"ש לפי' קמא שר"ל שלא נגע בה אלא בטפח וטפח ממנה נשאר מכוסה אלא שלשון עכשיו ועכשיו לא אתי שפיר ודו"ק:

(כ) **כדי** להרבות תאות' בא"ה גרם תאותו. וכן הוא כאן בס"א וכן הוא בפרק הרואה:

(כא) **מאפיל** בטליתו ושרי כתבו ה"מ בפ"ד מה' י"ט שדקדקו התו' שבלילה אסור לשמש אלא הנר אפי' ע"י האפל' טלית ע"כ. וכן דקדק הראב"ד בספר בעלי נפש בשער הפרישה וכן הוכחתי בי"ד סי' שמ"ב מלשון הרא"ש. וז"ל רמ"א בש"ע אבל אם עושה מחילה גבוה עשרה לפני הנר אעפ"י שהאור נראה דרך המחילה כגון שמפסיק בסדין שרי ככ"ל. מדבר' רש"י בפ"ב דמסכת' ביצה גם אמרינן התם דשרי כשכופה עליו הנר עכ"ל:

(כב) **ואכסנאי** אסור לשמש מטתו כתב הראב"ד בספר בעלי הנפש מסתברא דאם ייחדו לו ולאשתו בית מותר. ובלבד שלא ישן בטליתו של בע"ה עכ"ל ועיין מ"ש לקמן סי' תקע"ד:

(כג) **ולא** ביום יציאה לדרך שמעתי מפרשי' כשהולכין ברגליו בדרך ולא כשהוא יושב בקרון או רוכב מהרש"ל. ולי נראה דבכאן ר"ל ביום יציאה אסור אבל בלילה שלפניו או שלאחריו מותר דומיא למ"ש ולא ביום שנכנס למרחץ דלא אסור אלא באותו יום ממש ולא בלילה שלפניו או שלאחריו דהא עונת ת"ח הוא בליל שבת. וגם מצוה שירחץ אדם בע"ש מפני כבוד השבת כדאמרינן פ' במה מדליקין דף כ"ה והביאו הטור בסי' ר"ס אלא צ"ל כמו שפירשתי. ובזה מיושב מ"ש בסמוך ולא ביום יציאה לדרך כו' דמיירי ביום עצמו אבל לילה שלפניו מותר וק"ל. ומ"ש לא לפניהם ולא לאחריהם היינו נמי ביום וטעמא לפי שביום הוא טרוד בעסקיו ואינו בריא וחזק לתשמיש אבל בלילה כבר הוא נח ונתחזק. ואין להקשות מ"ש לעיל דבשעה שהולך מותר לשמש אפי' באות' עונת ראיית' עצמו והיינו ביום הליכתו דזה אינו. דלעיל איירי רש"י מדרך העולם שאין דרך בני אדם לשמש מטותיהן ביום וקאמר דאם יצא לדרך ביום ואשה משתוקקת לו בלילה שלפניו מותר לו לשמש עמה אפילו אותה לילה היא עת וסתה וכאן הזהיר דאפילו בלא עת וסתה יזהר מלשמש ביום הליכתו עצמו ומ"ש לא לפניהם ולא לאחריהם נראה דאיום המרחץ ואיום הקזה קאי. דאילו איום הליכה הא בהדיא קאמר לה דאסור ביום יציאה וביום ביאה דהיינו לפניו ולאחריו. גרסינן בפ"ק דברכות כל הנותן מטתו בין צפון לדרום הוויין לו בנים זכרים. וכתבו התו' דוקא כשאשתו עמו מפני שהשכינה מצויה בין מזרח ומערב והיה דבר גנאי לשכב אצל אשתו מפני התשמיש ור' יונה בפ"ק דברכות דף ד' כתב הטעם מפני המנורה שהיתה בדרום והשלחן בצפון והם דומי' לתורה ועושר ור"ל קודם שישמש מטתו יתפלל על בנים שיהיו מוצלחים בתורה ושיהא להם עושר ולא יצטרכו לבריות עכ"ל. וב"י כתב לעיל סי' ג' שנראה מדברי הרמב"ם פ"ז מה' בית הבחירה דאפילו בלא אשתו אסור לשכב בין מזרח למערב וכתב אעפ"י שהעולם נוהגין כדברי התוס' צ"ל מפני שאינן מעייני' בדברי הרמב"ם בהלכות בית הבחירה אלא מי שירא וכון ליזהר בדברי הרמב"ם שהוא עמוד ההוראה עכ"ל ר"מ:

סי' רמא (א) **לא** ישתין כו' ואחד מהם המשתין מים לפני מטתו ערום פי' רש"י ערום אורחא דמילתא נקט מתוך שהוא ערום אינו יוצא לחוץ להשתין דטורח הוא ללבוש ולצאת עכ"ל. והא דהקב"ה שונא את המשתין מים וכו' הוא דווקא כד מהדר אפיה לפוריא ומשתין בארעא כמו שמפרש רבינו בסמוך גבי דקשה לעניות שהוא ע"נ אחד ששונא הקב"ה. וכן איתא בתו' פ' כל היד דף י"ד אהא דקאמר ארבע' דברים הקב"ה שונאן וכו'. ומשתין מים ערום לפני מטתו כתבו התוס' וז"ל משתין מים לפני מטתו דאמר בשבת דקשה לעניות עכ"ל. הרי שגנאת הקב"ה הוא מה שקשה לעניות:

שלשה

חדושי הגהות

באלי מגרש דידבי הזובבים ר"ל שהיה מגרש הזובבים עכ"ל רש"י אבל התוספות כתבו עליו וז"ל וק' לר"ת ראין דרך צניעות לקרקש בפעמונים לכן נ"ל כגירסת ר"ח והערוך מקרקש גזי' זבובים דאמרינן בבכורות דבש הגיזים והצרעים והוי דומיא דאביי דבאלי דידבי ורבא דבאלי פרוחי. עכ"ל תוספות וזו היא גירסת רבינו (פרישה):

צ"ל

אלא דיוסף נהג בחסידות וע"ל בסימן תקע"ד הביא ב"י מן הירושל' דאפילו למי שקיים פריה ורביה מותר לשמש בליל טבילה וכן פסק לשם בש"ע :

רמא שלשה דברים מביאין האדם לידי ענייות וכו' כתב אבודרהם הנוטל צפרני ידיו לא יטלן כסדר אלא בדרך זה יד ימין אגהב"ד ויד שמאל דבסג"א וכתב עוד דעד יום רביעי הוי משב' שעברה ולכן יקוץ אותם מיום רביעי ואילך לכבוד שבת ושמעתי בשם חכמי צרפת ופרובינצא שהנוטל צפרניו כסדר קשה לעניות ולשכחה ולקבור בניו אלא נוטלן כסדר שאמרנו עכ"ל :

(ב) ג' דברים מביאין האדם לידי עניות (א) ואלו הן המשתין מים לפני מטתו ערום וכו' ולא אמרן אלא דמהדר אפיה לפוריי' (ג) אבל לא מהדר אפיה לפורייא לית לן בה וכי מהדר אפיה לפוריי' נמי לא אמרן אלא בארעא אבל במנא לית לן בה : וקודם שיאיר הבקר ימהר לקום בזריזות לעבודת הבורא יתעלה ולא יהא הבקר מעירו אלא יעירו הוא וכו' כדלעיל (סימן א) ויש חסידים ואנשי מעשה שהיו מחמירין על עצמן וטובלין לקירוין להתפלל וחומרא יתירה היא זו שאף להרי"ף שכתב שיש מצריכין טבילה לתפלה לאו דוקא טבילה אלא רחיצה בתשעה קבין (ד) ואני כתבתי למעלה שא"צ לא טבילה ולא רחיצה והמחמיר תע"ב :

סליק סדר עבודת היום בעזרת צור נורא ואיום :

במה אשה (סב :) א"ר אמי ואמרי לה במתניתא תנא ג' דברים מביאים את האדם לידי העניות וכו' בגמ' הכי איתא אמר רבא לא אמרן אלא דמהדר אפיה לפוריא אבל לבראי לית לן בה ומהדר אפיה לפוריא נמי לא אמרן אלא לארעא אבל במנא לית לן בה ופירש"י לידי עניות · דאמרי' בפרק ע"פ (קיא:) שרא דעניותא נביל שמיה ונביל קרו ליה ואוהב מקום מיאוס ומשתין מים לפני מטתו היינו מיאו' : ערום . אורחא דמילתא נקיט מתוך שהוא ערום אינו יוצא לחוץ להשתין דטורח הוא לו ללבוש ולצאת : אבל לבראי לית לן בה · שהקילוח ארוך וניתז למרחוק א : ואני כתבתי למעלה שא"צ לא טבילה ולא רחיצה בסי"פ"ח :

דרכי משה

רמא א כתב אבודרהם הנוטל צפרני ידיו לא יטול כסדר אלא בדרך זה יד ימין אגהב"ד ויד שמאל דבהג"א ומצאתי סימן לזה בע"א קשיא בלא תירוץ פירוש ק"מיצה ש"מאל י"מין א"צבע ב"אזהרה ל"ך א"תה ת"קוץ י"ום ר"ביעי ו"הלאה צ"פרניך כי עד יום רביעי הוי משבת שעברה ולכן יקוץ אותם מיום רביעי ואילך לכבוד שבת וטעם נטילתן בדרך זה היא קשיא בלא תירוץ ושמעתי בשם חכמי צרפת ופרובנציא שהנוטל צפרניו כסדר קשה לעניות ולשכחה ולקבור בנים אלא יטלם כסדר שאמרנו עכ"ל :

פרישה

(ב) שלשה דברים מביאין את האדם לידי עניות בפרק במה אשה המשתין מים ערום לפני מטתו כו' והמזלזל בנטילת ידים ושאשתו מקללת אותו בפניו :

(ג) אבל לא מהדר אפיה לפוריא לית לן בה פירש"י שהקילוח ארוך וניתז למרחוק נ"ל שקילוח יוצא לחוץ דרך הפתח או דרך הכתלי' הסמוכי' לקרקע וכיוצא דליכא מיאוס בכך :

(ד) ואני כתבתי למעלה שא"צ לא טבילה ולא רחילה והמחמיר תע"ב · וזהו דוקא בשאר ימות השנה אבל ברגל חייב אדם לטהר עצמו . וכן נהג מורי לטהר עצמו ברחילת ט' קבין כשאירע לו קרי ברגל · כתב אבודרהם הנוטל צפרני ידיו לא יטלן כסדר אלא בדרך זו יד ימין אגהב"ד ויד שמאל דבהג"א אבל מצאתי סימן אחר לזו · קשי"א בל"א תירו"ץ פי' קמילה שמאל ימין אצבע באזהרה לך את תקוץ יום רביעי והלאה צפרניך כי עד יום רביעי הוא משבת שעברה ולכן יקוץ אותם מיום רביעי ואילך לכבוד שבת עד ע"ש · וטעם נטילתן בסדר זה הוא קושיא בלא תירוץ ושמעתי בשם חכמי צרפת ופרובינצא שהנוטל צפרניו כסדר קשה לעניות ולשכחה ולקבור בנים ולשכחה אלא יטול כסדר שאמרו עכ"ל אבודרהם בכתבו ובלשונו בסוף ספרו בדף ובעמוד האחרון ע"ש והביאו בד"מ בסי' זה ע"ש באבודרהם שהאריך עוד בהבאת ל' הגמ' דף ואלו מגלחין דף י"ח ע"א דגרסינן שם ז"ל אמר רב שמן בר אבא הוה קאימנא קמיה דר' יוחנן ביה מדרשא במס"מ ושקלינהו לטופרי' בפניה וזרקינהו ס"מ תלת ש"מ מותר ליטול צפרנים במס"מ וש"מ דאין בהם משום מאוס (פירש"י מדשקלינהו בשיניה) וש"מ מותר לזרקן איני והתניא ג' דברים נאמרו בצפרנים הקוברן צדיק ושורפן חסיד וזורקן רשע טעמא מאי שמא תעבור עליה אשה מעוברת ותפיל אשה בי מדרשא לא שכיחא וכי תימא זימנין דמכנשו להו ושדי להו אבראי (פירש"י ותעבור עליהן אשה) כיון דאשתני אשתני (פירש דאשתני מהמקום דוכת' דהוי מעיקרא אשתני ולא מוקי עכ"ל) · ומכאן נלע"ד היתר ג"כ להשלין הצפרנים בבית המרחץ שרואים שם המנהגים לחוד גם שהמים משפשפין אותן שם ממקומן ויורדין לתוך הנהר וגם יש ללמוד מכאן דאם אדם חותך צפרניו בביתו שהנשים שכיחי' ונפל מידו קצת צפרניו אזי יכבד אותו מקום או ינקה שם ויזיזם ממקומן ולית לן בה ואין חילוק בכל זה בין צפרני ידיו לשל רגליו מדלא אשכחן שום חילוק בינייהו גם אין טעם לסבר' לחלק בינייהו . וע"ל בש"ע בסי' ר"ס שנותן סי' בלמג"ה ימין דבהג"א שמאל וכ"ל דה"ט דמשום שתקנו שלא יטלום כסדר ולא יתחיל מראש הצפרנים וכמאמר דאם התחיל בימין והתחיל באצבע ע"כ סדר נטילתן של ימין הוא בדמג"ה ומאמר שמסיים בימין בזרת והשמאל היא מונח אצל יד ימין פתוח וצריך אתה לדלג זרת של יד שמאל ולהתחיל בקמילה כמצא סימני' דבהג"א וק"ל · אלא שקשה לי מ"ש האבודרהם בשם מצאתי כתוב לעיקר שביד ימין בדמג"ה ולא תפס לעיקר מ"ש ראשונה דביד ימין יתחיל מהאגודל וסימנו אגהב"ד ולא בדמג"ה ובעל שבילי אמונה נתיב ו' ובכלבו סי' פ"ו ובספר המוסר סי' פ"ד כתבו לעיקר סימן אגהב"ד לימין כמ"ש אבודרהם ראשונה והביאו רא"ם בספר עמק ברכה שלו בסוף ד' ע"ד ע"ש וגם צ"ע במאי פליגי גם לזרקן לומר שטעות נפל בסימן של קשי"א שי"א שהאל"ף ר"ת אגודל וי"א שר"ת אצבע :

חדושי הגהות

רמא א צ"ל שקילוח יוצא לחוץ דרך הפתח או דרך הכתלים הסמוכים לקרקע וכיוצא דליכא מיאום בכך (פרישה) ועיין מג"א וא"ר :

נשלם בעזה"י חלק הראשון מן הטור אורח חיים

פרטי רמזי טור אורח חיים חדושים מהר"י קארו זצ"ל

א לעמוד להתחזק בהשכמ' לעבודת בוראו ובאיזו שעה מן הלילה טוב להתחנן · המחודשים :
טוב לומר שחרית פרשת כיור ותרומת הדשן ומזבח מקטר קטרת וסמני הקטרת ועשייתן :

ב ילבש חלוקו בעודו שוכב :

ג מה יאמר בכניסתו לב"ה והנהגתו · המחודשים :
מה טעם אין אנו אומרים התכבדו וכו' · אימתי מותר לאחוז באמה ולהשתין · אם מותר לחכך באמה :

ד סדר נט"י בבוקר וברכתה · המחודשים :
דין מים הפסולים לנטילת ידים לסעודה : אין צריך ליטול ידיו שחרית מרביעית : אם יכול לברך ולהזכיר השם קודם נט"י : אם צריך ליטול מכלי כמו לסעודה : אם צריך כלי למטה כמו במים אחרונים דסעודה : באיזה מקום ישפוך מי נטילת שחרית : לא יטול אלא ממי שנטל ידיו : איזה יד נוטל תחלה : משכשך ידיו בתוך כלי אי מהני : אם חזר והשכיב עצמו לישן קודם אור היום אם צריך לחזור וליטול ידיו ולברך : דין אם היה נעור כל הלילה : טעם למה היה דוד מכניס כסוס : אם שורה רוח רעה על הידים ע"י שינה ביום : אם מברך על נט"י ואשר יצר בביתו או בב"ה : למה נהגו לרחוץ הפה : כשלא עשה צרכיו אם מברך על נט"י ואשר יצר : מה הם הדברים שצריך נט"י לאחריהם : דברים הצריכים נטילה אי סגי בנקיון בעלמא : הנזקים הנמשכים למי שאינו נוטל : הנזק הנמשך למי שאינו מנגב פניו יפה : איזה נקרא מקום הטינופת להצריך נטילה :

ה כוונתו בברכתו ובהזכרת השם :

ו ז ברכת אשר יצר ואלהי נשמה :
דין המטיל מים ולא שפשף · דין נגע בבשר מטונף שבגופו או צואה : הסיח דעת אם צריך נט"י לתפלה : המטיל מים ב' פעמים · מטיל מים אפילו טפה אחת חייב לברך :

הלכות ציצית

ח עטיפת ציצית מעומד וסדר עטיפתו וברכתו ולמה נקרא ציצית:
אם יוצא ידי חובת ציצית בטלית קטן · אם מברך עליו להתעטף · ואם לובשו תחת בגדיו או עליהם · דין כפל כל טליתו מעליו או רובו · המתעטף בציצית קודם היום כשיאור היום ממשמש בציציות ומברך : בגד שחייב בציצית ואין בו ציצית אסור להתכסות בו :

ט כל מיני בגדים חייבים בציצית ואם צריך לעשות הציצית מצבע הטלית :
איזה בגדים חייבים מדאורייתא ואיזה מדרבנן · צמר סתם אינו אלא של רחלים · רחל בת עז צמרה פסול לציצית · טלית של משי איזה מין ציצית מטילין בה :

י כמה כנפות יהיו לטלית ותהיה חייבת בציצית וטלית כפולה ותפר כנפיה :
מלבוש שקלתו פתוח מן הצדדין וע"י כן יש לו ד' כנפות אם חייב בציצית · כנפים צריכין להיות מרובע ולא עגול · בוקא ואצנפת וסודר שעל הצואר אם חייבים בציצית :

יא עשיית הציצית מכמה חוטין וכל תקון עשייתן :
א"צ לשזור החוטין ולכפן הצמר לשמה · אם נתפרקו החוטין משזירתן · אם היו החוטין ארוכין ביותר · דין אלא קשר גודל שצריך להרחיק · אופן עשיית הקשר בציצית · אם יכול לתחוב החוטין בכף ולאותכן אח"כ · למה נהגו לעשות קשר בסוף כל חוט · אם תולין הציצית לאורך הטלית דוקא או אפילו לרחבו · סברא זרה לבעל העטור באופן הטלת הציצית ·

יב שיעור חוטין שנפסקו ·

יג ארבע ציציות מעכבין זה את זה :
נודע לו שטליתו פסול והוא בכרמלית : נפסל א' מהציציות בשבת אם מותר ללובשו :

יד מי כשר לעשות ציצית וטלית שאולה :
איזו מלאכה בציצית צריכה כוונה לשמה :

טו מותר להתיר ציצית מטלית זה ולתלותו באחר :
טלית מצוייצ' כהלכתה שחלקוה לשתים והטילו ציציות בכנפים המחודשים · אם נקרע הטלית מהנקב שהציצית תלוי בו ולמטה :

טז כמה שיור הטלית להתחייב בציצית :

יז מי חייב בציצית ומי פטור :
נשים הלובשות ציצית מחזי כיוהרא :

יח פירוש לילה לאו זמן ציצית הוא :
אחר תפלת ערבית אע"פ שיום הוא אינו מברך על ציצית : משעלה עמוד השחר הוא זמן ציצית : ליל יום הכפורי' מתעטף מבע"י ומברך: כשהוא מתעטף באשמורת אימתי מברך :

יט אין לברך על עשייתן וכלי קופסא פטורין :
העושה טלית לתכריכין אע"פ שלפעמים לובשה בחיים פטורה מציצית :

כ לוקח טלית מצוייצת מן העו"ג שאינו תגר :
המולא תכלת אם הוא פסול :

כא ציצית אין בהן קדושה ונזרקין :
אסור לגרר ציציותיו · אין להשתמש בטלית של מצוה לתשמיש מגונה · אם יש ליזהר מלשכב בטלית שיש בו ציצית ומלכבסו אשת א"י :

כב העושה ציצית לעצמו מברך שהחיינו :
ב' או ג' מתעטפין בטלית א' היאך מברכין :

כג ההולך בבית הקברות בטליתו:
אם מותר להכנס תוך ד' אמות של מת בטלית שיש בה ציצית והיאך יתקנו :

כד נכון להיות זהיר ללבוש טלית קטן כל היום :
עונש מי שאין לו ציצית בבגדו : לאחוז הציצית ביד שמאלית ולשומו בחזה בשעת קריאת שמע : מסתכל בציצית שלפניו בשעת קריאת פרשת ציצית :

הלכות תפילין

כה למה נקראו תפילין וכוונתו בהנחתן ואיסור ק"ש זולתן :
אם מקדים הנחת תפילין לציצית · עד אימתי צריך להשהות תפילין עליו : בראש חודש חולצין תפילין קודם מוסף · הטעמים להכין תפלה של ראש עם של יד קודם הנחת של יד טועים הם · כשממשמש בתפילין מה יברך · חלץ תפילין על דעת להחזירן מיד · דין נשמטו ממקומם שזה לחלצם מדעתו : הניח תפילין של יד ונפסק הקשר והולרך לעשות קשר אחר אם צריך לברך שנית : מותר לברך על תפילין שאולין אבל לא על גזולים :

כו מי שאין לו אלא תפלה אחת ומה מברך עליה :

כז מקום הנחתן ואטר ושיעור אורך הרצועות :
אם היה קרוע בגד שעל תפילין של יד כל שהם נראים אין בכך כלום : אם יהיה הקשר בתפילין של יד למעלה לצד שמאל והקציצה למטה לצד ימין או איפכא אם מתקנין הקשר בענין שהמעברתא מונחת לצד הכתף והקציצה לצד היד או איפכא · מי שהוא עלול לצינות אם יכול להניח תפילין של ראש על הכובע : רצועות של יד שהיה דבר חוצץ בינן לזרוע · מי שיש לו מכה בזרועו היכן מניח תפילין · לא ירחיק יו"ד קשר תפלה של יד מהקציצה : משפט מי שנהפכה לו רצועה של תפילין : אם גם בתפילין של יד לא יתהפך הרצועה : אם צריך לעשות קשר של תפילין בכל יום : אם טוב לכסות תפילין של ראש או להניחן מגולין :

כח צריך למשמש בהם כל שעה וסדר משמושם וסדר הסרתן והנחתן בתיק :
אם צריך לחלוץ תפילין מעומד ואם פגע בתפילין של ראש תחלה מה יעשה : מנשקין תפילין בשעת הנחה ובשעת חליצה :

כט אין לברך כלל על הסירתן :

ל זמן הנחתן שחרית :
מי שלא הניח תפילין עד אחר תפלת ערבית :

לא שבת וי"ט לאו זמן תפילין הן ודין חוה"מ :

לב משפט כתיבת תפילין וכל הכשר תיקונן :
איזה דיו כשר לתפילין כתב אות א' בזהב או זרק עליה זהב · מה הוא קלף ומה הוא דוכסוסטוס ועיבודה אי סגי במסכה שהוא מעבדו לשמה · עיבדו לשם מזוזה או ס"ת אם כשר לתפילין · מה סימן עושין בעורות כשמניחין אותן ביד עו"ג לעבד · עור שנעבד שלא לשמו אם יש לו תיקון · בדבר הפשוט אפילו איקרי ליה יכולא כהלכתו פסול : אותיות שרגליהם מגיעין לבסוף הקלף בלי היקף גויל מתחלתה אימתי פוסל דבוק האות · מ"ם פתוחה שנסתמה אם צריך לגרור כל האות · אותיות שנדבקו אם יש לה תקון: אם יש תיקון לרגלי הה"א וקוף שנגע למעלה או לרגל אל"ף שנגע בגג או פני האל"ף בפנים בגג · אם גופי יו"דין השי"ן ועיי"ן ופ"א ולד"ז טעים בגוף האותיות יותר מבמקום דבוקם בסימן ל"ו · אותיות שנדבקו וכו' לפניו אם יש תקנה · אותיות שהן חלוקות לשתים אם יש תקנה : אותיות של שם שנדבקו אם מותר להפרידם · משפט אותיות ותיבות שנמחקו קצת · אם כתב דלי"ת דומה לרי"ש או חי"ת כמין ה"א וכו' לפניו אין לו תקנה אם נכנס רא"ש הלמ"ד באויר הה"א או החי"ת אפי' בלא נגיעה פסול · אם צ"ל בתחלת כל פרשה שכותב לשם תפילין : אם כל השמות שאינם נמחקים צריכים כתיבה לשמה או דוקא שם השויה · לא יכתוב אזכרה עד שיבדוק מה שכתב : דקדוקי דברים שמדקדקים בהם סופרים · אם מותר לכתוב השם על מקום הגרר ומחק : סכנה למחוק אות לא ימחוק כשהוא לא : יש מחקין שפוסלין · תיבה שלמעלה נראית כשתים ולמטה נראית כאחת · אינו רשאי לכתוב תפילין אא"כ יודע לקרות · תיבה א' שהיא ב' אותיות לא יכתבנה חוץ לשיטה ובאותיות השם אינו כותבין אפילו אות אחת חוץ לדף · צורת פרשיות של תפילין לצאת ידי חובת הרמב"ם והרא"ש · אם יש להקפיד בפרשיות של ראש לכתבן כסדרן או לעשותן פתוחות או סתומות · ד' בתים של ראש אם עשאן מד' עורות ותפרן מהר"י ליאון ז"ל פסל · תפילין שפרשיותיהם על דעת הרא"ש · פירו' תפילין מרובעות ואם היו מרובעות ונתקלקל הרבוע · צורת השי"ן שבבתים · שיעור הכרוך על הפרשיות יראה מבחוץ · לא תהא של עגל יעשה בשל פרה או שור · אם יש להקפיד שלא לכרוך הפרשיות אלא בקלף כשר · נתינת הפרשיות בבתים להיכא יהיה נוטה פתיחת הפרשה · אם הניח הפרשיות המושכבות בבתים כשר · אם עשה עור הבתים מעור טהורה ואח"כ ציפן זהב או חיפן עור בהמה טמאה : אין לקנות גידין מן העו"ג לתפור תפילין באיזה גידים תופרים · אם תופרים בטליא דורשא שעושין מהקלף · כיצד יעשה שתהא התפירה מרובעת · אופן עשיית הקשר :

לג אם נתקלקלו עור הבתים או נפסקו התפירות או הרצועות ושיהיו שחורות התפירות :
רצועות שעשאן מקלף כשרות :

לד סדר הנחתן בבתים לרש"י ולר"ת :
אם אינו יודע לכוין מקום הנחת ב' תפילין בראש להניחן יחד כיצד יעשה :

לה מנין השיטין וראשי השיטין :

לו צורת האותיות :
צורת האותיות כולם מבואר בארוכה :

לז גדולה מצות תפילין ועונש המבטלן :

לח הפטורין מתפילין והן קודמין למזוזה :
חולה אם הוא פטור מתפילין וכן באורים המצטערים וסומא · נשים אם יכולות להניח תפילין · בקלת דברים חולק שמושא רבא עם תלמוד שלנו · מנודה ומצורע אסורין בתפילין ·

לט מי כשר לעשותן וסדר בדיקתן וממי נלקחין :
המוכר תפילין ואמר שהיו של אדם גדול נאמן במקום שאין מי שיודע לבדוק תפילין ולתפרן ויש אצלם ישיבות :

מ איסור תלייתן והיתרו ואיסור תשמיש בהן :
אם מותר להניח תפילין במטה כנגד צדיו :

מא איסור משוי בראשו והוצאת זבל בעוד תפילין בראשו והיתרו :

מב איסור לשנות תפילין של ראש ורצועותיו לשל יד והיתרו :
תפילין של ראש דאתנו עלייהו מותר לשנות :

מג איסור ליכנס לבית הכסא ותפילין בראשו והיתרו :
אם מותר להשתין ותפילין בראשו · אם תפילין בחיקו והוא מגור חגורה או הם בבגדו בידו אם מותר להשתין וליפנות · אם מותר לרופא ליקח עביט של מי רגלים בידו ותפילין בראשו :

מד איסור שינה בהן והיתרו :

מה אסור ליכנס לבה"ק או לתוך ד"א של מת כשהם בראשו ולבית המרחץ :

הלכות ק"ש

מו נוסח ברכות שמברכין בשחר על סדור העולם :
טעם למה ברכות השחר פותחות בברוך אע"פ שהן סמוכות : אם מזכיר שם בברכת הגומל חסדים טובים ואם מסיים בה לעמו ישראל · גר אינו מברך שלא עשני עו"ג ושבוי מברך שלא עשני עבד קטרוג על ברכת הנותן ליעף כח ועל ברכת מגביה שפלים : אם אומרים לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר · קרא ק"ש בלא ברכות אם חוזר ואומר הברכות : אם יכול לומר תחנונים קודם ברכת התורה :

מז ברכת התורה מאד צריך ליזהר בה · טעם למה אנו מברכין ברכת התורה לפניה ולא לאחריה :
בירך ברכת אהבה רבה קודם ברכת התורה אם צריך לחזור ולברך ברכת התורה · יכול להרהר בד"ת קודם ברכת התורה : נשים מברכות ברכת התורה :

מח למה קבעו לקרות פרש' התמיד ובאיזה מקו' אומ' פ' ברכת כהני' :

מט א"א ע"פ דברים שבכתב ובקצת דברים התירו :

נ טעם משנת איזהו מקומן וברייתא דרבי ישמעאל :
טעם למה נהגו לומר בכל יום הודו לה' קראו בשמו וכו' וכל אותן פסוקין · טעם למזמורים שמוסיפין בשבת וה' מלך שאין לומר ה' מלך כי אם ב' פעמים בלבד · אם אומרים בחול מזמור השמים מספרים · טעם למה אומרים בכל יום ה' מלך בעמידה · דין עניית אמן אחר ברכת עצמו : בין ברוך שאמר לישתבח לא יפסיק ואם הוא מוכרח :

נא ברוך שאמר וקדיש המזמורים :
כשאומרים אשרי אם אומרים בסופו ואנחנו נברך יה וכו' · אם כופלים פסוק ה' ימלוך לעולם ועד · א"א הזמירות במרוצה ובפרט מזמור לתודה מצוה למשוך אותו בנגינה · טעם למה אומרים שירת הים ופסוק כי לה' המלוכה והיה ה' למלך · דקדוקי אותיות שצריך לדקדק בשירה בדגש ורפה :

נב בא לבית הכנסת ומצא צבור בסוף פסוקי דזמרה הברכות שמברכין בבקר אם יכול לאומרם אחר תפלתו :

נג צריך שיהא ש"ץ הגון ומי ראוי להיות ש"ץ
יש למנוע לומר ישתבח לפני התיבה מעומד · טעם למה תקנו בישתבח אחר סיום הברכה מלך גדול ומהולל בתשבחות וכו' · אם מברך החזן ברכת ציצית קודם ישתבח · מי שקולו ערב מצוה לכבד ה' בהונו · עד כמה שנים אינו רשאי לירד לפני התיבה · מי שהוא גדול בשנים ואין לו זקן אם ממנין אותו לשליח צבור : על מה סמכו להוריד לפני התיבה קטן במ"ש · ש"צ שקולו ערב ומאריך בתפלתו · גר יכול להיות ש"צ · המתרצה להיות ש"ץ שלא מתוך אגודה אחת · ש"צ שנתמנה ע"פ בקשת השר · שליח צבור בשכר עדיף מנדבה · שכר ש"ץ אם פורעין לפי ממון · קהל שאינם יכולים לפרוע אלא או לרב או לשליח צבור איזה מהם קודם · אימתי מסלקין חזן מאומנותו :

נד דין ישתבח ועניית אמן אחריה :
למה עניית אמן אחר ישתבח אינו הפסק · למה אסור להפסיק בין ישתבח ליוצר :

נה אין אומרים דבר שבקדושה בפחות מי' :
טעם לכל הקדישים שאנו אומרים בתפלה · התחילו להתפלל בעשרה והלכו מקצתן · מי שעומד ומתפלל יחיד ויש ט' זולתו יכולים לומר קדיש וקדושה · המדבר ואינו שומע וכן אלם מצטרפין · להצטרף לדבר שבקדושה צריך שיהי' בן י"ג שאפשר שנער שנולד חדש אחד אחר חבירו ישלים מנין חדש א' קודם לו · עבריין או מנודה אם נמנה לעשרה · עומד באגף וכן בחלונות או בעובי הכותלים אם מצטרף לאותם שבפנים : העומדים בעזרה אם מצטרפי' לאותם שבב"ה השומע מביתו קדיש ויש באמצע מקום מטונף אם יענה · עיר שאין בה אלא י' ואחד מהם רוצה לצאת : אם שוכרין מי שישלי' מנין כיצד נוהגין שכירתו :

נו נוסח הקדיש וכריעותיו והלכותיו:
טעם למה צריך לענות הקדיש בקו"ר ולמה נתקן בלשון ארמי · שיש לחזור ולהשתדל לענות קדיש · נוסח הקדיש ומה עונין הצבור אחר ש"ץ · אין להפסיק בין עלמיא ליתברך · כשגומר הקדיש פוסע ג' פסיעות ואח"כ מתחיל עושה שלום :

נז ענין ברכו וכל הלכותיו :
אחר שאמר החזן קדיש וברכו אין לספר אפילו בצרכי רבים :

נח זמן ק"ש לכתחלה וזמנה למצוה מן המובחר :
אם אפשר שיקרא ק"ש של ערבית ושחרית אחר שיעלה עמוד השחר ולא י"ם שנייסם השעות שבמשנה הם זמניות : טעה בקריאת שמע של שחרית אם יש לה תשלומין בערבית :

נט נוסח ברכת יוצר ופירוש' ואם טעה בה ואם יחיד אומר קדושה שבה :

ס נוסח ברכה שניה ופירוש ברכות אינן מעכבות :

סא קורין ק"ש ביראה ובכונה ואין אומרים אל מלך נאמן ושאר דינים ודקדוק קריאתה :
חזרת ה' אלהיכם אמת להשלים רמ"ח תיבות שבקריאת שמע · מה צריך לכוין כשאומר אחד היאך צריך להדגיש בדלי"ת · אין להקפיד מלכפול ק"ש אלא פסוק א' בלבד · אם יש להקפיד מלומר אמן תרי זמני · אם יש להקפיד מלכפול ה' הוא האלהים · היאך יתן ריוח בין הדבקים אם יש ביניהם מקף · אם אומרים ק"ש בחשאי או בקול רם :

סב אם לא דקדק באותיותיה ולא השמיע לאזניו יצא ונקראת בכל לשון :
צריך להשמיע ש"ץ בקולו בשמע ישראל ואם יחיד אמרו כבר יחזור לאמרו עם ש"ץ :

סג קורא אותה בין מהלך או יושב או עומד אבל לא פרקדן :

סד קראה למפרע או ששהא בה :

סה קראה סירוגין :
קרא ק"ש ובא לבה"כ ומצא צבור קורין ק"ש אם קורא עמהם כל הק"ש :

סו לאיזה דברים יכול להפסיק בה בין הפרקים ולאיזה דברים מפסיק אפי' באמצע :
באמצע פסוק שמע ישראל אין להפסיק כלל וכן בבשכמל"ו ובין שמע לבשכמל"ו · אין לענות קדיש וקדושה בין גאולה לתפלה · אם מותר להפסיק אמת ויציב מק"ש כדי לסמוך גאולה לתפלה :

אם

פרטי רמזי טור אורח חיים חידושים מהר"י קארו זצ"ל

סז אם ספק קרא ק"ש או ספק אם בירך לפניה ולאחריה :
אם יש תשלומין לק"ש דשחרית בערבית או איפכא :

סח אם מפסיקין בברכת ק"ש לומר פיוטים :

סט פירו' אין פורסין על שמע בפחו' מי' ודין סומא :
נהגו לפרוס על שמע אפילו בשביל א' שלא שמע ואפילו שמע הפורס כשחוזרים לומר קדושה בשביל אותם שלא שמעו אם צריכים לגמור כל התפלה · הרוצה לצאת לדרך היאך יעשה לשמו' קדיש וקדושה קודם שילך :

ע מי הם הפטורים מק"ש ואם רוצה להחמיר ולקרות :
חיוב כונס את הבתולה בק"ש בלילות שאינו מתייחד עמה :

עא מי שמת לו מת אימתי פטור מק"ש ואין רשאי להחמיר ולקרות ואימתי חייב :

עב פיטור נושאי המטה וחילופיהן וחיובן :

עג דין הישן בטלית אחד עם אחר או עם אשתו או עם בניו :

עד דין לבו או שאר איבריו רואין או נוגעין בערותו או בערות חבירו:
אם אדם מחבק גופו בזרועותיו אי דייננן ליה כהפסקה מבגד · הנשים יכולות לברך ולהתפלל אע"פ שאינן מגורות ובלבד שלא תהייה ערומו' צריך ליזהר בשום אבר לא יגע בערוה בשעת ק"ש ותפלה :

עה איסור קריאתה נגד טפח מגולה באשה או נגד שערה ואפילו הוא בעששית :
פירוש קול ושוק ושער באשה ערוה . טעם למה אין אנו נזהרין מללמוד בשמיעת קול נשים · אם מותר לקרות כנגד ערו' קטן · החזיר פניו מכנגד הערוה או שהיה סומא או בלילה :

עו דין צואה בעששית וצואה בגומא וצואה עוברת ופי חזיר ודין צואה על בשרו או הכניס ידיו בבה"כ דרך חור וצואה בפי טבעת :

עז ביטול מי רגלים לקרות כנגדן :

עח היה קורא ושתתו מי רגלים על ברכיו :

עט כמה צריך להרחיק מן הצואה ואם הוא תותרן או בלילה :
בתי כסאות שלנו אם הם כמו ריח רע שאין לו עיקר :

פ מי שאינו יכול לעצור מלהפיח עד שיגמור ק"ש ותפלה :

פא בן כמה יהיה הקטן וירחיקו מצואתו :

פב שיעור יבשות הצוא' והמי רגלי' :

פג קריאה בבה"כ או כנגדו :
מי שיש לו ספסל נקוב במדרו ונפנה עליו אם מותר לקרות ק"ש · בית הכסא שיש לו מחיצות אם מותר לקרות ק"ש כנגדו :

פד קריאת שמע ושאלת שלום ותפילין בבית המרחץ :

פה קראה במקום מטונף ופסק להיכן חוזר :
איסור הרהור בדברי תורה במקום מטונף אם מותר לשאול הלכות בית המרחץ בבית המרחץ והלכות בית הכסא בבית הכסא :

פו הרחקת ממים סרוחים ומי משרת פשתן :

פז איסור קריאה כנגד גרף של רעי ועביט והיתרו :

פח בעל קרי מותר בהן וכן בתפלה:
משפט ט' קבין לבעל קרי אם הנדות יכולות להכנס בב"ה או לעמוד בפני חברותיהן בשעה שמתפללות :

דיני תפלה וברכת הכהנים

פט זמן התחלת תפלת השחר וסוף זמנה לכתחלה ודיעבד ואיסור לימוד ומלאכה קודם תפלה :
טעם הנוהגים לתת שלום לחביריהם אחר הקדוש : הנכנס לב"ה ואומר שירות ותושבחות אם מותר אח"כ להתעסק בצרכיו : אם מותר לאכול ולשתות אוכלים ומשקין לרפואה קודם שיתפלל : מותר להסתפר ולהכנס למרחץ סמוך לשחרית :

צ מקום הראוי להתפלל ושיהא נקי ויתפלל עם הצבור ודין אומנין ורקיקה בבה"כ :
בית העומד לגדי ב"ה אם רשאי להתפלל ואחוריו לב"ה ופניו לרוח שהצבור מתפללין . אם יש בב"ה תבן או גמי רוקק עליו · אם ישכים אדם לילך מן העיר שמתפללין שם בי' : דבר מועט כגון ספסל אינו חוצץ בינו לקיר · בגדים המצויירים אם יכול להתפלל כנגדם · אם יכול להתפלל כנגד אדם · תלמיד חבר אם יכול להתפלל אחורי רבו או לפניו · אם יש חילוק בין בצבור ליחיד לענין מתפלל אחורי רבו · היה עומד בתפלה והשתין תינוק בב"ה · איזה טוב יותר להתפלל בדרך או בבתי הע"ג שיש בהם דמות ע"ג או בני הבית יבלבלוהו :

צא תקון בגדו ואזורו בשעת התפל':
צריך לחגור בשאר ברכות או לכסות ראשו :

צב היה צריך לנקביו אל יתפלל ואם התפלל אם צריך לחזור :
שעומד בתפלה ונזכר שנגע במקום מטונף . איזה מקום בבשרו נקרא מקום מטונף :

צג שהייה קודם תפלה ואחר תפלה:

צד לאיזה רוח יחזיר פניו בשעת תפלה ורכוב ויושב בספינה :
היוצא לדרך בי"ט שני כשמתפלל שבע ברכות צריך לעמוד · חולה אם יכול להתפלל שוכב על צדו · יש ליזהר בשעת תפלה מלסמוך עצמו לעמוד או לחבירו · היכא דלא אפשר מתפלל מיושב · המתפלל כשהוא מהלך בדרך או שהוכרח להתפלל מיושב אם צריך לחזו' ולהתפלל מעומ' :

צה כיצד צריך לכוין רגליו ועיניו בשעת תפלה :
טוב לכוין רגליו בשעה שאומר קדושה עם ש"ץ :

צו הדברים שאסור לאחוז בידו בשעת תפלה :

צז לא יגהק ולא יפהק ולא יניח ידיו על סנטרו ודין רקיקה וכנה ושמיטת הטלית :
בשעה שמתפלל אם יכול ליקח סדור תפלות או דבר אחר · כשמתפלל אסור לרוק אם לא לצורך וכן אסור להבליעו בבגד העליון :

צח המתפלל צריך שיכוין לבו ומה היא הכוונה :

צט שכור או שתוי אל יתפלל :
אם יש ליזהר בזמן הזה מלהתפלל כשהוא שכור אם יש לחלק בין ייכות שלנו לשלהם :

ק איזו תפלה צריך לסדר קודם תפלתו :
כשהתפלה כתובה לפניו אם צריך להסדירה :

קא וצרי' לחתוך בשפתיו ולא ישמיע קולו ואם טוב להשמיע לאזניו :
טעם למה נוהגין בר"ה וי"כ להשמיע קולם בתפלתם · טעם למה הנשים מתפללות בלשון לעז :

קב איסור לישב תוך ד"א של מתפלל והיתרו :
אם השלים תפלתו והיה אדם אחר מתפלל אחריו אסור לפסוע שלש פסיעות עד שיגמור הלה תפלתו :

קג היה עומד בתפלה ונתעטש :
מי שהיה מים שותתין על ברכיו בעודו מתפלל . למה אינו מרחיק ד' אמות המבקש להתעטש בתפלה :

קד איסור להפסיק מפני המלך :

קה שהייה שבין שתי התפלות :

קו מי הם הפטורים מן התפלה :
דין מלוין את המת ואין למטה צורך בהם :

קז ספק התפלל אם חוזר ומתפלל :

קח טעה ולא התפלל עד אימתי יש לו תשלומין :
ומי שלא הזכיר שבת ור"ח במנחה כשמתפלל תפלת מנחה בלילה לתשלומין אומר אשרי · טעם ולא התפלל שחרית לא יתפלל קודם שיגיע זמן תפלת המנחה : מי שהיה סבור שעדיין יש שהות ביום להתפלל ועברה השעה אם יש לו תשלומין · מי שבטל התפלה לצורך ממונו שלא יפסיד או מפני שהוא שכור אם יש לו תשלומין: הטועה ומזכיר מאורע של שאר ימים בתפלה שלא בזמנה לא הוי הפסקה :

קט הנכנס לב"ה ומצא צבור מתפללין ויכול להתחיל ולגמו' קודם שיגיע ש"ץ לקדושה או למודים או א"י :
אם אינו יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע ש"ץ למודים ושעה עוברת יתפלל : יחיד המתפלל יוצר וש"ץ מתפלל מוסף והגיע למחיה המתי' אם יאמר כתר עם ש"ץ . יחיד העומד בתפלה וכשהגיע למחיה המתים היו הצבור אומרים קדושה דסידרא לא יתחיל להתפלל אא"כ יודע שיוכל לגמור קודם שיגיע ש"ץ לאמן יהא שמיה רבה . אם צריך ליזהר מלהתחיל להתפלל כשאינו יכול לגמור קודם שיגיע ש"ץ לאמן של האל הקדוש ושל שומע תפלה :

קי דין תפלת הביננו ודין תפלה קצרה ודין תפלת הדרך :
היה רוכב אם צריך לירד לתפלת הדרך · אם דעתו ללון בעיר ואח"כ נמלך לצאת ממנה אם צריך לחזור ולהתפלל תפלת הדרך אחר שכבר התפלל אותה בבוקר · טעם למה תפלת הדרך אינה פותחת בברוך חילוק לענין ברכה בתפלת הדרך :

קיא צריך לסמוך גאולה לתפלה ואם עונין אמן :
ואם אומרים פסוקים בין גאולה לתפלה : אם יש חילוק בין שבת לחול בסמיכת גאולה לתפלה · כשהשליח צבור חוזר התפלה צריך לחזור ולומר ה' שפתי תפתח :

קיב איסו' שאלת צרכיו בג' ראשונו' וג' אחרונות והיתרו :
סדר י"ח ברכות על נסים שנעשו לצדיקים :

קיג סמך מהכתובים לג' ראשונות :
השוחה כשאומר לפניך תשתחוה או בולך לבדך אנחנו מודים מגונה הוא : הרוצה להאריך בשבחי הקב"ה כיצד יעשה :

קיד ברכה שניה ומנין תיבותיה :
וטעם למה מזכירין בה גבורות גשמים · אפי' במקום שצריכים גשם בימות החמה אם הזכיר גשם במקום טל מחזירין אותו :

קטו י"ח למה נתקנה זו אחר זו :

קטז ומה משנין בה יחיד לרבים :

קיז ברכת השנים ודין שאלה :
ואם טעה בה : טעה ושאל גשם בימות החמה במקום שכל הארץ צריכה גשם באותו זמן :

קיח ברכה י"א קשר' וחתימת' :

קיט ברכה י"ו קשר' ושואל בה כל צרכיו חלוקים בשאלת צרכיו בשומע תפלה או בשאר ברכות או בסוף התפלה :
חילוק בין צרכי צבור לצרכי יחיד לענין לומר סליחות באמצע התפלה :

קכ ברכה י"ז היאך מתחילין בה במנחה :

קכא ברכה י"ח ושחייתה והאומר מודים מודים :

קכב אם יכול לענות קדיש וקדושה קודם אלהי נצור :
אין להפסיק בין י"ח ליהיו לרצון בתחנוני' ואפי' לענות קדיש וקדושה יכול להפסיק בתחנוני' כדרך שמפסיק בברכות ק"ש :

קכג דין כריעה וג' פסיעות ופירו' נותן שלום לימינו ואח"כ לשמאלו :
כשפוסע ג' פסיעות שמאל עוקר תחלה · אין לומר עושה שלום אלא לאחר שפסע ג' פסיעות : ג' פסיעות יהיו עקב בצד גודל וגודל בצד עקב · טעמים למה אנו פוסעים ג' פסיעות · מי שמוסיף על ג' פסיעות או שלא פסע כלל · במקום יראת הפסד ממון אם יפסע · כשש"ץ מתפלל בלחש פוסע ג' פסיעות אבל לאחר תפלה שמתפלל בקול רם אינו פוסע · אחר שפסע ש"ץ בתפלת לחש אינו צריך להמתין אלא חוזר למקומו מיד · המסיים תפלתו אימתי יחזיר פניו לצבור :

קכד חזרת ש"ץ התפלה היאך מועיל במי שאינו יודע להתפלל ועניית אמן : אין ש"ץ מוציא למי שאינו מבין מה שש"ץ אומר :
אם יחיד יכול להוציא חבירו שאינו בקי : ש"ץ שלא התפלל בלחש יכול להתפלל בקו"ר ויוצא י"ח אם יש לגעור במי שחוזר התפלה עם ש"ץ ואינו חותם · אע"פ שכל הקהל בקיאין צריך ש"ץ לחזור התפלה · סיומך בתפלה אחת המתפלל עם הצבור עולה לו כשלם . העונה אמן לא יגביה קולו יותר מן המברך · כל זמן שלא כלתה עניית אמן מפי רוב הצבור יכול לענות אמן עמהם :

קכה נוסח קדושה ואם יתן עיניו למטה או למעלה ונושא גופו כלפי מעלה :
אין הצבור אומרים עם החזן נקדש ולא קדיש באיזה מקומות אין לדבר בהם · השומע קדוש' במקום אחד ואחר כך נכנס לב"ה ומצא צבור אומרים קדושה אם עונה עמהם :

קכו ש"ץ שטעה אם מסלקין אותו ודין עובר תחתיו :
ש"צ שלא הזכיר יעלה ויבא בחזרת התפלה והזכירו בלחש :

קכז מודים דרבנן ושוחין עם הצבור :
אם צריך לשוח במודים דרבנן תחלה וסוף טעם למה נקרא מודים דרבנן · אם יש חתימה במודים דרבנן · אם נכון לומר כהנים עם קדושיך : טעם למה אין עונין אמן אחר ש"ץ כשאומר ברכת כהנים :

הלכות נשיאת כפים

קכח אין נשיאות כפים בפחות מי' :
אם ש"ץ כהן מלמדין את הנותן מים שלא יאמרו לו ליטול ידיו · אם נשא כפיו פעם אחת ביום אינו עובר אם לא יעלה עוד באותו היום : כהנים שאינם רוצים לעלות לדוכן אין צריכין להתעכב בחוץ אלא עד שיקרא ש"ץ כהנים · אם רשאים הכהנים לעלות לדוכן בבתי שוקים : אם צריכים הכהנים ליטול ידיהם בשעת נשיאות כפים אם צריכים לרחוץ רגליהם עד איזה פרק צריכים הכהנים ליטול · אם קורא ש"ץ לכהנים בתחל' עבודה : כיצד מחלקי' הכהני' אצבעותיה': תיבת יברכך אם מקרא אותה ש"ץ · אם יש להקפיד על הכהנים שלא יעקרו רגליהם עד שיסיימו הצבור לענות אמן אחר ברכת שים שלום : כמה מאריכין הכהנים בתפלה שאחר ברכת כהנים ואם מוסיפין בה : אין הכהנים רשאין להתחיל בברכה אחרת עד שיכלה אמן מפי כל הצבור · ש"ץ כהן אינו מקרא · כהן נושא את כפיו אע"פ שלא התפלל · כהן שמל את התינוק ומת נושא את כפיו · כמה ישתה ויהיה אסור לישא את כפיו · נושאי נשים בעבירו' או מטמאי למתים אם נושאים כפיהם · אם נושא כפיו תוך י"ב חדש או תוך ז' ימי אבלותו , כהן פנוי אם הוא נושא כפיו · טעם למה הכהנים באשכנז אין נושאין כפיהם בכל יום : באיזה תיבות הופכים הכהנים פניהם לדרום ולצפון :

קכט באיזה תפלות הכהנים נושאים כפיהן :
כשאין שם כהן אם ש"ץ אומר ברכת כהנים :

קל מאן דחזא חלמא ליקום קמי כהני ולימא רבש"ע וכו' :
טעם כיצד יאמר רבש"ע וכו' והרי אמרו יש עבד שמברכין אותו וכו' :

קלא נפילת אפים אם מטה על צד שמאל או על צד ימין :
אין להפסיק בין תפלה לתחנה : טעם למה אין נופלין על פניהם בלילה אם נופלין על פניהם במקום שאין ס"ת · בליל אשמורות אם נופלין על פניהם : באיזה ימים ובאיזה תפלות אין נופלים על פניהם :

קלב סדר קדושה ואם יחיד יכול לאומרה :
טעם לפסוקים שאומרים ובא לציון ולמה א"א אותן בשבת וי"ט : אסור לאדם לצאת מבית הכנסת קודם קדושה דסידרא :

קלג עלינו לשבח ופטום הקטורת ומזמורים :
פירוש ברייתא דפטום הקטורת · אם יש ליזהר מלומר פטום הקטורת על פה : אם אומרים השירים במנחה · אם אומרים ברכו אחר קדיש בתרא :

קלד למה מוסיפין תחנונים בשני וחמישי ומתענים :

הלכות קריאת התורה

קלה כמה עולין לקרות בתורה בב' ובחמישי ובשבת במנחה ומה קורין ואם אין שם כהן :
אם מותר להוסיף על ג' בשני ובחמישי : ת"ח קורא לפני כהן : כהן שאינו יודע לקרות אינו עולה לקרות בתורה : הקהל שנוהגין למכור מי שרוצה לקרות ראשון בשבת בראשית אם כופין הכהנים לצאת מב"ה · ביום תענית אינו עול' כהן שאינו מתענה · כהן המתפלל אם ממתיני' לו כדי שיעלה לקרות בתורה ראשון · כהן שקראוהו לקרות בתורה והוא קורא את שמע אם רשאי להפסיק · כהן שבא לב"ה קודם שיברך ישראל על התורה כהן שקרא וסבור שאין שם לוי וברך כדי לקרות שנית ונמצא שם לוי · אם יש בב"ה כהנים ולוים הרבה ורוצים לעלות כולם ולקרות בתורה · אם אין שם כהן כיצד עולה הלוי לקרות בתורה . אם קרא החזן כהן או לוי ואינו שם לא יקרא לאחר בשם · אם יש למחות ביד ש"צ כהן מלקרות לכהן לעלות לס"ת וכן לוי ללוי · בית הכנסת שכולם כהנים או כולם לוים כיצד יעלו לס"ת · כהן יכול לעלות לחתן תורה ולמפטיר : קטן אחד עולין למנין שלשה : אם אין שם כהן אלא סומ' · בני אדם המחבושים בבית האסורין אין מביאין להם ס"ת אללם :

קלו בשבת קורין ז' וסדר העולים :

קלז כמה פסוקי' קורא העולה לס"ת : פרשת עמלק אין בה אלא ט' פסוקים למה אין מוסיפין בה מלמעלה או מלמטה :
אם קרא פחות מלערך ג' פסוקים לכל אחד צריך לחזור · אם דילג פסוק א' ולא קראו שם צריך לחזור :

קלח אין משיירין בפרשה פחות משלשה פסוקים :
וכן לא יתחיל בה בפחות מג' פסוקים :

קלט הקורא צריך לסדר הפרשה פעמים שלש בינו לבין עצמו :
אם ש"ץ יכול לברך לעצמו ולקרות בלי שיאמר לו אחר קרא כשמברך ברכה ראשונה אם יפיה ס"ת סתום או פתוח · טעם למה ברכה אחרונ' פותחת בברוך . בירך ברכות התורה בלחש אם צריך לחזור ולאמרם בקול רם · אם לא שמעו הצבור כשאמר העולה ברכו מה עונין אחריו · הקורא בתורה אוחז בעמודי הס"ת בשעת ברכה והוא עצמו פותח בתחלה וגולל בסוף · למה כשיורד הקורא בתורה אומרים לו חזק :

קמ הקורא בתורה ונשתתק זה שעומד תחתיו מהיכן מתחיל :
ביום שמוציאין שני ספרים אם טעה וקרא בפרשה של שני תחלה :

קמא צריך לקרות מעומד בלא סמיכה :
אין צריך לעמוד בשעת קריאת התורה · סומא אינו עולה לקרות בתורה כלל · כהן או לוי שאינם יודעים לקרות · העולה קורא עם ש"צ בנחת · אם אסור להעמיד מקרא שיסייע לעולה

פרטי רמזי טור אורח חיים חדושים מהר"י קארו זצ"ל

לעולה לקרות בתורה · אם יכולים לקרות שני אחים זה אחר זה וכן בן אחר האב · באיזה צד עולה לקרות בס"ת ובאיזה צד יורד · טעם למה קורין ישכבנה במקום ישגלנה אף על פי שאסור לקרות אות אחת שלא מן הכתב :

קמב אם טעה הקורא אין מחזירין אותו :

קמג כמה קורין בתורה ואם יצאו מקצתן :

צבור שאין להם ס"ת אם קורין בחומשין · דין נמצא טעות בס"ת באחד מן החומשין : אם מותר לברך ולקרות בס"ת פסול · נמצא טעו' בס"ת אם חוזרים לקרות בס"ת כשר :

קמד מדלגין בנביא ואין מדלגין בתורה :

טעם למה בשבת שיש בו חתן מדלגין אחר ההפטרה וקורין שוש אשיש · כשמוציאין ב' ס"ת ואין להם אלא אחד בזמן הזה אם גוללין ס"ת בצבור אין פותחין ואין מסירין מפת ספר שני עד שיגללו ספר ראשון :

קמה דין המתרגם והקורא :

לא יתרגם החזן עצמו :

קמו אסור לצאת כשס"ת פתוח ואפי' בין פסוק לפסוק אבל בין גברא לגברא שרי :

אם מותר לקרות הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום בשעת קריאת התורה : אם מותר לעיין בשעת קריאת התורה · אפילו בין גברא לגברא אסור לספר · אסור לספר כשהמפטיר קורא בנביא :

קמז אסור לאחוז ס"ת בלא מטפחת :

טעם למנהג האשכנזים שאוחזים ס"ת ערום אם יש ליזהר בשאר כתבי הקודש מלאוחזם ערומים · נכון לקנות להוציא ספר תורה ולתתו ביד החזן וכן נכון לקנות להושיט המעילים לגוללה :

קמח אין ש"ץ רשאי להפשיט התיבה בצבור :

קמט אין הצבור רשאים לצאת מב"ה עד שינטל ס"ת :

הלכות בית הכנסת

קנ כופין בני העיר זה את זה לבנות ב"ה והיאך בונין אותה וישיבתה :

הבונה כנגד ב"ה אין די לו בהרחקת ד"א : אם יש קטטה בין הקהל ואינם יכולים להשוות דעתם לברור ראשים :

קנא קדושת בית הכנסת ואם מועיל בה תנאי :

יחיד הקובע מדרש בביתו אין לו קדושה · מותר לישן בבית המדרש לצורך בית הכנסת מותר לישן בו · אם מותר ליכנס בבית הכנסת בסכין או בכוס או בראש מגולה או בטיט שעל גבי רגלו · אם מותר להשתמש בעלייה שע"ג ב"ה :

קנב איסור סתירת ב"ה כדי לבנות אחרת :

קנג בית הכנסת מותר לעשותו בית המדרש אבל לא ממדרש לבהכ"נ :

מטפחות תורה וחומשים לוקחים בהם נביאים וכתובים : אם מותר למכור ס"ת ישן ליקח בו חדש · היאך מועיל תנאי למעות שגבו לקדושה אחת לשנותן לקדושה קלה ממנה תנאי שבע' טובי העיר לשנות דבר קדוש לקלה ממנה : אם מוכרין בית הכנסת ללמוד תורה פירוש במעמד אנשי העיר · מי שיש לו ירושה לאיזה דבר בבית הכנסת אין רשאי למוכרו לאחר · אם מוכרים ב"ה לצורך מצוה אחרת · המקדיש קרקע לבית הכנסת והקהל רוצים לבנות עליו בית המדרש והוא צווח · אם אדם אסר חלקו מב"ה או ספרים · מי שהיתה בית הכנסת בביתו ואם רשאין הצבור לשנותה לבית אחר : כלי הקודש שנהגו להביאם לב"ה בחגים אין יכולין להוציאם לחולין והקהל יכולין לתפסם להקדש אחר מיתת המקדיש · דין כתב שנמצא אחר מיתת אדם וכתוב בו שהקדיש כלים : ס"ת שהוחזק שהוא של אבותיו של ראובן אין הצבור יכולין להחזיק בו : אין לקנות לתשמישי קדושה מעילין שנשתמש בהם הדיוט : אדם שהיה רגיל בשום מקום ואירעו אונס ונתנו הקהל לאחר וכשעבר האונס רצה לחזור למקומו · לא שייך ירושה במקום · מעיל שתפר תחתיו פשתן איזה צד ישים על הספר תורה :

קנד למה נהגו להניח סידורים וספרים ע"ג בגד הפרוס על התיבה :

צריך ליזהר שלא יהיו מטפחות ספרים שעטנז · מה היא קדושת ספסלים שבבה"כ : אי שרי לשנו' הכלונסות לפתים שמסמכים בו הס"ת לקריא' · ארון שמניחין בו ס"ת אימת אין בו קדושה · מטפחות המיוחדים לס"ת אחד אם מותר להשתמש בהם לספרי תורה אחרים · נרות עו"ג שהכינן הכומר אסור להדליקן בב"ה : עכבר שנפל בשמן אם מותר להדליקו בב"ה · אם מותר להשתמש לאור הנר בב"ה או להדליק ממנו · קהל שקנו ס"ת והתנו שאם ירצה א' מהם לצאת מהעיר יתנו לו חלקו והוקרו הספרים :

קנה צריך לקבוע עתים לתורה :

קנו משא ומתן באמונה ועם העו"ג ביום חגם :

קנז אימתי זמן סעודה לכל אדם ולתלמיד חכם :

דיני נט"י וברכותיה

קנח להזהר בנט"י וברכתו והניגוב :

אם צריך ליטול מים אחרונים וצריך לסעוד סעודה שלישית בשבת ואין לו מים כדי לזו ולזו · פת הבאה בכיסנים או לחמניות אם טעונין נ"י · אוכל פחות מכביצה אם צריך נט"י : דין נטילה לדבר שטבולו במשקה ואם מברכין עליה ושאר דקדוקים · המטבל ראש הירק במשקה ואין ידיו נוגעות במשקה אם צריך נט"י · אם צריך נט"י לשתייה · על איזה משקין הצריכו נטילה לדבר שטבולו במשקה · בשר צלי אם טעון נט"י : נטל ידיו לדבר שטבולו במשקה ואח"כ רוצה לאכול לחם אם עלתה לו אותה נטילה · אם צריך ליטול ידיו לתבשיל מחיטי' · מי שהיה במדבר או שיש לו סכנה אוכל בלא נט"י · המטביל ידיו או ששופך עליהם רביעית אינו צריך לנגב ידיו :

קנט דין כלי שנוטלין ממנו וכח גברא ·

שיעור נקב בכונס משקה · כלי שניקב אימתי מותר ליטול דרך פיו : כובעים של לבדים אם נוטלים מהם לידים · אם מותר ליטול ידו אחת מן הכלי וישפוך ממנה לידו האחרת או לשפשפה בחברתה · המשים ידו קרוב לשפיכת המים מכלי ולא תחת השפיכה ממש · קטן בן כמה שנים כשר ליתן לידים אם צריך כוונה לנט"י · טבילת ידים אם היא כשרה בפחות ממ' סאה · המטביל ידיו במי גשמים כשהן זוחלין · שאיבה שהמשיכוה אם כשירה לנט"י · המטביל ידיו אין צריך שטיפה ב' פעמים ולא ניגוב להגביה ידו : לא יקח מהנהר מים בידו אחת ויתן על חבירתה ידו אחת בנטילה וידו אחת בטבילה ידיו טהורות המטביל ידיו כיצד מברך :

קס מים הראויין לנטילה ושיעורן :

וטעם למה מים שנשתנה מראיהן פסולות מים שאינן בהם יין פסולים · מים שלפני הנפח ושלפני הספר ושתו מהם תרנגולים אם כשרי' לנט"י · מי מקוה או מי מעיין שעשה בהן מלאכה נוטלין לידים · מי יבחושים אדומים · מכל דבר שתחלת בריתו מן המים · פלוגתא דרבוותא בנט"י נקטינן לקולא : ספק בטהרת ידים ויש לו מים מזומנים כלי שהיה בו רביעית מים כשרים ונתן לתוכו מעט מים פסולים : כל הדברים העולים למדת מקוה כמו שלג וברד וכו' עולים לשיעור רביעית : מים שנגע בהם מי שלא נטל ידיו · אם נוטלין לידים ביין או במי פירות : ב' שנטלו ב' ידיהם זו מסמיכות וזו מסמיכות ומזורים ומתערבים בקילוח · רביעית שאמרו בין שנוטל ידו אחת בין שנוטל שתיהם בין של גדול בין של קטן · נטלו שני ב"א זה ידו א' וזה ידו א' וחזר השני ונטל ידו השניי' :

קסא כל דבר שחוצץ בטבילה חוצץ בנטילת ידים ועד איזה פרק צריך ליטול :

קסב באיזה ענין יטול ידיו שלא יצטרך להגביה :

יישוב דברי הר"י שכתב צריך שלא יגביה ידיו · טעם למה לא כתב הרמב"ם הלכת דיני נט"י בהלכות ברכות · אם צריך לשפשף ידיו בשעת נטילה · במה צריך ליזהר המשפשף ידיו :

קסג האוכל אף ע"פ שאינו נוגע באוכל צריך נטילה :

המאכיל את התינוק אם צריך ליטול ידיו :

קסד נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהם כל היום :

העומד בסעודה ונזכר שנגע במקום מטונף איזה מקום המטונפת לדבר זה :

קסה מי שיבא מב"ה ורצה ליטול ידיו לאכילה :

קסו אם רשאי להפסיק בין נטילה לברכת המוציא ·

קידוש והבדלה לא הוי היסח דעת כיון שדעתו לאכול מיד :

קסז מאיזה מקום בוצע וכמה יבצע ואם שכח או מסופק אם בצע : ודברים שבלילתן רכה או עבה :

בשבת מברך ברכת המוציא קודם שיחתוך : אימתי אמ' ברשות מורי ואימתי סברי מורי : אין לברך המוציא קודם שיתפוש הלחם : טעם למה נהגו לבצוע על המלח : ראובן היה נוטל ידיו ובירך יעקב המוציא ואח"כ נגב ראובן ידיו ובירך על נט"י לא הוי הפסק : אבל הבוצע מעט והסיחו המסובין דעתן קודם שיאכלו אם צריכין לחזור ולברך היה לפניו פת שאינה צריכה ליפתן ובירך ואמר הביאו ליפתן אי הוי הפסק · היה לפניו ליפתן אחד ואמר הביאו ליפתן אחר אי הוי הפסק : היו רוכבין ואמרו נאכל אם מצטרפין אם לא קבעי מקום ונתכוון המברך להוציאם · אם יכול להוציא את חברו בשבת מברכת המוציא או ברכת היין אע"פ שאינו אוכל עמו : אם יש ליזהר שלא להאכיל חיה או עוף או עו"ג מחתיכה שנוגעת בה חתיכת המוציא : הבוצע אם הוא נותן פרוסה ביד האוכל · אם צריך לאכול פרוסת המוציא קודם שיאכל פת אחר :

קסח דיני הלחמים איזה קודם לבציע' ואיזה חייב בברכת המוציא :

היו לפניו שתי ככרות שלימות א' גדולה ואחר קטנה מברך המוציא על הגדולה · אם אין לאדם אלא שני חצאי לחם יחברם בעץ או בשום דבר · לחם שלם ובו דבוק פרוסה יפריד הפרוס' הבוצע על פת של עו"ג מפני שהוא יותר יפה מותר לו לאכול כל הסעודה ממנו · עיסה שנלושה במים ושאר משקין אימתי מברך עליה המוציא · אם קבע סעודתו על הפת ואח"כ הביאו לו לחמניות מה מברך · השורה פירורין במים או ביין אינו מברך עליו המוציא ולא שלש ברכות ; פשטי"ל מברכין עליו המוציא :

קסט מאיזה תבשיל צריך ליתן לשמש :

קע אין משיחין בסעודה ודרך ארץ :

השותה כוס מים או יין ומניח בו כדי שישתה חבירו מה יעשה · אם יקנח מקום נשיקת הפה או אם ישפוך דרך שם מהמשקה הנשאר :

קעא אימתי עושה אדם צרכיו בפת ובמשקין :

קעב שכח והכנים לתוך פיו משקין או אוכלין בלא ברכה :

קעג מים אמצעיים ובשר אחר גבינ' ואיפכא ושנים אוכלין על שלחן אחד זה בשר וזה גבינה :

מים אמצעים באיזה דברים דינם כמים ראשוני' ובאיזה דברים כאחרונים · מי שאכל בשר ושהה קצת ואח"כ מצא בשר בין שיניו : שלא לאכול בשר אחר גבינה בסעודה אחת : משפט קינוח הפה בין גבינה לבשר ואם צריך הדחת הפה :

קעד אימתי מברך על יין שבתוך הסעודה ויין מלפניה ולאחריה ואם א' מברך לכלם ודיני המוגמר :

יין הבדלה אימתי פוטר יין שבתוך הסעודה : יין שלאחר המזון ליתיה בזמן הזה כלל : יין שלפני המזון ברכת המזון פוטרתו מברכה שלאחריו אפילו אין לו יין בתוך המזון · באו להם יין בתוך הסעודה ונתכוונו המסובין שא' יפטור אותם : בכ"מ שאחד מברך לכולן צריך שיהיו קבועים אם א' מוציא את כולן בברכת הפירות וברכת היין טעם למה אחד פוטר את כולם ביין הבדלה כיון שמבדילים עומדים :

קעה ברכת הטוב והמטיב על שינוי יין :

ברכת הטוב והמטיב אם היא אפילו על יין ששתה ממנו תוך שלשים יום : אכסנאי ואורח אם מברך הטוב והמטיב היה שותה יין חדש והביאו לו יין ישן אם צריך לברך בפ"ה : אם מברך הטוב והמטיב אחר שתייתו : כלה יין ראשון ואח"כ הביאו לו יין אחר מברך הטוב והמטיב : טעם למה מברכין על שינוי יין ואין מברכין על שינוי פת :

קעו דיני פרפרת שלפני המזון ולאחריו :

קעז דין דברים הבאים בתוך הסעוד' מחמת הסעודה או שלא מחמת הסעודה לענין ברכה :

כיצד ראוי לנהוג לענין ברכה בפירות הבאים בסעודה : דברים הבאים לפני הסעודה ודעתו לאכול פת אחריהם אם טעונין ברכה לאחריה' :

קעח שינוי מקו' אימתי מצריך ברכ' :

שינה מקומו ואח"כ חזר למקומו הראשון אם צריך לחזור ולברך : אכל במזרחה של תאנה ובא לאכול במערבה צריך לחזור ולברך היה אוכל וקראו חבירו לדבר עמו ויצא לו לפתח וחזר אם צריך לחזור ולברך : אם מותר לשנות מקומו בהניח שם זקן או חולה : אי בעינן דוקא הניח זקן או חולה או אפילו ילד ובריא : מי ששינה מקומו ויש לו אותו המין לאכול במקום השני וכן הולכי דרכים האוכלים דרך הילוכן : ישן בתוך הסעודה לא הוי הפסק :

קעט פירוש נטל ידיו אסור לאכול :

הב לן ונבריך אימתי הוי היסח דעת : גמר בלבו מלאכול או מלשתות ונמלך אם צריך לחזור ולברך : היו שותים ואמרו באו ונקדש או נבדיל · נטל הכוס לברך דינו כאומר הב לן ונבריך · הרגילין לאכול מיני פירות ומביאין להם זה אחר זה אם צריך לברך על כל אחד ואחד · לא אכל מלח בסוף אכילתו או לא שתה מים ובאיזה אצבע אוכל מלח ומאיזה טעם אין אוכלין אותו עכשיו :

קפ הסרת המפה וכיבוד הבית קודם ברכת המזון :

טעם למה מכסין הסכין בשעת ברכת המזון · דין שיור פת על שולחנו בשעת ברכת המזון :

קפא טעם למה מים אחרוני' חובה :

אם יש מים פסולים למים אחרונים · פירוש מים אחרונים מתחילין מן הגדול · שיעור תכיפות נט"י לברכה · פירוש אין מכבדין בידים מזוהמות · מים אחרונים אין לשפוך עליהם אלא פעם אחת בלבד · אם צריך לנגב ידיו · אם נוטלים מים אחרונים בכל מיני משקין ·

קפב באיזה משקה מברך ברכת המזון ועיין בסמוך :

מים פגומים אם פסולים למזוג בהם כוס קידוש והבדלה וברכה · אם כוס שלפני המברך אינו פגום והשאר פגומים :

קפג פי' י' דברים שנאמרו בכוס של ברכה וכמה מהם אנו צריכים לעשות :

אימתי אין צריך הכוס הדחה ושטיפה · כוס של ברכ' אם צריך מזוגה · צריך למזוג הכו' כשמגיע לברכת הארץ · אם שמאל מסייע לימין · איטר באיזה יד נוטל הכוס : אם שח בין ברכה לברכ' · כל אחד מהמסובין אומר בלחש עם המברך : אם בירך ברכת המזון עומד או מהלך · ברכה מעין ג' אם צריך לאומרה מיושב · אסור לברך והוא עוסק במלאכתו · יכול לברך כשהוא מיסב · אין נותנין כוס של ברכה לברך אלא לטוב עין :

קפד אכל ושכח ולא בירך או מסופק אם בירך ועד כמה מברך :

קפה ברה"מ נאמר' בכל לשון וצריך להוציא בשפתיו :

צריך בעל הבית לברך ברכת המזון בקו"ר בירך וכוא"ס כנגדו או שהיה שכור אם צריך לחזור ולברך :

קפו נשים אם מוציאות את האנשים ידי חובתם :

קפז נוסח ברכה ראשונה ושני' ומי תקנה :

נשים ועבדים אם אומרים ברית ותורה בברכ' הארץ : שכח מלומר על הניסים :

קפח נוסח ברכה ג' ואם טעה ולא הזכיר שבת ור"ח :

אם חותם בונה ברחמיו ירושלים · צ"ל זוכנו בשורק : ג' שאכלו בשבת וזימנו ושכחו להזכיר מעין המאורע : אם חייב אדם לאכול פת בי"ט · אכל סעודה רביעית ושכח להזכיר · היה אוכל בע"ש וגמר סעודתו בשבת או היה אוכל בשבת וגמר סעודתו במ"ש אם מזכיר :

קפט נוסח ברכה רביעית ועל מה נתקנה :

לרמוז כוס של ברכה במים ולהעבירם על עיניו :

קצ טעם למה בבהמ"ז מברך בפה"ג בסוף ובקידוש והבדלה בתחלה :

אם צריך להטיף מכוס המברך לשאר כוסות :

קצא פועלים העושים מלאכה אצל בע"ה מה מברכים :

קצב נוסח ברכת זימון לשלשה ולעשרה ולאלף :

קצג האוכלים כאחד אם נחלקים :

אוכלים רוכבים אימתי מצטרפין לזימון · בעל הבית עם בני ביתו שלא נקבעו יחד אם רשאים לחלק :

קצד ג' שאכלו כאחד ושכח אחד מהם או שנים וברכו לעצמם אם מזמנין עמהן :

קצה ב' חבורות שאכלו בבית אחד או בב' בתים אימתי מצטרפין לזימון :

קצו אין מזמנין על אכילת איסור ושלש' שמודרין הנאה זה מזה :

אכל איסור במקום סכנה אם מברך עליו :

קצז דיני צירוף לג' ועשרה :

המצטרף לעשרה אם צריך לאכול כזית · אוכל דייסא אי חשוב אוכל דגן להצטרף לזימון אכל ולא שתה אם חייב בברכת המזון מדאורייתא מי שאכל ולא שתה אם מוציא י"ח אחרים שאכלו ושתו :

קצח ג' או י' שאכלו ונכנס אחד ומצאם מזמנין :

קצט שמש וכותי וע"ה ואונן אם מזמנין עליהם :

ר פי' ג' שאכלו כא' אחד מפסיק לשנים ואין שנים מפסיקין לא' :

רא מי מברך ברכת המזון :

רב ברכת פירות האילן ויין חי ומבושל :

סחט אשכול של ענבים מברך עליו בפה"ג · ברכת מי שריית צמוקים ותאנים · ברכת יין שנתערב בו שכר :

כלל בברכות

רג על פירות הארץ מברך בפה"א :

סימן לידע איזהו פרי העץ או פרי האדמה · ברכת פירות אילן סרק :

רד ברכת שהכל כגון בשר וגבינה ודגים וכיוצא בו ויין שהחמיץ ותבשיל שנשתנה וקורא ושקדי' רכים ושכר תמרים ושעורים ודבש של צרעין והשותה מים לצמאו :

סימן מאימתי מברכין עליו שהכל : ברכת מי שעורים · ברכת יין מזוג · אם מברך על דבר שהוא לרפואה · ברכת מיני דבש מבושל בחלב חטה · ברכת ענבים או צורי"א מבושלי' שקורין קיכפו"ט · ברכת שומשמין שלימין ושחוקים ושמן ברכת דבר שמסופק בברכתו :

רה ברכת הירקות ופירות וקטניות :

ברכת מים שבשל בהם ירקות עם בשר או בלא בשר : ברכת שטיטת ירקות : ברכת ירקות חתיכות חתיכות קטנות או כבושים :

רו בירך על פירות האילן בפה"א ועל פירות הארמה בפה"ע או

שהכל

פרטי רמזי טור אורח חיים חדושים מהר"י קאר"ו זצ"ל

שחכל ומסופק מאיזה מין הוא :
היה לפניו אתרוג וזית וקדם וברך על האתרוג אם צריך לחזור ולברך על הזית · היה אוכל תפוחים ובירך עליהם ואחר כך הביאו לפניו אגוזים בירך על הכוס ונשפך והביאו לו כוס אחר אם צריך לחזור לברך : בירך על אוכל על דעת שיאכל אף משאר אוכלים ונפל הראשון מידו בירך על המצוה לעשותה או על דבר לאכלו ולא עלתה בידו לפי שעה ואח"כ עלתה בידו : בירך על היין ונמצא שהיה מים ולפני המסובים יין :

רז ברכה ראשונה של פירות העץ · והאדמה ודבר שאין גידולו מן הארץ :
פי' ברכת בורא נפשות רבות ואם מותמין בה :

רח ברכה אחרונה שעל ה' מינים שנשתבחה בהם א"י :
ברכת קמח שנותנים לתוך שקדים שעושין לחולה וקמח לתוך גריסין וסולת לתוך האורז · ברכה אחרונה של הכוסס מחמשת המינים כשהן חיים או קליות · ברכת שלש אם פוטרת מעין שלש :

רט היה בידו כוס מים וסבור שהוא יין או איפכא ופתח אדעתא דאידך ונזכר וסיים כדינו או שאמר שניהם :

רי ברכה ראשונ' אפי' על כל שהוא :

ריא היו לפניו מינים הרבה על איזה מהם מברך תחלה :
תבשיל קמח כוסמין או שיפון אם מקדים ברכתו לגפן ותאנים ורמון :

ריב מברך על העיקר ופוטר את הטפלה :
אוכל מאכל כדי למתק השתייה אם מברך עליו · רקיקין דקים שמניחים עליהם מרקחת ברכת המרקחת פוטרן :

ריג באיזה דברי' פוטר א' את חברו :
אימתי הוי שומע כעונה ·

ריד כל הברכות צריכין שם ומלכות :

רטו על איזו ברכה עונין אמן :

רטז על ריח טוב מברך לפניו ולא לאחריו :
הביאו לפניו עצי בשמים ועשבי בשמים על איזה מברך תחלה :

ריז הנכנס לחנותו של בשם וישב שם כל היום או יצא ונכנס :
על איזה בשמים אין מברכין :

ריח לברך על מקום שנעשו בו נסים והרואה אשתו של לוט :
על כל נס שיש בו קידוש השם מברכין · באו עליו גנבים בלילה ובא לידי סכנה וניצול בזה אם מברך שעשה לי נס · הנעשה לו נס מברך הגומל :

ריט דין ד' צריכים להודות :
נפל עליו כותל וניצול בניסים אלו אם צריך לברך הגומל :

רכ הטבת חלום בשלשה ותענית חלום בשבת :
שבת שחל בו תענית היכן מזכיר של תענית ·

רכא ברכת הגשמים ומתי יאמר אותה :
ברכת הגשמים אם נוהגת עכשיו :

רכב מה מברך על שמועות טובות :

רכג ברכת לידת אשתו זכר וברכת מיתת אביו :
א"ל ילדה אשתך זכר ומת' מברך הטוב והמטי':

רכד ברכת הרואה ע"ג או מקום שנעקרה ממנו ובבל ובית נבוכדנצר וגוב אריות וכבשן האש :
הרואה ס' ריבוא ביחד או א' שמופלג בחכמה הרוא' חכמי' או מלכים וקברי ישראל ועובדי ע"ג:

רכה הרואה חבירו לזמן ובריות משונה ופרי חדש :
ענבים ותירוש ותאנים שחורות ולבנות אי חשובים שני מינים לענין שהחיינו · אין מברכין שהחיינו על הבוסר :

רכו ברכת אילנות מוציאים פירות :

רכז ברכת זיקים וזועות וברקים ורעמים ורוחות :

רכח ברכת ימים ונהרות הרים וגבעות ומדברות וים הגדול :

רכט ברכת הקשת וברכת חמה בתקופתה ולבנה בטהרה וכוכבים במשמרותם ומזלות בעתם :

רל המתפלל על מה שעבר הרי זו תפלת שוא :

רלא אסור לישן ביום יותר משינת הסוס :

הלכות תפלת המנחה

רלב לעולם יזהר אדם בתפלת המנחה :
צבור המתפללים מנחה ואין שהות ביום לחזור ש"ץ י"ח · האוכלים בסעודת נשואין והשעה עוברת לתפלת המנחה · חילוק בין ערבית לשאר תפלות לענין אם התחילו אין מפסיקין :

רלג זמן תפלת המנחה ואם צריך לחזור אחר מים :

רלד שכח או הזיד ולא התפלל מנחה :
טעה ולא התפלל מנחה שאומר ערבית ב' אם אומר אשרי :

רלה תפלת ערבית אם היא חובה ואימתי הוא זמנה :
זמן ק"ש של ערבית · טעם למה קורין ק"ש קודם צאת הכוכבים · אם מברך על ק"ש שעל מטתו · צבור הקורין ק"ש קודם צאת הכוכבים היאך יתנהג האדם · סוף זמן ק"ש של ערבית · אסור לאכול או לישן משהגיע זמן קריאת שמע עד שיקרא · סוף זמנה לאנוס ואם יאמר השכיבנו :

רלו כמה ברכות מברך לפניה ולאחריה ונוסחתם :

רלז סדר תפלת ערבית :

רלח צריך ליזהר בלימוד הלילה יותר מבשל יום :

רלט מצוה לקרות ק"ש על מטתו · אם די בפרשה ראשונה :
אין אוכלים ולא שותים ולא מדברים אחר ק"ש שלפני מטתו :

רמ לא יהא רגיל עם אשתו ביותר וזמן עונה :
הישן על מטה שתינוק ישן עליה · פי' הנותן מטתו בין צפון לדרום הויין ליה בנים זכרים ·

רמא לא ישתין בפני מטתו ערום :
לקום בזריזות לעבודת השם קודם אור היום :

חידושים על טור אורח חיים מהגאון רבי שמואל קאיידנוור זצ"ל

בעל המחבר ספר תפארת שמואל על הרא"ש זצ"ל

סי' ג' ולאחריו טפחיים דעת הטור כמ"ש בס' הירא' והרבינו יונה רש"ל ודלא כב"י :
שם ב"י ומיהו אפשר לדחוק ולומר וכו' אינו מדוקדק וגם אינו תירוץ כלל ודו"ק · שם ב"י וכ"כ הוא ז"ל שם וכל המטיל מים מן הגופי' ולפני' ישב וכו' וגי' זאת היא גי' מוטעי' דא"כ מה זה שכתב או יסלק כו' וא"כ גם דברי ב"י שכתב אח"כ בתר נוסחא זאת שם גרירין וגי' הכ"מ פ"ז מהלכות בית הבחירה דין ט' וז"ל וכל המטיל מים כו' לא ישב ופניו כלפי הקדש אלא לצפון או לדרום או יסלק הקדש לצדדין וכתב שם שכן הוא בס' רמב"ם המדוייקי' ע"ש וכן מוכח מהירושלמי שהביא ב"י א"ח וכפי' קמא של הב"י והרמב"ם ס"ל דאין חילוק בין צפון לדרום מדלא מחלק בגמ' דידן לענין יפנה ביהודה ביניהם ודו"ק לכן נ"ל להגיה גם בספרים בגי' ע"ש ועיי' כ"מ · שם ב"י א"כ מפרש דהאי וכו' אינם מובנים דבריו בזה ·
סי' ח' ב"י ואפ"ה היה מברך וה"ה לציצית עיין בד"מ מ"ש בזה ודבריו נכונים דיש לחלק :
שם ב"י וכן כתוב בשיבולי הלקט לא ידעתי בזה דמדומי ראיה דגם הטור מודה בהיכא הדעת · ב"י סי' ט' וא"כ לדברי הפוסקים דלא כרבא כ"ל ע"ש · שם ב"י וכתוב בסמ"ק ומיהו וכו' ובסמ"ק שבידי הגי' נשתנית · שם ב"י אל כן צמר צ"ל עד כאן · שם ב"י צ"ל דכי אמרי בגמרא סד"א כדרבא לאו מכמר ופשתים במינם פוטרים קיימינן תנא אפוטרי' שלא במינם קיימינא דס"מ קסבר רבא בשאר מינים כגון שירים וכלך וכיוצא בהן חייבים בציצית מדאורייתא כדיוקא דרבא הכנף מין כנף · ב"י סי' י' ד' בעל ד' בעינא וליכא וכו' ול"נ ע"ד נראה דטעם ר' שמחה שבהג"ה הוא דאם כדברי הרא"ש קשה מנ"ל להגמרא דוכחים לאוקמי ההיא ברייתא דתני ד' ולא ג' ולא ה' כתנאי עם אותה ברייתא דמרבה פ' דילמא מיתפרשא כההיא דספרי אליביה זה ובאמת שלדברי הרא"ש צריך ישוב ודו"ק :
ב"י סי יא דקיימא ביאוש ושינוי הגוף וכו' וכך מוכח מדברי התו' דע"ג דף מ"ו ע"א ד"ה היינו דרשב"ל וכו' ע"ש · שם ב"י בפרק כל הצלמים בעיא דלא וכו' ולפי הכ"י ודברי התו' צ"ל דאיפסקא לקולא או יש לדחוק דבעי לכתחילה וכמ"ש הר"ן בשם הראב"ד כבעי' דלולב ע"ש ודו"ק · שם ב"י שאין נקרא בגד פחות מג' אצבעות · פי' אלא על הכנף מקרי ואינו יודע למה הבינו הב"י בדיעה רחוקה הלא דבריו הם ממש כסמ"ג ורש"י וק"ל וכן אני מפרש דברי הכל בו · טור סי י"ב ולפי זה הפי' צ"ל ככ"ל פשוט דהאי אפילו טעות סופר הוא ולא כאותן המפרשים המביא ב"י בספרו שרוצים ליישב האי אפילו וכן הב"י עצמו ואמר אני שהיה הגירסא בספרים ישנים ולפ"ז הפי' וטעו הסופרים בין ס' ל"א וכתבו ולפ"ז אפילו · שם אם נפסקו ב' ראשין והא דנקט ב' ראשין ולא ב' חוטין משום דבעי למתני בסיפא עד שיפסקו שלש דאתא לאשמועינן אפילו ג' ראשים פסול שאם מג' חוטין הן כנ"ל ונכון הוא ולא צריכים התירוצים הדחוקי' המוכרים בב"י וק"ל · ב"י סי' כ"ב דס"ל לרבינו דלאו וכ"כ התו' בסוכה דף מ"ו ע"א דאין צריך לברך ע"ש · ב"י סי' כ"ה ומשמע מדבריו שם וכו' לא משמע כלל כן בדברי הטור דלא כ"כ כ"א טלית ולא תפילין כשרוצה ליכנס בבה"כ וכמש"ל ע"ש · ב"י סי' כ"ז וה אלא זה ברוחב ולא ידעתי היאך יתיישב הגמרא דע"ג גבי עטרת מלכם דמשני שם מקום יש בראש וכו' וע"כ אגובה קאי וק"ל · טור סי' כ"ט שאינו לברך לשון רש"ל תימא דהא סוף פרק בכל מערבין גבי זמן בר"ה וי"כ א"ל רשות לא קמיבעי' לי מוב מאי וכ"כ באשר"י פרק בתרא דר"ה ע"ש · וכ"כ הטור לקמן סי' תל"ב גבי בדיקת חמץ ואפשר שר"ל בכאן כיון שודאי אינו חייב לברך דקי"ל לילה ודאי לאו זמן תפילין הוא אם יברך הוי ברכה לבטלה אבל היכא דמספקא לן כגון זמן בר"ה וי"כ או זמן דבדיקת חמץ רשות הוא לברך דלאו ודאי הוא שאינו חייב לברך עכ"ל : טור סי' ל' שאין מורין כן היינו זו פירושו של לילה זמן תפילין רש"ל : טור אבל לכתחלה אין זו פי' של אין מורין כן רש"ל ואין הלשון משמע כן אלא דבריו הם כבעה"ת שהביא הב"י נ"ל ודו"ק · שם טור בראשו וקשה עליו רש"ל כתב דרבינו מפרש כפרש"י דבע"ש מיירי ודלא כתו' דס"ל דלילה לאו זמן תפילין ושלא כדעת ב"י ודו"ק כי הדין עמו · שם ב"י לאו מטעמייהו זה אינו וכמ"ש בשם רש"ל · ב"י סי' ג' ומ"ש משום הא דאיתא · שייך לסי' שאחר זה · ב"י סי' ס"ו וכבר כתבתי תכן וכו' הלשון אינו מדוקדק דבתפילה גם הרי"ף ס"ל דחוזר לראש ע"ש · ב"י סי' ס"ו וכ"כ בא"ח וכ"ל וכו' לשון כ"ה וכ"כ רבינו סי' פ' וכתב שיברך עליהם והם דברי הרא"ש בתשובה ויש להעביר קולמוס עליו וכ"ל כב"י עד לתפילה ע"ש · ב"י סי' ס"ז לא תמא ולחומרא והרא"ש פ"ק דקידושין והר"ן פרק בתרא דר"ה ובעל ת"ה סי' ל"ו הוכיחו דלא תמא הוא אסמכתא מדרבנן ע"ש ואעפ"כ ר"ל לדעת הרב מנוח דדוקא לענין ברכה דרבנן משבינן לאסמכת' שהיא גמורה ולא לענין ברכה דאורייתא ודו"ק · ב"י סי' ע"א שם לפסוק ולהרחיק אסור עיין לקמן ס"ס צ' מ"ש בשם הרוקח · ב"י סי' פ"ט וכתבו התו' לא ידעתי ובו' כ"ב ולא ידעתי מה הוצרך לראיה שהרי בגמרא יליף איסור בהדיא מקרא דלדק לפניו יהלך ואח"כ ויסם לדרך פעמיו והרי"ף והרא"ש איתא להדיא אסור לאדם לצאת לדרך וכו' וגי' זו היא עיקר וק"ל · ב"י סי' צ' שילא מב"ה · ע"ל בסי' ע"מ בב"י וכ"ל דהוא שלא כמ"ש בשם הרשב"א ודו"ק ודלא כרמ"י · שם ב"י ד' אמות עכ"ל ב"ה ולפי מה שפסקתי בסי' ס"ה בשם קצת פוסקים שאפילו שהוא כדי לגמור את כולה א"ל לצאת מבה"כ עכ"ל · ב"י סי' צ"ב דאע"ג דק"ש דאורייתא אינו אלשון תו' אלא מלשון ב"י · ב"י סי' צ"ד דלא גמרי ז' ברכות מי"ח ונלע"ד דהא מברייתא דהשכים לצאת לדרך וכו' בי"ט איירי ואפ"ה מוכח דמהלך בדרך בי"ט מתפלל במהלך ואינה רק ז' ברכות וצ"ע ודו"ק · שם ב"י כמו בי"ח ברכות ומ"מ מודו דבי"ט ג"כ מתפלל במהלך דו' די"ט ארוכים יותר מדהביכינו ככ"ל לדעת התו' ודלא כב"י בס' אהל מועד דלעיל · ב"י סי' ק"ד ליתא לשא דה"ר גרשום ועיין לקמן קי"ד מ"ש רבינו בשם אבודרה"ם וכ"כ שם בש"ע וא"כ דברי ב"י הן תמוהין וסותרין זה את זה ובוודאי יש לחלק בין הפסקות דרשות או לאו · ב"י סי' קז לעולם אל יתפלל אלא וכ"כ דאל יתפלל שכתב רבינו איירי לדעת ר"י ורב האי דלהרי"ף ודאי ס"ל לרבינו דיכול להתפלל ביחיד אף בלא חידוש תדע שכ"כ רבינו להדיא אח"כ ואם אינו יודע לחדש וכו' להרי"ף יכול להתפלל וכו' וזה פשוט לא ידעתי למה נסתפק ב"י בזה ואין אנו צריכין לשום דוחק וק"ל · שם ב"י להתפלל מוסף בנדבה ר"ל ע"י חדוש וא"כ מ"ש רבינו ולרב האי ר"ל דאי ע"י חדוש שרי הכל אפי' מוסף וכמ"ש הר"ר יונה וק"ל · שם ב"י וקטינן דאין צבור מתפללין וכתב הרמב"ן דציבור בעצמו יכולין להתפלל כמה פעמי' בנדבה דכי יחידי' דמו אלא שהש"ץ אל יתפלל ב' פעמים נדבה וזה כוונת הרי"ף ומתרץ בזה קושי' על הרי"ף מהגמרא דמקום שנהגו ע"ש ודו"ק בס' מלחמות ה' · ב"י סי' קיד כלומר וס"ה דפריך וכו' עד הפסיקו הסוכרה · אין זה מלשון הרא"ש ומרדכי אלא כך פי' הר"ן שם הירושלמי לפי' סברתו וס"ל להב"י דלהרא"ש קמי אתרווייהו : שם ב"י וכ"ל דבש"ץ הדבר תלוי ודבריו אינו מובנים ול"כ דה"פ בש"ץ הדבר תלוי בתמיה ודו"ק וצ"ע ·
ב"י סי' קכד עכ"ל ועכשיו ועיין בתשובת רלב"ח סי' ע"ו · ב"י סי' קלג היה העשן מתמר ועולה כ"ב ובס' באר שבע הקשה עליו מהא דאמרינן פ"ה דיומא דף כ"ג ע"א לא נתן בה מעלה עשן או חסר אחת וכו' חייב מיתה ע"ש וצ"ע ועיין ספר באר שבע פ"ק דכריתות · שם ב"י והלא מי רגלים יפין לה פירוש ממש וכדמוכח פרק דם חטאת ודלא כמ"ש בכלבו ועיין ס' באר שבע · שם ב"י מפני שמיסר אלא וכו' וליתא דבגמ' דיומא דף כ"ג ע"א מבואר להדיא דחייב מיתה ג"כ אמיסר וכגון שנכנס בשני קטורת חד שלימה וא"כ לא חייב אביאה רקנית ותדא חסירה וחייב מיתה משום איסור וכמ"ש הרמב"ם ע"ש ודו"ק · טור שם אכותו אלא בבוקר וכו' עיין בספר ב"ש ספ"ו דתמיד וש"ת ר"מ אלשיך סי קל"ח תמצא ישוב לדברי הטור ואמר שהביא הב"י ודלא כב"ש שהגיה ודו"ק · ב"י סי' קמ ואפילו שם אין לו לחזור ולברך ב"ה ול"כ דברי ר' אפרים עיקר כיון שהתחיל בדבר שבירך עליו תו לא הוי שיחה הפסק מידי דהוי אברכת הסעודה ככ"ל · סי' קס ב"י ופסקו הפוסקים כחזקיה והוי יודע דכל זה דלא כגי' רש"י דלגי' רש"י חזקי' ס"ל לקולא ומטבילין הידים בבת בירתא ור"י ס"ל לחומרא אלא הוא אליביה דגי' רי"ף ורשב"א ורא"ש וכמו שהוכיח ר"ש מקוצי בפ"ק דידים משנה ג' ע"ש ודו"ק ומהתימא על ב"י שלא הרגיש בשינוי הנוסחאות ·
שם ב"י שנעשה מים אפילו וכו' ובטו"ד סי' ר"א פסק דאם אין לו מים יטבול ידיו בשלג אף שלא נימוח למים ומ"ש הרמב"ם ורסקו היינו ר"ל למעט השלג ואויר שבשלג ולהשליך לט' סאה וכ"כ בכ"מ פרק ז' מהל' מקוואות להדיא וצ"ע לדינא ע"ש ודו"ק ·
סי' קסח ב"י הואיל ונימוק ודומה לפת כנ"ל וכן הוא במרדכי שלפני ודלא כמור"ם בהג"ה :
סי' קעה ב"י כר"מ לא שאני וזה אינו דהא לקמן לא כ"כ בשם סמ"ק ע"ש ודו"ק גם מור"ם בשם א"ז לא כ"כ · שם ב"י ולשונו אינו מכוון ואני אומר דמכוון הוא ופסק כרב חסדא ואפ"ה ס"ל דמודה רב חסדא בדברים שאינו אם הגימו דא"צ לברך ודלא כמ"ש ב"י לעיל · סי' קעט ב"י ומותר לאכול אלא שקשה וכו' ככ"ל · כן הגיה הב"ח ורמ"י בלבוש לא דק בזה ע"ש · שם ב"י בעל הבית נותר והיינו וכ"ל שא"צ לברך לפי' שסומכין על שלחן של הבית והיינו וכו' ככ"ל · סי' קצ"א ב"י שאחר המזון מ"ה וליתא אלא כמ"ש הטור בשם הרא"ש ר"ס קכ"ח וגם הרמב"ם ס"ל כן וכ"כ בש"ת בכ"ש סי' מ"ב ע"ש ·
סי' רב ב"י ולא דק שהרי אמרו ואיסתמיטו' לה ב"י שכן פי' הר"ר יונה והרמב"ם והטור ·
סי' קצד וכתב ב"י שכן פי' הרא"ש במשנה דערלה וק"ל · סי' ר"ד ב"י וכתבו הת וספות כילד מברכין לא מצאתי' זה בתו' אך במרדכי שם מצאתי' שכ"כ בשם ראבי"ה ע"ש ·
סי' ר"י ב"י שאם הוא פחות מכזית וצ"ע דרביעית הלוג היא ביצה ומחצה כנודע לכל מעיין והיאך סליק אדעתיה שיהי' פחות ודברי הרא"ש צ"ע וביאור ודברי רמ"י בזה הן בטילין וכמ"ש בס' מעדני מלך פ' ג' שאכלו בזה ע"ש סוף סי' ק"ד גם דברי המ"מ הנ"ל אינם מובנים והארכתי בכתבי ועיי' בה"ג · סי' ריט ב"י ואין הדיוק נראה עיי' בס' ב"ש מ"ש ע"ז ובתו' דבגמרא משמע דאיכא דוכתי' דצריך ואין לו תקנתא וכמה דוכתי' דצריך הוא לכתחילה דוק ותמצא · סי' רכה ב"י בכל פעם שהחיינו וכך מוכח מדברי התו' דברכות דף ל"ז ע"ב ד"ה היה עומד כו' וכ"כ במנחות דף ע"ה ע"ב והוא פשוט ·
סי' רכח ב"י את הים הגדול אם הוא ים אוקינוס או הים כנ"ל וכן הוא בטו"ת הרא"ש הסדשות ודברי הש"ע הן תמוהין בזה :